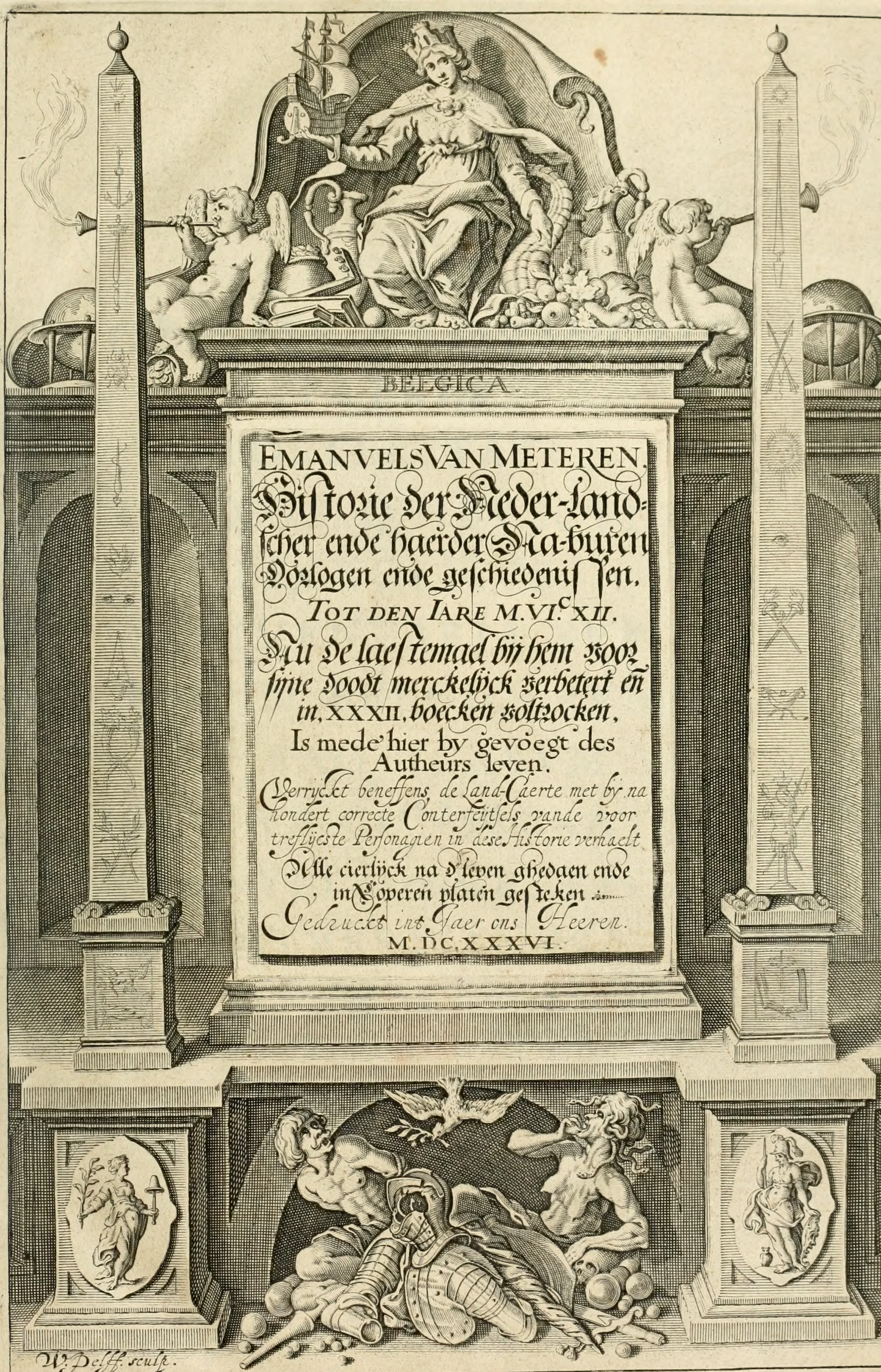

Fransje Hinssen
Rubensstraat 174
Den Haag
Ter herinnering aan de thuiskomst
van Papa 8 Juni 1945.

1535-1612

METEREN, Em. VAN - Historie der Nederlandscher ende haerder Naburen, Oorloghen ende geschiedenissen tot den Jare 1612. 's Grav., Wed. ende Erfghenamen H.I. van Wouw, 1635; (VII) - 671, (15) leaves; with engr. title, double-page map, 1 portr. of the author and nearly 100 portrs. in the text; in - folio; calf; top of back dam.; clasps missing. 225.--

One of the best and most impartial contemporary works on Dutch history. With the map, which is often lacking. "This celebrated work contains very valuable materials for the life of Henry Hudson and for the history of Usselincx and of his first attempts to establish the West-India Company". (Asher, Appendix no. 5).

IN 'sGRAVEN-HAGHE,
By de Weduwe ende Erfghenamen van wijlen Hillebrant Iacobsz. van Wouw,
Ordinaris Druckers vande Hog: Mog: Heeren Staten Generael,
Anno 1635. Met Privilegie.

BELGII
NOBILISS. PROVINCIIS
PATRIÆ
POSTERITATI
ET ÆQVIS QVIBVSCVNQ.
LECTORIBVS
COMMENTARIA SVA
RERVM BELGICARVM
ET EXOTICARVM
DEDICAT CONSECRATQ.
EMANVEL DEMETRIVS
ANTVERPIANVS
L. M.

* 2

Eruditione, Pietate, Virtute
Ornatissimo Viro:

D. IACOBO CO-
LIO ORTELIANO, COGNA-
to, Concivi, Amicóq; meo singulari,

Emanuel de Meteren

Antverpianus.

BRAHAMVS ORTELIVS, *Philippi* II. *Hispaniarum Regis Geographus, cujus in eo genere doctrinam & diligentiam omnes admirantur, tibi avunculus, mihi cognatus, cum me videret à prima adolescentià, studiosius ea annotare, quæ in republica gererentur, mihi & author & suasor fuit, vt in illud studium diligentius incumberem, vt quicquid in eo observarem Historicis materiam aliquando subministrare posset. Illius itaque monitis parui, & ex hisce meis anniversariis Commentaria hæc tandem prodière; Quæ (tanquam ab eo in lucem provocata) illius patrocinio consecrare destinaveram. Verùm cùm vir optimus illè vitæ curriculum prius confecisset, quàm supremam manum priori meo operi addidissem, ecquem Ortelio avunculo potiùs quàm te, mi Coli, ejus ex sorore nepotem, virtutisque hæredem substituam? Tibi itaque hæc nostra commendo, vt cui optimè notum quo labore, & impensis, quibus mediis, externis, hominibusque opportunis, in hisce congerendis usus sim, qua etiam fide, & quo veritatis zelo cuncta proposuerim: tu enim mihi præ cæteris, a primis laboris hujus mei fascijs familiaris fuisti. Quod igitur tibi & cognatio & amicitia, & totius reipublicæ bonum imponit, illud lubens assumito, & me fatis defuncto operam hanc tuo patrocinio superstes defendito, tuo enim subsidio contra invidorum calumnias & imperitorum insolentias aliquando indigebit. Bene vale.*

E. de Meteren.

Voor-reden aenden Leser.

NAdemael meest alle Natien ter Wereldt seer sorghvuldigh gheweest zijn / om de ghedenckweerdighste gheschiedenissen ende veranderinghen / binnen haren tijden ghevallen/ soo in Religien/ als Politie / haer Naekomelingen by gheschrifte naer te laten : Ende de gheschiedenissen binnen de Nederlantsche Provincien / dese vijftigh Jaren herwaerts ghevallen / soo notabel ende ghedenck-weerdigh zijn/ alsmen by eenighe andere Natien soude moghen vinden: behalven dat ten hooghsten daer aen gheleghen is / particulierlijcken te weten de rechte oorsaecken ende ware gheleghentheyt vande selve gheschiedenissen : wat privilegien ende Vryheden de Voor-ouders ghehadt hebben/ met wat middelen ghearbeydt is gheweest die te krencken/ende oock wederomme staende te houden. Ende ten lesten hoe-men de Landen ghesocht heeft tot een dienstbare onderdanicheydt te brenghen / om met der selver gerieffelijcke geleghentheydt / bequaemheyt ende middelen/ conquesten vande by-liggende Koninghrijcken ende Landen te maken/ ende oock Meesters te moghen worden vande groote Oceaensche Zee ende Schip-vaert/om dan den gheheelen Aertbodem te moghen Wetten stellen / hoe-men daer-toe ghebruyckt heeft 't pretext vande Roomsche Catholijcke Religie te vorderen/ ende hoe 't selfde dickwils contrarie effecten voort-ghebracht heeft / ende blijcken mach by soo vele Provincien/ Steden ende Leden van dien/die verwoest zijn gheworden / ende soo veel duysenden Menschen van alderleye conditien/die om 't leven zijn ghekomen/ daer door veele vande neeringhen uyt de Nederlanden nu ter tijdt verdreven zijn/ ende in andere naebuerighe Landen ghetransporteert / ende over de ses hondert duysent Huysghesinnen ghedwongen haer lief Vaderlandt te verlaten / hoe/ ende by wat middelen d' Oorloge aen beyde zijden aengevangen ende ghecontinueert is gheweest/ende Nederlant een Theatre van s' Werelts bloedige Tragedien is gheworden/waer de Spaensche ende Indische ryckdommen/ ende Nederlandtsche groote schattingen vervaren zijn. Op dat als in eenen Spiegel de Inghesetene vande Nederlanden/ende oock alle andere Natien 't selve mochten sien ende weten/ ende boven de ware kennisse vande voorsz Oorlogen/oock begrijpen ende verstaen Godts rechtveerdighe oordeelen/genade ende voorsienicheyt. Daer uyt dan alle Menschen / van wat conditie die zijn / konnen leeren / waer naer hun in alle regeeringen/handelinge ende professie te reguleren/ aen-merckende de rechtveerdighe handt Godts aen weder-zijden/ ende mede sijn ghenade in dese kleyne Nederlanden/daer deur hy de selvige/ teghen alle de aensienlicke macht ende ghewelt haerder vyanden/ wonderbaerlijck/so te Water als te Lande/heeft bewaert ende bevrijdt / in een soo langh-durighen Oorloghe/ende daer mede haer vyanden macht ten hooghsten ghekrenckt/soo in reputatie/als in consumptie ofte uytteeren van hunne middelen / sulcks dat de selve in groote schulden zijn vervallen/ ende daer-en-tegen de Vereenighde Nederlanden tot grooter eere/vermaertheyt ende wel-varen zijn gekomen/ ende alle de Werelt deur hun selven hebben bekent gemaeckt/ende seer toe-genomen/soo in Rijckdom/Zee-vaert/Koopvaert/stercke/ als andersints. Ende ten lesten bekomen hebben hunne vryheyt by een openbaer / Tractaet van Treves / daer af nu aen allen zijden by de Onderdanen die vruchten genoten werden.

Soo hebbe ick / tot Gods eere / ende dienste van alle Lief-hebbers warer gheschiedenissen/ voorstanders des Vaderlants/ende van alle goede regeeringe/voorghenomen ende bestaen te vergaderen dese Memorien/soo uyt mijn eyghen aenteeckeningen/van dat ick in mijn leven selfs ghesien ende ghemerckt hadde / ende dat my ter kennisse is gekomen van vele geloofweerdighe/ geleerde ende ervarene persoonen in saecken van State/daer ick mede verkeerdt hebbe / als oock mede van 'tghene ick uyt menighte van Boecken/ Tractaten / ende autentijcke gheschriften by een ghebracht hadde.

Ende eyndelyck door den raedt van mijnen Bloet-verwant den vermaerden Geographe Abraham Ortelius (op dat mijnen arbeydt ende vergaderinghe niet

gheheel te vergheefs/ofte weder verstropt souden werden) dese Memorien in orden van Jaren ende tijden ghebrocht/ ten gheriebe van eenigen bequamen ende gheleerden History-schrijver/om met een heerlijcke ende aenghename stijle/daer uyt een perfecte Historie te moghen inne stellen/daer toe ick alle devoir ghedaen/ ende sulcken een opt sints alomme ghesocht hebbe / ende door mijne Vrienden doen naer vernemen / daer af my veel gheleerde Mannen ende andere konnen ghetuyghen/den welcken ick ghetracht hebbe mijn voorsz. Memorien te behandighen/eenlijck uyt begheerte/om sulcken sonderlinghe Historie wel beschreven te sien. Want soo wy ghedacht hadden dese onse slechte beschrijvinghe aldus soude in 't licht ghekomen hebben/ wy souden vanden eersten aen getracht hebben/onsen korten loopenden Koopmans stijl/ ofte maniere van schrijven te verbeteren/ende duydelijcker Duytsch gheschreven hebben : Maer alsoo de voorsz. Ortelius my versocht/een Coppe van mijn Memorien aen eenen sijnen Vrient in Duytsch-lant te senden/om de principaelste gheschiedenissen in Kopere Platen te doen snijden : soo hebben des voorsz. Vrients Erfghenamen na sijn doot/ de selvighe in Hoogh-duytsch ende Latijn over-gheset / met aenhangselen op onsen Naem/ ende tot onsen grooten nae-deele/ende met meenighe onwaerachtigheden doen Drucken. Om 't welcke te verantwoorden/ende te thoonen dat sulcks ons werck niet eyghentlijck ende gheheel en was/ hebben wy toe-ghelaten (ende niet ghesocht) eenen Drucker tot Delft/ (die alreede eenighe Privilegie hadde verkreghen / om te Drucken een Coppe uyten voorsz. Hooghduytschen over-gheset) de voornoemde Memorien te Drucken naer onse Coppe inden Jare 1599. Daer naer is met onsen believen ende vermeerderinghe 't selve ghedruckt tot Amsterdam/ende eyndelyck mede tot Dordrecht: Welcke Wercken wy alleene ghehouden hebben voor het onse/ende gheen andere / ende noch daer voor houden souden/indien de selve daer by ware gheblevcn gheweest/ende niet in dat van Delft eenighe dinghen/ d'een ofte d'andere ten ghevalle/ sonder onse kennisse verandert en hadden. Daeromme wy onse voorsz. Memorien tzedert voor de laetste reyse hebben over-sien / ghebetert ende vermeerdert / ende van nieus gheconsenteert te Drucken / ende sulcks simpelijck ende purelijck houden voor ons Werck ende Memorien dese onse leste editie / bestaende in 32. Boecken/begrijpende dit Jaer 1611. Verhopende dat uyt dese teghenwoordighe Treves voorts volghen sal een vaste ende langh-ghewenschste Vrede.

Dese onse voorsz. Memorien zijn aldus binnen onsen leven / teghen onsen wille/in Druck ghekomen: Wat swarigheyt ende opspraecke sulcks toe-brengt den Schrijvers/weten wy/die het beproeft hebben: hoe seer elck meynt/dat wy van d'een Partije te luttel / vande andere te vele spreken / ende elck eene sijn plaetse/ Staet ende Tijtel die hun toe-komt / niet ghenoegh ghegheven en hebben : Daer-inne wy bekennen / dat wy in sulcken by-een-rapinghe / tot onse Memorie/ ende voor Instructie alleen dienende/ moghen onachtsaem gheweest hebben / 't welck wy bidden ons in 't goede ende ten besten af te nemen / als die inder waerheyt niemants leet/schade ofte achterdeel gesocht hebben : maer ghetracht/ behouden elcks vrientschappe/soo veel moghelijck nae de waerheyt/als in niemanden sonderlinghe ghehouden wesende / noch Princen/ noch Potentaten/dan alleenlijck aende naeckte Waerheyt/om die aenden dagh te brenghen/ ende sulcks voor het toe-komende elcken een bedencken te gheven / wat hy te schouwen ende te volghen hebbe.

Wy hebben sints d' eerste editie Anno 1599. vele onse Berispers ende tegensprekers/alomme doen te kennen gheven van dese onse herdruckinge/biddende te willen onse fauten bewijsen/mede waer te luttel/ofte te vele van mochten geseyt hebben:maer wy hebbender veel weyniger bevondé die ons met waerheyt wat wisten aen te wijsen/ dan wy verwachtende waren/ dies wy te vrij-hertiger voortgevaren zijn / trachtende nae de vrientschappe vande wijse / goede ende op-rechte/als die sullen konnen getuygen / die ons leven ende conservatie gekent hebben/ sonder aensien van Religie/die wy weten een gave van Godt te wesen / daer mede nochtans alle Menschen soecken allen handel schoon ofte vuyl te maecken.

Voor-reden aenden Leser.

Veel saecken hebben wy in 't langhe verhaelt/ander saecken (daer wy soo particuliere wetenschappe niet van en hadden) maer aen-geroert (Commentarische wijse) de toe-komende History-schrijvers aen-wijsende/waer sy breeder bescheydt mochten halen ende vinden/ met aenhalinge vande Jaren/tijden/ plaetsen / boecken ende schriften/om hun beter te informeren/ ende hebben sulcx het beste gedaen nae ons vermogen/ duerende de voorgaende/ ende noch dese verwarde eeuwe / tot dat beter History-schrijvers volkomelijcker/ende d' onderlinge twistige parthyen met malkanderen/in den ghehoopten Peys mogen confereren/ indien d' selve uyt dese Treves voort-komt/naer onsen wensche.

Wy hebben wel het behulp ghehadt van diversche persoonen / Lief-hebbers van Historyen ende History-schrijvers / van beyde twistende partyen ende zijden/mijn goede Vrienden/ende hun verhalen d'een met d' ander over-wegen/hebben daer uyt genomen / dat ons dochte mette minste passie ghescreven te wesen/ ende mette waerheyt meest over een quame/ alle circonstantiẽ wel over-leggende.

Ons heeft mede dienstlijck geweest onder andere / beyde de boecken ofte wercken/van Pontus Heuterus van Delf/ Proost van Haerlem/d'een vande vier Borgoensche Hertoghen / t' Antwerpen by Plantijn gedruckt: d' ander vande vier Oostenrijcksche Vorsten/oock t'Antwerpen ghedruckt : Mede de twee wercken van Pieter Borre Christiaensz / die inde eerste beschreven heeft de oorspronghr/ begin ende aenvangh van de Nederlandtsche Oorloge : int ander watter geschiet is geduerende de regeeringhe vanden Hertoge van Alva / die daer stelt ende gheheel insereert de Geboden/ Placcaten Brieven / Requesten / Sententien ende publicque Acten : Alsoo mede Pontus Heuterus doet vande Contracten ende diergelijcke/ de selve met een warachtich verhael aen een hechtende / de welcke Borre in sijn beschrijvinge soo voorts gaende/sal een Tresoor ende eeuwich Monument wesen der Nederlantscher geschiedenissen onser tijden/mette wercke so autentijcke ende geloof weerdige stucken/wy de waerheyt van onse Commentarien mede bevestigen ende bekrachtigen/alsoo andere History-schrijvers oock vry sullen moghen doen. Wy hebben mede behulp ghehadt vande Memorien van Heere Jaques de Grijse / gheweest Gheneraeł vande Vivres/ van Meester Anthonis Duyck/geweest Fiscael vande Generaliteyt/ende van andere meer goede Heeren ende Vrienden/die wy ten hoochsten daer over te dancken hebben.

Biddende voorts de Leseren/ onsen arbeyt ten besten af te nemen/ ende soo yemandt ons werck wilde over-setten in andere Talen / ofte na Drucken / wilden wy wel sy haer eygen werck daer niet by stelden/op onsen Naem / als voor desen geschiet is/tot onsen grooten ongelijcke/ende tot hun eygen groote schande.

De Leser sal mede ghewaerschout wesen / dat wy in dese onse Commentarien het Jaer beginnen op Jaers-dagh/ofte eersten Januarij/naer den Gereformeerden Gregoriaenschen nieuwen stijl / in Nederlandt aen-ghenomen Anno 1582. den 15. December/maeckende den 25. Kers-dagh.

Ghedaen tot Godes glorie/ẽ stichtinge ons Naesten / ẽ geeyndicht met onse swackheyt/ die schijnt ons naer de andere Werelt te willen inviteren ẽ trecken.

Emanuel van Meteren,

van Antwerpen.

NOTA

Alsoo wy meer-maels in dese Memorien veel vreemde Krijghsche Vocabulen hebben moeten ghebruycken/ die qualijcken inde Nederlantsche Tale duydelijck te seggen waren/ ende sulcks qualijck mochten verstaen worden/ soo hebben wy eenighe hier wat breeder willen upt-leggen.

ARsenael, is een Wapen-huys/ van alderhande Wapenen te Water/ ende te Lande.

Bresse, is een openinghe ofte gat met Gheschut in een Muer ofte Wal ghemaeckt/ ende soo afghworpen/ datmen daer langhes op loopen kan om te stormen.

Contrescharpe, is een buyten weer om de grachten te beschermen/ soo ghemaeckt datmen het Volck daer achter kan berghen/ ende voor schuyns neder-gaende/ om 't selve vande walle/ ende van hen selven te mogen beschermen.

Cortines, zijn strijck-weeringhen/ die tusschen de Bol-wercken inne-leggen.

Casamatten, zijn Kamers inde schouderen ende Bol-wercken/ daermen strijck-weeren upt beschieten ende beschermen kan/ wesende selfs bevrijt van 't Gheschut van buyten.

Canon, zijn de grootste Cartouwen ofte Gheschut/ oock ghenoemt dubbel Canons/ schietende van veertich tot vijftich pont ysers/ werden mede Cartouwen ghenoemt/ ende de halve schieten van vier-en-twintich tot dertich pont ysers.

Drielinghen, maecken de drie twee Canons/ ende schieten van 33. tot 38. pont ysers.

Colouvrinen, is groot Gheschut/ maer langer dan de halve Canons/ ende niet soo swaer.

Catten, zijn Bergen ofte Heuvelen van aerde/ op-ghemaeckt om Gheschut op te stellen.

Faulse brayen, is een Borst-weeringhe/ beneden aenden voet vande Bol-wercken ofte Wallen/ beneden by 't Water heenen/ om de Grachten te defenderen.

Gaelderyen, zijn bedeckte weghen onder d' aerde/ ofte neffens d' aerde/ om met aerde voor hem op-ghworpen/ ende boven bedeckt/ door een gracht tot aenden Muer op 't Bol-werck te komen.

Hamayen, zijn Traep-boomen met Palisaden ghemaeckt/ om de weghen ofte poorten voor Peerden te sluyten.

Half-manen, ofte Ravelins, zijn Bol-wercken buyten de Stadt upt-steeckende/ maer van binnen nae de Stadt-waerts open/ ende aende Wallen niet vast ghehecht.

Pallissaden, zijn Sparren ofte Palen/ bezijden malkanderen op-gherecht ende vast ghemaeckt/ dienende om niet beklommen ofte over-rascht te worden/ ofte oock om weere upt te doen.

Parapette, is een Borst-weeringhe op de Mueren ofte Wallen/ om bevrijdt achter te gaen/ ofte de Wallen te defenderen.

Petard, zijn Springhers/ Mortieren ofte Kamers/ Gheschut sonder Loot/ diemen vast maeckt vol Buskruyt tegen eenighe Poorten/ om de selve alsoo op te slaen/ ofte te breecken.

Saracenen, zijn Val-poorten/ Schot-deuren ofte Balcken/ diemen laet vallen van boven neder/ om 't gat van een Poort te stoppen/ alsmen de Poorte gheen Meester en is/ ofte niet en kan sluyten.

Steckada, zijn Balcken ghepijlt ofte ghedreven in 't Water.

Gabion, is een Schans-korve.

Courador, is een op-ghworpen Walleken/ daer men bedeckt achter kan gaen.

Trenchee, is een Loop-grave inder aerden ghedolven/ ende naer de zijde vande Stadt ofte Schansse vanden Vyandt op-ghworpen/ om 't Krijghs-volck te bergen.

Approche, is naerderinge naer des Vyandts plaetse/ die met Loop-graven gheschiet.

Mijne, is een bedeckten gangh/ ghemaeckt onder eenigh Bol-werck ofte Stercke/ om 't selve te doen springhen.

Sappe, is alsmen des vyandts Walle wegh-ravelt ende laet vallen/ om alsoo een toe-gangh te maecken om daer op te komen: 't is mede een bedeckten gangh inde aerde ghemaeckt/ boven open/ ende met mandekens met aerde gevult hier ende daer/ tegen 't inne-schieten bewaert.

Batterye, is een plaetse daermen 't gheschut op beddinghen inne set/ om eenighe plaetsen te beschieten/ ende werdt mede ghenoemt 't schieten selve/ alsmen met veele stucken schiet om bressche te maecken.

Beddinghe van gheschut/ werdt ghenaemt de grondt met eycken plancken ofte swalpen beleydt/ daer 't Gheschut op staet.

Platte-forme, is een verheven plaetse daermen gheschut op stelt/ wesende deur-gaens niet soo hoogh/ maer grooter ende breeder dan een Katte.

Block-waghen, is een Waghen daermen Gheschut op voert/ upte affuyten ghedaen.

Voor-waghen, is een halve Waghen met twee Wielen daermen 't achter-eynde van een affuyt op leydt/ alsmen 't selve over wegh wilt brenghen.

Faulse-porte, is een bedeckten deur-gangh om onder de Wallen deur te komen/ tot op de grachte.

EPIGRAMMA.

EPIGRAMMA.

QVod monumenta tui plus quam perfecta laboris,
Tantum rudes vis esse Commentarios:
Nil Meterane, noces ipsis: Iulij imo sequuntur
Ob hoc Librorum fata dia Cæsaris.
Ejus quem veluti mera Commentaria, sanos
Deterruere à scriptione qualibet:
Sic, post te, Patriæ Historiæ quid qui adstruet, idem
Nullam adstruet frontem sibi.

Janus Gruterus.

EIDEM.

EFfrenes pauci norunt compescere sensus
Eximium si quod aggrediantur opus,
Et nostras imitantur Aves, lucem ante diem optant,
Vix laceris ovi pellibus astra petunt;
Aut minus ad metam, haud librato robore, ducunt,
Atque adeo amentes naufragium faciunt.
Tu Meterane sapis, gestisque insistere cœpto
Naufragium & studij non subijsse tui.
Bella refers Belgis pro Libertate peracta
Materiâ vires non superante tuas.
Denique vt ad metam venias, suspensio presens
Armorum, ipsa tuis meta voluminibus.

Angerius T. F. Clutius, Med. D.

AD POSTERITATEM.

BElgica civilis vis nosse incendia belli,
Qua face, quo cœptũ somite, Posteritas?
Vis patriam hostili ferro flãmaq; cadentem
Pæne suis tectam cernere ruderibus?
Eversos agros, & desolata ruinis
Oppida, totq; hominum millia rapta neci?
Hanc iterum Auraici ductu atque illustribus armis
Vis reditũ ad priscum ferrevidere decus?
Aspice in his brevibus Metrij vivissima chartis,
Pæne oculis jures vt fieri ipsa tuis.
Quodque tuo hic fructu, tu laudi grata merentis.
Venturis longum prospice temporibus.

T. V. Horn.

Klinck-dicht, tot lof der Waerheydt.

DJe hem begheeft om met vlijt te schrijven
De daden van die voor ons zijn gheweest/
Die weet dat veel pampiers met inct bewrijven
Gantsch ydel is/ sonder des Waerheyts Gheest.

Des Waerheydts Gheest moet hem alsoo versterckẽ
Dat hy niet aensie/ wien 't lief zy/ ofte leet:
Want die nae Waerheydt tracht/ in al sijn wercken
En sal niet vreesen/ 's Menschen haet oft veet.

Haet u de Mensch/ om dat ghy Waerheydt spreeckt/
Als g' hem verhaelt des Vaderlandts ghevaren/
Bevelet God/ die altijdts leughen wreeckt/
End' die voor Waerheyt een Kroon wilt bewaren.

S. R.

ODE,

O D E,

Op de Belgische/ ofte Nederlantsche

Historie van onsen tijden / Beschreven door

Emanuel van Meteren.

Ghy/ ô Peerel aller Landen!
O des Werelts Paradys!
Daermen vande verste stranden
'Tgeen opt raepten kloecke handen/
En 't alder dierbaerst' van prijs/
Placht met overvloet te slepen
Op u wel-geboude Schepen
D' uwen schat/ u selver prijs.
Daer seer veel en vaste Steden/
Konstich/ schoon/ heerlijck gesticht/
Haer mueren ten Hemel spreden/
End' in 't rechtveerdich beleden
Van Themis waren gelicht:
Daer de Deugt haer selfs quam cieren.
Daer Gods-vrucht/ en goe manieren
Bloeyden in haer rechte plicht.
Daer aerdich aen alle zyen
PALLAS konst veel-vuldich toond'
's Pinceels treck/ 't scherpe staels snyen
Door de natuer scheen te glyen/
Jae de konst haer self verschoond':
Daer stant-vast en neerstich waken
Door des wijsheyts schat te naken
Menich met glory bekroond'.
Wert nu/ Laes! door 't schuym der aerden
Deerlijck om en t'om geplaecht/
Vernielt door seer wreede swaerden /
(Die noyt Wijf noch Kint en spaerden)
Geschoffiert/ verdruckt/ verjaecht:
Jae van 's Rijns totte Zees boorden
Sweeft met dā schrie/ grouwel/ moordē/
Wreetheyt doof doet dat-men klaecht.
Duytsche/ Walsch' en Spaensche knechtē
Rooven (laes) al u cieraet:
Scheuren Hant-vesten en Rechten:
Gaen verbranden/ en beslechten
Met ghewelt/ of met verraedt
V Steden: en t'aller plecken
Tyransche Tropheen op-trecken
Met een Scytisch overdaet.
Als haddens' op ons met reden
Haer wree tyranny gewet:
Gelijcks' ô hooghste boosheden
Van d'een Pool tot d'ander verbreden/
Op dat-men beweecht zy bet
Haer hulp en bystandt te toonen/
Dat sy dan met wreetheyt loonen/
Als de vrijheydt is verplet.

Maer gelijck de droeve swercken/
Op des Nevels duysterheyt/
Op des Nachts-vocht bruyne vlerckē
Vluchten/ soo haest 's Hemels percken
Werden door de Sonn' verfreyt:
Jae gelijck sy selver moeten
Vlien/ als de vrees aende voeten
Haer d' eer' van NASSOUWEN leydt.
Soo sietmen spoedigh verdwijnen
Haer losse redens verhael /
Met datmen die siet verschijnen
Daer de waerheyts glāts komt schijnē
MET'REN vande soete tael /
Die gh' in de BELGISCH' History
Graeft tot veel vaster memory/
Dan in marber of in stael.
O hoe heerlijck doet ghy blijcken
Der BELGEN onvervalscht recht!
Hoe-men dat meend' te doen wijcken
Door Machiavels practijcken/
Die-men looslijck hadd' gerecht:
Hoe dat GOD de valsche lagen
Gekneust heeft en neer-geslagen
Met dies' hadden aen-gehecht.
Hoe 't Vosse-vel uyt-getrocken
Men stracx weer des Leeus aendeed:
En met gewelt is getrocken
Om wreedelijck in te slocken
D' een voor/ en nae d'ander Steed:
Hoe dat tot 't uyterst' benouwen
Om de vrijheydt te behouwen
Menich Vader-lander streed'.
Hoe de hoop' van 'trotse Spangien
(Onder 't wijs en vroom beleydt
Vande PRINCEN van ORANGIEN
Waer' eeren van ALEMANGIEN)
te niet inde Lucht verspreyt.
Siend' ô wonder! in d' onweeren
Des Krijghs meer en meer vermeeren
's LANDTS moet/ en voorspoedicheyt.
Dees' en ander wonder wercken
Door den HEER heerlijck gewracht/
Voert ghy opte snelle vlercken
Des Faems om al 's Werelts percken
Vry van d' al-deckende nacht:
Dies u Naem hoogh boven 't nyen/
MET'REN sal tot elcks verblyen
Vlien van ghestacht tot geslacht.

C. Taemsson van Hoorn.

EER-DICHT
Tot
Lof der Historien/
AEN DEN
Eerweerdighen / Wijsen / ende seer Voorsienighen Heere/
Emanuel van Meteren,
Schrijver der Nederlandtsche Gheschiedenissen.

I.

DE Aerde is vervult met wond'ren vanden Heere:
Van Eeuw' tot Eeuwe oudt sietmen God's daden groot/
Al wat voor is gheschiedt/die naer komt streckt tot leere:
De Waerheydt uyt het graf verrijset naeckt en bloot.
Maer wy/als hadden wy het Maen-kop sap ghedroncken/
Vergheten wonder licht het wonder dat gheschiedt:
Op onses wellusts bed wy ligghen steeds en roncken:
Daeromme Godt de Heer ons de History biedt/
Die als het Castor heet ons Slaep-sucht komt ghenesen/
Die ons voor ooghen set de wercken die Godt werckt/
Die ons Godtvruchtigh/vroom/end' Helden kloeck doet wesen/
Die eenen Spieghel is/daermen sich selfs in merckt.

II.

D'Histoiry ons vertelt het ghene dat gheschiedet/
En wijcket nimmermeer van Waerheydt een stroo breedt.
Soodanigh is 't verhael dat ons dien Moses biedet/
Die ons van ons beghin beschrijvet goet bescheedt.
Soodanigh is 't verhael van Samuel beschreven/
Die ons voor ooghen set den Koningh quaet en goet.
En veel Propheten meer ons sulck' Histoiry gheven/
Die niet uyt aerd' en slijck/maer uyt Godt selve vloedt.
Veel Mannen wijs-gheleert haer volghen naer van verre/
In het beschrijven trouw' van 't ghene dat gheschiedt.
Doch ick verheffe meer de Sonne dan de Sterre:
Naest Godt komt haer de eer die ick d'Histoiry bied'.

History,

III.

HIstory, wel met recht den lof u is ghegheven/
Te zijn des Tijdts ghetuygh/het licht der waerheydt bly/
Het Leven der Ghedenck/de Tucht-vrouw' van ons leven/
Een Bode die van oudts ons Tydingh bringhet by:
Een Spieghel waer in wy ons leven wel betrachten
[Voor al de Vorsten groot/die hier als Goden zijn]
Al 't ghene datmen mach van alle leer verwachten/
Dat vintmen schier in u/als uwer borsten Wijn.
De Deughet end' ondeught die stelt ghy ons voor ooghen:
De Deught tot een Voorbeelt/de ondeught tot affschrick:
Den loon van goet en quaet komt ghy elck een vertooghen:
Ghy zijt ons wonder nut/ghy gheeft ons groot verquick.

IIII.

Al over langhen tijdt 't voorleden waer vergheten/
Al over langhen tijdt de Waerheydt ware doot/
Al over langhen tijdt den Tijdt self waer versleten/
Al over langhen tijdt vernielt waer 't Stamboeck groot/
Al over langhen tijdt waer de Ghedenck verdwenen/
Soo de History die niet vaste hielt in stant:
Maer nu die Sonne is in 's Werelts Nacht verschenen/
Blijft Waerheydt/Tijdt/Ghedenck en Stamboeck in het Lant.
Neemt de History wech/'t sal al verwerret wesen/
Brengt de Historie by/het staet al op sijn ste':
Daeromme moet elck een met vlijt Historie lesen.
Historie is ons nut in Oorlogh en in Vre'.

V.

Historie is 't Blasoen/de Trommel/die komt wecken
Het Herte Edel-vroom/om met het blancke Sweert
Den Vyant in 't ghemoet als eenen Leeuw' te trecken/
Om voor het Vaderlant te strijden onverveert.
Historie dede u gaen dwalen sonder slapen
Des nachts/Themistocles, als sy u heeft vertelt
Wat dien Miltiades hadd' uytghrecht met Wapen.
End' als sy/Cæsar, u voor ooghen heeft ghestelt
Den kloecken Jonghelingh/verwinner van de Eerde/
Soo hebt ghy seer gheweent/end' uyt-ghoerpen droef/
Och! dat ick noch niet meer ghedaen hebb' met den Sweerde!
Historie vyset op de herten als een schroef.

VI.

Maer als sy wonder hoogh den Mensch heeft op-ghehalet/
Soo stellet sy hem voor/hoe dat Ghelukkes radt
Seer schielick keeret om/en dien eer morghen malet/
Die heden prachtigh-trots verheven boven sat.
Den Vorsten stellet sy voor ooghen doot en leven:
Wilt ghy als Sa-ul zijn? ghy vallet in u Sweerd:
Wilt ghy als David zijn? ghy wordet hoogh verheven:
Kiest naer het Graf te gaen/of heerschen op de Eerd!
Volght Alexandrum naer/ghy winnet alle Landen:
Maer volght dien Dionijs, men bant u uyt het Lant!
Die wreet en trots wilt zijn/komt in des doodes tanden:
Maer die Barmhertigh is/diens Rijck heeft vasten stant.

Ghelooft

VII.

Ghelooft my/ daer en is gheen Spiegel min bedriegigh/
  Dan het History-boeck/ dat trouw' geschreven is:
Hier kan sich selven sien de Koningh seer hoogh-vliegigh:
  Want vleyers zijn hier niet/ als in het Hof ghewis.
Of ghy u al verstoort/ History lacht daer mede:
  Wilt ghy u selfs niet sien? siet in dees Spiegel niet.
History vraget niet naer dreyghen/ straffe/ bede:
  Die hier schoon wesen wilt/ doe Deughet die men siet.
Wat stoort ghy u op my? wilt op u sond' u stooren:
  (Roept de History trouw') ick toon' u als ghy zijt:
Als Echo, weder-clanck/ laet ick u woorden hooren:
  Die schoon van Deughden is/ als hy sich siet verblijt.

VIII.

De Wijse wijs'lijck siet in desen Spiegel schoone/
  In dese Schole leert/ studeert in desen Boeck/
Hier tast hy naer de Puls van Landt/ Stadt ende Kroone/
  En light op sijnen kant gherust in eenen hoeck.
Als hy de Vorsten siet onnoosel bloet vergieten/
  Als hy de Rechters siet verkeeren het ghericht/
Als hy 't Ghemeyne volck tot oproer siet op-schieten/
  Soo siet hy dat de roe al in de pisse licht:
Maer als hy den Vorst siet/ als Herder voor de Schapen/
  Als hy de Rechters siet het recht niet maken krom/
Als hy 't Ghemeyne volck niet siet gheneyght tot Wapen/
  Soo siet hy dat het Landt niet haest sal keeren om.

IX.

History is een Kerck/ daermen hoort stadigh preken/
  De Heyl'ge Godes-vrucht. Hier is Troost/ hier is Straf:
Troost voor de vroome li'en/ voor boose li'en het wreken:
  Het leven voor de Goe': maer voor de Quae' het Graf.
Hier door ontvunckt in 't Hert de Liefde Godes krachtich:
  De Hope werpt om hoogh/ den Ancker door de Lucht:
't Gheloove omhelst God/ die onsen is ghedachtich:
  De Tonge lovet God/ het Herte naer God sucht.
O groot History kracht! o Heunigh! o Sucaden!
  O Lust-hof! Paradijs! o Hemel Heyligh-bly!
Ick blijve in dees Kerck! Een ander mach u daden
  Vertellen wijdt en breedt: Dit is ghenoegh voor my!

X.

IN dese Heyl'ghe Kerck soude ick seer geeren schrijven/
  DE METER, uwen Lof/ op eenen Marbel-steen:
Dan (siet!) voor desen Tijdt moet ick het laten blijven:
  GOD Willet in dees Kerck ghelovet zijn alleen.
Ick bidde GOD den Heer/ dat uwen Boeck magh wesen
  Ons Helden een Blasoen/ ons Vaders Spiegel klaer/
En voor ons eene School en Kercke hoogh-ghepresen/
  Dat wy in Hooren/ Sien/ en Leeren/ Jaer op Jaer:
O soo het Heylige Dicht kan door de Wolcken dringhen/
  Dat ick tot uwer Eer hier prent in desen Serck/
Mijn GOD, verlost ons Landt/ wilt uwen Vreed' ons bringen/
  Ick sal zijn u Blasoen/ Ghy Spiegel/ School'/ en Kerck.

IACOBVS VIVERIUS, Medecijn.

Korte beschrijvinghe
vande Nederlantsche Caerte.

NEderlant heeft sijnen Name/ om dat het neder en leegh is van ghelegentheydt/ ten aensiene vā Hoogh-Duytslant: want om sijn leeghte verscheyden groote Rivieré vande hooge gebergthen daer lanck doore neder vallen inde groote Zee. Dit Nederlant/ hier voortijden bestaende van verscheydé Souvereyne Provintien/ is vande Hertoghen van Bourgoendien/ daer nae vande Eertz-Hertoghen van Oostenrijck/ onder eenen Heere/ Keyser Karolus de vijfde/ ende sijnen Sone Koningh Philips ghebrocht: wordt generalijck ghenomen alleenlijck voor dat deel/ dat sy besitten ende over gheheerschet hebben. Van dit Nederlandt socht de strijtbare Hertogh Karel een Koninghrijck van Bourgondien te maecken/ maer om dat elcke Provintie Souvereyn was/ ende bysondere Privilegien/ oude rechten ende herkomen hadden/ mede verscheyden maten ende ghewichten/ ende noyt hunne Princen/ andere dan gelimiteerde ofte bepaelde macht ofte authoriteyt over haer hadden willen consenteren/ soo is sulcx achter-ghebleven. Dierghelijcke ambitieuse pretentien/ zijn huyden ten daghe den waren oorspronck ende oorsake van dese Oorloghe gheweest.

Dit Nederlandt is bepaelt metter Oceaensche Noort-zee/ met het Graefschap van Embden ende Riviere Ems/ het Landt van Benthem ende Westphalen/ de Landen van Cleef ende Gulick/ Luyck/ het Bisdom van Colen ende Triere/ het Landt van Lottringen ende Vranckrijck.

Dit Nederlandt wordt in Vranckrijck/ Spaengien ende Enghelandt/ Flandres genaemt/ nae hun naeste gelegene Provintie/ ende die de grootste van allen is/ ende wel eer de Treffelijckste in Koopmanschap is gheweest/ ende in Duytslandt/ Brabandt/ ende in Oostlandt/ meest Hollandt.

In ouden tyden voor Christus gheboorte werdt dit vande Romeynen ende Julius Cesar/ begrepen onder Gallia Belgica ofte Belgium, eenen Naem hun van haer ghebueren gegeven/ om hare trotzicheyt ende stoutheydt wille/ als hun altydt seer volgende alsmen hun vrpicheydt ofte ghewoonten ergens wilde te kort doen: anderen trecken den naem van Velghen/ om datse inde laghe Velden laghen. Een volck nae Julius Cesars schrijven/ die de sterckste ende vroomste van gheheel Gallia waren: sy waren doen verscheydelijcken ghenoemt/ Germanij, Batavi, Frysij, Advatici, Menapij, Attrebates, Nervij, Morinij, &c. vande welcke de altertreffelijckste Histori-schrijver der Romeynen Cornelius Tacitus, van over 1450. Jaren/ schrijft datse doen vande Monarchien vande Wereldt/ de Romeynen verklaert worden vrienden/ ghesellen ende broeders vanden Roomschen volcke/ Welcke eere weynigh vergondt werde/ als die bevindende het ghetrouste/ vroomste ende kloeckste Volck vande Weereldt/ waeromme sy uyt haer verkooren hun Lijf-bewaerders/ ende in hun swaerste Oorloghen/ werden sy als de beste gheacht. Sedert nae den ondergangk vande Roomsche Rijcken/ hebben hun selven boven ander volcken best bevrijt van alle dienstbaerheyt ende overloopinge/ selve hebben ander Natien overvallen/ als met de Salische ende Vrij-aen-Zeesche haer ghebueren/ Vranckrijck vermeestert/ nae duydelijck bewijs der Histori-schrijvers/ voornemelijck van dese onse tijden/ ende aldaer de Sallijcke Wetten inghevoert/ metten naem Vryhansen, ofte Franse oft Françoysen. Bysondere beschrijvinghe vande Nederlandtsche Provintien/ zijn by verscheyden Histori-schrijvers te vinden/ als van Brabandt by Hadrianus Barlandus: van Vlaenderen by Iacobus Mercantius: van Hollandt/ Hadrianus Iunius, Philippus Cluverius, ende een Generale beschrijvinge/ by Lodevick Guiciardin.

Dit Nederlandt wordt ghereeckent rontsomme te begrijpen ontrent 340. Vlaemsche mijlen/ ofte duysendt Italiaensche ofte Enghelsche mijlen. Het heeft meer dan twee hondert gemuerde Steden/ ende wel 150. Dorpen die Steden recht hebben: Haer Dorpen zijn in dese laetste Oorloghe seer gemindert. De Landouwe is door-gaens meesten-deel plat/ behalven in Lutzenburgh/ Limborgh/ Namen ende Henegouwe/ daer het berghachtich is. Ende in een deel van Brabandt/ Vlaenderen/ Ghelderlandt ende Over-Yssel is santachtigh/ ende is ghemeenlijcken seer vruchtbaer/ selve de Landen nae Zuyden gheleghen gheven eenighen Wijn. Heeft op de hooge Landen schoone lustige Bosschagien/ gheeft alderhande geboomten/ als schoone Linden ende Abeelen: de Landen zijn vol van alderhande Vee. De Bosschen vol Voghelen in grooter menichten/ de Zee ende Rivieren seer Visch-rijck/ gheeft seer schoone stercke ende groote Paerden/ als in Vlaenderen/ Zeelandt/ Hollandt ende Vrieslandt. De Locht is generalijcken behalven de Zee-kant/ goet ende gesont hoe wel vochtigh ende generatijf. Het is een Lant seer bequaem ghelegen voor alle de principale Landen van Europa/ om daer mede te handelen door sijn groote Rivieren/ als den Rhijn/ die afkomt uyt het Switsche ghebergthe/ dwers door Duytslandt/ wesende de Danou de grootste van Europa. De Mase uyt het Bourgoendische ghebergthe van Langres af. De Schelde komt uyt Picardien ende Vermandoys. Ende voorts is de Zee haer so gerievelijck gheleghen/ datmen van daer kan zeylen binnen twee dagen ende twee nachten/ tot in Noorweghen/ ende binnen vijf oft ses dagen tot in Denemarcken/ ende van daer nae Sweden/ &c. Westwaert kanmen in weynighe uren in Engelandt varen/ ende voorts om de kusten van Vranckrijck/ in Spaengien/ ende om beyde de Indien te bezeylen bequaem.

Nederlandt/ principalijck Hollandt ende Zeelandt zijn seer Schip-rijck/ waer-inne oock haer macht meest bestaet: haer neeringe ende welvaren/ zijnde ongeloovelijck/ dat by wijlen daer uyt ghezeylt zijn 7. oft 800. groote Schepen/ t'seffens op Koopvaerdye Oost-waert/ behalven die West-waert op Enghelandt/ Vranckrijck/ Spaengien/ Italien/ de Eylanden/ ofte de Kusten van Afrijcken/ ende beyde de Indien bezeylen/ met groot ghetal van Schips-volck: Beneffens dese Koopvaerdye/ zijnder noch veel honderden Schepen die sy Buys-schepen/ Dogh-booten ende Crabbeans noemen/ die op de Visscherie vanden Harinck/ Cabbelliauw ende Salm-vangh varen. Op den Haringh-vangh alleene wel 7. oft 800. doende elck Jaerlijcx drie reysen/ soo dat het onsprekelijck is den rijckdom die de Zee hun gheeft/ met het ghetal van Zee-volck dat hun daer mede gheneerende is/ behalven dat hun gheheele Steden ende Dorpen met wijf ende kindt gheneeren met Netten te breyen/ Schepen te Timmeren/ ende Scheeps gereetschap te maken.

Het volck van Nederlandt is door-gaens groot/ sterck/ fray/ wit ende wel-ghemaeckt/ aerdende elcke Provintie wat nae hun ghebueren/ als Oost-waert nae den Oosterlinck: Zuyt-waerts/ nae de Hoogh-duytsche/ ende West-waert nae den Fransoys. Sy kleeden hun redelijck wel/ lichtveerdigher dan de Hoogh-duytschen doen/ volghen de ghebueren nieusgiericheydt. Zijn totten dranck genoech genegen/ maer niet so vele als Hoogh-duytschen/ noch niet soo veele als sy over 60. ofte 80. Jaren plegen. Sy zijn door-gaens coel ende gestadich in alle hunnen handel/ int gheluck ofte ongheluck niet seer veranderende/ zijn nochtans vernuft genoech/ seer industrieus ende bequaem om alle konsten te vinden/ begrypen ende leeren/ daerom alle Natien te boven gaende/ zijn altijdt seer doende ende werckende/ ende niet ledich/ gheneghen tot Neertinge ende Koopmanschappen/ die sy drijven alle de Wereldt over/ meer dan andere/ elck een ghedienstich/ niet soo hoovaerdich ofte ambitieus als veel andere/ maer zijn van naetueren sparich ende seer ghenegen tot gewin/ daeromme geerne andere Landen besoecken: want men vintse in alle Landen sal vinden ghedienstighe Nederlanders. Insghelijcx zijn oock het Vrouwen volck soo gedienstich/ ende tot alle wercken haer begevende/ als elders de Knechten/ selve veel Koopmanschappen drijvende/ ende omgaende alomme mede onder de Mans in alle eerbaerheydt/ grouwelende het overspel/ hoe wel hun Mannen-volck veel van huys zijn/ tot verwonderen van veel Natien.

Sy leeren ende spreken lichtelijck alderhande talen/ haer oude sprake is Duyts/ ende spreecken mede Wals (een ghebroken tale van 't Latijn) op de Fransche Frontueren. Het Duytsch is een herde/ maer een rijcke ende volkomen tale/ van outheydt ende volkomenheydt alle andere te boven gaende/ den rijckdom ende ouderdom vande tale is daer aen te mercken/ datter meer dan 2170. woorden van een Syllabe zijn/ als Symon Stevin van Brugghe bewijst/ diese alle beschrijft. Een tale ghenoech de selvighe diemen aldaer over 1600. Jaer in Iulius Cæsars tijden sprack/ dan dat elcke Provintie 't ghelupdt ofte accoort heeft aenghenomen van sijn ghebueren: een tale die in haren grondt wyder ende verder ghesproken wordt/ als lichtelijck gheen andere/ streckende van Calis in Vranckrijck tot in Norweghen/ Sweden/ Lyflandt/ ende noch vorder. Het is een Landt daer de vreemde Man willekomer is/ dan in eenighe andere Landen. Het is een volck Godvruchtich/ ende oude Christenen/ daeromme qualijck konnen aennemen veel nieuwe/ als Spaensche superstitien/ beter den Maranen ende Moriscken passende/ dan haerlieden. Een volck

Britanicus Oceanus
OCEANU
Civitatum Pagorumq; numerus in singulis Provinciis
Brabantiæ — 26 — 700.
Geldriæ et Zutpha.. 22 . 300
Limburgi — 5 . 123
Lutzenburgi — 23 . 1168
Flandriæ — 30 . 1154
Artesiæ — 10 . 754
Hannoniæ — 24 . 950
Hollandiæ — 20 . 400
Zeelandiæ — 9 . 105
Namurci — 4 . 182
Marchionat S. Imp. 1
Mechelinie — 1 . 9
Ultraiecti — 5 . 70
Frisiæ — 11 . 490
Transisalaniæ — 11 . 101
Groeningæ — 1 . 145
Civitates Pagi
Boulogne
Calais
Duynkerck
Oostende
Walchere
Middelburg
Sluys
Gent
Antwerpen
Brussel
Mechelen
Leuven
Namur
Luyck
Maestricht
Aken
Gulick
Limborg
Trier
Coln
Arras
Cambray
Doerlens
Amiens
Abbeville
Lille
Tournay
Mons
Valenchienne
Dovay
S. Omer
Ypres
Brugge
Audenarde
Artois
Flandria
Hannonia
Namurcum
Brabant
Leodiensis
Lutzenburg
Limburg
Iulia
Ardenna silva
Die Eyfel
Treviren sis Episcopatus pars
Coloniensis Epis.

NOVA
GERMANIAE INFERIORIS
Descriptio, delineate P. BERTIO,
Sculpente Nicolao Geilkerckio
DE BELGIS ITA CÆSAR

Gallorum omnium fortissimi sunt Belgæ, propterea quod a cultu atq; humanitate provinciæ longissime absunt, minimeq; ad eos sæpe mercatores commeant, atq; ea quæ ad effœminãdos animos pertinent, important, proximiq; sunt Germanis qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Comm. 1.

tot vryheydt ghenegen / alsoo alle Historien ende hedendaeghsche Oorloghen bewysen.

Dit Nederlandt wordt ghemeynlijck ghenoemt / de seventhien Landen / om datmen daer den Princen seventhien Tytelen van toe-gheschreven heeft / sonder andere merckelijcke redenen. Want de Landen niet beschreven ofte gheroepen worden op ghemeyne vergaderinghe / noch en contribueren / noch en stemmen alsoo niet totte ghemeyne lasten.

Want het Mack-graefschap des Heyligh-rijcks ofte van Antwerpen / wordt onder de Provintien niet gherekent / het Hertoghdom van Limborgh / met Valkenborgh ende Dalem / resorteren onder Brabandt. Voorts Doornick ende Tornesis / met Rijssel / Dowap ende Orchies worden gemeenlijck onder de xvij. niet genoemt / nochtans contribueren beyde / elck als een Provintie. Desghelijcks Valencijn ende de Drent. Ontrent den Jare 1550. ten tijden van Keyser Karolus de vijfde / heeft dit Nederlandt / den Keyser een bede gheconsenteert van dry hondert duysendt gulden ter Maendt / diemen Novennale, ofte negen-jarighe noemde. In dese schattinghen vintmen dat Limborgh / Lutzenborgh / mede Ghelderlandt ende Groeninghen niet en betaelden / zijnde Frontier / verarmt ofte in achterheydt / soo datter maer en contribueerden / Brabant / Vlaenderen / Artoys / Henegouwe / Valenchijn / Rijssel / Douwaey / Orchies / Hollandt / Zeelandt / Namur / Doornick / Tournesis / Mechelen ende Utrecht / te samen derthiene / nochtans achtmen dat de andere in Generale beschryvinghen ende stemmingen niet uyt-gesloten worden.

Van dit Nederlandt ofte sijne Provintien (nu door Oorloghe verdeylt) worden beseten by de Eertz-Hertoghen Albertus ende Isabella Clara &c. Dese, Brabandt / Limborgh / Lutzenborgh / Vlaenderen / Artoys / Henegouwe / Namur / Rijssele / Douwap / Orchies / Doornick ende Tournesis / Mechelen ende Valenchijn / oock Camerick met noch een quartier van Ghelderlandt / ende de Heerlijckheyt van Lingen / uytghescydt eenighe stucken van Brabandt ende Vlaenderen / die haer partijen noch houden / zijnde fraye schoone Landen / die niet dan vrede van doen hebben. De Staten vande Vereenighde Landen besitten de reste / te weten / de drie quartieren van Ghelderlandt / Hollandt / Zeelandt / Vrieslandt / Utrecht / Groeninghen ende Ommelanden / Over-Yssel ende Drenth / met eenighe Leden van Brabandt ende Vlaenderen / zijnde alle contribuerende Landen / die totten Oorloghe haer selven schatten.

Wy sullen nu wat verhalen vanden particulieren staet / daer hun dese voorsz Provintien in bevinden / ter wijlen sy nu in bestant staen / op voor-slach van Vrede-handel / als eerst van die onder de Eertz-Hertoghen zijn ghelegen / is Brabandt genoech gheheel beseten / uytghenomen de Steden Bergen op Zoom / Breda / Steenbergen / Willem-stadt ende Grave / ende eenighe sterckten. Een Landt dat in dese Oorloghe dese 41. Jaren veel gheleden heeft / soo van hare vyanden / als van hun eyghen Kryghs-volck / om quade betalinghe ghemuytineert / groote overlast doende / dat het wonder is dat het noch soo wel vaert / ende uyt-houdt. Daer by de macht van 't Landt af te meten is: dan het heeft veel goede Steden / daer den Landt-man sijn toevlucht toe heeft. De Stadt Loven houdt haer noch redelijcken / Brussel heeft haer alder-best met het Hoff gheneert / nu in goeden state: 's Hertoghen-Bossche / hoe wel het veel aenstooten ende beleghheringhe heeft gheleden / is ghenoech in state ghebleven: dan Antwerpen mede een Hooft-stadt soo wijt vermaert om haren Koophandel ende schoonheydt / heeft aldermeest gheleden / gheplondert / veel afghebrant ende gheschat gheweest / ende heeft noch een Casteel moeten bouwen / dat sy daghelijcx te ontsien hebben / ende soo dat den grooten Koophandel aldaer vergaen is / eenlijck eenige Hoofsche Negocianten ofte Financiers die Stadt noch wat ophoudende. Soo dat Brabandt wel van d'een helft van sijn volck ende Inwoonders / binnen dese Oorloghe vermindert is.

Mechelen een Souverayne Stadt ende Heerlijckheydt / heeft tweemael inghenomen ende schandelijcken ten gronde gheplondert gheweest / als geen Stadt daer ontrent desghelijcx / heeft vrede van doen.

Limborgh / Valkenborgh ende Dalem hebben mede veel gheleden / desghelijcx Namur / maer nu in 't leste onthouden hun redelijck. Lutzenborgh is de gheheelste van allen de Nederlandtsche Provintien ghebleven / hebbende niet veel meer dan doortochten gheleden.

Henegouwe / Artoys / Valencijn / Rijssele / Dowap / Orchies / Dornick / ende Tornesis met Camerijck / hebben int beginsel des Krijghs hare voornaemste Steden beleghert / ghedwonghen ende gherantsoent gheweest / het platte Landt bedorven ende opghegeten / dat hun min deerde / midts sy inde Fransche Oorloghen sulcx meer ghewendt waren / dan in dese leste Jaren: Sy hebben hun te bedancken van goeden welstant ende neeringhe / Oorloghsche wijse / niet besonders dan over de schattingen te klagen.

Vlaenderen heeft aldermeest in dese 41. Jarighe Oorloghen haer te beklaghen / als van oproerighe ghemeente verheert / ende met afbreecken vande Beelden / alle haer Hooft-steden ende alle andere beleghert / ghewonnen ende veel gheplondert geweest / uytghesteken Grevelinghen / ende eenighe kleyne Nesten / veel Steden ende groote Dorpen ende Vryheden tot steenhopen ghewordden / soo dat aldaer meer Steden / Dorpen / Casteelen ende Cloosters onder ghegaen zijn / dan in eenighe andere Provintie / waer deur dat het meer dan d'een helft ghedepopuleert oft vermindert is van Volck ende Inwoonders / alle de Wereldt over verspreyt ende gevlucht. De Eertz-Hertogen besitten noch Vlaenderen / behalven Sluys / Axele / Biervliet / Ardenborgh met eenighe Schansen ende Sterckten. Teghen dese Steden / ende de Steden van Brabandt boven verhaelt / soo besitten sy in Gelderlandt een quartier-stadt Ruermunde / met Gelre / Venlo / Wachtendonck / Stralē / &c. met Grolle in 't Landt van Zutphen / ende voorts de Steden van Linghen ende Oldenzeel / in 't uyterste van 't Nederlant. Somma zijn Landen die lichtelijck met eenen ghewenschten vasten vrede weder souden floreren.

De Staten vande Nederlandtsche Vereenighde Provintien / besitten het resterende Nederlandt / te weten / van Ghelderlandt besitten sy de drie deelen met het Graefschap Zutphen / daer af dat heur partye besit Grol: ende dese Landen hebben alle veel geleden met belegeringhen / innemen ende plonderinghen van hare beste Steden / ende ten lesten wel minst ghepr osspereert neffens d'ander Provintien.

Hollandt heeft wel seer groote verwoestinghe gheleden / boven alle andere, haer Steden belegert / gewonnen / verbrant / &c. maer is ten lesten mette Oorloghe ghekomen tot binne-lantsche ruste / in prosperiteyt ende grooten rijckdom / naer dat het sijn ghebueren tot Frontieren hadde gekregen / ende is van Volck ende Schepen seer vermenichsuldicht so datse alle de Werelt hedendaeghs passeren in Schip-vaert / beseylende de gantsche Wereldt / vloeyende mede in Koophandel / dat te mercken is aen 't floreren der Steden van Amsterdam / Rotterdam ende meer andere.

Zeelandt hebbende veel geleden / ende alle haer Steden met hongher gedwongen ofte belegert / haer Dijcken door-ghesteken / datmen over het Landt voer / is nochtans ten lesten uyt de groote ellende ghewortelt / wederomme florerende met neeringhe / volck ende schepen / nae-volgende haer devijse / Luctor & emergo.

Vrieslandt heeft mede veel gheleden / maer wel kloeckmoedich hen inde Oorloge gedragē / ende mede inde Contributien hun wel gequeten / ende is noch prospererende nae staet vande Oorloge.

Utrecht heeft wel de meeste versmaetheydt ende onghelijck boven alle andere vanden Hertoghe van Alba gheleden / ende sints mede in groot perijckel gheweest door tweedracht / maer mette andere Provintien vereenicht / komt allenskens weder in haer voorighe grootheydt ende prosperiteyt / groeyende in neeringhe / in sulcken Oorloghe.

Over-Yssel ende Drenthe / haer principale steden zijn beleghert ende gewonnen geweest / sommighe meer dan eens / in dese langhdurighe Oorloghe lijdende veel afloopinghen / ende en zijn nu noch niet in verseeckerder staet / wesende hun platte Landt meest verwoest.

Groeninghen ende de Ommelanden hebben met haer ghebueren veel gheleden / de Stadt is meer dan eens beleghert gheweest / ende ghedwonghen geweest: de Omme-landen zijn af gheloopen gheweest / zijnde nu in vredelijcke staet / doch meest onder Contributie vande Garnisoenen van Linghen ende Oldenzeel / beswaert met schattinghen / soo dat de Dorpen heur noch niet en konnen te rechte hernemen. Niet te min zijn de Nederlandtsche Vereenighde Provintien / nu door-gaens in beteren state dan d'andere / door dat sy een open Zee / vry / ende daer by menichte van Schepen hebben / waer mede ghenoech volle ghebiedt over de Oceaensche Noort-zee / ende over de Revieren ghenieten / zijnde daer over seer volck-rijck / die van d'andere Provintien daer toe geloopen zijn / op hoope van Neeringhe / ende om vryheydt van Religie (sonder eenigherhande onder-soeck) als om de Navigatie ende Koophandel / midts de goede ghelegentheyt. Waer by dat de selvige / by de Oorloghe tegen natuere ende reden / meerderen ende floreren / als blijckt by hare ghesterckte / vergroote Steden / Schansen ende kostelijcke ghebouwen. In voughen dat Nederlandt generalijck hem mach beroemen / het treffelijckste Landt nae sijn groote te wesen (in menichte van grooter / stercker ende volck-rijcker Steden ende Fortressen) vande gheheele Wereldt / daer alle Martialisten van gheheel Europa haer Ambacht ghelee rt / oft konnen leeren hebben dese 41. Jaren.

E. v. M.

KLINCK-DICHT,

Tot Lof van *Meteren,* des Boecks Autheur vermelt,
Hier achter in Figuer, ſijn weſen voor-gheſtelt.

WAſt om te bouwen weert, des Werelts wond'ren ſeven,
Om maer een bloote Naem, van hun te laten naer,
Van Met'rens *wonder meer, hebt ghy ghebouw't, 't is klaer,*
Die Neerlandts wond'ren groot, heeft neerſtighlijck beſchreven.

Dit Beeldt ſijn weſen toont, maer ſijn verſtant verheven
Doorleeſt ſijn Wonder-Boeck, ſult vinden openbaer,
En ſegghen : Met'ren, *ô ick ben verwondert, waer,*
Wie, en wat Dæmon *ſchalck, heeft u't ſecreet ghegheven?*

Hebt ghy Dedalus *Konſt, om vlieghen over al?*
Of brenght der Goden bood, u deſe tijdingh bal?
Anders onmoghelijck waert, al te ſien, hooren, mercken,

Dat dijn Pen in dit Boeck, ſoo loffelijck beſchrijft:
Weerdigh dan, Met'ren *kloeck, dijn Naem onſterffelijck blijft,*
Niet door mijn tong, oft pen, maer door dijn loflijck wercken.

Hy peynſt nu d'Eeuwigh.

עמנואל

QVIS CONTRA NOS. Rom.

* OPTIMO ET ORNATᾹ VIRO D.º EMANVELI DE METEREN ANTV.º HISTORICO INSIGNI OMNIVM ARTIVM ET ANTICQ. ADMIRATORI POSVIT. W.H.

ÆTATIS 76. MENS. 3.
Obyt 1612. Aprilis. 8.

Het Eerste Boeck.

Sommarie,

Ofte / Kort verhael van het Eerste Boeck.

Lodewijck van Male / Grave van Vlaenderen / etc. trouwde Anno 1369. de Dochter van Brabandt / by de welcke hy gewan een dochter Margareta/ die trouwde Philips de Stoute / een sone van Vranckrijck / en Hertogh van Borgongien / die gewan drie Sonen en meer Dochters; den oudtsten Sone was Jan den Onvertsaeghden/die vanden Turck gevangen wert / ende den Hertogh van Orleans dede vermoorden / en selve vanden Dolphijn van Vranckrijck oock vermoort werdt: Sijn Broeders waeren d'een Antonis Hertogh van Brabandt etc. ende Philips was Hertogh van Nevers. Jan voorsz gewan byde dochter van Henegouwe/ Hollandt/Zeelandt/etc. veel Dochters/ ende eenen Sone/ Philips de Goede genaemt/die tot wrake over sijns Vaders doodt / vorderde den Koningh van Enghelandt tot de Kroone van Vranckrijck; daer nae liet sijns Vaders doodt versoenen. Op hem verstorven Brabandt/Limborgh/Lutsenborgh/Henegouwe/ Hollandt/Zeelandt/Vrieslandt ende oock Namur. Dese liet nae hem een Sone/ Karel den Strijtbaren/die veel Oorlogen aennam/ende werdt vande Switsers verslaghen / achterlatende een eenighe dochter Maria/ die trouwde Anno 1477. Maximiliaen van Oostenrijck. Dese Maria liet achter een sone Philips/ ende een dochter: ende om dat sy jongh sterf/ soo ghevielen inde Landen twist/oproeren ende oorlogen/die kort verhaelt worden/om de ghemeynschap der Oorlogen onser tijden. Antwerpen werdt een Koopstadt: het Tractaet van Entrecours met Engelandt wordt gemaeckt: de Historie vande Hertogen van Gelre wordt verhaeldt/ ende hoe Gelre aen Nederlandt ghehecht werdt/ met Vtrecht/ Over-Yssel / ende Groeninghen / etc. Philips van Oostenrijck trouwt de Erve van Spaengien Anno 1499. daer by ghewan twee Sonen ende vier Dochters/waer van Karel sijnen Groot-vader Maximiliaen succedeerde in 't Keyserrijck Anno 1519. ende werdt een machtich Keyser: Spaengien rebelleerde teghen hem: Luther begint Ghereformeerde Religie te prediken/ daer teghen hem alle de Weerelt / Paus ende Keyser stellen. De Placaten over de Religie worden ghemaeckt/waer uyt de beroerten spruyten. Loop van Munte wort ghestelt. Met Vranckrijck wordt Krijgh ghevoert. Vyt de Oorloge uyt Duytslandt spruyt weder de Oorloghe met Vranckrijck. Prince Philips van Spaengien trouwt Maria Koninginne van Engelandt / daer hy de Gereformeerde Religie verstelt ende vervolght. De Keyser geeft sijn Heerschappijen over aen sijnen Broeder Ferdinandus ende Philips sijn Sone / ende vertreckt nae Spaengien / daer hy sterft. Koningh Philips wort victorieus / wint S. Quinten/ende verliest Cales. De Grave van Egmont wint een Veldt-slagh tot Grevelingen. Nae de doodt van Maria/ wort Elisabeth Koninginne van Engelandt / die aldaer de Religie weder reformeert / diens Historie / oock van haer Vader ende Moeder verhaeldt wort. Na groote Krijgsrustinge wort Vrede tusschen Nederlandt en Vranckrijc gemaect. En na datter ordere op 't Gouvernement in 't Nederlant gestelt is/ vertreckt den Koning na Spaengien/latende de Hertoginne van Parma in 't Gouvernement. De Civile Oorloge in Vranckrijc begint: Oock beroerten in Schotlant. Een Lantjuweel wert t'Antwerpen opgestelt. Doway wort Vniversiteyt.

Alle dit onder vier Borgoensche ende vier Oostenrijcksche Over-Heeren / begrijpt ontrent twee hondert Jaeren tijdts.

Beschrijvinghe der Nederlanden.

Neder-duytslandt/ ofte Nederlandt/ gemeenlijck genaemt bijde Latijnsche/ Belgium, begrijpende de 17. Provincien / alsoo wy hier naer sullen verklarē/ heeft van alle tijdē/ daer memorie van is / een Vroom ende Vrij Volck gehadt/ dat geen groote dienstbaerheyt konde lijdē/ maer heeft hem meestendeel in Vrijheyt onderhouden. In Provincien verdeelt zijnde/ hebben wel Over-Heeren op seker voorwaerden aen-genomen/ maer altijdt toe-ghesien/ dat sy haer niet te groot ofte machtigh en werden/ daeromme die meest met wetten ende voorwaerden verbonden hielden. Dese Provincien ende Overheeren alsoo vredelick levende/ ende in noode met malkanderen aen-spannende / hebben menichmael groote daden uytgherecht/ soo teghen de Romeynen/ als andere: Oock tegen de Turcken eñ Sarazenen / als blijckt by Godefroy de Boylion/ eñ de andere Koninghen van Jerusalem / ende Boudewijn van Vlaenderen / die het Keyserdom van Constantinopolen gewon / ende diergelijcke meer andere. Soo dat sy altijdt groot gheacht/ geeert ende ontsien zijn geweest. Summa/ een volck/ daer Corn. Tacitus van schrijft eñ getuyght/ seggende: Dat de Galli streden voor Vrijheyt/ de Germani voor Buyt/ maer de Batavi voor Glorie ende Eere. Dies de Romeynen die hielden voor Ghesellen eñ Vrienden van 't Volck van Roomen/ gheenen anderen last dien opleggende/ dan uyt haer te moghen Krijghs-volck oplichten tot haer Legioenen: Van vorder dienstbaerheyt konnen wy bijde oude Schrijvers niet vinden. En de Roomsche Keysers kosen uyt haer hun Trawanten ende Lijf-bewaerders / om haer vroomheydt ende ghetrouwheydt. Nae eenighe eeuwen daer nae / soo vindt-men luttel van haer / als mede vande ander Landen beschreven/ door ghebreck van Beschrijvers/ maer wel veel fabuleuse dinghen. Ten lesten / zijn alle dese Nederlanden / tusschen de Riviere Ems ende Somme gheleghen / behalven de Landen van Gulick/ Cleve/ Bergh/ Marck/ Luyck/ ende eenighe andere / in min dan twee hondert Jaeren aen een ghehecht geweest/ onder een Hooft/ by vier Fransche Heeren Hertogen van Borgongien / eñ vier Oostenrijcksche Vorsten/ tot nu toe onder de Regeringe van Philips de Tweede Koningh van Spaengien / sone van Keyser Karel de Vijfde.

Dese Provincien ofte Landen zijn gemeenlijck 17. in getal te wesen gheschat/ maer in onse tijden hebben haer meerder ghetal op gemeyne vergaderingen vertoont/ pretenderende stemme onder de Generaliteytē te hebben/ soo dat het rechte getal daer van geheel onseker is. Hoe dat dese Landen by Houwelijcken ende andersins onder een Hooft aen malkanderen zijn gekomen/ dunckt ons goedt voor 't eerste te verhaelen.

Philippus Valesius, cognomine Audax, Dux Burgundiæ.

Philips van Valoys toegen-aemt den Stouten Hertoch van Borgundien, Grave van Vlaender Artoys etc.

Anno Domini 1369.

Lodewijck van Male, Grave van Vlaenderen.

Het is gebeurt dat Lodewijck van Male van sijns Vaders wege Grave van Vlaenderen, van Nevers, van Retel, Salines, Antwerpen eñ Mechelen eñ van sijns Moeders weghe Grave van Borgongien ende Artoys / maer een eenighe Dochter en hadde hy sijn Huysvrouwe Margareta, de Dochter van Jan den derdē, Hertoge van Brabandt, die mede Margareta genaemt was: dese troude Anno 1369. tot Ghendt den Jongsten sone van Jan, Koningh van Vranckrijck / ghenaemt Philips de Valoys / Hertogh van Borgongien / die om diversche vroome daden eenen bynaem hadde / den Stouten, oock om dat hy inden slagh by Poytiers, Anno 1356. sijnen Vader totten lesten by bleef / met den welcken hy vandē Engelschen in Engelandt gevangen gevoert werdt.

Philips de Stoute, Hertog van Borgongië.

Desen Philips de Stoute was een dapper kloeck ende verstandich Heere / veroorsaeckte tot drie reysen den Koningh Karel de Seste van Vranckrijck / met Heyr-kracht in Vlaenderen te komen / tot hulpe van Graef Lodewijck voorsz sijnen schoon-vader / tegen die van Vlaenderen ende Gent oorloghende / welcke Oorloge wel vijf oft ses Jaren duyrde, beyde de partijen niet al gelijck oft ongelijck hebbende. Maer ten lesten, na de doodt van Graef Lodewijck van Male / desen Hertogh Philips tot den Regimente komende / heeft het alles beslist.

Van desen Philips de Valoys / ende Margareta van Vlaenderen / zijn ghebooren Jan de Valoys / ghenaemt den Onvertsaeghden, Hertoge van Borgongien / Grave van Vlaenderen / van Borgongien / van Artoys / &c. Ende Antonis de Valoys / Hertogh van Brabant ende Limburch / &c. Ende Philips / Grave van Nevers: met noch verscheyden Dochteren. Sijnen oudtsten Sone Jan trouwde met Margareta / de Dochter van Willem van Beyeren / Grave van Henegouwe, Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt. Den tweeden sone Antonis dede hy hulden voor toe komende Hertogh van Brabandt, als Erfghenaem van sijn Moeye Vrou Johanna van Brabant dochter van Hertogh Jan den Derden die getrout hadde Wincelaus van Lutzenburgh sonder kinderen. Eñ hoe wel dat Brabandt na de afflijvicheyt vande Hertoginne Johanna, quam te versterven op den oudtsten sone Jan soo beweeghde sijnen Vader nochtans de Staten van Brabandt alsoo, door den Heere van Wesemale, dat sy desen sijnen tweeden sone Antonis voor toekomende Heere hulden / mits haer overghevende het lant van Ryen, daer Antwerpen de Hooftstadt van is, dat onder Vlaenderen doen was, ende hechtede dat doen eeuwichlijck onder Brabandt. Maer desen Antonis, Hertogh van Brabandt ende van Limburgh werdt verslagen, met sijnen jongsten broeder Philips Grave van Nevers, inde Fransche Oorloge tegen de Engelschen / inden slagh tot Azincourt by Terrowane Anno 1415. latende twee sonen achter, Jan ende Philips, beyde namaels Hertogen van Brabandt: Maer sonder wettige kinderen sterbende / ist namaels onder des oudtsten Broeders kinderen gekomen / alsoo hier nae sal volgen.

1315.

Hertogh Philips de Stoute doot ende ghedaente.

Hertogh Philips de Stoute is te Halle by Brussel gestorven / 70. Jaren oudt zijnde, Anno 1404. Dese was een vroom, kloeck / eñ verstandich Vorst / groot / sterck eñ bruyn / breet van schouderen, voorhooft ende borste / hebbende blauwe groote ooghen / een mannelijc wesen / sijn hayr dragende (gelijck doen de maniere was) lanc tot op sijn schouderē, swert geschorē baert / den neuse krom bultachtich / de kinne wat lanckachtich / den mont wat gapende: was meest ghesont ende welvarende / hebbende een statelijck wesen eñ aensien / nochtans gemeynsaem ende gespraecksaem.

Johannes toegenaemt d'Onvertsaechde. Hertoch van Borgundien. Grave van Vlaenderen. Arthoys. etc.

1415. Sijnen oudtsten sone Jan succedeerde in alle sijns Vaders ende Moeders Heerlijcheden ende Landen/ als ghesept is / regerende na sijnen Vader 15. Jaren: dese was een stout ende ontsagghelijck Vorst / Den Onvertsaeghden genoemt / werdt van sijnen Vader in Hongerijen ghesonden/ Anno 1369. met een grooten Legher/ tot hulpe vanden Keyser Sigismundus/ teghen den Turck / met veel Franschen ende Nederlantschen Adel / daer hy vanden Turck Bajazeth ghevanghen werdt/ende op twee hondert duysent Fransche Kroonen rantsoen/ dat doen veel was/ ten lesten ghestelt. t'Huys gekomen zijnde/ volghde den Vader inde Vyandtschap tegen den Hertoghe van Orleans/ des Koninghs Broeder van Vranckrijck / om het Gouvernement van Vranckrijck / gheduyrende een uytsinnighe sieckte / die den Koningh Karel de Seste alle Jaeren aenquam/ waeromme hy ten lesten/ drie Jaeren nae sijns Vaders doodt / den selven Hertogh van Orleans op eenen avondt binnen Parijs dede doodt smijten / Anno 1407. bekennende des anderen daeghs de daedt inden Raedt des Koninghs: Desgelijcx oock daer nae den vier Leden van Vlaenderen/ betoonende groote redenen daer toe/ Als dat hy twee Dolphijns / de oudtste Sonen des Koninghs / d'een nae den anderen hadde doen vergeven / ende nu oock nae de Kroone stondt / ende 't leven sijns Broeders/ ende sijn lichaem betoovert hadde : dat het geoorlost was Tyrannen te dooden/ ende diergelijcke redenen.

Jan de Onvertsaeghde Hertogh vã Borgongiẽ.

Hier uyt volghden groote Oorlogen vande kinderen van Orleans ende hare aenhangers / om haers Vaders doodt te wreken / daer onder werdt wel sesmael Vrede ghemaeckt/ maer weynighs tijdts gehouden. Ende onder ander ist gheschiedt/ dat Anno 1418. die van Parijs (die altijdt goedt Borgoensch waeren) in eenen oploop ontboden Jan de Villers / Heere van Lisleadam / met Borgoensche Soldaten van Pontoyse. Ende dese inde Stadt gekomen zijnde/ hebben de Parisianen/ door haet op die van Orleans/om dat sy (ende boven al den Grave van Armeniac) tot geenen Payse wilden verstaen / eenen grooten moort onder haer wederpartije ghedaen/ ende onder andere verslagen den Grave van Armeniac Constabel van Vranckrijck / Hendrick Grave van Marle Cancelier / den Heere Raymonet de la Guerze / den Grave van Grampre / de Bisschoppe van Reyns/ van Constantijn/ van Bayeux/ van Evreux/ van Senlis/van Saincres/ de Abt van Sinte Corneille / eenige Cardinalen werden behonden / maer wel 160. Edelen vermoort/ ende van andere tot wel 1600. toe. Der grootster Heeren lichamen werden moeder-naeckt achter straten gesleept wel drie dagen met Borgoensche cruycen in haer naeckt vleesch ghesneden. Den Koningh was selve inde Stadt / ende en was hier niet seer tegen. Maer den Dolphijn Charles vluchtede uyt der Stadt / ende hielt met die van Orleans/ den welcken de Koningh ende Koninginne niet en konden vermorwen. Ondertusschen werdt Rouane vande Engelschen ingenomen/ende geheel Normandijen. Ende om die te wederstaen/werdter eenen bedrieghlijcken Vrede ghemaeckt/ende solemnelijck besworen / tusschen den Dolphijn ende die van Orleans/met den Hertogh Jan. Ende daer nae hebben sy een bespreck anderwerf gheordineert / om van 's Landts beschuttinghe te handelen / te Montereau fault yonne. Alwaer den Hertogh gekomen zijnde/ op een Brugghe met staketsel afghesloten/alleen met thien Heeren / is laughs een deure door het staketsel ghegaen / om den Dolphijn te eeren ende te groeten/ alwaer hy bloodts hoofts op sijn rechte knye (alsoo doen de maniere was) hem groetede / deerlijck van de bystanders vermoordt werdt / uyt des Dolphijns ghebodt/die over een balie gewapent lagh/ ende oock sijn sweert ghetrocken hadde. Dit ghesciede Anno 1419. thiende September / ende heeft oorsaecke gheweest vande twist/ wraecke/ ende oorloghe/ die sedert tusschen Vranckrijck ende het Huys van Borgongien gheweest is/ waer door de Enghelschen bykans gheheel Vranckrijck wonnen / tot dat nae sesthien Jaeren dese moordt door des soons Philips goedtheydt heerlijck versoent werdt.

Oorloghe tusschen de Borgoẽsche ende de Orleansche.

Moordt van Parijs/ Anno 1418.

Jan den onvertsaeghden / Hertoch van Borgongiẽ/ wort te Montereau vermoort/ Anno 1419.

In dese moorden ende meyneedicheden is af te meeten / wat oordeel dat Godt altijdt goedt / altijdt 1418.
wijs / ende altijdt rechtveerdich strijckt / andere tot waerschouwinghe oock in dese wereldt / want bloedt eyscht bloedt. Men siet nae de doot vanden Hertogh van Orleans (hoe wel sulcken straffe wel verdiendt hadde) dat de Hertog Johan noyt geen ruste hadde/ ende gevoelde de handt Godts.

Sienlijcke rechte Oordeele Gods.

De voorsz Massacreurs van Parijs onder den Heere van Lilleadam / werden tot Parijs met pestilentie gheslagen/ eer 3. Maenden/ datter wel taghentich duysent Menschen storven/Edele ende Onedele/ de Heere van Lilleadam werdt selve naemaels tot Brugghe verslaghen / daermen noch in Vlaenderen een liedeken van singt. Des Dolphijns aenhangers ende hy selve werdt ellendich vervolgt eñ verstooten/ tot dat hy hem met Godt ende met Hertogh Philips de Goede van Borgondien versoende / ende werdt Koningh Charles de Sevende ghenoemt/ nochtans werdt noch van sijn eyghen Soone / rebel/ tot in sijn doodt gequelt.

Aldus bleef doodt Hertogh Jan/ ghenaemt Den Onvertsaeghden, als hy 48. Jaren oudt was/eñ 15. Jaren geregeert hadde. Dese was een hooghmoedigh/vermetel/ongerust/ende strengh stout Vorst/een groot Krijghsman/versloech in eenen slagh boven de dertich duysent Luyckenaers / seer bemindt vanden Edeldom eñ vanden gemeynen Man. Was van gedaente een middelbaer Man/ breedt ende dick gheset/ sterck ende gesont/vol vleesch/van aensicht smal ende van voor-hoofde / kleyn van ooghen / grauwe / ende straf van gesichte/bruyn van hayre ende vleesche/ also sijn Vader ende Moeder was / den neuse ende kinne lanckachtich/ den mont wat gapende / maer niet soo seer als den Vader/droech langh hayr ende geschoren baerdt : In summa/men mocht aen hem in alle manieren een onvertsaeght wesen bemercken.

Hertogh Jans ghedaente ende doot.

Nae Hertogh Jan quam sijn eenigh sone Philips totten Regimente / als hy 23. Jaeren oudt was / ende hadde eenen by-naem / ghenaemt de Goede. Dese gheboren van een Dochter van Henegouwe/ Hollandt / Zeelandt / &c. zijnde een goedt ende verstandich Heere / stelde hem terstondt om de doodt sijns Vaders te wreken. Trock nae Vranckrijck by den Koningh/ maeckte eenen Vrede tusschen Vranckrijck ende Engelandt: Also dat Koning Henrick van Engelandt/ den Vijfden van dien name / soude trouwen Katharina van Vranckrijck / Koningh Karel des Sesten Dochter/ende hem succederen in Vranckrijck / uytsluytende ende gheheel onterfende Charles den Dolphijn / om de voorschreven sijns Vaders moordt. Welck Houwelijck volbracht zijnde / soo is daer van ghekomen Henrick den Sesten / Koningh van Enghelandt / die na de afsijdicheydt soo wel van sijnen eyghen Vader/als sijns Moeders Vader/ Karel den Sesten Koningh van Vranckrijck/ (noch een kint zijnde) gekroont werdt Koningh van Vranckrijck ende van Enghelandt : ende alsoo voerden de Enghelsche / Borgoensche ende Fransoysen / den krijgh teghen den Dolphijn / die hem hiet nae sijns Vaders doodt / Karel den Sevensten. Maer alsoo daer twist ende inwendighen krijgh in Enghelandt gheresen was/soo om dat Gouvernement/ als inden tijtel vande Kroone / tusschen de Huysen van Lancaster eñ Jorck / de witte eñ roode Roose/ soo hebben de Enghelschen allenskens de possessie in Vranckrijck verlooren : Soo is oock metter tijdt Hertogh Philips vanden Enghelschen vervreemt geworden/ te meer/ door dat den Regent van Enghelandt/ Hertogh van Glocester / des Koninghs Oom / te Wijve ghenomen hadde Vrouwe Jacoba/de Dochter ende Erve vanden Grave van Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt ende Vrieslandt / die nochtans ghetrouwt was met Hertogh Jan van Brabandt / den vierden vandien naeme / beyde Neve ende Nichte van Hertogh Philips / de welcke met haren Man / Hertogh van Brabandt/haer niet en konde verdraghen/ maer hielt haer als van hem afghescheyden / om dat sy te nae maeghschap waren/ als Susters ende Broeders kinderen. Ende desen Hertogh van Glocester quam ghewapender handt (maer te vergheefs) in Henegouwe / ende daer nae in Hollandt / om sijns Wijfs Landen

Philips de goede/ Hertogh van Borgongiẽ.

Jacoba Gravinne van Henegouwe/ Hollant/etc. trouwde met den Hertogh vã Glocester/ waer door Hertoch. Philips vervreemt van de Engelschen.

1435. Landen te besitten/ daer Hertogh Philips seer tegen was / om dat de vier Landen (soo Vrouwe Jacoba sonder nae-zaedt afginge) op hem verstorven. Door dese ende diergheliicke oorsaecken/ heeft hy hem wijselijck bedacht / ende tot versoeninghe met den Dolphijn hem laeten beweghen (die niet af en liet door Pausen ende Cardinalen / ende 't Concilium van Basel/ voorhoudende Godts wrake / hem te soliciteren ende bidden tot versoeninghe/onschuldighde sijns Vaders doodt op sijn jonckheydt / ende van quaden raedt verleydt te wesen. Alsoo werdt tot Atrecht eenen pays ghemaeckt/Anno 1435. als sy nu sesthien Jaeren geoorloght hadden. Ende desen Pays was tot grooten voordeele ende eere vanden Hertoge / die veel Landts ende Jurisdictie daer by verkregh/ ende goede wrake ende eerlijcke voldoeninghe over sijns Vaders doot hadde. Ende om desen Vrede ende ander deuchden / verkreegh hy den bynaem de Goede, Als oock om dat hy den Hertogh van Orleans/diens Vader te Parijs van sijnen Vader vermoordt was/ ende scheen te behooren sijnen meesten vyandt te wesen/ heeft hem verlost uyt de Engelsche gevangenisse/ daer hy 25. Jaeren in ghelegthen hadde / sedert den slagh te Agincourt : ende betaelde voor hem het rantsoen / 200. duysent gouden Kroonen / dat doen ter tijdt veel was / ende gaf hem noch sijn suster Maria ten Houwelijck / waer mede uytbluste den haet over den Hertogh van Orleans by sijnen Vader begaen. 1435.

Hertogh Philips maeckt Vrede in Vranckrijck.

Een groote deught van Hertogh Philips / bewesen aen de Hertogh van Orleans.

Philippus Bonus, Dux Burgund. Lotharin. Brab. Comes Flan. Artesiæ, Hollādiæ, &Zeelan. Dom. Fris.

Philippus toegenaemt de Goede, Hertoch van Borgundien Brabant Gelderlant etc. Grave van Henegou Hollant Zeelant etc.

Aen desen Hertogh Philips / zijnde alreede Hertogh van Borgongien / Grave van Vlaenderen / ende oock Grave van Borgongien / van Artoys/ Palatijn / Ec. Marckgrave des Heylighs Rijcx / Heere van Salins ende Mechelen : Soo verstorven aen hem Anno 1429. (door het afsterven van Graef Dierick van Namen) dat Graefschap van Namen/ te vooren van hem ghekocht. Ende Anno 1430. (door de doot van Philips Hertogh van Brabandt sijnen Neve sonder kinderen) de Hertoghdommen van Lothringen/Brabandt/ende Limborgh. Ende Anno 1436. (door het afsterven van Vrouwe Jacoba sijn Nichte sonder kinderen / daer hy niet wel mede leefde) de Graefschappen van Henegouwe/ Hollandt/Zeelandt/ende Vrieslandt. Het Hertoghdom van Lutsenborgh is oock aen hem ghekomen/ als Anno 1443. Vrouwe Elizabeth / Hertoginne van Lutzenborgh / Weduwe van wijlen Antonis Hertogh van Brabandt sijnen Oom / niet vindende behoorlijcke ghehoorsaemheydt van haere Ondersaten/heeft met hem soo verre ghehandeldt/ dat sy hem als Momboir stellende / het Hertoghdom overghedraghen heeft/midts een seecker pensioen behoudende voor haer leven lanck. Alsoo zijn onder desen Hertogh Philips de Goede, alle dese naevolgende Landen aen een/ ende onder een Hooft geheelt/ als beyde de Borgongien/ Brabant/ Limborgh/ Lutsenborch/ Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwe/Namen Hollant/

Mogentheydt ende grootheyt van Hertog Philips.

 Zeelandt/

1467. Zeelandt / Vrieslandt / Mechelen / ende 't Marckgraefschap des Heyligh Rijcx. 1467.

Hertogh Philips heeft ter causen van desen veel Oorloghen ghevoert/ die van Gent ende van Luyck ghetemt / de ordere vanden Gulden Vliese des Huys van Borgondien opghrecht / ten tijden als hy troude met Isabella van Portugael / Anno 1430. in Brugghe. Heeft oock de ordinantie van sijn Hof-regeringhe met alle de Officien ingheftelt / sulcx als noch het Huys van Oostenrijck ende Spaengien gebruycken. Hy is een goedt/ wijs/ vroom Heere gheweest / seer uytwendigh / pompeus / kostelijck ende magnifijck in kleeren / huysraet / banchetten en dierghelijcke : Strijdtbaer ende stout / nochtans vredelijck/sijn vyanden onsienlijck. Machomet den grooten Turck niemanden meer dan hem vreesende. Sijn vriendtschap hebben ghesocht de Enghelschen/ Fransoysen / Pausen / Keysers / Koninghen/ Hertoghen ende Graven / die alle sijn hulpe / deught / ende groote liberaliteyt ghevoelt hebben. Dies niet teghenstaende is ghestorven den rijckften Prince als in menighe tijden niet ghehoort is / hebbende nochtans acht ende veertich Jaren altijdt Oorloghe ghevoert / ende nochtans sijn Ondersaten niet veel ghe-schat / soo dat de Landen in sijnen tijden seer floreerden. Hy was een Man van ghesonden lichame/ een treffelijck ende manlijck wesen hebbende / bleeck wit/ ende wat deluwe van aensichte / middelbare grauwe ooghen / hebbende eenen hooghen ghebulten neuse/ den mondt fraey / sijn hayr licht bruyn / hanghende tot op sijn schouderen / den baert droegh hy ghescho-ren. Tot strijden te Voete ofte te Peerde was hy by de alderbeste te ghelijcken / traegh tot gramschappe/ maer seer vreeselijck/ hoe wel op onghevet nsden ootmoedt vergaf hy lichtelijck.

Hertogh Philips recht op de Ordere des Gulden Vlies / Anno 1430. Oock notable Hofregeringhe ingheftelt.

Wijsheydt/ macht/ vroomheyt/ deught/ ende liberaelheyt van Hertogh Philips.

Sijn doot.

Liet achter maer eenen wettelijcken sone / Karel/ maer wel 14. Bastaerden / diens nakomelingen vele tot grooten state gekomen zijn. Hy is gestorven tot Brugge/Anno 1467. als hy 72. jaren oudt was/ende 48. jaren geregeert hadde / van Weereltsche eere ende staten vol en sat zijnde/dien het Keyserrijck ghenoech aengeboden wert/'t welck hy niet en wilde aennemē.

Carolus toegenaemt de Stoute, Hertoch van Borgundien Brabant Gelderlant etc. Grave van Henegou. Hollant: Zeelant etc.

Karel den Strijtbaren Hertoge van Borgongië.

Nae sijn doodt is Karel de Valoys sijn eenighe Sone tot den regimente over dese Nederlanden gekomen/vier en dertich Jaren oudt zijnde/ ghenaemt den Strijtbaren Karel van Borgondien: Schatte de rijcke Landen wat meer dan sijnen Vader / midts de ghedurighe Oorloghen die hy voerde teghen Vranckrijck/ Luyck / Lotringhen / Duytschen ende Switsers. Tot de erflanden by sijnen Vader hem ghelaten/ heeft hy noch toe-ghevoeght het Hertoghdom van Geldre / ende 't Graefschap van Zutphen/ dat hem Hertogh Aernout van Egmont verkocht voor de somme van 92. duysent goude kroonen/ mits behoudende noch jaerlijcx pensioen sijn leven lang: Ende stervende / confirmeerde hy den verkoop in sijn

't Hertoghdom van Gelre aen Borgondien gevoeght.

1473. sijn Testament/ Hertogh Karel Ersghenaem maeckende / onterfvende sijnen sone Adolf om sijn rebellie: want hy hem ses Maenden langh hadde ghevanghen ghehouden/ ende nam daeromme Anno 1473. de possessie van Gelderlandt. Als hy oock noch gekocht hadde de actie van Geeraert den Hertogh van Gulick/ met consent van sijn sonen Willem ende Adolf / met bewillinghe van den Keyser Frederick den derden / voor 80. duysent Rijnsche goude Guldens / Anno 1473. den 20. Junij/ houdende den sone Adolf van Egmont te Cortrijck ghevanghen / daer hy lagh tot nae Hertogh Karels doodt / tot dat de Gentenaers hem verlosten/ ende maeckten hem haren Capiteyn teghen de Fransoysen / die hem voor Doornick versloeghen. Hy liet eenen sone achter/ ghenaemt Karel / de welcke daer nae oock te Bethuynen met den Grave Enghelbrecht van Nassouwen van de Fransoysen gevangen wert / ende van de selvighe in Gelderlandt ghesonden. Daer nae Oorloghe voerende tegen den Keyser Maximiliaen / Koningh Philips / ende Keyser Karolus den vijfden / Anno 1536. tot dat de sake verdraghen werdt / hy den Keyser anderwerf Ersghenaem nae sijn doot maeckende / ende stierf Anno 1538. als wy hier nae breeder sullen vertellen. Desen Hertogh Karel den strijdtbaren / sochte van alle de Nederlanden een Coningrijck te maecken / beloovende tot dien eynde den Keyser Frederick des derden Sone sijn eenighe Dochter ten Huwelicke te gheven / ende souden de Nederlanden ghenaemt werden het Coninckrijck van Borgongien / alsoo te vooren Borgongien een Coninghrijck gheweest was : trachte oock te wesen Vicarius ofte Stadthouder in 't Rijck/ en te koopen van den Keyser 't recht / dat den Keyser heeft over de vier Bisschop-rijcken van Utrecht/ Luyck / Camerijck / ende Doornick. Als hy hier over met den Keyser tot Triere Anno 1473. was handelende / ende dat de ghereetschappe / ende selve de Croone tot het nieuw Coninghrijck van Borgongien al gemaeckt was / om alles te volbrengen/ soo isser door toedoen van den Coningh Loys den elfden van Vranckrijck een jalosie verockt tusschen den Keyser ende hem / als dat den Keyser sonder adieu / subijtelijck vertrock/ waer door dat voornemen achterbleef/ en nochtans zijn dese Nederlanden in alle Tractaten ghenoemt/ het Huys van Borgongien/ daer sy een Koninghrijck meynden te wesen.

Graef Engelbrecht vã Nassouwen met Karel vã Egmont gebangen by de Fransoysen.

Voorne men van Hertog Karel/ om de Nederlanden te maken een Konungrijck van Borgongien. Anno 1473.

Hertogh Carel was een strengh / straf en hooghmoedigh Vorst / sijnen eyghenen sin seer toegedaen/ seer eer-gierigh / nam groote conquesten voor / als van Lorraynen/ Savoyen/ Switserlandt / om alsoo eenen wech te hebben om Italien ende ander Landen te dwinghen. Waeromme hem Vranckrijck/ Duytslandt / Italien ende Spaengien ghevreest hebben/ ende oock de Engelsche / die sijn vriendtschappe grootelijcx ghesocht hebben / met alle de omliggende Vorsten ende Princen. Maer is ten lesten by toedoen van den alderschalckisten Coningh Loys van Vranckrijck / den elfsten van dien name van den Lorreynoosen ende Switsers / nae drie bysondere veldtslaghen verwonnen / ende selve verslaghen ghebleven / door de verraderye van een Italiaensche Grave Campebasso, die hem diende in 't belegh te Nancy / Anno 1477. den vijfden Januarij / ende werdt met drie wonden moeder naeckt ghevonden nae drie dagen in eenen plas waters bevrosen : ghelijc 't selve seer wel beschreven is by Philippus Commineus Historie. Alsoo is dien grootmoedighsten/ machtighsten / ende strijdtbarighsten Vorst van Christenrijck t'sijnen tijden / van de arme onnoosele Switsers / ende den Hertogh van Lothringen (een jongh Man van 23. Jaren) verslaghen geweest/ die hem selven meynde eenen anderen Alexander ofte Karel den Grooten te maecken/ als hy 44. Jaeren oudt was / achterlatende een eenige dochter Maria. Hy was een middelbaer Man van statueren / wat korter dan sijn Vader / sterck / ende breet gheset van leden / vollijvigh van vleesche / wat langhachtigh van aensicht / breedt van voor-hooft / bruyn van ooghen/ scherp van ghesichte/ ende Manlijck/ langh van neuse / ende beneden wat dick / de kinne oock langhachtigh / bruyn van hayre ende baert / van

Grootmoedichept van Hertogh Karel.

Hertogh Karel verslaghen tot Nancy.

Ghedaente en maniere van Hertog Karel.

coleur deluwe ofte aschverwigh. Hy vont weynighe sijns ghelijcke / die soo wel armoede / koude / hitte/ hongher / dorst ende alle onruste konde lijden. Hy was niet Vrouachtigh / maer seer kuys en matigh/ seer straf teghen de verdruckers der armen / ende een groot Justicier. 1477.

Waeromme wy hier stellen sullen een ghedenckweerdigh exempel van goeder Justicie / Alsoo in 't Jaer ons Heeren 1469. Hertogh Karel ghetrocken was om sijn Landen te visiteren / ghemeyne klachten te aenhooren / ende recht te spreecken onder sijn Ondersaten/ soo is dit ghebeurt verhaelens weerdt. Daer was een kloeck Edelman / alsoo ons Pontus Heuterus van Delft beschrijft / die onder den Hertogh Philips eertijdts goede diensten gedaen hadde/ ende aensienelijck bevel inde Oorlogh gehadt hadde/ waeromme hy nu tot een groot Ampt van Stadthouderschap gheypromoveert was : Dese Persoon zijnde ongheहout/ volghende 't Hof/ is meermael gefouriert gheweest ten Huyse van een eerbaer Vrouwe / die deghelijck / seer schoon / ende boven al van onwinnelijcke eerbaerheydt was / daer hy op verliefde : haer eerbaerheydt die hem behoorde tot aftreck te dienen / beweeghde hem meest / dies hy ten lesten verklaert heeft aen haer sijn ghestadighe liefde ende passie/ beloovende secreet te zijne/ met sulcx meer als de liefde voort-bringt: de Vrouwe seer beschaemt zijnde / seyde hem dat sy haeren Man trouwe beloofst hadde/ ende die wilde sy hem houden / zijnde tot haer een goedt / beleefst ende liberael Man / daeromme sy hem badt/ toch niet te willen sulcke trouwe/ eenichept ende liefde/ tot sijnder grooter schande/ aen sijn Weerdinne besmetten / hem radende een Vrouwe te trouwen/ daer waren alomme veel schoone rijcke Dochteren/ schoonder dan sy/ daer mochte hy eene na sijnen sin verkiesen / by de welcke inden Houwelijcken staet hy mocht kinderen ghewinnen/ &c. Dan dese ontsteecken liefde/ wert door dese wijse weygeringe meer brandende ghemaeckt dan gheblusscht/ waer door hy heeft haer met giften ende gaven besprongen/ eenen hoop gouts haer voor-legghende/ haer met vleyende woorden biddende te nemen haer believe : Sochte uyt / alle Vrouwen fraychept en verciersselen die dier begeert mochten zijn/ daer mede sy al haers ghelijcke ende geslachte soude mogen te boven gaen: noch daer by voughende / dat hy haeren Man byden Hertogh eenen staet ende officie soude verwerven/ die hem niet alleene eerlijck/ maer seer profijtelijc soude wesen/ &c. dan te vergeefs. Als hy nu sach dat de Vrouwe onbewegelick en haer eerbaerheydt niet te overwinnen was / selve daer door sijn liefde meer vlammende/ hebben verscheyden gedachten in hem ghewrocht/ en heeft geresolveert door schelmsche ende listige middelen haer tot sijnen wille te brengen. Daer waren tot die tijden inde Landen alomme regnerende verscheyden partijschappen als Hoecks ende Cabbelliauws ende diergelijcke. De Hertoge Karel hadde tot dempinghe van sulcken Factien scherpe Placaten uytgegeven/ om sulcke te straffen. Het gebeurde dat deser eerbarer Vrouwen Man / daer over van sulcx betichte werdt / als secretelijck yet gheconspireert te hebben / ende dat onder de Jurisdictie van desen Stadthouder/ dies hy hem dede by nachte vangen ter liefde vande Vrouwe. Dese arme Vrouwe dede terstondt alles wat sy konde omme haren Man te verlossen/ maer te vergheefs : ten lesten merckende dat haers Mans leven meest hinck aen desen Officier ofte Stadthouder. Sy nu denckende dat de voorgaende liefde/ nu eenen goeden tijdt geleden/ wel mochte verstorven wesen : Resolveerde / aen hem voor haeren Man te soliciteren / en heeft haer t'sijnen Huyse laten vinden : sy viel hem te voete / veel redenen van haer Mans onnooselheydt verhaelende / met veel tranen hem biddende / haeren Man te willen vergunnen ende helpen/ van ouder vrundtschappe/ ter ghedachtenisse dat hy by haer meermael gelogeert hadde / ende sy souden het alle beyde eeuwelijck soecken te erkennen en verschulden waer sy konden oft mochten / en diergelijcke meer. Desen Stadthouder gheliet hem terstondt / datmen van sijn misdaet verseekert waere/ en dat daeromme het stuck grooter ware/ dan sy wel docht / dat den Hertogh het Placaet wilde geexecu-

Een eerbaer Vrouwe vã eenen Officier ter oneere versocht.

 teert

1477.

teert hebben / ende men moeste nootsaeckelijck sijnen Prince gehoorsamen/ ofte men moeste by hem gratie ẽ Pardoen verwerven/ Ec. Hieromme badt sy hem haer sijnen besten raedt te geven : Hy daer oppe met dubbel woorden/ de saecke op veel manieren keerende ende wendende / maeckte het stuck soo swaer / dat de Vrouwe ten lesten begonste alle den moet verlooren te gheven : 't welck hy merckende / seyde haer met groot ende swaer suchten ende mede-lijden/ om uwen wille wil ick geerne mijn lijf ẽ goedt wagen/ ẽ voor hem by den Hertogh submitteren / hoe wel ghy mijn leven op uwen willen in groot perijckel staende / hebt versmaedt ende veracht / nochtans wil ick u toe-segghen / dat ick gratie voor uwen Man sal verkrijgen/ soo ghy mijnen vriendelijcken wille wilt toe-laeten/ soo wy nu hier t'samen ende alleen zijn / Ec. Wat konde een eerbaer herte in sulcke benautheydt doen oft seggen? haer witte oogh-schelen ende wanghen werden ongheveynst root/ overloopende met tranen/ haer bloedt verandert door de aderen loopende / beweeghde het gheheel lichaem/ het aenghesicht geheel schaem-root wordende. De liefde tot haeren Man street met haer trouwe ende eerbaerheydt / maer dese werden alle overwonnen/ ende de vrijheyt van haren wille was alreede in een deerlijcke slavernie ghebrocht : dat welck hy merckende / niet konnende langher lijden / ende sien in haer dien strijdt der affecten/ dat sy niet meer konde spreecken / weenende ẽ suchtende/ worp hy haer met kracht op 't bedde : sy nochtans niet seer teghen-strijdende/ hebbende sijnen wille volbrocht / en konde de dulle liefde noch niet rusten/ maer bedochte hoe hy haer alleene namaels mochte genieten. Also haer ten besten troostende : Beloofde hy haer vastelijck aenden Hertogh voor haer Mans verlossinge ernstelijck te schrijven : ende liet haer also t'huys gaen. Sy nu niet ophoudende van te soliciteren voor haren Man/ haer lange payende met veel beuselen ẽ leugenen : ten lestẽ als hy haer niet langer en konde afsetten / sondt hy den Beul ofte Hangman met sulcken bescheet nae het ghevangenisse/ ende dede den Man den Hals afslaen als misdadighe / ende het Lichaem met het Hooft in een Doodt-kiste sluyten/ maer niet begraven voor hy dat soude ghebieden. Daer-en-tusschen hadde hy de Vrouwe by hem ontboden/ ẽ drie uren met haer spreeckende/ alleene gaf hy haer alderhande vriendelijcke woorden / ẽ veelderhande fraye ẽ kostelijcke giften : ende noch grooter beloften doende / meynende dat hy de Vrouwe nu gheheel versoent hadde/ ende hem voort-aen gheheel toegedaen soude wesen/ haer belastende op den avont na de ghevangenisse te gaen/ ende haeren Man op de conditie die den Hertogh belast hadde daer uyt te haelen / haer ghevende tot dien eynde aenden Sipier ofte Bewaerder / behoorlijck bescheydt van sijn eyghen handt tot ontlastinghe : De Vrouwe inde ghevanckenisse ghekomen / ende siende haren Man onthalst ligghende / viel ter neder stom van grooter verslagentheydt/ tot haer selven gekomen zijnde / sonder eenighen traen te laeten/ liep in aller haest totten Stadthouder / ẽ met geswollen oogen ende monde/ vlammende van gramschappe / seyde sy hem : Ick dancke u voor mijn Mans langhe verwachte verlossinghe / Godt sal 't u eenmael vergelden / ghy hebt dat ghy lange met quade listicheyt gesocht hebt : ende daer mede wierp sy daer op de Tafel voor hem alle 't gene hy haer gegeven hadde/ ende also liep sy wech: maer hy sochte haer vast te houden / ende badt haer hem te hooren spreecken: ende sijn onschult soeckende te maecken/ als dat hy moeste des Hertoghs ghebodt volbrenghen, tot dien eynde haer valsche brieven toonende/ sijn houwelijck haer aenbiedende / haer hantvollen gouts ghevende/ ende noch beloovende werelden vol goedts, maer al te vergeefs.

De eerbare Vrouwe laet haer bewegẽ tot on-eerbaerheydt/ om haers Mans levẽ te behouden.

Aende Vrouwe wordt ghegheven den Man onthalst.

Dese Vrouwe heeft eenighe van haer ghetrouste Bloedt-vrienden haer stuck gheheel verklaert ende gheklaecht / die haer troostende rayden sy soude haer droefheyt vergeten / ende met patientie dissimuleren voor eenige dagen. De Hertoghe Karel wert korts inde Stadt verwacht / die een eerlijck Vorst ende Prince was van rechte Justitie te doen/ ẽ die vande waerheyt wel geinformeert zijnde / soude den Moorder ẽ Violateur vande eerbaerheyt met geen kleyn straffe laten passeren. Also nu de Hertoge Karel inde Stadt gekomen was daer dit geschiet was/ so is dese Vrouwe / verselschapt met twee Mannen van haren maeghschappe byden Hertoge gegaen/ ẽ haer aldaer na de rechte waerheydt beklaecht. De Hertoghe de Vrouwe alleene gesprokẽ ẽ geexamineert hebbende/ heeft haer toe-ghesept dat hy wel straffen soude/ wien van beyde hy schuldich soude bevinden. Daer na dede hy den Stadthouder ontbieden / ẽ dede hem examineren by sijn Raets-heeren / present de Vrouwe. Sy merckten uyt des Stadthouders woorden / ghelaet/ couleur/ ẽ sijn jagende hert, dat hy niet al sonder foute ofte schult en was : Daer na heeft hem den Hertoge alleene in een Kamer gesproken/ soo nochtans dat sijn Raets-heeren inde naeste Kamer verborgen alles konden hooren : daer beval hy hem de rechte waerheyt te bekennen/ dat welcke soo hy dede / hy en soude geen oorsaeck vindẽ hem te beklagen van onbehoorlijcke strengheyt/ noch van sijnen onrechtveerdighen Heere. Maer ter contrarie/ hy wilde de waerheyt by tormenten van hem ende de Vrouwe in beyder presentien uytperssen/ segghende te twijffelen uyt blijckelijcke teeckenen datter wat moeste van wesen. Ende hy wiste dat ongeoorlofde liefde seer selden goeden ẽ rechten raedt gaven : daeromme soude hy recht uyt sijn stuck bekennen/ sonder bewimpelinge/ soo hy hem selven ende de Vrouwe deucht wilde doen. Aldus de Stadthouder over-wonnen zijnde door de authoriteyt des Hertoghs/ ende goet betrouwen hebbende op sijn ghenade / om groote diensten te vooren by hem inde Oorlogen gedaen/ viel hem met tranen te voete/ ende bekende seer naecktelijck hoe de gheheele sacke ghepasseert ware / ende dat de Vrouwe in gheenderhande sake schult hadde / hy badt in alle ootmoet om genade / het ware door de kracht vande groote liefde geschiet / beloovende de selve Vrouwe geerne tot sijn Huysvrouwe te nemen/ Ec. Dit selfde vande Vrouwe verstaen zijnde/ seyde sy datse liever wilde met haeren onnooselen Man sterven dan hem te trouwen / van wiens handen het onnoosel bloedt haers Mans nemmermeer konde afghewasschen worden/ die met sulcken schelmerije haer eerbaerheyt gheschent hadde/ Ec. Daer werdt by den Hertoghe last ghegheven aende Raedts-heeren / tusschen beyden vrientschappe ende een Houwelijck te makẽ/ met het grootste voordeel der Vrouwen dat sy konden. Dese Vrouwe gepersuadeert door de authoriteyt der Raets-heeren/ ende van vele groote Vrouwen overwonnen zijnde/ consenteerde ghenoech teghen haeren wille het Houwelijck : dies de Stadthouder by Houwelijcks Contract haer accordeerde / dat soo hy voor haer quame te sterven sonder kinderen/ hy haer maeckte Erfghename van alle sijn goederen. Dese Houwelijcksche Voorwaerde werdt gheschreven/ onderteeckent ende ghesegelt. De Vrouwe nemende d'een Copie tot haerwaerts daer van / ghevende malkanderen daer op de handt ende trouwe voor den Priester : Dit gheschiedt zijnde / seyde den Hertogh tot de Vrouwe: Vrouwe/ bekent ghy nu niet volkomelijck voldaen te zijn van het ongelijck dat u geschiet is? Sy antwoorde met reverentie : Jae genadige Heere. Maer de Hertoghe seyde : My ende den Rechte en is noch niet voldaen : ende belaste terstondt den Stadthouder inde selve ghevanckenisse te stellen / daer des Vrouwen Man gelegen ende onthalst ware geweest: Daer vondt hy den Beul / den Biechtvader ende een doot-kiste : ende hem werden twee uren tijdts vergondt om hem tot sterven te bereyden : terwijlen schreef ende sondt den Hertogh met sijn eygen handt een open brief/ inhoudende Sententie des doots ende d'oorsaecke daer van : Ende alsoo kort ende goedt ghebiecht ende berecht zijnde / soeckende maer niet vindende eenicherhande ghenade / streckte hy sijnen Hals den Hangh-man uyt / inde selfde Kamer daer hy eenighe Maenden te vooren der Vrouwen Man (eertijdts sijnen Weert) hadde doen onthalsen/ (alsoo doodt) werdt de Vrouwe (noch daer van niet wetende) de voorsz des Hertoghs sententie ende eyghen handt / over den Stadt-houder ghelevert / om dat sulcx den vrunden ende maeghschappe / ende voor de

Vrouwe

1477.

De Vrouwe beklaecht haer aenden Hertogh over den Officier.

Den Hertog dwingt den Officier de waerheyt te bekennen.

Den Hertog beweecht de Vrouwe tot een Houwelijck metten Officier.

De Vrouwe mettẽ Officier met goede voorwaerde ghetrout/ bekende datse voldaen was.

Den Hertog dede nae rechte den Officier onthalsen/ ẽ de Vrouwe erfde sijn goedt.

1477. Vrouwe tot een ghetuyghenisse soude strecken / die op eenen dagh van Weduwe Bruyt / ende weder Weduwe werdt / ende binnen een Jaer twee haer Mannen op een plaetse ende maniere onthalst verlooren hadde / maer om verschevden saecken ende verdiensten : Van dese Joffrouwe heeft door menichfuldige hertswepr niet seer langhe gheleeft / naelatende haer voor-kinderen met des Stadthouders ghe-erft goedt seer rijck. Diergelycke exempel van strenghe ende goede Justicie leest-men van Graef Willem de Derde / van Henegouw / Hollandt / ende Zeelandt / &c. die een Bailliu van Zuyt-Hollandt / om een vette Koe eenen Boer afgenomen ende ghemangelt hadde / als ghewelt / diens officie was ghewelt te straffen / dede in sijn presentie onthalsen / selve den Beul 't sweert inde handt gevende. Diergelijcke van Baldowijn de Sevenste Grave van Vlaenderen / die om ghewelt ende overlast elf Ridders in sijn sale op een tafel dwongh te stane / ende met stroppen boven aende balck vast te maecken / ende stiet met sijn eyghen voeten de tafel om verden / ende bleven alsoo hanghende verworght.

Hier hebben wy verhaeldt / hoe dese Nederlanden by verscheyden oorsaken / gehecht zijn door vier vermaerde treffelijcke Vorsten aen het Hertoghdom van Borgondien / waer van sy t'samen genoemt worden het Huys van Borgondien / het welcke door de afljvicheydt van den lesten ende strijdtbaren Hertogh Karel verstorven is op sijn eenighe dochter Maria / onder wien het bykans te niete is gekomen : want de Koning van Vranckrijck haer afnam het Hertoghdom eñ Graefschap van Borgongien / 't Landt van Piccardyen / Ponthieu / Bollonnoys / ende de Steden op de Rivière de Somme : oock Atrecht Doornick / en meer andere Steden / als of die / als leen-appennagie vande Kroone van Vranckrijck / niet en mochten van Vrouwen beseten worden. Dit was voor de Fransoysen te beter om doen / midts den meesten Edeldom eñ 't volck van authoriteyt inde leste Oorloge eñ batalien geslagen ende gevangen waren / dier eenige den Koningh in sijn handen wiste te brengen / eñ hadde als de bastaerden / Antonis eñ Boudewijn van Borgongien / de Grave van Nassouwe ende andere / om dat sy hem niet hinderē soudē. Van Kryghsvolck waren de Landen ooc ontbloot / eñ onder 't pretext van Houwelijck met sijnen sone den Dolphijn eñ Vrouwe Maria van Borgondien / wiste hy oock de Gouverneurs ofte Stadt-houders vande Provincien aen sijn zijde te locken / daer mede oock beroerten in Vlaenderen verweckende / die vande Fransche alliantie niet hooren wilden / waeromme die van Ghent de beste ende principaelste Raedts-heeren der Hertoginne / te weten / den Heere van Hymbercourt en Hugenot Cancelier / deden opentlijck eñ grosselijck genoech den hals afslaen. Aldus is het Hertoghdom van Borgongien vande Nederlanden gescheyden / eñ ooc de Nederlantsche palē seer verminderd eñ vernedert / tot dat sy door 't Huys van Oostenrijck / mits 't Houwelijck vanden Eertz-hertogh Maximiliaen met de erfgename / wederōme eensdeels is herstelt geweest. 1477.

Maria van Valoys, Hertoginne van Borgundien, Brabant, Gelderlant etc. Gravinne van Henegou, Hollant Zeelant etc.

1477.

Maria Hertoginne van Borgongien trout Maximiliaen van Oostenryck/1477.

Maria van Valoys, eenige erfgename van Borgongien ende de Nederlanden / troude Maximiliaen van Oostenrijck An. 1477. den 18. Augusti: hy was een dapper/ kloeck/ vroom en verstandich Prince/ de welcke terstont (hoe wel hy noch jongh was) van 18. Jaren/ socht den Fransoysen wederstant te doen/ na sulcke groote asscheuringe hem alomme schuttende/ also datter sints niet meer verlooren wert / maer veel plaetsen weder gekregē/ eñ won tegen de Fransoysen te Ginnegate by Terrowane eenen grooten slagh/ Anno 1479. door het beleyt van Graef Engelbrecht van Nassouwe/ eñ den Heere van Romont / een sone vanden Hertogh van Savoyen / meest door middel vander Vlamingen Pijckeniers:ende verhief wederomme de eere vanden Huyse van Borgondien/te weten de ordene vanden Gulden Vliese/Anno 1478.

Philips van Oostenryck

In 't vijfde Jaer van dit Houwelijck / is Vrouwe Maria van Borgondien ghestorven / door eenen val vanden Peerde / achterlatende eenen sone Philips/ gheboren Anno 1478. ende een dochter Margareta: storf swangher zijnde van haer vijfde kindt / nu in 't 25. Jaer haers ouderdoms / zijnde Anno 1482. sy was haeren Vader in ghedaente seer ghelijck/ sy was wit eñ blijde van gesichte / een lange kinne eñ gapende mondt hebbende/ dat den gheslachte vande Fransoysche Koningen aengeboren was / hadde een goedt sterck ghesondt lichaem van goeder complexie nae haren Vader aerdende : haer wesen was manlijck/ strengh/ hooch-moedich/ stout ofte onversaeght/ende tot haestighe gramschap gheneghen/ zijnde van complexie sanguin / gheneycht tot Cholera / was seer begeerich waerachtige gheschiedenissen eñ Historien te lesen/ende haeren Man seer lief hebbende.

Doot van de Hertoginne Maria/eñ haer gedaente eñ manieren.

1479.

Korts na de doodt vande Hertoginne Maria van Borgongien/isser twist/ oproer ende Oorloge in Nederlandt / ende principalijck in Vlaenderen ghereesen/ tusschen den Eertz-Hertogh Maximiliaen ende de Landen / die wy sommaerlijck wat sullen verhalen/ om datse wat ghemeens hebben met de hedendaeghsche beroerten onser tijden / dat een principael subject is van dese onse memorien.

De Staten Generael vande Nederlanden / nae de doot van haer souverayne Hertoginne Vrouwe Maria/vonden gheraden eenen Vrede (die langhe onder handen hadde geweest) aen te gaen met Vranckrijck (wiens macht sy meest vreesden) mits makende een Houwelijc tusschē de jonge Princesse Vrouwe Margriete/noch geen drie Jaer oudt zijnde/ als de tweede Erfgename vā Borgondiē/ met dē Dolphijn Karel van Vranckrijc/ooc noch jong zijnde. Desen Vrede was beslotē An. 1482. met dē Koning Lodewijc den 11. daer in besprokē wert/dat noch dē Dolphijn noch Maximiliaē/ niet soude aēnemē het Momboyrschap ofte Gardenoble van sijnē sone dē jongē Lantsheere Philips / maer latē hem in handen vande Staten eñ Heeren van sijnē bloede vā Moeders wegē/ als warē Adolf van Cleve eñ vander Marc/ Heere van Ravestein: Philips van Cleve sijn sone/Heere vā Wijnendale:den Heere van Beveren / sone vañ bastaert van Borgongien / met noch andere Heeren / als Jacob Grave van Romondt/een Sone van Savoyen/ den Heere van Gruythuysen/ den Heere van Trasignies/ den Heere van Rassingem / den Hoogh-bailliou van Ghendt/ den Heere van Wisselles met andere / die de Landen doen betrouden / mits den Eertz-hertogh Maximiliaen doen noch een jongh Heer was.

Pays met Vranckrijck Anno 1482, stelde de mōbaerdijse van Hertoch Philips in handen van de Heeren van den bloede ende Staten.

Maximiliaen de 1. by der gratien Gods, Rooms Keyser, Aerts-Hertoch van Oostenryck etc.

1485.

Desen Vrede met Vranckrijck upt hoogher noot gesloten / hoe wel by Maximiliaen verwillighet ende onderteeckent / werdt hem gepersuadeert door eenen grooten aenhangh / die haer profijt en voordeel daer inne sochten / dat hem in alle manieren toequam ende toe-behoorde de Gardenoble ofte Momborschap van sijnen Sone / ende consequentelijck 't Gouvernement der Landen. Ende also hier over alomme veel hem toe-gedaen waeren / oock mede het meesten-deel der Staten ende Steden van Brabandt / ende veel in Henegouwe / oock de Cabbeliausche Factie in Hollandt ende die van Zeelandt / soo hebben die andere / principalijc de Vlamingen / hem tegen geweest / als die sijn jonckheydt / met sijnen aenhangh van Hooghduytsche ende Borgoensche krijghsvolck niet wel en betrouden: Waeromme Maximiliaen gheweldt voornam / ende nam Denremonde met behendigheydt inne / daer dat doodt bleef den sone vanden Grave van Hoorne / desghelijcken oock Oudenaerde / ende andere plaetsen.

Eertshertog Maximiliaē tracht gheweldelijck na 't Momborschap en het Gouvernement der Landen.

Hier-en-tegen lieten hem die van Ghendt vanden Grave van Romont / ende vanden Heere Adriaen de Vilain / Heere van Rassinghem gheheel regeeren. Den Koningh van Vranckrijck (als die profijt sochte in sijn ghebuyrens twist) trock hem dat stuck oock aen / ende sondt den Vlaminghen met krijghsvolck te hulpe den Heere van Crevecur / ende soo deden d'een den anderen groote schade ende afbreuck van Volcke.

Als dit nu twee ofte drie Jaren ghedurt hadde / soo is de saecke door tusschen-spreecken van goede Heeren tot eenen Vrede ghekomen / eerst tusschen die van Brugge / ende daer nae met die van Ghendt / door middel van den Over-Deken aldaer Mathijs Papart / Anno 1485. Consenterende dat den Ertz-Hertogh Maximiliaen soude Vooght ende Momboir zijn van sijnen Soone op seecker conditien. Ende alsoo nae Ghendt komende / is hem den Sone Philips met de Heeren vanden Bloede teghen ghereden: ende hoe wel die van Ghendt meynden / souden weder binnen komen met weynigh krijghsvolck / soo zijn sy daer met vier ofte vijf duysent Mannen in ghekomen / marcherende de grootste Heeren van den Hove in de eerste ghelederen / ghewapent met de Spiesse op den hals / als mijn Joncker Kaerle van Gelre / naemaels Hertogh / Graef Enghelbert van Nassouwen / met meer andere. Nae haerlieden reedt binnen Maximiliaen met sijnen Soone Philips / doen seven Jaer oudt. Inde Stadt zijnde / onstondt een sorghlijck rumoer ende oploop door de insolentie van 't krijghs-volck / ten lesten werdt ghesust / ende eensdeels ghestraft: ende alles gheaccordeert / maer niet al te vreden / soo vertrock Maximiliaen met sijnen sone nae Mechelen / daer den jonghen Landts-heere latende / beveelde den krijgh teghen Vranckrijcke Heeren Adolf van Cleve / Heere van Ravesteyn / sijnen sone Heere Philips / Graef Enghelbrecht van Nassouwen / Heer van Breda / &c. met andere / trock op nae Duytschlandt / alwaer Anno 1486. ghekoren wert Roomsch Koningh. Daer nae weder-komende door Hollandt / quam aen tot Cadsant / ende soo tot Sluys / ende soo tot Brugghe / met krijghs-volck / niet sonder groot achter-dencken. Tot Brugghe quam den Keyser Frederick den Derden / sijn Vader hem besoecken / ende in sijn teghenwoordicheyt werdt weder den Vrede vernieuwt.

Vrede ghemaeckt tot Ghent tusschen den Eertshertog Maximiliaē ende de Vlamingen / Anno 1485.

Hierentusschen werdt den jonghen Landts-heere tot Mechelen opghevoedt / onder de handt van Vrouwe Margareta van Engelandt Dowagiere / Suster van Koningh Eduart den Vierden / ende den Heere van Walhaim met andere / maer niet by de Heeren vanden bloede / het welcke een groot miscontentement ofte opspraecke onder de Leden van Vlaenderen / ende onder veel vande Staten van Brabandt ende andere ghecauseert heeft / ende daer by ghevoeght den overlast / die het groot ghetal van het vreemt Hooghduytsch krijghs-volck de Landen aen deden / die vernielende ende afloopende / beleydt van Overste ende Edele (hoe wel ingheseteне) nochtans den Landen niet aenghename / die welcke alle ghegheven schattinghen verslonden ende de platte

Oorsaken van nieuwē twist tusschē Maximiliaē ende Vlamingen / Anno 1488.

1488

Landen op aten / onder 't decksel van een Oorloghe teghen den Koningh van Vranckrijck / met den welcken de Landen Vrede hadden soo Maximiliaen het Contract / selve by hem onderteeckent / wilde onderhouden. Hier door isser een generael mistrouwen tusschen Maximiliaen / nu Koningh van Roomen / ende de Landen ontstaen.

Als den Koningh Maximiliaen in Januario 1488. tot Brugge ghekomen was ende sijn krijghsvolck omtrent Sluys ende Cadsant grooten overlast doende waeren / de Generale Staten der Landen tot Brugghe beschreven zijnde / die alreede veel aenghekomen waeren: Soo heeft den Koningh Maximiliaen oock ghesocht op sijn voordeel der Stadt Meester te wesen tot sijner verseeckeringhe / waer over de Borgherije ende Ambachten in Wapenen ghekomen zijn / ende hebben hem uyt den name van de Leden van Vlaenderen ende Staten Generael / ende tot hun eyghen verseeckeringhe doen logeren op 't Huys van Kranenborgh / ende hem daer wachte ghesteldt / met alle heuscheydt ende eerbiedinghe / alle bloodts hoofts / ende goedt tractement aen doende / sequestrerende ofte van hem nemende sijn voorneemste Raedts-heeren / principalijck de Tresoriers / ofte die handelinghe van Ghelde ghehadt hadden / onder dese Carondelot den Cancelier van Borgongien / Graef Philips van Nassouwen / den Abt van S. Bertin / den Heere Johan van Lanoy / de twee Heeren van Pelhaim / de Heeren van Mingoval / Willerval / Volquestain / Wetten ende Maime / dese hebben sy ghevanghen nae Ghendt ghesonden / met conditie die weder tot Brugghe t'allen tyden (versocht zijnde) weder te leveren: sy kreghen ten lesten oock den Tresorier ghevangen / Pieter Lanckhals Heer van Helsene / dien sy / nae datse hem opentlijck op de volle Marckt ghepijnight hadden / deden onthalsen: alsoo oock Jan Menningh / Heer van Mironen / ende Jacob van Gistelle / Heere van Oudzeele.

Koningh Maximiliaē werdt tot Brugge Anno 1488. vande Landen vreghen / a's gevangen gestelt.

Tot Ghendt werdt oock den Over-deecken ende Ridder Mathijs Papart ghevanghen / ende beschuldight / over dat hy Anno 1485. Maximiliaen met 5000. Mannen binnen Gendt hadde ghebrocht / daer hem maer gheconsenteert was met 500. te komen: Desen Papart met tijen andere meer werden daer oock onthalst. Dit werde tot Ghendt / oock tot Brugghe meest beleydt by Jan de Coppenolle / Secretaris vander Stadt / ende eenighe andere / die vande History-schrijvers onwetelijcken ende verachtelijcken werden Kousmaeckers / Bleermaeckers / Wevers / &c. ghenoemt / als of sy rechte Ambachtslieden gheweest waeren: niet verstaende / dat oock groote Edelen hun selven aldaer so hielden, om dat sy eerlijck achten de ghemeensaemheydt der Borgherije / ende onder sulcken Ambachten ofte Gilden sorterende ofte verdeylt waeren.

Op de vast-houdinghe vanden Roomschen Koningh Maximiliaen / werden de Staten der Landen tot Mechelen by den jonghen Landts-heere Philips beschreven / versoeckende middelen tot sijns Vaders verlossinghe: Dan sy vergaderden ten lesten volkomelijcken tot Ghendt / alwaer die van Vlaenderen den Roomschen Koningh beschuldight hebben met 47. Articulen / waer van wy hier de principaelste verhalen sullen.

Als dat hy den Landt-vrede met Vranckrijck ghebroocken hadde / by hem ende de Landen besworen / die hy alleene sonder de Landen niet en vermochte te maecken / veel min te breecken: Jae selve niet (als Momboir) vermoghende de conditie van sijn Weese te verergheren / maer wel te verbeteren.

Sommarie van de beschuldinghe der Vlaminghen voor de Staten Generael over den Roomschen Koningh Maximiliaen.

Het Regement ende Gouvernement van haeren jonghen Heere ware met sijn consent ghegheven den Heeren vanden bloede / als den Heere van Ravestein / Romont / Beveren / vander Vere / ende Gruythuysen / met de drie Leden des Landts van Vlaenderen voor eenen tijdt / dan daer nae Anno 1485. zijnde hem het Momborschap tot Ghendt geconsenteert / op seecker conditien by hem alsdoen den achtsten Julij aldaer besworen / soo en hadde hy haren Erf-heere niet ghesteldt inde bewaernisse vande Heeren

Dat hy den Erff-Heere niet ghestelt hadde in handen van de Heeren van sijnen Bloede.

van

1488. van sijn Moeders bloede/ maer inde handen van mijn Vrouwe Margareta van Enghelandt Dowagiere/ ende den Heere van Walhaim/ die meer de qualijck-vaert der Landen dan de welvaert sochten.

Dat hy sochte eenighe Landen te alieneren als tot het Rijck.

Datter by sijnen volcke uyt-gegeven ware/ dat hy Brabandt/ Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt ende Vrieslant/ sochte te alieneren ofte verbreemden van de ander Provincien/ ende alsoo hunnen Erf-heere daer van te onterven/ als of sy by de doodt van den Hertogh Karel vervallen waeren aen den Keyser Frederick synen Vader/ als Leene des Rijcx/ die de Vrouwen niet konden erven/ het welcke ghenoech bleeck by het versoeck tot Leuven ghedaen den Ghedeputeerden der vier Hooft-steden van Brabandt/ nopende de qualiteyt vanden ontfange ofte huldinge die hy begeerde in Brabandt/ Henegouwe/ Hollandt ende Zeelandt/ welcke voorsz Ghedeputeerde tot Mechelen vergadert/ om onder andere daer van te handelen/ hy dede vanghen ende nae Vilvoorden voeren/ ende om dat sy waren gheweest over 't maken van den Payse met Vranckrijck/ ende ghesocht hadden te maken een seecker alliantie ende eendracht tusschen Brabandt ende Vlaenderen/ dede hy door raedt van eenighe gierige ende Wtlandtsche Raedtsheeren meest onthalsen/ ende andere bannen/ om de reste in vreese te jaghen/ waer onder was Heer Niclaes van Hertveldt Borgemeester van Antwerpen/ die seer beklaecht was.

Dat hy dissipeerde de goederen.

Dat hy dissipeerde ende verbreemde de Juweelen/ Tapitserijen ende Cleynodien/ des Huys van Borgongien/ die veel waeren/ ende belaste de Domainen.

Dat hy op hem nam den Tytel.

Dat hy hem toeschreef ofte attribueerde recht van eygendom inde Landen/ hem intitulerende Hertoge/ Grave ende Heere/ voerende de wapenen van dien/ oock Munte slaende in sijn selfs name/ sonder mentie van sijn Soons vooghdije te maken.

Dat hy de Landen beoorloghde als Rebellen/ die hem niet toequamen.

Dat hy de Landen beoorloghde/ onder 't decksel van sijn Ondersaten ende Rebellen te straffen/ daer sy sijn Onderdanen niet en waeren/ waeromme sy geen Rebellen en konden wesen: Ende daeromme oock van wegen het different ende gewelt hadden moeten appelleren voor haren Souverain den Koningh van Vranckrijck.

Dat hy de Landen brochte in Oorlogen.

Dat hy de Landen ghebrocht hadde in verscheyden Oorloghen ende misverstanden/ als oock met Enghelandt.

Dat hy gheen recht en Justitie dede.

Dat hy contrarie sijnen Eedt/ inde Vrede-maeckinghe tot Ghendt/ Anno 1485. gheen recht oft Justitie dede na hun Privilegien/ daer over de Landen ende Steden hun seer beklaeghden: Alsoo oock de Heeren vander Vere/ Gruythuysen/ Rassinghem/ ende andere/ van geweygerde Justitie.

Dat hy Officien aen vremde gaf.

Dat hy oock Officien aen vreemde ghegheven ende verkocht hadde/ tegen der Landen Privilegien.

Dat hy schattinghen met ghewelt indronge.

Dat hy in Vlaenderen schattingen/ niet eendrachtelijcken oft volkomelijcken gheconsenteert/ hadde gheweldelijcken doen doordringhen ende executeren met dreyghementen/ dat (als zijnde teghen de Privilegien) den Erfheere niet en vermagh/ veel min een Momboir.

Dat hy vergaderinghe der Staten belette/ ende vryheyt benam.

Dat den Staten Generael der Landen belet werde te vergaderen nae hun goedt-duncken: ende vergadert zijnde/ werde hun belet onderlinghe communicatie ter welvaert vanden Landen. Maer alleene toegelaten te handelen/ op de propositien gedaen van wegen Roomsch Koninghs/ nopende Schattingen/ Beden/ ende Aydes: ende die vorder/ ofte van yet anders spreken wilden/ werden gesuspecteert.

Dat hy slecht ghelt gheslaghen hadde.

Dat hy tot Brugghe gheldt gheslaghen hadde/ onder de weerde ghevalueert/ ende oock met sijn eyghen Wapen/ sonder Naem ende Wapen vanden Erfheere.

Tollen opgherecht.

Hadde teghen de Privilegien nieuwe Tollen opghestelt/ als tot Grevelinghe ende elders/ het welcke de Landts-heere niet en vermochte/ veel min een Momboir/ &c.

De Vlaminghen versoecken reparatie/ ende excuseren de vasthoudinghe.

Over dese ende meer andere beschuldinghen/ versochten die van Vlaenderen aen de Staten redres ende reformatie/ hun onschult doende op den nootdringhenden noodt/ ende ten profijte van haeren erfachtighen Heere/ dat sy hadden moeten in bewaernisse stellen den Edelen Persoon vanden Koningh van Roomen/ niet om synes Persoons eere te verminderen oft te injurieren: want sy hem kenden den Vader van hunnen erfachtighen Prince/ ende dien sy in sulcke qualiteyt alle behoorlijcke eere ende weerdichede bewijsen wilden: want die eere die sy den Vader aen deden/ deden sy den Sone. Maer om het verderf der Landen voor te komen/ daer hun Princens eere aen hingh: ende om te eer te ramen ende te advisseren op 't Gouvernement ende Regement der Landen/ &c. waer 't selfde om beters wille ghescheidt. 1488.

Versochten oock/ datter mochte geadviseert worden op een eerbaer onderhout ofte pensioẽ voor hem/ als Vader van haeren erfachtigen Prince.

Vorder/ dat den Vrede met Vranckrijck van 't Jaer 1482. mochte den Landen bestendigh ende verseeckert worden.

Dat het volck van Oorloge mochte afghedanckt/ ende in Garnisoen gestelt werden/ ten fijne sy voortaen mochten leven in Payse ende eendrachtichede/ koopmanschappe ende neeringe/ ende also gekrijgen eenen goeden/ vasten/ generalen ende bestendighen Pays van binnen ende van buyten/ &c. Dit waeren wel de principale klachten ende versoecken.

De Staten soecken des Koninghs ontslakinge voor al.

Die Staten Generael/ bestaende inde Eerweerdighe Prelaten/ ende in Hooge ende Mogende Princen vanden Bloede/ ende in Edele/ Weerdighe ende Voorsienighe Heeren/ Ghecommitteerde van de Landen ende Steden/ als namelijck/ van Brabandt/ Lutsenburgh/ Ghelre/ Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt/ Namur/ Zutphen/ Valencijn/ ende Mechelen/ hebben hier over goedt ghedocht/ dat voor al den Roomsch Koningh soude ontslaeckt ende verlost worden.

Sommaris des Vertooghs van den Pensionaris de Zoete aen de Staten: aenwysende d'oorsaecken van des R. Koninghs ghevanghenisse.

Maer die drie Leden van Vlaenderen vertoonden daer-en-teghen den seven-en-twintichsten Aprilis/ Anno 1488. door haeren Pensionaris Meester Willem Zoete/ hoe dat den Koningh gheweldelijcken in Vlaenderen ghevallen was/ ende tot Brugge met ghewapender handt ende open Banieren hadde ghesocht de Borght in te nemen/ ende die te dwinghen in Oorloghe teghen die van Ghendt te komen. Om welcke violentie hadden sy hem in vaster handt ghelevdt/ ende daeromme mochten wel mainteneren/ hem te wesen hunnen prisonnier de Guerre, ofte Krijghs-ghevanghen/ ofte immers bedwinghen tot reparatie vande schaden/ dan 't selfde ghedroeghen sy haer ten oordeele vande Staeten/ dan daer-en-tusschen meynden sy ghefundeert waeren hem te moghen vast houden. Ende daer-en-boven waere het niet ghenoech met het segghen/ dat hy in 't Landt ghekomen waere/ om sijn Rebellen ende Muyt-maeckers te straffen/ &c. midts dat hy gheen recht van proprieteyt inde Landen en hadde/ ende van sijn Vooghdije ofte administratie hielden sy hun exempt ofte ontslaghen/ midts dat sy daer over hadden gheappelleert voor den Koningh van Vranckrijck haeren Souverain: ende in den Payse van Vranckrijck waeren sy by Eede verbonden te adhereren/ alle die ghene/ die den Vrede souden onderhouden: ende midts den Roomschen Koningh den Pays ghebroocken hadde/ waeren sy by Eede ghedwonghen hem in arreste te houden/ tot dat over de selvighe infractie ghedecideert waere. Sy en konden/ noch oock de Heeren vanden Bloede/ in quijtenisse van haeren Eedt niet dissimuleren in dat stuck/ maer mosten vertoonen/ de Vooghdije waere soo-verlijck gheadministreert/ hebbende ghedissipeert de Juweelen van sijn Weese/ haeren natuerlijcken Prince/ die hem niet verantwoorden konde. Met diergelijcke redenen meer/ in rechte verantwoorden sy alle de poincten die daer teghen ghesepdt mochten worden/ persisterende in hun versoeck/ by de Eerweerdighe Vaders in Gode/ Hooghe/ Edele/ ende Moghende Princen/ Edele/ Weerdighe ende Voorsienighe Heeren/ &c. te willen voortvaren tot maken van eendrachticheydt. Alle dese stucken breeder zijn te lesen in Drucke/ ende zijn oock te vinden inde Griffien der Landen ende Steden: Mede beschreven van Pontus Heuterus Delphius.

Alsoo

1488.

Alsoo over dit vast-houden des Roomschen Koninghs Maximillaen/ den Paus Innocentius/ ende oock den Keyser Frederick sijnen Vader/ de Landen dreyghden: soo isser by de Generael vergaderde Staten eenen Vrede geraemt ende gemiddelt/ daer by den Roomschen Koningh vry ghestelt werde/ resignerende sijn Momboirschap in Vlaenderen/ dat alles soude vergeten ende vergeven blijven: den Koningh souden Jaerlijcx sijn Pensioenen betaeldt worden/ beloovende niet te pretenderen recht van proprieteyt ofte eyghendom inde Landen/ ende niet meer te voeren de Wapenen ofte schrijven de Tytelen/ confirmerende den Pays met Vranckrijck/ van 't Jaer 1482. gemaeckt/ ende soude het Krijghs-volck wegh voeren/ uyt Aelst/ Hulst/ ende geheel Vlaenderen/ stellende den Persoon van sijnen Sone inde handen van den Heeren vanden Bloede/ ende soude confirmeren alle Privilegien/ &c.

Door tusschen sprekē van Paus ende Keyser wert vrede/ ende den R. Coningh ontslaeckt.
Inhoudt van de Articulen.

Tot verseeckeringhe van desen Vrede/ soude den Roomsch Koningh in ostagie geven aende stadt van Brugge/ den Marquis van Baden/ ende Heer Christoffel van Beyeren: eñ dien van Gent soude hy laten mijn Heer Philips van Cleve ende vander Marcke/ Heer van Wijnendale/ sone van Ravesteyn: dese soude sweeren het volbrengen van 't voorschrevene.

Versekeringe eñ Borgen voor dē R. Coning.

Tot noch vorder versekeringe/ soude den Roomsch Koningh bidden ende versoecken/ den voorschreven Heere Philips/ dat ingheValle hy Koningh/ ofte yemandt anders in sijnen name ofte faveur/ in gebreecke viele van 't volbrenghen der veraccordeerde poincten/ dat hy alsdan hem afwijckende/ soude assisteren ende bystaen dien van Vlaenderen/ met alle macht tegen hem/ den Koningh/ ende de sijne/ tot dien eynde hem van alsdoen ontlastende van alle Eeden ende verplichtingen hem gedaen ende schuldich. Ende om dat alsoo te doen ende te volkomen/ soude den voorsz Heere Philips sijnen Eedt doen ende sweeren/ ende daer over gheven dien van Vlaenderen behoorlijcke Brieven van Verbondtenissen.

Heer Philips van Cleve wort ghesworen Borge voor dē Roomsch Coningh.

Daer-en-boven/ tot vaster onderhoudt van desen Payse/ soo belooft/ consenteert/ ordonneert/ ende beveeldt den Roomsch Koningh/ den dry Staten van Brabant/ Limburgh/ Lutsenburgh/ Ghelre/ Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt/ Namur/ Zutphen/ &c. dat sy alle gonste ende bystandt sullen gheven ende draghen teghen hem/ aen dien van Vlaenderen ende haere adherenten: Tot dien eynde oock selve belastende sijnen Neve den voorsz Heere Philips van Cleve/ ende den Staten Generael voorsz/ dat sy desen Pays met hem souden zeghelen/ ende daer van gheven hunne Brieven. Gheabsolveert ende ontslaeckt/ absolverende ende ontslakende die allegader/ oock mede alle de Heeren vander Ordre vandē Gulden Vliese/ &c. beloovende dat 't selfde Contract van Payse hem ghesworen/ oock geconfirmeert te worden byde ses Keurvorsten/ de voorsz Heeren vanden Bloede/ oock byde Bisschoppen van Utrecht ende van Ludick/ de Hertoghen van Cleve ende van Gulick/ ende insghelijcx vanden Koningh van Vranckrijck/ als naeste oyr/ ter cause van sijn ondertrouwde Koninginne/ mede alles gheconfirmeert byde voorsz Staten vande Landen. Dit gheschiede aldus solemnelijcken/ waer van diversche schriftelijcke Instrumenten werden ghemaeckt ende beseghelt by den Roomschē Koning tot Brugge/ den 16. Meye 1488. De welcke oock de Prelaten/ de Hooghe Moghende Heeren/ de Edele ende voorsienige Gecommitteerde der Steden/ beseghelt ende gheconfirmeert hebben/ als te lesen is.

De Staten Generael/ de Heerē vā der Ordere/ de ghebuer-Vorsten/ den Coning van Vranckrijc/ alle tot onderhout van de Vrede verplicht.

Op dese bevredinghe is den Roomschen Koningh van sijn Garde ontslaeckt/ nae thien Weecken bewaringhe/ ende buyten Brugghe vry zijnde onder sijn Krijghs-volck/ dat hem van Axele was komen ontmoeten/ wart hem afghevraecht byden Heere Philips van Cleve/ dat hem mochte believen/ terwijle hy nu gheheel vry waere/ ende in ende onder sijn eyghen macht/ sijn herte ende meyninghe klaer uyt te seggen/ ofte hy den Vrede/ die die van Brugge/ Ghendt/ ende d'ander van Vlaenderen nae haeren wille hem mochten afghedronghen hebben/ wilde onderhouden: want soo niet/ soo wiste hy voor sijn deel wat hem te doene stondt/ ende volghen sulcken raet als behoorlijck ende wel gedaen soude wesen &c. Daer op den Roomschen Koningh antwoorde: Jae Neve/ alles wat ick ghelooft ende ghesworen hebbe meyne ick te houden. Ende alsoo trock hy met sijn volck nae Brabandt/ daer hem ontmoette sijnen Vader den Keyser Frederic/ met Heyrkracht uyt Duytslandt afghekomen/ verselschapt vande Vorsten van Saxen/ van Beyeren/ van Bruynswijck/ van Brandenburgh/ van Baden/ den Landtgrave van Hessen/ ende meer andere/ ende dese wilden met den Payse niet te vreden wesen. Waer over den Roomsch Koningh ghepersuadeert/ dede weder-bieden alomme het publiceren van den boven ghescreven Payse/ hoe wel meest alomme ghepubliceert waere/ voorwendende dat het eenen afghedronghen Pays was/ ende alsoo begonde d'Oorloghe wederomme stercker dan te vooren: want den Keyser ginck Ghendt beleggen/ selve legherende tot Evergem/ sondt eenen Eerhouder ofte Heroult aende Stadt/ versoeckende openinghe/ ende hem te erkennen als een Heere vande Landen van Overschelde ofte Aelst/ ende hem de Edelen gevangen binnen Ghendt/ los te laten/ als den Cancelier Carondelet ende andere. Veel scharmutsingen werden daer ghehouden: onder anderen werdt daer den Marckgrave van Brandenburgh met eenen Voet-boghe doot gheschoten.

Maximiliaen R. Co. van sijn ghevangenisse/ ontslagen dē 16. Mey 1488.

1488.

Keyser Fredericks alcomste om sijnen Sone te verlossen/ dies den vrede weder gebroken wort/ ende Ghent belegert.

Den voorsz Philips van Cleve/ Heere van Wijnedale/ sone van Ravesteyn/ op dese Oorloghe zijnde gesommeert by die van Vlaenderen/ na het uytwijsen van sijn Brieven/ Eedt/ ende verplichtinghen/ heeft haer beschuttinge aengenomen/ oock volghende den Eedt/ die hem den Roomschen Koningh (als sijn borghe) selve hadde doen doen: Die nu arbeyde by alle middelen hem van die Vlamingen te trecken/ eñ hem te dienen/ allegerende/ dat hy den Vrede van Brugge niet en brack/ maer hy ware ghenootsaeckt te ghehoorsamen den Keyser sijnen Vader/ ende dat van des Heylighs Rijcx weghen/ om verscheyden oorsaecken: onder andere/ dat die Vlaminghen des Rijcx gherechticheden niet willen erkennen/ in't Landt van Overschelde/ als 't Landt van Aelst/ &c. Waer over Heer Philips van Cleve/ zijnde Vassael van 't Rijck/ oock behoorde 't Heyligh Rijck eñ Keyser te gehoorsamen/ voor te staen/ eñ te volgen: Diergelijcke redenen ende konstighe persuasien werden vele gebruyckt. Daer teghen Heer Philips van Cleve schreef/ ende vertoonde oock met vele redenen/ dat hy Eere ende Eedt voorstaen wilde/ ende nae goeden naem ende faem trachten/ welcke Eeden hy die van Vlaenderen ghedaen hadde/ by des Roomschen Konincx bevel ende last/ tot dien eynde zijnde van hem van alle behoorlijcke Eeden eñ Vassaelschappen ontslagen: waeromme ware geresolveert/ liever in eeren te leven ende te sterven/ dan/ als eenen ontrouwen Vassael/ subtijle meyneedicheyt voor te staen.

Heer Philips tracht sijnen Eedt teghen den R. Coningh voor de Vlamingen.

Beschuldingen eñ Omschuldt/ van wedersijden.

Over dese bestandicheydt van Heer Philips van Cleve/ heeft den Keyser Frederick den Derden/ tot Antwerpen in S. Michiels Clooster/ sittende in 't Voorhof onder den blauwen Hemel/ in Keyserlijck ghewade/ met groote solemniteyt/ heerlijck verselschapt: Den selven Heer Philips van Cleve ende Marche in Rijcx ban met eyghen monde ghedaen/ ende den selven verklaert als een Verrader/ vervallen van alle eere ende goedt.

Heer Philips vā Cleve wert ban den Keyser in Rijcx ban gedaen.

Als den Keyser Gent ses weken belegert hadde/ ende niet bysonders uytgerecht/ dan het arme Landt rontomme bedorven ende afgegeten/ is hy weder opghetrocken na Duytslandt/ latende een deel Krijghsvolc in 't landt/ met den Hertogh Albert van Saxen/ Landt-grave tot Duringhen/ ende Marckgrave tot Meyssen/ die een Broeder was vanden Keurvorst Ernestus/ ende een Groot-vader vanden Keurvorsten Mauritz ende Augustus van Saxen/ die in onse dagen geleeft hebben/ van welcken Keurvorst Mauritz Dochter/ ghebooren is Prince Mauritz van Nassouwen/ Sone van Orangien/ waer van dese Memorien vele van sullen verhaelen.

Hertogh Albert van Saxen wert Stadthouder in Nederlandt.

Desen Hertogh Albert/ als Stadt-houder van den Roomschen Koningh/ heeft langhe groote Oorloghen in dese Landen ghevoerdt/ zijnde een dapper

kloeck

1488. kloeck Man: Veel Landen hebben hun in dese Oorloghe neutrael ghehouden / als 't meeste deel van Henegouwe Ryssel Douway / Orchies / met Vranckrijck den Vrede onderhoudende / oock veel Steden / als 's Hertoghen-bossche Tiericksee / en veel andere: andere Steden toonden haer seer partydich / als Antwerpen Liere Mechelen / elck om sijn particulier gerief ende profijt: namelijck die van Antwerpen / die vanden beginne den Koningh Maximiliaen seer toegedaen waren om den Koophandel van Brugghe in haer Stadt te brenghen / verwervende langhe Jaermarckten / waer door den vreemden Koopman daer begonde meest te resideren ende neder te slaen om dat oock Jaerlijcx veel groote Galleyen ofte Galleassen uyt Italien ende Levanten tot Antwerpen toe quamen met kostelijcke waren ende speceryen gheladen. Hier waren die van Brugge seer en-teghen / ende alst weder eens Vrede was maeckten sy het Casteel van Haestingen / byde Schelde op Kloppersdijck / om die vaert op Antwerpen te benemen: Daer-en-tegen die van Antwerpen Schepen ende Roeybargien toerusten / om de Schelde te bevryden / ende trocken uyt met ghewapender handt / onder haren Marckgrave Jan van Kanst / wonnen ende raseerden 't selfde Casteel. Sy hulpen oock het Landt van Waes afloopen / ende alle den roof uyt Vlaenderen werdt t'Antwerpen verkocht.

Antwerpen partydigh tegē die van Brugghe / verkrijghen den Koophandel.

De Heere Philips van Cleve sone van Ravestein / kreech assistentie uyt Vranckrijck / trock inden Winter in 't selfde Jaer 1488. na Brussel / ende wert aldaer ende tot Leuven ingheleaten / van Ynkercken / Genappe / Nivelle / ende meer ander plaetsen hem wel gelegen soo dat half Brabandt met hem hielt.

Den Heere van Cleve / wort geassisteert uyt Vranckrijck.

Desghelijcks dede oock het Landt van Luyck / alwaer doen Bisschop was / Johan / vanden Huyse van Horne / wiens Broeder Heer Frederick van Horne / Heer van Montigni / met alle sijn gheslachte / seer toe-ghedaen was den Roomschen Koningh Maximiliaen / want uyt sijnen bevele hadde desen Heer Frederick over eenige Jaeren eenen Heer vander Merck ende Arenbergh ter doot ghebrocht / als hy tot Luyck by synen Broeder den Bisschop t'samen te gaste zijnde / hem uyt lockte te spaceren / daer hy krijghs-volck bestelt hadde / die den voorsz Heere Willem vingen / ende hem toonende des Roomschen Koninghs Commissie / voerden tot Maestricht / alwaer by het Magistraet verwesen en onthalst werdt / uyt oorsaecke / dat desen Willem vander Mercke / (een tijt te vooren) den voorsate Bisschop van Luyc / vanden Huyse van Borbon (dien van Luyc niet aenghenaem) hadde beoorloght / ende omghebracht met eygener handt: waer over die van Luyck den Heere Willem vander Mercke seer toegedaen waeren / ende desen haeren Bisschop van Horne met sijn gheslachte seer en-tegen / waeromme hun sterckten met de Vlaminghen / ende beleghherden haeren Bisschop binnen Sint Truyen / dan die Stadt wel voorsien hieldt teghen / tot dat Hertogh Albert van Saxen die quam ontsetten / die doen oock de stadt van Arschot gewan ende afbrande / waer uyt daghelijcx veel schaden / tot voor de Poorten van Antwerpen en Mechelen / ghedaen werden. Desgelijcx oock deden die van Nivelle / zijnde niet alleene daer omtrent de Menschen in factien ende partyschappen verdeylt / maer oock alle de Landen deure / verdeylt in Oostenrijcksche / ende Borgoensche: als in Gelderlandt / waeren verdeylt in Hechters ende Bronckhorsters: in Hollandt / onder Hoecksche ende Cabbeliausche: in Vrieslandt / in Verkoopers ende Schieringers: in Walschlandt / in Fransche ende Borgoensche partijen / ghelijck oock Italien verdeylt was in die tyden in Gwelphen ende Gibelini.

Twee dracht oock tot Luyck.

Nederlandt verdeylt in factien ende partyschappen. 1490.

Die van Brabandt en Vlaenderen deden den Koningh Maximiliaen aenbieden / so hy wechtreckende wilde laten de Landen regeren byde Staten der selviger / met de Heeren vanden Bloede van Moeders wegen / soo willen sy hem tot Keulen doen tellen 100. duysent Gout-guldens / ende ander voorderlijcke dingen toe-schicken / maer wert niet aengenomen.

Die van Gent namen Dixmuyden / den Heer van Cleve beleyde Nieupoort / daer hy weder van moeste trecken / om dat de Koningh Maximiliaen / zijnde in Hollandt volck ende schepen sont / tot hunner ontset / daer dat Clevens schepen te onsterck teghen waeren. In Hollandt was de Cabbeliausche partije met den Koningh / ende hadde daer aen sijn zijde den Heere van Montfort / waer mede hy sochte te dwingen de Hoecksche / als doen waren de steden van Dordrecht / Delft / Rotterdam / ende andere / die met de Vlamingen hielden ende den Heere van Cleve. 1489.

In 't Jaer 1489. werdter eenen Pays getreft tusschen den Koningh van Roomen ende den Koningh van Vranckrijck Karel den achtsten / daer veel saken ende twisten mede versoet werden: want den Koningh van Vranckrijck was gheneyght te soecken de Vrientschappe des Konings van Roomen: nuts dochte sijn Dochter / myn Vrouwe Margriete / hem haren Vader weder t'Huys te senden sonder byslaep / ende hem te ontsetten ende af te nemen sijn Bruydt / de Erfachtighe Dochter van Brittannien / daer den Koningh Maximiliaen Houwelijck mede besloten hadde: want den Koningh van Vranckrijck wilde Brittannien aen sijn Kroone hechten / waeromme hem niet voorder wilde verstooren / oock op handen hebbende eenen Tocht ende Conqueste op Napels. Ende om de Nederlanden oock te vriende te hebben / middelde hy eenen Vrede tusschen die van Gent ende Brugghe / met den Stadthouder Hertogh Albert van Saxen. Tot Brussel regneerde die Pestilentie alsoo / dat die van Brabandt oock met den Stadt-houder accordeerden. Ende Heer Philips van Cleve moeste Brussel verlaten / ende wilde oock in der bevredinghen niet begrepen zijn / treckende op Sluys / daer hy hem gheneerde met de Oorloghe ter Zee.

Pays tusschen den Koning van Roomen en Vranckrijck 1489. versoet de inlandtsche onrusten.

Uyt dese Oorloghen was ghesproten / alle de Landen door / een verhooginghe van alderhande Munte van Ghelde / meest kleyn ghelt / als een stuyver was gheklommen op iij stuyvers / eenen Enghelschen stooter op vij stuyvers / eenen silveren reael op xxij. stuyvers / eenen Hoorn-gulden op xxxiij. stuyvers / een Gout-gulden op lxix stuyvers / ende so nae advenant / 't welck een groote dierte maeckte van alle ware ende lijftochte: met desen Vrede sochtmen te beteren / ende men raemde een assetten des gheldts: maer eenighe van grooten aensien / als Heer Jan van Lanoy / Abt van S. Bertin / daer over ghecommitteert / met andere / wilden dat teffens afgeset hebben / het welcke alsoo ghedaen wert tot groote beroerten alomme onder de Ghemeynten / elck een soeckende sijn schulden te betaelen / met den lichten ghelde tot hoogher weerde / ende daer werdt tot Breda ende Liere een ordonnantie gheraemt / datmen eenen dubbelen gulden slaen soude / te gaen voor xl. stuyvers: ende wederomme eenen S. Andries gulden / op 't gewichte ende alloye als Hertogh Philips ende Hertogh Karel van Borgongien die hadden doen slaen / ende dien ganck-baer tot xx stuyvers / den halven na advenant: deden oock vier-stuyvers penninghen / dubbel-stuyvers / ende halve stuyvers / ende oortgens slaen / oock korten ende mijten. De ordonnantie was / dat de Fransche Sonne-kroonen loop hebben souden / die van lxxj. in 't marck voor xxiij. stuyvers / die van lxxij. ende lxxiij. in 't marck voor xxij. stuyvers ende een halve. Den gouden Leeuw van lxxvij. ende een half in 't marck tot xxx. stuyvers. Den Roosen-nobel van xxxij. ende xxxij. een quart in 't marck tot lvj. stuyvers. De Angelotten van xlviij. ende xlviij. een quart in 't marck tot xxxvij. stuyvers ende xvj. mijten. Den Henricus Nobel van xxxv. ende xxxvj. in 't marck tot L. stuyvers. De Ducaten van Hungarien van lxix. ende lxx. in 't marck / te gaen voor xxvj. stuyvers. De Duytsche Guldens van lxxiij. ende lxxv. in 't marck souden gaen voor xviij. stuyvers / ende andere penningen na advenant: oock alsoo het Silveren gheldt.

Alderhande Munte en gheldt by d'Oorlogh hoogh opgheloopen / Anno 1589.

Gheldt Valuatie gereformeert / afghezet / ende ghevalueert / Anno 1489.

» Tot confirmatie ofte waer-maecken van desen loop vanden ghelde / ende vande Ordonnantie voorsz vanden Jaere 1489. wil hier by stellen een ontfanck / van een Gravinne van Nassou / Maria van Loon / die ghetrouwt hadde den Grave Johan van Nassouw / ende was Groot-moeder van Willem Prince van

1491.

Ghelt ontfangen byde Gravinne van Nassouwen / Anno 1491.

van Orangien. Desen ontfanck hebben wy noch in onse handen / en een quitantie daer onder geschreven byde eygen hant vande genoemde Maria van Loon van 't Jaer 1491. beloopende tot 4257. gulden / waer by te sien is wat soorten van gelde doen ganck hadden / ende de prijs ofte waerde van alsdoen.

Desen ontfanck ende onderschreven quitantie luydt aldus:

Dit nae-gheschreven Gheldt is aldus overleght ende ghereekent in bywesen myner genadiger Jonckvrouwe / nae d'inhoudt der Valuatien / opten thienden Dagh Juny Anno 1491.

1491.

		guldens.	stuyvers.
Item 26	Roose-Nobelen / 't stuck 56. stuyvers / maeckt	72	16
36	Henricus Engelse Nobels / 't stuck 50. stuyvers / is	90	
16	Vlaemsche Nobels / 't stuck 48. stuyvers / is	38	8
425	Goude Leeuwen / 't stuck tot 30. stuyvers / maeckt	637	10
60	Borgoensche Gulden / 't stuck tot 26. stuyvers / maect	78	
110	Borgoensche Ryders / 't stuck tot 26. stuyvers / maect	130	
40	Ducaten 't stuck tot 25. stuyvers / maeckt	50	
50	Saluten / 't stuck tot 25. stuyvers / maeckt	62	10
13	Nieuwe Kroonen tot 24. stuyvers / kompt	15	12
100	Oude Kroonen tot 24. stuyvers / beloopen	120	
16	Britoensche en Savoysche Kroonen tot 23. stuyvers /	18	8
300	Wilhelmus Schilde / 't stuck 21. stuyvers	315	
560	Borgoensche Andries Gulden / tot 21. stuyvers	588	
1700	Rijnsgulden / 't stuck tot 20. stuyvers	1700	
200	Utrechtsche Gulden / 't stuck tot 18. stuyvers	190	
17	Pieters van Namen / 't stuck tot 18. stuyvers	15	6
40	Schuytgens / 't stuck tot 24. stuyvers	48	
9	Geldersche Ryders / 't stuck tot 18. stuyvers	8	2
20	Dimmer Gulden / 't stuck tot 20. stuyvers.	20	
13	Philippus Schilden / 't stuck tot 15. stuyvers	9	15
20	Beyers Guldens / tot 14. stuyvers 't stuck	11	
50	Pistoletten tot 11. stuyvers 't stuck /	27	10
24	Arnoldus Gulden / 't stuck tot 10. stuyvers / is	12	

Ende was aldus onderschreven:

Bekennen wyr Maria van Loon / dat alsus gerechent is op den voorsz Dagh und Zijd / Somma van alle dese voorsz zijten / Sommie vier duysent / twee hondert seven-en-vijftich gulden seventhien stuyvers.

Wy verhalen dit alhier ter memorien / om dat wy hier nae sullen verhalen / hoe de Munte oock sints in dese Landen verhooght ende verloopen is.

Dit assetten te veel teffens en wilde men in Vlaenderen ende in veel plaetsen also niet volgen: want sy vele selve uyt te betalen hadden / ende die van Brugge verlooren hier door noch meer allen haeren Koophandel Zeevaert / ende neeringhe / ende vielen wederomme daer over in Oorloghe: want de Grave Enghelbert van Nassouwen / Heer van Breda / zijnde Gouverneur gemaect van Vlaenderen / dwongh die van Brugge met een Regement Duytsche knechten / de groote Garde genoemt. Die van Gendt werden oock ghequelt / dan sy stelden het ghelt allenskens af / alsoo deden oock die van Ypren / ende hielden daer mede hun Ghemeente in vreden.

D'Oorloghe teghen de Hoecksche in Hollandt gevoert.

Hier-en-tusschen voerde den Hertogh Albert van Saxen d'Oorloge in Hollant tegen de Hoecsche partije / van waer hy bedectelijcken quam tot Zierickzee in Zeelandt / welcke Stadt hy xx. duysent gulden afdronghe / om dat sy die van Sluys met victalie geholpen hadden. De Hoecksche partije in Hollandt hielpen oock Heer Philips van Cleve / ende die van Sluys / want Joncker Frans / jonghste Sone van Brederode / nam in met andere / (als den Heere Jan van Naeltwijck) Rotterdam / Schiedam / en Geertruydenberge / ende hadden aenslagh op Leyden / voeren oock over ende weder van Sluys op Hollandt / doende veel Tochten op verscheyden plaetsen van Hollandt en Zeelandt / namen met hulpe vande Oorlogh-schepen van Sluys alle hun vyanden Schepen ende Goedt / waer dat sy konden / selve de Visschers visschende / plonderden veel Steden ende Dorpen / als West-Cappelle ende Vlissinghen / op eenen Pincxterdagh / doodt-smijtende Woulter van Domborgh / Schout-heyst van Vlissingen / inde Sacristije vande

Hoecksche onder Brederode ende Naeltwijck helpen die van Sluys.

Kercke / dat welcke oorsaecke gaf / dat Heer Philips van Borgongien / Heere van Beveren / Vlissinghen bemuert heeft / 't selfde te vooren de Heere van Borsele oock de Stadt Campvere ghedaen hebbende. Ten lesten / als die van Sluys eenen stercken Tocht t'Schepe waeren doende / hebben sy ontmoet den Stadt-houder van Hollandt / Heer Jan van Egmondt / diese sloegh ende verwon: alsoo dat Joncker Frans van Brederode werde ghevanghen ende ghequetst / sterf tot Dordrecht / maer de Heere van Naeltwijck ontquam 't weder tot Sluys. Nae desen Joncker Frans van Brederode wordt noch een diepte tusschen Hollandt ende Zeelandt ghenoemt / Joncker Frans Gat / by hem eerst ghevonden ende door-ghezeylt.

Vlissingen bemuert / Anno 1491. te vooren oock Campvere.

In West-Vrieslandt ofte Noort-Hollandt gerees oock uyt dese Oorloge een beroert / genaemt het Kasenbroot-spel / 't welck ontstont onder de Kennemers ofte Noort-Hollantsche Boeren / vande welcke / bezijden de daghlijcksche beroovingen ende dieren tijt / men wilde afdringen groote schattingen en Ruytergeldt / door den Rentmeester Meester Niclaes Prins alias Korf / daer over dat Volck te hoope liepen binnen Alckmaer en Hoorn / hun in 't gheweer stellende / die welcke den derden Meye Anno 1492. geraeckten binnen Haerlem / met hulpe van eenige Borgers / namen het Stadthuys inne / sloeghen den Schout ende twee Schepenen doodt / ende beroofden den rijcken Luyden haer Huysen / trocken weder uyt / en belegerden Leyden / dat den Stadthouder van Egmont beschermde. Hier tegen trock den Hertogh van Saxen met sijn Hooghduytschen / die de Landen oock groote schade aen deden / dan ten lesten werden het Kasenbroots volck veel gheslagen / ende de Steden werden ghedwongen tot groote amenden ofte boeten te betalen / soo dat die Landen in ellendige staet stonden.

In West-Vrieslandt beroerte / genaemt Casenbrootspel.

In Vlaen-

1491. In Vlaenderen de Oorloge nu lange geduert hebbende/ en dat den ersachtigen Heere Philips nu was ghekomen tot meerderen ouderdom/ dat welcke achterdencké maeckte/ vele overleggende/ hoe het vanden Erfheere t'sijner tijt soude mogen genomen ofte verstaen werden/ so zijn daer over die van Gent twistich onder den anderen geworde/ so datse ten leste sloegen de hoofden af van haer principale Bewint-hebbers/ als de broeders Coppenollen/ te voren vermaent met andere/ dien sy alle de voorige onbehoorige beroerten ten laste leyden / en met alle de ongeregelde moetwilligheden beschuldighden/ daer nochtans vele wijse en voorsienighe haer toe-schreven de behoudenisse van Vlaenderen ende meer Landen / als belet hebbende 't Houwelijck vande jonghe vrouwe Maria met den Dolphijn van Vranckrijck/ daer de Hovelingen doen meest toe gesint waren/ hoe wel 't selfde al gheschiede door een populare ongeschicktheyt/ alsoo sy oock voor quamen de giericheydt ende ambitie van veel vreemde/ die onder den jonghen ende noch onervaren Heere Maximiliaen Roomsch Koningh / sochten haer eygen bate/ eere ende grootheyt/ niet sonder suspicie van Lants vyanden daer toe aengestelt te zijn. Door dese executien is men ten lesten tot eenen Vrede gekomen/ die men den Pays van Cadsant noemde/ ghemaeckt in Julio 1492. geconfirmeert by den Eertz-hertogh Philips/ als hy nu 14. Jaer oudt was.

In Vlaenderen wordt den Pays van Cadsant ghemaeckt/ Anno 1492.

In dese selve Maendt werdter beslooten / datmen den Heere Philips van Cleve / nu ghevvorden Heer van Ravesteyn door sijns Vaders doodt / soude belegghen binnen Sluys : Hem werden van weghen den Hertogh van Saxen aen-gheboden conditien van Vrede / als dat hy de Stadt Sluys soude blijven houden / met beyde de Kasteelen / tot de komste van den Roomschen Koningh in 't Landt / ofte tot dat den Vader sijnen Sone voljarigh soude verklaren/ behoudende het Admiraelschap vander Zee / met noch ander conditien. Hier op antwoorde den voorsz Heer Philips van Ravesteyn/ hem bedanckende vande conditien / maer sy en boden hem niet aen meer/ dan dat hy alreede besate / dan men moeste hem voor al sijn eere oprechten ende ghenoech doen / die dat alomme seer missproocken ende ghediffameert waere/ 't welck niet wel gheschieden konde/ ten ware by vergaderinghe der Generale Staten / dien hy hadde te vertoonen als een Edelman / dat alle 't ghene hy tot noch toe ghedaen hadde / waere ghedaen by laste/ wille / ende expres bevel van den Roomschen Koningh/ om wiens wille / tot quijtinge van sijner eere/ hy hadde sijn lijf ende leven voor sijnen dienst soo dickmaels ghewaeght/ ende ware borghe ende gijssel ghebleven voor sijn ontslakinghe. Waeromme mits dat het meestendeel der Nederlanden schenen onwetens d'Oorloge tegen hem te voeren / waer het noot/ dat met hun aller consent den Vrede mochte ghemaeckt worden / op dat sijn onschult opentlijck voor elck een mochte blijcken / daer oock die van Ghendt behoorden gheroepen te worden / om dat hy verbonden stont/ sonder hun consent niet te mogen doen/ &c. gaf oock Boecxkens uyt tot sijner onschuldt / dat hy d'Oorloge voerde voor de Staten van Brabandt en Vlaenderen/ sijn heele sake vervattende. Hier over niet teghenstaende vredelijcke ghesintheyt / gingh het belegh voort / ende inde Maendt van Julio / is Hertogh Albert vã Saxen Stadthouder met sijn krijgsheyr voor Sluys ghekomen/ de Heere van Beveren/ Admirael van Zeelandt / met Hertogh Jorien van Saxen/ des Stadt-houders Soone/ namen oock in 't Swijnhavene van Sluys / met meer dan 40. schepen van Oorlogen/ ende dertich Heude schepen/ ende 13. Hulcken / die men doen ter tijdt eerst begonde te timmeren / daer toe quamen noch 22. Enghelsche schepen van Oorloghen/ met 2500. oude Enghelsche Soldaten / van Koningh Eduard den Vierden ghesonden / in alles zijnde boven de hondert Schepen/ daer veel Krijghs-volck van alle kanten toe-vloeyde/ ende beleyde de Stadt te Water ende te Lande / makende een Schanse op de Havene / om alle hulpe hun te weeren : want de Heere van Ravesteyn sochte de Havene te bevrijden / practiseerde oock met brandende Vyer-schepen sijns Vyandts Schepen in brande te steecken / maer misluckte hem / het vyer zijnde te haeste ontsteken/ namen een Enghelsch schip/ daer sy drye Kooplieden in vonden/ die 14000. gulden by hun hadden/ veel scharmutsingen werden daer gehouden/ ende bysondere Camp-vechtingen / als een Notable/ een Switser van Sluys / ghewapent met een Hellebarde/ Sweert ende Poingiaert / was beroepen van een Oostenrijcker des Hertoghs / hebbende langhe spiesse / sweert ende poingiaert : desen Oostenrijcker stack den Switser de spiesse door het dun van sijnen buyck/ die hem soo diep ende nae in liepe/ dat hy hem met de Hellebarde niet konde weeré/ dies den Switser hem doorstack met sijnen poingiaert doot/ ende so verwinder / de spiesse uyt-ghetrocken / wordt binnen Sluys van sijn wonde genesen. Sy deden ooc kloecke uytvallen / vernagelende des beleggers Gheschut/ sy hadden binnen ontrent 1500. goede oude Krijghslieden van alle natien/ ontrent 200. Peerden / gheldt tot de soldije ghenoech : Desghelijcx hadde den Hertogh goedt oudt ervaren krijghs-volck / maer niet veel boven 7000. behalven het schipvolck. Maer ten lesten is het vyer binnen Sluys in hun buscruyt ghekomen by onghevalle/ dies Heer Philips (nu op 't belegh sijn Vader stervende/ Heer van Ravesteyn zijnde ghevvorden) wat moedeloos worde/ waer door ghehoor ghevende den Graef Enghelbert van Nassouwen / is door sijnen middel in ghespreck met den Hertogh van Saxen gekomen/ makende een bestandt/ festoyeerden d'een den anderen/ waer door in November accoordt maeckten / Anno 1492. De principaelste articulen waeren vanden Vrede : Dat den Heer Philips van Ravesteyn soude den Hertogh Albert / in den naeme vanden Roomschen Koningh/ ende den Eerts-heere Hertoghe Philips/ trouwe ende dienst sweeren / dies soude hy van Ryex van ontslagen worden / soude blijven in 't besit van Sluys / tot dat den Eertz-hertogh Philips soude achtien Jaeren oudt wesen / dien hy/ ofte naeste Erven/ dan soude Sluys overgeven/ versocht zijnde / hy soude daer uyt niemandt leedt doen/ noch Nederlanders/ noch Enghelschen/ sijn pensioenen ende goederen soudé hem alle gerestitueert worden/ ende sijn schulden betaelt / alles soude vergheven ende vergeten blijven van alle zijden / sonder verwijt/ maer al datter ghepasseert waere van weder zijden/ soude als wel ghedaen gheacht worden / ende sulcks meer. Dit contract werdt mede onderteeckent by den Grave Enghelbrecht van Nassouwen / by den Heere van Beveren / by Willem van Croy / Heere van Chevres/ ende meer andere. 1492.

Heer Philips vã Cleve wort binnen Sluys belegert / by den Hertogh van Saxen.

Articulen van Vrede voorgeslagé den Heer Philips van Cleve / ende sijn andtwoordt.

Sterckte des beleghs voor Sluys.

Een Notable Campvechtinghe voor Sluys.

Vasten vrede gemaect/ voor Sluys/ met Philips van Cleve/ Heer van Ravesteyn/ Anno 1492.

Ende van doen af begonden de Nederlanden in Vrede malkanderen te begroeten / ende alle vyandtschappen werden terstondt ter neder gheleydt / ende den jonghen Erf-heere Hertoh Philips werdt den naesten Jaere/ als hy vijfthien Jaer oudt werdt/ alomme bykans als Heere ghehuldt.

De Nederlanden beginné weder te floreren/ Anno 1492.

De Heere van Ravesteyn / twee Jaeren nae desen Pays / besochte tot Antwerpen den Roomschen Koningh Maximiliaen/ vanden welcken hy wel ontfangen werdt/ trock daer nae in Vranckrijck/ verslijtende sijn leven inde Oorloghen/ als tegen den Turck/ en is in Italien tot Genua (alsoo Franchoys Guiciardin schrijft) Gouverneur gheweest / is ten lesten in Vranckrijck ghestorven / hebbende by sijn Huysvrouwe/ de Dochter van S. Pol / geen kinderen naghelaten/ dies den Vorst Willem van Cleve/ alle sijne goederen in Vlaenderen ende elders geerft heeft.

Die Stadt van Atrecht werdt ten uytgaende van dat Jaer 1492. met behendichеyt weder den Fransoysen afgenomen/ door middel van eenen Borgoenschen Borgher Jan le Mayre / anders Grisard gheheeten/ ende daer mede werdt ghewonnen het meeste deel van Artoys/ by den Heeren van Vandray/ Robbert de Melun / Jan de Lanoy ende andere/ by ghecontersfeyte sleutelen/ ende met singen van een Liedeken op de Wacht.

Atrecht wert weder by Borgoensche gewonnen/ Anno 1492.

Den Pays van Vranckrijck werdt oock beter hertrest / als den Koningh Karel den Achtsten van Vranckrijck / nemende de Dochter ende Erve van Brittannien hem ten Wijve / die den Roomsch Koningh Maximiliaen als Bruydt toe-gheseydt was/ ende sondt hem sijn Dochter Vrouwe Margriete

Vrede met Vranckrijck herbest/ ende Maximiliaé wert Keyser.

weder

1492. weder eerlijck t'huys / als sy thien Jaer als Koninginne in Vranckrijck opgebrocht ghewéest hadde / als eensdeels vooren gheroert hebben. Hy restitueerde weder Artoys / 't Graefschap van Borgongien / van Charaloys / ende andere. Den Koningh eenen tocht op Napels op handen hebbende. Den Keyser Frederick den derden die sterf / Anno 1493. ende Maximiliaen werdt Keyser

Visscherije / Navigatie / Negociatie met de Vrede in Nederlandt / seer toegenomẽ.

Met den Vrede begonnen de Nederlanden in Navigatie ende Negociatie weder de floreren / door d'Oorloghe ter Zee / die van Sluys seer gheoeffent zijnde: want alsoo oock die van Hollandt ende Zeelandt by de Oorlogen gheen grooter vaert hadden / dan op Vranckrijck / Engelandt / ende Noorwegen / begonden uyt noot / armoede ende dieren tijdt / voorder te versoecken. Nu de principaelste Zeesteden Amsterdam / Enckhuysen / Horne / ende Rotterdam met andere / waren maer Visschers steden: Amsterdam doen eerst bemuert wordende / hebben ontrent desen tijdt begonnen den Visch te souten / ende oock den Haringh te vanghen / die men seght die van Oostende eerst hadden begonnen te souten ende packen / also men hedensdaeghs doet / ander segghen die van Biervliet.

Antwerpen seer schoone Koopstadt in dese tijden geworden.

Die van Antwerpen hebben met haer Jaermarcten den ghemeynen Koopman / soo met Privilegien als andere ghediensticheden / weten soo wel aen te locken / datse veel haer residentie daer genomen hebben / door datter veel Galleassen met Specerijen uyt Levanten ẽ Italien Jaerlijcx aen quamen. Maer als ontrent dese tijdt de Portugesers de vaert op Oost-Indien ontdeckt hadden / om hun specerijen daer te venten / haer residentie daer verkiesende / als een bequame plaetse / om al Christenrijc door te verbreyden / soo zijn veel ander Natien van Kooplieden haer gevolgt / als Engelschen / Fransoysen / Hooghduytschen / Oosterlinghen / Italianen / met andere: Soo dat die Stadt / soo om haer wel-gelegentheydt van riviere de Schelde / ende playsante goede ghesonde locht / is een treffelijcke Koopstadt ghewordden / in Koophandel alle andere passerende / tot groot achterdeele van die schoone Stadt van Brugge.

Tot Antwerpen een Consulaetschap onder hun Kooplieden opghrecht 1485.

Copye vant Consulaetschap t'Antwerpen.

Die van Antwerpen hebben oock tot vorderinge haerder Cooplieden een Societeyt / dat ander Natien meest Consulaetschap noemen opgerecht / Anno 1485. om hun Cooplieden onder reghel ende ordonnantien te brengen / welcke ordonnantien ẽ Octroy wy goet ghedacht hebben van woorde tot woorde hier te stellen / als den Landen dienlijck in haer Negociatien / Navigatien ende Visscherijen / ghetrocken uyt den Ambacht-boeck der stede van Antwerpen.

Allen den ghenen die dese Letteren sullen sien oft hooren lesen: Jan van Ranst / Heere van Canticroode / te Moorsele / ende van Eghem / Schouteth van Antwerpen / ende Marckgrave 's Landts van Rijen / ende Borghemeesteren / Schepenen / ende Raedt der Stadt van Antwerpen / Saluyt: Doen kondt: Alsoo de ghemeyne Kooplieden / Inwoonderen deser voorsz stadt van Antwerpen / hun buytens Landts met der hanteringhe van Koopmanschappe geneerende / ons te kennen hebben ghegeven. Soo sy / ende elck van hun / dat aengaet nae sijne ghelegheyntheydt / om de oeffeninge / hanteringe ende exercitie vande selve Koopmanschappen / soo by hun selven / soo by hunne Facteuren ende Dienaren / in diversche Landen / Koninghrijcken ende Contreyen / te water ende te lande / daghelijcx reysende / treckende ende verkeerende / oft zeylende zijn: brenghende ende voerende over ende weder diversche goeden ende Koopmanschappen / daer by dese voorsz Stadt ende andere allen komende / van alderhande diversche Goeden ende Koopmanschappen ghestoffeert wordt / ende binnen eenighe Jaeren herwaerts ghekomen is in meerder neeringhe ende welvaert / ten grooten oorboor ende profijte van den ghemeynen besten / in welcke neeringhe ende loop van Koopmanschappe hen daghelijcx / ende soo meer diversche letselen / belastinghen / ende beteghentheden / dickwils ghebeurt zijn / ende daghelijcx ghebeuren in andere Landen / als Oostlandt / Noorweghen / Enghelandt / Schotlandt / Vranckrijck / ende Duytslandt / &c. by vele ende diversche ongelden / Tollen ende andere exactien / mitsgaders diversche ghebeden / verboden ende restrictien / op de Kooplieden ende goeden van herwaerts over / van nieuws opgeset gheordonneert ende gestelt / om de Kooplieden van dese Landen van daer te weeren ende te keeren ende oock dat meer is / by diversche aentasten / roovinghen ende nemingen haerer goeden / daer by sy tot grooter verderfelijcker schaden komen zijn / ende soo langs soo meer mochten komen: tegen welcke nieuwicheden / belastingen ende inconvenienten / soo voormaels gheschiedt / soo oock die naemaels gheheuren mochten / elck een / die dat ghebeurt is oft gebeuren soude / bysonder by hem selven / alleen niet wel moghelijck en waere by rechte ofte anders / remedie oft restitutie te soecken oft te verwerven / ons kome ootmoedelijck biddende / dat wy hun souden willẽ verleenen een gemeen Collegie oft Gheselschap / ende een gemeen Borse te moghen maecken ende houden: om alsoo van desselfs gheselschaps weghen / de voorsz hinderen / schaden / beletten ende nieuwicheden / met allen behoorlijcken weghen af te volghen / met seeckere andere poincten / ons by hen in geschrifte overgegeven. Soo doen wy te weten / dat wy / alst behoorlijck is / geneygt zijnde tot den loope / exercitie ende hanteringe van Koopmanschappen / daer uyt de gemeyne welvaert rijsen ende meerderen magh / den voorsz Kooplieden t'haerder voorsz ernstiger bede gegeven / gegunt ende verleent hebben: geven / gunnen ende verleenen midts desen de poincten / ende op de voegen hier nae volgende.

Inden eersten / dat de voorsz Kooplieden sullen moghen instellen ende onderhouden een gheselschap oft Broederlijcke vergaderinghe / by maniere van eener Natien oft Collegie / te weten / van Kooplieden / Poorters ende Ingesetenen van Antwerpen / aldaer buyck-vast woonende / ende hun buytens Landts / te Water oft te Lande / met der hanteringhe van Koopmanschappe geneerende / sonderlinge die in dit gheselschappe begeeren te komen ende ontfanghen te zijn / sonder eenige andere daer inne te mogen nemen oft ontfangen.

Item / dat 't voorsz Gheselschap oft Natie geregheert ende bestiert sal worden by vier notable Regeerders oft Meesters / die gekosen ẽ aenghenomen sullen wesen in deser manieren / te weten / dat de voorsz vander Natie ende Geselschap / by gemeynen overdrage / oft by den meesten stemmen ende gevolge van hen / ons nu terstont uyt der selver Natie ende Gheselschap met gheschrifte overbrengen sullen acht Persoonen uyt hun / daer af wy de vyere kiesen ende hun deputeren sullen / tot Meesters oft Regeerders van hunnen voorsz Gheselschappe / voor dit toekomende Jaer: Ende sal het toekomende Jaer geleden zijnde / een vande voorsz vier Regeerders oft Meesters / alsoo van Jaer tot Jaer / die oudtste van Eede af gaen ẽ verlaten worden / ẽ d'ander drie blijvende dienende. Ende om eenen vierden Regeerder oft Meester in diens verlaten stede te stellen / sullen alsdan by gemeynen overdrage ofte meeste stemmen / ẽ gevolge van hen / van Jare tot Jare / ons ende onsen nakomelinghen / Schouteth / Borghemeesteren ende Schepenen / in 't gheschrifte over brengen twee Persoonen uyt hen / daer af wy ẽ onse nakomers eenen kiesen ende deputerẽ / om met den anderen dryen / die nae den onderscheyde voorsz sullen blijven dienende / Regeerders ende Meesters van haren voorsz Geselschap te zijn: welcken Regeerders ende Meesters / ẽ elck van hun / nu ende namaels zijnde / t'haren aenkomen voor ons ẽ onse naekomers Eedt doen sullen / den dienst / daer sy toe gekosen ende gheacht zijn / wel ende ghetrouwelijck te regeeren ende exerceren / nae inhoudt der Ordonnantien hier naer verklaert.

Item / dat die voorsz vier Meesters / by advijse / ghevolge ende overdraghe vanden meesten deele van den voorsz Gheselschappe / ende by wete ende consente van ons ende van onsen nakomers / sullen moghen hebben ende maken een ghemeene Borse voor eener gracelijcker ẽ redelijcker sommen ofte quote / die sy by advijse ende consente als boven / nae ghelegentheydt haerder saecken ende lasten / op elck van hun / nae sijn staet ende hanteringhe / sullen moghen

1492. setten ende doen heffen / by de ghene die sy daer toe sullen uyt hunnen Gheselschappe Jaerlijcx ordonneren/ om daer mede te vervolghen alle behoorlijcke provisien / restitutien / reparatien / recompensatien/ eñ alle ander behoefte van remedien / die hen eñ elck van hen dienen sullen moghen / alsoo wel teghen die neminghen schaden/achterdeelen/injurien ende verkortingen/ die hen/ het ware particulierlijck oft in 't ghemeen / aenghedaen mochten zijn / als teghen die nieuwicheden ende ander beswaernissen / die op den loop vande Koopmanschappe binnen korte Jaeren herwaerts / ende noch daghelijcx meer ende meer boven der ouder kostuyme 's Lants voort gekeert ende opghestelt zijn/ ende hier naemaels voort ghekeert ende opghesteldt mochten worden / welcke impositien oock oft contributien sy niet en sullen moghen veranderen oft hooghen / sonder onsen oft onse nackomers wete ofte consent.

Item soo wie van den voorsz Gheselschappe hem weygherde te contribueren ende inne te legghen/ om de voorsz ghemeene Borse te helpen onderhouden/ nae de ordonnantie boven verhaelt : dat die t'elcken verbeuren sal noch also vele als hy gheset ende schuldigh is op te legghen/eñ te contribueren/ om de verbeurte in drven ghedeylt te worden : een derdendeel den Heeren / d'ander derdendeel de Stadt / ende het derde derdendeel der Fabrijcquen van onser Vrouwen Kercke t'Antwerpen.

Item / dat die Ontfanghers van der voorsz ghemeener Borse schuldich sullen zijn / voor die vanden voorsz Gheselschappe / ende voor die Ghedeputeerde van der Wet der voorsz Stadt elck 's Jaers goede wettighe rekeninghe ende bewijs te doene / van haeren ontfange ende uytgeven der voorsz penninghen: ende alsdan ons ende onse nackomers over te brenghen den Name ende toe-name vande Persoonen/ in hare Gheselschappe wesende.

Item / dat de voorsz goede Mannen van den voorsz Gheselschappe ghehouden sullen zijn / t'allen tijden/als sy des van haren Regeerders eñ Meesters vermaendt sullen worden/ te vergaderen ende by een te komen / om te helpen ramen ende advisceren / alle saken die dienen souden moghen ter salicheydt / welvaert ende profijte van der ghemeener Koopmanschappen ende loop der selver / om die by rade ende advijse van den Heeren / ende van der Stadt ghevordert te moghen worden / ten besten datmen sal konnen ende moghen.

Item / soo wanneer de goede Mannen van den voorsz Gheselschappe / eenigh gheschil van Koopmanschappe onderlinghe hebben/ dat dan die voorsz Regeerders de partijen voor hun sullen ontbieden/ ende vereenigen ende verglijcken op dat sy konnen/ ende partijen hun daer toe geven en vougen willen: maer oft partijen ofte d'eene begheerden 't recht / oft oock dat de voorsz Regeerders die niet vereenighen en kosten/ dat sy dan die saecke ende partijen sullen verseynden voor ons ende onse nae-komers / Wethouders van deser Stadt/ ten tijde zijnde/ om die aldaer gheuyt te worden nae recht / behoudelijck dat sy onder dit schijn egheene kennisse nemen en sullen moghen van gheenderhande saken/ daer Crime ofte breucke inne gheleghen mochten zijn/ het en ware by wete oft consent van onsen Schouteth eñ Wethouderen/ende onse nakomeren ten tijde zijnde.

Item / dat de voorsz Regeerders oft Meesters sullen moghen Eeden alle de ghene die in der selver Natie eñ Gheselschappe komen eñ ontfangen sullen worden : dat sy onder schijn van den voorsz Gheselschappe oft Natie/gheenen Persoon/die int selve geselschap niet en is / beschudden / bevrijden eñ verantwoorden en sullen in geener manieren/ in sijnen persoon oft sijne goeden. Ende en sullen oock de voorsz Regeerders Meesters ofte Natie/ egeene Persoonen mogen ontfangen/bevrijden oft verantwoorden van lasten oft breucken / die zijn in Calagnen teghen onsen Schouteth Borgemeesteren ende Schepenẽ/ oft onse nakomers by tijde wesende : oft daer ons ende hun moeysel kost ofte last uyt soude moghen komen. Ende of by hun / oft yemanden vande Natie/ yet ter contrarie voort ghekeert waere / dat wy daer over correctie doen sullen / also wy na ghelegentheydt van der saken dat bevinden sullen dienende. Behoudelijck in desen/ dat 't voorsz Gheselschap gheen Privilegien oft verleeninghen verwerven en sal moghen/ van eenige Princen/ Vorsten/Heeren/Landen/Steden oft Gemeenten : noch oock onderlinghe eenighe statuten oft ordonnantien maecken / die eenighsins souden mogen contrarieren den Rechte/ Privilegien oft kostuymen vandẽ Lande van Brabandt/ oft van de voorsz Stadt : oft die souden moghen afnemen de gheradene policije oft welvaert der selver Stadt : Maer sullen gehouden zijn die selve Privilegien/ die sy van eenige Princen/ Heeren/ Vorsten/Landen oft Steden verkrijghen sullen/ te toonen eñ laten visiteren by ons ende by onsen nakomelingen/Schouteth/ Borgemeesteren eñ Schepenen/by tijde zijnde. Ende ons eñ hun Copije autentijcke daer af te gheven / eñ die niet te ghebruycken moghen / tot dat die by ons ghevisiteert bevonden sullen worden deuchdelijck zijnde/ende niet contrarierende oft afnemende 'tgene des voorsz staet. Behoudelijck oock/ dat sy met egeene wegen van feyte op yemanden oft yemandts goet en sullen mogen procederen/sonder onse oft onse nakomers wete ende consent / maer sullen alomme/ daer 't hun ghelieft/altijdt mogen volgen met rechte: ende dat sylieden van de voorsz Natien oft Gheselschappe / het zy dat sy in eenighe Ambachten zijn oft niet/ gehouden sullen zijn in schot ende lot / eñ andere onghelden ende lasten vande Stadt / Poorters ofte Ambachten / gelijck andere inde selve Natie oft Geselschappe niet zijnde. Ende behouden oock ons ende onse nakomers Schouteth / Borghemeesteren ende Schepenen/ten tijde zijnde/in allen ende eenen yegelijcken der voorsz verleeninghen / poincten eñ ordonnantien/ onse ende haere/meerderen ende minderen/ interpreteren ende veranderen ende weder-roepen/ also ons dat nae gheleghentheyt van tijde ende saken goet duncken ende gelieven sal. In oorkonden ende vasticheden der dinghen voorsz / soo hebbe ick Jan van Ranst/ Schouteth voorsz/ mijnen proppren zegel/ ende wy Borghemeesteren / Schepenen ende Raedt der voorsz Stadt van Antwerpen / der selver Stadt Zeghel ter saken hier aen doen hangen / op den vijfden dagh van Meye/ Anno 1485. 1492.

Dese opghderichte Societeyt ofte Kamer / ofte Consulaetschap / hebben terstont haer seer beklaecht aen den Koningh Maximiliaen van Roomen / over quaet traictement/dat hun in Enghelandt gebeurde/ waer over veel questien geresen : Ten lesten/ alst nu alomme vrede was / Anno 1495. soo isser eenen onderlingen Entrecours daer over ghemaeckt/ als een gheduyrigh Contract tusschen Engelandt ende Nederlandt / gheconfirmeert by de Staten / Gheestelijckheyt/ Edele ende Steden van weder zijden/alsoo hier nae in 't tweede Boeck volgen sal.

Entrecours van Koophandel met Enghelandt ghemaeckt/ Anno 1495.

Als nu de Nederlanders schenen ghenoech volkomen vrede te hebben/soo isser eenen langh-duyrighen krijgh met Ghelderlandt opghestaen / door het aensetten vande Fransoysen / die den Joncker Karel van Egmont/ sone van Hertogh Adolf van Ghelre/ opruyden tot het Hertoghdom van Ghelre in te nemen / daer wy vooren van gheroert hebben / maer achten goedt den oorspronck vande Oorloge te verhaelen / ende hoe aen den andere Nederlanden ghehecht werde.

Arnolt van Egmont / Hertogh van Ghelre/ ende Grave van Zutphen/ hadde eenen sone by een dochter van Cleve/ genoemt Adolph/ die troude in 't Hof van Borgongien de dochter van Karel vā Borbon/ ende Agnes van Borgongien / Suster van Hertogh Philips de Goede. Desen Soon Adolph rebelleerde teghen sijnen Vader Arnoldt / om dat sijn Vader/ een oudt Man zijnde / hem niet wilde overgeven de regeringe : Den selven beschuldigende van eenighe principale Steden eñ plaetsen onnoodigen verkocht ende sijn Hertoghdom vermindert te hebben. Ende alsoo Philippus de Comines ofte Comineus schrijft (die in de questie selve heeft bemoeyt gheweest / van wegen Hertogh Karel van Borgondien) haelde den Sone Adolph sijnen ouden Vader 's nachts uyt den bedde inden kouden Winter / eñ dede hem gaen met

Twist tusschen Hertogh Arnolt van Ghelre eñ sijn sone/ met sijn Histoie.

bloote

1492. bloote voeten vijf mijlen weeghs / eñ hiel hem in een diepe doncker ghevangheniſſe ſes Maenden langh / waeromme ſijn Oom den Hertogh van Cleve hem oorloge aen dede / ende Hertogh Karel van Borgongien ſochte meermalen den Vader ende Sone te vereenigen / maer te vergeefs / dan ten leſten hebben den Paus ende den Keyſer belaſt aen Hertogh Karel / den Vader Hertogh Arnolt te verloſſen / 't welck den ſone / uyt ontſagh van authoriteyt eñ machte / dwang den Vader te verloſſen. Daer nae heeft den voorſz Koningh meer reyſen ghehoort de queſtie tuſſchen Vader eñ Sone debatteren / inde preſentie van Hertogh Karel / eñ veel groote Princen eñ Raetſheeren: ende hy ſelve ſagh den ouden Hertogh eens ſijn ſone uyteyſſchen / tot Camp-vechtinge met hem te doene. Daer nae dede Hertogh Karel den ſone aenbieden / door den mondt vanden voorſz ſchrijver Comines / dat den Vader hem gheven ſoude den Tijtel van Stadthouder / ofte Gouverneur in Gelderlant / met alle de inkomſten / den Vader eenlijck behoudende de Stadt Grave / met den tijtel van Hertoghe / met een Jaerlijckſche inkomſte van 6000. gulden: waer op den ſone Adolph antwoorde / dat hy liever ſijnen Vader wilde in eenen born-put ſmijten / ende ſelve daer hem na mede in ſpringen / dan ſulcken verdrach te conſenteren / ſeggende / ſijnen Vader nu 44. Jaeren gheregeert hadde / dat het daeromme nu oock tijdt ware dat hy oock wat regeerde. Hy wilde wel tot het penſioen verſtaen / ſoo den Vader uyt den Lande wilde trecken als ballingh / ſonder weder-keeren / met ander diergelijcke conditien.

Alſoo deſe debaten gheſchieden tot Dorlens voor den Hertogh Karel van Borgondien / ende dat den ſone Adolph nu vreeſde / den Hertogh Karel hem teghen mochte vallen / is hy ſecretelijcken met eenen Dienaer ghevlucht nae Ghelderlandt / verkleedt als een Franſoys / maer paſſerende de Maſe nae Namur / werdt hy / om dat hy uyt liberaelheydt / ofte uyt ghebreck van kleender ghelt / den Schuytman een Gout-gulden gaf / wel beſien ende ghekent / ende ſoo vervolght / werdt ghevanghen tot Namur gheſteldt / daer hy bleef tot de doodt van Hertogh Karel.

Den Hertog van Gelre verkoopt ſijn Hertoghdom aende Hertogh van Borgondien onterbende ſijnen ſone.

Den Vader / Hertogh Arnolt / tot wrake van ſijn Soons onnatuyrlijcke wederſpannicheyt / verkocht ſijn Hertoghdom van Ghelre / met het Graefſchap van Zutphen / aen Hertog Karel van Borgongien / voor 92000. goude Kroonen / ende een Jaerlijcx penſioen / eñ by Teſtamente hem makende ſijn erfgename / onterbende daer van ſijnē rebelligen ſone. Eñ na de doot van Hertog Arnolt / nam Hertog Karel daer van de poſſeſſie / dwingende die van Nimmegen / die Adolphs kinderen hem in handen leverden / mede afkopende alle Actie / die Gerart / Hertog van Cleve eñ Gulick / met conſent van ſijne ſonen / Willem ende Adolph / mochte hebben voor 80. duyſent Rijnſche Guldens / den 20. Junij Anno 1473. met goede bewillinge vanden Keyſer Frederick den Derden.

Als nu Hertogh Karel van Borgondien doodt was / ende de Landen hun onverſien bevonden van Krijghſ-overſte / werdt den ſone Adolph by de Vlamingen uyt gevangeniſſe genomen / eñ Overſte over 't Krijghſ-heyr ghemaeckt tegen de Franſoyſen / die Artoys ende andere plaetſen innamen: alſoo toogh nae Doornick / alwaer hy vande Franſoyſen ſlechtelijck in een ſcharmutſinge doot geſlagen werdt / niet teghenſtaende ellendelijcken Gelre Gelre riep / te rechte nae Gods rechtveerdich oordeel / om ſijn ongehoorde wederſpannicheydt / achterlatende een ſone Karel / ende een Dochter / beyde opgebracht in 't Hof van Borgondien.

Hertogh Adolph van Ghelre verſlagen voor Doornick.

Hertoghs Adolfs ſone Karel maect hem Hertog in Gelderlandt.

Deſen Joncker / Karle van Gelre geheeten / wert als hy 17. oft 18. Jaer oudt was / in eenen aenſlagh op Bethuynen / met Graef Enghelbrecht van Naſſouwen / ende andere vande Franſoyſen ghevangen / Anno 1487. ende in Vranckrijck werdt hy van ſijn Moeders vrienden / die van Borbon / vijf Jaer langh wel bewaert / tot dat hy door Vincent / Grave van Meurs / verloſt werdt / die ſijnen eyghen Sone voor hem in oſtagie gaf / ende werdt Anno 1492. by de hulpe van den Koningh van Vranckrijck met Krijghſ-volck in Gelderlandt geſtelt / eñ beklaeghde hem aen den Keyſer over het onrecht / hem ende ſijn ſuſter van 't Hof van Borgondien aengedaen / in ſijn achtjarige opbrengen aldaer / dat noemende ghevangeniſſe / verſoeckende geconfirmeert te worden. 1494.

Ende hoe wel hem nu de beſchuttinge des Keyſers ende des Rijcx ontſeyt werdt / is hy nochtans van de Gelderſche ghehult / ende heeft hem dapper geweert teghen de Brabanders eñ Borgoenſche / die hem beſtreden met het oudt Duytſch Regiment / wel 4000. Mannen ſterck / geheeten de groote Garde.

Anno 1494. beleghERde Keyſer Maximiliaen de Hooftſtadt Nimmegen / dan daer werdt eenigh verdragh beſloten / daer mede de ſake wert gedragen ter uytſprake vā ſes Keurvorſtē / dies ſoude elcke partye ſijn bewijſingen over leggē binnē 't Jaer: ſo die niet en accorderen / ſoude den Biſſchop van Straeſborch scheydtſman weſen / daer-en-tuſſchen ſoude Hertogh Karel in 't beſit blijven / genietende de Domeynen / eñ ſo het Hertogdom hem afgeweſen worde / als vrient ende genoot des Huys van Borgongien / ſoude jaerlijcx ſes duyſent Rijnſguldens hebben.

Deſen Vrede / door het opruyen der Franſoyſen / duerde niet langhe / maer alſo hy nu Joncker Karel een Man was / in Oorlogen opgevoet / ende dat hem geen hulpe ende materie en ontbrack / ſo heeft hy wel by de 46. Jaeren langh de Nederlanden met Oorlogen ghequelt / hem meeſt behelpende met de hulpe der Franſoyſen / die hy oock altijdt ten dienſte was in haer tochten met Krijghſ-volck ſoo dat hy in 't aenſien van haer ſeer ontſien was / ende was in alle haer vredemakingen ende Tractaten begrepen: heeft hem oock beholpen met ſijn gebuyren / van Utrecht Ooſt ende Weſt-Vrieſen / eñ die van Groeningē / Drente / Twente / ende Overyſſel / met winninge ende verlies / veel Steden ende ſterckten gewonnen ende verloren / ſelve ghewan de Stadt van Utrecht / waer door ten leſten Hendrick van Beyeren Biſſchop van Utrecht (zijnde ſeer ghequelt) ghedwonghen werdt / alle de Weereltſche Juriſdictien ofte Gherechticheden der Stadt / Steden eñ Landen van Utrecht / te reſigneren / met de Landen van Over-yſſel / ghelijck die ſijn Voorſaten Biſſchoppen van Utrecht over de 916. Jaeren beſeten hadden / met vrijen wille aen den Keyſer Karle den Vijfden die overghevende / als aen den Hertogh van Brabandt eñ Grave van Hollandt ende ſijne Erfghenamen / den 20. Octobris 1528. die aldaer tot Utrecht een Caſteel / gheheeten Vredenborgh / ten koſte vande Hollanders dede bouwen van ghebacken ſteen.

Stift van Utrecht eñ Landen van Overijſſel / door ongheruſtheyt des Hertoghs van Gelre / wordt ghehecht aen Brabant eñ Hollandt.

Als nu deſen Hertogh Karel van Gelre nu langhe alle ſijn gebueren / tot een ſtraffe / gheleeft hadde / ende veel diverſche Verdragen van Vrede ende Beſtandt ghemaeckt hadde / is hy daer nae / als hy over de 70. Jaren oudt was ghewotden / geſtorven den tweeden Julij Anno 1538. ende alſoo hy by ſijne Huyſvrouwe geen kinderen hadde gewonnen / ſoo is volgende een Contract met hem beſloten / Anno 1536. het Hertoghdom van Gelre ende Graefſchap van Zutphen ghekomen ende ghevallen in handen vanden Keyſer Karolus de Vijfde / ende aen Brabandt eñ Hollandt ghehecht / behoudende haer Privilegien / hoe wel den Hertogh Karel in ſijn doot-bedde ſijn Hertoghdom over gaf den Hertogh van Cleve.

Volkomen bevredinghe des Hertoghdoms van Ghelre eñ Zutphen met ſijn gebueren.

Ontrent deſe tijden zijnder oock oorſaken ghevallen / waer door dat Vrieſlandt / Groeningen eñ Omlanden aen Hollandt vereenight zijn / op deſe manieren / alſo de Graven van Hollant / &c. altijt actien over Vrieſlandt ghepretendeert hadden / ende door de groote partijdicheden inde Landen gheen volkomen Heerſchappije konden bekomen / ſoo werdt van Maximiliaen van Ooſtenrijck daer gheſonden Hertogh Albert van Saxen om die te dwingē / die welcke daer grooten dienſt ghedaen hebbende / oock veel gheldts inden Krijgh van ſijn eyghen verſchoten hadde / ſoo is hem by den Eertz-Hertogh Philips Anno 1498. tot recompenſie van ſijnen dienſt eñ verſchoten gelt / gherekent ontrent de 350. duyſent rijnſgulden / ten verſoecke ende inſtantie vanden meeſtendeel der Vrieſen vergont / het Erf-ſtadthouderſchap van die Landen / te weten / voor ſijn vereeringhe / dienſt ende ghelt / ende te mogen voeren den tijtel van Erf-

Vrieſlandt ende Groeninghen zijn aen de Nederlanden ghehecht / Anno 1536.

1498. Erf-stadthouder van Oost ende West-Vrieslandt/ hy ende syn Erfghenamen nae hem dat als te Leene houdende voor de Graeflijckheyt van Hollandt/ voor soo lange/ dat hem de voorsz 350. duysent rijnsgulden met alle de kosten tot conqueste der Landen uytgegeven/ souden weder betaelt worden: Eñ also dese gifte hebbende Anno 1498. gepasseert/ Leeuwarden ende ander Steden gedwongen hadde, soo trachte hy oock Groeningen ende de Ommelanden te vermeesteren: maer also die haer weerden ende behielpen met haer gheburen/ als den Grave Edzart van Emden/ den voorsz Hertogh Karel van Gelre/ den Bisschop van Utrecht, jae met de Fransoysen ende Denemerckers/ selve den voorsz Hertogh Albert voor Groeninghen gheschoten wierde/ daer hy van sterf/ Anno 1500. soo hebben syn sonen Georgius eñ Hendric van Saxen/ door langduyrighen krygh/ kosten eñ ongelegentheyt ten lesten gedwongen gheweest/ Anno 1515. den 19. Mey/ weder te versoecken om te transporteren ofte over te geven aenden Prince Karel/ namaels Keyser/ alle haer voorsz Actien van Erf-stadthouderschap der voorsz Landen/ die de selvige met bewillinge van synen Groot-vader Keyser Maximiliaen/ tot contentement vande Sassenaers/ aenghenomen heeft/ ende sy stelden de Steden van Leeuwarden/ Franeker, Harlinghen ende andere/ inde handen van Hertogh Floriaen van Egmont/ Grave van Bueren/ van Karels weghen/ die met de Heere van Wassenaer de ander Steden allenskens dwonghen/ die van Groeninghen ende aenhangh door langh-duyrighe Oorloghen verarmt/ hebben ten lesten Anno 1536. den Hertogh van Gelder verworpen/ ende hun verdraghen met den Hertogh Jorien Schenck van weghen Keyser Karolus den Vijfden/ haer onderwerpende als Hertogh van Brabandt ende Grave van Hollandt/ behoudende haer Privilegien. Daer werden/ neffens den Gouverneur/ eenen President ende Provincialen Raedt geordonneert/ om na de Keyserlijcke Rechten daer te regeerẽ. Nae den Heere Jorien Schenck heeft daer den voorsz Grave van Bueren ghegouverneert/ ende nae hem de Grave van Arenbergh/ tot in des Koninghs Philips tijden/ onder wien den Inlandischen krijgh is opgestaen. 1498.

Vrieslandt is ghedeylt in drie deelen/ als Oostergou/ Westergou/ ende de Seven Wouden/ inhoudende twaelf Steden/ ende 29. Grietenijen/ met de Bilde/ dat zijn de Domaynen vanden Heere/ t'samen makende dertich Grietenijen. In haer vergaderinghe van Staten/ die sy Vry Landsdagh noemen/ besluyten sy met vier stemmen/ van Oostergou/ Westergou/ Seven Wouden/ ende de Steden/ sonder die bestemminghe isser gheen besluyt. Vrieslandts beschrijvinghe.

Philippus de I. Coninck van Hispanien Aerts-Hertoch van Oostenrijc Hertoch van Burgundien Brabant etc Grave van Vlaender etc.

1496. Philips van Oostenrijck / Erf-Heere der Nederlanden / troude Anno 1496. te Liere / met Vrouwe Johanna van Spaengien: Alsoo dat dese Belgische Nederlandtsche verscheyden Provintien / (te vooren door veel Houwelijcke aen een gehecht) met dit Houwelijck aen Spaengien ghekomen zijn: by het welck (hoe wel sy schenen in eenige volkomen prosperiteyt te komen) zijn daer door in langdurighe en onnoodige Oorlogen getrocken / ende ten lesten inde uyterste inlandische beroerten en oorlogen gevallen / alsoo wy hier nu sullen verhaelen. Ende Anno 1497. werdt sijn suster Vrouwe Margareta van Oostenrijck nae Spaengien gevoert / daer sy troude sijn Huysvrouwen broeder / den eenigen Prince Don Johan van Castilien / dien sy eenen sone baerde. De Vader en 't Kindt storven beyde binnen 't Jaer / waer by verstorven de verscheyden Koninghrijcken van Spaengien op de Huysvrouwe van Philips / Vrou Johanna / als oudtste dochter: En van haer wert geboren Anno 1500. den 24. Februarij tot Ghent / Karolus / namaels Keyser / den Vijfden van dien name / daer nae Ferdinandus / en vier dochters. Als Leonora / die troude den Koning van Portugael Emanuel / waer van quam een dochter / en daer na Fransoys Koning van Vranckrijck / sonder kinderen. Katharina die troude den Koning Jan van Portugael / waer van komt de afkomste van Portugael. Isabella troude den Koning Cristernus van Denemercken / Sweden en Noorwegen / die om sijn tyrannije verdreven wert / achterlatende twee dochteren / waer van de eene ghenaemt Dorothea / troude de Paltsgrave Keurvorst Frederick de Godsalige; en de andere genaemt Christina / troude eerst Franciscus Sfortia de leste Hertogh van Milanen / daer na Fransoys Hertog van Lorreynen / waer van komt het Huys van Lorreynen. Maria troude den Koning Lodowyck van Hungarien sonder kinderen. Eertshertogh Philips Koningh van Spaengien reysde door Vranckrijck na Spaengien / alwaer hy in verscheyden Koninghrijcken gekroont werdt. Wederkomende door Italien / besocht sijn Suster Vrouw Margareta (die doen hertrout was met den Hertogh van Savoyen) en in Duytslandt sijnen Vader den Keyser Maximiliaen.

Eertshertoge Philips troude met de dochter van Spaengien, Anno 1496. waer nae de Nederlande aen Spaengien ghehecht worden.

Naekomelinghen van den Eertz-Hertogh Philips.

In sijnen tijden / Anno 1501. was het soo goede tijdt in Zeelandt / datmen een half achtendeel tarwe / een vette gans, een pont boters, een stoop Poictou wijn / al t'samen kochte om ses stuyvers: dat altijdt niet veel meer weert en was in weerde dan een vierendeel van een Fransche Kroone in Goude: soo dier ende kostelijck wast gheldt in die tijden.

Goeden koop lijftocht in Zeelandt.

Int Jaer 1505. is Koning Philips met sijn Huysvrouwe weder na Spaengien t'scheepe gevaren / latende voor Gouverneur inde Nederlanden / den Heere Willem van Croy / Heere van Chievres en Arschot. 1505. By storm ofte onweder moeste hy in Engelant aenvaren met sijn Huysvrouwe / daer hy van sijn swager en suster wel onthaelt wert. In Spaengien gekomen zijnde / is hy aldaer gestorven / An. 1506. den 25. Sept. int 28. jaer sijns ouderdoms. Was een goet vredelick Heere / sijnen Vader Maximiliaen seer gelijc van stature / oock van voorhoofde hooge / de neuse aquilin / hy hadde grauwe oogen na sijn Moeder / ooc gapende mont en lange kinne / vollijvigh / wellustig / beleeft / gemeynsaem / borgerlijck / goet van aerde / dan colerijck / hooghmoedich / stout en onversaegt / was een seer schoon wel gemaeckt Man / van alle Vrouwen seer bemint / daer sijn Huysvrouwe seer jalours over was / die men toeschreef dat daer van slechtsinnigh geworden was.

Hertogh Philips Koning van Spaengien gestorven.

Sijn ghedaente ende zeden.

Margareta van Oostenrijck Douagire van Savoyen, Gouvernante der Nederlanden.

1513.

Vrou Margareta van Oostenrijc/ Regente in de Nederlanden/ Anno 1513.

Hier nae wert Vrou Margareta weder Weduwe/ eñ Dowagiere van Savoyē Gouvernante inde Nederlanden gemaeckt voor den jongen Eertz-hertoge Kaerle/ eñ beschermde ende regeerde de Landen met raedt eñ daet van haren Vader den Keyser Maximiliaen, in redelijcke vrede eñ wijsheyt. Int Jaer 1508. quamē de 2. eerste schepē van Zeelant uyt Canarien met suyckeren ter Vere aen eñ de Schippers en konden t'Antwerpen het suycker voor gheen twee blancken 't pondt verkoopen. De Zeeusche Koopvaerdije begonde te veranderen en komen op de Hollanders.

Twee eerste Schepen wt Canarien in Zeelandt gekomen.

Anno 1513. is Hendrick den Achtsten Koningh van Engelandt over Cales in Vlaenderen gekomen, om Vranckrijck te bevechten, eñ Terrowane te beleggē: Den welcken den Keyser Maximiliaen eñ den Nederlantschen Adel ten dienste getrocken zijn, alwaer hy een groote nederlage onder de Fransche Ruyteren dede. De Koningh won Terrowane eñ Doornick: Maer die Enghelsche gaven na seven Jaren Doornick wederom voor vier hondert duysent Kroonen/ welcke Stadt Graef Hendrick van Nassouwe daer nae vande Fransoysen wederom gewonnen heeft.

Oorloghe Keysers Maximiliaen/ ende Koningh Henrick van Enghelandt tegen Vranckrijck.

Nae de doodt van Koningh Philips/ soo heeft sijn Vader den Keyser Maximiliaen noch gheleeft tot Anno 1519. eñ sijnen Neven Karel eñ Ferdinandus saken alomme besorgt eñ voorgestaen/ ende alomme veel Oorloghen/ in Duytslandt/ Nederlandt/ ende in Italien tegen de Venetianen ghevoert/ alsoo in vele Historien te lesen is. Ende also hy sijnen Neve Karel altijt den Vorsten des Rijcx/ om tot het Keyserrijck te komen seer gerecommandeert hadde, soo is hy ten lesten, in 't 60. Jaer sijns levens/ in Oostenrijck ghestorven den 12. Januarij 1519. ende tot Nieustadt begraven. Hy was een fraey manlijck Man, van complexie sanguin van middelbare stature, wel ghemaeckt fraey van aensichte, de neuse hooge ofte aquilin, met middelbare grauwe oogen hoogh van voorhoofde het hayr ende lijfverwe treckende tusschen de Duytsche eñ Spaensche verwe, hadde een statelijck wesen, eñ een gesont lichaem om arbeyt te verdragē/ matich in eten eñ drinckē seer genegē tot der Jacht/ tot de Musijcke, eñ oock tot Vrouwen hebbende nagelaten veel Bastaerden, die hy tot staten ende goede Houwelijcken ghevordert heeft, troude sijn tweede Huysvrouwe, een Dochter van Galeasse/ Maria Sforzia Hertog van Milanen die veel gelts hadde/ eñ oock (na twee Jaren gehouwelijckt) doot vanden Peerde viel als sijn eerste gedaen hadde. Hy was een kloeck/ verstandich, beleeft, ghenadich/ ende liberael Prince, dan licht ende seer ongestadich in sijn aenslaghen, dat in 't leste door ervarentheydt wat ghebetert wert. Den Krijghs discipline in Duytslandt heeft hy alomme seer verbetert/ eñ de Duytschē Krijgsluyden gemaeckt/ eñ eerst den eerlijcken Naem van Landtsknechten opgebrocht eñ ingestelt/ die te vooren Boecken ghenaemt werden: dese heeft hy de Spiessen van 18. voeten langh geleert te dragen; eñ heeft die in Regimenten verdeyldt/ op de maniere als noch hedensdaegs gebruyckt worden/ onder Capiteynen/ Lieutenanten/ Vendeldragers/ eñ ander Krijgs-officieren/ heeft oock de Krijgs-rechten ende Disciplinen ingevoert/ daer toe gebruyckende den Ervarenen Edelen Krijghs-meester Fronsbergh/ daer van de Boecken in Druck uytghevende/ als noch blijckt.

1513.

Afsterven van Keyser Maximiliaen/ sijn wesen ende ghedaente. Anno 1519.

Carolus de V. by der gratien Gods
Rooms Keyser altyt vermeerder s' Ryex
Coninck van Hispanien etc.

H. Iacobsen exc.

1515.

Karolus de vijfde komt aen het Gouvernement.

In 't Jaer 1515. als nu den jonghen Eertz-Hertoghe Kaerle tot Ghendt op-ghevoedt werdt by Willem van Croy / Heere van Chevres en Arschot / ende Adriaen Florensz Hollander van Utrecht, sijnen Schoolmeester / (die naemaels Cardinael ende Paus werdt / Adrianus den Sesten van dien Name) is hy in Brabandt ende andere sijn Erf-Nederlanden voor Landts-heere ghehult vijfthien Jaer oudt zijnde. Anno 1518. seylde hy nae Spaengien / daer hy diversche Koninghrijcken beerfde / latende sijn Moeye Vrou Margareta in Nederlandt Gouvernante. Zijnde in Spaengien / ende in September ghekroont / is den Keyser Maximiliaen sijn Grootvader ghestorven / den 12. Januarij 1519. die hem de Keyserlijcke Kroon bereyt hadde, soo veel hy konde / ende nae hem werdt hy tot Franckfort ghekooren Roomsch Koningh ende Keyser / door het neerstich beleydt van Henrick Grave van Nassau / ende hulp vanden Keurvorst Frederick van Saxen / ghenaemt Karolus de Vijfde / daer den Koning Fransoys van Vranckrijck seer nae stondt / ende voysen oft stemmen hadde. Als hy nu Keyser ghekooren was / in Spaengien zijnde / soo versochte hy eenige Bede ofte schattinge / tot sijn reyse nae Nederlandt ende Duytslandt / daer hem geheel Spaengien seer ongewilligh toe betoonden / klaghende over het regiment van den Heere van Chrevres / Willem van Croy / Sone van Grave Philips van Portian / ende over den Cardinael van Dertuysen voorsz / Adriaen Florisz zoon van Utrecht / in Hollandt ghebooren / namaels Paus / die des Keysers Schoolmeester gheweest was: dese vorderden wat te strenghe die versochte Bede / waer door gantsch Spaengien klaeghden / dat de Nederlanders alle de goede Beneficien ende Officien in haer maghe flickten / tot verderf van de Spaensche / dies den Heere van Chevres in haet zijnde / vertrock met de Keysers Vlote nae Enghelandt ende Nederlandt / in Spaengien latende den voorsz Cardinael inde regieringhe / diens authoriteyt niet en konde de Steden ende Staten van Spaengien beweghen tot consenten / maer sy hebben een oproer begonnen / niet teghen den Keyser (soo sy seyden /) maer teghen sijn Stadthouders ende Officieren / dies sy den Keyser sijn Bede ontseyden. Eenighe Ghedeputeerde van groote Steden die gheconsenteert hadden / t'Huys komende werden gheslaghen ende verjaeght: die van Segovia / om dat sy 't plat af geweygert hadden / werden met Processien ingehaelt met grooter Triumphe. D'eerste aensetters van dese rebellie waeren / Piedro Giron / Ferdinand Davalos / Joan de Padiglia / Antonio Dacugna Bisschop van Zamora / de welcke aspireerde nae het Bisdom van Toledo / de Grave van Salvaterra Gouverneur van Castilien / den Generael vande Ordre van Alcantara / den Gouverneur van Toledo / Piedro Pimentello / den Abt van Salamanca / den Prior van Vagliodolit / &c. dese ende meer / al vande principaelste Officieren van Spaengien / ende van grooten Huyse / hebben met meest alle de Steden van Castilien ende andere gherebelleert / ende een Heyligh Verbondt besworen / dat sy Santa Giunta noemden / ende veel gheldts vergadert. De principale Steden / die dat Verbondt aen namen / waeren Toledo / Burgos / Vaglidolit / Legion / Salamanca / Valencia / Segobia / met meer andere / soo dat het vierde part van al Spaengien den Keyser niet ghetrou bleef / sy gaven uyt te willen vry wesen / en haer selven gouverneren / als de vry-steden in Duytslandt ende Italien deden / Jaerlijcx hun eenen Magistraet kiesen / maer inwendich wast voornemen / dat sy den Keyser wilden verwerpen / ende de oude Morische ofte Sarasijnsche Dominatie weder op te stellen / dan haer meyningen was verscheyden / sy namen Steden inne / brochten Leghers te velde / namen den Cardinael inde vlucht ghevangen / dien sy als Keysers Stadthouder nochtans tot Vaglidolit eerlijcke Garde stelden / maer hy ontvluchtede door een gat in Stadts mueren. Sy trocken nae de Stadt van Tordesilia / daer sy die Koninginne Keysers Moeder gevangen namen / die wat by wijlen krancsinnigh was / soo nochtans / dat sy hun haer schandelijcke rebellie wel wist te verwijten / ende niet wilde haer Verbondt onderteeckenen / daer syse toe wilden dwingen / ende wilden haer doen trouwen met den Hertogh van Calabrien / Don Fernando d'Arragon: sy werdt ghestelt inde bewaringe van 300. rebellige ende ghewapende Papen / onder den Bisschop van Zamora. Ten lesten soo hebben hun daer tegen ghestelt / van Keysers weghen / den Constabel ende Admirael van Castilien / Conde de Benevento, Marquis d'Astorgo, Conde de Alva / Conde de Luna met andere, die de Stadt van Tordesilia belegerden ende met stormen innamen / daer maer de voorsz 300. Papen in waren die meest doot bleven met 400. andere. Sy verlosten Keysers Moeder / ende pilgeerden de Stadt mede de Coninghlijcken huysraedt. Ten lesten in December werden dese rebellen gheslagen by Villclara / daer hunner wel twee duysent doodt bleven. De twee Overste / Padiglia ende Bravio, werden ghevanghen / ende werden met Maria Pachera Padiglia Huysvrouwe / gheexecuteert ende ghequartiert: den Bisschop van Zamora wert aen eenen boom ghehangen: de Stadt Toledo wert ten lesten oock gedwongen. Die van Valencen deden noch lange veel quaets / sy wapenden haer slaven Mooren ende Machometisten / daer mede sy noch wel twee Jaren tegen hielden / tot Keysers wederkomste in Spaegien. Dus vele heeft ons goedt gedocht daer van te melden / op dat de Spaengiaerden van haer trouwe tot hun Princen haer niet te veel beroemen souden. Die hier breeder wil van lesen / sal 't selfde in Paulo Iovio vinden / en in de Historie van Pontus Heuterus van Delft / Proost van Arnhem / die 't selfde wel beschreven heeft / ende veel arbeydts in de Nederlanders Historie ghenomen ende ghescreven heeft / tot onse Civile Nederlandtsche Oorlogen toe / is ghestorven Anno 1601. in December / tot S. Truden.

Rebellie in Spaengien teghen den Keyser Karolus de vijfde / Anno 1520.

1520.

Karolus Keyser ghekroont.

Anno 1520. is Keyser Carel in Nederlandt ghekomen / ende wert tot Aken Roomsch Coningh gekroont / en naemaels tot Bononien Roomsch Keyser van den Paus Clement de sevende.

Marthinus Luther compareert voor den Keyser tot Worms Anno 1521.

Heeft eenen Rijcxdagh tot Worms Anno 1521. ghehouden / alwaer dat Marthinus Luther (een Augustijner Monick) op gheleyde verschenen is / die teghen des Paus macht / Aflaten / Bullen / ende de Roomsche Catholijcksche Religie / veel geleert ende gheschreven hadde / rechts begost ontrent veerthien Maenden voor des Keysers Maximiliaens doodt / Anno 1517. de menschen aenwijsende haer salicheyt alleen in Christus doodt ende passie te soecken / wederleggende alle andere manieren van voldoeningen voor de sonden / ende diergelijcken / ende dat met veel Boecken in ghemeyne spraken beschreven / ende in Druck uytgegeven. Op desen Rijcxdagh voor den Keyser verschijnende / ende sijn leeringe / Boecken en schriften verantwoordende / ten ware men hem met de H. Schrift beter bewees: Soo is hy nochtans / als een Heretijck ofte hartneckigh Ketter verdoemt / met alle sijn ende sijner aenhanghers Boecken. Ende daer werdt het eerste Verbodt ofte Placact van Religie ghemaeckt / ende in Nederlandt ghebrocht / ende aldaer toeghelaten ende ghedooght / niet alle de rigoreusheyt / om de Menschen verbaert te maken / sonder examinatie / publijcque ofte generale / strengelijck ter doot verwijsende / die anders ghelooofde dan de Roomsche Kercke dede / ofte die sulcke Boecken by hem hadde / ofte sulcke Ketters ofte Volck herberghde: Alle de welcke de Magistraten belast wert aen te tasten / uyt krachte van dit Placact: Ende niet alleene dese / maer oock die eenighsins suspect waren van Ketterijen / zijnde elcken particulieren persoon gehouden elcken suspecten aen te brenghen: Ende alle sulcke werden op twee ghetuygen na de instructie van de Rechters / ter doot verwesen / 't goet confisquerende / een derde daer van den Beschuldigers ende getuygen toekomende: Ende op de getuygen ende aenbrengers viel niet tegen te seggen: soo die maer voor goede Catholijcken van haren Pastoor ofte Prochiaen bekent waren.

Inhoudt vã het eerste Placact / noopende de Religie.

So yemant uyt vreese vluchtede / so en vermochte niemandt voor hem te soliciteren / ofte requeste voor sijn onnoselheyt te geven / noch Vader voor 't kindt /

1521. noch Broeder voor Broeder / maer werdt om sijn vluchte gecondemneert/ende sijn goedt verbeurt.

Soo yemandt maer een valsche opinie hadde gehadt van eenige leeringe der Roomscher Kercke / en hem nochtans liet beter van sijne Pastoor onderrichten/soo moeste sulcken mensche nochtans sterven om de opinie die hy gehadt hadde / maer hadde uyt gratie de doodt des sweerts/ en niet des brandts : maer de Vrouwen werden levendich ghedolven. Ende geen Rechters vermochten dese Placaten te versoeten/ ten waere dat sy als Fauteurs van Ketters gheacht ende ghehouden wilden wesen / ende voor sodanige tegen hun laten procederen.

Wreetheyt van des Keysers Placaet. Wyt dit Placaet / uyt Keyserlijcke macht ende authoriteyt ghemaeckt/ zijnder meer andere vernieuwt ende ghevolght / uyt krachte vande welcke menigh duysent menschen om lijf ende goedt ghebrocht zijn/ haer doodt ende lijden / handel ende wandel bekent/ heeft de curieuse menschen begheerich ghemaeckt de Heylighe Schriftueren te ondersoecken / waer van wylieden hedensdaeghs sien de effecten / daer toe dat de Edele Konste der Druckerijen seer geholpē heeft/ die ons inden tijdt van desen Keyser een gheleerde Eeuwe ende Wereldt gemaeckt heeft.

Keysers Placaet oorsprong vande troubelen. Dese Placaten ofte verbotten / uyt yver den Nederlanden voor-ghedraghen / werden oock uyt yver sonder groot insien ofte voorsichticheyt / ongheacht aenghenomen / uyt de welcke naemaels de langdurige beroerten haren oorspronght hebben genomen/ als de Spaengiaerden / die op de maniere van Inquisitie/die sy onder haer tegen de Saracenen/ Morisken ende Joden gebruycken / oock in Nederlandt wilden ter executien stellen / als wy hier nae sullen verhalen. Of nu der Placaten rigoreusheyt (conform den yver) vrucht gedaen hebben/ also politische Catholijcke uytghegeven sonder distinctien/ is noch by vele in questie/ nochtans schijnse sonder twijffel ghedempt te hebben veel grove bedeckte Ketterijen / die hen ghemeynlijck vermengen met de veranderinge ofte Reformatien van Religien / die doen eylacen in Duytslandt ende Nederlandt veel opsprongen / de welcke in verscheyden Steden grooten aenhangh kregen/ als de Doopers tot Amsterdam/ die naeckt achter straten liepen/ uyt ongheregelden yver/ waer vele Historien mentie ghenoech van maecken : oock mede van die van Munster/en vā David Joris/Ec.

Naeckte Doopers tot Amsterdam.

Loy de Schaliedecker/ Ketter/ wert tot Antwerpen ghedoodt/ loochenende des Vleeschs verrijsenisse. Anno 1546. Gelijck ooc tot Antwerpen/ontrent den Jare 1540. een Burger opstont/ een schaliedecker/ Loy genaet/ die gheen gheleertheydt hebbende / nochtans behendelijcken daer veel Menschen wijs maeckte / datter gheen Opstandinghe ofte Verrijsenisse der dooder menschen lichamen hier naemaels soude wesen/ende dat de natuerlijcke doodt de Verrijsenisse was / ende dat dan de Ziele (die niet konde sondigen) weder tot Godt keerde/van waer die gekomen ware/ ende dat de lichamelijcke aengheboren quellinghe / menschen ellende/ ende de verrottinghe des Vleeschs/ ware de rechte Helle / ende gheen ander te verwachten ofte vreesen/Ec. Dese leere/ de Weereldt behagelijck ende aengenaem/ maer niet de Wijse oft verstandighe/die overlegghen / dat de Mensche zijnde de ellendighste creature onder allen / nochtans als nae den beelde Godes gheschapen/ begrijpende de wijsheydt/rechtveerdicheyt/ moghentheydt/ghenade ende liefde van Godt/ die den verstandigen mensche blij ende bangh maeckt / daeromme oordeelen tot wat heerlijcker gheschapen te wesen / om danckbaerlijck uyt liefde Godts naeme eeuwelijck te loven / daer hy eenlijck behagen in toont / hieromme wert terstont van veel Godvruchtighe Menschen wedersproken / ende wederstaen : waer door dese Ketter Loy / nae wien sijn secte Loyisten daer ghenoemt werden / werdt vervolght. Ende midts hy (perijckel vreesende) by sijn leeringhe niet hart en bleef / noch hardtneckigh en dreef / als meest alle andere doen / werdt hem maer vande Magistraet van Antwerpen belast / een teecken te draghen op sijn borst van tin ofte loot / waer mede hy by de Menschen mochte voor een Ketter bekent wesen. Maer desen Guychelaer wist soo wel den Hypocrijt te maken/dat hy by de Pastooren hem selven ontschuldight heeft / als of sijn Ketterije maer lichtveerdige woorden / vyandtlijck verdraeyt ware/ groot berouwe toonende / met hem seer Roomsch Catholijck draghende / daghelijcx met groote uytwendige devotie ter Missen gaende / so dat hy geheel gereconcilieert wert. Daer na reysde hy in Duytslandt / alwaer hy onder 't volck sijn leere weder verbreyde : maer eenige yverighe Menschen / om dat hy ooc sijn leeringe wilde niet Schriftuere verdedigen/ brochten hem tot een t'samen-sprekinghe ofte disputatie/met den gheleerden Philippus Melanthon, inde tegenwoordicheyt van Martijn Luther, alwaer sijn Ketterijen ontdeckt werden / ende syne argumenten wederleyt/ Luther hem opentlijck aenseggende dat hy den Duyvel in hadde : waer over als hy weder na Antwerpen verreyst was/ Luther en Melanthon ghecauseert hebben / dat aende Magistraet aldaer geadverteert werdt / wat sorghelijcker Ketter sy onder haer Borgheren hadden / verthoonende wat sijn ketterijen en argumenten waren/ en met wat schriftuere sy streden / Ec. Waer door de Magistraet een scherper ooghe op hem ghehadt hebben / hoe wel de waerschouwinge van Ketters geacht / quam. Ten lesten heeft hy eenen grooten aenhangh aldaer ghekregen/ vande beste/ rijckste ende degelijcke gheachte Burghers / de welcke vrolijck ende Epicureisch met malkanderen leefden/ achtende de rechte wetenschap en gerustheyt der Conscientien gevonden te hebben/ alle inwendige ende gheestelijcke swaricheyt uyt der herten stellende. Onder dese distribueerde hy Boecxkens van sijn Ketterijen / waer over hy is gevangen geworden/met vele van dese rijcke Borgheren/ waer van twee uyt kracht vande Placaten korts onthalst werden. Daer nae werdt Loy selve verwesen verbrandt te worden/ op 't overtuyghen dat hy sijn Kettersche Leere voort gheleert hadde tegen sijn belofte/ hoe wel hy die te herroepen beroepen bereydt was. Alsoo werdt hy verbrandt ontrent den Jaere 1546. biddende God om een korte doot/ die hy noemde het oordeel. Nae hem werde Jan Davion/en een Jermijn met een rijcke Visch-kooper onthalst / die seer rijcke treffelijcke Borghers zijnde/lange te Hove aen de Koninginne Maria Regente gheſoliciteert hadden/om genade op haer berouw/ so het scheen/ maer te vergeefs. Eenige meer gevangen geraeckten los/ ende veel vluchten/ die in Engelandt/Duytslandt en elders / haer seer verbreyden. De Magistraet ghebruyckende de strengicheyt vande Placaten / hooghnoodigh achtende met alle middelen te weeren het verbreyden van alsulcke ongoddelicke opinien / de Weereldt ende den Vleesche so aengenaem / die met de Roomsche Catholijcke en Gereformeerde Religien als sotternijen spotten / trachtende de haere veel Catholijcker / dat is / ghemeynder te maecken : Met Atheisten, Libertijnē, Hendrick Niclaessen, 't Huys der Liefden , ende Geestdrijvers , die om segghen/ ofte doen/ ofte om Religie / geen Martelaers sterven willen / ende teghen sulcke bedeckte ende ghevéynsde Ketterijen dienden immers de Placaten wel / soo die Politijcken ende Roomsche Catholijcken wilden houden staende/ende den Volcke wijs maecken/consonderende de distinctien.

1522. In dese tijden zijn veel geestelijcke ende principalijcken Augustijnen Monicken / door de Boecken en schriften van Martijn Luther beweecht ghewéest/ om te ondersoecken verscheyden Articulen / daer sy dochten de Roomsche Kercke in gheabuseert was/ principaliick in 't stuck vande Aflaten / waer inne de gierichevt so domineerde/dat die/ die de Aflaten ende Bullen van Roomen gheobtineert hadden vande Pausen / de profijten daer van t'Antwerpen deden verpachten/ en bevondē de Italiaensche Kooplieden diese pachten/ dies de selvige huerdē alomme de beste en welsprekenste Predicanten/ om die als een Koopmanschappe wel te prijsen ende uyt te setten / tot der Pachters meeste profijt. Onder andere so werden de Monicken van 't Augustijnen Clooster tot Antwerpen/ in dese Aflaten seer geschandaliseert / en preeckten seer daer tegen/met so grooten toeloop des volcx/ dat de Kercke / nu S. Andries Prochie-kercke / de menichte niet houden konde / so dat sy moesten gaelderijen om hooghe maken/ om het Volck op te staen ende

Aflaten t'Antwerpen verpacht.

Augustijnen Clooster t'Antwerpen verdistrueert/ om de Predicatie teghen de Aflaten. Anno 1522.

1522. ende sitten : maer uyt krachte van voorige Placaten/ gheexecuteert by mijn Vrouwe Margareta van Oostenrijck Regente/ wert het Augustijnen Klooster verdestrueert/ Anno 1522. in October/ de Monicken alle verjaegt/ ghevanghen/ ende tot veel verscheyden plaetsen als Lutherianen ende Ketters verbrandt/ eñ de Kercke worde tot een Prochie-kercke gemaect ende verandert/ ende sint is die nieu vertimmert.

Om wat te verhaelen vande gierichheydt ende superstitien / doen in 't stuck vande Aflaten regnerende / daer hen het Volck doen meest aen schandaliseerden / sullen eenighe versikens / onder derghelijcke menichten / die in alle Kercken in Christenrijck doen ter tijdt te lesen waeren / hier by stellen voor Exempel / die in Vranckrijck tot Bourges in Berry / inde Kercke van Sinte Steven / op den Outaer vanden Cardinael gheschreven stonden / ende te lesen waeren/ als volght :

Extat Biturigibus inscriptum Aræ Cardinalis, in æde D. Stephani, in hæc verba:

Hic des devote cœlestibus associo te.
Mentes ægrotæ per munera sunt ibi lotæ.
Ergo venitote gentes de sede remotæ.
Qui datis, estote certi de divite dote.
Te precor accelera, spergas hic dum potes æra.
Et sic revera secure cœlica spera.
O si tu scires, quantum data prosit tibi res,
Tu juxta vires donares, quod dare quires.
Te miser, à pœna dum tempus habes, aliena
Ut tibi sit pœnæ venia, sit aperta crumena.
Consors cœlestis fabricæ, qui porrigit, estis.
Ex hoc sum testis, vos hic mundare potestis;
Crede mihi, crede, cœli donaberis æde.
Nam pro mercede, Christo dices, mihi cede.
Hic datur exponi, paradisus venditioni.
Currant ergo boni, rapientes culmina throni.
Vis retinere forum? mihi tendas pauca obulorum;
Pro summa quorum reserabitur aula polorum.
Hic si largè des, in cœlo sit tua sedes,
Qui serit hic parcè, parcè comprendit in arce.
Quid tardas? tantum nummi mihi des aliquantum
Pro solo nummo gaudebis in æthere summo, &c.

Verhooginghe van Munte eñ Valuatie/ Anno 1520.

Dient nu verhaeldt/ dat Anno 1520. ten tijde van Keyser Karel / was de weerde ofte valuatie vanden Ghelde weder seer verloopen ende verhooght / van dat sy was Anno 1489. in Maximiliaens tijden/ voren verhaelt/ te weten by verdragh.

Den Reael van fijnen Goude van 46. int marck/ te mogen uyt-geven voor 60. stuyvers.
Den Karolus gulden van 84. in 't marck / voor 20. stuyvers.
Den Roose-Nobel van 32. in 't marck / tot 85. stuyvers ende een halve.
Den Henricus Nobel van 36. in 't marck / tot 75. stuyvers.
Den Angelot van 48. int marck/ tot 57. stuyvers.
Den gouden Leeu van 59. in 't marck / tot 44. stuyvers.
De Ducaten van Italien ende Saluyt / van 72. int marck/ tot 38. stuyvers.
Den S. Andries Gulden/ van 74. int marck/ tot 29. stuyvers.
De Fransche Sonne-Kroone van 72. in 't marck/ tot 36. stuyvers.
De Duytsche Guldens/ van 75. in 't marck/ tot 28. stuyvers.
Den Silveren Spaenschen Reael / tot drie stuyvers ende een vierendeel. De Vliesen tot drie stuyvers ende een halve/ ende andere naer advenant.

Ende in 't Jaer 1526. was 't Gheldt alreede seer opghekommen / soo datmen permitteerde voor ontrent drie Maenden cours te hebben de voorschreven Penninghen / Als den Gouden Reael tot 68. stuyvers.
Den Karolus gulden/ tot 22. stuyvers eñ een halve.
Den Roose-Nobel/ tot 97. stuyvers.
Den Henricus Nobel/ tot 86. stuyvers.
Den Angelot/ tot 65. stuyvers.
Den Gouden Leeuw/ tot 50. stuyvers.
De Ducaten van Italien ende Saluyt / tot 43. stuyvers.
Den Andries Gulden/ tot 33. stuyvers.
De Fransche Kroonen/ tot 40. stuyvers.
De Duytsche Guldens/ tot 32. stuyvers/ Ec.

Ende dat den eersten Meert 1527. wederom te komen op den ouden voorgaenden voet/ van 't Jaer 1520. Ende Anno 1531. werdt dien voet van 't Jaer 20. wederomme vernieuwt by Placate. Ende alsoo van tijde tot tijde / tot Anno 1548. werden de Gouden Realen gheestimeert tot 63. stuyvers.
Den Angelot/ 60. stuyvers.
De Fransche Kroonen/ 38. stuyvers.
De Borgoensche/ tot 38. stuyvers.
Den Roose-Nobel/ tot 90. stuyvers.
Den Henricus Nobel/ tot 80. stuyvers.

Vorder 1572. is weder een vorder toelatinghe ende permissie ghepubliceert / Als den dubbelden Ducaet loop te hebben/ tot 84. stuyvers.
De Crusaten van Portugael/ tot 40. stuyvers.
De Spaensche Pistoletten ofte Kroonen/ ende Italiaensche Kroonen / ende oude Kroonen / tot 39. stuyvers.
De Goude Sonne-Kroonen/ tot 40. stuyvers.
Den Gouden Reael/ tot 66. stuyvers.
Den Roose-Nobel/ tot 96. stuyvers.
Den Henricus Nobel/ tot 84. stuyvers.
Den Angelot/ tot 61. stuyvers.
Den Andries Gulden/ tot 32. stuyvers.
Den gouden Leeuw/ tot 48. stuyvers.
Den Karolus Gulden/ tot 21. stuyvers.
De Duytsche goude Guldens/ tot 31. stuyvers.
Den ouden ende nieuwen Engelschen Souvereyn/ tot 60. stuyvers.

Ende op desen voet ende weerde heeft het gheldt loop ghehadt ende ghegaen meest alle den tijdt van Keyser Karel den Vijfden / waer by men sal mogen sien/ hoe dat de uyt ende inlandtsche Oorlogen dien voet ende loop verandert hebben.

Gheboorte van Philips Coning van Spaengien/ Anno 1527. dē 21. Mey.

Keyser Karel heeft ghetrout Isabella / de Dochter vanden Koningh Emanuel van Portugael/ die hem baerde Anno 1527. den een-en-twintichsten Mey/ te Valedolit in Spaengien / eenen Sone Philips/ ende daer nae noch twee Dochters/ Maria ende Johanna. Maria troude Maximiliaen (naemaels Keyser) Ferdinandus sone. Ende Johanna troude den Prince van Portugael / die Moeder werdt van Koningh Sebastiaen van Portugael / die den vierden Augusti / Anno 1578. in Barbarien verslagen bleef. Keyser Karolus broeder / Ferdinandus / is Roomsch Koningh ghekoren / die ghetrout hadde de Koninginne ende Erve van Hungarien eñ Bohemien. Den welcken Keyser Karolus alle de Landen van den Huyse van Oostenrijck herkomende / voor sijn partagie oft Vaderlijcke erve ghegheven heeft.

Gheslacht van Karel de Vijfde/ eñ Ferdinandus Keyseren.

Dese heeft by sijn Huysvrouwe gewonnen drie sonē/ als Maximiliaen/ Ferdinandus/ ende Karolus/ ende wel elf dochteren. Maximiliaen is nae de doot van sijnen Vader Keyser gewordē : ende heeft voor sijnen sone Rodolphus het Keyserrijck verworven.

1527.

Afkomste van Ferdinandus.

Ferdinandus troude Philippine / een Dochter van 't gheslachte der Weisers tot Ausburgh / by de welcke hy ghewan twee Sonen / te weten / den Cardinael Andreas / en Karel Marquis van Burgou / de welcke naemaels trouwde Sibilla de dochter en suster des Hertoghs van Cleve ende Gulick. Dese Soonen / om dat de Moeder niet van Vorstelijcken maer van slechten Huyse was / en mochten int Huys van Oostenrijck niet erven. Nae haer doodt troude Ferdinandus de dochter des Hertogs van Mantua / gheboren van sijn suster Leonora / by de selve heeft hy twee dochters ghewonnen / daer van de eene ghenaemt Anna Katharina / heeft ghetrouт Matthias de Eerste / tegenwoordigh Keyser.

Afkomste van Eertz-Hertogh Karel.

De derde soone Karel troude Katherina de dochter van Albert Hertogh van Beyeren / ghewonnen by sijn suster Anna. Dese heeft hem ghebaert vijfthien kinderen / waer onder twee Koninginnen van Polen / ende een van Spaengien (nu lest overleden) zijn gheweest: Sijn Sonen zijn dese / Ferdinandus / van Graten / Maximiliaen / Leopoldus Bisschop van Straesborgh ende Passau (bekent door de oorloghe van Gulick) ende Karel Bisschop van Preslau in Slesien.

Keysers Ferdinandi dochteren.

Ferdinandus Keyser hadde noch elf Dochters / te weten / Elisabeth die troude Sigismundus Koning van Polen / Anna troude Albert Hertog van Beyeren / Maria den Hertogh Willem van Gulick ende Cleve / Magdalena werdt een Nonne / Katherina trouwde Frederick Hertogh van Mantua / en daer nae Sigismundus Koningh van Polen / Leonora trouwde Willem Gonsaga Hertogh van Mantua / Margarita is ongheхoudt ghestorven / Barbara trouwde Alphonsus Hertogh van Ferrara / Orsula is jonck ghestorven / Helena is onghehout gestorven 31. Jaer oudt zijnde / Johanna troude Franciscus Hertogh van Florencen / daer van ghekomen is Maria de Medices Koninginne van Vranckrijck / Moeder van drie Soonen ende drie Dochteren / nu Regente in Vranckrijck.

Ghelre / Groeninge / Overijssel / Utrecht / ende andere Landen ghehecht aen Brabant en Hollandt.

Keyser Karel heeft aen Hollandt ende Brabandt volkomelijck ghehecht de Stadt ende Landen van Utrecht ende Overijssel / Anno 1528. by resignatie vanden Bisschop van Utrecht / Hendrick van Beyeren / die dat Landt niet langher en konde beschermen tegen Hertogh Karel van Gelre. Ende voorts door Contracte ende aflijvicheydt van den lesten Hertogh Karel van Egmont / is het Hertoghdom van Ghelre oock by de Nederlanden absolutelijck Anno 1538. gekomen / mede de Drente en Twente. Also oock mede de Stadt en Heerlijcheyt van Groeninghen met de Ommelanden / Anno 1537. den 7. Junij / die oock onder Gelre ende Utrecht te voren gheweest waren / maer gaven haer ten lesten ghewillighlijck over aen den Keyser / de welcke dese Landen alle / oock de stadt van Camerijck / en 't Lant van Cambresis / met het Graefschap van Linghen / aen de Nederlanden gehecht heeft. Ende om dat Gelre ende Utrecht altijdt als Rijcx Leenen zijn gheweest / heeft Keyser Karel den Vijfden / Anno 1548. den 16. Junij / op den Rijcx-dagh tot Augsburgh / niet alleene die Landen / maer oock alle de Nederlanden onder eenen crijts oft circkel ghelеghen (ende ghenaemt den Borgoenschen Nederlandtschen crijts) ende alsoo in het Rijcke verbonden / waer door sy gheprivilegeert zijn te ghebruycken / ghelijck andere Leden des Rijcx / beschuttinge ende bescherminghe / vrijheden / rechten ende gherechticheden / midts contribuerende soo vele als twee Keurvorsten / ende teghen den Turck soo veele als drie doen: Nochtans dat sy sullen blyven by haer eyghen Privilegien / ende niet verbonden te staen tot des Rijcx afscheyden ofte Ordonnantien.

De Nederlanden worden by Keyser Karolus de Vijfde / onder 't Rijcke ghesorteert.

1527.

Victorien ende macht van den Keyser Karolus.

Desen Keyser heeft veel Oorlogen gevoert in sijne daghen / ende gheconquesteert de Koningh-rijcken van Napels ende Sicilien aen Spaengien / oock het Hertoghdom van Milanen / ende andere Heerlijckheden: desghelijcx het Koninghrijck van Tunis / behalven de conquesten vanden Indien ende vaste Landen van America ende Peru. Hy heeft groote Victorien ghehadt / ende ghevanghen ghehadt den Paus Clement / den Koningh van Vranckrijck Fransoys / den Koningh van Navarra / den Hertogh van Sassen / ende de Landtgrave van Hessen. Den Hertogh van Cleve / met meer andere van minder qualiteyt / hebben hem voet-val ghedaen. America / Africa ende Asia / hebben syn wapenen gevoelt: oock in Europa den Turck / Italien / Vranckrijck / ende boven al de Duytschen / die tot beschuttinghe van haer Ghereformeerde Religie tot Smalcalt t'samen Bondt ghemaeckt hadden / den welcken hy afghedronghen heeft op een Jaer festhien hondert duysent Rijcx-gulden / ende daer en boven de thien hondert groote Metalen stucken geschuts / Anno 1546. ende 1547. Summa / hy heeft wonderlijcken begaeft gheweest van staet / mogentheyt / vroomheyt / grootmoedicheydt / wijsheydt ende andere deuchden / alsoo veel Historien daer mentie van maken / daer wy den Leser toe wijsen.

Dit zy genoech van Koningh Philips des tweeden Voor-ouders / ende den staet der Nederlanden gheseyt: Wy sullen nu de gheschiedenissen beschrijven van synen tijden / alsoo het voornemen is.

Koningh Philips gheboren tot Validolit. Anno 1527. de 21. Mey.

Philips van Oostenrijck / den tweeden Koningh van Spaengien van dien name / eenighe Soone van Karolus de Vijfde / Keyser van Roomen / ende Erfheere der Nederlanden / is in Spaengien ghebooren tot Validolit Anno 1527. den 21. Mey / ende oock aldaer opghevoedt / meesten-deel uyt de ooghen van sijnen Vader: ende heeft aldaer jongh ghetrouwt Maria / een dochter van Jan Koningh van Portugael / sijn eerste Huysvrouwe Anno 1543. die hem baerde Anno 1545. de 9. Julij / een Prince Karolus: Maer sy sterf nae weynighe daghen / door versuymenisse vande Hertoginne van Alba ende andere groote Vrouwen / die haer in 't Kinder-bedde bewaeren ende regeeren souden / (alsoo doen de fame liep) die ghegaen waeren den Aflaet verdienen / die daer was te winnen (nae het gheloove ende opinie van Spaengien alsdoen) met het sien / bystaen ende assisteren der executien van eenighe Lutherianen by de Heylighe Inquisitie ghedoodt: soo heeft de Princesse daer en tusschen door onbedachtheydt een Meloene ofte diergelijcke gegeten / waer van men meende dat haer doodt veroorsaeckt was.

Trout Maria van Portugael / Anno 1543. Gheboorte van den Prince Don Karle van Spaengien / Anno 1545. den 9. Julij.

Maria Koninginne van Hungarien / Gouvernante der Nederlanden.

Nae de doodt van Vrou Margareta / Keyser Karolus Moeye / die die Nederlanden nu eenige Jaren ghegouverneert hadde / heeft den Keyser het Gouvernement over ghegheven aen sijne Suster Vrouw Maria Koninginne van Hungarien / in den Jaere 1531. die de selve wel ende wijselijck heeft gheregheert / tot dat den Keyser dese Landen over gaf aen Philips sijnen Soone / alsoo wy hier nae sullen verhalen.

In't

Maria van Oostenrijck Douagiere van Hongaryen Gouvernante der Nederlanden suster des Keysers Carels.

Philips Prince van Spaengien reyst door Italien ende Duytslandt.

In 't Jaer 1548. heeft den Keyser Karolus Maximiliaen sijns Broeder Ferdinandus Soone / nae Spaengien ghesonden / om sijn Dochter Maria te trouwen / eñ Spaengien te regeeren / van daer Philips den Prince in Nederlandt ontbiedende / 21. Jaren oudt zijnde / ende is by Andrea Doria, met vijftich Galleyen / ende wel met soo veel Schepen te Genua in Italien gevoert den 25. Novembris / ende seer eerlijck ontfanghen. Van daer is hy te Milanen inghereden / daer hem veel triumphante boghen ofte stellagien ter eeren gemaeckt zijn gheweest. Van daer is hy op Trenten getrocken / daer hem Hertogh Mauritz Keurvorst van Saxen willekomde / ende badt hem ten besten te willen spreken by sijnen Vader den Keyser / dat den ghevanghen Landtgrave van Hessen mochte verlost worden: 't welck hy hem beloofde: ende is alsoo voorts door Duytslandt nae Nederlandt gekomen. Den Keyser sondt den Hertogh van Arschot / met de Nederlandtsche schoone Benden Peerde-volck van d'Ordinantien / hem te ghemoet tot in Duytslandt / om hem te vereeren ende te gheleyden.

Philips als Prince komt in Nederlandt Anno 1549.

Ende is alsoo tot Brussel den eersten April 1549. heerlijcken ingehaelt in 't 22. Jaer sijns ouderdoms / daer hy den Keyser sijnẽ Vader ende sijn twee Moeyen / Koninginne Helionora / eñ Maria vondt. Dien Somer is ghepasseert om hem alomme te festeren. Te Bins in Henegouwe heeft hem sijn Moye Maria de Regente hoogelijck eñ eerlijck onthaelt. Daer nae is hy vanden Liepser / ofte vande Regente in Brabandt Vlaenderen / ende in d'ander Provintien alomme ghevoert ende ghehult / als toekomende Landts-Heere, de Privilegien alomme besweerende / naemelijck in Brabandt.

Blijde inkomste tot Antwerpen / Anno 1549.

De blijde inkomste in alle de Hooftsteden onder andere / soo is hy in September t'Antwerpen heerlijck ingehaelt / alsoo wy selve hebben ghesien by acht hondert ende negen-en-tseventich Inwoonders te Peerde / al in violet Cramosijn Fluweel ghekleedt / die by haer hadden 416. Lackayen te voet oock kostelijck gekleedt. Dit Peerde-volck waeren meest de Magistraten ende Stadts Officieren / de reste Kooplieden van diversche Natien. Noch warender vier duysent te Voete / als Kryghslieden in een liverije ofte kleedinghe / al Borghers. De Stadt hem ter eeren oprechtende drye ende twintich Triumphale Bogen eñ stellagien / ende de Natien der Kooplieden vijve die alleene haer kosten sessentwintich duysent ende acht hondert Karolus guldens. Ende des Stadts onkosten waeren wel twee hondert eñ tsestich duysent guldens. Welcke Peerlijcke blijde Inkomste ende Triumphen klaerlijck beschreven zijn by Meester Cornelius Grapheus, doen ter tijdt Secretaris der stadt Antwerpen. Also oock Stella in Spaensche generalijck van alle de reysen gedaen heeft / die men lesen mach.

Als

Prince Philips staet nae het Roomsch Koninghrijck.

Als de Prince Philips al Nederlandt door als toekomende Heere ghehult was / ende der Landen Privilegien alomme besworen / is hy met den Keyser weder op ghetrocken nae Duytslandt op den Rycksdagh tot Augsburgh / om hem onder de Duytsche Vorsten bekent te maecken / ende te recommanderen aende Keurvorsten / om namaels Roomsch Koningh te moghen worden. Maer alsoo sulcx Ferdinandus / des Keysers broeder / die veel kinderen hadde (onder ander Maximiliaen den Duytschen aengenaem) scheen seer tot achterdeel te strecken / soo is den Koningh van daer weder nae Italien / ende alsoo nae Spaengien ghetrocken / Anno 1551. weynigh acht nemende op de beloofde intercessie oft bidden voor de ghevanghen Landt-grave van Hessen / die noch bleef sitten tot Mechelen / de welcke proevende was om uyt te breken / dat hem niet en gheluckte. Maer door ten lesten / Anno 1552. de Duytsche Vorsten / principalijck den Keurvorst Mauritz van Saxen / ende die van Brandenborgh / met des Landt-graven Sonen ende haer ghealieerde / hem met ghewelt voorghenomen hebben te verlossen / verbondt maeckende met den Koningh van Vranckrijck. Ende nae dat alle biddingen / ende aller Staten intercessie / niet en mochten helpen / hebben sy met het Krijghsvolck / daer sy Meydenborgh van 's Keysers weghen mede beleghert hadden / den Keyser op sijn onversiens overvallen / ende soo verre ghebracht / dat by Tractaet / niet alleene de Landt-grave verlost werdt (Hertogh Hans Frederick van Sassen te vooren ghewilligh ijck ontslaghen zijnde) maer alle des Keysers Victorien in Duytslandt vernietighde / ende oock het Interim in Duytslandt weder ghebroken / 't welck was een middelmatighe forme oft maniere van leven inde Roomsche Religie / tot dat by het generael Concilium anders soude moghen ghesloten worden: ende hier uyt spruyt weder een nieuwe oorloge met Vranckrijck.

Koningh Philips treckt weder nae Spaengien / Anno 1551.

Oorloge in Duytslant.

De Fransoysen namē Metz ende een Nederlandtsche Vlote / uyt Spaennien komende / Anno 1552.

Den Koning van Vranckrijck nam Metz / Toul ende Verdun / oock op de Zee een rijcke Nederlandtsche Vlote v in Schepen / die uyt Spaengien quam / ende dat met dese behendicheydt. De Fransoysche Oorlogh-schepen veynsden haer te voeren de Koninginne van Schotlandt: De Nederlanders versoeckende / haer tot vereeringhe haer Gheschut rondtomme af te schieten / alsoo sy deden sonder achterdencken / ende werden alsoo ontwapent ghenomen / waer door de Oorloghe met Vranckrijck weder begon / die seven Jaer duyrde / om Italiaensche ende Duytsche twisten. Uyt Nederlandt trock Marten van Rossen van 's Keysers wegen / ende liep gheheel Champangien af / ende nam Asthenoy in.

Doot van den Koning Eduart van Engelandt / ē den staet desselven Rijcx / Anno 1553.

Daer nae is geschiet Anno 1553. dat den jongen Koningh Eduard van Enghelandt den sesten Julij ghestorven is / zijnde een eenigh Soone van sijnen Vader Hendrick de Achtste / een goedt gheleert aenkomende Prince: hy hadde twee Susters: Maria / die was ghebooren van een Spaensche Vrouwe Katharina / de Suster van Keyser Karolus Moeder. Elisabeth was ghebooren Anno 1533. den sevenden Septembris / van een Enghelsche Vrouwe Anna / een Dochter van Thomas Bulleyn / Grave van Wilschire. Desen Eduard / alsoo sijn Vader begost hadde de groote authoriteyt des Paus in Engelandt te breken / soo heeft hy in sijnen tijdt daer mede voort ghevaren / ende de Religie geheel ghereformeert / door raedt van sijn Raedts-heeren / ende principalijck van sijnen Oom van sijns Moeders wegen / den Hertogh van Sommerset / ende heeft veel Gheleerde uyt Duytslandt ontboden / die daer doen vervolght werden by des Keysers Victorie / als Martinum Bucerum, Petrum Martyrum, Iohannem à Lasco, Emanuelem Tremelium, ende andere: Ende ter instantie vande selve / heeft hy de vluchtighe Nederlanders / Fransoysen ende Italianen / by Patente vergundt ende gegeven de Kercke van S. Augustijns Klooster binnen Londen / om aldaer in haer tale de ghereformeerde Religie te prediken / Anno 1550. daer hy den Iohan à Lasco, een Polonisch Heere / superintendent over stelde. Desen Koningh Eduard nu komende te sterven / en wetende dat sijn oudtste suster Maria de Roomsche Catholijcksche Religie seer toegedaen was / ende wederomme lichtelijcken / door het steunsel dat sy hadde vanden Keyser haren Neve / sijn Reformatie soude mogen omstooten; heeft met sijn Raets-heeren goet gevondē / een van sijn Nichten / Johanna Grey / de Dochter vanden Hertogh van Suffolck (wiens Groot-moeder was de jongste Suster van Koningh Hendrick den Achtsten / eñ Weduwe Dowagiere van den lesten Koningh Loys van Vranckrijck de XII) by Testament sijn Erfghename te laten / volghende het Testament vanden Koning Hendrick sijnen Vader / die gheordineert hadde / dat d'afkomste van sijn jongste suster Maria / in Engelandt ghebooren / soude mogen de Kroone erven / ende niet sijn oudtste susters afkomste de Koninginne van Schotlandt / alsoo men geregistreert in Actis vindt na dat sommige seyden / meynende den standt vande ghereformeerde Religie daer mede wel te versekeren / te meer om dat sy ghetrouwt was met Milord Gilford Dudley, den sone vanden Hertogh van Northumberlandt / die machtich van Maechschap eñ Vrienden was / in groote authoriteyt. Sijn jonghste suster Elisabeth sloegh hy oock over ende af (hoe wel hy die beminde) om dat hy niet en wilde oft wel konde de jonghste voor de oudtste prefereren / maer meest om dat sy beyde onghehout waren / ende vermochten by Houwelijcken de Kroone onder vreemde te brengen / alst ghebeurde: Want nae dat Koningh Eduard alsoo was ghestorven / soo heeft den Landt-raedt dese voorseyde Johanna voor Koninginne doen uytroepen / met advijse vande principaele Officieren vanden Rijcke. Ende hoorende dat de suster Maria haer voor Koninginne verthoonde / hebben met expressen last ende bevel den Hertogh van Northumberlandt met Heyrkracht teghen Mariam uytghesonden. Maer merckende den toe-loop die Maria hadde / ende gheneghentheydt des ghemeenen Volcx / hebben haer besluyt verandert ende afghegaen / ende Mariam selve voor Koninginne doen uyt-roepen / 't welck oock toe-stondt den Hertogh van Noordt-humberlandt met sijn Krijghs-volck. Dese Maria heeft haer van haer teghen-partije strenghelijck weten te wreken: Ende heeft terstondt begonnen de Religie te veranderen / ende de Gereformeerde te verdrijven / dies de vreemdelinghen / die om der Religien wille in Enghelandt ghevlucht / ende onder den Koningh Eduard vriendelijck gheherbercht waeren ghewe[e]st / naemelijck Nederlanders / wierden ghenoodtsaeckt door de successie van Maria / (die de selve vervolgde) elders een schuyl-plaetse te versoecken / ende resolveerden eyndelijck de vlucht te nemen nae Denemarck / vindende gheleghentheydt van twee Schepen die derwaerts wilden / betrouwende op de goedertierenheydt vanden Koningh aldaer. Den 17. Septembris Anno 1553. vertrocken met die twee Schepen Iohannes à Lasco, Iohannes Wtenhovius, ende Martinus Micronius, vergheselschapt met ontrent hondert vijf ende tseventich Persoonen / de reste verwachten andere geleghentheydt / behoudende noch by hun Gualterum ende Petrum Delenum, Voorstanders: den vierden Octobris wierden dese twee Schepen door een fellen storm van elckanderen versteken / doch nae veel teghenspoets ende benautheyt / zijn eyndelick den 29. Octobris te Helsenor ghearriveert / Iohannes à Lasco, Micronius ende Wtenhovius, gingen t'samen nae Coldinga om den Koningh te spreecken / ende haeren noodt ende verdruckinghe hem voor te draghen / ende met eenen in sijn Koninghrijcke de vryheydt haers gheloofs te moghen ghenieten. Sy gingen by des Koninghs Predicant Paulum Noviomagum eerst te raede / die medelijden met hun scheen te hebben / daer en tusschen en liet hy niet af hun voor Ketters ende dwael-geesten te schelden in sijn Predicatien. Audientie byden Koningh ghekregen hebbende / verhaelden sy hem in 't langhe d'oorsake van haer komste / waer over dat hun den Koningh prees / beloovende hun breeder bescheedt door sijnen Raedt te gheven: 't Bescheedt was / dat hun den Koningh haer versoeck niet en konde vergunnen / dewijle het tot naedeel van de Vrede soude ghedijen / ende hy van d'oprechticheydt sijner Religie versekert was.

Wtlandesche Ghereformeerde in Engelant Kercke vergunt / Anno 1550.

Maria Koninginne van Enghelandt.

Nederlantsche Ghereformeerde Kercke uyt Engelandt verdreven / trocken nae Denemarcken / daer sy gheen Herberghe vonden.

Ende

1553.

Ende alsoose een Conferentie versochten met des Koninghs Predicant voorsz/ overmidts sijn schelderedenen/ werdt hun sulcx geweygert: jae aengheseyt/ soo sy hun niet en wilden tot haere Religie conformeren/ datse stracx 't Landt souden ruymen/ hun tot Reys-gheldt ghevende 100. daelders. Sy danckten den Koningh voor sijn liberaelheydt/ biddende dat de oude lieden/ bevruchte Vrouwen ende kleene Kinderen in sijn Koninghrijcke doch mochten overwinteren/ doch 't werdt oock afgheslaghen selve Iohannes à Lasco, Wtenhovius ende Micronius, en mochten door den last des Koninghs nae Haffren (daer de reste van d'arme ghevluchte waren) niet weder-keeren/ maer lieten hun verstaen/ datse vooren nae Emden door Holsatiam gereyst waren/ eñ dat Micronius haer te Lubeck oft elders soude verwachten/ die van Haffren hebben 't bevel des Koninghs naegekomen/ ende dwongen de arme lieden (nae datse de selve van haer Religie ondervraecht hadden/ ende gheen verschil en vondẽ dan alleenlijck in 't stuck van't Avontmael) door den vorst/ sneeu ende bittere koude te vertrecken/ den 13. Decembris nae drie-daegsche waerschouwinghe/ daer en hielp geen bidden noch smeecken/ maer moesten alle (uytghenomen eenen siecken Man/ drie swangere Vrouwen/ ende eenen Jongen) op lijfstraffe vertrecken: daer op namense eenen meet saghen op Godt/ ende betrouden op sijn hulpe ende bystandt/ die hun alsoo binnen Haffren bewaert hadde dat/ daerder inde Stadt etlijcke duysenden vande Peste ghestorven waeren/ niet een van hun daer van kranck gheweest was. Ende om bequamelijckst te reysen/ soo deeldense hun in drie hoopen/ goedt vindende dat sommighe op Rostock/ andere op Wismer/ de derde op Lubeck souden varen/ in welcke Steden sy oock seer wreedelijck ende onbarmhertelijck/ beyde van d'Overheyt ende Predikers getracteert zijn geweest/ hun uytjagende/ ende als verdoemde menschen scheldende. Te Hamborgh zijnse oock alsoo gehandelt geweest/ daerse nochtans alomme door vriendelijcke ende Christelijcke conferentie haer gheloove beleden. Te Hamborgh quamen ter selver tijdt aen 32. Persoonen van haer gheselschap/ uyt Londen ghevlucht/ ende onder andere Gualterus ende Petrus Delenus, die selfs inde Stadt niet en mochten komen/ maer werden genootsaeckt met d'andere t'scheepe te gaen/ ende op Emden te varen/ daerse eyndelinghe/ nae al haren teghenspoet ende swaricheden/ een bequame Haven ghevonden hebben/ zijnde vande Gravinne Anna van Oudenborgh/ ende vande Borghers tot Embden/ seer beleefdelijcken onthaeldt. Van daer schreef Iohannes à Lasco eenen treffelijcken Brief aenden Koningh van Denemarck/ hem vertoonende de wreetheydt ende onbarmhertichheydt/ door hem ende de sijne tegen de arme gevluchte bewesen. Daer nae vertrock à Lasco met Wtenhovio nae Franckfort/ ende van daer nae Polen; naemaels de Koninginne Maria/ in 't Jaer 1559. overleden zijnde/ ende Elisabeth succederende/ soo quamen vele vande selve vreemdelingen weder nae Engelandt/ ende verkregen vande voornoemde Koninginne haere voorgaende vrijheydt/ die noch tot den huydighen daghe onder hun duyrt.

Ombermhertichheydt der Denen.

Wreetheydt der Oosterlingen tegen de Ghereformeerde.

De Koninginne Maria/ in 't besit vande Kroone in Enghelandt zijnde/ om haren standt ende Rijck te bevestighen/ heeft terstondt voorghenomen een Houwelijck aen te gaen met den Prince Philips van Spaengien/ des Keysers Sone/ die tot dien eynde in 't beginsel van 't Jaer 1554. uyt Nederlandt in Engelandt sont Lamorael Grave van Egmont/ &c. Karel Grave van Lalein/ &c. Jan van Montmorenci/ Heere vã Courieres/ &c. Philips Nigri Proost van Harlebecque/ Simon Renart Raedts-heere nefsens den residerende Ambassadeur Jan Scheyff/ die in Meerte 1554. stilo Romano, (alsoo wy in dese memorien ghebruycken) tot Londen gehandelt hebben met der Koninginne ghecommitteerde/ die waren Steven Gardiner Bisschop van Winchester eñ Cancelier/ Hendrick Grave van Arondel/ &c. Wilhem Lord Paget/ beyde Ridderen vande ordre der Jartiere/ met noch den Ridder Robert Rochester/ ende den Secretaris Willem Pieter/ ende besloten een Contract van Houwelijck tusschen beyde dese Princen. De voornaemste Articulen waren als dat de Prince van Spaengien Philips/ met Maria de Koninginne van Engelandt/ souden t'samen voeren de Tytelen van Enghelandt eñ van sijne Dominien. De Koninginne werdt toe-ghevoeght voor dowarie 60. duysent ponden Tornoys Jaerlijcx/ de 40. duysent daer van bewesen op Spaengien/ ende de 20. duysent op de Nederlanden/ ghelijck de selfde somme hier voortijdts Vrouwe Margareta van Enghelandt/ dowagiere van Hertogh Karel van Borgongien voor haer dote bewesen geweest hadden.

Gecommitteerde in 't maken van't Houwelijck tusschen de Koninginne van Enghelandt eñ den Prince van Spaengien. Anno 1554.

1554.

Contract van 't Houwelijck tusschen de Koninginne vã Enghelande ende Prince van Spaengien.

Als aengaende de kinderen die vanden Houwelijcke souden komen/ 't zy mannelijck ofte vrouwelijck/ souden nae de Enghelsche Landt-rechten in Enghelandt succederen. Ende alle de goederen des Princen van Spaengien ofte hem afstervende/ souden alle gaen aen sijnen sone den Prince Don Karlo Infant van Spaengien/ maer soo dien afstorve sonder kinderen/ soude den eerst-geboren sone van desen Houwelijcke hem over al succederen/ ende voorts soo daer eenige Sonen van desen Houwelijck ghebooren werden/ soo souden die succederen inde Kroone van Engelandt/ eñ in alle de Nederlandtsche Provincien/ afghekomen vanden Huyse van Borgondien/ eñ hun dependentien/ soo meer sonen ofte dochteren van desen Houwelijcke voort quamẽ/ die soudemen legitime portie eñ Dota geven soo wel uyt Engelandt als uyt de Nederlanden/ ende en sullen niet mogen pretenderen inde Rijcken van Spaengien/ noch vande dependentien. Ende soo daer egheene Sonen vanden toekomenden Houwelijcke voort quamen/ maer eenlijck Dochters/ soo soude de eerst-ghebooren Dochter erven/ neffens de Kroone van Engelandt oock de Nederlanden/ maer soo sulcke Dochter resolveerde te trouwen eenen vreemden Man/ die noch in Enghelandt noch in Nederlandt gebooren ware/ ten waere met consente van haeren Broeder Karolus Infant van Spaengien/ soo sal sy de Erffschappe vande Nederlanden verliesen/ ende de selvige sal blijven alleenlijck aenden voorsz Prince Karel. Dies oock de ander Dochters van desen Houwelijck gheen Soonen gevallende/ sullen uyt hun Vaderlijcke goederen/ soo wel van Spaengien als vande Nederlandtsche goederen ghedoteert worden/ nae state ende ghebruyck der Koninghrijcken ende Heerlijckheden.

Engelandt ende Nederlandt by Houwelijck aen een ghehecht.

Ende soo den Infant Don Karlo afstorf sonder kinderen/ ende van desen Houwelijcke gheen ander Erve dan Dochteren zijnde/ indien ghevalle soude de oudtste Dochter van desen Houwelijcke ghebooren te worden succederende/ soo wel inde Nederlandtsche Heerlijckheden ende Dominien/ als in d'andere Koninghrijcken van Spaengien ende elders/ nae de Natuere/ Rechten ende Costuymen der selviger.

Behoudens altijdt ende wel expresselijck ghementioneert in alle de bysondere poincten vande successie boven verhaelt/ dat soo wie in eenighe die Landen soude komen te succederen/ sullen alle Steden/ Rijcken ende Dominien ongheschent ende gheheel laten/ elcke alle ende bysondere hunne Privilegien/ Rechten ende Costuymen/ ende die Rijcken ende Dominien bedienen/ ende doen bedienen/ ende administreeren by de eygene Inghebooren/ elck by de sijne der selver Rijcken ende Dominien/ ende in alles ghetrouwelijck trachten ende soecken hun profijt ende ruste/ die altijt voorstaende/ ende regerende na hun Statuyten/ ende gewoonten in goeden Vrede ende Payse.

Ende eyndelijck sal daer wesen goede Vrede tusschen den Keyser/ Prince ende Nackomers/ ende de Koninginne van Enghelandt/ hun Rijcken ende Dominien/ in alle broederlijcke Eenicheydt eñ Verbondtenissen/ ende sullen malkanderen bystaen in alles/ dat tot hun onderlinghe eere/ conservatie ende profijt dienstelijck zy/ nae-volghende de forme van den Contracte/ lest-mael onder hun ghemaeckt tot Westmunster/ Anno 1542. ende van het Contract tot Utrecht den 16. Januarij 1546. het voorsz uytleggende/ &c. Tot vorder Cautele ofte versekeringhe waere oock besproken/ alsoo dat elcke Rijcke ofte Landen by sijn eyghen Inghebooren souden ghereegeert worden/ behoudende haer Rechten Privilegien

ende

ende Costuymen / dat daerenbovẽ den voorsz Prince Philips van Spaengien / soude solemnelijcken sweeren voor sijn Bruyloft / dẽ Rijckẽ van Engelant / Ec. dese volgende Articulen. Ten eersten :

Articulen by den Prince vã Spaengien aen de Kroone van Engelandt gesworen.

1. Dat den Prince geenen vreemde / niet gheboren onder de ghehoorsaemheydt vande Koninginne / in sijnen dienst / Huys ofte Hof aennemen sal / maer ghebruycken de Edele ende Onderdanen van den Rijcke in behoorlijcken ghetale / ende die altijdt houdende als voor gerecommandeert.

2. Sal oock niet voornemen noch veranderen in den Staet / ghemeen Rechten ende ghewoonten des Rijcx van Enghelandt / Ec. Maer sal een yegheliijck de Staten ende Stenden bewaeren in hun Rechten ende Privilegien.

3. Sal oock den voorsz Prince / de voorsz Doorluchtighe Koninginne uyt haer Rijck van Enghelandt tot gheenen daghen voeren / ten waere sy dat selve versochte : desghelijcx en sal hy de kinderen van desen Houwelijcke uyt Enghelandt niet mogen vervoeren / maer die aldaer doen opvoeden in hoope van successie / ten waere anders by den Edeldom goedt gevonden werde.

4. Ende ingevalle de Doorluchtige Koninginne van Enghelandt voor hem afstorve / soo en sal den voorsz Prince gheenderhande recht in den Rijcke clameren ofte hem toeschrijven / maer sal die successie laten aen die oft sulcke / die daer toe nae de Rechten ende Wetten des Rijcx sullen gherecht zijn / sonder eenige bekommeringe.

5. Item / dat den Doorluchtighen Heere Prince niet en sal moghen uyt Enghelandt vervoeren ofte doen uytvoerẽ eenige Juweelen ofte kostelijcke Cleynodien van merckelijcken weerde / noch en sal niet vervreemden ofte veralieneren yet dat tot de Kroone van Enghelandt Ec. behoort / noch en sal niet laten usurperen by sijne Ondersaten oft andere / maer sal alle plaetsen des Rijcx / namelijck de Sterckten ende Frontier-plaetsen / wel laten bewaren ende ghetrouwelijcken versien / tot profijte des Rijcx / beset met naturele Inghebooren : sal daer oock niet uyt-voeren eenighe Schepen oft Gheschut / ofte eenighe andere Krijghs-rustinghe / maer sal die wel bewaeren / vernieuwen ende versorgen / Ec.

6. Item / ter oorsaecke van dit Houwelijck / soude het Rijck van Engelandt / Ec. noch directelijck noch indirectelijck worden inghetrocken inde Oorloghe tusschen den Keyser / 's Princens Vader / ende den Koningh van Vranckrijck / maer sal alle middelen tot Vrede dienende voorwenden / noch eenige oorsaken gheven vanden Vrede te breken / maer den Contracten van Vrede onderhouden / dan van weghen sijner ander Landen ofte Rijcken ende Dominien / sal hem bij zijn sijnen Vader te assisteren / Ec.

Dit was het Inhoudt van 't ghene de Ambassadeurs van weder zijden besloten / eñ alsoo dit toe-komende Houwelijck int Hof van Enghelandt ende de stadt Londen geweten was / soo heeft den Edeldom / ende generalijck 't gantsche Landt / dat seer qualijck genomen / ende alomme beroerten ende rebellien aengheweest : onder andere van Adele / heeft eenen treffelijcken vermaerden Ridder in Kent / ghenoemt Sire Thomas Whiat / wel de voornaemste geweest / zijnde een kloeck Ridder / van ouder afkomste / ende van aensiene / die welcke / om te volkomen ende volbrengen sijnen Eedt / die hy neffens andere hadde moeten doen aen den Koningh Hendrick den achtsten der Koninginnen Vader / volghende sijn Testament / te sien / dat de Kroone tot gheen vreemde ofte uytlandische by Houwelijcke soude komen : heeft terstondt een hoop volcx vergadert / omme alle vreemde Heerschappijen uyt den Rijcke te houden / hem van alle zijden / ende principalijck van die Stadt Londen / groote toe-seggingen gedaen wordende. Op dese tijdinge soo zijn de voorsz Keyserlijcke Ambassaten terstont met goeden wint subijtelijcken vertrocken / niet sonder veel versmaethedẽ by den wegh verdragende.

In Enghelandt werpt hem oppe Sire Thomas Whiat teghen het Houwelijck van den Prince van Spaengien.

Daer bleef in Engelandt 's Keysers Ambassadeur Heer Jan Scheyff / naemaels Cancelier van Brabandt / die raede met andere de Koninginne Maria / datse op het Stadt-huys der Stadt Londen / zijnde die Stadt / daer het gheheel Rijck op staet / eñ d'ooge op heeft / de vergaderde Borgherije vriendelijck aenspreken soude / alsoo sy dede / met eyghen monde aensegghende / dat sy het Houwelijck met den Prince van Spaengien niet en begheerde aen te gaen / dan soo het mochte bestaen tot des Rijcx beste / ende dat met consent vande Staten ofte Parlemente / dien sy het meende voor te draghen. Met dierghelijcke vriendelijcke woorden werden der Stadt Londen Overste beweecht / om te wederstaen alle rebellie / ende namelijck den Ridder Whiat : Daer over haer werde gheconsenteert alle hulpe / eñ tot stadts kosten op te lichten 2000. Mannen binnen de stadt Londẽ / die terstondt ghesonden werden onder den Hertogh van Norfolck teghen voorsz Whiat / die welcke by Rotchester komende / allegader met haer Capiteynen aen Whiat zijde over-vielen / den Hertogh van Norfolck ontkomende bykans alleene. Op die tijdinghe heeft terstondt die Koninginne Maria alle haer macht vande trouste Ondersaten doen vergaderen onder den Grave van Pembroeck / daer mede sterck besettende de Stadt van Londen / ende neffens die stadt eenen Legher slaende / door dat Whiat eenighe dagen versuymende / door eenighe beletselen over sijn grof Gheschut / niet terstondt tot Londen quam / de Koninginne daerentusschen alomme haer versterckt hebbende. Als hy nu tot Londen was ghekomen / was hem alle passagie over de Riviere den Thamis belet / de Brugghe afghebroken zijnde / soo dat sijnen aenhangh hem niet inlaten konden / maer was ghedwongen thien Enghelsche mijlen bovẽ Londen tot Kingsten te trecken / om de Riviere te passeren / ende daer gepasseert nae Londen komende / heeft hy voor Londen by Westmonster Koninginnen Legher onder den Grave van Pembroeck ghevonden / die hem bestreden ende overwonnen / hy tot aende Poorte der Stadt met sijn principaelste Capiteynen komende / meynende ingelaten te worden / wert ghevangen / sijn volck geslagen eñ veel ghevangen / werden inde stadt op alle hoecken der straten gehangen / hy selve werdt onthalst. Voorder heeft de Koninginne Maria den Hertogh van Suffolck met meer andere doen onthalsen / eñ haer dapper gewroken / oock de jonge Koninginne Johanna Grey / des Hertoghs van Suffolcks Dochter / die maer 17. Jaer oudt was / met harẽ Man Gilford Dudley, om also voor de komste vanden Prince Philips haren toekomenden Bruydegom / het Rijck in vreden te hebben. Desen Ridder Whiat / also hy ondervraecht was gheweest / van sijn mede-genooten ofte complicẽ / of de Koninginne Suster / Vrouwe Elisabeth / niet mede vande Conspiratie ofte aenslach ware gheweest / mits sy alreede daer over ghevanghen ende beticht was / soo heeft hy op 't Schavot voor sijn doodt dat ghelooehent / ende haer gheheel ontschuldicht.

Listicheyt der Koninginne Maria.

Sire Thomas Whiat met oock een Koninginne van Enghelandt Johãña Grey onthalst.

Philips Prince van Spaengien / is met een schoone Vlote van Schepen (daer mede ontrent vijf duysent Spaensche Soldaten nae Nederlandt quamen) in Enghelandt tot Hampton aenghekomen / den 19. Julij Anno 1554. als hy 27. Jaer oudt was : ende vier daghen daer nae quam hy tot Winchester / daer hem de Koninginne verbeyde / ende den 25. Julij op Sint Jacobs dagh werden sy ghetrout / als de Koninginne 38. Jaeren oudt was. Den Keyser vereerde op den trouw-dagh den Prince met Koninghlijcke Tijtels / van Napels ende Jerusalem / hem de Rijcken door sijn Ambassadeurs resignerende : ende werden alsoo t'samen gheintituleert / Koningh ende Koninginne van Engelandt / Vranckrijck / Napels / Jerusalem ende Yrlandt / beschermers des gheloofs / Prince van Spaengien ende Cicilien / Ertshertoge van Oostenrijck / Hertoghe van Milanen / van Borgongien ende Brabandt / Grave van Habsburgh / van Vlaenderen ende Tyrol : ende sloeghen t'samen gheldt met dese tijtels.

Philips trout Maria Koninginne van Engelandt / Anno 1554.

Inden volgenden Winter werdt aldaer een Parlament gheroepen / dat is / een Generael Vergaderinghe van Staeten / tot welcke Vergaderinghe den Enghelschen Cardinael Polus / Legaet van den Paus ghesonden werdt / die den Koningh ende Koninginne sijn benedictie ghegheven hebbende / vermaen-

1554.

vermaende haer alle weder te keeren tot den schoot der Moeder de Roomsche Heylighe Kercke / ende haer weder den Paus te onderwerpen : Waer op 's anderdaeghs het Parlament representerende het Landt / badt den Koningh ende Koninginne van harent weghen / haer ootmoedighe Requeste den Legaet voor te draghen / waer inne sy groot leedtwesen toonden / dat sy soo langhe uyt de Kercke gheweest hadden in Schisma ofte scheuringhen / Ec. Op welcke teeckenen van leedt-wesen den Legaet haer vertoonde / hoe aenghenaem het Gode was het bekeeren des Sondaers : ende alsoo / uyt Vaderlijcke liefde ende Pauselijcke macht / gaf hy haer de absolutie ende benedictie als ghehoorsame kinderen / ende men songh daer terstondt Te Deum laudamus. Te Roomen werdt hieromme oock groote blijschap bedreven.

Engelandt / door de Koningh Philips / keert onder den Paus.

In dit Parlament wert den Paus ende de Geestelijckheyt weder in alle haer Jurisdictie gestelt / maer niet in de possessie van haer goeden ('t welck den Paus ende de syne te Roomen niet wel en beviel.) Daer werdt oock volle macht gegeven de ketteryen te straffen : uyt krachte vande welcke sylieden terstondt alle de principaele Bisschoppen / Predicanten ende gheleerde / die vant beginsel deser Koninginnen Rijcke tot dien tijdt toe hadden gevangen gheweest / aensprakeen / ende nae het Geestelijck Recht ter doodt verwesen / ende levendich verbranden / die sijn Religie niet en wilde afgaen. Welcke vervolginghe onder den gemeenen Man oock seer hart ende strenghelijck toeginghe / soo dat wy selve daer eenmael hebben ghesien derthien Mans ende Vrouwen teffens levende in een vyer verbranden. En dese vervolginge duerde soo langhe als de Koninginne Maria leefde : Jae selve de eenighe Suster vande Koninginne / Vrouwe Elisabeth (namaels Koninginne aldaer) (om haer Religie ende andersins suspect) was oock gevangen gehouden : en het en gebrack aen haer tegen-partye niet / dat sy niet in doodts perijckel en quam : Want over de rebellie van den Ridder Thomas Whiat / die wy boven verhaeldt hebben / was sy betight met hem gheconspireert te hebben : maer Whiat / als hy sterven soude / op het Schavot zijnde / seyde / dat / tot ontlastinge van sijn conscientie / hy haer moeste ontschuldigen / ende dat sy daer van noyt geweten hadde van hem / noch hy oock van haer niet / dies niet teghenstaende werdt sy noch langhe inde Thoren van Londen gebangen gehouden / in groot perijckel van den hals te verliesen / door veel vyanden die sy noch hadde van haer Moeders weghen / die sy hadden om haer leven ghebrocht / als wy noch sullen verhaelen / zijnde oyt kleene vriendtschappe tusschen de Susters gheweest / soo om de verscheyden Religie / als om hun beyder Moeders weghen. Dan alsoo het ontrent desen tijden ghebeurde / dat Maria / de eenighe Erve ende Koninginne van Schotlandt / ghevoert werdt in Vranckrijck / ende daer trouwde met Fransoys / den oudtsten sone ende Dolphijn van Vranckrijck / die welcke alreede op haer nam den tijtel van de Kroone van Enghelandt ende Yerlandt haer toe te komen / pretenderende also Vranckrijck / Engelandt / Schotlandt ende Yerlandt / onder een Hooft aen een te hechten. Het welcke gemerckt zijnde by den Keyser Karolus de Vijfde / ende de Enghelsche Raedtsheeren / en hebben de Vyanden van dese Vrouwe Elisabeth haere vyandtschappen niet konnen baren / maer moesten voort beste resolveren haer gevangen te houden / tot datter kinderen vande Koninginne Maria mochten ghebooren worden / ende soo allenskens de hope daer van minderde / soo verkreegh die Vrouwe Elisabeth meerder vrijheydt / ende ten lesten uyt den Thoren verlost / ende in een Ridders Huys ghevangen gehouden. Zijnde vanden Keyser ende van hare vyanden geresolveert / ingevalle gheen kinderen van Maria en quamen / liever te laten in de Kroone van Enghelandt / Ec. succederen een Koninginne van contrarie Religie / dan den Dolphijn van Vranckrijck met de Schotsche Koninginne / om soo veel Koningrijcken aenden anderen te hechten / ende soo alle sijn gebuyren te vreeselijck te werden.

Persecutie in Enghelandt.

Vrouwe Elizabeth van Enghelande ghevangen ende beticht.

Elizabeth / naemaels Koninginne in Engelãt / het lebẽ vergunt / op dat Enghelandt ende Schotlandt onder Vranckrijck niet soude vallen.

Wy sullen nu weder komen tot onse Nederlandtsche ghescheidenissen. Daer is in 't Jaer 1551. tot Antwerpen (ons Vaderlandt) een notabele deerlijcke moort en straffe ghescheidt van twee aensienlijcke Italiaensche Koopluiden / beyde Edelen van Luca geboren / te weten Jeronymo Theodati / en Symon Turck / de welcke als Landtslieden zynde / groote vrienden waeren met den anderen hanterende : sy hadden over vele Jaren questie met den anderen ghehadt / maer die was vergheven / doch niet vergheten: de oorsake de welcke den haet vernieuwde / was soo meest schijnt / door eenigh geldt dat de voorsz Symon Turck genomen hadde op interest van een Triumphante Edel Vrouwe van Antwerpen / ghenaemt Maria vanden Werve / harer beyder familiare kennisse : dese twijfelende dat sy niet wel bewaert en was / met de simpele Obligatie van Turck onderteeckent / heeft eens vriendlijck ghevraecht aen Theodati / oft sy wel bewaert was met syne Obligatie / waer op hy haer rade de Obligatie te doen tekenen onder den name vande Compagnie. Waer over dese Joffrouwe die raedt nae de daet hadde ghevraecht / niet en heeft afgelaten / door dat hare Obligatie verandert werdt. Symon Turck achterdencken hebbende / wilde weten wie haer dat ingheghven hadde / soo dat hy nae vele moeyelijcke instantien / heeft ghemerckt uyt de circumstantien / dat het Theodati moeste wesen / waer over hy heeft terstondt voorghenomen hem te wreken / ende met langen ende koelen sinne / heeft ghepractiseert eenen houten Leen-stoel / daer dat alsmen daer op gingh sitten / twee ronde stercke ysers uytspronghen / de welcke beyde de beenen boven de knien ende elders soo vatten dat den Man daer in vast sat ende gesloten. Desen stoel gheinventeert ende gemaeckt zijnde / heeft hy eenen synen Dienaer ende Comtoir-knecht genaemt Julio / een balinck uyt Italien / tot de moort verwillicht / ende hebben beyde den Theodati ghebeden in sijnen speel-hof binnen de Stadt te komen tot vermaeck / de welcke daer gekomen zynde / hebben sy hem gebeden in desen stoel neder te sitten / ghesetten zynde / hebben hem de twee ijsers geslotẽ om sijn beenen / daer mede lachende. Dan Symon korts veranderde sijn ghelaet / hem seggende / hy ware nu sijn ghevangen / verhalende de oude questien / seyde hy / dat hy nu sijn leet wilde wreken / soo dat naer veel vriendelijck spreken van Theodati / hy hem heeft doen schrijven Obligatien / Quitantien ende wat hy wilde : maer noch niet te vreden zijnde / gaf hem een schrabbe met een poignaert in sijn aensicht / tot wraecke van dierghelijcke quetsure / van hem eertijts ontfangẽ / daer over ginck hy inden Hof met Julio te rade / de welcke seyde / na dien 't soo verre was gekomen / datter een eynde moeste van gemaect zijn / Ec. Daer op seyde Symon / gaet dan daer mede door / niet teghenstaende dat Theodati langhe seer barmhertichlijck om sijn leven badt / waer op Julio hem met eenen grooten poignaert inden hals sloech / dat het bloedt spronck boven teghen de witte solderingen / en vermoorde hem voorts / daer na droegen sy 't lichaem in eenen kelder / drie kelders door te gaen / en hebbẽ hem aldaer begravẽ met sijn fluweele kleederen noch aen 't lijf: ende om alle achterdencken te weeren vande ghebuyren / hadden sy veel daghen te voren veel lachens ende schreuwens gemaeckt. Den selven avondt den 18. Meerte / alsoo den Oom van Theodati uyt Italien gekomen was / ginck Symon hem willekommen / daer oock mede veel beklagens was / dat Theodati / nu soo spade zijnde / noch niet t'huys ghekomen en was / noch van hem nerghens vernomen en werdt. Des anderen daegs wert uytgheroepen / soo wie eenigh bescheet konde voortbrenghen van Theodati Persoon / die soude 300. gulden hebben : nae twee daghen was Symon Turck ten avondtmale by den Amptman vander Stadt / over Tafel waren veel discoursen over 't verlies van desen aensienlijcken Man : den Amptman seyde / dat by den Magistraet was besloten / datmen alle de kelders / stallen ende hoven besoecken soude / oft men gheen versche aerde omghewoorpen vinden en soude. Hier over Turck te huys ghekomen zijnde / heeft met sijnen Julio beraedtslaecht / dat hy met sijnen huysknecht Bernaert / een Piemontoys / den dooden

Grouwelijck moort van Jeronymo Theodati ende wel verdiende straffe over Symon Turck tot Antwerpen / in Meerte / 1551.

1554.

soude

1554.

soude gaen opgraven / ende op strate in eenen Bornput worpen/ alsoo is hy te bedde gegaen/ ende Julius is met den knecht ende schuppen nae den kelder ghegaen / daer hy den knecht met schoone woorden ende dreygementen heeft ghedwonghen den dooden t'ontgraven / den welcken den dooden terstont heeft ghekent noch ghekleet zijnde/ dies hy bestondt te roepen/ dies Julius hem met sijn poignaert heeft gedreycht/ ende nae veel woorden heeft hy hem den dooden op den hals ghelepdt / ende tot op de strate ghevolght/ alwaer den knecht hoorende den Waecker vanden Wijck roepen/ heeft den dooden laten vallen/ ende is alsoo Julio ontloopen/ende t'huys by sijnen Meester ghekomen / hem seggende dat Julius den Theodati hadde vermoort / de welcke perplex ende bekommert zijnde/ seyde tot den knecht/ dat hy 't selve soude gaen aenseggen ten huyse van Theodati/ ende also de 300. gulden winnen. Den knecht wech gesonden zijnde/ stondt Symon Turck op : terwijle quam Julio by hem/dien hy badt te vluchten/ ende 't stuck op hem te nemen/hem ghevende 't gheldt dat hy by hem hadde 15.oft 20.Kroonen / ende twee goude ketenkens : hy selve reedt op sijn Peerdt (alsoo hy seer 't flerencijn hadde) nae den Marckgrave/ hem aenseggende/ dat Julius sijnen Dienaer hadde Theodati vermoort/ uyt eenen ouden haet. Maer de Magistraet ende Marckgrave hielden hem ghevanghen/ende op veel Inditien die sy hoorden / hebben sy hem ghedreycht ter Pijn-banck te brenghen / dies hy ten lesten alles heeft bekent / als wy verhaelt hebben / waer over hy inde goede Weecke ter doodt veroordeelt werdt / om exemplaerlijck gejustificeert te worden / dies hy voor het Stadthuys op een Schavot werdt gebrocht in een kleet van swart Boccraen ofte Lijnwaet : hy wert aldaer gesloten inden Stoel daer hy den Theodati in vermoort hadde: ende doen werdt rondt-om hem licht vyer gemaect ses oft acht voeten van hem/ ende werdt by den Beul met den selven Poignaert meer-mael ghedreyght / maer niet ghequetst / het vyer rondt-omme aen-ghesteken zijnde / heeft alsoo lange gebraden/ roepende het volck ende Magistraet aen om misericorde/ met de welcke hy seer familiaer hadde gheweest / dies ten lesten/ als hy langhen tijdt gebraden hadde / de Magistraet beval uyt barmhertichept/eenighe bundelen brandende stroo nae hem te werpen / om te doen branden eenighe sacxkens buskruyt die hy om het lijf hadde / de welcke ten lesten een eynde maeckten van sijn leven : het gheblustert eñ ghebraden lichaem werdt buyten Antwerpen op 't Galgen-veldt op een Radt ghesteldt. Den Dienaer Julius verloopen zijnde / werdt soo wel vervolght/ dat hy tot Aken achterhaeldt werdt/ alwaer hy gheraybraeckt werdt/ ende levende op een Radt ghestelt/ alwaer hy noch twee dagen ellendelijck leefde. Dus vele heeft ons goet gedacht te verhalen/eenmael van een fameuse Moordt van treffelijcke lieden.

Executie over Symon Turck in Meert/ 1551.

Julius/ Dienst-knecht van Turck / tot Aken geraybraeckt.

Hierentusschen wert de Oorloge gevoert tusschen den Keyser ende Fransoysen / alsoo dat in Duydtslandt de Landt-grave verlost was / ende de Fransoysen Metz/Toul ende Verdun hadden ghekregen/ oock eenighe plaetsen in Lutsenborgh / waeromme den Keyser / Anno 1552. inden Winter Metz beleghherde / maer door groot teghen-weer ende sterften inden Legher / heeft men moeten opbreken. Daer nae werdt Terrowane beleghert ende ghewonnen/ Anno 1553. daer des Constabels Sone Montmorency gevangen worde/ende de Stadt gheheel geraseert. Hesdin werdt oock ghewonnen met geweldt/ alwaer doodt bleef Horatius Farnese, de Sone vanden Hertogh van Parma / ende meer ander groote Heeren: Den Marischal la Marche, Duc de Boillon ende andere gevangen. Dese Stadt werdt oock geraseert/ende een nieuwe daer by gemaeckt / die Hesdin-Fort gheheeten werdt. Als men Dorlans oock meende te bespringhen/ werden de Borgoensche inde vlucht geslagen/ daer den Hertogh van Arschot ghevangen wert. De Fransoysen hebbende eenen grooten hoop Volcx vergadert/pooghden om Bapalma/ ende meest om Camerijck te gewinnen/'t welck haer niet en geluckte/waeromme sy quamen op twee mijlen nae by des Keysers Leger / die by Valencijn was geslagen / so datmen om de tegenwoordichept vande Persoonen/des Keysers ende Koninghs/ verwachte eenen grooten Veldt-slagh te ghescheiden/ maer zijn weder ghescheyden sonder groot Exploict / behalven dat de Fransoysen het platte Landt alomme verwoesten.

Terrowane vyden Keyser ghewonnen/ Anno 1553.

Exploicten der Oorloge met Vranckrijck.

1554.

In 't Jaer 1554.is den Koning van Vrancktijck wederomme uyt Champagnien inde Nederlanden gevallen/ nemende Bovines/Dinant/ende Marienborgh/'t welck hy stercker maeckte. Als men nu derhalven in grooter haesten alomme Krijgs-volck opnam/ ende onder andere t'Antwerpen/ daer men het volck wilde doen te krijge gaen/ oft doẽ contributien daer toe gheven / ende de Borgherije andersins oock t'onvreden wesende / om datmẽ alle Brouwers hadde doen gaen inde nieuwe Stadt brouwen / welck Bier haer tegen 't hert was : Zoo is de Ghemeente lichtelijck beweecht geweest op de Marct te vergaderen/alwaer eenen oploop tegen de Magistraten/door quade woorden/ghebeurde/ soo dat sy met steenen op 't Stadthuys wierpen : maer werden door het voorsichtelijck vergaderen der Schutterijen (ende beste Borghers raedt) ghescheyden : ende eenige obstinate noch resterende/werden vande Marct gedreven/also wy selve alsdoen al ghesien hebben van 't eerst totten lesten. Also wert dien oploop/mits de Gemeente wat toegevende gheheel gheslist. Waeromme nochtans korts daer nae vanden Keyser daer gesonden werdt/ op een morghenstont seer vroegh / Lazarus Swendi, met sijn Regiment Duytsche Knechten / eñ de Cancelier van Brabandt / om vanden oploop goede informatie te nemen : Maer de sake kleyn vindende/ ende eenige gestraft/is alles redelijck vergaen.

Bovines/ Dinant/ eñ Marienborgh / ghewonnen by de Fransoysen.

Oploop tot Antwerpen/ Anno 1554.

Na het verlies van Marienborgh/trock den Keyser van Brussel in persoone op Namen / met Heyrkracht / eñ het scheen weder datter eenen slagh soude geschiet hebben/ maer den Franschen Koning trock af nae Henegouwen/ ende nam Bijns in/plonderdet eñ verbrandet/ zijnde het Lust-huys vander Regente Maria / Koninginne van Hungarien : op den wegh treckende nae Artoys destrueerdet al/belegerde Renty / ende beschoot het vreeselijck met haest / om dat den Keyser hem sterck volghde / waerom hy nae Vranckrijck af trock nae eenige schermutsingen.

Bijns verbrandt / het Lusthof van de Regente Maria/ Koninginne van Hungarien / Anno 1554.

Ontrent den selven tijdt quam den Keyser de tijdinghe / dat sijn Volck / onder den Marquis van Marignan/ hadden Pierro Strotzi, in Italien / met eenen grooten slagh verwonnen / die Syena meende te ontsetten / in Augusto / waer door oock Syena ghewonnen werdt/ ten behoeve vanden Hertogh van Florentien/'t welck oock Octaviaen Farnese / Hertogh van Parma (die des Keysers Bastaert Dochter / Margareta van Oostenrijck / ghetrouwt hadde) beweeghde om sijnen Pays te versoecken aenden Keyser ende aen Koningh Philips : want hy/om de moordt sijns Vaders / Pierre Loys, die Soone was vanden Paus Paulus den Derden/ hadde hem onder de protectie van Vranckrijck begheven / pretenderende dat sijnen Vader / door last ende van sijns Wijfs Vaders weghen / den Keyser/ ghedoodt soude wesen/ om dat hy hem Placentia onthiel/'t welck/midts den voorsz Pays/hem weder werdt gelevert/ behalven het Casteel / datmen behiel tot dat inden Jaere 1586. 't selfde sijnen Soone Alexander/Prince van Parma/over de diensten inde Nederlanden by hem ghedaen / van Koningh Philips weder gegeven werde.

Hertog van Parma reconcilieert met den Koningh Philips.

De Koninginne Maria van Enghelandt ende haeren Raedt/ deden haer beste/ met bewillinge vanden Keyser eude vanden Koningh / om eenen Vrede te middelen met Vranckrijck / tot welcken eynde een Daghvaert ghehouden werdt op een Dorp buyten Cales/ghenaemt Marck : Alwaer als Middelaers verschenen den drie en twintichsten Mey / den Pauselijcken Legaet eñ Cardinael Polus: Den Bisschop van Winchester Cancelier van Enghelandt / den Grave van Arondel / Mi Lord Paget ende Palmer: Van des Keysers wegen / den Hertog van Medinacely/den Bisschop van Atrecht Granvelle/dẽ Grave van Lalain/en den President Viglius, met meer anderen: Door den Koning van Vranckrijc warẽ daer/

De Engelsche intercessie om Pays buyten Cales / te vergeefs.

den

1555.

den Cardinael van Lorraynen / ende den Constabel/ met meer anderen: Maer daer en werdt niet uytgherecht / midts dat van beyde zijden te vele gheeyscht werde / ende datse met den anderen in questie quamen over het stuck van Milanen / Borgongien/ Savoyen/ Piemont/ Navarre/ Lorainen/ Lutzenborgh/ Metz/ Toul ende Verdun. Alsoo zijnse ghescheyden / ende de Enghelsche Middelaers werden bedanckt/ die gheerne ghehadt hadden/ datmen dese sware questien gerefereert hadde aen het Concilium van Trenten/ 't welck doen op handen was.

Prince van Orangien/ des Keysers Velt-Overste, stichte Philippeville ende Charlemot/ Anno 1555.

In den Jare 1555. is Willem van Nassouw/ Prince van Orangien/ in 't 23. Jaer sijns ouderdoms/ gesondē van den Keyser als Lieutenant Generael/ oft Veltoverste/ met een Leger om Marienborgh te benouwen van victalie / ende de Landen te beschermen / tot welcken eynde hy stichte eñ fortificeerde twee stedekens Philippeville eñ Charlemont. Anders en werdt dat Jaer niet bysonders uyt-gherecht / want hy teghen hem hadde den Hertogh van Nevers / eñ den Admirael Chastillon van Vranckrijck/ dat vermaerde Veltoverste waren. Maer alsoo de Fransoysen verscheyden tochten in Artoys eñ Henegouwe deden/ zijn sy gheslaghen van den Gouverneur van Bapalma/ Heere van Haulsimont.

Den Hertogh van Alba was oock van des Keysers wegen in Piemont met eenen Legher/ die meer verlies dan voorspoet hadde.

Koningh Philips komt uyt Enghelandt in Nederlandt/ Anno 1555.

In't selve Jaer 1555. den vierden Septembris is Koningh Philips uyt Enghelandt te Calis aenghekomen/ ende na Brussel by sijnen Vader ghereyst, de welcke om diversche oorsaken alreede voorghenomen hadde het Keyserrijcke af te leggen / eñ alle sijne Landen te resigneren aen sijnen eenigen Sone Philips / dat noyt Christen Keyser oft Koningh gedaen en hadde: zijnde daer toe beweecht / om dat hy merckte door sijn lange ervarentheydt / dat mits sijn sieckte ende lichaems swackheydt sijn saken niet en konnen nae sijnen sinne gebetert eñ uytgerecht worden: eñ sijnen Sone by hem gehouden hebbende den tijdt van ses oft acht weecken / heeft hem ten vollen gheinformeert van alle dat noodigh was tot onderhoudt van sijn Hoocheydt/ eñ behoudenissen van sijn Rijcken eñ Landen: hem vermanende te onderhouden de vrientschappen van Koningen / Vorsten ende Heeren / soo wel vreemde als van sijn eygen maeghschappe / sijn geconfedereerde / die hem raden ende helpen konden. Oock hoe dat hy sijn Raedtsheeren behoorde te verkiesen ende op te queecken: ende dat hem een Prince te rechte magh rijck achten / die rijcke ondersaten heeft / ende wijs die wijse Raedtsheeren heeft: dat het beter is bemint dan gevreest/ eñ dat het beter is der Onderdanen herte met liefde te gewinnē/ dan die te houden in strengh ontsagh/ allegerende het Proverbium der Politiquen / liefde tusschen vrienden/ ende vyandtschap tusschen vyanden. Onderwees hem oock hoe dat hy behoorde Justitie te gebruycken/ende beter te zijn een kleen misdaet ongheStraft te laten / dan eenen onnooselen te condemneren / ofte eenen goeden dienst ongheloont te laten: dat hy soude curiositeyt vlieden / van te willen weten / wat in secrete plaetsen omgaet. De Princen hadde groote redenen/tot Godt te refereren het oordeel over de secreten van Menschen herten ende gedachten / alsoo mede de correctie ofte straffe van de inwendighe sonden/ tot het oordeel ende wille vande Goddelijcke Majesteyt: want daer Menschen oogen gheensins konnen insien/ is gheen redene, dat Menschen handen yet souden straffen ende executeren. Vorder belaste hy hem oock sijn oude Dienaers niet te vergheten / maer de selve te recompenseren / om van haer oock goeden dienst te mogen verwachten: Eñ insonderheydt/ dat hy inden toom houden soude den natuyrlicken hoogh-moet vande Spaengiaerden/de welcke/ niet ghebreydelt zijnde/ soude mogen veroorsaecken de bederffenisse van sijnen staet inde Nederlanden: want sy alomme ghewoon waren te heerschen ofte te ghebieden/ dat nochtans de Nederlanders 't selve van hunlieden niet en souden lijden. Daer noch by voegende / so haest hy hem selven soude vinden ghevest in sijn Regiment / dat hy soude sien eenen goeden Vrede met Vranckrijck te maken/ hoe eer hoe liever. Ende boven al belaste hy hem in eeren eñ vrientschappen te houden sijnen Oom Ferdinandus / den Roomschen Koningh / eñ sijnen sone Maximiliaen / den Koningh van Bohemen / sijnen Swager ende Neve / den welcken hy noch in Julio den 17. in den navolgenden Jare voor sijn vertreck/ met sijn Huysvrouwe tot Brussel dede komen / om met alle vriendelicke accoorden van hunlieden te scheyden/ ende geen swaricheyt na te laten: alsoo sylieden haer vande partagie niet seer wel te vreden en hielden. Men seyde dat Maximiliaen hem oock aldaer beklaecht hadde / dat hy van den Cardinael Granvelle vergheven soude zijn ghe weest met fenijn dat niet genoech wrochte.

Generale eñ particuliere instructien/ vanden Keyser aen sijnen Sone Koningh Philippus/ Anno 1555.

Keysers redene, waeromme hy alle Regieringhe overgaf.

Vele verwonderden haer van dese resolutie des Keysers/ eñ principalijck, dat hy zijnde soo verstandigen kloecken Prince / de Erf-Nederlanden sijnen Soone voorgenomen hadde op te draghen / die noch jongh/ onervaren / ende aldaer niet geboren en was/ oock de tale niet en konde / ende vanden welcken hy selve 't beste ghevoelen niet en hadde. Dan de sulcke antwoorden den Keyser selve / dat d'oorsake / waeromme hy sijne Rijcken wilde overgheven, ware/om dat hy daer mede hem selven wilde bewijsen sulck een Overheyt / als die in Christenheyt geen exempel hadde/ seggende/ dat Landen eñ Provincien te conquesteren met wapenen/ maer een slechte proeve van de weerde ofte deught van een Vorst ware / in comparatie van hem selven te komen overwinnen/ ende gewillighlick hem selven van alle sijn eergiericheydt ende begeerte van Regimente te vreydelen / ende hem selven te begeven tot een forme van onderdanicheyt: sulcx dat het mistrouwen / dat hy over sijn eygen ongeluck eñ ongesontheyt hadde / ende de hope van den sone daghelijcx te instrueren / hem sulcx hebben doen besluyten / daer toe dat vele Raetslieden seer holpen/ die 't selve seer rieden / haer eyghen eergiericheydt eñ vorderinge soeckende / ende hem oock persuaderende/ om de Koninginne Maria van Hungarien / Gouvernante / met hem te nemen in Spaengien / midts dat sy die kenden een kloecke Princesse te wesen / den Landen seer aenghenaem/ ende die 't gheheele bewint aen haer genomen soude hebben.

Resignatie der Nederlanden, vanden Keyser aenden Koningh sijnen sone den 25. Octobris.

Hier over zijn den 25. Octobris 1555. de Generale Staten der Nederlanden tot Brussel generalijck beschreven/ om in haer teghenwoordicheyt de Landen den Koningh op te dragen. Eñ ten selven dage voor de noene / heeft den Keyser voor 't eerste den Koningh ghemaeckt 't Hooft van de Ridders des Gulden Vlies, eñ Overste van de selve Ordre. Nae den noene/ als alle de Prelaten/ Edelen ende Ghedeputeerden vanden Landen ende Steden / vergadert waren op de groote Sale tot Brussel/ so is den Keyser daer gekomen/ leenende op de schouderen van den Prince van Orangien/ verghеselschapt met den Koningh/ de Koninginne Maria Regente den Hertogh van Savoyen/ ende aller omliggende Princen Ghesanten / ende de Heeren van der Ordre vanden Gulden Vliese, ende anderen. Ende in eenen Stoel ghe seten zijnde / dede hy den Koningh eñ sijn Suster/ eñ de Principaelste oock neder sitten. Doen heeft den Raetsheer/ Philebert de Bruxeles, van des Keysers wegen beginnen te spreecken / vertoonende in summa de kranckheyt van sijnen persoone/ ende onbequaemheyt om de lasten des Regiments te draghen/ gelijck hy tot noch toe ghedaen hadde/ waerom hy voorgenomen hadde hem nae Spaengien te begheven / alwaer hem dochte de Lucht beter ende ghesonder te wesen/ ende dat hy daeromme beslotē hadde de Landen over te dragen aen sijnen sone den Koningh / die nu bequaem was om sulcken last op hem te nemen/ eñ gewillich om haer met liefde ende gherechticheyt te regeeren: haer bedanckende vande ghewillicheyt die de Landen hadden ghetoont in 't fournissement vande Beden ende Schattinghen hen opgeleyt / ende de selve vermanende te blijven in het Catholijck geloove. Hier mede den Raetsheer swijgende / begost den Keyser selve voort te varen / met behulp van een Memoriael ofte Nota / dat hy in sijne handt hadde/ tot versterckinge van sijn memorie/ die hy seyde hem seer ghe swackt te wesen / staende / leenende op des voorsz Princens schouder ende op eenen stock/ ver-

1555.

Keyser Karolus oratie aende Staten.

halende sommierlijck de principale reysen/ aenslagen ende tochten/ die hy ten behoeve vande ghemeene welvaert hadde ghedaen/ sedert het Jaer 1515. dat hy van sijnen Groot-vader uyt Mombardijen was ghestelt/ ende hoe hy eerst uyt Nederlandt trock nae Spangien: Als dat hy neghen tochten ofte reysen in Duytslandt ghedaen hadde/ ses in Spaengien/ seven in Italien/ thien inde Nederlanden/ vier in Vranckrijck/ twee in Enghelandt/ twee in Afryken/ 't welck zijn t'samen veertich reysen ofte tochtē/ waer in hy acht-mael Mare Mediterraneum over ghezeylt hadde/ eñ drie-mael den Occanum: verhalende 't selve eensdeels dat den Raedtsheere te vooren ghesegt hadde/ besluytende/ dat hy nu door ouderdom eñ swackheyt was ghedwonghen haer te verlaten/ ende dese sijne Erf-Nederlanden sijnen Sone daer tegenwoordich over te dragen/ om dat hy die niet langer regeeren en konde/ alsoo hy die tot noch toe ghedaen hadde/ in 't welcke hy seyde sijn Conscientie ghequeten te hebben/ nochtans soo hy ergens in mochte gebreeckelijck gheweest zijn ofte te kort gedaen hebben/ namt op sijn trouwe/ dat het niet met sijnen wille/ maer onwetens moeste geschiet zijn: Biddende daeromme datmen 't hem vergheven wilde/ waeromme hy oock eerst Gode badt/ ten anderen sijnen sone/ dat het selve mochte zijn gerecompenseert/ met dierghelijcke propoosten meer/ als in veel Historien te lesen is. Hier mede ophoudende/ sprongen hem de tranen uyt sijn ooghen/ 't welck oock dede weenen (door 't medelijden) den meestendeel vande vergaderinge.

Coningh Philips oratie/ aenvaerdende de Heerschappye.

Daer-en-tusschen stondt den Coningh op, eñ viel op sijn knien voor sijn Vader/ met ootmoedighe woorden bekennende sijne onweerdicheyt/ van sulcx niet verdiendt te hebben/ maer naedemael het sijne Majesteyt alsoo beliefde/ bedanckte hy die hooghlijck/ nemende den last eñ Regiment op hem/ eñ soude beneerstighen de Nederlanden alsoo te gouverneren ende regeeren in sulcke goedertierenheyt eñ gherechticheyt/ dat sy oorsake hebben souden hem sijner te bedancken/ op hem nemende met der daedt te bewijsen de liefde die hy haer droegh. Met dese woorden keerde hy hem omme tot de vergaderinge/ ende seyde in Fransoys: Mijn Heeren/ ick wilde wel dat ick de Tale van dese Landen beter konde spreecken dan ick noch doe/ om U.L. te mogen verstaen geven de goede affectie ofte gunste die ick u draghe: maer om dat ick dat noch soo wel niet en kan als wel van noode is/ sal ick 't selfde den Bisschop van Atrecht voor my laten doen. De welcke doe het woordt nemende/ verklaerde opentlijck in 't breede de groote liefde/ meeninghe eñ wille/ die sijne Majesteyt hadde/ om die Landen in alle gherechticheydt eñ goedertierenheydt te regeeren/ beschutten ende te beschermen/ als een goet Landtsheere toestondt te doen.

Antwoort van weghen de Staten by Doctor Maes.

Nae hem stondt op Doctor Jacob Maes/ Pensionaris van Antwerpen/ als last hebbende vande Generale Staten aldaer/ om voor haer allē 't woort te voeren in substantie als volgt: Heylige Majesteyt dese Heeren des Landts Staten/ de Generaliteyt representerende/ door de groote genegentheydt/ trouwe ende liefde/ die sy hem dragen/ zijn niet weynich verwondert/ maer veel meer bekommert/ dat zijnde sijne Majesteyt t'allen tijden met soo groote liefde eñ trouwe van haer ghedient (ghelijck die wel bekent is) nu haerlieden in dese sorghelijcke ende oproerighe tijt wil verlaten: Maer gemerckt het sijne Majesteyt immers also believt (sijn gemack sulcx vereysschende) soo ghetroosten sy haer/ dat uwe Majesteyt henlieden overstelt inde armen vanden Doorluchtighen Koningh sijnen Sone: Ende hoe wel de Landen met sware Oorlogen seer zijn beswaert/ soo sullen de selve nochtans toonen t'allen tijden/ ende in alle voorkomende ghevallen/ dat sy ghewillighe Vassalen ende Dienaers zijn van sijne Koninghlijcke Majesteyt/ ende bereyt hem te dienen met lijf ende goedt/ &c.

Hier nae stondt op de Koninginne Maria Regente/ ende sprack haeren broeder den Keyser aen met groote reverentie/ als dat sy nu 25. Jaer langh de Nederlanden hadde ghegouverneert/ nae uyt-wijsen den last die sijne Heylighe Majesteyt belieft hadde haer op te legghen/ nae haer uyterste vermogen ende beste goedt-duncken/ tot meeste profijt van sijne Heylighe Majesteyt ende der Landen welvaert: Maer soo 't selfde by ghevalle niet al en ware geschiedt gheheel nae haer goede meeninghe ende sin/ soo badt sy sijne Heylighe Majesteyt 't selve haer ten besten te willen afnemen: waer op den Keyser met der handt ende ghesichte vriendelijck te kennen gaf/ dat sy ghenoech voldaen hadde. Daer na keerende haer omme nae de Staten/ ghebruyckte sy de selve reverentien/ redenen ende excuse/ segghende/ na de gaven die haer Godt ghegheven hadde/ dat sy haer tot henwaerts hadde ghequeten/ ende soo daer yet ghebreeckelijcx in ware ghevonden/ het was teghens haren wille ende onwetens ghesciedt/ biddende dat sy 't haer ten besten wilden afnemen ende verdraghen: waer op de voorsz Doctor ende Raets-heere Maes vande Staten weghen antwoordende/ hooghlijck prees haer goedt ende loffelijck Regiment/ ende met aller ootmoedicheyt inden name van hun allen haer grootelijcx bedanckende.

Conninginne Maria Regente oratie.

Als nu alle dese Ceremonien ende woorden ghedaen waeren/ quiteerde den Keyser de Eeden van ghetrouwicheydt/ die sijn Subjecten hem ghedaen hadden: Ende alsoo daer schriftelijcke Instrumenten ende Acten van alle 't selve ghemaeckt waeren/ soo onderschreef hy de selve/ ende bezeghelde die met sijn eyghen hadden. Als hy nu opstondt van sijnen Stoel onder sijnen Throon/ sette hy den Koningh sijnen Sone daer op/ hem alles overghevende ende opdragende/ Gode biddende hem te willen zeghenen ende ghebenedijen; ende is alsoo uyt de vergaderinge vertrocken.

Koningh Philips aenveert de Landen.

Den Koningh op den Stoel sittende/ ontfingh de Homagien ofte erkenningen vande Landen/ ende inde teghenwoordicheydt van alle de vergaderinghe werden daer ghebroken de Zegelen vanden Keyser/ ende des Koninghs Zegelen voortgebracht/ met de welcke terstont eenighe Gratien ende Acten bezegelt werden.

Inde naevolgende daghen resigneerde den Keyser oock voorts over (in presentie principalijcken van de Raden ende Secretarisen vande Koninghrijcken ende Landen) aen sijnen sone de rijcken van Spaengien/ Sicilien/ Sardinien/ Majorca ende Minorca/ met de nieuwe Landen van Indien/ geheeten America ende nieuwe Weereldt/ met alle de Eylanden/ Heerlijckheden ende Dominien: behoudende alleen tot sijn onderhoudinghe ende van sijne Dienaers/ twee hondert duysent Ducatē inkomens op Spaengien/ met seeckere Meubelen.

Generale resignatie des Keysers van alle sijn Heerschappyen.

Op den sevensten Septembris Anno 1556. schreef den Keyser uyt Zeelandt oock aen sijnen Broeder/ den Roomschen Koningh Ferdinandus/ hoe hy hem dat Regiment des Roomschen Rijcx belaste ende over gaf/ hem selven daer van ontslaende/ tot welcken eynde hy verkoor Willem van Nassouwen/ Prince van Orangien/ met eenighe Rechtsgheleerden/ als Doctor Gregorius Sigismundi, Vice-Cancelier/ ende Wolfgangh Haller/ Keyserlijcke Secretaris/ haer bevelende op den naesten toekomenden Rijcx-dagh van sijnent weghen over te draghen de gheheele administratie ende regeringhe/ oock den Tijtel/ Name/ Weerdicheydt/ Scepter/ ende Kroone/ met alle gherechticheden daer toe behoorende/ den voornoemden sijnen lieven Broeder Ferdinandus den Roomschen Koningh/ in alle manieren/ als of hy nu doot ende gestorven ware. Hier toe ghevende dese Ghesanten volkomen macht/ biddende alle de Gheestelijcke ende Weereldtlijcke Keurvorsten 't selve oock te willen consenteren/ ende haer aenghenaem te laten wesen: het welcke/ midts de ongeleghentheyt des Roomschen Coninghs ende Keurvorsten/ niet en is ghesciedt/ dan inden Jaere 1558. den 24. Februarij/ tot Franckfort/ als de Keurvorsten aldaer teghenwoordigh waren. Zijnde oock verhindert door den Paus Paulus de Vierde/ die uyt hooghmoet den Ambassadeur van Ferdinandus/ vanden Huyse Gousman/ de confirmatien weygherde/ allegerende/ dat den Keyser Carel de Vijfde/ niet en vermochte/ sonder sijn consent/ het Keyserrijck te resigneren ofte transporteren/ alwaert

Resignatie van 't Keyserrijck.

oock

1556. noch met Keurvorsten bewillinge: noch ooch soo en vermochte Ferdinandus / Koningh van Roomen/ dat niet te aenveerden ofte aen te nemen sonder Pauselijck consent/daer vele om te doene was.

Koningh Philips/ in sijn regeringe getreden zijnde/ heeft 't selfde den omliggende Princen en̄ Potentaten laten weten/ende hy is daer over by haer Ambassadeurs gecongratuleert geweest.

Seven ghekroonde hoofden zijn tot Brussel in een Hof.

Als den Keyser aldus sijn afscheyt nam / waeren te Brussel in een Hof seven gekroonde Hoofden vergadert/te weten/ den Keyser/sijn Sone/en̄ Maximiliaen: drie Koninginnen / Helionora van Vranckrijck / Maria van Hongarien / en̄ Maria van Hungarijen en̄ Bohemen / met den Koning van Tunis/ die de sevenste was/ behalven de Hertogen en̄ Hertoginnen/van Savoyen/ Lorreynen/ Parma/Ec. 1556.

Hier-en-tusschen hadde Karolus/die Keyser was geweest/alle ghereetschap gemaeckt/ om na Spaengien te varen met beyde sijn Susters/ Helionora/ de Koninginne ende Dowagiere van Portugael ende Vranckrijck/sijn oudtste suster/en̄ Maria de Koninginne van Hungarien / Regente der Nederlanden/

Philippus de II. Coninck van Hispanien ende Indien Aertsbertoch van Oostenryck Hertoch van Bourgondien etc. H. Jacobsz. excud.

Keyser neemt tot Ghendt oorlof aen alle Ambassadeurs.

sijn jonghste suster/ die men seyde dat ghenoech tegen haren wille derwaerts gingh/ maer het worde goedt ghevonden 't beste te zijn by de ghene / die 't meeste Gouvernement in 't Landt meenden te hebben/ende geen berispers en begeerden. Dese recommandeerde grootelijcx aen den Koningh den Nederlantschen Edeldom / segghende de selve hem nutter te wesen dan den Spaenschen Raedt. Alsoo trocken sy nae Ghendt / daer den Keyser oorlof nam van alle Ambassadeurs / den 27. Augusti 1556. haer biddende / dat sy sijnen Sone aen haer Meesters souden willen recommanderen: is korts daer nae van Gendt vertrocken op 't Sas / een Havenken van waer men op Zeelandt lichtelijcken vaert / alwaer hem den Koningh geleyde / ende sijn leste affscheyt van hem nam/ ende malkanderen den lesten Adieu seyden met de Koninginnen / ende voeren op Vlissinghen in Zeelandt / van daer sy met goeden windt t'scheepe ginghen den 15. September Anno 1556. ende voeren voorspoedelijck nae Spaengien / alwaer den Keyser vertrock nae Castilien / in een Klooster S. Justo/ van S. Jeronymus Orden / by een Dorp Sciandiglia/ontrent acht mylen van Piacenza/ daer hy noch twee Jaer leefde.

Keyser Karolus/ met sijn Susters voeren nae Spaengien/ dē 15. Septē. Anno 1556.

Emanuel Philibert, Hertoch van Savoyen, Prince van Piemont etc. Gouverneur der Nederlanden.

Emanuel Philibert/ Hertog van Savoyen/ Gouverneur in Nederlāt.

Den Koningh van sijnen Vader ghescheyden wesende / heeft den Hertogh van Savoyen Emanuel Philibert (zijnde gheboren van sijn Moeders suster/ een dochter uyt Portugael) Gouverneur vande Nederlanden ghemaeckt.

De Nederlanden verwilligen den Koning een negen-jarige schattinge.

De Nederlantsche Staten hebben tot onderstant vande Oorloghe in Italien / met den Koningh van Vranckrijck/ niet tegenstaende 't selve henlieden niet aen en gingh/ den Koningh geconsenteert een negenjarighe schattinghe oft contributie / midts dat sy de meeste handelinghe des Gheldts/ ende de betalinghe vande Garnisoenen ende Benden van Ordinantien selve begheerden aen hen te behouden / 't welck hen gheconsenteert werde / doch soo dat het vele niet en behaeghde/ die dochten dat haer sulcx toe-quam: Waer uyt men meent ontstaen gheweest te zijn de eerste oorsaecke van verbreemdinghe tusschen den Koningh ende de Landen / hem wijsghemaeckt zijnde als of het voorschreven bespreck sijne Hoogheydt te nae gingh. Dese Contributie oft Schattinghe was gheduyrende wel neghen Jaer langh / ende meer/ 't welck een groote somme gheldts bedroegh / daer mede oock te weghe ghebrocht werde/ dat in Duytslandt Ruyteren ende Knechten opghelicht zijn gheweest/ onder den Hertogh van Holst/ eñ den Hertogh van Bruynswijck / oock mede onder den Grave van Swartsenborgh/ ende meer anderen.

Bestant in Nederlant.

De Koninginne van Engelandt met den Cardinael Polus, hebben door veel solicitatien te wege gebrocht een Bestandt oft opschorssinge van Oorloghe tusschen de twee Koningen ende hare Landen/ voor den termijn van vijf Jaren te Water ende te Lande/ om middeler-tijdt te handelen van een gheduyrighe Vrede / ende tot bevestinghe van dien werden eenige Houwelijcken voorghestagen. Dit Bestandt werdt in 't eynde van Januarij Anno 1556. tot Brussel

beswooren

1556. beswoꝛen in handen vanden Heere van Chastillon / Admirael van Vranckrijck / ende tot Bloys van den Grave van Lalain.

Dit bestant was gemaeckt jeghens wille vanden Coningh / ende wert den Raetsheer Symon Renart geweten / ende oock den Grave van Lalain / daer groote vyantschappen uyt resen / ende fondamenten van den volgenden twist.

Fellen schip-strijdt tusschen Hollanders ende Fransoysen.

In den Jare 1555. in 't eynde van Augusto gheschiede eenen fellen schip-strijdt tusschen Calis ende Douer / van 22. Hollantsche Coopvaerders schepen / die uyt Spaengien quamen / hebbende onder malcanderen een Admiraelschap gemaeckt (als in tijde van oorloge plach te geschieden /) ende malkanderen belooft by te staen: Om dese te nemen / hadden haer ontrent 19. Fransche Oorlogh-schepē met noch ses oft seven Jachten toegherust: Ende als sy die voor Calis ontmoeten / hebben sy de selve besprongen ende geabordeert / ende haer met Ketenen ende Haken vast gemaeckt. De Hollanders hebben so vele alst mogelijck was haer by malcanderen ghehouden eñ te weer gestelt / eñ lagen soo vast eñ dicht aen malcanderen / dat sy byeans mochten vechten als oft sy aen Lant gewreest hadden. De Hollanders hadden hooger eñ stercker schepen / maer de Fransoysen waren ter oorlogen beter gerust / eñ hadden veel meer volck. Ten lesten / als sy nu ses uren langh gevochten hadden / van negen uren voor den Noene tot drie uren na den Middagh / is t'vyer ofte den brandt in een schip ghecomen / het welck hem terstont verspreyt heeft door den wint die opstont / so dat sy meest alle in brande gecomen zijn / eer d'een van d'ander claer conde worden / welck het ghevecht dede ophouden / elck soeckende het leven te salveren oft te berghen / in de schepen daer geenen brandt en was / veel in de Zee springende / ende aen 't naeste schip swemmende vrient oft vyant zijnde / werden sonder onderschept ontfangen: Waer door de Fransoysen haer vindende in veel schepen der Hollanders de stercksste te wesen / voerden daer van thuys na Diepen. Daer verbranden ses Hollantsche / eñ oock ses Fransoysche / eñ een Fransch schip wert gesoncken. Men acht datter wel duysent Fransoysen doot bleven / ende onder anderen haren Admirael. Ende vande Hollanders gemiste men wel drie hondert. Dit stuck wert den Hollanders tot vromicheyt gerekent / om dat sy maer Coopvaerders waren / ende d'andere schepen van oorloge ende meer volck.

't Gulden Vlies woꝛdt tot Antwerpen gegeven.

Int Jaer 1556. is den Koningh den 18. Januarij seer heerlijc t'Antwerpen anderwerf ontfanghen geweest / met eenighe heerlicke triumphale boghen of stellagien / tot sijner eeren opgherecht / ende heeft daer inde groote Kercke alder-eerst de Ordre des Gulden Vlies gehouden / ende veel Nederlantsche eñ andere Heeren daer mede vereert.

Brandt ter Goes.

In dit Jaer / den achthienden Mey / soo branden ter Goes in Zeelandt 600. Huysen af / ende een Engelsch schip inde Haven.

David Joris gestoꝛvē tot Basel.

In 't naeste Jaer 1557. is een David Joris van Delft / een Ketter / tot Basel gestorven / die een grouwelijcke leere in de Weerelt brochte / als elders te lesen is: hy was een Schilder ende Gelaes-schrijver van sijn Ambacht / een seer prachtigh Man. Naemaels werdt sijn lichaem ontgraven / met een vonnisse van 't Magistraet van Basel / ende als een Eertsketter verbrant.

't Bestandt was nou welijck ghemaeckt / het woꝛdt in Italien weder gebꝛoke.

Terwijlen datmen noch in Nederlant met het bestant ofte schorssinge van oorloge besigh was / isser wederomme Oorloghe verockent in Italien / door den Paus Paulus de vierde / den eersten vorderaer van de Jesuijten / ende was van den gheslachte Caraffa uyt Napels / die haer altijt met die van Vranckrijck hielden in de Napelsche Oorloghen / ende meest van daer gebannen waren / eñ den Fransoysen dienden. Desen Jesuijtschen Cardinael Caraffa / nu Paus zijnde / begoste sijn geslachte gonstigh te wesen ende te vorderen / ende socht middelen om hem te wreken over de Edelen eñ Cardinalen / die in Italien (haer vyanden zijnde) goet Keysers ofte Borgoens waren / als over die van 't geslachte Columne / Romeynen / eñ anderen / die hy beschuldighde van

Oorloge in Italien tusschen dē Koningh ende Paus / Anno 1556.

Conspiratie teghen hem / waerom hy de selfde ten uytersten vervolghde / so dat sy gedwongen werden hulpe te soecken aen des Coninghs Gouverneur van Napels / den Hertoge van Alba / van Florencen ende anderen / die dat te ghewilligher deden / om dat den voorsz Paus weygherde den Koningh te bevestigen in 't Coninghrijcke van Napels / t'welck hy te Leene besidt van den Stoel van Roomen / eñ scheen oock te dreyghen den Keyser eñ Coningh te excommuniceren ofte in den Ban te doene. Den Hertoge van Alba quam den Columnoysen te hulpe / ende benoude den Paus / hem veel plaetsen afnemende / soo dat hy hulpe aen Vranckrijck versochte / die altijt den Stoel van Roome bygestaen hadden: waeromme in 't eynde van 't Jaer 1556. uyt Vranckrijck derwaerts ghesonden wert den Hertogh van Guyse / met achthien oft twintich duysent Mannen te peerde ende te voete / die aldaer weynich uytrechteden. Want alsoo den Hertogh van Alba Roome hadde belegert / ende dat daer na de Nederlandtsche victorie voor Sinte Quinten vercreghen / ende al t'selve den Paus verkondight was / ende dat oock de Fransoysen t'huys ontboden waren / soo werdt aldaer eenen devoten Pays ghemaeckt / Alba eerst Pays versoeckende / eñ trock in Roomen den Paus de voeten te kussen / eñ vercreegh voor sijnen bastaert sone / Ferdinando van Toledo / het groot Prioorschap van Spaengien.

Pays in Italien.

Hertogh vā Alba kust des Paus voeten.

Als men nu in Italien Aldus oorloghde / niet teghenstaende datter onlangs vrede ghemaeckt was / soo sochten beyde de partijen in Nederlandt op de Frontieren d'een den anderen voordeel af te sien. Over sulcx soo gebeurdet / dat in den Jare 1557. op drie Coningen avont / den Admirael van Vranckrijck / Gouverneur van Piccardyen / een besteck voor hadde om Doway in te nemen / meenende de Borgerije in haer vrolijckheden van Coninghs Feesten te verschalcken / dat hem miste. Daer nae nam hy Lens in Artoys inne / t'welck hy plonderde.

Aenslagh op Doway.

Den Coningh trock in Meerte van den selven Jare nae Engelandt / by sijn Huysvrouwe de Coninginne Maria / om van haer assistentie te hebben / die den sevensten Junij daer dede met de Trompetten uytroepen oorloghe teghen Vranckrijck / te water ende te lande / ende met een gedruckt Placcaet beschuldighde sy den Coningh van Vranckrijck tegen haer geconspireert te hebben met den Hertogh van Northumberlant / met Thomas Whait / Dudley eñ Asheton / eñ andere Enghelschen haer Rebellen / mits dat hy die onderhiel ende tegen haer opruyde / als hy oock dede eenige Zeeroovers / ende valsche Munters / die haer Munte nae maeckten / al teghen sijn belofte / die hy haren Ambassadeur ghedaen hadde: Oock dat hy onlanghs Thomas Staffort haren Rebel ghesonden hadde / om haer Casteel van Scharborugh in te nemen / eñ hadde heymelijc eenē aenslagh voor op de Stadt ende Lande van Calis: dat hy oock de Nederlanden beoorloghde / de welcke de Croone van Engelandt van ouden tijden by speciale Tractaten verbonden was te beschermen ende te bewaren: Oock dat hy haer intercessie van Vrede qualijck afgenomen hadde / ende gheen goede gebuerschappe en wilde houden. Waeromme haer best dochte hem voor een open ende bekenden vyandt te declareren. Dit dede sy hem oock aenseggen by eenen Herault tot Reyms in Champangien. Welcken Herault terstondt met een present afgheveerdight werde / met dese antwoorde: Also sijn Vrouwe hem sonder oorsake wilde vyandt wesen / daer hy hem altijdt haer vrient bewesen hadde / so hoopte hy / door de hulpe van den rechtveerdigen Godt / dat hy middel hebben soude om hem teghen een Vrouwe te verweeren / ende oock voordeel op haer te vercrijghen / als sijne Voorsaten altijt tegen haer vyanden gehadt hadden.

De Koninginne van Engelandt verklaert oorloge tegen Vranckrijck / den 7. Junij / Anno 1557.

Engelandt by Tractaten inde Nederlandtsche protectie verbonden.

Antwoort des Koninghs van Vranckrijck aende Koninginne van Enghelandt.

Als nu de Oorloghe uytgheroepen was / heeft de Koninginne doen opnemen in Engelandt ontrent ses oft acht duysent Mannen / Voetvolck / Peerdevolck ende Pioniers / die alle in 't blauwe ghecleedt waren / onder het beleyt van den Grave van Penbroeck / den Lord Clinton / eñ Montagu / de drie gebroeders van Dudley / sonen van den Hertogh van Northumberlandt / ende anderen / ende passeerden tot

Engelandt sendt volck nae Nederlandt.

 Calis /

1557. Calis / quamen met den Koningh in 't Legher voor Sinte Quinten / 't welck sy mede hielpen bestormen ende winnen / alwaer den Lord Herry Dudley in 't stormen geschoten werdt.

Den Koningh den sesten Julij uyt Enghelandt weder ghekomen zijnde / begonst den Hertogh van Savoyen eenen Leger te vergaderen / met de Prince van Orangien / den Hertogh van Arschot / Graven van Egmont / Megen / Mansvelt / ende Barlaymont. Alwaer oock de Duytsche Ruyterije ende Voetvolck toe quam / ende trocken op Guyse / als of sy dat hadden willen beleggen / ende sloegen daer neder: Maer als sy nu stercker geworden waren / dede den Hertogh van Savoyen met de lichte Peerden onvoorsiens S. Quinten berennen en omcinghelen. Daer waeren in Garnisoene de Heere van Tilligny / met de Benden Ruyters des Dolphijns van Vranckrijck / ende Capiteyn Bruell / die Gouverneur was: Korts daer na geraeckte daer noch by nachte in den Admirael van Vranckrijck / Jasper de Colligni / Grave van Chastillion. Het belegh daer sterck voor zijnde / wert het Gheschut gheplant / oock Mijnen en Schanssen gegraven. Daerentusschen sondt den Koningh Henrick den Connestabel van Vranckrijck / en den Hertogh van Montmorency / met eenen Leger derwaerts / om meer volck met nootdruft in de Stadt te brenghen / 't welck hy sochte te doen by middel van eenen Morasch oft Poel / die aen de een zijde van der Stadt leydt / alwaer den Connestabel met sijn Heyrkracht by quam logeren / en schoot uyt sijnen Legher tot in 't Legher vanden Hertogh van Savoyen / daer sijn Tente opgheslaghen stondt / die daerom moest vertrecken in 't quartier daer den Grave van Egmont gelogeert was. By den Connestabel waren de voornaemste / den Hertogh van Nevers / den Prince van Conde / den Maerschalck van S. Andries / den Hertogh van Montpencier / de Graven van Viliars / van Sancerre / den Heere van Dandelot / en den Rijngrave / met meer andere groote Heeren / en hebben alle neersticheyt ghedaen / om secours langhs den voorsz Poel inde Stadt te senden met den Heere van Dandelot / broeder van den Admirael: maer sijn schuyten waeren qualijck beleydt / ende door het ghewichte van te veel Soldaten / die daer in sprongen / en konden die niet vlieten / en bleven vele alsoo stecken / soo dat sy daer niet al in geraken en konden / die geordineert waren / uytghesept den Heere van Dandelot voorsz / met vier oft vijf hondert Mannen / die daer binnen quamen 's morghens voor S. Laurens dagh / den thienden Augusti / Op welcken dagh vergaderde den Raedt van den gheheelen Borgoenschen Legher inde Tente vanden Grave van Egmondt / raedtslaghende watter mochte te doen wesen / ende denckende (alsoo de waerheydt was) dat sy eenigh Volck mochten by nachte binnen gesonden hebben / die wederom souden mogen vertrecken / soo resolveerden sy / door de vyericheyt vanden Grave van Egmont / die selve te bespringen met de lichte Peerden / waer nae dat volghen souden de Duytsche Ruyteren / ende ten lesten oock eenigh voetvolck. De Fransoysen meynende genoech van den Morasch bevrijdt te wesen / ende luttel tijdts denckende daer te blijven / hadden sy de passagie weynigh beset. Maer siende de Borgoensche al derwaerts trecken / reedt den Hertogh van Nevers met een deel Peerdevolck voor uyt / om haer de passagie te besluyten. Als hy daer ontrent quam vondt hy de passagie overweldight / ende alreede wel twee duysent Peerden ghepasseert / op de welcke hy niet en dorste slaen / midts dat hy wiste de intentie van sijnen Koningh / die alleen sochte de Stadt te helpen / en niet te hasarderen. Daeromme hy te rugge weeck by den Prince van Conde / die met de lichte Peerden in slagh-ordre stondt by eenen molen / en t'samen soo veel deden / dat sy by den Connestabels Heyrtocht onbeschadigt quamen / die alreede wech-treckende was: Den welcken de Borgoensche soo dapper volghden / dat sy die ten lesten achterhaelden ontrent drie mijlen van Sinte Quinten / ende bespronghense met acht groote hoopen Peerden / als eerst den Grave van Egmont met de lichte Peerden over d'een zijde / met Hertogh Hendrick ende Erick van Bruynswijck / elck met duysent Peerden / ende over d'ander zijden volghden tot haerder ontset den Grave van Hoorne / met duysent sware Peerden van de Benden van Ordinantien / met noch andere hoopen van den Hertogh van Holst / ende den Grave van Mansveldt. Dese bespronghen den Fransoysen met sulcken furie ende gheweldt / dat sy de voorste gheleden neder-vellende / de andere inde vlucht dreven / haer slagh-ordre breeckende: Den Connestabel werdt selve van den Peerde gesmeten / ghequetst / ende ghevangen met sijn twee sonen: den Hertogh van Anguien Jan de Borbon Prince van den bloede / die Broeder was van den Hertoghe van Vendosme ende des Prince van Conde / bleef aldaer doodt ende doorschoten / oock den Vicomte van Touraine / den Sone van de la Roche du Mayne / ende meer andere groote Heeren. Onder den ghevanghenen waeren veel groote Meesters behalven den Connestabel / als den Hertogh van Montpencier Prince vanden bloede / den Maerschalck van S. Andries / den Hertogh van Longueville / de Prince Lodewijck van Mantua / den Heere de Vasse / den Baron de Corton / de la Roche du Mayne / den Rijngrave Colonel vande Duytschen / alle Heere van der ordre des Koninghs noch den Grave van Rochefocault / de Heeren van Aubigni / van Rochefort / ende Brianen de la Chapelle / Biron de S. Heran / met veel andere. Noch ontvluchten aldaer den Hertogh van Nevers / den Prince van Conde / den Grave van Sancerre / den Heere van Bordillon / ende meer andere. Daer bleven doodt ende gevangen (nae het schrijven vande Fransoysen selve) wel thien duysent Voet-knechten / ende drie duysent Peerden / dan was niet half soo veel / waer van nochtans op de plaetse maer mochten ontrent drie duysent dooden ghetelt worden / ofte daer ontrent. Alle haer Standaerden Vaendelen ende Gheschut / werde genomen / ende in triumphe gebrocht ende gelevert den Koningh Philips / als hy korts daer nae voor Sinte Quinten in 't Leger quam / met de Engelschen met grooten state / daer hem oock de gevangenen gepresenteert werden. Van der Borgoenscher zijde bleven daer weynighe doodt / daer onder van name was / Jonckheer Lodewijck van Brederode / de welcke in sijn Harnasch versticktte / een Broeder van Hertogh Ernst van Bruynswijck / twee Graven van Spiegelbergh / ende den Grave van Waldeck.

S. Quinten belegert van Koningh Philips / Anno 1557.

Slagh van S. Quinten / met de Borgoensche Victorie / den 10. Augusti Anno 1557.

Namen vande doode ende gevanghene Fransoysen.

Die vande Stadt van S. Quinten en vernamen van dese nederlaghe niet in twee daghen daer nae / nochtans en verlooren sy daeromme den moet niet / maer stelden haer ter weere in alle kloeckheyt / door het aenvoeren vande twee Broeders / den Admirael en Dandelot / die aldaer en namaels haer als ervaren Krijghslieden betoont hebben. Sy kregen noch ontrent twee hondert Mannen in na den slagh / soo dat sy soo te Voet ende te Peerde boven de acht hondert Soldaten inde Stadt waeren. Den 21. Augusti werdt eerst de Stadt met Muer-brekers beschoten / soo lange hadden sy altijdt gegraven ende gemineert / ende continueerden het schieten ontrent seven dagen. Den 27. Augusti / als sy elf bressen ofte stormgaten gemaeckt hadden / welcke die van binnen hadden te bewaren / ende op lijfstraffe verboden was van overgheven te spreecken / hoopende als sy den eersten storm wederstaen souden hebben / datse niet lichtelijcken meer bestormt en souden worden / soo hebben de Borgoensche aen weder zijden ghestormt: Den eersten dede Capiteyn Cazieres Spaengiaert / met Lazarus Suendi volck: Den tweeden Capiteyn Navarre met sijn Spaengiaerden / ende den Grave van Megen met sijn Walen: De derde stormplaetse hadde Capiteyn Juliaen Romero / met drie Vaendelen Spaengiaerden / en twee duysent Engelschen: De vierde plaetse hadde Carondelet met de Borgoensche. Alsoo werdt Sinte Quinten aen vier zijden bestormt beklommen ende gewonnen / maer seer lichtelijck aen de eene zijde / door eenen Thoren / daer sy secretelijck in quamen / alwaer den Admirael toegheloopen wesende / vondt de bresse verlaten / ende quam den vyandt in 't gemoet / en wert alsoo terstont gevangen/

S. Quinten ghewonnen / den 27. Augusti.

1557.

Den Admirael van Vranckrijck wordt ghevangen/ ende sijnen broeder Dandelot.

ghevanghen / hebbende maer drie Mannen ende een Pagie by hem / terwijle men elders noch al langhe stormde. Hy worde langhs de bresse door een Mine nedergelaten/ daer hy Alonse du Cazieres vondt/ende terstont den Hertogh van Savoyen/die hem dede by den Spaengiaert die hem ghevanghen hadde / voeren in sijn Tente : Van daer werdt hy nae Antwerpen ghevoert/alwaer hy ses weken met de kortse lagh/ende ghenesen zijnde / heeft hy (om sijn swaricheydt te troosten) de Bybelsche Schriften ghelesen/ waer door hy sints de Ghereformeerde Religie aengehangen heeft. Daer nae werde hy tot Sluys gevoert/ ende met rantsoen van vijftich duysent Kroonen ghelost. Sijnen broeder den Heere van Dandelot werdt oock gevangen : maer by nachte kroop die onder een Tente door/ ende geraeckte alsoo tot Han. Noch werdt ghevangen den Heere van Jarnack/ de S.Remy/de Humes/ de la Garde/ ende meer andere: De Stadt werdt gheheel ghesaccageert / ende veel verbrandt.

Chastelet gewonnen. Han gewonnen den 12. September/ Anno 1557.

Van daer sondt den Koningh den Grave van Arenbergh / met drie Regimenten Duytschen / om Chastellet te belegghen / 't welck hem korts werdt ghelevert by den Baron van Solignac/ die daer nae om soo subijten overleveringhe te Parijs beschuldicht ende ghevanghen zijnde / hem verantwoorde dat hy maer drie hondert Mannen hadde / ende dat de helft daer van oft doodt oft ghequetst was door de baterije van 't grof Gheschut/dat inde bricken oft careelsteenen schietende/soo om de ooren vande Soldaten ende 't Volck sprongh / datmen daer gheen weere en konde doen / ende dat de plaetse te kleyn was om 't volck te bergen.

Dese twee plaetsen dede den Koning weder stercken / ende vernemende dat de Fransoysen alomme volck opgenomen hadden/ ende weder sterck te velde waren / resolveerde hy niet vorder in Vranckrijck te trecken/ maer te gaen beleggen Han / 't welck nae 16. oft 20. hondert schoten hem oock gelevert werdt den 12. September / doende 't selve mede sterck ende vast maken. Terwijlen werden noch gewonnen eñ verbrandt Noyon / Chauly / ende andere plaetsen. Tegen den Winter soo vertrock den Koning weder na Brussel/ende danckte sijnen Leger meest af/ oock vertrocken de Enghelsche elck weder nae huys. Te Brussel is doen oock ghestorven Don Ferdinando de Gonsaga Italiaen/ die met den Koningh uyt den Leger ghekomen was/ een oudt Krijghsman/ die de ervarenste van 't Leger geacht was/ ende die Keyser Karolus groote diensten gedaen hadde.

Pollevilles entreprinse in Bresse.

In 't Graefschap van Borgondien hadde van 's Konings weghen den Baron van Polleville acht ofte negen duysent Mannen vergadert/om in Bresse eenẽ inval te doen/ende belegerde Bourgh in Bresse/ maer vindende 't selve beter versien dan hy meynde/ ende oock het Fransch Krijghs-volck uyt Italien ontboden / over sijnen hals komende / vande welcke twee duysent Archebusiers met den Vydasme de Chartres daer alreede waeren ingekomen / was hy gedwongen disordentlijck op te breken.

Den Koningh van Vranckrijck hadde nae den slagh van S.Quinten / eñ verlies van ander plaetsen / wederomme eenen hoop volcx onder den Hertogh van Nevers doen vergaderen te Compienge/ ende daer toe hadde hy den Hertogh van Guyse met sijn volck uyt Italien doen ontbieden / met last ende bevel om de saecken daer te beschicken ten besten dat hy konde. Waer over den Paus Paulus (erger beduchtende) tot verdragh gekomen is / ende sondt sijn Legaten aen den Hertoghe van Alba/ met den welcken eenen Vrede gemaeckt werde / soo dat den Hertogh van Alba soude van Koninghs weghen doen de Homagien ende submissien/die een devoot Soone den H. Vader schuldich is te doen/ om gratie eñ vergiffenisse van hem te hebben/eñ den Paus soude hem in genade ontfanghen / dies soude den Koningh den Paus alle sijn Stedẽ weder leverẽ / die hy hem afgenomen hadde. Den Paus soude oock den Ban weeren/ eñ in ghenade op nemen alle anderen die in dien Krijgh haer gemoeyt hadden/ uytghenomen de Heeren Antony Columne / ende Ascanio Delle Cornia.

Pays met den Paus.

1558.

Der Fransoysen Legher nu vergadert wesende onder den Hertogh van Guyse / heeft den selven eenen aenslagh op Cales voorghenomen/ 't welck te vooren by den Admirael Chastillon was besteken/ ende nu door den Maerschalck Strossy nauwer ondersocht. Ende Guyse quam daer den eersten Januarij vooren/ ende besprongh terstondt het Casteelken van Nieunambrugge/een stercke op de passagie des Stadts Cales / zijnde anders gheleghen in een Moras / ende mede een ander Fort gheheeten Ruysbanck/op de Havene ghelegen. Als sy nu aldus van dese twee plaetsen door 't Gheschut Meester geworden waeren / ende inde Stadt weynigh volcx was/ die door 't in-nemen van de twee Sterckten / soo te water als te lande seer vast besloten was / soo hebben sy den vierden Januarij met neghen stucken Gheschuts op de Water-poorte/ende het Casteel met 33. stucken Geschuts dapper beginnen te beschieten/ soo vreeselijck/ datmen 't tot Antwerpen (33. mijlen van daer) ghehoort heeft/ende maeckte een groote bresse/ ende bequame plaetse tot stormẽ. Ende als het leegh water ghewworden was / stormden sy met grooter macht / soo dat sy de Engelschen uyt het Casteel dreven / die inde Stadt de vlucht te lichtveerdelijck namẽ/ alwaer doot bleef den Capiteyn van het Casteel/ Athoni Ager Ridder. Maer als de Engelschen haer groote faute gemerckt hebben / van 't Casteel verlaten te hebben / den vloet weder inghekomen zijnde/ ende die vanden Casteele van buyten niet en konden gheholpen worden / behalven datter oock weynigh Fransoysen noch in waeren / zijn sy wederomme op het Casteel aengevallen met groote kloeckheyt/meynende de Fransoysen daer uyt te drijvẽ/ maer sy werden vanden Heere Dandelot/ den Hertoghe van Aumale/ende vanden Marquis d'Albeuf/ te rugge ghedreven. Anderwerf versochten sy 't met twee of drie stucken Geschuts/op de brugghe des Casteels te stellen / ende met onder-mijninghe wederom Meester van 't Casteel te werden / maer daer blevender vele verbrandt ende verslagen/ende werden daer uyt ghedreven/eñ de Poort toe gebolwerckt. Als den Lord Wentfort Gouverneur / met de andere Oversten aldaer / merckten des Stadts perijckel / ende dat het Casteel soo haest ghewonnen was/ende sy seer swack van volck waeren / als gheen drie hondert weerbaer Mannen haer overgebleven zijnde/ ende veel dingen gebreck hebbende/oock gheen hoope van ontset voor handen wesende / door den grooten storm vanden Noordt-oosten wint / soo datter niemandt uyt Engelandt komen en konde/ schijnende dat Hemel ende Aerde hen teghen / ende de Fransoysen te wille was: Soo hebben sy goedt gedocht van verdragh te spreken / te meer om dat sy niet en dorsten eenigh volc uyt Vlaenderen vanden Koningh innemen / hoe wel het haer aengebodẽ was/mits datter suspicie geresen was/als of Koning Philips by sulcke middelẽ sochte de Stadt te incorporeren: Waeromme oock des Konings advijs/als hy lestmael uyt Engelaudt komende/ende daer voorby passerende/ eenige faute ghesien hadde/eñ die in Engelant over-schreef/ vande Raedt aldaer niet gelooft en wert/ maer meer achterdenckẽ veroorsaeckte. Den Cardinael Polus/ eñ twee oft drie Bisschoppen meer/vanden Rade ende in authoriteyt zijnde/ (de gheleghentheyt ende weerde vande plaetse weynigh verstaende) lieten hen voorstaen/dat de reputatie des Koninghs/de opinie vande stercke/ ende vande provisie aldaer / met de korte passagie om dat te secoureren / bysonder daer sy Meester van de Zee waeren / soude de Fransoysen wel van daer houden: gelijck namaels gebleken is in 't proces van den Gouverneur Wentfort / de welcke uyt de Fransche ghevangenisse ghekomen zijnde/ hem wettelijck voor Recht heeft ghepurgeert tot sijner ontschuldinge/ dat wy selve gehoort hebben/ toonende de advertissementen van tijde tot tijde by hem gegheven van de swackheyt der Stadt/ gebreck van volck/ eñ aenslaghen der vyanden. Welcke advijsen den voorsz Cardinael eñ Bisschoppen (die wel de principaelste inden Raedt waren) luttel geacht hadden/ hem antwoordende: Sy wilden de Stadt met haer wit stocken(die de Raets-heeren aldaer tot een teecken haers

Cales ghewonnẽ vyde Fransoysen den achtsten Januarij/ Anno 1558.

't Schieten op Cales t'Antwerpẽ ghehoort.

Cales verlooren door te veel op de stercke te betrouwen.

1558. Ampts draghen) bewaren/ soo hy verbaert waere mocht t'huys komen/ eñ diergelijcke. Also wert Cales door versuym overweldight/ ende by compositie van die van binnen (als sy niet beter en mochten) overgelevert den achtsten Januarij 1558. stilo Romano, met conditien/ dat sy het leven souden behouden/ sonder ghewelt in haere persoonen te lijden. Haer ghelt ende goedt tot discretie vande Verwinders uyt te voeren/ de Inwoonders alle te vertrecken daer 't haer believen soude/ dies souden daer vijftich persoonen gevangen blijven/ die men daer soude uytkiesen: De Soldaten souden moeten in Enghelandt trecken/ sonder de huysen/ victalie/ munitie eñ gheschut te bederven/ verbergen/ ofte branden/ maer moesten al achterlaten/ 't welck geschiede. De Fransoysen trocke van daer op Guines den 13. Januarij/ alwaer binnen lagh Milord Greye een oudt Krijghsman/ met twaelf oft veerthien hondert Engelschen/ Walen/ ende Spaengiaerden/ met Mondragon een befaemt Capiteyn/ dien den Koningh Philips daer gesonden hadde. Waer vooren terstont geplant werden 35. stucken Gheschuts/ die in korten tijdt thien duysent scheuten schooten/ soo dat sy het bolwerck ende andere plaetsen soo doorboorden/ dat de plaetse totten storm ghenoech open was/ die men daer op den 20. Januarij met groote moordt over beyde zijden aen drie plaetsen dede/ wel vier ofte vijf hondert doot blijvende. Waer mede de bolwercke gewonnen zijnde/ vluchte den voornoemden Greye met de reste vande Soldaten op een principael Fort ende oudt Casteel daer binnen gelegen/ van waer sy begonnen te parlementeren/ eñ verdroegen de Soldaten te vertrecken met haer geweer/ maer haer Vaendelen/ victalie/ munitie/ eñ geschut moeste daer blijven. Grey ende de andere Capiteynen met de Edellieden souden gevangen blijven. Dit also volkomende/ hebben de Fransoysen die plaetse (als voor haer onnut) gheraseert. Hannes een Casteel/ sterck van gelegentheyt/ werdt mede vande Engelschen verlaten.

Conditien van Cales overgegevë.

Guines werdt oock beleghert/ beschoten eñ ingenomen.

Alsoo verlooren de Enghelschen in korte daghen/ 't ghene haer resteerde van haer Voor-vaders conquesten/ ende al dat sy in 't vaste Landt nu twee hondert ende elf Jaeren beseten hadden/ soo dat sy daer door geheel in haer Eylanden besloten werden. De Heere van Thermes werdt daer over Gouverneur ghemaeckt vande Fransoysen: Ende sy selve schrijven wel van twee ofte drie hondert groote stucken Gheschuts daer ghevonden te hebben/ behalven de victalie/ munitie van oorloge/ ende het rantsoen van de gevangenen.

In Engelandt werde op de eerste tijdinge groote ghereetschappe van volck ende schepen ghemaeckt om te assisteren/ maer sy en konden door het groot tempeest de Zee niet passeren/ voor datse tijdinghe hadden van 't verlies: Het welcke de Koninginne Maria alsoo ter herten gingh/ dat het een groote oorsake van haer doot was/ ende sterf den 17. November daer nae.

Koninginne Maria van Engelandt sterft den 17. November Anno 1558.

De Fransoysen namen oock het Casteel van Herbimont/ eñ Ardennes met gewelt in. Ende den Dolphijn van Vranckrijck troude Maria Stuard Koninginne van Schotlandt/ eenighe Dochter vanden lesten Koningh Jacob de Vijfde. Dit geschiede tot Parijs den 24. April Anno 1558. Op welcken tijdt de Hertoginne van Loreynen alder-eerst begonde aen beyde zijden van eenen Vrede te handelen tusschen de Koningen: Sy was een Dochter vanden Koningh van Denemercken Christiernus/ geboren vande Suster van Keyser Karel.

Koninginne van Schotlandt trout met de Dolphijn van Vranckrijck/ den 24. April.

Anno 1558. sterf den Heer Maximiliaen van Borgongien/ Heer van Beveren ende vander Vere/ Stadthouder van Hollandt/ Zeelandt/ Vrieslant eñ Utrecht/ ende in sijn plaetse is ghekomen den Prince van Orangien/ Willem van Nassouwen.

Tegen den Somer dede den Koning van Vranckrijck lichten ende opnemen in Duytslandt wel vier ofte vijf duysent Peerden/ ende 14. duysent Voetknechten/ onder 't beleydt vanden Hertogh van Lunenborgh. De Ritmeesters waeren Grombach/ Rijsbergh/ ende een vande Broeders vanden Landtgrave van Hessen/ eñ 't Voetvolck onder den Grave van Rocquedolf/ Reyrogh eñ anderen. Als dese in Loreynen ghemonstert waren/ soo zijn daer noch by gekomen den Hertoge van Guyse/ ende die van Nivers met de Fransoysen/ eñ belegherden Theonville ofte Diettenhove/ in Lutsenborgh op de Moselle ghelegen: Alwaer Pieter Quarebbe (een Edelman van Loven) Gouverneur was/ met ontrent achthien hondert Mannen. Den vijfden Junij begonsten sy met 35. stucken gheschuts de Stadt te beschieten. Den Grave van Hoorne dede sijn uyterste beste om met drie Vaendelen knechten daer binnen te gheraken/ maer hy wert altijts te rugge ghehouden. De Fransoysen continueerden haer schieten ende oock haer ondergraven/ tot dat sy sagen dat het tijdt om stormen was. Waer mede die van binnen ten lesten seer gesw{a}ckt zijnde/ ende geen verseeckeringhe van ontset hebbende/ ghedwonghen waeren tot een bespreck te komen. Ende den 22. Junij Anno 1558. hebben sy de Stadt over-ghelevert. De Soldaten souden uyt-trecken met Rappier ende Pongiaert/ de Ruyters met haer Wapenen/ ende de Borgers met alle 't gene dat sy mede dragen konden. Daer bleven veel Fransoysen doot/ onder andere groote Heeren/ den Marreschalck Pierre Strossy/ die met een musket in sijn borst gheschoten werdt/ sprekende met den Hertoghe van Guyse/ die sijn handt op sijn schouderen hadde ligghen. Aldus werdt de stercke Stadt Diettenhove verlooren/ 't welck men meest toeschreef de kleyne authoriteyt die den Gouverneur Quarebbe over sijn volck hadde/ als wesende maer een ghemeyn Edelman uyt Brabandt. 1558.

Theonville belegert ende gewonnë by de Fransoysen/ den 22. Junij/ 1558.

Terwijle dit in Lutzenborgh gheschiede/ hadde den Maerschalck van Termes/ Gouverneur van Cales/ een deel volcx vande omliggende garnisoenen ende andersins vergadert/ tot ontrent acht duysent te Voet/ eñ vijfthien-hondert te Peerde/ met seecker getal van Geschut. Dese trock na Vlaenderen/ ende passeerde de Riviere Ha/ alwaer een deel Boeren gheslaghen werden/ die hem meynden de passagie te beletten. Trock voorts voorby Grevelinghen ende Borborgh/ eñ quam voor Duynkercken/ een Stadt gelegen aende Zee/ alwaer hy op de Zee-duynen sijn geschut plante/ eñ beschoot van daer de Stadt/ ende terwijle de Borgers parlementeerden om de Stadt over te leveren/ hebbende gheen Garnisoen binnen/ werden sy vande Fransoysen besprongen ende ghewonnen/ jammerlijck gheplondert/ ende ten lesten verbrant. Daer na trocke sy op Bergen S. Wynox/ dat sy oock plonderden ende branden: Ende voorts alle het Landt door tot by Nieupoort.

Duynkercken belegert/ geplondert/ eñ verbrant.

Bergen S. Wynox gheplondert eñ verbrandt.

Koningh Philips tot Brussel hoorende/ hoe dat hy verrast was vande Fransoysen/ soo wel in Lutzenborgh als in Vlaenderen/ vergaderde hy oock van alle kanten sijn Krijghs-volck/ ende sondt den Hertoghe van Savoyen/ sijnen Veldt-overste Generael/ nae het Graefschap van Namen/ om den Hertogh van Guyse aldaer te wederstaen: Ende nae Vlaenderen sondt hy den Grave van Egmondt Prince van Gavre met volle macht/ om daer oock toe te sien/ eer datter meer machts by den Heere van Termes quame. Met desen last heeft Egmondt 't volck uyt de Garnisoenen daer omtrent ghelicht/ zijnde gheassisteert met den Heer van Bingincourt Veldt-Maerschalck. Als nu by hem noch andere ghesonden werden/ uyt den Legher vanden Hertogh van Savoyen/ ende hy nu sterck was acht oft thien duysent te Voete/ ende meer dan twee duysent Peerden/ behalven vele verdreven Landt-lieden die by hem gekomen waeren/ so trock hy na sijnen vyandt/ die alreede (vreesende sijn komste) was op den aftocht/ ende op een half mijle ontrent Grevelingen in een stercke plaetse ghelogeert/ alwaer Egmont hem quam besoecken. Thermes voelende dat hy te onsterck was in syn vyanden Landt/ resolveerde uyt Vlaenderen te vertrecken nae Cales/ ende dat 's anderdaeghs langhs de strande ofte Zee-cant/ als het leegh water soude wesen: Als nu de Zee afghe-loopen was/ geboot hy 't vyer inde stadt van Duynkercken te steken/ ende alsoo te vertrecken. Hy passeerde het Rivierken de Ha/ beneden de Stadt Grevelinghen: Het welcke Egmont/ Bingincourt/ den

Hertog van Savoyen gesonden na Namen/ eñ de Grave vã Egmont na Vlaenderen/ teghen de Fransoysen.

1558.

Marquis van Renti/ den Grave van Reux/ Moerbeke/ Momchousen/ Fontaynes/ Niewerleet, ende andere ghewaer wordende/ resolveerden hem den wegh te ondergaen/ ende haer eerst den buyt te ontweldighen/ op dat sy geenen lust souden hebben meer in Vlaenderen te komē/ doende contrarie het spreeckwoordt/ datmen behoorde den wech-treckenden vyandt een gulde brugghe te maken/ over-sulcx soo trocken sy over de Riviere Ha boven Grevelinghe/ sonder Gheschut by haer te hebben.

Den Maerschalck van Thermes merckende datmen hem wilde aentasten/ ordineerde sijn slaghordene op 't alder-vorderlijckste/ te weten/ tegen het Zuyden/ alwaer hy de Sandt-duynen hadde, heeft hy alle sijn wagenen/ bagagie ende roof ghestelt: Aen d'ander zijde teghent Noorden hadde hy de Zee, van achteren hadde hy het Rivierken de Ha/ so datmen hem niet dan van vooren konde bespringhen/ ende voor hem stelde hy acht groote Colubrijnen ofte stucken Gheschuts/ ende noch drie Falconetten/ sijn Peerdevolck tusschen beyde/ ende over elcke zijde van dien seecker ghetal van Gascoensche Archebusiers/ achter stondt het Krijghs-volck met de Spiessen/ soo Duytschen als Fransoysen.

Een Veldt-slagh tot Grevelingē/ onder 't beleydt vanden Grave van Egmondt/ dē 13. Julij/ Anno 1558.

Hier tegen ordineerde Egmont vijf hoopen Peerden/ waer van de drie lichte Peerden waeren/ om den aenval te doen. Den hoop op de rechte zijde voerde den Grave van Pontenals/ ende dien op de slincke zijde Don Henrico Henriques: hy selve wilde den middelsten aenvoeren. Den vierden hoop Peerden waren de swarte Ruyters Duytschen: Den vijfden hoop was vande Nederlandtsche Benden/ elck onder haer eyghen Hoofden: Achter volghde het Voet-volck/ soo Nederlandtsche Hooghduytsche als Spaengiaerden/ aengevoert van haer Colonellen/ als Bingincourt/ Monichuysen/ Don Loys de Carabagial/ ende van anderen.

Op dese maniere heeft den Grave van Egmont den 13. Julij/ de Fransoysen met eenen kloecken moet aenghevallen/ met treffelijcke woorden sijn volck vermanende. De Fransoysen/ die ghestadich op haer tegen-weer bereyt stonden/ ontfingense vromelijck/ ende lieten haer Geschut onder haer Vyanden afgaen/ doende groote schade: Onder anderen werdt Egmonts Peert onder hem geschoten/ maer dies niet teghenstaende viel hy met sijn volck henlieden aen/ ende quamen manlijck (midts dat de plaetse breedt ende effen op 't zandt was) handt tot handt/ Man voor Man/ Peerden teghen Peerden/ slagh-ordenen teghen slagh-ordenen/ dat in langen tijdt te vooren niet veel gesien en is. Maer de Borgoensche kregen een onvoorsien voordeel van sommighe Enghelsche Schepen vande Koninginne/ die van Dover/ om de passagie te bevrijden/ af ende toe voeren/ midtsgaders oock om de Fransoysen te beletten den buyt van Duynkercken wegh te voeren te water. Dese waeren meest kleyne schepen/ onder den Vice-Admirael Malin/ de welcke uyt der Zee dit siende/ quam met sijn kleynste schepen soo na aenden strande als hy konde/ ende schoot op de Fransoysen menichte van klooten/ maer midts dat sy noch verre van Lande waren/ konden geen groote schade doen/ eñ feylde oock dickmaels/ waer door hy menichmael onder de Borgoensche was treffende. Maer dese aenvechtinge nochtans dede den Fransoysen so veel den moet sincken/ als het den Borgoenschen den selven vermeerderden: Daer en tusschen hadde Egmondt een deel Duydtsche Ruyteren ter zijden uyt gesonden/ bedecktelijck by de Duynen/ die de Fransche Peerden ter zijden in 't Suyden besprongen: soo dat ten lesten het Fransch Peerde-volck (zijnde meest Edellieden ende wel ghemonteert) het perijckel merckende/ begosten te wijcken. Het welck den Borgoenschen noch harder dede aendringen/ eñ den Fransoysen inde vlucht drijven/ eerst het Peerdevolck/ eñ daer nae het Voet-volck/ tot grooter eeren van de Borgoenschen/ insonderheydt van de lichte Peerden/ eñ meest vanden Grave van Egmont/ die hem daer niet alleene toonde wijs ende voorsichtich/ maer oock stout ende vroom/ ghelijck oock de andere Hoofden deden/ als Bingincourt/ den Marquis van Renti/ den Grave van Reux/ Don Henrico Henriques/ den Grave van Pontenals/ den Heere van Fonteynes/ Don Loys de Carabagial met sijn Spaengiaerden/ oock Monichhuysen met sijn Duytschen. Vander Fransoysen zijde werde den Maerschalck van Thermes van velen beschuldicht/ dat hy niet des avondts te vooren vertrocken was: maer het scheen dat hy last hadde tot Duynkercke te blijven hem aldaer te versterken/ ende meer hulpe te verwachten/ behalven oock dat hy op sijn voordeel was/ ende alleen teghen-weer hadde te bieden/ zijnde gheen drie mijlen van Cales/ ende seer goede Soldaten by hem hebbende/ waer door hy meende dat hem niemandt krencken mochte: Men achte dat daer op de plaetse ontrent vijfthien-hondert doot bleven/ sonder die verdroncken ende inde vlucht van de Boeren verslaghen werden/ vele bleven daer ghevangen/ als den Veldt-overste de Maerschalck van Thermes/ Gouverneur van Cales, seer ghequetst wesende/ de Heeren van Senerpont, van Annibalt/ Villebon/ Morvilliers/ Chaulis/ ende andere. Het Gheschut/ Vaendelen, ende den buyt werde al ghenomen. Vande Borgoensche bleven oock wel drie ofte vier hondert doodt/ onder anderen den Heere van Pelu. Dese Victorie vermeerderde de eere van Koningh Philips ende vande Borgoensche seer/ toonende met der daet dat sy de Fransoysen alomme in 't Veldt te kloeck waeren. Duynkercke ende Wynocrberge werden weder gekregen.

Engelsche schepen onder Malin/ helpen tot de Victorie.

Maer dese Heerlijcke Victorie werdt den Grave van Egmont van sijn afgonstige seer benijt/ namelijck by den Hertoghe van Alba ende meer andere Spaengiaerden/ als bleeck, by dat naemaels onder de Articulen van sijn Crimineel Proces/ hem te laste ghelevdt wert/ dat hy buyten noodt/ den vyandt vertreckende/ op eyghene authoriteyt slagh ghelevert/ ende also des Konings Landen eñ Volck gewaecht hadde. Want also hem alsdoen 't selve vanden Hertogh van Alba verweten werdt/ antwoorde hem de Grave van Egmont: Soo de Spaensche inde Nederlanden soo vele te verliesen hadden als sy lieden/ soo souden sy sulcx wel goedt vinden, &c.

Ontrent dese tijdt ruste de Koninginne Maria van Enghelandt een groote Vlote Oorlogh-schepen ter Zee/ onder haeren Admirael den Lord Klinton. Ende uyt krachte van den Tractate tusschen Nederlandt ende Engelandt ghemaeckt/ oock om dat de Koninginne een Regiment Duytschen in Nederlandt hiel/ onder den Heer Willem Pickerin/ een gheschickt Enghelsch Ridder/ soo sonden de Nederlanders nae Enghelandt tot dese Vlote twintich oft twee en twintich groote Schepen/ ter Oorloghe wel gherust/ ende van als wel versien/ daer Admirael op was den Heere van Wackene ende Capelle/ Vice-Admirael onder den Grave van Hoorne/ ende met hem den Heer van Kruyningen/ ende andere Nederlanders met veel Krijgs-volcks. Dese twee Vloten voeren t'samen na Bretangien eñ de Kusten aldaer/ ende den 29. Julij stelden sy tot Conquet haer Krijgsvolck aen 't Landt, branden het Landt rondt-omme wijt ende breedt af/ doende groote schade/ maer den Heere van Kersimont/ vergadert hebbende een deel Edelmans ende ander volck daer omtrent/ sloegh op vier Vaendelen Nederlanders/ die te diepe in 't Landt waeren ghetrocken meenende gevolgt te wesen van de Enghelschen/ die t'schepe waren ghekeert op de tijdinghe vander Fransoysen komste/ soo datter veel vande Nederlanders doodt ende ghevangen bleven: midts welcke de Vlote wederomme keerde sonder yet anders uyt te rechten/ ofte datmen seeckerlijck konde weten haer principael voornemen.

Enghelsche ende Nederlantsche Armade vaert na Conquet onder den Vice-Admirael/ den Heer van Wackene/ Capelle ende den Heer vā Kruyningē/ dē 29. Julij/ Anno 1558.

In Augusto vergaderden beyde de Koninghen haer volck ende macht/ niet teghenstaende datmen door den Prince van Orangien bedectelick met den ghevanghen Connestabel van Vranckrijck ende Maerschalck van S. Andre/ van Pays tracteerde. Den Koningh Philips troch den 21. Augusti uyt Atrecht nae sijnen Legher omtrent Dorlens/ die sterck was dertich duysent te Voete/ ende 14. duysent Peerden/ daer onder waeren veel Hoogh-duytschen onder de Hertoghen van Bruynswijck/ Erich ende

Twee machtighe groote Leghers by Dorlens.

1558. Ernest/ den Hertogh van Holst/ de Graven van Swartsenborgh/ van Mansvelt/ van Rennebergh/ ende meer andere. Daer lieten hen doen by den Koningh vinden uyt Italien/ behalven den Hertogh van Savoyen/ Emanuel Philibert/ Stadthouder Generael vanden Koningh/ den Hertogh van Parma ende Piacenza/ den Hertogh van Seminara/ den Prince van Sulmona/ den Hertogh van Atry/ de Graven van Policastro/ van Bagin/ van Landi/ ende den Heere Ascanio della Cornia. Van Spaengiaerden waeren daer/ de Hertoghen van Alba/ van Arcos/ van Francavilla/ van Villhermosa/ de Marckgraven van Balanga/ de Aguillar/ de Graven van Fonsalida ende van Melito/ &c. Van de Nederlanders waeren daer/ Willem van Nassouwen Prince van Orangien/ Lamoral Grave van Egmont/ den Hertogh van Arschot/ de Marcgraven van Berghen/ van Renty/ de Graven van Hoorne/ van Arenbergh/ van Bossu/ van Meghen/ van Ligni/ van Reux/ van Hooghstraten/ de Heeren van Montigni/ van Barlaymont/ van Glayon/ ende meer anderen.

Edeldom in 't Legher vanden Koningh van Spaengien.

Den Koningh van Vranckrijck hadde oock eenen gheweldighen Legher versamelt ende gheslaghen tot Pierrepont/ meest bestaende van Duytschen/ Switsers/ ende eenige Italianen: De Duytschen alleen waren wel acht duysent Peerden. In desen Legher quam den Koningh Henrick op den achtsten Augusti/ vergeselschapt met den Koningh van Navarra/ den Hertogh van Montpencier/ den Hertogh van Guise Stadthouder ofte Veldt-Overste generael des Koninghs/ de Hertoghen van Lottringhe/ van Nevers/ van Nemours/ van Aumale/ van Bouillon/ al Fransche Heeren: de vreemde waren Hertogh Hans Willem van Sassen/ tweede Sone van Hertogh Hans Frederick die Keurvorst was/ den Hertogh van Lunenborgh/ een Soone vanden Lantgrave van Hessen/ de Princen van Ferrara ende van Salerna/ den Hertoge van Sommia/ ende meer andere Marckgraven/ Graven ende Heeren/ die te langh souden vallen om te verhalen. Met desen Leger quam hy tot by Amiens/ ende daer passeerde hy de Riviere de Somme/ ende sloeghen daer neder teghen de Borgoenschen/ die oock laghen ghesterckt langhs het water Authie. Tusschen beyde dese Leghers werde dickwils ghescharmutseert: Maer de Fransoysen als noch ghedenckende de twee nederlaghen die sy onlangs ghehadt hadden/ laghen meest begraven/ ende en dorsten niet avontueren. De groote macht over beyde zijden van twee soo machtighe Koningen/ die daer selfs in persoone waeren/ hiel de selve beyde stille ende in een ontsagh: ende overlegghende de groote schade die sy malkanderen souden aendoen/ soo sy tot eenen Veldtslagh gekomen hadden/ ende dat ten wederzijde haere macht principalijck was bestaende in vreemde Natien/ insonderheydt van Hooghduytschen/ soo veroorsaeckte 't selve dies te meer de genegentheden van beyde de voorsz Koningen om tot Vrede te verstaen.

Edeldom in 't Legher des Koninghs van Vranckrijck/ den achtsten Augusti.

Over-sulcks soo werdter over beyde zijden een plaetse ghekoren/ te weten/ de Abdije van Corcamp/ niet verre van daer/ om de handelinghe van Vrede te beproeven: alwaer tot den voorsz eynde verschenen in October/ vanden Koningh van Spaengiens weghen/ den Hertoghe van Alba/ den Prince van Orangien/ Rigomes de Silva/ Anthonis Perrenot/ Bisschop van Atrecht/ Doctor Viglius van Swichem President. Van Vranckrijcx weghen/ den Cardinael van Lottringhen/ Anne van Montmorency Connestabel van Vranckrijck/ Jacques de Albon Maerschalck van S. Andries/ die beyde (midts betalende Rantsoen) los ghelaten waeren/ Jan de Morvilliers Bisschop van Orleans/ Claude de l'Aubespin Secretaris: by dese Ghedeputeerden vondt haer oock/ als gheallieerde van beyde zijden/ de Hertoginne van Lorraynen/ met haeren Sone den jonghen Hertoghe. Hier-en-tusschen/ ende op goede hoope van Vrede/ begosten beyde de Koninghen allenskens haer Leghers te verminderen/ ende de selve vanden anderen te leyden/ ende haer volck af te dancken in November.

Handel van Pays/ 1558.

Gecommitteerde over de Vrede met Vranckrijck/ Anno 1559.

Terwijle de Gedeputeerden van beyde zijden handelden/ ende bykans een Houwelijck ghesloten hadden/ tusschen des Koninghs oudtste Dochter ende Don Karolo den Prince van Spaengien/ ende tusschen des Koninghs van Vranckrijcx Suster ende den Hertogh van Savoyen/ ende alsoo tot een Accoordt schenen te komen/ soo en ontbrack daer anders niet/ dan de Koninginne van Enghelandt te vreden te stellen/ die door haere Ambassadeurs seer drongh om Cales wederom te hebben/ sonder welcke den Koningh Philips tot gheenen Vrede oock en wilde verstaen. Dan alsoo de Koninginne Maria/ des Konings Huysvrouwe/ hier over/ den 17. Nov. 1558. quam te sterven (als sy vijf Jaren geregneert hadde) sonder kinderen: soo is door desselfs doodt den Vrede wel twee Maenden verachtert. 1558.

De doodt vande Koninginne Maria van Engelandt/ den 17. Novembris/ Anno 1558.

Dese Koninginne Maria was een goede Vrouwe/ maer zijnde opghevoedt in haedt ende nijdt/ soo om 't scheyden van het Houwelijck tusschen haer Vader ende Moeder/ als om de Religie/ heeft haer oorsaecke ghegheven om veel bloedts in haer tijden te storten.

Nae haer doodt werdt haer suster Elisabeth Koninginne/ die gheboren is van Anna Bollain/ Dochter van Thomas Bollain/ Grave van Wilschire. Dan alsoo meest alle Histori-schrijvers van onse tijden/ sonder fondament/ oft uyt nijdicheydt/ oft door quade onderrechtinghe/ vele dingen geschreven hebben/ streckende tot oneere vande voornoemde Coninginne Anna van Bollain: Soo heeft my goet gedocht de gelegentheydt van dien/ als oock van de verscheyden Houwelijcken van Koningh Henrick den achtsten/ nae de waerheydt alhier in 't kort te verhalen.

Elisabeth wordt Koninginne in Engelandt/ den 17. Novembris/ Anno 1558.

't Is kennelijck/ dat meer als hondert ende dertich Jaren gheleden/ in Enghelandt twee Huysen/ van Lancaster ende Jorck/ langhe ghestreden hebben/ ende veel bloedts ghestortet om de Kroone/ ende dat de voorsz twee Huysen inden Jaere 1486. by Houwelijck vereenight zijn/ daer uyt als ontwijffelicke Erve ghesproten is Koningh Hendrick den achtsten met syn Susters: dese hadde eenen ouder Broeder Arthur/ die jongh ghetrouwt gheweest hadde met Katharina/ een dochter van Ferdinandus Koningh van Castilien/ ende Suster van Keyser Karel de vijfden Moeder/ ende sonder kinderen ghestorven was: ende om niet te scheyden vande groote Douwarije/ soo worde gheaccordeert/ dat Henrick trouwen soude/ met des Paus dispensatien/ die naeghelaten Weduwe van syn overleden broeder Arthur: van welck Houwelijck is gheboren Anno 1516. de voorsz Maria: ende alsoo het ghebeurde datter op een tijdt ghehandelt werde om de voorsz Maria met den Keyser Karel te Houwelijcken/ soo werdter ghevraeght of sy wettelijck waere: 't welck in Enghelandt waer-ghenomen is/ principaelijck by eenen hoogh-moedigen Cardinael Thomas Wolsey (die seer quaet Keysers was) die uyt saecke van dien den Koning inplante een ongerustheyt van Conscientie: Ende is de saecke ten lesten soo verre ghebracht/ dat den Koningh/ die nu eenighen afkeer van de Koninginne ghenomen hadde/ nae Roome sondt aen den Paus om een Echt-scheydinghe te doen/ ende hem te dispenseren een ander Vrouwe te moghen trouwen. Oock werde Thomas Crammer/ naemaels Eertsbisschop van Cantelbergh/ met sommige anderen ghesonden aende Universiteyten ofte hooge Scholen van Duytslandt ende Vranckrijck/ om haer opinie over de voorsz questie ende Echtscheydinge te verstaen/ die alle te samen resolveerden conform de meyninge vanden Koningh. Den Paus Clement den Sevensten/ scheen geneyght te zijn om 's Koninghs Houwelijck te scheyden/ ende hadde alreede Anno vijfthien-hondert neghen en twintich/ een Bulle vande Echt-scheydinghe in Enghelandt ghesonden met den Cardinael Campegius, die met den voorsz Cardinael Wolsey in Enghelandt die sake souden nae 's Koninghs sin determineren/ volgende een toeseggínghe des Paus/ aenden Koningh van Vranckrijck ghedaen/ ter instantie vanden Koningh van Enghelandt: maer alsoo daer nae den

Twee Huysen strijden om de Kroone in Engelandt/ ende vereenighen in Koningh Henrick de achtste.

Henrick de Achtste/ soeckt te scheyden van syn Wijf/ om dat sy syns Broeders gheweest was.

1536.

den Paus Clement in meerder vriendtschappe met den Keyser ghetreden was/ dien die schande van sijn Moeye seer ter herten gingh/ soo veranderde hy van sinne, ende uyt ontsagh vanden Keyser dede hy de voorschreve Bulle weder verbranden, te meer ende te eer/ als daer-en-tusschen den Koningh verliefde op de voorschreve Anna Bollain. Dese Anna was een Dochter vanden voorschreven Thomas Grave van Wilschire, die vele ende lange Ambassaden bedient hadde, in Nederlandt ende elders, ende hadde dese Dochter tot staet-Joffrouwe besteedt by des Koninghs Suster/ die inden Jaere 1514. troude Loys de Twaelfde van dien name Koningh van Vranckrijck, ende hoe wel nae de afsijvicheydt vanden selven Koningh, de Koninginne Weduwe weder keerde in Enghelandt, soo bleef even wel de voorsz Anna Boullain in Vranckrijck, eerst by de Koninginne Claude, ende daer nae by de Koninginne van Navarra, met de welcke sy is ghekomen op de t'samen-spreeckinghe vande twee Koninghen tot Calis ende Bolonien, alwaer sy van Koningh Henrick gesien zijnde hem soo wel beviel, dat hy niet en ruste voor dat hy haer in Enghelandt kreegh ende troude: sy was een fraey ghestreckt ende wel ghemaeckt persoon, wel opgebrocht, die wonderlijcken wiste te leven, minnelijck, ende bevallijck van wesen, ende alle Musijcke verstaende.

Historie van Anna Bollain Coninginne van Engelandt.

Dese ghesintheyt des Koninghs was den voorsz Cardinael Wolsey seer suspect, om dat dese Anna ghewoont hadde by de Koninginne van Navarra, die men seyde de Luthersche Religie gunstich te wesen, waeromme hy nae Roomen schreef/ ende den Paus daer van verwittichde.

Cardinael Wolsey, Thomas Morus/ Steven Gardiner/ en Thomas Cromwel/ groote bewinthebbers in Engelant.

Desen kloecken Cardinael hadde oock kloecke gheleerde ende dappere Dienaers onder hem, als Thomas Morus/ Steven Gardiner, ende Thomas Cramwel/ die hy brochte in Koninghs dienste/ die welcke (midts dat sy lieden van grooten bedrijve in Enghelandt gheweest zijn/ ende van verscheyden humeuren) wy hier noemen. Gardiner met sommighe andere soliciteerde te Roome de voorsz Echtscheydinghe: Dan merckende veranderinghe van resolutie in 't Hof vanden Paus/ schreef dat den Koningh ghetrouwelijck over/ die vernam dat sulcx uyt het schrijven vanden Cardinael Wolsey quam/ daer over hy seer ghestoort werdt jeghens den voornoemden Cardinael/ den welcken hy ghelast heeft uyt het Hof te vertrecken: maer naemaels wederom te Hove ontboden zijnde/ ende wetende des Koningh gramschap een bode des doodts te wesen/ is sieckelijck zijnde by den wegh ghestorven, niet sonder suspicie van eyghen fortsighe doodt: zijnde in sijn leven gheweest een kloeck/ heerlijck, ende grootmoedich Cardinael/ die in etlijcke Jaeren het Koninghrijck ghenoech alleen gheregeert hadde: hy was soo hoogh-moedich/ dat hy op 's Koninghs Munte sijns Naems Letteren en Cardinaels Hoet neffens de Wapenen dede slaen, ende schreef in sijn Brieven ende Instrumenten/ Ego & Rex meus, dat is/ ick ende mijnen Koningh: Hy boude oock twee Koninghlijcke Pallaysen/ passerende in kostelijckheyt des Konings Huysen/ als noch te sien zijn/ te weté/ het Pallays tot Westminster, en Hampton-Court/ oock een Koninghlijcke Sepulture van ghegoten koper/ noch onvolmaeckt wesende.

Paus Clement verklaert Koningh Henrick de achtste Houwelijck wettigh.

Den Paus Clement het advijs vanden Cardinael Wolsey ter herten ghenomen hebbende, verklaerde 's Konings Houwelijck met sijn Spaensche Huysvrouwe wettich: den Koningh daer tegen met authoriteyt van sijn Geestelijckheyt ende Ryer Parlement conform/ de uytsprake vande voorsz Universiteyten/ verklaerde 't selve onwettich/ ende troude de voorsz Anna Boullain/ ende heeftse seer solemnelijcken doen kroonen als Koninginne: Dese heeft hem gebaert den sevenden September/ Anno 1533. een Dochter Elisabeth/ die hy op den solemnelen Doop-dagh openlijck dede uyt-roepen als Princesse ende Erfghename vande Kroone/ by ghebreck van wettige Sonen/ ende daer van de voorsz Maria (als onwettich zijnde) onterbende.

Den Koningh Henrick verstoort zijnde over 's Paus sententie om veel redenen, heeft hem selven uyt het Pausselijcke ghebiedt ontrocken, oock mede sijn Rijck, alwaer de Pausen veel meerder authoriteyts pretendeerden dan in andere Landen, ende heeft hem ghe intituleert Hooft vande Kercken in sijn Rijcke ende over sijn Gheestelijckheydt, den Paus uytsluytende, soo wel van alle Gheestelijcke als Weereldtlijcke gepretendeerde Jurisdictie. Hier door verkreeghen die vande Ghereformeerde Religie eenighe vrijheydt, daer dese Koninginne Anna, den voorschreven Crammer en den voorschreve Cromwel seer toe hielpen, welcken Cromwel ghemaeckt is gheweest Grave van Esser, ende nae Bewaerder vanden privaten Zeghel als Cancelier, by den welcken meest het beleydt vande Regeringhe besionde: daer teghen hem secretelijcken stelden den voorschreven Thomas Morus doen Cancelier, ende Gardiner die Bisschop van Winchester was, met sommige andere.

Koningh Henrick de achtste verstoort zijnde scheyt van sijn Wijf ende troue Anna Bollain ende neemt Pauslijcke authoriteyt op hem.

Ende alsoo den Koningh, door sijn voorsz voornemen ende bestaen, de grootste Potentaten, als den Paus ende Keyser/ tot vyanden ghemaeckt hadde, ende dat de selve daer over hem dreychden, soo moeste hy voorraedt van ghelde versorghen: waeromme daer besloten werdt der Kloosteren goeden aen te tasten/ de selve te verkoopen ende tot ghelde te brenghen, ende 't selve jeghens den aenstaenden noodt te ghebruycken, welcken raedt meest den voorschreven Cromwel ende de Koninginne toe-geschreven worden: In voeghen dat den Koningh verstoorde alle de Cloosteren ghcheel Enghelandt door, ende nam alle haer goederen nae hem, den Monicken ende Nonnen ordinerende behoorlijcke alimentatie ofte onderhoudt haer leven langh, maer de Bisschoppen ende Weereldtsche Priesteren liet hy in haer wesen/ ende verkoor die selfs. Ende om sijn voornemen te beter uyt te voeren ende staende te houden, heeft hy liberalijcken veel vande voorsz goederen verschoncken ende goeden koop verkocht aen Edelen ende anderen Persoonen om 't selfde met hem te helpen verweeren ende beschermen teghen alle Opposanten. Maltende oock/ by authoriteyt van sijn Ryer Parlement ofte Ryer Staten, scherpe statuyten/ als dat het Crimen læsæ Majestatis soude wesen/ te segghen ende te houden staende, dat den Koningh in Engelandt niet soude zijn het Opper-hooft vande Kercke/ ende Heerscher over sijn Geestelijckheydt/ ende dat sijn Echt-scheydinghe ende tweede Houwelick niet wettelick soude wesen.

Den Coningh van Engelandt ghedrongen zijnde tast aen der Cloosteren goeden.

Bloedighe Wetten in Engelandt ende wreedelijck ghe-executeert.

Hy sochte mede Conferentie met de Protestanten van Duytslandt over de diversiteyt van Religie/ ende mede dat sy sijn Echt-scheydinghe souden goedt vinden, dat sy soo lichtelijck niet doen wilden/ alsoo Johannes Sleydanus schrijft, maer sy ordonneerden een treffelijcke Legaetschap naer Enghelandt te seynden, mede nae Koninghs versoeck/ gheleerde Mannen, om met sijn gheleerde te confereren/ daer toe ghenaemt waren/ Philippus Melanthon, Bucerus ende Georgius Draco: dan alsoo den Koningh daer-en-tusschen sijn Koninginne Anna, die dat stuck meest voorderde, hadde doen onthalsen/ hebben sy de bestemde Legatie niet ghesonden, merckende des Coninghs groote ongestadicheydt: want hy maeckte ende statueerde oock eenighe Artijckelen, noopende reformatie in de Roomsche Catholijcksche Religie/ niet conform de reformatie van de Protestanten Duytsche Vorsten in veel deelen/ die hy wilde strenghelijck op pene van brande (als Ketters) ghehouden hebben. Hier over werden veel Abten, Monicken ende andere/ als Verraders ghedoodt, ende andere volck om de Ghereformeerde Religie verbrandt, soo datter op eenen dagh drie als Luthersche verbrandt/ ende drie ander om des Paus authoriteyt voorghestaen te hebben/ ghedoodt werden. Daer ten lesten oock onder zijn gheweest den Bisschop van Rochester Fisserus, ende Thomas Morus Cancelier/ die met sommighe anderen niet en wilden den Coningh voor het Hooft van der Kercken bekennen, noch Parlements statuyten dies aengaende, noch des Coninghs Houwelijck toestaen. Morus om

sijn

sijn opinie op 't voorsz stuck niet te verklaren / hadde sijn Canceliers ampt afgeleyt ende overgegeven / maer ghelijckewel ghevanghen ghestelt zijnde / was ghedronghen sijn ghevoelen te segghen / ende alsoo hy alle 't selve niet en begeerde te erkennen noch toe te staen / soo werdt hy met Fisserus onthooft / den 22. Junij 1535. zijnde beyde groote verbolghers gheweest vande Ghereformeerden / ende te vooren oorsake dat den Koningh eenen Boeck tegen Martinus Luther gheschreven hadde / daer over hem den Paus Clement een gulde ghewijde Roose sondt / ende den Tytel gaf van Beschermer des Gheloofs, welcken Tytel die Koninghen aldaer zedert altydts gebruyckt hebben.

Thomas Morus eñ Fisserus onthooft / Anno 1535.

Hadden den Coning doē eenen Boeck tegē Luther schrijven.

Gardiner den Bisschop van Winchester wiste hem beter te veynsen / ende hem in 's Koninghs gratie te houden / ende nochtans bedectelijck ende onder de handt des Koninghs voorstel te wederstaen / ende hem te wreecken van sijn wederpartyen / als eerst over de Koninginne / daer nae over Cromwel / ten derden aenden Eertz-bisschop Crammer / ten tijden vande Koninginne Maria / de welcke niet teghenstaende dat hy de Ghereformeerde Religie afghegaen was / nochtans door toedoen vanden voornoemden Gardiner die doen Cancelier was moeste branden / waer over Crammer hem weder-riep / ende in 't vyer levende staende / dede hy sijn handt / die sulcx uyt swackheydt onderteyckent hadde / eerst verbranden. Ten selven tyde trachte den voornoemden Gardiner oock dese Koninginne Elisabeth ter doodt te brenghen / maer en konde 't selve niet wel te weghe brenghen : doch soo bleef dese selvighe Koninginne soo langhe inden Thoren ghevangen sitten dat hy sterf.

Gardiner / Bisschop vā Winchester / wrake over de Conninginne Anna / over Cromwel / over dē Eertz-bisschop Cramwel / ende over dese Conninginne Elisabeth.

De Koninginne Anna / wesende een kloecke Vrouwe ende der Protestanten Religie toe-ghedaen / was oock seer inde goede gratie vanden Koningh haeren Man / by welcken midden sy daghelicx wat vorderde tot de Reformatie / met soo goeden oprechten yver / dat sy seyde den dagh verlooren te hebben ende qualijck besteedt / wanneer sy niet goedts voor de Protestanten by den Koningh ghevordert hadde : In voeghen dat Enghelandt hem noch hedensdaeghs beroemt / de Ghereformeerde Religie ontfanghen te hebben van de voornoemde Koninginne Anna Bollain / ende dat de selve by haer Dochter Koninginne Elisabeth in volkomen ghebruyck is ghebrocht. Ende alsoo sulcx in dien tijden ghenoech het odieuste ofte hatichste stuck was / principalijck daer by ghevoeght het verstooren van alle Cloosteren / het aentasten van haer goederen / soo behaelde sy daer door veel Vyanden / principalijck van alle de Hovelinghen / dien de voorighe Spaensche Koninginne ende haer Dochter toeghedaen waren gheweest. Dese hebben secretelijcken oorsaecke ghesocht om haer te verdrucken / principalijck als sy saghen dat des Koninghs hittichste liefde over begost te gaen / ende dat hy een jonge Joffrouwe Jana Seymers begonde te besinnen : soo hebben sy over sulcx den Koningh in een jaloersheyt ghebrocht / midts de groote vryheydt ende familiariteyt / die onbedachtelijck dese Koninginne ghebruyckte met haren eygen Broeder ende sommighe anderen : Waer door sy lieden den Koningh soo seer hebben ontsteldt / ende van haer verbreemt dat sy dese ongeluckige Koninginne daer over haer process ghemaeckt / ende ten lesten oock ter doodt ghebracht hebben / tot haren grooten onschult / als uyt het naevolghende verhael verstaen sal konnen worden / 't welck wy ghetrocken hebben uyt seeckere Rijme / gheschreven by een Fransoys Edelman / Antoni de Crispin / Heere de Miherve / die ten selven tijde in Enghelandt was / ende in den Jare 1536. de voorschreven geschiedenissen ghesien / ghehoort / ende de selve onpartijdigh by sijne voorsz Rijmen beschreven heeft.

Historie eñ doodt vande Conninginne Anna Bollain.

Desen Edelman verhaeldt / dat seeckeren Raedtsheere sijn Suster strafte over haer lichtveerdicheyt die sy te Hove mochte begaen hebben / de welcke (haer ontschuldighende) seyde / dat de Koninginne selve wel grooter lichtveerdicheyt gebruyckte / acces ghevende verscheyden Edelen hare familiaren op onbehoorlijcke stonden / daer onder sy noemde des Koninginne broeder Joris Heere van Rochefort / de Heeren Norrisch / Weston / Brurton / ende eenen Edelman Marcus Smeton ghenaemt / zijnde een Musicien / ende meer anderen / al Edelen van der Koninginne Kamer. Daer by voeghende / dat den voorsz Marcus noch wel meer soude moghen segghen : Al 't welcke by des voorsz Koninginnes vyanden den Koningh ten quaetsten over-gedragen zijnde / is hy daer door in groote jaloersheydt ontsteken : ende alsoo op Mey-dagh 1536. een Tornoyspel tot Grenewiche ghehouden werde / is den Koningh van daer vertrocken subytelijck / ende heeft dese boven-ghenoemde Heeren doen vanghen : ende alsoo den Joncker Norrisch seer familiaer by den Koningh was / soo dede hy dien by hem brenghen / beloovende soo hy wilde dese beschuldinghe over de Koninginne vrywillich voor hem bekennen / soo soude hy gheen onghemack ofte schade aen lijf ofte goet lyden / noch in eenighe ghevanckenisse gaen : ende ter contrarien indien hy sulcx niet en begeerde te bekennen / ende 't selve naemaels hem overtuycht werde / soo soude hy sijn uyterste onghenade ghevoelen : Norrisch antwoorde / liever te willen de doodt sterven / dan sulcken onwaerheydt te belijden / ende dat sulcken betichtinghe onwaerachtich was / wilde hy gheerne met sijn wapenen houden staende teghen elcken een : Hier over moeste hy met de anderen in ghevanckenisse gaen : Ende des nachts daer aen werde de Koninginne oock inden Thoren ghevoert.

Conninginne Anna ghevanghen eñ beschuldight met diversche Edelen.

Ende daer en ontbraken gheen vyanden / om haer proces te formeren teghen haer ende tegen dese voorsz Edelen / de welcke over de voorsz saecke ter doodt verwesen werden / sonder eenighen raedt van vrienden ofte Advocaten te moghen ghebruycken / ende dat nae de strenghe Wetten des Rijcx / ten faveure van der Koninghen jaloersheyt ghemaeckt / disponerende conform het seggen van Julius Cæsar, dat des Koninghs Wijf niet alleene vry van oneerbaerheydt sal zijn / maer oock van alle suspicie. Dese voorsz condemnatie was alleen ghefondeert op de confessie van den voornoemden Musicien Marcus Smeton / seer ghesuspecteert daer toe eerst ghehuyrt te wesen / die eenighe teeckenen / streckende tot jalousie / mochte ghemerckt hebben / maer hy selfs worde oock ter doodt verwesen teghen beloften / om dat hy sulcke suspicien anderen / ende niet den Koningh verwitticht hadde. Hier teghen ghealegeert zijnde / dat eene vervoerde Ghetuyghe niet ghenoech was / om daer op soodanigen condemnatie te decreteren / soo werde daer op geantwoort / 't selfde ghenoech te wesen in sulcken saecke.

De Edelen de Conninginne worden ter doot verwesen.

Daer nae is de Koninginne oock voor Recht in den Thoren gebrocht / de welcke siende datmen haer leven sochte / was gheresolveert haer eere met manierlijckheydt ende modestie voor te staen / om den Koningh (wiens naturel sy wel kende) met haer ghewillighe ende ootmoedighe doodt te verworven / haer beyder Dochter Elisabeth gonstich ende goetwillich te wesen / het welcke Godt inde selve Dochter ende overleden Koninginne gesegent heeft. Dese Koninginne voor Recht verschenen zijnde / sonder hulpe van Advocaten / alleen vergheselschapt met haer Jonckvrouwen / soo werde sy in eenen Stoel ghese t / ende alle de Heeren ghegroet hebbende met een blijde ende onghescrickt ghelaet / als of sy noch Koninginne in state gheweest waere / verantwoorde sy haer met weynich woorden / maer veel meer met manierlijcke weselijckheydt / soo dat haer aensichts ghestaltenisse haer meer ontschuldighde / dan de kracht van haer woorden : want sy sprack luttel / maer wel ten propooste / soo dat wie haer sagh ende hoorde / haer oordeelde onschuldigh / ghelijck wy selve hebben hooren affirmeren van diversche gheloofweerdighe Persoonen / dat de Magistraet van Londen / daer over gheroepen zijnde / rapporteerden naemaels aen haer Vrienden / dat sy uyt de proceduren / die teghen haer werden ghehouden / niet anders en konden mercken / dat datmen oorsaecke sochte om haer wech te helpen. Over-sulcx

Conninginne Anna sedighe verantwoordinghe voor Rechte.

dese

1536.

dese ongheluckighe Koninginne belast zijnde haer Kroone ende ander Digniteyten af te staen / heeft sulcx ghewilligh ghedaen / doch altijdt daer by blijvende / dat sy noyt teghen den Koningh misdaen hadde.

Koninginne Anna werdt ter doodt verwesen. Koninginne antwoorde op de sententie des doodts.

Daer nae verstaen hebbende haere Sententie van onthalst ofte verbrandt te worden / nae den wille des Koninghs / en verschrickte sy daer over niet / maer haer handen nae den Hemel tot Godt uytstreckende / seyde : O Vader ende Schepper / die daer zijt den Wegh / Leven ende Waerheydt / ghy weet dat ick dese doodt niet verdient en hebbe. Ende haer keerende tot de Rechters (daer onder mede was den Hertogh van Norfolck / haer Oom) seyde: Mijn Heeren / ick wil niet segghen dat u vonnisse onwettelijck zy / noch presumeeren dat mijn opinie behoorde voor u lieder aller oordeel te gaen : want ick gheloove dat ghy suspitieuse ende jaloersche redenen / Wetten ende oorsaecken hebt / waeromme ghy my verwesen hebt / de welcke al andere moeten zijn dan ghylieden hier in 't Rechte voort-ghebracht hebt / want ick van die beschuldinghen gheheel onnoosel ben : ende ick en wil aen Godt daer over om gheen vergiffenisse bidden / want ick altijdt mijn Heere den Koningh een ghetrouw Wijf gheweest hebbe / dan 't magh wel zijn dat ick hem sulcken volkomen ootmoedicheydt in als niet bewesen hebbe / als sijn beleeftheydt tot mywaerts verdiende / ende sijn vriendelijckheydt ende eere my bewesen vereyschte : doch bekenne wel / dat ick dickmael tegen hem fantasien ghehadt hebbe van jalousien / in 't welcke ick gheerne bekenne / dat kracht ende wijsheydt my ontbroken hebben / maer Godt weet het / ende is mijn ghetuyghe / dat ick anders teghen hem niet misdaen en hebbe / noch anders en sal ick tot in de ure des doodts niet bekennen: denckt niet dat ick dat segghe om mijn leven te verlenghen / want ick van Godt gheleert hebbe te sterven / die my weder daer van kan ghenesen / ende heeft mijn geloove door sijn ghenade ghesterckt : nochtans denckt niet dat ick soo opghetrocken ben inden Gheest / dat mijn eerbaerheydt my niet en soude ter herten gaen / de welcke ick nu in mijn uyterste kleyn achten mochte / soo ick de selve niet alle mijn leven bewaert hadde / als opt Koninginne ter Weereldt dede : maer ick wille dat dese mijne leste woorden nerghens toe anders sullen dienen / dan om mijn eerbaerheydt te verandtwoorden.

Verandtwoordt haer Eere.

Ende aengaende mijnen Broeder ende de andere / die oock t'onrechte verwesen zijn / ende van alle eere berooft / daer vooren ende om haer te verlossen wilde ick gheerne duysent dooden sterven : maer siende dat het den Koningh alsoo belieft / sal ick dese doodt ghewilligh ontfangen / ende henlieden in haer doodt verselschappen / met dat betrouwen / van met henlieden in 't eeuwigh leven in ruste te leven : met andere heussche woorden meer : ende soo nam sy beleefdelijcken afscheyt.

Haer medelyden met haer Broeder ende de ander Edelen.

Hier nae is Joris / Heere van Rochefort haer broeder / Norrisch / Weston / Bruerton / ende Marcus / ter doodt ghebrocht / ende Rochefort op 't Schavot komende / vermanende sijn Mede-ghesellen tot een kloecke doot / ende seyde tot de Omstanders / ghekomen te wesen om daer te sterven / sulcx als hem by den Koningh gheordonneert was / biddende ende waerschouwende eenen yeghelijcken / noch op Hof / Staten ofte Koningen / te betrouwen / maer op God alleen : om sijn sonden hadde hy meerder straffe verdient / maer by den Koningh niet / dien hy niet misdaen hadde / nochtans badt hy Godt hem een langh goedt leven te verleenen. Alsoo storven oock de anderen een onverdiende doot. Dan Marcus alleene seyde de doodt wel verdient te hebben / 't welck wel eenigh achterdencken gaf / nochtans sonder redene oft fondament / midts dat hy veroordeelt was / om dat hy 't gene hy dochte te weten / anderen ende niet den Koningh over-ghebrocht hadde / maer achter rugge ghelastert.

Rochefort / Norrisch / ende andere Edelen ghedoodt / loochenen de oorsaken.

Het werde de Koninginne ghesept / hoe haer broeder met de anderen vromelijck waeren gestorven / en haer onnooselheydt tot dien eynde met den bloede bezeghelt hadden / maer dat Marcus ghesept hadde de doodt wel verdient te hebben : Waer op de Koninginne wat ontstelt zijnde / seyde / heeft hy my dan niet voor sijn doodt ontschuldighet vande open schande / die hy my aen-ghedaen heeft ? Helaes ! Ick vreese dat sijn ziele daeromme te lijden hebben sal / ende gestraft worden om sijn valsche beschuldinghe : maer mijn Broeder ende d'andere / twijffele ick niet / staen nu voor het aenschijn des grooten Koninghs / daer ick die morgen verselschappen sal.

1536.

Den 19. Mey Anno 1536. werdt sy ghebrocht op die pleyne ofte plaetse in 't Casteel van Londen / daer sy een minlick ende blijde aensicht toonde / soo dat sy noyt schoonder ofte vriendelijcker gesien was / ende met haer ooghen een yeghelijck beweechde / segghende : Vrienden / zijt niet droeve om mijn sterven / maer wilt my vergheven van herten / dat ick tot elck eene niet altijdt kewesen hebbe alle betamelijcke vriendelijckheydt / die ick wel vermochte / nae de macht ende middel die ick wel hadde : om te verhalen die oorsaecken waeromme ick sterve / en soude niet dienen noch voor u lieden noch my / daeromme wil ick swijghen : dan die mijn stuck wil ondersoecken / bidde ick daer van de beste opinie te hebben / want Godt den rechtveerdighen ende waerachtighen Rechter weet het al / dien ick hertelijcken bidde / te willen medelijden hebben over den ghenen die my ter doot ghebrocht hebben / ick wil niemandt beschuldighen : ende als ick sal doodt wesen / ghedenckt dat ick u lieden gerecommandeert hebbe uwen goeden Koningh / in wien ick alle beleeftheydt ghevonden hebbe / ende veel goede gaven / als vreese tot Godt / ende liefde tot sijn Onderdanen / met andere deughden die ick nu naelate / ende dat ghylieden gheluckich zijt soo u Godt dien lange behout / daeromme bidt Godt voor sijn langh leven / ende bidt met my dat hy mijn ziele wilt ontfanghen. Daer nae met hulpe van haer Jonckvrouwen / ontdeckte sy kloeckelijck haren hals / dien sy uytstreckte / ende werde met den Swaerde van eenen Beul van Calis onthalst.

Koninginne Anna Bolain onthalst de 19. Mey Anno 1536.

Leste woorden ende afscheyt vande Koninginne Anna Bolain.

Dese onnoosele doodt ende verstandighe maniere van sterven van dese Koninginne / heeft des Koninghs Herte vermorwet / soo dat hy sijn ende haer Dochter / de voorsz Koninginne Elisabeth / altoos Princelijck gheacht / ghetracteert ende bemint heeft / boven haer suster Maria.

Nae dese doot heeft den Koningh seer korts daer nae / ende als Georgius Lilius / schrijft 's anderdaegs nae de executie / ghetrouwt sijn derde Huysvrouwe Janna Seymers / die hem baerde den vierden October in 't volghende Jaer 1537. sijnen Soone Eduard den Sesten / ende sterf van 't baren. Den Koningh nu weder sonder Wijf zijnde / soo heeft sijnen principalen Raedts-Heere Thomas Cromwel / Grave van Essex / hem gheraden / naedemale beyde den Paus ende Keyser hem te vreesen stonden / dat hy mede soude treden in 't Smalcadisch Verbondt / met de Protestantsche Vorsten van Duytslandt / ende om daer toe te gheraecken / heeft hy te weghe ghebrocht het Houwelijck met de Jonckvrouwe Anna van Cleve / een Suster vande Keurvorstinne van Saxen / ende vanden Vorst Willem van Cleve / ende Gulick.

Koningh Eduart den Sesten gheboren den vierden Octobris, Anno 1537.

Koningh Henrick de Achtste / trout Anna van Cleve / om met den Protestanten Verbondt te komen.

Dit Houwelijck volbrocht wesende / heeft hy dese Koninginne / midts dat sy terstondt niet swangher werde / noch binnen het Jaer van hem ghedaen / pretenderende dat een voorighe Houwelijcx Contract tusschen haer ende eenen anderen soude zijn ghemaeckt / dan ten aensiene van haer Vrienden gaf hy haer een Princelijck traictement ende Dowarije van twintich duysent guldens Jaerlijcx: daer en tusschen den Koningh ghesinnet hebbende een Nichte vande Hertog van Nortfolck / Katharina Haward: heeft die secretelicken ghetrout : waer over sijne trouwen Raetsheer Cromwel om sijn leven quam / zijnde sulcx te weghe ghebracht door sijn vyanden / den voorsz Bisschop van Winchester ende anderen / die hem aenseyden ende vraeghden / wat dat hem dochte / of den Koningh scheyde vande Koninginne Anna van Cleef / ende troude Katharina Haward ?

Scheydt daer van Anno 1540.

Daer

Daer op hy antwoorde / hy wenschte sulcken Raets-ghevers sijn poingiaert in 't herte / met dierghelijcke woorden meer : 't welck uyt trouhertichheydt ghesproken ende den Koningh ten quaetsten over-ghedraghen / den selven soo verstoorde / dat hy hem terstondt inden Thoren dede ghevanghen voeren / alwaer seer sommierlick/ende geduyrende 's Konings gramschappe/ jegens hem gheprocedeert werdt/ soo dat binnen acht oft negen dagen hem sijn hooft werde afghehouwen / daer over den Koningh terstondt groot leet-wesen kreegh.

Cromwel onthalst.

Katharina Haward de Koninginne wordt beschuldight eñ onthalst/ Anno 1542.

Ontrent een Jaer daer nae werdt dese Koninginne Katharina Haward oock beschuldight van ontrouwe/ ende namentlijck dat sy soude gheboeleert hebben met eenighe Edelen/ als met eenen Durants ende Colpeper : waer over den selven Durants ende de voorsz Koninginne werden ter doodt verwesen / insonderheydt om dat sy te vooren een Contract van Houwelijck t'samen ghemaeckt hebbende/ dat niet den Koningh verwittight hadde / voor ende al eer datse met den Koningh troude / ende dat daer door soude moghen de successie vande Kroone in twijffel ghebrocht worden/ ende was de tweede Koninginne die by onse tijde van Beuls handen onthalst is geweest.

Koningh Henrick de Achtste sterft/ Anno 1547.

Nae dese troude den Koningh sijn seste ende leste Wijf/zijnde een Weduwe genaemt Katharina Parra / die hem overleefde / want hy sterf Anno 1547. in 't 38.Jaer syns Rijcx : 't welcke ons goedt ghedocht heeft vande saecke van Enghelandt te verhalen/om de waerheydt in 't licht te brengen / tegen het schrijven van vele qualijck gheinformeerde Historieschrijvers / ende sullen nu weder komen op de regeringe vande voorsz Koninginne Elisabeth.

Ghedaente der Koninginne Elisabeth.

Lof vande Koninginne Elisabeth van Enghelandt.

De Koninginne van Engelandt wordt ten Houwelijck versocht van verscheyden Princen.

Willem Cicil/ Secretaris eñ Tresorier van Engelandt.

Dese hebbende alle haer ende haer Moeders vyanden overleeft / is tot de Kroone gekomen als sy vijfen twintich Jaer oudt was / een kloecke schoone Vrouwe / eer langh dan middelbaer / blondt van haire / ende bruyn van ooghen / een gheleerde / verstandighe ende wel-spreeckende Princesse / haer Latijn / Italiaensch / Fransoys seer wel konnende/ Griecx ende Spaensch wel verstaende / hebbende daer-en-boven noch de gaven van ghespraecksaemheydt sachtmoedicheyt/ goetdadicheyt ende gestadicheydt/ die haren Vader meest ontbraken/ ende die de Weereldt materie gegeven heeft om grooten lof van haer te spreecken. Dese Koninginne is van verscheyden Princen versocht geweest ten Houwelijck/ als van Ericus Koningh van Zweden / der Gotthen ende Wenden / die daer sijnen broeder Johan/ Hertogh van Finlandt / (namaels Koningh) sondt met grooten state : Item / vanden Eertshertogh Karel van Oostenrijck / sone des Keysers Maximiliaen: Item/oock vande Koningen ende broeders in Vranckrijck ende andere / maer is ongehouwt ghebleven. Tot de Kroone gekomen zijnde/ heeft terstondt gesocht haer bemint te maken vanden volcke/ door gespraecksaemheydt ende andere middelen. Sy heeft tot haer wijse Raedtsheeren verkoozen : onder andere maeckte sy haeren Secretaris den Heere Willem Cicil, dien sy naemaels Baron van Burgley creeerde / ende Tresorier van 't Rijck / zijnde een wijs Man/ervaren/ laborieus/ ende van grooten beleyde/die haer veel Jaren trouwelijck in haer swaerste saken gedient heeft.

Engelandt valt weder den Paus aff.

Sy heeft terstondt gheschorst alle vervolginghe teghen die vande Religie : Nochtans gheen exercitie der Catholijckscher Religie verboden / maer een yeghelijck inde solennele Sermoenen ende Predicatien (van hare Coronatie ende anderen) doen vermanen tot Vrede ende Eenicheydt / ende heeft haer Landts Staten ofte Parlament doen vergaderen/ de welcke haer weder opghedraghen hebben het opperste Regiment over den Gheestelijcken Staet. Daer-en-tusschen quamen uyt Duytslandt ende elders weder t'huys / alle die ghevlucht waeren om der Ghereformeerde Religie wille / ende eenighe vandien Bisschoppen ende Gheestelijcke zijnde / op haer versoeck werdt georlooft te predicken/ende versochtẽ aende Statẽ oft Parlement/dat den Kerckendienst ende bedieninghe der Sacramenten mochten wederomme herstelt worden in Engelscher tale / als het was tẽ tijde Eduardi der Koninginnen broeder/ aenbiedende met opentlijcke disputatien / te houden staende/dat sulcx na Gods bevel behoorde. Waerom sy belaste den Eertz-bisschop van Yorck / Cancelier vanden Lande / ende Overste vande Gheestelijcken (midts dat den Cardinael Polus aflijvigh was) de Geestelijckheyt dat aen te gheven/segghende/dat het betaemt een yeghelijck rekeninghe van sijn gheloove te gheven/ ende principalijck om den Volcke contentement te doen : Als den Eertz-bisschop dit selve in haer Consistorie vertoont hadde / besloten sy/ hoe eñ op wat manieren sy haerlieden in desen handel souden dragen / ende resolveerden hare Majesteyt aen te seggen / dat sy bereydt waeren om de Roomsche Catholijcksche Religie te verantwoordẽ/hoe wel nochtãs haer Religie soo gewis ende seecker was/datter geen tegen-seggẽ ofte disputere meer op en viel/ nochtans seyden sy reeckeninge van haer geloove te willen gheven/ende verkoozen onder haer vijf Bisschoppen/ende vier Doctoren inde Godheydt. De Catholijcken waeren desen: De Bisschop van Winchester, de Bisschop van Lichfeld , de Bisschop van Chester , de Bisschop van Carlile , de Bisschop van Lincolne, Doctor Cole , Doctor Herpfelde , Doctor Langdal, Doctor Chedsey. Ende de Protestanten verkooren dese : Doctor Scorie , die eertijdts gheweest was Bisschop van Chicester / Doctor Coxe, Meester Whithead, Meester Grindal , Meester Horne, Meester Doctor Sandes , Meester Gest , Meester Aylmer, Meester Juel. Al geleerde Mannen. Waer op de Koninginne/haeren Raedt/ ende beyde de partijen resolveerdẽ/ dat dese Conferentie soude geschieden opentlijck inde Kercke van Westmunster / voor den Hooghen Raedt ende het gantsche Parlement/ ende soude beginnen den lesten Meerte Anno 1559. ende in Engelsche spraecke/ op dat een yeghelijck dat verstaen mochte : Ende op dat het Parlement wat vruchtbaerlijcer daer op mochte besluyten. Oock dat de Gheestelijckheydt als zijnde in state / souden op de Propositien eerst haer meyninghe verklaeren in schrifte / ende dan die d'ander partije over-gheven. De propositien die sy deden / waeren drie / te weten:

Disputatie in Engelant tusschen geleerde in Religie/ Anno 1559.

Dat het tegen Gods woort was ende de ghewoonte 1.
der ouder Kercken/te ghebruycken onbekende sprake tot den volcke in ghemeene gebeden/ ende inde bedieninghe der Sacramenten. Ten anderen/ dat elcke
Kercke vermagh te ordineren / in te stellen ende te 2.
veranderen/Ceremonien ende Kerckelijcke gebruycken / soo 't selfde tot stichtinge gedyet. Ten derden/
dat het niet en kan bewesen worden by Gods woort/ 3.
dat de Misse is een Offerhande ofte Sacrificie Propiciatore, voor levende ende doode.

Als nu den lesten Meert / beyde de partijen in 't midden vande groote Kercke van Westmunster vergadert waeren / inde teghenwoordicheydt van het Parlement/ eñ den Raedt der Koninginne / die daer presideerden / waer onder ooc was den Cancelier eñ Eertzbisschop van Yorck. So wert den Catholijcken ghevraecht nae het schrift / dat sy souden overleveren : Waer op den Bisschop van Winchester een vande Disputanten antwoorde / dat sy 't qualijck verstaen hadden / niet meenende dat sy haer redenen schriftelijck souden moeten overleveren/ eñ uyt lesen/ maer dat sy gereet waren mondelijcken haer stuck te houden staende/ende te disputeren. Als nu haer geschrifte niet gereet en was / 't welck de Koninginne ende den Raedt vreemdt docht / ende dat die ordere soude ghebroken worden/daer nochtans in 't besluyt gheallegeert was de woorden vanden Apostel / Te strijden met woorden en profijteert niet , &c. Soo seyden sy/ datse de ordinantie qualijck verstaen hadden / ende beloofden teghen de naeste reyse haer meeninge in schrifte te brenghen/ ende te leveren sonder falen. Soo lietmense voortvaren/ ende sy ordineerden Doctor Cole de eerste Propositie van harent weghen te verantwoorden/ 't welck hy dede / doende veel bewijs-redenen / ende lesende veel passagien ende authoriteyten / altemets wat gheholpen zijnde van sijn mede-ghesellen. Als hy nu sijn reden gheeyndicht hadde / werdt haer van den Koningh-

1558. lijcken Raedt ghevraeght / of yemandt van haerent weghen daer yet meer toe ofte van te segghen hadde? Soo werdt daer op gheantwoordt neen. Doe werdt de Ghereformeerde oock gheoorloft haer meeninghe te spreecken / het welcke sy deden / nae de ordene die daer van beslooten was / ende gaven haer redene in gheschrifte over: Welck gheschrifte (nae dat sy Godt almachtich overluydt met een ootmoedigh ghebedt om de gave sijns Heylighen Gheests aengheroepen hadden / oock protesterende te staen tot de leeringhe van de waere Catholijcke Kercke / die op de gantsche Heylighe Schriftuyre ende leeringhe der Propheten ende Apostelen ghegrondet is) dat by eenen van den haeren / ghenaemt Meester Robbert Horne / duydelijck ghelesen werdt. Als dat nu gheeyndicht was ende de Toe-hoorders aenghenaem scheen te wesen / soo seyden sommighe Bisschoppen / dat sy daer noch meer op te segghen hadden / 't welck contrarie was van 't ghene dat sy terstondt daer te vooren ghesevdt hadden: Waer in sy grootelijcx berispt waeren / om dat sy niet by haer woordt en bleven. Ende op dat alle vorder versuyminghen van de beslooten ordere in dese t'samen-spreeckinghe gheweert mochten worden / ende dat sy oock souden moghen ghehoort worden in 't ghene dat sy noch te segghen hadden: Soo werdter by den Koninghlijcken Raedt gheordineert / met consent van beyde de parthijen / in volle Audientie van menighe duysent Aenhoorders / dat de Bisschoppen ofte Roomsche Catholijcken souden op den naesten Maendagh / wesende den derden April / haere meeninghen ende redenen in gheschrifte brenghen / op het tweede punct / ende soo sy konden / oock op het derde / ende souden dat eerst uytlesen / ende nae haer souden de andere oock haere redenen lesen / ende de selve daer nae malkanderen over leveren. Ende vorder souden de Bisschoppen niet alleen in gheschrifte vervatten 't ghene dat Doctor Cole van harent weghen daer uyt-ghesprocken hadde / maer oock al dat sy op de eerste Propositie noch souden mogen hebben te dencken / ofte weten toe te segghen / soo haest als het mogelijck soude wesen / ende dat souden sy seynden tot de Ghereformeerde partye / van de welcke sy alsdan oock daer teghen souden ontfangen in schrifte 't gene dat Meester Horne dien dagh voor haer ghelesen hadde. Den selven Maendagh ofte derden April / soude geordonneert worden wat dagh sy haer replicque oft antwoorde op de eerste Propositie souden exhiberen ofte overleveren. Hier toe consenteerden beyde de partijen.

Ende alsoo is de vergaderinghe minnelijck ende stille gescheydē / eñ een yegelijcken achtede dien wegh den besten ende stichtelijckbsten te wesen / om malkanderen met de meeste vrucht best te verstaen.

Des Maendaeghs / den derden April / waeren de Toehoorders / midtsgaders beyde de partijen / weder vergadert ter ghesetter tijdt / ure ende plaetse: Alwaer den Bisschop van Winchester ende sijn medeghesellen / ende principalijck den Bisschop van Lincoln / weygerden over te leveren ofte te lesen 't ghene dat sy hadden reede ghemaeckt voor antwoorde op de tweede assertie ofte puncten / nae de voorsz ordere / welcke nochtans soo besloten ende oock by haer selven voor goedt gebonden was. De oorsaken waeromme sy dat weygherden / en werden daer niet expresselijcken uytghesproocken / dan dat het scheen als of sy niet en wilden in twijffel brenghen 't ghene dat de Roomsche Kercke voor goedt ende ghereesolveert houdt / ofte moesten daer vooren eerst consent van den Paus toe hebben. Op dit weygeren van haer / heeft den Raedts-heer Sire Nicolaes Bacon / een Bewaerder van den grooten Seghel van Enghelandt / aen haer met alle vriendelijckheydt ende soete woorden versocht / dat sy de voorghenomen ordere volghen souden / die by haer selven goet ghevonden was. Maer als hy daer mede niet verwerven en konde / soo heeft hy het met ernstigher woorden versocht / als dat het haer allen een groote schande waere / soo sy / die de authoriteyt der plaetse / ende de audientie / oock haer eyghen eere / ende het credijt van haer eyghen sake / niet aen en saghen / uyterlijcken weygherden dat te doen.

De Catholijcke gheleerde in Enghelandt weygeren te disputeren / om haer Religie in geen twijffel te brengen.

Ten lesten zijnde een yegelijck bysonder by namen ghevraeght / om haer meeninge ende goet-duncken vande sake te segghen / hebben sy 't selve toe-ghestemt / ende uytdruckelijck gheweygheert haer schriften te lesen ende over te leveren / behalven den Abt van Westmunster / D. Fecnam alleen / die de authoriteyt vande Majesteyt ende van de vergaderinghe meer respecteerde dan eenighe van hen allen: De eene ghebruyckte meer ernst dan d'ander eenighe meer onbeleeftheyt. Waer door ghevende sodanighen quaden exempel van disordre hertneckicheyt / ende eyghen wille in sodanige solemnele vergaderinghe van twee Staten des Koninghrijcx / des Edeldoms ende des Volcx / ende des hooge eerweerdige secreten Raedt vande Majesteyt / soo is de vergaderinghe opghebroken / ende der Koninginne goede meyninghe ghefrustreert. Het oordeel daer van werdt des Landts Staten ofte Parlement overgegeven. 1558.

De Koninginne dat ghehoort hebbende / heeft de Bisschoppen van Winchester ende Lincoln na de ghevanghenisse doen voeren / om datse soo obstinatelijck veracht hadden de authoriteyt van sulcken ghemeen besluyt ende resolutie / ende soo schandelijck eñ opentlijck afghegaen hadden haer eyghen ordre / principalijck die van Lincoln / die meer versmaetheyt toonde dan de andere. De reste werden oock belast ende bevolen haer daghelijcx persoonlijck te vertoonen voor den Hooge Raedt ende van der Stadt Londen ende Westmunster niet te vertrecken / tot dat vorder gelet soude worden op hare ongehoorsaemheyt ende versmaetheyt / behalven den Abt van Westmunster / daer niet toegeseyt en werdt.

Bisschoppe van Winchester ende Lincoln gevangen.

Dit hebben wy goedt ghedocht wat in 't lange te verhalen nae de waerheydt / ghelijck sulcx doen oock aldaer in druck was uyt-ghegaen / als een stuck daer Enghelandt veel aen ghelegen was / midts dat daer door de Roomsche Catholijcke Religie van daer wederomme verbannen werdt / die den Koningh Philips ende Koninginne Maria met so vele moeyte tot haerder grooter glorie ingebrocht hadden: Want de Staten ofte Parlament aldaer door dese procedure beweecht werden anderwerf alle de Ordinantien / Statuyten ende Wetten in krachte te stellen / aengaende de Religie / die daer in wesen ende krachte waeren ten tijden vanden Koningh Eduart den sesten: Brekende die / die den Koningh eñ Koninginne onlangs ter contrarie gemaeckt hadden. Alsoo veranderde Enghelandt eñ Yerlandt weder de Religie / dat naemaels eenen grooten haet der Spaengiaerden tegen Engelandt veroorsaeckt heeft. Ende also moeste den Koningh Philips Engelandt mede geheel verlaten / sonder eenich ghenict van goederen / meubelen / ofte renten volgende 't Contract.

Veranderinghe van Religie in Engelandt / Anno 1558.

In dit Jaer 1558. zijn oock in Spaengien ghestorven de Koninginne Helionora / Douwagiere van Portugael ende Vranckrijck / den eersten Februarij / eñ Maria de Koninginne van Hungarien / den 18. October / die eertijdts Gouvernante inde Nederlanden geweest was / eñ die de selve Landen seer beminde / die genoech onwillich na Spaengien reysde / maer willich was om haren broeder den Keyser te gelieven / die sorghde dat sy in Nederlandt te veel ghebodts soude willen tot haer nemen / dat den Koning soude mogen mishagen / daer die seer toe stoocten / die onder den Koningh eenigh Regiment sochten / om geen berispers te hebben.

Helionora ende Maria Koninginne doot / Anno 1558.

Ende den Keyser Karolus de Vijfde / is oock ghestorven in Castilien / in Convent van S. Justo / op Sinte Mattheus dagh / den 21. September / Anno 1558. door een heete Cortse / in 't 58. Jaer sijns ouderdoms / hebbende 36. Jaer het Keyserrijck beseten / ende wel 40. Jaeren sijn ander Koninghrijcken. Sommighe schrijven / dat hy op sijn doodt-bedde (door de vermaninghe die hem ghedaen was by den Eertsbisschop van Toledo Bertolomeus de Miranda, ofte door dat hy eertijdts in Duytslandt gehoort hadde) bekende / dat hy alleenlijck sijn salicheyt verwachte door de verdienste Christi Jesu / ende nergens in elders eenighe hoope hadde / nae de opinie vande Ghereformeerde.

Keyser Karolus de Vijfde doot / Anno 1558.

Keyser

1558.

Keyser Karel was een Man van middelbare statuere/ van leden alomme seer wel gheproportioneert ende wel ghestelt/ wit van vleesche/ hooch van voorhoofde/ vriendelijck van ghesichte/ de ooghen nae bruynte treckende/ den neuse wat hooge aquilin/ den mont wat gapende/ dat hebbende van de Borgoensche Vorsten ende Koningen van Vranckrijck/ hadde een fraey kinne wel gebaert/ hair ende baert geelbruyn/ kloeck te Voete ende wel te Peerde/ ghemeen ende ghespraecksaem/ veelderhande talen sprekende/ in sijn jonckheyt ghesondt ghenoech/ van complexie sangum/ de welcke vermenght met melancholisbloedt/ maeckte hem vernuftich ende verstandich/ maer steets suspicieus ende vast-houdende/ ende in sijnen ouderdom soute flegmaticque humeuren hem inde ghewrichten vallende/ veroorsaeckte hem het Flereyn/ de welcke humeuren het bloedt ende colera soo tempereerde/ dat hy sijn gramschappe ende haesticheydt konde temmen ende dwinghen. Hy was voorwaer een Religieus/ devotich/ machtich/ kloeck/ sachtmoedich/ sterck-moedich/ ende hooch-moedich Vorst/ van grooter ervarentheydt/ ende gheluckich/ maer wat te eyghensinnich. Hy verkreegh tot sijn verstorven Heerlijckheden / volkomelijck het Hertoghdom van Geldre/ 't Graefschap van Zutphen/ het sticht van Utrecht/ ende de Landen van Over-Yssel de Heerlijckheyt van Groeninghen/ de Stadt van Camerijck ende het Graefschap van Linghen/ alle in Nederlandt ghelegen : Hy heeft het Graefschap van Vlaenderen / ende d'ander Provincien/ die noch eenighe erkentenissen aen de Kroone van Vranckrijck schuldigh waeren/ daer van bevrijdt voor eeuwelijck by Contracte. Voorder het Koningrijck van Thunes/ de Landen in America/ oock Napels/ Sicilien ende Milanen/ hem verseeckert ende ghewonnen. Sijn Krijghs-volck namen Roomen. Hy kreegh ghevanghen den Paus Clement de Sevenste/ den Koningh van Vranckrijck/ den Koningh van Navarre / ende de Keurvorst van Saxen: De Hertogh van Cleve/ende de Lantgrave van Hessen ende andere deden hem voetval. In sijn leste Jaeren en wilde hem het gheluck alsoo niet mede/ door opstinaetheyt/ quaden raedt/ ende strengh voornemen. Den Landt-grave ghevanghen houdende/ werdt hy by den Keurvorst Mauritz van Saxen / de Marckgrave Albart van Brandenborgh/ ende andere Vorsten/ die een Verbondt/ met den Koningh van Vranckrijck maeckten/ ghedwonghen niet alleene den Lantgrave los te laten/ maer oock de vruchten van sijn victorien in Duytslandt te verliesen/ also vele Historien dat ghenoech vermelden. Hy liet achter/ van Isabella van Portugael/ den Koningh Philips sijnen eenigen Soone/ Maria de Huysvrouwe van Keyser Maximiliaen/ ende Johanna de Princesse van Portugael/ met meer natuyrlijcke kinderen ofte bastaerden/ als Don Johan van Oostenrijck/ ende Margareta de Hertoginne van Parma. Alsoo verloor Koningh Philips in een Jaer sijnen Vader/ sijn Huysvrouwe/ ende sijn twee Moeyen. In December dede hy de uytvaerden doen tot Brussel/ boven al een seer eerlicke ende Triumphante over den Keyser sijnen Vader/ met een Victorie-schip / wapenen/ standaerden/ banieren / van alle sijn Heerlijckheden verciert / welcke seer Triumphantelijck ghevoerdt ende ghedraghen werden.

Ghedaente ende wesen vanden Keyser Karolus de Vyfde.

Lof/ deughde/ victorien/ oock teghenspoet vanden Keyser Karolus/ ende wat Erven hy ghelaten heeft.

In Denemercken storven ontrent desen tijdt twee Koninghen / te weten / Cristianus den regherenden Koningh/ ende Christiernus/ die twee ende twintich Jaeren gevangen gelegen hadde om sijn tyrannije/ die hy over syne Onderdanen ghebruyckt hadde/ zijnde nochtans een machtich Koningh van drie Koninghrijcken / te weten / Denemercken/ Sweden ende Noorweghen. Hy quam in sulcken haet/ dat hy vanden Volcke verlaten werdt / die een ander Koningh koosen/ ende hebben hem ten lesten/ Anno 1532. als hy met Heyrkracht / ende behulp van den Keyser / Denemercken weder meende te verkrijgen verstroyt/ gheslaghen ende ghevanghen: Een wonderlijck werck ende straffe Godts / teghen de onbarmhertichheyt ende tyrannije / oock een notabel Exempel voor onse tijden. Hy werdt van den Koningh Christiaen rechts voor sijn doodt seer beleefdelijcken besocht / ende vergaven alle onghelijcheden d'een den anderen seer goedertierlijcken. Desen Christiernus hadde ten Houwelijcke (als ghesydt is) de Suster vanden Keyser Karel / Isabella/ by de welcke hy kinderen hadde / naemelijck eenen Sone die in Nederlandt ghestorven is / op de selve tijdt doe de Vader gevangen worde/ ende twee dochters. d'een Paltsgravinne / d'ander ghenaemt Christiana / welcke Hertoginne van Lothringen werdt/ ende nu 1558. middelde den Pays met Vranckrijck/ wiens Sone/ Hertogh van Lothringen/ trouwde de tweede Dochter van Vranckrijck / Claudia / den naesten Januarij.

Twee Koninghen in Denemercken storven.

1559.

Also geseyt is/ so verachterde de doodt vande Koninginne van Enghelandt den Pays seer tusschen de Koninghen. Maer in Februario zijn weder de boven-ghenoemde Commissarisen van beyde zijden vergadert in 't Casteel van Cambresis: Alwaer oock quamen de Ghesanten vande Koninginne Elisabeth van Enghelandt/ naemelick den Bisschop van Ely/ ende Milord Haward/ Baron van Effinghen/ met Doctor Wotton/ den Diaken van Cantelberg. Van den Hertogh van Savoyen weghen / waeren daer oock twee Ghedeputeerden: oock met alle dese de voornoemde Hertoginne / Dowagiere van Lothringhen/ als Middelersse/ met haren Soone. Nae eenigher weecken handelinghe zijn sy ten lesten soo verre ghekomen/ datter niet en scheen te resteren/ dan dat de Enghelsche Calis wilden weder hebben / in het welcke Koningh Philippus haer wilde te vreden ghestelt hebben/ ofte anders en wilde hy gheenen Pays accepteren / om dat het by sijn oorsaecke ende in sijn Oorloghe verloozen was ghewееst : maer alsoo de Fransoysen wel dorsten stoutelijck allegeren/ dat de Koninginne gheen wettelijcke Koninginne waere / maer wel de Schotsche Koninginne / als haer toekomende van weghen haer Groot-moeder/ de oudtste Suster van Koningh Henrick de achtste/ die nu getrouwt hadde haren Dolphijn van Vranckrijck/ alsoo affirmerende / dat sy daer geen spreecken in hadde/ Ec. Soo heeft d'Engelsche Koninginne alderhande achterdencken gekregen / of desen Pays een fondament mochte wesen van een Conspiratie teghen haer / streckende om haer te dwinghen tot onderhouden van de Catholijcksche Roomsche Religie / die sy nu in haer rijcke begonste te veranderen/ tot naedeele van de Eere ende Glorie van Koningh Philips / waeromme haer heeft best ghedocht haer te verseeckeren van een secrete Vriendtscap met Vranckrijck / waer toe van weder zijden behendelijck ghebruyckt werdt een Florentijns Edelman/ ghenaemt Guido Cabalcanti/ by wiens middel men mede ten lesten een Accoordt ghesloten heeft in 't Casteel van Cambresis/ den tweeden April vijfthienhondert neghen ende vijftich. Ende midts datmen langhe daer op stondt / dat Calis ghedemanteleert soude moeten overgegeven worden / soo ist Accoordt ghemaeckt / dat Calis ende het Landt-graefschap van Oyen / soude acht Jaeren in handen vande Fransoysen blijven/ ende werden dan weder gegeven sonder yet af te breecken/ ende dat met alle sijn toebehooren / maer eenlijck versien met sesthien stucken metalen Gheschut van alderhande grootte / tot verseeckeringhe souden sy ses ofte seven suffisante Kooplieden tot Borghe stellen / voor de somme van vijf hondert duysent Kroonen/ ende tot der tijdt toe (om uytstel des Vreden te weeren) dat dese Kooplieden ghevanghen ende bewillicht souden worden / souden vijf Fransche Edele / als Ostagiers ofte Gyselaers/ in handen vande Koninginne gheteldt worden / die sy soude moghen alle vijf Maenden veranderen/ Ec. Van alsoo dit Contract vervatte veel saecken van Schotlandt/ de Schotsche Koninginne op haer nemende den Tijtel ende Wapenen van Enghelandt ende Yerlandt / daer dat naemaels om ghestreden werdt / soo zijn de selfde Ostagiers eensdeels ontloopen / ende andere by nieuwe Contract los gheworden ende ontslaghen / ende de Fransoysen hebben Calis behouden.

Handelinge van Vrede tot Cambresis.

Koninginne van Enghelant maeckt vrede sonder Calis met Vranckrijck/ den 2. April Anno 1559.

Als nu

1559.

Tusschen Spaengien en Vranckrijck werdt Vrede ghetreft / den derden April Anno 1559.

Als nu de Koninginne van Engelandt te vreden ghesteldt was / soo is den Pays tusschen de Koninghen ende Landen te Cambresis besloten gheweest / den derden April Anno 1559. ende den vijfden April te Brussel afghelesen. De oude questien / die over vijfentwintich Jaeren gheweest waeren / werden ghcheel over beyde zijden uyt-ghesloten / als de Souvereyniteyt die Vranckrijck pretenderende was over Vlaenderen / Artoys / Rijssel / Douway, Dornick / het Koninghrijck van Napels / ende het Hertoghdom van Milanen / &c. Ende des Koninghs pretensien van Borgongien / Provence / de Steden op de Riviere de Somme ende het Graefschap van Bollonnoys.

Henricus de II. by der gratien Gods Coninck van Vranckryck.

De principaelste Artijckelen van den Vrede / waren dese / refererende den Leser tot verscheyden Historien / daer sy te lesen zijn / ons Werck maer Memorien zijnde.

Principaelste Artijckelen vanden Pays / Anno 1559.

Datter eenen goeden Vrede soude wesen tusschen de Koninghen / hare Kinderen ende Onderdanen / die de een in des anders Landen vry souden moghen reysen / vaeren ende handelen. Alle Rechten van Represalie souden wegh-ghenomen zijn. Alle Privilegien bevesticht / ende een yeghelijck in sijne goeden wederomme herstelt.

Dat al de oude Tractaten ende Verbontenissen souden bevestight zijn / soo veele als dit Tractaet toe-liete.

Dat beyde de Koninghen souden met vlijt vorderen ende hanthaven de Heylighe Catholijcke Roomsche Kercke ende Religie / ende arbeyden dat het Concilium generael mochte gehouden worden.

De Koningh van Spaengien sal weder gheven S. Quinten / Han ende Chastelet. De Koningh van Vranckryck Theonville ofte Diettenhove / Marienborgh / Jvois / Danvillers ende Montmedi: Ende sulcx als sy d'een van d'ander ghenomen hebben / sonder de fortificatie te breecken / ende een yegelijck sal sijn Gheschut ende Munitie daer weder uyt mogen nemen.

Terrowane sal weder ghegheven worden sonder Mueren soo het is / ende Yvois van d'ander zijde sal oock afghebroken worden / ende en sullen niet weder sterck ghemaeckt worden / noch op duysent schreden nae geen Fortereße gebouwt mogen worden.

Hesdin en sijn Landouloe, als oudt Patrimonium vanden Koningh van Spaengien, sal hem blijven / Vranckrijck afstaende alle pretensien. Veel questien van Landt-scheydinge van Borgongien / Artoys &c. worden gestelt in 't segghen van Commissarisen van beyde zijden / met andere diergelijcke swaricheden.

1559. Den Koningh van Spaengien sal 't Graefschap van Charlops weder hebben.

Artijckelen van Vrede.

Wat beyde de Koninghen besitten in Monferrat/ sal den Hertogh van Mantua weder gegeven worde/ oock Bouillon/ den Bisschop van Luyck/ het Eylāt Corsica den Genevoysen/ Valencen in 't Hertogdom van Milanen/ den Koningh van Spaengien.

Ende gelijck eerst besproken was / het Houwelijck vande oudtste dochter Isabella van Vranckrijck met den Prince Karel van Spaengien / soo ist om vorder vriendtschappe ende eenicheyt te bevestigen/ besloten/ dat den Koningh van Spaengien selve haer trouwen soude (die nu Weduwer was) met een gifte van vier hondert duysent Croonen / midts haer Douwarie bewijsende van vijftich duysent Croonen/ende soo hy eerst storve / een derde vande 400. duysent Croonen weder te geven.

Den Hertogh van Savoyen sal trouwen met Vrouwe Margareta / des Koninghs van Vranckrijcx suster / met een gifte van 300.duysent Croonen/ boven het Hertoghdom van Berry / daer van sy de vruchten haer leven langh soude genieten.

Vranckrijck sal oock den Hertogh restitueren alle het Landt dat hy van hem besit / behalven Thurin/ Pignarel/ Civas / Ouer / de nieuwe stadt Asti / de welcke hy noch soude behouden voor drie Jaren / tot dat by vonnisse mochte uyt-ghesproken worden over sulcke Actien als hy daer van pretendeert.

Den Hertogh van Savoyen sal blijven aen beyde zijden neutrael/ dat is/ onpartijdigh.

Den Koningh van Spaengien sal behouden Ast ende Vercelles / tot dat den Koningh van Vranckrijck de voorsz vijf steden van Piemont overlevert. Die eerst soude overleveren / sal van den anderen kiesen vier Persoonen tot Gijselaers / ende sal die behouden tot dat den anderen oock sal vol-levert hebben : Ende dit sal gheschieden binnen den tijdt van twee Maenden.

Elcken Koningh verbingh in dese Tractaten van Pays sijn vrienden / als omligghende Princen / Potentaten ende Landen.

Desen Vrede soude oock ghestaden met alle sijn Artijckelen den Dolphijn van Vranckrijck/ ende den Prince Don Karlo van Spaengien / desghelijcx de Staten van Vranckrijck ende Nederlandt/ behalven dat den Koningh van Spaengien niet en wilde begrepen hebben de Graven van Oost-Vrieslant ende Embden / 't zy ter cause van Actien ghepretendeert/ ofte om de gereformeerde Religie.

Alle goederen der Vassalen van weder-zijden souden worden gherestitueert : onder anderen / Willem/ Prince van Orangien / sal volkomelick in sijn Prinsschap van Orangien ghestelt worden / volghende het Contract van Anno 1551. oock in sijn goederen van Dolphijne de Verpiere / Tresluys / Monbrison/ Curiwe/ Parriere / Novoys/ Cay/ Sanxey/ Vayrume / Beaurepayr ende Anxoime / men sal hem oock goedt recht administreren over sijn pretensien op 't Graefschap van Estampes / Tonnerre ende Chavry / met de vier Baronnijen / Ec. Alsoo oock den Hertogh van Arschot/ de Grave van Egmont/ ende andere/ als te lesen is.

Het Baliage van Hesdin soude blijven aen Koningh Philips/ 't Graefschap van S. Pol soude blijven aen Madamme de Touteville / Hertoginne van Longeville / behalven 't goedt recht van beyde de Koningen : de Souveraniteyt aenden Koningh van Spaengien blijvende.

Tot voldoeninge vande leveringhe heeft den Koningh van Vranckrijck ghekoren d'eerste te wesen/ kiesende tot Ostagiers den Hertogh van Alba / den Hertogh van Arcos/ den Prince van Orangien/ende den Grave van Egmont, die na Vranckrijc trocken.

Desen Vrede werdt besloten te Cambresis / den derden April / ende onderteeckent vande Commissarisen vooren ghenoemt / als de Hertogh van Alba/ Prince van Orangien / Prince de Melito / Antonio Perenot / President Viglius : Van d'ander zyde den Cardinael van Lorreynen / den Constabel Montmorency / Marschalck van S. Andries / Morbillers/ ende l'Aubespina Secretaris.

In desen Pays wert by den Fransoysen / soo aen den Koningh van Spaengien / als aenden Hertogh van Savoyen / 198. soo Steden als Casteelen ende Stercken / die met Garnisoenen waeren bewaert gheweest/ overgelevert / soo dat den Heere van Mouluck Marschalck van Vranckrijck schrijft / dat dien Vrede was den ongeluckigsten ende schandelijcksten Pays/ die Vranckrijck opt maken konde/ ende andere schrijven / dat de Fransoysen meer dan vier-hondert plaetsen over-gaven. 1559.

Is te noteren/ dat dese Isabella/ de oudtste Dochter vanden Koningh Henrick van Vranckrijck/ was te vooren tot Angiers / den 19. Julij Anno 1551. ten Houwelijcke toegeseyt ende belooft aenden Koningh Eduart den sesten Koningh van Enghelandt/ die nu ghestorven was / ende was met conditie / dat als sy soude 12. Jaren oudt wesen/ binnen de Maendt daer nae soude den Koningh in Engelandt t'huys ghevoert worden / om openlijck inde Kercke vanden Koningh ghetrouwt te worden / op verbeurte van weder-zijden van 50.duysent Kroonen / met een dote van twee hondert duysent Kroonen : dies haer was voor Douwarie besproken/ soo sy overleefde/ de ghewoonlijcke Douwarie vande Koninginne van Engelandt/ te weten/ 20.duysent Nobels/ ofte thien duysent Marck/ zijn 6666.ponden/ 13. schellinghen/ vier penningen sterlincx gelt / Jaerlijcx haer leven langh/ ende soo den Koningh Eduart haer overleefde/ soude behouden alle haer outfangen dote.

Triumphe over den Vrede t'Antwerpen in April/ Anno 1559.

Dese Vrede verblijde veel Menschen / als het wel reden was / ende alle de Landen door werden groote feesten bedreven / sonderlinghe tot Antwerpen / daer men vanden neghenden tot den achtienden April gevyert heeft / alle de Stadt door met groote vyeren/ 't gheschut af te schieten/ eñ vyer-pijlen/ batementen/ factien/ alle de Stadt door. Den hooghen Choren vande Lieve Vrouwen Kercke is met drie hondert brandende Lanternen tot int opperste ghelit behanghen gheweest. Alle de Natien daer residerende/ als Florentijnen / Genevoysen / Lucoysen / Duytsche/ Oosterlingen / Spaengiaerden ende Engelsche : dese hebben vele triumphale bogen/ statuen/ Casteelen/ eñ alderhande soorten van vyeringen eñ vyer-wercken opgherecht : Lieten den Wijn loopen / hebben heele Ossen gebraden / lieten Verckenen by verblinde ghewapende lieden doot smijten / groote masten opghrecht / die ghesmeert waren / ende kostelijcke prijsen daer boven opgestelt/ voor diese konden afhalen: oock prijsen voor Vrouwen die sterckste loopen konden. Ende dit elck om het beste ende schoonste.

Tot voldoeninghe vanden Tractate van Payse/ heeft den Koningh van Spaengien met volle macht den Hertogh van Alba ende andere last ghegeven/ tot Parijs de Ceremonien vanden ondertrouwe in sijnen naem met de dochter van Vranckrijck te volkomen. Also trock ooc derwaerts met groote state den Hertogh van Savoyen / om te trouwen des Konings suster : Het welcke alles is geschiet met grooter feeste / triumphe eñ kostelijckheyt. Onder andere isser een steeck-spel aengerecht / daer den Koning selve / den Hertogh van Guyse / den Prince van Ferrare / ende den Hertogh van Nemoers beroepers van waren/ tegen alle komers. Den Koning die stack eñ liep seer kloeckelijck eñ wel den eersten ende tweeden dagh : Den derden dagh/ de Koninginne sijn Huysvrouwe voor sijn te veel vermoeyens vreesende / als of sy eenigh quaet indencken hadde van ongheluck/ badt hem op te houden / dat oock vele andere Hovelingen deden/ maer hy en wilder niet na hooren. Eñ ten derden daghe/ als hy nu wel twee uren ghelooopen hadde / ende op 't eynde vanden spele was / heeft hy willen bethoonen dat hy niet moede en was/ ende beriep Lorges / Grave van Montgomery / den Capiteyn van sijn Garde / die gheacht was een vande beste Lanciers van Vranckrijck te wesen/ om teghen hem noch een Lancie te loopen : die hem excuseerde op de vermoeytheydt van sijnen Peerde / ende anders. Maer den Koningh en wilde niet ontseyt zijn. Eñ alsoo sy nu tegen malkanderen loopende waren/ soo ist ghebeurt dat die van Montgomery sijn Lancie op des Koninghs borst brekende / de splinteren in de visiere van 't Helmet des Koninghs schoten / het welcke vergheten was vast te sluyten : ende door de

Triumphe in Vranckrijck in Julio.

Koningh Henricus die Vranckrijck/ in sijn ooghe gesteken/ den eersten Augusti 1559.

visiere

bisiere opengaende / vloogh den splinter in de rechte ooge des Konings / ende wonde hem dootlijck. Als hy nu begost te suyselen / werdt hy wederhouden / ende van den Peerde bloedende wech ghedragen / met verschricken van't gantsche Hof ende menichte van volcke. Als hy nu ontwapent was / ende de wonde by de konstighe Chirurgynen (waer onder oock Andreas Vesalius van Koningh Philips daer gesonden wert) besocht ende gevisiteert zijnde / werdt dootlijcken gheoordeelt / hoewel met groote kloeckheyt ende verstant der selvigher hy noch levende bleef thien daghen: hy storf den 10. Augusti Anno 1559. als hy 40. Jaer oudt was / ende 12. Jaren geregeert hadde. In zijn doot beklaeghde hy zijn lichtveerdicheyt / en oock onder andere / dat hy te straf teghen die van de Religie gheweest was. Maer den Cardinael van Lorreynen seyde hem: Het was den boosen Geest die hem quelde / ende hy moeste daer teghen stryden. Hy was een kloeck Prince / ende recht Krijghsman / eer begeerich / ende hoogh van Moede. Montgomery / na het gedaen seyt / viel hy neder ter aerden / bekennende de doodt weerdich te zijn / maer den Koningh wilde in alle manieren dat het hem soude vergheven ende niet toegherekent worden / als die by hem daer toe ghedwongen was. Maer hy vertrockt uyt het Hof / hem alleen houdende / als uyt der Werelt troosteloos: maer alsoo hem geraden werdt de H. Schriftuere tot trooste te lesen (ghelijck de Fransoysen schrijven) soo heeft het hem veroorsaeckt van Religie te veranderen / hy die te vooren Roomsch Catholijck was / ende de gereformeerde Religie seer vervolchde / heeft hem naemaels tot beschuttinghe der selvigher Religie in Vranckrijck laten gebruycken. En is ten lesten Anno 1574. in Damfron / een stedeken in Normandyen / becingelt ende gevangen geworden / en van daer te Parijs gevoert / ende daer opentlijcken onthalst: welcke zijn doodt werdt de Coninginne ende der kinderen wraeckgiericheyt toegeschreven.

Doot van den Koning Henrick van Vranckrijck / den 10. Augusti / 1559.

Montgomery troosteloos / leest de H. Schriftuere.

Coningh Henrick van Vranckrijck liet achter vier soonen ende drie dochteren. Ysabella de oudtste / was doen de Bruydt van de Koningh van Spaengien. De tweede wert Hertoginne van Lottringen. Ende de derde wert Coninginne van Navarra. Den outsten sone Fransoys / die ghetrouwt hadde de Coninginne van Schotlandt / regneerde eerst nae zijnen Vader / nae hem Karolus / nae Karolus Henrick / die oock Koningh in Polen was. De vierde Fransoys werdt Anno 1582. gehuldt Hertogh in Brabandt / al sonder erve.

Kinderen des Koninck Henricus / vier sonen ende drie dochteren.

Onder den Koningh Henrick den tweede sijnder in Vranckrijck ingebroken twee groote Sonden / te weten / Atheismus, dat is / van Godt luttel ofte niet te houden: ende Magia, dat is / de swarte Conste ofte Nigromantie / te staen op Waerseggers ofte Duyvelsche ingevingen ende curieusheyt / die veel toegheschreven werden de Italianen / aenhangh vande Coninginne Catharina de Medices / daer inghebrocht te hebben / daer seer toe hielpen veel Fransoysche Poëten ende Rijmers / die veel vuyle lichtveerdighe Poësien dagelijcx voortbrochten / die veel goede wijse lieden toeschrijven / de verdiende straffe / den Rycke van Vranckrijck overvallen.

Atheismus ende Nigromantie in Vranckrijck ghekomen.

Die van de Ghereformeerde Religie in Vranckrijck schrijven dese vreemde doodt des Coninghs Gods rechtveerdigh oordeel toe / ende groote genade tot hunwaerts / als die zijn Kercke daer mede heeft willen zijn macht toonen / en verlossen van een groote vervolginghe / die den Hertogh van Alba / doen daer zijnde / met den selven Coningh int werck sochte te leggen / navolgende de eerste Artijckel van den lesten besloten Vrede / tenderende om te verdelghen alle de Werelt door / de ghereformeerde Religie / 't welck scheen dat den Koningh aldaer wilde beginnen met de Heeren van zijn Parlement tot Parijs / onder andere ghevanghen stellende Anne du Bourgh die opentlijck tot den Koningh int Parlement veel ghesproken hadde tot vorderinghe van de gereformeerde Religie / waeromme den Coningh ghestoort wesende / hem soude ghedreycht hebben / hem te willen selve sien verbranden / dat welcke hem Godt belette met de voorsz wonde: nochtans wert du Bourgh daer na verbrandt. Niet tegenstaende des Koninghs doodt / soo hebben nochtans den Pays ende Houwelijcken voortgangh ghehadt.

Oordeel des Ghereformeerde van des Koninck doot.

Den Paus van Roomen Paulus de vierde / van den Huyse Caraffa / die oorsaeck was van den ghebroken bestant / ende selve oorloge tegen den Coningh gevoert hadde / ende den fondateur vande Teatijnen oft Jesuyten was / is tot Roomen ghestorven in Augusto / in het Jaer 1559. als hy met zijn gheslachte / secte ende creatueren / een groote en sorgelijcke vervolginghe tegen alle goede (onder 't decksel van Religie) voorghenomen hadde. Van zijn doodt zijn vele verblijt geweest / ende principalijck dat Roomsche volck / om de menichfuldighe oorloghen / schattinghen ende overlasten / die hy ende de zijne voortstelden en bedreven: So dat het volck van Roomen met gewelt van wapenen nae het Inquisitie-Huys zijn ghelooppen / daer sy den oppersten Inquisiteur quetsten: de andere verloopende / hebben sy voorts dat Huys met vyer verbrandt / de ghevangenen verlost / ende wilden noch een ander Klooster de Minerva verbranden / om dat sy de Inquisiteurs toeghedaen waren / en hadde het door Marco Antonio Columnia, ende Julio Cæsarino, niet met schoone woorden belet gheweest: Waer by oock des Paus Neven / ende maeghschaps Huysen / ende haer leven gesalveert wert. Des Paus beelt oft statue / int Capitolium opgherecht / hebben sy afgesmeten / ende in den Tyber gesleypt en geworpen. Een ghebodt wertter ghedaen in den name van den Raedt ende Roomschen volcke / op groote straffen / datmen alomme moest afbreken alle des Paus en zijn geslachte Caraffe Beelden / Wapenen / Schilderyen ende Tijtelen / als van vyanden des Menschelicken geslachte / diens Memorien verdienden uyt de Werelt ghewert te wesen. Den volghenden Paus Pius Quartus / hoewel hy den Cardinael Caraffa / ende den Hertogh van Paliano zijn Neve / en dat geslachte beloofte hadde alle misdaden te vergheven / ende 't selve met een gheschrifte verseeckert hadde / soo heeft hyse nochtans alle doen vanghen / ende eenighe doen dooden.

Paulus 4. Paus van Roomen / gestorven / Anno 1559.

Oploop tot Roomen teghen Inquisitie. Anno 1559.

Pius de 4. Paus.

Den Koningh Philips hebbende nu vrede / heeft ghereſolveert nae Spaengien te varen / om aldaer de Inquisitie by te staen / verhoort hebbende dat aldaer eenige groote Edelen de Gereformeerde Religie gunstigh waren / oock om te beter het Concilium generael van daer te vorderen: welcke twee saecken hem meest hadden gedrongen tot den Vrede te verstaen.

Den Koningh resolveert te vertrecken nae Spaengien.

Waerom hy in Augusto tot Ghent de Staten van den Lande ontboden heeft / om henlieden zijn voornemen aen te segghen / ende oorlof te nemen / hebbende uyt Italien ontboden zijn suster de Hertoginne van Parma / die hy stelde (als een Princesse van den bloede) tot Regente over de Nederlanden / in plaetse van den Hertogh van Savoyen / die nu in sijn Landt herstelt was / om eenighe redenen overslaende de Hertoginne van Lottringhe / (die een yeghelijck achte / dat sy aen de Landen die eere beter verdient hadde) ende heeftse den Staten seer gerecommandeert. Ende neffens haer heeft hy / nae oudt gebruyck / geordineert eenen Raedt van Staten / voor de voorvallende hooghe saecken / als van Pays / Oorloghen / intelligentie met Princen ende Landē / en bescherminge der Landen / Neffens den secreten Raedt om saken van Wetten / Gratien / Justitie / ende ander politijcke saecken. Ende den derden Raet van de Finantien / voor de regeringhe vande Domeynen van den Koningh / ende alle inkomsten. Dese dry verscheyden Raden hadden elck haer vergaderinghe in 't bysonder / soo dat d'een met den anderen niet te doen soude hebben. Die van den Raedt van Staten waren / Anthony Perenot / Bisschop van Atrecht / die korts daer nae Cardinael van Granvelle ghewordden is / Willem van Nassouwen Prince van Orangien / Lamorael d'Egmont Prince van Gavere ende Grave van Egmondt / Philippe de Staden Heer van Glayon / Charles Baron de Barlaymondt / opperste van de Finantien / ende Doctor Viglius President vanden Secreten Rade. Namaels werdt daer Philips de Montmorency / de Grave van Hoorne / oock Admirael / en Charles de Croy Hertogh van Aerschot / by ghevoeght. Ordineerde voorts / dat de Ridders vanden Gulden Vliese / van de Hertoginne Regente gheroe-

Des Lants Staten vergadert zijnde / werdt de Hertoginne van Parma geordineert tot Gouvernante / 1559.

Dry Raden van den Koningh geordineert.

De Raedtheeren van Staten.

1559. pen/souden daer oock acces hebben/ oock die vanden Secreten Raedt/ende vande Finantien. Gaf haer oock opentlijcken eene secrete instructie / by de welcke sy vermochten wel t'advviseren/ vragen en hooren/ maer moesten resolveren met den Cardinael / Orangien/ Egmont/ Barlaymont / ende Viglius. Den Secreten Raedt bestondt van ontrent Twaelf min ofte meer Doctoren inde Rechten: ende elcke Raden hadde sijn Secretarisen.

Hy ordineerde voorts elcke Provincie sijnen Gouverneur / elck een Heere vander Ordre des Gulden Vlies. Als namelijck Brabant/ daer hadde den last af de Regente/ als generale Gouvernante/ haer residentie aldaer houdende. Den Prince van Orangien was Gouverneur ende Capiteyn generael van Hollandt/Zeelandt ende Utrecht/ ende daer na oock van 't Graefschap van Borgongien. De Grave van Egmondt was Gouverneur van Vlaenderen ende 1559.

Gouverneurs der Provincien.

Margriet van Ostenrijck Hertoginne van Parma ende Plaisance Gouvernante Generael der Nederlanden.
H. Iacobsen exc.

1559.

Artoys. Jan de Ligni Graef van Arenbergh/ was Gouverneur van Vrieslandt/ Overijssel/ Groeningen ende Lingen. Charles de Brimeu/ Grave van Megen/ was over Gelderlant ende Zutphen. Pieter Ernst/ Grave van Mansvelt/ was over Lutzenborgh. Jan Marquis van Bergen/ was over Henegouwe/ Valencijn/ ende het Casteel van Camerijck. Den Baron van Barlemont/ was over Namur. Jan de Montmorency/ Heer van Courrieres was Gouverneur van Rijssel/ Douway ende Orchiers. Ende Florents de Montmorency/ Heer van Montigny/ Broeder vanden Grave van Hoorne/ was ghestelt over Doornick ende Tournesis. Dese waren alle de principael Heeren vande Landen/ ende hadden macht over Krijghs-volck ende Justitie.

Benden van Ordinantië van Peerde-volck ende haer Oversten.

Onder het ghebiet van dese Heeren liet hy oock de Benden van Ordinantien/ die waeren 14. Benden Peerden/ die wel mochten uyt-brenghen drie duysent Peerden wel ghemonteert/ eñ waren altijdt het beste eñ fraeyste Peerde-volck ghereekent in Christenrijck/ die altijdt soo wel in tijde van vrede als in oorloghen onderhouden waren. De Overste waren de Prince van Orangien/ den Hertogh van Arschot/ de Grave van Egmont/ de Marquis van Bergen/ de Grave van Hoorne/ van Arenbergh/ van Mansveldt/ ende van Hooghstraten/ de Heeren van Brederode/ van Montigny/ eñ vã Barlaymont: elck Overste hebbẽde synẽ Luytenant eñ Officierẽ/ eñ elc synẽ Thresorier.

Gulden Vlies tot Ghendt.

Aldaer tot Gent heeft den Koning gehoudẽ nu anderwerf de ordre vandẽ gulden Vliese/ daer mede vereerende onder andere dese Nederlantsche Heeren: den Heere van Aessicourt: dẽ Heere Florents vã Montigny/ vandẽ huyse van Montmorency: den Marquis vã Renti/ vande huyse Croi: dẽ Grave vã Ligni: eñ dẽ Grave vã Hooghstraten/ vañ Huyse van Lalain.

Der Spaensche Soldaten vertreck wort versocht.

De Staten vanden Lande haer seer wel gequeten hebbende tegẽ haren Prince/ waer door hy tot sulcken heerlicken Tractaet van Payse gekomẽ was/ eñ den Edeldom in synen dienst haer lyf eñ goet soo vromelicken gewaeght hadden/ eñ de Ghemeynte oock met haer negen-jarige contributie/ hebben sy den Koning een ernstige Requeste gepresenteert/ op dat hem ghelieffde dat Spaensch eñ vreemt Krijghs-volc uyt den Lande te seynden: Over dese waren nu gestelt Colonellẽ/ de Prince van Orangien/ Egmont eñ Hoorne: die evenwel mede waren vande gene die de Requeste presenteerden. De Koning hadde van dese bede wel geerne ontslagen geweest/ maer mits dat sy heftelijck alle haer Privilegien allegeerden/ ende hem Copyen daer van toonden/ wat dat hy haer belooft ende ghesworen hadde/ ende ter contrarie souden moeten protesteren/ heeft hy het haerlieden geconsenteert/ dat sy binnen drie Maenden vertrecken souden: maer dat gheschiede in anderhalf Jaer daer nae eerst/ alsmen die nootsakelijck om 't verlies van een Eylandt Zerby in Barbaryen van doen hadde.

Redenen der Staten/ waerom sy versochten 't vertreck der Spaengiaerden.

Dat de Staten der Nederlanden soo sterck aenhielden tot dat vertreck der Spaengiaerden/ beweegden haerlieden dese redenen: Als dat veel Hovelingen geheel aenden Koningh hangende/ eñ by hem in groot credijt zijnde/ eñ inde Landen bleven/ haer haddẽ laten hooren dat sy gestoort waren/ eñ wrake verhoopten/ om dat haer inde leste bede eñ negenjarige schattinghe benomen was de handelinghe vanden ghelde/ maer dat de Staten dat selve onder haer deden ontfangen eñ uyt betalẽ aen 't Lants Krijgsvolc/ by haer eygen dienaers: Waer mede der Hovelingen nagelen gekort werden. Het welcke sy interpreteerden opentlick te wesen een specie van ongehoorsaemheyt/ als te willen den Prince wetten stellẽ/ eñ die niet toe betrouwen de handelinge vanden gemeynen gelde. By dese voeghden haer noch andere/ die authoriteyt eñ Gouvernement sochtẽ/ so wel vreemde als andere/ die het voornemen eñ de opinie vanden Koning eñ des Hertogs van Alba/ ooc der Spaensche Inquisiteuren eñ der Spaengiaerden sochten te vorderen: Dat was men en konde de Lutherije ofte Ketterije uyt Nederlandt niet weeren/ eñ consequentelijc uyt Spaengien/ ofte men moeste eerst sien absolute oft volkomen gehoorsaemheyt/ authoriteyt eñ gebodt/ den Koning inde Nederlanden te bekomẽ/ byde welcke mẽ dã mochte de Inquisitie opde spaensche maniere aldaer plantẽ sonder welcke 2. punctẽ mẽ moste de landẽ voor verlozen achtẽ/ eñ dat moeste met vreẽde garnisoenen te wege gebrocht wordẽ. Dese dingẽ den verre siengste onder de Statẽ bekent wesende/ heeft haer so instantelyc het vertrec der Spaengiaerden doen versoecke.

Waerschouwinghe aen de Nederlandtsche Heeren.

Dit voornemen van dese Raetsheeren eñ spaenschen haet/ wert dier tijdt de Nederlantsche groote Heeren ghenoech te kennen ghegeven/ jae datter geresolveert was/ de Autheurs vande Requeste over het vertreck der Spaengiaerdẽ wel te straffen: selfs een Spaensch aensienlijc edel Hoveline goet herte dragende tot den Nederlandtschen Adel/ heeft etlijcke Heeren/ als den Prince van Orangien/ den Grave van Egmont/ eñ eenige andere/ spelende met Schaecspel komen aenseggen eñ waerschouwen: vragende of sy tijt om spelen hadden/ eñ niet meer en achten op haer overgegeven Requeste/ met diergelijcke woorden meer/ die de andere (neerstich int spelen) voor joc achten als voorde/ dan als het spel uyt ofte ghedaen was/ seyde den Prince van Orangien aen Egmont/ (also hy oyt een verre-siende Heere was) dat de voorseyde woorden vanden Hoveline niet te vergeefs gesproken moesten zijn/ waeromme hy badt aen Egmont/ (als die met den selven Heere seer familiaer was/) hem naerder bescheydt af te vraghen/ alsoo hy dede/ die hem doen antwoorde/ dat op haer Requeste geapostilleert was datmen 't spaensche krijghsvolc soude doen vertrecke/ maer dat sy op haer stuck moesten letten/ en haer als van eenen Vriendt gewaerschouwt houden/ namelijck/ dat het byden Koningh ende synen Raedt doen mede besloten was/ datmen alle de ghene/ die de Requeste/ van te doen vertrecken het Spaensch Krijghs-volck/ onderteeckent ofte toegestemt hadden/ soude gedencken te kastijden eñ straffen tot bequamer tijt/ haerlieden als Vriendt daer van waerschouwende.

Koningh Philips sceit oorlof aende Staten.

Als nu alle dingen wel versorcht warẽ/ tot de reyse/ heeft den Koning synẽ oorlof vande Staten tot Gent genomen/ haer boven al recommanderende het onderhout der Catholijcker Religie/ eñ straffe der Ketteryen: ende is na Zeelandt ghetrocken/ alwaer een schoon Vlote Schepen reede lach om hem te voeren/ wonderlijck wel voorsien van als: Onder andere was daer wel provisie/ alleenlijck van Capuynen ende Hoenderen boven de 15. duysent/ waer by de andere provisie af te meten is.

Koningh Philips seylt nae Spaengien/ den 26. Augusti/ 1559.

Soo is den Koningh den 26. Augusti 1559. van Vlissinge t'schepe eñ t'seyle gegaen/ met 20. Spaensche eñ Bischainsche schepen/ 30. Hulcken/ eñ 40. ander Schepen/ ende met goeden wint in korte dagen tot Laredo in Bischaien aengekomen/ waer na den wint terstont gekeert is.

Groot tempeest ende perijckel des Koninghs.

Maer alsoo de Koningh met de geheele Vlote was gekomẽ voor de voorsz Have/ is so schrickelickẽ tempeest eñ onweder opgestaen/ dat vele schepen der selver Vlote vergingen/ also dat de 3⁄4 vergaen wert (sonder yets aen lant te komen) van alle de preciuste Baggen eñ juweelen, die de Keyser sijn Vader hadde konnẽ vergaderen geduerende syn regiment in Italien eñ Duytslant/ met ooc de rijckelicke Tapisseriẽ/ die ghemaeckt waren met grooter moeyte eñ kost in Nederlant; alle dit geschiede int gesichte vanden Koning eñ synen Spangiaerts/ de welcke daerom grooten rou maecten/ doch sonder eenige vertroostinge te krijgen. De Koning selve was in sulcken perijckel/ dat hy nauwelicx over getreden was uyt syn schip in een Barck/ of tselve geborsten zijnde/ sonc te gronde/ so schrickelijck was het tempeest. Het perijckel/ twelck de Koning was ontkomen/ dede hem lichtelic vergeten syn verlies; ontwijfelic een voorsegginge vã vele ongelucken die hem daer na zijn overkomen/ hier uyt is een spreec-woort gekomen/ dat de Keyser eñ sijn sone hadden berooft het Aertrijc om de Zee rijc te makẽ.

In Spaengien hebben synen Raedt syn aenkomste hoognoodelick geacht/ om dat de Lutherije daer seer toeghenomen hadde/ waeromme hy terstont binnen Sivilien groote ende strenge executie dede doen over de selvige/ soo over Mans als Vrouwen/ met groote Ceremonie eñ pomperije: vele gebrant/ ende vele met ander manieren van straffingen gestraft. Als hy nu in September daer nae te Valedolit quam/ heeft hy in October aldaer/ in sijn tegenwoordicheyt ende syn gheheel Hof/ doen verbranden 28. Edelen/ van grooten ende goeden gheslachte/ waer onder oock waeren eenighe vande beste des Landts. Ende daer werdt alsoo voorts groote strengicheyt gebruyckt.

1560. Daer na/Anno 1560. in Januario/wert Isabella vā Vranckrijc/door geleyt des Konings vā Navarre eñ des Cardinaels van Borbon/met grooten staet aende spaensche Frontieren gebracht/daer sy terstont te Roncevaulx van des Konings weghen/ als Bruyt eñ toekomende Koninginne/ ontfangē wert vanden Cardinael van Burgos/ eñ dē Hertog van Infantasgo/welcke haer terstont by den Koningh in Castilien ghevoert hebben/ alwaer met onuytsprekelijcken kosten ende triumphe de Bruylost den 31. Januarij ghehouden werdt/ die gheschadt werde twee duysent Ducaten 's daeghs te kosten. Ende korts daer nae werdt den Prince Karolo eenigh sone vanden Koningh/ voor toe-komende Heere in alle Koningrijcken van Spaengien besworen ende uytgeroepen.

Dē Coninc trouwt met Isabella vā Vrancryck/ den 31. Januarij 1560.

In dit Jaer 1560. is de nieuwe Vaert van Brussel tot Antwerpen volbrocht/die over dertich jaren te voren begost was by die van Brussel/ door-gravende menighen heuvel/ velden ende weghen/ daer sy den erfgront toe gekocht hadden vande eygenaers/ daer waren vier groote schoone Sluysen op ghemaeckt/ om het Opper-water tegen te houden/ ende oock also mede diepte om groote Schepen te mogen inbrengē. In dat werck werdt seer ghepresen/ de neersticheydt vanden Heere van Lockegem/ Amman van Brussel/kostede XVIII. C. M. gulden. 1560.

Nieuwe Vaert van Brussel volbrocht.

Franciscus de II. Coninck van Vrancryck

Als o nu in Vrancrijc den nieuwen Koning Fransoys noch jongh was/ soo heeft den Cardinael van Lottringen met sijn broeders/ den Hertog van Guyse/den Hertogh van Aumale/ den grooten Prior/ eñ den Marquis Elbef het gheheel Gouvernement op haer ghenomen/ door dat sy Ooms waeren vande Koninginne/ des Koninghs Huysvrouwe/ ende de Koninginne van Schotlandt/ zijnde haer Moeder (de Regente van Schotlandt) haerlieder suster.

Verpeerten in Vranckryck mides die van Guysens Gouvernement.

Op dit Gouvernemant van die van Guyse/ isser groote murmuratie geresen onder dē Adel/om dat sy niet en respecteerden de Princen vandē bloede/ eñ den Huyse des Koninghs/ eñ de ander Officieren vander Kroone: Also dat sy geen kleyn achterdencken en gaven/als of die van Guyse sochten de Kroone aen haer huys te brengen/ also sy voorgaven mede afgekomen wesende vande rechte linie eñ afkomste vanden Keyser Karolus de Groote/daer der Valoysche Koningē afkomste die nu regeerde/ haer afkomste van Hugo Capet genomen hebben/ die eertijdts Anno 988. den rechten Koning Lodowijck in een Clooster stack/ eñ maecte hem selven Koning. Hier van hadde die van Guyse haer eertyts beklaegt/ eñ by gheleerde gesocht haer recht dien aengaende te deduceren eñ bewijsen hoewel nochtās de waerheyt was/ dat met Hertogh Karel van Lotringhen eñ sijne sonen/ de welcke t'samen storven inde gevanckenisse van Orleans/ 't selve huys van Lotringen verviel vande Manlijcke Linie van Karel de Groote op een Dochter/ waer van die van Lottringen/mitsgaders die van Guyse nu afkomen/niet te min om haer partije te favoriseren/eñ die vande Heeren vanden bloede odieus te makē/ hebben der Koningen partije/ als vā Hugo Capet komende/ Hugenoysen genoemt geweest. Maer dese van Guyse hebben de opsprake van haer seer wel weten te weeren/ als sy dien naem van Hugenoysen die vande gereformeerde Religie alleen daer nae hebben weten te geven/gelijc de Fransoysen schrijven/ tegen de welcke

sylieden

1560.

Eenen Fransoysché oploop tot Amboyse.

syliedẽn altijdt de grootste strengicheyt eñ wreetheyt gebruyckt hebben. Tegen die van Guyse hebben haer in Vranckrijck omtrent Amboyse opgemaeckt veel Edellieden/ eñ andere in grooten getale/ te voet eñ te Peerde ghewapent/ diemen achte datse groote hulpe ende onderstant hadden vande principaelste vanden Rijcke: Ende hebben met een Requeste den Koningh willen vertoonen het quaet eñ onbehoorlic regiment van die van Guyse/ ofte soo ander schryven, voorgenomen den Koningh te lichten/ uyt de handé van die van Guyse. Maer also syliedẽn eensdeels bespiet waren/ eñ by den Hertogh van Nemours behendelijck gepersuadeert zijnde/ om haer klachten ongewapent aenden Koning te doen/ so zijnse also meest al gevangen ghewoorden: Haer opperste was La Regnaudie/ die op den wegh geschoten wert. Sy hadden haer stuck behendelijck aengeleyt/ vele waren uyt goeden yver gedreven/ maer sy hadden een ongelukig eynde: want sy werden terstont met hoopen gehangen ende onthalst, als verraders vanden Koningh. Onder andere den Baron van Chastelnau/ als verrader onthalst wordende/ riep hy luyde uyt/ dat hy geen verrader tegen den Koning en was/ ten ware datmé eerst die van Guyse moeste Koninghen maken/ teghen de welcke sy haer hadden gestelt. Eñ eenen anderen genaemt Villomongis/ als hy op de plaetse der executie quam/ eñ veel bloets van syn gesellen sach liggé, nam hy vã dat bloet/ eñ wierp het opwaerts na dé Hemel/ sprekende dese woorden: O Godt/ wilt wrake doen over dit onnoosel bloet/ ende laet het storten van dien een eynde nemen. Also straften die van Guyse haer vyanden: eñ het scheen als of het den Koning aengegaen hadde: Maer also den Connestabel van Vranckrijck dat op die maniere niet en hadde inden Parlemente van Parijs aenghesept/ soo zijn sy op hem seer verstoort geweest. Hier mede en verminderde den inwendigen haet des Adels tegen die van Guyse niet/ dat haer niet onbekent en was. Eñ also ontrent die tijt/ die vande gereformeerde Religie den Koning een Supplicatie hadden doen overleveren/ door de handen vanden Admirael van Vranckrijc Chastilion die aenbiedende/ oft van groote menichte oft van Gedeputeerde begeerde onderteyckent te hebben/ daer weynich mede uytgerecht wert. So hebbé die van Guyse so onder 't decksel vande daet van Amboyse/ als oock met vervolgen vande Gereformeerde/ gedocht haer gewelt eñ authoriteyt meer te fonderé/ ende haer van hare vyanden te wreken/ waeromme sy groot achterdencken hebbende op den Koning van Navarre/ den Prince van Conde sijnen Broeder/ den Vidasme de Chartres/ eñ andere groote Heeren van Vrancrijck/ als oproerders des voorsz oproer van Amboyse/ soo deden sy die te Hove ontbieden. Die van Conde/ Vidasme/ eñ meer andere werden terstont ghevanghen:

De Guysen vervolgen die van Borbon Princen vanden bloede.

Navarre wert wachte bestelt. Als nu der gevangené proces gemaect was/ eñ den Koning veel krijgsvolck by hem hebbende/ ende dat het nu scheen dat die van Guyse geheel Vrancrijc onder haer mouwe haddé/ so en resteerde daer niet dan de executie te doé/ eerst van de groote/ eñ dan vande andere/ alle het Lant door.

Franciscus Koning van Vranckrijck sterft den 5. December/ Anno 1560.

Maer alsoo nu te Orleans 't schavot ghereet was gemaect totte executie vanden Prince van Conde/ dé jongen Koning Fransoys door een quade oore subijtelick quam te sterven/ den 5. December Anno 1560. door welcke doot sulcke veranderinge quam/ datmen terstont die/ diemé ter doot verwesen/ eñ op een schavot verwacht hadde/ Gouverneurs vanden jonghen Koningh Karolus den IX. sach verklaren/ te weten/ Navarra/ als Prince vanden naesten bloede/ dien het Regiment in Vrancrijck van oude tijdé toekomt/ terwijle de Koningen noch onmondig ofte onderjarigh zijn. Byde Staten aldaer wert Navarra met de Koninginne Moeder tot Gouverneur ghestelt/ welcken Koning van Navarre voor d'eerste werc verloste sijnen broeder den Prince van Conde/ eñ veel ander gevangenen/ maer terstont daer na gerees tusschen hen eñ de Koninginne Moeder wat nijts ende twist/ de welcke meer vermeerderde. Die van Guyse/ den Hertogh van Nemours/ den Cardinael van Tournon/ den Marschalck van S. Andries/ die van Brisacq eñ andere hieldent met de Koninginne. Conde/ de Connestabel met sijne sonen/ eñ den Admirael met sijn broeders/ die hieldent met die van Navarra.

1561.

Ghereformeerde Religie neemt voet in Vranckrijck.

Als nu de Staten van Vranckrijck vernamen de groote menichte die de gereformeerde Religie toegedaen was/ eñ dat die ooc int Hof eñ vanden Koninglijcken bloede voorstanders hadden, besloten sy datmé op 't stuck vande Religie in Vranckryc een openbare tsamen-sprekinge soude houden/ ende daerentusschen alle gevangenen om der Religie los eñ vry stellende.

Disputatie tot Poyssi in Vranckrijck Anno 1560.

Als den Paus dit vernomen hadde, vorderde hy selve het Concilium generael tot Trenten, dat hy te voré altijt wederstaen hadde. Dies niet tegenstaende heeft te Poyssi een vergaderinge eñ disputatie tusschẽ de geleerde Roomsche Catholijcken eñ de Ghereformeerde geweest/ inde tegenwoordicheyt vanden Koning sijn Hofgesin eñ des Rijcx Staten daer dat verscheen Theodore de Beza, met elf Predicanten van de Gereformeerde, by gestaen van 22. Gesanten uyt diversche Provincien des Koningrijcx die spraken eñ representeerden 2190. gemeenté ofte kercken daer sy den last van haddé ofte representeerdé, met het welcke nochtans niet uytgerecht en wert/ waeromme de oploopen vande eene Religie tegen de andere vermeerderden: Eñ om dat selve te slissen isser by des Lants Staten generalijck gesloten een ghebodt inhoudende een Religions vrede/ te weten/ dat die vande Ghereformeerde Religie souden mogen haer oeffeningen eñ Predicatien hebben buyten elcke Stadt in alle vrijheyt. Eñ dit wert het Edict van Januarij genaemt/ gemaect Anno 1561. dat welcke voor eenen tijdt het rijcke in meerder ruste stelde/ tot dat de Roomsche Catholijcken een oorsake vondé de ruste te verhinderen.

Edict van Januarij ofte Religions Vredé Anno 1561. den eersten Januarij.

Daer was besloten by de Staten onder andere/ dat die inde voorledé Koningen tijden administratie van gelde ofte finantie gehadt haddé, die souden daer van anderwerf rekeninge doé (om dat de arme gemeynte over de groote schattinge te seer klaechde:) ende dat waren principalijck die van Guyse, den Connestabel/ eñ de Marschalck van S. Andries/ met welcke resolutie de Connestabel mede aende partye van die van Guyse quam. Dese drie/ Guyse/ den Connestabel eñ de Marschalck/ soeckende dese rekeninge te ontkomé/ maeckten een Verbont te samen/ gelijck den Trium-Virat te Roomen/ van Marcus Antonius, Marcus Lepidus, ende Augustus Cæsar was/ ende spanden t'samen onder 't coleur van de bescherminghe der Roomscher Catholijcke Religie/ eñ het voorsz Edict van Januarij te breken.

Het Edict gebroken by den Triumvirat.

Om hier toe te komen, hebben sy den Koningh van Navarra/ die de Ghereformeerde toegedaen was/ aen haer zijde gelockt (die hem selven de stantvastichste Heere niet bewesen en heeft) met beloften/ dat hem den Koningh van Spangien soude zijn Koninghrijck van Navarra weder geven/ door 't versoec vanden Paus/ die hem ooc soude dispenseren van sijn Wijf te scheyden/ die te seer Religieus was/ eñ soude trouwen de Koninginne Maria van Schotlandt/ daer mede hy soude mogen worden Koning van 2. Koningrijcké: Eñ sy besloté ooc met haren aenhang/ met minne oft ominne dé Koning eñ sijn moeder aen haer zijde te nemen/ om in alles des Konings name te mogé gebruycken. Dit hebben sy eerst int werck begonst te stellen te Vassy alwaer dat Guyse eé predicatie (die na des Konings permissie vergadert zijnde) verstoort, vermoort, eñ verjaegt heeft.

Guyse verstoort ende vermoort een Predicatie.

Met dat krijgsvolc eñ heerlijcke fame is hy tot Parijs gekomen/ ende met groote triumphe ontfangen/ alwaer ooc de Connestabel met den Marschalck van S. Andries, ende de Koningh van Navarre hen vonden: Ende dwongen den Prince van Conde met sijnen aenhang te vertrecken na Orleans, eñ haelden den jonghen Koningh Charles met sijn Moeder met gewelt/ teghen haren danc/ seer weenende eñ daer tegen roepende, eñ brochté die te Parijs met behendigheyt. Als sy die nu te vreden gestelt hadden namen sy het regiment geheel aen haer. Met den Prince van Conde waren/ den Admirael Chastilion/ den Cardinael eñ Dandelot sijne broeders, de Prince van Portien/ de Grave van Rochefocault, eñ veel andere van den Adel met krijgsvolc, waer onder veel vande Gereformeerde Religie waren/ aende welcke de Koninginne Moeder schreef, dat sy tegen haré danc met den Koning haren sone gehouden was, biddende datmen haer met haer gevangen kinderen doch soude komen verlossen. Waer op Conde met de sijne resolveerden tselve te doen/ eñ ooc het Edict vã Januarij, noyende

1562.

de Religions vrede te houden staende als Prince van den bloede/ by gebreke van sijnen broeder den Koning van Navarra: en rustede hem ten krijge meest met die vande gereformeerde Religie/ ooc volc uyt Duytslant ontbiedende onder pretext vāde voorsz brieven vande Koninginne moeder over Crombach. Die vā Guyse dede desgelijcx onder den Rijngrave/ en Rockendolf.

Oorloge in Vranckrijck.

Also begonst aldaer den eersten inlantschē krijgh/ in welckē vele machtige steden by den Prince van Conde en de Gereformeerde werden ingenomen/ als Orleans/ Lions/ Valence/ Grenoble/ Roan/ Bourges/ Tours/ Poytiers/ Montpeliers/ Nismes/ Rochelle ende andere/ waer mede dien somer passeerde. Roane wert weder belegert en gewonnen/ alwaer de Grave van Montgomery diese verweerde/ miraculeuselick uyt geraeckte. Den Predicant Marlorat wert aldaer gehangē. De Koning van Navarra wert uyt de stat in sijn schouder ghesschoten/ waer van hy nae Parijs varende/ deerlijck gestorven is. Parijs wert ooc belegert vanden Prince van Conde/ maer te vergheefs. Hy ontleende gelt vande Koninginne van Engelant/ en gaf haer Hableneuf in Normandijē te pande. Ten lesten Anno 1562. den 19. December/ hebbē beyde de partijen malkanderen treffelijck geslagen by Dreux/ alwaer de Prince van Conde over d'een zijde/ en den Connestabel over d'ander zijde/ ghevanghen bleven/ schijnende also gelijckelic gescheyden te wesen. Maer van Guysens zijde bleef den Marschalc van S. Andries verslagē/ met den grooten Prior Guysens broeder/ de Heere van Montbrun des Connestabels sone den Hertog van Nevers/ en meer andere groote Heeren. Daer na belegerde Guyse Orleans/ alwaer dat een Edelman met namē Poltrot/ uyt eenen yver om sijn Vaderlant van eenen Tyran te verlossen/ (soo hy seyde) hem van achter doorschoten heeft/ in sijnen leger. Vluchtende/ werdt hy nochtans wonderlick gevangen: En met een stout voornemē/ verschoonende sijn bedreven stuck/ seyde/ datter noch meer andere van diergelijcke aenslagen warē/ om alle de veltoversten om te brenghen/ waer door hy onder haer een groote vreese brocht/ 't welc een oorsake vandē eersten vrede was. Daer na ('t zy uyt vreese van tormenten/ oft om andere consideratien) beschuldighde hy van sijn dact den Admirael/ en Theodore de Bese: maer siende dat hy moste sterven/ en met vier Peerden van een gescheurt worden/ heeft de selve Persoonen opentlijck wederom ontschuldicht/ ende is by de selve ontschuldinge gebleven tot den uytersten toe.

Roane gewonnen/ en Koning van Navarra werdt gheschoten.

Slach te Dreux tusschē Conde/ Connestable/ Guyse/ etc. Anno 1562. den 19. December.

Guyse doorschoten van Poltrot.

Die vande Ghereformeerde Religie hebben door desen voorsz vrede haer vrije oeffeninge behouden/ en duyrde ontrent 5. jaren/ zijnde door den voorsz krijch om dē hals geraect 2. hoofdē vandē Trium-Virat, als Guyse/ en dē Marschalc vā S. Andries/ met dē Koning vā Navarra/ den Hertog vā Nevers en andere.

Vrede in Vranckrijck.

Carolus de IX. Coninck van Vranckrijck.

De volgende Oorlogen aldaer/ die oock veel volcx over beyde zijden ghesleten hebben/ hebben de ghereformeerde Religie nochtans niet konnē dempē noch verstickē/ maer is met meerder vrijheyt uytgeborstē.

Dese oorlogen en staet van Vranckrijck en hebben geen kleyne oorsaecke ende voetsel den beroerten van Nederlant gegeven. Ende midts dat de gheschiedenissen ende standt van Enghelandt ende Schotlandt exempelen ende materien tot dien tijden mede brochten/ daerom sullen wy daer van oock wat verhalen.

Zijnde

1562.

Beroerten in Schotlāt by de Guysianen berockt.

Zijnde de jonge Koninginne Maria Stuart van Schotlant getrout met Fransoys den 2. Koning van Vranckrijck (als voorzen verhaelt is:) Soo regeerde haer Moeder / een suster van Guyse / in Schotlandt. Eñ het gebeurde aldaer / dat die vande Gereformeerde Religie die van haer te seer vervolcht werden / door behulp van eenige vande principaelste vanden Lande (dien ter avontuere het rigoreus gouvernement der Regente niet aen en stont) hebben in veel plaetsen de Roomsche Catholijcke Religie verdreven ende verstoort: Waeromme de Koninginne Maria (zijnde in Vranckrijc) eñ die van Guyse / haer Ooms, dat verstaen hebbende / sonden derwaerts 4000. Fransche soldaten / onder het beleyt van Monsieur de la Brosse / eñ den Bisschop van Amiens / d'een met den last vant Wereltlicke / eñ d'ander van 't Gheestelicke sweert te gebruycken / eñ met expres bevel om de Rebellen met alle strengicheyt te straffen / eñ principalick de hoofden eñ de Misse met alle Pauselijcke gehoorsaemheyt alomme weder in te voeren. Als sy nu daer gekomen waren / eñ begost hebbende haren last int werc te stellē / so schreef dē Bisschop over het goet devoir by hem gedaen / dat sy 't volck ghebođen hadden ter Misse te gaen / de ketterijen te verloochenen / eñ hoopten korts alles onder de Roomsche Kercke te brengen. De la Brosse schreef ooc / hy soude de Schotten met syn gewelt in korte dagen al dwingen. Eñ gelijc gemeynlick wreetheyt met giericheyt verselschapt is / soo sloegen sy haer oogen op 't goet eñ besittingē vandē Adel eñ rijcke: Eñ schrevē daerom / dat daer middel ware om der Koninginnen Renten eñ Domeynen te vermeerderen / wel van ij. C M. kroonen jaerlicx / eñ dat men daer x. C. Fransche Edelen soude besorgen konnen van huys eñ lant / om Schotlandt in dwangh te houden. Het welcke die van Guyse seer goet dochte / verwerpende het contrarie schrijven vande Koninginne Regente / eñ des Ambassadeurs Oissellles / die te kennen gaven / dat de Schotten also niet te dwingē en waren / eñ datse liever der gebueren hulpe souden aen soecken / eñ dat de selve (als van haer Religie zijnde) niet schoonders en sochten. Maer dit wert by die van Guyse veracht / seggende / dat de goede Regente door haer slappicheyt alles liet verloren gaen / eñ dat Oisselles een oudt sot was: belasten daerom de la Brosse met sijn voornemen voort te varen: Het welcke terstondt de Schotten / soo wel den Adel als anderen / de wapenen dede aennemen / eñ alomme de kercken verstoren / mitsgaders de Priesters eñ gheestelicke te verdrijven. Ende also sy de macht der Fransoysen vreesden / hebben sy hulpe aende Koninginne van Enghelant versocht / de welcke alreede qualijc te vreden was op die van Guyse / om dat sy de Schotsche Koninginne / haer Nichte / hadden doen voeren den Tijtel ende Wapenen van Engelandt ende Yrlant / als of sy geen wettelijcke Koninginne en waere: Over welcke daet sy aenden Koning Fransoys haer beklach hadde gedaen / maer verkreech een slechte antwoorde. Waer omme sy nu verstoort zijnde / heeft in druck den 24. Meerte Anno 1560. uytgegeven sekere geschrift daer inne sy haer beklaegde / dat sy geen voldoeninge door die van Guyse op haer versoeck en konde verkrijgen / maer dat sy voort voeren / eñ 't gene sy gesocht hadden met het voerē des tijtels eñ wapenē haerder Kroone / nu haer pretensien met der daedt sochten te volbrenghen / Schotlandt vullende met Fransche Garnisoenen / van meyninghe zijnde / als sy Schotlandt souden ghedwonghen hebben / oock Engelandt mede also te dwinghen / zijnde beyde een Eylandt / ende van ander zijden qualick winnelick. Waeromme sy protesteerde / siende dat sy in Vranckrijck niet anders konde verwerven / belet zijnde door die van Guyse / die 't daer al regeerden / dat sy over sulcx tot versekeringhe van haren staet eñ Kroone / voor-genomen hadde de Fransoysen uyt Schotlandt te drijven / met minne ofte onminne: bereet zijnde (desen niet teghenstaende) alle gebuyrlijcke onderlinge vrientschappen met het Koninghrijcke van Vranckrijck te houden / ten ware datmen haer eenige vorder oorsake gave.

Staet van Schotlandt.

Guysianen oorsake van veranderinge der Religie in Schotlandt.

Schotten versoecken hulpe aen Engelandt.

Koninginne van Enghelandts beklagh over de Schotsche / die den Tijtel van haer Kroone op haer hadde genomen.

Fransoysen uyt Schotlandt verdreven.

Aldus sont de Koninginne vā Engelant in Schotlant den Hertogh van Norfolck met Krijgs-volck / de welcke / door hulpe vanden Lord Grey / ende met den Schotten / den Fransoysen bevochten heeft / ende ten lesten de selve belegert binnen Lithe / ('t welck sy seer sterc hadden gemaect / eñ daeromme eenen tijdt lang tegen hielden:) waerentusschen de Engelsche met de Schotsche factie alomme de sterckste werden. Ende als de Regente nu ghestorven was / is de sake tot een verdragh gekomen / daer by onder anderen versproken wert / dat de Fransche Garnisoenen uyt Schotlandt souden vertrecken: de fortressen soude men afbreken eñ verlaten / ende in twee Casteelen souden alleenlijck op elck 60. Fransoysen blijvē: De Schotten souden haer vrijheyt ende Privilegien behouden / ende alleenlijck van ingheborene gheregeert worden. Het stuck vande Catholijckische Roomsche Religie werdt geheel tot des Lants Staten ofte Parlements goetduncken gelatē / die korts daer na die geheel uytroeyde: ooc dat die Koninginne van Schotlant geen wapenen ofte tijtel van Engelant ofte Yrlant meer soude mogen voeren / casserende eñ veranderende binnen 6. maenden alle instrumentē eñ schriftē die daer mede verzegelt eñ geintituleert waren: het welcke also nae gekomē wert. Waer by die van Guyse toegeschreven wert de oorsake geweest te hebben / van 't uyt-roeyen der Roomscher Catholijcker Religie / veranderinghe der Koninginnen authoriteyt / die anders aldaer wel hadde mogen blijven genoech in haer gheheel / midts een matige toelatinge van eenige reformatien.

Schotlandt verandert Religie / de oorsaecke daer van wordt die van Guyse toegheschreven.

De Koninginne van Engelant by die vā Guyse getergt zijnde / als die haer dochten van haer Kroon te onterven / heeft (also hier voorzen geseyt is) den Prince van Conde gelt geleent / eñ aliantie met hem gemaect waer op de stadt Hableneuf haer overgelevert wert. Sy heeft ooc een schrift uytgegevē / te kennē gevende / dat sy haer niet tegen den Koning van Vranckrijck / maer tegē dien van Guyse stelde / om den Koning uyt haer handē te verlossen / eñ hem sulckē dienst te doen / die alle sijn leefdage danc wetens weert soude wesen.

Daer na in Vranckrijc den Vrede gemaect zijnde / Anno 1562. eñ dat de Engelsche (midts dat sy haer gheldt weder hadden) souden behooren Hable-neuf weder te geven / soo zijnder tusschen haer beyde ander questien vant stuck van Cales ghereesen / dat sy niet en kondē met malkanderē eens worden. Waeromme de Fransoysen gelijcker-handt haren Leger van Hableneuf brochten / daer den Grave van Warwijck met groot Garnisoen in lagh: Maer door dien datter een groote pestilentie eñ sterfte onder de Engelsche soldaten quam / gaven sy de Stadt weder den Fransoysen over / den 20. Julij An. 1563. Eñ de levende overgebleven soldatē / in Engelandt komende / brochten daer sodanige besmettinghe van Pestilentie / datter binnen der stadt Londen / eñ de Voorborchten / storven inden Herfst boven de 25. duysent persoonen / in korte tijdt.

Hable Neuf door Peste den Fransoysen weder overghegheven / den 20. July Anno 1563.

Dese troubelen vande omliggende Landen deden 't volc in Nederlant groote achterdencken hebben / int eerste / dat de Spaensche Soldaten daer soo lange in 't lant blevē / eñ datmē nieuwichedē sochte in te voeren.

De voorschreven uytlandtsche beroerten doen de Nederlanders achterdencken hebben.

De Koning van Spaengien hadde voor-genomen Triploy in Barbarijn de Mooren eñ Turcken af te nemen / maer hy dede eerst bespringen het Eylant van Zerby / teghen over Sicilien / aen Africa ofte Barbarijen gelegen / het welcke hy gewon / ende maecte daer een sterckte / genaemt Philippe Alcazera: Maer eer het wel versien was / is de Armade des Koninghs eensdeels vande Turcken genomen eñ verstroyt: Eñ 19. Galeyen wech-nemende / hebben sy de stercke int Eylant belegert ende ghewonnen / daer Don Alvare de Sando gevangen werdt / ende na Constantinople ghevoert / Anno 1560. Ende om dat daer veel oude Spaensche soldaten doot bleven / heeft-men ten lesten de Spaengiaerden uyt Nederlant getrockē tot groot contentement vanden volcke / als voorseyt is.

Zerby ghenomen by den Turck / Anno 1560.

Inde Nederlanden is van ouder herkomen een loffelijck gebruyck / dat in elcke stadt / Vrijheden / ofte groote Dorpen / eenige Gulden / Gilden ofte Guilden (dat zijn Broederschappen) opgerecht zijn ghe weest / die haer op sekere daghen oeffenden in wapenen als schutters / met den voet-boge / met den hant-boge / eñ schermers met alle maniere van wapenen: Ende in onse Vaders tijden zijn oock bussen schutters opgherecht. Dese dienden niet alleene tot beschuttinge ende defensie van haer stadt / maer oock tot garde eñ lijfbewaringhe vande Princen ende Lants-heeren / daer toe sy oock geeedt ende gesworen waren / in stede van Hellebardiers / die hedensdaeghs de Princen ghebruycken

Een beschrijvinghe van het Landtjuweel int Nederlandt.

 bruycken

bruycken. Dese moeten elck in sijn stadt den Lantsheere dien dienst doen/ eñ wechrijdende/ hem gheleyden tot inde naeste plaetse. Also dese Broederschappē oft Gilden tot oeffeninghe der wapenen / dienden tot 's Lants eñ Princen versekertheyt / so warē daer ooc diergelijcke Gilden oft Broederschappē/ daer inne dē geest eñ sinnen geoeffent werden/ in geleertheyt/ konstige eñ manierlijcke welsprekētheyt ofte Rethorijcke/ dat is soo veel te seggen/ als Redenrijcke/ waer onder men altijt vont sulcke als dē Lantsheere eñ gemeente met eerlicke speelen/ als Tragedien/ Comedien/ ofte Esbatementen, Baladen/ Liedekens/ eñ Refereynen konden den geest eñ sinnen verheugen eñ verquickē. Dese Gilden zijn byde Lants-heeren met Vryheden eñ Privilegien vereert geweest / onder haer hebbende veel goede Wetten eñ Ordinantien/ al op deucht/ eerbaerheyt eñ nutticheyt gefondeert. Dese lieten haer gebruycken in alle blijde inkomsten/ den Lantsheeren te congratuleren/ te willekomē/ eñ met alle triumphe vercieren. Maer in tijden van oorlogen eñ ordinaerlick/ hadden sy haer private oeffeninghe op haer Kamers. Ende de Schutters in elcke stadt hadden den meesten last eñ sorge van haer stadt / die haer bevolen was. In tijden van payse werden onder de steden van dese Gilden prijsen opgestelt van kleynen weerde/ om matichevt te toonen/ daer toe sy de Gilden van haerder ghebueren steden nooden/ om met haer die prijsen met beste schietē/ ofte in ander wapenen te oeffenen/ te gewinnen. Die stadt/ die dat gewon/ was gehouden ter gelegener tijdt die weder op te stellen / eñ hen ghebueren te nooden ofte bidden. Dese brachtē gemeynlick de ander Gilden van Rethorijsijnen mede: eñ also vergaderden de Gilden/ Steden eñ Ghemeynten/ in alle deucht eñ eerbaerheyt/ in grooter triumphe ende kostelijckheydt/ dickmaels te vele/ eñ was een onderhout van alle eenicheyt/ vriendelijcheyt/ vrientschappen/ ende oeffeninge van deucht ende eerbaerheyt.

Also de Schutters deden/ so deden oock de Gilden ofte Kameren van Rethorijcke/ dat is te segghen Redenrijcke/ voorstellende prijsen/ die op eenige vragen de beste antwoorde ofte resolutie konden geven : Alsoo dat oock de oude Hertogen van Borgondien eñ Brabant dickmaels gebruyckten dese Gilden te proponeren. Dese questien ofte vragen moesten Rethorijckelijck beantwoort worden in een spel van seker getelde regulen ofte Refereynen / met veel andere Wetten/ alle dienende tot eerbare recreatien.

Als by exempel/ die Gildens oft Kameren van Rethorijcke / ghenoemt de Fonteynisten van Gendt/ by Octroye vanden Keyser Karolus / hebben An. 1539. een Caerte uyt-gesondē aen haer gebuyr-stedē/ op de vrage/ Welcke den Mensch stervende, den meesten troost is? Om welcke questie te resolveren/ zijn daer gecompareert met grooter triumphen 19. Kameren van diversche plaetsen/ die elck met een spel van sinnē haer solutie vertoont hebbē/ op een fraey Theatrum oft Tonneel opentlijck / alwaer die van Antwerpen den opper-prijs wonnen / om dat haer solutie was/ de Verrijsenisse des Vlees, den Mensche stervende, den meesten troost te wesen: Oor bethoont hebbende Christus lijden/ doot ende verrijsen. Die van S. Wijnocxberge hadden den tweede prijs / haer solutie zijnde / 't Betrouwen dat u Christus eñ sijnen Geest gegeven is. Elcke Kamer gaven bysondere Goddelijcke solutie op de voorsz Vraghe/ waer van de spelen in druck zijn. Eñ sy hebben oorsake geweest/ dat vele Menschen hare Salicheydt in Christo/ eñ niet in andere middelen / eñ haren troost tegen alle Wereltsche ellende inde verrijsenisse des vleeschs gesocht hebben: Ende dit wert het Landt-juweel geheeten. Welcke Christelijcke vragen goede teeckenen waren van goet oprecht Christelijck geloove/ eñ dat onse Voorouders Catholijcke Nederlanders / hun doen soo seer niet en moeyden met veel superstetieuse ingebroken Ceremonien / daer de oude Catholijcke Apostolijcke eerste Kercke niet veel van wisten ofte gebruyckten. Daermen nu eylaeen siet veel eenvoudighe yverighe Menschen / die sulcken Christelicke vryheyt geerne souden gebruycken/ siet ghescholden voor Erasmianen/ Lutherianen ofte Ketters/ ofte fauteurs vande selvighe/ daer sy maer haer hoogh-treffende Salicheydt in dese twistighe Eeuwe soecken te haelen inde Schrifture by de oude Catholijcke Apostolijcke Kercke/ daer sy van gheen Bedevaerden/ Aflaten/ Cassebroederijen/ (selve verboden by het Concilie van Trentē) ende diergelijcke superstitieuse Gods-diensten/ niet en vinden / soo dat sulcke eenvoudighe Christenen in Spaengien/ ende byde Jesuijten/ berispt/ veracht/ jae vervolght worden / ten zy sy (teghen haer ghemoet) volghen de voorsz superstitien/ daer sy nu willen/ men eenlijck een Christen Mensche aen kennen sal. Dus vele zy ghesevt van onse Ouders Christelijcke deuchtsaemheydt.

Het Landt-juweel ofte spelen tot Ghendt/ Anno 1539.

Diergelijcke Caerte heeft de Kamer vande Violieren van Antwerpen/ als die tot Gendt den hooghsten prijs gewonnen eñ wech-gedragen hadde/ uytgesonden in haer omliggende Steden/ in 't Jaer 1562. te compareren den eersten Augusti / op de vraghe/ Wat den Mensche aldermeest tot Konste verweckt? Daer waren niet alleen prijsen ghestelt / die hier van konden de beste solutie geven/ maer oock verscheyden ander prijsen/ als die triumphantst/ schoonst/ ende figuyrlijckste inkomen soude/ met meest volcx/ oock die figuyrlijckste ende moralyckste inkomende beduyde/ Hoe datmen uyt Jonste sal versamen, eñ minnelijck scheyden. Ten vierden/ wie sijn Devijse ofte Blasoen konstichste presenteerde. Ten vijfden / wie schoonste ende solemnelijckste den Kerck-gang doen soude. Ten sesten/ wie schoonste ende triumphantste soude vyeren / met alderhande soorten van vyeren/ schepen / peck-tonnen branden / vyer-pijlen / tortsen/ lanteernen/ vyer-pannen/ &c. Ten sevensten/ wie het fraeyste Esbatement ofte Comedie soude spelen. Ten achtsten / wie in sijn Prologe des spels van sinne alderbest vertoonen soude / Hoe oorbaerlijck den Menschen zijn Koop-lieden die rechtveerdelijck handelen. Ten negensten/ wie dat innocentelijckste ofte onnooselijckste ende belacchelijckste konde met woorden oft wercken den Sot maken/ sonder schimp ofte oneerbaerheyt : Maer in dat wonderbaerlijcke/ subtijle / scherpsinnige eñ geleerde kluchten / bethoont werden vol beduydinge / verstants ende wetenheydt/ ende meer andere prijsen.

Het Landt-juweel tot Antwerpen.

Op dese uytgesonden Caerte ofte Landt-juweel/ zijn den 3. Augusti voorsz / t'Antwerpen verschenen 14. Kameren van Rethorijcke / uyt diversche Steden ende Vryheden in Brabant. Alwaer dat de Kamer van 't Marien cransken van Brussel den hoochsten prijs van 't schoonste inkomen hadde : Want sy quamen sterck 300. ende 40. te Peerde/ al gekleet in roode Carmosijne Fluweel ende Zijde/ langhe kasacken op sijn Pollacks / gheboort met Silvere passementen/ roode Hoeden gemaeckt in 't fatsoene van antijckschen Helmetten/ haer wambaysen/ pluymagien ende leerskens waren wit : Sy waren gegort met eenen gordel / seer curieuselijck ghevlochten van Gouden tougue/ van vierderley coleuren/ geluwe/ root/ blau ende witte. Sy hadden seven antijcksche speel-wagens/ lustelijck toegherust / met diversche Personagien/ die van binnen behendelijck werden ghedraghen. Noch acht ende tseventich schoone gemeyne waghens/ met tortsen / al overdeckt met root laken / met wit ghestreept eñ geboort : alle de wagenlieden hadden roode mantels/ ende op dese waghens saten diversche Personagien/ representerende veelderley schoone antijcksche figuyren/ wiens beduydinge was / Hoe datmen uyt jonsten sal versamen, eñ vriendelijck scheyden. Van Mechelen quam de Kamer van Pioene gheheeten/ inkomende met dry hondert ende ses en twintigh te Peerde / ghekleedt in rocken van fijn Incarnaet Stamet / ghebloordt met Goude passementen/ roode hoeden/ haer wambaysen/ koussen ende pluymagien waren geluwe / de krantsen gout / swarte leerskens. Dese hadden seven antijcksche speel-waghens / seer konstich toe-gemaeckt met personagien : Ende hadden noch sesthien waghens / fraey/ boven vier-kant/ overdeckt met roodt laecken / elck verciert met acht schoone Blasoenen / ende twee Gilde-broeders daer in sittende met tortsen / ende achter twee vyer-pannen. Op dierghelijcke manieren (hoe wel sy niet soo kostelijck en waeren / noch soo veel volcx en hadden) zijn de ander Kameren oock inghekomen / alwaer soo met vyeren / Esbatementen/ spelen factien/ belachelijcke sotte kueren der Sotten / ende banckquetten/ ettelijcke daghen over ghebracht zijn/ tot dat de prijsen uyt-ghedeylt werden : Daer die van Brussel

Beschrijvinghe van het Lantjuweel t'Antwerpē/ Anno 1562.

1562. sel den opper-prijs van 't schoonste inkomen haddē/ eñ vande beste Resolutie voorschreven / op de vraghe Welck den Mensche meest tot Konste verweckt? De Kamer van Leuven/ ghenaemt de Roose/ met de Solutie ofte antwoorde/ te weten/ Lof, Eer eñ Prijs. Vierghelijcke meer ghescheiden in dese tijden van Vrede inde andere Steden.

Dit dochten wy goedt te verhaelen / eensdeels om dat vreemde Landen/ daer sulcken ghebruyck niet en is/ dit verstaen mochten/ als sy daer van hooren spre-ken / ende oock om te bewijsen de groote eenicheydt ende prosperiteyt der Landen in dien tijden.

In dit jaer/ namelyck den 6. October/ 1562. wert tot Douway by den Koningh Philips een Hooghe Schole ofte Universiteyt opgerecht/ en rijckelijck be-gaeft / daer de Jesuijten ettelicke Collegien hebben: daer die van Leuven seer teghen waeren / ende Anno 1530. ten tijde vanden Keyser Karolus de Vijfde 't selve beletten/ te meer oot om dat het een Frontier-stadt was. Maer op dat pas wert het by den Ko-ningh sterckelijck (sonder weten van die van Leuven ofte oock Douway/ door toedoen vanden Cardinael Granvelle / President Viglius/ eñ Raetsheer Nigri) gedecreteert/ ende vanden Paus Paulus Quartus ge-confirmeert. Des Koninghs redenen waren: Dat de Jonckheydt / tot vorderinghe vande Catholijcke Religie/ daer wel mochte gheinstrueert worden/ ende oock mede de Fransche tale leeren / sonder te trecken inde Fransche Universiteyten / die vande Geneef-sche secten alle besaemt ofte besmet waren. Die van Brabant murmureerden seer daer tegen / oock gene-ralijc alle de Brabanders. Den Prince vã Orangien daer toe seggende/ datmen gheen Pauselycke Semi-narien en behoorde te stellen in Frontier-steden/ alsoo Florentius vander Haer schrijft. Den eersten Rec-tor was ghemaeckt Meester Walrant Hangovaert/ Cancelier: dese was een Proost van S. Anna. 1562.

De Koningh van Spaengien dede oock den groo-ten Bijbel Complutensis, byden fameusen Christoffel Plantijn herdrucken / daer toe dat hy 30. duysent Ducaten gaf / waerom de selve des Konings Bybel genoemt wort / daer den geleerden D. Arias Monta-nus den last van hadde/ die de selve seer verbetert heeft met annotatien: een weerdigh/ groot ende heerlijck werck / eenen grooten Prince weerdich zijnde/ een Bybel in veelderhande Talen / ende als Moeder van alle Bijbels/ om de translatien te Confereren.

Den Bybel Complutensis ghenaemt 's Konings Bybel, tot Antwerpen gedruckt.

Eynde des Eersten Boecr.

Het Tweede Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Tweede Boeck.

DE Kostuymē eñ Privilegien van Brabant eñ andere Provintien worden eensdeels verhaeldt / met het Gouvernement der Nederlanden van oude tyden af/ daer tegen datter Placaten ende nieuwe Bisschoppen ingevoert wordē/ eñ Inquisitie van Religie gevreest/ daer de Prelaten/ Steden eñ Landen tegen zijn/ die daer over in Spaengien seynden haer klachten. 't Concilium van Trenten wordt gehouden: Den Winter is seer straf: Den Keyser Ferdinandus sterft. Twist tusschen den Cardinael ende Heeren/ dies den Cardinael vertreckt/ diens Conditie wort verhaelt. Swaricheyt in Enghelandt over Koophandel/ waer van den oorspronck wort verhaelt/ met de Daghvaert daer over gehouden tot Brugge/ Anno 1565. ende 1566. De Prince van Parma trout in Nederlandt met een Dochter uyt Portugael. Malta wort te vergeefs vandē Turck belegert. De Koning wil de Bisschoppē/ Inquisitie/ eñ Concilie van Trenten/ met de De-creten ingevoert hebbē: Daer tegē geven de Edelen een Requeste/ haer t'samē tot onderlinge bescherminge verbindende: eñ so sy verdragh soeckē/ werdē daer over Geusen genoēt. De Heeren van Bergen eñ vã Montigny wordē als Gesantē in Spaengien gesondē/ dan dit in Spaengien qualijc genomē wesēde/ heeft veroor-saect die vande Gereformeerde Religie haer menichte met opentlycke Predicatie te vertoonē: eñ so sy gedreycht werdē/ begavē sy haer inde wapenē: daer uyt volg-de het Beeltstormē: Waer door byde Regente verleent worde Acten van verseke-ringe voor de Edelen/ die intercedeerdē byde Gemeynte/ toelatende Predicatie by provisie: Waer door de wapenē neder geleyt werdē/ eñ de Beeltstormers gestraft. De Koning in deliberatie stellende sijn overkōste/ rust hem ter oorloge/ schrijft al-omme om volc: Daer na de Regente allenskens gesterct wesende/ wrocht partij-dicheyt onder de Edelē. Brederode geeft andermael Requeste/ eñ krijgt resolute antwoort: Bombergē hout Hertogenbosch tegē: Den minstē hoop vã haer wordē gedreycht/ eñ begavē haer weder in wapenē. Toulouse miste vã Vlissingē in te ne-mē/ eñ wert tot Austerweel geslagē: waer door t'Antwerpē oploop onder de Bor-gerē gerees. Dē Adel oneens eñ verdeylt zijnde/ doet de Gereformeerde resolverē alle tegenweer na te latē/ eñ de stadt Valencijn/ die belegert was/ over te geven/ eñ elck hem selvē te versien eñ te vertreckē. De Prince van Orangien vertreckt met veel Volcx uyt de Landen/ laet sijn Soone/ Grave van Bueren tot Loven: Veel Edelen worden op de Suyder Zee gevangen: t'Antwerpen eñ elders werdē alle Predicatien geschorst: Eñ so wert het alles gestilt op hoope van 's Konings toor-ne te versoeten. Alle suspecte werden vervolgt/ eñ veel gevangē/ oock worden seer vele geexecuteert. De ongestadicheyt der Edelen wort met een Refereyn bespot.

Alle dit geschiede binnen de Jaeren 1563/64/65/66/ ende 67. als de Hertoginne van Parma gouverneerde.

Also

Kort inhoudt vande Privilegien van Brabandt.

Alsoo wy in desen tweedē eñ volgende boecken denckē te beschrijven de beginselen der beroerten der Nederlandē/ so sal het nootelijc wesē te verstaen/ dat de Landē (hoe wel die onder een Heere zijnde) verscheyden Privilegien/ ende ooc onderlinge contracten met haere Over-Heeren hebben / de een meer / de ander min / de welcke in veel plaetsen ghedruckt te vinden zijn/ daer wy/ om der kortheydt wille/den curieusen Leser wijsen. Die van Brabandt met de Landen van Over-Mase / als Limborgh/ Valckenborgh ende Dalem / hebben onder veel andere blijde Inkomsten/ Aditien/ Charteren/Gulden Bullen/dese voornaemste Privilegien.

Als dat den Hertogh van Brabant haer een goedt ghetrou Heer wesen sal / ende en sal gheen kracht oft wille aen haer doen/ baren / ofte ghedooghen te ghescheden in eeniger manieren.

Sal die buyten vonnisse oft rechten niet handelen/ ofte laten handelen / maer handelen met vonnissen ende rechten nae de rechten vande Steden eñ banken des Landts/daer den beschuldichden hem opentlijck door sijn Advocaten mach verweeren.

Selve sullen de Ondersaten gheen ander Gheestelijcke Jurisdictie onderworpen zijn / dan den twee Bisschoppen van Camerijck ende Luyck / die elck in sijn quartier moghen kennisse nemen/ eenlijck van dry bysondere saken / als van Contracten van Houwelijcken/ Voorwaerden/ &c. vande Validiteyt der Testamenten/ende van goeden Emortiz, &c.

Mach niet verbeterē ofte vermeerderen den geestelicke staet/ sonder consent vanden Edeldom eñ goede stedē: Eñ en mach dē staet des lants niet veranderen.

Mach geen Officieren dan Brabanders stellen/ eñ oock sulcke/ als die van Echten Bedde ghebozen zijn behalvē eenige gespetificeerde van kleynder machte.

Dese Officieren moeten sweeren / den Hertoghen ende den Lande goet ende getrouwe te wesen.

Mach geen Oorloghe aennemen/ ofte pandinghe doen/ oft doen doen op yemande / het en zy met raet/ wille eñ consent der Steden eñ Landen : Desgelijcx en mach hy geen vreemt krijgs-volc int Landt brengen ofte houden/dan met consent der Staten.

Moet te vreden wesen met sijn inkomsten eñ Domeynen/ sonder yet nieus op te stellen/ ten waere om seker oorsakē/met consent vande Staten des Lants.

Eñ vermach de Statē niet buytē Brabant te samen roepē / noch zijn niet schuldich buyten Brabant yet te besluytē:sy mogē ooc vergaderen wanneer sy willen.

Mach niemant doen vanghen/ sonder voorgaende informatie der Magistraten vande plaetse/eñ geenen gevangen mach uyt den Lande gevoert worden.

Mach geen Munte slaen / dan met rade/ wil ende consent der Staten : ende diergelijcke meer.

Den Hertoch en vermach geen remis ofte gratie over dootslach te gheven / dan nae dat partyen versoent zijn. Mach gheen remis gheven aen Landtverraders ofte hare assistenten / ofte die yets teghen dese Privilegien ofte blijde inkomsten misdaen hebben/dan met consent vander Landen Staten.

Eñ soo hy teghen de selvige Privilegien ofte Charteren dede/ ofte teghen dede doen/ ofte liete doen/ dat dan die Vassalen eñ Onderdanen ontslagen zijn van Eede/ eñ van alle gehoorsaemheyt / ten ware dat het weder verricht/ wederroepē/afgelaten eñ verkregen ware/ eñ sy hem dan weder aennamen/ alsoo byde selvige gedruckte Privilegien te lesen is.

Die van Hollandt hebben van oudts herwaerts genoech diergelijcke Privilegien / waer van de voornaemste zijn dese nae-volgende.

Privilegien van Hollandt etc.

1. Dat soo het gheschiede dat het Graefschap van Hollandt verviel op een Vrouwe / dat de selve niet en soude moghen trouwen/ dan by consente der Staten van Hollandt.

2. Geene amptē vā Raetsheer/Tresoriers ofte Rechters sullē mogē bedient wordē dan van ingeborene.

3. Dat de Staten Generael van Hollant sullen mogen vergaderen ofte te samen komē/ so dickmaels eñ waer het haer belieft / sonder dat sy behoeven oorlof daer toe te versoecken van haren Grave ofte Prince.

4. Gheen nieuwe Tollen oft Imposten mogen opgestelt worden / noch quijtscheldinghe van Tollen en sal mogen ghegheven worden / dan met consent der Staten vande Landen.

5. Oorloghe aen te nemen tot bescherminghe des Landts/ ofte tot straffe van injurien hem aengedaen en vermach de Prince niet aen te nemen dan nae goet-duncken der Staten vande Landen.

6. De Princen ofte Graven in alle opene Brieven ofte Acten / en sullen niet dan de Duytsche Hollandtsche Tale gebruycken.

7. De Prince en sal geen Munte slaen ofte veranderen/ten zy dat de Staten sulcx goedt dunckt.

8. De Prince en mach geen deel van sijn Landt ofte Domeynen/versetten/verpanden ofte verbrenden.

9. De Prince en vermach niet de Staten van Hollandt tot eenighe vergaderinghe beschrijven ofte beroepen buyten den Lande van Hollandt.

10. Indien de Prince eenigen noot van Schattinghe oft ghelt heeft / sal hy 't selve vande Staten versoecken ende verwerven.

11. De Prince sal 't selve in persoone moeten doen/ ende niet by Ghecommitteerde.

12. Geenderhande lasten en sal de Prince vermogen op te leggen / dan alle sulcke/ als hem ghewillich zijn geconsenteert.

13. Gheenderhande Jurisdictie en sullen gebruyckt worden/dan by de ordinaire Rechters.

14. De oude gewoonte/manieren eñ herkomē sullen onderhouden worden/soo de Prince yets daer teghen gebiet/ en salmen niet gehoudē zijn te gehoorsamen.

Van dese ende diergelijcke hebben die van Hollandt goede Documenten/also dat sy pretenderē mede souveraine vryheydt te hebben/en dat hare Graven van outs herwaerts de selve macht hebbē in haer Graefschap / die de Keysers int Duytsche rijc ofte in Italiē haddē eñ geenderhande leen onderworpē zijn/'twelck blijct/ by dien dat vrouwen aldaer mogen succederen/ eñ dat de Princen selve partyē vā hare Graefschappen te leene uytgegevē hebben/ als Voorne/ Herculen eñ Putte eñ dat erffelick/ sonder eenichderhande consent van eenige buytenlandtsche vreemde authoriteyt oft macht / noyt en hebben sy eenige duytsche Keyserrijcksche Wetten oft Decreten daer gepubliceert/ofte die geobedieert/ also dat sy schrijven ende vast houden dat de Gravē vā Hollāt zijn Keysers in haer Graefschap/ Also veel meer is te lesen int boeck van Hugo Grotius vande outheyt der Hollantsche Republijcke.

Genoech de selfde ende diergelijcke Charteren ende Privilegien sustineren de andere Provincien mede/ hun gegeven te zijn by contract ghemaeckt met den Roomschen Koningh Maximiliaen/Anno 1488.den 16.Mey/ volghende het 24.Artijckel desselven Tractaets / ende ander Accorden tusschen de Provincien. Alsoo dat de Over-heeren daer niet doen en moghen wat sy willen / maer moeten haer reguleren nae de selvighe Charteren/ die sy alomme / eer sy gehult ofte aengenomen worden/moeten besweeren. So dat de huldinghe ende Eedt haer Prince maeckt/ daer haer hun gheboorte toe prefereert/ ende 't ghelt-munten in confirmeert dat sy stropen in haer blijde inkomsten.

In Nederlant huldinge ende Eedt maeckt den Prince/ by gheboorte gepreferreert ende by gelt munten geconfirmeert.

Voor eñ ten tyde van Julius Cæsar en hadden dese Landen geē Koningen ofte Reges, maer wel de wijste/erbarenste ende veel wetende Mannen / de welcke sy de Konnende noemdē(vā waer het woort Koning herkōt) regeerdē onder haer / het woort Rex int Latijn is wel Regeerder te seggē/ maer inde oude werelt wert het by de Romeynē door een absoluter gebieder ofte Tyran verstaen/ alsoo byde Griecken Tyrannus eerst in 't goede wel verstaen werdt / maer by ons nu voor Tyran genomen. Het blijckt by de Oratie van Ambiorix (de welcke in Julius Cæsars tydē eē overste in Brabant was/ als Cæsar selve beschrijft in sijn 5. boec) aent Roomsche Legioen/in garnisoen in 't lant van Luyck liggende / soeckende die daer uyt te doen trecken/seyde/dat de Princen aldaer doen geen meerder authoriteyt over de ghemeynte en hadden/ dan de gemeynte ofte Volck over de Princen. Cæsar schrijft oock in sijn 6.boec/dat het gemeyn volc in kleyn achtinge was/ noch ooc niet te rade geroepē wert/ maer de regeringe bestont geheel by de Druydes, dat warē de trouwe Mannen ofte Vroetschappen / ende by de

Nederlantsche oude Regeringe.

Ridder-

1562.

Ridderschappen. Tacitus schrijft/ dat in sijne tijden de Duytsche ende Nederlanders wel Koninghen/ (dat waren veel eñ wel konnende) tot de regeringhe verkoren om haer deuchden of Edelheyt/maer nochtans haer Kryghs-overste nae haer bequaemheyt/so dat sy weynige Koningen verkoren/ maer meermael Overste tot der Oorloghe/als by de Hollanders over 1550. Jaren Civilis was/ eñ voor hem Cariovaldæ. Sy en hadden gheen ghescreven Rechten/ maer regeerden nae haer oude ghebruycken ende herkomen/ want sy woonden alsdoen al mede in groote Steden/ sy hadden hare Magistraten/ die by de Overste ofte Vorsten altijt in groot aensien waren.

Alsoo dat blijckt dat de Overheeren in Nederlant meest conditionael zijn by de Contracten/ ende worden vergeleken by een Vader ende kinderen/ ende by een Houwelijck van Man ende Wijf: tusschen Man ende Wijf zijn voorwaerden/ insghelijck een Prince conditionael/ die sweert voorwaerden ende Wetten te onderhouden/ tot welvaert van den Volcke/ daer hy als den Man het Hooft over is/ ende hoewel daer niet heyligher noch eenighe verbontenisse vaster is/ onder de Menschen dan 't Houwelijck/ soo ist nochtans by Goddelycke ende Menschelijcke Rechten dispensable.

Overheeren conditionael.

By de voorsz vryheden zijn meestendeel de Nederlanden meer dan over de 500. jaren loffelyck gheregeert geweest/ eñ men sal niet lichtelyck een Volck in Europa vindẽ/ die so lange op eenen voet ende forme geregeert hebben/ ten ware de Republycke van Venegien. Also dat dese vryheyt der Nederlantsche regheringhe de cause is van de authoriteyt van hare Staten/ ende consequentelijck haerder prosperiteyt. Eñ nademael sy haerlieden noyt onderworpen hebben eenigh absolut Koninghlijck gebiet ofte macht/ soo en erkennen sy gheen andere dan Hertogen/Graven ende Heeren/met gelimiteerde macht/ elcke Provincie nae haer conditie.

Lijden geen Koninglycke ofte absolute heerschappije.

Want die in oude tijden de Provincien wel eerlijck ende vromelijck gedient hadden/eñ in haer oorloghen die wel beschermt ende gheregeert/hebben meermael verworven ende verdient de politijcque civile regheeringe/ verkrijgende voor tijtelen van eeren den naem van Hertogen/Graven ende Heeren/&c.

Ten aensien/ van 't welcke en hebben sy gheen absoluter Souverainiteyten ghehadt over de Ondersaten/dan sulcke/die in haer huldinge oft kroonunghe waren gespecificeert.

Maer gelijck veel hoofden qualijcker konnen bewaren 't ghene haer toekomt/teghen eenen alleen die wel gereguleerde middelen heeft/ so dronge hunlieden den noot/eenige weynige bequame Persoonen onder haer te verkiesen/ die sylieden den last van hare vryheden voor te staen opleyden/ ende dese kreghen alsoo den naem ende tijtel der Staten.

Van waer dat naem ende authoriteyt der Staten herkomt.

Ende soo het volck verdeylt was in twee ofte dry soorten/ Gheestelijcke/ Edelen/ ende Borgherijen/ werden die voorstanders van elcke soorte ghenoemt de 3. ofte 2. Staten/ als in Brabandt de 14. Abten/ maecken den Gheestelijcken staet: de 18. Baenderheeren ende de Edelen van haer afkomste/ maken den tweeden staet: ende de Gedeputeerde van de vier Hooftsteden met haer resort/maken den derden staet. Desghelijcx die van Lutzenborgh/ Henegouwe/ Artoys/ Namur/ ende Zeelandt. Vlaenderen presenteert haren State by haer vier Leden van Vlaenderen. Ghelderlandt bestaet in Baroenen/Ridderschap/ Edelen/ ende Steden. In Utrecht maken de Staten de vijf Capittelen/ den Edeldom/ eñ Steden. In Hollandt/ Overijssel/ &c. maken de Staten den ouden Edeldom/ende Steden: ende also in een ander forme in Vrieslandt.

Waer inne dat de Staten bestaen.

Also dat dese Provincien tot allen tijdẽ (als sy geen Heeren/ ofte Capable Heeren ofte Princen ghehadt hebben/ ofte dat die onderjarigh waren/ ofte die sy noch niet gehult hadden) zijn gheregeert geweest by de voorsz Staten. So dat haer regeringe Aristocraticque ofte Paucorum potentia magh genoemt worden/ daer nochtans de Overheeren/ wel regherende nae haerlieden Privilegien/ groote authoriteyt moghen gebruycken/ ende doen wat sy willen/ dat wel ghedaen is: hoewel ter contrarien doende/ staen in 't ontsagh van de Staten/ ende de Staten int ontsagh van de Gemeynte/ die onder Ambachten/ Gilden eñ Broederschappen bestaende/ gheregeert worden van hare Dekens/ &c. waer door dat sommighe het een gemengt gouvernement noemen.

Nederlantsche regeringhe is Aristocraticque.

De Nederlanders zijn haer meest met hantwercken/ Koopmanschappen/ ende Zeevaert generende/ ende dat oprechtelijcker ende trouwelijcker dan eenigh ander volck daer teghen ghecompareert zijnde/ alsoo hunlieden van alle Natien gheneralijcken wert toegeschreven: zijn genegen seer tot gewin/ende daeromme seer Vrede soeckende/ Oorloghe vliedende met patientie over onghelijck ofte injurien/ ghedul-dich in tegenspoet/ maer jaloers over haer vryheden/ ende hartneckich als sy meermael bedroghen hebben gheweest/ zijn kloeck/ behendigh ende industrieus tot alles/ daer sy haer toe begheven/ gheen groote opinie van haer selven hebbende/ by ander Natien ghelecken/ eñ daer door neerstich ende bequaem van andere wat te leeren/ dat haer mochte dienlijck wesen/ daer toe haer helpt dat sy gheerne reysen: eenich ambacht komende/ ende also vreemde Landẽ gaen besoecken/ alderhande neeringen leeren/ende veelderhande talen spreken/ hebbende in alle geleertheyt ende studien veel hooghe ende middelbare gheleerde Mannen in allen scientien/ mede Godt-vruchtigh ende Religieus/ als veel ghestichte/ rijcke Gheestelijcken in soo enge Landen dat uytwijsen.

Nederlanders nature.

By dese voorsz middelen ist een rijck volck geworden/ende machtigh/ also de langhduerige Oorloghen uytwijsen/ nochtans maer een kleyn begrijp Landts besittende/ maer soo vol van groote ende volckrijcke machtige steden/als geen Lant eñ Volck in Europa.

Van gemeynen Edeldom is daer doorgaens niet vele/want so het Lant kleyne is/ so zijn veel erfgronden beseten van rijcke geworden Borgerijen/ eñ van de Gheestelijcke/ die den yver van den Godsdienst voortbrenght/ soo datmen in sommighe Provincien heeft moeten verbieden/ dat de Gheestelijcken gheen erfgronden ofte heerlijckheden en mochten koopen.

Nederlantschen Adel oudt ende goet.

Hier door ist bykomen/ dat in sommighe Provincien den ghemeynen Edeldom ghenoech vermindert is/ hoewel daer alomme nochtans seer veel goeden Edeldom is/ van oude Stammen/ die besitten hooghe/ middele ende leeghe Jurisdictien/ als men in eenighe andere Landen mochte vinden/ dan in d'een Provincie meer dan in d'andere.

Ende overmits datter gheen groote menichten en zijn van smalle Jonckeren/ en hebben de Lantsheeren (tyrannelijck ghesint) haer Ondersaten niet wel konnen verdrucken/ maer hebben moeten civilijcken handelen. Eñ het is meermael geschiet dat de Lantsheeren/door brootdronckenheyt ofte prodigaliteyt/ in schulden gheraeckt zijnde/alle haer Landen/ jurisdictien eñ Domeynen hebben verkocht/ verset ofte verpandt/ de welcke by haer rijcke Onderdanen weder zijn in gekocht/ ghelost ofte bevrijdet/ waer in altijts het ghemeyn volck ofte de steden het meeste seggen eñ doen in hadden: Ende also werden de Lantsheeren daer mede weder beschoncken ende vry overgelevert/ op sekere conditien ende voorwaerdẽ/ diemen Privilegien ende Charteren genoemt heeft: het welcke dan groote onderlinghe vrientschappen de Landen ende de Landtsheeren veroorsaeckte. Maer als de naekomelingen die weldaet vergaten/soo zijnse door dese voorwaerden/ Charteren ofte Privilegien vermaent gheweest/ van de oude ofte subalterne Magistraten ofte Staten/ Raden ende Officieren/ die elck in haer Ampten tredende/ de selfde Privilegien oock moesten besweeren: ende soo sy ongehoorich waeren/ is by ghebreck van middelen ende van aenhangh van groot ghetal van smalle ofte ghemeynen Edeldom/ haeren hooghmoet/ verwaentheyt ofte tyrannije/ besneden ende ghebreydelt gheweest/ nochtans zijn sy dickmael tot de wapenen ghekomen/ daer mede oock de opghblasen ofte oploopende moet-wil ende vertelheyt vande Ghemeynte menigh-mael is ghekastijt gheweest: Soo dat by de Privilegien/ tot noch toe/ het Gouvernement is in state onderhouden/ ofte ghebalanseert gheweest/ ende te rechte een gemenght Gouvernement magh genoemt worden/ participerende vande Monarchia, Aristocratia

Liberaelheydt der Nederlanders tot haren Overheeren.

ende

1562. ende Democratia, haer contenterende met kleyne Vorsten/ als met Hertoghen/ Graven ende Heeren niet absolut/ maer aen haer Onderdanen by Contracten verbonden.

Misgrijpen van vreemde Historie-schrijvers over de Nederlantsche Vryheden.

Wt dit voorsz. sietmen/ in wat manieren hen vele Historie-schrijvers misgrijpen/ de welcke van dese onse Nederlandtsche Oorlogen schrijven/ als namelijck Don Alonzo de Ulloa, Cæsar Campana in sijn boeck Della Guerra de Fiandra ende veel meer andere die seer onwetenlijck vande Landen schrijven/ houdende ende die achtende als Rebellē inden hoochsten graet/ om datmen de Spaengiaerden in haere presumptien ende hoovaerdije teghenstaet/ meynende dat de Vrije Nederlanders Indiaensche slaven zijn/ Jae al oft sy gelijck de Napolitanen/ Cicilianen ende Milanoysen overwonnen ende verheert waren/ ende alles/ om dat sy eenen deckmantel/ namelijcken Religie hebben ghevonden om hare vermetenheyt te bekleeden/ daer de kloecke Nederlanders met haere eenvoudighe sleeticheyt/ haer selven met redene wel veel beter moghen achten/ dan de andere verheerde hoovaerdighe Natien/ de welcke niet en weten wat vrijheydt is/ ende hoe datmen mach behoudens Eedt de Overheden nae oude Rechten ende herkomen gehoorsaem zijn in vrijheydt.

De Nederlandtsche Overheeren van machte ghewoorden zijnde/ hebben ghesocht de Privilegien te besnijden/ ende de Steden te dwingen.

Maer dese groote authoriteyt eñ Privilegien der Landen eñ Steden/ heeft gemeenlijck de groote ende machtichste Lantsheeren seer verdrotē/ onder andere/ Hertogh Philips de Goede/ eñ sijnen sone Karel den strijtbaren/ die de selfde authoriteyt oock gesocht hebben te besnijden ende te breydelen: Maer om dat volkomelijck te doen/ heeft de goetheyt vanden eenen/ eñ de onruste vanden anderen/ dat belet. Daer er ghebraken oock geen oorenblasers/ die haer ingaven dat sy tot sulcke Privilegien niet ghehouden en waren/ eñ dat de Voorsaten hare nakomelingen so niet en konden verbinden/ ende principalick tot het ghene/ dat sy pretendeerden te bewijsen dat den Ondersaten selve schadelijck mochte wesen. Maer daer en tegen ist in gebruyck ghekomen/ dat sy in Nederlandt niet lichtelijck haren Overheere erkennen ofte aennemen willen/ voor ende al eer hy haer Privilegien ende Charteren persoonlijck beswooren soude hebben: Daer over nemen sy hem aen/ ende op die voorwaerde sweeren sy hem onderdanicheydt ende trouwe/ eñ hulden hem met blijde inkomsten in haer Provincien eñ steden. Hoe het Maximiliaen vā Oostenrijck/ sijn hoogmoedich voornemen in dit stuck/ onder 't deksel van sijns soons Philips/ Mombardijen vergaen is/ hebben wy int eerste boec eensdeels aengeroert eñ verhaelt.

Van Keyser Karels tijden af heeft men gesocht alle de Nederlanden onder een Koninglijcke regeringe te brengen.

Diergelijcke miscontentement heeft dē Keyser Karel de 5. ghenoech getoont aen die van Ghent Anno 1539. trachtende om haer Privilegien te besnijden/ 't welck hem op die tijdt niet en geluckte/ door eenige die hem wederstonden/ waer over hy groote straffe dede/ selve daeromme uyt Spaengien door Vranckrijck reysende/ pretenderende alle dese Nederlantsche Provincien onder Koninglijcke regeringe te brengen (die sy absolute authoriteyt noemen) te weten/ elcke Provincie/ die nu bysondere verscheyden Privilegien ende absolute hoocheydt ende authoriteyt hebben/ te brengen alle onder een Koninglicke regeringe/ onder een recht/ een mate/ een ghewichte. Maer alsoo den Keyser hier van belet is gheweest door andere overvallende affairen/ als oorlogen ende diergelijcke beroerte/ soo heeft hy het selfde sijnen sone Koningh Philips moeten naelaten.

Als nu den Koning dit sochte te volbrenghen/ door sijnen nijdigen Raedt/ selve der Landen gelegentheyt niet verstaende/ soo heeft hy voor 't eerste tot dien eynde eenen Vrede met den Koningh van Vranckrijck besloten/ eñ meynde nochtans de Spaensche Knechten ende andere Garnisoenen inde Nederlanden te houden/ niet tegenstaende den Vrede nu alomme gemaect: Welcke Garnisoenen de Landen (uyt krachte van haer voorsz. Privilegien) onlanghs daer nae deden vertrecken/ ghelijck als wy hier vooren ghesepdt hebben. Ten anderen/ onder 't pretext vande Catholijcksche Religie te vorderen/ soo hebben de Spaengiaerden eñ andere Raetsheeren/ vergramt wesende/ om dat sy (uyt krachte vande Privilegien) nerghens in eenige Officien en konden geraken/ goet ghedocht

Onder pretext van Religie werden oorsaken gesocht/ om de Nederlanden van alle Vryheden te berooven.

1562. niet te versuymen 't selfde int werck te stellen/ ende de Religie voor eenen deckmantel te ghebruycken/ hoewel hy het gene/ 't welck wy hier nae sullen beschrijven/ ghenoech blijcken sal/ dat sy met het breken van de Privilegien niet anders en sochten dan volkomen absolute heerschappije/ eñ geen Religie/ die sy wel aen d'een sijde stelden als sy de selve ghesochte heerschappije hinderde/ daer mede sy/ by schattinge van den 10. penning op te stellen/ eenen rijckdom/ (dien van Peru te boven gaende) den Coningh eñ alle sijne dienaren mede dochten rijck te makē/ gelijck 't selve sal blijcken by de sententie des Konings/ Anno 1576. gestreken/ waer mede hy verklaerde alle vryheden ende Privilegien verbeurt te zijn/ hebbende 't Volck gequelt/ ghetergt ende getreyt om eenige vreemde rebellige stucken aen te rechten/ om daer toe rechte oorsake te mogen hebben/ also wy hier nae sullen verhalen.

Placaten tegē Luther uytghegeven.

Onaenghesien dese vryheden ofte Privilegien der Nederlantsche Provincien/ so hadde Keyser Karel de vijfde/ Anno 1521. ten tijde als Martinus Luther in Duytslandt opghestaen was/ sonder consent vande Staten ofte Landen (wt grooten yver) tot behoudenisse vande Roomsche Catholijcksche Religie/ ende om de leeringe van Luther wt Nederlant te weeren/ seer rigoreuse ende strenge Placaten eñ geboden uytgegeven/ generalijck tegen alle secten/ die bykans jaerlijcx vernieut werden. Eñ op dat niet alleene des Lants Staten/ die daer over niet gheroepen en waren/ maer oock den ghemeynen Man die voor goet achten souden/ werden de Placaten ghefondeert op leelijcke stucken ende feyten van Sectarisen ende Ketters/ sonder onderscheydt/ als teghen Menschen sonder reghel ofte Wetten levende/ ooc de Overheydt niet bekennende/ diens authoriteyt sy sochten te niete te doen/ in haer leeringhen begrijpende alle de Ketteryen van ouden tijden/ ende dierghelijcke/ ghelijck by de selvige Placaten noch te sien is: Also datse eer gedooght/ dan by de Staten gheconfirmeert werden/ te meer/ om dat die vanden Paus ende de Gheestelijckheyt seer gevordert werden/ als streckende tot gehoorsaemheyt der Moeder de Roomsche kercke/ ende gheneralijck gheen beklagh dan van particuliere slechte lieden/ daer over int eerste gehoort werdt.

Inhout van de Placaten der Religie.

Wt krachte van dese Placaten en mochte niemandt onder hem hebben/ koopen/ gheven/ draghen/ noch lesen/ communiceren/ ofte disputeren vande leeringe/ Schriftueren ofte Boecken/ ghemaeckt by Luther/ Wiclef/ Swinglius/ Melanthon/ ende diergheliicke/ in geenderhande Talen/ ooc met niemant confereren ofte disputeren van de H. Schriftuere/ ofte andere die voorlesen/ ten waren Theologienen ofte Doctoren in der Godtheydt/ ofte toeghelatene. Niemandt en mochte suspecte in zijn huys ontfangen/ logieren/ victalie/ kleederen ofte geldt geven/ zijns wetens/ ofte moesten die terstondt aenbrenghen/ alles op straffe van lijf ende goet. De Mans ghestraft te worden met den sweerde/ ende de Vrouwen levende in de eerde ghedolven ofte begraven/ soo verre sy die dwalinghen afgaen ende haer bekeeren/ maer soo sy hen niet en bekeeren/ ende hartneckigh blijven/ souden sy gestraft worden met den vyere: Alle oock inhabil zijnde/ van te moghen haer goeden wegh gheven/ ofte maken by Testamenten/ ofte andersints.

Wreetheydt van des Keysers Placaet.

Vijftigh duysent Menschen omgebracht ter saken vande Religie.

Wt krachte van dese Placaten zijnder in Keyser Karolus tijden alle Nederlandt door groote menichte van Menschen ghedoot/ onthalst/ verdroncken/ ghehanghen/ ghedolven ende verbrandt/ wel boven de vijftigh duysent/ soo sommighe schrijven. In 't eerst veele om kleyne saecken/ als om dat sy onnooselijcken vleesch op verboden daghen ghegheten hadden/ ooc om dat sy Boecxkens ghehadt ende ghelesen hadden/ hoewel sy nochtans het inhoudt van dien verdoemden: Oock Papen ende Monicken die Wijven (om Hoererije te schouwen) ghetrout hadden/ veele om dat sy onnooselijcken by Munstersche Doopers geweest waren eer sy die kenden/ ende diergelijcke/ als by veel Boecken/ daer van zijnde/ mach blijcken. Boven dit vervolgen (nochtans weynich helpende/ midts de kennisse daer van bleef by den wereltschen Rechter/) heeft den Keyser goet ghedocht/ datmen Inquisitie/ dat is/ ondersoeck op de Spaensche maniere invoeren soude/ de welcke in Spaengien inghe-

Inquisitie.

1562. ingheboert was teghen Mooren oft Sarasijnen ende Joden van Granada / nae dat die aldaer zijn ghedwongen gheweest. Sonder welcke Inquisitie sy bevonden / datmen vele lieden (ende principael die haer konden stille houden) in haer gheloove / sonder overtuygen / teghen de Placaten ghedaen te hebben / aen 't lijf ende goedt niet en konde / noch oock nae de rechten vanden Lande / niet en vermochte met pijnigen te ondersoecken: Waeromme sy bedachten den last hier van de Gheestelijcke te bevelen / die macht souden hebben de lieden te ondervraghen van haer gheloove / ende wat sy van anderen wisten / &c. waer mede dat ghemeynt werdt den Keyser een absoluter macht te verkrijgen / ende den Gheestelijcken staet te verheffen / als sorge-dragers voor de Sielen.

Dese maniere van procederen scheen den Nederlanders te strenge / eñ teghen der Landen vrijheyt eñ Privilegien te wesen / die gheen Gheestelijcke Jurisdictie in dat stuck en behoorden onderworpen te zijn / te meer / door dat het getal der selviger Lutheranen / Protestanten / ofte Ghereformeerde (alsoo men die noemde) inde Nederlanden nu seer toegenomé was / om dat haer ghebueren alomme de selve voor Christenen hielden / eñ dien-volghende sy voor vervolgers der selviger gheacht werden. Met welcke gebueren en omliggende Landen sy in haer Koopmanschappen haer seer wel geneerden. Waeromme het geschiede als Keyser Karolus een maniere van Inquisitie wilde inbrengen Anno 1550. soo hebben de Landen / eñ boven al Brabandt / insonderheydt die van Antwerpen / daer teghen gheweest / als die achten dat den vreemden Koopman daer mede soude verdreven worden. Ende door middel vande Koninginne Maria van Hongarijen / de Regente / hebben sy aenghehouden : alsoo dat sy / ter liefde vande Landen / selve reysde nae Augsburgh op den Rijcxs-dagh / by den Keyser haren broeder / eñ hem vertoonde mondelijcken den staet ende gelegentheyt des Landts : eñ heeft aldaer verkreghen versoetinghe vande Placaten / ende dat de Inquisitie soude achter blijven. Welck groot ende goedt werck vande goede Koninginne soo qualijck in Spaengien vande Inquisiteuren ghenomen werdt / dat sy uyt Spaengien haer by haeren broeder den Keyser voor een Ketterssche hebben gheschouden : daer mede sy nochtans de Landen met haren Prince soo verplicht heeft / dat sy geenderhande lasten ofte schattingen hem geweygert en hebben in sijnen noot / ende oock namaels aenden Koningh Philips sijnen sone : den welcken (hoe wel nochtans een seecker forme van Inquisitie in Vlaenderen ende elders onder hen ghebruyckt is gheweest) tot sijn oorlogen in Vranckrijck (hoe wel de selve oorloghe niet uyt oorsaken der Nederlanden aengevangen en was) hem wel veel Milioenen guldens in neghen Jaeren uytgereyckt zijn.

Inquisitie versoet door de Regente Koninginne Maria / Anno 1550.

Nu nae den Paus / als de Landen om haer verdienste verhoopten eer soeter gegouverneert te worden / heeftmen bevonden datter by Doctor Franciscus Sonnius, die Anno 1558. tot Roomen reysde / vanden Paus Paulus den Vierden (uyt den naeme vanden Koningh ende de Nederlanden / om die te vereeren ende te vercieren) Bullen verkregen waré / van date den 19. Mey Anno 1559. ende daer na vanden Paus Pius / den 8. Meert Anno 1560. om daer op te rechten drij Eerts-bisdommen / ende verscheyden Bisdommen / om dat de Landen soo rijck / machtich / ende vol volcx waren / breedt ende wijdt onder ander oude Bisdommen streckende / dat sy gheen behoorlijcke sorghe voor haer schapen konden draghen: ende dese Bisschoppen souden ghenieten de goederen / renten / ende inkomen vande principaelste Abdijen. Ende dit was al te weghe ghebrocht / ende ghereet om ter executie te stellé / sonder dat de oude Bisschoppen ofte de Abdijen daer selve af wisten / ofte oock de Staten vande Landen ofte Steden eenigh consent daer over ghevraeght was : daer van den Koningh in Zeelandt voor sijn vertreck de tijdinghe kreegh ende verswecch.

Nieuwe Bisdommen opgherecht / secretelijck verkreghen te Roomen / Anno 1559.

Tot nieuwe Eerts-bisdommen waren ghenoemt de steden van Mechelen / Camerijck / ende Utrecht / welcke twee leste nu van Bisdommen tot Eerts-bisdommen gemaeckt werden : Maer Mechelen / midden in Brabandt ghelegen / soude de Metropolitane / ende de alder-opperste Eerts-bisschoppelijcke Stadt eñ Setel wesen. Tot andere Bisdommen in Brabandt waren gheordineert / Antwerpen / ende 's Hertoghenbossche : In Vlaenderen / Gendt Brugge eñ Ypere: In Artoys / S. Omer ende Namen : In Hollandt / Haerlem : In Zeelandt Middelburgh : In Vrieslandt / Leeuwerden ende Groeningen : In Gelderlandt / Remunde: ende in Over-Yssel Deventer. Het Eertsbisdom van Mechelen (daer alreede toe geordineert was Granvelle den Bisschop van Atrecht / die nu Cardinael was ghewoorden) soude toekomen die Abdije van Afflegem / de rijckste Abdije in Brabandt die wel vijftich duysent gulden Jaerlijcx inkomende hadde / boven de Abdije van S. Amans / die den Cardinael alreede in 't besit hadde.

1562

Nieu[illegible] ba[illegible] Bisdommen.

De Abdijen vande Bisdommen gheincorporeert Anno 1560.

't Bisdom van Antwerpen soude hebben de Abdije van S. Bernaerts : 's Hertoghen bossche Tongerlo : Gendt de Abdije van S. Baefs : Brugge de Proostije van S. Donaes : Yperen S. Marten : S. Omer de Proostije aldaer / met de Abdije van S. Bertijn : Namen soude hebben de thiende vande Abdijen ende Kloosteren des Landts : Haerlem soude hebben Egmont : Middelburch S. Pieters : Leeuwaerden / S. Margriete ende Ludden : Groeningen / Gelwert : Remunde de Reguliere : ende Deventer / de Proostije van Sinte Lieven.

Als dit nu na het vertreck des Koninghs alle de Nederlanden door ghe-weten was / heeft 't selve alomme groote opspraké ghegheven / als dat het was een nieuwicheyt sonder consent der Landen / dat de oude fondatien hier mede werden verbroken / de Landen van haer gewoonlijcke Abdijen berooft / de Cloosteren van haer Preeminentien ghedepossesseert / de Staten in hen vergaderingen met Bisschoppen / den Pausen met Eede verplicht / (diemen van vreemdelingen mocht nemen) verheert ofte ghepresideert / de goederen der Cloosteren andere ghegundt / de groote aelmoessen ende uytdeelingen diemen inde selve Cloosteren altijt hadde onderhouden / eñ gedaen tot grooten onderstande vande armen / souden achter blijven / ende verstreckt worden totter Bisschoppen pracht / alles tegen de vrijheyt ende Privilegien vanden Lande / ende 't ghene dat meest tot onruste vanden volcke was streckende : was dat sy niet anders en konden ghelooven / dan dat onder dien dickmantel de Inquisitie schuylde / ende datmen die daer mede meynde bedecktelijck in te brengen : want inde Bullen van dese Bisdommen klaerlick bleeck / dat sy daer toe waeren streckende / ende dat elcke Bisschop soude in sijn Cathedrale kercke confereren negen prebenden / ende de besitters van dien souden assisteren in 't feyt vander Inquisitie / ende twee daer van souden selve Inquisiteurs zijn. Ende dochten oock datmen daerom de Spaengiaerden wilde int Landt ghehouden hebben / ende een nieuwe Regente uyt Italien ontboden hadde / die inde Nederlantsche saken onervaren was / op dat dies te meer het geheel bewint soude hanghen aenden Cardinael Granvelle / den nieuwen Eertsbisschop van Mechelen / ende andere dierghelijcke creatueren die geheel dependeerden vanden Koningh ende Spaensche gesintheyt.

Opspraké teghen de Bisdommen.

Granvelle Eertsbisschop van Mechelen ende Cardinael.

Uyt dese opspraké eñ achterdencken is een groote opsicht op alle des Cardinaels ende sijn ghesellen de nieuwe verkoren Bisschoppen voornemen ende handelinge genomen / ooch dickmael goede meyninghe ten quaetsten verdraeyt / waer door eenen haet ende twist / onder die met hem in 't Regiment waeren / is ghereesen : want oock den Cardinael (een creature nu des Paus wesende) hem seer eergierich ende opghe-blasen vertoonde aen hooghe ende leeghe / het gheheel bewindt des Landts tot hem-waerts nemende / 't welck hem de groote Heeren te meer toe-lieten / om dat sy saghen / dat sijn invoeren vande nieuwe Bisschoppen ende Inquisitie (de Landen soo teghen wesende) onmoghelijck was in 't werck te stellen / die den staet ende ghelegentheydt der selver Landen dieper insaghen / ende het bederf der selver Landen liever op des Cardinaels hals te legghen hadden / dan op haeren eyghen hals.

Haet teghen den Cardinael.

De

Antonius Perenot Cardinael van Granvelle eerste Aerts bisschop van Mechelen.

Redenen waeromme de rigoreusheydt der Placaten dienden eer geschouwt/ dan andere nieuwicheden van Bisschoppen en Inquisitie ingebrocht.

De redenen die sy voorwenden/waren/datter nootsaeckelijcken groote menichte inde Landen moesten kennisse van Lutherije ende Religie hebben/ siende datmen inde leste Oorloghe de oeffeninghe daer van onder de Duytsche knechten binnen de Landen gheleden hadde met prediken ende leeren/ oock dat alomme de ghebueren/ als Duytslandt/ Vranckrijck/ Enghelandt/ Schotlandt/ Oostlandt/ &c. die aenghenomen/ gheleden/ oft toe-ghelaten hadden/ die den meesten-deel voor oprecht ende Christelijck ghereformeert hielden. In welcke ghebuerlanden de Nederlanders noodtsakelijck moesten verkeeren ende hanteren/ om haer Koopmanschappen/ die sy alomme drijvende zijn/ ende van die selvighe haer ghebueren (die ghewoonlijck alle Nederlandt door om den Koophandel/ ende principalijck t'Antwerpen verkeerende waren) en konde den ghemeynen Man soo quaden ghevoelen niet hebben/ als de Inquisiteuren in Spaengien daer van hebben/ die haere Morisquen/ Sarasynen ende Joden veel beter achten: Want sy in Nederlandt dit daghelijcx experimenteerden in haeren handel ende wandel/ bevonden vele onder haer te wesen oprechte lieden/ vol gheloofs/ liefde ende waerheydt/ niet te compareren by Morisquen/ Sarasynen en Joden/ geenen anderen/ maer den waerachtigen Godt aenbiddende/ dryvuldigh in persone/ en die door Christus bloet alleenlijck afwasschinghe der sonden betrouden/ de Heylighe Schriftuyre ende twaelf Artijckelen des gheloofs/ voor goedt ende alleen oprecht hielden/ ja met meerder yver ende Catholijcker/ dan sy eenighe Roomsche Catholijcken wisten/ daghelijcx haer gheloove met den bloede inden vyere/ ghelijckformigh de H. Schriftuere besegheIden. Dit was vele de opinie onder het volck.

Boven dese meyninghe ende ervarentheyt diemen vande Ghereformeerde ofte Lutherianen hadde/ lieten haer vele Menschen duncken/ dat hoe veel te meer men die wilde met strengicheyt ende strafheydt van Placaten ende Inquisitien dempen ende tegenstrijden/ hoe de selve veel meer schenen te groeyen: want daghelijcx veel sedighe/ stille/ onnoosele Menschen/ na de Weerelt onberispelicken levende/ siende ten vyer gaen/ niet dan Godt aenroepende/ lovende ende prijsende/ maeckte het volck nieusgierigh ende curieus (te meer om dat het soo scherp verboden was) te ondersoecken de oorsaecken van haer sterven/ ende hoe verre haere opinien verscheyden waeren vande Heylighe Schriftuyre/ ende waer in sy ongelijck mochten hebben. Oock eenighe om sijn vrienden te moghen ter contrarie goede instructie gheven/ hadden liever selve de Schriftuyre te ondersoecken/ dan geheel op sijn Pastoors seggen te staen. Waer door sommighe gheheel selve van die Religie

werden:

1562. ~~Waer door sommighe gheheel selve van die Religie werden:~~ veele andere bevonden dat sy soo seer verscheyden van de rechte oude Religie niet en konden wesen/ datmense daeromme alsoo strenghelijck soude vervolghen/ ghelijck de Placaten uytdruckten: noch datmen met gewelt behoorde de conscientie te dwinghen. Waeromme daer onderscheydt diende onder ghemaeckt te zijn/ ende om elcke quade Secte en behoorde men den standt ende Privilegien der Landen niet te veranderen. In soo vele dat sy achten/ dat een yeghelijck/ die des Koninghs dienst ende 's Landts welvaert sochte/ met het onderhouden der Privilegien/ (sonder passien van eyghen baet ofte quaden haet) soude oordeelen/ dat in sulcke tijden men niet en behoorde in te voeren (onder 't decksel van der Landen ende Steden vereeringhe) eenighe Bisschoppen ofte Geestelijcke ende veranderinghen/ sonder consent van de Staten der selvigher Landen: Veel min eenigherhande nieuwe Inquisitie by den volcke soo odieus/ waer by schijnt datmen die by de Sarasijnen ende Joden ghelijckte/ ten ware datmen sochte 't volck oorsake van oproerichheydt te gheven/ om haer te vergrijpen aen haer behoorlijcke ghehoorsaemheydt/ onder 't pretext/ van de welcke sy voor hadden/ die te mogen t'onder brengen/ ende absolutelijcken te conquesteren. De Placaten en behoortmen so seer oock niet te dringen/ als of sy by de generale Staten gemaeckt waren geweest/ ende als of men die niet en soude moghen af doen/ veranderen ofte modereren/ na eysch des tijts/ ende gelegentheydt des standts van den Lande &c.

Beclagh der Bisschoppen van Luyck/ Munster/ ende Camerijck.

De Bisschoppen van Luyck/ Munster/ Camerijck/ ende Utrecht/ hebben haer oock grootelijcx beklaecht/ datmen haer Jurisdictie ende Limiten minderde/ haer recht ende hoocheydt de nieuwe Bisschoppen was gevende.

De Abdijen van Brabandt/ als van Tongerloo/ van S. Bernaerts/ ende van Aflegem/ diens Abten nu verstorven waren/ seer t'onvreden zijnde/ hebben te Hove Anno 1561. langhe ghesoliciteert/ om nieuwe Abten te moghen kiesen: Ende alsoo sy niet verhoordt en werden/ hebben anderwerf/ met assistentie van de ander Abten/ daer nae oock met de Edelen ende Hooftsteden van Brabandt (representerende de drie Staten des Lants) 't selfde ernstelijck versocht. Ende hebben voor antwoorde van de Regente verkreghen/ dat het in hare Hoocheydts macht niet en stondt/ maer moesten 't aen den Koningh versoecken. Hebben daerom haer Ghesanten in Spaengien ghesonden/ met alle schriftelijcke deductie ende bewijs van haer recht: en dat te breken/ ware teghen de Privilegien des Lants van Brabandt int generael/ ende van de Abdijen int speciael. De Koningh weygerde daer op haer begeeren schriftelijck ende kort/ den 27. Februarij Anno 1562. haer aenseggende/ dat sy haer onbehoorlijcken beklaechden/ van qualijck besorght te wesen/ als men haer Godshuysen ofte Kloosteren de eere aen dede/ datmen haer Abten ende Prelaten begaefde met den naem van Bisschoppen/ daer van sy den Koningh schuldich waren te bedancken.

De drye Staten van Brabandt geven Requeste tegen de Bisschoppen/ ende hebben antwoorde.

Dese Ghesanten met sulcken antwoorde wederom ghekeert wesende/ heeft den Abdijen luttel contentements ghegeven: maer dies niet tegenstaende/ hebben sy met de andere Staten van Brabandt den vijfden Mey aen de Regente versocht/ daer teghen in rechte ghehoort te moghen worden/ 't welck haer niet en heeft mogen gebeuren.

De Abten van Brabandt versoecken recht.

Die van Antwerpen belast zijnde haren Bisschop Sonnius te ontfanghen/ als veele andere ghedaen hadden/ hebben aen de Regente oock vertoont/ den 23. Januarij/ die murmuratie ende vreese onder haer Inghesetenen/ datmen de Inquisitie met dese introductie van de Bisschop soude invoeren/ teghen de Privilegie van de Stadt/ ende belofte haer ter contrarien ghedaen/ daer mede sy seer vreesden dat der Stadts neeringhe vergaen soude/ ende lichtelijck by de Ghemeynte het inkomen des Bisschops belet mochte worden.

Antwerpen soliciteren tegen den Bisschop.

Hier op kreghen sy oock antwoorde/ datmen daer mede gheen Inquisitie en meynde/ noch de Stadt sochte te prejudiceren/ maer die met eenen nieuwen Bisschop te vereeren/ sulcke stadt t'selfde wel weert zijnde ende verdienende/ etc. Ende soo verre sy met dese antwoorde niet te vreden en waren/ mochten aen den Coningh voorder versoecken. Waer op sy anderwerf haer versoeck in Spaengien ghesonden hebben: maer cregen voor antwoorde/ datse haer behoorden te reguleren na de resolutie van zijne Majesteyt. Waer mede sy niet gepaeyt wesende/ en sekerlijck wisten het verderf haerder Stadt daer aen ghelegen te wesen/ resolveerden sy eygen Ghesanten/ te weten/ dry Persoonen by den Coningh te senden/ namelijck/ den Amptman der Stadt Godevaert Sterck/ van Ursele Schepen/ met den Pencionaris M. Jacob van Wesenbeke. De welcke den elfden Junij Anno 1562. by den Coningh audientie ghehadt hebben/ ende hebben uit langhe de saken ende Stadts gelegentheyt vertoont: Waer op sy na langhe solicitatie/ den 6. Augusti antwoorde vercreghen/ conform de eerste. Maer daer na/ na veel over ende weder schrijven/ remonstreren/ nieuwe voorslaghen om des Conings intentie ghenoech te doen/ heeft nu den Coningh in December hen selve mondelinge toe geseyt/ dat die van Antwerpen met geen Inquisitie souden ghequelt wesen/ waer mede een van de Ghesanten na huys reysde. Maer de stadt persisteerde/ dat sy de Ghemeynten ende Cooplieden sulcx qualijcken souden connen wijs maken/ soo den nieuwen Bisschop ingevoert werde/ daeromme baden sy voor verdragh/ tot dat zijne Majesteyt daer selve eens quame (ofte door Commissarisen niet suspect zijnde) den noot aensage. Ten lesten/ als nu veel meer dan een Jaer de Gesanten in Spaengien ghelegen hadden heeftse den Coningh afgheveerdicht den derden Augusti Anno 1563. met Apostille ende breeder mondelinge hope/ datmen het invoeren vanden Bisschop t'Antwerpen om redenen noch ter tijdt soude uytstellen. Alsoo heeftmen die van Antwerpen doe niet voorder met den Bisschop ghequelt/ noch oock de ander Steden daer sy oock noch niet en waren.

1563.

Antwerpen van Bisschops invoeringen ontslagen.

Daerentusschen hadden de Heeren van der ordre des Gulden Vlies/ den Raedt van State/ met de Regente (door de menichvuldighe clachten der Landen ende Steden) gheraetslaeght/ hoe men best den Coningh van alle de aenstaende swaricheden volcomelijck soude mogen de wete doen/ die sy achten dat hy ten besten niet gheinformeert en ware: ende hebben gheresolveert derwaerts te seynden/ den Baenderheere van Montigni/ Florents van Montmorency/ Ridder van den Gulden Vliese/ ende broeder van den Grave van Hoorn/ een verstandich Heere/ met andere. Maer dese/ nae vele communicatien die sy met den Coningh daer over ghehadt hadden/ zijn sy in Augusto Anno 1562. sonder groote vruchte weder ghekeert/ hoe wel het volck op goede hope wat gherustet was.

De Heere van Montigni in Spaengien gesonden/ Anno 1562.

De Magistraten ende Officiers des Coninghs vande Steden/ om den Coningh/ ende die dese nieuwicheden dreven/ te beter te vreden te stellen/ hebben niet naghelaten van haer devoyr/ ende nae inhoudt der Placaten/ te dempen alle nieuwicheden in de Religie/ groote menichte alomme ter doot brengende/ ende dat in groot perijckel van haer leven: Waer in diversche plaetsen groote beroerten daer over op stonden/ als de omstaenders met duysenden opentlijck de Psalmen van de Ghereformeerde songhen met luyder stemmen/ andere met steenen nae den Magistraet wierpen. In sommige plaetsen werden de patienten ende ghevanghenen haer ontweldight/ gelijck bycans t'Antwerpen Anno 1564. gheschiede/ als men eenen Christoffel Fabritius/ die eertijts een Carmelijt gheweest hadde/ executeren soude/ die door het steenworpen der Gemeente/ van den vliedenden Beul meer doorsteken dan verbrant wert.

Executien over de Gereformeerde gheschieden met groot perijckel van de Officieren.

Ende als men die op de ghevangheniſſe met de hoofden tusschen de knien gebonden in een vat waters by nachte versmoorde/ soo en is t'selfde niet sonder perijckel ende vreese van oploop gheweest. De ghevanghenissen by de Ghemeynte beset ende omringhelt zijnde/ ende sonder groote dreyghementen en conden de Officieren daer van niet gheraecken: Dickmael zijn haer de ghevangenen met listicheydt

1563. ende behendicheyt ontweldigt / ende zijn uytghebroken door gaten in de mueren/ met sterck water/ ende andere instrumenten ghemaeckt / door blauwe steenen de mueren vier ende vijf voeten ende meer dick zijnde. Summa / daer was te sien hoe qualijck het te volbrenghen is / t'ghene dat een groote menichte teghen is / principalijck alsser lieden zijn die Gode meynen sacrificie daer mede te doen.

Concilium van Trenten/ Anno 1562. ende 1563.

In 't Jaer 1562. is het Generael Concilium tot Trenten begonnen / alwaer de Ambassadeuren van den Keyser/ den Coning van Spaengien / eñ andere Potentaten/ elck haer begeeren door haer Ghesanten den Vaders (dat zijn de Cardinalen ende Bisschoppen van alle plaetsen by den Paus tsamen gecoepen) hebben vertoont: Daer niet bysonders van de leere aengaende/ghedecreteert werdt/ dan de oude bevesticht / de Decreten meest bestaende in reformatie van den Gheestelijcken staet. Ende hebbent int naeste Jaer 1563. besloten ende opghebroken: Ende de definitie daer van heeft men oock in Nederlandt ghesocht te doen onderhouden. Den Coningh van Vranckrijck eñ ander Princen hebben t'selfde Concilium niet willen aennemen noch geassisteert/ maer hebben daer teghen gheprotesteert.

Oliphant in Nederlandt.

Int jaer 1563. in September/ den staet der Landen aldus staende / wordt door het gantsche Nederlandt eenen Oliphant ghevoert / die den Roomschen Coningh Maximiliaen uyt Spaengien ghesonden was over Zee. Dese was noch jongh / ende maer negen Jaren oudt / ende niet volwassen / maer was nochtans acht voeten hooge/ t'Antwerpen gemeten/ alwaer hy voor Heeren ende Vrouwen / oock voor Cooplieden wiste te nijgen / eñ hem seer beleefdelijcken wiste te buygen / groot verstant toonende: Hy at geerne Wittenbroodt/maer liever Fruyt / oock Rijs ende Suycker/ ende seer geerne Wijngaert rancken/ eñ dronc wel 3. ofte vier stoopen Wijns teffens op.

Couden Winter.

Inden Winter van 't selve Jaer 1564. tot het beginsel van 't Jaer 1565. was het eenen soo couden Winter/ dat het 10. weken langh vroos / soo datmen t'Antwerpen van den tweeden Kersdagh tot op dry Coningen dach over de Schelde te voet ende te Peerde reysde/ende uyt nieuwicheyt stelde men daer Tenten ende Kramen op/alwaer men spijse/ dranck/ende Coopmanschap vercochte. Tot Repelmonde reden de waghens met goet gheladen over. Den Rhijn/ Mase / ende ander Rivieren zijn oock seer sterck bevrosen geweest. Desghelijcx is oock ghebeurt in de omligghende Landen/ als Engelandt / Schotlandt/ ende Vranckrijck/na haer coude gelegentheyt.

Doot van den Keyser Ferdinandus den 25. Julij/1564.

Ferdinandus/ Keyser van Roomen/ als hy nu 61. Jaren ende neghen Maenden oudt was / ende seven Jaren alleen ghegouverneert hadde / soo is hy ghestorven den 25. Julij/ Anno 1564. een wijs / eerbaer/ ende vrede lief hebbende Vorst / achterlatende dry sonen/Maximiliaen/Ferdinandus/ende Carolus/ende veel dochters. Zijn oudtste sone Maximiliaen was ghekozen Coningh van Roomen / Anno 1562. in November/ende wert nu Keyser.

In 't Oran te victalieren blyven Conings Galleyen / met meestendeel dat Spaensch Krijghsvolc uyt Nederlandt ghecomen den 9. October Anno 1562.

In Nederlandt quam tijdinghe hoe dat 32. Galleyen van Spaengien/ die met Krijghsvolck onder den generael Don Jan de Mendosa/ waren ghesonden om Oran (een stercke op de custen van Africa by den Coningh noch ghehouden) te revictalieren/ zijnde gelegen tegen over van la terre de Velez Malega. Dese Vlote Galleyen is soo by tempeest aengetast gheweest / Anno 1562. den 9. October / datter maer vier Galleyen ongheschent daer van quamen/ ende noch dry seer beschadicht / 25. bleven ghesoncken/dan van veel werdt het volck noch ghesalveert/ hoe wel ghereckent wert / datter wel 9. ofte 10. duysent Menschen verdroncken / onder Soldaten ende Slaven / waer onder den Generael Don Jan de Mendosa / ende Don Francisco de Mendosa/ soone van den Marquis van Mondejar / ende meer ander van name waren / waer dat den meestendeel van de Spaensche Soldaten bleven die uyt Nederlant gecomen waren/ daer stranden veel Galleyen / ende salveerden eelijck volck / oock mede creghen sy daer na veel gheschuts uyt / oock mede een goet deel van Coninghs gelt / om het Garnisoen te betalen / tot wel 80. duysent Ducaten / daer was oock by veel geldt/ dat particuliere Cooplieden van Italien toequam/ om dat de Galleyen van daer nae Italien waeren varende / van dit ghelt wert den meestendeel ghesalveert dan van de Fiscalen des Coninghs aenghesproken eñ verbeurt/ om dat het als ghestolen teghen d'ordonnantien van Spaengien uytghevoert was. 1564.

Twist tusschen de groote Heeren eñ Cardinael Granvelle.

Tot Brussel / in 't Hof van de Regente / is onder de groote Heeren van de Ordre des Gulden Vlies / den Raet van State / ende den Cardinael Granvelle eenen grooten twist ghereesen / uyt verscheyden oorsaken. Ende midts dat de Cardinael hem vindende was in state ende authoriteyt / ende met eenen grooten aenhangh met wien oock stemden den Raet des Coninghs in Spaengien / soo heeft hy hem seer hooghmoedigh ghedraghen/ ende wilde in alle saken met alle strafheyt ende strenghicheyt handelen / twelck de Heeren liever met soeticheydt ende matichheydt afghehandelt hadden: Waer uyt sy vele schamp ende spots d'een den anderen aendeden. Den Cardinael spotte met sommighe Heeren / als de selve noemende Lutherianen / verguisters / jonghe sotten/ ende diergheliicke: ende t'selve alles ten quaetsten in Spaengien overschrijvende. De Heeren lieten daer teghen/ tot zijner spyte / maken een cleedinghe ofte Liverije voor alle haer dienaren / daer op de eene mouwe geborduert was een sots Caproen. Ende midts dat het selve van sommige worde beduydet op des Cardinaels hoet/ also haer de Regente aenseyde/ soo veranderden sy dat in een bundel pijlen / beteeckenende daer mede eendracht tot des Conings dienst: ende de Cardinalisten interpreteerden t conspiratie tegen den Cardinael. Van dese Liverijen waren de dienaers van meest alle de Heeren vanden Hove. Door dat desen twist dagelijcx groeyende was / hebben drie van de principaelste Heeren / als de Prince van Orangien/ de Grave van Egmont / ende den Admirael Grave van Hoorne / den Cardinael in Spaengien by den Coningh beklaeght / ende en wilden ten lesten niet meer met hem inden Raedt sitten.

Afkomste eñ leven van den Cardinael van Granvelle.

Desen Cardinael zijnde in de Wereldt / ende principalijcken in de Nederlanden seer befaemt / was den sone van Nicolaes Perenot / diens Vader alsoo men seyde (des Cardinaels Grootvader) maer een Ambachts Man was / tot Nozeroy in Borgongien ghebooren / hadde zijn sone doen studeren / die eerst van een Clerck een Procureur wert / int Parlement van Dole / die ten lesten / om zijnen cloecken geest / door den Cancelier van Borgongien / werdt gherecommandeert tot Secretarischap / van Vrouwe Margareta / Douwagiere van Savoyen / ende Regente van de Nederlanden / van waer hy geraeckte in den dienst van den Keyser / niet alleene als Secretaris/ maer als Raedtsheere / ende ghetocht hebbende de Heerlijckheyt van Granvelle/ wert Heer van Granvelle ghenoemdt / ende heeft seer groot bewindt in Duytslandt ende elders by den Keyser ghehadt / also in de Historien van Johan Sleydan ende andere te lesen is. Dese Rijckdommen vergadert hebbende/ heeft naghelaten dry sonen/ als desen Antonis Perenot/ Cardinael van Granvelle genoemt: De Heere van Chantonay / die by een dochter van Brederode nagelaten heeft kinderen / Graven van Cantecroy/ etc. Ende den Heere van Champigni/ daer van wy in dese Memorien meermael sullen verhalen / daer waren oock eenighe dochters / waer van de Grave van Roche in Borgongien / Gouverneur van Artoys / ende een tijt langh van Hollandt / een van hadde: Maer desen Antonis Perenot is meest by den Vader Granvelle opghevoedt / ende aengheyoert in groote handelinghe by den Keyser in alle zijn saken van state / die welcke / hoe wel hy rijckdom vanden Vader beerfde/ wert ghepromoveert tot het Bisdom van Atrecht / ende vercreegh rijcke Abdyen / ende wert lange geintituleert den Bisschop van Atrecht/ daer na wert hy Cardinael / ende ghemaeckt Eertsbisschop van Mechelen / Metropolitan der Nederlanden Bisdommen/ eñ int vertrecken de Coninghs uyt de Nederlanden / trock hy den last van 't Gouvernement geheel aen hem/ midts den Coningh persuaderende het Gouvernement te gheven aen zijn

bastart

1564.

bastart suster / de Hertoginne van Parma / die om haer onvarentheydt moeste aen hem hanghen / voor by slaende ende ontradende de andere Competiteurs / als waeren de kinderen vanden Keyser Ferdinando / de Hertoginne van Lottringen / de Prince van Oraengien / ende den Grave van Egmondt / die al in den Keur stonden / ende op dat sy hem te meer soude aenhanghen / maeckte hy dat dese van Parma maer Regente was ghestelt / van twee jaren tot twee jaren / om dan weder geconfirmeert te worden / aldus in authoriteyt gheraeckt zijnde / ende hoe hy heeft ghehandelt / sullen dese Memorien ende andere vermaen maken. Hy was een seer kloeck ende behendich Man / om alle bewint aen hem te trecken : ende was de Nederlantsche Raedts-heeren van State al te kloeck / want als hy sach die teghen hem inbinden / brocht hy te passe / dat alle ghewichtighe saken / ofte die hy gewichtich noemde / moesten in Spaengien schriftelijck overgesonden worden / om by den Koningh gheresolveert te worden / die sijnen Spaenschen Raedt in handen stelde / ende also hy daer groote vrienden onder hadde / werden alle saken van importantie in Spaengien by den Spaenschen Raet verhandelt / ẽ soo maeckte de authoriteyt vanden Raedt van State in Nederlandt tot niet. Also hy daer oock mede benam de selve Raet van State / dat sy / na het out gebruyck des Huys van Borgongien / niet mochten disponeren van Officien / Gouvernementen van Staten / van Presidenten / Raedts-heeren / Bisdommen / Abdyen vacerende / &c. alle ditte wiste hy tot sijn groot credijt in Spaengien te brenghen / tot het besluyt vanden Raedt aldaer / die sy in Spaensch Consulta noemen / ende dat op dat hy aldaer in Spaengien credijt ẽ oock tijdt ghewonne / daer hy groot profijt daer en tusschen by dede / mits giften ende gaven : ende brochte also alle resolutien in Spaengien / contraminerende alomme den Raedt van State in Nederlandt / dat haet causeerde.

Listichept des Cardinaels van Granvelle.

Desen haet ẽ schamp dagelijcx vermeerderende / ẽ om dat het scheen dat de ghemeynte daer op eenen voet namen / oft stout begonden te worden / soo heeft de Regente haren Raet ẽ Secretaris Armenteros, in dit jaer 1564. na Spaengien met alle advijsen gesonden / so dat tot sijner wederkomste den Cardinael / 't Hooft van d'een factie / ten Lande uyt trock nae Borgondien / het welcke weder eenighe ruste veroorsaeckte / hoe wel sijnen aenhangh ende creatueren (die men Cardinalisten begonde te noemen) persisteerden int voornemen van vele saken : Want also daer misverstant gerees tusschen de dry Raden / te weten / den Raedt van State / den Secreten / ende den Raedt van Finantien / soo pretendeerde den Raedt van State (meest bestaende vande grootste ende wijste Heeren vanden Lande) bewint te hebben van 't principaelste Gouvernement / als van Pays ẽ Oorloghe / over 't Krijghs-volck der Landen / ghebuertschappen / ende alles in ruste ende vrede te houden / de Superintendentie ende oversicht over d'ander Raden te hebben. Den secreten Raet / daer Doctor Viglius Suichemus President over was / ende die meest van gheleerde bestaende was / daer men saken van Justitie / Privilegien / Gratien / Ordinantien ẽ Rechten verhandelde met den Raedt van Finantie / daer men alleen van ghelt-saken handelde / hebben dat niet willen lijden / (bestaende meest van des Cardinaels creatueren :) Dies seyden die vanden Raedt van State / die ander Raden sochten oorsaeck / dat sy door onwetenheydt / soo vande Finantie als Justitie / haer te eer souden vergrijpen / om namaels byden Koning te mogen beschuldigt worden. Dese quade correspondentie vande Raden / heeft oock veel quaedts veroorsaeckt.

Cardinaels vertreck uyt Nederlandt / Anno 1564.

Misverstāt tusschen des Landts Raden.

Desen Somer van't Jaer 1564. heeftmen die van Vrieslant / als die van Leeuwaerden ende Groeninghen / ende in Ghelderlandt / die van Remunde ende Deventer / versocht haer nieuwe Bisschoppen ghewillighlijck te ontfanghen / 't welck sy bleven weygerende. De nieuwe Bisschoppen die alreede inde possessie waren / hebben met haer Capittelen ende Kercken oock vele questien ende verschillen gekregen / also dat sommige haer soo ongheschickt droeghen / dat de Regente die selver haer moeste berispen.

Nieuwe Bisschoppen te aenveerdē in Vrieslant ẽ Gelderlandt gheweygert.

Die van Antwerpen heeft men voor-ghehouden / offe souden konnen lijden haer te submitteren onder het Eertsbisdom van Mechelen / daer den Cardinael ontfangen was gewerst. Maer daer teghen stelden haer de Staten van Brabant: ẽ het liep langen tijdt aen eer sy antwoorde op haer Requesten konden ghekrijgen / so dickmael na Spaengien versonden zijnde.

1565.

Beroerde submissien van die van Antwerpen onder 't Bisdom van Mechelen

De Abdyen van Brabant hebben ten lesten (genen anderen wech wetende om aen nieuwe Abten te geraken) middel gevondē eenē afkoop met den Koning te maken / tot profijt vande nieuwe Bisschoppen / soo men seyde / voor een Jaerlijcsche Rente van acht M. guldens / om ontslaghen te wesen vande incorporatie onder de Bisdommen / ende te moghen eyghen Abten kiesen : Also zijnse tot Abten versien ẽ gantsch ontslagen vande incorporatie voorsz: daer van men haer belooft heeft cassatie vanden Paus te doen hebben.

Afcoop der Brabantscher Abdyen om niet gheincorporeert te wesē van de Bisdommen.

Tot de selvige cassatien vande nieuwe Bisschoppen / hebbē de Staten van Brabant te Hove seer hart aengehouden : maer also daer door / ẽ door de voorsz swaricheden / alle de Landen door meerder onruste te verwachten stondt / soo hebben de Heeren vanden Rade van State / ende vander Ordre / met de Regente goedt ghevonden / dat de Prince van Gavere / Grave van Egmont / byden Koningh in Spaengien trecken soude / om den Koning den staet der Landen mondelinge te vertoonen / ẽ te verwerven ontslagh vande nieuwe Bisschoppen / achter blijven van Inquisitie / om versoetinghe vande Placaten / om voor te komen verscheyden swaricheden: De welcke hy in 't beginsel des jaers 1565. den Koning al mondelinge vertoonde / ẽ heeft vanden selven een vaste hope ẽ toeseggen gekregen / dat sijn Majesteyt alle sijn begeeren soude nakomen / ẽ soude hem daer van alle bescheyt in behoorlijcker formen na seynden. Op sijn wederkomste is alle de Werelt seer verblijt gheweest / maer daer en is niet nagevolcht. Dan daer wert geraemt een versoetinge van Placaten by drie Bisschoppē / drie Doctoren inder Godheydt / drie Doctoren inde Rechten / ẽ by drie Canonisten : Welcke versoetinghe / zijnde nochtans seer strenge / wert aenden Koning gesondē / maer en heeft niet by hem gewrocht / soo door de afgunsticheyt des Raets van Spaengiē / als der Spaengiaerden / diemen uyt Nederlandt hadde doen gaen / ẽ ooc door den yver der Spaenscher Inquisiteuren / ẽ sulcke Nederlanders als geheel ghehouden waren inden Cardinael / ofte gheheel dependeerden vanden Koningh / waer onder de Heere van Barlaymont / met sijne geluckige kinderen / (van kleynen tot grooten state opghekomen) met noch meer anderen verscheyden Raedts-heeren / genoemt werden.

Grave van Egmont reyst nae Spaengien / Anno 1565.

Moderatie van de Placaten ghemaemt

Dese ende diergelijcke (also vele rapporteren ende den tijt selve mede gebrocht heeft) souden den Koning gheraden hebben / met de Nederlanden in alle strengicheyt om te gaen / soo om der Conscientie oft sijner zielen salicheyt / als om het exempels wille / soo hy begeerde sijn ander Landen in ontsagh ende in vrede te houden / soo moeste hy daer de Spaensche Inquisitie invoeren / om dat vande menichvuldighe Ketterijen te suyveren. Ende soo sy haer wederspannigh bewesen / soude men oorsaecken ghenoech van haer trecken (die men waernemen mochten) om absolutie van des Koninghs Eedt / die hy de Landen ghedaen hadde / van den Paus te verkrijghen / ende om de Spaengiaerden ende vreemde Soldaten in te brengen / ende alsoo de Landen te dwinghen / ende te houden als nieuwe ghewonnen ofte gheconquesteerde / ẽ niet als Patrimoniale : Daer van een Koninghrijck makende / ende Wetten in te stellen / die daer toe noodich souden wesen. Oock datmen ettelijcke van de principaelste des Landts het hooft voor de voeten soude legghen / met een deel andere / om also ontsagh te maken / 't welck sy noemden volkomen ghehoorsaemheydt. Wat haet ende nijdt / ende dierghelijcke passien hier gheregeert hebben / mach den Leser oordeelen by 't ghene daer na ghevolght heeft / die Godt de Heere nochtans heeft weten te ghebruycken tot straffe der Landen / ende tot sijns Naems eere. Dit schijnt nochtans de oorsake gheweest te hebben / die den Koningh beweeght heeft sijn absoluyt ghebode in 't nae-volghende Jaer aende Regente te seynden / waer uyt de nae-volgende beroerten ghesproten zijn.

Raedt den Coninc ghegheven by vyanden der Nederlāden.

1565. Alsoo wy de oorsaken ende beginselen / daer uyt de volghende beroerten ghebortsten zijn / dus verre verhaelt hebben/ soo sullen wy / eer wy daer mede voortgaen/ verhalen eenige andere incidenten/ die oorsaecken/ moet ende stoffe by gebrocht hebben.

In dese tijden isser een groot misverstant tusschen de Engelsche Koopliedẽ ende de Nederlanden gheresen/ nopende den Entrecours oft den onderlinghen Koophandel. De Enghelschen merckende / dat de Nederlanden vol beroerten waren/ ẽ datmen t'Antwerpen inde Remonstrantie aenden Koningh / om vande Inquisitie ontslaghen te wesen / hem onder andere seer op der Engelscher handelinge excuseerde/ als of sy souden vertrecken willen / tot grooten achterdeel vande Stadt ende Landen : Soo hebben sy haer verstout om haer profijt ende voordeel te soecken waer sy mochten / sonder aensien vande onderlinge tractate der Intercoursen/ ende hadden alreede de Tollen op de inkomende goeden bykans d'een helft verhoocht / met het verhooghen van een Rata ofte prijseringhe der Koopmanschappen / vande welcke alle vreemde aldaer ses ende een vierendeel van 't hondert mosten betalen / behalven andere ongelden ende Tol der Stadt / die sy schabagie noemẽ. Dit gebeurde ten tijde als den Koningh Philips met de Koninginne Maria daer ghehout was / die om verscheyden sijn respecten doen daer tegen niet geseyt en hadde. Op de Lakenen/ aldaer uytgaende/ hadden sy de vreemdelinghen den Tol wel de weerde van eenen Angelot op elck Laken verhooght / ẽ dat met sulck een ongelijckheyt van Tollen ẽ ongelden / dat de Engelschen (van eenige Tollen vrij zijnde/ ẽ van andere maer half so vele betalende) mochten t'Antwerpen een Enghels Laken ses guldens beter koop leveren dan de Nederlanders : Waer door sy den handel vande Laeckenen behendelijcken den Nederlanders ontrocken / ẽ dien geheel stelden in handen vande Engelschen / daer dat het Lake-maken by de Nederlanders eerst in Engelandt is ghebrocht/ door eenẽ oploop tot Leuven hier voortijts/ ẽ mede door civile oorlogen ende groote inundatien in Hollandt/ Zeelandt ẽ Vlaenderen. Dit wert aldus door eenẽ tijdt vande Nederlanders gheleden / tot dat door de klachten der Koopliedẽ/ vande Regente Hertoginne van Parma na Engelandt werdt ghesonden/ Anno 1563. den Raetsheere Christoflel d'Assonville, om de voorsz ẽ ander swaricheden geredresseert te hebben/ dat niet gedaen en werdt / maer ter contrarien werdt ontrent dien tijdt een Statuyt aldaer byden Parlemente gemaeckt/ om beter neeringe onder haer eygen Ondersaten te brenghen / daer mede dat meest alle de Nederlandtsche Manufactueren ende Hantwercken/ als Spellen/ Messen/ Linten/ Riemen/ Ec. daer uyt de Landen gebannen werden.

Swaricheyt met Enghelschen/ Anno 1565.

Waer teghen in Nederlant in 't selfde Jaer 1563. den 8. December/ een Placaet uyt-ghegeven werdt/ datmen gheenderhande materialen daer voeren en mochte/ daer men de Waeren (die sy in Enghelandt verboden hadden) eenighsins af mochte maecken. Ende voorts wert oock verbodẽ/ alle Engelsche Manifactueren ofte Handtwercken / als Bayen ẽ diergheljjcken in Nederlandt te brenghen/ dan alleenlijck uyt-ghenomen Lakenen ende Carsayen / daer men vorder op letten soude : Ende dit alles soude dueren soo lange tot dat het nieu verbot in Engelandt afgedaen werde. Vorder / noopende de Navigatie ofte Schip-vaert/ om dat seker Koopmanschappẽ aldaer int Landt niet en mochten gebrocht worden / dan op Enghelsche bodemen ende schepen/ ende datmen van daer niet uyt schepen en mochte / dan op Enghelsche schepen/ soo die te bekomen waren/ ten ware datmen der vreemder grooter Tollen betaelde: So wert daer tegen verboden / dat niemandt op eenige Enghelsche schepen laden mochte/ soo lange daer Nederlandtsche schepen inde Havenen te bekomen waren/ Ec. Ende voorts aengaende de nieuwe Imposten ende Tollen in Engelandt opgestelt / daer soude voorts op ghelet worden / als der Koninginne intentie vorder daer op verstaen ware/ tot indemniteyt vande Nederlantsche Ondersaten. Ende alsoo inden Herfst des selvighen jaers de Pestilentie tot Londen seer regneerde / ende

Nederlantsche Waren in Engelant verboden.

Engelsche Lakenen uyt Nederlandt gebannen.

dat de Engelsche haer Lakenen alle den Somer opghehouden haddẽ/ om die tot Antwerpen tot hoogeren prijs te brenghen/ ẽ nu tegen den Winter derwaerts met een groote Vlote meynden te varen : So heeft de Regente inde Nederlanden verboden in November/ in te brenghen eenigerhande Engelsche Lakenen/ ẽ Carseyen ofte Wollen / op de verbeurte van dien / ẽ dat om de voorseyde besmettinghe vande Pestilentie tot Lichtmisse toe / ofte tot dat daer vorder opghelet soude worden : Als nu Lichtmisse ghekomen was/ wert dat verbodt verlengt tot Paesschen: hoewel tusschen dien tijt uyt Engelant den Doctoor Dayl, ende uyt Nederlant dẽ Secretaris Latorre over en weder gesonden werden. Waer mede niet uyt-gherecht en wert/ dan dat de Engelschen verstonden / dat het niet alleen om de infectie der Pest / maer oock om de Infractien der Contracten ofte Intercoursen ghedaen was/ diemen wilde onderhouden hebben/ 't welck by avontueren by eenige doe in Regimente waren / (die meer eenige verbreemdinge tusschen Enghelandt ẽ Nederlant sochten/ dan vriendelijcke vereeninge) ten quaetsten was aengeseyt : Het welcke de Engelsche soo hooge namen (als mede de aenstaende beroerten genoech voorsiende) dat de Koninginne opentlijck liet uytroepen / dat haer subjecten elders haer Laeckenen souden voeren / ẽ vanden oock uyt Engelandt alderhande Waren by den Nederlanders inghebrocht/ den 23. Meert Anno 1563. na haren stijl. Also voeren de Engelsche met hare Lakenen (die wel vijf Maenden geladen gelegen hadden) na Emden/ ẽ maeckten een Contract met de Ghebroeders/ de Graven van Emden/ haer toeseggende/ ende selve oock meynende/ alle den handel uyt Nederlandt daer te brengẽ/ ẽ Emden haest soo goet ẽ machtich te maken als Antwerpen. Maer sy en hebben aldaer de bequaemheyt noch gelegentheyt niet ghevonden. Waer tegen dat de Hertoginne van Parma een ghebodt dede doen / den 22. Mey/ dat niemant in Nederlandt eenigerhande handelinge met den Engelschen tot Embden soude drijven / oock gheen toevoeringe van eenigerhande Waren te mogen doen / noch oock geen Lakenen haer af te koopen/ ofte in Nederlandt te brenghen / op de verbeurte vande selfde : ende dat soude dueren soo langhe tot dat de Koninginne haer verbodt vande Nederlantsche hant-wercken onderhielden / ofte datter andersins by t'samen-sprekinghe van beyde de partijen in voorsien soude werden. Als de Enghelsche nu tot Emden niet en vonden / noch ghevolcht en werden alsoo sy vermeynt hadden, noch oock gheen middelen om de Lakenen te bereyden / ofte dat sy daer gheen Kemenschap voor haer Retour en vonden / soo hebben sy gemerckt/ dat tusschen soo nae gelegen Landen daer onderlingen Koophandel ofte Entrecours van noode was.

Engelsche varen nae Embden.

Eyndelijck / alsoo nu de Princen over beyde zijden (dese niet tegenstaende) met den anderen alle onderlinge vrientschap hielden. Soo isser inden Winter in Engelant/ tusschen des Konings Ambassadeur Don Diego Gusman de Silva, ẽ der Koninginnen Raet/ so verre verhandelt / datter een verdragh ghemaeckt is den 24. December / Anno 1564. 't welck in beyde de Landen uytgheroepen werdt : Als datmen weder vrij handelen soude / ende in Engelandt alle ordinantien/ statuyten ende verboden ghemaeckt/ gheduerende den Rijcke van dese Koninginne Elizabeth / den Nederlanden tot achterdeele wesende / souden ghe-schorst worden / ende de Nederlanders souden ghetracteert worden ende ghenieten alle Vrijheden ende Privilegien / die sy ghenieten ofte ghenoten mochten hebben in Enghelandt / in 't leste Jaer vande leste Koninginne Maria / dat was Anno 1558. In Nederlandt souden oock de leste Verboden ofte Placaten afghedaen worden/ dat de Enghelschen haer Lakenen ende ander Waren wederom vrij mochten inbrenghen / ende dat soude over beyde zijden/ soo langhe dueren/ tot datter anders in voorsien soude worden / by een Daghvaert daer op te houden / binnen drie Maenden daer nae tot Brugghe bestemt/ alwaer dat by Commissarisen over beyde zijden de klachten ende hindernissen van Entrecoursen ofte verhoogingen souden ter neder geleyt worden.

Onderlinge Koophandel ende Entrecours met Engelandt herstelt ende tot een dachvaert tot Brugghe gereserveert.

Em

1565.

Om den Leſer eñ Nae-komers te doen verſtaen deſe queſtie / ſullen wy verhalen datter zijn Entre-courſſen/ dat zijn onder-tuſſchen-loopende Contracten / ofte onderlinghe Verbindteniſſe tuſſchen de Nederlanden ende Kroone van Engelandt / van over veel hondert Jaeren gebruyckt: want alſoo 't volck in Nederlandt hen altijdt wel exerceert heeft met Handt-wercken, Viſſcherijen, Koophandel/ ende Zee-vaert, ſoo hebben ſy altijdt Enghelandt moeten te vriende hebben / om de gelegentheyt daer van : Enghelandt deſgelijcx veel Oorloghen met Vranckrijck ende Schotlandt hebbende / heeft altijdt Nederlandt van doene ghehadt/ om van nootdruft gherieſt / ende om haer Wolle ende Lakenen te venten. Hier door zijnder over etlijcke hondert Jaeren veel Contracten tuſſchen de Kroone van Enghelandt ende diverſche Provincien der Nederlanden ghemaeckt gheweeſt, daer wy veel affchriften van geſien hebben : Maer alſoo over hondert ende meer Jaren de Nederlandtſche Provincien meeſt al aen een ghehecht waren ende datter over weder zijden / door d'Oorloghen met Vranckrijck/ veel diſorderen ingebroken waren / ſoo iſſer Anno 1495. een Entrecours ofte eeuwigh Contract beſloten van beyde zijden / te weten / tuſſchen Hendrick de Sevende Koningh van Engelant eñ Philips Eertz-hartoge van Ooſtenrijc, ten tijde als ſijn Vader Keyſer Maximiliaen noch leefde:Eñ dat niet alleene tuſſchẽ de Princen/ maer mede tuſſchẽ de Staten/Geeſtelijcke Edele eñ de Stedẽ/ ſo wel van Engelandt als vande Nederlanden, genoemt het Huys van Borgoendien die elcke byſondere van hun onderlinghe particuliere Obligatien gegeven ende ghemaeckt hebben / tot onderhoudt vanden ſelven Entrecours, van welcke Obligatien wy ſelve in Enghelandt eenighe gheſien hebben/ inde preſentie vanden Heere den Threſorier Mylord Burgley, onder andere de Obligatie vanden Heer Jan van Egmondt, der Steden van Dordrecht, Middelborgh/ Bergen ende Duynkercken/ met meer andere. Hieromme heeft ons goedt ghedocht deſen voorſz Entrecours in 't Latijn hier by te voegen/ als hoogh-noodelijck/eñ die noch by de partijen van weerde is/ ende in ſtate/ ende daer hem de verſchillen van weder zijden toe-gedragen/ tot datter eenige nieuwe gemaeckt mogen worden:want den ſelvighen Entre-cours Anno 1506/ 1515/ ende 1520/ by Tractaten gheconfirmeert/ geinterpreteert ende naerder verklaert is gheweeſt/ ende noch onlangs tot Briſto/ Anno 1574.

Contract van Entercours met Engelandt Anno 1495.

TRACTATVS

Pacis & mutui Commercij, ſive Intercurſus Mercium, concluſus Londini Anno 1495. die Februarij 24. inter Henricum ſeptimum Regem Angliæ, & Philippum Archiducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, &c.

Richardus Duvelmen. Epiſcopus Iohannes Welles Vice-Comes, Iohannes Kendall, Wilhelmus Warham, Chriſtophorus Vrſwick, Iohannes Riſley.

OMnibus & ſingulis præſentes literas viſuris, audituris & inſpecturis, Reverendus in Chriſto Pater, & Dominus, dominus Richardus Duvelmenſis Epiſcopus, Cuſtos privati Sigilli magni Illuſtriſſimi Regis Angliæ, Iohannes Welles, Vice-Comes de Welles; Iohannes Kendal, Prior domus Soi; Iohannes Ieruſalem in Anglia; Wilhelmus Warham legum Doctor, Magiſter ac Cuſtos Rotulorum Cancellar. domini Regis; Chriſtophorus Vrſwick, Archidiaconus Richemond, & Iohannes Rijſley, Miles, Ambaſſiatores, Procuratores & Commiſſarij, in hac parte Sereniſſimi ac metuendiſſimi domini noſtri ſupremi Henrici, Dei Gratia Regis Angliæ & Franciæ, Domini Hiberniæ, Salutem : Notum facimus, quod cùm potiora mortalibus dona a ſuperis tradi nequeant, quàm bona pacis, & longo rerum vſu ac ratione ſemper cognitum ſit, pacem eſſe ſummum illud præcipuum munus, quod humano generi conducere queat: Satiſque compertum ſit, quod calamitates & ærumnæ paſſim è Bello exoriuntur, quod vero commoda, pax certa & ſtabilis vndique contulerit : Idcirco nos, quantum fructus & vtilitatis Regni Angliæ, & terrarum ac provinciarum domini Archiducis Auſtriæ, Incolis & ſubditis; ex pace & amicitia, ante hac inter ipſos Principes prædictos, inita & contracta, accreverit, plene cognoſcentes, nos pro prædicto Sereniſſimo Principe noſtro Angliæ Rege antedicto, ſuiſque Hæredes & Succeſſores, atque ejus nomine, & eorum auctoritate nobis ab eodem Rege noſtro per literas ſuas patentes commiſſa, quarum Tenor inferius ſequitur.

1565.

Phil. de Borgondia Dom. de Bevres. Paulus de Beanſt. Præſes Flandriæ, Robertus de Mellu, Daniel de Prat. Iohannes de Cortavilla, Thomas Portunar. Florentius Hauvel Secretarius.

CUm Nobili Viro Domino Philippo, Domino de Bevres, locum tenente Gubernatore & Capitaneo generali Artheſiæ, & Admirallo, Domino Paulo de Beanſt : Domino de Vermiſſelli, Præſide Flandriæ, Roberto de Mellum, domino de Ronny, Camerario, Daniele de Prat, domino de Merwed Camerario, & ſuperiore Ballio Flandriæ, Iohanne de Cortavilla, Thoma Portunar. Conſiliario & Magiſtro, Florentio Hauvel Secretario ordinar. Ambaſſator. Procurator. legatis & Nuncijs ad infra ſcripta, per ipſius Domini Archiducis literas patentes deputatis, quarum etiam Tenor inferius ſequitur, Convenimus, contraximus, & concluſimus, & per præſentes convenimus, contrahimus, & concludimus omnes, & ſingulos, pacis, amicitiarum, Mercium Intercurſus, & Mercatorum communicationes, ſequentes Articulos.

COPIA.

Capitulum primum.

1. Intercurſus, Anno 1495. Vera & integra Pax.

IN primis Conventum, concordatum, & concluſum eſt : Quod ab hoc die, ſit bona, ſincera, vera & integra, perfecta & firma, amicitia, liga, confederatio, Pax & Unio, per terram, mare, & aquas dulces, futuris temporibus perpetuo duratura, inter dictos Dominos, Regem & Archiducem, eorumque ſucceſſores & hæredes, Regna, patrias & Dominia, terras, Vaſſallos & ſubditos quoſcunque, præſentes & futuros, tam Clericos quàm Seculares, cujuſcunque gradus ſeu Conditionis exiſtant, etiam ſi Archiepiſcopali, Ducali, vel minori dignitatum ſtatu aut gradu præfulgeant. Ita quod prædicti Vaſſalli & ſubditi hinc inde vbique locorum ſibi invicem favere, ſeſeque mutuis officijs proſequi, & honeſta affectione pertractare teneantur, *poſſintque tam per terram, quam per Mare, & aquas dulces, ad dicta Regna, patrias, dominia & terras, Civitates, Oppida & Villas, munitas & non munitas, firmatas & non firmatas, portus & diſtrictus quoſcunque, & eorum quodlibet, hinc inde tutè, liberè, & securè accedere, intrare, & in eiſdem quam diu voluerint commorari & converſari, ac ibidem Victualia, & alia eis neceſſaria quæcunque, ſine quacunque contradictione, emere & vendere : Nec non ab eiſdem Regnis, patrijs, dominijs, terris, Civitatibus, Oppidis, Villis, portubus & diſtrictibus, & eorum quodlibet, toties, quoties eis libuerit, ac partes proprias vel alienas quaſcunque, cum ſuis conductis aut accommodatis* navigijs, plauſtris, vehiculis, equis, armaturis, mercimonijs, ſarcinulis, bonis & rebus quibuſcunque *ire, recedere ac remitti, quemadmodum proprijs in patrijs, hæc omnia eis facere licet, & ſicut proprij ſubditi locorum & patriarum illarum facere poſſint.* Ita quod nullo ſalvo conductu, aut licentia generali vel ſpeciali, indigeant; nec in aliquo locorum prædictorum ſalvum conductum vel licentiam petere teneantur;

Capitulum Secundum.

2. Item, Conventum, concordatum, & conclusum est: Quod neuter dictorum Principum, nullusque Hæredum aut Successorum suorum, contra alium, ejusve Hæredes aut Successores, quicquam aget, faciet, tractabit vel attentabit, quocunque in loco, sive in terra, sive in Mari, portubus, vel aquis dulcibus, occasione quacunque, nullumque præstabit auxilium, consilium, favorem vel assensum, quod per alium vel alios quoscunque aliquid fiat, agatur, tractetur vel attentetur, in injuriam vel damnum alterius, ejusve Hæredum aut Successorum: Sed quibusque (sicut præmittitur) contra alium, intra Regnum, patrias, dominia, aut terras suas prædictas, aliquid agentibus, tractantibus vel attentantibus, expressè & cum effectu contradicet, renitetur, & impedimentum realiter præstabit.

Nihil attentabitur contra hanc pacem.

Capit. Tertium.

3. Item, Conventum est vt suprà: Quod neuter, imo nulla partium prædictarum, præstabit auxilium, consilium, vel favorem notorijs hostibus, vel Inimicis alterius partis, tam per Mare, terram, vel aquas dulces, infestare vel invadere volentibus: sed bona fide, & mutuis auxilijs militaribus gentium armatorum, expensis tamen opem interpellantis quoties opus fuerit adjuvabunt, in quorum auxiliorum præstatione quod numerum attinet armatorum, habenda erit facultatis ratio illius partis, quæ ad ferendam opem rogabitur seu interpellabitur, vt scilicet ad non plus teneatur, quàm tunc commodè facere poterit, considerata temporis & locorum oportunitate, ac statu rerum suarum.

Non juvabuntur hostes, sed auxilium rogatus Princeps præstabit.

Capit. Quartum.

4. Item, Conventū est vt suprà: Quod neutra partium prædictarum Rebellem & Rebelles, profugum vel profugos alterius partis, in ejus Regna, patrias, Dominia, terras, portus & districtus, aut eorum aliquem recipiet; nec eis, aut eorum alicui, in eisdem, eorum vel aliquo aut alio quocunque loco, etiam extra eorum Regna, patrias, dominia, terras, portus aut districtus, auxilium, consilium, hospitium, gentes armorum, naves, pecunias, vel Victualia præstabit ac ministrabit, nec ab alio aut alijs quibuscunque in ejus Regna, patrias, dominia, terras, portus aut districtus recipi; nec eis, aut eorum alicui, in ijsdem auxilium, consilium, favorem, hospitium, gentes armorum, naves, pecunias, ac Victualia, dari, præstari, ministrari, & concedi permittet, sed expressè & cum effectu contradicet, obstabit, & impedimentum realiter præstabit.

Rebelles non recipiendi.

Capit. Quintum.

5. Item, Conventum & conclusum est, &c. Quod si altera partium prædictarum aliquem vel aliquos, suum vel suos fuisse, & esse Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos, & in sua Regna, patrias, dominia, terras, portus vel districtus, aut eorum aliquem receptum esse, vel receptos, aut ibidem latitare, aut se tenere, per literas suas alteri significaverit & declaraverit: tunc pars illa quæ hujusmodi literas receperit, vel cui taliter significatum aut declaratum fuerit, hujusmodi Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos, intra mensem à die significationis præcedente, proximo, & continuè numerandi, tenebitur dicto Rebelli vel Rebellibus, profugo vel profugis, præcipere & mandare, vel præcipi & mandari facere, vt extra sua Regna, dominia, patrias & terras, & eorum quodlibet recedat & exeat, recedant & exeant, & si intra 15. dies à die hujusmodi præcepti non recesserit & exierit, tenebitur illum & illos illico proscribere & bannire sub pœna capitali, & talem proscriptionem sive Bannum contemnentem vel contemnentes eadem pœna effectualiter puniet, seu puniri faciet.

Rebelles per literas renunciat amovendi & proscribendi.

Proscribere & bannire.

Capit. Sextum.

6. Item, Præfati Oratores, Commissarij, Procuratores & Legati Domini Archiducis, & pro eodem Archiduce, ac ejus nomine, hæredumque & successorum suorum Oratoribus, Commissarijs, Procuratoribus & Legatis dicti Illustrissimi Regis Angliæ, & pro eodem Rege & nomine, ejusque hæredum & successorum suorum stipulantibus, palam & expressè promiserunt: Quod nullus Rebellis præfati Illustrissimi Regis Angliæ, ejusq; hæredum & successorum, in aliqua Castra, Oppida, villas, portus, districtus, vel alia loca, quæ Illustrissima Domina Margaretha, Illustrissimi D. Caroli ducis defuncti, relicta, aut, aliqua persona, cujuscunque status aut dignitatis existat, intra patrias, Dominia & terras dicti Domini Archiducis, jure Dotalitio, vel alio Titulo quocunque habet, tenet seu possidet, aut in aliquod de cætero recipietur, nec per eam, aut per aliam quamcunque personam, recipi permittetur aut tolerabitur: Nec alicui hujusmodi Rebelli in locis prædictis, aut alijs quibuscunque in navibus, gentibus armorum, pecunijs, victualibus, aut alio quocunque modo, consilium, favorem, aut auxilium per ipsam Dominam Margaretam, vel aliam quamcunque personam, de cætero dari aut præstari permittet aut tolerabit, sed eam aut aliam quamcunque personam hoc facere palam & expressè prohibebit & impediet. Et si contra hujusmodi Conventionem dicta Domina Margaretha, vel aliæ personæ quæcunq; præfato Domino Archiduci subditæ, aliquid attentaverit, vel attentari fecerit: Quod tunc præfatus Dominus Archidux, tam dictam D. Margaretham, quàm alios sic attentantes, omnibus & singulis, quæ jure Dotis, aut alio Titulo quocunq; sint in Castris, Villis, Oppidis, & alijs locis prædictis, se habere, tenere, aut possidere prætendet, aut prætendent, postea quàm eum aut eos aliquid contra hujusmodi Conventionem attentasse constiterit, realiter & cum effectu perpetuo privabit, & privari faciet. Et Commissarij, Procuratores deputati Illustrissimi Regis Angliæ, pro eodem domino Rege, & ejus nomine, ac hæredum & successorum suorum Oratoribus, Commissarijs, Procuratoribus & legatis Illustrissimi Domini Archiducis, pro eodem dicto Archiduce, & ejus nomine, nec non hæredum & successorum suorum stipulantibus, palam & expressè promiserunt: Quod nullus Rebellis præfati domini Archiducis, ejusve hæredum aut successorum, in aliqua Castra, Oppida, Villas, portus, districtus, vel alia loca, quæ subditi prælibati Domini Regis, cujuscunque status aut dignitatis fuerit, intra Regna, patrias & Dominia sua, quocunque Titulo tenent, habent, aut possident, aut in posterum habere, tenere, aut possidere continget, aut in eorum aliquod de cætero recipietur, nec per eos aut eorum aliquem recipi permittetur aut tolerabitur: Nec alicui hujusmodi Rebelli in Navibus, gentibus armorum, pecunijs, victualibus, aut alio quocunque modo consilium, auxilium vel favorem per ipsos subditos aut eorum aliquem, dari aut præstari permittet aut tolorabit, sed ipsos & singulos quoscunque facere palam & expressè prohibebit & impediet. Et si contra hujusmodi Conventionem subditi Illustrissimi Regis Angliæ, aut eorum aliquis, aliquid attentaverit, vel attentari fecerit: Quod tunc præfatus Dominus Rex, omnes & singulos sic attentātes, omnibus & sin-

Quod Rebelles non recipiantur in aliquo Territorio.

Contra faciens Domina Margaretha privabitur fundis dotalicijs.

Si subditus contra fecerit, privabitur suis terris.

1565. & singulis, quæ quocunque Titulo, in Castris, Oppidis & villis, & aliis locis prædictis, se habere, tenere, aut possidere prætendant, illum, illósve ipsius subditos, contra hujusmodi Conventionem attentasse constiterit, Realiter & cum effectu, perpetuo privabit, & privari faciet.

Capitulum Septimum.

7\. In omni confœderatione cum aliis Principibus, reservatio si voluerit.

Item, Conventum est vt suprà: Quod dictus Illustrissimus Dominus Rex Angliæ, suique hæredes & successores, in quibuscunque confœderationibus & amicitiis cum quovis Principe, Universitate, communitate, societate, aut aliqua alia persona deinceps contrahendis, dictum dominum Archiducem, suosque hæredes & successores, reservabunt & comprehendent, si reservari & comprehendi voluerint: Et pari modo idem Serenissimus Dominus Archidux, ejusque hæredes & successores, in quibuscunque suis confœderationibus & amicitiis cum quovis Principe, vniversitate, communitate, societate, aut alia qualibet persona deinceps contrahendis, præfatum Illustrissimum Regem Angliæ, ejusque hæredes & successores, reservabunt & comprehendent, si reservari & comprehendi voluerint.

Capit. Octavum.

8\. Amici & confœderati vtriusq; partis comprehenduntur in hoc fœdere.

Item: Quod ipsi presenti Tractatu Pacis & amicitiarum comprehendantur alligati, amici & confœderati vtriusque partis, illi, & videlicet qui in literis confirmatoriis huius præsentis Tractatus per ipsos Principes denominabuntur, si comprehendi voluerint.

Capit. Nonum.

9\. Licet attentatum sit contra tamē fœdus durabit.

Item, Conventum est vt suprà: Quod si durantibus pace & amicitiis præfatis, aliquid contra vires & effectus eorundem, per terram, mare & aquas dulces, per aliquem ipsorum Principum, eorúmve hæredum & successorum, vel eorundem Vasallos, subditos, alligatos, aut eorum alligatorum hæredes seu successores, in his amicitiis comprehensione subditos vel Vassallos fuerit attentatum, actum & gestum, nihilominus hæc pax & amicitia in suis viribus & effectu permanebunt, & pro ipsis attentatis solummodo punientur ipsi attentātes & damnificantes, & non alij.

Capit. Decimum.

10\. Item, Conventū est vt suprà: Quod omnes Mercatores, tam Regni Angliæ, Dominij Hiberniæ Villæ, & Marschalliæ Calisiæ &c. quàm etiam Mercatores terrarum & patriarum, Brabantiæ, Flandriæ, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Villæ & terræ Mechliniæ, & aliarum patriarum & dominiorum domini Archiducis prædicti, tam Mercatores

Lanæ, Coria, Victualia.

Lanarum, Coriorum, Victualium, quàm aliarum Mercantiarum quarumcunq; nec non eorum factores, familiares, negotiorum gestores & ministri, poterunt deinceps per terrā pedestres aut equestres, aut alio modo quocunq;, armati vel non armati (dummodo armati

40\. Armati.

simul incidentes quadragenarium numerum non excedant) *cum & sine Bonis & Mercantiis securè & liberè ire & venire, invicemque communicare, & mercari, emere & vendere, ac Commercium facere & habere, tam de mercantiis Lanarum, Coriorum, Victualium, armorū, equorū, jocalium, quàm aliis quibuscunq;, ipsaque ducere & reducere, sive duci & reduci facere, ad eorum libitum & voluntatem*, de Calesia & Marchia ejusdem, ac aliis quibuscunq; partibus Regni Angliæ, & dominij Hiberniæ, in Brabantiam, Flandriam, Hannoniam, Hollandiam, Zelandiam, Mechliniam, ac alia dominia præfati Archiducis: Et ècontra de Brabantia, Flandria, Hollandia, Zelandia, & Mechlinia, ac dominiis præfati Archiducis, in Villam & Marchiam, Calesiam, & alias quascunque partes Regni Angliæ & dominij Hiberniæ, *absque aliquo impedimento aut prohibitione quacunque in contrarium, & absque eo quod propterea aliquam mulctam vel pœnam incurrant*, seu quod per dominos patriarum, terrarum & dominiorum prædictorum hinc inde redargui, accusari, puniri vel mulctari, *statutis & ordinationibus locorum in omnibus semper salvis.* 1565.

Statutis & ordinationibus locorum semper salvis.

Capit. Undecimum.

11\. Liber mercatus in locis, vbi telonia solvuntur.

Item, Conventum est vt suprà: Quod omnes Mercatores Regni Angliæ, Dominij Hiberniæ, Villæ & Marchiæ, Calisiæ, &c. tam Mercatores Lanarum, Coriorum, Victualium, armorum, equorum, jocalium, quam aliarum Mercantiarum quarumcunque, nec non eorum factores, familiares, negotiorum gestores & ministri, nautæ, Magistri, navium, & Marinarij, poterunt navigare, ire, transire, & redire per Mare & aquas dulces, eundo & redeundo, conversari, esse, & morari securè & liberè in patriis, Dominiis, & terris præfati Domini Archiducis, & etiam in portibus & littoribus patriarum, terrarum, & dominiorum prædictorum, per ipsum dominum Archiducem auctorisatis in Villis videlicet vbi Custumarij & alij Officiarij Archiducales sunt Ordinati, ad vacandum & attendendum pro & super introitu & exitu Navium, Mercatorum & Mercantiarum, & non alibi, nec in aliis locis cum eorum bonis, Mercantiis, & navibus prædictis quibuscunque. Et cum Mercatoribus patriarum, terrarum & dominiorum præfati domini Archiducis, seu eorum factoribus, familiaribus & Negotiorum gestoribus & Ministris: nec non cum omnibus aliis Mercatoribus, cujuscunque Nationis existant, & eorum Factoribus, familiaribus, Negotiorum gestoribus & Ministris de quibuscunq; Mercantiis tam Victualium, quàm aliis, liberè mercari, emere, habere & vendere, ac Mercantias facere: poteruntq; ad, & in prædictos portus & littora patriarum, terrarum & dominiorum præfati domini Archiducis, *Tam eorum propria bona, quàm aliena ducere, vel duci facere*, & ab ipsis portubus seu littoribus quotiescunque, quandocunque & quocunque voluerint, securè recedere & redire, cum eorum bonis, Mercantiis & Navibus prædictis quibuscunque. Et pari modo Mercatores patriarum, terrarum & dominiorum præfati domini Archiducis, tam *Lanarum, Coriorum, Victualium, & aliarum Mercantiarum quarumcunque:* nec non eorum Factores, familiares, negotiorum gestores, & Ministri, Nautæ, Magistri Navium & marinarij, poterunt de cætero securè & liberè navigare, ire, transire & redire Mare & aquas dulces, & eundo & redeundo conversari, esse, & morari in dictis Regni Angliæ & Hiberniæ dominio, Villa & Marchia, Calesia, &c. in portubus & littoribus ipsorum per præfatum Dominum Regem Angliæ auctorisatis, in Villis videlicet, *Ubi Custumarij & alij Officiarij Regij* sunt ordinati, ad vacandum & attendendum pro & super introitu & exitu Navium, Mercatorum & Marcantiarum, & non alibi, cum eorum bonis Mercantijs & Navibus prædictis quibuscunque, & cum Mercatoribus Angliæ, Hiberniæ, Calesiæ, & Marchiæ ejusdem, seu eorum factoribus, familiaribus, negotiorum gestoribus & Ministris, de quibuscunque Mercantijs, tam Victualium quàm aliis, liberè mercari, emere & vendere, ac Mercantias facere: poteruntque ad & in prædictos portus Angliæ, Hiber-

Nisi vbi Custumarij vacent rebus ejusmodi.

Nota.

Ubi Custumarij & alij Officiarij.

1565. Hibernię & Calesię, *tam eorum bona propria quàm etiam aliena ducere, vel duci facere*, & ab ipsis portubus, seu littoribus, quotiescunque quandocunque & quocunque voluerint, liberè & securè recedere & redire, cum eorum bonis, Mercantiis & Navibus, absque eo quod ipsi propterea per Dominos Regnorum, dominiorum, patriarum & terrarum prædictorum, seu eorum Officiarios, quovis pacto redargui, vel aliqua pœna mulctari possunt: Seu quod per eosdem ipsis mercatoribus aliquod damnum, præjudicium, vel impedimentum fieri aut inferri possit, per viam facti occasione guerræ vel deprædationis, aut attentatorum factorum vel fiendorum, vel alio modo ex causa quacunque, solvendo tamen quantū attinet ad mercatores vtriusque partis partium prædictarum pro rebus, bonis & mercantiis suis, jura & telonia, quæ ante quinquaginta annos proximè elapsos, *statuta, solita & consueta fuerunt, & non alia.* Et nihilominus potęrunt vtriusque partis Principes in Dominiis suis, quoad subditos suos, talia jura & telonia quæ voluerint de novo instituere: poterunt etiam non obstantibus prædictis causa necessitatis, victualia & alia (justa & rationabili causa) prohibere, & defendere, ne tale genus Victualium quod eis magis videbitur expedire, à dominiis extrahatur.

Tam bona propria quā aliena.

Rebus bonis & mercātiis suis, telonia quæ ante 50. annos.

Subditis licet nova telonia imponere

Victualia defendere, causa necessitatis.

12. *Capit. Duodecimum.*

Item, Conventum est vt suprà: Quod Mercatores vtriusque partis partium prædictarum, & eorum factores, familiares, negotiorum gestores & ministri, nec non magistri navium, marinarij & nautæ, poterunt licitè ducere, portare & habere cum illis & super illos in eorum navibus arma invasiva, defensiva, cujuscunque generis fuerint, ad se, eorum corpora, bona, mercantias & naves, salvè & securè contra quoscunque servandum & defendendum, tam eundo & redeundo per mare & aquas dulces, quàm morando in aliquo portu partium prædictarum, ac cùm applicuerint, quotiescunque, vbicunque, quandocunque & quacunque hora id contigerit, eorum gladios, dagatios, lanceas, & cultellos secum vsque ad terram, & per terram ad eorum hospitia, liberè & impunè deferre & portare, prius tamen quod in eorundem hospitiis, gladios & lanceas deponent & relinquent, quousque ad eorum naves redierint.

In mari licet arma portare.

Quæ arma licet in terra portare.

In hospitio gladios & lanceas deponent.

13. *Cap. Decimum tertium.*

Item, Conventum est vt suprà: Quod mercatores vtriusque partis partium prædictarum, ac eorum factores, familiares, negotiorum gestores & ministri, nautæ, magistri navium & marinarij, tuto & securè morabuntur in Regnis, dominiis, terris & patriis Principum prædictorum, & eorum vtriusque: Nec non in eorum portubus & littoribus cum eorum bonis, navibus, & mercantiis quibuscunque, absque eo quod ipsi vel illorum aliquis vllum damnum, injuriam, vel præjudicium aliquod, aliis mercatoribus, cujuscunque alterius nationis, aut eorum factoribus, negotiorum gestoribus, ministris, nautis, magistris navium aut marinariis facient, aut fieri procurent. Et quod mercatores aliarum patriarum, nationum, eorum factores, negotiorum gestores, ministri, nautæ, magistri navium & marinarij, mercatoribus & subditis alicujus Principis, Principum prædictorū, nullum damnum, injuriam, vel præjudicium aliquod in locis prædictis inferrent, aut inferri procurent.

Mercatoribus vtriusque Principis tuto licere habitare.

14. *Cap. Decimum quartum.*

Item, Conventum est vt suprà: Quod Piscatores vtriusque partis partium prædictarum, cujuscunque Conditionis existant, poterunt vbique ire, navigare, per mare securè piscari, absque aliquo impedimento, licentia, seu salvo conductu. Et si contingat aliquos ex Piscatoribus vnius partis, per fortunam, tempestatem maris, vim hostium, aut alio modo compelli intrare in aliquem portum vel districtum alterius partis. Ibidem pacificè & amicabiliter recipientur & tractabuntur, solvendo in locis vbi applicabunt jura & telonia prædicta, & ab illis portubus & locis poterunt liberè recedere, & redire cum eorum navibus & bonis, sine impedimento vel contradictione quacunque: Dummodo tamen per ipsos Piscatores non committatur fraus neque dolus, seu per eos aliis damnum minimè fiat. 1565.

Piscatoribus vtriusque

Principis subditis, tam per Mare quàm terram liberum commeatum fore.

Capit. Decimum quintum. 15.

Item, Conventum est vt suprà: Quod in nullis portubus aut littoribus partium prædictarum, aut eorum alterius, Piratæ, aut alij, sine auctoritate suorum Principum guerram super mare facientes, sive Natione partium prædictarum, aut alterius Nationis cujuscunque fuerint, aliquo modo receptabuntur: neque ipsis, aut eorum alicui, ibidem seu alibi, in Regnis, patriis, dominiis & terris Principum prædictorum, in pecunia, armis, instrumentis bellicis, victualibus, aut alia re quacunque, aliquo pacto auxilium præstabitur, nec favor quovis quæsito colore præbebitur, sub pœna resartionis & restitutionis omnium damnorum, expensarum, & interesse subditis prædictis, aut eorum alicui, per hujusmodi Piratas aut violentos deprædatores illatorum & fiendorum, tam per ipsos Piratas, si depræhendantur, & solvendo sunt, quàm etiam per eorum receptatores, factores & auxiliatores. Qui quidem Piratæ & deprædatores, eorumque factores & auxiliantes, ad hæc præcisa & summaria cognitione cogentur tam in personis quàm bonis, per locorum seu districtuum Officiarios, vbi talia contigerint. De quibus damnis, expensis & interesse, si alias probari non poterunt, stabitur fidei & juramento damnificatorum. Et si contingat hujusmodi Piratas, deprædatores, eorum factores & auxiliantes, super hujusmodi Piratica deprædatione, favore vel auxilio vt premittitur convinci, quod tunc hujusmodi Piratæ, deprædatores, eorum fautores & auxiliatores, damna & expensas restituent. Et si hujusmodi Resartionem & restitutionem infra quatuor dies proximè & immediatè sequentes diem, quod de hujusmodi Piratica deprædatione, favore vel auxilio conjuncti fuerint, cum effectu facere recusaverint, tunc hujusmodi Piratæ, deprædatores, factores & auxiliatores, ad restitutionem duplicium damnorum, expensarum & interesse sic damnificatis faciendis, per locorum & districtuum Officiarios compellantur & cogantur.

Piratæ non recipiendi.

Cap. Decimum sextum. 16.

Item, Conventum est vt suprà: Quod si per aliquos Piratas, aut alios vt permittitur guerræ operam dantes, aliqua bona mercatorum vel subditorum vnius vel alterius partium prædictarum super mare capiantur, & in aliquem portum vnius vel alterius partium prædictarum adducantur, non poterunt bona sic capta & deprædata ibidem per ipsos Piratas, vel alios quoscunque, poni ad terram, vendi & alienari, & si nihilominus ad terram ponantur, ibidèmve vendantur, vel alienentur, de ipsis bonis, seu vero valore eorundem, cum damnis & interesse per deprædatos in ea parte sustentis & habitis, De quibus valore, damnis & interesse (constituto tamen prius de ipsa prædatione) licebit per eorum juratam assertionem, si alias

Bona per Piratas capta.

Non possunt in aliquo Portu vendi. Si vendantur.

probari

1565.

probari non poterit, per Officiarios locorum restitutio fiet, ipsis damnificatis & deprædatis: ad quas Restitutiones faciendas habebunt Officiarij locorum, & alij, quos Principes ipsi in Oppidis & portubus suis deputare voluerint, commissiones speciales in tali casu requisitas, & hunc Articulum de verbo ad verbum in se plenè continentes, quibus mediantibus prædicti Officiarij restitutionem hujusmodi facere tenebuntur, sub pœna ab eis recuperandi verum & justum valorem omnium spoliatorum & ablatorum hujusmodi, vnà cum prædictis damnis & interesse sic damnificatis. Fient insuper Edicto publico prohibitiones pœnales in portubus & littoribus vtriusque partis partium prædictarum, ne quisquam, cujuscunque nationis aut conditionis is existat, talia bona per Piratas, aut alios vt permittitur guerræ operam dantes, capta & deprædata, & ad terram posita, vel infra portum inventa, emere, vel quovis alio Titulo recipere præsumat, in præjudicium vel detrimentum damnificatorum, seu aliorum quorumcunque interesse habentium. Et quod Officiarij locorum, quoties casus acciderit, sub pœna recuperandi ab eis bona & mercimonia hujusmodi capta, & adducta in portum aliquem partium prædictarum, pro damnis & interesse statim ipsam navem, magistros & marinarios ejusdem, nec non bona & mercimonia quæcunque in eadem nave reperta, sub tuto Arresto & salva custodia ponant servanda, ad vtilitatem damnificatorum, & eorum quorum intererit; Idemque locorum Officiarij procedent ad correctionem Piratarum & delinquentium in navi repertorum secundum casuum exigentiam.

Officiarij locorum commissionem habeant.

Edictum, ne quis à Piratis emat.

Officiarij sub pœna recuperandi ab eis.

17.

Capit. Decimum septimum.

Cautio præstanda pro Navibus in Mare exituris.

Item ad finem, vt Captiones Navium, personarum & bonorum vnius partis super alteram de cætero cessent, Conventum, concordatum, & conclusum est, quod quandocunque aliqua Navis, cujuscunque Indigenæ, vnius vel alterius partis partium prædictarum, exitura est ab aliquo portu sive districtu Principum prædictorum, seu eorum, alterius Majores & Gubernatores Civitatis, Oppidi sive Villæ, quibus portus sive districtus hujusmodi adjacent, quibuscunque uominibus, Officiis aut appellationibus iidem Gubernatores censeantur, capiant sufficientes securitates de & pro dominis, proprietariis, possessoribus, ministris, Bursariis & Victuellariis navis hujusmodi, ad duplum valoris navis apparatus & victualium ejusdem. Quod Magister ejusdem Navis, Capitanei, Marinarij, & omnes in eadem Nave existentes, cujuscunque Status aut conditionis existant, servabunt pacem erga quoscunque subditos Principum prædictorum, & quod nullam eis injuriam seu violentiam in terra, Mari, fluminibus, aut portu aliquo facere vel inferri præsumant. Quod si hujusmodi securitatem præstare noluerint, non permittent, imò impedient expressè ipsos Mercatores & gubernatores navium hujusmodi quoquo modo exire, nisi proprietarij sive Bursarij ejusdem navis Regalē vel Archiducalem licentiam respectivè suo sub sigillo eisdem exhibuerint, quod licitè cum sua navi, sine vlla cautionis præstatione exire potuerint. In quo casu si ipsi sic per Principem suum licentiati, subditos alterius Principis spoliaverint aut damnificaverint, & solvendo non fuerint, tunc per eundem Principem sic licentiantem plena satisfactio fiet partibus sic damnificatis. Quoties autem securitatem præmissam Majores & Gubernatores Civitatum, villarum & oppidorum, vnius partis aut alterius exegerint, dabunt literas auctenticas sub eorum communi sigillo, proprietariis, possessoribus, magistris seu Bursariis illius navis, sic assecuratè testificantes ipsius securitatis præstationem, ad finem, vt ipsarum literarum vigore navis hujusmodi alios, ad quos forsitan applicabit portus, absque nova securitatis præstatione libere exire valet.

Cautio capiēda à dominis, proprietariis, possessoribus, magistris navium, bursariis, Victuellariis.

Si Princeps licentiam dederit sine cautione solvet.

Si Majores aut Civitatū gubernatores dederint literas auctenticas.

1565.

Capit. Decimum octavum.

Item, Quod Naves mare frequentantes tenentur altera alteri succurrere de Victualibus ad navem necessariis, quod tamen minimè facere tenentur, nisi pro justo pretio, Conventum, concordatum, & conclusum est, quod de cætero tenebuntur illi, qui victualia aut alia necessaria ab aliqua Navi ceperint, pretium ipsorum aut inpresentiarum aut postmodum, vbi ad littus applicaverint, persolvere. 18.

Pecunia pro victualibus acceptis numeranda.

Capit. Decimum nonum.

Item, Conventum est vt suprà: Quod si aliqua Navis per aliquem non subditum Principibus prædictis capta fuerit in portu aliquo, aut Franchisiis alicujus Principum prædictorum, tenebitur ille Princeps, in cujus portu aut Franchisiis navis illa capta fuerit, vna cum altero Principe pro restitutione dictæ Navis prosequi, sumptibus tamen & expensis damnificatæ partis. 19.

Si navis ab extraneo capta fuerit in portu Principis.

Capit. Vigesimum.

Item, Conventum est vt suprà: Quod nullum præbebitur impedimentum, per vnam partem vel alteram, venientibus de partibus Orientalibus, neutri parti inimicis, cum vasis vel Navibus quibuscunque oneratis, victualibus, mercantiis, vel aliis bonis, versus Regna, patrias, dominia, aut terras vnius vel alterins Principum prædictorum. 20.

Non impedient venientes ab Oriente.

Capit. Vigesimum primum.

Item, Conventum est vt suprà: Quod quotiescunque contingerit, quod aliquæ Naves, quæcunque fuerint, sive vnius vel alterius partium prædictarum, per tempestatem maris, hostium, vel aliam causam, compellantur in aliquem portum vnius partis vel alterius applicare vel intrare; Naves illius partis, quibus talia contigerint, cum Mercatoribus, & Nautis seu marinariis, aut aliis personis quibuscunque, non probabiliter suspectis, in ipsis existentibus, in alterius partis portubus securè erunt & recipientur, & ab ipsis portubus poterunt liberè recedere cum eorum bonis & Mercantiis, sine contradictione & impedimento, proviso, quod bona & Mercandisæ, quæ in ipsis Navibus erunt, nisi vrgente necessitate, non ponentur ad terram, nec in alias Naves, sine Licentia Officiorum Principis illius patriæ, vbi talia contingent, vel aliorum ad hoc potestatem habentium. 21.

Si Naves tēpestate aut vi delatæ fuerint in portum.

Capit. Vigesimum secundum.

Item, Conventum est vt suprà: Quod Nautæ, magistri navium & Marinarij, subditi præfatorum Principum, post adventum ipsorum ad portus vnius vel alterius Principum eorundem, poterunt liberè imponere & ligare eorum Naves, tam oneratas & non oneratas, quàm ad guerram dispositas, dummodo non fuerint Piraticæ, in eisdem Portubus & littoribus eodem modo, quo poterunt ipsius Principis subditi proprij. 22.

Naves alterutrius libertatem subditorum habere.

Capit. Vigesimum tertium.

Item, Conventum est vt suprà: Quod subditi vnius Principum prædictorum, sive Mercatores fuerint, sive Nautæ, Magistri navium aut marinarij, non adducent, seu adduci facient per 23.

Non licere dissimulare bona inimicorū.

1565. mare fraudulosè, vel quorumcunq; colore, aliqua bona seu mercandisas inimicorum alterius eorundem Principum: Et si secus egerint, & per subditos alterius Principis guerræ licitè operam dantes super hoc interrogati fuerint, tenebuntur facere veram, planam & justam confessionem & declarationem, cui in ea parte pro tunc stabitur, iidemque interrogantes vlterius scrutamen in ea parte non facient. Sed si postea eundem interrogatum falso respondisse constiterit, tunc idem interrogatus interroganti, quem per falsam Responsionem defraudavit, tantum de suo erogare tenebitur, quantum merces inimicorum per eum vectas, & vt præmittitur celatas, valuisse constabit.

24. *Cap. Vigesimum quartum.*

Si Navis naufragiū fecerit.

Item, Conventum est, &c. Quod quotiescunque contigerit, aliquam Navem vnius partium prædictarum cum bonis & mercandisis oneratam, per fortunam tempestatis maris, vel alio casu quocunque, tangere terram & naufragium facere, periclitari, aut alio modo quocunque perire, prope portus, limites & costeras, vel in portubus, limitibus aut costeris alterius partis, licet in ipsa navi non remaneat vir, mulier, puer, cattus, canis, vel gallus vivens, bona tamen & Mercandisæ qualiacunque, quæ ad terram applicabunt, vel aliter servari aut recuperari continget, non propter hoc dicentur confiscata, nec pro confiscatis reputabuntur, sed per Officiarios locorum, in quibus sic casus acciderit, salvæ & securæ custodiæ committentur, sub eadem sic remansura per annum vnum, & diem tunc proximè & immediatè sequentē: Intra quem terminum si quisquam supervenerit, & si rerum ac bonorum ipsorum certum proprietarium fuisse constiterit, res & bona, ipsi sine difficultate vel dilatione aliqua plenè restituentur, solvendo tamen iis, quorum opera & diligentia res & bona ipsa recuperata, salvata & custodita fuerint, rationabiles expensas, & custodibus salarium competens, prout ratio & æquitas postulabit.

25. *Cap. Vigesimum quintum.*

Mercatores alterutrius licere domos habere.

Item, Conventum est vt suprà: Quod Mercatores, qui subditi sunt vni Principum prædictorum, poterunt tenere & habere in villis & oppidis alterius Principis domos & habitationes, pro ipsis & rebus suis in iisdem recipiendis, servandis & exponendis: ibidemque iisdem Privilegiis, libertatibus & Franchisiis vtentur & gaudebunt quibus ibidem vsi & gavisi sunt ante quinquaginta annos vltimè & immediatè præcedentes, adeoque benignè & amicabiliter tractabuntur in iisdem, sicut aliæ nationes ipsas Villas & patrias frequentantes.

Libertatibus quibus 50. ante ann. gaudebunt,

26. *Cap. Vigesimum sextum.*

De scrutatoribus.

Item, Conventum est vt suprà: Quod Officiarij Principum prædictorum, & eorum vtriusque, ad scrutandum mercandisas, per terram, mare vel aquas dulces, vectas vel vehendas, ordinati in visitando mercandisas vel naves, nihil damnificabunt de bonis seu mercibus subditorum vnius vel alterius Principum prædictorum, sed ea bene & honestè tractabunt & visitabunt, absque violentia, frangendo pugionibus vel aliis quibuscunque instrumentis, Barellos, saccos, cistas, sarcinulas, seu alias Paccaturas quascunque, & temerè contravenientes teneantur pœna incarcerationis per vnum mensem, vnà cum damnis & interesse partis læsæ: Qui verò ex nulla rationabili & probabili causa hujusmodi Barellos, Cistas & alias Paccaturas fregerint, aperuerint vel dissolverint, ad hujusmodi

Pœna menstrui carceris.

Barellos, saccos, cistas & alias Paccaturas; resarciendas, reparandas suis sumptibus & expensis teneantur. Scrutatores autem hujusmodi in exequendo suo Officio in patriis partium prædictarum, nullas exactiones super ipsos, quorum bona seu merces scrutantur, facient. Nec eosdem cogent ad venditionem rerum suarum, aut alicujus partis, pro aliquo pretio per ipsos scrutatores contra voluntatem venditorum statuto. 1565.

Cap. Vigesimum septimum. 27.

Item, Conventum est vt suprà: Quod quotiescunque Mercatores, & subditi Illustrissimi Regis Angliæ, pro solutione habenda suos conveniunt debitores, in terris, patriis & dominiis dicti Domini Archiducis, coram Judicibus & Legislatoribus ad hoc ordinatis & deputatis, allegabunt debitores suos suspectos, & sic judicium subire cogantur: tunc hujusmodi Judices & Legislatores, si requisiti, probationes dictorum Angliæ subditorum, si quas obtulerint, ad probandum hujusmodi suspectionem fugæ, sine aliquibus mora & difficultate eas admittent: Et si nullas habuerint, tunc ipsorum Angliæ subditorum juramento, quoad prædictam fugæ suspicionem, stabitur, præstita per eos primitùs idonea cautione de solvendis expensis & interesse iis, quos sic ad judicium trahere poterint, casu quo ex eventu se litem injustè movere, constiterit. Et hoc facto, debitores ponentur absque aliis monitoribus statim sub Arresto, donec sufficientes cautiones de judicio sisti & judicato solvendo præstiterint. Privilegiis, quoad effectum præsentis articuli, sub quacunque verborum serie, Civitatibus, Castris, Oppidis, Villis, burgis in contrarium concessis, vel postea concedendis, vsu aut consuetudine quibuscunque non obstantibus: quibus tamen debitoribus sic arrestatis, & sub arresto manentibus, si petant, dabitur terminus octo dierum, ad probandum se de fuga non esse suspectos: & hoc probato, cessabit Arrestum. Et nihilominus propter hujusmodi dilationem octo dierum, processus sub debito principali nullatenus retardabitur, & similis in Regno Angliæ ministrabitur justitia mercatoribus & subditis patriarum, terrarum, dominiorum præfati domini Archiducis, adversus eorum debitores, in tribus Curiis, videlicet, *In Curia Cancellariæ, Constabulary, & magni Concily*, etiam super omnibus obligationibus factis vltra Mare, & in moneta Flandriæ, etiam quorum solutio destinata est ad aliquem locum patriarum, terrarum, & dominiorum domini Archiducis, dummodo dies solutionis sit præterita, non obstantibus quibuscunque ordinationibus vel consuetudinibus Civitatum, Oppidorum, seu locorum Angliæ in contrarium, in quibus quidem Curiis tenebuntur Angliæ debitores peremptoriè procedere, absque eo quod ipsas seu earum alterum possunt declinare.

Si debitor de fuga sit suspectus.

Curiæ tres.

Capit. Vigesimum octavum. 28.

Item, Conventum est &c. Quod quotiescunque contigerit, subditos domini Regis Angliæ à subditis præfati domini Archiducis, vel subditos ejusdem domini Archiducis à subditis prædicti domini Regis Angliæ, quoquo modo lædi vel damnificari, non debent propterea per literas represaliorū marcæ vel contra marcæ, aut alia mādata quæcūq; (debitis admonitionibus & submonitionibus non præcedentibus) qui damna non tulerunt, ad petitionem damnificatorū, vel alio modo in personis vel bonis arrestari, vel quovis modo impediri aut molestari. Nec guerra ob id fieri vel moveri debet, sed per Princi-

Represalia marcæ contra marcæ.

1565.

Principes vnius vel alterius partis attentata ipsa debitè reparabuntur, & in priorem statum reponentur, hujusmodique literæ represaliorum marcæ & contra marcæ, & similia mandata quæcunque, nisi prædictis admonitionibus, quoad ipsas partes; submonitionibus, quoad Principes, præcedentibus & legitimè factis, deinceps omnino cessent: Et si aliter concedantur, pro nullis habeantur.

29\. Præterita represalia in suspenso habeantur.

Capit. Vigesimum nonum.

Item, Conventum est vt suprà: Quod omnes & singulæ literæ represaliorum, aut de marca vel contra marca, ex Cancellaria vel alia curia Principum prædictorum, aut eorundem prædecessorum, ad cujuscunque prosecutionem, vel ob causam quamcunque ante concessæ vel emissæ, in suspenso tenebuntur, nec poterit earum aliqua fieri Executio, nisi super earum meritis habita cognitione indicta, ad hoc per ipsos Principes specialiter deputandum, aliter fuerit ordinatum: Et pari modo omnes & singulæ deprædationes & violentæ captiones super mare hinc inde, ante diem Octobris decimum tertium vltimo præteritum factæ, similiter tenebuntur in suspenso; nec poterit super ijsdem aut eorum aliqua actio intentari aut admitti: Nec literæ represaliorum dari, nisi super eorum meritis habita cognitione indicta, ad hoc per ipsos Principes specialiter deputandum, aliter fuerit ordinatum.

30\.

Capit. Trigesimum.

Capitaneus de Sclusa nihil exiget.

Item, Conventum est vt suprà: Quod authoritate dicti Domini Archiducis sufficienter provideatur (sive mandato ejusdem aut alia valida via & effectuali) Capitaneo Castri de Sclusa: Quod quotiescunque contigerit, mercatores vel subditos Regis Angliæ, per ignorantiam, vel alio modo fraudulento, vel malitiosè intrare portum ipsius Castri de Sclusa, quod sic intrantes tam in personis, bonis & rebus, honestè & cum omni decentia tractet, absque eo quod quicquam de eis propterea exigat.

31\.

Capit. Trigesimum primum.

Item, Poterunt mercatores Regis Angliæ deinceps quascunque massas auri vel argenti, vocatas Billion, extra patrias domini Archiducis, per eos seu eorum deputatos vel factores emptas, vel aliter acquisitas, seu in posterum emendas vel acquirendas, licenter & impunè per quæcunque loca patriarum domini Archiducis ducere, vel duci facere, & ab ijsdem locis & patrijs in Regnum Angliæ totiens quotiens voluerint conducere & transportare poterunt & valebunt, proviso quod dicti Anglici, seu eorum factores, hujusmodi Billoniam per se vel factores suos emptam, seu, vt præmittitur, acquisitam, vna cum certificatione auctentica villæ & oppidi, vbi ipsam Billoniam emerunt, vel aliter acquisiverunt, & quantitatis ejusdem principali Officiario dicti domini Archiducis, vel in ejus absentia suas vices gerentibus proximæ villæ, post introitum suum in patrias domini Archiducis, exhibeant & ostendant: Super qua ostensione ipsi ostendentes testimoniale seu certificatorium manu Domini Officiarij, vel ipso absente suas vices gerentis signatum, vel ipsius sigillo sigillatum, ab eo, cui talis ostensio fiet, recipient & habebunt, nihil penitus pro dicto testimoniali aut alia quacunque causa solvendum, præter vnum solidum grossorum Flandriæ. Et casu quo dictus Anglicus hujusmodi Billoniam per se vel suos factores emptam, seu, vt præmittitur, acquisitam, educere voluerit, & in exitu à patrijs testimoniale seu certificatorium prædictum non exhibuerit, tunc pœnam illam incurret, quam incurrent extrahentes Billoniam, intra partes domini Archiducis, emptam, & idem licebit subditis ipsius Domini Archiducis in Anglia.

Capit. Trigesimum secundum.

32\. Pondera debere justa non fraudulenta esse.

Item, Conventū est vt suprà: Quod omnes mercatores & subditi dictorum Principum, vero, publico, legali, & non privato pondere, in terris & patrijs illis, ab antiquo usitato & consueto, sine quocunque dolo, fraude & machinatione, aut duorum digitorum ad hujusmodi pondera fraudulenta appositione de cætero vtantur. Et si aliqui mercatores & subditi dictorum Principum contrarium facere præsumpserint; Princeps, cujus subditus hoc facere tentaverit subdito alterius Principis, qui se per hujusmodi pondus damnificatum probaverit, expeditam justitiam faciet, & partem sic damnificantem ad plenam & perfectam restitutionem omnium damnorum, expensarum & interesse, sine dilatione quâcunque compellet.

33\. Deputari conveniēt pro sedandis discordijs [illegible]

34\. Idem Capite nono dicit.

Capit. Trigesimum tertium.

35\. Obligatio Nobilium & Civitatū.

Item, Conventum est vt suprà: Quod ad sedandum & componendum lites, discordias & differentias, inter mercatores stapulæ Calesiæ & subditos domini Archiducis, stapulam concernentes in villa Calesiæ, primo die Maij proximè futuro, convenient deputati mercatorum vtriusque partis & casu, quo per ipsos deputatos hujusmodi lites, discordiæ & differentiæ, sedari & componi non possint, fiet relatio Principibus prædictis, qui aliter pro hujusmodi litibus, discordijs & differentijs sedandis, prout ratio & æquitas dictabunt, providebunt.

Cap. Trigesimum quartum.

Item, Conventum est vt suprà: Quod si, durantibus pace & amicitijs prædictis, aliquid contra vires & effectus earundem, per terram, mare, & aquas dulces, per aliquem ipsorum Principum, eorúmve hæredum aut successorum, vel eorundem Vassallos, subditos vel alligatos, aut illorum alligatorum hæredes seu successores, in ijs amicitijs comprehensorum, contra subditos vel Vassallos fuerit attentatū, actum & gestū, nihilominus hæc pax in suis viribus & effectu permanebit, & pro ipsis attentatis ipsi damnificantes solummodo punientur, & non alij.

Capit. Trigesimum quintum.

Ioan. Car. Arc. Cantuar. Rich. Duvol. Ep. Thom. Winton. Episc. Dominus Dinham Thesaur. Marchio Dorset: Io. Comes Oxoniens. Edmon. Com. [illegible] Com. Arundel. Co. Derbyæ, Com. Salisburię Vicecom. Dabney. Ægid. dominus Dabney. Prior S. Ioannis Ierusalem. *Civitatis Angliæ.* Londinum, Eboracum, Bristollium, Wintonium, Cantuaria Rochestria, Sonthamptonia, Santwichum, Doberium Linna, Derthmonth, Plemo[illegible]

Item, ad securiorem & firmiorem tam amicitiarum quàm mercium Intercursus observantiam, præfatus Dominus Rex per suas literas mandatum dabit speciale, Reverendiss. in Christo patri Domino Ioanni Cardinali, Cantuariensi Archiepiscopo, & Apostolicæ sedis Legato, Reverendiss. in Christo patribus, D. Richardo Duvolnienti Episcopo, custodi privati sigilli; D. Thomæ Winthoniensis Episcopo; Iohanni Dinham, Domino Dinham, Thesaurario Angliæ; Thomæ Domino Marchioni Dorset; Ioanni Comit. Oxomiensi, magno Camerario; Edmondo, Comiti Suffock; Thomæ Comiti Arundel; Thomæ Comiti Derbyæ; Georgio Comiti Salisburiæ; Ioanni Wallis, Vice-Comiti Dabney; Ægidio, Domino de Dabney; Ioanni, Priori domus sancti Iohannis Ierusalem in Anglia; Nec non Majoribus, Ballivis Civitatum ac Oppidorum sequentium vt suprà, Londinum, Eboracum, Bristollium, Wintonium, Cantuaria, Rochestria, Sonthamptonia, Santwichum, Doberium, Linna, Dertmonth, Plemonth, Hulla, Winchelsa, Bostonia, Yermonth & Bervicum: Quod se obligabunt, & quilibet eorū se obligabit, in formam sequentem. *Omnibus Christi fidelibus has literas inspecturis, visuris, & audituris*, Ioannes Cardinalis Archiep. Cantuariensis; Rich. Duvolniensis Episcopus; Thomas Winton Episcopus; Iohannes Dynham; Thomas March[illegible] Dorset.

1565. Dorset; Ioannes Vice-Comes Oxoniensis, Edmundus, Comes Suffock; Thomas, Comes Arundel; Thomas, Comes Derbyæ; Thomas, Comes Salisbur; Iohannes Welles, Vice-Comes; Ægidius Dabney; Iohannes, Prior domus Sancti Iohannis Ierusalem in Anglia; Nec non Majores, Ballivus Villarum seu Oppidorum, de Lond. Eborac. Bristol. Winton, Cantuar. Rochest, Sonthampton, Sandwich, Douvre, Linnen, Dertmonth, Plemonth, Hulle, Winchelse, Boston, Yermonth & Barwike, *salutum in domino sempiternam*. Cum inter Illustriss. Principem Henricum, Dei gratia, Angliæ, Franciæque Regem, & dominū Hiberniæ, ex vna, & Sereniss. Principem Philippum Dei gratia Austriæ Archiducem, Burgundiæ Ducem, &c. ex altera partibus, quædam amicitiarum, intelligentiarū, & mercium Intercursus, Mercatorumque communicatio, ac alia etiam eosdem Principes, & subditorum suorū, Regnorum patriarumque vtilitatem concernentia, tractatus & fœdera, de data 24. die mensis Feb. Anno Domini 1495. Londini inita, conventa, conclusa, & finaliter determinata fuerint, quos quidem Tractatus amicitiarū & mercium Intercursus vidimus & intelleximus, ac hîc pro insertis habere volumus. Noveritis nos præfatos, Iohannem Cardinalem, Archiepisc. Cantuar. Richardum, Duvolniensem Episc. &c. Et Majores. Ballivos Villarum sive Oppidorum prædictorum, ad Requestam & Mandatum præfati domini Regis, ac ad suarum literarum nobis in ea parte directarum & deliberatarum, quas hic pro insertis habere volumus, contemplatione, in bona fide promisisse, ac nos & quemlibet nostrum, hæredes & successores nostros, præfato Illustriss. Principi Philippo, Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, &c. ejusque hæredibus & successoribus, sub hypotheca & obligatione omnium bonorum nostrorum præsentium & futurorū obligasse, sicq; per præsentes promittimus & obligamus, quod effectualiter procurabimus, instabimus, ac quantum in nobis erit efficiemus: Quod idem dominus Rex, ejusque hæredes & successores, omnia & singula prædicta, tam amicitiarum quàm Mercium intercursus, omniaque & singula in eisdem contenta & specificata, bene & fideliter tenebunt, observabunt & perimplebunt, ac per nos subditos, Vassallos, quantum eos concernit, ac in posterum concernet, bene & fideliter facient teneri, observari & adimpleri, in contravenientes justitiam ministrabunt, seu ministrari facient. In cujus rei testimonium, &c. Et pari modo Illustriss. Dominus, Archidux, per suas literas mandatum dabit speciale, Reverēdiss. in Christo patri & domino Henrico de Bergis, Episcopo Cameracensi; Carolo de Croy. Principi de Chimay; Philippo de Burgundia, Domino de Bevres, Ioanni, domino de Bergis, Ioanni, domino Egmondo, Gubernatori Hollandiæ, Wilhelmo de Croy, domino de Chievre, Antonio de Rellin, domino de Emeri, Baldowino de Lannoy, domino de Molenbays, Francisco de Busleyden, domino præposito Leodiens. & sancti Donatiani, ac Ioanni de Tinare, Denteville, Domino Capitaneo de Brugis, nec nõn Burgimagistris Villarū seu Oppidorum de Gandavo, Brugis, Ypres, Dunkercke, Nieupoort, Antverpia, Berges, Dordrecht, Delft, Leyden, Amsterdam, Middelborgh, Ziericzee, Vere, Mechlinia, Bruxella & Briela: quod se obligabunt, & quilibet eorū se obligabit, secundum vim, formā & effectum obligationis prædictæ, mutatis quæ in ea parte mutandis: Quas quidē omnes & singulas obligationes, modo & forma præmissis, conceptas 15. die Maij proximè futura. Idem Illustriss. Rex Angliæ, in Ecclesia beatæ Mariæ virginis Calesiæ deputato, vel deputatis dicti domini Archiducis, tradet, deliberabit, & tradi & deliberari faciet: Et pari modo Illustriss. dominus Archidux omnes & singulas obligationes modo & forma præmissis, conceptas 15. die Maji prædicta, in Ecclesia prædicta deputato, vel deputatis ejusdem Regis, tradet & deliberabit, aut tradi & deliberari faciet.

Hulla, winchelsa Bostonia, Yermonth, Bervicū.

Forma Obligationis Anglorum. *Belgarum proceres.* Henricus de Bergis Episc. Cameracensis Carolus de Croy, princeps Chimacensis. Enghelbertus, Comes de Nassou. Philippus de Cleves, D. Ravenste in Phil. de Borgon. D. de Bevres. Ioannes de Bergis. Ioannes D. Egmont, G. Hol. &c. Wilhelmus Croy, D. de Chievre. Anton. de Rollis, D. Emeri, Bald. Lannoy, D. Molenbays. Fran. Busleydē, Præ, Leodiens. Ioh. Denteville, Capit. de Brugis.

Capit. Trigesimum Sextum. 36.

Item, Conventum est vt suprà: Quod Sereniss. Princeps Rex Angliæ, omnia & singula, tam amicitiarum quàm mercium intercursus, Capitula, sic inter eum, ejus hæredes & successores, vt præmittitur, inita & contracta, per suas literas patentes sub magno sigillo sigillatas, ac manu propria subscriptas, ratificabit & confirmabit, & ea sic sigillata, subscripta & confirmata, 15. die mensis Maji proximè futura, post datum præsentium in Ecclesia B. Mariæ virgin. in villa Calesiæ, deputato vel deputatis dicti domini Archiducis tradet & deliberabit, ac tradi & deliberari faciet: Et simili modo Illustris. dominus Archidux, omnia & singula, tā amicitiarum quàm mercium intercursus, Capitala, sic inter eum, ejúsve hæredes & successores, vt promittitur, inita & contracta, per suas literas patentes sub magno sigillo sigillatas, & manu propria subscriptas, ratificatas & confirmatas, 15. die Mensis Maji proximè futura, post datum præsentium, in Ecclesia B. Mariæ virginis in villa Calesiæ, deputato vel deputatis dicti Seren. Principis Regis Angliæ tradet ac deliberabit, ac tradi & deliberari faciet.

Quod Anno 1576. mense Decemb. Antonius le Febvre Schabinus M. Georgius Wil. Fensionarius Civitatis Dunkerckanæ legati, & Emanuel van Meteren, Mercator Antverpiensis, Londini in Scacario Regio, ex his supra scriptis obligationibus, ad minus septem viderunt, & debita collatione facta invenerunt accordare de verbo ad verbum cum infrascripto exemplari.

SEQVVNTVR

Tenores Commissionum de quibus suprà fit mentio, Henrici 7. Philippi 3.

Commissio Serenissimi Regis Angliæ.

Henricus, Dei gratia, Rex Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ dominus, Omnibus ad quos præsentes literæ pervenerint salutem. Sciatis quod nos de fidelitatibus, industriis, & providis circumspectionibus dilectorum & fidelium Conciliariorum nostrorum, reverendi in Christo patris Richardi Duvolniensis Episcopi, custodis privati Sigilli nostri; Ioannis Vice-Comitis VVellis, & Ioannis Kendal, prioris domus sancti Iohannis Ierusalem in Auglia; nec non dilectorum & fidelium nostrorum Cancellariæ nostræ, Christophori Vrsvvijcke, Archidiacom, Richimondi, & Ioannis Risley militis, quamplurimum confidentes ipsos nostros veros & indubitatos Commissarios, Oratores, Procuratores, Factores, Actores, & deputatos assignavimus; facimus, constituimus, ordinamus & deputamus per præsentes, dantes & concedentes eisdem plenariam potestatem & auctoritatem, ac mandatum generale & speciale, pro nobis, Regnis, terris, dominijs, subditis, Vassalis & amicis alligatis, faventibus & adhærentibus nostris quibuscunque, cum nobili viro domino de Bevres, locum tenente, Gubernatore, & Capitaneo generali Arthesiæ, & Admirallo, ac dilectus nobis, Paulo de Beanst, domino de Vermizelle, præside Flandriæ; Roberto de Mellum, domino de Ronny, Camerario; Domino Daniele, domino de Pratis, domino de Merroede, Camerario, & superiore Ballivo Flandriæ, Ioanne de Certvvijcke, & Thoma Portunarij, Cancellario, & Magistro Florentio, Hauvel, Secretario, Ordinanciarum Ambassiatoribus, Procuratoribus, legatis & Nuncijs, Illustriss. Principis, præclarissimi consanguinei nostri Philippi, Archiducis Austriæ, Burgundiæ, &c. potestatem sufficientem & auctoritatem ab eo consanguineo nostro habentibus, tam de & supra vera, firma & reali pace amicitia atque concordia, ac etiam legis, amicitijs, confederationibus, Treugis, & guerrarum abstractis, federibus, affinitatibus & intelligentijs, quàm de & super quibuscunque Commercijs, exercitijs Commerciorum, ac mutuo & amicabili intercursu Mercandisarum, inter nos & successores nostros, atque Regna, terras & dominia, patrias, & loca nostra quæcunque,

1562. *quæcunque, & dictum Illustriss. Principem consanguineum nostrum, hæredem, & successores suos, atque Regna, terras & Dominia, patrias, & loca sua quæcunque subditos, Vasallos, confederatos, & suos quoscunque capiendis pacis, seu de conveniendis, celebrandis, componendis, concordandis concludendis & habendis, nec non de & super omnibus & singulis contentionibus, quæstionibus, guerris, causis, querelis, litibus, attentatis, iniurijs, gravaminibus, & de mendis, vna cum suis circumstantijs, emergentibus, incidentibus, dependentibus & connexis, quæ inter nos & præfatum consanguineum nostrum, ac Regna, loca, terras, Dominia, Patrias, subditos, Vasallos, alligatos, confederatos, amico, faventes, & adhærentes nostros, & suos prædictos, hinc inde pendere dignoscuntur, communicandi, tractandi, & concordandi, atque omnia & singula componendi, paciscendi, appunctandi, ac plenariè & integrè determinandi, & finaliter concludendi, prout eis expedire visum fuerit & oportunum, nec non & super huiusmodi appunctuatis & conclusis, cæterisque omnibus & singulis qualitercunque concernentibus, legatis, deputatis, & nuncijs prædicti consanguinei nostri, appunctuata, præmissa & concordata fuerint, literas validas & efficaces, per partem nostram tradendi & deliberandi, literasque alias consimilis vigoris & effectus ex altera parte petendi, exigendi & recipiendi, & generaliter omnia præmissa, & præmissorum singula qualitercunque concernent faciendam expediendi & exercendi, ita & eodem modo sicut nos ipsi faceremus & facere possemus, si in persona nostra propria interessemus, etiam si talia sint, quæ de se mandatum exigant magis specialiter: promittentes bona fide, & cum verbo Regio, omnia & singula, quæ per præfatos Commissarios, Oratores, Procuratores, factores nostros, appunctuata, premissa, concordata, conventa & conclusa fuerint in hac parte, nos grata, rata, & firma habituros, & observaturos. & insuper literas nostras patentes confirmatorias & approbatorias, in forma debita, & auctentica, prout opus fuerit daturos. In cuius rei testimonium has nostras literas fieri fecimus patentes, per me ipsum apud VVestmond. 20. die Feb. Anno Regni nostri XI.*

Commissio Illustrissimi Domini Archiducis Austriæ.

PHilippe par la grace de Dieu, Archiduc d'Austrie, Duc de Bourgongne, de Lottringh, de Brabant, de Forette, Carinthe, Carniole, de Limburgh, Luxenburgh, & Gueldres; Conte de Hapsburgh, de Flandres, Tirol, d'Artois, de Bourgongne, Palatin, de Haynau; Landtgrave Delzati, Marquis de Bourgeau, & de S. Empire; Conte de Hollande & Zelande, de Forette, de Tiburque, de Names, & de Zutphen; Conte Seigneur de Frises, sur la marche de Slavonge, de Portugal, Salyns, & de Malines; A tous qui ces presentes lettres verront, salut commun. Nous avons n'a guerre envoié envers le treshault, tresexcellent, & trespuissant Prince nostre treshonoré Seigneur, & Cousin le Roy d'Angleterre, aulcuns Ambassadeurs, pour le faict de l'entretienement des alliances entre nostre dict Cousin le Roy d'Angleterre d'une part, & nous d'aultre, & aussi de l'Entrecourse de Marchandise entre les subjects de nostre dict Cousin & les nostres, & pour la restitution de certaines prinses, faictes par les subjects de nostre dict Cousin le Roy d'Angleterre sur les nostres, à prejudice desdicts alliances & Entrecours, lesquelles noz Ambassadeurs à leur retour nous ayent raporté, que certain journée avoit esté advisé d'estre tenuë d'envers nostre dict Cousin le Roy d'Angleterre, au lieu de Londres, en dedans certaines briefves jours, & que envoyerons nos Ambassadeurs notables, pour d'oresenavant traicter par l'eau & terre desdictes matieres, par ou qu'il soit besoing deputer à ce aulcunes grands & notables personages à nous tenables, sçavoir faisons que nous confions entierement & à plein ces sens, prudence, vertus, suffisant preud-hommie & bonne diligence de noz aimez & feaulz, le S^r. de Bevres, nostre Cousin, Lieutenant, Gouverneur, & Capitaine general d'Artois, & Amiral de la mer, Messire Paule de Beanst, S^r. de Vermiselles, nostre President de Flandres, Robert de Mellin, S^r. de Ronny, nostre Chambelain: Le Seigneur de Merroede, aussi nostre Chambelain & Souverain Ballif de Flandres; Iehan de Corteville, nostre Escuyer trenchant, Messire Thome Portunary, tous noz Conseilliers, & Maistre Florence Hauvel, nostre Secretaire en Ordinance, iceulx les six, cinq, quatre, deux, qui mieulx vacquer pourront: d'ont nostre dict Cousin de Bevres soit l'un, comme dit est, avons donné, & donnons, faisons, commettons & ordonnons par ces presentes, nos Ambassadeurs & Procureurs à plain pouvoir, authorité, & mandament especial, de pour & au nom de nous, eulx transporter vers nostre dict Cousin le Roy d'Angleterre, & illecques avec luy ses gens ou commis, traicter, besoigner, & conclure, tant sur le faict de l'entretienement desdictes alliances, intelligences, & Entrecours d'entre iceluy nostre Cousin le Roy, ce dict Royaume, pays, & subjects nous & les nostres, comme sur la preparation & appaisement des differens, &c. questions & entrefaicts, qui pouvent estre avenuz d'un costé & d'aultre, & sur toutes aultres choses, qui en peuvent ou pourront dependre. Et ce au surplus toutes & singulieres les choses, que bons & loyaulx Ambassadeurs peuvent & doivent faire, & que nous mesmes fairions, & faire pourrions, si en nostre personne presens y estions, quant à ce celles requerent mandament plus speciale promettant de bonne foy, & en parole de Prince, avoir & tenir agreable, ferme, & stable à tousiours, tout ce que par noz Ambassadeurs desdicts nommez, six, cinq, quatre on deux, sera faict comme traicté & conclu és choses dessus dictes; & celles qui en dependent sans jamais faire ou aller au contraire en maniere quelconque, & sur ce faire expedier noz lettres patentes de confirmation, si besoing est, toutes les fois que requis en serions. En tesmoignage de ce, nous avons faict mettre le Seau de mon tresdoubté Pere, & de nous, à ces presentes. Domné en nostre Ville Bruxelles, le 13. jour de Decembre, en l'An 1495.

Seigneur de Bevres nostre Cousin.

1565.

Paule de Beanst, Seigneur de vermiselles, Rob. de Mellum, Seigneur de Merroed, du Prat. Iean de Corteville. Thom. Portunar. Flor. Hauvel.

In quorum omnium & singulorum præmissorum testimonium, fidem & approbationem, nos Ambassiatores prædicti Seren. Regis Angliæ superius nominati, præsentes literas sigillis, & signis nostris manualibus, sigillavimus & subsignavimus. Datum Londini 24. Die Februarij, Anno 1496. sic signatum.

Rich. Duvolniensis, Johannes Welles, Iohannes Kendal, Wilhelmus Warham, Christophorus Urswijck, Risley.

Confirmatio Regis Angliæ.

ET quia præfati Ambassiatores nostri, per eorum literas eidem consanguineo nostro, sic vt præmittitur, datas, expeditas sibi literas nostras, omnium & singulorum præmissorum, confirmatorias & ratificatorias expedire facere promiserunt. Notum facimus, quod nos, consideratis omnibus supradictis, omnia & singula Capitula, per prædictos Ambassiatores nostros, cum Ambassiatoribus & Commissarijs præfati consanguinei nostri, in ea parte gesta, inita, tractata, & conclusa, firma, stabilia, & grata habentes confirmavimus, ratificavimus & approbavimus literas per ipsos Ambassiatores nostros, sic vt præmittitur, expeditas, ac omnia & singula in eis contenta. Promittentes insuper bona fide, & in verbo Regio, omnia & singula Capitula & puncta in dictis literis, & alijs hic insertis, expressata, & quod libet eorum tenere, adimplere, & observare, & facere teneri, adimpleri, & inviolabiliter observari, secundum eorum formam & tenorem: Neque contra hæc aut eorum aliquod facere aut venire, aut fieri & veniri vllo vnquam tempore permittere. In quorum omnium, & singulorum præmissorum, fidem & testimonium, his præsentibus manu propria subscriptis magnum sigillum nostrum apponi fecimus. Datum apud VVestmon. 26. die mensis Martij, Anno Domini 1496. & Regni nostri XI.

Sic scriptum, & per ipsum Regem, & signatum sub plica *Henricus.*

Et erant sigillatæ magno sigillo ejusdem Regis in fulva cera,

Ober

1565. Over de voorsz twist/ zijn indē naevolgenden Jare 1565. ontrent Paesschen/ tot Brugge verschenen/ van wegen der Koninginne van Engelandt/ Sire Antoni Brown, Viconte Montagu, een Ridder vander Orden vande Jartiere/ Nicolaes Wotton, Raedtsheere/ Deken van Cantelberge ende Yorck/ met Walterus Haddon, Doctor inde Rechten. Van des Koninghs ofte der Nederlanden wegen verschenen ooc aldaer/ Heer Florents de Montmorenci, Heere van Montigni/ Ridder vanden gulden Vliese/ Gouverneur van Doornick ende Tornesis: Christoffel d'Assonville, Raetsheere inden secreten Raedt/ met Joachim Gilis, Raedts-heere van Brabandt.

Daghvaert tot Brugghe op de Entrecourssen met Engelandt/ Anno 1565. ende Anno 1566.

Voor dese hebben de Kooplieden over beyde zijden haer klachten gedaen/ ende verklaerden haer de verhinderniße der Entrecourssen/ in welcke Entrecourssen de Nederlanders (alsoo die nu misbruyckt was) niet langher en wilden ghehouden wesen/ oft datmen den ouden van Anno 1495. weder soude confirmeren/ ofte liever eenen nieuwen besluyten. Die Enghelschen daer tegen/ wilden die houden op haer voorgaende maniere: Alsoo dat sy dien Somer niet en konden der saken eens worden. Waeromme sy in September haer Daghvaert schorsten/ tot den 25. Meert ten naesten Jare 1566. Tot welcken tijde anderwerf de selve Commissarisen tot Brugghe verschenen/ behalven den Heere van Montigni/ die van wegen de Nederlanden na Spaengien gesondē was/ als verhaelt hebbē. In wiens stede daer quam Heere Philips de Montmorenci, Ridder vanden gulden Vliese/ Heere van Hachicourt: Ende hebben op dese sake anderwerf geseten tot den 21. Junij des selvigen Jaers 1566. als de onrusten inde Nederlanden nu begonnen warē/ ende geen tijt van vorder swaricheyt te spreken en was. Maer om datter sprake was/ dat den Koningh gheresolveert was korts inde Nederlanden te komen/ soo hebben sy die Daghvaert anderwerf opghesproken ende gheschorst/ om dat sy den Koningh de sake selve souden te kennen gheven: de meeste questie daer van zijnde/ vande nieuwe Tollen in Engelandt opgestelt/ daer de tegenwoordighe Koninginne niet van wijcken en wilde/ om dat sy die voor haer Regeringe opgestelt gevonden hadde. Het afscheyt was/ dat een van beyde de Princen mochten den anderen verkondighen/ wanneer sy het verdragh niet langer houden en wilden/ mits datmē den Koopman over weder zijden veertich dagen te voren waerschouwinghe soude doen/ om vrij met sijn goeden te moghen vertrecken/ ende dat daer en tusschen den Koopman soude handelen over beyde zijden/ nae het Accoort/ dat tusschen de Koninginne ende de Hertoginne den 24. December Anno 1564. tot Londen besloten was/ ende dat de zee van roovers soude bevrijt worden: Op dien voet eñ maniere wert de handelinge tusschen Engelant eñ Nederlant gecontinueert/ hoewel de selve namaels byden Hertogh van Alba gheschorst wert/ als tot syner tijdt sal verhaelt worden.

T'samen-spreeckinghe tot Bajonne tusschen den Koning van Vranckrijck ende sijn Moeder/ met de Koninginne vā Spaengien/ eñ den Hertoghe van Alba/ 1565.

In dit jaer van 1565. heeft den Koningh Charles van Vranckrijck met sijn Moeder een reyse door sijn Landt ghedaen/ van Lyons af tot Bayonne/ wesende een Frontiere van Spaengien/ op de Zee gelegen/ besoeckende sijn steden van Marsilien, Montpelliers, Norbonne, Carcassonne, ende Bordeaux: Ende alsoo quam hy tot Bayonne/ alwaer hem quam besoecken sijn suster de Koninginne van Spaengien/ vergheselschapt met den Hertogh van Alba/ eñ andere groote Heeren van Spaengien/ alwaer dat sy vele dagē t'samen in grooten Raet waren. Waer uyt dat onder alle de Gereformeerde/ soo in Vranckrijck/ Duytslant eñ Nederlant/ als andere/ groot achterdencken groeyde van eenige conspiratie/ tot haerder aller achterdeele/ om (volgende den lesten Vrede) alle die van contrarie Religie waren te dempen. Waer door de Posten tusschen Engelandt/ Nederlandt/ Duytslant eñ Vranckrijck liepen: maer men heeft noyt yet seeckers daer van konnen vernemen/ soo dat vele dat maer voor een ongefondeerde suspicie en achten.

Malta belegert bÿde Turcken/ Anno 1565.

Den grooten Turck heeft in dit Jaer van 1565. eenen grooten aenval ghedaen op het Eylandt van Malta/ met een Vlote van 130. Galeyen/ met 30. Galiotten/ ende boven de 20. groote Schepen/ met meer kleynder Schepen/ onder 't ghebiedt van twee Bassas/ den eenen genaemt Mustapha, Overste over het Krijghs-volck te Lande/ ende den anderen Pialy, over de Galeyen ende Schepen/ met den Admirael Dragut Rays, Koningh van Tripoli, eñ den Koning van Algier ende andere. Met dese voorsz Armade heeft hy het Eylandt Malta ofte Melita inde H. Schrift genoemt/ doen bespringen/ gelegen inde Mediterranische Zee/ tusschē Sicilien ende Barbarijen ofte Africa/ alwaer de Rhodische Heeren haer gheplant hadden/ nae dat Rhodes oock vanden Turck gewonnen was. Dese Armade is den 10. Mey aent Landt gekomen met alle gereetschap. De Rhodische Heeren/ onder haren grooten Meester Monsieur de la Valette Franchoys, waren in ghetale ontrent 500. Ridders/ ende hadden onder haer ontrent drie duysent Soldaten/ met ontrent vijf ofte ses duysent Maltoysen/ inwoonders des Eylandts/ die wel konden de Busse handelen. Daer waren in 't selve Eylandt te bewaeren vier sterckten/ namelijck/ het Casteel Sint Angel/ den Borcht/ Sint Michiel/ ende Sint Elmo/ al t'samen van stercke gheleghentheyt ende gebouwsel. De Turcken hebben eerst besprongen de Sterckte S. Elmo/ die sy beschoten met 32. stucken gheschuts: ende na dat sy veel stormen daer op ghedaen hadden/ hebben sy de selve stercke ten lesten met ghewelt ingenomen/ daer wel doot bleven 1300. Christenen/ met hondert eñ vijftich Ridderen. Vande Turcken bleef daer oock de voorsz Dragut Rays, een out Zeeroover/ ende Koningh van Tripoli/ een ervaren Krijgsman. Daer nae den vijfden Julij/ hebben sy wel met 70. stucken geschuts beschoten het Fort van S. Michiel/ ende de Borcht/ onder welck geschut waren drie Basilisquen/ die klooten schoten van twee hondert pondt swaer/ ende waren seven palmen int ronde. De Turcken stormden tot diversche reysen/ ende mijneerden: maer daer werdt van binnen tegen gemijneert. Ende nae dat sy een bresse ofte afbreeck soo wijt ende plat ghemaeckt hadden/ datmen daer hadde met Wagen ende Peerden mogen in rijden/ hebben sy eenen generalen gheweldighen storm ghedaen: Maer sy zijn weder afghesmeten/ met verlies van wel twee hondert dooden/ ende oock wel soo veel ghequetste van binnen. Vande Turcken bleven daer wel vijfthien hondert doot. Daer nae werdt Sint Michiels Fort met de Borcht tot verscheyden reysen bestormt/ als namelijck/ den 18. 20. ende 21. Augustij/ ende wel twee-mael op eenen dagh/ daer doen wel twee hondert Christenen bleven: anderwerf den twintichsten dagh daer nae. Den 24. op Sint Michiels Fort/ den Bascha Mustapha/ selve aentredende tot inde grachten/ met den grooten Standaert des Turcx/ rusten haer twee-mael/ meynende immers de derde reyse Meester te worden: maer werden af ghesmeten wel met verlies van vijf hondert Turcken. De groote Meester kreech doen tijdinge van Don Garcia de Toledo, dat hy hoopte korts in 't Eylandt te zijn met machte. Oock seyde een Christen slave/ die vande Turcken ontkomen was/ dat sy soo veel volcx met stormen/ honger/ ende onghemack verloren hadden/ datter geen veerthien duysent over ghebleven en waeren.

Den sesten September quam weder een verloochent Christen by den grooten Meester ghevlucht/ ende bootschapte dat de Turcken souden 's anderdaeghs noch den lesten storm generael doen/ ende dan souden sy vertrecken. Daer en tusschen soo arriveerde Don Garcia de Toledo, Viceroy vā Sicilien/ met 72. Galeyen/ de welcke den 7. September aen Landt stelde/ aende ander zijde van 't Eylandt ontrent neghen duysent Soldaten/ onder het bewindt van Hertogh Ascanio Della Corna, Alvaro de Sandes, eñ Chiapin Vitelli. De selve trocken na de oude Stadt van Malta/ die de Turcken noch niet besprongen en hadden: Met haer quamen oock ontrent twee hondert Maltische ofte Rhodische Ridderen. Van daer voer Don Garcia weder wech/ door by de ander zijde vant Eylandt/ ende schoot twee-mael alle sijn gheschut los/ dat het soo wel de Turcken als oock die van de sterckten hoorden/ die hem/ in teecken van haer blyschappe/ met haer gheschut af te schieten/ antwoor- 1565.

Ontset van Malta.

1565. antwoorde: Maer hy voer alsoo na Sicilien om meer Krijghs-volck te halen soo het noot ware. Als nu de Turcken den 7. September den lesten generale storm meynden te doen/ quam haer de tijdinge vant secours dat gheland was/ waeromme sy aftrocken/ en scheepten haer geschut en plonderinge. Den 11. September trocken ontrent 10000. Turcken na de stadt Malta/ om der Christenen Legher te bespringen ofte te versoecken: Maer sy werden alsoo te rugge gedreven na haer Galleyen/ datter vanden haren wel vande selve 1500. doot bleven. En alsoo vertrocken de Turcken den 12. Septembris van 't Eylandt/ hebbende op die sterckten in als wel 78 M. schoten geschotē en haddē aldaer van alle soorten van volck ontrent 36 M. soo met stormen/ siecken/ als andersins ghelaten/ mede achterlatende een groot stuc geschuts/ een Basiliscus genoemt/ de wielen gebroken zijnde. Der Christenen waren oock vele ghebleven/ ende vande Ridders waren daer 300. ende 13. getelt/ die doot gebleven waré. Alsoo werdt het Eylandt van Malta noch behouden/ voor 't Christenrijck seer nuttelijck/ ten waere dat het verachten vande Turcken/ eylaes/ den Christenen te veel dede de wapenen d'een tegen d'ander aentrecken.

Vertreck der Turcken vā Malta/ den 11. September.

In 't jaer 1566. is den grooten Turc Soliman in Hongarien ghevallen/ en belegerde Siget/ gelegen op eenen arm vande Donauwe/ wel met 200 M. mannen/ een plaetse van naturen en van handen gemaeckt seer sterck/ en wel voorsien/ alwaer in was de Grave Nicolaes van Serin. Maer nadien nu den Turck de stadt dickmael ondergraven hadde/ ja heele Berghen van aerde daer voor gebracht werdt/ en de stadt met 120. stucken geschuts beschoten/ ende menichvuldige stormen daer op gedaen waren/ werdt de Stadt ende 't Casteel gewonnen/ alwaer den voorsz Grave Nicolaes van Serin doot bleef/ ende sijn hooft wert in een stuck swart Fluweel den Keyser Maximiliaen ghesonden ten spijte. Maer den 4. Septembris is in 't Leger Sultan Soliman den Turckschen Keyser gestorven/ twee daghen voor 't innemen der stadt/ maer sijn doot wert door behendichept van Machomet Bascha soo secreet ghehouden/ dat het niemandt van 't Leger en wiste/ om de beroerten aldaer ende te Constantinopelen te verhoeden/ jae dat den Keyser Maximiliaen/ die doen aldaer ontrent eenen geweldigen Legher hadde/ de wete daer van niet en kreegh/ dan seer lange daer nae/ die om des Turcx groot ghewelt niet bysonders en dorste aengrijpen/ hoe wel hy eenen schoonen Legher/ daer dat oock veel Nederlandtsche Heeren ende Edelen in waeren/ als de Heere Reynolt van Brederode/ Heere van Haurincourt/ die daer doot bleef/ en andere. Sijne Veltoverste waren/ Lazarus Swendi/ den Grave Gunter van Swartsenborg/ en de Grave van Mansvelt/ in Nederlandt bekent/ &c. Nae de doot van Sultan Soliman is hem sijnen sone Selim/ den tweede van dien name/ in 't Rijck gevolght/ den 13. Turckschen Keyser.

Den Turck Soliman won in Hongarijen/ Siget/ ende sterf aldaer/ Anno 1566.

Inden Somer van 't jaer 1565. wert Graef Pieter Ernst van Mansvelt met sijn Huysvrouwe vande Hertoginne van Parma Regente in Portugael ghesonden/ ende heeft van daer mede gebrocht de oudtste dochter van Don Eduart/ (de jongste sone van Koning Jan van Portugael) genaemt Maria/ de welcke is in November in Brabant gekomen/ en getrout tot Brussel met der Regenten sone/ Alexander Farnese/ Prince van Parma/ met grooter solemniteyt. Op welcke bruyloft veel vande Nederlandtsche Adel vergaderde/ die veelderhande raetslagen op den staet vanden Lande/ nieuwe Bisschoppen/ Inquisitie ende Religie gehouden hebben. De stadt van Antwerpen heeft den nieuwe gehouden een heerlijck en kostelijck Bancket ghedaen/ alwaer dat al van Suycker ghemaeckt ende ghebacken/ Poëtelijck ende Historialijck vertoont werdt in Figueren/ hoe dat de Bruydt in Portugael t'scheepe gingh/ de geluckige reyse ter zee/ haren willekome inde Landen/ ende diergelijcke.

De Prince van Parma houdt sijn Bruyloft in Nederlant/ met een Dochter uyt Portugael/ Anno 1565.

Den Paus heeft oock in dese tijden den Koningh Philips seer beweeght om de Spaensche Inquisitie tot Milanen in te voeren: Maer het volck stelde hen terstondt inde wapenen teghen de Spaengiaerden. Maer midts dat sy bewesen datter gheen Lutherianen ofte Ghereformeerde in en waeren/ soo wert het naghelaten/ om meerder inconvenient te schouwen. Even dat selfde versocht den Paus oock te Venegien te doen: Maer de Venetianen gavē voor antwoorde/ sy souden de Gereformeerde wel straffen/ al en waert niet op de Spaensche maniere: Daer de Paus hem mede moest te vreden houdē. Te Napels was 't selfde voornemen te vooren oock qualijck geluckt.

Spaensche Inquisitie te Milanen en Venegien geweygert.

1565.

Diergelijcke ghebooden hebben de Nederlantsche beroerten doen uyt-bersten als nu Anno 1565. inde Maende van December/ de Regente Hertoginne van Parma brieven hadde ontfangen vanden Koningh/ inhoudende in summa drie poincten. Eerst roerende de Placaten/ oude en nieuwe/ soo byden Keyser als by sijne Majesteyt op het feyt vande Religie geordineert/ datmen dien aengaende geen veranderinge soude maken/ maer dat de selfde ter executien souden ghestelt worden. Ende dat Sijne Majesteyt meynde dat de slappicheyt vande Rechters de oorsaecke waere/ dat dat quaet soo verre verbreyt was. Oock soo eenighe onder haer waren/ die uyt vreese van oploop die selve niet en dorsten vervolghen/ datmen Sijne Majesteyt daer van soude adverteren/ ten eynde dat hy andere stouter ende kloecker soude moghen stellen in haer plaetse/ waer van inden Lande geen gebreck wesen en konde/ midts dat daer soo veel Catholijcken noch waren/ die Godt ende Sijn Koninglijcke Majesteyt begeerden te dienen/ dat den besten middel was.

Wreetlick bevel des Koninghs/ om de Inquisitie in te voeren/ waer de Nederlandsche beroerten uyt borsten/ bestaende in drie poincten.

Ten tweeden/ aengaende de Inquisitie/ dat Sijne Mat. wilde en belaste/ datmen de Inquisiteurs soude bystaen in 't executeren van haren last: want 't selfde diende tot onderhout vande Religie. Ende dat sijne meyninghe was/ dat de selve Inquisitie door de Inquisiteurs soude geschiedē so die tot noch toe geschiet was/ ende haer na die Goddelijcke ende Wereltlijcke Rechten toequam/ als zijnde geen nieuwicheyt/ maer ten tijden van sijnen Vader gebruyckt: en soo doende/ soude min swaricheyt te vreesen wesen. De Gouvernante oock belastende/ dat sy niet en soude consenteré/ datmen daer anders van handelde/ merckende wat grooter verlangen daer aen ghelegen waere/ mits dat hare Hoocheyt wel wiste hoe nootsakelic 't selve ware/ ende hoe seer 't selve sijne Mat. ter herten ginge/ oock wat vrucht ende vrede sulcx der selver wesen soude.

Ten derden/ nopende het Concilium van Trenten/ dat de Bisschoppen dat souden int werck stellen/ daer toe soude men haer gheven alle adres ende hulpe op dat het soude moghen volbrocht worden/ ende dat alle 't selfde so behoorde voor de welvaert vande Landen. Ende dat sy 't selfde den Heeren/ neffens haer wesende oock soude belasten/ op dat sy haer daer in imployeerden/ soo Sijne Majesteyt haer daer in betroude. Oock datmen ter executie stelle het gene/ dat aengaende het leven ende de zeden der Gheestelijckheydt te reformeren/ het voorsz Concilie van Trenten gheordineert ende gesloten hadde. Ende ingevalle eenige provisie van Sijne Majesteyt gegeven ofte gheordineert noodelijcken ware/ (soo de Gheestelijcke niet wilden obedieren de voorseyde Reformatie) soo soude hy daer toe goede vorderinge doen.

Eyndelick ontboot hy hare Hoogheyt/ dat 't selfde van noode was tot welvaert vanden Lande/ sonder de welcke de selvige niet dooghen en soude/ zijnde den middel om die by der gerechticheyt in Payse en vrede te houden: Begeerende op een nieuwe/ datmen sulcken bevel volgen soude wesende het ghene daer Sijne Majesteyt de meeste vrucht ende vrede in scheppen soude. 't Selve oock toebetrouwende hare Hoogheyt/ ende die Heeren neffens haer wesende/ dat sy haer deborr hier in doen souden/ ghelijck als sulcke betaemt/ wetende dat 't selve haer oock aenghenaem wesen sal/ alsoo sy ghehouden zijn te doen/ ten dienste van Gode/ Sijne Majesteyt/ de welvaert vanden Landen/ ende haer eygen nut voor te staen/ verbonden waren.

Dese Brieven byde Regente den Rade vertoont/ heeft den meesten hoop ghestemt/ men moeste obedieren ende den Koningh ghehoorsamen/ hoe wel sy sagen en seyden/ dat dese Brieven veel beroerten onder de Provincien causeren souden/ als men die soude vertoonen: maer den President Viglius was van contrarie opinie: als datmen die noch secreet soude houden/ tot datmen den Koningh den generalen onwille

Verscheydē ghevoelen inden Raede over het executeren van 's Konings bevel.

1565. onwille ende aftreck der Provincien soude advisezen. Maer hoe wel hy aenbode ende te vreden was/ alle den onwille / die de Regente ende de Raden nefsens haer apparent was / ende toestont daer van te behalen op zijnen hals/ ende tot zijnen laste te nemen: soo wert hy nochtans overstemt van de andere / also dat hy niet gehoort wert. Maer de Brieven werden aen de Provincien ghesonden / het welcke die Raden namaels wert ten laste gheleyt / dat sy alsoo ghestemt hadden / om haer te moghen verblyden in datte / datmen haer voorighe advijsen niet en hadde willen ghehoor gheven.

Na de Resolutie over s'Coninghs bevel / heeft de Gouvernante Brieven aen de Provincien uytghesonden / van date den 18. December 1565. ende aen die van Brabandt/ van date den 31. December / die seer stricktelijck belastende / het inhoudt der voorsz. Conings brieven te executeren / sonder eenigh poinct oft Artijckel te contrarieren / op de penen in de Placaten begrepen. Eñ om sulcx beter te volbrengen/ belaste sy/dat de Steden souden onder haer een van haer Raedts-heeren committeren / ende die alle ses maenden veranderende / die anders niet doen souden dan gade slaen / dat de Decreten van 't heylighe Concilium van Trenten onderhouden werden/ende dat die altijts souden veradverteren watter gaens ware / datmen weten soude hoe 't met der voorsz. Religie staet / ten minsten van drie maenden tot drie maenden / van stucke tot stucke / eñ dat dese toesienders in alle noot haren toevlucht souden nemen aen haer / ofte aen den secreten Raedt van zijne Majesteyt / van de welcke men eenighe committeren soude / die daer van last souden hebben / ende met haer correspondentie houden / etc. Dit is in substantie t'bevel des Coninghs aen de Regente / ende t'ghene sy de Landen eñ Steden ghesonden heeft / het Fondament wesende van de Nederlandtsche beroerten. De Copijen hier van werden tot Gendt by den raet van Vlaenderen in druck uytgegeven.

De Regente soeckt s'Conings bevel in 't werck te stellen.

T'beginsel van de Nederlantsche beroerten.

Ondertusschen creghen de Inquisiteurs alomme vollen last / haer te conformeren ende te voeghen na de instructie haer gegeven den 11. Mey / Anno, 1565. die inhiel dese woorden: Dat sy souden vermogen te inquiseren / procederen/ corrigeren ende straffen / degraderen / ende Wereltsche Rechters overleveren/ ghebruycken ghevangheníssen / ende aentastinghen van lijve te doene/ processen te volvoeren / sonder de forme ordinaire van rechten te ghebruycken/ eenlijck verkiesende eenen Raedtsheere des Coninghs tot haer/ die gehouden sal wesen de sententien te gheven na haer begeeren / volghende de Apostolijcke brieven daer over verleent / sonder te verwachten ofte versoecken den Rechter ordinaire van de Diocese der plaetsen. Ende also te procederen tegen de suspecte van Ketterijen / ofte die verboden Boecken lasen/ ofte vergaderinghe maeckten / daermen disputeerde ofte sprake van de H. Schriftueren. Souden oock vermogen te daghen/ ende voor haer te doen compareren soo dickmael als het hun goet docht / alle ende yeghelijck de subjecten van zijne Majesteyt / van wat authoriteyt/ vermoghen/staet/ qualiteyt ofte conditie sy mochten wesen / t'zy Presidenten / Raedtsheeren/ Borghemeesteren / Schepenen / ofte eenigherhande andere Officieren / om die by Eede te ondervragen/ teghen ende van een yeghelijck die hun voorghestelt souden worden/op pene van ghestraft te worden / als fauteurs van Ketterijen. Ten aensiene van 't welcke/ware geordonneert ende belast aen alle Gouverneurs / Magistraten ende Officieren / alle assistentie / hulpe ende faveur / de selvighe Inquisiteurs te doene/tot volvoeren van haren laste/ soo menichmael sy tot sulcx van de Inquisiteurs versocht souden wesen/al op pene van de selvige straffe/ etc.

Instructie ofte Commissie van de Inquisiteurs in Nederlandt.

Onder de Decreten van 't Concilium van Trenten wildemen begrijpen de Reformatie van de Geestelijcke / dat elcke Pastoor in zijn Prochie opschrijven soude alle de Huysghesinnen / ende hoe veel persoonen van die waren/hoe langhe sy daer ghewoont hadden/ende de ghene die nieuwelijcx daer gecomen waren / attestatie van haren Prochiaen te eysschen dat sy Roomsche Catholijcke zijn / eñ oock bescheet te eysschen waer ende hoe sy ghetrout zijn / ende daer van rekeninghe te houden. Oock in 't biechten den naem ende toenaem op te schryven / eñ woonplaetse om te weten of sy oock al te biechten quamen. Oock rekeninghe van der ghedoopte kinderen Peters ende Meters te houden. Gheen Schoolmeesters toe te laten / dan daer men wel van verseeckert ware van huer Religie / ende haer voorschrijvende wat Boecxken datse souden moghen leeren. De armen/ alomme op de Aelmoessen levende/ te ondervraghen/ offe oock Roomsche Catholijcke zijn/ of sy oock te biechte eñ te Sacramente gaen / ofte soo men anders bevont/datmen die uyt de gemeyne Aelmoessen soude sluyten/ende diergelijcke meer. 1565.

Decreten van 't Concilie van Trenten.

Den Eertsbisschop van Camerijc dede zijn Concilium provinciael beroepen / die hy met veel moeyte daer toe ghebrocht heeft / datse de Reformatie van 't Concilium aenghenomen hebben. Die Capittelen ende Gheestelijcke onder 't Eertsbisdom van Mechelen / hebben niet willen aennemen. Desghelijcx die van Wtrecht / mits den Bisschop daer met zyn kercke niet wel en accordeerde.

De Steden van Brabandt / als den derden staet van den Lande/hebben haer over dese Brieven seer becommert ghevonden/ namelijck die van Antwerpen/ die daer over schriftelijc aen haren Magistraet vertoonden / dat het selfde contrarie ware van de Missive brieven/ van Madamme de Regente in Julio te vooren aen de Stadt geschreven. Dies protesteerden/om dat sy niet en wisten hoe haer stadt sonder seditie soude connen ghehouden worden. Ende dat de Inquisitie ware het fondament van toecomende beroerten/desolatie der Landen/ende haerder stadt van Antwerpen / zijnde directelijck teghen Privilegien ende de blijde incomste tegen t'eerste/ tweede/ derde/ vierde eñ leste Artijckel. Dies versochten haren Magistraet / als hun Momboirs / dat sy wilden des Conings eygen willicheyt den Camer-gerechte de Heyligen Roomschen Keyserrijcke te kennen gheven/eñ zijne Majesteyt voor den selven Camer-ghe rechte/uyt crachte der gulden Bulle / den Lande van Brabant / Anno 1349. eñ successivelicken by de Keyseren verleent / eñ des Rijcx afscheyt van Ausburgh den 26. Junij 1548. te doen beroepen / ende dagh bescheyden / om aldaer van haren weghen bewesen te worden/ dat de voorsz. Inquisitie ofte executie des Conciliums van Trenten/ eñ diergelijcke contrarieteyten hunner Privilegien/ te zijn ongefondeert / om de selfde aldaer te publiceren/ eñ min te executeren/te meer/om dat haer Stadt/ achtervolgende den Contracte van Augsburgh / tusschen dese Landen eñ den Duytschen Lande ghemaect Anno 1548. ende meer andere/waren een deel eñ lidt des Rijcx / staende / na de ghemeyne beschrijvinghe der Provincien / in den vijfden Creytz der Steetsen Creytse des gheheelen Duytschen Landts. Oock nae uytwijsen der Contracten des Religions van Passouw Anno 1552. eñ t'Augsburgh Anno 1555. ghemaeckt / behoorden sy vry te blijven/eñ ongemolesteert van Inquisitie/ende wat daer van dependeert / eñ voorts te genieten alle Privilegien/Patrocinien/Protectien ende Liberteyteyten/ghelijck andere Staten des Rijcx leden genieten. Daer toe de Nederlanden contribueerden inde lasten des Rijcx / als twee Keurvorsten / etc. Dies ootmoedelicken protesteerden als behoort / etc. Versoeckende daerom cassatie van de voorsz. Brieven/ oft sy souden moeten het selve den Staten klaghen/ ende provisie daer toe verwerven / etc. Diergelijcke geschieden oock in de ander Provincien.

Oppositie van die van Brabandt eñ Antwerpen tegen de Inquisitie/ appellerende aen 't Camer gerechte volgende de gulden Bulle.

Hier op hebben de Provinciale Raden gheantwoort/ datmen niet nieuws in en brochte: want het poinct van de Inquisitie was maer te verstaen van soodanighe / alsser in elcke plaetse ghewoone was te gheschieden / ende dat Antwerpen daer van soude vry wesen/ soo wel als van den Bisschop. Het stuck van het Concilie van Trenten was niet voorder te verstaen / dan navolghende de restrictien daer op te publiceren.

Als de Steden daer na voorder daer op insisteerden / heeftmen haer ghesocht te persuaderen / dat die van Brabandt ongelijck hadden over nieuwicheyt te claghen/

1566. klaghen / want men t'allen tijden Inquisitie in Brabant ghebruyckt hadde : Jae dat de Pausen van Romen altijdts Inquisiteurs generael inde Nederlanden ghehouden hadden / nae recht ende redene. Dit verantwoorden maeckte het volck alomme meer bekommert / om dat sy saghen / dat de ghene / die haer behoorden voor te staen / haer teghen waren / waerom dat sy gheen gheldt / moeyten noch neerstichheydt en spaerden / om alomme te weten wat ter passeerde / die saecke betreffende. Andere / om het selve den volcke wel int hooft te steken / hebben dagheliicx Pasquillen / Refereynen / Baladen / &c. ghesaeyt / ende ghehanghen / ende gheplackt op de Stadthuysen ende Officieren huysen : De Regente selve werdter eenighe inde handt ghesteken. Waer in verhaelt werden alle datter mochte dienen / om het Hofs voornemen te weeren / noopende de Placaten / Inquisitie / nieuwe Bisschoppen / en Concilie van Trenten / oock subtijle vonden / instructien / vermaninghen der Officieren hares Eedts / die sy den Lande ghedaen hadden / ende het devoyr dat sy schuldigh waré / vermenght met dreyghementen / &c. Alsoo datmen ooghen-schijnlijck sagh / dat de Landen in dien staet niet en mochten blijven / maer tot een veranderinghe moesten komen. In veel plaetsen werdt noch groote vervolginghe gheleden / als tot Brugge / Anno 1566. in Meert : t'Antwerpen werden twee ghesusters Edel dochters wonderbaerlijck uyt de gevangenisse gheholpen. De Gouvernante met den Rade der Landen (om eenighsins den volcke te vreden te stellen) hebben schriftelijc verklaert / den 24. Meert An. 1566. dat des Majesteyts meyninghe niet en was / aenghesien datter in Brabandt gheen Inquisitie sints den Jaere 1550. en ware gheweest / dat sy daer mede nu souden beswaert wesen / maer haer Privilegien souden onderhouden worden / ende de Decreten van 't Concilie van Trenten souden niet ingheyoert worden / dan met restricten / conform der Landen Privilegien : Waer over het volck alomme seer verblijdt is gheweest. Maer het selve schrift naerder ingesien zijnde / hebben de Staten van Brabandt (om alle achter-dencken te weeren) versocht vande Regente versegheIde Acte uyt den naem vanden Koningh te verkrijgen / dat de Inquisitie / noch Gheestelijck noch Weereldtlijck / in Brabandt tot gheenen daghe soude ingheyoert worden : maer alle delicten / soo van Heresien als anders / souden staen tot kennisse vanden Weereltlijcken Rechter. Biddende oock met eenen om versoetinghe van Placaten : Maer hier op en kreghen sy gheen bescheedt / dan datmen met de Heeren vander Ordere / ende Gouverneurs der Landtschappen / vorder soude handelen / die in effecte te Hove tot Brussel al ontboden waren / alwaer gehandelt werdt van eenige moderatie der Placaten / nochtans tot conservatie vande oude Roomsche Religie / authoriteyt vanden Koningh / ende tot apaysement vande beroerten / om die aen sijne Majesteyt over te seynden / te meer om datmen verstondt / dat alomme den ghemeynen Edeldom in roeren was. Want also de Geestelijcke Prelaten om de Bisschoppen ende andere Reformatie soo wel t'onvreden waeren als de Ghemeynte / soo en was den Edeldom niet sonder groote sorge ende achterdencken / als dat het korts al over hoop soude loopen / ende de tudze op de krate soude komen / daer mede sy dagelijcx ghedreygt werden vande Ghemeynte in verscheyden Pasquillen / als die haer wooninghe meest ten platten Landen hadden / ende daerom wel vriendelijck oock werden vermaent / dat sy van Ampts wegen behoorden Middelaers te wesen / tusschen den Lantsheere ende Ghemeynte / ende dat den Koningh wel wat voor haerlieden doen soude : met dierghelijcke vermaninghe / instructien ende dreygementen.

Pasquillen alomme ghesaeyt.

De Regente soeckt de Landen contentement te gheven.

Edeldom in vreese / en vant volck hart vermaent.

Waeromme de Edelen diversche versamelinghen tot verscheyden plaetsen onder andere deckels ghehadt hebben : ende ten lesten hebben eenighe van hen een verbondt gemaeckt / het welcke sommighe allenskens meer ende meer hebben onderteeckent / elcken eenen sijnen vriendt daer toe brenghende / tot dat sy ten lesten tot een groot ghetal / wel van vier hondert ende meer / ghekomen zijn.

Confederatie der Edelen.

Het Verbont ofte Compromis der Edelen hiel in: 1566. Also sy gemerckt hadden / dat eenige vreemdelingen / geensins toegedaen zijnde der eeren Gods / den dienste vanden Koningh / noch 't wel-varen des Landts / maer alleenlijck soeckende te versaden haere eyghen ambitie ende giericheyt / (tot koste vanden Koningh ende sijn Ondersaten / nochtans onder 't deckfel vant onderhoudt der Catholijckscher Religie ende de eendrachtichheydt des volcx) hadden soo veel neffens den Koningh ghemaeckt / dat hy niet alleene en hadde willen versoeten de wreede Placaten / op 't feyt vande Religie ghestelt (hoe wel hy dat hadde belooft) maer oock daer en boven gheboden hadde in te brenghen de tyrannige Inquisitie / daer uyt volgen soude de gantsche bederffenisse des Landts / verdruckinghe des Volcx / uyt-roeyinghe vanden waeren Christelijcken gheloove / verminderinghe van 's Koninghs Hoogheydt / slavernije der Inghesetenen / benemin ghe der Privilegien / ende verstooringhe van alle Policijen. Om welcke quaden voor te komé / ende den Koningh in sijn Hoogheydt / ende 't Landt in sijn voorspoet te houden / hadden sy / tot voldoeninge haerder ghetrouwicheydt / (daer de Edelheydt toe verbonden is) t'samen een Heyligh Verbondt ghemaeckt / daer mede sterckelijck d'een den anderen beloovende ende verbindende met Eedt / om te beletten / dat de Inquisitie geensins soude inde Landen ghebrocht worden / het ware op den naem van Placaet / visitatie oft dierghelijcke / met een klare protestatie / dat sy niet en meynden yet aen te vanghen tegen de eere Godts / ofte de Hoocheydt des Koninghs / oft sijne Staten / maer die nae alle haer vermogen voor te staen / ende alle oproerten der Gemeynten ende Monopolien te wederstaen / tot verseeckeringe van haer eygen leven : daer toe nemende Godt tot getuyge / &c.

Verbondt oft Compromis der Edelen.

Dit is het effect van haer Verbont en Compromis gheweest / wijsende den curieusen Leser (niet alleen van dit Verbondt / maer oock van verscheyden andere Requesten / Policijen ende Placaten / dese sake betreffende) aende ghedruckte Boeckxkens / daer van vele in verscheyden talen gedruckt zijn.

Hoe wel dit Verbondt / als geseyt is / van soo grooten ghetal onderteeckent was / soo is nochtans 't selve met wonderlijcke stilheyt toegegaen / malkanderen bestemmende eenen seeckeren dagh / om haer alle tot Brussel te laten vinden / om een Requeste te presenteren. De hoofden waren dese : De Heeren van Brederode / ghesproten uyt den Huyse vanden Grave van Hollandt / van Manlijcke linie ofte afkomste / de Graven van Culenborgh / vanden Berghe / ende Graef Lodewijck van Nassouwen / broeder vanden Prince van Orangien / ende meer andere. Dit haer voornemen werdt nochtans genoech vernomen by eenighe Heeren ende Ridderen vanden Gulden Vliese / namelijck by den Grave van Meghem / die het de Gouvernante eensdeels aenseyden / het welcke haer argher dede vreesen dan by henlieden wel voorgenomen was / mits de quade nieuw-maren die daer van liepen / als of sy-lieden eenige Steden ende Sterckten sochten te vermeerderen : Waer door de Regente alomme aen alle Steden dede schrijven / waerschouwende de selve van haer te wachten.

In April / den eersten / tweeden / ende derden dagh / zijn tot Brussel veel Edelen van alle plaetsen aenghekomen / oock de voorsz Heer van Brederode / alle sonder wapenen. Den vierden hebben sy audientie te Hove aende Regente begheert : teghen den anderen dagh noch verwachtende den Grave van den Berghe / ende Culenborgh / die noch naequamen. Den vijfsten April / zijn de Edelen / die in ghetale tusschen drie ende vier hondert waeren / vier ende vier te gader / gaende achter malkanderen / achter de principaelste / te weten / Graef Lodewijck ende de voorsz Heere van Brederode / uyt het Hof van Culenborgh te Hove gekomen : Alwaer de Hertoginne Gouvernante / verselschapt zijnde met den Rade van State / Ridders vander Ordre / ende Gouverneurs vande Provincien / hen statelijck verwachtende waeren / daer de Heere van Brederode met eerbiedinghe voortredende / seyde hy de Gouvernante aen de oorsaecke van haerlieder komste te wesen / om een Requeste

Presentatie vande Requeste den vijfdē April / An. 1566.

1566. daer teghenwoordigh te presenteren / in alle ootmoedicheyt beklaghende/ datmen haer hadde beschuldigt van oproer ende onruste, ende van groote ontrouwicheyt: versocht daerom dat sulcke beschuldighers mochten ghestraft worden/ &c. De Regente de Requeste aenveert hebbende, seyde sy die te willen (met de Heeren daer teghenwoordigh wesende) oversien/ ende goede antwoorde daer op doen gheven : Waer mede sy vertrocken:

Inhoudt vande Requeste.

Het inhoudt haerder Requeste was aldus : Dat de getrouwicheyt der Nederlanders tot hare Heeren altijdt seer vermaert waer gheweest, ende principalijck der Edelen, die noyt lijf ofte goedt voor de selve ghespaert en hadden waer inne sy wilden, als ootmoedighe Vassalen Sijner Majesteyt continueren ende altijdt bereedt zijn hem dienst te doen. Waeromme sy aenmerckende den teghenwoordigen standt der Landen, hadden liever wat ondanck te behalen/ dan te verswijgen 't gene dat tot Sijne Majesteyt en des gemeynen Landts onruste hier namaels mochte ghedijen : hoopende dat met der tijdt desen dienst by Sijne Majesteyt ten alder-grootsten noch soude gheacht worden. Ende hoe wel sy wel wisten dat alle 't ghene dat Sijne Majesteyt geordineert hadde, aengaende de Inquisitie/ ende scherp onderhoudt der ordonnantien op 't stuck vander Religie, waere gheschiedt met een rechtveerdich fondament, om te volgen 't ghene de Keyserlicke Majesteyt te vooren met goeder intentie ghedaen hadde: nochtans, door verloop van tijden eyschte den tegenwoordigen tijdt verscheyden remedien, siende dat de executie vande Placaten (hoe wel de selve niet ten uytersten ghebruyckt en werden) oorsake van veel swaricheden hadde ghegheven / te meer soude dan de rigoreuse executie van dien/ met het onderhoudt van de Inquisitie doen. 't Welck haer dede vreesen, dat sy mochten tot eenen generalen oploop strecken / insonderheyt om datmen nu aen alle kanten eenen generalen afkeer des volcx sagh. Sy hadden oock verwacht/ dat de Heeren ende Staten vanden Lande ordre voor desen tijdt daer in souden ghesteldt hebben, wech-nemende de oorsaecke des quaedts : Maer alsoo sulcx alsnoch niet gheschiedt en was, het quaet wassende/ ende het perijckel voor de deure zijnde / hadden sy goedt ghedocht (volghende haeren Eedt/ ende yver die sy hadden ten dienste van Sijne Majesteyt ende haeren Vaderlande) niet langher te vertoeven van alle goede Officie te doen/ hoopende/ dat haer waerschouwinghe te beter afghenomen soude worden, midts dat het perijckel haer meer raeckte dan andere, als die haer Huysen ende Goeden ten platten Lande hadden : oock mede/ dat de voorsz Placaten rigoreuselijck, nae bevel Sijner Majesteyt/ ter executie gestelt zijnde/ een yegelijck soude zijn onderworpen de confiscatie van lijf ende goedt/ ten appetijte van elcken nijdigen ende gierigen Mensche. Waeromme sy ootmoedelijcken baden/ dat daer ordere mochte ghestelt worden. Ende ghemerckt de importantie vander saken vereyschte / datter yemandt expres aen Sijne Majesteyt daer over mochte gesonden worden, van harent weghen Sijne Majesteyt ootmoedelijck te bidden, daer inne nu ende altijdt te willen versien. Ende midts dat het niet en konde gheschieden / sonder af te leggen de Placaten/ (oorsake van alle quaet zijnde/) dat sijne Majesteyt beliefde / te willen verstaen tot abolitie van sodanighe Placaten/ die bevonden sullen worden meer dan noodelijck af te stellen, om voor te komen 's Landts bederffenisse ende verlies / oock der reden ende rechten ghelijckmatich. Ende om datmen niet dencken en soude / dat sy (die niet dan Sijne Majesteyt dienst te doen sochten) hem daer in souden willen Regel ofte Wet stellen/ soo sy wel dochten dat haer tegen-partije dat souden willen uytlegghen : Soo baden sy Sijne Majesteyt/ dat het sijne beliefte ware/ ander ordinantie daer op te maecken/ by advijs van alle de Staten Generael / generalijck daer toe vergadert zijnde/ om daer inne te voorsien door bequamer middel / ende met minder perijckel. Biddende ootmoedelijck oock mede haere Hoogheydt de Regente / dat terwijlen Sijne Majesteyt op haere rechtveerdighe Requeste/ verstaen, ende nae sijn goede beliefte daer op letten soude/ dat sy wilde daer-en-tusschen tot dese perijckelen versien door een generael schorssinge/ soo wel vande Inquisitie / als vander executie der Placaten: wel expresselijck protesterende/ dat sy by waerschouwinge hen hadden ghequeten, voor soo veel als het haer mochte raken / haer daer af van nu voor Godt ende den Menschen ontlastende / ende datmen haer hier namaels niet en soude konnen opleggen/ van sulcken quaet verswegen te hebben/ soo daer eenige onrusten/ oproer ende bloedtstortinge toe-quame/ by ghebreecke van in tijdts remedie te ghebruycken. Waer in sy Gode den Koningh, hare Hoogheyt, de Heeren vanden Rade / ende haer eyghen conscientie nemen in getuyghenisse / dat sy daer inne hadden ghehandelt als goede ende ghetrouwe dienaers / ende Vassalen van Sijne Majesteyt / sonder yet te doen buyten haer devoir. Anderwerf biddende hare Hoogheydt daer toe te willen verstaen, eer daer vorder quaet van quame/ ende soude wel doen/ &c.

Versoecken abolitie van Placaten/ oft moderatie by advijse van Staten.

Protestatie. 1566.

De Edelen werden Geusen genoemt.

Als dese Edelen met dese heftighe Requeste waren ghekomen / soo soude den Heere van Barlaymont (tot haerder verachtinghe / ende de Hertoginne de vreese te verjaghen) ghesegt hebben/ dat het maer een hoop Geusen ofte Goylieden waren / dat is soo veele als Fielen ende Bedelaers / dewijle daer moghelijck eenige onder verschenen/ die soo seer rijck niet en waren als sy wel zijn mochtē. Als haer dit ter ooren quam, seyden sy, datse haer niet en schaemden Geusen ofte Bedelaers voor des Konings dienst en 's Lants welvaert/ geacht ende genaemt te wesen: Ende werden van dien tijdt af meest also genoemt. Waeromme sy met haere gheconfedereerde een gouden Medalie aenden hals begonden te draghen / hebbende op d'een zijde het beelt vanden Koningh/ ende op d'ander zijde twee in malkander vast-houdende handen / als een Trouwe door eenen Bedel-sack / met dese letteren omgeschreven / Den Koningh in alles getrouwe tot den Bedel-sack toe. Sy droegen oock kleyne fraeye Bedel-schotelkens ende Ampullekens tot dien eynde/ aen haer Bonetten ende Hoeden : Oock kleeden sy haer selven meest in Minre-broeders grauw Laken/ desgelijcx oock haer Dienaers.

Edelen dragen Medalien / ende bruycken een Liverije Bedelaers ghelijck.

's Anderdaeghs / als de Regente met de Heeren vanden Rade haer hadde beraedtslaeght / om antwoorde te gheven / (die op den kant vande selve Requeste ghescheven werdt) heeft sy de Edelen te Hove ontboden / die wederom solemnelijck in ordinantie te Hove gekomen zijn/ daer doen oock waren by ghekomen de Graven van Culenborgh ende vanden Berghe. Ende haer werdt de Requeste met de Apostille weder ghegeven / inhoudende : Dat sy ghesien ende verstaen hebbende haer begeeren/ was wel gheresolveert te seynden aen Sijne Majesteyt/ ende oock haer beste daer beneffens te doen / op dat Sijne Majesteyt haer begheeren nae quame/ vanden welcken sy niet en hadden te verwachten dan alle goedt / ende sy hadde alreede/ voor haerlieder komste/ met advijs vande Heeren ende Raden ghehandelt / om te ramen een moderatie op de Placaten vande Religie/ om aen Sijne Majesteyt te seynden/ die sy hoopte dat een yegelijck soude te vreden stellen.

D'eerste Antwoorde der Regente op de Requeste.

Hopende het schorssen vande Inquisitie ende Placaten/ 't welck sy versochten/ sulcx en vermochte hare Authoriteyt niet te doen / alsoo sy selve wel konde begrijpen/ oock niet betamende de Landen daer en tusschen sonder Wet in 't stuck vander Religie te laten/ maer tot dat sy aen Sijne Majesteyt gesonden hadde / soude sy ordre gheven / dat de Inquisiteurs ende Officieren haer souden discretelijck draghen / soo dat sy haer bedancken souden. Hare Hoogheyt betroude oock / dat de Remonstranten hen soo regeeren sullen/ dat van gheenen noode wesen sal anders daer inne te leven: hopende/ dat door haer goedt devoir aen Sijne Majesteyt / de Landen vande Inquisitie sullen ontlast wesen / ende te ghewilligher sal hare Hoogheydt haer beste sien by den Koningh te doen/ om dat sy seeckerlijck wiste / dat de Remonstranten een vast propoost ende meyninghe hadden / niet nieuws voort te stellen inde oude Religie / maer die te conserveren met alle haere macht. Ghedaen tot Brussel / den Sesten April/ Anno 1565. voor Passchen.

Hier

1566.

Hier op versochten de Gheconfedereerde anderwerf den achtsten April audientie / ende bedanckten haere Hoogheydt/ wenschende/ dat haere Antwoorde wat klaerder ende breeder hadde gheweest/ seggende/ dat haer leet was / dat sy gheen macht en hadde de Placaten te schorssen : Biddende nochtans te willen de Officieren vermanen van vorder executie te doen. Ende alsoo sy haer onderworpen tot alle 't ghene/ dat by Sijne Majesteyt / by advijse ende consent van syne Generale Staten / soude worden gheordineert tot onderhoudt der ouder Religie / soo hoopten sy oock haer alsoo te draghen / datmen van haer niet hooren en soude/ dat reproche verdienen soude. Protesterende anderwerf van haer devoyr ghedaen te hebben / soo yet vorders gerees by ghebreecke van beter ordere / biddende 't selve in 't goede te nemen. Oock midts dat haer weder-partye haer Requeste sochten te doen drucken / dat sy wilde ordineren des Koninghs Drucker die te drucken ongevalst/ also die by hen overgegeven was.

Nae veradtslaginghe heeft de Gouvernante hen gheantwoort / dat sy hoopte sulcke ordre by de Inquisiteuren ende Magistraten te stellen/ datter gheen disordere noch schandael toekomen soude / ende soo verre daer eenighe toequamen/ dat die eer procederen souden van haerder zijden : Waeromme sy souden toesien (na-volgende haer belofte) datter onder henlieden gheen schandael en rese / noch onder de Ghemeynte / hen biddende niet vorder te procederen / om meer Persoonen tot hen te trecken. Waer op de Edelen antwoorden / dat sy hare Hoogheydt bedanckten vande goede Antwoorde : maer souden beter te vreden ende voldaen wesen / soo verre haere Hoogheydt verklaerde / in presentie van alle de Heeren daer wesende / dat sy hare vergaderinge hadde ghenomen int goede/ende alles ghedaen ten dienste van Sijne Majesteyt/ verseeckerende/ dat sy haer in alle stilheyt souden dragen/sonder eenige klachten.

De tweede Antwoorde vande Regente op de Requeste der Edelen.

Waer op de Regente antwoorde / 't selfde te ghelooven. Maer dewijle sy geen ander verklaringen van haer meyninghe en dede / werdt by de Edelen noch eens daeromme gebeden / dat sy hen opentlijck wilde verklaeren / hoe dat sy hen devoyr was nemende. Waer op sy met korte woorden antwoorde / dat sy 't noch niet wel en konde geoordeelen. Ende alsoo men nu merckte / dat de Edelen vertreckende / niet wel te vreden en waren/ hebben diversche Heeren en andere/ als den Raedts-heere d'Assonville (die seer vreesde) groote instantie ende biddinghen ghedaen aende Regente / dat sy de Edelen (om beters wille) met meerder contentement soude laten vertrecken. Waer door sy belast heeft den Grave van Hooghstraten / Ridder vanden gulden Vliese / met den Secretaris Berty/ hen te laten vinden inde vergaderinghe der Edelen/ ende haerlieden toe-segginghe ende belofte te doen/ datter niet en soude in feyt der Religie voor-genomen worden / tot dat Sijne Majesteyts antwoorde soude komen : Ende hebben de Edelen de Minute ghetoont vande gheconcipieerde Brieven / waer in belast werdt / dat gheen Officieren / noch Wethouderen/ noch Inquisiteurs/ tegen yemanden meer om 't feyt vande Religie te procederen en hadden / by ghevanckenisse/confiscatie/bannissemente/Ec. ten waere datter eenighe nieuwigheydt / schandael oft seditieuse Acte werden begaen / 't welcke men soude met de informatien te Hove seynden / om aldaer beyde Raden op gheordineert te worden: alles by provisie / tot dat Sijne Majesteyt / met advijse ende consent vande Staten Generael / anders daer op soude gheordonneert hebben.

De Gheconfedereerde scheyden met ordere in stilheydt.

Met dese belofte ende toe-segginge zijn de Edelen elck nae huys vertrocken ende gescheyden / met haere vier Hoofden/ eerst sekere Ghedeputeerde onder haer kiesende in elcke Landtschappen / om in alle occurrentien toe te sien/datter onderhouden werde 't ghene datter belooft was.

Dese goede behertinge der Edelen heeft de Landen seer gherust gestelt / een yeghelijck met verlangen hoopende ende verwachtende / wat den Koningh op sulcke Requeste ende intercessie ordineren soude.

De Regente / met de Heeren ende Raden hebben besloten eenighe Heeren nae Spaengien te seynden/ om den Koningh van alles te verwittighen / ende hem te bidden de Nederlanders wat te willen toegeven/ die sy wel wisten dat verbittert soude wesen / om de vergaderinghe ende voornemen der Edelen / die hem ten quaetsten was over-gheschreven/ alsoo men die oock quader verwacht hadde. Hier toe (met vele beloften ende persuasien) zijn verwillight den Marquis van Berghen/ en den Baenderheere van Montigny / twee wijse ende verstandighe Heeren / beyde Ridderen van der ordere des gulden Vlies. Ende overmits deser Heeren gheschicktheyt ende discretie/ heeft men ghehoopt des Koninghs ghemoedt te versoeten/ dat nochtans contrarie uytviel/tot beyde deser wijser Heeren ongeluck/ dien het beyde dat leve koste. Alsoo zijn sy nae Spaengien ghereyst met aller instructie: oock met een Concept van Moderatie op de Placaten.

1566.

Den Marquis van Bergen/ende de Heere van Montigny worden nae Spaengien gesonden.

Inhout van moderatie.

Dese Moderatie die gheconcipieert was / hielt in: Dat alle Bewint-hebbers der Religie/ Logeerders/ Schandael-doenders / ende dierghelijcke / souden in stede van branden / met de galghe ghestraft worden/ maer soo sy hen van hare opinien bekeerden / souden sy het sweerdt hebben : den ghemeynen Man soude gebannen worden.

Onbehoorlijcke vergaderinghe van Generale Staten/ om moderatie te doen approberen.

Dese Moderatie / die den ghemeynen Man noch daerom moorderatie noemde / socht het Hof terstont den Staten vande Landen goet te doen vinden (op welcke Staten het volck hen seer beriep) en ontboden eerst de minste Provincien/ als Artoys/ Henegouwe/ Namen/Ec. ende dat alleen/op dat die geroepen waren/ met volle commissie ghesonden waeren / souden ander advijs geve en besluyte/ sonder haer Meesters/ de Steden/Achter-raden ofte Breede-raden dat aen te geven. En werden boven al belast/'t selfde voor den volcke secreet te houden. Als nu dese Provincien daer in geconsenteert hadden/ (so men uyt gaf)so hieltmen 't selfde die van Vlaenderen en Brabandt ooc voren: Maer die van Hollandt/ Zeelandt/ Vrieslandt/ Gelderlandt/Ec. lietmen ongeroepen/ om dat sy seer ghepriviligeert zijn. Maer dese maniere van procedere/ om de Moderatie by de Staten gheauthoriseert te hebben sonder wete vande Ghemeynte / is ten lesten door Pasquillen ende gedruckte Remonstrantien den volcke bekent ghworden : Waer door oock groote beroerten ende achterdencken gesproten zijn / als datmen tot gheene generale Staten vergaderinghe (nae de oude gewoonte) soude komen. Dit achterdencken is vermeerdert / door datter noch diversche / die om de Religie uyt den Lande waeren geweest/nu wederomme gevangen werden/jae dat oock tot Oudenaerde eenen Hans Tuiscaen/ Tapicier/ gedoodt werdt om de Religie/den achtsten Junij.

Miscontentement inde Landen nae de Requeste/ ende groot achterdencken.

Hier over is den Heere van Montigny alleene in Spaengien ghereyst / om dat den Marquis van Bergen hem ghequetst hadde aen een been / die hem daer na volghde. In Junio in Spaengien gekomen zijnde/hebben meermael byden Koningh/ ende sijnen Raedt van Staten / gehoor gehadt. In desen Raedt waren tot Segobia / inde Maendt Julio / Don Alvares de Toledo/ Duc d'Alba/ Ec. Don Gomes de Figuera/ Grave van Feria : Don Antonio de Toledo/ groot Meester vande Ordre S. Johan : Don Joan Mauriques de Lara / groot Hofmeester van de Koninginne : Ruygomes de Sylva / Prince van Eboli/ende Grave van Melito : Loys de Quirada/ groote Schildt-knape vanden Prince/ alle Mannen van grooten aensien / wijsheydt ende experientie in Spaengien. Meer waren daer Nederlanders / den Raedts-heere Tisnack / President vanden Raedt van Staten in Nederlandt : den Raedts-heere Hopperus/ Bewaerder des Koninghs Zeghel : ende den Secretaris Cortevile.

Raedt des Konings in Spaengien/ over Nederlantsche saken.

Voor den Koningh ende desen Raedt / hebben dese Nederlandtsche Ghesanten meer-maels vertoont / hoe dat de alteratien in Nederlandt ghekomen waren / op 't schrijven des Koninghs / over het instellen der Inquisitie / executeren der Placaten / Ec. ende datter gheenen anderen middel waere om dat te remedieren / dan gheheel wegh te nemen alle Inquisitie/ en te consenteren moderatie op de Placaten/ nae

Commissie ende last der Nederlandtsche afgesonden Heeren/ om den Koningh den staet der Landen te vertoonen / bestaende in drie Poincten.

hun bewory/ eñ te verleenen een generael Pardoen/ sonder dat sy niet konden toeseggen/ ofte de gheconfedereerde Edelen daer mede souden te vreden wesen/ om dat sy versochten/ dat alles mochte gheschieden by het advijs ende consent van de Staten Generael: nochtans verklaerden sy/ van weghen de Heeren van der Ordre/ ende andere principale/ dat sy alle geresolveert hadden onder malkanderen/ dat/ so den Coningh vergonde de dry voorsz Pointen/ alle debvoor te doen/ om den staet der Nederlanden/ nu soo verturbeert/ weder te stellen in Payse/ Vrede ende stilte/ by onderhandelinghe eñ middel van de goede/ die daer noch vele in de Landen waren/ eñ haer wel toeghedaen/ om de quade met de wapenen te dwingen. Het welcke sy belast waren aen te bieden/ ende ghedetermineert waren voor te nemen/ met groote hope ende versekeringhe/ midts den goeden wille van den Coningh/ &c. sonder dat den Coningh hem soude behoeven seer te verhaesten in sijn reyse nae Nederlandt/ maer soude hem met gelegentheyt daer toe mogen begeven/ &c.

Also hier over vele gedisputeert werde/ soo seyden beyde de voorsz Heeren Gesanten klaerlijck uyt/ (na het seggen der Spaensche/ eñ hebbent namaels den voorsz Heeren in haer processen ten laste geleyt) dat de Nederlantsche Heeren eñ Adel geenen middel/ intentie ofte voornemen/ hun te Peerde te maken/ ofte wapenen aen te nemen/ en hadden met eeren/ ten ware den Coningh de voorsz dry Pointen consenteerde/ maer souden wesen ghedwongen elck hem in sijn Huys te begheven. Vorder klaghende by hun vrienden/ dat sy hun vonden in Spaengien veracht/ ende ooc dat de Spaensche/ alomme presumeerdẽ het gebieden te hebben over de Nederlantsche Heeren eñ Ridderen/ also sy te Milanen/ Napels ende Cicilien deden/ dat den Nederlanders niet te verdragen stont/ met diergelijcke redenen meer/ na hun seggen.

Terwijle de saken aldus ongheresolveert stonden/ ende datmen in Spaengien vast beraetslaeghde/ soo quamen der Reghente Brieven van Brussel te Hove in Spaengien/ van grooter by een loopen der Ghemeynten/ ende van open Predicatien/ die gheschieden ontrent Doornijck/ Rijssel/ S. Omer/ ende Yperen/ daer onder hun Fransoysche Predicanten mengden ende dat oock 't selfde t'Antwerpen geschiede: Waer over sy badt den Coningh/ te willen doch goede ende korte resolutie gheven/ ende consenteren de voorsz dry Pointen/ midts sy/ noch de Heeren van der Ordre/ noch de Raden/ gheenen anderen middel hadden om de saken te remedieren/ &c.

Resolutie des Conings op de Nederlantsche Legatie/ eñ op de dry Pointen.

Hier over heeft den Coningh op de dry Pointen geordonneert/ dat gheen volkomen resolutie en was: Als datmen bevelen soude al Spaengien door eñ in Nederlandt/ publicque Processien te houden/ ende dat hy was resolverende op sijn reyse nae Nederlandt/ of hy die ter Zee ofte over Italien nemen soude/ eñ dat hy oock aen den Keyser soude schrijven. Ende nopende de dry Pointen/ sijne Majesteyt seyde met eygen monde te vreden te wesen/ dat alleene de Bisschoplijcke Inquisitie/ van ouden tijden inghestelt/ soude ghebruyckt worden/ eñ niet de nieuwe Spaensche forme: Ten anderen/ datter een forme van moderatie der Placaten soude gheconcipieert worden/ met sulcken bespreck/ dat het Heyligh Catholijck Roomsch gheloove/ ende de authoriteyt van den Coningh/ bewaert bleve/ op dat sijne Majesteydt op 't selfde bewory met den eersten mochte resolveren: Ten derden/ soo authoriseerde hy de Regente/ dat sy soude moghen gratie eñ pardoen gheven aen de gheconfedereerde Edelen alleenlijc/ ooc mede eenighe andere/ noch niet schuldigh ghebonden/ alsoo sy soude goetduncken. Maer alle dese dry Pointen met conditien/ dat de Regente te vooren wel versekert zy van de voorsz Nederlandtsche Heeren/ dat sy hun sullen gebruycken laten/ eñ alle goede Officien nae hunnen plicht doen/ tot behoudenisse van de Religie eñ ruste der Landen: Oock dat alle Liguen ende confederatien gebroken ende te niete zijn/ desgelijcx alle vergaderinghen/ Predicatien/ schandalen eñ dierghelijcke geweert: Andersints so de Rebellen hun in wapenen begaven/ soude de Regente gewelt ghebruycken/ met het Krijghsvolck uyt Garnisoenen ende de Benden van de Ordonnantien/ ende soo 't noot ware/ soude meer Krijghsvolck oplichtẽ/ de Overstẽ eñ Capiteynen kiesen nae haer goetduncken. Boven dit soo schreef dẽ Coningh mede vriendelijcke brieven aen de Heeren/ aen de Raden/ ende aen de Steden/ om alles in Vrede te houden tot sijn overkomste aldaer.

Dit was al datter op 't Ambassaetschap der voorsz twee Heeren van der Ordre in Spaengien gheresolveert werdt/ eñ werden aldaer met schoone woorden ghehouden/ sonder te moghen vertrecken.

Wat dat na het afsenden der Gesanten in Nederlandt gebeurde.

Maer hierentusschen werden de saecken in Nederlandt veel arger/ want alsoo de Heeren van der Ordre/ ende Gouverneurs van de Provintien/ met de Raden/ hun begonden te stellen/ om met minne ofte geweldt de saken te remedieren eñ te stillen/ op hope dat den Coningh de drie pointen soude accorderen/ soo wert 't selfde verstaen ende ghemerckt/ datmen te Hove toonde allen afkeer ende afgunste aen de gheconfedereerde der Edelen/ ende alomme beweeς met woorden eñ wercken/ dat haer doen eñ laten te Hove qualijck ghenomen was/ oock datmen uyt Spaengien niet goets en vernam by de brieven van particuliere/ ende oock by de brieven van den Coningh aen eenige Steden/ van daer den sesten Mey Anno 1566. uyt Madril: Waer in hy hen vermaende tot getrouheyt/ met generale woorden haer alle bystandt toesegghende/ als of hy selve in 't Landt komen soude. Tot welcken eynde (soo men seyde) werden in Zeelandt schepen van Oorlogen reede gemaect/ om hem tegen te varen/ oock dat eenige Spaengiaerden vier oft vijf duysent langhe Roeren opghekocht hadden/ om na Spaengien te seynden. Daer was ooc eenen roep/ dat Hertogh Erick van Bruynswijck Krijghsvolck aen nam/ om d' Inquisitie ende de nieuwe Bisschoppen met gewelt in te voeren.

De Ghereformeerde bestaen opentlijck te prediken in Nederlandt uyt oorsaken.

Eenighe nieuwe Bisschoppen/ Inquisiteurs ende Gheestelijcke/ verbreyden oock genoech onbedachtelijck uyt/ dat de Coningh geen groot onthael en hadde ghedaen den twee Heeren/ die daer gesonden waren/ ende 't selfde onthael datter noch geschiedt was/ en was maer uyt ghegeynstheyt ghedaen/ om tijdt te winnen/ tot geldt ende volck te vergaderen/ om met geweldt over te komen/ ende dese Edelen eñ afgevallen van der Religie te straffen/ daer den Cardinael dan oock mede komen soude/ die hem over sijn vyanden wel soude wreken/ ende diergelijcke meer.

De Ghereformeerde beginnen opentlijck te prediken in Vlaenderen.

Door dese nieuw-maren ende dreygingen het achterdencken meer groyende/ hebben die van de ghereformeerde Religie/ als niet goets uyt Spaengien hoorende ofte verwachtende/ haer verstout opentlijck te prediken/ om haer groot ghetal te vertoonen/ die daer te branden oft te verjaghen souden zijn/ dat sy haer niet wel langher en konden secreet houden/ meynende die haer gunstigh waren te verkloecken/ ende haer tegenpartye den moet te benemen. Ende hebben aldereerst begonnen in Westvlaenderen/ daer nae in Vlaenderen/ Brabandt/ Walslandt/ Gelderlandt/ Vrieslandt/ Overijssel/ Hollandt/ Zeelandt/ Utrecht/ ende elders: ende dat in open Velden/ Bosschen/ ende bequaeme plaetsen: het ghetal daghelijcx vermeerderende tot veel duysenden. Ende int eerste vreesende dat haer in hare Predicatie yet mochte misschieden/ zijn sy met Rapieren ende met kort gheweer/ daer nae met Hellebaerden/ Roeren/ ende diergelijcke gegaen. Ende hoe wel haer vergaderinghe dickwils ghestoort werdt/ ende oock 't volck verboden werdt daer niet te gaen/ ende verscheyden remedien/ ghebruyckt werden/ soo en heeft het alles niet gheholpen/ om dat den yver/ de desperatie/ ende de menichte te groot was.

Open Predicatie buyten Antwerpen.

Onder andere Steden is de openbare Predicatie/ oock t'Antwerpen in 't beginsel van Junio begonnen/ een vierendeel mijls buyten de Stadt/ op een Velt/ ghenaemt 't Laet/ ghelegen by Borgherhout/ daer toe bequaem zijnde/ eerst sonder wapenen: Maer ghedreyght zijnde van den Drossaert van Brabandt oft ander Officieren/ soo hebben sy de toegangen van den Velde met Waghenen ende Wachten beset/ tot haerder versekertheyt. Sy predickten in Brabantsche ende Fransoysche tale.

Den

1566.

Den Magistraet van Antwerpen / met addvijse van den Breeden Raedt / heeft daer veel teghen ghedaen / ende hebben ten lesten versocht / dat de Regente daer met haer Hof soude komen ligge / om de Stadt / als de principaelste zijnde vanden Lande / van alle perijckelen te bevrijden / ende dat sonder Soldaten. Op het welcke de Regente voor andtwoorde gaf / datse haer daer op soude beraden / ende datse souden versoecken eerst de Predicatien te scheyden ende te verdrijven : Waer toe sy hen een straf Placaet ofte verbodt sandt / uyt des Koninghs name / van date den 26. Junij : Maer ten heeft niet veel ghewrocht. Want den derden July hebben de Ghereformeerde Wijckmeesters een Request ghelevert / gheaddresseert aenden Magistraet / inden naem vande Borgheren / die de gereformeerde Religie toegedaen waeren / daer in sy redenen vertoonden waeromme sy hare secrete Predicatien nu moesten / door de menichte vanden haeren / in 't openbaer doen / versoeckende een plaetse inde Stadt / om alle tumulten ende disorderen te weeren / betoonende / dat twee Religien wel konnen t'samen verdraghen worden / ende dat met exempelen / ende dat het inder Magistraets macht wel was (uyt kracht der Privilegien die sy allegeerden) haer Requeste te consenteren. Den Magistraet dese Requeste oock te Hove seyndende / hebben anderwerf aen haere Hoogheydt versocht / te willen komen t'Antwerpen resideren / 't welck sy weygerde te doen / ten ware met behoorlijcke Garnisoen / daer die vander Stadt niet en wilden van hooren.

Requeste vande Ghereformeerde / om binnen Antwerpen te moghen prediken.

Tot Antwerpen waeren ghekomen de Heere van Brederode / ende oock de Grave van Megen / sonder eenigen last vanden Hove / die beyde de ghemeynte in beroerten brochten : Brederode was de Ghemeynte aenghenaem / principalijck de Ghereformeerde : ende Megen ghesuspecteert van te willen behendelijck Krijghs-volck inde Stadt brenghen / welck Krijghs-volck (alsoo men seyde) alreede niet verre van daer / te weten inde Kempen aenghekomen was / alsoo dat den Grave van Megen om beters wille moeste vertrecken / om haer achterdencken te weeren.

Dierghelijcke achterdencken hebben alle de groote Steden vanden Lande oock ghehadt / de welcke te langh souden vallen int particulier te verhalen : maer om den staet daer van / ende generalijck vanden Lande / daer by af te meten / sullen wy voort varen in 't verhalen watter tot Antwerpen / dien aengaende / ghepasseert is / particulierlijck met den Prince van Orangien haren Borgh-grave / die haer vande Gouvernante ghesonden werdt. Dierghelijcke last / voet ende middel / hebben de ander Gouverneurs vande Provintien ende Steden oock ghehouden ende ghevolght / de een met beteren voortgang dan de andere / nae de ghestaltenisse vande Landen ende Steden / ende humeuren vande Inwoonders. Want alsoo de Reghente een ghebodt ofte Placaet uyt-sondt / ghenoechsaem conform de moderatie gheconcipieert / bevelende datmen de Predicanten met hare aenhoorders alomme soude vangen ende hangen: heeft dat op eenighe plaetsen het volck wel wat verschrickt / maer op meer plaetsen verbittert ende geterght : soo dat sy doe eerst te deghen de wapenen inde handt namen / tot haerder ende der Predicanten bescherminge. Het heeft oock meest alle de Staten ende Steden vreemt gedocht / dat sulcx sonder haer solemneel consent soude geschieden / dewijle men seyde / datmen de antwoorde vanden Koningh noch verwachte.

Hoe wel nu / ghelijck ghesepdt is / dat die van Antwerpen seer sterck aen hielden / dat de Regente met haer Hofghesin daer wilde komen resideren / soo en heeft sy haer daer niet dorven betrouwen : Maer sy heeft aldaer den Prince van Orangien als Gouverneur gesonden / hoe wel hy in sijn gouvernement van Hollandt / Zeelandt / Etc. oock wel van noode was. Maer sy wel wetende / dat hy de Ghemeynte aenghenaem was / ende oock der Stadts Borgh-grave zijnde / ende dat hy daeromme met der Stadt / ende de Stadt met hem / in Eet te samen verplicht waren / so heeft sy alles goedts van hem verhoopt / om die nae sijn instructie van alle beroerte te verhoeden. Also is den Prince den 13. Julij t'Antwerpen gekomen : De Heere van Brederode / ende veel andere vanden Adel en Borgeren zijn hem te gemoete ghereden. Inkomende heeft het volck seer gheroepen / Vive le Geus. Daeromme hy die alomme seer strafte seggende / dat het haer soude berouwen. Hy heeft de Magistraet vergadert / ende der Regenten Brieven overgelevert: Die inhielden / dat hy ghesonden was inden name vanden Koning / om de Stadt ten besten te verseeckeren ende bewaren : bevelende hem gehoorsaem te wesen / ende nae sijn ordinantie haer te reguleren. Daer nae heeft den Prince de ander Leden der Stadt / als Wijckmeesters / Dekens / Schutteryen / Kooplieden / en oock de Geestelijckheyt ontboden / ende alle aengehoort : Waer uyt hy terstont ghewaer is ghewordden / dat de diffidentie en het mistrouwen / dat de een van de ander hadden / de meeste oorsaecke vande beroerte aldaer waren. Want hy bevont / dat de Magistraet de Inghesetene niet en vertroude / ende bysonder die vande ghereformeerde Religie waren : Daer teghen de Inghesetene / van wat Religie sy oock waeren / en betrouden 't Hof niet (vreesende het Krijgsvolck datmen daer sochte in te voeren) veel min haeren Magistraet / al suspecterende wat sy oock proponeerden: ende de Ghereformeerde suspecteerdense alle. Hy bevondt oock / dat het ghetal vande Ghereformeerde groot was / hoe wel sy wat verdeylt waeren : ende dat / om dat de Magistraet den verdreve Parochiaen van 't Kiel hadde gheoorlost te prediken nae de Confessie vande Augsburghsche Leere / om alsoo twist daer onder te brenghen / ende te verdeylen : Ende dat sy oock / de wapenen inde handt hebbende / verre de sterckste inde Stadt waren / ende haer meester konden maken wanneer sy wilden / soo dat met ghewelt tegen haer niet te doen en was / siende de gelegentheyt en kleyne ordere die daer noch was. Waeromme hy nootelijck achte / eerst de diffidentien te minderen / en met die vande Religie properlijck te handelen / om haer de wapenen neder te doen legghen / ende die in handen vanden Borgheren te brenghen. Versocht oock onder de Borgherije twaelf hondert Mannen voor Krijghslieden aen te nemen : 't welck sy doe niet en wilden consenteren / maer wel selve te waken. Ende om die vande Religie de wapenen met soeticheydt af te doen legghen / saghen sy voor goedt aen / dat oock die vande Religie beloofden / soo menhaer verseeckeringhe dede / oock selfs de Predicatien op te houden voor eenen seeckeren tijdt / tot datmen daer en tusschen de Staten Generael vergaderde / om in alle saken ordere te stellen.

Den Prince van Orangien werdt t'Antwerpe gesonden den 13. July.

Staet der Stadt van Antwerpen / als den Prince van Orangien daer binnen quam.

Maer hier en tusschen zijn dese nae-volghende tijdingen ghekomen : Datmen veel Krijghsvolck vergaderde onder den Hertogh van Brunswijck : ende datmen oock ontrent Linghen in Vrieslandt groote ghereetschappen van Oorloghe maeckte. Ende alsoo den Drossaert van Brabandt / by laste vanden Hove / seecker Knechten ende oock Peerden gelicht hadde / daer mede hy dagheliicx nae sijn woonstede te Mereren voor by de Stadt was rijdende / waeren die vande Religie bevreest / dat hy soude op de Predicatien slaen / die verstoorende / ende de Predicanten vanghen soude : Ende sulcx dies te meer / om datmen waghenen met wapenen hadde sien varen / ende tot Mechelen munitie hadde sien affschepen. Waer door die vande Religie anderwerf versochten plaetse inder Stadt te hebben / om haer Predicatie te doen / tot meerder verseeckerthept / sonder wapen. Ende hoe wel dit om de voorseyde dreyghementen haer qualijck konde ghewepghert worden / soo heeft nochtans de Prince met dreyghen / bidden ende beloften van goede ordere te stellen / 't selfde doen noch geweert voor die reyse / ende oock noch op den tijdt van des Stadts Ommegangh / Processie / oft Kermisse in Augusto : In welcken tijdt (om de menichte vant 't buyten-volck) men seer voor een beroerte vreesde. Den Prince bydе Regente tot Brussel ontboden zijnde / om de saecke vande gheconfedereerde Edelen / die aldaer vergaderden / excuseerde hy sijn reyse op 't bidden vande Magistraet / de welcke begheert hadden / dat hy soo langhe daer soude blijven / tot dat de Kermisse ende Processie ghedaen was / sonder beroerte / daer nochtans het Marien-beeldt van Ant-

werpen wert ontghedragen/ seer solemnelijck nae de ghewoonte/ de Moncken ende Gheestelijcke mede gaende: hoe wel vele onder 't volck dat voor grooten Afgoden-dienst beschimpten.

Hier-en-tusschen soo hadde den Koningh aende Regente gheschreven/ geensins toe te staen de vergaderinghe der Staten Generael/ sonder sijn expres bevel/ dat alderhande achter-dencken vermeerderde. Oock dat sy in Duytslandt drie duysent Peerden in Wart-ghelt aen-nemen soude/ met thien duysent Voetknechten: Oock soude betalen aende Duytsche Pencionarisen alle hun achterstellen. Dit werde de Regente belast by alle brieven.

Vergaderinghe der gheconfedereerde Edelen tot S. Truyen.

Als nu de verplichte Edelen de Landen wederomme in dese beroerten ende wapenen tot veel plaetsen saghen/ (inden selven state als wy van Antwerpen gheschreven hebben/ gheneyght zijnde alomme tot oproerighe bloedt-stortinghe) ende datter gheen beteringhe te verhoopen en was/ maer noch meer strenghe Placaten sonder consent der Staten uytghegheven werden/ ende gheen vermaen en was van de Staten Generael te vergaderen/ waer inne sy achten/ dat de eenlijcke welvaert der Landen ghelegen was/ ende datmen haer gheen belofte en hiel/ maer datmen haer goedt voor-nemen verdraeyde: Soo hebbense een t'samen-kompste bescheyden tot S. Truyen/ in 't Landt van Luyck. Waer door men te Hove seer beladen was/ vreesende dat het mochte tot een oproer strecken. Waeromme de Regente dede versoecken/ datse wilde door Ghedeputeerde/ met eenighe Personagien vanden haeren/ in communicatie komen: 't Welck alsoo daer nae tot Arschot ende te Duffel in Brabandt gheschiede/ met den Prince van Orangien/ ende den Grave van Egmondt die van weghen der Regente ghecommitteert waeren/ door de welcke sy haer dede aen-segghen tot Duffele den achthienden Augusti/ hoe dat sy twee Heeren vander Ordre hadde nae Sijne Majesteyt ghesonden/ om haerlieder (namelijcken der Edelen) versoeck wel te betoonen/ die daer toe wel bequaem waeren/ Dat sy oock niet vorder hadde doen attenteren/ aengaende de Inquisitie ende de Placaten/ nae het over-gheven der Requeste. Dat sylieden op den Koningh behooren te vertrouwen/ die noyt gheen Tyrannije en hadde ghebruyckt/ maer soude gheerne alle dinghen/ die ghepasseert waeren/ vergheven ende vergheten: Tot welcken eynde sy tot haerlieder voordeel gheschreven hadde. Haer alle met eenen voor-houdende haerlieder presentatie/ van altijdt bereedt te blijven inden dienst van Sijne Majesteyt ende den haeren. Vorder begheerde de Regente/ dat sylieden doch souden willen beletten de ongheregheltheydt der Sectarisen/ die tot oproer streckte/ daer haer de Fransoysen mede moeyden: Te meer/ om dat de Sectarisen uytgaven/ dat sy 't al deden met bevel ende last vanden Edeldom: waer uyt men mochte oordeelen/ dat de Requeste/ die by henlieden ghepresenteert was/ niet gheschiedt en waere tot des Landts welvaren/ maer alleenlijck om dese Predicatie in te voeren. Waeromme sylieden schuldigh waeren die nae haer vermoghen te beletten/ ende met der daedt te betoonen/ dat hare meyninghe goedt was/ ende dat die/ die het volck tot de Predicatie hadden opgeruyt/ haer Verbondt ende Requeste te buyten gegaen hadden/ &c.

Vertoogh van weghen de Regente aende Edelen den 18. Augusti.

Hier op hebben de Ghedeputeerde Edelen oock schriftelijck gheantwoort/ dat sy haere Hoogheydt bedanckten van alle goedt devoir/ dat by haer ghedaen was/ oock in het schrijven aende Officieren ende Inquisiteuren: Maer dat was qualijck achtervolgt gheweest/ als gebleken was tot Doornick/ Rijssel/ Berghen/ Arien/ Aet/ Brussel/ Gendt/ ende andere plaetsen/ daer vele lieden inde ghevanghenissen/ uyt krachten der Placaten/ waeren ghestelt.

Antwoorde der Edelen.

Dat sylieden alle neerstigheyt ghedaen hadden/ om de Predicatie te beletten/ maer sy en hadden het quaet vermoeden des volcx niet konnen wech nemen/ door dien dat nae de twee Maenden de antwoorde uyt Spaengien (die haer toe-ghesegdt was) niet gekomen en was/ noch dat de Generale Staten niet en vergaderden nae de oude maniere/ ende dat sy generalijck dagelijcx ghedreyght werden/ principalijck van Geestelijcke persoonen.

Aengaende van dat haer de Fransoysen met dese beroerten souden moeyen/ soo sulcx bleeck/ soo wilden sy de eerste te Peerde wesen om dat te beletten: Maer dat sylieden haer souden stellen tegen de subjecten des Koninghs/ de saecken staende alsoo sy deden/ dat en docht haer niet geraden.

Van datmen haer segt te beschuldighen/ het volck tot de openbare Predicatien opgeruyt te hebben/ daer van stelden sy haer ende een yeghelijcken van haer tot purge/ hoe wel eenige onder haer vande selvighe Religie waeren/ vande welcke sy nochtans genoech verseeckert waeren/ dat haer Religie niet en verhinderde den dienst diese den Koningh schuldigh waeren. Sy en mistrouden oock gheensins aende goetheydt ofte sachtmoedicheyt van haeren Prince/ maer selfs kenden sy Sijne Majesteyt voor soo goedt/ dat indien hy daer teghenwoordigh waere/ de eene ende de andere partijen te verstaen/ hy soude vordelijcke ende oorbaerlijcke Ordinantien stellen.

Dat Sijne Majesteyt soude vergheten/ ende niet meer de ghepasseerde dinghen ghedencken/ als haere Hoogheyt hadde doen aenseggen: Antwoorden sy/ datse niet en bekenden/ dat sy yet ghedaen hadden dat vergheteus oft vergheveus weert waere: Maer sy achten de waerschouwinghe/ by haer ghedaen aen Sijne Majesteyt/ den aenghenaemsten dienst te wesen die sy hem hadden konnen doen.

Vorder beklaegden sy haer van het mistrouwen/ datmen van haer hadde/ waer door vele tot ongunste teghen haer verweckt werden/ die oproerighe woorden teghen haer spraecken/ om haer inden haet vande Ghemeynte te brenghen/ segghende/ dat den Koningh haest inde Landen komende/ haer straffen soude als Rebellen ende oproerighe. Ende dat oock de Heeren vander Ordre haer gheselschap schouden/ als hadden sy bedreven Crimen læsæ Majestatis, ende hadden eenighe van haer Bloedt-vrienden ende andere vermaendt haer te wachten ende te scheyden/ beloovende pardoen ende remis van Sijne Majesteyt. Ende om dat de selve Heeren van grooten aensien waeren/ die veel vermochten om Sijne Majesteyt qualijck te informeren/ en waeren sy niet sonder groot achterdencken: Oock mede datter soo veel Posten uyt Spaengien quamen sonder antwoorde op haer begeeren/ ende datter belast waere gheen andere dan Koninghs Brieven te brenghen: Oock verhoorden sy uyt Vranckrijck/ dat den Koningh passagie met Spaensch Krijghs-volck aldaer versochte/ ende ghelijcke assistentie als hy daer eertijdts gesonden hadde tot haer Inlandtsche krijgen: Oock dat den Hertogh van Savoyen hem ter hulpe belooft hadde herwaerts te komen/ ende daeromme hem by den Keyser gevoeght hadde. Sy wisten oock wel/ dat de Geestelijckheyt opgebracht hadden de summe van vijf hondert duysent gulden/ die eenighe onder haer beroemden/ datse tegen haer souden ghebruyckt worden. Ende mits dat sy noch van hare Hoogheyt/ noch van gheen Heeren vander Ordre/ eenighe verseeckertheydt konden verkrijghen/ maer daghelijcx met secrete aenslagen hen ontdeckten teghen haer/ wilden sy hare Hoogheydt niet onverholen laten/ dat sy oock middelen sochten/ om vrienden te maken in Duytslandt ende elders/ maer niet in Vranckrijck/ om haer te behelpen/ indien men tegen haer ende haer toeghedane/ de subjecten van Sijne Majesteyt/ meynde feytelijck ende met der daedt te procederen/ ende tot geen ander meyninghe/ dan uyt grooter noodt/ door dat sy gheenderhande verseeckeringhe voor haer Persoonen ende goeden en konden van hare Hoogheyt verkrijghen. Waeromme sy ootmoedelijck baden/ datse met andere middelen/ ende minder perijckelen/ van hare Hoogheydt mochten verseeckert worden/ midts bevelende alle Ridderen vander Ordre haer van ghelijcken te verseeckeren/ als datmen teghen haerlieden/ noch teghen de Vassalen des Koninghs/ (haer sake toe-ghedaen zijnde) niet en sal attenteren/ feytelijck/ met der daedt/ directelijck ofte indirectelijck/ om het over-gheven van haer Requeste ende Compromis. Oock baden sy/ om alle mistrouwen van

haer

1566. haer te weeren / dat sy wilde de Heeren / als namelijck den Prince van Orangien / den Grave van Egmont / ende den Admirael Grave van Hoorne / haer wederom toe stellen (midts dat sy meest haer saecken verstaen hadden) om haer te assisteren met haeren raedt / sonder de welcke sy voort-aen niet en souden handelen: ende dat de selve oock volle authoriteyt mochten hebben / om volkomelijck te voorsien ende ordinantien te gheven op alle 't ghene dat aengaet de bewaernisse vande Landen / wesende Personagien / waer op Syne Majesteyt / haere Hoogheydt / ende sy haer op mochten betrouwen / ende dat die oock haerlieden in haer protectie namen.

Sy en verstonden niet / dat de protectie / die sy begheerden van hare Hoogheydt ende de Ridderen van der Ordre / anders soude wesen dan by provisie / tot dat sy van Syne Majesteyt soude wesen bewillight oft afgeslagen / ende drie weken daer na / nae dat sulck ontseggen van Syne Majesteyt haer soude aengeseyt wesen / om daer en tusschen haer te mogen versien op andere nootelijcke middelen.

Inhout van de Requeste der Ghereformeerde, gegeven den Edelen tot S. Truyen. Daer nae gaven sy een Requeste over / die haerlieden / als sy tot S. Truyen vergadert waren / ghepresenteert was by die vande ghereformeerde Religie: Inde welcke sy aenboden hare wapenen af te legghen / ende haer te onderwerpen alle 't ghene dat henlieden byde Generale Staten gheordineert ende bevolen soude worden / aengaende der Religie: midts dat haere Hoogheyt den Edelen bevel gave / henlieden te doen sulcke verseeckeringe ofte beloofte van haer te beschermen ofte by te staen / ingevalle datmen henlieden eenige ghewelt ofte onruste soude aendoen / voor dat de resolutie der Generale Staten genomen soude zijn. Versoeckende eenige der selvigher verplichte Edelen geordineert te hebben in elcke Provintie / om opsicht over al te hebben.

Het welcke sy seyden datse hare Hoogheyt wel hadden willen te kennen gheven / om in als wel te voorsien / sorgende of het volck mochten anders de Fransoysen int Lant brengē / der Landen erfvyanden / &c.

Anderwerf gheprotesteert hebbende van hare onschult / ende van alle ongeval / dat daer mochte volgē / haren willighen dienst aenbiedende / ende een schriftelijck antwoordt begeerende.

Dese handelinge / antwoorde / versoeck / eñ (soo het scheen) intercessie der Edelen / voor die vander Religie / heeft de Regente groote vreese van meerder swarigheydt aenghejaegt / met alle de Raden / Ridderen vander Ordre / ende Gouverneurs der Provintien / tot Brussel vergadert wesende in Augustus: Alwaer daghelicx tijdinghen quamen van alle kanten / dat het volck gewapent ter Predicatien gaende / de Santen alomme afgheſmeten hadden / sonder dat de Magistraten dorsten daer teghen zijn: Een stuck van groot wonder / ende daer wel op ghelet diende te zijn. Waeromme sy heeft ghedocht het beste te wesen / de Edelen te vreden te stellen / mits te geven Acte van verseeckeringhe / om die te ghebruycken / om het volck te stillen. Maer eer wy daer toe komen / soo dunckt ons best te wesen voor eerst te verhalen het afbreecken vande Santen ofte Beelden.

Afstormen der Beelden eerst in Vlaenderen in Augusto. Het is gebeurt in Augusto / alder-eerst in Vlaenderen ontrent Yperen / alsoo het volck uyt vreese met wapenen achter Lande ter Predicatien ginghen / dat eenighe hen verstout hebben / uyt eenen ongheschickten yver / op de wegen eenighe Beelden af te werpen / daer nae in eenighe Cappellen / Kercken ende Cloosteren / ten platten velde: Ten lesten in eenighe Steden / alwaer sy alle Cruycefixen / Beelden / Sacrament-huyskens / Autaren / Tafereelen / ende alle verciersselen aldaer ghevonden / om verre wierpen / in stucken sloeghen / ende braken / in ongeloovelijcke haestichheyt / 't welck niet en passeerde sonder Hoeren ende Boeven hulpe / eñ groote rooverije / hoe wel alomme veel goedts den Regeerders werdt gelevert. Wonderlijcke seltsame maniere ende verschrickelijcke afbreken van de Beelden. Dit is in Vlaenderen aldereerst ontsteken / ende begoest als den Grave van Egmont / den Gouverneur / te Hove ontboden ende ghereyst was / ende is terstondt soo verbreydt ende voort gheloopen alle de Nederlanden over / gelijck een windt: alsoo dat gheen Landen ofte Steden bykans daer van vrij ghegaen en zijn / maer hebben dese Beeldtstormerije alle moeten lijden ofte vreesen / 't zy dat sy hebben moeten ghedooghen / dat een hoop Canalie oft gepuffels sulcx hebben gedaen / ofte dat de Regeerders / Gheestelijcke ofte Weereltlijcke Kerck-meesters selve / uyt vreese van meerder schade / haer Kercken oft Cloosteren daer van selve ledighden / ofte haer daer teghen in tijdts ghesterckt / versien ende ghewapent hebben / ende alsoo het onweder ontgaen. Ende dat meest te verwonderen is / men konde noyt weten wien den Autheur daer van eerst was: Oock en wasser niemandt deghelijcks / onder vande Gereformeerde Religie / die hem dies beroemde / eñ die de maniere des feyts ghepresen oft goedt ghevonden heeft / hoe wel sy het ghedaen werck wel goedt achten / zijnde meest alomme door Jonghers / Leckers / Hoeren ende Boeven eerst bestaen. 1566.

Om den Leser met een particulier feyt te behaghen / ende niet met veelderhande te vermoeyen / by de een de ander gissende / sullen wy verhalen hoe dit Beeldtstormen t'Antwerpen toe-ghegaen is / voor ons genomen hebbende dese Stadts gheschiedenisse (als een vande voornaemste der Nederlanden) tot een Patroon van 't ghene dat in de ander Steden ghescliedt is / te stellen.

Het is gheschiedt / als den Prince van Orangien / t'Antwerpen van de Regente ghesonden wesende te gouverneren / weder tot Brussel ontboden ende vertreyst was / 's anderdaeghs als men in den Ommeganghl der Stadt het groot Marien-beeldt omghedragen hadde / eñ 't selfde nu wel vergaen zijnde / ende weder in sijn Choor ghestelt was / als hier vooren geseyt is / ende daer scheen geen vreese meer te wesen: Soo zijnder ten selven daghe den 19. Augusti Maendagh eenighe Jongers geweest / vraghende voor den Choor / of Maeyken (meynende het Lieve Vrouwen-beeldt) vreesde / om dat sy nu dus vroegh te Choore liep / ende dierghelijcke. Oock aende ander zijde / eenighe Jongers speelende inde groote Kercke / ontrent den Predick-stoel het hooft vol hebbende van Prediken ende Predicatien / wilden oock het prediken conterfeyten: Dies isser eenen grooten Lecker op den Predick-stoel gheklommen / ende heeft aldaer eenighe sotte proposten begonnen. D'ander Jongers geckende met hem / wierpen nae hem: Andere wilden hem aftrecken / maer hy stietse met voeten / ende het werdt quaedt ofte Cattekens-spel. Want eenen jonghen Schipper klam op den Stoel vande ander zijde / ende stiet hem langs de trappeñ af / dies hen eenige gapers ende Mans persoonen daer mede moeyden / ende werden bykans onder malkanderen vechtende. Den Schipper wat ghequetst zijnde / ist ontkomen / (de Kercke vol beroerte zijnde) eñ werdt buyten ghebonden / ende voor den Magistraet ghebrocht / dien hy 't alsoo vertelde also het geschiet was. De Wachters deden terstondt het volck vertrecken / ende de Kercke toe-sluyten.

's Anderen daeghs / zijnde Dijnsdagh / den twintighsten Augusti / tegen den avondt / zijnder een deel Jonghers ofte Boefkens inde Kercke vergadert / oock veel Mans persoonen / nae het ghebruyck wandelende tegen den Loff-tijdt / alwaer weder geschimpt werdt op het Marien-beeldt. Stormen der Beelden t'Antwerpē den 20. Augusti 1566. Ende de oude Vrouwe / die voor de Choor keerskens verkochte / ende offer ontfingh / vergramende / wierp sy stoff / asschen ende ander vuylnisse den Jonghers nae het aensicht ende inde ooghen: Waer uyt twist gherees. Soo dat de Marckgrave / Heer Jan van Immersselle / inde Kercke quam / met sijn Sergianten ende Hellebardiers / vermanende de een ende de ander te willen uyt-gaen / 't welck sommighe deden / andere seyden / sy wilden het Loff eerst hooren: Waer op de Marckgrave dede aenseggen / men souder gheen Loff doen / 't welck maeckte eenighe onwillighe / de een teghen de ander te segghen / sy wilden dan selve het Loff singhen. Alsoo dat ten lesten de een hier de ander daer begonden te singhen: eenighe Jonghers speelden ende rolden met ballen ende steenkens. Ten eynde / door dit gheruchte quam daer meer ende meer volcx inde Kercke. Den Officier / de Marckgrave / siende dat hy niet en vermochte 't volck uyt te doen gaen /

noch ordere te stellen / sloot alle de Kerckdeuren behalven eene/ ende is alsoo oock met vreese vertrocken: Waer door het ghepuffelt stouter gheworden zijn. Ende also het nu spade in den avont was / ende de clocke wel ses uren zijnde / soo hebben sy malkanderen opgeruyt/ om het Marien-beelt om verre te smijten / opbrekende den Choor / roepende Vive le Geus. Dit eens begonnen zijnde / is terstont met sulcken furie voortgeloopen / ende met soo vele handen gheholpen / dat eer middernacht alle de Chooren opghebroken/ de Outaren om verre ghesmeten/ ende alle de Beelden afgheworpen ende ghebroken zijn / alle de sloten gheopent/ in soo grooten Kerck/ daer men wel 70. Outaren in seyde te wesen / ende van als soo verciert/ van konste/ schilderijen ende kostelijckheyt/ als niet vele elders gelijcke te vinden en was.

Alle Beelden t'Antwerpen in eenen nacht afgebroken/ Anno 1566. den 20. Augusti.

Als nu alle de Beelden in de groote Kercke neder gheworpen waren / isser een groote menichte van die jonghers / met oock eenige Mans Persoonen / Hoeren ende Boeven verselschapt / alomme ghelooppen om 't selfde oock elders te doen / als ten Minrebroeders ofte Franciscanen / ter S. Cleren / S. Jacobs/ S. Andries / S. Joris / S. Michiels / ter Peeter Pots / in de Borcht / ten Falkens / ten Witsusters/ ten Swartsusters / ten derden Orden / ten Nonnen/ ten Bogaerden / ten Prekaers / ende alomme alle de Kercken der Stadt ende Capellen door/ ende hadden 't meeste al om verre gheworpen in alle de voorsz plaetsen / eer het smorgens wel dagh was / hebbende alle de keersen ende tortsen ontsteken / die sy in de Kercken vonden/ daer sy 't alle mede doorliepen. Een groot ende wonderlijck werck / considererende alle de circumstantien: Want men nergens yemant van de doenders en kende / niemandt hoordemen namaels hem daer af beroemen / gheen ghevechte ofte questien vielen onder haer / oock niemandt werdter gequest/ dat boven al te verwonderen was/ als zijnde in den nacht ende soo veel steenen/ houten ende andere materialen brekende.

Hier-en-tusschen stondt den Magistraet en Borgherije soo verbaest ende bedwelmt / alle de nacht in de wapenen/ als offe hadden betoovert gheweest/ dat sy niet en wisten wat best ghedaen ware / verscheyden ghedachten / vreesende ende achterdencken hebbende. De Roomsche Catholijcken dochten / dat het der Gereformeerden werck was / ende die met sulcken ghepuffelt verstreckt zijnde / dochten sy mochten haer te sterck wesen / ende daeromme vreesden sy datmen haer op den kop/ soude smijten. De Ghereformeerde denckende/ dat dit bedrijf haer soude ten laste ghelegt wesen/ dochten oock/ dat haer stondt toe te sien / om van haer wederpartije niet overvallen te worden. Terwijlen dat de een partije de ander aldus vreesden / hadden sy beyde een ghemeyn vreese/ dat 't selfde volckken / als sy haer handen aen den roof ghesteken souden hebben / daer mede niet ophouden en soude / maer souden moghen inde rijcke Coopliedeu ende Borgheren Huysen vallen / ende de Afgoden in de kisten ende borsen soecken / onder 't decksel van Beelden / ofte verraderije op te tijghen/ ofte diergelijcke smaetheyt. Aldus stondt de Magistraet ende Borgherije perplex / met ghebonden herten ende handen / nochtans in de wapenen / ende met goede ordere / de een den ander vermanende tot eendracht / ende toe te sien datter gheen bloedtstortinghe gheschiede / noch Huysen open ghebroken en werden / daer in sy alle eens waren / (nae het segghen der Spaengiaerden) neerstigher zijnde / om haer lijf ende goedt voor te staen / dan de Roomsche Heylicheyt ofte Godsdienst: S'anderdaeghs Gode danckende / datter gheen meerder quaet gheschiedt en was. Ende hoe wel in de selvighe Beeldtstorminghe ende plonderinghe veel dinghen van weerde achterbleven / ghestolen ende verdonckert zijn gheweest/ soo zijn nochtans veel Juweelen / Silverwerck ende anders op 't Stadthuys ende elders ghebrocht gheweest. Eenighe Ambachten ende Gilden hebben oock diversche schoone / vermaerde/ konstighe Taferelen dat volckken afghebeden / ter liefde van de konste/ ende die afghenomen ende wegh ghevoert.

Perplexiteyt der Menschen t'Antwerpen/ int afbreken der Beelden.

Soo haest als s'morgens de poorten der Stadt op ginghen / zijn een deel van dese Beeltstormers buyten ghelooppen / eerst S. Bernaerts/ een Clooster anderhalf myle van der Stadt/ ende alsoo alomme op alle de Dorpen rondtom de Stadt gheleghen / alles afbrekende met wonderlijcke stoutheyt ende kloeckheydt. Ende andere binnen der Stadt allen dien dagh / ende noch wel twee daghen daer nae/ doorliepen noch alle de Kercken ende Cloosters / brekende wat sy noch gheheelachtigh vonden / sonder dat men daer noch tegen dorste seggen ofte doen. Maer ten lesten / alsoo men een seer schoon groot vergult Cruycefix / in de groote Kercke boven de groote Choor staende / met grooter moeyten af dede/ viel dat op de wapenen der Ridderen van den gulden Vliese/ die rondtomme boven het ghestoelte kostelijck gheschildert stonden / van de ordre die daer ghehouden was Anno 1555. Waer door de Magistraet ende veel Borghers haer stoorden / ende moedt nemende / keerden sy alle / die sulcx meer wilden attenteren / nemende thien ofte twaelf daer van ghevangen / ende drie die daer van handtdadigh ghevonden zijnde / werden den 28. Augusti op de Marckt ghehanghen / ende drie andere ghebannen / de reste anders ghestraft.

Den Magistraet heeft terstont alle neerstichheydt aenghewendt / om de Ghereformeerde te beletten het Prediken inde Kercken / het welcke alreede begonnen was / om het volck van rooverije tot stilheydt ende onderdanicheyt te vermanen: maer het werdt ten lesten naghelaten uyt reverentie des Magistraets/ die oock deden op de Galghe publiceeren/ datmen de gheroofde goederen weder soude brenghen aen de Wijckmeesters / binnen vier-en-twintigh uren / ende niet meer eenighe Beelden af te breken / Ec. Het welcke sy oock de Ghereformeerde deden aenseggen / door den Pencionaris / Meester Jacob Wesenbeke / die daer door d'oorsake namen/ den Magistraet schriftelijck ende mondelinghe te vertoonen / den vier-en-twintighsten Augusti 1566. aen den Borghemeester Heer Jacob van der Heyden: Als eerst / dat sy in der waerheydt voor Godt protesteerden / dat het afbreken van de Beelden sonder haren wille ende consent gheschiedt was ende dat sy 't niet voor goedt en vonden de maniere / soo het selfde sonder advoy der Overheydt gheschiedt ware / al hadde de groote Afgoderije sulcx wel verdient / ende dat sy blameerden ende detesteerden de dieste / roovinghe ende andere insolentien / die daer nae ghevolght waren: Dat haer Predicanten in haer Sermoenen souden vermanen (als sy alreede ghedaen hadden) datmen 't gestoolen in der Heeren handen weder soude brengen.

Neerstichheydt des Magistraets/ om de Gereformeerde uyt de Kercken te houden.

Onschult van de Gereformeerde.

Dat die van haer Kercke bereet waren haer in alle ghehoorsaemheydt ten bevele van de Heeren te stellen/ teghen alle saccagiementen/ ghewelden ende insolentien. Dat sy bekenden/ de Heeren van der Wet te wesen haren Magistraet van Godt ingheſteldt / ende datse daeromme verbonden waren haer ghehoorsaem te wesen nae Gods Woordt / ende consequentelijck schuldig/ ende wilden betalen alle Accijsen / Imposten / Schattinghen / ende andere lasten/ alsoo dat behoorde.

Ten dien eynde bereedt zijnde de Predicanten en Regeerders haerder Kercken / soo het noodt ware/ Eedt in haren handen te doen van ghetrouwicheyt ende ghehoorsaemheydt in alle saken nae Godt ende sijn Woordt/ tot conservatie/ welvaert/ ende voordeel der Ingesetenen ende der Stadt/ om alsoo het volck in stilheyt te houden.

Supplicerende / dat sy onder de authoriteyt ende protectie van de Heeren souden mogen prediken / in eenighe bequame Kercken/ ende hare exercitie te hebben / haer excuserende / dat sy / tot daer in gheordonneert ware/ haer met eenige Kercken behielpen.

Dat sy oock niemanden pretendeerden te forceren in sijn ghemoedt / te vreden zijnde / ende Godt danckende van den middel die sy hadden / om hem te dienen nae haer conscientie: Versochten daerom datter mocht gheordineert worden / dat niemandt den anderen soude moghen schelden / injurieren/

noch

1566. noch overlasten in 't feyt der Religie/ &c.

Toelatinge binnen Antwerpen te prediken/ maer niet inde Kerckẽ.

Met dese Remonstrantie/ Requeste eñ Vertoog is het ten lesten daer toe ghekomen / datmen de Ghereformeerde heeft laten prediken onder de authoriteyt des Magistraets inde nieuwe Stadt / om datmen soude beletten het prediken in ghewijde Kercken. Maer den Predicant op 't Kiel / die nae de Confessie van Augsburgh predickte is toegheIaten in S. Joris Kercke te prediken / als zijnde de over-prochie van 't Kiel/ om veel inconvenienten te schouwen/ ende twist onder die vande Religie te bringen.

Van alle datter gebeurde / heeft de Magistraet dagelijcx het Hof tot Brussel eñ den Prince van Orangien gheadverteert / hem biddende te willen daer komen. Die haer ontboot dat dese inconvenienten haer overkomen waeren / door dat sy sijnen raet eñ advijs niet en hadden willen volghen / in 't aennemen van Soldaten eñ andersints. Waeromme sy hem nu by advijse vanden breeden Raedt ende Leden der Stadt/ alle superintendentie der Stadt over ghedragen hebben/ tot Sijner Excell. haer submitterende op alles Policijen eñ orderen te mogen stellen/ soo wel nopende het waken/ als vande wacht der Stadt eñ andersins/ eñ tot dien eynde alsulck Krijghsvolck (Poorters wesende) aen te nemen. Eñ voorts navolgende sijnen last/ vande Regente hem ghegheven, ter behoudenisse ende ruste der Stadts ende 's Koninghs dienste alsulcke ordinantien te maken als Sijne Excell. soude goedt duncken: Hem beloovende te obedieren, behoudelijcken niet zijnde teghen de Privilegien ende oudt herkomen der Stadt. Waer op hy den 26. Augusti daer anderwerf aen gekomen is.

Beeldtstormerije tot verscheyden plaetsen.

Terwijle dat dit t' Antwerpen ghebeurde inde Maendt van Augustus / is diergelijcke afstormínghe der Beelden elders oock toegheckomen. Tot Mechelen hebben eenighe ten Minrebroeders ende in seker ander Clooster en sulcx oock begonnen / maer het werdt voorts belet.

Als men te Lier sulcx oock meynde te doen / soo hebben de Heeren vander Wet (om sulcx te verhoedẽ/ ende de rooverije te beletten) bevolen alle Beelden ende andere dingen af te doen / ende de Kercke te ledighen: ende 't selve is der Stormers Ghedeputeerde getoont. Sulcx is tot veel plaetsen in Brabandt ende elders meer gebeurt.

's Hertogenbosch/ Breda/ ende Bergen op Zoom/ hebben al van gelijcke destructie als Antwerpen geleden.

Desghelijcx oock die van Gendt / Yperen / Oudenaerde/ eñ veel meer ander Steden in Vlaenderen.

Itẽ/ Valencijn/ Doornick/ eñ andere in Walslant.

Item/ Utrecht/ Amsterdam/ Leyden/ Delft/ den Haghe/ Briele/ ende andere plaetsen in Hollandt.

Item/ Middelburgh/ Campvere/ Vlissingen/ ende andere in Zeelandt.

Item/ Groeninghen/ Leeuwaerden/ ende andere in Vrieslandt.

Item/ Campen/ Swol/ Deventer/ in Overijssel.

Item/ Arnhem/ Ruermonde/ Nimmegen/ Venlo/ Harderwijck / ende andere in Ghelderlandt: ende alomme kleyne Steden ende Dorpen sonder getal.

Tot Middelburgh/ niet teghenstaende dat de Wet ende Schutterije twee daghen langh te vergeefs het stormen belet hadden / eñ nu de Beelden eñ Outaren al af waren / is men niet te vreden ghewecst / maer hebben so aenden Bisschop als Magistraet versocht/ den 24. Augusti / in groot ghetal vergadert wesende/ datmen de ghevanghenen om de Religie soude los laten / ende haer leveren: soo datmen heeft (om oploop ende bloedt-stortinghe te verhoeden) de selvighe tot 21. int ghetale moeten los laten/ oft anders wilden sy het ghevangenisse op-loopen: Noch heeftmense moeten inde Kercke binnen der Stadt laten predikẽ.

Tot Delft hebben sy met de Magistraet (die de Beelden afghenomen hadden) niet te vreden gheweest/ maer hebbent noch naerder willen doen/ ende hebben also alle Outaren afgesmeten ende gheslecht/ niet tegenstaende de groote wachte der Borgheren: ende hebben het Minrebroeders Clooster voor haer genomen om te prediken.

In 's Graven-Hage quam eenen Adriaen Menninck ende Dierick Joosten by den President Huys Raden ende Magistraten/ versoeckende oorlof om de Beelden te moghen afdoen/ ende daer op gevraeght zijnde waer sijn Commissie ware/ heeft op sijn borst gheslaghen/ ende ghesegt die aldaer te hebben/ 't Hof verbaest zijnde/ heeft Mr. Hypolytus Persijn/ President van Utrecht doen ter tijdt aldaer zijnde/ by haer gheroepen om sijnen Raedt te mogen hooren/ eñ bevindende het versoeck niet wel was te weygeren (de verslagentheydt alomme soo groot zijnde) hebben sy den voorseyden Goutsmit sommige Stadt-dienaers ende Timmerlieden mede ghegeven/ om de Kerckdeuren te bewaren op datter geenen oploop soude geschieden/ ende de Beelden afghedaen souden moghen worden sonder beroerte oft schade: dwongen oock de Lieden/ die eenighe Beelden in hun Huysen hadden/ die over te leveren/ oft te breecken. 1566.

Stout Beeldtstormen inden Haghe.

In veel Steden het Beeldtstormen gheweert.

Tot Dordrecht/ ter Gouwe/ Haerlem eñ Rotterdam/ daer werden de Beelden ghepraeserveert door de Magistraten/ also oock geschiet is in veel andere steden/ als men sagh eñ ghewaer wierde dat meest alle straet-schenders/ dieven/ vagabonden/ krijghslieden/ Roffianen/ Hoeren ende Boeven/ haer int' leste daer mede te veel vermenghden/ ende ten lesten de meeste Meesters daer van werden/ ende niet vele die vande gereformeerde Religie/ hoe wel int eerste die seer gheijvert hadden. Maer het Ghebouste verstoute hun op die vander Religie / die haer eer vande daedt / als een wonder-werck Godts / verwonderden / dan dat sy 't konden prijsen ofte toestaen. Ende ten lesten hebben het stormen der Beelden selve belet ende wederstaen met geweldt ende met haer Predicatien.

Verschricktheydt der Gouvernante tot Brussel.

De tijdinghe van dese afbreeckinghe oft Beeldtstormen/ tot Brussel aende Regente ende de Raden komende / heeft een groot verschricken ghecauseert / soo datmen daer int Hof ende alle de Stadt door in wapen heeft gheweest/ om sulcx daer te beletten ende te weeren. Dies niet teghenstaende heeft de Regente willen vertrecken nae Bergen Henegouwe/ vreesende perijckel voor haren persoone / ende versocht vande Gouverneurs vande Provincien/ eñ Ridderen van der Ordere / haer te willen gheleyden/ die dat haer in alle manieren ontraden / groote ende ghewichtighe redenen allegerende. Maer alsoo haer ten lesten ghebootschapt werdt by den President Viglius / dat de Borghers de Stadt-poorten inghenomen hadden/ om haer niet te laten uyt-gaen/ soo heeftse verwilligt dien daghe noch daer te blijven / op beloste van de Heeren / die haer toe-seyden uyt der Stadt te helpen soo het noodt ware/ ofte daer over doodt te blijven. Voorts badt sy den Grave Pieter Ernst van Mansvelt/ den last van 't Gouvernement der Stadt te aenveerden/ die terstont de Borgerije op 't Stadthuys aldaer dede vergaderen. Derwaert ginghen met hem terstondt den Prince van Orangien / de Grave van Egmondt/ van Hoorne/ ende Hooghstrate/ die de Borgherije hebben voor-gehouden / hoe dat hare Hoogheydt daer inde Stadt op haer woordt was ghebleven/ op conditie dat sy verhoeden souden/ dat geen Predicatien ofte Beelt-stormen inde Stadt en gheschiede/ 't welck sy alle haer baden / oock den Grave van Mansvelt als Gouverneur gehoorsaem te wesen/ dien sy alle wilden bystaen &c. Waer op die van Brussel antwoorden / dat sy met de Heeren willen leven eñ sterven/ om geen Predicatien oft Beeltstormen inde Stadt te lijden/ ende Mansvelt ghehoorigh te zijn/ &c. Het welcke de Regente wat vertrooste tot 's avondts toe / dat haer aenghebracht was/ datmen die nacht de Beelden souden breecken/ de Heeren van Arenbergh eñ Barlaymont doodt slaen/ eñ hare Hoogheyt gevangen nemen. Waeromme de Heeren anderwerf genoegh te doen hadden dat te ontraden/ allegerende dat die van Brussel de macht niet en hadden sulcx te doen/ dewijle soo veel Adels inde Stadt was. Dese vreese dede de Regente aenden Koningh schrijven / segghende / sy waren verraden vanden Prince van Orangien/ Egmondt / Hooghstraten/ ende Hoorne/ ende dat Sijne Majesteyt behoorde over te komen / oft Armade te senden van Spaengiaerdẽ: 't selve schreven oock de Heeren van Barlaymont/ Norcarmes/ ende den President Viglius.

Regente beschuldigt de Heeren by den Koning uyt verslagentheyt.

1566.

's Ander-daegs den 23. Augusti/ de Regente siende de groote beroerte / ende aparent een generale revolte ende bederf der Landen/ heeft eyndelyck geresolveert/ met advijse vande Heeren/ Gouverneurs vande Provincien / Ridderen vander Ordre ende Raden van Staten ende Secreten/ &c. aengaende de Predicatien ooghluyckinge te doene/ ende die te gedoogē in plaetsen daer die voor dien dagh geweest hadden/ daer van de Heeren / die by haren bevele met den Edelen tracteerden/ gevende dusdanige Acte.

Acte vande commissie der Regente den Heeren ghegheven/ om met de Gheconfedereerde Edelen te handelen.

Midts onderhoudende de puncten begrepen inde Brieven van versekeringe. Ende gemerckt de fortse ende onmijdelijcken noodt/ als nu regnerende / soo is hare Hoogheyt te vreden/ dat dese Heeren/ handelende het accoordt met dese Edelen/ hen toe-seggen dat het volck/ afleggende de wapenen/ inde plaetse/ daer de Predicatien met der daedt ghehouden werden / ende hen vermijdende van schandael ende ongeregeltheyt/ men den selven gheen ghewelt doen/ noch by weghen van feyten tegē hen inder selver plaetsen voort-vaeren sal / gaende noch komende / soo langhe tot dat by Sijner Majesteyt/ met advijse vande Generale Staten/ anders sal wesen gheordineert/ op conditien/ dat sy in gheenderhande manieren en sullen eenighsins beletten de Catholijcke Religie / noch de oeffeninghe van dier/ maer de Catholijcken vrijlijcken laten ghenieten haer Kercken / inder voughen ende manieren als te vooren.

Ghedaen tot Brussel den 23. Augusti/ Anno 1566.

De Gedeputeerde vā de Edelen.

Met desen last / te handelen met de Gheconfedereerde Edelen / waeren ghecommitteert de Prince van Orangien/ de Grave van Egmondt/ de Grave van Hoorne/ de Heere van Hachicourt/ den Raedts-heere d'Assonville / &c. Die ghehandelt hebben met de Ghedeputeerde der Edelen / die waeren Lodewijck van Nassouwen / Eustace de Fienes Heere van Esquerdes / Charles de Revel Heere Dandreguyes/ Bernard de Merode Heere van Rumen / Charles vander Noot Heere van Risoire / George de Montigny Heere van Noyeles / Martin de Serclaes Heere van Tullij / Philips vander Meeren Heere van Sterbeke / Philips van Marbays Heere van Lonnerval / Jan de Montigny Heere van Vilers/ Charles de Lievin Heere van Famars / Fransoys van Haesten / Jan le Sauvaige Heere van Descoubecque.

Dese nae langhe t'samen-sprekinghe daer op ghehouden / zijn ten lesten overkomen op een finael verdrag eñ accoordt van weghen Sijne Majesteyt/ waer van / om dat het is van soo grooten importantie ende consequentie/ ende alle de navolghende saken eñ Oorloghen daer uyt haer fondament hebben / soo hebben wy hier de rechte Copije ghestelt van het Placaet ende Patenten/ in forme van versekertheyt.

Copije van de opene Brieven van de versekeringhe by de Regente ghegheven den Confedereerde Edelen/ den 23. Augusti/ Anno 1566.

MARGARETA, byder gratie Godts Hertoginne van Parma ende Playsance / Regente ende Gouvernante voor den Koningh mijnen Heere / in den Landen van herwaerts over. Alle die dese tegenwoordige sullen sien/ Saluyt. Alsoo een groot getal van Edellieden/ vanden Lande van herwaerts over/ ons ghelijckerhandt hebben ghepresenteert seeckere Requeste/ van inde Maendt van April lestleden/ op dat de gheliefte van Sijne Majesteyt waere wegh ende af te doen de Inquisitie ende Placaten/ soo wel oude als nieuwe / die sy seyden dat rigoreus waeren/ ende daeromme niet en konden ter executie ghestelt worden/ ende in plaetse van die/ andere te maken/ met advijs ende consent der Staten Generael der selver Landen / biddende dat de selve Requeste by ons werde ghesonden aen Sijne Majesteyt / om daer in te versien. Op de welcke wy hebben ghehouden veel verscheyden consultatien met den Gouverneurs der Provintien / Ridders vander Ordre / Raden van State ende Secrete van Sijne Majesteyt / ende daer van verwittiget Sijne Majesteyt met onsen advijse. Ende want wy goedt vinden by advijse als boven/ uyt oorsaken / dat de voorsz Edelen mochten eenigh achter-dencken ofte twijffel hebben / dat sijne voorsz Majesteyt soude de voorseyde Requeste in 't quade nemen / oock mede het Compromis dat sy daer op te samen ghemaeckt hebben / ende al datter sints is naghevolght/ ende dat sulck achter-dencken mochte veroorsaken meerder quaedt eñ beroerte in dese Landen. Wy by advijse ende deliberatie als boven verhaeldt/ hebben versocht / dat oock Sijne Majesteyt mochte ghelieven haer te verleenen brieven van verseeckeringhe / dat om dese oorsake hier namaels haer niet sal te laste ghelegdt worden. Waer op Sijne Majesteyt ons heeft over ghesonden synen goeden wille ende intentie / volghende welcke / wy soeckende de welvaert / ruste ende vrede van dese Landen / ende te onderhouden de selvighe Edelen/ Suppliantten/ in ghewilliger onderdanigheyt ende dienst van Sijne Majesteyt / die sy nae de verplichtinge hem schuldich zijn/ soo van natuere als by Eede / ende soo sy haer altijdt hebben aengheboden. Soo hebben wy op haer versoeck ende vertooninge/ ende volgende de macht ende authoriteyt/ die wy hebben van Sijne Majesteyt/ ende als Regente ende Gouvernante Generael deser Nederlanden / ende met advijs der voorsz Gouverneuren / Ridderen vander Ordre / ende Raedt van State neffens ons / gegeven voor haer versekeringhe het gheschrifte gheteeckent met onse handt / inde forme ende maniere als volght.

Hare Hoogheydt heeft doen weder-keeren de suppliante Edelen den 20. van dese Maendt van Augustus / om hen antwoort te geven op haerlieder Requeste. Waer-en-tusschen is het soo wel te passe ghekomen / dat sy Brieven heeft ontfanghen van Sijne Majesteyt / waer by sy sal middel hebben om hen seeckerder ende absoluter antwoorde te geven.

Ten eersten verklaert sy haerlieden/ dat sijne Majesteyt acht nemende op 't gene hare Hoogheydt hem heeft vertoont/ met het advijs vande Heeren / Ridderen vander Ordre/ ende andere vanden Rade van State ende Secreten / is te vreden dat de Inquisitie/ daer van sy hen beklagen/ sal ophouden. I.

Ten tweeden heeft Sijne Majesteyt geconsenteert/ datmen nieuw Placaet sal maken / maer die en was noch niet gheresolveert / ofte het soude wesen by den middel vande Staten Generael. Niet te min/ haere Hoogheydt verhoopte met den eersten daer van resolutie te hebben/ nae dat Sijne Majesteyt hem schreef: ende sy sal altijdt noch geerne het devoir doen/ op dat sijne Majesteyt tot het voorsz noch consentere / also sy nu wederom gedaen heeft met ververste Brieven. II.

Aengaende de verseeckertheyt/ daer sy mentie van maken in haer leste Requeste / was haere Hoogheydt wel gelibereert haer te geven/ so veel in haer was.

Ende gelijck sy tegenwoordelijck vermagh gheheelijck haerlieden te versekeren / gemerckt sijne Majesteyt dat alreede geconsenteert heeft / haer ghegheven hebbende de authoriteyt vande forme ende maniere alsoo sy die goedt vinden soude. Waeromme sy haerlieden seydt ende verklaert / dat Sijne Majesteyt begeerende uyt suspicie te stellen / alle die souden mogen vreesen / dat hy qualijck van haerlieden geinformeert ware/ ende te weeren alle mis-vertrouwen/ oorsaecke van dese beroerten : Sijne Majesteyt willende ghebruycken van sijne ghewoonlijcke clementie (gheen dingen meer hatende dan de groote strengheyt/) is te vreden/ dat hare Hoogheydt (om alle swaricheden ter neder te legghen) haerlieden ghebe alsoodanighe Brieven / als daer toe dienstelijck moghen zijn / ende in sulcker forme als sy dencken behoorlijck tot haerder meeste verseeckertheyt / ende dat voor 't ghene gepasseert is. Behoudelijck/ dat sy haerlieden draghen als goede ende trouwe Vassalen ende Onderdanen van Sijne Majesteyt/ haer toe-betrouwende/ dat sy in gheen ghebreke sullen wesen van 't devoir/ 't welck sy hem schuldigh zijn : Waer toe hare Hoogheyt tegenwoordelijck is gereet te verstaen. III.

Ende also sy hebben volle eñ volkomen satisfactie/ en wil hare Hoogheyt niet ontseggen de aenbiedinge/ die sy tot verscheyden reysen gedaen hebben/ van haer te ghebruycken ten dienste van Sijne Majesteyt/ ende van hare Hoogheyt/ tot welvaren/ rust ende vrede des Landts/ daer toe het devoir van getrouwigheyt ende natuerlijckheyt haer verbindet. IIII.

Volghende welcke verstaet sy / dat sylieden haerlieder gelofte geven sullen: Ten eersten/ dat sy niet voornemen V.

1566. nemen sullen/ noch doen voornemen/ directelijc noch indirectelijck/ yet teghen Sijne Majesteyt/ sijn Staten, Landen ende subjecten/ maer sullen haer gheheelijck imployeren/ te doen geheel eñ enckelijck/ 't gene dat goede ende trouwe Vassalen eñ subjecten schuldigh zijn haren Over-Heere eñ natuerlijcke Prince: Ende dat doende/ sullen met alle haer vermoghen ende met goeder trouwe helpen beletten dese teghenwoordighe troubelen/ beroerten eñ tumulten/ ende te breydelen dese opghewo rpen Ghemeynte: ende dat dese beroovingen, van pilieringen ende vernielinghe van der Kercken/ Kloosteren ende Godshuysen/ in alle plaetsen ophouden/ bysonder oock bystant doen/ om te kastyden alle die sulcke sacrilegie/ overlasten ende grouwelen gedaen hadden.

Dat sy souden maken/ datter geen ongelijck ghedaen zy eenighe Geestelycke Persoonen/ Dienaers/ vande Justitie/ Edelieden/ noch andere subjecten eñ Vassalen van Sijne Majesteyt.

VI. Dat sy alle hare neersticheyt sullen aenwenden/ eñ dat in goeder trouwen/ dat de wapenen in handen genomen by het gemeyn volckẽ/ daer so veel quaets by bedreven is/ ende noch meer doen mochten/ dat de selve mochten ter neder geleyt zijn terstont.

VII. Sullen oock haer beste doen/ eñ alle goede ghewillicheyt toonen/ om te beletten/ dat de Predicatien niet gedaen en worden inde plaetsen daer sy noch niet gedaen en waren/ eñ ter plaetsen daer sy met der daedt alreede gedaen waren, sullen sy beletten/ datmen daer niet en hebbe eenighe wapenen/ noch schandale/ ofte openbare disordere en gebruycke.

VIII. Voorts souden sy hen imployeren ende helpen/ nae verbintenisse ende Eedt van ghetrouwicheydt/ die sy aen Sijne Majesteyt hebben/ om te weeren alle uytlanders/ vyanden ende rebellen Sijner Majesteyt/ ende vanden Vaderlande.

IX. Eyndelijck/ ghemerckt het credijt/ dat sy mochten hebben neffens den ghenen die tegenwoordelijck gealtereert waeren/ soo om de Religie als andersins/ neersticheydt souden doen om hen te doen submitteren/ in 't ghene by Sijne Majesteyt/ met advijse van sijne generale Staten/ voor de welstant ende ruste der Religie/ soude worden geordineert.

Ghedaen tot Brussel den 23. dagh van Augusti/ Anno 1566. Ende onderteeckent/ Margareta.

Doen te weten/ dat alles voorseyt geconsidereert/ ende volgende het consentement ende wille van Sijne Majesteyt/ ende de macht ende bevel/ die wy vande selfde hebben/ dat wy uyt den naem ende kracht van den last als boven hebben beloeft/ eñ belooven mits desen/ dat ter causen der voorseyde Requeste ende Verbondt/ ende 't gene datter tot nu toe nagevolght is/ haerlieder niet en sal gheweten oft gheimputeert worden/ by Sijne Majesteyt/ noch van ons: Midts dat den Eedt ende ghelofte der voorsz Edelen naeghekomen sullen worden/ soo wel voor haer selven/ als voor de andere Gheconfedereerde/ die sy ons hebben ghedaen/ volghende den verdraghe ende Artijckelen hier boven ghestelt/ ende daer van sy ons hebben ghegheven haer Obligatien. Ordinerende ende versoecken daeromme/ van wegen Sijne Majesteyt/ aen allen Gouverneuren/ Ridderen vander Orde/ ende dien vanden Rade voorsz/ overste President/ eñ dien vanden secreten Rade/ ende aen alle Justicieren ende Officieren van Sijne Majesteyt/ dien dat aengaet/ dat sy de teghenwoordighe versekeringe onderhouden/ ende doen onderhouden/ onverbreeckelijck eñ eeuwelijck/ ende dat sy 't van 't inhouden deser tegenwoordigher sullen doen, lijden/ ende laten de voorsz Suppliantẽ volkomelijck, gerustelijck/ eñ eeuwelijcken ghenieten ende ghebruycken, sonder hen aen te doen/ oft lijden aenghedaen te worden/ nu noch in toe-komende tijden/ directelijck oft indirectelijck/ eenighe trouble/ hinder oft letsel ter contrarie/ oft oock yet te attenteren met der daet teghen de voorsz Suppliantẽ/ ter cause boven verhaelt/ in eenigherhande manieren: Want het Sijne Majesteyt ende Ons alsoo belieft. Oorkonde van 't welcke/ hebben wy dese tegenwoordige geteeckent met onsen naem/ ende doen aenhangen onsen Zeghel.

Ghegheven inde Stadt van Brussel/ den vijf entwintichsten van Augustus in 't Jaer 1566. 1566.

Geteeckent onder de Plycke ter rechter zijde Margareta. Ende ter slincker zijde was ghescheven/ By expresse Ordinantie van hare Hoogheydt. Onderteeckent/ Doverlope. Ende waren dese Brieven ghezeghelt met den Zeghel van hare Hoogheydt/ in rooden Wasse/ ende dobbelen hangende steerten.

Op dese opene Brieven/ verseckeringe ende onderlingen beloften/ hebben de voorsz Gedeputeerden der verplichte Edelen/ ten selven daghe renversale Brieven ghegheven, inhoudende in substantie/ als dat sy dien dagh hadden ontfangen seeckere open Brieven van haere Hoogheydt/ daer toe gheauthoriseert van den Koningh haren Over-heere ende natuerlijcken Prince/ &c. Doen weten/ dat volghende de voorsz Brieven van verseeckeringhe/ sy hadden belooft/ ende beloofden op haer trouwe/ solemnelijck ende in 't woordt van warachtighe Edellieden als ghetrouwe Vassalen ende subjecten van Sijne Majesteyt/ dat sy souden onderhouden ende volkomen alle eñ sodanige poincten ende Artijckelen/ als inde Brieven waeren verhaelt. Soo wel voor haer/ als voor ende inden naem vande andere/ daer sy last/ procuratie, ende gebodt van hebben: Voor de selvige haer sterck maeckende/ dat sy sullen 't selfde doen/ oft sullen het haer doen doen. Ende tot dien eynde hielden sy haer verplichtinge ofte Compromis voor niet/ ende van onweerden/ soo langhe als de voorsz beloofde verseeckeringhe by hare Hoogheyt/ inden name van Sijne Majesteyt haer gehouden werden. T'oirkonde vant welcke/ de voorsz Gedeputeerde elck sijn handt daer onder stelde. Ghedaen tot Brussel den 25. Augusti/ Anno 1566. Eñ op den rugge van 't selfde geschrifte stondt ghescreven/ hoe dat den 25. Augusti 1566. de Gedeputeerde der Heeren ende Edelen binnen genoemt/ hadden Eedt solenneel eñ pertinent gedaen/ soo voor haer selven als voor de ander Gheconfedereerde/ te onderhouden ende volkomen alle de Artijckelen binnen verhaeldt/ ende dat in handen vanden Prince van Orangien/ de Grave van Egmont/ ende die van Hoorne/ de Heere van Hachicourt/ ende de Raets-heer d'Assonville, by hare Hoogheyt daer toe gecommitteert. Onderteeckent/ Doverlope, &c.

Renversale Brieven der Edelen.

Dit verdragh aldus ghepasseert zijnde/ heeft de Regente dat selvighe alomme met besloten Brieven ghescreven/ van date den 26. Augusti/ aen de Provincien ende Wethouders der Steden/ ende de Acten mede ghesonden: Mede adverterende/ dat sijne Majesteyt wilde ende verstondt te onderhouden de oude warachtige Catholijcksche Religie. Ende dat alle Gouverneurs ende Magistraten alle volkomen devoyr souden doen/ op dat/ gheduerende de tijdt dat Sijne Majesteyt soude herwaerts over komen om ordere te stellen/ gheen inconvenient en ghebeurde/ maer als trouwe Vassalen volghen den Heylighen ende goeden wille van sijne Majesteyt/ wederstaende de quade oproermakers/ perturbateurs vanden ghemeynen welvaert/ &c.

Brieven der Regente aẽ de Provincien ende Steden/ op het Verdragh met de Adel den 26. Augusti.

Volghende den voorsz Accoort ende besloten brieven der Regente/ aende Landen ende Steden uytgesonden/ zijn alomme de Predicatien in de Steden toegelaten/ ter plaetsen/ daer die den 25. Augusti ofte te vooren int openbaer waren ghehouden. Alwaer oock daerenboven (om de Inwoonderen te brenghen in Borgerlycke eenicheyt ende versekertheydt/ al waren sy in Religie verscheyden) tot versekeringhe der Steden/ eñ bewaringe des ghemeynen Vredes/ zijn gemaeckt by de Gouverneurs ofte Magistraten/ provisionale verdragen eñ vereeningen/ tot der tijt toe/ dat by sijne Majesteyt/ met advijse van de Generale Staten/ anders soude worden gheordineert. 'T welck alsoo gheschiedt is in alle de beroerde Steden van Brabant/ Vlaenderen/ Hollandt/ Zeelant/ Vrieslant/ Gelderlant/ ende de andere. Uyt krachte van welcke verdragen/ die van der gereformeerde Religie alomme openbare Predicatien met haer exercitien/ (sonder wapenen) by toelatinghe van haer Overheden/ hebben ghebruyckt/ tot grooten welbehaghen van den ghemeynen Man/ die den almogenden Godt hooghlijck danckten/ dat sy eens waren ontslagen vande ghehaette Inquisitie/ Bisschoppen/

Uyt kracht vant Verdragh worden de Predicatien alomme toegelaten sonder wapenen daer men te vooren hadde ghepredickt.

schoppen/ Concilien/ Placaten/ ende verbolginghen/ ende ghekomen tot een vryheyt haerder conscientien. Waer uyt volgde groote vrucht / stilte eñ gherusthteyt onder 't volck / die niet langhe en duerde. Maer de Regente/ hoe wel sy dat alle ongemerckt liet passeren/ soo seyde sy nochtans aen hare familiare / dat sy dat alsoo niet en verstondt : maer wel hadde/ teghen haren danck (om meerder oproer te schouwen) geconsenteert te prediken / daer men te vooren ghepredickt hadde / met belofte / met ghewelde niet souden verstoort worden : maer sy en verstont daer niet mede/ haer authoriteyt wegh-genomen te wesen/ alle Wettelijcke wederstant teghen de selvighe t'allen tijden te mogen gebruycken/ &c.

Policije t'Antwerpē ghestelt by den Prince van Orangien/ den 26. Augusti.

De Edelen van Brussel/ zijnde elck op 't sijne eñ in de Provintien vertrocken / met alle contentement eñ ordere/ zijn de Gouverneurs der Provintien oock gereyst / om elck in sijn Gouvernement alle devoir te doen/ als de Grave van Egmont in Vlaenderē. Oock den Prince van Orangien is t'Antwerpen gekomen den 26. Augusti/ alwaer hy die vande ghereformeerde Religie dede aenseggen/ dat sy souden onder haer Gedeputeerde verkiesen / van elcke sprake vier / daer hy mede mochte handelen / inden name van alle. Ende daer werden gekooren voor de Nederduytsche / Marcus Peres , Karel van Bomberghe , Herman vander Meere, ende Cornelis Bomberge. Voor de Walsche/ Fransoys Goddijn, Ian Caerlier , Nicolaes du Vivier, ende Nicolaes Selijn.

Verkooren Ghedeputeerde onder de Ghereformeerde Duytsche/ Walsche eñ Martinistē.

De ghene die haer hielden vande Confessie van Augsburgh/ verkooren dese / Gillis de Greve, Gillis vander Banderrijen , Hendrick vanden Broecke, ende Thomas van Gheere : De welcke alle by Acten werden geauthoriseert.

Met deser aller bewillinge isser/ so van des Prince/ als Gouverneur / als oock vander Magistraten wegen/ provisionale ordinantie geraemt / van te mogen prediken sonder wapenen op seeckere plaetsen. Ende om dat den Winter aen quam/ ende datmē de Kercke van haer soude bevrijden / werdt haer oock geoorloft Tempels te bouwen/ ofte andere plaetsen daer toe bequaem te maken. Waer door sy aldaer twee Kercken gebouwt hebben (die heerlijck ende bequaemlijck waren: Die eene rondt ende geriesselijck voor de Walen. Vorder/ dat sy de Overigheydt souden ghehoorsaem wesen/ die haer in bescherminge neemt : Souden de een den anderen niet injurieren / ende dierghelijcken meer. Alles by provisie / tot dat by den Koningh met de Generale Staten anders gheordineert soude worden. Ende soo 't selfde ware strijdende tegen de conscientie vande Ghereformeerde / dat haer dan soude gegunt worden behoorlijcken tijdt / om met lijf ende goedt te moghen vertrecken nae haer believe: ende dat het ghene datter nu gheschiede / tot gheenen dage haer soude verweten worden.

Dese Artijckelen werden generalijc besworen/ oock van het Krijgs-volc datmen onder de Borgerije aennam tot een seker getal/ tot der Stadt bewaringe.

Hier nae is den Prince van Orangien vertrocken in syn Gouvernement van Hollandt / Zeelandt/ Utrecht ende Vrieslandt/ om aldaer alle voorghevallen saken alomme in ordere te stellen ende stillen / soo vele mogelijck ware. Maer also daer ontrent Utrecht hem hielt Hertog Erich van Bruynswijck (een oudt dienaer vanden Koningh) ende Kryghs-volck aennam tot syn eyghen bewaringhe/ (soo hy eerst seyde) heeft het begonnen alomme weder achter-dencken te maken.

Egmont doet sijn beste in Vlaenderen.

In Vlaenderen heeft den Prince van Gavere / Grave van Egmont / Gouverneur van Vlaenderen ende Artoys/ oock 't beste gedaen / om het volc uyt de wapenen ende tot ruste te brengen : want men aldaer wel tot 60. diversche plaetsen hadde ghepredict voor den 25. Augusti. Maer hy heeft die allenskens met soeticheydt doen minderen / ende nochtans tot veel plaetsen Kercken laten bouwen / ofte gheriesselijcke plaetsen maken: ende over de Beelt-stormers heeft hy executie gedaen/ ende gestraft metter doot.

Executie over Beeldestormers.

De gheconfedereerde Edelen hebben oock willen toonen geen Beelt-stormers te wesen / maer te willen haer belofte / die sy de Regente ghedaen hadden/ voldoen / ende hebbender in veel plaetsen alomme veel gevangen eñ gehangen. Onder andere Jan Kasenbroot/ Heere van Backerseele / Raedt vanden Grave van Egmont / tot Grammont in Vlaenderen / ontmoetende een vergaderinge van gereformeerde/ seyde de selvighe beeldt-stormers waren/ sloeg daer onder/ soo datter wel ontrent twaelf doodt bleven / ende vijftich gevangen werden/ waer van hy terstondt 22. dede ophanghen / ende wel dertich gheesselen/ dat namaels seer vreemt wordt geduydet.

Alsoo nu den Prince van Orangien nae Hollandt was getrocken / eñ voor sijnen Stadthouder/ t'Antwerpen ghesonden was Philips de Lalain / Grave van Hooghstraten / Ridder vander Ordre/ Gouverneur van Mechelen : Soo zijn wederom eenighe oproerige binnen Antwerpen gheweest / die anderwerf wilden inde groote Kercke de Beelden af-stormen/ die de Roomsche Catholijcken nu wederomme opgeschickt ende seer wel met Beelden ende Outaren verciert hadden. Alwaer hem de voorsz Grave van Hooghstraten terstondt teghen ghestelt heeft/ met het Kryghs-volck der Stadt / nemende de principaelste van haer ghevangen / waer van sesse 's anderdaeghs den achtienden Octobris op de Marct ghehanghen werden/ tot schrick van andere.

Requeste der Ghereformeerde aenden Koningh om vrydom van Religie van den 27. Octobris.

De Ghereformeerde aldaer/ hoorende eñ vreesende/ dat dese saken niet wel by den Koningh en souden verstaen worden / hebben een Requeste aenden Koningh/ in handen vanden Grave van Hooghstraten/ gegeven den 27. Octobris/ waer inne sy haer excuseerden van 't ghene datter ghepasseert was / ende bewesen dat het gheloove uyt den Hemel komt / ende met gheen ghewelt kan ingedrongen worden / ende baden dat hy wilde Gamaliels raedt navolghen / ende door vreese 't volck niet te dwingen tot Libertijnschap/ &c. Sy seyden te ghelooven de Bijbelsche Schriften / de 12. Artijckelen des ghelooss/ eñ de oudtste Concilien/ eñ haer te submitteren tot een vry Concilium generael ofte nationael / van Duytslandt / Vranckrijck/ Engelandt/ eñ andere omliggende Landen. Daer-en-tusschen begeerden sy vryheydt van Religie ende exercitie : belovende alle behoorlijcke onderdanicheyt aen Sijne Majesteyt/ haer onderworpende alle Impositien eñ Schattingen als andere. Eñ daer en boven boden sy aen voor haer vryheydt / dry Milioenen guldens / ofte dertich tonnen gouts / tot een erkentenisse der ontfangen weldaet / allegerende veel exempelen van Princen die sulcx gedaen hadden. Ende sy hebben oock aen sommige Duytsche Vorsten om intercessie geschreven. Maer dese Requeste was niet aengenaem : want daer werdt mede ghespot / als of het maer een vermetenheyt ofte ostentatie van haer macht en waer gheweest/ om daer mede vreemde Princen te locken tot haerder assistentie/ verhoopende anders sy veel meer by de confiscatien van dien/ al ja/ ende geheel te hebben.

Requeste qualijck afgenomen.

Resolutie des Konings ende sijnen Raedt in Spaengien / over het Contract der Regente met de gheconfedereerde.

Terwijle dit in Nederlandt aldus ghebeurde/ ende dat het voorsz Contract den Koningh in Spaengien wert overgesonden/ soo heeft hem dat seer verdroten/ zijnde tot Segovia sieck van een Cortse : Dese sake sijnen Rade voor-ghelegdt/ werdt onder hun dat veel over ende weder ghedisputeert/ veel ten quaetsten beduydet / ten lesten generalijcken ghereesolveert / dat Nederlandt Sijne Majesteyts presentie van doene hadde / eñ daeromme best om de forme van sijn reyse te besluyten. Maer datmen daer en tusschen de Regentinne Brieven beantwoorden moeste / in sulcken forme/ dat den Koningh de handelinghe der Regente met de Gheconfedereerde ende Sactarissen / soude gheheelijck laten passeren met stilswijgen/ ende sonder daer van te melden/ op dat hy niet soude schijnen die voor goedt ofte quaet te achten ofte houden / om gheen occasie van nieuwen schandael ofte beroerte te gheven. Ende nopende de vergaderinge der Staten Generael/ die en mochte den Koning geensins (alsoo eertijdts meermaels ghereesolveert ware) toe-laten/ sonder sijn conscientie te quetsen. Ende men soude anderwerf de Regente vermanen / vande Duytsche Vorsten / ende Pencionarisen in Duytslandt / te doen onderhouden/ volgende voorige brieven/ ende dat sijn bevelen volbrocht worden.

1566.

Gheboorte vande Infante Isabella in Spaengien/ Anno 1566.

Volgende dese resolutie / soo schreef den Coningh tweederhande brieven in October / de eene om den Raedt ende Heeren te toonen/de andere in't Secreet. In de eerste schreef hy / dat alsoo de Coninginne nu ghebaert hadde haer eerste kindt ende dochter op S. Clara dagh / ende daeromme genaemt Isabella Clara Eugenia / soo waere hy nu vertreckende van Segovia nae Madril / om syn reyse nae Nederlandt te haesten. Vorder konde hy noch niet gepersuadeert wesen / dat de Nederlandtsche beroerten conden ghestilt worden met vergaderinghe van Staten Generael / principalijcken in syn afwesen / met diergelijcke twijfelen meer.

Koning van Spaengien schrijft aen den Keyser Maximiliaen / die hem voorsichtelijck antwoort.

Desghelijcx schreef den Coningh oock brieven aen den Keyser Maximiliaen / hem seer over de Nederlandtsche beroerten beklaghende / &c. waer op den Keyser / als een wijs ervaren Vorst ende gheschickt Keyser, hem in September Anno 1566. antwoorde seer particulierlijck op elck poinct / aenbiedende alle assistentie ende vrientschappe / als den eenen broeder den anderen schuldigh ware/onder andere seggende/ ende met veel redenen int breede bewijsende, dat hy/ nae alle neerstigh bedencken eñ diep-grondelijc overlegghen / de saken vondt uytermaten swaerlijck ende ghewichtich/ principalijck / om dat het stuck van de Catholijcke Religie soo hatigh ende odieus ware by velen van de Duytsche Vorsten/geallieerden eñ bloetverwanten van den Nederlandtschen Adel / die lichtelijc konden beweegt worden/ om oppe ofte te Peerde te sitten/ende hun te helpen. Waer uyt niet alleene groote schade/ghewelt ende overlast/den Nederlanden ware ontstaende: maer oock geen cleyn perijckel van die wel te moghen conserveren ende behouden. Waeromme hem dochte den bequaemsten middel/ eñ daer het minste perijckel in gelegen ware /de sakē/ te slissen met minne ofte sachtste middelē so mogelijck ware/eñ geensins met strenghept: Eñ om dien middel alderbest int werck te stellen / ware syn Keyserlijcke Majesteyt te vreden/ hem als een Middelaer te laten bruyckē / tusschē syne Coninghlijcke Majesteyt ende syne Ondersaten/ met diergelijcke redenē meer.

Schreef oock tot sulcken eynde aen de Regente/ Hertoginne van Parma / haer mede seyndende brieven aen de Nederlandtsche Heeren/ ten selven effecte/ als aen den Prince van Orangien / de Graven van Egmont/van Hoorne/van Mansvelt/&c. Maer refereerde de leveringhe van die brieven tot de discretie vande Regente/ ende na den wille des Coninghs/ die namaels haer verboden waren te leveren.

Verscheyden Brievē over ende weder gheschreven/ den / eñ vanden Koning.

Also in dese tijden veel Nederlantsche Heeren ende Edelen van allen state aenden Coning schreven / als de Graven van Egmont / van Mansveldt / van Meghem / van Arenbergh / de Baenderheeren van Barlaymont / van Noyrcarmes / van Rassinghen/ de Borghgrave van Gendt / die Universiteyt van Loven/eñ andere meer / elck nae synen sin ende meyninge / verhalende int generael ende particulier watter passeerde / principalijc elck in syn gouvernement: soo heeft den Coningh die al beantwoort seer beleefdelijcken / hun van de goede diensten bedanckende/ biddende te continueren / elcken eenen in synen particulieren dienste prijsende / met vele ende vriendelijcke toeseggingen: selve schreef seer beleefdelijcken met syn eyghen handt aen den President Viglius/ dien seer bedanckende van synen grooten arbeyt ende goede diensten/ biddende te continueren / niet teghenstaende synen ouderom / ende onghesontheyt ofte indispositie tot syn overkomste.

Subtijle antwoorde aende Heerē/ ende waerschouwinge uyt Spaengien.

Eñ also op desen tijdt den Prince van Orangien/ eñ den Grave van Egmont/ hun by den Coningh eñ aen eenighe Heeren in Spaengien/ hun vrienden seer beklaeghden / datmen van haer achter rugghe alle quaet seyde / ende quaet ghevoelen ofte sinistre opinie van haer hadde/teghen alle waerheyt / alsoo den tijdt ende uytgangh noch wel bewijsen soude / met diergelijcke woorden meer: soo wert die selvighe Heeren/ door de derde hant van eenighen Spaenschen Raetsheere gheantwoort / dat den besten middel ware / om alle achterclap eñ achterdencken te weeren / het contrarie te bewijsen met der daet / hun conformerende in alles/nae den goeden ende heylighen wille van syne Majesteyt/die klaer ende blijckelijck ende altijdt verantwoordelijck ware / daer niet quaets van te verwachten stonde: want den warachtigen schuldigen plicht eens Vassaels ofte Ondersaet ware / als hy weet de eyndelijcke resolutie van synen Prince/ de selvighe te werck te stellen / ende dat met goeden wille realijcken ende met der daet te effectueren / hoe wel/ over die selvighe raetslaghende / hy mochte van contrarie ghevoelen gheweest hebben / nademael een particulier lidtmaet (ghelijck elck Vassael eenes Heeren is) niet en behoort hem selven wijser te achten dan syn overhooft/ die syn Souverain Heere is / wien alleene toequam het gouvernement ende bedieninghe generale, ende niet den particulieren Vassalen. 1566.

Vorder schreef hun oock / dat in Spaengien ghemeyne opinie was / dat soo sy (namelijck de Prince van Orangien ofte Egmont) ofte een van hun beyden/ hun aensicht stout ghetoont hadden / de saken en souden in de Nederlanden noyt tot sulcken state vervallen hebben: eñ des niet teghenstaende/ soo sy noch wilden voldoen hunnen schuldighen plicht absolutelijcken / sonder veynsen ofte dissimulatien / also sy behoorden / soo souden sy alle saken konnen reformeren/ ofte ten minsten ophouden in state/ tot de overkomste van Syne Majesteyt/ende diergelijcke meer.

Dese Brieven ende advijsen van alle zijden in Nederlandt ontfangen / met diversche andere secrete advertentien / die de Regente daghelijcx uyt Spaengien hoorde/soo bevroedde sy wel/hoe qualijck den Koning met synen Raedt dese beroerte nam / resolveerde in alle manieren daer teghen te wesen / om het exempel wille / dat 't selfde de ander syne Provincien ende Rijcken soude moghen gheven / als om de Roomsche Catholijcke Religie voor te staen. Daer toe gheenen nijdigen raedt noch practijcke en ontbrack / die onder decsel van conservatie vande Roomsche Catholijcke Religie/opstijgen wel doen des Koninghs grootheyt/ ende eens voor al breydelen der Nederlanders moetwillicheyt / (procederende uyt haer groote vrijheden ende Privilegiē) achtende datter nu een goede occasie ware gegeven/ om die geheel t'onder te brengen/ ende te reduceren onder een ander maniere van regeringe. Om tot desen eynde ende voornemen allenskens te komen/ sondt den Koningh aende Regente sulcke instructien/ als voor dien tijdt bequaem waren. Van dit voornemen des Koninghs vernamen oock veel particuliere persoonen / soo wel Edelen als Kooplieden/soo by brieven als andersins. De Regente dede oock alomme secretelijck de wete doen aende Geconfedereerde Edelen / die sy voor Roomsche Catholijcken kende: die welcke terstont haer geheel voeghden met de Regente/ ende gheloofden die goede woorden/ die de Regente haer gaf / van 's Koninghs goeden wille/tot henwaerts ende tot de Landen. De groote Heeren vander Ordre ende andere / kregen oock verscheyden schrijven uyt Spaengien / als onder andere den Prince van Orangien / aen wien den Koningh selve hadde gheschreven met syn eyghen handt / uyt Segovia den eersten Augusti 1566. Inden welcken hy hem socht uyt het hooft te stooten het achter-dencken dat hy scheen te hebben / als of hy hem niet volkomelijck en betroude: ende dat met sodanige vriendelijcke ende krachtighe woorden ende redenen / dat het wonder was: welcken brief naer in druck uytgegeven werdt. Dese verscheyden Brieven / solicitatien ende persuasien/ vermochten soo vele / dat wel de derde-deel der verplichte Edelen haer seer korts vanden anderen affonderden.

De Regente begint / nae den last uyt Spaengien/ de Religie te wederstaen/ ende de Edelen te verdeylen.

De Regente alsoo een scheuringhe onder de Edelen ghemaeckt/ ende nu onder 't decksel vande Beeltstormers te kastijden / heeft secretelijck alomme Krijghs-volck doen aennemen / als twee Regimenten / d'een onder den Grave van Arenbergh / die maer vijf Vaendelen op nam / ende d'ander onder Charles van Brimen Grave van Megem / die een Regiment van thien Vaendelen maecte. Daer wert oock ordre ghegheven/ van twee Hooghduytsche Regimenten aen te nemē/ onder den Grave Philips vā Oversteyn ende andere / die opghelicht werden in't Graefschap van Ferrette/op de Rijn by Francfoort. Daer wert oock besloten dry Regimenten Walen op te ne-

De Regente kompt in Wapenen.

1566. te nemen/ als onder Heere Gielis van Barlaymont Heere van Hierges/ Johan van Croy/ Grave van Rieulx/ ende onder Graef Karel van Mansvelt, desgelijcx oock Peerde-volck. Hier over heeft de Regente haer macht allensckens beginnen te toonen/ ende op diversche plaetsen de Predicatien doen verstooren/ oorsake nemende om datse juyst op die plaetsen niet en ghescheyden daerse te vooren ghescheidt waeren. Met welcke oorsaecke heeft sy diversche Predicanten verrast/ gevangen/ ende een Predicant doen ophangen/ als namelijck by Aelst. Sy heeft oock begonnen te segghen/ dat soo veele sy hadde gheconsenteert/ dat selve waere uyt vreese geschiedt. Oock wilde sy ander glosen ende interpretatien op de brieven van verseeckeringe maken/ als seggende: Hoe wel de Predicatien waren toe-ghelaten/ soo en waere hare meyninghe geensins geweest de exercitien daer van te gedoogen/ als Trouwen/ Doopen/ Begraven/ Nachtmael/ ende Consistorien houden/ ende diergelijcke.

Valencijn gheboden Garnisoen in te nemen.

Als nu de Regente hier nae stercker van Krijghsvolck ghewoorden was/ heeft sy gheschreven aende Stadt van Valencijn in Henegouwe/ dat sy souden Garnisoen oft besettinghe innemen van haren Gouverneur/ den Heere Philips van S. Aldegonde/ Heere van Norcarmes/ die Stadthouder was in plaetse vanden Marquis van Berghen/ Gouverneur van Henegouwe/ die in Spaengien (als hier vooren ghesevt is) vande Regente gesonden was. De oorsake van Garnisoen daer in te legghen (meer dan in andere Steden) was/ om dat sy boven andere seer tot de gereformeerde Religie genegen waren/ ende oock selve te vooren eenighe/ die men om de Religie meynde te branden/ met ghewelt uyt den vyere verlost hadden/ die men noemde/ Les mal brulé, eñ noch daer na verbrant werden. Oock waren sy soo nae Vranckrijck ghelegen/ datmen vreesde/ dat eenige Fransoysen/ vande selve Religie/ haer mochten daer in dringen/ als zijnde een Stadt voor Vranckrijck seer wel ghelegen/ de tweede Stadt in Henegouwe/ ende noch Heerlijckheyt op haer selven hebbende/ gelegen op de Schelde/ zijnde een schoone groote Stadt/ sterck van mueren ende breede vesten/ vol volcx ende neeringhe. Dit Garnisoen in te nemen hebben die van Valencijn geweygert/ allegerende veel Redenen ende Privilegien. Waer op haer den twintichsten Octobris te Quesnoy by Norcarmes aengheboden werdt/ dat sy souden buyten de Stadt prediken/ ende alsoo het Garnisoen ontgaen. Het welcke van haer/ met advijse vande Predicanten ende Consistorie werdt aengenomen/ daer toe hy soude tot Valencijn komen om 't selve te ratificeren/ ende de plaetse te ordineren. Maer alsoo het hem alreede berouwen was/ is hy verselschapt met veel volcx/ den 20. Octobris/ in een vande Stadtpoorten gekomen/ vragende nae de Heeren/ ende nae die vande Consistorie: ende also die niet terstondt by der handt en waeren/ nam hy oorsaecke teghen haer/ terstondt vertreckende/ ende de Stadt dreygende. Desgelijcx oock die van S. Amans. Hier op expedierende de Regente andere Brieven den 21. Novemb. gebiedende haer Kryghs-volck in te nemē/

Valencijn uyt geroepen voor Rebellen den 14. December

met groote beschuldingen ende dreyghen: Op 't ontseggen vande welcke/ zijn sy dē 14. Decembris 1566. Rebellen vanden Koningh ende de omliggende Steden uyt-geroepen. Ende de Heere van Norcarmes heeft daer een Legher voor ghebracht/ waer van hier nae vorder verhaelt sal worden.

Hier en tusschen heeftmen alomme die vande Gereformeerde gesocht afbreuck te doen van haer Predicatien/ so wel met soete als straffe middelen/ soo dat inden Winter de Predicatien vele alomme ophieldē/ in Vlaenderen/ Henegouwe/ Hollandt ende elders. Die van Amsterdam/ Maestricht/ Vtrecht/ Ghent/ Antwerpen/ eñ 's Hertogen-bos/ hebben alderlangst tegen-gehouden. Daer tegen in 't Lant van Luyck/ als tot Maseyc ende Hesselt/ begosten sy inden Winter eerst de Beelden af te smijten. Maer den Bisschop van Luyck/ vanden Huyse van Groesbeke/ heeft die van Hasselt belegert/ ende ten lesten gedwongen.

Versoeck ende opinie van die van Antwerpē op de beroerten.

Die van Antwerpen hoorende ende siende dese proceduren/ zijn daer over seer bekommert gheweest/ en hebben den eersten Decembris nae Brussel ghesonden haer Ghecommitteerde/ die waren Heer Hendrick van Berghen Borghemeester/ Lancelot van Vrsele/ Nicolaes Rocoey/ Conrad de la Valia/ Ridderen/ met den Pencionaris Mr. Jan Gielis/ om te compareren by de Staten van Brabant/ ende te hooren lesen de Brieven des Coninghs van date den 20. Novembris/ eñ neffens andere te ramen ende adviseren op pacificatie ende cessatie van troublen. Daeromme sy achten gheraden/ te versoecken vergaderinghe van Staten Generael/ om ten eersten te letten op de cessatie van de Predicatien by provisie/ ende dan op nieuwe ordonnantien/ tot conservatie van de goede Kerstelijcke Religie/ Hoocheydt ende authoriteyt van sijne Majesteyt/ ende welvaert van de Landen/ midts belovende die van de Ghereformeerde Religie ghéduerende de voorsz suspensie/ ongheestraft ende onghemolesteert te moghen blijven/ ende dat die ghene/ die hun niet en souden willen houden by de resolutie van sijne Majesteydt/ met den advijse van de Generale Staten/ soude moghen vergunt worden een vry vertreck/ binnen seeckere Maenden/ ende die wilden blijven/ soude moghen vergundt worden een gheneraal Pardoen. Soo men tot sulcke vergaderinghe van Staten niet en konde verstaen/ souden sy den Staten van Brabant aendienen/ of het niet gheraden ware yemanden weder na Spaengien te schicken/ om sulcken vergaderinghe te verwerven/ ofte den Coningh middelen te proponeren/ hoe die saecken mochten te pacificeren ofte te beteren wesen/ sonder dat den Coningh soude benoodight wesen in Nederlandt met gheweldt te komen/ ofte forse te ghebruycken/ datmen oock mochte versoecken de intercessie van de Gouvernante/ ende door haer oock het tusschenspreken van de Keyserlijcke Majesteyt ende Hertogh van Savoyen/ mede dat die Staten van Brabant souden den Coningh verseeckeren moghen van de sorghe ende vreese/ die daer mochte zijn over het vergaderen van de Generale Staten/ ende daer over met de andere Staten Staetsche wijse aenhouden/ om voor te komen alle dreyghende swaricheden/ &c. Dese middelmatighe voorslagen van die van Antwerpen ende Brabandt/ hebben geen plaetse te Hoven gevonden.

Achterdencken van de groote Heeren der Landen.

De principaelste Heeren van de Landen hoorende/ hoe dat den Coningh de Nederlandtsche saecken ten quaetsten verstondt/ ende dat die twee Heeren/ den Marquis van Berghen/ ende den Heere van Montigni/ wel de verstandighste Heeren van den Lande/ ende bequaemste om den Coningh des Landts staet eñ noot voor te draghen/ niet en hadden uytghērecht/ ende daer nochtans werden ghehouden/ daer by siende het oplichten van den Kryghsvolck by de Regente: Hebben oock achterwaerts beginnen te dencken/ ende te raedtslaghen wat best soude ghedaen zijn. Onder andere t'samenspreckinghen/ vergaderden te samen/ den derden

By eenkomste der Heerē tot Dermōde/ den derdē October.

Octobris tot Dermonde/ de Prince van Orangien/ de Graven van Egmont/ van Hoorne/ van Hooghstraten/ ende Graef Lodewijck van Nassauwen/ alwaer sy raedtslaeghden op de Brieven/ die de Heere van Montigni uyt Spaengien gheschreven hadde. Inhoudende/ hoe qualijck de Coningh de beroerten in Nederlandt nam. Daer waren ooc gelesen de Brieven van des Conings Ambassadeur in Vranckrijck/ Francisco Dalava, aen de Regente geschreven/ ende afghéworpen/ gheschreven uyt Parijs den 18. Augusti/ d'ander den 29. Augusti Anno 1566. Waer in hy versterckte de opinie vande Reghente/ die sy hadde/ te weten/ dat alle het quaet in Nederlandt ware ghesproten uyt de drie (meynende den Prince van Orangien/ den Grave van Egmont/ ende den Grave van Hoorne) daer sy soude mede voortvaren met alle goet samblant te toonen/ hen aenseggende/ dat den Coningh bekende de Landen noch in gehoorsaemheyt te hebben/ alleen door haer diensten: Maer t'sijnder tijdt soude hy die wel straffen. Desgelijcx de twee Heeren in Spaengien (die alreede waren daer sy blijven souden) met de Raedtsheere Renaert. Ende dat den Coningh ghesworen hadde tot Madril (komende in presentie van

veel

1567.

Des Konings quaden wille tot de Nederlanden ontdeckt.

veel Heeren) segghende wel te weten/ dat in 't ghene/ datter inde Nederlanden was ghesciedt/ waere niet alleen sijn Reputatie verkort/ maer oock den dienst van Godt/ die hem soo nae gingh/ dat hy eer soude abondonneren alle de reste van sijne Landen/ dan dat hy sulcke Rebellen niet en soude castyen/ exemplaerlijck ten aensien der gantscher Christenheyt: Ende dat hy selve in persoone wilde nae Nederlandt trecken/ ende den Paus ende Keyser aenroepen om assistentie/ &c. Vorder verseeckerde hy de Regente/ dat van 't quaet/ dat in 't Nederlandt toe-ghekomen was/ daer soude Sijne Majesteyt groot voordeel ende bequaemheydt uyt trecken/ als te weten/ de selve Landen te sien ghebrocht onder sijn volkomen ghehoorsaemheydt/ in die Staet/ Religie ende Regeringhe daer sijne Voorsaten noyt en hadden konnen toe gheraken/ ende daer Sijne Majesteyt soo langhen tijdt nae verlangt ende versocht hadde: Oock mede met deser oorsake middel te hebben van t'onder te brengē de eene/ ende hem quijt te maken vande andere/ alst hem sal goedt duncken: Ende diergheliicke meer/ als by de selvige ghedruckte Brieven mach blijcken.

Verscheyden meyninghe der Grootē/ over des Koninghs naturel ofte gesintheyt.

Op dese ende diergelijcke Brieven ende advertissementen/ hebben de Heeren verscheyden gevoelen ghehadt: Eenige dat sy den Koningh soo straf niet en geloofden te wesen: Andere hielden best te wesen/ dat sy uyt sijnen Lande souden trecken: De derde datter wel middel soude wesen om sulcx te wederstaen ende te keeren/ ende dat daer toe gheen vrienden ende middel ontbreecken en souden/ soo sy maer een vaste eendrachtighe resolutie namen. Maer alsoo den Grave van Egmondt (die wel van 't meeste aensien was onder het Krijghs-volck des Landts ende de ander van luttel vermogen waren/ so hy haer tegen ware) van 't sachtste gevoelen vanden Koningh was/ allegerende/ datmen sijn goede natuere sulcken strengheyt niet en behoorde toe te schrijven/ ende dat de ghene die sulcx vreesden/ souden haer mogen vertrecken: 't welck hy niet doen en konde/ hebbende gheenen middel/ met alle sijn kinderen/ om in andere Landen nae sijnen staet te leven/ daeromme hy gheheel moeste aenden Koningh hangen/ sonder wiens goeden wille hy niet en vermochte/ &c: Soo isser den meestendeel sonder resolutie ghescheyden/ veel hoopende men soude den voorsz Grave ten lesten daer toe noch wel brenghen: Maer also sints tot Hellegaten ende Willebroeck den Prince van Orangien noch gheerne den Grave van Egmont tot een goede resolutie gebrocht hadde/ hem aensegghende de perijckelen/ die hem ende haer allen aenstaende waeren/ kreegh hy voor antwoorde als vooren/ ende dat hy hoopte/ soo men konde de Predicatien doen ophouden/ de Beeldt-stormers ende Sectarisen straffen/ dat den Koningh hem soude laten ghesegghen/ sonder vorder straffe over de Landen te brenghen. Waer op de Prince hem antwoorde/ dat sijn hope onseecker waere/ ende dat het hem soude berouwen/ ende dat hy soude de Brugghe wesen/ waer over de Spaengiaerden souden in 't Landt komen/ maer als sy soudē daer over wesen/ souden die brugge breken eñ verdestrueren/ eñ diergelijcke redenen meer: Waer op sy scheyden. Om dese resolutie der grooter Heeren (mits die vander Religie daer veel aen gelegē was te weten) hadden sy eenen persoon beweeght/ die hem inde Kamer inde schouwe verborgen hadde/ om dit alles te mogen hooren. Dit leste bespreck geburde ontrent den eersten April/ Anno 1567.

Prophetische waerschouwinge des Princen van Orangiē aē Egmont/ ontrent den eerstē April.

Also nu dese twee Princen/ die van Orangien ende die van Gavere ofte Egmont/ van verscheyden ghevoelen ende voornemen waren/ soo hebben de andere groote Heeren oock des eenen oft des anders gevoelen toegevallen. Ende also sy verdeylden/ soo verdeylden oock de geconfedereerde Edelen/ dat het een derde-deel niet by het Verbondt en bleven. Maer die de gereformeerde Religie toegedaen waren/ sochten alle middelen/ om haer Verbondt te houden staen/ eñ eenige groote Heeren te doen resolveren met haer aen te houden/ om de Landen in haer vrijheydt te bewaren/ eñ alle vreemde daer uyt te weeren: Meest d'ooghe hebbende op den Prince van Orangien/ soo om sijn wijsheyt ende ervarentheydt/ als om sijn macht/ vrienden ende aliantien in Duytslandt/ die sy wisten

Partijdicheyt onder de Edelen.

dat gevolgt soude worden vandē Grave van Hoogh-straten/ ende veel andere. Maer den Prince met sijn discreet verstandt/ over-merckende de grootheydt ende macht des Koninghs/ dien hy kende/ soo wel uyt sijn eyghen naturel/ als by opruyen sijns Spaenschen Raedts/ die soo wel de ghereformeerde Religie/ als de Landen om haer vrijheydt hatigh was. Daer by oock overleggende/ dat den yver vanden ghemeenen Man/ die de ghereformeerde Religie toeghedaen waren/ voor 't eerste wel groot/ maer niet ghedurigh en was/ om groot fondament daer op te maecken. Ende ten lesten siende/ dat hy soude binnen den Lande selve teghen hebben den voorseyden Prince van Gavere/ oft Grave van Egmondt/ met het principael ende meest oudt Krijghs-volck/ Edeldom ende ghetergde Gheesteinckheydt/ heeft hy hem niet willen laten beweghen. Waeromme de Heere van Brederode/ ende andere principale Bondtghenooten/ resolveerden alle middelen te versoecken/ eer sy wilden eenige extremiteyt aengaen: Ende schreven aende Regente eenen brief oorlof begeerende om te Hove te moghen komen/ ende haer te vertoonen het ongelijck datmen hen aendede/ teghen de verseeckertheydt die hen gegeven was. De Regente schreef weder tot antwoorde/ sy en souden tot Brussel niet komen/ want haer komste vanden vijfden April lestleden/ alle de beroerten des Landts ghecauseert hadden. Ende alsoo sy binnen Brussel Krijghs-volck in besettinghe hadde/ soo hadde sy verboden/ datmen gheen Edelen vande Bondt-ghenooten en soude laten te Brussel binnen komen.

Opinie en redenen des Prince van Orangien/ op 't resolveren van 't tegenweer.

Waeromme Brederode wederomme uyt Antwerpen den achtsten Februarij heeft ghescheven aende Regente/ dat niet de Requeste/ maer de Inquisitie ende nieuwicheden/ diemen wilde in brenghen/ ende de langh-samighe ende quade resolutie/ die op de Requeste ghenomen was/ de oorsaecken waerachtelijcken vande beroerten waeren. Ende dat sijn intentie niet anders en was/ dan middelen van eenigheydt te proponeren. Ende midts dat haere Hoogheydt niet en begheerde/ dat sy te Hove souden komen/ soo sondt hy haer der gheconfedereerde Edelen tweede Requeste.

Inhout van de Tweede Requeste der Edelen/ den 8. Februarij/ Anno 1567.

In dese Requeste vertoonden sy/ hoe dat in Augusto lestleden/ de Landen vol beroerten zijnde/ eñ 't volck alomme in wapenen/ door de goede resolutie/ die doen genomen was/ alles ghestilt ware/ waer inne sy haer getrouwelijck hadden gequeten. Ende hoe wel het in etlijcke plaetsen soo wel noch niet geluckt en was/ dat ware eenige te wijten die qualijck geneygt waren ten dienste van sijne Majesteyt. Eñ alsmen nu een volkomen beteringe speurde/ verwachtende de goede resolutie van sijne Majesteyt/ met advijse vande Staten Generael/ soo zijnder tegen alle hope uyt laste van hare Hoogheyt alomme Brieven uytgegaen/ verbiedende de Predicatien eñ exercitien der Gereformeerder/ die haer daeromme nu aenspraken ende beschuldigden/ als bleeck bydе Requeste des gemeynen volcx daer mede gaende. Boven dien sagh-men/ soo by de brieven voorseyt/ als by andere procedueren/ datmen met ghewelt wilde de Predicatien den volcke verbieden/ vangende eñ gewelt aendoende de Predicanten/ al contrarie het verdragh/ sonder datter by Sijne Majesteyt/ by advijse der Staten Generael/ op versien is. Boven dien saghen sy het quaet tractement/ datmen hadde aengedaen/ ende noch aendede hen geconfedereerde Edelen eñ het mistrouwen datmē van haer hadde/ sonder redenen aen te seggen: datmen de Heeren verbode met hen te hanteren/ hen gebode uyt de Steden van Sijne Majesteyt te vertrecken/ sonder eenige oorsake: Haer vervolgende om te vangen als offe waeren vyanden vanden Koningh ende haeren Vaderlande/ 't ghene sy gheensins hadden verdient. Sagen ooc oplichtinge van Krijghs-volc/ so wel binnen als buyten de Landen/ welck alle hen oorsake gaf van te dencken/ het selfde volck teghen haer ende die vande Religie te ghebruycken waere/ aende welcke sy contrarie verseeckeringhe ghedaen hadden/ tot dat vorder by Sijne Majesteyt/ met advijse der Staten generael/ daer op versien ware. Waeromme sy (siende de bederffenisse der Landen voorhandē/ eñ het gewelt

1567. teghen haer daghelijcx vermeerderen / contrarie alle beloften) goedt ghedocht hebben / haere Hoogheydt (als eertijdts) anderwerf ootmoedelijck te bidden/ hen dat faveur te bewijsen/ als te verklaren of het haere ghelieste niet en zy / dat haerlieder Tractaet worde onderhouden/ende voorts toelaten met de Predicatien de exercitie daer van dependerende / ghelijck sy hadden / uyt den naeme van haere Hoogheydt ende Heeren/den Volcke toeghesеyt : ende of sy de verseeckertheden / die sy haer gheconfedereerde Edelen ghegheven hadde/niet en meynde haer te houden. Maer ter contrarien / op dat de goede gunste / die haere Hoogheydt hen ende den Volcke toe-droegh / beter mochte blijcken, soo versochten sy, dat het hare Hoogheydt mochte ghelieven het aenghenomen Krijghsvolck af te dancken/ ende de ghebоden/ die onlanghs teghen de beloften ghedaen waeren / mochten afghedaen worden : Dat ghеschiedende / souden sy haere Hoogheydt verseeckeren/ dat het Landt soude in ruste ende vrede blijven / ende sy wilden altijdt lijf ende goedt op stellen / ten dienste van sijne Majesteyt ende haere Hoogheydt. Ende soo 't selfde (contrarie) niet terstondt ghedaen en werde / waere te vreesen datter veel grooter schaden ende inconvenienten wilden volghen/ met groote bloedt-stortinge des ghemeynen volcx / die op haere ende haere Hoogheydts woordt haer nu verseeckert hielden. Daeromme hadden sy dat wel willen vertoonen/ om te voldoen haren schuldighen plicht / die sy sijne Majesteyt ende den Vaderlanden schuldigh zijn : Biddende om korte ende goede antwoorde.

Inhoudt vande Requeste der Ghereformeerder aende Edelen.

De Requeste der Ghereformeerder aende Edelen/ die sy mede sonden/hielt in summa een groot beklagh vande ellendighe verbolginge ende ongelijck / datmen haer alomme aendede / teghen de belofte ende verseeckeringe haer gedaen/ waer mede werde betoont/ datmen ghesocht hadde haer te bedrieghen / ten zy datse met der daedt bewijsen sulcken last ghehadt te hebben van haere Hoogheydt eñ de Ridderen vander Ordre. Ende soo men immers geen geloſte hen en wilde houden/baden sy dat het hen opentlijck mochte aen-gheseydt worden / op dat een yeghelijck mochte weten/ hoe hy hem te reguleeren hadde / om sulcke verbolginge te schouwen/ Ec.

Apostille der Regente aende Edele Bondtghenooten/ zijnde als een ontseg-brief.

Op de Requeste van Brederode / heeft de Regente den sesthienden Februarij gheantwoordt / dat sy niet en wiste wie de Edelen mochten wesen / die deel aen dese Requeste hadden/siende dat den meesten-deel van de Edelen / die eerst de Requeste vanden vijfden April ghepresenteert hadden / haer hielden voldaen vande intentie syner Majesteyt / noopende 't stuck vande Inquisitie : ende verwonderde haer / datmen pretendeerde / dat sy hen soude toe-ghelaten hebben de exercitie vande nieuwe Religie : Daer sy uytdruckelijck / met de woorden van schandale ende disordere/ die verstondt gheexcludeert. Het welcke/ als sy ghemerckt hadde datmen haer soo qualijck verstonde/ hadde sy haer alomme beklaeght / als dat het oprechten van Consistorien / gheldt vergaderinghe onder 's Koninghs subjecten tot ettelijcke Milioenen / Sacramenten uyt te rechten/ in te voeren een confusie in 't ghеloove / ende inde Policije Gheestelijcke ende Weereltlijcke / te trouwen op hen maniere / inbrengende confusie inde erven oft successien/ ende dierghelijcke : alles tenderende tot usurpatie vande authoriteyt ende Hoogheydt van sijne Majesteyt / vanden Magistract/ende vande Justitie.

Sy loochent de exercitie der Ghereformeerde Religie toeghelaten te hebben.

Aengaende vande verseeckeringhe / diemen haerlieden soude ghedaen hebben / en is niet anders gheweest / dan voor het leveren der Requeste vanden vijfden April / ende niet voor de Religie : haer verwonderende van de groote stoutichеydt / datmen haer ende Sijne Majesteyt beschuldight / van dat sy niet ghedacht en hadden. Vorder waeren sy te beschuldigen van 't volck oproerigh gemaeckt te hebben teghen den Koningh / de Gheestelijckheydt / ende ghemeyne welvaert. Waeromme sy niet konde nae-laten met alle dienstelijcke middelen daer in te versien / ende daeromme haerlieden rade nae huys te trecken / ende datse souden toe-sien voortaen haer soo te reguleeren/ dat Sijne Majesteyt mochte goedt contentement van haer verkrijghen / tot sijner overkomste inde Landen : Waerschouwende hen/ soo sy contrarie deden / sy niet en soude naelaten daer in te versien/ Ec. 1567.

De Bondt-ghenoote Edelen ende Steden/ vernemende nu opentlijck het voor-nemen der Regente/ ende oock siende haer macht te Velde / beleghеrende Valencijn / noch alomme veel volcx aennemende onder de Graven van Meghem / van Mansveldt / van Arenberghe/ ende Hertogh Erick van Bruynswijck/ soo hebben sy elck begonnen achterwaerts te dencken / ende eenighe hebben oock Krijghs-volck aengenomen / als de Heere van Brederode ontrent Vianen/ de Heere van Toulouse by Antwerpen/ ende andere in Vlaenderen.

Noopende Brederode / werden Boeckens by sijne Vyanden uytghestroyt / waer in sy hem beschuldighden / dat hy hem soude intituleren Erfghenaem ende Successeur vande Gravelijckheyt van Hollant/ ende diergelijcke meer.

Tot 's Hertogenbosch sondt de Regente voor Commissarisen den Heere van Merode / Peterson / Ec. met den Cancelier van Brabandt Schepff / om ordere te stellen/ ende secretelijck veel Borgheren tot nieuwen Eedt te brenghen / welck de Borgherije vernemende / causeerde aldaer weder een nieuwe Beeltstormen. Waeromme de Regente belaste den Grave van Meghem / die nu thien Vendelen knechten ende eene Vane Ruyteren by hem hadde / de Ghemeynte te stillen/ende behendigh Meester te worden. Waer over den Cancelier Schepff/om in credijt by de Borgheren te komen / haer gheraden heeft / het Krijghsvolck uyt te houden/ ende dẽ Heere van Merode voor haren Gouverneur aen te nemen / dan dit konde hy die vande Ghereformeerde Religie niet wijs maecken/ door dat sy vernamen / door den Broeder vande Concubijne des Graven van Meghem / dat den Cancelier selve eenlijck practiseerde / om alsoo Meghems volck inde Stadt te brenghen/ dat in drie Maenden (by veel middelen versocht) niet ghelucken wilde : want eens/soo op eenen morgen-stondt voor den daghe bestelt hadden / om 't volck in te brenghen/ werdt 't selfde vernomen door den Doctor Agileus, die beneerstighde dat de Ghereformeerde in Wapenen quamen tot seven ofte acht hondert toe/ die eenighe Capiteynen onder hen stelden/ ende stierden een Herman de Ruytere nae Antwerpen/ aenden Heere van Brederode hulpe versoeckende / die haer toeschickte ende committeerde Antonius van Bombergen/ een kloeck Heldt/ die onder Lazarus Zwendel ghedient hadde/ om haer met raedt ende daedt by te staen. Desen Capiteyn trock in 's Hertogenbosch den 16. Februarij. Bomberge sterckte hem terstondt/ om een tijdt langh te bewaren / alwaer hy den Heere van Merode ende Petersom/ met den Cancelier van Brabandt/Heer Jan Schepff ghevangen nam/ende wachte stelde. Maer alsoo ten lesten de Ghereformeerde saecken sonder resolutie qualijck verliepen/ heeft hy die oock met eeren verlaten / hem ende sijn Krijghs-volck eerst wel doende betaelen van haer soudije/ ende so lange de wederpartije tegen houdende ende werck ghevende/ tot dat de Ghereformeerde tot vluchten tijdt kregen om te ontkomen. Hy trock daer uyt den elfden April.

Capiteyn Antonis vã Bombergen/ binnẽ 's Hertogenbossche sterckt hem/ den 16. Februarij / Anno 1567.

Den 16. Februarij verbrande 's nachts tot Antwerpen des Minne-broeders Clooster / daer de Prince van Orangien ende Grave van Hooghstraten den gheheelen nacht meest omme op de beene waren/ 't welck te Hove terstondt achterdencken gaf/ als of het by opset geschiet ware.

Aenslagh vanden Heer van Toulouse op Vlissingen/ in Meert/ Anno 1567.

Eenige Edelen met den Heere van Toulouse hebben een interprinse op Vlissinghen ende Eylandt van Walcheren ghehadt / door middel van den Baillou van Middelborgh / Pieter Haeck / ende tot dien eynde scheepten sy van Antwerpen met eenigh volck derwaerts in Meerte : maer mits dat het Marctschip van Antwerpen daer voor hem arriveerde / werden die van Vlissinghen ghewaerschouwt / ende alsoo den aenslagh belet. Van daer wederkomende/ logeerde hy sijn Krijghs-volck by Antwerpen / tot Oosterweele/ dat daghelijcx oprusteden ende vermeerende/

1567. 1567.

rende / in meyninghe zijnde / hem aldaer te stercken / om haren aenhangh binnen Antwerpen tot een steunsel ende rugghe te dienen: Waer door de Stadt mochte doen resolveren aen hen partije / ende consequentelijck veel ander Steden / Provincien / Heeren ende Edelen die veel d'ooghe op Antwerpen sloegen/ om alsoo / nae luydt het Verbondt / haer Bondtghenooten ende Landts welvaren voor te staen. Maer alsoo de Stadt van binnen oneens was / de Magistraet hebbende des Coninghs sinne verstaen / ende de Regente gheheel toegedaen / is haerlieder voornemen ghefalieert. Want van den beginsel aen / ghelijck ghesept is / heeft den Magistraet aldaer den Prochiaen van 't Kiel die na de Confessie van Augsburgh predickte / eerst in een Kercke ghestelt te prediken / ende die de selve leere toegedaen waren / boven d'ander ghevordert / alsoo dat het scheen / datmen die Leere nae 't Roomsche Rijck gebruyck / principalijck in Antwerpen / zijnde het Heyligh Rijck Marcgraefschap / niet soude connen oft behooren te weeren. Maer des Magistraets voornemen was meest om tweedracht in te brengen / ende om de Ghereformeerde te breydelen met den twist ende verschil die tusschen hen is / om de vleeschelijcke teghenwoordicheyt des lichaems Christi / in 't Avontmael oft Sacrament: Dien twist in alle maniere voedende / die met namen van Martinisten ende Calvinisten onderscheydende. Dit voornemen is hen soo wel ghelucht / midts dat die van de Confessie uyt Duytslant ontboden Matthæum Flaccum Illiricum, Spangenbergum, ende andere Doctoren / behendelick als van Magistraets wegen / wijs ghemaeckt min seditieus te wesen / ende om redenen voorseyt beter toegelaten te worden. Alsoo datter niet dan disputatien / verbitteringen eñ tweedrachten onder hun in de Stadt en zijn gecomen / der welcker Confessien ende disputatien zijn ghedruckt ghewest / ende nochtans al ongeresolveert gebleven. Ende de Doctoren wederomme vertreckende / hebben niet dan groote tweedragticheyt onder de Borgerije gelaten / mits dat sy tot geen goede resolutie en conden comen.

Den twist t'Antwerpē tusschen de Ghereformeerde gerockt.

De Heere van Toulouse / om die tot goede resolutie te brenghen / (zijnde een yverigh gheleert Edelman / van seer goeden verstande) vermeynende / (soo het scheen / dat Krijghsvolck tot Oosterweel te houden / een quartier myle buyten der Stadt / op den Dijck by de Reviere / een plaetse daer hy hem lichtelijck hadde moghen sterck maken / hadder meer tijts / middel ende ordere ghewest: maer sulcx werdt nae ghelaten om redenen / noch qualijck bekent / als oock eyghentlijck de geheele interprinse is. Eenighe meynen / dat sy hoopten in de Stadt te komen / ende den Prince van Orangien ende ander Heeren met dat voordeel te doen resolveren / haer beschermninghe aen te nemen: andere dat sy meynden elders te vertrecken. Waerom de cloecke Regente desen hoop dochte te doen verrassen / die gheen achterdencken en hadden / om datter gheen Krijghsvolck daer ontrent en was. Ende sy ordineerde Philips van Lanoy / den Heere van Beauvoys / met vier hondert Soldaten van haer Guarde / uyt Brussel te trecken in alle haeste / met den Capiteyn La Motte. Daer werdt oock belast twee Vendelen van den Grave van Egmonts volck / die te Arele in Vlaenderen laghen / toe te trecken / ende over te schepen: Oock het volck van den Drossaert van Brabandt / Hans de Grebe. Dese hebben haer t'samen den derthienden Meerte smorghens by malcanderen ghevonden / ende desen hoop onversiens aldaer besprongen verslaghen ende gheheel verstropt. Alwaer de voorseyde Heere van Toulouse selve doot bleef / t'schijnt in een schuere oft Huys verbrandt ofte verslaghen / daer hy meynde groote weer uyt te doen. Daer bleef oock doodt eenen vander Boetselaer uyt Hollandt / ende meer andere Edelen.

Nederlage tot Oosterweele by Antwerpen/ den 13. Meert Anno 1567.

Door dese nederlaghe van Toulouse / is binnen de Stadt van Antwerpen terstont een groote beroerte opghestaen / dat het volck alle in wapenen zijn ghekomen / met een groote mistrouwen d'een van d'andere. D'een wilden de Geusen buyten gaen helpen / t'welck haer d'ander ende de Gouverneur wilden verbieden / om het perijckel / als dat daer door het victorieus Krijghsvolck hadde moghen in de Stadt komen: Waer op d'ander achterdencken creghen of sy de selve buyten selfs hadden doen slaen / ende voorts op haer ghemunt hadden: Soo dat de Ghereformeerde oft Calvinisten de Meerbrugghe innamen / de Poorten der Stadt besetten / het gheschut uyt het Munitie-huys haelden / ende de Meerbrugge daer mede sterckten / om al soo haer selven te versterken. Alle dien dagh werdter van brede ghehandelt by den Prince van Orangien / de Grave van Hooghstraten / ende by den Magistraet / als den Burghemeester Stralen / die de ghemeynte lief-ghetal was. Maer men en conde het misverstandt ende achterdencken den volcke niet wijs maken. Den Prince wert een Pistolet op zijn borst ghesett / ende voor een Verrader ghescholden. Den naesten daghe quamen die van de Confessie ofte Martinisten / door toedoen van de Magistraet / oock in wapenen: Desghelijcx de Spaensche ende Italiaensche Natien van Coopliedén aldaer hanterende. Der Engelscher Natie Coopliedén / waren bescheyden in haer huys in wapenen haer te houden / om te ghebruycken nae den eysch ende noot. De Catholicken ende Papen desgelijcx / ende namen den Oever inne / daer oock de Martinisten stonden. Dit scheen al by laste van de Magistraet ghescheit te zijn / om de macht van de andere te balanceeren. Het Krijghsvolck der Stadt hielt de Marckt ende Stadthuys inne / dreygende alles te vermelen. De Papisten wilden Schuyten vol Buscruyt onder de Meerbrugghe brenghen / ende alsoo de Brugghe met den volcke op blasen. Dierghelijcke dreyghementen gheschieden oock van d'ander syde. Hier door quam een ontsagh d'een van d'ander ende vreese van bloedtstortinghen onder Borgheren ende vrienden. Waer door met de persuasien van de voorsz Heeren / ende van de Ghedeputeerde der Ghereformeerde / ende andere verstandighe Borgheren / de saken tot een verdragh quamen / besluytende ghelijckerhant sekere Artijckelen / dienende tot versekeringe der Stadt / ende die van der Religie: ende alsoo is een yegelijck uyt de wapenen na huys tot zijn hanteringe vertrocken.

Beroerte tot Antwerpen op de Meerbrugghe.

Dese beroerte t'Antwerpen heeft de Regente ende Catholijcken grooten moet ghegheven / met de Victorie van Oosterweel / ende ter contrarien heeft alle de aenslaghen der gheconfedereerde Edelen eñ Geusen geheel gebroken / hen bevindende sonder middel / om hen Meesters van Antwerpen te maken / ende consequentelijck van meer ander steden / merckende der Catholijcker stercke binnen Antwerpen / daer by t'selfde in ander plaetsen lichtelicken afmetende: Waeromme den meestendeel / eñ de voornaemste resolveerden / als oock de Consistorien / den tijt ende Gods voorsichtich oordeel plaetse te geven.

Resolutie der Edelen ende Ghereformeerde alle tegenweer te late.

Hoe dat die van Valencijn rebellen waren vercondight / hebben wy vooren verhaelt / oock dat den Stadthouder van Henegouwe / de Heere van Norcarmes / daer een Legher voor brochte. Te vooren / in 't beginsel van November / waren sy benout / ende byeans besloten: Nochtans die van binnen / sonder eenich Garnisoen / hebben haer vromelijc als krijchsluyden ghebruyckt / dickwils uytghevallen / het Coorn alomme in halende / de plaetsen / die haer rondtom hinderlijck waren / afbrandende ende haren vyandt grooten afbreuck doende / hopende eenigh ontset te crijghen.

Valencijns belegeringhe ende innemen.

Die van West-Vlaenderen vergaderden een deel Crijghsvolck / om die haer ter hulpe toe te seynden / daer die van Doornick oock haer macht toe voeghden: van alsoo het meest nieuw onervaren Krijghsvolck was / ende sonder goede ordere / ende voornamelijck cloecke Hoofden oft Capiteynen ghebreck hebbende / hebben sy luttel uytghericht / maer zijn van den Heer van Rassegem van d'een syde / ende van Norcarmes / die met thien Vendelen ende etlicke Benden Peerden bestemt was / van d'ander syde / besprongen / verslaghen ende verstropt ghewest / daer etlijcke honderden doot bleven tusschen Waterloo ende Lanoy. Den Capiteyn Jan Soreau quam noch daer van / ghequetst zijnde. De vlucht

Nederlaghe der Geusen te Waterloo ende Lanoy die Valencijn wilden helpen.

1567.

was meest op Doornick / daer veele haer salveerden : maer korts daer nae werter Krijghs-volck tot Doornick inghebrocht door het Casteel / waer by die van der Religie uyt Doornick gantsch verjaeght ende verdreven werden / veele ghevanghen ende ter doodt ghebrocht.

De Fransoysen hebben die van Valencijn ontset aenghebooden / van thien duysent Mannen / onder den Prince van Portiaen / maer sy hebben die bedanckt / ende ghewesen aende Gheconfedereerde Edelen / als haer subalterne Magistraet / op dat sy met die handelden tot haerder verlossinghe. Den 15. January hebben sy een Requeste ghesonden aen de Heeren Ridderen vander Ordre des gulden Vlies/ waer in sy de beschuldinghen der Regente beandtwoorden / alleenlijck daer op ghefondeert / om dat sy de Ghereformeerde Religie waeren toe-ghedaen. Boden aen / soo de Regente soo seer noodigh dochte Krijghs-volck inde Stadt te legghen / dat het dan ware onder het bevel van haer Excellentie Heeren vander Ordre / met belosten vande selvighe / dat hen gheen overlast oft gheweldt aenghedaen en werde/ namelijck / in haer Conscientien ende exercitie vande ghereformeerde Religie/nae-volghende het Contract der gheconfedereerde Heeren ende Edelen. Dese Requeste ende aenbiedinghe is van kleyner effecte gheweest / anders dan dat in Meerte / alst Gheschut nu voor de Stadt ghebrocht was / om die te beschieten/ den Hertogh van Arschot ende den Grave van Egmondt ghesonden werden / om hen te persuaderen/ ende eenighe conditien voor te houden / als te weten/ dat haer Predicanten ende andere souden vry gheleyde hebben om te vertrecken / ende voorts verghevenisse van al datter ghepasseert was. Maer sy zijnde gheadviseert datmen noch op middelen van ontset uyt was/ van ontrent Antwerpen ende andere plaetsen soo hebben sy de aenbiedinghe afgeslagen. Waer op de Heere van Norcarmes de Stadt met twee-entwintich stucken Gheschuts dede beschieten/ tusschen de Poorte van Berghen ende de Poorte Cardon. Maer korts daer nae tijdinghen ende advijsen ghekreghen hebbende / van 't ghene dat tot Oosterweele ende t'Antwerpen ghebeurt was / ende datter daer door een generale resolutie by was ghenomen de saken te abandonneren/ ende consequentelijck geen ontset te verwachten en hadden / hebben hen den vieren-twintighsten Meert op-ghegheven aenden voorschreven Norkarmes/ in 's Koninghs ghenade/ met vele ende schoone mondelinghe toe-segginghen / die qualijck gehouden werden. Want als Norkarmes in de Stadt quam / heeft hy de Poorten beset / ende de principaelste ende rijckste ghevangen ghenomen / als der Stadt Overste/ Michiel Herlin/ den Vader ende Soon / die hy met veel andere dede onthalsen. De twee Predicanten/namelijc/Meester Guido de Bres, eenen Fransoys / ende Peregrin de la Grange, dede hy haughen/ met andere meer in ghetale/ passerende 't ghetal tot diversche stonden meer dan twee hondert Ingesetenen.

Aenbiedinge van die van Valencijn ae de Regente.

Valencijn geeft haer over / daer meer dan 100. werden geexecuteert.

Sint Amandt hadde Norkarmes van te vooren ingenomen/ende sondt nu sijn Krijghsvolck in Cambresis / daer dat die vande Ghereformeerde Religie meest verliepen / maer veel werden achterhaelt/ ende daer onder eenen Predicant Meester Philippe / die de handt werdt afgehouwen / ende daer nae ghehangen/met meer andere.

De Gouvernante nu bykans Meester zijnde/hadde de Heeren vander Ordre / ende de Gouverneurs vande Provintien / eenen nieuwen Eedt doen sweeren / noopende 't onderhouden vande Roomsche Catholijcke Religie / &c. De welcke oock meest by haer ghepersuadeert werden / behalven den Prince van Orangien / Grave van Hooghstraten ende Brederode : den Grave van Hoorne en was den Eedt niet afgheeyscht / mits hy vertrocken was op sijn Huys tot Weerdt/ (dies sy andere, soo Steden / Provintien, ende particuliere Edelen / 't selfde mede wijs maeckten) als dat de Koningh soude sijnen toorne ter neder legghen / ende sijn groote Heyrkracht / die hy reede maeckte om in Nederlandt te seynden / sonde achter houden / als hy soude hooren / dat alles by der Regente goede wijsheydt soude ghesleeht ende ter neder ghelegdt wesen : jae al ware den Legher op des Landts Frontieren, soo soude die, op het woordt ende authoriteyt vande Regente / weder ontboden worden : die selve nimmermeer soude lyden, dat een ander soude komen genieten de vruchten van haren sueren ende periculeusen arbeydt / zijnde middel ghenoech voor handen, om alle vreemde Natien uyt den Lande te houden / als de Landen eens Vereenight souden wesen.

De Heeren doen nieuwen Eedt.

Persuasien der Heeren van alle goetheydt des Koninex/ soo de Predicatien ophielden.

1567.

Uyt kracht van dese persuasien / hebben hen de Heeren / Edelen ende Steden laten ghebruycken/ om alomme de Predicatien te doen ophouden / soo dat ten lesten in Meerte ende April alomme / als in Hollandt / Zeelandt / Vrieslandt / Brabandt ende Vlaenderen / met Walslandt / alderhande exercitien der Ghereformeerder ghewecrt werden, der Catholycken Kercken wederomme alomme nieuwelijck ende kostelijck verciert met Beelden ende Outaren/ der Ghereformeerder nieuwe Tempelen alomme afghebroken / ende vande materialen Galghen ghemaeckt/ ende menichte daer aen ghehanghen / alsoo wel om 't afbreecken der Belden/ als om 't draghen van wapenen ende dierghelijcke. Het waren kleyne Steden / daerder niet vijftich / hondert / twee hondert / ende drie hondert / dit Jaer gheexecuteert en werden : Behalven de Roode Roede / Drossaerts ten platten Landen / die al vingen ende ophinghen wat sy suspect vonden.

Groote executien.

In 't beginsel van April/ die van Antwerpen siende den voortgangh vande Regente/ende gheen hulpe voor handen / sonden tot Brussel om goet verdragh/ 't welck van harent wegen ghesloten werdt den 7. April / Inhoudende / dat alle Predicatien der Ghereformeerder ophouden souden/ de Predicanten vertrecken/ de Catholijcken weder in haer gheheel ghestelt te worden / de Kercken gherepareert / de eerste Publicatie ghehouden te worden/&c. Dat alle ghescheidende/ soo en souden sy niet ghemolesteert worden in hare Persoonen ende goeden / voor 't ghene datter ghepasseert was / soo langhe tot dat den Koningh / met advijse vande Staten/ daer anders in mochte ordineren / daer van nochtans uytghesloten souden zijn / die culpabel mochten wesen van 't Crimen læsæ Majestatis, van Beeldt-stormerije/Rebellie/&c. De Regente beloofde in haer faveur te schrijven / dat sy alle ghenade mochten vanden Koningh verwerwen / ende alsoo alle het Castijement te staen tot de determinatie vanden Koningh/ &c.

Antwerpen accordeert met de Regente / den 7. April.

Den neghenden April daer aen volghende / consenteerden die van Antwerpen oock / dat de Regente mochte inde Stadt komen / met soo veele Kryghsvolck als hare Hoogheyt goet duncken soude. Volghende dese Accoorden/ zynde de Predicatien aldaer opghehouden / ende de Predicanten / soo wel die van de Ghereformeerde / als die vande Augsburghsche Confessie / zijn op 't Stadt-huys byde Heeren ghekomen / om haer oorlof ofte afscheyt te nemen / alwaer treffelijcke vermaningen ghedaen werden vande straffen der ondanckbaerheydt / die haer over 't hooft hingen vanden grooten rechtveerdigen God/ om dat sy de Predicatien van Godts Woordt alsoo verdreven : Ende zijn alsoo uyt de Stadt vertrocken den thienden April / met de Ghedeputeerde ende Consistorien / ende veel Borghers. Van weghen eenighe protesterende Vorsten uyt Duytslandt/ was aende Regente versocht / dat die vande Augsburghsche Confessie souden moghen blijven / haer Predicatien ende exercitien ghenieten / &c. Maer de Regente antwoorde/ dat sulcx niet in haer / maer inde macht vanden Koningh ghelegen waere. Desghelycx sondt oock den Keyser Maximiliaen aende Regente / op dat de saecken van de beroerten ende Rebellie aen hem souden ghereferecrt worden / om Middelaer te wesen / ende met der minne alles te slissen : Maer de Regente antwoorde als vooren.

Predicanten vertrecken uyt Antwerpen den 10. April.

Protesterende Vorsten doen versoec voor die van de Augsburghsche Confessie.

Nae 't vertreck der Predicanten / zijn terstondt de nieuwe Kercken toe-ghesegelt/ de Catholijcke Kercken worden verciert / by na heerlicker dan te vooren/ ende weder ghewijet / &c.

Den

1567.

Prince van Orangien vertreet uyt Antwerpen nae Duytslandt met groot ghebolgh den 11. April.

Den Prince van Orangien/ hebbende noch ontrēt den beginsel van April gheconfereert te Hellegater met eenighe Heeren vande Landen merckende de lichtveerdigheyt van sommige/ soo wel vanden Adel als vanden ghemeynen volcke/ heeft hem oock goedt gedocht plaetse te geven des tijdts quaetheyt/ ende is uyt Antwerpen nae Breda vertrocken den 11. April/ eñ met hem voor eñ na hem/ etlijcke duysent menschē van alle staten/ die het aenstaende onweder voorsagē. Voorts is den Prince in April van Breda (in sijn Huyselijcke saken ordere stellende/ eñ al mede nemende wat hy konde) vorder opgetrocken na Duytslant/ in sijn Graefschap van Nassouwen: tot dierghelijcke vertreck met woorden ende daedt alle sijn vrienden vermanende/ waerschouwende van 't ghene datter gevolgt is. Nochtans liet hy synen oudtsten Sone/ Graef Philips van Nassouwen/ Grave van Bueren, &c. inde Universiteyt van Leuven/ achtende sijn jonckheyt/ ende een Erfgename zijnde vanden ouden Grave van Bueren/ Maximiliaen van Egmondt/ ende de Privilegien vanden Lande van Brabandt/ ende vande Universiteyt van Leuven/ byden Paus selver bevestigt/ hem genoech souden bevrijden: Maer werdt bedroghen. Want den Hertogh van Alba namaels/ onder pretext van hem groote eere aen te doē/ hem byden Koningh seyndende/ heeft hem den thienden September/ in dit selfde Jaer/ teghen danck van sijn Voor-monders/ ende tegen alle Protesten/ teghen de Privilegien van Brabandt/ ende voorseyde Universiteyt van Leuven/ nae Spaengien ghesonden/ ontrent vijfthien Jaeren oudt zijnde/ alwaer hy meestendeel in ghevangheniſſe (hoe wel vry genoech) acht-en-twintich Jaeren langh is ghehouden. Ten lesten/ nae de doodt syns Vaders/ is hy Anno 1595. verlost/ als wy hier nae sullen verhalen.

Den jongen Grave van Bueren wort uyt de Universiteyt na Spaengien gevoert.

1567.

De Regente komt tot Antwerpen de 26. April.

Den 26. April/ heeft de Regente nae Antwerpen ghesonden den jonghen Graef Karel van Mansvelt/ die daer 's Morghens vroegh met sesthien Vendelen Walsche Soldaten in quam/ bykans vyandtlijcker wijse/ met haer Roeren ghevelt/ haer Monden vol klooten/ als oft sy groot wederstant te vinden hadden. Twee daghen daer nae is de Regente selve aldaer in ghekomen/ met 500. Peerden/ alomme de Roomsche Catholijcke Religie met raedt ende daedt vorderende/ ende den Kercken-dienst herstellende/ de Processien met haer ende de Heeren vander Ordre presentie vereerende. Veel heeft sy er doen vanghen ende doen op-hanghen/ ter cause vander beroerten.

Henrick Heere van Brederode, Vry-Heer tot Vianen etc. Borchgrave van Utrecht.

1567.

De oude Placaten heeftse vernietit/ de kinderen doen herdoopen/ende ten laetsten heeft sy de Gereformeerde Kercken oft Tempelen doen af breecken/dat Heerlijcke ende bequame bousels waren. Der Borgeren wapenen ofte geweer heeft sy oock inde Huysen doen opschrijven/oft inventarieren: Dit is in alle de Provincien ende groote Steden doore ghescheit/ soo datmen niet en twijfelde/ofte de Koningh soude een volkomen genoegen daer in hebben.

Reformatie der Regente t'Antwerpë.

Daer en tusschen hadden noch etlijcke Gheconfedereerde Edelen met den Heere van Brederode noch eenen hoop Krijghs-volck by den anderen ontrent Vyanen ende Utrecht: Maer nae-volghende een generale resolutie/ hebben met de selvighe de Graven van Megen ende van Arenbergh/die daer oock eenen hoop volcx byden anderen vergadert hadden/ soo veel wercx oft te doen gegeven/ dat de vluchtige van alle de Landen ende Steden/ tijdt ende bequaemheyt van vertrecken kreghen ende hadden/ datse die Graven nerghens dorsten bespringen.

Brederode selve alles verlatende/ jae selve sijn Stadt Vyanen/ die hy seer ghesterckt hadde/ is ten lesten oock op Amsterdam ghetrocken/ alwaer de Regente tot hem sondt den Secretarius La Torre/ hem ghebiedende uyt 's Koninghs Stadt te vertrecken/ met sijn mede-verplichte. Welck Secretarius soo rouwelijck van hem onthaelt werdt/ dat hy selve blijde was/ behendelijcken daer van te gheraken. Daer nae is hy nochtans met sijn Huysghesinne/ de Edelen ende aenhangh afdanckende/ met eenigh Krijghs-volck t'Schepe gegaen/ met alle sijn Huysraet/ ende ghevaren op Embden/ ende van daer vorder in Duytslandt/ alwaer hy daer nae ghestorven is tot Gemmen/ in 't Landt van Cleve/ Anno 1568. Wiens naeghelaten Weduwe Amelia/vanden Huyse vanden Grave van Meurs/Ec. trouwde den Paltzgrave Keurvorst.

Den Heere van Brederode vertreckt.

Het Krijghs-volck zijnde fraey volck/ ende wel vier oft vijf hondert sterck/ zijn oock afghedanckt. Ende nae dat sy het Clooster tot Egmondt ende andere berooft hadden/ niet teghenstaende den Grave van Megen die alomme volghde (niet sonder sijn groote schade) zijn ten lesten den meesten-deel wel over den Rhijn in 't Landt van Cleve gheraeckt/ ende alsoo ghescheyden: Noch meer andere zijn met Schepen daer van ghekomen. Maer den meestendeel vande Hoofden ende Edelen/ alsoo sy van haer volck waren ghescheyden/ meynden de Zuyder-zee in een Schip over te schepen/ zijn van haren Schipper verraden/ ende op een droochte ofte zandt ghevoert/ daer sy besprongen ende ghevanghen werden van eenen Hopman Mullaert/ een Capiteyn onder den Grave van Arenbergh: Ende werden den vijfden Mey tot Harlinghen in Vrieslandt ghevanghen ghestelt/ waer onder waeren twee ghebroeders/ Heeren van Batenburgh/ twee Heerschappen uyt Vrieslandt/ Hertman Galama/ ende Sieurt Beyma/ met meer andere: Waer van seven tot Vilvoorden ghevoert werden. De reste werden in verscheyden plaetsen ter doodt ghebrocht door bevel vande Regente. De Grave vanden Berge/ die des Princen van Orangien suster te Wijve hadde/ met veel kinderen/ werdt vande Regente vermaendt ende beweeght/dies schreef aenden President Viglius/ hem ontschuldighende/ ende protesterende te willen blyven goeden ende trouwen Dienaer vanden Koningh.

De verplichte Edelen oft Geusen verlaten het Landt/ ende vertrecken.

Tot Vyanen waeren ghebleven dry Vendelen Knechten/ onder de Heeren van Velstenbroeck van Nivelt ende van Renesse/ dese trocken daer uyt den 26. April/ om te schermutseren met die van 't Fort op de Vaert/ maer werden wederstaen/ ende de Heere van Renesse werdt daer ghevangen/ ende tot Utrecht op Vredenborgh ghebrocht/ daer hy naemaels onthooft werdt. Daer nae alsoo Hertogh Erick van Bruynswijck ontrent Vyanen was/ 't Landt afloopende/ soo kreghen beyde/ het Garnisoen ende Borgherije/ sulcken vreese/ dat sy hier ende daer verliepen. Den vijfden Mey trock den Hertogh daer binnen/ allen moet-wil ghebruyckende/ de Poorten af breeckende/ makende daer van een open plaetse.

Aldus is de Regente over al Meester gheworden/ soo datter in alle de Seventhien Landen gantsch gheen wederstant en was: Soo dat de Edelen te rechte Geusen (dat zijn Bedelaers) werden/ met meer andere treffelijcke ende wel-ghestelde Lieden/ die middel hadden van eerlick te leven/ moesten Bedelaers ende vreemdelinghen worden in vreemde Landen/ die het ghetal van veel menichte van duysenden passeerden. Ende dat te verwonderen was/ bleven alomme haer Nederlandtsche manieren van Kleederen ende ghewoonten draghen ende onderhouden/ in wat Landen dat sy quamen/ sonder veranderen/ als hoopende weder t'huys te keeren. Die inde Landen bleven/ werden veel ghevanghen/ ghehanghen ende ghedoodt/ ende andere leefden in jammerlijcke ellendighe vreese ende sorge/ meestendeel oock verarmende/ als inde volghende Historie sal blijcken. Sulcke zijn de oordeelen Gods/ ende nochtans goedt.

Gheduerende dese beroerten/ in September/Anno 1566. is te Segovia in Spaengien ghebooren/ van de Dochter uyt Vranckrijck/ des Koninghs van Spaengien oudtste Dochter/ l'Infante/ Elizabeth/ Clara Eugenia/ op S. Clarens dagh.

Overmidts veele groote Meesters ende Edelen gheen behoorlijcke standtvasticheyt en bewesen/ werter alomme tot Brussel ende elders ghestroyt/ van weghen die uyt-ghevluchte Nederlanders/ dit naevolghende Refereyn/ als een Pasquil/ waerschouwende onder den naem Nobelken, zijnde een ghemeynen naem van kleyn Edel Joffrouwen Hondekens/ hem te wachten voor de Spaengoels, ofte Spaengiaerden/ die veel Edelder Honden willen wesen: veel ander Pasquillen om kortheyt wille laten wy varen.

Hou/ Nobelken hou/bijtse Manneken/'t is noot/
Oft anders sullen sy uwen nest beschijten:
Komen de Spingoels sitten op Madame schoot/ — Regente van Parma.
Vande Telloore en krijghdy been noch broot:
Hoe laety u nu dus vanden backe bijten/
Sal u dit niet hert-grondelijck spijten/
Als ghy 't vetken sult moeten voor vreemde laten:
U Noblesse sal als een oudt kleet verslijten/
U dienen end' quispelsteerten en sal dan niet baten/
U tuymelinge sal men aen alle zijden haten/
Ghy wert noch leep-oogigh van 't liggë in d'asschen
Al is den rooden Wolff henen sijner straten/ — Den Cardinael Granvelle.
Hy sal u Nobelken noch wel verrasschen/
Nobel sal nauwe Spingoels schotelen wasschen/
Daerom dient my Platus spreeck-woort in desen/
Ick heb gesogen uyt sijner flasschen/
De menschen sietmen der menschë wolven wesen.

Nobel ghy verlieset spel/oft keert die kaetse/
Houdt ghy * trouwe inde gegeven handen,
Soo en is u voorstel niet weert een ‡ taetse,
Wat vreucht brenght Palster, schotel en besaetse,
d'Yseren ketenen tot stercke hals-banden/
Durfdy de Spingoels op uwen Hof niet tanden/
Madame heeft u op curtsteertken wel gheluyst/
Leeuken en Geldeken hebdy in vreemde Landen
Verjaeght/ verdreven met menigh duyst/
Tegen die beweest ghy een tyrannige vuyst/
Om dat sy wat Aerde-wercx hebben gebroken/
Maer curtsteert, die ghylieden wel hebt gheluyst/
Denckt my/ wert noch door de Spingoels gewrokë/
Tijght dat/ den bedorven bry/ u selfs coken/
Alsser gheen recepte zijn sal om genesen/
De verbrande spijse is te laet geroken/
De menschen sietmen der menschë wolven wesen.

* Was der Symbola.
‡ Een houte Nagelken. Dit waren de vercierselen der Edelen Geussche Bondt-verwanten.

Heyligen en Santen.

Laet dy de Spingoels binnen Huyse snuyveren/
Soo is uwen trots schietten verr' uyt geschoten/
U wel Huys-wachten geldt niet veel stuyveren/
Sy sullen 't van 't gespeckte Wilt-braet suyveren/
Want haer nesten werden al nieuwe † stercke coten, — † Casteelen.
Laes daer werdt Nobelken dan buyten gesloten/
Dan en helpet huylen/ bassen noch snauwen/
U bellen noch ghebordeerde Marotten/
De swarte boone met des Arents clauwen.

Sullen

1567.

Sullen wy t'samen een bierken wel brauwen/
Dat u de Graveele noch sal betrapen/
Al maghmen u wat onder 't kinneken krauwen/
Sulcke accidenten volgen met de bijt-schapen/
O Nobelken, arm slave der Papen/
Siet waer van ghy u hebt laten belesen/
De menschen sietmen der menschẽ wolven wesen.

PRINCE.

Princelijcke Nobels, eertijdts hooge geacht/
Moetdy nu vanden Os op den Ezel dalen
Ende u hooghe spitse vallen inde Gracht/
Denckt heeft Godt gheen gheldt hy is van sulcker macht
Dat hy alle dingh met ware kan betalen/
Ghy hebt Gods woordt verdreven uyt u palen/
Ghewrocht Landt-vluchtich ghemaeckt Christi leden/
Die den Koningh swoeren/ u als sijn Vassalen/
Met lijf en goedt in alder ghetrouwicheden/
Behoudens alleene d'Evangelie des vreden/
Dat ghy genaemt hebt een nieu valschelyck leeren/
Nu suldy moeten sien en lyden in alle Steden/
Die u onachtsaem sullen overheeren/
Dieven/ Vrouwenschenders met ander verseeren/
Maer al werdet quaet voor goet by u gepresen/
Met ons moet ghy spreken hoe kondy 't keeren/
De menschen sietmen der menschẽ wolven wesen.

Eynde des Tweeden Boecx.

Het Derde Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Derde Boeck.

Resolutie des Koninghs van Spaengien/ om de Nederlanden met alle rigeur te straffen: Sendt daeromme den Hertogh van Alba met Heyrkracht/ die alles in Vrede vindende/ komt in met gewelt. In besit zijnde/ begint hy de Landen eñ Ingesetenen te straffen eñ verjagen/ als verbeurt te hebben Privilegien/ lijf eñ goedt/ waer van de Sententie des Koninghs eñ der Spaensche Inquisitie ghestelt wort: Nieuwe Bloedt-Raden eñ Rechten/ tegen der Landen gewoonten invoerende/ met Inquisitien eñ nieuwe Bisschoppen: Bouwt Kasteelen: Dies de Regente van Parma vertreect. De Koning van Spaengien neẽt sijnẽ eenigẽ sone gevangẽ/ die also sterft: Also oock de doot vãde Koninginne van Spaengien verhaelt wort. De gevluchte Nederlanders/ onder den Prince van Orangien/ beginnen Tocht op den Hertogh van Alba. Lodewijck van Nassou slaet Arenbergh in Vrieslant: Waer over Egmondt/ Hoorne/ eñ ander Edelen worden onthoofte: Also oock den Marquis van Bergen/ ende den Heer van Montigni in Spaengien beyde storven/ eñ haer goederen geconfisqueert. Ende Alba treckt tegen Graef Lodewijck/ die hy by Jemmingen slaet. Daer nae troch hy tegen den Prince/ die hy door gebreck uyt den Lande drijft/ die doe in Vranckrijck trock/ daer den slagh van Moncontour geslagen werdt. Des Koninghs geldt wordt in Enghelandt aengeslagen/ daer groot misverstant eñ schade uyt spruyt. De Koninginne van Engelandt wordt vanden Paus inden Ban ghedaen. Den Keyser intercedeert voor de Nederlanders byden Koningh te vergheefs. Morisquen in Spaengien werden geslagen. Een listigh ende onvruchtbaer Pardoen werter gepubliceert/ met seer veel exceptien. De Koningh trouwt Anna van Oostenrijck. Groote Vloeden in Nederlant. De gevluchte Nederlanders begeven haer ter Zee/ ende de eerste Beginners vande invasie werden ghenoemt. Herman de Ruyter neemt Lovensteyn/ daer hy doodt blijft. Schip-strijdt/ ende groote Victorie teghen den Turck. Alba stelt hem selven een Statua ofte Beeldt oppe.

Alle dit geschiede in Vier Jaren/ Gouvernerende den Hertogh van Alba.

IN 't voorgaende boeck verhaelt hebbende d'oorsaecken vande beroerten in Nederlant/ ende die beroerten selve: Oock mede hoe die ter neder ghele ydt werden by de Regente/ de Hertoghinne van Parma: oock wat dat dien aengaende/ in Spaengien byden Koningh is geresolveert/ de welcke dagelijcx geadviseert wesende/ wat datter passeerde/ ende dat niet ten besten verstoorde hem seere. Den Marquis van Bergen/ eñ de Baenderheere van Montigni/ vande Nederlanden weghen daer gesonden (in wiens gheschicktheden nochtans alle hoope was ghestelt des Koninghs herte te vermorwen) verkregen luttel oft geen gehoor/ hoe wel niet haer gedesimuleert werdt/ tot dat alles in Nederlandt ghestilt werde/ ende soo langhe werden sy met excusen daer ghehouden. Maer daer nae ghevoelden sy 's Koninghs toorne/ selve teghen haer eyghen persoon: Waer door den Marquis ten minsten van onghenoeghten ende verdriet (soo niet van violent vergift) ghestorven is/ den twee-en-twintichste Mey/ Anno 1567. als de tijdinghe ghekomen was/ dat de Regente het al in Nederlandt vermeestert hadde.

Vande Ghesanten der Nederlandẽ sterft den Marquis van Bergen in Spaengien den 22. Mey/ Anno 1567.

Johan Marquis van Berghen, Gouverneur van Henegou, Valenchyn, ende Cambresis.

Hy was een wijs/ kloeck/ verstandich/ ende fraey Heere. De goede opinie die hy van sijn Koningh en Heere hadde/ heeft hem sijn leven gekort. Hy is ghestorven sonder kinderen. Sijn goederen werden by den Koningh geconfisqueert. Maer de dochter van den Heere van Pietersem/Ec. een eenige dochter van sijn suster/ ghenoemt Margareta van Merode/ die daer nae troude Jan Witthem Heere van Berzele/ heeft sijn goederen geerft/ als daer nae by de Pacificatie van Ghendt een yeghelijck in 't sijne weder gestelt werdt.

De Heer vã Montigni in Spaengiẽ onthalst/ Anno 1567.

De Heere van Montigni werdt daer oock in Spaengien ghevanghen ghestelt/ ende daer nae oock omkomen/ als sullen verhalen.

Raedtslagh des Konings op de Nederlandtsche saken.

Op de saken der Nederlanden heeft den Koningh tot Madril ende Segobia diversche reysen gheraetslaeght/ alwaer hem de oude vyanden der Nederlanden genoech tot wrake geraden hebben/ vele hoopende daer in state ghestelt/ en van arme rijck te worden/ selve oock de Raets-heeren/ daer den Cardinael Granvelle onder genoemt wordt/ die altijt oorsaken gesocht hadden/ op dat de Nederlanden haer ergens in mochten vergrijpen/ waer by men de Staten mochte met wettelijcken schijn breydelen/ om daer van te moghen maecken een nieuw gheconquesteert Koninghrijck/ ende ander Wetten te stellen: Segghende/ dat het anders onmoghelijck was de Landen met haer Privilegien/ omringhelt van Luthersche oft Kettersche ghebueren/ te behouden inde Catholijcke Roomsche Religie. Hier toe stonden oock de Heylighe Vaders vander Inquisitie/ by toe-doen ende practijcke vande selvighe affirmeren eenighe/ ende schrijven/ dat aldereerst de Beelden in West-Vlaenderen afgebroken zijn gheweest/ en alsoo daer van voort gegaen: Want diergheliјcke bedrijf langhe te vooren buyten Antwerpen (aen een groot steenen Crucefix op 't Galge-velt geschiede/ 't welck aldaer hier voortijts/ uyt Religieusen yver/ by den Grootvader vandẽ Autheur deses Boecx met grooten koste opgherecht ende bekostighet was/ datmen desen Cardinael (doe Bisschop van Atrecht zijnde) toe-schreef/ alsoo namaels bekent wert by een Italiaen/ die het selve ghedaen hadde/ als hy onthalst werdt om ander feyten.

Inquisiteurs selve/ septmen/ de eerste Beeltstormerije begonnen te hebben.

Oock ist wonder/ dat van so menige Beelden-stormers/ als men ghepijnicht ende ghedoot heeft/ men van geenen heeft konnen extorqueren/ dat sy vande Ghereformeerde oft Geusen daer toe aengheset waren. Den Koningh so vergramt ende gestoort zijnde/ ende om met sulcken ghegheven occasie sijn profijt te doen/ ende te gheraken tot volkomen obedientie ende subjectie/ swoer/ dat hy de kleynicheyt in Nederlandt

hem

Florents van Montmorency, Baron van Leuse ende Montigny, Gouverneur van Doornick ende Tournesis.
H. Iacobsen exc.

hem aengedaen/ wilde met sijnen eyghenen persoone wreken / ende derwaerts reysen met sijnen sone den Prince Karel ende sijn Huysvrouw, 't welcke hy oock aende Regente schreef / belastende dat sy daer en tusschen het beste soude doen.

Schepẽ van Oorlogen in Nederlandt gherust / om den Koningh uyt Spaengien te halen. Op welcke tijdinge werden in Zeelandt ettelijcke schoone schepen van Oorloge toe-gherust/ daer mede de Heere van Cathem/ Wackene/ ende Capelle/ uyt den Huyse van Borgongien van Barstardijen/ ghesproten / uytvoer den Koningh te ontmoeten tot op de West-kusten van Engelandt.

Verscheyden opinien in s Koninghs Raedt / over het straffen des Nederlandts. Maer des Koninghs voornemen veranderde/ midts dat eenighe dat ontrieden / vreesende dat de Landen hem souden wederstaen / allegerende dat hy van natueren te goet was tot straffen/ oock dat straffichheyt den Koninghen persoonelijck niet en betaemde. Van ander werdter voor-gehouden / of men de Nederlandtsche beroerten met sachtmoedicheydt oft straffichheyt behoorde te slichten. Van een tamelicke sachtmoedicheydt te ghebruycken / waren van opinie (also oock Michiel Aytsingher schrijft) Ringomes Fresneda/ d's Konings Biecht-vader / eñ den Hertogh van Feria / Ringomes selve offrerende met sijnen eygenen persoon alles te stillen. Maer den Hertogh van Alba / den Generael vande Heylighe Inquisitie / Cardinael Spinosa / met den Cardinael Granvelle/ dreven nootelijck te wesen/ somen de Catholijcke Roomsche Religie/ ende de authoriteyt van den Koning wilde bewaren/ eñ verkrijgen volkomen gehoorsaemheyt/ datmen de Nederlanders bestrijden moeste / eñ die op het alderstrenghste straffen / alle de Werelt eñ de nakomers tot een exempel. Dese kregẽ ten lesten den Hertogh van Feria tot haer opinie. Waeromme dẽ Koning resolveerde na de straffe opinie: Eñ verkoor daer toe den Hertogh van Alba/ als een daer toe bequaem / van den Kryghs-handel / den volcke ende Landts gelegentheyt seer ervaren. Daer Ringomes te gewilliger toe consenteerde/ om dat hy hem geerne uyt Spaengien hadde / eñ op swaere aenslagen. Dese Resolutien werden daer alle genomen/ sonder daer toe veel te roepen ofte te hooren de Nederlantsche Raetsheerẽ/ tot dien eynde in Spaengien liggende/ te weten den Raets-heere Tisnack eñ Hopperus/ ende den Secretaris Korteville die hen altijdt daer over by haer vrienden beklaeght hebben. Hertogh van Alba verkoren om Nederlandt te straffen.

Den Prince van Spaengien Don Karlo gheviel dese resolutie qualijck / midts hy verhoopte selve in Nederlandt gesonden te worden/ ofte met sijnen Vader te gaen / daer hy van jonghs af groote begheerte toe hadde ghehadt / ende groot medelyden met der ellenden toonde.

Tot desen Tocht/ als tot een Heylige Oorloge / is

1567.

door middel vande Inquisitie ende Gheestelijckheyt van Spaengien / den Koning groote schattingen ẽ behulpen gedaen: Eñ terstont werter geschreven aen de Gouvernateurs van Napels / Sicilien / Sardinien eñ Milanen / dat sy de oude Garnisoenen al souden seynden nae Lombardijen / om soo haest als den Hertogh van Alba in Italien quam / mochte marcheren na Nederlant. Welcken Hertogh oock / met veel Spaenschen Adel ende andere Spaensche Soldaten eñ met sijn twee Sonen Don Frederico/ende Don Ferdinando de Toledo is te Barcelona t'scheppe gegaen / ende met den Galeyen te Genua ghearriveert den 17. Mey / Anno 1567. alwaer hy met een derdedaeghsche Kortse gequelt wert/ eñ met Flercijn. Van daer reysde hy nae Alexandrien de la Paillia/ daer hem Don Gabriel Della Cueva/ Hertogh van Alburquerke/ Gouverneur van Milanen/ quam begroeten / ende van daer bescheyde hy alle het Krijgsvolck te vergaderen in Piemont / op een plaetse S. Ambroyse/ een plaetse in 't Alpische gebergthe / Dat Duytslandt eñ Vranckrijck van Italien scheyt / dat men noemt de Rechters. 't Getal dat daer monsterde / om in Nederlandt te trecken / waren eerst het Tertio soo sy 't noemen / ofte Regiment van Napels/ ofte het derde van alle de Garnisoenen / zijnde 19. Vendelen Spaengiaerden/ in hebbende 3230. Mannen Maestro de Campo ofte Colonel zijnde/ Alonzo de Vlloa. Het Tertio/ oft Regiment van Sicilien/ waren thien Vendelen / bestaende van 1520. hoofden onder het beleyt van Juliaen Romero / een oudt Krijghsman / in Nederlandt te vooren wel bekent/ oock in Engelandt. Noch was daer het Regiment van Lombardijen van 10. Vendelē ende 2200. hoofden / hebbende oock voor Maestro de Campo ofte Colonel / Don Zaurio de Londogue. Maer het Tertio van Sardigna van thien Vendelen / waer van de vier waren nieuwe Soldaten / die sy Bisoignos noemen/ mede met den Hertogh uyt Spaengien overkomē / maecten 1728. hoofden/ den Colonel zijnde Don Gonzale de Braccamonte. Dese al t'samen makende 49. Vendelen / uytbrenghende 8678. Mannen / behalven haer Muchacos oft Jonghers / die veel waren/ ende veel vry-willige avonturiers. Onder dese Vendelen soo ordonneerden den Hertoge/ dat elck Vendel soude hebben vijfthien Musquettiers/ die welcke doen meer dan te vooren werden gepractiqueert/ al Spaengiaerden.

Hertogh van Alba vertreckt uyt Spaengien in Mey / Anno 1567.

Hertogh van Alba monstert sijn volck in Piemont/ den 2. Junii/ Anno 1567.

Het Peerde-volck waren vijf Compagnien lichte Peerden / Spaengiaerden / elck van 100. Peerden/ dry Compagnien Italiaensche ende twee Albanoische / dat zijn een volck in 't Koninghrijck van Napels woonende / uyt Albanien ofte Grieckenlandt ghekomen ofte verdreven vanden Turck / noch onder haer de Grieckische Tale ghebruyckende. Tot dese waren noch twee Compagnien Spaengiaerden Archebusiers te Peerde / t'samen twaelf Compagnien / sterck 1200. Peerden. Dese Monsteringe gheschiede den tweeden Junij / Anno 1576. ende by dese voeghden hem noch in Borgongien vier Compagnien/ makende 400. Peerden.

Wat volck dat de Albanoysen zijn.

Dit Krijghsvolck ghemonstert tot S. Ambroyse/ trock op den derden Junij in dry hoopen / op dat de provisie van victualie ghemackelyck mochte gheschieden : waer dat de Avantgarde 's morghens uyt trock / daer quam 's avonts de Bataile logeren / ende als die wech was / quam daer die Arriergarde. Daer volghden veel Wijven / Hoeren ende Jongers / zijnde verdeylt met wonderlijcke goede ordere ende soorten / als de Edeler Hoeren ende Capiteyns Hoeren / ende de rycke Hoeren / ende arme Wijven ofte Hoeren der Soldaten / met bequame disciplijne onder haer / daer over den Hertogh grooten Lof toe geschreven werdt.

Goede ordinantie onder de Tros/ Hoeren ende Bagagie des Legers.

Duerende de passagie van des Hertoghs Leger/ hadde den Koning van Vranckrijck veel volckx doen vergaderen / oock ses duysent Switsers / om sijn Rijcx perijckel voor te komen / oock gewapent zijnde: Desghelijcx soo waren oock de Switsers ende die van Geneve dapper ende sterck op haer hoede. Den Veldt-Marschalck onder den Hertogh / was Chiapin Vitelli / Marquis van Cetone : Gheschut-meester was Gabriel Cerbellione : Voor Ingenieurs om Fortressen te ordineren / was Capiteyn Paciotto ofte Pacieco ende andere.

1567.

In Savoyen bleef den Hertogh tot in 't beginsel van Julio / ende dat op de brieven vande Regente/ de Hertoginne van Parma / uyt Nederlandt / die alreede berouwen was / soo veel ghecklaeght te hebben over den Edeldom ende Landen : Waeromme sy in haer brieven aenden Koningh schreef / hoe alles ghestilt was / de misdadighe een deel ghestraft/ ende noch eensdeels gevangen/ de reste verjaeght/ ende de meeste steden met Garnisoenen beset / ende dat het te vreesen was / dat de komste vande Spaengiaerden in Nederlandt / weder nieuwe beroerten mochte causeren : want op haer toe-segghen / dat sy achter blijven souden / hadden de Landtsaten / so Edelen als andere Catholijcken / haer verkloeckt ende wel ghequeten: Ende diergelijcke persuasien ghebruyckte sy / om den Hertogh te doen wederroepen. Ende van vele werdt gheacht/ dat sonder twijffelen / sonder de selvighe persuasien / aende Heeren / Edelen ende Steden / vande Hertoginne gedaen / de saken soo niet gheslist souden gheweest hebben / maer wel middel ghenoegh was daer voor handen / om te beletten dat inkomen van de Spaengiaerden/ een yeghelijck hem latende voorstaen / dat den Koningh de eere ende loon van sijn susters arbeyt ende periculen geenen anderen soude laten genieten / oock dat hare Hoogheyt sulcke kleynicheyt / haer authoriteyt ofte achtbaerheyt aengedaen/ niet lijden soude : Maer sulcx is byden Koningh niet goedt gevonden. Maer den Hertogh verkreegh anderwerf bevel van voorts te trecken / daer mede confirmerende de opinie / die vele noch niet gheloofden/ datmen de gegeven occasie byde Nederlanders wilde waernemen/ om de Landen als voor nieuwe gheconquesteerde/ te mogen innemen / houden ende regeren na 's Koninghs wille / siende men met de straffe alreede ghedaen/ ende noch mochten doen / al ghestilt zijnde / noch niet te vreden en was. Aldus is den Hertogh voort getrocken / ende gepasseert by Geneven op seven mijlen nae / die oock vreesden van hem besprongen te worden : Maer nadien sy soo wel versien waren met Krijghs-volck / ende de Switsers te vrienden hebbende / soo en werden sy niet aengesproken. Ende also is den Hertogh door Borgongien eñ Lotringen in 't Landt van Lutsenborgh gekomen/ alwaer hem noch zijn toe-ghekomen de Grave van Lodron / de Grave van Oversteyn / ende die van Schouwenburgh / elck met haer Regimenten Duytsche knechten / ende eenige Peerden. Daer hem oock noch quamen aengepresenteert 12000. Ruyteren / die in Waertgelt lange hadden gelegen ende noch lagen/ daer hy eenige van beschreef. Tot Lutsenborgh sont aen hem de Regente van Parma / den Heere van Barlaymont ende van Noyrcarmes / om sijnen last ende bevel te siene / eñ sijn Patenten / die hy eensdeels toonde. Tot in Lutzenborgh zijn hem tegen gegaen/ om willekome te heeten / de Nederlandtsche Heeren/ onder andere den Grave van Egmont / tot den welcken den Hertogh / hem wat van verre siende / luyde sprack: Siet waer den grooten Ketter is : Waer van de Grave verschrickte : Nochtans bykomende/ mits dat het tweederhande wyse mochte verstaen werdē/ interpreteerdet ten bestē/ eñ willekomende hem/ malkanderen omhelsende op Hoofsche maniere. Eñ also is hy voorts met alle sijn Krijgs-volck ontrent ende tot Brussel gekomen/ den 22. Augusti 1567.

De Regente schryft aen den Koning/ om den Hertogh van Alba uyt Nederlandt te houden / maer te vergeefs.

Om Nederlandt onder subjectie te brenghen/ namen de Spaengiaerden de ghegeven occasie waer.

Hertogh van Alba komt tot Brussel den 22. Augusti.

Te Brussel is hy vande Regente oock wel ontfanghen gheweest / die hem van alles gheinformeert heeft/ oock middel voorgeslagen / hoe de Landen nae haer opinie in stilte te houden waren. Den Prince van Orangien / ende d'andere ghevluchte Heeren ende Edelen/ in goede devotie/ wille/ ende ten dienste van Sijne Mayesteyt te houden / ende soo men maer mildelijck daer mede handelde / en soude men niet te vreesen hebben/ maer souden also alle wapenen wel ter neder houden. Maer den Hertogh/ als die meestendeel achte de beroerten door der Regente mildicheyt ende slappicheyt toegekomen waren / dochte het wel anders te regeren: ende heeft de Regente ende Staten alomme sijn commissie getoont (maer niet

Duc d'Alba toont sijnen last / ende neemt het Gouvernement aen.

al tes-

Ferdinandus Aluares van Toledo Hertoch van Alua. etc. Gouverneur Generael der Nederlanden,

H. Iacobsen, exc. Crispiaen Schulsi.

al tessens) ende die was veel grooter ende breeder dan die vande Regente / als te moghen alle Gouverneurs vande Provincien ende Steden / en alle Officieren / op ende af te stellen. Hy was Capiteyn Generael van alle Fortressen / Sterckten ende Krijghsvolck / over de Raden van Staten / ende vande Finantien / volkomen macht hebbende: Sijn commissie ende last die hy begeerde / eensdeels dede hy printen / op datse een yegelijck wiste. Maer hy hadde noch absolute commissie te oordeelen over alle Crimen ende Rebellien / om die te straffen / te vergeven / en diensten te recompenseren / als een particuliere instructie van naerder Koninghs intentie / en dese was gedateert in Madril / den lesten January 1566.

Het welcke als de Regente / Hertoginne van Parma / sagh ende merckte / dat den Hertogh alle authoriteyt

1567. riteyt op hem nam / eñ dat hy toonde eenen anderen wegh te willen ingaen, haer wel het Hof liet houden eñ besitten maer sonder gevolgh eñ dat hy in't Huys van Culenborgh logerende alleen den toeloop hadde/ dochte sy dat sy daer niet te doen en hadde: waerom sy aenden Koningh sondt om oorlof te hebben/ om te mogen na huys in Italien trecken/ by haren Man.

Den Hertogh in't Gouvernement zynde dede hy sijn Krijghsvolck logeren al rondtom hem inde naeste Steden/ als tot Brussel het Tertio oft Regiment van Lombardien / tot Ghendt het Tertio van Napels / al Spaengiaerden / tot Antwerpen het Regiment vanden Grave van Lodron / afdanckende veel Walen / die hy mistroude. Hy nam den Burgheren de sleutelen van haer Poorten: Van het welcke die van Ghendt wel dorsten met een Requeste / door den Grave van Egmondt / haer beklagh doen / 't welck den Hertogh verstoorde / ende seyde hy soude doen wat hem tot des Koninghs dienst best geraden docht/ende niet anders.

De Hertogh voert in eenen vreemden nieuwen Raedt / met volkomen macht / ghenaemt den Bloet-raet.

Ende voorts soo haest hy hem bevestight sagh in 't Gouvernement/ in plaetse van eenighe moderatie op de Placaten/ende andere versoecken der Edelen ende der Landen / heeft hy de oude Placaten ende Inquisitie geconfirmeert ende weder ingestelt / eñ in plaetse van vergaderinghe der Staten Generael / heeft hy eenen Raedt van Twaelf inghestelt / die volle macht ghegheven werdt over alles/ dat den voorledenen beroerten eenighsins aenginghe/ te vonnissen ende oordeelen / die den Bloedt-raedt / ende in Fransoys Le Conseil des Troubles genoemt werdt / die bestondt van Inlanders / vermenght zijnde met Wtlanders/ eenighe Heeren des Landts waren ghenoemt / als Barlaymont Norkarmes/ den President vā Vlaenderen/eñ den President van Artoys: Maer de voornaemste waeren / den Licentiaet / Jan Vargas Raetsheer / den Doctor Loys del Rio / den Fiscael van Borgongien / den Advocaet Fiscael Jan de la Porta / den Raedts-heer Jacob Hessel/ Raedts-heer Belin Biese / Advocaet Fiscael van Mechelen Du Boys / Procureur Generael / waer over President wilde wesen den Hertogh selve / maer den voorsz Vargas werdt als President in sijn plaetse / die men seydt/ dat hy om de schoffieringe van een Wees-kindt van sijnen Maeghschappe/ selve uyt Spaengien ghebannen was / een Man boven alle wreede de wreedtste/die niet dan goedt ende bloedt en sochte: Maer de Spaengiaerden seyden / dat de ghekanckerde wonde der Nederlanden sulcken scherpen Mes (als Vargas was) van doen hadden. Secretarisen waren Vlierden, La Torre/ Praetz/ Mesdagh. De eerste twee ofte drie Maenden vergaderden den Hertogh ende de Heeren selve voor Noene ende nae Noene/ alles byden Hertoge ghedirecteert / die wilde hebben/ dat de opinien der Raedts-heeren souden wesen niet anders dan Consultive / dat is / als Raedt-ghevers/ ende niet Decisive/ dat is, te Vonnissen ofte te Oordeelen soo dat hy wilde/ dat het al aen hangen soude ende sy sijn oordeel toestemmen. Waeromme desen Raedt / mits dat vele de wreetheyt selve niet lijden en konden versochten ontslagen te wesen/andere bleven t'huys van schaemten. Waer by den Raedt van twaelf op vijf/ vier / jae van drie ten lesten bestaen heeft / als 't blijckt by diversche Sententien ofte advijsen condemnatoir. Onder andere / de Sententie van Heer Anthonis van Stralen / was maer onderteeckent byden President Vargas / Doctor Loys del Rio/ende den Secretaris de La Torre.

Namen vanden Bloet-raet.

Tyrannise des Hertogs van Alba ende sijnen Bloet-raet.

Ende by desen Raedt / jae Hertogh alleene / worde alle authoriteyt ende macht benomen den Raden Provincialen van alle de Landen / ende den Inghesetenen berooft ende genomen alle haerlieder Ordinantien/ Jurisdictien/Appellen/ ende resorten/tegen alle Privilegien vande Landen/ met een expresselijck verbodt / aen alle Raden ende Rechters / eenighe kennisse te nemen vande leste beroerten : Jae de Raden selve / hooghe ende leeghe / moesten voor den selven Raedt te rechte staen / ende hadden bevel over al / Edel ende Onedel / Gheestelijck ende Wereltlijck/ soo dat des Hertoghs wil absolut was/ sonder toe te laten eenigh Appel / Reformatie ofte Revisie van hare Sententien / alsoo ghepronuncieert ende uyt-ghesproken byden Hertogh, hebbende volle ende Souverame macht vanden Koningh / niet ghebonden ofte ghehouden tot eenige instructien / maer vermocht vry te Sententieren ende uyt te spreken / sonder weder-segghen. Selve desen Raedt hebben hun verbordert voor haer te doen brenghen alle de Costuymen/ oude herkomen / ende Privilegien van de Landen / om die te reformeren nae haren appetijte/ hoe wel naemaels die sake soo swaer vonden / dat sy daer niet dorsten de handen aen slaen. Daer en boven verstouten hun selve te ghebieden / datmen voor haer brengen soude alle de Charteren van sijne Majesteyt ende Landtsheere/ van elcke Provincie: Ende ten ware ghewesst / dat eenighe oude Raedtsheeren hun verkloeckten te vertoonen het perijckel ende achterdeel/ dat daer van stondt te rijsen ende te verwachten waere / als de secrete van de Landen ende van den Koningh souden ontdeckt ende ghedivulgheert worden / daer uyt groote inconvenienten byde ghebueren ende Potentaten mochte voorvallen ende rijsen : souden die ghebroken ofte verandert worden. Summa hebben niet ongheroert ghelaten ofte sy en hebben 't al tot hunner kennisse gebracht / sy die meest vreemde waren, alles tenderende/ om ten lesten te komen ende moghen heerschen over elck Mans leven goedt ende bosse/ den Koningh rijck te maken/ willende dat de Nederlanden hem meer dan sijn Indien souden gheven/ als die in 't leste eyschten / boven de confiscatien/ groote Beden ende Schattingen/ soo wel tijtlijcke als eeuwige ghedurighe/ als honderste ende twintighste penninghen / vande ruerlijcke ende onruerlijcke goederen / ende den thienden penningh van alderhande verkoopinghen/alsoo hier na t'synen tijdt sullen verhalen.

Door desen selven Raedt / Conseil des Troubles, ofte Bloedt-raedt genoemt / is oock gantsch vernietight de authoriteyt vanden Raedt van Staten / den welcken nauwelijck plaetse in 't Hof / om by een te komen ende te vergaderen / ghelaten was / dan dien Raedt van Staten werdt eenlijck by wijlen byden Hertogh in sijn Kamer ontboden / den welcken hy dan communiceerde soo vele als hem goedt dochte/ sonder forme van Raedt te houden op de oude maniere. Maer namaels als den Hertogh van Medinaceli in Nederlandt was ghekomen / begonde men die wederomme inde gewoonlijcke Raedts Kamer te vergaderen. Alsoo datter ten tijde van desen nieuwen Raedt gheensints ghebruyckt werden de ordonnantien vanden Raedt van State / maer men heeft gewilt / datmen den Hertogh absolut houden soude/ als gedispenseert, ende ongheholden te onderhouden eenigherhande ordonnantien ende instructien / dan alles ghesteldt tot sijnder discretie / het welcke eenen grooten afkeer vanden Koningh / ende haet teghen den Hertogh ghecauseert heeft.

Den Raedt van Staten wert byden Bloet-raet sijn authoriteyt benomē.

Ende hoe wel eerst in vollen Rade besloten was/ volgende de Resolutie daer van in Spaengien genomen / datmen maer procederen soude teghen de gheconfedereerde Edelen / absent ende vluchtich sonder die in 't Landt bleven aen te spreecken / oock maer te procederen tegen vier Crimen, als Beeldtstormerije/ tegen Ministers ofte Leeraers / tegen Consistorianten/ eñ teghen die wapen onder opgerechte Vendelen tegen den Koningh gedragen hadden. Niet teghenstaende/ desen Bloedtraet hebben onder haer besloten seker Artijckelen / als fondamentale / die sy alle begrepen onder ende voor Crimen læsæ Majestatis, ende lijf ende goedt verbeurt te hebben / die soo wijdt streckende waren / datter weynige ofte niemandt bykans vry van en was / ende waren in getale achtien: Waer van de principaelste zijn dese.

Artijckelen die den Bloet-raet besloot Crimen læsæ Majestatis te wesen.

Dat alle de Requesten / byden Staten ende Steden vande Landen overgheghheven / tegen de nieuwe Bisschoppen / Inquisitie / ende oock om te hebben moderatie van Placaten / waren Conjuratien tegen Godt ende den Koningh.

In 't selfde Crim of feyt waren de Edelen / die de Supplicatien overgheghheven hadden/ tegen Inquisitie ende Placaten/ met alle de ghene/ die de selvighe Supplicatie gelaudeert hadden.

Item/

Item / oock alle de Heeren / Edelen / Officieren / Provincialen / ende Subalternen / ende Substituten / die de nieuwe Predicatien / onder 't deksel van necessiteyt des tijdts toegelaten / ofte daer toe ooghluyckinge gedaen hadden.

Desgelijcx alle de Heeren / Edelen / Rechters / Officieren ende andere / van wat qualiteyt sy zijn / die de eerste Supplicatie der Edelen / Predicatien / Beeldtstormen / &c. niet wederstaen en hebben / maer die aengesien met ooghluyckinge ende verbaestheyt.

Item / alle die mainteneerden ofte voor goedt hielden / dat de Ondersaten vande Nederlandẽ / overmits de voorsz rebellien (waer van weynigh Menschen vry waren) daer het meestendeel niet ghedaen hadde haer devoir / 't welck sy van Gods ghehoorsaemheyt ende Eedts wegen schuldigh waren te doen / niet vervallen souden zijn van alle haer oude Liberteyten / Rechten ende Privilegien / ende dat daeromme den Koningh die voort-aen magh tracteren nae ghelegentheyt / om sulcx in toekomende tijden te verhoedẽ / ende den Koningh ontslagen van alle Eeden / beloften / toeseggingen / Pardoenen / &c.

Item / dat alle de ghene / die het voor tyrannije hielden / desen Raedt in haer procederen / als gheen Souveraine ende competente Rechters / in alle saecken crimineele ende civile / ongehouden te observeren die oude ghewoonlijcke Rechten / Privilegien ende Costuymen vande Landen / die niet anders gheweest waeren / dan corruptelen ende abuysen / waer uyt alle quaet gesproten is.

Onder dese Articulen was oock een project ghe-concipieert / ofte Placaet ontworpen / om ghepubliceert te worden / dat alsoo het quaet inde Nederlanden / waere vele toekomen by middelen van Houwelijcken ende aliantien / met heretijcke / suspecte ende oproerighe persoonen / soo van hooghen als nederen state. Ende soo de Rebellen hadden haer ghesocht te stercken met Rijckdommen ende Maeghschappen / &c. Soo stondt nu den Koningh toe / nae dispositie van Gheestelijcke ende Wereldtlijcke Rechten / daer in te versien / tot vorderinghe vanden ouden Kersten gheloove. Soo was by den Hertogh ende desen Raedt ghereſolveert / dat tot eerster gheleghentheydt soude een Placaet afghelesen worden / dat niemandt / van wat qualiteyt ofte conditie / hem selven noch haere kinderen / en soude moghen ten Houwelijcke besteden / sonder consent ende permissie vanden Hertogh ofte vande sijne / ende zijnde vande Notabelste ende van Rijckdommen / niet souden haer selven ofte kinderen besteden / dan nae believen / discretie ende ordonnantie / van Sijn Excell. den Hertogh selve / op pene van lijf ende goedt te verbeuren.

Diergelijcke Artijckelen waeren daer meer tot achtien toe / die ghevonden werden tot Antwerpen / inde Kamer vanden President Vargas / ende in Drucke gekomen zijn.

Om dat dese den Leser niet vreemt souden duncken / sullen wy verhalen de Resolutie / die de Officiers vande Inquisitie in Spaengien daer over ghedaen hebben / met des Koninghs Sententie / inhoudende in summa het nae-volghende / het welcke aenden Hertogh gesonden werdt.

Resolutie ende advijs vande Heylighe Inquisitie over de beroerten der Nederlanden den 16. Februarij / Anno 1568.

HEt Officie vande Alderheylighste ende ghebeylighde Inquisitie / versocht by de Koninghlijcke Majesteyt te resolveren ende uyt te spreken / op de afgrijselijcke Afvalingen / Apostasien ende Ketterijen / begaen by de Nederlanders: nae dat sy wel ingesien / ende neerstelijcken overweghen hadden de informatien des Koninghs op de stucken: oock oversien hebbende de brieven ende bewijsinghen autentijcke ende geloofweerdich / ghevoeght bydc informatie ende by de Officieren der Alderheylighste Inquisitie / uyt de Nederlanden getrouwelijcken over gesonden: Seyt ende resolveert / in soo veele als aengaet de professie Theologie / ende de conscientie / dat alle ende een yegelijcken Onderdaen der Nederlanden / ende 't geheel lichaem der selver Landen (uytgenomen alleenlijck de ghene / die onderscheydelijcken staen ghenoteert inde informatien) soo wel ten respecte vande publijcke Apostasien / Ketterijen / ende afvallicheydt van Godt ende onse Heylige Kercke / ende vander onderdanicheydt des Koninghs / als om dat de reste haer ghevepnsende te zijn Catholijcken / niet alle devoir gedaen hebben ghelijck sy God ende de Koninghlijcke Majesteyt schuldigh waeren / ten aensien van de Catholijcksche Religie ende haeren Eedt te wederstaen met alle haer vermoghen de openbare Apostaten / Ketters ende Seditieusen / 't gene haer in 't beginsel seer licht om doen was: maer ter contrarien hebben gheheel stil ghestaen / ende haer onthouden van sulck een Godsalige ende Heylige resistentie ende beletinge / waeromme sy verdienen geacht te worden als Fauteurs / ende aenhanghers vande selvige openbare Apostaten / Ketters ende Seditieuse. Desghelijcx de Edelen / die inden naem der Ondersaten presenteerden Requesten ende Remonstrantien / tegen de Alderheylighste Inquisitie / cauteleuselijck verwerckende ende opruydende de Ketters / Apostaten ende Seditieusen / hebben daer mede begaen inden hooghsten graet Crimen læsæ Majestatis.

Hier soeckt den Wolff het Douius over 't Schaep.

Also uytgesproken ende ghereſolveert inde Stadt van Madril / den 16. Februarij / Anno 1568.

Sententie des Konings over de Nederlanden / den 26. Februarij / Anno 1586.

DE Koninghlijcke Majesteyt ghesien hebbende de informatie by sijn bevel ghenomen / op de afgrijselijcke Afvallinghen / Apostasien / Ketteryen / ende Seditien / bygaen by de Onderdanen van Nederlandt: Oock ghesien hebbende alle gheloofweerde Documenten / ende mede het advijs van 't Officie der Alderheylighste Inquisitie / met hare gewichtighe Redenen daer by ghevoeght / om Recht ende Justitie t'administreren / ende daer in ghebruyckende zijn Koninglijcke ende absolute macht / Verkondight ende decerneert, dat alle ende een yeghelijck Onderdaen der Nederlanden / ende het gantsch Lichaem (alleenlijck uyt-ghenomen / die inde informatie ghenoteert zijn / de namen daer van / in tijde ende stonde sullen wy inde Nederlanden verkondighen) soo wel van weghen haer openbare Apostasien / Ketterijen / afvallinghen van Godt ende van onse Heylighe Moeder de Kercke / ende van haer Catholijcke ghebodẽn ende ghehoorsaemheydt / als oock / om dat die / die haer ghevepnsden Catholijck te wesen / gheen devoir ghedaen en hebben / daer toe sy nochtans Gode ende Sijne Majesteyt / ten aensien vande Catholijcke Religie / ende haerlieder Eedt verbonden waeren / te wederstaen de alghemeyne ende openbare Apostaten / Ketters / ende Seditieusen / met alle haer macht ende vermoghen / ende beletten sulcke Schelmerijen / dat haer in 't beginsel seer licht om doen was: Maer ter contrarien en hebben sy sulcken Heylighen belet niet alleene naeghelaten / maer hebben haer daer in verheught: ende daeromme zijn sy gheacht met Recht Fauteurs ende aensetters der selvigher Schelmerije. Die oock die onder den naem vande Edelen ende Onderdanen / hebbende ghepresenteert Requesten ende Remonstrantien / teghen de Alderheylighste Inquisitie / hebben de Apostaten ende Ketters aengheset ende opgheruyt / onder 't decksel van deucht: hebben begaen het verbloeckte Crimen læsæ Majestatis. Die alle condemnerende / sonder aensien van sexe ofte ouderdom / ter straffen ende pijnen / by de Rechten gheordineert teghen sulcke misdoenders. Willende ende ordinerende Sijne Majesteyt / die pretendeert by sulcke ernstighe Sententie exempel te gheven / ende vreese te maken in toekomende tijden / alle sijne naekomelinghen / dat die straffe ende pyne van dese Sententie / sonder eenighe hope van gratie oft dissimulatie / hebbe haer volkomen effect / in sodanighe ordere ende maniere nochtans / als ten tijde ende stonde sal den Fiscalen inde Nederlanden bevolen wesen. Aldus gheordineert inde Stadt Madril / den 26. dagh Februarij / Anno 1568.

Den Koningh sententieert alle de Nederlanders lijf ende goedt verbeurt te hebben.

Desen Bloedt-raedt aldus (als vooren) gheformeert ende geauthoriseert zijnde met sulcke instructien / heeft begonst allenskens haer macht te wercke te stellen / volghende de Resolutie in Spaengien ghenomen / by den Koningh ende sijnen Achter-raedt / de Cardinalen Espinoso / ende Granvelle den Hertogh van Alba selve / den Doctor Velasco / ende Vargas / met andere / op het ernstigh schryven ende klaghen

van

1567.

vande Hertoginne van Parma / over de Heeren/ namelijck den Prince Egmont Hoorne Hoochstratẽ/ Marquis van Bergen ẽ Montigni met andere.

Waeromme den Hertogh van Alba / hebbende (onder 't deckſel van groote affairen te handelen / als Garnisoenen te legghen / Casteelen tot Steden ende Lants versekeringe te bouwen) alle de Raets-heeren van State ten Rade geroepen: Heeft hy den 9. Septembris / als sy nu vanden Rade op-ghestaen waren / den Grave van Egmont sijn geweer doen afleggen / door Juliaen Romero ende andere / ende van 's Koninghs weghen doen gevangen stellen / daer hy qualijck toe te brengen was. Desgelijcx den Grave van Hoorne / in een ander Kamer uytgaende / werdt oock also vast gehouden / ende beyde Spaensche Soldaten tot Garde gegeven: Het Hof / 't Huys van Culenborgh zijnde rontom (terwijle sy in Rade saten) met Krijghs volck omringelt. Sy vingen oock den Raet van Egmont / Jan Kasenbroot / Heere van Backerseele / ende den Secretarius van Hoorne / Alonzo de la Loo / met meer andere. Graef Karel van Mansvelt / Colonel der Walen / die tot Antwerpen gelegen hadden / zijnde in 't Hof (ẽ gewenckt van sijnen Vader) vertrock behendelijck wegh / met meer andere / die daer mede de Requeste hadden helpen presenteren.

Graven van Egmont en Hoorne ghevanghen den 9. Septembris / Anno 1567.

De Grave van Hooghstraten was oock nae Brussel komende door het schoon toeseggen van Egmont ende Mansvelt / die Hoorne daer oock toe ghebracht hadden: maer midts dat hy een quetsuere by ongevalle gekregen hadde / bleef hy achter.

Ontrent dien selven tijdt werdt Heer Antonis van Stralen / Borgemeester van Antwerpen / oock ghevangen / met meer andere van minderen qualiteyt / ẽ alle haer goederen werden terstont beschreven.

Den Borghmeester Stralen van Antwerpen werdt ghevangen.

Dese personagien aldus ghevangen ghestelt / sondt den Hertogh de Graven van Mansvelt ende Barlaymont aende Regente / Hertoginne van Parma / om dat haer aen te seggen ende te excuseren / toonende sulcx sijnen last waere / dat om beters wille haere Hoogheydt waere soo lange verswegen.

Dit causeerde wederomme eenen grooten schrick onder alle soorten van Menschen / so wel van Edelen als Onedelen / die vele de vlucht aennamen. Soo dat Duytslant / Oostlandt / Cleve / Emden / Vranckrijck ẽ Engelandt van Nederlanders vervult werden.

Niet tegenstaende de vlucht / werden alle ghevangheniſſen ghevult / die men alle de Landen door tot dien eynde hadde ghesterckt ende ghereparcert / oock nieuwe gheordineert. Want op de Frontieren ende in West-Vlaenderen werden vele ghevangheniſſen open ghebroken / ende de ghevanghenen verlost met subtijlheden ende gheweldt.

Den Hertogh met sijnen Raedt nu in State zijnde / ende 't ghewelt besittende / heeft hy alomme veel gevangenen gheexecuteert / so wel die by de tijden der Hertoginne als nu nieuwelijck ghevanghen waren / ende dat in grooten getale / alle Galgen hynghen vol / desgelijcx veel boomen op de wegen.

De twee Graven / van Egmont ende Hoorne / dede hy tot Gent op 't Casteel voerẽ: Belastende Egmont eerst aen sijnen Stadthouder / den Capiteyn aldaer te schrijven / dat hy 't selfde Casteel over soude geven in handen vanden Spaengiaerden. De andere Edelen werden meest tot Vilvoorden ende Brussel ghestelt. Egmont was te voren van diversche gewaerschout / maer hy stoorde hem daer over / beklaghende datmen oock den Koningh daer mede ongelijck aen dede.

Den Cardinael Granvelle verstaen hebbende het vanghen van dese Heeren / vraeghde seere of sy den Swyger niet gevangen hadden ofte konden krijgen? Daer mede meynende den Prince van Orangien. Ende als hem daer op gheantwoordt werdt / neen: Antwoorde hy / beter ware den Swyger alleen ghevangen / dan alle de reste t'samen.

t'Antwerpen heeft den Hertoghe op het Kiel / aende Zuytzijde der Stadt op de Riviere / een Casteel begonnen te bouwen / den 27. Octobris / Anno 1567. ende begonst terstondt de Stadt teghen het Casteel open te leggen / afbrekende de mueren / ende vullende de vesten: Brack oock af eenen ouden Stadts Thoren gheheeten de Kroonenborgh-poorte. Heeft daer aen 2000. Mannen te werck ghestelt / ende in korten tijdt opgebout seer geweldelijck eerst van aerde / ende na van Careel-steenen ẽ andere so geweldigh sterck ẽ groot / datmen sijns ghelijcke niet en vindt / na den tijdt van alsdoen. Den Meester daer over was eenen Paciotto, een Savoyer / die maeckte het met 5. Bolwercken / seer groot / op de beste maniere / de 4. daer van genaemt nae des Hertogen naem / Duc. Ferdinando, Toledo, Alba, het vijfde wert na den Meester Paciotto genoemt. Tot dit Casteel / kostende meer dan 1400. duysent guldens / heeft den Hertoghe de Stadt ghedwonghen te betalen de somme van 400. duysent guldens / die opghebracht werden by honderste ende thiende penningen / ẽ dat te ghewilliger / op hope van ontslagen te wesen van Soldaten / daer sy niet teghenstaende altijts mede beswaert zijn ghe weest tot den lesten toe. Soo haest het Casteel weerbaer was / heeft hy daer Spaensche ende Duytsche Soldaten opgeleyt / ende de Stadt noch gedwongen die alle van Bedden te besorghen tot 1400. toe. Alle het gheschut ende munitie der Stadt heeft hy daer op gevoert. Heeft daer Casteleyn op gemaeckt Sr. Gabriel Cerbellione / ende daer na Sancio Davila / van een ghemeyn Soldaet ende Trommelslager nu tot state opkomen zijnde. Inde Stadt heeft den Hertogh noch ghelegdt den Grave Albert van Lodron met sijn Regiment Duytsche knechten.

Casteel van Antwerpen ghebout den 27. Octobris Anno 1567.

1567.

Den 19. December heeft den Hertogh doen dagen te compareren voor hem / ter instantie van du Boys Procureur generael / binnen driemael 14. daghen / de Heeren / Prince van Orangien / Graef Lodewijck van Nassouwen sijnen Broeder / den Grave van Hooghstraten / vanden Bergh / van Culenborgh / den Heere van Brederode / ende andere. Diversche van dese Heeren hebben schriftelijck verantwoort / ende dat in Drucke laten uytgaen / als den Prince van Orangien / de Grave van Hooghstraten / ẽ andere / allegerende / dat sy niet wettelijcken / noch voor haer competenten Rechter ghedaeght en waren / ende als Heeren vander Ordre des Gulden Vliese / moesten by haer mede-broeders geoordeelt worden / met meer andere Privilegien ende excusen / aenbiedende / voor den Keyser oft andere Potentaten ende competente Rechters / gheerne te Rechte te stane: alsoo breeder mach blijcken uyt de selvighe gedruckte verantwoordingen daer toe wy den Leser wijsen.

De Prince van Orangien ẽ andere Heeren worden ghedaecht / haer te komẽ verantwoordẽ / den 19. December / Anno 1567.

Maer den Hertogh by ghebreck van compareren / dede tegen haer procederen ten diffinitive / haer veroordeelende vervallen in 't Crimen læsæ Majestatis, ẽ als over sulcke dẽ Procureur generael toegewesen alle sijn aenspraeke ende eysch / als verbeurt te hebben lijf ende goet / ende 't selfde is alomme tegen alle haer goederen ten behoeve vanden Koningh geexecuteert.

De Heeren die gevlucht waren worden veroordeelt vervallen in Crimen læsæ Majestatis.

Als oock mede tegen dese volgende Edelen:

Eustace de Fiennes / Heer van Esquerdes met Guillaem Heer van Lumbres sijn Broeder.
Charles de Revel / Heer van d'Andriguies.
Charles vander Noot / Heere van Rijsoire / ende de Heere van Carloo sijn broeder.
Bernard de Merode / Heer van Rummen.
Willem / Graef vander Marck / Vry-heer tot Lumey / &c.
Adriaen van Berges / Heere van Dolhain.
George de Montigni / Heer van Noyelles.
Martijn de Serclaes / Heer van Tully.
Philips vander Meeren / Heer van Sterbeke.
Philips de Marbays / Heer van Loverval.
Charles de Levin / Heer van Famars.
Jean le Sauvaige / Heer van Descaubeque.
Hamues / alias Toyson d'Or.
Philippe de Marnix / Heere de S. Aldegonde.
Adolf vander Aa.
Neufville.
Bregille.
Dassa.
Torck.
Berchem.
Mol / Lieutenant des Fieffs. in Brabandt.
Charles de Boysot ende sijn Huysvrouwe.
Welle.
Adriaen van Swieten.

Renesse/

1568. Renesse/gheexecuteert tot Utrecht.
Wulp.
Joncker Diederick Sonoy.
De Bombergen.

In 't beginsel van 't Jaer 1568. heeft den Hertogh door sijnen Bloet-raet seer grouwelijcken begonst te procederen/ tegen kleynder personagien ende gemeyn volck/ die eenichsins schuldich mochten wesen van de voorleden beroerten/ ofte die ter Predicatien gheweest waeren/ Predicanten ende andere diergelijcke Persoonen gheherberght/ofte hen yet ghemoeyt hadden/alle de Provincien door/ sonder respect van Edel oft Onedel/eñ dat meest tegen de rijckste/die tot Brussel oft elders ghedaegt waeren/ met vijftich/ dertich/ twintich tessens uyt een eñ elcke Stadt. Weynighe compareerden/ oft sy en werden vast gehouden. Die niet en compareerden/ confisqueerde hy terstont haer goet. Die niet veel goedts en hadden/en werden niet gedaeght/ maer subijtelijcken gevangen. Dese heeft hy met menichte doen onthalsen eñ hangen/ nae veel pijnigen/ buyten eñ binnen de Steden. Rijcke Borgers die veertich/tsestich/ende hondert duysent gulden rijck waren/ heeft hy de handen op haren rugge ghebonden/ ende aen een Peerdt-steert alsoo buyten nae de Galge doen trecken ofte slepen.

Strenghe proceduren vanden Hertogh ende sijnen Bloedt-raedt.

Daer waeren tot dier tijdt nochtans wel kloecke Raedts-heeren ghevonden/die den Hertogh te kennen gaven eñ waerschouden/ dat de strenghe proceduren de Middelen niet en waeren/ om de Menschen van dwalingen te trecken/ maer om die te verherden/fondamenten leggende/ om die Landen den Koningh te ontvreemden/ ende daer van te onterven/ nademael datter gemerckt werde/ datmen meer tendeerden den Koningh rijck te maken met Confiscatien/ dan de beroerten te stillen/ ofte de verdoolde op den rechten wegh te brengen. Betoonende/hoe veel oprechte goede Christen Menschen/ Gheestelicke eñ Wereltlijcke/ Gasthuysen/Weduwen ende Weesen/daer by werden berooft eñ benomen van haer Byleven/ Renten ende Middelen van leven/ welcke inkomsten ofte Renten sy hadden eñ hieven op de goederen vande verbanne/ eñ vande geconfisqueerde. Desgelijcx alle der selviger schuldenaers/ ende dat/ mits byden voorsz President Vargas verbodẽ was/ aen alle Justicieren eñ Raden eenige kennisse te nemen van diergelijcke saken/ alles treckende tot sijnen Bloet-raedt/die eenlijck mochten oordeelen over geconfisqueerde goederen/ waer door die arme goede Lieden hebben haer goedt recht moeten veel jaren vervolghen/ tot hun eyndelijck verderf. Ende die de handelinge van dese saken hadden/maecten den Koningh wijs/ dat dese Confiscatien so groot ende Koninghrijcken weert waren/ ja brochten voort de rekeninghe/dat sy acht Milioenen Ducaten Jaerlijcx weert wesen souden ende beliepen/ waer inne sy den Koningh abuseerden/ om dat de uytgaende Renten daer van moesten afgetrocken wesen/ die onschuldighe Menschen/ soo wel Gheestelijcke als Wereltlijcke toequamen. Met dese strengicheydt/ ende het volck arm te maken/souden sy veel volcx doen verloopen ende vluchten/ ende middel soecken/ hoe het Spaensch Regiment quijt te worden: dat welcke wel ware te voorkomen/ met meerder gratie ende moderatie te ghebruycken/ ende in plaetse van soo veel Lieden te bannen ende te verjagen/datmen die sochte met goede middelen inde Landen te houden/ ende daer in te bannen ende te confineren/ende soo soude men moghen meer profijts voor den Koningh trecken/ van Amenden ofte verbeurtẽ/dan men soude komen doen van Confiscatien ofte diergelijcke strenheyt/ &c.

Den Hertog was ghewaerschout over sijn strengheyt ende sijn Bloet-raet.

Van desen advijse ende ghevoelen waren oock den President Viglius/ ende meer andere verre-siende Mannen/ den Koningh gunstigh/ die voor-saghen 't quaet/ dat desen Bloedt-raedt den Koningh/ ende boven al de Catholijcke Roomsche Religie/ aen dede/ om dat daer mede soo veel Catholijcke Zielen in doolinghen ghejaeght werden/ door armoede in vreemde Ketterschelanden/ het welcke vast alomme/ als in Vlaenderen ende elders/ de Gheestelijcke groote vervolginge ende persecutie veroorsaeckt heeft.

President Viglius opinie/ tegen den Bloedtraedt/ met meer andere.

Dese verhaelde aenstaende swaricheden zijn ten lesten oock ter ooren ghekomen vanden Paus eñ den Koningh/ die hun hebben laten beweghen tot eenige sachtmoedicheyt ende ghenade te ghebruycken/ maer wilden dat doen na den sin eñ advijse vanden voorsz wreeden eñ gierigen President Vargas/ ende van die met hem den last hadden/ als die vande abuysen de kennisse hadden: Hier door heeft die sake soo langhe aengeloopen/ende de ghenade so lange op-gehouden/ dat het langh verwacht Pardoen generael gheheel onvruchtbaer is ghewordeu/ ende dat het profyt ofte vet al vanden pot gheschuymt was/ de rijckste Lieden met menichte verloopen/ ende veel ander Lieden goet verbreemt was. Desen voorsz Raedt eñ wreede Personagien waeren oock namaels d'oorsaeck/ dat het Pardoen generael eñ gratie/ die daer nae quam/ (alsoo sullen verhalen) ghevoedert was/ ende begreep soo veel restrictien ende exceptien/ dat niemandt hem daer op betrouwen mochte/ selve niet de Magistraten/ diemen pretendeerde/ hen niet behoorlijck ghenoech alomme hadden ghequeten/ noch behoorlijck de beroerten wederstaen/ dan dese waerschouwingen waren alle te vergeefs.

1568.

Paus ende Koningh geneygen tot gratie by den Bloedtraedt verhindert.

Dese strenge handelinge heeft alomme daghelijcx meer vreese onder 't volck gemaeckt/ ende een groote vlucht ghecauseert/ waer van een menichte woeste Menschen alle haer goedt/ som Wijf ende kinderen achterlatende/ hebben haer in Bosschen in West-Vlaenderen eñ elders begeven/ eñ haer over Papen ende Monicken gewroken/ die sy by nachte uyt-loopende konden betrapen/ die sy alle haer goet namen/ ooren eñ neusen afsneden/ waer over sy werden ghenoemt Wilde Geusen, ende also dese tot een menichte gegroeyt waren/ moeste den Hertog krijghsvolck daer tegen seynden/ tot sijnen kleynen voordeele/ weynighe vande selvige achterhalende. Waeromme hy Placaten tegen die dede publiceren/belastende de Prochiaen buyten op 't Landt/ haer Pastooren ende Papen te waken/ ende daer voor sorge te dragen: ende vorder/ haer schade ende verlies op te rechten/ met alle dat sy mochten bestolen wesen/ tot den uytersten penningh/ by estimatie vande Wethouders/ ende vorder/te staen voor lijf/ goedt ende bloedt van hare Pastooren/ niet tegenstaende eenige Privilegien/ &c. Actum den 12. Januarij/ Anno 1568.

Uyt de menichte van vluchtighe/ wilde Geusen gesprotẽ.

Placaet tegen de wilde Geusen/ den 12. Januarij Anno 1568.

Tegen het vluchten zijn oock Placaten gemaeckt/ als datmen de vluchtige moeste aenbrengen/ die men wiste dat sulcx inden sinne hadden/ oft daer toe ghereetschappe maeckten/ de goeden te arresteren/ op de Tollen/ Passagien eñ Frontieren/ ende dat op pene van mede suspect gehouden te worden vande selvighe misdaden ofte Crimen, daer die vluchtige van schuldigh waren/ ende daer over ghestraft te worden/met Confiscatien van schepen/ schuyten/ waghens ende karren/ die sulcke vluchtende goeden voerden: oock datmen gheen ghebannene/ ofte ghevluchte mochte eenichsins herberghen/ logeren/ geldt toe-seynden/ ofte brieven schrijven/ oft van ontfanghen/ ende diergelijcke.

Placaet tegẽ 't vluchten.

Den Bloedt-raedt heeft oock een Vonnisse gestreken tegen het Huys vanden Heere van Culenburgh tot Brussel staende/ daer den Hertogh selve in ghelogeert hadde/ ende heeft 't selve ten gronde doen afbreecken/ ende daer doen oprechten eenen grooten Marmoren steenen Pijlaer/ met opschriften op de vierkanten Capittelen/ in vier Talen. In Latijn/ alsoo hier nae volght.

Regnante Philippo II. Cathol. Hispan. Rege, in his suis inferioris Germaniæ regionibus, gubernante vero ejus nomine *Ferdinãdo Alvarez de Toledo*, Alvæ Duce, &c. Florentij de Pallant Comitis Culenburgh quondam domum solo æquari sancitũ est, ob execrandam memoriam repetitæ in ea conjurationis adversus Religionem Ecclesiæ Cathol. Rom. Regiam Majestatẽ, & ipsas regiones, Anno à salut. 1568. quinto Kalend. Junij.

In

In Duytsch aldus:

Als Philips de tweede Catholijcksche Koning van Spaengien/ &c. regneerde in dese sijne Erf-Nederlandē/ ēn in syn plaetse regeerde Fernando Alvarez de Toledo, Hertogh van Alba/ &c. is geordineert / dat het Huys eertijts vā Florents van Pallant / Grave van Culenburgh/ te gronde afgebroken zy/ ter vervloeckter Memorien vande hernomen Conspiratie/ die daer in geschiet is/ tegē de Religie der Roomscher Catholijcker Kercke/ teghen de Koninghl. Mat. ende teghen de selve Landen/ Anno M. D. lxviij. Actum den xxviij Mey.

De Regente Hertoginne van Parma vertret den 9. December/ Anno 1567.

Hier en tusschen hadde de Regente / de Hertoginne van Parma / bydē Koningh haer afscheyt gevordert/ het welcke sy verkreghen heeft / met eenighe eerlijcke Merceden ofte Geschencken van eē statelijcke somme gelts/ ende eenige Jaerlijcksche Renten : Waerom sy oock haer heeft tot de reyse toe-gherust/ nae haeren Man in Italien / ende heeft diesshalven haeren oorlof ofte afscheyt vande Landen ende Staten schriftelijck genomen/ den 9. December/ Anno 1567.

Haer afscheydt vande Landen schriftelijck.

Waer in sy verhaelt/ hoe sy tot het Gouvernement was ingestelt / inde tegenwoordicheyt vāde vergaderinge der Generale Staten tot Gendt / Anno 1559. waeromme sy wel hadde gewenst/ het Gouvernemēt wederomme in sulcken vergaderinge der Staten te mogen neder-leggen / also ander Gouverneurs ende Gouvernanten te vooren ghedaen hadden. Maer om dat den Koningh expresselijck verboden hadde/ gheen vergaderinghe van Generale Staten te roepen/ gheduerende den beroerighen tijdt/ ofte ten ware in syn teghenwoordigheydt/ soo en heeft haer dat nae haer begheeren niet moghen ghebeuren : Waer door sy ghedwonghen was 't selve schriftelijck te doen/ begheerende datmen haere moeyte ende sorghvuldigheydt ten besten wilde afnemen / beklaghende den beroerighen tijdt vande twee leste Jaeren / hebbende nochtans / door Godts gratie / met de hulpe vande menichte der goeder Subjecten / alle de Provincien ende Steden wederom ghebrocht tot volkomen ende behoorlijcke ghehoorsaemheydt vanden Koningh / voor 't eynde van April lest/ soo dat in 't beginsel vande Mey alomme Garnisoenen waeren gheleydt / als datter niet en resteerde van de quade te straffen / ende in alles sulcken ordere te stellen / alst den Koningh soude ghelieven: waer over sy haer meyninghe hadde gheadviseert/ verhoopende dat Sijne Majesteyt alles alsoo beschicken soude / dat de Landen tot haer voorighe gheluckfalicheydt korts weder souden gebracht worden / die sy de selvighe van herten wenschte: Anderwerf biddende alles haer ten besten af te nemen / oock vermanende tot onderhoudinghe vande Roomsche Catholijcke Religie/ ende gehoorsaemheyt des Koninghs.

Den 30. December daer nae / is sy van Brussel vertrocken nae Italien / verselschapt zijnde met veel Nederlandtschen Adel / den Hertogh van Alba haer uyt-gheleyde doende.

Nieuwen Krijgh in Vranckrijck.

Alsoo den Hertogh van Alba inde Nederlanden gekomen was/ passerende de Frontieren van Vranckrijck / hadde den Koningh aldaer doen aen-nemen ses duysent Switsers / tot sijn Landts beschermingthe / ofte om de Hughenoten aldaer wat meer onder te houden / die door het qualijck varen der Geusen in Nederlandt / niet sonder groot achter-dencken en waeren / siende door den Spaenschen voorspoet haere wederpartijen seer versterckt. Waeromme sy quader vreesende / hebben gemeynt hare vyanden te voorkomen / haer selven ontrent Parijs vergaderende / ende met drie ofte vier hondert Peerden trocken onder den Prince van Conde / Admirael / Dandelot / Rochefocault / ende meer ander / nae Meaux / daer den Koningh was / om hem een Requeste te presenteren / ende mondelinge bewijs te doen over haer vervolginghe / teghen den lesten beswooren Vrede. Maer de Catholijcken haer partije interpreteerden 't contrarie / segghende dat het ware / om den Koningh in haere handen te krijghen / ende van hem te sequestreren ofte scheyden sijn Catholijcke vrienden. Derwaerts treckende / ontmoete hem den Koningh / van Meaux nae Parijs rijdende, seer vroegh, verselschapt zijnde met acht oft neghen hondert Peerden wesende Hovelinghen / ende onghewapent / ende ses duysent Switsers. De Prince van Conde/ met drie hondert Peerden/ stopte hem de strate ende wegh/ begeerende met den Koningh te spreecken : 't Welck den Koningh weygherde : Waer door over beyde zijden woorden ende slaghen rijsende / trock den Koningh ter zijden af nae Parijs / terwijle de Switsers haer teghen Conde stelden / daer over beyde zijden eenighe doodt bleven. Den Koningh hier door verstoort zijnde / is de oorsake ende beginsel gheweest vanden tweeden Borgerlijcken Krijgh in Vranckrijck / inden welcken dat tusschen Parijs ende S. Denys / den 10. November / eenen slagh geschiede/ daer den Connestabel van Vranckrijck doot bleef / ende qualijck te oordeelen was wie de meeste victorie hadde / hoe wel de Koningh ses-mael stercker van volck was. Daer nae maeckten haer beyde de partijen sterck. Den Hertogh van Alba sondt den Koningh te hulpe den Grave van Arenbergh / met twaelf ofte vijfthienhondert wel ghemonteerde Peerden / vande Benden van Ordonnantien / ende ontrent duysent Spaengiaerden / ende duysent Nederlanders / meest Arquebusiers zijnde / waer onder hen veel gewilligh lijck begaven / die de wreetheydt vanden Hertoge van Alba vreesden. Dese bewesen in haer Vanen de trouwe aliantie van beyde de Koningen / tot onderhout vande Roomsche Catholijcke Religie. De Prince van Conde hadde in Duytslandt den Hertogh Hans Casimirus/ tot sijner ende sijner aenhangers assistentie/ verweckt in Vranckrijck te komen / den welcken sy tegen trocken tot in Lorreynen / aldaer hem betalinghe doende / die sy met grooter swarigheden onder den anderen versamelt hadden / ende trocken nae Chartres dat hy belegerde / alwaer dat ten lesten / als men stormen soude / de Pays anderwerf den derden Meert verkondigt werdt al Vranckrijck door : Veel van 't Krijghs-volck van beyde zijden werdt namaels in Nederlandt gebruyckt.

Grave van Arenbergh van den Hertogh in Vranckrijck ghesonden den Koning te hulpe.

Aenslagh teghen des Hertoghs Persoon by den Heere van Rijsoire ēn Carloo.

Eenen aenslagh isser vande ghevluchte Edelen gheweest op de commissie vanden Prince van Orangien / teghen den Persoon vanden Hertogh / als hy inde Vasten om sijn devotie van Brussel meynde te gaen in 't Clooster van Groenendale / in 't Bosch van Sonien. De Hooftden daer van waren / de Heeren van Rijsoire / ende principalijck sijnen Broeder / de Heere van Carloo / vanden Huyse vander Noot / met andere. Desen Carloo onthieldt hem in 't selfde Clooster in een Monnicx-kappe / uyt vreese vanden Hertogh (als hy seyde.) Sy hadden bestemt ende bestelten by de ses ende seven hondert Peerden / daer rontom haer meestendeel houdende / op 't Huys van Gheyn daer by gheleghen. Binnen ende ontrent Brussel hadden sy wel by de vijf hondert Voetknechten aenghenomen : waer van een Soldaet / die eertijdts den Heere van Likes ghedient hadde / den selven Heere dat aenseyde / die het terstondt den Hertogh waerschoude / soo hy meynde derwaerts om sijn devotie te rijden / die het qualijck konde gheloóven / ende tot t' huys blijven qualijck te persuaderen was. Den Soldaet noemde sijnen Capiteyn / dat een Ruyter onder Egmondts Bende gheweest was / de welcke ghevanghen ende scherpelijck gheexamineert zijnde / nochtans niemandt en beklapte / ende werdt wreedelijcken ghedoodt. Alsoo vergingh dien aenslagh / sonder datter yemandt meer sonderlinghe in lijden quam.

In Duytslandt / tegen de Franckfortsche Marckt / eenighe Italiaensche goeden den Rhijn passerende / heeft den Paltsgrave Keurvorst die doen aenhouden / waer

waer onder waren verborgen / hondert vyftich duysent Ducaten in ghelde / toe-ghesonden vanden Koningh aenden Hertoghe van Alba / tot betalinge des Krijghs volcx in Nederlandt / pretenderende goede actie daer tegen te hebben / om dat sulcx op de Tollen verswegen was. De goeden gaf hy weder, maer om 't selve ghelt werdt den Keyser ghemoeyt / ende ten lesten werdt de sake verdragen.

Ghevanghenisse en doot van Karlo Prince van Spaengien.

Van Karolus den Prince van Spaengien / des Koninghs eenigh Sone, isser in Nederlandt ontrent desen tijdt tijdinghe ghekomen / dat hy van sijnen Vader selve ghevanghen / ende daer nae ghestorven was. Verscheydelijcken werdt van sijn ghevanghenisse ghesproken. De Ambassadoren des Koninghs aen diverssche Potentaten / seyden / dat ware geschiedt om saken die het wel verdiendt hadden. Maer het schijnt / alsoo hy nu een volwassen Prince ende Man was / van twee ende twintigh Jaeren oudt / kloeck / scherp-sinnigh / liberael / ende stout / seer ambitieus / ende begeerigh van Regiment : boven al begheert hebbende / om in Nederlandt te trecken met sijnen Vader den Koningh / dat hy hem niet heeft konnen vermijden / van 't selfde te laten blijcken : Maer heeft hem onbedachtelijck te familiaer ghehouden met de Nederlandtsche Ghesanten / den Heer Marquis van Berghen / ende den Baron van Montigni. Maer als hy nu sagh sijn hoope te vergheefs was / met het vertrecken des Hertoghs van Alba / vernemende dat den selven Hertoghe / Ruigomes de Sylva Prince van Eboly / Fresneda Bisschop van Cuenca Biecht-vader des Koninghs / met andere / den Koningh sijnen Vader dat ontraden hadden / allegerende / soo hy den Nederlanders seer was toe-gedaen / hy soude aldaer 't gheheel Gouvernement moghen aen hem trecken / ende dierghelijcke meer. Soo isser vyandtschappe ende grooten twist ghesproten / daer oock dreygementen na volghden : Den Bastaert-Oom / Don Johan van Oostenrijck / uyt haet / oock eenigh secreet hem ontstolen / over-ghedraghen hebbende. Dies dese Schalckaerts (voorsiende 't perijckel dat hen te verwachten stondt / soo desen Prince eens tot den Gouvernemente quame) hebben niet naghelaten den Koning alles ten quaetsten voor te draghen / 't perijckel dat hem ende sijne Regeringhe van desen Prince te verwachten stondt / die alreede alle sijne Majesteyts ghetrouste Raets-heeren pickeerde / braveerde ende dreyghde / &c. Desghelijcx sy deden doen daghelijcx door den voorsz Fresneda den Biecht-vader. Oock mede / dat hy quaet gevoelen moeste hebben vande Roomsche Religie / als secreet verstandt hebbende met den Edeldom van Nederlandt. Derwaerts hy sochte te vluchten / ofte nae Italien / tot dien eynde verstant ende correspondentien hebbende met diversche / oock met de Koninginne sijn Stiefmoeder / met wiens familiariteyt sy niet na en lieten hem van haer eere suspect te maken byden Koningh.

Oorsaken ende forme van des Princen van Spaengiens vangen ende doodt / ende verscheyden opinien daer over.

Dies den Koningh / om eenige correspondentien uyt te vinden / belaste Ruigomes sijn Kamere / Schriften ende Secreten te besoecken. Het welcke also hy wilde in 't werck stellen / heeft den Prince dat met ghewelt wederstaen / dat welcke terstondt gheinterpreteert werdt / als teghen sijnen Vader den Koningh hem ghestelt te hebben. Waer over den Koningh selve in persoone met Ruigomes is hem over den hals inghedronghen / biddende / dat sijnen vyandt Ruigomes niet en mochte inkomen / dan den Koning verstoort / belaste hem sijn gheweer af te legghen / ende hem ghevangen te gheven / dat hy moeste doen / ende dit gheschiede den 15. Januarij 1568. Sijn Logementen ende secreten besocht zijnde / werden eenighe brieven ghevonden / tusschen hem ende de Koninginne gheschreven / die (soo men seyde) van sijnen Rade was / ende van een somme geldts melden / waer mede soude moghen nae Nederlandt ofte nae Italien sijn reyse doen / oock eenighe brieven van eenige Nederlandtsche Heeren.

Aldus gevangen ende seer nauwe bewaert zijnde / heeft sijn hoogh Princelijck ghemoet dat selfde seer onpacientelijcken genomen / soo dat hy in Julio / ontrent S. Jacobs dagh / Anno 1568. is ghestorven / en doot vertoont / 't zy door onpacientie / ofte door te veel groen Vijgen gegeten te hebben. Anders van de maniere des doots blijft noch onseecker / daer van zijnde verscheyden opinien in Princen Hoven ghe-weest / ende Boecxkens van geschreven. Daer werdt op sijn doot dit volghende Graf-schrift ofte Epitaphie ghemaeckt :

Aqui jaze quien para desit verdad, morio sin infirmidad.

Andere hebben dese incarnatie daer op gevonden:

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Doot van de Koninginne van Spaengien.

Nae dese doot vanden Prince Don Karlo en heeft de Koninginne Isabella van Spaengien / een dochter ende suster van Vranckrijck / niet langhe daer nae gheleeft / maer ontrent drie Maenden daer nae is sy gestorven niet sonder achterdencken vanden broeder / Koningh / en Moeder van Vranckrijck van eenighe violentie / verstaen hebbende ghesuspecteert te wesen / van eenigh verstant gehadt te hebben / met de aenslaghen vanden Prince Don Karlo : waer door haer hadde laten ontvallen eenige seer gepassyde woorden uyt onpacientie / daer mede sy vyanden verweckte. Van dese Koninginne ende Prince is veel te lesen in een Boecxken genoemt Diogenes, tot Luyck Anno 1581. in Fransche Rijme gedruckt.

Sy liet achter twee dochters / te weten / de Infanta Isabella Clara Eugenia / ghebooren Anno 1567. Naederhandt Hertoginne van Brabandt: Ende Catharina / die troude den Hertoghe van Savoyen / die Moeder werdt van veel kinderen / ende vroegh storf. Men seyde dese Koninginne van Spaengien een misval hadde van eene sone doen sy sterf.

Den Hertog van Alba sterckt hem / vreesende den Prince.

Den Hertogh van Alba verhoorende / dat den Prince van Orangien / ende andere ghevluchte Heeren / Edelen ende 't ghemeyn volck / in Duytslandt ende alomme haer beklagh ghedaen hadden / ende hulpe versocht aende Protestantsche Princen / ende hy nu gheadviseert zijnde / dat den Koningh van Vranckrijck met den Prince van Conde ende Hughenoten in Meerte Vrede ghemaeckt hadde / soo vreesde hy / of den Hertogh Casimirus ende het andere Duyts Krijghs-volck / die den voorschreven Prince ghedient hadde inden aftocht / door de bewginghe vande Nederlanders / hem mochten op 't lijf vallen : Waeromme hy hem opgherust heeft / door den Heere van Barlaymondt / twee duysent nieuwe Walen opnemende / en heeft oock in Vranckrijck alle de Italiaensche Ruyteren / die den Koningh ghedient hadde / voor hem doen aennemen / die tot hem quamen met den Grave van Arenberg / ende sijn volck. Hy besette alomme de Frontieren / seyndende sijn volck nae Maestricht / Namen ende Henegouwe.

De ghevluchte nemen eenen tocht op Nederlandt.

De Prince van Orangien ende andere gevluchte Heeren / Edelen / ende alderhande soorte van ghebannen volck / hebben soo vele by haer vrienden ende eygen vermoghen te weghe ghebrocht / dat sy middel hebben verkreghen om volck te velde te brengen / met resolutie om den Hertogh met sijn Spaengiaerden te verdrijven. Als nu alle andere middelen van reconciliatie gheproeft ende benomen waren / hebbende voor den Prince van Orangien / nessens den Keyser / verscheyden Vorsten van Duytslandt ghehandelt / om hem inde goede gratie vanden Koningh te brengen / onder andere namelijck Hertogh Albrecht van Beyeren. Maer de antwoorde des Koninghs was / dat hy nerghens van en wilde hooren / voor dat hy hem hadde ghesteldt inde handen vanden Hertogh van Alba. Welcke rigoreuse antwoorde den Vorsten qualijck beviel / en maeckte den Prince meer vrienden. Dese Resolutie des Princen / van eenen Tocht in Nederlandt te doen (hoe wel het Krijghs-volck van Casimirus / uyt Vranckrijck in Nederlandt te trecken / niet en konde beweeght worden) is nochtans seer ghevordert / door dat den meestendeel van dit volck haer hebben laten aen-nemen vanden Prince / ende Graef Lodewijck van Nassouwen / sijnen Broeder.

Resolutie om den Hertogh aen vele zijden te bespringen / dat qualijck geluckte.

De generale resolutie was / den Hertogh van Alba aen veel kanten te bespringen op eenen tijdt / als in 't Landt van Gulick / om in Brabandt ende Ghelderlandt te vallen. Alwaer sy eerst een vergaderinghe

begonsten

begonsten te maecken onder Jan de Montigni / den Heere van Villiers / den Heere van Warroux / van Ruysoire / ende sijnen broeder Carloo / ende andere / daer den Grave van Hooghstraten Overste van soude wesen.

Den Grave Lodewijck van Nassouwen / soude in Vrieslandt met Heyrkracht trecken.

Als eerst dese vergaderinghe in 't Landt van Gulick / die nu ontrent twee duysent sterck ghemaeckt was / zijnde meest noch sonder wapenen / die sy daghelijcx van Ceulen waeren verwachtende / heeft den Hertogh daer teghen ghesonden den Grave van Lodron / met Santio Davila / met behoorlijcke macht / om die uyt den Lande te weeren. Dese vindende dit volck ontrent Dalem / sterck ontrent thien Vendelen / soo sy meynden Ruermonde in te nemen / ende Erckelens / buyten 's Koninghs ghebiedt / hebben goedt ghedocht die nochtans te bespringhen eer sy stercker werden: 't Welck sy deden den 25. April / dien hoop gheheel verstroyende / ende veel doodt smijtende / daer den Heere van Villiers ghevanghen werdt / ende de Heere Dhuy / die haer met eenige wel ter weere ghestelt / ende oock veel Spaengiaerden verslagen hadden. Santio Davila vervolghende sijn victorie / dede veel quaedts in 't Landt van Gulick / ende daer ontrent.

Verstroyinge der Geusen tot Dalem.

De Heere van Cocqueville Normand / van wegen den Prince van Orangien / by toe-doen vanden Capiteyn Vailliant / S. Amans / ende andere / vergaderden een deel volcx / soo Nederlanders als Fransoysen / op de Frontieren van Artoys / die hem toequamen / soo uyt de Walsche Landen / als uyt Vlaenderen ende Engelandt / die daer ghevlucht ende geerne weder t'huys gheweest waren. Als desen hoop nu wat aenghewassen was / begaven sy haer te velde / eenighe coursen doende teghen des Hertoghen van Alba partye.

Den Koningh van Vranckrijck hier van byden Hertoghe van Alba gheadviseert ende seer ghesoliciteert zijnde / ende veel argher daer uyt vreesende / sondt aenden Prince van Conde (met den welcken nu Vrede was) om te weten / of dat met sijnen wille was / mits dat desen Cocqueville hem ghedient hadde / ende Hugenoot was. Maer de Prince die antwoorde hem / segghende / dat hem sijn doen niet aen en gingh. Waeromme den Koningh belaste / den Marischal van Cosse hem te straffen / die welcke met eenigh Krijghs-volck ende de Garnisoenen van Piccardijen sterck ghenoegh zijnde / heeft Cocqueville belegert in het Stedeken S. Vallery / by Abbeville / die doen by hem mochte hebben ontrent ses hondert Voet-volcx / ende twee hondert Peerden / alwaer hy 't Gheschut voorbrachte / en een Bresse in maeckte. Maer alsoo Cocqueville ende S. Amans de Bresse meynden te defenderen ofte verweeren / soo werden over de ander zijde / door eenighe vanden haeren / des Marischals volck inghelaten / die nochtans niet en hielden dat sy belooft hadden. Cocqueville weeck in een Huys / alwaer hy parlementeerde / ende werdt ghevanghen met veel andere / sonder groote bloedtstortinghe. Hy ende de andere principaelste werden onthalst. Dat Nederlanders waeren / ende niet en konden ontloopen / werden omghebracht: Maer de Heere Marischal salveerde de Fransoysen. Alsoo hadde dien aenslagh oock een ongeluckigh eynde door den Prince van Orangien.

Het voornemen vanden Heere van Cocqueville Fransoys / van weghen den Prince van Orangien / ende sijne nederlaghe.

Cocqueville werdt te S. Vallery ghevangen.

In 't beginsel van Mey begonst Graef Lodewijck van Nassouwen / met sijnen Broeder Graef Adolf / Graef Joos van Schouwenburgh / ende andere / oock volck te vergaderen / ende trocken nae Vrieslandt in 't Landt van Groeningen / ende namen het Casteel oft Huys van Wedde / daer nae den Damme ('t welck eertijdts een ghemuerde Stadt is gheweest) ende ander plaetsen / de ooghe hebbende op Groeninghen: Ende hadden in haer Vendelen ghe schreven Recuperare aut mori. Dat is: Weder krijgen ofte sterven. Den Hertogh sondt derwaerts het Tertio de Sardinia, dat is het Regiment van Sardinien / onder den Oversten Braccamonte / met drie Vendelen Spaengiaerts meer van 't Regiment van Lambardijen / vier hondert Spaensche ende

Graef Lodewijck van Nassouwens tocht in Vrieslant.

Italiaensche Peerdē: Noch den Grave van Megen / met een deel van sijn Regiment / en vijf Vendelen des Graven van Arenbergh / die daer Gouverneur in 't Landt was / zijnde Duytschen / die sijnen Luytenant daer aengenomen hadde / boven noch andere 4. Vendelen Duytschen: Dese alle onder den voorsz Grave van Arenbergh / met ses stucken Gheschuts.

Graef Lodewijck vernemende vande macht die teghen hem quam / zijnde al oude Soldaten / ende de sijne nieuwe / trock hy de sijne by een / als de Grave van Arenberch met de Spaengiaerden ende Duytschen hem by quam / met de welcke hy schermutseerde / tot inden nacht toe / met schade. 's Nachts trock hy op nae den Dam / op sijn voordeel / meynende dat Megen ende de reste al by een waren. 's Anderendaeghs volghde hem Arenbergh / meynende dat hy ghevlucht ware. Maer Graef Lodewijck sijnen vyandt siende sonder Peerde-volck / dat noch niet aen ghekomen en was / alleen met een Bende van Conte Martinengo / boot hem dat aensicht / ende hebbende drie hondert Peerden by hem / besprongh de Spaengiaerden / als of hy haer eenighe brugghe hadde willen afnemen: ende weder wijckende / trock den vyandt hem nae / tot een plaetse toe daer eenighe Walen archibusiers achter eenen dijck laghen / die veel schade terstondt onder de Spaengiaerden deden / alwaer drie Spaensche Capiteynen doodt bleven met haer volck / van vooren ende vande zijden besprongen zijnde. De Graef van Arenbergh / die geerne sijnen vyandt sonder aengrijpen ghelaten hadde / tot de aenkomste van Meghen ende het Peerde-volck / zijnde gheimportuneert vande vyericheydt ende verwaentheydt der Spaengiaerden / die meynden dat haeren vyandt haer ontloopen soude / ende daeromme uyt vermetelheydt hem verweten / hy en ware gheen trou dienaer / maer een verrader vanden Koningh: Ende oock siende eenen hoop wel van drie duysent voetvolcx maer onder twee vliegende Vendelen / 't welck hem bedroogh / soo hadde hy hem laten beweghen / om de drie hondert Ruyters te bespringhen / ende eenighe Brugghen te winnen. Hy nu siende dat sijn Spaengiaerden aen allen kanten ende zijden gheslaghen werden / wende hy alle vlijdt ende kloeckheydt aen / om alles te redresseren: Maer sijn Peert onder hem gheschoten zijnde / soo werdt hy van Monsieur Haultain / Antonie de Soete / die sijnen broeder / een Ridder van Malta / daer verslaghen sagh / doodt ghesmeten. Desen Haultain is naemaels in Vranckrijck inden slagh van Moncontour oock doodt ghebleven / achterlatende twee broeders / Joos de Soete Heere van Villers / sedert der Staten Veldt-Marschalck / ende de Heere Haultain Gouverneur van Walcheren / beyde den Staten namaels dienstelijck. Daer gheschiede terstondt een generale vlucht. Den Luytenant van Arenbergh is oock doodt ghebleven / met meest al datter was. De reste vluchte int Clooster van Heyligerlee / 't welck terstont bestormt ende inghenomen werdt. Alwaer Graef Adolf van Nassouwen / Graef Lodewijcx Broeder / oock doodt gheschoten werdt. Daer bleven oock veel Spaensche Capiteynen / onder andere / Don Alvaro Osorio / Joan Paz de Sotomayor / Pericho de Cabriera / ende wel seven Vaendragers.

Slagh in Vrieslandt / daer den Graef van Arenbergh doodt bleef / den 24. Mey Anno 1568.

Arenbergh verslaghen / den 24. Mey.

Graef Adolf van Nassouwen verslagē den 24. Mey.

Desen slagh is gheschiedt tusschen 't Clooster Heyligerlee ende Wijnschoten in Vrieslandt / den 24. dagh Mey / Anno 1568. Daer bleven verslaghen ontrent sesthien-hondert Mannen / soo Spaengiaerden als Duytschen. Alle de bagagie van Arenbergh / met sijn Silver-werck / ende daer toe een deel geldts / dat tot betalinghe der Soldaten ghekomen was / werdt genomen / met ses stucken Gheschuts.

Graef Adolf van Nassouwen werdt tot Wedden begraven / ende Graef Jan van Ligni / Graef van Arenbergh / &c. Ridder vanden Gulden Vliese / Gouverneur van Vrieslandt ende Overijssel / werdt begraven te Heyligherlee inde Kercke van 't Clooster / een dapper Krijghsman. Graef Lodewijck socht terstondt sijn Victorie te vervolghen / als de Grave van Megen / ende Curtio Martinengo / met etlick Voet-volck ende 't Peerde-volck / met geluck in Groeningen gheraeckten / waer mede sy haer ende de Stadt

1568.

Groeningen by Graef Lodewijck belegert.

Stadt verseeckerden tot achterdeel vanden Graef Lodewijck die de Stadt in twee plaetsen quam beleggen maer de Stadt seer sterck zijnde, ende hem grof Geschut ontbreeckende, ende sijn aenslagen met sijn aenhanghers binnen verhindert zijnde, door 't groot Garnisoen dat daer binnen quam / en heeft hy niet konnen uyt-rechten. Diversche schermutsels zijnder ghepasseert / als voornamelijck den 22. Junij / als die van binnen wilden buyten eenighe beschantsinghe beletten: Daer bleven doodt van buyten wel twee hondert / ende oock veel van binnen. De Grave van Meghen werdt selver ghequetst / ende Martinengo was in groot perijckel / door sijn Peert dat in een Morasch bleef.

Chiapin Vitelli ghesonden nae Groeningē.

Den Hertogh op de tijdinge vande nederlaghe / sondt terstondt Chiapin Vitelli / Marquis van Cetone derwaerts met Krijghs-volck / ende het Regiment vanden Grave van Overstein / ende festhien hondert Peerden / onder Hertog Erick van Brunswijck. Dese quam hem logeren by Graef Lodewijcx Legher bvde Stadt / daghelijcx schermutserende. Maer Vitelli en wilde tot gheenen Veldt-slagh komen / daer toe beroepen ende dickwils aenghebođen zijnde / door de komste van Hertogh Erick / die hy korts verwachte. Ende hy dede de Capiteynen van Tertio de Sardigna straffen met den sweerde / nae Krijghs discipline / om 't ghewelдt dat sy Arenbergh aengedaen hadden.

Den Keyser gebiet Graef Lodewijck met sijn volc van 's Rijcx weghen af te trecken.

Graef Lodewijck werdt door het versoeck van den Hertogh van Alba een ghebodt ende boodtschap vanden Keyser ghesonden / van af te trecken / ende sijn Volck af te dancken / op alle ghehoorsaemheydt die hy den Rijcke schuldigh was: Waer op hy antwoorde / dat hy sulcx niet doen en konde / voor dat hy hadde sijnen Broeder / den Prince van Orangien / ende sijnen Bondtghenoten / eerst van sulcx de wete ghedaen / dat hy wiste dat Sijne Majesteyt alle goedt bescheet gheven souden. Nochtans door dat ghebodt weecken veel van sijn volck van hem af / om dat haer goeden in 't Rijcke gheleghen waren / ende werden ghedreyght met Confiscatie / 't welck vele onwilligh maeckte.

Graef van den Berghe neemt ende verliest weder sijn Slot van 's Heeren-berghe.

De Grave vanden Berghe heeft oock ontrent dese tijdt middel gevonden / om sijn Slot van 's Heeren-berge in te nemen / daer uyt drijvende het Krijgsvolck / dat den Grave van Meghen daer inne ghelaten hadde: waeromme den Hertogh derwaerts sondt Sancio de Londogno / met het Tertio ofte Regiment van Lombardyen / met geschut: de welcke den Grave daer weder uyt dreef / ende goede besettinghe daer in latende / trock hy met sijn Volck nae Groeningen.

Den Hertogh van Alba siende Graef Lodewijcx Victorie / ende diversche aentasten alreede gheschiet, ende noch meer verwachtende, heeft de Nederlanden willen betoonen gheen vreesen te hebben / ende heeft daeromme gheprocedeert tegens die ingedaeghde Heeren ende Edelen / met Sententien / den 28. Mey / die oordeelende overwonnen van Crimen læsæ Majestatis, ende alle haer goeden gheconfisqueert. Nae-volghende de selve Sententie / soo dede hy der ver-oordeelde Heeren / Landtsaten eñ Stedē sweeren eñ hulden dē Koning als Heere: Als tot Breda wert Heer Pieter van Quarebbe / Heer van Berchem / &c. (die doen daer Gouverneur was) in 's Koninghs Name / den vier-en-twintighsten Junij ghehuldt / haer besweerende haer oude Privilegien nae ghewoonte. Den Hertogh heeft oock onder andere een ghebodt laten uytroepen / dat alle die uyt den Lande ghevlucht waren / souden weder-keeren / ende haer vertoonen voor haren Magistraet / op de verbeurte van haer goederen / ende eeuwelijck uyt de Landen ghebannen te zijn.

Executie des Hertogs over de Edele gevangenē den 1. Junij.

Vorder resolveerde hy sijn ghevanghen Edelen ende alle andere te executeren / om sijn Spaengiaerden / diese moesten bewaren / elders te moghen ghebruycken / contrarie van de meyninghe van veele Weereldts verstandighe / die van opinie waeren / dat hy niemandt van aensien soude dooden / maer 't selfde refereren tot den Koningh / ofte tot sijn overkomste. Maer hy heeft tot Brussel inde Sincxen weecke / den eersten Junij / op de Peerde-marckt ofte Savel doen onthalsen dese achtien nae-beschreven Heeren ende Edelen / neghen Vaendelen Spaengiaerden daer rondt-om hebbende in slagh-ordene.

1568.

Gysbrecht van Batenburgh / Dierick van Batenburgh ghebroeders / Baender-Heeren.
Pieter Dandelot.
Philips van Winglen.
Maximiliaen Cock / Edelman vanden Grave van Egmondt Ridder van Malta.
Jan de Bloys de Treslong.
Philips Triest van Ghendt.
Bartelmeus de Vale / Italiaen.
Artus Boudechon Kamerlingh van Brederode.
Herman Galama. } Vriesen.
Sieurt Bemma. }
Jacques Elpendam.
Fermin Pelcier.
Constantin Brusselle / Meyer van Hoboken.
Jan Rumault.
Lowijs Carlier.
Pierre ende Philips Waterleys, Broeders, alias Daeltz.

Den Tweeden Junij.

Jan de Montigni / Heere van Villiers.
De Heere Dhuy / Namurois / vanden Huyse van Namur by Bastardyen / ende heeft kinderen naeghelaten.
Quintin Benoyt / Baillu van Engien.
Cornelis Rijcen / Predicant.

Der Edelen Lichamen werden aen staecken ghehangen.

Dese heeft hy ter doot ghebracht in 't gheluyt van veel Trommelen om dat sy niet ghehoort souden worden soo sy yet hadden willen segghen: maer als eenighe beloofden in 't Roomsche Catholijcx gelsove te willen sterven / ende niet veel te spreecken / dan en werdt niet ghetrommelt. Ende die Catholijck storven / ende Biecht-vaders hadden / waeren de twee Vriesen / Treslongh / Brusselle / Pelcier Boudechon / ende Elpendam. De doode Lichamen werden buyten Scharenborgers-poorte op den hooghen wegh aen staecken ghehanghen / ende harer Hoofden daer boven oppe / tot dat sy gheheel vergaen zijn / dan de vier principaelste / om haer Edel afkomste, te weten de twee ghebroeders Baroenen van Batenborgh / met de Heeren Dandelot ende Cocq / nae dat sy vijf ofte ses uren als de andere aen staecken ghehanghen hadden / werden sy begraven op den wegh voor een Lazarus Cappelleken / twee ende twee in een graf sonder kisten / op ongewijde plaetse / om dat sy mede niet Roomsch Catholijck ghestorven waren. Dat welcke gheweten by den Heere van Montigni ende sijn ghesellen / die den tweeden Junij storven / seyde Montigni de Biecht-vader de Lobel aen / dat hy wilde Catholijck sterven / versoeckende dies eenighe voordeelen voor sijn Suster / ende sijn begravenisse / soo oock dede sijn mede-ghesellle de Heere van Dhuy / hieromme en waeren by haer gheen Trommelen.

Resolut sterven van Montigni.

Alsoo Montigni ter doodt was gaende / zijnde een volmaeckt fraey Edelman ende Hovelingh / groette hy alle den wegh sijn vrienden ende kennisse wel gemoedt / ende soo kwam hy op het Schavot alwaer hy uytsprack sijn Ghebedt / beyde in Latijn ende oock in Fransoys / oock bekennende by Gode strengher doot voor sijn sonden verdient te hebben: ten lesten / viel op d'oorsaken van sijn doodt / segghende / dat hy gheen Verrader ware maer storf om dat hy 's Konings waeren dienst / der Landen welvaren eñ Vrijheyt voorgestaen hadde / ende hoewel veel Menschen dat nu soo niet konden verstaen ofte bevroeyen / soo warender nochtans vele dien dat wel bekent was in haer herte / eñ sy en de Nakomers souden hier namaels 't selfde alsо bevinden eñ alsо oordeelen. Aldus sijn gemoet kloeck uyt-sprekende riep den Biechtvader daer tegen / dat hy hem anders te sterven belooft hadde: waeromme een eynde maeckende riep in 't leste / dat hy storve inde ghereformeerde Religie / die hy prees soo veel hy konde. Genoech op die maniere storf sijnen mede-ghesellle / de Heere van Dhuy / die een seer rijck Heere was / boven acht duysent guldens inkomens / beyde zijnde de fraeyste Mannen / als eenige Princen in haer Hof hebben mochten.

1568.

Den derden Junij werden nae Ghendt gebrocht de twee ghevanghene Graven / van Egmondt ende van Hoorn te Waghen / met drie duysent Spaengiaerden / tot Brussel op 't Broodt-huys / op de Marct. Haer Processen waren bedingt door Jan du Bois / Procureur Generael des Konings. Den Graven werdt gh. weygert alle behulp van Advocaten ende raedt van vrienden / dat haer nochtans was toe-gheseydt, door tusschen-spreken van veel groote Vorsten / ende werden ghedwonghen 't beste dat sy selfs konden te antwoorden op haer beschuldinghen / op pene van contumatie / dat nochtans teghen alle Rechten streedt. Alsoo antwoorden sy met protestatie van 't onghelijck / als Heeren vander Ordre des Gulden Vlies / datmen haer teghens de Privilegien der selviger / ende den Landen aen dede.

Egmondt hadde gheantwoort op achtentachtigh Artijckelen den twaelfsten Februarij. Sijne vrienden ende Huysvrouwe Sabina / vanden Huyse van Beyeren / Suster vanden Paltsgrave Keurvorst / hadden beweeght den Keyser ende andere Vorsten / om byden Koningh ende den Hertogh te intercederen / dat hy mochte los worden / oft dat hy hem mochte by Advocaten verantwoorden / als haer beloofst was. Den Keyser sondt een Edelman expres om de Gravinne te troosten / ende te verseeckeren / dat alles ten besten afloopen soude.

Proceduren teghen den Grave van Hoorn.

De Grave van Hoorne was in November wel seven daghen langh gheexamineert gheweest by den Lycentiaet Johan de Vargas ende Loys del Rio / Raden vanden Trouble ofte Bloede / metten Secretaris Praetz / al Spaengiaerden / om van hem onder Eedt / Pede ligato, te verstaen de waerheydt van 't ghene sy hem vragen wilden / ende alsoo ghedwongen (met dreygementen datmen tegen hem by Contumatie soude procederen) te antwoorden op de menighfuldige interrogatoyren / niet teghenstaende alle protestatien ende exceptien / van het Ridderschap vande Ordere / van incompetente Rechters / &c. Ten lesten heeft hem den Procureur Generael Du Boys uyt alle examinatien hem schriftelijck beschuldight met 28. poincten / verdeylt in 63. articulen / die hem de Secretaris Praetz leverde / in presentie van Spaensche getuygen.

Waer oppe desen Grave heeft moeten antwoorden binnen ses daghen sonder hulpe ofte bystant van Procureur ofte Advocaet / ofte eenigerhande onderrichtinghe / ende al met eygen handt gheschreven / den derden Februarij overgelevert: Welcke beschuldingen ende antwoorden / wy wel in schrifte ende druck gesien hebben / so wel die van hem als vanden Grave van Egmondt / die by eenige curieuse mochten ghevonden worden.

Om dese beschuldinghen te formeren / hadde de Raedt van Troubles oft Bloedt-raedt hun seer bemoeyt / om veel Pencionarissen van Steden / Borgemeesters &c. alomme te vangen ende examineren / de Steden eñ Magistraten beschuldighde hy schriftelijck / die elck hun selven sochten te ontschuldighen / waer uyt formeerde hun processen: van welcke beschuldingen mede vande Heeren Graven eñ ander processen is veel te lesen in 't Boeck van Pieter Borre Christiaensz / der Nederlantscher Oorloghe eñ beroerten / onder den Hertogh van Alba tot Utrecht ghedruckt Anno 1601. daer veel authentijcke Copijen staen.

De Hertogh / als dese Heeren nu tot Brussel ghebrocht waren / heeft hen / een ure voor middernacht / als sy nu slapen gegaen waren / haer Sententie ghesonden door Heer Martinus Rithovius Bisschop van Yperen als Bieght-vader / ende doen voorlesen. Dese sententie was inden Bloedt-raedt gheraemt / ende by Hessele gheschreven / ten bysitten van Barlamont / Noircarmes ende andere / alleene by den Hertoghe onderteeckent / sonder de andere Raedts-Heeren opinien af te vragen.

Sententie over Egmōt eñ Hoorne / dē 4. Junij.

De substantie daer van was aldus: Dat Don Alvares de Toledo / Hertogh van Alba / &c. ghesien hebbende het Proces criminel / tusschen den Procureur Generael des Koninghs / aenleggere / teghen de Verweerders Heeren / &c. Oock ghesien de Informatien / Schriftueren / Instrumenten des selven Procureurs / by hem ghemaeckt ende gheproduceert: Oock de belydinghe vande selve Heeren ende Verweerders / haer Verantwoordinghe / Schriftueren ende Instrumenten / van haer tot haerder ontlastinghe voortghebracht / daer uyt dat bleeck / dat sy begaen hebben Crimen læsæ Majestatis, ende de rebellie gunstigh gheweest zijn / ende de aenhanghers van de Verbonden / ende grouwelijcke Conspiratien des Princen van Orangien / ende andere Heeren der selver Nederlanden: hebben oock selver in haer beschuttinghe ghenomen de gheconfedereerde Edelen: Oock ghemerckt de quade diensten / die sy ghedaen hebben in haer Gouvernementen / ten aensien vande behoudenisse des Heylighen Catholijcken Gheloofs / teghen de boose Oproer-maeckers ende Rebellen der Heyligher Roomsche Catholijcksche Kercke / ende des Koninghs. Ende vorder oversien hebbende / 't ghene meer in 't selve Proces te vinden is: Soo gheeft Sijn Excellentie / met die van sijnen Rade neffens hem wesende / den Procureur sijn Conclusien / alles voor gheapprobeert / ende daeromme declareert / de voorschreven Graven verballen ende begaen te hebben Crimen læsæ Majestatis, ende van rebellie / ende als soodanighe onthooft te worden met den sweerde / eñ hare hoofden gestelt te worden op hooghe publijcke plaetsen / op dat die van eenen yeghelijcken mochten ghesien worden / ende soo langhe tot dat Sijne Excellentie anders daer van sal ordineren: Verbiedende op den hals / eer die Hoofden niet af te nemen / ende dat tot een exemplare castijement vande boose feyten ende misdaden / byde selvighe begaen. Verkondighende voorts voor den Koningh verbeurt ende gheconfisqueert alderhande haerlieder Goederen / roerende ende onroerende / Gherechticheden / Actien / Leenen ende Erven / van wat nature sy zijn / die ghevonden sullen worden haere te wesen / in wat plaetse sy bevonden worden. Ghegheven tot Brussel / den vierden Junij / Anno 1568. Onderteeckent / Hertogh van Alva, Praetz, Secretarius.

Egmondt antwoordt op sijn Vonnisse.

Als dit Vonnisse by de Graven ghehoordt was / hebben sy het gheduldelijck afghenomen. Egmont seyde (sonder hem eenighsins te ontsetten:) Dat is voorwaer een grouwelijck ende strengh Vonnisse / ick meynde den Koningh soo veel niet vertoornt te hebben / dat sulcken straffe waerdigh waere: want 't ghene dat ick ghedaen hebbe / dat hebbe ick wel ghemeynt ten besten ende tot sijnen dienst te wesen: Maer soo ick my erghens in mochte misgaen hebben / soo bidde ick / dat mijn doodt alle mijn misdaedt wegh neme / sonder dat my ende mijne Naekomelinghen sulcken schande ende oneere gheschiede / ende dat mijne lieve Huysvrouwe ende onnoosele kinderen daeromme te lijden soude hebben / verbeurende lijf ende goedt / boven dat alle mijn blijckelijcke diensten behoorden eenighe ghenade te verdienen. Maer naedemael het Godt ende den Koningh alsoo believt / soo wil ick de doodt ghewillichlijcken aennemen. Sulcke ende dierghelijcke woorden bruyckte hy meer / meest om den Koningh tot mede-lijden van sijn Huysvrouwe ende Kinderen te beweghen.

Egmonts Brief aen den Koning voor sijn sterven.

Ende hy schreef twee Brieven / een aenden Koningh / ende den anderen aen sijn Huysvrouwe. Aenden Koningh schreef hy: Als dat hy ghehoort hadde het Vonnisse / dat hem ghelieft hadde over hem te laten gaen: ende hoe wel hy noyt voor hem hadde ghenomen / ofte van meyninghe gheweest was yet teghens Sijne Majesteyts persoon / dienst / ofte oude Catholijcksche Religie / te doen ofte te handelen / soo wilde hy de doodt nochtans met ghedult lijden / nae dat het den goeden Godt beliefde: Ende soo hy yet ghedaen hadde / ofte toe-ghelaten (ghedurende de Nederlandtsche beroerten) dat hy niet vorby en mochte / soo waere dat selve altijdt geschiedt met ghetrouwer herten / Gode ter eeren / Sijne Majesteyt ten dienst / eñ nae des eysch des tijdts. Badt daeromme Sijne Majesteyt / dat hem gheliefde te willen vergheven / ende de beste meyninghe daer van te hebben: Sijne lieve Huysvrouwe / onnoosele ende arme Kinders te laten bevolen zijn / ende ghenadigh wesen /

1568. wesen/ ghedencken sijn voorleden diensten/ op welcke hoope hy hem selven gingh bevelen tot de barmhertichheydt Godes. Datum tot Brussel den vijfden Junij/ Anno 1568. Onderschreven / tot sterven bereyt / uwe Majesteyt ootmoedigen trouwen Vassael ende Dienaer/ Lamorael van Egmondt.

Desen Brief ghesloten ende ghezeghelt zijnde / leverde hy den Bisschop van Yperen / aen hem hertelijcken begheerende dien aenden Koningh te seynden / die hem dat beloofde : Daer nae begaf hy hem tot ghebeden.

Desghelijcx heeft hem den Grave van Hoorne oock ter doodt vromelijcken bereydt / ende tot ghebeden begheven. 1568.

Daer-en-tusschen isser tot Brussel op de Marct voor 't Stadt-huys een Schavot ghemaeckt / ende al met swart Laken bedeckt / ende daer op twee staken gherecht met ysere pinnen / twee swarte kussens / ende een buffet oft tafelken / daer een silveren cruys op stondt / ende de Marct werdt met tween-twintigh Vendelen Spaensche Soldaten alomme beset.

Amurath Prince van Gaveren, Grave van Egmont etc. Gouverneur van Vlaenderen ende Arthoys.

H. Iacobsz. exc.

Egmonts onthalsinge/ en manere van sterven/ de 5. Junij/ Anno 1568.

Twee uren voor Middagh/ ten thien uren/ werdt den Grave van Egmont op het Schavot gebracht/ vanden Maestro del Campo, oft Colonel Juliaen Romero/ Capiteyn Salinas/ ende den Bisschop van Yperen/ Martinus Riethovius, sijnen Biecht-vader/ al in rouwe ghekleedt. Den Provoost vanden Hove / Spelle ghenaemt / sat te Peerde voor 't Schavot / met sijn roode Roede in sijn handt : Den Beul ofte Scherp-rechter stondt onder het Schavot. Egmondt was ghekleedt in Hosen ende Wambays/ hebbende selve den krage 's morgens van het Wambays ende hemde af ghesneden/ ende hadde daer over eenen rooden Damasten Nacht-tabbaert / ende een swart Mantelken met gouden passement gheboort noch daer oppe : op sijn Hooft eenen swarten armozijnen Hoet / met swarte ende witte pluymen : in sijn handen (die op sijn bidden ongheboden waren) eenen Snut-doeck : tusschen weghen neffens den Bisschop gaende/ las hy den 51. Psalm. Op 't Schavot gingh hy wat op ende neder / wenschende te moghen in dienste van sijnen Prince ende Lande sijn leven eynden. Hy vraeghde aen Juliaen Romero/ of daer gheen ghenade was! De welcke sijn schouderen treckende / antwoorde Neen. Waer over hy (bijtende op sijn tanden) sijnen Mantel ende Tabbaert neder wierp / knielde op het kussen / ende met hem den Bisschop / t'samen biddende / die hem daer nae het Crucefix te cussen gaf : Ende doen den Hoet ende

1568. Snutdoeck van hem werpende / stelde hem knielende ter doodt / doende een zijden Slaepmutsken over sijn oogen / verwachtende den slagh / wenckende den Bisschop te wijcken/ seggende/ Heere in uwe handen bevele ick mijnen gheest. Terstondt is den Scherp-rechter opgekomen met sijn sweert / ten eersten slage dat Hooft hem af-houwende. Het Lichaem ende bloedt werdt met swart Laken bedeckt. 1568.

Philipes van Montmorency, Grave van Hoorn, Baron van Weert, Admirael vande Nederlantsche Zee.

Sterben van den Grave van Hoorne / den 5. Junij.

Daer nae heeft men den Grave van Hoorn op 't Schabot ghebrocht / ghekleedt met eenen swarten Mantel / ende een wullen Milaensche Bonette op sijn Hooft : Alwaer hy Gode sijn menighvuldighe sonden bekent heeft / de Omstaenders alle gheluck wenschende / begheerende hem te willen helpen bidden. Versocht zijnde/ en wilde hy niet bekennen den Koningh misdaen te hebben / op de maniere soo men hem vermaende. Daer nae den Mantel afgeleydt hebbende / stondt hy in sijn coussens / ende in een catoenen lijfroexken : also neder knielende op 't kussen/ trock hy sijn Milaensche Bonette voor sijn ooghen/ sijn handen t'samen houdende / ende verwachte oock den slagh (die den Scherp-rechter hem gaf) luyde roepende / In manus tuas Domine commendo Spiritum meum.

Daer Hoofden op pinnen gestelt.

Daer nae werden de Hoofden op de twee staken ende pinnen ghesteldt / daer sy bleven staen twee uren langh / met groot verschricken ende medelijden vanden Volcke / daer eenighe haer Snut-doecken dobten in 't Bloedt / tot Memorie te bewaren.

Nae de twee uren zijn de Lichamen met de Hoofden van haer Dienaers in Kisten gheleydt / ende ter begravenisse ghevoert / elck in sijne Heerlijckheden. Egmondt met meerder Ceremonien vande Gheestelijcke dan Hoorne / als Catholijcker ghestorven zijnde.

De Ambassadeur des Konings van Vranckrijck onbekent tot Brussel dese executie siende / seyde tot sijn Omstaenders / dat hy nu mochte segghen / ghesien te hebben afslaen het Hooft vanden ghenen die gheheel Vranckrijck tot drie-mael toe hadde doen beven.

Het huysghesinne van Egmont/ also het Lichaem haers Heeren / nu in een loode tombe ghedaen was/ hebben sijn Wapenen ende Banieren (na het gebruyc aldaer) voor de poorte van sijn Hof ghestelt/ maer de Hertogh gheboodt het terstondt wegh te nemen.

Aldus hebben die twee vermaerde Heeren/ Lamorael van Egmont / Prince van Gavere/ Grave van Egmont/ Gouverneur van Vlaenderen en Artoys Ridder vander Ordre des gulden Vlies/ Raets-heere

van

1568. van Staten &c. Ende Philips van Montmorency/ Grave van Hoorne/ &c. Admirael van der Zee Kamerling ende Capiteyn van de Garde des Konings/ oock Ridder van den Gulden Vliese ende Raetsheere van Staten beyde jammerlijck haer leven geeyndet/ den 5. Juny Anno 1568. Was vermaert/ mits drie groote diensten den Koning gedaen int maken van 't houwelijck in Engelandt/ en inde veltslagen van St. Quintijn en van Grevelinge. Egmont storf ontrent 46. ofte 47. Jaer out zijnde/ een sterck vroom schoon/ hooghmoedigh ende strengh Man weynigh sijns gelijcke in alle Hoofsche Hoocheydt vindende. Syn Huysvrouwe was Sabina van Beyeren/ Paltsgravinne/ die hy trouwde/ in 't bywesen van den Keyser/ op den Rijcksdagh tot Spiers/ Anno 1544. een Vrouwe van hoogen ende Edelen Huyse. Hy liet achter drie sonen: Philips die namaels in Vranckrijck verslagen werdt getrouwt met Vrouwe Maria van Horne/ sonder kinderen: Lamorael ongehhouwt Anno 1605. Karel ghetrouwt met een dochter van den Heere van Aubigni. Ende voorts acht dochters: als Leonora/ ghetrouwt met George van Hoorne/ Grave van Howtkercke die drie kinderen sonen ende dochter baerde: Christiana troude den Heere van Capres/ Grave van Henin Lietart/ dien sy eenen sone baerde: Ende daer nae den Grave van Hooghstraten/ dien sy oock eenen sone baerde: Ten derden trouwde sy Graef Karel van Mansvelt/ sonder kinderen by hem. Francisca is gestorven in 's Graven-Haghe ongehhouwt. Sabina trouwde tot Delft Eberhart/ den Grave van Solms sonder kinderen. Drie oft vier dochters hebben haer in gheestelijcke edele Kloosteren begeven.

Afkomste van Egmont.

Hoorne mochte ontrent 50. Jaren oudt zijn/ een langh/ fris/ fraey ende verstandigh Heere: hy en liet geen kinderen achter by sijn Huysvrouwe/ die Vrouwe Walborgh van Nieuwenare/ een fraey kloecke Vrouwe/ die naemaels trouwde Adolph/ Grave van Nieuwenaer/ Alpen/ Meurs/ ende ander plaetsen/ by den welcken sy oock gheen kinderen kreegh/ storf tot Meurs Anno 1600. in Mey.

Wy sullen hier by verhalen de doot van den Grave van Hoornens broeder/ den Heere van Montigni/ ende van den Marquis van Bergen/ beyde Ridderen van der Ordre van den gulden Vliese/ die welcke twee Heeren in Nederlandt wel waren gheacht de bequaemste ende kloeckste Heeren/ om in Spaengien gesonden te worden/ ende den Koning bescheydelijckste te kennen te geven den staet van de Landen. Dese waren/ van weghen de Landen ende Regente van Parma/ als Ambassadeurs ghesonden/ also verhaeldt hebben/ die welcke in Spaengien den Koningh volkomelijck bericht hebbende/ ontfinghen uyterlijck goedt tractement: Maer daer nae/ als daer uyt Nederlandt alderhande schrijven quam/ van 't Beeltstormen ende vorder oproeren/ werdt den Koningh seer verstoort/ ende opgeruyt van de vyanden der Nederlanders/ die meest onervaren in de Nederlantsche saken waren/ van den aert/ natuere des Landts ende des Volcx/ dies den Koningh ander middelen voornam/ dan dese Heeren wel konden prijsen/ dat wel gemerckt werdt.

Hier over is den Marquis van Bergen sieck gheworden/ ende versocht aen den Koningh om sijn afscheyt te moghen hebben/ die hem dat weygherde met schoone beleefde woorden/ dan soo ten lesten totter doot toe krancker wert/ wert hem het oorlof van vertrecken te laten vergunt. Alsoo hy nu op het uyterste sijns levens was/ ontboodt hy by hem Ruigomes/ den Prince d'Eboli/ sijn oudt vriendt/ ende die seer groot by den Koningh was/ by den welcken hy hem beklaeghde/ datmen sijnen goeden ghetrouwen dienst niet alleen kleyn achte/ maer selve achter-dencken daer over ghenomen hadde/ protesterende hooghelijck niet anders ghedaen ende ghetracht te hebben/ dan dat hy achte beste ende vorderlijckste tot 's Koninghs dienste te wesen/ niet twijfelende men soude sijnen goeden raedt ende advijs met der tijdt wel ghewaer worden: ende alsoo hy dat van herten meynde/ badt hy Godt hem alsoo aen sijn ziele te vergheldenn/ hem vriendelijcken biddende 't selfde van sijnen 't we-

Doot en bekentenisse van den Marquis van Bergen in Spaengien.

gen alsoo by den Koningh te gehingen &c. Also storf hy den 22. Mey Anno 1567. Maer dese bekentenisse en mocht niet gelden om sijne vyanden te wederhouden/ meer dan een Jaer daer nae van gedaegt beschuldigt/ en gecondemneert te worden by den Hertogh ende sijnen Bloet-raet/ als begaen Crimen læsæ Majestatis, ende sijne goederen verbeurt als verhaelt hebben. 1568.

Den Heere Floriaen van Montmorency/ Baron van Lenze ende van Montigni/ Gouverneur van Doornick ende van Tornesis/ Ridder van der Ordre des gulden Vlies broeder van den voorsz Grave van Hoorne/ een dapper/ kloeck ende verstandigh Heere/ alsoo hy sijnen mede-ghesellle in Spaengien gingt was/ versochte oock oorlof/ om nae Doornick in sijn Gouvernement te moghen keeren. Maer den Koningh/ alsoo doen alomme uytghegeven was/ dat hy selve nae Nederlandt wilde trecken/ seyde hem/ hy soude met hem reysen/ dan alsoo des Koninghs reyse gheschorst ofte niet ghemeynt was/ ende datmen den Hertogh van Alva sagh nae Nederlandt trecken/ soo merckte Montigni/ dat den Koningh van hem vervreemde/ waeromme hem aenspraeck ende beklaghende vertoonde/ dat hy wel merckte dat sijne Majesteyt hem sijn ghewoonlijcke gratie ende gunste niet en toonde/ uyt eenighe jalousije t'onrechte aenghenomen/ waeromme versochte/ so daer eenigh sulck quaet naedencken oft suspicie op hem viele/ dat hem dat mochte betoont worden aenbiedende zijnen persoone in ghevangenisse te begeven/ ende hem alsoo wettelijcken by Rechte te ontschuldigen ende klaren/ &c. Hier oppe gaf hem den Koningh een goede vriendelijcke antwoorde/ maer ghéveynsdelijck/ als dat het verre van daer ende van zijn naturel ware/ van soo goeden getrouwen Dienaer/ altijt tot zijnen Vader ende hem geweest/ soude quaet vermoeden hebben/ dan dat hy hem sijn oorlof weygerde/ ware om dat hy hem noch wilde met hem nae Nederlandt te trecken hebben/ ofte sijnen raet te gebruycken met diergheliycke woorden meer. Maer daerentusschen was oock alomme ordere ghegeven/ van hem ofte sijne dienaren gheene Peerden te verhueren/ het welcke oock werdt ontdeckt/ als doen hy te vooren met den Marquis van Berghen eens tot Bedevaert ghereden was/ tot onse lieve Vrouwe van Guadalupo/ waren hem wel 40. Peerden nae ghesonden/ die hun secretelijck ende bedecktelijcken gade sloegen.

Des Heeren van Montigni voortkomen in Spaengien.

Daer nae in September 1567. als in 't Hof van Spaengien de tijdinge was gekomen/ van 't vangen der Graven van Egmont ende Hoorne/ sijnen Broeder/ soo werdt den Baron van Selles belast/ als Lieutenant van 's Koninghs lijfgarde/ der Nederlandtsche Artsiers/ sijn Huys te besetten ende hem ghevangen te nemen/ ende noch een Vlaemsch Edelman/ van der Nesse genoemt/ zijnde 's Konings Kamerling/ ende beyde werden nae het Casteel van Segobia ghevoert/ daer hy Montigni op eenen kleynen hoogen thoren gestelt werdt/ met eenen sijnen knecht Artus de Munter/ een Luyckenaer/ met 8. Soldaten/ om hem te bewaren/ die hem seer onbeschaemdelijcken tracteerden. Aldus ghevanghen/ versochte meermael/ dat hem recht mochte ghescheiden/ ende met Rechte aenghesproken worden/ alsoo een Heere van sijner qualiteyt toequam/ op welcke sijn versoeck/ als hy gheen antwoorde ofte resolutie en vernam/ bedochte hem op middelen/ om uyt ghevanghenisse te breken/ daer toe oock beweghende een Spaengiaert van sijn bewaerders/ met eenighe van sijn eyghen dienaers/ die waren sijnen Secretaris Antonis van der Becque/ noch eenen kloecken Edelman uyt Landt van Pruyssen/ Johan Hanouw gheheeten/ ende sijnen Hofmeester Jan le Moyne/ met sijnen Kock Jan/ die hem sijn broodt backte op de Nederlandtsche maniere. Dese bewillighde hy met Brieven door den voorsz Spaengiaert van sijn Guardia/ ende sy antwoorden hem met Brieven/ die sy int Broot backten. Hier door kreegh hy vijlen/ daer hy eenighe ysteren mede uytvijlde/ ende kreegh in een Kofferken lederen/ die d'een in d'ander sloten. Voorder hadden Post-peerden bestelt/ ende alle noodelijcke dingen/ om te ontkomen/ ende daer van te rijden met alle voorsichticheyt alles besorght ende gheadviseert.

De Heere van Montigni in Spaengien gevangen.

Maer als het nu op het leste was / ende de Peerden reede / soo versuymde den Hofmeester / Jan le Noyne / den lesten ghebacken Brief in 't broodt wel te leveren / zijnde te veel besigh van sijn Heere adieu ofte affscheyt te nemen / soo dat het broodt met den Brief niet also het behoorde en werdt gelevert / maer quam den Capiteyn van sijn Garde in handen / die het opsnede ofte brack / ende vondt den Brief / die alle den aenslagh ontdeckte. Waer over alle sijn dienaers voorsz gevangen werdē / ende ter doot verwesen / ende meermaels werden hun de Biechtvaders gesonden / niet anders meynende dan daer over te moeten sterven : maer veel Menschen hadden medelijden met haer / soo dat den Spaengiaert van de Garde alleene werdt ghehanghen / ende den Backer Jan den Cock moeste lijden 200. slaghen met een breedt leer. Dit geschiede met wonderlijck medelijden van dē volcke / die riepen / dat sy als dienaers wel ende eerlijcken gedaen hadden, soeckende haers Heeren eñ Meesters verlossinghe, die langhe Recht versocht hadde. Hier door gebeurdet dat sy niet ghedoot werden : dan dese vijf Dienaers voorsz / werden noch op een Casteel / Torre de Velasco / gevangen gestelt / alwaer sy langhe in groote ellende saten / tot in November 1567. tot welcken tijde ghebeurdet / dat de Princesse van Portugael / suster des Koninghs / ende Moeder van den Koningh Sebastiaen van Portugael / daer passeerde / waeromme dese ghevangenen groot ghetier / soo met roepen / als met haer ketenen ende boeyen / maeckten : waer door de Princesse beweeght te vraghen wat sy waren / verstondt dat sy Flamencos waren / ghevanghen om dat sy haren Heere ende Meester ghesocht hadden te verlossen / om dat hy tot sijnen Rechte niet komen en koste. Hier door heeft sy belooft / ter liefde van den Heere van Montigni / ende de onnooselheydt van haer kleyne misdaedt / seer ernstigh te Hove te versoecken / dat sy mochten ontslaghen worden / dat sy verkreegh / waeromme sy Gode ende de goede Princesse seer danckten.

Montigni dienaers / meynende haren Heere te verlossen / werden ghevangen ende gestraft.

De Heere van Montigni daer van verwittight / wrochte by secrete Vrienden soo veele / dat hy wat ghelts verkreegh / dat haer mochte tot teer-gelt tot Huys toe verstrecken / ghevende haer Brieven mede aen Me Vrouwe van Montigni / sijn Huysvrouwe / (die de dochter was ende suster van den Prince van Espinoy ende Vauntoingh / van den Huyse Melun) op dat sy die / elck nae verdienste / eenighe Jaerlijcksche Rente uyt-reycken soude uyt sijne goederen / voor haren dienst ende smerte. Dese aldus uyt Spaengien verlost ende in Nederlandt ghekomen / om dese recompensie / daer toe oock ghebruyckende het tusschen-spreken van den Heere van Noyrcarmes / soo wel aen de Vrouwe van Montigni als aen den Hertogh van Alba / die verboden hadde haer yet te gheven / soo en hebben sy ten lesten niet ghekreghen / maer werden op de Galge uyt Brussel ghebannen.

Daer nae dede den Hertogh van Alba het Proces tegen den Heere van Montigni / van lijf eñ goet vervolghen / gelijck tegen d'ander Heeren / al sonder sijne weten / appointerende eenen Advocaet / die noyt met sijnen Client / Heer van Montigni / en sprack / noch instructie ofte informatie uyt Spaengien daer over konde krijgen / daer hy selve geen wetenschap van en verkreegh. Ende also Anna vā Oostenrijck / Keysers Maximiliaens dochter / Anno 1570. in Nederlandt passeerde nae Spaengien / als Koninghs Bruyt / soo hebben de Gravinne van Hoorne / de Moeder / met de voorsz Huysvrouwe van Montigni / ende andere / haer ernstelijc te voete vallende / versocht dat sy wilde by den Koningh intercederen / dat sijn Proces mochte geinaeckt ende voleynt worden / eñ uyt der ghevangenisse verlost : op welcke bede de tockomende Koninginne seer goedertierlijck beloofde / dat het de eerste bede soude zijn / die sy den Koningh haren Bruydegom doen soude. Het welcke verstaen by den Hertogh van Alba / ende in Spaengien terstont overgheschreven / was oorsaeck dat Montigni uyt Segobia vervoert werde op het Casteel van Simancas / ende eer die Koninginne Bruydt uyt het Schip tradt / werdt hem door eenen jongen pagie / die hem diende / fenijn ofte vergift in een pottagie gegeven / dien 't selfde belast was secretelijck te doene op den hals / (alsoo desen Pagie dat namaels selve aen sijne ghetrouwe vrienden bekendt heeft.) Van dese pottagie kreegh hy terstondt een brandende Koortse / daer hy van stierf int beginsel van October 1570. Sententie over sijn vonnisse werdt eerst by den Hertogh in Nederlandt uytghesproken / in Meerte volgende Anno 1571. ende alle sijne goederen werden gheconfisqueert. Hy liet geen kinderen achter dan een dochterken, dat vroegh storf / by sijn Huysvrouwe / die hy nieuwelijck ghetrouwt hadde / voor sijn vertreck na Spaengien / ende was suster van den Prince d'Espinoy / ende van de Viconte de Gand, van den Huyse de Melun, die daer na heeft getrout den Heer van Floyon / vā den Huyse van Barlaymont / ende sints ghewORden Grave van Barlaymont / ende nae haer doodt ghetrouwt met de eenige Erfgename van den Grave van Lalain.

Den Heere van Montigni werdt in Spaengien sonder Sententie vergeven / Anno 1570.

Deser Heeren leven en konde niet te bate komen dat sy seer goet Catholijck waren / selve dat de Marquise van Berghen dede alle Roomsche Catholycke exercitien herstellen in haer Jurisdictie / selve der Ghereformeerder kinderen eens ghedoopt / dede sy weder herdoopen : noch oock de intercessie van den Keyser / Vorsten / ende andere Vrienden.

Van deser Heeren leven / doodt / ende diensten / den Koningh ende de Landen ghedaen / heeft men in de omliggende onpartijdighe Landen opinie gehouden / dat sy de principaelste Instrumenten zijn gheweest / met raedt ende daedt van des Koninghs voorspoet / Victorien ende grootheydt / sijn saken (door sijns Vaders des Keysers tegenspoet in Duytslant / ende oock lichamelijcke swackheydt seer leege zijnde) waren by haer ende andere Nederlanders soo opgerecht / dat hy Vranckrijck tot sulcken eerlijcken ende heerlijcken payse met hem aen te gaen brochte. Maer het is haer ongheluck gheweest / dat sy den Volcke oft ghemeynte te seer liefgetal waren / ende door haer vroomheyt eñ diensten / met de ander Nederlantsche Heeren / alomme te grooten fame eñ credijt verkregē hadden: Waer mede sy niet alleen de ghemeynte tot groote schattingen / beden / ende authoriteyt / den Koningh te gheven beweeght hadden / maer oock in ander Landen / daer sy ghe allieert waren / als in Duytslandt / hem groote ghedienstigheden verwerfden ofte concilieerden. Ende alsoo den Koningh met sijnen Raedt ghereſolveert hadde de Landen volkomelijck te vermeesteren / als Indien ende andere Landen / met beswaringhe van Inquisitie / ende andere nieuwicheden / 't zy uyt yver van de Roomsche Catholijcke Religie / ofte sijn profijt ende Hoocheydt te veel absolutelijcken soeckende : Soo heeft men aen dese Heeren ende de andere versocht ende verwacht / dat sy haer voorighe authoriteyt ende vermoghen by den Volcke daer toe oock souden verstrecken / als sy te vooren gedaen hadden / in 't welcke sy haer soo wel niet hebben ghequeten / als de onverstandighe des Landts saecken in Spaengien dat wel begheerden : 't welck dese Heeren achten meer tot ondienste des Koninghs te strecken : Oock zijnde onbilligh / haer eyghen Vrienden / Maeghschap / Landt / Wetten ende Privilegien teghen te staen / beter verstaende / waer inne der Landen voorspoet / ende consequentelijck 's Koninghs profijt ende Hoocheyt ghelegen ware / dan men in Spaengien dede : achtende oock onmogelijck / een Volck (vrijheydt ghewoon zijnde) in ruste ende vrede te mogen houden met sulckē odieuse rigoreusheydt / als de Placaten ende Inquisitie daer op mede brochten. Waeromme sy / insiende den tijdt ende de handelinghen van de omliggende ghebueren / hebben sy ghesocht den Koningh tot nootelijcke veranderinghe oft versachtinghe van sijn voornemen te brenghen / met verscheyden middelen / tot behoudenisse van de Catholijcke Roomsche Religie / die anders in groot perijckel stondt / het welcke den Koningh ende sijnen Rade niet en behaeghden / welcke het Crimen læsæ Majestatis is / daer sy om moesten sterven (nae de meyninghe der Spaengiaerden.) Andere by eenen anderen reghel haer actien afmetende / achten dat sy by Gode ende by den Menschen de doodt wel verdienden / om dat sy soo goeden

Opinie over de doot van de Nederlantsche Heeren

sake/

1568.

sake / als daer Gods eere / Religie / ende der Landen welvaert ende profijt des Koninghs / soo grootelijcx aen gheleghen ware / niet beter toe-ghestaen en hadden / maer hadden uyt vreese / ten appetijte vande onbedachtheydt des Koninghs qualijck gheinformeert / ende des Landts Vyanden / lichtveerdelijcken haer laten ghebruycken / om soo goeden saecke / als was het schorssen vande Placaten / tot Staten vergaderinghe / oft diergelijcke ghegeven Vryheyt / by provisie / den Landen weder te benemen / waer mede sy de andere Heeren ende Edelen kleyn-hertigh ghemaeckt hadden / jae eensdeels hadden helpen vervolghen / ende eenige Religions Verwanten verdelghen in diverse plaetsen / teghen haer eyghen beloffe ende ghemoedt ofte Conscientie / siende ende wetende waer de Eere Gods / de Religie / Landts welvaren / ende 's Koninghs profijt in gheleghen ware / beter dan eenighe andere Raedts-Heeren / als sints den tijdt ghenoech betoont heeft. Eenighe segghen hier teghen / haer excuserende / dat sy verhoopten des Koninghs toornigh ghemoedt te stillen / als hy soude sien ghehoorsaemheydt sijner Subjecten / ende swaricheydt der saken / met de perijckelen / die daer inne gheleghen waren / waer door hy beweecht soude worden tot sachter ende bequamer medecijnen / &c. daer sy grootelijcx oock in ghefaelt hebben / 't welck haer oock de Prince van Orangien ende andere ghenoech voorseyden / als dat sy souden wesen de Brugghen ende Instrumenten / waer over / ende waer mede de Spaengiaerden souden in 't Landt komen / radende liever alle vreemde daer uyt te houden / tot dat den Koningh / met addvijse vande Staten Generael / beter beraden ware. Generalijck achte een yeghelijck / dat den Koningh van dese strafheydt / over dese Graven ende andere Edelen betoont / gheenderhande goede vruchte daer by rapen soude / maer wel quaetwillicheydt ende desperatie / die sints vele ghekost heeft. Dit waren de opinien generalijck / die de ervarene in affairen van Staten van haer doodt hadden in de omligghende Landen ende Princen Hoven.

Executie Generael / oock met branden over die vande Religie waren.

Den Hertogh van Alba / nae dese groote executien over de groote Heeren / ende alsoo consequentelijck over andere van minder qualiteyt / alle de Nederlanden door / oock met het branden over die vande ghereformeerde Religie ende Herdoopers / die hy / op dat sy niet spreken souden / dede de Tonghe uytsteken / ende dan vast in een ysere schroeve schroefden / dan met een gloepende ijser ghebrandt / om te doen swillen / op dat sy niet weder te rugghe soude slibberen / met groot verschricken van allen Volcke / heeft een Placaet ofte ghebodt doen doen : Dat soo wie eenighe Rebellen / Geusen / Vyanden ende ghevluchte goederen wisten / souden dat de Overheydt ofte Tresoriers moeten aengheven / op straffe des weerde daer van / aenden selven die 't wiste ende niet aen en brochte / te verhalen. Ende om tot het selfde te beter te gheraken / werdt een derdendeel den Aenbrenger gegeven. Die de weerde der verswheghene goederen niet en vermochten te betalen / souden met lijf-straffe gekastijdt worden / nae goet-duncken van den Rechter.

Placaet om der Rebellen goederen te moeten aenbrengen.

Hertog van Alba treckt op na Vrieslandt / in Julio.

In 't beginsel van Julio / is den Hertogh selve in Persoon opghetrocken nae Groeninghen / met noch 17. Vendelen Spaengiaerden / ende andere / ende met veel Munitie ende Gheschut / gelicht uyt Mechelen / dat der Landen Munitie-plaetse plach te wesen / en is door 's Hertogenbosch in sijnen Leger voor Groeningen gekomen / den 14. Julij.

Graef Lodewijck treet van Groeningen.

Graef Lodewijck met den Grave van Hooghstraten ende van Schouwenburgh / siende de groote macht des Hertoghs / is van Groeninghen afghetoghen nae de Riviere Ems / om hem aldaer ergens op sijn voordeel te stercken / ende vorder hulpe van sijnen Broeder den Prince van Orangien te wachten / ofte in meyninghe aldaer den Spaengiaerden werck te gheven / om den Prince tijdt ende bequaemheydt te maken in Nederlandt elders in te vallen.

Den Hertogh sijn vertrecken siende / ende voornemen merckende / trock in alder haest op / hem nae / den neghenthienden July latende Hertogh Erick van Brunswijck tot Groeninghen met sesthienhondert Peerden : hy troch nae Wedde / dat hy wat sterck dede maecken : Ende van daer op Reenen / toe-komende de Bisschop van Munster / alwaer een brugghe over de Ems leydt / die hy dede besetten / alwaer den Hertogh den Graef Lodewijck groote slechticheyt toeschreef / dat hy niet over dese brugghe trock / ende hem over het Water begaf ende soo hem verseeckerder stelde / breeckende achter hem de Brugghe af. Maer Graef Lodewijck heeft hem omtrent Jemminghen begheven op de Ems / van waer hem gheen nootsaeckelijckheydt en konde ontbreecken / die hem den Joncker Honey van Delfziel met Schepen toe-sondt ende brochte / met groote Schepen tot voor Emden komende / daer hy hem meynde wel te stercken met de goede ghelegentheydt vander plaetse / hadde hy sijn Volck ghewilligh ghehadt / ende niet soo dapper vanden Hertogh vervolght gheweest : Die hem terstondt toe-sondt Zantio Davila met drie hondert Peerden / om alle sijn doen wel te bespieden / ende veerthien-hondert Peerden daer nae onder Capitein Montero / hem te proeven ende schermutselen. Nae hem sondt hy Juliaen Romero / met acht hondert Archebusiers ende Musquettiers : ende om dat den wegh enghe was / ende de voorste alle vlucht te benemen / dede hy volghen Zantio de Londogno / met noch thien hondert Archebusiers / ende twee Benden sware Ruyters onder Cesar Davalos / ende Curtio Martinengo / tot haerder ontset. Daer nae volghden alle het Spaensch Voet-volck / onder Alphonso Vlloa / ende Gonsalvo de Braccamonte / met bevel / dat sy haer niet roeren en souden sonder sijn expres bevel. Tot eenen rugge van 't Spaensche Voet-volck / ordineerde hy ses Vendelen Duytschen / waer nae volghden vijfthien Vendelen Walen / onder Hierges / Robles / ende George van Lalain / Heere van Ville / Broeder vanden Grave van Hooghstraten / die by Graef Lodewijck gheweest was / ende voor twee daghen vertrocken was. Hem volghden ses hondert Peerden Lanciers / alsoo desperatelijck sijn volck dwinghende / d'een d'ander voort te drijven / om uyt den noodt deught te perssen.

Alba vervolght ende besoeckt Graef Lodewijck te Jemmingen de 19. Julij.

Twee Grave broeders teghen den anderen te Velde.

De Voor-ganghers vonden een deel van haere Vyanden / die de passagien ende brugghen tot haerder beschermen afbraken / Sluysen openende / met de welcke sy willende schermutselen / weken die op haer voordeel nae haren gheweldighen hoop / die in twee hoopen achter haer Gheschut in slagh-ordene stondt / wel gheordineert : Dese en dorsten sy niet bespringhen / maer sonden om eenighe spiessen te hebben / de welcke den Hertogh te seynden weygherde / tot drie-mael toe / maer wilde haer forceren haer gheluck te versoecken / ende haer uyt noodt te behelpen ten besten dat sy konden / zijnde tusschen hem ende den Vyandt in een engde besloten / daer mede verseeckert zijnde / dat hem gheen groote schade / maer verlies van weynighe konde toe-komen / ende somnighe te avontueren / om sijn gheluck te versoecken / docht hem wel de pijne weerdt / midts hy wiste veel daer onder waeren / die om haer leven groote vroomheydt ende gheweldt toonen souden. Ten lesten belaste hy / dat de twee Benden sware Ruyters van Gonsago ende Martinengo / de eerste tot eenen rugghe souden toe-trecken / vreesende het water / dat door de Door-ghesteecken Dijcken niet langhe en konde beyden / maer hem overvallen soude / dat inde Velden ende weghen begonde te wassen / oock om dat het scheen te willen reghenen / waer door het ghebruyck vande Bussen den sijnen mochte benomen worden : Waeromme hy last gaf sijnen Bastaert Sone de Gran Prior / Don Fernando de Toledo / alle de hoopen te doen aentrecken met haeste / ende d'een op d'ander te dringhen / ende alsoo den Vyandt op 't lijf te vallen / 't Welck sy / uyt noodt ghedronghen zijnde / deden twee uren nae den Noen / hebbende vier uren te voren beghonnen te schermutselen / ende vielen alsoo in de begravinghe van 't Gheschut / ende in de slagh-ordenen.

Hertogs vā Alba ordinantie in 't bespringen.

Lodowyck Grave van Nassau, Catsenellenboghe Vianden, Dietz.

H. Iacobsen exc.

Graef Lodewijck werdt geestimeert te Voet ende te Peerde in als omtrent seven duysent sterck te wesen/ hadde alles ghenoech versien/ om sijnen Vyandt te wederstaen/ ende hadde geordineert met het water in te laten/ eensoeels sijnen Vyandt te verdrincken/ oft met schade achterwaerts te doen trecken : maer noch ongereedt ende verrascht zijnde/ende de Knechten niet merckende/dat sy in eenigh perijckel in die plaetse waren/ oock niet meynende/dat den Vyandt met alle sijn macht op haer was dringende/ eñ siende datmen haren dienst van doene hadde / wilden sy haer betalinghe ende contentement (met groote disordre) hebben/als die sy seyden wel verdient te hebben/door het langhe ligghen voor Groeningen/ hoorende datter eenigh geldt in 't Leger soude ghebrocht wesen. Hier tegen en hielpen geen schoon spreecken oft bidden van Graef Lodewijck / ofte Graef Joost van Schauwenbergh/ende andere Overste/ die haer 't perijckel aenwesen / seggende datter gheen tijdt om gheldt te tellen en ware/ maer om vechten/ sy souden ten minsten de Dijcken helpen doorstecken / daer sy selve met schuppen in haer handen nemende / haer beste toe deden. Maer het was alles te vergheefs/ gheree tschappe ontbreeckende/disordre groeyende/ ende malkanderen mistrouwende / saghen de Schepen voor haer ligghende / daer dat sy meynden wel in te vluchten. Als de Spaengiaerden dit ghewaer werden/ vielen die stoutelijcken ende desperatelijcken selve in haer Schanssen / qualijck noch begraven zijnde/ midts de haestighe overvallinghe / soo dat sy gheheel gheslaghen ende ontdaen werden sonder groot wederstandt/groote menichte verdroncken : Ende mits dat de plaetse enge was / de Riviere Ems aende een zijde / ende Marassen aende ander zijde / konden sy te weynigher vluchten / aende groote Schepen konden sy niet komen / ende de kleyne overliepen sy dat sy soncken ende verdroncken. Het Peerde-volck quam meest daer van / met Graef Joost van Schouwenbergh.Graef Lodewijck salveerde hem oock met een Schuyte binnen Emden. Vendelen/Geschut/Munitie ende Bagagie werdter al verlooren : maer veel was noch binnen Emden. Aldus wan den Hertogh den slagh / ende wreeckte de nederlage van Arenberg tot synen gelucke / door de onwillighteyt vanden ghemeynen Soldaet sijns Vyandts / die haren Vyandt te kleyn achteden : Want hadden sy haer Overste ghevolgt/ den Hertogh soude ten minsten met groote schade moeten te rugghe trecken hebben / in perijckel

Graef Lodewyck wert te Jemmingen geslagē/ dē 21. Junij.

van

1568.

van vervolgt ende gheheel ontdaen te worden. Desen slagh gheschiede te Jemminghen den een-en-twintighsten Junij / Anno 1568. daer veel Volcx bleef. Graef Lodewijck verloor sesthien stucken groot geschuts / wel 1500. treck-Peerden ende andere / ende twintigh Vendelen / ende veel Hoorn-beesten : de Hertoghe verloor maer ontrent tachtich Mannen / waer onder een groot Edelman Don Gabriel Manriques / daer bleef oock Joncker Adolf vander Aa / dienende mede Graef Lodewijck.

Den Hertogh op sijn Victorie sondt terstont Posten aenden Paus Koninng / ende andere Potentaten: Heeft hem oock beklaeght aen Jan Bisschop van Munster / als Overste des Westphalischen Creyts / over Graef Lodewijck / en de Graven van Emden / dat sy sijne Vyanden met provande ende andersins by ghestaen hadden / waeromme hy hen wilde als vyanden bestryden : Maer siende dat Emden sterck was / ende 't volck op de beenen / heeft hem best ghedocht nae te laten / hebbende geen schepen noch schuyten / de sijne waren tot Groeningen gelaten.

Delfzijl wilde Hertogh van Alba met Feursum een Stadt maken.

De Hertoge van Alba hoorende vande toerustinghe vanden Prince van Orangien / is te rugge ghetrocken / en sijnen pas lancx den dijck ghenomen naer Delfzijl / alwaer hy ghesien hebbende de goede ghelegentheydt vande plaetse ende bequaemheyt vande Zee-havenen / resolveerde daer een Stadt te maken / bysondere tot af-breuck vanden Koop-handel ende weeringhe vander Stadt Emden / die hy / als vyanden Roomscher Religie / ende onderhouders van Ketters en Ketterijen / en Nederlantsche ballinghen / sochte te dempen / dies heeft daer dadelijck een afpalinge van Wallen / Grachten met hare Bolwercken doen maecken / daer inne hy mede heeft begrepen het dorp van Feursum / ende heeft die stadt willē noemen Marsborgh / mede eenighe plaetsen daer binnen doen consacreren oft wijen / tot een Parochie-kerck door den Bisschop van Groeninghen Heer Johan Knyff nu aldaer nieuwelijck ingevoert / en dede hem daer een Misse doen. Dan die van Groeningen verstaen hebbende (datmen Delfzijl tot een Stadt maken wilde / hebben terstondt seer ghearbeydt by den Grave van Meghem / ende by den Secretaris des Hertogh Albecuos ende andere / dat het opbouwen van die nieuwe Stadt noch achterweghen soude blijven / als die haer Stadt meer soude krencken in weyringe / dan Emden / ende soude hun Privilegien ende Oude heerkomen seer tegen zijn &c. dies daer werdt volbracht de beschanssinghe die Graef Lodewijck hadde eertijdts bestaen te maken / dat hy wilde oock Marsborgh soude heeten / ende van daer trock de Hertogh nae Brabandt.

Heeren Stralen / Backerzeele / de la Loo en Bouwema tot Vilvoorden onthalst / in Augusto.

Alwaer de Processen teghen den Heer Anthonis van Stralen eertijdts Borghemeester van Antwerpen / heeft doen volvoeren / ende Sententie des doots gegeven / niet teghenstaende in toone ghebracht werden menighfuldighe diensten / die hy den Koningh ghedaen hadde / met gheldt te vinden om het Duyts Krijghs-volck te betalen inde Fransche Oorloge &c. Desghelijcx Egmonts Secretaris de Heere van Backerzeele Casenbroodt / die by last sijns Heeren de executie tot Reesberghe hadde ghedaen / oock Alphonso de la Loo / Secretaris van Hoorn gheweest / ende in Spaengien voor hem ghesoliciteert hadde by den Koningh / mede een Bouwema een Driesch Edelman / al tot Vilvoorden onthalst / eenighe soo ghepijnt / datmense in eenen stoel moeste onthalsen.

Het hangen / onthoofden ende dooden en was geen eynde / nu in een stadt / ende dan in d'andere de gantsche Landen duere / doende de executien doen / door den Provoost Spelle / die van d'een Provintie inde andere daeromme reysde : Insgelijcx tegen veel Advocaten ende Pentionarissen vande Provintien ende Steden / selfs teghen vele vande Magistraten / van alle de principale Steden / als Ghendt / Antwerpen / Utrecht / Leyden ende ontallijcke andere meer / heeft hy seer wreedelijck gheprocedeert. Onder andere / hy dede door den Stadt-houder van Hollandt / de Grave van Bossu / nae een avondt-maeltijdt / vanghen Meester Jacob vanden Eynde / Raedt / ende Advocaet vande Staten des Landts van Hollandt ende nae Brussel voeren op Truerenborgh / met alle sijn eyghen ende Landts Pampieren ende Schriften in sijn handen berustende / en alsoo na etlijcke Maenden gevangenisse / den Lande van Hollandt aen sulcken publicquen Persoon veel aen gheleghen was / soo hebben sy te Hove hunne Ghedeputeerde ghesonden / waer onder Meester Jan van Treslongh versochte audientie by den Bloedt-raedt / daer vrylijck voor het recht van Meester Jacob vanden Eynde ende vanden Lande uyt-spreeckende / werdt voor eenen dagh ghevanghen ghehouden / waer doore de andere Ghedeputeerde daer niet langher vertoeven dorste / vreesende mede vanghenissen : selve het versoeck van des ghevanghens Huysvrouwe Joffrou Elizabeth van Nieulande / om Commissarissen in Hollandt ghesonden te moghen werden / om informatie te nemen / ende ghetuyghen te hooren &c. werdt alle vanden voorsz Bloedt-raet afgeslagen / soo dat ten lesten de voorsz Meester Jacob vanden Eynden nae Jarighe ende meer ghevanghenisse / op Truerenborgh verdrietelijck ghestorven is / ende eerst twee Jaeren nae sijn doodt / werden sijn goederen ende memorie vrij by Sententie ghesproken.

Advocaet des Landts van Hollant ghevangen / ende also gestorven.

Eenen Hendrick van Berchem / Borgemeester van Antwerpen / die hem selven altijdt seer Catholijcks / ende Spaensch ghedraghen hadde / hadde oock veel moeyte met schriftelijck ontschuldigen hem uyt swaricheyt te houden / alsoo mede meer andere.

Graef Lodewijck heeft nae sijn nederlaghe by een vergadert al wat ontkomen was / ende is ghetrocken nae Duytslandt / by sijnen broeder den Prince van Orangien / die nu op eenen grooten tocht was / maer seer door sijns Broeders nederlaghe verachtert. Heeft een verklaers van date den 28. Junij in Druck laten uyt-gaen / waerom hy den Krijgh aennam / Gode ter eeren / den Koningh ten profijte / ende oock de Keyserlijcke Majesteyt / ende sijnen sone ten besten / als naeste Erve des Koninghs / teghens de rasende tyrannijen vanden Hertogh van Alba : verhalende in 't korte meest al datter ghepasseert was / versoeckende in sulcken goeden werck een yeghelijcx bystandt.

Verklaers des Princen van Orangien / aennemende den Krijgh / Anno 1568. den 20. Junij.

Inden beginne van September heeft den Prince te Romerdorff in 't Bisdom van Triere Monsteringhe ghehouden / ende is over den Rhijn ghetrocken tot Sinte Vijt / een Dorp hem selven toe-behoorende / ende hadde vier-en-veertich Vendelen Duytsche Knechten onder Claes Hadtstadt / Veyt Schooner / Balthasar Wolfe / &c. Hy hadde noch daer-en-boven vier duysent Walen / Nederlandtsche / Duytsche ende Fransoysen / meest Archebusiers / met seven duysent wel gheruste Peerden / waer van Overste waren Frederick van Rollenhansen / Maerschalck van Hessen / Dieterich van Schoonebergh / Grave Joost van Schouwenbergh / Graef Aelbert van Nassouw / Graef Burchard van Barby / Otto van Malsborgh / ende meer andere : Van Nederlanders / behalven sijnen Broeder Graef Lodewijck / waeren daer / de Grave van Hooghstraten / Anthoni de Lalain / Ridder vander Ordre / ende Gouverneur van Mechelen / met veel Edelen uyt Nederlandt / als de Heeren van Batenburgh / Warroux / Rysoire / Caerlo / Hametz / Boxtel / Lommerval / Maelberghe / Flessis / Dolheyn / Opdam / Sonoy / ende meer andere. Hy voerde mede ses Veldt-stucken Gheschuts / ende vier groote stucken. Veel hadden in haer Vendels gheschreven / PRO LEGE, GREGE, ET REGE : dat is : Voor de Wet / 't Volck / ende den Koningh. Andere voerden den Pellicaen / die uyt liefden voedde sijne Jonghen met sijns herten bloede.

Heyrkracht van den Prince van Orangien.

De Prince schreef aenden Hertogh van Cleve / om passagie ende Victualie voor sijnen Legher / maer hy verkreegh de beste antwoorde niet / hebbende den selven Hertogh / met sijnen Raedt / den Spaengiaerden hem altijdt seer gunstigh vertoont.

Graef Lodewijck nam Arenbergh met ghewelt in / daer veel Spaengiaerden doodt bleven / oock Kerpen / ende Horneson : nam oock ontrent achthien Schepen op den Rhijn / met Italiaensche Koopmanschappen ghealaden / die hy

H b ran-

1568. ransonneerde. Hier omtrent lagh den Leger langhe / soo datmen niet en wiste of hy nae Nederlandt / ofte nae Lutsenborgh / ofte Vranckrijck wilde trecken.

Den Hertogh van Alba / nae sijn Victorie in Vrieslandt / was ghetrocken nae Amsterdam ende Utrecht / daer hy een oude Vrouwe van vier-entachtich Jaren dede onthalsen / die wel vier duysent guldens Jaerlijcx te verteeren hadde / ende dat om dat sy eenen Predicant eertijdts gheherberght hadde : ende dede aldaer sijn Volck monsteren. De Overste over de Duytsche Knechten waeren / den Grave Albericus van Lodron / Graef Otto van Oversteyn / ende andere / tot vier Regimenten Duytschen / daer beneven drie Regimenten oude Spaengiaerden / onder veertich Vendelen / die t'samen wel seven duysent maeckten : Daer-en-boven wel veertich Vendelen Walen / t'samen achthien ofte twintich duysent sterck te Voete. Hy hadde drie duysent Duytschen Peert-volck / onder Hertogh Erick van Brunswijck / ende duysent swaere Duytsche Ruyters / met twee-en-twintigh Cornetten / uytbrenghende ruym vijfthien hondert / soo Spaensche / Italiaensche / als Borgoensche lichte Peerden / sonder de Benden van Ordinantie / die op twee duysent Peerden gheschat werden / alles ontrent ses duysent Peerden. Voorts groote quantiteyt van Gheschut / Munitie / Schuyten om bruggen te maken / ende menichte van Pioniers oft gravers volghden hem. Met dese hoopen trock hy nae Maestricht / om den Prince te wederstaen / vreesende oock of hy mochte in't Graefschap van Borgongien vallen (hoe wel de Switsers tot de beschuttinghe verbonden zijn) ende sondt derwaerts aen den Gouverneur Monseur de Vergy / by wissel een somme geldts / met bevel om hem daer mede te helpen / ende selde verkreegh hy ontrent desen tijdt uyt Spaengien een somme gelts / die men wel vier hondert duysent Ducaten schatte / ende dat in Zeelandt byder Zee.

Heyrkracht vanden Hertogh van Alba.

Den Hertogh siende den Prince sterck / dochte hy maer een defensive Oorloghe te voeren / met den Prince het inkomen te beletten / ende de victalie: Nochtans by het Casteel van Noyteyn sloegh hem den Prince ettelijcke Vendelen Knechten af. Van daer sondt den Prince een Trompetter nae Maestricht / maer den Hertogh beval terstondt hem op te hanghen / met leersen ende spooren / sonder te willen sijn bootschappe hooren / ende veel min die antwoorden : Daer mede willende aenwijsen / onbehoorlijck voor een Souverain Prince te wesen / eenighe bootschappen van sijn Rebellen t'ontfangen / 't selfde straffende als vermetelheydt / om te willen haeren Heere ghelijck schrijven / dat hy doen noch niet wilde lijden / maer heeft naderhandt die strengheydt moeten aflegghen.

Strenghheyt vanden Hertogh van Alba, eenen Trompetter hangende.

Als nu den Prince met sijnen Legher lange tusschen den Rijn ende Mase gheleghen hadde / 't welck groote suspicie was ghevende / dat hy eenigh verstandt op Lutsenborgh mochte hebben / met den Gouverneur / den Grave Pieter Ernst van Mansvelt / daer teghen hem den Hertogh moeste versien / soo is den Prince ten lesten / op ende neder treckende / omtrent Luyck gekomen.

Daer en tusschen heeft de Prince een groote seditie ende tweedracht onder sijn Volck gheleden / de een teghens de andere in slaende / alwaer met tusschen beyden te loopen / den Prince selve sijn Rapier van sijn zijde ghe schoten werdt / ende eenighe andere Heeren doodt bleven.

Te Luyck verhoopte hy soo veel Vrienden te hebben / dat hy daer passagie / victualie / ende van alle gherieffelijckheydt soude vinden. Maer alsoo den Hertogh daer ontrent te vooren was / dreyghende het Landt af te loopen / ende om dat een partije scheen den Prince seer toeghedaen te zijn / soo werdter door den Bisschop van den Huyse van Groesbeke soo veele ghehandelt / dat des Princen wederpartye de overhandt behielden / soo dat sy selve ses Vendelen Knechten oprechten van haer ghesintheydt / tot bewaringhe vander Stadt / soo dat

Luyckenaers toonẽ haer partijdigh teghen den Prince.

den Prince te spade komende / hem sijn meyninghe missuckte. Om nu den Hertoghe alderhande nae-dencken te gheven / werwaert hy wilde / ofte waer hy mochte de Mase passeren / en gaf hy sijnen Legher gheen ruste / maer marceerde daer mede op ende neder / vande een plaetse op de ander / om sijn passeren onseecker te maecken. Den Hertogh hadde alomme / daer de Mase ondiepste was / menichte van Vinck-ysers / ofte ghetackte scherpe ysers doen worpen / om datmen te qualijcker over passeren soude. Maer den Prince gheen middel hebbende om Brugghen te maecken / dede alomme de diepte vande Mase versoecken : Ende ontrent den sevensten October / vondt hy hem subijtelijcken op de Rivière by Stockem / daer hy eenighe Peerden dede passeren / ende de passagie brijen. Voorts dede hy ettelijcke hondert Peerden in 't Water stil staen / van de een eynde tot den anderen / seer dichte in ordere / daer door sy eensdeels het Water van sijnen loop ophielden / ende beneden leegher maeckten / terwijlen dat den gheheelen Legher passeerde / volghende Stratagema, eertijdts by Julius Cæsar ende andere Capiteynen ghebruyckt / met verwonderen van veele / ende meest vanden Hertogh. In dier voughen / soo hy op de staende voet den Hertogh hadde aenghevallen / soo soude hy sijn Legher seer verschrickt / verstroyt / ende onbereet ghevonden hebben / ende lichtelijck gheslaghen : Maer hy en konde sijn Volck / nat ende ongherust zijnde / oock sijn Peerden onghereedt wesende / soo haest niet daer toe ghebrenghen : Maer soo haestelijcken als hy mochte / is hy sijnen Vyandt onder de ooghen ghetrocken voor Maestricht / die hem daer-en-tusschen sterck op eenen Bergh voor de Stadt begraven ende beschanst hadde / een plaetse seer bequaem / die men Keysers Legher noemt / ende men seght Julius Cæsar daer eertijdts gelegert heeft / daer wel ghelegert / ende sijn Steden alomme met Garnisoen ende nootdruft versien zijnde. Den Hertogh dede oock alomme de Molen-ysers van de Molens nemen / om te beletten het Koren te malen / met resolutie hem met schermutselen te quellen / ende de Victualie af te houden / ende van slaghen te wachten / ende hem teghen den Prince te beschermen : wel wetende / alsoo 't nu inden Winter was / dat hy daer niet langher en konde blijven by ghebreecke van victualie / voeperinghe ende gheldt / waer over hier ende daer verscheyden schermutsels ghebeurden.

De Prince passeert behendelijcken de Mase.

De Prince trock een deel van Brabant door / tot by Thienen / soeckende alle middelen / om den Hertogh tot slagh te brenghen / ende eenighe Steden in te nemen. Ten lesten / alsoo seeckere Fransoysen uyt Picardijen (door den aenstaenden Krijgh in Vranckrijck) haer tot Chauni ende Jenlis vergadert hadden / ontrent twaelf Cornetten Peerden / ende twee duysent Archebusiers / onder den ouden Heere Fransoys de Hanghest / Heer van Jenlis / ende Morvilliers / die gheassisteert waren vanden Baroen van Ranty, Mouy, Autricourt, Desternay, Requires, la Personne , ende den Capiteyn Poyet / Overste van 't Voet-volck. Als die nu in Brabandt ghekomen waren / heeft den Prince van omtrent Thienen op-ghebroocken / om met dese Fransoysen te Judoigne te versamen / daer hy een Rivierken te passeren hadde. Als den Hertogh dit ghewaer ghewoorden is / sondt hy sijnen Sone Don Frederico / met vier duysent Spaengiaerden ende Walen / met Peerde-volck ende ses stucken Gheschuts / hem nae / om hem te slaen als den meestendeel het Water ghepasseert souden zyn. De Prince eensdeels 't selfde vreesende / hadde tot achter-hoede ghelaten twee duysent Archebusiers / ende eenighe Peerden. Maer Don Frederico sette sijn Gheschut op haer / ende besprongh se aen allen zijden / soo dat sy ontdaen werden / die niet haest ghenoech en konden passeren / niet sonder datter veel over beyden zijden doodt bleven / meest over 's Princen zijde : Alwaer dat oock de Heere Philips de Marbays ghevanghen werdt / die naemaels den Hertogh tot Brussel dede onthalsen. 1568.

Eenigh verlies van des Princen volcker hy konde versamelen byde Fransoysen tot Judoigne.

De

1568.

De Prince nu te Judoigne met de Fransoysen versamelt zijnde / is met haer (siende dat hy sijnen vyant niet en konde tot slagh brengen) weynigh geholpen gheweest / om dat hem alomme de victualie afgesneden wert / waer van sy groot gebreck kregen. Aldus siende alle sijn voornemen / aenslaghen / ende middelen van gheldt die hem toe-ghesept waren / &c. hem faelieren / hebbende verhoopt / dat veel Steden en volck alomme hem toevallen soude / daer hy verstandt binnen ende aenslagen op hadde / daer teghen den Hertogh al met sterck Garnisoen in versien hadde soo heeft de Prince best ghedocht nae Vranckrijck te trecken den Prince van Conde ende de Hugenotten tot hulpe / die alreede in haren derden Inlandtschen Krijgh getreden waren den Vrede van Chartres weynigh onderhouden wordende / soo haest als den Hertogh Casimirus met sijn Krijghs-volck te Lande uytghetrocken was. Desen wegh gheresolveert zijnde / daer de Fransoysen seer toe raden / ende nu op wegh zijnde / heeft hem den Hertogh gevolght in 't eynde van October / alwaer hem weder een open veldtslagh ghepresenteert werdt: dan hy op sijn voordeel altijdt ghelegert zijnde / en wilde daer niet aen / maer wel schermutselen / welck schermutselen / de doot veroorsaeckte van vele van de hittighste over beyde zyden / als van Spaengiaerden / Don Francisco de Toledo / en Don Ruylopes Davalos. Maer alsoo den Prince door Henegouwe trock / ende de 12. November van Quesnoi le conte op brac / om nae Cambresis te trecken / smorgens te negen uren / heeft hy van des Hertogs volck / 10. Vendelen Duytschen 8. Vendelen Spaengiaerden / ende drie Cornetten lichte Peerden verstropt ende verslaghen / alwaer dat vele van Adel doot ende gevangen bleven.

De Prince resolveert nae Vranckrijck te trecken ende biedt anderwerf den Hertogh slagh aen.

Eenigh verlies van des Hertoghs volck tot Quesnoy.

1. Don Jehan de Valles / de la Cruyssade Verde, begraven tot Bruyssel.
2. Den Soon vanden Marquijs Delmares gheschoten van sijnen Peerde.
3. Capiteyn Julius / den oppersten Capiteyn / t'Hooft ghekloofft met een Hellebaerde / begraven te Berghe in Henegouwe.
4. Don Ruffille Henricies sone vanden Hertoghe geschoten en doot gebracht te Bruyssel / ende daer nae tot Antwerpen om in Spaengien te senden / om begraven te zijne.
5. Den Mr. van het Casteel van Antwerpen / seer ghequetst int Hooft / ende laten ligghen onder den dooden.

Noch diversche Capiteynen van acht Vendelen Spaengiaerden by den Volcke onbekent. De selve Vendelen verstropt gheweest / ende den meestendeel doot.

Noch diversche Capiteynen van 10. vendelen duytschen ende den meestendeel van heur volck doot.

Noch drie Cornetten Spaengiaerden lichte Peerden verstropt.

1. Item Don Rodrighe Ruys.
2. Louppes de Valles.
3. Don Chansio Deladmes.
4. Don Cesare Damla broeder van Marquis de Lapiscaire met meer andere. Aldus is de Prince in Cambresis gekomen / de Duytschen alles op den wegh alomme afbrandende. Den Hertogh / die hem alle den wegh ghevolght hadde / logherende op sijn voordeel om slagh te schouwen / heeft hem verlaten. Zijnde nu in Vranckrijck / de siecke / krancke / ende gequetste / die niet volghen en konden / dede den Hertogh alomme vanghen / ende de ghene die inlanders daer onder waren / dede hy ophanghen / ende dat vreemde waren / sondt hy naeckt onckleet nae Maestricht / ende lietse alsoo loopen.

In Vranckrijck ghekomen zijnde / is den Marischal de Cossey met etlijcke Peerden / ende twee duysent Archibusiers van den Koningh / op 't versoeck van den Hertogh van Alba / hem te hulpe ghesonden / de selve heeft des Prince Legher van verre oock ghevolght / ende alle schade ghesocht aen te doen. Maer den Prince middel ghekreghen hebbende door eenen ghedeputeerden van den Marischal de Cossey / heeft door den Heere Favelles de Serp den Koningh ontboden de oorsake van sijn komste: Hoe wel eer den Koningh sijn bootschappe ontfingh / hadde hy alreede aen hem af-ghesonden / Jasper van Schomburgh / Heere de Schonau hem ontbiedende / dat hy hem grootelijck verwonderde van sijn komste met sulcken Heerkracht in sijn Koninghrijck / niet wetende van eenighe oorsaeck / ende dat sonder hem (nae loffelijcken Krijghs ghebruyck) vyandtschap verkondight te hebben: Soo hy oock vriendelijcke passagie om nae Duytslandt te trecken begeerde / soo soude hy die hebben / onder belofte van gheen vyandtschap te bewijsen. De Prince heeft hier op tot Soyssons den vierden Decembris gheantwoordt / als dat hy sijne Majesteyt alreede sijn voornemen hadde laten weten / ende hoe wel hy mochte particuliere oorsaecke hebben / soo en waer hy soo slecht noch onverstandigh niet / dat hy wilde teghen soo machtighen Koningh yet met wapenen voornemen / voor eenighe sijn eyghen querellen / daer toe hy hem selven te kleyn ghesielle kende / waeromme hy gheerne aenbode met sijnen Heyrlegher bereedt ende schuldigh te wesen sijne Majesteyt allen ootmoedighen ende ghewillighen dienst te doen: Maer alsoo de vorderinghe der waerachtigher Religie boven alle saecken behoorde den Menschen te beweghen / ende hy verstondt datmen in Vranckrijck die gheheel wilde uytroyen. Waer op sijne Majesteyt hem hadde laten aensegghen / dat sijne meyninghe niet en was yemandts Conscientie te dwinghen / maer dat die van der Religie hem een vyandtlijck hert toe droeghen / &c. Het welcke alsoo hem bevindende / als dat die van de Religie anders sochten dan vorderinghe der warer Religie / vrijdom haerder Conscientie ende versekeringhe van haer lijf ende goet / so en wilde hy haer niet vrient / maer vyant wesen met sijnen gantschen Legher: Maer ghepersuadeert zijnde / dat die van de Religie niet en sochten dan Gods eere / haer levens versekertheydt / ende sijne Majesteyt alle diensten te bewijsen / soo en konde sijne Majesteyt hem niet qualijck afnemen haer gunstigh te wesen / ende gheerne te sien / dat sijne Majesteyts Edicten / aengaende den Vrede / onderhouden souden worden: alles procederende uyt eenen Christelijcken yver / die hy droegh tot sijne Majesteyt ende sijne subjecten / die hy gheerne saghe verseeckert ende bewaert van perijckelen ende uyterlijcken bederf &c.

1568.

Schomburgh handelt van weghen des Koninghs van Vranckrijck met den Prince.

De Koningh van Vranckrijck ghenoegh merckende de meyninghe van den Prince / heeft hem doen aenbieden een merckelijcke somme geldts tot betalinghe sijns Volcx / die noot hadden / ende oock daer-en-tusschen doen voelen ende vernemen door desen Schomburgh (die onder de Ritmeesters ende Veldtoversten seer bekendt was) nae de ghesintheyt van de Ruyters ende Krijghs-volck / de welcke eensdeel des Krijghs moede waren / van de armoede die sy geleden hadden: eensdeels werden daer alreede bedecktelijck beloften gedaen / selve van den Koningh aengenomen te wesen in dienste.

De Prince / sijn Broeders / de Veldt-oversten / ende de Fransoysen / waren al gheresolveert dieper in Vranckrijck te trecken / ende haer te voeghen by den Prince van Conde: maer hier op werden sy twistigh met den ghemeynen Krijghsman / die niet en wilden vorder trecken / maer wilden op den Duytschen bodem ghevoert worden / ende betaeldt zijn / segghende / dat haren Eedt niet teghen Vranckrijck en streckte / maer teghen den Hertogh van Alba. Hier teghen (door ghebreck van gelde) en hielp geen vermanen / bidden noch smeecken / om noch wat vorder te trecken / ende te vertoeven tot datter gheldt quame van 't Contract met den Koningh. Maer den Koningh van deser tweedracht ghewaerschouwt zijnde / en wilde geen geldt meer bieden. Alsoo was den Prince ghedwonghen door Champaignien ende Lorreynen sijn Volck tot by Straesburgh te voeren / daer sy haer scheyden ende verdeylden / met kleyne betalinge: De Prince sijn gheschut ende bagagie tot Straesburgh verkoopende / ende betalende wat hy konde. Veele storven ende vergingen daer / door konde ende hooghe wateren. Die noch dienst sochten lieten haer te ghewilligher van de andere persuaderen / om dat den Hertogh van Zweybrugh daer Volck aennam / voor den Prince van Conde / van wien sy haer lieten weder

Des Princen Krijghsvolck wilt in Vranckrijck niet voorts trecken / maer riepen gelt / ende op den Duytschen bodem te willen trecken.

Afdanck en scheyden van des Princen Legher.

Marischal de Cossey vervolght den Prince in Vranckrijck.

Voornemen der Koninginne van Engelandt op Cales/ met den Pꝛince van Oꝛangien/ dooꝛ Dienaers ontdeckt.

weder aennemen / by den welcken haer oock voeghden de Franſoyſen. Een deel Ruyteren begaven haer in den dienſt van den Koningh van Vꝛanckrijck.

Dit moetwilligh ende haeſtigh op-bꝛeken van't Krijghſvolck/ heeft den Pꝛince een ander geluck verhindert : Want alſoo de Koninginne van Enghelandt vernam ſijn reſolutie in Vꝛanckrijck te trecken/ ſoo dochte ſy met hem wat vooꝛ te nemen / ten vooꝛdeele van die van der Religie / ende weder-krijghen van de Stadt ende Lande van Cales / daer by ſoude hy moghen vooꝛ ſijn Volck betalinghe bekomen hebben. Maer alſoo haer Bꝛieven/ die ſy aen den Pꝛince ghesonden hadde / by eenen dienaer van haren Ambaſſadeur (reſiderende by den Koningh) verraden ende ghelevert werden in handen van den Cardinael van Loreynen / de welcke daer een contrarie antwooꝛde op dichte/ daer mede veel tijdts verliep/ eerder ander beſcheedt konde komen / daer-en-tuſſchen ſoo was de Pꝛince al te verre vertrocken/ ende heeft alſoo dit geluck verlooꝛen.

Alſoo zijn de aenſlaghen des Pꝛince ende andere Nederlanders met dien tocht vergaen/ ſonder yet uyt te rechten/ daer veel volcx mede van alle ſooꝛten geſleten is/ dooꝛ armoede ende ellende.

Anthonis van Lalain, Grave van Hoochstraten etc. Gouverneur van Mechelen.

H. Iacobsen. exc.

De Grave van Hooghſtraten ſterft met meer andere.

Daer is oock gheſtoꝛven Anthonis van Lalain/ Grave van Hooghſtraten / Ridder van der Oꝛdꝛe/ een weynigh ghequetſt zijnde met ſijn eyghen Buſſe in ſijn been. Oock zijnder meer ander Nederlandtſche Heeren ende Edelen / die t'ſamen ergens van eenen Wijn ghedꝛoncken hadden/ gheſtoꝛven/ daer ſy achten dat vergift in moeſte weſen : want alle die daer van hadden ghedꝛoncken/ ſtoꝛven/ weynighe oft gheene daer van ontkomende / waer onder was de Heere van Ryſoire / van den geſlachte van der Noot/ de Baron van Fleſis/ met meer andere.

De Pꝛince van Oꝛangien met ſijn Bꝛoeders/ begeven haer in dienſte van den Hertogh van Zweybꝛugh nae Vꝛanckrijck.

De Pꝛince met Lodewijck ende Heyndꝛick / Graven van Naſſouwe / ſijn Bꝛoeders / hebbende ontrent thien ofte twaelf hondert Peerden in haren dienſt behouden/ hebben haer gevoeght ende in dienſte gegeven van den Hertogh van Zweybꝛugh / die ten behoeve van den Pꝛince van Conde / ende die van de Religie / eenen Legher op ruſte / met welcken ſy in Vꝛanckrijck trocken/ Anno 1569.

Den Hertogh van Alba hebbende met kleyn ſchade alomme ſijn Vyanden gheſlaghen / ende ten Lande uyt ghedꝛeven/ heeft alomme ſijn victoꝛie verkondighen laten/ ende is den twintighſten December tot Bꝛuſſel ghekomen met ſijnen Sone / ende heeft ſijn Krijghſ-volck in Garniſoen gheſteldt. Als te weten / de Spaengiaerden van Alonzo de Vlloa in

Mae-

1569.

Maestricht / 's Hertogenbosch ende Grave verdeylt / dat van Juliaen Romero tot Brussel ende Mechelen / dat van Don Zantio de Londogno tot Utrecht ende Bommel / het Regiment Billi ofte Robles in Groeningen / dat van Colonel Mondragon tot Deventer / dat Hooghduytsche Regiment van Lodron tot Valenchienes ende Antwerpen / danckte af eenighe Duytsche Ruyterije ende seeckere Regimenten Walen.

Staten der Landen consenteren den Koningh schattinghe / ende schencke den Hertogh van Alba een vereeringe.

Tot Brussel heeft vergadert de Staten Generael op een seeckere maniere / alwaer versochten voor den Koningh een tamelijcke somme gheldts ofte schattinghe / in consideratie vande groote kosten / ghedaen tot defensie vande Landen / Christen gheloove / ende Catholijcke Roomsche Religie / het welcke de Landen seer ghewillichlijcken deden. Ende daer beneffens schoncken en vereerden den Hertogh van Alba / met eenen schenck van hondert ende twintigh duysent Ducaten / voor den dienst die de Landen van hem ontfangen hadden / de welcke hy in 't eerste weygerde / maer ontfingh die naemaels / en was nu verhoopende een vredelijcke regeringe / ende int werck te stellen sijnen last / om de Landen onder een absolute regeringe te brengen: waeromme hy nu invoerde de nieuwe Bisschoppen ende Inquisiteuren alomme / daer te vooren soo veel om te doen geweest was / ende de beroerten uyt-ghesproten waren.

Den Hertog voert nieuwe Bisschoppen ende Inquisitie in.

Als door den Grave van Megem Charles de Brimeau Gouverneur van Vrieslandt &c. heeft tot Leeuwaerden ingevoert den Bisschop Cunerum Petri ende in sijn Ampt bevesticht / de Hertogh hadde de Bisschoppen instructien mede gegeven / hoe haer te gouverneren / gedateert 14. Novembris 1569. inhoudende / hoe hy daer prachtelick inghevoert soude worden / by de Officieren des Koninghs / vanden Adel ende geestelijckheydt / ende be-eedight worden / hoe de Kercken ende Kloosters te visiteren / het Concilie van Trenten ende Inquisitie invoeren / met meer andere particulariteyten / alsoo de gheheele Instructie te lesen is / in Pieter Bor Christiaensz Boeck.

Tot Groeningen wert voor Bisschop inghevoert Heer Jan Knijff / die veel wederstandt hadde / niet tegenstaende des Paus Bullen ende des Hertogs van Alba commissien / eer die Kloosteren van Adewaert ende Witte Werom met andere hem toe-ghevoecht / met hem konden accorderen. Ende is voort gevaren met den Bloedt-raedt / te vervolghen ende executeren alle die eenighsints vande voor-gaende beroerten mochten deelachtich wesen / ofte qualijck ghevoelen vande Roomsche Kercke. Tot dien eynde hadde hy den 22. Januarij 1569. een Placaet doen uyt-gheven / datmen de vluchtighen niet mochte bystaen in gheender manieren / noch dat die Huysvrouwe niet souden moghen op lijfstraffe haer Man / ofte die ghebannen en absenten besoecken / gevlucht ofte ghebannen over de voorleden troublen / ende voorts dede alomme veel executeren ter doodt. De een soorte dede hy hanghen oft verdrincken oft onthalsen ende andere verbranden: 't welck veel volcx wederomme dede vluchten / die nu alle hope / van in haer Vaderlandt te mogen woonen / verlooren / ende met haer familien sochten elders den koste te winnen: Waer door sy alderhande konsten ende hantwercken (die den Nederlanders eygen waren / ende elders niet bekent) elders geboert hebben / als by exempel: De Vlamingen zijn met soo grooten menichte in Enghelandt (haer naest gheleghen) getrocken / dat sy daer vele ende diversche Steden / die vervallen waren / ende ghedepopuleert / weder opgherecht hebben / als Norwits / Sandwiche / Colchester / Maydston / Hampton / ende meer andere / daer sy met eenighe Privilegien de exercitie van haer Religie / in Nederlandtsche ende Walsche Tale / by de goetgunstichheyt der Koninginne Elizabeth verkreghen: Aldaer hebben sy het maken van Bayen / Sayen / Canjanten / Moccaden / Trijpen / Grofgreynen / somma alles dat eenighsins van Wolle ghemaeckt wort / gebracht / Soo datmen die Waren byhans nu alleenlijcken daer maeckt / veel materialen / daer toe dienende / uyt Nederlandt voerende: Welcke Waren de Enghelschen sints selve van haer hebben leeren maken. Alsoo oock over twee hondert Jaeren / door groote inundatie / in Vlaenderen ende Nederlandt 't Volck verdreven / ende in Engelandt vluchtende / brochten de Konste van Laken-maken / dat daer gheheel vreemt ende nieuwe was / de Enghelschen haer gheheel met Landt-neeringhe / Schapen voeden / ende Oorlogen genererende: Maer Vlaenderen ende Nederlandt voor dien tijdt de gheheele Werelt met Lakenen alleenlijck stofferende / de Wolle uyt Enghelandt hebbende / als blijckt uyt de onderlinghe oude Contracten tusschen Enghelandt ende Nederlandt / oock by der Steden oude Privilegien / soo wel in Enghelandt als Nederlandt. Alsoo de Vlaminghen het Baye ende Saye maecken / &c. in Enghelandt ghebrocht hebben / ende dat Landt seer ghepeupleert / soo hebben de Hollanders / Zeelanders / Brabanders / ende andere / daer Konsten van Visscheryen / ende andere vele Handt-wercken ghebrocht: desgelijcken in Duytslandt ende andere Landen / daer sy Steden gebout hebben / die wonderlijcken ghepeupleert ende vol neeringhe ghebracht alsoo den noodt ende armoede een kloeck ende industrieus Volck daer toe dwangh / ghelijck in verscheyden Landen te sien is. 't Ghetal vande ghevluchte Nederlanders werdt niet min dan hondert duysent Huysghesinnen gheschat / die inde vreemde Landen alomme haer tale / haer maniere van kleederen ende ghebruyck onderhielden / als hoopende eens weder in 't Vaderlandt te keeren.

Des Hertogs persecutie verjaeght vele eygen hantwercken upt Nederlant.

Het Bayen ende Sayen maken in Enghelandt gebrocht / also het Laken maken over twee hondert Jaren daer werdt ghebrocht / door inundatie in Nederlandt.

Diversche neeringhen uyt de Nederlanden in andere Landen gebrocht.

Hier en tusschen en heeft den Hertogh gheen kleyn bekommeringhe ghekreghen by de Koninginne van Enghelandt / ghebuerende dat den Hertogh by der Zee gelt uyt Spaengien ontfingh / datter een groot Biscays Schip / ende vier kleyne (Assabren ghcheeten) van de Vrijbuyters ofte Oorlogh-schepen des Princen van Conde in Vranckrijck vervolght / ende inde Enghelsche Havenen ghejaeght werden. Het gheldt dat daer op was / wesende alles ontrent twee hondert duysent Pistoletten / dan de Spaengiaerden segghen / vier hondert duysent Ducaten / versocht den Spaenschen Ambassadeur / Don Guerao Despes, aen de Koninginne / om met Paspoort te mogen sonder perijckel t'Antwerpen brenghen over Landt / ofte met gewapende Schepen: 't welck hem de Koninginne consenteerde. Maer terwijle den Ambassadeur vorder bescheedt vanden Hertogh van Alba verwachte / werdt de Koninginne gheadviseert / dat het selve gheldt niet den Koningh / maer Italiaensche Koopluyden van Genua toe-quam / ofte op haer avontuere / 't welck nochtans den Hertogh (mits dat hem den noot drongh) dochte aen te slaen: 't welck de Enghenaers vreesende / hadden liever dat het de Koninginne houden soude / die beter betrouwende / zijnde 't ghebruyck onder alle Hooge Overigheydt haer in noodt te behelpen / met al dat sy onder haer gebiedt vinden. Als nu de Koninginne bevant / dat dit gheldt particuliere Kooplieden toequam / en niet den Koningh van Spaengien / seyde sy / dat te willen den Italianen met haren wille afleenen / waerom sy dat by provisie dede aen Landt nemen / om uyt het perijckel vande Fransoysen te wesen / die het dreyghden met ghewelt te willen halen. Dit gheldt ghelandt zijnde uyt het groot Schip / wesende 59. kistkens met Spaensche Realen / adverteerde den Ambassadeur dat den Hertoghe tot Brussel in alle diligentie: Die terstondt (om de Koninginne te dwinghen / sonder vorder advijs van des Landts Raden / oft hem te informeren vande Contracten ofte Entrecoursen tusschen Engelandt ende Nederlandt) bevel gaf / de Enghelsche Kooplieden t'Antwerpen ende elders te arresteren / ende in 't Engelsch Huys gevangen te houden met een Vendel knechten / den vier-en-twintichsten December / Anno 1568. Hy dede oock haer Schepen ende goeden alomme beschryven / die hy naemaels tot sijnen profijte verkochte: Ende dit alles sonder acht te nemen dat den Koningh oock veele Subjecten ende Vassalen in Engelandt hadde / die daer gemeynlijck meer Schepen ende goeden hebben / dan de Enghelsche onder 's Koninghs ghebiedt.

Gheldt uyt Spaengien in Engelant aen gebrocht.

Een Generael arrest aende Kooplieden ende haer goeden / in Nederlandt ende Engelandt / om het aenghehouden gheldt.

In Spaengien (door des Hertogs schrijven) werden desgelijcx alle de Enghelsche Kooplieden / goeden ende

ende Schepen aenghehouden. Dese tijdinge in Engelandt ghekomen zijnde / heeft de Koninginne haer gheinteresseerde Subjecten toe-ghelaten / de Nederlantsche Koopliedem ende goederen / tot haerder versekeringhe ofte indemniteyt / oock te doen aenhouden ende sequestreren die oock meer Schepen uyt de Zee (nerghens af wetende) hebben doen inkomen / en soo oock arresteren. Den Hertogh dit merckende / ende datter alreede veel meer Schepen / goeden ende Persoonen in Enghelandt ghearresteert waren dan hy hadde / ende dat de questie vanden ghelde daer niet mede ghebetert maer gheergert was / sondt terstondt den Raets-heere Christoffer d'Assonville in Ambassade nae Enghelandt / om de Koninginne sijn redenen mondelinghe te vertoonen. Maer de Koninginne ghestoort zijnde (mits dat hy gheen Brieven van Credentie vanden Koningh en brochte) wilde hem niet hooren / noch van weghen den Hertogh kennen / hem afwijsende met haren Rade te handelen: 't welck hy weygherde / om dat sulcx sijn instructie niet in en hielt: ende is alsoo ongehoort vertrocken. Ende de Koninginne dede hem aenseggē / hoe wel haer groot ongelijck gheschiet ware, en sochte sy geen Oorloghe / ten ware dat den Hertogh eerst vorder begonde / also sy oock selve aenden Koningh in Spaengien schreef / met groote klachten over de haestighe onbedachtigheydt vanden Hertogh.

Des Hertoghs onbedachte Arresten en konde by de Enghelsche Koninginne d'Assonville Ambassade niet gheholpē worden.

Door dese generale Arresten over beyde zijden / de handelinge gheschort zijnde / voerden de Engelschen haer Lakenen ende Carseyen op Hamburg / en hielden haer marcten aldaer. Daer en teghen dede den Hertogh den lesten Meert / Anno 1569. in Nederlandt verbieden / datmen met den Enghelschen niet handelen en mochte / met eenighe goederen haer toe te voeren / ofte de Enghelsche goederen in Nederlandt te brengen / op de verbeurte der selver / alles by provisie / tot dat anders daer inne soude werden versien: Vorder / datter geen Schepen souden ter Zee varen / dan met volc / gheschut en munitie versien / &c. Om dit verbodt wel te executeren / heeft hy ondersoeckers en aenbrenghers ghestelt / die de helft vande Confiscatien hebben souden / al ghebannen Enghelschen zijnde / 't welck de Enghelschen seer verdroot. Onder andere dese Ondersoeckers / wasser eenen Doctor Storie, een oudt Man / beyder Rechten Doctoor / die ten tijden Maria in Enghelandt was als Inquisiteur geweest / die hem ('t zy uyt armoede ofte uyt nijt) tot sulcken verachte Officie begaf / die qualijcken eenigh Nederlander soude willen bedienen hebben. Maer desen Doctoor is by sijnen substituyt ofte mede-gheselle Willem Parcker ende eenige andere Engelschen (die daer mede haren pays kregen) verschalct / ende onder 't decksel van een Schip (daer grooten buyt van Enghelsche goederen in souden wesen) te besoecken / is hy daer in vast ghehouden / ghehuert hebbende eenen Schipper / Cornelis van Eycken van Bergen op Zoom / die hem gewillichlijcken liet bewegen / om sijn Vaderlandt van sulcken vreemde besoeckers ende aenbrenghers (zijnde inden Lande een nieuwicheyt) te verlossen / die een seyl opsettende / hem voerde in Enghelandt / alwaer hy als een vander Koninginnen Rebellen / Conspirateurs / ende Verraders sijns Landts / is verwesen / ende met de Galge daer over geexecuteert geweest. Daer mede dese Ondersoeckers beschaemt werden.

Den Engelsche Doctor Storie / die in Nederlandt een aenbrengher vande Engelsche Handelaers ghewordē was / werdt behendelijck in Enghelandt gevoert / ende daer ghehanghen als een Verrader.

Wy sullen vorder den Leser verhalen het verbolgh van dit different tusschen Enghelandt ende Nederlandt / ende hoe dat het geeynt werdt.

Den Koningh heeft in October / Anno 1569. in Enghelandt ghesonden den Heer Chiapin Vitelli / Marquis de Cetone / met Doctor Fonck / ende Secretarius la Torre / om dit aengehouden gelt weder te hebben / ende de Arresten over beyde zijden af te doen: maer sy en rechten niet veel uyt / midts dat sy gheenen vorderen last en hadden / vande injurien te repareren / noch ordere te nemen / dat sulcx niet meer gheschieden en soude: 't welck de Koninginne den Koningh oock schreef den 20. December.

Chiapin Vitelli in Engelandt ghesonden te vergeefs.

Den Hertoge hier door meer gestoort zijnde / heeft stercker geboden laten uytroepen / om alle Engelsche Lakenen ende Waren te bannen / ende oock ghebo-den / dat eenen yeghelijcken over brengen soude / wat Schepen / goederen / hy in Enghelandt ghearresteert ofte aengehouden hadde / als of sy recompense aende Enghelsche goederen hebben souden / 't welck haer niet ghebeurde / om dat sy by gebreck van corporatie ofte Consulaetschap onder haer niet eensamentlijck haer saken vervolghden / met het behouden des besits ofte possessie van hare goederen / onder een Generale cautie ofte borghe.

Anno 1571. wert Fransoys van Hallewijn / Heere van Swevegem / op dit stuck in Enghelandt ghesonden / met Tomaso Fiesco, Genevoys Koopman / om alle de ghearresteerde goederen ende gelt in Enghelandt / op borghe ofte diergelijcke te lichten / maer te vergheefs: Waeromme den Hertogh alle de Enghelsche Lakenen ende goederen verkocht heeft aen Fernando Frias, Spaensch Koopman / ende andere voor redelijcken prijse / dat in Spaengien oock ghedaen werdt / als tot 's Koninghs behoef / met groote murmuratie vanden Koopman / die sijn recompense daer aen verhoopt hadde te verkrijgen.

Hier en tusschen door het uytsluyten der Enghelscher Laecken uyt Nederlandt / nu etlijcke Jaeren gheduerende / ende de Engelsche bevindende / dat haer Marcten ende Venten tot Hamborgh niet aftrecks ghenoech en was / van haer groote abundantie der Lakenen ende Carsayen / daer een groot deel van haer gemeynten by leven: So heeft de Koninginne / om murmuratie in haer Lant te verhinderen / Anno 1572. te Bloys een nieu Verbondt met Vranckrijck ghemaeckt / byden Maerschalck van Montmorency bevesticht / seer sterck ende wijt streckende / d'een den anderen bystandt beloovende / al waren sy oock om het stuck van Religie bevochten / (zijnde tot dien tijdt Koning Karel in Verbont met den Prince van Orangien / om de saecke van Nederlandt aen te nemen.) Onder andere poincten was oock besloten / dat de Engelschen haren Stapel ende Marcten hebben souden in eenighe plaetsen in Vranckrijck / met groote Privilegien / Voordeelen / Vryheden en Tollē / ende groote verseeckertheden van hare goeden / oock in ander Princen ghebiedt. Maer dat Verbondt is gheswackt ende bykans vernieticht / door de leelijcke Moordt van Parijs / in 't selve Jaer op S. Bartholomeus dagh begaen / so dat de Engelschen de Fransoysen vreesden / ende niet en dorsten betrouwen.

Verbondt tot Bloys tusschen Enghelandt ende Vranckrijck.

Maer door nae vier Jaren Anno 1573. in April / soo verre is ghehandelt / dat den Entrecours ofte Koophandel / tusschen Nederlandt ende Engelandt / weder werdt toe-gelaten voor twee Jaren / soo daer en tusschen alle questien niet gheslist en werden. Het welcke in 't naeste Jaer / Anno 1574. over beyde zijden verdraghen werdt / zijnde in Enghelandt byden Koningh daer toe ghesonden de Heere van Swevegem / ende Meester Jan Boyschot / Raets-heer ende Advocaet Fiscael / die sloten de rekeninghe / alsoo dat de Enghelsche Koopliedem ter reeckeninge brochten / vande Subjecten des Koninghs / Goeden / Schepen / Schulden / &c. meest Nederlanders toekomende / ontfanghen te hebben ende ghemaeckt / ter somma van hondert ende elf duysent / ende sessentseventich ponden / seventhien schellingen / elf penninghen / Enghels oft sterlincx gheldt / behalven de bedorven / verlooren ende ghestolen goeden / met sommighe die te goeden koop verkocht warē / (hoewel vele seer wel ten uytersten verkocht waren /) welcke schade wel noch eens soo vele gerekent was te bedragen. Hier tegen om dese goeden te bewaren / ende andersins / brochten de Kooplieden elf duysent ponden sterlincx onkosten ter rekeninghe. Van des Koninghs weghen in Nederlandt hadde den Hertogh ontfanghen vierentsestich duysent ponden sterlincx: ende byden Koningh in Spaengien een en twintich duysent / sessentseventich ponden / seventhien schellinghen / elf penninghen sterlincx / t'samen vijf en tachtich duysent / sessentseventich ponden / seventhien schellinghen / elf penninghen sterlincx: Waer tegens de Officieren ter reeckeninghe brochten seven duysent ponden sterlincx / voor onkosten vande goeden te bewaren. Alsoo dat het een teghen d'ander afghetrocken / de Enghelsche Koop-lieden meer van des Koninghs Subjecten / Goeden

Het different met Enghelandt gheaccordeert / en entrecours.

Onderlinge afrekeninge vande Arresten.

1569.

goeden ontfanghen hadden (boven alle schaden / van Schepen bedorven / haer ghcladen Sout gesmolten / ghelecckte ende ghestolen Olyen / Olyven / Wijnen ende Fruyten verquist / verdroncken en verslindt) de somme van twee en twintich duysent ponden sterlincx / elck pondt sterlincx weert zijnde ten minsten thien guldens Nederlandts gheldt / ofte byde drie ende een derden-deel van een Fransche Sonne-kroone. Dese twee-en-twintigh duysent ponden sterlincx (veel meer dan twee hondert duysent guldens beloopende) die de Enghelschen boven alle haer verliesen meer hadden / werdt beslooten / datse ten behoeve des Koninghs / ende eenighe daer de Enghelsche Stapuliers aen verbonden waeren / ende Spaensche Commissarisen soude betaeldt worden. 't Welck de Nederlandtsche verliesende Koop-lieden qualijck beviel / om dat haer generalijck dat voor recompense toe-quam / haer grootelijcken beklaghende over de Enghelsche Kooplieden tot Londen / haer gierigheydt / hebbende afghedronghen vande Nederlanders / oock vande ghevluchtighe om de Religie / jae der gheexecuteerde Weduwen ende Weesen goederen / met ghevangheniffen die ghedwonghen aen te brenghen / ende haer over te leveren groote sommen / daer sy meer dan ghenoech hadden / daerom sy hen beklaeghden / dat sy niet den overplus en mochten krijghen / maer haer Vyandt den Hertogh van Alba gingen overleveren.

Lof der Koninginne vā Engelandt.

Aldus is het different tusschen Enghelandt ende Nederlandt gheslist ende verdraghen / by Contracte tot Bristo in Enghelandt / Anno 1574. den 21. Augusti / waer by de onderlinghe Contracten ende Entrecoursen werden gheconfirmeert / volghende het affschept van 't Colloquie van Brugghe / Anno 1566. ende al grootelijcken ten profijte van 't Rijcke van Enghelandt / ende ter grooter eeren vande loffelijcke Koninginne / die niet aen haer ghenomen heeft / maer alle de ghearresteerde goeden haer Kooplieden tot haer recompense ghelaten heeft : oock voor het aenghehouden gheldt (daer de questie uyt rees) met den Enghenaers verdraghen. Maer de Nederlantsche ende andere Kooplieden / ende ander Subjecten des Koninghs / hebben by den Hertoghe ofte Koningh noyt gheen recompense van haer verliesen konnen verkrijghen : welck verlies ende schaden bereeckent werdt meer dan twintich tonnen Gouts / ofte twintigh hondert duysent Guldens te bedragen / den Nederlanden alleene.

Het different met Enghelandt koste des Konings wel 20. tonnē Gouts.

Om weder te keeren tot 't ghene den Hertogh van Alba voornam / in 't beginsel vanden Jaere 1569. tot sijner defensie / om den Prince van Orangien in Vranckrijck te houden / nu qualijck met Enghelandt oock staende / heeft ghesocht de vriendtschap met Vranckrijck te vermeerderen / waeromme hy hoorende dat den Hertogh van Zweybrugghe / ende met hem den Prince van Orangien / in Vranckrijck toogh / ten dienste vanden Prince van Conde ende die vande Religie / heeft hy ghesonden den Grave Pieter Ernst van Mansvelt / met 25. Vendelen Voet-knechten / Spaengiaerden ende Duytschen / ende twee duysent Peerden / den Koningh te hulpe / die ontrent die tijdt in Meert / by Jarnack in eenen strijdt (door sijnen Broeder / die doe Hertogh van Anjou was) den Prince van Conde overviel / dat hy ghevanghen ende verslagen bleef. Maer sijn sone ende den Koningh van Navarre volvoerden den Krijgh / inden welcken / als de Huyghenoten Poictiers te vergheefs met des Hertoghen van Zweybrugghen Volck beleghert hadden / eenen slagh gheschiede den derden October by Moncontour / daer sy de nederlaghe hadden / verliesende meest al haer Duytsche Landts-knechten : Maer Graef Lodewijck van Nassouwen / met de andere Ritmeesters / voerden de Duytsche Ruyterijen bykans sonder schade daer van. Over des Konings zijde was oock groot verlies / daer den Marquis van Baden doodt bleef / die den Prince van Orangien lest gedient hadde / ende nu den Koning diende / oock veel Nederlanders / die over d'een ende d'ander zijde dienden. Den Graef van Mansveldt / by den Hertogh van Alba ghesonden / werdt oock seer in sijnen arm ghewont :

Hertogh van Alba sendt Mansvelt in Vranckrijck met twee duysent Peerden / en 25. Vendelen Voetvolcx.

De Prince van Conde verslagen.

Slagh in Vranckrijck tot Moncontour.

De Heere van La Nove werdter gevangen / maer hy werdt tegen Philippe Strossi weder verlost.

1569.

De Prince van Orangien was eenelijcke daghen voor den slagh / secretelijcken sijnder verder vertrocken / dweers door Vranckrijck nae Duytslandt / in groot perijckel ende avontuere / passerende op Boeren wijse.

In dit Jaer 1569. in Mey / heeft den Paus Pius Quintus den Hertogh van Alba gesonden met eenen Legaet tot Brussel / een vergult Sweert ende Hoet / seer kostelijcken / die solemnelijcken was gheconsacreert / ende dat ter eeren van sijn vromicheydt / als een principael Voor-vechter der Roomscher Catholijckscher Religie : Waeromme de Spaengiaerden en sijn Hofghesinne groote triumphe tot Brussel bedreven hebben / van steeck-spelen en van Tournoyen.

Pius Quintus vereert den Hertogh van Alba met een gheheylighe Sweert en Hoedt.

Ontrent den selven tijdt heeft den selven Paus Pius Quintus de Koninginne Elizabeth van Engelandt by een Bulle gheexcommuniceert / en verklaert vervallen te wesen / om haer Ketters ongheloove wille / van alle hare ghepretendeerde Koninckrijcken Heerlijckheden / Digniteyten / ende Privilegien / alle den Adel / Vassalen / ende Ondersaten der selvigher / ontslaende van alle Eeden / plichten / en onderdanigheden / het welcke (mits dat het gheschiede op de Victorie vanden Hertogh van Alba / die nu soo vereert was / ende gheduerende het different tusschen den Koningh ofte hem / met Enghelandt) werdt ghenomen als een aenhitsinghe / om yet tegen Enghelandt te attenteren / 't welck door andere accidenten belet werdt : Soo dat dese Bulle oft Excommunicatie weynigh kracht dede : alleenlijck / eenighe Roomsche Catholijcke Priesters / ende Edelen / onderwonden haer / de eene met de Bulle in Engelandt te brengen / d'ander met het inhout te prediken ende divulgeren / ende alsoo eenighe seditie te moveren. Maer de Koninginne heeftse al overkomen / veel gevangen / ende een deel als Verraders geexecuteert.

De Koninginne van Enghelandt vanden Paus geexcommuniceert.

Alsoo den Keyser Maximiliaen in dit Jaer menighvuldighe klachten ende versoecken vande ghevangene / gevluchte Heeren / Edelen ende Nederlanders / tot verscheyden reysen ghehoort hadde / ende siende de sake ghestelt / van d'een Oorloge in d'ander te vallen / met alle 't ghene dat den langhduyrighen Krijgh mede brenght / oock begheert zijnde van veel Vrede-lief-hebbende Vorsten : Soo heeft hy sijnen Broeder / den Ertz-hertogh Karel / in Spaengien ghesonden / met schriftelijcke instructie / van een beklagh aenden Koningh te vertoonen : maer te vergeefs. Waer op den Koningh oock schriftelijcke antwoorde ghegheven heeft / die daer nae beyde zijn in Hooghduytsch gedruckt gheweest. Die antwoorde is gheweest soo strenghe / dat sy oorsaecke is van alle de volghende Oorloghe / ende alle desperatie van Vrede causeerde.

Den Keyser Maximiliaē sendt sijnen Broeder in Spaengien / om voor de Nederlanders te intercederen / maer te vergeefs.

In dit Jaer 1569. zijn de Moriskеn ofte Sarasijnen / in Spaengien haer onthoudende / ofte woonende int Koninghrijck van Granada (meest op het gheberghte) gerevolteert / een deel daer van ghecontersfeyte Christenen zijnde / ende een deel opentlijck haer Wet van Mahomet onderhouden : Maer buyten Spaengien komende / principalijck het Krijghsvolck / passeert al / oft wordt alomme voor Spaengiaerden gheacht. Dese Moriskеn souden haer geerne uyt het jock ghetrocken hebben / ende weder verkrijghen de Heerschappije / die haer Voorsaten noch over tachtigh Jaren in Spaengien gehadt hadden : Maer sy zijn door den Commandador Major van Castilien / ende Don Jan van Oostenrijck / soo met geweldt als met listen ende gheveynstheydt overwonnen / ende tot slaven gemaeckt.

De Moriskеn in Spaengien worde overwonnen.

Den Hertogh van Alba heeft dit Jaer begost en voor-ghenomen / te plucken de vruchten van sijnen Krijgh / welcke waeren / groote Schattinghen op te stellen / als van honderste penningh van een yeghelijcx goederen / ende den thienden penningh continuel van alle verkoopingen / alsoo wy hier nae sullen verhalen. Om daer toe te komen / nam hy te bate / de differentien die onder de Landen vielen / op de quota / ofte repartitie / ofte part / die elcke Provintie hadde vande Schattinghen / voor sijn aenpaert op te bren-

Opstel van Schattinge en thienden penningh.

Oude quotisatien der Provintien.

brengen : Want in voorgaende Beden eñ Schattingen waren die van Vlaenderen altijdt belast geweest met een derde-deel der Generale somme die geeyscht oste gheaccordeert was : Ende Brabandt met het vierendeel : Die van Hollandt met het vierendeel van het ghene dat Vlaenderen alleene betaelde : Die van Artoys ende Henegouwe, elck maer het seste-deel van die van Vlaenderen : ende soo volghens de ander Provintien. Teghen dese quotisatie spraken seer die van Brabant ende Vlaenderē, als dat die wel in tyden vande Oorloge met Vranckrijck gebruyckt was / doe die van Artoys ende Henegouwe niet veel en vermochten maer nu was haer aenpaert van een derde-deel ende een vierendeel te veel. Die van Artoys Henegouwe Rijssel Douway/ Orchiers/ Namur ende andere, wilden by de oude quotisatien blijven. Om dese swaricheyt wegh te nemen/ prees den Hertogh den thienden penningh / alsoo wy in 't naevolgende Boeck sullen verhalen.

Alsoo de executien ende straffen inde Nederlanden seer groot waren / soo om de Religie ende overtredinghe vande Placaten / alle de Landen door / soo hebben vele Officieren groote schelmeryen alomme bedreven / om vriendtschappe ende gheldt los latende ende versteeckende de boose / ende de onnosele in stede ter doodt te brenghen / altemets de goede de namen inde Sententie veranderende / ende dierghelijcke confusien : Soo dat oock in Februario, den Hertogh om dierghelijcke misdaedt / Jan Grobels / den Provoost vanden Hove / oft Roode Roede / ghenaemt Spelle / te Brussel dede hanghen / een wreedt Mensche / die etlijcke duysenden doen executeren hadde : met hem zijn twee van syn dienaers aende Galghe gheghesselt, den sevenden Februarij / om gratie selve ghegheven ende Rebellen om gheldt vrij ghelaten te hebben / ende andere gheexecuteert contrarie des Rechters Sententie.

Spelle den Provoost om misbruycke, selve gehangen.

In 't Jaer 1570. heeft den Hertogh nieuwe ordinantien voor Schoolmeesters / Boeck-druckers ende Verkoopers ghemaeckt / ende de Decreten van het Concilie van Trenten in 't werck doen stellen / ende dierghelijcke. Oock hebben de nieuwe Bisschoppen tot Mechelen een Synodus ofte Concilium ghehouden ende Decreten gemaeckt.

Nieuwe Ordinantie.

Concilium van Trenten in 't werck.

Synodus der nieuwer Bisschoppen tot Mechelen.

In dit Jaer 1570. den 30. Mey / werden by ordere vanden Hertogh / in Hollandt in 's Graven-Haghe / verbrandt vier Pastooren / om dat sy waren vande gereformeerde Religie ende de Roomsche afgegaen / te weten Heer Arent Dirricksz Pastoor inde Liere / by Delft / 70. Jaeren oudt zijnde : Noch Sybrandt Jansz Pastoor tot Schaghen : Adriaen Jansz Pastoor tot Yselmonde : Ende Woulter Simonsz Pastoor tot Munster. Dat welcke groote beweginghe ende beroerten onder 't volck maeckte / ende grouwel vande Spaensche Regeringe.

Vier Pastooren in den Haghe verbrandt.

In Mey / Anno 1570. isser eenen Rijcx-dagh tot Spiers beroepen gheweest byden Keyser Maximiliaen den Tweeden / alwaer de gevluchte Nederlanders met een gedruckte Supplicatie eñ verhael haerder ellenden / haer beklaecht hebben / oock in 't particulier de Graven van Culenborgh eñ vandē Bergh / Gravinne van Hoorn / Heere van Batenborgh / ende andere als onder 't Rijck geseten.

Rijcxdagh tot Spiers.

Desgheliicx hebben oock de protesterende Rijcx-Vorsten ende Steden vertoont / biddende / dat den Religions-Vrede mochte wel onderhouden worden / achtende tot grooten nae-deele daer van / de ongehoorde tyrannye in Nederlandt / met inwortelinghe van een vreemde Natie / waer van Sijne Majesteyt den gantschen Rijcke ende principalijck den ghebueren / alle verbaerlijckheydt / schade ende verderven / dagheliicx te verwachten stonden / ende dat het vyer voorder komen soude te branden / ende nu wel te sien ware / dat het niet alleen om de Religie te doen was / maer oock om het tijdelijcke : Ende mits dat sy 't daer voor hielden / dat de Nederlanden oock den Keyser met Leenschap verbonden waren / ende dat sy met contributie / in dien niet immediate / doch mediate onderworpen waren / behoorden daeromme te ghenieten de Religions Landt-vrede / oock des Keyserlijcke Schut eñ Scherm / als d'andere : Waeromme sy versochten / te willen byden Koningh van Spaengien anderwerf aenhouden / die als een Vrede-lief-hebbende Vorst / begheert met de Duytsche Natie goede ghebuerschap te houden / dat hy wilde alle vervolginge weeren / syn Onderdanen tegen haer Conscientie niet bedwinghen / noch om Religie uyt Huys ende Hof verdrijven / midts dat aen een Politische eenigheyt gantsch Christenheydt soo vele ghelegen ware. Inden Religions Vrede waer wel besloten / dat soo het stuck vande Religie litigeus was / niet en behoorde ghedetermineert te worden by persecutien. Klaeghden mede / dat die van Ceulen de Nederlanders uyt-ghebannen hadden om de Ghereformeerde Religie / ende wilden mede met haer Borghers alsoo handelen / dat meer andere wilden nae-volghen. Tegen dese Requeste ende vertooninghen hebben de Ghesanten des Hertoghs van Alba / oft der Nederlanden, gesproken ende gheprotesteert / soo datter niet met allen op geresolveert en werdt.

Versoeck der Nederlandē ende Protestanten Vorsten / om Vrede inde Religie.

Den Koningh / om de Nederlanden niet gheheel te verwoesten / maer den Catholijcken te verseckeren haer lijf ende goedt / dat sy verbeurt hadden / nae de Sententie by hem te Madril ghegheven / den 26. Februarij / Anno 1568. met advijse vande Heylighe Inquisitie / als vooren verhaeldt is / heeft ten lesten (om de Landen tot den thienden penningh te gheven / oock ghewilligher te maken) doen publiceren t'Antwerpen / den 16. July / een generael Pardoen / daer langhe te vooren hoope van gegeven was / ende dat met groote Ceremonien / daer toe den Hertogh een stellagie voor het Stadthuys hadde doen maecken / met trappen opgaende / al met roodt Laken bekleedt ende bedeckt, waer boven op een Dorset ofte Throon eenen Koninglijcken stoel gestelt was / daer den Hertogh als Koningh in sat / vergeselschapt met eenige groote Heeren / eñ die trappen eñ Marct was met sijn Trawanten ende Soldaten beset / ende alsoo werdt dat Pardoen afghelesen. Het inhoudt was: overmidts dat veele haer misgaen hadden / door verleyden, slechticheyt / curieusheydt / ende jonckheyt / die bereedt waren haer te beteren / verstaen hebbende de Koningh de groote ghenade / die den Paus Pius Quintus ghebruyckte / openende den schoot van gratien / vande Moeder de Heylighe Roomsche Kercke / oock beweeght door de ghenade ende gratien / die hy dagheliicx van Gode onsen Heere ontfingh / die alle Princen behooren te volghen / alsoo hy nae sijne goede natuere ende ghenegentheyt oock wilde doen / mede acht nemende op de diensten / die de goede Subjecten ende haer Voorsaten hem bewesen hebben / heeft uyt grooter liefden / met advijs vanden Hertogh van Alba / &c. voor-ghenomen alles te vergheven / ende sijne Ondersaten eer met soeticheydt ende ghenade te regeeren dan met strafheydt / om haer gheen oorsake te geven van desperatelijcken de Landen te verlaten / ende van volcke te verwoesten / &c. ende dat al met sekere restricten / palen ende limiten / sonder dat sy nochtans sullen behoeven te versoecken particulier Remis : Maer die eenighsins inde beroerten teghen de Placaten ofte andersins mochten misdaen hebben / mits berouw / sal gheordineert zijn / doende binnen twee Maenden / nae uyt-roepinghe van desen / sulcken submissie / beloften / herroepinghen / ende afsweeringe van alle dwalingen / ende haer onderworpen te ontfanghen ende te voldoen sulcke salighe penitentie / als haer sal ghestelt worden / by die / die daer van de macht van des Paus weghen hebben sullen. Uyt desen Pardoen uyt-sluytende de Predicanten eñ Leeraers / contrarie vande Roomsche Catholijcksche Religie die sulcke inghebrocht / ende diese in haer Huysen wetens ontfanghen oft gheherberght hebben / ofte doen inbrenghen hebben / oock alle Consistorianten ende Diaconen / eñ die sulcke ontfanghen / gheherberght / ende in haer Huysen laten hanteren / hebben / met alle Brandt-stichters / Beelde-stormers / van Kloosters / Kercken / Beelden / Outaren / ende van ghewijede plaetsen ende dingen.

Pardoen Generael des Konings tot Antwerpen gepubliceert.

Exceptien in 't Pardoen.

Oock uytgesloten alle Ballingen / eñ die Auteurs / Verleyders / eñ Hoofden geweest zijn / tegen het Heyligh Roomsche gheloove / Hoocheyt ende Authoriteyt vanden Koning / ende ruste vanden Lande / hebbende onder-

1570.

onderteeckent het Compromis/ de Requeste also gheheeten, ofte eenige diergelijcke brieven oft schriften.

Vorder blyven uytghesloten/ alle die de leste reyse met de Rebellen de wapenen aenghenomen hebben/ ofte die byghestaen hebben/ met victalie/ ghelt/ ende contributien/ oft met haer mondelinghe ofte schriftelijcken ghehandelt hebben teghen ons/ in eenigher manieren.

Oock uytghesloten alle Wethouders/ Magistraten/ Raden/ Officieren/ Gouverneurs/ Pensionarisen/ Secretarisen van Steden/ Advocaten/ Procureurs/ Huyssiers/ Serganten/ ende andere Officieren/ om dat sy niet alleene behoorden de misdoenders te straffen/ maer selve ander goedt exempel te gheven/ waerom sy meerder straffe dan andere verdienen: Oock alle dese die eenichsins de Ketters aenghehanghen/ofte met haer ghemeynt hebben/ ten ware eenighe van die selvighe (zijnde alreede niet ghebannen) wilde persoonlijck hem ter purge stellen/ oft by Requeste doen Remis versoecken binnen ses Maenden/ waer op sal moghen goede achtinghe ghenomen werden. Welverstaende/ dat om 's Koninghs recht niet te verliesen/ sullen die/ die het Pardoen ghenieten/ daerom niet gherechticht zijn/ om te eysschen eenighe Rente/ Schult ofte Actie/ van den Koningh oft sijn Domeynen/ oft van oft op eenighe goeden aen den Koningh vervallen ofte toebehoorende/ oft op de Staten/ Steden/ ofte Ghemeynte heffende/ sullen die niet moghen eysschen sonder expressen oorlof/ by Requeste binnen drie Maenden hier nae te verkrijghen.

Landen/ Steden Privilegien zijn tot den Koningh ghereserveert.

Als aengaende de Staten/ Steden/ Ghemeynten/ Collegien/ ende Broederschappen van den Lande/ die mochten misdaen hebben/ reserveert den Koning tot hem ordere daer in te stellen/ ende te disponeren van haer ghepretendeerde Privilegien/ (ondert pretext/ van welcke sy haer misgaen hebben) oft andersints nae sijn goedt-duncken te handelen: maer soo eenighe haer wilden niet rechte purgeren van haren last/ haer niet willende submitteren/ die laet den Koningh toe/ dat te moghen doen voor sijnen Stadthouder Generael/ den Hertogh/ &c.

Dit Pardoen was ghegheven by den Koningh te Madril den 16. November/ te vooren/ en dus lange/ acht Maenden opghehouden/ om met meerder verlangen aengenomen te worden: maer 'tselfde en heeft den volcke niet seer verblijdt/ als het wel verstaen was/ dienende den meesten-deel voor eenen spieghel/ daer sy in saghen/ hoe leelijck dat sy waren/ dat sy te vooren niet en hadden willen ghelooven/ waeromme weynige gerustheyt daer uyt ghevolght is/ maer veel eer meerder vluchte gecauseert heeft.

Straffe over de muyterije des Graven van Lodrons Soldaten.

Tot onderhout van de Krijgs-disciplijne/ heeft den Hertogh groote strengicheyt getoont teghens een deel van 't Duytsch Regiment des Graven van Lodron/ die te Valencijn gelegen hadden/ ende ghemuytineert om haer betalinghe/ houdende haer Capiteynen een tijdt langh gevangen. Nae dat hy alles gestilt hadde/ ende tot vergheven met beloften ende brieven ghekomen was/ zijn sy t'Antwerpen ontboden/ ende voor de Stadt by het Casteel komende/ zijn sy van den Spaengiaerden ende Peerde-volck omringhelt gheweest/ ende die meest van 't stuck handt-dadigh waren/ werden uyt haer slagh-orden geroepen/ ende gheboden 't gheweer neder te legghen/ ende tot 44. toe werdter voor 't Casteel gehangen ende onthalst: andere noch anders gecastijt.

Hier vooren hebben wy verhaeldt de doodt van de Koninginne van Spaengien/ Anno 1568. ende daer nae heeft de Koningh van Spaengien ten Houwelijck versocht/ Anna van Oostenrijck/ de dochter van den Keyser Maximiliaen/ ende sijnre Suster/ midts dispensatie van den Paus/ om dat sy te nae van den bloede waren/ dat vele in de Werelt vreemt dochte/ principalijck die aen des Paus macht twijffelden/ waer by de Kinderen/ daer van gheboooren/ mochten onechtigh gehouden worden.

De Paus verleende dit Jaer noch een dierghelijcke Bulle aen den Eertz-hertogh Karel van Oostenrijck/ Keyser Ferdinandus jonghste Sone/ die oock troude/ Anno 1571. in September/ sijn susters dochter Anna/ gheboooren van Albert Hertogh van Beyeren ende Karels suster Ferdinandus dochter/ by de welcke desen Karel veel Kinderen heeft gewonnen/ als de Koninginne van Polen/ van Spaengien/ ende oock sonen.

De Koning trout Anna van Oostenrijck die door de Nederlanden na Spaengien passeerde.

De voorsz Anna van Oostenrijck/ als toekomende Koninginne/ is van den Keyser in Nederlandt/ Anno 1570. ghesonden/ ende van den Hertogh heerlijck ontfanghen/ oock t'Antwerpen feestelijck den 29. Augusti inghebrocht/ met groote triumphe nae 's Lants state/ met haer twee jonghste broeders/ de Eertz-hertoghen Albert ende Wenceslaus/ die van daer langhs Bergen op Zoom trocken nae Zeelant/ van daer sy met een groote Vlote schepen op Spaengien den 25. September vertrocken. Over dese Vlote was Admirael den Grave van Bossu/ waren wel sterck 26. Schepen van Oorloghe/ ende 10. groote Schepen voor de Baggagie/ waer onder een groot Schip Meerten Janssz ghenoemt/ groot 1400. Laten/ dat de Peerden overvoerde/ ende was so groot ende goet van Seylagie/ dat het alle kleyne Schepen van Seylagie passeerde. Daer voeren noch Koopvaerders mede/ die t'samen een Vlote van 90. Schepen maeckten. Daer voeren mede met de Koninginne den Gran Prior/ bastaert van den Hertogh van Alba/ met Don Francesco de Guevara/ Octavio Gonzaga/ Don Cesare Davalos/ broeder van Pescare/ met noch verscheyden Spaensche Heeren/ ende den Grave van Arenbergh. Daer voeren mede over nae Spaengien wel 2000. meest Walsche Soldaten/ onder seven Vendelen ende seven Capiteynen/ als Mondragon/ Christoffel de Haro/ Artretta/ Corres/ Verdugo/ meest in Nederlandt ghetrouwt/ met twee Capiteynen Borgongions/ om Merceden t'ontfangen van den Koningh/ zijnde doen op dat pas den Hertoghe van Alba/ ende de Spaengiaerden/ in hare meeste victorie ende voorspoet.

De Koninginne van Enghelandt hadde dese Koninghlijcke Bruydt doen begroeten/ by den Ridder Herry Colham/ die haer ende den Hertogh van Alba aenbode alle beleeftheydt/ van haer Havenen/ Convoyen ende behulpsaemheydt/ dat welcke van dese Bruydt ende den Hertoghe seer wel ende seer danckelijck aengenomen werdt/ dat sy eerlijck volbrochte: Want sy dede haer langhs haer Landts Zee-kusten convoyeren met acht groote Koninghlijcke Schepen/ onder 't ghebiedt van My Lord Charles Hauwaert. Alsoo in Spaengien gheluckelijcken aenkomende/ ende ghetrouwt zijnde/ heeft sy den Koningh drie sonen ende een dochter ghebaert/ die behalven den eenen sone/ meest niet langhe gheleeft en hebben. Sy is gestorven Anno 1582. Een sijn lief-hebbende Koninginne/ haren Man boven andere Vrouwen seer aenhanghende. Den Keyser Maximiliaen houwelijckte sijn ander dochter met den Koningh van Vranckrijck/ Karolus de neghende/ by den welcken sy een dochter kreegh die sterf.

Groote Vloeden in Nederlandt.

In dit Jaer 1570. zijnde in Nederlandt seer groote Water-vloeden gheweest/ met der nieuwer Manen ende Sprinck-vloet: Op Aller-Heylighen Dagh heeft het t'Antwerpen soo hooghe ghevloeyt/ 's avondts ten neghen uren/ dat het wel eenen voet passeerde boven den Vloet van Anno 1530. alsser 72. Prochien verdroncken/ ende wel twee voeten hooger dan 't was Anno 1552. ende soude aldaer (soo 't schijnt) veel hoogher ghevloeyt hebben/ hadde het niet inde Nieuwstadt oft elders inghebroken: maer het heeft alle de Stadts Kelders/ Beemden binnen ende buyten de Stadt/ ende alle leeghten ghevult/ soo datter ontallijcke Beesten ende oock Menschen verdroncken. Oosterweel/ Kiel/ ende Hoboken/ stonden al onder water. Ghekaden Schepen/ jae een Hulcke van hondert ende vijftich Laten/ werdt op de Enghelsche Kaye ghesteldt. Dese Vloet dese ontallijcke schade alle de Stadt door/ in alderhande Koopmanschappen/ die nat werden/ dies werdt de schade meer dan hondert duysent guldens ghereeckent. Aen der Stadt ghemeyn ghebouwsels/ als Sluysen/ Kayen/ ende Stadt-mueren/ acht men de gheleden schaden oock wel hondert duysent guldens.

Schade des Vloets binnen Antwerpen.

1570. Het hoogh-water causeerde by het Oosters Huys eenen brandt / datter twee Huysen afbranden / maer 't gherief van veel waters bluscht ten lesten : den brandt was by-ghekomen by een Meysken / die met een Lanteerne wilde een Schaeps-kope gaen open doen / om hondert ende vijftigh Schapen van verdrincken te salveeren/ maer 't water versmoorden 't Meysken / wiens Lanteerne ende Licht in 't stroo dreef ende den brandt ontstack.

In Zeelandt heeft den Vloet alomme oock groote schade ghedaen / als tot Rommerswale / Berghen/ Saftinghen/ dat gheheel verdronck / soo datmen alomme moest Schepen uyt seynden / om de Lieden te halen ende spijsen / die op Hoochten / Boomen ende Dijcken saten. Het Landt van Walcheren heeft wel uytghehouden / maer de Sout-ketels waren alomme wegh-ghedreven. Zuydt-beverlandt leedt meer schade.

In Hollandt werden bykans heel Dorpen wegh ghevoert / als tot Katwijck ende elders : Maer in Noordt-Hollandt ende Vrieslandt aldermeest / ende soo voorts tot in Denemarcken wel ses oft seven Provintien beschadigende. Desen hooghen Vloedt is seer konstich in Duytschen Ryme beschreve / door den gheleerden Jan Fruytiers / die alle de schaden van elcke Provintie beschrijft / ende het ghetal der Dooden seydt hy ontrent hondert duysent Menschen gheweest te zijn ende ontallijcke menichte van Beeste.

Spaengiaerts den opinie over de ellende ende schade des hooghen Vloets. De Spaengiaerden seyden / het waere de rechte wraecke der Heylighen / die op haerder aller Dagh haer hebben willen wreecken / over het stormen ende breecken haerder Beelden : Maer de Nederlanders oordeelden daer eenvoudigher af / achtende dat de Heylighen ende Santen niet wraeck-gierich en waren / ende dat daerom dese Vloeden voor-Boden van groote beroerten waren.

Inundatien ofte hooghe Vloeden in Nederlant. Men moet weten / de Nederlanden zijnde gelegen/ ghestreckt aende Spaensche Zee/ zijn seer de hooghe Vloeden onderworpen/ghemeynlijck komende inden Winter ter voller ofte nieuwer Mane / met Noordtwesten Windt/ die vele in voorgaende Eeuwen overkomen zijn / als onse Historien mentie maken / waer van eenige Notable verhalen sullen.

Anno 850. In 't Jaer ons Heeren 850. is den Rhijn/ die by Katwijck op de Zee plagh sijnen uyt-gangh te hebben / beneffens het Vlie / is by Dordrecht door-ghebroken / in ende door geloopen / welcken hoogen Vloet wel den grootsten gheweest is / daer de Historien af melden / hoe wel daer seer kleyne particulariteyt van is te vinden.

Anno 1176. Anno 1176. verdroncken in Hollandt meest alle sulcke Menschen ende Beesten / die hen met de vlucht niet op hooge plaetsen en salveerden.

Anno 1230. Anno 1230. onder den Keyser Otto den Vierden/ gingh gheheel Vrieslandt bykans onder / ende werdt gheschat datter hondert duysent Menschen verdroncken.

Anno 1374. Anno 1374. in October / geschiede in Vlaenderen seer groote schade vande Vloet.

Anno 1400. Anno 1400. ghebeurde eenen hooghen Vloet / den Vrieschen Vloet genoemt.

Anno 1420. Anno 1420. verdroncke sesthien Dorpen by Dordrecht / met veel Menschen ende Beesten / eenighe seggen/ datter 72. Dorpen verdroncken.

Anno 1508. Anno 1508. was den hooghen Vloet/ S. Gallen Vloet ghenaemt / als men Cabelliauw ende Wittingen voor Groeningen vingh.

Anno 1509. Anno 1509. was den Vloet/ Cosmi en Damiaens Vloet ghenaemt / die veel Dijcken doorbrack / ende veel Volcx verdronck.

Anno 1530. * Anno 1530. ghesciede de Michiels hooge Vloet/ alsoo genoemt.

Anno 1552. Anno 1552. geschiede den hoogen Vloet/ S. Pontiaens Vloet genaemt.

Anno 1570. Ende desen lesten/ Anno 1570. ghenoemt Aller-Heylighen Vloet / over ses ofte seven Provintien / tot in Denemarcken toe.

Prince van Orangien geeft bestellinghen ter Zee. Alsoo wy vooren verhaelt hebben / dat den Prince van Orangien / in 't leste van 't Jaer 1568. met sijn Heyrkracht / vanden Hertogh van Alba uyt den Lande was gedreven : soo was hy met sijn broeder/ Graef Lodewijck van Nassouwen / met een partije Ruyteren met den Hertoghe van Tweybrugghen in Vranckrijck / den Hughenotten ende Koningh van Navarren ten dienste ghetrocken / daer sy hun wel hebben laten gebruycken/ principalijck Graef Lodewijck/ inden slagh van Moncontour. Den Prince is teghen den Winter weder in Duytslandt tot Dillenborgh ghekeert / onbekent dweers door Vranckrijck / alwaer hem van alle kanten veel ghevluchte Nederlanders by quamen ende aenbieden allen dienst tot hunner herstellinghe in 't Vaderlandt ende Goederen / beraedtslaghende op de Middelen daer toe noodigh / als waeren Contributien te vergaderen/ Vrienden te maecken / soo wel binnen als buyten de Landen / om Krijghs-volck / te Voet ende te Peerde besproken / reede in Wart-gheldt te houden. Den Prince was oock / door raedt vanden Heere / Grave van Chastilion/ Admirael van Vranckrijck/ gheperswadeert/ bestellinghen uyt te gheven/ om d'Oorloghe ter Zee te voeren : Alsoo hebben voor d'eerste/ Anno 1569. sulcke Brieven van hem verkreghen / Jonckheer Adriaen van Berges / Heer van Dolhain / met sijnen Broeder Jonckheer Loys van Berges / uyt Henegouwe/ den Baron van Montfalcon/ Joncker Lancelot van Brederode / Joncker Albrecht van Egmondt/ Bertel Entens van Mentheda/ Adriaen Menningh/ Henbijse van Ghendt/ Ruyschaver/ Dierick van Breme/ ende Jan Broeck van Amsterdam/ die met andere Scheep-varende lieden aenspanden/ eenige Schepen ter Oorloghe toerustende/ en namen veel Schepen / houdende hare uytvaert ende invaert op de kusten van Engelandt/ tot Rochelle in Vranckrijck/ op de Rivieren Elve ende Ems/ ende op 't Vlie in Hollandt / ende rantsonneerden veel rijcke Schepen/ veel geldts bekomende / hoe wel den Prince ende ghemeyn sake daer in 't eerste luttel van profijteerde/ dien (volghende bestellinghe) een deel vanden Buyt toequam/ als Admirael.

In 't Jaer voorleden/ Anno 1569. ontrent Augustus / namen dese Schepen / onder het beleydt vande voorsz Heere van Dolhain/ als Admirael/ veel Oostvarende Schepen / die sy beroofden ende rantsonneerden / ende op den Winter zijn sy op de Riviere Ems ghekomen / ende plaetse ghenomen op Nesterlandt / recht over Emden : hebben oock de Berghen in Noorwegen-vaerders aengevallen ende gherantsonneert / ende beroofden Worcum in Vrieslandt/ en inden Winter hebben sy Amelandt ingenomen. De Heere van Dolhain neemt ende rantsonneert veel Schepen.

Desen Heer van Dolhain / als hy dese groote rantsoenen verkreghen hadde / ende een groote somme gheldts bekomen / is daer mede tot Emden van sijn Schepen ghetrocken / seggende/ wilde daer mede nae Dillenborgh byden Prince van Orangien treccken / latende sijnen Broeder Loys de Bergues byde Schepen sonder geldt op de Ems in groot perijckel/ met beloofte van weder te komen/ dat hy niet en dede/ soo dat sijn stuck qualijck succedeerde voor 't ghemeyne beste.

Daer werdt in 't eerste inde omligghende Landen ende Provintien ghedisputeert / of den Prince vermochte sulcke Bestel-brieven ende Commissien te gheven nae ghe schreven Rechten zijnde gheen Souverain Heere inde Nederlanden / al waer hy wel absolut Overheere in sijn Prinsschap van Orangien/ ende diergelijcke Allegatien meer.

Waer over die van Hamborgh in handen gekreghen hebbende / op de Elve / Jan Broeck van Amsterdam / een kloeck Man en Capiteyn / hebben hem den Hals doen afslaen als een Zeeroover/ het welcke naemaels wreedelijcken over de Hamborghers van sijn mede-gesellen gewroken werdt.

Daer na/ Anno 1570. heeft hem oock Heer Guillaume de Fiennes/ Heere van Lumbres/ Ridder/ ter Zee begeven / met beter ordre ende meerder Gheselschap als Bertel Entens/ Henbijse van Ghendt/ met andere van verscheyden Natien / de welcke in Meerte/ 1571. namen Monnickendam in / met liste / dat sy een tijdt langh inhielden/ plonderden/ ende alsoo verlieten / besprongen oock in Texel die Vlote / die op Spaengien wilde/ ende kregen daer grooten roof af. De Heere vã Lumbres met andere/ voeren Oorloge ter Zee. Daer na namen in het Eylant van Texel / ende verbranden

1570. branden 't Clooster ende des Schouts Huys.

In 't naeste Jaer 1572. ontrent Lichtmisse/ werden vele van dit Zee-volck (diemen doen Water-Geusen ende Vrybuyters noemde) verrast op het Vlielant/ vant Walsch garnisoen van Groeningen/ eñ veel doot geslagen/ eñ ontrent 30. van haer werden gevangen/ eñ elc een wert gedwongen een hooft van haer verslaghen mede-ghesellen in de handt te dragen/ ende werden soo met pijpe ende Trommele wegh in triumphe gevoert/eñ daer nae onthalst.

Alba versoeckt dat de Vrybuyters uyt Engelandt ghebannen werden.

Teghen dese Vrybuyters sondt den Hertogh van Alba eenighe Schepen van Oorloge uyt/ tot kleynen voordeele/ om dat sy terstont (alsoo de Buyten groot ende seer rijck vielen) seer groeyden in ghetale tot 40. 50. ofte 60. Schepen/ meest Vlieboten alsdoen ghenoemt: waeromme den Hertoge sondt aen de Koninginne van Enghelandt/ om dat sy hun meest in haer Havenen victalieerden/ ende haer Buyten verkochten haer houdende ontrent Doveren/ ende in de Duynen/ ende daer alle passerende Schepen aensloegen/ hem beklaghende/ eñ daer over remedie versoeckende/ te meer om dat daer dẽ Heere Willem/ Graef van der Marc/ Vryheere tot Lumey/ &c. Heere tot Serreyn/ Borset/ Minderleyt/ ende Erfvooght tot Francimont/ &c. by was gekomen/ waeromme die Koninginne/ ter liefden vã den Koning van Spangien/ dede alomme op de custen ghebieden eñ publiceren/ dat sy van haer Landt souden trecken/ verbiedende de Buyten te koopen/ ende gheensins hun te victalieren/ het welcke/ An. 1572. een oorsake was/ dat sy alle uyt noot ghedwonghen werden den Briele in te nemen/ alsoo hier nae sullen verhalen.

Dese Vloten ofte Schepen hebben ter Zee eenen grooten hoop Schipvolck ende andere Kryghsvolck ghevoedt/ eñ des Princen van Orangiens saken seer vorderlijck geweest: want daer mede wat gelts ende volck konden reede tot alle aenslagen houden/ eñ soo in den lesten tocht/ Anno 1568. bevonden hadden/ dat sijnen tocht hem onnut ghewoorden was/ by gebreke van eenige vaste Steden ofte plaetsen/ bequaem om hem te retireren ofte schuylen/ daeromme resolveerde eenighe Zee-steden eñ Frontier-steden te moeten bekomen/ om daer langs te moghen eenen Velt-leger ofte Krijghsvolck int Landt brenghen/ waeromme practiseerde by alle middelen de Steden van Over-Yssel/ als Campen/ Deventer/ Swolle/ Zutphen/ Utrecht/ eñ eenigher kleynder Steden eñ plaetsen/ behendelijcken te over-meesteren/ hadde tot dien eynde op alle die Steden aenslagh/ verstant ofte intellingentie binnen de selvige: Soo oock op Amsterdam/ Enckhuysen/ Hoorne/ Dordrecht/ Bueren/ ende oock op die Steden van Zeelandt/ alsoo wy selve by de eyghen Brieven van den selven Prince/ tot dien eynde in groote menichte geschreven ende onderteeckent/ gesien hebben/ aen de Persoenẽ eñ Personagien/ daer hy mede handelde tot dien eynde op dat pas/ de welcke also wy die vinden vele hier eñ daer genaemt/ goet gedocht hebben hier by te stellen/ sonder te meynen yemanden te offenderen in de precedentie.

Namen van die d' Oorloge/ Anno 1570. ende 1572. met den Prince van Orangien aenvingen.

De Grave van den Berghe/ Swagher van den Prince.
De Grave van Culenborgh.
De Graven van Nassouwen/ Princen Broeders.
De Heere Willem van Lumey/ van den Huyse La Marche.
De Baron d'Esquerdes/ met sijn twee Broeders van Fienes.
Joncker Rutger van Bootselaer/ Heer van Carnesse.
Bernard van Merode/ Heere van Rumen.
Joncker Godefroy van Haestricht/ Heer van Drumen.
De Heer Jacob van Duvenvoorde/ Warmont.
Heer Otto van Egmont/ Heere van Kenenborgh.
De Heere van Assendelft.
De Heere van Boxtel/ vanden huyse van Horne.
De Heere van Mansaert.
Jorge de Montigni/ Heere van Noyelles.
Joncker Albrecht van Huchtenbroeck.
Joncker Jacob Coppier/ Heere van Calslagen.
Joncker Arent vanden Dorpe.
Joncker Philips ende Adolf vander Aa.
De Heere van Lenoort.
De Heere van Chonel.
De Heere van Bredam.
De Heere van Gothem/ van Ghendt.
Charles de Levin/ Heere van Famars.
Charles vander Noot/ Heere van Risoire &c.
Adriaen van Berges/ Heere van Dolhain/ ende sijn Broeder Loys de Treslon.
De Heere Christoffel van Yselstein.
De Joncker Joos van Soete/ Heere van Villers ende Haultain/ Broeders.
Joncker Charles ende Loys Boysot.
Joncker Philips van Marnix/ Heere van S. Aldegonde.
De Heere van Wel.
Heer Jaques van Wijngaerden.
Antonis van Bronchorst.
Albert van Egmondt.
Lancelot van Brederode.
Joncker Dierick Sonoy/ die d'eerste Bestelbrieven ter Zee hadde.
Willem van Imbijse.
Joncker Jaques Tserarts.
Pieter ende Asinga Ripperda.
Poppe ofte Pompeus Ofkens.
Joncker Johan vanden Tempel.
Meester Steven vanden Berghe.
Meester Pieter de Rijcke.
Meester Jan Basius.
Doctor Johan Junius.
Meester Jacob Fransen.
Meester Pieter Wasteel.
Meester Paulus Buys.
Adriaen Diericksz vanden Heuvel/ Borghemeester van Gorcum.
Ant. Hendrick Wesels.
Nicolaes Taffin ende sijn Broeders.
Reynier Cant.
Joncker Adriaen/ Heer van Swieten.
Clement/ Dierick ende Frans Volckersz.
Joris van Haesten.
Meester Floris Thin.
Meester Claes Kamerlingh.
Willem/ Jan Reynertsz Bussleyden.
Jaques Smit/ Heere van Beerlandt.
Meester Henricus Agileus.
Meester Antonis Hoefslagh.
Adriaen Mannemaker.
Jan van Ruyck/ Heere van Herpt.

Meester Jacob van Wesenbeke/ Agent ende Commissaris van den Prince van Orangien.

Dese met meer andere vinden wy inde schriften van dien tijden genoemt. Meer bevindẽ wy Meester Jacob van Wesenbeke/ Pencionaris eertijdts der stadt van Antwerpen/ (die doen sijn residentie genomen hadde tot Wesel) alle bewint inden dienst vanden Prince van Orangien hadde: eñ correspondentie hiel met die/ die met bestellinge ter Zee voeren/ oock met andere/ vorderde secrete Contributien om geldt/ onder de goetwillige des Princen te vergaderen/ ordonnerende alomme Ontfangers/ die goede sommẽ by brochten van diversche plaetsen/ oock buyten Lande/ als Duytslant/ Vranckryck eñ Engelandt/ daer dat alleene veel duysent Huysgesinnen ghevlucht waren. Desen Wesenbeke practiseerde oock/ met den Grave vanden Berghe/ de Heere van Lumey/ ende andere/ naemelijck/ met een Hendrick Wessels/ die goeden middel wiste/ om Zutphen/ Deventer/ ende Campen in te nemen/ ende hadden meer andere aenslagen voor handen/ maer mits noch op dat pas ongeleghen was/ werden die doen noch niet in 't werck gestelt/ dan wel daer nae/ als den Hertogh van Alba meerder haedt op hem laedde/ ende meer vyanden hem verweckte: Want hy inde Jaren 1569. ende 1570. tot 1572. was practiserende om sijn Schattinghen van honderften/ twintighsten ende thienden penningen in 't werck te brengen/ ende sijn Spaensch Krijghs-volck wat te vermaecken/ nu sorgheloos/ mits sijn voorgaende Victorien.

Nochtans ongheluckelijcken heeft een Herman de Ruyter van 's Hertogenbosch/ een stout kloec Man/

1571.

1571.

Herman de Rupter neemt 't Casteel van Lovensteyn in, den 12. December.

eenen aenslagh met weynighe Soldaten op Lovensteyn voorghenomen/ uyt eenigen dringhenden noot/ zijnde een Casteel geleghen op 't Eylandt van Bommel tusschen Mase eñ Wale/ dit nam hy inne/ meynende van meer volcx byghestaen te worden/ dat door vorst eñ hooge wateren belet werde/ eñ dat van boven eñ beneden de Rivieren/ maer weynigh werdter vanden aenslagh ontdeckt: Hier over hebben de Drossaerden van Gorcum eñ Worcum ontboden een deel Krijgs-volck van 's Hertogenbosch/ den 12. Decembris/ van waer ghesonden werdt Capiteyn Lorenzo Perea/ met 300. Spaengiaerden/ daer die Drosten by-voeghden etlijcke opghenomen Sackdragers/ ghevende thien stuyvers daeghs/ ende soo trocken met Burgemeesteren eñ Schutteryen tot het belegh van Lovensteyn/ dan alsoo sy sagen gheen Schilt-wacht uytghestelt/ merckten wel datter luttel volcx op 't Casteel moeste wesen/ waer door besloten/ dat by nachte met leeren te beklimmen/ eñ namē also den Wal eñ het Voorborg inne/ eñ beschotē 't Casteel van Donderdage tot Dijnsdaghe toe/ ende namen 't doe op den noene inne. Herman zijnde verlaten van sijn volc/ dat meest verliep behalven dry/ bolwerckte hem selven binnen in 't Huys/ noch een vande dry hebbende 300. gulden aen gelde by hem/ met twee keesen eñ andere provisie/ verborgh hem boven in 't Dack/ dan werdt gevanghen: Dies Herman hem sijnder derder seer ghewcert heeft/ int binnenste van den Huyse/ daer de Spaenschen ten lesten oock in geraeckten/ als hy hem met een slagh-sweerdt ende buscruyt lange ghewcert hadde/ soo datter wel drie schuyten vol dooden afgevoert werden/ die veel verbrant waren/ met bedden/ de pluymen daer uyt/ ende veel buscruyt daer inne/ al brandende den vyanden over den hals ghewvorpen/ dan worden ten lesten al overvallen/ eñ Herman de Ruyter bleef doot/ eenige gevangen/ gepijnight eñ geexecuteert/ alle de dooden hebbense daer rontomme met den voeten opwaerts gehangen. Herman de Ruyters hooft hebben sy tot 's Hertogen bosch op de Galge gestelt/ sijnen Vrienden ende Magen te schande: Den grondt van desen aenslagh bleef secreet/ ende was te vroegh begost.

Het Eylant Cyprus werdt van den Turck genomen.

Niet seer buyten propoost dunckt ons te wesen/ te verhalen/ hoe dat (nae dat den Turck den Venetianen dit Jaer 1571. heeft afghenomen het Eylandt van Cyprus/ de twee Hooftsteden/ Nicosia ende Famagusta/ met gewelt gedwongen hebbende) tusschen den Paus Pius quintus, Koningh van Spaengien/ eñ Italiaensche Princen/ een Verbondt teghens den Turck gemaeckt wert/ dit wert genoemt/ Het heyligh verbondt, eñ brochten haer macht van Schepē/ Galeyen ende Krijghsvolck te hoope. Den Paus/ onder Marck Antonio Columnia/ hadde twaelf Galeyen. De Venetianen/ onder Sebastiaen Venerio/ hadden hondert ende acht Galeyen/ ses groote Galeassen/ eñ twee groote Schepē. Dē Koning van Spaengien hadde onder Don Johan van Oostenrijck/ sijnen Bastaert Broeder/ 81. Galeyen/ met twintigh groote Schepen/ ende andere Princen nae haer macht. Summa/ dat haer macht te hoop quā/ met de Galeyen van Malta/ tot twee hondert ende acht Galeyen/ met ses groote Galeassen/ die hadden elck 12. stucken geschuts in 't Voor-Casteel/ ende 12. achter/ eñ noch 16. stucken aen elcke zijde/ t'saem 56. stucken/ eñ 600. Soldaten elck/ eñ 25. groote schepen/ eñ 40. Fregatten ofte Jachten/ waer op waren 12. duysent Italianen/ acht duysent Spaengiaerden/ drie duysent Duytschen/ ende drie duysent Goedtwillige ofte Aventuriers van alle Natien/ waer onder vele Nederlanders van Adel waren/ eñ eenichsins die de tempeesten der Spaengiaerden in Nederlandt schouwden. Boven 't Krijghs-volck waren daer noch het Schip-volck ende Slaven. Generael van alle dese Armade was Don Jan van Oostenrijck voorseyt/ over wien (om sijn jonckheyt) gouverneerde Don Lowijs de Requesens/ Commandador Mayor/ die naemaels Gouverneur in Nederlandt werdt/ ende aldaer gestorven is.

Sancta Liga, Ofte Heyligh Verbondt, wert gemaeckt.

Armade der Bondtghenooten/ van ontrent 280. seylen/ ende 36. duysent Soldaten.

Dese Armade heeft haer byden anderen ghevonden by Corfu/ den vijfden Octobris/ Anno 1571. als de Turcsche Armade lagh met dry hondert Galeyen ende Schepen in Lepanto/ met bevel ende wille de Christenen te bevechten. Sy quamen den sesten Octobris uyt de engden/ daer de Casteelen zijn. De Christenen resolveerden oock die te bespringhen/ ende voeren nae Cefalonia: Ende van daer varende/ quamen beyde de Armaden onversiens malkanderen in 't ghesichte/ by het Eylandt van Cuserale. De Christenen haer terstondt haestende/ om van 't Eylant de ruymte vander Zee te ghewinnen/ eñ waren gedeylt in vier hoopen: Den eenen hoop aende rechte zijde/ waren onder Jan Andrea Doria/ al met groen Banderollen eñ Vlaggen: De slincke zijde geboodt Augustijn Barbarigo/ Venetiaen/ met geel Banderollen. In 't middel was Don Jan/ al met blauwe Banderollen: De achterhoede hadde de Marquis Sinte Croce/ met witte Vanen. Aldus gereedt in ordere/ ende by haer Overste elck wel vermaent zijnde/ oock van Don Johan selve/ die met eenen Boot van d'een tot d'ander voer/ ende nu weder ghekeert zijnde in sijn Galeye Admirale/ ende de Turcksche Armade binnen scheuts zijnde/ heeft tot een teecken van aenval/ Don Johan eenen schoot geschoten/ eñ met dien de Standaerden vande Bataillie uyt-ghesteken: inden eenen stondt een Crucefix/ in d'ander de Maeght Maria/ de derde hadde de Wapenen der Bondtghenoten. Don Johans Galeye Admirale/ hadde aen sijn rechte zijde de Galeye Capiteyne des Paus/ aende slincker handt de Capiteyne der Venetianen/ ende neffens die/ de Capiteyne van Genua/ waer op was de Prince van Parma/ neffens d'ander/ de Capiteyne van Savoyen/ waer op den Prince van Vrbino was. De uyterste eynden besloten aende rechte zijde/ de Galeyen Capiteyne van Malta/ ende de slincker zijde met de Capiteyne Lomeline/ daer op was Paulo Jordano Vrsini. Achter de generale ofte Admiraels Galeyen waren noch andere tot ontset. Den wint was den Christenen eerst teghen: maer ten lesten/ nae een stilte/ werdt den wint den Turcken tegen. Aende slincker zijde begon den strijdt eerst/ ontrent den middagh/ daer sy den Ochiali/ een verlochent Italiaen/ eñ vroomste der Turcken tegen hadden/ die drie Veneetsche Galeyen nam/ daer dat den Proveditor ofte besorgher der Venetianen/ Augustijn Barbarigo/ in sijn ooghe gheschoten werdt/ daer hy van sterf. In 't midden/ daer dat Don Johan/ Columna/ ende Veneris/ de Overste waren/ werdt het Gheschut wel drie/ vier/ ende vijf-mael afgheschoten/ dat seer wel trefte door de hooghde der Turckscher Galeyen. Daer werdt meer dan dry uren ghevochten/ tot den avondt toe: Den Turckschen Admirael was metten Christenen Admirael aen boort gheklampt/ daer ten laesten/ een Griecx Soldaet/ den Alij Bassa het Hooft afhout/ dat hy op der Vlagghen stanghe dede setten/ 't welck victorie gaf. De Christenen verkrijghende Victorie met verlies van 17. Galeyen. 's Anderdaeghs bevondt men datter acht duysent vande Christenen zijde doodt ghebleven waren/ met eenighe treffelijcke Hoofden: maer daer teghens vondt men ghenomen van der Turcken wel twee hondert ende dertigh Galeyen groot ende kleyn/ ende vele verdroncken. De Turcken zijnder wel dertigh duysent doot ghebleven/ ende ontrent 6000. ghevanghen: wel twaelf duysent ghevanghen Christen Slaven werden daer verlost. Daer werden oock vier hondert Metalen stucken geschuts voor buet uyt-gedeylt. De Overste der Turcken waren den Admirael Alibassa, Aimetbea, Overste der Janitseren/ Assambez sone van Barbarossa/ met sijnen sone Caracosa/ Overste inden Admirael. De Gouverneurs van Negroponte/ van Metelin/ van Scio/ van Alexandria/ van Rhodes/ van Tripoli/ &c. met Mustapha Celebi/ den grooten Tresorier. Onder de ghevanghenen waren de twee Sonen vanden Oversten Alibassa. Dese Victorie heeft Christenrijck sonderlinge deucht gedaen: want anders den Turck yet groots tegens Christenrijck soude aen-ghevanghen hebben. De Christenen en vervolghden haer Victorie niet door oneenicheyt/ ende wilden den gheheelen last meestendeel op de Venetianen legghen/ ende inde aenslaghen nochtans het meeste ghebiedt selve hebben.

Notablen Schip-strijt teghens den Turcken ghewonnen den 5. Octobris.

Groote Victorie der Christenen.

Als

IVNGELINGI OPVS EX ÆRE CAPTIVO

ΑΛΕ ΧΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ

FERDINANDO ALVARES A TOLEDO ALBÆ DVC. PHILIPPI. II. HISP. APVD BELGAS PRÆFEC. QVOD EXTINCTA SEDIT. REBELLIB. PVLSIS RELIG. PROCVR. IVSTIT. CVLTA PROVINC. PACEM FIRMAR. REGIS OPTIMI MINISTRO FIDELISS. POSITVM.

PIETAS

1571.

Als den Hertog van Alba nu meynde dat het in Nederlandt alles gheslist ende t'onderghebraght was / soo heeft hy bedacht / dat / om de Landen inde Spaensche dienstbaerheydt allenskens gevoeghlijck te brenghen / ende te houden / daer niet en ontbrack dan een gheduerighe schattinghe / die hy noch voor sijn vertreck dochte in te voeren / van Thiende ende Twintichste penningen / als een staende Inkomste / behalven extraordinare schattinghen / die men soude moghen opstellen ende eysschen / als d'andere in't ghebruyck waren / om de groote Garnisoenen te betalen ende onderhouden / waer mede wel mochte uyt-ghevoert worden / 't ghene datter noch mocht ontbreecken / ende voortaen overvallen / niet teghenstaende de schattinghe / die voor ses Jaren was gheconsenteert / ende Jaerlijcken twee Milioenen guldens bedroegh / behalven honderste penninghen / ende meer andere / ende de groote confiscatien: Soo heeft den Hertogh aenden Koningh doen versoecken / om ontslagen te wesen (midts sijn oudtheydt) van sijnen last / nu glorie ende eere ghenoech begaen hebbende / ende datter een ander in sijn plaetse ghesonden mochte worden: waer toe dat gheordineert werdt den Hertogh van Medinacely / die men in 't eynde van 't Jaer verwachtede.

Den Hertog van Alba versoeckt aenden Koningh sijn vertreck.

Hem nu tot vertrecken reede makende / heeft hem selven t'sijner eeuwigher ghedachtenisse / willen / in 't midden van 't Kasteel van Antwerpen / (dat hy nu volbouwet hadde) doen oprechtē / tot een Tropheum, oft teecken sijner victorien / een Statua oft Beelt van Koper / op eenen Pedestael ofte voet van blauwen Steen / ghehouwen met twee ofte drie trappen opgaende / ende was seer kostelijcken ghemaeckt / ende ghegoten by Jaques Jonghelingh / van eenighe stucken Gheschuts / die Graef Lodewijck afghenomen waren inden slagh tot Jemminghen in Vrieslandt. Het Beelt was juyst van sijn eyghen lengde / ende hem seer wel ghelijckende / in sijn volle harnasch / behalven het hooft dat bloot stondt / ende sijnen rechten arm / daer hy mede uyt-ghereyckt stondt nae de stadt van Antwerpen / als eenen Pays-maker / wenckende ofte toonende dat hy 't al verwonnen hadde / hebbende onder sijn voeten twee Metalen Beelden / bediedende (nae de interpretatie van D. Arias Montanus) de twee Staten des Landts / den Adeldom ende Ghemeynten ofte Steden / latende de Gheestelijckheydt in haer gheheel: Dese hadden veel armen / ende inde handen hadden sy Requesten / Borsen / Hamers / ghebroken Bylen / ende Fackelen / daer mede bediedende al 't ghene sy aengherecht hadden: Sy hadden aen haer ooren Geuse Schotelkens / ende een Male aenden hals / daer Serpenten ende Slanghen uyt kropen / oock een Mom-aensicht / bediedende valscheyt / boosheydt / giericheyt / ende bedelryen. Voor op 't Pedestael was inden steen ghehouwen.

Den Hertog van Alba stelt hem selven een Beeldt op / tot een teecken sijner victorien.

Ferdinando Alvarez à Toledo Alvæ Ducæ Philippi II. Hispaniarum apud Belgas præfecto, quod extincta seditione, Rebellibus pulsis, Religione procurata, Iustitia culta, Provinciis pacē firmarit, Regis optimi ministro fidelissimo positum.

Alba triumpheert ghenoech voor de victorie.

Dat is:

Gestelt ter eeren des alder-getroutsten Dienaers / vanden alderbesten Koning / Ferdinando Alvares vā Toledo / Hertogh van Alba / Philips den II. Koning van Spaengien / in Nederlandt sijnen Gouverneur / om dat hy de Oploopen gedemt heeft / de Rebellen verdrevē / den Gods-dienst weder gebrocht / de Justitie getracht / ende des Landts Vrede ghevest heeft.

Op de rechte zijde van't Pedestael was gefigureert eenen Herder / die nu met sijn Schapen ter weyde met Vrede gaet / Wolven ende Leeuwen voor hem wegh-loopende / ende Vlen / Vleermuysen wegh-vliegende / door den schoonen Dagheraet / die hem openbaerde / ende 't quaet verjaeghde / met het gheschrifte / ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ. Dat is / Den Dageraet, die 't quaet verjaeght, daer den Hertogh hem selven by vergeleke. Op de slincker zijde was eenen Outaer met vyer / als Danck-offer / met gheschrifte / DEO PATRUM NOSTRORUM, Dat is / Den God onser Vaderen, ende daer onder PIETAS, Dat is / Uyt Godvruchticheydt, daer by Tropheen ende Victorie-teeckenen van Wapenen / en̄ Wapengetuygh. Onder het Beeldt stondt oock / IONGELINGI OPUS EX ÆRE CAPTIVO, Dat is / Iongelinghs werck van afgewonnen Metael.

Deser Statuen waeren daer twee ghemaeckt / de andere om in Spaengien te voeren: Maer namaels / nae drie ofte vier Jaren / is dese byden Commandador Mayor / als doen Gouverneur / wech ghedaen / en̄ verkocht tot eenen Klock-gieter / met bevel van te moeten versmelten.

Daer werden van eenighe / op sijn Statua / dese Veerskens ghesteldt:

Cur statuam vivo tibi Dux Albane dedisti?
An quia defuncto nemo daturus erat?
Non malè conjectas, neq; enim crudelia laudem
Facta tua, infamem sed meruêre crucem.

Eynde des Derden Boeck.

Het Vierde Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Vierde Boeck.

DEn Hertogh van Alba wil Schattingen en̄ den Thienden Penningh inbrengen / met gewelt / en̄ tegen het generael advijs der Landen: Maer wordt belet / met dat Lumey met de gevluchte ter Zee den Briele in Hollandt in nam / dies veel Steden hem afvallen / als Vlissinghen op Paesch-dag / en̄ mede meest al Zeelant / behalvē Middelborgh ende Ter Goes: ende sy nemen een Portugaelsche Vlote / ende den meestendeel vande Armade des Hertogs van Medinacely / die in Nederlandt quam. Den Admirael Worst overvalt seer stoutelijck de Spaensche Assabres ofte Oorlogh-scheepkens onder 't Casteel van Rammekens. Door het in-

nemen

1571. nemen vanden Briele/ onstont groote beroerten onder de Steden van Hollandt/ dies Rotterdam werdt van Bossu overvallen / waer door de Stadt van Enckhuysen/ nae langen twist/ den Hertogh van Alba oock afvalt : Welcken afval/ om dat dien meer Steden mede trock ende versekerde/ wordt particulierder verhaeldt. Graef Lodewijck van Nassouwe/ met Fransche hulpe/ neemt Bergen in Henegouwe in/ maer wordt van Alba belegert. Den Prince van Orangien kompt met Heyrkracht in 't Landt/ om sijnen Broeder te ontsetten : Daer-entusschen werdt de Fransche hulpe onder Jenlis geslagen. Oudenarden wordt van Blommart ingenomen: Ende de Moordt tot Parijs gebeurde/ ende 't Feyt wort in Engelandt ontschuldight / waer door grooten schrick ontstondt. Dies den Prince van Orangien vertrock. Ende Berghen wordt Alba over-gegeven. Mechelen wordt vande Spaengiaerden overvallen ende geplondert. Ter Goes belegert/ werdt door 't Water by Montdragon ontset. Middelburgh benout by de Zeelanders. Duc d'Albens Sone heeft door grooten schrick Zutphen ende Naerden ingenomen/ ende daer wreedelijck gehandelt. Hy doet die van Haerlem desperatelijck tot tegenweer resolveren/ dies worden sy beleghert : Lumey eerst/ ende nae Batenborgh/ die meynende te ontsetten/ werdt geslagen : Ten lesten uyt hongers noodt gedwongen over te geven/ werdt meest alle het Krijghs-volck ter doodt gheexecuteert. De Boeck-druckerije was eerst tot Haerlem ghevonden. Alba rust Schepen toe / om Middelburgh te spijsen : Die van Zeelandt daer teghen / winnen grouwelijcke Schip-strijden/ ende continueren 't Belegh/ ende nemen 't Casteel Rammekens in. Noodt ende benautheydt in Hollandt over 't verlies van Haerlem. Alckmaer wordt te vergeefs belegert. Casimirus verbrandt Albas Buscruydt in Duytslandt. Alba seyndt den Grave van Bossu met Schepen uyt/ die werdt genomen ende ghevangen. Leyden werdt de eerste reyse te vergheefs belegert. Don Lops de Requesens komt gouverneren/ ende Alba vertreckt/ dien de Nederlanders groffelyck beschuldigen/ sijn leven/ wesen ende doodt werdt beschreven. 1571.

Alle dit gheschiede in Twee Jaren/ den Hertogh van Alba ende den Prince van Orangien gouvernerende.

Also inden voorgaenden Boeck verhaeldt is / van het voornemen des Hertoghs van Alba/ om in te dringen een gedurige schattinghe vandē thienden penningh/ voor sijn vertreck / sullen wy het beleyt daer van/ van vooren verhalen.

Schattingē vandē thienden / twintichsten ende honderste penningen.

Also hy int Jaer 1568. den Prince van Orangien/ met sijnen broeder Graef Lodewijck/ verjaeght ende overkomen hadde/ ende noot hadde 't Krijghs-volck af te betalen / ende continuelicken te onderhouden met de bestellinghen in Duytslandt / heeft hy goedt ghedocht de vruchten van sijn Victorien in 't werck te stellen / ende alle sijn verstandt / gheweldt ende authoriteyt aenghewendt / om geldt ende schattinghen te verkrijghen/ ende dat ghedurich ende staende/ wel siende/ door de menichte vande ghevluchte / verjaegde ende verbitterde binnen den Landen / dat hem noch oploopen eñ beroerten te verwachten stonden. Hier toe heeft hy voor-ghenomen/ de ordinaris Staten der Nederlanden tot Brussel te ontbieden / ende te versoecken van haer / eenen hondersten penningh den Koningh te willen gheven / van alle haer roerlijcke ende onroerlijcke goeden / ende daer-en-boven den thienden penningh van alle roerlijcke goeden die verkocht souden werden / met den twintichsten vande onroerlijcke goeden / sonder tijdt te noemen/ hoe lange het selve soude dueren.

Der Raden vertoogh over den thienden/ twintichsten ende hondersten penning.

Hem werdt daer op vanden Rade van State / Secreten/ ende vande Finantien/ neffens hem zijnde/ vertoont de swaricheden / die op de schattinghen van sulcken hondersten penningh / Anno 1556. waren gheresen / als dat den ghemeynen Man niet gheerne wilde hebben gheweten / wat elck in sijn kiste hadde/ ende hoe rijck elck ware.

Vanden thienden penningh ende twintighsten / Alcaval in Spaengien genoemt/ werdt hem gheseyt/ wat swarigheydt 't selve soude causeren / soo om de nieuwicheyt als om de ghewichtigheydt / oock swarigheydt van 't collecteren / midts het groot bedrogh der verkoopers / tot soo grooten onkost vande Collecteurs ende Officiers onderworpen / ende dat dien de Landen (meest haer met Koophandel generende) seer schadelijck vallen soude / ende ghebeel daer mede verjaeght worden / midts dat daer door alle Handtwercken seer verdieren souden / ende dierder buyten Lande souden moeten verkocht worden / daeromme die Inwoonders vertrecken souden / eñ wercken in andere Landen/ ende so souden alle Ambachten ende Handt-wercken stil staen. Hoe dat alle dinghen souden moeten verdieren / bewesen met exempelen / namelijck / dat veel dinghen / eer die tot volkomen volmaecktheydt konden komen / souden te vooren in de materialen / vijf / ses ofte seven-mael den thienden penningh betaelt hebben/ als Laken/ Sayen/ Moccaden/ Tapeceríje/ ende dierghelijcke : Als eerst ten inkoope vande Wolle / dan het Garen / daer nae den Wever/ dan den Verver / ten lesten / den Verkooper eñ Kooper/ ende soo voorts / nae datter veelderhande stoffe toegaen/ ende dickmael verkocht soude worden/ ende tot de Marcten ghevoert : oock souden de Ghebueren/ haer goeden inde Landen brenghende / oock dierder willen verkoopen ende beswaren / die haer dies seer souden beklaghen/ ende eenige Gheconfedereerde Princen ofte Potentaten souden mogen allegeren te verhooghen de Koopmanschappen te wesen tegen Contracten ende Entrecourssen : pretenderende inde Landen te mogen handelen op de oude ghewoonlijcke Tollen ende ongelden/ &c.

Hertoghs antwoorde op des Raedts vertoogh.

Hier teghen allegeerde den Hertogh / dat het een kleyne sake ware / dat den Verkooper den Koningh betaelde den thienden Penningh / als hy voor hem selven de negen behielt/ daer mede (soo die ghenoech inbrochte) souden de Landen ende Steden uyt alle haren noot ende schulden gheraken / van alle Inte-

 resten

1571. resten van Finantien / ende van alle middelen van hertellingen/transporten/ verpondingen/ hooft-gelden / ende dierghelijcke ontlast worden/ ende oock tot ontlastinge vande Inkomsten ende Domeynen des Koninghs ghebruyckt worden: sonder behoorlijcke Contributien en konde den Koningh het Krijghsvolc niet betalen, noch de Landen beschermen.

Den Keyser Kaerle / hoogher ghedachtenisse / hadde hy hooren klaghen vande hardigheydt deser Landen in 't contribueren / ende dat den Prince sijn authoriteyt verkorte / als hy / om het consent van eenige Beden te verwerven / dickmael ghedwonghen was te consenteren diversche onbehoorlijcke versoecken ende Privilegien. Daerenboven hadde hy nieuwe Casteelen ende Fortressen te maecken / ende des Koninghs Domeynen waren geconsumeert. Oock was daer van noode een geduerige Contributie / om de Staten alle daghe niet te quellen / ende daer mede soude den Landtman gesolagieert wesen / de Geestelijcke ende Edeldom soude het oock niet seer lastigh vallen ofte beswaren / maer alleenlijck den Koopman ende Ambachtsman: Daer en tegen beloofde hy af te doen veel swaerder lasten / als d'Imposten op de vier specien Koren/ Vlees/ Wijn ende Bier. Hem dochte, dat sulcke schattingen van thienden penningh den Volcke alderminst beswaerde / als namelijck in sijn stadt van Alba in Spaengien / daer sulcke schattinge hem toequam/ daer van hy Jaerlijcx ontfingh veertigh ofte vijftigh duysent Ducaten.

Bequame antwoorde der Raedts-heeren aen den Hertoge op sijn pointen.

Hier op werdt hem vande Raets-heeren / generalijck / ende principalijck vanden President Viglius Zwichemus gheantwoort/ Als dat daer in te considereren ware elcx Landts conditie/ prosperiteyt ende natuere: want Spaengien bestont niet in Koop-handel ofte Handt-wercken/ maer inde vruchtbaerheydt ende wijde der Landouwen. Nederlandt was veel minder ende engher / ende bestondt in traffique / verteeren/ende Hant-wercken. Spaengien hadde geen gebueren dan 't geberghte ende Zee/ daer Nederlandt rondtomme ghebueren hadde / die de traffique ende Handt-wercken tot haer trecken souden/ soo men die met eenighen swaren Impost ofte last beswaerde. Daerom hadde Hertogh Philips van Borgongien (Autheur vander Landen voorspoet) seer wijselijck beneersticht / dat den Koop-handel in alle vrijheydt soude worden ghedreven/ende dat de Tollen ende ongelden seer matigh souden worden ghestelt / ende dat den lijftocht / soo veel moghelijck ware/ goeden koop soude wesen / 't welck al wel te mercken ware / uyt de Contracten der Entrecoursen ende Handelingen / by hem met den Engelschen ende andere gebueren aenghegaen / ende Privilegien den uytlandischen Koopliedden ghesschoncken / waer by sy aenghelockt werden in dese Landen te traffiqueren / daer de nieuwe belastinghen ende Impositien de uytlandische souden uyt-weeren / ende de inlandische elders te trecken dwingen. Aengaende nieuwe Casteelen te bekostigen/ dat selve moeste ghescheden met minderen koste nae datter geldt ware / ende datter niet soo noodigh ware nieuwe te bouwen als de oude op de Frontieren te onderhouden ende te bewaren. Dat hy vande gheduerige schattinghe seyde / werdt gheantwoordt: Datmen hier te Lande altijdt pleeght Beden te consenteren als den noodt sulcx vereyschte/ende de Subjecten vermochten: oock dat sy in tijde van Payse soo niet en behoorden uyt-gemelckt te worden/ dat sy ten tijde van Oorloghe niet meer en souden hebben by te setten. Aengaende vanden Landtman te solageren/ daer op wert gheantwoort: Dat die soo niet en behoorden verlicht te worden/ dat den last alleenlijck op den Koopman ende de Steden soude ligghen / men moeste den Outaer van Sinte Pauwels soo niet decken/ datmen Sinte Pieters Outaer ontdeckte. Dat hy soo vele vanden Alcaval ofte thienden penningh in sijn stadt Alba ontfingh Jaerlijcx / 't welck alsoo haer dat vreemdt dochte / en konden sy niet dan hem daer van congratuleren ofte geluck mede wenschen.

Hier teghen werdt veel vanden Hertogh ghesept/ blijvende by sijn voornemen / dat hy seyde voor-ghenomen te hebben eer hy noch in 't Landt was / komende by Theonville / daer hy dat selve den Heere van Barlaymont ende Norcarmes te kennen gaf/ daeromme men moeste hem daer inne gehoorsame/ ende sien de Staten daer toe te persuaderen. 1571.

Hier op de Staten tot Brussel ende elders vergadert zijnde/ ende 't selve elcke Provintie in particulier voor-ghehouden wesende / en maeckten gheen groote swaricheydt vanden hondersten penningh eens te consenteren / maer baden / dat sy met den thienden penningh niet belast en souden worden / allegerende de swarigheden die daer uyt souden spruyten. Maer met sulcken antwoorde en was den Hertogh niet te vreden/ ende lietse alsoo scheyden/ seggende dat sy souden aenghenamer ende volkomer bescheet halen / ende dat sonder conditien / limitatien ende moderatien ware. Maer de Landen byde Ghedeputeerde alles vernomen hebbende / vonden meerder swarigheydt. Waer op den Hertogh schreef aen de Gouverneurs vande Provintien / dat sy soecken souden den eysch door te dringhen / belovende sulcken moderatie daer inne te ghebruycken / die alle de swarigheden wegh nemen soude/ terwijle het in sijn macht ware / ende soo eenighe schade oft hinder (de neeringhe aengaende) daer by toe quame / soo soude hy de selfde schattinghe wederomme afdoen. Eenige Provintien dreyghde hy soo sy niet en wilden consenteren / soo soude hy Koninghlijcke authoriteyt ghebruycken / met aller strengheydt / want Sijne Majesteyt dat wilde in alle manieren geconsenteert hebben: haer mede onder-tusschen verwijtende/ van qualijck haer Officie ghedaen/ ofte haer gequeten te hebben inde voorgaende troubelen / ende dat die faute moeste metten thienden penningh gherantsonneert worden. By eenighe andere Staten / als die van Henegouwe / Artoys/ Namen / die hy met sulcx niet en konde beschuldighen / heeft hy door Barlaymont ende Norcarmes vriendelijcker doen aen-spreecken/ op dat sy gheen swarigheydt in 't consenteren maken en souden, dat hy de executie vanden thienden penningh soo seer niet en sochte/ als de gehoorsaemheydt ende goedt-willigheydt / ende om de Koninghlijcke Majesteyts eere te bewaren. Andere Provintien zijn in vreese ghejaeght/ soo sy niet en consenteerden/ datmen by haer de Spaengiaerden in Garnisoen leggen soude. Tot Leuven hadde hy tot dien eynde alreede eenighe gesonden / die door groote bede ende intercessie van vele / (betuyghende der Stadts groote getrouheyt/ ende Universiteyts ondergangh) weder te rugge ontboden werden.

Behendigheden /beloften en dreyghementen byden Hertogh ghebruyckt / om consent over den thienden penningh.

Met dese ende dierghelijcke behendighe middelen isser een half consent van eenighe Staten (sodanigh alst was) uyt-geperst geweest, muts dat den Hertogh seyde / hy soude alle de swarigheden in 't particulier modereren / bevelende dat elck sijn grieven en klachten soude by Supplicatien vertoonen: Waeromme sy haer consent overleverden by gheschrifte / ende voeghden daer by de redenen / waer door sy vertoonden / dat den Thienden Penningh het verderf van alle trafficque ende neeringhe / ende ondergangh van de Landen soude wesen / verklarende niet te min dat sy consenteerden / midts ghesepdt werdt/ dat den Koningh 't selfde expresselijck hebben wilde / ende op belofte haer nochtans ghedaen / met vaste hope ende vertrouwen / dat den Hertogh 't stuck soo soude modereren / dat de ghemeyne welvaert gheenderhande schade in neeringhe / traffique ende Handt-wercken lijden en soude.

Conditie hoe de Staten den Thienden penningh consenteerden.

Generalijck de Provintien en wilden absolutelijck gheensins consenteren / aenbiedende niet te min / in plaetse van dien / andere groote sommen van penningen. Die van Brabandt waren daer in oock niet al eenigh: Maer den Hertogh op sijn belofte nam het voor consent aen. Die van Henegouwe/ Artoys ende Namen / hadden gheconsenteert / met conditie daer mede niet beswaert te wesen/ maer eenlijck gheconsenteert / om de ander aen te locken / als sy naemaels opentlijck verklaerden.

Hier op dede den Hertogh den hondersten Penningh in 't werck stellen / om dien te lichten/ terwijle dat de forme om den Thienden Penningh te collecteren soude gheraemt worden: ende merckende de swarigheden / dochte hem best te wesen wat tijdts

door

1571.

Temporisatie des Hertogs op den Thienden penningh.

door te laten loopen / op dat de onbehoorlijcke forme van 't consent vergheten mochte worden / ende de Magistraten alomme souden verstelt zijn : Waeromme hy proponeerde, dat hy in plaetse vandē thienden eñ twintichsten penningh / soude te vreden wesen met twee Milioenen Jaerlijcx / voor ses Jaren, nae de oude taxe. Ende mits dat hy byden thienden penningh verhoopt hadde eenen schat op te leggen, voor den tijdt van noode so versocht hy, datmen hem noch eenen honderstem penningh daer toe geven soude / die vier Milioenen bedroegh : Maer also daer oock geen eendrachtich consent op en ghesciede / wilde hy de twee Milioenen Jaerlijcx maer voor twee Jaeren accepteren, ende dat al om 't volck gewilliger te maken tot den thienden penningh / mits dat nae de oude taxe te betalen seer bekommerlijck ende den volcke swaer was : waer uyt wel ghemerckt werdt / dat hy ten eynde vande twee Jarē, expirerende in Augusto, Anno 1571. meynde den thienden penningh door te dringhen, waer uyt hy een wonderlijcke mercede ofte danck vanden Koningh wiste te verwerven / ende groote eere in Spaengien / als des Koninghs Domeynen ende Inkomen inde Nederlanden soo vermeerdert soude hebben. Hieromme socht hy alle desen tijdt van twee Jaren te misprijsen de forme vande collectatien nae de oude taxe / om dat daer door 't volc wiste wat sy den Koningh gaven / daeromme hy oock veneersticlide de difficulteyt vande taxe te vermeerderen met woorden ende wercken.

Den Hertogh soeckt Vtrecht tot consent vanden Thiendē penningh te brengen.

Terwijle den Hertogh van Alba doende was ende practiseerde nu eenighe Jaeren / om desen Thienden penningh in treyn te brenghen, soo hadde hy van 't Jaer 1569. af begost / die van Vtrecht aen te spreecken / ende het consent vanden thienden eñ twintichsten penning af te vorderen / die welcke hun ontschuldighden / biddende op hunlieden consideratie te nemen / om dat sy noch soo onlanghs voor 40. Jaren / 1528. by Tractaet hun hadden onder den Keyser gewillighlijck begheven op goede voorwaerden : vorder ooch / dat hun Landt een seer kleyn Landt ware / als daer men in het alder-breedtste konde binnen een ure uyt-gaen / daer by d'een helft daer van zijnde een onvruchtbaer Landt / ende datter vruchtbaer was / was onderhouden met Dijcken / Molens / Sluysen / ende diergelijcke kostelijcke industrieuse wercken / eñ inde voorleden beroerten hadden wel hondert duysent guldens tot preservatie van hun Landt moeten opbrengen / ende sulcx meer / dan niet te min / nae veel vertoonen over ende weder / beloofden voor een Bede hondert ende twaelf duysent guldens te gheven / om vanden thienden ende twintichsten penningh ontslagen te wesen.

De Prelaten ende vijf Ecclesien ofte Kercken binnen Vtrecht betoonden mede / dat hun Gheestelijcke goederen / geeyghent tot den Kercken-dienst / waren gheprivilegeert / ende dat die niet en konden vallen / sonder expres consent vanden Paus / Sub commercium Laicorum : want inde Bulla, quæ legitur in Cœna Domini, worden gheexcommuniceert alle de ghene / die consenteren tot Beden Laicale te contribueren / vande Gheestelijcke Goederen / ende oock mede / die de selve Beden ontfanghen / sonder expres consent als boven / ende diergelijcke allegatien van Privilegien meer / ende daeromme en konden inde Petitien ofte Beden van Sijne Majesteyt inden Thienden ende Twintichsten Penningh niet consenteren / salva Conscientia & Iuramento, dat is / behoudens Conscientie ende Eedt.

Geestelijckheydt van Vtrecht ontschuldighen hen met Bullen.

Dese antwoorde heeft den Hertog seer vergramt / principalijck om dat de Gheestelijcke allegeerden Bullam de Cœna Domini, die hy verstont eenlijck te strecken teghen de Verdruckers vande Kercke ende Catholijcken / ende niet teghen de Voorstanders der selvigher / daer vooren hy hem selven hielt / &c. Daer over stoorde hy hem seer op den Drucker / die de voorsz Bulle lest ghedruckt hadde / ende op den Secreten Rade / ende den President Viglius / om het Octroy daer over ghegheven / ende den Secretaris La Torre / die het Octroy onderteeckent hadde / heeft hy ghevanghen in sijn Huys doen sitten / ende een Jaer van sijn Officie afghestelt.

1571.

Spaensch Garnisoen binnen Vtrecht.

Ende voorts om die van Vtrecht te dwinghen / sijnen wille nae te komen sondt haer den 21. Augusti 1569. het geheel Regiment oft Tertio van Lombardyen, groot thien Vendelen Spaengiaerden ende die dede hy leggen oft forieren soo wel op de Geestelijcke als Weereltlijcke Persoonen, die de Borgherye seer quelden / eñ dwongen hun Servitio gheldt, soo sy dat noemen voor 2400. Koppen / (die sy seyden sterck in getale te wesen) te gheven eenen gulden voor elck een Man ter weken / dat waren 2400. guldens ter weke / bedraghende in een Jaer meer als de voorsz hondert ende twaelf duysent gulden, by haer gheconsenteert voor de redemtie van thienden eñ twintichsten penningen. Dies niet te min drongen haer noch gelijckewel alle hun nootsakelijcke nootdruft genoech af.

Die van Vtrecht gedaeght voor den Bloedtraedt.

Ende soo den Hertogh die van Vtrecht noch niet met dien overlast konde brengen tot consent van sijn schattinghe, soo heeft hy den 15. Decembris / door den Procureur Generael / het Corpus vande Staten van dat Landt doen daghen / voor hem ende sijnen Bloedt-raedt te compareren / teghen den 29. Decembris / alwaer hy haer aenspraeck ende beschuldighde van Crimen læsæ Majestatis, ende volghens verbeurt te hebben alle haer Privilegien / Charteren / Vrijheden / &c. ende noch om gecorrigeert te worden / als Sijn Excell. soude goedt vinden / &c.

Also hier over veel verantwoordingen replijcken / duplijcken eñ schriftueren / tusschen die van Vtrecht ende den Procureur Generael passeerdē / met groote partijdicheyt van wegen des Hertoghs, soo dat haer schriften qualijcken oft niet konden ghelesen ofte gehoort worden : so heeft hy nochtans binnen Antwerpen den 14. Julij in 't Jaer van 1570. een Sententie gegeven eñ uytgesproken tegen den staet des Landts van Vtrecht / naemelijck / teghens de vijf Collegien Metropolitane / ende Collegiale vande Stadt representerende d'eerste Lidt der Staten / ende teghen de Edelen / soo wel binnen als buyten Vtrecht / representerende het tweede Lidt / ende voor het derde Lidt / die Steden van Vtrecht / Amersfoort / Wijck ende Rhenen : Als / om dat sy hadden ghetracteert ende gheaccordeert met de gheconfedereerde Edelen ende aenhangh / ooghluyckinge ghetoont den afbrekers der Beelden ende Beeldtstormers, ende toeghelaten de Ketters te prediken inde gewijede Kercken / 't selfde den Monicken verbiedende &c. sy nu waren vervallen in Crimen læsæ Majestatis, Geestelijcke eñ Weereltlijcke / verklarende / dat de vijf Kercken waren gheprivéert vande voorgaende Prioriteyt, eñ dat sy voortaen geen plaetse noch stemme souden hebben / noch onder de Staten geroepen te wordē. Desgelijcx de Edelen / dat sy niet meer souden wesen van 't tweede Lidt ; eñ aengaende 't Corpus vāde stadt Vtrecht / die verklaerde hy alle hun Privilegien / &c. verbeurt : Desgelijcx hun inkomende Renten competerende de Stadt eñ Gilden der selviger / verklarende dien gheconfisqueert tot profijte vanden Koningh, priverende die mede van haer stemme ende plaetse / met de voornoemde Steden van Amersfoort / Wijck eñ Rhenen / die welcke hy mede priveerde van het aenpaert sy hadden inde Staten met de stadt Vtrecht : ende dat tot der tijdt toe / dat Sijne Majesteyt anders gheordonneert sal hebben / &c.

Sententie van Crimen byden Hertogh ghepronunciéert over die van Vtrecht / den 14. Julij Anno 157..

Vtrecht appelleert aenden Koningh.

Over dese strenghe Sententie des Hertoghs / hebben de Staten van Vtrecht den 29. July gheappelleert aende Koninghlijcke Majesteyt / haer seer van onrecht beklaghende, seyndende Ghedeputeerde niet sonder perijckel haers levens / nae Spaengien / dat welcke den Hertogh seer verdroot : Dan ghelijckewel belaste hy het Magistraet te continueren inde administratie vande Justitie / ende alle andere Officieren in haren Ampt / by provisie / tot dat by hem anders soude worden geordonneert.

Vtrecht biedt 180. duysent guldens aenden Hertogh.

Dit aldus staende / sochten die van Vtrecht / door Vrienden dē Hertog te vermorwē / eñ boden aen voor de schattinghe hondert tachtentigh duysent guldens / eñ ander geschencken, dan al was te vergeefs. Ende also ooc haer soliciteren in Spaengien, so om ontslagen te wesen van 't Spaensch Garnisoen / als vande Sententie, lange aenliep, soo werden sy / Anno 1571. door vreese van inval des Princen van Orangien

1571. Oorlogh-schepen / voor weynigh tijdts / ontlast van haer Spaensch Krijghs-volck / als sy twintigh Maenden langhe den overlast gheleden hadden: Maer korts daer nae werden weder daer binnen gesonden / als de Water-Geusen vande Zee-Custen vertrocken waren / ende ontbloote alsoo den Zee-Cust / selve die Stede vanden Briele / die beter voor hem bewaert ghedient hadde. De Spaengiaerden weder ghekomen / hebben weder alderhanden moetwil ende overlast aenghereecht / niet sparende den Borghemeester Johan Taetz van Ameronghen / die sy met uyt-ghetrocken sweerden overvielen in sijn eyghen Huys / oock soo dronghen sy de Stadt 800. Daelders af voor Leeninghe / daer nochtans den Hertogh Octroy weygherde / om dat gheldt onder de Borgherije te mogen lichten / niet tegenstaende alle ootmoedige klachten.

Chartres ende Privilegien van Utrecht werden ghedwonghen over te leveren.

Hier mede den Hertogh noch niet te vreden wesende / heeft belast den President vanden Hove van Utrecht / die Stadt af te eysschen / ende in sijn handen te brenghen / alle de Originele Chartres / Privilegien / Statuyten / &c. der selvigher Stadt ende Landtschap / op het welck de Stadt weygheringhe dede / schrijvende seer ootmoedelijcken / van date 18. January 1572. allegerende haer Appel aen den Koningh ghedaen / met veel ander Wettelijcke redenen. Maer soo sulcx al te vergheefs was / ende dat den Spaenschen Colonel met het Garnisoen belast werdt / den President te assisteren tot de executie met gheweldt / noch dreyghende alle het Magistraet te vanghen / soo hebben sy / met alle behoorlijcke ende Wettelijcke protestatien / moeten over geven alle hun Chartres / Privilegien / Statuytē / &c. in handen vanden President vanden Hove voorsz / diese op het Casteel van Vredeborgh dede brenghe / alwaer ghebleven zijn ende bewaert werden / tot dat die selvighe by tijde van den navolghenden Gouverneur / Don Loys de Requesens / by laste van den Koningh zijn gherestitueert geworden: Niet tegenstaende van dese overleveringhe van Privilegien / werdt dat Spaensch Krijghs-volck daer noch stil gehouden / de Zeesteden ontbloot zijnde / tot der tijdt toe / dat ses weken daer nae / den eersten April 1572. den Briele inghenomen werdt / van Prince van Orangiens Oorlogh-schepen / waer door dit Krijghsvolck derwaerts moeste ghesonden worden / als hier nae sullen verhalen.

Den curieusen Leser sal de gheheele Acten / Placaten / Brieven ende Sententien / vinden inde Boucken vande Nederlandtsche Oorloghen / van Pieter Bor Christiaensz / ghedruckt An. 1601. tot Utrecht / die seer oprechtelijck / met een korte verhael ende Historie / alle de Acten / &c. by een ghevoeght heeft / betuygende de waerheydt.

Den Hertog doet den thienden penningh publiceren met moderatie.

Aldus de saecken staende / ende de twee Jaeren nu overstreken zijnde / soo heeft den Hertogh de ordinantien vanden Thienden ende Twintighsten penning / den lesten July in dit Jaer 1571. doen publiceren / met een seker moderatie / nae sijn goet-duncken suffisant / om alle die voorsz klachten te doen cesseren: verklarende over-sulcx / dat den Koopman van buyten Waren eñ Koopmanschappen inbrengende / van sijn eerste verkoopinghe vrij soude wesen / dat hy oock die selve weder vry soude moghen uyt-voeren / hebbende gheen proprieteyt verandert / ende maer alleen passerende. Oock dat alle waren eens ter slete souden betalen. Dat mede het gewas van Koren / eñ vruchten binnen den Lande / mitsgaders de beesten / daer op ghewonnen zijnde / vande eerste verkoopinghe vrij souden wesen / tot vorderinge vande Landtbouwinge: ende dit al by forme van een proeve.

Den thienden penning wordt by de Landē voor Tyrannije gheacht / ende waerom me.

Dese publicatie met de moderatie en heeft de Landen noch gheen contentement gegeven / maer hebben dat voor een alderhooghste tyrannije gheacht / daer mede ghesocht werdt de Landen van haeren rijckdom te berooven / ende dan het Volck verarmt uyt de Landen te drijven / midts dat der Landen welvaren ende neeringhe bestondt in den Koophandel / dat is in alderhande materialen eñ Coopmanschap in te locken / ende die te vertieren / die koopende / werckende / ende dan weder uyt-voerende / daer den ghemeynen Man / te water ende te lande / rijcke eñ arm by leeft / ende neeringhe by ghewint: Van welcken handel het thiende te gheven / soude moeten tot een onuytsprekelijcke groote somme bedraghen / tot der Landen ondergangh / zijnde de Inwoonders der Nederlanden het Volck dat meest haer gheldt aen Huysraet / Kleeren / Lijnwaet ende Juweelen besteet / ende aldermeest haer Huysen vercieren / boven alle andere Natien / met alderhande ornamenten ofte verciersels / welcke onnootlijcke ornamenten ofte cieragien gheschat worden de weerde te passeren van andere Natien nootelijcken Huysraet. De generale onwillighevt der Landen den Hertog vertoont zijnde / eñ dat sy meynden / dat de twee Milioenen Jaerlijcx hem in stede vanden Thienden penningh / vernoeght souden hebben: Soo seyde hy / hoe dat hy in Spaengien seer geblameert was / dat hy het consent vanden thienden penningh niet te werck gheleydt en hadde / ende dat die schattinghe den Koningh best aenstonde / sonder langhe solicitatien der Staten / waeromme hy die met wille ofte onwille wilde hebben: Waer tegen niet en baette wat sijn inlandighe Raedts-heeren / principalijck Viglius / Scheetz / ende andere (tot haerder grooter eeren) hem vertoonden / Als dat de Staten niet absolutelijck consent ghegheven en hadden / ende dat hy daer mede sijnen tweeden hondersten penningh (die vier Milioenen bedroegh) verliesen soude. Den Hertoge antwoorde in gramschap / dat sy niet wel ofte waer daer aen en seyden / dat de Staten niet gheconsenteert en hadden / dickmael sweerende / hy soude den thienden penningh executeren ende hebben / al souden alle de Landen verlooren gaen / daer quame af wat het wilde / ofte het soude hem sijn leven kosten: Ende seyde / sulcke Raedts-heeren / die de Landen daer teghen stijfden / behoorden voor Rebellen ghehouden te worden: met dierghelijcke schampere ende dreyghende woorden meer. Het gingh Sijn Majesteyts Hoogheyt / eere / ende reputatie aen / ende het waer een quaet exempel / de Subjecten alsoo toe te laten met haer Princen te spotten / eñ van haer beloften te wijcken / ende dat hy sulcken weygeringe / als een Rebellie / by den Bloedt-raedt wilde doen straffen / ende de sulcke 't hooft voor de voeten doen legghen / met alle die het mainteneren wilden: Ende haer was generalijck (principalijck den Staten van Vlaenderen) groote ghenade gheschiet / hebbende niet min dan Egmont ende den Prince van Orangien vanden Koningh verdient / ende voor versoeninghe was het consent vanden thienden penningh aengenomen.

Raetsheer Viglius / Scheetz etc. heerlijck vertoogh.

Groote gramschappe ende tyrannighe woordē des Hertoghs teghen de Landtsaten.

Hy soude veel meer voor den Koningh by middel van Confiscatie ghekreghen hebben / hadde hy dien wegh willen ghebruycken / alsoo hy wel mochte / dan byden thienden penningh / niet passende op der Provintien ende Staten ghepretendeerde Privilegien / principalijck de blijde Inkompste van Brabandt / die hy seyde / dat sy soo wel als die van Utrecht verlooren ende verbeurt hadden. Waer op hem van eenige geseyt wert / dat de Declaratie ende Sententie van privatie ofte vervallentheyt moeste voor gaen / eñ dat selve te attenterē / soude periculeus wesen. Hy antwoorde / hy wilde liever hem in stucken laten snijden ofte kappen / dan te lijden / dat de Landen haer gheloften niet houden en souden / ende dat de Sonne ende Mane eer haren schijn souden verliesen / dan hy den thienden penningh soude missen.

Der Landen Staten des Hertoghs voornemen ende opset siende / hebben ten lesten best gedocht / nu het Jaer van 1572. aenkomende / elck selve eenighe nae Spaengien aenden Koningh te seynden / die hy nochtans wederom ontboodt / ende met der doodt dreyghde: maer sy gheraeckten door na Spaengien. Maer eer daer resolutie op ghenomen werdt / gheheurden veranderinghen in Nederlandt / door het innemen vanden Briele / Vlissingen ende andere plaetsen / als wy sullen verhalen: sonder welcke veranderinghe de Ghesanten in Spaengien niet sonder perijckel vanden lijve en waren.

Den Hertogh niet teghenstaende / sochte daer-en-tusschen den thienden penningh in particuliere Steden in 't werck te stellen / eñ door sijn Officieren

te ont-

1572.

te ontfanghen / eerst tot Brussel achtende best te beginnen : Maer de Brusselaers hebben alle haer winckels ghesloten niet willende yet verkoopen / om niet schuldigh te zijn den Thienden penningh te betalen. De Backers ende Brouwers en wilden niet backen noch brouwen / alsoo datter groote confusien alomme opstonden ende een desperatie onder 't volck scheen te komen. Daer tegen den Hertogh wilde geweldt in 't werck stellen / resolverende inde Meert / Anno 1572. de principaelste Borgheren van Brussel / die hem tegen waren / wel tseventich op een briefken alreede aengeteeckent in haer deuren te doen hangen by nachte / ofte sy souden verkoopen / ende nae advenant betalen : daer toe de Officieren ende Hangman alreede last hadden / hen veerdigh te houden met leederen ende stroppen / om 't selve den naesten nachte te executeren als ten selvigen dage de tijdinge quam / dat den Grave vander Marck den Briele inghenomen hadde: Welck verlies des Briels hem dede sien / dat hy beter hadde ghedaen / sijn Havenen te besetten / ende 't Volck soeter te handelen / dan sijnen moetwille soo seer te dryven / ende nae sijn goedt-duncken te schatten / daer de Landen hem aenboden soo statelijcke sommen / alsser nae staet der Landen qualijck op te brengen waren. Alsoo daer de tydinge vanden inval der Geusen / bleef den Thienden ende Twintighsten Penninghen achter / hoe wel het sints meermael heeft versocht geweest.

Fortsen des Hertoghs om den Thienden penningh.

Oorsake vande schorsinghe des Thienden penninghs.

Die goede Catholijcke Spaensche Stadt van Amsterdam / om dat sy niet absolutelijcken en consenteerden in sijnen eysch van Thienden penningh / condemneerde hy die in een Boete van vijf en twintich duysent gulden / tot bouwinge van 't Casteel van Vlissingen: Sylieden hun excuserende op hun groote verliesen vanden hoogen Vloet ende Dijcken te verbeteren ende maken : ende boven al / dat sy soo groote verliesen dagelijcx ontfingen vande Water-Geusen / die haer geheel Vloten / van Oosten ende Westen komende / namen.

Alsoo vooren gheseydt is / soo hadden nu een deel verloopen ende verjaeght Zee-volck uyt de Nederlanden haer ter Zee begheven / ende werden aenghevoert van eenighe verjaeghde Edelen ende andere / die meest uyt armoede ghedreven zijnde / met ghewelt oorsaecke sochten haer schade ende verlies weder te halen : Daer nae zijn andere meer by haer gevoeght / die daer mede yet meynden uyt te rechten / streckende tot haer Vaderlandts verlossinghe. Alsoo deser ghetal daghelijcx grooter werdt / ende alomme in Hollandt / in 't Vlie / Texel / ende op de Ems op haer Vyanden groote beroovinghen aenrechteden / ende meest haer onderhielden onder Enghelandt / inde Duynen ende tot Doveren / ende daer omtrent / daer onder de Prince van Orangien als Admirael / uyt krachte vande bestellinghe / sijn volck hadde / die vanden Buet den Thienden penningh eyschte ende ontfingh. Soo heeft den Hertogh van Alba niet afgelaten aende Grave van Embden ende aende Koninginne van Engelandt te soliciteren / op dat 't selfde haer belet werde / allegerende dat sulcx niet en behoorde / nae luydt der Contracten tusschen de Landen / de Rebellen sijns Koninghs te ghedooghen / soo openlijck aldaer haren uyt-gangh ende in-gangh te hebben.

Nederlandtsche Edeldom begeven haer ter Zee / voor Water-Geusen ghenaemt.

Grave Edtsart van Embden en Oost-vrieslandt / hadde Joncker Willem de Bloys gheseyt van Treslong / aldaer tot Embden ghevanghen ghestelt / die by Commissie vanden Prince van Orangien een Schip van Oorloghe uytgherust hadde. Dese Treslong borghe gestelt hebbende van niet te vertrecken / ende nae dat hy veerthien weecken ontslakinghe ofte aenspraecke versocht hadde te vergheefs / is met protestatie met sijn Schip wel toe-gherust daer van gevaren / ende is op den thienden Februarij uyt 't Vlie t'seyle ghegaen / meynende nae Tessel te loopen / dan door groote vorst ende ijs werdt ghedwonghen te Wieringhen te loopen / daer lagh hy bevrosen tot in Meerte / gaende dagelijcx met sijn volck op 't Landt etende ende drinckende. De Grave van Bossu / Stadt-houder vanden Hertogh ghestelt in Hollandt ende Zeelandt / dat verhoort hebbende / heeft verwaerts ghesonden de Vice-Admirael Jan Symonssz Rol met vier Vendelen Soldaten / om 't Schip te vermeesteren ende 't Volck te vanghen / ende hadden Treslong by naest met alle sijn volck aen Landt zijnde verrast / maer met moeyte t'scheepe gheraeckende sonder haren Constabel ofte Busschieter / die ghewillich overliep by haer vyanden / hebben terstont hun uyt haer schip ter weere gestelt. 't Volck van Jan Symonssz voorsz / sonden een Bode aen 't schip dat op-eysschende : dan Treslong gaf quade weygherende antwoorde / waer-oppe met alle ghewelt 't schip ende volck trachten (also in 't ijs bevrosen) te overweldigen : dan Treslong schoot soo gheweldelijck uyt sijn schip met grof ende kleyn geschut dat de Bespringhers moesten wijcken achter eenen Dijck dies sy aerde gravende ende geschut by brachten / ende wel 488. schoten opt schip schoten niemanden quetsende / dan den schipper vant schip die daer doot bleef : nae langh ghevecht arbeyden sy seere / met het ijs te bijten ende breken / soo dat sy ten lesten 't schip los kreghen ten aensien van haer vyanden / die soo naer niet en dorsten komen dat sy 't konden beletten. Aldus los zijnde / schoten dapper ende bespottende haer vyanden / voeren ter Zeewaerts inne naer Engelandt by de andere.

Treslongh tot Wieringhen in ghevrosen met sijn Schip geraeckt los / vaert nae Enghelandt in Februario / Anno 1572.

De Koninginne / hoe wel sy met den Hertogh ghenoech in onvreden was / heeft nochtans inde Meert / Anno 1572. gheboden / die alle uyt haer Rijcke ende Havenen te vertrecken / ooch haer Subjecten verboden eenighe victalie haer te verkoopen / nochtans op conditie / dat haer Enghelsche Rebellen oock uyt 's Koninghs Landen souden ghedreven worden : waer door sy zijn ghedwonghen gheworden te vertrecken / ende yet aen te grypen / daer toe sy haer selven alle den voorgaenden tydt te onsterck kenden.

De Water-Geusen uyt Enghelandt ende de Zee-kusten geboden te vertrecken.

Desen noot heeft hen mede gedwongen tot eenige ordere ende discipline / waeromme alle dit Zee-volck hen heeft begheven onder het gebiedt vanden Grave Willem vander Marck / Vry-Heere tot Lumey / Heere van Serain / Borset ende Minderleyt / Erf-vooght tot Franchimont &c. outste Sone van Heer Jan van Lumey / ende vander Marck ende van Margareta / jonghste Dochter van Heer Jan van Wassenare. Desen Heere hielt hem als Admirael / ende maeckte sijnen Luytenant als Vice-Admirael / Bartel Entens van Mentheda. Daer waren noch byde Capiteynen Joncker Willem de Bloys gheseydt Treslongh / de Heere van Zwieten Lancelot van Brederode / Joncker Jacob Cabelliauw / een van Egmondt / Jaques Schoonevak / Anthonis Utenhove / Anthonis van Rhijne / Guilliam de Grave van Ghendt / Jaques Mertens / Nicolaes Ruychaver / Capiteyn Eloy / Fock ende Jan Abels / Marinus Brandt / Roobol / Jaques Hennebert / Jan Claessz Spieghel / Jan Symonssz / Merten Merens / Woulter Franssz / Capiteyn Jelmer / noch Capiteynen Daem / Geleyn / Gillis Steltman / Hendrick Tomassen / Bruyn van Utrecht / ende meer andere / alle te samen vermaerde Namen.

Namen van de Overste der Water-Geusen.

Desen t'samen hebbende ontrent 30. schepen / meest Vlieboten / voeren uyt Enghelandt in Meerte in Zee / namen een fraey Schip van Antwerpen / Oom Heddingh Dobelens in Spaengien rijck ghéladen / met noch een Biscays schip. Haer meyninghe was nae Noordt-Hollandt te varen / hoe wel hun besteck aldaer noch niet reede ofte rijpe was / dan mede dochten eenighe Schepen van oorlogen des Hertogs van Alba / die tot Amsterdam ende Enckhuysen toereyden / te verstooren : Maer also den windt hun niet dienden / soo voeren sy nae de Mase den Briele inne / zijnde het Eylandt Voorn / en de Stadt Briele genoemt : Om daer te nemen een deel Schepen / in de Mase ligghende / ende bereet om na Spaengien te varen. Maer siende de selve door de Mase inne komen / maeckten alle t'seyl / ende voeren tot voor Rotterdam / daerom de Schepen van Lumey haer aenslagh misten / ende om dat de windt contrarie schoot / soo datse de Mase niet weder uyt en mochten / bleven sy ligghen met grooter vreese / ende begonnen doen eerst te consulteren / om een plaetse te krijgen

Grave van Lumey seylt den Briele inne.

1572. krijgen tot haerder verseeckeringe / daer toe Threlon voor sloegh den aenslagh op den Briele.

Dese Schepen hier in komende/gaf vreese die van den Briele ende van Maeslandt-sluys / niet wetende wat voor Volck mocht wesen / dies uytsonden eenen Jan Pieterssz Coppenstock/die welcke siende dat het Geusen waren/ vraeghde nae Capiteyn Threlon/ midts dat sijn Vader altijdt Baillieu van den Briele geweest was/by den welcken gebrocht zijnde/ so vont den Grave hem bequaem / haer bootschappe in de Stadt te doene / alsoo gaf men hem mede het signet van Threlon/ met bevel die Stadt op te eysschen/ uyt den name van den Grave van Lumey / voor den Prince van Orangien / als Stadthouder voor den Koningh / die wel verselschapt int Landt komende was / om 't Landt te verlossen van de tyrannije van den Hertogh van Alba / ende vanden thienden penningh. 'Tsignet werde in de stadt gehouden tot verseckerheydt van den Burghemeester/ diese begeerden dat tot den Grave van Lumey uyt komen soude. 1572.

Wilhem Grave vander Marck, Vryheer van Lumey, Sarain, Borset: Minderieyt, Erfvoocht tot Francimont etc.

Desen Coppenstock wert in de stadt vanden Briele inghelaten/ die nu ghesloten was/ ende neerstigh ondervraeght / dede sijn bootschappe soo wel / dat de Borgerije seer verslagen werdt/hebbende een weecke Stadt sonder Garnisoen / waer door de rijckste ende beste / jae den meesten hoop vluchte / eer sy hem antwoorde gaven. Daer hadden twee Vendelen Spaengiaerden tot noch toe ghelegen / die waren rechts te vooren wegh ghesonden nae Utrecht / om die van Utrecht te castijden / van datse in Spaengien van den Koningh verkreghen hadden/ restitutie van de Gheestelijckheydt in de vergaderinghe van de Staten / ende om die te doen betalen den thienden ende twintighsten penningh. Als die vander Stadt aldus radeloos waren / de beste vluchtende sonder resolveren / soo traden de Geusen vast aen 't Landt uyt haer Schepen / hun verdeylende / den Heere Threlon treckende met eenen hoop nae de Zuydtpoorte / ende Roybol nae de Noordt-poorte / daer sy terstondt met rijs/ hout/ peck ende stroo de Poorte in brandt hadden ghesteecken / maer liepen voorts met eenen mast alle de Poorten open / ende kreghen alsoo op Palm-sondagh 's avondts / den eersten April/ Anno 1572. de stadt Briele inne / sonder bloedtstortinghe.

De Grave Lumey / met veel Luyckschen Walen/ selve daer binnen treckende / 's anderdaeghs soo beroofden sy de Kercken / braken de Beelden / vervolghden Papen ende Monicken / ende soo sy saghen de Stadt niet wel sterck om te behouden / scheen sy die

Lumey neemt de Stadt Briele in.

1572.

die wilden verlaten / en hadde dat niet gheweest door de persuasie van Threlon / ende Jaques Cabelliau / met andere / die rieden daer te blijven / om de ghelegentheydt vande Havene : dies malkanderen beloofden / die plaetse tot den uytersten te bewaren / ende schreven aenden Prince van Orangien om hulpe namen Gheschut uyt haer Schepen ende sterckten de Stadt.

Dese tijdinghe tot Brussel ghekomen / verblijde terstondt de Borgherije / midts dat het aldaer op 't poinct stondt / dat sy den thienden penningh moesten betalen / executeren ofte in 't werck stellen / ofte een deel vande Borgherye moesten in haer deuren ghehanghen worden.

Den Hertogh van Alba scheen luttel werckx van desen inval te maecken / nochtans sondt bevel tot den Grave van Bossu tot Utrecht om met alle macht de Geusen van daer te drijven / dat welcke een blijde tijdinghe was voor die van Utrecht / daer dat een Conspiratie onder de Spaengiaerden op handen was teghen de Borgherije, effen op den witten Donderdagh voor Paesschen / als de Spaengiaerden hen pleghen te gheesselen / daer mede sy hunnen aenslagh meynden te bedecken.

Grave van Bossu met Spaegiaerden komt nae den Briele.

De Grave Maximiliaen van Bossu / zijnde Gouverneur van Hollandt / hebbende te vooren de tijdinghe / dat de Heere van Lumey in Zee was / was nae des Graven-Haghe ghegaen / daer hy hadde beschreven twee Vendelen Spaengiaerden / onder Don Ferdinando de Toledo / ende op de tijdinge ende bevel vanden Hertogh / is hy met thien Vendelen Spaengiaerden getrocken nae Maeslandt-sluys en Schiedam / van waer voeren t' Schepe nae Heenvliet ende swarte Wale / en zijn also in 't Eylant / daer de Stadt Briel in leydt / gekomen / ende trocken op na de stadt toe / daer de Geusen haer hielden voor de Stadt inde Bogaerden / en schoten daer dapper uyt onder de Spaengiaerden. Ten lesten / so wasser eenen Rochus Meussen des Stadts Timmerman / die sprongh int water / en sette het Nieuwelandtsche Sluysken met groote behendicheyt ende kloeckheyt open / daer door dat terstondt soo veel Waters in 't Landt quam ghelopen / dat sy de weghen niet konden ghebruycken binnen den Lande / dan alleene den Dijck / daer langs sy trocken nae de Zuydt-poorte / al waer sy soo veel Gheschuts teghen haer gestelt vonden / dat haer den moet begost te ontbreken.

Spaegiaerden vluchte / uyt dat Brielsche Eylandt Paesch-avondt.

Daerentusschen wesende nu Paesch-avondt / soo waren Threlon ende Roybol met een deel volcx gevaren / om de Schepen te bespringen / daer de Spaengiaerden mede over ghekomen waren / sommighe soncken sy / andere branden sy / eenighe lieten sy wech drijven / dat welcke de Spaengiaerden siende / mede hoe het water binnen Lande hooger werde / kregen vreese van alle te moeten verdrincken. Dies elck onordentlijck vluchtende / hem sochte te salveren / d'een swemmende / d'ander loopende door 't water / eenighe hanghende aende Schuyten / ende soo liepen over Beyerlandt door 't slijck / datter veel versmoorden ende versoncken. De Grave vander Marck en dorste sijn volck niet veel uytseynden / te onsterck zijnde. Aldus soo quamen de Spaengiaerden ontrent Dordrecht / nat / beslijckt ende moede / daer men hun den ingang beleefdelijck weygerde / waeromme Bossu met haer nae Rotterdam trock / hebbende int Eylandt sesthien Mannen ghelaten / ende twee Capiteynen / die de Geusen aen een Molen ophinghen.

De Grave van Lumey socht hem int Eylandt te stercken / doende het Lantvolc en Huyslieden monsteren / sweerende malkanderen by te staen / en rusten Schepen ende Booten ter Oorloge toe.

Den Prince van Orangien mishaeght het innemen van den Briele als te vroegh.

De Prince van Orangien was over het innemen van den Briele seer qualijck te vreden / vreesende sijn ander aenslagen / noch niet reede zijnde / souden daer mede ontdeckt worden / en dat de Hertoge daer mede mochte te vroech wacker gemaect worden / dan om de goede ghelegentheyt der plaetsen / sochte alle middele / om den Grave te assisteren van alle canten.

Op desen inval resolveerde den Hertogh van Alba Vlissinghen met beter Garnisoen te besetten / daer hy een Casteel hadde afghesteecken te bouwen / ende was nu ten deele boven d'Aerde ghebrocht / by den Spaenschen Ingenieur ofte Bouw-meester Pedro Pacieco / waeromme sonde derwaerts Osorio de Angulo / met de Spaengiaerden van 't Tertio van Sicilien / die te Breda ghelegen hadde / ende van Bergen afscheepte / daer hem den Ingenieur voorsz soude van Brussel by komen / om 't Casteel opghebouwt te hebben.

1572.

Hertog van Alba sendt Spaensch Garnisoen tot Vlissinghen.

Dese hadden haer Foriers Paesch-avondt tot Vlissinghen ghesonden / om logijs te provideren : Maer alsoo de mare / van het innemen vanden Briele / ende hoe de Spaengiaerden daer uyt ghedreven waren / nu alomme verbreydt was / daer by den grooten haet teghen den Hertogh / met de vreese voor den Thienden penningh / soo hadde een yegelijck een quade ooghe op dese Foriers. Daer was oock inde Stadt ghekomen eenen Jan van Kuyck Heere van Herpt / die hem onder 't Volck voeghde / die behendelijcken voor hiel de swaricheden / die sy van den Thienden penningh / van het Casteel / ende van 't nieuw Garnisoen te verwachten hadde / seyde tot sijn betrouwde / sy en behoorden gheen Spaengiaerden in te nemen / en dat de Prince van Orangien op de beene was / om 't Landt te verlossen / ende diergelijcke meer. 's Anderdaeghs 's morgens op Paeschdagh quamen dese Foriers opt Stadthuys / om van 't Magistraet de ghelegentheyt vande Logementen aengewesen te worden: want het Kryghs-volck daer 't naeste getije te verwachten was.

Vlissingen op Paeschdagh valt den Hertogh van Alba af / ende weygert Garnisoen.

Hier van terstondt sprake onder 't volck gekomen zijnde / alsoo sy op Paesch-dagh / den achtsten April / inde Kercke waren / om op de Catholijcke Roomsche maniere Misse te hooren / te Biechte ende Sacramente te gaene / soo zijnder vele uyt de Kercke ghelopen na het Stadthuys eerst malkanderen seggende / daer nae roepende / sy en wilden gheen Spaengiaerden binnen hebben. De Magistraten berispeden eerst de Borghers / de Foriers daer over werden gram / ende spraken qualijck / waer door een Borger / Alman ghenoemt / eenen stoot ofte slagh van een Spaengiaert kreegh / ende alsoo hy sonder gheweer was / (als ter Kercken gaende) soo liep hy verstoort t' Huys om sijn gheweer : Daer toe meerderen toeloop terstondt van alle kanten ende uyt de Kercke ghebeurde / vraghende watter schuylde / dies eenighe seyden / Alman was om sijn geweer ghegaen / d'eerste Segghers meynende maer eenen particulieren Persoon / de andere verstaende daer uyt eenen generalen Alarm / dat veroorsaeckte / dat bykans yeder Man na sijn wapenen liep / ende riepen (nae het opstoken van eenige) sy en wilden gheen Spaengiaerden in geender manieren in hebben.

Daerentusschen op 't ghetije sagh men seventhien Schepen ende Vendelen met Spaengiaerden van Berghen afkomen / waer over het jonck Volck met ghewelt nae het Gheschut ghelopen is / ende schoten uyt het Block-huys ofte Rondeel een groot stuck Gheschuts nae de Schepen toe / soo dat het ijser treffende op 't Water / dat wel dede op springhen tot halven Mast hooge aen eenige Schepen / dies de Schepen verbaest quamen ten ancker / ende sonden eenen aen Landt te swemmen / ende te vernemen waeromme men hadde geschooten. Dese Man in Stadt komende / seyde men / dat sy moesten keeren / men begeerde gheen Spaensch Garnisoen / 't welck hy wel toe-seyde te doen met den naesten Vloet / soo men daer en tusschen niet meer en schote / also voerde men den Spaengiaert weder aen boordt / ende soo bleven daer liggen tot het naeste ghetije.

Heer Antonis va Borgongien / Heer van Capelle etc. vermaent die Vlissingers te vergheefs.

En also in Walcheren een Vendel Walsche Soldaten laghen / den Capiteynen met d'een helft binnen Middelborgh / d'ander helft met den Vaendragher binnen Vlissinghen / soo zijn die uyt Vlissinghen van vreese geloopen na Middelborgh / met de Spaensche Foriers : Alwaer den Gouverneur van Zeelandt / Antonis van Borgongien / Ridder / Heer va Capelle / Catthem ende Wackene / verstaen hebbende wat tot Vlissingen passeerde / is terstont / eer het Vloet wert / ende eer de Schepen vertrocken / nae Vlissinghen ghekomen / meynende die wel met sijne authoriteyt

te persua-

te persuaderen/ zijnde een seer welsprekende Man/ dede aldaer met het cleppen van de Clocke de Ghemeynte voor 't Stadthuys vergaderen/ daer hy die eerst begonde te berispen/ maer merckende kleyn gehoor/ veranderde 't selfde in een minlijcke Oratie aen de Borgherije: Al hoe wel de misdaedt groot was/ haer te vergrijpen tegens Koninghs Garnisoen/ soo waerder noch tijdt dat te beteren/ ende wederomme op te rechten/ soo sy hun lieten beraden: want den Koningh ware de goedertierenste Prince van gheheel Christenrijck/ ende hy soude hun aller ontschuldt soo wel doen by den Hertogh van Alba/ dat het al vergheten ende vergheven soude wesen/ daer hy sijnen Persoon wilde selve ter borghe voor stellen/ met diergelijcke persuasien ende presentatien meer/ maer al te vergeefs. De Borgerije door den voorsz Jan van Cuyck en andere menichfuldighe redenen ter contrarien gepersuadeert zijnde/ soo dat sy op hem riepen jou/ jou/ met hem spottende/ om dat hy hun deucht van den Hertoge van Alba wilde aenpreken/ waer oppe hy de Borgers wenckende/ seyde/ dat sy luttel wisten wat het was/ hun teghen soo grooten Potentaet te stellen/ ende een Oorloghe aen te nemen/ daer van sy de uytkomste niet en wisten/ met diergelijcke redenen meer/ dan 't volck begonde ten lesten gram te werden/ hem verwijtende hy selve d'oorsake daer van ware/ soo dat hy blyde was secretelijcken hem sonder ongheval uyt de stadt te vertrecken/ en hy wert met een schuyte aen boort van de Schepen daer de Spaengiaerden op waren/ ghevoert/ ende voer met haer wegh.

Vlissingen breeckt sijn Casteel/ ende rust ter Oorloghe.

Terstont alsoo den ghemeynen Man de wapen in handen hadden/ hebben onder de Borgherije vier Capiteynen gekosen/ namelijck Jacob de Swyger/ Jan de Moor/ Geleyn Gielissz Leest/ ende Jacob Langestrate/ ende hebben de Boumeesters van het aengevangen Casteel uytghedreven/ en het Casteel/ tot veel plaetsen boven grondt zijnde/ hebben het water daer weder laten inloopen daer 't uyt gegraven was ende de materialen van kalck/ ende steenen/ ende geldt/ hebben sy tot gemeyn oorboir gebruyckt/ ende tot haer Stadt te stercken/ alomme uytsendende om hulpe/ ten eersten den voorsz Cuyck werdt ghesonden den elfden April aen den Grave van der Marck nae den Briele/ mede met Brieven aen den Prince van Orangien/ oock een Borger ende Capiteyn Jacob de Swijgher nae Enghelandt/ voorts mede nae Vranckrijck/ aen Graef Lodewijck van Nassouwen/ ende elders meer.

Piedro Pacieco/ Boumeester vant Casteel/ wordt tot Vlissingen gehangen.

Terwyle sy hun aldus in wapen ter weer stelden/ soo quam aldaer aenghevaren den derden Paesch dage/ den oppersten Boumeester vant Casteel/ Piedro Pacieco/ stracx van Brussel/ niet anders wetende/ dan dat de Saengiaerden in Vlissingen ware/ hy wert aen Landt gebracht met eenige ander Capiteynen/ van die vant Wacht-schip van Vlissingen/ en binnen gekomen wilde de Ghemeynte hem doot slaen/ roepende/ hy ware Duc d'Alba sone/ maer van de Capiteynen beschut: mẽ vont by hem seer strenge en wreede instructien des Hertogs: na weynige dagen werdt met andere/ by laste van Threlon/ opghehangen/ daer hy nochtãs seer om genade bad/ moeste gelijckewel sterven met groote bespottinghe/ hoewel men seyde/ hy Maeghschap van den Hertoge was.

Ewout Pieterssz Worst verkrijght buscruyt tot Antwerpen van Gielis Hostman.

Daer was binnen Vlissinghen een vroom kloeck Borgher ende Schipper/ Ewout Pieterssz Worst/ ofte Capiteyn Worst ghe heeten. Dese alsoo hy tot Antwerpen seer bekent was/ ende namelijcken met eenen treffelijcken Koopman/ Gielis Hostman ghenoemt/ heeft aldaer by diens middel ende behendige adresse/ volck/ provisie/ ende voorraedt van buscruyt/ amonitie/ wapenen/ ende dierghelijcke nootdruft ghekreghen ende ghehaelt/ zijnde desen Gielis Hostman sijn Reeder ende Koopman in veel voyagien ghewest/ voor wien hy een nieuw Schip laten maken hadde/ 't grootste ende schoonste dat oyt binnen Antwerpen ghetimmert was/ maer hadde mede meer andere doen bouwen/ gekocht en uytghereedet/ daer door hy den grootsten voorsetter/ uytreeder/ ende voester-heere van Zee-volck ende Zee-Capiteynen te rechte ghenoemt werdt.

Ewout Pieterssz Worst wort Admirael van Zeelãt.

Door desen Borger/ Ewout Pieterssz Worst/ de Vlissingers verkregen hebbende goede provisie/ en goede correspondentie binnen Antwerpen/ hebben hem niet alleene Capiteyn maer Admirael van alle haer Schepen gemaeckt/ om sijn kloecheyt en ervarentheyt/ anders van aensien een seer slecht/ oprecht ende eenvoudich Man/ maer een die groote authoriteyt en aensien by de sijne ende onder het Schipvolck hadde/ eenlijck om sijn deucht/ alsoo hy in korten tijt sijn vyanden de Spaengiaerden wel bewees/ die hem als een Duyvel vreesden ende ontsaghen/ ende Jan de Moor werdt sijnen Vice-Admirael.

Vlissingers krygen assistentie uyt den Briele ende uyt Engelandt.

Die van Vlissingen kreghen korts assistentie van den Grave vander Marc/ die hem sont die schepen van Oorloge/ met ontrent 200. Mannen/ die sy terstondt provideerden van wapenen/ onder Capiteyn Willem van Bloys ghesegt Threlon/ naemaels Admirael/ wiens Broeder met de Edelen tot Brussel/ 1568. op de Savel onthooft was/ en hem daeromme wraeckgierich vertoonde tegen de Spaengiaerden.

Daer quam noch korts uyt Engelandt een groot sterck Vendel Krijghs-volck/ onder de ghevluchte Nederlanders aldaer vergadert ende uytghestelt met amonitie/ onder den Capiteyn Bernaert/ met veel oude Soldaten/ daer naemaels veel Capiteynen ende Bevelhebbers uyt ghesproten zijn.

Graef Lodewijck van Nassouwen sondt tot Vlissinghen uyt Vranckrijck oock Krijghs-volck/ onder Capiteyn Creyt/ mede eenen Edelman van den Prince van Orangien voor Gouverneur/ Jeronimus Tzerartsz met den Heere van Haultain voor sijnen Luytenant/ die naemaels Gouverneur van Walcheren ghestorven is.

Daer waren oock te vooren eenighe Schepen van Oorlogen tot Vlissinghen uytgesonden/ by den Hertogh van Alba/ om de Geusen uyt de Zee te halen/ maer die selvighe van dese veranderinghe hoorende/ quamen haer t'huys voeghen by hare Landtslieden ende mede-Borgheren.

Eenighe daghen hier nae/ sondt den Hertogh van Alba/ Heer Philips van Lanoy/ Heere van Beauvoor/ over 't Sas van Ghendt/ om met een Roeybargie binnen Middelborgh te komen: Dese werdt ghenoech teghen sijnen danck tot Vlissinghen ghebrocht/ nochtans met belofte souden hem weder vrij laten gaen: te Vlissingen zijnde/ wilde men hem daer vast houden/ maer midts de belofte/ zijnde wel ter tale/ geraeckte los/ met schoone woorden/ tot Middelborgh/ daer hy Gouverneur worde.

Spaẽgiaerden ende Walen gheraken tot Middelborgh.

Den Heere van Threlon trock met Krijghsvolck voor Middelborgh/ ende was doende om de Zuytdam-Poorte te branden/ maer was met Aerde ghevult/ soo dat hy niet konde uytrechten. Terwyle was den Hertogh van Alba alle vlijt aenwendende/ om eenigh Krijghsvolck met Huede-schepen/ van Berghen op Zoom/ te seynden nae Walcheren/ die haren wegh namen voorby de stadt van Zierickzee ende Haemstede/ ende so na den Haeck by der Vere/ daer sy landen/ ende soo trocken op Arnemuyden/ welcke plaetse sy vechtender-handt innamen/ ontrent 't leste van April/ dies de Heere van Threlon van voor Middelborgh weder op brack.

Campvere neemt aen de partije van Vlissinghen.

Die stadt van Campvere/ daer het gheschut der Landen van Zeelandt bewaert wordt/ hieldent noch/ door toedoen van haren Magistraet/ met die van Middelborgh: maer ten lesten/ door het toedoen van den Gouverneur van Vlissinghen Tzerartsz/ ende den Commissaris van Cuyck/ ende met wel te tracteren ende te beschermen de Visschers van Campvere/ hebben sy de Borgerije beweeght/ teghen den danck van 't Magistraet/ met die van Vlissingen te houden.

Wreetheyt om wreetheyt te versoeten.

Die van Vlissinghen ende Campvere hebben begonnen die van Middelborgh nauwer te besetten/ te water ende te lande/ ende die Schepen/ die eensdeels de Spaengiaerden in Walcheren lest gebrocht hadden/ werden by den Capiteyn ofte Admirael Worst besprongen/ genomen/ ende verbrant/ de ghevangenen werden gehangen/ om alsoo met hanghen den Hertogh van Alba te ontwennen/ ende eenen ghenadigher Oorloghe te doen voeren/ ende hebben oock

1572.

oock daeromme alle de Spaengiaerden / die sy kreghen / meestendeel twee t'samen rugge op rugge ghebonden ende storten die alsoo tot Vlissinghen van 't Hooft af in Zee seer wreedelijcken / tot dat den Hertogh van Alba hem beter bedacht.

Alsoo de Spaengiaerden sochten dagheliјcx meer volck ende nootdruft binnen Middelborgh te brenghen soo trachten die van Vlissinghen dat te beletten, in welcke exployten gheheurde in een ghevecht / den 22. Mey / dat den Admirael vander Vere / Bastiaen de Langhe / hebbende te doen teghen vier Schepen van 's Koninghs zijde met sijn Schip aen grondt quam / dies sijn Vyanden hem abordeerden ende overwonnen / maer een van 't Schip-volck siende sy verlooren waren stack vyer in sijn buscruyt / ende soo vloghen beyde Spaengiaerden ende Zeelanders inde Locht / ende was alsoo den Spaengiaerden een deerlijcke victorie.

Die van Vlissinghen slaen aen alle Schepen en bruycken 't geldt daer van.

Ende Vlissingen (zijnde een plaetse daer dagelijcx veel Schepen van alle ghewesten uyt der Zee voorby voeren) soo hebben sy in 't eerste alle de Schepen die nae Antwerpen wilden / hoe rijck sy oock waren / laten passeren / alleene afnemende hun Gheschut ende Amonitie / om hun daer mede te behelpen: Maer daer nae / vorder gheresolveert zijnde / alsoo daer veel rijcke Schepen uyt Spaengien ende Portegael quamen / ghেladen met Specerye / oock Spaensche Silvere Realen mede brenghende / hebben die gheheel aengheslaghen / ghelost ende verkocht / ende datter van ghemaeckt werde tot eygen beschermінghe ghebruyckt / ende daer mede hun Krijghs-volck betaelt.

Doorsteken de Dijcken / en stercken haer Stadt.

Met hun Krijghs-volck hebben sy hun Meester vanden platten Lande ghemaeckt / ende van Zuborgh tusschen Vlissinghen ende Middelborgh. Maer ten lesten / uyt noodt ghedwonghen van die van Middelborgh / hebben sy de Dijcken alomme door-gesteken / ende 't Water in 't Landt laten loopen / de Stadt Vlissingen sterck makende met Half-manen / Ravelins ende Bolwercken. Sy hebben mede hun Krijgsvolck over in Vlaenderen ghesonden / ende dorven de Stadt van Brugghe op-eyschen / daer sy wisten veel Vrienden in te hebben / maer die van Brugge siende noch de kleyn ordere ende ongeregeltheyt onder haer / dorsten hun niet roeren. Sy hebben daer omtrent alle de Kercken ende Kloosters berooft / ende liepen mede in 't Zuydt-bevelandt / meynende aldaer die Stadt vander Goes te vermeesteren / die sy te vergeefs belegerden / als sullen verhalen.

Hertog van Medinaceli komt met een Spaensche Vlote in Nederlandt.

Hier en tusschen soo is den Hertogh van Medinaceli uyt Spaengien ghekomen / die langhe verwacht was gheweest / om inde plaetse van Alba met meerder vriendelijckheydt te succederen. Hy quam nae Nederlandt gheseylt met een Vlote van omtrent veertich Schepen / als twaelf groote Biscaysche Schepen / met Wolle ende anders ghеladen / waer onder was een Schip van Vlissinghen / daer een Bouwen Ewoutsz Schipper op was / oock met Wolle geladen / mede Spaensch Krijghs-volck ende noch boven dese meer dan twintich Assabres / kleynder Schepen / alsoo ghenoemt / met andere. Ende op dese Schepen waeren verdeylt ontrent twee duysent Spaengiaerden / daer Juliaen Romero / een oudt Krijghsman / bevel over hadde. Dese Vlote is / sonder yet te weten vande Revolte van Vlissinghen / komen seylen tot voor Blanckenbergh / drie mijlen by Westen Sluys / den thienden Junij.

Hertog van Medinaceli die landt tot Sluys.

De tijdinge hier van binnen Vlissingen gekomen / soo hebben sy terstondt haren Admirael / Ewout Pietersz Worst / op een Oorloghs Caraveel-schip uytgesonden / met Jan de Moor / als Vice-Admirael / met sijnen sone Capiteyn Joos de Moor / ende andere / t'samen thien ofte twaelf lichte Oorlogh-schepen / om haer te legghen voor het Sluyssche gat / daer sy met haer Roey-schuyten de Baken-tonnen ofte Zee-mercken ontstucken sloeghen / om dat haeren vyandt te qualijcker soude inde voorsz Havene van Sluys komen geraken. Hoe wel dit alsoo ghedaen was / soo is nochtans de smalle Vlote Assabres / boven de twintich / met goeden windt inde Havene tot Sluys gheseylt / behalven vier Assabres / die met Bouwen Ewoutsz Schip op een plate ofte zandt / de Peerde-marct ghenoemt / aen grondt seylden / dit zandt streckt tot aen Cadsantsche Landt: Met dese Assabres is den Hertogh van Medinaceli met alle sijn Hofgesin tot Sluys gekomen. De Vlissingers / alsoo haer Schepen licht waren / ende niet diep ginghen / voeren soo nae de Assabres ende Bouwen Ewoutsz Schip die aen grondt waren als sy konden / daer nae schietende soo dat de Spaengiaerden / so vele alsse konden in haer schuyten sprongen ende nae Landt liepen / 't leven te salveren: waeromme de Vlissingers haer Sloepen manden ende varende na de Schepen namen die ende plonderden die 't Volck datter noch op was namen ghevanghen / ende sondense nae Vlissingen de Schepen verbranden sy met haer ladinge van Wolle seer onbedachtelijck / daer sy die wel hadden mogen salveren. Bouwen Ewoutsz dat siende stelde hem teghen sijn Spaengiaerden / die hy in hadde / met sijn Boots-volck / ende werdt / met behulp van die van Vlissinghen / haer Meester / ende met den naesten hoogh water kreghen sy het Schip vloot / ende brochten 't met haer ladinge ende Spaengiaerden binnen Vlissingen.

De twaelf groote Biscaynsche Schepen bleven noch eenighe daghen aldaer voor Blanckenberghe op haer Anckeren rijdende. Den Hertogh van Medinaceli vergaderde tot Sluys alle Pilooten / haer voor-draghende / ofter gheen middel ware / om dese groote Schepen binnen Sluys te berghen / waer op sy generalijck antwoorden onmoghelijck te wesen / midts de grootste van die Schepen wel vier vademen diepe gingen / waer over ghestoort wilde die Pilooten dwinghen / datse aen boort souden varen / om die Schepen binnen te brenghen ende te bergen / al souden sy pericliteren / 't volck ende goedt salverende / waer over de Pilooten benoodight waeren de Stadt te verlaten ende te vluchten / vreesende den dwangh.

De groote Biscaysche Schepen varen na Middelborgh.

Dit aldus ghepasseert / korts daer nae begonde den windt sterck uyt den Westen te waeyen / met welcken windt men sagh een groote Vlote aenkomen gheseylt van Westen / die welcke was de Lissebonsche Vlote / met Specerije ghеladen / dit de Biscayers siende / hebben haer Anckers ghelicht ofte afgehouwen / ende hebben also met dese Vlote seyl ghemaeckt / ende zijn also mede komen seylen met stercken windt voorby de Stadt Vlissinghen / uyt welcke Stadt seer dapper nae haerlieden gheschoten werdt / maer niet teghenstaende quamen sy arriveren op de reede voor het Casteel Zeeburgh ofte Rammekens genoemt / van waer sy haer Krijghs-volck en Wolle tot Middelborgh ontlaedden.

De Vlote van Lisbona komt voor Vlissinghen / den 12. Junij.

De Lissebonsche Vlote quam haer ghevolght / waer nae dat uyt de Stadt Vlissingen een stuck gheschuts ghеschoten werdt / tot een teecken sy souden voor de Stadt ten Ancker komen. Den Admirael van dese Vlote was Willem Antonisz van Antwerpen / voerende een Oosters Schip van vier hondert vaten ofte twee hondert lasten groot / den gouden Leeuw genoemt / hebbende als Admirael de Vlagge op / quam van stonden aen / nerghens van wetende / sonder achter-dencken / ten Ancker voor de Stadt / alsoo van ghelijcke alle de ander deden / uyt-gesondert drie / die welcke den Hondt op liepen / nae de Stadt van Antwerpen. Maer een Hollandtsch Schip mede met Specerije ghеladen / heeft den Capiteyn Joos de Moor sijnen Boot met een deel volcx nae toe ghesonden / met Evert Hendricksz (die namaels Capiteyn ghеworden is) om dat te Mannen ende naerder Vlissingen te brengen / dan als sy onder seyle ten naesten ghetije waren / meynden sy te ontseylen by de Biscaysche Vloote voor Rammekens. Dies Joos de Moor / met sijn Oorlog-schipken / was benoodigt dat selfde aen boort te klampen / ende te versekeren / uyt welck Schip naemaels den Gouverneur van Vlissinghen / Jeronymus Tzeraerts behandigt werden inde dertigh sacxkens met Spaensche Realen / voor de ghemeyne Landts dienste: alsoo werdt oock meer in dese Vloten veel geldts ghevonden / en kostelijckheyt van Peerlen ende Gesteenten / behalven alderhande Specerijen ende Suyckeren / dat alle hun seer wel te passe quam / om d'Oorloge te voeren.

Wt dese

Wt dese Schepē verkoren de Vlissingers de beste/ om haer te dienen in haer Oorloghe / als den gouden Leeuw van Antwerpen werdt ghemaeckt voor Admiraels Schip / daer voorsz Bouwen Ewoutsz Schinper op wert gestelt : een Schip vander Stadt Brugghe, werdt Jan de Moor voor Vice-Admirael toegheschickt ende soo voorts andere.

De Stadt van Zierickzee, int Landt van Schouwen daer hadde den Hertogh van Alba drie Vendelen Walen binnen / onder Capiteyn Renack ende Glimes. Die van Zeelandt zijn derwaerts ghetrocken met Schepen ende Krijghsvolck / onder den Baillouw ende Gouverneur der stadt Campvere/ ghenoemt Rollee, gekomen voor Boerendamme, soo is het Garnisoen van Zierickzee uyt ghekomen met een Velt-stuck Gheschuts / om de Vyanden van de Reede te drijven / maer te vergheefs : want de Heere van Rollee by het nieuw Hooft sijn volck ghelandt heeft, ende daer een Schantse gheslaghen / ende inde Stadt gheschoten / ende snachts heeft doen beklimmen, door 't beleydt van Hopman Cloot van 's Hertoghen-Bosch ende innemen de Zuydtzelcke van de Voorstadt wesende eenen hooghen Bergh van Keeten-asschen, van 't vyer ghekomen, datmen onder de Soutketels stoockt / vergadert aldaer / van over eenighe hondert Jaren. Den Bergh soo hooghe zijnde, dat hy over de gheheele Stadt is dominerende. Onder dit innemen wasser gheduerigh ghevecht onder het Krijghs-volck / overmidts Stadts Garnisoen t'elcke weken onder de Soutkeeten / ende quamen t'elcke reyse wederomme / maer den Capiteyn Jacob Symonsz van Amsterdam / met ander Compagnien / komende langhs den Middel-Dijck/ bystaende den voorsz Hopman Cloot / hebben sy de Walen van daer inde Stadt ghedreven. S'anderdaeghs ontrent den 25. Junij / hebben uyt vreese die van Zierickzee hun tot accorderen begheven / als dat het Walsch Garnisoen souden uyt trecken met haer zijde gheweer / gheconvoyeert tot int Landt van der Tolen, daer hun ghewer hun nae soude ghesonden worden, ende also zijn die van Zierickzee met die van Vlissingen ende Vere vereenight / ende hebben voor haren Admirael verkooren Adriaen Willemsz / een Man die hem wel heeft ghedraghen / ende sijn Ampt wel gequeten.

Zierickzee wordt ghedwonghen met haer Lantslieden aen te houden den 25. Junij.

Als die van Vlissinghen nu sterck ghewordeen waren met de andere / ende nu ghebruyckende den naem van den Prince van Orangien / als Stadthouder van den Koningh over Hollandt ende Zeelandt / soo heeft den Gouverneur Tzerarts met een deel Krijgsvolck de Stadt ter Goes in Suydt-beverlant, willen versoecken / om aen haer zijde te ghewinnen / daer sy veel vrienden meynden binnen te hebben / dan alsoo eenlijck met twee Veldt-stucken gekomen was / ende dat het Garnisoen hun dapper ter weer stelde / ende schoten selve nae den Trompetter / die de Stadt op eyschte, verstaen hebbende van ontset datter op wege was, soo is Tzerarts afghetrocken/ waer op die van binnen uytval deden ende wilden nae jagen, maer die vindende in goede ordere marcheren / trocken weder nae haer Stadt.

Ter Goes versocht / by die van Vlissingen.

Terwijle die van Vlissinghen hun waren sterckende van ghelde, volck ende vrienden, soo heeft hem den Hertogh van Alba gherust / volck ende schepen vergadert / om hun van alle kanten te bespringhen/ ende zijnde nu tot Antwerpen ende tot Berghen op Zoom bykans alle dinghen gereet / soo quam hem de tijdinghe / dat Graef Lodewijck van Nassouwen de stadt Berghen in Henegouwe met behendicheydt inghenomen hadde / waer mede de resolutie van Walcheren aen te vallen / ende de ghemaeckte ghereetschappe gheschorst werdt / gheraedtsamer vindende/ den inval der Fransoysen in Nederlandt eerst te weeren/ daeromme alle het Krijghsvolck nae Brussel ontbode/ het welcke het behout der steden Vlissinghe/ Campvere ende Zierickzee gheweest is / desghelijcx van Hollandt / jae het behoudt ende fondament van haer ghemeene saecke ende voorspoet : want die van Hollandt ende Zeelandt hier door hebben tijdt ghewonnen om haer te stercken / ende volck te vergaderen : Wt Enghelandt is hier toeghekomen Sire Omfre Gilbert Ridder / met een Regiment van duysent Enghelsche / noch eenen Sire Thomas Morgan Capiteyn, met twee hondert kloecke Mannen, die hun sints in 't Lants diensten langhe hebben laten ghebruycken.

'T verlies van Bergen in Henegouwe, vordert ende sterckt die van Hollandt ende Zeelandt.

Sire Omfre Gilbert ende Morgan/ komen uyt Enghelandt in Zeelandt ten dienste.

Een deel van dit Krijghsvolck hebben eenen tocht in Vlaenderen ghedaen / ende hebben het Sas van Ghendt ('t welck is op den mondt van de Haven ofte water dat tot Ghendt gaet) afghebrandt / ende meynden van daer voorts een deel van haer volck dweers door Vlaenderen te seynden / nae Berghen in Henegouwe / Graef Lodewyck te hulpe / maer sy en konden noch dorsten niet passeren. Sy versochten by haer vrienden tot Ghendt ende Brugghe/ om met haer aen te spannen / maer de goetwillighe vonden haer te onsterck.

Maer verstaen hebbende / datmen tot Sluys de Spaensche kleyn Schepen/ Assabres ghenoemt/ toeruste / die met den Hertogh van Medinacely ghekomen waren/ ende datter gheschut van Mechelen derwaerts gesonden werdt, soo hebben sy wachte gestelt/ om dat te intercipieren ofte af te setten / ende hebben dat aenghetreft/ als het op waghens ghevoert werdt van 't Sas van Ghendt op Sluys, dat sy ontweldigden ontrent Arenborgh / ende voerden dat den 16. Julij op Vlissinghen / waren t'samen 23. Metalen stucken seer bequaem om op haer Schepen te leggen/ met alle de ghereetschappe / hun seer wel te passe komende op dat pas.

Vlissingers nemen 23. stucken gheschuts van den Hertogh van Alba/ den 16. Julij.

In dit Jaer 1572. is binnen Swol gestorven den Heere Karel van Bremen/ Grave van Megen/ Heere van Imbercourt/ &c. die nu etlijcke Jaren Gouverneur voor den Koningh geweest was / van Ghelderlandt/ Vtrecht/ Over-Yssel / Vrieslandt ende Groeningen/ storf ongehouwt sonder kinderen/ wel eenige bastaerden / latende den Heer van Quievrain / sijnen Broeders dochter / sijn erfghename / die troude den Heere van Hierges / oudtste vanden Huyse van Barlaymont / sonder kinderen : Daer nae trouwde den Prince van Chimay / sone van den Hertogh van Arschot. Desen Grave van Megen was een kloeck verstandigh Krijghs-Overste / den Koninghs dienste seer toegedaen/ maer niet soo seer den Spaengiaerden behagende, hy wert begraven tot Megen.

Graef Karel van Megen die sterft.

Den Hertogh van Medinacely met sijnen sone/ siende den staet ende gheleghentheydt vanden Lande/ anders dan hy verwacht hadde / achte dat dien vereyschte anderen ende vorderen last dan hy hadde : Oock soo en begeerde den Hertogh van Alba hem het Gouvernement niet over te geven, voor hy weder sijn verlies verovert hadde : Ende also wert hy ten lesten/ op sijn versoeck van 't Gouvernement niet aen te nemen/ verexcuseert ende ontslagen.

Alsoo wy ghesendt hebben/ hoe de Grave van Lumey den Briele inghenomen heeft/ die dagelijcx stercker van volck werdt, sullen wy voorts verhalen / hoe de Steden van Hollandt hem oock zijn toeghevallen/ so uyt walginghe van den thienden penningh, als des Hertoghs van Alba tyrannigh regiment / ende door het afvallen van Vlissinghen / met de hoope die men hadde van veranderinghe / midts dat de Prince van Orangien volck in Duytslandt / ende Graef Lodewijck in Vranckrijck op namen.

Dan tot Rotterdam hebben de Spaensche de Poorten oock toeghesloten ghevonden / het welck de Spaengiaerden seer qualijck beviel/ als die tot nu toe ghewoon waren den Steden Wetten te gheven/ ende selve geen te ontfangen : Ende midts dat een plaetse seer wel gelegen was, om die van den Briele te dwinghen ofte weeren : soo versocht Bossu seer ernstelijck openinghe / segghende wat quaet exempel ende consequentie het ware / des Konings Krijghs-volck uyt te sluyten in sulcken noot. Maer alsoo hy niet en konde verwerven, so begeerde hy alleenlijck passagie/ om in de naeste Dorpen die te logeren / ende dat met sekere hopen/ sonder haer perijckel / 't welck gheconsenteert werdt : Soo datse met vijftigh sessens passeren souden/ met ongeladen Roers.

Als Bossu dit alsoo beloofde / hebben die van Rotterdam een Poorte geopent / dies hy met sijn Edelen ende dienaers in tradt / daer hen de Spaengiaerden

wilden

1572. wilden volgen eer sy haer Roers afgheschoten hadden/ 't welck murmuratie maeckte. Dies een Borgher / ghenaemt Swarte Jan / een Smidt zijnde/ die hem wat stouter toonde dan d'andere / teghen Bossu seyde / datter meer dan 't ghetal alreede inghekomen waren / 't welck de andere loochenden: Den Smidt riep / men moeste de Poorte sluyten / want hy haddese ghetelt. Daer over hem Bossu hiet lieghen : ende ghestoort zijnde/ seyde met schampere woorden / dat hem niet betaemde 's Koninghs volck te tellen. Den Swidt seyde/dat hem de wacht ende het tellen bevolen was / dies Bossu sijn sweert trock / ende nae hem sloegh/ maer den Smit schutte den slagh / ende wilde hem met een Slagh-sweert weeren/ dan hy werdt noch van Bossu doorsteecken. Desghelijcx oock een Backer / ghenaemt Jan Dominicusz / die als een vroom Borgher sijnen last betrachte / werdt oock doodtlyck ghewondt. Hier over (als in een ghevecht) drongen de Spaengiaerden de binnenste Poorte open / al doot-slaende die sy in Wapenen vonden. De dooden werden gheschat tusschen dry ende vier hondert. Desen Jan Dominicusz doodtlijck ghequetst / werdt op een Bakermatte op de Marct ghevoert / ende daer ghewesen ghequartiert te worden / als Verrader / met den voorsz Smidt. Dit geschiede den 9. April. 1572.

Grave van Bossu met de Spaengiaerden nemen gheweldelijck Rotterdam inne den 9. April.

Maximiliaen Grave van Bossu Heere van Benry etc. Stathouder ouer Hollant Westvrieslant ende Wtrecht.

Daerentusschen hadden die vanden Briele Delfs-Haven inghenomen sonder wederstant / die sy oock niet misdeden. Van daer trocken sy nae het Huys te Spaengien by Schiedam / dat sy innamen / houdende Schiedam daer mede genoech beset. Dies den 10. April eenighe Spaensche Vendels uyt Rotterdam de Geusen in Delfs-Haven by nachte overvielen / dootslaende ende verjagende/ ende namen ende pilgeerden de plaetse ende om-ligghende Dorpen / alles goeden Buyt makende. Welcke handelinge al Hollandt door/den haet en vreese over de Spaengiaerden vermeerderde/ende groot naedencken maeckte.

Capiteyn Roybol nam oock Katwijck op Zee in/ den 15. Mey / alwaer de Boeren vergaderden / gheleydt wesende van eenighe Spaensche Soldaten / hebben hem besprongen/verjaecht/ende achtentwintigh gevanghen / die sy eerst aen 't Hof inden Haghe sonden / ende van daer nae Rotterdam ghesonden werden / daer sy den 21. Mey alle gehangen werden/ sy doen noch Spaensch zijnde.

De stadt van Delft in dese beroerten/ hielden oock haer Poorten toe / ende op haer eygen kosten namen sy tot haerder bescherminghe/ eenigh Krijghs-volck aen. Het uytsluyten van Delft hebben die vanden

De Stadt Delft houden Spaengiaerden uyt.

1572.

Haghe moeten bekoopen ofte vergheldem: want die sy tot Delft uyt-slooten/ moesten die vanden Haghe herbergen/ende alle haren moet-wil lijden/ ende verdragen/ende gehoorsamen.

Door dat de Vaert alomme onveyl was/ de Geusen ende de Spaengiaerden allomme alles beroovende/ hebben die van Dordrecht ses Schepen ter Oorloghen toe-gherust/ om haer stroomen te bevrijden. Dese Schepen hebben haer meer betoont tot gunste der Geusen dan tot de Spaensche: Want alsoo de Geusen in Junio het Klooster Heemsteyn by Dort afbranden/ ende dat de Spaengiaerden/ om die te slaen/ tot in Swijndrecht ghekomen waren/ soo hebben sy teghen haer gheschoten/ soo dapper/ dat sy niet dorsten voort-trecken/ maer moesten wederom nae Rotterdam trecken. Ende alsoo in de selve Maendt Bertel Entens/ met dertigh Schepen ende twee Galeyen/ ten Ancker by Dordrecht quam/ hebben sy/ niet uyt vreese/ maer door beleydt van eenighe uyt de Magistraet/ die sake toe-ghedaen zijnde/ met den selven Bertel Entens over-komen/ ende hebben van sijnen Volcke ingenomen/ ende haer den Hertogh van Alba vyandt verklaert den vijf-entwintichsten Junij. Ende hebben den Prince van Orangien als Gouverneur/ alle ghehoorsaemheydt belooft/ met conditie/ alle Imposten/ Tollen/ Ongheldeh/ ende Koninghlijcke Domeynen/ niet te veranderen noch te verminderen. De Prince sondt daer Maximiliaen de Hornes Heere van Bortel tot Gouverneur.

Dordrecht onderwerpt haer onder 't Gouvernement van Orangien/ den 25. Junij.

Bossu ende de Spaengiaerden hebben tot Rotterdam ghemeynt haren Setel vande Oorloghe te maken/ ende van daer Schoonhoven voor haer verseeckert/ ende ander tochten ghedaen. Maer als sy haer ten lesten vande ander Steden omringelt vonden/ soo hebben sy den een en twintichsten Julij Rotterdam verlaten/ eenighe Dorpen afbrandende/ ende trocken nae Haerlem/ daer die van Amsterdam haer meynden in te helpē/ 't welck haer miste/ dies sy haer in 't Bosch begaven/ tot datse Lumey van daer verdreef nae Utrecht: Lumey daer en tusschen Rotterdam ingenomen ende wel beset hebbende. Hier en tusschen heeft den Heer van Lumey groote Tochten aldaer ghedaen/ te Water ende te Lande/ belegerende Geertruydenberghe/ die welcke weygherden het overgheven/ mits dat hy gheen bescheet vanden Prince van Orangien en konde toonen. Sy liepen oock seer verre ten Lande in/ als nae Sevenbergen/ ende verbranden Rosendale.

Spaēgiaerden verlaten Rotterdam/ den 21. Julij.

Ontrent dese tijden heeft den Grave vanden Berghe/ Swagher vanden Prince/ hem mede op ghemaeckt/ ende 't Graefschap van Zutphen inghenomen/ ende Krijghs-volck aenghenomen/ waer mede hy inkreegh Zutphen/ Deutecum/ Doesborgh/ Goor/ Oldenzeel/ ende inde Veluwe/ Hattem/ Elborgh ende Herderwijck/ het welcke hy met geweldt innam/ met grooten dootslagh/ ende eensdeels plonderde/ om dat sy hem eens te vooren de Poorten ghesloten hadden. Oock won hy Campen met belegh/ Swol/ Hasselt ende Steenwijck.

Graef van den Berghe kryght Zutphen Deutecum/ Doesburg/ Goor/ Oldenzeel/ Hattem/ Elborgh/ ende Herderwijck inne.

Den 19. Junij werdt Oudewater/ door Joncker Adriaen van Swieten/ met weynigh Voet-volck ingenomen door goede Correspondentien met die van binnen/ daer door hy mede terstondt wat meer volcx by een kreegh/ ende trock met ontrent ses hondert Mannen nae der Goude/ hebbende mede daer binnen/ met veel Borgheren aldaer/ al heymelijck verstandt/ die hem den 21. Junij een Poorte/ genoemt de Kley-weeghs-poorte openden: hy marcheerde voor sijn volc/ verselschapt met een Edelman vā Utrecht/ ghenoemt uyt den Enge/ ende een Wenselaus Tserclaes uyt den Haghe/ alsoo trock nae het Stadthuys ende daer rondt-omme/ onder de ooghen vande ghesworen Schutterye der Stadt/ die vast hun beradende waren/ offe hem daer uyt souden slaen: Maer terwijle sy alsoo treckende waeren/ vermeerderde hunnen hoop van 600. tot wel 700. ofte 800. Daer nae soo wert de Vroetschap vergadert/ ende swoeren als ander Steden ghedaen hadden/ Het Casteel/ daer Joncker Cornelis vander Mylen Casteleyn op was/ met ontrent 25. Mannen/ werdt met vriendelijcke middelen/ oock met behendicheydt ende dreyghementen ghekreghen/ tot verseeckeringhe vande voorsz Stede.

Oudewater ende Goude werden van den Heere van Swietē ingenomen.

Ontrent den selven tijde onderwierpen die van Leyden haer oock onder 't Gouvernement vanden Prince van Orangien.

Leyden begheeft hem oock onder Orangiens Gouvernement.

Den 26. Junij/ zijn de Geusen met sesthien Schepen voor Gorcum ghekomen/ die Stadt voor den Gouverneur Prince van Orangien op-eysschende: Hier over versochten de Borghemeesters het advijs vanden Drossaert/ Gasper Turck/ Capiteyn van 't Casteel/ die seyde/ dat hy liever wilde sterven/ dan sijn Casteel te verlaten. Waer over de Borgherije in roere werden/ ende siende dat hy alle sijn goet ende amonitie van Oorloghe in 't Casteel voerde/ riepen sy/ datse waren verraden van hem: Dies haer best dochte haer te stercken met de Geusen/ met de welcke sy accordeerden op de selve maniere als die van Dordrecht: Daer teghen die van het Casteel inde Stadt met grof Geschut schoten met kleyne schade. Het Geusch Krijghs-volck beschansten hen terstondt teghen 't Casteel/ ende namen met gheweldighe Instrumenten de een Poorte inne/ ende spoeyden haer nae de tweede: Waer over den Castileyn bestandt/ om te parlementeren/ tot den naesten dagh begheerde/ mits dat hy sijnen sone/ Willem Turck/ met ses hondert Soldaten verwachte. Maer hem alle uytstel gheweyghert zijnde/ nae wat strijdens hebben sy haer moeten overgheven/ ende den Drossaert werdt met sijn Wijf ende Dochter nae den Briele ghevangen gevoert.

Gorcum mede met 't Casteel by de Geusen verovert/ den 27. Juny.

Den sone/ Willem Turck/ siende dat hy te spade ghekomen was/ dochte hy nae Lovensteyn te trecken: Het welcke de Geusen vreesende/ zijn derwaerts voor windt gheseylt/ alwaer die daer op laghen verliepen. Alsoo namen sy dat in/ ende daer Garnisoen in latende/ keerden sy weder tot Gorcum. Turck hier oock te spade gekomen zijnde/ trock na Schoonhoven/ alwaer men hem oock niet wilde inlaten/ dies hy eenighe Dorpen verbrande/ ende daer nae den sevensten Julij gheraeckte hy met sijn volck binnen Culenburgh.

Lovensteyn by die van Gorcum ingenomen.

Culenburgh voor de Spaensche zyde by Willem Turck versekert.

Den sevensten Julij/ zijn Jelgher van Eelsma/ Vriese/ ende Segher Sprieckloen/ met haer Krijghsvolck nae Schoonhoven getrocken/ derwaerts oock die vander Goude ende die van Dordrecht haer volck ghesonden hadden/ alwaer sy met een Stratagema ofte listicheydt aengelockt waren: Want hebbende van Bossu secretelijck volck ende amonitie ingenomen/ soo hebben sy de andere al geslagen/ die niet vluchten en konden.

Lumeys volck tot Schoonhoven bedrogen eñ geslagen.

Die van Gorcum hebben tot verscheyden reysen ghetracht/ om die van Bommel te vermeesteren/ maer ten lesten door haeren aenhangh hebben sy een Poorte over-weldight/ ende zijn alsoo daer binnen gheraeckt: Maer alsoo sy haer noch niet sterck ghenoech en kenden/ sonden sy om meer volcx nae Gorcum/ die daer sonden sommighe Hoogh-duytschen ende vijftich Walen/ die welcke terstondt liepen nae de Kercke de Beelden af te smijten/ het welcke de Borghers seyden/ dat teghen 't Contract ende belofte was/ waer over sy verstoort zijnde/ liepen t'samen/ ende sloeghense weder ter Poorten uyt.

Bommel by die van Gorcum ingenomen.

Den thienden Julij heeft eenen Vogelsangh/ uyt bevel vanden Prince van Orangien/ den Castileyn van 't Casteel van Bueren met listen gevangen ghenomen/ ende alsoo heeft hy hem lichtelijck Meester van 't Slot gemaeckt/ ontbiedende Krijghs-volc van Gorcum/ om dat wel te bewaren.

Bueren ingenomen by Capiteyn Vogelsangh dē 10. July.

Alsoo wy verhaeldt hebben vande Steden van Suydt-Hollandt/ soo sullen wy oock verhalen van Noordt-Hollandt ofte West-Vrieslandt.

Hoe de Stadt van Enckhuysen heeft haer Vryheyt verworven/ achten noodigh de ghescnhiedenisse daer van in 't korte te vertellen/ op dat den Leser daer by afmeten mochte/ hoe 't selfde oock in ander Steden toe-ghegaen heeft/ zijnde die dry Steden/ als het innemen vanden Briele/ die kloecke Manheydt van die van Vlissinghen ende van Enckhuysen gheweest de fondamenten vande veroverde Vryheden der

Historie van de Revolte van die stadt van Enckhuysen.

1572.

der Nederlanden uyt de Spaensche vermetelheyt.

Enckhuysen is een goede Stadt van Noort-Hollant ofte West-Vrieslandt / gheleghen op de zuyder zee teghen over Vrieslant ende Staveren maer twee mijlen van daer / Volckrijck ende Schiprijck / nochtans te vooren cleyn geacht / bewoont van rijck Zeevarende volck ende Visschers / de welcke sterck gheleghen met haer middelen van Zeevolck ende Schepen / is ghewees t'fondament / rugghe ende steumsel van d'ander Provincien ende Steden / haer ghebueren / alsoo Briele van Zuydt-Hollant / ende Vlissingen voor die van Zeelant was.

Hertogh vã Alba / op 't verlies van Briele ende Vlissingen / rust Oorlog schepen in Hollandt / in April /

Alsoo den Inval in den Briele van den Grave van der Marck / Anno 1572. in April / gheschiedt was / daer op dat den afval van Vlissinghen volghde / met andere Steden / soo heeft den Hertogh van Alba / die van Hollant ende West-Vrieslant te vooren belaste Armade van Oorlogh-schepen ter Zee / nu in alle haest / toe te maken / teghen die van den Briele / om den Mase-stroom weder in te nemen. Terwijle datmen daer mede tot Amsterdam / Enckhuysen ende elders besigh was / soo wert derwaerts oock Krijghsvolck ghesonden / niet alleene om op die Schepen te legghen / maer om onder dat decksel bedecktelijcken die binnen Enckhuysen te brengen / als een Stadt daer om haer ghelegentheyt op de Suyder-Zee veel aen gelegen ware.

Tracht Garnisoen in Enckhuysen te brengen.

Dit voornemen is ruchtbaer geworden / door onbedachte woorden van eenen Capiteyn Schuylenborgh by hem in gramschap ghesproken teghen eenen Borgher / die hem schuldt eyschte / hem ende de Borgherije met swaerder straffe dreyghende / dan die van Rotterdam ghevoelt hadden / t'welck onder de Borghers voorts ghesëyt / beloofden malkanderen de handt aen te houden / geen Krijghsvolck inde Stadt te laten comen. Daer nae ghebeurdet / alsoo de Oorloghschepen bycans ghereet waren / dat eenen Hopman ofte Capiteyn Quickel aende Poorte van Enckhuysen quam / met een deel van zijn volck / om binnen te comen / dat welcke hem wel toeghelaten werdt / alleene met eenighe van zijn Adelborsten / haer ghewee r inde Poorte latende / t'welck Krijghsvolck voor cleynicheyt ende spijt achtende / met hebben connen verswijghen aen hun bekende / soo dat t'selfde den Borghers noch meerder naedencken gaf / daer seer toe hielpen eenighe ghevluchte Borgers / die alreede in de Stadt ghekeert waren / seer vyandt der Spaensche ghesinde. De vier Borghemeesters / die doen daer in dienste waren / te weten / Cornelis Pietersz / Jan Reynersz / Volckar Harricksz / ende Willem Jansz / met d'andere van 't Magistraet / sochten ende trachten alle / onder 't decksel van een Monsteringhe / het voorsz Krijghsvolck van Quickel in te brengen: Maer also de Borghers t'samen liepen / om sulcx te beletten / raedde een out Borgher / Reynier Stoutingh / aenden ouden Borghemeester / Woulter Symonsz / best te wesen / t'Krijghsvolck buyten te Monsteren / ende buyten t'Schepe te gaen / om de Borgherije van alle achterdencken te weeren. Daer dat den ouden Borghemeester op antwoorde: Swijght stille du Bloedt / soutstu hier beroerte onder de Borghers maken / men soude dy in een gat smijten / datter een ander aen dencken mochte / met meer dierghelijcke straffe woorden. Alsoo de ander Borghers (die haer met Borghers segghen presen ende verantwoorden wilden) versnorckende / ende die alle belastende te swijgen: want de Stadt waer haer bevolen. Alsoo datter niemandt meer spreken dorste / dan een degelijck ende wel gheacht Borgher / Cornelis Pietersz Rietlutz / die naemaels in veel groote Ampten die Stadt ghedient heeft / antwoorde hem bescheydelijck: Soo die Stadt u bevolen is / soo regeertse nae het behoorlick bevel: Maer soo ghy ons soudet belasten met Garnisoen / dat soude de Borgherije niet wel behaghen / sy hadden vier oft vijf Jaren neeringhloos geseten / waeromme haer niet passen soude met Soldaten beswaert te worden / &c. waer op den Borghemeester spots-wijse vraeghde / hoe dat hy 't wilde hebben / ẽ of men hun dat soude moeten vraghen. Waer op Cornelis Pietersz antwoorde: Rondt uyt / wy en begeeren geen Knechten inde Stadt te hebben / al soude het my dien swarten Hals costen: Ende wien behoort ghy dat anders te vraghen dan ons Borghers / ofte behooren wy daer niet mede toe? ghy en condt ons niet alleene voeden: met meer woorden over beyder syden. Maer alsoo den Borgemeester sagh / meer volcx toevallende ende toestemmende / seyde hy: Weest ghetroost / de Knechten sullen hier niet inne comen: Daer mede zijn de Borgers te vreden ende ghetroost geweest / nae haer trouwe deucht: meynende de sake ware alle verdraghen. Dit gheschiede den eersten Mey / Anno 1572.

Borgemeesters tot Enckhuysen Anno 1572.

Resolute antwoorde van ẽ Borger Cornelis Pietersz Rietlutz aen Borgemeesteren.

1572.

Des anderen daeghs is de Heere van Bosshuysen / Admirael van Hollandt / inde Stadt gheecomen / met zijnen Raedt ende Hellebardiers / die met zijn authoriteyt ẽ der Borgemeesteren / deden den Hopman Quickel met zijn vliegende Vendel van Veenhuysen nae de Stadt trecken: Maer de Borghers / vergadert by de Poorte / hebben die gekeert. Alsoo nu dien voorslagh niet ghelukte / verkreghen dat Krijghs-volck eensdeels hun Paspoorte / hun gheveynsende niet te willen op de Schepen dienen / om dat sy aengenomen waren in Garnisoen in de Stadt te ligghen. Met dien vont afgedanct / meynden sy sonder ghewee r allenskens inde Stadt te comen / ende door middel van den Weert / Claes Rem in 't Paradijs / daer den Capiteyn Quickel voorsz was comen logeren / vermeynden sy allenskens secretelijck door Vrouwen met haer langhe Huycken / hun Roeren ende ghewee r in te crijghen / als sy nu veel in-cregen hadden / dede den Capiteyn met trommelen omslaen / om vreese den Borgheren aen te jaghen / als of al zijn volck binnen hadde ghewee st / dat sy alle soude compareren voor zijn logement: ende soo daer nu een deel haer vertoonden / so zijn de Borgers / sonderlinghe de Visschers / die recht ten tyde van haer Visscherije aen Landt waren gheecomen / over hoop geloopen na de Herberge / ende dreven den Hopman Quickel met zijn Soldaten ter Stadt uyt / ghenoech met ghewelt soo nochtans datter niemant van wedersijden gequest werdt.

Admirael Bosshuysen tracht Hopmã Quickel met zijn Vẽdel in Enckhuysen te brengen.

Als den Hopman Quickel nu uyt was / zijn de Borghers ghelooepen ten Huyse van Frederick Symonsz by het Stadthuys / daer den Admirael Bosshuysen ghelogeert was / om hem te spreken: Maer hoe wel hy van den Weert by Eede ghelooochent wert / soo traden sy nochtans om hem te soecken / daer sy hem vonden / ende mits haer eertijts hadde ghedreyght / stelden sy hem op 't Stadthuys onder bewaringhe. Ende voorts / soo hebben sy t'gheschut / dat op het Hooft ẽ op twee Schepen van Oorlogh lagh / inde Stadt ghebrocht / ende het Veerschip van Amsterdam / met buscruyt ende Roers gheladen / in goede bewaringe gestelt.

Admirael Bosshuysen wordt bewaert tot Enchuysen.

S'anderdaeghs den 3. Mey / de Borgherije wat verstout / zijn vele voor 't Stadthuys met haer gheweer gheecomen / alwaer de Borghemeesters sochten de voornaemste te persuaderen ende bidden / de saken nu te laten berusten / daer en ware noch niet sonderlinghs gheschiedt / oft ten ware noch goet by den Coningh te ontschuldighen / op sommighe lichte ende vreemde lieden / ende dierghelijcke. Maer alsoo daer by stonden Jan Fredericksz / Pieter Symonsz / ende Cornelis Pietersz voorsz / seyde desen Cornelis tot den Borghemeesteren / dat sy die saken niet souden verblommen / dat het inbrenghen van Krijghs-volck niet anders ware dan Schelmerije / daer mede men sochte den middel / om veel Borgers op den Vleesch-banck te brengen / ende sonderlinghe die den Prince van Orangien / hunnen rechten Stadthouder / lief hadden / ende die de ware Religie toeghedaen waren / om lijf ende leven te brenghen. Daeromme ware beter / datmen / nae de gheleghentheyt des tijdts / met de aenghevanghen sake soude voort varen / ende de Schepen van Oorloghe inde Haven ende t'gheschut op de Wallen brenghen / tot ghemeyner bescherminghe. Maer de Borghemeesters wilden daer niet nae hooren / ende soo daer by quam eenen Dierick Jansz Brouwer / die gebannen geweest hadde seyde den voorsz Cornelis: Siet daer is een Man / dien ghy gebannen hebt sonder oorsake /

Cornelis Pietersz spreecke Manlyck voor de Borgherije.

Dierick Jansz Brouwer

ende buyten alle rechten zijn goederen aengheslaghen die met meer andere heeft moeten buyten Lande swerven: Daeromme behoorden / ende ware nu den tijdt om hun van de Albamsche tyrannije ende thiende penningen te verlossen / eñ den Prince van Orangien aen te nemen / die niet anders sochte dan der Landen welvaert ende Vryheyt/ Ec.

Hier op antwoorden Volckar Harrickß met een ander Borghemeester / dat sy wel wilden om groot gelt/dat het so verre ware/ dat den Prince in 't Gouvernement eñ sy daer van ontslagen waren. Waer op Cornelis seyde / dat sy in geen perijckel waren/ noch te vreesen hadden / daer ware gheen onnoosel bloedt gestort: want Godt hadde voor haer ende voor zijn Religie ghesorght / dies hun niet dan vriendelijcke vrientschappe te verwachten stonde / in alle billicheyt haer nu draghende / om malkanderen deuchdelijck by te staen/ Ec.

Den Drossart van Muyden/ soeckende Krijghsvolc t'Scheype in Enckhuysen te brenghen/ wordt belet.

Eenighe daghen hier nae / is den Drossaert van Muyden / Paulus van der Loo / met een Crabeelschip buyten aen den Dijck by het Brouwhuys ghecomen/vol Soldaten / die hy behendelijcken meynde in de Stadt te brenghen : Waer van de Borgherije verwittiget zijnde / heeft onder andere Pieter Buyskens den Drost / nae de Poorte comende / ontmoet/ straffelijck afvraghende wat hy daer te doen hadde/ ende waer henen hy wilde met zijn Knechten : Den Drost verslaghen van de rouwe aensprake / wiste wat segghen : waeromme hem gheseyt werde / hy soude hem van daer maken / ofte zijn twee beenen souden hem ghecort worden. Daerentusschen was den Borghemeester Willem Jansz daer by ghecomen/om desen Drost in de Stat te brengẽ/ den welcken Dierick Jansz Brouwer ooc vraegde waer die Knechten henen wilden / sy sagen hun dingen waren alle schelmerije / sy sochten weder de Borgherije op de beenen te brenghen / waer uyt groot quaet ontstont te rijsen. Maer den Borgemeester seyde daer van niet te weten : want hy sagh alreede sommighe Borghers nae het Schip loopen om de Soldaten te vernielen / ende eenen Cornelis Jansz Brouwer een stuck gheschuts dat daer lagh opruymende/ met een brandende Lonte/om in 't Schip te schieten. Maer Herman Entissoon Fabrijck-meester der Stadt/ belette t'selfde ten ghelucke / waer over den Drost Paulus van Loo met zijn Knechten hem wegh maeckte.

Pieter Buyskens hadde Commissie vande Prince van Orangien/ om Enckhuysen te verseekeren.

Hier over de Borghemeesters ende t'geheel Magistraet verbaest zijnde / midts sy oock verstonden/ dat Pieter Luyckß Buyskens Commissie van den Prince van Orangien hadde / van date 20. April/ Anno 1572. in Dillenborgh / om die stadt van Enchuysen te verseckeren met de Schepen van Oorlogen/ tegen den Hertogh van Alba : Die welcke hem met andere alreede op 't succes van den Briele ende Vlissingen verstout hadden in de Stadt te comen / ende dat de Borgherije hun hier op vertroostende waren/ hebben sy ghearbeyt eenigh bedrieghlijck accoort te maken / daer toe de Borgherije eenvoudelijcken hun hebben laten bewegen. Eñ accordeerden : Datmen alderhande Schepen/ op den stroom ligghende/ soude laten varen : Maer alle de Schepen ende goederen / die in de Stadt waren/ soude men houden / te weten /de Schepen van Oorlogen / amonitie / cruyt ende gheschut : Item souden de Wacht der Stadt versterclien : Souden gheen Krijghsvolck oft Garnisoen van gheener syde innemen / maer selve de Stadt van s'Coninghs wegen wel bewaren. Dies vercoren sy vier Borghers / tot Capiteynen over de Borgherije / te weten / Siewart Jansz Crommendijck den ouden Frederick Symonsz / Pieter Hendricksz eñ Frederick Pietersz anders Maeckschoon. Daerenboven vercoren sy oock twaelf Borgers/ als bysitters van het Magistraet / ende alsoo schenen te wesen vereenight.

Accoort beslotẽ tusschẽ Borgemeesteren ende Borgherye van Enckhuysen, in Mey.

Desen niet teghenstaende/ hebben de Borghemeesters behendelijcken gesocht de Stadt voor den Hertogh van Alba te behouden/ende daeromme veroorsaeckten sy/dat eenighe Borgheren / die den Spaengiaerden / eñ den Stadthouder den Grave van Bossu toeghedaen waren / versoeck deden / dat eenen pegelijc geoorloft mochte wesen/ dry daghen langh alle goederen te vervoeren waer 't hem geliefde/het welcke gheconsenteert / hebben sy alle het coren ende granen in haer handen ghecreghen / eñ t'selfde met haer beste meubelẽ wech gevoert ende als t'selfde nu wech was/ ende weynigh gebleven hebben sy de Borgerije flauwhertigh gemaeckt / voorwendende datter geen coren ofte voorraedt in de Stadt was. De Wachte/ die maer van 60. Man was / en hebben sy oock niet vermeerdert.

Coren ende granen behendelijcken uyt Enckhuysen ghevoert.

Hier uyt weder achterdencken onder de Borgerije ghecomen / zijn sy vergadert op de Suyder-Haven/in Dierick Brouwers Hout-tuyn / eñ goet ghevonden / Cornelis Pietersz met den jonghen Frederick Symonsz aen de Borgemeesteren op 't Stadthuys te seynden / om die Heeren aen te dienen / dat de Borgherije t'onvreden waren / om dat de Wacht niet behoorlijck ghesterckt ware / ende dierghelijcke clachten. De Borghemeesters antwoorden : Dat sy daer over doende waren met de Capiteynen / om Archebusiers aen te nemen / ende souden vertoeven tot morgen/ende men soude haren wille doen. Maer also daer op gheantwoort werde / dat het perijckel groot was / ende datmen daer over wilde de Wacht noch dien nacht versterckt hebben/so hebben de Borgemeesters t'selfde/ nae veel langhe woorden / inghewillight. Maer de vergaderde Borgherije/ onverduldigh over de langhe resolutie achterdencken hebbende op den Admirael Boshuysen quaden raet / die op 't Stadthuys bewaert werdt / zijn ghesaemtlijcken/ nae het Stadthuys ghetrocken / toonende onvrede/ waer over Cornelis Pietersz meynende ten besten te spreken / riepen sy oock gestoort over hem/ dat hy met de andere simuleerde : Waer over hy hem heftelijck ontschuldighde/ biddende hem doot te slaen / wanneer sy sulcx aen hem bevonden. Daer nae soo riep eenen Pieter Potbacker / dat sy wilden den Admirael Boshuysen van den Stadthuyse halen/ende in strickter ghevangenisse hebben/ het welcke alsoo geschiede/ (ongeschicktelijcken genoech) soo dat een van zijn dienaers ghequest wert / de Borgemeesters biddende om vrede / op datter gheen bloedt ghestort werde / alsoo sleypten sy hem ghevanghen/ met eenen Jan Vesterman / die voor hem badt / om dat hy een oudt Man was / maer sy leyden hem op de Keet-poorte / daer hem voorghehouden werdt/ te schrijven aen de Scheeps-Capiteynen van de Oorlogh-schepen / die voor de Veen lagen/dat sy met de Schepen op de Ree souden comen ligghen voor de Stadt / eñ begheven haer in de handen van de Borgers ofte stadt van Enckhuysen : dan alsoo sy daer over niet conden onder den anderen verdragen / oft dat bevel soude ghedaen worden uyt den naem van den Admirael / ofte uyt den naem van de Borgerije/ so werden daer particuliere brieven ghesonden / daer door datter scheuringhe in de Vlote gecomen is / die nu vast stercker vergadert waren / Ende de Schepen van Amsterdam zijn na huys geseylt/ eñ die van Enckhuysen zijn s'anderdaeghs voor de Stadt op de Ree ghecomen. Daer nae hebben de Borghemeesters den Admirael Boshuysen los ende vry ghecreghen/ende hem met Vesterman met stercke Schutterije na Amsterdam beleyt.

Nieuw achterdencken onder de Borgerije.

Admirael Boshuysen ghevangen ende weder verlost.

Hier over hebben de Borgerije ende Borghemeesters onderlinge besloten / datmen de Oorlogh-schepen in de Haven brengen soude/ende t'gheschut op de Wallen / daer toe men de Poorten / den 15. Mey/ ende de Boomen gesloten soude houden/ om de Borgherije binnen by den anderen te houden. Maer een van de vier Stadts Capiteynen / Frederick Symonsz den ouden / Alsoo hy dien nacht de Wacht hadde/ soo heeft hy alle den nacht by de Wachten ghearbeydt / om de Borgherije te persuaderen / van haer voornemen af te staen/ haer voorhoudende sulcke aenstaende swaricheden / als Valencijn ende andere in Henegouwe overcomen waren / dat sy geen vry Vaert meer door eenige Tollen hebben souden/ noch tot Amsterdam noch nerghens/ende de beroerten die daer waren geschiedt / daer was den Admirael Boshuysen de schuldt van te geven / die met gewelt wilde dẽ Hopmã Quickel met zijn Knechten in

Besluyt van de Schepen in te brengẽ/ eñ t'geschut op de Wallen.

Capiteyn Frederick Symonsz persuadeert de Borgerije het besluyt af te gaen.

1572.

inde Stadt brenghen / tot dien eynde hebbende secretelijck de wapenen doen in Stadt brenghen / ende dat Boshuysens Schepen twee Vogh-boots van haer Borghers ghenomen hadden / waer over men de knechten ter Poorten uyt ghejaeght hadde : Alles alsoo op 't schoonste excuserende / ende dat ditte hun niet te verwyten soude staen / noch Verraderije ghemacht worden / daer vooren wilde hy zijnen Persoon / zijn Wijf ende dochter te pande stellen / in voeghen dat hy (velen ghepersuadeert) hem verstout heeft 's morghens den 15. Mey / contrarie voorighe besluyt / de Poorten ende Boomen te openen / ende de Visschers laten uytvaren.

Cornelis Pietersz wederspreect des Capiteyns persuasien.

Hier over heeft hem Cornelis Pietersz hestelijck aenghesproken / vraghende : Waeromme / contrarie 't besluyt / de Boomen gheopent waren / ende belet het inhalen van de Schepen / ende 't gheschut op de Wallen te stellen. Dan alsoo den Capiteyn sochte heuschelijck 't stuck te ontschuldighen / ende hem zijn meyninghe te persuaderen / hem toeseggende / datmen hem een Officie toegeleyt hadde / so zijnse tot heftiger woorden gekomen / Cornelis Pietersz segghende / dat hy met haer Officien niet te doen hadde / het ware al pluymstrijckerije / de Schepen moesten inde Haven / ende 't Gheschut op de Wallen / &c.

Ende alsoo op 't Noorder Spuye een deel Borgerije vergadert waren / zijn dese twee derwaerts ghegaen / om die elck op 't schoonste te persuaderen. Teghen des Capiteyns redenen heeft Cornelis Pietersz heftigh ghesproken / als dat zijn redenen ende beloften enckel verbloemt bedrogh waren / om hun weder onder de Albanische tyrannije te brenghen / &c. Van daer ginghen dese twee Mannen nae het West-eynde van den Visscher-Dijck / by een ander vergaderinghe / voor-houdende elck voorgaende redenen : Dan alsoo den Capiteyn Frederick Symonsz. daer sagh sommighe lief-hebbers van de Ghereformeerde Religie / versoete hy zijn redenen / segghende dat sy alle wel wisten / ende hy oock gheerne belede voor Godt / dat hy den Prince een goedt herte droegh / men soude den Hertogh van Alba inwendigh voor Vyandt houden / ende door Boden vernemen / wanneer den Prince soude op den tocht wesen / ende daer van verseeckert / dan souden sy hun ontdecken / ende nu niet so haest voortvaren met de Schepen van Oorloghen inde Haven te brengen / sy souden hun spieghelen aen Valenchiennes / Berghen / ende andere / hoe qualijcken het hun vergaen ware / overlegghende hoe wel ende fraey sy hun noch konden verdedighen voor den Koningh ende zijnen Rade / &c. aenbiedende lijf / leven / Wijf ende kindt te pande / datmen zijnen raedt volghende / geheel ongemolesteert soude blijven.

Als nu Capiteyn Frederick een groot deel van de Borgherije aen sijn zijde beweeght hadde / nam hy die alle tot ghetuyghe / dat Cornelis Pietersz een hartneckigh / ongheloovigh ende wantrouwigh Man ware / &c. Daer op Cornelis Pietersz seyde / dat hy hem niet konde gelooven / midts dat hy het besluyt van gisteren heden wilde breken : Oock om dat hy met Eede ontkendt hadde / dat Boshuysen in zijn Huys niet en ware gheherberght / daer men hem nochtans hadde ghevonden : Voorder ware die handelinghe van die van Amsterdam noch in verscher Memorie / hoe de Borghemeesters Anno 1567. verradelijck met haer Borghers handelden / toesegghende de Borgherije / soo Brederode doe met zijn Knechten vertrock / souden sy gheen ander innemen / maer contrarie van ghedane beloften / namen sy des Graven van Meghen Krijghs-volck inne. Den Capiteyn Frederick antwoorde / dat ware een ander saecke / de Borgherije hier hadden vier Mannen in den secreten Rade / soo dat de Borghemeesters : niet eenen Brief konden schrijven ofte ontfanghen / of dese Mannen waren daer by ende aen / alsulcke dat tot Amsterdam niet en waren. Daer op seyde Cornelis Pietersz datter wel vier Mannen waren / soodanighe / als daer hy een van was / die men niet vertrouwen mochte / ende nae dierghelijcke onderlinghe contradictien meer zijnse sonder resolutie gescheyden.

Aldus beyde partijen aenhangh soeckende / ende dat de Capiteynen der Oorlogh-schepen resolutie versochten / die geerne inde Stadt hadden ingehaelt geweest / so kregen sy antwoorde van Borgemeesters ende Capiteynen dat sy haer souden t' Schepe beghe- ven / ende die wel bewaren / betrachtende haer eere ende Eedt / daer mede sy aenden Koningh verbonden waren / 't welck geschiede. 1572.

Daer nae hebben de Borghemeesters etlijcke aensienlijcke onder de Borgerije by haer ontboden ende versocht te willen vorderen / datmen de Oorlogh-schepen soude laten varen / ende soo souden sy haer niet vergrijpen aen 's Koninghs Armade. Ende soo sy nu de meeste Borgherije beweeght hadden aen haer zijde / midts schriftelijck uytghevende / dat sy de Stadt voor den Koningh ende voor den Prince wilden houden / om volkomen consent te hebben / soo heeft Cornelis Pietersz gheroepen / het ware al Schelmerije / sy meynden niet de Stadt te houden voor den Prince van Orangien / maer voor den Prince van Spaengien / daeromme behoorden men de bedrieghers gheen gheloove te gheven / maer de Schepen in te halen / ende 't Gheschut op de Wallen te stellen. Daer teghen dat den Borghemeester Jan Reynertsz den Borgheren seyde : Lieve Borghers / vergrijpt u doch niet aen des Koninghs Armade / het soude ons alle qualijck afghenomen worden / laetse doch varen / het is ons 't beste. Als nu de meeste menichte der Borgheren behaeghde / datmense soude laten varen / hoe eer hoe beter : Soo seyde Cornelis Pietersz met de zijne / datmense soo langhe soude laten ligghen / tot dat de ander Oorlogh-schepen van Amsterdamme souden af komen. Daer mede scheyde de versamelinghe : Maer om het consent van de Borgherije te krijghen / hebben de Borghemeesters de Hooftmanschappen doen vergaderen / ende aen de selve hebben elcken een van de Vroetschappe ofte Raedt / ende andere die sy betrouden / ghesonden / daer sy soo veele mede beweeght hebben / dattet met de meeste stemmen gheconsenteert werde / dat de Oorlogh-schepen souden moghen vertrecken.

Borgemeesters vorderen t' vertreck van de Oorlogh-schepē.

Hier op zijn de Oorlogh-schepen wech ghevoert / ende noch sommighe tonnen Buskruyt / ende gevaren nae Amsterdam / buyten seylende isser eenen Vlieboot aen grondt ghekomen / daer men 't door den grooten Windt niet van konde ghekrijghen : Waer over de Vrijbuyters van den Grave van der Marck dat merckende / zijn daer toe ghekomen met hun volck / ende dien vermeestert / midts den Capiteyn met zijn volck 't Schip verlieten / 't welck vast sittende / werdt geplondert ende verbrandt.

D'oorlogh schepē varen nae Amsterdam / een by de Vrybuyters wert verbrandt.

De Borghemeesters van Enckhuysen / sulcx vernomen hebbende / hebben goet gedacht eenen anderen Vlieboot / in stede van 't verloren Boot / stilswijghens uyt te seynden / ende dat omtrent den Middagh / alsser minst volck op de strate soude wesen : Het welcke / alsoo het teghen het accoort was / ende sy dat door de optreck brugghe wilden doorstieren / hebben etlijcke Borghers haer verstout op 't voorsz Verdragh / de Brugghe te laten neder vallen tusschen de twee masten / soo dat den Vlieboot noch in noch uyt konde komen / ende bleef soo eenige dagen liggen.

De Borgemeesters ende Magistraet hadden oock ghearbeyt / om een Vendel Knechten van Borghers aen te nemen / om beter vrede ende eendracht te houden / ende stelden daer eenen Capiteyn over / Meester Heyndrick : Maer de Borgherije met desen Persoon niet te vreden / sonden uyt haren name Pieter Buyskens ende Dierick Brouwer / hun aen te dienen / dat sy dien niet en begeerden. Die kreghen antwoorde : Men soude de Borgerije ghelieven / ende men sochte niet dan vrede / dat soo sy vier Mannen voorstelden / sy souden daer eenen uyt kiesen. Hier op de Borgherije vergadert / stelden sy vier Mannen vooren / maer die en bevielen de Borghemeesters gheensins : Waeromme sy eenen Bart Luytgesz tot eenen Capiteyn over dat Vendel gestelde hebben / ende 't selfde onder Eedt gebrocht.

Borgemeesters die nemē een Vendel Borgherye aen.

Hier-en-tusschen hebben Pieter Buyskens ende Dierick Brouwer met groote moeyte ghetracht de

Borghemeesters te persuaderen / dat de Prince van Orangien korts te Velde soude wesen / tot hunner assistentie / toonende brieven seer versch uyt Dillenborgh / die Ysebrandt Jacobsz ende Richaert Claes ghebrocht hadden; maer sy en wildent niet gelooven / maer sochten voorts te varen / met alle assistentie te doen den Hertogh van Alba.

Ende nu hebbende een Vendel Knechten onder hunnen Eedt / hebben ghesocht den inghesloten Vlieboot ter Oorloghe uyt te krijghen / ende noch tot Amsterdam te seynden / ende tot dien eynde zijn de Borghermeesters ende den gheheelen Raedt / met het Vendel Knechten / rechts op den Middagh nae die Brugghe ghegaen / ende vonden daer niemandt van de bekende Borghers / dan Cornelis Brouwer / met zijn twee broeders Jacob ende Jan. Dese drye Mannen hebben hun met dapperen yver ghesterckt / steunende op de beloofte ghedaen / ende liepen alsoo nae de Brugghe toe / Cornelis met een slaghsweerdt op de schouderen / zijn broeders elck met een Roer. Den Borghemeester Pieter Cornelisz tradt voort / ende vraeghde / Wie is hier / die ons soude beletten dat Vlieboot door de Brugge te brengen. Daer op Cornelis Brouwer antwoorde: Dat sullen wy beletten / ofte daer over sterven. Den Borghemeester staende daer over bedwelmt / ende op 't Rumoer veel volcx terstondt toeloopende / soo isser een Soldaet geweest / die zijn Roer velde / om Cornelis Brouwer ende zijn broeders te schieten: Dat siende een Borgher Arent Ericksz / riep hy: Schietsdou een van de Borgeren / ick steke dy met een Opsteker in dijn Ribben. Ende alsoo werdt daer mede dat schieten ende haer voornemen belet / treckende weder met het Vendel nae het Stadthuys / daer sy terstondt deden de Schutterijen vergaderen / ende komen voor het Stadthuys met haer geweer.

Weynighe Borgers beletten t' Magistraet een Oorloghsboot uyt te voeren.

Dese Schutterije (zijnde in de Nederlandtsche Steden gheformeert van een seker ghetal / vande beste ende bequaemste Borgherije / met bysonderen Eedt ghesworen / tot defensie van de Stadt) voor 't Stadthuys ghekomen / vraeghden: Waeromme de Heeren hun soo subijtelijcken ontboden hadden? Waer op werdt bottelijck geantwoordt ende geseydt: Ghy sult ons dese Geusen ende Schelmen helpen verdrijven ofte doodt smijten. Waer uyt onder dese Schutters groote beroerte ghekomen is / also dat vele van haer sochten properlijck weder nae huys te komen. De Heeren hebben terstondt het Gheschut / dat voor 't Stadthuys stondt / (hoe wel de Busschieters daer van hun begheven hadden) terstondt doen veerdigh maken / ende ghesteldt op de strate / daer sy meynden dat de Borghers souden moghen op haer aenkomen / ende eenen Willem Besterman sloegh het slot af / ende leyde daer laedtkruyt op / recht als of het nu gheiden soude. Een deghelijck Borgher / Jacob Florisz niet verre van het Stadthuys woonende / sittende op zijn stoepe ofte bancke voor zijn deure / met zijn Huysvrouwe / dese ghereetschappe aensiende / bedocht op middel / om bloedt-storten voor te komen / ende stondt op / ghereesolveert zijn leven te waghen / ende seyde tot zijn Huysvrouwe / Sou (dat is Susanna) Willems dochter / adieu / wy moeten nu scheyden / ende liep straex nae de Noorder Spuye / daer hem Gherardt Jansz Swaels een Busschieter ofte Canonier ontmoete / die hem vraeghde / wat best ghedaen ware / sy wilden alle lijf ende leven by hem waghen ende opsetten / dat hy maer 't ghebiedt aenname. Jacob antwoorde / wel aen: Neemt die Horden die daer by der handt ligghen / ende set die voor een Borst-weeringhe op de Breede strate / voor dijns Moeders Huys / ende haelt dan de twee Metalen stucken / die op de Haven ligghen / ende brenght die onder de Borstweeringhe / maer en schiet niet aleer die van 't Stadthuys aenkomen / ofte dat ick weder vande Spuye af kome.

Treden in wapenen d'een teghen d'ander.

Jacob Florisz weert bloedtstortinghe.

Jacob Florisz op 't Spuye komende / heeft daer veel Visschers ghevonden / die malkanderen aenhitsten / om met geweldt de vergaderinge van 't Stadthuys te doen scheyden / eer sy stercker wierden / roepende naedemael sy ons soecken om lijf ende leven te brenghen / laet ons die gaen verrasschen. Maer als Jacob Florisz haer int vriendelijck seyde: Lieve Borghers / hebt gedult tot dat sy ons komen bevechten / ende dan willen wy toonen dat wy Mannen zijn / op dat wy haer geen oorsake gheven te lasteren / so zijn sy wat ghestilt geworden: Hoewel een kloeck Borgher / Harco Meynsche / (die daer nae Capiteyn / inden slagh teghen Boshuysen / in die Oorloghe voor zijn Vaderlandt / 't leven liet /) riep / men soude aentrecken / eer sy te spade ende te kort quamen. Dan daerentusschen werter vernomen / dat de Schutterije op 't Stadthuys twistigh / ende veel onwilligh werden / om hun mede-borgers te verderven / ende de Stadt in eeuwighe slavernije te brenghen / dat vele dede nae huys trecken / eenlijck eenighe Spaensche ghesinde Catholijcken bleven noch daer / maer van kleyner machte.

Na dat ditte aldus gestilt was / ende het een sweert d'ander inde scheyde ghehouden hadde / soo sonden de Borgherije Pieter Buyskens / met eenige andere aen de Borghemeesters / om die te beweghen / dat het gheschut / dat voor het Stadthuys stondt / op den Wal te brengen / ende so helpen 't ghemeyn beste ende bescherminghe betrachten. Maer de Borghemeesters antwoorden / sy wisten wat sy te doen hadden / en wilden de saken wel nadencken / ende hant-haven Justitie in gangh te brenghen / om de Rebellen ende quaet-doenders te straffen: dan ghevraeght wat Rebellen sy meynden (die sy censdeels noemden) werden sy daer over twistigh. Ende ten lesten beschept op haer versoeck / van 't vervoeren van 't gheschut / afvoorderende / kreghen sy eyndelijck antwoorde / als dat sy pacientie souden moeten hebben / tot dat hun Commissarisen Willem Jansz / ende Jacob Pietersz Samsoen / van Amsterdam souden gekomen wesen / die sy dien avont verwachten / ende dan soude men de saecke afspreken / ende anders niet.

't Versoeck der Borgherije wordt ghereferecert op de antwoorde van Amsterdam.

Als nu dese Commissarisen / ghesonden aen den Grave van Bossu tot Amsterdam / t'huys ghekomen waren / heeft die Borgherije wederomme haer Ghesanten op 't Stadthuys ghesonden / om bescheet van hun voorgaende versoeck: soo hebben de Borghemeesters haer dese volghende antwoorde ghegheven: Siet Dierick Jansz / Jacob Ericksz / en Pieter Buyskens / ten komt daer op niet aen / ende wy zijn niet ghereedt / om het gheschut op den Wal te brenghen: want onse Commissarisen zijn van Amsterdam ghekomen / ende brenghen sulcken bescheedt met haer / als dat den Heer Grave van Bossu wil weten / wie zijn vrienden ofte vyanden zijn: Ende wil oock ront uyt hebben / dat wy alle te samen den Hertogh van Alba sullen sweere voor Gouverneur / ende den Grave van Bossu voor Stadthouder / dan soo yemandt dat niet begheerde te doene / die soude moghen vry uyt de Stadt vertrecken / ende sulcx soude moeten gheschieden / ende sonder u langher op te houden / dat is het wit daer wy nae schieten / met ghelijcke woorden meer.

Absolute antwoorde der Borghemeesters aen de Borgherije.

Hier op hebben de ghecommitteerde van de Borgherije / siende sulcx haer resolutie ware / bedanckten sy haer van sulcke klare uytspraken / op dat sy oock mochten weten / wie hun vrienden ofte vyanden waren / &c. Nae consultatie hier over / met hare principalen / hebben oock voor antwoorde ghegheven / rondt uyt / Als dat de Borgherije niet en begheerden den Hertogh van Alba voor hunnen Gouverneur te sweeren / noch den Grave van Bossu voor Stadthouder / noch oock waren sy van gheen meyninge uyt de Stadt te vertrecken: want sommighe hadden wel vijf Jaren langh moeten uyt de Stadt in vreemde Landen swerven / om de tyrannije / daer men de Borgherije in 't alder minste niet en hadde te beschuldigen / wilden hun teghen-partije nu loopen / sy mochten loopen / de goede Borghers hadden eens gheloopen / men soude nu hunlieden niet levendigh uyt der Stadt krijghen / daer mochten sy vry op voorsien / &c.

Resolute antwoorde der Borgheren aen 't Magistraet.

Dit ghepasseert / versochten de Borghemeesters om van haren Eedt ende accoordt / daer mede sy aen de Borghers verbonden waren / ontslaghen te zijn / om dat sy het versoeck van Bossu moesten na komen / t'zy met vrientschappe / ofte constrainctie ofte dwanck.

Magistraet ende Borgerije ontslaet malkandere den Eedt.

Het

1572.

Het welcke haer Borgherije hebben gheconsenteert/ quijt-scheldende de beloften van weder zijden / ende toestaende / dat elck mocht sijn beste doen / ende daer mede zijn sy vanden anderen ghescheyden / elck den sijnen rapport doende.

Hier over zijn de vergaderde Borgherije in resolutie ghetreden/ wat middel sy wilden voor de handt nemen / om haer van tyrannije te bevrijden / ende de Stadt in vryheydt te brenghen. Dies sy besloten die Stadt gheweldelijcken te overmeesteren / waer toe Pieter Buyskes / meermael ghenoemt / Commissie van haeren ouden Stadt-houder den Prince van Orangien hadde/ met Hans Kolterman/ die raedde/ soo sy niet haest wilden om lijf ende leven ghebrocht worden / moest men niet langhe beraetslaghen/ daer over tot nu op den Noene geraedtslaeght hebbende/ zijn sy eens gheworden / ende soo is een peghelijck t'huys ghegaen/ om wat te eten/ ende doen den anderen toeghesepdt/ met een moedigh herte/ inden name des Heeren / ghelijcker-handt de sake aen te nemen/ ende uyt te voeren. De Borgemeesters waren oock op tegen-weer trachtende.

De Borgherije resolveert haer Meester vã de Stadt te maken.

Op den Middaghe heeft Dierick Janssz Brouwer/ des Stadts Trommel-slager/ belast de Trommel alomme om te slaen / dat alle die den Koningh van Spaengien ende den Prince van Orangien lief hadden / die souden met Wapenen haer vinden laten op 't Zuyder ende Noorder Spuye. Ditte de Borghemeesters ghebootschapt zijnde / hebben oock de Schutterije / ende haeren aenhangh / ontboden/ met gheweer voor het Stadthuys te komen : daer dat des eyghen Stadts Trommel-slagher voor hun allen den voorschreven uyt-roep ghedaen heeft / als hem bevolen was. Eenighe vanden Stadt-huyse noch goede opinie hebbende/ om datmen hoorde noch den Koningh van Spaengien noemen. Also sterckte hun elcke partije / om hem Meester vande Stadt te maken.

Dierick Brouwer de voornaemste in 't versekeren van Enckhuysen.

De Borgherije hadde gheordineert / dat Pieter Buyskes / als een Overste / hem soude vinden / met sijnen hoop / op de Noordt-Spuye / ende Jacob Ericksz op de Zuydt-Spuye by de Poorte/ den Zuyder Thoren in-nemende/ ende Dierick Brouwer by de blauwe Poorte hem te vinden / daer twee stucken Gheschuts laghen / die hy nam / ende maeckte daer een Waghen-borgh ofte Baricade voor / dat hy vooren dreef / ende is daer mede / met sijnen hoop/ nae 't Stadt-huys getrocken.

De Borgherije van Enckhuysen maeckt haer Meester vã de Stadt.

Ende als hy aldus nu ghekomen was / tot voor het Moriaens-hooft / soo zijn haer bejeghent die Stadts Capiteynen/ Krommen-dijck / Pieter Hendricksz ende Meester Maeck-schoon / die riepen/ men soude met malkanderen accorderen / als Vrienden ende Borghers behoorden : Maer de Borgerije die trocken voorts / om naerder het Stadt-huys te komen. De Capiteynen gheen ghehoor hebbende/ zijn een hoop vande beste ende deghelijckste Wijben ende Vrouwen op eenen hoop vergadert / de strate besettende / wel meynende bloedt-stortinghe te beletten / ghelijck de Vrouwen aldaer seer Manlijck zijn/ van oudt herkomen veel bewindts hebbende / midts de Mans-persoonen veel op de Zee-vaert/ ende Visscherije uyt zijn.

De Vrouwẽ van Enckhuyse trachten bloedtstortinghe te verhoeden.

Dese Vrouwen begonden te roepen / te schreyen/ de Mannen om den hals te vallen/ ende te bidden/ dat sy doch niet wilden vorder gaen / maer ghedul-digh weder nae huys trecken / ende in 't vriendelycke malkanderen verstaen / met dierghelijcke redenen meer : Maer Dierick Brouwer / dat voorstel mistrouwende/ riep straffelijck/ met gheweer inde handt ende dreyghende / flux van daer / loopt ende blijft in uwe Huysen : want wat wy op strate vinden / sullen wy op 't lijf smijten / &c. Waer over de Vrouwen verstuyvende / zijn de Borghers voort ghetoghen : Ende eenen Jan Frericksz Flutske / ende Jacob den sone van Dierick Brouwer / met etlicke andere / zijn voor uyt voor 't Gheschut ende Waghen-borgh ghelopen/ nae het Stadthuys : Ende alsoo eenen grooten hoop Schutters voor 't Stadthuys stonden/ die haer partije wilden stellen tegen dese Borgherije/ soo heeft den voorsz Jan Frericksz sijn Roer toe-ghelept om te schieten eenen vande principaelste roepers voor Duc d'Alba / met name Albert Reyniersz/ dan los schietende miste hem/ dat siende de menichte vande Schutterije / ende merckende de Borgherije met allen ernste de saken also wilden uytvoeren/ mede oock hoorende ende siende aenkomen eenen anderen hoop Borgherije van 't Zuyden / ende een groote menichte van Visschers van 't Noorden/ soo werden sy verschrickt/ ende zijn wech-ghelopen/ latende alle tegen-weer berusten.

De Schutterije verlaten het Magistraet ende verlopen.

De Borghemeesters ende Magistraet siende hun vande Schutterije verlaten/ ende de Borgherije ghe-weldich aenkomen/ hebben haer vlucht ghenomen op 't Stadt-huys/ ende haer daer in sterck besloten/ om vande furie bevrijt te zijn / selve verberghden hun eenige boven inde Haen-balcken. De Borgers vindende 't Stadt-huys ghesloten/ by laste van Dierick Brouwer/ namen eenen Balck / eñ stieten daer mede de Poorten open/ ende voorts alle de andere Deuren/ tot dat sy de Borghemeesters hebben ghevonden inde Haen-balcken / die sy gevangen voerden op de Keetpoorte/ ende goede Wachte ghestelt / ende hebben terstondt des Princen van Orangien Vendel op de Mueren uytgesteken/ ende op den Engelschen Thoren ende aende blauwe Poorte.

De Borghemeesters werden ghevangen.

Aldus werdt de Stadt van Enckhuysen afhandigh ghemaeckt vande Spaensche Regeringhe / den thienden Junij 1572. ende ontboden alomme haer Mede-borgers t'huys te komen / selve de ghevangen Borghemeesters werden daer nae / den 25. Augusti/ los gelaten voor vijf gevangen Borghers / die Bossuyzen op sijn Schip ghevanghen hiel. Hebben alomme Boden uyt-gesonden/ als nae den Briele aenden Grave vander Marck/ ende aende Vrijbuytersschepen / die in 't Vlie laghen / ende veel Korens ende Granen by hun hadden / op dat sy daer mede inde Stadt souden komen : sonden oock nae Vlissinghen ende nae Emden.

Enckhuysen valt uyt de Spaensche regeringhe/ den 10. Junij / Anno 1572.

Vorder / alsoo de Stadt moeste verseeckert wesen/ hebben sy goedt ghevonden / met Pieter Luytgesz Buyskes / op sijn Commissie / 350. Soldaten aen te nemen / uyt de Borgherije vander Stadt / over de welcke sy Capiteynen stelden / Cornelis Pietersz Lutz/ eñ Jacob Florisz / (de welcke Florisz daer na 15. Jaer langh Schout / ende wel sesmael Borghemeester is geweest/) tot Lieutenant verkoren sy Jacob Cornelisz in 't Hof/ eñ Gerart Ebertsz. Maer alsoo de Vrijbuyters / vande welcke de principaelste Capiteynen waren / Steltman / Tietro Hettinga/ Willem Lievensz/ Holbeeck/ ende Wijbe/ terstondt in de Stadt quamen / zijn de aenghenomen Borghers weder afghedanckt/ door Pieter Buyskes. Ende de Grave vander Marck heeft uyt den Briele gesonden Capiteyn Jaques Cabelliauw / uyt Vlaenderen geboré/ een seer vroom ende deuchdelick Man/ Niclaes Ruychaver van Amsterdam / namaels befaemt/ Cornelis Loof ende Roobol / dese brochten met haer een deel kloecke Soldaten.

Enckhuysen neemt verscheydẽ Garnisoenen in/ van weghen den Prince van Orangien.

Alsoo daer eenighe swaricheyt viel over het Gouvernement/ soo zijn sy verdragen/ soo langhe te vreden te wesen / tot dat den Prince van Orangien eenen soude seynden/ die haer terstont gesonden heeft Joncker Dierick Sonoy/ een Gelders Edelman/ die lange den Prince gedient hadde / dien hy hun seer gherecommandeert heeft. Den selven hebben de Borgerije ontfanghen / ende heeft het Goubernement aengenomen / ende belaste Cornelis Pietersz de Rosmolens by Hoorne in te halen / die de Amsterdammers sochten te verbranden.

Joncker Dierick Sonoy Gouverneur in Enckhuysen/ in Junio.

Alsoo nu de Stadt wel versien was met t'huysgekomen Ballinghen/ ende Vrijbuyters / ende die uyt den Briele / heeft den Oversten beginnen te raedtslaghen om Medenblick te versekeren/ derwaerts seyndende de Capiteynen Cabelliau / Ruychaver / ende Dierick Brouwer / om dat Medenblick vrientschappe de stadt Enckhuysen meest noodelijck was / maer alles te vergheefs / om dat sy wel wilden vriendtschappe houden / maer gheen Garnisoen in-nemen/ door den raedt vanden Gouverneur Rijswijck ende andere meer/ die op het Slot laghen. Dies werden gesondé uyt Enckhuysen bedectelijck twee Vendelen

Medenblick werdt vande Enckhuysenaers overweldight.

Borghers / onder Claes Croes ende Jacob Inthof / ende twee Vendelen Soldaten / onder Cabeliau ende Ruychaver / ende hebben de Stadt / d'een langhs Oosten ende d'ander by Westen / behendelijcken inghenomen. Ende overmidts de meeste Borghers haer vlucht op't Casteel namen / soo hebben sy haer Vrouwen ende kinderen voor haer teghen het Slot ghesteldt / ende alsoo henlieden ghedwonghen het Slot op te gheven. Terwijle sy hier mede besigh waeren / hebben Cornelis Pieterssoon Lutz / met Pieter van Gulick / Schout van Opmeer / uyt-ghesonden / om alle de Wapenen uyt twaelf omligghende Dorpen te halen / tot haeren behoeve / met ghenoechsame verwillinghe / door het in-nemen van Medenblick.

Diedericx Sonoy Vries Edelman Gouverneur van Noort hollant ende Waterlant.

Hoorn oock by die van Enckhuysen met verwillinghe aen haer zijde ghebrocht.

Daer na hebben sy oock gepractiseert/ om Hoorne in te krijgē/ eñ door Jan Taemsz/ Schaft eñ andere Borghers van Hoorn die tot Enckhuysen ghweest waren/ ende eenige daer nae tot Hoorn te senden/ als de Capiteynen Cabbeliau ende Steltman / die saecke soo wijdt ghehandelt / dat die van Hoorne begeerden des Oversten Sonoy Handt ende Zeghel te sien: Waer over sy eenighe Borghemeesters nae Enckhuysen sonden / dien sy volle verseeckeringhe deden/ waer door sy mede haer Gecommitteerde wederom nae Hoorne sonden / die 's anderdaeghs begroet werden van de Capiteynen over de Borgerije / die sy onder Vendelen aenghenomen hadden/ tot bewaringhe van haer Stadt. Ende terwyle de Magistraet met de Vroetschappe op haer stuck te rade waeren / soo zijn dese Capiteynen ende Ghesanten van Enckhuysen/ met goedt chier maecken/ soo vereenight/ dat sy verwillighden met de Soldaten den Eedt den Koningh ende Prince van Orangien te doen/ het welcke die vande Vroetschappe oock voor goedt ghevonden ende aengenomen hebben / waer over die van Enckhuysen daer sonden een Vendel knechten / de welcke nae eenighe moeyte inghelaten werden / ende met haer quamen in Jan Maertsz Visscher ende ander Ballinghe / welcke terstondt de Magistraet verstelden / om dat vele vande oude verloopen waeren. Van dese Soldaten trocken terstondt eenighe nae Edam/ doende die Stadt mede aen den Prince overgaen / de welcke noch van verscheyden andere werden ghevolght.

Alckmaer eñ Haerlē vallen den Spaengiaerden af / eñ al gheheel Hollandt/ behalven Amsterdam ende Schoonhoven.

Korts daer nae hebben die van Alckmaer eñ van Haerlem haer mede begheven onder de regheringhe vanden Prince van Orangien / soo datter ten lesten niet over bleef onder 's Hertoghs regiment dan Amster-

1572. Amsterdam ende Schoonhoven.

Als die van Enckhuysen nu haer saken ende staet wat bevestight hadden / soo hebben de Borgherne / met den Gouverneur / goedt ghevonden / wederom me twintigh inde Vroetschappe te kiesen / alsoo zijn die vanden ouden Rade tot verscheyden tyden in gheroepen gheweest. Ende de Hooft-lieden daer nae vergadert zijnde / hebben gheraedtslaeght ende goedt ghevonden / Mannen te verkiesen boven de dertigh Jaren ende onder de tsestigh Jaren oudt / geen Susterlinghen / noch Swaghers als haer Wijven leven. Sy hebben Borghemeesters in stede vande ghevanghene ghekoren / Pieter Luytgensz / Antonis Symonsz / Jacob Ericksz / ende Pieter Heynsz / dese deden haren Eedt den 28. Junij / daer nae zijn sy van malkanderen ghescheyden / ende hebben des morgens brieskens met namen op 't Stadthuys gebrocht voor de Schepenen / ende die de meeste stemmen hadden die waren Vroetschap. Also is de stadt van Enckhuysen bynaest by haer oude regheringhe ghebleven / mitsgaders de Kerckelicke goederen by de Kercke / ende de Cloosters goederen voor den Armen. Soo dat de Stadt van Enckhuysen (veel anders als haer nae-ghebueren) niet en namen aen haer eenighe Kerckelijcke oft Kloosters goederen / ofte eenigh profijt daer van ghenoten. Oock in alle de beroerten / veranderinge ofte t'samen-loopen vanden volcke / en isser noyt eenigh bloet ghestort / noch rooverije ghebeurt / 't welck te prijsen ende te verwonderen was.

Forme van nieu Vroetschap tot Enckhuysen te verkiesen gebruyckt.

Nae dat Bos-huysen (ghelijck wy ghesedt hebben) van Enckhuysen verlost / tot Amsterdam was ghekomen / soo heeft hy / om dese Stadt te dwinghen een groot ghetal van Schepen teghen de Stadt door het Zuyder gat ghesonden / daer mede hy niet en konde uyt-rechten: Want drie van syn Capiteynen vielen hem af / haer begevende aen de ander zijde / ende de reste van syn Schepen vluchten.

Daer nae is hy weder met veel Schepen nae de Stadt in het Noorder gat ghekomen / ofte door den Ven / daer hy oock niet uytrechtede / dan dat hy eenighe Huysen af-ghebrandt heeft / ende is alsdoen vertrocken. De Jonghe Borgherije versochten dickmael / om die Schepen te moghen gaen bespringhen / maer de Wijse en vonden sulcx niet gheraden / midts het perijckel / dat sy van eenighe haer weder-partye te vreesen hadden / als de kloeckste uyt souden wesen.

Amsterdammers beleggen Enckhuysen ter Zee te vergeefs.

Hier en tusschen hadden alle de Noort-Hollandtsche Steden gheresolveert eenighe Oorlogh-schepen tegen Boshuysen te reeden / die teghen die van Amsterdam trocken / ende hielden die inne / dat sy niet en dorsten uyt komen / ende bleven daer soo langhe ligghen / tot dat in 't beginsel van December subijtelicken begonde te vriesen / soo dat sy seer snellijck daer bevrosen met de gheheele Vlote / sonder datmen die met eenighe Menschelijcke middelen konde helpen / met eenigh Ys te breken oft te bijten / beraetslaghende haer Gheschut te sincken / want sy waren apparent / datse daer soo moesten bevrosen blijven / ende alsoo vande Amsterdammers te moeten verbrandt worden: Want Don Frederico / Albas sone / was met alle sijn macht doen van Naerden ghekomen / en konde daer lichtelijck over het Ys by komen. Maer Godt uyt den Hemel sondt terstondt / recht te passe / eenen Noordt-westen Windt / alsoo dat het Water seer hoogh gheresen / ende het Ys subijtelijcken ghebrosten is / alsoo dat die Schepen / als door een bijte / wech ghevaren zijn ende tot Enckhuysen ghekomen / in een goede Haven / door het Zuyder gat / tot seer groot verwonderen van alle Menschen: Want den Admirael / ende alle de groote Schepen van Enckhuysen / daer door quamen / zijnde het Water door den grooten Noordt-westen Windt soo hooghe gheworden / dat die Schepen / die by-naest noch eens soo veel ellen diep ginghen / als men ordinaris voeten Waters aldaer heeft / daer zijn door ghekomen / ende het Ys heeft het Water terstondt weder toegheslooten. Dit heeft die van Enckhuysen / ende haer Bondtgenooten / sulcken grooten Mirakel ghe-

De Noordt-Hollanders rusten Schepen teghen die van Amsterdam.

Wonderlijcke beschickinge Gods die de inghevrosen Schepen subijtelicken met Noorden Windt ende hooge Vloet los maeckte, ende door 't Zuyder-gat binnen Enckhuysen brochte / Anno 1572. in December.

docht / dat sy vrylijck haer lieten voorstaen / dat Godt haer aengenomen Wettelijcke beschermunghe seghenen wilde.

1572. Aldus heeft Zuydt ende Noordt-Hollandt haren Hals uyt 't Spaensch jock getrocken / ende den Hertogh van Alba afgheballen / behalven Amsterdam ende Schoonhoven / waer door Amsterdam oorsake gheweest is van veel bloet-vergietens / ende over de hondert duysent Menschen 't leven ghekost heeft / overmidts dat de Prince van Orangien nu de drie principale Havenen in hadde / te weten / Vlissingen / Briele / ende Enckhuysen / waer mede hy de Heerschappije vande Zee verkreegh / daer Nederlandt alleenlijck mede te dwingen was.

Hier nae soo den Prince van Orangien tot Campen ghekomen was ende sijnen Legher meest afghedanckt hadde als wy verhalen sullen / dat die van Enckhuysen vernomen hebbende / hebben hem by Pieter Buysskens / met eenighe Galeyen die sy ghemaeckt hadden doen halen / ende in haer Stadt ghebrocht / alwaer hy ghewillekomt ende wel ghefesteert werdt / aldaer eenighe daghen vertoevende / ende dede aldaer een Bolwerck / tot der Stadt versterckinghe / buyten de Zuyder-poort maken / tot welck werck de Borgerije haer in vieren verdeylde / ende soo ghedueriglijck aen wrochten / dat sy dat Bolwerc in seventhien dagen / in 't koutste vanden Winter vol op maeckten / daer door het Bolwerck den naem van Willigenbergh verkreegh.

De Prince van Orangien komt tot Enckhuysen / ende doet daer Bolwercken maken / Anno 1573.

In Vrieslandt hebben de ghevluchte Edelen oock inval ghedaen / veele Correspondentie hebbende met de ghene die noch in 't Landt waren / onder andere Doco Martina hadde aenslagh met eenighe Vriessche Heerschappen om Leeuwaerden de Hooft-stadt van Vrieslandt in te nemen / dies hy schreef aen Joncker Dierick Sonoy / die gheen volck ontbeeren en mocht / hy schreef mede aenden Grave vanden Berghe ende Joncker Dierick van Bronchorst en Batenburch / Heere van Nederwormter / als gheordineerde Stadthouders over Vrieslandt ende Groeninghen / dese namen den Kuynder in / ende vielen soo in Vrieslandt / trachtende na Leeuwaerden / dies die vanden Hove van Vrieslandt (siende dat de Grave van Barlaymont byden Hertogh van Alba Gouverneur was ghestelt in Vrieslandt inde plaetse vanden afghestorven Grave van Meghen / de welcke om 't Krijghs-volck dat de Prince van Orangien in Ghelderlandt opnam / niet by haer en konde komen) hebben ghesonden om Casper de Robles / Heere van Billy / Colonel van een Regiment Walen / ligghende binnen Groeninghen / om haer by te staen / de welcke daer quam met sijn Walen ende gheheel Huysghesin resideren / met het Hof ofte Landt-raedt raedtslagende / de Stadt mede versterckende / besettende Harlingen / Staveren ende ander plaetsen / ende achterdencken hebbende op de getrouheyt van die van Sneeck / is Robles met een Raedts-heer Fretema derwaerts ghetrocken / maer hen werden de Poorten ghesloten / die van Bolswaert weygherden hem mede den inganck / dies hy den 15. Augusti ghekeert zijnde / heeft hem met den Hove van Vrieslandt beraedtslaecht / om de Stadt ende sterckten met Koorn / Victalie ende Geldt te besorghen / de Geusen de Zeekusten ende passagien besittende. Die van Sneeck / Bolswaert ende Franicker / hebben den 27. ende 28. Augusti / des Heeren van Batenborchs ende Nederwormters Krijghs-volck ingelaten / de selve kreghen Doccum oock in / dan door quade wacht zijn de Walen daer weder in-ghekomen / ende hebben de Stadt geplondert ende meestendeel verbrandt.

Vrieslandt valt den Spaignaerden af.

Robles Heere van Billy / Lieutenant van Barlaymont Stadthouder van Vrieslandt.

Sneeck / Bolswaert ende Franicker byde Geusen ingenomen.

De Geusen kreghen dagelijcx veel toeloops / mede van veel Vriessche Edelen / als Doco Martina, Syds Botma, Thiette Hettinga, Sierp Galama, Pieter Camminga, Meester Augustijn Oetsima, Grietman van Dantuma, Sippe Scheltema, Edo Albema, twee sonen van Haring Haersima, Wijbe van Grovenstius, Grietman van Monaldumadel, Sicke Thieffens, ende meer andere: dese de gheleghentheyt vande Landen seer wel kennende ende alomme bevrient zijnde / hebben Staveren / 't welck eertydts een oude rijcke Machtighe Stadt gheweest is / te-

Vrieschen Adel valt den Koningh af.

K v gen

1572.

Staveren ingenomen/ maer weder verloren ende verbrandt.

ghen over Enckhuysen aende Zee gheleghen inghekregen den 24. Augusti / Maer het Slot ofte Casteel niet/ dat met Walen beset was / 't welck sy beleghe rden ende beschoten/ Maer Robles heeft dat ontset/ de Stadt weder inghenomen / gheplondert ende verbrandt behalven het Casteel.

Joost Grave van Schouwenburch / Stadthouder / voert Oorlogh: in Vrieslandt.

Hier nae is Graef Joost van Schouwenburch van wegen den Prince van Orangien in Vrieslandt ghekomen / met seven oft acht Vendelen Duytsche Soldaten om Stadt-houder te wesen: dese heeft syn residentie binnen Franicker ghenomen / ende veel Ordinantien na den tijdt verandert/ die by den Heere van Nederwormter inghesteldt waren. Hy heeft oock een Provinciael Hof van Vrieslandt binnen Franicker op-ghericht ghelijck het Hof van Leeuwaerden : In 't selve Hof heeft hy eenen Haringh Gelius tot President ghemaeckt / ende Raedts-heeren Doctor Baetho Idserda, Meester Eko Ihar met eenighe andere / met den Procureur Generael Meester Feycko Intzama, ende daer werden de ghevanghenen van alomme ghebrocht ende hun recht ghedaen.

Geusen nemen in verscheyden Cloosteren en Dorpen om Leeuwaerden te benauwen.

Dese Garnisoenen waren daghelijcx besigh ende doende/ ende namen in Munnekebayrum, Winsum, Achlum &c. mede het Dorp van Rijp ende Dunrijp / ende hebben eenighe beschanst / oock mede de Water-diepten ghestopt ende afghedamt / om alle toevoer van Victalie die van Leeuwaerden te beletten / maer de Walen uyt Leeuwaerden hebben de Geusen uyt haere Schantssen tot Rijp gheslaghen/ ende 't Dorp meest afgebrandt/ daer tegen hebben de Geusen afghebrandt het Klooster Munnekebayrum, met meer ander Kloosteren ende Dorpen, als oock mede Oldeklooster / Ogheklooster Thabor / Nieuklooster / Aelsum / Achlum ende andere plaetsen / alles om de Walen te benauwen binnen Leeuwaerden / waer uyt groote dierte ende benautheydt aldaer quam/ ghebreck van Koren/ Sout/ Boter / Zeep/ Ec.

Hertogh van Alba quiteert den 10. en 20. Penningh om ander schattingen te bekomen.

Den Hertogh van Alba hoorende daghelijcx den Afval vande Landen ende Steden / ende nu gheldt van doen hebbende / schreef aen den Stadt-houder Generael van Hollandt / den Grave van Bossu / uyt Brussel den 26. Junio / hoe dat hy verstondt dat generael misshaghen op 't stuck vanden Thienden ende Twintichsten Penningh / daer het nochtans gheseydt was maer te dueren / tot datter ander bequamer middelen souden gheraemt worden / Soo ware hy te vreden uyt den name van Sijne Majesteyt dien gantschelijck te quiteren ende af te stellen/ midts dat sy ander middelen te samen wilden ramen / ende ten eersten vinden twee Milioenen gulden 's Jaers / ghelijck sy eertijdts ghepresenteert hadden/ Ordinerende daer toe een beschrijvinghe der Staten van Hollandt inden Haghe teghen den vijfthienden Julio daer aen volghende : Maer op dese Brieven en werdt in Hollandt niet meer ghepast / Maer sy hebben een vergaderinghe ten selven daghe onder de afghevallen Steden beschreven onder haer tot Dordrecht / alwaer de Heere van S. Aldegonde een Propositie dede.

Afgevallen Staten vergaderen tot Dordrecht. Erkennen den Prince voor Stadthouder des Koninghs.

Dese vergaderinghe heeft Statelijcker wijse gheweest / daer verscheenen van weghen de Edelen / de Heere van Wijngaerden / ende weynighe Ghedeputeerde / als van Dordrecht / Haerlem / Leyden / Goude / Gorinchem / Oudewater / Alckmaer / Hoorn / Enckhuysen / Medenblick / Edam ende Monickendam / sonder die van Amsterdam ende d'andere / die niet en dorsden komen/ ende veele vande voorschreven en waeren noch maer half belast/ ende hebben aldaer veele saecken onder den anderen besloten / Als dat sy den Prince van Orangien bekenden voor den Generalen Gouverneur ende Stadt-houder des Koninghs over Hollandt / Zeelandt / West-Vrieslandt ende Sticht van Utrecht/ alsoo hy te vooren vanden Koningh daer toe Wettelijck was ghecommitteert gheweest. Sy hebben oock verscheyden Ordonnantien op de Zee-vaerdt ende Schepen van Oorloghe gheraemt / ende een Admiraliteyt opgherecht / met den aenkleven van dien.

1572.

Visiteren hun Chartres ende Privilegien.

Desghelijcx hebben sy mede gheraden ghevonden/ te openen ende visiteren de Chartres van Hollandt/ berustende op 't Slot ter Goude/ daermen voor dien tijdt niet aen en hadde konnen geraken/ datmen daer Inventarissen van maecken soude / daer toe uyt de Ridderschap gheordineerdt werdt / de Heere van Noortwyck / ende voorts Ghedeputeerde uyt elcke Stede. Voorts besloten sy met den Grave vander Marck te handelen / als Commissie hebbende vanden Prince van Orangien / ende over de Kamer van Rekeninge/ Registers/ Ec.

Maken onderlinghe verbintenissen.

Sy hebben haer met malkanderen verbonden ende eendrachtelijck verobligeert / in gheen accoordt/ apointement ofte verghelijckinghe te treden / met den Koningh ofte sijne Bevelhebbers / noch yet anders te doen oft te besluyten / 't welck de Generaliteyt der Staten mochte aengaen / sonder des Princen van Orangien advijs / consent ende verwillinghe daer over te hebben / ende den selven daer in te begrijpen Ec. Ende tot dien eynde hebben de Ghedeputeerde handt-tastinghe ghedaen aenden voorschreven Heer van S. Aldegonde / met behoorlijcke ende alle duydelijcke verklaringhe / den Prince voorschreven ghetrouwelijcken by te staen ende niet te verlaten / alsoo mede de Heere van S. Aldegonde van weghen den Prince van Orangien met Eede sich verplicht / verbonden ende verobligeert heeft/ ende wat meer tot sulcx van noode ende dienstelijck was.

Ordonneren exercitie van Roomsche ende Ghereformeerde Religie.

De Heere van S. Aldegonde verklaerde mede de intentie vanden Prince te wesen / dat ghehouden soude worden vrijheydt der Religie / ende dat een yeghelijck in 't sijne/ in 't openbaer/ in Kercken oft Capellen/ soo dat ghevoeghelijcxt by der Overheydt soude gheordonneert worden / souden ghebruycken vrije exercitie der selver / sonder hindernisse / ende dat de Geestelijcke Persoonen in haerlieder staten vrij ende onbekommert blijven souden / ten ware dat sy hun vyanden vertoonden Ec.

Ende dit alles by provisie ende tijdt / dat het by advijs vande Generale Staten der Landen van herwaerts overe anders soude mogen geordonneert worden/ met welcke intentie vanden Prince de Ghedeputeerde hun conformeerden.

Kosten vande Oorloghe eenpaerlijck te dragen.

Daer werdt mede gheresolveert / dat de onkosten der Oorlogen eenpaerlijck / ende int ghemeen souden ghedragen worden over de Steden ende ten platten Lande van Hollandt / by alsulcke Contributien als namaels daer toe souden ghevonden worden/ en souden presentelijck opbrenghen 200. duysent gulden / en noch 500. duysent gulden tot sijnen Tocht ende ontset van Bergen in Henegouwe.

Ende souden de Staten van Hollandt goede correspondentie met den Prince voort aen houden/ daer toe onder de Staten souden bequame persoonen ghedeputeert worden.

Grave van der Marck voor Lieutenant des Princen aengenomen.

Op die vergaderinghe werdt mede ghelesen de Commissie vanden Grave vander Marck/ daer present ghekomen / daer mede de Prince hem voor sijnen Oversten hadde aen-ghenomen ende bestelt / als sijnen Generalen Lieutenant / met volle macht Ec. alwaer hy op hem nam / in presentie vande voorschreven Aldegonde / de Commissie te volvoeren nae Instructie/ waer over tot sekerheyt onderlinghe verplichtinge ende belofte met handt-tastinge ghevolcht is/ de een aen d'ander.

Nederlandtsche Ghedeputeerde krijgen haer afscheyt vanden Koningh nopende den 10. Penning in termen generale/ den 26. Junij.

Ontrent den selven tijdt kreghen de Ghedeputeerde vande Staten van Brabandt / Vlaenderen/ Artoys / Henegouwe / Rijssel / Doway ende Orchies (in Spaengien ghereyst om 't stuck vanden Thienden Penningh) haer Afscheyt vanden Koningh schriftelyck van Date tot Madril den 26. Junij 1572. Onderteeckent / By den Koningh, Ende onder/ Armenteros, ende dat door de handen vandē President Hopperus, haer voorhoudende door laste vanden Koningh / in drie poincten het inhoudt vande voorsz Acte.

Als dat Sijne Majesteyt soo goeden herte tot de Nederlanden droech / dat alle 't ghene hy ghedaen hadde / niet en hadde ghestreckt tot eenigh particulier profijt / maer alleenlijck tot goede ruste

ende

ende verlichtinghe vande Onderdanen / om die in goeden vrede te blijven houden / met volherden van 't Catholijcke Gheloove als een goet Prince toestondt.

Ten tweeden dat sijne Majesteyt hem verseeckert hielt / van zijne Staten / dat sy met goede affectie ende trouwe niet en sochten dan de eere Gods ende dienst van zijne Ma^t. met de welvaert van de Landen / waer over hy van haer ghetrouwicheydt hem wel ghecontenteert hiel. Ten derden / hoewel by de Acte vande Antwoorde van sijne Majesteyt niet en was volkomelijck verklaert / dat sijne Majesteyt de collectatie vanden Thienden ende Twintighsten Penninck gheheel liet varen / dat nochtans dies niet teghenstaende een yegheliick hem mochte verseckert houden / sulcx te wesen de intentie ende meyninge van zijne Majesteyt / maer nochtans sulcke termen ende woorden waren noodich ende oorbaer inde Acte te gebruycken / om te hanthouden de authoriteyt van sijne Majesteyt ende van sijnen Gouverneur Generael / ten respecte vande Onderdanen &c. Alsoo aenveerden dese Ghedeputeerde de Acte met behoorlijck danckseggen / dit was d'effect van dien handel ende vande Acte te lange hier te stellen.

Alsoo dit Jaer 1572. een wonderlijck Jaer van gheschiedenisse is gheweest / soo dient ghenoteert / datter uyt Russia ofte Moscovien gheschreven is geweest / hoe dat den Chrim Tartar / die eenighe den grooten Cham heeten / palende aen Russien / en Oorloghe voerende teghen den Grootvorst van Moscovien / een inrocht / strave oft Krijghsloop / dit Jaer tot in Moscovien ghedaen heeft / wel met 120. duysent Peerden sterck / ende dat tot de groote stadt Mosco / by de Riviere Mosco (oock ghcheeten) ghelegen / ende het platte Landt alomme afghleloopen hebbende / heeft mede de Voorstadt afghebrandt / ende voorts met Wildt-vyer worpende / dese groote machtighe volckrijcke Stadt / daer het Landt-volck in ghevlucht was / in brandt ghesteken / den 24. Mey / Anno 1572. De Huysen daer zijnde meest van hout / ende van Mastboomen op den anderen gheleydt / gemaeckt / behalven seer weynighe Huysen van steen / ende soo vele heeft het ghebrandt / dat de selve in drie uren ofte wat meer / gantsch is vernielt gheweest / met een groote Wintvlaghe / buyten de Stadt nochtans stil Weder zijnde / soo datter niet eenen staeck over bleve / dan eenighe steenen Kercken / ende weynighe Huysen / 't volck nae de Poorte (die meest ghesloten waren) uytloopende verpletten malkanderen / soo dat de Menschen overeynde staende / in een ghedronghen / tot drie Mannen hooghe / over malkanderen hoofden opklimmende / stonde / ende so noch de Poorten stopten / soo datter veel hondert duysent / eenighe schrijven wel seven oft acht hondert duysent Menschen verbranden / ende eenige verdroncken / weynige werden ghesalveert in eenighe Kelders / Kercken / ofte steenen ghewelffels. Van acht Enghelsche Kooplieden / die doen in de Stadt waren / werden met eenighe Russen drie in eenen Kelder / eenlijck in 't Enghelsch Huys ghesalveert / te weten / Mr. Rawley / Jan Sparck / ende Glover / namaels vermaendt. Noyt heeftmen van soo deerlijcken brandt ghehoort. Sodoma en Gomorra brant konde niet vreeselijcker wesen / een wonderlijcke straffe Godes. Den Groot-Vorst Juan Vasilowiche was met zijn Krijghsvolck desen Tartar teghen ghetrocken / maer ontmoete hem niet. Dit Landt werdt dit Jaer seer ellendelijcken gheplaeght / van een tyrannigh Overheere / met dieren tijdt ende Pestilentie / ende desen geweldigen inval.

De groote Stadt van Mosco van de Tartaren verbrandt / den 24. Mey Anno 1572.

Alsoo wy verhaeldt hebben den grooten afval der Landen / sullen wy nu voorts het succes verhalen.

Alsoo op desen tijdt het Geuse Krijghsvolck nu op veel plaetsen in Hollandt Meester waren gheworden / hebben veele ghesocht haer leedt te wreecken / sommighe uyt particulieren / ende andere uyt gheneralen haet / veel wijtende dese beroerten de Gheestelijcke. Ende alsoo daer in 't eerste geen ordere konde ghestelt worden / heeft men uyt den name van den Heere van Lumey / &c. die hem als Luytenant Stadthouder droegh / alomme veel Papen ende Monicken omghebrocht / als tot Leyden den Hoogh-gheleerden Cornelis Musius wedervaren is / die zijnde Proost van S. Aeghten tot Delft / een groot Poët / ende goet out Man van 72. Jaren / werdt by nachte ghehanghen: als oock tot Enckhuysen Pater Daniel van Arendonck: tot Alckmaer / Pater Cornelis van Diest / Pater Johannes van Naerden / Pater Lodewijck Voets / ende Broeder Adriaen van Naerden / Broeder Enghel van Turbur werdt ghehanghen by Amsterdam: Pater Johannes van Kirtel / ende Adriaen Lambertsz by der Goude: in den Briel Pater Cornelis Pyck: Guardiaen tot Gorcum / ende Pater Jeronimus van Weert / Pater Nicasius Hesius / Pater Wilhelmus Danus / Pater Theodoricus Ermdanus: Mr. Cornelis van den Bossche / Pastoor van Gorcum / Mr. Cornelis van Popel / met meer andere: alsoo verhaelt wordt inde Historie vande outheydt des Catholijckx gheloove.

Geestelijcke Persoonen in Hollandt omgebrocht / Anno 1572.

De Prince van Orangien hebbende uyt Hollant / en Zeelant / eenigh gelt becomen / ontrent twee hondert duysent gulden hem belooft ende noch verseghelinge van 500 duysent / ende daer toe eenighe van sijn eygen Patrimoniale Landen / als Sigen / den Lantgrave ende andere vercocht ofte verpant / soo heeft hy eenen Legher in Duytslandt weder opghebrocht / wel van ses duysent Peerden / ende veerthien duysent te voet. De principale Overste waren / Ernst van Mandersloo / de Graven van Barby / ende Heyndrick van Nassouw zijn broeder / hebbende alreede een Verbont met Vranckrijck ghemaeckt: sy passeerden over den Rhyn den 8. Julij / om in Ghelderlandt te monsteren.

Prince van Orangiens tweeden tocht uyt Duytslandt / passeert den Rhijn den 8. Julij.

Een Verbondt in Vranckrijck isser te weghe ghebrocht / door Graef Lodewijck van Nassou / ende den Admirael van Vranckrijck / met die vande Religie / die den Coninck Carel den negensten gheraden hebben / den Krijgh uyt Vranckrijck in Nederlandt te diverteren ofte te wenden / als den besten middel zijnde / om zijn Landt in vreden te houden / dat suyverende van quade Krijghsche humeuren / ende dierghelijcke persuasien / gelijck oock zijnen eyghen Raet hem dat selve voorhielden. Den Coningh selve seer suspecterende / dat de Coninginne van Spaengien / zijn suster / boven t'quaet traictement dat haer aen ghedaen was / ghedeurende haer leven / nu fortselijcken tot haer doot ghecomen was: Oock verstoort zijnde / dat hy geen recht vanden Spaengiaerden en conde vercrijghen / over die / die zijn volck onder Capiteyn Ribault / in Terra Florida, (in America) vermoordt hadden. Om al t'welcke den Coningh van Rochelle Graef Lodewijck secretelijcken by hem te Lijmoges ontboden heeft / ende daer nae te Fontaine Bleau met hem handelende / ende belaste hem aen zijnen broeder den Prince te schrijven / dat hy de reconciliatie / die hem den Keyser doen voorhiel / met den Coningh aen te gaen / gheen gehoor en soude gheven / hoewel die goet ende vorderlijcken met alle versekertheyt scheenen te wesen. Daer wert gehandelt / dat den Coningh soude een deel der Nederlanden aen de Fransche Frontieren hechten / tot aen den Rhijn toe: Hollandt / Zeelandt / Vrieslandt ende Utrecht / soude den Prince behouden. Hier toe soude den Prince volc aennemen in Duytslandt. Des Coninghs jonghste broeder / den Hertogh van Alenson / soude in Nederlant trecken / ende onder hem den Admirael selve. Dit is soo vele / als van dat Verbont in 't licht ghecomen is. Men seyde oock / dat de Armade / oft Schepen ter Oorloge / in Brouagien / onder Don Philippo Strotzi / en Baron Della Garde / ten behoeve oft vorderinghe van dit Verbondt / toegherust werden: Desgelijcx een handelinghe van Jan Galeasse / Fregose / noopende twee hondert duysent Ducaten / die den Hertogh van Florentsen desen Verbonde ten besten soude leenen / om hem te verlossen van een Orloge op Siena.

Oorsaken des Verbonts in Vranckrijck.

Verbondt des Princen van Orangien met den Coningh van Vranckrijck.

Tot vorderinge van dit Verbondt / heeft den Coningh een nieu sterck Verbondt met de Coninginne van Engelant aengegaen / malcanderé te assisteré / al waer 't oock / dat sy om t'stuc vande Religie aengevochten werden / t'welck seer solemnelijck bevestight werdt

Verbondt tusschen Vranckrijc / Engelandt / ende Duytslandt.

1572.

werdt door den Marischalck van Montmorency/ desgelijcx met den Duytschen Vorsten/ daer van hier voor mede geseyt is.

Graef Lodewijck neemt Berghen in Henegouwe/ in den 24. Mey.

Wt krachte van dit Verbondt / heeft Graef Lodewijck van Nassauwen / met de Heere van La Nove ende Jenlis/ een entreprinse op Bergen in Henegouwe voorgenomen / zijnde de Hooftstadt in Henegouwe / een Stadt sterck ende wel ghemuert van blauwen steen/ van Thorens/ Bolwercke ende strijcweeringhen wel gheordineert / met diepe ende breede Grachten. Hier hadde hy eenich verstandt met eenige van binnen / als met Antoni Olivier / een Herault ende Schilder / ende meer andere / maer tot kleynen behulpe. Hy dede eenighe vebendighe Soldaten op verscheyden oorsaecken in de Stadt gaen / waer van thien oft twaelf ghekleet waren als Kooplieden van Wijn : Dese hebben 's avonts te vooren in een Herberghe haren Weerdt ghevraeght / wanneer de Poorte 's morghens op gingh / want sy Waghenen met Wijnen komende hadden / die sy gheerne voor der Sonneschijn in hadden. De Weert antwoorde/ Smorghens te vier uyren/ maer soo sy die eer wilden gheopent hebben/ soo souden sy den Poortier een stuck gheldts aenbieden. Dese fraeye ghesellen hebben 's morgens met een drinckpenning de Poorte vroech open ghekreghen. Als sy die open hadden / soo smeten sy den Poortier daer henen / ende namen hem de sleutelen voorts af : Ende terstont quam daer Graef Lodewijck inne / met ontrent veertigh Mannen te peerde met de andere / beroepende de Borghers tot vrijheydt / ende dat haer den Prince van Orangien was tot hulpe gekomen / om te ontlasten van de Spaensche slavernije ende thienden penningh / ende reden alsoo roepende alle de Stadt door / of sy duysent sterck gheweest waren / besettende de principaelste hoecken der straten : Soo yemandt deuren oft veynsteren open deden/ daer schoten sy naer. Als dit nu eenighe uren gheduert hadde / ende dat de reste van 't Krijghs-volck niet aen en quam / die in 't Bosch verdoolt waren / soo is Graef Lodewijck selve uytghereden / ende ten lesten die ontmoetende/ brocht hy die met grooten gelucke noch inde Stadt/ want de andere bykans uytghedreven waren. Dese waren vier oft vijf hondert Peerden / die meest elck een Voet-knecht achter hem opsittende hadden/ ende waren soo moede / datse op de Marct / in slaghordre ghestelt zijnde/ alle ginghen neder ligghen. Sy besetten terstondt de Poorten / het Casteel / ende het Stadthuys / ende maeckten haer alsoo Meester van der Stadt/ den 24. Mey / daghelijcx haer meer volcx uyt Vranckrijck ende elders toekomende. In de Stadt hebben sy wapenen ende amonitie ghenoech ghevonden / oock etelijcke / maer niet veel victalie/ om dat het gheen Frontierstadt en was. Voorts hebben sy alle nootlijcke ordere in alles ghestelt. Die suspecte Borgherije hebben sy haer wapenen afghenomen / ende de ghewillighe ghewapent / ende haer tot defensie gerust.

Practica est multiplex.

Stratagema.

Valencijn oock ingenomẽ van Lanove eñ Famars / maer weder verlaten.

Diergheliјcke aenslaghen zijn op diversche Frontiersteden gheweest / als tot Bapalma ende meer andere/ de welcke faelgeerden. Op Valencijn gheluckte het wel genoech ten selfden daghe / daer dat Lanove met de Heere van Famars binnen gheraeckten. Maer Lanove nae Berghen vertreckende / ende Famars niet ghenoech ghevolght zijnde van Krijghsvolcke / daer toe oock (tot haren ongheluckе) dien dagh daer binnen 't Casteel inghekomen was Don Jan de Mendosa / met zijn Peerdevolck / heeft de goetwillige van binnen bloode gemaeckt/ so dat hem/ uyt vreese van 't Casteel / een yeghelijck niet en vertoonde / als wel ghemeynt was / soo dat nae eenighe dagen de Heere van Famars/ met zijnen aenhangh/ hem moest vertrecken met gheweldt / haer ter Poorten uyt makende / daer dat soo grooten menichte van ghemeyn volck volghden / datter vele met ghedranghe in de Poorte doot ghedronghen ende versmacht werden.

Hertoge van Alba rustinge tẽ Krijge.

Den Hertogh van Alba heeft de tijdinghe van dese voorschreven afvallinghen kleyn ghenoech geacht/ behalven het innemen van Berghen in Henegouwe / dat hy niet ghelooven en wilde / om dat hy versche tijdinghe uyt Parijs hadde / dat Graef Lodewijck korts te vooren daer ghesien was in 't Caetsspel. Ende hoe wel hy verscheyden ordinantien ghesteldt hadde / om alomme wederstandt te doene / soo heeft hem boven al beweeght het verlies van Berghen / ende beklaeghde hem over de Koninginne/ Moeder van Vranckrijck / dat sy hem wel hadde ghesonden van haer Florentijnsche Lelien / maer seyde / dreyghende / hy soude haer daer Spaensche Distelen voor seynden / met andere hooghe woorden : Dan alles werdt vergheten ende vergheven/ als het Tractaet met die van Guyse van de Parijssche moort ghegluckte. Numits dat hy hem selven van alle kanten besprongheh vondt / sonder voorraet van ghelde / om den hatelijcken eysch des thienden penninghs / soo heeft hy terstondt alle zijn volck op ontboden. Onder andere de Spaignaerden uyt Rotterdam ende Delff-haven / de welcke daer hongher noodt gheleden hadden / by ghebreck van Koren/ dat sy van gheen plaetse bekomen en konden/ dan van Amsterdam/ om dat de omligghende steden haer dat beletten/ sijn 300. van hen voor by Delft ende den Haghe nae Schevelinghen ghetrocken/ lancx de Zeestrant voor by Haerlem op Sparendam / 't welck sy innamen ende verbranden / nemende Hopman Kobol ghevanghen / ende hebben alsoo van Amsterdam Terwe ghehaelt/ ende sijn alsoo daer mede den selven wech stoutelijck ende kloeckelijck nae Rotterdam getoghen / niet teghenstaende dat sy veel bekommernissen by den wech kreghen : Sy nu al op ontboden zijnde vertrocken den 23. Julio / dies de Grave vander Marck korts daer nae de Stadt innam. De Spaignaerden vertrocken mede uyt den Haghe/ met den Raedt van Hollandt ende vande Reken-kamer / alle nae Utrecht daer sy haer residentie namen: Het Spaensch Garnisoen hadde gheerne mede binnen Utrecht gheweest / maer alsoo daer Duytsch garnisoen in was/ hebben sy die daer uyt ghehouden/ ende sijn alsoo alle nae Berghen in Henegouwe int Leger getrocken.

Spaignaerden verlaten Rotterdam ende ander Plaetsen.

Door dit vertrecken van veel Garnisoenen uyt Hollandt / heeft de Grave vander Marck tot Haerlem een vergaderinghe der Staten beroepen / voorslaende de Stadt van Amsterdam te beleggghen/ 't welck eensdeels goedt ghevonden werdt / ende de Grave heeft dat met het Regiment van Lasarus Muller / dat in Hollandt aenghekomen was / ende met meer ander Capiteynen bestaen / ende is daer voor ghetoghen in Augusto / hy heeft het Cathuysers Klooster by de Stadt ghelegen ingenomen / ende hem rontom beschanst / hy sont een Trompetter nae de stadt met vriendelijcke vermaninghen om haer over te gheven / Maer die van Amsterdam schoten nae den Trompetter sonder antwoorde te gheven/ om hulpe ghesonden hebbende aen den Grave van Bossu die binnen Utrecht was / de welcke derwaerts sant vier Vendelen knechten / meynende by den wegh Naerden mede met volck te besetten / dan weynich tijdts te vooren waren daer tsestich Schutten van des Grave vanden Berghe volck ingekomen ende waren wel ontfanghen / dese hebben hen op de Vesten ter weyre ghesteldt / dies Bossu op Muyden troch / soo voorts sijn volck nae Amsterdam schepende / dies hy seer ghestoort was op die van Naerden. Dit Krijghsvolck binnen Amsterdam ghekomen zijnde / hebben uytval ghedaen op 't volck des Graven vander Marck ten verscheyden reysen : Dies de Grave kleyn ordre ende quaet regiment onder sijn volck vindende / heeft sijn Legher opghebroken den 23. Augusti / hy nu door zijn wreetheydt teghen de Gheestelijcke seer in den haet vanden volcke komende.

Grave vander Marck beleghert Amsterdam in Augusto te vergeefs.

Hollanders krijghen Naerden in.

Den Hertoghe van Alba siende soo groote toerustinghe teghen hem/ heeft noch dry Regimenten Walen nieuwelijcken doen opnemen / oock eenighe Ruyterije in Duytslandt / oock dede hy de oude Benden van Ordinantien weder oprusten / ende by publicatie ontbieden de Leen-Heeren / dat sy moesten opsitten ten dienste van den Koningh. Ende alsoo hem dochte Berghen de deure ende ingangh te wesen der Fransoysen in Nederlandt / (alle de andere bykans

1572. cans verachtende) soo heeft hy / om die te sluyten / allen vlyt ende neerstichept aengewent.

Don Frederico de Toledo belegert Berghen in Henegouwe.

Ende terwijlen hy selve vorder ghereetschap soude maken / sondt hy sijnen sone / Don Frederico / met ontrent vier duysent / soo Spaengiaerden / Walen / als Duytschen / met vier hondert Peerden vande Benden van Ordonnantien / onder de Heere van Norcarmes / derwaerts / met bevel / om die van Berghen haer victalie te weeren / oock van meerder volck van wapenen in te brenghen / terwijlen hy hem meerder hoopen van volck toesenden soude. Don Frederico is in 't leste van Junio alsoo nae Bergen getrocken ende heeft hem neder byder Stadt geslagen / ende een Fort ofte schansslinghe / een quartier mijle vande Voorborchten / gemaeckt / van een Klooster genaemt Bethlehem / niet teghenstaende dagelijcx schermutselen van die van binnen / daer over beyde zijden groote manlijckheyt ghetoont werdt / als die van binnen uyt trocken om koren / hoy / ende voederinge te halen / ende die andere dat wilden beletten. Rouray hadde hem in 't Klooster van Espinlen met eenighe Fransoysen beschanst / daer de Spaengiaerden hem meynden uyt te smijten / maer waren met schade afghedreven. Don Frederico heeft oock alle behendicheydt aengewent / om binnen Berghen door middel vande Borgerije te geraken. Viertich Fransche Ruyters / die binnen meynden te komen / werden van eenen Boer tot Bins verleyt / seventhien daer van werden / nae examinatie / tot Rijpelmonde aen eenen Peerdestal half ghehangen ende doorsteken / soo naeckt inde Schelde geworpen / met verbodt / die niet te moghen uyt trecken / noch begraven / soo fel was den haet. Graef Lodewijck / met die by hem waren / hadden al te vooren goedt gedocht / den Heere van Jenlis / na Vranckrijck te seynden / soo om den Koningh van alles te adverteren / als den selben te soliciteren van meerder assistentie / om haer gheluck vorder te versoecken / dat sy dochten dat haer mede wilde. Jenlis vondt den Koningh seer wel gheneghen / die hem toe liet meer volcx op te nemen: oock den Admirael / die van alles den last hadde / vergaderde van alle soorten van volcke / van beyde de Religien / tot ontrent vier duysent te voete / ende twee hondert swaere Peerden / ofte Hommes d'Armes, met twee Benden Archebusiers te Peerde / met andere / tot 500. Peerden. Het Voet-volck leyde den Baron van Renty / een Regiment van negen Vendelen: de Heere van Jumelles een van acht Vendelen: Berengnarville van sesse: Janisack leyde de Avant-couriers: Beaujeu ende andere leyden het Peerde-volck. Dese begonden te marcheren den sevensten Julij.

Den Admirael / en oock Graef Lodewijck / hadden Jenlis gheschreven / dat hy soude sijnen wegh door Cambresis nemen / en sien hem te voegen byden Leger vanden Prince van Orangien / die op den Tocht was: want Berghen van volcke ghenoech versien was / zijnde de provande daer schaers / ende hadden gheen Eters van doen / maer de Prince hadde hulpe van doen om de Mase te passeren / 't welck de Garnisoenen hem sochten te beletten. Maer Jenlis antwoorde / hy wilde te Berghen komen / ende van daer soude hy moghen vorder trecken. Alsoo trocken sy op (grooten overlast den Lant-volcke alomme doende) tot voorby Bossut / by Quibrain / op anderhalf mijle by Berghen / hebbende quade wegh-leyders / die van alles den Spaenschen verwittighden: En komende langs eenen enghen wech / tusschen boomen ende haghen / daer Jenlis hem sekerste dochte te zijn / midts dat hy meer Voetvolcx dan Peerden hadde / soo sondt hy vooren uyt hondert Peerden / om den wegh te ontdecken / wien volghde 't Regiment van Renty / daer na Jumelles: Hy selve met den Rijngrave Jan Isaac / ende meer andere / bleef byde achterhoede / meynende van daer bespronghen te worden. Maer ter contrarien / die voor waren uyt den engen wegh ghekomen / siende eenen grooten deel Peerden / bestelt by Alba / (die daer van den generalen last hadde gegeven den Chiapin Vitelli) uyt een Bosch met Voet-volck komen / kregen vreese / en deynsden te rugge: 't welck het Spaensche Peerde-volck (namelijck die vande Bende van Ordinantien / ghelepdt zijnde van Norcarmes) siende / vielen haer op 't lijf: Desgelijcx het Spaensch Voet-volck opt Regiment van Renty die oock de vlucht aennam / als mede dede al het Voetvolck / al eer sy schier den vyandt sagen. Daer waren boven de drie duysent Boeren vergadert in wapenen / het welck van verre de hoopen grooter maeckte: dese Boeren wat sy inde vlucht vonden vermoordent al / zijnde / soo uyt ouden haet / als om grooten overlast / seer op de Fransoysen verbittert. 1572.

Jenlis komende om Berghen te helpen / wert geslagen.

Daer blevender boven de twaelf hondert / met veel Nederlandtschen Edeldom / als den Heere van Volhain die noch binnen Berghen gheraeckte / ende daer sterf / een vande Taffins / ende Niclaes du Pre / een gheleert / vroom jongh Man / van Atrecht / die met meer andere Nederlanders / soo Edel als Onedel / gevangen / ende terstont gehangen werden. Jenlis / Jumelles / ende andere / werden gevangen. Jumelles / na langen tijt / werdt uyt Doornic door eenen Spaengiaert ghelost. Jenlis werdt t'Antwerpen op 't Kasteel gevoert / aldaer hy / na lange ghevangenisse (sonder voorgaende sieckte) op eenen morghenstondt doodt werdt gevonden / ende onder de Galghe begraven. De Heere van Schoonewalle wert oock gevangen / ende onbekent tot Oudenaerde ghevoert / ende werdt daer gelost als die Stadt byde Geusen ingenomen wert. Beaujeu gheraeckte dien nacht inde Abdije van Espinlen / daer hem de Capiteyn Poyet in liet: 's anderen daeghs gheraeckten ontrent hondert Archebusiers noch binnen Bergen.

Jenlis ghevangen.

Hierentusschen hadde den Hertoghe alomme doen Peerdevolck aennemen / boven de thien duysent / door de Hertoghen van Holst / Erick van Brunswijck / Frans van Saxen / de Bisschop van Ceulen / en andere: ende drie Regimenten Hooghduytschen Voetvolck / byde veertigh Vendelen sterck / onder Graef Otto van Oversteyn / den Baron George vā Fronsbergh / en Niclaes Polwijler. Noch drie Regimenten Nederlandtsche / onder de Graven van Meghem / van Bossu / ende den Heere van Hierges. Noch vijf Regimenten nieuwe Walen / boven de oude / onder de Heeren van Capres / Lickes / Montdragon / ende andere. Ende hy heeft met den Hertogh van Medinaceli tot Brussel / de Staten den derden Augusti voorgehouden / dat sy souden gelt moeten besorgen: den Koningh hadde hem uyt Spaengien ghesonden de somme van thien hondert duysent guldens / ende dat het al was dat hy van daer te verwachten hadde / waer mede hy seyde / te moeten hebben ende te bekostighen twaelf Regimenten Duytsche Knechten / vijftich Vendelen Spaengiaerden / hondert ende vijftich Vendelen Walen ende Nederlanders / ende daeren-boven noch thien duysent Duytsche Ruyters / drie duysent Peerden vande Benden van Ordinantien / ende noch twee duysent lichte Peerden / behalven Oorlogh-schepen en Geschuts rustinge: hem vermetende binnen twee Maenden alle den vyanden uyt de Landen te drijven / daeromme sy moesten gheldt besorgen / tot de betalinghe der selviger / haer belastende op te brenghen de twintich hondert duysent guldens Jaerlijcx / ende den Hondersten Penningh.

Geweldt ende macht vanden Hertogh in Nederlandt / Anno 1572.

Korts daer nae is den Hertogh van Alba / met alle sijn macht / nae Berghen oock ghetrocken / met vieren-twintich Canons / en acht Colubrijnen / wien den Hertogh van Medinaceli volghde. Den Hertogh van Aerschot werdt tot Brussel ghelaten. Te Berghen heeft hy hem seer sterck rondtom begraven / soo wel teghen die van binnen als tegen die van buyten / so sy hem souden willen bespringen: Daerentusschen en heeft hy gheen middelen van vrienden / geldt / ende persuasien nae-ghelaten / om in Vranckrijck 's Koninghs voornemen te diverteren ofte veranderen / daer toe hy den Koningh sijnen Meester / oock den Paus gebruyckt heeft / die tot dien eynde den Cardinael Alexandrino in Vranckrijc sont. Maer boven al hebben sy al te samen het Huys van Guyse / die het Hooft vande Catholijcken in Vranckrijck waeren / vermaendt / dat sy behoorden toe te sien / ende dat de Hugenotten soo veel gehoors by haren Koningh niet en betaemde te hebben / als dien te beweghen de Wapenen aen te nemen / tegen den Catholycken Koning van Spaengien / de eenige Pijlaer vande Roomsche Kercke /

Den Hertog treckt selve nae Berghen met 24. Canons ende acht Colubrijnen.

Practijcken van Alba / Koningh / en Paus, waer mede sy de Guysianen beweeght hebben haer wrake tegen de Admirael in Vranckrijck.

Kercke / ende zynen noot vriendt ende Swagher zijnde / maer dat sy mochten met meerder eere de doot haers Vaders wreken aenden Admirael / den eenighen Autheur van alle quaet / ende hooft vande wederpartye. Welcke persuasien so veel by die van Guyse hebben vermoghen / datter eenen moordadighen ofte Moorder gehuert is / die den Admirael in't midden van de Coninghlijcke Bruyloft ende triumphe doorschieten soude / waer door niet dan achterdencken / tweedrachten ende factien tusschen beyde de partijen rijsen en conde / suffisant ghenoech om al s'Conings voornemen te frustreren oft vernietigen / waer op het schijnt (sonder twijfel) dat den Hertogh groot fondament ghemaeckt heeft / als een eenich beleyder des scheuts teghen den Admirael / en consequentelijck des Moordts van Parijs / welcke moort by den Coninck wel te vooren bestemt was / maer niet desen scheut / d'welcke voorgenomen is / by sulcke die namaels haer Ligueurs vertoont hebben / soo dat door den scheut blijckt / dat dit langhe te voren gheraemt was / ende by gevalle haer mede ghelukte dese wreede moort: Want soo den Admirael door den scheut straex doot ware ghebleven / soo souden sonder twijfel de Hughenooten alle gevlucht hebben / daer den noot (mits de hope zijns levens) om der eeren wille / haer daer dede blijven / waer op ghefondeert werdt de oorsake van 't feyt / als of sy ghesocht hadden sulcke daet aenden Coningh ende Catholijcken te wreken / waer op hy een vergaderden des Coninex broeder met eenighe vande secreette raden te Ponce S. Clow / ende besloten daer eyntlijck alle die vande Gereformeerde Religie alomme te vermoorden / beramen d'ordre daer van &c.

Des Prince vā Orangiē aentocht.

Hierentusschen dē Prince van Orangien (als vorē verhaelt is) op zijnē aentocht zijnde / eñ by Duysburg dē Rhijn gepasseert / eñ aldaer gemonstert hebbende / heeft den 4. Augusti stormender handt de stadt van Ruermonde ingenomen / op de Mase gelegen / aldaer tegē de Geestelijcke / eñ den nieuwē Bisschop Lindanus / eñ zijn Boecken ende Huysraedt / leelijck geleeft wert. Den Hertog hadde alomme eenighe order gestelt / om hem t'passeren der Mase te beletten: Maer nochtans aldaer passerende is hy op Leuvē gecomē / dat hem wert overgegeven den eersten September / die met hen door Doctor Elbertus Leonigus mits geltgeven accordeerden. Desgelijcken / Nivelle eñ andere plaetsen. Daerentusschen wert Mechelen ende Dermonde door Jonckheer Arent van Dorp / oock aen des Princen syde met behendicheyt gebrocht. In Mechelen wert Heer Bernaert van Merode / Heere van Rummē gelatē met eenige Duytsche Peerdē / ende Arent van Dorp voorschreven tot Dermonde. Oudenaerde in Vlaenderen wert behendelijcken van eenen Capiteyn Jaques Blommert / van Oudenaerde geboren ingenomen op dese maniere. Desen Blommart hadde te vorē dē Prince van Orangien lange gedient / op den Dijck van Oosterweele gestredē / ende diversche tochten met hem ghedaen op eygen Borse / eñ hem daer nae tot Franckendael onthouden / ende Capiteyn ghemaect zijnde / heeft hem nae de Revolte tot Vlissingen begevē / eñ gelegen binnen Arnuyden daer hy met de andere vande Spaengiaerden uytgedreven wert / ende nu in desē tocht heeft gepractiseert Oudenaerde te verrasschen / eñ heeft met eenen Joos Guys / La Toyile eñ eenē Wybo / dat ingenomen op deser manieren. Den 7. September 1572. s'morgens na 8. uren quamen dry Mannē / met corte Roers onder haer Mantels / aen de Baer-poorte / om in te comen eñ ter wyle sy opgeschrevē werdē (also doen het gebruyc was) schoot een vā haer een Roer los / waer over uyt een Scheure daer by / eñ uyt ander plaetsen etlijck krijghsvolc uytspronc / die de Poorte innamen. een Soldaet dootsmijtende: den Schrijver quetsende: eñ dē Heer Schepen van de Stat / Jacob Stalinex / bysitter / wert door zijnē arm geschoten: een Borger / Merten de Vroe / die de binnen-poorte meynde toe te sluyten / wert ooc doorschoten: ende so loopende na de Marct / noch dry oft vier Soldaten dootsmijtende / maecten haer Meester vande Stadt: eñ in het nieu Casteel op dē Borgoensche Thoren / vervolghden sy mijn heere Joris vā Corteville / Hoog-Balliou van

Ruremunde / Leuven / Nivelle, Mechelen, Dermonde eñ Oudenaerde worden by den Prince ingenomen.

Innemen van Oudenaerde by Blommart ende andere / den 7. September / Anno 1572.

der stadt / daer sy hē dootsmeten / met eenen Soldaet / eñ daer na wierpen hem naect in 't water / een Man daer sy seer op verbittert warē / om dat hy hem altijt seer wreet tegen die Geusen / eñ die van der ghereformeerde Religie gedragen hadde. Vorder inde dry ofte vier naeste dagen namen sy gevangen den Borgemeester Amingh met meer andere / ende mede alle de principale Geestelijcke Persoonen vander Stadt / als Heer Paulus Cope / Deken: Heer Jan Opstalle / Pastoor van Pamele: Heer Merten vanden Eynde: Heer Jan van Brakele: Heer Jacob de Decker / ende andere: Waer van sy de principaelste namaels / als sy de Stadt verlaten moesten / in 't Water deden werpē / ende verdrincken / om dat sy haer seer wredelijcken in haren dienst ende Officie gequeten hadden / ende seer strenge eñ hart ghetracteert die Geusen / die s'Coninghs Pardoen aengenomen hadden / die sy te veel groote pene voor penitētie opgeleyt hadden. Sy verlosten alhier ooc etlijcke gevangenen / die inde nederlage van Jenlis ghevangen waren: onder andere den Heere van Schoonewalle / die ter doot verwesen was. Hier nae in het eynde van Augustus trock den Prince na Bergen. Maer in Brabant noch zijnde / ontfingh hy tijdinghe vanden Moordt tot Parijs / het welcke hem ende zijnen Rade / met den Ritmeesters / alderhande nadencken dede hebben.

Massacre van Parijs

Wy achten noodelijc te verhalen t'gene datter tot Parijs in een Bruyloft ghebeurt is / om dat het tot onse Historie dient. Na de leste Vrede in Vranckrijck / tusschen den Coningh / ende de Hughenotte gemaect / Anno 1568. ghesch ieden veel Houwelijcken: Den Coningh trouwde de dochter des Keysers Maximilianus: Den Admirael heeft oock ghetrouwt de Gravinne van Entremont uyt Savoyen: De Prince van Conde de dochter vanden Hertogh van Nevers / van den Huyse van Cleve: Des Admiraels dochter troude de Heere van Tiligni. Ooc isser van een Houwelijck ghehandelt ende besloten / tusschen des Coninghs jonghste suster Margareta / ende den Prince van Navarre / by den Coningh ende de Coninginne van Navarre / die de Susters dochter was van den Coningh Fransoys den eersten / ende die te Parijs (ghereetschap tot de Bruyloft makende) ghestorven is / ghesuspecteert zijnde / dat sy met een paer Handtschoenen van eenen Italiaen vergheven was: maer het schijnt van een ghebreck der longhe ghesc hiet te zijn. Den dagh van de Bruyloft was bestemt den 17. Augusti / alwaer alle den principale Adel van Vranckrijck was / soo wel de Hugenotschen als andere. Sy werden getrouwt by den Cardinael van Borbon / voor de groote Kercke van Parijs / sonder der Roomscher Kercken Ceremonien. Als nu de volgende weke met feeste / banckettten / ende triumphe onghebrocht werdt / soo hadde den Admirael verscheyden vermaninghen ende waerschouwinghen van zijn vrienden ontfanghen / van hem te wachten / ende dat de plaetse ende groote vergaderinghe des volcx hem mochte eenigh ongheval toebrenghen. Maer hy achte dat hy behoorde zijnen Coningh te betrouwen / t'selfde streckende tot der Religie eñ Lants dienste: bysonder alsoo den Coningh hem belooft hadde / nae de feeste te letten op de clachten van die vander Religie / ende op de Oorloghe van Nederlandt / waer toe alreede veel gereetschappe / door s' Coninx bevel ghemaect was / t'welck den Admirael dede de waerschouwinghe verachten / als gheprocedeert uyt een goede meyninge / ende Weereltsche voorsichticheyt. Dies hy antwoorde daer op / dat hy dat Gode wilde opgevē / ende de vorderinghe van een goede sake meer dan zijn leven betrachten: want diversche secreten met den Coningh ghehandelt / beweeghden hem seer / midts dat hy merckte in den Coningh kloeckheyt ende verstandicheydt / (hoe wel noch jongh van Jaren) ende groote begheerte / om alle saken van importantie ende van state selve te handelen / dat hem tot noch toe vande Moeder belet werdt / die hem altijt teghen stelde zijnen broeder / den Hertogh van Anjou / welckē broeder / om dat hy des Moeders ghesintheyt beter wiste te volgen / ende met liberaliteyt hem den gemeynē Man liefgetal wist te maken / hy

Bruyloft in Vranckryc.

Redenen / waerom den Admirael goede opinie van den Coning hadde

1572. hy sochte te versenden / verre van hem / soo het hem moghelijck ware : Ende alsoo doen ghestorven was Sigismondt / den Koningh van Polen / soo sochte hy hem aen die Kroone te recommanderen / dies hy op dit pas / met wetenschap vanden Admirael / derwaerts affondt Jehan de Mouluc / den Bisschop van Valence / om dat daer te volbrengen. Dit achte den Admirael een groot poinct van politicq verstant te wesen / ende hem vorderlijck / als dat den meesten vyandt / van die vander Gereformeerde Religie / (soo doen scheen te wesen den Hertogh van Anjou) soude soo wech ghesonden worden / waer mede alle hun vyanden een groot steunsel verliesen souden / principaljcken die vanden Huyse van Guyse / die welcke den Koningh dickmael met quaden oogen aensagh / als sy met sijnen Broeder hem dickmael teghenspraken : soo datter groote apparentie was. Den Koningh sochte 't Gouvernement des Ryer gheheel op hem te nemen / assettende gheheel de Moeder met haren aenhangh. Mede beweeghde den Admirael oock / dat den Koningh ernstelijck schreef aen sijnen Ambassadeur / by den Hertogh van Alba in Nederlandt / den Heer van Monduict / om de gevangenen verlost te hebben inden slagh van Jenlis gevangen: belaste ende gaf ordere / dat den Admirael geldt ghetelt werde / om daer mede nieu volck op te lichten eñ den Prince van Orangien toe te senden / tot sijnen Heyr-tocht / op dat pas in Nederlandt treckende / welck nieu volck ghecalculeert werdt op vier nieuwe Regimenten / ende dertigh Benden Peerden. Dit doen / ende meer ander dinghen / veroorsaeckten den Admirael alle achterdencken van hem te leggen. 1572.

Gaspar de Coligny, Heere van Castilion etc. Admirael van Vrancryck.

Alsoo ist ghebeurt op Vrijdagh / den 22. Augusti / soo den Admirael uyt den Raedt den Koningh in 't Raets-spel ghelepdt hadde / die een parture met den Hertogh van Guyse ende den Heere van Tiligny maeckte / dat hy op de Noene / nae huys gaende / ende lesende eenen Brief / by eenen / ghenaemt Maurevel / uyt een Veynster met een langh Roer gheschoten is / hem afschietende den voorsten vingher van sijn rechte handt / ende voorts door den slincken arm. Dese Maurevel latende sijn Busse legghen is met Post-peerden (die hem door Challi / des Hertogs van Guysen Hofmeester / beschickt waren) in Nederlandt ontvlucht. Daer hy alomme op de Frontieren met devotie werdt verwacht. Hy hadde te vooren den Heer van Mouy gedient / eñ oock verradelicken van achter doorschoten: Maer daer na / An. 1583. is hy te Parijs vanden selven Mouys sone oock opentlick doorsteken geweest / die oock daer over doot bleef van

Admirael Chastilion werdt tot Parijs gheschoten.

Het eynde van den Moorder des Admiraels ende Mouy.

van des Moorders volck doorschoten zijnde / die altijts Schutters tot sijn bewaringe/ by hem hadde.

Den Admirael geschoten wesende/ wees de plaetse van waer den scheut quam/ ende sondt den Heere van Pilles/ dit te willen den Koningh aensegghen : ende werdt soo t'huys ghelepdt. De Koningh hoorende van 't feyt/ kaetsende met Guyse/ wierp sijn Recquet inde Aerde / ende met een droeve verslaghen aensicht vertrock hy nae sijn Kamer. Den Admirael werdt terstondt van Navarra/ Conde/ den Marischalc van Cosse/ en Dampville / ende andere vrienden besocht. De wonden werden vermaeckt / den vingher werdt afgesneden/ ende hem ghevraeght/ wie hy dochte dat 't selfde gedaen mochte hebben : seyde/ van niemandt achterdencken te hebben dan Guyse/ hoe wel 't selfde onseker was / maer hy ware van over langhe gheresolveert / sijn vyanden noch de doodt niet te vreesen/ die hem niet quaets toe brengen en konden/ maer wel een salighe ruste in Gode/ in wien hy alleene sijn hope ghestelt hadde : Hy klaeghde/ dat gheen dingen hem meer ter herten en gingen/ dan dat hy voor sijn doodt den Koningh niet en soude komen spreecken / die hy wel wat te segghen hadde. Daer over Navarre/ Conde / ende andere / ginghen haer klachten aenden Koningh doen / segghende / dat het voor haer te Parijs niet verseckert ghenoech en was/ begeerende met 's Koninghs goede oorlof te vertrecken. Den Koningh beklaegde hem des stucx / oock haer troostende ende sweerende/ dat hy die daedt soo doen straffen soude / dat den Admirael ende sy alle oorsake souden hebben haer te vreden te houden. De Koninginne Moeder daer by staende/ toonde oock seer t'onvreden te wesen/ segghende dien overlast waer den Koningh gedaen/ door de welcke/ soo die niet ghestraft en werden soude men noch in 't Hof / noch in sijn Bedde vry wesen. Ende daer was geboden de Autheurs te soecken ende nae te jaghen. Den Koningh ende Koninginne schreven noch dien dagh aende Gouverneurs vande Landen/ ende aen haer Ambassadeuren by de uytlandische Vorsten / 't ghene datter ghebeurt was / ende dat sulcke schelmsche daet soude ghestraft worden met alle strengicheyt.

De Koning besoeckt den Admirael.

Nae een korte maeltijdt is den Koningh met sijn Moeder/ Broeders/ de Marischalcken van Vranckrijck / behalven Montmorency (absent zijnde/) den Hertogh van Montpencier / Cardinael van Borbon / de Hertogh van Nevers Gonsaga / Conte de Retz/ de Heere van Thore ende Meru/ broeders van Montmorency / ende meer andere byden Admirael ghekomen. Ende mits den Admirael hem begheert hadde alleen te spreecken / dede hy de reste / behalven sijn Moeder / en Tiligny met sijn Huysvrouwe / des Admiraels dochter, (namaels Princesse van Orangien) ende eenen die dit stuck beschreven heeft / vertrecken. Den Koningh by het Bedde komende / heeft den Admirael hem hooghlijck bedanckt/ vande moeyte ende eere : Tot wien den Koningh seyde/ hy soude goeden moet hebben / hem troostende. Den Admirael seyde/ dat hy Sijne Majesteyt van dry saken te spreken hadde. D'eerste was van het goedt ende dienstbaer herte dat hy hem droegh / ende altijdt ghedraghen hadde / Gode biddende hem anders niet genadigh te wesen / voor wiens gherichte sijne wonden hem korts souden stellen. Sijn vyanden hadden hem als een verturbeerder sijns Rijcx beklaeght/ maer het soude noch blijcken door wien de ellenden toe-ghekomen waeren / die soo dickmael de Edicten van Sijne Majesteyt tegen alle beloften hadden ghebroken : Waeromme hy badt teghen sulcke perturbateurs sijns Rijcx opsicht te nemen. Ten tweeden seyde hy / nopende de Nederlanden / als dat sijne Edele Voorsaten noyt sulcken schoone oorsake van profijt/ in Nederlandt te doene / ghehadt en hadden/ ende dat hy wiste wat schoonder Steden sijn vrientschappe begheerden / ende hem onder sijn trouwe wilden onderworpen : Dese goede occasie sagh hy in sijn Hof kleyn achten van velen / ende oock mede spotten / ja uyt de tanden hem bykans trecken. Onlanghs was het volck van Jenlis byden Hertogh van Alba met bedrogh omringhelt / meest verstroyt ende verslaghen / ende datter niet en konde in sijnen Secreten Raedt ghedaen worden / ten werde den Hertogh van Alba over - ghedraghen : Wat van sulcx te verwachten was / als sijne ende sijns Broeders secreten / ende der Raedts-Heeren / den Vreemden ende Vyanden verkondight werdt / badt hy Sijne Majesteyt / te willen bedencken / ende hem sonderlinghe bevolen te wesen. Het derde was / hem te recommanderen het onder-houdt van sijn Edict des Vredes : Sijne Majesteyt wiste wel hoe dickmael het belooft ende gheswooren hadde gheweest/ daer Natien ende Vorsten ghetuyghen ghenoech van waren / die haer verwonderden datmen sijnen Eedt voor een jock ende spot hiel. Over weynighe daghen in Champangien / niet verre van Troyes / alsoo een Voedtster een kindt inde Ghereformeerde Predicatie (op een Dorp ende plaetse/ van Sijne Majesteyts weghen daer toe gheordineert) doen Doopen hadde / ende 't selve nu was t'Huys draghende / waren eenighe oproerighe bedeetelijcken ghekomen/ ende hadden het Kindt de Voedtster/ ende 't gheselschap van Vrouwen / dat daer toe ghebeden was/ vermoordt : Considereert dese wreetheydt/ ende hoe eerlijck ende loffelijck het kan wesen / al Vranckrijck door sulcken Schelmerije ongheſtraft te laten. Hier op antwoorde den Koningh op 't eerste poinct / dat hy noyt van sijn ghetrouwicheydt en hadde ghetwijffelt : Hy hiel hem voor een goedt ende trouw Vassael / ende vroom Man / ende een voorsichtigh Hooft-man / niemandt wetende in sijn Rijck hem te passeren / ende soo hy ander opinie van hem hadde / soo en soude hy niet ghedaen hebben dat hy te vooren ghedaen hadde. Van het tweede / der Nederlanden belanghende/ sprack den Koningh niet een woordt / door eenighe die over quamen om sijn Moeders wille. Op 't derde seyde hy / niet anders te soecken / dan dat sijne Edicten / ofte Placaten van Vrede / strictelijck souden onderhouden worden/ waerom hy hadde anderwerf al sijn Rijck door (nemende sijn Moeder tot ghetuyge/ die terstondt seyde/ jae Admirael het is waer) alomme sijn Commissarisen t ot dien eynde ghesonden : jae antwoorde den Admirael / van dier soorte / die op mijn Hooft vijftigh duysent Kroonen ghestelt hadden. Doen seyde den Koningh / stoort u niet / 't mochte aen u sieckte beletten / houdt u gherust : want de pijne is uwe/ maer de schande is mijne : maer ick sweere by de doodt Godts / dat het feyt sal ghewroken worden ter eeuwigher ghedachten. Vorder verhalende de informatie / die hy daer op doen nemen hadde : den Autheur soude niet verre te soecken wesen / seyde den Admirael : Waer op de Koningh ende sijn Moeder haer Hoofden naerder sijn Oorkussen leyden / heymelijck spreeckende. Op 't vertrecken raedde den Koningh oock Conte de Retz ende Tiligny / sy souden hem laten draghen in 't Hof van Louvre / als ofter te vreesen ware eenighe oploop des volcx van Parijs : Maer daer werdt gheantwoordt / dat alle de Medecijns dat ontraden / om der wonden die stilheydt vereysten / ende dat die van Parijs niet te vreesen waren / soo den Koningh de saecke maer ter herten name. Den Koningh ende sijn Moeder wilden den Kloot besien / vraghende vande gheleghentheydt der wonden. Sy saghen den kloot ende bloedt/ ende vraeghden of het wel ghebloedt hadde. De Koningh sprack hy dochte dat inde Weereldt geen hart/ stercker oft standtaftigher Man en ware. Daer nae zijn Navarre, Conde / Vidasme de Chartres / ende andere / ghekomen / om hem te besoecken / troosten/ ende te beraetslagen / waer onder andere de Vidasme raedde / sy souden terstondt alle uyt Parijs trecken/ dat dit maer het beginsel ware vande Tragedie ofte quaden spele / daer meer soude nae-volgen : Andere waren daer tegen/ ende seyden/ men soude recht vanden Koningh verwachten / daer mede Tiligny opstinatelijck stemde/ als of hy 's Koninghs Herte ghesien hadde : Den Admirael seyde/ soo sy uyt-trocken / soo soude 't selve oorsaecke zijn van een nieuwe Civile Oorloghe / ende om dat voor te komen hadde hy liever te sterven.

Den Admirael sprack den Koning op 3. poincten / van sijn dienstbaer herte / vande Interprinse op Nederlandt / ende van 't onderhoudt der Edicten.

Onmenschelicke wreetheydt ende Moort van een ghedoopt Kindt / met Voedster en Vrouwen.

Vidasme de Chartres raedt alle uyt Parijs te vertrecken.

's Anderdaeghs dede den Koningh de Admirael besoecken/ ende op de klachten over eenighe oproeric-

heydt

1572.

heydt der Parijsianen / soo werdt vanden Koningh begheert ses van sijn Hellebardiers / om des Admiraels Poorte te bewaren / waeromme den Koningh op de Parijsianen hem stoorde / maer het werdt gheexcuseert : ende in stede van sesse werdt belast / dat de Cosseyns met vijftich Archebusiers sijn Poorte soude wachten / waerom den Bode seer bedroeft was om dat hy wel wiste / dat de Cosseyns des Admiraels doodt-vyandt was / maer hy en dorste daer niet tegen seggen. Dese Cosseyns logeerde sijn volck terstont inde naeste Huysen des Admiraels in wachte. Daer werdt oock belast de Hugenootsche alle te forieren ofte logeren inde naeste Huysen / tot des Admiraels versekeringe.

Resolutie der Hughenotten tot Parijs te blijven.

Ten selven daghe hebben de Hugenotsche Heeren weder raedt ghehouden / ende veel gheraden te vertrecken met den Admirael / maer ander daer teghen raden / men soude versoecken die van Guyse te doen vertrecken uyt Parijs / ende verwachten recht vanden Koningh / om die niet te verstooren. Hierentusschen hebben oock des Admiraels Vyanden haer beraedtslaeght / als Guyse met haere aenhanghers / dien het toe-stondt toe te sien. Ende als vooren ghesеyt is / alsoo sy te vooren tot Pont S. Clou besloten hadden / door dese occasie / hen over die vande Religie te wreecken / soo hebben sy 't selve den Koningh aenghegheven / die daer op de vergaderinghe vanden Raedt leyde in 't Hof van Tuyllerie met sijn Moeder / sijn Broeder / ende de Hertoghen van Nevers / van Rets ende Tavanes / &c. Desen Raedt des Koninghs waeren alle Vrienden van die van Guyse : overslaende van wat groote consequentie het soude wesen / soo den Koningh van 't feyt wrake wilde nemen aen die van Guyse / die 't selfde niet uyt haer selven bestaen hadden / maer op het steunsel vanden Koningh van Spaengien / voorsaghen wel / dat sonder groote Oorloghe de sake niet afloopen en soude / waeromme dat den Koningh soude moeten parthye kiesen (siende dat de Hughenoten gheresolveert waren haer recht te vervolghen) of sijn oude Catholijcsche Vrienden om een misdaet te versaken / ofte sijn oude Ketterschе vyanden parthije aen te nemen : Andere meynden / de saecke ware soo ghewichtich niet / de quaedt-doenders mochten rechts weghen ghestraft worden / dat ter avonture die van Guyse niet en waren. Dese opinien werden voor den Koningh / sijn Moeder / ende Broeder verklaert / by de welcke de Vrienden van Guyse ende Spaengien persuadeerden best te wesen die vande Ghereformeerde Religie te dempen / eer sy haer onder 't decksel van wrake wapenen konden / ende daer mede soude hy hem reconcilieren byden Koningh van Spaengien / die hy anders soude te vreesen hebben. Desghelijcks byden Paus ende andere Catholijckschе Vorsten soude hy groote reputatie verwerven van Religieusheyt ende Politijcke voorsichticheyt / ende boven al de Catholijcksche Religie weder brengen ende verseкeren alle sijn Rijcke door / alwaer ter contrarien / soo daer eenen Civilen Krijgh opstonde / alst sonder twijfel soude moeten / soo de partijen in Wapenen geraeckte / soo soude de Religie ende Sijne Majesteyt alle reputatie verliesen / waeromme sy raedden de aenstaende civile oorloge (die nu in sijn macht ware) te dempen ende te verhinderen / ende 't gheluck dat den tijdt gaf waer te nemen / nu den Koningh alle sijn vyanden in sijn handen hadde / soo behoorde hy hem die quijt te maecken / ende alle voorgaende injurien te wreken : Hy en behoefde niet te vreesen dat yemandt in Vranckrijck voort-aen hem soude dorven roeren / als alle haer Hoofden doot waren : De leelijckheydt van 't feyt soude men by de Ghereformeerde Koninghen ende Vorsten wel legghen op de selve Hugenotten / als teghen den Koningh ende sijn Huys conspirerende / waer toe alreede dreyghende woorden ghehoort waeren / die men soude moghen voor oorsake allegeren.

Raedt der Hugenotten wederpartye / om die te dempen.

Dit werdt al t'samen aldaer den Koningh voorghehouden / die dat alsо ten eersten niet en konde verstaen / ende mits sijn jonckheyt onervaren was (hoewel hy in Krijgh / Oorloghe / ende bloedt opghevoedt was) om subijtelijcken op sulcken ghewichtighe sake te resolveren. De Conqueste van Nederlandt lagh hem noch inden sinne / achtende die gheheel licht / die moeste hy verliesen / dan het verlies van Valencijn ende de nederlage van Jenlis verdroot hem seer. Hier en tusschen werdt niet nagelaten den gheheelen Saterdagh te arbeyden / om hem dat uyt den hoofde te stellen : ende daer werden terstondt de projecten oft manieren / hoe men dit werck aenrichten soude / hem voor-gehouden. Ten lesten / seer ghepresseert zijnde / ende rapport vande Medecijnen ende Chirurgijnen komende / dat des Admiraels wonde geneselijck was / ofte sonder perijckel vanden lijve / waer uyt hy voor seecker concludeerde / dat hy selve met sijnen aenhangh die daedt wreken soude willen / waer mede sijnen aenslagh op Nederlandt doch ghebroken was / soo heeft hy 's avondts spade inden nacht gheconsenteert / datmen dien nacht 't selve noch executeren soude / nae de ordinantie die alreede al te Pont S. Clou ende Tuyllerijes ghenomen ende ghegeven was dien van Guyse den Hertogh van Nevers ende andere / daer toe bequaem / als die particuliere vyantschappen hadden met die vande Religie / ofte nae haer goederen stonden.

Resolutie des Koninghs / om de Hugenotten te vermoorden.

Den vier en twintichste Augusti Ao. 1572. op S. Bartelmeus dagh / 's morghens ten drie uren / heeft den Capiteyn van des Koninghs Garde / Cosseyns / die den Admirael bewaerde / met eenighe vande sijne aende Poorte ghekIopt : Ende inghelaten wesende / hebben sy doodt - ghesteecken die sy vonden / waer van rumoer opstaende / soo hebben eenige de Deuren ghesloten / ende de kisten vast ghemaeckt / alsoo liep het wat tijdts aen / eer sy boven ende binnen den Huyse konden gheraken. Den Admirael ende sijn volck hoorende 't rumoer ende Bussen / genoech denckende watter schuylde / zijn op haer knien ghevallen / hebben haer tot Godt begheven / ende ghestelt tot sterven. Den Admirael selve van sijn Bedde gheholpen zijnde / ende eenen Nacht-tabbaert aenghedaen / beval Marlin sijnen Predicant luyde Gebeden te doen / Gode bevelende haren Gheest in sijn handen te nemen. Daer nae ghebodt hy een yeghelijck sijn eyghen leven te salveren : want voor hem en konden sy niet doen / hy hadde 't Gods genade bevolen. Dit sprack hy al met een onvertsaeght aensicht. Alsoo liep d'een hier / d'ander daer / boven op 't Huys / ende eenige ontquamen 't / door de nacht / waer onder den Predicant Marlin was.

Moordt tot Parys.

Daer en tusschen Cosseyns hebbende de kisten ende koffers wech ghekreghen / gheraeckte hy binnen des Admiraels Kamer / met sijn gheselschap / ende met hem Sarlebour / Attius ende Besina / een Duytsch uyt Wittenbergh / Dienaer van Guyse / die siende den Admirael sittende neffens sijn Bedde / vraeghde hem of hy den Man was ? Hy antwoorde / Jae : Nae eenighe andere woorden sloeghen sy hem doodt. Daer nae zijn de Hertoghen van Guyse ende Aumale oock in 't Huys ghekomen / ende hoorende dat den Admirael doot was / soo riepen sy van beneden op de plaetse / men soude hem uyt de veynster werpen / 't welck terstont Sarlebour dede / noch niet gheheel doot zijnde / daer Guyse met sijnen Snutdoeck het bloedt afveghende / hem kende / ende soo het Lichaem met voeten stootende / lieten dat liggen / ende vertrocken : Maer de Lackeyen ende naeloopers hebben 't naeckt door 't slijck achter straten ghesleypt. Ten lesten / een Italiaen van 't ghevolgh des Hertoghen van Nevers / sneet hem 't Hoof af / ende droeght den Koningh ende sijn Moeder / de welcke dat deden balsemen / en aenden Paus senden / 't Lichaem werdt by de voeten aen de Galghe van Montfalcon ghehangen / van waer het daer nae op eenen nacht wech ghenomen werdt / ende begraven. De Grave van Rochefocault werdt oock in sijn Bedde vermoort. De Marquis van Renil / in sijn hemde loopende nae de Riviere / werdt van sijnen Couzijn / Bussy d'Amboyse / vermoordt. De Heere van Tiligny / die des Admiraels Dochter ghetrouwt hadde / werdt van veele Hovelinghen wel ghesien / maer om de groote familiariteyt / die hy byden Koningh hadde / en dorste hem niemandt aenroeren / maer eenen onbekenden stack hem doodt. Veel Edelen / die dien nacht ghe-

Den Admirael werdt doodt gheslagen / ende Guyse wilde hem doodt sien.

1572.

slapen hadden in 't Logement vanden Koningh van Navarre / waer onder ware / den Baron van Perdilliam/ de Capiteyn Pilles de S. Martijn/ ende andere Heeren / werden bloot sonder wapenen uyt-ghedreven / by den Capiteyn van 's Koninghs Garde/ ende komende aende Poorte vanden Hove / werden vermoordt / dat het den Koning van boven aensagh/ ende soo voorts al datter te vinden was. Vande Religie oft Hughenotten werdt doot ghesmeten ofte verdroncken / Mannen ende Vrouwen / oudt ende jongh / Edel ende Onedel / alle de Stadt door / die werden met Waghens vol nae de Riviere in 't Water ghewoorpen / 't ghetal tot veel / jae tot thien duysenden komende.

Vele ontkomen den Moort tot Parys.

Alsoo den korten tijdt / om dit Exploict wel te belegghen / niet toe liet / om in als ordere te stellen/ soo waeren veel Hughenotten / Edel ende Onedel/ vergheten te betrappen / die ghelogeert waeren inde Faulbourgs / ofte Voorborghten / van Sint Germeyns / dat over d'ander zijde vande Riviere gheleghen was / waer onder waeren de Vidasme de Chartres / de Grave van Montgomery / de Heer van Fontenay / de Heer van Clarmont / een vande Perdilliaens/ Beauvoys / La Noele/ ende meer andere: Dese werden alle dien nacht nerghens van gewaer / voor dat het schoon dagh was / ende saghen datmen van over 't Water nae haer toe quam vyandtlycker wijse / eerst qualijck willende ghelooven sulcken boosen stuck / ende namen de vlucht te Peerde / verlatende haer Baggagie / ende werden van Guyse ende andere langhe nae-ghejaeght / maer te vergheefs/ende niet achterhaelt. Den Koningh van Navarre / met den Prince van Conde / werden by den Koningh ghebrocht / die haer aenseyde / hy en wilde voortaen maer een Religie in sijn Landt lijden/ ende moesten haer resolveren ter Misse te gaen / soo sy wilden lijf ende goedt behouden / met andere straffe woorden.

Navarre en Conde ghedreyght.

De Marischalen van Montmorency ende Dambille/ghebroederen/waren op dat pas te Parijs niet/waeromme haer vyanden haer / noch den Marschalck de Cosses/noch Byron/met noch twee Broeders / ende andere meer / onder de Hughenotten niet reeckenen oft dooden en dorsten / hoe wel sy nochtans / op de tijdinghe van des Admiraels quetsure/ hadden aengheboden / dat teghen Guyse te willen wreken / midts sy haer persuadeerden/ den Koningh dienst daer mede te doen.

Montmorency absentie / salveert sijn broeders en vrienden leven.

Maer sulcx gaf die van Guyse oorsaecke (om niet den gheheelen ondanck op haer ende hare nae-komelinghen te laden) van achterdencken ende vreese / aenden Koningh te soliciteren / te willen 't gheheele feyt op hem nemen / ende te declareren dat het ghedaen waere by sijn bevel: Sylieden teghen diversche groote beleeftheyt in 't particulier betoonende / als salverende het leven van den Heere Dacier/ namaels Hertogh Dusey / wiens broeder Beaudinet nochtans daer doodt gheslaghen was.

Guyse maeckt den Koningh Autheur van de Moordt.

De Koningh sondt aende Gouverneurs der Provintien/ ende aen sijn Ambassadeurs buyten Lande/ Brieven / Eerst luydende / hoe dat die van Guyse / ende haer aenhanghers/ den Admirael ende Hughenotten / vermoort hadden teghen sijnen danck / ende dat hy ghenoech te doen hadde sijn leven te salveren/ met sijn Broeders Navarre ende Conde/in sijn Hof. Daer nae sondt hy andere Brieven / als dat den Admirael ende Hugenotten een Conspiratie tegen hem ende sijne Broeders/ Navarre ende Conde/gemaeckt hadden: Waeromme hy dat hem hadde moeten voor-komen / ende al datter ghesch iedt waer / ware gheschiet by sijnen expressen ghebode. Ende tot dien eynde/om dat waer te maken/ waeren twee ghevanghen/ vroome lieden/van grooten aensiene/ te weten/ de Heere van Briquemault / den oudtsten Ridder vander Ordere/ ende Cavagnes/ Cancelier van Navarre/ ghepijnight/ ende opentlijck ghehanghen/ in 't ghesichte vanden Koningh ende Hofghesin / als of sy de Conspiratie bekenden / 't welck sy nochtans loochenden: Aldus onbedachtelijcken / door des tijdts kortheyt/werdter ghehandelt.

Briquemault ende Cavagnes/ werden ghehangen.

Daer werden oock Brieven alle het Landt door ghe schreven/ belastende de Hughenotten behendelijck te dooden / 't Twelck in veel plaetsen seer grouwelijcken ghe schiede / als te Rouane ende Lyons / Tholouse / Orleans / Bordeaulx / Bourges/ Meaulx / la Charite/ende andere plaetsen: Het voornemen zijnde / alle die vande Religie / alle 't Rijck over / te dempen / ende gantsch uyt te roeyen / verbiedende de Predicatien. Maer hoe wel het een seer groot verschricken alomme causeerde / vele vluchtende / soo hebben eenighe nochtans haer alsoo ter weere ghesteldt/ dat sy door Godts voorsichtigheydt meer dan by eyghen krachten / namaels noch eenen Vrede bekomen hebben: Soo dat de ervarentheydt ons leert ende wijst / dat den selven Moordt ende vervolgh de Ghereformeerde Religie meer ghevoordert ende ghesterckt heeft. Wijse Catholijcken seyden/ datmen goede saecken niet en behoorde met moortdadighe middelen te vorderen.

De Parijsche Moort heeft de Gereformeerde Religie meer ghevordert dan ghe swackt.

Maer om dese daedt te ontschuldighen / heeft den Koningh aen sijne Ambassadeuren / by sijn Ghebuer-Princen ende Potentaten zijnde / ghe schreven / als naemelijck sijnen Ambassadeur in Enghelandt/ heeft den achtsten Septembris daer over Audientie ghehadt / ende de Koninginne aenghe seydt van weghen den Koningh sijnen Meester/ als dat hy ghedwonghen was sulcken executie te doene / tot behoudinghe van sijn eyghen / sijn Moeders / ende sijn Broeders leven / zijnde selve van des Admiraels Vrienden daer over ghewaerschouwt / hoe wel hy niet wel konde de maniere ofte forme vande daedt excuseren / soo waere den Koningh nochtans te excuseren / die den Admirael te vooren alle goedt-hertichheydt toonde / hem beklaghende sijn wonden / hem besoeckende / ordere ghevende den Misdoender te attrapperen / ofte achterhalen / ende dierghelijcke: In welcke goedthertigheydt hy continueerde tot Sater-daeghs 's nachts / als hy in soodanighe subijte vreese ghebrocht werde / soo van sijn eyghen leven / als van eenen nieuwen Civilen Krijgh / dat hy gheen ure tijdts en hadde van te resolveren / van den eenen extremen noodt ende perijckel tot den anderen / dat was de weder-partije ende vyanden des Admiraels toe te laten / de executie over den Admirael ende de sijne te doene / de welcke hy niet konde loochenen / ware soo wreedelijcken toe-ghegaen / datter oock veel onnoosel bloedt ghestort werde / waer over hy haer badt/ eer te toonen compassie met den Koningh te hebben / dan hem te beschuldighen / sterck affirmerende / dat de onnooselheydt van 's Koninghs intentie soodanigh was / dat hy eenlijck sulcx consenteerde / uyt vreese van sijn leven / ende voor te komen de perijckelen / die hem aenstaende waren / soo hem voor-ghehouden werdt / &c. Vorder verseeckerde hy de Koninginne van sijn stercke resolutie/ te willen continueren alle vriendtschappe met haer voor eeuwelijck/ ende niet te lijden sijn Edict van Pacificatie ghebroken te werden. Waeromme hy seer ernstelijck versocht / dat sijnen Koningh inde andtwoorde / die hy soude schrijven / mochte vinden eenigh confort ende mede-lijden van haer / in soo elendighen ende beklaeghlijcken accident / op dat den Koningh mochte gheincourageert worden / de waerheydt van 't stuck te ondersoecken / ende de abuysen te straffen met alle valsche rapporten / ende alsoo beter te continueren in 't onderhouden sijn Edict van Vrede / ende de vriendtschappe met haer/ met dierghelijcke woorden meer / de Moordt seer beklaghende/ van sijn eyghen selven weghen/ seyde hem te schamen daer van/om dat hy selve een Fransoys ware.

Koning van Vranckrijck ontschuldigt de Moordt door sijnen Ambassadeur by de Koninginne van Enghelandt / den 8. Septembris Anno 1572.

Hier op antwoorde hem de Koninginne / dat hoe wel het Generael rapport / dat sy noch maer ghehoordt hadde vande Moordt / groot achterdencken gaf over den Koningh / als ghe schiedt in sijn principale Stadt van Parijs / over volck in sijn protectie/ soo hadde sy nochtans een singuliere opinie van sijn oprechticheydt in sijn actien / ten aensiene/ dat hy soo goeden onthael den Admirael ende de sijne ghetoont hadde / dat hoe wel dese schandelijcke Moordt den Koningh te laste van sijn Princelijcke eere laghe / nochtans en hadde sy / uyt eerweer-

Antwoorde der Koninginne van Engelandt aenden Ambassadeur.

dicheyt

1572.

dichendt van sijnen Princelijcken staet / ende uyt liefde / die sy hem altijdt toe droegh / ende om dat sy noch niet ten vollen geinformeert ware van hem selfs / hadde sy by haer selven besloten / hem sulcks noch niet toe te schrijven / noch sulcx haer niet laten voorstaen / als wel andere deden : Maer nu hoorende wat sijnen Ambassadeur belast was haer aen te segghen / soo ware sy nu soo sorghvuldigh voor 's Konings eere / ende de continuatie van haer onderlinghe vrientschappe / dat sy van herten wenschte / dat hy by tijdts in de saecke voorts soo handelen mochte / dat de Weerelt hem ontschuldight vonde / namelijck in eenighe van dese twee manieren: Dat het mochte blijcken by sulcke / die des Admiraels Vyandt niet en waren / dat de informatien van de Conspiratie teghen den Koningh / waren gefondeert op waerheydt / ende dat niet uyt haet ende nijdt / soo soude den Koningh eensdeels ontschuldight gheacht wesen / voor Godt ende de Weereldt / in 't toelaten sijns vyanden voornemen voor te komen. Maer niet tegenstaende / dat de informatien waerachtigh waren / soo en konde nochtans de onmenschelijcke wreetheyt / daer ghebruyckt / niet ontschuldight worden / in eenighe sulcke regheringhe / ende minst van al in sulcken Stadt ende plaetse / daer den Koningh / by ordere van Rechte / hadde moghen de executie doen / over den Admirael ende de andere / schuldigh bevonden / want het en konde niet gheloochent worden : Maer dat ghewelt ofte macht / dat de Massacre ofte Moordt dede / soude lichtelijcken die alle / ofte den meestendeel / ghevangen komen nemen / ende voor Rechte ghebrocht voor alle de Weereldt / principalijck den Admirael / die op sijn Bedde lagh / ghequest in beyde sijn armen / onder de handen van sijn Chirurgijnen / bewaert van 's Koninghs Guardije in sijn eyghen Huys / ende alsoo mochte met een woordt ghebrocht worden voor Rechte / ende ghestraft nae 's Koninghs goet-duncken. Maer dese faute van proceduren / ende hoe warachtigh de informatien gheweest zijn / wilde sy naelaeten den Koningh daer van te beschuldighen / maer liet dat ten laste van andere / die by den Koning waren / wiens ouderdom ende ervarentheyt behoorde te voorsien ende te weten / hoe dat misdadighe behoorden ghestraft te worden by den sweerde vanden Prince / ende niet met bloedighe sweerden van Moordenaers / bekent zijnde gesworen vyanden te wesen van de vermoorde.

De reparatie van 's Koninghs eere / die by faute van andere seer besmet ware / gaf sy den Koningh te bedencken / hem wenschende daer inne te doene dat wel ghedaen zy tot Godts glorie. Maer ter contrarien / soo de subijte informatien teghen den Admirael niet uytvallen souden / sonder subornatien waer te wesen / (ghelijck voorwaer de circumstantien uytwijsen) voor alle onpartijdighe Persoonen / dat de informatien niet alleene versiert zijn uyt privaten doodelijcken haet / teghen den Admirael ende sijn partije / maer mede seer sorghelijcken teghen den welstandt des Koninghs / als hem beroovende vande groote apparentie van eere ende vasticheyt / die daghelijcx sijn Kroone toe wiessen by den Raedt ende diensten vanden Admirael / ende sijn vrienden / nu vermoordt : Soo vondt sy 't stuck van grooter importantie / ende weerdt om mede-lijden mede te hebben / wenschende den Koningh de gratie ende gheluck vande macht te hebben / van trouwe Raetsheeren ende dienaers / om de Weerelt een exempel voor te stellen / van eenighe straffe / over soo grouwelijcke ende verraderlijcke Massacre / waer by niet alleene 's Konings eere / die nu besmet ware mochte verschoont wesen / maer boven al 's Koninghs eyghen Persoon verseeckert ende versorght. Ende soo het hem beliefde daer inne te hebben haer advijs ende bystandt / wilde sy haer tot heimwaerts betoonen eenen goeden / trouwen ende volmaeckten vriendt / by alle middelen na haer vermogen. Daer nae / nae andere goede redenen meer / over weder zijden / besloot sy / dat alsoo den Ambassadeur haer versochte / eer te beklaghen ende medelijden te hebben over dat ellendigh accident / dan hem te condemneren / voor dat sy hoorde meer oorsaken uyt de proceduren / ẽ dat te gebruycken tot wederrichtinge van sijn eere / seyde sy dat te willen geerne doen.

Koninginne beklagh over den Admirael / etc.

Als voor den Admirael / sy bekende / dat sijn doot haer seer bedroefde / als een die sy hielt voor een goet instrument te continueren de vriendtschappe van beyde hare Majesteyten : Mede hadde sy te beklagen de doot van d'ander Edelen voor de selve sake / andersins soo wiste den Ambassadeur selve wel / dat sy te vooren noyt toeghestaen en hadde / de wapenen te nemen teghen den danck vanden Koningh / maer nu siende den Koningh die in ghenade hadde ghenomen / ende in sijn beschuttinghe / ende dat het opentlijck ware ghebleken / uyt veel oorsaecken / dat de Wapenen niet en waren ghenomen gheweest teghen des Koninghs Persoon ofte staet / maer om hun eyghen beschermen / in ende om de Professie van haer Religie / volghende des Koninghs eyghen Edicten ende toelatinghen / soo en konde sy nu niet doen / dan grootelijcks te beklaghen haerlieden doot / ẽ liet haer voorwaer voorstaen / dat soo den Koning sijn authoriteyt ende macht niet en ghebruyckte / tot straffe van sulcken afgrijselijcke bloedt-stortinghe / soude den oppersten Godt / die de herten insiet / soo wel van Princen als andere / toonen sijn rechtveerdigh oordeel in tijde ende plaetse / tot sijn Naems eere ende glorie / als Autheur van alle rechtveerdicheyt / ende wreker van alle onnoosele bloetstortinghe: Met diergelijcke woorden ende redenen meer / bewees dese Koninginne des Koninghs Ambassadeur haren sin.

Koninginne van Enghelant instructie aen haren Ambassadeur in Vranckrijck / nopende de Moordt van Parijs

Vorder belaste haren Ambassadeur / den Heere Fransoys Walsingen / Ridder / by den Koningh alsdoen residerende / de selvighe voorgaende redenen den Koningh ende sijn Moeder voor te houden / na gelegentheyt ende met discretie / ende dat secretelijck / vorder te vernemen / of den Koningh tot de daedt / niet ofte by gheen ander middelen beweeght en was gheweest / dan sijnen Ambassadeur haer verhaeldt hadde / ende of het niet al verbloemden rapporten waren / om 's Koninghs eere te bedecken : want soo den Koningh warachtighe wetenschappe hadde van sulcken boosen voornemen / dat sy niet hoopte / soo moeste hy hem anders houden ende spreken / verhalende haer leedtwesen over het accident / ende voorts met goede woorden haer goede ghenegentheyt / om de vrientschappe t'onderhouden / &c. Ende ter contrarie / soo hy merckte den Koningh over de Moort leedtwesen hadde / ende goeden wille om dat te wreken over de Moorders / ende ware geneyght haren raedt ende opinie te hooren / ende te volgen / dan soude hy hem secretelijc alle hulpe ende raedt toeseggẽ / van harent wegen nae vermogen.

De Koninginne / Moeder / soude hy oock aenseggen / hoe grootelijcx sulcken Actien den goeden ghemaeckten Vrede verkeenckten / ẽ alle goede betrouwen wegh name : mede hoe dat sy haer seer verwonderde / dat de Koninginne / Moeder / zijnde van sulcken verstande ende ervarentheyt / kennende dẽ grooten haet van des Admiraels weder-partije / dat sy ten eersten gheen ordere nam / om de aengegeven informatien ofte beschuldinghen wel te examineren / ẽ alsoo hem met sijnen aenhangh voor Recht te doen aenspreken / dat eerlijck soude voor den Koningh geweest hebben / ende loffelijck voor den ooghen Gods / waer mede het quaet behoorlijck ghestraft / ende het onnoosel bloedt beschut ende beschermt geweest hebben / als Princen toekomt.

Den Ambassadeur wert mede belast / te versoecken verseeckeringe van lijf ẽ goet / voor de Engelsche Koopliedẽn / ẽ andere hare Ondersaten : Mede te vernemen / wat dat den Heere Strotzi met sijn Vlote Schepen maeckte / ende inden sin hadde.

Daer werdt mede noch eenige mentie gemaeckt / vander Koninginnen Houwelijck met 's Koninghs broeder / Duc d'Anjou / dan de Moort wrochte alle onderlinghe mistrouwen.

Dese Moort tot Parijs heeft inde Nederlanden groote veranderinge toeghebracht / want de Prince van Orangien ende de Geusen merckten wel / dat sy daer door gheheel van de alliantie ende assistentie

1572.

Parijsschen Moordt verandert den Krijgh in Nederlandt.

van Vranckrijck werden gefrustreert: Maer over de Prince van Orangien, als vooren ghesept is / de tijdinghe in Brabandt hoorende ende voorsiende/ dat dit het gemoet van den sijnen verflauwen soude / soo resolveerde hy strack nae sijnen vyandt te trecken ende die te slaen / soo 't mogelijck ware. Maer den Hertogh / die te vooren verwacht hadde de gheheele macht van Vranckrijck / met des Koninghs broeder den Hertogh van Alenson / ende den Admirael op sijnen hals / was nu gheheel verquickt / nu niet meer te vreesen hebbende / dan 't ghene hy voor hem sagh / waeromme hy voor Berghen in Henegouwe wel beschanst ligghende op sijn voordeel / dede alle de toegangen sijns Legers wel besetten eñ beschanssen / eñ resolveerde niet te vechten / wel wetende / dat de Prince niet sonder betalinge / die hy uyt Vranckrijck verwachte / daer blyven en konde.

De Prince van Orangien soeckt voor Bergen den Hertogh te slaen.

De Prince / die 't selfde achterdencken van den Hertogh hadde / in sijn aenkomste by Bergen / dede sijnen broeder / Graef Hendrick van Nassouwen / met vier Benden Ruyteren / des Hertoghs volck onversiens bestoten / met sulcke fortse / dat sy die uyt alle ordere dreven / tot binnen haer beschanssinghen / soo datmen seyde / hadden sy met 't voetvolck aengeloopen / sy souden die mogen uyt haer schanssen ghesłaghen hebben. Waer op de Prince sijnen gantschen Leger / tot opt hooghste by de Molen / in 't gesichte van sijnen vyandt / in slagh-ordene stelde / eñ behielt wel vier uren langh / om den Hertogh tot slagh te locké / schietende in sijné Leger. Maer den Hertogh en wilder niet aen / eñ antwoorde hem ghenoech met sijn groot Gheschut / dat over beyde zijde kleyn schade dede. Ten lesten sondt hy eenige Archebusiers neffens de grachten ende hagen uyt / om te scharmutselen / 'twelck den Prince veroorsaeckte sijn volc te belasten eñ bidden / te willen eenen aenval doen op den Vyandt / om die te doen veranderen van sinne / 't welck sy kloeckelijcken onder sijn ooghen beleyt deden / tot op de schanssen der Spaengiaerden / die haer ontfingen met menichte van Archebusaden / weynighe doodende / maer veel quetsende / meest de Peerden: Maer nuts dat hy het Voetvolck niet mede aenghevoert en hadde / ende considererende der plaetsen onbequaemheydt / ende dat den nacht voor handen was / en konden sy niet besonders uytrechten / dan eerlijcken aftrecken / treckende nae Quevram by Sint Geleyn / ter plaetse daer hy noch te eten noch te drincken en vont / zijnde by de Spaengiaerden te vooren al op ghe-teert. S'anderdaeghs docht den Prince een Brugghe te maken over de Riviere / loopende nae Sint Geleyn / ende die te passeren: Van daer adviserende sijnen broeder alle sijn vorder raedtslaghen. Maer den Hertogh hadde thien ofte twaelf hondert Spaengiaerden bedeckt uytgesonden / langs den kant van het water / die hem dien pas beletten. Ende ten selven tijde quamen een groot deel Duytsche Ruyteren by hé / die hem brochte Salentijn / den Bisschop van Ceulen Keurvorst / eñ Grave van Ysenbergh / eñ andere / die daghelijcx sijnen Leger vermeerderden / soo dat hy wel sterck was twaelf duysent Spaengiaerden eñ Walen / eñ wel soo vele Duytsche / behalven sijn binnen-lants ende oudt Peerde-volck. Hy hadde wel vier duysent ende vijf hondert Duytsche Ruyteren noch voor hem op den tocht / onder de Hertogen vã Holst / van Bruynswijc / ende Fransoys van Saxen / met meer andere.

Den Bisschop van Ceulen brengt den Hertogh Peerden voor Bergen.

Macht des Hertoghs voor Bergen.

De Prince kreegh daerentusschen tijdinghe van sijnen broeder / ende dat hy hem sondt hondert Peerden / om eenen wegh te helpen overweldigen / eñ dat sy binnen noch wel gheresolveert waren den Spaengiaert te wederstaen. Waer op den Prince met alle sijnen Legher weder op trock tot de voorsz Molen / daer hy hem weder vijf uren in slagh-ordene hiel / verwachtende eñ aenlockende sijnen vyant. Maer den Hertogh hem siende in slagh-ordene aftrecken / sochte sijn voordeel / van te besetten ende stercken een hooghde daer omtrent / teghen dat den Prince hem quam besoecken / hebbende ter zijden van hem een Waterken tot beschuttinghe: Waeromme hy terstont ettelijcke duysent Mutsaerden / ende licht Hout / ende stroo dede brenghen / daer mede sy groote vyeren maeckten / ende by de vlamme / ende het licht van de selve vyeren / dede hy menichte van Pyoniers een begravinge ende beschanssinge graven / om sijn Gheschut te moghen op de hooghde stellen / om den Prince van daer te groeten / als hy hem soude komen bespringen / gheresolveert zijnde uyt sijn beschanssinge niet tot slagh te trecken / alsoo het oock gheschiede. De Prince hem weder daer presenterende / om met een ofte andere behendicheydt ende schermutselen hem uyt sijn beschanssinghen te locken. Maer den Hertogh en dede niet anders / dan van die hooghde vreeselijck schieten. Als nu den Prince des Hertogs voornemen ghenoech merckte / ende dat sijn volck / dat by hem was / van weghen des Koninghs van Vranckrijcx feyt / begonden te murmureren / resolveerde hy op te trecken nae Nivelles / eer daer vorder beroerte in sijnen Legher opstonde.

1572.

Den Hertog bespringt een Regiment des Princen by nacht.

Doch den Hertogh en wilde hem alsoo niet laten gaen / maer den naesten nacht bestelde hy hem een Camysade oft laghe van twaelf hondert Spaengiaerden te voete / ende acht hondert Ruyters / haer bedeckende langhs de twee toe-ganghen tot den Spaenschen Leger / ende aldernaest waren 's Princen Duytsche Voet-volck ghelogeert / achter haer de Walen ende Nederlanders. Daer werden besprongen het eerste Regiment der Duytsche / by de voorsz Spaengiaerden / beneden langs den voet vande hoochte / neffens een waterken daer de Ruyters boven op de hooghte waren / de Santinelle drijvende in haer Corps de Garde / daer sy in vielen / al doot slaende wat sy vonden / eer het Regiment konde in Wapen komen. Ten lesten / nae grooten dootslagh / retireerden de Spaengiaerden / met kleyn verlies vanden haren.

Prince met sijnen Leger vertreckt uyt Nederlant in September.

S'ander-daeghs is den Prince opghetrocken / verlatende Bergen / adviserende sijnen Broeder / ende de Fransoysen binnen Berghen / van al 't ghene datter passeerde / ende hoe onmoghelijck het was haer te ontsetten / waeromme hy hen raedde / nae dien noch een ofte twee assaulten wederstaen waren / tot een goede compositie te verstaen / om haer Persoonen te salveren. Dit geschiede ontrent half September.

Alsoo trock den Prince af in Brabant tot Mechelen / daer hy den Legher wat ruste de / ende latende eenige Ruyters aldaer / trock vorder na den Rhijn / dien hy passeerde te Orsoy / daer hy sijn volck afdanckte / met grooten perijckel van sijnen lijve / by ghebreck van betalinghe / die hy haer op de beloften van Vranckrijck toeghesept hadde / soo haest als sy souden in Henegouwe wesen / 't welck hem failgeerde. Waer door alderhande raedtslaghen over sijn Persoon (te houden ende te leveren voor haer betalinghe) ghehouden werden: Maer by de eerbaerheyt van de Overste Ritmeesters / heeft sijn onnooselheyt meer vermoghen / alsoo dat hy sijn volck afdanckende / ende ten besten daer mede composerende / vertrock nae Hollandt.

Den Prince danct sijnen Legher af met perijckel / eñ vertreet hem in Hollandt.

De Prince van Orangien is nae Hollandt ghereyst door 't Landt van Over-Yssel / ende is den 20. October tot Campen gekomen / ende is daer van over-gescheept nae Enckhuysen / te vooren de Staten van Hollandt beschreven hebbende tot Haerlem te vergaderen. Tot Enckhuysen werdt hy feestelijck ontfanghen / alwaer hy een Bolwerck dede maken (als voorghesept is) dat den naem van Willighenbergh heeft verkreghen / hy resolveerde aldaer eenighe Schepen ten Oorloghe uyt te reeden / om de Zuyderzee vande Spaensche Amsterdammers te bevrijden / ende alomme de Steden visiterende / heeft hy hem ten lesten tot Haerlem begheven by de Staten aldaer vergadert / die hem met groote blijschap ontfingen / hem vertoonende hun wel genegen ghemoet / om hun vrijheydt voor te staen / versoeckende sijn advijs hoe datmen d'Oorloghe soude uyt-voeren / waer op hy hen met bescheydelicke redenen sulcken contentement heeft ghegheven / dat sy verklaerden by hem goedt ende bloedt te willen avontueren. Voorwaer sijn komste aldaer was hooghnoodigh / want des Hertoghs victorie / hadde vele van die vande Ghereformeerde Religie flauhertigh ghemaeckt / de welcke hen waren bedenckende op een ander generale vlucht / maer nu wat ghemoet zijnde / vergaten sy alle perijckelen.

Hollantsche Staten vergadert tot Haerlem / resolveren met den Prince tot wederstant.

Hy heeft

1572.

Prince ende Staten ordonneren alle goede ordere ende discipline.

Hy heeft terstondt goede Ordonnantien gemaeckt op 't Krijghs-volck te Lande ende te Water / die doende beswcceren eenen Artyckel-brief : hy maeckte oock Ordonnantien op de Monsteringhen / stellende Commissarisen / ordonnerende de Vendels op eenen eenparighen voet ende voorts alles wat tot Krijghs-discipline noodelijck was : Welcke discipline ende reghel seer verloopen oft vervallen was / door het wilt ende ongetemt Krijgs-volck dat met den Grave vander Marck int Landt ghekomen was de welcke te veel rouwelijck leefden. Sy maeckten oock verscheyden Placaten ende Ordonnantien op de Politie ende Justitie.

Rechten op eenen Provincialen Raedt ofte Hof van Hollant, etc.

Hy rechte op met advijs vande Staten/een nieuw Provinciael Hof van Hollandt : want de Raedts-Heeren vanden Provincialen Raedt waeren meest al nae Utrecht vertrocken : De eerste Raedts-heeren zijn gheweest Meester Adriaen vander Houf / alleen over-bleven vande oude Raedts-heeren / Meester Niclaes van Valckensteyn / Meester Pieter vander Meer / Meester Dierick vander Nieuborgh / Meester Geeraert van Wijngaerden / ende Meester Cornelis van Bronckhorst : dese hebben aldaer haeren Eedt ghedaen ende meynden te gaen resideren inden Haghe/ hadde het belegh aldaer niet ghekomen / dies sy hen tot Delft begaven / alwaer den eersten Rechts-dagh gehouden werdt den 10. Februario 1573.

Naeder-handt is tot Delft daer mede by gevoegt Meester Lenaert Casenbroot / Meester Pelgrim van Loon / Meester Adriaen Brasser/ ende Meester Niclaes Kamerlijn/ den Advocaet Fiscael is gheweest Meester Joos de Mennijn / ende Procureur Generael Pauwels van Hove / de welcke daer naemaels onnooselijck verdronck.

Ende also de Heeren vande Reecken-kamer mede naer Utrecht waren vertrocken / werden daer over oock mede andere Reecken-meesters ghestelt. Dese ende meer andere goede Ordonnantien / maeckten moet onder het verslagen ende bedroeft volck. Van daer werdt mede nae Zeelandt ghesonden den Heere van Batenborgh / om aldaer mede ordre te stellen op den selven voet.

Oploop tot Medenblick ghestist.

In desen tijt den 16. Novembris also den Gouverneur Jonckier Dieric Sonoy met Oorlogh-schepen van Noordt-Hollandt tegen de Amsterdammers uyt was / soo isser tot Medenblick tusschen de Borgheren ende den Capiteyn Jacob Cabbeliau met sijn Soldaten een beroerte ende oploop geweest/ by gekomen door een Borghers sone de welcke ghevanghen was / om dat hy over den Wal was gheklommen/ 't welck in Frontier-steden Capitael is : alsoo de Capiteyn hem niet en wilde los laten / zijn de Borghers Meesters over de Soldaten ghewoorden / ende hebben die meest ter Stadt uyt ghejaeght / soo was daer ghevreest datter quader spel mochte uyt komen/ dies de Prince derwaerts sandt Meester Herman vander Meer / ende den Hopman Niclaes Ruychaver/die sijn Vendel daer omtrent hadde/by de welcke het misverstandt is bequamelijck ter neder gheleydt/ ende de vrientschap weder tusschen de Borgers ende Soldaten gemaeckt.

Belegeringe ende defensie van Bergen.

Nopende de belegeringe van Berghen/ hebben wy ghesept / dat den Hertogh daer hadde gebrocht twee-en-dertich stucken Gheschuts / ende wan eerst het Faulborgh van Bertimont. Maer die van binnen sloeghen sijn volck daer weder uyt / soo dat sy tijdts ghenoech hadden dat af te branden : Ende nae drie daghen quam den Hertogh weder daer in logeren/ ende beschanste hem daer in 't midden / nemende de Kercke tot hemwaerts / voor beter defensie. Van daer buyten de Voor-borchten begonden sy begravinghe/die continuerende tot den Steen-wech / ende van daer tot aen 't Ravelijn vande Poorte. Ende om verscheyden weghen te hebben / soo brochten sy noch twee begravinghen tot den wegh by de Lacken ofte Water-poelen/die alle drie in een quamen. Ten eynde makende een Schansse gelijck een Bolwerck/ met alderhande materie ghesterckt / daer sy altijdt sines een Corps de Garde in hielden / ende versochten om daer door het Water uyt de Grachten te trecken oft te leyden / ende alsoo te moghen ghemackelijcker de Stadt bestormen / het welcke hem onmoghelyck was / om dat Graef Lodewijck ghestelt hadde seecker ghetal van goede Archebusiers inde Contrescharpe/die vromelijck beletten het doorsteken van 't ghene dat het Water inde Grachten behielt. Daer nae docht den Hertogh gheraden die van binnen te benemen het gherief dat sy hadden van het uyt ende ingaen/ voor by het Klooster van Espinlen: Het welcke is een slecht ghebouwe / recht buyten der Stadt dat de Heer Poyet bequaem ghemaeckt hadde / om hondert vijftich Soldaten in te legghen / die altijt onder den Capiteyn Rouray den Spaengiaerden afbreuck ghedaen hadden. Waer tegen den Hertogh dede stellen vier stucken Gheschuts die in vier-en-twintich scheuten dat bykans geheel inden gronde schoten : Waeromme Poyet dat resolveerde te verlaten / hem al schermutserende vertreckende nae de Stadt / met behulp van eenighe Barricades ofte Vaten vol aerde / als Doelen te vooren tot sulcken eynde op den wegh ghemaeckt / ende van eenighe Peerden en andere Archebusiers / die uyt der Stadt haer hielpen ende ontsetten. Daer nae sondt den Hertogh eenen ghevanghenen Soldaet inde Stadt/ om haer de tijdinghe vande Moordt tot Parijs te draghen / ende wende alle neersticheydt aen tot drie saken als haer victalie te beneme by sijn begravinge de Stadt wel te beschieten / ende alles tot stormen ghereedt te maken. Sijn Gheschut stelde hy in drie deelen/ ses stucken stelde hy op een hooghde / om inde Stadt te schieten verlooren schoten / dienende / om die van binnen haer defensie te benemen / ende vervaert te maecken / veel schade inde Stadt daer mede doende. De ander in twee hoopen stelde hy alomme op 't Ravelijn / dat de Poorte van Bertimont bedecte/ ende oock beschutte beyde de Kortinen ende zyden/ ende de Gracht. De eerste drie daghen werden met schieten door-gebrocht / om de Borst-weeringe ende Thorens af te schieten/die op het Ravelijn ende Cortijnen eenighsins mochten flanckeren / 't welck hem te langher werck maeckte / om dat het al ghemetst is van seer goede ende harde stoffe ende steenen. Sy beschoten oock de Poorte van Bertimont twee daghen langh / met thien stucken / die rusten op twee Thorens / die sy beyde om hooghe door ende weder schoten / maer sy en konden die beneden niet schieten/ om het Ravelijn dat de voete ofte onderste des Thorens bedeckten / dat wel bewaert was / zynde al van goede ghemuerde materialen/ elcke Poorte vander Stadt een hebbende. Die van binnen hadden noch op haer Contrescharpe ghemaeckt een Espaule oft Rugghe / daer sy een ghetal Archebusiers konden in verberghen / de welcke konden weeren den toegangh vande Grachten / inghevalle dat Ravelijn om verre gheschoten werde : Waer mede sy oock beletten datmen de begravinghe niet en konde uyt-brenghen ofte openen inde Contrescharpe. Nochtans dede den Hertogh soo veele/ met menichte van Pioniers/ ende alderhande materialen/ende ghereetschappe daer by/ datter soo veele aerde verworpen werdt / dat hy tot inde Grachten gekomen was / resolverende daer het Water uyt te krijghen / ende die drooch te maecken/ om te beter tot stormen te komen. Waer teghen nochtans die van binnen achter de Mueren groote rampars / ende een platte forme ghemaeckt hadden/ daer sy dochten de Mueren weeckste te wesen / ende mochten beschoten worden. Het Ravelijn beschoten sy met acht stucken / aen beyde de rechte ende slincke zijde / gheheel tot Poeder / niet resterende dan het middelste / daer sy haer in beschanst hielden / met Schans-korven beset / om haer daer tot inde stormen te behelpen. Daer werdt oock beschoten den Thoren van Sint Andries / seer dicke ende van stercke stoffe / al van Bricke ofte Careelsteenen/ daer sy seer ghewveldelijcken ende langhe op schoten / niet profijterende / dan dat sy dien soo doorschoten / datmen daer door ende weder sagh / soo dat die van binnen daer haer niet vrpelijck meer en dorsten houden. Om 't selve te remedieren/practiseerden sy binnen achter den Thoren/in het Rampaert/een Flanck te maechen / daer sy vijf groote stucken stelden/ die de Spaengiaerden grootelijcks beschadighden / ende

Den Hertoge beschiet Bergen.

 meyn-

1572.

meynden in 't stormen haer noch veel beter daer mede te behelpen. Diergelijcke Flanck hadden sy oock ghemaeckt op de platte forme / die sy op d'ander zijde vande Poorte Bertimont opghericht hadden daer sy oock vijf stucken op stelde / die de Spaengiaerts niet en konden wegh schieten / wat devoir haer Busschieters met haer stucken konden doen. Dit gheschiedt duerde wel een Maendt langh / met weynigh rusten / soo om al plat te maecken / als om die van binnen den moet te benemen / van meer uyt-vallen te doen: Maer sy wel van volcke / kruydt ende loodt versien zijnde / maeckten kleyn werck van het schieten / uyt-vallende soo wel te Voete als te Peerde / als sy profijt saghen. Een Walsch Edelman / ghenaemt Berlette / viel uyt met achtien Archebusiers / door het gat vander Sluys des Grachts / ende over-viel der Spaengiaerden eerste Wachte / alsoo dat sy uyt vreese haer Schanssen verlieten / daer sy in haer Corps de Garde wel 29. oft 30. doodt sloeghen: Maer alsoo hy retireerde / kreegh hy eenen scheut in sijn Lendenen / daer hy binnen der Stadt namaels van stierf.

Wtval van die van Bergen daer La Berlette doot bleef.

Die van binnen maeckten daer-en-tusschen ghereetschappe van stoffe / om de Bresse te vermaecken / als Wolsacken / Bedden / Stroo / ende diergelijcke ghewoonlijcke materien / ende tot het Ravelijn desghelijcken / soo dat het weder alsoo sterck als te vooren werdt. De Heer van La Nove nam op hem de Bresse te verweeren / met hondert Edelen / ende een ghetal van Spiessen / ende uyt-ghelesen Archebusiers / daer by ordineerde hy vijftich Archebusiers te stellen / in 't ghene datter noch over-ghebleven stondt van 't Ravelijn / ende twee hondert op de Contre-scharpe / tot beter beschuttinghe van der plaetsen. Den Hertogh hier op siende / dat hy sijn volck niet en konde drooghs voets tot den storm brenghen / om dat hy door de voorsz beletselen de Grachten niet drooghe maken konde / dede Schupten maken / die scheut-vrije Borst-weeringhen hadden / ende schiet-gaten daer in / daer hy ghetal van Schutters wilde in stellen / om tot de Bresse te gheraecken op het Water: Ende om op het Ravelijn / dat oock noch in 't Water lagh / te komen ende te winnen / dede hy noch een Brugghe maecken van Wijn-vaten ende Berders met koorden ghebonden / ende diergelijcken.

In desen staet was het belegh / als den Prince van Orangien met sijnen Legher daer van trock / de Stadt niet konnende ontsetten / als voorseydt is / waer door alle swaricheden van binnen opstonden: Eerst de Borgherye die klaeghden seer / de Soldaten / naemelijck die Catholijck waeren / verlooren niet alleen den moedt / maer opentlijck muytineerden sy teghen haer Hoofden / segghende liever te willen over de Mueren vallen / dan langher belegh te lijden. De Overste oock seer verslaghen zijnde over de Moordt van soo veele Heeren ende Edelen tot Parys / ende daer-en-boven het aftrecken vanden Prince / daer alle haer hoope op stondt / ende een groot mistrouwen d'een van d'ander hebbende / ende Graef Lodewijck selve sieck zijnde / meest van onghenoechten: Door dese voorsz oorsaecken resolveerden sy te hooren nae eenighe goede compositie / daer den Hertogh van Alba gheerne nae luysterde / om de eere te hebben van sulcken stercke Stadt / soo wel van vermaerde Hoofden ende Krijghs-volck versien / in soo korten tijdt / sonder merckelijck verlies / vermeestert te hebben / daer alreede op gheschoten waren veerthien duysent vijf hondert ende vier-en-dertich schoten grof Gheschut. Waeromme tusschen de Heere van Noyrcarmes / met de Heeren van Vaulx / van Lieques ende van Goingnies / van weghen des Hertoghs van Alba: ende ter ander zyden / met de Heere van Soyecourt / La Nove / d'Elcourt / ende Cormont / van weghen die vander Stadt / in 't Legher met malkanderen overkomen zijn / den 19. September / Anno 1572.

De oorsaken vă het overgheven van Berghen in Henegouwe / den 19. September.

Als dat sy uyt der Stadt trecken souden / soo wel Graef Lodewijck van Nassouwen / als alle andere Fransoysen / Edele ende Soldaten / soo wel te Peerde als te Voete / met haer Dienaren ende ghevolgh / Wapenen ende Peerden / Baggen ende Baggagien / alleenlijck uytghesondert Nederlandtsche ghemeyne Soldaten / die niet en mochten andere Wapenen draghen dan Rapier ende Poingiaert. De Borgers die de Wapenen hadden ghedraghen / mochten oock uyt-trecken sonder Wapenen / maer wel met Bagagien ende Bagghen. Desghelijcx die van andere Religie waeren / dan vande Catholijcksche Roomsche Religie / die souden voortaen inde Stadt niet meer moghen woonen / ende dat dese alle vrijelijcken souden moghen passeren sonder molest / beloovende alle gheen Wapenen te draghen / tegen de Koninghen van Spaengien ofte Vranckrijck / ten ware elck onder sijnen Koningh / uyt-ghenomen Graef Lodewijck ende andere Duytschen ende Enghelschen / die sulcke beloften niet en souden behoeven te doen. Tot beter volkomen van dit Contract / was het oock gheteeckent byden Hertogh van Alba selve / Don Johan de la Cerda / den Hertogh van Medinacely / Don Frederico / ende de Baron van Barlaymont. Daer en boven werden haer noch tot Convoy ghegheven een behoorlijck deel van Peerde-volck / ende in haer handen vier Edel-mannen / de Heere van Bertain / den Baron Doingnies / de Heere van Bettencourt / ende de Heere van Potteles / die met haer souden trecken / tot dat Graef Lodewijck tot Ruermonde ware / ende de andere / die nae Vranckrijck wilden trecken / die souden geconvoyeert worden / tot dat sy in Vranckrijc soudē zijn tot l'Arbre de Guyse. Ende tot verseeckeringhe van dese vier Edelen / souden de vier contracterende Edelen / met de Heere van Mons / haer in handen stellen vanden Heer van Noyrcarmes / tot de wederkomste vande vier Edelen voorsz.

Conditien van 't over-leveren van Bergen.

Dit werdt wel gheeffectueert / ende alsoo zijn de Fransoysen nae Vranckrijck / ende Graef Lodewijck nae Meurs ghetrocken / ende soo nae Nassouwen. Ende den Hertogh tracteerde de Borgers van Berghen seer redelijck / alsoo sy oock niet anders verdient en hadden. Anthonio Olyvier ende andere Bewint-hebbers trocken voor uyt / eer het Contract gemaeckt werdt.

Den Hertogh hebbende door de Moordt van Parijs middel ghehadt / den Prince met synen Legher te doen op-breecken / ende dese machtighe Stadt weder te bekomen / ende vande zijde van Vranckrijck nu verseeckert zijnde / ende in alle manieren nu seer verquickt / die apparent scheen te vooren onder te liggen / heeft (mits dat het nu op den Winter was) sijn Hoogh-duytsche Ruyteren meest afghedanckt / als den Keurvorst van Keulen / de Hertoghen van Bruynswijck ende van Holst / diens Ruyters noch langhe in 't Landt bleven om haer betalinghe. De reste van sijnen Legher sondt hy onder sijnen Sone nae Mechelen ende d'ander afghevallen Steden / om die te dwingen. Hy selve trock nae Maestricht / ende op Nimmegen. Den Hertogh van Medinaceli nae 's Hertogenbossche.

Den Hertog mindert synen Leger.

Het Garnisoen dat vanden Prince binnen Mechelen ghelaten was / onder Bernaert van Merode / Heere van Rumen / gevoelende den onwille ende verslaghentheyt vander Ghemeynten / door het gheluck des Hertoghs / hebben de Stadt eerlijck (niet teghenstaende de teghen-sprekers) verlaten: 't Welck oock die van Dermonde deden / haer te onsterck kennende. 's Anderdaeghs / den tweeden October / alsoo de Mechelaers uyt sonden haer Gheestelijcke Persoonen met Processie / om haer Verdragh met den Hertogh te maecken / zijn sy subijtelijcken van alle kanten van het Krijghs-volck overvallen / die soo wel uyt hoogh-moet over de Mueren / als door de Poorten inde Stadt gheraeckten / soeckende meer den roof der Stadt / dan hunnen vyandt te vervolghen / die sy lichtelijcken hadden konnen achterhalen ende slaen / ende hebben de Stadt soo jammerlijck gheplondert / dat niet vele desgelijcken ghesien is gheweest: Want sy niet alleen Goudt / Silver / Gheldt / Kleeren ende Juweelen Buyt maeckten / maer oock Koetsen / Tafelen / Bancken / Stoelen / Schrijnwerck ende Houtwerck. Daer by verkochten sy ende namen Kolen ende Turven / Hout ofte Brandinghen.

Mechelen overvallen / ē gheplondert vanden Hertogh / den 2. October.

Jammerlijcke plonderinge.

Sy von-

1572. Sy vonden daer oock bequaemheyt van Schepen/ om alle den roof/ die niet ten uyttersten gherantsoent werdt/ t'Antwerpen ende elders te voeren. Waer over de Spaengiaerden hare liberaliteyt toonden/ ende een deel daer van gaven tot reparatie van het Huys van Alien t'Antwerpen (soo ghenoemt) door de Jesuijten/ende tot de Minrebroeders. Summa alle uyterste moetwilligheyt/ van rooven/ moorden/ Vrouwen-krachten werdter ghetoont/ gheen Nonnen ende Bagijnen/ noch Geestelijcke noch Weereltlijcke/ en werden ghespaert: selve hebben gerooft het gelt ende goedt van de Raets-heeren des Koninghs/ ende der Bisschoppen van Mechelen ende van Namur/die de Geusen ghespaert hadden/ende mede het goet vande Lieden/ die de Geusen gevangen wegh-ghevoert hadden. Den roof werdt gheestimeert etlijcke Milioenen guldens weerdt te zijn. De Heere van Swevegem werdt daer tot Gouverneur gestelt.

Den roof van Mechelen bouwet het Jesuijten Huys tot Antwerpen.

Dit stuck/ om dat het te strenghe scheen over soo goeden Stadt/ die haer altijdt redelijck ghedraghen hadde/ soo dede den Hertogh een verklaringhe sijner redenen drucken/ ende die uytgheven den vierden Octobris te Muysen/ int Veldt-Legher by Mechelen/ waer inne hy die van Mechelen beschuldight/ dat sy Krijghs-volck onder haer begonnen hadden/ van over langen tijt aen te nemen/ om des Konings Garnisoenen daer mede uyt te houden/ ende den wegh te maken voor 's Princen volck/ die sy feestelijcken onthaelt hadden/ ende ghelt gegeven: Ende des Hertoghs Legher komende/ hadden hem met haer Garnisoenen aengevallen. Hadden oock 't geschut op sijn volck afgeschoten/ende eenighe van dien ghedoot/ ende hem niet tijdts ghenoech de wete ghedaen van des Garnisoens vertreck: Waeromme sy verdient hadden gheplondert te werden. Hem noch aensegghende/ datter noch vorder/ boven de plonderinghe/ tegen de selve Borgers geproceedeert sal worden met strengheyt. Desgelijcks tegen alle andere afvallige Steden/ die des Koninghs Heyrkracht verwachten sullen.

De oorsaken ende redenen des Hertogs wreetheyt/ teghens die van Mechelen/gaf hy in druc uyt/den 4. Octobris.

Hy gaf oock een Placaet ende Ordinantie terstont uyt-datmen alomme moest Inventarieeren ofte opschrijven alle de goeden ende schulden der Rebellen/ ofte der ghener/ die haer ergens in ghemoeyt hadden/ ende dat een yeghelijcken moeste binnen drie daghen aengheven/ wat goeden/ schulden/ Landt oft Zandt sy wisten ergens te wesen/ oft selve in handen te hebben/ oft selve de Rebellen schuldigh waren/ op de verbeurte van dobbel de weerde/ soo sy het selve niet aen en brochten/ ofte de schuldt den Eygenaers Rebellen betaelden: waer van den aenbrenger soude hebben oft houden een derde-paert/ den Officier ende den Koningh de reste.

Straf Placaet tegen de goederen der Rebellen/ by den Hertogh ghedaen.

Van Mechelen is den Legher des Hertoghs ghetrocken op Diest/ het welcke een krancke Stadt zijnde niet gheplondert en werdt/ maer wat ghelts gaf/ ende daer van trocken sy vorder nae Ghelderlandt.

Middeler-tijdt heeft het Garnisoen van Dermonde de Stadt oock verlaten/ die van de Spaengiaerden haren payş kochten voor acht duysent guldens. Desgelijcx die van Oudenaerde/ despererende ghelijck veel ander Steden/ hebben de Stadt oock verlaten/den derden Octobris/ eenighe Geestelijcken te vooren straffelijcken ghehandelt/ ende een deel verdroncken/ ende op Oostende vertrocken/ alwaer het Krijgs-volck meestendeel t'schepe ontquā/ in Enghelandt ende Zeelandt. Maer Imbijse van Ghendt/ een stout Man/ de sone van Jan van Imbijse (namaels vermaert) sijn Schip aen den gront zijnde/ ende in perijckel van ghevanghen te worden/ sprangh inde Zee/ daer hy verdronck. De andere Capiteynen/ als Jacob Blommaert/ Guilliam de Grave van Ghendt/ Anthoni Rijne/ ende andere/ meynden by eenen beteren wegh in Zeelandt te gheraken/maer by nachte in een Huys/ ofte een Pachtgoet by Eccloo/rondt-omme omcingelt zijnde/ ende haer niet willende ghevanghen gheven/ werden met vyer beset ende verbrandt in 't Huys. Vele ghevanghenen alomme 't Landt door/ werden ghehanghen ende onthalst. Eenen Edelman/ Anthonis Wtenhove/ om dat hy de ghereformeerde Religie bekende/ werdt levendich verbrandt/ seer wreedelijck.

Diest/ Dermonde ende Oudenaerde/ komen in handen van de Spaengiaerden.

In desen tijdt/ Anno 1572. isser een nieuwe sterre ghesien/dat gheen Comete ofte vaste sterre was/ ende haer klaerheyt scheen voor eenen tijt te groeyen/ daer na verdween sy wederomme. Den Hertogh van Alba versocht daer over de opinie van Cornelius Gemma, die met meer andere daer van ghescreven heeft. 1572.

Een nieuwe sterre in Nederlandt gesien.

Al eer wy vorder van den voortgangh des tochts onder Don Frederico spreken/ sullen wy verhalen watter in Zeelandt daerentusschen ghepasseert is. Jeronimus Tseraerts/ den Gouverneur van Vlissingen/hebbende nu vast veel Krijghs-volck/ 't welck uyt diversche quartieren in Zeelandt aenghekomen was/ als wel neghen Vendelen Enghelschen/ onder Sire Omfre Gilbert/ ende veel Fransoysen/ die den Colonel Creytz onder veel Capiteynen toegebracht/ hadde/ soo ontstondt een jalousie onder henlieden/ als of d'een of d'ander partije haer gheerne Meester vande Stadt Vlissinghen ghemaeckt souden hebben/ de saecke niet sonder groot achter-dencken zijnde/ overmidts een-mael eenen grooten oploop van d'Enghelschen ghebeurde binnen Vlissinghen/ roepende Gheldt/ waer door dat de Fransoysen oock in Wapenen quamen/ maer met ghereedt gheldt werdt alles ghestist. Ende soo daer nae oock de Fransoysen insghelijcks pooghden te attenteren/ soo was van noode dit Krijghs-volck elders te gebruycken.

T'vergaert Krijgs-volck tot Vlissingen muyteneeren/ niet sonder peryckel.

Sy hadden (ghelijck ghesegt is) eenen Tocht in Vlaenderen ghedaen/ op hoope van haer binnen Berghen in Henegouwe eensdeels te worpen/ oft eenighe Steden daer te beproeven/ 't welck niet succederen en wilde. Daer nae/ op hope van groote intelligentie/ trocken sy anderwerf nae ter Goes/ de Hooft-stadt vant Eylandt van Zuytbeverlandt/ gheleghen tusschen de Schelde ende Honte/ vooren vander Zee bedeckt met het Eylandt van Walcheren. Op dese heymelijcke intelligentie de eerste reyse niet uytghrecht hebbende/ oock van Gheschut onversien zijnde/ ende hoorende van Volck datter van Antwerpen quam om haer te slaen/ soo waren sy vertrocken. Daer nae is Jeronymus Tseraerts/ Gouverneur van Vlissingen/ met den Bailliou Rolle vander Vere/ ende Bertel Entens/ (latende den Bailliou Smit/Heer van Barlant/daer in sijn plaetse tot Gouverneur) weder derwaerts getrocken met neghen stucken Geschuts.

De Stadt van ter Goes is ghelegen in een leegh Maresceagie-Landt/ wel ghemuert/ maer sonder strijck-weeren: de Poorten slecht/ ende de Grachten niet wijdt: Daer waren binnen/ boven de Borgers/ ontrent 600. Spaengiaerden/ ende 200. Walen/ sonder grof Gheschut/ daer Gouverneur van was Ysidro Pacieto/ alleenlijck betrouwende/ dat sy van Antwerpen ontset souden worden. Jeronymus Tseraerts ende Bartel Entens/ deden haer begravingen maken/ ende planten haer Geschut den sesten Septembris/ ende maeckten haest twee Bressen/ de eene by de Hooft-poorte/ wel 25. schreden wijdt/ de welcke de Engelsche ende Fransoysen s'nachts bestormden/ terwijle dat den Colonel Creytz/ met sijn Fransoysen de andere zijde meynde met Leeren te beklimmen: maer de Leeren werden te kort bevonden/ alsoo dat de Bresse wel ghedefendeert zijnde/ sy moesten wijcken.

Ter Goes anderwerf belegert.

Duerende dit belegh/hadde den Admirael Worst op de Wachte voor Saftingen ghesonden 4. groote Oorlogh-schepen/ te weten/ Jan de Moor Vici-Admirael/ ende Bouwen Ewoutsz met het Admiraels Schip/ teghen de afkomste van die van Antwerpen/ om ter Goes te ontsetten: Maer als den Hertoge van Alba nu Bergen verovert hadde/ heeft hy den Colonel Montdragon/ met Volck ende Geschut/ nae Saftingen ghesonden: ende 't selfde ghetije mede een hoop lichte Oorlogh-schepen van Antwerpen/ met Krijghs-volck de Riviere af/ onder Sancio Davila/ den 10. Octobris. Dese voeren

Sancio Davila ende Montdragon soecken vā Antwerpē ter Goes te ontsetten.

L iij tot

1572.

tot int ghesichte vande Zeelandtsche Schepen/ in meeninghe met fortse ter Goes t'ontsetten. Montdragon schoot uyt Saftingen/ ende dede de Zeelanders nederwaerts wijcken: Hier vanden Admirael Worst gheadverteert/ is van Baerlandt met sijn lichte Vlote Oorlogh-schepen/ met ghetijde ende goeden Wint/ tot onset van sijn vier groote Schepen ghevaren/ ende alsoo voorts opwaerts voorby Saftingen/ nae den Doele daer des Konings Oorlogh-schepen doen laghen/ die terstondt de vlucht nae Antwerpen namen/ behalven een Craveelschip/ op hebbende twee Veldt-slanghen Geschuts/ dat wert tusschen Calloo ende Austerweel ghenomen/ ende nae Vlissinghen ghevoert. Hier door die vant Casteel van Saftinghen/ hoe wel op de Zeelandtsche Vlote seer hadden gheschoten/ kreghen sulcken vreese/ dat sy in der nacht vluchten/ werpende een groot stuck Gheschuts/ weghende vier duysent/ schietende veerthien pont ijsers/ in eenen Gracht/ waer van die van Vlissingen door de Boeren de wete hebbende/ hebben dat uyt gehaelt/ ende tot Vlissingen ghevoert/ aldaer noch Saftingen ghenoemt.

Den Hertogh van Alba siende dat hy ter Goes met Schepen niet konde ontsetten/ heeft in October Montdragon belast eenen nieuwen wech ende middel/ hun ghewesen van eenen Blommart van 's Hertogen-bosch ofte Breda. Met desen Leytsman is Montdragon/ met ontrent drie duysent Mannen/ ghekomen ontrent de quartieren van Woonsdrecht/ van waer splieden op het leeghe Water ghemarcheert zijn/ door ofte over 't verdronckken Landt. Den Colonel Montdragon/ hoe wel een out Man/ hun voorgaende/ meest tot den middel toe in 't Water/ inde presentie van Sancio Davila/ ende Serooskercke/ Gouverneur van Berghen op Zoom. Het Krijghs-volck waren meest Walen en̄ Spaengiaerden/ elck met een sacxken met Buscruyt ende Lonten gheladen/ oock wat Bischuyt-broodt/ op 't hooft oft hals draghende/ hebbende maer vijf uren tijdts leegh water/ om te passeren twee mijlen weeghs. Het Krijghs-volck wel van haer Capiteynen-gecourageert/ zijn tegen avont ghemarcheert gekomen ter plaetsen ghenoemt Crabbendijck/ ende van daer voorts tot op den Zee-dijck van Valckenisse/ van waer deden een vyer-teecken van haer geluckighe overkomste.

Montdragon die marcheert over het verdroncken Landt/ tot ontset van ter Goes den 20. Octobris.

Te Valckenisse lagh een Vendel van 's Princen van Orangiens volc ofte Zeelanders/ die te weeck hun te wederstaen/ namen de vlucht nae hun Leger. Den Colonel Mondragon dede sijn volck dien aenstaenden nacht/ den 20. Octobris/ haer drooghen en̄ rusten/ ende den volghenden dagh marcheerde met sijn volck nae de Stadt ter Goes. Sijn aenkomste int Legher vande Beleggers verstaen/ heeft grooten schrick veroorsaeckt/ soo dat sy terstondt zijn opgebroken/ eerst haer Gheschut schepende/ maer alsoo hun Volck scheepten/ d'Enghelsche ende de Fransoysen de Wacht hebbende/ soo isser disordere uyt vreese ghekomen int leste/ als elck wilde de eerste wesen/ datter wel twee hondert soo geslagen/ ghevangen ende verdroncken werden. Het ongehoort ende onmogelijck feyt/ ende ongheloovelijck bestaen/ (meynende veel stercker waren) causeerde den schrick/ daer sy andersins hunnen Vyandt ghenoech machtigh waren.

De Beleggers voor ter Goes breken op vant belegh/ den 21. Octobris.

Als nu ter Goes ontset ende versorght was/ heeft den Hertogh van Alba dien Winter Middelborgh noch gemeynt te ontsetten/ ende heeft de toegheruste Biscaysche Assabros van Sluys belast hun nae Middelborgh te begheven. Dese zijn met goeden Windt ende ghetije uyt het Sluysche gat ghesceylt/ maer komende voor de Stadt Vlissinghen onversiens/ soo zijn sy vande Vlissinghers bevochten/ die hunner eenighe twee ofte vier namen/ de reste quamen behouden voor het Casteel van Zeeborgh ofte Rammekens/ ende soo voor de Middelborghsche Havene/ alwaer datmen noch een partije lichte Oorlogh-schepen toeruste/ om met dese Vlote/ wanneer de Antwerpsche Schepen souden afkomen tot ontset/ tot op de Hont/ die sy t'samen souden teghenvaren/ ende de Zeelandtsche Princens Vlote alsoo van beyde zijden te bevechten/ tot welcken eynde dese Vlote is komen liggen onder het Casteel van Rammekens.

Assabros van Sluys ghekomen/ werden voor Rammekens overwonnen ende verbrant.

Om welck voor te komen/ heeft den Admirael Ewout Pieterssz Worst/ met sijnen Vice-Admirael ende ander Capiteynen/ met een parthije lichte Oorlogh-schepen/ Smackseylen ende Radeseylen/ die met schoonen daghe/ ende goeden Windt/ besprongen/ hem binnen ende onder het Casteel beghevende/ niet teghenstaende het Casteel furieuselijcken op haer uyt schoot/ het welcke dese Assabros siende ende vreesende/ hebben haer Cabels afghehouwen/ ende teghen Landt aenghedreven/ sonder grooten wederstandt: Maer de Zeelanders hebbense gheabordeert tot aen Landt/ verovert ende verbrandt/ 't Volck dat niet doorsteken wiert sprongen over boordt/ ende swommen aen Landt/ alsoo datter van 21. ofte 22. van dese lichte Assabros/ niet een over bleef. Aldus wert den Hertogh van Alba sijn Assabros/ ende veel van sijn Spaensch Schip-volck quijte. De Zeelanders hadden veel Roeyboots by haer/ om hun Volck te salveren/ soo eenighe van haer Schepen uyt het Casteel door schoten mochten worden/ alsoo volbrochten sy een stout feyt met kleyn schade.

Den Gouverneur van Vlissinghen/ Jeronymus Tseraerts/ zijnde ongheluckich in sijn aenslaghen/ is gekomen inden haet van die van Vlissinghen/ (den staet aldaer doen ter tijdt seer populaer zijnde) by komen meest/ door dat hy tot Campvere eenighe inde Kercke doorstack/ die seer disorderlijcken/ alsoo hy daer over quam/ de Kercke spolieerden/ daer toe sonder Victorie van 't belegh van ter Goes ghekomen/ den haet vermeerderde/ soo heeft sijn Gouvernement gheresigneert in handen van Jaques de Smidt/ den Heer van Baerlandt/ ende zijnde beschuldight van eenighe ontrouwe/ om dat sijn broeders ende vrienden/ haer noch onder den Hertogh van Alba hielden: om hem te ontschuldighen/ trock nae Hollandt by den Prince/ hem beklaghende over sulcke beschuldighers/ beroepende met ghedruckte brieven (die men alomme aenplackte op de Kercken) alle beschuldighers voor den Prince van Orangien/ sijnen Heere ende Meester/ aenbiedende te Rechte te staen/ protesterende/ dat hy behoorde verontschuldight ende in sijn eere te blijven/ soo binnen seeckeren tijdt/ van veel weken/ hem niemandt en quame beschuldighen: Maer niemandt en isser gecompareert/ hoe wel den meesten-deel hem voor inhabil/ dat is onbequaem ende onervaren tot soo grooten charghe/ oft last oordeelden/ om soo veel diversche Natien te ghebieden/ achtende/ dat 't selve den ouden ervarensten Hooftlieden ende Capiteynen lastigh genoech vallen soude/ over sulcken vergaerden ende rouwen hoop Krijghsvolck te commanderen.

Jeronymus Tseraerts/ Gouverneur van Vlissinghen/ resigneert sijn Gouvernement-schap/ ende vertreck.

Jeronymus Tseraerts/ Gouverneur van Vlissinghen/ wordt beschuldigt.

Dese maniere van Justificatie heeft Jeronymus Tseraerts noch uyt den haet niet konnen verlossen/ maer het heeft hem sijn leven namaels ghekost/ zijnde te Geertruydenberghe in Garnisoene/ sijn Volck teghen sijnen danck uyt-treckende op den Vyandt/ eensdeels wordende gheslaghen/ hebben sy ghemuytineert/ ende hem doot ghesteken/ waer over/ die het deden/ in Hollandt gheexecuteert werden/ ende het Vendel van Capiteyn Trillo werdt daerom ghecasseert. Hier nae inden Winter zijn de Enghelsche meest weder nae Engelandt getrocken: desgelijcken de Fransoysen/ die oock van diversche humeuren waren/ ende nae de Moort van Parijs t'huys gheroepen werden.

Tseraerts Justificatie ende doot.

De Engelschen ende Fransoysen vertrecken nae haer Vaderlant.

Daerentusschen hebben de Vlissinghers ghesocht die van Middelborgh in alle manieren te benouwen/ soo wel te Lande/ met doorsteken vande Dijcken/ als alle Wateren met Schepen te beleggen/ om die uyt te hongheren/ ende alle ontsettinghe te weeren. Daer toe hebben sy veel Schepen van Oorloghe toegherust/ soo wel ter Zee als op de Rivieren. Ter Zee mochte niemandt varen/ sonder goede bestellinghe vanden Prince van Orangien/ oft de Staten des Landts. Eenighe Prijsen ingebrocht hebbende/ soo moesten sy die aengheven de Admiraliteyt/ dat is een Court oft Hof van Rechters/ gheordineert/ om

Vlissingers ter Zee Oorlogende.

te oor=

1572. te oordeelen ende eyndighen alle saken / die de Zeevaert ofte Rivieren eenighsins betreffende : Ende goeden Prijs ghewesen zijnde / vermochten sy dien te verkoopen / midts betalende 't recht daer van / den Lande ofte de Cause toekomende / ende Borghe stellende / soo daer Appel viel.

Beschrijvinghe der Schepen ter Zee gaende.

Ter Zee ghebruyckten sy meest kleyne Scheepkens / Vliebooten ghenoemt / van veertigh tot hondert / ende hondert en veertigh vaten groot / daer sy ses / acht / thien ofte twintigh stucken Gheschuts op leyden / meest Yseren ghegoten stucken / die ghemeynelijck mannende met soo veel Mannen als de schepen vaten groot gheacht waren / oft wat min voor elck groot last twee Mannen / ende dese waren met leeghe Overloopen / ende met Bouvenetten wel versien / met Ketenen ghespannen / omtrent de Masten eenighe beschanssinghe ghemeynlijck hebbende / om haer Bussschieters ofte Archebusiers te bedecken / elcke Bootsgeselle ghemeynlijck sijn Roer hebbende. Met dese Schepen hebbende seer ontallijcke veel Schepen / haren vyanden toekomende / genomen en ingebracht : Waer door geen Koopluyden meer eenige goeden in Nederlantsche Schepen / betrouwende / gebruyckten / om haer te bedriegen / Fransoysche ende Enghelsche Schepen / het welcke sy ten lesten oock ghewaer werden / ende daeromme alle sulcke / als van by Westen quamen / spraken sy aen / ende wisten by den eenen oft anderen middel aen de wete te gheraken / dat het Spaengiaerden ofte haer vyanden Nederlanders goeden waren / op vreemde Namen gheschcept ofte vertolt / dat sy uytvonden by de brieven ghemtercipieert / ofte door de Schippers ende Bootsghesellen / die sy wel tracteerden / betalende haer vrachten : Dies den Koop-handel van Antwerpen gedreven ende gebruyckt werdt ter Zee over Duynkercken / Cales / ofte Rouanen / sommighe by vorder Havenen in Bertagnien.

Beschrijvinghe van Oorlogh-schepen op de Rivieren.

Tot den beleggher van Middelborgh ghebruyckten sy eenighe groote Schepen / als Hulcken / ende dierghelijcke : Maer meest / ende om alle de Rivieren ende Stroomen te bewaren / ghebruyckten sy groote Heude Schepen / oft Boyers / met Smackseylen / die sy Cromstevens hieten. Dese hadden eenen gheheelen effenen leeghen Overloop / van vooren tot achter / ende voor / op elcke zijde van den Boechspriet / voerden sy twee groote stucken Gheschuts / Colubrijnen ofte Muer-brekers / die seer langh waren / ende voorts achter / ende ter zijden / noch ses oft acht / oft thien stucken meer / daer over was een Boevenette / van achter tot vooren / ende een Meersche wel ghewapent boven op den Mast. Dese dienden op de enghe Wateren / lichtelijcken keerende ende wendende / ende niet diep gaende / hebbende meest platte Bodemen. Over al dit Schip-volck ende Schepen commandeerde den Admirael Worst / voor die van Walcheren / dat een seer kloeck / gheschickt / ende ervaren Zeeman was / boven al seer stout / resolut / neerstigh / vroom / ende de saecke des Vaderlandts oprechtelijck voorstaende / die seer vande Spaengiaerden ontsien was / ende deden veel explopten die gheluckten / als wy ghesepdt hebben : Maer hy en leefde niet langhe / zijnde sieckelijck / ende sterbende werdt hy vanden sijnen seer beklaeght. Daer nae werdt Boudewijn Ewoutsz sijn Swagher Admirael / die oock niet langhe leefde. Die van Zierickzee hadden oock haren Admirael / alsoo oock Campvere / alle onderworpen zijnde den Admirael Generael der Landen / die was (na het afsterve van Maximiliaen van Borgondien / Marckgrave van Campvere / ende Heere van Beveren) de Grave van Hoorne / die onthalst was : hoe wel noyt over Hollandt ende Zeelandt als in die Landen annex Stadthouderschap / in welcke qualiteyt de Graven van Bossu de Koninginne van Spaengien over voerde / ende daer nae bleef dien Staet by den Prince van Orangien / vande Landen verkoren als Stadthouder van die Landen.

Admirael Worst ende Boudewijn Ewoutsz.

Dit is den staet van Zeelandt gheweest alle het Jaer van 1572. te weten / dat Walcheren het voornaemste Eylandt ghedeylt was. Vlissinghen ende Campvere / twee Steden voor den Prince van Orangien / houdende tegen de Hooftstadt van Middelborgh / ende het groot Dorp Armuyden / met 't Casteel van Rammekens / gheheeten Zeeborgh : welcke drie plaetsen met Garnisoenen vanden Hertogh beset zijnde / die die van Vlissingen ende Campvere sochten van alle victalie af te sluyten / om dat generalijck het Zeevolck grooté haet op de Spaengiaerden hadden / daerom te Water de andere alomme Meester wordende : Soo vele Spaengiaerden haer in handen quamen ofte kregen / hyngen die terstont op / ofte bonden die twee ende twee te gader / ende stieten die tot Vlissinghen levendigh vant Bolwerck in Zee / ende ontleerden den Hertogh dat Ambacht / die tot dien tijdt alle sijn vyanden / als Rebellen Gods ende des Konings / alom dede hangen ende worgen : Maer door het veel en dierghelijck doen der Zeelanders / heeft hy dat allenskens wat nae ghelaten / om d'een tegen d'ander te moghen lossen. Ongeloofflijck ghetal isser van beyde zijden in dien tijdt opgehangen / verdroncken ende ghedoot / Edel ende Onedel. Het Lant van Schouwen met Zierickzee hielt het met den Prince / en 't Landt Suydtbeverlant ende ter Goes met den Hertoge. In desen stant sullen wy die nu een wijle laten. Den Hertogh Middelborgh soeckende te victalieren / ende soo Meester te worden / ende de andere dat belettende / daer menighen Schipstrijdt om ghevochten werdt / als wy noch verhalen sullen / nae dat wy den tocht van des Hertoghs Legher / onder Don Frederico sijnen sone / in Hollandt sullen verhaelt hebben.

Der Zeelanders wreetheyt verjaeght Albas wreetheyt / die hy wat matight.

Don Frederico / des Hertoghs van Albas sone / Overste over den Legher / trock uyt Brabant nae Ghelderlandt / daer hem veel Steden / die afghevallen waren / de sleutelen brochten / ende elck om d'eerste hem socht te reconcilieren : sulcken schrick was onder de Menschen gekomen / sints de Moort van Parijs / 't verlies van Bergen / en plonderinghe van Mechelen / dat die van 's Prince partije hert noch sin / raet noch daet bykans in haer selven vonden. Alsoo het met die van 't Graefschap en Stadt Zutphen ghebeurde / een stercke ende wel ghelegen Stadt op de Ysel / ende met goet Garnisoen beset / alwaer Don Frederico met sijnen Legher / den 22. November / voor quam / en plante sijn Gheschut / en begonst die te beschieten : Maer s'ander-daeghs s'nachts vluchten de Soldaten met ettelijcke Borghers daer uyt / door vreese ende oneenicheydt / soo dat het Spaensch Krijghs-volck s'daeghs daer nae ingeraeckte. En niet tegenstaende de Borgers haer sochten over te geven / soo liepen sy over het Ys ende Vesten / oock over de Mueren ende de begonnen Bresse / om alsoo als een ghewonnen Stadt die te plonderen / 't welck sy deden / vermoordende al wat sy vonden : Dat niet geweken en was / Mans ende Vrouwen / verdroncken sy een groot deel inde Ysel. Ettelijcke Soldaten ende Capiteynen achterhaelt hebbende / hebben sy ghehanghen met de voeten opwaerts aen Galgen / segghende / dat sy teghen haren Eedt die sy eens gedaen hadden / weder teghen den Koningh ghedient hadden. Daer ghebeurde weder alderhande wreetheydt / in alles wel vijf hondert doot blijvende : 't Welck weder soo grooten schrick maeckte / dat alle Steden scheenen haer te willen overgheven / soo sy maer van goet verdragh mochten verseeckert wesen / Principalijck / om datse saghen / dat sulcken Stadt / van gheleghentheydt ende natueren soo sterck / ende wel beset met volck / ende die men meynde / dat de Victorie des Hertoghs wat soude schutten / soo lichtelijcken haer hadde laten vermeesteren.

Don Frederico treckt nae Gelderlandt met den Legher.

Zutphen ingenomen en gheplondert den 23. Novembris.

Desen schrik dede oot den Grave vanden Berge / te Campen zijnde / met sijn Gravinne ende kinderé / ende met al dat hy mede konde draghen / oock sijn Krijghs-volck / vluchten nae Westphalen / verlatende alle sijn plaetsen : Graef Joost van Schouwenbergh / siende Campen / Deventer ende Swolle inghenomen / vluchte oock uyt Vrieslandt / ende alsoo gaf hem gheheel Vrieslandt over. Ende die van Sneeck / een Stadt aldaer / namen den Heere van Nederwormter / Joncker Dierick van Bronchorst

Den Graef vanden Berge vliet uyt Gelderlandt / en den Graef van Schouwenburgh uyt Vrieslandt.

ende van Batenborgh Heere ghevanghen/ die sy te vooren ontboden ende met grooter solemniteyt inghehaelt hadden. Die tot Harderwijck ende Amersfoort in Garnisoen waren/ verliepent/ met de Borghers Geus ghesint zijnde. Alsoo en bleef niet voor Orangien van Hollandt ende Zeelandt: West-Vrieslandt werdt alles van Robles/ Heere van Billy/ vermeestert.

Van Zutphen is Don Frederico ghetrocken nae Naerden/ een kleyn stedeken in Hollandt/ maer wel bewoont om Drapperije van Wolle Laeckenen/ de welcke dochten dat den Leger elders trecken soude/ maer sy en waren haer soo gheringe niet komen presenteren/ als sy wel mochten.

Don Frederico van Toledo, Sone des Hertochs van Alva, Velt-Overste voor Haerlem en Alcmaer.
H. Jacobsen exc.

Particulier verhael van de Spaensche wreetheyt tot Naerden/ den 1. Decembris.

Don Frederico de Toledo hadde verstaen datter den 22. November/ ontrent hondert van sijn Peerden/ de Stadt by eenen Trompetter opgheeyscht hadden/ den welcken sy dat beleefdelijck weygherden: Maer een kranck-hoofdich Mensche/ teghen den wille vande Borgheren/ hadde een halve Slange nae haer geschooten/ dies de Borghers vervaert zijnde/ sonden alomme om kruydt ende loodt/ ende om assistentie aen Joncker Dierick Sonoy ende andere/ daer van niet dan beloften vernemende/ ende maer drie Tonnen buskruyts in de Stadt hebbende/ den Legher nae haer toe marcherende/ vielen sy te rade te senden aen Don Frederico om gratie ende ghenade/ waer over eenighe Soldaten inde Stadt ligghende daer uyt vertrocken. Don Frederico dat al wetende/ ende daer over seer ghestoort zijnde/ resolveerde een exemplare straffe over dit Stedeken te nemen/ om alle de andere Steden een vreese aen te jaghen: Welcke strenghe wreetheyt/ om dat die een desperatie in d'ander Steden ghewrocht/ wy sullen wat particulierlijcker verhalen.

Dese Borghers van Naerden seer vreesende/ hebben uyt-ghesonden haren Borghemeester Marten Laurentssz/ ende Gerrit Pieterssz Schepen nae Amersfoort/ alwaer Don Frederico als doen was: daer ghekomen zijnde/ mochten sy hem niet spreken/ maer hen wert belast tot Bussem een half ure gaens van Naerden te komen/ daer soudemen hen bescheyt gheven: Maer de Borghemeester alderhande quaet betrouwen ende achterdencken hebbende/ is tusschen weghen vander Sleede daer sy op voeren ghetreden/ latende sijnen Mantel op de Sleede ligghen/ seyde Adieu/ ick en kome niet meer binnen Naerden/ voor dit pas: Maer Geraert Pieterssz bedroeft zijnde/ willende nochtans de Borgheren/ om wiens wille sy uytghetoghen waren/ noch sijn Huysvrouwe

ende

1572. ende Kinderen niet verlaten / heeft Don Frederico tot Bussem ghevolght / alwaer hy by den Grave van Bossu ghebracht werdt / de welcke hem vraeghde of de Soldaten uyt de Stadt getrocken waren / daer op hy antwoorde, Jae / soo werdt hem belast dat eenige Ghedeputeerde in competenten ghetale des morgens in 't Legher tot Bussem komen souden om te handelen. Aldus hy Gerrit Pieterssz Schepen met dese droeve tijdinghe inde Stadt gekomen zijnde / hebben die van Naerden op den eersten Decembris vroech hun Ghedeputeerde nae 't Leger gesonden / te weten / Meester Lambert Hortensius Rector, Geraert Pieterssz voorsz, Iacob Antonissz, Ioos Lubbertssz, Richaert Adriaenssz, ende eenen Henrick Wouwe van Amsterdam / tot Naerden woonende / om dat hy goede kennisse by eenighe in 't Hof ende met den Castelleyn van Muyden hadde. Dese in 't Legher ghekomen zijnde / versochten met Don Frederico te spreké / maer sy kregen voor antwoorde / dat Juliano Romero den last hadde met hun te handelen / met den welcken dese Ghedeputeerde zijn gheaccordeert ende overkomen: datmen Don Frederico de Stadt soude overgeven ende sijn Krijghs-volck inlaten / onder expresse conditien / dat alle de Borgers souden behouden haer leven ende goederen / dies souden de Borgers den Koningh van nieuws Eedt doen / eñ alleen ontrent hondert Spaengiaerden soo veele goedts uyt der Stede laten nemen / als sy souden konnen draghen. Op welcke conditien Juliaen Romero den voornoemden Hortensio tot drie-mael toe de handt gegeven heeft / ende den voorsz Heyndrick Wouwe in Spaensch toe-ghesevt / dat de Borgeren in 't minste aen lijf noch leven en souden worden beschadigt / ende hy is alsoo met de voorsz Ghedeputeerde verghesel-schapt met ontrent twintich Spaengiaerden inde Stadt ghekomen.

Eenvoudich betrouwen op een slecht Contract.

Daer werdt terstondt omgheslaghen / dat alle de Borgheren souden komen sonder gheweer voor de Gasthuys-Kercke / wesende het Stede-huys / om den Koningh nieuwen Eedt te doen: Middeler-tijdt alsoo de Wacht der Borgheren nu de Vesten verlaten hadde / ende op 't Stadthuys vergaderden / soo is de Stede met Spaengiaerden vervult geworden / de welcke over het ijs / over de grachten / met Leederen ende anders over de Mueren waren ghevallen / want de Turf-poorte toe-gheholwerckt was met mist / ende door de Koe-poort en konde men maer inkomen met een plancke. De Borghers nu meest voor 't Stadthuys vergadert zijnde (uyt-ghenomen eenige dien het spel niet aen en stondt / ende hen op 't gewelfssel vande Kercke ende in ander secrete plaetsen hen gingen verberghen) ende hen Huysvrouwen vast besigh waren met koken ende smoken om des Konings Soldaten nae vermogen wel te tracteren / soo gingh een Priester met sommighe Spaengiaerden een tijdt lang voor 't Stadt-huys op ende neder wandelen / ende eyndelijck hem tot de Borgerije keerende / heeft tot haer ghesevt: sy souden hen bereyden tot sterven: mitsdien werden de groote deuren van 't Stadt-huys gheopent / daer uyt ende van elders een groot ghetal Spaengiaerden haer Roers ghevelt hebben / ende van alle kanten onder de Borgherije gheschoten / seer moordadelijck / de welcke een afgrijselijck geschrey ende gekrijsch maeckten / ende zijn soo voorts onder dat ongheewapent volck met haer geweer ingevallen / doot-slaende ende vermoordende dat onnoosel Volck / sonder onderscheyt meer dan 500. persoonen (men seydt / dat Don Frederico den Borgemeester selve eerst dootstack) sy hebben voorts het Stede-huys in brande gesteecken / ende de ghene die noch niet geheel doot en waren / voorts verbrant: Daer nae zijn sy als woeste Duyvels door de straten ghelooppen / ende hebben alles wat sy vonden doorsteken ende vermoort / ende voorts de Stadt in veel plaetsen in brandt ghesteecken / om de ghene die hen hadden versteken ende verborghen te voorschijn te doen komen / door den roock / smoock ende brandt / de welcke sy oock terstont vermoorden. Jn 't particulier alles te vertellen waer te lang / by eenige exempelen salmen de reste mogen gissen: Eenen Cornelis Gijsbrechtssz / eertijdts Schout ende Borghemeester ontrent 72. Jaren oudt / langhe tijdt kranck te bedde gelegen hebbende / als mede eene ouden lijnen Wever / genaemt Arnoult Lambrechtssz / lange gelegen hebbende vande Watersucht / hebbense beyde in haer bedden vermoort / jae dat meer is / alle de oude Lieden in 't Proven-huys ofte Gast-huys / oudt 80. 90. jae 100. Jaren (behalven twee) werden alle tyrannighlijck vermoort / als oock mede eenen innocenten Bedelaer / genaemt Claes de Hontslager. De bloedtgierichheydt was soo groot / dat den gheleerden Meester Lambertus Hortensius in groot perijckel zijnde / nauwelijck door den Grave van Bossu konde beschermt worden / ten ware datmen hem aengheseydt hadde / dat hy een Priester ware / ende by middel van een jongh Edelman ghenaemt Veldamus, de welcke eertijdts sijn Discipel gheweest was bewaert / des niet te min heeft hy voor sijn oogen moeten sien / dat Augustinus sijnen soon Organist wesende / deerlijck vermoordt werdt / ende 't hart uyt sijn lichaem gheruckt. Vele Borgheren die op 't ghewelfssel vande Kercke ende op den Thooren ghevlucht waren ende dese moorderije aensaghen / hebben 't selve niet konnen ontgaen / sy dwonghen die af te komen / daer sy nochtans een kleyn deurken sluytende ende enghen ingangh bewarende / hen hadden moghen beschermen / soo sy den moet hadden ghehadt / ten ware dat sy de Kercke verbrandt hadden / maer als bestorven Menschen leté sy hen als slacht-schapen de een voor d'ander nae afroepen / ende alsoo doorsteken.

Borgers vá Naerden jammerlijck vermoort.

Naerden wordt verbrandt.

Groote wreetheden int particulier binnen Naerden.

Aldus de Mannen vermoordt zijnde / hebben sy oock de Vrouwen ghetormenteert / ghehangen ende ghepijnicht om gheldt: een swangher Vrouwe ghenaemt Lambertgen Claes dochter / hebben sy ghewoorght ende in eenen put ghewworpen: een Kraem-Vrouwe ghenaemt Margriet Claes dochter / de welcke eenen dagh ende nacht inde Kraem ghelegen hadde / hebben sy sonder hosen eñ schoenen ter Stadt uyt doen gaen / met een kint van eenen dagh / ende een van anderhalf Jaer / ende dit was noch groote gratie. Op het Dorp Bussem / een ander swanger Vrouwe / nae dat sy haer wellusten met haer bedreven hadden / hebben sy vermoordt / ende het kindt uyt haer lichaem ghetrocken / pretenderende dattet noch machte leven. Sy hebben Maechden van 12. ende derthien Jaren gheschoffiert / eñ voorts alderhande afgrijselijckheydt begaen: ende daer en boven als Heydensche ende Barbarissche Natie / om den schrick in 't Landt grooter te maecken / hebben sy de doode vermoorde lichamen naeckt willen laten liggen op de straten / op groote straffe uytroepende / datmense niet soude begraven / tot dat daer in anders soude werden geordineert / ende hebben alsoo de dooden onbegraven blijven ligghen tot den twintichsten December toe / by de dry weken. De Stadt is ghe-plondert ende soo berooft / dat de schamele Vrouwen ende Kinderen die daer mochten overbleven zijn / niet en hebben behouden om af te leven / tot dien eynde het onghedorst Koren hebbense doen dorschen / ende op 't Huys van Muyden doen voeren.

Dese Executie over Naerden ghesciet / werdt geconfirmeert / ofte bevestight uyt kracht van een proscriptie / sententie ofte Placaet / by den Hertogh van Alba tegen de Stadt uytgegeven ende geregistreert vanden sesten Novembris 1573. inhoudende dat de Stadt eñ Gemeynte om Crimen læsæ Majestatis, waren verbannen / ende alle hare Privilegien / Rechten ende Vryheden verbeurt / die hen benemende ten eewigen dagen / belastende die gestelt te worden in sijn handen: mede verklarende gheconfisqueert alle hare goederen / die het lichaem vander Stadt hadden gemeen / ende dat de Poorten / Wallen ende Mueren afgebroken souden worden / eñ niet sonder consent souden mogen opgetimmert worden / &c. Ghegeven tot Grave als voorsz / den 6. November 1573. Maer Don Frederico niet wachtende nae dese Sententie van Proscriptie belaste terstont / datmen Poorten / Vesten eñ Mueren soude afbreken / ende dede den 4. December schrijvé den Grave van Bossu aen Drost ofte Castelleyn van Muyden / dat hy van weghen Sijne Majesteyt / de Boeren ende Landtluyden van Gooylandt / soude doen de Vesten raseren / de Grachten

Placaet vanden Hertogh van Alba tegen Naerden.

De Dorpen vá Gooylant gedwongen de Stadt Naerden ten gronde te raseren.

1572.

1572.

ten daer mede vullende / op groote straffe: ende alsoo 't selve terstondt niet vol en werde / schreef hy Iteratîve brieven tot dryen toe: Ten lesten belastende het Krijghs-volck daer omtrent / de Dorpen van Gooylandt terstondt af te branden / soo verre sy onwilligh waren de Stadt te raseren / soo dat sulcx alsoo ghescheide.

Om de consequentie van 't ghene dese wreetheydt voort-ghebracht heeft / hebben wy dese geschiedenisse wat in 't langhe verhaelt: want daer wert met dese wreetheydt ghesocht een generale vreese ende ontsagh te maecken / alle de Landen over / maer en gheluckte alsoo niet.

Van daer trock Don Frederico op Amsterdam / die het altijdt met de Spaengiaerden ghehouden hadden / alwaer hy met den Grave van Bossu / van Oversteyn / ende Heeren van Habrecourt / Noyrcarmes / ende andere Overste / verwachte / dat hem de Hollandtsche Steden alle komen opgheven souden / midts dat nu door de wreetheydt / te Naerden ghebruyckt / den schrick vermeerdert was: Maer vreese veroorsaeckte onder vele een desperatie. Den Legher trock terwijlen op nae den wegh van Haerlem.

Ghelegentheydt van Haerlem.

De Stadt van Haerlem was tot deser tijdt wel de grootste / maer de swackste van gheheel Hollandt / sy was tamelijck ende wel ghebout / hebbende een seer schoone ende verheven Kercke / zijnde tot een nieuw Bisdom ghevordert / heeft een schoon Stadt-huys ende Marct / leydt omtrent een ure van der Zee Oceane: Zuydtwaerts vander Stadt leydt het Haerlemmer Meyr / en buyten de Poorte Zuydtwaerts lagh een ghenuechlijcke Bosschagie / hebbende rondtomme vruchtbare Landouwe / omtrent een myle vande Stadt leydt het Dorp Sparendam / alwaer door seeckere Sluysen een groote doorvaert is van Schepen op veel Steden daer rondt-omme gelegen / alwaer sy een Schansse ghemaeckt hadden: door de Stadt loopt een schoon Water / de Sparen ghenaemt / loopende uyt het Tye nae de Haerlemmer Meyr.

Don Frederico treckt nae Haerlē.

Tot Haerlem sochten de Inwoonders alle middelen / om haer leven te versekeren / op 't welcke vielen verscheyden opinien onder den Raedt aldaer. Ende midts eenen Brief / die den Pastoor van 't Bagijnhof ontfangen hadde / datter genade voor handen was / soo 't terstondt versocht worde / hebben eenighe voornaemste / dien middel volghende / secretelijcken uyt de Stadt ghesonden / den derden Decembris / Dierick de Vries / een oudt Borghemeester / die van grooten aensien was / met Joncker Christoffel van Schagen / ende den Pensionaris Assendelft / seer tot den Spaenschen genegen / tot dien eynde tot Amsterdam / alwaer sy sochten de Stadt Haerlem over te gheven / op behoorlijcke ende tamelijcke condition: Maer Don Frederico verwierp alle redelijckheydt / om te moghen sijnen moetwil ghebruycken / seggende geen ander sleutelen dan sijn Gheschut te behoeven. Terwijle dese Ghesanten aen hielden / om beter antwoorde / hebben de andere / die dien middel niet seecker en dochten / om vorder beraedt daer op te nemen / de ghesworen Schutters doen vergaderen ten selven daghe: Alwaer de Gouverneur / Wijbalt Ripperda / een Vriesch Edelman / Joncker Lancelot van Brederode / Adriaen Janssz Schouthet der Stadt / ende den Borghemeester Stuyver present zijnde / den Borghers voor hielt / wat hope ende Brieven daer ghekomen waren / ende dat Dierick de Vriese ende andere om ghenade uyt waren: Wat vande ghenade te hoopen ware / mocht men aen de andere Steden sien: Den Prince van Orangien / als Stadthouder / waren sy alle by Eede verbonden / welcken Eedt hy wilde houden / niet twijfelende sy souden 't selfde oock alle als eerlijcke lieden doen: Hy ware gheresolveert de leste druppel bloedts voor de Borgers ende de Stadt te waghen / ende soo sy sulcx oock ghesindt waren / souden sy het vrijmoedelijcken uyt-spreecken. Als sy dit ende diergheliijcke woorden / met kloecken moede ghesprooken / ghehoordt hadden / hebben de Schutters eendrachtelijcken gheroepen / Lyf ende goedt met hem voor 't ghemeyn Vaderlandt te willen opsetten. Waer op hy terstondt vorder resolveerde / te seynden nae den Prince van Orangien tot Delft / ende oock aen Lazarus Muller / die op den nieuwen Dam sijn loop-plaetse hadde / met een Regiment Duytsche Knechten van thien Vendelen / om van hem onderstandt te hebben. Muller trock den selven nacht op met sijn Regiment / ende is 's anderdaeghs voor Haerlem ghekomen / ende heeft vier van sijn Vendelen / onder den Luytenant Colonel Steenbach / met de Capiteynen Christoffel Vader / Lambert van Wittenbergh / ende Marten Pruys / binnen ghesonden: Met de andere ses Vendelen trock hy voorby nae Leyden. Voorts hebben sy terstondt de Beelden uyt de Kercken ghedaen / ende de Gheresormeerde Religie doen predicken / ende gheresolveert daer mede te houden.

Oratie van Ripperda / Gouverneur van Haerlē / aende Borgerye.

In Haerlem treckt in Garnisoen vier Vendelen Duytschen / onder Steenbach / van Lazarus Muller Regiment.

Hier-en-tusschen waren Joncker Christoffel van Schagen / ende den Pensionaris Assendelft / van Amsterdam weder ghekomen / die belooft hadden de Stadt Haerlem aen Don Frederico te leveren / op hope van genade / byden Hertogh noch te verwerven. Dierick de Vriese was daer ghebleven: Dese twee werden terstont gevangen genomen / ende nae Delft by den Prince ghesonden / alwaer Assendelft den 24. December gedoodt werdt soo daerom / als om meer andere feyten: Joncker Christoffel van Schaghen stierf inde gevanckenisse.

De Spaengiaerden quamen terstondt tot Spaerwouwe / waeromme die van Haerlem terstondt tot Sparendam sonden drie hondert Mannen / soo Soldaten als Borghers / onder de Capiteynen Marten Pruys / met Michiel ende Geraert Verlaen / om Sparendam te bewaren / zijnde de Schansse op een passagie ende Dijck / waer langhs het Legher hadde te passeren. Ende sonden oock mede sommige Pyoniers ofte Gravers / om den hooghen Dijck door te steecken / ende het Landt onder Water te brenghen: Maer besigh zijnde / ende noch niet diep ghegraven hebbende / werden sy vande Spaengiaerden verrast ende verdreven / ende 't ghene sy alreede ghegraven hadden / deden sy by de Boeren terstondt weder stoppen. Daer-en-tusschen werdt het stief vriesende / soo dat alle de Wateren / ghenoemt Sparen ende Tye / binnen Sparendam seer hardt waren toe-gevrosen: Waer door Juliaen Romero den neghenden December / dat / over het Ys van achter ende vooren bestormt heeft. Ende niet teghenstaende dat die van binnen haer dapperlijcken weerden / ende met haer Gheschut groote Moort onder haer vyanden deden / soo zijn sy daer binnen gekomen met gewelt: Waer over die van binnen de vlucht namen / niet teghenstaende dat die van Haerlem met een Vendel Borgeren / ende een Vendel Krijghs-volck / haer tot assistentie (maer te spade) quamen. Daer bleef verslaghen den Capiteyn Marten Pruys / ende oock veel Spaengiaerden.

Sparendam vyde Spaegiaerden gewonnen / den 9. December.

Hier en tusschen soo was binnen Haerlem ghekomen de Heere van Sint Aldegonde / van weghen den Prince van Orangien ende Staten van Hollandt / die den negenden December / de Schutterije en Leden der Stadt vergaderde / ende haer voorhiel den noodt der Stadt / ende hoe Dierick de Vriese met sijn handelinghe haer tot een trouweloos accoordt meynde te brengen / ende diergelijcke: Versoeckende / sy souden tegen den aenstaenden noodt eene anderen Magistraet kiesen / ofte de Wet hermaken / daer toe hy geauthoriseert gekomen was vanden Stadthouder ende Hove van Hollandt / biddende te willen onder haer kiesen acht Mannen tot Borghemeesteren / ende veerthien tot Schepenen / waer van de helft het toekomende Jaer regeren soude / alsoo 't gheschiede. Ende daer werden tot Burghemeesters ghemaeckt Claes vander Laen / Jonckheer Jan vanden Vliet / Geeraert Stuyvers / ende Pieter Ries / met noch andere seven Schepenen / ende thien Raden / die den last aenveert hebben / alle nootelijcke Policijen tot beschuttinge der Stadt opgestelt.

Aldegonde van weghen 't Hof van Hollandt / vermaeckt de Wet tot Haerlem / den 9. December.

Den elfden December / is den Leger voor Haerlem gekomen / vijf en dertich Vendelen Spaengiaerden / twee-en-twintich Vendelen Walen / onder Noyrcarmes / Capres ende Licques / ende achtien Vendelen

Haerlem belegheert / den 11. December.

delen

1572.

delen Hooghduytsche / onder den Graef van Oversteyn met 800. Peerden: alwaer dagheliicx andere meer toe quamen met Geschut ende toebehoorte / verselschapt met den Grave van Bossu / die Lieutenant Stadthouder van Hollandt was.

Terwijlen de Spaengiaerden besigh waren voor Haerlem, heeft den Prince van Orangien ende den Grave van der Marck alle haer Krijghs-volck op ontboden, in meyninge eenen Leger te slaen tusschen Leyden ende Haerlem / op een Dorp Hillegom / nu hebbende ontrent elf oft twaelf Vendelen knechten by den anderen. Soo haest sy daer gekomen waren / achtende den vyandt noch voor Haerlem soo sterck niet te wesen / sont den Grave van der Marck 8. Peerden uyt / om des vyants doen ende wesen te bespieden / die van dese eenighe gevanghen hebbende / ende van 't voornemen de wete kreegh / waerom hy haer terstont met 600. Peerden ende 5000. te voet heeft gaen bespringen den 10. Decem. ende dat met sulcke snelheyt / dat den Graef voorsz daer Overste over zijnde / qualijck tijdt hadde sijn Harnasch aen te doen / ende sijn 6. vendelen Duytsche / ende 6. Vendelen Nederlanders ende Enghelsche / met 150. Peerden in slagh-ordene te stellen / met de welcke hy ende Bertel Entens seer onbedachtelijcken (sonder omsien / of de ander waren aen-gekomen) met twee Vendelen alleen / ende sijn Ruyteren haer terstont het aensicht boot: maer sijn Ruyteren te onsterck zijnde / ende soo qualijck konnende van hen gesien de menichte (mits het eenen grooten Sneeuw viel) soo waren sy geslagen eer sy 't wel wisten / ende namen de vlucht. Dien volghden de Bremers oft Hooghduytsche Voet-knechten / ende veel andere / eer datse wel in ordere gekomen waren / soo dat hem de Grave met sijn Garde bykans alleene vondt in groot perijckel. Ten lesten quam hy daer noch van / als twee Peerden onder hem doodt gheschoten waren. Eenighe Manlijcke Vendragers /
Jaques Maertens van Ghendt sijn vrome doot.
onder andere Jaques Maertens van Ghendt / sone van den President van Vlaenderen / wilden de vlucht beletten ende bleven staende / haer selven in 't Vendel windende / werden daer in doorsteken. Aldaer ende in de vlucht bleven wel ses ofte seven hondert doot. Onder de gevangenen waren Baptista van Trier, ende Hans Keller / die de Spaengiaerden beyde aen de Galge levendigh hingen / met eenen beene / ende het hooft nederwaerts. De Grave van der Marck dede voor Trier bieden twee duysent Croonen / met noch 19. haerder ghevangen Soldaten / maer te vergheefs: Waeromme hy de 19. Soldaten terstondt oock dede op-hangen.

Don Frederico dede terstondt sijn beschanssinghe ende begravinge maken / plantende sijn Geschut / hem verwonderende van den wederstandt / zijnde een grootachtige onsterke Stadt / met slechte Mueren ende Grachte / meest bevest op de oude maniere: maer die van binnen hebben haer ghefortifieert soo sy best
Haerlem beschoten.
konden. Den 18. December heeft hy met 14. stucken Gheschuts / schietende Klooten van 40. ende 46. ponden swaer / gheschoten 680. schoten op de Kruys-poorte ende Bolwerck / de Voor-poorte soo affschietende / dat sy den wegh tot den Block-huyse benamen: Waerom sy by nacht onder de Poorte moesten eenen wegh maken / ende hebben met alderhande materialen de schade met grooter neerstichheyt gherepareert. S'ander-daeghs hebben sy oock op S. Jans
Den eersten storm op Haerlem te vergeefs / den 20. December.
Poorte / ende voor 't Blockhuys 675. scheuten gheschoten / waer teghen die van binnen begosten eenen nieuwen Wal te maken. Den 20. December tot den Noene gheschoten hebbende / ende alsoo tamelijcke Bresse gemaeckt / hebben sy eenen storm ghedaen / de Soldaten op haer schouderen draghende seeckere toeghemaeckte Bruggen / om over de Gracht van 't Bolwerck te komen: haer Schanssen laghen vol Archibusiers / om die van de Stadt van de Wallen ende Mueren te keeren. Ende alsoo sy met 18. Vendelen hart aenvielen / soo hebben die van binnen met groot Geschut ketenen uyt de strijck-weeren ghescchoten /
Den tweeden aenval oft storm te vergeefs.
dat de eerste moeste te rugghe wijcken. Daer nae hebben sy terstondt den storm met versche Vendelen vernieuwt: Waer teghen haer die van binnen wederom ghestelt hebben met schieten ende steken / ende wierpen brandende reepen met vyer ende peck / dat sy weder afweken / latende de Grachten vol dooden ende vol Wapenen. Daer bleven vande Spaengiaerden wel 150. doot / ende van namen wel boven de 20. Bevel-hebberen / ende andere Edelen. Dit heeft die van Haerlem grooten moet ghemaect / de Borghers haer soo vroomelijcken in den storm draghende als de Soldaten. De Spaengiaerden / ghewoon zijnde de Victorie te vechten / hebben begonnen achterwaerts te dencken / ende de naevolghende daghen met graven / mijneren ende schieten besigh gheweest.

Volck ende victalie binnen Haerlē ghesonden.
Niet teghenstaende heeft den Prince van Orangien noch sijn Krijghs-volck by een ghebrocht / ende doen logeren tusschen Leyden ende Haerlem / op het Dorp van Sassem / van waer naederhandt binnen Haerlem ghesonden was alle nootdruft / oock veel Soldaten / van Walen / Fransoysen / Enghelsche ende Schotten / onder diversche Capiteynen / als Christoffer Gunter Schram van Bruynswijck / Duytsche Capiteynen: ende Capiteyn Cury / Veheny / Margotin / Denna / Jasper ende Sosey / Paris / Seminade / Balfort: Dese waren al Fransoyse Walē / Schotten ende Engelsche / met Serraets / Haultain, Rosengi ende Bordet / Commissarisen / t'samen 15. Vendelen / behalven 4. Duytsche Vendelen / die daer te vooren in waren. Ende dese werden in gesonden meest over het Ys / als de Wateren ende Haerlemer Meyr toeghevrosen waren: Oock veel Sleden dagelijcx met Koren / Buscruyt / ende andere nootdruft. Waer mede die van binnen ghesterckt zijnde / hebben alle kloecke wederstandt / ende haren vyandt grooten afbreuck ghedaen / daghelijcks op haer uytvallende / soo dat bykans gheenen dagh passeerde sonder schermuselen / hebbende binnen 40. oft 50. Peerde-Ruyters / ghecommandeert by Woulter Enckhuysen / ghebooren van Delft / waer mede sy ghevangenen achterhaelden ofte inkreghen / by de welcke sy der vyanden aenslagen / ende mijneren onder haer Wallen / vernamen. Onder alle uytvallen /
Uytval van die van Haerlem / den 25. Meert.
die sy deden / was dien Notabel / die ghedaen werdt den 25. Meert / met duysent Mannen op den Duytschen Legher in 't Haerlemer Bosch / uyt alle haer Schanssen de Duytschen uyt-drijvende / daer over de ses hondert van verslagen ende verdroncken werden / ende namen haer af elf Vendelen / ende 7. stucken Geschuts / ende wel 50. Beesten: verbrandende oock wel 300. Tenten ende Hutten / veel buyts inde Stadt brenghende.

Niet teghenstaende dat in Haerlem veel Krijghsvolck was / soo resolveerde nochtans Don Frederico van daer sonder Victorie niet te trecken / niet teghenstaende den kouden Winter / ende dierte van victalie in sijn Legher / die haer al van Amsterdam komen moeste langs eenen Dijck / en liet hy dagheljcks daeromme niet af van schieten / op het Bolwerck van de Kruys-poorte / ende op de Sint Jans-poorte / ende de Borstweeringe ende Mueren / over beyde zijden van de Poorten / ende voorts nae de Huysen / Kloosteren ende Kercken. Sy hebben dagelijcx ghedolven ende gemijneert onder de Wallen. Den Hertogh daer wel dry duysent Pyoniers ofte Gravers seyndende / uyt het Landt van Luyck / die daer meest al doot bleven / soo ghescchoten als vermoordt in de Mijnen. Die van der Stadt hebben daer teghen wonderlijcke Mijnen ende teghen-gravinghen ghemaeckt / ende dier thien ofte twaef met Buscruydt opghheblasen / hebben oock alle schade des nachts vermaeckt / die des daeghs met schieten ghedaen was. Die van binnen hebben nieuwe Wallen / Vesten ende Bolwercken ghemaeckt / ghelijck een half Mane / oock aen de Kruys-poorte een Bolwerck met Balcken aen malkanderen in een ghevlochten / ghelijck een Rooster / met Rijs / Aerde ende Peerde-mest ghevult / tot welcken Wercke / rijck ende arm / jongh ende oudt / Vrouwen ende Mans moesten arbeyden. Die van binnen hadden oock een kloecke Vrouwe / ende eerbaer Weduwe / ontrent 46.
Een eerbare Manlijcke Vrouwe in Haerlem.
Jaren oudt / Kenmau ghenaemt / die d'ander Vrouwen in allen noot aenvoerde / ende met eenige andere veel Manlijcke daden (boven Vrouwen aert) bedreef

op den

1573. op den vyandt / met spiessen / bussen ende sweert / als een Man haer behelpende in Vrouwelyck habijt.

Bequaemheydt tot stormen binnē Haerlem. Als nu Don Frederico wel 40. daghen langh de voorsz plaetsen wederomme doen beschieten hadde/ soo heeft hy de Bresse tot twee reysen doen visiteren/ hoe die bestormelijc waren / by vier ervaren Spaengiaerden / Rodrigo Peres, Lodon, Artapon en den Vendrager Begerradin : Dese refereerden / dat in de Bresse boven de hooghte vant ghebint eens Huys niet op te klimmen en ware / zijnde de Poorten/ Bolwercken ende Mueren / soo afgheschoten/ dat de Bresse wel 200. voet-stappen wydt was / daer sy haer vyanden handt teghen handt mochten bevechten / sonder dat die van binnen eenighe strijck ofte zijde-weeringhen hadden / oock luttel plaets / ende daer-en-boven was de Gracht ende het Water al hart toe-gevrosen. Waeromme hy den 30. Januarij besloten heeft te stormen eer 't licht was / belastende sijn Volck witte Hemden over haer Wapenen aen te doen/ om in 't doncker bekent te wesen. Ende de kloeckste Vendelen van Montdragon / met noch twee duysent Walen / ende seven Vendelen Duytschen van Polwijler / dede hy by nachte in der Spaengiaerden Legher komen / om met den Spaengiaerden aen te vallen / de andere dede hy in de begravinghen legghen / om die van der Stadt met schieten van de Bressen ende defensie te weeren. Daer nae/ als hy alle Natien aenghesproken ende vermaent hadde / ende met alle bescheydentheyt alles wel gheordineert ende besteken was / ende de Capiteynen oock wel bedeylt waren / soo zijn sy met groot gheweldt aenghevallen / seer secretelijcken ende stille/ een deel klimmende van onder de Poorte op de Poorten / Mueren ende Bolwercken / eer het die van binnen ghewaer werden. Maer ten lesten/ die de Wacht tusschen de twee Poorten hadden / dat ghewaer wordende / boven veertigh ofte vijftigh niet sterck zijnde / hebben haer eerst ter weere ghestelt/ alarm maeckende / ende de opghe klommen afghestooten. De Schutterije ende ander Soldaten liepen terstont toe / ende de stoutste afghesmeten hebbende / werdt den aenval van buyten wederom ghereforceert. Als sy nu op het afgheschooten Bolwerc van de Kruys-poorte geklommen waren/ende sterck daer op ende omtrent ware / hebben die van binnen een Mijne (die sy te vooren onder dat Bolwerck hadden doen graven ende delven / met Buscruydt ende anders wel ghevult) aenghesteken / die in de Locht vloogh met ontallijck volck / dat daer met haer Vendelen op ende omtrent was / die daer onder versmoorden / wel ontrent vijftigh : Het welcke de naeste soo dede vertsaghen / datter niet een meer dorste aentreden. Maer op die van binnen terstont op de reste aenvielen / doorstaken ende doorschooten al daer sy aen konden / voorts schietende inde slaghordere buyten staende. Daer bleven veel Edelen ende Capiteynen van alle Natien doot / ende veel gequetste daer die van binnen boven thien Mannen niet ghemisten.

Den derden Storm op Haerlem/ den 31. Januarij/ te vergeefs.

Sints dien tijdt heeft Don Frederico ghedespereert de Stadt met stormen te winnen / midts het groot Garnisoen datter in was : Maer gheresolveert by belegh te dwinghen. Dies hem vanden Hertogh toeghesonden werden meer Kryghs-volck/ als Duytschen onder Polwyler / Walen ende mede Italianen, een Regiment ofte Tertio vande Ligue/ die tegen den Turck gemaeckt was : Ooch Spaengiaerden / onder Don Gonsalo de Braccamonte/ Rodrigo de Paz, Don Lopes de Aeugna/ ende Don Lopes de Figueroa : oock meer Peerdevolck. Daer werdt oock ghesonden Herry de Vienne/ Baron van Chevraux, met duysent Borgongions.

Haerlem met Sleden over het Ys eenfoecks ghevictualieert. Gheduerende desen harden storm/ zijnder langhs de ander zyde van der Stadt / wel tachtentigh oft tneghentigh Sleden over het Ys met victalie / ende alderhande munitie ingekomen / 't welck/ soo langhe den vorst duerde / men haer qualijck konde beletten/ ende kregen alsoo in een Maendt veel provisie/ maer mochte tot soo groote menichte luttel helpen. Waeromme die van binnen / teghen dat den vorst soude ghedaen zyn / hebben sy Galeyen ghemaeckt / ende Schepen toegerust. Desghelijcx dede den Prince tot Leyden oock veel Schepen ende Galeyen toerusten/ daer Marinus Brandt Admirael over was : Met welcke Schepen hebben sy in Februario ettelijck Koren ende anders ingekreghen/ met twee Metalen ende thien Yseren stucken Gheschuts / van Leyden ghesonden / met munitie. Maer den Hertogh van Alba heeft oock tot Amsterdam Schepen doen toerusten / daer de Grave van Bossu Overste van was/ ende by het Huys ter Hert den Dijck doorghesteken den 19. Mey/ ende dryendertigh Schepen ende seven Galeyhens in het Haerlemer Meyr gebrocht : Tusschen welcke Schepen isser op het Haerlemer Meyr dickmaels ghestreden. Want de Steden van Hollandt rusten oock veel Schepen toe / als Dordrecht twintigh / Delft derthien / Rotterdam vijfthien/ Gorcum thien / Schiedam ses / ende andere nae advenant / die den sevenden April in de Caghe by Leyden vergaderden : Dese waren dagheljcx aen malkanderen. Maer ten lesten / den 28. Mey/ de Amsterdammers boven tsestigh sterck zijnde/ hebben sy des Princen Schepen overvallen / ende haerder wel twintigh genomen : en met die Victorie dwonghen sy een Schansse / die op den kant van 't Meyr lagh.

Schip strijt door Haerlē.

Ten lesten hebben de Spaengiaerden soo vele beschanssinghen aen 't Water ghemaeckt / ende tusschen de Stadt ende Water-kant ofte Meyr / dat die van Haerlem ende des Princen Schepen gheen passagien konden ghekrijghen / om by den anderen te komen. Die vander Stadt hadden ooc Schanssen buyten de Stadt ghemaeckt / om beter aen haer Schepen / ofte haer Schepen by haer te gheraken/ ende haer Beesten inde Weyde daer omtrent te beschermen / die sy daer hielden noch weydende bykans soo lange sy eenighe hadden / tot den 12. Junij toe. Maer sy werden daer nae belet (door der vyanden Schanssen ende Schepen) eenige victalie te water te krijghen. Den Oversten Sonoy / met die van 't Noorder-quartier / hebben den Diemer Dijck tot twee reysen ghepooght door te steken/ zijnde eenen Dijck / die de Suyder-Zee en de Amstel van 't Haerlemsche Meyr ende binnen Wateren scheydt / ende den eenlijcken wegh is / by den welcken die van Amsterdam over Landt allen nootdruft hebben / ende meynden door desen Over-gat in 't Haerlemer Meyr ende die Wateren te komen : Maer zijn daer t'elcke reyse van die van Amsterdam afghesmeten / met groot verlies van Volcke / hoe wel sy begonst hadden te schanssen. Sy namen Oudekercke inne/ om alsoo haer daer te beter te stercken. Maer de Spaengiaerden zijn soo sterck ghekomen/ dat sy daer oock eenighe van des Prince Vendelen ghesiaghen hebben.

Diemer-Dijck wert doorgesteken/ maer te vergeefs.

Alsoo sy den Capiteyn Antoni Olivier / een kloeck Man van Berghen in Henegou / tot Oudekercke verslagen hadden / ende sijn Hooft over de Mueren binnen Haerlem gheworpen hadden / soo wierpen sy noch een Hooft int Block-huys / den 6. Januarij / met een briefken / dat het was het Hooft van Capiteyn Philips Koningh. Het welcke de Soldaten van binnen terghde / dat sy terstondt deden elf ghevanghen halen ende ophanghen / de Baerden al op sijn Geus ghescheoren zynde / deden sy de Hoofden daer van in een Tonne slaen / met een briefken daer op / aen den Hertogh van Alba / voor synen thienden penningh / die hem noch onbetaelt was / waeromme hy de Stadt Haerlem belegerde / maer voor den interest oft verlet sonden sy hem het elfste / om dat hy niet klaghen en soude : alsoo rolden sy de tonne in der Spaengiaerden Schansse.

Schamperheydt tot Haerlem gebruyckt.

Alsoo die van buyten een Catte ofte platte forme ghemaeckt hadden / hebben sy daer / den seven-entwintighsten Mey / s'avondts een Galghe opgherecht / waer aen sy etlijcke Borgers ende Soldaten ghehanghen hebben / sommighe aen den hals / ende sommighe aende voeten / die s'daeghs te vooren meynden met Buscruydt inde Stadt te komen. Maer door de ghemeyn Soldaten van binnen ghestoort wesende / hebben sy terstont op een Bolwerck oock een Galghe opgherecht / in 't aensien van haer

Wreetheyt tot Haerlē/ so wel buytē als binnen/ uyt schamperheyt ghebruyckt.

1573.

Dagelijcx seyndt den Hertogh volck voor Haerlem groot verlies hebbende.

vyanden / ende liepen om eenen Meester Lambert / Meester Querijn / eertijts Borghemeester / ende Ursel sijn dochter / een Bagijne / haer tegenpartije houdende / oock eenen Adriaen van Groeneven van Haerlem / die eenighe tijdt daer te voren / by Cap: Claes Jorissz van Dijcke / op een scharmutsinge uyt 't Legher gebrocht was / met noch vijf Soldaten en eenen Jonghen / met eenen Pape die sy / teghen den danck van de Magistraet oock ghehanghen hebben : De Bagijne met een Vrouwe werden verdroncken / ende liepen noch meer andere in de Stadt vanghen / die haer suspect ende tegen-partije waren.

Aldus werden de ghevangenen over beyde zijden dagelijcx gehangen / en ongenadelijcken gedoodt ende doorsteken / 't welck veel volcx sleet : Van buyten zijn daer seer veel gebleven / so by de stormen / schermutselen / uytvallen / ende met de verscheyden Mijnen versoncken van koude / gebrec / ende alderley sieckten / dat het ongeloofelijck is. Onder andere werden daer de Heere van Noyrcarmes ghequetst / Gouverneur van Henegouwe : ende de Heere van Cressoniere doodt / Overste vant Gheschut / en Gouverneur van Grevelinghe / ende meer andere Nederlantschen Adel behalven Spaengiaerden / Italianen en andere so dat het een seer strenge ende bloedigh beleggen geweest is. Don Bernardijn de Mendosa in sijn Historie schrijft: dat alle die van den Krijghs-raedt waren / werden geschoten ende ghequetst / Don Frederico selve maer niet doodtlijck : Hy rekent dat daer bleven ontrent 4000. doot van alle Natien / waer onder ontrent 800. Spaengiaerden / als van Namen / Don Jaques de Caravajal / Lorenzo Perea / Don Estien de Quesado / Toribro Zimbron / Johan de Ayala / Don Marcus de Toledo / Jan de Vergas / Don Sancio de Lodoingna / ende meer groote Meesters. Die van binnen hebben / geduerende 't belegh / geen groot verlies van Volck gheleden / hoe wel de Spaengiaerden niet na lieten / soo met schieten / Mijnen te doen springen / en kleyne stormen / alarmen ende aenvallen / dat eenighsins de Stadt mochte krencken ofte verrasschen. Sy hebben ontallijcke veel Mijnen doen graven / ende dan doen springen / als oock die van binnen daer teghen Mijnden. Sy hebben oock veel vyerklooten in de Stadt geschoten / maer gheen merckelijcke schade ghedaen / maer meer met ander groot geschut / dat veel menschen avontuerlijcken om 't leven gebracht heeft. Die van binnen daghelijcx dat schieten tellende / vonden over de thien duysent / drye hondert / ende t'sestigh scheuten op de stadt geschoten / groote schade aen de Thoorens ende Huysen doende. Sy hebben op de Catte noch vier masten opgerecht / daer sy met vier Coorden een houten Huysken / boven ende achter open zijnde / mede om hooghe trocken / daer ettelijcke Archebusiers in stonden / om te schieten al wat sy sagen / ofte hem bloot achter straten gaf. Maer die vander Stadt schoten de Coorden ontstucken / dat het Huysken met de Soldaten daer inne aen de een zijde nedervielen. Daer na rechten sy een ander op / ende wonden dat met vijsen ende schroeven op de masten : maer het wert met geschut doorschoten / en ten lesten vanden Wint ter neder gewaeyt.

Thien duysent / drye hondert ende t'sestigh scheuten op Haerlem gegeschoten.

Ende alsoo die van Haerlem twaelf stucken Geschuts (haer gesonden) nu ontfangen hadden / waer onder twee metalen waren / (haer van der Stadt Leyden geschoncken) hebben sy daer mede vijf van der vyanden stucken / op de voorsz Catte staende / gebroken ende ontstucken geschoten.

Contrabaterye van die van Haerlem.

Hoe nauwe die van binnen int leste besloten werden / soo hebben sy noch middel ghehadt / om haren staet en noot den Prince van Orangien ende Staten van Hollandt te kennen te geven / nae de Fuycke by nachte altemets Boden seyndende / die eenen Corf met Duyven mede droeghen / die binnen der stadt op Duyscoten broedden. Deser Duyven eenen lieten de Prince ende Staten weder vlieghen alst haer te passe quam / met een kleyn brieskken aen 't beenken ghebonden / met Wasse ofte andersins wel bewaert / die vloghen terstont nae haer coten / alwaer men die gade sloegh / en 't briefken afnam : Een wetenschap die eertijdts in Oost-Indien ghebruyckt is geweest / ende te vooren by de Romeynen.

Duyven werden Briefdraghers ofte Posten tot Haerlem.

Sy hebben oock middelen ghebruyckt van tekenen uyt de Thorens / met Vanen uyt te steken / en vyeren te toonen / om van den ontfang der brieskens oft andersins de wete te doen. By gebreke van gelde hebben sy haer geholpen met een stuck silvers te tekenen met Stadts wapenen / het welcke met soo vele weert was alst voor uytghegheven werdt / met belofte der Stadt / nae de verlossinghe / dat de volle weerde daer vooren op-gerecht soude worden. De andere steden van Hollandt ende Zeelandt / hebben oock het gheldt ghehooght / den Philips Daelder van 35. op veertigh ghestelt : ander geldt nae advenant.

1573.

Geteeckent Silver tot Haerlem voor ghelde gebruyckt.

Vant beginsel aen hebben die van Haerlem weynigh ordere op de victalie ende provande ghestelt / om dat sy hoopten / datse te water meer ingekregen souden hebben / 't welck haer met de schansse inde Riviere belet werdt : Waer door nu inden Somer (door de menichte van volcke) in de Stadt alderhande victalie gebreck geweest is / soo datmen de soldaten op een pont Terwen-broots daeghs ghesteldt heeft te eten / in Junio / ende de Borghers / Vrouwen / kinderen ende dienst-boden / mochten niet dan Mout-koecken ende Kemp-koecken eten : ende ten lesten heeftmen Peerden / Honden Ratten / en Katten gegeten / en alderhande Huyden / groene Cruyden / ende al dat ter kelen in gaen wilde. Als nu den hongers noot soo groot was / datter veel Menschen van hongher storven / ende niet langer konden uythouden / ende dat den Prince met verscheyden middelen hadden laten weten / heeft hy haer / den 8. Julij / uyt Leyden / met een Duyve geschreven / hy soude het ontsetten waghen op het Bosch / dan souden sy eenen alarm op de Fuyck maecken / siende gheenen anderen middel te water voor handen : Waer op wel twee duysent Soldaten ende Borgers (met witte hemden gekleedt) alle de nacht wachten om te helpen.

Hongers noodt in Haerlem.

Den Prince hadde onder den Heeren van Batenburgh / met den Heere van Carloo / Tseraerts / &c. alle Krijghs-volck doen vergaderen van Sassem / daer mede oock een deel Hollandtsche goet-willighe / die meest jongh ende noch gheen groote ervarentheyt en hadden / die elcke Stadt uyt haer Borgherije sondt. Met desen hoop / en een deel wagenen met alderhande nootdruft / den meestendeel noch niet in Scheepkens ghaladen zijnde / is den Heere van Batenburgh / met de andere / den 8. July / ten drie uyren nae den noene / van Sassem ghetrocken / ende gekomen int Noordewijcker-hout / ende hebben aldaer wat gherust / ende ghebeden opentlijck ghedaen. Ter midder Nacht zijn sy opgetrocken / en alsoo komende by het Spaensch Leger / vonden sy niemandt inde eerste beschanssinghe / waeromme sy stoutelijck voort-trocken als of den vyandt ghevlucht ware : Maer de Spaensche hadden haer op haer voordeel in laghen vertrocken. Ende alsoo Batenburghs volck haer naeckte / hebben de Spaensche op haer los geschoten / ende soo besprongen : Over het welcke het Peerde-volck verschrickte / door de onghelegentheyt vande Boschagie / 't welck midden inden wegh stonde / soo dat het Voet-volck malkanderen niet en konden treffen / ende zijn te rugge ghevlucht / dweers door haer voetvolc / die uyt alle ordere brenghende / ende door de donckerheyt / den roock vant schieten / &c. malkanderen onwetens seer beschadichden / ende soo den vyant overkomende / werden sy geheel verstroyt. Daer bleven omtrent 7. ofte 800. hondert doot / hoe wel men seyde wel van 2000. Batenburgh selve / soo men meynt / bleef in de vlucht van een Brugge ghedronghen versmoort / oock de Heere van Cloetinghen / ende van Carloo / Tseraertz ghequetst ontquam 't binnen Leyden. Batenburgh werdt niet seer beklaeght / mits dat hy beschuldight werdt / dat hy sijn Commissie ende bevel niet wel ghevolght en hadde / te verre hem onder den vyandt begevende : Oock hadde het Peerde-volck groote schuldt. Het ghevluchte volck werdt inde Garnisoenen gheleydt / ende het Legher van Sassem verlaten / alsoo oock het platte Landt voor den Vyandt.

De Prince van Orangien meynt Haerlem te ontsetten.

De Heere van Batenborgh ende meer andere / worden verslagen.

Dese nederlaghe werdt die van Haerlem terstont vanden Prince ghescheven met een Duyve : Oock toonden haer de Spaensche neghen Vendelen / die sy

die sy daer ghenomen hadden. Waer op die van Haerlem hebben gheresolveert (siende dat Don Frederico tot gheen compositie en wilde verstaen/ om de Soldaten te laten met wapenen uyt trecken) dat sy alle dat Manlijck was/ souden met gheweldt daer uyt trecken/ de Schepen ende Schuyten op haer wachtende/ ende dat sy de Vrouwen ende kinderen souden inde Stadt laten: Maer de Vrouwen dat vernemende/ liepen soo onordentlijcken nae de Poorte/ met haer kinderen dat sy nergens door konden/ dat seer jammerlijcken om sien was: Waeromme sy dat moesten uyt-stellen voor dien nacht. Ende 's anderdaeghs/ den thienden Julij/ ordineerden sy/ dat seven Vendelen Archebusiers souden den voor-tocht hebben/ ende den wech maken/ daer nae soude den Raedt/ Raedts Wijven ende Kinderen volghen/ nae haer de Schutters/ principael Borghers vander Stadt/ met haer Wijven ende Kinderen/ ende hen souden volghen alle de Borghers die mede wilden/ ende ten lesten/ acht ofte thien Vendelen Knechten/ die vande Bresse ofte Mueren ende Wachten komen souden. Dit werdt weder belet/ soo door dat hem den Vyandt vertoonde/ door een Overlooper gheadviseert/ als of hy hadde willen stormen/ ende door eenen Brief/ die den Vyandt uyt het Bosch schickte/ inhoudende/ dat al dat inde stadt was soude ghenade hebben/ daer op zijn de Duytsche Hoplieden ende Soldaten terstont op betrouden/ ende afvallich waren. Den elfsten Julij 's avonts/ meynden vier oft vijf Vendelen Walsche Soldaten de Schaelwijcker-poorte uyt te trecken/ secretelijcken/ daer veel Schutters ende Borghers onder waren/ ende waren veel alreede buyten/ verlatende de Mueren ende Wachte: Maer soo dit weder geschiede sonder ordere/ met verbaestheyt/ en gheen Bruggeleggers ende andere ghereetschappe gereedt en hadden/ soo heeft elck moeten met beroerte wederomme onder sijn Wacht/ niet sonder groot perijckel/ dat den Vyandt terwijle niet over inde Stadt en spronghe. 's Ander-daeghs 's morghens zijn weder een deel Soldaten ende Borghers/ ende Vrouwen in Mans kleederen/ verbaestelijcken aende Poorte gheloopen/ met veel Vrouwen ende Kinderen/ adieu ende afscheyt nemende/ dat seer deerlijcken ende jammerlijcken om te sien was: Maer dit werdt weder verhindert/ door de hoope van accoordt/ die de Ghedeputeerde gaven/ daer de Duytsche Knechten seer toe ghesint waren.

Resolutie tot Haerlem van uyt te trecken.

Beroerte ende confusie tot Haerlem/ om uyt te trecken.

Den 12. Julij 's avondts is de Compositie besloten byden Hopman Steenbach/ Christoffel Vader/ Capiteyn Rosony/ met twee Borghemeesters/ ende andere vande Stadt over te gheven: Maer Rosony en wilde het Tractaet niet toe staen/ ende adverteerde dat de Walsche/ Enghelsche/ Schotsche ende Nederlandtsche Capiteynen/ mits dat ghenoech was op genade ende ongenade vanden Hertogh/ waeromme sy de Valbruggen op trocken/ ende en wilden de Gedeputeerden niet in laten/ die nochtans elders in raeckten/ ende diversche schoone toe-segginghen ende beloften des levens binnen verhaelden/ 't welck eenighe seyden/ dat het maer den Duytschen/ Schotten/ Enghelschen/ als vreemde/ belooft ende toe-gheseydt werde: de andere seyden haer/ het ware generalijck/ waer op sy discorderende/ nochtans de meeste roepende/ Don Frederico soude meer genade toonen dan hem wel toe-betrouwt ware.

Die van Haerlem verdraghen met Don Frederico/ den 12. Julij.

Den 13. July werdt den Soldaten ende Volcke (die met Trommel-slaghen vergadert waren) voorgehouden/ offe wilden met ghenade ende onghenade des Hertoghs inde Stadt blijven/ ofte sonder ghe-weer uyt der Stadt trecken. Waer op sy riepen/ liever inde Stadt te blijven/ op hoope vande schoone toe-segginge/ waer van de Duytschen/ Enghelschen ende Schotten voor versekert hielden. Den selven morghen warender noch vele aende Poorte/ om met ghewelt uyt te trecken/ soo sy Brugghe-draghers hadden konnen bekomen. Aldus lieten sy haer ghe-segghen/ op hoope van des Hertoghs goede ghenade. Maer een Fransoys Edelman/ ghenaemt Bordet/ die te Berghen in Henegouwe gheweest was/ hoorende van ghenade ende onghenade spreecken/ voorsiende des Vyandts voor-nemen/ midts dat hy te vooren eens gheseyt hadde/ dat hy sulcke gheen ghenade gheven en wilde: Soo heeft hy sijnen Knecht op alle vriendtschappe ghebeden/ hem te willen door-schieten: 't Welck den Knecht/ nae veel ende langhe instantie weyghetde: ten lesten ghepersuadeert/ heeft Bordet 't Roer selve nae sijnen sin gheladen/ ende den Knecht gegeven/ hy voor sijn Bedde op syn knien sijn Ghebedt gheseydt hebbende/ met een Sargie over het Hooft ghestaghen/ heeft den Knecht gheschoten door 't Hooft/ dat de Hersenen de Bedt-stede besprenghende/ tot groot verwonderen van Don Frederico.

Bordet/ een Capiteyn/ doorschiet hem selven/ den 13 July.

Het Verdragh werdt bevestight/ zijnde voor de Borghers redelijck/ als dat sy haer plonderen ende leven afkochten voor 240. duysent guldens/ uytghenomen 57. Borgeren/ uytghesteken/ namelijck die de Principaelste der Stadt waeren/ ende bewindt ghehadt hadden: waer van ses ofte acht ghedoodt werden/ eenighe eygen doodt stervende/ de reste raeckten los door den Grave van Bossu/ al eer eenigh volkomen besluyt gemaeckt was. Hier van heeft den Hertogh open Placaten gegeven/ in forme van Pardoenbrieven. Van dit gheldt souden sy betalen hondert duysent guldens ghereedt/ binnen twaelf daghen/ de reste binnen drie Maenden. Daer op werden de Borgers/ ende Nederlandtsche Soldaten/ belast het gheweer af te legghen/ ende haer te begheven in ettelijcke plaetsen ende Kercken/ desghelijcx de Vrouwen. Ende ten selven daghe werdt onder ses Mannen een bol Broodts van twee ponden uytghedeylt. 's Ander-daeghs werdt den Duytschen/ Enghelschen ende Schotten/ oock belast de Wapenen af te legghen op het Stadt-huys/ ende in Kloosters te vertrecken/ alwaer haer terstondt Wacht ghesteldt werdt. Ten selven dage zijn meest de Spaengiaerden inde Stadt ghekomen/ met Don Frederico ende sijnen Raedt. Ende alle de Capiteynen ende Vendraghers werden buyten ghevanghen ghevoert. De Borgers werden hardt ghedronghen haer gheldt op te brenghen/ soo sy wilden het leven behouden. 's Ander-daeghs/ wesende den vijfthienden Julij/ werden ontrent dry hondert Walsche Soldaten op de Marct gehangen ende gherecht. Den Gouverneur/ Joncker Wijbalt Ripperda/ werdt den sesthienden Julij/ met sijnen Luytenant/ Lodewijc Horemaker van Gendt/ onthooft. Steenbacht Predicant werdt gehangen/ ende twee hondert negen-en-veertich Soldaten in 't Meyr verdroncken. Den seventhienden Julij werden weder een deel Soldaten onthalst/ ende doen werden byden Borgheren op-ghebrocht ende betaelt de eerste paye van hun rantsoen. Den achtienden wederomme drie hondert/ waer onder waren sommighe Borghers/ die 't meynden te ontloopen/ oock Symon Symonssz den Predicant. Den twintichsten July werden Joncker Lancelot van Brederoede/ Rosony/ ende den Rentmeester vanden Briele/ te Schooten onthalst: Alsoo daer nae noch achthien Capiteynen ende Vendragers/ met de reste van Walsche/ Schotsche/ Engelsche/ ende Fransche Soldaten/ ontrent tot vijf hondert. Daer nae noch den 19. Augusti zijn ettelijcke Soldaten/ die in 't Gasthuys soo langhe sieck ghelegen hadden/ op den Werf van 't Gasthuys onthalst. Die inde besettinge lagen/ op de Schansse buyten de Stadt/ als wesende in 't Verdragh vergeten/ datmen haer spijse geven soude/ die liet-men van hongher sterven. Den 16. Augusti werden de Duytsche knechten/ ontrent 600. sterck zijnde/ met hare Capiteynen/ met Convoy der Stadt uyt gheleydt: Maer komende by Nieuwerkercken/ zijn sy door de Knechten van Jonckher Sonoy/ met hulp van die van Enckhuysen/ den bewaerders afhandich ghemaeckt/ ende alsoo verlost/ ende de Bewaerders ghestaghen. Aldus werdt al het Krijghsvolck boven 2000. Mannen/ van Haerlem/ met haer Capiteynen/ al omghebrocht/ behalven eenighe weynighe/ die secretelijcken wegh quamen. Ende den Schotsche Capiteyn/ ghenaemt Balfour/ werdt op belofte (van yet teghen het leven ende Persoon vanden Prince van Orangien voor te nemen) los ghelaten/ die 't selfde den Prince verklaerde/ ende sonder

Rantsoen en Pardoen der Stadt Haerlem.

Soldaten van Haerlem worden ghehangen/ onthalst en verdroncken.

De Soldaten op de Fuycken lietmen van honger sterven.

1573.

sonder wroegende Conscientie / achte hy in so quaden belofte niet gehouden te zijn.

Nae dese Victorie van Haerlem / heeft den Hertogh brieven geschreven aen alle de Steden van Hollandt / alle genade aenbiedende / maer niemandt gaf gehoor. Selve die van Rotterdam antwoorden hem / seggende : Sy erkenden geerne den Koningh van Spaengien / maer voor Stadthouder en wilden sy gheenen anderen bekennen / dan den Prince van Orangien.

Het belegh van Haerlem nu seven Maenden gheduert hebbende / (hoewel het voor de Spaengiaerden Victorie was) soo heeft het nochtans haer reputatie seer gekrenckt / ende bewesen / dat sy oock wederstaenlick ende niet onverwinlick en waren : hoe wel den Hertogh van Alba zijn dry Tertios Spaengiaerden / die hy mede ghebrocht hadde / noemde d'een Tales quales, het andere Invincibiles, het derde Immortales. Ende het heeft oock den Steden van Hollandt tijdt ghegheven / om haer te resolveren ende voorsien tot teghen-weer : Te meer / om dat de Spaengiaerden tot Haerlem twistigh werden ende muytineerden / midts dat Krijghs-volck / dat buyten was / mede wilde deylen vanden gelde dat de Stadt moeste opbrenghen / soo wel als die van binnen / zijnde wel 28. Maenden ten achteren / soo sy seyden : Soo dat sy haer Capiteynen ende Bevel-hebberen van haer dreven / ende niet en wilden gehoorigh zijn / voor dat sy gheldt hadden. Welcken twist onder haer duerde by de ses weken / eer sy weder te vreden ende betaelt werden / waer door sy te spade Alckmaer belegerden / de Somer voor by zijnde. Ende terwijle dat sy daer binnen ghemuytineert waren / soo zijnder op eenen tijdt / uyt name van dese ghemuytineerde tot Leyden by den Prince van Orangien ghekomen / thien ofte twaelf Spaengiaerden in ghedaente gheklеet als Oosterlinghen ende Kooplieden / die secreti audientie by hem begheerden / zijnde in zijn Kamer voor zijn Bedde ghebrocht / hebben verklaert dat sy Spaengiaerden waren / die groot medelijden hadden met zijnen staet / nu soo seer ghebroken met het voorsz verlies van Haerlem / ende om te toonen haren goeden wille ende gunste tot hemwaerts / boden sy hem aen de stadt van Haerlem weder in zijn handen te leveren / soo hy haer konde behandighen de somme van 40. duysent gulden eens : Daer by verklarende goede ghewisse ende seeckere middelen / waer over de Prince alomme den middel soeckende / heeft soo veel geldts niet konnen te wege brengen / ende om so gheringhen kleynen ghelde / op dat pas die aenbiedinghe moeten ontseggen met danckbaerheyt.

Haerlem de Prince aenghebоden te leveren van de Spaengiaerden / voor veertich duysent guldens.

De Stadt van Haerlem was door dit belegh / ende andersins in soodanighe armoede ghekomen / dat sy de twee hondert 40. duysent guldens / haer opgeleght voor afkoop vande plonderinge / niet en konden betalen : maer als sy alreede in 't eerste betaelt hadden de gegeven / te weten / hondert duysent guldens / ende selve en konde hun dat niet vande Spaengiaerden / met al hun wreetheyt afghedrongen worden / om dat het daer niet en was te vinden. Dies naemaels / Anno 1597. die van Haerlem versoeck deden / met grooter instantie / vande Landen assistentie / als voor een Aelmoesse / wesende oock beschadight van brande / betoonende by rekeninghe / dat hun verlies ende schade / voor het ghemeyn Vaderlandt gheleden / bedroech twaelf hondert dryentachtentich duysent guldens / dies kregen eenige recompensie.

Schade des beleghs van Haerlem / hun ghekost 1283. duysent guldens.

Den Bisschop van Haerlem / Heer Godefroy van Mierloo / heeft de Kercken weder gewijet / ende Misse ghesonghen den 15. Augusti / alwaer present was Don Frederico.

Den Hertog van Alba gaf de Borgers van Haerlem een Pardoen brief oft Placact / verheffende 's Koninghs goedertierenheydt / ende haer rebellije verwijtende / ende datmen de 57. ghevangen Borgers maer en behielt / als voor Borge van haer getrouwicheydt / gedateert tot Wtrecht den 27. Julio 1573.

Wy hebben wat prolix gheweest in 't verhalen dit belegh van Haerlem / om dat het alomme seer vermaert was / ende een stuck dat van grooten ghewichte ende van grooten naedencken gheweest is / gheschiedt in een vermaerde Stadt / die oock een oude ende de tweede stadt van Hollandt ghereкent is / ghebouwt ende ghenaemt nae een oudt Vriesch Edel Koninghlijcke ghеslachte / de Haerlemers als Hadrianus Iunius beschrijft. Dese Stadt is oock befaeт / van dat haer Borghers / dienende onder ander Christenen ter Oorloghen / tegen de Sarasijnen / met haer Schepen / in 't belegh vande vermaerde Stadt van Damiata, in Egypten ontrent 240. Jaren gheleden / een heerlijck feyt voornamen : Te weten / daer was tusschen twee Thorens de Havene der Stadt ghesloten met een groote ysere ketene / de welcke te breken de Haerlemers op haer namen / ende hebben haer groote Schepen onder met een ysere oft stale saghe ghewapent / oft ghelijck een aenghemaeckt vijlen / met de welcke sy op de ketene met vollen seyle ende macht ghevaren zijn / soo dat door die saghe de ketene ghebroken werdt / waer door sy binnen de Havene raecten / ende de Stadt ghewonnen werdt / daer sy de eere van hadden / daer van sy noch hebben inde Stadt seer oude litteeckenen te toonen. Voorder werdt de stadt van Haerlem de inventie van Boeckdruckerie te rechte toegheschreven / het welcke by veele teeckenen ende ghetuyghenissen volkomelijck wordt bewesen / te weten / dat ontrent den Jare Christi 1440. nu ontrent 174. Jaer gheleden tot Haerlem een deghelijck Man woonde / ghenaemt Laurents de Coster / die welcke dickmael gaende wandelen ofte spaceren in 't Haerlemer Bosch / ende fantaserende / sneet af eenighe Schorssen van Buecken-boomen / op de welcke Schorssen hy sneet de figueren van letteren verkeerdt / om recht te moghen op pampier drucken / welcke letteren hy dan sette ende vergaerde tot een woordt / soo voorts tot een veers / ende druckte daer mede eenigh ghetal van veersкens uyt ghenoechten / zijn vrienden ende nakomelinghen daer mede denckende te vereeren / dan dit exempel fraey druckende / begonde voorder daer op te letten / ende bedachte eenen middel om dicken vast-houdende swarten inct te maken / ten lesten aenspannende met zijnen Schoon-sone / Thomas Pietersz / die vier sonen naegelaten heeft / die meest al tot Haerlem het Borghemeesters Ampt bedient hebben : Heeft dese letteren soo veel ghesneden / ende die by een ghеset / vergadert ende ghesloten / dat hy daer mede eenighe dinghen ghedruckt heeft / ende oock eenen Duytschen Boeck / den Spiegel onser salicheydt ghеintituleert / die wy selve ghesien hebben / ende noch te sien is by Jacob Cool / Erfghenaem van Abraham Ortelius / dien langhe beseten heeft. Sy en hadden doen de weete niet van een bladt op beyde syden te drucken / maer op een sijde / ende plackten de bladeren aen malkanderen / alsо desen Boeck voorsz is : Naemaels hebben sy die ghesneden letteren van Buecken Schorssen in Loodt afghegoten / ende daer nae van Tin / om harder te wesen / waer van noch de ghereetschappe ende instrumenten in onsen tijden tot Haerlem / inde Huysinghe vanden voorsz Laurents de Coster / zijn te sien gheweest ghelеghen op de Marckt. Alsoo dese vondt den vinders begonde profijtelijck te wesen / soo hebben sy begonnen groot Huys ende Dienaers te houden / om secretelijck profijt van dese inventie te genieten / onder welcken sy eenen Dienaer hadden / Jan Faustus / die ontrouwelijck / als hy de Conste ghesien hadde / ende het setten ende maken vande letteren gheleert hadde / die selfde letteren / ende principale ghereetschappe / op eenen Kersnacht opghepackt heeft / ende is daer mede dieftelijck wech ghegaen nae Amsterdam / ende van daer op Ceulen / ende soo tot Ments / ende aldaer neder geslagē / alwaer men met de selve Laurents de Costers letteren / Anno 1442. gedruckt heeft voor 't eerste een Boecxken / Doctrinale Alexandri Galli ghenoemt / dat doen voor een Grammatica seer gebruyckt werdt / met Petri Hispani Tractaetkens / ende sints hebbē sy voorder haer aldaer in die Conste geoeffent / ende die verbetert / principalijck eenē Johan Tuthenbergius / van Ridderlijcke stamme / ende is alsoo voorder verbreyt. Ende An. 1468. heeft Conradus een Duytsch die Conste tot Roomen gebrocht : Eñ eenen Nicolaes Jenson heeft die in Vranckrijck seer verbetert ende verciert / tot ghetuygenisse der waerheydt schrijft Hadrianus

Haerlemers met haer Schepen breken eertijdts een ketene over een Havene tot Damiata.

Boeckdruckerye tot Haerlē eerst ghevonden. Anno 1440.

1573.

M

1573.

drianus Iunius in zijn Boeck Batavia, dat zijnen Schoolmeester Nicolaus Gallius, een out Man/ hē vertelde/ dat hy meermael selve ghesproken hadde met eenen Cornelis Boeckvercooper/ wel 80. Jaer oudt die selve mede Dienaer ende werckghesellè in 't selfde Huys van Laurents de Coster voorsz gheweest was/ ende met desen Dief in een Camer ende Bedde sliep/ ten tyden als desen Johan Faustus dese letteren ende gereetschap hun ontdroegh.

Den Hertogh van Alba/ siende het moeyelijc ende costelije veroberen van Haerlem/ ende nu de muytinatie zijns Krijghsvolcr/ 28. Maenden ten achteren/ hebbende noch vele Steden te winnen/ende dencken- de aen Alcmaer te beginnen/ heeft nochtans noch zijn straffe ende strenge middelen willen gebruycken/ende heeft tot dien eynde alomme doen publiceeren eñ aflesen een strenge Missive/gedateert den 26.Julij 1573. tot Utrecht/ inhoudende de ghenade des Coninghs als een goet Vader tot gehoorsame kinderen/ alles vergetende ende vergevende/ wetende haer misdaet meer uyt suggestie dan eyghen natuere procederende/ ende dat den Coningh nopt ghen Rigeur ghetoont hadde tot die ghewilligh uyt haer selven hun tot hem gekeert hadden/ sonder zijn macht te verwachten: ende niet teghenstaende/ dat sy ghebleven waren in haer obstinaetheyt/ sochte hy haer weder te vergaderen/als een Henne haer Kiecknen/ tot het welvaert: biddende daerom haer te bedencken/ ende van stonden aen hun te stellen in zijne Majesteyts handen/ sonder zijnen toorne ende Legher te verwachten/toeseggende alle ghenade/ mede Paspoort aen haer ghecommitteerde/ &c. Ter contrarien soo sy stelden dese genade in onachtsaemheyt/ wilde hy haer ghewaerschouwt hebben/ datter ghen Rigeur noch wreetheyt ware/ die sy niet te verwachten hadden/ soo in haer eyghen Persoonen/honger/ sweerdt/ ende verwoestingen/in sulcken voegen/ datter geen Reliquien over sullen blijven/ van datter noch gheheel ware/ maer zijne Majesteydt soude dat Landt doen vervallen ende doen bewoonen met ander vreemde Lieden/ want anders den Coningh soude hem niet laten duncken den wille Godes noch hem selven voldaen te hebben/ soo sulcken rebellie ongestraft liete: Sy wel wetende hy ware de ghenadighste ende goedertierenste Prince als opt ware ghebooren/ ende haer Overheere ghestelt/ &c. Niet twijfelende ofte sy en hadden wel verstaen/ den Legher voorhanden ghe- weldigh van volck/ geschut ende Amonitie/ tot haer verderven/ considerende den Coningh doch in 't leste Meester sal blijven/&c. Gegeven tot Nimmegen den 26.July 1573.ende sints alomme ghepubliceert.

Strenghe Placaet van den Hertogh aende Steden van Hollandt etc.

De Prince van Orangien is den 18. Julij van Leyden vertrocken/ daer latende den jonghen Grave van Montgomery/ die met eenen hoop Fransoysen hem ten dienste ghecomen was/ dese bleef daer met den Heere van Poyet met festhien hondert Mannen/ vreesende belegh. Den Prince vertrock over Delft op den Briele/ alle de Steden besoeckende/ ende sterckende.

Hierentusschen/ alsoo in Zeelandt die van Vlissinghen ende Campvere/die van Middelburgh/ Arnemuyden ende Rammekens beleghert hielden met haer Schepen van Oorloghen/ alsoo wy verhaeldt hebben/ soo werdt t'selve Landeken gheheel afghe- loopen/ verwoest ende vol Waters/ veel scharmutselen om eenighe hooghe plaetsen ende huysingen werden daer ghedaen/als ontrent Souwburgh/een huysinghe vanden ouden Admirael Maximiliaen van Borgongien/ Heere vander Vere/ dat ten lesten verbrandt werdt. Die van Vlissinghen maeckten oock Schanssen buyten op de Dijcken/ alsoo die van Middelborgh oock deden/ t'welck sy malcanderen sochten te beletten/ ontrent de welcke de Heere van Cattem/Wackene ende Capelle/ vanden Huyse van Borgongien door bastaerdijen/ ende Admirael van Zeelandt/ met een basse uyt een Schuyte doot ghe- schoten werdt. De Spangiaerden plonderden in den Winter/op den Clinder/ seker Schepen/ die na Dordrecht wilden/ende daer bevrosen lagen/ t'volck verslagen ende ghehanghen: ende hebben oock Rommerswale gheplondert.

Zeelantsche gheschiedenisse.

De Vlissingers te Water meest Meester zijnde/ hebben den 14. January/ Anno 1573. haer verstout voor de stadt van Antwerpen Schepen te halen/ die sy vry wech voerden/ jae eenighe hebben de lieden t'Antwerpen s'nachts vanden Bedde ghehaelt/ ende ghedwonghen sonder spreken met haer uyt de Stadt te gaen/ t'welck ghesciede eenen Joos Abt/ oude Cleercoper/ die sy wegh voerden/ ende rantsoeneerden. Sy hebben desgelijcken het soonken van Bouwen Ewoutsz Admirael die Ewout Pietersz. Worst was ghesuccedeert/ t'Antwerpen uyt den Huyse van den Schouthet genomen/ daer het als ghevanghen bewaert wert/ ende voerden hem by schoonen daghe uyt de Stadt na haer Schepen. Door dese ende dierghelijcke vrome daden zijn de Vlissinghers van een yegelijck byeans ontsien geweest.

Seltsame stoutheyt der Vlissingers/den 14. Januarij Anno 1573.

Stoute ende seltsame feyten der Zeelanders.

Den Hertogh van Alba schreef ende sondt alomme in Vranckrijck/ Denemercken ende Oostlandt om Schipvolc/ om die van Middelborgh met ghe- weldt te ontsetten/ maer hy vercreegh alleenlijck eenighe Bremersche Bootsghesellen. Hy dede alle de Schepen/ die hy becomen conde/ (bequaem zijnde) toerusten/ soo wel te Berghen ende elders als t'Antwerpen/ ende dede oock veel nieuwe timmeren: het ghesschut dat daer toe noodigh was dwongh hy de Steden te besorgen. Sijnen Admirael was Sancio Davila/ Castileyn van t'Antwerpsch Casteel/ die het bewint van al hadde. In 't midden vanden Winter zijn de Vlote van groote Rade-seylen/ Smackseylen/ met provianṫ-schepen/ onder voorsz Sancio Davila/ van Antwerpen afghecomen/ om Middelborgh te provideren: maer comende ontrent voor ter Neuse/ soo hebben hun daer des Princen van Orangien Schepen van Zeelandt bejeghent/ alwaer voor 't eerste het Oorlogh-schip/ daer den Admirael Worst op was/ van eenighe Smackseylen van achter seer doorschoten werdt: Eyndelijck zijn dese twee Vloten met den anderen al schietende gecomen tot voor 't Landt van Borsele/ alwaer sy malcander seer hardt troffen/ soo dat den Vice-Admirael/ Jan de Moor van Vlissingen/ den Vice-Admirael/ van Antwerpen aen boort clampte/ ende alsoo vechtende/ wel een derdendeel van een ure/ gheraeckten sy wederomme vry vanden anderen: Ten lesten soo quam des Princen Vlote ten Anckere voor Borsele/ ende des Coninghs Vlote weeck weder te rugge tot voor ter Neuse.

Toerustinge des Hertoghs om Middelborgh te ontsetten.

Sancio Davila Admirael pooght na Middelborgh te varen.

Daeghs daer na/ also den Wint Westelijcken was geworden/ soo heeft Princens Vlote seyl ghemaeckt/ om des Coninghs Vlote te bespringhen: Maer soo haest die oock onder seyle was ghecomen/ heeft de vlucht na Antwerpen ghenomen/ nochtans ontrent Baerlandt werdt de selve seer van Princens Vlote doorschoten/waer dat den Colonel Arietta/ een gheacht Man doot bleef onder de Spaense.

Die van Zeelandt/ om de Riviere te stoppen voor passeren van groote Schepen/haddē thien oft twaelf groote oude Schepen met steenen ghelader/ van een afghebroken Minrebroeders Clooster/ van Vlissingen/gesoncken/tusschē Ordamme ende Lillo: Maer die van Antwerpen met leeghe wateren braken die af soo vele sy conden/ ende wisten te passen met stille water daer over te drijven.

Den Admirael des Coninghs Sancio Davila/ bevindende hem te onsterck/ heeft t'Antwerpen meer groote Schepen toegherust/ onder ander een Enghelsch Schip dat daer vande Laken-Vlote aenghehouden was. Hier mede is hy weder/Anno 1573. ontrent den lesten Februarij van Antwerpen anderwerf afghecomen/met eenen Noordt-Oosten windt/ ende komende ontrent Borsele/ hebben een seer quade ghetijde mede ghebrocht oft ghevonden. Tusschen Borsele ende het aerden Bolwerck van Walcheren/ werden dese twee Vloten teghen den anderen seer furieuselijck schietende. Des Coninghs Schepen waren op de sijden al met roode Borgoensche Cruycen gheteeckent/ om te beter te onderkennen. Dese twee Vloten moesten by den anderen/ met sidcken Noort-Oosten Wint met halve Ebbe/ ontrent het derde Bolwerck/ tusschen Vlissingē eñ Rammekēs/tē Ancker comē: dā vele vā s'Conings Schepen waren

1573.

waren wat te windewaerts van 's Princen Schepen / met apparentie / dat sy souden moghen doorvaren. Maer als het stil water werde / soo zijn beyde dese Vloten onder seyle gekomen: 's Konings Vlote pooghende met laveren op de Reede voor het Casteel van Rammckens te komen: de andere / om dat te beletten. Eyndelijck / een van 's Konings Schepen seer groot / ghenaemt den Oliphant / daer op was den Heere van Blicqui, werdt gheabbordeert vanden Capiteynen Groeneven ende Everkitte / ende van noch een ander Oorlogh-schip: int vechten zijn beyde dese Capiteynen / met veel van haer volck / doodt bleven: mede oock Hopman Kloot / die de stadt Zierickzee hadde helpen winnen: dan het Schip den Oliphant werdt ten lesten vechtender handt inghenomen ende al doot-gheslaghen datter op was: mede den voorsz Heere van Blicqui / met alle sijn volck.

Vootlijcken schip-streydt daer de Oliphant ende ander schepen over-komen werden.

Een ander Schip / genaemt het Lant van Belof-ten / gejaecht seylde tegens het aerden Bolwerck aen Lant / in welck Bolwerc liggende 's Konings Soldaten / heeft Capiteyn Joos de Moor 't selfde Schip aen boort geklampt / als die vande stadt Vlissinghen derwaerts waren marcherende met eenen uytval op haer / waer door dat 's Konings volck dat Bolwerck verlieten ende soo werdt dat Schip genomen.

Noch vier andere 's Koninghs Schepen gheraeckten op een plate ofte zandt ghenoemt Nat-gat / aen grondt / waer onder d'een was het voorsz Enghelsch Schip / als oock de Heudebarque van Rosendael. Dese vier Schepen werden van ghelijcke van 's Princen Schepen ghekreghen / vele van dat volck uyt dese vier Schepen / alsoo sy met haer Roeyboots waren vluchtende nae Landt / werden van Princens Smack-seylen over-seylt ende verdroncken / soo datter in als ses Meerschepen ofte groote Schepen genomen werden / ende de reste ontquament onder het Casteel van Rammekens / behalven een seylde aen grondt tusschen 't derde Bolwerck ende voorsz Casteel / dat welcke verbrandt werdt.

Sancio Davila verliest ses Schepē / ende een verbrandt.

Dit gevecht was seer wreedt / want geen ghenade gebruyckt werdt / maer wert al vermoordt ende verdroncken / waer onder veel Edelen ende ghebieders / behalven den Heere van Blicqui. In 't Schip den Oliphant vergaerdemen na den strijt / de stucken van de Menschen in Manden / als armen / beenen / hoofden / &c. also dat het eer eē Slacht-huys ofte Vleeschhuys gelijcker sagh dan een Schip: also oock de andere / daer het geschut door-gevlogen hadde.

Des niet te min / soo heeft Sancio Davila sijnen last volbrocht / ende heeft voor die reyse de Stadt Middelborgh / Arnuyden / ende het Casteel van Rammekens gheprovandeert / hoe wel met schade: want hy op dese Vlote ende Schepen fleur van volck hadde / als het Schip-volck vander stadt Duynkercken / ende veel Bremersche Boots-volck / behendelijcken van daer ghebrocht by een Hopman van Antwerpen.

Sancio Davila / tot reparatie van sijn verlies / heeft tot Middelborgh toegherust dry vande groote Biscaynsche Schepen / van des Hertoghs van Medinacely Vlote / waer van het grootste was 500. vaten / ende noch twee ofte dry andere Nederlandtsche Schepen.

Terwijle dat dese Vlote in Zeelandt lagh / soo sterf den Admirael van Zeelandt / Ewout Pieterssz Worst / een kloeck eenvoudigh Man / seer ervaren ter Zee / bemindt vande syne / ende ontsien vande Spaenschen. In sijn plaetse werdt voor Admirael aengenomen Bondewijn Ewoutssz / mede een kloeck Schipman / die Capiteyn was gheweest op 't Admiraels schip den gouden Leeuw.

Admirael van Zeelant Worst / sterft.

Alsoo Sancio Davila noch in Zeelandt lagh / soo resolveerden Princen volck eenen aenslagh op Ter Tolen te doen / onder het beleyt vanden Gouverneur Rolle van Campvere / ende de Heere van Schoonewalle / met een duysent Mannen. Met dit volck van Campvere afghevaren / zijn sy ghelandt by Oosten het Suydt-eynde van Vossemeer / ghenaemt het Geusen gat / op welck poinct sy hun beschanst hebben / wetende dat binnen ter Tolen luttel Garnisoens was / zijnde meest nae 't Legher voor Haerlem ghesonden / ende op de Vlote ghebruyckt / meynende de Stadt van alle secours af te snyden: Maer den Colonel Montdragon lagh ende was binnen de Stadt van Berghen op Zoom / die vergaderde volck van Breda ende elders / namelijck Peerdevolck vanden Hertogh van Arschots Bende. Dese hebben meermael op 's Princen volck ghevallen / ende daer mede alle schanssinghe ende door-steken van Dijcken verhindert / soo dat eyndelijck op een leegh Water Montdragon / alle die buyten den Zee-dijck langs het slijck marcheerden / over-vallen heeft / soo dat die daer alle meest doot bleven ende verdronckē / alsoo oock mede den Heere Gouverneur Rolle / ende den Heere van Schoonewalle.

Aenslagh by die van Campvere op ter Tolen te vergeefs.

Als nu Sancio Davila tot Middelborgh sijn Vlote seyl-reede hadde / heeft hy hem met dry hondert Spaensche Musquettiers / die Arnuyden hadden helpen innemē / begeven op het groot Biscaynsch schip / die ander Garnisoenen / die daer nu lange ghelegen hadden / werden mede verdeylt op de ander Schepen: ende de Heere van Beauvoys die doen mede vertrock scheepte hem in Sancio schip.

Sancio Davila met sijn Vlote / keert van Middelborgh den 27. Mey.

Terwijlen dit inbarquement gheschiede / soo was des Princens van Orangien groote Vlote Radeseylen komen liggen / dweers van 't aerden Bolwerck op de Hontsche stroomen: de smalle Vlote Smackseylen hebben haer begheven vooren in 't Joncker Frans van Brederode gat / buyten de scheute van 't Casteel. Des Koninghs Vlote vertreckende van onder het Casteel / is komen ligghen voor het derde Bolwerck tusschen Vlissingen ende 't Casteel. Den Windt den 27. Mey Oost waeyende / soo heeft des Princen smalle Vlote / ligghende in Joncker Frans van Brederode gat / (alsoo ghenaemt / om dat hy dien pas eerst vondt / ontrent hondert Jaren geledē / in 't belegh van Sluys &c.) seyl gemaeckt / ende hebben de Spaensche komen bevechten / die welcke voor het derde Bolwerck van Vloede gheswaeyt waren / die hebben seer door-schoten / soo datter een vande Spaensche grootste Meerschepen drifticht van sijn Ancker dreef / ende boven dien / dat het vyer daer in quam / soo dat door den brandt veel volcx over boordt spronghh / maer werdt weder ghebluſt / ende in haer Vlote ghebrocht. Als dese schermutsinghe ghedaen was / soo weeck dese Vlote Smackseylen wederomme nae Joncker Frans gat: Des Princen groote Vlote / ligghende dweers voor de Spaensche Vlote / en konden malkanderen met hunnen Geschutte niet toelengen ofte toereycken.

Ten selven daghe heeft den Admirael Bouwen Ewoutsz een teecken ghedaen met eenen scheut / ende achter een Vendel uyt-ghesteecken / om sijn Capiteynen aen sijn boort te doen komen / nae kostuyme der Zee / om te beraedtslagen: Daer over elck Capiteyn met sijn Boot komende / so heeft des Konings Vlote somwijlen daer nae gheschoten / alsoo mede deden des Princen Schepen. Als nu dese Capiteynen / aen een tafel sittende / Krijghs-raedt hielden / soo isser eenen Kloot uyt Sancio Davila Schip ghekomen / die eerst in 't Water botte / ende rese daer nae weder op / ende passeerde soo dweers door het Admiraels schip / door de Cahuyte ofte Kamer / ende trefte het Hooft vanden Vice-Admirael Jan de Moor / dat de scheele afvloogh / alsoo doodt-blijvende sonder spreecken. Den Admirael Bouwen Ewoutsz was met noch een Capiteyn / vande splinters van desen scheute in haer hoofden mede ghequetst / soo dat den Admirael noyt sint ghesonden dagh en hadde. In Jan de Moor plaetse werdt Cornelis Claessz Vice-Admirael ghemaeckt.

Eenighe daghen daer nae is den Windt eerst Noordt-West ghevvorden / ende daer over heeft 's Koninghs Vlote beginnen seyl te maecken / alsoo mede des Princen Vlote / soo de groote als smalle Schepen / soo datter terstondt voor de Honte een groot ghevecht ghesciede. Den Admirael Bouwen Ewoutssz met noch een Schip ofte twee / abordeerden een vande dry Biscaynsche Schepen / het welcke hy nam: ende noch een ander Nederlandts Meers-schip / omtrent Borsele: met een Smack met Sout gheladen. In 't ghevecht liep

den Windt Westelick / dat des Koninghs Vlote verschoonde / ende werden alsoo al schietende van Princens Vlote de Riviere opwaerts nae ghejaeght. Eyndelick werdter noch een Spaensch Schip ontrent Cruyninghen aen Landt ghedreven dat welck verbrande : ende alsoo gheraeckte Sancio Davila weder tot Antwerpen in Junio.

Als des Princen Vlote weder in Zeelandt was gekeert / soo hebben eenige van haer lichte Oorlogh-schepen voorby het Casteel van Zeeborgh ofte Rammekens ghevaren/ ende ontrent de Haven van Middelborgh een partije Hulcken met Sout gheladen uytghehaelt/ ende 't Sout tot Vlissinghen verkocht/ ende haer Boots-volck daer mede betaelt.

Charles Boysot wort Gouverneur tot Vlissinghen / ende Junius ter Vere.

Daer en tusschen is den Heere van Baerlandt / Gouverneur van Vlissingen/ ghestorven ende in sijn plaetse heeft den Prince van Orangien daer ghesonden / voor Gouverneur / den Heere Charles Boysot / Edelman van Brussel ghebooren. Tot Campvere werdt oock in Rolle plaetse ghesonden / den Heere Jan de Jonge / ofte Doctor Junius ghenoemt/ van Antwerpen geboren ende dese dwongen de Spaensche/ die op 't Huys van Zeeborgh laghen/ haer over te geven.

Ende terwijle men t'Antwerpen weder een nieuwe Vlote toe-ruste / ende datter kleyn ghetal van Krijghs-volck tot Middelborgh gheblieven was / soo hebben Princens volck die occasie willen waernemen. Dies zijn beyde voorsz Gouverneurs met hun volck gaen belegeren het Kasteel van Zeeborgh anders Rammekens ghenoemt/ ontrent het beginsel van Augustus / dat belegherende te Water ende te Lande/met groote ende smalle Schepen. Nae dat sy wel beschanst waren / hebben sy een Mijne doen graven langhs door den Zee-dyck / aen 't Noordt-eynde van 't Kasteel / om dat met Buscruyt te doen opspringhen. Daer was soo weynigh Krygs-volck in 't Eylandt ghelaten / dat die van Middelborgh gheen groot ontset konden doen : Want dese Gouverneurs hadden teeckenen ende blijcken laten uyt-gaen / als of sy Arnuyden meynden te bespringhen / waeromme den Capiteyn van 't Kasteel / met sijnen Chirurgijn / hem derwaerts begheven hadde/ latende maer ontrent tseventich Mannen in 't Kasteel. De Heeren Gouverneurs ordonneerden den Capiteyn Joos de Moor / ende Evert Hendrickß elck toe te reyden een Schip/ die sy noemden Drommelaers / zijnde Smack-seylen die groot zijn ende niet diep gaen / ende daer hebben sy op elck ghestelt een groote Meerse op den Mast/ wel scheut-vry ront omme bewaert tegen Musquet-scheut/ met die meyninghe/ ten tijde als die Mijne soude springhen/ ende datmen 't Kasteel vande Landt-zijde mede soude aenvallen / sy dese Meers-schepen by het Kasteel brenghen souden/ om daer mede/ by de Musquettiers uyt der Meersen / de Verweerders van binnen van de Wallen te keeren. Maer alsoo dese Schepen aldus bereydt werden inde Vlote / ende die van 't Kasteel dat sagen / ende datter oock onwillicheydt was/ hun vindende te luttel volck om tegen ofte contramineren / ende mede dat des Capiteyns Luytenant van 't Kasteel gheschoten was in sijnen arm / ende dat hy ende de andere ghequetste vreesden / by ghebreck vanden Chirurgijn / van haer wonden te sterven / soo hebben sy / als het nu al reede was tot den aenval/ een Vrede-Vendel uyt-ghesteken / om te appointeren / ende alsoo is dat Kasteel den 5. Augusti aen 's Prince van Orangien zyde over-ghegheven/ dat welcke een groote afbreucke voor de saecken van den Koningh was / zijnde een Kasteel die de principale reede van Zeelandt was beschermende / daer mede verliesende de passagie ende ingang van Middelborgh.

Kasteel van Rammekens wort by des Prince van Orangiens volc gewonnen/ den 5. Augusti.

Ten selfden daghe seylde de Vlote van Antwerpen af/ om dat Kasteel te komen ontsetten/ onder het beleyt vanden Heere van Beauvoys die tot Nimmeghen den Hertogh van Alba besocht hadde / van hem hooghelijck ghelooont ende bedanckt voor sijn goede diensten van wien hem den gheelen last vande Zeelandtsche Oorloghe belast was / met den Colonel Montdragon. Alsoo den vijfden Augusti van Antwerpen met dese Vlote ghevaren / soo heeft sy haer vertoont anderwerf op de Honte / zijnde een stercke Vlote met de Proviant-schepen/ maer verstaende het verlies van 't Kasteel/ hebben sy eenen anderen wegh met dese Vlote moeten soecken : Waeromme ghevaren zijn voorby de stadt Vlissingen / ter Zeewaert inne / voorby Westcappel ende Domborgh / nae den Haeck varende by der Vere. Des Princen Vlote en was doen ter tijdt van gheen Soldaten versien / ter cause / dat de selfde op de Dijcken / soo by Oosten als by Westen Vlissinghen laghen/ soo dat des Konings Vlote dien wegh sonder wederstoot passeerde : Dan de Zeelanders ofte Princens Vlote / nam haeren wegh binnē door het Joncker Frans Gat / tot voor de stadt vander Vere. Ende het voorsz Krijgs-volck/ dat op de Dijcken hadde gheleghen / werdt nae de Stadt vander Vere ghevoert / uyt welcke Stadt langhs den Dyck uyt-vallen nae den Haeck deden/ alwaer Montdragon hem alreede beschanst hadde/ tegen wien / op eenen nae-middagh / wel vier uren langh ghescharmutseert werdt: Maer op den avondt werden 's Princen volck nae-gejaeght/ tot de Poorten vander stadt Vere.

Beauvoys die victualieert Middelborgh voor een deel.

Met behulp vande voorsz Spaensche / hebben Beauvoys ende Montdragon een groote partije van haer provande uyt haer Schepen op den Haeck ghelost / ende van daer voorts met Waghens in Middelborgh ghebrocht.

De smalle Schepen vanden Prince werden binnen de plate ofte zandt ghebrocht / die insghelijcx op eenen nae-middagh een scharmutsinge deden : Den Windt zijnde vanden Lande nae den Haeck toe / tegen de lichte Schepen des Konings/ die teghen haer uyt quamen. Van weder zijden werdt dapper gheschoten / soo dat oock een van 's Koninghs Smack-seylen geabordeert werdt ende genomen.

Brantschepē by Princen Schepen reede doen 's Konings Vlote vluchten.

Daer nae heeft men binnen der Vere toegemaeckt eenighe Brandt-schepen / om die nae den Haeck onder 's Koninghs Schepen te seynden: maer dat selfde door eenen Landt-man aen des Koninghs Vlote ghewaerschout zijnde / soo is de vreese onder hunlieden gekomen / soo dat sy hebben de plaetse den Haeck verlaten / hebbende maer twee derde-parten van haer provande noch gelost. Des Princen Schepen/ de smalle Vlote/ heeft haer van binnen de zandt-plate ontrent den Haeck vervolcht / alwaer wederomme van beyde zijden dapper ghestreden worde / ghedurende tot den donckeren avondt toe / soo datmen doen ter tijdt seer bescheydelicken de ijsere Koghels uyt 't gheschut sagh aenkomen eñ vliegen/ het welcke niet vele is gheschiet / ende dit ghesch iede den 26. Augusti. Daer bleef doodt Don Felix de Goesman/ sone vanden Grave van Olivares / met andere van 's Koninghs volck.

Des Princen groote Schepen hebben die Zeewaerts nae-ghevolght / de smalle Vlote van de Smackseylen heeft ghepooght/ om van binnen door nae de quartieren van Vlissinghen haer te ontmoeten/ maer quamen wat te kort/ ende alsoo voeren des Konings Vlote voorby Vlissingen de Honte op nae Antwerpen. Maer eenige leege provande-schepen hebbende vooren opstaende halve Cartouwen Metalen gheschut/ werden ontrent Vlissingen den wegh ondergaen : dies pooghden hun seer om te strangen aende Vlaemsche zijde / van daer wierden dry ofte vier van haer ghenomen. Montdragon was voor Gouverneur in Middelborgh ende Arnemuyden gelaten met vijfthien Vendelen voet-volck.

Na Bouwē Ewoutsz Admirael/ wort Loys Boysot Admirael.

Ontrent dese tijdt storf mede tot Vlissinghen den Admirael Bouwen Ewoutsz / eñ in sijn plaetse stelde den Prince van Orangien Joncker Loys Boysot / die inde Massacre van Parijs was ghevanghen geleyt/ daer lange gelegen hebbende/ gheraeckte door eenige Monicken tot verlossinghe / ende was Broeder vanden Gouverneur Charles Boysot / ende sints is dat Ampt van Admirael van Zeelandt aen Edellieden gegevē/ ende niet meer aen Zee-varende Scheep-lieden / maer wel de Vice-Admiralen waren Zee-varende lieden.

Inden Winter van dit Jaer 1573. heeft eenen persoon Joris van Steenemuelen genaemt binnen der

stadt

1573.

Steenmeulen voert twee schepen met Tarwe tot Middelborgh.

stadt van ter Goes / van s'Conings wegen doen laden twee Schepen met Tarwe / daer mede hy met behendicheyt / tusschen lichten ende doncKeren / hem is komen begheven ontrent s'Princen Schepen Wachte / voor de Slacke van Armuyden / halende haer Lulle seylen neder / even als offe hy de Wachte vande Oorlogh-schepen hadden willen ten Ancker comen: maer hy de Schepen comende / hebbende eenen goeden Windt / hebben sy haer Lulle seylen weder opghetrocken / ende zijn soo doorghezeylt / ende onbeschadight met dese Tarwe-schepen tot Armuyden aencomen / waermede beyde Middelborgh ende Armuyden wat ghesecoureert was. Maer desen voorsz Steenmeulen / in 't wederkeerē nae ter Goes / werdt ghevangen met veel secrete brieven / nochtans is hy noch ten lesten van die ghevanghenisse ontslagen / ende uytgeraeckt.

Des Princen volck hadden oock ontrent desen tijt eenen aenslagh / den 10. Septembris / om Berghen op Zoom met leere s'nachts te beclimmen / het welcke haer niet en ghelucktte: desgelijcx hadde des Hertoghs van Alba volck aenslagh op Zierickzee / die hun oock falgieerde.

Middelborgh seer nae by den Heere Beauboys ghevictualieert.

Den Heere van Beauboys / zijnde van zijn reyse wedercomen / heeft hem weder toegherust / om anderwerf en beter Middelborgh te revictualieren. Dies heeft in November subijtelicken van Antwerpen doen vertrecken alle de proviantschepen en Smackseylen / door Cromvliet voor by Berghen op Zoom: ende alsoo des Princens Vlote Smackseylen voor Rommerswale lagen / zijnde op dat pas meest bycans alleene die van Zierickzee / niet sterck ghenoech om die van Antwerpen te wederstaen / soo weken ofte vluchten sy tot voor Borrendamme by Zierickzee / ende alsoo het inden Wint was / ende het getijde verliepe / soo en conde de Spaensche Vlote niet verder comen / dan by het Oost-eynde van Wolferdijck / ende moesten aldaer anckeren: maer so het getijde noch twee uren langer hadde gheduert / soo hadden sy ghewisselick mogen tot Armuyden gheraken / met alle haer victalie-schepen.

Van die voorsz gheweken Wacht-schepen van Rommerswale tot Borrendamme gecomen wesende / hebben in alle diligentie met bequame Roeyjachten door de Canael achter uyt gesonden advertentie tot Campvere / en van daer tot Vlissingen te Peerde aenden Admirael Boysot / die terstondt met sulcke Capiteynen / Schippers ende Bootsvolck / hem heeft begeven inde Oorloghsche Smackseylen ende Vlieboots / die tusschen Vlissinghen ende Rammekens laghen / ende zijn alsoo met goeden Windt ende ghetijde terstondt t'seyle ghegaen / om haren vyandt te bejeghenen / recht te tijde / ter voornoemde plaetse by Wolferdijck daer sy die sagen / ende wel Godt dancten: want sy en waren soo haest daer in 't gesicht niet ghecomen / of de Spaensche namen de vlucht nae Bergen op Zoom. Ende also Boysot op de Schelde quam / so voeghden haer by hem die ander Oorloghschepen / die van voor Rommerswale tot voor Borredamme gheweken waren / daer Admirael over was Adriaen Willemsz van Zierickzee: ende zijn alsoo t'samen met veel schietens ofte Canonaden de Coninghsche Vlote ghevolght / tot voor by de Havene van Berghen op Zoom. Ende alsoo den Windt goet werdt / om inden Vloet wederomme te keeren / voor by de Havene van Bergen nae Rommerswale / soo hebbense / in 't voor by varen vande voorsz Bergsche Havene in des Coninghs Schepen seer furieus gheschoten / die welcke voor aenden mondt vande Havene tusschen de hoofdē seer dicht by den anderen laghen / soo sy inghezeylt waren / om dat het Water noch leeghachtigh was.

T'Garnisoen van Rommerswale wordt gedwongen

Terwyle des Coninghs Vlote noch afcomende was / soo hadden de Spaensche / tot hun behulp / binnen Rommerswale ghelept een Regiment Krijghsvolck. Dit volck hebben de Zeelanders terstondt beleghert / tusschen Rommerswale ende het Landt van ter Tolen / het welcke maer een Musquetscheute van malcanderen leyt. De welcke nae vijf ofte ses daghen beleghringhe hebben haer met appointement overgegeven / ende werden met Roepbargien ende Jachten vande Oorlogh-schepen uyt Rommerswale gevoert / over het Landt van Tolen tot Venusdam.

1573.

Coninghs Vlote gaet ongheluckelijcken van Antwerpen t'seyle ... 16 November.

Hierentusschen hadde Beauboys ende de ander t'Antwerpen allen vlijt aenghewent / om de groote Vlote Radeseylen reede te maken / die den 16. November afghesonden werden met groote benedictien ofte zegheninghen vanden Bisschop van Antwerpen: ende by ongheválle hebben sy in 't triumpheren / den Adieu afschietende / onnooselijcken / met eenen vergeten yser ofte cloot / vier Menschen / buyten de Poorte op de Kape ofte Werf staende / doodt gheschoten / ende ses ghequetst. Vorder soo verbrande een Schip van haer eyghen Buscruydt / ende in een ander Schip berste een stuck gheschuts / dat wel by de dertigh Mannen doode en quetste: Het derde Schip quam by den weghe aen grondt / ende berstende viel omme ende versinckte in 't zandt / ende dit was een nieuw Schip / by den treffelijcken Coopman Gielis Hofman t'Antwerpen begost te bouwen / ende by dwanck des Hertoghs van Alba voorts opgebouwt tot desen dienste.

Hans Cock vaert ende keert gheluckelijck door s'Princen Vlote.

Dese groote Radeseylen ofte Cruysseylen waren in als ontrent dertigh wel toegherust / ende het bevel daer over was wederomme voor dese reyse ghegheven Sancio Davila / meermael ghenoemt. Met hem scheepte mede den Colonel Alonzo Lopes Gallo / met ettelijcke van zijne Vendelen / ende van Julaen Romero. Dese laghen langhe inde Riviere ontrent Baerlandt / terwyle de Capiteynen vande Smackseylen alle middelen sochten / om by nachte eenighe proviant-schepen na Arnemuyden te seynden. Dies hielden des Princen Radeseylen ofte groote Schepen in gheduerighen alarm / die op de Wacht laghen voor Walcheren / tusschen het oude aerden Bolwerck ende het Casteel van Zeeborgh / over de welcke commandeerde den Vice-Admirael / Cornelis Claesz.

Als nu de Vloten aldus teghen malcanderen laghen ende dat het al lange aenliep / soo isser eenen Hans Cock / met een Schuyte van Antwerpen / dwers door de Wacht van s'Princen Schepen binnen Middelborgh gheraeckt / den 19. Januarij 1574. met brieven vanden nieuwen Gouverneur / Don Lops de Requesens / Commandador Moyor / die nu was ghetreden in 't Gouvernement / in plaetse vanden Hertogh van Alba. Dese brieven hielden in van 't groot secours datter op handen was / ende instructie / hoe hun daer teghen hadden te reguleren: Welcke brieven wel te passe quamen: want anders ghresolveert hadden van overgheven te parlementeren. Desen Hans Cock passeerde s'anderdaechs weder met zijn Schuyte na Antwerpen / bescheet brenghende vanden ellendighen staet der Stadt ende Landt / als zijnde inden uytersten noot / ende dat van hongers halven / veel Borghers waren uyt de Stadt ghevlucht / maer werden weder te rugghe ghedreven / die men op t'velt ende onder de Poorten / uytghesloten doot vont. Den Admirael des Princen / Lops Boysot hadde mede onderrechtinge uyt afgeworpen Brieven vanden 10. Januarij uyt Middelborgh / dat sy boven ses ofte acht daghen de Stadt niet houden conden: t'selve bescheet vonden sy oock op den rugghe van een Paspoort / ghescreven met t'sap van ajuyn twelckmen teghen t'vyer leest. Hieromme waren de Zeelanders seer dapper op haer hoede.

Middelborgh inden uytersten noot.

Enghels Schip by na in Middelborgh ghecomen.

Daer was bycans een Enghels schip van Nieuw Casteel in ghecomen van Danswyck / ghe laden met 14. Last Tarwe / seven last Rogghe / een half Last Haringh / 6. Lakenen ende eenighe Tonnen Juepen oft Pruys Bier / dat seyde dat versteken was vanden wint na Sluys varende / ende voer voor by Vlissinghen tot voor Middelborgh / Maer het was bespiet vande Wachten / ende dien quam het seer wel te passe.

Eer wy ten eynde deses beleghs van Middelborgh comen / dient wat verhaelt / wat ter wyle in Hollant geschiet is.

De Prince van Orangien heeft op dit pas alomme groote voorsightichheydt ende sorghvul-

dicheydt aen-ghewendt/ ende de Steden al-omme besorght soo veel hy konde/ allesins goede Politien instellende/ om het volck dat door de Spaensche victorien verslaghen was/ weder moet te gheven/ de Middelen om Gheldt te krijghen vielen lastigh/ soo datmen aen alle zijden de Gheestelijcke ende der uyt-gheweeckenen Goederen moeste aentasten/ Lycenten ende Convoy-ghelden op-stellen/ met andere Schattinghen alsoo den noodt ver-eysschte. Ende tot het onder-houden vanden welstandt der Landen/ isser goedt ghevonden op te stellen/ eenen Raedt van State/ by den Prince/ om alle de saecken vande Landen met goede opsicht te helpen beleyden.

Voorsichticheyt des Princen van Orangien.

Eenen Raet van State wordt nessens de Prince gheordineert.

Hier toe zijn by advijs vande Staten verkoozen ende ghecommitteert gheweest dese nae-volghende Persoonen/ naemelijck: Joncker Jacob vander Does/ Meester Paulus Buys/ Meester Pieter Wasteel/ Jacob Muys/ Henrick Duyst/ Willem Jan Reyersz/ Meester Jan Jacobs/ Meester Sebastiaen Loosen/ ende Meester Lievijn Janssz Keers-maecker. De Secretarissen vanden voorsz Rade waren/ Anthonis Gerritsz ende Henrick van Persijn. Desen Rade werdt ghegheven volkomen macht/ last eñ authoriteyt om op alle voor-komende saecken te disponeren/ daeromme ende over al te ghebruycken den Naem vanden Prince van Orangien van weghen de Koninghlijcke Majesteyt/ onverminderet/ ende blijvende de kennisse van 't Hof van Hollandt in 't gheheel. Desen Raedt hebben volkomen macht over alle Gouverneuren/ Capiteynen/ Oversten ende Soldaten/ om die te straffen over hare ongeregeltheden: Sy souden oock macht hebben te disponeren op alle geamoteerde ende gheconfisqueerde Goederen/ daer van te composeren &c. met datter aenkleeft.

Dese voorschreven Raden waren ghehouden alle daghen/ uytghenomen den Sondagh ende Donderdagh/ te vergaderen/ ende te besoigneren voor den Noene van Acht uren tot Elven/ eñ nae den Noene/ van Drie uren tot den Sessen/ ende extra-ordinaris tot allen uren ende tijden als de saecken sulcx souden vereysschen. Alle haerlieden Sententien/ Commissien/ Bevelen ende Ordonnantien souden in effect sorteren/ in allen schijn oft die byden Prince selve waren gegeven.

Geertruydenberghe ingheenomen by Scalada/ den 28. Augusti.

In 't leste van Augustus/ den acht-en-twintichsten dagh/ heeft de Prince/ tot Dordrecht zijnde/ om dat te stercken/ by middel vanden Heer Poyet Fransoys/ de stadt van Geertruydenberghe byde Bredasche Poorte doen beklimmen ende innemen/ alwaer een Vendel Walen onder een Spaensch Capiteyn in laghen/ die daer meest doodt-ghesmeten werden: Den Borgers werdt niet misdaen. Daer werdt als Gouverneur inghestelt Jeronymus Tseraerts/ die daer door-steecken werdt van sijn volck/ daer hier vooren van verhaelt is.

Aenslach op Delft byden Grave van Bossu.

Gheduerende het Belegh van Haerlem/ heeft den Hertogh van Alba/ door den Grave Maximiliaen van Bossu/ doen schrijven/ uyt den Leger voor Haerlem/ aen eenen Huych Janszoon/ Borghemeester van Delft/ van Date den veerthienden Februarij/ Anno vijfthien-hondert drie ende tseventich/ hem vermanende/ dat sy de schoone occasie van haeren Pays/ by den Koningh te verkrijghen/ niet en souden laten voor-by passeren: als was/ den Prince van Orangien (daer zijnde) ghevanghen te leveren aenden Hertogh van Alba: soo sy dat deden ('t welck hy haer riedt uyt liefde/ die hy tot de stadt Delft droegh/) en verseeckerde hy haer niet alleen vergiffenisse/ maer oock seyde hy haer toe/ op sijn trouwe/ eere ende leven/ dat hy haer soude doen hebben sulcke Vrijheden ende Privilegien/ als sy souden dorven eysschen/ daerom souden sy die weldaedt wel over-legghen/ waer mede sy niet alleene haer stadt Delft in ruste ende vrede souden stellen/ maer oock gantsch Hollandt/ dat anders verlooren soude gaen.

Dese Brieven byden wegh afghewoorpen zijnde/ werden den Prince in handen ghelevert. Dierghelijcke Brieven sondt hy oock aende Stadt Rotterdam/ om haer te beweghen tot Spaensch Garnisoen in te nemen: den Bode gevangen zijnde/ werdt nae den Prince gesonden.

Ontrent desen tijdt hebben die van Hollandt begost des Graven-Haghe te stercken ende besluyten met Wallen ende Grachten: Maer ontrent den lesten October/ alsoo dat Spaensch Krijghs-volck weder begost al Hollandt door te loopen/ hebben sy het werck nae-ghelaten/ ende het Krijghs-volck vertrock op Maeslandt-Sluys/ ende op den Leydtschen Dam.

Die van Delft hadden een Schansse op de Polder-vaert doen maecken/ teghen het loopen vande Spaensche/ die men Schamp Alba noemde/ daer in commandeerde den Capiteyn Jan vanden Corput/ die de Spaengiaerden/ die te Vlaerdingen/ Maeslandt-Sluys/ ende daer ontrent quamen ligghen/ ontrent den twee-en-twintichsten December/ sochten te bespringhen: oock trachtende een bequame plaetse op het Water de Schie te hebben/ om die van Delft haer Schip-vaert te benemen/ daer haer ende die van Rotterdam veel aen gheleghen was: Maer de Spaensche werden te rugghe ghedreven: ende de Steden branden alle de Dorpen af op de Schie/ houdende eenighe Oorlogh-scheepkens om de Schie te bevrijden.

De Spaengiaerden uyt den Haghe quamen oock tot by Delft ghcloopen tot de Leprosen/ ende sochten de afghebroken Brugghe weder te maken: Maer die van Delft uyt-treckende jaeghdense van daer.

Jonckheer Dorp bespringt ter Tolen te vergeefs/ den 8. December.

Den achtsten November/ hadde Joncker Arent vanden Dorpe/ Gouverneur van Zierickzee/ eenen aenslagh op de stadt van ter Tolen te vergeefs: want alsoo hy by nachte t'schepe daer aenghekomen was/ met sijn volck/ ende met eenen Balck ofte Ram/ met veertich Mannen ghestooten/ de Poorte opghebroken hadde/ gheraeckte sijn volck daer binnen/ ende versloeghen wel ontrent hondert Mannen/ die op de Wacht waren: Maer alsoo de Spaengiaerden/ daer ligghende in Garnisoen/ daer-en-tusschen in Wapenen ghekomen waren/ zijn sy daer weder uyt ghesmeten/ om dat de voorste niet ghevolght en werden vande achterste uyt eenen schrick/ hoe wel de Jonckheer van Dorpe sijn behoorlijck devoir daer genoech toe dede.

Den Keyser intercedeert tot eenen Vrede.

Den Keyser Maximiliaen anderwerf mede-lijden hebbende/ door sijne goedertierenheydt/ met den ellendighen standt der Nederlanden/ heeft ontrent desen tijdt alle devoir ghedaen/ om den Koningh Philips te beweghen tot een redelijck Verdragh met sijne Erf-Nederlanden: Ende heeft oock van ghelijcken ghesocht den Prince van Orangien te persuaderen hem gherust te houden/ ende dat hy soude sijn Goeden ende Landen wel weder hebben/ ofte eenige goede bewijsinghe/ die selvighe weerdigh zijnde/ in Duytslandt/ ofte in het Graefschap van Charoloys. Maer dit is al te vergheefs gheweest aen beyde zijden/ midts dat den Koningh bleef by sijn antwoorde/ die hy op die materie den Eerts-Hertoge Karel van Oostenrijck/ des Keysers jonghste Broeder/ Anno vijfthien-hondert neghen ende tsestich hadde ghegheven/ die met alle persuasien ende ghewichtighe Inductien/ daerom in Spaengien van den Keyser ghesonden was gheweest: welcke antwoorde naemaels in Drucke uyt ghekomen in Hoogh-duytsch/ ende by ons ghesien ende ghelesen.

Des Prince antwoorde was/ hy en betrachte sijn eyghen particulier niet/ maer den dienst vanden Koningh/ ende welvaert vande Landen/ alwaer hem der Spaengiaerden Tyrannije/ sijn beroepinge ofte Ampt/ toe-dronghen. De Keyser heeft nochtans/ nae sijn Christelijcke goede gheneghentheydt/ daer nae noch/ Anno 1575. tot eenighe Vrede-handelinge de sake ghebrocht tot Breda/ alsoo wy noch verhalen sullen.

Abdije van Egmondt vernielt.

Op het overgeven van Haerlem/ hebbē die vā Alcmaer haer stadt beginnen te stercken/ ende vergrootte die met 4. bolwerckē/ maecten oock een stercke schansse aen de Schermer/ om haer eyghen Schip-vaert te be-

1573.

te bevrijden / dan die werdt daer nae te broegh verlaten. Daer werdt oock een Schansse ghelegt tot Heyloo by de Kerck / ende tot Egmondt aende Abdije / waer door de Heerlickste ende oudtste Abdije van Hollandt vernieldt is gheworden / alwaer over de thien Graven ende veel Gravinnen van Hollandt begraven ligghen / in sulcke maniere / datter niet eenen steen op den grondt onverlegt ofte ongheroert is ghebleven / behalven twee Thorens vande Kercke / die noch dienen tot een baecke ofte teecken in Zee voor de Zee-vaert.

Alckmaer besocht van de Spaensche.

Alsoo de Spaengiaerden nu Haerlem in gekregen hadden / hebben sy den vierden dagh daer nae / den festhienden Julij 1573. ghesonden 2500. voet-volck ende vier Benden Ruyters nae Alckmaer / meynende uyt vreese / datse die souden inlaten / alsoo uyt verbaestheydt waren alreede veel Borghers daer uyt verloopen: Maer alsoo op de Schansse tot Heyloo ende tot Egmont op de Hoef eenigh van 's Princen volck lagh / soo hadden haer Oversten Joncker Jacob Cabbeliauw / Niclaes Ruychaver ende andere aende Stadt versocht den vijfthienden Julio inghelaten te worden / waer toe de Magistraet noch niet en konden verstaen / Maer schreven ten selven daghe aenden Oversten Gouverneur van Noordt-Hollandt Joncker Diederick Sonoy / biddende om Koren / Buscruyt ende Krijghs-volck / hen / ende in 't Legher tot Heyloo / te senden tot hunder beschuttinghe / gheen Krijghs-volck binnen begeerende / als den festhienden Julio des anderen daeghs de Spaengiaerden haer verthoonden voor Alckmaer aende Kermer-poorte. Als nu Ruychaver ende Cabbeliauw alleene ingelaten en den Magistraet persuaderende waren Krijghsvolck in te nemen / isser groote beroerte opgestaen / uyt grooter verbaestheydt niet wetende wat sy resolveren souden / daer over als Ruychaver opt Stadt-huys riep / daer diende geen langher beraedt / Sy moesten dat kort of doen ofte laté / antwoorde daer op ten lesten een Borgemeester genaemt Floris van Teylinghen ende seyde / hy wilde by den Prince van Orangien leven ende sterben / ende so trock hy vant Stadthuys af met groot ghevolgh nae de Viesche Poorte / die sy met gheweldt opsloeghen / ende lieten des Princen Krijghs-volck inne / de welcke terstont door de Stadt trocken nae de Kermer-poorte / ende soo daer buyten / scharmutseerden sy met de Spaensche / die sy terstondt / uyt de Voorstadt dreven / die af brandende tot des Stadts verseeckeringe.

Princen Krijghs-volck gheraken binnen Alckmaer.

De Spaengiaerden haer vindende aengetast / zijn den achtienden Julij weder afghetrocken nae Haerlem / aldaer sy t'samen om haer betalinghe Muytineerden / zijnde wel 28. Maenden ten achteren / Mits dat gheen gheldt in langhen tijdt uyt Spaengien gekomen was / de Hertogh vreesende de Landen te belasten: byden wech roofden sy wel drie oft vier hondert beesten / ende staken het Dorp van Egmondt in brande.

De verslaghentheydt was soo groot in Hollandt / principalijck in Noordt-quartier / door 't verlies van Haerlem / dat sy schier alle desperereerden van goede uytkomste / dies sy op vluchten dachten ende 't Landt te verlaten / Waeromme de Gouverneur Sonoy / met de Jonckeren Philips vander Aa / Frederick van Sevender / Frederick Ottheffz / ende Willem Bardesius den 24. Julio eenen Brief hebben ghe schreven aenden Prince van Orangien / den noodt des Landts seer deerlijck ende byna desperatelick te kennen gevende / 't groot ghebreck van goedt / moet / volck / gheldt / provisande ende amonitie. Waer op de Prince hem antwoorde uyt Dordrecht den 9. Augusti / hen wanckelmoedicheyt straffende / ende punctuelijcken hen op alle puncten antwoordende / een wonderlijck / mannelijck ende sterckmoedigh hert bethoonende / om sijn saken met Gods hulpe uyt te voeren. Dese Brieven van weder zijden / zijn te lesen inde Historische Beschrijvinghe van Pieter Borre in 't tweede Deel in 't derde Boeck Fol. 165. waer te lesen is / de groote ellendige benautheyt daer Hollandt doen ter tijdt in stondt.

Uyterste benautheyt in Noordt-Hollandt na 't verlies van Haerlem.

De oproer ende muyterije der Spaengiaerden tot Haerlem werdt ten lesten door den Marquis Chiappin Vitellio ghestilt / ende ontfingen gheldt den veerthienden ende vijfthiendé Augusti / elck Spaengiaert kreegh wel dertich Kroonen / Dies den Hertogh resolveerde Noordt-Hollandt / Water-landt / ende de Zuyder Zee met gheweldt te overvallen / daer toe dede hy tot Amsterdam ende elders groote toe-reedinghe van Schepen maecken / ende wilde met Alckmaer beginnen / hebbende ontrent den twintichsten Augusti Hopman Cambergen / Overste Luytenant des Graven van Bossu / het Dorp vanden Broecke in Waterlandt ingenomen / dagelijcx schermutserende met Joncker Sonoys Krijghs-volck / ende meer innemende Sanderdorp met Zuyderwoude / sochten de Waterlanden vanden anderen te scheyden. De Heere van Billy was in Vrieslandt mede veerdich met Galeyen ende Boots om het Vlye in te nemen / ende namen vijf Boeyers ende twee Boots met drie hondert Lasten Rogghe uyt Oostlandt ghekomen / Maer Joncker Doca van Martina / Admirael in Vrieslandt gestelt zijnde / bewaerde het Vlye.

Ghemuytineerde Spaengiaerden tot Haerlem betaelt / treecke om Alckmaer te beleggen / den 20. Augusti.

Aenslaghen der Spaensche op Noordt-Hollandt.

Hier over heeft Don Frederico / soone des Hertoghs van Alba / by sijnen Luytenant de Heere van Noyrcarmes / den een en twintichsten Augusti de Spaengiaerden met het gheheel Leger van Haerlem weder voor Alckmaer ghebracht / met Don Gonsalvo de Braccamonte, Don Pedro de Velasco, Don Pedro de Toledo, Stephano Divaro, Juliaen Romero, de Heere van Goignies / La Mote was Artillerie-meester. Dese waren meest gelogeert tot Outdorp / met 42. Vendelen Spaengiaerden / ende acht Vendelen Italianen / van 't Tertio della Liga, met noch vier hondert Ruyters. Te Huysweert lagh Don Ferdinando de Toledo / met acht Vendelen. Tot Sinte Pancraes lagh den Oversten Polwijler / met ses Vendelen Duytschen / ende vijf Vendelen van Billi / Gouverneur van Groeningen. Te Koedijck den Baron van Liques / die doen Gouverneur van Haerlem was gemaeckt / oock mede den Baron van Chevreaulx / t'samen twintich Vendelen. Te Berghen lagh Capres / met thien Vendelen Walen. Inde Nieupoort laghen Joriaen Fronsbergh / met Otto Graef van Oversteyn / met haer Duytschen / met noch eenighe Duytsche ende Spaensche Ruyters / t'samen hondert ende een en twintich Vendelen. Desen hoop was in als gheacht sterck te wesen / ontrent festhien duysent Mannen. Binnen Alckmaer waren derthien hondert weerbaer Mannen / Borghers ende Inwoonders / behalven de Vreemdelinghen ende Huyslieden / die niet vele en waeren. Daer waeren in Garnisoen ontrent acht hondert Soldaten. Jaques Cabbelliau was Gouverneur / ende Willem van Sonnebergh was sijn Luytenant. Provisie ofte voor-raedt wasser weynigh genoech inde Stadt: Oock en wasser gheen hoope van ontset voor handen. Maer Joncker Dierick Sonoy / Gouverneur van Noordt-Hollandt / schreef haer troost-brieven / toe-seggende / datmen den Zee-dijck by Medenblick (soo 't noodt ware) door-steken soude / ende noch andere Zee-dijcken. Sy hadden alreede de Sluysen vande Meyren gheopent / so dat het Landt al vol Waters werdt / ende sy hoopten dat den Winter meer Waters inbrengen soude.

Descriptie van 't volck voor Alckmaer / ende binnen Alckmaer.

Ende die van West-Vrieslandt oft Noordt-Hollandt / om vorder den Vyandt te schutten / deden vier Schanssen opwerpen oft opmaken / te weten / tot Oostenborgh / Langhedijck / Schorendam / ende Crabbendam / met resolutie / haer met den Dijck door te steken te bevrijden / ende de Zee in te laten / op dat die van Alckmaer oock niet uyt-gehongert souden worden.

Don Frederico dede terstondt de begravinghe maecken / om het Gheschut te planten / daer toe moesten de Borghers van Haerlem uyt haer Borgerije seynden drie hondert Mannen / om te pionieren. Men heeft de Stadt dickmael opgheeyscht / ende veel schoone beloften ghedaen / maer sy en werden niet ghelooft. Als sy nu twintich groote stucken Gheschuts (schietende ijsers van veertich ponden swaer) dicht byde Mueren gheplant hadden / hebben sy den achthienden September / van 's morghens tot 's avonts de Stadt met twee duysent ende sessenter-

Borghers van Haerlem ghedwongen voor Alckmaer te pionieren.

1573.

tigh ghetelde scheuten beschoten: Ende op den selven dagh hebben sy op de Vriesche Poorte en Rooden Thoren gheweldelijcken / meer dan dry uren langh ghestormt / tot dat het doncker was hebbende den Windt ende roock tot haren voordeel. Maer sy werden van binnen vande Borghers ende Soldaten cloeckelicken afgheweert / tot grooten Moort van die van buyten / wordende gheschoten / gheslaghen / gheworpen met brandende reepen oft hoepen / met ghepeckt Werck oft Hennep bewonden oock met siende heet Kalckwater begoten / ende met steenen in groote menichte van boven gheworpen / die de Vrouwen ende cloecke Jonghers aenbrochten / een yegelijck van binnen hem beneerstighende ter weere. Sy hebben tot drymael afghetrocken ende t'elcke reyse stercker met nieu volck weder aenghevallen. Dry Vendelen waren eens op 't Bolwerck vande Vriesche Poorte / daer de een van verbrant werdt / de ander twee vertreden / ende de Vaendraghers doorsteken.

Stormen op Alcmaer wel gewaert de 18. September.

Op den rooden Thoren stormden sy / op den Wal comende met haer storm-bruggen / oock tot dry reysen ververst / met seer groot voordeel vande Spaensche / mits twee stucken gheschuts / die van ter zijden de Borghers in 't wederstandt verhinderden. Men achte datter van buytē wel vijf hondert doot bleven / ende wel dry hondert ghequest / waer onder meer dan veerthien Officieren ende principale Bevelhebberen doot bleven. Van binnen bleven niet boven 30. oft 40. Mannen / ontrent 24. Soldaten / ende 13. Borghers / doode ende ghequetste. Die van binnen creghen oock haer storm-bruggen / die op Wijnvaten gemaeckt waren.

Vande Spaengiaerden als Don Bernardijn de Mendosa schrijft / waren veel meer doot bleven / noemende onder veel andere Don Francesco de Bobadilla / Diego Felice / Blasco Nuies de Carvayal / ende dat de ghequetste meest ghenasen / mits dat het Buscruydt van die van binnen ofte niet veel ghedooght hadde ofte te hittigh gheschoten was.

Den twintighsten September / hebben sy wederomme wel acht hondert scheuten op de Stadt gheschoten / ghereedt staende om anderwerf te stormen: Sy brochten haer storm-bruggen aen om inde Vesten te worpen / die haer by die van binnen met schieten werden onnut ghemaeckt ofte ghebroken / soo dat sy aende een sijde begosten te sincken / waeromme sy niet en dorsten aen vallen / wat neersticheyt Don Frederico oock dede / hoewel die van binnen haer aencomste wenschten: Want de Vrouwen ende dochters hadden potten ende ketels voor haer op 't vyer ghecoockt / om die wonderlijcken te groeten met brandende teer-reepen / ende dierghelijcken vyerwerck. Sints dien dagh begonden die Spaengiaerden den moet te verliesen / van binnen Alckmaer te gheraken / midts dat door regenachtigh Weder het Landt vol Waters worde.

Spaẽgiaerden trecken sonder victorie van Alcmaer / den 10. Octobris.

Maer meestendeel by het doorsteken vande Dijcken ende openen van Sluysen / als de Sluys van Crabbendam / de welcke de Huysliedeu by nachte secretelijc weder sloten / ende de Sluyse van Eertswoude / mede de Sluyse vande Zype / soo datter niet en ontbrack vande Noortzijde van Alcmaer dan Hendijck tusschen Berghen ende Coedijckersluys te doen door steken / mitsgaders den Galchdijck / daer alomme de huyslieden seer teghen waren / hier by gheschiedet datter troost-brieven vanden Prince van Orangien ende van Sonoy aende Stadt geschreven / Don Frederico in handen vielen / waeromme sy haer geschut allensKens wech voerden / ende trocken daer van den thienden October / Anno 1573. Die van binnen danckten Godt van haer verlossinghe: Sy hadden tinnen gheldt om haer te behelpen gheslagen / t'welck sy namaels in silver verwisselden / tot 5500. Daelders.

Nae het innemen van Haerlem / alsoo den Hertoge van Alba hem redelijcken wel ghedient bevonden hadde / by de Amsterdammers ter Zee / ende ghenoech merckende / dat den Zeecant de stercKte des Landts ware / soo heeft hy voorghenomen daer van hem Meester te maken / (alsdoen hopende by de Armade van Antwerpen ende Bergen /) Middelborg noch te ontsetten / ende de Zeelanders te dwinghen / ende Hollandt by de Amsterdammers / die hem seer toeghedaen waren / ende daer by seer verbittert op die van Enckhuysen ende Noordt-Hollandt / om dat sy den Mont ofte Incomen van 't Water aen haer Stadt (gheheeten het Tye) hadden besloten met ghesoncken Schepen / ende een Schansse daer by ghemaeckt / wel ghemant zijnde / soo dat sy ter Zee niet conden comen: waer door Amsterdam van alle hanteringhe afghesneden was / die daer van de eenighe Meester ende principaelste plegen te wesen.

1573.

Waeromme den Hertogh belast heeft een deel groote Schepen gheweldigh toe te rusten / ontrent dertigh in 't ghetal / de vijfthien zijnde Kadeseylen / van als wel versien wesende / daer Overste ende Admirael op stellende den Grave van Bossu. Het principaelste Schip des Admiraels hiet de Inquisitie / ter ghedachtenisse vande Spaensche Inquisitie / daer de Landen nae haer interpretatie Krijgh om voerden. Dat Schip was schoon ende wel versien met twee-en-dertigh groote Metalen stucken geschuts op hebbende / behalven de Schipliedeu ende Edelen / twee hondert Soldaten / meest Spaengiaerden / onder den Capiteyn Corquera. Hier op voer oock den Grave met zijn gesinne / ende de Heere van Cruyningen / zijnen Neve / noch seer jongh van Jaren zijnde / met veel andere Heeren / Edelen / met groote triumphe tot Amsterdam t'schepe gaende. Op de ander Schepen waren boven t'Schipvolck verdeylt ses Vendelen Spaengiaerden / ende noch meer Duytsche ende Walsche Vendelen van Francisco Verdugo. Ende zijn alsoo varende over de wracken ofte ghesoncken Schepen ghecomen / door veel opper-waters / ende Noordt-Westen Wint / de Suyder Zee hoogh ghewassen zijnde / waer door oock die op de Schansse van Tijoort laghen / hadden moeten verloopen. Als sy nu inde Suyder Zee waren / hebben sy de Enckhuysers ende Noort-Hollanders ontmoet / dagelijcx tegen malcanderen schietende. Maer ten lesten als sy gheheel veerdigh waren / ende voordeel saghen (hebbende expres bevel ende last vanden Hertogh om te vechten) voeren sy nae de Noorthollanders toe / die haer oock wel versien hadden / op nemende de helft vande twee Vendelen Krijghsvolck / der Capiteynen Jan vanden Corput / ende Nicolaes Ruychaver / die verdeylende inde Hollandtsche Schepen. Inden Admirael tradt Ruychaver / ende Corput bleef aen Landt / met t'ander Krijghsvolck / om toe te sien wat den noot vereysschen mochte / ende dickmael sijn sy soo dweers door malcanderen geseylt / maer de Noorthollanders sochten hun vyanden aen boort te clampen / mits dat s'Coninex schepen beter met gheschut ende by zeyl waren / waerom sy gebruyckende t'voordeel van haer schepen ende gheschut / sochten niet te abor deren / nochtans een Noorthollander Jacob Til ghenaemt / heeft een van des Coninex schepen / daer Aert van Schuylenborch op was aen boort ghelept tot drymael toe / ende meester wordende / heeft den voorsz Schuylenborch met seven andere ghevangen binnen Hoorn ghesonden / de andere rest tot ontrent vijftich doorsteken en overboort gheworpen / Maer het ydel schip wert hem weder af ghedrongen / desen Jacob verloor twee Mannen / Maer wert selve met twintich vande zijne ghequest. Een ander ghenaemt Capiteyn Tacms Geltsack van Medenblick leyde mede een van Bossus schepen aen boort / maer te vergeefs. Dan ten lesten den 11. Octobris heeft den Admirael vant Noort-quartier Cornelis Dierickx / het Admirael schip daer de Grave van Bossu op was met de Edelen aen boort gecomen en vast geclampt / alwaer over beyde sijden wel gestreden werdt. De Hollanders wierpen menichte van potten ende Kalc uyt de Meerssen van boven / den Spaengiaerden inde oogen. Dit lange duerende / zijn noch twee ander Schepen de Noorthollanders Admirael ter hulpe ghecomen / terwijlen werden de ander meest inde vlucht nae Amsterdam gedreven: een vande principaelste vander Spaengiaerden Schepen / daer Capiteyn Desthen op was / werdt inde gront gheschoten /

T'Schip / de Inquisitie genoemt werdt toegerust in Oorloge daer den Grave van Bossu op vaert / tegen de Waterlanders / den 11. October.

1573.

ten met alle het volck daer op. Twee Jachten werden oock genomen/ ende drie ofte vier andere werden beset vande Noordt-Hollanders/ door ondiepten oft droochten daer sy niet over en konden. De Grave van Bossu heeft blijven strijden alle dien halvẽ dagh/ den naesten nacht/ende 's ander-daeghs/den twaelfden October/tot den Noene gheduerighlijcken. Ende ten lesten siende/ dat sijne vyanden met nieuwe hulpe gesterckt werden/ eñ voor hem gheen hulpe voorhanden was/ maer dat hy vanden sijnen verlaten/ ende dat sijn Schip oock aen gronde ghekomen was/ soo heeft hy hem/ met advijs vanden Spaenschen Capiteyn Corquera/ende Ferdinande Lopes/ (behoudens het leven) overgegeven. Op sekere schriftelijcke versekeringen in haeste gestelt/ ende byden Admirael des Princen geteyckent. Alsoo wert hy/ met alle die in 't Schip waeren/ tot Hoorn inde ghevangheniße ghevoert/ alwaer de Grave ghevanghen bleef tot den generalen Vrede ofte Pacificatie van Ghendt. De andere van namen waren de Heeren van Kruyninghen/ Arent van Schuylenborgh/ Swagher van Boshuysen/ Weldam uyt den Haghe/ Joos vande Werve uyt den Briele/ Gerrit Pinsen/ Gerrebrant van Warwijck in Vlaenderen/ Romery Quesnoy/ Numan uyt den Hage/ Blijemborg van Dordrecht/ Hans van Molen/ Blommendael/ met den Spaenschen Capiteyn voorschreven/ ende andere. De gierichheydt des Schip-volcx aenden Buyt/ die groot was/ gaf d'ander Schepen middel van te ontkomen/ die sy meynden noch te Pampis te vinden/ maer sy hadden haer Geschut in Water-schepen gelicht/ende ballast over boort gheworpen/ ende soo gheraeckten sy over Pampis ghesalveert. Het scheen dat den Grave den aenslagh aennam/ meer uyt dwangh van hoogh-moet/ dan uyt hoope de Noordt-Hollanders te overkomen/ om van den Hertogh ende by de Spaengiaerden voor gheenen blooden Nederlander ghescholden te wesen/ alsoo die alle by haer gheacht waren/ daer toe seer hielp de Generale verachtinghe/ die tot Amsterdam was over de Noort-Hollanders/ segghende/ dat sy meest houten gheschilderde Geschut op haer Schepen hadden/ ende diergelijcke/ mede werdt hy t'onrechte beschuldicht/ van die mette Schepen ontvlucht waren/ als oorsake van 't verlies dat hem tot in 't herte wee dede/ ende sochte alle middelen sijn eere te verantwoorden/ nae de overgevinge bevondt-men/ dat achter onder 't verdeck/ daer den Grave met de principaelste ghestaen hadden/ beschanst was met dobbel verderen/ waer tusschen sy haer Bedden/ Bulten/ Kleeren ende Mantels ghesteecken hadden/ alsoo dat de selve Kleederen ende Mantels vol looden staken/ ende doorschoten waren/ waer mede sy alleenlijck haer leven van 't Busghe-schut bevrijden. Door middel ende tusschen-spreken van desen ghevanghen Grave van Bossu/ verkreghen die ghevanghen Borghers van Haerlem by den Hertogh van Alba verseeckertheydt van haer leven/ om dat de commissie byden Prince ghesonden/ als Meester Pieter vander Meer ende andere/ ghelast zijnde hem op alles t'examineren/ oock scharpelick hem voor de selve Borgers deden schrijven/ hem dreygende met gelijcke straffe/ waer door hy de Borgers/ ende de Borgers van Haerlem hem salveerden/ blijvende tot Hoorn/ om datmen niet en sagh/ hem versekert na Delft te brenghen/ mits 't innemen van Maeslantsche-sluys/ ende dattet over Rotterdam en Delff-haven niet gheraden ghevonden en werdt. Alsoo werdt des Hertoghs voornemen verhindert: Hy selve oock doen tot Amsterdam in perijckel zijnde/ van oploop der Ghemeynten/ te meer/ om dat hy hadde ghesocht Garnisoenen ofte besettinghen inde Stadt te leggen. Oock om dat hy veel daer schuldich was/ ende verteert hadde/ soo liet hy met Trompetten uyt-roepen/ elck soude 's ander-daeghs om haer gelt komen/ maer hy is 's morgens vroegh secretelick vertrocken/ sonder te betalen. Hier mede verloozen die van Amsterdam alle haer reputatie ter Zee.

Grave van Bossu van de Noordt-Hollanders ghevangen/ den 12. October.

Den Spaenschen Leger van 't Belegh van Alckmaer afghetrocken zijnde/ is onder den Hooftman Juliaen Romero nae den Haghe ghetrocken/ eñ van daer nae Maeslant-Sluys/ ende aldaer de Schansse inghenomen/ alwaer de Heere van Sint Aldegonde/ die nu oock over 't Kryghs-volck commandeerde/ tegen was/ maer hy werdt verrast ende gheslaghen/ ende werdt selve ten lesten gevangen/ als hy hem in 't Water ende Riet meynde te salveren/ met Capiteyn Jan Pettin/ die beyde/ als vooren gheseydt is/ met Contract van 't overgheven van Middelborgh/ door Montdragon gelost werden/ inden Somer daer nae/ met groote difficulteyten.

1573.

Aldegonde werdt ghevanghen in October.

Den lesten October hebben de Spaengiaerden/ onder Francisco Valdez/ de stadt Leyden onversiens belegert/ die qualijck genoech versien was van nootdruft/ om eenigh langh belegh te lijden. 't Welck de Spaengiaerden vernomen hebbende/ soo hebben sy de Stadt van verre beset/ siende dat die van Hollandt geen macht en hadden/ haer van eenige plaetsen uyt den Velde te lichten.

Leyden de eerste-mael beleghert/ den 30. October.

Ontrent desen tijdt isser in Hollandt in druck uytgegeven/ van wegen den Prince van Orangien ende de Staten van Hollandt eñ Zeelandt/ eenen Seyndt-brief/ in forme van Supplicatie aende Koninghlicke Majesteyt van Spaengien/ waer inne verhaeldt werdt des Hertoghs van Alba ende Spaengiaerden gewelt ende tyrannijen/ de oorsake vander Oorlogen/ versoeckende vryheydt van Religie/ met Landts vrijheydt ende Privilegien/ ende verlost te worden van alle vreemde oft uytlantsche. Biddende alle Princen ende Potentaten te willen medelijden met haer hebben/ ende te getuygen vande ghehoorsaemheydt ende getrouwicheyt/ die sy den Koningh aenboden: Oock biddende het Request den Koningh te willen behandigen/ op dat het niet verduystert en bleve/ alsoo veel andere haer vertooninghen te vooren waren verlooren. Hebben mede in druck uytgegeven onder andere eenen Seyndt-brief aende Staten Generael vande Nederlanden/ die vermanende de Landen te willen helpen brenghen in haer ghewoonlicke voorspoet ende vryheydt: tot welcken wy den curieusen Leser seynden. Hierentusschen heeft den Hertogh van Alba op sijn versoeck uyt Spaengien sijn bescheet ghekreghen/ van sijn Gouvernement des Nederlandts te resigneren/ zijnde nu om verscheyden ongheluckẽ qualijck berucht/ soo het scheen.

Den Hertog van Medinacely vertreet weder uyt Nederlant/ den 6. October.

Ontrent desen tijdt zijnder uyt Duytslandt nae Nederlandt eenige quantiteyt van Waghens ghekomet/ met Buspoeder gheladen/ ten behoeve vanden Hertogh van Alba aen hem van sijne toe-ghedane ghesonden: dese hebben des Paltsgraven Soonen/ Hertogh Hans Casimirus/ ende Hertogh Christoffel/ op een Heyde ontmoet/ alwaer sy dat Buscruyt deden aflegghen/ ende de Waghenen ende Peerden wegh-rijden/ ende daer nae met een loopende vyer hebben sy den brandt daer in gesteecken.

Casimirus brandt des Hertoghs Buscruydt/ uyt Duytslandt komende.

Als dat nu alomme openbaer geworden was/ ende klachten daer over mochten vallen/ heeft Kasimirus/ den 12. October des Jaers 1573. uyt Heydelbergh een gheschrift aenden Keyser ghesonden/ waer inne hy bekent/ dat 't selve sijn ende sijns Broeders seyt gheweest is/ om de groote Tyrannije/ die den Hertogh in Nederlandt bedreef/ ende noch bedrijven soude moghen/ dat tot in 't Rijcke ghevoelt werde/ principalijck ontrent den Rijn-stroom/ die daer by groote schade daghelijcx lede/ soo by het passeren van sijn Krijghs-volck/ haer rooverijen/ verderVinghe van alderhande Waren ende nootdruft/ als van afsnijden van allen ghewoonlicken handel ende traffique. Het bleeck oock vorder ghenoech wat den Hertogh daer by meynde/ soo hy tot sijn voornemen komen mochte/ mits het quaet genegen herte ende ghemoedt/ dat hy draghende is van ouden tijden tot den Rijcke/ ende de Duytsche Natie/ principalicken tot de Protestanten. Oock ware het ongeloovelijck/ dat den Koningh van Spaengien/ die soo sachtmoedich ende beleefden Prince hem ghetoont hadde/ soude sijn Onderdanen ende haer ghebueren (wiens goedtwillicheydt hem ghenoech bekent ware) alsoo willen sien vergaen ende verderven/ soo hy maer grondtlijck daer van konde bericht werden. Boven dien konde Sijne Majesteyt wel indachtich wesen/ wat ende hoe dickmael op de Rijcxdagen ende Lantdaghen ghehandelt ware/ om middelen te vinden/

Geeft redenen van sijn feyt aenden Keyser.

1573. om 't vyer vanden Nederlandtschen Krijgh te blusschen/ daer Sijne Majesteyt op verklaert hadde daer toe den Koningh van Spaengien ghebeden te hebben/ hoope ghevende/ dat door sulcke des Heyligh Rijcx klachten 't selve soude ghebetert worden: Het welcke noch niet gheschiedt en ware/ maer dagheljcx ergher te verwachten stondt/ so het den Hertogh van Alba syn Turcksche tyrannie te drijven toe-gelaten worde/ het welcke hem alle begheerte van Vrede wech neemt/ soo datter te vreesen ware/ dat die eenen ergheren Krijgh in 't Rijcke nae hem trecken sal. Waeromme hy ootmoedelicken verhoopte/ dat Sijne Majesteyt met andere Vorsten (het Vaderlandt lief hebbende) niet erghs van hem en sullen nae-dencken/ om dat hy dat Buscrupt hadde verbrandt/ dat elders behoorlicker behoorde ghebruyckt te worden: Om redenen voorschreven/ Godt tot ghetuyghe nemende/ dat sulcx noch uyt spijt/ ofte hooghmoet/ ofte in verachtinghe sijner Majesteyt ofte des Koninghs van Spaengien ghedaen ware/ maer dat hy 't daeromme ghedaen hadde/ om te verhoeden meerder stortinge van onnoosel bloedt/ ende der Nederlanden grooter hinder ende schade/ ende om den Roomschen Rijcke/ ende haer omligghende ghebueren/ des Koninghs Landen tot den verhoopten Vrede meerder oorsake te gheven ende te haesten/ alsoo Sijne Majesteyt alreede met den Koningh in handelinghe ware: Al 't welcke van een jongh Vorst/ nochtans ter liefde des Vredes ende des Vaderlants ghedaen zijnde/ dochte hy goedt Sijne Majesteyt te laten weten/ tot wiens dienst hy altijdt bereydt ware/ hem latende voorstaen/ ende ootmoedelijcken biddende/ sulcx niet te willen hem qualijck afnemen oft ten erghsten beduyden.

Don Loys de Requesens komt inde Nederlanden gouverneré/ den 17. November.

Te vooren/ den sesten October/ was oock den Hertogh van Medinacely nae Spaengien vertrocken/ die oock/ siende de ghelegentheydt der Landen ende staet des Krijghs/ versocht hadde daer mede niet belast te worden. Waeromme den Koning daer ghesonden heeft den Gouverneur van Milanen/ een Spaengiaert/ Don Loys de Requesens/ vanden Huyse des Hertoghs van Sessa/ groot Commandador van Castilien/ die den seventhienden November Anno 1573. tot Brussel is aen-ghekomen/ met twee Bende Peerden/ alwaer dat oock den Hertogh van Alba/ met sijnen sone Don Frederico de Toledo/ hun lieten vinden. Ende den Hertogh van Alba heeft hem 't gheheele Gouvernement overgedragen/ alle onschult doende/ ende instructie ghevende. Desen nieuwen Gouverneur scheen dat hy last vanden Koningh hadde/ de Landen met meerder minnelijckheydt ende soeticheydt te regeeren/ ende alle 't quaedt datter ghebeurt was/ werdt op de eyghen strengheydt des Hertoghs van Alba ghelcydt: Hoewel desen nochtans ghenoech was befaemt/ vande Mooren ofte Moriscken in Granaden/ meer met oneerlicke schalckheydt dan rustighe ende Mannelicke vroomheyt gedwongē te hebbē. Maer inden Schip-strijdts Victorie teghen de Turcken/ was hy Gouverneur vanden Heere Don Jan van Oostenrijck ghewcest/ waer mede hy eensdeels weder de voorschreven schandt-vlecke bedeckte.

Den Hertog van Alba vertreckt/ latende de Landen in Oorloghe/ die hy ses Jaer te vooren in vrede ghevonden hadde/ den 2. December.

Den Hertogh van Alba/ als hy nu Don Loys de Requesens in 't Gouvernement ghesteldt hadde/ is met sijnen soone Don Frederico vertrocken op Italien/ den tweeden December Anno 1573. uyt Brussel/ latende de Nederlanden vol Oorloghen/ die hy ses Jaren te vooren in vrede ghevonden hadde. In Spaengien ghekomen wesende/ scheen by velen/ dat hy vanden Koningh niet wel onthaeldt en soude worden/ maer het is contrarie namaels ghebleken/ mits dat hy byden Koningh in ghewoonlicken aensien is ghebleven/ als die niet ghedaen en hadde buyten sijnen last ende instructien.

Alsoo wy ten eynde zijn ghekomen vande Regheringhe des Hertoghs van Alba/ soo sullen wy (om den Leser te ghenoegen/ die meerder particulieriteyt souden begheeren te verwachten) van den selven Hertoghs handelinghe/ regheeringhe/ ende strengheydt/ in 't korte wat verhalen/ wat sijn tegenpartye doen van hem seyden/ ende veel in drucke lieten uytgaen.

Beschuldinge tegen den Hertogh van Alba

De tyrannie in America.

Inden eersten beschuldighden sy hem van alle de groote ellende ende jammerlijcke verwoestinge van het groot volck ende Landt van America oft Indien/ uytermaten grouwelijck ende ongheloovelick om hooren. Hoe de Spaengiaerden aldaer inde Conqueste ghehandelt hebben/ is beschreven in Spaensch by eenen Spaenschen gheleerden Dominicaen-Monick/ Bisschop van Chapa/ ghenoemt Broeder Bartholomeus de las Cases ofte Casaus/ gedruckt in Civilien by Sebastiaen Trigillo Anno 1552. die het selve gesien heeft/ wesende den Autheur een seer yverigh Catholijcx Man/ zijnde uyt Indien expresselijck over-gekomen/ om den Koningh eñ den Keyser sijnen Vader daer van te vermanen/ maer het was te vergeefs.

Den Religions kryghe in Duytslandt.

Vorder legghen sy hem oock te laste/ dat hy den Keyser Karolus aengeraden soude hebben de strengheydt tot Gendt/ Anno 1540. ghebruyckt/ ende tot de Oorloghe in Duytslandt/ Anno 1546. aen te nemen/ eñ het vasthouden vanden Landt-grave/ waer mede den onverwinnelijcken Keyser/ Anno 1552. tot veel swaricheyt/ schade ende schande/ jae verkortinge sijns levens geraeckte. Desgelijcx den Koningh sijnen sone/ oock altijdts tot het quaetste ende strengste gheraden/ inde saecken de Nederlanden betreffende/ ende altijdt het Hooft geweest van die/ die tot de Nederlanden quaetst ghenegen waren.

Hooft vande quade Raet-gevers tegen de Nederlanden.

Dat hy oock soude ghemaeckt ende ghevoedt hebben den twist/ tusschen den Prince van Spaengien Karolus/ ende Don Jan den Bastaert/ ende tusschen meer andere/ door syn quade raporten. Den last der regeringhe over de Nederlanden bekomen hebbende/ soude oock sijn instructien gheheel nae sijnen sinne verkreghen hebben/ conform den ouden haet die hy den Lande draghende was. Voeghende daer by/ dat hy inde voorschreven Landen vredelijcker ende vriendelijcker ontfanghen gheweest ware/ dan hy wel verhoopte ofte begheerde/ alles ten aensiene van haren Landts-heere/ ende op de toe-segginghe vande Gouvernante/ de Hertoginne van Parma/ die oock wel gheerne ghesien hadde/ dat alle 't ghene datter ghebeurt was vergheten ware ghebleven/ om dat hem een yeghelijck/ ten dienste vanden Koningh/ inde bevredinghe getrouwelijck gequeten hadde: Maer den Hertoghe ghekomen zijnde/ verklaerde terstondt/ dat der Landen Privilegien ende Vrijheden/ de Constitutien vander Ordre vanden gulden Vliese/ de Privilegie vande Universiteyt van Leuven/ die alle byden Koningh selve lijfelijck besworen waren/ alle verbeurt waren/ om alsoo het Landt te houden als een vreemdt gheconquesteert nieuw Landt/ om daer inne te regheeren nae sijn goet-duncken. Sy segghen vorder/ dat sijn wreetheden soo onmenschelijck waren/ als gheen Phalaris/ noch Nero/ noch eenighen Pharao/ Herodes/ ofte andere des Heydensche Tyrannen hebben konnen bedencken. Dat hy den Koningh tot sulcken verachtinghe ofte kleynachtinghe vande Nederlanden ghebrocht hadde/ dat nochtans sijn rechte Vaderlijcke Erflanden waren/ contrarie de Lesse van Aristoteles/ die den grooten Alexander leerde/ dat hy hem behoorde teghen de Griecken te houden als een Vader/ ende als teghen een vry Volck/ maer tegen de verwonnen Barbaren ende vreemde als een Heere. Dan uyt verachtinghe hadde hy die meest met Vrouwen/ Spaengiaerden ende Bastaerden willen regeeren/ ende een vry volck willen Overheeren/ by volck van soo kleyne stoffe/ als sijn Marranische Spaengiaerden meest waeren.

Hadde doen executeren ende veroordeelen by vreemde/ ende infame volck/ ende van kleynder qualiteyt/ Heeren van soo grooten aensiene/ niet sonder 113. groote particuliere wraeckgiericheyt/ Personagien/ sonder de welcke den Keyser noch den Koningh noyt tot sulcken staet ende glorie soude ghekomen hebben. Ende onder 't decksel/ ofte uyt haet van Religie/ hadde hy tot Brussel eenen Edelman van Ghendt/ met name Antonis Wtenhove/ met een ketene aen een staeck ghehecht/ ende met een vyer omringt ende beslooten/ om den Spaengiaerden te dienen tot een tijdt-verdrijf/ hem keerende rontomme den stake als

een

1573.

een arm Beeste / ende die soo langhe in sulcken verdriet ende pijne moeste blijven / tot dat de Hellebaerdiers selve medelijden met hem hebbende / hem deden doorsteken / teghen den danck vanden Hertogh ende zijne Spaensche Papen.

Hy hadde den Coningh veroorsaeckt hem te behelpen met veelderley tyrannighe Middelen / als eerst de Landen te ontwapenen / met niet toe te laten de Landtsaten inde Wapenen te oeffenen / maer inde Oorlogen vreemde te ghebruycken : ten anderen / die arm te maken ende te houden / met plonderinghen ende Schattinghen : ten derden / met Casteelen / nesten der Tyrannen / die te breydelen / ten vierden / twist onder zijn Onderdanen / om de Religie te voeden.

Ende hadde den Coningh wederhouden in soo veel Jaren / in soo grooten perijckel / noyt eens selve inde Nederlanden te comen / alsoo zijnen Vader wel om de stadt van Ghendt alleen ghedaen hadde / maer dese sondt hun Tyrannen.

Hadde veroorsaeckt den Coningh den Nederlanders gheen ghehoor te willen gheven / maer wel den Flatteurs / haer vyanden / t'welck bleeck by dat een Packet Brieven negen Maenden in Spaengien opghehouden moeste wesen / tot de aencomste vanden Cardinael Granvelle.

Hadde veracht de Staten Generael der Landen / selve de Edelen verbolght / veroordeelt ende ghedoodt / als Landts-Verraders / om de ootmoedighe Supplicatie / versoeckende vergaderinge der generale Staten.

Hadde den Coninck wijs gemaeckt / datmen meer Gemeynten ofte Volckeren vondt van haer Princen ghecastijdt / dan Princen van haer ondersaten verjaeght / dat welcke Godt geve / den Coningh niet gebeure / als dat wel valsch gevonden wordt.

Hy ware niet te vreden gheweest / met soo veel volcx / Edele / rijcke ende Onedele / omgebrocht te hebben / ende daerenboven soo vele te bannen ende te verjaghen / maer hadde die noch overblijvende waren / soo qualijck ghetracteert / dat sy tot desperatie waren gecomen / sorgelijck in alle Staten / ende voor alle Princen : Soo dat die noch in 't Landt waren met de ghebannene zijn ghedwonghen gheweest aen te spannen / als sy gesien hebben / dat het verleent Pardoen / vanden Paus ende Coningh door zijn eenlijck toedoen ende middel / tot bedrogh streckte / als zijnde vol van dobbele interpretatien / exceptien ende restrictien / daer sy hun niet op betrouwen mochten / zijnde gemeynlijck een goet oudt ende Catholijck Christen van Nederlandt / by de nieuwe Spaensche ofte Maraensche Christenen al voor Ketters gheacht / waeromme veel Gheestelijcke Persoonen / vreesende die strengheyt / die men bruyckte met straffen ende bannen / hebben van hun Bisschoppen ende Pastooren attestatien ende ghetuyghenissen ghenomen / hoewel sy onschuldigh waren / waer van hy de namen over heeft in Spaengien ghesonden / om oock den Gheestelijcken staet van Ketterije in suspicie te brenghen / ende hun alle eere ende credijt te benemen / soeckende de Geestelijcke goederen der Nederlanden in Commanderijen te veranderen of te brenghen / op de Spaensche maniere / om de Spaengiaerden daer mede te vereeren.

Sijn Barbarische wreetheyt in Nederlant.

Sijn wreetheden mochten blijcken in't plonderen / rooven / ruyneeren / verjaghen ende verwoesten / in 't vanghen ende spannen / bannen / verdrijven / ende met goederen te confisqueren. Jae in het branden ende blaken / hanghen / onthaltsen / Raeybraken / ende met afgrijselijcke ende noyt ghehoorde tormenten / pijninghen ende vermoorden / soo wel van Edele als Onedele / arme ende rijcke / jongh ende oudt / Weduwen ende Weesen / Mannen ende Vrouwen / ende jonghe Maeghden / van alderhande qualiteyt. Jae dat hy hem beroemde over Maeltijdt ten propooste / dat hy zijn beste ghedaen hadde / om de Ketterijen uyt te roeyen / dat hy by de achthien duysendt Menschen / door handen van Beulen oft Scherprichters / hadde doen dooden / binnen den tijdt van ses Jaren / gheduerende zijn Regiment / sonder die zijn Soldaten by de Oorloghe / gramschappen / ende verweeren ter doot ghebracht hadden / t'welck oock een groote menichte moet wesen. Ende noch soo claeghde Vargas / den President van zijnen Bloetraet (die met hem vertrock) dat Nimia misericordia de Nederlanders bederfde / dat is / te veel groote sachtmoedicheyt / die sodanigh was / dat qualijck yemant zijn goeden voor zijn ende zijns Krijghsvolcx giericheyt / zijn Vrouwen ofte dochteren voor haer oncuysheyt / ende zijn leven voor haer bloedtdorsticheyt conde bevrijden. Edeldom / ryckdom / vromicheydt / noch eenighe voorgaende diensten / en konde niemant helpen / als men eens in haren haet geraeckt was. Dat hy oock hem soude beholpen hebben met ghesuborneerde valsche ghetuyghen / als namelijck tot Doornick / by s'Coninghs Officier Martijn Huttin (daer over gheexecuteert) t'zijner doot ghebleken ende bekent is. Oock sonder aenschouw te nemen op Jurisdictien / ende ordinaris resorten van de Landen / heeft hy doen sluyten de hant van alle Rechters beyde in Criminele ende Civile saken / die eenichsins mochten roeren de Confiscatien / in zijnen Bloetraedt gewesen : Sulcx dat noch Gheestelijcke noch Wereltlicke Persoonen / Weduwen noch Weesen / arme Godtshuysen / Leprosen huysen / Weeshuysen / noch Heylighe Gheesthuysen / die deuchdelycke en gehypotequeerde schulden op der ghebannen ende gheexecuteerden goederen hadden / gheen betalinghe hebben connen gecrijgen : maer hy heeft die na hem ghetrocken / sonder eenighe lasten te willen betalen der gheconfisqueerde goeden / alsoo opgheteeckent / sonder de Renten af te trecken / dier daer van uytginghen. Hy heeft de Lijste daer van aenden Coninck ghesonden / bedragende ontrent acht Milioenen guldens Jaerlijcx / ende dat op dat hy zijn wreetheyt met het profijt soude bedecken / ende alsoo in Spaengien gepresen worden.

Dē Hertoch neemt der armē Godshuysen / Leprooshuysen ende Weeshuysen goederen.

De Confiscatien bedraghen acht Milioenen Jaerlijcx / daer van staet in Spaengien ghesonden. wert.

De onredelijcke ende ongehoorde exactien ende schattingen / d'eene op d'ander verdacht / boven de voorschreven Confiscatien / ende den armen volcke opghelevt / zijn seer groot gheweest / als den hondertsten penningh / hem voor ses Jaren gheconsenteert / die veel Milioenen guldens beliep. Den twintighsten / ende oock den thienden penningh van alle goederen ligghende ende roerende / jae van alle ghecochte ende vercochte Waren / heeft hy geeyscht ende ghepooght met der daet te executeren / teghen het advijs van alle Raden ende Staten van herwaerts over / niet van 't suyver ofte ghewin comende vande vercoopinghe / maer den thienden ende twintighsten penningh vande capitale sommen van alle vercoopinghen / waer by souden alle handelinghen / Hantwercken ende neeringhen / daer de Inwoonders meest haren cost by winnen / uyt den Lande ghedreven worden. Welcke executien hy dochte met alle uytterste strengheydt door te dringhen / en hadde hy door de Oorloghe daer van niet belet geweest / waer voor hem nochtans de Landen gaven twintigh hondert duysent guldens Jaerlijcx / behalven extraordinare ettelijcke Milioenen. Summa / hy heeft den Coningh ende de Landen / binnen de ses Jaren zijns Regiments / wel twee-en-vijftich Milioenē guldens doen verteeren / dat meest al vande Landen moeste comen.

De schattinghe des hondersten penninghs beloopt twaelf Milioenen s'Jaers.

De Engelsche Cooplieden t'Antwerpen trafficquerende / uyt haet vande Religie / die hy meynde van daer te verdrijven / heeft hy hare goeden / tot wel seven hondert duysent guldens / afghenomen / onder 't pretext van zijn aenghehouden ghelt in Engelant / dat nochtans gebleken is zijne niet te wesen / schrijvende den Coningh in Spaengien t'selfde oock te doen / al sonder aensien te nemen / dat de Nederlanders in Enghelandt al veel meer te verliesen hadden / die daer door aldaer hebben verloren voor haer deel meer dan twaelf hondert duysent guldens / daer wy selve over de Rekeninge ghestaen hebben / daer mede de hooghloffelijcke Coninginne haer subjecten van haer schade rembourseerde : Maer den Hertogh van Alba / noch den Coningh van Spaengien / hebben de Nederlanders niet eenen penning betaelt / aengebodē noch belooft : Nochtans / namaels inde afrekeninghe / inden naem van

Dē Hertoch neēt de Enghelsche Coopliedē haer goeden / waer by de Nederlanders twaelf hōdert duysent guldens verliesen.

de

de Cooplieden / ontfanghende ontrent twee hondert duysent guldens / voor overschot vande Enghelsche Cooplieden, siende principalijck het exempel der Koninginne / en heeftmen den particulieren verlieser niet aenghebooden/ maer veele (midts dat de schorssinghe des handels meerder verlies inbrochte) ghecauseert banckeroeten te maecken / tot generale schade der Landen. Boven dit alles heeft hy noch de Landen beswaert ende uytgheteert met veel onnut Krijghs-volck / ende de binnen-lantsche Steden beset met vreemde Garnisoenen / van Ketters ende Luthersch Krijghsvolck / die hy niet op den Vyandt/ maer alleen heeft ghebruyckt tot bederf der Landen/ tot uytroedinghe der Catholijcker Godsdiensten/ ende schenden der Kercken / Kloosteren ende Sacramenten/als inde Landen van Over-Yssel/ Ghelderlandt ende Brabandt ghebleecken hadde. Sijn Spaengiaerden heeft hy altemet 28. Maenden onbetaeldt ghelaten / als oock de Duytschen : Waer door hy de Steden uytghemerghelt heeft / met het servitie / dat sy zijne Spaengiaerden hebben moeten gheven / oft sy hebben moeten afkoop met hem ofte zijnen Soone doen / soo sy daer van ontslaghen willen wesen. By ghebreecke van Soldije te betalen heeft hy zijn Krijghsvolck / al sonder discipline / laten vallen in allen moetwille ende fellicheydt / vande goede lieden te dreyghen / smijten / rooben / plonderen / Vrouwe-krachten / ende dierghelijcke. Diversche schoone Dorpen / als Catwijck op Zee/ Santfort / Alfen / ende veel meer andere / hebbense tot den gronde schier verbrandt. Oock veel Steden gheplondert / ende 't Volck vermoordt : Sy meynden oock Utrecht ende meer andere Steden te overweldighen ende te plonderen. Wat sy tot Doornick / Valenchijn / Yperen / Maestricht / Deventer/ Mechelen/ Oudenaerde/ Dermonde / Naerden / ende elders bedreven hebben / is seer afgrijselicken gheweest.

Door zijn onbetaelde Krijghsvolck heeft hy de Landen met het servitie opgegeten.

Tot Brussel waren in zijnen tijdt boven de hondert ende dertigh Borghers vande Spaengiaerden/ tot diversche tijden omghebrocht ende vermoordt gheweest. Tot Ghendt / in eenen ghemaeckten oploop der Spaengiaerden / zijn tsestich oft tseventigh Borghers teffens / ende daer nae noch ontallijcke Mans ende Vrouwen doodt ghesmeten gheweest. Tot Yperen desghelijcx / werden twee-en-twintigh Borghers / op eenen tijdt als men eenen Predicant executeerde / doorschoten / behalven de ghequetste. Tot Doornick in eenen twist tusschen die van 't Casteel ende Stadts Garnisoen / twee Spaengiaerden doodt blijvende / hebben sy gheroepen / Spania, Spania, ende vijfthien Borgers moet-willens doodt gesmeten : Ende hebben daer oock de Weduwe van Pottier (by schoonen daghe in haer Huys brekende) met haer dochter ende Nichte vermoordt/ meynende een seer grooten schat by haer te vinden / waer over dat gheen ander straffe en geschiede / dan dat de gene die het ghedaen hadden, versonden werden in een ander plaetse.

Tot Rijssele / een seer Catholijcke Stadt / als eenen Spaengiaert belet werdt / vanden Man ende twee ghebueren / een eerlijcke Vrouwe te verkrachten / hebben sy oock de Loose / ofte Wacht-woordt haers moetwils Spania, Spania, gheroepen/ende met ghewelt den Borgher met zijn gebueren gevanghen genomen/ ende de selve den Magistraet/ als Rebellen ende Oproer-makers gelevert/ om die te straffe/ ende sy hebben de Magistraet gedreyght / soo sy 't niet terstondt en deden/ soo wilden sy de Stadt in brande steken : soo dat de Rechters verveert zijnde / twee daer van hebben moeten doen hanghen / ende den derden doen geesselen.

Buyten Brussel in eens Boeren Huys / hebben de Spaengiaerden den Man zijn Wijf ende dochteren afgenomen/ ende die in zijn presentie verkracht / ofte tot oneere gedwonghen/ ende den Boer bedwonghen binnen de stadt Brussel Wijn te halen / 't welck hy uyt onverduldicheydt dede / ende met Regael vergift menghde/ende sy daer van drinckende/ is hy 't ontreden/ende alles verlaten.

Tot Ghendt / de Spaengiaerden eerst inghekomen zijnde / ende de Wachte op 's Graven Casteel ghestelt/ 't welck als het Stadthuys is/ ende als daer het Magistraet passeerde / ende voor haer hun hoofden niet en ontdeckten / ende hun eerden/ hebben hun de Hoeden ofte Bonetten vanden hoofde ghesmeten/ als of sy haer Heeren waren.

Dese Soldaten zijn veele in Kleer-maeckers ende Kousse-maeckers Winckels stoutelick ghegaen/ende daer ghenomen wat haer aenstondt / ende dan met ghewelt ende fortse uyt den Huyse ghegaen / sonder betalen / segghende/ dat het hun alle toebehoorde/ als al verbeurt goet / hun ghegheven om haer rebellie. Eenighe / die wat deghelicker wilden wesen/ seyden / sy wilden haer betalen / dan als sy het goet hadden / worpen ofte gaven haer wat sy wilden ende goet dochte/ ende die daer teghen seyden werden ghedreyght / alsoo moesten met half gheldt te vreden wesen.

Op Dorpen/ Kasteelen/ende kleyne plaetsen/ heeft het noch grouwelijcker toeghegaen / ende als ordinare Krijghsvruchten heeftmen daer mede door de vingheren ghesien. Vrouwen ende dochters gheschendt inde Mans ende Vaders teghenwoordicheydt/ die sy dwonghen dat aen te sien / ende als men daer tegen was/riepen sy weder/Spania, Spania, ende vermoordent al. In Vlaenderen hebbense een dochter van eenen Waghen ghenomen/ ende haerder thiene/ een Rot/ d'een voor/ d'ander nae/ teghen haeren wille verkracht/ende voorts een ander Rot overgheghеven/ soo dat sy / om sulcx te ontgaen / haer selven door-steecken heeft/ende noch ander Vrouwen so ghetracteert/ dat sy daer onder doodt zijn ghebleven/ dat oock diversche jonghe ende kleyne Maeghdekens ghebeurt is. Sy hebben de Vrouwen de Buycken open ghescheurt/ ende de vrucht in haer lichaem vermoordt. De Mans levendigh het vel afghestroopt / ende op haer Trommelen ghespannen/ andere met kleyne vyeren verbrandt / met gloeyende tanghen totter doodt ghenepen/ ende dierghelijcke onmenschelijcke wreetheden meer ghebruyckt / ende dat daghelijcx met des Hertoghen weete ende wille/ want sulcke schandalen zijn by hem onghestraft ghebleven. Jae men heeft alomme oorsaecken gesocht/ om met terghen het volck tot rebellie te brenghen/ haer beroemende sulcx te soecken / ende daer nae te verlangen/ om te mogen der Landen rijckdom plonderen / ende de menichte des volcx vernielen / als sy in America ende Indien hadden ghedaen / niet wel machtigh zijnde anders al te vermeesterẽ. En is niet tot Vlissinghen ghevonden gheweest / over Pacieco aldaer ghevanghen/ een Billeth met ontallijcke Namen / soo van Adel als van de voornaemste Borgheren / die men uyt des Hertoghen bevel soude in verscheyden Steden / Anno 1572. hebben vermoordt/ om den thienden penningh door te dringen. Hoe dat tot Naerden ende Haerlem boven soo duydelijcke beloften / by Don Frederico in zijnen Naem ghedaen/ soo grooten Moordt is ghescheidt / is eenen yeghelijcken kondtbaer / alwaer hy het Krijghs-volck/ tot den jonghen Pagien toe / heeft doen vermoorden/ der dooden lichamen moeder-naeckt / tot grooten schandael van Vrouwen ende Dochteren / latende eenen geheelen dagh ende nacht liggen op het Schavot ende open Marckten. Eenighe die hem de Stadt hadden overghelevert / heeft hy op de Galeyen meynen te voeren. Ende die aldaer op de Fuycke voor Haerlem laghen/ heeft hy laten van hongher sterven/ segghende / dat hy haer wel het leven / maer gheen spijse/toegeseyt en hadde. De goede Borgers dwongh hy voor Alckmaer te gaen pionieren / om daer haerder een eynde te hebben.

Spaengiaerden insolentie.

Selve ghesocht het volck tot rebellie te brengen / om dan te moghen vernielen.

Onder den Hemel en isser niet soo eerlijck ende heyligh / hy en heeft het gheschendt / ende met voeten ghetreden. De begrabenisse der dooden is onder alle Barbarische Menschen eerlijck gheacht gheweest : Maer den Hertogh heeft menighe doode lichamen / Gode ende den Menschelijcken natuere ten spijte / nae dat sy ettelijcke daghen ende tijden begraven gheweest hadden / doen opgraven/ ende onder de Galghe de sleyen / ende daer gehangen ofte verbrandt / voor-wendende / dat sy sonder Biechte

De dooden zijn niet in haer graven gelaten/om de goeden te moghen confisqueren.

ofte

1573.

ofte Sacrament te ontfanghen ghestorven waren/ maer in der waerheydt om na zijn Placaet t'goet te mogen confisqueren.

De Houwelijcken staet gebroken.

Den Houwelijcken staet (het eenigh fondament van alle Borgerlijcke gemeynschap/ ende Bandt van liefde ende vrede/ den rechten gront van alle eerbaerheyt onder den Menschen/ die meest bestaet in 't onderlinghe contsent) heeft hy doen scheyden ende breken/ om dat partijen te samen waren ghetrouwt in de ghereformeerde Gemeynten/ als van Ketters/ ten ware dat sy weder hertrouwen/ dat veel ghesciede/ om de schoone ende rijcke Vrouwen aen zijn Soldaten tot eenen roof te besteden. Summa/ hy heeft alle eerbiedinghe ende liefde/ die den eenen Mensche den anderen schuldigh is/ te niet ghedaen/ ende opentlijck ghebroocken/ vermoordende ende ombrengende de Vrouwen die haer Mans/ ende de kinderen die haer Ouders in haren uyttersten noot met eenen penningh te hulpe waren gecomen. Jae die sy maer selfs met eenen brief ghetroostet hadden. Als tot Maestricht ghebeurde/ daer den Vader ghedoodt werdt/ om dat hy zijnen sone/ die langhe weech gheweest was/ eenen nacht gheherberght hadde. Eenen anderen/ om dat hy een arme Weduwe (diens Man voor de Religie gedoot was ghe-weest) wat Corens voor een Aelmosse gegeven hadde: Een ander/ om dat hy wat gheldts zijnen vrient in Enghelandt ghesonden hadde. Veel eerbare rijcke Vrouwen/ om dat sy haer Mans gheherberght hadden/ heeft hy haer goet verbeurt ghemaeckt/ waer door sy ghedwonghen waren uyt armoede te gaen bedelen.

Ouders om haer kinderen/ en kinderen om haer Ouders geassisteert te hebben/ ghedoodt.

Teghen de Kerckelicke Decreten heeft hy de kinderen doen herdoopen.

Hy heeft oock noch ontheylight het alderheylighste Sacrament des Doopsels/ als hy de kinderen/ die inden Naem des Vaders/ des Soons/ ende des H. Geest/ opentlick ghedoopt waren/ wederomme heeft doen herdoopen/ om dat sy van Ketters ghedoopt waren/ t'welck is strijdende teghen alle de gheboden der Kercken/ oock tegen de Decreten der Concilien/ ende teghen alle Goddelijcke ende Menschelijcke Rechten.

Den Hertogh bewijst zijn hooverdye in zijn Beelt op te rechten/ ende hem te stellen op den Coninglijcken Stoel.

Tot een teecken van sijn verwaende hooveerdije ende vermetelheydt/ heeft hy in 't Kasteel van Antwerpen/ hem selven als eenen Nabucadnesar een Metalen Beeldt/ laten oprechten/ hebbende onder de voeten den Edeldom ende Staten des Landts. Hy hadde oock t'Antwerpen op de volle Marct (publicerende een Pardoen aldaer) eenen Koninghlijcken Stoel doen stellen/ diemen ghemeynlijck steldt ter eeren des Majesteyts der Princen oft Landts-heeren/ die heeft hy selve beslagen/ ende daer op ghesreten/ tot verkleyninghe der Koninghlijcke Hoocheydt/ 't welck noyt Stadthouder te vooren op dier voegen hadde dorven doen.

Dit is de forme van 't ghene daer de Nederlanders/ soo wel van d'een als van d'ander Religie/ hem mede beschuldigen. Hier nae is den Hertogh wel in Spaengien aengekomen/ vanden Koningh wel gheacht/ maer niet vande Ghemeynte/ 't welck bleeck als hy om 't Houwelijck sijns soons Don Frederico in bewaringhe was ghesteldt/ van sijnen eyghen Provoost Bulloa/ eertijdts in Nederlandt als Provoost oft Roode Roede daer 't volck generalijck haer in verheughden. D'oorsaecke was/ om dat hy sijnen sone Don Frederico die te Tordesillas ghevangen lagh om dat hy de Koninginnen Staet-dochter niet en wilde trouwen/ raeyde ende oorsaeck was/ dat hy uyt ghevangenisse liep ende trouwde tot Alba Maria de Toledo/ dochter van Don Garzia de Toledo/ ende nae de trouwe was weder ghelicert in sijn gevangenisse. Daer nae heeft hy altijdt principael Raedt (met eenen Don Jan Idiacq een Man van sijn humeuren/) des Koninghs ghewcest/ die hem Veldt-Overste stelde in 't conquesteren van Poortegael/ alwaer hy ten lesten nae neghen Jaren tot Lisbona/ den twaelfden December Anno 1582. gestorven is/ in het vier-en-seventichste Jaer sijns ouderdoms/ heeft van sijn sone Don Frederico/ een sone mogen sien/ maer alle sonder erve gestorven/ soo dat het Hertoghdom van Alba/ ghekomen is op een anderen struyck van 't huys Toledo.

De Hertogh van Alba is in groote achtinge in Poortegael gestorven Anno 1582. den 12. December.

Beschrijvinge van Hertogh van Albas Persoon ende wesen.

Hy was een langh/ groot/ magher Man/ recht gestreckt gaende/ magher ende langh van aensichte met diepe ooghen/ strengh ende stuer van ghesichte/ een groot ende hooghmoedigh herte hebbende/ in Hoofsche geveynstheyt wel ervaren/ hebbende groote gaven van natueren/ goet verstandt ende groote ervarentheyt. Hy en was noch gierigh noch liberael/ maer costelijck ende uytwendich/ glorieus in zijn Huys. Hy was generalijck ghehaet ende benijdt/ mits dat hy teghen zijn minder ende zijns ghelijck stuer/ strengh ende hooveerdigh was/ te groot ghevoelen van hem selven hebbende. Hy en was selve vanden Keyser Carolo noch vanden Coningh niet bemint/ hoe wel hy haer beyde tsestigh Jaren ghedient hadde. Hy was een oudt ervaren Krijghs-Overste/ niet alleene alle Spaengiaerden passerende/ maer selve gheen andere in zijnen tijt wijckende. Hy was een straf onderhouder van Krijghsdisciplie/ alst noot was. Hy hadde groote wetenheyt van eenen Legher te voeren/ mits dat hy meestendeel defensie Oorloghe ghevoert hadde. Zijns Persoons was stout ghenoech/ hem avontuerende/ maer tot Veldtslagh (sonder groot voordeel) en was hy niet genegen. Hy hadde den Keyser en den Koningh gedient in haer principale Oorlogē/ in Italien/ Spaengien/ Vranckrijck/ Hongarijen/ Duytslandt/ Nederlant ende Afriken. Hy beclaeghde hem/ dat hy noyt gesien hadde den Turckschen Legher. Hy en hadde nerghens minder eere behaelt dan in Nederlandt/ hem altijt beter ende wijser draghende in teghenspoet dan in voorspoet. Hy vermocht om zijn strengheyt vele by den Coningh dien hy veel strengher maeckte dan hy was: hoewel den Keyser Carel de vijfde (zijn Vader) dickmael seyde/ dat zijn sone de hartneckighste Mensche ter Weerelt was/ ende so souden de Landen hem bevinden/ soo passeerde hem nochtans den Hertogh van Alba.

Dit is t'ghene zijn vriendē ende vyanden van hem seggen ende schrijven.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Vierden Boecx.

Het

Het Vijfde Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Vijfde Boeck.

DOn Loys Commandador/ in 't Gouvernement zijnde/ verpant Steden aen 't Duytsch Krijghs-volck/ ende heeft aenslagh op ter Goude. Staet ende noot der Zeelanders int belegghen van Middelborgh/metten grooten Schip-strijt voor Berghen/ dies Mondragon dat overgeeft/ den Koningh ghekost hebbende vij. Milioenen. Veel om Religie in Brabandt verbrant/Grave vander Marck in Hollandt beschuldight/werdt afgedanckt/vertreckt ende sterft. D'Engelsche Kooplieden varen by Oorlof des Princen/ tot Antwerpen. Graef Lodewijck van Nassouwe handelt om hulpe in Vranckrijck/ dies aldaer vreemde aenslaghen op handen waren/ daer de Koningh sterft: waer door hy verlaten zijnde/ wort op de Mokerheyde geslagen. De Spaengiaerden victorieus zijnde/komen t'Antwerpen/muytineren notabelijcken/ende krijgen betalinge. De Zeelanders nemen by Lillo Don Loys Oorlogh-schepē/zijnen aenslagh op Noort-Hollant quam oock tot niet/daer wert oock het tweede Pardoen ghepubliceert. Leyden wort van Baldeus beleghert/ ende wonderlijck te water over 't Landt ontset. Worcum ende Leerdam werdt by Vitelli ingenomen. Baldeus Kryghs-volck muytineert/ende bespringen Utrecht. Den Turck neemt het Koninghryck van Tunis in. Door middel des Keysers/ wordt tot Breda van Vrede ghehandelt/te vergeefs/die int breede verhaelt wort. Prince van Orangien trouwt Charlotta van Bourbon. Bueren/Oudewater ende Schoonhoven/worden by den Commandador genomen/ ende Krimpen by den Prince. De reste vande Spaensche Armade/ tot Duynkercken ghekomen bedorven. Deliberatie in Hollandt ende Zeelandt/ om vreemde Potentaten protexie aen te nemen: 't Welck de Koninginne van Engelandt aengebodē zijnde/weygert dat. Het Eylant van Schouwen ingenomen te voete. Bommene met storm ghewonnen: Ende Zierickzee belegert/ende nae negen Maenden gedwongen. Den Koningh maeckt Decreet/ sijn schulden niet te betalen: dies oock de Spaengiaerden muytineren. Chiappin Vitelli/ ende den Gouverneur don Loys sterven/ ende den Raedt van State Gouverneren. Swaricheydt ende misverstant tusschen Enghelandt ende Zeelant/ende maken Repreſalien. In Vranckrijck wordt Vrede getreft/ daer mede de Prince sijn Prinsschap van Orangien weder krijght.

Al ghesschiedt in wat meer dan twee Jaren/ Gouvernerende Don Loys de Requesens/ende den Prince van Orangien.

Don Loys de Requesens/groot Commandador van Castilien/ treedt in 't Gouvernement/ den 2. December.

DEn Hertogh van Alba/ den 2. December/ Anno 1573. vertrocken zijnde/ is den nieuwen Gouverneur Don Loys de Requesens/ groot Commandador van Castilien/ in 't Gouvernement ghetreden/uytghevende te willen regeren by advijse vande Staten/ nochtans heeft hy hem selven met nieu Kryghs-volck/ van Walen eñ Duytschen ghesterckt: oock met alderhande Schipvolck/ die hy veel uyt Engelandt lockte ende kreegh: oock Piloten/ die hy gereet hiel/ om een groote Vloote Schepen/ uyt Spaengien komende/ in 't Landt te brengen. Middelborgh noch doen niet overgelevert zijnde/ als het korts ghedaen werdt/ soo wy vooren beschreven hebben/heeft oock aen de Staten om geldt aengehouden/ maer weynigh wert hem ghegunt/ maer uyt Spaengien ende Italien quam hem een deel toe/ 't welck hem luttel heeft gheholpen/ alsoo het Krijghsvolck veel ten achteren was/ dies heeft hyse bevondē onwilligh ten dienste/ ende oproerigh: Maer om alle revolte te verhoeden/ leyde hy Garnisoenen inde steden/ ende beloofde de Duytsche Colonellē, als Polwijler/ Fronsbergh/ Focker/ Eversteyn/ende Hanibal/ te doen betalen met de Confiscatie/ andere met de Domeynen vanden Koningh/ haer gevende de Steden als in gagie/ soo sy selve haer vermaten als Dermonde/ 's Hertoghen-Bosch/ Nimmegen/ Ruermonde/ Deventer ende andere.

Nederlantsche Steden verpant aen Duytsche Colonellen.

De Prince van Orangien heeft eenen secreten aenslagh met eenige Spaengiaerden ende andere gehadt op het gheweldich Kasteel van Antwerpen/ maer het is door quaet beleydt van sommighe te vroegh ontdeckt geworden/ daer eenighe over geexecuteert werden. Diergelijcke aenslagen meer zijnder voor handen gheweest maer te vergeefs. Als oock des Gouverneurs volck meynden Geertruydenberghe in te nemen/maer sy werden daer uyt geslagen. Ter Gouwe ist gebeurt/ dat sommighe uytgewekene/als Jan Heyn ende Claes Diert/hebbende grooten aenhangh inde Stadt/ eenighe Catholijcken so verre beweeght hadden/ dat sy een Poorte/ ghcheeten de Schutters Poorte/ souden openen/ ende haer reede vinden/ om haer besproken Volck in te helpen/ hebbende daer toe dach eñ ure bestemt. Om dit te passe te brengen/ hadden sy eenen Boer beweeght wat ghelts ende ander dinghen aen den behouwt-sone van Jan Heyns te draghen/ daer mede sonden sy een brieſken in Cijferletteren vanden voorsz aenslagh/ ende dien was seer kleyn gevouwen/ ende een klouwen garens daer over gewonden/ om ongheacht als een Boers Kleermakers gereetschappe te passeren.

Desen Boer ter Gouwe aende Poorte komende/ werdt gevraeght van waer hy quam/ eñ besocht zijnde of hy geen Brieven en hadde/ soo vonden sy geldt/ ende trocken mede dat klouwē garens uyt/ het welcke een/ die het mocht van doen hebbē/ op raepte/ ende gheen brieven vindende/ seydense hem dat hy mochte

door

Don Lowys de Requesens Groot Comandor van Castilien Gouverneur der Nederlanden.

H. Iacopsen. excud.

De Spaensche aenslagh op der Gouwe ontdeckt.

voorgaen. Maer also den Boer meer sorghvuldiger was voor sijn klouwen Garens weder te eysschen/ dan sijn geldt/ kreghen eenighe suspicie/ ander baden datmen 't hem weder geven soude/ maer die het klouwen in handen hadde/ ontwondt dat/ ende vondt den Brief. Den Boer werdt gevangen gestelt/ ende den behouwt-sone vanden voorsz Jan Heyns/ ende oock Claes Diert/ met meer andere vande Conspiratie/ onder andere twee Smeerden. Daer nae den Behouwt Sone/ den aenslagh bekennende/ werdt ter doodt ghebrocht/ ende Claes Diert naer langhe ghevanckenisse/ kreegh pardoen en quam los. En daer wert Garnisoen in die Stede ghestelt/ van twee ofte drij Vendelen/ onder andere Jonckheer Albert van Egmont/ tegen den danck vande Magistraet.

Ontrent dese tijdt wast soo grooten Vorst/ dat

alle

1573. alle Wateren ende Grachten toeghevrosen waren/ soo dat de Spaensche Garnisoenen van Steenbergé uytliepen/ tot op 't Eylandt vanden Rupghenhil/ daer sy veel Soldaten ende Lantvolck versloeghen/ ende groote schade deden.

Int voorgaende boeck hebben wy verhaelt het belegh van Middelborgh/ hoe groote vloten schepen daer teghen malcanderen lagen/ metten noot die die vander Stadt hadden om ontset te worden / ende voorsien van nootdruft: Dan eer wy ten eynde deses beleghs comen/ dient wat particulierlicker verhaelt hoe die Zeelanders dit belegh hebben uytghevoert met grooten onsprekelicken costen / moeite ende Manheyt soo veel groote Armaden wederstandt gedaen hebbende by de twee Jaren geduerende.

Gouverneurs ende Admiralen der Zeelanders. Dese Zeelanders ẽ Vlissingers/ so sy op Paeschdagh den Spaengiaerden waren afghevallen / alsoo zijn sy eerst gegouverneert geweest van Jeronymus Tseraerts van Breda / die om eenighe onbequaemheyt vertrocken zijnde / succedeerde de Heere van Baerlant: na hem Heer Charles Boysot / een treffelijc ende seer geschickt Edelman van Brussel. Tot Campvere / als Rolle den Balliou doot was / gouverneerde Jonckher Jan de jonghe van Antwerpen.

Onder dese voorschreven Bevelhebberen hebben de Zeelanders alle uytterlijcke, jae ongheloovelijcke devoor ghedaen / om die van Middelborgh te vermeesteren / Ende als hare wachtschepen om eenighe nootdruft aen Landt moesten comen / ende weder op haer wachten moesten afvaren / moestmen de Rijcke ende hare huysen aenspreken/ om elck na zijn vermogen een stuck broots / oft wat sy haddẽ te geven/ d'een een / de ander twee, drie ofte ses brooden ghevende/ ofte een stuck ghelts / ja sy hebben lijf ende goet ghewaeght ende bygheset / alsser gheen gheldt meer voor handen was, om de Oorloghschepen te onderhouden/ Schipvolck te betalen / ofte van victalie te provanderen / soo hebben sy ghedwonghen gheweest uyt de Zee te halen wat sy vonden. Ondertusschen hebben de Admiralen / Capiteynen ende Schipvolck / op de Schepen dickmael niet anders te eten ghehadt dan Pekel-haringh/ende droncken Water/ ofte smal ende seer cleyn Bier. Soo dat uyt noot / niet alleen der Spaengiaerden / maer oock etlijcke Italiaensche goederen / werden vry ende goet Buyt ghewesen/ om dat sy haer met den Krijgh deelachtigh maecktẽ / als vyanden met Krijghsvolck voor Haerlem te seyndẽ/ als was het Tertio Della Liga, soo ghenaemt.

Grooten noot gebreck eñ ongeval/ nochtans stoutigheyt van de Zeelanders in 't belegh van Middelborgh.

Desgelijcx namen sy oock meest al de Schepen / die op Vlaenderen wilden varen: Oock als den noot sulcks eyschte / soo sloeghen sy aen al wat sy vonden ter Zee / dat sy vercochten uyt noot / haer daer mede behelpende. Ende mits dat de Staten van Hollant ende Zeelant / by dese maniere van procederen gheen groote eere ofte prijs en behaelden/ soo hebben sy haer by brieven tot wederbetalinghe verbonden / als sy sints veel ende meest voor het eynde vander Oorloghe eerlicken betaelt hebben. Tot diversche reysen hebben sy so bloot ende naeckt van middelen ende gheldt gheweest / dat sy resolveerden haer voornemen ende belegh te laten / maer sy zijn telcker reysen miraculeuselijcken aen middelen gheraeckt: Als onder andere / gheresolveert zijnde op een tijdt / dat sy souden (soo sy geen ander onderstant van Hollandt ofte elders binnen eenen gesetten dagh en cregen /) haer belegh ende Wachten verlaten: soo werde daer op by henlieden afghesonden Meester Pieter de Rijcke/ haren Balliou / een treffelyck Persoon / doch onder belofte / dat sy soo langhe noch uyt houden / harderen/ ende haer behelpen souden / tot dat hy vanden Prince van Orangien ende Staten van Hollant weder quame. Maer den Balliou in Hollandt ghekomen zijnde/ (midts dat sy aldaer oock door het belegh van Haerlem ende anders in grooten noot waren / soo en vondt hy gheen middelen om ghelt oft victalie voor het Schipvolck te verkrijghen. Maer de Prince van Orangien vernemende / dat de Zeelanders beloofst hadden te harderen ende uyt te houden tot op des Ballious wederkomste / soo en wilde hy hem niet laten soo haest weder keeren / segghende dat hy betroude dat Godt de Heere by den tijt wat wercken soude.

Zeelanders worden uyt noot Zeeschuymers/ oft Roovers.

Dese gheschiedenisse hebben wy uyt den eygen monde vanden voorsz. Balliou ghehoort. Ende korts daer nae quam de tijdinghe / datter uyt de Zee eenighe Schepen met Pastel ofte Weet ende anders ghe- 1573.
laden ingliebrocht waren: waer mede den aenstaenden noodt gheholpen wert. Ja in dese noodt ende armoede hebben nochtans het ghemeyn Schipvolck ende Soldaten soo grooten Manheydt bewesen / dat verwonderens weert is: want soo by gheballe eenighe van haer Schepen vanden vyandt (by den Winde / ofte aẽn gronde komende) vermeestert werden/ hebben sy dickmael liever het vyer in haer eyghen Bus-kruyt ghesteken / ende haer selven met haer vyanden alsoo verbrandt / dan in haer wreede vyanden macht te vallen.

Standvastigheyt ende vast betrouwen vanden Prince van Orangien.

Ten lesten/ alsoo het belegh uytghevoert hebbende/ tot in't Jaer 1574. soo hebben sy noch het hardtste spits af te bijten ghehadt / dat was / als nu den Hertogh van Alba vertrocken was/ ende den Commandador in't Gouvernement was ghetreden/ midts dat den selven Commandador in Januario alle sijn ghewelt ende macht van volcke ende Schepen / voor het eerste exploict sijner regeringhe dochte te toonen / hem seer verlatende op sijn groote experientie/ als die den Heere Don Jan van Oostenrijck inden Schip-strijdt teghen de Turcken (alsoo hier voren verhaeldt is) ghegouverneert hadde/ ende dien gheen kleyn deel der Victorien toegheschreven en wert/ ende hem meest tot het Nederlants Gouvernement gerecommandeert hadde. Dese Commandador door sijn wetenschap meynde/ midts 'tbehelp vanden Winter/ ende doncker nachten / van twee zijden erghens door tot die van Middelborgh te gheraken / te weten / hy dochte met groote Schepen de Honte af derwaerts te avontueren / ofte ten minste de Zeelanders werck te gheven / ende van Berghen de Schelde af met de kleynste te passeren/ achtende dat de Zeelanders niet en souden konnen beyde de Vloten teffens wederstant ghedoen. Maer den Prince van Orangien/ die deser sake uytkomste oock vreesde/ was oock in Zeelandt ghekomen / om te voorsien met alle sijn macht ende ervarentheyt.

Den grootẽ Commandador neemt voren Middelborgh te ontsetten/ Anno 1574.

Desen lesten aenslagh is ghebeurt in Januario 1574. ende is uytermaten gheweldigh gheweest/ van ontrent dertigh goede groote Schepen / al Radeseylen ofte Kruysseylen/ seer wel toegherust ende voorsien van alle nootdruft / daer dat het bevel over ghegeven was Sancio Davila/ (zijnde den Admirael de Heere van Beauvois sieck/) met hem was ghescheept den Colonel Alonso Lopes Gallo, met etlijcke Vendelen van sijnen volcke / ende van Juliaen Romero Regiment / met meer andere. Met dese is hy subijtelijck den 23. Januarij van Antwerpen ghevaren / na het Landt van ter Goes/ ende ontrent Baerlant komen anckeren / om daer mede ter bequamer tijdt alarm te komen doen aen de Zeelantsche groote Schepen ofte Radeseylen / die ghedurighe Wachte hielden tusschen het oude aerden Bolwerck ende het Kasteel van Rammekens ofte Zeeborgh.

Uystinghe van Armadẽ/ tot ontset vã Middelborgh/ Anno 1574. in Januario

Dan om desen aenslagh (om Middelburgh te victalieren) te beter te verstaen / sullen wy hier stellen de Instructie die de twee voorsz. Oversten / de Maestro del Campo/ ofte Colonel Juliaen Romero/ ende den Castileyn van Antwerpen Sanchio Davila ghegeven was vanden Commandador Major / dewelcke by gheval ghekomen was in handen van die van Zeelant/ luydende aldus.

De Instructie die Juliaen Romero met sijn Vlote voor Berghen / om het eylandt van Walcheren te helpen/ ware conform de ordre hem alreede ghegeven ende die nu gegeven worde/ dat is/ hem te conformeren tot de voyage die de voorsz. Castileyn d'Avila doen sal/ dewelcke desen 23. Januarij 1574. vertrect vande Haven van Antwerpen / ende sal seylen sonder eenigh ghetijde te verliesen/ tot dat hy kome in't ghesicht van 't Eylant van Walcheren/ ende de Vlote die onder Juliaen de Romero gaet / sal het selfde doen/ op dat de twee Vloten op eenen tijdt hem vertoonende voor den Vyandt / men mocht te lichtelijcker komen tot het voornemen / ende tot dien eynde sullen sy het t'samen beraedtslaeghen. 'Tghene men pretendeerde

Instructie vanden Commandador aende Admiralen vande twee Vloten om Middelborgh t'ontsetten,

1574. deerde te effectueren met dese Vloten / ware / datmen binnen Middelburgh soude brenghen alle de victalie-schepen, sonder een te missen / op dese schepen sullen verdeyldt worden het Krijghs-volck die gaen om te vervullen het Regiment van Montdragon / ende wy gelooven om dit alsoo wel te executeren / dat desen Colonel Romero alreede behoorlijcke ordre sal ghegheven hebben / ende plaetse gheassigneert waer de victalie-schepen / ende waer de ander Schepen varen sullen / ende mede den persoon oft Hooft ghenaemt / die den particulieren last over de Victalie-schepen nemen sal / ende dien te ordineren wat de Schepen doen sullen / om hun binnen Middelburgh te brenghen / &c. Men en twijfelde met dat de vyandt verstaen hebbende met wat goede ordre dese Vloten afvoeren / dat sy die sullen dorven verwachten om te vechten / ende principalijck soo men vaert met een behoorlijcke sorge ende aensien / maer soo het anders ghebeurde / dat sy hen Vloten teghen de onse stelden / om te beletten de passagie van dit secours / so moesten sy hen verkloecken die te bestrijden / ende met gheweldt 't secours binnen te voeren. Dit gedaen zijnde / sal tot hunder discretie staen / vorder voor te nemen ende te executeren nae dat de occasien vallen sullen / ende nae den staet van beyde de Vloten. Het schijnt beste te wesen / dat Juliaen Romero Vlote / haer voeghe by de Vlote van Sancio Davila / om beyde t'samen te beraedt-slaghen / wat diende voorghenomen om der vyanden Vlote te vervolgen ende te vernielen / ofte eenighen aenslagh op Walcheren ofte Zierickzee te maecken / nademale sy gaen wel gheinformeert wat datter te doen waer op 't een oft ander Eylandt.

Het secours binnen Middelborgh gebracht zijnde / en konde men hen geenen seeckeren regel stellen wat sy doen souden / om dat sulcx hinge aenden staet die sy daer sullen vinden / waeromme hy 't selfde remitteerde tot hunwaerts / om terstondt te handelen ende resolveren met den Kastileyn Sancio Davila / als een Persoon die groote kennisse ende experiencie van die quartieren hadde.

Soo Godt de Heere sulcken victorie gave / dat de Vlote der vyanden verstropt werde / ende dat de diepten ende passagien verlaten werden / soo datmen passeren mochte / sal goedt zijn / dat alle het Koorn ende proviande van ter Goes daer ghevoert worde / op dat de Inwoonders van Middelborgh die mochten te koop vinden voor haer gheldt / waer over den Colonel ende Kastileyn souden moghen den last gheven aen Pidro Pacieco / op dat hy daer in ghebruycke behoorlijcke neersticheydt / het selve salmen oock doen met de Granen die tot Sluys ligghen / op dat sy byde Gouverneurs worden ghescheept ende ghesonden op Middelborgh ten besten datmen konde.

Met dese Instructie sal den voorsz Romero ontfanghen eenen Brief die ick schrijve aenden Colonel Montdragon / op dat dien hem ghesonden werde met den secours: Ende soo het den tijdt ende occasie toeliete / soo soude het goedt wesen met hem te spreecken / om te weten wat hem goedt dochte voor te nemen nae het ontfanghen secours / ende soo hy eenighe wel experte Schiplupden hadde / ervaren op de diepten aldaer / sal die mogen overgeven / op datmen daer alomme verseeckerder mochte varen / dese neersticheydt in dit stuck sullen sy beyde t'samen / ofte elck bysonder aenwenden.

Nae dat de Stadt sal ghevictalieert zijn / ende dat inde Zeelandtsche Eylanden uyt-gebreydt / soo soude het moghen ghevallen (alsoo hy van verscheyden plaetsen gheadviseert was) dat eenighe Steden begeeren souden haer aen des Koninghs zijde over te gheven / daer toe hem ghegeven waren Patenten om die in ghenade te ontfangen / daeromme waer goedt dat sy tot dien eynde eenighe goede intelligentie hadden / regard nemende dat inde Steden / die haer souden overgeven / van noode soude wesen eenigh volck / van dat in beyde dese Vloten ware / daer over souden sy met malkanderen beraedtslaghen. Wanneer nu beyde dese Vloten na het ingevoert secours / hun weder sullen versamelt hebben / soo sullen beyde de Colonel Romero ende den Kastileyn Davila / beyde de Vloten gouverneren op eenen voet, altijdt houdende onderlinghe goede correspondentien, alsoo den dienst vereyscht, sy tsamen varende ofte elck bysonder / alsoo hen best sal duncken. Op dat de voorsz Sancio Davila mede soude moghen weten de ordre ghegheven aenden Colonel Romero / soo wordt hem mede gegeven ghelijcke Instructie / om te executeren van sijnen wege 't gene aengaet in 't beleyden vande Vlote daer hy last van heeft / sonder eenigh poinct na te laten / ende hun verthoonende t'samen den vyanden op eenen stondt / sullen vechtende hun forceren die te overwinnen / ende de twee Vloten tsamen sullen sien met goedt accoort die te vervolghen / en beraedtslaghen wat voorts voor te nemen staet / volghende 't gene dat vooren verklaert is / wel sorge draghende / dat ick wel mach particulierlijck van als gheadverteert wesen / van al 't gene datter geschiet / op dat ick wete te voorsien / ende te versorgen 't gene van noode soude mogen wesen. Ghedaen t'Hantwerpen / den 23. Januarij 1574. Ende was gheteeckent / Don Loys de Requesens: Ende onder / by Ordonnantie van Sijn Excell. Domingo Camillo. 1574.

Volgende dese Instructie / hebben dese Vloten haer ghegouverneert / de Commandador is selve met sijn Hofgesin nae Bergen op Zoom ghereyst / om by het werck te wesen.

Als vooren ghesept hebben / soo lagen de Smack-seylen meest tot Bergen op Zoom / ende de Zeelantsche omtrent Rommerswale / so dat het Eylandt van ter Goes tusschen beyde dese Vloten lagh. Dies den Admirael van Zeelandt / Boysot / met sijne Capiteynen beduchtende / dat die Vlote uyt Berghen soude mogen inder nacht komen door 't verdroncken Landt / achter Rommerswael omme / het Lodijckse Gat uyt / om alsoo door middel van verrasschinghe hun nae Walcheren te begeven / gingh met sijn Vlote ligghen omtrent Wemelinghen / tusschen Versickendam ende het Nieuwe Diep / dat nae ter Goes toe loopt / Ordonnerende dat continuelijcken drie vande beseylste Schepen souden schilt-wacht houden / tusschen Rommerswael ende Bergen voor de Vosmeer. Dese drie Schepen / onder 't gebiet van Joos de Moor / siende den Wint Noordt-Oost / bequaem voor de Vlote uyt Berghen uyt te komen / beduchtende van besprongen te worden / sondt uyt een Boot / ghemandt met volck van dry Schepen / dat op de Wachte aen een Dregghe ofte Ancker gingh ligghen / voor den Mondt vande Haven. Als den Boot nu ontrent een ure daer gheleghen hadde werde dese ghewaer dat die van Berghen uyt quamen / om de drie Wacht-schepen op te lichten die terstondt die Schepen waerschouden / dat sy by tijdts konden onder 't seyl gheraecken / ende wijcken nae de Vlote / die daer over oock terstondt veerdigh waren tot wederstandt / dies de Spaensche Vlote weder nae Bergen moeste keeren.

Als nu den tijdt drongh / dat die Stadt Middelborgh moeste ontset ofte ghevictalieert wesen / midts beyde Borghers ende Soldaten van hongher storven / soo hebben sy moeten haren generalen aenslagh vorderen / die was / dat Sancio Davila / den 24. Januarij / met de groote Radeseylen soude afvaren de Honte / tot in 't ghesichte van Walcheren / als op den selven tijdt de Vlote met de Smack-seylen uyt Berghen haer oock vertoonen soude / de Schelde af: ende alsoo malkanderen in 't ghesichte komen / op 't eynde van 't Eylandt van Suytbeverlandt ofte ter Goes / met volle hope / dat die Zeelanders haer niet en souden konnen weeren / teghen beyde dese Vloten / maer d'een oft d'ander soude die verrasschen / ende tot Middelborgh gheraken / ofte de Victalie-schepen binnen seynden. Resolutie vanden aenslagh / om Middelborgh te victalieren / den 24. Januarij / Anno 1574.

Dit alsoo gheresolveert / soo hebben den Vice-Admirael / den Heere van Glimes / die nu / midts de sieckte vanden Heere van Beauvoys / (daer hy van storf) met den Colonel Juliaen Romero / van dese Vlote Smack-seylen het bevel hadden / ghetracht haren aenslagh te wercke te stellen / die met de Proviandt-schepen wel tseventich sterck waren / welcke Proviandt-schepen mede wel versien waren met Krijghs-volck: want die geheel Vlote Smack-seylen

neghen Vendelen Soldaten / van Romero ende andere Regimenten / op hadden / beneffens het Schipvolck waer van des Admiraels schip (daer den Heer van Glimes op was) ghesept was 180. Mannen op te hebben / den Vice-Admirael wel 130. Mannen. Dese zijn van den 28. Januarij komen liggen inden mont vant gat van Berghen / waer by de Zeeusche wacht schepen bemercten/ dat sy wilden uyt komen/ 't welck sy hunnen Admirael Boysot adverteerden. Den naesten daghe zijn sy uytgekomen / ende komen liggen voor Rommerswale/ daer tegē vande Wachtschepen de Capiteynē Joos de Moor / Jacob Stofselsz ende Vincent Neuse/ uytghesonden werden/met acht vande Lichtste Schepen/om met de Spaensche te schermutseren / ende versoeck ende kennisse daer van te nemen / tegen de welcke Glimes ende Romero oock ghelijck ghetal teghen hun uytsonden / om te schermutseren/ ontrent den 8. uren 'smorghens/ met den hooghen ende stille Water / ende schoten dapper d'een teghen d'ander. Terwijle dese schermutsinghe gheschiede / soo heeft den Admirael Boysot met sijn Capiteynen geresolveert / de Spaensche Vlote aen te vallen ende te bespringen / met den wassende Water/ den Wint bequaem Noort-Oost zijnde / ende dat te eer/om dat de Prince vier vande beste schepen ontboden hadde/ om teghen Sancio Davilas Schepen te senden/ onder den Vice-Admirael Cornelis Claessz/ hem bevindende sterck ontrent 40. Schepen / met kloeck volck daer op. Als de voorsz acht Schepen vande schermutsinghe weder gekeert waren/ isser tot een teecken een scheut afgeschoten/ waerschouwende elcken een den Anckers te lichten / ende t'seyl te maken/ ende met Trommelen ende gheschrey hebben de een den anderen eenen moet ende couragie gemaeckt/ vermanende te strijden tot Vaderlandts welvaert/ ende zijn alsoo / hoe wel het noch int getijde was/ gevaren met stercken voorwint / tot voor Versickendam / teghen over S. Maertens Dijck / alwaer sy vondē de Spaensche / liggende voor Rommerswale/ nu t'seyle ghekomen waren/ ende met het achtertijde nae des Princen van Orangien Vlote toe quamen. Dese twee Vloten malkanderen bejegenden binnen Joris Hoeck / ende de quartierē van het Lodijcksche gat : Den Commandador Don Loys de Requesens / staende op den Dijck van Schakerloo / met sijn Hofgesin/ om 't spel te aenschouwen. Daer was op des Admiraels Boysot Schip/ Capiteyn ende Schipper eenen ghenaemt Schot/ die mits de Peste gekregen hadde/ onlangs benoodigt was aen Landt te gaen / hem te ghenesen/ dies den Admirael (siende een bataillie voor de handt was) schreef aen sijnen broeder/Charles Boysot/om eenen anderen Schipper ende Capiteyn in sijn plaetse te hebben / die daer toe verwillighde/ende sondt een kloeck ervaren Man van Vlissinghen / Claes Claessz ghenoemt. Desen voor Capiteyn aengenomen/soo komt den Capiteyn Schot twee dagen voor den slagh / uyt grooten ijver des Vaderlandts / weder t'schepe / hoe wel noch niet al van der Peste ghenesen was / soo datter nu twee Capiteynen Schippers met den Admirael Boysot waren. Als nu beyde dese Capiteynen seer raedden de Spaensche voor Rommerswale aen te tasten/ daer oock d'ander Capiteynen ende Krijghs-raedt toe stemde / soo waren beyde dese Capiteynen / inde maniere hoe aen te vallen/ niet eens : Want den Capiteyn Claes Claessz was van advijse / men soude voor 't eerste het volck al om leeghe houden / tot dat d'eerste volee vant Geschut ghepasseert ware / ende dan aenvallen : daer teghen was Capiteyn Schot/ die sustineerde / men soude die boven op 't Boevenet/ stellen / om met der vlucht den Spaenschen Admirael te overvallen / dat welcke alsoo nae-ghekomen wert/ 't selfde den Spaenschen Admirael siende/ alsoo boven bloot staen / heeft terstondt / in 't wenden van sijn Schip/ met verasschen zijn twee groote Metalen Boughstucken / die welcke neffens de Clooten met veel Haghels geladen waren / beyde los gheschoten/ rechts voor het abordeeren op sijn vyandts Admirael/mede alle sijne Musquetten ende Roers/dier wel hondert waren. Hier mede dede groote schade onder 't volck op den Zeelandtschen Admirael / want

Resolutie der Zeelantsche / om de Spaensche Vlote te bespringen.

Notabelen ende wreedē Schipstrijt/ den 29. Januarij/ Anno 1574.

Boysot sijn ooghe uytgheschoten werdt/ ende des Schips Capiteyn Claes Claessz/ werde beyde sijn beenen rechts onder de knien afgheschoten / ende des anders Schips Capiteyn Schot diergheliijcke sijnen arm / daer sy beyde van storven : Noch werdt daer een Capiteyn Valentijn sijnen arm afgheschoten/ ende een Trompetter sijn Hooft vanden lijve / met veel andere/ die daer doot bleven ende ghequetst werden. Ende terstondt gheschiede het aborderen van beyde de Admiraels / ende de Spaensche pooghden te enteren / dan den Capiteyn Adriaen Cornelissz van Vlissinghen/ met sijnen Vlieboot /dat merckende/ghesien hebbende de schade / die den Admirael geleden hadde / abordeerde mede den Spaenschen Admirael / daer de Heer van Glimes op commandeerde/ende also werden terstont noch negen andere mede gheabordeert / soo vele als de plaetse ende enghde van de Riviere dat wilde toelaten / weynighe vande andere Schepen konden daer door aen malkanderen komen. Het gebeurde korts daer na/als den Spaenschen Admirael noch niet half en was overwonnen/ ende met alderhande Archebuserije ende grof Gheschut/ende ander Wapenen / met den anderē streden/ dat een Jonghman Jasper Leynsen / ghebooren tot Soetelande by Vlissingen / (also het te vooren op de Zeeusche Schepen verkondicht was/ dat soo wie int vechten des vyants Vlagghe af soude halen / soude beschoncken worden met een nieuwe kleedinge /) uyt den Vlie-boodt vanden voorsz Capiteyn Adriaen Cornelissz / klam boven aen des Admiraels stenghe/ ofte oppersten Vlaghstock / ende haelde daer die vlieghende Vlagghe af / wondt die om sijn lijf. Den Colonel ofte Maestro del Campo / Juliaen Romero / siende dat des Admiraels Glimes Vlagghe ter neder ghevelt was / heeft boven den Mast van sijnen Schepe weder een nieuwe Vlagghe doen opsteken/ ofte laetē waepen/ als Vice-Admirael / om sijn vlote moet te geven. Het gevecht en deurde niet langhe/ maer was seer furieus : Want Romero siende de Riviere vol Schepen/ die hem sochten te abordeeren/ ende veel vande sijne de vlucht nemende / sloegh sijn breedt Fockseyl daer by / dat welcke hem ter neder gheschoten werdt / dies ten lesten gheenen anderen raedt siende / soo dede hy sijn Schip dweers teghen over Rommerswale aen 't ter Toolsche Landt aen den gront seylen / daer hy door een gatveynster vant gheschut over boordt sprongh / met alle het volck aen Lant swemmende / ende liepen na de Stadt Tolen : Maer alsoo den Wint daer langhs den Lande waeyde / ende dat het pleyn leegh Water was / soo quam dat Schip met het wassende Water van selfs / met het seyl daer op overeynde staende / ghedreven van Lande af / sonder eenigh volck daer inne / tot in 't diepe toe : ende overmits de naute tusschen beyde de Landen / ende een deel Schepen overhoop wesende/ soo quamen / teghens haren danck / wel vijf ofte ses vande grootste Zeelantsche Schepen aen dit Schip van Juliaen Romero/onklaer ende verwert/wel een half ure / sonder vanden anderen te konnen geraken/ soo dat middeler-tijdt den Avondt op de handt viel/ ende doncker werdt/ waer by onder-tusschen de reste vande Schepen voor de Windt ende ghetijde verliepen nae Berghen / ende soo ontquamen. Den Capiteyn Osorio de Augulo, die den last vande Arriergarde hadde / dede wat hy konde / maer midts den wint contrarie was / ende vreesende aen gront te komen / dede gheen hulpe dan met hun groot Geschut ende Archebuserije.

De Zeeusche schepen abordeeren de Spaensche/ den 29. Januarij.

Een Zeeusche Jonghman neemt in 't vechten den Spaenschen Admirael de Vlagghe af.

Juliaen Romero vluchtende ontquam.

Des Admiraels schip/daer Glimes op commandeerde/als Admirael / zijnde gheabordeert / ghelijck vooren ghesept hebben / was aen grondt ghekomen/ (die hem gheabordeert hadden/so diep niet gaende/) soo dat hy hem niet met sijn groot Gheschut / maer eenlijck met sijn Archebuserije ende kort gheweer konde behelpen / alwaer ten lesten de Heere van Glimes met twee scheuten doot gheschooten wert / ende sijn Schip verbrandt. Daer bleef oock den Heere Octavius Perenot / Maeghschap van Granvella. Daer bleven mede den Capiteyn Diego Gariglia de Acugna/ Nieto/ Elsiero/ van Capiteyn Gonzale/ Dovale/ met meer andere van name/ soo wel Nederlanders

landers als Spaengiaerden. Den Capiteyn Osorio de Augulo salveerde hem/ hebbende nochtans ontfanghen twee Archebusaden. Daer bleven wel 1200. Mannen doot na estimatie over beyde zijden. Daer en was geen genade getoont over al dat levende ghevonden wert: ja het wert al inde furie half doot over boort gesmeten met goude ketenen ongeplondert/ soo hittich ende wreet waren de Zeelanders ghesint/ also datter gheen ghevanghen ghenomen werdt.

Victorie vande Zeelanders.

Aldus verkregen in desen bloedigen slagh de Zeelanders de Victorie/ namen 10. Schepen/ waer van den Admirael verbrande/ met meer andere/ die aen gront waré gekomen/ ende also het water nu gewassen was/ zijn sy met 9. Schepen wech ghevaren/ met vier tot Vlissingen gekomen/ eñ met vijf tot Campvere/ mede brengende haer dooden eñ gequetste/ waer õder dé opperschipper Schot/ die korts daer na storf.

Dit spel hadden den Gouverneur Generael/ ende Commandador Don Loys de Requesens/ alle aenghesien op den Dijck van Schakerloo staende/ met alle de Edelen ende sijn Hofgesin/ soo dat de Clooten onder hun altemet vielen/ alwaer hem uyt den Water Juliaen Romero toe quam geswommen/ eñ seer vermoeyt sprack/ uwe Excellentie wiste wel dat ick geen Schipper ofte Zeeman was/ maer een Lant-Krijghsman/ hy hadde ghestreden na sijn bevel/ daeromme en heeft haer niet te verwonderé/ dat wy onse Vlote in dit ongheval ghebrocht hebben/ want wy twijfelen/ so ghy hondert Vloten ons belast/ wy souden die al verliesen: Waer op den Cõmandador hem vriendelijcken antwoorde/ men moeste God van al dancken/ ende ten besten afnemen/ het ware haerder sonden schult/ ooc om redenen den Menschen onbekent/ daer en ware geen faulte in hem noch in d'ander Krijghs-volck/ sy hadden hun alle wel met grooten moedt tegen hunnen vyandt gequeten.

Terwijle dat de Battalie voor Bergen op Zoom gheschiede/ soo was Sancio Davila/ met de groote schepen ofte Radeseylen/ van Baerlant afghevaren/ ende haer komen vertoonen voor Borsele/ seer na half wegen Vlissingen ende ter Neuse/ daer sy anckerden/ verwachtende daer bescheet ofte 't ghesichte vande Vlote van Bergen. Ten selven tijde/ als dese Vlote af quam/ was den Prince van Orangien seer becommert ende beangst/ dat sy mochten doorvaren: want sijn Oorloghschepen/ daer teghen gheordonneert/ en waren van goet volck niet wel versien/ meest al op de Vlote na Bergen zijnde/ waeromme na alle mogelijcke ordre daer op gestelt/ soo hadde hy hem alleen in sijn Kamer seer bekommert tot gebeden begeven/ maer als hem korts daer na tydinghe gebrocht was datmen Davilas Vlote hadde gesien ten Ancker komen/ soo was hy seer verblijt/ want den Vloet des Waters haer tegen wert/ dies hy God danckte/ ende stont op/ eñ gingh na het Hooft van Vlissingen/ ende saghse daer selve ligghen omtrent Breskens/ bykans niet eens twijfelende vande Victorie sijns volcx voor Bergen/ daer van hem korts de tijdinghe ghebrocht werde/ met de genomen Schepen ende gequetste.

Sancio Davila ghe-advisеert/ vlucht nae Antwerpen.

Sancio Davila vanden Commandador gheadviseert vande Nederlaghe/ vreesende mede van bespronghen te worden/ seylde terstont weder de rivière op na Antwerpen/ ende dat niet sonder schade/ verlooren hebbende in sijn reyse twee ofte drie schepen/ by diversche ongelucken/ met schade van volck.

Hongers noot in Middelborgh.

Hierentusschen waren die van Middelborgh in den uytersten hongers noot gevallen/ dat sy alle haer Peerden/ Honden/ Ratten/ Katten/ nu op ghegheten hadden: sy backten oock Wafelen ende Broot van Lijnzaet ende ander zaden/ sy aten Koecken/ daer de Olye uytgeperst was. Summa/ den honger ende ander gebreken waren so groot/ dat de Spaengiaerden selve schrijven/ dat vanden lesten Kersdagh af tot haer overgevinge gheen twee Maenden tijdt zijnde/ daer gestorven waren 1566. Persoonen ghetelt/ sonder die te vooren gestorven waren. Sy sloegen oock viercant Goudt ende Silver-geldt/ Daelders ende halve Daelders/ om 't Krijghs-volck daer mede te betalen/ daer op stondt D. R. F. P. MIDDELB. 1572. 'Twelck aldus op Duytsch beduyt: Godt ende den Koning getrouw volck van Middelborgh: hoe wel andere die Letteren anders uytleggen.

Also desen Schipstrijt den 29. January gebeurde soo hadde Mondragon tot Middelborgh daer noch geen wetenschap vanden 3. February/ dies hy uytsant den Capiteyn Trenchant/ met Brieven eñ Instructie over vier puncten/ de eerste/ dat sy op dé toorn van Middelborgh vanden 10. tot den 11. uren inden nacht soudé vyeren/ in teecken dat sy met Arnemuyden noch uythielen/ ende als sy dat vyer niet meer en souden sien/ en behoefden sy de Vloten niet te avontueren/ ten ware dat sy 't gheheel Eylandt wilden conquesteren. 'Tweede/ te vermanen vande weeckheyt des Krijghs-volcx/ datter dagelijcx meer dan 20. storven/ ende dat sy niet langher Lijnsaet-Coecken eten en wilden/ de welcke sy oock maer voor 10. dagen en hadden/ ende waren desperaet dat sy de Vloten niet meer en sagen/ ende dat sy voor seker hielden/ dat sy souden alle sterven/ als sy souden verlost wesen. Het derde poinct was/ dat soo voor Sondagh de Vloten niet en quamen/ soo souden sy desperatelyck moeten avontueren eenighe Booten met Koorn. Het vierde poinct was/ soo by ghebreke van secours het Eylant verlooren soude gaen/ begeerde hy te weten/ wat sijn Excell: meynde datmen met den Rijckdom in Koopmanschappen ende goederen soude doen/ om die te verbranden of te vermelen/ op dat de vyandt gheen gheniet daer van soude hebben/ 't welck waer/ mede het volck vermelen met haer goet/ 't welck gheen reden en ware. Voorts dat sy alle vreesden/ dat de Vloten qualijck ghevaren waren/ om datter tot Vlissinghen veel dooden waren ghebracht/ vorder dat sy verwondert waren/ hoe die van Vlissinghen de Instructie van Juliaen de Romero hadden gekregé &c.

Capiteyn Trenchant van Middelborgh gevangen/ ende verstaende hun nederlaghe komen tot overgeven.

Desen Capiteyn Trenchant wert ghevangen met vier Bootsghesellen/ dies wierp hy sijn Brieven met een stuck Loots in Zee/ maer zijnde op een Zant of plate/ drooge ten leegen water/ so werden de selve gevonden/ ende zijnde by den Prince wel ondervraeght/ wert hy los ghelaten voor twee ghevangen Schippers/ Evert ende Marinus te vooren ghevangen tot Arnemuyden/ die hy beloofde te lossen/ maer sy voerden hem eerst by Arnemuyden/ om te ghetuygen dat de Vloten geslagen ende wegh ghetrocken waren/ aldus wert hy verlost den 13. Februarij/ met bevel den Oversten Montdragon te seggen/ dat hy haer noch vier dagen tijts gaf om te dencken op haer appoinctement/ daer op uytgesonden werden de Capiteynen de Hen/ Gillis ende de Vilain Antonio de Grenet.

Middelborgh overgegeven in handen van den Prince/ den 20. February/ Anno 1574.

Den Colonel Christoffel Montdragon Heere van Hemerchicourt &c. Colonel van 't Wals voetvolck/ dese Nederlaghe vanden sijnen vernomen hebbende/ die eensdeels op sijn instructie voorgenomen was/ eñ dat nu gheen ander hulpe hen te verwachten en stonde/ ooc oorlof van te accorderen hebbende/ so heeft hy besloten ende ghecapituleert de Steden van Middelborgh ende Arnemuyden over te leveren in handen vanden Prince van Orangien/ met alle amonitie eñ Geschut/ sonder die ende de Koopmanschappen te bederven. De conditien waren/ dat hy met de Soldaten/ met haer Wapené ende toebehoorten/ soude mogen uyt trecken/ oock alle Papen/ Monicken/ Soetelaers/ Busschieters/ Schippers/ Commissarisen/ ende alle die wilden. De Zeelanders souden haer Schepen ende Convoy geven tot in Vlaenderen. Alle de Koopmanschappen/ oock Geestelijcke goederen/ soudé verbeurt zijn. Den Colonel Montdragon soude beloven weder te keeren in ghevangheniße/ soo hy niet en verloste binnen twee Maenden/ Philips van Marnix Heere van S. Aldegonde/ met de Capiteyn Jacob Symonsz/ een Italiaens Ingenieur/ ghenaemt Citadella/ den Luytenant vanden Capiteyn Willcké van Angeren/ ende voor de vijfde Capiteyn Jan Pettijn. De Stadt soude 300. Borgeren van Vlissingen/ van Campvere ende Zierickzee/ ontfangen. Dit is also gecontracteert den 19. Februarij/ ende daer na volkomen/ ende de gevangenen verlost: Ende also is de Prince Meester ghewórden van 't gheheele Eylandt van Walcheren ende van der Zee. Om het welcke te houden/ ofte af te weeren/ de Spaengiaerden gheenderhande middelen/ kloeckheydt/ geldt/ goedt ende bloet/ ghespaert en hadden.

 Want

Christoffel de Mondragon, Ridder, Heer van Roo, etc. President vanden Raet van Orloge, M.r de Camps Generael, Gouverneur en Castileyn der Stadt en Casteel van Antwerpen.

'sKoninghs onkost van't ontsettẽ van Middelborg te vergeefs/ heeft verteert seven Milioenen guldens.

Want het is bevondẽ/ dat het onderstant ofte ontset/ datter ghepoocht is die van Middelborgh te doen/ binnen den tijdt van twee Jaeren/ den Koningh aen gelde/ gekost heeft (behalven 't Menschen bloedt) tseventich mael hondert duysent guldens/ ofte seven Milioenen guldens/ daer onder nochtans niet begrepen en is der Soldaten gagien/ die daer toe ghebruyckt werden/ maer wel de gagien van 't Schip-volck/ oock niet begrepen de Schepen noch het Geschut/ maer wel het toe-rusten eñ uyt-reeden/ met de amonitie eñ toe-behoorten des geschuts eñ victalie.

Arnemuyen wordt als een Stadt gesterckt.

De Prince nu het geheel Eylandt hebbende/ heeft de Vlecke van Arnemuydẽ doen sterck maecken met Blockhuysen/ Wallen/ Vesten ende Poorten/ die Privilegien als een Stadt gevende/ 't welck alsdoen soo verdestrueert was/ datter niet een Huys in en stondt dat deuren ende veynsterẽ hadde/ dan het Huys daer den Capiteyn in ghelogeert hadde/ de Soldaten hebbende uyt noodt van brandt-hout alles verbrandt/ alsoo wy selve gesien hebben.

Also wy nu de twee langhduyrighe belegeringen/ van Haerlem ende Middelborgh/ ten eynde hebben gebrocht/ dienen noch eenige accidenten verhaelt van den Jare 1573. als dat de ellende der Nederlanden dagelijcx vermeerderde: want daer quam dat Jaer veel vreemt Krijgs-volck int Lant/ Spaengiaerden/ Italianen/ Bourgognions eñ Duytschẽ/ die al qualick betaelt werden/ ende daer door sonder discipline/ beroofden alomme de Landen/ ende aten die op/ daer door groote ellende ende armoede was spruytende.

Veel vreemt Krijgsvolck komende/ onbetaeldt zijnde/ teeren de Landen uyt.

Na de groote Vorst in Januario/ Anno 1573. het dooyen subijtelijck overkomende/ isser seer veel Waters in Brabandt geweest/ soo dat tot Mechelen veel lieden moesten boven op haer Kamers woonen. Te Leuven heeft het Lant-water twee Stadt-poorten/ ende wel twee ofte drie hondert Huysen/ ter neder ghedreven/ veel Borghers verdroncken/ ende heeft aldaer ende elders groote schade gedaen.

Opwateren in Brabandt na de vorst.

T'Antwerpen werden in een vergaderinghe 37. Persoonen Herdoopers gevangen/ eñ ten selven dage tot Brussel 17. die namaels ten diversche tijden werden/ by laste vanden Hertog van Alba/ verbrant nae groote tormenten/ om haer medeplichters te betichten/ Mans/ Vrouwen/ Weduwẽ/ eñ jonge dochters/ na den vyere gaende/ moesten haer tongen uyt stekẽ/ tusschen twee ysers/ die toegeschroeft werden/ eñ dan met een gloeyende yser gebrant/ op dat sy soo opswellende niet achterwaerts en soudẽ konnen slibberẽ/ eñ dat al om haer spreken tusschen de wegen eñ aenden stake te verhinderen. 't Selfde wert die vande Gereformeerde Religie oock gedaen/ hoe wel sy meest als seditieuse gedoot werden/ ende in grooten getale.

Veel Herdoopers gevangen ende ghebrandt/ dien de tonge wert vast geschroeft.

In

1574.

In Februario namen die van Bommel (alwaer dat Dierick van Haesten gouverneerde) de Stadt Megen in / ende de selve gheplondert hebbende / soo verlieten sy die wederomme. Veel ende diversche dierghelijcke aenslaghen ghescheiden daer daghelijcx over beyde zijden : menighe slaghen ghevielen daer. Het Peerde-volck sloegh eens een groot deel Spaengiaerden / die met eenen grooten Buyt van Rooren ende anderen roof meynden te passeren.

Megem geplondert.

Geduyrende noch het belegh van Haerlem/hebben die van Hollandt haer beklaegt over den Grave van der Marck / Heere van Linney / &c. die hem aldaer als Stadt-houder hadde gedragen/ eñ dit om groote extorsien/moetwillen/ ende anders by hem eñ de sijne begaen. Onder andere deden de Roomsche Catholijcken groote klachten over veel geestelijcke Persoonen/Papen ende Monicken die hy ter doodt gebrocht hadde seer wreedelijcken / tot wrake vanden Grave van Egmonts doot/ende diergelijcke : Maer boven alle andere werdt de Pater van S. Aechte tot Delft/ Cornelius Musius, seer van alle Man beklaegt/zijnde een goet eñ oudt/geschickt eñ wel bemint Man/ oock een goet Poët / die op den wegh vanden Haghe ghevangen wert ende tot Leyden gebrocht/ de welcke hy 's nachts seer subijtelijcken hadde doen hangen/ ende eenen Heer Joos Tol tot Leyden. Op dese menichvuldighe klachten / alsoo hy met Bertel Entens met gelt/goedt eñ anders meynde te vertrecken / ende dat hy Bertel Entens voorsprecken wilde/ eñ dreygementen gebruyckte/ tenderende tot muyterije/ soo hebben de Staten van Hollandt in Mey den Grave voorsz in bewaringe doen houdē/ ende daer na op 't Kasteel van Honingen/ by Rotterdam / voor eenen tijdt lang ghestelt. Ten lesten/door tusschen-spreecken vanden Prince/ is hem weder alle vryheyt ghegheven/ nae het over-gheven van Middelborgh/ maer ghedeporteert van alle Regiment : waeromme dat hy uyt Hollandt na Zeelant vertrock byden Prince/ eñ also na Duytslandt / daer hy sterf van vergift Anno 1577. oft 78. van sijn vyanden hem ghegheven / andere meynen hy storf gebeten van eenen Hont/ een kloec Krijghsman/ maer te seer vermetel. Van sijn beschuldinge eñ wat daer inne gepasseert is/ ende sijn ontschuldinge/ is te lesen inde Boecken van Pieter Borre geschrevē vande Nederlandtsche Oorloghen / in dese Grave stede werden in Hollandt gebruyct/de Grave van Barby/ de Heeren van Noyelles ende van Batenborgh.

De Grave van der Marck van den Hollanderen verklaeght/ ende in bewaringhe ghestelt/ in Mey.

De Prince van Orangien versocht zijnde / heeft d'Enghelsche Koopluden toe-gelaten de Schelde op te varen / met haer Schepen ende Koopmanschappen / tot Antwerpen / die daer den 15. April voeren/ 't welck door het belegh van Middelborgh langh te vooren niet gesien was.

Enghelsche Laken-schepen/ varen de Schelde op na Antwerpen / by der Zeelanders gedooge.

Dese Vaert werdt den Engelschen toegelaten / by een Tractaet / tusschen den Prince van Orangien eñ der Engelsche Koopluden Gedeputeerde/ besproken den vijfthienden Mey te vooren / Anno 1573. De Gedeputeerde waren Meester Richaert Goddaert/ ende Jorge Southake. Den Prince dat consenterende/ daer te moghen varen met vier Schepen teffens/ afleggende in Zeelandt haer geschut/ende dat sy van Antwerpen niet en souden moghen voeren diversche Hantwercken/ als Passementen/ Bayen/ Sayen/ eñ dierghelijcke/ daer de Nederlanders/ in Enghelandt woonende/haer broot by wonnen. Dies souden dese Gecommitteerde haer beste doē/ dat den Prince soude mogen Wapenen eñ Buscruyt voor sijn gheldt in Engelandt doen koopen/ anders ware dat Contract als niet. Mede besprekende/dat de Hollantsche ende Zeelantsche Oorlogh-schepen soude geoorloft wesen/ alle andere Engelsche / met sijnen vyant handelende/ niet zijnde vande Compagnie der Koopliedē / Avonturiers genoemt/ te moghen nemen eñ prijs maken: eñ so de sijne daer over souden worden aengesproken/ soude de Kooplieden Avonturiers voorsz daer vooren intercederen/ ende die bevrijden / op de verbeurte van 't Contract. Voorder/ dat de Prince soude moghen dat Contract opsegghen / wanneer sijn saecken sulcx souden vereyschen. Versochte mede een Leeninge van 50. duysent gulden : dan daer van beloofde de voorsz Ghedeputeerde rappoort te doene.

Contract metten Engelschen.

In Vranckrijck zijn / na de Massacre ofte Moort van Parijs / alle dingen vreemt afgeloopen / als wy verhaelt hebben / hebbende Koningh Karel den IX. sijn Lant geheel van Hugenoysen / ofte vande ghereformeerde Religie meynen te suyveren / ende heeft de Steden van Sancerre ende Rochelle belegert. Sancerre wert door afgrijselijcken Honghers noot ghedwongen : Maer voor Rochelle luttel profijts doende/ende groote schade onder sijn volck lijdende / oock door groote dierte in 't Leger heeft hy ten lesten/ door sijns broeders Heyndrick / Hertogh van Anjou / intercessie/ende der Ambassaden uyt Polen/ daer desen broeder als Koningh was gekoren/ die van Rochelle eenen lijdelijcken Vrede nae haren staet gegeven/ende met sijnen Leger afgetrocken. Daer na/als sijnen broeder nae het Koninghrijck van Polen was vertrocken/heeft hy wederom / soo het schijnt / met den Prince van Orangien / ende Graef Lodewijck van Nassouwen/ begost te handelen/leverende dien / door de handen vanden Marischal de Retz / ontrent 100. duysent guldens/om Krijgs-volck op te lichten. Dede oock van sijnent weghen/ door Galeazo Fregoso/ de Duytsche Ritmeesters spreken / tot sijnen behoeve haer gelt geven. Hy dede oock 2000. Fransoysen/ uyt de Garnisoenen van Metz / Toul ende Verdun/ eñ daer omtrent/ trecken tot sijnen dienste/ hebbende verscheyden aenslagen / op Maestricht/ Antwerpen/ ende andere plaetsen van importantien. Dese ende diergelijcke heymelijcke aenslagen (daermen geenen rechten gront af verstaen en konde) zijnder gepractiseert geweest. Maer de vrienden des Koninghs van Spaengien in Vranckrijc / hebben middel gevonden van werringen/ aldaer wijs gemaeckt zijnde/ dat die gherectschappe teghen haer was. Den Hertogh van Alenson/des Koninghs jongste Broeder/ sochte hem selven oock in authoriteyt te stellen / siende die van Guyse groot/ende den Koningh/ sints het vertrecken van sijnen Broeder nae Polen/ sieckelijck. Die van Guyse dat ghewaer wordende / en hebben niet alleen tot vorderinghe vanden Koningh van Spaengiens saken moeten toesien/maer oock om haer eyghen reputatie aldaer te onderhouden : want sy merckten wel / dat den Hertogh van Alenson gheneyght was tot die vanden Huyse van Montmorency / haer tegenpartije/met de welcke hy lichtelijcken soude eenen grooten aenhangh krijgen : De Koningh van Navarre eñ den Prince van Conde (noch als half ghevangen) niet anders soeckende. Die vande Religie dese verscheyden raetslaghen merckende / hebben op haer hoede geweest/ende haer hier ende daer oock gewapent : Maer door des Konings Moeder achterdencken hebbende / dat dese onderhandelinghen tot haerder verkleyninge mochten stercken/ heeft met die van Guyse aengehouden/ ende den siecken Koningh wijs gemaect / dat een Conspiratie tegē hem op handen was / vande broeders vanden Huyse van Montmorency/ende andere/ dat die wilden den Hertog van Alenson het Gouvernement van Vranckrijc in handen stellen. Waerom ordre gegeven werdt den eenen broeder/ den Marischal Damville te vangen/ in sijn Gouvernement van Languedock/ dat hun faelgeerde : Maer tot Parijs deden sy vangen den oudtsten broeder/den Marischal van Montmorency/ met den Marischal du Cossez. Sy stelden oock des Konings Broeder selve tot Parijs / den 8. April / Wachte in 't Hof : desgelijcx den Koningh van Navarre / de selve afnemende haer gheweer/ eñ haer dienaers van haer doende/dan veel ontquament. Maer eenige van des Hertoghs van Alensons familiare / als den Grave Hannibal van Coconas/ eñ Mons de la Mole/ werden scherpelijcken gheexamineert/ende ten lesten onthalst/als gesocht hebbende nieuwicheden aen te rechten/ ende des Konings broeder gheraden van hem te vertrecken/ende te begeven by Graef Lodewijck van Nassouwen/ die nu eenen Leger op de beenen hadde/ met 's Konings hulpe. Het welcke wel de waerheyt was/soo het namaels is ghebleken : want het tegenwercken van die van Guyse/tot vorderinghe vanden Koningh van Spaengien / beweechde een groot deel van Vranckrijck voor te nemen een generale reformatie des Rijcx / daer sy den Hertogh van Alenson

De Koning van Vranckrijck wapent Graef Lodewijck van Nassouwen.

Beroerte in Vranckrijc.

Hertog van Alenson ghevangen/ ende sijn dienaers gheexamineert ende ontslagen.

voor Hoost toe dochten te gebruycken / ende noemden haer Malcontenten. Maer sy werden by de Moeder ende die van Guyse verstoort ende verrast. Ondertusschen ontquam den jongen Prince van Conde / die in Duytslant geraeckte / met Thore ende Meru / beyde broeders van Montmorency. De Grave van Montgomery / Columbieres ende andere / quamen in Normandyen ende vergaderden Kryghs-volck / ende namen S. Loo ende andere plaetsen in. Maer Montgomery wert verrast met ontrent vijftigh Mannen / op een Stedeken Damfron / ende werdt ghevangen / Columbieres ende andere verslagen. Montgomery werdt tot Parijs gevoert ende daer onthalst / de doot vanden Koningh Hendrick by de Koninginne Moeder / ende eenige andere / noch te vele bedacht zijnde.

Malcontenten in Vranckrijc.

Montgomery onthalst.

Maer korts daer nae storf den Koningh selve op Sincxen dagh / den 30. Mey / 't welck daer weder beroerte causeerde. Hier en tusschen Graef Lodewijck hem rustende / is verlaten gheweest door oorsaecken voorseyt: eerst vanden Koningh / ende daer nae oock vande andere / die hem veel schoone toe-segginghen dagelijcx deden. Maer als hy nu eenen goeden hoop Ruyteren ende Krijgs-volck by hem hadde / liggende tot Wulpen / tusschen Aken en Maestricht / verwachtende vorder bescheet der saecken in Vranckrijck / by hem zijnde Hertog Christoffel Paltzgrave / sone des Keurvorst / met sijn jongste broeder Graef Hendrick van Nassouwen / hadde hy eenen aenslagh op Maestricht: Maer sijnen aenhangh ende volck werden daer uyt ghesmeten. Het Garnisoen aldaer seer versterckt zijnde / werdt daer met het selvighe dickwils gheschermutseert / tot winninghe ende verliese. Ende daer en tusschen dat Graef Lodewijck daer langhe lagh / heeft den Commandador tijdt ghehadt / om sijn Krijgs-volck te vergaderen / ende derwaerts te seynden / belastende Valdeo sijn belegh van Leyden te lichten / die den 21. Meert opbrack / ende hem vergaderde in 's Graven-Haghe ontrent vijf duysent te Voete / ende drie Cornetten Peerden / treckende op na Haerlem / waer door den Hage verlaten werdt: ende alsoo quamen de meeste Borgers / die tot Delft ghevlucht waren / elck weder t'Huys.

Karel de 9. Koning van Vranckrijck sterft den 30. Mey / Anno 1574.

Met dese ende andere Garnisoenen / uyt Hollandt / Vrieslandt en Gelderlant / zijn Sancio Davila ende Juliaen Romero / Mondragon ende den Heere van Hierges / alle uyt-gelesen Velt-Oversten / ghetrocken op na Maestricht / (hoe wel de Soldaten onghewilligh waren / en muytineerden om haer betalinge / die men haer toeseyde / so sy noch dien Ruyter-dienst deden.) Graef Lodewijck van yet goets uyt Vranckrijck meer despererende / oock hem de provande ende victalie op die plaetse ontbrekende / heeft geresolveert hem na Gelderlandt te begeven / by sijnen broeder den Prince van Orangien / met wiens hulpe hy dochte ergens de Mase te passeren / ende in Brabant te trecken / hebbende eenen secreten aenslagh op de Stadt van Ruermonde / met verstant van eenige. Tot welcken eynde de Prince alle sijn Krijgs-volc ende Schepen vergadert hadde / en was de Wale op-getrocken / tot boven de Bommelsche Weert tot Varick / alwaer hy het Kasteel van Wardenborgh innam ende verbrande / dat de Vrouwe vā Wardenborgh toequam / een Bastaert-dochter vanden lesten Hertogh Karel van Geldre / die 300. Spaengiaerden in-ghenomen hadde. Graef Lodewijck trock op den 11. April / op Paesch-dagh / sterck gereeckent ontrent 2000. Peerden / en ses ofte 8000. Voetvolck / ende hem gelatende elders te trecken / nam sijnen wegh subijtelijcken op Nimmegen / daer hem de Spaengiaerden (nu sterck zijnde) terstondt volgden (over de ander zijde vande Mase / haer bagagie ende oock volck / met Schepen / Schuyten ende Ponten / de Riviere neder seyndende / om voor hem te wesen / ende den wegh te ondergaen /) also dat sy hem ontmoeten tusschē Moock en Nimmeghen / daer sy de passagie innamen / daer tusschen twee Rivieren / de Mase en Wale / Graef Lodewijck moest passeren / 't welck geschiede den 13. April / daer den Spaengiaerden oock meer volcx toe quam / ende sonden tegē den avont de lichte Peerden nae hun toe / om te versoecken ende besichtighen / die Graef Lodewijcx volck moede vonden / haer soeckende te logeren inde omliggende Dorpen. Maer Graef Lodewijck selve / met eenige Ritmeesters / ende met een weynigh deel Peerden / uyt-gereden zijnde / oock om sijn vyanden te besichtigen / en de ghelegentheyt vande plaetse / ontmoette dese lichte Peerden der Spaengiaerden / ende die terstondt bespringende / sloeghse inde vlucht / veel doot blijvende / den Oversten daer van Lasso een Neve vanden grooten Commandador / voerde hy met hem gevangen / ende 's nachts dede hy hem nae Dillenborgh opvoerē. S'anderdaegs den 14. April / nae de victorie / hebben haer de Nassousche verstout wijder en breeder haer te verbreyden dan het wel behoorlijcken was / den vyant so na zijnde. Graef Lodewijck met sijnen broeder / ende Hertogh Christoffel van Beyeren / selve haren vyandt te kleyn achtende / 't zy dat sy qualijck gheinformeert waren / van dat sy nu al over de Mase waren / en datter meer volck haer toegekomen was / ofte andersins / so en hebben sy niet verwacht dien dagh besprongen te worden / maer sy zijn selve met een groot deel vande principaelste ende de Fransoysche Archebusiers den Vyandt gaen besoecken / die met een vaste resolutie / en alle sijn macht seer sterck / hem quam soecken / ende so isser eenen tijdt lang dapper ghestreden over beyde zijden / de Spaengiaerden hardē aenval doende / op een lichte tranchee by het Dorp Moock / beset met 10. Vendelen Voetvolcx / daer sy de Nassousche van af-dreven / dan het groot Esquadron ofte slaghordene vāde Nassousche / 25. Vendelen groot zijnde / en zijnde al haer voetvolc / quam de 10. Vendelen te hulpe / en kregē die trenchee weder inne. Maer also de Spaengiaerdē daer weder met alle ghewelt op vielen / eerst spreeckende op haer knien haer ghebet / op hun maniere / eenen Pater noster ende Ave Maria, hebben die weder vermeestert / niet sonder groot verlies / want daer over doot blevē / Capiteyn Diego Montendoca / ende ander Hoofden / dan deden de Nassousche wijcken / als vluchtende nae 't Leger: Maer om dat het Peerde-volck noch niet getreft hadde / hielden de Spaengiaerden op van vervolghen / waer over dat Graef Lodewijck met d'ander Overste na hun voetvolck zijn toe-gereden / ende hebben met groote smeeckende woorden de Soldaten gebeden ende vermaendt / dat sy wilden terstondt den Ruyterschen Edeldom en d'andere te hulpe komen: Maer wat grooten ernst sy toondē met vermanen / soo en hebben sy niet konnen verwerven / sulcken haestigen perijckel niet bedenckende / dan hebbē haer onwilligh ende langhsaem bewesen / jae vele ghelt / ghelt / roepende / haer perijckel niet insiende. Dies Graef Lodewijck is met eenen hoop van ontrent 600. Peerden / als Avantgarde / ten halven vanden Berge neder gekomē / de reste van gewillige hem seer dicht volgende / ende vielen also geweldelijcken haren vyandt aen / so dat die scheenen te wijcken / waer door alomme een mare was / dat hy de Victorie hadde. Maer Jan Baptista del Monte / ende Don Bernardin de Mendosa / met de Lanciers / deden Lodewijcx Ruyterije in twee hoopen splijten / den eenen hoop nae beneden swierende / ende den anderen na den Bergh / dan als die wederomme tot een tweede treffen quamen / werden eenichsins verbaest / en terstont siende eenē grooteren hoop Spaensche Peerdē reede / om hun aen te vallen / kregen schrick / en also quamen op de vlucht / abandonnerende eenen hoop kloec voetvolcx / dat noch sterc stont / 't welck korts op de vlucht geslagē wert. Daer na zijn de Spaensche met eenen hoop versch volc / van Breda int Leger haer toe-gekomen / met alle macht opt Leger gevallen / dat noch niet wel beschanst was / alwaer sy de disordre groot ende de resistentie kleyn vonden / midts de engde der plaetse / dies sy 't korts al hebben inde vlucht geslagen ende ghedreven seer disorderlijcken / veel noch sonder Wapenen zijnde. Het scheen aenden resoluten kloecken aenval vande Nassousche Ruyterije / ende nae het onnoodigh wijcken van 't voet-volck / dat het maer een stratagema ofte gemaect werck was / om also de Spaensche / int vervolgen vande vluchtighe in disordre te brenghen / om alsoo te slaen: dan of sulcx vande Overste eensdeels mochte ghemeynt wesen / en heeft het doch also niet geluckt. De Spaengiaerden hebben selve ghereschreven / dat de Overste en het Peerde-

Graef Lodewijc treet na Ghelderlandt / om met des Princē hulp de Mase te passeren / den 11. April.

Slagh op de Mouckerheyde / daer Graef Lodewijck met sijn Broeder en Hertogh Christoffel vā Beyeren doot bleven / den 14. April.

volck

1574. volck alle verstant / vromicheyt ende Manheyt ghebruycken. Daer geschiede groote Moort / soo wel over de Soetelaers ofte Vivandiers / als over de soldaten : de reste / die op verscheyden plaetsen noch strijdende waren / verwachtende ontset / merckende de disordre ende vluchte / hebben ten lesten oock elck aldaer sy konden haer ghesocht te salveren in waterachtighe ende boschachtighe plaetsen / daerder veel versmoorden / en inde Bosschen / beset vande Spaengiaerden / verbrant werden / die also volkomen victorie verkregen. Graef Lodewijck / met sijnen broeder / en Hertogh Christoffel / zijn vechtende van haer Peerden gheslagen / also men oordeelt uyt sommighe teeckenen / ende alsoo doot ghebleven / ofte erghens in eenen Morasch versmoort / maer haer Lichamen en zijn nergens onder de dooden gevonden noch bekent geweest. De sekerste opinie schijnt te wesen / als dat Graef Lodewijck / ghequetst zijnde door sijnen arm / met de andere twee Heeren hem in een Boeren Huys begeven soude hebben / alwaer sy besprongen ende ten lesten verbrant werden : maer den tijt en heeft daer van niet uytghebracht. Don Bernardijn de Mendosa / die daer by was / schrijft : datter over 2000. doot bleven / ende wel by de 500. Peerden.

De gevluchte Fransoyse uyt de slach / neme Kerpe in ende quame alsoo bromelick daer van / den 14. April.

De eere van dese Victorie werdt den Heere van Hierges toegeschreve / ende onder de Spaengiaerden Sancio Davila / om dat hy het opper-bevel hadde / Hierges Gouverneur van Nimmegen zijnde. De Fransoysen die inden eersten aenval waren / ende wel haer devoir deden / zijn meest ontkomen : want de Spaengiaerden keerden haer nae den gheweldighen hoop des Leghers / daer van sy meerder wederstant verwachten / dies de voorsz Fransoysen over trocken / ende hebben also haer weder vergadert by den Rhijn / daer sy met noch eenighe ander van Adel / by hen gevoeght zijnde / 't Slot te Kerpen inghenomen hebben / van weghen des Princen van Orangien / 't welck die van Maestricht haer weder meynden te ontweldigen met behendicheyt / maer verloren daer wel dertigh Peerden. Daer na / also by Sint Vyt eenighe Spaengiaerden ende Italianen passeerden ofte monsterden / soo zijn dese van Kerpen daer onder gevallen / ende sloeghen daer vele van doodt / ende namen wel 137. gevangenen.

Jnt Bisdom van Triere waren noch ontrent 16. Vendelen Fransoysen vergadert / die haer meynden / door de beroerte in Vranckrijck / te voegen by Graef Lodewijcx macht : maer sijn Nederlage verstaende / hebben sy daer nae Graef Hanibal van Ens by Straesborgh ontmoet / die daer oock twee Regimenten Knechten opnam / ende hebben hem met andere Bevelhebberen verslagen ende verstroyt / ende al haer gheweer / dat noch op Wagenen lagh / afghenomen / ende soo sijn komste in Nederlandt verachtert.

De Spaengiaerden na de Victorie ghemuytineert.

De Spaengiaerden dese heerlijcke Victorie bekomen hebbende / op de Mouckerheyde by Nimmegen / den 14. April / soo hebben sy terstont om geldt geroepen / dat haer Sancio Davila (indien sy Victorie vochten) toegeseyt hadde : maer geen gelt voor-handen wesende / hebben sy ghemuytineert / ende hebben haer Capiteynen van haer gedreven / ende haer Vendelen ghescheurt / gheresolveert zijnde al t'samen op Antwerpen te trecken : Daer van / den 19. April / Frederic Perenot / Heer van Champigni / Gouverneur gheadverteert zijnde / heeft op sijn hoede gheweest / ende hebbende inde Stadt vier Vendelen Walen van sijn Colonelschap / en vier Vendelen Duytschen / op de welcke niet te betrouwe en was / om dat sy mede groote achterheden pretendeerden / heeft hy op alle avontuere de Gilden ende Schutterijen van der Stadt doen Wapenen / daer van oock adverterende den Commandador tot Brussel / versoeckende assistentie / tot verscherminghe vander Stadt / soo de Spaengiaerden vanden Casteele de ghemuytineerde wilden inde Stadt laten komen / alsoo te presumeren was / mits dat sy oock onbetaelt waren / ende genoech scheene haer toe te staen / waeromme hy raedde / datmen 't Garnisoen van 't Casteel veranderen soude / ofte hem toelaten een beschanssinghe teghen 't Casteel / ende tegen de joncture ofte gat / dat noch tusschen 't Casteel ende Stadt open lagh / te maken / om dat den Castilein Sancio Davila hem gheheel partiael tegen de Stadt toonde. Den Commandador scheen int eerste sulcx niet te willen ghelooven / maer ten lesten / op den 24. April quam hy selve binne Antwerpen / den welcken Champigni raedde hem Meester vanden Casteele te maken / segghende / dat den dienst des Koninghs ende der Stadt dat was vereysschende: Maer den Commandador docht door middel van dese muyterije / die van Brabant te doen contribueren / mits sy weygeringe ghedaen hadden / ende vont daer perijckel inne / de Stadt teghen het Casteel met Wolsacken ende anders te beschanssen / ende seyde / dat het niet en betaemde eenen Gouverneur den wegh te wijsen / hoe men het Casteel soude onnut maken / hy selve wilde daer voor sorghen / achtende / dat de Spaengiaerden hem meer respect souden dragen / ende diergelijcke : waer op hy oock sont Sancio Davila / om haer te vreden te stellen met schoone woorden / maer hy en wert niet verhoort / ende dwongen hem (soo hy seyde) haer te leyden tot by het Casteel van Antwerpen / alwaer sy arriveerden / den 26. April / s'noens ten 11. uren / als Champigni op 't Stadthuys was / aende Stadt versoeckende / van des Commandadors weghen eenighe leeninghe ofte finantie van vier hondert duysent guldens. Dese aenkomste ghehoort hebbende / dede hy terstondt sijn Krijghs-volck wapenen / ende na het Casteel trecken / ende weeren de Spaengiaerde van 't inkomen / daer van terstondt den Commandador adverterende / die vast vraeghde aen eenighe vanden Casteele / waeromme men na haer niet en schoot ? 't welck Campigni causeerde terstont aen sijn Capiteynen Monseur de Vers en Stercke / te belasten te schieten op eenighe 30. ofte 40. Spaengiaerden / die alreede aen het gat (dat noch tusschen des Stadts Muer ende Casteele open lagh) waren / maer den Gouverneur selve reet terstont derwaerts / ende dat siende / verboot haer het schieten / belastende oock Champigni selve met sijn volck / ende oock de Duytsche te vertrecken / om te schouwen beroerte / die daer door inde stadt mochte komen / 't welcke Champigni seer vreemdt gaf / dan siende 't gebodt vande generalen Gouverneur / moeste het ghehoorsaem wesen : Terwijlen quamen de Spaengiaerden binnen de Grachten / die wat vullende / ende den aerde Wal wat afbreeckende / door de joncture ofte gat / daer de Stadt-Muer noch aen 't Casteel niet ghehecht was / sonder respect vanden Commandador / die hem begost te stooren / en te excuseren / ende den gheveynsden te maken (andere den wenck gevende) in presentie van Chiappin Vitelli : Op het welcke Champigny seyde / best te wesen / sijn volck na de nieuwe Stadt te doen trecken / ende haer aldaer te stercken met het Schipvolck vande Armade die daer lagh / also hy dede. Aldus de Spaengiaerden al binnen gekomen zijnde / hebbe haer op de pleyne / tusschen 't Casteel ende de Stadt / in slagh-ordere gestelt / de toegangen besettende. Den Commandador belaste haer / niet naerder te komen dan S. Joris Kerckhof / soo sy yet te handelen hadden : Maer also van hem niet dan woorden ende beloften en quamen / riepen sy Dineros, y Walones fuora. Dat is / gelt / en Walen uyt. Hierentusschen is de Stadt in grooter vreesen gheweest van al vermoort ende gesaccageert te worden / vele uyt de Stadt vluchtende.

Goet devoir van Champigni tot Antwerpen.

1574.

De Spaengiaerden trecken op Antwerpen / den 26. April.

Champigni wil de Spaengiaerden uyt Antwerpen weeren.

De Spaengiaerden by het Casteel zijnde / kome ghemuytineert binnen Antwerpen.

Om dat dese geschiedenisse een notabel stuck is / en diergelijcke muyterijen meer by den Spaengiaerden in Nederlandt bestaen zijn / hebben wy goet ghedocht een voor alle wat int particulier te verhalen.

Also de ghemuytineerde Spaengiaerden (zijnde ontrent 3000. sterck) van des Commandadors parlementeren gheen gelt en kregen / trocken sy de stadt inne in slagh-ordere nae de Meerbrugghe / met het grootste ende vreeselijckste getier datse maken konden / met trommele / schieten en roepe / Dineros, Walones fuora, fuora Vielliacos. De Gouverneur Champigny / dien sy meest aen 't lijf wilden / was ghetrocken inde Nieustadt op 't Oosters Huys / ende dede oock eensdeels sijn bagagie vluchten / nochtans namense hem vele daer van / brekende sijn Huys / Veynsteren, Deuren / ende Glasen / met groot ghewelt / hem noemende Ladron Vielliaco. Ende also sy teghen den avondt

Roep der ghemuytineerde. Fuora Villiaco.

 begon-

1574. begonnen honger te krijgen/ soo scheydense haer van de Meere/ ende trocken na de Marct/ die sy met het Stadthuys innamen/ ende wierpen haer selven hier ende daer/ met 20. 12. ende 10. inde naeste beste Huysen/ daer sy dochten dat best ghekoockt was/ sonder forceren ofte aensien van Persoonen/ daer sy haer opt leckerste ende beste hebben doen tracteren/ also sy dat wel konnen. Ende hebben voorts al den nacht groot ghetier ende gheschrey met Trommelen ende schieten ghemaeckt/ als dulle Duyvels langhs de straten loopende/ bellende ende smijtende op de Deuren/ als of sy 't al wilden vermoorden en saccageren: 'Twelck een grouwelijcke vreese den Borgeren met Wijf ende kinderen aen dede/ soo dat sy niet en dorsten rusten/ waer door oock veel Vrouwen van kinde zijn misvallen/ oock veel daer van gestorven: Waerom oock s'anderdaeghs/ de poorten open zijnde/ wederom veel Mannen met Wijf ende kinderen (alles verlatende) verliepen.

Verkooren een Hooft onder haer/ Eletto ghenoemt.

S'avonts noch/ als de Spaengiaerden eenen Eletto/ dat is/ eenen verkooren Oversten/ uyt haer lichaem verkooren hadden/ die hem opt Stadthuys logeerde/ hebben sy met alle haer trommelen een publicatie ghedaen/ uyt den naem vande Los Signores Soldados, ofte de Heerē Soldaten/ dat den Gouverneur met syn Walsche Soldaten soude binnen 24. uren uyt de Stadt vertrecken/ op pene van met gewelt verjaeght te worden. Sonden oock met eenen expressen Bode daer van de wete aen Champigny/ opt Oosters huys. Waer op hy antwoorde/ sulcx niet te willen doen/ maer soo hem sulcx vanden Gouverneur Generael geboden werde/ soo soude hy hem daer op beraden.

Champigni sterckt hem inde Nieustadt teghen de ghemuytineerde.

Derhalven ontboodt hy den 27. April/ s'morgens alle sijn Krijgs-volc by hem beschanssende/ ende besettende alle de Brugghen ende toegangen inde Nieustadt/ met Karren/ Waghenen en Wolsacken/ de Schepen van Oorloghe aen sijnen kant/ ende het Geschut daer van geladen houdende/ also met alle middelen hem ter weere stellende/ gheassisteert zijnde vanden Vice-Admirael Hamstede/ ende met de Bootsghesellen/ die niet anders en sochten/ met eenige Walsche Soldaten/ dan aen het slaen te komen/ ghenoech haer versekert houdende vande Borghers assistentie.

Hierentusschen gingen Chiappin Vitelli/ Montdragon ende andere/ over ende weder/ om alles te stillen/ maer te vergeefs/ als roepende Walones fuora, fuora Vielliacos, soo dat ten lesten den Commandador om beters wille (also het scheen) den Gouverneur Champigni beval/ met sijn Walen uyt te trecken/ 'twelc hy dede/ tot Eeckeren ende Wilmerdonck treckende. Waer op de gemuytineerde alle de poorten beset hebben/ ende de Sleutelen den Magistraet afghenomen/ noch al continuerende met loopen ende tieren/ om de Borgherije vreese aen te jaghen/ ende gewilligher te maken met haer insolentien/ om geldt tot haer betalinghe op te brengen/ daer men vast op 't Stadthuys om vergadert was.

Een Jesuijt wil preken/ maer sy wilden gheldt hebben ende geen preken.

Eenen Spaenschen Jesuijt van grooten aensien/ wilde haer op de Marckt gaen preken van haer misdaet/ dat sy soo veel vrouwen van kinde hadden doen misvallen/ daer sy Moorders van waren: Maer sy vraeghden hem of hy gelt hadde/ schoon woorden oft Predicatien en hadden sy doen niet van doen. Also met getier van roepen ende trommelen deden sy hem swijgen.

Borgers vā Antwerpen moetē groot gheldt op brengen.

Hierentusschen zijn van de rijckste Borghers ontboden geweest opt Stadthuys/ die men (elck na het ghelegentheyt) tot een/ twee/ drie/ ende minder duysent gulden heeft doen opbrenghen/ om dese gasten te vreden te stellen. Hier in hebben hen vele wel ghequeten/ zijnde Gheestelijck noch Weereldtlijck ghespaert. Hier op is den Eletto vande Ghemuytineerde aenghesevdt/ sy souden een plaetse ordineren om Monster te passeren/ ende men soudense s'anderdaeghs betalen. Oock dede den Commandador haer van sijnen weghen aenseggħen/ dat haer insolentien te groot ende te extreme waren/ tot verkleyninghe vande Majesteyt/ ende oock van sijne reputatie: oock begeerende/ dat sy s'nachts sulcken ghetier niet meer maken en souden. Sy antwoorden/ dat den eysch van betalinghe recht ende redelijck was/ ende als sy souden betaelt zijn/ soo souden sy bereyt zijn tot allen dienste/ beloovende s'nachts sulcken ghetier niet meer te maken. 1574.

Den 29. als sy alle op de Marct ontboden waren/ soo heeft haer den Eletto (dat een seer kloeck en welsprekende Man/ nochtans maer een ghemeyn Soldaet was/) een fraey Oratie vanden Stadthuyse afghedaen/ haer voorhoudende vanden overlast den Borgheren gedaen/ niet te vreden wesende watmen haer te eten ende te drinckē voorsette/ ende dat sy haer behoorden eerlijck ende stille te dragen. Waer over sy alle riepen datmen Justitie soude doen over de sulcke/ ende doen door de Pijcken passeren. Vorder wert haer belast/ sy souden uyt elck Vendel twee deputerē/ die metten Marquis Vitelli souden handelen/ ende haer begeerten in schrifte stellen/ also sy deden/ inhoudende/ dat sy wilden betaelt zijn tot den lestē penning toe van haer Soudije/ also wel voor de Testamenten ende gagien vande doode/ als de levende. By den Marquis Chiappin Vitelli wert haer aenghevoden betalinge van thien Maenden in gelde/ ende noch vijf Maenden in Wollen/ Lijnen en zijde Lakenen/ voor de reste souden de Kooplieden van Antwerpen vrieven hebben/ om na betaelt te worden in twee Payementen: Waer toe dese Ghedeputeerde niet en wilden verstaen/ ende seydē datse haer rapport doen souden aende Signores Soldados: Daer toe sy weder op de Marct vergaderen/ ende haren Eletto van het Stadthuys op de Puye ofte veynster leggende/ heeft haer voorgehouden 't ghene haer vanden Marquis aengheboden was/ waer op sy een grouwelijck ghetier maeckten/ met roepē Todo, todo, dineros y non palabras. Dat is: Al/ al geldt/ ende geen woorden.

Fraeye Oratie van den Eletto den 29. April.

Den Eletto weder silentie ofte ghehoor gekregen hebbende/ seyde haer fraey ende scherpelick/ hoe dat sy alle Rebellen waren van sijne Majesteyt/ ende dat sy alle den doot verdient hadden. Ten eersten om dat sy t'Antwerpen/ een stadt des Koninghs/ ingekomen waren/ niet als vrienden/ maer als vyanden/ violerende haer Wallen ende Vesten. Ten tweeden/ hadden sy den Gouverneur met het garnisoen ter stadt uyt gedreven/ die daer van sijne Majesteyt ghesteldt waren/ met noch andere grouwelijcke Acten/ die sijne Majesteyt niet wel soude konnen ongestraft laten passeren. Alle dit quaet niet tegenstaende/ soo quam noch de Magistraet hem voor haer verootmoedigē/ haer aenbiedende sulcken offre/ die sy behoorden aen te nemen/ op haer knien met gevouwen handē/ Gode danckende/ vande ghenade die hen ghescheidt was: Vorder seggende/ soo sy hartneckigh bleven/ soo souden sy haer versekert houden van alle straffe schuldigh te wesen/ om haer rebellie/ ende so het recht ende Justitie boven hen was/ souden sy alle gestraft worden: Hy selve protesterende van dier uren af/ dat hy niet langher wilde haren Eletto wesen/ daer sy hem toe ghesorseert hadden/ hem daer als gevangen op 't Stadthuys houdende: Hy en wilde geen Hooft van Rebellen genoemt zijn/ noch meer spreken int faveur van sulcke Muytmakers. Ende soo sy hem niet en wilden ontslaē van sijn Ampt/ soo badt hy hen/ datse hem op staende voet een Loot door 't lijf wildē schieten/ tot der doodt toe protesterende/ niet meer haren Eletto te willen wesen. Maer dit sermoen en wilde niet helpen/ ende met haer roepen benamen sy hem sijn sprake/ roepende en herroepende het oude Liedeken/ Todo, todo, todo, soo dat sy moede en heesch van roepen werden/ tot der nacht toe/ wederomme loopende alle den nacht door als Duyvels/ donderende op de Poorten/ Deuren/ en Veynsterē/ alle de Bellen vande Huysen in stucken treckende/ schietende door de Veynsteren/ aendoende de Borghers de meeste vreese en spijt die sy konden/ roepende Fuora, fuora, Veilliacos.

Listicheyt der Spaengiaerden.

Drijvende en dwingende also haer gesellen/ die haer hypocrijtelijcken wilden veynsen/ van haer gheselschap niet te wesen/ datse souden doen als sy deden/ elck een als vande sterckste daer toe ghedwonghen zijnde/ op dat d'een namaels gheen meer schult als d'andere mochte ghegheven worden. Also pretendeerde elck van haer daer toe ghedwonghen te wesen/ ende teghen sijnen wille. Als sy eenighe onder haer saghen/ die sy suspecteerden onwilligh te zijn/ deden haer mede roepen/ tieren ende spreken als sy deden/

1574.

deden / met slaghen ende smijten / alsoo een generael onschult maeckende.

Den geheelen 29. dagh van April / is den Breeden Raedt vergadert gheweest / om ordere ende middel te vinden / ende den Commandador eyschte vander Stadt vier hondert duysent guldens in baren gelde / de reste soude hy fourneren / ende hadde van Brussel doen brengen alle sijn Silver-werck ende Juweelē / dat hy aenboot te verpanden: Alsoo hebben de Borgerije dat moeten vinden / een yegelijck te vreden wesende wat te gheven / om sulcke gasten ontslaghen te wesen / die men calculeerde dagheliicx de Borgerije te kosten meer dan ses duysent guldens / niet willende bykans anders dan Wijn drincken / ende alle Maeltijden haer versch ghesoden ende ghebraden hebben / daer niemandt vrij van was / Bisschop / Marckgrave / Borghemeester / Gheestelyck / Weerlijck / alleenlijck soeckende de grootste Huysen ende beste Keuckenen. Men calculeerde ofte reeckende / dat soo men haer 36. Maenden / die sy ten achteren waren / soude betalen / dat het meer dan thien-mael hondert duysent gulde soude loopen.

Drenghen harē Eletto / den 30. April.

Den dertichsten April sloegh den Trommel / om de Heeren de Soldaten te vergaderen op de Marct / alwaer de Eletto haer anderwerf begoste aen te spreecken uyt de Veynster van 't Stadt-huys in seer goede manieren / eenen Brief uyt sijnen boesem treckende vande Soldaten aen hem ghescreven / die hy beantwoorde / die inhiel haren eysch ende oock groote dreygementen / hem dreyghende / soo hy te veel tot haerder partije faveur sprake / ende niet gheheel in faveur vande Heeren de Soldaten / dat sy hem souden doen van boven neder uyt de Veynster worpen: Maer hoe bescheydelijck ende konstelijck hy haer antwoorde / en vermocht nochtans hy niet vele by haer / roepende niet anders dan Dineros ende Todo, dat is / Geldt ende dat alle.

Ten lesten so quam den Castileyn Sancio Davila hem inden Veynster presenteren / ende begeerde / dat sy wilden accepteren de vijf Maenden Soudije in Wollen / Lijnen ende Zijde Lakenen / dat sy meest van doene hadden / eñ dat ten prijse soo sulcx gelde in alle Winckelen / eñ al de reste in gelde: Daer toe begonden sy wat te luysterē / maer niet alle / eñ begosten de een den anderen te vermanē tot consent / door meer woorden / die Davila ende den Eletto noch hadden. Als den Eletto ten lesten haer seyde / so sy haer wilden houden als Spaengiaerden / ende goede subjectē van den Koningh / sy behoorden den voorslagh te accepteren / vragende / of daer so vele moeste om te doene wesen / sulcke liberaliteyt den Koningh te bewijsen ende in noot te schencken / die haer soo lange onderhouden hadde / ende in grooter weerden hiel / hem alleen op haer betrouwende / eñ dierghelijcke propoosten meer.

Trotsicheyt der Spaengiaerden eensdeels te vreden.

Waer op sy ten lesten met gemeyne stemmen riepen / datmen also dede / daer by doende aenseggen / dat sy sulcx niet en accepteerden / om dat sy eenighe Wollen / Lijnen ofte Zijde Lakenen van doene hadden / maer alleene om den Koningh vrientschappe te doen / ende haer liberaliteyt te toonen. Hoe wel vele noch murmureerden / soo bleef dat geaccordeert.

Terstondt klam daer eenen Spaenschen Jesuijt / Pater Fregose, op een Kiste vande Winckels onder het Stadthuys / om haer wat te predijken / vertoonende haer quaet / ende wat schande sy den Spaenschen naem aengedaen hadden / met haer stuck soo rigoreuselijcken te handelen / haer vermanende ende ghebiedende / dat sy alle te Biechte ende ten Sacramente komen souden / eer sy uyt de Stadt trocken / biddende voortaen te willen te vreden wesen met 't ghene haer de Borghers van eten ende drincken gheven souden. Ende daer nae hebbē sy met Trommelen doen slaen / dat een yeghelijck soude byde Fouriers ende met billetten behoorlijck hem laten sorieren. Also zijn sy wat gestilt geweest / siende ghereetschappe van gelde / ende beginselen vande Payen des Lakens. Maer den 8. Mey heeft haer den Commandador Mayor doen voorhouden / dat de belofte vande volle betalinghe soude moeten wat gemodereert wesen tot bequamer tijdt. Hier op zijn sy wederomme so gram geworden / dat sy op haer oude ghewoonte weder liepen / tieren roepende / schietende / als beseten Menschen. Sy deden alle de Stadt over ghebodt doen / dat alle Colonellen / ofte Maestro del Campo, ende andere haer Officieren / souden uyt de Stadt gaen binnen twee uren / op de pene van door de spiessen te danssen / vreesende / dat die de ghemeyne Soldaten souden persuaderen. Onder andere waren sy seer verbittert op Juliaen Romero / dien sy / met thien ofte twaelf Capiteynen ende Officieren / gelogeert zijnde byde Borse / ten Huyse van Jaques Hoefnagel / uyt eyschten om te vermoorden / groot ghewelt op de Poorte doende met schieten. Juliaen vreesende van ghesorceert te wesen / vluchte hy boven op 't Huys: Maer als ten lesten haer furie ghepasseert was / lieten sy hem sonder eten uyt der Stadt rijden / met alle de andere. Haer Alpheros ofte Vaendraghers moesten alleene by haer blijven / om haer reeckeninghe op te maken: Alsoo passeerde den achtsten Mey. Maer den negensten waeren sy 's nachts weder oproerigh / door dien dat de Soldaten van 't Kasteel oock een muyterije wilden aenrechten / dwinghende de Kastileyn / Sancio Davila / uyt te gaen / ende haer over te gheven de sleutelen des Kasteels / dat hy weygherde te doen / liever wilde hem laten doodtslaen / om dat hy ghesworen hadde dat Kasteel te houden totter doot toe / ende verkozen onder haer eenen Eletto eñ Sergiant Mayor / ghelijck die vander Stadt. 's Morghens gingh Chiappin Vitelli nae het Kasteel / om ordere te stellen. Op de brugge zijnde / riep hy harē Eletto / om te parlementeren: Daer zijnde / gingh hy binnen / achterlatende den Eletto op de brugghe / die daer behendelijcken door-steecken wert van eenen Vaendrager / Francisco Salvaterra genoemt / ende hy wierp hē terstont inde Gracht: 't Selfde gebeurde oock den Sergiant Mayor. Dies andere / haer schuldigh kennende / weecken uyt het Casteel: Ende soo werdt de beroerte des Casteels geappayseert. Desē Salvaterra moeste oock daeromme vluchten / droegh geborduert op sijn opper-coussen dese ghescreven woorden / Castigador de los Flamencos. Dat is / Der Vlaminger Kastijder / den Lande tot spijte.

De Spaengiaerden in Garnisoen op 't Casteel muytineerden oock / maer met des Eletto doodt werde ghestilt.

Daer nae / den elfden Mey / de betalinghe vande vijf Maenden in Lakenen gheschiedende / heeft den Commandador ghedruckte Remonstrantien aende Soldaten ghesonden / inhoudende / dat hy gheen middel en wiste / om haer al vol-op te betalen / midts dat sy selve haer eygen betalinge verhinderden / beletende inde Stadt te negotieren ende wisselen / vriendelijcken biddende / haer te willen contenteren met noch acht ofte thien Maenden / midts dat hy noch veel gheldts behoefde / om de acht duysent ende meer Ruyteren te betalen / die onder Hertogh Erick van Bruynswijck ende andere alreede op des Koninghs Landt ghekomen waren / oock voor de twee ofte drie Regimenten Switsers ende ander volck / uyt Italien komende. Hy dreyghdese oock op eenighe maniere / ende sochtse oock onder haer te scheyden ende twistigh te maken. Maer hier op werden sy wederomme seer ghestoort / ghebeerende veel argher ende leelijcker dan oyt van te vooren / alle den nacht deure. Sy kreghen in handen eenen van haer Capiteynen / Don Francisco de Bobedille / die sy seer qualijck tracteerden. Sy deden oock onder andere publicatien uyt-roepen / men soude haer overleveren Salvaterra, den Soldaet / die den Eletto des Casteels hadde doodt ghesteecken. Ontrent de midder-nacht zijn sy alle op de Marct ghekomen / als sy de een den anderen uyt de Huysen ghedreven hadden: Daer hebbense met ghemeyner stemmen haren eersten Eletto / als suspect afgheset / ende hebben eenen andere ghekosen / die welcke ten lesten voor alle sijn moeyte kreegh de bastonade seer leelijcken.

Als het nu dagh ghewor den was / zijnde den twaelfsten Mey / maeckten sy eenen Outaer van Kisten voor 't Stadthuys / daer een Misse op gedaen werdt / nae de welcke sy swoeren malkanderen trouwe / ende ghehoorsaemheydt haren Eletto toe / ende dat sy haer niet en souden laten contenteren dan met volle betalinghe / oock wachte te houden / ende twist ende bedrogh te verhoeden. Ende dit swoeren sy alle met groote Solemniteyten ende veel Ceremonien /

1574.

sy deden dat oock op 't Stadt-huys in schrifte placken / ende sy rechten oock een Galghe op / om onder haer alle dieverije te straffen. Ende alsoo daer eenen gevangen was / die inden voorleden Nachts alarme een paer Slaep-lakens ghestolen hadde / vraeghde den Eletto / nae dat de Misse ghedaen was / wat de Heeren Soldaten begheerden ghedaen te hebben met den selvigen ? Waer op sy alle riepen / datmen dien op-hangen soude : dat was haer maniere van vonnisse. Maer den Eletto antwoorde / dat hem dochte de sake te kleyn te wesen / ende een stroppa de corda ghenoech was. Doe riepen sy alle / datmen soo doen soude. Van dese Justitie ende goedt Recht onder haer / hebben de Borghers haer seer bedanckt / midts datmen van Dieverije alle dien tijt niemandt konde beschuldigen dat in sulcke beroerte wonder was.

De gemuytineerde doe recht onder haer.

Na dien tijdt hebben weynige alarmen meer gheweest / ende werden soo met gelde eñ oock met listen ten lesten te vreden gestelt. De Borgers souden / boven haer kosten / die vier hondert duysent guldens op brengen ende den Commandador de reste. Hier mede waren sy besigh tot op dē Pinghster-dagh / op welcken dagh als sy al kostelijck ghekleedt waren in zijde ende goudt / als groote Heeren ende Meesters / hebben sy vanden Commandador Generael een Pardoen verkreghen / van al datter ghepasseert was / 't welck oock met een solennele Misse inde groote Kercke van hem bevestight werdt / oock met een groote feeste eñ triumphe tot sijner eeren op de Meerbrugge. Also is de muyterije afgeloopen sonder straffe : maer den Eletto eñ sijnen Raet heeft-men hier ende daer naemaels wel weten te vinden / ende te castijden. Ende daer nae werden sy gheordineert ende belast nae Hollandt te trecken / om Leyden te beleggen.

De Stadt vā Antwerpen betaelt vier hondert duysent gulden / eñ werden te vreden ghestelt met meerder somme.

Verkregen een Pardoen van alle misbruyckē met Misse bevestight.

Niet teghenstaende dese muytinatien / soo hadde Gouverneur Commandador drie diversche aenslagen voorgenomen / op Noordt ende Zuydt-Hollandt ende Zeelandt / om met twee Vloten Schepen / d'een Spaensche / die men in Spaengien tot S. Andre / eñ d'ander Nederlandtsche / die men t'Antwerpen toeruste / om die byden anderen voor Vlissingen te doen ontmoeten / ende dan den Briele in te varen / dien te gewinnen ende te houden / ende dergheljcken te poogen tot Amsterdam / ende in Noordt-Hollandt / ende soo Hollandt ende Zeelandt te vermeesteren / ende dan de Dominatie over de Zee ende Rivieren hebbende / de Oorloge te eynden.

Vloten in Spaengien ende t'Antwerpen toegheredt / om den Briele in te nemen.

De Spaensche Vlote werdt in Spaengien / Sint Andre in Buscayen toegherust / van eenen vermaerden Zee ofte Scheeps Capiteyn / Piedro Melenda ghenoemt / die Gouverneur van Florida gheweest was / ende daer de Fransoysen uytgedreven / eenen Capiteyn Ribault met alle sijn volck vermoort. Tot vorderinghe van dese Vlote / waren uyt Nederlandt / ende van Amsterdam / veel Piloten gehuyrt / eñ derwaerts gesonden : alsoo oock uyt Engelandt / alwaer de Heere van Swevegem Fransoys Halewijn / met den Johan Boyschot / Advocaet Fiscael / daer den last van hadden / om die Vlote te vorderen / zijnde noch aldaer om het different vande onderlinghe Aresten te eyndighen / ende afrekeningen te maken / als vooren verhaelt is : sy verkreghen vry gheleyde voor dese Vlote / langhs alle de Enghelsche Havenen / den Heere van Swevegem selve reysende nae den Zeekust / ende daer lange ligghende / dese Vlote verwachtende / om die te directeren / ende van alle nootdruft te besorgen. Maer dese Vlote en is niet voort-gekomen / door dat den voorsz Piedro Melenda vanden vloet-ganck daer storf / met veel Krijghs-volck ende Schip-volck / mede om dat de Antwerpsche Vlote dat ongeluck kregen / ende de Zeelanders soo dapper op haer hoede waren / als sullen verhalen.

Dese ander Vlote werdt t'Antwerpen toe-gerust / bestaende in oft ontrent 30. Oorlogh-schepen / groot ende kleyne / van alles wel versien / daer Vice-Admirael over was Heer Adolf vā Hamstede. Dese Vlote was / midts het muytineren vande Spaengiaerden / op dat sy hun daer mede niet behelpen souden / ende den aenslagh verhinderen / was belast de Riviere nederwaerts te dryven by Lillo / onder 't beschut vande Bolwercken op de Water-kant oft Dijcken.

Dese waren nu al veerdigh om t'seyle te gaen / wachtende op bescheydt ende advijs / dat sy vande Agenten van Brest uyt Vranckryck van Engelandt ende Vlaenderen verwachtende waren / vande komste vande Spaensche / om die teghen te varen ende ontmoeten. 1574.

Ditte vande Zeelanders ghewetten / ende geinformeert / dat op Pincxster-dagh de ghereconcilieerde Spaengiaerden / met een solennele Misse eñ groote Triumphe / haer Contract met den Commandador bevestigen souden / eñ also met haer beste nieuwe kleederen seer bekommert wesen / resolveerde den Admirael vanden Prince van Orangien / Loys Boysot / die te gaen besoecken : hebbende alle haer Oorlogh-schepen doen hermaken / calfaten ende oprusten / ende is alsoo met een Vlote van Smackseylen ende eenighe lichte Rade-seylen gevaren na de Honte / ende voorts de Schelde opwaerts. Met den Admirael Boysot / waren die voorneemste / Cornelis Claessz Vice-Admirael / Joos de Moor / Meerten Drooge / Vincent Sebastiaenssz ende ander Capiteynen. Dese resolveerden komende inden Brouwer / voor uyt te seynden eenige vande lichtste best-beseylde schepen / om te besichtighen : Dese / daer dat Evert Hendrickssz een van was / uytvarende ontmoeten op de Wachte twee van 's Konings Oorloghschepen / Smackseylen / die sy terstondt namen / ende brochten met haer volck by den Admirael. Dese geexamineert seyden / dat 's Koninghs Vlote lagh voor het Fort van Ordam / tusschen Lillo ende Calloo / waer over resolveerden die te gaen bevechten / eñ alsoo seyl makende voeren derwaerts / ende komende binnen den hoeck vanden Doele / so hebben sy 's Konings Vlote sien liggē voor Ordam : Ende omtrent den hooghen stillen Water / tusschen Lillo eñ Liefkens-hoeck wesende / was den Wint Westelijcken ende stille / ende sagen 's Konings Vlote liggen ten Ancker / seer wijt ende verscheyden d'een van d'andere / als sy nu op een derdepart mijls haer ghenaeckten / soo werdt den Wint soo stille / dat sy beraedt-slaeghden of sy voorts souden varen ofte niet / maer terstondt werdt den Windt waeyende uyt den Westen / soo dat sy voorts seylden.

Princen van Orangien Schepen bespringen des Koninghs Vlote by Antwerpen / den 30. Mey.

Die van 's Koninghs Vlote die siende op haer lijf komen / hebben terstont seyl gemaeckt / ende de vlucht na de stadt Antwerpen genomen. Maer soo 's Princen Schepen schoone van onder / ende wel licht ghetimmert waren / hebben beter gheseylt / ende een partije ingehaelt / recht voorby Calloo in 't lange Reck / alwaer 's Koninghs schepen grouwelijcken beschoten werden / soo dat ten lesten twee groote Meersschepen / van 300. vaten groot / ende een kleyn Engels Radeseyl / geabordeert hebben ende ghenomen / waer in den Heer Adolf van Hamstede ghevangen werdt / drie vande Smack-seylen seylden aen grondt aende Brabandtsche zijde / ende een ander aende Vlaemsche zijde / die welcke verovert ende verbrandt werden. De reste van 's Koninghs Smackseylen / als oock eenighe lichte Rade-seylen / hebben aende Brabandtsche zijde / met haer Roey-booten / een parthije volcx aen Landt gheset / die welcke haer Schepen met touwen deden voort-trecken / door welcken middel sy hun resterende Schepen / met groote moeyte ende arbeydt / ghesalveert hebben.

Koninghs Vlote vlucht.

Den Admirael / Heer van Hamstede / wordt vande Zeelanders ghevangen / met Schepen.

Dit was recht op Pinghster-dagh / den 30. Mey / als de gemuytineerde Spaengiaerden in 't beste van haer triumphe doende waren / soo over het afgedrongen Geldt als over de Victorie van Moukerheyde / tegen Graef Lodewijck ghehadt / ende rechts op de Noene ende Bancquet / werden sy door het schieten verstoort / soo dat sy terstondt derwaerts op moesten / met haer fraeye ende nieuwe triumphante kostelijcke kleederen / ende haer begheven op de Dijcken op den Brabandtschen kant / beneden den Zee-dijck inden modder ende slijck treden tot in 't Water / van waer sy met haer Musquetten seer furieuselijck nae des Princen Schepen schoten / also die selvige oock tegen haer deden / met kleyn ende grof Geschut / dat lustigh op eenen lustigen dagh te siene was.

Spaengiaerden in haer triumphe gestoort den 30. Mey.

Dit also geschiet zijnde / bleef den Admirael Boysot met de Vlote noch int lange Reck liggen / eñ heeft belast den Capiteyn Joos de Moor / hem te begeven

op 't

1574.

op 't Schip vanden Admirael Hamstede/ ende Capiteyn Drooge op het ander groot genomen schip met bevel/ in alle manieren te poogē die twee groote schepen tot Vlissingen te brenghen, voorby de Spaensche Schanssen/ ende alsoo den Windt Noordelijck was waeyende/ soo moestmen met die twee Schepen van Calloo door het weerloose Rack laveren/ na het Fort van Ordam toe/ dat welcke Fort met veel grof Gheschuts als Musketiers nu versien was/ eñ schoten seer dapper daer uyt met alderhande Geschut op dese twee groote schepen/ soo dat het schip/ daer Capiteyn Joos de Moor op was/ soo geschoten werdt/ dat het Meersseyl van boven tot op de Meerse neder viel/ daer werdt mede een vande Metalen stucken/ boven op het schip staende/ dweers geschoten/ soo dat sy met groote moeyte met het schip noch voorby het voorsz Fort geraecten/ eñ so voorts tot Vlissingen. Het ander Schip/ daer Capiteyn Drooghe op was/ werdt onder 't Water door-geschoten/ dat sy benoodigt waren daer mede voorwinde te houden/ eñ wederomme voorby Calloo te keeren/ int lange Reck/ by de Vlote eñ Admirael Boysot/ die daer over alle de Capiteynen te rade riep/ hoe men met dat Schip handelen soude/ verbranden ofte sincken afvraghende: want niet geraden was daer langer te blijven liggen/ overmidts het Koninghs volck uyt de Stadt van Antwerpen aldaer op de Dijcken grof gheschut brengen konden/ om de Vlote daer mede te vernielen.

Zeelanders kloecke behendicheydt in 't voorby varen van 't Fort van Ordam.

Hier over wert eyndelijck geresolveert/ datmē met de geheele Vlote soude seyl makē/ latende het grootste schip achter inde Vlote volgen/ ende datmen met alle de Oorlogh-schepen het Fort van Ordam soude gaen beschieten/ op dat dies te bequamer dat groot schip voorby het Fort soude passeren. Het welcke terstont nagekomen wert/ met sulcken furieusen geschiet van alle die schepen op het Fort/ dat de borstweeringen van dien ter neder vielen/ so datmen over sulcx daer uyt niet eenen scheut meer en schote/ eñ die van binnen waeren benoodight hun daer binnen bedeckt te houden/ alsoo quam dat groot Schip/ mede oock het kleyn Engelsch Schip/ voorby dat Fort onbeschadigt te passeren/ ende alsō is dese Vlote met de ghenomen Schepen wel tot Vlissingen aenkomen/ daer sy veel groot gheschut op vonden/ ende werdt by de Zeelanders al goeden Buyt gemaeckt.

Den Heere van Hamstede gevangen wert na Delft byden Prince van Orangien ghesonden/ waer by alle den aenslagh eñ voornemen ontdect was: Hy hadde meest alle sijn meublē eñ silverwerc by hem genomē/ uyt vreese dat de gemuytineerde Spaēgiaerdē t'Antwerpen hem dat afnemen ofte rooven souden.

Aenslagh des Commandadors op Noordt-Hollandt/ daer sijn Duytschen vande Boeren geslagen werden.

Door desen selven tijdt hadde den grooten Commandador mede eenen anderen aenslagh op Noort-Hollandt/ door het besteck van die van Amsterdam/ die hun meynden daer Meester te maken/ daer was gesonden geweest Herry de Vienne/ Baron van Chevreaulx/ met ontrent 3000. Hooghduytschen/ intreckende van Egmondt ende ander plaetsen langhs de Dijcken/ terwijle het noch hart ghevrosen was by Assendelft/ Wormer/ eñ daer omtrent/ haer scheydende in drie hoopen/ om allen toeloop van 't Lant-volck te verhinderen: Want daer weynigh Krijghs-volck in 't Landt was/ namen over het Ys de twee groote Dorpen inne/ Wormer eñ Gisp/ hoe wel met eenige Soldaten beset waren/ dan alst open Water was geworden/ werden daer weder byde Vrijbuyters uytgedreven. Maer alsoo inden Somer/ ontrent Pingster/ de Spaensche die meynden weder in te nemen/ quamē die vande Schutterije van Alckmaer die van Wormer te hulpe/ een ander deel quamen te Purmerenden/ andere op Monickendam/ maer sy werden alomme vande Landtlieden omringelt/ beset eñ vervolcht/ vermoordt/ verdroncken ende versmoort/ met kleyne Galeykens/ door des Lants eñ Waters gelegentheyt/ haer alomme verrasschende. Een deel waren ghevlucht nae Ylpendam/ daer sy een Schansse hadden/ die de Hollanders den 25. Junij wonnen/ daer sy wel voor 600. Menschen aen wapenen vonden. Onder andere 88. Vrijbuyters/ met kloetstocken ofte Verrenjagers gewapent/ dienende voor spiessen/ ende om over de grachten te springē/ sloegen wel 600. van dese Duytschen doot/ eñ brochten noch wel 200. eñ 90. tot Hoorn ghevangen. Dese Vrijbuyters/ boven haer kloetstocken/ gebruyckten veel noch de busse/ die sy met eenen leeren riem wisten op haren rugghe te schorssen ofte dragen. By Monickendam werden oock wel 400. van desen volcke gheslaghen/ ende inde Grachten begraven/ inder voughen dat van dit volck boven 2100. doot getelt werden/ soo datter weynighe ofte geen daer van en quamen.

1574.

Een Pardoen Generael werdt anderwerf vā Konings weghen ghepubliceert/ dē 6. Junij.

Den Koningh/ om den nieuwen Gouverneur den Landen aengenaem te maecken/ ende te beter tot de versochte Schattinghen te komen/ ende den volcke meerder contentement te gheven/ heeft uyt Spaengien een ander generael Pardoen gesonden/ gegeven tot Madril/ den 8. Meert in dit Jaer 1574. daer van de Publicatie door de Spaengiaerden muyterije uytgestelt was/ eñ wert nu den 11. Junij tot Brussel gepubliceert/ oock t'Antwerpen op een Stellagie/ voor het Stadthuys daer toe gemaeckt.

Inhoudt eñ conditien des Pardoens.

Waer mede den Koningh vergaf den Landen/ Steden/ Gulden/ Collegien/ eñ alle private Persoonen/ alle afvallen/ rebellien/ dieverijen/ gewelden/ soo tegen God/ sijn Kercke/ ofte sijne Majesteyt begaen/ sints den jare 1566. tot op dien dagh/ eenen yegelijcken stellende tot sijnē name eñ fame/ eenige nochtans uytgenomen/ die genoemt souden worden: Maer die vande Roomsche Catholijcke Religie waren afgheweken/ souden moeten met warachtich berou/ oprechte herten/ ende vast voornemen/ haer dwalingen ende sonden uytstorten/ eñ neder legghen inden schoot ende onderdanicheyt vande Moeder de H. Catholijcsche Roomsche Kercke/ verwervende vergiffenisse van haer sonden eñ verbanninghe/ daer sy in vervallen waren/ vande Dienaren ende Commissarisen/ die vande H. Kercke souden den last daer van hebben/ onderhoudende voort-aen/ ende volghende de ware Roomsche Catholijcke Religie. Dit Pardoen souden niet alleen genieten die onder des Konings obedientie stonden/ maer oock die noch vyant waeren/ soo sy binnen twee Maenden nae de verkondinge/ haer des Konings genade onderworpen/ maer daer na souden sy alle uyterlijcke strengicheydt te verwachten hebben/ soo dat de straffe de misdaet soude te boven gaen. Een yegelijck soude met desen Pardoen bevrijdt wesen/ al waren sy schoon by de Rechten veroordeelt/ soo nochtans dat de gheconfisqueerde goederen/ alreede tot 's Konings behoef gebruyct/ souden verbeurt blijven/ ten ware eenige met Wettelijcke getuygen konden doen blijcken/ dat sy haer selven Catholijckelijck over al altijt gedragen hadden. Onder welcker getal de Staten der Landen/ Borgerlijcke Gulden/ Broederschappen/ Collegien/ ende diergheliјcke/ werden mede alle misdaet vergeven/ ende in haer gheheel gestelt/ mits dat sy haer voortaen souden moeten reguleren/ ende Wetten ontfanghen van die/ die van des Koninghs weghen daer toe souden ghestelt worden/ ende bevel hebben: Welcke Wetten ende Ordinantien soo souden wesen/ bestaende in redene ende noot/ so dat een yegelijcke soude betuygen/ dat die ghesproten zijn uyt sijne Majesteyts uyterlijcken wille ende liefde/ die hy tot sijn Ondersaten dragende is.

Desen Pardoen/ hoewel die met groote solemniteyt eñ versekeringe vanden Commandador afgekondigt wert/ heeft mede geen groote vruchtē voortgebracht.

Staten vergadert om ghelt tot Brussel/ in Junio.

In dese Maendt Junius zijn des Lants Staten tot Brussel beroepen geweest/ alwaer den Commandador volherde/ ende drongh op sijnen eysch van gelde/ van twee Milioenen jaerlijcx/ eñ den tweeden beloofden honderten penning eñ diergelijcke: 't welck vande Staten des Landts afgeslagen eñ geweygert wert/ klagende over den moetwil der Soldaten ende dat na soo veel ende ghewilligh gheven, meerder verderf den Landen ghevolcht ware/ waer door het onmogelijck was meer te geven. De Staten versochten/ dat den Koningh mochte den staet eñ ghelegentheyt der Landen over geschreven worden/ ende ghebeden te willen selve in Nederlandt komen.

Desen Pingster de twee aenslagen des Commandadors op Zuyt eñ Noort-Hollandt qualijck gheluckt zijnde/ is den derden ten selven tyde oock op Hollandt aen-gevangen/ ende niet beter gheluckt/ te weten, het

1574. tweede belegh van Leyden/ het welcke anderwerf aengeleyt is byden Maeſtro del Campo ofte Colonel Francisco Valdez, de welcke gekomē is van Amſtelredam over het Haerlemer-meer nae den Hage/ met de Regimenten uyt Lombardijen/ Walen eñ Duytſchen/ als 25. Vendelen Spaengiaerden/ ſeven Walſche/ ende ſeven Duytſche Vendelen/ met vier Cornetten Peerden/ t'ſamen ontrent de ſevē oft acht duyſent ſterck/ ende zijn den 26. Mey 's morghens voor Leyden ghekomen/ langhs den wegh van Amſtelredam: hebben haer beſchanſt als ſy die voorgaende reyſe ghedaen hadden/ ende hebben 22. Bolwercken ofte Schanſſen meer ghemaeckt op de aenkomende Wateren/ denckende de Stadt uyt te hongheren/ inſonderheydt/ alſoo ſy van eenighe uytghewekene verſtaen hadden/ datter kleyn provisie van Koren inde Stadt was/ veel uyt-ghevoert zijnde ten platten Lande/ ende van meerder provisie te doen tegen 't beleggen was verſuymt/ ſo door de Spaenſch-gunſtige als door verachtinghe des vyandts/ die ſy meynden dat niet ſoude weder-komen. Maer alſo dit belegh notabel is geweeſt/ vijf Maenden gheduyrende/ ende wonderbaerlijcken ontdaen wert/ ſo ſullen wy 't hier na in 't breede verhalen/ den nakomers ten beſten. 1574.

Leydē wort de tweede reyſe belegert/ den 26. Mey.

Don Franciscus de Valdezio Maestro del Campo ende velt-Overste voor de stadt Leyden.

Belegeringhe der ſtadt Leyden.

Zijnde de Stadt Leyden een vande goede Steden van Hollandt/ nu de tweede reyſe beleghert/ heeft den Prince van Orangien haer gheordineert de 10. Vendelen Enghelſche Knechten/ onder den Colonel den Ridder Eduwart Cheſter/ in te nemen/ eñ dat ſy terſtont ſouden goede ordere op haer Koren ende Montkoſt ſtellen/ maer ſiende datſe ſijnen raet niet en hadden ghevolght/ van haer wel te verſien/ verſocht hy/ datſe ten minſten drie Maenden ſouden maken tegen te houden/ daer-en-tuſſchen hoopte hy haer te ontſetten/ ordonnerende/ dat ſy voor al haer van Bedelaers ende onnutte Menſchen ſouden ontlaſten.

De Engelſchen lagen op de Schanſſen tot Valkenburgh/ op de Goudſche Sluys/ ende tot Alphen ontrent twee mijlen vande Stadt/ daer den vyandt/ van Utrecht komende/ voor-by paſſeren moeſte. Deſe vande Goudſche Sluys zijnde beſprongen/ werden vanden Capiteyn Gainfort vromelijcken afgeweert. Maer alſoo het Spaenſch Peerde-volck het voet-volck voort-drongen/ met ſlagen die tot den ſtorm dringhende/ ende gheenen anderen wegh afwijcken en konden/ hebbenſe moeten met ſtorm continueren/ ſoo dat de Engelſchen ghedrongen werden de Schanſſen te verlaten. Die van Alphen quamen deſe te hulpe/ haer Schanſſen aldaer verlatende/ maer te ſpade/ ende moeſten alſo vluchten/ doch niet ſonder

De Schanſe op de Goudſche Sluys wordt den Engelſchen afgenomen.

1574.

sonder groot verlies onder de Spaengiaerden.

Vyf Vendelen Engelschẽ voor Leydẽ trocken over by den vyandt.

De ander vyf Vendelen Engelschen van Valckenburch verlieten oock haer schansse / die niet volmaect en was sonder den vyandt te verwachten: Eñ soo de Spaengiaerden by haer quamen, sagen die van Leyden / dat vant lange schermutseren niemant doodt en viel, waer door sy quaet vermoeden kregẽ / dat sy met den vyandt verstant hadden. Na de schermutsel quamen de Engelschen naerder de Stadt / ende een Capiteyn met andere quam binnen / daer sy onderlinghe besloten / soo den vyandt haer besprongẽ eñ machtich werde, so souden sy haer begeven onder de Haeghsche Poorte, daer het meeste Gheschut was, eñ als sy souden sien / datmen 't Vendel vande Poorte name / soo souden sy haer aende een zijde begeven / want dan souden sy alle het Gheschut op den vyandt laten afgaen. Maer dit besluyt beviel den Enghelschen niet wel / want soo haest sy dat van hare Gesanten vernamen / zijn sy met vliegende Vendels byden vyandt overgetrocken / alwaer sy op sekere conditien met grooter eerbiedingen ontfangen werden. Maer korts daer na werden sy van het Peerde-volck omringelt / ende belast haer vyer ofte lonten uyt te doen / eñ 's anderdaegs haer geweer neder te leggen / ende werden van de beste kleederen berooft. Maer eenige van die, zijnde 32. in getale / ende nae eere trachtende / waer onder oock eenige Officiers waren / so Engelschen als Nederlanders, quamen gevlucht inde stadt / waer onder oock was Capiteyn Cromwel / die al tsamen ingelaten werden. Eenige andere / siende dat sy also vanden vyandt werden gehandelt / sprongen inde Grachten / meynende te ontkomen / ende verdroncken. De Spaengiaerden maeckten van eenighe van desen Pioniers / de andere zijn door Vlaenderen bedelende nae Engelandt gekeert / also den doodt ontkomende / om dat den Spaenschen Raedt byden Commandador die al wilden opgehangen hebben / maer hy selve wilde / met die t'Huys te seynden / de Koninginne van Engelandt gelieven.

Hier door en heeft de stadt Leyden geen Krijgsvolc konnen binnen krijgẽ / maer heeft uyt haer Borgerye volck in gagie aengenomen / onder dese Capiteynen / Jonckheer Jan van Duyvenvoorde / Joncker Jan vander Does / Heer vã Noortwijck / Andries Schot / Meeus Havier / Claes Dircxsz van Montfoort / ende andere. De Magistraet ende Edeldom hebben met den Commissaris / Dierick van Bronchorst / Raedt / een ordinantie gheraemt / soo tot sterck-maken der Stadt / als op den lijf-kost. Ende hebben bevonden inde Stadt noch hondert ende thien last Koorns te wesen / daer tegen (boven de onnutte uytghesondene) waren veerthien duysent Menschen.

Den voorraedt van Koorn in Leyden.

Sy hebben voor de eerste twee maenden elc Mensche gestelt op een half pont broot 's daegs. Desgelijcx hebbense ooc geordineert op de vruchten / ende op de melck / datmen die niet en mochte verkoopen dan gekaernt. Sy hadden ooc binnen boven de hondert beesten / die sy daghelijcx buyten ter Weyden sonden / noyt meer verliesende dan 1. Koeye ende 3. Kalvers: Want de Beesten ghewoon waren / als sy 't Geschut ofte alarm hoorden / dat sy terstont na de stadt vluchten. Haer Peerden / tot ontrent 90. hielden sy inde stadt op stallen. Veel schermutsels werden daer gedaen / ende de Spaengiaerden zijn dickmael uyt haer Schanssen ghejaeght met wonderlijcke kloeckheyt. Maer het voor-nemen van Valdeus was de Stadt uyt te hongeren. Daer werden van hem eñ vanden Grave van Roche / Don Fernando de Lanoy / nieu Gouverneur van Hollandt / vande Heere van Ligues / Gouverneur van Haerlem / eñ vande uytgheweken Borghers / veel Brieven ghesonden / die haer groote Pardoenen eñ gratien aenboden / sonder garnisoenen / verheffende de macht vanden Koningh / verkleynende de hare / ende des Princen van Orangien / eñ hare Bondtgenooten: verhalende oock / dat het haer grooten lof soude wesen / haer over te geven / eñ geen schande / te meer om dat sy geen Krijgs-volck hadden ingenomen / ende diergelijcke persuasien / met alle welsprekentheyt eñ beloften. Diergelijcke brieven beantwoorden sy veel / alleenlijck met wit Pampier te seynden / daer niet anders in stont dan / Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps: Dat is / Als den Vogelaer 't Vogelken by siet vliegen / Fluyt hy seer soet / om 't Vogelken te bedriegen. Op andere gaven sy loose antwoorde.

Die van Leydẽ werden met brieven ghesoliciteert.

1574.

Treffelijcke eñ Manne-lijcke Antwoorde van die van Leyden / den 22 September.

Maer op den 22. September / soo hebben sy over de Mueren haer vyanden voor een generael antwoorde geroepẽ: Ghy fondeert alle uwe redenen op onsen hongers noodt / eñ dat het onmoghelijck is ons t'ontsetten: Ghy noemt ons Honden ende Katten-eters, ons en ontbreeckt noch geenen kost / so lange ghy noch Honden ende Koeyen hoort in onse Stadt / ende als ons immers ten lesten spijse sal komen te ontbreken / so hebben wy noch elck eenen slincken arm / die wy sullen af eten / eñ den rechten noch behouden / om den Tyran / eñ sijnen bloedtdorstigen hoop, van onse Mueren te keeren / eñ so ons de Heere over onse wel-verdiende straffe in u lieden handen laet vallẽ / wiens eenige goetheyt wy dat niet toebetrouwẽ / so en willen wy daerom van sijn woort niet wijcken / noch op-houden onse Vaderlandtsche Vryheydt te verdedighen / jae liever onse stadt selve in brande steken / dan u tot nutte wesen / eñ uwe Slaven worden: Want beter ist also te stervẽ / dan uwe bloetdorsticheyt aen onse lichamen eñ conscientie te lijden. Tot dese ende diergelijcke Manheyt hebben oock der Borghers Huys-vrouwen haer Mannen verweckt: Want vele seyden / sy wilden liever in haer Huysen van hongher sterven / dan haer in handen vande Tyrannen begeven: de exempelen van Naerden / Zutphen / Mechelen eñ Haerlem / gedachten haer te wel.

Manlijcke vermanynge der vrouwen in Leyden aen haere Mannen.

Pampieren gelt tot Leyden geslagẽ.

Eñ ten eynde datter binnen geen gelt en soude ontbrekẽ / hebben sy haer selvẽ beholpẽ met Pampieren-gelt / geslagen in haer eerste beleg / stucken van 28 / eñ 14. stuyvers / die sy oock nae het belegh in Silver verkeert hebben / daer op stont Hæc libertatis ergo, met eenen Leeu / houdende een Hoet op een Lancie: aende ander zijde / God behoede Leyden. Op andere penningen sekere Letteren / beteekende / Nummus obsessæ vrbis Lugduni, sub gubernatione Illustrissimi Principi Auraici cusus, met stadts Wapenen. Op de andere stondt een vechtende Leeuw / met Stats Wapen eñ geschrifte / Pugno pro Patria. Hierentusschen / also die van binnen seer sorghvuldigh waren / van dickmael den Prince eñ Staten te schrijven / om ontset / daer toe de Boden eenige secrete wegen waren ghebruyckende / soo hebben de Staten besloten (also oock te voren geboden was) alle Hoy / Stroo eñ Kooren in de Steden te voeren / ende niet aen te sien te bederven het gewas ten platten Lande / om Leyden te ontsetten / ende haer vyanden te betoonen / dat sy wille ende macht hadden liever alles te laten ondergaen / ende meer als 600. duysent guldens schade te lijden / dan haer Vaderlijcke Vryheyt ende Gods woort te verliesen / volgende 't spreeck-woordt / Liever bedorven dan verlooren Landt, eñ bewilligden over-sulcx / dat de Sluysen open gheset / eñ die Mase eñ Ysel-dijcken door-gesteken soude worden / om al het Lant in Water te setten / eñ een Zee van Ebbe eñ Vloet over een drooge vast Landt te maken / eñ also Leyden te ontsetten: Hier toe hebben sy Commissarisen gekosẽ / de selve volle macht eñ bevel ghevende / om alle Sluysen te openen eñ alle Dijcken tot veel plaetsen door te steken. Eñ hebben in Zeelandt gesonden den Heere van Tempel / om te versoecken assistentie / die terstont derwaerts sonden den Capiteyn Joos de Moor / met geschut eñ gereetschappen / dien volgden den Admirael van Zeelandt / Jonckheer Loys Boysot / Heere van Ruart / ende Adriaen Willemsz van Ziericzee / die quamen met 800. Bootsgesellẽ / eñ met meer dan 100. gegoten metalen eñ ysere stucken geschuts / hebbende voorts doen maken tot Rotterdam ende elders 200. plat-bodem-scheepkens Galey-wijse / die gheroeyt werden met 10. 12. 14. 16. ende 18. riemen / ende de grootste voerden vooren een ofte twee Metalen stucken Gheschuts / ende ses Bassen aende zijden.

Vrome ende Manlijcke resolutie der Hollanders / haer Landt in Water te stellen / met verlies van ses hondert duysent gulden / liever dan Leyden ontset te laten.

Op dese Scheepkens werden dese Zeelantsche 800. Bootsgesellen ghelevdt / dat een rou / woest / eñ vreeselijck volck was / gekerft eñ doorhackt van wonden: Sommige hebbende maer een been / andere maer eenen arm / also sy de andere inde menighvuldige schip-strijden in Zeelant hadden verlooren / eñ wisten nochtans haer te weeren ende grooten dienst te doen. Een

Descriptie vã het Zeelandtsch Schipvolck.

volck

1574. volck wien twee dinghen inghebeeldet waren / de Vryheyt des Vaderlants te soecken / ende des Paus ofte Inquisitie Tyrannije te weeren. Sommighe droegen Silvere halve Manen op haer Hoeden/ met dese Letteren daer op / Liever Turcks dan Paus, eñ dat nae haer interpretatie / om dat de Paus boven het Lichaem oock de Conscientie quelde / ende qualicker sijn woort hout dan den Turc/nae haer opinie. 1574.

Lowys van Boysot, Heere van Ruart, Admirael van Zeelant.

Die van ter Gouwe sonden daer ses Galeykens/ daer Overste van was de Heere van Wijngaerden.

Capiteynen tot ontsetten van Leyden.

Met dit volck eñ gereetschappe zijn de Admiralen uyt Delft ghevaren/ met den Baron de Nopelles/ de Heere van Carnesse/eñ Bochaut/ Jonckheer Jacob van Egmont/de la Garde/ Capiteyn Durant/Cattebille/ Padriere/ Creyt/ Grenu/Outran/Citadelle/ Herry en andere/ met haer Krijghs-volck/ meer dan 1200. Musquettiers. Oock Cornelis Claessz Vice-Admirael van Vlissingē/eñ Joos de Moor: Philips van Asschers was Commissaris vande Artillerije. Onder den Commissarisen der Staten waren Meester Pieter Wasteel/ Raedts-heere van Mechelen/ Jonckheer Cornelis vander Bouchorst / Hendrick Duyst/met meer andere. Sy hebben oock mede gevoert groote Roren-schuyten / daer sy groot geschut ende Muer-breeckers op stelden/ met dicke plancken beschanst / daer oude Netten (die nat gemaeckt waren) tusschen ghestampt waren / om de Busschieters te bevrijden. Sy hadden oock noch een ghebouwe/ 't welck de Arcke van Delft genoemt werdt : Eñ dit was een schip gemaect van twee schepen ofte korenschuyten / beyde aen malkanderen ghevoecht / het en wert oock niet met seylen ofte riemen gevoert ofte beweecht / maer met raderen van binnen / die met 12. mannen gedraeyt werden : Het was rontomme gesloten eñ bevrijt voor eenen Musquetten-kloot / daer lagh veel grof Gheschuts oppe/en 50. Mannen konden daer uyt weere bieden/en dit diende oock sonderlinge/om over de Schie de passagie te bevrijden.

Wreetheyt van een Bootsghesellle / die in een Spaengiaerts herte beet / waer op dese navolgende veersken by Janus Dousa/ Heer van Noortwijck gemaeckt zijn.

Met sulcken ghereetschappe zijn sy eerst / den 11. Septembris/ uyt het Water/ genaemt de Rotte/nae eenen Dijck gevaren/ genaemt de Landtscheydinge/ dien sy door-gesteecken hebben / als sy haer beschanst hadden/ende voeren daer over naer Soetermeer/ alwaer sy over beyde zijden de Spaengiaerden met haer Gheschut te rugghe dreven / die haer met schermutselen quamen bespringen : ende hier ghebeurdet/ dat een Bootsghesellle / hebbende eenen Spaengiaert het herte uyt den lijve ghesneden/ 't selve met sijn tanden gebeten heeft/ eñ wegh ghesworpen / soo de Heere van Noortwijck beschrijft/ende hier nae volge.

Lugdunum

1574. 1574.

a Lugdunum cingit Batavorum miles Iberus:
A Batavo contrà cingitur ille mari.
b Non opus est gladiis ferróque regentibus armis
Solæ pro Batavo belligerentur aquæ.
c Jacturam pecoris Batavus quam fecit & agri,
Humano decies sanguine Ibero lues.
d Mercator sapiens tamen haud mercabitur vna
Hispani generis corpora mille bovi.
e Macra caro est, nuper cùm cor gustasset Iberi,
Respuit, & canibus nauta vorare dedit.
f Deseruëre agros Batavi & Nassovius heros:
g Nullas enim fixos abstulit hostis agros.
Invenit ratio sine sanguine pellere longè,
Hostiléſque manus, Hesperiúmque jugum.
h Tolle metus, Hispane fuge, & ne respice terras,
Pro quibus Oceanus pugnat, & ipse Deus.

Dat is te seggen:

a De Spaengiaert omringt Leyden met Wapen en Schilt/
De Hollander/ die Bondt-ghenoot helpen wilt/
Omringt hem weder met de stormende Zee-baren/
b Men behoeft Paert/ Sweert/ Schildt/ Roer noch Speer/
't Water is den Hollanders ghenoeghsaem gheweer/
Gheregeert voor haer door den Heer der Heyrscharen/
c Lijdt 's Hollanders Vee last/ moet hy sijn Landt beswaren/
't Wordt thien-mael betaeldt met 't Spaensch Vleesch en Bloedt:
Doch/ om u de Waerheydt recht te verklaren/
d De Hollander acht een van sijn Ossen soo goedt/
Als 't maghere swarte Vleesch seer onsoet/
Van duysent Lichamen der Spaensche Soldaten/
e Want als een Bootsghesel 's Vleesch smaeck werdt vroet/
Spoogh hy 't uyt/ wierpt den Honden voor op der straten.
f De Prince van Orangien heeft wel verlaten/
Als oock de Hollanders/ Landt ende Erf-gronden:
Dan wat mach u vreemde Spaengiaerts dit baten?
g Sy blijven/ den grondt is u te vast ghebonden:
Want heur kloeck verstandt heeft een middel ghevonden/
Om u Spaensch Jock af te slaen met schand' en spot/
h Vliedt dan uyt Hollandt ghy Spaensche Honden/
Siet niet meer nae 't Landt om door Tyrannigh ghebodt/
Daer de Noordt-Zee voor vecht/ ende de Heer haer Godt.

Als sy nu desen wegh gepasseert waren/ moesten sy de Soetermeersche brugghe deur / daer wel 30. Vendelen Spaensche beschanst lagen/ die sy meynden met grof geschut te doen verhuysen/ maer het was te vergheefs/ mits dat een groote Korenschuyte van 't grof geschut verstede. Sy deden wel grooten moort onder haer vyanden / maer verlooren ooc den Capiteyn Cattevìlle ende Guileresse / met seven Soldaten/ die door een schuyte/ die om sloech/ verdroncken. Als nu den Noordt-westen Wint waeyde / den 18. 19. eñ 20. September/ die de Wateren seer dede wassen/ eñ dat den Raets-heer Wasteel door sijn kloeckheydt vernomen hadde / datmen niet en behoefde door de Brugge te varen/ maer datmen tusschen Soetermeer ende Benthuysen wel door moghen soude/ eñ dat over den Seghwaertschen wegh / soo zijn sy secretelijcken met 50. Galeyen eñ 70. Soldaten derwaerts ghetoghen/ latende dẽ Vice-Admirael met de reste voor de brugge liggen: aldaer gekomen zijnde/ hebben de Hooghduytsche Knechten / tot Benthuysen eñ tot Soetermeer liggende de vlucht ghenomen / verlatende haer Schanssen die Capiteyn Ladriere met 50. Soldaten innam. Capiteyn Creyt quam daer langs oock in 't Soetermeersche Meer / met de Arcke van Delft/ eñ dry Vendelen Knechten. De Admiralen voeren een mijle voorby Benthuysen / met haer Vyanden (die veel Huysen ende Schanssen verlieten) by de weghen schermutserende / ende begaven haer in een breede Wateringhe/ nae Swieten streckende / gheheeten de Noorta/ haer breedt uytspreydende met haer schepen ende Galeyen / om vande Stadt Leyden ghesien te worden/ schietende al haer grof Geschut af / 't welck die van Leyden wederomme deden: Ende hoe wel sy in seven daghen niet vernomen ofte van haer verhoort hadden / soo betoonden sy noch goeden moedt: Niet tegenstaende haer spijse niet anders en was dan Koeyen ende Peerden-vleesch sonder broodt/ eñ hadden/ vande Maent September/ elc Mensche een half pont van dien vleesche uyt-gedeylt/ dat niet dan slijm door de magerheyt en was. Het broot was al op/ soo datter ten lesten vele in seven weken gheen broot gheproeft en hadden. Den honger was soo groot / dat Honden / Katten ende Ratten / werden voor leckernije gegeten. Wonderlijcke kokerijen werden daer voorghestelt/ te lange te schrijven. Sommighe aten Wijngaerts-bladeren / met sout ende stijffel. Veelderley onderscheydt ende leckernijen werden in verscheyden bladeren gebonden: van Pere-booms bladeren werden veelderhande gherechten ghemaeckt. Wortelen/ Koolstocken/ in Melck gebrockt/ ende gekapte Huyden/ was gemeynen kost. De Jonckvrouwen aten haer speel-Hondekens op. De vellen van drooghe Schollen ofte Visch werden op de straten uyt de Misthoopen ghesocht ende ghegeten/ met de beende-

Den grooten hongers noodt in Leyden.

veenderen van Koeyen / Peerden / Honden / daer sy voetsel uyt vonden. De siecke en suygende Kraemvrouwen moesten haer lijden met een vierendeel pondt Beschuyt Broodt 's daeghs. Sommighe was de vrucht in haer Lichaem bykans verteert. Een pont boters mochte vyfthien stuyvers gelden/ een wortel eenen stuyver / eenen koolstock een halve stuyver/een Peer oft Appel twee stuyvers. Voor een sack Terwe werdt hondert gulden geboden. Met den dranck was het lijdelijcker want sy hadden Bier op Haver-doppen ghebrouwen/ van eenen penningh den pot. Sommige brouwdẽ selve op Draf/gebruyckende Alsem ende Wijnruyte in stede van Hoppe: andere droncken water met azyn gemengt.

Sterft ende Pestilentie binnen Leyden.

Boven dit ghebreck wasser inde Stadt soo grooten Pestilentie ende sterfte uyt den honger ghesproten / datter gheduerende 't Belegh wel ses duysent Menschen ghestorven zijn. Oock waren de Mannen soo machteloos/datse qualijck konden te Wachte gaen / t'Huys komende / vonden sy dickmael Wijf ende Kindt doodt. Weeldighe Jonckvrouwen zijn van honger versmacht/ende veel jongh volck. Ende soo een Doode op de strate ghevonden werdt / was hy (stijf zijnde) op-gerecht ghestelt voor een Borgemeesters deure / als te segghen / Soeckt middel/ om sulcx te voorkomen. Van haer menigherhande armoede ende ellende / gaven haer maghere Kaken/ leelijcke aensichten / ende hinckende beenen / nae het ontset ghenoech ghetuygenisse.

Murmuratie binnen Leyden.

Boven dese ellenden / soo isser oock groote ongherustheyt / murmuratie ende tweedracht inde Stadt gheweest / maer werdt redelijcken wel voorkomen voor een tijdt / door den Commissaris Bronckhorst/ die soo strenghelijck regeerde/dat hy de quaet-spreeckers Tonghe inden toom hieldt. Maer die ghestorven zijnde / hebben de quaet-willighe / ende meest die de Pauselijcke Religie toe-ghedaen waren / stouter ghesproken. Doch sulcx wert door de wijsheyt van Jonckheeren / Jacob ende Jan vander Does/ Heer van Noordtwijck / dien het Gouvernement vanden Prince belast was / ende by de andere stantaftighe Borghemeesteren ende Raedt wijselijcken voorkomen. Onder andere ghebeurdet / datter eens vijfthien Borgheren op 't Stadthuys quamen / uyt den naem van noch drie hondert / soo sy seyden/ die spijse begheerden / die oock by een vande Borghemeesters (soo 't scheen) ghestijft werden/ protesterende den selven Borghemeester / dat hy gheen oorsaecke begeerde te wesen van Menschen doodt. Maer dese ende dierghelijcke werden met eenighe redenen ghepayt. Maer onlanghs daer nae ontdeckten hen eenighe secrete aenslaghen / om met ghewelt door Wapenen de Overheydt te dwinghen / tot eenighe Spaensche handelinghe gehoor te gheven/ de welcke niet te min ghewaerschout zijnde / altijdt (onder eenige pretext) voor haer in Wapenen was. Op 't

Een treffelicke antwoorde eens stantaftigen Borghemeesters tot Leyden.

leste quamen sommige oock tot den Borghemeester/ den hongers noodt ende perijckel hem klaghelijcken vertoonende/ om hem te beweghen tot tracteren met den Spaengiaerden. Maer hy antwoorde haer kort ende goedt/ seggende/ hy hadde eenen Eedt ghedaen/ dien wilde hy nae-komen met Godts hulpe / soo sy met sijn doodt beholpen waren / het ware hem ghelijcke vele / of sy hem die aendeden oft den vyandt/ Hy moeste eens sterven/ Om dat sijn sake goet ware/ was hy des ghetroost / Sy mochten sijn lichaem in stucken snijden / ende onder haer uyt-deylen / soo het haer mochte helpen : Met welcke antwoorde sy beschaemt wech gingen.

In desen staet was die Stadt eer sy ontset werdt. Ende het vleesch was oock tot de leste uyt-deylinghe ghekomen. Als dit den Prince van Orangien gheadverteert werdt/ (zijnde uyt een sieckte opghestaen) is hy nae het Leger getogen met vier Roeren-schuyten / elck voor op hebbende een half Kartouwe Gheschut/dien de ordinantie wel behaechde. Maer daer ghebrack noch Water / want het selve stondt op het Landt maer negen duymen hooge/ ende de Galeyen ginghen vijfthien ende achtien duymen diepe. Den Windt Noordt-Oost zijnde/ dreef het Water uyt den Lande tot den acht-en-twintichsten September. Also stelde de Prince ordere hoemen soude doorsteecken eenen hoogen wegh/ genoemt den Kerck-wegh/ daermen niet over en konde varen/ en soo den naesten Sprinck-vloet niet Waters ghenoech gave / soude men sien hoe datmen met eenige dertich ofte veertich Schuyten steelsche-wyse over soude gerakẽ/om Leyden met Broodt wat te versien / daer toe hem Capiteyn Grenu vrijwilligh aenboot. Want so den noodt des hongers die van Leyden niet dwonge/ soo achten sy ghewis/dat den aenstaenden Winter Waters ghenoech met der tijdt geven soude. Dese aenslaghen werden die vander Stadt met een Duyve / die de leste Boden uyt-ghebrocht hadden/ verwittigt/ oock waerschouwende / dat sy souden toe-sien / dat den Vyandt in heuren Name met Victalie geenen loosen aenslaghen maeckte. Dese tijdingen verheughden

Den Wint/ Boden ende Instrumente Gods tot Leydens verlossinge.

de Borgers seer/ maer noch meer/ als den Windt op den Sprinck-vloet begonst Noordt-west te waeyen ende te stormen / het Water in 't Landt dringhende/ den welcken sy / als een Bode Godts / achteden van hare verlossinge/principalijck/ als die daer na Suytwest was waeyende / ende daer door het Water ('t welck midts den Noordt-westen Windt in 't Landt ghekomen was) recht nae Leyden toe dreef/ niet teghenstaende dat de Spaengiaerden tot veel plaetsen den loop van dien gestopt hadden.

Op desen Sprinck-vloet / de Admiralen siende het Water van neghen duymen diepte op acht-en-twintich duymen ghewassen / resolveerden sy eenen wegh/genaemt den Kerck-wegh / (hoogh liggende) over te varen / ende soo haer wat meer Waters ontbrake/ dat thien ofte twaelf Mannen uyt elck Schip ofte Galeye souden springhen/ om die te lichten/ende soo voorts over te heffen. Met dese resolutie voeren de Admiralen / den tweeden Octobris / derwaerts/ elck met vijf-en-twintich Galeyen / Boysot den Admirael van Zeelandt / houdende de slincker-handt nae Soeterwoude/met den Colonel la Garde. Den

Den Kerckwegh by de Admiralen ingenomen.

Admirael van Zierickzee de rechte handt / met Citadella/ Outran / ende Capiteyn Pauwels Durant. Den Vice-Admirael / met den Heere van Noyelles/ Heere van Carnes / Bouchaut / de Capiteyn Harry ende Grenu / waren nae de zijde van Swieten. De Commissaris vande Artillerie / Philips van Asseliers/was ghelaten op de Porta/ om de victalie ende amonitie te bewaren / met acht ofte thien Galeyen. De Admirael komende ontrent midder-nacht / met thien ofte twintich Schuyten Pioniers / met haer ghereetschappe / aenden Kerck-wegh / dreven met schermutselen den Vyandt vanden Kerck-wegh / die daer op de twee zijden beschanst lagh / ende haer selven daer op beschanssende / stroyde alomme op den wegh minck-ijseren/ ofte voet-angelen/ om niet weder besprongen te worden. Als sy desen Kerck-wegh in hadden/ hebben sy die op twee oft drie plaetsen door-ghesteecken/om door te varen/ daer sy alle haer Victalie-schepen / die wel over de hondert in ghetale waren / over brochten / behalven twee die verdwaelden/ende inde Vyanden handen quamen. Dit werdt seer Mannelijck gedaen / onder der Vyanden oogen/ met verlies alleenlijck van vijf ofte ses Mannen / ende zijn alsoo nae de Meer-brugghe gheroeyt/nochtans tusschen weghen noch ondiepten vindende / moeste het Schips-volck uyt-springhen / ende de Galeyen bykans doen op haer schouderen draghen: Daer-en-tusschen hebben de Schepen dapperlijcken Soeterwoude beschoten / ende sommighe Huysen in brande ghesteecken.

Baldeus met sijn Spaengiaerden verlaet Soeterwoude.

De Spaengiaerden / daer in haer Schanssen ligghende / siende 's morghens de Galeyen nae haer komen / ende vreesende van beset te werden in Soeterwoude / ende oock verschrickt zijnde / om dat het Water eenen voet hoogher ghewassen was/ soo hebben sy den moet verlooren ghegheven : ende Baldeus den Oversten met sijn Volck vluchtende / heeft alle de Schanssen van Soeterwoude verlaten/ ende door haeste eenigh Gheschut laten staen : Wien Alonso Lopes Gallo met seven Vendelen oock volghden/ haeren wegh nemende nae Voorschoten / den wegh derwaerts al te vooren ghehoocht hebbende:ende soo eenige Galeyen daer quamen / om haer den wegh te

onder-

ondergaen/ soo zijnder vele van hem weder te rugghe ghedreven/ die de Zeeusche Schips-ghesellen/ in 't Water springhende/ met haer langhe ende verroeste Daggen besprongen/ doot-staken/ versmoorden/ ende alsoo ontrent twee hondert ombrachten. Sy verkreghen oock Baldeus Baggagie/ Victalie/ Wijn/ ende andere provisie.

De Admiralen deden voor Soeterwoude haer grof Gheschut op den Papen-meer komen/ om de groote Schansse van Lammen te beschieten/ beset met den Capiteyn Borgia/ de welcke haer te vreesen stont/ om dat sy op de Vliet/ nae Delft streckende/ gelegen/ ende seer groot ende sterck was/ met Schanskorven/ strijck-geweer/ gheschut ende volck wel versien/ ende over-sulcx periculeus om te veroveren/ ofte oock te passeren/ dan met verlies van veel volcx/ al 't welck sy den Prince adverteerden/ doch dat sy met te min die voorsz Schansse 's ander-daeghs souden doen beschieten met twee Cartouwen ofte stucken Gheschuts/ die sy gheordineert hadden te stellen aen d'een zijde vã 't Canael ofte Water/ niet sonder groot perijckel/ door dien dat de Spaengiaerden uyt Lammen/ ende een ander schansse/ vreeselijck schoten/ haer hebbende alreede seven Mannen met eenẽ scheute afgheschoten. Sy adverteerden den Prince oock voorder/ dat sy vreesden/ als sy schoon een groote Bresse met haer Gheschut souden gemaeckt hebben/ dat sy qualijck nochtans daer souden ingheraken met haer weynigh Krijghs-volck/ het welcke sy nochtans souden versoecken/ maer soo haer den storm niet en geluckte/ soude men moeten patientie hebben.

Swaricheden van Leyden te ontsetten/ midts de sterckte der Schansse tot Lammẽ.

Terwijle was nochtans den Capiteyn Joos de Moor vande Admiralen uyt-ghesonden/ om alle de Colonellen ende Capiteynen te vergaderen tot Soeterwoude/ om voor te draghen/ ende in deliberatie te leggen/ nademale datter geenen middel ware om die schanssen te veroveren/ of men den Prince schrijven soude/ hun te versien met duysent Pioniers/ om daer mede met de haeste/ by Oosten vande Schansse van Lammen/ buyten Musket-scheut der selvighe/ van het Meulen-water af/ te graven een Canael nae de Stadt toe/ het welcke seer een derde-paert van een mijle weeghs was/ ende 't Lant tot sommige plaetse effen met Water bedeckt was/ dat welcke doenlijck scheen: maer eer dese resolutie wel overleydt was/ quam tijdinghe dat de schansse verlaten was/ eñ haer Cartouwen in 't Water ghewoorpen. D'oorsake dat Baldeus dese groote Schansse van Lammen/ op de Vaert/ dede den Capiteyn Borgia verlaten/ was/ om dat hy/ so die van Lammen besprongen werden/ die niet konde bystant doen ofte helpen/ sijn vyandts Galeyen tusschen hem ende de schansse zijnde. Desgelijcx om dat sy een Duyve ghekreghen hadden/ vlieghende nae de Stadt met briefkens/ waer by sy verstondẽ/ die van Leyden gelast werde/ dat sy met eenen uytval de schansse van Lammen souden komen bespringen: maer 't selfde advijs oft bevel van uytval te doen/ kreghen die van Leyden eerst den tweeden dagh/ waer door de Admiralen meynden/ dat de Stadt over-gegeven ware. Maer 's ander-daeghs sagen sy haer Vendelen hoogh uyt-ghesteken/ tot een teecken van wel-ghemoetheydt/ die oock te meer toenam/ als die van Leyden sagen den brandt van Soeterwoude: Doende over-sulcx met vreuchde uytroepen/ dat Vrouwen eñ Kinderen haer moesten vande Mueren makẽ/ al dat Wapen droegh moeste in Wapenen op sijn Wachten komen/ alle Schepen ende Schuyten moesten uyt den Canael ghedaen worden. De Overicheydt gaven de Borghers goeden moedt/ seggende: Borgers/ achter die Schansse ist broodt/ wat dunckter u lieden van/ sullen wy 't daer laten/ oft van hongher sterven? Sy riepen alle/ sy wilden liever de Schansse met handen/ nagelen ende tanden onstucken krabben/ dan van honger sterven.

Beradinge van een Canael te graven.

Spaensche verlaten de Schansse tot Lammen.

Den derden Octobris 's morgens/ werden sy eerst gewaer/ dat de schansse van Lammen verlaten was/ door eenen Jongen/ die sagh brandende lonten al eenen wegh gaende/ eñ geen wederkeerende/ waer door hy 's morgens oorlof begeerde/ dat te mogen besien: Derwaerts gaende/ werdt hem eenen Man met eenen Verren-jager oft Kloet-stock nagesonden. Den Jonghen aende verlaten Schansse komende/ dede teecken met sijnen Hoet: Maer de Borgers en dorsten niet gelooven/ voor dat sy sagen den Man met sijnen stock voorby de Schansse gaen/ die dat de Admiralen eerst bootschapte. Waer op de Capiteyn van Leyden/ Geeraert vander Laen/ met sijn Vrybuyters uyt-trock nae Lammen/ alwaer hy de twee Galeyen (die om den wegh te bespieden uytgesonden waren) eerst ontfingh.

Aldus hebben sy terstont de palen geopent/ daer sy alle ghereetschappe toe hadden. Ende den Admirael Loys Boysot is met den voortocht/ met vreuchden Gode lovende/ nae de Poorte van Leyden gevaren/ den 3. October/ 's morgens ten 8. uren: Hem volgde den Admirael vã Zierickzee/ met den Hindertocht.

Leyden Ontset/ den 3. October.

Het was wonderlijck eñ deerlijck om sien/ hoe dat het verhongert volck/ soo de Admiralen varende aen alle zijdẽ haer Broot eñ Haringen uyt haer Galeyen worpen/ dat in slockten/ ende de Haringen al rouw in haer lijf staken/ als of sy nimmermeer souden konnen versadight worden/ dat velen namaels qualijck bequam/ die quelende daer van storven/ de dermen bykans toe-ghekrompen zijnde/ soo dat het gierigh eten/ dede vele de dermen bersten.

De Admiralen inde Stadt gekomen wesende/ zijn sy terstondt met haer volck/ ende de Borgherye wat ghegheten hebbende/ inde Kercke ghegaen/ daer sy Godt de Heere/ die haer een Zee over het platte Landt ghemaeckt hadde/ uyt gantscher herten ende zielen opreghtlijcken hebben gedanckt.

Dancksegginghe van die van Leyden tot Gode/ dẽ 3. October.

Sy hebben oock terstont van dat wonderlijck werc Gods/ den Prince tot Delft gheschreven/ 't welck hy nae de noene/ ten twee urẽ/ (inde Predicatie sittende) ontfingh/ zijnde een tijdinge geheel contrarie van die hy te voor Noene ontfanghen hadde/ die hem quade troost gaf. Als de Predicatie gedaen was/ dede hy den Brief den Predicant vanden Stoel lesen/ eñ den Heere met oprigher herten dancken van alle den volcke: Het welcke oock in alle Steden ende Kercken daer rondt-omme belast ende ghedaen werde. Oock werden daer na alomme alle vreuchde-teeckenen gedaen/ van vyeren/ groote Klocken luyden/ ende 't Geschut af-schieten. De Admiralen (soo haest als sy de Stadt ghespijst ende met victalie verquict hadden) hebben haer Victorie gevolgt/ eñ de vluchtende nae-gejaeght daer sy konden.

De Prince ontfangt de tijdinge onder de Predicatie/ die ghesamentlijck God dancken.

Baldeus vertrock dien dagh met sijn volck uyt alle de Schanssen/ latende haer Hutten staen/ ende geraeckten/ met verlies van veel volcx ende gheschut/ oock by den wegh/ met groote moeyte inden Haghe. Drye Amsterdamsche Galeyen/ die aen d'ander zijde onder de Stadt lagen/ vluchten oock/ verlatende die Cage ende oude Wateringhe/ desgelijcx de Goudsche Sluys/ eñ in als 62. Schanssen. In dit belegh heeft hy verlooren ontrent duysent Mannen/ ende de Admiralen boven veertich niet int ontsettẽ. De Spaensche waren over elf duysent sterc/ ende de Ontsetters niet boven 2500. Man/ Soldaten eñ Schippers/ behalven de Soetelaers. Daer was een geschildert Tafereel van alle de schanssen/ eñ belegeringẽ deser stadt gheconterfeyt/ daer onder op 't vertreck gheschreven stondt/ Vale Civitas, valete Castelli parvi, qui relicti estis propter aquam, & non propter vim inimicorum. Dat is: Vaert wel Leyden/ vaert wel ghy Schanssen/ die verlaten zijt geweest door kracht des Waters/ ende niet door macht der Vyanden.

Baldeus verlaet alle Schanssen/ dat het Water wijckende.

Hier dient noch een wonder werck Gods verhaelt te worden/ in dese wonderbaerlijcke miraculeuse ontsettinghe/ Dat den selven nacht/ als den Vyandt de groote Schansse te Lammen verliet/ een stuck Muers der Stadt/ met de Borst-weeringhen/ tusschen de Koey-poorte ende Thoren van Bourgongien/ om-ghevallen ende inghestort is tot de lengde van sessentwintich roeden/ ende heeft alsoo van selfs een Bresse ofte openinghe ghemaeckt: het welcke/ soo 't selve twee nachten te vooren ghescheidt ware/ als den Vyandt de Stadt secretelijck proefde te beklimmen (soo een Bagijne boodtschapte) sy souden sonder twijfel die inghenomen hebben. Maer gheweselijck den grooten Godt/ die 't al regeert/ toonde de Stadt doe sijne ghenade/ want 't ghene dat tot des

Een stuck Muers der Stadt Leyden valt openende de Stadt/ waer van den Vyandt vertsaeght/ den 2. October.

1574. des Stadts verlies scheen te strecken / maeckte haer vyanden meer verschrickt: want sy meynden (hoorende 't ghedruys vanden valle) dat het die van der Stadt waren/ die haer quamen bespringen.

Oock is meer te verwonderen/ dat s'anderdaeghs/ den vierden October / den Wint Suydt-Oost werdt waeyende / ende daer nae uyt den Noordt-Oosten stormende / 't welck het Water weder al uyt het Landt dreef/ als nu sijn Officie ende dienst ghedaen hebbende.

Den Prince van Orangien / noch maer half ghenesen zijnde vande Peste / die hy ghehadt hadde / is s'anderdaeghs oock tot Leyden ghekomen / ende heeft de Borghers hooghlijcken bedanckt / van haer vrome standtafticheydt / in sulcken belegh te wederstaen sonder Krijghs-volck / ende in alles ordere ghesteldt. Oock heeft hy gheordineert / dat de omligghende Steden een Hant-reyckeninge ofte Aelmoesse souden doen / aen de schamele Lieden van Leyden / die in langhe niet ghewonnen / maer het hare al verteert hadden: deputerende daer toe seeckere Persoonen / die met waghens ende schuyten alomme inde Steden trocken. Dese hebben tot Delft alleene in vleesch/ boter/ keesen/ speck/ ende aen gheldt / in twee daghen/ over de duysent gulden weert zijnde/ ghekreghen / 't welck in liefde de Steden vaster vereenight heeft. De Stadt Leyden/ ende oock de Staten van Hollandt / hebben de Admiralen ende Capiteynen met goude ketenen ende goude Medalien (inhoudende de ghedachtenisse van soodanighen lofselijcken ontset) beschoncken / met meer andere / als eenen Hendrick Meyster/ ende andere.

Handtreyckinghe ende liefde bewesen den Armen van Leyden.

Die van Leyden hebben de Duyven ofte vliegende Boden / die met de Brieven vloghen / nae haer doot doen drooghen / ende met haer uytghestreckte vleughelen/ met de schachten aen haer beenkens ghebonden / daer sy de Brieven inghesteken hadden / op haer Stadthuys doen stellen ter eeuwiger memorie/ om Gode te loven.

Den Duyven die Boden gheweest waren/ wert haer memorie gheconsacreert.

De Prince van Orangien mette Staten van Hollandt ende Zeelandt / etc. hebben de Stadt van Leyden een Academia, Universiteyt ofte Hooghe Schole ghemaeckt / die daer toe begavende met twee duysent vijf hondert Croonen Jaerlycx / ende privilegerende / ende met liberale Pencioenen veel gheleerde Mannen daer lockende / den 8. Februarij/ Anno 1575.

Leyden wordt een Universiteyt/ den 8. Februarij/ Anno 1575.

Gheduerende het belegh van Leyden/ so heeft den Comandador sijn ander Heyrkracht ontrent Bommel/ Gorcum ende Loudensteyn/ gehadt/ om eenigh voordeel ergens te bekomen. Maer alsoo het alles beset was / ende den Colonel Balfour / met seven Vendelen Schotten/ daer ontrent lach/ om haer aenslagen te beletten / met Dijcken door te steken / ende anders / so en isser niet bysonders uytgerecht: Maer de Spaengiaerden hebben Worcum / teghen over Gorcom ligghende / over de Mase / beschoten / daer vijf Vendelen Soldaten op waren / dien ten lesten belast werdt / soo die plaetse niet wel houdelijck ende onsterck was / dat sy souden sien daer van te gheraken/ also sy deden / hebbende drie stormen wederstaen/ 't welck nochtans niet en gheschiede dan met verlies wel van 150. Mannen.

Worcum vande Spaengiaerden ingenomen.

De Marquis/ Chiappin Vitelli/ heeft oock / met vijfthien Vendelen Duytschen / eñ ettelijcke Spaengiaerden / met twaelf stucken Gheschuts/ Leerdam/ 't welc een kleyn Stedeken is / toekomende den Grave van Bueren / beleghert ende beschoten / alwaer twee Vendelen Knechten lagen / de welcke / nae dat het elf uren langh beschoten/ ende het rondeel vant Casteel ter neder ghewoorpen was / dat overghegheven hebben/ ontrent int beginsel van Julio / daer uyt-treckende met haer gheweer. Daer nae maecten de Spaengiaerden te Werckendam een sterckte ofte schansse / ende teghen over op d'ander zijde van de Mase by Gorcum een ander / ende spanden ofte leyden daer een keten over de Mase / om te beletten alle passagie op Bommel ende de Mase. Maer des Princen volck namen korts daer na beyde de Schanssen/ ende de keten / die sy nae Dordrecht voerden: ghelijck sy mede namen het Huys van Sevenberghen in Brabant/ toekomende de Vrouwe van Arenbergh.

Leerdam ingenomen by de Spaenschen in Julio.

Corts hier nae hebben de Spaengiaerden oock eenen aenslagh op de stadt van Delft ghehadt/ door eenen Walschen Vaendragher beleydt / meynende met eenigh verstandt van binnen daer in te gheraken. Maer dien Vaendrager de Stadt ghetrouwe zijnde / ende 't selve aendienende / sochten die van Delft haren vyandt te betrappen / hebbende tot dien eynde aen de Watersloodtsche-Poorte een secrete Mijne met vyer-werck ghemaeckt / om den Spaengiaerden op haer aenkomste te ontfanghen. Maer alsoo de Valbrugghe niet wel wilde nedervallen/ ende de Spaengiaerden gheruysch hoorende/ Vrouwen in de Veynsteren siende / soo hebben sy achterdencken ghekreghen / waer door sy te rugghe trocken / zijnde ontrent drye duysent sterck / met Peerde-volck / daer die van Delft te spade onder schoten.

Spaenschen aenslagh op Delft te vergeefs den 28. Julij.

Den 12. December zijnder voor Antwerpen wel tsestigh Schepen van Oorloghe uyt Zeelandt ghekomen / met den Admirael van Zierickzee / vol Krijghs-volck/ ende voeren voor by het Blockhuys/ dat de Spaengiaerden tot Ordamme hadden / ende quamen tot voor de Stadt / bykans binnen scheuts/ schijnende eenen ghewissen aenslagh op handen te hebben/ op de selvige Stadt ende Casteel/ zijnde door eenen Jan de Vos / Commissaris / etlijcke hondert van 's Princen volck in de Stadt gebrocht / ende int Casteel wel dertich Spaensche Soldatē aen 's Princen zijde ghewonnen / dan het selve ontdeckt / ghe-raeckte het Krijghs-volck / ende den voorsz Jan de Vos noch behendelijcken uyt/ ende opt Casteel werden eenlijck twee Spaengiaerden/ Joan Alonzo/ ende Piedro Maldonado/ gedoot/ de reste ontquament ende alsoo die vander Stadt ende het Garnisoen in wapenen waren/ eenighe tijdt te vooren daer van geadverteert / van eenen ghevanghenen Schots Capiteyn/ zijn de Zeelanders dat merckende/ wederom vertrocken / schietende ettelijcke Clooten door ende over de Stadt/ met kleyne schade.

De Zeelanders voeren nae Antwerpen/ op eenen aenslagh op die Stadt ende Casteel/ maer te vergeefs den 12. December.

Baldeus met sijn Krijghs-volck/ van Leyden ghetrocken zijnde nae den Haghe/ is onder haer in grooter verachtinghe ghekomen / soo dat sy hem alle schande nae seyden / ende begonden te muytineren/ zijnde ettelijcke Maenden Solts nu ten achteren/ hebbende elck maer vier Croonen ontfangen. Ende hebben eenen Eletto ofte Overste onder haer verkoren / houdende haren Oversten Baldeus ghevangen/ ende hare Capiteynen van haer jagende. Desen Eletto deden sy Brieven schrijven aenden Gouverneur generael den Commandador/ om haer betalinghe binnen thien daghen te hebben/ ofte sy souden elders moeten haer betalinghe gaen soecken / als haer medegesellen t'Antwerpen hadden gedaen. Binnen de thien daghen gheen betalinghe komende / hebben sy haer uyt Maeslandt-sluys/ Leytschendam/ Voorschoten / Valckenborgh / ende andere plaetsen versamelt / soo te voet als te Peerde / tusschen de ses ende seven duysent sterck wesende/ meest Spaengiaerden/ ende zijn alsoo uyt Zuydt-Hollandt ghetrocken: treckende by nachte voor by Leyden / soo zijn die van Leyden uytghevallen / om in den steert te slaen/ maer sy werden vant Peerde-volck met eenigh verlies van den hare / te rugghe inde Stadt ghedreven. Alsoo trocken sy nae Haerlem ende Amsterdam/ ende van daer nae Utrecht / daer sy de Poorten alomme ghesloten vindende / hoopten nochtans haer betalinge wel te krijgen. Maer sy werden korts vanden Heere van Hierges van Floyon / ende van Baldeus selve / ghedeclareert voor Rebellen vande Coninghlijcke Majesteyt / ende consequentelijcken werdt den volcke toe-ghelaten als vyanden die doodt te smijten / waer sy konden. Maer sy ontschuldighden haer op haren Eletto / als dat hy die voorschreven Brieven sonder haer consent gheschreven hadde/ waeromme sy hem deden door de Spiessen danssen/ ende verkoren weder eenen anderen Eletto/ genoemt Jan Bianco / ende daer nae om haer betalinghe sochten binnen Utrecht te komen / by den middel van 't Casteel Vredenborgh / daer dat Francesco Fer-

Baldeus Krijghs-volck muytineert om haer Soldye in den Haghe.

1574.

Fernando Davila / met 120. Spaengiaerden op commandeerde / ende de ghemuytineerde dat niet wilde toelaten : Waeromme de Spaengiaerden / stroo peck hout / ende buscruyt tot Utrecht aende Weert-poorte ghebrocht hebben / om die door te branden. Maer de Borghers uyt-treckende / hebbense daer van ghedreven / ontrent vyftich doodt smijtende. Daer nae / den seventhienden December / meynden sy met haren Eletto / Jan Bianco / S. Katherina Poorte / 's morghens voor den daghe / met Leeren te beklimmen / alsoo sy deden : Ende een deel was alreede over - gheklommen / steeckende eenighe vande Wacht doodt. Maer de Borghers toeloopende / hebben die weder afgeslagen met grooter kloeckheydt / alwaer oock den Eletto / Jan Bianco / (die gesworen hadde binnen Utrecht te komen / al soude het hem sijn leven kosten /) doot bleef / nae dat hy hem Mannelijck tegen de Borgers hadde geweert / die soo daer op verhit waren / dat die vanden Kasteele Vredenburgh om de Spaengiaerden haer Medegesellen wat bystandts te doene / best dochten / de Borgers van meer doodtslagh te beletten met haer Geschut / daer mede 't ghevecht gescheyden werdt / soo datter maer hondert Spaengiaerden doot bleven / ende daer nae werden sy censdeels ghepaysseert by Joan Osorio de Uloa / ende vertrocken nae Maestricht / daer sy betaelt werden / ende soo in Winter-Legher ghesonden nae Heerentals ende Dermonde.

Besprongen Utrecht eñ worden afghedreven / den 17. December.

Dit Jaer van 1574. aldus in Nederlandt afloopende met notable gheschiedenissen / soo is dat Jaer oock den grooten Turck Selym ghestorven / desgelijcx de Koningh van Vranckrijck / Karolus den Neghenden : Waeromme sijn Broeder Hendrick sijn Koninghrijck van Polen verliep / om Vranckrijck niet te verliesen. De Hertogen van Florentien / Cosmus de Medices / ende Guydebalt / Hertogh van Urbino / zijn oock gestorven. De Venetianen siende datmen haer alleenlijck het Bollewerck van Spaengien ende Italien maeckte teghen den Turck / met luttel assistentie van haer Bondtgenooten / die niet en verlooren / hebben sy best ghedocht eenen lijdelijcken Vrede vanden Turck te koopen / dien sy verkreghen: Waer door den Turck beter middel dochte te hebben / om hem Meester van Afriken ofte Barbarijen te maken / tot welcken eynde hy alreede een bestandt met den Keyser Maximiliaen besloten hadde. Hy was oock wel gheinformeert met wat hartneckighe ijver / ende wreedt voornemen den Spaengiaerden den Krijgh in Nederlandt voerden : Daer van hy door sijn spien alle particulier bescheedt hadde / met den conterfeytsels der Steden van Berghen / Haerlem / Middelburgh / Leyden / &c. ende met haer belegh / alsoo uyt eenighe geintercipieerde Brieven van sijn Agenten bevonden is / die last hadden den Prince van Orangien te beweghen / by behendighe middelen assistentie van hem te versoecken. Want den Turck en konde hem niet verwonderen van soo kleynen Lande / dat sy souden soo machtighen grooten Koningh soo veel Oorloge aen doen.

Het Jaer van 1574. is een notabel ende merckelijck Jaer van gheschiedenisse, als de doot vanden Turck Koningh van Vranckrijc / ende meer andere.

Den Turck vande Oorloghe in Nederlandt geinformeert zynde / maect eenen aenslagh op het Koningrijck van Tunis.

Den standt van Christenrijck hem wel bekendt zijnde / heeft hy wel ghedocht / dat de Spaengiaerden in haer grimmighe obstinactheydt teghen de Nederlanders souden volherden / ende heeft daer door min sorghe gehadt haer teghen hem te weeren : Waeromme hy heeft voor-ghenomen het Koninghrijck van Tunis in te nemen / om van daer bequamelijcken te moghen met sijn Galeyen Italien ende Spaengien / met de Eylanden / te beoorloghen. Hy ruste hondert ende tsestigh Galeyen / onder sijnen Admirael Ochially / een verloochent Christen ende Italiaen / met vijftich groote Schepen / op de welcke sy groot volck voerden / daer Synam Bassa Overste van was. Dese zijn in Afriken ofte Barbarijen ghevaren / ende het Koninghrijck van Tunis besprongen / alwaer van 's Koninghs wegen gouverneerde Gabriel Serbellion / een ervaren Krijghsman / die oock met den Hertogh van Alba in Nederlandt af quam / ende de ordinantie des Kasteels van Antwerpen ende andere gaf ; Dese hadde / aldaer tusschen de Stadt Tunis ende het Fort Goletta / een seer groot Kasteel ofte Fortresse ghemaeckt / op de alderbeste ende sterckste maniere / alwaer hy den Turck wel meynde mede te weeren / tot dat hy ontset ofte hulpe vanden Koningh / ende van Don Jan van Oostenrijck (die hem tot dien eynde in Italien vondt) verkrege. Maer den Bassa Synam heeft tot hem ghenomen / aen Landt zijnde / alle de omliggende Mauritaenschen Edeldom / die den Turck soo in Religie als andersins toe-ghedaen waren / met de welcke hy hem in 't eerste Meester gemaect heeft / nadt sesthien stucken geschuts vande Stadt Tunis ende 't Kasteel desselfs / dat Serbellio verliet / om sijn sterckten beter te Mannen. Daer nae belegerde hy de sterckte van Goletta / alwaer eenen Petrus Carrera Spaengiaert het bevel hadde / ende beschoot dat met tsestigh stucken geschuts / gedurighlijck sonder ophouden so dat ten lesten niet teghenstaende Serbillion tot drye reysen daer meer volcx in sondt (wel twee duysent Mannen) isser den Turck Meester van ghewørden / al vermoordende watter was / eenighe thien ofte twaelf uytgesteken. Hierentusschen hadde Serbellion in Spaengien ende Italien aen Don Jan gheschreven / om hulpe eñ ontset. Maer Don Jan hem niet sterck genoech kennende / om ter Zee hem te begheven / door Ochially stercke Wachte / heeft hy aen den Potententaten van Italien hulpe versocht : Die antwoorden hem / dat sy niet en kondẽ tot dien krijgh contribueren / mits dat sy elck selve den Turc op haren hals te verwachten hadden / daer toe sy haer gelt ende volck moesten bewaren. Waer door Serbellion inde nieuwe Stercte / die groot eñ sterck was / geheel hem verlaten vondt / by hem maer vindende vyfthienhondert Soldaten / met de welcke hy soo langhe teghen hieldt alst moghelijck was : Maer als alle bestinghen ter neder gheschoten waren / zijn de Turcken daer in gheraeckt / ende hebben 't al doodt gheslaghen : Ende Gabriel Serbellion selve werdt met den Baerde daer levende uyt ghetrocken / met noch twaelf ofte veerthien andere gevangen nae Constantinopelen ghevoert. Aldus werden de Turcken Meester van 't geheel Koninghrijck / met alle de andere Fortereffen ende plaetsen / al in 36. daghen / in Junio ende Julio : raseerden beyde La Goletta ende het groot nieuw Fort / fortificeerden alleenlijck de Havene / om haer Galeyen te bevrijden. Aldus heeft den Koningh van Spaengien dat Koninghrijcke verloren / dat den Keyser / sijnen Vader / tot sijnen grooten lof gewonnẽ hadde / Anno 1535. Italien / Spaengien / ende de Eylanden / daer mede vanden Turcken bevrijdende / die nu bykans Meester van alle de Mediterranische Zee zijn. Soo dat den Koningh heeft moeten namaels een bestandt ofte schorssinghe van Wapenen aenden Turck versoecken.

Tunis, La Goletta / de nieuwe Sterckte / met de reste van 't geheel Koningrijc / byden Turc in 36. daghen ingenomen.

Dat verlies werde meest de wraeckgierigheydt op de Nederlanden toe-gheschreven / door datmen liever hadde het gheldt ende volck in Nederlandt te seynden / dan dat Koninghrijck te versien.

De Gouverneurs ende Bewinthebbers des Konings in Italien / als Don Johan 's Konings broeder / Duca de Sessa / ende den Cardinael Granvelle / Gouverneurs van Napels / verweten dit verlies de een den anderen / principalijc Don Jan / verweet dat den Cardinael / als naest sijn Regiment gheleghen. Maer Pasquillus / uyt den naem van Italien / songh dit Liedeken / Del Duca di Sesa La Gotta, Del Don Joan La paletta, & Del Cardinael la Bragetta, hanno perso Thunis & la Goletta. Dat is / het Flerecijn vanden Hertoghe van Sessa / de Colvespel ofte onachtsaemheyt van Don Jan / ende de Broecke ofte Wellust des Cardinaels / hebben verloren Tunis ende Goletta. Den Turck dese Victorie sijn groote Mogentheyt toeschrijvende / heeft terstont groote gereetschappe doen maken / om meerder afbreuck den Christenrijck te doen : Maer hy werdt subijtelijcken sieck ende sterf / alsoo wy geseydt hebben / diens doodt alles veranderde.

Pasquil in Italien over 't verlies vã Tunis en la Goletta.

Ghedurende ende voor het Belegh van Leyden / isser van eenen Vrede ghehandeldt gheweest / tusschen de Heere van Noircarmes / (van sijn quetsure / voor Haerlem gekregen / tot Utrecht sieck ligghende / daer hy sterf / den 5. Meert) ende den gevangen Heere van S. Aldegonde / die by sijnen laste schreef daer van aen

Beginsel vã Vrede-handel tot Breda.

aenden Prince van Orangien. Maer nae den slagh vande Moukerheyde dochte het den Commandador Mayor te groote verkleyninghe voor den Koningh van Vrede met sijn subjecten ende Rebellen te handelen, ten ware sy dat by Requeste ootmoedelyck versochten.

Staten versoecken Vrede aenden Koningh by Requeste.

Den 14. Junij schreef de Heer van Champigny/ Gouverneur van Antwerpen/ aen Charles Boysot/ Gouverneur van Zeelandt/ uyt ouder kennisse haerder beyder Vaders/ begheerende met hem over sulcx te handelen. Ende daer nae heeft hy in Hollandt te weghe ghebrocht/ dat de Heere van S. Aldegonde byden Prince ghesonden werdt op Ostagiers, om de Wisselinghe der ghevanghenen te volbrenghen/ ende met eenen hier van oock der Staten van Hollandt ende Zeelandt meyninghe te verstaen. Maer door een ghescrift, dien aengaende/ vande Staten aen Champigny gesonden werdt: maer dat en ghebiel hem gheensins. Waeromme Aldegonde vorder aen-hiel by de voorschreven Staten van Hollandt ende Zeelandt/ dat sy in een ootmoedighe Requeste haer saken vertoonen ende versoecken souden/ 't welck sy deden inden name van Ridderschap/ Edelen ende Steden van Hollandt/ Zeelandt/ ende Gheconfedereerde/ als Bommel ende Bueren/ sonder den name vande Staten te ghebruycken/ ende oock sonder vermaen speciael van Religie te doen. Maer sy versochten in behoorlijcken formen/ met alle ootmoet/ alleenlijck dat Sijne Majesteyt beliefde den Vreemdelingen (die de Landen soo seer schadelijck ende tegen waren) te doen vertrecken/ beschuldigende den Hertogh van Alba/ ende met addvijs van de Generale Staten der Landen in alles ordere te stellen/ haer genoech onderworpende wat alsoo soude ghesloten worden.

Dese Requeste werdt by de Heere van Aldegonde te Montfort in 't Landt van Utrecht in Hollandt aen Champigny gelevert. Maer Champigny schreef daer na/ vanden 15. Augusti/ uyt Antwerpen/ aen den Gouverneur vander Vere/ Doctor Junius/ dat de Requeste/ die hy wegh sondt/ te Hove niet wel soude ghenomen worden/ om dat die versocht/ dat den Koningh hem ontwapenen soude/ ende prescribeerde van wat Krijghs-volck hy hem soude moeten laten dienen/ ende de Staten te vergaderen/ nae haer goedt-duncken. Waer op hem Junius antwoorde in 't breede/ op elck punct van sijnen Brief/ die in Drucke te lesen is geweest.

In October daer nae/ is de Heere van S. Aldegonde uyt sijn ghevangenisse verlost/ door Mondragon verwisselt/ daer hy bykans een Jaer hadde ghelegen: ende door hem ende andere isser so verre ghehandelt/ dat Doctor Elbertus Leoninus by den Prince Passepoort is toe-ghesonden/ die tot Delft/ den 18. Decembris quam/ om den Vreden-handel te vervatten/ also datter van plaetse/ dagh/ ende Gedeputeerde/ veraccordeert werdt tot Breda te handelen. Daer toe oock den Vrede-lief-hebbende Keyser Maximilianus/ die altijdt sonder ophouden met alle neersticheydt byden Koningh daerom aenghehouden heeft/ af-sondt tot dien eynde den Grave Gunter van Swartsenburgh/ met den Grave van Hohenlo/ beyde Prince van Orangien Swaghers/ om alles te middelen/ die veel over ende weder ghereyst hebbende/ alsoo ghevordert hebben dat in 't beginsel van Meerte/ tot Breda in Brabandt afghesonden zijn vanden grooten Commandador/ Gouverneur generael, als Ghecommitteerde/ de Grave de la Roche/ vanden Huyse Lanoy: de Heere van Rasingen/ Gouverneur van Rijssel/ Douway ende Orchie: Aernoult Sasbout/ Cancelier van Geldre/ Cornelis Suys, President van Hollandt ghevlucht: ende Doctor Elbert Leoninus/ &c. Van wegen den Prince van Orangien/ Ridderschap/ Edelen ende Steden van Hollandt/ Zeelant/ en geassocieerde/ als Bommel ende Bueren/ (op Ostagiers voor haer tot Dordrecht gelevert/ te weten/ Mondragon/ Juliaen Romero/ Don Michiel de Alentour/ Don Gilliam de S. Clement, en Don Michiel de Cruille/ verschenen ooc tot Breda/ Heer Arent van Dorp/ Heer Karel Boysot, Gouverneur van Zeelandt/ Heer Philips van Marnix Heere van S. Aldegonde/ Willem van Zuylen, van Nybeldt, Schouthet van Dordrecht/ Heer Jacob vander Does/ Heer Johannes Junius de Jonge, Gouverneur vander Vere/ Heer Adriaen vander Myle/ ende Heere Pauls Buys/ Advocaet vanden Lande van Hollandt.

Keyser Maximiliaen verwerft handelinghe van Vrede.

Ghedeputeerde des Vrede handels tot Breda over beyde zyden

Effect vande Instructie den Ghecommitteerden van Hollandt/ Zeelant/ etc. Medeghegheven in Meerte/ 1575. tot Breda etc.

De Instructie van dese Ghecommitteerde van weghen Ridderschap Edelen/ ende Steden van Hollandt/ Zeelandt ende Geconfedereerde/ als Bommel ende Bueren hun gegheven, was in effect als volcht. Ten eersten sy moesten Considerere/ dat wy ons hebben ghesubmitteert by de Requeste/ totte Staten Generael wettelijck vergadert/ wanneer de Spaengiaerden en andere vremden sullen uytte Landen vertrocken wesen/ soo sy ons vatten by ons woort/ met eeren en konnen wy daer niet van wijcken.

Daeromme moet-men disputeren en besien welck mocht vorderlijck wesen/ 't gheheel stellen in handen vande Staten Generaelen ofte te Capituleren.

Wy achten dat sy meer sullen vreesen sulcken vergaderinghe van Staten dan wy/ principalijck soo wy Insisteren dat het Ghemeynte daer oock sijn stemme in hebbe/ als dien het aldermeest betreft/ 't welck ons doet besluyten/ dat soo wy daer niet op en dringhen/ sy-lieden dat wel mede sullen passeren/ sonder meer spreeckens/ soo datmen dan soude moeten komen tot Cappitulatien/ mede soo en waere daer gheen apparentie dat sy sullen willen wegh-senden de Spaengiaerden ende vremde/ voor eenigh accoordt gemaeckt zy.

Om te verstaen metten eersten haeren sin/ ende waer toe sy mochten gheneghen zijn/ salmen moeten verwachten de antwoorde op onse Requeste/ soo sy die verwerpen/ ende niet volkomelijck Catagoricquement/ en antwoorden/ hebben wy den voet om ander Propositien te moghen maecken/ soo wy willen/ ende het schijnt dat D. Leonin/ dat ghenoech verklaert/ dat sulcx haer intentie is/ by het kleyn by-voeghsel van ander poincten/ die sy souden willen vertoonen ende versoecken.

Men moet wel over-legghen ende debateren/ ofte ten eersten aenvanck vande Capitulatie/ men sal proponeren het stuck van Religie/ het welcke schijnt jae om veel redenen.

Men sal boven al moeten procederen schriftelijck/ ende dat in Hollandtsche Duytsche tacle/ volghende hun Previlegien.

Wy lieden van onser zijden sullen doen onderschrijven alle de pampieren by de Staten/ diemen gheven sal voor onse verseeckertheydt/ ende sullen die onse teghenparty leveren/ onder-teeckent by onse handt.

Ten alder-eersten ende voor al/ salmen afvraghen haer Commissie en by wien sy geautoriseert zijn/ en hun dat doen verklaren/ by schriften/ onderteeckent/ dat de Koningh ons houdt voor Capable om met hem te tracteren/ representeren alle de Staten/ soo wel van Hollandt als van Zeelandt/ ende haere Gheconfedereerde/ ende dat hy Ratifiere ende houde staende/ alle 't ghene sal ghehandelt worden/ in dese vergaderinghe/ ende 't selfde sullen mede doen de Staten.

De Conditie van Tractaet/ behooren sulcke te wesen/ dat wy noch by gheweldt/ noch by bedrogh/ soo inwendigh als uytwendich niet mochten bedroghen worden.

De Religie soodanighe als wy nu hebben/ met de exercitie daer van/ ende verbodt van alle andere Exercitie.

Sijn Excellentie ende de Staten/ sullen moghen Garnisoenen leggen daer het hun goet-duncken sal/ tot hunder verseeckertheydt/ onder het Gouvernement van sijne voorschreven Excellentie/ ende sullen de betalinghe vinden/ alsoo hun dat goedt-duncken sal.

Sijn Excellentie de Prince van Orangien sal Gouverneur blijven van 't gheheel Landt van Hollandt/ ende Zeelandt/ ende 't Lant van Utrecht/ en alle sijn ander Goederen ende Staten/ die hy hadde voor de beroerte/ sullen hem gherestitueert worden/ namelijck Borgondien/ ende alle de Admiraliteyten sullen

hem

1575. hem in handen ghestelt worden / onder Tijtel van Admirael Generael van alle de Nederlanden.

Ende nae-demael dat vande Magistraten depen-deert / een groot paert van 't Gouvernement ende versekertheydt / soo sullen de Magistraten gemaeckt worden / ghelijck sy plegen geduerende de Oorloghe/ ende sullen gheconfirmeert worden byden Gouver-neur van Hollandt ende Zeelandt / nae der Steden Privilegien.

Soo het ghebeurde (dat Godt verhoede) dat sijn Excell. korts quame te sterven / soo en sal den Ko-ningh niet vermoghen / eenighen Gouverneur / in Hollandt ende Zeelandt / ende Steden vereenight/ te stellen / teghen haren wille ende consent/ ofte sy lie-den ter contrarie Ipso facto, sullen vermoghen eenen anderen in te stellen/ het sal geoorloft zijn den Staten van Hollandt/Zeelandt/ende confedereerde Steden/ hun te vergaderen/ so veel-mael ende so dickmael/als het den Heere Prince ofte sijnen Nakomer sal ghe-lieven / om voren te komen alle inconvenienten ende troublen die mochten voorvallen. Ende datmen die niet en sal roepen ofte beschrijven/ uyt de voorsz Lan-den sonder hare Inwillinge/noch partije noch cause/ ghelijckmen gedaen heeft metten Advocaet van Hol-landt / Dat alle de Provintiale Raedts-heeren in-gestelt by sijn Sijn Excell. sullen blijven / ende Sijne Majesteyt en sal niet vermogen geen andere te stellē/ dan by denominatie van Sijn Excell. ende de Sta-ten / mede 't selve van alle Officieren / ende de Sen-tentie die by de sulcke soude mogen gegeven worden/ sullen voor niet ende retractabel zijn.

Meester Jacob van den Eynde.

Bommel ende Bueren/ende d'ander Plaetsen ende Steden vereenight/ sullen blijven onder het Gouver-nement voor den Heere Prince/ende ghehecht aenden Gouvernemente van Hollandt ende Zeelandt.

Alle de Conditien en konnen onse Vyanden ons niet ontsegghen/ want wy alreede meer dan die zijn hebben.

Volgen Conditien Generale/betref-fende alle de Nederlanden.

Dat alle Spaengiaerden/ende alle vreemt Krijgs-volck / sullen vertrecken : Dat alle Privilegien ende Contracten sullen worden herstelt in haer oude kracht ende vigeur.

Dat alle de actien vanden Hertogh van Alba ende sijnen Raedt van troublen / sullen verklaert worden als te niete / ende ghedaen teghen alle Rechten ende redenen/ mede alle andere sententien/ghevoden/ ende executien / van wat Rechter die oock mochten zijn ghegheven/ tot naedeel van die van onser zijde/ sullen vernieght wesen.

Dat alle Kasteelen ende Nesten van Tyrannen/ oorsake vande ruwijne van Koningen ende Volckē/ sullen worden geraseert.

Dat de Jesuijten sullen uyt-trecken mette Spaen-giaerden / als een ghebroetsel verbloeckt / ongherust/ ende een nieuwicheydt.

Dat de nieuwe Bisschoppen sullen afghesèt wor-den / als zijnde gheweest den principalen oorspronck/ van alle ons verdriet. Dat alle Placaten teghen de Religie sullen gheannulleert zijn : ende soomen over al niet vrijheydt van Religie kan bekomen / dat de Conscientien mochten vrij wesen / ende datmen niet gedwongen werde te trouwen voor de Priesters/ ende van haer ghedoopt te wesen / ende datmen Kercke-lijcke ghebeden in sijn huysen sal moghen doen / son-der opsprake/ ende sijn dooden begraven/ alsoo haer/ ende waer haer goedt dunckt: ende datmen mochte in alle andere Koningh-rijcken / Provintien / ende staten / ghenieten hun vrijheyt ende Conscientie/son-der te worden ondersocht ende ghequelt/in Lichaem ofte in Goederen / soo wel voor het toekomende / als voor saken ghepasseert.

Dat de Koningh ofte alle de Nederlanden / sullen betalen ses hondert duysent gulden/die wy schuldigh zijn aen 't Krijghs-volck van Mandesloo.

Dat het Geley-gelt ofte Convoy-gelt afghedaen werde/dat die van Antwerpen afnemen.

Datmen van weder - zijden sal afstaen van alle Alliantien / ende namelijck dat Sijne Majesteyt sal afstaen vant Verbondt van Bayonne / verbloeckte Ligue / ghoheeten de Heylighe / midts dat die ghe-maeckt is teghen ons / ende teghen die vande Ghere-formeerde Religie. 1575.

Dat de Universiteyt tot Leyden opgherecht / sal blijven staen. Dat de Pampieren afghenomen den Advocaet van Hollandt / Meester Jacob vanden Eynde/sullen worden weder gegeven.

De Particuliere Conditien / Nopende Steden / en bysondere Plaetsen / segghe/ Persoonen.

Datmen den Steden den welcken den Prince van Orangien eenighe Privilegien ofte voordeelen ghe-ghegeven heeft / ter oorsaken van goeden diensten/ende tot onser meerder versekertheyt / sullen daerom wor-den ghemainteneert.

Dat de schulden die Sijne Excell. gemaeckt heeft in sijn eerste tocht / sullen gherenbourseert worden by den Koningh / ofte generalijck by de Nederlanden/ zijnde onredelijck / dat hy alleene soude bedorven ofte gheruyneert blijven voor 't ghemeyn welvaren/ ende d'ander genieten haer gemacken.

Dat de tijdt van dese troublen/Curret contra Fis-cales, In voeghen dat sy niet moghen allegeeren/ qua causa, van dese troublen.

Prescriptio dormierit vel fuerit Interrupta, siende daer zijn Officiers ende Fiscalen gheweest/ die mochten intenteren ofte beginnen hun actie waer hun goedt dochte.

Dat een yegelijck herstelt werde in sijn goederen/ eeren ende staten / ende de achterstellen betaeldt / ende de Roerlijcke goederen die voor handen zijn / weder-gheven / ende dat soo wel die vande Gheresormeerde Religie zijn / als die de Wapenen gheboert hebben/ vermoghen ofte capabel zijn te bedienen alle Offi-cien/Digniteyten ende State.

Datmen niet sal ghehouden wesen te betalen de vervallen Renten / van den tijdt dat de Vyandt sal de goederen ontfangen hebben/maer dat de Rentiers haer verhael sullen hebben op den Koningh.

Dat het Hof ofte Huys van Culenborg tot Brus-sel weder sal opgetimmert worden/ eñ alle de merck-teeckenen opgerecht tot schande van die de wapenen ghedragen hebben/ ende dien vande Ghereformeerde Religie / sullen afghebroocken worden / ende selve de Heeren Grave van Egmont ende Hoorne / ende an-der Heeren / herstelt in hun eeren / ende de goederen weder gegeven aen hun Erfgenamen.

Dat alle Testamenten/ Codicillen/ Legaten/ Do-natien/Substitutien/Fidecommissen in Contracten ghemaeckt tot naedeel vande ghevluchte / sullen ver-klaert worden van gheender weerden ende nul / sints het Jaer 1565. inclusijf/stilo van Roomen.

Dat de Grave van Bueren / sal sijnen Vader we-der weder gegeven worden.

Dat de stadt Wourden sal blijven in handen van de Staten van Hollandt.

Het Gheschut dat wy ghewonnen hebben / dat sal blijven tot versekeringe vande Landen / soo wel van Hollandt als Zeelant ende geconfedereerde Steden/ eñ dat totten meesten dienst van Sijne Majesteyt.

Dat de Sententie ghestreken tegen de Stadt van Naerden / sal verklaert worden voor nul ende van onweerden/ghegheven teghen alle Rechten ende Re-denen / ende dat de Koningh sal weder doen optim-meren de Huysen ende Mueren vande selve Stadt/ 't welck soude moghen gheschieden ten koste van-den Hertogh van Alba / die het heeft doen Proprio Motu.

Sullen werden ende blijven ontslaghen ende ghe-quiteert / sijn Excell. de Heeren / de Edelen/ Officie-ren/ de Steden ende Vrijheden / ende andere die hun hebben gheholpen ende by ghestaen / hun Erfghena-men ende Successeurs/ van alle Penninghen / die by haer oft by haer ordre / opghelicht ende ontfanghen zijn gheweest / soo wel vande Recepten ende Finan-tien des Koninghs / tot wat somme die mochte be-loopen/als vande Steden/ Gemeenten/ ofte Parti-culiere/vande Renten / Inkomen/eñ Silver-werck/ Renten eñ Roerlijcke goederen/ soo wel Gheestelijcke

1575. als andere / van Roomen hoogher fustagien / soo wel des Koninghs als andere amenden / Buyten/ Licenten/ Tollen / ofte andere penningen by ons ghenomen/ uyt oorsake vande tegenwoordige Oorloghe/ als van voorgaende/ sonder dat wy / ofte die van ons gecommitteert hebben gheweest tot Lichtinghe van de voorsz penninghen ofte diese hebben gegeven ende opghebrocht / eenighsins presentelijck oft hier naemaels sullen wesen / afgheeyst ofte ghemolesteert / maer sullen daer van blijven ghequiteert ende ontslaghen/ soo wel sy als hare ghecommitteerde / van alle sulcke voorsz handelinghe ende administratie / ende dat op de ontlastinghe ende acquiten van Sijne Excell. ofte vande Staten / ofte vande ghene die by haer daer toe zijn ghecommitteert gheweest tot de ontlastinghe/ aen-hooringhe ende besluytinghen van haer Requeste.

Sullen mede ghequiteert ende ontslaghen blijven/ van alle vyandelijcke actien / oplichtinghe ende opvoeringhe van 't volck van Oorloghen / van gheldtmunten / gieten ende nemen van Artillerije / van Klocken ende Amonitie/ soo wel uyt de Wapen-huysen des Koninghs Publique ofte Particuliere/ 't maken van Buscruyt ende Salpeter / van Voyagien / Intelligentien/ Tractaten ende Onderhandelinghen met alle de Republique/ buyten Lande/ ofte binnen de Landen / in 't particulier ofte generalijck / van het invoeren der voorsz vreemde / inde Steden ende andere plaetsen der Nederlanden.

Ende Generalijcke van alle 't ghene datter ghepasseert/ bedreven ende ghehandelt is/ sints het Jaer vijfthien-hondert vijf-en-tsestich inclusys / stilo van Roomen / dat het behoeft alhier particulierlijck ende expresselijcken ghespecificeert te wesen : Ende de Koningh ende de Staten sullen belooven hun schadeloos ofte bevrijt te houden / teghen een yeghelijcken/ van alle buyten/ ende alle haer ander actien/ gheschiet ter oorsaecke vande Oorloghe.

Ende de Koningh salse alle generalijcken / van wat Conditie sy mochten wesen / verklaren ende erkennen/ voor sijn goede ende trouwe Ondersaten/ die sullen gheholpen ende ghedient hebben / soo wel met raden / als mette wapenen / secretelijck / opentlijck / directelijck ende indirectelijck / sijn Excellentie de Prince van Orangien / ende die van sijn Partije zijn gheweest : Insghelijcks alle Princen / Heeren/ Graven ende Edelluyden / ende ander vreemden die ons gheholpen ende byghestaen hebben / sal hy bekennen voor sijn goede naebueren/ bloedt-vrienden ende vrienden.

Dat die van Haerlem/ Naerden/ Leerdam/ sullen begrepen wesen in dit Contract / ende mede ghenieten de benefitie vande poincten ende articulen hier neder-ghestelt/ &c.

Den tweeden Meert/ Anno 1575. al vergadert tot Breda/ ende nae veel ghenegheentheden tot Vrede over beyde zijden betoont / hebben die van Hollandt aen-gehouden/ om antwoorde op haer Requeste vooren verhaeldt / bestaende in 't vertrecken der vreemden / ende vergaderen der Staten Generael : Waer op van 's Koninghs weghen ghevraeght werdt / wien sy voor uytheemsche ofte vreemden verstonden / ende wien sy de Generale Staten noemden? Sy verklaerden voor uytheemsche te verstaen / alle die inde Nederlanden niet ghebooren waren/ ende dat sy verstonden de Generale Staten te wesen / sulcke vergaderinghe der Staten / als waren by de tijden des Keyser Karolus de Vijfde versamelt/ doen hy sijnen Sone den Koningh Philippo de Nederlanden resigneerde.

Daer nae / den veerthienden Meert / hebben de Ghedeputeerde des Koninghs / soo mondelijck als schriftelijck/ vertoont ende overgegheven/ in summa inhoudende / als dat het haer hart dochte / datmen de Spaensche Soldaten / zijnde 's Koninghs Ondersaten soo wel als sy / die hem ende sijn Voorsaten soo groote diensten inde Nederlanden ghedaen hadden / soude voor vreemde achten : Niet te min wesende de saecke gheaccordeert/ ware Sijne Majesteyt niet van meyninghe / de Spaengiaerden langher in de Landen te houden / dan den noodt soude vereyschen / waeromme het niet en betaemde / dat Sijne Majesteyt vorder ghedronghen soude worden / want 't selve soude tenderen tot verkleyninghe sijner Hoogheydt / die sy hadden gheprotesteert te willen in achtinghe hebben. 1575.

Aengaende het vergaderen der Staten/ was sijne Majesteyt wel te vreden / de saecke ghepayseert zijnde/ versocht/ gheraden/ ende gheassisteert te worden by sijne Staten / in saecken staende tot haerlieder kennisse / ende daermen ghewoonlijck met haerlieden te confereren is/ sonder datmen haerlieden voordraghe ofte referere saken dependerende van Hooge Souverayniteyt / goeden wille / ende dispositie van Sijne Majesteyt / op welcke saken Sijne Majesteyt oft sijne Stadthouders / wel moghen raedt ende advijs nemen van Sijne Raden tot dien eynde inghestelt/ als van Provinciale Raden / Wetten van Steden / van de Landen / als het de noodt vereyscht. Ende midts dat de vergaderinghe van Staten groote swaricheydt ende onseeckerheydt in heeft / langhen tijdt vereyscht / ende niet en kan gheschieden al eer de Wapenen neder-ghelevdt zijn / soo offreert ofte biedt den Koningh aen / om tot den Vrede te komen/ dien van Hollandt en Zeelandt/ &c. restitutie van alle haer Privilegien / Wetten / Rechten/ ende Kostuymen/ ghelijck de selve voor de beroerten waren / indien yet verandert zy / oock alle saken/ duerende de beroerten gheschiedt/ vergeven ende vergheten. Alle de fauten/ continuatien/ ende sententien ghegheven van Bannissementen / Confiscatien van goederen / ende andersins / sullen ghecasseert ende gheannulleert zijn.

Artijckelen van Vrede vanden Koningh / die van Hollant ende Zeelant voorgestelt/ den 14. Meert / Anno 1575.

Dat de goederen/ die d'een oft d'ander partije ghenomen zijn/ sullen gherestitueert worden den Eyghenaers ofte Erfghenamen/ in sulcken staten als sy nu sullen bevonden worden. Dat ghenomen ende ghelicht is / sal blijven / behalven dat noch in wesen is. Dat alle ghevanghenen / soo van d'een als d'ander partije / sullen vry ende los ghelaten worden / sonder eenigh rantsoen / soo wel de Grave van Bossu / als alle andere/ wie sy oock zijn. De betaelde rantsoenen sullen betaelt blijven.

Welverstaende / dat den voorsz Prince van Orangien/ Ridderschappen/ Edelen/ ende Steden/ &c. sijne Majesteyt restitueren/ en overleveren sullen de voorsz Landen/ Steden/ Kasteelen / ende Sterckten / mitsgaders de Schepen ende Artillerijen / ende alle andere dingen/ hoe die mogen wesen. Dat alle de gene/ die duerende dese Oorloghe/ nae haer ghenomen hebben eenige huysen/ goederen ende renten/ toe-behoorende Gheestelijcke ende andere Persoonen / die aen de selve sullen restitueren ende laten in volkomen besit ende ghebruyck / van 't ghene noch in wesen is / sonder bedrogh.

Ende verstaet Sijne Majesteyt expresselijcken/ dat de Catholijcksche Roomsche Religie generalijck in alle sijne Majesteyts Landen onderhouden sal worden / vryelijck ende paysibelijck / sonder eenigh belet/ ter contrarien sulcx / inder manieren sijne Majesteyt inde Landen gehult/ ende by Eede daer in bevesticht is/ hebbende oock sulcx de Staten van dien / soo doen ter tijdt als nu onlanghs expresselijck gheprotesteert/ in 't selfde te willen leven ende sterven.

Welverstaende / dat de ghene die voortaen / niet Catholijck als vooren en sullen willen leven / sijne Majesteyt haer sal accorderen ende toe-laten ten hooghsten / ende voor dese reyse alleen / dat de selfde haer vertrecken uyt de Landen / ende verkoopen haerlieder goeden die sy hebben/ binnen sekeren tijdt daer toe te stellen / sonder dat sy nochtans / gheduerende den selfden tijdt/ sullen moghen hebben eenighe exercitie.

Ende tot verseeckertheydt / hoe wel 't woordt van sijne Majesteyt met Brieven van Ratificatien daer op over te schicken / haerlieden behoorden ghenoegh te wesen / soo verre nochtans die niet te vreden en zijn / sullen moghen voorwenden wat vorder verseeckertheydt sy souden moghen begeeren/ om daer op te raedtslaghen.

Hier op hebben de Gedeputeerde van d'ander zijde schriftelijcken geantwoort den 20. Meert / An. 1575. onder=

1575. 1575.

Schriftelycke Antwoorde der Staten van Hollandt en Zeelant aen de Gedeputeerde des Coninghs/ byzijnde wisselinghe/ den 20. Meert.

onderteeckent by den Prince van Orangien / de Grave van Culenborgh / Otto van Egmont / ende andere / met Ghedeputeerde vande Staten van Hollandt/Zeelant / ende gheassocieerde Staetsghewijse vergadert / Inhoudende dat sy persisteren nae luydt haerder Requeste / t'vertreck der vreemdelinghen / om haer wreet ende moetwilligh Regiment/ ende die voor haer diensten nu wel gherecompenseert ende rijck ghewoorden waren/ zijnde soodanighe vertreck der Spaengiaerden om minder oorsaecken Anno 1559. by de Staten tot Ghendt vergadert/ versocht ende te weghe gebrocht. Sy en loochenden niet/ dat de Spaengiaerden geen Ondersaten en waren vanden Coningh van Spaengien / maer niet vanden Hertogh van Brabandt/ Grave van Vlaenderen/ van Hollandt/ etc. noch van eenighe Provintien der Nederlanden / teghen de welcke sy haer te onnatuerlicken hebben ghetoont / die terstont t'haerder aencomste scheldende voor Ketters ende Rebellen / sonder uytnemen van yemanden / alst bleeck by de Spaensche Boecxkens / by s'Conings gratie ende Previlegie ghedruckt ende uytghegheven / ende by Brieven en Instructien vanden grooten Commandador / en van eenen Johan Visonsa aen zijne Majesteyt geschreven. Latende over sulcx opentlijck ende over al luyden / dat de Landen ende goeden der Ingesetenen / haerlieden by haeren Coningh al ghegeven zijn / pleghende onder 't decksel van dien alle specien van fortsen ende violentien / ende onnatuerlijcke acten / die schandelijck zijn om te verhalen / als de Stede van Ghendt / Doornick / Antwerpen / Mechelen / Liere / s'Hertogenbossche / Deventer / Utrecht/ Rotterdam/ ende andere connen ghetuyghen / daer sy gelogieert hebben. So dat waerachtigh nu bevonden/ ende alomme uytgheroepen werdt / haer Voorouders Prophetye en segghen/ dat dese Landen haer beclagen souden opt aen Spaengien geallieert te zijn.

Waerom de Spaengiaerden vreemde zijn.

Datmen dan sulcke Spaengiaerden / die alle de Steden en Vlecken der Nederlanden uytsluyten ofte uytkoopen / inde Landen wil houden / is niet anders ghesocht ofte ghedaen / dan datmen zijne Majesteyt wil doen verliesen t'goet herte van zijne Ondersaten / sonder welcke gheen Heere oft Prince en can regeeren / dan in groote sorghe / ende als een Tyran reciproquelijck / wechnemende de onderlinghe liefde ende affectie tusschen Princen ende Ondersaten / t'welck verre zy van zijne Majesteydt / als wesende grootelijcx teghen zijn Authoriteyt ende reputatie/ ende zijne Majesteyts naturel.

Indien de diensten der Spaengiaerden / die sy zijne Majesteyt ende Voorvaderen ghedaen hebben/ tot bescherminge der Nederlanden ghestelt worden/ tegent achterdeel zijne Majesteyt in zijn eere / en aen zijne Nederlanden begaen / sullen de selve bevonden werden / meer hinderlijck dan profijtelijck gheweest te zijn / ende geensins te gelijcken by de trouwe diensten/ tot voordeel/ eere / ende reputatie van zijne Majesteyt / bewesen by de Vassalen ende Inghesetene van dese Nederlanden / de welcke hebben moeten sustineren de sware langhduerighe Oorloghen teghens Vranckrijck / om den Spaengiaert te mainteneren in Melanen/ Napels/ ende elders. Oock hadden de Heeren / Edelen/ ende de andere inlandische Ondersaten / om zijne Majesteyt te veroveren de schoone Victorien te S. Quintyn/ ende voor Grevelinge/ ende meer andere plaetsen / haer goedt ende bloedt ghewaeght ende uytghestort. Sy hadden oock zijne Majesteyts Heer Vader / Keyser Carel / met hare diensten geassisteert op alle tochten : Oock voor Argile in Africa / in Italien ende elders / verre buyten hare Landen. Nochtans soo en hadden de Spaengiaerden daeromme in 't Jaer 1520. niet willen lijden in Spaengien eenigh Gouvernement van de Heeren ende Inghebooren van dese Landen / hoewel sy nochtans met alle civiliteyt ende redelijcheyt handelden / veel anders dan de Spaengiaerden hier te Lande deden.

Diensten der Nederlanders haren Overheeren binnen en buyten Landen ghedaen.

Die van Hollandt en Zeelant hadden haer moeten behelpen / tot hare beschuttinge tegen de Spaengiaerden/ met vreemde Soldaten / als Fransoysche/ Engelsche / Schotten / Duytschen : maer de selve en hebben haer niet onderwonden van eenighe Authoriteyt ofte Gouvernement : Ende onder die en behooren in allen ghevalle de Duytschen gheen vreemden gheacht te worden / wesende de voorsz Landen altijts gheacht Graeflijckheden oft Graefschappen des Rijcks. Niet tegenstaende zijn sy niet te min te vreden ende bereydt de voorsz Natien te doen vertrecken / als men die niet meer sal begeeren te ghebruycken.

Ende soo ghesept wordt / dat zijne Majesteydt de Spaengiaerden niet langer in Nederlandt meynt te houden/ dan den noot eyscht sonder voorder dwangh: soo willen sy het zijne Majesteyt hertelycken ghebeden hebben / soeckende gheerne alle middelen die te beweghen.

Aengaende de vergaderinghe vande Generale Staten/ die zijne Majesteyt schijnt alsnoch te willen uytstellen / tot dat de saken gepacificeert souden zijn ende die te willen beschrijven / ende redigeren binnen sekere limiten/ soo en ghelooven sy niet/ dat de Generale Staten / soo langhe de Spaengiaerden hier in't Landt in Wapenen ende in Gouvernement zijnde/ souden willen vergaderen op dien voet / in de qualiteyt oft forme als het overgelevert gheschrifte uytwijst : Want het schijnt datmen daer by soude willen restringeren ende onder seker Reghel stellen der Staten vergaderinghe / vermoghen ende Officie/ welcke hem behoort soo wijt ende breet te extenderen / als andere ghemeene saken ende welvaert van de Landen moghen verloopen ende vereysschen / sylieden dat best wetende ende ghevoelende. Waeromme sy niet en conden uyt de voorsz geschrifte anders begrijpen / dan datmen bedecktelijcken de voorsz Landen ende Staten/ Previlegien ende Authoriteyten/ ende aensien / metter tijdt pooghde te verminderen/ ende die niet te gebruycken/ dan om te hebben eenich accoort ofte consent van Beden ende versochte Schattingen/ als daer toe verbonden zijnde / ende in ghevalle van weygheringhe / die te bedwinghen met ghewelt / ende te brenghen onder een simpel obedientie/ ende absoluyt Commandement van zijne Majesteyt / naevolghende het advijs ende schrijven van Don Francisco de Alava / die eertijdts uyt Vranckrijck aen de Reghente / Hertoginne van Parma/ schreef / datmen moeste ombrenghen de principaelste vande Landen/ ende de Staten en Landen verarmen ghelijck de Hertogh van Alba dat alreede hadde begonnen / en als noch schijnt gepractiseert te worden/ door het toedoen van die in 't Gouvernement zijn/ vreesende dat by der Staten vergaderinghe haer quaet Gouvernement / ambitien ende ghiericheydt/ ontdeckt ende ghestraft soude worden / pretererende nu de Hoocheydt / Souvereyniteyt ende reputatie vanden Coningh / nochtans al dependerende van de welvaert der Landen.

Libertent ende officie der generale Staten.

De andere Artijckelen / mochten met eenighe byghevoeghde uytleggingen noodelijck ghenoech passeren/ om tot die Pacificatie te comen/ maer aenmerckende de restrictie ende conditie daer na volghende/ als namelijc van 't overleveren vande Landen/ Steden en Sterckten/ van Hollandt ende Zeelandt/ mitsgaders vande Schepen / Artillerye / ende andere dinghen / schijnt datmen haerlieden niet anders en denckt te bedriegen / dan als de Fabule seyt / vander Oorloghen tusschen de Wolven ende Schapen / nae dat de Schapen de Honden (die waren tot haerlieder hulpe ende bewaernisse) den Wolven hadden overghelevert. Datmen zijne Princelijcke Excellentie / ende den Staten van Hollant ende Zeelant/ met onghelijck houdt voor Rebellen ende openbare Vyanden van zijne Majesteyt / alsoo sylieden niet en moghen verstaen worden / zijne Majesteyt in zijne Hoocheydt gheledeert oft yet afghenomen te hebben/ maer veel eer tot zijne Majesteyt behoef en profijt der Landen ende Steden / haer Woonsteden/ haer lijf ende goet / Wijf ende kinderen / vande tyrannije vanden Hertogh van Alba met zijne aenhangers ghedefendeert / ende met groote moeyte ende last alle middelen aengewent te hebben/ om haer wederpartije daer uyt te drijven / waer van sy altijt verclaringhe gedaen hadden/ te weten/ van henlieden

Comparatie met de Fabule van de Oorloghe tusschen Wolven en Schapen.

gheensins teghen zijne Majesteyt ghewapent te hebben/ ende over sulcx van zijne Majesteyt niet ghewecken/ ghealieneert oft verscheyden te zijn/ maer onder de selve zijne Majesteydt met andere Landen hen als noch vereenight ende gheconsolideert te houden/ sonder oock eenighe meyninghe gehadt te hebben van haer wederpartye/ Gheestelijcke oft Weereltlijcke goederen te benemen ofte onthouden/ als by de selve conditie wordt gheinsereert/ sulcx dat sy daer niet goets uyt en connen inbeelden/ te min/ soo de andere condition vande Catholijckische Roomsche Religie te onderhouden/ ofte uyt den Lande te trecken/ schijnen datmen haer Religie voor Ketterye is houdende/ ende consequentelijck haerlieden als Ketters/ hoe wel gheen ander Religie aldaer geexerceert en worde dan de Catholijckische ende Apostolische/ met den Heyligen Evangelie over een comende/ daer sy in ghetroost ende gherust waren/ niet verwerpende dan openbare groote abuysen ende misbruycken/ Gode onbehaghelijck/ om alsoo te gheven Gode dat Gods is/ ende den Coningh dat des Coninghs is.

De Staten willen geen Ketters zijn.

Waeromme sy met reverentie vrijmoedelijcken uytspraken/ datse gheensins gheraden en vonden de aengheboden Artijckelen onder de selve condition oft restrictien aen te nemen/ indachtigh zijnde de exempelen vanden Grave van Egmont en Hoorne/ Item vanden Heere van Montigny/ ende andere/ met verscheyden overtredinghen van versekertheden/ ghelosten/ ende gheloove. Dat oock gheensins behoorlijck ware/ dat soo groote menichte/ de ghereformeerde Religie toegedaen/ uyt de Landen vertrecken/ ende haer lief Vaderlandt verlaten soude. Ende t'selve ware inder waerheydt veel harder/ datmen soo groote menichte vande goede ghetrouwe Ondersaten van zijne Majesteyt/ met groot verlies van hare goeden (t'welcke sy niet dan tot groote schade souden konnen verkoopen/ al warender oock Coopers genoech) dwinge soude in vreemde Landen te gaen dolen/ dan datmen dry ofte vier duysent Spaengiaerden (die nu haer profijt ghenoech gedaen hadden) werderomme nae Huys seynden soude/ daer t'vertreck van d'andere groote depopulatie causeren soude/ ende verlies van Neeringhe/ van Handtwercken ende Zeevaert/ daer de gheheele welvaert vande Nederlanden is aen hanghende/ mits dat het kennelick is/ dat het wech seynden der Inwoonderen in voorleden Jaren/ door de rigoreuse Placaten/ ende afgrijselijcke executien/ de industrieuse Handtwerckers uyt Nederlandt in andere Landen vertrocken zijn/ tot onuytsprekelijcke verachteringhe vanden dienst ende Domeynen van zijne Majesteyt. Ende uyt dien/ by de conditie der verkoopinge der goeden bygestelt is (ten hooghsten voor dese reyse alleene) verstonden sy/ datmen de Placaten ende Inquisitie/ in 't feyt van Religie/ weder dochte in 't werck te stellen/ waer van een yghelijck soo afgrouwelde/ dat de overblijvende ghescha-pen souden sijn in een nieuwe beroerte te comen. Ende ten lesten zijne Majesteyt eenen grooten Tack van zijn Croone getrocken soude worden.

De Staten willen den Spaengiaerden t'Landt niet ruymen.

De rigoreuse Placaten teghen de Gereformeerde/ hebben industrieuse Hantwercken uyt Nederlandt gheweert.

Begeerende mitsdien zijn Princelijcke Excellentie/ Staten ende Steden voor ghenoemt/ dat hare verclaringhe ende advijs in 't goede genomen mochte worden/ comende uyt goeder devotie tot zijne Majesteyts ende Landts welvaren/ biddende Godt/ zijne Majesteyt/ ende de Heeren Commissarissen/ te inspireren anderen raedt/ advijs ende kennisse.

Op dit ghescrifte hebben de Ghedeputeerde des Coninghs/ den eersten April/ Anno 1575. gheantwoordt/ oock schriftelijck/ allwaer sy straffende het voorgaende ghescrifte/ als te scherp zijnde teghen dien/ daer men mede in eenicheyt behoorde te leven/ ende dat den Coningh te vreden ware/ volghende haer versoeck/ de Spaengiaerden ende andere te doen vertrecken/ als de saken al ghestilt ende vereenight souden wesen/ soo die van Hollandt ende Zeelandt van ghelijcke deden.

Replicque des Conings op de Antwoorde der Staten/ consenterende der vreemden vertreck/ den eerstē April.

Blameerden ooc datmen Hollandt ende Zeelandt eenighsins soude houden Graefschappen onder 't Rijck te wesen: ontschuldighden mede den grooten Commandador/ niet ghelooveude/ dat hy sulcx/ als verhaelt ware/ soude geschreven hebben.

De vergaderinghe vande Staten Generael consenteerden sy oock nae de vereeninghe/ zijnde het tweede poinct haerder versoeck.

Vande overleveringhe der Steden/ plaetsen/ Fortressen/ Schepen ende Artillerije/ verwonderden sy haer/ waer toe sy allegeerden de Fabulen vande Wolven ende Schapen/ daer dat niet versocht was/ dan met aenghebođen goede ende vaste verseeckertheydt/ daer sy gheen mentie van en maeckten/ presenterende boven het woordt vanden Koningh/ (dat ghenoech behoorde te wesen) haer behoorlijcke satisfactie te doen van versekertheden/ die sy souden mogen proponeren. Oock souden de Staten der Landen/ elck in 't particulier/ het Verdragh en Konings belofte onder haren grooten Zegel authoriserē/ ende soo 't noodt ware/ oock doen byde Keyserlijcke Majesteyt bevestigen/ ende by andere Heeren ende Princen vanden Bloede.

In 't poinct vande Religie en wilde zijne Majesteyt niet in 't minste een Iota toe geven: Maer die souden willen vertrecken/ souden tijdt hebben van ses Maenden/ ende souden haer daerentusschen houden sonder schandael. Tot verkoopinghe van hare goeden/ om die ten hooghsten ende hare meeste profijt te brenghen/ souden sy acht ofte thien Jaren tijdt hebben/ om de selvige te genieten/ soo sy die lieten administreren by Roomsche Catholijcken.

Des volcx vertrecken waer den Coningh leedt/ maer dat sy haer niet wilden conformeeren met den anderen/ dat waer haer selven/ ende niet den Coning te wijten.

Ende dat haer het vertrecken voor dese reyse alleene toeghelaten werde/ was om dat t'elcke reyse gheen redene zy de Religie te veranderen/ confusie en schandael onder haer mede-Borgheren te maken/ dat oock soude tot bespottinghe vande Justitie moeten ghescheiden.

Zijne Majesteyt en twijfelde niet/ soo de vreemde Predicanten ende Consistorien/ met eenighe andere particuliere/ die door middelen der beroertē (onder 't deksel van clachten over de Privilegien) dese nieuwicheyt opghebrocht hadden/ hun bekeerden oft uyt de Landen trocken/ dat de Ghemeynte/ van als beter onderricht zijnde/ wel te vreden souden wesen/ ende volghen den wille van zijne Majesteydt/ diese sochte te behoeden van alle ongeluck/ ende bysonder vande Spaensche Inquisitie/ de welcke zijne Majesteyt noyt van sinne was in te voeren.

Op dit ghescrifte hebben de Gedeputeerden van den Prince/ ende van den Staten van Hollandt/ en van Zeelandt/ den 4. April/ een Maendt tijdt ofte meer begeert/ om rapport te doen/ mits datmen scheen eenighe particuliere ende vreemde alles te laste te legghen: waeromme sy wilden Wettelijcke onderteeckeninghe halen: Ende sy versochten vorder een Paspoorte/ om eenighe ghesanten met den Grave van Swarsenborgh/ die op zijn vertrecken was/ aen den Keyser te seynden/ ende dat daerentusschen de Ostagiers oock mochten wederkeeren.

Uytstel versocht/ den 4. April.

De Grave van Swartsenborgh schreef oock aen den Commandador Mayor uyt Breda/ dē 6. April/ segghende/ dat hy last vande Keyserlijcke Majesteyt hadde/ eenighe Ghesanten vande Staten van Hollandt ende Zeelandt mede te brenghen/ om tot vorderinghe des Vrede-handels zijne Majesteydt van alles volkomen te berichten/ op hem nemende/ ende daer voor sprekende/ dat de selfde Ghesanten op den wegh niet schalckelijcx oft bedrieghelijcx aenrichten souden.

Dit uytstel der Ghedeputeerde/ van des Princen/ Hollandts ende Zeelandts weghen/ werdt eensdeels gheconsenteert/ maer de versochte Paspoorte wert gerefuseert vanden Commandador Mayor.

Den Grave van Swartsenborgh nam oock/ den 6. April/ een afscheyt vande Ghecommitteerde tot Breda/ over beyde zijden/ verhalende wat moeyte ende arbeyt hy ghenomen hadde/ soo met tusschensprecken met den Commandador Mayor/ s'Conings Gouverneur ghenerael/ als met den Prince van Oran-

Recesse ofte afscheyt des Graven van Swartsenborgh/ met zijne opinie van sake.

1575.

Orangien/ Staten vā Hollant ende Zeelant/ om den inwendighen twist ende brant te blusschen: Ende hoe wel als noch luttel uytghereecht ware/ midts de verscheydenheydt van Religie de saken seer verachterden/ wilde hy de hoope niet al verloren gheven/ noch men moeste de handelinge niet onderlaten. Maer hy raede over beyde zijden de Wapenen neder te leggen/ ende een bestandt ofte stilstandt voor ses Maenden te maken. Ende mits dat de Religie/ genoemt gereformeerde, over d'een zyde soo diep inde herten ware ingewortelt/ dat sy soo haest niet en konde uytgheroeyt worden/ so achte hy dat gheduerende den tijdt des bestandts/ die van Hollandt ende Zeelandt mochten geduldet worden in haer Religie: Noch datmen den bestandt/ om der Religie wille, niet en behoorde af te slaen. De verbindtenisse over beyde syden, des selvighen bestandts/ stelde hy tot discretie van partijen/ ende badt datmen zijne meyninghe in 't goede wilde nemen/ voorsiende der Nederlanden generael verderf/ soo de schorssinghe van Wapenen niet ghemaeckt en werde/ om de herten te vereenigen/ eñ alsoo den Vrede ghetreft/ zijnde anders grootelijcx te vreesen/ dat de Landen verdeylt ende onder eenen anderen Heere mochten gheraken te vallen/ ofte gantsch verderven/ het welcke hy/ midts de groote verplichtinghe, die hy ten dienste des Koninghs schuldigh was/ geerne soude sien verhoedt: Ende hier op versocht hy vanden Commandador binnen twee dagen een Antwoorde/ grootelijcx biddende zijn vertreck niet qualijck te nemen/ zijnde ghenoech kennelijck met wat koste ende moeyte hy dese reyse hadde aengenomen: Nochtans hadde hy met droefheydt verhoort dat hy hem selven groote ongunste by eenighe groote Heeren om dit stuck behaelt hadde/ ende in suspicie ghekomen was/ waeromme hem noodigh was tot de Keyser te keeren/ ende zijn Legaetschap af te legghen/ niet twijfelende zijne Keyserlicke Mt. so het bestandt gemaeckt werde/ soude allen raet ende daedt aenwenden/ datter eenen begheerden Vrede ghetreft werde/ ende dat de Landen onder de ghehoorsaemheydt des Koninghs behouden mochten worden/ tot welcke hy oock selve gheen moeyte ofte kost/ ten dienste vande Koninghlijcke Majesteyt/ ende zijnen Ondersaten van goeder herten nemmermeer en soude sparen.

Bestandt versocht.

Swartsenborgh over den Vredehandel in suspicie by den Spaengiaerden.

Op dit afscheydt vanden Grave van Swartsenborgh/ heeft den Commandador uyt Antwerpen geantwoort/ den 8. April/ Anno 1575. hem grootelijcx bedanckende van zijne moeyte ende arbeyt/ die hy wiste dat sijne Majesteyt wel behagen soude. Maer dat den bestant oft schorssinghe van Wapenen Syne Majesteyt niet en dienden/ die redenen hadde hy hem doen aendienen/ eñ en sage geen oorsake/ waeromme hy soude van sijn voornemen wijcken: Doch datmen soude mogen handelen van eenen bestandt voor twee Maenden/ daer en tusschen ophoudende de exercitie vande Religie in Hollandt ende Zeelandt/ ende die de selve bedienen/ elders vertreckende.

Oock achtende sijn Ampt niet te betamen/ de Rebellen vande Koningl. Majesteyt Paspoort te geven door sijn Landen/ daer doch andere wegen ghenoech waren. Tot sijn reyse nae den Keyser wenschte hy alle geluck/ hem van des Konings wegen grootelijcx van sijn moeyte ende arbeyt bedanckende. Dierghelijcken antwoorde mede de Gedeputeerde tot Breda/ ende alsoo vertrock den Graef Gunther van Swartsenborgh nae den Keyser Maximiliaen.

In 't leste van Mey zijn de Ghedeputeerde weder tot Breda verschenen/ alwaer sy/ van weghen des Princen van Orangien/ der Staten eñ Steden van Hollandt/ Zeelant/ Bommel eñ Bueren/ haer gheassocieerde/ den lesten Junij/ weder een geschrifte overgheghevern hebben/ waer in sy seyden/ dat sy de presentatien van 't houden eñ handhaben haerder Rechten eñ Privilegien tot Landts welvaren wel goet bekenden/ maer sy en kondē niet bevroedē hoe haer de selve dienlijck souden wesen/ als sylieden uyt den Lande souden moeten vertrecken: Voorders/ dewijle sy mercten/ (vrijmoedich sprekende) dat het haer alsnoch ongelegen ware/ haer geliefde Vaderlandt te verlaten/ noch oock de aenghenomen ghereformeerde Religie/ so souden sy wel willen biddē/ dat het sijne Majesteyt ghelieffde/ met een genadige ende deughtsame ooghe/ aensiende den grooten yver eñ heyligh ghemoet van sijn getrouwe Ondersaten/ in dese sake der Conscientien (waer van Gode alleene rekenschap moet ghegeven worden) te doen cesseren ende ophouden 't vyer ende sweerdt/ daer mede sijne Ondersaten ende Lidtmaten tot noch toe vervolght/ ende met ongehoorde wreedtheden vernielt ende omgebrocht zijn geweest: Sy van haren 't weghen beloovende/ anders in alle andere Wereltlijcke plicht Syne Majesteyt te hoorsamen/ ende te dienen als oyt eenige hare Voorsaten ghedient hebben.

Verklaers des Princen tot Breda, inde tweede vergaderinghe/ den 31. Mey.

De Ghereformeerde willen uyt haer Vaderlandt niet trecken/ maer bieden allen dienst ende gehoorsaemheyt aen mit vryheyt vā Conscientie hebbende.

De aengeboden versekertheydt hebben genoech te kennen gegeven/ met droevige exempelen/ hoe alle de Werelt die achten kan/ principalijck soo de Steden/ Kasteelen/ Schepen/ ende Artillerye over-ghelevert souden wesen/ eer de uyt-heemsche vertrocken/ ende de Staten Generael goede ordere souden ghestelt hebben. Waeromme sy om alle diffidentie te weeren/ ende tot beginsel van goede versekerheyt te komen/ gheenen beteren middel en wisten/ dan datmen/ volghende het inhoudt haerder Requeste eñ andere hare schriften/ de uytheemsche soude doen vertrecken/ ende sulcx soude des te meer sonder achterdencken ghescheiden/ om dat den Prince/ de Staten van Hollandt ende Zeelandt/ geenderhande vyandtschappe ofte querelle uyt-staende en hadden/ met die van d'andere Provincien/ maer houden de selvighe voor haer goede Vrienden Lantsgenooten/ ende geallieerde/ presenterende tot alle redelijcke conditien eñ versekerheyt te verstaē/ datter niet nieus ofte vyantlijck sal geattenteert worden van den haren/ gheduerende den tijdt van het vertrecken den vremden/ tot dat de Generale Staten van alle Provincien mogen vergaderen/ om te advyseren tot de oprechtinghe van alle goede ordere ende Politie.

Hollandt eñ Zeelandt voorwenden geen vyantschap met d'andere Landen te hebben.

Daer en boven/ hoe wel het voorgaende behoorde ghenoech te wesen/ soo wilden sy exabundantie noch naerder voldoen/ begheerende dat het blijcke voor Gode ende de Weerelt/ dat sy haer eyghen welvaren ofte ghemack niet en soecken, noch oock gheen meerder achtinghe hebben dan het welvaren/ ende ghemeyn beste/ ruste ende vreede der Landē/ al ist schoon dat de ghene van henlieden/ die de ghereformeerde ende waerachtighe Apostolische Religie aenghenomen hebben/ veel liever goedt ende leven verliesen souden/ dan de selvighe in eenighe manieren te loochenen/ ofte te buyten te gaen: zijn sy niet te min te vreden/ (indien Syne Majesteyt haer 't versoeck op 't poinct vande Religie afslaet) dat soo wel 't selfde als 't poinct vande versekeertheyt/ eñ alle andere saken/ poincten ende differentien/ ghehandelt ende afgedaen werden/ inde Wettelijcke vergaderinge vande Generale Staten van alle de Landen.

Ende aenghemerckt dat/ mits het vertrecken der uytheemsche/ alle uyt-teeringen eñ extorsien cesseren/ ende alle de Landen sonder faute vereenight souden zijn/ presenteren sy te willen verstaen tot alle redelijcke conditien van versekertheydt/ daer aen men van beyde zijden in goede vrede hem mochte houden/ tusschen 't vertrecken der selver uyt-heemsche ende der vergaderinge der Generale Staten.

't Poinct vande Religie refererende tot de vergaderinge der Generale Staten.

Sy versochten ende baden om een ongheveynsde ende Cathegorijcke antwoorde/ ende met Jae ofte Neen/ op alle poincten voorsz.

Gheduerende desen Vredenhandel/ soo hadde den Commandador Mayor in sijnen Raedt van Staten/ Secreten ende van Finantien/ daer by gheroepen veel ander verscheyden Personagien/ principale Heeren van State/ ende andere Raedts-heeren van qualiteyt/ om haer opinie te verstaen op dese Vrede-handelinghe/ ende over de antwoorde van de Ghecommitteerde des Princen van Orangien ende gheassocieerde/ die welcke nae langhe conferentie/ voor advijs gaven 't sekerste te wesen/ om te mainteneren de Catholijcke Roomsche Religie eñ de Catholijcke Persoonen in Hollant &c. mede om den Koningh sijn Erflanden te behouden ende versekeren/ midts dat den Prince hem soude hebben laten verluyden/ dat hy goede vrijaerts tot de Landen wiste/ &c. naedemael dat het uyt-seynden vande vreemde

Afgevraechde opinie der Raden ende Statē/ over de bevredinghe tot Breda, Anno 1575.

gheconsenteert was/ datmen dat behoorde te effectueren op goede verseckeringhe: den Koningh hebbende Inlandtsch Catholijcx Krijghsvolck genoech/ daer de experientie van bleeck/ ten tijde vande Regente/ Hertoginne van Parma/ die alle de Landen bevredight hadde met de Inlandtsche/ die men doen wel betrouwde/ voor de komste vanden Hertogh van Alba/ ende nu scheen te mistrouwen/ daer haer trouwe nochtans weder gheproeft ware/ Anno 1568. als den Prince van Orangien in 't Landt viel/ ende hem daer uyt hielen. Vorder vonden goedt/ datmen de Staten generael soude vergaderen/ tot de welcke sy hun nu onderwierpen/ ende mede dochten het soo quaet niet hun toe te laten vryheyt van Conscientie/ sonder schandael ende exercitie/ ende in 't Landt te moghen blijven woonen ende handelen/ als andere vreemde Kooplieden/ Duytsche/ Engelsche/ ende andere van contrarie Religie: want daer-en-tusschen soude Godt mogen/ door middel van goede Predicatien ende leeringhen/ haer beter inspireren/ terwijle dat alomme de Catholijcke Religie soude herstelt wesen/ ende goede exempelen getoont/ &c. Diergelijcke Argumenten meer met veel oude gebruycken ende exempelen/ werden ghebruyckt ende bewesen: Dan dit en heeft niet by den Raedt in Spaengien vermoghen/ die al nae wat anders trachten/ ende absolute conqueste sochten. Datmen nochtans seyde/ den Commandador selve/ meermael noch voor zijn doot beklaeghde/ ende namaels de Spaensche selve.

Dese Artijckelen/ inden name vanden Koningh aldus aenghenomen zijnde/ soo en konde nochtans den Prince van Orangien niet ghelooven/ de meyninghe vanden Koningh te wesen/ de Spaengiaerden te doen vertrecken: Waeromme hy versocht de signatuere des Koninghs daer over te sien/ de welcke hem ghetoont werdt vanden Heere van Rassinghen/ tot verseckeringhe van 't welcke hy die behiel/ teghen den danck vanden Commandador/ die noyt en dochte/ die presentatie soo verre aengenomen soude worden. Waeromme hy daer van niet meer en wilde ghesproken hebben/ segghende/ dat den Koningh gheen Koopman en ware/ daer men mede te dingen hadde: hy hadde liberalijck sulcke conditien aengheboden/ ende die behoorden sy in bequamen tijdt ende stonde aenghenomen te hebben. Also soeckende alle uytvlucht/ dede hy by zijn Ghedeputeerde antwoorden: Dat hy wilde alle de handelinghe in Spaengien seynden/ ende van daer de Antwoorde verwachten/ versoeckende tijdt van vier Maenden. Waeromme de Ghedeputeerde van Hollandt/ den veerthienden July/ Anno 1575. een afscheydt oft laetste Reces/ in schrifte overgheghevven hebben/ inhoudende in summa het naevolghende: Hoe weynich dat altijt gesint zijn geweest ter goeder trouwen te handelen/ de ghene/ die van des Koninghs weghen gedeputeert waren. Waeromme sy tot haer eyghen ontlastinge/ voor God ende de Weerelt/ haer ende eenen yegelijcken wilden kennelijck maken/ hoe sy over hare zijde t'allen tijden gepooght ende gearbeyt hadden/ om de Oorloghe te eyndigen: Alsoo verhalende van 't eerste tot het leste in 't korte/ watter gepasseert was/ vande eerste Requeste aenden Koningh door Champigny ghesonden beginnende/ tot dit leste schrift/ welcke presentatien sy seyden redelijcken/ buyten alle dispuyt te wesen/ als te aenbieden alle verseckeringhe te doen/ in stilheydt te wesen/ gheduerende den tijdt des vertreck der Spaengiaerden ende vreemde/ tot dier tijdt toe dat de Staten Generael vergadert zijnde/ alles slichten mochten/ tot de welcke sy voorts alle ander questien/ soo wel van 't ghebruyck haerder Religie/ ofte het Landt te verlaten/ als anders refereerden/ als den welcken het insonderheyt roerde ende aenghingh. Verwonderen haer oock/ datmen nae so veel dilaeyen ende uytstellingen/ in plaetse van een pertinente ende Cathegorijcke Antwoorde in te brengen/ een captieus ende bewimpelt gheschrifte overleverde/ pooghende by 't selfde haer klare ende onbewimpelde presentatie te verduysteren/ ende voorts naerder gheprefseert zijnde/ eerst mondelinghe/ ende naerderhandt in schrifte te verklaren eenighen last te hebben vande selfde haer presentatien te accepteren ofte refuseren/ ende in een saecke so klaer/ redelijck ende deuchdelijck delaey van vier Maenden te versoecken/ niet teghenstaende van aenbegin des Vrede-handels beroemt was/ van 's Konings wegen/ volkomen macht/ ende last in desen te hebben: En dat uyt desen ghevevnsden handel niet anders gesocht en worde/ dan met alsulcke offeren/ ydel hopen/ ende voorgeven van Vrede/ den Staten ende Gemeynten vande Landen te onderhouden/ abuseren/ misleyden/ ende slaperigh te maecken/ om gevoeghlijcker die te overvallen/ ende in eeuwige slavernije te brenghen/ wetende dat die van Brabandt ende Vlaenderen/ met de andere Provincien/ ten opsien van desen handel/ gheduerende den selven/ ende op hoope van een kort leet/ liever sullen alleen overlast dulden/ dan haer daer tegen te stellen. Oock mede dat/ gheduerende de delayen/ gheen opentlijcke noch heymelijcke onbehoorlijcke aenslaghen naeghelaten worden van harent wegen/ om de Landen te vernielen ende te scheyden/ soo verstonden de voorschreven Heer Prince/ Staten ende Steden voorschreven/ de van nieus versochte delayen anders nergens toe te strecken/ ende dat over sulcx van haer sijde gheenen Vrede by desen handel/ maer onruste ende haer verderffenisse ghesocht werde/ ende consequentelijcken by den haren alle Vrede-handel afgheslagen te zijne. Ende dat derhalven zijne Excellentie/ de Staten ende Steden van Hollandt voornoemt/ met recht veroorsaeckt zijn/ van nu voortaen/ hen selven/ Wijf ende kinderen/ ende 't gemeyne Vaderlandt teghens alsulcken onredelijcken ende ongoddelijcken voorstel van den haren/ met alle manieren hem doenlijck zijnde/ tot Godes eere te stercken/ beschermen ende bevestigen. Verklarende voor Godt ende de geheele Werelt/ dat sylieden in dien geheelen Vreden-handel alle middelen ghesocht hebben/ ten eynde sy met de omligghende Provincien van dese Nederlanden onder het hooft van zijne Majesteyt tot Godes eere in een salighe ruste/ Unie/ Vrede/ welvaert ende prosperiteyt vereenight souden mogen werden. Dat daeromme in ghevalle 't selfde achter weghen blijft ende niet en gheschiedt/ zijne Excellentie/ de Staten ende Steden voornoemt/ voor Godt ende den Menschen daer van ontschuldight souden zijn/ maer daer van culpabel ende oorsaeck/ de ghene die anders niet en soecken dan door de ghemeyne ruyne ende slavernije van dese Nederlanden/ met onderdruckinghe vande authoriteyt der generale Staten/ haer eyghen dominie/ tyrannije ende heerschappije op te rechten ende te bevestigen. Niet te min/ soo wanneer haer eerweerdicheydt de Antwoorde uyt Spaengien ontfanghen soude hebben/ zijne Excellentie/ de Staten ende Steden daer van verwittiget zijnde/ souden mogen door haer Ghedeputeerde tot vorder communicatie ende handel verstaen/ indien henlieden alsdan sulcx gheraden soude duncken/ ende kennelijcken zy/ dat van haerder zijde in beter trouwen ende sekerheyt voortaen gehandelt soude mogen worden.

Die van Hollandt deden eenen Leghpenningh ter eeuwigher memorien/ ende tot onderrichtinghe/ van Koper slaen/ daer op stont aen d'een zijde den Thuyn van Hollandt/ met den Leeuw daer in/ een sweert in zijn vuyst hebbende/ met inscriptie/ Securius bellum pace dubia &c. De andere zijde eenen Hoedt/ die beteeckent vryheyt/ daer onder stont/ Libertas aurea, cujus moderatur habenas ratio, Anno 1575.

Dit Reces ofte afscheyt/ den 14. Julij tot Breda dē Commissarisen des Koninghs overghelevert zijnde/ hebbē sy ten selven dage daer op schriftelijcken geantwoort/ inhoudende aldus: Also sy gesien hadden haer geschrifte/ ende daer in vonden veele hooge woorden ende propoosten/ daer mede sy eñ andere/ die van zijne Mat. t'onrecht eñ tegen de waerheyt geculpeert waren/ gelijck haer voorgaende geschriften eñ groote redelijcke ende meer dan suffisante offeren waren uytwijsende/ sonder eenighe ghevevnsde ofte bewimpelde handelinghe/ ende dat het gheheel Fondament van 't voorseyde ghschrifte alleen ghemaeckt worde op het versochte delaey/ om zijne Majesteyt te adverteren/ gelijck in so swaerwichtige saken (niet tegenstaende generale commissie) behoorlijck ende gewoonlyck is/

te ghe-

Des Princen ende Staten van Hollandt/ Zeelandt/ schriftelicke afscheyt ofte Reces/ den 14. July.

Princen eñ Staten protestatie.

's Koninghs Commissarisen Antwoorde op 't Reces/ den 14. July.

1575. te gheschieden. Verklarende niet van meyninghe te wesen 't voorsz gheschrifte te advoyeren ofte t'ontfangen/ anders dan volghende haer voorgaende versoeck / tot effectuatie van dien / verwachtende de Antwoorde van Sijne Majesteyt / om (die selvighe hebbende) d'advertentie te doen / ende voorts dan op haer gheschriften te segghen / soo bevonden soude worden te behooren. Ende in dier forme ende anders niet/ hebben de voorsz Commissarisen doen teeckenen / ende over - ghenomen 't voorsz gheschrifte / protesterende voor God ende de Weerelt / dat van weghen sijne Majesteyt gheen gebreck en ware/ noch oorsake ghegheven vant scheyden ofte breecken dier communicatie : maer ter contrarien by den Prince van Orangien / de Staten ende Steden van Hollandt ende Zeelandt/ &c. selfs/ indien sy verwittight zijnde/ als voren niet en verschenen/ om desen Vrede-handel (verstaen hebbende de meyninghe ende intentie van sijne Majesteyt) tot eenen goeden eynde te brenghen.

Aldus is den Vrede-handel tot Breda in Julio/ Anno 1575. gheeyndt / daer den Spaenschen Raedt gheensins toe gheneyght was. Waer mede elcke partije sijn voordeel sochte op verscheyden meyningen / 't welck ten lesten die van Hollandt ende de gheassocieerde tot voordeel ghelucktte/ in veel herten vande Menschen/ hoe wel haer 't selve in haer Oorloghe schadelijck was. Maer alsoo haer versoeck was/ 't ghene dat generalijcken alle de 17. Provincien der Nederlanden begeerden/ te weten/ het wegh-seynden van 't vreemdt Krijghs-volck / ende der selver moetwilligh Regiment ontslaghen te zijn. Ende dat voorder 't Regiment / ende 't stuck vande toelatinghe der Religie/ ofte niet/ werdt ghereserveert ten oordeele van de generale vergaderinghe der Staten / dat heeft alle man goedt ghedocht / ende ghemaeckt haerlieden gunstigh te wesen / als die streden voor des Landts vryheydt. De Roomsche Catholijcken selve/ achtende dat sy haer maer uyt noodt met de gereformeerde Religie en behielpen / siende dat de toe-latinghe van dien ghestelt worde aende Generale Staten / die de Wettelijcke Rechters behooren te wesen van 't gene/ dat de Landen nutste ende dienstelijckste is. Hier aen heeft alle-man oorsaecke gesocht haerlieder versoeck te vorderen/ soo het ten lesten ghebleecken heeft: want den Commandador daer nae ghestorven/ de Spaengiaerden ghemuytineert / ende onder anderen twistich gheworden zijnde / hebben de Landen / om het Spaensch Jock van haer te dryven / een Pacificatie tot Ghendt seer nae op den versochten voet / met den Prince van Orangien/ de Staten van Hollandt ende Zeelandt/ ende de geassocieerde aenghegaen/ int naeste Jaer 1576. Maer de Vrede-handel tot Breda / was in regard vanden Krijgh der Landen schadelijck / groote onachtsaemheydt ende verlies daer uyt groeyende / ende den vyandt hem sterckende / ende bouwende twee Schanssen/ d'eē ter Neuse in Vlaenderen/ ende een ten Oudenbosch in Brabandt.

Den Vrede-handel heeft des Princen saecken verschoont inde herten der Menschen.

Terwijle den Vrede-handel noch duyrde/ heeft den Prince van Orangien getrout/ den twaelfden Junij/ inde Stadt vanden Briele / sijn derde Huysvrouwe/ Charlotte van Bourbon / dochter vanden Hertoghe van Montpencier/ Prince vanden bloede der Koningen van Vranckrijck/ Suster vande Hertoginne van Boulion / die van haren seer Roomschen Catholijcken Vader tot een Klooster-vrouwe ofte Abdisse toegeeyghent was/ nochtans gaf haer behoorlijcke dote. Dese baerde hem naemaels ses Dochteren / maer geen Sonen. De Prince hadde alreede by sijn eerste Houwelijck de eenlijcke Dochter van Bueren/ sijnen oudtsten Sone Philips / Grave van Bueren / die was in Spaengien / door den Hertogh van Alba/ teghen sijnen danck ghesonden ende ghehouden/ ende een Dochter die troude den Grave van Hohenloo sonder kinderen / by sijn tweede Huysvrouwe / die eenighe Dochter van Hertogh Mauritius / Keurvorst van Saxen / hadde hy eenen sone Mauritz van Nassouwe/ ende twee Dochters.

Prince van Orangien trouwt sijn derde Huysvrouwe / een van Bourbon.

Desen Somer heeft den Commandador door den Heere van Hierges / Gouverneur van Hollandt / de Stadt ende Casteel van Bueren doen beleggen / al-daer hy den 19. Junij seer sterck voor quam/ wel met seven duysent Mannen te Voet / ende vier Compagnien Peerden / waer mede waren de Regimenten van Lancelot de Barlaymont / Grave van Meghen van weghen sijn Huysvrouwe / ende Floris van Barlaymont, Heere van Floyon / beyde Broeders van Hierges. 1575.

Bueren is een kleyn Stedeken / groot in 't ronde ontrent 1500. treden / bemuert op de oude maniere/ met wijde Grachten/ het Kasteel is in 't ronde 1360. treden / het heeft vier groote stercke Thorens / ende dry Grachten. Daer lagh op Hopman Voghelsangh met vier Vendelen knechten. Sy hadden wel 24. Metale stucken Gheschuts / met veel Amonitie. Hierges dede sijn begravinghen maecken / by Don Emanuel Cabeça de Vaca ende Capiteyn Salazar. Loys de Bloys / Heere van Treslon / Generael van de Artillerye / plante op twee plaetsen vijfthien stucken Gheschuts op de Stadt / die Bresse maeckten: Daer op tot stormen gheordineert waren den voorsz Don Emanuel/ ende Capiteyn Gaspar Ortis aenvallende met hondert Mannen. De welcke opklimmende inde Bresse/ en vonden geen teghenweer/ mits datse al vluchten op 't Kasteel / 't welck de Spaengiaerden wel te passe quam : want de Brugge brack/ waer mede sy inde Bresse ghekomen waren/ soo datmense niet en hadden konnen helpen / hadden sy wederstant ghevonden / door dien dat de Grachten soo wijdt ende vol Waters waren/ de reste volghden/ swemmende door 't Water/ ende soo werdt het Stedeken gheplyndert. Die vant Kasteel gaven 't oock over / uyt-treckende sonder Vendelen en̄ Wapenen. Waer over den Gouverneur Vogelsangh tot Gorcum ghevangen wert / mits dat de Staten hem wilden ghestraft hebben : Maer hy werdt ten lesten op behoorlijcke ontschuldinge los gelaten.

Bueren ingenomen by Hierges/ door den Commandador / in Julio.

Hier-en-tusschen hadde Mondragon/ met duysent Mannen van sijn Regiment / ende twee Vendelen Spaengiaerden / onder de Capiteynen Alphonso de Sotto Mayor/ ende Damiaen de Morales/ den Finart/ de Klunder met den Roggenhil (met behulp vā Schuyten) ingenomen/ maer meest met sijn volc ten leegen Water / door den arm vande Zee marcherende / ende met sijn Archebusiers dede hy de Oorloghschepen vertrecken / met veel volcx dat vluchte. Die van 't Fort gaven haer oock over/ uyt-treckende met den ghewere. Hier mede wilde Mondragon toonen/ datmen van het een Eylandt tot in 't ander met wat behelps lichtelijck komen soude.

Den Finart van Mondragon ingenomen.

Hierges volghende sijn Victorie / is van Bueren getrocken op Oudewater/ alsoo hem meer volcx toeghekomen was / als Duytschen van Karle Fockers Regiment / ende Walen van Verdugo Regiment / ende Gallio / t'samen sterck wesende wel thien duysent Mannen / ende vier hondert Peerden/ met noch vijfthien Compagnien Pioniers/ die van Luyck gesonden werden. Hier mede quam hy/ den negenthienden Julij voor Oudewater. Oudewater is een kleyn Stedeken/ ontrent van vijf hondert Huysen/ gelegen op eenen Dyck / langworpigh ende vierkant. De Mueren zijn met Thorens wel beset/ ende met Aerde gebult. De grachten diep/ wijt/ ende vol Waters en̄ rondtomme is 't Landt seer wateraechtich. Daer laghen binnen ontrent vier Vendelen Knechten / als een Vendel Duytschen / onder Capiteyn Munter de Jonge/ twee Fransche/ onder du Marcoult ende S. Marie/ ende een Schots/ onder Dinckwerck. Dese hadden haer wel gesterckt/ veel Huysen afgeworpen/ de Casseijen vande straten op-ghenomen/ ende op de Vesten tot tegenweer gedragen. Noch hadden sy gemaeckt diversche instrumentē/ om vande Vesten alle stormen af te weeren. Sy hadden oock de Kercke ondergravē ende onderset/ op dat als de selve beschoten soude zijn/ dat sy die souden doen vallen inde stadt/ ende niet inde Vesten. Sy brochten oock haer afgeworpen Beelden op de Vesten / om die van binnen sterckmoediger te maken / als die alle uyterste wreetheydt daeromme te verwachten hadden. Maer op 't Gouvernement vāde plaetse en was niet versien/ dies sy onderlinge looten om eenen Gouverneur te maecken/ d'welcke viel op den Jonghen Munter / een

stout

stout Man / maer beter Soldaet als Commandeur/ waer deur verhindert bleven de middelen van defentie / diemen met wijsheydt hadden konnen doen/ ende Sinte Marie een kloeck ervaren Man / geerne ghesien hadde.

Gudewater by Hierges ingenomen ende verbrandt / den 8. Augusti.

Hierges dede de Riviere ofte Water / dat van Gouwe komt, stoppen / daer mede hy alle toe-voer afsnede / ende de Wateren binnen drooghe werden. Hy sette sijn Gheschut teghen den Thoren/ waer uyt de Muskettiers ontdeckten alle den Legher / dat die seer onvrij was. Daer nae dede hy stellen op de Sluys-dijck by de Galghe drie-en-twintich Muerbreeckers, ende noch vijf andere op den Dijck van Monfort d'een stuck achter d'ander. Daer nae dede hy de Stadt op-eyssehen. Die van binnen antwoorden beleefdelijck/ om tijdt te ghewinnen / wachtende ontset. Dies Hierges des sevenden Augusti/ die dapper dede beschieten. Als het Gheschut nu tegen den avondt ophiel soo presenteerde hem een Soldaet van die van binnen / alleenlijck in Buffel-leer ghekleedt/ met een Hellebaerde inde handt op de Bresse / wel nauwe besiende wat schade 't Gheschut ghedaen hadde/ niet teghenstaende datter menichte van klooten als reghen nae hem gheschoten werden / sonder hem te quetsen : dies sy 's nachts haer Bresse (soo sy best konden) weder op-maeckten. Waeromme 's ander-daegs wederomme beschoten werdt 't gene sy 's nachts hadden op-ghebout/ ende sondt terstondt de Capiteynen Fransoys de Aguillar Alvaredo / ende Sancio Beltraum de la Peigne / met ses Soldaten/ om te besichtighen waer/ ende hoe best te stormen was. Dese klommen tot inde Bresse/ ende maeckten binnen alarm / daer door die vander Stadt wederom den voorsz Soldaet in 't volle Harnasch de Bresse dede besichtighen / die dat dede sonder schade t'ontfanghen. Daer nae volghde eenen valschen storm / daer door sy die van binnen moede maeckten/ ende met grof Gheschut haer teghen - weer op de Bressen braken. Waer op volghde eenen generalen storm van alle de Natien / die nochtans alleenlijck de Spaensche toe-gheordineert was. Ende nae dat die van binnen haer langhe ghaweert hadden met alderhande vyer-wercken / steenen / brandt-reepen / wel ander-half ure gheduyrighlijck / ende dat de Overste ghequetst was / ende by hem op de binnen defentie weynigh voorsien was / zijn sy ten lesten daer binnen geraeckt den achtsten Augusti/ ende hebben 't al de kele afgheslteken ende vermoort/ datter geen twintigh Soldaten te lijve bleven / met den Capiteyn Marault/ die gevangen daer van geluckelijck quam. Den brandt is ongheluckelijck inde Stadt komen/ ende brande die gheheel af / eenlijck de Kercke / Convent/ ende weynighe Huysen werden ghesalveert/ om den brandt te slissen salveerdē Hierges veel het leven vande Borghers. Den Predicant werdt gevangen ende ghehanghen/ ende andere gherantsoneert. Daer bleven doodt ontrent hondert Spaengiaerden / veel Bevelhebberen/ ende wel soo vele ghequetst. Alsoo dat de Prince van Orangien / die ter Gouwe ghereyst was, te spade quam/ om den Dijck weder door te steken / ende soo met den Water het belegh te doen opbreken.

Schoonhoven werdt de Spaengiaerden oock overgegeven/ den 24. Augusti.

Van daer vertrock, den 12. Augusti/ den Legher voor Schoonhoven / alwaer de Prince Monseur de la Garde, Colonel vande Fransoysen sondt/ die daer bravelijck maeckte. De Stadt werdt met sessentwintich Muerbreeckers beschoten / op een plaetse/ daer de Muyr sonder Rampaert ofte teghen-walle was/ ende gheen materie by der handt/ om de Muer te repareren. Als nu den Muer wel drie hondert schreden gheopent was / heeft la Garde eenen dagh den storm verwacht : maer 's ander-daeghs merckende de weeckheydt der Stadt / ende onwillicheydt der Borgherije / soo in 't repareren vande Bresse als andersins/ heeft hy een eerlijcke compositie aengenomen / uyt-treckende met Wapenen/ Bagghen ende Baggagie, op Bartholomeus-dagh. Daer nae is Vianen oock verlaten van 's Princen wegen.

Woerden belegert 46. Weken.

Van Schoonhoven troch Hierges na Woerden/ dat hy langhe hardt beleghe rde / dat besluytende met seven Schanssen, ende als hy 46. Weecken daer voren alsoo ghelegen hadde/ trock hy daer af in 't naeste Jaer 1576. den 24. Augusti. Daer gheschiede een groote schermutsel vooren / den 24. Julij / daer dat Hierges veel volcks liet.

Krimpen by de Spaengiaerden ghesterckt/ by de Hollanders belegert ende ingenomen.

Also sy met den Leger nederwaerts van Schoonhoven waren gekomen / hebben Krimpen een Dorp met twee Schanssen in-ghenomen/ ende seer ghesterckt/ waer mede sy niet alleen de Rivieren stopten/ maer meynden daer langhs in Swijndrecht/ ende in de andere Eylanden droogs voets te gheraken/ oock in 't Eylandt van Voren / om den Briele ende Dordrecht in te nemen : ende inden Winter / met hulpe vanden Yse/ aenslagen op Geertruydenberghe/ Gorcum ende Bommel te maecken/ de Mase ende Rhijn vermeesterende / daer toe eenighe aparentie scheen te loopen / hoe wel de Wateren niet dan by Ysgangh te passeren waren sonder Schepen. Waeromme de Hollanders den Dijck over d'ander zijde in Rijderkerck recht op afgesteken hebben/ beschanst/ ende met Gheschut wel beset.

Den tweeden Septembris/ 1575. heeft Hierges een Schansse inden Alblasser-weert / beleghert ende beschoten/ gelegen teghen over Krimpen/ waer mede dat benomen werdt / datmen de Lecke niet uyt varen konde inde Mase. Dese Schansse/ zijnde beschoten/ hebben de Hollandtsche die verlaten/ alwaer een Hollandtsch Schip van Oorloghe inden grondt gheschoten werdt/ maer het Geschut wert gesalveert.

De Prince van Orangien dede dry hondert Peerden / ende acht Vendelen voet-volck / inden Rijderkerckschen Weert komen / ende boude een Schansse teghen over Krimpen / om de Riviere te bevrijden/ daer mede Krimpen selve also beleggende/ dat welcke syn volck ten lesten / den naesten Jaere / den 21. Februarij/ hebben ingekregen/ den Commandador zijnde in 't belegh voor Zierickzee besigh / dat hy 't niet en konde ontsetten/ ende Hierges Woerden beleghert hebbende. De Soldaten trocken daer met haer Wapenen uyt/ achter-latende 't Gheschut ende Munitie. Aen die Fortresse was Hollandt/ om redenen voorsz veel aen gelegen.

De Zeelanders verbranden 12. Schepē/ den 20. July.

Hier en tusschen hebben die van Zeelandt middel ghevonden / om ontrent Roosendael te verbranden/ den twintichsten Julij/ twaelf Schepen van Oorloghen/ die daer nieu ghemaeckt/ ende reede waren om te varen/ ghenaemt Kromstevens/ dienende inde Rivieren ende tusschen de Eylanden beter dan eenighe andere Schepen. Tot de bewaringe waren ontrent twee hondert Walsche Soldaten van Mondragons Regiment/ die verjaeght werden. Sy meynden met die Schepen Volck in 't Landt van Zierickzee te stellen.

Spaensche Vlote eensdeels uyt Spaengien in Nederlāt komen.

Een deel vande Vlote / die in 't voorleden Jaer soude uyt Spaengien in Nederlandt ghekomen hebben / is dit Jaer onder Enghelandt ghekomen / te weten/ alle de kleyne Schepen / Assabros ghenoemt/ waer mede sy meynden haer inde enge ondiepe Wateren in Nederlandt te behelpen. Als dese onder het Eylandt van Wicht ghekomen waren / ende vande Enghelschen alle onderstandt ghekreghen hadden/ zijn ten laetsten tot Duynkercken ingheva ren / alwaer sy / 't ghene sy mede brochten / van Spaensche Soldaten ende Gheldt / ghelost hebbende / zijn sy in den naesten Winter (aldaer inde Havene ligghende) met onweder d'een tegen d'andere stootende / alle gebroken / bedorven / ende gheheel tot niet ghekomen/ alsoo dat de Spaengiaerden met Schepen nerghens gheen gheluck en hadden.

Om dese Vlote Schepen alle behulpsaemheydt van Boots-volck / ten dienste vanden Koningh / in Enghelandt te verwerven / was aldaer ghesonden Meester Jan Boyschot/ Advocaet Fiscael/ als Ambassadeur vanden Commandador / die daer oock versocht / dat de Koninginne wilde uyt haren Rijcke bannen de Rebellen des Konings/ 't welck de Koninginne weygherde / achtende 't selve te groote ongenade te wesen / datmen de arme Nederlanders / die daer ghevlucht waren / om des Krijghs ende haers levens perijckel / ende ghewelt haerder Conscientie te schouwen/ alsoo soude verdrijven/ allegerende/ dat sy op 's Konings versoeck/ dry Jaren te voren/ hadde

de uyt haer Landt ende Havenen doen vertrecken den Grave vander Marck met andere Edelen ende Oorlogh-schepen / die daer door uyt desperatie den Briel waeren benoodight in te nemen / ende dat het voor den Koningh beter gheweest hadde 't selfde niet versocht te hebben.

Nederlantschen Adel uyt Enghelandt ghebannen.

Ten lesten werden nochtans door Brieven des Raedts / aende Capiteynen ende Officieren op de Zee-custen verboden niet aen Landt te laten komen / en te Lande uyt te seynden alle die de Wapenen voerden tegen den Koningh : Waer onder werden met namen ghenoemt de Prince van Orangien met alle sijn gesin / de Grave van Culenburgh / de Grave van den Berge / ende de Grave vander Marck / de Heeren van Esquerdes / Limbres / Rumen / Merode / Carnesse / Noyelles / Blyoule / Bredam / Boysot / Aldegonde / Mansart / vanden Dorpe / Philips vander Aa / Haultain / vanden Tempel / Junius / Matenesse / Yselsteyn / Bronckhorst / Wijngaerden / Nijvelt / Bellema / Haga / ende veel andere / tot veertich oft vijftich met namen. Ende dat geschiede ten opsiene / om dat de Koninginne door haren Ambassadeur / Doctor Wilson / in Nederlandt begheert hadde / ende verkregen / dat de Engelsche Rebellen / als de Grave van Westmerlandt ende andere / oock souden uyt des Koninghs Landen gebannen worden. Desen Ambassadeur hadde oock verkregen / dat de Enghelsche Schepen vier teffens de Schelde op tot Antwerpen souden mogē varen / met consent vande Zeelanders / also dat geschiede / ende geseyt hebben.

Deliberatie des Princen en Staten / haer in protectie te gheven vande vreemde Princen.

In dit Jaer 1575. dewijle de Prince van Orangien / de Staten ende Steden van Hollandt en Zeelandt / ende de gheassocieerde sagen / dat vanden Vrede-handel geen voort-ganck en was te verwachten / ende verre zijnde van eenighe vrijheydt van Conscientie / verseeckeringhe van lijf ende leven / Wijf ende Kinderen te verwerven / hebben onder haer in deliberatie gestelt (siende dat de macht des Konings met der tijdt haer te lastich vallen mochte) wat hulpe ende protectie sy best soecken souden. Daer werdt voorghestelt het Keyserrijck / Vranckrijck / ende Enghelandt. Van 't Keyserrijck ofte Duytslandt / hoe wel sy tot 't selfde eertijts gebonden hadden geweest / was kleyne hoope yet van te verwachten / als meest geregeert van 't Huys van Oostenrijck / ende Spaengien / ende mede overmidts de diversiteyt van Religie / ende oneenicheydt vande Vorsten / die daer door d'een den anderen waren mistrouwende / en elck een genoech voor hem selven te doen ende te sorgen hadde / om sijn Landt in ruste ende eenicheydt te houden: Sy en souden ooc onder haer niet lijdē / dat d'een boven d'ander de Heerlijckheydt ende Macht deser Nederlanden souden verheeren ende aen hem nemen om den anderen in machte te excederen. Boven dien datter oock niemant specialijcken 't selfde soude willen attenteren / aenmerckende ende ontsiende des Koninghs van Spaengiens groote macht / die hy in de selve Landen hadde / als sijn Swager den Keyser / met veel andere machtige vrienden. Ende om de Landen generalijcken onder 't Keyserrijck te besluyten / dat soude moghen noch Jaer ende dagh aenloopen / eer 't Rijck op sulcken gewichtigen sake soude resolveren komen / niet alleen om de voorverhaelde redenen / maer oock dat sulcx sonder eenen generalen Rijcx-dagh niet wel en konde gheschieden tot deser Landen verseckertheydt.

Vranckrijcx protectie onghelegentheydt.

Van Vranckrijck (een gestadigh Erf-vyandt der Landen) werdt voorgehouden / dat het oock haer ten besten niet dienen en soude / soo om de moordadicheyt ende groote tyrannije / die daer regnerende was / als oock om oude ende aenghebooren vyandtschappen / behalven de onbequaemheydt ende distantie van haerlieder Havenen / die haer (mits datse byde Zee haer meest geneerden) ongeleghen waren. Oock daerenboven / om dat 't selve Landt door haer eyghen inwendighe Oorloge uyt-ghemergelt was / soo dat / alwaer 't oock dat den Koningh met sijn Ondersaten aldaer vrede maeckte / verscheyden achterdencken te hebben ware. Ende datter in allen ghevalle noch een eeuwighe Oorloghe tusschen Hollandt / Zeelandt / met Brabandt / Vlaenderen / ende den aenhangh van dien te verwachten soude wesen / die liever kiesen souden een eeuwighe Oorloghe met haer / dan een Verbondt met Vranckrijck. Boven dit alles soude noch te vreesen wesen / dat den Koningh van Spaengien tot eenighe tyden / om hem te wreken aen Hollandt ende Zeelandt / door 't ingheven vande bloedtgierighe / soude moghen met Vranckrijck wisselinge doen / voor Hollandt ende Zeelandt / hem ghevende Napels / Milanen ofte andere herwaerts over aende palen van Vranckrijck gelegen / aengesien dat 't profijt by veel tyrannighe Princen meer was geldende / dan alle beloftē / Eeden en Verbondtenissen / te meer / om dat sy Ketters genoemt werden / ende dat sy vanden Paus van alle Eeden ontlast souden moghen worden / als sy wilden.

Redenen der ghelegentheyt tot Engelandt.

Engelants protectie (hoewel de sprake haerlieden seer ongheriefflijck ware) dochte haer bequamer te wesen / soo wel om de conformiteyt ende exercitie der Religie / der trafycken gelegentheyt / ende der Koninginne macht / soo te Water als te Lande / als oock om datmē inde selve Landen een matige regeringe sage / verre van alle extra-ordinaire extorsien ofte impositien. Ende alsoo verre sy hulpe ende protectie vande Koninginne verwerfden / so souden sy hare stroomen over beyde zijden bevrijden / ende die van Brabandt / Vlaenderen / ende andere Provintien / haer toe-voeringhe uyter Zee benemen / ende den Spaengiaerden alle hope om tot eenighen tijde vander Zee wederom Meester te worden. Denemercken / Sweden / Embden / met alle de Duytsche Hanse-Steden (over lange met de Koninginne in Verbondt zijnde) souden niet schoonders soecken ofte begheeren / dan in sulcke alliantie begrepen te worden. Ende sonder twijfel / de ander Provintien siende hen-lieden door alsulcken wege alle neeringe en trafycke benomē te zijn / souden oock soecken haer tot sulcken vereeninge te voeghen: Dat Vranckrijck 't selfde oock doen soude / ende eenen grooten schrick ende ontsagh onder haer vyandē causeren / considererende de ghelegentheyt / dat sy binnen luttel tijdts malkanderen konnen helpen / ende haer ghewelt ter Zee by een brenghen. Ende indien met Engelandt op eenige acceptable Conditien ende der equiteyt conforme konde gehandelt worden / soude te hopen wesen / dat de Koninginne ende haer nakomelinghen / om t'allen tijden sulcken macht en reputatie te onderhouden / niet alleene de Landen in Religie / Vrijdom / Privilegien / ende alle Vrijheden soude handthaven / de selve eer vermeerderen dan verminderen / maer oock met gheldt ende anderen nootdruft assisteren / der selve macht ende hulpe niet dan in tijde van noode ghebruyckende / waer door Enghelandt ende syliedem in alle abundantie ende rijckdommen souden floreren / ende gheraken eens in ruste te leven. Alle welcke redenen overleydt zijnde / dochten sy best te wesen een goede korte en wel overdachte resolutie te nemen / eer vorder invasien haerder vyanden op eenighe groote Steden / principale Havenen ende Sterckten ghebeurden / ongeraden wesende langher de avontuere te verwachten / onversien van ghelde ende van volcke / waer door te vreesen ware onwillicheydt onder de Ghemeynten.

Nae dese beraedt-slaginghen hebben sy gheresolveert in Enghelandt te seynden / in 't welcke sy achten niet alleene te doen wat recht ende redene ende Religie toelict / maer oock wat haer den Noodt / Wet ende Natuere dwanck. Sy hadden te vooren inden Winter / Anno 1572. aende Koninginne in Enghelandt ghesonden / den Heere van Noordtwyck / Heer Willem van Nijvelt / Schildt-knape / Heere Dierick van Nieborgh / Raedts-heere in Hollandt / ende Meester Lenaert Casenbroot / Rechts-gheleerde / om haer vande Landen weghen / ende vanden Prince van Orangien / te verwittighen den staet van den Lande / ende Tyrannije vanden Hertogh van Alba / om te voelen wat goede ghenegentheyt de Koninginne hun toedroegh / en die correspondentie werde oyt snits onderhouden by diversche haer Dienaers / als Daniel Rogers / &c. Als nu gebeurde / dat den Vreden-handel van Breda gheheel afghebroken was / ende dat de Koninginne speurde eenighe onderhandelinghe met de Fransoysen / soo hadde sy

Koninginne van Enghelandt neersticheyt / om de saken in Nederlandt te bevredigē.

ghesonden-

1576. ghesonden in Spaengien aenden Coningh den Ridder Herry broke vanden huyse Cobham / om dē Coningh voor te draghen het aenstaende peryckel van de Nederlanden / sy sondt oock in Hollandt/in October / Mr. Thomas Hastinghs / om alle handel met Vranckrijck te beletten. Desghelijcx den Ridder Thomas Randal aenden Commandador Mayor/ hem vertoonende hoe sorghelijck het waere haeren Rijcke / staet ende welstandt / dat de Fransoysen de Nederlanden souden vermeesteren/ofte oock dat daer de Spaensche Garnisoenen in wortelen souden/ende dat daeromme eenigen middel van bevredinge moeste ghevonden worden/&c. Dan hier mede wert niet by den Coningh noch by den Commandador uytgerecht/dan met generale excusen/dat Rebellen moesten ghestraft wesen/&c.

Hollantsche Gesanten in Enghelandt ghesonden. Hier over de Staten van Hollant ende Zeelant/ ende den Prince van Orangien / hebben in Enghelandt ghesonden ontrent Kersmisse / Philips van Marnix Heer van S. Aldegonde / Paulus Buys Advocaet van Hollandt / met Fransoys Maelsen Doctor. Dese hebben de Conninginne haren staet voorghedraghen / ende wat datter met den Vredenhandel tot Breda ghepasseert was/ alles remitterende tot hare Majesteyts conscientie ende discretie / om raedt ofte hulpe.

Champigny wort in Engelandt ghesonden van den Commandador/ Anno 1576. Hierentusschen hadde den Commandador uyt Nederlandt aende Coninginne ghesonden den Heere van Champigny/om te vernemen watter omginghi/ ende van zijnent weghen eenigh contentement te gheven. Desen hadde/ den 12. Februarij 1576. by de Coninginne audientie / zijn boodtschap bestaende voor te draghen / de oude ende goede affectie des Konings aen haren Persoon / ende te bidden / de Ghesanten van Hollandt gheen ghehoor te gheven ofte gunste te toonen / ten aensien vande oude Tractaten d'een des anderen Rebellen niet te assisteren/ ende dat/volghens het nieu Accoordt / by den Ghesanten Boyschot ghemaeckt / de Heere van S. Aldegonde Rebel voor sulcx/by s'Coninginne Brievē verclaert/ mochte ghebannen worden / also by Verdragh was ghehouden.

Koninginne Antwoorde aen Champigny. De Koninginne Antwoorde bestōnt / als doe hoe wel sy niet eerlijck achte Rebellen te beschermen / soo ware sy nochtans wel gheinformeert / dat sy hun in alle deelen hadden ghesubmitteert onder haren Koningh/ende de generale Staten der Landen / eñ dat/ so sy niet conden in ghenade aengenomen worden/ hadden ghesocht haer te begheven onder de protectie vande Fransoysen / op het welcke haer toestondt in-sicht te nemen / soo wel voor haer als s'Konings Interest. Ende ten anderen/so den Koning meynde/onder 't dechsel van zijn Rebellen te castijden/daer ghestadigh Spaensch ofte vreemdt Garnisoen in te planten ende houden/ en ware haren Rijcke ende state niet minder achterdeeligh / dan of de Fransoysen dat innamen.

Als voor den Heere van S. Aldegonde zijnde aen haer met de andere Ghesanten ghesonden / om haer te informeeren vanden Vreden-handel van Breda/ en conde sy hem also niet wech seynden.

De Hollandtsche Ghesanten versochten vande Koninginne protectie ende assistentie / als van een Princesse uyt het Hollandtsch bloedt ghesproten / te weten / uyt Philippa de dochter van Willem de derde Grave van Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt ende Vrieslandt / van welcke Philippa susters sone ende dochter den Coningh Philips van Spaengien zijn afcomste ende Tytel hadde over Hollandt/Zeelandt/ &c. die Souverayniteydt daer van wilden sy haer opdragen dat danckwetens weert was/&c.

Hollantsche Staten bieden Souverayniteyt ae de Koninginne. Dese verstandighe Koninginne heeft dese ghesanten met uytstellinghen ende goede woorden ghesocht contentement te geven / alles voorraedt van amonitie/&c.voor haer gheldt vergonnende : maer de Ghesanten dronghen hardt aen om resolute antwoorde/ om protectie ofte assistentie / om haer daerentusschen te moghen beschermen tegen haren vyant / tot dat sy eenen Pays ghemiddelt hadde/ daerinne sy mochten leven nae Godts Woordt in gheruste Conscientie/ daer oock Enghelandts ruste ende vrede aen ghelegen ware. Maer soo oock haer voorslaghen hare Majesteydt niet wel en bevielen / noch raedtsaem dochten/soo baden sy om Godts wille/dat sy haerlieden niet toelaten wilde in 't uyterste verderf te vallen / door de groote ende onverdraghelijcke oncosten/ niet suspens ende onberaden te houden / maer te willen haer believe duydelijck uyt te spreken / ende haer lieden laten ghenieten Vryheydt / van te doene wat Godt haer in 't herte soude seynden / ten besten van haer bedruckte Vaderlandt/ om hun te bevrijden van Vyandts wreedtheydt / alsoo hun Goddelijcke ende Weereldtlijcke Rechten toe lieten. 1576.

Als de Koninginne uyt dese heftige woorden ende contestatien merckte / als dat sy waren gheresolveert aen Vranckrijck te versoecken / soo heeft sy de Ghesanten met een redelijcke Antwoorde afgheveerdight met eenige hoope.

Tot welcken effecte / de Koninginne / selve schreef aenden Prince van Orangien/ uyt Westmunster/den achtienden Meerte 1576. Roomschen stijl / met de voorsz Ghedeputeerde / als daerentusschen tijdinghe was ghekomen / vanden doodt vanden Commandador/ den vijfden Meert gestorven/ inhoudende dese Pointen/ als ten eersten : Alsoo haer aenghebodē waren de Graefschappen van Hollandt eñ Zeelant/ op dat sy die in haer trouwe bewaringhe ofte Patrimonium aenname/ ofte dat sy de hooghe Overheydt daer van/ als Gravinne ofte opperste Landts-vrouwe in besittinge aenveerden wilde : Soo en verstont sy niet/ hoe sy met haer eere / ofte met goeder Conscientie/ 't selfde soude moghen aennemen/nademael haer niet liever ende weerder ware dan trouwe ende eere/ (haren Persoon betamende) ten ware eerst ende voor al haer blijckte/ datter gheen hoope en resteerde van Vrede tusschen haer ende haren Koningh te makē/van welcken Vrede/ hoe wel sylieden mistrouden / soo en hadde sy daer van alle hoope niet verlooren/ten ware selve eerst versoeck dede/ende alle sulcke redelijcke Artijckelen weder-seydt ende verworpen saghe/ die sy den Koningh ende sijn Dienaers dochte voor te slaen. Brief vande Koninginne van Enghelandt aenden Prince ende Staten van Hollandt eñ Zeelandt/ den 18. Meerte/ Anno 1576.

Ten tweeden : Alsoo sy / door groot mede-lijden vanden Nederlandtschen ellendighen Staet / hadde voor de doodt vanden Commandador Mayor voorghenomen/ eenen Edelman aen hem te seynden / om van harent weghen een stil-standt van Wapenen te versoecken / om door die Vryheydt bequame middelen te bekomen / tot een Vrede-handelinghe by Ghedeputeerde van weder zijden / soo waer sy daer inne nu persisterende/ ende doende / om eenige Ghesanten aende nieuwe Gouberneurs / den Raedt van State te seynden / om den voorschreven stilstandt van Wapenen te versoecken/ d'welcke sy hoopte haer niet soude afgheslaghen worden / als zijnde selve Nederlanders ende gheen Vreemde / als dien de Inlandtsche Oorloghe ter herten ginghe / alsoo sy selve uyt Brieven van daer ende vande ghevluchte wel verstaen hadde.

Vorder/ soo nae verkreghen stilstandt van Wapenen/ den generalen Vrede soo haest niet en soude konnen besloten worden/maer uytghestelt tot datter volkomen macht verkreghen ware / soo sal haere Majesteyt terstondt eenen Ghesanten nae Spaengien seynden / om daer over ernstelijcken met den Catholijcken Koningh te handelen / ende te vermanen/ hoe dienstelijck het hem wesen soude/ nu op de doodt vanden Commandador/niet alleene de Nederlanden onder sijn ghebiedt te behouden / maer oock om de teghenwoordighe beroerten te stillen / eenen Inlandischen Gouverneur te stellen / welcken raedt sy niet en twijfelde den Catholijcken Koningh haer sal weygheren/om dat hare Majesteyt soo ernstelijck rondtuyt ende duydelijcken met hem dochte te handelen ende resolveren.

Ten lesten / by soo verre den Raedt van State/ nu Gouberneurs / den voorsz stilstandt van Wapenen niet vergunnen / soo sal sy / sonder tijdt te verliesen / met uyt-ghedruckte woorden haer aen-segghen / alle 't ghene sylieden van weghen de Landen haer hadden aenghebodenende voorgheslagen. Waeromme oock hare Majesteyt hoopte / conform de goede ghenegent-

1575. 1575.

negentheyt ende sorghvuldicheyt/ die sy was dragende tot den Prince van Oraengien/ ende den Staten van Hollandt ende Zeelandt/ principaelick nu die Landen/ midts de doot vanden Commandador/ soo veel swaricheden niet te verwachten hadden/ haer vyanden haer nu soo gheswacht vindende/ dat sy daerentusschen niet voornemen ofte handelen en sullen met eenighen anderen Prince ofte Potentaet/ om vreemde hulpe inde Nederlanden te doen komen: Want sy 't selfde deden/ soo en soude hare Majesteyt dat niet int goede konnen afnemen.

Dit was 't ghene/ dat op die Hollandtsche Legatie in Engelandt werdt gehandelt/ int Jaer 1575. ende beginsel van 1576. Sullen nu voorts verhalen wat dat daerentusschen passeerde inden Krijgh/ ende met den Commandador.

De Spaengiaerden gaen eens deels te voete tot int Landt van Schouwen den 28. September.

Den Commandador trachtende het Eylandt van Schouwen te ghewinnen/ is met sijn volck ghekomen in S. Anna Landt/ alwaer hy met sijn Capiteynen/ Christoffel Mondragon/ Sancio Davila/ ende Joan Osorio de Ulloa/ heeft besloten/ by advijse ende beleydinghe van eenighe Zeelanders/ dat sy een deel van haer Voet-volck souden te voete door 't Water seynden ten leeghe Water/ te weten van Philips Landt (een onbewoont Eylandt) tot in Duyvelandt/ om te schouwen de Zeelandtsche Oorlogh-schepen/ die tusschen beyde laghen/ die om de ondiepten haer op sommighe plaetsen niet en konden by komen. Sy deden eerst de passagie versoecken door eenen Spaenschen Sergiant/ Roy Duranda/ met noch 12. ofte 14. Soldaten/ gheleydt van eenen Dienaer vanden Heere van Serooskercke/ ende eenen Boer van der Tolen/ als Guiden/ haer noch verselschappende Don Francisco Marcados/ ende eenen Pagie van Sancio Davila/ ghenheeten Esclave. Dese alle goedt rapport doende om voort te varen/ is belast Johan Osorio de Ulloa/ met vijfthien hondert Mannen/ soo Spaengiaerden ende Duytschen als Nederlanders/ met twee hondert Pioniers/ den 28. September/ wesende S. Michiels avondt/ haer te Water te begheven/ elck met een Sackken om den Hals met buskruyt/ ende victalie voor drie daghen. Ende zijn alsoo ghevaren tot Philips-Landt/ ende van daer over door 't Water ghetrocken tot den knien/ ende altemet dieper/ met verwonderen van een yeghelijck/ maer vele verdroncken/ selve vande twee hondert Pioniers en quamen maer thien aen Lant/ ende de achterste moesten weder te rugghe keeren/ door dien dat het Water wies/ die met Mondragon ende Sancio Davila/ met de Galeyen/ Booten ende Schepen over voeren.

Doot van Charles Boysot/ Gouverneur van Zeelandt/ den 28. September.

Ende dit gheschiede op S. Michiels nacht/ als in den selvighen nacht de Locht vol vyerighe stralen ghesien werdt/ daer sy haer mede verkloeckten/ ende zijn van het Eylandt aen het ander gevaren: ende sy hebben int Eylandt van Schouwen de Schansse van Vianen ende andere inghenomen/ niet teghenstaende het groote teghen-weer vande Zeelandtsche Oorlogh-schepen/ die midts dat het leegh Water was/ niet nae by en konden komen. Vande Spaengiaerden werden ettelijcke Capiteynen/ ende veel volcx gheschoten: Onder andere Hydro Pacieco/ Gouverneur van 't Landt vander Goes ofte Zuydtbevelandt. Oock werdt van d'ander zijde op 't Landt geschoten den Gouverneur van Zeelandt/ Joncker Charles Boysot/ onwetens van achter (door de duysterheydt) van sijn eygen volck/ als men meent/ door wiens doot de reste mismoedigh werdē/ ende namen de vlucht/ alsoo dat de Spaengiaerden terstondt de stadt van Zierickzee (naer het innemen van Bommene ende Vianen) rondtom de passagie besetten.

Zierickzee wordt belegert/ den 30. September.

Die van Zierickzee staken den Dyck tot Borndam door. Maer de Spaengiaerden hebben die weder ghestopt/ niet sonder verlies van volcke/ door groote tegen-weer. Sy hebben haer oock also Meester van 't Hooft gemaeckt/ daer wel vier ofte vijf hondert over doot bleven. Den Commandador trock daer selve met Chiappin Vitelli/ Marquis de Cetone/ ende gaf ordere Bommene te bespringen.

Bommene wordt belegert in October.

Bommene is een Dorp/ gelegen op den punct van drie Dijcken/ die de een de andere flanckeerden ofte ontdeckten/ ende was wel ghesterckt met een Ravelijn op elcken Dyck/ die de Fortificatie van 't Dorp ende de Haven besloten behoudende de Grachten vol Waters door een Sluys/ behalven aen den Zeedijck. Int eerste was daer luttel Krijghsvolck binnen/ maer alsoo de Zeelandtsche Schepen niet verre van daer laghen/ gheraeckten daer (maer niet ghenoech) meer volcx inne van alle Natien/ t'samen ses Vendelen/ drie Walsche/ twee Hoochduytsche/ een Fransoys. Den Gouverneur was een Fransoys/ Monseur de Nieville ghenoemt/ een oudt ervaren Krijghs-man.

Den Commandador hadde desen aenslagh belast aen drie Oversten/ te weten/ Mondragon/ Sancio Davila/ ende Johan Osorio de Ulloa.

Dese sonden daer Capiteyn Francisco de Aguillar Alverado/ met drie Vendelen Spaengiaerden/ om die van Bommene te besluyten/ ende voerden daer terstondt alle haer volck toe/ met twaelf groote Muerbrekers/ waer mede sy de Wallen drie daghen d'een nae d'ander beschoten/ ende maeckten een Bresse die wel te beklimmen was.

De Spaengiaerden schelden die van Bommene voor Hunnen.

Als nu die van binnen dat saghen/ sochten sy te parlementeren/ daer over twee Gyselaers ghesonden werden. Maer also hem een Spaensch Soldaet inde begravinghe liet luyden/ dat soo haer de Rebellen (die hy een hoop Hunnen noemde) wilden opgheven/ sy mochten haer selven van boven de Mueren sonder wapen neder worpen: want men haer op gheen ander conditie in ghenade aennemen en soude: ende dierghelijcke woorden meer: Soo verhinderde 't selve alle voorder handelinghe van over-gheven. Maer Mondragon/ Sancio Davila/ ende Johan Osorio/ siende dat het innemen noch Halsen kosten soude/ sonden daerom den Capiteyn/ Francisco de Aguillar/ om met den Gouverneur/ Monseur de Nieville te spreecken/ midts dat hy kennisse aen hem hadde/ van den tijdt des beleghs van Schoonhoven/ daer hy gheweest was. Dese hem sprekende inde begravinghe/ boodt hem aen seer redelijcke conditien. Maer alsoo de voorsz Gouverneur seyde/ datter gheen versekertheydt in haer woorden ware/ midts dat dien Soldaet soo schandelijck ongestraft van haer ghesproken hadde/ welcke woorden den Spaengiaert excuseerde/ die als lichtveerdighe Soldaten uytghesworpen/ niet te achten en waren.

Aengeboden genade door mistrouwen niet aenghenomen.

Terwijlen sy noch spraken/ soo ghebeurdet/ dat een Mendosa/ die Vaendragher van Hydro Pacieco Vendel was/ bespiet hadde een plaetse/ daer hy met sijn Volck lichtelijck meynde in te gheraken/ dies hy met sijn Vendel/ sonder last te hebben/ (soo 't schijnt) besprongh die plaetse. Maer die van binnen groeten hem met eenen willekom van Archebuserije/ alsoo dat hy daer/ met meer dan dertigh van sijn volck doodt bleef. Waeromme den Gouverneur den Capiteyn de Aguillar aenseyde/ dat onder de sijne noch veel Edele ende vrome Soldaten waren/ die men voor Hunnen schelde/ maer sy souden haer noch wel vrome Hanen bewijsen/ teghen soodanighe die niet te betrouwen en waren/ daerom wilden sy haer verlaten op haer kloecke handen ende moedt/ naest Gode: ende soo vertrock ende begaf hy hem in sijn sterckte/ ende dede alle de Schuyten wegh doen/ op dat hem niemandt op 't vluchten verlaten soude.

Bommene bestormt en afgekeert/ den 23. Octobris.

Hier over besloten de drie voorsz Spaensche Oversten/ die plaetse des anderen daeghs/ den 23. October/ met den leeghen Water te bestormen/ met ontrent acht hondert Mannen/ Spaengiaerden ende Hoochduytschen. Dese op haer Spaensche maniere haer Ghebedt ghedaen hebbende/ sprekende eenen Pater Noster, ende Ave Maria, hebben de Bresse ende Palisade besprongen ten leegen Watere/ met groote kloeckheydt/ daer die van binnen haer Manlijck afsloeghen. De Spaensche vreesende/ dat het wassende Water haer mochte over-vallen/ ende d'ander strijdende voor haer leven/ schietende met grof ende kleyn Gheschut seer gheweldelijcken beyde met groote manheydt. Maer also dit stormen by de twee uren gheduert hadde/ ende vele den rugghe keerden/

keerden/ hebben de Oversten de Stormers afghe-roepen/ met groot verlies/ van wel meer dan twee hondert dooden/ ende drie hondert ghequetste/ behalven datter vele noch verdroncken met den wassende water. Daer waren twee Vendelen Soldaten van Rotterdam derwaerts ghesonden/ maer konden niet binnen geraken.

Stratagema.

Niet teghenstaende dit verlies/ resolveerden de drie voorsz Oversten eenen generalen storm te doen/ by alle haer verscheyden Krijghs-volck/ op den 30. October/ ende ordineerden (mits ghebreck van volcke) dat alle de Jongers ende Soetelaers souden in Wapenen haer komen vertoonen op de Dijcken/ als of sy met nieu volck aenden storm komende waren/ de Spaensche manieren conterfeytende.

Bommene anderwerf bestormt en ghewonnen/ den 30. Octobris.

Aldus is den dertichsten October den geweldigen storm toe-gegaen met groote moet ende manheydt/ de welcke oock kloeckelijck wederstaen werdt. Dit aen-loopen byde vijf uren gheduyrt hebbende/ van 's morghens ten seven uren tot den Noene toe/ ende ten weder zijde seer Mannelijck ghestreden zynde/ soo dat de Bresse vol dooden lagh/ soo zijn dese voorsz Soetelaers ende Jongers aen-ghekomen/ ende vele van haer zijn mede onbedachtelijck aen-ghevallen/ waer door die van binnen seer moede geworden zijn/ mits dat sy nu twee ofte drie dagen nacht ende dagh in waken/ arbeydt ende alarm/ gheduyrighlijck ghe-weest waeren/ ende gheenen tijdt en hadden om te eten ofte drincken/ ende hare wonden te verbinden/ selve den Gouverneur Nieville/ ghequest zijnde in sijn been/ bleef tot der doodt toe vechtende/ 't welck die van buyten mede gheconsidereert hebbende/ ende insonderheydt/ dat 't Gheschut door het langhduyrigh gebruyck verhittet was/ ende krachteloos worde/ soo dat de Spiessen der Duytschen het beste ghe-weer was/ soo hebben die Spaengiaerden haer verkloeckt te komen boven op den Wal. Ende daer op gheraeckt zynde/ hielden sy haer aldaer sonder te dorven vorder neder ofte in treden. Als dit Sancio

Ghelegentheydt van Zierickzee/ ende werdt beleghert in October.

Davila sagh/ liep hy selve toe/ eysschende een Rondasse/ roepende/ dat hy hem verwonderde en schaemde/ dat onder soo vele vrome Soldaten/ niet eenen was die dorste invallen. 't Welck een Spaensch Muskettier hoorende/ ghenaemt Toledo/ verliet sijn Musket/ ende kreegh een Rondas/ daer mede hy den Wal af sprongh midden onder sijn Vyanden/ den welcken veel ander volghden. Ende soo teffens invallende/ werden sy Meester vande plaetse/ alles doodende door het sweert/ alsoo datter luttel af quamen/ men acht gheen twintich/ ende dat met verlies van eenighe honderden van die van buyten/ behalven de ghequetste.

Dit belegh en innemen van Bommene werdt het furieuste gerekent/ daer vā tot dier tijt gehoort was/ ende duyrde ontrent twintich daghen/ daer veel volck door busse/ sweert en water doot bleef/ ende daer wel ses duysent scheuten op geschoten werden.

Den Commandador vertrock uyt Zeelandt op Antwerpen/ ende van daer nae Mechelen/ om het Pardoen van 't Jubilee te winnen/ dat den Paus Gregorius/ den derthienden/ van Roomen ghesonden hadde aende Nederlandtsche Staten/ latende alle authoriteyt en last over Zeelandt aen Mondragon. Waerom Mondragon alle sijn gheweldt ghekeert heeft op Zierickzee/ de oudtste stadt van Zeelandt/ die redelijcken wel versien was van volcke/ victalie/ ende nootdruft/ zijnde verrijckt van volcke door het afbranden van Rommerswale. Daer was binnen voor Gouverneur Jonckheer Arent van Dorpe/ een kloeck verstandigh Man/ die niet naegelaten heeft dat tot verweeringhe mochte dienen: Hy heeft met allen vlijdt buyten de Stadt/ aende Zuydtzijde vande Haven/ een hooghte van asschen seer sterck doen maken/ die welcke/ door langheydt van tijde/ uyt de Zout-keeten (alwaer het Zout ghesoden ende gherassineert wordt) ter voorsz plaetse ghebracht ende begroeyt was: Ende aende Noortzyde heeft hy mede een stuck Landts/ van ontrent hondert ghemeten/ rondt-omme doen beschanssen/ de reste van het gheheele Landt meest al onder Water zijnde/ door het doorsteken vande Dijcken. Soo dat de Legher qualijck Logement konde bekomen/ dan op de Dijcken. Ende om haren Vyandt slaperigh te maecken/ ende tijdt te ghewinnen/ hope hebbende dat haer met der tijdt selve de victalie ontbreken soude/ soo maeckten sy in 't eerste een bestandt ofte treves van veerthien daghen/ ende daer nae verlengden sy den selven/ op hope van accoordt/ om daerentusschen de Borghers eenen moedt te maecken/ die in 't eerste perplex ende verbaert waren/ ende daer mede te vreden te stellen/ midts dat den Vyandt soo harde conditien voorhielt. Ende daer-en-tusschen fortificeerden sy de voornoemde plaetse ende de geheele Stadt/ waer van in andere Steden sprake alomme gerees/ als of sy haer sochten lichtveerdelijcken over te gheven. Waeromme die van binnen een Justificatie uyt sonden/ tot haerlieder onschult. Sy gebruyckten oock Duyven tot Boden/ ende behielpen haer met tinnen geldt/ in stede van silveren. Daer waren binnen als Capiteynen ende Bevelhebbers/ Joos vanden Ende/ Hans Krom/ Du Boys/ Nicolaes Bernard/ Adriaen de la Porte/ Ambrosie le Duc/ Anthonius van Bommel/ Ruychaver/ Nicolaes Pluckhet/ Elop Rudam/ met meer andere Officiers/ tot twaelf Vendelen toe.

Den Commandador Mayor merckende/ dat de Stadt niet wel met ghewelt/ maer met langen belegh te bekomen was/ door honger/ heeftse ghesocht van alle toevoeringe af te snijden ofte af te palen/ en heeft groote Balcken indē gront vant Water/ dat tusschen 't Landt van Schouwen en Duyvelandt loopt/ geslagen/ ende 't selfde vanden eenen Balck tot den anderen met ketenen gegort ende afgesloten. Ende daer het te diepe was/ werden Schepen aen Anckers geleydt/ daer veel Volck ende Gheschut op lagh/ soo datmen met Plancken ofte Brugghen van d'een Schip tot het ander konde komen/ om alsoo alle passagie te beletten/ 't welck voleyndt werdt den 22. Meerte. Sy maeckten oock groote provisie van Schepen/ Pleyten ende Galeyen/ daer mede sy de Havene alsoo pooghden te besluyten/ datter niemandt uyt ofte in mochte. Binnen de Dijcken en Lande dat onder Water was/ hebbē sy oock met Schuyten vol Kryghs-volck scherpe Wacht gehouden/ om alle toevoeringhe te benemen. Sy deden oock een Vaert oft Gracht graven binnen Duyvelandt/ van Vianen af tot het Hooft op de Havene van Zierickzee/ recht uyt komende/ om alsoo van binnen 's Landts vrijder vande Zeeusche Oorlogh-schepen te wesen/ alle de Dijcken ontrent de Havene vol grof Gheschut beset zijnde. De Stadt hebbense niet veel beschoten/ dan tegen den Asbergh aende Havene/ maer te bergheers. Die van binnen bestreden alomme haer Vyanden met Galeykens/ over het overloopen Landt/ alle afbreuck doende dat sy kondē/ namelijck den 25. Meert sloegen sy de Spaengiaerden inde vlucht/ eenige van haerlieder Schuyten nemende ende sinckende.

Mondragon stopt met een Palisade de Vaert tusschē Schouwen ende Duyvelandt.

Ende alsoo de Prince van Orangien/ door den Grave van Hohenlo/ ende den Admirael Loys Boysot/ sochte sijnen Vyandts Legher uyt te hongheren/ met thien oft twaelf Schepen liggende voor het Hooft van Berghen op Zoom/ ende elders/ om alsoo alle toe-voeringhe haer te beletten/ beleggende de beleggher. Soo dede den Commandador ontrent twintich kleyne Oorlogh-schepen tot Duynkercken toe-rusten/ meest Spaensche/ daer eenen Capiteyn Guinea op was/ met vier Vendelen Spaengiaerden/ die hy uyt Spaengien mede gebrocht hadde/ die den vierden April Anno 1576. na Brouwershaven voeren/ om de Zeeusche te wederstaen. Maer de Zeelanders werdense te kloeck/ ende namen het beste daer van/ den Hondt ofte Hasewint van Duynkercken genaemt/ een kloeck ende vermaert Oorlogschip van seylagie.

Also daer nu den gheheelen Winter/ acht Maenden langh ghestreden gheweest hadde/ den Spaengiaerden om de Stadt/ ende de Prince om den Legher uyt te hongheren/ soo kreghen de Spaengiaerden by Lande en met Schuyten noch redelijcken haer nootdruft. Maer de Stadt begonst ghebreck te krijgen: Waeromme veel aenslagen bydē Grave vā Hohenlo en Boysot ghepröeft werden/ om die met ghewelt te

victa-

1576. victalieren / als eens by de Havene ofte Canael/daer sy den eersten nacht haren vyandt eenen Boodt afbranden / ende twee Galeyen namen. Ende overmits het onweder / dat doen ghebiel / (daer door dat veel saken in confusie ghebracht werden) verliep dat Water ofte ghetijde/ ende den naesten nacht hadden de Spaengiaerden soo veel gheschuts op de naeste Dijcken gheplant / datter twee Schuyten inden grondt gheschoten werden/ nochtans met kleyn verlies van volcke / doch alsoo dat sy datmael niet en konden uyt-rechten.

Diversche aenslaghen des Princen om Zierickzee te victalieren gemist dẽ 12. Junij.

Eenen anderen aenslagh/ den 12. Junij/ An. 1576. en geluckte hem oock niet / ende was met een groote Hulcke / ghenaemt Job Janssz Hulcke / van 600. lasten / ofte 1200. vaten groot / met Gheschut wel versien/ alsoo oock de Meerssen boven op de Masten waren / van waer boven af (ten hooghen Watere) sy meynden / met menichte van Archebusiers ende grof Gheschut / hare Vyanden uyt haer Schanssen te drijven. Hier op waren wel vijf oft ses hondert Mannen / ende den Admirael Boysot selve. Dat Schip wilden sy aenden Dyck van Borndam brenghen / ende daer mede/als een Schansse / den vyandt afweeren / alsoo sy eensdeels deden / meynende hem te benemen sijn Gheschut/ende also de Stadt spijsen. Maer alsoo dat Schip aenden Dijck ten leegen Watere op den grondt was sittende / soo ist/ door sijn groot gewicht van 't Gheschut/ Volck ende last (als door menige scheut die daer door gheschoten werdt) geborsten. Dies niet te min / als het nu in den avondt werde / ende dat de Vloet wies / zijnde hermaeckt ende ghestopt/werdt het wederomme gelicht : Ende doen schoten de Spaengiaerden noch twee schoten daer door / dies het Schip met den tweeden schoot in den grondt sonck / alwaer mede ontrent drie hondert Mannen bleven / de reste salveerden haer. Den Admirael Boysot swam langen tijdt op een berdt hem behelpende / maer als het ten lesten nacht ende doncker werdt / is hy verdroncken. Anders en bleef daer sonderlinghe niemandt van name/dan noch twee Bevelhebberen. Dit geschiede den 15. Junij/ Anno 1576.

Admirael Boysot doot den 15. Junij.

Die vander stadt Zierickzee / siende dat dese aenslaghen misluckten / ende dat sy alle nootdruft ghebreck hadden / ende de Prince haer geschreven hadde geen raedt tot haer ontset te weten / maer haer gheraden ende gheconsenteert hadde / metten vyandt te handelen/ op eenige conditien die hy haer over sont/ hebben den moet verlooren gegeven/ ende met haer beleggers van compositie gehandelt/ den 24. Junij/ ende ten lesten de overgevinge / door haren Gouverneur van Dorpe / met den Colonel Mondragon/ van 's Konings ofte Commandadors wegen besloten/ den 30. Junij/ Anno 1576. als sy nu volle negen Maenden belegert geweest hadden / eñ alle de macht haerder vyanden werck gegeven / dat sy elders niet en konden attenteren. De conditien waren conform 't ghene de Prince haer gheschreven hadde / dat den Gouverneur/Capiteynen/Soldaten/met Wijf ende Kinderen/ haer wapenen/goeden eñ Meublen/ (haer Vendelen opgewonden/ haer Lonten uyt/ niet brandende/noch Trommel slaende/voor dat sy de Havene ghepasseert waren /) souden uyt-trecken te Schepe. Desgelijcx oock de twee Predicanten / met derthien andere vreemde Borgers / die de gereformeerde Religie toegedaen waren. Dies soude dẽ Gouverneur lossen / ofte doen lossen / uyt de ghevanckenisse van den Prince van Orangien / den Vice-Admirael/ Joncker Adolf van Hamstede / die twee Jaren te vooren op Sinxendagh tot Lillo ghevangen was/ met noch verscheyden andere gevangenen / die d'een teghen d'ander over beyde zijden los souden gaen. Ende hier toe souden Ostagiers gestelt worden / tot versekeringe van weder zijden.

Zierickzee wordt nae 9. Maenden belegh/ over gelevert/den 30. Junij.

Met den Borghers isser oock een particulier Contract gemaeckt/ ghenoech tot haren voordeele / mits dat sy souden opbrenghen / in sekere payementen te betalen / de somme van hondert duysent gulden / dat haren vyandt seer van doene hadde.

Dese over-gevinge geschiede den tweeden Julij: als nu den Commandador gestorven was / als wy verhalen sullen / ende dat de saken nu tot een veranderinge generalijck neyghden : Midts de insolentie des Krijghs-volcx / dat alomme onbetaelt was / het belegh van Zierickzee seer veel kostende / soo van Schepen als Victalie / soo hadde den Commandador seer doen aenhouden aen de Provincien om geldt versoeckende te moghen de Steden quoteren ofte schatten nae sijn discretie ende haer vermogen/ alsoo hy dede de Dorpen ende onbesloten plaetsen ten platten Lande. Van die van Antwerpen eyschte hy achten-twintich duysent guldens ter Maendt / om de Duytschen vanden Colonel Hannibal van der Ens (die daer binnen lagen) te onderhouden/ die de Stadt selve oock dreyghden / ten ware dat sy dat deden. 1576.

Commandador versoeckt de Steden te taxeren nae discretie: van Antwerpen eyschte hy 28. duysent guldens alle Maenden.

In desen tijdt is bevonden / dat den Koningh de Spaensche / Genevoysche / ende andere Kooplieden/ die men noemde Hoossche Negocianten / schuldigh was / veerthien ende een half Milioen Ducaten ofte Kroonen / behalven 't ghene de Krijghslieden te eyschen hadden. Maer dese somme was veel gheprocedeert van interest/ ofte soo men 't noemt/ woecker / daer van den Paus gheadverteert was/ als dien toestondt den Koningh te vermanen / om toe te sien / dat hy niet uytgewoeckert soude worden / strijdende tegen Ketters ende ongeloovige. Waer over den Koningh dispensatie verkreech van sijn beloften / contracten ende pandinghen te moghen breken ende herroepen / alsoo maeckte hy een Decreet oft Placaet/ den eersten September/ Anno 1575. Ende daer nae noch een den 5. December / Anno 1577. waer in hy alle Contracten / beloften ende verpandingen herriep/als onrecht/ ende reduceerde de sommen ende schulden der Negocianten tot veel minder gheldt.

T'achterheydt des Koninghs van Spaengien eñ sijn Decreet daer vooren

Dese t'achterheyt des Koninghs en is niet te verwonderen/ naedemael op dat pas de Nederlandtsche Oorloghe hem alreede ghekost hadde boven de twee en veertigh Milioenen Ducaten ofte Croonen / elck Milioen zijnde gerekent thienmael hondert duysent Ducaten / waer van de meeste helft uyt Spaengien gekomen was/ ende dit boven de schade die de Landen gheleden hadden/ by rooven/ stelen/ ende verderf van alle dingen / vernielende van Steden / Dorpen/ Casteelen ende Huysen.

Nederlantsche Oorloghe/hadde Anno 1576. ghekost 42. Milioenen.

Dese t'achterheyt des Koninghs ende ghebreck van ghelde / vallende ten tijde deses Gouverneurs/ heeft den Commandador in verachtinge ghebrocht/ soo dat hy in stede van gheldt vande Landen klachten kreegh : Want sommighe Provincien eyschten restitutie vande Privilegien : andere ontlastinghe vande Garnisoenen ende Krijghs-volck / volghende sijn beloften : andere versochten afrekeninghen/ naemelijck / die van Vlaenderen / die belooft hadden hondert duysent guldens op conditie / eerst dat sy souden daer op in rekeninge brengen de schaden/ die sy vande Spaengiaerden gheleden hadden / waer van sy goedt bescheet toonden / van alle 't ghene dat den Soldaten ghelevert was/ voor servicio ende fouragie. Item/dat het Krijghs-volck uyt Vlaenderen vertrecken soude / ende over haer ghewelt ghestraft worden. Item / datmen betalen soude de Renten/ die bewesen waren op de Domeynen vanden Koningh. Item / te onderhouden goede Krijgs-discipline / te restitueren de gheconfisqueerde goederen/ volghende de Privilegien. Item / af te setten den Bloedt-raedt / sonder anderen nieuwen te stellen/ maer te seynden alle de voorvallende saken aende Provinciale Raden : Te restitueren alle de Privilegien / ende boven al af te doen ende aboleren voor eeuwighlijck den thienden penningh / 't welck generalijck by alle Provincien versocht worde.

Versoeck van die van Vlaenderen op haer consent van schattinge.

Hier door stonden alle Contributien stille / de Commissarisen en ontfinghen noch en betaelden niet Waeromme den Commandador geraden vont/ de Staten Generael te vergaderen / ofte haer Ghedeputeerde tot Brussel : Die daer ghekomen zijnde/ ende t'samen ghesproken hebbende / bewierpen een Requeste / waer vanden principael Autheur was den Bisschop van Atrecht Franchoys Richardot/ een Man welsprekende ende geleert. De principale

1576.

Staten Requeste aen den Commandador.

Puncten vander Requeste waren dese: Voor't eerste protesteerden de Suppliantẽ / niet te willen verlaten de Catholijcksche Roomsche Religie / noch de onderdanicheydt van Sijne Majesteyt. Ende versochten / datmen de vreemde soude doen uyt de Landen vertrecken / ende ghebruycken de Heeren ende Inwoonders vanden Lande. Datmen des Krijghsdisciplijne onderhiele / ende dat der Landen Contributien ghebesight souden worden / tot het ghene daer toe sy gheaccordeert waeren. Dat de Privilegien onderhouden souden werden. Dat den Koningh van alles wel mochte gheinformeert wesen / ende dat hy eenen Raedt van Nederlanders by hem mochte hebben / om op alle nooden te voorsien. Ende datmen de Spaengiaerden / die ghemuytineert hadden / soude kastijden / ende weder oprechten de Benden van Ordinantien / &c.

Dese Requeste byden Commandador verstaen wesende / zijnde noch in Duyvelandt / was seer beroert / ende seyde: Dios nos Libera de estos Estados. Ende quam terstondt t'Antwerpen / ende verklaerde den Staten sijn oorsaecke / waeromme hy haer hadde doen vergaderen / te weten / om gheldt te vinden. Daer teghen presenteerden sy hem haer voorsz Requeste. Waer op hy voor Apostille dede schrijven / (om de Staten in slape te wieghen /) dat hy sijn beste vermoghen doen wilde / om den Koningh te persuaderen haer begeeren te voldoen.

Het licht Peerdevolck muytineert / waeromme den Commandador de Boeren in wapenen brengt.

Ontrent dese tijdt muytineerde het licht Peerdevolck / ende begonden haer t'samen by een te vergaderen. Waeromme den Commandador Placaten ende gheboden uyt gaf / dat alle de Steden ende Dorpen souden optreckende Bruggen ende Draey-boomen maken / ende datmen de Boeren soude belasten wapenen te koopen / ende alomme de passagie tegens 't Peerde-volck te bewaren. Het welcke seer qualijck vande Spaengiaerden ghenomen werdt / ende blameerden grootelijcx den Commandador / als daer mede ghegheven hebbende de eerste oorsaecke vande rebellie / nae haer seggen.

Dese gerebelleerde lichte Peerden in Vlaenderen / namen haer passagie door de Casselrije van Rijssele / Artoys / ende oock door Henegouwe / daer sy wederstaen werden byden Grave van Lalain / ende andere Edelen van Henegouwe / volgende de gheboden vanden Commandador / waer door den voorsz Grave in grooten haet vande Spaengiaerden gheraeckte / sulcx dat sy haer vermaten / hem dat te willen vergelden. Ten lesten werden dese gerebelleerde te vreden ghestelt / by Julian Romero / in een Dorp ghenaemt Mol / in Brabandt / na veel bravaden.

Het leckerlijck leven van het Spaensch ende Italiaensch licht Peerdevolck in Nederlandt.

De oorsaecken die sy voorwenden van haer muyterije / seyden sy te wesen / datmen inde afrekeninghen tot Aelst ghemaeckt / haer Capiteynen in rekeninghe brochte alle de Leeningen byde Steden ende Casselrijen haer gedaen vande Servitios ende van Transito ofte door-tochten / te weten / waer sy meer dan eenen nacht gheherberght hadden / ende voorts ghetеert / werdt haer ghebrocht in reeckeninghe: Want sy de Landen grooten kost aenghedaen hadden / willende alomme ghedient zijn met Kiecxkenen / Patrijsen / Capuynen / Faysanten / Hasen / Conijnen / Hamels ende Kalf-vleys / ende met twee soorten van Wijn / oock van Sausen / Kappers / Olyven / Citroenen / Orange-Appelen / ende alderley soorten van Specerye ende Suyckeren / selve haer Honden in groot ghetal moesten ghevoedt worden met Witbroodt / ende eenige deden haer Peerden voeten wasschen met Wijn / welcke onkosten meer bedroeghen dan haer gagien. Summa / eenighe bekenden wel schult / maer seyden / dat de Boeren op de door-tochten / met Wijf ende Kinderen / mede ghegheten ende ghedroncken hadden. Ten lesten / men reeckende de daghen / eñ estimeerde de kosten nae de Hoofden / wat elck mocht ghegheten oft verteert hebben. Alsoo d'een te vreden zijnde ende d'andere niet / werden sy by Juliaen Romero ghestilt / met conditie / dat sy souden voortaen in goede discipline leven / ende vredelijck / volghende de Ordinantien / onderhouden te Milanen ende Napels / ende soo souden sy noch goede sommen gheldts ontfanghen.

1576.

Den Commandador dochte op dien voet oock het Spaensch Voet-volck te vreden te stellen / ende sochte middel / om de Walsche Regimenten oorsaecken te gheven / van oock groote overlasten aen te stellen / by ghebreeck vande betalinghe / om alsoo de Spaengiaerts beminder te maken / ende de Walen in haet te brengen.

Den Commandador kranc zijnde / handelt met sijn Oversten / Adel / Bisschoppē / ende met die van Vlaenderen / om gheldt.

Den Commandador vondt hem selven kort van ghelde / seer perplex zijnde / dat sulcx voorviel op't poinct / als hy soo schoonen Victorie over de Stadt van Zierickzee stondt te veroveren / waer mede hy meynde Hollandt van Zeelandt ghescheyden te houden / ende alsoo meerder eere te behalen / dan den Hertoghe van Alba ghedaen hadde: Dan siende de Spaengiaerden weder gheneycht tot rebellie / ende hem van ghesontheydt niet recht wel ghevoelende / heeft hy hem doen verschijnen den Raet van State / met de Gouverneurs der Provintien / met eenighe Bisschoppen: alwaer hem oock lieten vinden de Bisschoppen van Yperen ende Brugghe: want Richardot / den Bisschop van Atrecht / was vergheven gheweest / soo men seyde / om de voorgaende Requeste. Daer waren oock den Hertogh van Aerschot / ende de Grave van Barlaymont / oock Mansveldt / (de welcke in Albas tijdt niet vele en compareerde / hem houdende in sijn Gouvernement van Luxenburg.) Voorts de Heer van Hierges / Champigny / Rassinghem / Roche / met andere: Waer onder eenighe niet vrij en dorsten spreken / hoe wel sy voorsagen de generale revolte vanden Lande / nits dat sy te vooren een advijs jae resolutie onderteeckent / eñ den Commandador ghegheven hadden / om in Spaengien te seynden aenden Koningh / waer inne sy raedden tot Payse meer dan tot Oorloghe / met redenen / exempelen ende argumenten / onweder-spreeckelijck / waerschouwende alle de aenstaende inconvenienten. Maer soo den Commandador de resolutie ende dat advertissement by hem behouden hadde / sonder den Koningh te seynden / ende wetende deser Heeren ghesintheydt / dede haer swichten / midts hy den Vrede-handel van Breda (contrarie haer opinie) afghebroocken hadde / ende de Oorloghe vervolght / die hem sints soo wel gheluckt was: want nae sijn ende der Spaengiaerden opinie / hadde hy Hollandt ende Zeelandt byhans ghedwonghen. Want alsoo Zierickzee niet te ontsetten was / moeste hem opgheven / van waer het voorts licht wesen soude / om een Armade in Walcheren te seynden / ende Middelburgh ende Vlissinghen te dwinghen. Alsoo ghebruyckende de authoriteyt van dese Raedts-heeren / sondt particulierlijck om die Ghedeputeerde van Vlaenderen / teghen de welcke hy ghebruyckte straffe woorden / segghende / dat de Magistraten secreet verstandt daghelijcx met den vyandt hadden / ende soo sy weygherden hem gheldt te forneren / ofte obligatien onder haer handt-teeckenen / waer op hy dat gheldt mochte oplichten / soo wilde hy haer aentijghen ende belasten van alle de schaden / die daer

Commandador ghestoort over die van Vlaenderen.

van souden rijsen / door't ghebreck van ghelde / haer verwijtende / dat sy handelden daghelijcx met den vyandt / onder 't pretext van Paspoorten / om intelligentien te hebben / oock door dat den Grave van Reux / Gouverneur van Vlaenderen / toeliet de Oosterlinghen / Embdenaers ende Enghelschen / alle Victalie in te brenghen / ende dierghelijcke meer. Maer hier teghen persisteerden die van Vlaenderen / op de toe-segginghen haer ghedaen / ende dat hy eerst soude in afreeckeninghe komen / ende haer ontlasten van 't Krijghs-volck / te weten / vande Hooghduytsche ende lichte Peerden. Hier en tegen tierde hy seere / ende sprack in groote gramschappe / dat sy alleene machtich ghenoech waren / soo sy wilden / de Oorloghe met ernst voerende (als den Koningh dede) om Hollandt ende Zeelandt te dwinghen / haer verwijtende / dat den Koningh sijn Rijcken van Spaengien ende Italien verarmt hadde met den Krijgh vande Nederlanden / in de welcke hy meer verteert hadde dan dertigh Millioenen / boven alle de Contributien der Nederlanders / het ware gheen redene / dat andere / 's Konings Ondersaten / souden verarmt worden / om haer rijck te maken / ende dat den

1576.

den Koningh sijn Soldaten achte ende hiel tot sijn bescherminghe, ghelijck een Edelman sijn Rappier aen sijn zijde. Het Peerde-volck soude haer voortaen gheen moeyte aendoen, meer dan sy in Napels/ Cicilien ende Milanen deden / van waer men gheen klachten en hoorde. Ten lesten, die van Vlaenderen beloofden dertigh duysent guldens / om de Hooghduytsche te doen vertrecken / dat nochtans belet werdt. Den Commandador soude Commissarisen ordineren, om op die afrekeninghe te letten. Men soude dertigh duysent guldens in obligatien doen onderteeckenen / by de beste Spaensgesinde. Den Koningh soude den Interest betalen. Ende alsoo kreegh Graef Hanibal van Altems dat gelt / 'twelcke causeerde groote jalosie onder de Duytsche Colonellen. Ende geduerende de opbrenginge van desen gelde, waren de Duytsche alomme ten laste van de Steden ende plaetsen daer sy gelogeert waren.

Doodt van den grooten Commandador, Gouverneur den 5. Meert/ Anno 1576.

Middeler-tijdt als de Soldaten alomme om gelt riepen / ende Zierickzee noch belegert was / daer 't Krijghs-volck ('t welck men twee-en-twintich Maenden schuldigh was) oock betalinghe sochte/ ende op de Victorie waren ghetroost / soo is Don Loys de Requesens / den grooten Commandador van Castilien / Gouverneur ende Capiteyn generael van Nederlandt / subijtelijcken ghestorven / tot Brussel / den vijf den Meert / 's morghens / van een heete Cortse / hebbende een Apostumatie op sijn schouder/ niet sonder suspicie van Peste. Hy hadde te vooren schurft gheweest, dat hy wilde ghenesen hebben nae sijn eyghen welbevallen. Dese werdt beklaeght van den synen / om dat hy sijn voornemen noch niet en hadde volbrocht / noopende het veroveren van Zierickzee / noch en hadde alomme de Jesuijten niet in ghebrocht / noch de Cloosters ende gheconfisqueerde goederen niet gebrocht in commanderyen / als toeghesept was.

Doodt van den Heere Chiapin Vitelli.

Daer was oock ghestorven Chiappin Vitelli/ Marquis van Cetone / de welcke in 't Landt van Schouwen met sijn koetse op de Dijcken rijdende/ ghevallen is / een Man swaer van lichaem zijnde/ en hem seer quetsende. Hy werdt nae Antwerpen ghevoert / alwaer hy tusschen weghen in 't Schip ongoddelijcken stierf. Dit was een ervaren / vernuftigh / ende befaemt Krijghs-man / maer een onbeschaemt spotter van alderhande Religie. Hy was den Koningh ten dienste ghelcent vanden Hertogh van Florencen. Sommighe wouden segghen / dat hy van sijn misgunners vanden Dijck afghestooten wert / om den hals te breken / om eenighe advertissementen / die hy den voorsz Hertogh ghegheven soude hebben / tot des Koninghs achterdeel. Ende dit Epitaphium werdt over sijn doodt gemaeckt.

Epitaphium Chiappin Vitelli,
Marchio Cetonis, &c.

O Deus omnipotens crassi, miserere Vitelli,
Quem mors proveniens non sinit esse bovem,
Corpus in Italia est, tenet intestina Brabantus
Ast animam nemo, cur? quia non habuit.

Dit veersch alludeert op den Naem Vitelli / dat is in Latijn ende Italiaensch een Calf / also bidt dit Veers, dat Godt wilde dit vet Calf genadigh wesen/ wien de doot niet wilde toelaten eenen Osse te worden: het lichaem was nu in Italien / het inghewant behiel Brabant / maer de ziele hadde niemant, waeromme? Om dat hy gheen ziele en hadde / spottende met sijn ongoddelijckheyt.

Raedt van Staten by den Coning gecommitteert den Gouvernemente der Landen / den 24. Meert/ in Madril.

Als dese twee Hoofden in Nederlandt doodt waren / hebben de Heeren vanden Rade van Staten geregeert / die terstont by den Coningh uyt Spaengien / by brieven aen de Prelaten / Edelen ende Steden der Landen / van date den 24. Meert / in Madril / Anno 1576. zijn bevestight. Waer van de principaelste waren den Hertog van Aerschot / de Grave van Mansvelt / de Grave van Barlaymont / Rassigem / den President Viglius / Sasbout / d'Assonville / met meer andere Raedtsheeren ende Secretarisen. Dese werden gheauthoriseert by provisie/ tot dat den Coningh derwaerts soude sijnen bastaert broeder, Don Jan van Oostenrijck voor Gouverneur. Maer eenen Spaengiaert, Jeronimus de Roda drongh hem selven allenskens daer oock inne/ met meer andere Spaengiaerden vanden Krijghsraedt, als Julian Romero / ende Don Alonso de Vargas. Dit bleef alsoo eenen tijt lang gheduerende/ tot dat Zierickzee ghewonnen werdt, ende dat de Spaengiaerden generaliyck muytineerden / daer haer die van Brabant ende andere met machte moeste tegen stellen, also hier nae sal volgen. 1576.

Placaet in Brabant tegen de regeringhe der vreemde en Bastaerden.

Den Raedt van Staten hebben van des Coninghs weghen een Placaet in Brabandt ghepubliceert / dat Buytenlanders noch Bastaerden gheen Officie in Brabandt souden mogen bedienen / noch in Pachte / Pachtschappe ofte beleeninghe teghen de Articulen vande Blijde Inkompste des Hertogs van Brabandt / conform der Placaten by den Keyser Karolus loffelijcker memorie / ende by den Koningh selve / Anno 1561. ghedaen. Ende dat alle de Officieren / die den Eedt / die begrepen is in 't thiende Artijckel vande Blijde Inkomste / niet ghedaen en hadden / souden die moeten komen doen binnen den tijdt van een Maendt.

Dit Placaet was op handen voor den doot van den Commandador / maer dewijle het nu eerst ghepubliceert werdt / terwijle het de Spaengiaerden / ende het gaf den Brabanders een voet om haer dies te meer tegen de Spaengiaerden te stellen.

Alsoo den Prince van Orangien / Staten ende Steden van Hollandt ende Zeelandt / &c. nae haer verlies van 't Eylandt van Schouwen / ende der Stadt Zierickzee, door de doodt vanden Commandador Mayor / ende de Generale muytinatie der Spaengiaerden / wat vruchtbaerlijcx verwachtende waren soo wasser byhans een groote swaricheyt tusschen haer ende de Coninginne van Enghelandt ghereſen / op 't stuck vande Zeevaert / waer van wy ghedocht hebben hier nae wat breeder te verhalen.

Swaricheyt ende misverstant tusschē Engelandt/ Hollandt en Zeelant apparent.

Alsoo die van Hollandt ende Zeelandt nu eenighe Jaren haer sterck hadden ter Zee begheven met veel Schepen van Oorloghen / soo uyt armoede ende noot / als om haer vyanden alle macht ter Zee te benemen / soo en dorsten sy selve met haer Coopmanschappen niet in Spaengien varen / noch vrachten in 't eerste aennemen : Hoe wel nochtans men in Spaengien geen kennisse en nam / ofte hen doen aentroc de Nederlanschen Borgerlijcken Krygh / die niet gehouden worden te geschieden tegen de Rijcken van Spaengien / maer tegen de Spaengiaerden / die haer in Nederlandt beoorloghden, het welcke men in Spaengien / te ghewilligh lijcker verstonde / om den noot die sy hebben van hanteringhe / mits den overvloet van hare vruchten / als Olyen / Wijnen, Wolle /. Sout ende Fruyten / daer sy op leven / ende om die Indische Waren (daer op den Coningh soo groote Tollen licht) te venten ofte verkoopen midtsgaders om door de handelinghe gherieft te moghen worden vande Nederlandtsche Handtwercken / Materialen ende Waren / daer mede sy onderhouden haren handel ende Navigatien op Indien ende elders, haer soo grootelijcken importerende. Maer dit en hebben de Hollanders noch Zeelanders niet verstaen / noch van haer niet ghelooft noch betrouwt. Ende om dat sy saghen / dat de Schipvaert ende Coophandel gheheel ghekomen was in handen vande Fransoysen / Bretoenen ende Enghelsche / die sy byhans alleene pleghen te hebben / ende dat de Kooplieden van Antwerpen haer waren ende Coopmanschappen over Duynkercken / Calis / ende tot in Britanien sonden ende ontfinghen over landt / de selve aldaer schepende op eenighe Fransoysen / Bretoenen/ ofte Enghelsche namen / ghelijck den Vlissinghers seer wel bekent was / soo hebben sy haer met haer lichte Vlieboten ter Zee begheven / van veertigh tot hondert / ende hondert ende veertich vaten groot, daer sy tot thien / ende twintigh / ofte meer gegoten stucken grof Gheschuts op hadden / ende soo veel volck daer op houdende als die groote vande Schepen waren vereysschende / ende dat al Zee-varent volck/

Toerustinge vande Vlissingers Oorloghs Schepen ter Zee.

1576.

volck/ die elck haer Busse hadden / die sy al wel handelen konden / daer sy mede ter Zee bespronghen al wat sy van weerde vonden / sonder aensien offe Enghelsche / Fransoysen, vriendt ofte vyandt waeren/ die sy alle in Zeelandt brochten voor 't Recht vande Admiraliteyt / om (de gheinteresseerde gheciteert ende ghehoordt) aldaer bedinght ende ghewesen te worden of die goeden Prijs ofte Buyt waren ofte niet/ 't welck al vooren moeste blijcken by goede ghetuyghen / Contracten / Vracht-brieven / Cognossementen ende dierghelijcke. Als sy goeden Prijs ofte Buyt ghevonden waren / hadde het Landt daer van den vijfden penningh. Van dese Sententie mocht men appelleren aenden Provincialen Raedt. Ter contrarien / oock de goederen gheen Prijs ofte Buyt bevonden zijnde / noch hare vyanden concernerende/ werdt los ende vrij ghewesen. Maer protesteren van schaden ende interesten / byde onbehoorlijcke aenhalinghe gheleden / om die betaeldt te willen hebben / dat hadde onder de rouwe Schippers luttel plaetse.

Maniere van procederen der Admiraliteyt in Zeelandt.

Wy hebben vooren ghesepdt / dat den Prince van Orangien over een Jaer/ Anno 1574. de Enghelsche Kooplieden/ Avonturiers ghenoemt / hadde op hun ernstigh versoeck / ende op de Koninginne Brieven van recommandatie/ hun vergunt/ met haer Lakenschepen de Riviere op te varen nae Antwerpen / op seecker bespreck / ende alsoo bleven meer dan een Jaer alomme noch vrij varende : Maer soo bevonden werde / dat onder haer andere Natien handel ghecoloreert werde/ soo hebben die van Zeelandt een opsicht daer op ghenomen / ende eenighe Licenten op Koopmanschappen ende Laeckenen opghesteldt by Placaten / alsoo oock den Hertogh van Alba te vooren ghedaen hadde / waer over d'Enghelsche klachtich zijnde/en voeren niet meer op Antwerpen. Ende alsoo doen ter tijdt eenen Engelschen Ambassadeur/ uyt de Nederlanden nae Enghelandt / Doctor Wilson ghenoemt / was reysende / sondt in Zeelandt sijnen Secretaris/ Daniel Rogers/ met eenen seer heftighen Brief / klaghende dat sy alle Wetten / Contracten ende Entrecourssen braken / ende sochten alle de Werelt haet op haren hals te trecken/ &c. Waer op den Gouverneur/ Charles de Boysot/ met Loys de Boysot/ Admirael / sijnen Broeder / met die vanden Rade van Zeelandt aldaer / een declaratie sonden aende Koninginne van Enghelandt / van Date den acht-en-twintichsten Mey/ Anno 1575. waer van het principaelste inhoudt was : Dat sy verhaelden de onvruchtbare tochten / by den Prince van Oraengien op Nederlandt ghedaen / ten lesten ware gheresolveert/ dat Landt aenden Zeekant te bespringhen / om sijnen vyandt allen Koophandel te benemen / daer dat volck hun meestendeel by geneeren: Vranckrijck ende Enghelandt schenen hem wel te willen helpen / maer den Moordt van Parijs / ende den Vrede tusschen de Koninginne / ende de Arresten van Duc d'Alba / nu al gheslist / hadde alles belet/ waer by dat d'Enghelschen pretendeerden nu alleene te handelen / ende den Spaengiaert onder hunnen naem/ als by verscheyden Brieven bevonden werdt/ dat welcke den Prince van Orangien merckende/ ende dat hy niet konde blijven staende / ten ware hy hem behelp by andere middelen / die hem wat inne brochten / ende den vyandt dierte ende afbreuck by brochte / waeromme volghens het Placaet vanden Hertogh van Alba / die allen handel verboodt op lijf ende goedt/ met sijne vyanden / die van Hollandt ende Zeelandt / hadde hy dierghelijcke oock moeten voornemen/met ghelijcke Placaten. Die nu wilden hun vyandts Placaten goedt maecken / ende de hare condemneren / die hadden gheen respect op haere goede cause ende Religie / daer sy met Enghelandt mede verplicht waeren / hun Placaten waeren niet tot achterdeel vande Enghelsche Kooplieden / als alleene tot de Koopers / ende niet Verkoopers. Ten waere sy d'Enghelsche respect droeghen / soo wilden sy allen handel met hunnen Vyandt verbieden/ het waere t'allen tijden by alle Natien ghepracticeert / als Venetianen ende Fransoysen / daer de Nederlanders het meeste verlies by ghehadt hadden.

Enghelsche klagen over strenge procedúren der Zeelanders.

Gouverneur eñ Admirael met den Raedt van Zeelant ontschuldighen haer doen by de Koninginne van Enghelandt.

Soo men hem wilde fonderen / dat het niet gheoorloft ware d'Oorloge te voeren/ (alsoo eenighe Rechters in Enghelandt hun ghevordert hadden te sententieren / zijnde daer over gheen Wettelijcke Rechters/strijckende sententie parte inaudita, ofte partije onghehoort/) die hadden te bedencken/ dat de cause/ ende niet den Persoon / d'Oorloghe wettich maeckt. Wat Oorloghe ware daer wettigher / dan de nootelijcke? die men om leven / goedt ende vrijheyt voert/ teghen eenen vreemden Tyran / teghen alle rechten inghedronghen. Soo men wel wilde ondersoecken alle de Staten van Europa / men sal vinden sy alle by sulcken Oorloghe ghefondeert zijn ende bestaen: Ende hoe wel men mochte bybrenghen/ dat sy Wettelijcken Persoon ontbraken / die moesten weten/ dat den Prince van Orangien waer een vrij Over-heere van sijn Prinschap van Orangien/ ende van weghen sijne goederen in Nederlandt / waere hy inden selfden graedt met de andere Landtsaten / wiens Contracten ghevioleert waeren by bevel vanden qualijck gheinformeerden Souverayn / by sulcke die hun soo verre vergheten hadden/ van hun een onwettighe Oorloghe aen te doene / elcke Generaliteyt van een Provincie / hadde meer authoriteyt/ om haer vyanden Oorloghe aen te doene / dan den Heere selve/ die in 't meestendeel vande Nederlanden niet vermochten Oorloghe ofte Pays te maken/ sonder Staten consent/ het welcke onlanghs ghesien was voor de beroerten/ als den Koningh proponeerde / datmen Enghelandt Oorloghe aen doen soude/ dat het Landt niet doen wilde / ende alsoo werde hunlieden nu oock teghen der Landen wille d'Oorloge aengedaen.

Prince van Orangien ware een Souverain Heere in Orangien/ ende vermochte Oorloghe te voeren.

Sy en voerden gheen Oorloghe teghen den Koningh / noch teghen de Landtsaten/ alsoo breeder tot Breda inden Vreden-handel vertoont hadden. Ten tijden van Keyser Karel / hadden de Staten van Hollandt aen-ghenomen ende uyt-gheroepen Oorloghe teghen die van Oostende/ soo hun dat doen toe-ghelaten werde / hoe veel te meer vermochten sy 't selfde tegen de breeckers der Wetten/ ende Perturbateurs vander ghemeyne welvaert? Haer waere genoech voor alle redenen/ dat d'Oorloge uyt hooch-dringhende noot procedeerde/ waeromme baden hun saecken ten besten af te nemen. Den Koningh van Vranckrijck hadde noyt niet over hun gheklaeght/ alsoo oock niet de Schotten/noch de Oostersche/ maer hadden de Licenten betaeldt / dan sints men de Enghelsche Kooplieden passagie op Antwerpen geconsenteert hadde/hadden sy 't selfde mede versocht/ ende hun daer over ghebelght.

De Placaten en prejudiceerden geensins de Contracten van Entrecourssen/ want souden gheheel gerestitueert worden / soo sy 't Spaensch Gouvernement konden afleggen/ ende soo de Spaengiaerden Meester bleven / hadden sy te verwachten / gheen Contracten des Huys van Bourgondien souden gehouden worden / dan alleen de Spaensche / ende wat schoon woorden sy mogen daer tegen seggé / is maer tot den tijdt dat sy mochten Meester worden / ende Engelandt d'Oorloge aen doen. So men ten aensien vande Enghelschen de Licenten afliete / souden alle ander Natien hun dies belgen/eñ soecken onder haer te schuylen / ende op haren naem soude allen handel ghedreven worden / ende daeromme drongh hun den noodt / by haer Placaten daer inne te versien. De klachten quamen alleene van eenige Engelsche / die braken hun Contract / dat de Kooplieden Avonturiers selve ghemaeckt hadden/op seecker Voorwaerden/ als bleecken / ende dat mede by haere Majesteyt Brieven van Credence geconfirmeert.

Dat sy klaechden van quader Justitie / waer sonder fondament:want daer waren de selfde Rechters/ die altijdt nae 't Huys van Borgongien Rechten geweest waeren. Den nieuwen Raedt van Zeelandt namen geen kennisse van Processen/de onwetentheyt vande manieren van procederen in Zeelandt / dede door onverstant hun aende Majesteyt klaghen/als of men hun Recht weygherde. Sylieden en twijfelden niet / maer hare Majesteyt soude onredelijck vinden/ dat eenighen Zeelander / die een particulier Proces

hadde

1576. hadde teghen eenen Enghelsman/ woonende in Enghelandt/ hy soude willen sijn Proces in Zeelandt ghewesen hebben parte inaudita, ofte partije onghehoordt/ ende dat executeren op den eersten Enghelsman/ die hy vinden soude/ &c. met dese remonstrantie sonden sy Copije van des Hertoge van Alba ende haer Placaten/ ende Contracten met de Enghelsche Kooplieden ghemaeckt/ nae de welcke sy hun gouverneerden/ biddende de Majesteyt geen veranderinghe te moveren/ ghedateert in Middelborgh/ den 28. Mey/ Anno 1575.

Dese maniere van doen nu eenen tijt langh duerende/ heeft veel lien/ ende principalijck de Enghelschen/ seer verdroten/ 't welck sy van haer mindere niet en konden lijden/ meynende dat sy behoorden gherespecteert te worden/ soo om dat den Krijgh haer niet aen en ginge/ als om eenighe vriendtschap/ die sy seyden haer bewesen te hebben. Daer op ist gheveurt/ in 't voor-gaende Jaer/ dat vier Schepen van Vlissinghen/ op Vrijbuyt uyt gheseyldt zijnde/ by contrarie Windt/ ofte by ghebreck van eenighe ghereedtschap/ ofte Victalie/ waeren ghekomen in de Havene van Pleymouth/ alwaer sy terstondt by sommighe/ die seyden by haer beschadight te wesen/ ghearresteert werden. Die saecke in Processe komende/ is het Scheep-volck/ niet te eten hebbende/ daer van gheraeckt/ ende hebben haer klachten tot Vlissinghen ghebrocht/ daer men dochte (midts dat de Capiteynen ende Schippers volck waeren van goede name ende fame/ haer Borghers ende by haer uytghereedt) dat haer groot onghelijck gheschiede/ ende datmen niet en behoorde teghens henlieden arresten te doen/ ofte represalien te verleenen/ ten waere dat de arrestanten Recht ende Justitie hadden versocht aen die vander Admiraliteyt ofte Provincialen Raedt/ ende dat henlieden daer over 't selve gheweyghert waere gheweest.

Vier Oorlogs schepe/ Vlissingers zijnde/ worden in Engelandt aengehouden als represalien.

Derhalven hebben die van Vlissinghen/ in desen Jare van 1576. diversche Enghelsche Schepen/ komende uyt Spaengien/ die met kostelijcke Koopmanschappen geladen ende wel toegerust waren/ inder Zee met gheweldt genomen/ ende hebben die tot Vlissinghen ghebrocht. Hebben boven dien mede aengehouden die vier Schepen/ die by consent van die van Zeelandt/ de Schelde op nae Antwerpen voerẽ/ meynende door dit middel 't voorschreven Arrest te doen cesseren. 't Welck dus gheschiet wesende/ soo zijn daer over groote klachten in Engelandt gedaen: waer over uyt Engelandt/ van weghen hare Majesteyt/ derwaerts ghesonden zijn/ eerst Meester Daniel Rogers/ ende Meester Robert Beale/ des Raedts Secretaris/ ende naer hem Sr. Willem Winter/ Riddere/ met eenige Ghedeputeerde van 't Collegie der Kooplieden/ ghenoemt Avonturiers/ die met den Prince ende Zeelanders ghecontracteert hadden/ om langhs de Schelde op Antwerpen te mogen varen ende handelen/ 't welck henlieden gheconsenteert was onder conditie/ soo die van Zeelandt seyden/ dat geen Engelsche op Duynkercken ofte Vlaenderen/ haer vyanden/ eenighe toevoeringe ofte afvoeringhe souden moghen doen/ ofte by gheen ander weghen dan by de Schelde op Antwerpen met haer handelen/ ende dat over-sulcx/ al 't ghene dat sylieden dien contrarie vervoeren ofte verhandelen souden/ voor goede Prijse aenghetast eñ ghehouden soude moghen werden: Hoe wel dat die andere Kooplieden/ die van 't voorschreven Collegie niet en waren/ 't selve alsoo niet en verstonden/ ende daer over hen beklaeghden.

De Vlissingers houden Enghelsche Schepen.

Immers den Prince van Orangien/ met die van Zeelandt/ zijn met de voornoemde Enghelsche Ghedeputeerde/ van weghen de Majesteyt/ op den 21. Julij/ Anno 1576. eyndtlijcken verdraghen ende gheaccordeert/ dat de vier Zeeusche Schepen/ die tot Pleymouth aenghehouden waren gheweest/ in sulcker ghestalt ontslaghen souden werden/ als die waren ten tijde van den voorschreven Arreste/ ende dat daer teghens wederom by die van Zeelandt ontslaghen souden worden alle die aenghehaelde Enghelsche Schepen: alle goede vriendtschap voort aen ghehouden/ ende gheen Arresten aen d'een ofte aen d'ander zijde meer toeghelaten souden worden/ ten ware dat die gheinteresseerde partye/ ende sijne Overicheyt/ daer op al voren souden wesen ghehoort. Dit was het effect des Contracts/ dat de Ghesanten vande Koninginne ende de Prince maeckte.

Contract tusschen Engelandt ende de Zeelanders/ den 12. Julij/ Anno 1576.

1576. Vorder hebben de Ghecommitteerde der voorsz Enghelsche Kooplieden Avonturiers/ te weten/ Willem Caltrop/ ende Ruchart Goddart/ oock ghecontracteert/ gheaccordeert/ ende onderlinghe besloten/ den voorsz 21. Julij/ An. 1576. ten aensiene/ datmen alle de voorsz aen-ghehaelde Schepen los liete sonder vorder ondersoeck: Mede dat sy nu eenen tijdt lang gheniet hadden de passagie/ vrij van haere Schepen langhs de Riviere nae Antwerpen/ daer over altijdt eenige beleeftheyt ghenoech besproken ende vanden Prince verwacht was/ die nu besloten/ dat sy souden die van Zeelandt leenen die somme van twee hondert duysent guldens/ te restitueren binnen een Jaer/ op Landen Obligatien/ soo verre het Pays ende Vrede worde/ indien niet/ binnen twee Jaeren: ende soude voorts bevorderen/ dat in Enghelandt/ ten behoeve vande voorsz Provincie/ geconsenteert soude werden een Contributie/ van tachtich ofte hondert duysent Kroonen/ onder de ghevluchte Nederlanders.

Maer also sulcken Contributie niet op-ghebrocht en werde/ ende sylieden nochtans haer beste devoir ghedaen soude mogen hebben/ soo souden sy ghehouden wesen binnen ses Maenden noch vijftich duysent gulden te leenen. Ende sy souden den Prince neffens dien leveren/ twee hondert ijseren ghegoten stucken Gheschuts/ van seeckere grootte/ ende die over seynden/ ende soo de Prince daer over vande Koninghlijcke Majesteyt oorlof verkreghe/ soo souden sy haer selven betalen vande Contributie voorsz/ ofte die weerde van dien korten aen die voorsz vijftich duysent guldens.

Dese Contracten ghepasseert zijnde/ zijn de Ghesanten der Koninginne vertrocken/ met alle de ghearresteerde Schepen/ ende met haer een Edelman van des Prince weghen/ ghenaemt Capiteyn Dispontin/ om de vier gearresteerde Vlissingsche Schepen weder te ontfanghen. Maer sy werden bevonden/ soo bedorven ende vergaen/ dat sy niet en konnen wech ghevoert worden. De Ghedeputeerde der Enghelsche Kooplieden begonden vast betalinghe te doen/ nae luydt des Contracts/ op de twee hondert duysent guldens/ die belooft waren. Maer de Enghelsche Kooplieden in Enghelandt haer Schepen t'Huys hebbende/ hebben haer grootelijcx beklaeght van 't gheweldt dat haer gheschiet was/ ende van het afghedronghen Contract/ ende en wouden niet naekomen 't ghene dat haer Ghedeputeerde ghedaen hadden/ maer sy versochten met groote instantien eenighe Oorlogh-schepen vande Koninginne voor Convoyen/ om haer Schepen met ghewelt met haer Lakenen ende Wolle/ tot Duynkercken te voeren. Sy hebben haer Ghedeputeerde in Zeelandt gheschreven/ geen ghelt meer te betalen. Ende overmidts sy vreesden/ datse daer over in Zeelandt met gevangenisse mochten gedwongen worden/ soo hebben sy tot Londen thien ofte twaelf vande principaelste Nederlandtsche Kooplieden/ die sy dochten datse meest die van Hollandt ende Zeelandt toeghedaen waren/ ghevangen genomen/ ende haer goederen beslaghen. Maer daer nae werden de selve (een yeghelijck Borghe stellende voor een groote somme gheldts) weder los ghelaten.

De Koninginne boven alle Princen ter Weerelt/ de ghenadighste ooren tot de klachten haerder Onderdanen hebbende/ ende de selve altijdt geerne voorstaende/ heeft met haren Raedt der Kooplieden versoeck gheconsenteert/ om dat sy dochte dat haer eere met het Contract wat te nae gekomen was.

De Ghereformeerde Wtlandische Ghemeynten tot Londen/ werdt oock met dreyghende scherpe woorden ghewaerschouwt vanden Raedt/ datse souden sien/ dat sulcken ghedwonghen Contract ghéremedieert werde/ ende dat de Kooplieden te vreden ghestelt souden moghen worden. Tot welcken eynde/ ende om die Majesteyt niet vorder te vergrammen/ hebben de Kercken afghesonden den Predicant der Fransoysen/ Petrus Oselerius, geseydt Villers/

1576. nae Hollandt aenden Prince van Orangien / om alles te rechten.

Als nu der Koninginne Schepen van Oorloghe ter Zee waren/ om de Kooplieden tot Duynkercken te convoyeren / soo ist ghebeurt / dat onder de Duynen van Enghelandt / by Doveren / laghen vijf ofte ses Zeelandtsche Oorlogh-schepen / de welcke niet dan alle goedt vander Koninginne Schepen waren verwachtende / nae luydt van 't nieuwe Contract/ ende nerghens anders noch van wetende / zijn by haer ghekomen ofte ontboden / om haer te groeten. De Capiteynen ende principaelste aen Boordt van de Enghelsche Schepen komende/ heeft-mense ghevanghen ghehouden. Ende mits het voordeel/dat sy de Zeelandtsche Schepen afnamen onverwacht / hebben sy het Schipvolck doen aen Landt ghevanghen gaen / de Schepen vyandtlijcker wijse ghenomen ende gheplondert. Maer alsoo den hoop te groot was om te voeden / hebben sy ten lesten het meesten-deel van dien ontslaghen / als sy mede naemaels ghedaen hebben den Capiteynen. Dese maniere van procederen vanden Enghelschen teghen den Zeelanders/ heeft den Spaengiaerden ende andere ghedocht ende doen hopen / dat het soude strecken tot vorderen twist ofte Oorloghe. Maer den Prince van Orangien / als een langhmoedigh / verstandigh ende discreet Heere / voorquam dat wijselijck / af-seyndende een Enghelsch Capiteyn / ende goedt Edelman/ Meester Bartley / met last ende instructie / om de saecke met goede beleeftheyt te beleyden / ende haere Majesteyt van alles goede onderrechtinghe te doen/als gheschiede. Die welcke/volghende sijn Instructie ende Memorie/ ghedateert in Middelborgh/den vijfden Septembris/inhoudende/ dat hy vertoonen soude de Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt/ nae behoorlijcke groetenisse/ alsoo hy dede / het verdriet dat de Excellentie vanden Prince van Orangien hadde/ over de ghestoortheydt van haere Majesteyt/ tegen hem ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt / waer op waere ghevolght/ dat haere Schepen waeren ghenomen gheweest van d'Enghelsche / uyt haer expres bevel / contrarie den Contracte / met haer Majesteyts Ghesanten / de Heeren Winter ende Beale ghesloten/ volghende het welcke hy sijne Capiteynen toe-gheseyt hadde / vrijelijcken te moghen varen/ met last ende conditie/ haer in alle vriendtschappe ende eerbiedinghe te draghen/ met de Oorlogh-schepen van haere Majesteyt / ende met haer Subjecten / volghende het Contract. Het welcke sy alsoo volghende / ende d'eerste Schepen by haer Majesteyts Schepen anckerende / ende alle vriendelijck tractement haer bewijsende / waren (alsoo doende) van haer ghenomen ende overweldight gheweest / buyten alle achterdencken. Waeromme den voorsz Prince ootmoedelijck versochte / de Majesteyt te willen considereren / dat Sijn Excellentie haere Majesteyt groot ongelijck soude aenghedaen hebben/ soo hy gheen volkomen gheloove ghegheven hadde/ende betrout op 't ghene/ dat de Heere Winter ende Beale hem belooft ende toe-gheseydt hadden: Want ter contrarie soude rechtighe occasie van haer te stooren gehadt hebben/&c. Waer door ware nochtans Sijn Excellentie ghevallen in discredijt ende opsprake van onghetrouwicheyt by sijn Capiteynen ende Schipvolck/ ende daer by ware het Landt ghevallen in soo grooten schade / hem wijtende / al of hy met het toe-seggen ende betrouwen/ op 't ghemaeckt Contract/ hun hadde gesocht te abusere: Waeromme hare Majesteyt alles wel te over-legghen hadde / dat den ijver ende goedt-willicheydt / die hy waer draghende tot haren dienste / doch niet en streckte tot sijner oneere / ende verderf der Landen : Voor Godt betuyghende/ noyt het ander Contract met de Kooplieden voor-geslagen te hebben/ tot intentie/ om daer mede te meynen in 't minste te offenseren hare Majesteyt ofte haer eere : Maer uyt grooten noodt / staende op 't poinct van te verliesen de Stadt van Ziericksee / hadde / nae ghebruyck van alle Natien ter Weereldt / volghende natuerlijcke Rechten / hem ghesocht te behelpen / met alle de middelen die hy voor de handt vondt / inde Havenen van Zeelandt/ om sijnen vyandt te wederstaen / die hem ten halse lagh. Soo dat hy / betrouwende de natuyrlijcke deucht van haere Majesteyt / hem verstout hadde / een Leeninghe te eyschen van haere Kooplieden / die haer ghewilligh ende wel ghenegen betoonden / selve den voorslagh proponerende : Waeromme badt 't selve hem niet ten quaetsten af te nemen / daer sijn saecken seer souden moghen mede gheholpen wesen/ ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt / hadden met lijf ende goedt haer tot de betalinghe/ tot der Kooplieden contentement / verbonden in behoorlijcker forme. Dies niet teghenstaende den voorschreven Prince/ als in geender manieren soeckende haer Majesteyt te stooren/ was te vreden / alles te stellen ter believte van haere Majesteyt / op hoope / die acht hebben sal nae haer ghewoonlijcke deuchden / tot de behoudenisse van hem ende dese Landen/ gebiedende den Heeren van haren Rade / selve middelen voor te slaen haer voorsz Kooplieden / hoe sy mochten trafiqueren met sijne ende des Landts vyanden / sonder de ruijne ofte verderf der selvigher/ alsoo het ghewisselijck soude ghebeuren / soo haere Majesteyt wilde persisteren in 't voorgaende / als dat haer Kooplieden souden vrijelijcken trafiqueren met haer voorsz vyanden/sonder eenighe beneficie tot de Landen/ofte yet te genieten / uyt kracht van 't Contract / tusschen hun ghemaeckt / met weten ende ten overstaen van de Ghedeputeerde van haere Majesteyt / ofte eenich voordeel dergelijcke. Waeromme den voorsz Prince hare Majesteyt ootmoedelijcken versochte / dat haer wilde believen goede opsicht te nemen / ende wel te verklaren haren goeden wille / op dat alle Acten van Hostiliteyten cesserende/ sy mochten te beter letten ende weten / hoe te wederstaen hare vyanden / ende haer te houden ende dragen/versekert ende beschermt voor haer Majesteyts Oorlogh - Schepen / sonder violente resistentie / ten aensiene ende respecte van de vrientschappe van hare Majesteyt/ tusschen welcke noch noyt onderlinge ware gedeclareert eenighen quaden wille/maer alle vriendtschappe/gehoorsaemheydt ende gewilligen dienst. 1576.

Enghelsche Kooplieden houden den Zeelanders haer Contract niet.

Oneenicheydt tusschen Engelsche ende Zeelanders gheslist.

Vertoogh van den Prince van Orangien/ aen de Koninginne vā Engelandt/ op 't misverstandt.

Vorder te versoecken/ dat de vier eerste Schepen/ daer Monsieur Winter ende Beale voor hadden ghecontracteert ende belooft / mochten weder ghegheven worden/alsoo oock de andere sints genomen/ ten ware sy eenighe overtredinghe hun op te legghen hadden. Maer soude eyndelijck de ontschult doen/ waeromme den voorsz Prince aen haere Majesteyt niet en sonde van sijnen weghen yemanden vanden Lande/maer om dat hy niet en wiste den goedē wille van hare Majesteyt / hadde best ghedocht eerst dat te vernemen/ door den genoemden Heere Bertley/ ende te versoecken alle gramschappe af te leggen / ghenomen tegen hem ende de Landen / ende te doen cesseren alle Acten van vyandtschappen / ende daer toe een Paspoort te seynden / om yemanden daer over vrijelijck te mogen seynden ende keeren.

Hierenboven hadde desen gesantē/ Capiteyn Bertley/noch een Memorie van date voorsz behalven sijn Instructie/te seggē/ dat gelijc den Prince van Orangien/ volghende het inhoudt des Contracts/ met den Heeren Monseur Winter eñ Beale ghesloten/ hadde sterckelijck belast / de subjecten van Engelandt geensins te beschadighen/ op de versekeringhe die hy haer dede / dat sy oock gheen schade vanden Engelschen te verwachten hadden/eñ volgende welcke/ sijn schepen hadden een rijck Enghels Schip / uyt de Narve komende/ontmoet/wel doen strijcken/maer niet aengeroert/&c. Als voor redenen/ waeromme niet alreede van Sijn Excell. wegen ghesonden ware/soude ghedencken te segghen / dat sijne vyanden van Vlaenderen alreede de passagie onsekerder gemaeckt hadden/ op de hoope die sy alreede hun hadden inghebeeldt/ te mogen pretenderen / op dese indignatie vā hare Majesteyt / waeromme te meer moeste insisteren by hare Majesteyt / dat alle Acten van Hostiliteyt mochten ophouden / die wederroepende/ ofte ten minsten versekeringhe te gheven/ dat hun Schepen mochten vrij passeren / om hun vyanden d'Oorloghe aen te doen/ sonder van den Enghelschen ghearresteert ofte beschadicht te worden / ende dat om voor te komen

Vorder Instructie van Monseur Bartley.

vorder

1576. vorder inconvenienten / die souden moghen ghebeuren met de Schepen van hare Majesteyt in 't bevechten ende bespringhen van hare vyanden / waer by de saecken meer souden moghen verbitteren / tot leedtwesen van sijne Excellentie.

Soude oock ghedencken haere Majesteyt / door yemanden van haren Rade / aen te bieden een groot Schip ghenaemt den Merten Janssen / groot van 1400. oft 1500. vaten / het welcke sylieden / by ghebreck van gelde ende om sijn grootte / niet machtich waren uyt te reeden / het welcke hun ghekost hadde 24. ofte 25. duysent guldens / voor 't welcke sijn Excellentie ware te vreden (soo haer Majesteyt dat wilde aennemen) te ontfangen ende nemen Metaten Gheschut ofte Copere / tot de somme van vijfthien duysent gulden / tegen 20. gulden 't hondert.

Vorder / alsoo op sijn vertreck den Capiteyn Despontin uyt Engelandt ware weder ghekeert / by den welcken sijn Excellentie verstondt / dat hare Majesteyts / ende haren Raedts meyninghe ware het ghemaeckt Contract te onderhouden in alle manieren / maer dat het hadde ghebroken aen de onghehoorsaemheyt van haren Vice-Admirael / soo soude hy versoecken / als voor 't principaelste poinct van 't Accoordt / ghelegen zijnde inde belofte / dat des Princen Schepen niet beschadight souden worden / dat daer in voorsien werde: Want noch daghelijcx de Zeelandtsche Schepen ghearresteert ende aenghehouden werden / in alle vyandtlijcker wijse / gheheel contrarie 't voorseyde Accoordt / waeromme soude hare Majesteyt bidden / dat sy ende haren Raedt wilde believen in tijdts ordere te gheven / op datter van daghe tot daghe gheen grooter disorderen uyt en spruyteden / die ten lesten qualijcker souden te redresseren wesen.

Ende mede soude indachtich maecken / hare Majesteyt te considereren / dat sy zijnde een absoluten ende soo groote machtighe Princesse / selve / in tijden van Payse / haer vonde qualijck ghehoorsaemt ende ghedient van haer Officieren / dat het niet te verwonderen ware / dat sijn Excellentie soo niet al teffens konde alomme soo goeden ordere stellen / tot volkomen ghehoorsaemheyt onder sijn Schipvolck ende Zee-Capiteynen / hebbende sulcke te ghebieden / die sijn Onderdanen niet en waren / maer alleen vrijwilligh van goeder herten hem ghehoorigh / sonder ander Obligatie van goethertichheyt / principalijck sijn Excellentie hem vindende ghedestitueert van alle middelen / in een soo langhen ende moeyelijcken Oorloghe / selve ter Zee / die oock opt swaer ware gevallen de grootste Monarchen van der Weereldt / om goede ordere ende discipline daer in te houden.

Ten lesten verstaen hebbende de vier Schepen in de Havene tot Pleymouth verrot ende bedorven waren / de ghereetschappe van seylen ende gewant wech ende niet te vinden / sonder Victalie / by ghebreck van alle welcke niet konden vervoert worden / soude versoecken eenighe andere recompensie / te weten / voor de Schepen ghereetschappe ende Victalie / twee hondert yserе Gotelinghen / als in 't Contract vooren verhaelt ghespecificeert stondt / ende dat sy haer eyghen Gheschut / ofte diergheliјcke / mochten weder hebben, &c.

Hier mede is voorkomen / datter geenen meerderen twist tusschen Engelandt ende den Prince en is uyt-gevallen / als wel apparent was / ende daer nae wert gehandelt / dat ten weder zijden die gevangenen ontslagen worden / soo nochtans dat de Zeelanders gheen gheldt meer en kreghen / ende de Enghelsche Koopluyden / die de oneenicheyt meest berockent hadden / de meeste schade leden / soo in haer goederen / stilstaen van handelinghe / ende interesten / als om dat sy alreede eenige somme geldts betaelt hadden 't welck naemaels / neffens eenige andere swaricheden meer / door Jaques Taffin / die tot dien eynde vanden Prince van Orangien in Enghelandt gheschickt worde / mede afghehandelt is gheweest.

Omtrent dese tijden heeft Bertel Entens / een Vries Edelman / die in alle dese Oorloge den Prince ghedient hadde / in Vrieslandt ingehenomen eenen Dyck / gheheeten Oostmerhorn ende dien alsoo beschanst / dat hy sijnen vyandt / daer veel reysen heeft afgheslaghen. 1576.

In dit Jaer 1576. in Meert / hebben de Staten Generael van Hollandt / Zeelandt ende Bommel / gheraemt / tot een onderhoudt van haer Oorloghe / te Water ende te Lande / eenen Impost op Wijnen / Bieren / ende alderhande Koopmanschappen / volghende een Lyste / die sy daer over publiceerden / tot het op-brenghen van twee hondert ende thien duysent gulden ter Maendt.

Ghedurende den tijdt des Gouvernements van den Commandador in Nederlandt / hebben die van de ghereformeerde Religie in Vranckrijck haer seer ghesterckt / met een Factie die men Malcontenten noemde / als t'onvreden zijnde van 't Gouvernement politicq aldaer in veel saken / siende dat des Konings eenighe Broeder / (nu nae de doot vanden lesten Koningh Karolus de negende /) met den Koningh van Navarre / ende den Prince van Conde / als ghevangenen bewaert / oock twee Marischalen / van Montmorency ende Cossez / in stercker gevangheniusse ghestelt werden / ende den Marischal Dambville na het leven ghestaen werdt / insonderheyt / om dat het nae de komste des Koninghs / die uyt Polen ghevlucht was / niet en beterde. Waer uyt ten lesten gevolght is / dat des Koninghs Broeder / den Hertogh van Alenson / behendelijck uyt sijn Bewaerders handen ontkomen is: Desghelijcx oock den Koningh van Navarre. Den Prince van Conde / te vooren in Duytslandt ghevlucht zijnde / heeft aldaer eenen ghewelдighen Legher ende Armade te weghe ghebrocht / onder Hertogh Jan Casimirus / den Paltzgrave / daer hem des Koninghs broeder by gevoeght heeft / als Overste. Dese Armade seer sterck in Vranckrijck zijnde / ende groote schade doende / heeft de Moeder des Koninghs ghesocht eenen Vrede te middelen / soo tusschen hare sonen / als generalijcken voor den gheheelen Rijcke / alsoo datter eenen Vrede gemaeckt werdt / ende ghepubliceert tot Parijs / den 14. Mey / Anno 1576.

Troubelen in Vranckrijck, en ten lesten Vrede gemaeckt.

Vrede in Vranckrijc.

Waer mede den Hertogh van Alenson (als nu eenigh Broeder des Koninghs) grooter partagie ofte aendeel in den Rijcke wert gegeven / als vereert met de Hertoghdommen van Anjou / Touraine ende Berry / met haer toebehoorten. Die vande ghereformeerde Religie werdt vrij exercitie haerder Religie ghegeven al Vranckrijck door / sonder exceptie van Steden ofte plaetsen uytghenomen Parijs / ende twee mijlen daer rontomme / ende op twee mijlen nergens nae den Hove des Koninghs. Alle voorgaende saken werden vergheven ende vergeten / elck een weder gherestitueert in sijn goederen / Heerlijckheden ende eeren / ende al datter gedaen was / werdt verstaen ende genomen / ghedaen te wesen ten dienste vanden Koningh. Oock werden in hare goederen / eere / name ende fame ghesteldt / alle die Anno 1572. tot Parijs vermoordt waren / als den Admirael / oock Montgomery / Montbrun / Briquemault / Cavagnes / ende meer andere / oock mede la Mole / ende Coconas / die nae hun waren omghebracht. Om het Rijcke in goede vrede te stellen ende te houden / souden de Staten Generael vergaderen te Bloys. De Prince van Orangien werdt oock gerestaureert in sijn Prinsschap van Orangien / ende alle sijn goederen. Tot versekeringe gaf den Koningh die van der Religie eenighe Steden in handen / als inde Fransche Historie breeder ghesien sal mogen worden.

Prince van Orangien verovert sijn Prinsschap van Orangien.

Anno 1576. den negenden Mey / heeft Heere Dierick Sonoy / Gouverneur van West-Vrieslandt / het Stedeken van Muyden inghenomen met ghewelдt / door eenige Schepen / doch heeft 't selfde niet langhe konnen behouden / maer weder moeten verlaten.

Muyden in genomen ende weder verlaten.

Eynde des Vijfden Boecks.

Het Seste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Seste Boeck.

E Spaengiaerden/ alomme gemuytineert hebbende/ nemen Aelst in: waeromme sy voor Vyanden verklaert worden van 's Konings wegē. Dies alle de Provincien der Nederlanden haer rusten tegen de Spaengiaerden: Die van Vlaenderen beleggen/ ende nemen in het Kasteel van Gendt/ ende koopen uyt het Duytsch Garnisoen van Denremonde / door middel des Heeren van Rihove. Den Raedt van State wort tot Brussel ghevanghen/ ende werdt ghereformeert. Ende mits dat het Duytsch onbetaelt Krijgs-volc oock met de Spaengiaerden aen spanden/ hebben de Landen haer daer tegen verseeckert waer sy konden/ ende werdē benoot met Hollandt ende Zeelant den Vrede-handel van Breda te herbattē: Seynden haer beklagh aenden Keyser. Daer-en-tusschen plonderen de Spaengiaerden Maestricht. Den Raedt van State/ als Gouverneurs/ seyndē den Marquis van Havrech t'Antwerpen met Volck/ tegē de Spaengiaerden vant Kasteel/ daer sy tegen schansten van binnen/ ende niet van buyten. De Spaengiaerden van Aelst ende elders/ op 't Kasteel van Antwerpen vergadert zijnde/ verrasschen/ bespringen/ plonderen/ ende verbranden de Stadt van Antwerpen/ met hulpe vant Duytsch Krijgs-volck van buyten/ ende eenige van binnen/ niet sonder groote moort. Den Keyser Maximiliaen sterft. Met die van Hollandt ende Zeelant wort de Pacificatie van Gendt gesloten/ die by den Koningh werdt geconfirmeert. De Kasteelen van Gendt/ Valencijn/ Groeningen/ Kamerijck ende Utrecht/ werden ingenomen/ ende veel afgebroken. Die van Vrieslandt revolteren tegen Billy ende de Spaengiaerden. Don Johan van Oostenrijck kompt in 't Lant van Lutzenborgh: Hy toont partijschap tegen den Raedt van State ende Landen / ende gunsticheyt den Spaengiaerden/ daer hem de Staten vertoonden alle haer Redenen/ te vergeefs: Waeromme sy haer tegen hem ter weere stellen/ hulpe ende Legher versamelende: oock advijs nemende vanden Prince van Orangien/ sonden den Heere van Swevigem in Engelandt / daer sy ghelt ende goeden raedt krijgen: maer daer werdt tot Mars in Famine lange tijdt van Vrede ende Eenigheydt gehandelt. Don Johan die aspireert nae de Kroone van Engelandt ende Schotlandt. Ende ten lesten wordt het Eeuwigh Edict van Vrede gemaeckt. Daer tegen waerschouwt ende protesteert den Prince van Orangien. Maer de Spaengiaerden treckē uyt den Lande/ overleverende de Kasteelen. Doctor Viglius sterft/ diens naturel verhaelt wordt.

Alle dit ghesciedt in een Jaer tijdts/ gouvernerende den Raedt van State/ ende den Prince van Orangien/ Anno 1576.

En Commandador Mayor/ Don Loys de Requesens/ Gouverneur Generael der Nederlanden/ doodt zijnde/ ende den Raedt van State by provisie vanden Koningh in 't Gouvernement gestelt wesende/ tot de komste vā Don Johan/ des Koninghs bastaert Broeder/ ende dat nu Zierickzee in-ghenomen was/ soo heeft alomme dat Krijghs-volck des Koninghs om geldt geroepen/ het welcke niet voor-handen en was/ hoe wel die voor Zierickzee hadden gelegen openlijck ghenoech ghedreyght hadden/ dat sy souden muytineren soo sy niet terstondt betaelt en werden/ de Spaengiaerden principalijcken op Antwerpen / Mechelen ende Brussel het ooghe hebbende/ alwaer sy eenighe vanden haren alreede binnen hadden.

Muytinatie der Spaēgiaerden ende Walen voor Zierickzee ende elders.

Waer van den Raede van State gheadverteert zijnde/ hebben sy alle middelen ghesocht om 't selfde Krijghs-volck te vreden te stellen/ haer aenbiedende de hondert duysent guldens die Zierickzee opbrenghen moeste. Maer het Krijgs-volck van Mondragon/ Walen zijnde/ hebben behendelijcken alle de Spaengiaerden daer uyt gedreven/ eenige daer over doot geslagē/ ende gemuytineert om de hondert duysent guldens voor haer betalinge alleen te houden. Waer over de Spaengiaerden siende/ dat de Walen voor haer ghepresereert/ ende sy veracht werden/ alomme openlijck muytineerden/ verjaghende van hen haer Capiteynen ende Officiers/ beroovende alle Dorpen ende Plaetsen/ verlatende haer Wachten ende Sterkten/

treckende met grooter furie alle nae Brabandt / t'samen sweerende onder een Misse / die sy deden doen malkanderen getrouwe in haer voornemen te wesen alomme by den weghe by haer lockende alle andere, als die van 't Fort van Lillo op de Schelde / die dat verlieten eñ quamen alsoo gesamentlijc tot Herentals, aldaer verkiesende eenen Electo / alwaer vanden Raet van State wegen by henlieden is verschenen de Grave vã Mansvelt / aenbiedende Pardoen van alle misdaden / ooc haer aenpaert vande hondert duysent guldens van Zierickzee / eñ noch dry payen vanden eersten gelde, dat uyt Spaengien ofte elders van daen komen soude. Maer sy eyschtẽ daer tegẽ haer geheele betalinge, vermeerderinge van haer Soldye, ooc een goede Stadt in haer ghewelt / tot datmen met haer soude afgerekent hebben, eñ diergelijcke. Eñ om behendighlijcken Brussel te mogẽ verrasschẽ, so beloofdẽ sy stille te wesen / tot dat sy op haren eysch antwoorde haddẽ: schrijvende daerentusschen brieven aen die van Mechelen / om passagie ende eenen nacht logements: Maer die van Mechelen weygerdẽ haer dat / met die assistentie van een Vendel Krijgs-volck. Waeromme sy tot Grimberghen trocken / twee mijlen van Brussel / alwaer haer Capiteyn Montesdoca antwoorde brachte vanden Grave van Mansvelt op haer begeeren: maer die en stont haer niet aen. Eñ sy trocken na Assche eñ ander plaetsen rontomme Brussel / die sy grootelijcx dreyghdẽ / van groote wrake te willen over haer doen: Maer die van Brussel alsoo ghedreygt zijnde / hadden drie Spaensche Vendelen met gewelt uyt haer stadt doen gaen, eenige Spaengiaerden daer over doot blijvende, eñ toondẽ hare Vendelẽ op de Mueren. Daer wert Montesdoca, Mendosa, eñ Juliaen Romero weder by haer ghesonden / maer om dat sy gheen ghelt en brochten / dreven sy die met schieten van daer: Ende om den Raedt beter te bedriegen / schreven sy / sy souden 's anderdaegs by haer komen / ende wilden hem hooren / ende gaven groote versekertheydt / van te willen met henlieden confereren. Maer sy trocken ten selven daghe / den 25. Julij / na de Stadt van Aelst / daer sy van 's morghens tot 's avondts schermutseerden tegen de Boeren / die een brugge op de Denre bewaerden. Ten lesten geraeckten sy inde stadt Aelst / ende werdt ingenomen by de Riviere / de Denre ghenoemt / langs een achter-deure eens Garde-huys oft Hof / aen 't Water staende / hooghachtich vander aerdẽ achter by eenen Thoren ende Poorte / daer door men inde Beemden gaet / den verlooren kost gheheeten / welcke den Spaengiaerden door eenen Boer gewesen was: Door welcke achterdeure / niet sterck zijnde / eñ lichtelijck opghebroken / de Soldaten malkanderen opheffende / sy ingeraect zijn (want de Riviere daer wat landts ofte zandts / door langen tijdt / drie ofte vier voeten breet / aengeworpen hadde / datmen met kleynen Water / eñ indẽ Somer / daer drooghs voets op gaen konde / anders gheenen wegh zijnde) eñ ongehindert / sonder eenigh vermoeden der Borghers van dier zijden / inde Stadt / door het Huys gekomen zijn / daer dat doot bleven ontrent 30. Spaengiaerden ende 20. Borgers. Den Bailliou wert veel schults ghegheven / van te veel de Boeren te betrouwen. De Spaengiaerden waren meer dan 2000. sterck / behalven haer Jonghers / Tros eñ naevolgers. Sy namen de principaelste gevangen / ende hingen eenen Officier vanden Koningh. Sy seyden de Magistraet veel toe / dat sy gheen overlast aende Stadt doen en souden / ende excuseerden haer daedt / als geschiedt met consent vanden Raedt van State / om aldaer haer gagien te ontfangen / alsoo oock bleeck by eenen afgeworpen brief van Johan Falconetta / Capiteyn vande lichte Peerden. Ende overmits dat wel 170. Parochien onder 't Lant van Aelst behooren / die noch niet afgheloopen en waeren / hebben sy terstont alle de Dorpen onder Contributie gebrocht / om haer alsoo te onderhouden.

Ghemuytineerde Spaẽgiaerden nemen Aelst inne / den 28. July.

Hier over zijn die van Brussel in stercker wapenen gekomen / onder 't beleyt van Meester Cornelis van Straten / Advocaet inde Cancelerije / met den Weert inden Schilt van Hongarien / vande Gemeynte opgheworpen. Een Dienaer van Rhoda werdt vande Gemeente doot geslagẽ / om onbetamelijcke woordẽ. Mansvelt vertoonde hem dagelijcx te Peerde / om syn authoriteyt te behouden. Door groote instantie van die van Brussel van die van Brabant / eñ van Vlaenderen heeft den Raet van State na alle aengebodene bevredinge / dese rebellige Spaengiaerdẽ voor vyanden vanden Koningh ende vande Landen / doen uytroepẽ / selve met toestemmen van Jeronimo Rhoda / ende Raedt: belastende den volcke de Spaengiaerden vry ende tot dien eynde te bespringen / vergaderen met Klockslagen Trommelslagen oft andersints.

De Gemuytineerde Spaẽgiaerden worden verklaert Rebellen des Koninghs.

De Staten van Brabant versochten Octroy ofte Bevel / om volck op te lichten te Voete eñ te Peerde / dat sy ten lesten verkregen. Maer den Raedt van State / insiende alle de swarichedẽ / sonden den Heere van Rassingem nae Spaengien / om den Koningh te informeren / eñ om op alles te voorsien. Eñ ten selven tijde was nieuwelijck uyt Spaengien gekomen den Heere van Havrech met Tytele van Marquis ende Edelman van 's Konings Kamere: Eñ hy brochte de tijdinghe vande abolitie des thienden penninghs / met belofte vande Justitie te herstellen / conforme de Wetten ende Costumen / ende dat Don Johan van Oostenrijck / des Koninghs bastaert Broeder / korts over soude komen / om op alles te voorsien.

De Heere van Havrech ende Rassingem deden haer beste / om de Spaengiaerden te bevredigen / eñ de vier Leden van Vlaenderen / eñ Baliagien van Aelst / te bewegen / om gelt op te brengen tot betalinge. Maer sy en wilden daer na niet hooren / roepende / datse eer straffe dan gelt verdient hadden / om het groot ongelijck dat sy de goede stadt van Aelst aen deden / die het Beelde-stormen wederstaen / ende een Predicant ghehangen hadden / eñ versochten oock Octroy om volck op te lichten. Die van Brabandt hadden den Heere van Hese voor haren Generael over 't voet-volck gekosen / eñ de Heere van Glimes / groot Baillieu van Walsch-Brabant, voor synen Luytenant / ende mijn Heere van Bevre Overste van 't Peerde-volck.

Die van Brabant eñ Vlaenderen maken volck op teghen de Spaẽgiaerden.

Die van Vlaenderen lichten een Regiment voetknechten / onder mijn Heere van Noyelles / ende ses Compagnien Peerden / onder Jonghe Capiteynen / maer alle staende onder den Grave van Reux / als Gouverneur van Vlaenderen / hoe wel hy seer van de Gemeynte gesuspecteert was: Want alsoo ontrent dien tijdt den Baillieu van Engien / met den Heere van Liekercke ende Auxsy / vergadert hadden eenen hoop Boeren / in Vlaenderen ende Henegouwe / om die van Aelst te beleggen / die gebreck van Buscruyt binnen hadden / waren 400. Spaengiaerden ghekomen tot Liekercke / om de vergaderinghe te besichtigen / die apparent gheslagen souden gheweest zijn soo den voornoemden Grave van Reux haer niet ghewaerschouwt en hadde.

De Prince van Orangien die stoockte onder de handt hier seer toe / door bequame Persoonen / schrijvende Brieven aende Ghemeynte / waerschouwende haer te wachten voor de Spaensche treecken / ende kreegh ghehoor onder die den Vaderlande best toeghedaen waren. Hy verwierf soo veel beleeftheyts / dat Doctor Loys del Rio / die vanden Bloedt-raedt gheweest was / ende nu met den Raedt van State ghevanghen was / by hem in Zeelandt ghesonden werdt / om gheexamineert te worden: Daer hy verklaerde veel vande Raedtslagen vanden Hertogh van Alba / ende der Spaengiaerden.

Doctor Loys del Rio / vanden Bloet-raet / gevangen / byden Prince gheexamineert.

De Prince raedde oock / datmen een Requeste presenteren soude / om de Staten Generael te vergaderẽ / 't welck die van Henegouwe alreede gedaen hadden.

Maer alsoo men alomme hoorde / dat de Walen van Zierickzee oock gemuytineert waren om haer Soldije / ende dat sy haer Capiteynen eñ Colonel Mondragon / met den Pagador / ghevanghen hielden / ende dat het al in confusie liep / soo hebben alle de principale Provincien nauwer begost op haer verseeckeringe te letten / ende sonden om hulpe in Vranckrijc / aenden Hertogh van Anjou.

Die van Brabant sonden oock aen alle de Provincien / den Heere Liesvelt / eñ den Advocaet Schutteput: Ende die van Henegouwe eenen Edelman / gheheeten Mesnaige. Die vertoonden datmen behoorde de Staten Generael te vergaderen / volghende het

Contract / dat met den Rijcke gemaect was / Anno 1548. eñ gelijck daer nae An. 1556. gebeurde/ als den Keyser de Nederlanden over gaf / aen sijnen Sone den Koningh. Dese Commissarisen protesteerden/ dat de meyninge gheenfins en was / eenige nieuwicheydt inde Religie in te voeren / noch yet anders tot achterdeel vande Majesteyt / ende diergelijcke. Hopende het Contract met den Roomschen Rijcke / moetmen weten/ dat 't selfde ghedaen was/ om voor eeuwelijck af te snijden Vlaenderen / Artoys / ende andere Landen van het resort van Vranckrijck/ ende de Nederlanden te verbinden / haer te voegen ende te contribueeren met den Rijcke/ soo veel als twee Keurvorsten/ tot alle noodẽ ende generale lasten des Rijcx/ op conditie/ dat sy vanden Rijcke oock beschut souden wesen. Daerentusschen pretendeerden de Erfheeren der Nederlanden in alle 't ghene dat Religie betrefte/ de Munte/ den Krijgh eñ Oorloge/ eñ in alle andere saken te behouden haer gewoonlijcke macht : Waer op in desen tijdt veel gedisputeert wierdt.

Die van Vlaenderen voegen haer bijde andere Provincien/ teghen den Spaengiaerden.

De vier Leden van Vlaenderen het vertoogh van dese Commissarisen ghehoort hebbende/ ende siende/ dat den Spaengiaert dagelijcx insolenter wert/ ende dat Rhoda op hem nam alle opper-bevel/ eñ contrefeyte den Zeghel vanden Koningh / soo resolveerden de Staten van Vlaenderen / op de oude maniere te vergaderen / Alwaer in 't breede vertoont werdt / dat het Spaensch Gouvernement streckte om van Vlaenderen een conqueste te maecken/ als bleeck aen Denremonde/ Mechelen ende Aelst/ met de infractie vande Privilegien/ ende oprechtinge van Commanderijen onder haer van de gheconfisqueerde ende Gheestelijcke goederen / resolverende hare Ghesanten te seynden nae Brussel/ ende haer te voeghen met de andere Landen.

Spaensche wreetheydt aende Monicken van Afflighem bewesen/ ende de Gheestelijcke goederen onder Commanderyen te brengen/ dede de Gheestelijcke resolveren.

De Gheestelijcke / die seer den Koningh toe-ghedaen waren / eñ namelijck/ de nieuwe Bisschoppen/ maecten groote swaricheyt van alle de Spaengiaerden tot vyanden te schelden : Maer sy wilden die van Aelst alleenlijck uytgeroepen hebben. Niet te min de erectie der Geestelijcke goederen in Commanderijen/ den overlast ende ghewelt bijde Spaengiaerden van Aelst/ aende Monicken van Affligem ghedaen/ die sy met de Manlijcheyt opgehangẽ haddẽ/ om den schat vande Abdije ontdect te hebben (als op die vergaderinghe by geloofweerdige Persoonen den Staten betoont wert) eñ het branden der Dorpen tot Gent toe/ oock de vreese van overstemt te worden inde vergaderinge / eñ vreesende den haet vande Gemeynte/ dede henlieden mede consenteren met de andere / om alomme te hooren/ sien/ eñ mede te stemmẽ/ het welcke nochtans namaels haer / ende bysonder den vier biddende Orderen/ eñ de Jesuijtẽ seer leet was. Den Edeldom / ende de subalterne Steden met de Baliagien stemden mede : Maer die alle t'samen hadden inde vergaderinghe van Staten gheen resolverende/ maer alleene een delibererende stemme.

Die van Rijssele/ Dowaey eñ Orchies/ met die van Artoys/ Doornick eñ Tornesis/ als ooc dedẽ die van Namen/ volgden die van Vlaenderen. Den Raedt van State sondt alomme aende ander Capiteynen ende Garnisoenen/ om die aen haer zijde te bewegen/ beloovende goede betalinge henlieden te doen.

Men hadde in Vlaenderen groote vreese van het Kasteel van Gent/ dat die van Aelst dat soudẽ komen innemen ende besetten / ofte dat sulcx souden doen de Walen van Zierickzee/ onder Mondragon/ die Kastileyn van het Kasteel was : Maer men vernam/ dat de Spaengiaerden op hem versworen waren.

Die van Ghendt/ met betalinghe aen Polwijlers volck/ verseeckeren Denremonde.

De vier Leden van Vlaenderen sochten hen te versekeren vande Stadt van Denremonde / die om de ghelegentheydt haer seer wel importerende was: Dan also daer drij groote Vendelen vã het Duytsch Regiment van Polwijler in lach/ d'welcke veel gelts quam/ hebben sy met giften eñ persuasien de sake soo verre gebrocht/ dat sy Ostagiers te Gent sondẽ/ met belofte/ dat sy/ betaelt zijnde/ de stadt leveren souden in handen vande Staten/ ende terwijle geen passagie den Spaengiaerden te geven. Hier teghen arbeyden Polwijler selve met sijnen sone/ doende wat sy mochten by haer volck. Den Heere van Trelon/ Generael vande Artillerije / was de ghene / die dit Contract door dreef/ met ondanck om dat hy so groote somme aenghebodén hadde / ende sijn doen was niet sonder achterdencken van bedrogh/ in allen schijn/ of hy soo veel ghepresenteert hadde/ dat de vier Leden so grooten somme niet en souden konnen gheven / ende dat by faute vandien/ de Duytsche aldaer blijven souden/ tot de komste vanden Heere Don Johan. Daer nae wert ghesonden na Denremonde/ Fransoys vander Kethullen/ Heere van Rihoven / om met het Krijgsvolck af te rekenen/ ende die te houden in devotie der Staten: Die het so verre brochte/ dat 't Krijgs-volck daer uyt trock/ met betalinghe van 260. duysent gulden/ voor de drij Vendelen die in Vlaenderen waren/ hoe wel sy wel over de 1500. duysent guldens eyschten/ voor haer gantsch Regiment / dat meest in Gelderlandt/ ende daer omtrent lagh: Dan alsoo 't geldt spade voort quam / ende dat sy seer werden ghesoliciteert ende gevrijt van haren Colonel Polwijler/ ende van Don Johan van Oostenrijck / die doen in 't Landt komen was/ op dat sy souden blijven houdende : soo werden sy nochtans ten lesten beweeght uyt te trecken / door den voorsz Rihoven / midts eenen schenck elck Hooft van een half Maendt gagie / daer die van Vlaenderen blijde om waren/ ende den Heere van Rihoven grooten danck wisten / ende maeckten hem Bailliou van Denremonde.

De Heer van Trelon wordt ghesuspecteert.

De Hoofden der Spaengiaerden / als Juliaen Romero/ Don Alonso de Vargas / ende meer andere/ schenen die verklaringhe teghen den gerebelleerde Spaengiaerden inden beginne mede toe te staen/ alsoo sy haer uyt vreese tot Brussel op 't Hof onthielden. Maer Don Sancio Davila / Castileyn van Antwerpen / wesende tot Brussel by haer oock ontboden/ om te beraetslaghen op de vereeninghe vande gerebelleerde/ weygherde te komen : Waer uyt men terstondt gewaer werdt / dat de Spaengiaerden t'samen mochten spannen / insonderheydt als men verstondt/ dat hy/ als Admirael zijnde / t'Antwerpen de Oorlogh-schepẽ/ Galeyen ende Geschut/ dede uyt de nieuwe Stadt al onder het Casteel voeren / ende dat hy neffens dien oock sochte de Duytsche Colonellen/ die binnen Antwerpen laghen / als Karel Focker/ George Fronsberg / eñ Graef Otto van Obersteyn/ met sijnen Lieutenant/ Hans Moussenham/ aen sijn zijde te gekrijgen. Den Grave van Obersteyn hadde neghen Vendelen van sijn Regiment Duytsche Knechten binnen de Stadt/ die uyt Vlaenderen ghekomen waeren/ als Graef Hanibalt van Altens/ afgedanckt ende betaelt werdt/ met ghelt / by die van Vlaenderen opghebrocht / om van haer Duytsche Garnisoenen ontslaghen te wesen. Van de welcke nochtans ses Vendelen bleven in dienste / onder Cornelis van Enden / een gheconterfeyt Hooghduytsch / ghebooren by Brussel / daer van datter noch twee binnen Antwerpen quamen / door beleydt van den voornoemden Davila.

Sancio Davila spant aen met Rhoda eñ d'andere Spaẽgiaerden / teghen 't Landts Gouvernement.

Hier nae zijn de andere Spaensche Bevelhebbers met Rhoda behendelijck/ op groote toe-segginge van wederkeeren / oock uyt Brussel tot Antwerpen in 't Kasteel ghekomen : Nae welcke aenkomste Sancio Davila opentlijck ghenoech / met sijn Galeyen ende Schepen / de ghemuytineerde Spaengiaerden tot Aelst victalie eñ munitie toegevoert heeft. Hy ontboodt oock by hem Olivera / de Commissaris van de lichte Peerden/ om die in Brabant te hebben/ verlatende haer Garnisoenen/ teghen 't ghebodt vanden Raedt van State : De Compagnie van Falconetto / de welcke/ al roovende ende moordende / door Vlaenderen passeerden / werdt vervolght vande Boeren / tot teghen over Antwerpen / alwaer haer Sancio Davila uyt sijn Kasteel hulpe sondt / die onder de Boeren schoten / datter wel tachtich doodt bleven. Ende om dat Champigny/ Gouverneur van Antwerpen/ hem Schuyten weygerde/ om die Ruyterije over de Riviere te halen/ daer hy doch selve Schepen/ Galeyen ende Schuyten/ ghenoech in sijn ghebiedt hadde / soo beklaechde hy hem seere / ende hielt dagelycx raet met Rhoda ende andere / welcken Rhoda / onder 't decksel van dienst des Konings/ intituleerde hem Gouverneur Generael / hebbende by

hem

1576. hem den Zeghel des Konings nae-ghemaeckt ende gheconterfeyt / dat een hooghe specie van valscheydt is / nemende 't gheheel Gouvernement op hem / tot groot achterdeel ende verkleyninghe van den Raedt van State / dien het Regiment van den Koningh bevolen was / die hy als Lutherianen ende Rebellen was scheldende ende verachtende. Die van Aelst sochten oock met alle practijcken hen met haer weder te versoenen.

Dit openbaer doen ende bedrijf heeft die van Brabandt ende andere achterdencken ghemaeckt / dat den Raedt van State / ofte immers eenige van dien / moesten verstandt met de selvighe Spaengiaerden hebben / ende de andere oversteinden / onder 't deck sel van alles met soeticheydt te remedieren / ende dat Rhoda / Mansvelt / Barlaymont / Juliaen / Don Alonso de Vargas / ende d'Assonville / sochten het Gouvernement op haer te trecken / tot prejudicie van Arsschot / Rassinghem / ende de andere. Waeromme die van Brussel / tot haer eyghen Stadts verseringhe / met advijs vande Staten van Brabandt / hebben / door den Heere van Glimes / groot Balliou van Wals-Brabandt / Luytenant van den Heere van Hese met eenigh krijghs-volck / den veerthienden Septembris / den Raedt van State / in Rade sittende / alle doen aentasten ende vanghen / maer werden terstont weder los ghelaten / verseeckerende alleen den Grave van Mansvelt / de Heere van Barlaymont / Viglius / d'Assonville / met Barti ende Scharenbergh / Secretarisen / ende gaven in Druck uyt de redenen haer moverende / als dat sy betoont hadden gunste den gemuytineerden Spaengiaerden / houdende met de selve secreet verstandt / met meyninghe om de selve te doen komen binnen Brussel / dat sy hadden willen beletten het oplichten van den volcke vande Oorloghe / by hem te vooren den Staten van Brabandt gheaccordeert / ende selve deden volck aen nemen / ten faveure vande ghere belleerde Spaengiaerden / ende om die van Brabant te wederstaen / ende haer teghenweer te verachteren / tot datter nieuwe Heyrkrachten uyt Spaengien souden in 't Landt ghebrocht worden / om aldaer (als in een nieuw geconguesteert Landt) een tyrannigh Regiment te houden / ende 't volck te stellen in een eeuwighe servituyt ende Inquisitie van Spaengien / ende alsoo wederomme een deel van de principale Edelen als andere om den hals brenghen / ghelijck haer de Spaengiaerden ghenoech beroemt hadden: protesterende oock dien aentast ghedaen te wesen / niet tot achterdeel vande oude Catholijcksche Religie / noch Hoocheyt van sijne Majesteyt / maer alleenlijck om het Landt te verseeckeren / teghen alle bedriegheliicke aenslaghen / ende onwettighe Regimenten der ghereebelleerde Spaengiaerden / de welcke sy oock gheen leedt en sochten aen te doen / ten ware / dat sy het Landt wilden blijven houden met fortsen.

Raedt van State by die van Brussel ghevangen den 14. Septembris.

Redenen waeromme den Raedt van State tot Brussel werdt ghevanghen.

Op dit feyt heeft Rhoda / met sijn andere Spaengiaerden / ende Raedt van Oorloghe / de gheheele authoriteyt op hem genomen / als hem Wettelijcken toekomende / midts dat sijn medeghesellen nu al ghevanghen waren. Maer daer tegen verthoonde den Raedt van State haer terstondt meestendeel weder al los ende vrij / tot haer nemende den Marquis van Havre / die nieuwelijcx uyt Spaengien ghekomen was / met de Raetsheeren Fonck / ende Innevelde. Mansvelt werdt oock nae eenighe Maenden los ghelaten / op 't versoeck vanden Koningh van Vranckrijck / ende hebben met advijse vande Gouverneurs der Provincien / ende secreten Rade / (om alle perijckelen voor te komen) die van Brabandt toegelaten anderwerf volck aen te nemen / onder den Heere van Liedekercke ende andere / ende oock haer te allieren ende stercken met den anderen Provincien / 't beste sy konden. Alsoo hebben sy haer eerst ghealliecrt ende verbonden met die van Henegouwe / door toedoen vanden Grave van Lalain / ende Heeren van Fresin / van Goignies / ende andere Edele / die sy daer toe verwillighden. Daer nae met die van Artoys / door de neerstigheyt vanden Borghgrave van Ghendt. Ten lesten oock met die van Vlaenderen / ende volghens met de andere Provincien. Waer op de Spaengiaerden weder voor Rebellen werden ghedeclareert / oock haer aenhanghers / een yegelijck hem rustende van die op 't lijf te loopen / soo uyt verdienden haer / als uyt brieve van gheheel van haer overvallen te worden.

Raedt van State, vrij en geredresseert / nemen ordere tot Lants welvaren.

Dit heeft een goede gheneghentheydt allenskens veroorsaeckt / om intelligentie ende medelijden met den Prince van Orangien / ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt / te hebben / die tot Breda ghenoegh te kennen ghegheven hadden / dat sy gheen ander oorsake van Oorloghe hadden dan dese. Alsoo dat een yeghelijck bykans hem liet voorstaen / soo sy maer de Spaengiaerden konden quijt worden / dat sy voortaen in vrede souden mogen leven. Het stuck vande Religie / hoopten sy / soude met soete middelen wel gheaccommodeert worden met haer Patriotten. Ende dewijle dese handelinge was streckende tot weder brenginge der Roomscher Catholijcke Religie (die nu in veel plaetsen verjaeght was) ende tot Landts welvaren ende ruste / achten sy dat de selve sijne Majesteyt seer aengenaem soude wesen. Dit was de alghemeyne opinie vanden volcke / soo wel Geestelijck als Weereltlijck / die gheen particulieren haet ofte passie en hadde.

Generale gheneghentheyt des volcx in Nederlant.

De Spaengiaerden dit merckende / hebben haer gheheel teghen de Landtsaten ghewapent / haer Spaengiaerden alomme by een gheroepen / ende Don Fernando de Toledo uyt Hollandt ontboden / die welcke alles verlatende / haer in Brabandt vergaderden / sterck wesende t'samen boven ses duysent voet-volck / ende wel seventhien Cornetten Peerden / soo Italianen als Spaengiaerden / wel twaelf hondert sterck zijnde. Sy hebben oock de Duytsche (soo met schoone beloften / als met de authoriteyt ende de naem des Koninghs / aenwijsende / datter alomme schoonen buyt voor handen was) ghesocht aen haer zijde te krijghen / als Karel Focker Georghe Fronsbergh Polwyler ende Cornelis van Enden / met haer Regimenten / die seer sterck waren van volcke. Sy kregen / door consent vanden Grave van Oversteyn / twee Vendelen van Cornelis van Endens volck binnen Antwerpen / die het Landt van der Tolen verlaten / ende by den weghe twee Dorpen / als Borcht ende Cruybeecke gheplondert hadden.

De Spaengiaerden en Duytschen benderen haer openlijc tegen de Landen.

Sancio Davila heeft met sijn Schepen ende Galeyen / alle de Rivieren op ende neder / alle de victalie die hy vondt / aengetast / ende alles berooft / geen acht nemende / op eenigherhande Paspoorten. Ende om Antwerpen in sijn subjectie te houden / heeft hy met sijnen Raet besloten / den Maestro del Campo ofte Colonel Valdez / te bevelen / om tegen over Antwerpen / op 't Veer / op d'ander zijde vande Rivière / daer men op Vlaenderen met Schuyten aenvaert een Schansse ofte Fort te maecken / om de victalie / uyt Vlaenderen tot Antwerpen komende / te beletten.

Te Thienen in Brabandt hebben de Duytsche Knechten van Fronsberghe / die daer in Garnisoen lagen / de Borgerije haer wapenen afgenomen. Het Spaensch Peerdevolck / daer omtrent ligghende / onder Don Alonso de Vargas / Don Bernardin de Mendosa / Jan Babtista de Monte / ende meer andere / met hulpe van eenighe Bourgoensche Carabijns / hebben tusschen Thienen ende Loven by Visnack / den 15. September / een deel van des Staten volck / onder de Heere van Glimes ende Bevre / ghes lagen / die haer eygen kracht te veel toe betrouden / meynende vijf ofte ses Vendelen Spaengiaerden te slaen. Maer sy werden van Alonso de Vargas Peerdevolc verrast: Waer by oock veel Borghers ende Studenten van Loven verslagen worden / die om dat krijgsvolck te sien uytgekomen waren.

Staten volc by Loven / te Visnack / geslagen / de 15. Septembris.

Te Nivelle in Vlaenderen / daer twee Vendelen Duytschen laghen / van Polwijlers Regiment / ende de Meester wilden maecken / waren daer uyt gheslaghen / een wijle te vooren.

Die van Vlaenderen ende Ghendt / siende dat de Spaengiaerden van haer Casteel allen moetwil bedreven / ende oot die van Aelst bystant deden / hebben haer by tijts van de selvighe willen verseeckeren / vreesende

1576. sende dat die vanden Casteele de Ghemuytineerde van Aelst binnen Ghent mochten brengen / ghelijck twee Jaren te vooren t'Antwerpen gheschiet was. Waeromme sy een beschanssinghe tegen het Casteel opghewoorpen hebben / ende sochten het Garnisoen te dwinghen van 't Casteel te vertrecken / daer dat over ghebiedt hadde een Spaensch Capiteyn / Antonio d'Almos Maldonado / als den Lieutenant van Mondragon / waeromme sy dat belegerden met de Regimenten van Reux ende Noyelles: maer Reux ende sijn volck was seer ghesuspecteert / mits dat sy altijdt met de Spaengiaerden van 't Casteel inde Oorloge gedient hadden. Waeromme die vier Leden van Vlaenderen gedacht hebben / haer met den Prince van Orangien te vereenighen / daer de Ghemeynte ende Magistraet van Gent seer toe drongen / bysonder als sy verstonden van haer Schipvolck / ende andere uyt Zeelandt / de groote aenbiedinghen / die den Prince dede door den Heere van Aursy / die met consent vanden Raedt van State / een reyse in Zeelandt ghedaen hadde / om te spreken op de ontslaginge vanden ghevanghen Grave van Bossu / sijnen broeder. Die van Vlaenderen (niet sonder oorsaeck) vreesden seere / soo met den Prince met ghehandelt en werde / dat hy soude moghen eenige plaetsen van importantie innemé / terwyle sy met de Spaengiaerden oorlochden / eñ so sy met hem accordeerdé / so soudé sy de Zee eñ den Koophandel open hebben. Also resolveerden sy in 't particuliere aen hem te seynden / den Heere van Aursy / ende Meester Michiel de Backer / Advocaet inden Raedt van Vlaenderé / om aen hem hulpe te versoecken voor 't ghemeyne Vaderlandt / eñ haer te seynden Soldaten ende Gheschut / daer voor sy hem redelycken betalen wilden / met conditie dat 't selfde Krijghs-volck gheen overlast doen en soude / noch schandael geven aen die vande Catholijcke Religie / ende dat hier en tusschen stilstant soude wesen van alle vyandtschappe. Dese Commissie was onderteeckent byden Grave van Reux / de Heere van Ognies / Moschron / Herpe / ende Eecke / als Raden vander Oorloghe / ter instantie vande vier Leden eñ Raden van Vlaenderen / die oock gheraedt waren te teeckené / van date den 21. Septembris / Anno 1576. Jan de Crop / Philips d'Ognies / Ferdinando de la Barre / Fransoys Heere vã Herpe / Cornelis Schepper / Heere van Eecke.

Die van Vlaenderen ende Gendt soecken haer te verseeckeren vande Spaẽgiaerden in 't Kasteel van Ghendt.

Die van Vlaenderen seynden om hulpe aen den Prince van Orangien.

Den voorsz Heere van Aursy beneerstighde sijnen last soo wel / dat hy korts aldaer tot Gendt Soldaten ende groote Muerbrekers brochte / maer terwijle hy wech was / waeré sy verandert van sinne / mits datmé op die saecke te Brussel raedt-slaeghde / ende sloten de Poorten voor hem. Maer den Heere van Assche / broeder vanden Heere van Ryhove / niet wetende / dat die Heeren van sinne verandert waren / dede die weder openen door sijn authoriteyt / vragende waeromme men de vrienden / die sy ontboden hadden / souden uytsluyten. Alsoo quam des Princen volck binnen / ende werden willekom gheheeten / ende wel ontfangen. Sy waren acht Vendelen sterck / beleydt vanden Colonel / den Heere vanden Tempel. Ten selven tijde arriveerden oock drie Compagnien Peerden / de reste van die te Visnaeck gheslagen gheweest waren. Door de komste van des Princen volck begondemen vorder van Pacificatie met den Prince te spreken / alsoo wy hier nae sullen verhalen.

De Prince van Orangien seyndt die van Vlaenderen hulpe / onder den Heer vanden Tempel.

Als nu het Kasteel van Ghendt also belegert was / heeft den Colonel Mondragon / die daer Kastileyn van was / ende sijn Huysvrouw daer binnen hadde / gesocht / dat voor hem te versekeren. Waeromme hy van Ziericzee / met een deel Walen van sijn Regiment / derwaerts trock voorby Antwerpen. Maer also hy eenighe hindernisse vondt / om de Schelde te passeren / ende niet sterck genoech en was / om groot ghewelt te toonen / ende mits dat na sijn vertreck sijn achtergelaten Krijghs-volck in Ziericzee hem ontboden te willen betaelt zijn / ofte dat sy 't anders al verlaten wilden / soo keerde hy weder te rugghe. Dies niet teghenstaende / hebben sy naemaels alle de Schanssen verlaten ende verloopen / ende veel van sijn volck / als Landtsaten zijnde / begaven haer in den dienst vanden Raedt van State.

Bewijle Nederlandt aldus in een drijvoudighe Oorloge ghevallen was / elcke partye tweederhande vyanden hebbende / hebben de twee partijen / te weten / den regerenden Raedt van State / eñ de Spaengiaerden / elck appart t'sijnen schoonste / den Koningh alles verwittight / tot welcken eynde de Staten alreede den Heere van Rassingem aenden Koningh in Spaengien ghesonden hadden / beyde de partijen voorwendende te trachten na des Konings eere ende profijt: maer de Staten sochten mede des Landts profijt / welvaren / ende eyghen verseeckeringhe. Den regerenden Raedt van State sondt oock in Vranckrijck / in Enghelandt / in Duytslandt / ende aenden Vorst van Cleve / om te klaghen / raedt / hulpe / ende faveur versoeckende: boven al aenden Keyser desen volghenden Brief. 1576.

Drijvoudighe Oorloghe in Nederlandt.

Den Alder-grootmachtighsten / Alder-genadighsten Vorst ende Heere / Heere Maximiliano / Roomschen Keyser / ende des Heyligen Rijcx Standen.

HOe wel in Europa nauwelijcx eenighen hoeck Landts is / tot welcken de kennisse vanden seer bedroefden standt onser saecken / ende de deerlijcke ellendicheydt der Nederlanden / niet en is ghekomen / alsoo dat oock de wijdt-gelegene volcken / jae de Vyanden selfs / over onse miserien suchten: Soo hebben wy nochtans / ghenadighste Keyser Maximiliane / niet konnen naelaten / uwer Heyligher Majesteyt / ende des Heylighen Rijcx Standen / de selve oock voor ooghen te stellen: Ten deel / op dat wy de beschuldinghen (die sommighe van ons valschelijck stroyen) mochten wech nemen: ten deel / op dat wy rekenschap onser daedt / by eenighen verkeerdelijck misduydt / allen vroomen Mannen / der billickheydt Liefhebbers / ende met gheenen voor-oordeel inghenomen zijnde / mochten geven / ende in sulcken rechtveerdighe saecke uwe hulpe aenroepen. Het Spaensche Krijghs-volck / 't welck onder 't beleydt vanden Hertogh van Alba / Nederlandt / doen door de Hertoginne van Parma ghenoegh bevredight / heeft inghenomen / heeft ons bynae thien geheele Jaren soo trotselijck / soo onmenschelijck / ende tyrannighlijck ghequelt / dat de Turcken selfs / Nederlandt gewonnen hebbende / niet wreeders over ons hadden konnen besluyten. 't Welck voor dien minst wonder is / die by hem overleydt / 't gheen de waerheydt is / datse met sulck ghemoedt ende besluyt tot ons ghekomen zijn / datse alle het onse / seyden het hare te wesen / ende hen tot buyt gheheven. Daerom sy niet ghetwijfelt hebben / niet alleen in onse goederen te vallen / maer oock in onse leven / Vrouwen / kinderen / wreedelijck te woeden / ende onse goederen opentlijck ende onbeschaemdelijck tot haren / ende haerder Hoeren / ghebruyck te wenden. Want wie ist / die niet en weet / datse veel voortreflijcke Mannen / Heeren / Edelen / eerlijcke Borghers ende Koopliedẽ / ende andere meer / met recht ende onrecht uyt hare goederen ghestooten ende ontbloodt hebben / ende de roofachtighe handen / oock vande Gheestelijckheydt selfs / van Kercken ende Kloosters / sonder eenighe vreese van Godtvruchticheydt oft Religie (daerse geheel vreemt van zijn) niet afghehouden hebben: alsoo datse dese Landen / te vooren seer bloeyende met aller dinghen overvloedt / Scheep-vaert / Koophandel ende Weerdicheydt / in soo korten tijdt berooft hebben / ende tot d'uyterste benoutheydt ende armoede (soose voorghenomen hadden) ghebracht / ende soo veel niet overgelaten / dat wy des Heylighen Rijcx Standen de behoorlijcke behulpselen hadden moeten beschicken / maer oock ons selfs niet teghens de daghelijcksche invallen der Vyanden konnen beschermen. Op dat wy niet en segghen van de verwoestinghe ende plonderinghe der alderrijckisten Steden / ontschakinghen der Dochteren / vermoordinge ontallijcker Borgheren / alsoo dat gheen Stadt / geen Dorp / gheen Huys is / 't welck deser tyrannije niet en is deelachtich gheweest. Maer wat onmenschelijcke ende gruwelijcke dinghen vande selve binnen Sutphen / Naerden ende Mechelen bedreven zijn / schrickt het gemoedt oock te ghedenc-

Brief des Raedts van State aenden Keyser Maximiliaen de Tweede.

1576. ghedencken ende zijn alleman bekent. Daerentusschen nochtans hebben wy dit alles met geduldigen ende lijdtsamigen gemoede gedragen / verhoopende dat sich onse Koningh eenmael onser ellendicheydt erbarmen soude / ende der waerheyt ende gherechticheyt onser saecken sijne ooren leenen. Tot welcker eynde verscheyden uytseyndingen van Ambassaden in Spaengien zijn bestemt ghewreest / soo dat uwe G. Majesteyt is beweeght ghewoorden / om tot onsen voorstandt / der Coninghlijcke Majesteyt onse ellendicheyt te verklaren. Doch / dewijle daerentusschen de Spaengiaerden / door onse lijdtsaemheydt / meer ende meer rasende / ende over ons woedende / daghelijcx onghenadigher handelden / ende veel swaerder dinghen dreyghden / namelijck de voornaemste Steden / jae 't gheheele Landt / met dootslagen / verbrandingen / armoedt / honger ende kommer te vervullen / den gheheelen Edeldom / ende de uytghelesenste ende voortreflijckste Mannen uyt te royen / ende de grootste Hoofden der Mancoppen af te slaen / te dooden den eenen en den anderé ende hare handen in onser lieden bloedt te wasschen / gheen staet / gheen soorte / noch Mannen / noch Vrouwen / te sparen / ende aller dingen gantsche verderbinge / verwoestinghe en vernielinge / in te voeren. En met woorden en dreygementen alleen niet en rusten / maer oock met der daet / als vyanden ende oproerigen / eenige Steden met gewelt ende Wapenen hadden ingenomen : Soo sal 't niet vreemt schijné / dat wy 't Recht der naturé / 't welck ons niet alleen met den Menschen / maer oock met den Beesten gemeen is / gebruyckt hebben / ende tegen de Spaengiaerden nu ghewapent zijnde / ende ons op der kelen sittende / ons selfs tot onser beschermingghe ghewapent hebben / op dat wy het aenghedane ghewelt mochten van ons weeren : Insonderheyt / als den Raedt van State selfs / dien de gheheele Regeeringhe des gantschen Nederlandts van onsen Catholijcken Koningh bevolen is / niet heeft konnen dese oproerighe feyten langer dulden / ofte met ooghluyckinge aensien / maer hebbé de selve Spaengiaerden een ende andermael vyanden ende oproerighen / tegen de Koninghlijcke Catholijcke Majesteyt / ende syner Landen verklaert / willende datse voor soodanighe van eenen yegelijcken gehouden ende ghehandelt souden worden. Maer alsoo onderwijlen bekent worde / dat eenighe uyt den selven Raedt de stoutichheyt der voornoemder Spaengiaerden / rebel ende oproerigh wesende / niet alleen gheensins bedwongen ende bestraften / maer oock den selven heymelijck toe-stonden / hare muyterijen / tot vier ofte vijfmael in dese Landé van nieuws weder begonné / vryheydt van straffe toelieten (anders als gheschiet is 't Duytsche Krijghs-volck / onder den Grave van Lodron muytinerende) ende datse / hare Garnisoenen verlatende / 't geheele Landt over al verwoesten / ende de Dorpen plonderden ende beroofden / hen toe te laten / de betalinghe haerder besoldingh aen te bieden / vergiffenis ende oorlof haerder seditien / muyterijen / ende der vyandtscher inneminghe der stadt Aelst te vergunnen / ende te beschicken datse blijven mochten in Steden / Casteelen / ende vaste plaetsen / diese in hadden / ende te verhinderen / dat de Staten selfs gheen Krijghs-volck aennemen / en hun selfs wapenen ende beschermen souden : Eenighe by hun gemoedt overdenckende / in wat swaricheyt ende gevaer dit gheheele Landt ghebracht was / ende besorghende dat het volck met uytsinnicheyt ende rasernije / hier over ingenomen / yet swaerders teghens den Raedt van Staten mochten aenvanghen / ende dat veel andere sich in dese beroerte aller dinghen hadden konnen byvoeghen ende indringhen / welcke sake buyten twijffel een oorsake eenigher schrickelijcker ende haestigher veranderinghe te sullen worden ghelooft werdt / soo wel inde Catholijcke Religie / als ghehoorsaemheyt teghen de Coninghlijcke Majesteyt. Hebben verstaen dat het noodighste ende eenighste remedie was / sommige uyt dien Raedt te vanghen ende vast te houden / ende dat alleen voor een tijdt / ende tot dat over 't vertreck van 't Spaensche Krijghs-volck / ende andere vreemde ende Rebellen / gheheelijck besloten / ende over de Vrede-handelingh alles volbracht ware : ten eynde op dese wijse d'oorsake sulckes grooten quaets / ende de verwoestinghe van dese bloeyende Landen mocht afghesneden worden / ende de eyghen verweeringhe / die nae Goddelijcken ende Menschelijcken Rechte eenen yegelijck gheoorloft is / 't arme onderdruckte volck niet benomen worde. Terwijle dit ghedaen wiert / was van Brussel absent Jeronimus Roda / van gheboort een Spaengiaert / ende een uyt den Raedt van Staten / die sich voor heen nae 't Casteel van Antwerpen begheven hadde / ende is daerom neffens anderen niet begrepen : De selve heeft sich / door dese occasie / de gantsche macht / ghewelt / ende opperste / authoriteyt vanden Raedt van Staten / dat is de gheheele Heerschappye / bestieringhe ende regieringhe aller dinghen / aenghenomen ende toegheschreven. Hierom heeft hy hem selven een nieuw Zeghel der Coninghlijcke Majesteyt doen maken / niet sonder openbare en bekende faute vá valscheyt / onder welckes zegels deckmantel hy niet ghetwijfelt heeft eenighe Brieven te maken / ende hem toe te schrijven een absolute Monarchie ende Authoriteyt / om te regheeren ende te bevelen wat hem gheliefde / alsoo uwe H. G. Majesteyt / door 't exempel deser Brieven hier by ghevoeght / sonnen-klaer sal mogen sien. Jae / dat de selve Rhoda ende syn gheconfedereerde Spaengiaerden / niet hebben naeghelaten / daer-en-tusschen aen haer zijde te trecken veel Oversten / Bevelhebberen / Capiteynen ende Duytsche Crijghslieden / op datse haerder Rotterijen / ende ghesworen verbintenisse / mochten aenhanghen / als Fronsberger / den Heere van Polwyler / Carel Focker / ende den Luytenant van Grave Hannibal van Altens / over ses Vendelen. Nae wiens Rhoda exempel Juliaen Romero / Overste over 't Spaensche Crijgs-volc / niet geschroomt heeft ooc openbare bevelen uyt te geven / en te promulgeren / in welcken hy de naestgelegen Dorpen belast en gheboden heeft / datse terstont allerley Coorn ende Granen inde stadt Lier (welcke de Spaengiaerden in hebben ende behouden) voeren souden. Dese dinghen hebben ons gedocht seer oproerich te wesen / en tot verderf ende ondergangh des geheelen Nederlandts te strecken. Maer vorder / dat dit alles gheschiet is uyt louter eergiericheydt / onbetoomde lust van heerschappen / ende uyt eenen ouden haet der Spaengiaerden tegen dese Landen / wie en siet sulcx niet ? nae dien sy niet opghehouden hebben ons over de gantsche Weerelt voor Ketters / Rebellen / ende aen de Godlijcke ende Menschelijcke Majesteyt verbeurt hebbende / valschelijc te beschuldigen. Maer also wy na de sonderlinge liefde / die wy dragen tot de Coninghlijcke Catholijcke Majesteyt / en 't ghemeyne Vaderlandt / gemeent hebben / dat onse Ampt ware te besorghen / dat de Republijcke geen schade en lede / en alle onse krachten daer toe te besteden / dat dese landé in eerbiedichz / ghehoorsaemheyt ende onderdanicheyt / syner Majesteyt mochten gehouden wordé / en het Spaensche Jock / daer mede sy ons tot eeuwighe slavernije hun meenden t'onderwerpen / eenmael afschudde / en den langh-ghewenschten Vrede ende eendracht / als mede uyteyndingh deser inlantschen Oorloghen mochten beschické zijn tot dese noot in soodanighe uyterste benoutheyt ende gevaer der saken / ooc tegen onsé wille ende danck gebracht / dat wy de Wapenen hebben in de handt genomen / Crijghs-volck aengenomen / ende ons selven / teghen sulcker Tyrannen aenloop / ende teghen de verstoorders des alghemeynen Vredens / souden moghen beschermen / ende onse Kercken ende Huysen voorstaen. Ende sulcx met uytghedruckte toelatingh vanden voornoemden Raedt / ende authoriteyt desselven. Op dat nochtans de sake / soo veel in ons is / sonder eenighe bloedstortinghe mocht volbracht worden / hebben wy den Spaenschen Soldaten doen aenbieden de volle betalinge haerder Soldijen / ten deel ghereedt / ten deel op dagh / met sulcken bedingh ende voorsichticheyt / als behoort / datse hun uyt Nederlandt souden wech maecken : Want wy hier niet hadden van doen / die niet anders als muyterijen aenrichten / daghelijcx nieuw zaedt der oneenicheyt saeyen / d'Oorlogen verlangen 1576.

ende

ende vertrecken/ de eendrachtighe tegens malkanderen hitsen/ ende der langh-verwachten Vrede en eendracht een verhinderinge inden wege werpen / waer uyt sy hun selven meerder voordeels verwachten/ als of onder ons / ende de ghene die om hare ondraeghlijcke tyrannijen zijn afghescheurt/ gewenschte Vrede mocht wesen. Ghenadighste Keyser/ ende ghy Heylighe Rijcx Standen / hebt ghehoort/ wat onvermijdelijcke noot onser saken ons ghedwongen heeft/ dat wy der Republijck, die by nae vervallē was/ de handt ghebođen hebben. Ondertusschen bidden wy ootmoedelijck uwe G. Majesteyt / dat de selve dese dingen niet anders/ noch uyt anderen gemoet gheschiet/ en duyde / als nu van ons vertelt is : Want wy betuyghen den grooten God/ dat wy sijner Godlijcker Majesteyts eere gheensins en willen vertoornen/ van de Religie der Heylighen Roomschen Kercken (in wiens schoot wy gheboren ende opghevoet zijn) afwijcken / noch der Catholijcke Coninglijcke Majesteyt / onses genadichsten Princen gehoorsaemheyt ende onderdanicheyt quetsen: maer hebben ons alleen willen verlossen vande onderdruckinghe / tyrannije/ slavernije / ende onbillijcken Jock der Spaengiaerden / 't welck wy weten onse Catholijcke Coningh selfs/ nae dat hy is tot ghenade/ barmherticheyt/ ende langmoedicheyt seer ghenegen/ ons niet soude willen opleggen/ indien hy maer vande waerheyt der saken volkomentlijck bericht ware : insonderheydt dewijle hy / soo met woorden als brieven / tot ons dickwils gheschreven/ ende klaerlijck beleden heeft/ dat hy niet liever en wenschte / als dat dese Landen geluckigen Vrede ende eendrachticheyt mochten ghenieten/ ende dat hy ten dien eynde tot Gouverneur uyt sijnen Name korts tot ons soude seynden den Doorluchtighen Don Johan van Oostenrijck. Maer alsoo sijne komste om andere beletselen vertoeft is / zijn oock met eenen de middelen van bevredingh/ die soo dickwils beloofts ende vertoont waren/ gheheel vervallen/ dewijle 't voornemen der Koninglijcker Majesteyt/ door oorblasinge der genen/ die na Oorlogh en ellent der bedroefden Landen stonden / omgestooten was/ door de langhduerighe absentie onses Catholijcken Conings / die den deerlijcken staet der Republijcken/ ende de onderdruckigen der ellendigen/ soo verre van ons gelegen zijnde/ ende soo vele stemmen hem tegensprekende/ noch geboorde/ noch sien/ noch heeft konnen bekennen. En tot desen allen is noch by gekomen de onbetemde muyterijen der Spaengiaerden / ondraghelijcke dreygementen van Sancia Davila/ bereydende 't verderf voor de Republijcke en de Borghers van Brussel/ oock met aenlockinge van eenighe naebuerige Princen/ alsoo dat het ghemeyn volck/ door de tyrannije soo langhe onderdruckt / niet heeft konnen bedwongen worde/ oft sy souden eenigh quaet bestaen en bedreven hebben. Hierom is onse schuldige plicht gheweest/ in desen bedroefden staet aller dinghen / ende hoochste noodt / 't Roer inde handt te nemen/ en niet langer door de vingeren te sien / ende 't gemeyne welvaren des Vaderlants (als boven geseyt is) te verlaten/ ende 't selve 't gemeyn onverstandich volck/ over te geven : want hier aen niet alleen onse sake gelegen is/ maer aller ghebuerigen Provincien/ jae oock van gantsch Duytslandt / ende des Heylighen Rijcx / den welcken door dese inlandtsche Oorlogen/ en gestadige beroerten der Spaengiaerden in Nederlandt / veel voordeels ende inkomsten ontrocken wort/ soo inden Tollen/ als onderlingen Koophandel. Doet hier by/ soo 't gheveurdt / dat wy eens onder het Spaensche Jock gheraken ('t welck God verhoede) en sal dat onvreedsame ende opgeblasene Spaensche volck niet rusten / tot datse oock de naebuerighe Landen overwonnen/ ende haer baniere daer over opgerecht/ ende hare tyrannige Monarchie over al uytgebreydt hebben. Soo bidden wy dan/ ende smeecken ootmoedelijck uwe Majesteyt / dat de selve onder hare beschermінghe ons aennemende/ wille alle voorstant bewijsen / en onder dreygement vandē Keyserlijcken Ban/ verbeurte van lijf en goet/ scherpelijck wille gebieden ende belasten den voorseyden Oversten / Colonellen/ Capiteynen/ en Duytsch Krijgs-volck/ en onder andere den Wel-ghebooren Heere van Oversteyn / die t'Antwerpen in Garnisoen light / dat noch sy/ noch hare Soldaten sich in eenigher manieren den voornoemden oproerighen ende Rebellen Spaengiaerden byvoeghen / noch den selven met raedt ofte daedt behulpigh zijn : maer daerentegen datse alle Steden en plaetsen hun bevolen trouwelijck bewaren ende behouden in onderdanicheyt ende gehoorsaemheyt der Koninghlijcken Catholijcken Majesteyt ende sijner Landen. Ende ghehouden sullen zijn de selve sijner Majesteyt weder te leveren / ende van al haeren doen rekenschap te geven. Maer dat de selve den anderen allen/ die vande Duytsche Natie oft Ondersaten des Rijcx zijn / verbieden willen / datse gheensins onder de Soldije der Spaengiaerden tegen de Provincien van Nederlandt / staende onder de Koninghlijcke Majesteyt/ en dienen : Insonderheyt/ dewijle sy met het Heylighe Roomsche Rijck met ouden verbonde verknocht / ende uwer Machtichster Majesteyt gheheel toeghedaen zijn. Die desen Brief brengt/ is een Edelman / Gualterus vander Gracht / Heere van Malstede/ Huysghenoot vanden Koningh van Hongarien/ den welckē/ op dat in desen en alle het ander/ 't gene hy uyt onsen name verhalen sal/ gheloof gegeven worde / bidden wy ootmoedelijck. De groote goede God wil bewaren/ vermeeren/ en beschermen/ uwe Majesteyts ende des Heyligen Rijcx Hoocheydt/ tot sijner eeren / der Catholijcken Kercken salicheyt/ ende der algemeynen Christenheyt ruste.

Tot Brussel/ den 2. Octobris/ Anno 1576.

Uwer Alderdoorluchtichsten / Aldergenadichsten Majesteyts/ ende des Heylighen Rijcx Standen/ toeghedane ende onderdanighe/

De Staten des Nederlandts, tot Brussel vergadert.

Door uytgedruckt bevel der voorsz Staten/ Cornelius Weelmans.

Op desen Brief hebben de Generale Staten geen resolutie vanden Keyser konnen verkrijghen / door sijn sieckte ende doot/ die doen ter tijdt gebeurde / also wy hier nae sullen verhalen.

Den Hertogh van Alensen oft Anjou / des Coninghs van Vranckrijcx Broeder / boodt hen voor d'eerste/ door des Koninghs Ambassadeur/ de Heere van Monducet/ alle hulpe ende bystandt aen.

Als nu den regerenden Raedt van State oock sagh / dat de Spaengiaerden ghenoech t'samen ghespannen/ ende met de Hoogh-duytschen/ en ander oproerigh Krijghs-volck/ ghenoech vereenight waren/ hebben sy / by advijse vande Staten der particuliere Provincien/ goedt gevonden vorder te handelen met den Prince van Orangien/ Staten ende Steden van Hollandt en Zeelandt/ op den Vrede/ in 't voorgaende Jaer tot Breda begost/ over-legghende/ dat sy alle invasien van dier zijden op de ander Provincien daer mede souden verhinderen/ die niet machtich genoech souden wesen / om die te wederstaen. Ende om te bethoonen/ dat sy den Vrede behertichden/ so vonden sy goet/ en confirmeerden 't gene dat die van Vlaenderen in 't particulier hadden ghedaen / door middel vanden Heere van Aursy / broeder vanden ghevanghenen Grave van Bossu / (op een hope van goedt accoordt) en te ontleenen vanden Prince van Orangien eenigh Krijgs-volck en geschut / om het Kasteel van Gendt te beleggen en te beschieten/ alsoo wy hier boven gheseyt hebben/ daer toe van doen af hem oock liet ghebruycken den Grave van Reux/ die doe Gouverneur van Vlaenderen was. Alsoo dat de Prince in Vlaenderen tot Ghendt sondt ettelijck Krijghsvolck ende gheschut / daer voor hem tot onderpande by Contracte over-ghelevert werdt / de Stadt van Nieupoort in Vlaenderen. Die van Hollandt ende Zeelandt lieten oock Paspoorten toe / om in Vlaenderen ende op Antwerpen allerhande victalie te voeren. Ende de saken werden soo verre in October gebrocht/ datter Ghecommitteerde over beyde zijden tot Ghendt ghesonden werden / die van nieus den afghelaten Vrede-handel tot Breda hervatteden / ende daghelijcx van veel poincten accordeerden/ alsoo wy hier nae vorder sullen verhalen.

Den Raedt van State/ en de Stedē/ der Landen/ resolveerē den Bredaichen Vredehādel te hervaten.

Hier-

1576.

Maestricht tracht de Spaẽgiaerden uyt te dryven.

Hierentusschen hebben die van Maestricht oock ghesocht van haer Spaensch Garnisoen/ dat daer binnen lagh onder Montesdoca/ omslagen te wesen/ waeromme sy contracteerden met eenighe Duytsche Vendels van Oversteyns Regiment/ om haer te helpen: Door welcker hulpe sy Montesdoca gevanghen hielden/ ende deden de Spaengiaerden over de Mase vertrecken tot Wijck. Daer over ghebiede Martin de Ayala ende eenige Spaensche Musquettiers behielen noch eenige Thorens inne op de Mueren omtrent de Brusselsche Poorte. Ende door het subijt aenkomen vã Don Alonso de Vargas met sijn Peerdevolc/ eñ Don Fernando de Toledo/ Maestro del Campo/ ofte Colonel van 't voet-volck/ die daer uyt Brabant toegheloopen waren/ en hadde de Borgerye geenen tijt om haer te stercken. Dese aenkomende kregen terstont de tijdinge/ hoe dat het met de Stadt gheleghen was: Dies kreghen hope van die Stadt weder te recouvreren/ terwijle de Duytsche noch niet al wel geresolveert waren/ ende om dat die Stadt eẽ passagie over de Mase was/ was hun daer veel aen gheleghen/ om wat groots te avontueren. Also resolveerden terstont een deel van haer voetvolc met Schuyten over de Mase te seynden tot Wijck/ om te helpen forceren den pas over de brugghe/ daer de Borgherije van binnen vast mede besigh waren te stercken. Met het ander volck/ zijnde meest Peerdevolck/ die afstonden te voete/ besprongen de Brusselsche Poorte/ met de hulpe vande voorsz Muskettiers die van uyt die Thorens alle teghenweer der Borgerije wederstonden ende keerden. Onder dit Peerde-volck/ die haer te voete begaven waren/ Johan Baptista ende Camillo del Monte/ die naemaels fameuse Veldt-overste ghewordden zijn/ met Piedro de Tassis/ de welcke ten lesten dese Brusselsche Poorte open kregen/ eñ door dat de Borgers selve (tot haren ongelucke) by fortune een gespannen ketene ontstucken gheschoten hadden/ liepen de Peerden tot op de Marckt/ dootslaende/ brandende ende blakende wat sy konden. Daer op de Marckt de Duytschen staende/ haer hielden ende toonden neutrael/ ende so gaven haer over sonder teghenweer. Het welcke die Borgers/ die de Brugghe bewaerden/ ende nu sagen haer van achter ende van voren besprongẽ/ werden/ vluchtende ende geslagen. Daer bleef veel volcx doot/ ooc vande Spaẽsche/ waer onder Don Antonio de Toledo. Sy verlosten terstondt den Montesdoca/ ende sterckten hun aldaer. Dit geschiede den 20. Octobris/ plonderden de Stadt jammerlijck/ daer de Duytsche Knechten toe hielpen. Vorder resolverende altijt te houden Maestricht/ Liere ende Antwerpen/ by middel van 't Casteel/ tot desen eynde ooc opslaende/ by Colonel Juliaen Romero/ vier Vendelen Walen van Mondragons volc/ die den regherenden Raedt van Staten gheordonneert hadden te verseкeren den pas van Walem by Liere/ om te beletten ende af te snijden die van Liere vande Spaengiaerden op 't Casteel van Antwerpen. Sloeghen oock vier hondert Man van Floyon volck/ die selve ghevangen bleef: Desghelijcx soo werdt oock Monseur de Corpus besprongen/ die by Liere ende Duffel lagh ghesterckt/ op 't water Nethe.

Maestricht vyde Spaẽgiaerden geplondert/ dẽ 20. Octobris/ Anno 1576.

Dese feyten maeckten alle de Landen over een grouwelijck schricken/ eñ heeft den regerenden Raet van State/ ende de Staten der Landen/ tot Brussel doen resolveren/ haer te verseкeren van der Stadt van Antwerpen teghen het Casteel/ maer te spade: Hoe wel nochtans dat Champigny/ Gouverneur van Antwerpen/ den Raedt van State tot Brussel aengeboden hadde/ alle de Hoofden der Spaengiaerden ende de Duytsche Colonellen/ ghevangen te nemen/ soo sy hem maer den last gaven/ 't welck hy met den Luytenant vandẽ Grave van Oversteyn/ Hans Mussenham/ een Man daer toe bequaem zijnde/ die hy aen sijn zijde hadde/ doen ter tijdt seer wel te weghe ghebracht soude hebben/ midts dat de voorsz Hoofden ende Colonellen hare vergaderinge in der Stadt waren houdende: maer tot sulcx waren sy doen noch niet geresolveert.

Raedt van State ende Landen/ resolverẽ Antwerpen tegẽ 't Casteel te verseкeren.

Als sy nu een deel Krijghs-volck by den anderen hadden/ hoe wel dat nieuw volck was/ ende die noch niet wel opgerust en waren/ hebben sy afgeveerdight den Marquis van Havre met 21. vendelen knechten/ als namelijck 8. vendelen vande Heere van Berecle/ 7. vendelen onder Philips Grave van Egmont/ 3. vanden Heere van Hese/ ende 3. die van Namen ghekomen waren/ met 4. Benden Peerden van Ordinantien/ als de bende van Arschot/ van Havre/ van Bossu/ ende Viconte de Gand/ om te treckẽ tot Borgerhout: Daer hen mede by voeghden de Heere van Bevre/ met 6. Compagnien lichte Peerden/ de Heere van Capres/ ende de Heere van Gomgnies/ die als Maerschalck vanden Velde was: Dese den 2. Novembris met den anderen ghekomen wesende voor de Poorten van Antwerpẽ/ eñ geen speciale last toonende/ om in der Stadt te trecken/ soo weygerde den Heere van Champigny Gouverneur henlieden in te laten/ maer seyde/ datmen/ na sijn advijs/ buyten der stadt de passagien tot het Casteel soude beleggen/ eñ 't volck daer legheren/ als inde Marckgraven Leye/ inden Hof van Hengsthoven/ die bykans gheheel beschanst was/ ende also verhinderen/ dat de ghemuytineerde vã Aelst/ noch het Peerde-volc vã Maestricht ofte andere/ daer niet inkomẽ en souden/ haer toeseggende/ datse alle nootdruft uyt de stadt hebbẽ souden: Ooc so het noot ware/ souden sy vanden Prince van Orangien geassisteert worden/ soo den Vredehandel tot Gent so veel als gheaccordeert was: te meer/ om datmen vernomẽ hadde by geintercipieerde brieven/ dat die van 't Casteel alle d'ander Spaengiaerden ontboden haddẽ/ tot de plonderinge van Antwerpen. Vorder vertoonende/ dat 9. Vendelen goede ende getrouwe Duytsche Soldaten/ onder de Grave van Oversteyn/ met die vier van Cornelis van Enden/ sterck genoech waren/ met de Borgerije/ om de stadt te bewaren/ eñ datmẽ de vier Vendels van Cornelis van Enden (om datmen die niet wel en betrouwde) soude mogen uyt doen gaen/ so het den Rade beliefde. Ja oock/ sonder eenigh Garnisoen/ soude alleene de Borgherije de Stadt teghen het Casteel komen bewaren/ indien belet werde/ datter geen Krijgs-volck meer in en quame/ ende hen geboden de Wapenen in de hant te mogen nemen/ eñ 't volc onder Capiteynen te verdeylen. Het welcke hy tot noch toe niet en hadde willen doen/ om den Grave van Oversteyn met sijn volc geen achterdencken te geven/ als of mẽ haer niet en vertroude/ hoe wel alreede de ses gesworen Guldẽ der Stadt haer wapenen reede hadden. Hy hadde oock ordinantie gemaeckt/ hoe men de Stadt teghen het Casteel mochte beschanssen/ in de straten die buyten scheuts van 't gheschut des Casteels waren/ om also allen inval/ soo te voet als te Peerde/ te beletten/ daer toe alreede alle Wachten bestelt waren.

Champigny goet advijs/ vant Casteel van buyten te beleggen/ datter niemandt meer in quame/ den 2. Novembris.

Maer dit advijs van Champigny aen-ghegheven zijnde tot Brussel/ werdt om contrarie redenen niet aengenomen/ maer anderwerf ghebodẽ/ men soude dat volc innemen/ vreesende datse van buyten mochten overvallen worden/ hebbende gheen gheschut ofte Pyoniers by haer/ ghelijck in die Weecke gheschiet was/ den Heere van Floyon/ die met vijf Vendelen van sijn volck/ by den Spaengiaerden/ onder het beleyt van Juliaen Romero/ geslagen/ ghevanghen was. Door dat ghebodt werdt 't volck/ soo sy des Vrijdaeghs voor de Stadt waren ghekomen/ Saterdaeghs voor de Noene inghelaten/ teghen het advijs vanden Gouverneur Champigny: Waer over hy namaels beschuldight werdt/ dat sy door sijn weygheren ende uytstel soo veel tijdts hadden verlooren/ om haer te mogen beschanssen tegen het Casteel: maer hy werdt daer van namaels by Sententie onschuldich verklaert.

Marquis van Havre treet in Antwerpen/ om die Stadt teghen het Casteel te verseкeren.

Des Vrijdaeghs/ terwijle het Krijghs-volck voor de Stadt lagh/ quamen de Colonellen/ Polwijler Fronsbergh ende Kaerle Focker/ inde stadt uyt den Casteele/ ende meynden een muyterye ofte oploop onder Oversteyns regiment te makẽ/ als sy drie dagẽ te voren bykans aengherichte hadden. Polwijler het Krijgs-volc aenseggende/ dat harẽ Oversẽ een Contract aenghegaen hadde met die vanden Casteele/ om alle Staten Krijgs-volck uyt de Stadt te sluyten ende de Borgherije te ontwapenen. 'T welck was een Contract in Spaensch/ dat de andere Colonellen

Twist tusschen Colonellen/ Polwijler/ Fronsbergh/ Focker ende Oversteyn.

den

1576. den Grave van Oversteyn ettelijcke dagen te vooren over den hals ghedrongen hadden / sonder consent van sijn Capiteynen / om muyterije te maecken. Daer en tusschen sochten eenige van Fockers knechten / een beroerte tusschen de Borghers ende Soldaten aen te richten. Waer op de Grave van Oversteyn/ met Champigny/ hem stoorde/ de Grave vragende wat hy sijn volck aen te spreken hadde? Ende dat hy hem in sijn Gouvernement soude moeyen/ ende tot Nivelle gaen / ende dat beter bewaren/ daer hy sijn volck schandelijck hadde laten uytslaen. Die andere daer teghen wilden hem vermanen sijn Eedt ende Contract te houden: Maer nae heftighe woorden / waer door sy bykans tot slaen ghekomen zijn/ hebben Oversteyns volck haer Spiessen ende gheweer teghen de Colonellen ghevelt / ende dreven die nae het Kasteel: Alsoo bewillighden sy der Staten Kryghs-volck in te laten / als vande Hooghe Overheydt bevolen zijnde.

Dit verdroot den Spaengiaerden seere/die seyden/ dat den Grave van Oversteyn belooft hadde / gheen volck inde Stadt te laten komen / als oock Sancio Davila in het Kasteel / voor 's Koninghs eygen advijs daer over verstaen: maer dit Verdragh werdt niet gevolcht van weder zijden.

Saterdaeghs / den derden Novembris / het volck in Antwerpen ontrent de Noene in-ghekomen wesende / werdt het Peerde-volck gelogeert omtrent de Peerde-marct/ ende het Voet-volck trock ooc stracx nae het Kasteel toe: 't Welck die vanden Kasteele merckende / begosten met alle gheweldt inde Stadt te schieten. Sy deden oock eenen uytval op de Stadt met vyer / 't welck wederstaen werdt door den Heere van Fontaine/ met eenige Fransoysen vā Egmonts Regiment. Eenighe Spaensche ende Italiaensche Koopluyden vluchten met haer ghereetste goedt op 't Kasteel.

Worpen Schanssen op teghen 't Kasteel / den derden November.

Ende nae eenige raedtslaghen / heeft de Marquis van Havre belast een beschanssinge tegen het Kasteel op te worpen. Waer toe Champigny in min dan een ure tijdts opgebrocht heeft thien ofte twaelf duysent Arbeyders / met alle ghereetschappe om te schanssen / als Wolsacken / Hopsacken / Pastel ende diergheljjcke / soo datmen begoste te graven ende schanssen. Champigny leyde den Marschalck Goignies alomme / thoonende de gheleghentheydt der plaetsen/ om de Wachten te stellen/ radende datmen de Walen soude doen logeren inde Schanssen / die hy uyt het Klooster van S. Michiels van alle nootdruft wel dede besorghen: ende Oversteyns volck dede-men dieper inde Stadt vertrecken. Maer de Capiteynen vande Walen/ met de Officieren/ liepen meer om de beste Huysen te soecken/dan haer Wachten ende Werck gade te slaen / zijnde meest nieu volc: 't Welck groote disordre causeerde / soo dat de beschanssinge slappelijcken genoech voort gingh / door vreese van 't gheschut. Maer die van het Kasteel en hielden oock 's nachts met schieten niet op. Den Gouverneur dachte dese onachtsaemheydt ende disordre / soo in de beschanssinghe als in de Wachte / 's ander-daeghs te verbeteren / midts den Borghers aen 't werck stellende/ ende haer belastende de sorghe/ om haer Stadt te bevrijden: Hy selve / met eenighe Borghers/ stelde dien nacht eenige stucken grof gheschut op den Schermers Hof / (niet teghenstaende eenighe daer gheschoten werden) om daer mede het gheschut des Kasteels t'onbruyck te maecken / als contrabaterije.

Groote disordre onder het nieuwe volc in Antwerpen.

Toerustinghe der Spaēgiaerden / om Antwerpen te overvallen den vierden November.

Hier-en-tusschen hadde Rhoda/ Sancio Davila/ ende d'andere / ghesonden om Don Alonso de Vargas/van Maestricht/ met het Spaensche/ Italiaensche/ ende Bourgoensche Peerde-volck / wel duysent sterck zijnde / die met hem brochte ses Vendelen Duytsche Knechten / als twee van Fronsbergh/ een van Fockers / ende drie vanden Grave van Oversteyn / die sy / op hope van buyt / teghen haer eyghen Oversten aenvoerden. Dese al quamen des Sondaegs 's morghens/ den vierden November/ binnen den Kasteele / daer haer oock lieten vinden Juliaen Romero/ met sijn volck van Liere. Daer quamen oock mede de ghemuytineerde van Aelst/die 's daegs te vooren uytghetrocken waren/ zijnde ontrent twee duysent sterck/ die haer hadden laten beweghen/ om Antwerpen mede te plonderen / niet teghenstaende/ datmen haer boven de veertich duysent Kroonen hadde ghesonden / ende maer tachtentich duysent Kroonen ten achteren waeren / behalven twee Maendt Solts / die sints haer muyterije verballen waeren. 1576.

Getrouheyt der Stadt Antwerpen/ eñ meyneedicheydt der Spaēgiaerden / ende Hoochduytsche Colonellen.

Met dese Ghemuytineerde / die Rhoda selve voor Rebellen des Koninghs hadde ghepubliceert/hebben sy de Stadt van Antwerpen besprongen / die den Koningh in alles getrouwe ende onderdanich was/ doende sulcx als haer den Raedt van State (dien des Landts Gouvernement byden Koningh was bevolen) haer beval/ streckende al tot gheenen anderen eynde/als tot haer eyghen beschuttinghe/ tegens die/ die de Rebellen assisteerden / ende die te vooren diergheljjcke ghemuytineerde Spaengiaerden inde stadt ghebrocht/ende vier hondert duysent guldens henlieden afgedrongen hadden.

De Duytsche Colonellen / als Fronsbergh / Polwijler ende Focker / hebben oock uyt giericheydt teghen haer Eedt/de rebellighe Spaengiaerden/tegen den Koningh ende sijne Landen / gheassisteert/ ende henlieden ses Vendelen Duytschen aengevoert. Boven dese hadden de Spaengiaerden binnē der Stadt Cornelis van Enden/ met sijn Vendelen/die vanden beginne met haer was overkomen/ alsoo hy hem selven naemaels met sijn Capiteynen beroemt heeft/ in sijn afgheworpene Brieven aenden Grave Hanibal van Altens. Dese hadden een groen coleur tot een Veldt-teecken / om vanden anderen te onderkennen. Met dese hoopen zijn sy afghetrocken/ghe-ordineert hebbende de Gemuytineerde van Aelst nae Sint Joris Kercke te trecken / onder 't Vendel van haren Electo Joan di Novarese / ende onder sijn gebiedt/om dat sy noch niet alle betaelt en waren. Met haer trocken drie Vendelen Duytschen: Nae Sinte Michiel trock Juliaen Romero met sijn volck / ende Baldeus. Die van Maestricht ghekomen waeren/ trocken tusschen beyden / al roepende Sint Jacob van Spaengien. Alonso de Vargas die volghde met 't Peerde-volck nae Sint Joris toe / alwaer de vier Vendelen van Cornelis van Enden haren last ende bevel van hem ontfinghen. By Sint Joris vonden sy den meesten wederstandt / alwaer het geschut haer lange tegen hiel. Haer Jongers ende Hoeren droeghen al stroo mede / om de Huysen / daer sy eerst aen quamen in brandt te steecken.

Ordinantie der Spaengiaerdē in 't aenvallē van Antwerpen/ den vierden November.

Als nu de Marquis van Havre / ende andere/ des Sondaeghs 's Noens ten twaelf uren inden Raedt zijnde / hoorden datter volck in 't Kasteel ghekomen was/ en konden sy 't niet gelooven/ immers niet/dat die van Aelst (midts de passagien der Rivieren met Oorlogh-schepen beset waren) gekomen souden zijn. Maer Wouter Saroyen / een vernaemt Borgher / zijnde Heer van Schelle / diende dese Heeren aen / hoe dat sy aldaer te Schelle met een Torf - schuyte overghekomen waren/ daer ten lesten toe-ghekomen was een Galeye vanden Kastuleyn Sancio Davila/ die de Schepen van Oorloghe (daer Champigny hem op verliet) hadde doen vluchten. Met dese Galeye passeerden sy alle / ende waren 's noens op 't Kasteel / 't welck dese Heeren noch niet wel gelooven konden. Die van 't Kasteel trocken af inder Stadt sonder eten ofte drincken / mits datter luttel provisie in 't Kasteel was. Die Heeren den alarm hoorende/ vertrock elck nae sijn volck toe. Die van 't Kasteel hadden te vooren eenige te schermutseren uytgesonden / om te bespieden wat die vander Stadt maeckten / daer toe eenighe jonghe kloecke Borghers uyttoghen op de Pleyne / ende dreven die te rugghe / soo datter veel oordeelden / dat de Borgerije haer beter souden afgeweert hebben/om haer eygen noodt/ende door dien dat sy de plaetsen ende toe-gangen kenden/ dan de vreemde Soldaten. Waeromme oock Champigny / nae Sint Joris toe-rijdende / dede by den weghe / ende alomme de Stadt door / ghebieden / de Borgers haer Wapenen te nemen/ ende haer te vergaderen op de Ossen-marct / ende byde Enghelsche Borse/ met voornemen/ soo haest als hy de beschanssinghe/

1576.

singe besichtight soude hebben/ by haer te rijden, ende ordinantie daer onder te stellen / ende Capiteynen te gheven / achtende dat hy uyt de menichte een groot deel wel ghewapent soude vinden / die men beter mochte betrouwen in die defensie dan de Walen / die men gheheel onbequaem vondt / nieuw ende rou / de plaetse noch gheleghentheydt niet kennende / ende onachtsaem zijnde.

Alsoo komende aenden Schermers Hof / soo bevondt hy / dat het gheschut / dien nacht by hem daer ghesteldt / wel schade dede aen die van 't Kasteel. Daerom belaste hy de Heere van Baudenguien ende de Vers/ toesicht te hebben. Voorts rijdende langs de trenche oft beschanssinghe / die buyten de Huysen op de pleyne was / soo ghemoete hy Cornelis van Enden / die Poeder seyde te soecken voor sijn volck: Waer uyt Champigny vermoeden kreegh/ ende niet te vergeefs : want hy ging soo dickwils Poeder halen tot S. Michiels / dat hy 't al wech meynde te halen/ om de andere daer van te ontsetten/ soo namaels bevonden worde.

Gouverneur Champigny neerstichheydt met wederstaen / maer te vergeefs.

Vorder Champigny komende byde Bagijnestrate/ tradt hy van sijn Peerdt / ende gingh uyt buyten de schanssinghe / die hy besichtighde / ende ghebreckelijcken ghenoech bevont/ ende dat des vyandts voor-loopers te rugghe ghedreven waren, door eenighe kloecke Borghers. Maer weder binnen ghekomen zijnde/ hoorde hy terstondt/ dat de Spaengiaerden aenquamen / ende sagh de Walen haer Bussen los schieten / al verloorden scheuten op den vyandt doende / als die bevreest waren haer bloot te gheven/ door het vreeselijck gheschut des Kasteels. Daer vondt hy de Heere van Bersele / die hy badt 't beste te doen / ende vermanen de Walen ten besten dat hy soude konnen. Maer het was te vergeefs/om dat sy hem niet en kenden, noch hy haer lieden.

Champigny wat vorder komende / bevondt dat de Walen al teffens (verlatende de beschanssinghe ofte trenche) hen inde vlucht begaven / sonder dat de Spaengiaerden noch op de trenche dorsten komen. Waeromme hy van daer / door eenen Hof loopende/ dochte met de Duytschen / die op den Blyden hoeck stonden / de Walen te doen wederkeeren / maer het was mede te vergeefs: want die oock om 't gheschut des Kasteels / op een kruys-strate ghetrocken waren. Nochtans en konde men de Walen niet doen keeren / daer Oversteyns Duytschen alle goedt devoyr toe deden/ende haer wel weerden. Champigny vatte een Walsch Vaendragher / vluchtende / by den arm vaste/ende dede hem keeren : Maer de selve den Gouverneur niet kennende, liep terstondt wederom/ Waeromme Champigny nae den Oever by de Munte liep / meynende / dat de Wacht der Walen aldaer immer souden tegen houden : Maer hy vondt die oock ghevlucht/ hoe wel daer wel ghestreden gheweest was / als de Spaengiaerden daer ghekomen waren. Maer de Walen / als sy saghen Cornelis van Enden Duytschen haer volghen/ soo kreghen sy een generael mistrouwen van alle de Duytschen / als Verraders die doen achtende.

Doen docht hy hem onder de Borgers te begheven / nae de Peerde-marckt / maer hy en wiste niet/ hoe hy daer toe soude gheraecken / midts het verre was/ ende den vyandt inden wech. Waerom hem best dochte by de reste van Oversteyns volck te blijven / maer hy en dorste nae de Marct niet gaen/ vreesende te vallen inde handen van Cornelis van Enden volck/ die hy uyt d'ander Duytschen niet en kende / alsoo resolveerde hy nae het Ooster-huys te trecken / ende dat in te houden / ende wat hy tusschen weghen vondt / sondt hy derwaerts / wel wetende/ dat daer twee trouwe Vendelen waren / te weten/ Hopman Fleurst/ ende Vincent Bleycker/ maer het een Vendel van Fleurst vont hy in slagh-ordere by den Haringvliet/ het welcke hy van daer niet en konde ghekrijghen/ alsoo den vyandt allomme de Stadt was overvallende.

Overwinninghe der Spaegiaerden/ den 4. November.

De Spaengiaerden vielen by de vijf straten uyt de pleyne over de trenche inde Stadt / ende wisten terstondt haer voordeel inde straten te gebruycken / sy staken sommighe Huysen in brandt / om de Borgers meerder vreese aen te jagen / ende wonnen alsoo de een strate na de ander / door het misvertrouwen / dat de Soldaten d'een van d'ander hadden/ en de Borghers vande Soldaten 't welck vele heeft doen vluchten/ ende alle disordere ende confusie ghecauseert. Nochtans by het Schermers-Hof hebben sy groot tegenweer ghevonden / ende oock elders / te weten / op de groote Marct/ daer groote weere ghedaen werdt soo van sommighe Duytschen / als vande ghesworen Gulden der Stadt / met ander Borghers / uyt haer Kameren ende uyt het Stadthuys / daer de Spaengiaerden het vyer in staken / alsoo sy oock alreede op de Vlas-marckt gedaen hadden, 't welck 't volck seer verschrickt maeckte. Ontrent d'Engelsche Borse is oock groot tegen-weer geschiet / soo van Borgers als van Duytschen : desghelijcx op de Ossemarckt. Maer het was al te vergeefs / ende het wert avondt/ ende de Stadt was gheheel in brande. De eene verhinderde de andere/ daer Cornelis van Enden Vendelen haer beste toe deden.

1576.

Den Grave van Oversteyn verdrunckt.

Champigny en konde niet door tot in 't Oosters-Huys gheraken / daer hy hoorde dat de Grave van Oversteyn was / om wederstandt te doen. Ten lesten door komende aende Vliet oft Canael van 't Oosters-Huys, sagh hy dat een yeghelijck hem socht te salveren met Schuyten / 't welck den Grave oock hadde willen doen/ ende springende nae een Schuyte van een Brugge/ viel hy bezijdē/ eñ gewapent zijnde/ soo verdronck hy. Ende alsoo daer oock in alles disordere was/ het Peerde-volck mede vande een Poorte nae d'andere loopende / die sy gesloten vonden/ soo dochte Champigny noch te moghen het leste Bollewerck/genaemt Cattenbergh/ tegen te houden/ ende een Peert gekregen hebbende/ liep hy om het Peerdevolck te vermanen/ tegen te houden/ ende hulpe vanden Prince ende de Zeelandtsche Schepen / die niet verre van daer en laghen / te verwachten / maer het was al te vergeefs. Ende als hy quam by het voorsz Bolwerck / vondt hy daer den Marquis van Havre/ maer geen Krijghs-volck by hem dat vechten wilde. Oock sagh hy Fleurst Vendel gebroken eñ gevlucht/ ende het Spaensch Peerde-volc, dat Piedro de Tassis aenvoerde / 't welck hy tot die tijdt toe niet ghemerckt en hadde inde Stadt te wesen : waeromme hy hem salveerde met den Marquis eñ andere / hem nederlatende langs het Bolwerck / ende gheraeckten op des Princen Schepen. Veel Ruyteren spronghen van boven de Mueren af / tot beneden inde Vesten met haer Peerden/ desghelijcx veel Soldaten eñ Borgers/ met verscheyden middelen haer salverende.

Havrech eñ Champigny salveren haer in 's Princen Schepē.

De Spaengiaerden zijn aldus Meester geworden vander Stadt/ ende haerder zijn ontrent dry hondert doot gebleven, ende wel 250. ghequetste in 't Casteel/ daer onder waren doot eenighe Capiteynen/ als Capiteyn Emanuel Cabechon de Vacca / Jan de Robles/ Cozijn van Billy, Damiaen de Moralles ende Johan de Novarese / Eletto vande ghemuytineerde van Aelst/ende andere. Den Colonel Focker werdt oock ghequetst/ eñ ghevallen zijnde/ wert overloopen met meer andere. Vander Stadt bleven ontrent vier ofte vijf duysent doot, alsomen giste / maer daer en werden maer ontrent duysent ende vijf hondert begraven/meer Soldaten dan Borgers, so verslagen als verdroncken / de welcke meest begraven werden in twee diepe groote putten / op het groot Kerckhof van onser Vrouwen. Boven den Grave van Oversteyn/ verdronck ooc de Heere van Bievere. De Heere van Pleci werdt verslaghen, met noch meer andere Walsche ende Duytsche Bevelhebberen. Van der Stadts wegen bleven daer den Borgemeester Heer Jan vander Meeren / seer ghesuspecteert zijnde van de Spaensche zyde te houden/ de Marckgrave Goswijn Varcick / Jan vanden Werve / Lanceloot van Ursele/ Fransoys Despommereaulx/ ende noch meer andere vanden Magistract / behalven veel eerlijcke treffelijcke Borghers. Het was doncker avondt eer de Stadt alom is vermeestert.

Marcgrave ende Borgemeester met andere bleven verslaghen.

De Grave van Egmont wert in Sint Michiels Clooster vanden Colonel Verdugo ghevanghen als oock mede de Heere van Capres / ende de Heere van Goingnies.

Q Alsoo

Hooghmoet van Rhoda.

Alsoo desen Heere van Capres ghevanghen op het Casteel werdt ghebrocht sat Rhoda in eenen stoel onder de Gaelderije van 't Casteel, ende alsoo hy hem gepresenteert werdt / wilde Capres met groot ootmoet (als gevangenen pleghen) hem met seer leege eerbiedinghe groeten. Maer Rhoda stiet hem met zijnen voet op de Borst scheldende hem ende riep / Puto tradidor, Jck wil dijn groeten niet. Daer nae Egmont komende / sonder hem te eeren ofte te groeten / seyde hy: Heer Grave / my is leedt u ongheluck / ende bleef aldaer soo langen tijdt sittende / als een Dictator oft beleyder van alles.

Den brandt tot Antwerpen.

Daer is verbrandt / midts de groote tegen-weere / het heerlijck magnifijcke Stadthuys / daer sy 't vyer in staken / met eenige Huysen daer ontrent / het welcke gheheel binnen uyt ghebrandt is / datter niet dan de mueren en bleven staen / ende dien brandt nam mede de naeste Huysen / als de Sout-ruye / de Suycker-ruye / ende de Boter-ruye strate / de Kees-strate / de Appel-strate / de Silversmitstrate / de Brarijestrate den Liefvrouwen Pant / ende den Silverpant / met een deel vande Doornickstrate ende Hooghstrate het oude Stadthuys / daer al nieuwe Huysen opghebouwt waren van witten ghehouwen steenen / ende de Vlasmarckt samen over 500. huysen. Dat ghewesste der Stadt werdt gheacht dat rijckste te wesen / want het al Huysen waren die open Winckels hielden / ende vol goets waren van alderhande Koopmanschappe / welcke schade soo groot werdt gheacht als de plonderinge.

Spaensche Furie.

De Spaengiaerden inde Stadt zijnde / hebben elck nae de beste Huysen ghesien / om die te besitten / plonderen ofte rantsoeneren / niemandt en dorste weygheren haer die te openen. Sy en hebben de eerste drij daghen gheenderhande wreetheyde naeghelaten / om de Borghers haer gheldt te doen gheven. Wat sy noch van Walsch Krijghs-volck vonden verborgen ofte versteken / die werden inde naevolghende daghen alle door-steecken: De Borghers lieten sy 't leven, soo sy haer Rantsoen op brochten / maer die van eenighen aensien waren / ende niet veel gheldts en hadden / die deden sy veel tormenten aen / soo wel Mans als Vrouwen / die ophangende, gheesselende / brandende / ende dierghelijcke / de kinderen oock niet sparende.

Schattinghe der plonderinghe ende schade tot Antwerpen / 4. Millioenen guldens.

De Koopmanschappen ofte Huysraet hebben sy luttel konnen rantsoeneren / midts dat sy gheen middel en hadden / om eenich goet van daer wech te voeren / de weghen buyten terstondt al beset zijnde vander Staten Krijghs-volck. Nochtans wert geacht / van de ervarenste die hen best op sulcx verstonden / dat het gereet gheldt / dat sy daer bekomen hebben / boven de veertigh tonnen Gouts / oft twintigh hondert duysent Kroonen beliep / sonder de Juweelen / Silverwerck / ende anders: eñ de schade des brants was oock wel soo veele gheschat: 't welck niet te verwonderen is / nae dien sy in eeniger Weduwen Huysen wel tneghentigh duysent gulden vonden. Noch en kregen sy 't gheldt niet al: want daer noch sommige lieden waren / die meer dan drij hondert duysent gulden by haer in gelde hadden / die met een kleyn Rantsoen ontquamen.

Van Vrouwen-kracht en isser niet veel ghehoort geweest / mits dat sy den eersten nacht soo vermoeyt / lasende flauw van hongher ende arbeyt waren / oock mede seer verhit in 't bloet. De naeste daghen waren sy met der giericheydt bevanghen / ende daer werdt terstondt ordere ghestelt door ontsigh van 't ghene sy van buyten hoorden.

Sarazijnsche dispensatie over ghevanghenen.

Een Spaensch Capiteyn / genaemt Ortis / kreegh het Ghevanghen-Huys / ghenaemt den Steen / voor zijnen Buyt / daer hy van alle soorte van ghevanghenen tot rantsoene stelde ende verloste / so wel crimineele als civile: ooch Herdoopers ende andere van contrarie opinie der Roomscher Kercken: jae ooch Predicanten van vreemde ende nieuwe Ketterijen. Alsoo dispenserende met de Inquisitie van Spaengien op Sarazijnsche wyse.

Geenderhande Natien van Koopliedeu / Spaengiaerden, Italianen / Duytsche / Enghelsche / zijn gespaert gheweest. Nochtans van desen roof hebben de Spaengiaerts luttel ofte niet vele wech gedragen / want terstondt op de open plaetse / de Borse ghehecten / ende elders, speelden ende tuyschten alderhande soorten van Soldaten: jae ghemeyn Soldaten hebben thien duysent Kroonen op eenen dagh verspeelt / om dat sy niet wel raedt en wisten met den schat wech te komen, want de Stadt was besloten. Sommighe hebben de ghevesten van Rapieren / Pomgiaerden / ende oock Corseletten / van fijn louter gout doen maken, ende die swart doen vernissen om alsoo onbekendt wech te krijghen / daer de Goudt-smeden somtijts half Coper onder menghden / ende haer verlies alsoo weder kregen.

Menigherhande vrome / stoute / seltsame ghescheidenissen ende stucken, hebben veel Borghers / soo uyt noot / nijdt / als om 't Vaderlandt bedreven / ende menighen Spaengiaert in haer Huysen vermoordt / principalijck den eersten nacht / ende selver dien gheplondert / 't lichaem op de straten onder andere dooden worpende. Soo datter gheen Manheydt ende kloeckheydt onder de Borghers ontbrooken heeft / maer wel ordinantie.

Aldus werdt de machtighste Koopstadt in Europa in haer nootwendighe teghen-weer inghenomen / een deel verbrandt, ende gheheel geplondert van de gemuytineerde Spaengiaerden / ende haer medehulpers / die voor Rebellen by 's Koninghs authoriteyt uytgheroepen waren / door middel van zijn Casteel / daer tegen sy haer niet in tijdts ghenoech beschanst hadden / uyt dien dat jonghen Raedt / verborghen haet / ende eygen baet / ('t bederf van alle Republijcke) aldaer / soo men meynde / onder vermenght was / desen aenslagh was seer aenghedreven by den Castelleyn Santio Davila / uyt eenen haet tusschen hem ende Champigny / die malkanderen by den Koningh beschuldighden.

Dese plonderinghe ghebeurde den vierden November / Anno 1576. ende wordt by de Inwoonders ende naekomers bedacht ende ghenaemt de Spaensche Furie.

Afsterven des Keysers Maximiliaen / ende zijn lof / den 12. Octobris.

Ten tijden van dese veranderinghe in Nederlandt / is den alderbesten Keyser Maximilianus ghestorven / ende eer daer yet op de Brieven vande Nederlanden konde gheresolveert worden / op den Rijcxdagh tot Rijnsborgh / Anno 1576. den 12. October / alsoo hy noch arbeyde / om in Nederlandt den Vrede-handel weder te doen hervatten / waer van hy twijfelde / segghende te sien / datmen in Spaengien voornam 't ghene haer namaels soude rouwen. Hy was een wijs / verresiende / gheschickt / ende Vredelief hebbende Vorst / in diversche spraken / ende oock in Religions saecken seer ervaren / die qualijck lyden mochte om Religions saecken Krijgh te voeren / ende seyde datter gheen sonde soo groot en ware / als te willen de Conscientien dwinghen. Het ghebeurde / dat in Junio, Anno 1574. Heyndrick de Valoys / Koningh van Polen / uyt dat Rijcke verliep / om de Kroone van Vranckrijck te besitten, by desen Keyser tot Weenen in Oostenrijck ghekomen was / den welcken de Keyser onder ander proposten seer den Vrede recommandeerde / ende seyde hem kluchtelijck / dat de ghene / die met de Conscientien te forsseren meynden den Hemel te winnen / verloren dickmael 't ghene sy hier op der Aerden besaten. Het selfde dat oock Crato op zijn begraeffenisse in 't sermoen verhaelde: Quicunque conscientiis mortalium imperaturus est, is cœli arcem invadit, & plerunque potestatem terræ perdit.

Hy hadde ghetrouwt gheweest met zijn Huysvrouwe 29. Jaer / de Infante Maria van Spaengien / Keyser Carels dochters, ende Koningh van Spaengiens suster / die hem ghebaert heeft 15. kinderen / als 9. sonen ende 6. dochteren / waer af de oudtste dochter Anna / is Moeder vanden teghenwoordighen Koningh Philips den derden / Anno 1600. van dese kinderen noch levende den Keyser Rudolphus, de Eertshertoghen Mathias / Maximilianus / ende Albertus / ende twee dochters met de Moeder. Hy beminde zijn Huysvrouwe seer / die te veel ontsiende om de menichte zijner kinderen / ende om de grootheydt van haren Broeder / soo dat hy in 't

stuck

1576. stuck van bevredinghe der Religie niet dorste voornemen/ also hy anders wel geerne gedaen hadde / voorsiende ende profiterende 't ghene / dat ter oorsake van dien sints in Duytslandt ende Nederlandt ghevolght is / dat mochte voorkomen gheweest hebben. De Prince van Orangien in zijn Apologie die seydt: als dat hy eens verghheven was van den Cardinael Granvella/ waer door noyt dorste verklaren zijn ghevoelen op den twist inde Religie. Hy hadde altijdt ghesocht het Koninghrijck van Polen aen zijn Huys te hechten/ ende dat nerghens anders vooren dan om het Roomsche Rijck te versteecken / ende te beter den Turck te wederstaen/ ende soo ghesterckt/ te min hoeven te ontsien de macht ende directien van Spaengien/ om te moghen met zijn authoriteyt / alle tweespalt ende ergernissen/ om Religie saken te dempen ende wech te nemen/ ende so Christelijcken Vrede te vorderen/ de Moeder van Godtsalicheyt. Hy was liberael nae zijn vermoghen/ ende charitatijf aen die/ die vervolginghe leden om goede saken. Hy hadde geen behaghen in Juweelen/ kostelijckheydt ofte groote ghebouwen / maer nam genuechte in Hoven te bouwen/ in kruyden/ bloemen/ planten/ boomen/ ende die te inten ofte griffien/ ende dierghelijcke/ tot dien eynde by hem houdende den ghe leerden Karolus Clusius. Hy was ghebooren Anno 1527. den eersten Augusti/ storf 49. Jaer oudt zijnde/ als hy 12. Jaer geregeert hadde / ter selver uren als zijn sone Rudolphus tot Rynsborgh op den Rijcxdagh Roomsch Koningh gekoren werdt/ met name Rudolphus de tweede. 1576.

Deucht ende voorsichticheydt des Keysers Maximiliaen.

Rudolphus de tweede/ Keyser van Roomen.

Maximilianus de II. by der gratien Gods Rooms Keyser altyt vermeerder s Ryex Coninck van Hongaryen ende Bohemen etc.

Daer storf oock ontrent desen tijdt den Keurvorst Paltsgrave Frederick / een kloeck ende seer deuchtsaem Vorst.

Ghedeputeerde tot den Vredehandel tot Ghent.

Geduerende dese geschtedenisse / zijn tot Gent vergadert geweest / met agreatie des Raedts van State/ van wegen de Prelaten/ Edelen/ Steden ende Leden van Brabandt/ Vlaenderen/ Artoys/ ende Henegouwe/ Ec. Jan vander Lindē/ Abt van Sint Geertruyt tot Loven: Gislain Timmerman/ Abt van Sinte Pieters tot Gent: Mattheus / Abt van Sinte Gislain/ gekoren Bisschop van Atrecht: Heer Jan de Mol / Heere van Eeringhen: Heer Fransoys van Halewijn / Heere van Swevegem / Heer Charles de Grave / Heere van Fresijn: Ridders / Elbertus Leonius/ Doctoor ende Professoor inde Rechten tot Loven: Mr. Pieter van Bevre: ende Quintijn du Prats. Van weghen den Heere / de Prince van Orangien/ der Ridderschappē/ Edelen/ ende Steden van Hollant ende Zeelant/ representerende de Staten der selver Landen/ waren dese navolgende: Jonckheer

1576. heer Philips van Marnix/ Heere vant Sint Aldegonde: Arent van Dorp/ Heere van Temsche: Willem van Suylen van Nievelt/ Heere van Heeartsborghe/ Schildt-knapen: Adriaen vander Mijlen/ Doctoor: Cornelis Konings/ Licentiaet: Paulus Buys/ Advocaet van Hollandt: Pieter de Rijcke/ Bailliou van Vlissingen: Anthonis vander Sichelen/ Raet in Zeelant: ende Andries de Jonge/ Borghemeester van Middelborgh/ om die Vredehandelinghe van Breda te hervatten.

Pacificatie van Gendt/ Artijckelen.

Dese aldaer vergadert zijnde/ nae langhe raedtslaghen over weder zijden/ ende daer op verstaen hebbende het grouwelijck feyt/ innemen/ plonderinghe/ moorderije/ ende verbrandinghe der Stadt Antwerpen/ byden Spaengiaerden bedreven/ zijn op den achtsten Novembris/ met den anderen eendrachtelijcken verdraghen op een goeden vasten Vrede. Verklarende over-sulcx/ dat hoe wel den Vredehandel tot Breda wel begost was/ ende datmen sints ghesien hadde/ dat de Spaengiaerden haer meer verbordert hadden/ de Inghesetenen daghelycx meer te overvallen/ verderven ende in slavernije te brenghen/ sonder haer te mijden diversche muyterijen te maecken/ Heeren ende Steden dreyghen/ ende vele plaetsen vyandtlijcken in te nemen/ te rooven ende te branden/ daer door sy waeren byde Ghecommitteerde tot den Gouvernemente vanden Lande verklaert gheweest Vyanden van Sijne Majesteyt/ ende vande ghemeyne welvaert/ waerom de Staten/ met consent vande voorschreven Ghecommitteerde/ ghedronghen zijn gheweest de Wapenen aen te nemen/ ende daer beneffens/ om vorderen overlast/ ende de eeuwighe verderffenisse vande Landen te verhoeden/ ende dat de Inghesetene van alle Nederlanden/ in eenen vasten Vrede ende accoorde vereenight wesende/ ghesamentlijcken souden doen vertrecken de voorsz Spaengiaerden/ ende haer aenhangheren/ Landt-schenders/ ende die wederomme te stellen in't gebruyck van haere oude Rechten/ Privilegien/ Kostuymen ende Vrijheden/ midts welcken neeringhe ende welvaert inde selve wederom soude mogen keeren.

Soo wast/ dat sy by agreatie vande voorsz Heeren Gecommitteerden tot den Gouvernemente van de Landen/ volghende den Vrede-handel tot Breda begost/ ter eeren Godts/ ende tot dienste van Sijne Majesteyt/ besloten tusschen de partyen ende Landen een eeuwige vaste Vrede/ Verbondt ende Eenicheydt/ onder de Voorwaerden ende Conditien/ als hier nae volght:

Pacificatie van Gendt/ gemaect den 8. Novembris Anno 1576.

1. Eerst/ dat alle offensien/ injurien/ misdaden ende beschadicheden/ gheschiedt ter saecken vande troubelen tusschen den Inghesetenen vande Provincien/ die in dit teghenwoordigh Tractaet ghecomprehendeert zijn/ soo waer ofte in maniere dat het zy/ sullen vergheven/ vergheten/ ende ghehouden zijn/ als niet ghescheedt/ sulcx dat ter oorsaken van dien/ geen mentie gemaeckt ofte yemandt aengesproken en sal mogen worden.

2. Dien volghende/ beloven de voornoemde Staten van Brabandt/ &c. midtsgaders de ghene van d'ander zijde/ ongheveynsdelijcken/ ende in goeder trouwen, van nu voortaen te onderhoude/ ende onder de Ingesetene vande Landen te doen onderhouden/ een onverbrekelijcke vrientschap ende vrede, ende in sulcker voeghen elckanderen t'allen tijden/ ende in alle occurrentien/ by te staen met raedt ende daedt/ goedt ende bloedt/ ende insonderheyt om uyt de Landen te verdrijvē/ eñ daer buyten te houden/ de Spaensche Soldaten/ eñ andere uytheemsche eñ vreemde/ gepoocht hebbende, buytē wege van recht/ de Heeren ende Edelen 't leven te benemen/ den rijckdom vanden Lande te haerwaerts t'applicqueren/ eñ de Gemeynte voorts in eeuwige slavernije te brengen ende houden. Omme ten welcken eynde alle andere te furneren wes noodigh wordt/ ter resistentien vanden genen/ die haerlieden hier inne met der daedt souden willen contrarierē/ de voorgenaemde Bontgenooten ende ghealliëerde/ oock belooven haer vereedt eñ volveerdigh te laten vinden/ t'allen noodelijcken ende redelijcken Contributie ende Impositie.

3. Daer en boven is gheaccordeert/ dat terstondt/ nae het vertreck vande Spaengiaerts ende haer Adherenten/ als alle saecken in ruste ende verseeckertheydt sullen zijn/ sullen beyde parten ghehouden zijn/ te procureren ende beneerstighen de convocatie ende vergaderinghe vande Generale Staten/ inder forme ende maniere als gheschiedt is/ ten tijden/ als wijlen Hooghloflijcker memorien/ Keyser Karel de Opdracht ende Transpoort dede van dese Erf-Nederlanden/ in handen vande Koninghlijcke Majesteyt/ onsen ghenadichsten Heere/ om te stellen ordere in dese saken vande Landen/ in 't generael ende particulier/ soo wel aengaende het feyt ende exercitie vande Religie in Hollandt/ Zeelandt/ Bommele/ eñ geassocieerde plaetsen/ restitutien vande stercten/ artillerijen/ Schepen/ ende andere saken den Koningh toe-behoorende/ ghedurende de voorsz troubelen/ by die van Hollandt ende Zeelandt ghenomen/ als andersins/ soo ten dienste van Sijner Majesteyt welvaert/ ende de Unie vande Landen men sal bevinden te behooren/ waer inne noch van d'een zijde eenigh tegen-segghen oft belet/ delay noch uytstel en sal mogen gedaen worden/ niet meer ten opsiene vande Ordinantie/ Wtspraken/ ende Resolutien/ die aldaer sullen geschieden ende gegeven worden/ dan in exercitie vandien/ hoedanigh die souden moghen wesen/ waer in beyde de partyen haerlieden gantschelijcken ende ter goeder trouwen submitteren. 1576.

Pacificatie van Gendt.

4. Dat van nu voort-aen de Inwoonderen ende Ondersaten van d'een ende d'ander zijde/ van wat Lande van herwaerts over/ ofte van wat state/ qualiteyt oft conditie hy zy/ over al sullen moghen hanteren/ gaen ende keeren/ woonen ende traffiqueren/ Koopmanschapse-wijse/ ende andersins/ in alle vrijdom ende verseeckertheydt: Welverstaende dat niet gheoorloft ofte toe-ghelaten en sal zijn/ die van Hollandt/ Zeelandt ofte ander van wat Lande/ qualiteyt ofte conditie dat hy zy/ yet te attenteren herwaerts over buyten de voorsz Landen van Hollant/ Zeelandt/ ende gheassocieerde plaetsen/ teghens de ghemeyne ruste ende vrede/ sonderlinghe teghens de Roomsche Catholijcke Religie/ ende exercitie vandien/ noch yemandt ter causen van dien t'injurieren/ irriteren/ met woorden oft met wercken/ noch met ghelijcken acten te schandaliseren/ op pene van ghestraft te worden als Perturbateurs vande ghemeyne ruste/ andere ten exempel.

5. Ende op dat middeler-tijt niemandt lichtelijck en stae tot eenige begrijpe/ captie ofte perijckelen/ sullen alle Placaten hier voortyts gemaeckt ende gepubliceert op't stuck vande Heresie/ mitsgaders de criminele Ordinantien byden Hertogh van Alba ghemaeckt/ ende 't ghevolgh ende executie vandien ghesuspendeert worden/ tot dat by de Generale Staten anders daer op geordineert zy: welverstaende datter geen schandael gebeure in maniere voorsz.

6. Dat mijn Heere de Prince sal blijven Admirael Generael vander Zee/ ende Stadt-houder van sijne Majesteyt vā Hollandt eñ Zeelant/ Bommele/ ende andere geassocieerde plaetsen/ om in alles te gebieden soo de selve tegenwoordelijck doet/ met de selve Justicieren/ Officieren/ ende Magistraten/ sonder eenighe veranderinge ofte innovatie/ ten zy by sijnen consente eñ wille/ eñ dat over de Steden eñ plaetsen/ die Sijne Excellentie nu ter tijdt is houdende/ tot dat by de Generale State nae 't vertreck vande Spaengiaerden/ andersins geordineert zy.

7. Maer belangende de Steden ende plaetsen begrepen onder de Commissie vande Koninghlijcke Majesteyt by hem ontfangen/ die teghenwoordelijck onder 't ghebiedt ende ghehoorsaemheydt van Sijne Excellentie niet en staen/ sal dit poinct geschorst blijven/ ter tijdt ende wijlen de selve Steden eñ plaetsen haer met den anderen Staten gevoecht hebbende tot dese Unie ende Accoort/ Sijne Excellentie henlieden sal gegheven hebben satisfactie op de Poincten/ daer inne sylieden haer souden vinden gheinteresseert onder sijn Gouvernement/ 't zy ten opsiene vande exercitie van Religie oft andersins/ op dat de Provincien niet ghedemembreert en worden/ om alle twist ende tweedracht te schouwen.

8. Ende

1576.

Pacificatie van Ghent.

8. Ende en sullen middeler-tijdt gheene Placaten/ Mandementen/ Provisien noch Exploycten/ plaetse hebben inde voorsz Landen ende Steden bijde voorschreven Heere Prince gheregeert/ dan de ghene by Sijn Excellentie ofte byden Rade/ Magistraten ofte Officiers/ aldaer gheapprobeert ofte ghedecerneert/ sonder prejudicie voor den toe-komenden tyde/ van den resort vanden grooten Raede van Sijne Majesteyt.

9. Is mede ondersproken/ dat alle ghevanghenen ter saecken vande voorledene troublen/ namelyck/ de Grave van Bossu/ sullen vry ende los ghelaten worden sonder rantsoen te betalen/ maer wel de vanghenisse kosten/ ten waere nochtans/ dat de rantsoenen voor date van desen betaelt/ ofte daer van overkomen ende geaccordeert ware.

10. Is voorts veraccordeert/ dat de voorsz Heere Prince/ ende alle andere Heeren/ Ridderen/ Edellieden/ particuliere Persoonen ende Ondersaten/ van wat state/ qualiteyt ofte conditie die zijn/ midtsgaders hare Weduwen/ Dowagieren/ Kinderen ende Erfghenamen/ vande een ende de ander zijde/ ghe-restitueert zijn in haerlieden goederen/ name ende fame/ende sullen oock mogen aenveerden/ ende de possessie aennemen/ van alle hare Heerlijckheden/ goeden/ prorogativen/ actien ende crediten/ die niet verkocht ofte ghealieneert en zijn/ in sulcken staet als de voorsz goeden nu teghenwoordelijck zijn : Ende te dien effecte zijn alle disfaulten/ contumatien/ arresten/ sententien/ saisissementen ende executien/ ghegeven ende ghedaen/ sedert den aenvangh vande troublen/inden Jaere 1566. soo wel om saecken vande Religie/ als om 't aennemen vande Wapenen/ met 't ghene daer nae ghevolght is/ ghecasseert/ gherevoceert/ doodt ende te niete ghedaen. Ende sullen de selve/-mitsgaders alle schriftelijcke proceduren/acten/ ende citatien te dien gheschiedt/ vernielt/ ende inde Registers gheroyeert worden/ sonder dat noodigh zy hier toe ander bescheydt te nemen/ oft provisie te verwerven van dit teghenwoordich Tractaet. Niet teghenstaende eenighe Incorporatien/ Rechten/ Kostumen/ Privilegien/ Prescriptien/ soo wel Legale/ Conventionele kostumiere/als Locale/noch eenighe andere exceptien ter contrarien/ de welcke in desen/ ende in alle andere saken den voorsz troublen concernerende/ sullen cesseren/ ende gheen stede hebben/ als tot dien by desen (soo verre alst noodt is) specialijck gederogeert wesende/ oock mede den rechte disponerende/ dat generale derogatie niet en is/ sonder precedente speciale.

11. Welverstaende/dat hier onder begrepen sullen zijn/en dit tegenwoordich Beneficie ghenieten/ mijn ghenadighste Vrouwe/ de Ghesellinne des Doorluchtighsten Keurvorst vanden Rhijn/ eertijdts achterghelaten Weduwe des Heeren van Brederode/ soo veele aengaet Vianen ende andere goederen/ daer haer Keurvorstelijcke Ghenade/ ofte actie van haer hebbende/toe gherechtight is.

12. Insgelijcx sal hier in begrepen wesen de Grave van Bueren/ soo veel aengaet de Stadt/ Slot ende Lande van Bueren/ om de selve byde voorsz Heere Grave(by vertreck vanden Garnisoene) ghebruyckt te worden/als sijn eygen toe-behoorte.

13. Ende sullen te niete ghedaen ende afghe-worpen worden de Pijlaren/ Tropheen/ Inscriptien/ en andere teeckenen/ byden Hertoghe van Alba opghe-recht/ tot schande ende blamatie/ soo vande bovengenoemde/als van allen anderen.

14. Aengaende de vruchten vande voorsz Heerlijckheden ende goeden/ 't verloop ende de t'achterheden vande Dowarien/ Tochten/ Pachten/Chijnsen ende Renten/ soo op des Koninghs Landen/ Steden/ ende alle andere/ die voor date van desen verschenen/ ende nochtans niet betaelt/ noch ontfangen en zijn/ by Sijne Majesteyt/ ofte syns actie hebbende/ die sal elck in 't syne moghen ghenieten ende ontfangen.

Pacificatie van Ghent.

15. Welverstaende/ dat al 't ghene datter ghevallen is/ soo wel vande voorsz Erfgoeden/ Renten/ als andere goeden/ sedert S. Jans Misse 1576. lestleden/ sal blijven ten profyte vande ghene haer recht hebbende/ niet teghenstaende dat daer af byden Ontfangers van Confiscatie ofte andere/ yet ontfanghen oft gheint ware/ daer af in sulcken ghevalle restitutie geschieden sal.

1576.

16. Maer by soo verre eenighe Jaer-scharen van den voorsz Pachten/ Renten/ oft andere Inkomen van 's Koninghs weghen by titule van Confiscatie/ aen-gheslaghen ende ghegheven waeren/ soo wordt elck over ghelijcke Jaerscharen/ vrij/ los ende quijte ghehouden vande reale lasten ende opstal uyt synen goeden gaende/ soo men oock t'allen tijden insghelijcx vrij/ los ende quijte ghehouden sal zijn van alle Renten/ staende op de Landen ende de goeden/ die men/ mits de voorleden troublen/ niet en heeft konnen gebruycken/ in alles nae raedt van den tijde/ dat selve belet ende onghebruyckt uyt oorsaecke voorschreven ghebeurt is.

17. Nopende de Huys-Catheelen en andere Meublen/ die aen beyde zijden te niete ghedaen/ verkocht/ ofte anders ghealieneert zijn/daer af en sal niemandt eenigh verhael hebben.

18. Ende aengaende de Erfgoeden/ Huysen/ ende Renten/ die by titule van Confiscatie verkocht ofte ghealieneert zijn/ de Generale Staten sullen in elcke Provincie/ende uyt de Staten vande selve/deputeren Commissarisen/ om kennisse te nemen vande swaricheden/ indien daer eenighe vallen/ om redelijcke satisfactie te doene/ soo wel aenden ouden Proprietaris/ als aenden Koopers ende Verkoopers vande voorsz goeden ende Renten/ voor hen regres ende evictie respectivelyck.

19. Van ghelijcken sal gheschieden/ nopende 't verloop vande personele Renten ende Obligatien/ ende alle andere pretensien/ klachten ende doleantien/ als die gheinteresseerde/ ter oorsaecke vande troubelen/ sullen namaels aen weder zijden willen intenteren ende voorstellen in wat manieren dat het zy.

20. Dat alle Prelaten ende andere Gheestelijcke Persoonen/ wiens Abdijen/ Stiften/ Fondatien en Residentien/ buyten Hollandt ende Zeelandt ghelegen/ ende nochtans binnen de selve Landen ghegoet zijn/ sullen wederomme komen inden eygendom ende in 't gebruyck vande selve hare goeden als vooren/ ten opsiene vanden Weereltlycken.

21. Maer wat belanget den Religieusen ende andere Gheestelycke/ die binnen de voorsz twee Provincien ende hare gheassocieerde/ gheprofessijt oft geprebendeert/ ende daer uyt gebleven ofte getrocken zijn/ ghemerckt dat den meestendeel van hare goeden gealieneert zijn/ den selven salmen van nu voort-aen verstrecken redelijcke alimentatie/ nessens de ghebleven ofte anders/ sal hen mede toe-ghelaten worden 't ghebruyck van hare goeden/tot verkiesinghe nochtans vande Staten/ alles by provisie ende tot onderstande op hen vorder pretensien/ byden Generale Staten verordent sal wesen.

22. Voorts is gheaccordeert/ dat alle giften/ exheredatien ende andere dispositien : Inter vivos vel causa mortis, by particuliere ende privare Persoonen ghedaen/ daer by de gherechte Erfghenamen ter saken vande voorsz troublen/ ofte vande Religie van hare gherechte successie versteecken/ vermindert oft onterft zijn/ uyt krachte van desen ghehouden sullen worden als ghecasseert/ ende van gheender weerden.

23. Ende alsoo die van Hollandt ende Zeelandt/ om de kosten vander Oorloghen beter te vervallen/ alle specien van Goudt ende Silver ten hooger prijse ghestelt hebben/ die sy in ander Provincien niet en souden konnen sonder groot verlies uyt-geven/ is besproken/ dat de Gedeputeerde vande Generale Staten/ ten eersten mogelyck zijnde/advviseren sullen/ om daer op te nemen eenen generalen voet/ ten fijne/ dat den cours vande voorsz Munten eenvoudelijck ghestelt zy/alsoo nae alst doenlick is/tot onderhoudenisse van deser Unie/ ende vanden ghemeynen Koophandel aen weder zijden. Pacificatie van Ghent.

24. Voorts op het vertoogh/ ghedaen byde Ghedeputeerde van Hollandt ende Zeelandt/ten fijne dat de Generaliteyt van alle de Nederlanden souden t'haren laste nemen alle de schulden/ die mijn Heere

1576.

de Prince ghecontracteert heeft / omme te doen zijne twee expeditien ende gheweldighe Heyrtochten / ten welcke/ soo wel die van Hollandt ende Zeelandt/als de Provincien en̄ Steden die hen in den lesten tocht over gaven/ verbonden hebben gehadt (so sy seyden.) Is t'selve Poinct ghestelt ende ghelaten/ ter discretie ende determinatie vande Generale Staten/ dē welcken/ alle sacken gheappaiseert zijnde/ daer van rapport ofte remonstrantie gedaen sal worden / om dien aengaende / sulcken regard ghenomen te worden als behoort.

25. In dit ghemeyn Accoordt ende Pacificatie/ en sullen niet begrepen zijn, om te ghenieten t'Beneficie van dien / de Landen / Heerlijckheden ende Steden houdende partije contrarie/tot dat sy hen effectuelijcken sullen ghevoecht hebben met dese confederatie/ t'welck sy sullen mogen doen alst hen gelieft.

Aldus ende in der manierē voorsz is de voornoemde Pacificatie tot Ghent / op het Stadthuys den 8. November / Anno 1576. by beyde de voorsz partyen gesloten ende geteeckent.

Ghentsche Pacificatie by den Coningh gheconfirmeert/ op sekere Attestatien.

Welcke Ghentsche Pacificatie werdt naemaels van den Coningh gheconfirmeert/ midts dat by den Bisschoppen / Abten/ en̄ andere Geestelijcke Persoonen oock vande Doctoren der Universiteyt van Loven/ by hare opene Brieven gheadviseert en̄ gheattesteert werdt/ dat nae de gestaltenisse der affairen van de Landen/ t'voorsz Tractaet niet in en hielt dat den H. Gheloove der Catholijckische Religie naedeeligh was maer ter contrarien, dat het was streckende tot vorderinghe vande selvighe. Die van den regerenden Rade van State hadden van gelijcke verklaert/ ende dat het niet en was derogerende de authoriteyt/ Hoocheydt/ende behoorlijcke ghehoorsaemheydt van den Coningh.

't Casteel vā Gent by den Grave van Reux voorz de Staten gewonnen/ den 7. November.

Gheduerende desen Vrede-handel/ende de plonderinghe van Antwerpen / heeft de Grave van Reux/ Gouverneur van Vlaenderen / alsoo wy hier vooren verhaelt hebben/ het Casteel tot Gendt belegert/ende als hy Kryghs-volck / Artillerije ende Munitie van den Prince van Orangien verkreghen hadde / heeft hy dat den 7. November by den Heere van Trelon doen beschieten op twee plaetsen / maer ghenoech teghen het ghemoedt vande meeste menichte / eerst maer schietende op de Borst-weeringhe / maer ten lesten van schande weghen / hebben sy Bresse gheschoten/ ende doen men soude gaen stormen / was de Storm-Brugghe te kort ghemaeckt / maer alsoo de Grave van Lalain Generael / inde absentie van den Hertoghe van Arschot / met den Marquis van Havre/ daer komen waren / ende gheen ontset voor handen / werdt het hun ernst / dies versochten de Spaengiaerden / onder Antonio d'Alinas Maldonado / Luytenant van Mondragon / te parlementeren/ zynde maer hondert ende vijftich sterck / ende gebreck van Poeder ende Victalie hebbende / en konde den Colonel la Garde/ met haer tracterende/ niet accorderen over haer Wapenen. Maer soo den Heere van Trelon haer beloften ofte presentatien ghedaen hadde / van geldt voor haer Wapenen te geven/ hebben sy haer overghegheven/ behoudens lijf ende goet/ den elfden November daer uyt treckende / en̄ passeerden nae Vranckrijck. Daer trocken binnen een Vendel vanden Grave van Reux / onder den Heere van Crequis/van den Huyse van Croy/ende een van des Princen van Orangien Vendels / onder Capiteyn Groeneveldt oft Sonneveldt. Daer was binnen de Huysvrouwe vanden Colonel Mondragon / met het meeste deel van zijnen goeden / waer door hy Zierickzee ende de Eylanden / met het Gheschut verlatende / trock voor by de Riviere van Antwerpen / met weynigh Volck / om dat te ontsetten / versoeckende dat de Spaengiaerden binnen Antwerpen hem souden assisteren / maer het was te vergheefs/ midts dat niet een van haer daer en wilde nae hooren. Ende alsoo zijn Volck meynde Rippelmonde op de Schelde in te nemen / werden sy van der Staten Volck ghestaghen ende verstroyt / met verlies van ontrent hondert Mannen / ende haren Oversten met de reste begaven haer in den dienst van de Staten.

Mondragons Huysvrou gevangen / en hy geslagen.

Ontrent desen tijdt werden oock eenighe Brieven des Coninghs afgeworpen/ die aen Rhoda ghescreven werden / hem hooghelijck bedanckende / dat hy de Brieven in 't Casteel van Antwerpen ghevonden/ verbrandt hadde. Het was te dencken / dat het moesten Brieven ende Schriften zijn vanden Hertogh van Alba / ende Commandador / ende 's Coninghs Brieven/ inhoudende veel secreten/ die den Coningh niet en wilde van de Landtsaten gheweten hebben.

Inhoudt van des Coninghs van Spaengien afgeworpen Brieven.

1576.

Den Hertogh van Arschot/ (zijnde als Hooft van den Raedt van State / nae de doodt van den Commandador) dede de Spaengiaerdē ende Rhoda vreesen/oft den voorsz Arschot die Brieven ende secreten des Coninghs mochten ontdeckt worden / dies hebben sy hem nae het leven gestaen : want Rhoda wiste dat 's Coninghs voornemen was/ hem oock quijt te maken van den Hertogh van Arschot/alsoo hy met de Graven van Egmont ende Hoorne / ende den Marquis van Bergen ende andere/gedaen hadde. Selve/ dese afghewurpen Brieven hielen in / datmen soude dissimuleren met den Hertogh van Arschot / Grave van Mansvelt / ende andere / ende en maeckte gheen werck vande Heeren van Hese / Glimes ende Bevre/ hen verblijdende dat sy by Thienen ghestaghen gheweest hadden / hoopende dat 't selfde alle de Rebellen overkomen soude. Hy belaste Rhoda de Ghemuytineerde contentement te gheven / ende de selve in haer Garnisoen te doen trecken / ende datmen zijn beste dede om te casseren het nieuwe opgenomen Krijghsvolck der Staten / ende 't Volck doen de Wapenen neder leggen / ende datmen het Casteel van Ghendt/ Valenchienes ende Utrecht / wel soude doen versien ende bewaren / ende dat hy korts soude seynden Don Johan van Oostenrijck / aen den welcken hy soude laten secrete Instructien / hoe hy hem te Gouverneren soude hebben / ende op wien hy hem betrouwen mochte / ende dat hy alsoo soude secretelijcken wech trecken / sonder Don Johan aen te spreken / om alle suspicie te weeren.

Hertogh van Arschot nae den leven gestaen.

Korts daer naer werdt weder eenen Brief afgheworpen / inhoudende Instructie voor Don Johan/ by de welcke men verstondt / dat de Intentie des Coninghs ware / te castijden den Prince van Orangien/ ende die van Hollandt ende Zeelandt/ende diergelijcke meer.

In dese tijden hoorde men oock / alsoo die van Brabandt hadden ghesoliciteert / om volkomen restitutie van haer Privilegien / ende afstellinghe van Officieren/ ingestelt teghen de selvighe Privilegien/ als namelijck Sancio Davila / die Castileyn was van het Casteel van Antwerpen/ soo werter ghesegdt/ dat alsoo Sancio ghetrouwt hadde een dochter van Brugghe / by de welcke hy een sone hadde te Brussel geboren / datmen den selfden dat Castileynschap van 't Casteel soude gheven / ende hy soude dan blijven als zijns soons Luytenant : Ende by diergelijcke middelen meynden sy alle de Staten ende Officien der Landen / ende nieuwe Commanderijen te besitten. Men sochte oock vyandtschappe tusschen de Heeren te stellen/als tusschen den Grave van Bossu/ende den Heere van Hierges / 't welck wel de principaelste van verstandt ende ervarentheydt waren : d'andere veel jongh zijnde.

De Grave van Rennebergh/Heere van Vile/broeder van den overledenen Grave van Hooghstraten/ Stadthouder van den Grave van Lalain in Henegouwe / heeft tot Valenchiene met acht Vendelen van zijnen Regimente / die hy by hem hadde / de Duytsche die daer in Garnisoene laghen / doen uyt gaen/ elck maer eenen Daelder gevende/ den twaelfden November/ ende heeft met hulpe vande Borgers het Casteel beleghert / alwaer dat hondert ende veertigh Spaengiaerts op waren / onder Diego de Orescione, die hy ghedwonghen heeft by appointemente de plaetse te verlaten.

Valenchien met het Casteel uyt der Spaengiaerden handen gekreghen/ den 12. Novembris.

Tot Camerijck werdt de Heere van Liegues / aldaer Gouverneur zynde/ by den Heere van Ainsi/ vanden Huyse van Gavre / ghevanghen ghenomen/ ende alsoo de Stadt met den Casteele voor de Staten ende het Landt versekert.

Camerijck by den Heere van Ainsi versekert.

De

1576.

Dijcke door-ghesteken by Antwerpen.

De Staten Generael / midts verlies des Stadts Antwerpen niet konnende de Vaert vande Schelde ghebruycken / hebben by Borght een Dorp ghelegen wat boven Antwerpen / ende tegen over Oosterweel / de Dijcken in Vlaenderen door-ghesteken / ten eynde de Rivière vander Schelde daer door loopen soude / waer mede sy een vrij Schipvaert bekomen hebben / van Brussel / Mechelen / ende andere plaetsen / tot in Zeelandt / binnen 't Landt deure / bevrijdt vander Stadt / Kasteel ende Schansse teghen over Antwerpen / een stuck van grooter importantie voor de stadt: Maer namaels werden de Gaten weder toe ghedyckt ende ghestopt.

Leven ende Historie van Gaspar de Robles / Heer van Billy.

De Staten hebben oock getracht haer van Vrieslandt te versekeren / als een Provincie wel ghelegen aenden Zeekant / alwaer dat Gouverneerde Gaspar de Robles een ervaren Kryghsman / met een Regiment Walen. Dese Gasper was van seer kleynen staet opghekomen / ghebooren uyt Portugael / van een Dorp Robles ghenaemt soo wy verstaen maer door sijn Moeder (die gheworden was de Memme oft Voedtster vanden Koningh Philips) gheraeckte hy in 't Hof / ende was langen tijdt Jonghen vanden Prince van Orangien / daer hy liefghetal werdt / hebbende inde Fransche Oorloge eens een Camp-vechtinge gedaen tegen eenen grooten Fransoys / hy zijnde een kleyn Man van Persoone / die hy nochtans verwan / ende soo gevordert / dat hy troude een schoone rycke Dochter in Walslandt / de welcke hem toebracht sommige Heerlyckheden / als Billy / Malepert ende andere / waer door hy oock werdt ghemaeckt Colonel van een Regiment Voet-knechten / en heeft / door gunst des Graven van Arenbergh / dickwils bewindt in Vrieslandt ghehadt / ende nae de doodt des selvighen: Item vanden Grave van Megen / ende vanden Vryheere van Groesbeeck / werdt hy byden Koningh ghemaeckt Gouverneur van Vrieslandt / Groeningen Omlanden ende Drente / welcke Landen hy nu lange in bedwangh ghehouden hadde

Oude ende nieuwe Casteelen in Vrieslandt.

door de oude Kasteelen van Leeuwaerden / Harlinghen / Staveren / ende de nieuwe Cost-Mahorn / Lammer / Sloten / Markum / ende Delfziel / oock de Stadt van Groeninghen / aldaer hy Anno 1570. een gheweldigh Kasteel hadde doen bouwen / soo dat hy daer niet anders regneerde / dan of hy selve Koningh gheweest ware / ende quam ten lesten tot sulcken vermetelheydt / dat hy byden Koningh dede versoecken om Grave van Billy ghemaeckt te worden: Maer hy kreegh voor antwoorde / dat hy soude hem ghenoegen laten met het ghene / dat hy meerder was gheworden dan sijn verdiensten vermochten. Hy was een Man van grooten moede en verstande / te verwonderen zijnde / dat een Man sonder Letteren soo wijdt in kloecksinnicheyt komen soude. Hy wert seer gepresen / om dat hy in Vrieslandt goede Dijcken hadde doen maecken in sijnen tijde. Hy was den Soldaten straf ende strenghe / ende vande selve niet bemindt / om dat hy gheldts ghenoech hadde / ende de selve niet en betaelde / door den raedt van sijn gierige Huysvrouwe / oock uyt-puttende ende blootende de Landen met alderhande loose vonden ende exactien / waer door hy qualijck bemindt was.

Billy tracht Vrieslandt aende Spaensche zijde te houden.

Desen Heer van Billy hoorende vande veranderinghe in Nederlandt / ende dat de Staten het Gouvernement tegen de Spaengiaerden aennamē / heeft ghedacht met sijn Regiment Soldaten sijn Gouvernement aende Spaensche zijde te houden / meenende over sulcx sijn Soldaten eenē Eedt te doen voorhouden / van hem drie Maenden getrouwe te wesen / (om daer-en-tusschen speciael advijs vanden Koningh te hebben / of het sijnen wille ware / met den Prince van Orangien Vrede te makē) daer toe hy die wel dochte te brengen / door sijn strengicheyt en onsagelijckheyt: Want hy hem niet en vreesde selfs Executeur te zijn / om een stroppe de corde te geven / yemanden selve te hangen / worgen / doorstekē / oft doorschietē. Hy hadde desen nieuwen Eedt alreede sijn voornaemste Hoplieden ofte Capiteynen laten doē / als Fernando Lopes / Monceau / Champy / en hare Bevelhebberen.

Als hy hier mede besigh was / is tot Groeninghen aenghekomen / vande Generale Staten ghesonden / Fransoys Martini Stella een kloeck ervaren man / ende seer gheleerdt / van Brussel / om de Landen ende Krijghs-volck te inducceren / tot alle goede ghehoorsaemheydt ende eenicheydt / houdende met de Generaliteyt / aennemende den Vrede-handel van Ghendt dien te publiceren / met aenbiedinghe van alle haer achterheden te betalen die groot waeren. Het welcke de Heere van Billy ghewaer gheworden zijnde / heeft den voorschreven Martini door sijnen Provoost doen vanghen ende pynighen / verwondende hem seer deerlijck met sijn eyghen handt. Nochtans en bekende hy niet / maer vondt behendelijcken middel in sijn ghevanghenisse / door sijnen Medecijn die Grieck konde ende sprack / ende oock door sijn bedeckte Vrienden / dat hy sijn Commissie tot executie stelde. Want als Billy met den Eedt heeft willen voort varen / ende den drie-en-twintichsten November dien sijnen Hopman Losy voor-ghehouden / soo heeft Losy hem ontschuldicht op sijn Bevelhebberen: Waer over hy seer ghestoort werdt / ende ontboodt terstondt des selvighen Sergianten ende Corporalen / die den Eedt oock weygherden te doen / door den voorschreven Martini gheinformeert zijnde / seggende / dat sy over negen Jaren syne Majesteyt gheswooren hadden / by welcken Eedt sy ghedachten te leven ende sterven. Waer op hy groote dreyghementen ghebruyckte / 't welck dese terstondt veroorsaeckte / met haer Krijghs-volck te besluyten / liever den Colonel aen het lijf te tasten / daer toe sy oock beweeghden 't Vendel van Villers / dat doen op de Wacht was / wel wetende dat den Colonel niet slapen en soude sonder hem te wreken / alsoo hy naest oock ghebeurde.

Revolte tot Groeningen tegen Billy voor de Staten / Anno 1576.

Commissaris vande Staten ghevangen ende gepijnicht.

Want de Heere van Billy hadde 't grof Gheschut met haghelen doen vullen / ende Hopman Lopes / die den Eedt ghedaen hadde / belast met sijn Vendel Losys Vendel te vernielen / als hy voorby de Wacht soude trecken: Maer Losys Vendel daer van ghewaerschouwt zijnde / trocken eenen ongheWoonlijcken wegh omme / ende alsoo komende (haer Roers met scherp ghěladen zijnde) op de Marct voor des Colonels Logement / daer hy logeerde / ('t Kasteel noch niet volmaeckt zijnde) soo en deden sy den ghewoonlijcken eeren-scheut niet / hoe wel sy vanden Wachtmeester toe-gheroepen werden / dat sy souden los schieten: Sy riepen weder / men soude eerst geldt gheven / om Kruydt ende Loodt te koopen: Waer over eenen alarm gherees / Losy sijn volck vermanende / dat sy souden haer voornemen sien te volbrenghen: daer op is het Vendel van Villers / dat vander Wacht trecken soude / haer toe-ghevallen. Lopes met sijn Vendel by het Gheschut ghewacht hebbende / ende hoorende het gheruchte / brocht sijn volck op de Marct / om haer op 't lijf te vallen: Maer die siende haer Ghesellen alsoo gesint / riepen / schiet niet / wy willen doen als ghy / vergheetende den afghedronghen Eedt / soo dat den Capiteyn Lopes hem salveren moeste in een Backers Huys. Aldus t'samen versterckt zijnde / riepen sy den Colonel Billy uyt sijn Huys / die terstondt met den Hoet inde handt seer vriendelijcken dese sijn Soldaten heeft aenghesproken / ende heeft haer gheldt ende veele schoone woorden aenghebooden / maer het en mocht al niet helpen. Sy sloeghen hem Boeyen aen beyde de beenen / ende bewaerden hem met een dicke ijsere Ketene op het Recht-huys / alwaer hy seer veel spijts ende trots met woorden ende wercken moest hooren ende lyden. Van daer liep het Krijghs-volck voort nae het Huys vanden Heere van Rijsbroeck / sijner oudtsten Dochters Man / zijnde sijnen Luytenant / die sy oock by hem ghevanghen stelden. De Hoplieden / Champy / Villers / Monceau / oock Losy / leyden sy oock ghevanghen met haer Vendels (doch eensdeels met haeren wille) om dat sy 't niet te verantwoorden hebben souden / ende verkooren eenen Eletto onder haer. Sy liepen oock nae de Waghe / daer de stroppa de corda was / braken die in stucken ende verbrandense op de Marct / roepende / Vive le Prince, Vive les Estats. Sy hebben oock den Commissaris / Fransoys Martijn Stella / vande Staten ghesonden / met groote vyericheydt uyt sijn Boeyen ende ghevan-

Colonel Billy wordt tot Groeningen ghevangen van sijn Krijghsvolc / den 24. Novembris Anno 1576.

Groeningen komt aen der Staten zijde

ghevan-

ghevanghenisse verlost / den welcken sy op de Marct brochten/ende hebben hem/ inden name vande Staten / den Eedt van ghetrouwicheydt ghedaen. Sy hebben den selven terstondt met eenighe Ghecommitteerde van harent weghen / ende van des Staten weghen / nae Brussel ghesonden / presenterende haeren dienst den Staten / begheerende eenen anderen Colonel/ ende betalinghe/ ende oock te weten/ in wiens handen sy de Stadt leveren souden. De Borghers hier en tusschen / seer verbaest ende verschrickt zijnde / vreesende op de wijse van Antwerpen ende Maestricht gheplondert te worden / deden versoecken/ dat sy het Kasteel (als een nieuwicheydt teghen den Contracten) souden mogen afworpen/ ende ontlast worden van Garnisoene. Dit geschiede al den dry-en-twintichsten November. 's Anderdaeghs sochten de Soldaten Christoffel Vasques / Colonel van Zutphen / die sy vonden in het Minre-broeders Klooster / in een Cappe stekende / gheschoren als een Moninck / ende brochten hem in sulcken Habijt op de Marct / roepende / sy hadden weder eenen nieuwen Bisschop. Den Provoost werdt in des Pastoors Huys in een schouwe gevonden. Den Wachtmeester sochten sy in 't Hoer-huys / ten lesten vonden sy hem in eenen Papen-rock. Sy vingen oock Hopman Fernando Lopes / Doctoor Jorien Westendorp/ Raedts-heer in Vrieslandt/ Barnicourt/ Hopman van Delfziel/ en Sterck/ Capiteyn van Damme / met hare Vendels. Daer werde oock ghevanghen ghebrocht den Capiteyn van 't Kasteel van Leeuwaerden : Bustammant/ ende Gantou Capiteyn van Staveren / zijnde vande selve Regimenten/ hielden 't oock met dese Soldaten.

Verscheyden Spaensche Capiteynen gevangen.

De voorschreven Fransoys/ Martijn Stella / tot Brussel den Staten alles vertelt hebbende/ soo resolveerden sy daer te seynden/ by provisie / Jorge de Lalain / Ridder / Baenderheere tot Vila / Capiteyn over een Bende van Ordinantie / ende Colonel van thien Vendelen Knechten / die namaels by transporte van sijnen Oom den Canonick / Grave van Rennenbergh werdt. Desen werdt instructie ghegheven met goeder ordeninghe de Landen onder de Staten Generael te brenghen/ de Soldaten contentement en betalinghe te gheven / ende te doen publiceren de Pacificatie van Ghendt / de Heere van Billy met de andere ghevanghenen op 't Slot van Leeuwaerden te seynden (die naemaels / door het eeuwigh Edict/ van Don Johan los ghelaten werden.) Aldus is de Grave van Rennenbergh / als Gouverneur / in Vrieslandt ghekomen/ om sijnen last te volbrenghen/ verselschapt met een gheleert kloecksinnigh Edelman van dien Lande / Poppe ofte Pompejus Ofkens / met Hendrick van Openbrugh / Fransoys Pijpenpop / ende Lancelot Parasijts / Commissaris der Monsteringhe/ ende betaelde/ nae afrekeninghe/ den Soldaten ten vollen / beloopende ontrent seven Tonnen Gouts. Hy ontfinck de sterckte van Delfziele / ende stelde daer in den Hopman Aelke Wijnkels/ den vijfthienden Meert. Daer nae deden die van Groeninghen hem ende de Generaliteyt den Eedt/ ende hy dede het Kasteel afworpen / het hadde vijf Bollewercken / ghelijck dat van Antwerpen/ maer niet soo groot / het lagh in 't Zuydt-Oost eynde der Stadt/ inde hoochte nae de Drente toe/ werdt met groote vyericheydt afgheworpen / alleman / jae oock de reysende Lieden/ werden ghedwonghen daer aen te helpen / soo dat het Kasteel geen beter gheluck en hadde dan het ander / dat Edtsaert / Grave van Oost-Vrieslandt / Anno 1505. daer ontrent de selve plaetse ghebouwt hadde / 't welck de Groeninghers mede afworpen/ Anno 1544. doen sy den Hertogh van Gelre aennamen.

Rennebergh wordt gesonden in Vrieslant / in Januario 1577.

't Kasteel tot Groeningen werdt afgheworpen.

De Staten Generael / ende Raedt van State / hebben den twaelfden December tot Brussel / uyt den Naem vanden Koningh / een Placaet uyt-ghegheven/ waer mede alle Magistraten/ Collegien van Wetten/ Kercken/ Capittelen/ Gulden/ Collegien en Compagnien/ belast worde/ binnen acht daghen nae de Publicatie over te brenghen alle Goude ende Silvere Ketenen / ende alle Goudt ende Silver-werck/ in haer bedwangh zijnde/ (uytgesondert der Kercken Ciborien/ Cruycen/ Reliquien / ende andere gheconsacreerde dinghen) om daer Gheldt ofte Munte af te slaen/ alles op verbeurte van dobbel van dien. Ende sy souden voor de once van 't Silver hebben achten-dertich stuyvers / ende vande once Kroon-goudt twee ende twintigh guldens / daer vooren Brieven van Constitutien van Renten ofte Penninghen in behoorlijcker formen nemende / welverstaende / dat de ghene die haer Goudt ofte Silver souden willen reduneren/ souden sulcx mogen doen ten selven prijse/ alles op de Obligatie vande voorscheven Staten/ tot gracelijcken interest / volghende den voet ghenomen / te weten / op erffelijcke Renten den Penningh twaelve / veerthiene / ende sesthien. Ende Lijff-Renten tot eenen Lijve/ den Penning sesse oft seven/ ende tot twee Lijven den Penningh acht / neghen ofte thien.

Placaet ofte gebodt / alle Magistraten/ Kercken ende Collegien/ over te brenghen alle goudt ende silverwerck/ den 12. December.

In Januario hebben de Schotten / dienende de Staten onder den Colonel Balfour / ontrent Luyck over de Mase by Jupil / een hoop Spaengiaerden ontmoet / inde Dellinghe / die sy dapper overvallen ende gheslagen hebben/ veel daer van doot blijvende/ de reste binnen Maestricht vluchtende.

Schotten slaen de Spaengiaerden.

Die van Utrecht hebben oock ghesocht van de Spaengiaerden / die het Kasteel bewaerden / ontslaghen te wesen/ dit Kasteel hiet Vredenburgh / als Vrede-bewaerder / daer ghemaeckt zijnde / by den Keyser Karel den Vijfden / doen hem den Bisschop van Utrecht / die over Heerlijckheydt ofte Souverainiteyt der Stadt ende Lande van Utrecht / die hy besat/ geresigneert hadde/ daer mede in bedwangh ende ruste ghehouden werden diversche partijdicheden/ die daer doen regneerden/ de welcke groote oorsake waren van des Bisschops resignatie. Op dit Kasteel lagh als Gouverneur Franciscus Ferdinando d'Avila / met ontrent hondert Spaengiaerden / die de Borghers wilden doen vertrecken / gheassisteert zijnde vanden Grave van Bossu / die nu uyt de Hollandtsche ghevanghenisse los was / hem luttel bedanckende vanden Spaengiaerden / die in sijn soo langhe ghevangenisse voor sijnen dienst hem gheenderhande respect ghedraghen hadden / nae de qualiteyt van sijnen Persoone. De Spaengiaerden van Utrecht/ den een-en-twintichsten December/ merckende ghereetschap van belegh op S. Thomas dagh/ zijn uyt het Kasteel inde Stadt ghevallen / ende hebben een deel Borgers vermoordt / ende t'vyer inde naeste Huysen ghesteecken / t'welck sy s'nachts daer nae noch meer deden / ende hebben daghelijcx soo vele sy conden inde Stadt geschoten / ende groote schade ghedaen. De Borghers hebben haer/ soo sy best conden / teghen het Casteel beschanst / alomme het gheschut daer teghen stellende/ ende rondtom t'Casteel beleggende/ ende hebben ten lesten/ hoe wel sy seer benout waren/ niet willen overgeven. Dies Don Johan tot diversche reysen moeste schrijven/ dat over te geven/ dat den Capiteyn niet doen en wilde/ maer wel t'selve den Grave van Bossu in handen stellen/ van wegen den Coningh : Ende soo ist overgegeven/ den 23. Februarij. Daer nae is de Stadt weder onder het Gouvernement vanden Prince van Orangien ghecomen/ ende het Casteel is naemaels gheheel afghebroken met consent van Don Johan/ die vreesde dat den Prince daer in vaster nestelen soude.

Het Kasteel van Utrecht beleghert / overgegeven en geraseert den 23. Februarij.

Grave van Bossu dient de Staten.

Desen Capiteyn Francisco Fernando Davila troc nae Vianen/ by Capiteyn Tordisillas/ die t'Casteel van Vianen oock over gaf/ also oock Alonzo Lopes Gallo het Huys van Culenborgh dede. Dese dry Capiteynen trocken also t'samen nae Antwerpen by d'ander Spaengiaerden / ende alsoo werdt Hollandt ontslaghen vande Spaengiaerden / ende en zijn daer noch noyt sints weder ingekomen.

Ten selven daghe dat de Spaengiaerden haer furie met moorden/ branden ende plonderen/ in Antwerpen toonden/ was den Heere Don Jan van Oostenrijck / Bastaert sone vanden Keyser Karel den vijfden / vanden Koningh voor Gouverneur inde Nederlanden ghesonden / tot Lutsenborgh ghearriveert/ secretelijck te Poste door Vranckrijc gepasseert zijnde/ met Octavio Gonsago/ ende ses andere : Hy

Don Johan van Oostenrijc/ bastaert vanden Keyser Karel de vijfde / komt in Nederlandt/ den 4. November.

was

1576.

was onbekent in 't Hof te Parijs / daer hy den Coningh sagh ter tafelen setten. Hy hem uytgevende als Dienaer van Octavio Gonsago / en verstont aldaer den staet ende wesen van Nederlant / by de Ambassadeur des Coninghs van Spaengien / Don Diego de Cuniga: Ende hoorende dat Lutsenborg met de andere Provincien alsdoen noch niet aenghespannen was / resolveerde derwaerts te trecke / alwaer hy van den Heere van Nabas / Lieutenant van den Gouverneur de Grave van Mansvelt / wel wert ontfangen ende onthaelt. Aldus in 't Lant gecomen zijnde / heeft gheschreven aen de Spaengiaerden tot Antwerpen / ende aen den Raet ende generale Staten tot Brussel. In zijn Brieven aen de Staten toonde hy eenichsins qualijck te vreden te wesen / over den overlast / die den Lande aenghedaen was / belovende dat t'selve niet ongestraft soude blijven / so sy den Coning bewesen behoorlijcke gehoorsaemheyt / en onderhielden de Roomsche Catholijcke Religie in haer gheheel. Ter contrarie nochtans / soo sy wilden in obstinaetheydt ende moetwillicheyt voort varen / hy ware oock versien ende geresolveert / so wel tot Krijghe als Vrede: Geheel na de instructien vanden Spaenschen Raet / contrarie den advijse van Vigilius / Hopperius / ende van anderen / s'Conings Nederlantsche Raetsheeren in Spaengien.

Don Johan geeft den Staten oorsake van achterdencken op hem.

Den Raedt van State is in 't eerste verwondert gheweest / dat hy niet naerder ofte selve tot Brussel en quam. Maer sy hebben haer noch meer verwondert van de forme ende inhoudt van zijn schrijven / t'welck ghenoech scheen hen te dreyghen / die doch meynden haer last alles ten besten volbracht te hebben / betoonende hem niet als haren Gouverneur / maer als haer partije. Dit achterdencken vermeerderde daer nae noch meer / om dat hy hem onder haer niet en wilde laten binden / dan op Ostagiers / begheerende oock haer Krijghs-volck onder zijn particulier ghebiedt te hebben / oft een groot deel daer van / tot zijn verseeckeringhe / als oft zijn vyanden waren gheweest. Dit heeft terstondt de Ghenerale Staten / ende de gantsche Landen / seer vreemdt ghedocht / ende oorsake van alle quaet vermoeden ghegheven / te meer / door dat sy wel merckten / dat de ghemuytineerde ende rebelle Spaengiaerden / eerst secretelijck ende daer nae opentlijck / alle faveur ende acces by hem vonden. Oock over peynsden sy t'ghene / daer hy van befaemt was / als ontrouwelijck ghehandelt te hebben in Spaengien / met de Moriscken van Granaden / met Don Carel den Prince van Spaengien / oock mede met de Coninginne van Spaengien. Ende nae het ghene dat / die daghelijcx omtrent hem waren / lieten bemercken / scheen / dat hy sochte het Gouvernement alleen te behouden / om te moghen berispen / straffen / prijsen ende loonen / nae zijn goetduncken / met eenighe van zijnen Raedt / alle t'ghene dat onlanghs inde Landen ghepasseert was / ende dat het in Spaengien voor vreemt werdt ghehouden / dat de Nederlanders / die men daer als overwonnen Ondersaten ende Knechten achte / souden op haer nemen ende onderwinden sulcke hooge saecken / als tot noch toe ghesien waren / al grootelijcx strijdende teghen de Hoocheyt ende authoriteyt vanden Coningh / te meer onlijdelijck / om dat sy gheneralijck in Spaengien ghesuspecteert waren / ende ghehouden werden voor Lutherianen ende Ketters.

Nederlanders in Spaengien gheneralijck ghehouden voor Lutheranen.

Staten Generael waer in die bestaen.

De Staten Generael / oock tot Brussel vergadert zijnde / bestaende insonderheydt van Ghedeputeerden ter Prelaten ende Gheestelijckheydt / van den Edeldom / ende vande Steden ende Leden der Landen / tot de selvighe behoorigh / onder een Wettelijcke onderdanicheydt van haren natuerlijcken Landtsheere / nae uytwijsen haerder Privilegien / Costuymen / Wetten / ende oude herkomen / by haren Prince selfs beswooren / vonden mede eensamighlijcken dese maniere van procederen van Don Jan seer vreemt / te meer / door dien dat sy verstonden uyt Spaengien / dat het Regiment / feyt / ofte bedrijf der Spaenscher Soldaten / aldaer niet qualijck / maer voor goet / ende wel ghedaen / ghehouden werdt ende datmen in stede van straffe / den Oversten ende Capiteynen meer gheschencken ofte vereeringhen reede maeckte. Oock vernamen sy daerenboven by afghevvorpen Brieven / hoe dat Don Jan last hadde / in als te volgē sulcke instructien / als Jeronimus Rhoda t'Antwerpen ghelaten hadde / by een Spaensch Coopman / Jeronimus Lopes gheheeten / ende dat Rhoda in Spaengien geheel het bewindt vande Nederlandtsche saken hadde. 1576.

Instructie van Don Johan.

Het effect van de Instructie van Don Johan was / dat hy soude toesien met schoon ghelaet van goetwillicheydt / de herten der Menschen inde Landen te winnen / om met hulpe van de selvighe / Hollandt ende Zeelandt te dwinghen / ende oock de andere na verdienste te straffen: Daerentusschen soude hy wel moeten dissimuleren. Hoe wel dese Instructien niet met den eersten bekent en waren / soo werden de Generale Staten ende Edelen / nochtans terstondt van hem vervreemt / door zijn ongheschickt procederen. Waeromme sy hebben aen den Prince van Orangien / als een oudt erbaren Raetsheere inde affairen van State / (zijnde nu een Lit des Lants /) ghesonden om zijn advijs / die den lesten November / Anno 1576. uyt Middelborgh schriftelijcken gheraden heeft / zijnde de substantie in 't corte / also hier na volght.

Staten Generael versoecken advijs aenden Prince van Orangien.

Ghemerckt dat de Heere Don Johan scheen te willen volghen de voetstappen van de voorgaende Gouverneurs / dat sy souden toesien te houden haer behoorlijcke authoriteyt / om de ghiericheydt der Dienaren des Coninghs te wederstaen / die onder den naem van een absoluyt Gouvernement een tyrannich Regiment sochten / niet teghenstaende dat Don Johan voor gaf / tot hem te willen aennemen een Raedt van de Inlandtsche Heeren / ende andere ingheborene Personagien / om alsoo eenen schijn van goet Gouvernement te thoonen: Maer het selve waer alleenlijck om de authoriteydt van de gheneralen Staten t'onderdrucken / die sy behoorden te mainteneren / nae schuldighe plicht / ter instantie ende ten aensiene van eenen ontallijcken hoop Edelen / ende goede Borghers ende volcke / die hen op haer verlatende waren / van de welcke sy vercoren waren / om die van alle tyrannije / ghewelt ende overlast / te beschutten / hebbende in haer handen ghesteldt haer lijf ende goet.

Wijsen raet ende advijs des Princen van Orangien / aende Staten / op de eerste procedure van Don Johan / den 17. November.

Hy raede oock voorder in gheenen handel met hem te treden / voor dat eerst de Spaengiaerden / ende andere uytheemsche ofte vreemde / ten Lande uyt waren doen gaen / niet achtende alle de schoone woorden / secrete ende particuliere beloften ofte toeseggingen / van dat sy souden met gelegentheyt uyt gaen / &c. Gedenckende / hoe dat den Coningh selve uyt de Landen scheydende / beloofde den Landen / datmen de Spaengiaerden soude doen vertrecken / binnen den tijdt van drie Maenden / maer sy bleven noch wel anderhalf Jaer daer nae noch inde Landen / ende het was apparent / datse niet souden (dan met ghewelt) vertrocken hebben / en hadde haer niet den noot daer toe ghedronghen / door de Nederlage der Spaengiaerden / te Gerby in Africken gebeurt.

Verhael van eenige Privilegien van Brabandt.

Dat sy oock toesien souden / eer Don Johan eenen voet / macht ofte gebiet / over haer Krijghs-volck kreghe / soo over voetvolck als Peerdevolck / (want het selfde soude het Mes ofte Sweerdt wesen / om haer alle de Kele mede af te steken / ende tweedrachticheydt te maecken.) Dat hy eerst soude verklaren ende besweeren alle der Landen Privilegien te accorderen / soo wel van de Blijde Incomste als de Chartres van Cortenberghe / hen verleent / Anno 1273. ende Anno 1320. gheconfirmeert van Hertogh Jan van Brabandt / Anno 1324. Item / noch andere tot Loven / in Meert / Anno 1354. hen ghegheven. Ende tot Brussel / Anno 1371. ende by Wenselaus / ende de Hertoginne Johanna zijn Huysvrouwe tot Antwerpen / Anno 1372. ende 1373. met diversche andere / die sy niet en behoorden nae te laten / maer hem gheloofwaerdighe Copijen daer van te leveren / met een menichte van klachten / die maer te vele de Werelt bekent waren / hem biddende / nae luydt van de

 selvi-

selvighe / de Landen te regeren / dat sy wel wisten / ende hem opentlijc segghen / dat het den last van zijne Majesteyt ware die te maintenerē / want hy sulcx altijt belooft hadde. Maer soo hy t'selfde anders soude willen weygeren / behoorden sy terstondt daer teghen te protesteren / op datmen haerlieden niet soude konnen beschuldighen van rebellie / om dat sylieden die soecken nae haer vermoghen voor te staen / tot den lesten druppel bloedts toe. Want soo sy soo vry ende opentlijck met hem spraken / soo van haer resolutie ende intentien / so souden sy verseeckeert wesen van corter ende absoluter antwoorde / die haer dienende by tijde te hebben / liever dan door langhe parlementeren / (niet op haer stucken lettende) ende hem tijdt te gheven op zijn stuck te voorsien / hem selven sterckende / ende haer crenckende met suspens te houden. Dit vry spreken behoefde haer niet vreemdt te duncken / noch Don Johan hem niet te belghen / nademael tot Ghendt den Coningh selve sulcken absolute resolutie aengheseydt werde / de welcke alleen causeerde den Koningh te beloven de Spaengiaerden te doen vertrecken / alsoo haerder vele noch mochte indachtigh wesen. Don Johans versoeck van soo vele Kryghs-volck tot zijns Lijfs bewaringhe te hebben / vande welcke hy sonder twijfel soude willen den gewoonlijcken Eedt hebben / dat waer een ghewis teecken van mistrouwen / dat hy van haer hadde / ende als hy soo veel Kryghs-volck by hem hadde / soo soude hy de vergaderinghe der Staten willen ghebieden / oft Wet gheven / ende de tegensprekers castyden. Oock ware daer uyt wel te bevroeden / dat hy niet recht ofte wel de sake en meynde / naedemael hy hem selven wilde wapenen met haer Kryghs-volck / haer also ontwapenende. Het bestont met meerder redene / dat hy haer betrouwde / dan sy hem / die altijdt eenen vrijen ende onderdanighen wille ghetoont hadden / ende gheinteresseert waren / hebbende altijt soo qualijck by het Spaensch Gouvernement getracteert geweest. Het diende ooc ghemerckt / dat hy maer / comende om Gouverneur te wesen / wilde met Wapenen incomen / eñ eerst versekertheyt hebben vande Staten / het welcke waere teghen het ghebruyck vande Princen selve / die onghewapent altijt hebben eerst den Staten den Eedt ghedaen / eer sy dien vande Staten ontfinghen. Vorder hadden sy oock te bedencken / wat kleynder eere dat voor haer soude wesen by alle Natien / datse meer bekommert souden wesen ofte trachten voldoeninghe Don Johan te gheven / dan medelijden te hebben over de ghewelden haerder Landtslieden in de Stadt van Maestricht / ende de machtighe Stadt van Antwerpen bedreven / by sulcken volck / die wilden gheacht wesen niet anders dan Inghebooren des Landts / alsoo eenighe Heeren onbedachtelijck die hebben willen houden in den Vrede-handel tot Breda / declarerende dat den Coningh zijn volck ende geselschap niet en wilde als uytheemsche / maer als natureelen des Landts ghehouden hebben / een volck die sulcken extraordinaire ongehoorde ende Barbarische acten aenghericht hebben / ende wat exempel sal dat wesen voor d'ander Steden / ende wat konnen sy verhoopen soo sy overvallen worden / onder de Spaensche Soldaten / ende Spaensch Regiment / anders dan met der tijt te ontfanghen dierghelijcke wreedtheydt. Haer was kennelijck hoe sy vande Ghemeynte berispt waren / dat sy in 't eerste niet belet en hadden het opbouwen der Casteelen / vande welcke een groot deel heurder ellendicheden herquam / wat sullen haer te beclaghen hebben de Steden / daer sy nu de Casteelen in haer macht hadden / datmen die niet af en worpt / ofte en raseert / ofte ten minsten af en breeckt / aen de syden teghen de Steden / het welcke sy behoorden te doene / soo wel om den volcke contentement te gheven / als om de aenstaende perijckelen te voorcomen die men wel gesien hadde. Sy en behoeven / haer niet te ontsien de gramschappe des Coninghs / noch haer selven niet te ketelen / ofte laten voorstaen / dat sy maer weynigh de authoriteyt ende reputatie des Conings geoffenseert hadden / want hy sal achtē / dat het haer aen de macht ghebroken heeft / ende sal hen also alle de injurien toe-

Voorsichtichheyt des Princen van Orangien.

schrijven / (hoe wel dat onrechtelijc) dat hy die nimmermeer sal vergetē : Aen het welcke men niet en behoefde te twijfelen / na diē men hem hadde sien toonē sodanige gramschappe ende indigniteyt / om eē arme Requeste die gepresenteert was / ende sy moesten haer rekeninge maken / elc na zijn qualiteyt / van het bancquet te smakē / dat hy haer toebereyde / niet tegēstaende alle vergevenisse ende vergetenisse / daer hy haer de ooren mede vulde / eñ sochte vorder te doen : Want de Princen nimmermeer vergeten sulcke dingē / dan als haer de middelen vande wraecke ontbreeckt / connē de wel dissimuleren tot bequamer tijt / alsomē hadde gesien in alle voorgaende Acten / waer van de wonden noch bloeyden / als vande Graven van Egmont eñ Hoorne / eñ menichte van Edele eñ goede Borghers / niet tegenstaende alle goede woordē die haer gegeven warē. Dit ware eē gewoonlijc gebruyc / eñ een yegelijck genoech bekēt / insonderheyt by de gene / die wat van affairen der Weerelt verstaen. Daerom en sal niemant twijfelen / oft haer wort diergheliicke ghedreycht : Want het ware eē practijcke die de natuere haer leert / dat die tot haer vermetē niet en connē comē / met gewelt / dat sullen versoecken met schalckheyt / also de kinderen doē om de vogelen eñ wilde beesten / om haer proye te verschalcken : Waer uyt wel af te meten ware / dat sylieden geen listen souden sparē / die sy conden bedencken / om haer in den valstric te brengen. Hy gave alle verstandige te bedencken / wat herten-spijt het eenen Vorste moet wesen / die met wencken alleenlijc wil regeren / te siē zijn geboden veracht / zijn onsterckheyt tegen zijn Ondersaten / alle de Weerelt kenbaer ghemaect / ende ten cortsten / den middel van zijnen appetijt ende moetwille hem te ontbreken : meynt men dat hy naelaten soude eenigherhande schalckheyt oft list / om tot zijnē vermetē te comē? voorwaer neen : maer mē moest achten / dat alle doen ende ghedachten nacht ende dagh daer toe gestelt zijn.

Nature ende Conditie der Princen

Want souverayne Overheyt ofte macht heeft die eygenschap / dat sy geen tegenheyt in 't Regiment kan lijden / waer toe haer niet en sullen ontbreken inventien van 't spreken / eñ oratien / fraey verciert met de fraeyste bloemen der Rethorijcke / om die beweghentheyt der menschen te verstricken / ende wijs te makē alles dat mocht eenichsins dienē tot haer voornemē. Hieromme was hy haer biddende te bedencken / dat het geen spel ofte cleyn sake ware / maer dat sy ghestoort eñ getergt hadden eenen grooten vyant / eñ dat in 't stuc geen middelmaticheyt te houdē en ware / maer sy moesten haer inbeelden een van dese twee extremiteyten / dat sy eeuwich onderliggen / oft mannelijc haer selvē behoudē / met die goede middelē / die haer God gegevē hadde / eñ die met Gods hulpe licht warē / so maer onder haer en bleke een goet accoort / eenicheyt eñ resolutie. Eñ so het so verre quame / dat den Heere Don Johan uyt noot verwillighde de Spaengiaerden te doen uyt de Landen gaen / soo soude men nochtans moeten vast staen op de restitutie ende onderhout der Privilegien / midts dese conditie daer by ghevoecht: Dat de Staten by hem staen sullen / eñ het Regiment helpen besorgē / soo wel vande Regeringe als van Finantien / eñ oock de vryheyt hebbē / haer twee oft dry mael Jaerlijcx te vergaderen / oft soo het haer goet duncken mochte / om te beraetslagen eñ ordere stellē / eñ reformeren / so de sakē niet wel eñ wettelijcken geadministreert warē : Daerenbovē dat alle Casteelen mochten afghebroken worden / Dat hy niet en soude vermogen eenich Kryghs-volck op te lichten / sonder consent vande Staten Generael / eñ dat alle Garnisoenen oft besettingen geset worden by haren advijse.

Nature van ghestoorde Vorsten.

Nootlijcke poincten om van Don Johan te verkrygen.

Op die manieren docht hem dat sy behoorden met hem te tracteren / want anders doende / waer te vreesen / dat sy haer selven (meynende Don Johan contentement te gheven) souden bedrieghen / eñ causeren onder haer meerder oneenicheydt dan te vooren. Want sy mochtē haer verseeckerē / datter veel waren onder haer / die haer nimmermeer sullen betrouwen op s'Coninghs woort / noch op Don Johans / soo sy eens sien de authoriteyt vande Staten Generael vernedert eñ vernietight / op welcker ghetrouwicheyt sy haer betrouwen geheel gestelt hadden. Derhalvē / hoe wel hy haer te voorē andermael desen raet hadde ghe-

1576.

de gezheven: soo vondt hy dit stuck van soodanighen gewichte ende consequentie / ende haer allen soo naegaende / dat hy haer dit sijn advijs moeste anderwerf schrijven / biddende 't selve in 't goede te nemen / als komende van sodanighen / die opstellen soude alle sijn middelen tot de leste droppel bloedts / voor de welvaert ende ruste van 't gemeyn Vaderlandt / ende van haer allen in 't bysondere / waer van hy begeerde met der daet getuyghenisse te geven.

De Staten rusten haren Leger tot de Krijgh, seynde in Vranckrijck en Engelandt.

Boven dit advijs dede den Prince den Staten noch aendienen middelē / om Krijgs-volc in Duytslant op te lichten. Ooc vergaderden de Staten haren Leger in Brabant ontrent Wavere / onder de Grave van Lalain, den Borghgrave van Gendt / ende de Heere van la Motte / Gouverneur van Grevelinghen. Sy hadden ooc te voren, in October / gesonden in Vranckrijc / van waer hen alle bystandicheyt mede toegeseyt werdt. Oock sonden sy de Baroen van Aubigny in Engelant / om den staet des Lants / en haren noot de Koninginne te verwittigen / die daer over in Spaengien sondt aende Koninghlijcke Majesteyt / Meester Smidt / Ridder, om hem te bidden / dat hem believen wilde de Spaengiaerden uyt Nederlant te doen treeken. In December sonden de Staten anderwerf aen de Koninginne den Heere van Swevegem / om assistentie van ghelde te hebben / die sy wisten Don Johans handel, ende het inwortelen van Spaensche Garnisoenen, haer suspect te wesen.

Oratie ofte aenspraке vandē Heere van Swevegem / van wegen Staten / aende Koninginne van Enghelandt.

Alwaer by de Koninginne, den 13. Decembris, hebbende audientie, hy verhaelde / volgende sijnen last / hoe dat de Spaengiaerden / haer vyanden / seer verbittert waren op de Nederlanden / om dat den Koning van Spaengien / Anno 1559. versocht zijnde byde Landen / die hadde moeten verlossen van 't Spaensch Krijgsvolc / 't welc tot groot leetwesen vande selvighe / eenighe Jaeren daer nae eerst verkregen werdt: Dies om noch tot hare vermeten wrake te komen / maecten de Weerelt alomme wijs / dat de Nederlanders al Ketters ende Verraders waren / van God ende den Koning / waer toe hun de beroerten in Nederlant / Anno 1565. ende 1566. overkomen / seer vorderlijc en wel gedient hadden. En hoewel die selvige beroerten byde Regente / Hertoginne van Parma / wel bevredicht waren / (na den tijdt van alsdoen) hadden nochtans die vyanden van Nederlandt niet afghelaten / voor sy daer inghebrocht hadden den Hertoghe van Alba / met een gheweldige Heyrkracht. Die welcke ter eerster aenkomste hun opentlijc beroemden / dat die Landen hun ten Buyte ghegheven waren. Den Hertogh toelatende sijn Krijghs-volck alderhanden Barbarischen moetwil: En ten anderen / onder decksel van Justitie ende recht te doene / dede executeren ontallijcke menschen / dickmael en tegen sijn eygen en Konings Edicten / te vooren uytgegeven: bouwde Kasteelen / verwierp alle Privilegien / soo dat gheen eerbaer Man konde verseeckert van sijn leven wesen / ende bevrijdt van sijn goede fame / soo hy wat te verliesen hadde / waer by hy sijn tyrannije soo wel dochte ghefondeert te hebben / dat hy hem selven Statuen op stelde / met insolente Heydensche inscriptien: Begonde oock sijn Gebueren met arresten ende andere secrete middelen te quellen / daer haer Majesteyt wel mochte weten van te spreken. Ende de Nederlanden sochte hy te beswaren met schattinghen / sulcke als noyt in hoe groote nooden ghebruyckt waeren / als met honderste ende thiende penninghen / waer door etlijcke Provincien uyt enckele onverduldicheydt hun ontrocken hadden vande absolute onderdanicheyt vanden voorschreven Hertoghe / om welcke weder te dwinghen hy Vloten van Schepen toe-reyde / onder welck decksel hy die Steden afnam ende beroofde van haer Gheschut ende Wapen-tuych / 't welck hy secretelijck eensdeels in Spaengien sondt / ende eensdeels verlooren werdt / achtende / dat een onghewapent Landt hem niet seer te vreesen stondt. Ende om het Krijghs-volck wel tot sijnen wille te hebben (als eertijts tot Roomen de Tyrannen / Silla, Cinna ende Marius deden) liet hy haer de beste Steden toe / met alderhande wreetheden ende dertelheden te tracteren / als Mechelen / Naerden / Haerlem / ende andere.

Nae hem volghde Don Loys de Requesens / groot Commandador van Castilien / den selven voet. Dese als hy een wijle tijdts den Vos ghespeelt hadde / brochte mede alle der Landen Privilegien in questie / soo dat het ghemuytineert Krijghs-volck, nae een Victorie op de Mookerheyde / sonder grooten noodt toe-ghelaten werdt / onder sijn ooghen de Steden te overweldighen / als Antwerpen, ende die hun betalinghe af te dringhen, daer dat nochtans de Heere van Champigny goeden middel hadde / om dat te beletten / soo dat daer door het Krijghs-volck oorsake ende den voet nam, als of het hun toe-ghelaten ware de Steden / daer sy Garnisoen hielden / met hulpe van hun ghebuer-Garnisoenen te vermeesteren / rooven ende plonderen / het welcke hem selve in sijn Gouvernement tot Oudenaerden oock soude gebeurt hebben / soo hem Godt gheen goede toe-sicht verleent hadde. In sulcker voegen, dat Spaengien selve hem verwondert hadde / van der Landen grooter trouwe ende ghedult / hun vreemt dunckende / dat men sulcke moet-willige Soldaten / nae de doot van den Commandador / niet alle doot ghesiagen en hadde / doen die lichte Cavallerije ghemuytineert was / ghelijck de Heeren Staten wel uyt Spaengien van goeder handt verwittich waren.

1576.

Groot Commandador by een Vos geleken.

Van desen moet-wil ware Sijne Majesteyt Catholijck wel gheinformeert / ten tijde vanden Commandador ende sints / ende alsoo den voorsz Commandador tot twee reysen hadde doen beschrijven de Ridders van der Ordre / Gouverneurs van de Provincien / met eenighe Bisschoppen ende Hoofden van de Provinciale Raden / met de Raden van Staten ende Secreten, om gesamentlijcken bequame remedien daer tegen te vinden. Soo werdt daer doen eendrachtelijcken besloten (om voor te komen vorder swaricheden) datmen soude soecken te accorderen ende te bevredighen met den Prince van Orangien / de Staten van Hollandt / Zeelandt / &c. datmen het Spaensch ende alle het vreemdt Krijghsvolck / te Voet ende te Peerde, uyt den Lande soude seynden / daer dat het mochte den Catholijcken Koningh meerderen dienst doen: Datmen vergaderen soude de generale Staten / om alle andere twistighe Poincten ende misverstanden / ghevallen tusschen de Dienaers van Sijne Majesteyt ende de voorsz Staten / mochte slissen, behoudens altijdt de oude Religie ende de wettelijcke Souverainteyt des Koninghs: welcke resolutie ware ghesonden ghewеest in schrifte / ende onderteeckent vande voor-ghenoemde / in Spaengien aen Sijne Majesteyt: Op de welcke de Koningh lange beraetslaeghde / ende also daer en tusschen meerder swaricheden van 't quaet deportement der Spaensche voorvielen, soo gaf den Koningh antwoorde / dat hy besigh ware / om de beste middelen te vinden tot den gemeynen quade / daeromme soude hy met den eersten / namelijck met den Marquis van Havre / alle bescheet overseynden. Ten lesten heeft den Koningh byghesonden Brieven aenden Raedt van Staten alles gheconsenteert / ende dat meer ware / belaste de particuliere Provincien daer van de wete te laten doen / alsoo geschiede conform den advijse vande voorsz beschreven Raden ende Staten: Maer het effect ende de executie daer van wert gheremitteert ofte belast aenden Persoone vanden Heere Don Johan van Oostenrijck / die den Koningh ghenoemt hadde voor Gouverneur inde Nederlanden / om de Landen een goedt ghevoelen van hem te doen hebben / alsoo 's Koninghs Brieven inhielden.

Also nu daerentusschen / na het innemen der stadt Zierickzee / het Spaensche Krijgsvolck wederomme gemuytineert was / en ingenomen hadde Heerentals / ende daer nae Aelst / daer levende als yegelijck wiste / soo hadden de regeerende Heeren vanden Rade van Staten / siende het quaet als eenen Cancker voortloopende / ende van noode hebbende een haestighe remedie / vreesende eenen generalen afval ende revolte des volcx / uyt enckelen noodt ende armoede / quia nescit plebs jejuna timere, de ghemuytineerde binnen Aelst / ende haer aenhanghers, voor Rebellen verklaert / en om die te straffen na verdienste / hadden oplichtinge van Krijgsvolck geresolveert en beschreven eenighe Staten tot Brussel te vergaderen / om te

raede-

1576. raedtslagen over de Lantsaken ende middelen/ om de Spaengiaerden te doen vertrecken met alle vreemde / die nochtans haer betalinghe aen te bieden nae afrekeninghe: Maer sy hebben ghespot met alle redelijcke aenbiedinghen / ende meer gheweldts getoont/ hun opentlijck beroemende / haer partijdighe al te willen den hals afsteken/ ende hun handen in 't bloedt wasschen. Ec.

Waer door de Heeren Staten niet anders hadden konnen doen / dan by authoriteyt vande regeerende Heeren Raden van State/ de wapenen aen te nemen tot hunner verweeringhe / als toe-ghelaten ware by Goddelijcke/ Natuerlijcke ende Menschelijcke Rechten. Ende hadden Pays ghemaeckt met den Prince van Orangien ende Staten van Hollandt ende Zeelandt/ ende besloten/ nae het uytdryven vande vreemde / een vergaderinghe van Staten Generael / ten eynde voorsz / als altijdt behoudende 't Poinct vande Religie / ende Hoogheydt vanden Koningh hunnen Meester / waer mede werde voorkomen een grooter quaet / in bequamen tijdt door dringhenden noodt/ om niet te verliesen het lichaem van so schoone ende eertijdts soo florerende Provincien/ eer dat den Heere Don Johan van Oostenrijck daer mochte aenghekomen wesen.

Seyde vorder / dat haere Majesteyt by dat verhael nu konde verstaen watter in Nederlandt ghepasseert ware / ende wat redenen de Staten Generael beweeght hadden / by d'ordere vanden regeerenden Heeren Raedt van Staten / representerende den Koningh haren Heere / haer toevlucht te nemen tot de Wapenen. Waeromme hy haer badt te considereren of sy berispelijck waren / nademael sy niet en sochten veranderinghe van Prince oft van Religie / (dat den Koningh eenlijck ware versoeckende) maer alleene haer selven te verlossen vande bloedighe practijcken des Spaensch Krijghs-volcx / ende hun te behouden in hun oude Wetten/ Rechten/ ende ghesworen Privilegien by Sijne Majesteyt / ende geregeert te wesen by Inghebore ne vanden Landen/ alsoo sy te vooren waren gheweest : Alle welcke soo rechtveerdighe ende redelijcke oorsaecken de Ghedeputeerde vande Staten Generael haere Majesteyt kennende voor een Princesse van goeden verstande/ verre van alle ambitie / maer medelijdigh / hadden belast haer voor te houden / op hope / dat sy van haer goede gunste/ gheneghentheyt ende hulpe niet souden verlaten worden / in een stuck soo noodigh ende ghewichtich. Waeromme haere Majesteyt soude op

Staten versoecken leeninghe van ghelt van de Koninginne van Engelandt.

dat pas de Heeren Staten Generael seer hooghelijck tot haer verbinden soo het haer beliefde/ die selvighe promptelijck te assisteren / met een somme van hondert duysent ponden sterlincx te leenen / voor eenen tijdt van ses ofte acht Maenden op conditien / alsoo men die behoorlijck soude moghen ramen : voor restitutie souden de voorsz Heeren Staten goede Obligatien gheven tot contentemente. Waer mede sy hun (met Godts hulpe) verseeckerden ende sterck maeckten / te moghen dwinghen het Spaensch Krijghs-volck / met de aenhanghers / te vertrecken met der minne ofte onminne / ende te verhinderen eñ voor te komen dat niemandt anders/ onder 't decksel van hulpe / hun niet Meester en maeckten van de Nederlanden / die sy verstonden heel te houden onder de Wettelycke ghehoorsaemheydt vanden Koningh haren natuerlijcken Prince : Oock mede/ soo en ware het oock hare Majesteyt gheensins voeghelijck/ eenighe soodanighe Ghebueren te hebben / die sy wiste niet min ambitieus / noch van minder hooveerdigher Dominatie te zijne / dan de Spaengiaerden waren / die sy nochtans (soo sy gheen ghereede hulpe van ghelde en bequamen) souden moeten ghebruycken : want sy kleynen dienst van hun Krijghs-volck/ dat sy hadden / konden hebben / ten ware sy betaeldt waren / waer toe sy noch geen middelen hadden / tot dat sy generale middelen in 't werck ghebrocht hadden/ daer sy vast mede besigh waeren / ende daer-entusschen mocht haren vyandt hem versterken ende hun over-groeyen tot een gheduerigh verderf der Landen / ende alle Staten ende Ghebuer-Landen. Waeromme sy versochten / dat haere Majesteyt in desen noodt wilde bethoonen/ hoe hooge ende diere sy hiel de oude Aliantien ende Verbontenissen tusschen hare Rijcken ende de Nederlandtsche Provincien / met de Tractaten van Entrecoursen ende traffijcken / soo nootelijck voor beyden / die niet konden onderhouden worden / soo daer andere dan Nederlanders gouverneerden ofte gebiedt hadden : Het welcke soo het quame te ghebeuren/ ('t welck Godt verhoede) soo soude ontwijffelijck hare Majesteyt met der tijdt haer vinden in gelijcke swaricheyt/ daer men nu de Nederlanders / om haer sonden wille / in vonde/ biddende het veersken te ghedencken / Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Mondelinge antwoorde vande Koninginne van Enghelandt aenden Heere van Swevegem.

Dese redene beleefdelijcken ghehoordt / heeft de Koninginne terstondt mondelinghe gheantwoordt/ Als dat sy droeve was / dat den Koningh sijnen Meester soo qualijck beraden ware/ ende dat sy tweemael van haer Edelen aen hem ghesonden hadde / hem te bidden te willen overlegghen de natuere vande Nederlanden/ die oude getrouheydt der Inwoonders tot haeren Over-heeren / die hun tot alle tijden soo ghelucklijcken hadden gheregeert / ende dat het ware behoorlijcker te volghen den selven voet / dan uyterste strengheydt/ die welcke verselschapt ware met groote ongherechticheydt ende ghewelt / die niet langhe en konde dueren/ ende ware een ghewisse ondergangh van alle Staten ende Republijcken / waeromme soo den Koningh goedt vonde / dat sy tusschen beyde spraecke/ sy wilde gheerne haer beste doen/ de saecken te middelen ende te bevredighen / behoudende sulcken Religie / als den Koningh beliefde daer onderhouden te hebben / met sijn hooghe Souverainiteyt ende reputatie / die welcke sy/ als een Princesse / verstondt behoorlijck toe te komen allen Princen ende Vorsten / ende dat alle Vorsten ende Princen behoorden/ om die Souverainiteyt te onderhouden / malkanderen by te staen / als een ghemeyn saecke onder haer/ Ec. Waer op den Koningh haer hadde voor antwoorde gesonden / Dat hy haer bedanckt vande goede aenbiedinghe / ende dat hy verhoopte soo wel met sijn Ondersaten van Nederlandt te handelen / dat hy niet en soude behoeven eenighe andere Princen ofte Vorsten daer mede te bemoeyen / maer soo het daer toe soude moeten komen/ soude hy haer dat beter betrouwen/ dan yemant anders van sijn Ghebueren/ also affegghende (soo sy seyde) met civile oft beleefde woorden/ hare soo goethertige aenbiedingen. Waeromme de Nederlanden hun mochten verseekeren / dat sy niet lijden soude/ dat de Spaengiaerden daer absolutelijcken regeren souden / om het perijckel dat haer daer van voor de deure staen soude / ende oock ten aensiene vande oude Verbindtenissen / Confederatien / commercie ofte neeringhe / die haer Koninghrijcken hadden met alle de Nederlanden. Maer nochtans bespreeckende/ ende behoudens wel expresselijck / datmen met haer daer inne procedeerde oprechtelijck ende opentlijck/ onderhoudende de Hoogheyt vanden Koningh/ ende de Religie als sy pleghen/ in welcken ghevalle sy haer niet soude laten/ in ghebreecke van ghelde / noch van volcke.

Koninginne van Enghelant consenteert ghelt te leenen.

Ende soo daer op de Heere van Swevegem vorder aenhielt op ghelt leenen/ soo antwoorde sy dat sy 't wilde doen / ende soude korts daer over resolveren. Daer nae in vordere ende andere Propoosten met hem tredende / thoonde eenigh miscontentement te hebben vanden Prince van Orangien/ ende vande Fransoysen / vande welcke sy de aenbiedinghen wel wiste / maer en verstonde gheensins haer ghelegen te wesen / de Fransoysen in Nederlandt eer ofte liever te lijden dan de Spaengiaerden. Vorder spreeckende vande Oorloghe / ende vande Overste ofte Beleyders daer van/ ende vanden Heyrlegher / beklaeghde / dat de Overste meest al jongh waren / ende nae haer duncken ende nae het rapport sy daer van hadde / waren van kleyne ervarentheyt/ om soo grooten stuck uyt te voeren / ende dat sy wel wenschte hun te ghebruycken den raedt eñ assistentie vanden Oversten Lazarus Swendi (doen vermaert/ ende in Nederlandt wel bekendt) ende dergelijcke oude Krijghslieden van die Natie. Seyde doen noch

Voorsichticheydt der Koninginne.

daer

1576. daer by / hoe dat sy onlanghs te vooren ghesonden hadde een van haren Edelen aen den Coningh / om hem openlijck aen te segghen / dat hy doch wilde de Spaengiaerden uyt Nederlandt doen trecken / ofte sy souden moeten helpen die daer uyt drijven / &c. Waer op den Gesante / de Heere van Swevegem / volghende zijnen last / volcomelijck ghenoech op antwoorde: Ende handelde voorts met de principale Raetsheeren / als den grooten Thesorier de Baron van Burgley / den Grave van Leycester / den Secretaris Walsingam / ende andere / die gheraden vonden / dat de Coninginne soude seynden den Capiteyn Horsey aen de Staten / om volcomelijcken haer meyninghe te verstaen / of sy niet anders en sochten ofte trachten / dan te behouden haer oude Religie / ende haren Prince / het uytdrijven der vreemde ende Spaengiaerden / ende gheregheert te worden by Ingeborene als sy ghewoon waren / ende te leven nae haer oude Rechten ende Privilegien. Waer van versekert zijnde soo soude den voorsz Capiteyn Horsey voorts reysen nae Don Johan van Oostenrijck / om aen hem te versoecken / dat hy hem oock wilde tot het voorsz voegen / ofte hem opentlijc te verclaren ende aen te seggen / dat hare Majesteyt niet en verstondt te lijden / dat de Nederlanden souden worden getyranniseert van Spaengiaerden alsoo sy oock t'selfde den Coningh in Spaengien by eenen Edelman hadde doen aensegghen. Met desen last den voorsz Capiteyn Horsey na Nederlandt vertrock / volvoerende zijnen last.

Hierentusschen soo heeft Swevegem vorder met de Raedtsheeren ghehandelt / die hem oock aenseyden / dat volghende de advijsen ende rapporten die sy hadden / de Nederlanden niet veel goet te verwachten hadden vande Fransoysen / ende dat sy Copyen hadden vande Instructien vanden Heere van Bonivet / Fransoys Ambassadeur tot Brussel / ende van Monsieur den Hertogh van Anjou des Conings van Vranckrijcx broeder / die welcke nu met zijnen broeder den Coningh / ende den Coningh van Spaengien / onderlinghe heymelijck verstandt hadden / ende dierghelijcke meer. Nae vorder conferentie ende handelinge heeft den Heere van Sweveghem soo wydt ghehandelt / met de Coninginne ende haren Raedt / dat sy in ongheniunt Silver hem ende zijn Commisen / Jan Matens ende Jan Parot / heeft doen overleveren de weerde van veertigh duysent Anghelotten / op rekeninghe van meerder somme te leenen / als tot hondert duysent ponden sterlinghs toe / ofte 200. duysent Anghelotten / met hem oversenyde den 30. Decembris / Anno 1576. een Edelman Meester Winnebanck / om dat ghelt tot Brussel te leveren aen haren Ambassadeur / den Secretaris Wilsem / om daer vooren behoorlijcke Obligatien vande Heeren Staten te ontfanghen / also geschiede tot Brussel / den 19. Januarij / Anno 1577. daer vooren oock haer bysondere Obligatien gaven de Steden van Brussel / Ghendt / Brugghe / Duynkercke, Nieuwpoort / en Middelborgh in Zeelandt. Daer wert mede besproken / dat die Staten van Nederlandt gheenen Pays ofte Accoordt met den Coningh souden maken / sonder die Coninginne ende haer Rijck daer inne te vervatten / ende dat de Tractaten ende Entrecourssen / nopende Coophandel / souden onderhouden worden. Dat alle Ballingen / uyt Enghelandt ghewecken / sullen uyt Nederlandt vertrecken. Dat alle Engelsche ende andere / ter Zee varende / sullen alomme bevrijdt wesen / alsse waren voor de Inlandische Oorlogen.

Coninginne van Enghelandt leent de Staten generael 40. duysent Angelotten.

Ende dit werdt aldus al ghehandelt van wegen / dese Coninginne / om dat de Staten uyt noot ende benautheden geen ander parthye aenslaen en souden / ofte haer onder Vranckrijck begeven / maer onder haren Prince ghehoorsaem blijven / op hope des vertreck der Spaengiaerden / die haer in Nederlandt suspect waren.

Handelinge tusschen Staten ende Don Johan tot Marche in Famine.

Hierentusschen hebben de Staten / door haer Gesanten ende Ghedeputeerde / met Don Johan ghehandelt / ende waren dese / de Heeren van Rassinghem / van Willerval / de Borghgraven van Gent / Meetkercke, ende andere / die daghelijcx over ende weder reysden. Ten lesten / in December / is Don Johan te Marche in Famine ghecomen / alwaer / den 15. December / gheconsenteert is een generael afstandt van Wapenen / voor 15. daghen / terwyle sondt hy Octavio Gonzago / ende zijnen Secretaris Johan de Escobeda, tot Antwerpen / Maestricht / ende Liere / om met haer te handelen van 't vertreck der Spaengiaerden soo hy seyde. Den 21. December sonden de Staten tot Namen haer Gedeputeerde / meynende dat Don Johan daer oock comen soude / om het misverstandt met de t'samen sprekinghe wech te nemen. Maer hy en quam niet / maer sondt den Heere van Rassinghem derwaerts / den 27. Decembris / versoeckende aen de Staten noch respijt van acht daghen langher / om volcomelijck resolutie vande Spaengiaerden tot Antwerpen ende d'andere te hebben. Vorder begheerde hy te weten / wat versekertheyt de Staten hem souden gheven / aengaende de behoorlijcke ghehoorsaemheyt tot den Coningh / nae het vertreck der Spaengiaerden / ende om dat het niet en was betamelijck zijn eere / hem selven te ontwapenen / ende alsoo hem te stellen in haer handen / die ghewapent waren / soo versocht hy / dat de Staten mede wilden besluyten / dat haer Krijghs-volck oock soude reede wesen haer te ontwapenen / ende de vreemde onder haer te vertrecken / met de Spaengiaerden. Vorder begeerde hy te weten / met wat versekeringhe de Spaengiaerden souden vertrecken / ende dat ter Zee ofte te Lande. Ooch naedemael de handelinghe met den Prince van Orangien / Staten van Hollandt ende Zeelandt / ware te decideren ende eyndighen by de vergaderinghe der Staten generael / begheerde hy te weten / wanneer ende waer sulcken vergaderinghe soude ghehouden worden / oock wat versekeringhe sy zijnen Persoone wilden geven. 1576.

Versoeck van Don Johan aen de Staten den 27. December.

By welc versoeck de Staten verstonden zijn meyninghe niet te wesen de Spaengiaerden te doen vertrecken / voor dat het stuck vande Religie ende anders met die van Hollandt ende Zeelandt gheeyndight ware. Waeromme de Staten resolveerden te insisteren / dat de Spaengiaerden mochten terstondt vertrecken / ende hebben / den lesten December / by haer Ghedeputeerde tot zijnen voldoeninghe doen overlegghen vijf Instrumenten van Attestatien / als te weten / twee Attestatien in perckement gheschreven / ende onderteeckent ende ghezegheldt door de handen ende zeghelen vande Bisschoppen / Prelaten / Abten / Dekenen ende Pastooren, van date den 17. December / Anno 1576. Item noch een ander Attestatie / ghezeghelt by de Dekenen ende faculteyt vande Heylighe Godtheyt tot Loven / van date den 25. December / Anno 1576. Item / een ander van de Doctoren ende Professoren beyder Rechten inde Universiteyt van Loven / by haer gheteeckent den 26. Decembris / Anno 1576. Item noch een Instrument van verscheyden Bisschoppen onderteeckent / addresserende aenden Paus / inhoudende den staet ende standt vande Religions saken in Nederlandt. By alle welcke sy bethoonden / dat het Heyligh ende Roomsche Catholijcke Geloove geensins gheinterresseert ofte vermindert en ware / by den Contracte van Payse / besloten tot Ghendt / den 8. November lestleden / tusschen de Staten ter eenre / ende den Prince van Orangien / met de Staten van Hollandt ende Zeelandt / ter andere syden. Ende om vorder te betoonen / dat in 't selfde Contract van Pacificatie niet en was / dat eenichsins mochte verminderen ofte prejudiceren de authoriteyt / ende behoorlijcke onderdanicheyt / die sy zijne Majesteyt schuldigh waren / soo leverden sy noch over een Attestatie vande Heeren vanden Raedt van State / ghecommitteert by den Coningh tot den Gouvernemente Generael der Nederlanden / van date den 20. December / Anno 1576. ende onderteeckent Bertij.

Attestatien by de Staten Don Johan vertoont / dat de Pacificatie van Gent tot vorderinghe der Roomscher Religie is ende Coninghs authoriteyt.

Den eersten Januarij / Anno 1577. hebben den Abt van Sinte Geleyn / vercoren Bisschop van Atrecht, den Marquis van Havre den Borghgrave van Ghendt / den Baron van Liedekercke met Adolf van Meetkercke / Ghedeputeerde der Staten / hem aengheboden / tot zijn ghemack / de steden van

Aenbiedinge der Staten aen Don Jan van den eersten Januarij / Anno 1577.

1576. van Loven ofte Mechelen / om te besluyten / executeren ende volvoeren / sulcx als ghehandelt ware tot Luxemborgh/ soo tusschen zyne Hoocheydt/ende den Raedt van State van zijne Majesteyt / als met de Gecommitteerde vande generale Staten. Ende tot versekeringhe van sijnen Persoone / boven de schriftelicke verseeckeringhe der generale Staten / soude hy moghen kiesen sulcken Hooft ende Wacht der Ingheborene des Landts / als nu in Staten dienst waren/welck Hooft met zijn volck hem souden Eedt doen / van alle trouwe bewaringhe van zynen Persoone / tot zijner goeder believe ende contentement. Ende dat sy vorder te vreden waren hem te leveren dry ofte vier Gyselaers ofte Ostagiers / uyt den ghetale vande Staten ofte Ghedeputeerden / die hen souden begheven in handen vanden Bisschop van Luyck / Prince ende Gheburer / tot volkomen des Vreden-handels.

Mistrouwen van Don Jan/ bewesen in 't verkiese van Ostagiers/ ende Wacht van zijnen Persoon.

Waer op ten selven daghe Don Johan gheantwoordt heeft schriftelijcken / dat hy accepteerde de voorsz aenbiedinghe / ten aensien vande groote liefde die hy haerlieden / ende welstandt ende Vrede des Landts was draghende / verkiesende voor zyn Lijfbewaerder den Heere van Hierges / met een Regiment Krijghsvolck van dry duysent hoofden/ nu zijnde onder zijn gebiet/ tot bewaringe/ so wel van zijnen Persoone als der plaetse / die hy van een vande twee hem aengeboden verkiesen soude. Ende voor Gyselaers ofte Ostagiers verkoos hy den Marquis van Havre/den Borgh-Grave van Ghent/ de Heere van Montigni Emanuel de Lalain / met den Abt van S. Geertruyde/ op dat die haer souden begeven op 't Casteel tot Huy by den Prince van Luyck/ende daer bewaert te worden/ also hy pretendeerde hem belooft te wesen. Waer op hy reede was om hem te begeven tot Mechelen ofte Loven / om daer voorder tot een goede eendracht de saken te brengen.

Staten resolute antwoorde op Don Johan acceptatie.

Hier teghen hebben de Staten hem weder doen aenseggē/dat alle de Nederlantsche Provincien malkanderen belofte gedaen/ende onderteeckent hadden/ malkanderen niet te verlaten/maer Oorloghe te voeren so lange tot dat de Spaengiaerden uyt den Lande waren / beloovende niet te veranderen van Over-Heere/ noch van Religie. 'Tselfde hadden die van Hollandt ende Zeelandt oock geteeckent/ behoudens nochtans haer Religie/ om daer van geordonneert te worden by de Staten Generael der Landen.

Vorder oock/ dat sy hem niet gheconsenteert hadden de Ostagiers te verkiesen: want die hy verkoos konden sy niet derven / maer men soude hem andere noemen / niet van sulcke qualiteyt / maer suffisant ghenoech. Als van ghelijcken den Heere van Hierges / om diversche redenen konden sy hem dien oock niet laten/voor Overste der Lijf-bewaerders. Maer soo den Heer Don Jan wilde in communicatie komen/ mocht dat doen tot Huy in 't Lant van Luyck/ plaetse neutrale / ende dat met gelijck getal van volcke / ende sonder wapenen. Ende soo om eenighe behoorlijcke oorsaken de Spaengiaerden soo haest niet en konden uyt den Lande vertrecken / soo deden sy hem bidden/dat hy/ten minsten tot betooninghe van zijnen goeden wille / wilde terstont doen overleveren/ in handen vande voorsz Staten / het Casteel van Antwerpen / ende de Stadt van Liere / anders en konden sy de Wapenen niet ophouden noch bestandt accorderen / maer sy souden haer beste doen met gheweldt van Wapenen de selvighe plaetsen te bekomen. Sy sonden hem oock Copije vande Unie ofte vereeninghe der Staten tot Brussel vergadert / luydende also van woorde tot woorde.

Copye van de Acte ofte Unie der Staten.

Wy onderschreven Prelaten/ Geestelijcke Persoonen / Heeren/ Edelmannen/ Magistraten ende Wetten/Steden/ Casselrijen/ ende andere/ makende ende representerende de Staten vande Nederlanden / in de Stadt van Brussel nu ter tijdt vergadert ende andere / zijnde onder de ghehoorsaemheydt vanden seer hooghen / seer machtighen/ ende seer doorluchtighen Prince/ den Koningh Philips/ons overste Heer ende natuerlijcken Prince/ Doen weten/ alle teghenwoordighe ende toekomende / dat wy / siende dat ons ghemeyne Vaderlandt benout was / door de verdruckinghe der Spaengiaerden / meer dan Heydensche ende tyrannighe / hebben beweeght / ghedreven ende ghedronghen gheweest/ van ons te vereenighen/ende t'samen te voeghen/ende met Wapenen/raedt/volck/ ende penninghen / d'een den anderen by te staen / teghen de voorschreven Spaengiaerden ende haer aenhanghers / verklaert Rebellen van zijne Majesteyt / ende ons Vyanden / ende dat dese vereeninghe ende versaminghe heeft nae der handt gheconsenteert gheweest door de Pacificatie lest ghemaeckt/ als by authoriteyt ende wille vanden Raedt van State / by zijne Majesteyt ghecommitteert tot den Gouvernemente generael vande voornoemde Landen. So nu der Gedeputeerde meyninghe van dese vereeninge is eyschende alle getrouwicheydt/gestadicheyt/ ende van weder-zijden bestandt voor altijts/ ende dat wy niet en willen eenichsins / by eenich qualijck verstaen / daer soude materie zijn van suspicie / ende min van quade wille in eenighe van ons / maer ter contrarien / dat de saecken vande selfde vereeninghe souden wesen gevordert/ veneerstight/ ende geexecuteert/ in alle oprechticheyt/ende ghetrouwicheyt ende neerstigheydt/in der voegen/dat gheen vande Ondersaten ende Ingesetene vande selfde Landen eenighe Wettighe oorsake en hebbe / om deshalven t'onvreden/ ende qualijck te vredē te zijn/van ons daerom/ ende bysonder om te verhoeden / datter niet ontrouwelijcx ghehandelt en worde/in prejudicie van onsen ghemeynen Vaderlande/ende rechtveerdige ende welgefondeerde bescherminghe desselfs / noch dat by negligentie ofte ooghluyckinge yet soude worden versuymt / sulcx als tot bescherminghe van dien noodelijck is / ofte soude noodelijck mogen wesen: So hebben wy/uyt krachte van onse vermogen ende commissie respectivelijck ende andersins/voor ons ē onsen nakomers belooft/ ende belooven op trouwe / als goede Christen lieden met eeren / ende als goede oprechte Liefhebbers ons Vaderlants/onverbrekelijcken ende ten eeuwigen dagen te houdē/ende onderhouden de Unie/vereeninge/ ende gemeyn Verbondt / sonder dat yemant van ons hem sal moghen daer af verbinden/ofte verscheyden/ by simulatie/geveynstheyt/ heymelijck verstant/ noch by eenighe andere manieren / hoe dat het zy / tot onderhoudinghe van onsen Heylighen Gheloove ende Apostolische Roomsche Religie / voldoeninghe van de voorschreven Vrede ende Pacificatie / eensamentlijck tot uytdrijvinghe vande Spaengiaerden ende haren aenhanghers / onder behoorlijcke ghehoorsaemheydt van zijne Majesteyt / tot welvaerdt ende ruste van onsen Vaderlande / ende daer toe om t'onderhouden alle ende yeghelijcke Privilegien/ Landtrechten / Vrijheden/ Statuyten/ Costuymen/ hercomen / ende ghebruycken. Waer toe wy verstrecken sullen alle middelen ons moghelijck wesende/soo met gelde/volck/raedt/ende goedt/ jae met lijf/ indien des noots ware. Ende dat niemandt vande onse en sal moghen in 't bysonder eenigen raet/ advijs ofte consent gheven / noch secretelick ofte particulier communicatie houden / met de ghene / die van deser vereeninghe niet en zijn / noch ter contrarien hen in geene manieren openbaren / 't ghene/ 't welck in onse gemeyne vergaderinge is/ ofte sal gehandelt/ geadviseert/ ofte ghesloten worden/ maer sal hem moeten in alles voegen ende confirmeren tot 't gene/dat onse generale ende gemeyne resolutie sal gedragen. Ende indien eenighe Provincie/ Staet/Landtschap/Stadt/ Slot ofte Huys/ worde belegert/ bespronghen/ aengeslaghen / beschadicht ofte verdruckt/ hoe het zy/ ende ofte yemandt onser / oft andere / hem hebbende voor het Vaderlandt/ende de bescherminghe desselfs/ vromelyck ghedraghen/ teghen de voorschreven Spaengiaerden / ofte andere affairen / daer af dependerende / soo in 't generael als in 't particulier / worde ondersocht/ghevanghen/gherantsonneert/beschadight/ beswaert / overlast ofte in onruste ghebracht / in zijnen Persoone/goet/eere/staet ofte andersins: Soo ghelooven wy daerom bystandt te doen / by alle de middelen voorschreven / namentlijck / te vervolghen de ontslaginghe van sulcke ghevanghenen / 't zy met kracht ende ghewelt/ ofte andersins : Op de pene van te weten afghheset ende ghedegradeert van Edeldom/ 1576.

van

1577. van Name / van Wapenen ende Eere / ghehouden / als meyneedighe / ongetrouwe / ende Vyanden van ons Vaderlandt / voor Godt ende alle Menschen / ende te vallen inde schande van infamie ende onvromicheydt / ten eeuwighen daghe. Ende om dese onse eenighe ende Heyligh Verbondt te versterken / hebben wy dese teghenwoordighe met onsen ghewoonelijcken handt-teecken onderschreven ende gheteeckent / den 9. Januarij / int Jaer 1577. Daer onder waren ghestelt de handtteeckenen in 't byzonder / ende beneden de selve bevestinghe ende aggreatie vanden Heeren vanden Raedt van State / als volght:

Aggreatie der Unie vã den Raedt van State.

Nae dien de Ghedeputeerde vande Generale Staten / hier boven onderteeckent / versocht hebben die vanden Rade van State / ghecommitteert by zijne Majesteyt / tot den generalen Gouvernemente vanden Lande van herwaertsover / dat sy souden willen aggreeren ende wille-keuren d'Inhouden vande Unie ende vereeninghe / hier boven gheschreven: De selve vanden Rade aenmerckende het voorschreven versoeck / ende de redenen hier boven verhaeldt / hebben / voor soo veel in haer is / gheaggreeert ende bevestight / aggreeren ende bevestigen by desen de voorschreven Unie ende vereeninghe / nae hare forme ende inhouden.

Ghedaen tot Brussel op 't Stadthuys / aldaer ter vergaderinghe vande Staten voornoemt / den 9. Januarij / Anno 1577. Ter ordonnantie vande Heeren vanden Rade van State onderteeckent / Bartij.

Oorsake / waeromme Don Johan tot accoordt bewerght wordt.

Dit voorgaende vande Staten weghen / den Heere Don Johan al voorghehouden wesende / ende dat hy merckte daer by eensdeels de kloeckmoedicheydt der Staten ende Landen / ende de gheneghentheydt vande omliggende Landen / om haer te helpen / door de Equiteyt van haer versoeck / ende datter oock lieden waren die met zijn schoon / fraey / verkeerde / ende beleefde woorden niet te beweghen en waren / daer hy groot fondament op maeckte / nae een generale opinie / die de onervarene in Spaengien ende Italien hebben / vande groote kleenmoedicheydt / slechticheyt ende eenvoudicheydt der Nederlanders (ghelijck den Hertogh van Alba / die de Hollanders in haer Boter ende Melck wilde versmooren) soo heeft hy hem laten beweghen / door de Ghesanten vanden nieuwen Keyser Rudolphus / tot dien eynde inde Nederlanden ghesonden / met de Ghesanten vanden Vorst van Cleve / ende den Bisschop van Luyck / maer meest van al liet hy hem ghesegghen / om dat hy sagh / dat de Staten nu eenen grooten hoop Krijghs-volck / ende eenen fraeyen Legher te Velde hadden / in Brabandt by Wavre / als wy verhaelt hebben / ende dat het Spaensch Krijghs-volck alomme ghenoech beset was / ende lichtelijck tot ghebreck van nootdruft souden moghen komen / ende wesende anders ins gheheel noch onversien van middelen / heeft hem best ghedocht voor eenen tijdt te wijcken van zijn voornemen / ende de Spaengiaerden te doen vertrecken / hoopende daer mede alle der Staten alliantien / verplichtinghen ende verbonden te breken / ende met der tijt hem selven te stellen in 't Gouvernement / ende te krijghen de herten vande Menschen / die te verdeylen / ende vanden anderen te doen verscheyden / ende alsoo alles tot zijn vermeten te brenghen / het welcke sonder twijfel hy lichtelijck soude te weghe ghebracht hebben / hadde hy zijn ghevevnstheyt wat beter konnen bekleeden met lijdtsaemheyt / ende zijn jonghe onghedurichheydt met eenighe ghestadicheyt ende ghetrouwicheydt / ende zijnen haet ende wreetheydt met eenighe deucht ende wijsheydt. Maer vele verresienighe lieden merckten terstondt dat hy te groots ende te hoovaerdigh was / om hem te laten onderrechten / ende te jongh / onervaren ende slecht / om alles selve te beslichten.

Don Johan aspireert tot de Kroonen van Enghelandt ende Schotlandt.

Jae zijn verwaentheydt was soo groot / dat hy in zijn ghemoet begreep hem selven Koningh van Enghelandt te maken / de Coninginne Elisabeth om te brenghen / te verlossen ende te trouwen de Schotsche Coninginne Maria. Daer toe hy alreede des Paus vorderinghe hadde / ende handelde daer over secretelijck met den Huyse van Guise / ende de Heylighe Lige / waer toe hem t'onpasse quam / dat de Staten door instigatie van den Prince van Orangien / die dat stuck voorsien hadde / niet goet en vonden / dat de Spaengiaerden souden ter Zee vertrecken / waer over hy scheen zijn voornemen op Enghelandt uyt te stellen tot bequamer middel / ofte tot 's Koninghs doot. 't Welck den Koningh ghewaer werdende / zijnde oock van des Paus weghen 't selve hem ter ooren ghekomen / is hy daer over seer jaloers geworden / ende heeft Don Johan alle gelimiteerde ende vreemde instructien gesonden: Ende so hy zijnen Secretaris Escovedo sondt in Spaengien / om ander Commissie ende meer geldt / so dede den Koningh hem / door bestellinghe vanden Secretaris Antonio Perez / secretelijck ombrenghen / als die men achte / dat Don Johan in die hooghe ghedachten ende aspiratien voedede: waer uyt men namaels heeft willen besluyten / dat Don Johan in 't naeste Jaer een fortsighe doot soude ghestorven zijn / als wy hier nae sullen verhalen. 1577.

Beweginghe tot de Vrede in Nederlandt tot Marche getreft.

Vande Staten zijde heeft tot Vrede-maecken seer beweecht de groote ghenerale begheerte / om eens van 't vreemdt Krijghs-volck ontslaghen te wesen / daer seer toe stoockten die daer by int Regiment ende bewint dochten te komen / allegerende / datmen moeste in alle manieren maecken de Spaengiaerden te doen vertrecken / alwaert oock dat in alles der Landen Vryheydt ende Privilegien niet voldaen en werden / ende soo men voorder tot Oorloghe lust hadde / men soude die weder met veel meerder voordeel / nae der Spaengiaerden vertreck / beginnen konnen / daer toe soude gheen oorsaecke ontbreken. De Heere van Champigny was oock de meeste oorsaecke / dat belooft werdt / datmen 't Spaensch ende Duytsch volck straffen soude van haer overlasten / om dies te beter afrekeninghe met de Duytschen te maecken / daer by men altijdt oorsaecke ende stof van klaghen hebben soude.

De partyen over beyde zijden / ghesint zijnde als ghesevdt is / hebben ten lesten / door toedoen van des Keysers Ghesanten ende andere Vorsten / tot Marche in Famine / den 12. Februarij / Anno 1577. dit naevolghende Contract gheraemt / besloten ende gheconfirmeert / 't welck tot Brussel ende tot Antwerpen / den 17. der selver Maendt / ghepubliceert / ende genoemt werdt het eeuwigh Edict / inhoudende als hier nae volght:

Het eeuwig Edict in forme.

PHILIPS, by der gratie Godts / Koningh van Castilien / van Leon / van Arragon / van Navarre / van Napels / van Sicilien / van Majorque / van Sardaine / vande Eylanden van Indien / ende vaste Landen der Zee Oceane: Ertz-Hertoghe van Oostenrijck / Hertoghe van Borgongien / van Lotrijck / van Brabant / van Limborgh / van Luxenborgh / van Gelder / ende van Melane: Grave van Habsborgh / van Vlaenderen / van Artoys ende van Borgongien: Paltsgrave van Henegouwe / van Hollandt / van Zeelandt / van Namen / ende van Zutphen: Prince van Swaben / Marckgrave des Heylighs Rijcx / Heere van Vrieslandt / van Salins / van Mechelen / vander Stadt / Steden ende Landen van Utrecht / Over-Yssel ende Groeninghen / ende Dominateur in Asia ende Africken. Allen den genen / die dese onse tegenwoordige opene Brieven sullen sien / oft hooren lesen / Salut. Alsoo sedert de leste Maendt van Julio herwaerts / tot onsen seer grooten mishaghen ende leedtwesen / in onse Nederlanden haer begheven hadden / ter oorsaken vande alteratien toegekomen onder onse Spaensche ende andere Uytheemsche Soldaten / ende Krijghslieden aldaer wesende / die veranderinghe vande ghemeynen saecken ende beroerten / de welcke met den ongeregeltheden / inconvenienten / mishandelingen / ende ellendicheden / die tot onsen gelijcken mishaghen ende leedtwesen tot noch toe daer uyt ghevolcht zijn / een yegelijcken kennelijck / wy tot conciliatie / vereeninghe / ruste ende vrede van onse voorschreven Nederlanden / ende tot regeringhe ende generael Gouvernement van dien / inde selve onse Landen ghesonden hebben onsen seer lieven / ende seer beminden goeden Broeder / Heere Johan van Oostenrijck /

Ridder

Ridder van onser Ordre vanden Gulden Vliese / ende het zy dat de selve onse goede Broeder / nae sijn aenkomste in onse voorsz Nederlanden / getracteert / ghehandelt / ende ghesloten heeft / eerst binnen onser Stadt van Luxenborgh / met onsen seer lieven / ghetrouwen / ende wel beminde / de Eerweerdighe Vader in Gode / Heer Matheus / Abt van Sinte Gilein / gekoren Bisschop van Atrecht / Charles / Philippes de Croy / Marquis van Habzech / &c. onsen Neve ende Edelman van onser Kameren / Charles de Hannart / Baender-Heeren van Liedekercke / Borgh-grave van onse stadt van Brussele / en Adolf van Meetkercke / Raedt ende Ontfangher van onsen Lande van Vryen / in onsen Graefschappe van Vlaenderen / Gecommitteerde ende Ghedeputeerde vande Generale Staten van onse voorsz Nederlanden / ende sedert binnen onse stadt van Marche / en daer nae inde stadt Hoye / in 't Landt van Luyck / by interventie ende tusschen-spreken binnen der selver stadt van Hoye / vande Heeren / hier onder ghenaemt / Ambassadeurs / Ghesanten ende Ghecommitteerde / van onsen hoogh-weerdighsten ende alderliefsten Broeder Rudolphus / de Tweede des Naems / ghekoren Keyser van Roome / altijdts vermeerder 's Rijcx / &c. Om de voorsz conciliatie, vereeninghe / ende accoordt te middelen ende te vorderen byde voorsz Keyserlijcke Majesteyt specialycken verordent ende ghesonden / te weten / die Eerweerdighste Vader in Gode / onsen lieven ende goeden Vriendt / Heeren Gecraerdt van Groesbeeck / Bisschop van Luyck / Hertogh van Bullion / Marcgrave van Francimont / Grave van Loon / &c. Prince des Heylighen Rijcx / Heere Philips de Alde / Vrij ende Baender-Heere van Wijnebrogh / President / ende Andries Gaille / Doctoor inde Rechten / Hooft-raedt der voorsz Keyserlijcke Majesteydt / Warner / Heere van Gimmich / Landt-Drossaert vanden Lande van Gulick / ende Johan Louwerman / Licentiaet inde Rechten / alle beyde Raden vanden hooghen ende vermoghenden Prince / onsen seer lieven ende seer beminden Oom / Willem Hertogh van Gulick / Cleve &c. Insghelijcx Prince des Heylighen Rijcx / als Ghesanten vanden selven Vorst ende Hertoghe / oock Ambassadeur van de voorschreve Keyserlijcke Majesteyt / tot 't ghene des voorschreven is by den voornoemden Vorst ende Hertoghe in sijnen afwesen ghesubdelegueert / met onse seer lieve ende ghetrouwe die van onsen Raede van State / by ons ghecommitteert tot Gouvernement generael van onse voorsz Nederlanden ende Secreten / ende de voorsz Heere Mattheus / Abt van Sinte Gileyns / ghekoren Bisschop van Atrecht / Heer Bucho Ayta / Archediaken van Yperen / Heeren Frederick Perenot / Baender-Heere van Ronse / Heere van Champigny / Gouverneur van onser Stadt van Antwerpen / Jan de Sint Omer / Heere van Moerbeke / Gouverneur van onser Stede ende Casteel van Arien / Franchoys van Halewijn / Heere van Sweveghem / Hoogh-Baillieu ende Capiteyn van onser Stede ende Kasteele van Oudenaerde / Ridders / ende de voornoemde Adolf van Meetkercke / Ghecommitteerde ende Ghedeputeerde der voorsz Staten / ende lestmael in onser stadt van Brussel / alwaer / om 't voorsz Tractaet ende Accoordt te continueren ende voleynden / met die van onsen voorsz Rade van State / ende den voornoemden Staten / haer ghevonden ende gherepresenteert / hebben byde voorsz Heeren ende Ambassadeuren / ende Rijcx Ghesanten / ende de ghesubdelegneerde vanden voorsz Vorst ende Hertogh van Gulick / met onsen seer lieven ende ghetrouwen Heere Octavio Gontzago / Ridder / onse Raedt / by onsen voornoemden goeden Broeder daer toe ghecommitteert / ende by hem ghehouden diversche Poincten ende Middelen / tenderende ende dienende tot de voorsz conciliatie / accoordt ende vereeninge / ende tot goede addresse ende uytrechtinghe van dien / Wy by deliberatie / raedt ende advijse van onsen voornoemden goeden Broeder / Heeren Johan van Oostenrijck / ende vande voornoemde van onsen Rade van State ende Secreten / hebben in conformiteyt ende nae uyt-wijsen vande selve Poincten ende middelen / tusschen ons ter eenre / ende den voorsz Staten ter andere zijde / ghehandelt ende overkomen / voor onse Erve ende Nakomelinghen ghestatueert ende gheordineert / statueren ende ordineren / by maniere van eeuwigh Ghebodt / ende ten eeuwighen daghe onwederroeppelijck / de Poincten ende Artijckelen hier nae volghende.

Ghedeputeerde Staten inden handel van 't eeuwigh Edict.

Des Keysers ende Vorst van Cleve Ghecommitteerde ofte Ambassadeuren.

Raedt van State Ghecommitteerde.

Artijckelen van 't eeuwich Edict.

1. Inden eersten / dat alle offensien / injurien / misdaden / beschuldinghen / ende generalijcken alle weghen van feyten / ende dadelijcke wercken / ghedaen / ghescheedt ende volbracht / ter oorsaken vande voorsz veranderinghen / alteratien / ende beroerten / by allen ende een yeghelijcke vande Inghesetenen ende Inwoonderen van onse voorsz Nederlanden / tot wat plaetse / ende in wat plaetse / ende in wat manieren dat het zy / soo in 't generael / als in 't particulier / sullen wesen / zijn ende blijven vergheten / ende gheacht als niet ghescheedt oft toe-ghekomen / sulcx dat ter saken vanden selven / gheen vermaen / molestatie / quellinghe / oft ondersoeck nimmermeer ghedaen en sal worden / op eenige vande Inghesetene oft Inwoonderen voorschreven.

2. Ende want de Bisschoppen / Abten ende andere Prelaten / ende Gheestelijcke Persoonen van onse voorsz Nederlanden / ende oock die vande Faculteyt inder Godtheydt / ende inder Rechten / der Universiteyt van Loven / by diversche hare opene Brieven / daer op gheexpedieert / gheadviseert ende gheattesteert hebben / dat nae de ghestaltenisse der affairen van onse voorsz Nederlanden / daer in de selve alsdoen waren / het Tractaet vanden Payse / binnen onser stede van Ghendt ghemaeckt ende ghesloten / den 8. Novembris lestleden / tusschen de voorsz Staten ter eenre / ende onsen Neve Heere Willem van Nassou / Ridder van onse voorsz Ordre / Prince van Orangien / ende den Staten van onsen Landen van Hollandt ende Zeelandt / met haere gheassocieerde ende verplicht / ter andere zijden / niet in en hieldt dat onsen H. Gheloove / ende der Catholijckscher / Apostolische Roomsche Religie nadeelich was / maer ter contrarien tot vorderinghe vande selve: hebben van ghelijcke die van onsen voorsz Raede van State gheadviseert / gheattesteert ende bewarigt / dat nae de ghestaltenisse vande affairen van onse voorschreven Nederlanden / daer inne de selve alsdoen waren / het voorsz Tractaet vanden Payse / insghelijcx niet in en hielt / dat nae-deeligh was der Hoocheydt / authoriteyt ende onderdanicheyt ons by onse voorsz Nederlanden toe-behoorende / ende sonderlinge hebben de voorsz Heeren Ambassadeurs / ende Rijcx Ghesanten / ende de gesubdelegneerde vanden voornoemden Vorst ende Hertogh van Gulick / betuyght ende bewaricht 't ghene dat voorsept is / in conformiteyt vande voorsz Bisschoppen / Abten / ende andere Prelaten ende Gheestelijcke Persoonen / ende van die van onsen voorsz Rade van State. Soo hebben wy gheaggreeert / gheapprobeert / ende gheratificeert / aggreeren / approberen / ende ratificeren by dese / onse teghenwoordighe voorsz Tractaet van Payse / in alle ende yeghelijcke sijne Poincten ende Artijckelen / beloovende op trouwe ende in Koninglijcke ende Princelijcke woorden / 't selve Tractaet van Payse / voor soo veel 't selve ons aengaen ende concerneren magh / ten eeuwighen daghen / onverbreckelijck te onderhouden ende observeren / ende by allen ende eenen yeghelijcken / dien 't oock aengaen mach / insgelijcken oock doen onderhouden ende observeren. Ende volghende dien accorderen ende ordineren / dat de convocatie ende vergaderinghe vande Generale Staten van onse voorsz Nederlanden / ghementioneert in 't derde Artijckel van 't voorsz Tractaet van Payse / ghedaen sal worden in alsulcker voeghen ende manieren / ende met sulcken effecten / als 't voorsz Artijckel breeder inhoudt.

Eeuwigh Edict.

3. Item / accorderen / statueren ende ordineren / dat allen ende een yeghelijcken van onsen Oorloghsvolck / Spaengiaerden / Hooghduytschen / Italianen ende Borgongions / ende andere Wtheemsche / soo te Peerde als te Voete / tegenwoordelijck wesende in onse voorsz Nederlanden / sullen vertrecken / en moe-

1577. moeten vertrecken / vrij / vranck ende onbelet / uyt de selve onse Nederlanden / sonder dat sy in de selve sullen moghen wederkeeren / ofte dat daer inne andere wederomme ghesonden sullen moghen worden / gheene Wtlantsche Oorloghe hebbende / ende gheneralijcken gheene van doene / ende daer van geen nootsaecke aldaer hebbende / by de Generale Staten van onse voorschreven Nederlanden wel bekent ende ghe-approbeert.

4. Ende belangende den tijdt ende termijn van 't vertrecken van ons voorsz Oorlogs-volck / accorderen statueren / ende ordineren wy / dat onder de selvighe alleene de Spaengiaerden / Italianen ende Borgongions / moeten ende sullen vertrecken / binnen twintigh dagen na de Insinuatie / die haer daer van by onsen voorsz goeden Broeder van stonden aen gedaen sal worden / uyt onsen Casteele ende Stadt van Antwerpen / ende uyt alle andere onse Casteelen / Steden ende Stercкten van onse voorsz Nederlanden / die sy teghenwoordelijcken houden ende occuperen / ofte aldaer sy haer vinden / ende uyt alle onse voorsz Nederlanden / ende namentlijck uyt onse Hertoghdomme van Lutzenborgh / binnen ander twintigh daghen / ofte eer / indien 't selve doenlijck zy / waer inne onsen voornoemden goeden broeder / hem sal voeghen ende employeren / met alle sijne macht / ende den voorsz tijdt / van veertigh daghen gheduerende / sullen allen ende eenen yegelijcken van onsen Oorloghs-volck / haer moeten houden ende draghen eerlijck ende vredelijcken / sonder te moghen brandtschatten / rooven / plonderen / noch in eenigherhande maniere onse voorseyde Nederlanden verdrucken ofte beschadighen / noch oock de Nabuerlanden ende Inwoonderen van dien.

Eeuwigh Edict.

5. Ende aengaende den tijdt ende termijn van 't vertrecken vande voorsz Hooghduytsche Krijghs-lieden / de selve moeten ende sullen vertrecken uyt onse voorsz Nederlanden / terstondt na dat de voorsz Staten met haer overkomen sullen hebben / op 't ghene / datmen / ghelijck hier nae in 't 15. Artijckel van onse teghenwoordighe Brief breeder ghedisponeert ende verstaen sal wesen / na rekeninge ende afrekeninghe / ende die behoorlijcke afkortinghe met haer ghedaen / in alle redene ende billickheydt bevinden sal / haer als noch ten achteren te zijne.

6. Ende sal onse voorsz Oorlogs-volck / Spaengiaerden / Hoogh-duytschen / Italianen / Borgongions / ende alle andere / moeten ende sullen laten t'heuren vertrecken / uyt onse voorsz Casteelen ende Steden / alle de Victalien / Provanden / Geschut ende Munitie van Oorloghe aldaer wesende / welcke onse Casteelen ende Steden / met de voorsz Victalie / Provanden / Gheschut / ende Munitie van Oorlogen / wy stellen sullen / by advijse van die van onsen voorseyden Rade van State / in handen van Personagien / Ingheborene van onse voorsz Nederlanden / ende nae de Privilegien vande selve onse Nederlanden / ghequalificeert / ende voor dese reyse den voorsz Staten aengenaem wesende.

7. Ende aen-noyende de verdruckingen / brandtschatten ende compositie / die by eenighe van onsen voorsz Oorloghs-volck / wie de selve moghen zijn / in onse voorseyde Nederlanden ghedaen souden wesen / gheduerende den tijdt / dat sy aldaer gheweest ende haer onthouden hebben / sullen wy daer inne laten doen / als nae recht / redene ende billickheydt behooren sal / ende sulcx alst moghelijck werdt het selve te volbrengen ende executeren. Oock sullen wy ondersoeck laten doen / so wel over de Oversten ende Hoofden van onse voorsz Oorloghs-volck / als over allen ende eenen yeghelijcken vande selve onsen Oorloghs-volck / die in eenigher weghen ende manieren / hoedanigh 't selve ware / in onse voorsz Nederlanden / ofte in de Nabuerlanden / misbruyckt / ghedeligneert ofte misdaen souden moghen hebben. Ende wy sullen daer over Recht ende Justitie doen / het zy in onse voorsz Nederlanden / ofte in onsen Rijcken van Spaengien / oft elders / daer wy het selfde alderbest bevinden sullen te behooren.

Nota. Veel belooft / maer niet gedaen.

8. Accorderen, statueren / en̄ ordineren wy oock / dat allen / ende eenen yeghelijcken vande ghevanghenen / ter causen vande voorsz veranderinghen / alteratien ende beroerten / ter eenre ende ter ander zijden / vrij ende vranck / ghesiaeckt ende ontslaghen sullen worden / sonder Rantsoen te betalen. Welverstaende / dat aengaende 't Renvoy ende weder-seynden van onsé Neve Philips / Guiliame van Nassouwe / Grave van Bueren / in onser voorsz Nederlanden / sullen wy versien ende doen / dat de selve Grave wederom vrij ende vranck ghestelt sal worden in de selve onse Nederlanden / soo ghieringe ende terstont als de voorsz vergaderinghe vande Generale Staten / volkomen wesende / de voorsz Prince van Orangien van syner zijden realijcken ende met der daedt voldaen sal hebben / 't ghene dat in de selve vergaderinghe ghesloten sal wesen. 1577.

9. Item / accorderen / statueren ende ordineren wy / dat de questie / gheschil ende swaricheydt op 't restablissement / ende wederstellen oft niet / van eenighe Heeren ende Officieren / in hare Gouvernementen / Staten ende Officien / uyt de welcke sy afghesét zijn gheweest / ter oorsaecken van de veranderinghe / alteratien ende beroerten voorsz / ghesuspenseert ende opghehouden sal worden / tot den eynde vande voorsz vergaderinghe der voorsz Generale Staten / ende sal alsdan de voorsz questie / geschil ende swaricheydt in Rechte ghesteldt ende ghecommitteert worden / den Rade ende ordinaris Justitie van onse voorsz Nederlanden respectivelijck, om de kennisse daer van genomen ende nae redene gheuyt ende ghetermineert te worden.

Eeuwigh Edict.

10. Voorts soo belooven wy / op trouwe ende in Koninghlijcke ende Princelijcke woorden / te onderhouden ende aen te houden / ende by onsen voorsz goeden Broeder / ende allen anderen Gouverneurs / ende een yeghelijcken van dien / soo Generale als particuliere / die hier naemaels by ons oft onse Naekomelinghen in onse voorschreven Nederlanden zijn / oft sullen worden ghecommitteert / te doen onderhouden ende aen te houden / alle ende een yeghelijcke de oude Privilegien / Herkomen / Usancien ende Kostuymen vande selve onse Nederlanden : Ende dat wy ons niet en sullen laten dienen / onder ons / onsen voorsz goeden Broeder / oft andere Gouverneurs vande selve onse Landen / in Rade noch andersints / tot onrecht Gouvernement ende ghemeyne administratie van onse voorschreven Nederlanden / dan alleenlijck van Ingheborene vande selve onse Landen.

11. Ende van gelijcken hebben de voorschreven Staten reciprokelijcken van harer zijden / op hare Conscientien / trouwe ende eere / voor Godt ende alle Menschen / belooft te onderhouden ende handthouden / moeten onderhouden ende handthouden / ende sullen onderhouden ende handthouden / in / ende over al / ons Heyligh Catholijck Apostolijck en̄ Roomsch Gheloove, ende de authoriteyt ende onderdanicheyt ons toebehoorende / ende nimmermeer daer teghens te komen.

12. Item / hebben de selve Staten in ghelijcker voegen en̄ manieren geloost te verthijen ende renuncieren / moeten verthijen ende renuncieren / ende sullen verthijen ende renuncieren / allen ende een yeghelijcke verbondtenisse en̄ confederatie / die sy tot harer versekertheydt ende beschermenisse / met vreemdelingen gemaeckt / moghen hebben / zedert de veranderingen / alteratien ende beroerten voorsz.

13. Hebben oock de selve Staten in ghelijcker voegen en̄ manieren gheloost te doen afdancken ende verseynden / moeten afdanckẽ ende verseynden / ende sullen afdancken ende verseynden / uyt onse voorsz Nederlanden / alle en̄ een yegelijcke vreemde Krijghslieden / die sy gelicht ofte doen lichten sullen moghen hebben / ende te beletten / ende moeten beletten / ende sullen beletten / dat egheene andere in onse voorsz Nederlanden en sullen komen.

14. Item / de voorsz Staten hebbẽ ons in waerteycken vande oprechte ende Ingheborene affectie / die sy t'onsen dienste dragen / liberalijcken ghepresenteert ende gheaccordeert / de somme van ses hondert duysent ponden / van veertigh grooten Vlaemsche Munten 't pont. Van welcke somme sy ghereed

sullen stellen / de een helft in handen vande voorsz Heeren Ambassadeurs / ende Rijcx Ghesanten / ende ghesubdelegneerde vanden voorschreven Vorst ende Hertoghe van Gulick / om de selve helft byde voornoemde Heeren Ambassadeurs / Ghesanten ende Ghesubdelegneerde / ghestelt ende proportionelijcken ghelevert te worden / in handen van onsen voorschreven goeden Broeder / oft aenden ghenen / die by hem ghecommitteert sal worden / ter discretie ende goetduncken vande voorsz Heeren Ambassadeurs ende Ghesanten / om ons voorsz Oorloghs-volck / Spaengiaerden / Italianen / Borgongions / ende andere vreemdelinghen ende uytheemsche te doen vertrecken / uyt onsen Kasteele ende Stadt van Antwerpen / ende uyt alle ende een yeghelijcke andere onse Kasteelen / Steden ende Sterckten / behalven de voorsz Hoogh-duytsche / ter tijdt toe datmen met hen t'eenemael afghereeckent sal hebben / ghelijck hier onder ghesepdt sal worden: Ende de voorsz Staten sullen die ander helft over-setten te Genuen / by ghenoechsame Wissel-brieven / om aldaer binnen twee Maenden / nae de voorschreven Spaengiaerden / Italianen / Borgongions / uyt onse voorschreven Stadt ende Kasteel van Antwerpen vertrocken sullen zijn / ghelevert te worden in handen vanden ghenen / die daer toe van onsen voorsz goeden Broeder volle macht sal hebben.

Eeuwigh Edict.

15. Ende daer-en-boven hebben de voorsz Staten / inder voegen ende manieren als voorgeseyt is / belooft te nemen / eñ hebben genomen t'heuren laste / te vreden te stellen ons voorsz Hoogh-duytsch Oorloghs-volck / van heuren wedden ende besoldinghe / ghelijck na de rekeninge ende afrekeninghe / ende behoorlijcke afkortinghe met hen ghedaen / men bevinden sal in alle redene ende billickheydt / hen alsnoch schuldich ende ten achteren te zyn. Waer inne wy ende onsen voornoemden Broeder / beloobden den voorschreven Staten behulpich te zijn / ende sullen helpen nae allen onsen vermogen / authoriteyt / credijt ende gheloobe / soo aende ghene die de voorsz reeckeninghe ende Registeren in handen hebben / om de selve over te leveren / als oock aende voorsz Hoogh-duytsche / om de selve te induceren ende onderwijsen / hen te vreden te laten stellen / met 't ghene ende soo 't redelijck bevonden sal worden. Ghelijck hen oock willighlijcken hebben erboden de voorsz Heeren Ambassadeurs ende Rijcx Ghesanten / ende de ghesubdelegneerde vanden voorschreven Vorst ende Hertoghe van Gulick / ende hebben belooft van ghelijcken te doen / byden voorsz Hoogh-duytschen: Oock dat sy aenden voorschreven Keyserlijcke Majesteyt sullen bidden / dat hem ghelieve sijn authoriteyt te gebruycken ende imployeren / ten selven ende over de voorsz Hoogh-duytsche. Ende tot dat de voorsz Hooghduytschen / de voorsz voldoeninghen ende satisfactie ghedaen sal wesen / sullen sy in onse voorsz Nederlanden vredelijcken moghen blijven / in sulcken plaetse als wy / by advijse van onse voorsz Raedt van Staten / hen sullen wijsen ende beteeckenen / tot beschermenisse ende versekeringe van ons / ende van de voorsz Staten.

16. Item / hebben de voorsz Staten / inder voeghen ende manieren voorsz belooft / ende sullen ghehouden wesen / naer vertreck vande voorsz Spaengiaerden / Italianen ende Borgongions / uyt onse voorschreven Nederlanden / te ontfanghen / ende sullen ontfanghen / onsen voorschreven goede Broeder / midts exhibitie ende overleveringhe by hem ghedaen / van onse opene Brieven van Commissie daer toe dienende / daer op gheexpedieert / ende doende den Eedt / daer over behoorende ende ghecostumeert / met oock adhibitie ende observatie vande andere Solemniteyt / die daer toe behooren ghebruyckt / ghedaen / ende gheobserveert te worden / als Gouverneur / Stadthouder ende Capiteyn Generael / voor ons in onse voorsz Nederlanden. Ende voor sulcx / sullen sy Staten hem moeten toedragen ende doen / ende sullen toedraghen ende doen / het respect / eere ende ghehoorsaemheyt / alst behoort: blijvende nochtans 't voorschreven Tractaet van Payse / binnen onser voorschreven Stede van Ghendt ghemaeckt / in al het ghene des voorsz is / daer van dependeert in sijn kracht ende vigeur.

17. Item / statueren ende ordonneren wy / dat onsen Nakomelinghen t'heurder blijder inkomste / ende onsen voornoemden goeden Broeder / ende een yegelijcke andere Gouverneurs / by ons oft onse voorsz Nackomelinghen te committeren in onse voorschreven Nederlanden / so Generale als particuliere / mitsgaders oock alle ende een yeghelijcke onse Presidenten / Raden ende Officieren / ende Justicieren / voor hen aenkomen / intreden / ende beginsel van haerder administratie / ende bewint in hare Gouvernement / Staten / Ampten ende Officien / solemnelijcken sullen moeten sweeren / ende sullen sweeren / te onderhouden ende observeren / ende voor soo vele in hen is / te doen onderhouden ende observeren / onse teghenwoordige Ordinantie / Accoordt ende Verdragh.

Eeuwigh Edict.

18. Ende ten lesten aggreeren ende approberen wy / ende houden van weerde alle ende yeghelijcke verhandelinghen / versettinghen van Renten ende Pencioenen / ende andere Obligatien ende verseeckeringhen / die de voorsz Staten ghemaeckt ende ghepasseert hebben / ende al noch maecken ende passeren sullen / met allen ende een yeghelijcke / die hem bygestaen / ghefurneert ende getelt hebben / ende al noch sullen bystaen / furneren ende tellen eenighe Penninghen / om hen te dienen ende behelpen ter oorsaecken vande voor troubelen ende beroerten / ende sonderlinghe aen de seer Hooghe ende seer vermoghende Princesse / onse seer liebe Suster de Koninginne van Enghelandt.

19. Ende op dat alle ende elck der boven-geschreven Poincten ende Artijckelen wel ghetrouwelijcken / realijcken / ende met der daedt onderhouden / volbracht / geeffectueert ende volvoert moghen worden / ende dat 't gheheele inhouden van onse teghenwoordighe Brieven / vast / ghestendigh / ende ten eeuwighen daghen ghedeurigh / ende onverbreeckelijck zy ende blijve: Hebben wy aen de selve onse teghenwoordige / onsen Zeghel doen hangen / ende de selve doen onderschrijven / ende teeckenen / by onsen voornoemden goeden Broeder ter eenre / ende hebben de voorschreven Staten ter ander zijden / daer aen doen hanghen den Zeghel van de Staten van onsen Hertoghdomme ende Lande van Brabandt / voor ende in den name / ende ter begeerten van allen den voorschreven anderen Staten / ende de selve doen onderschrijven ende teeckenen / door specialen ende expressen bevele / ende ordinantie van allen den selven Staten / by onsen lieben ende beminden Cornelis Wellemans / Griffier vande voorschreven Staten van Brabandt: Insghelijcx ter begheerte ende bede van weghen / soo van ons ende van onsen voornoemden goeden Broeder / als vande voorschreven Staten daer op ghedaen / Hebben de voorschreven Heeren Ambassadeurs / Rijcx Ghesanten / ende ghesubdelegneerde vanden voorschreven Vorst ende Hertogh van Gulick / in dier qualiteyt / ende als interventeurs ende tusschen-sprekers / om de voorsz Conciliatie / Accoordt ende vereeninghe / in onse teghenwoordighe begrepen / te middelen ende vorderen / van ghelijcken met hare handen de selve onse teghenwoordighe onderschreven ende gheteeckent hebbende / oock door haren goeden wille erboden ende ghepresenteert / de selve by de voorsz Keyserlijcke Majesteyt haren Committente te doen lauderen / bevestighen / approberen ende ratificeren / met alle 't gene des sy tot vorderinge van dese voornoemde conciliatie ende vereeninghe hebben / ende souden hebben ghedaen ende gehandelt / indien ende soo verre 't selve van noode zy. Ghegheven in onse Stadt van Marche in Famine / den twaelfsten dagh van Februario / in 't Jaer ons Heeren 1577. van onsen Rijcke / te weten / van Spaengien / Cicilien / &c. 't dry-en-twintighste / eñ van Napels 't vijf-en-twintighste. Onderteeckent Iehan, ende onderschreven: By ordinantie van sijne Hoogheydt / ende gheteyckent F. le Vasseur. Ende op d'ander zijde was noch gheschreven: Ghegheven in onse Stadt van Brussel / den seventhienden dagh van Februario / int Jaer van

1577.

ons Heeren 1577. Van onsen Rijcke / te weten / van Spaengien / Cicilien / &c. 't drie-en-twintighste / en van Napels 't vijf-en-twintighste. Ende daer onder was geschreven: By ordinantien van mijnen Heeren vanden Rade van State / ons Heeren des Konings / by Sijne Majesteyt gheordineert tot den Gouvernemente Generael van onse Landen van herwaerts overe: Ende geteeckent / Doverloope. Noch stondt geschreven: By specialen en expressen bevele en ordinantie van mijne Heeren de Generalen Staten vande Nederlanden: Ende was geteeckent / Cornelius Wellemans. Ende noch leeger / Geerard Evesque de Liege, Philippus Semor, Baro in Wennenbergh, &c. Andreas Gail. D. Wernher tzo Gumich, ende Johan Louwerman. Ende voorts meer nederwaerts was geschreven: Ghepubliceert tot Brussel den 17. Februarij / Anno 1577. in presentie ende tegenwoordicheydt van mijnen Heeren vanden Rade van State / ghecommitteert byden Koningh tot den Gouvernemente Generael vande Nederlanden / van mijnen Heeren den Eer-weerdighen Bisschop ende Prince van Luyck / ende andere Heeren / Ambassadeurs / ende Gesanten der Keyserlijcke Majesteyt / ende vande Heeren Generale Staten der voorseyder Landen / by my Secretarius der Stadt van Brussel. Ende onderteeckent / Aerssens.

Advijs ende Protestatie des Princen van Orangien op de Pacificatie ofte eeuwigh Edict.

Desen Vrede alsoo gemaeckt ende besloten zijnde / heeft den Prince van Orangien / met de Staten van Hollandt ende Zeelandt / een advijs / antwoorde ende protestatie laten uytgaen / den 19. Februarij / daer op segghende: Dat sy ghesien hebbende de Credentie-brieven / van weghen der Staten Generael / by mijn Heere van Willerval / ende Meester Paulus Buys / Advocaet van Hollandt / in 't ghheselschap van mijn Heere den Ambassadeur vanden Keyser / henlieden ghebrocht / ende datter begheert was hen advijs / op eenighe Artijckelen des eeuwighs Edicts / besloten inden name des Koninghs / tot bevestinghe des Vredes: Dese gesien hebbende / soo en konden sy niet nalaten te prijsen den heylighen ijver / om de Landen verlost te siene van soo vele ellenden / by den moetwille der Spaengiaerden / ende hare onwettige regeringe ingevoert / boven dien / te willen handt-houden / in als / ende over al / de leste Pacificatie tot Ghendt. Maer nochtans sylieden wel oversien ende wel nauwe ghelet hebbende op de Artijckelen / hebben ghedocht / dat den voorschreven goeden ijver ende begeerte der Staten niet in als ware genoech gedaen / door dien dat daer inne de vrijheyt ende macht vande Generale Staten te vergaderen / den ghenen / (die 't selfde van alle oude tijden van rechts weghen toekomt) bedectelijck ware benomẽ / als mede door dien / dat de Staten ghebonden zijn aen nieuwe ende noyt gebruyckte Verbondtenissen ende Eeden.

Daer beneffens oock / datmen openbare inbreeckinghe der selver Privilegien merckte / uyt de onbehoorlijcke verhoudinghe vanden Grave van Bueren in Spaengien / ten tijde alsmen schijnt de Privilegien aldermeest te willen herstellen ende bevestighen / principalijck ten aensiene van eenen particulieren Persoone / die niet en konde misdaen hebben / ende dat oock teghen de Pacificatie van Ghendt / die niet eenvoudelijck maer looselijck gheapprobeert ware / als met woorden daer men onseeckerighe uytlegginghe op maken mochte / ende bedriegelijcke uytvluchten op vinden konde / ghelijckende die van Madamme de Parma / die soo veel bloedt-vergietens gecauseert hadde.

Sy vonden oock eenighe Poincten / die de eere des Vaderlandts nadeeligh waren na haren verstande / datmen met den genen / die de Landen sulcken overlast ghedaen hebben / in compositie soude treden / de welcke by authoriteyt des Koninghs ende der Staten verklaert waren / ende particulierlijck aen allen Staten des Roomschen Rijcx beklaegt ende beschuldight / als eerloose Schelmen ende Rebellen / ende dat meer is / die noch toelaten uyt de Landen te voeren haer baggen / juweelen / geldt / goedt ende brandtschatten / sonder eenighe teghen-spraecke. Sy achten oock / dat het niet behoorlijck inghesien en ware de respect / eere ende danckbaerheydt / die sy de doorluchtige Koninginne van Engelandt / en mijn Heere den Hertogh / broeder des Koninghs van Vranckrijck / schuldigh waren / die haer in haren grooten noodt so gantschen goeden wille ende ghenegentheyt bewesen hadde / om haer by te staen / ende met haren goederen uyt de slavernije te trecken / waeromme de redene vereyscht / datmense met uytgedructer ende eerlijcker sprake daer inne hadde begrepen.

Advijs des Princen van Orangien op de verseeckertheyt.

Ten lesten bevonden sy dat die van Hollandt ende Zeelandt met gheenderhande verseeckertheden versien en waren / ghelijck men haer t'anderen tijden tot Breda ghepresenteert hadde / alsmen oock tot Ghendt haer wel soude ghedaen hebben / ten ware dat haer Ghedeputeerde soo mondelinghe als schriftelick verklaert hadden / dat sy met niemandt anders dan met de Staten selfs souden te doen hebben / in goeder trouwen. Oock en ware in die Artijckelen gheen seeckertheydt noch oock vermaen / van particulieren wederomme in haer geheel te stellen / nopende haer Goeden / Staten / Gouvernementen / die sy hebben in verscheyden Landen ende plaetsen van herwaerts over / ende insghelijcks in 't Graefschap van Borgongien / daer oock wel behoorde op ghelet te worden / siende dat ten tijde vande Ghendtsche Pacificatie daer niet uytdruckelijcks van en konde ghespecificeert worden / als daer gheen macht over hebbende. Ende sy en konden gheen versekertheyt bemercken voor de ander Provintien / ghemerckt datter van Borchten ofte Kasteelen af te breken niet eens vermaent en werdt / noch van particuliere verseeckeringhen oft vergevinghen / dat den ghemeynen volcke lestmael te Hoey noch opentlijck ghedreyght wesende / niet dan suspect konden wesen / 't welck nochtans wel van noode soude zijn / eer dat de Landen ontwapent / ende Don Jan in authoriteyt van Gouverneur bevestight soude zijn / maer ter contrarie schijnt het / datmen alleene voor dese mael wilde de Staten accommoderen / met een Gouverneur tot haren believen / ghelijck of men van meeninghe ware / henlieden hier namaels te benemen alle middelen van haer verseeckert te houden / teghens den quaden opset der gheender / die men henlieden meynt tot Gouverneurs te gheven. Daer waren wel meer dierghelijcke Artijckelen / die wel dienden overwegen te zijn / die sy voor handen hadden int schrifte te stellen / ende te seynden / als sy ontfinghen de Artijckelen / die de Staten alreede Don Jan ghesonden hadden / om hem daer over te ontfanghen / waer van sy seer verwondert waren / achtende / dat de verhaestinge periculeus zy in een saecke van grooter consequentie. Dies niet te min lieten hen beduncken / dat sulcx om beters wille ghedaen ware / om de Landen soo veel te eer vande vreemde verdruckers te verlossen. Waeromme sy niet anders en wilden wenschen ende Gode bidden / dan dat den uytgangh mocht wesen / soo alle goede liefhebbers des Vaderlandts souden begeeren. Soo vele henlieden aenginghe (zijnde te vergeefs op een ghedaen saecke te debateren) beloven ende verseeckeren sy den Heeren Staten / dat sy den Vrede / tot Gendt gemaeckt / by alle wegen souden onderhouden / verhoopende 't selfde oock van haerlieder zijden. Niet te min / om te vorderen het vertreck der vreemden / den Vrede des Landts / midtsgaders het onderhouden der oude Privilegien / waren sy te vreden de voorschreven Artijckelen te loven ende onderteeckenen / behoudelijcken ende onder conditien / dat het den Heeren Staten believe vastelijck ende onwederroepelijck te besluyten / ende haer-lieden daer van behoorlijcke Acte obligatoir in forma te gheven / dat soo verre de Spaengiaerden binnen den tijdt t'haren vertreck by Don Johan ghestelt / niet met der daedt en sullen uyt de Landen vertrecken / dat in sulcken ghevalle de voorschreven Heeren Staten / breecken ende afsnijden sullen alle vordere communicatie met hem / ende het vertreck vervolghen met Wapenen / sonder daer nae meer te verstaen tot eenighe handelinghe. Ende dat het henlieden believe noch andermael Acte ende verbale verbindtenissen te gheven / nae dat het voorschreven vertreck / sy den voorschreven Don Jan / noch andere Gouverneurs vande Landen /

 en sul-

en sullen ontfanghen / toelaten noch erkennen / voor ende aleer hy weder op-ghericht ende gheheelijcken voldaen soude hebben alle Poincten / die eenighsins zijn teghen de Privilegien ende Rechten des Lants / ofte eenichsins nadeeligh de Pacificatie van Ghent / ende dien volghende / dat een yghelijck weder gestelt worde in alle sijn goederen / soo wel hier / als in Borgongien / ende in alle Privilegien ende bevestinghen / volghende in 't ghene ten tijde des Vredehandels tot Ghent solemnelijck belooft was by haren geschrifte / aen haren Ghedeputeerden / van date den 28. Octobris / Anno 1576. Actum tot Middelborgh / den 19. Februarij / 1577.

Antwoorde der Staten Generael op 's Princen advys ende protestatie.

Op dit advijs van den Prince / ende Staten van Hollandt ende Zeelant / hebben de Generale Staten dese naevolgende antwoorde gegeven.

Op huyden / den 1. Meerte / Anno 1577. Mijn Heeren de Generale Staten van de Nederlanden / ghesien hebbende het gheschrifte van mijn Heere de Prince van Orangien / ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt over-ghegheven op 't Verdragh ghemaeckt tusschen Don Jan d'Austria / Ridder van den gulden Vliese / ende de Generale Staten vande Nederlanden / den 19. des Maents Februarij / Anno 1577. Verklaren de voorsz Generale Staten / dat haer intentie altijt is gheweest / ende noch is / de Pacificatie van Ghendt / in de Maendt November lestleden / tusschen de Excell: vande Heere Prince voorsz / den Staten van Hollandt ende Zeelandt / ende haren Bondtghenooten / ende den voorsz Generale Staten opghericht / met der daedt te handthaven ende onderhouden / ende onder ander dinghen te doen weder oprichten / alle t'ghene dat bevonden sal worden / ghedaen ofte voorghenomen teghens ende boven de Privilegien / gerechticheden / vrijheden / ende usantien der Nederlanden / soo wel in 't generael als int particulier. Ende dat sy verstaen de Spaensche / Italiaensche / ende Borgoensche Soldaten / te doen met ghewelt van Wapenen vertrecken / in conformiteyt van 't voorsz Accoort ofte Verdragh / inghevalle dat de voorsz Soldaten niet vertrocken zijn binnen den bestemden tijdt / volghende het expres bevel / dat henlieden is gedaen van wegen sijne voorsz Hoocheyt / sonder vorder te verstaen tot eenighe handelinghe ofte communicatie / oft het vertreck der voorsz Spaengiaerden eenichsins te differeren.

Ende aengemerckt de Stadthouders vande Provincien / Hoofden / ende Overste Colonellen vanden Krijghs-volcke / ghehouden zijn haer daer nae te reguleren / soo sal men aen haer versoecken / dat sy oock wilden onderteeckenen ghelijcke resolutie / waer van dese teghenwoordighe Acte is afgeveerdight / ter ordinantie van de voorsz Generale Staten / onderteeckent van de Griffiers van Brabandt / ten Jare ende daghe als boven.

Den Prince sterckt hem tot vorderinge van 't Contract des Vredes.

De Prince van Orangien / om het vertreck der vreemden te vorderen / ende meer ontsagh te maken / tot voldoeninghe van 't Contract / heeft hem ghesocht te stercken / ende Amsterdam ende Utrecht weder onder sijn Gouvernement te krijghen / daer sy van oudts onder hoorden. Hy sterckte Sparendam ende Haerlem / ende behiel noch sijn Schepen van Oorloghe alomme oock op de Schelde / noch daghelijcks op ende afvarende.

Don Johan suborneert die van Amsterdam / ende die van Utrecht / niet met den Prince te overkomen.

Don Johan daer teghen / niet wel te vreden zijnde / soliciteerde aen die van Amsterdam bedectelijck / datse haer niet souden voeghen met Hollant / als niet gehouden zijnde / dan tot haerder believsten / na de Pacificatie van Gent. Desghelijcks die van Utrecht / allegherende / dat sy onder Hollandt (als een Provincie apart zijnde) niet en behoorden / ende soo sy oock hulpe / adres / ende macht van doene hadden / soo souden sy die aen hem vinden. Maer den Prince verkreegh sijn begheeren / als wy nae sullen verhalen.

Dit Contract gepasseert zijnde / is den Heere Don Jan met alle sijnen staet tot Loven ghekomen / van waer hy alle ordere ghegheven heeft / tot vertreck der Spaengiaerden ende vreemden / soo het scheen / ende heeft alle middelen van gelt ghesocht / tot haer betalinghe / sonder de welcke sy niet wilden vertrecken. Tot Loven / ende naemaels tot Brussel / heeft hy met sonderlinghe opset ghesocht / een yghelijcken / ende des gemeynen Mans goeden wille ende gunst te verwerven / met Banckettten / Feesten / Gheschencken / liberale ghemeynsaemheydt / ende ghespraecksaemheydt onder de Borgherye / met haer ghebruyckende de oude ghewoonten / van in tijde van Vrede / de Papegaey te schieten / ende dierghelijcke Riddersche exercitien / zijnde van oudts af een loffelijck ende eerlijck ghebruyck der beste Borgheren in elcke Stadt / om die in oeffeninge der Wapenen / ende in eenicheyt te onderhouden.

Beschrijvinghe van Don Johan van Oostenryck.

Don Jan was te deser tijdt dertigh Jaren oudt / van middelbaer statueren / een fraey kloeck ende geestigh Man / van goede gratien ende vernuften / maer ongheduerigh / vermetel ende moedigh / ende toonde metter tijdt eenen inwendigen haet den Landen / te meer / om dat hy hem vondt veracht om sijn onwettighe gheboorte / zijnde in Duytslandt ende Nederlandt / boven alle andere Landen / Bastaerden kleyn gheacht. Sijn Moeder was een Duytsche Vrouwe / ende woonde nu in 't Landt / ende om dat sy de beste fame niet en hadde / dede hy die na Spaengien verschicken / in een Klooster eerlijck te leven / tot haerder bewaringhe ende dienst sijn Voester bestellende. Waer door (ter avontuere uyt onpatientie) sy wilde hem (soo ghesseydt werdt) eenen anderen Vader toe-schrijven / ende seggen niet den Sone des Keysers te wesen.

Uyttocht der Spaengiaerden vã Antwerpen / ende overleveringhe des Kasteels / den 26. Meert / Anno 1577.

Nae-volghende het Eeuwigh Edict / heeft Don Johan de Spaengiaerden uyt Antwerpen ende 't Kasteel doen vertrecken / den ses-en-twintichsten Meert. Het Kasteel werdt overghelevert den Hertogh van Arschot / die met een deel Walsch Krijghsvolck / in 't by-wesen vanden Ambassadeur des Keysers / die op de brugghe des Kasteels verschenen is / alwaer dat den Secretarius Escovedo hem dẽ Eedt afnemen soude / dat aldus toe-gingh. Sancio Davila / die Kasteleyn was / niet willende uyt hooghmoet selve sijn Kasteel leveren / hoe wel expresse brieven ende bevel daer van hem vanden Koningh ghegeven werden / belaste dat sijnen Stadthouder Martino de Oyo / die daer de Sleutelen brocht / alwaer dat Arschot sijn handen legghende inde handen van Escovedo / met blooten hoofde swoer:

Hertogh van Arschot ontfanght 't Kasteel van Antwerpen.

Ick Philips de Croy / Hertogh van Arschot / sweere by Godt ende de Maegt Maria / ende op de vier Heylige Evangelien / dat ick dit Casteel sal bewaren ende houden ten dienste van de Koninghlijcke Majesteyt / Philips onsen Heere / ende dat ick dat niemanden anders en sal leveren / dan sijnen eyghenen Persoone ofte Naekomelinghen / sonder sijn uytdruckelijck ghebodt. Waer op Escovedo antwoorde: So ghy sulcx doet / als ghy seght / sal u Godt helpen: So niet / de Duyvel hael u / met lijf ende ziele. Ende de Omstanders seyden alle / Amen. Dit ghedaen zijnde / leverde Oyo hem de Sleutelen / ende terwyle dat dit geschiede / soo was de brugghe opghetrocken / ende het Casteel ghesloten / ende na dat het gedaen was / dede hy de brugge nedervallen / ende het Casteel openen / belastende de Spaengiaerden daer uyt te trecken. Ende den Hertogh met sijn Walen trocken daer in.

De Spaengiaerden voerden met haer hare ghevanghenen / den Grave van Egmondt / den Heere van Capres / ende van Goignies / ende ses stucken Geschuts / mits sy noch haer betalinghe niet en hadden.

Lier ende Maestricht verlaten.

Sy trocken op Liere / dat sy oock verlieten / van daer na Maestricht / met haer voerende veel Nederlandtsche Vrouwen ende Hoeren / grooten schat van gelde / juweelen eñ kostelijckheyt / daer van sy in haer gedruckte Boecken glorieren / 't welck de Inwoonders nochtans met groote blijschappe (Gode lovende) aensagen / soo de Egyptinaers deden / als de Israeliten met haer afgheleende goederen weghtrocken / hoe wel dat inde Stadt noch bleven de Hooghduytschen / die de Stadt mede gheplondert hadden / onder de Colonellen Fronsbergh ende Focker / die noch over de Stadt Meester waren.

Don Bernardin de Mendosa beschrijft Nederlantsche ghheschiedenissen.

Van dese uyttocht en bedancten haer dat Spaens Krijghs-volck niet / also onder andere beschrijft Don Bernardin de Mendosa / die daer diende met een Compagnie Peerden / ende naemaels des Koninghs Ambassa-

Don Jan van Oostenryck Prince van Franca-villa Gouverneur. der Nederlanden.
H. Jacopsoen. exc.

Ambassadeur in Engelandt ende in Vranckrijck geweest is/ eñ dese Oorlogen tot Anno 1577. beschreven heeft / tot Parijs 1591. ghedruckt/ daer hy gloriëert/ dat om het ongelijc dat de Staten den Spaengiaerden aendeden/ sy lieden wel meer dan dertigh duysent Mannen ontdaen eñ geslagen hadden/ eñ dat binnen den tijdt van ses Maenden / te weten / vanden lesten Augusti / Anno 1576. tot den 17. Februarij / als het Edict van Vrede uytgeroepen wert/ eñ dat sy afghenomen hadden meer dan 60. Vendelen eñ Standaerden/ so wel int Velt als int recouvreren van Steden/ ende van dat ghetal wel verslaghen meer dan twintigh duysent / sonder dat sy van hare Spaengiaerden niet boven 60. verlooren en hadden / waer by hy seyt/ Godt haer goede sake justificeerde / dat sy soo triumphant daer uyt trocken.

In Spaengien heeft den Koningh / den 7. April/ het Eeuwigh Edict gheconfirmeert ende bevestight/ eñ de Staten hebbende 't beloofde ghelt opgebrocht/ ende het Krijgs-volck eensdeels gecontenteert / zijn de Spaengiaerden / Italianen ende Borgongions / te Voete ende te Peerde / den 21. April/ uyt Maestricht vertrockẽ / alle haer sterckten eñ plaetsen verlatende. Oock werden alle de ghevanghenen doen over beyde

Der Spaengiaerden vertreck uyt de Nederlãden eñ uyt Maestricht den 21. April.

zyden

1577.

zijden los eñ vrij gelaten / als by de Spaengiaerden de Grave van Egmont / de Heere van Capres ende Goignies/ ende andere. Van der Staten zijde Caspar de Robles Heer van Billy / Petro Valdez/ ende vijf ofte ses andere van Namen. Zijn also onder het ghelept vanden Grave van Mansvelt/Gouverneur van Lutzenborgh / nae Lutzenborgh ghetrocken/ ende voorts nae Italien / met groote goede beloften/rijckdom ende schat.

Don Jans triumphante inkomste tot Brussel/ den eersten Mey/Anno 1577.

Hierentusschē Don Jan/ die niet voor der Spaēgiaerden vertreck mochte voor Gouverneur aengenomen worden/ hadde hem tot Loven opgherust/ om in het Gouvernement te treden. Den meesten Adel vande Landen was daer by hem ghekomen/ om hem te groeten / met de welcke hy den eersten dagh Mey / Anno 1577. met grooter triumphe nae Brussel is ghereden / alwaer hy heerlijck tusschen des Paus Legaet / ende den Bisschop van Luyck/ is inghereden ende ontfanghen. Veel manieren van blijschappen vande Borgers werden hem bewesen/ met vyeren/triumpherē/wagenen/ eñ andere vreemdicheden / tot synder eeren. Den 4. Mey daer nae wert hy voor Gouverneur Generael ontfangen ende ghesvvooren / op de conditie vant onderhouden der Pacificatien / Contracten / &c. alles met sulcke Ceremonien eñ eeren / als ofte hy bykans selve natuerlijcken Raedts-heere geweest ware/een yegelijck hem latende voorstaen / dat den Koningh nu synder Ondersaten ontfermt hadde/eñ de Spaengiaerden wech ghesonden, dat sy noyt konden ghelooven / hoopende nu door Johans Gouvernement in alle ruste ghebrocht te worden.

Viglius doot/ende syn oordeel over Don Jan/ende over de regeringe/hy is gestorven dē 8. Mey/ Anno 1577.

Den President Viglius leefde doen noch eñ sagh Don Jans inkomste / eñ seyde al spottende : Is dit den Prince die ons den Vrede brengen sal? De oorsake van dese woorden was (soo men seyde) dat syn sieckte eensdeels d'onghenuchte toegheschreven wert/ om dat den Heer Don Johan syn advijs niet en volghde wan synen Raedt was / alsoo mede was het advijs vanden Raetsheer Hopperus syn Creatuere / de welcke in Spaengien vanden Nederlandtschen Raedt was / die over sijn Instructie ghesesten hadden / dat Don Johan in Nederlandt komende/ soude hem begheven by den Raedt van State tot Brussel / de welcke by den Koningh gheauthoriseert was eñ by haer hem onpartijdich houden / ende hem niet vervoeghen by de gene die de Spaensche partije voorstondē/ maer hem neutrael houde : dese Viglius leefde noch seven dagen daer na/ eñ storf den 8. Mey/ 70. Jaer oudt zijnde : Een geleert / wijs ende verresiende Man / die alle de beroerten ende swaricheden/ den Landen sints over komen / den Koningh eñ syne familiare Vrienden ghenoech voorseyde ende waerschoude/also oock in Schriften nagelaten heeft. Hy was een Man seer Catholijck / eñ gantsch eñ geheel den dienst des Koninghs toeghedaen / niet aensiende dan syn Heere eñ Princens profyt eñ dienst / beklaghende den quaden raedt vande Spaensche Raedts-Heeren eñ ooren-blasers / &c. maer te bloode om die voor't Vaderlandt teghen te staen. Sodanigh zijn oock sijnen aenhangh eñ creatueren meest ghewe est/ die hy te Hove gepromoveert heeft. Hy vondt seer quaet/ dat de Regeringe der Nederlanden dē Spaengiaerden eñ vreemden betrout ware/ die noch de tale verstonden / noch de natuere der Landen kenden/ eñ daer beneffens wilden dat al regheeren op den voet van Spaengien/ na hun Wetten eñ Costuymen/ contrarie de opinie van alle Ghelcerden / ende selve contrarie 't bevel ende Testament van Ferdinando Catholico / die synen Neve Carolus V. belaste / dat hy hem in eenige Landen niet laten dienen soude / dan by de Inghebooren e / om dat die der eygen Landen saken best verstaen/ eñ doen dat oock gewilliger/ van de welcke het Volck dat oock beter afneemt : meynde mede / dat sy oock den dienst doen met minderen

Ferdinandi Catholici Testament was/elck Landt by syn Inghebooren e te regeren.

koste / also men oock hadde mogen sien ende voelen/ dat drie Persoonen alleen/ die de saecken vande Confiscatien aldaer ghehandelt hadden / meer onkosten in rekeninge brochten/ dan drie de Principaelste ende Souverainste Collegien : Maer door het gebeurde/ dat de Inghebooren e/ hun vindende versmaet ende veracht/ veraerden tot quaet / ende verbastaerden tot ondeucht. Eñ de Spaengiaerden/ om de Naturelen te verstooten van alle handelinghe / sochten sy den Koning te persuaderen/ dat sy daer toe niet bequaem waren / eñ dat sy al Ketters eñ ontrouwe waren / tot Godt ende harē Prince/ het welcke maer enckele erchept ende vermetelheydt ware / daer men nochtans sagh / sy geen saecken van ghewicht konden beleyden ofte uytrechten / dan door de handen vande Inghesetenen / de eere hun selven nochtans toeschrijvende : Want nopende de Religie seyde hy / men sagh wel het contrarie van haer segghen / als dat de Kercken alomme met grooter devotie van ontallijck Volck besocht ende gefrequenteert werden / hoe wel eenighe afgheballen waren eñ verdoolt/ soo en behoorde men alle d'andere daeromme niet te verdoemen eñ schelden : welcke verdoolde men veel onder haer wel soude weder ghewonnen hebben / soo men by tijdts de gratie ende Pardoen hadde willen bewijsen / eñ niet gesocht die te verjagen in Ketterssche Landen.

Viglius oordeel over 't Naturel der Nederlanden.

Ende soo men de Ingesetene wilden beschuldigen van ontrouwe / om dat eenen hoop slecht volcxken hun misgrepen hadden in eenige Steden / soo en behoorde men gheen soo Generalen vonnisse over het Lant te strijcken / zijnde meestendeel de Lieden van eeren eñ van Adeldom ghetrouwe gebleven/ wagende goet eñ bloet voor haren Prince. Ende soo men van gheschicktheyt eñ bequaemheyt wilde spreken/ waren generalijcken de Nederlanders veel ghevoegelijcker / bequamer ende geschickter / in alle wetenschap/ in talen/ van industrie ende andersins dan de Spaengiaerden waren / die verachten ander talen ende wetenschappen te leeren : Ende door den moetwil vande Spaensche onverstandicheyt / hadde den Prince van Orangien oorsaken verkreghen/ hem op te maken inden tweeden tocht eñ reyse : want hy in den eersten tocht / Anno 1568. door de ghetrouheydt der Onderdanen/alomme de Poorten gesloten vont. Maer als de Spaengiaerden vorder het Landt met Schattingen/met thiende Penningen/ ende met quaden raedt / wilden teghen alle redene ende Lants natuere gouverneren / soo en hebben de Ingesetene de uytghewekene niet willen wederstaen / maer den aenhangh van den selven Prince hadde daer door middel ghekreghen vanden Briele/ Vlissinghen ende Enckhuysen in te krijgen/ ende soo voorts / hebbende alomme faveur eñ gunste by omligghende Princen eñ Volckeren gevonden. Dit was syn seggen/ raedt eñ opinie onder sijn Vrienden/dat hy oock als Raetsheere synen Prince aen diende/te vergeefs.

Hy was een groot Rechts-gheleerde / nochtans was syn spreeckwoort : Een groot Jurist / waer een booser Christ. Hy was geboren in Vrieslandt/ uyt een goet / oudt ende Edel gheslachte / ghenoemt van Aytta / maer hy voerde den naem van een Dorp Zwichem / dat hem toequam / een mijle van Leeuwaerden ghelegen. Hy hadde in syn jonckheyt veel Landen ende Scholen besocht / ende veel Ampten bedient / ende hy was den Koningh van Spaengien seer toegedaen / nochtans der Spaengiaerden voorstel ende verwaentheyt ghenoech vyandt. Hy hadde een groot gheslachte ende Maeghschappe / vande welcke hy boven de dertigh tot Schole ghehouden/ ende tot geleertheyt ghevordert heeft. Sijn devijse was Vita mortalium Vigilia, Dat is/ Het leven der Menschen is maer waken/ dat hy uyt druckte met Schilderije/ van een Tafel/ een ureghelas/ Keerse ende Boeck.

Viglij spreeckwoort.

Eynde des Sesten Boecks.

Het

Het Sevenste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Sevenste Boeck.

On Johan van Oostenrijck in 't Gouvernement getreden zijnde/ begint sijne secrete Instructie te volgẽ/ eñ heymelick met het resterende Duytsche Krijghs-volck te handelen/ om hem vande principaelste Steden te verseckeren: Maer sijnen aenslagh werdt ontdeckt/ door sijn afghewor pen Brieven in Vranckrijck. Neemt selve Namen inne/ ende meynt Antwerpen te overvallen/ 't welck hem mist. Het Kasteel dat wordt van Monseur de Bours voor de Staten ingenomen: Desgelijcx Berghen/ Breda/ ende 's Hertogenbosch. Sijn Volck wordt verjaeght by Champigny. De Staten Generael schrijven aenden Koningh/ ende beschuldigen Don Johan. Die hem gelaet Vrede te soecken/ oock te vertrecken/ soo maer de Catholijcke Religie/ ende 's Koninghs authoriteyt behouden werde. Ghesanten des Keysers/ uyt Engelandt ende uyt Cleve/ handelen te vergeefs. Ondertusschen ontbiedt hy weder de Spaengiaerden. Daer teghen breken de Staten het Kasteel van Antwerpen ende andere af/ ende rusten hen oock ter Oorloghen. Ontbieden den Prince van Orangien by haer/ die opghewor pen wordt voor Ruwaert van Brabandt. Waer door jalosie groeyde. Ende etlijcke Edelen ontbieden des Keysers Broeder/ den Eertz-Hartogh Mathias. Met hem meynende 't gantsche Gouvernement te incorporerẽ. Maer die van Gendt nemen mede den Hartog van Aerschot/ met andere van dien aenhangh/ gevangen. Door Ryhove ende Imbijse wordt dien voorslagh ghebroken. Ende Mathias/ zijnde vande sijne verlatẽ/ tracteert met de Generale Staten/ door middel vandẽ Prince. Don Jan wordt vyandt verkondight. De Staten tracteren met de Koninginne van Engelandt. De Koninginne seyndt in Spaengien om den Vrede te middelen/ maer te vergheefs. Den Prince van Orangien treckt tot Ghendt. De Generale Staten maken den Eertz-Hartogh Gouverneur/ ende den Prince van Orangien voor sijnen Stadthouder/ onder seeckere Artijckelen. Den Baron van Selles/ van des Konings wegen/ handelt met de Staten/ welcks handelinghe bewijsen sy met haren Brief. Den Graef van Swartzenborgh/ Keyserlijcke Ghesante/ wordt by de Staten geantwoort. Den staet van Vrieslandt wort vertelt. Een Cometa verschijnt. Ende een notable straffe wordt over Martin Huttin ghedaen.

Dit alles is ghebeurt/ gheduerende het Gouvernement van Don Johan/ ende den Prince van Orangien/ in een Jaer tijdts/ Anno 1577.

On Johan van Oostenrijck/ nu in 't Gouvernemẽt der Nederlanden getredẽ zijnde/ heeft terstont gesocht het fondamẽt van sijn nieuwe Oorloghe te leggen/ blijvende inwendig by den ouden voet/ gebruyckende 't voornemen ende opinie/ die men onder de Inquisiteurs in Spaengien vande Nederlanden hadde/ als datmen die moest gheheel ende volkomelijck onder des Koninghs ghehoorsaemheyt brenghen/ ende die als nieuwe gheconquesteerde Landen houden/ om daer uyt ende mede groote conquesten te maecken/ ende te weeren alle Ghereformeerde Religien/ daer aen de Inquisiteurs achten grootelijcks des Koninghs eere/ ende gheheel Spaengien/ ende consequentelijck der gheheeler Werelt Salicheyt te hanghen/ midts de onderlinge hanteringe/ die Nederlandt eñ Spaengien met ander Landen haddẽ/ die men qualijck ofte niet derven en konden/ meynende dat het nu een kleyne ende gheringhe sake soude wesen: Beschuldighende de voorgaende Gouverneuren van groote fauten/ die hy meynde lichtelijcken te verbeteren/ ende hem selven eenen eeuwigen lof daer mede te verwerven/ niet dan stoffe om tot grooter eere ende state te komen/ soeckende/ geen swaricheyt vreesende.

Don Johan int Gouvernement zijnde/ bereydt de nieuwe Oorloghe.

Om hier toe te komen/ eñ om de Provincien/ principalijck die noch Roomsche Catholijcken waren/ volkomelijck te reconcilieren/ ende den ghemeynen Man contentement te geven/ dochte het den Koning eñ Don Jan met den Raedt goedt/ de Spaengiaerden wegh te nemen/ ende te versoecken wat effect dat selve soude mogen wercken/ hopende met sodanighe seer begheerde ende deuchdelijcke acte in authoriteyt/ gratie ende vermoghen by den volcke hem te stellen/ daer

Naturel en genegentheydt van Don Johan.

daer hem soude toe helpen sijn hooge geboorte/ als een Duytsch ende 's Konninghs broeder/ sijn vermaerde Victorie/ met sijn ghespraecksaemheydt, beleeftheydt/ liberaliteyt/ &c. Maer hem heeft terstondt verhindert sijn ongedurichheydt ofte impatientie/ niet konnende langh ghenoech veynsen ofte dissimuleren/ die sijne inwendighe meyninghe ontdeckte. Hy behiel in sijnen dienste Octavio Gonzago/ sijnen Secretaris Escovedo/ eenen Baptista de Taris voor sijnen Hofmeester/ ende diergheliycke andere meer/ soo veele als hy bequamelijcken onder het decksel van sijn groot Huysgesin konde doordringhen/ waer onder diversche de Landen seer tegen waren/ vande tijden des Hertoghs van Albas Regiment af/ weynige oft geen Nederlanders ghebruyckende/ (alsoo hy belooft hadde) ten ware dat het was/ dat sy hem geheel toegedaen waren.

Voorder soo heeft hy hem meest familiaer gehouden met sulcke/ als hen meest gheoffendeert vonden/ ende qualijcken te vredé waren van wegen den voorgaenden handel/ als de Graven van Barlaymont/ van Mansvelt/ van Megen/ de Heeren van Hierges/ van Floyen/ van Haultepenne/ Barlaymonts sonen/ van d'Assonville/ ende diergelijcke: 't welck hem alle quaet achterdencken by den Staten heeft gemaeckt.

Don Johan schrijft aen den Prince van Orangien.

Maer daer en teghen heeft hy den Hertogh van Arschot ende andere aen den Prince van Orangien ghesonden/ om te handelen van veel saken/ ende van goeder correspondentien/ ende schreef hem oock vriendelijcke Brieven met sijn eygener handt.

Den Heere van Hese/ Gouverneur van Brussel/ heeft hy oock door sijn liberaliteyt vereert met drye duysent gulden erfelijck/ op de Staten van Brabant/ die de Heere van Hese selve korts af seyde/ de Brieven weder leverende.

Versoeck van Don Johan aen de Staten/ ontdeckende sijn voornemen.

Tot Brussel aende Staten versocht hy ghehouden te worden in authoriteyt/ als sijn Voor-ouders/ die Princen vanden Bloede waren/ ende te moghen hebben sulcken Garde ofte Wacht der Ondersaten/ volgende de Pacificatien/ als hem soude goet-duncken/ om te trecken van d'een Stede tot de andere/ nae sijn geliefte. Datter geen Gouverneurs particulier souden wesen in Steden daer van ouden tijden gewoonlijcken geen en waren.

Dat alle Gouverneuren/ Colonellen/ ende Oorloghs-volck vanden Lande/ haer souden by hem vinden/ wanneer hy die soude ontbieden/ ende ghehoorsaem wesen als Capiteyn generael. Dat hy mochte generalijck disponeren vande Officien ende lasten/ die dagheliicks voor vielen/ soo het selfde niet ware tegen die Pacificatie ende Privilegien.

Ende alsoo de Staten Generael hadden eenighe daghen te vooren besloten een Lijste van alle die sy verstonden ghequalificeert te zijn/ om te moghen in haer versamelinghe komen: soo begeerde Don Jan/ dat hem die Lijste terstondt gesonden soude worden/ om te besien ofte daer geen suspecte Persoonen onder en waren/ die quaden dienst souden mogen doen/ ofte die daer onder niet en behoorden.

Hy trachte oock alomme de Magistraten ende Wetten te versetten nae sijnen sin/ met advijs vande Gheestelijcke: Maer de Commissarisen weder-leyden alle gespaenjoliseerde. Hy gaf oock last ende bevel aen eenige Jesuijten/ om als Archischolasten/ opsicht te hebben over de Schole/ ende het opbrenghen vande Jonckheydt.

Voorder begheerende/ by ghevalle de Prince van Orangien/ ende de Staten van Hollandt ende Zeelant/ niet en wilden volkomelick voldoen den Vrede-handel/ dat sy dan in gheender manieren daer nae eenigerhande correspondentie ofte verstandt met den selven Prince van Orangien ofte Staten houden souden/ maer haer voeghen by hem/ om die te dwinghen nae luyt der Pacificatien/ alles tot dien eynde/ dat de Majesteyt mochte verkrijghen de schuldighe ghehoorsaemheydt/ by de Staten hem belooft/ ooek hem in sijnen name/ met sulcken respect ende authoriteyt/ als andere Gouverneurs vanden Bloede/ sijn Voorsaten ghehadt hadden/ om henlieden in ghewenschten Vrede te houden.

Hy heeft oock/ om tot dese twee poincten/ namentlijck/ tot der schuldighe volkomen ghehoorsaemheyt/ ende oprechtinghe der Roomscher Religie te komen/ versocht/ datmen den tijt soude verhaesten/ ende eenige Poincten sonder uytstel voldoen/ hoewel de decisie daer van ghereffereert was tot de Generale Staten/ ende vergaderinge van dien.

Ten lesten/ op de klachten van die van Amsterdam/ aende welcke den Prince van Orangien seer soliciteerde/ datse haer wilden voeghen met de andere Steden van Hollandt/ onder sijn Gouvernement/ ende dat hy hem alomme sterckte/ ende veel plaetsen fortificeerde/ soo hiel hy de Staten vooren/ dat sy de Wapenen souden aennemen teghen den Prince van Orangien/ allegerende dat des Princen doen ende voorstel soo ghewichtigh ware/ dat hy daeromme alleenlijck uyt Italien soude komen/ soo hy daer ware. Maer de Staten sochten ten besten te excuseren.

Heymelijcke negotiatie van Don Johan tegen de Landen/ ontdeckt door sijn afghewORpen Brieven.

Dese voorsz saecken passeerden daer int openbaer/ maer secretelijck met brieven ende Boden heeft hy den Koningh tot der Oorloge seer verweckt ende gehitst/ met sijnen Secretaris Escovedo/ als naemaels bleeck door haer Brieven in Gascongien afgheworpen/ ende ghesonden aenden Prince van Orangien/ vanden Koningh van Navarre.

Don Jans Brieven afghewORpen ende ontcyffert.

Onder de brieven waren drye van Don Jan gheschreven/ vanden 7. April uyt Loven/ de tweede aen den Koning ende eenen aen Anthonio Perez/ Secretaris/ ende vijf Brieven van Escovedo. Dese brieven sont den Prince aende Staten/ ende waren al in cijffer gheschreven/ maer konstelijcken by den Heere van S. Aldegonde ontcijffert/ en den A/B/C/ gevonden/ ende de Staten vertoont/ in ghelijckformicheydt/ van Sillabe tot Sillabe/ met de originalen/ in der voeghen/ dat een yegelijck konde mercken int uytleggen/ datter geen bedrogh noch faute in en was/ en waren ondertekent met Don Jans eyghen handt/ van vele seer wel bekent/ ende namaels van hem selven bekent ende beledé/ voor alle excusen allegerende/ datmen die qualijcken verstont/ ende ten ergh sten beduydde. Diergelijcke van sijn Brieven/ aende Duytsche Colonellen Fronsbergh ende Focker gheschreven/ werden naemaels ontdeckt ende gevonden in een Kofferken/ dat Focker/ met haeste uyt Antwerpen vluchtende/ achter liet/ waer inne de Conspiratie met haer tegen de Landen bleeck. Dese brieven zijn naemaels by de Staten in Drucke uytghegaen/ met kort verhael der oorsaecken ende redenen/ die haer dwongh te versien van tegen-weer tegen Don Jan.

Inhout van Don Johan ende Escobedo Brieven.

In den Brief vanden 7. April/ schreef hy aenden Koningh met sijn eygen handt/ dat het Nederlandts lichaem niet anders te helpen en was/ dan met af te snijden het ghene dat daer in ghequetst was/ ende dat moeste doen ter tijdt ghescheiden: biddende te willen maken de provisie van ghelde/ sonder 't welcke alles verloren ware. Ende datmen moeste eenen anderen wegh voornemen dan den Hertogh van Alba ende den Commandador ghedaen hadden/ ende ghebruycken een kleyn hoopken Krijghs-volck/ maer dat goet.

Prophetie van Escobedo/ mede achtende de conqueste vande Eylanden swaerder/ dan dat van Engelandt.

Voorder waren sijn ende Escovedos Brieven vol van diergelijcke persuasien tot den Krijgh/ voor-houdende de middelen/ segghende datmen niet en behoorde aen te vallen de plaetsen ten vasten Landen/ maer de Eylanden/ welcken aenslagh sy swaerder hielden dan de conqueste van Engelant/ ende d'een genomen zijnde/ en soude d'ander niet langer tegen houden. En om beter daer toe te komen/ verklaerde hy/ datmen moeste voeden de particuliere questien/ onder de Edelen ende Lantsaten/ die hen seer vorderen soude/ als sy om de Officien/ ende Vrijheyt van Conscientie/ malkanderen souden pluckharen/ midts dat daer door eenighe gedwongen souden zijn opentlijck de zijde van den Koning aen te nemen: Ende als sy alsoo gescheyden waren/ soude men henlieden beyde dies te gemackelijcker Meester konnen wordé/ ende d'een castijden door middel vanden anderen. Wenschende oock/ datmen het Spaensch ende Italiaens Krijghs-volck in Vranckrijck mochte van doene hebben/ om te eer ende te beter die te mogen wederomme ontbieden.

Escovedo schreef oock aenden Koningh/ soo Don Jan van hem niet gheholpen en worde/ soude hy ergheus wegh trecken/ alsmen daer minst op dencken soude

1577.

Escovedas quade opinie vande Nederlanders.

soude: Biddende den Koningh die desperatie voor te komen / adverterende / dat de saecken der Landen niet souden gheneesen worden door goede middelen/ dan door vyer ende sweert. Den Edelen/ ende 't volck des Landts/ beschuldighde hy by den Koningh/ segghende datter niet een en was van henlieden die recht gingh / ende dat sy alle ghelijck hadden een verbloeckte ende valsche meyninghe / niet soeckende dan te leven nae haerlieder ghelieste / sonder eenighe Wet ofte Reghel / ende te hebben de vryheydt van Conscientie/ &c.

Wy hebben eensdeels verhaelt 't ghene Don Jan in 't beginsel / soo opentlijck als secretelijck ghehandelt heeft: Voorts sullen wy oock verhalen sijn procederen / met de omligghende Potentaten / ende den Duytschen Krijghs-volcke / tot dat dese ghescheven Brieven in 't lichaem quamen.

Don Johan beschuldicht den Prince van Orangien by den Keyser ende Vorsten.

Don Jan heeft Ambassadeurs aenden Keyser gesonden / ende aen alle Keurvorsten ende andere Vorsten / om haerlieden te verwecken teghen den Prince van Orangien / beschuldighende hem vanden Pays ghebroken te hebben / ende dat dede hy al sonder de Staten daer van te laten weten/ ofte oock den Prince van Orangien selve daer van te vermanen / ofte verantwoordinghe te verwachten/ ofte behoorlijcke Insinuatie te doene.

Aende Koninginne van Enghelandt sondt hy den Borghgrave van Ghent/ met grooten state in Mey/ over den Prince seer klaghende. De Koninginne over de klachten vanden Prince ende die van Hollandt ende Zeelandt / sondt aen haerlieden / vermanende tot onderhoudt der Pacificatien seer ernstelijcken/ oock ghebruyckende hooghe dreyghementen/ soo sy ter contrarie deden. Desen Ambassadeur Borghgrave nae de Koninginne vertreckende / versochten de Staten aen hem / te willen van harent weghen de Koninginne bidden/ haer te willen leenen een somme ghelts/ om de Duytschen af te dancken/ ende de Landen daer van te ontledighen: Maer Don Jan heeft hem verboden aende Koninginne eenige mentie daer van te maken.

Staté neerstichheyt / om het Duytsche Krijghsvolck te contenteren/ eñ verlost te worden/ met uytwendich behulp van Don Jan,

De Staten tot Brussel/ merckende dat Don Jan hem stoorde/ ende scheen Oorloghe te willen vernieuwen teghen den Prince van Orangien / hebben sy alle vlijt aenghewent om dat voor te komen: Ende voorts oock / om den Raedt van vreemde / die noch by hem waren / te weeren / ende de Landen te verlossen van 't Duytsch Krijghs-volck / sochten sy daer mede af te rekenen / die te betalen / ende alsoo quijt te maken / zijnde haer t'achterheyt ettelijcke Millioenen groot/ daer toe sy een redelijcke somme gheldts/ ende andere conditien deden aenbieden / waeromme sy seer sterck by Don Jan aenhielden / te willen ten besten spreken / ende haer assisteren. 't Welck hy soo ernstelijck beloofde / dat hy seyde / soo de Duytsche Colonels tot sulcken conditie / als de Staten haer aenboden / niet te vreden en wilden zijn / dat haer vry gheoorloft soude worden / die met gheweldt uyt de Landen te drijven / daer toe hy swoer sijn eygen Persoon niet te willen sparen.

Bedrogh van Don Jan.

Ende om 't selfde te willen effectueren / soo het scheen / trock hy uyt Brussel / den vijfden Juny nae Mechelen/ alwaer alle de Colonnellen by hem ontboden werden / die hy soude sien te induceeren tot alle redelijckheyt/ maer hy dede ter contrarie. Ende om sijn feyt beter te bedecken / schreef hy den 9. Juny / aen de Gedeputeerde der Staten / veynsende groot medelijden met haer ende de Landen te hebben / achtende dat de lasten van 't Krijghs-volck te betalen / haer te swaer vallen soude / sonder de hulpe vanden Koningh / ende dat hy dat meer als eens den Koningh gheschreven hadde/ maer noch te vergeefs: Waerom hy nootelijck achte / soo haer dat goedt dochte / sijnen Secretaris Escovedo (als die de kennisse vanden noodt hadde / de Wonde ghesien / ende de Medecijne best soude moghen te passe brenghen) derwaerts te seynden. De Staten hem hier over seer bedanckende / hebben Escovedo gheerne den last ghegheven/ die 't selfde seer ghewillighlijck aenghenomen heeft/ haer in goede hope stellende van een goede somme gheldts van den Koningh te verwerven / de Staten ghelibereert zijnde van hem voor sijnen dienst twee duysent Ducaten Pensioen te schencken: Maer hy heeft gheheel het contrarie in Spaengien ghesoliciteert/ te weten/ voor gelt om den Krygh van nieus te beginnen.

1577.

Een Borger tot Mechelen onthalst om de gereformeerde Religie by Don Jan.

Don Johan toe Mechelen zijnde / heeft een Borger genaemt Pieter Panis om der Gereformeerder Religie doen onthalsen. Ende alsoo dat velen vreemt dochte/ heeft hy geseydt tegen de Pacificatie niet ghedaen te hebben / also die niemandt mochte ghenieten/ dan die ghevlucht ende ghebannen waren gheweest/ ende niet die int Landt waren ghebleven/ als den Bisschop van Atrecht dat selve uytleyde.

Don Johan neemt het Duytsche Krijghsvolck in dienste/ als hy veynsde die uyt de Landen te helpen.

Met de Colonellen/ Fronsbergh/ Polwijler/ Focker / ende Cornelis van Enden / in stede van die te bewegen / met redelijcke betalinghe uyt den Lande te trecken / heeft hy ter contrarie die secretelijck tot een nieuwe Oorloghe verweckt/ ende in sijnen dienst aengenomen/ hen toe-segghende/ datse niet van haer gagien souden verliesen/ niet tegenstaende dat de Staten sochten haer daer van te berooven/ ende oock het leven te benemen.

Aenslagh op Antwerpen vã Don Johan.

Den aenslagh die hy met haer maeckte / was/ dat de vier Vendelen Duytschen die binnen de Stadt van Antwerpẽ lagen/ ende daer noch soude bykomen Cornelis van Enden / met vier Vendelen / t'samen goede correspondentie houden souden met den Luytenant vanden Casteele/ Loys de Bloys / Heere van Trelon / die daer als Stadthouder vanden Hertogh van Arschot / eñ sijnen sone den Prince van Chimay in lagh/ hem toegedaen wesende/ ende soude de Stadt met den Casteele houden voor hem. Desghelijcken souden de ander Duytsche Knechten (zijnde in als vier Regimenten) doen/ ende houden de Steden ende plaetsen voor hem/ daer sy in laghen als Berghen op Zoom/ Breda/ 's Hertogen-Bossche/ ter Tolen/ Deventer/ Campen/ ende Ruermonde. Hier toe heeft hy oock beweeght de Grave van Barlaymont/ ende sijn sonen / met haer vier Regimenten Walsch Krijghsvolck/ waer van de twee tot meerder verseeckertheydt oock souden in Antwerpen trecken. Ende de dry Vendelen van Polwijlers Duytsche Knechten / tot Denremonde ligghende/ die van die van Vlaenderen uytghekocht waren / ende Paspoort hadden/ heeft hy oock contrarie brieven ghescheven / haer belastende te blijven: Maer de Soldaten eerlijcker zijnde dan hy/ hebbent ghewevgert/ ende hebben sijn Brieven de Staten selve overgelevert.

Don Johan hebbende verstaen van sijn genomen Brieven/ soeckt sijnen Persoon te verseckeren.

Terwijle Don Johan aldus sijne ghereetschappe maeckte/ om met sijnen meesten voordeele sijn nieuwe Oorloge aen te voeren/ ofte te beginnen tot bequamer tijdt / soo hadde hy verstaen van 't afwerpen van sijn Brieven op de Frontiere van Spaengien / waer door / uyt achterdencken dat die mochten in 't licht komen by de Nederlandtsche Staten / eer ende voor hy met sijn Krijghs-volck soude reede wesen/ so vreesde hy / ofte hy mochte besprongen ofte by den halse gegrepen worden/ waeromme/ om 't perijckel voor te komen/ heeft ghesocht hem selven/ oft sijnen Persoon te verseckeren/ onder eenigherhande decksel/ soeckende alderhande oorsaken.

Onder 't geleyde vande Navarrische Koninginne nae het Spaa/ meynde Don Jan Bergen in Henegouwe te krijgen/ 't welck hem miste/ maer hy verkreegh veel ander plaetsen.

Hier en tusschen ist ghebeurt / dat de Koninginne van Navarra / dochter ende suster van Vranckrijck/ door Henegouwe quam / nae het Landt van Luyck/ om te besoecken de Fonteynen van Spaa / om haer gesontheydts wille. Op dese oorsake ontboot hy alle den Edeldom by hem/ om de Princesse eerlijck te gheleyden: Onder andere den Prince van Chimay/ uyt het Casteel van Antwerpen / op dat de Heere van Trelon daer alleen commanderen soude/ daer hy heymelijck verstant mede hadde. Aldus is hy uyt Mechelen getrocken/ de Princesse gheleydende/ ende hadde hem geerne verseeckert van Bergen in Henegouwe/ 't welck door vigilantie van etlijcke is belet gheweest. Maer op Charlemont/ Lutzenborgh ende andere plaetsen/ zijn hem sijn aenslaghen gheluckt/ ende heeft hem daer van verseckert.

Nae het statelijck ghelevdt der Koninginne / Don Johan tot Namen zijnde / is hy den 24. Julij / buyten der Stadt ter Jacht spaceren ghereden / ende voor by het Casteel komende / als 's Landts Gou-

 verneur

1577.

verneur daer om rijdende / ende besichtende / heeft voor de Poorten den Heere van Hierges / de Grave van Megen/ Floyon Haultepenne/ ghebroeders ende sonen van Barlaymont (elck wel verselschapt met Pistoletten inde vuyst) ghevonden/ hem vragende of hy niet wilde binnen 't Casteel besichtighen ? Waer op hy terstont jae segghende / heeft sijn Pistolet oock inde vuyst genomen / ende Wapenen toonende/ reedt daer geweldelijcken binnen / daer conqueste van makende / segghende / dat ware sijnen eersten dagh van sijn Gouvernement. Ende besette alsoo alomme de Wachten van sijn Volck/ daer van ontslaende den Heere van Froymont / Jan van Borgongien / die daer Gouverneur was. Also ontdecte hy sijn voornemen / dat hy niet langher konde verholen houden/ hoorende ende verstaen hebbende van sijn afghewor-pen Brieven ontdeckt/ nochtans droech hy hem ghe-veynsdelijcke.

Don Johan neemt Namen in tot sijn Persoon versekeringe den 24. July Anno 1577.

De Raetsheeren by hem zijnde/ vergadert hebbende / heeft hy haer twee Brieven ghetoont / van date den 19. ende 21. Julij / datmen hem meynde te vangen binnen Mechelen / ende in Zeelandt te voeren: Ende scheen daer van te willen beschuldighen den Grave van Lalain/ Champigny ende andere. Hy beklaeghde hem meest van de langhe patientie / die hy over de onverdraghelycke onweerdicheden der Staten / hem aenghedaen / gheleden hadde : Waeromme hy hem nu absolutelijck wilde doen ghehoorsamen / volghende sijnen last / uyt Spaengien ontfanghen / zijnde nu in verseeckerder plaetse/ van waer hy wilde absolutelijck ghebieden.

Beschuldicheydt der Nederlantschen Adel van teghen hem gheconspireert te hebben.

S'anderdaeghs sondt hy den Heere van Rassingem na Brussel / met Brieven aen de Staten / met eenige Instructie / om den Heere van Hese Gouverneur/ ende de Borghers van Brussel/ te ontwapenen/ eer hy daer in wilde keeren / op hope van de Stadt Meester te worden. Maer de Staten hebben daer terstont ghesonden / den 25. Julij / den Prelaet van Marolles / den Archediaken van Ypre Bucho Ayta/ met den Heere van Brus/ hem ootmoedelijck biddende/ te willen alle suspicie aflegghen / die op onwarachtigh overdraghen (soo sy dochten) ghesondeert was / ende remedieren ofte voorkomen de inconvenienten / die sijn extraordinaris vertreck op het Casteel Namur / oock het innemen van het Casteel van Charlemont souden moghen veroorsaecken/ versoeckende weder te komen binnen Brussel / met lijf ende goet/ hem toesegghende alle versekertheyt ende trouwicheydt / ende dat het Krijghs-volck tot dien selven eynde souden Eedt doen/ oock te doen exemplaire castiement / over sulcke alsmen schuldigh soude vinden van sulcken boose Conspiratie / tot welcken effect sy versochten/ dat so wel de beklaechde/ als de beklagers mochten genoemt worden / om wettelijcke informatie daer op te nemen : Biddende oock te willen voortvaren met tracteren / aengaende de betalinghe ende vertreck der Duytschen / 't welck hy selve hem geliet noch te begeeren. Ende daer na boden sy hem aen/ boven sijn ordinaris Wacht van Archiers ende Hellebardiers/ 300. Haeckschutten te voete.

Beklaeght hem by de Staten / belastende die van Brussel te ontwapenen.

De Staten bieden Don Johan alle versekeringe aen.

Don Jan op dit versoeck luttel achtende/ ende nae dat de ordre ghegheven was/ meynende dat Cornelis van Enden/ met sijn vier Vendelen binnen Antwerpen soude zijn/ ende dat hy also van Antwerpen ende 't Casteel versekert ware / seyde hy 't selfde den Prelaet van Marolles te broegh aen/ met last om sulcks den Staten te adverteren / hen vorder nu nieuwe Wetten ende Conditien voorslaende / met dreyghementen / soo sy die niet en accepteerden / henlieden te houden ende verklaren schuldigh te wesen van Crimen læsæ Majestatis, wederspannicheyt / jae van Ketterye. Ende sont sijn Brieven aen alle de Princen van Christenrijck tot dien eynde.

Don Johan singt triumphe over Antwerpen/ voor de Victorie.

Hierentusschen / te weten den 28. Julij / werden recht te passe den Staten vanden Prince van Orangien ghesonden ende ghelesen de Brieven vooren verhaelt / in Gascongien afghewerpen in April / van Don Johan ende Escobedo gheschreven/ waer door 't voornemen van Don Johan geheel ontdect wert/ als dat de beschuldinghen des Princen van Orangien maer gesochte middelen en waren/ om de Landen weder d'een teghen d'ander te stellen / ende dat het innemen van Namur ende Charlemont waere/ om te moghen by Lutsenborgh weder de vreemde Soldaten in 't Landt brengen onder voeghen/ dat de Staten saghen haer geheel omcingelt/ gheen middel siende om haer Duytschen quijt te worden / die de principaelste Steden ende Sleutels (soo sy meynden/ nae Don Johans seggen) in handen hadden / waer door alle middelen van Ghelde ende Munitie haer benomen waren.

Den 28. Julij werden Don Johans Brieven den Staten ontdeckt in April gheschreven.

1577.

Perplexiteyt der Staten ende Landē/ over Don Jans aenslagen.

Hieromme nochtans den moedt niet gheheel verloren ghevende/ soo persuadeerden ende belasten sy in haest/ door eenighe goede Patriotten / dat des Heere van Champignys Krijghs-volck / dat in Brabandt lagh/ Cornelis van Enden (die nae Antwerpen/ uyt last van Don Johan/ trock/) den wegh souden ondergaen / 't welck geschiede door Monseur de Vers/ sijnen Couzijn / die haer teghen trock/ versloech ende verstroyde : 't Welck de eerste vyandtschap was/ die de Staten aen Don Jan bewesen.

Champigny verstroyt Cornelis van Enden/ die in Antwerpen was komende.

Vorder sonden sy t'Antwerpen den Baron van Liedekercke / om de Borgherije in ordre te houden/ die veel vluchtende ende verliepen / vreesende een tweede plonderinghe. Maer de Heere van Liedekercke/ met assistentie van Guilliam Rouck/ Paulus Toucher / ende andere / hebben door middel van tsestigh duysent gulden/ aende Staten zijde/ beweecht een vande Capiteynen des Kasteels / Pontus de Noyelles / Heer van Bours/ die een Vendel Knechtē daer binnen hadde/ de welcke siende/ dat den Luytenant Trelon / het Garnisoen van 't Kasteel eenen nieuwen Eedt / van weghen Don Jan / voorhielt/ ende hy liever trachtende te houden sijnen voorgaenden Eedt ende Eere / heeft dien ghewey ghert / alsoo oock veel Soldaten ende Bevelhebberen deden/ waer door hy nu vreesende de consequentie / midts Trelon ghedeclareert hadde/ te willen houden de zijde vande Duytsche Knechten binnen der Stadt / soo heeft de voorsz de Bours met sijnen aenhangh hem ghesocht Meester vanden Kasteele te maken/ met advijse vanden voorsz Heere van Liedekercke ende andere / ten behoeve vanden Lande ende Staten. Alsoo gheresolveert zijnde/ den eersten Augusti/ soo heeft de Heere van Bours op den avondt eenen alarm in 't Kasteel ghemaeckt / versierende / dat de Stadt al in Wapenen was / waer door alle de vier Vendelen / die daer binnen waren/ al in Wapenen quamen / want Trelons Vendel hadde de Wachte. De Heer van Bours in Wapenen zijnde/ met sijn Vendel / verklaerde terstondt de andere der Staten meyninghe / ende den Eedt / die sy moesten betrachten / ende dierghelijcke/ waer door hy verkreegh terstondt een gheheel Vendel aen sijn zijde / ende het derde wanckelde. Maer Trelons Vendel bleef verhart / waeromme de andere daer op zijn ghevallen / ende hebben Trelon by den halse ghenomen ende ghevanghen / ende 't Vendel ter Poorten uyt gheslaghen / waer onder ontrent twintich doorschoten werden / ende veel ghequetst. Dit gheschiede 's avondts / den eersten Augusti / ten acht uren : ende alsoo werdt het Kasteel voor de Staten behouden/ tot grooten gelucke.

De Heere van Bours maeckt hem selven Meester van 't Kasteel van Antwerpen/ den eersten Augusti / Anno 1577.

De Colonellen Fronsbergh ende Focker / gehoort hebbende de beroerte in 't Kasteel / overbrochten met groote verbaestheydt den gheheelen nacht / ('t rechte bescheet ende voornemen van die van binnen 't Kasteel niet wetende) dies sy resolveerden 's morghens eerst te trecken met haer Krijghs-volck op de Meerbrugghe. Als sy nu daer in slagh-ordre ghestelt waren/ kreghen sy meerder achterdencken/ dies sy trocken met sack ende pack nae de nieuwe Stadt/ alwaer sy haer terstondt beschansten / met Packen / Balen ende Sacken van Koopmanschappen / die sy daer ontrent in Pachuysen ende Schepen vonden / meest in 't Vracht-huys oft Hessens-huys daer by / ende trocken alle de Bruggen nae haer op.

Fronsbergh ende Focker Colonellen vāde Duytsche.

De Heere van Liedekercke / met de Regeerders der Stadt / sochten alle middelen om die uyt de stadt te krijghen/ sy boden haer aen/ alsoo sy oock langhe te vooren ghedaen hadden / dry Maenden Soudye/ beloopende ontrent de somme van veertigh duysent guldens / ende een Maendt in Laecken / in weerde

ghereec-

1577.

De Stadt Antwerpen in perijckel vande Duytschen anderwerf gheplondert te worden, den 2. Augusti.

ghereeckent thien duysent guldens / ende de reste binnen drij Jaren. Maer sy en wilden daer gheensins mede te vreden wesen. Waer door de Borgers in groote perplexiteyt waren / ende vreesden een tweede saccagement / ende dat sy alle haer volck / die tot Bergen / Breda ende 's Hertogenbossche lagen / tot haer ontboden hadden. Ende de mare gingh / dat de Graven van Meghen ende Floyon/ met haer Regimenten, haer oock te hulpe quamen. Waer tegen geseyt werdt ende uytghegheven / dat voor de Borghers te hulpe quam den Grave van Egmont / ofte de Heere van Hese / oock die van 't Casteel ende van des Princen van Orangien Schepen / 't welck het Duytsch Krijghs-volck oock bevreest maeckte. In dese beroerten passeerde de voor Noene / tot nae den Middagh / dat de Heer van Liedekercke en de Magistraet resolveerden het Duytsch Krijghs-volck uyt de Stadt met geweldt te dryven / met de goede Borgherije, te hulpe nemende vijftigh ofte meer Soldaten van 't Casteel / midts datmen haer bevreestheydt ghewaer werdt.

Gods wonderbaer mirakel die van Antwerpen bewesen.

Alsmen nu dese resolutie (hoewel met kleyn fondament) soude int werck gaen stellen / ende datse nu begonden nae haer toe te trecken / saghmen komen omtrent Oosterweele / de Riviere opghezeylt / vier van des Princen van Orangien Oorloghs-schepen/ met den Admirael / die terstont de goede Borghers/ door Gods voorsichticheydt tot haerder hulpe ghesonden achten te zijn. Ende dese Schepen/ int ghesicht van der stadt zijnde / schoten twee oft dry scheuten grof Gheschuts af. Waer door de Duytschen (recht staende int teghenweer teghen de Borghers) sulcken verschricken kregen / dat sy terstont met grooter confusie ter Poorten uyt liepen/ sonder geldt/ met een groot nageroep ofte ghejouwe der Borgers / die terstont de Poorten op haer toesloten. Also verloste Godt wonderlijcken de stadt van Antwerpen/ uyt de vreese van een ander plonderinghe/ende van haer berovers ende schenders / ende behielden haer aengeboden gheldt. Also wert de Stadt met haer Casteel door de Staten verseeckert.

Fronsbergh ende Focker met haer volck verlaten de stadt vã Antwerpen schandelijck uyt vreese/den 2. Augusti.

Fronsbergh vluchte na Breda by sijn ander volck/ ende Focker na Bergen op Zoom / alle sijn Bagagie t'Antwerpen achterlatende / alwaer dat onder ander ghevonden werden / (als wy vooren verhaelt hebben) verscheyden Brieven van Don Jan / aen hem ende aen Fronsbergh gheschreven.

Arschot/ Chimay eñ andere Heeren verlaten Don Johan.

Den Hertogh van Arschot / ende sijn Sone den Prince van Chimay / de Heere van Froyemont / afgekomen zijnde vanden grooten Bastaert van Borgongien / met meer andere Heeren / zijn behendelijcken uyt Namur ghekomen / Don Jan verlatende/ ende hen voegende by de Staten / oock veel Edelen ende Krijghs-volc / onder de Regimenten vande kinderen van Barlaymont dienende/ de welcke trachten geimployeert te worden vande Staten / die oock ten selven tijde Liere verseeckert hebben.

Berghen op Zoom by de Staten ingenomen/ ende waer Focker ghevangen.

De Heere van Champigny / met vijf Vendelen Knechten/ende hondert Peerden/ nam in het Casteel van Wouwe/ by Berghen/ ende beleyde Berghen op Zoom / een Stadt in Brabandt by de Schelde gheleghen / alwaer Focker in lagh met twee Vendelen van oudts / ende een Vendel / dat hy met hem van Antwerpen ghebrocht hadde. Daer wert in korte tijdt alsoo ghehandelt / dat sy tot een appoinctement quamen / als dat de twee Vendelen / die daer ghelegen hadden / haer tachterheden van Soudije souden op termijnen ontfanghen / daer haer de Staten voor verbonden. Ende het derde Vendel / dat met Focker t'Antwerpen inde plonderinghe gheweest was/ wert hen 't leven geschoncken / mits de Wapenen neder leggende / ende haren Colonel Focker gevangen leverende/die haer verleyt hadde. Maer de Heere van Champigny (om sulcken schandt-vlecke vande Natie te weeren) dede hen haer gheweer weder geven / hem te vreden houdende met een Quitantie die sy maeckten/ van al 't ghene dat sy mochten in de Nederlanden verdient hebben / nae het sevende Artijckel des Edicts des Vredes. Also werdt Focker ghevanghen / ende werdt nae Brussel ghevoert. Ende een ander Vendel van Focker / dat binnen Steenberghen lagh / heeft de Stadt oock met Verdragh overgelevert.

Ter Colen wert vande Duytschen genomen.

Van daer trock Champigny op de Stadt ende Eylandt van der Tholen / daer een groot Vendel Duytschen lagh / dat eertijdts onder Montesdoca Spaengiaert gheweest was/ 't welck den Grave van Hohenlo, met het Krijghs-volc des Princẽ van Orangien quam besoecken, dwingende 't selve met hem te verdragen.

's Hertogenbosch ende Breda wert van weghen de Staten ingenomen/ eñ Fronsberge ghevangen.

Van daer zijn beyde / Hohenlo ende Champigny/ ghetrocken nae 's Hertoghenbossche / een vande vier Hooftsteden in Brabant, ende van gheleghentheydt seer sterck daer sy oock met de Duytsche Knechten/ vanden Regimente van Overstein zijn overkomen/ die daer den 21. September uyt trocken, zijnde veraccoordeert voor acht Maenden Solts / daer van de Borgerije betaelde ghereet de twee Maenden / ende de reste souden de Staten betalen / als sy souden uyt den Landen wesen/ twee derde-deelen in Laken/ende een derde-deel in ghelde.

Daer na trocken sy op Breda / een Stadt in Brabant/ toekomende den Prince van Orangien/ alwaer den Baron van Fronsbergh binnen lagh / met ses Vendelen / waer van de dry uyt Antwerpen ghekomen waren. Maer ten lesten despererende van ontset / hebben de Soldaten haren Overste Fronsbergh met den Heere van Kinsick gevangen genomen/ende met Ketenen eenen ghelieelen nacht op de Marckt/ als eenen Bornput ghevetert / willende Spits recht daer over gedaen hebben/ uyt dien dat sy soo trouweloos ende dobbel met henlieden ghehandelt hadden: doch de Soldaten zijn ten lesten met de Staten van haer betalinghe overkomen / ende hebben de Stadt/ ende den Colonel Fronsbergh ende andere/den Staten overghelevert/ om te straffen / na verdienste van haer meynedicheydt. Maer sy werden namaels by compositie uyt de gevangenisse verlost.

De saken aldus uytgevallẽ zijnde met Don Jan/ hebbende de Staten Generael goet ghedocht den Koningh te verwittiggen van alles / eñ om grondelijcken den standt der saecken te verstaen / hebben wy goet ghedocht hier by te voeghen Copije van haren Brief/gesonden aenden Koningh, den 24. Augusti.

Aen den Koningh.

Den Brief vande Generale Staten, aenden Koningh dẽ 24. Augusti.

HEERE, Als wy meynden dat alle saken streckten tot oprechtinghe ende gherustheydt vanden handel van herwaertsover/ volghende de goede hope die wy hadden gekregen/ mits dat Don Johan met ons hadde ghetracteert inden naem van uwe Majesteyt/ende oock mits de bevestinghe daer na volghende/ waer af wy onlanghs rekeninghe ende bewijsinghe hadden ghedaen door desen Brief / den welcken de Bisschop van Rijpa / Ghesante des Paus van Roome/tot uwe Majesteyt heeft met hem ghebrocht in Spaengien / midts welcken wy uwe Majesteyt vermaenden vanden staet daer wy ons in vonden ghestelt / ende vande besorghelijckheydt voor handen wesende/ overmidts de swaricheden daer wy in waren/ ter saken vande Hoochduytsche / eñ soo wy / om met haerlieden te overkomen / van uyt den Lande te vertrecken/ haer hadden doen aenbieden goede weerde ende rechtveerdige presentatien / oock haren Colonellen ende Officieren/ door sommige voornaemste Heeren van dese Landen / soo en hebben sy henlieden daer toe gheensins willen laten verstaen / Jae daer tegen/niet sonder verachtinghe/ eyndelijck verklaerden / dat sy niet anders en souden handelen dan met Don Jan. Waer door wy sijne Hoocheyt vast ootmoedelijck hebben ghebeden/ te willen de saecke door sijne vermogentheyt middelen/ 't welck hy ons vrijelijck verwillighde. Also dat wy begonst hebbende met henlieden te handelen/ onder de authoriteyt/ ende door het middel vanden voorsz Don Jan / ende van d'Ambassadeurs van de Keyserlijcke Majesteydt/ hy hem soo verre heeft verklaert, in de teghenwoordicheydt van onse Ghedeputeerde, dat ingheval sy niet en wouden aennemen soo redelijcke presentatien henlieden ghedaen / hy belooft heeft met ons aen te

1577. spannen / met alle sijn middelen / jae indien het van noode waer / door Wapenen henlieden te brenghen tot redelijckheydt / wel wetende / dat wy ons selven meer beswaerden dan wy wel mochten verdraghen. Ja Don Jan siende onse blijticheydt / te boven gaende onse ghewoonlijcke macht / heeft vrijwillighlijck gheprefenteert te schrijven aen uwe Majesteydt / om behulp te hebben van eenighe somme Penningen uyt Spaengien / tot verlichtinghe deser Nederlanden / ons lieden te verstaen ghevende / dat hy tot deser daet derwaerts bestelde den Secretaris Jan Escovedo. 'T welck ons allen hadde veroorsaeckt seer groote vernoeginghe / jae een merckelijck betrouwen / dat al 't ghene datter belooft was / door dese voorsz Pacificatie oft bevredinghe / soude van poinct tot poinct onderhouden worden / ende dat hy ter goeder trouwen met ons handelde / ende met sulcke oprechticheydt als wy deden. Maer soo verre ist daer van gheweest / dat de vrucht die wy hoopten soude zijn ghevolght / dat gantschelijck ter contrarien / ons onversiens ghewaerschouwt werdt / hoe de voorsz Don Jan (nademael dat hy hadde te Namen willecom geheeten mijn Vrouwe van Vendomme) was onder den schijn van ter Jacht te gaen / haestelijck vertrocken op het voorsz Casteel van Namen / met sommige vanden ghenen / die inde voorleden troubelen ende beroerten haerlieden hebben ghetoont aenhangers der Spaengiaerden / ende hebben gheoorsaeckt soo grooten ongheschicktheyt met etlijcke andere / die door sonderlinghe wraeckgiericheyt oorsake hebben ghenomen. Hebbende aldus dit vertreck voort ghestelt / sonder wete oft eenige deelachticheydt vanden Raedt van State / welcke uwe Majesteydt hem heeft toe-gheordineert / alsoo de selve al t'samen ons dit hebben verseeckert: 'T welck wy hebben gevonden seer verre vande goede hoope / die wy te vooren soo vastelijck hadden ontfanghen / door dien dat de selve Don Jan / hebbende ghemerckt de oprechticheyt daer met wy voort-ginghen / ende oock beloften ghedaen van te ondersoecken / door informatie / het onghelijck dat ons was gheschiet / soude willen nemen een heel ander meyninghe vanden staet van dese Landen / dan sijne Voorsaten hebben ghehadt. Het is wel waer / dat hy sijn voorseyde vertreck / heeft willen verschoonen met de waerschouwinge / die hy seyt dat hem is gedaen door sommighe Brieven / die hy heeft doen uytgeven (onghetceckent) als datmen soude t'samen over-een gedragen hebben tegen sijnen Persoone / ende sommighe Personagien van sijnen aenhangh: 'T welck seer kleynen schijn heeft / aengesien dat hy onse Gedeputeerde die niet en heeft willen noemen / de suspecte oft verarghwaende van dese Conjuratie ende overeendraginge / noch oock de aenklaghers vandien / om de selfde te straffen soo dat behoort / van wat state ofte conditie dat sy hadden gheweest. Wy hadden hem geboden alle hulpe ende bystant / jae oock Garde / boven de ghewoonlijcke / tot beter versekertheyt van sijnen Persoone. Welcken gheboden dienst hy heeft verworpen / aennemende daerentusschen vreemt Oorloghs-volck / te voet en te Peerde / soo dat het nu schijnt warachtigh te wesen / dat hy in deser voeghen heeft over-langhe te wercke ghegaen / doende wel haestelijck uytrechten sijne aenslagen / over langhen tijt beworpen / door dien dat hy heeft verstaen / dat sommighe van sijn Brieven ende vanden Secretaris Johan d'Escovedo / ghesonden tot uwe Majesteyt / zijn onderweghen afgheworpen gheweest in Vranckrijck / ende voorts tot ons gesonden / ende uytgheschreven uyt den Cyffere / de welcke niet en konnen geloochent noch ontkent worden / soo om de stellinge ende stijl / als om de hant selve in verscheyden Linien / by den voorsz Don Jan gheschreven / de welcke dat oock niet en heeft gheloochent / maer seydt alleenlijck / dat sy op sommighe plaetsen qualijck zijn uytgeschreven: Waer af de Copije by desen is ghevoeght gheweest / om dat uwe Majesteyt van alles beter geinformeert mocht wesen. Daerentusschen hadde Don Jan oock bedectelijck inghekregen het Casteel van Antwerpen / onwetens den ghenen die ghestelt was Gouverneur t'onser beliefte / alsoo 't besproocken was door de Pacificatie / tot der tijdt toe dat de Generale Staten souden vergaderinghe houden en hadden daer in gestelt eenen anderen / effen teghen de Privilegien van 't Hertoghdom van Brabandt / en tegen de voor-genoemde Pacificatie / die Don Jan so hooghlijck en op de H. Evangelium hadde belooft ende gesworen te onderhouden. Het eyndelijck bescheet van allen desen handel is blijckelijck ghenoech ghewoorden / nademael dat door het gevanghenisse van Karel Focker ons lieden in handen zijn ghekomen veel brieven vanden voorsz Don Jan / tot den Baenderheere van Pronsberghe / en tot den voorghenoemden Focker / waer door blijckelijck wert verstaen en ontdeckt / dat desen Don Jan / terwijle dat hy valsch ghelaet maeckte (also voorsz is) van te handelen met de Hoogh-duytsche tot Mechelen voor ons lieden / dede onder de handt gantschelijck contrarie / handelende met henlieden / om haer te houden in sijnen dienst / alsoo hy die oock met der daedt heeft ghehouden / in stede van syn authoriteyt ende geloove te wercke te stellen / om die te doen vertrecken / alsoo de voorsz Pacificatie dat merckelijck inhoudt: Ende hadde hem moeten haesten door alle middelen / om de verhorderinghe vande versamelinge vande Generale Staten / ende weder oprichten de oeffeninghe der Religie in Hollandt ende Zeelandt / alsoo wy 't selfde altijdts grootelijcken hebben begeert. Ende om de Hooghduytschen beter te bereden ende te betrecken / heeft hy henlieden wijs ghemaect / ende in 't hooft ghesteken / sonder redene / hoe dat de Staten wilden benemen haer leven ende betalinghe / voorts stellende noch andere aenslagen met de voorsz Colonellen der Duytschen / om heymelijck te brenghen inde Stadt ende in 't Casteel van Antwerpen sommighe Vendelen Knechten van Cornelis van Enden / die te vooren de Stadt hadden helpen berooven / ende noch meer practijcken daer toe. Oock schijnt het aen eenen vande Brieven / die de voornoemde Escovedo gheschreven hadde / om geldt op te lichten / het welck was om ons te overvallen / al gheheelijck tegen sijne beloften / en teghen de Pacificatie.

Beschuldinghe van Don Jan.

De Staten beschuldigen Escovedo en versoecken recht daer over.

Uwe Majesteyt magh hier uyt mercken / of wy niet en hebben een rechtveerdighe oorsake van het beklagen / aengesien dat dese Escovedo soo lichtveerdelijck hem heeft verstout te beswaren / ende soo onbedachtelijck over te draghen aen uwe Majesteyt / ende aen den voorsz Don Jan / dese Nederlanden / ende sommighe voornaemste Personagien. 'T welck voorwaer een seer vreemde sake is / en seer verre van het schoon gelaet dat ons de een en de ander toonde ende verseeckerde / waer af wy van uwe Majesteyt recht ende redene begeeren / tegen den voorsz Escovedo / niet willende het quaet dat hier af sal komen / aentyghen Don Jan / (den welcken Don Jan / om getrouwelijck voort te varen / wy ghesonden hebben Copije van desen Brief) maer den voorsz Escovedo. Ende inghevalle dat den voorsz Don Jan hier in voort vaert / soo protesteren wy voor uwe Majesteyt van 't selfde / dat wy hem hebben gheschreven / alsoo uwe Majesteyt sal sien uyt de Copije van onse Brieven. Want door dien dat wy dese voorleden Maenden in alsulcken uytersten noot zijn gheweest / overmits de gerechtige mistroosticheyt des volcx / welck niet langer magh verdragen de ongerechtighe quellagien en laster / daer met sy verdruckt zijn geweest / soo en willen wy dies gheen schult hebben / indien door quade vorderinge / de saken wederomme keerden (welc ons seer leedt ware) inde selve oft in meerder sorghelijckheyt / aengaende de Religie / ende ooc mede de behoorlijcke ghehoorsaemheydt uwe Majesteyt / nademael dat wy de een ende de ander soo verre hadden wederom ghebrocht ende ghericht / dat indien het door dese valsche lasteringhe / ende quade diensten / niet gheheelijck en waer verdorven gheweest / groote apparentie was / gheheelijck te verseeckeren in luttel tijdts den staet vande een ende vande ander.

De Staten protesteren aenden Koningh tegen Don Jan.

Uwe Majesteyt sal sien / om de langheyt te schouwen wien / dat wy voorseker alle dit quaet toeschrijven / ende warachtelijck wijten / om te moghen ordineren / dat den voorschreven Don Jan / soo haest als moghelijcken is / mochten volghen de Heylighe Intentie van uwe Majesteyt / de welcke vast van

1577. weerden heeft ghehouden ende bevestight den Pays/ die wy hebben ghetracteert tot Gent met den Prince van Orangien/ met die van Hollandt ende Zeelandt/ ende het Eeuwigh Edict tot Brussel / den seventhienden dagh van Sprockelle lest-leden ghemaeckt/ op dat de een ende andere te wercke worde ghesteldt in alle sijne poincten / alsoo den voorschreven Don Johan 't selfde oock heeft gheswooren / verworpende alle bedrieghelijcke bevanginghen / tot weldaet ende welvaert van dese Landen / ende van de Vassalen / die uwe Majesteyt daer in heeft / die welcke begheeren te houden de Religie / ende authoriteyt van uwe Majesteyt / ende om haer te bevrijden van alle tyrannye / daer haer Vyanden nae haken / tot haer eyghene bate / insonderheydt de ghene die men heeft doen uyt den Lande gaen / ende meer andere / die laten blijcken / dat sy van den selven aerde zijn. Ordinerende den voorschreven Don Johan/ van die van hem te doen / ende mede uyt den Lande te doen vertrecken / alle de ghene / die dat opset vervorderen teghen Godt ende teghen redene/ al tot weldaedt ende welvaren der saecken van uwe Majesteyt.

HEERE, wy bidden ootmoedelijck den opperſten Schepper/te willen behouden uwe Majesteyt in sijne Heylighe bewaringhe / ons biedende in alle ootmoedicheydt ende onderdanicheydt tot de goede gratie der selver. Wt Brussel/den 24. vande Oogstmaendt/ Anno 1577. De onderteeckeninghe was: Uwer Majesteyt seer ootmoedighe ende ghehoorsame Ondersaten, Vassalen ende Dienaers, de Generale Staten van Nederlandt. Maer onder stont: Door bevel der voorsz Staten / Cornelius Wellemans. Het opschrift was: Aenden Koningh.

Don Jan ontfangen hebbende de Copije van desen Brief / en siende sijn voornemen vanden Kasteele en Stadt van Antwerpen hem niet alleene ghemist/ maer oock de andere Steden/ ende Duytsche Soldaten verloren/ de Colonellen ghevanghen/ veel Walen van Barlaymondts kinderen Regimenten hem afvallende / ende de Staten dagelijcx stercker wordende / soo vreesde hy dat hy mochte tot Namen onversiens overvallen worden/ alsoo de Prince van Orangien ende meer andere raedden / datmen terstondt doen soude. Waerome hy heeft begonst wat schoonder te spreecken / ende begheerde met de Ghesanten der Staten te handelen / op vereeninghe. Maer hy heeft met alle vlijt de Spaengiaerden uyt Italien weder ontboden/ hebbende by hem maer vijf Vendelen Duytschen/ van Fockers Regiment / ende seven Vendelen van andere Regimenten. Door de Ghesanten vande Staten / die waeren de Prelaten van S. Geleyn ende Marolles / de Heer van Willerval/ Grobendonck ende andere / mede by de Ambassadeurs vanden Keyser / zijn veel handelinghen voorgeslagen: Don Jan hope van Vrede toonende/ maer behendelijcken trachtende den Cours der Staten voorspoet te stoppen/ tot dat hy reede ware/ die altijt voorhoudende/ niet anders te soecken / dan de behoudenisse der Catholijcker Roomsche Religie / ende de authoriteyt vanden Koningh / tot welcke hy wilde dat alle Tractaten van Payse/ Rechten/ Privilegien/ Costuymen ende Herkomen souden moeten ghedirigeert / ghericht / ghemaeckt / ghedaen ende onderhouden worden / alsoo die twee Poincten altijdt besproken waren: Hy achte dat hy niet verder tot eenigerhande Contracten ghehouden en ware / ende dat daer mede bleef aen hem de interpretatie van als. Hy konde oock niet verstaen eenighe faute in het innemen van het Kasteel van Namen / seggende dat sy behoorden sijn voorsichticheydt daer in te prijsen/ dat hy konde soo wel sijn vyanden ontspringen. Hy versocht voorder veel Artijckelen / noopende sijn authoriteyt/ als van het vervolgen en straffen van die eenigh schandael in Religie toonen souden. Ende dat die sijn Posten ende Brieven / nae Spaengien reysende/ afgeworpen / ende die gheopent ende ontcijffert hadden/ by hem souden komen oft hem ghelevert souden worden. Dat oock de Heere van S. Aldegonde/ ende eenen Theron / ende andere / terstondt uyt Brussel ghebannen souden worden / als die alleenlijck alle quade diensten Gode ende den Koningh doende waren. Dat de Prince van Orangien/ Staten van Hollandt ende Zeelandt / souden voldoen de Pacificatie van Ghendt / ende doen ophouden de Predicatien/ Scholen/ ende Exercitien van nieuwe Secten / inde Steden van Haerlem / Schoonhoven / ende andere plaetsen/ die hem sints de Pacificatie over-ghegheven waren/ ende van daer nemen de Garnisoenen. Mede dat den Prince ophoude van te fortificeren verscheyden plaetsen / ende af breecken de nieuwe ghemaeckte Stercten / tot Sevenberghen / ende andere plaetsen. Dat hy overgheve de Stercke van Nieuw-Kasteel. Dat hy de Kercken ende Kloosters stelle in state als sy waren ten tijde vande Pacificatie. Dat hy doe vertrecken van omtrent Amsterdam de Oorloghschepen/ ende haer late genieten haer vrijheydt. Dat hy terstondt overghebe de Stadt van Nieupoort nae luyt der Pacificatie/ ende dierghelijcke meer. Ende soo de Prince dat weygherde / betoonende sijn obstinate rebellie / soo souden de Staten haer tot hem voegen/ om met hem inden naem vanden Koningh/ den selven te dwinghen. Dat de Staten het Kasteel van Antwerpen herstellen souden / in state als het was in handen vanden Koningh / nae luydt der Pacificatie/ op dat daer in trecken mochte sulck Krijghsvolck als hy soude ordineren / ende dat de Heere van Trelon/ met de ander ghevanghenen tot hem souden werden ghesonden. Dit by de Staten al volbrocht zijnde / sonder dilaye oft uytstel / soude hy van sijnent weghen alle Pacificatien / Capitulatien/ ende beloften voldoen. 1577.

Handelinge met Don Jan.

Versoeck van Don Jan aende Staten.

De Staten Generael hebben/ den sevensten Augusti/ ende daer naer/ alle Poincten beantwoort. Als noopende van de bewaringhe vande Catholijcke Roomsche Religie/ hadden sy hem alle contentement daer van gegeven / ende daer en ware sints in gheen Dorp / Plaetse ofte Vrijheydt eenighe veranderinge ghebeurt / maer alle Ceremonien waren sints met meerder yverigheydt ende ijver / dan oyt te vooren geoeffent/ soo wel in Processien generael als anders/ soo dat des Paus Nuntius hadde verklaert alle goet contentement te hebben / als oock dede den Bisschop van Luyck / ende des Keysers Ghesanten. Daer en boven / soo hier ende daer bevonden werdt eenigh schandael/ soo hebben sy dat ghestraft met de uyterste straffe ende anderssins/ na eysch vande saecken/ inder voeghen / dat die van Hollandt haer seer daer over beklaeghden.

Antwoorde der Staten op Don Jans versoeck, noopende de Roomsche Religie.

Aengaende de ander Poincten van de ghehoorsaemheydt / die sy den Koningh schuldigh zijn / waer gheheel openbaer/ dat sy haer daer in ghequeten hadden / ende oock hem in 's Koninghs name alle eere bewesen met grooten ijver / blijschap / ende magnificentie hem ontfanghen hebbende / daer sy nochtans soo quade onthalinghe/ onmenschelijcke wreetheden/ tyrannijen/ ende verdruckinghen / soo veel jaren gheleden hadden van 's Koninghs Dienaers / by den Koningh ghetolereert / Jae ghefavoriseert / wat klachten men daer over heeft ghedaen : Jae dat de vertrocken Spaengiaerden/ in stede van straffen/ na luydt des sevensten Artijckels des eeuwigen Edicts/ worden alle belooningen ende vereeringen ghedaen. Dit alle hadde haerlieden noch niet konnen bewegen / om te verliesen de affectie / die sy droeghen tot haren natuerlijcken Prince/ al ist oock dat hy (absent van haerlieden) toonde luttel medelijden over haerlieden ellenden te hebben. Waer by genoegh blijcken mochte / dat sy niet en soecken 's Koninghs authoriteyt te verminderen/ soo verre alst met versekeringhe van haerlieder lijf ende leven gheschieden mochte/ 't welck alle dat leven ontfanghen heeft / de natuere selve indruckte / jae sy toonden onghelijck meerdere ende volkomender gehoorsaemheyt Sijne Majesteyt dan die van Spaengien deden / oft souden willen doen : want waer hadde men ghesien / dat die van Spaengien oyt hadden willen lijden / dat haerlieder Koninghen ghemaeckt hebben Kasteelen teghen haerlieder Steden : Dat hy haerlieder ghemaeckt heeft nieuwe Placaten tot sijnder believen / sonder consent

1577. consent vande Staten vanden Lande : dat hy heeft willen benemen de Wetten / Privilegien / ende ordinaris Institutien vanden Lande / om daer inne te brengen een forme van Gouvernement / dat gheheel nieuwe ende extraordinaire was : dat hy heeft doen bedienen de Policije / ende het stuck van Justitie / jae het gheheel Gouvernement / door vreemde Natien : dat hy van haer verkreghen heeft dierghelijcke Schattinghen ofte Beden / als de Nederlanden hem mildelijcken hadden gheaccordeert. Datmen oock aenmercke de macht ende authoriteydt / die den Koningh heeft over de Inquisitie van Spaengien / over de Gheestelijcke / ende over de groote Personagien / men soude bevinden / dat dien op verre nae niet en kompt tot der reputatie / authoriteyt ende ghebiedt / dat hy in Nederlandt hadde ghehadt / ende die sy noch bereedt waren hem te gheven / soo hy haerlieden door sijn ghenade wilde consenteren eenen goeden sekeren Pays / ende haerlieden ghedooghen haer Wetten ende Privilegien / ghelijck hy gedooght heeft die van Spaengien.

Nopende de afworpers ende uytcijfferers syner Brieven / als alle mistrouwen gheweerdt soude zijn tusschen henlieden / soo souden sy haer wel conformeren : Maer datter ghesciet ware / waer uyt grooten noodt / ende wel ghedaen. De Heer van Sint Aldegonde / Theron / ende andere / te drijven uyt Brussel / hebbende Brieven van credentie / als Gesanten vanden Prince / ende Staten van Hollandt / dat waer teghen de Pacificatie van Ghent : Maer soo sy eenigh schandael ofte quade Officien waren doende / soo begheerden sy informatie daer op te nemen / ende nae recht ende redene daer goet Recht ende Justitie over te doene.

Redenen der Staten / waerom sy gheen Oorloghe teghen Hollandt en Zeelandt aennemen wilden.

De Prince van Orangien / ende die van Hollandt ende Zeelandt / presenteerden haer selven te stellen tot purge ende justificatie / in alle rechtveerdicheydt / soo yet van harent weghen resteerde te voldoene : Maer voor soo veel als de Poincten differentiael / staende tot de decisie ende Resolutie vande Staten Generael / by sijn eyghen consent / soo moestmen de resolutie verwachten / eer men haer vorder mochte pranghen. De welcke waren maintenerende / dat dese beklaginghe nerghens anders toe dienden / dan om de Landen in oneenicheydt te brenghen / nae het uytwijsen der Brieven van Escovedo / van dat, den sevenden April / uyt Antwerpen aen den Koningh / segghende / dat het decksel der vrijheydt vande Conscientien dienen soude tot eenen appel van twist ofte twist-appel / om de Staten oneens te maken ende te doen scheyden / ende also den eenen te castijden door middel vanden anderen. Daer toe ontwijfelijck dat sijn versoeck van Oorloghe aen te nemen was streckende / ende ghedroegh hem seer wel tot den aenslagh / begrepen inde voorschreven Brieven / waer in hy seyde / datmen boven alle saecken behoorde te vallen op de Eylanden. Ja selfs inde eerste brieven / die van Spaengien quamen / ende afghewoorpen waren ten tyde vande Pacificatie van Ghendt / sagh-men / dat het principaelste voornemen der Spaengiaerden was / te stellen in eenigh schijnsel van gherusthеydt de vijfthien Provintien / om met hulpe / ende door middel der selvigher / t'onder te brenghen de andere twee / ende dat ghedaen zijnde / het mom-aensicht gheheel te ontdecken / ende wrake te nemen van alle de ghene / die (nae haer advijs) souden quade diensten ghedaen hebben.

Aengaende 't Casteel van Antwerpen / hy soude ghedachtigh wesen / hoe dat daer vanden last ghegheven ware den Hertogh van Arschot / ende den Prince van Chimay / ende niet den Heere van Treslon / die niet ghequalificeert en ware nae des Landts Privilegien. Ende dat meer is / hy hadde ghesocht vreemde (te weten de Hooghduytschen) daer in te brenghen / contrarie de Pacificatie / ende Privilegien van Brabandt / ende Unie by den selven Trelon beswooren : Waer by dat hy verdient hadde ghetracteert te worden / als in redene ende in Justitie soude behooren.

Vorder verstonden de Staten / van harent weghen de Pacificatie voldaen te hebben / ende haer te dragen met de eerbiedinge haren Gouverneur schuldigh / nae luydt der Pacificatie / biddende / dat hem believe hem te reguleré ende te gouverneren de Landen by advijse vande Heeren des Raedts van State / nae de Wetten / Privilegien / Rechten / Vryheden ende Kostuymen der selviger Landen. 1577.

Don Johan biedt aen te vertrecken / den 13. Augusti.

Met dese Artijckelen ghesonden in Augustus / waren t'elcke reyse Brieven van protestatien mede ghesonden / van beyde zijden protesterende geenen Krijgh te begheeren / maer dat het ongheval de wederpartije te wijten soude wesen. Ende Don Johan by Brieven aende Staten / vanden 13. Augustus / boodt hy aen / dat hy te vreden ware / soo sijn Gouvernement ofte Persoone haer niet aen en stondt / te versoecken aenden Koningh / te willen eenen anderen Gouverneur seynden / Prince van sijnen Bloede / die haerlieden aengenamer mochte wesen / daer-en-tusschen souden de Wapenen over beyde zijden geschorst blijven.

Maer de Staten merckende dat Don Jan niet dan tijt-verlenginghe sochte / om sijn Krijghs-volck / soo uyt Vranckrijck / Italien / Duytslant / ende van elders te vergaderen / hebben sy hem oock verscheyden Artijckelen / voor de leste / den vierden September / voorghehouden / die sy wilden voldaen hebben / eer sy vorder in handelinghe wilden treden / siende gheen andere middelen / bestaende in ghewoonlijcke ende behoorlijcke manieren van regeringe.

Eyndelijcke resolutie der Staten aen Don Johã ghesonden / begeerende sijn vertrec / den 4. September.

Als dat hy soude van hem doen alle Persoonen van Staten suspect / verlatende ende stellende de steden ende Casteelen van Namen / Charlemont / Marienburgh ende andere / in handen van sulcke / als by de Pacificatie daer toe ghecommitteert waren / daer toe oock het Landt van Lutzenborgh. Ende dat hy het Duytsche Krijghs-volck ghebiede de Steden op behoorlijcke conditien te verlaten. Dit alles tot dat den Koningh de Landen versien soude hebben van eenen anderen Gouverneur van sijnen bloede / den Staten aenghenamer / tot bewaringhe van hare Roomsche Catholijcke Religie / ende behoorlijcke ghehoorsaemheyt tot sijne Majesteyt. Ende nochtans soo hem goet dochte / de Landen profijtelijck te wesen / sijn vertreck terstondt / soo hy dickmael aenghebоden hadde / mochte 't Gouvernement laten in handen vanden Raedt van State / aen de welcke sy wilden alle ghehoorsaemheydt bewijsen / also behoort / tot conservatie vande voorsz twee Poincten / hem biddende haer niet te beswaren met meer schriftueren / haerlieden oock qualijck afnemende / want sy / tot voldoeninge der gesvvooren Unie ghedwonghen waren de verdruckte te helpen.

De Staten schrijven aen de Konig / om eenen anderen Gouverneur / om te mogen blijven inde Roomsche Religie / den 8. September.

De Staten schreven oock aenden Koningh / den achtsten September / alwaer sy verhaelden de inbeeldinge ofte inpressie van Don Jan / als datmen hem nae het leven soude ghestaen hebben / waer door hy hem hadde gheresolveert te stercken met het Duytsch Krijgs-volck binnen Mechelen / hem oock begheвende in 't Casteel van Namen : Waer door sy achterdencken van hem hadden ghekreghen / ende daerom gekomen tot besichtinge van Brieven / over ende weder gaende. Waer door sy in haer vermoeden zijn bevestight / ende ghekomen in sulcke termen / als sy teghenwoordelijck in waren. Waer door Don Jan selve hem oordeelende onbequaem te gouverneren / haer hadde verklaert te willen oorlof aen sijne Majesteyt begheeren om te vertrecken / op dat sy 't selfde aen sijne Majesteyt oock souden versoecken. Waerom sy baden (niet teghenstaende Don Jans wijsheydt ende bequaemheydt) haer te willen versien van eenen anderen Gouverneur van sijnen Bloede / daer sulcken suspicie ende wantrouwicheydt niet in en ware / op dat hy / de Landen aenghenaem zijnde / die in beter onderdanicheydt mocht houden / aengaende de Catholijcksche Religie / ende behoorlijcke gehoorsaemheyt : Biddende ootmoedelijcken / daer aen niet te twijffelen / hoedanighe dinghen ter contrarien men hem mochte by brenghen / so hy haer met sulcken nieuwen Gouverneur terstont versorghde / oft haer sijn meyninghe liet verstaen / authoriserende daer-en-tusschen eenen Raedt van State tot den Gouvernemente / zijnde noodtsaeckelijck / om

't Volck

1577.

't Volck te houden in onderdanicheydt / den last den Staten te swaer vallende. Vorder biddende / dat de veranderinghe haerlieden niet en worde gheweten / die niet anders en begeerden, dan te blijven inde oude ende Catholijcke Religie, ende onderdanicheydt van sijne Majesteyt, sulcx als sy hadden bethoont den Keyser sijnen Vader saligher ghedachten &c. Op desen Brief en kregen de Staten gheen antwoorde / dan in Februario daer na / door den Heere van Selles / also wy hier na sullen verhalen.

Aenbiedinge der Staten int stuck vā Religie / eñ Konings gehoorsaemheydt.

Ontrent desen tijt / den 5. September, schreef Don Jan weder aen de Staten / als dat den Koningh sijn vertreck gheconsenteert hadde / ende seynden souden eenen anderen Gouverneur / die de Pacificatie onderhouden soude. Waeromme hy de Ghesanten van den Bisschop van Luyck / ende Vorst van Gulick / aen haer seynden wilde / om te handelen hoe men de Wapenen schorssen soude. Waer op de Staten / den sesten September antwoorden / dat sy blijde waren van den Koningh sulcx te hooren / principalijcken dat tot den Vrede strecken mochte / nochtans konden sy 't qualijck ghelooven / ten ware dat de wercken sulcx getuyghden. Waerom sy hem anderwerf baden over te leveren Namen / Charlemont / ende Marienborg / ende dat de Duytschen mochten vertreckende / met behoorlijcke presentatien.

Don Johan schrijft weder aen de Staten.

Staten antwoorden Don Jan.

Daer nae quamen de Gesanten van Luyck ende Cleve / als oock vande Koninginne van Engelandt / den Baron van Cobham / eñ den Secretaris Walsingam / oock mede den Ambassadeur vanden Keyser / die vele ende langhe arbeyden / maer sy en konden niet vruchtbaerlijcks uytrechten.

Ende de Staten / hebbende gesondē den Bisschop van Brugghe / ende den Heere van Willerval / met haer uyterste meyninghe / heeft Don Jan ten lesten / den 2. October / geschreven uyt het Casteel van Namen / als nu de Staten de Casteelen afbraken / ende den Prince van Orangien ontboden hadden. Als dat hy nu was merckende / uyt haer onbehoorlijck begeeren ende doen / dat sy dadelijcken / in stede van te soecken de bewaringhe vande Catholijcksche Religie / ende behoorlijcke ghehoorsaemheydt des Konings / niet en trachten dan die beyde te onderdrucken : Ja dat het scheen / dat sy den Koningh in sijn Landen niet anders wilden laten houden / dan den blooten Tijtel / midts oprechtinghe van eenen Raedt / die beleyt soude worden in veelheydt van stemmen / om van alle saken te oordeelen. Oock dat sy by haer ontboden hadden den Prince van Orangien / 't welck hy dochte / dat den Koningh seer qualijck bevallen soude / te meer / om datmen voort-ghevaren was met het afbreken van Casteelen / sonder sijnen oorlof / met ontallijcke andere indigniteyten / die soo grooten Prince (als hy ware) niet ghewoon zijn geerne te lijden. Waerom hy was beraden / den Koningh van alles verecht te doene : Oock dat sy soo onbedachtelijck tot hem-waerts haer hadden gedragen / vyandtschap daghelijcks toonende sijnen Persoone / sonder te respecteren het Ampt 't welck hy over hen was bedienende. Hieromme vertrock hy na Lutsenburgh / om 's Koninghs vorder Ghebodt te verwachten / het welcke soo sy oock ghehoorigh waren / souden wel doen / ende nae haren schuldighen plicht. Also vertrock Don Jan uyt Namen (daer groot Garnisoen in latende) nae Lutsenburgh / daer hy sijn Volck vergaderde / ende hem tot den Krijgh rustede / verwachtende den Prince van Parma.

Don Johās uyterste Resolutie treckende na Lutsenborgh / dē 2. Octobris.

De Staten waren oock daerentusschen op haer hoede / ende hadden geresolveert het Casteel van Antwerpen af te breken / dat op des Stadts kost ghebout was / seer groot / sterck ende heerlijck / niet vele sijns ghelijcke / 't welck hadde de ghemuytineerde Spaengiaerden / in Antwerpen inghelaten / dien de Stadt vier hondert duysent gulden van Brant-schat hadde moeten gheven : 'Twelck oock inbrochte de gerevelleerde Spaengiaerden / vyanden des Koninghs / die de Stadt ingenomen / verbrant ende gheplondert hebben / het Garnisoen des Konings ende Borghers vermoordt : ende nu anderwerf de Stadt in 't selfde perijckel ghestelt hadde. Also is dat / nae Heerlijcke belooninge van gereden ghelde / ende Jaerlijcx Pencioen / aenden Heere van Bours / ende andere Capiteynen ghedaen / den Borgheren overghelevert / den 28. Augusti / Anno 1577. die terstondt met grooten iyver dat hebben ter neder gheworpen / de Grachten met de Aerde vande Bolwercken vullende / ende daer nae de Mueren afbreeckende / ende de Stadt bevrydende / voeghende niet te min aen de Stadt een gheheel Bollewerck vande Vyve / ende een half / met den Muer / Catten / ende Poorte nae de Stadt / ende die soo vele grooter makende. Waer aen dat wrochten veel daghen met grooten iyver ende gewillicheyt / veel Grooten / Edelen / Onedelen / Jong ende Oudt / Mannen ende Vrouwen : Ende hebbent ten lesten met grooten arbeydt ter Aerden gheslecht / alleenlijck de Fondament latende / dat nochtans menige dagen werck was / zijnde een Casteel bykans in alle perfectien tot dien tijden.

De Staten breken af het Casteel van Antwerpen / eñ meer andere den 18. Augusti / Anno 1577.

1577.

Het Casteel van Ghendt begonst-men oock / den eersten September af te breecken / ende oock andere meer / als tot Utrecht / Ryssel / Valenchyn eñ elders / ende werden onweerbaer teghens de Steden ghemaeckt. Daer bleven noch staende het Casteel van Doornick ende Camerijck / d'een ten respecte vanden Gouverneur die daer op woonde / ende d'ander / te weten Camerijck / om dat het een Rijcxstadt was / ende om een verseeckerder Frontiere der Landen te hebben : alwaer de Heere van Lyckes Gouverneur zijnde / ende contrarie partije toegedaen / wert vanden Heere van Ainsy / vanden Huyse van Gavere / in het Casteel vermeestert / ende also ten behoeve der Staten verseeckert.

Casteel van Gent afghebroken den eerstē September.

Camerijck verseeckert voor de Staten.

De Staten hebben oock in September / alle haer Krijghs-volck ghesonden nae Namen / ende een Legher ghemaeckt omtrent Wavre in Brabandt / om Don Jan te wederstaen / onder de Grave van Lalain / Generael over het Voetvolc : den Borghgrave van Ghendt / Generael over de Peerden : de Heere Goignies / des Velts Maerschalck : ende la Motte / Overste des Gheschuts : Die namaels nochtans alle wederomme hebben de Oorloghe selve helpen voeren voor de Spaengiaerden / soo vele vermagh onstandthafticheydt onder de Menschen / zijnde beweeght door bate / haet / nijdt ende afgonste / dickmael bedeckt met eenen iyver van Religie.

De Staten vergaderen Legher tot Wavre / in September.

Velt Overste der Staten.

De Prince van Orangien / zijnde in Noort-Hollandt / raedde met groote instantie / dat de Staten souden drie duysent Duytsche Peerden op nemen / waer mede sy Don Jan lichtelijckē souden benemen alle vergaderinghe van Volcke / ende hem drijven uyt Namen ende Lutsenborgh. Maer de Staten trachten meer haer te verseeckeren van alle de Steden van Brabandt ende elders / als Campen / Ruermonde / ende andere.

Raedt des Princen vā Orangien aen de Staten.

In desen Somer is inde Schelde te Saftinghen aenghekomen / den tweeden Julij / eenen Walvisch / van de soorte als in 't Latijn is ghenaemt Flatores, in 't Fransoys Muller, in 't Duytsch Spruytzwal / ofte Water-blaser : Dese was langh achtenvijftigh voeten / ende was dicke dry-en-veertigh voeten in 't ronde / den steert was wijdt derthien voeten ende dry duymen.

Een Walvisch in de Schelde gevangen / den 2. July / Anno 1577.

Int selve Jaer 1577. tusschen den twee-en-twintighsten ende dry-en-twintighsten dagh der Maent November / zijn ter Heye (een Zee-dorp in Hollandt gelegen) oock aengekomen 13. ofte 14. dierghelijcke Water-blasers / makende groot ghetier met blasen / waer van een ghestranght zijnde / midts dat hy te nae aen Landt quam / hebben de andere veel Waters opgheworpen / om die weder af te helpen / maer te vergheefs / sulcx datter ten lesten noch twee ghestranght zijn / meynende de een den anderen te helpen. De een was grooter dan d'ander : Den grootsten was lang neghen-en-veertigh voeten / ende vijf duymen ende een half : de hooghde was derthien voeten ende thien duymen : de breede ofte dickte was thien voeten / ende twee duymen ende een half. Boven op de neuse hadden sy een openheydt ofte clove / daer uyt dat sy veel Waters bliesen.

Dry Walvisschen ter Heyde in Hollant aengekomen / den 23. November / Anno 1577.

Den sesten September hebben de Generale Staten / hoorende datter uyt Vranckrijck van Don Jan alreede ontboden / ende te Masieres aenkomen waren /

waren / etlijcke Vendelen Spaengiaerden / ende soo siende het vyer der Oorlogen ontsteken/ gheresolveert den Prince van Orangien by haer te ontbieden/ ende deputeerden daer toe Jan vander Linden / Abt van S. Geertruyt : Frederick Perenot / Baron van Ronse / ende Heer van Champigny / Doctoor Leonium/ende den Advocaet Liesvelt / met een Instructie / om hem aen te segghen ende te versoecken / tot vorderinghe vande onderlinghe vrientschappen/ende versekeringhe der Landen/ volghende de Pacificatie van Ghendt / te willen by haer tot Brussel komen/ ende met haer / als een Raedts-heer des Raedts van State / nae sijn uyt-nemende wijsheydt ende experientie/ over alle voor-vallende saken des Lants welvaert helpen beraedtslaghen / volghende de liefde die hy tot 's Landts welvaren draghende was. Ende alsoo de vyanden des Landts beschuldighden generaljck de Staten der Landen / en oock particuliere/ soo wel byden Koningh als andere Potentaten / dat alle 't ghene dat sy tot noch toe ghedaen ende voorgewent hadden/ nergens elders toe en tendeerde/ dan tot veranderinghe van Prince ende Religie / door de persuasien vanden selven Heere Prince / soo wilden sy hertelijcken ghebeden hebben/ dat de Heere Prince soude willen eenighe contrarie demonstratie doen/ om sulcke openbare leughenen te straffen / ende dat het by een yeghelijcken bleecke / datmen te gheenen achterdencken hadde / dat hy ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt / van ander meyninghe waren / dan te onderhouden 't ghene sy beloofft hadden by de Pacificatie van Gendt. Ende tot dien eynde versochten sy / om de Werelt den mondt te stoppen/ ende de leughenen te confonderen met een sulcken exempel / dat gheen andere meer van doen en hadde: Ende namentlijcke dat den Heere Prince / alsoo hy de oeffeninghe der Roomscher Religie toe-liete / nae uytwijsen der Pacificatie van Ghendt / inde plaetsen die hem sints in handen ghestelt waeren / oock wilde te vreden wesen / de selfde exercitie inde andere Steden van Hollandt ende Zeelandt toe te laten/ den ghenen die dat versoecken souden. Oock beloovende by Acte autentijck anderwerf / dat hy noch die van Hollandt ende Zeelandt niet ghedooghen souden/ dat die selfde Catholijcke Religie verbochten worde/ ofte datter ander exercitie inde ander Provincien der Nederlanden ghepromoveert worde / nae uyt-wysen der Pacificatie / maer souden assisteren om de selve te handthaven.

De Staten Generael ontbieden by haer den Prince van Orangien/ den 6. Septembris.

De Staten versoecken exercitie der Roomscher Religie in Hollant ende Zeelandt.

Om dese twee pointen versochten de Staten sijn Excellentie soo hertelijcken als moghelijcken ware/ op dat sy voortaen bequaemlijcker mochten sijn teghenwoordicheydt ghenieten/ begheerende hem sulcken eerbiedinghe te doen / ende respect van goeder herten te draghen/ als hy wel te rechte/ in 't verlossen der armer Landen van 't ghewelt / verdient hadde/ hopende dat hy op haer begeeren soude acht hebben/ ende die accorderen.

Vorder versochten sy / alsoo aen de reductie van 's Hertoghen-Bossche ende Breda veel gheleghen ware / (die doen noch niet t'onderbracht en waren) datmen daer toe soude ghewelt ghebruycken/ ofte die tot apointement soecken te brenghen. Ende soo het Duytsch Kryghs-volck swaricheydt maeckte met sijn Excellentie te handelen / soo hadden sy den Heere van Champigny van harent weghe daer over den last ghegheven / sonder nochtans te willen verminderen den last die den Grave van Hohenlo van harent wegen gegeven ware/ soo men 't ghewelt moeste ghebruycken.

Op dese Instructie ende versoeck der Staten/ heeft den Prince den Ghesanten oock schriftelijcken gheantwoordt.

Inden eersten / hy loofde Godt / ende danckte grootelijcks de Heeren Staten / van dat sy een vast ende eendrachtighe Resolutie ghenomen hadden / te vorderen onder de Landtschappen alle onderlinghe verseeckeringhe / op datmen met gesamender handt/ volghende de Pacificatie van Ghendt / eendrachtelijcken mochte letten op alder beschermenisse/ hopende dat den selvighen Godt (die in haer herten sulcken eendracht gheinspireert hadde) ghebenedyen soude haer Heyligh ende Loffelijck voornemen/ tot 's Landts welvaren / ende haer yeghelijcken bysonder proffijt.

Antwoorde des Princen aen der Staten Ghesanten.

Ten anderen/ en wiste hy henlieden niet ghenoech te dancken van de goede opinie ende achtinghe / die sy van hem hadden / waer van sy haerlieden mochten verseeckeren / hoe wel hy sulcke perfectien ende deuchden/als sy hem toe-schreven/ in hem selven niet en bevonde. Nochtans al dat in hem ware / ende alle de middelen/ jae lijf ende bloedt / wilde hy geerne bruycken ende opsetten voor der welvaert des Vaderlandt / ende dienst der Heeren Staten / hoopende met der daedt te voldoen het betrouwen dat sy van hem hadden.

Noopende van hem terstondt te begheven nae de Stadt van Brussel / hoe-wel hem niet liebers en ware / dan de begheerte om te sien sijn lief Vaderlandt/ ende te genieten 't gheselschap van sijn beste Vrienden ende Broeders / alwaer hy van sijn jonckheydt af hadde op-ghebracht gheweest / soo badt hy haer oock hertelijcken / te willen bedencken den last die hy hadde over de Landen van Hollandt ende Zeelandt/ met de onderlinghe verbindtenissen met den Staten der selviger grootelijcx toe-ghenomen / ghedeurende de Oorloghen ende troubelen/ met onderlinghe trouwe liefde / die sy d'een den anderen betoont hadden. Waeromme hy noyt en hadde yet aenghegaen van importantie / sonder de selvighe Staten sulcx eerst aenghegheven te hebben/nu biddende 't selfde oock te moghen doen / die teghenwoordelijck vergaderen inde Stadt Goude / om haerlieder goet-duncken en consent daer over te hebben / om te moghen vrijer ende bequaemlijcker hem begheven tot den generalen dienst des Vaderlandts.

Aengaende 't versoeck / dat hy soude / om alle nadencken der quaet-willigher te weeren / eenighe demonstratie doen / contrarie de beschuldinghen der weder-partye / op dat klaerlijcken bleecke den goeden wil van die van Hollandt ende Zeelandt / om volkomelijck te voldoen / 't ghene dat by de Pacificatie van Ghent belooft ware / ende dat hy tot dien eynde wilde toelaten de exercitie vande Roomsche Catholijckische Religie in Hollandt ende Zeelandt/ den ghenen die sulcks versoecken souden : Daer op badt de Heere Prince hertelycken / dat sy niet anders van hem wilden ghevoelen / dan dat hy volkomelijck begheerde te voldoen ende t'onderhouden de voorseyde Pacificatie van Ghendt / ende dat hy niet soude lijden / dat die van sijner zijde in eenigher manieren ghekroockt ofte ghebroocken soude worden. Maer alsoo de toelatinghen der begeerder exercitie in Hollandt ende Zeelandt / aldermeest aenginghe den Staten der selver Landen / die welcke ghecontracteert hadden / dat in sulcx gheen nieuwicheydt soude inghebrocht worden / ten minsten niet/ voor de vergaderinghe der Staten Generael / soo badt de Heere Prince te willen consideren / dat hy niet en magh ofte behoorde / sonder advijs / consent ende wille der selvigher Staten van Hollandt ende Zeelandt / toe te laten eenighe nieuwicheydt / vreesende by avontueren daer door mochte rijsen eenighe beroerte onder den Volcke / daer de schult hem soude ghegheven worden.

Te beloven by Acte autentijcke / ende hy ende die van Hollandt ende Zeelandt niet en sullen lijden / dat de exercitie vande Roomsche Catholijcke Religie eenighsins verbochten worde / ofte ander exercitie gheprocureert in de ander Provintien der Nederlanden : Den voorschreven Prince van Orangien was te vreden te beloven / ende beloofde mits desen/ soo wel voor hem / als voor die van Hollandt ende Zeelandt/ dat volghende de Pacificatie van Ghendt voorseydt / sy niet lijden en sullen / dat eenigh attentaet ofte feyt aenghevanghen sal worden teghen de ghemeyne ruste ende vrede/ ende namentlijck/teghen de Catholijckische Roomsche Religie / ende exercitie der selver.

Des Prince toeseggınge aende Staten ghedaen/ aengaende oeffeninghe der Roomscher Religie in Hollandt ende Zeelandt.

Ende alsoo den selvighen Heer Prince niet en begeerde te usurperen / ofte aen hem te nemen eenighe superioriteyt over de Heeren Staten Generael / vergadert tot Brussel / maer alleenlijck die te dienen

Willem by der gratien Gods Prince van Orangien Grave van Nassau etc. Burchgrave van Antwerpen en Bezanson, Baron van Breda Diest etc. Stathouder Generael der Neder landen, Gouverneur over Brabant, Hollant, Zeelant etc. H. Iacobsz ex.

ende helpen tot afvorderinghe der affairen nae sijn vermoghen / ende soo vele alst henlieden selve goedt-duncken soude / soo waer hy oock te vreden te beloven / ende beloofde midts desen / dat van sijner zijden / hy sal laten de macht ende authoriteyt van behoorlijcke ordere in dat poinct te stellen / tot haren vrijen wille ende goet-duncken / nae uytwijsen van de voorschreven Pacificatie / sonder in eenigher manieren haerlieder te hinderen ofte beletten / ofte lijden ghehindert ofte belet te worden / ende helpen straffen alle de ghene die met schandaleuse Acten ofte publijcke attentatien / in wat maniere het zijn mochte / soude willen perturberen ofte quellen de ghemeyn welvaert ofte ruste. Eyndelijck / Hy wilde hem imployeren in als dat dienstelijcken voor henlieden bevonden soude worden / ende voor de welvaert des Vaderlandts / met toesegginghe / hem te vinden soo ghetrouwen Patriot / Vriendt ende Dienaer / als sy eenighe andere mochten hebben. Ende was onderteeckent/Willem de Nassou.

1577.

Den Prince van Orangien komt in Brabant t'Antwerpen, den 18. Septembris.

Hier nae is den Prince van Orangien tot Breda (dat nu in handen vande Staten was) ghetrocken/ met sijn Huysvrouwe Charlotte de Borbon / alwaer hy van sijn Ondersaten heerlijck ende vriendelijck ontfanghen is gheweest / van daer is hy / met consent der Staten van Hollandt ende Zeelandt/ den 18. September / nae Antwerpen ghereden/ daer hem de Borgherije in haer Wapenen met groote vreuchde inhaelden. Aldaer werden van Brussel aen hem ghesonden de Prelaten van Vilers ende Marolles/ met den Baron van Fresin / ende Heer van Capres/ van Staten weghen/ om hem te willekomen/ en binnen Brussel te brengen / alwaer hy/ den 23. Septembris/ langhs de Heerlijcke nieuwe ghegraven Vaert/ eerlijck ghelepdet by de ghewapende Borgherije van Antwerpen / marcherende over de een zijde vande Vaert, ende ingehaelt vande gewapende Borgherije van Brussel / over de ander zijde vande Riviere treckende / wel aenghekomen is, met grooter triumphe ende eere : Alwaer hy dagheliijcx met de Generale Staten te Rade geweest is.

Die van Brabandt verkiesen dē Prince van Orangien tot Ruwaert van Brabandt/ den 22. Octobris.

Het Hertoghdom van Brabandt / siende datse de Oorloghe teghen Don Jan meest op den hals hadden/ ende gheenen Gouverneur hadden / als alle andere Provincien / midts dat het Gouvernement van Brabant ghewoonlijcken staende is onder den Gouverneur Generael / met den welcken sy nu den Krijgh hadden / hebben sy goedt ghedocht haer oock eenen particulieren Gouverneur te verkiesen: Waeromme sy den Prince hebben ghekooren voor haren Ruwaert / 't welck is in oudt Brabandts soo vele te seggen als Rust-bewaerder ofte Gouverneur. Ende dit geschiede den 22. Octobris / ghelijck oock ontrent die tijdt den Hertogh van Aerschot voor Gouverneur over Vlaenderen gekoren werdt. Daer werdt oock tot Brussel ordere op veel saken ghenomen/ende gheraedtslaegt op die Persoonen / die men tot Raedt van State verkiesen soude / om het Generael Gouvernement te voeren.

Afgunste der grooter Heeren / ende jalousie teghen den Prince van Orangien.

Het inkomen des Princen/ ende het Ruwaertschap van Brabant/ hem terstont gegeven/ met het applaudissement/ toeroep / ofte gunste des Volcx/ heeft hem grooten haet eñ nijdt gecauseert/ eñ is 't beginsel van groote afgunste eñ jalousie onder die groote Heeren gheweest/ als of hy sochte het Gouvernement Generael aen hem alleene te trecken / hoe wel datter inde Landen niemandt van sulcke authoriteyt ende ervarentheyt en was/ van wiens getrouwicheyt men soo groote preuve hadde / behalven dat hy alle d'andere van afkomste/ van machte/ oock van langhe handelinge der affairen van State/ te boven gingh. Doch de groote Heeren / die den Prince niet en begeerden/ als den Hertog van Aerschot / sijn broeder den Marquis van Havrech/ den Grave van Lalain/ met sijn broeder de Heere van Montigny/ den Seneschal van Henegouwe/ sijn broeder de Borghgrave van Gent/ de Grave van Egmont /de Baenderheerē van Vile/ eñ van Hese/ de Heeren van Willerval/ Champigny/ Rassingem/ Swevigem, ende meer andere/ den principalen Edeldom vande Landen / tot sesthien ofte twintigh vande principaelste / die hen meest ende vromelijckste teghen de Spaengiaerden hadden vertoont/ om 't jock der dienstbaerheydt van der Landtsaten halse te weeren/ ende oorsake vande Pacificatie van Gent waren geweest / en mochten sulcx niet wel verdraghen / pretenderende dat sy niet en behoorden vanden Prince verheert te worden in 't gouverneren der Landen / waer by de Roomsche Religie (soo sy dochten) niet soo wel verseckert soude zijn. Dese hebben om dier oorsake / eñ by avontuere / sommige van henlieden oock uyt sekere particuliere passien/ (alsoo waer makende de prophecije van Escovedo / na luyt der afgeworpen Brieven datmen de Landen moeste onder den anderen laten twistigh worden) t'samen ghesloten/ dat sy souden seynden den Heere van Maelstede in Duytslandt / aenden Eertz-Hertoghe Mathias / Broeder vanden Keyser Rudolphus / den derden Sone vanden voorleden Keyser Marimiliaen / de welcke hem eertijts/ nae de doodt vanden Commandador Mayor / de Staten vriendelijcken hadde aengeboden / op dat de Landen in handen van vreemde niet vallen en souden / alsoo den Broeder van Vranckrijck hem doen ter tijdt oock aenboden/ waerom sy dochten den voorsz Eertz-Hertoghe tot haren voornemen de bequaemste te wesen : Hem versoeckende in alle diligentie in Nederlandt te komen/ om het Gouvernement aen te nemen / ten dienst / van den Koningh / dat anders in perijckel stondt / neffens groote klachten over 't Gouvernement. Dit geschiede al sonder wete ende consent vande Staten Generael / ende oock buyten weten vanden Prince / die hen namaels opentlijck daer van beklaeghden / dat sylieden als zijnde maer een deel vanden Adel / soude vermetelijck de authoriteyt over de ander twee Staten usurperen willen.

De machtighste Edelen sonden secretelijcken om dē Eertz-Hartoghe Mathias.

Den Eertz-Hertoghe Mathias komt in Nederlant/ den 2. Octobris.

De Heere van Maelstede beschickte synen last soo wel / dat hy den Eertz-Hertoghe Mathias persuadeerde met hem in alle haest nae Nederlandt te komen. Ende sy vertrocken by nacht uyt Weenen in Oostenrijck den 2. October/ te Poste : de Eertz-Hertogh Mathias hadde met hem alleenlijck synen Kamerling/ de Heer van Dauwitz/ Heer van Kalchret/ ende eenighe weynighe Dienaers / ende quamen alsoo met groote daghreysen in Nederlandt / al sonder wete syns Broeders des Keysers / soo men immers te kennen gaf : Ende dat mits dat hy seecker wiste/ dat hy uyt sorghe vanden Koningh te mishaghen / niet daer toe consenteren en soude. Waeromme oock den Keyser dat vertreck qualijcken genomen heeft / oock hem nae ghesonden / ende ghescheven dat hy weder keeren soude/ daer over sijn onschuldt by brieven aen Don Jan ende andere doende. Maer hy is noch in October tot Colen / ende van daer tot Liere aengekomen.

De Staten Generael vande Landen / ende den Prince van Orangien seer verwondert zijnde / ende haer seer beklagende / soo hebben nochtans de voorsz Heeren die hem ontboden hadden / ghetracht hem Gouverneur Generael te maken / om hem te stellen teghens de groote authoriteyt vanden Prince / ende die onder te houden/ voorslaende dat den besten middel te wesen/ om te verseckeren de Roomsche Religie/ ende de authoriteyt vanden Koning / eñ dat sulcx den Koning niet qualijck bevallen en soude. Maer alsoo de Staten, Landen ende Steden dagelijcx meer ende meer dit stuck vande particuliere Edelen qualijck beviel / merckende waer haer voornemen toe strecte/ ende dat het meest uyt afgunste/ haet eñ nijdt/ ambitie eñ eergiericheyt/ geprocedeert ware / soo isser allerley neersticheyt onderlinge ghebruyckt/ om de een de andere voor te komen / ende 't beste daer van te maken.

Voornemen der Edelen met den Eertz-Hertoghe.

Want alsoo den Hertogh van Aerschot nu was ghekoren tot Gouverneur van Vlaenderen / ende met grooten state ende Krijgs-volc soude reysen nae Gent in sijn Gouvernement/ soo hadden veel vande voorsz particuliere Heeren voorgenomen den Eertzhertoge Mathias in haer gheweldt te krijghen / ende dien te brengen tot Denremonde/ tot het welcke sy meynden te bruycken (soo het noodt ware) de macht vanden Legher/ legghende tot Wavre onder den Grave van Lalain / ende den Borgh-grave van Ghendt / met meer andere/ om alsoo het gheheel Gouvernement te herstellen gheheel nae haren sin ende goet-duncken/ pretenderende te suspecteren des Princen Religie ende ambitie/ ende dat hun voornemen den Koningh aenghenaem soude wesen. Maer den Prince van Orangien alles voorsiende / heeft hen een voordeel afgesien ende door de ghetrouwicheydt des Graven van Lalain/ ende meer andere / hem ghevonden van den Legher in dat stuck verseckert / ende met advijse vande Staten Generael / den Eertz-Hertoghe aen haer ende sijn zijde beweeght.

Behendicheydt des Princen van Orangien daer tegen.

Also desen handel ende practijcken mede in Vlaenderen tot Gendt gemerckt werden / byde Heeren van Rijhove/ Imbijse/ Croyvelde ende andere, contrarie partije toe-ghedaen / soo hebben sy daer oock achterdencken ghekreghen / datmen hun soude willen hier nae veel saecken wijten ende te laste legghen / van te vele ghemoeyt te hebben/ ende daeromme hebben onder hun gheresolveert het afbreken vande Kasteelen/ ende de restitutie vande oude Privilegien van Gendt af te vorderen/ alsoo toe-ghesept ware.

Daer-

Philips de Croy, Hertoch van Aerschot, Prince van Cimay etc. Gouverneur van Vlaenderen.
H. Iacobsen. exc.

Den Hertog van Arschot komt tot Ghendt/ als Gouverneur van Vlaenderē/ den 20. Octobris.

Daer-en-tusschen soo is/ den twintichsten Octobris/ den Hertogh van Arschot tot Ghendt/ met 23. Vendelen Knechten/ ende drie hondert Peerdē/ met grooten Adel/ seer heerlijck ingehaelt ende ingereden/ als een Gouverneur van Vlaenderen. De vier Leden van Vlaenderen hadden tot den Huyse van Croy geen groote affectie/ ende daeromme hadden sy versocht sijn Commissie wat meer gelimiteert ende besneden te hebben/ dan niet tegenstaende hadde hy sijn Commissie vanden regerenden Raedt van Staete verkreghen in seer ample forme ende wel volkomen. Tot Ghendt ghekomen zijnde/ vertoont hem den Hertogh by het Ghemeynte vriendelijck ende gunstigh/ segghende ende hoope gevende/ mede gebrocht te hebben 't ghene haer verblijden soude/ als restitutie van Privilegien/ ende 't Kasteel af te breecken/ dat welcke hem by 't Ghemeynte gunstigh in 't eerste maeckte. Maer alsoo de Heeren van Imbijse/ Rijhove/ Croyvelde/ ende meer andere/ die den Prince van Orangien toegedaen waren/ seer aenhielden/ om de publicatie vande Privilegien niet langer uytghestelt te hebben/ begonste den Hertog met sijnen Raedt haer een quaet ghelaet te toonen.

De vier Leden van Vlaenderen/ voor het aennemen vanden Hertogh in sijn Gouvernement/ waren vergadert op Landt-saecken/ ende te accorderen eenige Contributie. Daer waren alle de Bisschoppen/ Prelaten ende Edelen/ die meest den Prince van Orangien teghen waren. De Heeren van Champigny ende Sweveghem waren ghedeputeert van den regerenden Raedt van Staten/ om te presenteren des Hertoghs Commissie/ die welcke in haer verklaers niet en versweghen/ het quaet ghevoelen ende voornemen dat sy vanden Prince hadden/ als meynende nu gheheel gevest te wesen in Vlaenderen/ ende alsoo den Heere van Rijhove qualijcken konde dissimuleren/ vielen hier ende daer veel woorden ende propoosten/ waer door alle die den Prince van Orangien/ en die vande ghereformeerde Religie/ eenigsins toeghedaen waren/ saghen haer selve verstelien/ ghenoteert ende inde ooghe/ waeromme sy by haer vrienden den grondt vande meyninghe vernemende/ vermaenden d'een den anderen by een te blijven/ ende niet te passen op de hooghe woorden vanden Hertogh/ maer sien haer Halsen te bewaren/ ende voor te komen alle perijckelen: Vonden oock goedt/ dat Rijhove soude gaen na Antwerpē om dē Prince te informeren ende sijn advijs te hebben. Die welcke uyt-rijdende/ als naer Doornick/ reedt secretelijcken nae Antwerpen/ daer verhaelde hy hem hun vreese ende de gheheele sake/ waer toe den Prince niet anders en wiste op te segghen/ dan vraeghde wat raedt? Rijhove/ die om raedt ende advijse gekomen was/ verslagen zijnde van soo kleynen confort/ seyde:

Prince van Orangien aenhangers tot Ghendt suspect.

Tot Gendt wort teghen den Hertogh gheconspireert door Rijhoven.

1577.

Heer / ick en weet gheenen raedt / dan den Hertogh/ nieuwen Gouverneur van Vlaenderen / met alle sijnen hoop Edelen / Bisschoppen ende Prelaten / met den gheheelen Neste / byden Halse te vatten / ende te verdrijven. De Prince antwoorde / vraghende / of men also soude handelen als desperate / &c. Rijhove seyde daer op : Hy en wiste gheenen anderen middel/ ende hadde liever alsoo doende / van Godt hulpe te verwachten / ende daer over Manlijck te sterven/ dan in sulcken vreese ende slavernije te leven : Hy wilde als de Romeynen 't leven voor 't Vaderlandt waghen. De Prince seyde / dat het ware een ander saecke / ende vraeghde wat hulpe hy pretendeerde te vinden? Rijhove antwoorde : Nademael hy geene van hem konde bekomen / soo wilde hy 't stuck inde handen Gods stellen/ ende verwecken 't Ghemeynte om haer vrijheden ende Privilegien te vindiceren ende veroveren / die men niet en pretendeerde andersins te restitueren. Den Prince verworp dien raedt seer verde/ seggende : Ten mochte alsoo niet geschieden / dan hy wilde noch daer op dencken. S'anderdaegs ontbiedt hy Rijhove weder by hem / vraeghde of hy noch de courage hadde/ om sijnen voorslagh/ soo qualijcken ghefondeert ende onbedacht / aen te gaen/ zijnde van soo grooten importantie ende so hazardeus? Rijhove die persisteerde seggende : Dat hy die hoopte te volbrenghen/ met hulpe van Godt/ alle vreese achter rugghe stellende / met hope van tot sijnen vermeten te komen / ofte daer over te sterven. De Prince trock sijn schouderẽ/ ende aenhoorde hem met doove ooren / als betoonende / dat hy sulcks behoorde uyt sijnen hoofde te stellen / ende also scheyden sy. Maer den Prince badt den Heere van S. Aldegonde/ Rijhoven aen te spreecken ende te ondertasten/ op wat andere fondamenten hy mochte staen. Aldegonde/ die Rijhoven niet en kende/ in sijn Kamer gebrocht zijnde/ sprack vande saken aen eenen anderen/ meynende dat hy Rijhoven voor hadde / maer was eenen van Royen / Borgemeester van Denremonde/ die in Rijhove geselschap was/ ende dese nergens van wetende / merckte hy dat hy sijnen rechten Man niet voor hadde : Maer Rijhove bykomende/ die bedecte behendelijcken de faulte / den Borghemeester op sijn lijf belastende te swijghen/ soo hy yet ghehoort hadde/ (alsoo hy ghetrouwelijck dede.) Aldegonde raedde aen Rijhove / nae veel woorden ende discoursen / dat hy/ sonder meer met den Prince te spreken / ende sonder meer woorden / soude het stuck te wercke stellen/ soo hy het hert hadde/ alsoo hy seyde.

Prince van Orangien vint Rijhovens aenslagh niet goedt.

Aldegondens raedt aen Rijhoven.

Hier over Rijhove / siende dat den Prince conniveerde ofte d'ooghe luyckte/ om sijn voornemen in 't werck te stellen/ vertrock terstont nae Denremonde/ van waer hy secretelijck met vier Musquettiers nae Gent reedt. De Prince/ om te weten hoe dat Rijhove sijn Personagie soude mogen spelen/ sondt na Gendt den Heere van Dolhain/ om toe te siene.

Ten selven daghe ghebeurdet / dat Jmbijse hadde opentlijck den Hertogh van Arschot gaende nae het Stadthuys/ aenghesproken/ biddende te willen publiceren de restitutie van hare Privilegien / om het volck te verblijden. Den Hertogh vindende hem seer gheimportuneert / nae veel woorden antwoorde hy Jmbijse seer grammelijck / met dreygende woorden / seer heftigh ende strenghe / Als datmen de Privilegie-roepers wel vinden soude / ende datmen sulcken Muytmakers met haren aenhangh al ophangen soude / hoe wel sy opgeruyt waren vandẽ Prince van Orangien/ met diergelijcke woorden meer. Alsoo 't Ghemeynte daer by staende/ ende Jmbijse hier door seer was ontstelt / gherees daer eenen alarm door de geheele Stadt / al in Wapen komende / een deel was den Hertogh / de andere d'ander partije toestaende. Aldus verdeylt van sinnen/ deden de Wethouders ende andere Notable alle devoir / om 't Gemeynte te doen de Wapenen neder-leggen/ het welcke alsoo ghebeurde. Ende also tegen den avondt het meestendeel in haer Huysen vertrocken waren / soo quam Rijhove ontrent ten vier uren ter Poorten inghereden / ende verstaen hebbende watter passeerde/ wapent hem selven met vier van sijn Dienaers/ ende noch vier ander Musquettiers / ende soo begaf hy hem op de strate/ sijn Vrienden ende Ghebueren aenroepende hem by te staen / ende die hem lief hadden souden hem volgen &c. ende ging soo nae Jmbijsens Huys / die noch niet in Huys en was komen / daer hem eenen Heyman aenseyde/ hem in Wapenen siende/ dat den alarm nu al ghestist/ eñ elck na Huys vertrocken ware. Daer-en-tusschen quam Jmbijse t'Huys / met den Heere van Croyvelde / Capiteyn Miegem/ ende andere. Daer beklaeghde hem Rijhove, dat het Ghemeynte uyt de Wapenen was ghekomen, ende dat hy vreesde / dat sy 's nachts alle vanden Bedde souden ghehaelt worden / waeromme hem geraden dochte dat noch te voorkomen/ ende terwijle het Ghemeynte noch ongerust ware/ moestmen hem noch met die occasie behelpen / ende repareren de faulte / elck een hem met sijn vrienden ende gunstighe in Wapen beghevende / hy wilde d'eerste wesen/ ende hem op de straten int openbaer begeven/ voor de vrijheyt vant Vaderlant/ men soude dat Joc van dienstbaerheyt vanden halse smijten / eñ gantsch uytroepen ende verjaghen de Spaensche Jnquisitie/ met alle de nieuwe Bisschoppen voor den Duyvel/ ende elck voor sijnen hals vechten, &c. Waer op Capiteyn Mieghem voor d'eerste seyde / dat ware ghesproken als een Man / ende soo moestmen te wercke gaen / eñ hy beloofde totter doot toe hem by te staen: desghelijcx deden Jmbijse/ Croyvelde ende d'andere. Jmbijse bleef in Huys / latende den gheheelen last op Rijhove/ Miegem/ Heyman eñ Haweel. Die welcke tsamen met haer aenhanghers innamen het Princen Hoff / ende maeckten haer Meester van 's Graven Kasteel/ daer het Gheschut stondt/ vertoonen 't Ghemeynte in wat dienstbaerheyt men haer wilde houden/ vermanende dat sy souden gedencken / ende voor oogen hebben/ haer voor-Ouders/ Gentenaers/ haer oude Manheydt/ die soo dickmael haer Vrijheden eñ Privilegien hadden voor-gestaen/ het hingh al maer aen een goede resolutie in een goede saecke / met diergelijcke woorden meer. Nochtans hier over kregen sy kleyn ghevolgh / den meestendeel in haer Huysen blijvende / niet wetende met wat zijde te houden. Rijhove / hoe wel hy sagh dat hy weynigh gevolght werdt / wilde nochtans niet afstaen van sijn voorneme / verstaende sijn perijckel / eñ wel wetende wat een korte goede resolutie ende haeste rascheyt in sulcken onverwachte sake vermochte / ende van noode ware tegen een groote verslaghentheydt / trock recht nae het Huys vanden Hertogh van Arschot / daer men sulcx nu niet en verwachte. Die vanden Huyse des Hertoghs volck / wilden haer ter weeren stellen/ dan Rijhove ende Miegem riepen : Laet ons de Voghels inden Nest verbranden / ende bevolen van alle kanten hout eñ stroo voor de Poorte te brenghen/ om 't vyer daer in te steken. Het welcke dede den Hertogh sijn leven vreesen / kennende wat dat een rasende Gemeynte ghemeynlijck doet/ eñ siende datter gheen resistentie vanden sijnen/ eñ also gheen uytkomste was/ dede de Poorte openen / daer doen elck een in liepe/ 't Ghemeynte dreychde den Hertogh doot te smijten/ dat Rijhove tot twee reysen belette / ende alsoo werdt den Hertogh gevangen/ ende van 't Gemeynte onbeleefdelijck gehandelt. Ende Rijhove sondt terstondt sijn volck/ om meer andere te vanghen/ als waren de Heeren van Rassingem/ van Swevegem/ vã Eecke/ van Monstroen/ Hoogh-Bailliou van Ghendt/ met sijnen Sone/ den President van Vlaenderen / Jacob Hessels/ eñ Jan de la Porta Raetsheeren/ eñ Visch/ Baillioú van Jnghelmunster / met de Bisschoppen van Brugge/ van Yperen/ eñ meer andere. Sy werden alle ghevoert ten Huyse van Rijhove/ ende gestelt in diversche Cameren : Geen Magistraet/ ofte Wethouder vander Stadt / en werde gheroert ofte aengesproken/ groot noch kleyne/ eñ also was den alarm gestilt / ende elck trock nae Huys. Den meestendeel vande Stadt / houdende met Rijhove ende Jmbijse/ prijsende die Verwinders/ Vive qui vince, ende dit geschiede den 28. Octobris/ 's nachts.

Jmbijse/ versoeckende de Privilegien / wordt qualijck ghe-antwoort vanden Hertogh / waer op volght beroerte.

Rijhove neemt den Hertogh eñ d'ander Heeren gevangẽ/ den 28. October.

De Heere van Dolhain voorgenoemt / die dit spel al aengesien hadde, ende wel geinformeert/ reedt met haeste nae Antwerpen / den Staten ende Prince verhalende watter ghebeurt was / die hem wel verwonderde

Heer van Dolhain verhaeldt den Prince ende Staten den handel van Ghendt.

1577.

1577.

verde/ ende hier mede werdẽ alle de voorslagen/ ende listige aenslagen/ die wy vooren verhaelt hebben ontdeckt/ ende hier mede voorkomen ende gebroken.

Rijhove met de sijne stercken haer.

Te Gendt/ daer en tusschen resolveerden Rijhove/ Imbyse/ Miegem ende d'andere/ haer selven te stercken/ ende terstondt namen sy aen drie hondert Soldaten binnen de Stadt/ met desen hoop/ in kleyn troupen/ vertoonden sy haer alomme inde Stadt/ langhs de straten/ dagh ende nacht/ ende daer nae namen sy meer Volcks oppe/ merckende dat de gevanghenen noch veel vrienden hadden/ die haer onschult secretelijck wisten byde gevangenen te doene. Waeromme sy oock goet vondẽ/ om min te vreesen hebben/ de Trommelen alomme om te doen slaen/ met bevel/ dat de Borgherije (die al onder Vendelen verdeylt waren) hen souden in Wapenen begeven/ alsoo vergadert/ deden elck Borgher afvraghen/ met wien sy het houden wilden/ hun vertoonende de redenen van het feyt/ ende dat om ordere inde Stadt te stellen: het welcke alle de Stadt door een groot naedencken gaf/ ende de resolutie generalijcken viel soo uytte/ dat sy alle riepen/ met Rijhove ende de sijne te willen leven ende sterven/ ende quamen met haer Vendelen hem Eedt doende/ by provisie/ tot datter ander ordere byde Generale Staten/ Prince van Orangien/ met agreatie van 't Magistraet ende Ghemeynte/ soude ghestelt worden. Imbijse moeyde hem luttel inde Krijghs-saken/ maer meer met de Religie/ Finantien ofte Gheldt te vinden/ de Stadt te stercken/ ende hem populare te houden: sy vonden oock goedt een Verbondt te maken met de Steden van Antwerpen ende Brussel. De gouvernerende Staten tot Brussel/ zijnde verwondert van dese beroerten tot Gendt/ sonden derwaerts den Advocaet Liesvelt/ om de gevanghenen verlost te hebben/ ende principalijck den Hertoge. Den Prince van Orangien sont oock den Heer Aert vanden Dorpe/ om den Hertogh vrij te hebben/ het welcke boven andere Rijhove qualijcken beviel/ vreesende particulier perijckel: Maer ten lesten/ alsoo het Magistraet de Heer van Boucle/ ende met Gielis Borluyt sijn broeder/ die tot het vangen geconsenteert hadden/ consenteerden de verlossinghe/ soo werdt den Hertog/ met onwille van Rijhove/ verlost. Den Hertogh maeckende/ by middel vande Staten/ een ghe-schrifte van een generale vergetinghe ẽ vergevinge/ de welck dat/ hoe wel by den Hertoghe gheteeckent was/ Rihove luttel achte. Van d'ander ghevanghenen en konde doen niet ghereſolveert worden/ maer daer van te handelen werdt noch uytgesteldt. Terwijle hebben die van Ghendt haer eensdeels Meester ghemaeckt/ ende verseckert van die ander Steden van Vlaenderen/ als Brugge/ Yperen/ Oudenaerde/ ende soo veel meer als sy konden.

Redene in Drucke uyt gegeven by die van Gendt over d'apprehensie der Heeren/ den 9. Novembris.

Voorder/ om dit feyt te ontschuldigen/ soo hebben die van Ghendt/ by laste vande Edele/ Notabele/ ende Gemeynte/ den 9. November/ in Drucke laten uytgaen/ de Redenen/ die hen daer toe moverende waren. Als dat de gevangene Heeren/ met andere/ ghesocht hadden affonderinge ẽ tweedracht tusschen de Landen te maecken/ oock datter een protest by den Heere van Champigny geraemt was/ ende by de hant van Swevegem ghescheven/ tegen 't Gouverneurschap van Brabandt/ des Princen van Orangien/ by de Staten van Brabandt daer toe ghekoren/ ende by de Staten Generael geaggreeert/ om hem dat te benemen/ ende also twist tusschen de Landen te maecken/ principalijck tusschen Brabandt ende Vlaenderen/ meynende met volck van Oorlogen geweldelijckẽ den Eertz-Hertoghe Mathias/ broeder vanden Keyser/ te brengen tot Denremonde/ om daer mede Vlaenderen tegen Brabant te houden/ ende hem Gouverneur Generael te maken/ sonder wete ofte consent vanden Koningh/ ende vande Generale Staten/ ende also te sonderen eenen nieuwen Raedt van State nae haerlieder fantasie. Dat sy oock Krijghs-volck in Ghent sochten te brenghen/ om hen van hare Privilegien te berooven/ ende die daeromme hadden ghesoliciteert/ te castijden/ die scheldende voor Muytmakers ende Rebellen: Ende soo den Prince van Orangien niet en hadde willen afstaen van 't Gouvernement van Brabandt/ Oorloghe wederomme teghen hem aen te nemen: tot welcken eynde sy hadden ghetracht tot Doway te arresteren de gemeyne Penninghen/ die tot der Oorloghe vergadert waren/ om die te gebruycken tot dese nieuwe Oorloghe/ teghen den Prince van Orangien.

1577.

Den Eertz-Hertoghe komt t'Antwerpen/ den 11. Novembris.

De Generale Staten ende Prince van Orangien/ siende dat den Eertshertoge int Lant gekomen was/ een Prince vanden bloede vandẽ Koning so nae hem bestaende/ ende de Landen sonder Hooft haer vindende/ door het vertreck van Don Johan/ hebben nootelijck gheacht hem eerlijck t'Antwerpen te ontfanghen/ tot dat sy met voorderen raedt op sijne aennemінghe tot den Gouvernemente mochten resolveren/ hem daer van goede hope gevende. Waer op hy den 11. November/ t'Antwerpen seer heerlijcken inghereden is: Den Prince van Orangien hem teghen gaende/ met alle de Borgerije seer fraey in goede ende kostelijcke Wapenen/ hem behoorlijcke eere ende tractement aen-doende.

Achterdencken der Staten over haren Legher tot Wavre in Brabant.

De Staten hebben dat nootelijck gheacht/ duchtende dat den Leger tot Wavre/ werdt geregeert van die den Eertz-Hertogh ontboden hadden/ so de Heere van La Motte ende andere raden/ soude moghen opbreken/ ende den Eertshertoghe uyt Liere in haer gewelt nemen/ ende also trecken nae Gendt/ om de ghevangenen te verlossen/ mits dat de Stadt aende zyde des Casteels noch ghenoech open lagh/ ende alsoo het Regiment geheel aen hen trecken/ ende herstellen nae haer goet-duncken. Het welcke apparent was te geschieden/ hadde de Grave van Lalain met de sijne daer soo wel toe gesint geweest als andere. Maer hy en gunde den Hertogh van Arschot sulcke eere niet/ dewijle hy merckte dat hy hem wilde Stadthouder vanden Eertshertogh maken/ onder welcken de Heeren van Rassinghen/ Champigny ende Swevegem/ meynden het geheel beleydt te hebben/ midts de kleyn ervarentheydt des Eertz-hertoghs in des Landts saken/ ende also den Prince van Orangien weder nae Hollandt te seynden.

Afgunst ẽ nijdt teghen den Prince van Orangien/ zijn oorsake van de scheuringhe tusschen de Duytsche ẽ Walsche Provintien.

Dewijle dit voornemen also door der Staten ende Princen voorsichticheyt verhindert was/ heeft 't selve meerderen haet tegen den Prince ghecauseert by henlieden/ ende oorsake geweest middel te soecken tot den afval der Provintien van Artoys ende Henegouwe/ 't welck naemaels gebeurde.

Want de Vyanden van Rihove/ ende van die van Ghendt/ oock vanden Prince van Orangien/ Brieven procureerden vanden Eertz-hertogh Mathias/ Raedt van Staten/ ende vanden Prince selve/ aen Rihove ende sijne aenhanghers/ dat hy afstandt doen soude van Krijghs-volck aen te nemen/ ende dat hy hadde alreede/ terstont soude afdancken: want sonder authoriteyt van Hooghe Overheydt/ ware 't selfde Crimen læsæ Majestatis, &c. Rihove van dese Brieven vernemende/ antwoorde: Dat die hem nu waren dienende voor Patente ende waerschouwinghe/ om meer volcx aen te nemen/ tot sijn verseckeringhe/ om op sijn hoede te wesen voor sijn vyanden/ die hem nu vertoonden/ ende also continueerde hy. Maer also der Staten Legher korts daer nae by Gembloers gestaghen werdt/ van Don Johan van Oostenrijck/ soo werden dese Brieven niet wederleydt/ maer sijn aennemen van Volcke werdt hem geauthoriseert tot sijnen wensche: Want de Landen werden daer mede seer wel ghedient.

Don Johan wort vyandt der Landen gepubliceert den 7. Decembris.

De Staten Generael hebben by Acte gheresolveert/ dat by Placaet soude voorsien worden/ ten eynde Don Johan gheenen meerderen toeval van Steden/ Stercten/ ende Volck soude krijghen/ noch toevoeringe van Munitie/ Victalie ofte Gheldt/ hem verklarende Vyandt/ als Infracteur vande Pacificatie/ by hem ghesworen/ sints sijn vertreck tot Namen: Desghelijcks sijne aenhangers inroepende/ haer te verthoonen binnen vijfthien daghen/ op verbeurte ende pene van ghehouden te worden voor Vyanden ende Rebellen/ 't welck gheschiedt is den 7. December/ Anno 1577.

Nieuwe vereeninghe bevestight/ met onderlinghe beschuttinge.

Sy hebben oock een naerder Unie gheraemt ende besworen/ den 10. Decembris/ tot Brussel/ onderteeckent by de Prelaten/ Geestelijcke Persoonen/ Heeren/ Edellieden/ Overicheydt/ ende Magistraten vande

1577. Wetten/ Steden/ Casselrijen eñ andere/ makende eñ representerende de Staten vande Nederlanden / tot stercker Verbont eñ vereeninge/bevestigende de Pacificatie van Gent. Waer mede die vande Roomsche Catholijcsche Religie die afghewekene in haer beschuttinge namen/belovende niet te lijden/toe te laten noch ghedooghen / datmen tegen hen yet aenrechten soude/ ofte eenighe aenslagen voorwenden/ oft dat sy smadelijcken versproken / ghequelt ofte getergt souden worden ter cause van haer Religie / maer in vreden gelaten/achtervolgende de Pacificatie.

tusschen Catholycke eñ Ghereformeerde/ van date den 11. Decembris.

Desghelijcx de afghewekene vande Roomsche Religie oft Ghereformeerde/ nemen de Roomsche in gelijcke beschuttinge / so wel de Geestelijcke Persoonen als de Weereltlijcke / elck de een den anderen te houden in haerder goeder weerdicheden / eeren/ Privilegien eñ besittingen / in wat manieren het ooc mochte wesen / ende handt-houden t'samen de oude Privilegien / Costuymen ende Rechten vande gemeyne Nederlanden/ ende de vervallen ofte ghebroken Privilegien weder oprichten/ beloovende ende sweerende gesamender handt aen te nemen den Eerts-hertogh Mathias by provisie/tot dat den Koningh met wille der Generale Staten/ soude anders moghen ordineren/voor Gouverneur Generael/ende hem ghehoorsaem zijn/achter-volgende de Conditien ende Artijckelen hem voor te houden / die hy oock soude besweeren/&c. als sy in Drucke lieten uytgaen.

De Staten hadden oock aen diversche Potentaten gesonden/ haer onschult te doen/ ende haer over Don Jan te beklaghen / als dat hy haer sochte in uyterste dienstbaerheyt te brengen / om met haren rijcdom eñ macht de gebueren te overvallen / eñ Wetten te stellẽ: versoeckende alle Vorsten / Koningen eñ Princen intercessie eñ tusschen-spreken / om den Koningh te beweghen haer stuck te willen insien / nae alle equiteyt eñ rechte. In Vranckrijck hebben sy byden Koning ende sijnen Broeder met de Moeder/alle goet gehoor gehadt/eñ haer werde alle goetgunsticheyt aengedaẽ/ ende eenige behulpsame voorslaghen voor-gehouden. Maer de hulpe van Engelandt stont haer meer aen/ welcke Koninginne seer vreesde ende jaloers was / sy mochten met den Koning van Vranckrijc handelen/ tot haren nadeele/als wy voorẽ vertoont hebbẽ/ daer sy gesondẽ hebbẽ Charles Philips van Croy / Marquis van Havre/ Adolf vã Meetkercke eñ andere/die den 22. Sept. byde Koninginne wel onthaeldt zijn/ ende so verre gehandelt hebben/als dat sy tot een verbont gekomen zijn/inhoudende als volght.

Staten beschuldighen Don Johan by de omligghende Potentaten.

Marquis van Havre ghesonden in Engelant maeckt daer een Verbont.

Dat de Koninginne van Enghelandt soude den Generale Staten leveren Instrumenten van Obligatien ofte Credit-brieven, soo wel van haer/als van de Stadt eñ Gemeynten van Londẽ / om daer mede voor haer te moghen lichten / waer sy konden ofte mochtẽ/ de somme van hondert duysent ponden sterlincx / oft de weerde van twee hondert duysent Angelotten in ghelde/ met de voorsz Brieven haer selven eñ haer Stadt Londen daer voren verobligerende/ tot indemniteyt van welcke de Staten souden weder ofte teghen leveren de Obligatien van particuliere Steden der Nederlanden / die de Koninginne aennemen soude/om haer na een Jaer weder te rembourseren / oock kosteloos ende schadeloos te houden van allen interestẽ. De Koninginne soude de Staten seynden vijf duysent Voetknechten/ ende 1000. Peerden/ voor welcke betalinge de Staten souden nae drie Maenden tot Londen doen leveren ende betalen soo veel gelds/ als die souden gekost eñ verdient hebben/ vanden dagh dat sy souden gescheept worden/eñ haer gagien so goet makende als eenige andere Natie: eñ die souden haer ten eynde des Krijgs weder gesonden wordẽ/ al op der Staten kost. Den Oversten van dat Krijgs-volck soude inden Raet van State toegelaten worden / mede te handelen van alle saken die daer te consulteren vallen souden: Eñ datse oock geen saken van ghewichte/ als van Oorloge oft Vrede te maken (duerende de Oorlogen) souden besluyten sonder raet ende consent vande Koninginne / ofte haerder Dienaers / die sy daer toe in Nederlandt soude seynden. Oock en souden de Staten geen Verbonden noch eenige secrete Contracten aengaen met eenige Princen oft Potentaten / dan met haren consente / haer daer in begrijpende/soo het haer alsoo goet dochte. 1577.

Inhout des Verbonts tusschẽ Engelant ende de Staten.

So eenigen Prince / Volcke ofte Stadt/yet voornamen tot schade ende achterdeel der ruste des staets van Enghelandt/onder 't pretext van Religie/oft andersins in eenigerhande maniere / soo sullen de Ghenerale Staten ghehouden zijn de Koninginne by te staen met het selfde ghetal van Krijgs-volck/ ende op de selve conditien. Sullen oock geen hulpe/ bystandt ofte gunste doen / sulcken Perturbateurs van Payse in gheenderhande manieren / noch laten doen / nae haer vermoghen. Soo daer eenen twist ofte tweedracht onder de Staten gherese / sullen de selve ghedraghen tot het segghen ende uyt-spreken vande Koninginne ofte hare Ghedeputeerde / tot dien eynde gheauthoriseert/ende daer toe staen.

Ende soo de Koninginne benoodigt waer haer ter Zee te wapenen/soo belooven de Staten/ter begeerte vande Koninginne/ te seynden 40. Schepen/ wel toegerust ter Oorlogen/ eñ wel versien van Schipvolc/ Victalie eñ Wapenen/ tot haer hulpe / met haer Koninglycke Schepen/ haer vyanden te wederstaen/ eñ der Koninginnen Oversten Admirael gebiet onderworpen / alles tot koste ende laste der Koninginne. 't Minste van dese Schepen sullen niet moghen onder veertigh Vaten groot wesen/ ende het ghetal van Schips-volck ende Krijghs-volck te wesen na eysch ende voet vande grootte der Schepen.

De Landen verbondẽ de Koninginne met Schepẽ te dienen.

De Staten en sullen geen rebelle Engelschen inde Nederlanden lijdẽ/ wanneer de Koninginne die voor sulcke sal ghedeclareert hebben. Wanneer de Generale Staten souden Pays ofte compositie makẽ met den Koningh/soo sullen sy inden selven Vrede-handel sien/ dat dese Artijckelen by hem geconfirmeert werden/ ofte soo vele/ ofte soodanighe als de Koninginne goetduncken sal / &c. Dit Contract werdt gheconfirmeert/den 7. Januarij/Anno 1578.

Dat Verbondt is namaels verandert geworden/ in stede van volck / gheldt verschietende / tot den optocht van Casimirus/als wy na sullen verhalen.

De Koninginne van Engelandt/om redene over't voorsz Verbont te geven aen alle de Weerelt/ Koningen/ Vorsten eñ Potentaten / heeft in December aen den Koning van Spaengien gesondẽ een Edelman/ genaemt Meester Thomas Wilkes / Secretaris vã den secreten Raedt / met een Verklaers / inhoudende in effect het volghende. Als dat sy zijnde beschuldigt by sijne Majesteyt te wesen Autheur / ende principael Voetster vanden Borgerlijcken Krijgh inde Nederlanden / waer mede haer afgunstighe sochten een onminne oft vyantschap tusschen haer eñ den Koningh te brenghen/soo hadde sy goet gedocht/ boven al haer eere trachtende / eñ willende geacht wesen de standtaftighste Princesse/ in 't onderhouden van vriendtschappe met haer Ghebueren / te verklaren de rechte waerheyt van haer Actien / ende handelingẽ met den Generale Staten der Nederlandẽ / die sy voor God/ de Weerelt / eñ de Potentaten/ haer Ghebueren/ wil houden staende/ voor sulcx / met haer Princelijck woordt. Ende om den Koningh alsulcke quade suspicien af te weeren / die eenichsins mochten verhinderen de onderlinghe vrientschappe tusschen haer beyden : Soo verklaerde sy/ hare meyninge te zijn/ de Landen te houden in geduerighe onderdanicheyt sijner Majesteyt / streckende tot der Landtsaten ruste eñ vrede / sonder te vergeten daer by haer voornemen ende resolutie/soo den Koningh gheen ghehoor wilde geven tot eenighen middel van Pacificatie/ conform haer goedt ende vriendelijck waerschouwen.

Verklaers vande Koninginne vã Engelandt/ gesonden aen den Koning in Spaengie by Meester Wilkes / in December.

Aengaende haer handelinghe/konde den Koningh niet onbekent zijn / hoe dickwils sy hem / ende sijne Stadt-houders in Nederlandt / ghewaerschouwt hadde/ van 't quaet dat daer gevolgt is/ ende hoe dat hadde mogen belet wesen. Waer inne sy sijn eyghen conscientie tot getuyge nam/als dat sy haer gequeten hadde / als een trouwe vrient ende goede geallieerde/ waer by der Landen verderf / der Ondersaten bloetstortinge/ende der bester Steden plonderinghe/ soude geweert geweest hebben/ende 't geheel ghepreserveert van 't perijckel der verbreendinge. Eñ so sulcke onschuldinge/vriendelijcke waerschouwinghe/ noch het

woordt

1577.

woordt van een ghetrouwe Princesse / niet ghenoech zy/ laet insien haer eyghen daden ofte Actien selve/ de Weerelt ghenoech bekent / als dat sy ghetracht heeft de Nederlanden te behouden onder des Koninghs gehoorsaemheydt/ ende noyt gesocht heeft haer selven daer in te dringhen / ofte in eenigh stuck ofte deel van dien/ een sake/ die ter avontuere ander Princen/ hebbende diergelijcke voordeelen haer aenghebonden by een groot deel vanden Volcke / niet en souden ontseyt ofte afgeslagen hebben. Waeromme sy geen ongheluck hadde haer te belgen / dat sulcken raren ofte seltsamen exempel / soo qualijck afghenomen ofte onvriendelijcken geinterpreteert worde.

Eñ alsoo sy geenderhande goede dienst ofte Officie nagelaten hadde byden Koningh eñ syne Dienaers/ tot bevredinge ende behoudinghe der Landen onder sijn gehoorsaemheydt/ soo hadde sy oock niet opghehouden by den Staten der selvige Landen/ ende den Prince van Orangien/ door verscheyden Ghesanten/ te persuaderen vande Oorloghe af te staen / ende nae Vrede onder malkanderen te trachten/ continuerende onder de oude ghehoorsaemheydt des Koninghs/ ende haren natuerlijcken Heere. Waer toe haer beweeghde eenige secrete/ nochtans waerachtige waerschouwinge / als datter eenighe groote aenbiedingen waren gepresenteert (by die sy niet en wilde noemen/ om goede respecten) soo sy haer aftrocken vanden Koningh. 't Welck buyten twijffel soude ghescuiedt hebben/ soo sy (boven de voorsz persuasien ende biddē/ te willen onder des Koninghs gehoorsaemheydt blijven) hen niet en hadde daer en boven bygestaen (in haren grooten noodt) met een merckelycke somme van Penningen / tot vorderinghe vande Pacificatie met Don Johan/ doen in 't werck zijnde/ daer mede belettende een desperaet Tractaet / van hen te onderwerpen de macht van eenen anderen Prince/ dien sy/ door ghebreck van sulcken gelde/ tot haerder bescherminge een deel des Landts soude moeten overgeven hebben / inde handen van sulcken / die niet lichtelijck daer uyt te drijven en ware/ dan met koste van etlijcke Milioenen / ende verlies van menighe duysent Menschen leven. De waerheydt van dat stuck verhaelde sy te liever / om dat sy verstaen hadde / dat het qualijck (niet teghenstaende haer oprechte ende goede meyninge) ghenomen ende geinterpreteert was/ als meer ander diergelijcke Officien / die by haer in dien deele gedaen waren.

Weldaedt der Koninginne/ preserverende den Koningh syne Landē/ met de Staten ghelt te leenen.

Onder andere dochte haer noodtlijck te verantwoorden/ een opspraecke/ begrepen in eenen brief/ die Don Jan soude ghescreven hebben / ende ghepubliceert / in eenen Boeck/ byde Staten uyt-ghegheven/ van haerlieder justificatie / by welcken brief sy ware beschuldight den Prince op-gherupt te hebben / de Pacificatie niet te houden / ende hem aengheboden alle hulpe die sy konde : Het welcke ware een schandelijcke onwaerheyt. Want alsoo sy verstaen hadde door den Borghgrave van Ghendt/ die van Don Jan aen haer gesonden was / hoe hy hem veronghelijckt vondt vanden voorsz Prince / die (alsoo hy seyde) gheen Pacificatie en onderhielt / soo afveerdighde sy terstondt eenen Ghesante expres aenden Prince/ hem sulcx heftelijck ten laste legghende / oock vermanende/ met allen ernst / tot onderhoudt vande Pacificatie en Vrede, gebruyckende oock eenige dreyghementen / soo hy den Vrede niet en voldede in alle Poincten. Maer sy en konde in hem geen andere dan alle ernstighe gheneghentheyt vinden/ tot onderhoudt van alle de Artijckelen der Pacificatie/ als de eenighe middel om de Landen in ruste te stellen.

Der Koninginne arbeyt om den Vrede te onderhouden.

Ghelijcken advertissement dede sy oock den Staten/ vande welcke sy alle goede gheneghentheydt vernam/ ende dat de Pacificatie by Don Jan/ ende daer nae by den Koningh geratificeert was / 't welck haer soo verblijde als eenighe eygen saecke : Deser handelinghe oprechticheydt refereerde sy selve tot des Koninghs eyghen wel-wetenheydt / den welcken sy betrouwt / de saecken insiende sonder passie / soude die bevinden recht ende eerlijck ghehandelt/ contrarie het uytgheven der quaet-willighe. Ende sy achte / dat qualijcken eenighen Prince / by soo vele weghen ghe-injurieert zijnde / ende syne waerschouwinghen / soo wel tot den Koningh selve / als tot sijn Gouverneurs / ghedaen / veracht vindende / soude soo vriendelyck in sulcken stuck ghehandelt hebben : Des niet teghenstaende/ vermeynt sy noch te continueren/ met goeden raedt ende advijs te gheven / achtende sulcx eerlijck ende betamelijck voor haren graedt ende Ampt die sy droegh / zijnde de oudtste Bontghenoot/ die de Voorsaten des Koninghs / als Hertoghen van Borgongien/ hadden. Ende komende tot het ander Poinct/ 't welck was syne Majesteyt te adviseren vande middelen / die nae haer opinie best waren tot den appaysemente vande tegenwoordighe troubelen ende de Landen te behouden onder sijn gehoorsaemheydt / seyde blyckelijck ghenoech te zijn / dat alsoo de Pacificatien ghebroken waren / ende sulcke vyandtschappen tusschen beyde de partijen als konde zijn/ tot haer groot leetwesen / het eynde daer van soude wesen de uyterlijcke verwoestinghe vande Landen/ ofte het verlies ofte vervreemdinghe der selvigher van des Koninghs gehoorsaemheydt. Om 't welcke voor te komen/ sy docht 't beste ende 't ghereetste/ dat het den Koningh gheliefde sijn Onderdanen te nemen in sijn goede gratie ende faveur/ haer toelatende te continueren in haer Vrijheden ende Privilegien/ dat hy wilde doen onderhouden (behoorlijcken ende oprechtelijcken) de leste Pacificatie / ende daer schicken sulcken anderen Gouverneur van sijnen bloede/ als hem goet dochte / ende de Landen aenghenaem ware / waer door de Landen met goet contentement hem mochten alle gehoorsaemheydt bewijsen/ continuerende in haer Religie / nae sijn welbevallen / endē doen alle dingen nae d'inhout der Pacificatie/ welcke dingen / uyt oorsake van 't onderlinge groot mistrouwen / tusschen Don Jan ende de Landen / niet en konden te wege gebrocht worden/ so lange Don Jan daer Gouverneur bleve : Want het scheen / dat de Landen een opset voorgenomen hadden/ liever dan te lijden de strengheyt (die sy haer gewisselijck inbeelden dat by Don Jans Gouvernement hun stont te verwachten) haer te onderworpen inde protexie van eenen anderen Heere.

1577.

Advijs der Koninginne van Enghelandt/ om de Landen in Vrede te stellen.

Koninginne van Enghelant prophiteert den afval der Landen vanden Koningh.

Sy beschuldighden hem/ dat hy soude de Pacificatie gebroken hebben. Hy over de ander zijde biet aen sijn onschult ofte justificatie/ haer beschuldigende van den Vrede gebroken te hebben. Maer hare Majesteyt gehoort hebbende de allegatien/ by de Ghesanten aen haer gesonden/ so wel van Don Jan als vande Staten/ en wilde sy gheen Rechter daer over wesen/ maer veel liever waer sy gheneyght henlieden te vereenighen/ soo sy konde/ ende alsoo beyde de partijen goet te doen / sonder te ontdecken de fauten ende blamen van eenigher zijden : Ende anders vont sy de reconciliatie onmogelycken.

Daeromme / om te voorkomen de troubelen ende ellenden die noch schenen te volghen / ware den eenigen middel / dat den Koningh eenen anderen Stadthouder (die by bloede tot hem verbonden ware) aldaer in het Gouvernement soude stellen / door wiens machtighe regeringe alle troubelen souden geappayseert worden / de bloet-stortinghe verhindert/ ende de Landen continueren onder sijn gehoorsaemheydt/ die anders apparentelijck ghescapen waren van hem te vervreemden. Ende soo den Koningh goedt dochte desen raet te volghen/ en vont sy gheenderhande genegentheydt in dat Volck/ om van Heere ende Prince te veranderen / maer vont behoorlijcke ghenegentheydt tot hemwaerts / met resolutie (soo sy op het voorsz haer begheeren contentement kregen) niet nieuws voor te nemen / maer vastelijck ende behoorlijck te houden de Pacificatie van Ghendt.

Ende gelijck sy/ tot contentement vanden Staten/ ende appaysement vande beroerten / wenscht Don Jans vertreck : Alsoo oock considererende/ hoe qualijck gheneghen hy hem tot hemwaerts bewijst / soo wel inde gheintercipieerde Brieven / als by secrete handelinge ende practijcken met de Koninginne van Schotlandt / 't welck seer sorghelijck ware voor de goede ruste van haren staet / als den brengher breeder konde informeren / van veele particulariteyten dien aengaende / soo en konde sy niet nae laten / dan seer ernstigh by den Koningh sijn vertreck te vorderen/

Don Jans practijcken met de Koninginne van Schotlandt.

Versoeckt Don Jans vertreck.

1577.

ten aensiene vande onderhoudinge der goeder naebuerschap en vrientschappe / die sy wenschte tusschen haer beyden / vande welcke haer toestont te twijfelen / soo lange eenen sulcken Dienaer / die soo qualyck tot haer genegen ware / daer soude resideren : Van herten begeerende ende wenschende / dat sulcke voor Stadthouders daer mochten ghesteldt worden / die meer sochten de onderlinghe Vriendtschap te vermeerderen / dan te verminderen.

Dese waerschouwinghe streckende tot geen ander eynde / dan tot preservatie der Landen / onder sijn onderdanicheyt / ende tot continuatie der onderlinge vriendtschap / hoopte sy / dat den Koningh haer niet onvriendelijcker nemen soude / dan die sinceerlijck ende oprechtelijck van haer ghemeynt waren / ende middeler-tijdt des Koninghs goeden wille daer van onbekent zijnde / ende hare Majesteyt vreesende dat door het gewelt van Don Jan / de Staten haer oude vrienden / ghebracht soude moghen worden tot eene van dese twee extremiteyten / te weten / oft te overloopen te worden / door Wtlantsche fortsen / ende also in perijckel van Wtlandische dienstbaerheydt / ofte met wederstaen der selviger benoodight te worden / hen selven over te geven onder eenighen anderen Prince / welcke beyde seer sorghlyck zijn / niet alleene voor den Koningh presentelijck / maer oock voor hare Majesteyt hier naemaels / ende een uyterlijck verderf vande gheheele Landen : Soo hadde sy / tot voordeele vanden Koningh / ende om voor te komen haer eyghen perijckel / midtsgaders / op belofte ende verseeckeringhe / die haer ghedaen was by de voorsz Staten / dat sy den Koningh sullen behoorlijcke ghehoorsaemheyt bewijsen / ende gheen vorder veranderinghe inde Religie te maken / maer te onderhouden de Pacificatie van Ghendt belooft / om redenen ende respecten voorsz / haer te doen een hulpe van gelt ende Volcke / alleenlijck om haer te wederhouden van vorder dangier van verbreemdinge / ende van haer verderf : welcke haer Acte / soo die den Koningh niet en bevalt / soo sal sy daer by moghen ontdecken / dat sijn intentie zy / by ghewelt van Wapenen te veranderen en breken de oude Form vant Gouvernement aldaer : Ende wech-nemen haer oude Wetten / Privilegien ende Herkomē / ende daer een Landt van conqueste van te maken / ende dat te peupleren ofte besetten met Garnisoenen van vreemdt Krijgs-volck / en dat opentlijck het eynde ende wit van sijn voornemen streckte tot het ghene / datter ontdeckt was by de Brieven van Escovedo : Waer inne hy schreef / dat den aenslagh op Enghelandt veel lichter ware / dan den aenslagh op de Eylanden. Daer by voorwaer hare Majesteyt sal klaerlijcken moghen verseeckert wesen vande dispositie van sulcken quade ghebuer / tot haer ende haren Koninghlijcken staet : In welcken ghevalle oock hare meeninge soude zijn / alle haer macht / die sy sal komen maecken / te imployeren tot bescherminge van haer gebueren / ende behoudenisse van haren eygen staet. Ende ter contrarien / soo den Koningh gheneyght zy tot den Staten redelijck versoeck / midts ghevende haer sodanigen Gouverneur / die haer aenghenamer zy dan Don Jan / ende dat de Staten / dies niet teghenstaende / voort-varen in disobedientie tegen den Koningh / ende nieuwicheden opbrengen / contrarie de beloften hare Majesteyt ghedaen ende toegheseyt / soo wilde sy haer fortsen keeren teghen haerlieden / ende den Koningh bystaende / helpen die te dwingen / ten besten sy kan / tot redenen ende billickheyt.

Wisse waerschouwinge en resolutie vande Koninginne vā Engelandt.

In middelen tijden / tot dat sy hier van volkomelijck mochte bericht worden / hadde haer goedt ghedocht / om voor te komen het storten van Christenen bloedt / ende om ander verscheyden goede ende nootlijcke respecten / beyde by Don Jan ende de Staten aen te houden / om een schorssinge van Wapenen ofte bestandt / 't welck soo den Koningh soude weygeren / ende de Staten verwilligen / mits dat sy siet / dat het soo seere treft de eere van den Koningh / ende welvaren vande Landen / en wilde sy niet ophouden / maer voort-varen met sulcke diensten by de Staten / als sy begonnen hadde ende dat alleenlijck / om die te beschermen van Wtlandtsche tyrannye / ende te behouden onder des Konings gehoorsaemheyt / sonder haerlieden te vervreemden ende keeren aen eenen anderen Potentaet / mede om haer selven ende haer eygen Koninrycke te beschermen vande peryckelen / die sy merckelyck sagh volgen.

De Koninginne versoeckt bestandt van Oorloghe / oft moeste haer selven versekeren / met de Staten by te staen.

Dit verklaers der Koninginnen in Spaengien aenden Koningh gesonden / heeft luttel oft niet by den Koningh vermoghen / selve oock niet eenighe schorsinghe van Wapenen. Ende de Victorie van Don Jan tot Gembloers / heeft den Koningh gheheel tot de Oorloghe doen resolveren / ende oorsake van andere veranderinghen ghegeven / geerne siende dat Don Jan aldaer werck hadde / vreesende dat hy yet anders aenslaen mochte.

De Prince van Orangien is in December tot Ghendt gereyst / alwaer die van Ghent ende Vlaenderen hem met sijnen broeder / Graef Jan van Nassouwen / eerlijck inghehael hebben / ende met schoon vertooghen tot den loopenden tijdt gheaccommodeert / willekomme ghesheeten / den 29. Decembris / Anno 1577. alwaer hy veel met de vier Leden van Vlaenderen / ende die van Ghendt / ghehandelt heeft / om die tot alle behoorlijcke correspondentien / ende ghewillighe Contributien te brenghen / zijnde de rijckste ende machtighste Provincie der Nederlanden : Oock handelde hy op de ontslaginghe vande ghevangen Heeren / dan daer op kreegh hy luttel gehoors.

De Prince met sijnen Broeder / Graef Jan van Nassouwē / werden tot Gent feestelijcken ingehaelt / Anno 1577. den 29. Decembris.

De Staten Generael / tot Brussel vergadert zijnde / hebben gheresolveert op het aennemen vanden Eertzhertog Mathias van Oostenrijck / voor Gouverneur Generael / en gheraemt tot dien eynde seker Artijckelen ende Voorwaerden / ende hebben den 17. Decembris / Anno 1577. tot Antwerpen aen hem gesonden de Prelaten van Sinte Geertruyt ende van Marolles / den Hertoghe van Arschot / den Baron van Fresin / hem het Gouvernement aenbiedende op seeckere Artijckelen / het welcke hy aenghenomen heeft : Ende hem is oock dien volghens een eerlijck tractament ghemaeckt.

Den Eertz-Hertoghe Mathias van Oostenrijck / verkoren tot Gouverneur vande Nederlanden / den 17. Decembris Anno 1577.

De redenen den Staten Generael moverende / waren meest / om dat het Nederlant niet langer dienden sonder Gouverneur / oock dat den Edeldom / die hem ontboden hadden / seer tot hem ghesinnet was. Eenighe oock meynden / dat hy daer sonder wete vanden Keyser niet ghekomen ware / noch daer soo langhe bleve sonder consent vanden Koningh / hoe wel niet ghevoden / hoopende nochtans dat den Koningh daer toe ten lesten consenteren soude / hem soo nae bestaende van bloede / ende soo goedt Catholijck zijnde : daer werdt oock mede vermeynt de Oorloghe van Don Jan daer by te hatiger ende odioser te maken / achtende dat Don Jan teghen hem niet soude attenteren sonder vorder 's Koninghs expres bevel / hebbende te bedencken / dat den Keyser met sijn broeders / met het geheel Huys van Oostenrijck / ende andere Vorsten / daer wat mede voornemen mochten. Vorder / om den Koning haer groote getrouwicheyt te bewijsen / want sy daer mede genoech toonden af te legghen de presentatien / haer van weghen Vranckrijck / so vanden Koningh / als van sijnen broeder / den Hertogh van Anjou / gedaen. Daer mede sy oock de Koninginne van Engelandt alle goet contentement gaven / wien alle handelinghe met Vranckrijck suspect was. Ende boven al dochten de Staten met sijn Gouvernement de Catholijcsche Roomsche Religie alderbest besorght te wesen / nae den staet van dien tijde. Ende om den gemeynen vocke (dien meeste / soo aen 't Gouvernement als aen Pays ende Oorloghe / ghelegen is /) oock te vreden te stellen / hebben sy den Prince van Orangien sijnen Luytenant ofte Stadthouder Generael gemaeckt / als den Man daer men best inde aenstaende Oorlogē mochte op betrouwen / sijne trouwe ervarentheydt ende verstandt ghenoech bekent ende gheproeft zijnde.

Redenen der Statē / over de verkiesinghe des Eertz-Hertogh.

De Prince van Orangien Stadthouder van den Eertz-Hertoghe.

De Artijckelen den Eerts-hertoghe voorghehouden / ende naemaels tot Brussel besworen / zyn dese nae-volghende.

1. Dat hy de Landen sal Gouverneren met eenen Raedt van State / die ghenoemt ende verkoren sal worden by de Generale Staten / bunnē den Lande ghebo-

De Artijckelen des Eertz-hertoghe

1577. 1577.

Mathias voorgehouden in 't aenveerdē van 't Gouvernement.

ghebozen/de bequaemste tot sulcken Ampt.

2. Alle de saecken/ die aldaer verhandelt sullen worden / sullen besloten worden by de pluraliteyt van de voysen der Raedts-Heeren / sonder dat den Gouverneur hem sal moghen behelpen met eenigen Achter-raedt.

3. Soo eenige Raetsheeren/ofte anderen in Officien zijnde hen anders dan wel droeghen/ oft eenigen anderen swaerderen last hen overviel / ten versoecke vande Generale Staten/sal daer in versien.

4. In saken van ghewichte/ de gantsche Landen betreffende / sal hy niet handelen sonder consent der Generale Staten.

5. Dat selve de Generale Staten / in saken van grooter consequentie / der Generaliteyt betreffende / als zijn Schattingen/ oplichtinge van Gelde / annemminge van Pays oft Oorlogh / verbondtenissen met vreemde Princen ofte Volcken / ende dierghelijcke / sullen ghehouden wesen / eer sy yet besluyten / rapport te doen aende Notable ende Gemeynten / midts dat het meer dan redene is / dat het ghene een yeghelijcken aenroert / van een yeghelijcken bestemt worde / dat oock zijnde nae luydt onder Privilegien ende Landts ghebruyck.

6. Dat hy gheen Geboden/ Placaten/ ofte Ordinantien van ghewichte/ eenige nieuwicheydt ofte generale ongheewoonte inbrengende sal mogen maken/ sonder het advijs ende consent der Generale Staten/ ende die daer op Wettelijcken vergadert.

7. Ten kortsten/ alsoo in alle saken / daer den naetuerlijcken Landt-heere (als den Hertogh van Brabandt) verbonden is het advijs te nemen der Staten van Brabandt / alsoo sal den Gouverneur oock ghehoudē wesen/ advijs der Generale Staten te nemen/ te vooren hebbende de Ghedeputeerde behoorlijcken rapport gedaen aen haer Meesters/ van wien sy ghesonden waren.

8. Alle Brieven die hy ontfangen sal/des Landts staet eenichsins betreffende / sal hy ghehouden wesen den Rade voor te draghen / om daer op gheadviseert ende geresolveert te worden.

9. Dat inden Raedt van State geen affairen van importantien / ofte van state sullen verhandelt worden/ sonder dat den meestendeel der Raetsheeren daer present waren.

10. Dat alle Acten/ resolutien/ depesschen/ by den selven Raedt gedaen/ sullen opgeschreven ende onderteeckent worden.

11. Den voorschreven Gouverneur sal weder stellen ende conformeren alle ende alderhande oude Privilegien / ghewoonten ende herkomen / die men sal konnen bewijsen/ ghebroocken/ bekommert/ ofte met kracht ende ghewelt uytghedaen ende afghenomen.

12. Dat de Gecommitteerde inde Generale Staten / sullen t'samen blijven vergadert soo langhe haer goet dunckt/ tot afhandelinghe haerder affairen/ ende dat de Generale Staten haer mogen vergaderen tot alle tijde alst haer sal goet-duncken.

13. Dat ten versoecke van een Provintie daer eenige sake van gewichte voorgekomen is/waeromme men behoordt te vergaderen / sullen de ander Provintien moeten ende mogen vergaderen / sonder daer toe vorder ghebodt / macht ofte oorlof vanden Gouverneur te verwachten.

14. Desghelijcx sullen de Staten particulier van elcke Provintie haer mogen vergaderen/ so veel ende dickmael alst haer sal goet-duncken.

15. Dat de Pacificatie van Ghent onderhouden worde in alle Poincten / sonder eenighsins te verminderen oft breecken/ onder wat pretext het mochte wesen.

16. Om datter op het uytlegghen der voorsz Pacificatie gheenen twist gherijse / ende alsoo vallen in eenige swaricheyt/door subtyle cavillatien/ soo op het Poinct van schandale / als op eenighe andere Poincten inde selvighe Pacificatie begrepen / sullen de questien van sulcke / staen tot de interpretatie vande Generale Staten/ wettelijck vergadert.

17. Den Gouverneur en sal niet hebben ofte versoecken / andere lijfbewaringhe ofte Garde / dan de Staten sullen nae eysch des tijts nootlijck vinden.

18. Dat den Gouverneur ende die van sijnen Rade / met advijs vande Staten / sal insetten ende ordineren den Veldt-overste/ ofte Generael des Legers/ soo te Lande als te Water/ Admirael Generael over 't Peerdevolck/ Veldt-Maerschalck/ Colonellen ende andere sulcke Bevel-hebbers van importantien.

19. Hy sal geen Krijghs-volck lichten te voet ofte te Peerde / extraordinare / ende en sal gheen Garnisoen vermoghen in Steden te legghen / ten zy met wete ende consent der Staten / ende sonder daer op ghehoordt te zijn de Steden selve / daer men 't wilde legghen.

20. Sal niet stellen eenige Gouverneur van eenige Provintie / sonder advijs ende consent vande Staten der selviger Provintien ende (soo het moghelijck zy) sal trachten dat de selve woonachtich zijn in 't selve Landt ofte Provintie / ofte daer goederen ende inkomste hebben/ ofte ten minsten de Landen aengenaem/ alsoo geseydt is.

21. In tijden van Oorloghe/ sal hy alle sijn saken van gewichte beleyden ende uytrechten by den Raedt vander Oorloghe / die hem by de Staten sal toeghevoeght worden.

22. Ende dat den selven Raedt van Oorloghe niet en sullen moghen besluyten ofte ordineren saken die den staet aengaet / sonder eerst ende vooral rapport tot den Staten Generael gedaen te hebben.

23 Dat den Gouverneur / ende nae hem alle andere Gouverneurs (nae-volghende de Privilegien) nu zijnde ofte moghen wesen : Item / Colonellen / Capiteynen ende Officieren / sullen Eedt doen den Koningh / haren naturlijcken Heere / ende de Staten vande Landen / tot bescherminghe des Vaderlandts.

24. Ende sullen haer verbinden tot alle de voorsz Artijckelen/ ende principalijck tot onderhout van alle ende elcke Privilegien / Rechten / Herkomen ende Ghewoonten der Landen/ om die te herstellen/ op te rechten/ende onverbrekelijck onderhouden.

25. Desgelijcx dat het Oorlogs-volck sullen Eedt doen aende Staten / ende aende Generaliteyt des Vaderlandts / soo wel / als aenden Koningh haren naturlijcken Heere.

26. Dat de distributie vande Finantien ende Penninghen tot der Oorloghen/sal gheschieden by de Staten/tot haer bester ghelegentheydt/ ende by die sy daer toe sullen ordineren/ mits de groote ende onuytsprekelijcke lasten/ daer de Domeynen van sijne Majesteyt / ende de Landen in 't generael / haer mede belast vinden.

27. Dat de Staten sullen moghen aenveerden de aenbiedinghen / haer ghedaen by den Koningh ende Princen haer Gebueren/so den noot dronghe/ namelijck/ soo men haer Oorloge aendoet : ende den voorsz Gouverneur sal alle / die sy alreede aengenomen hebben/ende noch aennemen mochten/ bevestigen.

28. Datmen sal met den rechten rigeur voort varen/ ende procederen tegen die/ die de Wapenen tegen de Staten ende Vaderlant gedragen hebben/ volgende de partye van Don Jan / in dese leste troubelen/ ende die Cours van Recht / ende exercitien daer van/ niet sullen mogen verachtert oft belet worden / op dat hier naemaels niemandt bevonden worde / die den staet ofte gemeyne welvaert perturberen.

29. Dat den Gouverneur oock sweeren sal / dat/ soo het geviel hem te kroken / sijn beloften inde voorsz Poincten/in deele ofte gheheele/ de Staten niet sullen ghehouden wesen aen eenighe ghehoorsaemheyt/ende soo hy die wilde met ghewelt dwinghen / sonder de voorsz inbreucke voldaen ofte gerepareert te hebben/ sullen moghen de Wapenen nemen tot haerder eygen rechtveerdighe beschermunge ende beschuttinghe/ volgende de Privilegien.

30. Dat de Kasteelen / noch niet gheheel afghebroocken / maer begonst / sullen worden volkomelijck gheslicht/sonder teghen segghen. Ende noopende de ander Kasteelen / die men eenichsins mocht vreesen te dienen tot onder-druckinghe der Landen / sal daer van gheordineert worden by advyse vande Generale Staten.

31. Generalijck en sal geen ondersoeck gheschieden van voorleden saken/ gheschiedt inde leste Oorlogen / die al onder het generale vergeten vande voorsz Pacificatie van Ghendt begrepen zijn/uytghenomen daer van het Artijckel boven geroert van meldt/ ende al dat by de Generale Staten besloten ende gheordineert is gheweest / sints de Heere Don Johan hem vertrock op't Kasteel van Namen / sal hy voor agreabel houden/ ende hant-houden als wel gedaen/ sonder daer tegen te doen in eeniger manieren.

Matthias de I. bider gratien Gods Rooms keyser, altyt vermeerder s'Ryc x. Coninck vā Hongarie n ende Bohemen etc.
H. Iacobsen exc.

Des Eertz-Hertoghs Mathias blijde Inkomste tot Brussel/den 18. Januarij/ ende zijn aengenomen Gouvernement/ met den Prince van Orangien/ den 20. Januarij/ Anno 1577.

Dese Artijckelen heeft den Eertz-Hertoghe Mathias aenghenomen ende onderteeckent/ ende is over Mechelen met den Prince van Orangien nae Brussel getrocken/alwaer hy/den 18. Januarij/ sijn blijde Inkomste heerlijck ende seer triumphantelijck ghedaen heeft / ende den 20. des selvighen Maents is hy aldaer opentlijck op de Marckt voor Gouverneur aengenomen/ende van het Stadthuys heeft hy/ met den Prince van Orangien / als sijnen Stadthouder/ de voorschreven Artijckelen / met groote solemniteyt besworen.

Hier teghen heeft Don Johan den Staten ontboden / dat dese aenneminghe van Matthias teghen der Staten Eedt ware/ teghen den Vrede/ ende oock teghen de authoriteyt vanden Koningh / ende sonder syn consent. Maer sulcks werdt by den Staten luttel geacht/ seyndende haer Brieven aenden Keyser/ ende in Spaengien / met veel bewijs-redenen / alsoo oock Mathias selve dede / om confirmatie vanden Koningh te verwerven / alles ghedaen zijnde om ergher voor te komen/maer al te vergeefs.

Baron de Selles brocht Antwoort vandē Koningh/ende handelt met de Staten/ nopende haer geschreven Brieven.

In 't leste van 't voorleden Jaer/ is den Heer Jan de Noyrcarmes / Baender-Heere van Selles / die Lieutenant van 's Konings Guardia in Spaengien gheweest was/ in Nederlandt aenkomen / met Brieven ende Instructie des Koninghs uyt Spaengien/ van date den 18. Decembris/ in Madril/ in antwoorde vande Brieven der Staten / van dat den 24. Augusti/ende den 8. Septembris/ hier vooren verhaeldt. Welcke Antwoorde luyde / als of de Staten by de voorsz Brieven belooft/ende op haer ghenomen hadden / het vestighen vande Roomsche Catholijcke Religie/ende behoorlijcke gehoorsaemheydt aenden Koningh / conforme als ter tijdt van salligher ghedachten des Keysers Karels den vijfden was in ghebruycke. Ende voorts schreef den Koningh/dat alsoo sy by ghenoechsame proeven konden weten / wat van sijnent wegen ware gedaen ende gehandelt/om te komen tot de voorseyde twee Poincten / die hy niet voorby mochte laten / soo ware hy nu wederomme ghe-

dwon-

1577.

dwongen te keeren tot de Wapenen &c. Desgelijcx Selles Instructie hieldt inne / dat hy niet anders sochte dan de voorsz verhaelde twee Poincten. Het welcke also desen Heere van Selles in t'samen spreekinghen ofte conferentien nae sijn Instructien wilde sustineren / hebben de Staten haer beroepen op de voorsz Brieven boven verhaelt/ daer uyt sy seyden genoech te blijcken/ dat sulcx uyt de Brieven niet konde verstaen worden: Want sy altijt mede hadden besproken de Pacificatie van Ghendt / naevolghende de welcke sy wilden alle onderdanicheydt Sijne Majesteyt bewijsen/ ghelijck sy bewesen hadden den Keyser sijnen Vader saligher: Want anders haer onmogelijck ware / oft sy souden moeten de Pacificatie van Gent met die van Hollandt ende Zeelandt breecken/ die Don Jan selve besworen hadde. Maer sy merckten openbaerlijcken/ dat den Koning/ noch Don Johan/ de Pacificatie van Gent niet meer houden wilden/ also oock selve de Heere van Selles seyde / waeromme de Staten dese handelinghe voor een verkondinge van Oorloge aen namen.

Heer van Selles versoeck.

Maer vorder / de Heere van Selles schreef aen den Eertshertoghe Mathias uyt Havre / vanden 18. Februarij dat het goet ware / mits dat Don Johan hadde nae Spaengien gheschreven/ op de antwoorde vande Staten die in drie Poincten bestondt/ als van 't onderhouden vande Pacificatie van Gent / 't vertreck van Don Johan met sijn Kryghs-volck / ende het ontfangen vanden Eertshertogh Mathias/ ofte andere in sijn plaetse / die de Landen aenghenaem ware / van 's Koninghs bloede / dat de Prince van Parma komen soude sonder Wapenen aen der Staten zijde / om te besien of hy soude konnen herstellen den staet der Landen / soo die waren ten tijde van wijlen Keyser Karolus den vijfden / ē also het quaet verstant wech te nemen : ende dat gheduerende dien tijdt / den Prince van Orangien hem stellen soude in handen van Don Johan / ofte yemandts handen/ daer den Koningh betrouwen op mochte hebben/ als Ostagier. Het welcke de Staten ende Eertzhertogh Mathias noch goet noch geraden hebben gevonden: maer sy hebben den Baron van Selles met den volgenden Brief beantwoort aldus:

Staten schrijven aen den Heere van Selles.

Mijn Heere van Selles / wy hebben ontfanghen uwen Brief / gheschreven den 18. van dese Maendt : Oock mede is dien ons ghecommuniceert gheweest/ dien ghy hebt gheschreven aen sijn Hoocheydt / ghenoech tot den selven effecte. Te weten/ dat den Prince van Orangien hem soude stellen inde handen van Don Johan / ofte van eenighen anderen / dien sijn Majesteyt betrouwen mochte / terwijlen dat den Prince van Parma herwaertsovere soude wesen om te stellen alle dinghen in ruste / ende sulcken state/ als sy waren ter tijdt van Keyser Carolus saligher gedachtenissen. Waer op voor antwoorde wy niet en konnen nalaten u te waerschouwen / dat wy niet meer en begheeren in dese Weereldt / dan te leven in ruste ende vrede/ ende te dienen in alle ootmoedicheyt sijne Catholijcke Majesteyt / ende dat het ons van herten leet is / dat wy zijn ghedwonghen ghewеest/ door de tyrannije vanden Hertogh van Alba / met sijn aenhanghers ende naevolgers / ende door de onverhaelijcke faute ende contraventie van Don Johan ende sijnen aenhangh / de Wapenen aen te nemen / om het Vaderlandt / onse goederen/ Vrouwen ende kinderen/ ende nakomelingē te bewaren. Ende nademael de Hertogh van Alba/ ende andere eergierighe / om haerlieden eygen bate / hebben omgestooten onse ootmoedighe Remonstrantien/ Requesten ē advertentien / die wy soo dickmael ende menichmael hebben gesonden aen sijne Majesteyt. Also wy oock niet en twijffelen/ dat de voorseyde Don Johan/ met sijne adherenten / om te bedecken haerlieden faute/ ende te volbrenghen hunlieden onredelijcke passien/ vereerstigen noch meer / om op te roepen sijne Majesteyt ende andere Potentaten/ jae oock onsen Heyligen Vader den Paus/ teghen dese Landen/ hebbende gepersuadeert (also wy presumeren) dat sijne Majesteyt /teghen onse intentie / ende volgens de onrechte uytleggينghe van onse Brieven / soude begheeren/ in dit ongeval / (volgende uwe Instructie) alle dingen

Yver der Staten tot preservatie van Roomsche Catholijcke Religie.

wederomme gestelt te wordē inden staet die was ter tijdt wijlen Keyser Carolus/ ende dat sijne Majesteyt herwaertsover soude seynden de Spaengiaerden ē ander Krygs-volc/ om die goede by te staen tegen die ghealtereerde oft wederspannighe: Het welcke recht contrarie is der Pacificatie van Gent / geaccepteert by den voorseyden Don Jan / ē van weerdē gehouden by sijne Majesteyt / ē niet streckende tot eenigen anderē eynde/ dan om also te saeyen/ onder de Ondersaten van dese Landen eenen onversoenlijcken twist/ ende also (nae de Brieven vanden Secretaris Escovedo) d'een den anderen te doen pluckharen/ ende ten langen lesten den geheelen hoop om den hals te brengen : Om het welc te keeren / ē ons te wachtē tegen de voorseyde verderfelijcke practijcken / bygebrocht onder den schijn vande voorseyde Religie/ ē contrarie der Pacificatie/ so bedwingt ons dē noot/ onsliedē nauwer by een te voegen / ē assistentie te nemen van alle Natien/ ē aen te nemē met andere Potentatē alsulcken medepartije/ als wy sullen mogē/ tot bewaernisse van onse goederen/ Vrouwen ē kinderen : ē te versekerē de Landen tegē sommige / so wel Weereltlijcke als Geestelijcke/ die hen hebben laten abuseren/ door het voorseyde middel/ ē door de persuasien van Don Johan/ ē van sijne adherenten. Protesterende voor Godt ē voor de Weerelt (also wy noch meer hebben gedaen) dat de voorseyde Don Jan / ē sijne adherenten/ door hare schadelicke vonden ende deckmantel van Religie/ zijn oorsake van alle de inconvenienten/ schandalen ē veranderingen/ die sullen moghen gheschieden/ soo wel ten aensiene vande voorsz Roomsche Catholijcksche Religie/ ē tot achterdeele van onsen Heylighen Vader den Paus / als vande behoorlijcke gehoorsaemheyt sijner Majesteyt / waer af ontwijfelijcken het perijckel soude ghewеert zijn/ indien sijne Majesteyt / volgende de ootmoedige Requesten/ gedaen door onse leste brieven/ hadde ghesint gheweest de Wapenen te verlaten/ ē den voorseyden Don Johan wederomme te roepen/ ende Don Mathias toegelaten het Gouvernemēt van dese Nederlanden/ 't welc de eenige remedie is/ om wederomme op te rechten de affairen / met de onderhoudinge van de voorseyde Roomsche Catholijcksche Religie / nae de termen vande voorseyde Pacificatie/ ende behoorlijcke gehoorsaemh: tot sijne Majesteyt / niet twijfelende dat ghy lichtelijcken selve verstaet / dat de middelē/ begrepē in u voorseyde Brieven / niet en mogen by brengē eenigh profijt / noch sijner Majesteyt/ noch sijnen Ondersaten. Ja aengemerckt/ dat de Prince van Parma/ tegen onse hoope ē eere / die wy altoos hebben ghedraghen tot mijn Vrouwe/ de Hertoginne sijne Moedere/ ē de verbindtenissen /die sy met goede redenen behoort te hebben tot dese Landen / is herwaertsover hem komen voeghen met Don Jan/ om ons te overweldighen ē te verdrucken / ende dat hy (nae uwe Brieven) in dese Landen niet en soude willen komen / op de oprechtinghe van den ghemeynen staet/ sonder verseeckeringhe ende Ghijsel vanden Persoone vanden Prince van Orangien. Ende soo het schijnt / blijvende de macht van Don Johan herwaerts-over / wesende een sorghelijcke saecke in aller voeghen / waer af wy rechtveerdighe oorsaecke hebben te vermoeden ende te vreesen eenighen vorderen loosen aenslagh oft verraderije. Ende 't selfde dies te meer / indien men hadde willen oft noch wouden oprechtelijck voortvaren / dat het niet billijck oft redelijck en was / herwaerts-over te seynden de Spaengiaerden ende andere/ noch den voorseyden Don Johan te laten in dese Landen / om wederomme te beginnen de teghenwoordighe Oorloghe / naedemael (ghelijck de Brieven ende Instructien / door u ghebrocht / bewijsen) dat sijne Majesteyt blijckelijck was / dat de Staten door haerlieden Brieven presenteerden / alsoo sy nu noch presenteren / te mainteneren de voorseyde Catholijcke Roomsche Religie / nae de termen vande voorsz Pacificatie van Gent / ende de behoorlijcke gehoorsaemheyt van sijne Majesteyt / u daeromme biddende anders te willen informeren sijne Majesteydt / ende doen vertrecken terstondt den voorseyden Don Johan / met sijne adherenten ende

De Staten protesteren voor alle ongeval, dat stonde den Paus, de Roomsche Catholijcke Religie/ ē Koninglijcke gehoorsaemheydt/ te overvallen/ als propheterende.

Staten Generael verwonderen/ dat Parma mistrouwt by haer te komen/ dan mits Gyssel des Princen van Orangien.

Staten bewijsen 't bedrogh van Selles brieven / presenterende noch de Roomsche Religie/ ende Koninglijcke ghehoorsaemheydt te onderhouden/ met de Pacificatie van Ghendt.

1577.

fortsen/

1577.

sorsen / ofte anders en sullen wy niet naelaten dese naestkomende daghen te procureren ons profijt ende meerder verseeckeringhe / in sulcker voeghen / als toeghelaten is den goeden Ondersaten / soo langhen tijdt verdruckt wesende van hunnen natuerlijcken Prince / door die ghene / die met de macht van sijne Majesteyt veneerstighen haerlieden te mainteneren / ende over hunlieden sonderlinghe wrake te hebben / de welcke / in stede dat sy souden behooren ghestraft te worden / overmidts haerlieden wreedtheden / ende quade regeringe / worden wel onthaelt / geeert ende gelooft : Jae oock inden Raedt van sijne Majesteyt. Ende aengaende uwe assurantie / dese sullen u dienen voor een genoechsame Paspoorte / ende voor sulcke versekeringe / als ghy sult mogen begeeren.

Hier mede bidden wy Godt den Schepper / u te willen behouden in sijne goede bewaernisse. Wt Antwerpen / desen lesten van Sprockelle / Anno 1578. Onderteeckent door Ordonnantie der voorseyder Staten Generael / Cornelis Wellemans.

Aldus en isser met de onder-handelinghe vanden Baron de Selles niet uytgherecht / te meer / door dat hy hem liet verluyden / dat den Koningh de Pacificatie van Ghendt niet gehouden was langher te onderhouden. De Staten lieten alle sijn Schriften ende handelinge in Drucke uytgaen.

Doot der Gravinne van Egmont ende Grave van Meghen.

In dit Jaer 1577. den 19. Junij / stierf t'Antwerpen de Paltsgravinne Sabina / Huysvrouwe vanden onthalsden Grave van Egmont / ende Moeder van alle sijn Kinderen : Also oock stierf den Heer Lancelot van Barlaymont / Grave van Meghen van sijn Huysvrouwe wegen.

Graef Otto van Swartsenborgh / Keysers Ambassadeur / aenbiedinge.

Also de Keyserlijcke Majesteyt aende Staten hadde ghesonden Otto Henrick / Grave van Swartsenborgh / om toe te sien wat de Staten souden moghen / soo met den Eertshertogh Mathias / als met andere Potentaten voornemen / tot achterdeel vanden Huyse van Oostenrijck / soo dede hy haer aenbieden alle mogelijcke hulpe / met alle goedertieren medelijden over haer ellenden / belovende met allen yver ende sorghvuldicheydt te bevorderen alle goede middelen / die eenichsins mochten dienen tot beteringhe vande voorsz miserien / biddende te willen behouden inde Landen de Catholijcke Roomsche Religie / ende oock de behoorlijcke ghehoorsaemheydt tot den Koningh / haren natuerlijcken Heere.

Antwoort der Staten aen des Keysers Ambassadeur.

Hier op hebben de Staten oorsake ghenomen / om hem een schriftelijcke Antwoorde te geven / tot haren ontschult / die sy oock in Drucke uytgaven : Inhoudende behoorlijcke dancksegginghe van sijner Majesteyt goede sorghvuldicheyt ende ghenegentheyt / ende dat sy de twee voorsz Poincten met alle vlijticheydt ende yver bewaert ende onderhouden haddẽ / gelijckformigh de Pacificatie van Ghendt / de welck by de Universiteytẽ / Bisschoppen ende principaelste Theologiens / ende meeste gheaffectioneerde tot de Roomsche Religie / jae oock ten versoecke van Don Jan by de Raden des Koninghs selve / hadde verklaert gheweest (na de gesteltenisse der saken) niet alleene nutste ende profijtelijckste voor het gemeyn welvaren / maer oock beqnaemste eñ nootelijckste / om te onderhouden de Hoocheyt ende authoriteyt des Koninghs / ende de Catholijcke Roomsche Religie : De welcke Don Jan selve / inden Naem van sijne Majesteyt / ende ten lesten oock de Koningh selve / by opene Brieven / ende Zegel van Placaten / uyt Spaengien gheconfirmeert hebben / ende geordineert in alle saken den voet vande Pacificatie te volghen. Waer door de authoriteyt des Koninghs inde herten vande Menschen weder seer gegroeyt ende gevestight was / die door de geduerige ellenden / ende der Spaengiaerden moetwil gheheel verslaghen / ende bykans geheel mistroostich waren. Oock ware daer mede de Roomsche Catholijcke Religie wel besorght voor meerder afbreuck / aenghesien de afghewekene verbonden waren te volghen het besluyt der Staten Generael / als den tijdt vredelijcker soude wesen. Vorder vertoonen sy int langhe ende breedt haer devoir gedaen te hebben / ende dat Don Jan / met sijn gheveynsde ende onbehoorlijcke voorstel / om de Landen onder sijn dienstbaerheydt te brenghen / ende om sijnen haet / moetwil ende wraeckgiericheyt te weghe te brenghen / alles soeckt te verstooren.

1577.

Redenen waeromme sy des Keyser Broeder Mathias 't Regiment ghegheven hadden.

Om het welcke voor te komen / ende die twee voorseyde Poincten te behouden / hadden sy (nae haer gewoonlijcke ghetrouwicheyt / ter goeder gedachtenisse vanden Keyser saligher / ende uyt liefde tot den seer hooghen ende doorluchtigen Huyse van Oostenrijck) haer niet willen verplichten met vreemde Princen oft Potentaten / maer haer gheaddresseert aenden seer hooghen Eertshertogh Mathias / sijner Keyserlijcke Majesteyt Broeder / oock Neve ende Schoon-broeder vanden Koningh / den welcken sy by provisie 't Gouvernement vanden Lande hadden ghegheven / tot der tijdt toe dat den Koningh selve / met advijse ende consent vander Generale Staten / anders gheordineert hadde / die voorwaer sijn beste dede / om te conserveren in dese Landen de Roomsche Catholijcksche Religie / ende de ghehoorsaemheyt tot den Koningh / payselijck ende vredelijck. Het welcke den nuttighsten middel ware / die men nae den teghenwoordighen stant des Landts konde voornemen / meest profijtelijcken voor den Koningh / tot dat hy eenen anderen Gouverneur van sijnen bloede / die den Staten aenghenaem ware / soude seynden.

Om het welcke den Koningh goet te doen vinden / hadden sy ootmoedelijcke Requesten aen hem gesonden / als oock mede aenden Koningh van Portugael / ende andere Princen / met vaste toeseggingé / te willen blijven in sijn ghehoorsaemheyt / ende onderhouden de Roomsche Catholijcksche Religie / achter-volghende de Contracten / die begrepen waren inde Pacificatie van Ghendt.

Maer nu ten lesten ware op haer ootmoedigh versoeck overghesonden den Heere van Selles / diens Brieven ende Instructien ontdeckten alle den loosen ende boosen handel van Don Johan / daer op dringhende / als of sy hadden belooft in hare Brieven / wederomme te bevestighen de Catholijcksche Roomsche Religie / als die was ten tijde vanden Keyser Karel de vijfde / dat geensins in haer macht en ware / sonder de selvighe Religie in hazart ende perijckel te stellen / van geheel te vervallen / alsmen tegen de Contracten / de Landen (principalijck Hollandt ende Zeelandt) soude willen dwingen met de rigoreuse Placaten ende Inquisitie.

Redenen / waeromme de Staten benoodight waren haer te verplichten met andere Princé / ende ooghluyckinghe tot de Religie te doene.

Het welcke / zijnde soo directelijck teghen de eerste verklaringhe / belofte / eere ende profijt vanden Koningh / soo en liet Don Jan nochtans niet af / van haer in alle manieren te bestrijden / twist ende tweedracht te saeyen / al onder den schoonen deck-mantel vande Religie / ende ghehoorsaemheydt tot den Koningh. Waeromme de Staten groote redenen hadden / hen vaster te vereenighen / ende uyt noot van natuerlijcke bescherminghe / te versoecken hulpe ende beschuttinghe van andere Natien / ende henlieden te verplichten met Wtlantsche Princen / ende afstandt te doene van te seer curieuse disputatie op 't feyt van de Religie.

Want ghemerckt hebbende / dat de Koningh ghedelibereert hadde haer al te verderven / die hem allen getrouwen dapperen dienst ende gehoorsaemheyt bewesen hadden / ende noch presenteerden ende beloofden inde begeerde Poincten te doen haerlieder devoir / ende dat hy haer benam alle hope / vande saecke te accommoderen ende stillẽ / wat mochte doch den armen lieden resterẽ / dan haer toevlucht te nemen tot 't gene / dat de Goddelijcke ende Wereltlijcke Rechten in diergelijcke saken gedooghen / die natuere beveelt / redene

Der Staten stercke redenen des afkeers van den Koning.

is bewijsende / ende de Wetten consenteren ! te weten / datse de Wapenen inde vuyst souden nemen / ende haer versien souden tot huerlieder welvaert ende bewaringhe / by alle middelen van haerlieder halsen af te keeren de ellendighe slavernije der vreemdelingen / tot bewaringhe van haer leven ende goedt / haer Vrouwen ende Kinderen / vande onredelijcke wreetheydt der wreedtster Tyrannen / vyanden der Werelt / principalijck / siende dat den Hertogh van Alba / ende andere Autheurs ende Beleyders van deser ellenden / de grootste authoriteyt noch hadden by den Koningh / ende dat Don Jan hem principalijck regeert nae den raedt ende advijse vande ghene /

die

1577.

die hy by soo solemnelen Eedt hadde belooft te straf- fen / tot exempel van andere. Ende die den brandt ghesteecken hebben inde schoonste Steden vanden Lande/eñ die berooft/ die de Landen vernielt hebbẽ, ende haer handen vuyl ghemaeckt in 't bloet van sijn getrouste eñ beste Ondersaten / waren by Don Jan meest geacht/ de saken handelende na haer fantasije. Wat goet konden sy verhoopen / als sy sulcke wreede Moorders tot Rechters gestelt sagẽ/ van haer leven/ erven eñ goederen : Hebbende daer en boven gesien/ inde voorgaende Jaren / soo vele bedriegerijen ende dissimulatien / dat sy haer in geender manieren kon- nen verseckeren/ ten zy/ dat sy wilden in haer ellenden noch aller Werelt spot zijn/om haer slechte ende sotte lichtveerdicheyt van gelooven.

Versoeck der Staten aen den Keyser.

Nochtans / indien dat Sijne Keyserlijcke Maje- steyt (volgende sijn sonderlinghe affectie / die hy den Staten thoonde ende beloofde) yet konde te weghe ghebrenghen by den Koningh / hem inducerende tot medelijden / om dit vyer te blusschen / soo soude sijne Majesteyt Gode een aenghenaem werck doen / ende den Staten vande Landen den grootsten dienst / die sy eeuwelijck souden moeten bekennen / ende sien te vergheldeu. Daer-en-tusschen soo baden sy seer ootmoedelijcken Sijn Keyserlijcke Majesteyt / dat hy wilde/ nae sijn ingeborene goedertierenheydt/ ende Vaderlijcke liefde / oprechten den ellendighen staet der Nederlanden / eñ met den wercken betoonen aen sijn wel-gheminde broeder Mathias/Eertſ-hertogh van Oostenrijck / alle de teeckenen van een broeder- lijcke hertelijcke liefde ende affectie / den selven doen- de / ende de Generale Staten / als lidtmaten vanden Heylighen Rijcke / alle hulpe / gunst ende bystandt / oock acht nemende op d'ontsteken van eenen soo na- ghebueren brandt/de welcke/ indien hy niet en worde haest geblust/hem sonder twijffel soude mogen sprey- den in korte tijdt inde rondtomme ghelegen Landen. Maer boven al / dat Sijne Keyserlijcke Majesteyt beliefde (uyt respecte vande staet ende plaetse / daer hy van Godt inghestelt is / te weten / als een Segs- man ende Richter van alle de twisten ende gheschil- len van Christenrijck) sorghe te willen draghen / dat de rechtveerdighe ende goede saken der Staten van de Nederlanden/ niet en worde / ofte door gheweldt/ ofte door valsche redenen ende calomnien / van de vyanden verdruckt.

Dit is in 't korte het effect van het ghene / dat de Staten den Keysers Ambassadeur int breede klaer- lijck vertoont hebben / wijsende den curieusen Leser aende gedruckte antwoorde/die den Keyser beweeght heeft anderwerf alle middelen te soecken / om eenen Vrede te wege te brengẽ/als wy noch sullen verhalẽ.

Hier en tusschen sullen wy verhalen den stant van Vrieslandt/geduerende de geschiedenissen boven ver- haelt. Wy hebbẽ te vooren geseyt/hoe dat den Grave van Rennenbergh Vrieslandt / ende de omligghende Landen/voor de Staten versekert hadde : Daer nae hebben sy oock het eeuwigh Edict des Vredes met Don Jan gemaeckt/ aenghenomen/die nae het ver- overen van Namen / schreef aen die vanden Hove al- daer / ende henlieden sochte aen sijn zijde te bewegen/ de welcke / in absentie vanden Grave van Rennen- bergh/ die naer Brabandt was vertrocken/nae haer beste vermogen terstont pooghden haer te versekeren vanden Kasteele van Leeuwaerden/den 30. Augusti/ 't welck sy weder moesten verlaten.

Den staet van Vrieslandt.

De Heere van Billy / die nu by het eeuwigh Edict uyt de gevangenisse was ghekomen / sochte oock alle middel / om aldaer weder in sijn Gouvernement te komen. De Staten Generael hadden den Hertogh van Arschot Gouverneur van Vrieslandt genoemt/ maer hy zijnde in die Landen vreemt eñ niet aenghe- naem/so ordineerdẽ sy den Grave van Bossu: Maer van dien (om sijn feyt eertijdts tot Rotterdam bedre- ven) hadden de Landen ooc eenen afkeer / waer door ten lesten den Grave van Rennenbergh / oock door instantie van die van Leeuwaerden/wert voor Gou- verneur eñ Stadthouder ghestelt eñ aengenomen/ de welcke sochte het Krijghſ-volck van Bossuys Regi- ment uyt de Sterckten ende Landen te krijgen/ daer hy 't met betalinghe toe brochte / namelijck / uyt de

Rennenbergh Stadhouder van Vrieslandt gemaeckt.

sterckte van Oostmahorn/ by Bertel Entens eertijts daer gemaect/ de Lemmer/ ende andere Schanssen/ die hy dede slichten/ Anno 1577. in October. 1577.

Tot vorder versekeringe vanden Lande/by advijs vande Staten/ dede hy het Landt-volck ost Boeren wapenen / verkiesende Hoplieden onder de Griete- nijen / onder welcke het Landt verdeylt is. Maer men bevondt namaels / dat de Boeren den Landen ten dienste kostelijcker waren / ende min dienste de- den dan de Krijghslieden. Hy dede oock alle Officie- ren ende Magistraten alomme veranderen.

Twist tusschen de Ommelanden ende Groeningẽ.

Terwijle de Grave van Rennenbergh hier mede besigh was / soo isser / door de practijcken vande we- derpartije (die uyt den voorsz twiste voordeel sochten te rapen) de oude questie tusschen den Ommelandẽ/ namelijck de Prelaten/ ghemeyne Hovelingen/ Rich- teren/ den Gemeynte van Halfampt/ Marne/ Mid- dagherlandt/Huysinghe-Oosterampt/ Lijvelinghe- Westerampt/ Lijvelinghe-Oosterampt/ Langevelt/ eñ Binnersche Landen/ter eenre/ ende de Stadt van Groeningen ter ander zyden/ vernieuwt/ welck ghe- schil in 't Jaer 1577. begonst was / midts dat de Ommelanden den lesten Verbondt-brief/ vant Jaer 1482. tusschen haer gemaeckt/ dien van Groeningen opseyden/ soo dat den twist nu door de weelde eñ vrij- heyt/ als van buyten-vyanden schijnende ontslaghen te wesen/ meer ontstack dan opt te vooren. Hier van gaven vele de schult den Grave van Rennenbergh selve/seggende/dat Billy/ noch ghevanghen sittende/ hem gheraden hadde/ hy moeste de Landen in twiste houden/soo hy wilde met authoriteyt regeren.

Desen twist brack aldus uyt: Also den Grave van Rennenbergh vande Generale Staten hadde Brie- ven ontfangen / den staet vande Landen betreffende/ so dede hy/tegen den eersten November/ Anno 1577. tot Groeningen den Staten der Ommelanden ende Stadt beschrijven/ op welck Landt-daghe die vande Ommelanden in goeden getale verschenen / niet we- tende/ dat die van 's Koninghs Kamere/ eñ die van- der Stadt/ yet ergs inden sin hadden. Maer doen sy vergadert waren / al eer Rennenbergh sijn propositie dede / die voorsz partijen met den anderen oneens ge- worden zijnde/ ende niet komende daer op verdragẽ/ hebben die vande Stadt dese Ghesanten / Prelaten/ ende Edelen / met haren Syndycum gevangen ghe- nomen/ende in leelijcke ghevangenisse geworpen/tot vier-en-twintigh toe in ghetale / niet teghenstaende de authoriteyt van haren Stadthouder/ die daer pre- sent was/ende sijn beste dede om dat te beletten.

Ghesanten vande Ommelanden tot Groeningen ghevanghen.

Hier mede niet te vreden zijnde / begheerden sy ter- stont datmen de Sterckte van Delfziel slichten sou- de / hebbende dat vande Staten Generael verwor- ven / die haer int eerste alle begheeren gheconsenteert hadden / zijnde dese Sterckte gebout tegen de Trac- taten / eertijdts met de Koninginne Maria Regente aenghegaen. Waeromme Rennenbergh schreef aen den Capiteyn Aelke Wijnkes / hem vanden Eedt ontslaende/die daer onghewilligh toe was/ ten ware die vande Ommelanden daer op vergadert ende mede geconsenteert hadden. Maer hem wert stren- ghelijck gheantwoort / ende sijn Krijghſ-volck met ghelde daer toe verwillicht / waer door hy consen- teerde. Also werdt de Sterckte/ den 20. December/ Anno 1577. afgeworpen : daer werden afghevoert neghen Metalen stucken/ seven ijsere / ende veerthien Bassen.

Stercte van Delfziele afgebroken/ den 20. Decembris/ 1577.

De Generale Staten hoorende van dese ghevan- ghenisse der Ommelandische Staten / teghen alle Rechten / sonden den 17. Decembris / den Heere van S. Aldegonde/ ende Doctoor Sille/ Secretaris van de Staten / om alles te slichten / maer te vergheefs/ hoe wel naemaels dese Ommelandtsche Ghesanten meest ontliepen/ende daer van quamen. De Omme- landen hielden tot Winsam eenen anderen Landt- dagh / waer sy voornamen haer te wreecken / ende gaven Bertel Entens haeren Lantsman last / om twaelf Vaendelen Knechten aen te nemen. Maer alsoo hy daer mede in Februario 1578. besigh was/ wert sijnen hoop verstroyt vanden Hopman Wolter Hegeman/ als volck dat sonder bevel der Generale Staten vergadert wert : Hy selve nochtans geraeckte

Bertel Entens wapent hem tegen Groeninghen in Februario Anno 1578.

met

1577.

niet sommige van dien tot Coevoorden. Maer alsoo sijn volck eensdeels noch byden Groeninghers geslagen werdt/ en andere hem af weken/ werdt hy (vervolght zijnde) van sijn eygen resterende volck gevangen gelevert/uyt noot daer toe gedwongen zijnde/om dat alsdoen aldaer geen vestinge en was / dan alleenlijck een steenen Huys / sonder grachten oft wallen. Want als Keyser Karel de vijfde/ den Grave van Teckelenborgh (uyt oorsake van Religie) Linghen afgenomen hadden/ ende daer van sijn Frontiere gemaeckt / hadde Koningh Philips de vestinghen van Coevoorden doen afbreken: D'welcke Rennenbergh namaels weder dede op-maken. Bertel Entens aldus gevangen zijnde/was in groot perijckel van met de voorsz Gesanten ende gevangene onthalst te worden tot Groeninghen. Maer den Eertz-Hertogh Mathias ende de Staten Generael schreven daer vooren/bevelende de Wapenen te schorssen/ende haer different ter uytsprake vanden Prince van Orangien te onderworpe. Maer dies niet tegenstaende/die van Groeninghen dreyghden der Ommelanden Huysen af te branden ende slichten / die daer door moesten swichten/als diens voornemen misluckt was.

Bertel Entens tot Coevoorden gevangen.

Alle desen Winter isser in Nederlandt een Comeet gesien/ int eerste seer sterc en lanck brandende/ begost eerst den 11. Novembris/ende minderde allenskens.

Een Comete ghesien in Nederlandt / in November/ Anno 1577.

Het is oock verhalens weert / de goede Executie/ die den Prince van Espinoy tot Doornick ontrent dese tijden dede doen by Rechte / over eenen Martin Huttin / Officier ofte Griffier des Koninghs inde stadt van Doornick / de welcke als Inquisiteur onder de regieringhe des Hertoghs van Alba ghedient hadde / ende so hy ontrent desen tijdt tot Brussel inde vergaderinge den Staten was sittende/werdt opentlijck uytgeroepen ende gevangen. Daer nae van sijn eygen Wercken beschuldigt zijnde / bekende ten lesten vrijwilligh / dat hy geduerende sijn authoriteyt ende Ampt onder den Hertogh van Alba / hadde uytghemaeckt veel valsche ghetuygen/ die veel rijcke lieden/ soo wel Catholijcke als andere / beschuldighden van Ketterije/Wapenen ghedraghen/ ofte in Predicatien vande Ghereformeerde geweest te hebben/ daer over veele seer onnooselijck geexecuteert zijn geweest/ ende Catholijckelijcken stervende / namen ettelijcke den doot daer op / dat sy onschuldich waren : Ende dat hadde desen Martin Huttin alleen ghedaen / om hare goederen te hebben. Waeromme hy in sijn doodt begeerde/ dat den erfghenamen weder mochte gherestitueert worden sulcke goederen / erven / ende heerlijckheden/ die hy selve noemde.

Een notabel executie over Martin Huttin Griffier / om sijn gierichevt.

Eynde des Sevensten Boecks.

Het Achtste Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Achtste Boeck.

On Jan van Oostenrijck brenght den Prince van Parma/ Spaengiaerden ende Italianen weder in 't Landt/ waeromme hy d'Oorloge/ en den Paus sijn Crusade/ tegen de Nederlanden publiceren. Der Landen Krijgs-heyr wort van Don Jan by Gembloers geslagen. De Victorie volgende/neemt hy Loven/Philippe-ville/Limbourg/ende andere Steden in. De Staten/nae veel moeyte/krijgen Amsterdam. In Vrieslandt verheft eenen nieuwen twist. Campen ende Deventer worden by Rennenbergh belegert ende ingenomen. De Staten maken Ordinantien/noopende de Religie ende Policije: Eyschen Eedt van getrouwicheydt/ die de Jesuijten ende andere weygeren. Die van Brugge versekeren haer het Casteel van Sluys. Sodomijtsche Monicken worden in Vlaenderen verbrandt. De Historie van Broeder Cornelis wordt verhaeldt. De Staten seynden hare Ghesanten op den Rijcxdagh tot Worms/ ende resolveren een groote Heyrkracht op te brengen: Gheven bestellinge aen Hertogh Casimirus/ende andere. Oock nemen sy den Hertogh van Anjous hulpe aen/by een Tractaet. Don Jan bespringt der Staten Leger by Rimenant. Ende weder werdter van Vrede te vergeefs ghehandelt. Religions-vrede werdt versocht byde Ghereformeerde/ende uyt noodt der Oorlogen ghepubliceert. Ghendt was daer niet mede te vrede/contrarie noch min die van Artoys ende Henegouwe/ die Malcontenten daer over ghenoemt worden/ ende sterckten Meenen/ contribueren niet: Daer over scheuringe ghevolgt is. Casimirus komt met sijn Volck in 't Legher der Staten : Meer volck brengende dan besproken was. Den Hertogh van Anjou treckt in Henegouwe/maer door jalousie wordter luttel uytgerecht. Casimirus treckt nae Ghendt. Den Hertogh van Anjou danckt sijn Volck af / dat de Malcontenten sterckt. Het Legher breeckt op. De Staten geven goedt contentement aenden Hertogh van Anjou. Don Jan/ by Namur sterck gelegert zijnde/sterft: Wiens hooge aspiratie nae de Kroone van Engelandt/ byden Koningh ontdeckt/ jalousie causeerde/ oock de doodt van Escovedo/ ende van Don Jans door melancolie. Parma neemt sijn Ampt aen. Den aenslagh op Atrecht misluckt. Koningh Sebastiaen van Portugael tocht: Slagh ende doot van drie Koninghen in Africken/wordt verhaelt/ ende gevangenissen van Don Antonio van Portugael.

Dit

Dit alles geschiede in het Jaer 1578. onder den Eertz-Hertogh Mathias/ Don Jans Gouvernement.

IN den voorgaenden Boeck/ hebben wy verhaelt, wat listige middelen Don Jan van Oostenrijck gebruyckt heeft/ om te komen tot het oudt voorneme der Spaengiaerden/ te weten/ de Nederlanden te verheeren/ ende t'onder te brenghen/ als een nieu gheconquesteert Landt/ volghende de voetstappen vanden Hertogh van Alba/ maer met meerder ghevepnstheydt. Ende hebben oock verhaeldt/ hoe de Staten ghedwonghen gheweest zijn haer te versterckeu/ nae luyt der Pacificatie van Ghent, met den Prince van Orangien/ ende Landen van Hollandt en Zeelandt/ ontbiedende den Prince onder haer/ wiens authoriteyt/ ende lief-ghetallicheydt onder den Volcke/ afgunste onder de groote Heeren causeerde/ de welcke daeromme ontboden den Eertz-hertoge Mathias/ die de Staten best vonden te belasten met het Gouvernement Generael. Alsoo resteert nu/ wat vorder onder Mathias Regiment/ met Don Jan ghepasseert is.

De Prince van Parma komt met macht ende Krijgs-volck voor Don Jan in de Nederlanden/ in Januario/ Anno 1578.

Don Jan hebbende alomme sijn Krijgs-volc ontboden/ heeft in 't Landt van Lutsenborgh/ te Marche in Famine syn Volck vergadert/ alwaer syn Spaengiaerden ende Italianen/ in Januario/ uyt Lombardijen aenghekomen zijn/ met Alexander Farnese/ Prince van Parma/ Sone vande eertydts Regente/ de Hertoginne van Parma/ ende Octavio Farnese/ Hertogh van Parma en Playsance/ die een sone was van Piere Loys Farnese/ die Sone was van Paulus Tertius/ Paus van Roome. Graef Karel van Mansvelt/ heeft hem oock een groot deel Fransoysen aen-ghevoert. De Bourgongions ende Hooghduytschen waren oock aengekome, al t'samen zijnde boven de sesthien duysent te Voete/ ende wel 2000. Spaensche en Italiaensche Peerde. Hy hadde tot sijnen dienst verwilligt den Heere van Barlaymont/ met alle sijn sonen/ kloecke Mannen/ oock den Grave Pieter Ernst van Mansvelt/ met sijnen sone Graef Karel voorsz ende veel Walschen Adel. Sijne principale Raden waren alsdoen dese/ de Prince van Parma/ Octavio Gonzaga, Don Gabriel Nyco/ de Graef van Barlaymont/ Karel van Mansveldt/ Doctor del Rio, Don Lopes/ Don Piedro de Taxis Monseur de Billy/ Monseur de Mondragon/ met sijn Secretarisen/ Escovedo en Vasseur.

Don Johan declareert de Staten d'Oorloghe/ den 25. Januarij/ Anno 1578.

Waeromme hy hem nu sterck vindende, heeft tot Marche in Famine/ den 25. Januarij/ Anno 1578. een declaratie in Drucke uytghegheven/ waer mede hy verklaerde de Oorloghe aen te nemen/ om te doen onderhouden de oude Roomsche Catholijcksche Religie/ en behoorlijcke onderdanicheydt aenden Koningh/ veel groote beloften ende toe-seggingen doende de Landen/ Steden/ Dorpen ende Krijghs-volcke/ die sijne partije souden houden: Waer teghen een antwoorde van wegen der Staten in Drucke uytghegheven werdt/ hen in dese twee Poincten ontschuldigende.

Varrabon van Don Jan aenden Keyser ende Vorsten gesonden/ om te beletten der Staten bestellinge.

Don Jan te vooren aenden Keyser gesonden hebbende sim beklagh over de komste vanden Eertzhertogh Mathias/ daer van hem de Keyser gheexcuseert hadde/ sondt hy nu anderwerf den Marquis van Varrabon derwaerts/ oock aen etlijcke Duytsche Vorsten/ biddende den Keyser ende haerlieden/ met eenigh bewijs haer excusen waer te maken/ ende te beletten datter van weghen der Staten gheen Krijghs-volck in Duytslandt gelicht soude worden/ ende dat 't selve hem alleene toegelaten werde.

Den Grave van Hohenlo/ die van weghen der Staten belast was/ de Stadt van Ruermonde te beleggen/ hadde den Colonel Polwijler/ die daer binnen lagh met sijn Kryghs-volck/ seer benout/ met veel Schanssen rondt-om/ ende weynigh Volcks.

Hohenlo beleghert Polwiller tot Ruermonde te vergeefs, in Januario.

Waeromme Don Johan/ nu sterck zynde/ derwaerts sondt den Heere van Hierges/ ende Colonel Mondragon/ met eenen tamelijcken hoop Kryghsvolck: De welcke in Januario daer sterck aenkomende/ heeft Hohenlo sijn Schanssen moeten verlaten. Dies hebben Hierges ende Mondragon niet alleene Ruermonde ghevictalieert/ maer oock Weert in Brabandt/ dat oock seer benout was.

Der Staten toerustinge/ Anno 1578.

Der Staten ghereetschappe/ ende rustinghe ter Oorloghe/ gingh seer slappelycken voort/ midts datse in haer resolveren seer langhsaem waren/ door dat veel Provintien waren hoopende/ dat den handel van Vrede soude voort-gangh hebben. Sy hadden haer verseeckert/ ghelyck hier boven ghesept is/ van Antwerpen/ Berghen op Zoom/ Tholen/ Steenberghen/ Breda/ 's Hertoghenbossche/ ende van andere plaetsen: Ende deden afbreecken de Kasteelen van Antwerpen/ Ghendt/ Utrecht/ Rijssel/ Valenchiene/ d'Aire/ Bethune ende Bapalmes: Sy vereenighden de Stadt van Atrecht met de Cite/ ende hebben betaeldt de oude Regimenten vanden Grave van Bossu/ van Champigny/ van Margelde/ van Mario Cardoin/ van Montigny/ ende meer andere. Waer van Montignijs Regiment alder-eerst ghesonden was nae Namen/ om Don Jan in't eerste alle belet ende kommer aen te doen/ met meer andere daer nae/ tot dat sy schenen eenen volmaeckten Legher te hebben/ onder den Grave van Lalain/ Generael van 't Voet-volck/ ende den Borgh-grave van Ghendt/ Overste van 't Peerde-volck/ de Heere van Goignies/ Marschalck van 't Legher/ ende La Motte/ Overste van 't Gheschut. Met den welcken sy den meesten-deel van den Winter hadden gheleghen omtrent Namen/ by S. Martijn/ alwaer verscheyden schermutselen met het Garnisoen ghescheden. Sy kreghen oock het Stedeken van Bovines in/ ontrent twee mijlen van daer/ gheleghen op de Mase/ bequaem om die van Namur te benouwen. Ende het Kasteel van Dispontin namen sy met gheweldt inne/ niet veel anders uytrechtende/ midts de irresolutie der Staten/ als voorseyt is/ die vele van opinie waren/ maer defensive Oorloghe te voeren/ sonder grooten aenval op Don Jan te doen/ verwachtende daeren-tusschen tydinghe/ ende 's Koninghs resolutie uyt Spaengien.

Advijs ende raedt des Princen van Orangien niet ghevolght.

Maer de Prince van Orangien raedde ende dreef seer/ datmen moeste resolveren offensive Oorloghe te voeren/ ende met eenen ghewelddighen Legher Don Jan uyt de Landen te dryven/ eer hy eenigh groot volck vergadert hadde. Ende daer mede soude men die wel beter uyt-houden/ dan namaels uytdrijven. Maer desen Raedt des Princen konde doen noch niet ghevolght worden/ om verscheyden opinien/ afgunsticheden/ jalousien/ die onder de Staten/ ende principalijck onder de groote Heeren regneerden.

Don Johan komt in Persoon tot Namen.

In desen staet stonden de saken/ als Don Jan in't leste van Januario/ hem begaf in Persoone tot Namur/ ende sijn Krijghs-volck daer omtrent/ die meuwelijck ghewapent waren vanden Paus Gregorius de XIII. die Don Johan seer toe-ghedaen was/ met een Bulle/ om haer de vreese vande eeuwighe verdoemenisse wegh te nemen/ ende alsoo te stouter inde perijckelen des doodts te wercken/ alsoo hier voortyts de Croysaden tegen de Sarazijnen plegen te dienen. Het inhoudt vande Pausche Bulle ghetranslateert/ luydt als volght.

Gregorius Papa, XIII.

Bulla des Paus Gregorii XIII. dienende.

EEuwighe Salicheydt/ ende Apostolische Benedictie/ tot allen geloovigen Christenen die gegaen zijn ofte die met der tijdt gaen sullen/ ten Kryghe/ in de Quartieren van Vlaenderen/ inden Legher van

1578. onsen alderliefsten Sone Philips / Catholijck Coningh van Spangien / onder den Standaert van onsen alderliefsten Sone/ ende Doorluchtigen Heere/ Don Jan van Oostenrijck. Wy/ soeckende de Salicheydt van alle gheloovighe Christenen zielen/ gunnen ghewillighlijck de middelen / door welcke ghy mochtet met Godts hulpe verdienen de Salicheydt van uwer zielen / ende de pays en gherusticheyt uwer Conscientie. Ende daerom wy betrouwende op de barmherticheydt van Godt almachtigh / ende op de authoriteyt vande ghelucksalighe Apostelen / Sinte Pieter ende Sinte Pauwels/ gunnen met alle barmherticheydt / door Apostolijcke authoriteydt / by dese teghenwoordighe Brieven / ende gheven liberalijcken / van weghen den Heere / soo wel aen den voorsz Don Jan van Oostenrijck / Capiteyn Generael van 't Krijghs-volck / als van u allen voorseyt / ende aen eenen yegelijcken van u / voor u selven / soo haest dese teghenwoordighe sullen komen tot uwe wetenschap / dat ten daghe / dat ghylieden / oft een yegelijcken van u / sult verkiesen / zijnde ghebiecht / ende ten Sacramente gheweest / wint volle indulghentie ende vergiffenisse van alle uwe zonden : Ende meer/ dat ghylieden verkrijght de voorsz indulghentie ende vergiffenisse van alle uwe zonden / in de ure ofte Artijckele van uwe doodt. Ende wy willen dat dese teghenwoordighe Brieven u dienen sullen / een reyse voor al/ tot den voorseyden effect binnen uwen leven/ als gheseyt is / ende een ander reyse alleenlijck in de ure vande doot. Ghegheven tot Roomen tot Sinte Pieters. Ghezeghelt met den Zeghele vande Visscher / den 18. Januarij / Anno 1578. int seste Jaer van onsen Pausdomme. Onderteeckent/ Cæsar Glorierius.

Bulla des Paus Gregorius 13. dienende als een Croysade teghen de Nederlanders/ den 18. Februarij/ Anno 1578.

De Staten verstaende dat Don Jan met sijn gewelt in 't Landt van Namen was ghekomen/ hebben / volghende het advys van Hertogh Mathias/ ende den Prince van Orangien/ goet ghevonden van daer op te breken / ende dieper in Brabant te komen: Het welcke sy aldus te wercke ghestelt hebben. In de Avantgarde stelde sy de Regimenten van Montigny ende Hese : De Batalie maeckten de Regimenten van Bossu ende Champigny / met 13. Vendelen Schotten/ ende eenighe Engelsche : De Ariergarde / daer waren de Regimenté van Egmont ende La Marche ofte Lumey / waer onder veel Fransoysen waren. Dese met haer Geschut marcheerende / waren gheleydt by den Veldt-Marschalck / de Heere van Goignies / ende den Heer van Hevres/ met sijnen broeder / vanden Huyse van Balieul / ende andere Luytenanten. De Veldt-Oversten / als de Grave van Lalain / de Borghgrave van Ghendt/ met bykans alle de Colonellen ende Oversten / waren tot Brussel in hare Huysen / ofte ter Bruyloft vanden Heere van Berzele (die de Marquise van Berghen troude) also dat den Leger seer gheswackt was van Ghebieders / ende oock van Volcke. Het welcke de selve Heeren ende Bevelhebberen groot nadencken over haer eere ghecauseert heeft / te meer/ door dien datter een Generale onwillicheydt onder een groot deel van haer ghespeurt werdt / midts dat veel dingen haer niet nae haren sin gheluckt en waren / also wy eensdeels verhaelt hebben / ende sy selfs naemaels bewesen.

De Staten Leger breect op van Namen.

Velt Overste der Staten meest absent van den Legher.

Don Jan/ met den Prince van Parma / en Gonzago tot Namen zijnde / hadden / den 29. Januarij/ uyt Namen ghesonden boven de twee duysent Mannen/ om met der Staten volck te schermutseren van twee zijden. Maer die werden terstont gedwongen/ met eenigh verlies vanden haren / te vertrecken: Nochtans kreghen sy twee ghevanghenen / waer van sy verstonden / dat den Legher noch dien nacht soude opbreken / ende trecken nae Gembloers / ende dat het Gheschut alreede op weghe was / oock dat meest alle de Oversten ende Colonellen absent waren. Waer op Don Jan sijn geheel Krijghs-volck ontboodt / te marcheren nae haer toe / met voornemen / om haer eenigh voordeel af te sien / ofte den wegh te bekommeré. Het welcke de Heer van Goignies / ende meer andere Oversten der Staten siende/ hebben haer in goede ordere ghehouden / ende elcken aenval 't hooft geboden/ ooc op den wegh/ die Boschachtigh was / in veel plaetsen embuscaden tusschen Boomen ghelept/ by de welcke Don Jans volck geretardeert werden / oock vande Musquettiers t'elcke reyse te rugge ghedreven. Der Staten Peerdevolck hebben haer oock inde Ariergarde den vyandt weerende / t'elcke reyse als hy aenval wilde doen/ langhe wel ghedraghen/ ende trocken also voorts / de Avantgarde properlijcken ende onbekommert vooren marcherende. Hierentusschen verhitten eenige van Don Jans volck soo daer aen / dat hy quaden middel sagh / om die daer van te krijghen / ende met eeren te retireren. Waeromme den Prince van Parma/ ende Robles Heere van Billy / resolveerde eenen aenval / met alle haer macht van Peerde-volck by hen hebbende / te doen op der Staten Peerden inde Arier-garde. Het welcke sy Manlijcken doende/ hebben sy der Staten Peerden doen te rugge keeren/ ende vluchten langs den hoogen wegh / dweers door haer Voet-volck / die sy niet alleene uyt slagh-ordene brochten / maer gheheel overliepen / also haer selven meest salverende. Daerentusschen is Don Jan/ met de reste van alle sijn volck / op dese overloopen Ariergarde / in disordere wesende / ende op de Batalie ghevallen/ van alle kanten die bestrijdende/ daer wederstant gheschiede/ tot dat het Peerde-volck/ dat der Staten Peerden wat nae ghejaeght hadde/ haer oock op 't lijf viel / ende namen daer door den de vlucht. De meeste moort geschiede onder de Schotten ende andere / van weghen der Staten van Hollandt ende Zeelandt daer zijnde. De Avantgarde was naerder Gembloers / daer omtrent hem de Heere van Montigny terstont sochte te stercken in eenighe Hoven ende Boomgaerden : Maer siende dat het te vergheefs was / namen sy oock de vlucht. Don Jan sijn Victorie vervolgende tot Gembloers toe/ 't welcke des anderen daeghs hem oock over gaf. Daer werden der Staten volck wel afghenomen dertich Vendelé van het Voet-volck/ ende vier Cornetten van het Peerde-volck / ende alle het Geschut. Het ghetal der verslagenen was niet seer groot/ maer daer werden ghevanghen de Heeren van Goignes Maerschalck/ de Heere van Hevre / ende Balieul sijn Broeder / ende meer andere : De Heere van Montigny / ende de Colonel der Schotten Balfour / bromelijck haer dragende/ ontquament vechtende. Dit geschiede den lesten Januarij.

Slagh van Gembloers by Don Jä teghens de Staten ghewonnen/ den 31. Januarij Anno 1578.

Montigny ende Balfours vroomheyt.

De Staten Generael / met den Eertz-Hertogh Mathias / ende den Prince van Orangien / ten tyde van dese nederlaghe tot Brussel zijnde / hebben haer met alle middelen / die haer moghelijck waren ghesterckt/ ende de stadt van Brussel verseeckert/ die men dochte dat Don Jan behoorde te bespringen : Maer het werdt van hem / door ghebreck van Gheschut ende anders / naeghelaten. Sy hebben terstont het Krijghs-volck uyt Hollandt ende Vlaenderen ontboden/ latende tot Brussel den Grave van Bossu met goet Garnisoen/ den Eertz-Hertogh Mathias met den Prince nae Antwerpen treckende. Tot Mechelen/ daer murmuratie was / ende Liere/ hebben sy goede Borgheren van Antwerpen ghesonden / om die Steden oock te besetten ende verseeckeren / alsoo dat door de Garnisoenen ende goede ordere alomme ghestelt/ Don Jan/ met sijn Victorieusen Leger/ niet besonders uytgerecht en heeft/ als wy hier nae sullen verhalen.

Don Jan / aldus Meester vanden Velde zijnde/ sondt den Heere van Hierges om Bovines inne te nemen/ 't welck beschoten zijnde/ heeft hem opgegheven / behoudens 't leven. Hy selve is met den gheelen Leger op Loven gekomen: welcke Stadt groot ende wydt zijnde / ende niet seer sterck / heeft haer overghegheven : Het weynigh Garnisoen daer in zijnde/ trock daer uyt nae Brussel. Thienen ende Arschot daer omtrent gelegen / hebben oock haer compositie ghemaeckt. Van daer trocken sy op Sichenen / een kleyn stedeken met een Casteelken/ daer eenige Soldaten in waren / onder een Officier vanden Geslachte van Liere / die haer niet en wilden overgeven/ tot dat sy / den 22. Februarij / met den derden storm overvallen waren / niet sonder verlies van Spaen-

Don Jan vervolght sijn victorie.

Loven valt in Don Jäs handen/ met meer andere Steden.

Sichenen met gewelt ingenomen/ den 22. Februarij.

Spaengiaerden waeromme sy/ nae dat sy oock t'Casteelken hadden/ seer wreedelijcken hebben met de selvige ghehandelt/ teghen haer belofte ende toesegginghe/ dootsmijtende/ verdrinckende ende onthalsende/ sonder eenige genade. Den Oversten hingen sy uyt een Veynster/ met andere meer.

Van Sichenen voerde men den Legher op Diest/ een Stadt in Brabandt gelegen/ toebehoorende den Prince van Orangien/ die niet seer sterck en was/ waer door/ als die van binnen saghen dat het Gheschut op een hooghde gheplant werdt/ soo hebben sy haer oock opghegheven. Ende alsoo creegh hy oock een ander Stedeken/ genaemt Leeuwe/ alwaer hem den Leger eensdeels wat vermaeckte.

Don Jan heeft oock den Grave Carel van Mansveldt/ met sijn Fransoys Krijghs-volck/ de Stadt van Nivelle doen beleggen/ daer vijf Vendelen Knechten/ met Joncker Jan de Soete/ Heer van Villers/ (een kloeck Overste) in waren/ met eenige Peerden. Den geweldigen Leger daer by gecomen zijnde/ hebben sy met acht stucken Gheschuts een Bresse ghemaeckt/ ende daer op ghestormt/ maer sy werden kloeckelijck afgheslaghen. Waeromme hy 't anderwerf heeft beschoten/ en meer reysen bestormt.

Nivelle wel gedefendeert voort by Don Johan gecregē den 12. Meert.

Maer alsoo die van binnen meerder ghewelt van haer vyanden verwachtende waren/ ende gheen ontset/ midts dat den vyandt Meester vanden Velde was/ soo hebben sy gheresolveert haer met een eerlijck Accoordt over te gheven/ nae dat sy nu vier stormen afgeslaghen hadden/ ende wel vier hondert van hare vyanden verslaghen waren/ ende sylieden oock veel ghequetste hadden. Don Jan/ die nu moeste sijn Spaengiaerden aenden Storm seynden/ heeft haer goede conditien aengheboden/ als dat sy souden uyt trecken met Rappier ende Poingiaert/ de Capiteynen te Peerde/ t'welck alsoo den 12. Meert gheschiede. De Heere van Villers/ die daer Gouverneur binnen was/ behaelde daer groote eere/ jae selve van sijnen vyandt/ die nochtans syn belofte ende Contract niet en hielt/ maer vermoorden alle de siecke ende ghequetste Soldaten/ die soo ras met de andere niet uyt trecken en conden.

Meer Stedekens van Don Johan gecregen.

Van daer sondt Don Jan sijnen Legher nae Reulx en Soingnies/ die haer terstont over gaven. Ende alsoo voort nae Binchs/ die/ hoe wel sy gheen Garnisoen in en hadden/ stelden haer nochtans te weere/ ende sonden s'nachts vijftigh Archebusiers nae Berghen in Henegouwe/ om munitie ende assistentie/ de welcke bespiet zijnde/ werden geintercipieert van t'Peerdevolck. Waer door sy den moet verloren gaven ende appointeerden met haren vyandt. Alsoo deden oock veel meer ander cleyne Stedekens daer ontrent/ als Beaumont/ Walcourt ende Mabuze/ oock Chimay/ dat het Gheschut ende den Storm verwachte/ met welcken Storm sy in het Casteelken gedreven werden/ ende daer door appointement maeckten. De Stadt van S. Geleyn in Henegouwe was oock byeans gestelt in handen van Don Jan/ door 't heymelijck verstant vandē Bisschop van Atrecht: Maer het wert belet by den Heere van Hernisaert/ die daer met behendicheyt inraeckte.

Muyterije tot Maestricht, by Don Johan versocht zijn die voort gestraft.

In 't beginsel vā April (om Don Jans succes en Victorie achter een al te verhalen) heeft hy door de practijcke vanden Baron Chevreau/ ende Jan Baptista Delmonte/ verstant ghecregen met eenighe Ghemuytineerde Vendelen/ vanden Garnisoene van Maestricht/ een Stadt/ die hem wel gheleghen was/ als wesende een passagie over de Mase. Dese Ghemuytineerde hadden haren Gouverneur/ den Heere van Hese/ vanden Huyse van Hoorne ende Gaesbeke/ ghevanghen genomen/ met alle hare Capiteynen ende Officieren. Maer als de Borghers vernamen/ dat sommige Soldaten met den vyandt eenen heymelijcken aenslagh op de Stadt hadden/ hebben sy haer daer teghen inde Wapenen ghestelt/ met sekere trouwe Vendelen/ daer van eenighe Enghelsche waren/ hen in een Strate teghen de andere beschanssende. Don Jan sont met den voorsz Baron van Chevreau/ aen de ghene die hem toeghedaen waren/ terstont wel Krijghs-volck tot hulpe/ maer dat quam te spade. Want de Staten rechts te voren daer in ghesonden hadden Heer Niclaes Salmier/ Heere van Melroy/ met ghelt ende vijf Vendelen die stilde de Soldaten/ ende verloste de ghevanghenen/ verseeckerde de Stadt/ ende korts daer nae werden op eenen nacht de principaelste Muytmaechers ghevangen/ gehangen ende verdroncken.

Belegh van Philippe-Ville ende overgevinge den 21. Mey.

Nae dese exployten is Don Jan gheraden gheweest/ by eenige/ ende principalijck by den Gouverneur/ de Heere van Florennes/ de Stadt van Philippe-Ville te belegeren: Een Stadt/ die seer sterck is soo van weghen hare gelegentheyt als andersins/ oock redelijck wel versien van Krijghs-volck/ een Stadt die ghebout is vanden Koningh Philippus door den Prince van Orangien inde leste Oorloghe teghen Vranckrijck. Dese Stadt dede daghelycx groote schade ende afbreuck in Don Jans Legher/ waer door hy te gewilliger gheloove gaf t'schryven des Gouverneurs/ die hem daer van verseckerde/ en hem alle voorraedt van Victalie ende Munitie afghekeert hadde/ nochtans soo weynigh authoriteyt binnen hebbende/ dat hy de Capiteynen ende Officieren niet behendelijck daer toe brenghen en conde/ dewijle hy uyt vreese niet openlijck yet en dorsde aenrechten. Don Johan met sijnen Legher daer vooren gecomen zijnde/ ende vindende die van binnen vol couragie/ daghelijcx uytloopen doende/ die corts te vooren eenighe Vendelen Lorraynoysen van Don Jans volck gheslaghen hadden/ begonde hy te vreesen/ dat dese Entreprinse wel mocht den loop van syn Victorie stoppen/ ende hem doen verliesen alle syn eere/ om dat hy den Gouverneur te lichtelijck gelooft hadde/ die sijn belofte niet en conde volbrenghen. Waeromme hy allen vlijt aengewendt heeft/ om die in korten tijdt te vermeesteren/ midts dat hy verhoorde/ dat der Staten Krijghs-volck begonde in veel plaetsen te vergaderen/ soo heeft hy soo vele ghedaen/ dat hy eenighe trencheen ghewonnen heeft/ waer door hy tot de Grachten vande Stadt konde komen. Des nachts dede hy eenige schans-korven oprechten/ tusschen de welcke vier groote stucken Gheschuts gheplant werden/ om de weeringhe der Stadt af te schieten/ ende haer te keeren vande strijckweeren/ ende Bolwercken/ waer uyt die vande Stadt groote schade deden/ aen die van buyten gravende. Daer toe Don Jan/ ende de Prince van Parma/ met de Overste/ grooten arbeydt deden/ draghende selve Mutsaerden ende anders/ dat tot de beschanssinge dienlijck was. Maer die van binnen/ midts de stercke der Stadt-Muerren/ ende groote Ramparten/ seer konstelijck ende gheweldelijck ghemaeckt zijnde/ en pasten daer niet oppe/ maer vielen noch dagelijcx uyt/ te voet ende te Peerde/ op die van buyten. Waeromme Don Jan die sochte met eschaladen te hebben: Oock resolveerde hy met noch 14. stucken Gheschuts die te beschieten. Maer op eenen nacht versocht hy/ door den Heere van Gatez/ een seer welsprekende Man/ sprake met die van binnen te houden/ waer door hy haer vertoonde de macht vanden Koningh/ de beleeftheyt van Don Jan/ die nochtans wel wetende haer menighvuldigh ghebreck/ haer vroomheyt soo groot achte/ dat hy die wilde een eerlijcke compositie gunnen/ hoe wel sy gheenderhande ontset te verwachten en hadden/ toeseggende/ dat hy hem soude gheluckich achten sulcke vrome Soldaten in sijnen dienst te hebben: Waeromme sy/ soo vele haerder hem wilden dienen/ drie Maenden Solts hebben souden/ ende de andere/ die niet en wilden/ souden na haer believen moghen vertrecken. Dese schoone woorden heeft die van binnen alle naedencken ghegheven/ te meer/ om dat sy van alles ghebreck hadden/ ende dat het Peerde-volck by nachte een Trompetter convoyerende (die aenden Prince van Orangien ghesonden werdt/ om Victalie ende Munitie) door enbuscade vanden Grave van Meghen gheslagen was/ daer mede den Gouverneur Florennes met alle subtijlheyt de compositie vorderde/ ende zijn alsoo tot overgheven ghekomen/ soo dat vande vijf Vendelen de drie den dienst van Don Jan/ met drie Maenden Solts aenghenomen hebben/ met den Gouverneur Florennes. Maer de twee Vendelen/

Drie Vendelen van 't Garnisoen van Philippe-Ville omgecocht by Don Johā.

1578. die de Staten ghetrouwe waren/ zijn met vlieghende Vendelen in haer Wapenen daer uytghetrocken / tot haren grooten lof/ den een en twintichsten van Mey/ Anno 1578. 1578.

Limborgh gesommeert ende overgegeven/ met Valckenborg enn Dalen/ dē 15. Junij.

Van daer sondt Don Jan Octaviaen Gonzaga nae Artops / ende den Prince van Parma nae het Landt van Limborgh / hy selve / sieckelijck zijnde/ begaf hem te Namen. Den Prince van Parma daer komende / heeft hem Meester vande kleyne plaetsen ghemaeckt / ende heeft Limborgh opgheeyscht / zijnde een sterck Stedeken / met een sterck Kasteel / dat hen grooten afbreuck konde doen. Hy dede daer neghen stucken Gheschuts op stellen / ende ghereetschappe van mineren maecken. Waer door terstondt sulcken vreese onder het volck quam / dat sy terstont van parlementeren spraken/ daer den Prince van Parma noch qualijck wilde nae hooren / siende de groote bloohepdt ende vreese des volcx. De Gouverneur dat siende / trock op het Kasteel met ettelijcke Soldaten/ die hen oock met en wilden ter weere stellen/ hebbende het herte vol verslaghentheydt/ daer toe en hielp gheenderhande vermaninghe oft vertoogh vande sterckte ende gheleghentheydt der plaetsen / van als wel versien. Waer door den Gouverneur / teghen sijnen danck / met den Colonel Montdragon capituleerde / dat hy mochte vertrecken nae Maestricht / alsoo hy dede den 15. Junij : Maer dat Krijghs-volck begaf hen meest inden dienst van Don Jan.

Daer nae heeft den Prince van Parma oock het Slot van Valckenborgh inghenomen/ met de Stadt van Dalen / die strenghelijck met vyer ende sweerdt handelende. Hy heeft oock op Maestricht eenen aenslagh ghehadt / maer die werdt by den Grave van Bossu belet ende voor-komen. Een deel van Don Jans Legher / onder Octaviaen Gonzaga/ trocken in Henegouwe / loopende tot by Brussel ende Berghen het Landt af / ende plonderende / meynende oock eenighe intelligentie binnen Mechelen te hebben / door eenighe Raedts-Heeren van daer. Maer alsoo dat openbaer werdt / ende de Stadt sterck beset / heeft met kleyn eere daer van moeten wijcken / doende alomme groote schade ten platten Lande / midts dat sy Meester vanden Velde waren. Maer ten lesten de Staten oock beginnende Volck in't Veldt te brenghen / heeft hy moeten veel kleyne plaetsen verlaten in Brabandt / behoudende Loven / Leeuwe / Nivelle / ende andere / ende legherde hem voor Thienen / alwaer hy oock meer volcx uyt Italien verwachte. Hier-en-tusschen gheschiedender ontrent Bossche ende elders veel schermutsels ende rencontreen / daer dickmael Don Jans volck soo wel als de andere gheslaghen werden.

Dus verre heeft het my goet ghedocht te verhalen het succes ende exploycten van Don Jan / sints syn Victorie voor Gembloers : Wy sullen nu verhalen wat de Staten / den Eertz-Hertogh Mathias / ende den Prince van Orangien daer en tusschen voorghenomen hebben/ ende by haer gepasseert is/ beginnende aen het overgeven van Amsterdam/ dat haer terstont nae de Nederlaghe voor Gembloers verquickte/ ende seer importeerde.

Staet ende gelegentheyt van Amsterdam / in 't beginsel der troubelen.

De Stadt van Amsterdam / die voor de beroerten der Nederlanden de machtighste / sterckste / ende gheweldighste Stadt van Hollandt was / soo van Koophandel als Zeevaert / vol rijckdoms ende volcx / hadde door haer Magistraet / ende het Klooster der Minrebroeders ofte Franciscanen aldaer/ dat daer groote authoriteyt onder de Ghemeynte hadde / seer tot de onderhoudinghe der Catholijckscher Roomsche Religie altijdt ghenepght gheweest : Want die van Amsterdam/ vreesende ghelijck oproer als Anno 1534. ende 1535. hadden vande Herdoopers gheleden/ hebben voorsichtigher gheweest / verbiedende de Predicatien buyten te hooren in't beginsel vande troubelen / de Predicanten niet te herberghen oft te huysen / op pene vande Galge / ende verbeurte van goederen / beloovende hondert pondt Vlaemsch / die eenen Predicant levende ofte doodt konde leveren in handen vanden Officier. Maer daer nae / als die vande gereformeerde Religie versochten te moghen buyten de Poorten prediken / willende met der daedt betoonen / dat sy gheen seditieuse en waren / soo was het Magistraet gheresolveert nochtans met haer Dienaers dat te beletten / ten ware die vande Schutterije der Stadt dat doen verhindert hadden / om perijckels wille / waer door sy met de Ghereformeerde ten besten in Accoordt traden/ met behaghen vande Gouvernante/ de Vrouwe van Parma / die daer nae dat wilde weder-roepen / waer door dat oock Beeldtstormerije gheschiede/ ende werden ghedwonghen Predicatien te lyden : Waer door ten lesten den Heere van Brederode/ ende andere Edelen / die moesten de Regentinnens macht wijcken / resolveerden / of sy dese machtighe rijcke Stadt wilden behouden met gheweldt / dan een generale verslagentheydt/ vlucht ende verstropinghe merckende / verlieten Amsterdam / Anno 1567. Daer nae / Anno 1572. de Grave van Lumey / hebbende gheheel Hollandt in revolte ghebrocht / teghen den Spaengiaerden / om den thienden Penningh/ &c. beleghende de Stadt acht daghen / die haer teghen gantsch Hollandt alleene stelde / ruyneerden het Carthuysers Klooster / dan alsoo die van binnen Krijghsvolck in kreghen/ vertrock Lumey met sijnen Legher / ende veroorsaeckt / dat de selvighe Stadt in 't beginsel partije ghenomen heeft met den Spaengiaerden / ende den Hertogh van Alba / principalijck ten tijde als Haerlem beleghert werdt / onder de ander Steden van Hollandt alreede seer verbittert zijnde op die van Enckhuysen / die haer (dewijl sy in 't eerste niet en wilden resolveren) de Zeevaert terstont benamen. Hier door vluchten in Amsterdam alle Gheestelijcke / ende die aen die zijde gheaffectioneert waren / uyt Hollandt / die Stadt vervullende/ ende werden alsoo de oorsaken ende middel van alle de ellenden ende verwoestingen van 't selfde Landt / den Spaenschen daer toe de Poorten open doende / ende open houdende.

Als nu de Pacificatie tot Ghent ghemaeckt was/ waren sy ghehouden met haren Gouverneur te verdraghen/ ende haer ghevluchte Borgers/ met vrijdom haers Gheloofs / ende weder-gheven hare Goederen/ weder te ontfanghen : Tot het welcke (om oorsaecken voorschreven) sy niet en wilden verstaen/ daghelycx groote beloften ende toeseggingen van Don Jan ontfanghende. Waeromme de Prince van Orangien / als Gouverneur over Hollandt / met de Staten van Hollandt/ haer ghesocht hebben te dwinghen / soo met sluyten van passagien als anderssins/ zijnde in 't beginsel van 't Jaer M. D. Lxxvij. henlieden redelijcke presentatien aengeboden gheweest te vergheefs. De meeste swaricheydt bestondt daer in/ dat sy haer uytghewecken Borghers / vande gereformeerde Religie / gheen exercitie noch begravinghe harer Dooden wilden toelaten / dan Roomsch Catholijckelijck : Oock wilden sy haer oudt Garnisoen / van ses Vendelen Knechten behouden / ende den uytghewekene Borghers gheen Ampten oft Officien laten bedienen / noch de Schutterije / tot bewaringhe vande Stadt / op de oude maniere laten oprichten.

Aenslagh op Amsterdam by Colonel Helling ende Ruychaver te vergeefs/ beyde doodt blijvende/ dē 13. Novembris/ Anno 1577.

Dit aldus staende / ende de Prince ende Staten/ by advijse vande Staten Generael / haer verschepden voorslaghen doende / ende komende tot gheen eynde / soo hebben den Colonel Hellingh / commanderende binnen Haerlem / ende Capiteyn Ruychaver / een gheboren Borgher / eenen aenslagh op de Stadt ghehadt / om die te overweldighen / den derthienden Novembris / in 't voorleden Jaer 1577. ende zijn met een deel Krijghs-volck/ onder drij Vendelen / behendelijck in Schepen verborghen / voor de Stadt ghekomen / ende hebben de Haerlemsche Poorte overweldight / ende zijn alsoo inde Stadt tot aende Marckt gheraeckt / op eenighe plaetsen haer sterckende. Maer terwijle den Colonel Hellingh (die met de Borghers spraecke was houdende / om de Wapenen neder te legghen) hebben de Borghers met haer ses Vendelen Soldaten eenen moedt ghenomen / ende in Wapenen ghekomen / de Hollandtsche te rugghe ghedreven / t'allen onghe-

1578. ongheluckc van haer een Tonne Buskruydt by de Poorte in brande komende / heeft de Hollandtsche Soldaten soo ontsteldt / dat sy daer werden uytghesmeten met groot verlies: Daer onder oock doodt bleef Capiteyn Ruychaver / ghevangen zijnde / werdt hy van een van sijn oude Vyanden vermoordt / die grooten lof inden voorgaenden Krijgh behaeldt hadde / ende de Colonel Hellinghen werdt int uytdrijven oock doot geschoten.

Overgeboninge ende conditien van Amsterdam den achtsten Februarij. Hoe wel desen aenslagh qualijck gheluckte / heeftse nochtans die van Amsterdam alderhande achterdencken ghemaeckt / ende daer over haer nu siende langhe beleghert / te Water ende te Lande / resolveerden sy tot Verdragh te komen / 't welck den 8. Februarij / in dit Jaer 1578. ghemaeckt werdt. De principale Artijckelen waren / Als dat die van de ghereformeerde Religie soude moghen buyten de Stadt predicken / ende binnen de Stadt een ongewijede plaetse hebben tot begravinghe harer Dooden. Dat het Garnisoen vande ses Vendelen binnen gheeasseert soude worden: Maer datmen andere vier ofte ses hondert Mannen aennemen soude / onder de Capiteynen vander Stadt / tot bewaringhe van dien. Dat de oude Schutteryen der Stadt weder opghrecht souden worden / sonder onderscheydt / te vullen der afghestorven plaetsen / so wel van uytghewekene als andere / ende diergelijcke ander meer.

Maer dit Contract en duerde niet langhe: Want alsoo die vander Religie de ander beschuldighden / van niet ghehouden te hebben het Accoordt / oock niet voldaen de Artijckelen vande Schutterijen / maer ter contrarien veel attenteerden / ende dat Don Jan noch veel vrienden daer binnen hadde / die daghelijcx practiseerden verscheyden aenslaghen: Soo heeft de Borgherye generalijck een vreese ghekreghen van nieuwe beroerten / ende nu smaeckende de goede neeringhe die sy kreghen / soo hebben sy ten insiene van haer te conformeren met de andere Steden ende Lande van Hollandt / de Roomsche Catholijcke Overheydt: met de Minrebroeders / uyt de Stadt doen vertrecken / met alle de Papen ende Monicken / de Kercken vande Beelden beroovende / daer latende alleenlijck de ghereformeerde Religie prediken / tot haer Stadts versekeringhe / de Oorloghe gheduerende / best dienstelijck / ende conform de ander Steden van Hollandt / hoe wel de Steden van Utrecht / Haerlem / ende andere ghereconcilieerde / langhe de Roomsche Catholijcke Religie behielden / neffens de Ghereformeerde. Maer overmidts datter ontdeckten verscheyden intelligentien des Vyandts / door de Gheestelijcke / soo vonden sy nootlijcker (gheduerende de Oorloge) die mede te sequestreren. Ende dit dede een groote afbreuck in de affairen van Don Jan / ende den Staten een groot voordeel.

Die van Amsterdam verdryven de Roomsche Catholycke Overheydt ende Minrebroeders.

Rennenberg verandert het Hof tot Leeuwaerden in Meerte. In 't voorgaende Boeck soo hebben wy den staet van Vrieslandt vertelt / ende daer nae heeft Rennenbergh / voort-varende met alomme de Magistraet te versetten / maeckte Drost op 't Huys van Haerlinghe / Heyndrick van Oienbrugh / Edelman van Mechelen. Doch de Victorie van Don Jan teghen de Staten by Gembloers aldaer gheboodtschapt zijnde / weygherde het Hof van Leeuwaerden der Staten Placaten teghen Don Jan te publiceren. Waeromme hy / sijn authoriteyt ghebruyckende / dede den een-en-twintighsten Meert ghevanghen stellen den President Nigram van Achelen / met Jow Dekoma / Peeter Fritzina / Focco Romarts / Anthonis le Valij / ende ander Raedtsheeren: In welcker plaetse andere ghesteldt werden / als Meester Frans Eysinga / Meester Focco Balda / Meester Jan van Steveren / ende meer andere.

Beschrijvinge vanden Bisschop van Leeuwaerden den Doctoor Cunerus Petri. Ten selven tijde dede hy oock aengrijpen Cunerus Petri, eerst ende leste Bisschop van Leeuwaerden / om dat hy hem stelde teghen der Staten regheringhe. Dese was eerst een Pape-leser van Logica te Loven / ende nae werdt hy Doctoor in Theologien / Pastoor van Sint Pieters / ende Inquisiteur der Ketterijen / ende werdt alsoo / onder de nieuwe Bisschoppen / Bisschop tot Leeuwaerden / met den welcken Billy plaght sijnen spot te houden / hem dickmael droncken maeckende / ende dan met hem danssede onder Tafelen / Stoelen ende Bancken door / als Kalvers. Hy werdt korts weder ontslaghen / ende in het Klooster tot Bergum ghegysselt / om eenige rekeninghe te doen. Ende hoe wel men hem acht hondert guldens Jaerlijcx voor sijn onderhoudt bewesen hadde / ontliep hy 't tot Ceulen / daer hy storf. 1578.

Rennenbergh wordt oock Gouverneur van Over-Yssel. Terwyle Rennenbergh in sijn Gouvernement besigh was / hadden sommighe Staedts-ghesinde / uyt der Ridderschap ende Steden van Over-Yssel / by hem gheweest / op hoope van by sijn Middel verlost te worden vande Hoogh-duytsche Garnisoenen / van Polwylers Regiment / die in Garnisoene laghen tot Campen ende Deventer / de welcke nu haer opentlijck verklaerden op Don Jans zijde. Dese hadden oock inde Generale Staten versocht / om Rennenbergh voor haren Gouverneur te hebben / voor-wendende dat sy van den Jare 1527. af / doen sy eerst aenden Keyser Caerle de vijfde haer begheven hadden / altijdt eenen ghemeynen Gouverneur met Vrieslandt ghehadt hadden / biddende (om van die Garnisoenen verlost te worden) om assistentie: Waer op dat Rennenbergh dit Gouvernement van Over-Yssel ende Linghen ghegheven werdt / die 't selfde op eenen Landtdagh den Staten van Over-Yssel voor-ghehouden heeft / ende was 't meestendeel van der Ridderschap ende den Drossaerden seer lief / midts hy bewillighde veel saecken die sy begheerden / als het afsetten vanden Cancelier ende Raden tot Vollenhoven / by den Koningh ingheſteldt. Maer de Stadt van Swol / zijnde de Magistraet daer noch niet verandert / sochte veel uytvluchten / om hem niet te ontfanghen / ende hadden gheerne Neutrael ghesetten / maer nae veel excusen hebben sy mede haer gheaccommodeert.

Terstondt practiseerde Rennenbergh / om de voorschreven Duytsche Garnisoenen / uyt de voorschreven Steden te drijven / daer toe hem alle assistentie belooft werdt vande omligghende Ghebueren / als Hollandt ende Vrieslandt / waer over op een Landtdagh tot Zutphen / den derden Julij / door toedoen van Graef Jan van Nassouwen / Gouverneur van Ghelderlandt / besloten werdt ende verwilligt / dat de beleghheringhen der Steden / Campen ende Deventer / met ghemeynen kosten uytghevoert souden worden / elck wetende wat sy daer toe te contribueren hadden.

De Stadt Campen belegert den eersten Julij. Rennenbergh hadde op Campen eenen aenslagh / eer hy eenigh groot Volck by den anderen konde brenghen / om behendelijcken de Stadt te vermeesteren / hebbende een deel Krijghs-volck onder 't decksel van Kooplieden ende Handt-werckers in de Stadt ghesonden / om de Wacht aen de Venerpoorte den Hals af te steecken / ende alsoo sijn Volck in te laten. Maer het werdt ontdeckt by een die sijn Volck sagh in 't Dorp Herde: waer over Hopman Wolter Heghman hem voor de Stadt quam beschanssen / ontrent den Galghenbergh / ende begonden ontrent den eersten Julij de Stadt te beleggen.

Beschrijvinghe der Stadt Campen. Dese Stadt is een vande dry Hooft-steden des Landts van Over-Yssel / dat alsoo ghenoemt wordt / ten aensien van 't Sticht ende Stadt Utrecht wiens Bisschoppen daer mede pleghen Heeren over te wesen / hoe wel Campen niet over de Yssel en leydt / maer aen de Zuydt-zijde der selvigher / aen de Veluwe / daer de Yssel (d'welcke van Keyser Drusus tijden af / eenen Arm vanden Rhijn is gheweest) inde Zuyder-Zee loopt / doch schijnt uyt een oudt Canael / of de Stadt wel eertijdts mede over de Yssel / ofte midden daer inne gheleghen hadde: Eertijdts / als het diep beter was / ist een treffelijcke Hanssische Koopstadt gheweest / ende vaert noch wel / heeft allesins eenen hooghen schoonen Muer / met groote steenen Thoorens / bestreecken zijnde op de oude maniere / met breede Water Grachten / hoe wel niet diepe / maer is sonder Wallen ende

1578.

Bollewercken/ behalven 't ghene sints by den Prince van Orangien daer ghemaeckt is. Sy leydt inde leeghde op den kant vande Riviere/ ghelijck eenen Handt-boghe/ de Yese zijnde de Riviere die daer breet is/ nochtans teghen het midden der Stadt met een schoon Brugghe overleydt/ die welcke niet alleene op gheweldighe Balcken (die inden grondt gheheyt zijn) ghesondeert is/ maer oock daer die Jocken (tot ghemack der Schip-varinge/ ende om de koste van 't sondeertsel te schouwen) som tneghentigh voeten wijdt vanden anderen staen/ met sulcken kost ghebouwet/ ende met Balcken inde hooghde soo t'samen ghespitset ende ghewelvet/ dat het Werck schijnt uyt de Locht te hanghen/ ende leydt aldaer oock soo vast/ ofter Jocken onder stonden. De stadt heeft ses Poorten/ ende de gantsche Landt-zijde is seer leeghe/ ende kan altijdt met Yssel-water overvloeyt worden/ als die vander Stadt willen/ 't welck te verwonderen is/ dat 't selfde in dese beleghheringhe niet ghebruyckt en werde. Daer laghen in besettinghe/ ende hadden daer ses Jaren gheleghen het Vendel des Oversten ofte Colonel Nicolas van Polwijler/ ende Hans Caspers van Far/ t'samen met ontrent vijf hondert Hoogh-duytschen. Hans Caspers van Far was ghestorven/ ende Leydecker sijn Vaendragher was in syn plaetse Hopman gheworden. Sy waren van alle nootdruft wel versien.

Joncker Sonoy/ Gouverneur van Noort-Hollandt/ komt voor Campen.

In dit belegh quam den Gouverneur van Noort-Hollandt/ Dierick Sonoy/ een gheschickt Gheldersch Edelman/ met de Vendelen van Willem van Wijngaerden/ Arent van Duyvevoorden/ Christoffel van Teylinghen/ Jan van Reynoy/ ende meer andere te hulpe. Ende Sonoy begonste met Bergh-knapen te mineren/ by der Haven nae den Porthoren toe/ om die te doen opspringhen/ ligghende sonder Gracht aenden Dijck. De Beleggers waren noyt over duysent Mannen sterck/ Pieter van Calanchy was Wacht-meester/ Dinuis van Mets was Artillerij-meester. Die van binnen deden stoute uytvallen/ dagheliicx schermutserende om de Beesten/ met verlies over beyde zijden. Het Garnisoen hieldt tamelijcken ordeninghe met de Borgheren/ ende sy munteden (om haer Krijghsvolck te onder-houden) silvere klippingh van tweeen-veertigh Stuyvers/ halve ende vierendeelen/ daer op stondt Extremum Subsidium. Het Silver hier toe namen sy uyt de Kercken ende Kloosteren. Don Jan schickte haer Troost-brieskens/ die betrapt werden/ waer in hy hen ontset beloofde. Sy sonden twee Boden om tijdinghe nae Deventer/ vande welcke sy gheen antwoorde/ maer teeckenen van schieten ende vyeren kreghen/ waer mede sy verquickt zijnde/ verwachten 't Gheschut.

Campen beschoten/ den 17. Julij.

Rennenbergh hadde ses Cartouwen van Utrecht doen komen/ met de welcke aende Landt-zijde/ tusschen de Calver-hercker ende Haghe-poorte/ een Bresse van dry-en-dertigh treden langh gheschoten werdt/ door Thomas Loots/ Opper-Busschieter: Soo dat de Magistraet/ den seventhienden Julij/ (siende den Gracht/ door 't vallē des hoogen Muers/ ghenoech ontdeckt) schreef aen Rennenbergh/ begeerende te parlementeren/ 't welck haer ghegunt zijnde/ werdter so ghehandelt ende verdragen/ dat de Hoogh-duytschen de Stadt opgaven den twintichsten Julij/ Anno 1578. behoudens lijf ende goedt/ doch op conditie/ datse in dry Maenden teghen de Generale Staten niet dienen en souden. Dat de ghevanghenen ten beyde zijden sonder Rantsoen souden vry gaen/ ende sy in seeckerheydt gheleydt worden tot op des Rijcx bodem/ 't welck alsoo gheschiede. Die vander Stadt moesten aennemen de Unie/ midts oock sweerende ghehoorsaemheydt ende trouwicheydt/ als die van Swol. Daer werden in besettinghe ghelaten de Vendelen van Viterne/ Hottinghe/ ende Mulaert. Daer was voor gheschoten Capiteyn Christoffel van Teylinghen/ een seer goedt ende verstandigh Hopman/ die langhe ghedient hadde/ ende kreegh/ by het Gheschut staende/ een Loot door syn hooft.

Campen wordt overgegeven/ den 20. Julij/ Anno 1578.

Dese Stadt hadde gheenen noodt van opgheven/ want de Bresse was meesterlick gherepareert/ ende sy hadden van als noch genoech. De Duytsche Hoofden en hoefden de Borghers niet te vreesen/ om dat sy die/ nae het exempel van Deventer/ haer gheweer hadden afgenomen: maer sy en verstonden haer eyghen Handt-werck ende handel niet/ dan sy vreesden de komste van Cazimirus/ die voor de Staten met Heyrkracht af quam.

Deventer beleghert by Rennenberg den 3. Augusti/ 1578.

Rennenbergh tot Campen ordere ghesteldt hebbende/ trock hy den derden Augusti voor Deventer/ met ontrent thien Vendelen/ ende begonden te schansen aenden Galghenbergh/ daer een schermutsel ten selven daghe gheschiede: Te vooren hadden die van Deventer seer ghequelt gheweest van twee Regimenten Fransoysen van Cazimirus volck/ die daer ontrent langhe gheleghen hadden/ ende onder andere gheplondert twee rijcke Kloosteren van Edele Jonckvrouwen/ Diepen-veen ende Hennepe/ ende quamen tot onder de Mueren de Beesten halen/ waer teghen die van binnen stoute uytvallen deden: Maer dese waren nu nae Brabandt opghetrocken met Cazimirus.

Aldus hadden die van Deventer van langher handt haer teghen een belegh ghesterckt/ afbrandende de Lazarije/ ende andere Huysen/ stellende alomme Schanskorven vol aerde op de Wallen/ te meer/ om dat sy vande zijde der Veluwe/ door Capiteyn Heghеman met twee Vendelen/ over langhe belet gheweest hadden/ van haer brandt-schattinghen inde Veluwe/ vande welcke sy altemets gheslaghen gheweest waren.

Beschrijvinghe van Deventer.

Deventer is de Hooftstadt van Over-Yssel/ gheleghen ten Noordt-Westen/ aen een Zandt-berghsche plaetse/ ende de reste aen leeghe Beemden/ die met hooghe opper-wateren over-vloeyden. De Yssel loopt raeckende den Werf neffens de Stadt/ die is in forme als een kort Eye/ aende Landt-zijde ghekroockt zijnde: Sy leydt vier mijlen boven Swol/ vijf mijlen boven Campen/ ende anderhalf mijle beneden Zutphen/ sy heeft seer diepe ongheuerde Water-grachten/ vande Bergh-poorte tot aende Brugghe/ aende reste heeft sy een breede Havene/ ende de Yssel inde plaetse van een Gracht. De Mueren zijn allesins hooghe/ ende met goede Thorens wel dicht bestreecken/ ende niet te min dicke Wallen daer achter aen/ behalven noch het seer groot aerden Rondeel/ dat voor de Brinck-poorte leydt/ beneden met een leegh Muerken ofte fausebraye omringhelt/ ende behalven het seer groot Bolle-werck vanden grondt op met steen bekleedet/ 't welck leydt op den hoeck voor de Yssel-brugghe/ dat oock de Water-schuttinghe der Grachten beschermt. Tusschen dit Bolle-werck ende de voorschreven Brinck-poorte/ is den Norenberghschen Thoren/ zijnde wel achthien voeten dicke van Muer/ ende seer groot ende hooghe/ soo datmen daer af Berghen/ ende gheleghentheydt rondtomme ontdecken ende beschieten kan/ vande welcke de Beleggers groote schade gheleden hebben. Den selven Thoren sonder Gracht zijnde/ behalven den voorschreven uytersten Muer ende Wal/ isser binnen allenthalven eenen Rinck-muer/ die oock met Thorens bestreecken is/ maer sonder Gracht. Het is een rijcke Koopstadt/ zynde in 't Verbondt der Hanssen/ ende was op dit pas met alderley nootdruft/ van grof Gheschut ende Provande wel versien/ behalven datter weynigh Buskruydt in was.

Gouverneurs ende Bevel-hebberen in Deventer.

Daer was voor Gouverneur den Capiteyn Haurincourt/ een stil Man/ met den welcken daer in Garnisoen laghen twee ander Hoplieden/ als Augustijn van Rijchensteyn/ wreedt ende opgheblasen/ ende Michiel Jegher/ die de voornaemste in wijsheydt was/ maer die altijdt (midts dat hy 't Flerecijn hadde) sijn Bedde bewaerde/ soo dat den eenen den naem/ de ander de daedt/ de derde den raedt hadde: Daer was noch inde Stadt met een Compagnie/ den Luytenant van Hans Frederick van Schoonauw/ hy selve om ontset te soliciteren uyt wesende/ zijnde in alles t'samen sterck ontrent neghen hondert Hoogh-duytsche Mannen van Pol-

wylers

wijlers Regiment / die langhe in dienste gheweest waren / ende oude Soldaten. De Borghers waren veel vertrocken / ende haer gheweer was hen afghenomen.

Deventer opgeeyscht.

Rennenbergh dede de Stadt op-eysschen / maer door de goede vertroostinghe, die sy van Don Johan ontfanghen hadden / ende luttel gheweldts noch siende antwoorden sy / datse die voor den Koningh wilden behouden.

Buyten de voorschreven Norenberghschen Thoren ligghen veele Berghskens / ende Wint-molens daer op / met eenen drooghen Gracht beschanst. Twee van deser Berghen dede Sonoy / den sesten Augusti beschanssen. Maer die vander Stadt schoten de Molens af / dat sy vielen. Van daer schanste hy voort nae de Brinck-poort toe. Daer quamen noch andere Vendelen ende Capiteynen toe / als Johan van Wterwijck / Johan van Escheda / ende Everhard van Wormelo / Overijsselsche Edelen / die haer beschansten in 't Oosten der Stadt / ende beschansten den Molenbergh: Daer by legherde hem oock Cornelis de Haen / Johan van Schaghen / den Luytenant van Mathenes / Gronst / Olthof / ende Weda. Item / de Gheldersche Vendelen / als Evert van Wagheninghe / Veyt Raschorn / ende Gerrit de Jonge / maeckten Schanssen in 't Zuytoosten der Stadt : Wijngaerden maeckte een Schansse boven de Stadt / hardt aende Yssel. De Hollanders waeren onder de Stadt aen de Yssel beschanst / Pieter Ruerom lagh met sijn Schip van Oorloghe oft Wtlegghen / midden op de Yssel boven de Stadt / om den stroom te sluyten. Hopman Hegheman lagh over de Yssel in de Veluwe / daer hy des Stads Schansse t'eynde vande Brugghe inghenomen heeft / ende den eersten Septembris de selve Brugghe / meer uyt nijdt dan profijt / afbrande: Men meent dat diergheliycke Brugghe in Nederlandt niet en was.

Schieten / mineren ende vechten / ontrent den Norenbergschen Thoren.

Den neghensten Augusti werden seven-en-dertigh scheuten op de Stadt gheschoten / om die van binnen 't ghebruyck des Norenberghschen Thorens te beletten / vanden welcken sy groote schade in 't Legher deden / wech schietende den Muer / waer mede den toe-gangh nae den Thoren bedeckt was. Ende om daer nae van onder den Thoren selfs in te krijghen / liet Sonnoy / met Pioniers oft Gravers / van een der beschansten Molenberghen onder de aerde mineren / nae de voorschreven Thoren toe. 't Welck die van binnen / uyt de hooghde des Thorens merckende / door het uyt-draghen van het zandt / groeven daer teghen rondtomme den Thoren henen / om niet te missen. Ten lesten zijn die van buyten / den derden Octobris / soo nae in 't graven by die van binnen ghekomen onder de aerde / dat sy een van dien met een spies door den hals staecken. Waer over de Oversten derwaerts quamen gheloopen / ende maeckten giftighe roocken daer binnen / soo dat beyde de partijen moesten de gaten ruymen / om de locht te scheppen. Des ander-daeghs werdt daer weder onder de aerde ghevochten / alsoo dat den Hopman Rijch / de andere uytsmijtende / een ijseren deure voor het gat dede brenghen. Den twaelfsten ende derthiensten Octobris isser weder in de Mijne ghevochten / waer door dat die van binnen moesten haer werck laten. Daer nae gheraeckten die van buyten aende deure des Thorens / ende vonden de Wachte sitten bancquetteren : Maer alsoo sy die van binnen meynden t'overvallen / schoten die een Kamer af / reede staende / ende dooden vele van buyten. Maer sy kreghen nae vele vechtens / een Kamer mede wech / ende ruymden alsoo het gat / 't welck die van binnen een gheluckighe ure was : Want hadden sy den Thoren verlooren / de Stadt ware stracks mede verloren gheweest / aenghesien den Thoren soo hooghe is / dat hy over al de Weeren ende Strijckweeren ghebodt heeft. Ende midts de groote schade die den Thoren in 't Legher dede / gheboodt Sonoy nae de Cappe des Thorens te schieten / den twee-en-twintighsten Septembris / soo dat / als de een zijde vande Pijlaren afgheschoten was / de Cappe 's ander-daeghs met groot ghedruys oock buytenwaerts afviel / sonder letsel nochtans van die de Wacht daer op hadden.

Sonoy hadde / van den derden Septembris / tusschen den voorschreven Thoren ende Brinck-poorte / met menichte van Boeren / de aerde begonnen op te worpen / ende altijdt opworpende voort tot inden Graft / meynende die korts te vullen / ghelijck de Turcken / als sy een vestinghe belegheren. Hy dede oock een Schansse maecken / met Wachte / tot bescherminghe vande Gravers / het welcke die van binnen een groote vreese causeerde / meynende dat sy met aerde souden overdeckt worden / ende deden / den achtsten Septembris / eenen stercken uytval op 't voorschreven werck / daer sy veel Boeren ende Soldaten verrasten ende doodt sloeghen : De andere salveerden haer inde Schansse. Maer ten lesten werden sy weder binnen ghedreven / met verlies van eenighe van den haren. Desen uytval causeerde een vervaertheydt inde Boeren ende Gravers / soo datter veele verliepen / ende het werck / by ghebreck van middelen / nae-ghelaten worde / 't welck nochtans eenen rechten Krijghs-arbeydt was / ende in de reden ghefondeert / ende sints beter ghepracticeert is.

Wtval van die van Deventer / den 8. September.

Wtval den 24. September.

Den vier-en-twintichsten Septembris / hebben die van den Garnisoene / als sy 's morghens het lijf met Wijn ende ghebranden Wijn wel ghesterckt hadden / secretelijck door een gat in den Muer by den voorschreven Norenberghschen Thoren eenen gheweldighen uytval ghedaen / dewijle sy van boven ghewaer ghewoorden waren / dat de Schildtwacht in slape ghevallen was. Desen uytval ghelukte haer soo wel / dat sy / de Schildt-wachte doorsteecken hebbende / op de Schansse in den Molenbergh quamen / daer sy oock de gantsche Wacht (slapen vindende) door-staken soo sy lagen. 't Vendel vanden Heere van Rinswouden / dat op den naesten Molenbergh lagh / nam de vlucht. Maer sy vervolghende haer Victorie / versloeghen Boeren ende Soldaten / ende branden al waer sy aen konden komen / ende kreghen seer veel gheweers / oock wat provande / ende vijf ghevanghenen / onder andere een van Weda Knechten / die om de koude in een Sack ghekropen was / waer mede sy hem levendigh belacchelijcken inden Sack binnen droeghen. Hierentusschen eenen alarm in 't Leger ghekomen zijnde / zijn sy eerst van Wyngaerden / ende Johan Cinigam / Overste Luytenant van Sonoy ende Duyvevoorde / bevochten / met meer andere. Sy waren aenghevoert van Jtelrijch van Schonauw / een seer onvertsaeght Mensche / Broeder vanden Hopman Schoonauwer / ende Vaendragher van Rijch / met noch eenen Neylander / die te vooren een Borgher / met name Gherardt Creyt schendelyck van achter doorschoten hadde. Dese / om dat hy hem gheensins en woude ghevanghen gheven / werdt hy doorsteecken met sijnen Knecht / die hem oock liet op sijns Heeren lichaem doorsteecken / sonder noot ; een exempel van trouwe. Eenighe andere meer bleven daer oock / ende veel ghequetste : Ende sy verkoren al vechtende weder de Stadt / midts dat de Belegghers als Leeuwen aenliepen. Den voorschreven Vaendragher Jtelrijch met noch vier andere bleven ghevangen / wiens ghevanghenisse den Hopman Rijch den moedt dede verliesen / vreesende dat Hopman Schoonauwer te slapper wesen soude / om het ontset te soliciteren / die daeromme was getrocken / alsoo wy hier boven gheseyt hebben.

Een groote trouwe eens Dienaers.

Grooten overlast van de Soldaten aenden Borgeren binnen Deventer gedaen.

Die van binnen bouwden nacht ende dagh de schade weder op / die het Geschut dede dwinghende / de Borghers / Man / Wijf ende kindt te wercken / soo wel by nachte als by daghe / met ghedruys / sonder discretie / die uyt haer Huysen drijvende : Eenige Maeghden werden daer over gheschoten. Sy deden den Borgheren grooten overlast / vallende in de Kelders daer Wijn lagh / drinckende ende wechdraghende alderhande Victalie wat hen luste / om die onder malkanderen uyt te deylen. Sy hieuwen oock alle de Linde-boomen af / die voor de Borghers

Huysen stonden / om tot Buspoeder maecken te ghebruycken. Alsser alarm was / moesten alle de Borghers van der Straten / ende altijdt van der Vesten blijven behalven als sy wrochten / op pene van doorsteecken te worden.

Als die van binnen het graven van buyten mercten / soo sorghden sy van ingheschanst ende uytghehonghert te worden : Oock begonnen sy groot rumoer te maecken / ende wilden alle de arme Lieden / ende andere die onnut waren / ter Stadt uyt drijven: Maer niemandt en wilde daer uyt. Waeromme sy haer tot eenen Eedt wilden drijven / die onbehoorlijck was / daer de Borghers haer dapper teghen stelden / hoe wel sy de slavernije nu ghenoech ghewoon waren. Ende hoe wel nu de Borghers gheen Krijchs gheweer en hadden / soo werden sy nochtans seer ontsien / om dat sy haer soo desperatelicken daer teghen stelden. Waer door sy / den seventhienden Septembris / met de Borgherije overkomen zijn / hen belovende gheen overlast te doen / dies soude elcken Borgher eenen Jonghen ofte Maeght hueren / om de Soldaten te helpen Bolwercken. Sy deden oock aentasten alle t'Gout ende Silver dat sy inde Kercken vinden konden / ende Munten daer Gheldt van. Maer naemaels namen sy nochtans alle het Koorn ende Victalie uyt de Cloosteren / ende wilden weder de Borgherije uyt drijven / ende Leeninghe van Ghelde hebben. Door de ghevanghenisse van Itelrijch / den Vaendragher / werdter menighen Trommelslagher over ende weder / ghesonden / om spraecke te houden / ende de ghevanghenen te lossen / onder 't decksel vande welcke Rennenbergh sochte eenighe partijschap inde Stadt te krijghen / maer al te vergheefs. Ende midts dat het langhe belegh vele van buyten begonden te verdrieten / hadde hy vele te doene / om een yegelijck contentement te gheven / hebbende ghebreck van alle dinghen / als Ruyterije / Geschut / Buscruydt / Pioniers / ende meest Gheldt : maer met sijn groote neersticheydt overquam hy 't al.

Die van Hollandt ontboden haer Vendelen onder Sonoy ende andere / weder te rugghe / dat hem seer verdroot : Maer daer quamen ander in haer plaetse / als het Regiment Walen van Maximiliaen / Heere van Estourmelles / onder Anthoni de Glimes / sijnen Oversten Luytenant / met meer andere Capiteynen. Daer quam oock Capiteyn Jan vanden Corput van Breda / met twee hondert Soldaten / die ghemist hadden s'Hertoghen-bossche te verseeckeren voor de Staten / door dwalinghe der Borgheren. Dese / zijnde een kloeck vernufticht Bouwmeester / ofte Injenieur / die Aelst ghesterckt hadde / was daer seer begheert : Ende den neghensten Novembris werdt hy met Villiers / den Luytenant van Ruijswoude / ende Jan Sloot / Drossaert van Vollenhove / ghecoren / om de Stadt te besichtighen / waer men die op 't voordelijckste beschieten mochten. Dese rapporteerden / datmen voor al de Borgh-poorte behoorde te beschieten / met de Huysen daer neffens / buyten aen de Haven staende / daer luttel oft gheenen Graft en was / ende datmen twee andere Bressen behoorde te schieten / in den Muer langs de Havene / tot welcke men toegangh door de Bresse der voorschreven Huysen hebben konde: Datmen oock inden Norenberghschen Thooren / neffens der aerden een Bresse maecken soude / daer hy dunste was. Maer dit en werdt niet ghevolght door contrarie opinien van eenighe / die niet en wilden de Stadt door Storm ghewonnen hebben / ende beschoten de Stadt gheheel contrarie : Want al hadde men een bequame Bresse ghemaeckt / soo en souden sy aenden Storm niet konnen comen hebben. Eenighe wilden het verschoonen / dat het was om die van binnen verbaert te maecken / ende henlieden te gheven oorsaecke van op te gheven. Aldus werdter te vergheefs veel gheschoten. Den Grave van Rennenbergh belaste Capiteyn Corput / (siende dat den Raedt obstinaet was / ende datse de Baterije niet en wilden veranderen) dat hy soude sien met graven eenen wegh te maecken / om aen de Bresse

Resolutie der beleggeren / om de Stadt te beschieten.

te moghen gheraecken : Die ter antwoorde gaf / dat hy sijn beste wilde doen / ende dat hy noch door een anderen wegh die van binnen meerder vreese wilde aenjaghen dan met schieten / want hy hen het water woude doen afloopen van ontrent de Bresse : daer mede hy in 't werck bleef met Hottinga / tot het eynde der beleghetinghe. Van der ander zijden / boven de Stadt / was Seyno van Dort / Drossaert van Zutphen / die den twaelfsten Novembris / met ses stucken Gheschuts / op ende neffens de Zandt-poorte schoot / daer vande Clooten door tot op de Marckt vloghen. Maer een Cartouwe berste / ende doode eenighe die daer ontrent waren. Dit schieten duerde drie dagen langh / sonder s'nachts op te houden / soo datter tot drie plaetsen grooten stucken Muers ter neder ghevelde waren. Ende alles wat van noode was werdt tot stormen reede ghemaeckt / hoe wel sy gheenen toegangh alsnoch tot den storm en hadden konnen maecken : Maer ghelijckewel maecktent die van binnen vertsaeght / ende op overgheven te dencken.

Ontset van Deventer verstropt.

Gheduerende dit belegh / quam daer tijdinghe dat Don Johan ghestorven was / den eersten Octobris / t'welck die van binnen niet en wilden ghelooven / maer sy hoopten noch ontset te worden / daer van sy tijdinghe van Schoonauwer creghen / die te Carpen volck daer toe vergaderde : Maer hy werdt / tot Botdorp ligghende verstropt / ende vergaderde wederom te Crentbergh / ende trock nae Lintdorp by Ratinghem / t'welck in 't Legher groot naedencken causeerde. Ende in 't raedtslaghen werdter ghesept vanden meesten hoop / datmen daer soude blijven ligghen tot dat het ontset quame / ende datmen dan soude aftrecken / midts datse ghebreck van Ruyterije hadden / ende dat de Schanssen niet houwbaer en waren. Andere meynden / datmen niet af en behoorde te trecken / maer met een stercke Schansse hem te bevrijden / ende het ontset te bevechten : Ende dese opinie wert in 't eerste ghevolght. Maer Corput / Hottinga / ende den Luytenant van Rinswouden / waren van advijse / datmen voor de Stadt sommighe Schanssen behoorde te versterken / alleenlijck om die van binnen te verbieden eenighe provande in te krijghen / ende die met Edelen / Borgheren ende Landt-volck / te besetten / weynighe Vendelen Soldaten daer onder / oock Schepen ende Jachten op de Rivière bestellende / ende datmen alsdan met den ghewelddighen hoop den vyandt behoorde onder d'ooghen te trecken / sonder te verwachten dat hy ontrent de Stadt quame / om hem te slaen inde enghde der Morassen / ende andere voordeelen / ofte hem op te houden : Want die haren vyandt aen een Stadt / die sy beleghrden / verwachte / waren van binnen soo wel beschadighet als van buyten / ende selden tot een goet eynde ghecomen. Dese meyninghe werdt vanden Velt-oversten / ende der Ghedeputeerden / der Ridderschappen ende Steden / voor de seckerste ghehouden / ende werdt besloten ghevolght te worden.

Discours der Beleggers op 't ontset komende.

Maer corts daer nae quam daer tijdinghe / dat Jan Stuyper uyt de Veghdije met ontrent dry hondert Mannen over Rhijn was ghetoghen / ende met subtijle snellicheydt te Lintdorp (daer Schoonauwer met ontrent elf hondert hem bereydende was) alle den hoop verrast / gheslaghen ende verstropt hadde / den meestendeel noch ongheweert zijnde : Want onlanghs te vooren hadden acht Ghesellen een menichte Wapenen (die hem in een Schip toegesonden waren) ontrent Keulen afgenomen / ende brochten t'selfde met haesten den Rhijn af tot Nimmeghen.

Diversche voorslaghen ende aenslaghen waren daer noch ghepleeght / oock uytvallen : Maer om der cortheyt wille hebben wy t'verhael hier van naeghelaten.

t'Garnisoen van Deventer hebben oorsaecken van haer over te gheven / den 14. November.

Ten lesten / als de belegerde hoorden vande doodt van Don Jan / ende dat haer ontset gheslagen was / ende bevreest zijnde / midts dat sy grooten moetwil ende overlast teghen de Borgheren ghebruyckt / ende

oock

1578.

oock weynigh Buspoeder hadden / siende oock / dat die van buyten met graven voort-voeren / om die Contrescharpe door te slaen / ende also het Water af te laten / om daer na de selve te mogen sapparen ofte graven/ende alsdan te doen springen / ofte met eenen bedeckten wegh aende Bresse te komen / soo hebben sy gedocht / datse haer eere genoech betracht hadden/ ende wilden met den beleggeren verdragen / hoe wel alle haer Bressé qualijck te winnen waren / ende datse de selve wel gherepareert hadden / behalven noch haer voordeelen vande groote bedeckte strijcweeren/ ende oock datse noch geen grooten honghers noot en hadden : Want daer ghenoech te koopen was voor gheldt / een mudde Rogens ten hooghsten veertigh/ Guldens geldende.

Artijckelen van 't overgheven van Deventer/ den 19. November.

Waeromme sy aenden Grave van Rennenbergh den veerthienden Novembris / schreven/ om stilstant van Wapenen / ende de handelinghe duerde tot den neghenthienden toe. Die van binnen (so wel Borgheren als Soldaten)eyschten vordelijcke conditien. Waer door by eenighe gheraden worde / datmen het soo goeden koop niet gheven en soude ende datmen met een halven dagh schietens henlieden ghenade soude doen singhen. Maer Rennenbergh sochte een eynde daer van te hebben. Ende sy besloten / dat het Garnisoen soude uyt trecken met toegheslaghen Vendelen / ende brandende lonten / ende dat sy sweeren souden in drie Maenden teghen de Generale Staten niet te dienen : Datse souden verseeckeringhe doen den Inghesetenen nergheus te beschadighen : Dat sy souden gheleydet worden tot Bochelt toe / op 't Rijcx bodem : Dat haerlieden souden Waghenen bestelt worden / ende dierghelijcke : 'T welck also den twintighsten Novembris volkomen werdt. Ende daer trocken uyt boven de ses hondert ghesonde wel-ghewapende Mannen / met groote blijschappe der Borgheren. Rennenbergh trock daer binnen met ontrent hondert Peerden / met sijn Overste Vendel / ende de Vendelen van Rinswoude/ Escheda/ Mulart/ Schagen ende Olthof : want men wilde daer gheen in hebben dan vande Catholijcken.

Deventer in peryckel van plonderinghe.

Daer nae en was de Stadt in gheen kleyn perijckel van gheplondert te worden : Want het Regiment Walen muytineerden om haer betalinghe, die dagheljcx (hoe wel de Poorten gesloten waren) langhs de Bressen met faveur vande Vendelen die daer binnen waren / uyt ende in ginghen / die welcke de Staten sochten te doen slaen door de andere Vendelen/ maer werdt voorkomen met eenighe vereeringe : Ende also vertrocken de Walen uyt den Lande/ ende de andere Vendelen werden verdeylt in Rennenberghs Gouvernementen / op de Kuynder inde Drenthe/oock in Zeelant/ende inde Twente. Ende Rennenbergh trock in 't Hof nae Antwerpen / met groote vereeringhe / aldaer hy werdt ghemaeckt het Hooft vande Financien beneffens den Marquis van Havrech.

Rennenberg Hooft vande Financien gemaeckt.

Als hy daer over sijn ghelucкighe Victorien triumpheerde quamen hem dagheljckische klachten/ dat het Garnisoen binnen Deventer met de Borgerije niet accorderen en conden / ende datse niet veel beter met de Borgerije handelden dan de Duytschen ghedaen hadden/ soo met overlast / als met moetwille. Waeromme Rennenbergh ghedwonghen wert sijn ses Vendelen daer uyt te trecken / doch op Voorwaerden / dat de Stadt den Eertshertogh/ den Prince/ ende hem sweeren souden / dat de Borghers Vendelen oprechten/ ende de Generale middelen in 't werck stellen souden/ende hem oock Acte gheven/dat de Landtschap hem ghedronghen hadde het Garnisoen uyt Deventer te nemen / ghelijck hy oock dede uyt Campen/ ende dat sy weder souden Garnisoenen innemen/alst de Hooge Overheydt versoecken soude. Alles onder verbant van hare Persoonen ende goeden / de selve submitterende tot reale executie / waer van sy Acte gaven.

Garnisoené uyt Deventer eñ Campen op conditie ghenomen.

Verdragen tusschen die van Groeningen ende Ommelanden/ den 24. Octobris.

Hoe dat die van Groeninghen de Ghesanten van de Ommelanden in haer Stadt gevangen hadden/ ende te vergeefs daer ghesonden gheweest waren de Heere van S. Aldegonde / met Doctor Sille/ door den Eertz Hertogh Mathias / dat is te vooren verhaelt. Sints hadde den Eertz Hertogh haer verschillen voor hem gheroepen / daer over last ghevende den Prince vã Orangien, dẽ Grave van Swartzenborgh/ met den Raedtsheere Liesvelt ende Jacob Yman/ by de welcke den 13. Mey/gheraemt werden eenighe middelen van Accoorde / die den Eertz-hertoghe/ den 24. Octobris/ bevestighde/ inhoudende als volght.

Dat parthijen souden verlaten alle weghen van feyte/ ende haer differentie stellen aende Justitie / ende dat voor Commissarisen / uyt den Rade van State/Secreten Rade / oft grooten Rade van Mechelen/ die de selvighe souden eynden binnen twee Jaren. Daerentusschen souden die van Groeninghen ghestelt worden sonder belet in 't ghebruyck van alle sulcke gheprentendeerde gherechticheydt als sy van te vooren / sonderlinghe voor 't Jaer 1571. ghehadt hadden. Desghelijcken souden de Ommelanden weder komen in 't vry gebruyck van alle hare goederen/ die nu mochten bekommert wesen / met restitutie van alle de reste vande ghevanghenen / oock Bertel Entens / met alle haer Schriften ende Protocollen. De executie hier van werdt den Grave van Rennenbergh belast.

Die van Groeningen namen dese Ordinantien in Januario daer na aen / eñ outsloegen de ghevanghenen/ende oock Bertel Entens onder cautie. Desgelijcx deden oock de Ommelanden : Maer haer noch niet wel vertrouwende / namen sy de naerder Unie aen van Utrecht/die korts gemaeckt wert. T'welck die van Groeningen seer speet / soo dat sy daeromme noyt daer inne komen en wilden / soo groot was den haet ende nijt tusschen beyde/daer uyt sproten de oorsaken dat Rennenbergh Groeningen belegerde/ ende eensdeels bedwangh.

Gheboorte vanden Prince van Spaengien/ Philips/ den 27. April 1578.

In dit Jaer 1578. den 27. April/is den Coningh in Spaengien eenen Sone ghebooren / genaemt Philips van Anna van Oostenrijck / Keysers Maximiliaen ende sijn susters dochter : Wenceslaus der Coninginnen Broeder/ die corts daer na sterf/ was ghetuyge over den Doop / sijn broeder Ferdinant gestorven zijnde seven Jaer na.

Ordinantie der Staten/ nopende de Religie ende Politie/den 22. April.

De Staten Generael t'Antwerpen zijnde / hebben gheordineert een nieuwe declaratie te publiceren/ghedateert den twee-en-twintighsten April / op de onderhoudenisse vande Pacificatie van Ghendt/ ende naevolghende verseeckeringhe / ende met den vyandt niet te handelen / noch te Prediken / noch sprcken schandaleuse woorden / streckende tot seditie ofte verminderinghe vande eere/die men den Eertz-Hertoghe / den Prince van Orangien/ ende de Gheneraie Staten schuldigh ware / mitsgaders de Pacificatie van Ghendt alleenlijck te doen sweeren : Waer mede sy meynden (soo veele in haer was) te behouden ende verseeckeren de Roomsche Catholijcken buyten Hollandt ende Zeelandt / ende dat na de ghesintheydt / daer de Landen doe Generalijck in waren / (hoe wel sy sints fortselijck / uyt noot des Krijghs/ van ander ghevoelen meest geworden zijn.) By de voorsz Ordinantien werdt belast alle Officieren / met alle uyterlijcke straffelijckheydt te procederen teghen sulcke / die yet souden buyten Hollandt ende Zeelandt attenteren / teghen de Catholijcksche Roomsche Religie/ofte exercitie vandien / met woorden ofte wercken yemanden ter cause vande selvighe te schandaliseren/ eñ die te straffen als perturbateurs vande ghemeyne ruste / ten exempel van alle andere/ noemende die schandaleuse Acten te wesen / als te weten / de Predicatien/Houwelyck/ Doopsels / ende andere exercitien / op de maniere vande ghereformeerde Religie. Als dit Placaet (hoe wel het seer strenghe was) ghepubliceert werdt / heeft het niet veel ghevordert nae der Staten hoope / uyt dien datmen alomme inde Oorloghe meest heeft moeten gebruycken / ende hem betrouwen / ende hem behelpen met het Krijghs-volck van Hollandt ende Zeelandt/ ende ander volck vande ghereformeerde Religie/ om datmen dagelijcx veel onghetrouwicheydt onder de andere bevondt / principalijck onder de Walen/ die om de Roomsche Religie wille Don Jan meest

Oorsaken vande veranderinghe der Religie in Nederlandt.

1578.

toeghedaen waren / ende datmen oock om de selfde oorsaecke / de Ghereformeerde alomme in state ende Officien socht te stellen / daer van den Koningh wel ghewaerschouwt was/ nochtans te vergeefs : want men die vondt ghepersuadeert / als die dobbel verbintenisse hadden ghetrouw te wesen / te weten/ soo wel om haer Religie/ die haer ziele/ lijf ende goedt ghelde/ als om het Vaderlandt : Waer door ten lesten daer toe ghekomen is/ dat de Magistraten/ Wetten / ende Officieren/ ghekoren ende ghewolden zijn vande Ghereformeerde Religie. Ende inde Steden/ daer men soo haest de Wetten ende Magistraten niet en konde veranderen / ende daer de Magistraten slap / ende om haer Religie mistrouwt waren / heeftmen achthien Mannen verkoren / dien het gantsche Gouvernement vander Oorloghen belast werde / als tot Ghendt ende elders by provisie/ dewijle den noodt der Oorloghen hen daer toe was dringhende.

Hier door zijn die vande ghereformeerde Religie so vermenighvuldight (van alle de omligghende Landen t'huys ghelockt zijnde) dat zy Requesten aenden Eertz-Hertogh Mathias ende Raedt van State / in Junio hebben ghegheven/ versoeckende vrye exercitie van Religie / contrarie de meyninge van 't voorschreven Placaet.

Ordinantie van niet te handelen met Lants vyanden/ende alle Officieren/ Geestelijcke ende Wereltlijcke, te moeté sweeren de Pacificatie van Ghendt/ den Koning ende Eertz-Hertoghe.

Alsoo in dese Placaten ofte Ordinantien werdt verboden gheenderhande Koopmanschappen met den Vyandt te verhandelen / ofte correspondentie te houden in eenigherhande manieren / oock dat niemandt / Gheestelick ofte Weereltlick / en mochten spreken / segghen/ ofte prediken eenighe schandaleuse woorden / tenderende tot oproeringhe ofte aftreck van 't respect ende onderdanicheydt / die sy den Gouverneur Eertz-Hertogh Mathias / den Prince van Orangien / ende de Staten Generael schuldigh waren / noch yet dienende tot voordeel van Don Jan/ alles op groote straffe : Soo was mede vorder gheboden / dat alle de Wethouders / Magistraten / ende hare Officieren / die onder hare Jurisdictie waren/ ooc Gheestelijcke ende Religieusen / (sonder prejuditie nochtans van Privilegien) tot meerder versekertheydt van een yeghelijcken / om alle wantrouwicheydt te weeren / souden sweeren by solemnelen Eede de Pacificatie van Ghendt / met de declaratie ende asseurantie daer nae ghevolght : Ende daer toe souden sy ghehouden zijn/ den Koningh ende den Eertz-Hertogh Mathias goedt ende ghetrouwe te wesen/ ende met lijf ende goet te assisteren / met wederstandt vanden ghemeynen Vyandt Don Jan ende sijn adherenten/ houdende voor Vyandt / die den selfden Eedt souden weygheren ofte uytstellen te doene : ende teghens sulcke wilden sy gheprocedeert hebben / met bannissemente / aentastinghe van goede ofte andersins/so nae goeden rechte ende redene soude bevonden worden.

Wt krachte van deser Ordinantie / den 22. April/ in Drucke uytgegeven / heeftmen de Pacificatie van Ghendt/ Unie/ende onderlinge verseckeringhe/de een den anderen gedaen/ alomme de Geestelijcke Persoonen ende andere doen besweeren. Maer de Jesuijten alomme / ende namelijck t'Antwerpen / hebben ghewevgert dien Eedt te doen/ antwoordende dat sy den Paus hadden ghesworen / ende die achte Don Jan voor vriendt / hem assistentie doende. Als sy nu hier inne persisteerden/ (niet tegenstaende groote ende verscheyden persuasien / van Gheestelijcke Prelaten der Landen ende andere)so heeftmen alle de Jesuijten op Sinxendagh/ den 18. Mey/ ter Stadt uytgeleydt/ te Schepe op 't Bierhooft/ varende also nae Mechelen/ ende van daer voorts nae Loven / daer Don Jan te gebieden hadde.

Jesuijten weygheren Eedt van ghetrouwicheydt/ende worden t'Antwerpen uytgheleydt/den 18. Mey/ Anno 1578.

Dese soorte van Menschen haer ghenoech afscheydende vanden Naem der Christenen / is eerst ten tijde vanden Hertogh van Alba in diversche Steden in Nederlandt ghewortelt / ende hebbende t'Antwerpen ghekocht het Huys van Aken ghenaemt/ toebehoorende 't gheslachte der Schetsen / die van Aken daer ghekomen waren / ende dat heerlijcken ghebouwt hadden / hebben de Jesuijten 't selve seer bequamelijck doen accommoderen tot haren gerieve.

Jesuijten wanneer in Nederlandt gekomen/ eñ oorsake van haren Rijckdom.

Sy waren seer begaeft vanden roof van Mechelen/ midts dat sy teghen der Spaengiaerden onredelijckheydt/ongoddelijckheyt ende onmenschelijckheyt (die sy daer bedreven hadden) seer ghepredickt hadden/ waer mede sy verkreghen / dat haer een groot deel vanden Roof ende Buyt tot versoen-offer ghegeven werdt. Ende daer nae/also veel Spaengiaerden voor Haerlem ende elders verslaghen werden / ende quamen te sterven/so maeckten sy die selve Testamenten/ tot versoeninge van haer aengevochten Conscientie/ so wel van haer achter-stellige Gagien/ als van haer Buyten.

De Magistraten ende Colonellen van Antwerpen/die de sorghe bevolen was vander Stadt/en was niet onbekendt met wat Eeden sy verplicht waren/ ende wat correspondentien die Secte alle de Weerelt door hebben ende houden met den anderē/ overschrijvende aen malkanderen / niet alleen dat schrijvens weert is/maer oock alle beuselingen/wat in alle Landen/ Steden/ Kloosters ende Huysen omgaet/ als wy selve gesien hebben uyt haer Brievē/ die door Schipbreucke ende andere accidenten in onse handen zijn ghekomen : Welcke curieusheydt / midts de selve de Stadt van Antwerpen in sulcken tijde tot achterdeel mocht ghedijen/ soo hebben de Magistraten(volgende het exempel van veel ander Princen / Landen ende Steden) die niet willen lijden / die nochtans altijdt groote professie vande Catholijcke Roomsche Religie gedaen hebben.

Jesuijten sorgelijck in alle ghemeyn welvaren.

De Minrebroeders t'Antwerpen zijn oock eerst weygerigh gheweest Eedt te doen : Maer door veel persuasien ten derden daghe / hebben twintigh van haer dien Eedt gedaen / ende negenthien hebben dien weder-seydt / waer onder was den Gardiaen / die daeromme oock uytgheleydt werden : Waer over die Ghemeynte oproerigh werden / ende wilden die alle uyt de Stadt hebben. Maer daer werden twee van de oproermakers gevangen/ ende werden daeromme onthalst. Alsoo werdt het oproer gestilt.

Eenighe Minrebroeders t'Antwerpen uytgesonden.

Tot Brugghe in Vlaenderen was ontrent dese tijdt de Borgherije ghenoech verdeylt / een deel onder haer die wilden blijven houdende de partije van die van Hollandt ende Zeelandt / hebben uyt vreese vande principale Edelen / ende van die van 't Vrije/ die de Spaensche partije gunstigh waren / by middel van ontrent twintigh jonghe kloecke Ghesellen vander Stadt / hun verseeckert ende Meester ghemaeckt van het Kasteel van Sluys / dat welcke / by authoriteyt vanden Eertz-Hertogh Mathias / ende Staten Generael/ werdt te bewaren ghegeven eenen Edelman / Monseur Jaques de Groeve / met vijftigh Soldaten. Dat welcke te spade ghemerckt by de Gheestelijcke/ ende vele in 't Magistraet/ ende van de Notable / hebben ghepractiseert / met een deel oploopigh Volck / houdende Spaensche partije / hoe sy dat weder mochten in haer handen krijghen / ende haer factie stijven : daeromme soo hebben sy ghesocht het volck te tergen met Predicatien teghen den Prince van Orangien / ende teghen die het voorschreven Kasteel hadden ingenomen/ende het volck oploopigh te maken/ om daer by oorsaken ende pretexten te ghewinnen / Krijghs-volck van hunner zijde secretelijck inde Stadt te brenghen / waer van vier Vendelen alreede niet wijdt van daer waren ghekomen. Het welcke by die vander contrarie partije gheroken/ hebben die verrascht / ende ontboden den Heere van Rihoven van Ghendt / die aldaer / den 20. Meerte/ 's morghens ten vijf uren/ met ontrent 600. Krijghslieden / onder de Capiteynen Sonnevelt / Jaques Symonssz de Lange ende Capelle/ inghekomen zijn/ sonder beroerte ofte schade vande Borgherije / ende hebben een Collegie van 18. Mannen opgestelt/ met selvighe authoriteyt als tot Ghendt waren / om den Vrede ende welstandt der Stadt te versorghen / daer nae versetten sy oock de Wet.

Die van Brugghe versekeren hun van 't Kasteel van Sluys.

Brugge verseckert door de Staten.

Desghelijcx werdt oock / den 20. Julij tot Yperen ghedaen / alwaer die van Ghendt onder den Heere van Assche oock Krijghsvolck inbrochten / daer dat eenighe disordere ghebeurde : want het Bisschops-Huys / ende eenighe Canonicken Huysen / werden gheplondert/ ende twee Menschen doodt gheschoten/ ende

Beroerte tot Yperen.

1578.

ende ettelicke werden aldaer gevangen/ als den grooten Baillieu/ den Greffier Cotz/ den Pencionaris Caus/ Simon Wtenhove/ Jan de Visch/ Joris van Halle ende meer andere.

Monicken in Vlaendere verbrant/ in Mey en Julio/ om Sodomie/ Anno 1578.

Tot Brugghe is in Mey een groot schandael onder de Franciscanen ofte Minrebroeders uyt-ghebroken/ door beschuldinge van eenige Leecken onder haer/ die sy al te rigoreuselijck kastyde ofte cappittelden. Dese beschuldighden het Klooster van Sodomitsche vuylicheyt: Waer over alle de Monicken werden gevangen uytgeleyt ende geexamineert/ ende by eenige werdt 't selfde beleden ende bekent/ ende ontrent vijfthien werden besmet gevonden.

Desghelijcx tot Ghendt/ alwaer nae Landts ghebruyck ende Rechten/ tegen haer geprocedeert werdt byde Magistraet/ ende daer nae met kennisse van 't Gheestelijck Hof/ ende vanden Hove des Eerts-Hertoghs Mathias/ die daer toe committeerde Meester Joos Huysman/ eñ Meester Gillis Wyts/ Raedtsheeren inden Provincialen Raedt van Vlaenderen. By den welcken uyt saecke voorsz/ den 28. Junij/ vier Franciscanen/ ende een Augustijner Monick ghecondemneert zijnde/ opentlick verbrant werden tot Ghendt/ ende eenighe drye ghegheesselt. Waer door dat de vier biddende Ordenen aldaer ter Stadt uyt-ghebannen werden.

Dierghelijcke executie gheschiede tot Brugghe/ den 26. Julij/ over drye Franciscanen ofte Minrebroeders voorseyt/ ende twee werden daer ghegeesselt ende ghebannen om de selve sonden/ die welcke beleden/ hier voortijdts ghehoort te hebben/ dat door eenighe Italiaensche Monicken sulcke afgrijselickheyt in haer Cloosteren gebrocht soude wesen. Om dierghelijcke stucken zijn eertijdts in Keyser Maximiliaens tijden mede aldaer sulcke Monicken verdreven geweest.

Jesuiten uyt Brugge gedreven.

Die van Brugge deden/ den 8. Augusti aenseggen/ de Jesuijten te moeten de Stadt binnen acht daghen ruymen/ dat elders oock gevolght werde.

Historie van Broer Cornelis tot Brugge.

In dit Minrebroeders Clooster tot Brugge/ was oock eenen Monick/ gheheeten Broer Cornelis Adriaenssoon van Dordrecht/ die seer befaemt gheweest is alle Landen door/ om sijn ongeschickte ende onbehoorlicke Predicatien: Waeromme wy goedt ghedocht hebben/ wat van sijn Historie te melden/ hoewel ongheerne/ maer nochtans noodelijck/ om dat door sulcke Persoonen haer weder-partije stoffe ghegheven is/ haer ende de Catholijcksche Religie te berispen.

Desen Monick/ als hy Anno 1548. de Kappe aengetogen hadde ende seer wel ende uytnemende konde klappen/ ende sijn meyninghe bescheedelicken konde uytspreken/ werdt hy terstondt een weerdigh Predicant gheacht/ ende in alle sijn Sermoenen heeft hy altijdt den Gheestelicken staet boven de Weereldtlicke ghesocht te verheffen/ met der tijdt sijn toehoorders persuaderende nae sijn vermogen/ seggende/ dat het ongheboude leven duysent-mael bequamer was/ om den Hemel te verdienen/ dan het gehouwede/ dat altijdt onderworpen was bekommeringhe ende verachteringhe tot der salicheydt/ dien Godt selve nochtans ingheselt hadde ende bevolen/ ende daeromme als een Sacrament ghehouden werdt/ daer meest saligh lyden/ cruys ende tribulatien in vallen/ door de welcke men moet in het Koningrijck Gods ingaen/ alsoo dat consequentelick meer verdiensten daer in zijn gheleghen/ dan inden onnutten ledigen Maechdelicken ende Kloosterlicken staet/ daer niet dan ghemack/ weelde ende sorgeloosheydt in steeckt/ wesende de Moeder van alle quaet. Maer daghelijcx stelde hy teghen den vleeschelicken ende Weereldts-ghesinden Houwelicken staet/ de vorderinge ende bequaemheden die inden reynen/ suyveren/ onbevleckten Geestelijcken-ghesinden Maeghdelijcken staet ghelegen waren tot den eeuwighen leven: Dat wist hy met soo menigerhande argumenten/ exempelen ende gelijckenissen uyt te legghen/ datter veel ghehouwede eerbare Vrouwen kleynmoedigh werden/ eñ groote droefheyt in maecten/ ende in swaere fantasien vielen: de Maeghden namen vele voor nimmermeer te trouwen/ eñ vele Weduwen dochten ongehout te blijven.

Dese ghehoude Vrouwen/ om raedt ende troost/ de andere om in haer voornemen ghesterckt te worden/ quamen by hem te biechten/ waer onder vele eerbare/ treffelicke/ schoone Vrouwen/ Weduwen ende Maeghden/ van alle Staten waren. Om elck van dese/ eñ hem selven oock contentement te geven/ heeft hy verdacht een Ordene van dese Devotarige onder haer te stichten/ eñ heeft de ongeruste gehoude Vrouwen onderwesen/ dat sy noch saligh souden mogen worden/ soo sy alleenlijck de gheneghentheyt ofte begheerten totte natuerlicke vleeschelijcke wercken des Huwelijcx konden wederstaen/ maer het werck ofte ghebruyck in hem selven niet: want hy seyde/ het werck in hem selven was van Gode gheordineert/ maer de bedorven natuere hadde dat alle ontsuyvert met hare quade affectien/ ende die moesten sy overwinnen/ ende het werck des Houwelijcx ghebruycken/ als of sy 't niet en ghebruyckten. Ende soo dit onmoghelijck ende een onmenschelicke saecke ware/ gaf hy raedt/ aen die niet jongh ofte schoon en waren/ sy souden dat dickwils aen haren Pastoor biechten/ om daer van absolutie te ghekrijghen. Maer tot die hy in sijn Ordene van Devotarighe begheerde/ seyde hy: Aenghesien sy sulcke inwendighe ghebreecken niet en konden in haer vleeschelijck lichaem wederstaen/ ware van noode dat haer lichaem ghekastydt werde met uytwendighe straffe ofte penitentie. Als dan de benoude Vrouwen gheerne tot sulcx consenteerden/ ende beloofden onder sijn ghehoorsaemheydt gheerne haer te begheven/ soo stelde hy haer eenen reghel/ van alle Maenden/ met haer Mans consent tot hem te komē biechten. Ende inde biechte allenskens/ op de gheswooren ghehoorsaemheydt/ belaste hy haer/ hem te biechten alle haer natuerlijcke ende vleeschelijcke gheneghentheden/ die sy in 't Houwelijck ghebruyckten/ alle ongheveynsdelijck ende onbeschaemdelijck/ hoe platter ende grover hoe beter/ op dat hy heur van als mochte suyveren/ absolveren/ ende kastijden/ als een goedt Medecijn. Als dan de Vrouwen dit uyt benouder herten ende Conscientien deden/ soo seyde hy vorder/ dat tot de heymelijcke oncuysche sonden dienden oock een heymelijcke suyveringhe/ reyninghe/ ende heylighe discipline/ ofte secrete penitentie/ de welcke voor de Weereltsghesinde Menschen verborghen werden ghehouden/ om dat sy niet en verstonden noch begrepen wat Gheestelijck was/ want sy souden daer in gheschandaliseert zijn soo sy 't wisten: Daeromme moesten sy hem sweeren/ dat sy de heymelicke discipline ofte secrete penitentie/ noch haer Mans/ haer Ouders/ noch Gheestelicke Persoonen in Biechte/ oft andersins/ niemanden mochten te kennen gheven ofte openbaren. Nae desen Eedt/ by Godt ende alle sijn Heyligen ghedaen/ nam hy die aen voor een Devotarighe ende Disciplijn-dochter.

Broer Cornelis bedenckt een Ordene van Devotarighe.

De Weduwen/ die schoon waren/ ende onbevleckt sochten te leven/ maeckte hy wijs/ hoe dat een Weduwe veel meer aenvechtinge hadde dan de Maeghden/ die alsoo niet gequelt en waren/ ende daeromme oock veel meer by Gode verdienende: ende dat haren staet/ om dien strijdt/ verre veel verdienstelijcker ware dan de ghehouwede/ die de aenvechtinghe blusschen konden: Nochtans moesten sy haer onder sijn heymelicke discipline ende secrete penitentie begeven/ om gedisciplineert te worden/ over de daghelijcksche inwendige vuyle gedachten/ ende daeromme moesten sy alle veerthien daghen eens voor hem die komen biechten/ oock Eedt sweeren/ van aen niemandt anders dan aen hem die te biechten/ ende de heymelijcke discipline niemanden buyten de Devotarighe Discipline-dochters te openbaren: ende alsoo werden sy Devotarige.

Devotarige Ordene van Broer Cornelis.

Op dierghelijcke/ ende andere manieren/ bekoute hy oock de Maeghden ende jonge Dochters/ al onder 't decksel van grooter heylicheyt ende verdienste. Dese drye soorten van Vrouwen-persoonen dede hy komen tot ghesette daghen/ oft alst hem paste/ ten Huyse van eenighe van sijn Devotarighe/ daer toe bequaem zijnde/ aldermeest ten Huyse van Calla de Naeyster/ dat een achterdeur hadde/ daer hy van

1578. achter uyt sijn Clooster / secretelijck ghenoech konde ingaen. Daer zijnde / dede hy sijn Devotarighe Roeden maecken / ende die draghen in de disciplyn-Camer. Ende met groote gravitcyt / ende solemnele persuasien aenghesepdt hebbende / dat sy / om haer selve bequaem te maken tot de discipline t'ontfangen / moesten sy haer lichaem ontblooten / om met alsulcke naecktheydt de beschaemtheyt ende ghevepnstheyt te verwinnen. Als de Vrouwen (in 't eerste na veel prekens) haer dan gheheel moeder-naeckt ontcleedt hadden / soo moesten sy hem de Roede selve gheven / ende ootmoedelijck bidden / dat hy haer sondigh lichaem wilde castijden ende disciplineren / t'welck hy dan seer Ceremonialijck ende lancksamigh dede / met een seecker ghetal van kleyne slaeghskens / die gheen groote smerte en deden / haer allegherende uyt oude Vaders Boecken / hoe dat God liever hadde de ootmoedicheydt der Penitentien / die haer naeckt ontcleedt hadden / dan die hardicheydt van slagen / ende dierghelijcke. Inden Winter / als het te koudt was / om naeckt te ontkleeden / dan moesten de disciplijn-kinderen nederliggen op een groot cussen / ende dan nam Broeder Cornelis haer die kleederen achter op / ende disciplineerdese: Also oock soo wel in den Somer de ghehouwede Vrouwen / ende andere / die niet lange van Huyse mochten wesen. De outste Devotarighen dede hy de disciplijne wel ontfanghen vande Vrouwen vanden Huyse.

Discipline ontdeckt.

Als dese Ordene van Devotarighe / ende heymelicke disciplineren van Broeder Cornelis / nu veel Jaren ghedueert hadde / is die ten lesten ontdeckt door twee Devotarige eerbare Dochters / als Betken Maes / ende Calleken Pieters. Dese Betken Maes / een eenvoudighe Maeght / van tamelijcken ouderdom wesende / ende tot discretie nu ghekomen zijnde / midts haer gheschicktheydt ende troostelijckheydt / werdt de selve gebruyckt om siecke ende krancke Menschen te bewaren. Ende alsoo sy een oude Vrouwe bewaerde / die welcke / meynende te sterven / haer badt ende belaste / dat sy doch / als sy in 't sterven ware / haer wilde een Minrebroeders Kappe aentrecken / die daer op 't Bedde altijdt ghereedt lagh: Immers soo het niet wel doenlijck en ware / datse ten minsten haren arm ofte handt daer in steecken wilde / op dat sy / alsoo stervende / de dry deelen van haer sonden daer mede mochte quijt wesen / ende also maer een vierendeel resterende / om in 't Vaghevyer ghepurgeert te worden. Als Betken dese bekommeringhe van dese siecke Vrouwe sagh / socht sy haer sulcx uyt den hoofde te stooten / haer eenvoudelijck wijsende op de voldoeninghe Christi. Maer de Vrouwe werdt daer over onstight: Ende als het ghebeurde / dat sy daer nae wederomme vande siecke opstondt / gingh sy dat Broeder Cornelis klagen / die haer daeromme seer schelde ende lasterde / alomme die beschuldighende voor een Ketterse / Erasmiane ende Pauline / &c. haer noemende nae Erasmus van Rotterdam ende Sinte Paulus. Waer over Betken haer selven alomme verantwoordende / soo is dat heymelijck discipiineren daer door openbaer geworden.

Een tijdt daer nae / Calleken Pieters oock haer schandaliserende in eenighe lichtveerdicheydt / die sy aen Pater Cornelis ghesien hadde / zijnde een schoon jonghe Dochter van een deuchdelijcke Weduwe / die uyt enckel eenvoudicheyt onder dese Devotarighen ghekomen was / daer Broeder Cornelis seer veel moeyte mede ghehadt hadde / ende niet heel tot het naeckt omkleeden en konde ghebrenghen / voor dat sy het de ander Maeghden te vooren sagh doen / ende uyt enckel eerbare schaemte in 't eerste in onmacht viel. Dese haer beklaghende van Broeder Cornelis lichtveerdicheyt / begeerde sy onderrechtinge / die Broeder Cornelis haer uyt de oude Boecken dede / ten besten dat hy konde. Maer sy / noch ongherust zijnde / versocht breeder bewys uyt de Heylighe Schrift / van dat heymelijck disciplineren / daer hy eenighe passagien der Schrift (van geesselen sprekende) op voort brocht. Maer sy gheschickt zijnde / ende haer daer mede niet contenterende / werdt sy van hem oock voor een Pauline / Erasmiane / ende Ketterse ghescholden. Waer door sy haer gingh in biechte beraden met den Gardiaen van 't Clooster / Ende van hem beter bericht wesende / oock om het Klooster niet te beschamen / bleef sy uyt de Ordene. Van 't welck hem Broeder Cornelis seer stoorende / dede hy haer in 't verwaten / ofte excommuniceerde haer. Ende noch niet te vreden zijnde / was hy noch met haer ende Betken Maes besigh op sijnen Predick-stoel / soo vele dat sulcx den Magistraet van Brugge ten lesten ter ooren quam / die daeromme dese Dochters voor hen ontboden / ende deden haer examineren. Ende als de Magistraet van alle het effect van 't voorgaende in 't breede wel geinformeert waren / by diversche ghetuygenissen / hebben sy / tot bescherminge haerder Vrouwen ende Dochteren eerbaerheydt / over desen Broeder Cornelis gheklaeght / aen sijnen Oversten / die hem / Anno 1563. uyt Brugghe versonden hebben nae Yperen / om de schande te weeren.

Broer Cornelis uyt Brugghe ghebannen / Anno 1563. 1578.

Nae dry Jaren / Anno 1566. also nu de beroerten inde Nederlanden begonst waeren / is Broeder Cornelis / sonder oorlof / weder tot Brugghe ghekomen. Ende op den Predickstoel ghekomen zijnde / heeft hy / neffens de uytlegginghe van sijnen Text / seer gheroepen ende ghetiert tegen de Magistraet van Brugge / om dese voorschreven informatien over sijn stuck gedaen. Ende voorts met vorderinghe vande Inquisitie ende Placaten / Concilie van Trenten / ende 's Koninghs begeeren / dat op dat pas van 't Hof seer ghedreven werdt / gunste verkrijghende / soo en heeft hy niet alleene op de Magistraet van Brugghe ghetiert / maer oock op de Generale Staten / die vier Leden van Vlaenderen / gheconfedereerde Edellieden / ende alle Koningen / Princen / Heeren / ende Potentaten / Gheestelijck ende Weereldtlijck / ende dat met grousame blasphemien / teghen Godt ende der natueren / streckende tot muyterijen / oproer ende twist / vol bloedt-gierichevdt ende wraeckgierichevt / ende dat met alsulcke manieren van tieren / roepen / ende stampen op den Predick-stoel / soo afgrijselijck / dat dickmael de Honden daer van verschrickten ende begonden op hem te bassen / ende het was al van 't bloedt-storten / hanghen / branden / braden / villen / versmooren / delven / ende de Kindt-draghende Vrouwen de buycken op te schrobben / die kinderen daer uyt levendigh te reppen / ende die teghen de wandt te worpen: Ende dit over de Lutherianen / Calvinisten / Herdoopers / Ketters / &c. Ende daer nae noch al / met alle ongestadicheydt / dullicheyt / ende vuylicheyt / in 't eynde al uytkomende (met oorlove) op een vijsten / kacken / schijten / poort-vagen / van sijn vuyl bescheten eersgat te willen kussen / wenschende de lieden eenen stront in 't kinnebacken / ende diergelijcken.

Broer Cornelis komt weder tot Brugge.

Grouwelijcke Predicatien van Broer Cornelis.

Alle de Weereldt beschaemde hy met by-namen / als de Duytschen / om dat sy veel leeren Hosen droeghen / hiet hy leeren eers-gaten / de Enghelsche Duyvelsche / beschimpende de handelinghe van alle omligghende Vorsten / ende Ghebueren der Ghereformeerde Religie. Ende teghen de Magistraten der Nederlanden / om dat sy / Anno 1567. alomme benoodight waren open Predicatien den volcke toe te laten / riep hy / dat henlieden Landts Privilegien daeromme verbeurt waren / ja datmen de Privilegien aen een Galge behoorde te hanghen / ende dat boven dien de Inwoonders / soo wel Catholijck als Heretijck / verdient hadden alle plaghen ende ellenden: somtijdts die oock dreyghende / dat den Koningh uyt Spaengien komen soude / met sijn Heylighe Spaengiaerden / ende voeren alle het volck vande Lande al ghelietent / ghebonden ende ghestropt te Schepe in Indien en elders / onder de Turcken voor Slaven / ende dierghelijcke / soo dat sijn Predicatien bykans een verhael ende Historie was / van al datter inde Landen rondt-omme omgingh / de Religie ende beroerten betreffende.

Prophetie van Broer Cornelis.

Dese dinghen schijnen onghelooflijcken / maer overmidts datter van sijn Historie ende Sermoenen eenighe Boecken in Drucke uyt-ghegaen zijn / wil ick den Leser daer toe ghewesen hebben: Ende den Autheur daer van protesteert in sijn Boecken voor Godt ende de Weereldt / nemende op 't deel van sijn Salighevdt / dat hy daer alomme steldt Broeder

Cornelis

1578.

Cornelis eyghen selfs woorden / alsoo hy die ghesproken heeft / waerachtelijck opgheteeckent / dat menighe hondert Menschen binnen Brugghe gheattesteert hebben / ende noch gheattesteert wordt. Ende om den Leser van sijn Predicken een weynich te onderrechten / sullen wy van een ofte twee Sermoenen sijn eyghentlijcke woorden / soo hy die uyt-ghesproken heeft verhalen / te weten:

Broer Cornelis Sermoen teghen de Confessie van Augsburgh, den 15. Decembris, 1566.

Den vijfthienden Decembris / Anno 1566. als hy sijnen Text eensdeels uytgheleydt hadde / brocht dien te passe / dat hy hadde een nieuwe oorsaecke om te bassen / bulderen ende ghebaren / in sijnen Predickstoel / mitsdien dat in 't leste van November t'Antwerpen ghekomen waren uyt Duytslandt Meester Johannes Vorstius / Meester Cyriacus Spangenborgh / ende Harmanus Hamalmanus / ende Meester Mathias Flaccus Illiricus / allegader Leeraers van der Confessie van Augsburgh. Hier in was Broeder Cornelis bijster ontrust / roepende / tierende ende briesschende / ende segghende op sijnen Predickstoel: Ba / ick soude wel van dullicheydt ende gramschap uyt mijnen vel springhen / Ou ba daer zijn nu t'Antwerpen / in dien Helschen poel / in dien Duyvelschen afgrondt / daer alle vermaledijt fenijn / ende stinckende vuylicheydt / te samen vloeyt / wederomme nieuwe Verraders / Verleyders / Bedriegers / nieuwe Schelmen ende Boefwichten / uyt de verwatene / ofte vervloeckte / ende verdoemde Duytsche Landen ghekomen / ende meenden hier in dese Edele Nederlanden (de welcke haer soo vromelijck in het Catholijcke Kersten Gheloove ghehouden hebben / tot dat de maghere / drooghe / Duytsche leeren Eersgaten / heurlieden vuyl bescheten Requesten ghepresenteert hadden) heurlieder Confessie van Augsburgh in te brenghen / ofte in te planten; Ba siet doch eens / hoe sy terstondt / als sy ghehoort hebben / dat dese vermaledijde Geusen willen veranderen de Religie / komen gheloopen met haerlieder Duyvelsche Confessie van Augsburgh / bey jae juyste / hoe wy sittender al nae en wachten / tegen dat ghy lieden komt / ba al gereet / ou ba / het is wonder hoe ghy soo lange gebleven zijt met u lieder jente Confessie van Augsburgh / die eerst soo lieflick / looselick ende bedrieghlick / van dien valschen / verdoemden / Helschen Ketter / dien grooten Weyffelaer / dien ongheſtadighen / dobbelen Philippus Melanthon / ghesteldt was / ende die hy naemaels voort / met syn Duyvels / Helsch fenijn / soo gants verdorven / ende nae sijnen Ketterschen sin vervalst heeft / dat heur de Zwinglianen / Calvinisten / ofte Sacramentarisen / met de Confessie van Augsburgh willen ende konnen behelpen ende beschermen: Daeromme ick schijte inde Confessie van Augsburgh / ba den tijdt sal noch komen / dat de Confessie van Augsburgh aen een Galge gehangen / ende met slijck / ende met stront beworpen sal worden / jae dat alle de Catholijcken haer schijt-gat aende Confessie van Augsburgh sullen vaghen / ba soo siet. Daer riep hy met luyder kele / ou ba / die Herdoperije is duysent-mael beter dan de Confessie van Augsburgh / ba Godt schende de Confessie van Augsburg / ba den Duyvel hale de Confessie van Augsburgh: Hoe / wat meendy dat wy dul ende sot zijn / ende dat wy ons alsoo sullen laten verduyvelen / ende verdullen / van dese leeren eersgaten / dese Duytsche Verraders / dese eerste afvallighen / ende Ballinghen vande Heylighe Roomsche Catholijcke Kercke / ba ick sal nu alle dagen wel soo tegen haer tieren ende gebarē / datmen over duysent mijlen van my sal weten te spreken / ba datter yemandt soo stout zy / dat hy teghen my eens kicke / oft hem tegen my eens roere / ende sijn backhuys teghen my tooghe / ba ick sal hem wel verben mijn tanden laten sien / dat beloove ick u / ba soo siet / ba soo siet doch eens / waer mede dat wy nu gheplaeght zijn / &c.

Een ander Sermoen van Maria de Moeder Christi / den 6. Januarij Anno 1568.

Den 6. Januarij / Anno 1568. so te passe brengende neffens sijnen Text / was Broeder Cornelis wederom in sijn Sermoenen seer ghestoort ende vergramt op sijn Catholijcken / seggende: Ba wat isser nu weder al te klappen ende te snappen ghewеest onder u lieden / om dat ick ghepreeckt hebbe / dat de weerde H. Maghet Maria den soone Godts / ende haren sone Jesus Christus / niet uyt-ghekackt noch ghepist en heeft / ba hoort en siet / waer dese simpele slechte liens in ontsticht zijn / ba ou / daer en is gheen Mensche ter Weereldt / die de weerdighe Heylighe Maget Maria / ende warachtige Moeder Godts / in meerder reverentie / extime en eerweerdicheydt heeft / dan ick / ende die daer grammer oft ghestoorder in werdt / om dat de Ketters van onsen bedroefden onsaligen tijdt / de eere vande weerdige Moeder Godts soecken te verminderen / dan ick / ba daerom hout u backhuys / ende laet my preken / alsoo my dat den H. Geest instort: ba ic en sal geen Heresije noch Ketterije preken / verstady dat wel? Ou ba wat botticheyt ende slechticheyt is dit van u lieden / ba het schijnt dat ghy meent / dat de weerdige Maget Maria gheen waerachtighe Menschelicke natuere ghehadt en heeft / ba sy heeft gekackt ende gepist ghelijck ander Vrouwen doen / ou wat meendy / dat sy het voetsel van haer natuerlick lighaem uyt-ghesweet / ofte door de neuse uytghesnut heeft? Neen Pater Corneli / wy weten dat wel / maer ons dunckt / dat het van geenen noodt en is / daer af te spreken: Ba en ist oock / ba hoe wildy dat ick dese vermaledijde Herdoopers anders oft beters haerlieder ongelijck oft Heresije betoonen sal / dan dat de weerde H. Maghet Maria / als nae de Menschelicke natuere / alle andere Vrouwen gelijck is geweest / ende haren Sone / ende Gods Sone / als waerachtich Mensche / oock natuerlijck ghebaert heeft / min noch meer dan als andere Vrouwen haer kinderen baren / uyt-ghewеert dat sy inde ghebooorte waerachtighe Maget gebleven is. Ba / men mach wel spreken vande Menschelicke figueren ende natueren / alst soo te passe komt / oft alst noodt is / want 't is Godts schepsel ofte creatuere / ende al dat den Mensche onder en boven gaet is Godts ordinantie / uytgenomen de sonde / die hebben wy van ons selven: Ba / laet hooren of hem yemandt van u lieden noch meer met mijn preken moeyen sal / ba soo stout niet / dat daer noch eens yemandt tegen kicke / dat rade ick u wel / ba soo siet.

Om sijn ongestadicheyt te bewijsen / oock om datter doen niet de Religie / maer wat anders ghesocht werdt / soo dient hier verhaelt een stuck Sermoens / Anno 1572. doen men de quade effecten vanden thienden penningh speurde / ende seyde:

Broer Cornelis Sermoen op den thiendē penningh / Anno 1572. wordt Geus.

Hou goe lien / en hebbe ick u niet wel ghesegt / dat den thienden Penningh de Geusen al in 't Landt sal brengen / wat sullen wy zijn? Ja goe liens al Geus / 't is beter / dan sy zijn in een misverstant / maer wy sullen wel accorderen: want sy houden den Koningh voor haren Prince ende Heere / Ja het sal wel zijn / hebdy 't nu niet wel gerockt / ay ghy Spaengiaerts / Spaengiaerts / ghy maeckt ons al Geus / jae wie sonde dit al ghelooft hebben / datmen soo haest soude veranderen / ick wilde wel om vele / dat ick noyt sulcke Sermoenen gedaē hadde / daer af dat de Geusen een Boecxken gemaecht hebben van mijn Sermoenen. Wat wil het werden doch / ey boose generatie van Spaengiaerts / hebben wy niet wel betoovert gheweest? Heeren van Brugge siet nu wel toe / het kost al ons lijf / indien wy niet en spelen Spaengiaerts uyt / onse kinders gecken met ons / de Geusen hebben 't ons wel ghesеydt watter van komen soude. Ende daer nae op Assentions-dagh, ondertusschen sijn Sermoen. Ba goe liens / ist nu niet wel gethiende penningt / en gekatseert / ba wat eenen Bril heeft onsen Cozijn nu op sijnen Neuse / kan hy daer wel uyt sien? ick geloove wel neen / ba soo soude men thiende penningen / datter een nieuwe Natie komt om die te weeren / ghelijck te Vlissingen / ba tjan ten zijn gheen Geusen / ende ick rade u dat ghyse gheen Geusen en heet / tjan het zijn vrome lieden / datse soo zijn / dat hy nu een stocxken neme ende springhe daer nae / maer ba het isser een weynigh te breedt / hy en dersser niet komen / hy mocht onder wege blijvē / ey / ey / ist nu niet wel gespaengiaert / jae gebaerlijcke Duyvelt.

Dit Sermoen dede hy / als den Briele by den Grave van Lumey ingenomen was.

Dit was sijn daghelijcksche maniere van preken veel Jaren / tot Anno 1576. gheduert hebbende / tot dat hem 't preken verboden wert / ende dat 't Klooster (als geseyt is) verstoort werdt. Hy heeft noch eenen tijdt langh daer nae ellendelijcken ghequelt / met

verschey-

verscheyden sieckten, ende ten lesten is hy ghestorven/ An. 1581. ofte 1582. binnen der stadt van Brugge.

Discours op Broer Cornelis Historie.

Den Leser mochte verwonderen hoe hy Hoorders kreegh / maer eenighe deden dat uyt devotie / andere uyt haet ende nijdt / die sy de Gereformeerde Religie droegen / die hy seer opentlyck bevochte / de derde om uyt suspitie te wesen / ende veynsden Catholijck te zijn ; eenen grooten deel quamen daer uyt spot / ende om wat nieus te hooren. Aldermeest is te verwonderen / dat een Magistraet ende Landts-Overheydt sulcx heeft willen lijden. Maer lesende den Boeck van sijn Sermoenen / salmen mogen sien voor ogē/ den sorghlijcken eñ ellendigen staet/ daer alsdoen dese Nederlanden in waren / als dat niemandt eens kicken oft spreecken en dorste / om dat sijn Sermoenen alle tot achterdeel vande Ghereformeerde Religie waren / ende tot voordeel vande Pauselijcke Roomsche Catholycke/ eñ tot bevestinge van het Spaensch Regiment / noemende de Spaensche Soldaten Heylighen. Maer boven al is nochtans te verwonderen / dat de Gheestelijckheydt / ofte goede Roomsche Catholijcken / haer saecken met sulcke Beestelycke Instrumenten hebben willen uyt-voeren / ende ghebruycken sulcken schandeloosen Persoon / 't welck schande voor Godt ende de Weereldt was / dat den Stoel/ die tot de Waerheyt geeygent was/ met sulcke schandelijcke Personagien/ Predicanten/ jae leugens besmet soude zijn/ welcke elcken redelicken Mensche/ die in eenighe Religie yverigh is / een achterdencken maeckte vande selfde Religie / om datmen die gheenen beteren ofte eerlijcker Voor-vechter weerdigh en achtet / selve opreppende veel Poincten / die de wijste Roomsche Catholijcken in dien tijdt beter verswegen achten/ die nochtans met een openbare toelatinge gheadvoyeert werden/ soo dat ghenoech daer mede te kennen ghegheven is / datmen meer socht 't Spaensch Regiment dan Religien te bevestighen. Sonder twijffel Broeder Cornelis onnutticheydt / ende het toelaten daer van / heeft groote afbreuck in de Roomsche Catholijcksche Religie gedaen. Veele van sijn daghelijcksche Auditeuren / ende vande eenvoudighste van Brugghe/ jae sijn Devotarisen selve/ zijn daer door beweecht geweest / om haer tot de Gereformeerde Religie te begeven.

Schande der Roomsche Catholycken.

Schade die het Spaēsch Regiment gedaen heeft inde Catholycksche Roomsche Religie / met Broeder Cornelis te maintenerē.

Alsoo nu in dit Jaer tot Worms in Duytslandt eenen Rijcx-dagh beschreven was / soo werden van den Hertogh Mathias / ende de Generale Staten treffelijcke Ghesanten derwaerts ghesonden / onder de welcke de Heere van Sint Aldegonde/ dē 7. Mey/ een treffelijcke Oratie gedaen heeft/ voor alle de Rijcx Vorsten / Staten ende Ghedeputeerde / alwaer hy in 't korte verhaelde den ellendigen staet ende ghelegentheyt des Nederlants/ 't voornemen der Spaengiaerden / ende wat aldaer den Hertogh van Alba/ ende meer andere / jae oock Don Jan voor tyrannijen aengherichte hadden / ende wat perijckel den Roomschen Rijcke daer van aenstaende was. Van den Hertogh van Alba verhaelde hy voor particulieriteyt/ als dat hy in een bancquet voor sijn vertreck gheglorieert / ende hem beroemt hadde / dat hy binnen den tydt van sijn regeringhe / ontrent ses Jaer/ in Nederlandt ontrent de 18600. Menschen met Beuls handen omghebrocht hadde / behalven noch de ontallijcke menichte door Krijgs-volcx oploopen/ moet-wil ende gramschap / hier ende daer / ende behalven die door Kryghs-ghebruyck verslint waren ghewees t. Verhaelde mede/ datter by der ghemeyner Landen rekeninghe bevonden ware / dat inde vyfthiene Provincien der Nederlanden / by den voorsz Hertoghe ende de syne / inde Oorloghe teghen de twee Provintien van Hollandt ende Zeelandt / ende in 't bouwen van Kasteelen / ende haer Landtsaten bederf / meer dan sessendertigh Milioenen guldens gheconsumeert zijn / behalven den roof / de schade/ den brandt-schat der gieriger Kryghslieden : Daer ware generalijcken ghehoopt ghweest/ dat den Koningh soude onvergeten bedacht hebben / dat dese de selvighe Nederlanden waren / door wiens trouwelijck beleydt/ hulpe / goet, gheldt ende bloedt/ die swaere ende langhduyrighe Fransche Oorloghe/ tot 's Koninghs eere / eerlijck ten eynde ghebrocht ware gheweest. Daer inne die Nederlanden / boven alle ordinare ghewoonlijcke Schattinghen / Lasten ende Tollen vrywilligh/ in neghen Jaren tijdt/ den Koningh opghebrocht hadden de somme van veertigh Milioenen guldens. Vorder wat die Landen generalicken/ ende die Steden/ onder den Commandador/ den Rhoda/ den Don Johan van Oostenrijc/ gheleden hadden / als byde ghenuyt meerde Spaengiaerden / die Koninghs ende Landts vyanden uytgheroepen waren / die de steden van Maestricht ende Antwerpen tweemael al ongestraft geplondert hadden. Waerschouwende oock hoe dat de Spaengiaerden meynden van Nederlandt te maecken den Stoel vande Oorloghe, ende wat perijckel den Roomschen Rijcke/ ende by-ghelegen Provintien/ daer van aenstaende was : Indachtich maeckende de aenslagen/ die den Hertogh van Alba ende andere ghehadt hadden / om de Rijck-steden Keulen / Munster / Emden/ &c. te incorporeren / waer door het vyer van Nederlandt haest mochte in Duytslandt uyt-branden. Sy waren oock trachtende het Koninghrijck van Enghelandt te conquesteren / onder 't decksel vande Schotsche ghevanghen Koninginne Maria te helpen / ende daer mede de Dominatie vander Zee / ende allenskens der gheheeler Weereldt Heerschappije te verkrijghen / eenlick tijdt ende bequaemheydt verwachtende. Hy badt te willen bedencken des Turcken Victorien / ende den onderlinghen twist der Christenen / ende dat de Spaengiaerden wel soo kloeck ter Wapenen waren als de Turcken / soeckende den selven lof ende glorie / om groote conquesten te maecken / hebbende even soo groot/ jae grooter sporen ofte beweginghen van Religie / als Turcken / om die te vorderen in Nederlandt als in Duytslandt : Want sy de Duytschen generalicken niet anders / dan alsoo / soo Turcken waren achtende / de Christenen / waer van haer behoorde ghenoech tot waerschouwinghe te dienen / dat den Koningh van Spaengien onlanghs hadde Verbondt ende vriendtschappe met den Turck gemaect/ ende waeren met hem wat voor Tribuyt te betalen veraccordeert. Waeromme hy badt / sy wilden ghedencken de oude vriendtschappe ende verbondtenissen/ hebbende den Koophandel / tale ende naem gheheyn / veele Nederlandtsche Provintien waren van ouden tijden / voor Keyser Karolus V. tijden / des Rijcx Kamer-ghericht onderworpen / ende selve inde transactie / die Anno 1548. met de Rijcx Stenden ware besloten/ ende doen hebben de Vorsten ende Stenden belooft / dat sy de Nederlandtsche Provintien ende Steden alle soude in beschermenisse nemen/ ende dat sy souden ghenieten alle des Heyligh Rijcx Privilegien ende Vryheden/ ghelijck die / die in 't middel van 't Rijck waren ghe seten / ende verstonden haer solemnelick verbonden / die tegen ende voor alle uyterlijcke ghewelt / ende ongerechtighen overlast / soo noot ware / met alle middelen te beschutten ende voor te staen. Waeromme sy nu baden/ dat sy haer wilden ter herten laten gaen des Nederlandts ellenden / ende die by te staen / den Don Jan ende sijne aenhanghers te willen / nae Rijcx Rechten ende Ordinantien in des Rijcx Ban doen / verbiedende hem met Volck / Wapenen / Victalie ende Munitie/ gheensins te assisteren / weder t'Huys roepende den Hertogh Erick van Brunswijck / Polwijler / ende andere Duytsche Hoplieden ende Capiteynen / op de verbeurte van alle haerlieder Goeden &c.

Rijcxdagh tot Worms daer de Nederlandtsche Ghesanten verschenen/ den 7. Mey/ Anno 1578.

Hertoge van Alba hadde 18600. Menschen doen dooden/ ende 36. Milioenen guldens veroorloght.

Spaēgiaerden sochten Enghelandt te conquesteren / eñ daer mede de Heerschappye der Zee.

Mits dat dese Oratie in 't Latijn ghedruct werdt/ soo en hebben wy die (om kortheydt wille) niet breeder verhaeldt. Waer teghen oock een Apologie tot Luxemborgh gedruckt werdt / geschreven van eenen Cornelis Calidius Chrysopolitanus.

De Generale Staten / met den Eertz-Hertoghe Mathias / ende den Raedt van State / hebben (nae den slagh van Gemblours) ghereolveert nae de opinie van den Prince van Orangien / als dat het langhe dueren van Oorloghen niet anders was mede brenghende dan ghewisse verderffenisse der Landen / somtijdts goede / somtijdts quade accidenten barende / ende datmen een goede offensive Oorloge voeren soude/ opbrenghende soodanigen groote macht/

Resolutie der Staten vā offensive Oorloghe te voeren.

1578. macht/ die ghenoechsaem ware/ om den Vyandt gheel ende al uyt den Lande te verdryven : Nochtans dat sy soo groot niet behoorde te wesen / dat sy haer vermoghen te boven ginghen : Voor-houdende wat sulcken Heyrkracht kosten soude / het welck oock verwillight werdt op te brengen / tot de somme van sesmael hondert duysent gulden ter Maendt / sonder de assistentie vanden volcke ofte ghelde die de Koninginne van Engelandt soude doen.

Kosten der Oorloghe int Jaer 1578.

Den staet der Oorloghe werdt dit Jaer ghecalculeert te kosten 911. duysent 374. gulden / sonder de Traictementen vande Gouverneuren / als Eertshertogh Mathias was seven duysent gulden / ende des Princen van Orangien was twee duysent acht hondert gulden alle ter Maendt gerekent.

Waeromme sy gheordineert hebben / aen Hertogh Hans Cazimirus Paltsgrave te versoecken / om dry duysent Peerden / ende drie duysent Voet-knechten aen te nemen. Tot dien eynde deden sy het geldt aen sijn Commissarisen inde Franckfortsche Marckt van half Vasten betalen. Oock korts daer nae sonden sy gheldt in Duytslandt voor duysent Peerden / onder den Grave van Swartzenborgh / voor vyftien-hondert onder den Marquis van Havrech / voor noch ander duysent onder Wolmerenckhousen / ende noch duysent onder den Baron van Schenck / ende een Regiment Voet-volck onder den Colonel Lazarus Muller. 1578.

Iohannes Casimirus, Paltsgrave bij den Rijn Hertsch in Beijeren etc. Ridder der Iartier Orare.

De Koninginne van Engelandt sendt den Staten gelt aen Cazimirus/ in stede van volck.

Boven dese waren sy noch uyt Enghelandt verwachtende (nae den Contracte hier vooren verhaelt/ ende by den Marquis van Havrech besloten) vijf duysent Voet-volck / ende duysent Peerden. Maer terwijle de Koninginne van Rade veranderde / meynende de Staten meerderen dienst te doen / werdt de voorsz Marquis van Havrech weder derwaerts ghesonden / ende te vooren den Heer van Famars / die alsoo ghehandelt hebben / dat in stede van het Krijghs-volck / de Koninginne soude in ghelde tellen tachtigh duysent Angelotten / aen Hertogh Jan Cazimirus / om twee duysent Peerden / ende dry duysent Voet-volck meer op te brenghen / het welcke soude sijnen eyghenen Persoone doen afkomen om die te voeren / de wijle de eerste bestellinghe niet groot ghenoech en was nae eysch ofte reputatie sijns Persoons. Dies souden de voorsz Heeren Staten hun verbinden inde handen vanden Ambassadeur van de Koninginne/ Monseur Davidsoon/ in gheen communicatie van Payse / noch van schorssinghe van Wapenen ofte dierghelijcke te komen / roerende dese Oorloghe / sonder advys ende consent vanden voorsz Hertoghe

1578. Hertoghe Cazimirus / ende dat vorder / in alle andere overkomende saecken / sy hem souden aennemen ende tracteren / als of hy een Enghelsch Prince ofte Vorst ware / ende Lieutenant ofte Stadthouder van hare Majesteyt / Overste van haer Forcen ende Ondersaten / naemelijck volghende het Poinct diesshalven gheaccordeert / tusschen hare Majesteyt ende den Heere Marquis van Habrech / &c. ende dat al ten insiene dat den voorsz Hertogh Cazimirus aenghenomen hadde dese Oorloghe / principalijcken ende ter begheerte van hare Majesteyt. Souden oock niet vorder handelen met den Hertogh van Alenson / oft sijne Ghecommitteerde / dan met wete ende consente vande Ghesanten van hare Majesteyt / volghende 't ghene dat met den Marquis van Habrech geaccordeert was.

Cazimirus ghestelt Stadthouder vande Koninginne van Enghelandt.

Oorsake van achterdencken en oneenicheydt in de Nederlanden / door de stercke komste van Cazimirus.

Dese veranderinghe der Coninginne werdt van eenighe Provintien ende Staten / die de Religie meest toeghedaen waren / onbedachtelijck aenghenomen / meynende die daer mede te stabilieren. Maer de Prince van Orangien / ende andere voorsichtighe Heeren / hebben daer seer teghen gheweest / soo vele / dat sy haer selven schenen suspect te maecken de voorschreven Coninginne / den Hertogh Cazimirus ende die vande Religie. Maer soo de wijste dat voorseydt hadden / soo heeft dat terstondt ghebleken / ende onder haer een groot achterstel ende jalousie ghecauseert. Want de Walsche Provintien / ende d'andere / die meest de Catholijcksche Roomsche Religie toeghedaen waren / begonsten achter-dencken te krijghen / als of den Prince van Orangien / ende die van Hollandt ende Zeelandt / met de Coninginne van Enghelandt / door den Persoon / macht ende middel van Cazimirus / eenighe conqueste oft veranderinge van Religie voorgenomen hadden / soeckende onder haer de Landen te deylen / ende eyghen te maecken / onder 't decksel van Religie / ofte ten minsten haerlieder authoriteyt inde Landen te stabilieren / dat sy van gheenen aensien neffens haer wesen souden / daer het haer inder waerheydt meest om ghedaen was. Welcke oorsaken van achterdencken / den Prince ende andere gheerne gheweert ghesien hadden / soo vele het mogelijck was. Want 't selve den Catholijcken oock oorsaecke gegeven heeft van met Vranckrijck te handelen. Ende de Walsche Provintien hebben daeromme haer Contributien inghehouden / oock veel ander voorslaghen voorgenomen / ende d'ander Provintien in 't Contribueren onwilligh gemaeckt / ende oneenicheydt ghecauseert / alsoo hier nae verhaeldt sal worden.

Handelinge met den Hertoghe van Anjou / om de Walsche Provintien en Fransoysen alle achterdencké te weeren.

Alsmen de tijdinghe vande Nederlaghe der Staten Volck by Gemblours / in Vranckrijck vernomen hadde / heeft den Hertoghe van Anjou / des Koninghs Broeder / in Nederlandt ghesonden den Heere de la Fougere / ende sijnen Secretaris aende Staten / om (door sijn medelijden) haer van dat ongheluck te beklagen / ende haer te presenteren sijnen Persoone ende middelen tot haren bystandt: Het welcke den Staten wel heeft bevallen. In welcke beleeftheydt hy noch continueerde / ende groote diensten aenbiedende (zijnde oock jalours over de Contracten van Engelandt / ende Cazimirus) heeftmen hem ten lesten gehoor ghegheven. Ende alsoo nae Vranckrijck by de Staten ghesonden waren den Baron van Aubigny / ende de Heere van Mansaert / om alle Officien van danckseggen by den Koningh ende sijnen Broeder te doene / neffens dat den Lande mochte dienstelijck wesen / hebben de Walsche Provintien ende andere soo vele onder de Staten vermogen ende verkregen / datmen met den voorsz Hertogh in handelinge getreden is / om haer ende de Fransoysen mede / uyt alle achterdencken te stellen / ende daer mede te bewijsen / datmen niet anders en sochte dan de Landen van haren Vyandt Don Jan / ende vanden Spaengiaerden te bevrijden.

Jalousien onder de Staten ende Ghebueren Princen / d'een van d'ander.

Desen handel by de Walsche Provintien goet ghevonden / om die vande ghereformeerde Religie in ballantie ofte contreprise te houden / heeft de Koninginne van Enghelandt doen oock in groot achterdencken ghestelt / haer vastelijck persuaderende / dat den Koningh van Vranckrijck / onder den naem van sijnen Broeder / sochte de Nederlanden te incorporeren / daer over nu in grooter bekommeringhe zijnde / sondt in Vranckrijck eenen Ambassadeur / te weten / den Ridder Sire Eduward Staffordt / om den Koningh te ontraden eenighe entreprinse te doen op de Nederlanden / hem lieber biddende te willen met haer intercederen om een goede reconciliatie tusschen den Koningh ende de Nederlanden / met protestatie / dat sy uyt kracht vande oude alliantien met het Huys van Borgongien ('t welck sy bekende nu te zijn het Huys van Oostenrijck) soude ghenootsaeckt wesen / hare macht te voeghen tot beschermingen vanden voorsz Koningh / soo verre sijne Majesteyt van Vranckrijck / onder het decksel van het different ofte twist met sijn Broeder den Hertoghe van Anjou / soude meynen de Nederlanden te vermeesteren ende onder Vranckrijck te brenghen / 't welck sy te vreesen hadde / als den Staet van haer Koninghrijck ten naedeele / als haer niet voeghende soo machtighen ghebueren te lijden &c. Ende hoe wel de Koningh door sijne antwoorde verklaerde / niet alleen dat achter-dencken van hem weerende / maer verklaerde expres meer oorsake te hebben 't selve van de Koninginne te suspecteren / dan sy van hem hadde: ende dat hem aenghenaem ware / dat de Koninginne haer selven wilde imployeren om sijn Broeder daer van te diverteren / ende eenen goeden Vrede in Nederlandt te weghe te brenghen / met presentatie daer aen de handt te willen houden / ende den Maerschalck van Cosse mede te senden nae Mante / alwaer den Hertogh sijn Broeder doen was / om de Legatie te helpen favoriseren. Hieromme is nochtans de Koninginne niet gherust gheweest / voor dat de voorsz Staffordt Ambassadeur by den Hertogh van Anjou was geweest: Ende nae sommige audientien klaerlick hadde ontdeckt / datter tusschen den Koning ende zijn Broeder gheen secrete intelligentie en was / om de Nederlanden onder schijn van Anjous aenslagh te impetreren oft in te nemen / soo daer door den vermelden aenslagh van Anjou / door een ander Ambassade niet alleene werdt ghepresen (als alleene streckende tot bescherminghe vande Nederlanden teghen de Spaensche tyrannije) maer hem werdt oock vande Koninginne hulpe ende assistentie / van raet en daet tot so loffelicken werck aengeboden / ende werdt van alsdoen also den gront geleydt ende een aenvanck ghemaeckt van een Houwelijck te spreken: ende den Hertogh van Anjou die protesteerde oock niet anders dan Vrede te soecken / ende dienst den Nederlanden / ende Koninginne van Enghelandt te doene / dies hem selven in Persoone / ende met sijn macht / was in Nederlandt begevende / om Don Jan tot Vrede ofte vertreck te doen resolveren.

Koninginne van Enghelandt wijse ende onghevepnsde procedures.

Antwoort des Konings van Vranckrijck aen de Koninginne.

Dese jalousien brochten de Staten Generael in groote perplexiteyt / ende de Provintien elck in seer groot achter-dencken / wat hun best te doene stondt / d'een den anderen mistrouwende / negligerende haer Contributien te vinden ende op te brenghen / ofte die tot eygen beschermínghe aen te leggen. Dat welcke dede Don Johan hoopen 't beste voor sijn saken / als dat de onderlinghe jalousien eenighe groote disordere onder sijn Vyanden soude veroorsaecken / alsoo dat oock ghebeurde.

Alsmen noch in handelinghe stondt / heeft den Hertogh van Anjou selve / om sijnen goeden wille te bewijsen / den 12. Julij / met kleynen state / hem begheven inde Stadt van Berghen in Henegouwe / alwaer hy eerlick vanden Grave van Lalaingh (aldaer in Henegouwe Gouverneur zijnde) ontfangen / ende oock van Staten weghen wel onthaelt is gheweest / van waer hy nae Antwerpen by de Staten Generael gesonden heeft sijn Ghesanten / Heer Loys d'Amboyse / Marck-Graef van Rebel / Baron van Bussy / met de Heer van Neufville / ende van Monducet. Middeler-tijdt hebben eenighe van sijn krijghsvolck / ten dienste vande Staten / het Kasteel van Habrech beleghert ende beschoten / ende die van binnen ghedwonghen haer op te gheven / den 26. Julij. Ende voorts leyde hy Garnisoenen inde verlaten Steden van Soingni / Mambuge / ende Reulx / ende daer ontrent.

Den Hertog van Anjou komt tot Berghen in Henegouwe de 12. Julij.

Terwijlen

1578. 1578.

Terwijlen dat den Hertogh ontrent de Frontieren meer volcx vergaderde / gheheurde in een Dorp/ gheheeten Becourt/den 16. Decembris/ Anno 1578. een jammerlijcke sake/ schrijvens weerdigh / 't welck wy daerom hier sullen verhalen. Een Capiteyn/ gheheeten le Pont / welcke met sijn Vendel daer ghelogeert was / hadde hem ghefourceert ten Huyse van eenen deghelijcken Landtman / gheheeten Jan Millet / welcke drie schoone Dochters hadde / dese Capiteyn verliefde op de outste / Maria Millet ghenoemt/ oudt ontrent 16. Jaren / die haer seer beneerstighde om hem wel te dienen / ende soo te schouwen alle vorder Krijghs-ghewelt. Welcke hy vanden Vader (met hem over Tafel sittende) ten Houwelijck eyschede : Ende alsoo hem de Vader sulcx heuselijck met schoone woorden ontseyde / werdt hy soo verstoort / dat hy den Landtman uyt de Camer dreef/ ende verkrachte de Dochter: het welcke oock zijn Soldaten hem nae deden. Daer nae gheheurdet dat hy eens weder ter Tafel sittende / ende de Dochter by hem/ met haer noch spottende / 't welck de Dochter (die niet dan wrake over haer eere en sochte) alsoo ter herten gingh / dat sy (terwijle dat den Corporael den Capiteyn Pont wat bysonders inde oore seyde / ende hy over sulcx omme sagh / een mes nam/ dat by haer lagh/ ende stack hem daer mede het herte af / soo dat hy doodt ter aerden viel : Ende liep daer over wegh / 't selfde haer Ouders aenseggende. Maer sy werdt vande Soldaten vervolght / die haer aen eenen boom bonden / ende alsoo ter doot toe met haer Roers doorschoten. Haer Vader ontloopen zijnde / vergaderde de omligghende Dorpen/ welcke over sulck een daedt vergramt zijnde / hebben alle de Soldaten daer ontrent beset ende omcinghelt/ende al vermoordt/ datter qualijck yemandt van quam / selve noch drie Compagnien / die hun Medeghesellen te hulpe quamen / werden mede van de Boeren beset ende gheslaghen / dit gheschiede den 16. Decembris / Anno 1578. een rechtveerdigh oordeel Godts.

Een heerlijck/ nochtans jammerlijck feyt van een verkrachte dochter/ ende haer doot.

Dierghelijcke eerbare vromicheydt der Vrouwen/ isser vele ghebleken inde Nederlanden / gheduerende de Oorloge. Onder andere noch een ontrent Rijssel/ alwaer een Spaensch Capiteyn / ten Huyse daer hy ghefoureert was / meynde een Advocaets dochter te verkrachten / terwyle de Moeder ende ander volck eensdeels ter Kercken / oft by hem uytghesonden waren. Maer alsoo hy daer mede besigh was / ende de Dochter haer weerende / kreegh sy haer Mes ofte sijnen Poingiaert inde handt / ende stack hem achter inde lendenen/ ende behielt alsoo haer eere. Doch de Capiteyn noch eenige dagen daer nae levende/ kreegh hy een edel oft eerlijck berouwen/ ende haer sijn doodt vergevende / wenschende haer voor zijn Wijf / om haer eerbaerheyts wille/ende gaf haer by Testament alle sijn goet.

Een Advocaets dochter behoudt haer eere / en doorsteeckt haren verkrachter.

De Ambassadeurs voorgenoemt/vanden Hertogh van Anjou / handelende t'Antwerpen met den Staten Generael / hebben den 13. Augusti besloten 23. Artijckelen/inhoudende als volght:

Tractaet tusschen den Hertoge van Anjou/ende de Staten der Nederlanden den 13. Augusti.

1. Dat den Hertogh de Staten soude bystaen/met sijn macht ende middelen / tot haerder verlossinghe vande groote Tyrannije der Spaengiaerden / ende invasien van Don Jan.

2. Te weten/ dat hy soude opbrenghen tot de Oorloghe thien duysent Voet-volcx / ende twee duysent Peerden/op sijne kosten/voor drie Maenden/ de eerste Maendt soude uytgaen den lesten Augusti loopende/ voor de onkosten vande oplichtinghe.

3. Ende so binnen dien tijdt de Oorloge niet gheeyndight en ware/ soude den Hertogh noch continueren met 5000. Voetvolcx/ende 500. Peerden.

4. Hier over accorderende / gaven hem de Staten den Tijtel van Beschermer vande Vrijheydt der Nederlanden, teghen de tyrannije der Spaengiaerden/ ende haer Adherenten / ende voor sulcx wilden sy hem doen openbaerlijck uytroepen.

Den Hertog van Anjou gedeclareert Beschermer der Nederlandtsche vryheyt.

5. Tot verseeckeringhe van beyde partyen / ende onderhoudinghe van vriendtschappe met de Coninginne van Enghelandt / sullen t'samen trachten een alliantie met de selvighe Majesteyt in te gaen / daer by voeghende den Coningh van Navarra/ ende Hertogh Cazimirus/ende andere.

6. De Staten sullen reciproquelijck haer verobligeren / den Krijgh gheeyndight zynde / met ghelijcke fortsen ende conditien den Hertogh te assisteren/tegen alle ende eenen yeghelijcken / die hem souden willen bespringen/ uytgenomen 't Keyserrijck / 't Koninghrijck van Enghelandt / ende andere gheallieerde der Staten Bondt-genooten.

7. Oock soo hy eenighe Oorloghe aenvinghe met advijs der Staten / ende nae Privilegien vanden Landen (welverstaende / dat hy gheen Oorloge aenveerden sal ter cause vande Religie) ende inde tegenwoordige Oorloge/zijnde des Hertoghs Heyr-kracht ghevoeght by der Staten Krijghs-volck/ den Hertogh daer zijnde in Persoon / sal daer eerst ghenoemt worden / ende daer het opperste ghebiedt hebben / als Beschermer der Nederlantsche Vrijheydt, gelijckelijck ende met de voorsz Staten/ die gepresenteert sullen worden by haren Generael. Den Hertoghe daer in Persoone niet zijnde / sal den voorsz Generael der Staten alleen gebieden.

8. Noopende het Gouvernement der Landen / sal geheelick blijven inde handen vande Staten/ende die daer toe zijn gheordineert / als den Eertz-Hertogh Mathias/ende Raedt van State.

Artijckelen des Tractaets met Duc d'Anjou.

9. Alle particulier Tractaten/ inbrengende materie van mistrouwen/belooft den Hertogh/dat hy geen maecken en sal / noch particuliere intelligentien aenrechten met eenige Provintien / Steden ofte Persoonen/sonder toestaen der Staten Generael. Desgelijcx oock de Staten en sullen niet doen tot prejuditie van den Hertogh ofte desen Tractate.

10. Daer en boven beloven ende verbinden haer de Staten Generael/dat ingheballe sy hier naemaels souden willen aennemen eenen anderen Heere ofte Prince / sy hem boven alle andere prefereren sullen/ onder sulcken Voorwaerden als hem alsdan soude mogen voorgedragen worden.

11. Ende tot dien eynde souden haer de Staten Generael vergaderen binnen drie Maenden / nae dat den Krijgh sal geeyndight wesen/oft eer/so het mogelijck zy/om daer van te resolveren.

12. Tot versekeringhe vanden Hertogh / zijn de Staten te vreden hem in handen te leveren Steden/ te vooren belooft/ tot sijn versekertheyt/ vertreck ende ghemack van sijn ghewonde ende siecke / te weten/ Quesnoy/Landrechi/ende Bavays: Welverstaende/ soo den Hertogh konde nemen vanden vyandt een vande Steden van Marienborgh/ Philippeville/ oft Binche / die sal hem ghegheven worden in stede van Bavays/tot sijnen keure.

13. Om de voorsz Steden aenden Hertog te doen leveren / sullen de Staten Brieven gheven / ende alle uytterlijcke devoir doen.

14. Daer en boven alle Steden / Plaetsen / ende Sterckten/ gheleghen over de Mase/ die tegenwoordelick niet en zijn / noch hebben gheweest vereenight met de Staten/ zedert de Pacificatie van Ghent/ als Borgongien ende Lutzenborgh / die sullen moghen ghenomen worden by de Wapenen vanden voorsz Hertogh / 't zy alleene oft verselschapt met Staten Krijghs-volck / sullen blijven onder de macht ende ghehoorsaemheydt des Hertoghs / sijn leven gheduerende. Ende nae sijn afsterven sullen de gheconquesteerde Steden / ende die hy tot sijn versekeringhe sal ontfanghen/ erven sijn Manlijcke Oyren / van Wettelijcken Bedde / ende gheen andere / waer van sullen ghegheven worden alle versekeringhen van Brieven ende Obligatien.

15. Maer de Steden / Plaetsen ende Fortressen/ die vereenight gheweest zijn met de Staten/ zedert de Pacificatie van Ghendt / die sullen blijven toebehoorende de Staten/ingheballe sy mogen worden ghereconqueert in eeniger manieren.

16. Noopende de Steden ende plaetsen nu niet geassocieert met de andere / die haer selven met vrijen wille overgheven sullen moghen / ende niet met Wapenen ende beleghen ghedwongen/ oft by intelligentie ende compositien / zijn de Staten te vreden / dat den voorsz Hertogh mede deelachtich vande helft der

der selviger conquesten sal zijn.

17. Niet te min de aenbiedinghe / dat rembourserende by de Staten de kosten ende onderhoudt van 't Oorloghs-volck / gedaen by den voorsz Hertogh voor de generale bescherminge des Vaderlants / de voorsz Steden / hem belooft tot versekeringhe / haer weder overgelevert sullen worden.

18. Oock aennemende de voorsz Staten de aenbiedinghe by den Hertogh haer ghedaen / hem te verklaren (ghelijck hy alreede in effect hem verklaert heeft) Vyandt van Don Jan ende sijn aenhangers / ghelijck sy oock aennemen de ampliatie van 't selfde Artijckel / Vyandt te zijne van alle die / die de Staten vanden Lande houden ende achten sullen voor vyanden / principalijck de Spaengiaerden / haer Adherenten ende Ghesellen / waer van men sal doen drucken Acten Publicque ende solemnele, in forme als de Staten sullen ramen.

19. Boven dien / dat den Hertogh niet overbrenghen sal vreemdt Krijghs-volck / anders dan naturele Fransoysen / in ghetale voorsz / behalven sijn Guarde van Switsers ende Huysghesin / ten ware dat anders by de Staten versocht ware.

20. Den Hertogh sal beletten / soo veel moghelijck zy / dat geen hoopen Fransoysen noch andere / trecken ter hulpe der Spaengiaerden.

21. Dat des Hertoghs Oorloghs-volck tot hulpe der Staten sal ghebruyckt worden met ghemeyn advijs / tot meest profyt des Landts / seer bedanckende den voorsz Hertoghe vande vyantlicke feyten alreede der Landen vyanden bewesen: Welverstaende / dat den Hertogh / noch de Staten / d'een ofte d'ander / niet sullen moghen handelen van Vrede met den Koningh van Spaengien ende vyanden / sonder weten ende toestaen d'een vanden anderen / ten ware de Staten / ghedurende de Maendt van Augustus / mochten eenen verseckerden ende goeden Pays sluyten / tot haren contentemente / ende niet sijnde tot achterdeel vanden Hertoghe / sijn Dienaers / noch van sijn Bondt-genooten: Maer alsoo dat ghedurende de Maendt van Augustus / Don Jan overlevere / in handen vande Staten / Limborgh / Ruermonde ende Deventer / met alle de Steden over dese zijde der Mase: Besprekende / dat daer in sullen begrepen wesen den Hertogh / ende alle die in desen tocht ende handelinghe sullen ghedient hebben / desgelijcken oock alle andere Princen ende Potentaten / die de Staten behulpelijck gheweest hebben / als namelijck / de Coninginne van Enghelandt / Hertogh Hans Cazimirus / ende andere.

22. Ende soo 't ghebeurt / dat hier naemaels den Hertogh eenighe Oorloghe aengedaen mochte werden / ter cause ende hulpe den Staten ghedaen / oft te doene / sullen de Staten ghehouden zijn hem te helpen met haer macht ende middelen / volghende het Artijckel op de materie boven verhaeldt. Daer en boven soo den ghenoemden Vrede ghetreft werde / sullen sy bekennen de weldaet vanden selvighen Vrede / naest Godt / vande handen des voorsz Hertoghs / ende sullen hem oprechten alle sijn kosten / die hy ter cause van haer goet ghedocht heeft te doene / ende boven dien hem noch een verdiende bekentenisse weerdich sijne grootheydt. Daer en tusschen / ghedurende den tijdt des Vreden-handels / sullen alle de andere Poincten ende Artijckelen verhaeldt / blijven in haer volle kracht / ende terstondt volbrocht worden / ende men sal niet ophouden eenighe Acten van vyandtschappe.

23. Meer soo nemen de Staten aen de aenbiedinghe by den Hertoghe haer ghedaen / noopende de behoudenisse der Steden / hem in handen te stellen in sulcken state / dat den Inwoonders oorsaecke sullen hebben haer te vreden te houden / ende met sulcken goeden discipline / dat die goede ghebueren daer exempel aennemen moghen / onder-houdende haer Privilegien / Rechten / ende oude Vrijheden / ende die weder-gheven in sulcken staet van Fortresse ende Munitie / alsoo hy die sal ontfangen hebben / ten ware sy bespronghen ende overweldight werden vanden vyandt / waer van dat den Hertogh alle verseeckeringhe geven sal.

Ghedaen ende besloten inde vergaderinghe der Staten Generael / den 13. dagh Augusti / An. 1578. in Antwerpen. Onderteeckent / Houflin.

Hier en tusschen hebben de Staten haer Krijghsvolck alomme vergadert / ende het Peerde-volck / van Swartzenborgh / ende Edel Henrick / Bastaert van Bruynswijck / zijnde inde Langhestrate in Brabandt in Julio aenghekomen / hebben begonst eenen Legher te slaen tusschen Liere ende Herentals / daer een deel Hollandtsche / Enghelsche / ende Schotsche Voet-knechten haer by voeghden / zijnde tot Veldt-Overste ghekoren Maximiliaen de Hennijn / Grave van Bossu / die (gelijck wy verhaelt hebben) op 't Schip / ghenaemt d'Inquisitie / vande Hollanders hadde ghevanghen gheweest / ende verlost by de Pacificatie van Ghendt.

Der Staten Krijghsvolck beginnen Legher by Rymenant / in Julio.

Den 14. Julij gingh den Eertz-Hertogh Mathias / Gouverneur der Nederlanden / desen Legher besichtighen / ende in ordere stellen / ende resolveerde dien by Rymenant te beschanssen / verwachtende de reste van des Hertoghs Cazimirus volck / dat op den tocht was. Sijn Fransoys Voet-volck / onder den Heer van Artgenlieu ende andere / waren door Vlaenderen tot de Poorten van Antwerpen ghekomen / die men gheerne hadde doen nae den Legher passeren / maer men en kondese daer niet toe brengen / overmidts sy van haren Oversten Cazimirus last hadden hem in Ghelderlandt te ontmoeten / 't welck namaels de Staten tot seer groot ongherief streckte als sy by Rymenant Voet-volck van doen hadden / om Don Jan te wederstaen / ende groote schade aen te doen.

De Staten hebben oock ghereselveert op het aengheven vanden Prince van Orangien / Grave van Bossu / ende den Borgh-grave van Ghendt / door hare middele te versoecken den Heere van La Nove uyt Vranckrijck / om te wesen Maerschalck van 't Legher / zijnde gheachtet voor eenen vanden kloecksten ende voornaemsten Hooftmannen ende Krijghsverstandigen van sijnen tijden / het welcke hy t'haerder aller begheerte heeft aenghenomen / ende is korts daer nae in 't Landt gekomen.

De Heere van La Nove wort uyt Vranckrijck ontboden tot opper-Velt-Marschalc.

Der Staten Legher / by Rymenant beschanst ligghende / heeft Don Jan die selve / eer die stercker werde / willen besoecken / zijnde seer sterck van Volck / ende hebbende nieu Volck uyt Italien bekomen / 't welck te samen in als werdt gheschat op dertigh duysent Mannen / waer onder wel vijf oft ses duysent Peerden waren / zijnde al meest oude ervaren Krijghslieden / ende keur van volcke. Sijnen Stadthouder Generael was den Prince van Parma: Octaviaen Gonzaga / Generael over 't Peerdevolck: Pieter Ernest / Grave van Mansvelt / was Veldt-Maerschalck: Den Grave van Barlaymont Generael van 't Gheschut / met sijn sonen / ende veel andere Heeren van grooten Adel / als oock de Graven van Reulx / van Valckenborgh: de Heer van Billy / Robles: de Heer van Ruysbroeck: de Heer van Licques: de Heer van Faulx: de Heer van Marle: de Heer van Rosingnol: de Heer van Gomicourt: de Heer van Warlonzel: de Heer Montdragon: ende noch andere Wtlandische / als Don Alonso Martines de Leiva / sone van Don Sancio Vice-Roy van Napels / die eertijdts hadde gheweest Generael vande Galeyen van Spaengien. Dese Don Alonso hadde een Vendel van ontrent twee hondert sterck / daer thien ervaren Capiteynen onder waren / als Don Diego / ende Don Pedro de Mendosa / Don Sanchio de Leiva / sijn broeder / ende andere. (Sijn Vendel was swart / met een Cruycefix / dat tot Napels ghewijet ende gheheylight was by den Cardinael Gesnada: Hy hadde dien dagh de Avantgarde ofte Voor-tocht / op Don Jan begeert / hopende dat hem die soo wel soude gelucken als by Gemblours. Don Jan selve hadde in zijn Vendels een Cruycefix / met dit geschrifte / In dit teecken hebbe ick de Turcken verwonnen, ende in 't selve teecken sal ick oock de Ketters verwinnen. Ende aldus versien zijnde / is hy den lesten Julij / met alle sijn macht ghekomen ontrent Aerschot / met voornemen / om der Staten Legher te overvallen / ofte

Heeren die in dienst van Don Jan waren.

tot den

1578.

tot den slagh uyt te locken, tot voordeel.

Maer de Grave van Bossu, den eersten Augusti, door sijn Wacht van 't Peerde-volck gheadviseert zijnde, datter ontrent elf ofte twaelf Cornetten Peerden aenquamen met een groot Esquadron oft slaghordene Voetvolck die ontrent tneghentich oft hondert dick aentrocken, belaste hy dat der Staten Wacht soude achterwaerts deynsen, tot een plaetse, daer hy vijf oft ses hondert Archibusiers besteldt hadde, de welcke ten lesten door de menichte ghedwonghen werden achterwaerts te wijcken, met hulpe ende ontset van eenighe Ruyteren ende lichte Peerden, doch sonder groote schade: Waer door Don Jans volck verstout zijnde, deden eenen gheweldigen aenval op der Staten Ruyteren ende Cornetten, welcke haer wederstonden, soo nochtans, dat de andere wat voordeels op haer wonnen. Maer daer nae ghesterckt zijnde, keerden sy soo kloeckelijck wederom, dat sy Don Jans volck deden de Heye verlaten, ende treecken na seker Haghen. Ende alsoo Bossu om de Haghen in te houden, eenighe Enghelsche Voetknechten, van 't Regiment des Colonels Norits (die maer een ure te vooren in 't Leger ghekomen waren) met eenighe Schotten, ghestelt hadde by het Rivierken, streckende tot sijnen Leger, soo en konde Don Jan niet doorbreken, niet tegenstaende hy gheduerighlijck meer ende meer Voet-volck derwaerts schickte, om dat te overweldighen, midts dat het grof Gheschut uyt de beschanssinge oock wel sijn devoir dede, als sy wat te na quamen, die wel hondert ende twintich scheuten schoten, den Heere van Crequis Generael van 't Gheschut zijnde, inde plaetse van Trelon.

De groote schermutsel by Rymenant den eersten Augusti.

Dese schermutselen duerden van 's morgens ten seven uren tot 's avondts tusschen vijf ende ses uren, zijnde een wonderbaren heeten dagh, soo dat de Schotten ende andere Soldaten haer kleederen uytschoten, ende in haer hemden vochten, die tusschen de beenen toe-bindende, ende deden sulcken devoir ende weere, als moghelijcken mochte wesen, ten respect van soo grooten menichte, ende dat het al ervaren Krijghslieden waren daer sy mede te doene hadden. Den Colonel Johan Norits, een sone van den Lord Rycort, heeft hem met sijn Enghelschen notablijcken wel ghequeten, soo dat onder hem etlijcke Peerden gheschoten werden: Desghelijcx oock Capiteyn Bingam, een Man van grooter experientie ende verstant, namaels seer in Yrlandt vermaert, hoe wel aldaer seer qualijck gheloont werdt van sijn eyghen Volck, Luytenant van Candisch, die aldaer twee Broeders verloor. Insgelijcken deden oock de Schotten, onder Colonel Stuwaert ende andere. De Fransoysche ende Nederlandtsche Knechten bewesen mede alle grootmoedicheyt: Want den grondt was niet bequaem, om de Ruyteren veel te ghebruycken.

De Staten kregen etlijcke Spaengiaerden ende Italianen ghevanghen, waer by sy verstonden, dat Don Jan daer selve, met den Prince van Parma, in Persoone was, met 6. duysent Peerden, ende 12. duysent te Voete, te weten, alle sijn Cornetten Italiaensche ende Borgoensche, ende 9. Vanen Duytsche Ruyteren, 56. Vendelen Spaensch Voet-volck, 10. Vendelen Borgongions, 15. Vendelen Hooghduytschen ende Walen, met 5. stucken Gheschuts: die ontrent den avondt den selven wegh is vertrocken dien hy ghekomen was, achterlatende (soo men gissede) acht oft thien hondert Mannen. De Staten leden oock wat verlies, onder andere eenighe Duytschen van Adel. Veel blameerden den Grave van Bossu, om dat hy niet met alle sijn macht uyt en trock, achtende dat hy soude met voordeel Don Jan gheslaghen hebben, maer sulcx dochte hem niet gheraden, als die hem selven bevant daer toe noch te onversien.

Don Jan vertreckt met schade, den 2. Augusti.

Van daer is Don Jan vertrocken, in haeste, langs Arschot, ende Leuven, ende Thienen, nae het Landt van Namen, hem legherende in een stercke Schansse op den Bergh van Bonghe, neffens de Mase, welcke Schansse te vooren ghesterckt was by den Ingenieur Gabriel Cerbellion, een vermaemt Krijghsman, die oock het bewerp van 't Antwerpsch Kasteel hadde ghemaeckt ende het Fort van Thuins, 't welck hy oock selfs verlooren heeft.

Den Borghgrave van Ghendt heeft den 7. Augusti daer nae van weghen der Staten Aerschot ingenomen, daer een Bende Italiaensche Peerde-volc onder Mutio Pagan, met twee Vendelen Duytschen in waren, daer al doorsteken werde dat in tijdts niet konde vluchten. Ende als de Stadt geplondert was, vertrock hy wederom van daer. Korts daer nae zijnder de Spaengiaerden weder in ghekomen, meynende haer volck te ontsetten. Maer alsoo sy te spade quamen waren sy seer ghestoort doorstaken de Borghers, plonderden de reste, ende staken alomme het vyer inde Stadt, ende verlietense: maer Leuven lieten sy seer wel ende sterck beset.

Aerschot inghenomen, ende tweemael gheplondert, en verbrandt, den 7. Augusti.

Te Valenchijn was in Augustus een misverstant tusschen de Magistraet ende Ghemeynte, waeromme daer ghesonden werdt de Heere van Archies, door wiens komste de saecken meer verbitterden. Maer den Raedts-heere Richardot welcke nae hem ghesonden werdt, heeft het al ghestilt, den 27. Augusti, als sy lange d'een teghen d'ander in Wapenen gestaen hadden.

Eer wy vorder vande Oorloge ende Leghers sullen spreecken, achten wy noodigh eerst te verhalen, 't ghene ondertusschen, soo vanden Vrede-handel met Don Jan, als met de Religions Vrede te proponeren, ghepasseert is, daer verscheydelijcken tegen ghesproken werdt vande Provincien, d'een teghen d'ander, daer uyt haet, nijdt, ende achterdencken de fondamenten van 't Malcontentement geleydt werden, het welcke soo grooten Gheldt, Legher, ende Krijghs-volck, vruchteloos maeckte.

Terwijle de Leghers vergadert waren, ende de saecken dus in achterdencken stonden, soo hadden de omligghende Potentaten (om alle vervreemdinghe der Nederlanden van haren Landts-heere als saken van quaden exempel, ende materie van onruste te vermijden, ende om 't vyer der Oorloghen in Nederlandt te blusschen) ghesocht eenen Vrede aldaer te maecken, alsoo wy vooren wat mentie van gemaeckt hebben. Tot welcken eynde de Keyser daer ghesonden hadde den Grave van Swartzenburghe: De Koningh van Vranckrijck den Heere van Bellievre: De Koninginne van Enghelandt den Heere van Cobham, met Heere Fransoys Walsinghem, Ridder, haer Majesteyt bysonderen Secretaris, statelijck verselschapt. Ende als dese partijen seer tot den Vrede vermaent hadden, hebben de Staten Conditien voor-ghesteldt, bestaende hier in: Dat alle haer doen, zedert Don Jans vertreck nae Namen, soude bevestight, ende als wel ghedaen ghehouden werden: Dat Don Jan binnen de Maendt van Augustus uyt alle de Nederlanden soude vertrecken, ende overleveren de Sterckten ende Steden in handen vande Staten: Dat den Ertz-hertoghe Mathias Gouverneur soude blijven, ende die Pacificatie van Ghendt over al in 't werck ghesteldt ende onderhouden: Dat 't stuck vande Religie (zijnde door den Krijgh nu soo verre ingebroocken) soude blijven tot de decisie ofte uytspraeck vande Staten Generael, om nae gheleghentheydt ende eysch der saken daer in te versien: Dat de ghevangenen, oock de Grave van Bueren, los ghelaten worde, ende dat in 't Contract mede begrepen souden zijn de Koninginne van Enghelandt, den Hertogh van Anjou, de Koningh van Navarre, met haren Bondt-ghenooten, Hertogh Hans Cazimirus, ende alle die den Staten eenige hulpe hadden bewesen.

Propositie van Vrede-handel met Don Jan by de omligghende Potentaten.

Om sulcx in te willigen, baden de Staten de voorschreven Ambassadeurs dat sy doch Don Jan wilden bewegen, ende alsoo behouden sijne Catholijcke Majesteyt sijne Erf-Nederlanden, sonder de selvighe tot meerder wanhope te dringhen, ende voor eeuwelijck van sijn onderdanicheydt te vervreemden, aenbiedende vorder te matigen de hardicheydt van haer Artijckelen, daer de selve souden schijnen niet wel doenlijck te wesen.

De Ambassadeurs ghebruyckten veelderhande redenen over beyde zijden, principalijc om Don Jan

1578.

te beweghen tot vertrecken / biddende niet te willen zijn gheluck ende fortune hazarderen/ allegerende het Contract met den Hertogh / de macht der Staten/ welcke soo grooten Legher hadden / ende oock voorraet van gelde/ om de selve te onderhouden: Seggende voorts/ dat hy eerlijcken mochte aftrecken/ naedemale het selve gheschieden soude / door het tusschenspreken ende onder-handelinghe des Keysers / des Koninghs van Vranckrijck / ende der Koninginne van Engelandt/ 't welck doende/ soude hy de Landen aen haren Erfheere mogen versekeren/ende alsoo een oorsaecke wesen vande behoudenisse der Roomscher Catholijcke Religie.

Op dese Artijckelen hebben de voorschreven Ambassadeurs verscheyden handelingen met Don Jan ende de Staten ghehadt / selfs mondelijck met Don Jan te Leuven ende daer ontrent sprekende. Maer het was al te vergeefs/ want Don Jan wilde hebben dat de Staten de Wapenen souden nederleggen/ ende den Prince van Orangien in Hollandt seynden / ende alsdan soude hy nae Vrede hooren: Doch verklarende in gheender maniere eenighe nieuwe Religie te willen ghedooghen/ ende dierghelijcke dinghen meer. Nochtans liet hem aensien / als of hy beweeght ware geweest over de ellenden der Landen/ te vreden zijnde een Bestandt te maken / om vande voorgheslaghen Conditien vorder te handelen: Maer dit en was niet dan om tijdt te ghewinnen / ende daer-en-tusschen meer volcx te vergaderen, ende de Staten te doen verteeren.

Don Jan weygert den Vrede ghenoech/ maer wilde hem tot Bestant laten gheseggen.

Maer de Staten (de ghelegentheyt haerder saken sulcx niet lijdende)wilden daer nae niet hooren. Don Jan/ als hy nu meer Krijghs-volck bekomen hadde ende vernomen dat het der Staten Krijghsvolck aen geldt ende betalinge begonde te ghebreken / heeft eyndelijck den Ambassadeuren gheantwoort/ dat de Koningh den gheheelen Vrede-handel ghestelt hadde/ ende stelde in handen vanden Keyser / dien alle volle macht soude ghegheven worden / daer van hy hen Brieven toonde, ende danckte se met eenen af. Alsoo is dien Vrede-handel onvruchtbaer gheweest / waer uyt korts daer aen de Vrede-handel tot Ceulen uytghesproken is / dien wy hier nae noch sullen verhalen.

De Generale Staten meynden de Catholijcksche Roomsche Religie / met de vernieude publicatie der Pacificatie van Ghendt / wel verseeckert te hebben / maer 't selve heeft nochtans niet gheholpen/ want men alomme de Ghemeynte moeste te wille zijn / om den Krijgh te bekostighen. Ende datmen sulcke Soldaten van doene hadden die men betrouwen mochte / soodanighe achten sy dat onder andere waren de Hollanders / ende die vande Religie. Daeromme sy oock alle/ die de Gereformeerde Religie toeghedaen waren / alomme sochten in Officien ende staten te brenghen / als die haer schuldigh kenden / niet alleen uyt liefde tot het Vaderlandt / maer oock van weghen der Religie ghetrouwe te wesen/ ghemerckt dat het niet alleen en was te doen om lijf/ leven/ goet ende bloet/ maer voornamelijc om de eere Godes/ soo sy waren gepersuadeert. Waer door vele zijnde vande ghereformeerde Religie / ende alomme tot state verheven wesende/ hebben de selve ghetracht de voorschreven Religie met alle middelen (soo veel moghelijck was) te vorderen / hoe wel oock eenighe hier in / uyt onverstandighen yver / onbedachtelijck handelden.

De Redene ende noot/ waeromme de Staten hebben moeten die van de ghereformeerde Religie vorderen.

Wt dese ende dierghelijcke oorsake ist ghekomen/ dat haer die vande ghereformeerde Religie verstout hebben/ den Eertshertogh Mathias / ende de Generale Staten / Requesten te presenteren / den twee-entwintighsten Juny / daer by verklarende / dat sy begheerden te leven nae de reformatie des Evangheliums, vertoonende over sulcx/ hoe dat sy haer afghesondert hadden vande Roomsche Kercke / om veelderhande redenen / blijckende by veel Boecken ende ghedruckte bekentenissen haers Gheloofs / d'welcke harer veele met den bloede bezeghelt hadden: ende hoe de selve stercker was vervolght / hoe de selve meer haer hadde verbreydt / ghelijck het mocht blijcken by de Tyrannye vanden Hertoghe van Alba/ die tusschen achthien ende neghenthien duysent Persoonen / door de handt vande Scherprechteren / ter doot ghebracht hadde/ welcken ghevolght was Don Loys de Requesens Commandador / die oock een ontallijcke menichte eerlijcke Lieden ten Lande uyt gejaeght hadde/ ende allerley neeringhe/ ende konstelijcke Hantwercken / (daer den voornaemsten Rijckdom der Landen in ghelegen is,) den vreemden Natien mede ghedeylt / waer uyt de Oorloghen ghereesen waren. Verhalende oock der Spaengiaerden voornemen/ ende toonende haer goetwillicheyt van 't Vaderlandt voor te staen / niet teghenstaende sy te vreesen hebben / datmen haer weder op de vleeschbancke mocht leveren / nae datmense sal ghebruyckt hebben / ende met haer goet ende bloet Victorie verkregen / het welcke nootsakelijck moeste veroorsaken groote onwillicheydt / uyt de welcke veel swaricheden te vreesen waren / door misbruyck der vryheydt / onder den Borgeren ende Krijghsvolck/ welcke swaricheden door verwillinghe vande vrye oeffeninghe der Ghereformeerder Religie verhindert souden zijn, gelijck daer en teghen de weygeringhe daer van oorsake zijn soude van allerley quaet vermoeden/ ende van sodanighe aenslaghen / die niet alleen Protestanten en souden lief wesen, gelijck 't henlieden oock niet en soude betamen.

Requeste der Protestanten/ om Religions vrede/ den 22. Juny.

Boden oock aen / door bequame middelen/ die van de Roomsche Religie verseeckeringhe te doen / dat sy gantschelijck niet en begheerden die vande Roomsche Religie uyt te roeyen / noch haer goederen te nemen / ofte yet te doen / strijdende teghen den schuldighen plicht van goede Mede-Borgheren/ maer ghereedt te zijn om haer in 't ghemeyne te begheven tot bescherminghe des Vaderlandts / waer by alle oneenicheydt wech ghelegt/ ende Vrede opgerecht soude wesen.

Sy hadden oock verhoopt / dat in het stuck van de Religie / door dese tijdt / by de Generale Staten soude versien wesen / maer sulcx ware door beletselen verhindert / meest door practijcken vanden Vyandt / ofte by sommighe die hoopten (den Vyandt overwonnen zijnde) de Protestanten wederomme met den vyere te verbranden. Waeromme sy oock baden / datmen de selve gheen gheloove en wilde gheven / die de Pacificatie van Ghendt verworpen / die meynden datter gheen twee Religien in een Landt konnen staende blijven/ ende datter gheen seeckerheydt den Gheestelijcke Persoonen konde gegeven worden.

Segghende voorts / dat den vyandt de Pacificatie van Ghendt opentlijck ghenoech ghebroken hadden. Ende soo vele die de Lande aenginigh / mochten sy met onderlinghe bewillinghe die breecken/ matighen / uytlegghen ende verklaren/ tot welvaren des Vaderlandts / om de heymelijcke listen des Vyandts te wederstaen. Doch versochten sy / dat die niet ghebroken en soude worden / maer veel eer dat nae luyt van dien by de Generale Staten op het stuck vande openbare exercitie haerder Religie versien werde.

Bewijsende voorts by hare Requeste / datter wel twee Religien in een Landt bestaen konden/ door het exempel vande eerste Christenen / ende hare Keyseren : Ende daer nae in onse tijden / by vier Keyseren toeghelaten : Ende by den Koninghen van Vranckrijck / van Polen / den grooten Turck/ den Koningh van Maroeques / ende meer andere: Jae by den Paus selve / die den Joden Synagogen toeliete.

Aengaende verseckertheyt voor de Geestelijckheyt/ sy begeerden seer wel/ dat de Generale Staten eenige middelen wilden ramen / dienende tot verseckertheydt voor de Geestelijckheydt/ sy waren bereyt de selve nae haer vermoghen nae te komen / hoopende datter wel eenige groote Heeren ende Princen te vinden souden zijn/ die voor haer vasticheyt ende beloften wel souden spreken ofte verantwoorden.

Dewijle sy op dese Requeste (midts de swaricheyt des stucx) terstondt gheen antwoorde en kreghen/ soo hebben sy / veerthien daghen daer nae / den sevenden Julij/ de tweede Supplicatie ghegeven/ waer inne sy 1578.

Tweede supplicatie der Protestanten/ om de exercitie haerder Religie/ den 7. July.

sochten

sochten eenighe twijfelinghen voor te komen / als of daer gheen sekerheyt te vinden soude wesen / soo wanneer men de Protestanten haer begheeren consenteerde. Daeromme / op dat alle saken sonder veranderinghe souden blijven / soo sloeghen sy voor / datter in elcke Stadt sommighe van der Overicheydt souden moghen verkooren worden / die particuliere kennisse vande overtredinghe soude nemen / oft een seecker ghetal van goede Borghers / Lieden van eere ende reputatie / in ghelijcken ghetale van d'een ende d'andere Religie / tot welcker ter eerster instantien de kennisse komen soude van alle injurien / met woorden ende wercken ghedaen van d'eene oft d'ander Religie. Dat mede in elcke Stadt sommighe vande principale Borgheren ter weder-zijden souden verantwoorden voor de hare / met belostenisse datse die Vrede-breeckers niet voorstaen en souden / maer veel eer veneerstighen dat sy mochten ghestraft werden. Boven dien / dat alle Predicanten / Ouderlinghen / Diaconen / ghelijcke belostenissen doen souden: ghelijck oock ter ander zijden / de Proosten / Deeckens / Pastooren / Vicarissen / ende Thresoriers van de Prochien.

Sy souden oock belooven ende voor Godt protesteren / gheen voornemen te hebben den Prelaten ofte Kerckelijcke Persoonen / die Professie doen van de Roomsche Religie / te verstooren in haren Persoonen / Goederen / oft Exercitie haerder Religie / maer sulcx na haer vermogen te verhinderen: Ende soo verre yet / dat tot sulcx ware streckende / tot haerder kennisse quame / so souden sy dat den Magistraet te kennen gheven / op dat daer in nae behooren versien werde: Daer toe de principaelste onder haer vaste belostenissen souden doen / inde Steden ofte plaetsen daer de ghemelde oeffeninghe der Religie wesen soude / in sulcken ghetale als daer van sal gheadviseert worden.

Anderwerf beloovende (volgende het inhoudt der eerster Requeste) te suppliceren aen eenighe Princen ofte groote Heeren / om voor haer te verantwoorden: Insghelijcx oock 't selfde begheerende van die / die contrarie Professie deden / niet anders soeckende dan vreedsamelijck te leven onder des Overheydts protectie / ende dat de breeckers der ghemeyne ruste gestraft werden.

Resolutie op eene Religions Vrede.

Om den Volcke op dese Requesten te vreden te stellen / soo hebben de Eertz-hertoghe Mathias / de Prince van Orangien / den Raedt van State / ende de Generale Staten / nae langhe ende breede beraedtslaginghe / eenen Religions-vrede tot Antwerpen gheraemt / voor allen de Steden die dien begeeren souden / den welcken geensins streden teghen de Pacificatie van Ghendt / doch alsoo / dat daer by de Landen van Brabandt / Vlaenderen / Artoys / Henegouwe / onder malkanderen niet verbonden en waren / maer vrij bleven / onder haer te doene wat by hen bequaem soude ghevonden worden / doch soo / dat die van Hollandt ende Zeelant niet en vermochten in andere Provintien yet te attenteren teghens de Catholijcksche Roomsche Religie: Ende nadien de Pacificatie alleenlijck streckte tot het uyt-drijven vande Spaengiaerden ende vreemden / dat daer toe was hen hoogh-noodigh eenen inwendigen Vrede / ende Politijcksche eenigheydt / dewijle het doe geenen tijdt en was om de een den anderen te dwinghen / quellen / vervolghen / verjaghen ofte dooden / om het stuck der Religie / terwijle sy sulcken grooten Oorloghe op den hals hadden. Verscheyden ander oorsaken / die alhier te langhe souden vallen om te verhalen / hebben de voorsz Heeren ende Staten ghemoveert / als breeder uyt den selven Religions-vrede te mercken is: Waeromme wy die van woorde tot woorde hier by ghestelt hebben / van date den tween-en-twintichsten Julij / Anno 1578.

De voorreden vande Religions-vrede / van date den 22. Julij.

Eenen yeghelijcken is kennelijcken ghenoech / dat de tyrannische Placaten / die eertijdts ghemaeckt zijn op het feyt vande Religie / door den ingheghevẽ raedt / ende toe-doen vande vreemde / ende sonderlinghe vande Spaensche Natie / sonder de Staten des Landts daer op te hooren / ende sichtent met langs soo meer rigeur ende onverdraeglijcke strafheydt onderhouden / de welcke de oorsprongh zijn van alle onse teghenwoordighe swaricheden / als ter occasie van dien in eenigher manieren des Landts Privilegien / Rechten / loffelijcke Kostuymen / verbroocken ende onder den voet gebrocht / ende eyndelijck eenen jammerlijcken Krijgh veroorsaeckt heeft / de welcke aenghenomen is by de vyanden des Vaderlandts / tot onse uyterste slavernije ende verderffenisse. Ende alsoo daer teghen gheen ander remedie en was / dan by alle de Provincien van herwaerts-over in een Verbondt te komen / soo is daer uyt ghesproten de Pacificatie van Ghendt / de welcke / nae diversche deliberatien ende consultatien / die daer op ghenomen is / soo wel byde Bisschoppen / Theologienen / als by den Raede van State / ende anderen van herwaerts-over / gheapprobeert / gheconfirmeert / ende by publijcken solemnelen Eede besworen is gheweest / niet alleenlijck byde Staten van alle dese Nederlanden / Gheestelijcke ende Weereldtlijcke / in 't generale ende particuliere / maer oock by Don Jan van Oostenrijck / uyt den name vande Majesteyt / maeckende Accoordt met de voorschreven Staten / ten aflegghen van den voorschreven Krijgh / ende alle andere inconvenienten. Ende hoe wel wy verhoopt hadden / dat in de onderhoudenisse van dien gheen faute soude gheweest hebben / van weghen den voornoemden Don Jan / wiens Officie sonderlinghe was / als ghecommitteert zijnde tot het Gouvernement / ende goede directie vande voorschreven Nederlanden / die selve in Payse / Vrede / ende tranquiliteyt te onderhouden. Niet te min / doende ter contrarie / soo hadde hy de voorschreven Pacificatie in veelderhande Poincten ghebroocken / ende by diversche saecken hem contrarie sijnen Eedt betoont / dat hy hem daer niet in houden en wilde / soo dat wederomme de voorschreven Oorloghe by hem vernieuwet is gheweest / die ons ghedwongen heeft tot conservatie van natuerlijcke vrijheydt ende beschermenisse / de Wapenen eensamentlijck weder aen te nemen: Wesende oock by dien / ende door de extremiteyten / daer inne ons de selvighe Oorloghe (als de Moeder van alle disordere ende inconvenienten) gebrocht heeft / bedwonghen te doen ende ghedooghen / teghens onsen danck ende meyninghe / diversche saecken prejudicabel der Religie / ende ghehoorsaemheydt van Sijne Majesteyt / die wy niet en hadden anders peynsen / ende teghenwoordelijck niet konnen beletten / soo wy ten diverschen stonden / voor 't aengaen van dese Oorloghe / hebben vertooght ende gheprotesteert / soo wel by Brieven als Ambassadeurs / ghesonden aen Syne Majesteydt / ende oock aen den voorschreven Don Jan. Ende al ist soo dat ons noch macht noch wille tot onse voorschreven beschermenisse en ghebreeckt / nochtans alsoo de diversiteyten vande Provintien ende van de Menschelijcke opinien / die het stuck seer verachteren / soo ist te duchten dat onsen goeden wille / noch ons macht / daer toe niet helpen en sullen / ten zy dat wy ghesamentlijck komen in een naerder ende stercker Verbondt / onverbrekelijck Accoordt ende vereeninge / sonderlinge in 't stuck vande Religie. Want aenghesien dat niet alleenlijck ter occasie vande Oorloghe / maer oock vande inevitable frequentatie / ende conservatie vande Kooplieden / ende andere Inwoonders vande omliggende Rijcken ende Landen / als van Vranckrijck / Engelandt / ende Duytslandt / ende andere / de Religie ghepretendeert Ghereformeerde hebbende / de selve Religie herwaerts-over / in diversche Provintien gheachtervolght / ende seer behertight werdt: Soo ist grootelijcx te duchten / ten zy datmen de liberteyt ende exercitie van dien / soo wel als vande oude Religie / toelaet met een vriendelijck Accoordt ende Religions-vrede / exempel nemende aen Duytslandt ende Vranckrijck / die by dien middel zijn overkomen / ende in vrede ende voorspoet levende / daer sy te vooren de een den anderen gheensins en konden verdraghen / seer vyandtlijcken tracteerden / dat by ghebreecke van dien / groote dangieren / bloedtstortinghen / ende andere inconvenienten ghebeuren sullen. Waer door hoe langs soo

meer onsen aller vyandt (binnen 's Lants wesende) openingen ende middel ghegeven sal worden/ daer wy ter contrarien met een breedsamighe Unie (t'samen verbonden ende gekoppelt wesende) ons mogen van alle aenstaende inconvenienten ende afgrouwelijckheden beschermen. Alle welcke saecken gheconsidereert hebbende/ ende sonderlinghe/ dat den vyandt niet anders en vreesde / dan dat hy ons soude sien vereenight te zijn in het stuck vande Religie / ende soeckende onder het decksel van dien / aen allen syden ons te stellen ende houden in tweedrachtichept. Ende so verre alst gebeurt/ dat hy met schalck-listige behendicheden ofte gheweldt in het Landt valt / hy en sal noch Gheestelijcke/ noch Catholijcke/ noch eenighe andere sparen. Oock gheconsidereert hebbende / dat de voornoemde vande Religie/ gepretendeert Ghereformeert/ hebben by diversche Requesten seer instantelijck gesupplieert/ dat henlieden de vrije exercitie van dien soude toeghelaten zijn/ met ende onder sulcken regule ende ordinantie als betamen soude.

So hebben wy/ tot gemeynen ruste ende vrede/ naer rijpe deliberatie daer op genomen/ niet alleenlijck met den Ghedeputeerde vande Generale Staten / maer oock in het particulier/ hebbende daer op ghehoort de Staten van elcke Provintie / ordonneren ende statueren by desen/ die naevolgende Poincten/ ende dat sonder prejuditie vande Unie vande Provintien van herwaerts-over / de welcke haerlieden niet en behoorden te altereren / noch te scheyden d'een vanden anderen/ ter occasie van dese ordinantie/ sonderlinge aengesien/ dat niemandt bedwonghen en is te veranderen zijne Religie/ noch t'accepteren de libertept/ ten zy dat hyse goet vindt.

Religions vrede Artyckelen.

1. Inden eersten / dat alle de misdaden ende injurien/ geschiet sichtent de voorschreven Pacificatie van Ghendt/ ter causen der Religie/ sullen vergheven ende vergheten zijn/ als niet gheschiet/ soo dat/ ter oorsake van dien / niemandt toespreekelijck noch vervolgelijck wordt / te Wette noch anders/ ende en sal daer af gheen verhael noch ondersoeck ghedaen worden / op pene van by de Transgresseurs ghecorrigeert te zijne / als Paysbrekers / ende Perturbateurs vande gemeyne ruste.

Religions vrede.

2. Ende op dat dien volghende ten opsiene vande diversitept der Religien / die met ghewelt ende Wapenen niet en moghen onderhouden/ ingeplant/ noch oock onderdruckt werden / gheen tweedracht noch questie meer en gheschiede/ so is geordineert/ dat elck/ aengaende de voorschreven twee Religien / vry ende vranck magh blijven/ soo hy voor Godt verantwoorden wilt / in sulcker manieren / dat den eenen den anderen niet en sal moghen stooren/ maer dat een yeghelijck / 't zy Gheestelijck oft Weereltlijck / zijne goederen met ruste ende vrede besitten ende behouden moghen / ende Godt dienen nae het verstandt dat hem ingheghevcn is / ende soo hy ten uytersten daghe sal willen verantwoorden / immers soo langhe ende tot der tijdt toe / datter een alghemeyne ofte Nationale Concilie / beyde partijen liberalijck ghehoordt wesende/ anders deshalven ghesloten ende ghedetermineert werdt.

3. Ende ten fijne dat de voorschreven libertept van Religie over beyde sijden gheregheit zy/ met bequame ende lijdelijcke conditien / tot elcx gerustinge ende versekeringhe/ is geordineert/ dat de Catholijcksche ende Roomsche Religie sal weder opgestelt worden / so wel inde Steden van Hollandt ende Zeelandt/ als in eenighe andere Steden ende plaetsen vande Landen van herwaerts-over/ daer die verlaten is geweest/ om aldaer paysibelijcken ende liberlijck geexerceert te worden/ sonder eenigen troubel ofte belet voor den ghenen die begheeren sullen / behoudens dat hy niet min van ghetale en zy dan hondert menagien in elcke groote Stadt oft Dorp/ daer continuelijck ghesetcn geweest hebbende/ ten minsten den tijdt van eenen Jare/ ende inde kleyne / den meestendeel vande Inwoonderen oock verjaert.

4. Soo oock insghelijcx de voorschreven Religie/ gheseydt Ghereformeerde / sal moghen openbaerlijck gheexerceert zijn in alle Steden ende plaetsen vande Landen van herwaerts-over / daer het selve by de Inwoonders in ghetale als hier boven voorseydt is/ begeert wordt.

5. Welverstaende/ dat so wel de gene van d'een als van d'ander Religie / sullen moeten henlieden presenteren voor de Magistraet / daer sy respectivelijck elck in 't zijne/ de exercitie van haerlieder geintermitteerde Religie sullen begheeren / die henlieden daer toe sullen moeten terstondt bequame plaetse designeren / te weten / in Hollandt ende Zeelandt voor die vande oude Religie / sulcke Kercken ende Capellen alsser sullen bevonden wesen bequaem/ ende by ghebreke van dien eenighe plaetsen daer die ghestaen hebben / alwaer de Catholijcken sullen moghen haerlieder Capelle ofte Kercke weder op brengen/ ende in andere Provintien sulcke bequame plaetse / als de Magistraet henlieden sal bewijsen / behoudens dat die verre gheleghen zijn vande Catholijcke Kercke / indien 't doenlijck is / ten fijne dat door de vicinitept ende nae gheleghentheydt/ geen questien oft gheschillen en rijsen/ soo men gemeenelijcken siet gebeuren.

6. In welcke plaetse sy elck in't zijne respectivelijck sullen moghen doen houden / hooren ende celebreren/ de Goddelijcke diensten / Predicatien / Bedinghen/ Sanghen/ Doopsels/ Nachtmalen/ Begravinghen/ Houwelijcken / Scholen / ende alle anderen saecken/ haerlieden respective Religie toebehoorende.

7. Ende daer 't voorschreven exercitie in 't openbaer niet gheschiedt/ en sal niemandt om 't feyt vande Religie moghen ondersocht noch toegesproken wesen in eenigher manieren/ ter causen van 't ghene hy doen sal binnen zijnen Huyse.

8. Verbiedende seer expressselijcken op die penen voorschreven/ so wel de gene van d'eene als van d'ander Religie / van wat qualitept ofte conditie sy zijn/ malkanderen te troubleren/ moeyenisse ofte hinder te doene / by woorden oft met feyten / in 't exercitie van haerlieder respective Religie / ende het ghene dat daer af dependeert / noch oock den anderen te ontstichten ofte te schandaliseren. Religions vrede.

9. Maer dat elck abstinere ende hem verdrage van te komen ter plaetsen daermen andere Religie dan de zijne exerceert / ten zy dat hy hem wachte van schandael / ende hem regulere naer de Statuyten ende Ordonnantien vander Kercken ofte Tempelen/ daer hy hem vinden sal/ op pene als voorseyt is.

10. Dat alle Monicken/ Religieusen/ ende andere Ecclesiastique Persoonen / sullen liberlijck ende sonder eenige molest oft hindernisse moghen gebruycken van alle haerlieder goederen / thienden / ende andere gherechticheden.

11. Dit sonder prejuditie vande Provintien van Hollandt ende Zeelandt/ die nopende de Gheestelijcke goedinge aldaer ligghende/ hen reguleren sullen/ volgende het twee en twintighste Artijckel vande voorsz Pacificatie van Ghendt / tot datter by de Generale Staten anders geordineert sal worden.

12. Ende om alle irritatien ende questien te schouwen/ soo is verboden te maken/ singen/ oft in 't openbaer te brenghen / eenighe schampere injurieuse Liedekens / Baladen / Refereynen/ oft andere Libellen/ oft Schriften diffamatoire/ noch die te printen ofte te verkoopen over d'een oft d'ander syde.

13. Verbiedende oock alle Predicanten/ Lecteurs ende andere / die in 't openbaer spreken ofte predikcn/ van wat Religie sy zijn / te useren eenighe sprake ofte propooste/ tenderende tot oproepinge ofte seditie/ maer sullen henlieden draghen tamelijck ende modestelijck/ niet segghende dan 't ghene dat dient ter instructie oft edificatie vande Auditeurs/ op pene voorseyt.

14. Verbiedende voorts op gelijcke pene alle Soldaten / van wat Religien sy zijn / te draghen eenighe mercken ofte lickteeckenen/ daer door sy malkanderen souden moghen irriteren/ oft verwecken tot tweedracht ofte questie.

15. Dat die vande voorsz Religie sullen ghehouden zijn / soo wel in Hollandt ende Zeelandt als andere / te onderhouden de Wetten ende usancien vande Catholijcke Kercke / in 't feyt vanden Houwelijcken gecontracteert / ende te contracteren / ten opsiene van de graden ende bestaensels van consanguynitept ende affinitept/ welverstaende/ dat aengaende den Houwelijcken/

lijcken / als nu gedaen inden derden ofte vierde graet/ die vande voorsz Religie niet en sullen ghemolesteert zijn / noch die validitept vanden selven Houwelijcke/ in twijfelachtichepdt gebrocht/ noch oock die successie ghewéert / den Kinderen vanden voorschreven Houwelijck geprocreeert, oft te procreeeren.

16. Welverstaende dat de Gheestelycke affinitept die Houwelycken niet sal moghen beletten. Ende en sal gheen onderschepdt noch distinctie gemaeckt zyn/ ten opsiene vande Religie/ in 't ontfanghen van eenighe Scholiers / Siecken oft Armen / niet meer inde Universiteyten / Collegien / Scholen / Hospitalen/ Sieck-huysen / dan in publijcke Aelmoessen / noch andersins.

Religions vrede.

17. Dat die vande Religie sullen ghehouden zijn/ buyten Hollandt ende Zeelandt / te houden ende onderhouden de Feestelycke daghen/ opghesét inde Catholijckische Roomsche Kercke / te weten / als Sondagen/ Kersdaghen/ Apostelâaghen/ onser Vrouwen boodtschap / Hemelvaert / Lichtmisse / ende Sacramentsdagh / ende en sullen op de selve daghen niet moghen besoingeren/verkoopen/noch Winckel open doen.

18. Dat oock op daghen / dat by die selve Kercke verboden is vleesch te eten / de Vleesch-huysen sullen ghesloten blijven / ende elck sal hem draghen perfectelijck nae de ordinantien van elcke plaetse.

19. Ende om te bet te vereenigen alle de Ondersaten van herwaerts-over / verklaren wy / dat soo wel de ghene van d'een Religie als van d'andere / sullen capable wesen / daer toe ydoone zijnde / om te houden en te exerceren alderhande Offitien ende staten/ soo wel van Justitien als andere / sonder nochtans dat die vande voorschreven Religie/ ghesepdt Ghereformeerde / sullen ghehouden zyn te doen anderen Eedt/ noch verbonden tot andere devoiren / dan van wel ende ghetrouwelijcken te exerceren haerlieder staet ende Officie/ ende te onderhouden de ordinantie daer op gemaeckt.

20. Ende om dieswille dat de administratie van Justitie is een vande principaelste middelen / om te houden de Ondersaten in Payse ende eendrachtichepdt /ende dat niet te min de selve door de diversitept vande Religie / ende anders in diversche plaetsen onder de voeten ghetreden wordt /tot groote verdruckinghe ende ongheljck vande onnoosele ende andere recht begheerende/is om daer in teghens alle calumnien/ heden te seer regnerende/ te voorsiene/ gheinterdiceert op de voorsz penen / soo wel den Jugen / Magistraten / als particuliere Persoonen / voortaen yemandt aen te tasten ofte te vangen/ sonder te observeren van drp ghecostumeerde wegen/ te weten/ de eene int presentie messaict, ofte by ordinantie vanden Juge / op wettelijcke informatie precedente gegeven/ ofte daer partije formeel is / ende haer hebben gedaen in schrijven.

21. Ende sullen de Persoonen / by eenigh vande voorschrevē drp middelen gevangen / terstont moeten gestelt ende gedelivreert zijn in handen van haerlieder Juge competent / om van zijnen stucke ghekendt ende Justitie gedaen te zyne/ so als het behoort.

22. Ende niet te min/ op dat die quade humeuren vande Republijcken soude te beter moghen geexpurgeert ende verdreven worden / is elcken toeghelaten/ oock sonder te hebben eenigh particulier interest / eenen anderen wie hy zy t'accuseren/ behoudens dat het selfde gheschiede met behoorlijcke informatie / ende voor Juge competent / die ghehouden wordt binnen acht dagen daer naer oft eer/ volgende de Costuymen vander plaetsen/den geaccuseerden te doen berechten/ ende voorts daer inne te procederen in aller diligentie / tot condemnatie ofte absolutie / soo hy in goeder Justitie bevinden sal te behooren.

23. Sonder nochtans dat yemant geoorloft wert eenen anderen te calumnieren / ofte lichtelijck sonder fondament te bedragen/ ende zijnen name oft fame te kort te doen/ oft te naer te spreken/ op pene als voren.

24. Ende omme nopende d'executie/ soo wel de civile als de criminele Justitie / elcken redelijcken contentement te gheven/ is geordineert/dat voortaen alle Wetten ende Magistraten vande particuliere Steden/ Casselrijen/ Dorpen ende Heerlijckheden/ vande Landen van herwaertsover/ sullen ghestelt inde ghemaeckt zijn vande treffelyckste Persoonen Liefhebbers des Vaderlants, sonder distinctie van Religie.

25. Welcke Wetten ende Magistraten sullen henlieden alleene ende over al moeyen met 't stuck van Justitie/ Policye/ oft Gouvernement vande Steden ende plaetsen daer sy ghestelt zijn.

26. Sonder dat yemandt henlieden daer inne sal mogen eenigh belet/trouble/ oft empeschement doen/ noch henlieden eenighsins daer mede onderwinden/ in wat manieren ende onder wat pretext dat zy. Religions vrede.

27. Ende want de Wetten onlangs alomme vernieut zyn/de gene die men noemt achthiene oft andere/in haerlieder gesacht gestelt/in 't minder oft meerder ghetal/ sullen alomme verlaten zyn / ende haer sal verboden zyn / haer niet in te steken / noch te moeyen met de ghemeyne affairen / noch selfs met de fortificatie ende wacht vande Steden / ten zy dat sy tot de selve fortificatie ende wacht sonderlinghe ghekosen ende ghedeputeert worden by de voornoemde Wetten.

28. Eñ dien aengaende/sullen sy oock niet mogen eenighe Ordinantien van importantie geven / dan by voorgaende communicatie vander Wet vande Steden daer sy ghesteldt zijn/ ende by haerlieder expressen Ordinantien/op pene als vooren.

29. Ende op dat dese onse Ordinantie te lichtelijcker onderhouden worde / sullen door de Commissarisen ende andere Ghedeputeerde / oft macht hebbende die Wetten te vernieuwen / ghecommitteert worden vier notable deuchdelijcke Persoonen / wel gequalificeert/om t'allen occasie van Officie weghen/ jae oock sonder van partye versocht te zyne / haer te informeren op de instructie ende contraventie vande voorsz Ordinantie : de selve ghedaen informatie by gheschrifte ghesteldt/ ende gheteeckent ten minsten by drp van haer/ sal terstondt ghepresenteert worden in handen vande Magistraten / om sommierlijck daer af kennisse ghenomen / ende teghen de overtreders by prompte executie vande voorsz penen geprocedeert te worden.

30. Welverstaende dat d'Officie vande voorschreven notabele ofte deuchdelycke Persoonen/ niet meer dienen en sal als een Jaer / ende dat sy sullen met den voorsz Magistraet worden vernieut ende verandert.

Aldus beworpen ende gheadviseert den 22. Julij/ Anno 1578. t'Antwerpen.

Alsoo desen Religions vrede een Medecijne was voor veel Steden/ soo heeft die oock den quaet-willighen ghedient om beroerten inde Steden ende Landen te maecken/ die andersins oock niet wel te vreden waren/als wy noch sullen verhalen.

In Antwerpen/ Brussel/ Mechelen/ Bergen/ Breda/ Liere/ Brugghe/ Yperen/ &c. Desgelijcx in Vrieslandt/ Ghelderlandt/ende andere Landen ende Steden/ heeft die alle goet contentement inghebrocht/ ende men heeft aldaer de Ghereformeerden alomme Kercken inghegheven / elcke Stadt nae dat het hem ghelegen was/ d'een vroeger/ d'ander later. T'Antwerpen heeftmen de Ghereformeerde ghegheven de Capelle vanden Kasteele / ghenoemt de Moabiten / de Jesuijten Kercke / de Kercke vande Minrebroeders / vande Dominicanen ofte Predikaren / ende van S. Andries. Daer nae oock de groote Kercke van onser Vrouwen / ende die van S. Jacobs. De Chooren behielen de Roomsche Catholijcken voor haren dienst/ met een stuck vander Kercke/ groot ende bequaem genoech. De voorsz Kercken werden verdeelt onder die vande Fransche ende Nederlandtsche Tale. De Kercke van S. Joris/ende de Vrouwen-Broeders / met andere plaetsen / werden die vande Confessie van Augsburgh gegeven/ als oock professie doende vande ghereformeerde Religie/ met de andere Swinglianen oft Calvinisten genoemt / accorderende inde Hoofstucken der Leere / onder malkanderen (alsoo sy seyden) min varierende dan de Monicken onder haer doen / als in Kerckelijcke ordinantien/ ende inde uytlegginghe vande woorden Christi op de instellingen des Avontmaels/ beyde ghenoech/ nochtans tenderende tot het ware geniet der vruchten/ oft

Kercken uytghedeelt tot de Gereformeerde/ volghende Religions vrede.

Die vande Confessie van Augsburgh ofte Martinisten worden oock Kercken ghegeven.

eynde daer toe dat het ingheſtelt is / waeromme alle lief-hebbende vreedsame Menschen niet veel te strijden en hadden. Dese hebben oock tot Brussel ende in meer ander plaetsen haer Kercken gehadt.

Edelen tot Brussel Requeste / om gheen Gereformeerde Religie daer te hebben.

Tot Brussel hebben de Heere van Champigny/ met den Heere van Hese/ den Marquis van Bergen/ den Heere van Rassinghem/ ende Heer van Glimes/ met eenen anderen aenhangh/ Requeste over ghegheven / om de Religions-vrede aldaer te beletten / ende datter niet ghepredickt en werde byde Protestanten/ allegerende dat het een Princelijcke Stadt was/ ende daer de Princen vanden Lande gemeynelijc resideerden/ die daer mede dat voordeel verliesen soude / ende spraken seer stoutelijck om haer voorige diensten/ seggende / als dat sy last hadden vanden Raet van Staten/ eñ Staten Generael/ om de gereformeerde Religie te wederstaen/ ende datmen om 7. ofte 800. Menschen geen veranderinge en behoorde te lijden. Maer als bevonden was dat sy't deden uyt eygen authoriteyt/ soo heeft de Gemeynte daer tegen geweest, so dat sy daer door in grooten haet by den volcke gheraeckt zijn. Eñ de Heere van Champigny (niet tegenstaende syn voorighe diensten) werdt in Augusto aldaer ghevangen/ met de andere/ vandē Colonel vanden Tempel. Ende om in beter bewaringe te zijn/ beschuldigt wesende vanden feyte daer de Heeren tot Ghent om gevangen waren / is hy door toe-doen van eenighe Borgeren tot Ghendt byde andere gevoert. De andere tot Brussel werden los gelaten.

Champigny gevangen in Augusto.

Tot Doornick/ Rijssel / eñ in andere Steden ende plaetsen in Walslandt / begonden sy oock haer te stellen/ om den Religions-vrede plaetse te gheven / maer door eenighe voorvallende saken (die wy hier nae sullen verhalen) werdt 't selve aldaer verhindert.

Gendt oploopich / den 28. Octobris,

Tot Gent is men oploopigh geweest/ als wy in 't voorgaende Boeck verhaelt hebben/ want alsoo daer ghevanghen ghenomen waren / den 28. Octobris/ Anno 1577. den Hertogh van Arschot / eñ meer andere / uyt vreese vande dreyghementen der selvigher henlieden ghedaen/ om dat sy haer beloofde restitutie van Privilegien vorderden / ende siende datse van velen daer over geblameert waren / soo hebben sy gesocht haer selven te versekeren ende stercken : Daer toe hen wel te passe quam de verbitteringhe des volcx over de Moncken van de vier biddende Ordenen / dier eenige om haer misdaet ter doodt gheexecuteert waren, so hier vooren verhaelt is. Om welcke versekertheyt in 't were te stellen/ hebben sommige lieden / waer van de Heere Jan van Imbijse / van Rijhove / met haren aenhangh / wel de voornaemste waren / een volck die met der daedt noch aen d'een noch aen d'ander zijde ghetoont hebben / dat sy eenighe Religien ofte liefde tot den Vaderlande hadden/ bestaen tot Ghendt de Religie te veranderen / meynende daer mede de Ghemeynte aen haer zijde te trecken/ als sy oock deden, die den voornoemden Imbijse Voor-Schepen maeckten / wesende de opperste Magistraet : Hy was een verwaent geldt-gierigh Mensche / die veel tot sijnen achter-Rade gebruyckte twee Fransoysen, La Hougrije ende Sarassin. Ende procederende daghelijcx van quade tot ergher / hebben de Kerckelijcke goederen gheheel ghespoliceert/ niet teghenstaende de protestatien vanden Heere van S. Aldegonde/ van weghen der Hoogher Overheydt ende Staten jeghens henlieden ghedaen. Sy hebben oock de Gheestelijckheydt gheheel verjaeght / ende haer een seeckere penningh tot onderhoudt uytghereyckt / voorwendende de aenstaende Oorloghe ende noodt om haer te stercken. Oock hebben sy met gheweldighe behendicheydt de andere Hooft-steden van Vlaenderen vermeestert ende ingenomen/ als Brugge ende Yperen/ inde welcke sy (soo veel hem mogelijc was) inde regeringe hebben gestelt volck van gelijcke humeuren/ die haer saken voorstonden. 't Selfde deden sy ooc inde kleyne Steden/ als Dermonde/ Oudenaerde/ Aelst/ &c. Eñ hebben also de Souverayniteyt der vier Leden van Vlaenderen aen haer ghenomen / segghende / dat die vervallen was inde handen vande Ghemeynte/ nemende over sulcx mede Ruyteren eñ Knechten aen. Sy hebben oock haer stadt van Gent wonderbaerlijcken rontomme met Bollewercken / Ravelins , ende anders versterckt / dat seer veel gekost heeft zynde een vande grootste Steden in Europa/ ende van grooter macht. Van 't Koper / Metael/ inde Kercken, eñ Klocken/ al dat tot sulcx mocht dienen/ hebben sy groote menichte Geschuts gegoten: De reste/ met alle Meublen ende goederen der Gheestelijckheydt / hebben sy om luttel gheldts verkocht : Want de Koopers (ghelijck in alle dingen/ alsoo hier in) haer meeste profijt sochten. Kloosters/ Kercken/ ende Huysen hebben sy afghebroken ende vermaeckt/ de Bosschen ende Boomen afgehouwen / ende wonderbaerlijcken vermelt. Alsoo is daer de Roomsche Catholijcksche Religie geheel verdreven ende de Gereformeerde alleenlijck opghestelt/ al uyt haer eygen authoriteyt / als die van gheenen Religions vrede en wilden hooren.

Artoys ende Henegouwe opposeert de Religions vrede in schrifte/den 18. July.

Den Eertz-Hertogh Mathias / den Prince van Orangien / met den Raedt van State / hebben aen haer verscheyden Ghesanten ghesonden van alle qualiteyt / oock Borgheren van Antwerpen ende Brussel / om haer tot eenighe goede redene te bewegen : Maer alle Remonstrantien/ Protestatien, ende versoecken waren te vergheefs : Waer over die Walsche Provintien haer seer hebben beklaeght / by seker Geschrift in Drucke uytghegaen/ den 18. Julij/ dienende voor advijs ende antwoorde op de Requeste/ aldaer by versocht was oeffeninghe der Ghereformeerde Religie / ende met eenen op de Brieven van den Eertz-Hertogh / met project / vande Religions vrede : daer tegen sy haer soo heftelijck stelden, dat het scheen datse alle meyneedigh waren/ hooghe ende leeghe / die daer toe haer ooren leenen souden protesterende daer teghen lijf / leven / eere / goet ende bloet te willen wagen : Daer den Edeldom van Artoys ende Henegouwe mede de handt seer heeft aenghehouden/ de welcke altijdt inde Oorloghe tegen Vranckrijck de eerste waren te Peerde / oock haer selven den lof toeschreven vande vereeniginge der Landen, met die van Hollandt ende Zeelandt / ende vande Pacificatie van Ghendt / waerom sy haer lieten duncken / datse een groot spreken in als behoorden te hebben / als die alleenlijck souden de oorsake gheweest zijn / dat die Gemeynte den Prince van Orangien met zijnen aenhangh beter betrouden : Hier was by gaende / ende te noteren / dat sy al van te vooren haer niet en hadden willen tot de Generaliteyt voeghen / dan op conditie / dat niet alleen Artoys ende Henegouwe/ als twee Provintien onder de Staten stemmen souden / maer oock dat de Stadt van Valenchijn / de Stadt van Doornick/ ende het Tournesis, met Rijssele / Douway / ende Orchies / ende ten vijfden oock Mechelen/ die alle vijve onder ander Provintien haer stemmen pleghen te gheven, nu alleene elck besondere stemmen hebben souden/ als Brabandt/ Vlaenderen/ ende Ghelderlandt / daer nochtans alle die seven Walsche Provintien alle te gadere het sevenste deel niet en contribueren inde voor-vallende lasten / als Brabandt alleene / die nochtans de principaelste Provintie in 't contribueren niet en is/ maer Vlaenderen/ welcke Brabandt hier in te veel overtreft. Oock uyt insichte ende krachte van soo veel stemmen/ hadden sy haer verstout secretelijck den Eertz-Hertogh Mathias te ontbieden / denckende het Gouvernement onder hem te voeren / ende alsoo des Princen authoriteyt te verminderen/ welcken Prince doen hen allen daer in het voordeel affagh / haer voornemen ende besteck / dat sy tot Dermonde met den Eertz-Hertogh Mathias meynden aen te richten / (om Vlaenderen eñ Brabandt aen haer sijde te krijgen) te niete makende / midts de Hoofden ende Belegghers daer van tot Ghendt/ met den Hertogh van Arschot/ ghevanghen werden : Waer op haest den slagh van Gemblours geschiede/ waer door sy in groot mistrouwen by den volcke quamen / als die meest inden Legher het bewindt hadden/ alhoewel de Hoofden meest aldaer niet by en waren.

Der Walsche Provintien discontentement.

Om dese ende andere verscheyden oorsaken inwendigh t'onvreden oft malcontent zijnde/ hebben sy haer seer heftelijck ghetoont tegens den Religions Vrede/ ende tegen de oproerichheydt van die van Ghendt / eenige onder haer om also de Roomsche Catholijcksche

1578. 1578.

Religie te vorderen / andere om haer passien van eergiericheydt / wraecgiericheydt ende dierghelijcke daer mede ghenoegh te doen. Welcke gheleghentheden de ghevennsde Patriotten / ende ghespanjoliseerde Nederlanders / niet en lieten voorby gaen / sonder daer mede haer profijt te doen: Maer hebben de selve waer ghenomen / daer van onder andere de eerste wel gheweest is Valentijn de Perdieu / Heere van La Motte / welcke Gouverneur tot Grevelinghen in Vlaenderen was / zijnde een sterck Frontier Stedeken teghen Cales. Dese / also hy in 't Leger voor Gembloers gheslaghen / ende Generael over t'Gheschut gheweest was / ende door Vlaenderen trecken / hem aldaer eenighe onweerdicheydt ofte schamperheyt aenghedaen werde / heeft tot Grevelinghe ghecomen zijnde hem volkomen Meester van de plaetse ende Garnisoene ghemaeckt: Ende om dat te onderhouden / heeft hy hem heymelijck vereenight met den Coningh / ende daer van bescheet uyt Spaengien becomen / gedateert den 11. Septembris / Anno 1578. tot Madril / met volcomen macht / om andere oock tot gelijcke te bewegen / daer toe groote Instrumenten waren den Abt van S. Gileyn / den Abt van Hannon den Griffier Carlier / ende andere / den welcken ooc toegheschreven wordt het overgeven van Philippe-Ville ende Lumborgh / ende andere inconvenienten.

Heere La Motte gheteconcilieert met den Coningh den 11. Septembris.

Van ghelijcke de Walsche Provincien / met den Edeldom / zijnde veel Colonellen ende Capiteynen / ende meeste Bewint-hebbers / haer vindende ghestoort om redenen voorschreven / ende vorder achterdencken hebbende / siende de Generale resolutie van eenen gheweldighen Legher op te rechten / om den Krijgh te eyndigen / merckende dat die meest bestaen soude van Hollantsch Engelsch ende Hoogh-duytsch Krijghs-volck / welcke de gereformeerde Religie / ende den Prince van Orangien souden toeghedaen wesen / hebben sy de eerste oorsake gheweest / datmen met de Fransoysen ende den Hertogh van Anjou hadde ghehandelt / t'welck den Prince (ende ander wijsen) teghen danck werdt afghedronghen / om alle jalousien wech te nemen / ende te betoonen / dat sulcx als sy vermoeden niet ghemeynt werdt / midts den Protecteur vande Nederlandtsche Vryheydt een goet Roomsch Catholijck was / met den welcken sy de andere / die voornamen / souden konnen t'hooft bieden / ende in bredel houden.

Als nu partyen / te weten / de Walsche Provintien / ende die van Vlaenderen / ofte die van Ghendt / aldus gesint ende t'onvreden waren / hebben den Hertogh Mathias / ende Raedt van State neffens hem zijnde / alles aengewent om elck in vreden te stellen en te houden / ende den vyant wederstant te doen. Maer uyt dese oneenicheden is gheresen / dat de eene teghen de andere tot handtdadicheyt gecomen is. Want also daer verscheyden Regimenten Walen waren / als vande Heeren van Montigny / van Hese / van Capres / van Egmont / van Bours / ende andere Colonellen / welcke qualijck betaelt werden / midts oock de Walsche Provincien uyt voorschreven oorsaken haer Contributien tot de Generaliteyt niet en brochten / nemende seecker uytvluchten / ende dat uyt oorsaken voorschreven. So ist ghebeurt / dat eenighe van dien in Vlaenderen / onder 't Gentsche Quartier liggende / grooten overlast van Brantschatten / Moort / Vrouwen-cracht / ende anders aldaer aenghericht hebben / ende daer-en-boven het Ghentsche Quartier van Vlaenderen ghedwonghen / in gereede Penninghen voor Brandtschat / in acht ofte neghen Maenden tijdts op te brenghen / de somme van dry hondert duysent guldens / voorwendende de beschuttinghe der Geestelijcken / die uyt t'Gentsche Quartier verjaeght zijnde / tot hen waren gevlucht / ende onder hen schuylden. Sy belghden hen oock grootelijcx over de strengicheydt / die men teghens de ghevanghenen Edelen tot Ghent ghebruyckte. Dese werden van die van Ghendt Pater nosters knechten / maer in 't ghemeen Malcontenten ghenoemt: Welcken naem sy ooc selve (als die henlieden seer wel voeghde) aennamen.

Malcontenten oorsprongh.

Hier over zijn die van Ghendt by den Eertshertogh ende Raedt seer claechtich ghevallen / waer over haer werdt belast middel van betalinghe te vinden: Maer sy wilden die eerst ghestraft hebben van weghen den overlast ende ghewelt / ofte en begheerden van geen Contributie te scheyden. Hierom uyt meerder vreese hebben die van Ghent haer meer ghesterct / ende nieuwe Regimenten Krijghs-volck aenghenomen / meest onnut volck ende die onnuttelijcken de Contributien versonden / veel bequamer om Papen ende Monicken / Nonnen ende Bagijnen te bevechten ende te verdrijven dan ander dienst. Waer door den Leger in groot verloop is ghekomen midts dat die betalinghe quam te cesseren ende dat de Provincien hare Contributien ofte niet op en brochten ofte tot andere saecken / buyten ordere vanden Raedt van State / de selve verstreckten.

Beschrijvinghe vant Gentsche Crijgh-volc.

Vele schermutsels ende rencontres zijnder hier en daer / tusschen dese Malcontenten ende het Ghentsche Krijghs-volck gebeurt / daer de Walen / als oude Soldaten meest de overhandt behielden. Maer die van Ghendt hebbense allenskens hier ende daer met ghewelt verdreven / onder andere dreven syse eens uyt de Limiten van Vlaenderen / ende vervolghdense tot op 't Quartier van Rijssele / nemende de Vrouwe van Glayon gevangen.

Verscheyde Schermutsels tusschē de Genters ende de Malcontenten.

Obermits de Walen ofte Malcontenten haer nu opentlijcken besprongen vonden / by die van Gendt in haer eyghen Landt / oock seyden / dat haren Colonellen eenighe kleynicheydt ende spijt aenghedaen was / midts datmen ettelijcke Vendelen / die hen afghenomen waren / tot haerder verwijt in triumphe ghesleypt hadde / soo hebben sy opentlijck de Wapenen jegens die van Ghendt aengenomen / afloopende ende brandtschattende vele rijcke / groote ende machtighe Dorpen ende Vryheden / als Belle / Poperinghe ende Meenen / t'welck sy stercktē met Bolwercken / also het gheleghen was op de Rivière de Leye / tusschen Cortrijck ende Armentiers / ende de ghelegentheyt bequaem was om lichtelijck sterck te maecken. Den principaelsten Beleyder hier van was de Heere van Montigny / Emanuel de la Lain / die tot Meenen (noemende dat zijne conqueste) zijnen Stoel settede / omme daer uyt jegens die van Ghent opentlijck de Oorloghe te voeren.

Meenen ingenomen eñ gesterckt by den Heere van Montigny / Hooft van de Malcontenten.

Also nu de Malcontenten Meenen inghenomen hadden / ende dat die van Ghendt daeromme voor Cortrijcke te vreesen hadden / zijnde niet sterck / soo sonden sy derwaerts den Heere van Rihoven / om dat te stercken / met eenigh Krijghs-volck / dan eer hy derwaerts wilde gaen / diende hy Imbijse ende andere aen / hoe dat hy ongeerne vertrock / ten ware hy sage sommige gevangenen / als den Procureur Generael Hessels / ende den Provoost Mariscal / Jan Visch / die hy twee wreede tyrannen noemde / beyde hangen / vreesende dat sy hem mochten overleven / ende soo uyt gheraken / ende meerder tyrannije bedrijven / om datmen doen van Generale verlossinge tracteerde / verhalende dat Hessels hadde de Sententie ingestelt ende gheschreven teghen de Graven van Egmont ende Hoorne / zijnen goeden Meester / eñ hadde met t'selfde meermael ghedreyght den Prince van Orangien / ende dat hy daer-en-boven noch dagelijcx niet ophiel van dreygen ende zweeren by zijnen grijsen Baerde / dat hy Imbijse ende Rihove noch soude doen ophanghen: Waer op Rihove hem weder ontboden hadde / dat hy hem niet soude sparen / soo hy los uyt die vanghenisse raeckte. Hieromme hy Rihove nu raedde / datmense soude ophangen eer sy dat haerlieden deden / het welcke die andere toestemden. Hier over zyn Rihove met de zijne gegaen / ende hebben die twee ghevanghenen / nae Krijghs-ghebruyck / sonder forme van Processe / ende sonder voor weten van 't Magistraet / seer leelijcken opghehanghen op den wegh nae Cortrijck den 4. Octobris. Te weten den Raedtsheer Meester Jacob Hessels / die vanden Hertogh van Alba Bloedt-raedt gheweest was ende den Balliou van Inghelmunster / ghenoemt Jan de Visch: Dese riepen sy seer haestelijck vande ghevanghenisse af / also sy waren spelende in 't Schaeckbert / ende dedense op eenen Wagen (die by ghevalle / met ander volck gheladen zijnde / voorby reedt) opsitten /

Rihoven wil Hessels ghehangen hebben.

Hessels ende Visch tot Ghent ghehangen den 4. Octobris.

1578. sitten / ende als syse eenen stuck weeghs buyten de Poorte ghebracht hadden / hinghen die beyde aen eenen Boom sonder andere voorgaende Sententie: Eenighe vande aensienlijckste onder hen sneden haer Baerden af / welcke sy op haer Hoeden staecken, ende quamen alsoo inde Stadt. Dit stuck beviel alle redelijcke Lieden seer qualyck / want alhoewel dese twee boose Mannen waren / het en konde geen Recht noch Justitie genoemt worden: ende over sulcx so maeckte dit feyt een groot verschricken onder de andere gevangenen ende haer vrienden.

Van desen Hessels werdt ghesegt ende ghetuyght / als hy vanden Bloet-raet was / dat hy ghemeynlyck nae Middaeghs inde Rechts-bancke pleegh te slapen ofte te sluymeren / terwijle men de ghevanghenen in grooten getale / om de Religie eñ andersins, bedingde ende ter doot verwees: Ende wanneer het dan aen hem quam / om zijn ghevoelen te segghen / ende daer over ghevraeght werdt / antwoorde hy gemeynlyck (zijn oogen vagende) Ad Patibulum, Ad Patibulum, Dat is / aende Galghe: So luttel werex maeckte hy van s'menschen leven. Sijn Huysvrouwe / een Suster ofte nichte van Viglius / hadde hem meermael vermaent over zijn wreetheyt / ende ghesegt, sy vreesden soude selve gehangen worden.

Vanden Balliou Visch werdt onder anderen ghetuyght / dat hy een welgestelt Man / stock oudt / van Godtsfelde / ghenoemt Hendrick de Creus / daer hy eertijts (nopende eenigen Tol van Peerden) een Proces teghen gehadt hadde / van wegen de Religie ende beroerte / tot Yperen hadde doen vanghen. Ende op eenen Sondagh / als desen Hendrick eenighe van zijne vrienden op de ghevanghenisse waren komen besoecken / ende nu by hem sittende / wat met hem ontbeten / sondt desen Balliou Visch / uyt zijn authoriteyt / een Monick ende Beul op de ghevanghenisse / welcke desen Man uyt zijnen naem aenseyden / dat hy terstondt sterven moste / eer des Bisschops van Yperen Mr.. soude uyt wesen. Ende hoe wel desen armen Man versochte / dat hy mochte sien zijn vonnisse / eñ dat hy Verdragh begeerde / om zijn Wijf ende kinderen ofte vrienden te spreken: want zijn Remis ofte Pardoen op wege was / dat dien Balliou wiste / eñ s'anderdaeghs quam. T'selve en mochte hem niet ghewerden / maer worde op eenen Sondagh op de Marckt tot Yperen ghehangen / teghen dat den Bisschop ende den Balliou uyt de Kercke quamen / waer mede den Balliou den Catholijckschen yver wilde toonen / tot des Koninghs dienst ende goede Justitie / die hy voor gaf te willen doen. Desen armen Man liet achter een Wijf met ses kinderen / welcke in grooter armoede leefde / tot dat sy door de Pacificatie van Gendt wederom in haer goet geraeckten. Daeromme en ist niet te verwonderen / nae Godts rechtveerdigh Oordeel / dat dese Lieden dit selfde wedervaren is. Desen Man was ghevangen / om dat hy zijnen sone gheherberght hadde.

Versoec van dẽ Eertzhertogh Mathias aẽ die van Ghent eñ haer antwoorde / den 27. Octobris.

Den Eertzhertogh Mathias / ende den Raet van State / met de omligghende Steden / siende desen Cours / hebben by die van Ghent aengehouden / ende hen met vele redenen belast / dat sy de Gheestelijcke alle haer goederen weder souden gheven / ende hen laten ghebruycken vrye exercitie vande Catholijcksche Roomsche Religie / eñ dat sy hen wachten souden (so sy beschuldight waren) den Edeldom te verdrijven ofte uyt te roepen: Dat sy oock de ghevanghenen in neutrale plaetsen souden stellen / ende de selve recht doen / ende geen ghewelt:

Antwoorde van die van Ghendt schriftelick.

Waer op die van Ghent antwoorden / den 27. Octobris / dat sy de Catholijcken tot hare exercitie van Religie met Kercken souden behulpelyck wesen / ende mede laten volghen t'ghebruyck van haer goederen / so wanneer in alle plaetsen ende Steden der Nederlandtscher Provincien de gereformeerde Religie met haer exercitie toeghelaten soude worden.

Den Edeldom en begheerden sy gheen hinder aen te doen / noch haer Jurisdictie te violeren / ofte die met Wapenen te overvallen / ende dat t'selve henlieden ten onrechte nae ghesegt wert.

Aengaende de ghevanghene Heeren ende andere / die seyden sy / dat haer sake oversien ende ghekent soude worden / soo wanneer de Wtlandische ende vreemde vyanden souden gheweert wesen / ende beloofden / dat middeler tydt teghens haerlieden niet en soude voorghenomen worden, behoudens datmen die van Ghendt met de andere Leden van Vlaenderen / soude beschutten ende beschermen voor alle ghewelt ende overlast der ghemuytineerde Soldaten / ende hare Adherenten. 1578.

Maer also het Hof met dese antwoorde niet te vreden en was / soo hebben sy stercker op 't voorgaende aenghehouden / ende insonderheydt, dat sy haer Contributien souden opbrengen tot betalinge van 't Legher / aengesien dat Vlaenderen belast was met een derde-deel van alle de lasten / die de Landen in't Generael moesten opbrengen. Maer daer wert niet uytghérecht voor Kersmisse daer aen volghende / soo wy hier na sullen verhalen.

Also wy tot hier toe verhaelt hebben de oorsaken / welcke de Generale Staten beweeghden haer meest te betrouwen op die vande ghereformeerde Religie / welcke sy daeromme met Religions vrede / van lijf / leven / ende Religie mosten versekeren / ende dat de Walsche Provincien (om dese ende andere verscheyden saecken meer t'onvreden zijnde) daer over haer grootelijcx ergherden / ende nu met namen op die van Ghendt qualijck gesint waren / ghelijck ter contrarie die van Ghent op haer / elck nemende den besten deckmantel om zijn passien (daer mede hy ghedreven was) te volbrenghen: Waer uyt dan ghevolght is de Malcontenterije eñ nieuwe Borgerlijcke ofte Inlantsche Oorloghe / so sullen wy nu vorder wat schrijven eñ verhalen / van t'gene hierentusschen de State met haren grootẽ Leger hebbẽ uytgericht.

Don Jans Legher op Nami seer dertigh duysent te voet / eñ ses duysent Peerdẽ.

Voorens is gesegt / hoe dat Don Jan van Oostenrijck / nae de schermutsels by Rymenant ghescheidt / vertrocken was nae Namen / daer hy hem op den Bergh van Bonge (een stercke plaetse ende wel gheleghen) seer sterck hadde beschanst / met alle sijn macht eñ aenhangh / sterck gheacht wesende ontrent dertigh duysent te voete / ende ses duysent te Peerde. Sedert was der Staten Leger met meer volcx versterckt / waer by ten lesten Cazimirus met Volck te voete ende te Peerde aengekomẽ is / den 26. Augusti / hebbende de oorsake eñ redenen van zijnen tocht schriftelycken in Drucke verklaert eñ uytghegheven Wy hebben verhaeldt / dat zijn bestellinghe alder-eerst was van dry duysent Peerden / ende dry duysent voetknechten: daer nae / door 't versoeck vande Koninginne van Engelant / van twee duysent Peerden / ende dry duysent voetknechten meer: Maer hy heeft / uyt goeder meyninghe / meer aenghebrocht / te weten / seven duysent Peerden / ende by de acht duysent te voet. Welcke groot ghetal langher tijt in 't aennemen ende aenkomen heeft vereyscht / waer door veel tijts is verlooren: Want aende Frontieren komende / en wilde zijn volck niet optrecken / sonder gheldt voor het overghetal / zijnde alle het gheldt van Engelant ende het andere al uytghegheven. Cazimirus wende voor / tot zijner ontschuldinghe / alsoo te lesen is in Hooghduytsch ende Fransch ghedruckt / van date den 2. Octobris / Anno 1578. dat hy daer mede, meynde den Landen dienst te doen / op dat sy meerder herte mochten hebben / als die achtede datmen sulck een getal volcx wel van doen soude hebben / eñ dat hy van eenige bysondere daer toe verwillight was / het welcke grootelijcx vermeerderde het achterdencken datmen van hem hadde / ende verachterde der Landen contributien. Als sy nu op de Frontieren van Gelderlant gekomen waren / saghen de Gecommitteerde Staten het perijckel in / om die daer te laten ende niet aen te nemen. Aldus waren sy boven meyninge eñ vermogen belast / t'welck oorsake was / waeromme Cazimirus zijn volck soo haest niet en heeft konnen met so weynigh gelt de Mase doen passeren. In 't Leger tot Rymenant gekomen zijnde, en wilden sy wederom sonder gelt niet optrecken. De Koninginne van Enghelandt / hebbende haer belofte voldaen / wilde hem gheen gelt meer seynden / soo dat dit gheldt moeste komen vande Contributien der Provincien / die om de jalousie die sy hadden / de een over den Hertogh van Anjou / ende de ander over Cazi-

Cazimirus aenkomste in 't Legher met 7. duysent Peerden / ende 8. duysent te voete / den 26. Augusti / Anno 1578.

1578. Cazimirus soo stercke comste / elck haer Contributien inhielden: Waer over de Generale Staten tegen de Provincien die in ghebreecke waren (als Artoys / Henegouwe / ende Vlaenderen) protesteerden / de selve beschuldigende / als die noch eer noch gheloove en hielden / waer op volghen moeste de ghemeyne qualijckvaert der Landen: Ende vertoonden mede, dat sy medelyden behoorden te hebben met haerder Gheburen Landt, t'welck by ghebreck van betalinghe des Leghers moesten van haer eyghen Krijghsvolck opgegeten worden: Bewesen oock t'quaet exempel / dat sy den anderen Provincien gaben principalijck die van Vlaenderen die het derde deel van alle der Landen Contributien op te brenghen hadden: Maer midts het voorsz achterdencken ongheregheiden over ende haet / die d'een van d'andere hadde, was alles te vergeefs.

Onkost van Staten Leger ghekalculeert op acht hondert duysent guldens ter Maendt.

De kosten van 't Legher der Staten waren bedragende acht hondert duysent Gulden ter Maendt. Ende midts die van Vlaenderen ende van Walslant haer aenpart inhielden / hebben de andere contribuerende Provincien haer middelen oock niet ghefourneert ofte hebbense tot haer eyghen beschuttinghe inghehouden / soo datmen in ses Maenden maer vier hondert duysent Guldens ec. s heeft konnen bekomen / die noch meest inde Stadt van Antwerpen gelicht werden: Jae datter van alle de Provincien (behalven Hollandt / Zeelandt ende Antwerpen) in ses Maenden geen tbijftigh duysent Guldens van Contributie inghecomen zijn: In voeghen dat van alle dien tijt den Leger maer een Maendt Soldts betaelt werde.

Groot ghetal vã Staten Legher / Anno 1578.

Desen Legher is seer groot ende gheweldigh geweest sterck twintigh duysent Peerden / ende veertich duysent te voete / van als wel voorsien uytghesept van ghelde / dat wel gheordineert / maer niet opghebracht werdt.

Optocht der Staten Leger in September.

Als t'Legher nu drie Weecken nae het gheldt ghewacht hadde / ende een Maendt Soldts bekomen / ist opghetrocken: Generael daer over zijnde / den Grave van Bossu / een kloeck Heere: Ende den Borghgrave van Ghendt / Generael vande Peerden: den Heere van La Noue Marschalck van 't Legher / eer Cazimirus ende den Hertogh van Anjou in 't Leger ghekomen waren.

Door Leuven is een groote schermutsinghe gheweest met het Garnisoen aldaer / sterc twee-en-twintigh Vendelen Knechten / ende met de Peerden onder den Baron de Chevreau / welcke Don Jan daer binnen hadde gelaten. Daer werdt gheraedtslaeght Leuven / Diest / ofte andere plaetsen / aen de welcke seer veel gheleghen was / te beleggen: maer het worde ongheraden ghevonden / midts den Legher stercker was van Peerde-volck nae advenant dan van Voet-volck / ende daer tegen Don Jans Legher stercker van veel goet Voet-[volck] / ende dat hy lichtelijcken der Staten Peerd[e]volck met weynigh Voet-volck soude konnen weere bieden / om dat het Landt daer ontrent vol van Haghen ende Bosschen was / eñ over sulcx onbequaem voor 't Peerde-volck: daer-en-boven was het Landt gheheel afgheheten / ende sonder voederinghe voor de Peerden: Soo dat den Legher / al hadden de Steden maer vijf ofte ses daghen teghen ghehouden (dat sy lichtelijcken doen konden) souden door gebreck van nootsakelijckheyt / hebben moeten in onordeninge komen / ende in perijckel van ghebroken te worden / te meer dewijle oock perijckel ghelegen was in 't passeren van eenighe Rivieren / alwaer sy lichtelijcken van Don Jan hadden moghen besprongen worden: Daerom best ghevonden werdt te trecken nae Walsch-Brabandt / t'welck een open plat Landt is / ende bequaem voor 't Peerde-volck / t'welck den eenighen middel ende wegh was / om den vyandt te dwinghen / ende om haer te voeghen by den Legher vanden Hertogh van Anjou / die te dier tijdt Bins belegerde. Dit alsoo besloten zijnde / zijnse aenghetrocken / ende hebben onderweghen ingenomen de Stadt Nivelles / inde welcke lagen vijf Vendelen Soldaten / die haer overgaben. Sy namen oock sommige Casteelen / als dat van Mol met stormender handt / ende dat van Sart by compositie: Oock Genappe met meer andere ende trocken van daer voorts na Gemblours op hope dat Don Jan soude uythomen om hen te besp[ri]nghen eer sy met des Hertogh van Anjou Krijghs-volk souden versterckt wesen. Maer Don Jan / die nu tijdt hadde ghehadt door het vertoeven der Staten [o]m te stercken / en heeft niet dorven uytkomen / wel wetende wat hem te doen stondt om hem selven te bewaren / ende heeft de Staten voor eenen tijdt langh Meester van 't Veldt ghelaten: Jae hadde selfs vreese / dat hy het Landt soude moeten verlaten / also hy selve bekende in zijn Brieven / die hy recht voor zijn doodt aenden Coningh heeft geschreven / ende afghesworpen zijn / also wy tot zijner tijt sullen verhalen.

Der Staté Leger siende dat Don Jan hem hielt onder de Stadt van Namen / ende dat hy niet uyt en quam / besloten sy hem te bespringhen ende te besluyten / niet teghenstaende t'groot gebreck dat sy hadden van Pioniers grof geschut / ende andere gereetschappe / tot belegh dienlyck eñ noodigh zijnde: Het welcke sy sonder twijfel lichtelijck souden volbrocht hebben / hadden de quade Patriotten niet belet ende verhindert de beloofde Contributien / ende middelen om den Legher te onderhouden / waer toe de ghemeyne Man seer ghewilligh ende genegen was.

T'voorneme der Staten Leger.

Terwyle de Krijghs-raedt des Leghers besloten hadde Don Jan te bespringen / ende haer te versterken met des Hertoghs van Anjou macht / ende Hertogh Cazimirus waren verwachtende / zijnder andere saken voorghevallen / waer door sulcx belet is geweest / soo hier naer gehoort sal werden.

Hertogh vã Anjou neẽt Bins ende Maubeugé den 7. Octobris.

De Hertogh van Anjou / beschermer der Nederlandtsche Vryheydt / soo haest hy / nae luyt zijn Contract / met zijn Krijghs volc in 't Landt was / heeft de Stadt van Bins doen belegheren / ende met sesthien stucken Gheschuts beschoten / welcke haer heeft nae veerthien dagen / namelyck den 7. Octobris / tot des Hertogs goeden wille overgegeven. Ende alsoo den Hertogh met den Inwoonders ende Soldaten seer beleefdelijcken handelde / kreegh hy oock Maubeuge. Evenwel en wilden de Steden van Landresy ende Quesnoy hen gheensins laten beweghen / om / achtervolgende t'Contract des Hertoghs Krijghs volck in te nemen / waer toe den Prelaet van Marolles was gesonden geweest. Daerom van weghen der Staten hen andere Steden / als Mechelen / voorgheslagen werden. Die van Bergen in Henegouwe kregen oock achterdencken vanden Hertog / als of hy haer Stadt gesocht hadde te vermeesteren eñ voorwaer op eenen sekeren tijt vertoonden haer groote teekenen daer toe.

Hertogh vã Anjou cesseert by de Staten Leger te voeghen veranderet door jalousie over Cazimirus / die in Vlaenderen trock / den 10 October.

Dese niet tegenstaende nochtans / besloot den Hertogh / by advijse ende versoecke des Krijghs-raedts van der Staten Leger / hem by haer te voeghen / ende Don Jan te bespringhen: Maer als hy nu alle ghereetschappe maeckte / om s'anderdaeghs op te trecken / quam hem de tijdinghe / dat Hertogh Cazimirus / die noch in 't Leger niet gheweest was / in plaetse van na het Leger te trecken / was na Ghent ghetrocken / ontboden zijnde om geldt (so hy seyde) ende dat hy oock hadde sommighe van zijn volck uyt den Leger derwaerts ontboden / ende dat by den advijse van eenighe van zijn Raden / als Beutrich / Dathenus / ende andere / wel teghen den sin ende meyninghe van de Heeren Staten / ende vande Koninginne van Engelandt. Waeromme hy aen den Eertzhertogh ende Raet van State sondt / om te weten of het was by haren bevele. Waer op hem werdt gheantwoordt / dat sulcx niet met haren wille en was gheschiet / doch dat sy hoopten hem te verwillighen wederom te keeren / eñ nae het Leger te trecken / t'selfde van hem oock versoeckende. Hier op beloofde de Hertogh van Anjou aen den Heere van la Noue / by aldien sulcx soude geschieden / dat hy alsdan daer oock trecken soude: Maer siende dat Hertogh Cazimirus niet en troch ende meer van zijn volck by hem in Vlaenderen ontboodt / veroorsaeckte t'selve groot achterdencken / waer door hy voornam met zijn Krijghsvolck in 't Legher niet te komen / onaenghesien het neerstig aenhouden des Eertzhertoghs / Prince van Orangien eñ Raet vã State / welcke hem ontboden / eñ verklaerden dat Cazimirus doen haer leet was / ende

1578.

ende dat sy aen hem / ende aen die van Ghendt / ende aende Walen ghesonden hadden / hopende korts alles te vereenighen. Het Krijghs-volck vanden Hertogh beklaeghde haer grootelijcx van 't quaet traictement / dat sy alomme vonden / ende dat sy gheen Steden en hadden / om haer siecken te herberghen / dat Bins maer een uytgheteerde plaetse en ware / jae dat sy nergens werden inghelaten / om haer nootsakelijckheden te koopen / maer van 't Landt-volck ghehaet / ende (alleen zijnde) over al doodt ghesmeten. Sy seyden oock / dat sy vele siecken ende gequetste hadden / die sy niet konden achterlaten / ende daeromme was het haer niet ghelegen in 't Legher te trecken / voornamelijck niet sonder zijn Persoon.

Hertogh van Anjou danct zijn volck af / die by de Malcontenten loopen / om die van Ghent ende Cazimirus te wederstaen / den 8. November.

Hier omme heeft den Hertogh van Anjou best ghedocht zijn Volck af te dancken / latende alomme ghenoech Garnisoen / ende sondt Roche de Sorbies / Heere van Pruniaulx / zijnen Raedts-heere / aenden Eertz-Hertogh / ende Raedt van State / om zijn meyninghe haer vorder te verklaren / 't welck gheschiede den 8. Novembris: Hem beklagende / dat sy het Contract met hem ghemaeckt / niet en hadden in alle behoorlijcke plaetsen laten uytroepen / ende diergheljcke. Ende overmits zijn volck afghedanckt zijnde / de Walen partije verkore / treckende ten dienste vande Malcontentsche Walen nae Meenen / ontschuldighde hy hem daer over / segghende dat hy wel merckte / dat sy derwaerts trocken / maer dat het hem alsoo best dochte / om dat die van Ghendt deden dat niet wel ghedaen en was: Daeromme hem best ware de ander partije te stercken / om de Ghentenaers beter wederstandt te doen / want alsoo de saecken beter souden zijn te vereenighen / waer toe hy zijnen dienst aenboodt / toesegghende vastelijck / soo haest sy tot een Verdragh ofte vereeninghe quamen / soude hy wel terstondt zijn Fransoysen doen vertrecken. Vertoonende oock / als dat hy ghehoordt hadde / dat sy op een goet Accoort oft Vredehandelinge met den Koningh van Spaengien stonden / door Keyserlijcke tusschen-spraecke / het welcke hy in gheender manieren wilde beletten (hoe wel hy om harent wille hem Vyandt van Spaengien ghemaeckt hadde) maer nae zijn vermoghen vorderen / soo verre sy mochten eenen verseeckerden Vrede verhoopen / tot haer ruste ende welvaren / Ec.

Antwoorde der Staten aenden Pruniaulx / den 23. Novembris.

Hier op hebben de Staten Generael den Heere van Pruniaulx gheandtwoordt / den 23. Novembris / Anno 1578. grootelijcx beklagende den twist tusschen die van Ghendt ende Walen / versoeckende des Hertoghs hulpe tot de bevredinghe / als hebbende in Vranckrijck ghesien 't groot quaet Inlandische Oorloge om Religie mede brochte / daer toe geenen bequameren middel teghenwoordichlijck en wisten / dan d'een den anderen te dulden ende draghen / elck in zijn gevoelen. Dies sy versochten te willen trachten den twist tusschen partijen te slissen / ende die te beweghen tot aennemen vande Conditien / by de Staten haer voorghesteldt / ende wech te voeren het Fransoys Krijghsvolck / die met haer toe-trecken by de Walen groote jalousien by veelen ghemaeckt hadden / in tijde ende stede datmen gelijckelijck den Vyandt aentasten soude: sulcken bevredinghe soude de herten der Inghesetenen van beyder Religie seer bewegen tot zijne Hoocheydt / siende zijn hertelijcke affectie soo wel tot d'eene als d'andere Religie verwanten / ende dat om te vorderen de behoorlijcke ende weerdige erkentenisse zijn Hoocheydt schuldigh / weerende alle achterdencken / met belofte ende versekeringhe van op te houden d'een ende d'andere Religie in vrede / eenicheydt ende goede ordere.

Vorder waren de Staten verblijdt te verstaen zijne ghenegentheydt tot de ruste ende eenicheydt van de Landen / den bewesen bystandt zijn Heroicque deucht bewijsende / benessens zijn verklaers van te vreden te wesen / eñ hem te verblijden / dat de Landen hoopten in een Vrede-handelinge met den Koningh van Spaengien te treden / selve daer toe sijnen dienst aenbiedende / den welchen sy gewillighlijcken aennamen met alle ootmoedige danckbaerheyt. Ende om daer en tusschen te bewijsen haer groote begeerte zijn weldaet te verschulden / baden sy hem te willen ghelooven / dat sy sonderlinghe krachten ende uytsaghen / om hem weerdighe voldoeninghe te geven / Ec. maer tot sulcx en waren de vergaderinghe der Ghedeputeerde der Staten alsdoen noch niet volkomelijck geauthoriseert. Maer soo zijn Hoocheyt konde met den eersten slissen met de Staten / het misverstandt tusschen die van Ghent ende Walen / ende doen vertrecken zijn Fransoys Krijghsvolck / ende helpen mainteneren een goede ordere ende Accoordt onder die van d'eene ende d'andere Religie / streckende tot Landts ruste / soo wilden hun de Ghedeputeerde der Generale Staten verbinden binnen een Maendt / nae dat sulcx sal blijcken / de Generale Staten te beschrijven ende te vergaderen / om over zijn verdiensten te resolveren: te weten / dat by soo verre dat voor den eersten dagh van Meerte naest / eenen goeden Vrede / met Spaengien ghemaeckt werde / soo souden sy verklaren / met solemnele publicatie / zijn Hoocheydt te wesen d'oorsake ende Autheur / naest Godt / vanden selven Payse / rust ende welvaren. Ende meer over sulcx sullen oock erkentenisse bewijsen solemnelicke aen zijn Wettighe sonen / op dat de eere ende glorie van soo grooten weldaedt mochte onsterffelijcken wesen / eeuwelijck voor de Nakomelinghen oprechtende een Statue ofte Beelt van Koper / op de heerlijckste plaetsen der Steden van Antwerpen ende Brussel / ende seynden binnen een Jaer / op bestemden dagh / aen zijn Hoocheydt een solemnele Ambassade van twee Prelaten / twee Edelen / ende twee Ghedeputeerde der Steden / om hem heerlijcken te bedancken / ende te erkennen de verbintenissen / die de Landen tot zijn Hoocheydt hadden / ende tot ware getuygenisse daer van / sullen zijn Hoocheydt vereeren met een Kroone van Olijftacken / verrijckt ende vergeselschapt met ander geschenckẽ / tot de weerde van hondert duysent ponden d'Artoys voor hem ende zijnen oudtsten soone.

Aengeboden vereeringhe ende danckbaerheyt der Staten aen den Hertogh van Anjou.

Belofte der Staten / den Hertogh de Souverayniteyt / soo sy gheen Pays bekomen.

Ende soo sy voor den eersten dagh van Meerte naest / tot gheenen goeden Pays konden komen / met redelijcke conditien den Koningh aen te bieden / sonder te zijne achterdeeligh tot zijne Hoocheydt / ende alsoo van dien niet aenghenomen wordende / so sullen de Staten den Koning van Spaengien houden ende achten / als gheensins ghenegen tot den welstant ende ruste zijner Landen / om te volbrenghen de beloften zijne subjecten ghesworen: Maer vervallen vanden Gouvernemente ende Souveraniteyt der Landen / ende consequentelijck zijn Ondersaten ontslaghen vanden Eede / ende ghehoorsaemheyt hem schuldigh / ende dat opentlick publiceeren. Ende daer nae / sonder te verwachten 't eynde vande Oorloghe / sullen delibereren ende resolveren op de aenneminghe van zijn Hoocheydt / tot de Souveraniteyt der selvighe / ende op de conditien hoe hem te ontfanghen / mede toelatende zijne Hoocheydt eenigherhande Articulen den Staten voor te houden / om te toonen den goeden wille ende dienst / die sy hem toe droeghen: Ende daer en tusschen souden de Articulen van 't Contract met hem in krachte blijven.

Hier over heeft den Hertogh den Staten gheantwoordt / den eersten Decembris / uyt Bergen in Henegouwe / toesegghende 't beste tot de bevredinghe aen te wenden / ende hun grootelijcx bedanckende / van haer verwachtende / sy in geen Tractaet met den Koningh van Spaengien souden treden / sonder zijn weten ende consentement / volgende 't Contract.

Als den Hertogh zijn Fransoysen afgedanckt hadde / die (als ghesepdt is) meest nae Meenen onder den Heere van Montigny liepen / namen sy Mortaigne ende andere plaetsen in. Den Eertz-Hertogh ende Staten / sonden niet teghenstaende in December aen hem den Heere van Froymont / vanden Huyse van Borgongien / met Gillis Martini Doctor / hem voor alles seer hooghelijck bedanckende / met belofte van alle voldoeninge ende contentement.

Den Staten overvalt inwendighe Oorloghe tusschen de Walen ende Gentenaers.

Nae dat nu de saken met den Hertogh van Anjou aldus waren afghelopen / hebben de Walen / die nu stercker waren ghewordden / opentlijcke vyandtschap doen verkondigen / so die van Ghendt haer niet en betaelden / de Geestelijcke terstont in haer goeden weder stelden / ende de gevangenen los gaven.

Daer-

1578.

Daerentusschen hadden die van Ghendt (midts den Eerts-hertoghe Prince van Orangien / ende Raedt van Staten / haer teghen was /) den Hertogh Cazimirus ontboden / welcke om betalinge aenhielt / ende daer toe dies te ghewilligher was / hoopende van henlieden ghelt t'ontfanghen : ende was alsoo derwaerts ghetrocken / den 10. Octobris / met eenighe Cornetten Peerden / ende heerlijck ontfanghen / ende kreegh aldaer terstondt ontrent hondert ende tseventigh duysent guldens op sijn betalinghe : waer door de Malcontenten gheensins werden inghetoomt. Maer alsoo Imbyse met sijnen aenhangh / tot Gent persisteerden inde Oorloghe teghen de Walen / ende bleven den Eertshertogh ende Staten ongehoorigh / soo werden daer door de Walen soo ghestijft / dat sy daer nae generalijck alle daer op fondeerden haren afval vande Generaliteyt der Staten.

De Koninginne van Englelandt beklaeght haer over Cazimirus.

De Koninginne van Engelandt merckende haer eere ende goede fame misproocken werdt / om dat sy d'oorsaecke was gheweest vanden Paltsgrave Cazimirus komste / ende dat in Persoone / ende met d'eene helft meer volcx ende sterckte dan eerst besloten was / soo heeft sy aen hem ghesonden haren residerende Ambassadeur Monseur Davidsoon na Gent / ende hem wel straffelijcken doen aenseggen dese volgende woorden.

De Koninginne mijn Vrouwe verstaen hebbende de komste van uwe Excellentie inde stadt van Gent ende van uwe proceduren aldaer / heeft haer seer verstoort / 't selfde haer seer vreemt dunckende midts de volgende redenen.

Ambassadeur Davidsoon tot Gent straffe aenspraecke tot Cazimirus over sijnen handel in Nederlandt ende Vlaenderen

Ten eersten om dat u Excell. zijnde gekomen inde Nederlanden / ten dienste vande Staten om haer vyanden te bestrijden / als meest ter instantie van hare Majesteyt / men van hem verwachte groote notable diensten / midts de schoone voordeelen die hem presenteerden door de doodt van Don Jan van Oostenrijck / ende andere groote swaricheden sijnen Legher overkomende / ghy hebt u ghesepareert vanden Legher der Staten / met een deel van uwen Krijghsvolck / sonder haren oorlof ende consent / alleene ten versoecke van eenighe particuliere van Ghendt / selfs sonder weten ende consent vande Ghemeynte / een saecke seer nadeelich van uwe Eere / ende contrarie van uwen Eedt.

Dat ghy met uwe komste schijnt te willen voeden tweedracht in dese Landen / ende daer in brenghen eenen Civilen ofte Borgerlijcken Krijgh / streckende tot uyterlijck verderf der selver Landen / tot conservatie vande welcke uwe Excell. was ontboden.

Dat ghy door den selven middel hebt ghevordert 't ghewelt vanden Vyandt / hem ghevende schoonen middel om hem te verbreyden ende te verquicken / verminderende de fortsen vande Staten / quaedt exempel ghevende niet alleene uwen Volcke / maer mede andere Colonnellen ende Capiteynen en Soldaten / om te verlaten hare Vendelen / ende te nemen partije met den Vyandt.

Datter mede te vreesen stondt een Generale muytinatie ende verstroyinghe vanden geheelen Legher / midts de hoope diemen gaf van beter traictement ende apointement tot sulcke die sullen willen in Vlaenderen komen.

Ter ander zijden de Catholijcken / so wel Capiteynen als Soldaten / t'onvreden zijnde over 't quaet beleyt oft deportement der Gentenaers / hebben schoone oorsaecke te sien ende te luysteren na den handel en practijcken der ghemuytineerde Walen / om die te beweghen hun toe te vallen tot beschermінghe van haer Religie / gheoppresseert vande voorschreven Ghentenaers.

De selve Walen ende hare aenhanghers / siende dat u Excell. partije neemt in dit Landt / hen persuaderende dat ghy u wilt hooft maecken oft opworpen van sulcke die professie maken uyt te roepen de Catolijcke Religie. Ende schijnt te strecken grootelijck tot nadeel vanden Edeldom / de welcke daer door ghedronghen sullen wesen / te verkiesen een ander Hooft over haer zijde van contrarie professie van Religie / 't zy den Hertogh van Anjou oft een ander / die sy sullen gheneycht vinden tot sulcken last.

Dat ghy oorsake gheeft den voorsz Hertogh hem t'onvreden te houden van uwe Excell. en selve mede over de Staten Generael ten aensien van 't Accoort tusschen hun ende Sijn Hoocheyt gepasseert. 1578.

Dat ghy een fraey deure opent voor sulcke die aenden voorsz Hertoghe soecken te persuaderen hem op te worpen voor de Catholycken / ende hem te behelpen met eenichderhande pretext om te invaderen dese Landen / ende te transporteren de Civile Oorloge om 't stuck van Religie die het Rijck van Vranckrijck so vele Jaren geplaecht heeft inde Nederlanden / waer van niet anders te verwachten en is / dan den uytersten ondergang der selver Landen ende verstroyinge vanden Staet / een saecke seer prejudiciabel ofte achterdeelich den Princen ghebueren / ende principalijck tot mijn Vrouwe de Koninginne.

Dat de Staten Generael souden wel middel hebben ghevonden en noch souden / alle dese inconvenienten voor te komen / ende de verschillen ofte questien tusschen de Walen / ende Gentenaers te accorderen / soo de Gentenaers niet en hadden beweecht geweest door uwe presentie / authoriteyt ende raedt / eer te verkiesen den wech van Wapenen / dan vriendelijck apointement / ende soo sy niet en hadden gheencourageert gheweest dat te doen / op hope van uwe assistentie ende bescherminge.

Waeromme men met goede redenen mochte wijten uwe Excell. alle de ellendicheden / rooverijë / plonderen ende vernielen der Steden / ende Dorpen / de welcke apparent zijn te volgen dese nieuwe Oorloge / uwe Excell. den naem alle de weerelt over hebbende / daer van den vorderaer ende raedt-gever te zijn.

Waeromme ware te beduchten / dat uwe Excell. sal verliesen grootelijcx sijn credijt ende reputatie by alle Princen / wijse ende wel-beradene / die beminnen de welvaert van dese Landen / soo bevochten vande vreemde vyanden / zijnde een seer beklaeghlijcke saecke te sien / haer ruwijn ende bederf gevordert te worden by sulcke diese behooren te preserveren ende te bewaren.

Ende overmidts dat de Mare loopt ende veele dat gelooven / dat dit al gheschiedt met wille ende onderlinghe secrete intelligentie van mijn Vrouwe de Koninginne / als ofte sy u secretelijck gunstich ware ende gevoecht met uwe Excell. om te renverseren den staet van dese arme Landen.

Waer over sy haer bevint grootelijcx veronghelijckt ende gheschandalizeert in haer eere / ende beklaecht haer seer van uwe Excell. protesterende voor alle de werelt / dat sy gheen deel en heeft in u aenslaghen ende voornemen in dese sake / maer ter contrarie is daer over seer bedroeft.

Ende midts de goede affectie die sy toedraecht soo wel tot uwe Excell. als tot de behoudenisse van dese Landen / met de welcke sy waere van oudts herwaerts verbonden in vaste verbontenissen ende correspondentien / soo heeft sy u wel willen verthoonen dese voorsz saken / u Excell. biddende die wel te willen overlegghen met goede ende rijpe bedenckinghe / aen de zijde stellende alle passie ende Malcontentementen particuliere tot vorderinghe vande gemeyne saecke / om byder handt sodanighen resolutie / als wel voeghelijck zy tot uwer eeren / behoorlijck een Christelijcken Vorst / tot onderhoudinghe vande goede reputatie van hare Majesteyt / ende de goede Vriendtschap die sy u toe-draecht / ende eyndelijck tot de behoudenisse van dese Nederlanden.

Hier over werdt de Hertogh Cazimirus seer ghestoort / en door dat sijne Raetsheer Doctor Buytrigh seyde / dat hy niet konde ghelooven dat Davidsoon sulcken bevel hadde vande Koninginne / maer hielt hem voor een geaposteerde vyden Prince van Orangien ende de Staten tot dese Legatie uyt-gemaeckt / niet ghelooвende dat hy hem dat Verbael discours soude dorven onder sijn handt in schrift geven.

Soo heeft hem den Heer Davidsoon / om sijnen last te bekrachtighen / dit vertooch schriftelijck overgheghеven in Franchoys / alsoo Heer Jacques de Somere van Ghendt / die hem in die reyse by-ghevoecht was / attesteert selve uyt de Instructie geconcipieert ende geschreven te hebben.

Cazimirus treet in Enghelandt/ om hem te ontschuldigen.

Midts desen boodtschap van Davitsoon/ heeft dē Paltsgrave Cazimirus best ghedocht / om hem te ontschuldigen / een reyse nae Enghelandt aen te nemen / ende de Coninginne te begroeten / alwaer hy inde Stadt Londen/ den 22. Januarij / Anno 1579. aen quam / daer hy hem soo wel wiste te ontschuldighen/ dat hy noch vereert wert met het Ridderschap vande Ordre vande Jartiere / den 8. Februarij/ende vertrock den 14. desselfs uyt Enghelandt op Vlissinghen beleydt vanden Hertogh Roghes : Alwaer verstaende dat zijn Ruyterije ende volck vertrocken was uyt Brabandt / met Paspoort vanden Hertogh van Parma / troch hy hun nae, nae Huys/ sonder de Staten Generael / den Eertz-hertogh ende Prince van Orangien te begroeten / die tot Antwerpen waren.

De Malcontenten/ ofte Walsch Krijghs-volck/ werden vande Staten / Eertz-hertogh ende Prince alle contentement aenghebonden / door bequame ende aenghename tusschen-spreeckers / midts ontslaken/ vande Edelen ghevangen/ goede discipline te onderhouden/met andere redelijcke conditien/ maer alle te vergeefs : selve den Heere van Bours / die het Casteel van Antwerpen den Staten hadde gelevert/troc (zijnde beweeght) aen haer zijde. Hier door verviellen des ghemeynen Landt-saken in groote verweringhe ende confusie.

Jalousie tusschē Anjou ẽ Cazimirus oock voor inde Contributien achter ghehouden.

Dese voorvallende saken / tusschen die van Gendt ende den Walen / ende daer by de besondere jolousie/ welcke tusschen den Hertogh van Anjou ende Hertogh Cazimirus was opghereesen / aldermeest het ghebreck van't overbrenghen der ghemeyne ende inghewillighde Contributien / tot onderhoudt des Legers/heeft dien grooten gheweldigen Heyrcracht/ der Staten onnut ende onvruchtbaer ghemaeckt/soo dat de Bevelhebbers daer over / als de Grave van Bossu / ende den Maerschalck van La Nove / niet beter conden besluyten / dan den Legher vanden vyandt af te leyden / eer vorder onordeninghe / schade ende achterdeel / den Staten ende Landen daer door toe quam / het welcke sy prijselijck sonder schade gedaen hebben. Ende hebben alsoo de Landtsaten in Garnisoene ghelept / ende de vreemde afghedanckt / oft ter plaetsen ghebracht / daer sy t'minste quaet konden doen / om vorder met haer te handelen nae gheleghentheyt : waer in gheen cleyne conste gheleghen was/ nademael dat den Leger so sterck van Wtlandische was / ende meest Peerde-volck zijnde ghefrusteert vant Fransche Voet-volck / was haren vyandt stercker en was een Landouwe/ daer dat Voet-volck beter diende dan de Peerden daeromme en conden sy Loven noch Diest niet bespringhen / als een Landt Bosch-achtich bequaem voort Voet-volck/ende alle soo qualijck betaelt / ende daer door sonder eenige toevoer van Victalie ofte lijftocht ende andere nootdrust. In het optrecken nam de Grave van Hohenlo de stadt van Weert in / met het Casteel/ maer korts daer nae werdtse hem weder afgewonnen. De Duytsche Ruyteren logeerden haer in Thienen/Aerschot/ende andere plaetsen/tot dat sy uyt de Landen gheraeckten.

Het wijs ẽ geschickteliję op breke der Staten Leger/in November.

Doot van Don Jan van Oostenrijck/ dē eersten Octobris Anno 1578.

Terwijlen der Staten Legher noch sterck te Velde was / ende haer vyanden vreeselijck / soo is Don Jan van Oostenrijck / ontrent den eersten Octobris/ ghenoech schiedelijck in't Legher by Namen ghestorven/eenighe achten vande Peste/ andere meynen/ dat tot een seecker gebreck/ t'welc hy hadde/toesloegh de onghenoechte die hy maeckte/soo eensdeels schijnt by zijn twee afghesworpene Brieven / die by de Heeren van Staten Legher werden onderschept / van welcke de eene aenden Prince van Melsy / Jan Andrea Doria / ende den anderen aen Don Pedro de Mendosa/ Ambassadeur van Spaengien / tot Ghenua gheschreven waren/ beyde gedateert uyt den Leger/een myle van Namen den 17. Septembris/ Anno 1578. By welcke Brieven hy hem wanhopelijck beklaeghde over het lange vertrec ẽ uytstel/ t'welck in Spaengien ghebruyckt werdt/ aengaende t'ghene over zyne saken stonde te besluyten / ende wat cloeckheyt ende gedultdicheyt hy moeste hebben / om sulcx te wederstaen. Item / dat hy hem selven moeste sien

Inhout van Don Jans beclagende Brievē / van date den 17. Septēbris.

beringhelt van zijne vyanden / welcke hem de passagien ofte doortocht besloten / sulcx dat hy soude moeten vertrecken nae de plaetse welcke hem tot zijn uyterste toevlucht was gheordineert : want hy gheen hope en hadde te moghen vechten/ als die te onsterck was/ ten ware om met ghewelt een gat te maecken/ ẽ also wech te gheraken : Ende wanneer sulcx gheschiede / soo soude den Koningh (die hem selven versuymde) in perijckel staen van al te verliesen. Hy klaeghde voorts/hoe dat hy hadde van nieuws aendē Koningh versoeck ghedaen, dat hy immers ten minsten wilde ordineren van't ghene hy soude behooren te doen/alsdan so hy t'onder quame/ soude altoos des Koninghs wille ghevolght ende int werck ghestelt wesen : Maer hy vreesde seer dat de remedie daer toe te spade komen soude : want met zijn schrijven ende schreeuwen en vorderde hy niet. Maer ghemerckt hy sagh/ datmen hem de handen afghesneden hadde soo was de eyndelijcke meyninghe, dat hy hem den Hals soude uytstrecken. Also wenschte hy hem tot Gode/biddende zijnder in zijn Ghebeden gedachtigh te wesen. Die hier van meer soude begeeren te weten / soude moghen lesen het Boeck vande selve Brieven / alsoose zijn ghedruckt by Willem Silvius t'Antwerpen : By welcke Brieven (corts voor zijn doot geschreven) goet te speuren is / wat groote ongheneuchte hy hadde / ende hoe qualijck hy te vreden was/zijnde Jonck/hoogh van moede/ verwaent ende ongestadigh/ende die het doch aen geen verstant en ontbrack. Hy hadde groote tegenpartije in 't Hof van Spangien / als met namen den aenhangh van den Hertoghe van Alba/wiens ervarentheyt hy hem onderwant/met sijn kloeck verstant / berispelijcken te maken.

Hy trachte van jonghs af tot Coninghlijcke state te komen / ende tot groote dinghen / als mede ghebleken is by een Spaensch Boecxken/ uytghegheven by den Secretaris des Koninghs van Spaengien ghenaemt Antonio Perez / over de doodt van Jan Escovedo / Secretaris vanden voorsz Don Jan/ welcken Perez daeromme (nae veel ghevanghenisse ende persecutien / ende oproeren daer over in Arragonien ghebeurt in 't verdedighen vande Privilegien aldaer / daer den Koningh groote wrake over ghedaen heeft) heeft moeten vluchten in Vranckrijc ende Engelant/hem aldaer onthoudende. In dat Boeck wert verhaeldt / hoe dat Don Jan seer nae Hooghheyt was staende / ẽ dat den Koningh van Spaengien hem eenen welbetrouwen Secretaris toestelde/ ghenaemt Jan de Soto / die hem wel diende inde Oorloge van Granada/ ẽ in zijn Admiraels Ampt ẽ groote Victorie ter Zee tegen den Turck. Maer terwijle Don Jan in Italien was / werdter secretelijck ghehandelt met den Paus/om Don Jan Koningh van Tunis te maken. Als den Koningh dit secretelicken verhoorde / ẽ aen hem ooc van s'Paus wegen daer nae versocht werdt / soo bedanckte den Koningh grootelijcx den Paus / over sijn sorghvuldicheyt / die hy voor zijnen broeder hadde : Maer hy excuseerde het versoeck / seer ghestoort ẽ jaloers daer over zijnde/ om dat hy scheen meer aenden Paus dan aen hem te hanghen / ende liet hem duncken/dat den Secretaris Jan Soto daer de oorsaecke van mocht wesen. Daerom beraetslaeghde hy met den Secretaris Antonio Perez / ẽ bestelde behendelijcken Jan Escovedo by Don Jan / in Soto plaetse/ Soto tot beteren state promoverende / ende gaf Escovedo particuliere instructie / om Don Jans hoogen moet te dempen / ende in breydel te houden / ende also te verbeteren t'ghene dat Soto mochte misdaen hebben.

Verhael van Don Jans Secretaris/ Jan Escovedo.

Maer als Don Jan tot t'Gouvernement in Nederlandt ghesonden was / hadde hy voorghenomen/ als hy het Krijghs-volck onder hem in Nederlandt ghebrocht soude hebben / ende de Landen soude bevredight zijn / dat hy alsdan eenen aenslagh daer mede op Enghelandt soude doen / als hier vooren eensdeels verhaelt is / ende aldaer de Koninginne afstellen / ende de Schotse ghevanghene Koninginne met hem selven op te werpen : Waer toe hy alreede den naem / ofte beleeninghe vanden tytel / hadde

Don Jan aspireert hooghe dingen.

van

1578. vanden Paus verkreghen / met toe-segginghe van goede hulpe.

Don Jan hadde verstandt met Guyse en de Ligue in Vranckrijck.

Hy hadde mede een secreet Verbont in Vranckrijc met die vanden Huyse van Guyse en die vande Heylighe Ligue / dat sy noemden voor de bescherminghe vande twee Kroonen / als van Vranckrijc en Spaengien: Het welcke den Koningh oock door sijnen Ambassadeur / die hy in Vranckrijc hadde / genaemt Jan Vargas / vernam / sonder dat Don Jan dat merckte / hoe wel hy den Koningh door des Paus Legaet den aenslagh op Engelant oock dede voordragen. Maer desen aenslag wert doen gebroken / mits dat de Staten inde Nederlanden door het voorsichtich beleydt vanden Prince van Orangien / in 't Tracteren met Don Jan / gheensins en wilden hooren / dat het uytlandisch Krijgs-volc ter Zee soude vertrecken : waer door hy hem van sijn voornemen versteken vont. En siende datter in Nederlandt door de geregeltheyt der Staten geen middel ofte materie van groote eere ofte Hoocheydt en was / soo sochte hy desperatelyck van dat Gouvernement ontslagen te wesen in 't secreet / ofte soo grooten middel van gelde en machte vanden Koningh te hebben / om gheweldelijcken daer ofte elders Meester te mogen worden : 't Welck scheen dat hy den Koningh wilde afdringen / gelijck blijckt uyde boven-verhaelde Brieven / ende andere oock van Escovedo / en insonderheyt by eenen / vande 10. Februarij / An. 1577. daer in hy schrijft / dat hy soo verslagen was / dat hem den aenslagh op Englandt misluckt was / dat hy uyt mismoedicheyt dochte te willen een Cluysenaer worden : Want te leven ghelijck hy tot noch toe gedaen hadde / en konde hy in sijn herte niet vinden. Vorder seyde hy / liever dan hy in dat Gouvernementschap soude blijven (ten ware tot datter een ander in quame) daer en soude geen resolutie soo swaer vallen / die hy daer vooren niet en soude aennemen / al soude hy daer over tot den bloede moeten ghekastijdt worden. Dringhende soo seere op sijn vertrecken / dat hy daer uytscheyden wilde met minne ofte onminne : Ende soo men hem daer uyt niet en verloste / seyde hy / te vreesen dat hy soude vallen in de sonde van ongehoorsaemheyt / om te schouwen de sonde van eerlosicheydt. Seyde oock / dat hy liever (als een avonturier) met ses duysent Soldaten / ende twee duysent Peerden / hadde na Vranckrijc te gaen / als inde regieringe van Nederlandt te blijven. Dese desperate vertwijfeltheden hebben den Koningh seer verstoort / en boven maten alle quaet achterdencken ghegheven / alsoo de selve hem secretelijcken ter ooren quamen / bedenckende oock eenighe van sijne woorden / eer hy nae Nederlandt vertrock / daer by hy hem hadde laten verluyden / soo wanneer hy Heere van Engelant soude wesen / dat hy dan hem met Spaengien soude mogen verheffen / bysonder als hy den ingangh hadde van S. Andre met dat Kasteel / 't welck de Frontiere was van Biscayen / met een Sterckte op de steenrotse van Megro / van waer gantsch Spaengien te dwingen ware.

Dese en diergelijcke handelinghen met den Paus ende Guyse byden Koningh / en eenige van sijn naeste familiaren openbaer ghewworden zijnde / hebben den Koningh groot achterdencken veroorsaeckt / ende daer van de schult sijnen Secretaris Escovedo ghegheven / die sy achten dat hem daer in stoude / ende dreef / tegen sijn expresse commissie. Waerom alsoo hy van Don Jans wegen eens in Spaengien ghesonden was / soo werdt door des Koninghs expres bevel belast / datmen hem daer soude houden. Maer om dat Don Jan soo ernstelijcken altijt schreef / soo om ghelt als om Escovedo / werdt Antonio Perez (den boven ghenoemden Secretaris vanden Koningh) bevolen / middel te vinden om hem te dooden / soo secretelijck als hy konde / op dat Don Jan daer geen achterdencken van en kreghe : Want Perez alleen den Man was / met den Koningh selve / die alle Don Jans ende Escovedo saecken wiste ende beleyde / met noch twee ofte drie anderen / die maer stuck-wijs daer van berecht waren : 't Welck Perez by sijn voorsz Boeck bekent ten bevele vanden Koning gheexecuteert te hebben / hebbende daer toe gebruyckt eenen Soldaet genaemt Gartia Varze / met noch vijf

Doot van Escovedo / Secretaris van Don Jan.

ofte ses andere / die hem op een avondt / als hy nae Huys was gaende / onversiens omringhelden ende doorstaken / als of het uyt een particuliere querelle gheweest ware. 1578.

Dese doot heeft Don Jan ooc alderley gedachten toegebrocht / en vindende hem belast met Instructien en bevelen des Konings die seer besneden ware, so is hy hoe langer hoe meerder moeloos geworde / so dat hy niet en wiste waer keeren / als de voor-verhaelde brieven bewijsen. Daeromme gaf sijn subytelycke doot groote suspicie / of die mochte verhaest wesen / hoe wel ongenuechte ende verdriet in hooghe Princelijcke herten meer kracht hebben / dan in andere.

Aldus is Don Jan haestelyc gestorven / in 't Leger by Namen / en met groote Pompe binnen de Kercke tot Namen gedragen / ende van daer nae Spaengien gevoert. In sijn plaetse qua als Luytenant Alexander Farnese / Prince van Parma / welcke daer nae vanden Koningh selve is bevestigt als Gouverneur. Dese doodt was grootelijcx tot der Landen voordeel ende gelucke / in aensienninge vanden staet daer sy doen in waren / als wy hebben verhaelt.

Prince van Parma / Gouverneur inde Nederlanden, ghestorven den eersten Octobris.

Korts daer nae / den 21. December / is t'Antwerpen oock ghestorven / van een heete Kortse / Maximiliaen de Grave van Bossu / die Overste vander Staten Leger desen lesten Somer / ende Hofmeester van den Eerts-hertogh Mathias / ende Raedt van State gheweest was / een kloeck Man / seer van yeghelijcken beklaeght.

Doot van de Grave van Bossu / den 21. Decembris.

Als nu de Walsche Provintien haer ghenoech vyanden van d'andere vertoonden / soo isser van weghen die andere Provintien ghepractiseert haer te versekeren vande Stadt van Atrecht / de Hooft-stadt van Artoys / ende dat met toedoen van een Capiteyn genaemt Ambrosius le Duc / ende anderen / de welcke het Magistraet ghevanghen namen / om dat sy met den Heere van Capres ende den vyandt heymelijck verstandt hadden. Maer alsoo haren aenhangh niet sterck ghenoech was / ende dat de Ghemeynte van den voorschreven Heer van Capres / ende den Raedt van Artoys beweeght werdt / soo hebben sy het Magistraet weder los ghelaten / op belofte ende onder Eedt / dat alles vergheven ende vergheten soude blijven. Maer 't en is daer by niet gebleven : Want dese gevangenen los zijnde / hebben soo veel van haer wederpartije gevangen / alsser niet en ontliepen / ende brochtense haestelijcken ter doot. Onder andere den Raedts-heer Gosson / Commissaris / een Man van grooten aensien inde Stadt / ende oudt ontrent 70. Jaren / ervaren ende geleert: Dien sy sijn proces haestelijcken maeckten / dat sy sijne twee appellatien eyndighden in ses uren tijdts / teghen alle ordere / recht ende ghebruyck. Ende sloegen op eenen Sondagh / den 26. Octobris / by nachte ende toorts-licht hem sijnen Hals af / met noch meer andere.

Aenslagen / om Atrecht te versekeren voor de Staten / misluct / den 26. Octobris.

In dit Jaer 1578. als den Koningh / Don Sebastiaen van Portugael / voor hem ghenomen hadde den verdreven Koningh Muley / Mahomet van Fez ende Maroecques / in Africa ofte Barbaryen / weder in sijn Koninghrijcken te stellen / soo hadde hy in Nederlandt doen aennemen een Reghiment Duytsche Krijgs-volck / onder den Heere van Tambergh / ghenoemt Martin de Borgogna : ende oock doen verwerven alle andere ghereetschappe / tot sulcken grooten aenslagh noodigh : Het welcke de Staten Generael / door de vriendtschappe die de Landen begheerden te houden met den Koningh van Portugael / ghewilliglijck consenteerden / insonderheydt om dat sy die Duytschen gheerne quijt waren gheweest / als die meest den vyandt ghedient / ende ontrouwelijck met Don Jan teghen de Staten gehandelt hadden. Met dese Duytschen / en ontrent noch 16. duysent andere van sijn eyghen Krijghs-volck / soo te Voete als te Peerde / ende veel Schip-volcx ende Soetelaers / oock eenighe ghewillighe Spaengiaerden / is den Koningh van Lisbona vertrocken met ontallijcke Schepen / soo groote als kleyne / ende is ghevaren nae de enghde van Gibraltar / een Haven die inde Baye van Cales leydt / ende die onder den Koningh van Spaengien behoort / ghenaemt El Porto de Sante Maria.

Tocht van Koning Sebastiaen van Portugael in Barbaryen / Anno 1578.

Alwaer

Sebastianus de eerste van dien Name Coninck
van Portugael ende Algarben etc.

Alwaer hy verwachte hulpe van vijftigh toegheruste Galeyen / ende vier duysent Krijghs-volck / die hem vanden Koningh van Spaengien / op zijn versoeck / waren toeghesept ende belooft: Die welcke na langhe verbeyden hem ghewevghert werden / om dat den Koningh van Spaengien sagh / dat den Koning Sebastiaen selve in persoone hem wilde gaen avontueren / het welcke hy pretendeerde hem te ontraden / ofte door het onthouden vande beloofde ende toeghesevde hulpe hem dwinghen t'Huys te blijven / pretext ende excuse nemende / dat Don Johan weder in Nederlandt d'Oorloghe tegen de Staten aenghenomen hadde / eñ dat den Turck voor dat Jaer hem ter Zee wapende / Ec. Dan ander meynen den Koningh ander oorsaecken hadde / om dat hy een bestant met den Turck op handen hadden / t'welck hy vreesde mochte daer door verhindert wesen / als hy soude hulpe seynden aenden Koningh van Portugael / tegen Muley Maluco Abdelmelech Koningh van Maroques / Ec. des Turcx groote vriendt. Diergheliicke oorsaken meer werden van Spaengien weghen voorghewendt / door soo vele / datter niet eenen Man ofte Schip ten koste van Spaengien / ware den Koningh Don Sebastiaen te hulpe ghesonden: Maer selve daer werdt ghepubliceert / al Spaengien door / op groote straffe / dat niemandt van zijn Onderdanen meer mochte hem tot desen Tocht begheven ofte laten gebruycken. Etlijcke Schrijvers der Catholycken / in haer invectiven teghen de Jesuijten / schrijven / dat de Jesuijten in Portugael / die hun aldaer Apostelen noemden / desen Koningh Sebastiaen tot desen Tocht raedden / ende dat ontrouwelijcken / om den Koningh van Spaengien by zijn doodt te maecken Monarcha van gheheel Spaengien / dat selfde oock trachtende over Vranckrijck ende elders / houdende voor een sekerthept ende Maxime / dat al Christenrijck niet conde inde Roomsche Catholijcke Religie behouden worden / ten ware het alle onder een Catholijck hooft ghebrocht worde. Dies hy / zijnde een jongh Prince / oudt ontrent 24. Jaren / doch seer groot van moede / die alreede op wegh was / ende alle ghereetschappe tot grooten koste ghemaeckt hadde / voortghevaren is na Afrijcken / in een van zijn eygen Havenen / Tanger genoemt. Ende aldaer aenghelandt zijnde / met al zijn volck / heeft zijnen hoop vermeerdert met eenighe ses ofte seven hondert Italianen / die onder eenen Enghelschen Capiteyn Stuckley genaemt / vanden Paus gesonden waren / om Yrlandt te overvallen ende in te nemen (want hy de Koninginne van Engelandt inden Ban ghedaen hadde.)

Koningh van Spaengien verbiet zijn Onderdanen den Koningh van Poortugael te dienen.

1578.

hadde.) Met desen hoop / in als sterck zijnde boven twee duysent Peerden ende seventhien duysent Voetvolck daer onder Portugiesen Duytschen Spaengiaerden ende Italianen waren / met 22. stucken Geschuts ende met Vivandiers ende Pioniers, is de Koningh opghetrocken / nae een stadt Alcazar quavire / verghesselschapt zijnde met den verjaeghden Koningh Mahomet / een swart Moor.

Abdelmeleck Koning van Marocques ende Fez / deuchden.

Ende den vierden Augusti is hem de Koningh van Marocques ende Fez, Muley Maluco / (anders Abdelmeleck ghenaemt) welcke doen regheerde / teghen ghekomen met veertigh duysent Peerden / ende thien duysent Archibusiers te voete / ende 24. stucken Gheschuts. Dese Abdelmeleck was een kloeck verstandigh ende gheschickt Prince / van grooter ervarentheydt / alle omleggende Talen sprekende, ende die in Spaengien ende elders onder de Christenen verkeert hadde / ende met de selvighe gheen vyandtschap / maer vrede sochte. Hy was vanden Turck in zijn Koninghrijcken ghesteldt / die hy voorwende hem toe te behooren boven zijn Broeder / den welcken zijn Vader by een swarte Vrouwe ghegenereert hadde / ende die selfs swart was. Dese Abdelmeleck met zijn Legher in 't ghesichte vanden Koningh van Portugael ghekomen zijnde / is van Don Sebastiaen met grooter vromicheydt besprongen gheweest / die hem tot dry oft vier reysen heeft inde vlucht ghedreven. Maer alsoo de Africanen ofte Barbarissen behendigh zijn om lichtelijcken weder t'hooft te bieden / soo hebben sy t'elcker reyse dat Portugies Peerdevolck besprongen ende ten lesten oock het Voetvolck / van achter ende vooren / te Voete ende te Peerde / aengevallen ende gheslaghen / soo datter weynighe van 't Peerde-volck ende Voet-volck daer van quamen / maer werden meest al verslagen ofte gevangen / ende al het Geschut genomen.

Slagh daer den Koning van Portugael doodt bleef den 4. Augusti / Anno 1578.

De Koningh Sebastiaen / nae dat hy hem vromelijck geweert hadde / ende etlijcke Peerden onder hem waren doorschoten ghewonden / ende t'elcken weder opghesseten was gheweest / siende gheheel zijn volck verstroyt ende geslaghen, ende hem nu met weynighe vande zijne omringheldt / dede tot een teecken van Vrede te begeeren / een witten doeck opsteecken. Het welcke de Mooren siende / ende qualijcken verstaende / achten dat het een teecken was van nieuwen aenval: Waerom sy hem aldaer met alle de zijne doot sloegen. De swarte verjaeghde Koningh Mahomet / meynende te vluchten over een Riviere / is met zijn Peert inden Modder blijven steecken / ende alsoo verdroncken. Ter wijle dat den slagh noch duerde / so is den Koningh Muley Abdelmeleck / sieckelijck zijnde / ende van zijn Peert in zijn Coetse ghelegdt wesende / haestelijcken / door flaute / ende in 't middel van zijn Victorie / ghestorven: Men seydt dat zijn sieckte veroorsaeckt was van te veel Melck ghenut te hebben / welcke hem inde Mage geronnen soude zijn geweest / door groote hitte / die hem overquam / als hy zijn volck in slagh-ordere stelde / ende hen moet gaf. Zijn broeder Muley-Hamet / werdt terstondt Koningh in zijn stede / welcke noch teghenwoordelijck inde Regeringhe is: Desen slagh is fameus ofte ruchtbaer gheweest / uyt dien dat inden voorschreven slagh dry Koninghen doodt bleven. Hare doode lichamen dede de Koningh Muley-Hamet brenghen inde Tente vanden dooden Victorieusen Koningh / 't welck een seltsaem ende deerlijck dingh was / dry Koningen doodt te sien op een plaetse.

Dry Koningen worden doodt in een Tente ghebracht.

Met den Koningh Don Sebastiaen bleven de meeste Heeren / ende principale Edelen van Portugael / soo op de plaetse verslaghen als ghevanghen: Waer van de voornaemste waren / de Hertogh van Auera: Don Alonso de Poortugael / Grave van Vinnoso: Don Loigo Contigno / Grave di Rodondo: Don Vasco di Gama / Grave van Vidignera: Don Alonso di Norogna Grave di Mira: Don Giovan Lobo Baren d'Alvito: Don Alvaro di Melo, Sone vanden Marquis de Ferrera: Don Rodrigo di Melo / oudtste sone vanden Grave van Tentuguel: Don Jaime, broeder vanden Hertogh van Braganza: Don Joan de Silveira / oudtste sone vanden Grave van Sorteglia: Don Christofforo di Tavora: Don Arrias de Sylva Bisschop van Porto: Don Manuel de Meneses / Bisschop van Coimbra / met meer andere van grooten aensiene. De ghevanghenen waren meer dan de doode / die mochten wesen over de ses duysent / hoewel datmen 't ghetal altijdt grooter maeckt. Vanden Mooren mochten daer by de dry duysent doodt blijven. Daer bleef oock Capiteyn Thomas Stuckley / Enghelschman / met zijn Italianen / vanden Paus tot de Conqueste van Yrlandt ghesonden / onder den name van Marquis by den Paus ghemaeckt. De principaelste vande ghevanghenen waren / den sone van den Hertogh van Braganza: Don Edowart de Meneses / Maerschalck van 't Legher / ende Capiteyn van Tangher, met veel meer andere: Waer onder was Don Antonio van Poortugael / de sone van Lodewijck / tweede broeder vanden Koningh Jan / sone van Koningh Emanuel / die alsdoen van velen gheacht werdt onwettigh: Maer naemaels voor Paus ende Potentaten aenboodt / te willen doen blijcken dat hy Wettelijck was / ende derhalven oock pretendeert te zijn Koningh van Poortugael / als wy namaels sullen verhalen.

Doode in den slagh in Barbaryen Anno 1578.

Don Antonio van Portugael ghevanghen in Barbaryen den 4. Augusti.

Dese Don Antonio inden slagh ghevanghen zijnde / is wonderbaerlijcken ende behendelijck uyt zijn ghevanghenisse verlost gheweest / door een die zijns Heer Vaders slave eertijdts hadde gheweest / ende hem kende: Ende in Poortugael ghekomen wesende / heeft aldaer zijnen Oom / Don Hendrico Cardinael / ghevonden by den volcke tot Koningh verkoren te zijn. Alsoo in Poortugael de keur des Volcx meer dan in andere Landen gheldt / wanneer die rechte Linie / ofte afkomste van Vader tot sone / in 't erven der Kroone ontbreeckt: Die Vrouwen zijn in Poortugael vande successie in 't Rijck uytghesloten / ende volgen daer in de Wet Salicque / uytsluytende de Vrouwen van alle erffenisse totte kroone / alsoo sy aldaer allegeren.

Koning van Spaengien bedenckt den nieuwen Koning van Fez ende maeckt verbont met hem.

Den nieuwen Koningh van Fessa ende Marocques / Muley-Hamet / Victorieus / sondt terstondt aenden Koningh van Spaengien / om zijn vriendtschappe te hebben / aenbiedende die selvighe conditien van vriendtschappe / die zijn broeder Muley-Meluco ofte Abdelmelech / met hem ghehadt hadde: Mede aenbiedende het doodt lichaem vanden Koningh Don Sebastiaen / ende te verlossen zijnen Ambassadeur / die hy levendigh hadde ghevangen. Den Koningh van Spaengien nam de vrientschap aen / ende de liberteyt van zijnen Ambassadeur / maer het doodt lichaem des Koninghs begeerde hy soude den Portuguesen van Ceuta ghelevert worden / alsoo het gheschiede. Maer het lichaem vanden swarten Koningh Muley Machomet / dede Hamet het vel afstroopen / ende met Hoy vullen / ende alomme ten thoone ontdraghen. Den Koningh Philips van Spaengien / in recompensie van Muley-Hamets liberaliteyt / sont hem eenighe Juweelen / weert ghe acht hondert duysent Ducaten / versoeckende met eenen de verlossinghe vanden Sone van Braganza / Hertogh van Barcellos / een jongh Man / die hem gheconsenteert werdt / ende alsoo werdt de oude alliantie vernieuwt. Den swarten Koningh / Muley-Mahomet / liet achter eenen Sone in Spaengien / mede by de Mooren Muley-Mahomet ghenoemt / die naemaels Christen ghedoopt is / ende ghenoemt Don Philippo d'Africa.

Eynde des Achtsten Boecks.

Het

Het Neghenste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Negenste Boeck.

Die van Ghendt worden met veel moeyten beweeght tot aen-neminghe van Religions-Vrede / ende vereeninghe/ 't welck niet langhe en duerde. Cazimirus in Engelandt ghereyst zijnde / vertreckt sijn Ruyterije / met Paspoort van Parma/uyt den Lande. Parma door Brabant treckende/bespringhende de Stadt van Antwerpen/ belegert Maestricht. Die van Artoys ende Henegouwe worden versocht byde Generaliteyt te blijven / maer te vergheefs ende vallen aff. Montigny ende andere vereenigen haer met den Koningh / dien de Landen van Artoys ende Henegouwe volgen/ende de Conditien eensdeels verhaeldt. Daeromme tot Utrecht de Unie gemaeckt ende verhaeldt wordt. Beroerten doen 's Hertogen-Bosch afvallen. Beroerten t'Antwerpen veroorsaeckt datter een deel Gheestelijcke worden uytgestelt. Egmont te vergeefs pooght Brussel te overweldigen. Tot Brugghe meynen de Roomsche Catholijcken oock de Stadt te verheeren. Maestricht hardt belegert / wordt by Parma swaerlijck ende kloeckelijck ghewonnen. Den Vredehandel tot Ceulen/met de Artijckelen van weder-zijdē/ eñ eenige onderhandelinge van eenighe Staten Ghesanten / die den Koningh kloecken raedt gheven / wordt verhaelt/ ende afgebroken met verlies van Artoys ende Henegouwe. Waer over vande oorsaken des krijghs breeder ghesproken wordt. Imbijse dringht hem selven inde regeringe tot Ghendt/oproerighlijck aldaer handelende tegen den Prince van Orangien / ende Hooghe Overheydt. De gevangen Heeren aldaer breecken meest los. Maer de Prince van Orangien daer gekomen zijnde/herstelt de Magistraet / ende Imbijse vertreckt uyt den Lande. Parma seyndt vreemt krijghsvolck wegh/dat die van Mechelen hem dede toe-vallen. Die van Vlaenderen nemen Meenen / ende doen onder La Noue ander exployten. Groeninghen Stadt ende staet met haer Ghebueren werdt beschreven / beleghert ende vereenight. De Boeren aldaer ontrent vol wanhoopinge werden gheslaghen.

Alles ghescheidt binnen een Jaer tijdts / 1579. als den Eerts-Hertogh Mathias/ende de Prince van Parma/gouverneerden.

Als nu den Eerts-Hertogh Mathias/ de Prince vā Orangien/ende den Raedt van State saghen/ dat den Tocht van Hertog Cazimirus tot Gendt in Vlaenderen/ende syn reyse van daer in Enghelant / alle quaet vermoedē ende achterdencken dede groeyen / voornamelijck byde Walsche Provintien / ende den Hertogh van Anjou / als of men met de verbintenisse van Enghelandt de Landen sochte in te nemen / ende onder hen uyt te deylen / oock onder dat deckisel de Gereformeerde Religie alomme in te dringhen / soo hebben sy alle middelen aenghewendt/ om 't misverstandt wech te nemen / de beroerten te slissen/ de Malcontenten te bevredighen/ ende den Ghereformeerden gherustheyt ende een onghedwonghen ghemoedt ende Conscientie te laten / alsoo de Borgherlijcke gheleghentheyt in tijde van Oorloghe vereyschte: Meynende dat daer door haer goede ende oprechte handelinghe aenden dagh soude komen / ende oock blijcken met wat Gheest veele vande voorsz Walsche Provintien ghedreven werden / ende dat die voornaemste onder de Malcontenten / als den Heere van La Motte/ met meer anderen / van den Vyandt opgherockt/ ende al voor de doodt van Don Jan / met hem vereenight waren gheweest.

Resolutie om de Gentenaers ende Walen te reconcilieren.

Waer over de Prince van Orangien van hem afghesonden is nae Ghendt / de welcke / den 22. Novembris / tot Dermonde aenquam / alwaer hy soo begost te handelen met die van Ghendt / door dien sy de Generaliteyt toe-ghedaen waren/ dat hy van haer ontboden werdt. Sy verkozen als Commissarisen / om met hem te handelen / Jonckheeren Jan van Imbijse/ ende Joos Codde / als Schepenen van den keure: Jonckheere Gillis Borluyt / ende Jaques Cabeliau/ als Schepenen van den ghedeele : Jonckheer Jan Damman/ Heer van Gomberghe/ Jonckheer Joost Triestssoon / ghenaemt Joost / ende Meester Fransoys vanden Haghe / over 't Lit vande Poorterije : Jan vanden Cruyceen / Over-deken/ Lieven van Casseele / Michiel van Houte / ende Lieven Heylinck/Dekenen : Meester Lieven de Grave / ende Lieven d'Heer / over 't Lidt vanden Ambachte van de Weverije / met dese is begost te handelen / nae dat den Prince/ dē 4. Decembris/ te Gent gekomen was/ zijnde 't volc van verscheydē ofte alderley gesintheyt.

De Prince van Orangien wordt om reconciliatie nae Ghent ghesonden/ den 22. Novembris / eñ den 4. Decembris 1578.

Maer

1579.

Acte voorgehouden die van Gent van weghen den Eertz-hertogh ende de Staten/ den 3. Novembris.

Maer om des Princen handelinghe beter te verstaen / soo dient gheweten / hoe dat op de Resolutie van die van Ghendt / vanden 27. Octobris vooren verhaelt / den Eertz-hertoghe Mathias / den Prince van Orangien / ende den Raedt van State / den derden Novembris een Acte van acceptatie aen die van Ghendt sonden: Inhoudende / Dat die van Ghendt souden toe-laten ende ghedooghen vrije oeffeninghe vande Catholijcke Roomsche Religie / midtsgaders den Catholijcken laten volghen haer goederen / al Vlaenderen door / midts dat de Gheestelijcke ghehouden souden wesen haer in stilheyt te houden / ende in ghetrouwicheydt / sonder yet teghen den staet te bedencken ofte voor te nemen / op groote straffe. Sijn Hoocheydt / Excellentie / Raedt / ende Generale Staten / souden alle schuldighe neerstichheydt doen / om de ander Provintien daer toe te brengen / dat sy den Religions-vrede souden toestaen. Dat die van Ghendt oock belooven souden / den Edelen niet uyt te roepen / noch hare Hoocheyden ende Vrijheyden te verminderen / noch eenighe Steden ofte Provintien te overvallen / ofte Jurisdictie te schenden. Item / dat den ghevanghenen binnen Ghendt goede Justitie souden worden ghedient / wanneer de vreemde vyanden souden zijn gheweert / ende dat middeler-tijdt teghens de selve ghevanghenen niet soude worden voor-ghenomen / noch den selven eenighe hinderenisse ghedaen: Ende tot meerder verseeckertheyt van 't voorschreven / dat de ghevanghenen daer-en-tusschen gestelt ende bewaert souden worden in neutrale plaetsen / tot de decisie ofte eyndelijcke afhandelinghe van haerlieden saken. Ende volbrengende die van Gent alle de voorsz Poincten ende Artijckelen / souden sy generalijck in protectie ende beschermenisse ghenomen ende ghehouden worden / ende voor-ghestaen teghen allerley inval / ghewelt ende overlast / die hen soude worden aenghedaen / ende soude vorder goede ordere worden ghestelt / dat de Walsche Soldaten uyt Vlaenderen / ende uyt de inghenomen plaetsen / souden vertrecken nae het Legher. Ende by aldien sy weygherlijcken souden zijn sulcx te doen / soude men ghenootsaeckt zijn alle bequame middelen ende bedwangh / daer toe dienende / teghens henlieden te gebruycken.

Vermaninghe aen die van Ghendt by die van Antwerpen / den 7. Novembris.

Om die van Ghendt dese Acte te doen accepteren / worden den Prince van Orangien derwaerts gesonden / ghelijck oock / om de selve oorsake / aldaer ghesonden zijn gheweest / van weghen des Magistraet ende Colonellen van Antwerpen / seecker Ghedeputeerde / de welcke / den sevenden Novembris / in 't breede hen voor-hielden de Generale gheswooren Unie / ende wat op de selve was ghevolght / ende soo die eenigheydt / met de beloofde middelen / ware ghetrouwelijck ende getrouwelijck onderhouden gheweest / soo souden den Vyandt uyt den Lande / ofte over de ander zijde vande Mase ghedreven gheweest hebben. Hielden hen oock voor / dat sonder de Vlaemsche Contributie niet moghelijck en ware den Leger te onderhouden / maer dat die soude moeten opbreecken / tot ondergangh van Brabandt / Vlaenderen / ende de andere Landen. Ende alsoo Brabandt nu bykans gheheel opghegeten ware / soude den Legher nootsaeckelijck komen vallen in Vlaenderen. Ende die van Brabandt verarmt zijnde / en souden haer niet konnen helpen / te meer / overmits alle haer middelen / voor vier toe-komende Maenden / verbonden waren voor de Generaliteyt.

Aengaende die van Ghelderlandt / die en konden niet helpen / mits sy in negen Maenden maer seventhien duysent guldens tot de Generaliteyt ghebrocht hadden / ende vanden Vyandt verhindert werden. Vrieslandt was verre gelegen / die oock maer dry-entwintich duysent Gulden in neghen Maenden ghecontribueert hadden. Die van Hollandt ende Zeelandt waren door langhe Oorloghe verarmt / ende midts haer groote extra-ordinaris lasten van de Dijckagien / en konden sy boven 25. ofte 30. Vendelen Krijghs-volck / t'haerder laste staende / niet houden. Artoys ende Henegouwe hielden selfs aen / om gheldt tot betalinghe haerder Garnisoenen / waer van eer afval dan hulpe te verwachten stonde.

Waeromme de voorsz van Antwerpen baden / dat sy haer souden willen gelijc stellen / na het voornemen vanden Eertz-hertoghe / Prince ende Rade / ende te Hove seynden sulcken merckelijcke somme van penningen / als den uytersten noodt / ende des Landts behoudenisse vereyschte / ghemerckt datter in neghen Maenden tijts van harent wegen maer 340. duysent guldens ontfangen waren.

Aenbiedinge ende vertoogh des Hertoghs van Anjou / aen die van Ghendt / den 10. Novembris.

Den thienden Novembris heeft den Hertogh van Anjou / door den Heere van Bonivet / haerlieden doen aenbieden / dat sy gheen beteren Rechter dan hem mochten verkiesen / om haer verschillen te slichten / dat hy begeerde een goet Verdragh te middelen / tusschen haer ende de ghealtereerde ofte afvallige Walen / alsoo hy ghetrouwelijck ende ghelucklijck in Vranckrijck gedaen hadde. Nopende de gevanghenen / dat die in handen van Sijn Hoogheydt wel behoorden ghestelt te worden / om daer mede ghedaen te worden sulcx als by gemeynen advijse / ofte bestemminge van den goedt-gunstigen vanden Vaderlande / ende bysonder vande Koninginne van Enghelandt / goedt gevonden soude worden.

Solicitatie vande hooge Overheydt aen die van Ghendt / den 11. Novembris.

Op den 11. Novembris hebben de Ghedeputeerde vanden Eertz-hertogh / Prince van Orangien / ende Raedt van State / ende Staten Generael / oock haer Brieven vertoont / ende henlieden versocht met vele ghewichtighe redenen / ende met vertoogh van vele swaricheden / die souden moghen volghen / dat sy souden willen aennemen de Poincten vande voorschreven Acte.

Verklaringe vande Koninginne van Engelandt aen die van Ghendt / den 11. Novembris.

Ten voorschreven daghe heeft de Heere Davidson / Ambassadeur vande Koninginne van Enghelandt / uyt krachte vande Brieven vande voorsz Koninginne / van date den 21. Octobris / ende den sesten Novembris / aen die van Gent verklaert / dat sy met hare maniere van procederen alle de Weerelt oorsake gaven / te dencken / dat sy begeerden de Oorloghe in 't Landt te houden / die de Nabueren gheerne gheeyndight sagen / dat henlieden gheweten soude worden / 't verhinderen vanden voorspoet teghen den vyandt / daer van de apparentie groot was / dat sy haerlieden selve grootelijcx begaten / tredende in soodanige aenslagen sonder authoriteyt ofte consent van 't gantsche lichaem. Dat sodanige handelinge achterdencken gave / ende een vast ghevoelen / dat sy lieden noch Overicheden noch Magistraten en wilden obedieren / waer door eenighe veroorsaeckt souden werden den Staten by te staen / om henlieden tot reden te dwinghen: Verklaerden oock / dat sy behoorden te bedencken / om ten aensien van haer particulier niet te verhinderen den voorspoet van alle de Landen / sterckende den ghemeynen Vyandt / ende keerende die sterckte vande andere Leden teghens henlieden / ende alsoo van vrienden vyanden maken / tot een algemeyne verwoestinge van allen.

Cazimirus / met voorstae van die van Gendt / wort vande Koninginne vã Enghelandt gedisadvoueert.

Ende alsoo men soude mogen vermoeden / dat den Hertogh Hans Cazimirus / hier in 't Lant door middel vande Koninginne van Enghelandt ghekomen zijnde / oock door haer heymelijcke bestellinghe die van Gendt soude voorstaen: Soo seyde de voorschreven Ambassadeur / dat hare Majesteyt 't selfde seer vreemt vondt / en verwierp gantschelijck sijn voortvaren ende handelen in dien deele / by aldien hy nae sulcx trachtede. Seyde voorts / dat hare Majesteyt verstaen hadde / datter noch goede hope was / om de ongheluckenende swaricheden vande inwendighe Oorloghe te schouwen / soo verre die van Ghendt tot reden wilden verstaen / ende henlieden ghelijck stellen met den Rade van State / ende de Generale Staten / in dry Poincten / te weten: Eerstelijck / in 't weder-gheven vande Gheestelijcke goederen / die noch in wesen waren: ten tweeden / inde aenveerdinghe vanden Religions-vrede / die soo veel ander Steden aengheveert hadden: ende ten derden / vande ghevanghenen te laten stellen in neutrale plaetsen / als in handen van hare Majesteyt / ofte andere / op sulcke verseeckertheydt als die van Ghendt souden konnen wenschen.

Dry Poincten dien van Ghendt afgeeyscht.

Waeromme hare Majesteyt henlieden opentlijck dede verklaren / inghevalle sy hen tot sulcken redelijcken ende nootelijcken sake niet en lieten beweghen / dat sy hare Majesteyt souden rechtveerdighe

1579.

dige oorsaken geven/ haer niet alleen van henlieden te vervreemden/ maer oock gantsch te verlaten: Biddende dat sy daer op goede acht wilde nemen.

Den selven Ambassadeur versocht oock bysonder Handtschrift van die van Ghendt/ van vijf-en-veertigh duysent Ponden Steerlincx/ tot profijt vande Koninginne/ als die van Brussel/ Antwerpen/ Brugghe/ Middelborgh/ Dordrecht/ Amsterdam/ Duynkercke ende Nieupoort/ ghedaen hadden.

Vermaninge der Ghedeputeerde van Brussel aen die van Ghendt/ den 13. November.

Den 13. Novembris hebben de Ghedeputeerde van Brussel hen oock aenghesept/ dat den Prince van Oraengien verklaert hadde/ dat hy tot de swarichheden gheenen raedt en wiste/ soo verre die van Ghendt haer niet ghelijck en stelden met de Generaliteyt/ ende dat hem noyt meerder swaricheydt over ghekomen en was: want daer aen den gantschen onder-gangh des Vaderlandts/ midtsgaders oock zijne ende zijns Huys reputatie/ aensien ende eere/ gheleghen ware/ aenghesien zijne Interest in dese Oorloghe/ ende datmen boven dien hem lasterde/ ende te onrecht beschuldighde/ als of hy Autheur oft aenvanger ware/ ende die mede soude begheeren in te willigen 't ghene tot Ghendt gheschiedt ware/ 't welck hy noyt ghedacht en hadde: ende dat hy voor hadde/ zijn ontschuldinghe/ dien aengaende/ met verwillinghe vande Staten Generael/ in druck te laten uytgaen. Ende also zijne Excellentie goet vonde/ de vorderinghe van de Ghereformeerde Religie/ soo besorghde hy grootelijcx/ ende voorsagh/ dat door den ontijdighen yver van een Stadt/ alle andere Steden ende Provintien gheschapen waren te vallen in tweedracht/ ende te worden tot roof vanden schrickelijcken Vyandt/ oock dat daer door de Ghereformeerde Religie in veel Steden ende Provintien soude blijven uytghe-weert/ 't welck konde gheschouwet werden door den Religions vrede. Dat den Turck die Griecken (gheduerende haerlieder verschil van Religie) onderdruckt hadde. Dat geenen Krijgh den Landen schadelijcker ware dan den Inlandtschen/ op 't verschil van Religie/ met namen/ daer beyde partijen noch hebben den gemeynen vyandt binnen den Lande/ die voor oorsake van zijn Oorloge neemt de besschermin-ghe vande Catholijcke Religie: den welcken vyandt de Walen liever soude aennemen/ dan gheweldt ofte gedwongene veranderinge inde Religie te verdragen. Waerom sy baden/ haer te willen ghelijck stellen/ ghedachtigh zijnde den noodt ende ghetrouwe diensten/ die de Landen van die van Brussel ontfanghen hadden. Verklarende eyndelijcken/ dat die van Brussel/ om gheen saken ter Werelt/ haer scheyden wilden vanden Prince van Orangien/ noch vande Generaliteyt/ noch hem oorsake gheven de gemeyne saken te verlaten. Biddende voorts/ dat die van Ghent oock van gelijcken doen wilden: Want sy naest Godt niemandt kenden/ die de gemeyne sake ende inwendigen noot beter verstonde/ ende de remedie beter wiste te beleyden.

Griecke van den Turck overwonnen/ twistende om Griecx oft Roomsch Catholijck te zijn.

Antwoorde van die van Ghendt op de Remonstrantien van de Ambassadeuren ende Ghedeputeerde/ den 18. November.

Op alle dese voorgaende Remonstrantien/ hebben die van Ghendt/ den 18. Novembris/ alle den Ambassadeuren ende de Gedeputeerden/ vooren verhaeldt/ gheantwoordt: Dat sy niet en verstonden aen eenighe conditien boven verhaeldt/ ende haer voorgewendt/ verobligheert ofte verbonden te wesen/ dan soo wanneer haerlieder stipulatie vanden Eerts-hertogh/ Prince/ Raedt van State/ ende Generale Staten/ aengheveert ende volbracht soude wesen/ welcke was/ Dat die van Ghendt niet en souden ghehouden wesen de Roomsche Gheestelijckheydt te herstellen/ ofte te accommoderen/ dan soo wanneer de ghenuyptmeerde Walen souden afstandt ghedaen hebben/ haer als Vyanden te vertoonen/ ende over sulcx vertrocken souden zijn uyt Vlaenderen/ ende dat voorts alle andere Provintien den Religions vrede inder waerheydt souden ontfanghen hebben. Seyden oock dat sy noyt ghepeynst hadden haerlieden af te scheyden/ maer wilden den Eertz-Hertogh/ Prince ende Generaliteyt ontsien/ ende met alle eerbiedinghe/ in alle Christelijcke bevelen/ ende 't ghene sy hen souden voorschrijven/ ghehoorsaem wesen/ ende dat sy tot dien eynde eendrachtelijck/ met de Leden van Vlaenderen/ den Prince ghekozen hadden tot eenen Gouverneur van 't Graefschap van Vlaenderen/ om zijn bequaemheydt ende ervarentheyt/ so wel inder Policije als inder Oorloge/ oock de kennisse ende natuerlijcke ghenegentheyt tot de Landen/ ende insonderheyt de openbare belijdenisse vande Christelijcke Religie/ vande welcke die van Ghendt door Gods genade nimmermeer/ noch in leven/ noch in sterven/ hopen in gheenderley manieren af te wijcken/ oock aenghemerckt de hert-grondelijcke goetwillicheyt/ ende volmaeckte liefde/ die zijn Excellentie dese voorgaende Jaren klaerlijck/ ende met der daet/ bewesen heeft.

1579.

Propositie aen die van Ghendt/ by den Prince/ in 6. Poincten/ den 4. Decembris.

Als nu dese Antwoorde in 't Hof ontfangen was/ ende niet en beviel/ worde besloten/ dat de Prince soude reysen nae Dermonde/ van waer hy voorts/ den 4. Decembris/ nae Ghendt vertrock/ alsoo wy vooren verhaelt hebben. Daer ghekomen zijnde/ werdt den voorsz Ghedeputeerden belast hem te hooren/ den welcken hy mondelijck ende schriftelijck dese voorstellinghe heeft gedaen.

Eerst/ dat die van Ghendt souden willen aennemen de voorschreven Acte van acceptatie.

Ten tweeden/ dat sy vande Unie ende vereeninghe der Generale Staten niet souden wijcken/ maer de selve eendrachtelijck helpen handt-haven.

Ten derden/ dat inde saken der Generaliteyt/ van den Lande ende Graefschappe van Vlaenderen/ niet en soude besloten ofte gheresolveert worden/ dan met Raedt ende verwilliginghe vande vier Leden van Vlaenderen.

Ten vierden/ aenghemerckt de kleyne ordere/ die tot dien eynde toe onderhouden was/ op 't stuck van de Collectatie ofte ingaderinghe der generale middelen/ ende om de selve wel te verstrecken/ ende alle achter-dencken te weeren/ Datmen in 't werck stellen soude goede bequame middelen/ ordere ende regule/ so in 't opbringhen/ als in 't aenlegghen ende uytgheven vande voorschreven penninghen/ ende ghemeene Contributien.

Ten vijfden/ dat de saken/ betreffende het Gouvernement der Stadt/ met gemeynen Accoort/ volgende de Privilegien ende Costuymen/ sonder verwerringhen souden beleyt worden.

Ten lesten/ dat zijne Excellentie van meyninghe ware te doen openbaerlijcken uytroepen een ghemeyne ende eeuwich vergheten van alle de voorleden saecken/ op dat/ alle achter-dencken gheweert zijnde/ een yeder te beter mocht verseeckert ende gherust wesen/ ende alsoo onderlinghe liefde tusschen malkanderen wederom op te richten.

Bewegelijcke redenen by den Prince aen die van Ghendt vertoont.

Dese Artijckelen zijn den meestendeel vande Magistraten seer aengenaem geweest/ de welcke met den Prince verscheyden redenen gebruyckt hebben/ om de Leden der Stadt daer toe te beweghen/ ende insonderheydt om wech te nemen het gevoelen vanden genen/ die voorstelden dat twee Religien in een Stadt niet en konden bestaen/ segghende daer van ware anders inde Requesten betoont/ welcke van weghen die vande Ghereformeerde Religie/ den 22. Junij/ ende den 7. Julij lestleden/ waren overghegheven/ by de welcke niet meer versocht ofte voorgewent en werde/ dan te genieten de vrije oeffeninghe haerder Religie/ met belofte van alle versekertheden der Geestelijcken in haerlieder staet ende goederen. Welcke begheerde oeffeninghe dien van Ghendt vry ende onverhindert toeghelaten werde: waerom oock den Roomschen Catholijcken wel van ghelijcken behoorde te gheschieden/ op dat een yghelijck met een vrije Conscientie God almachtigh dienen mochte/ ghelijck hy dat ten uytersten daghe voor Godt soude hopen te verantwoorden.

Aengaende 't vervoeren der ghevanghenen binnen Antwerpen oft elders/ nae haer believen/ daer op vertoonden sy insghelijcx/ dat daer in van henlieden geen swaricheydt behoorde gemaeckt te worden/ naedemael de selve ghevanghenen haer Stadt niet anders dan kost/ last ende moeyte/ en veroorsaeckten/ de welcke men oock niet en begheerde in Neutrale placteen te vervoeren/ dan op behoorlijcke verseeckeringhe/ verbindtenissen ende Borghen. Seyden voorts/ datmen niet teghenstaende eenighe voorsz redenen/ de

Acte

1578.

Acte van Acceptatie ofte aenveerdinghe niet en behoorde te weygheren / aenghesien sulcx de wille ende begheerte was van des Eertſ-hertoghs Hoocheydt / Princelijcke Excellentie / ende de Staten Generael / den welcken men (achter-volghende Gods Woordt) als Overheydt / alle onderdanicheydt ende ghehoorsaemheydt schuldigh ware. Daer by voeghende dat sy boven dien hadden te overlegghen den uytersten noodt / die haer dwonghe / om alle vordere bloedtstortinghe / brandtsticht / rooverye / ende plonderinghe / vanden hals te weeren: Ende insonderheydt / ghemerckt daer anders gheenen middel en ware / om haer de ghemuytineerde Walen quijt te maecken / die soo gheweldelijck ende machtigh werden / dat die van Ghendt op haer eyghen handt niet machtich en waren teghen haer Krijgh te voeren / insonderheyt / ghemerckt die van Oudenborgh in korten daghen haer beklagh ghedaen hadden / dat sy door de Ruyters / ontrent de Stadt ligghende / welcke sy tot haerder beschuttinghe ontboden hadden / voor haerlieder servitie alleene hebben moeten formeren ende opbrenghen dry hondert Ponden Grooten daghelijcx / ende dat boven haer ghewoonlijcke besoldinghe: Ten anderen / dat oock d'anderen dry Leden van Vlaenderen wel uytdruckelijcken gheprotesteert hadden / dat sy gheenen Krijgh en begheerden in Vlaenderen te voeren / ende dat sy al haer gheldt / ende andere middelen oft ghemeyn gheldt / verstonden te willen aenwenden ofte ghebruycken / tot onderhoudt vanden Generalen Legher / teghen den ghemeynen Vyandt. Dat oock alle smalle Steden ende Casselrijen / onder 't Ghendtsche Quartier ghesēten / haer by die van Ghendt niet voeghen en wilden / dan by verwillinghe van d'ander dry Leden: Oock mede / dat die van Henegouwe ende Artoys met haer Adherenten op weghe waren / om haer te vereenighen met den Spaenschen Vyandt / ende hen van die van Vlaenderen af te snijden: Desghelijcx / dat die van Brabandt nae veel biddens oock hadden verklaert / dat sy ghedwonghen souden werden te kiesen partije t'heuren leedt-wesen / ende haer alsoo te scheyden van die van Ghendt / waer door sy seer korts haer souden vinden in groote ellenden / druck / ende benoutheden / waer uyt sy lichtelijcken souden gheraken / soo sy (namelijck die van Ghendt) haer wilden begheven onder de ghehoorsaemheydt van zijne Hoocheydt / Excellentie / Raedt van State / ende Generale Staten / welcken haer dan souden aennemen in haer beschermінghe / ende voorstaen tegen allen inval / gheweldt ende overlast der Walen.

Reconciliatie van die van Gendt / ende nemen den Religions vrede aen den 16. Decembris.

Op dese ende dierghelijcke Remonstrantien meer / heeft de Prince van Orangien / met sijnen aenhangh / soo veele uytgherecht / dat aldaer / den 16. Decembris / alles gheaccordeert is / ende de Religions vrede ingheбrocht. Oock zijn den Roomschen Catholijcken verscheyden Kercken ghegheven / om inde selve haer oeffeninghen te doen / ende haer Processie te houden binnen de Kercken / ende het Sacrament over de strate sonder pompe te draghen. Insghelijcx zijn de Klooster-lieden ghestelдt in hare Kloosteren / behoudens / dat de ghene / die 't Klooster-leven souden begheeren te verlaten / alimentatie ofte onderhoudt souden hebben / nae de discretie vande Magistraet: Doch de vier biddende Ordenen souden uyt blijven / tot verlichtinghe ende ontlastinghe vande arme Ghemeynte.

Eenige andere Kloosteren werden geordineert tot Scholen voor beyde Religien / ende bevolen / dat sy malkanderen niet en souden hinderen noch quellen / noch opentlijck met woorden ofte wercken / met Liedekens ofte Schilderijen / ergeren. D'eene en soude niet komen inden dienst van d'ander Kercken / ten ware sy hen draghen wilden naer 't ghebruyck vande selve Kercken. Op ghewoonelijcke Vier-daghen en soude men niet moghen wercken / oft Winckels open doen. In 't verkoopen van vleesch soude de oude Policye vander Stadt onderhouden worden: Die van beyde de Religien souden den Magistraet behoorlijcken Eedt doen van alle onderdanicheydt ende ghetrouwicheydt ende dien bystaen / om alle quaet-doenders te straffen / namelijck de overtreders van dese Ordinantie: Daer en teghen soude de Magistraet so wel die vande eene als van d'andere Religie / in zijn beschuttinge nemen. 't Selve souden oock alle Officieren / Colonellen en Capiteynen so tegenwoordighe als toekomende op haren Eedt beloven ende houde. Ende desgelijcken sullen tot onderhoudt van 't voorgaende / neffens de Magistraten / ooch haren Eedt doen de Dekens ende andere / dien sulcx mochte aengaen / met de Predicanten ende Consistorien der Ghereformeerde Religie / oock mede de Gheestelijcke Capittelen / Collegien ende Conventen. Al 't welck in dese forme besloten worde tot Ghendt / den 15. Decembris / Anno 1578. 1578.

Wat aengaet de ghevanghenen daer op en hebben sy niet besonders besloten / dan dat teghen hen niet en soude worden voorghenomen / maer dat haer sake ter bequamer tijdt soude ghehoort / ende op 't stuck gelet worden.

Nae dit Accoort quamen de Gheestelijcke alomme weder inde besettinghe van haer Religie / Kloosteren ende goederen / maer ten duerde niet langhe.

Als nu alles tot Ghendt in goede ordere ghebrocht was / hebben de Eertz-Hertoghe / den Prince ende Staten / terstondt begonst met de ghemuytineerde Walen te handelen / daer toe sy employeerden ofte ghebruyckten de bequaemste / ende den Walschen Krijghsvolcke alder aengenaemste Persoonen / die sy wisten te vinden / oock alle de beweegh-redenen die sy konden: Als onder andere / dat die van Ghent bewesen / dat die van 't Ghentsche quartier by haer waren ghedwonghen geweest op te brengen binnen acht oft neghen Maenden tijts / voor Brantschat / wel dry hondert duysent gulden in gereede penningen / sonder andere gheleden ghewelden / overlasten ende schaden. Veel conditien waren haer oock voorgeslagen / maer het was al te vergheefs. Daer was wel een Accoort in 't Kasteel van Comene by de Heeren van Montigny ende Hese gheteeckent / consenterende dien van Ghendt den Religions vrede / ende ander Poincten van Religions saken / ende dat de ghevanghenen souden ghelevert worden in handen vanden Hertogh van Cleve / ende dierghelijcke meer: Maer niet en werdt daer van volbrocht / want sy daer teghens allegeerden / dat de invoeringhe vande Religions vrede was teghen de Pacificatie van Ghendt / ende teghen de Unie / daeromme sy die afghedaen begeerden ende herstelдt te hebben / met dierghelijcke meer. Daer uyt datmen wel merckte / dat sy een ander Fondament hadden / ende maer een deckmantel ofte uytvlucht en sochten / ende datse aenghesēten waren vande voornaemste van Henegouwe ende Artoys / Jae selfs vande Staten der selvigher Landen / die heymelijck handelden van vereeniginghe met den Koningh: Want men hoorde dat die van Artoys / van Henegouwe / ende van Douway / tot Atrecht / den sesten Januarij / Anno 1579. een Verbont maeckten / ende besweeren de Unie / de Catholijcke Religie / den Koningh / en de Pacificatie van Ghent / te mainteneren / ende teghen te staen alle die den Religions vrede wilden invrenghen / &c. ghenoech wijtende / ende daer van beschuldighende / de Staten Generael / ende Raet van Staten / tot Brussel. Waeromme de Staten Generael derwaerts sonden treffelijcke Ambassaten / als den Marquis van Havrech / den Raetsheere Meetkercke / ende andere / maer te vergheefs / also wy namaels sullen verhalen.

De gemuytineerde Walen ende haer Hoofden aengeset van hoogher handt / weygeren alle Vrede.

De principale hoofden der Walen / die de Wapenen voerden / waren de Heere van La Motte / Capres / Montigny / Hese ende andere. Sy hadden in Vlaenderen / Meenen ende Cassel / behalven de plaetsen van haren Gouvernemente. Den Borghgrave van Ghendt / Gouverneur in Artoys / die in der Staten Legher Generael van 't Peerde-volck gheweest was / t'huys ghekomen zijnde / vertoonde hem oock onghestadigh.

De Instrumenten / waer door dese alle-gader aen Koninghs zijde ghewonnen werden / waren de Bisschop van Atrecht / de Baron van Selles / de Heere van Walhon / ende andere.

Die van Ghendt verstaen hebbende de onbehoorlijcke handelinghe der Walen / ende der Walsche

Provincien / hebben eenighe principaelste onder haer (die inde handelinghe der Gheestelijcker goederen/ ende nieuwe regeringe/haer profyt saghen/ ende die) de sake ten quaetsten comende/haer vereeniginge met den Koningh selve daer door wisten te maecken / wederomme de Ghemeynte oploopigh gemaeckt / ende den 9. Meerte/ Anno 1579. weder de Gheestelijcke verdreven/ en haer Kercken verstoort/ voorwendende tot hare onschuldt / dat de Gheestelijcke haer Verdragh braken/ ghemerckt de Monicken haer ghevordert hadden te prediken / in Kercken daer alleene de Prochie-Papen souden predicken/ ende diergelijcke. Tot Oudenaerde ende Dermonde/ is in dese Maent van Meert/ het selfde oock geschiet/ waer door die van Gendt in ergher beroerten ghevallen zijn / dan opt te vooren: Het welcke onder den Staten veroorsaeckt heeft meerder oneenicheyt.

Den Religions vrede wordt tot Gendt weder gebroocken/ ende de Geestelijcke verdreven/ den 9. Meert / Anno 1579.

Die van Gendt hebben in ongeloovelijcken korten tijdt haer Stadt (zijnde niet minder dan Parys/ sonder zijne voorstede) met aerde inde alderbeste maniere ghesterckt/ t'welck nochtans niet meer en koste/ als twee hondert ende tachtich duysent gulden.

Ghendt soo groot als Parys / wort in korten tijdt ghesterckt.

Wy hebben hier vooren verhaelt/ hoe dat Hertogh Cazimirus na Ghendt was ghetrocken : alwaer die saecken / door beleydt vanden Prince van Orangien/ gheheel bevredight zijnde / soo vertrock hy van daer/ met zijn Hofghesin/ na Enghelandt/ daer hy/ den 18. Januarij/ Anno 1579. aenquam / ende werdt vande Koninginne eerlijck ontfanghen. Den 8. Februarij wert hy Ridder vande statelijcke Ordre der Jartiere oft Coussebandt gemaeckt/ ende na verscheyden heymelijcke handelingen / eerlijcken met Gheschencken ende Pencioenen vereert. Is van daer vertreckende/ met der Koninginne Schepen ghevoert / ende den veerthienden Februarij tot Vlissinghen aenghekomen/ alwaer hy verstondt/ dat syn Kryghs-volck uyt de Nederlanden vertrocken.

Cazimirus vaert in Engelandt/ den 18 Januarij/ ende vereyst weder/ den 14. Februarij / Anno 1579.

Want alsoo der Staten Legher in November opghebroocken was / ende Cazimirus Ruyteren ende Krijgs-volck in Brabant/ ontrent Thienen/ Arschot ende andere plaetsen / in Winter-Legher ghelegdt waren / heeft den Prince van Parma / die nu van des Koninghs Krijghs-volck voor Capiteyn Generael (midts het afsterven van Don Jan) aenghenomen was/ hem verstout te doen bespringen Valckenborgh/ Weert/ ende Karpen.

Te Karpen was een van Graef Lodewijcx van Nassouwen Capiteynen Overste / ghenaemt Capiteyn Biel/ een Borgers sone van Utrecht/ de welcke/ als hy hem besprongen vondt van Octavio Gonzago / Overste des Peerde-volcx / ende van Montdragon / met acht duysent Mannen / hem kloeckelijcken heeft gheweert / oock niet tegenstaende/ dat een deel van sijn Garnisoen op een Tocht vertrocken was/ tot dat het Kasteel met twaelf stucken grof Gheschuts / eenen gantschen dagh / aen dry zijden beschoten / ende daer op besprongen zijnde / werdt met ghewelt inghenomen / 't welck gheschiede den achtsten Januarij/ Anno 1579. Sy en waren maer vijf-en-veertigh Mannen daer op/ waer van de ses-en-dertigh terstont aen Boomen daer rondtom ghehanghen werden / ende de reste nae der handt / met haren Capiteyn Biel/ zijn inde Poorte van 't Kasteel op-gehangen.

Kasteel van Karpen van weghen den Prince van Parma inghenomen/ den 8. Januarij / Anno 1579.

Van daer trock 't Legher weder by Ruermonde over de Mase/ ende namen Helmont ende Weert in/ daer sy de Garnisoenen oock al deden op-hanghen. Daer nae quamen sy tot Turenhout / Ranst / ende Eyndhoven inde Kempen / alwaer daghelijcx schermutselen / recontren / tusschen haer ende der Staten Ruyteren van H. Cazimirus ghebeurden : De welcke siende dat Parma selfs met alle syn ghewelt tot Arschot ghekomen was / ende haer benout vindende / ende sonder gheldt / hebben met Parma beginnen te handelen van wech trecken / waer door (als een saecke grootelijcx tot voordeel vanden Koningh dienende) sy eenighe Maenden Soldts tot betalinghe eyschten/ midts belofte/ dat sy in seeckere Maenden tegen den Koning niet en souden dienen: 't welck hen (zijnde nu door de hoope onachtsaem/ ende onder malkanderen oneens ende twistigh ghewordden) van Parma ontseydt werdt met eenen brief/ met veel verwijts / van dat sy haer alsoo om gheldt hadden laten hueren / om 't volck te dooden ende rooven / 't welck haer noyt misdaen hadde. Maer sy hebben ten lesten Paspoort verkreghen / om uyt 's Koninghs Landen binnen vijfthien daghen te vertrecken / zijnde alsoo uyt de Nederlanden vertrocken / niet sonder veel vervloeckens vanden ongheluckighen Krijgh/ alomme op den platten Landen roovende ende mede nemende wat sy krijghen konden : want inde Steden konden sy niet gheraken. Hertogh Cazimirus tot Vlissingen ghehoort hebbende van haer vertreck / is hen nae ghevolcht/ sonder tot Antwerpen den Eertshertogh Mathias/ Prince van Orangien/ ofte Raedt van State / te begroeten / ofte te besoecken / dat hem tot gheen eere en streckte.

De Duytsche Ruyterye overvallen van Parma / treet uyt de Nederlanden/ met Parmas Paspoort.

Als de Staten vernamen / dat de Ruyterije vertrock / sonden sy haer nae/ ende boden geldt aen / om eenighe twee ofte dry duysent in dienste te houden/ maer alsoose nu op wegh waren / en wilden sy niet wederkeeren. Lazarus Mullers Regiment Voetknechten is oock wech getogen.

Parma ontslaghen zijnde vande Duytsche Ruyterye / ende ghenoech Meester alomme van 't Veldt/ is nae Antwerpen ghetrocken/ seyndende voor henen Jan Baptista de Monte / met het Peerde-volck / ende inghenomen hebbende eenighe Huysen op een mijle ofte twee buyten de Stadt gheleghen / is ten lesten ghekomen by Borgerhoudt/ 't welck het naeste Dorp aende Stadt is/ alwaer een deel Krijghs-volck der Staten inde beschanssinghe laghen / sterck zijnde boven de veertich Vendelen / soo Walen / Fransoysen / Enghelschen als Schotten/ daer bevel over hadden de Heere van La Nove / Argentieu / Mouy/ Norrits/ ende andere. Met dese hebben sy wel twee uren gheslaghen ende gescharmutseert/ sulcx dat over beyde zijden veel doot bleven. Maer overmits Parma veel stercker was van volck / oock dat der Staten volck geen Peerde-volck by haer en hadden / zijn sy ten lesten ghedrongen gheweest al vechtende achterwaerts te trecken / ende haer onder de Stadtmueren te begheven / ende het Dorp Borgerhout in brant te steken. Als sy nu onder de Mueren waren/ heeft-men 't grof Gheschut van der Stadt Vesten onder den vyandt afgheschoten/ daerom sy niet naerder en dorsten komen. Den Eertshertogh Mathias/ ende Prince van Orangien / stonden op de Mueren/ ende saghen desen strijdt aen / alles ordinerende wat nootelijck ghedaen was. Dit gheschiede den tweeden Meert/ op Vastel-avondt. Ende dese scharmutselinghe gheduerde tot 's avondts toe / daer wel over de vier hondert doodt bleven / doch meest over Parmas zijde / overmidts de andere op haer teghenweer t'eenemael stonden.

Parmas Tocht voor Antwerpen/ op Vastel-avondt / den 2. Meert/ Anno 1579.

Des anderen daeghs is Parma vertrocken / door ghebreck van lijftocht / dan sijn volcke namen diversche Huysen in/ ende branden er veel af. Het Kasteel van Grobbendonck / toe-behoorende Heer Jasper Schets / hebben sy met vier stucken Gheschuts besprongen/ ende met compositie bekomen/ staken daer den brandt in / ende trocken voorts na Heerentals/ daer den Heere van La Nove hem met Krijgs-volck binnen begaf / om gade te slaen waer den vyandt nederslaen wilde/ ende om/ so hy best soude konnen/ hem allen afbreuck te doen. Maer Parma trock voor Maestricht / 't welck hy terstondt met alle sijn ghewelt beleghert heeft/ den 12. Meert. De Heere van La Nove pooghde daer Krijghs-volck in te seynden/ maer het was te vergeefs.

Parma belegert Maestricht/ den 12. Meert.

Doch al eer wy tot dese beleghheringhe komen/ soo sullen wy hier verhalen vanden afval der Walscher Provincien/ Unie van Utrecht/ ende Ceulschen Vreden-handel.

Den Eertshertogh Mathias / Prince van Orangien/ ende Raedt van State / met den Staten Generael / t'Antwerpen vergadert zijnde / merckende de gheneghentheydt van die van Artoys / Henegouwe ende andere / door het handelen met den ghemuptineerden Walen in Vlaenderen / sonden in Januario derwaerts den Marquis van Havrech / Prelaet van S. Bernaert / ende den Raedts-Heere Meetkercke/

De Staten Generael seynden aen de Walsche Provincien/ om in de eenicheydt te blijven / met de antwoorde der selviger/ van date den 23. Februarij.

om

om hem te vertoonen / vermanen ende versoecken / dat sy blijven wilden inde Unie ende Generale eendrachticheydt. Waer op sy den Ghedeputeerden der Staten Generael (alsdoen t'Antwerpen vergadert zijnde) den 23. Februarij / antwoorde / beklaghende haer seere / als dien sulcx niet aen en gingh / die altijdt inde eendrachticheydt / ende Pacificatie van Ghendt / waren gebleven / maer behoorden die te vermanen / dien de selvighe Pacificatie overghetreden ende gheschendt hadden / over 't welcke sy geklaeght / ende om voldoeninghe / den 5. January / ghescreven hadden / versoeckende dat alles op den voet vande Pacificatie van Gendt mocht gestelt worden: Wendende oock voor / dat niet alleene de ongheregeltheydt van die van Ghendt / maer oock de invoeringhe van den Religions vrede / ende dierghelijcke nieuwicheden / waren teghen de voorschreven Pacificatie ende Unie / die sy alle beswooren hadden. Van welcke misbruycken / beteringhe / ofte weder oprechtinghe / sy gheen hope oft middel en saghen / maer ter contrarien vernamen wel vorder mishandelinghe / ende nieuwe verbonden / die die vande nieuwe Religie sonder teghen-sprekinghe aengingen: Waerom geen redenen waren haer te vermanen / dat sy altijdt souden blijven met sulcken ghenoemden Generaliteyt / die verdroegh met ooghluyckinghe / ende sach door die vingher / met soodanighe / die op 't alder-grofste te buyten ginghen haerlieder eyghen trouwe ende Eedt / waer door sy gheensins en souden konnen ontvlieden de gramschappe Gods / de verstoortheydt des Koninghs / ende de groote lasteringhe haerder Euwen volghende het inhoudt der Unie / de welcke alle weighebooren Edelen / ende oprechte herten / vast behoorden te onderhouden / jae wenschten eer de doodt te sterven / dan de selve te breken. Nochtans wilden wel verklaren / dat sy geen besondere / maer ghemeene versoeninghe met den Koningh begeerden te versoecken / behoudens dat sy hier in begheeren altijt te volgen den voet ende fondament vande Pacificatie van Ghendt / die Unie / ende Eeuwigh Edict / sonder yet / dat daer mede strijden soude / daer by te stellen / voornamelijck wat aengaet 't Heyligh Gheloove / ende de Catholijcke Roomsche Religie.

Vrede geallegeert van den Koning den Malcontenten aengeboden den 7. Februarij.

Vorder adviserende / dat haer versoeninghe aenghebоden was van zijne Majesteyt / op soo goede conditien ende versekertheden / als sy souden konnen begeeren / jae selve hadden sy Brieven ontfangen van den Koningh / vanden 7. Februarij / uyt Madril / waer in hy seer prees haer goet besluyt ende voornemen / aengaende de handt-houdinghe ende behoudenisse vande Heylighe Catholijcksche ende Roomsche Religie / met behoorlijcke ghehoorsaemheydt: Waer over zijne Majesteyt soo verblijdt was / dat hy dien Brief schreef om haer te bedancken / biddende ende belastende te willen voortvaren / ende voorts handelen met den Bisschop van Atrecht / den Heere van Walhun / ende andere / beloovende te willen vast ende goet houden / dat sylieden / volghende den last ende de onderwijsinghe / die sy hadden vanden Prince van Parma / besluyten souden. Maer sy en hadden inde handelinghe noch niet willen treden / op vaste hoope van haest te komen tot een algemeyne versoeninghe / op den voet als vooren / waer van sy breeder vertoon ghedaen hadden aenden Prince van Parma. Waerom sy baden / datse dese handelinghe niet souden verworpen ofte versuymen / te meer / ghemerckt daer gheen oorsaken waren / om inde Oorloghe voorts te varen / als sulcken versoeninghe aengheboden ware: Begeerende binnen den termijn vanden vijfthienden Meerte naest-volghende / haer uyterlijcke meyninge / dien aengaende / te verstaen offe wilde redresseren ofte herstellen ende houden de saecken over al op de termen ofte voedt vande Pacificatie van Ghendt / in conformiteyt ofte gelijckheyt vande verhaelde Brieven vanden vijfden Januarij / dan niet daer by verklarende / dat sy stilswijgen souden verstaen voor weygheringhe.

Hier nessens sonden sy oock de Copije vanden geroerden Brief des Coninghs / oock de verklaringhe daer op ghedaen by den Bisschop van Atrecht / den Baron van Selles / ende des Heeren van Walhun / van date den 13. Februarij / Anno 1579. daer by verseeckeringhe ghedaen werdt / dat de meyninghe van de Majesteyt ware toe te laten de Pacificatie van Gent / ende de Unie daer nae ghevolght oock dat het Eeuwich Edict soude blijven in zijn gheheel / soo wel in 't ghemeen als in 't bysonder

Antwoorde der generale Staten aen die van Artoys ende Henegouwe den 3. Meerte.

Hier op hebben de Generale Staten / den derden Meerte / uyt Antwerpen gheantwoort / Als dat sy niet anders en begheerden / dan dat de Pacificatie van Ghendt mochte onderhouden worden / welcke eyghentlijck ende gheheel streckte / om te soecken alle middelen / waer door de bederffenisse vande Landen mochten verhoet worden / ende de vereeniginge ende alle Vrede gheraemt / Item t'vreemt Kryghs-volck gheweert. Ende also dat het rechte fondament was / ende ghemerckt men tot dien eynde die van Hollandt ende Zeelandt de Religie toeliete / soo en saghen sy nu gheen redenen / waeromme men om t'verschil vande Religie die Vrede ende vereeniginge soude breecken / ende niet liever en behoorden by provisie parthijen te ghevallen ende te ghelieven met Religions vrede / tot de welcke hen de Oorloghe van Don Jan tegen haren danck toe ghedronghen hadde / dan weder te komen tot branden ende vernielen van haer eyghen leden ende sterckte / welcker hulpe ende bystant sy van doene hadden: Verre beter zijnde eendrachticheyt te onderhouden / dan des Escovedo Prophecye waer te maken. Van 't toelaten des Religions vrede, hadden sy voor alle de Weerelt / ende allen Potentaten / menighfuldighe ontschuldinghen ghedaen / als daer toe bedwongen gheweest zijnde / om te schouwen veranderinghen ende bloedtstortinghen onder haer eyghen Landtslieden / hoewel ten tijden vande Pacificatie van Gendt t'selve soo niet ghemeynt en was / als het getal ende menichte der genen / die de ghereformeerde Religie toegedaen zijn / noch so groot niet en was / ende doen men hoopte door de eendracht de Oorloge te eynden / soo dat de Religions vrede (die de Catholijcken gheensins in haer Religie en dwongh) den eenigen middel was / om de Pacificatie ongebroken te houden / sulcx dat sy door den Religions vrede mededeylden / t'ghene dat de Pacificatie die van Hollandt ende Zeelandt toeliete / ten aensiene van Vrede ende eenicheyt / ende het uytdrijven der vreemden. Waeromme sy haer baden / dat sy eyndelijck wilden besluyten ende verwillighen tot het onderhout vande ware Pacificatie / in haer principael poinct / substantie ende fondament / ende henlieden assisteren met raedt / advijs / ende Contributien / om de vreemden uyt te drijven.

Ende hoe wel sy inde handelinghe vande Ghentsche Pacificatie die van Hollandt ende Zeelant verbonden hadden / herwaertsover niet te willen beginnen / tot prejudicie oft achterdeel vande Catholijcke Religie / daer mede en hadden sy haer selven niet benomen de vryheydt in eenen dwinghenden noot / om meerder quaet te verhoeden / te mogen alle ordere onder haer inde Religie stellen / sonder prejudicie van parthye / ende ghelijck die van Hollandt ende Zeelandt / die by de voorschreven Pacificatie die andere Provincien gebonden hadden / onder haer niet te moghen teghen haren danck invoeren de Catholijcksche Religie / soo en waren sy daer mede niet ghescheyden van hare vryheyt / dat sy niet en souden moghen tot haer goet-duncken ordere stellen in het wederoprechten der Catholijcksche Roomscher Religie / ende by aldien sy sulcx van selfs deden en souden daeromme niet komen beschuldight worden van verbrekinghe der Pacificatie.

Baden derhalven anderwerf / om meerder quaet te schouwen / ja om voor te komen de gantsche uytroeyinge der Catholijckscher Religie / dat sy hen met alle haer middelen wilden bystaen / ghelijck sylieden ghereedt waren te doen / sonder haer eenichsins te moeyen wat ordere sy in hare Provintien souden stellen / aengaende de Religie ende gesintheyt harer Inwoonders / ende dat sy haer met geenderhande conditien van vereeniginghe / in 't bysonder vanden vyant / souden laten bedrieghen / maer blijven inde ghesworen Unie / haer wachtende van meyneedicheyt ende verwijt.

Daer en boven versekerden sy haer oock / dat sy niet anders dan eenen goeden vasten vrede sochten / zijnde te vreden haer voorgestelde conditien te aenveerden / behoudens dat sy alle daer inne begrepen worden / sonder onderschept van Religie te maecken / als die selfs wisten / dat de vyandt hem behelpt met het woort Religie / om d'een vanden anderen te doen scheyden / ende soo al te samen ghemackelijcker te vermeesteren / d'een voor d'ander nae: waeromme sy geensins van sinne waren (om de saecke vande Religie) haer te scheyden van haren Broederen ende Bondtgenooten: die haer hadden getrouwelijck byghestaen / ende latende haerlieder Conscientie inde handen ende oordeelen Godts / wilden sy haer van malkanderen niet scheyden / maer t'samen blijven / beyde in Oorloghe ende in Vrede / ende alsoo de Pacificatie van Gendt voldoen. T'welck soo sy ghelijckelijcken deden / gheen ghehoor van besonderen Vreden-handel gevende / soude den vyant haer te eer eenen versekerden Vrede aenbieden. Baden derhalven om een goede corte resolutie ofte besluyt: want sy sonder twijffel seer bedroeft souden wesen / by aldien sy haer so verre vergaten / dat sy voorts voeren in 't vereenighen met den vyandt / sonder aensien van de Generaliteyt / ende te begrijpen die welcke met haer goedt ende bloedt henlieden hadden byghestaen / die t'eenemael verlatende / om dat sy liever hebben eenen Religions vrede te gunnen / dan haer te wasschen in het onschuldigh bloedt haerder Broederen ende Lantslieden. Protesteerden / dat sy gheensins daer toe oorsake hadden gegeven / maer beneerstight den ghemeynen Vrede / Unie ende eendracht / waer over sy veel overlasts by brieven ende woorden hadden verdraghen: Vermanende anderwerf / ende biddende doch te willen doen wat eerlijck ende wel gedaen soude zijn. Dese Brieven van d'een ende d'ander zijde over ende weer geschreven / zijn in Druck uytgegaen / welcke de begeerighe Leser can vinden met een groot ende wijdtloopighe Voorredene / ghedruckt by Christoffel Plantijn.

Die van Brussel seyndẽ haer Ghesanten aen die van Artoys te vergeefs.

Alsoo nu dese Heeren / de Marquis van Havre / den Abt van S. Bernaert / met den Raedtsheere Meetkercke / noch waren negotierende tot Atrecht in Artoys / alwaer hun vande Viconte de Gand / ende den Heere van Capres / seer onbeleeft traictement aengedaen werdt / sonder respect van haer persoonen / soeckende by alle middelen oorsaecken om haer versoeck te wederstaen / soo heeft die Stadt van Brussel / die welcke seer sorghvuldigh was voor de alghemeyne saecken / ontrent desen tijdt / den 28. Meerte / goet ghevonden / nae Henegouwe ende Artoys te seynden haren Thresorier / den Heer Willem van der Hecken / ende Meester Cornelis Artsens haren Secretaris / die welcke / den selven daghe komende tot Bergen in Henegouwe / hebben haer Brieven ghelevert aen den Gouverneur / den Grave van Lalain / oock aen het Magistraet van der Stadt: Die inhielden vermaninghe ende Bede van te willen blijven by de Generaliteyt / alwaer dese Ghesanten wel onthaelt ende ontfanghen zijn gheweest / met antwoorde / te willen by de Generaliteyt blijven / leven ende sterven / verwonderende dat yemandt soude ander ghevoelen van haer hebben / zijnde daer te gaste by den voorsz Grave / seyde hy / tot lof vande Stadt van Brussel / dat sy vier notable ende ongheloovelijcke saecken uytghevoert hadden: Te weten / ghemaeckt de Brusselsche Vaert / wederstaen den thienden penningh / van hun ghejaeght de Spaengiaerden / ende in soo korten tijt haer Stadt ghesterckt met so schoone Bolwercken / daer dat gheheel Spaengien ghenoech aen te doene soude hebben.

Onbehoorlijck tractement aen de Ghecommitteerde vã Brussel.

Van daer vertrocken sy op Atrecht / daer sy ginghen begroeten de voorsz Heeren Ghesanten vande Generaliteyt / den Marquis / Prelaet ende Raedtsheere / die hun verhaelden hun quaet traictement / ende den stant der saecken aldaer. Ende begroetende den Viconte de Gant / als Gouverneur van 't Lãt / ende den Heere van Capres / Gouverneur vande Stadt Atrecht / hebben niet alleene magherlijcken onthaelt gheweest / maer onbeleefdelijcken aenghesprooken gheweest / ende seer swaerlijck werdt hun toeghelaten hun Brieven aen de vergaderinghe van de Staten / ende aen 't Magistraet te leveren / op de welcke nae langhe wachten kreghen voor antwoorde / souden haer van daer maecken / op dat hun niet en misschiede / de Stadt teghen hun verstoort zijnde / om den quaden dienst die sy deden / etc. waer op sy antwoorden beleefdelijck met protest van haer ghedaen devoir.

Onbeleeftheyt des Borghgraef van Gendt.

Van daer ginghen sy nae den Heere Viconte de Gandt / om van hem oorlof te nemen / ende of hem niet en beliefde te antwoorden: Die antwoorde daer en ware gheen antwoorde voor sulcken seditieuse / die met subreptice Brieven sochten t'volck oploopigh te maecken / ende dat sy toesien souden daer niet weder te comen op haren hals / ende dierghelijcke woorden meer. Waer over vertreckende / werdt in haer Herberghe ghesonden den Hofmeester vanden Viconte voorsz gheheeten Somberghen / om te versoecken na een antwoorde te willen wachten / ofte te weten wat wegh sy namen / om te mogen nae seynden / dan sy vertrocken langhs den wegh van Camerijck daer sy arriveerden / den 5. April / ende daer verstonden sy / dat het Garnisoen van Lens / op den wegh na Valenchijn / op haer toeghelept hadde / om haer te vanghen. S'anderdaeghs zijn oock tot Camerijc hun gevolgt de voorsz Ghesanten der Staten / den Heere Marquis van Havre / den Prelaet van Sinte Bernaert / ende den Raedtsheere Meetkercke / die oock blijde waren / haer periculeuse Commissien geeyndt te hebben / ende alsoo is alle die handelinghe onvruchtbaer gheweest.

La Nove werdt tegen de Malcontẽ gesonden.

Niet teghenstaende alle de voorsz Remonstrantien ofte verklaringhen / welcke de Staten Generael hadden ghedaen / heeft de Heere La Motte / Gouverneur van Grevelinghen / die hem nu als vyandt bewees / ende opentlijck voor soodanigh verclaert / was den Oversten der Malcontenten / den Heere van Montigny beweeght een Verdragh met hem aen te gaen / even ter selver tijdt / als hy verwachte bespronghen te worden van eenen seer kloecken Velt-Oversten / naemelijck vande Heere La Nove / welcke van weghen der Staten met ses hondert Ruyterẽ / ende twee duysent Voet-knechten / derwaerts ghesonden was. Het inhout van 't voorgemelde Verdragh is / gelijck hier volght.

Contract vã Montigny / Hooft van de Malcontenten met La Motte / in den naem vanden Koningh van Spaengien / de 11. April.

Wy Emanuel van Lalain / Vryheer van Montigny / etc. laten weten / ende gheven te kennen / dat wy op heden / den sesten April / Anno 1579. ons verdragen ende vereenight hebben met den Heere van La Motte / Gouverneur van Grevelinghen / in den naem der Conincklijcker Majesteyt van Spaengien / in teghenwoordicheyt / ende door tusschen-spreken vanden Eerweerdigen Heer / den Bisschop van Atrecht / den Baron van Selles / ende den Heere van Walhun: Soo wel voor onse Persoon als voor den Heer van Hese / uyt kracht der volmacht / die ons is ghegeven: Insghelijcken oock voor alle andere Colonellen / Capiteynen / Bevelhebbers ende Soldaten / soo te voet als te Peerde / die ons dese seven oft acht Maenden / in Vlaenderen ofte elders / onderdanigh gheweest zijn / ende ghevolght hebben / zijnde nu teghenwoordigh in ghetale by de acht duysent Mannen te voet / ende ontrent vierhondert te Peerde / met sommighe gevangenen. Zijnde bereyt zijne Coninghlijcke Majesteyt op den volghenden Eedt te dienen: Namelijck / wy sweeren ende beloven te willen handthouden / voorstaen / ende onderhouden de Catholijcksche / Apostolijcksche / Roomsche Religie: Ende den Coningh alle schuldige gehoorsaemheyt te bewijsen in allen dinghen / nae uytwijsen der Pacificatie van Ghendt / d'Unie die daer op is ghevolght / ende des Eeuwigen Edicts. Tot welcken eynde wy hem beloven ghetrouwelijck te willen dienen teghen alle wederspannige. Belooven oock gehoorsaem te zijn in alle t'ghene voorverhaelt is zijnen Luytenant / soodanigh alst zijne Majesteyt sal believen te ordineren / so dat hy den Landen / die met hem nu zijn vereenight / oft noch in toekomende tijden souden met hem moghen versoenen / aengenaem sy. Doch inghevalle zijne Majesteyt zijne Landen voorsz geen goede versekeringhe gabe / noch dat de Spaen-

1579. Spaensche, Italiaensche, Albonische ende Borgoensche / ende ander vreemt Krijghsvolck / 't welck den selven Provintien niet aenghenaem en is / ten Lande uyt dede trecken, binnen den tijdt die men besluyten ende bestemmen soude / sullen wy in gheender maniere aen dese belofte ghehouden zijn / noch yet schuldigh te beginnen voor der Spaengiaerden ende andere vreemden vertreck. Desen Eedt sullen wy bearbeyden, dat ghedaen sal worden ende gheschieden van ons Krijghsvolck. Ende over sulcx so leveren wy in handen van zijne Koninghlijcke Majesteyt / de plaetsen Menene / Cassel ende andere Sterckten / die wy in hebben met al haer Gheschut ende Munitie / om daer mede te geschieden wat tot dienst van zijne Koninghlijcke Majesteyt sal noodigh ende vorderlijck ghevonden worden.

Ende tot voldoeninge van 't voorgemelde Krijghsvolck van 't ghene men hem schuldigh soude moghen wesen / ende dies te ghewilligher te maecken / om in goede ordeninghe ende discipline zijne Koninghlijcke Majesteyt wel te dienen: Soo beloven wy Valentijn de Pardieu / Heer van La Motte / Gouverneur van Grevelinghen / inden name van zijne Koninghlijcke Majesteyt te betalen / ende den Heere van Montigny te tellen ende te leveren de somme van twee hondert ende vijf duysent guldens / te weten / veertigh duysent ghereedt / vijf-en-tsestigh duysent / tusschen dit ende den sesten Mey naest-komende / ende noch andere hondert duysent voor den sevenden Juny daer nae. Met welcke somme gheldts wy Heere van Montigny beloven ons Krijghs-volck te onderhouden dese twee gheheele volghende Maenden / April ende Mey / ende dan een alghemeyne monsteringhe desselven Volcx te doen / op dat sy in het beginsel van de naest-volghende Maendt Junius / in haren dienst ende ordinarise besoldinghe moghen ingaen. Welcken dienst wy Heere van La Motte belooven haer te verwerven / inden naem van zijne Koninghlijcke Majesteyt / ende maken dat hen een Maendt Solts / binnen den vijfthienden dagh des selven / voor de selve Maendt ghelevert sal werden. Tot oorcondt van dit / hebben wy dese teghenwoordighe onderteeckent / ende het Zeghel met ons Wapen daer aen hanghen laten / in teghenwoordicheydt (behalven ende benefsens de voorghenoemde) der Heeren de Borgh-grave van Ghendt / Gouverneur ende opperste Capiteyn in Artoys: de Heer van Capres / Gouverneur van Atrecht: de Heer van Aleymes / Colonel tot Sint Eloys-bergh / in 't Jaer ende dagh als boven. Onderschreven / Valentijn de Pardieu / Heer van La Motte. Verzeghelt met root was: Ende van ghelijcken onderteeckent ende verzeghelt door den Heer van Montigny / onder des Heeren van La Motte handt.

Oratie van Montigny tot Atrecht.

Des anderen daeghs verklaerde de Heer van Montigny / binnen Atrecht / in een volle vergaderinghe der Staten van Artoys / met den Ghedeputeerden der Staten van Henegouwe / Ryssel / Douway / Orchies / hoe dat hy sodanigh een Verdragh met den Heere van La Motte aenghegaen hadde / ende hoe dat den Eedt / die daer in begrepen was / nerghens anders toe en streckte / dan tot dienst des Koninghs / tot onderhoudinghe vande Pacificatie van Ghendt / vande Unie die daer op was ghevolght / ende van 't Eeuwigh Edict / maer voornamelijck tot een seker vertreck der Spaengiaerden / ende andere vreemde uyt Nederlandt / tot behoorlijcke verseeckeringhe van eenen vasten ende ghedurighen Vrede. Alsoo heeft de Heere van Montigny / midtsgaders zijn Krijghsvolck / haer behendelijck vereenight met den Koning / als hy gheen middel en hadde zijn Krijghsvolck langher te onderhouden sonder gheldt / ende dat de Heere van La Noue hem wederstandt dede / soo dat hy uyt Vlaenderen gheenen Brandtschat meer krijghen en konde / d'welcken oock / den 7. April verraschte / ende by Duynkercke ende elders versloegh een deel van La Motte beste volck / ende de reste inde vlucht dreef / alwaer den Jonghen Heere van Noby ghequetst werdt.

La Noue verslaet een deel van La Motte volck. Sint Omer valt den Staten af.

Den 5. April heeft haer oock de Stadt van Sint Omer aen La Motte overgegeven.

1579. Als nu de saecken met den Heere van Montigny ende La Motte alsoo afgelopen waren / ende dat sy 't nu eens waren ghewoorden / hebben de Walsche Provintien / eerst die van Artoys / Ryssele / Douway ende Orchiers / daer nae oock Henegouwe / eyndelijck besloten / wat sy van meyninghe waren te doen / ende voor antwoorde op de Brieven der Generale Staten / hebben sy in 't eerste van April hare meyninghe overgesonden: Te weten / Hoe dat sy hadden voorghenomen aen te nemen de middelen / om de Landen te verlossen van 't Spaensch ende andere Krijghsvolck / als oorspronck van alle quaet / ofte ten minsten eenmael te versoecken verklaringe van des Konings Ghedeputeerde / of het bedriegherije ware / dan niet / om haer in vorder tweedracht te brenghen: waerom sy ghêresolveert waren hare Ghedeputeerden te seynden aenden Prince van Parma / betoonende / dat sy noch (ghelijck altijdt) ghereedt waren haer te onderwerpen tot alle behoorlijcke ghehoorsaemheydt van zijne Majesteyt / achtervolghende de Pacificatie van Ghendt / Unie Generale / ende Eeuwigh Edict / met behoorlijcke versekeringe / daer toe seyden haren Gedeputeerden volle macht gegeven te hebben / gemerckt sy vanden Koningh ende van Parma daer toe ghesommeert ofte versocht waren / met voorgaende toeseggingen / als by de Brieven vanden Prince van Parma bleeck / welcke hy / den 9. Meert / aende Staten Generale / tot Antwerpen vergadert zijnde / ghescreven hadde / welcke Poincten sy schreven te zijn de eenighe fondamenten vande t'samen-bindinghen der Landen / de welcke so sy die verkreghen / konden noch mochten niet anders voorwenden / te meer / nademael de Vrede-handel / die by den Keyser aenghegheven was / noch geenen grooten voortgang en hadde / ende datmen opentlijcken sagh / dat vele vande andere vereenighde Provintien niet en wilden aennemen de selfde vereeninghe / sonder daer mede te mengen het stuck vande Religions vrede.

De Staten der Walscher Provintien schrijven anderwerf haer resolutie op de reconciliatie / den 31. Meert.

Schreven voorts / dat sy besloten hadden (op datter / ghedurende dese handelinghe / gheen vorder swaricheyt soude rijsen) eenen Veldt-Leger Krijghsvolcx vande Ingeborenen op te rechten / om die te gebruycken tegen de voorsz Spaengiaerden ende vreemden / welcke niet en souden willen uyt de Landen trecken / noch de Steden ende Fortressen leveren inde handen vande natuerlijcke Inghesetenen: het welcke allen Landen tot ghemeyne welvaert dienen soude / waer van elcke Provintie / die wilde / de vruchten soude moghen genieten / want sy souden die alle daer in bevanghen / sulcx dat het te recht een ghemeyne / ende niet een bysondere vereeninghe soude moghen ghenoemt worden.

Hier op hebben de Staten Generael uyt Antwerpen / inden April / gheantwoordt: dat hoewel sy presen haer voornemen van 't soecken der middelen / om van het vreemt Krijghs-volck t'eenemael ontslaghen te wesen / als oorsake van alle quaet: Nochtans vonden sy hare haesticheydt / van in 't particulier met den Vyandt te handelen / seer sorghlijck / ghemerckt 't selfde verhinderde den generalen Vreden handel / die de Keyser / tot haren versoeck / op handen hadde / vreesende dat sy / in stede van Vrede / tweedracht / ende een wreede Oorloghe onder de Provintien verwecken souden / als het eenige stuck daer den Vyandt nae tracht / wel wetende dat hy tot zijnen voornemen niet komen en kan / dan door scheydinghe ende scheuringhe der Provintien / daer toe hy haer met schoone beloften sochte te locken / ghelijck ten tijde van Duc d'Albas komste ghescviedt was / waer van sy de bloedighe vruchten ghesien hadden. Oock hadden sy des Koninghs Brieven aen Rhoda ghesien / daer mede hem belast werdt schoone woorden te gheven / tot dat hy tot zijn vermeten soude ghekomen zijn. 't Selfde ware oock Don Jan belast / die de Spaengiaerden niet eer en dede vertrecken / voor dat hy al vooren verseeckert was vande voornaemste Stercken der Landen / ende van het ander Krijghs-volck noch in dienste zijnde / by de welcke hy de Spaengiaerden wel korts konde doen weder-keeren. Sulcx waren oock onlanghs de schoone aenbiedinghen vanden Baron de Selles ghewerst / die t'zijner eerster aenkomste

De leste antwoorde der Staten Generael / aende Walsche Provintien / den 8. April.

toeseyde / het onderhouden vande Pacificatie van Ghendt / ende daer nae sprack hy gheheel contrarie / namelijck / dat de Ghentsche Pacificatie ergherlijck was / ende datmen daer geen woorden oft meldinghe meer behoorde van te maecken. Alsoo dat van eenigherhande bysondere handelinghen niet te verwachten stondt / dan sorghelijck bedrogh / niet tegenstaende het toesegghen van 't vertrecken der Spaengiaerden: Want de Vyandt anders niet en sochte / dan haer in scheuringhe te brengen / ende haer te houden hanghen in eenighe hoope / om daer en tusschen te beletten het gemeyn ontset ende hulpe der Stadt van Maestricht / ende sonder sijnen kost u lieden te doen u selven verteeren met het onderhoudt van eenen Veldt-Legher / die ghylieden voorneemt op te rechten / ende ons te berooven van u lieder Contributie / alsoo vermeerderende alle verschillen tusschen haerlieden ende de andere Provintien / welcke teghen haren Legher ander partyen / ende ander Verbondtenissen / souden ghedwonghen worden te soecken / waer uyt nootsakelijcken groote Inlandische Oorloghen souden ontstaen / tot der Landen uyterlijcken onder-gangh. Daerom sy baden / datse alles wel wilden overweghen / ghedachtigh zijnde des Eedts ende verbindtenissen / daer mede sy aende Generaliteyt ghehouden waren / ende haer niet af te scheyden vander Generaliteyt / maer de selfde bystaen met rade ende gelde / ghelijck sy dickmaels hadden belooft / om also den Vyandt te toonen de goede eenicheydt / ende de sterckte der Provintien. Dit waer (seyden sy) den eenighen wech / om tot een versekerden vrede te komen : Want die in Wapenen wel op haer hoede staen / verkrijghen altijdt beter apointement ofte Verdragh / ende vaster Vrede / dan die lichtveerdelick afscheyden van haer Bondt-ghenooten / ende in bysondere handelinghen treden / waer door ghemeenlijck komt / dat sy / tot straffe van haren afval / in stede van Vrede gheraecken / in ellendighe dienstbaerheydt. Voorder bewijsen sy oock by diversche exempelen ende Historien / dat de Koningen ende Potentaten / om weder in haer Rijcken ende authoriteyt te komen / gewoon zijn veel te belooven / ende naemaels niet te houden / voornamelijck ten aensien van haer eyghen Onderdanen / die sy eens voor Rebellen gehouden hebben.

Gheprophe-
teert.

Sy verwonderden haer oock / dat haer resolutie ghegrondet was op het uytstel des Vreden-handels by den Keyser / ende dat de Prince van Parma haer soude gheschreven hebben te willen in 't werck stellen de Poincten vande Pacificatie van Ghendt / ende dat veel Provintien niet wilden aennemen de vereeniginghe / sonder 't stuck vande Religions vrede te begrijpen / ghemerckt dat het uytstel des Vrede-handels niet en quam by den Keyser / noch by haerlieden / maer by de Provintien / die in bysondere handelinghen ghetreden waren : Welcke bysondere handelinghen de Vyandt / voor hem profijtelijcker vindende / heeft uytghesteldt / ende stelde noch uyt de alghemeyne handelinghen / die door den Keyser voorghenomen werden. Het en ware oock niet waer / dat den Prince van Parma haer / by sijn Brieven / aengheboden hadde / te willen int werck stellen de Pacificatie van Ghendt / gelijck te sien was by de Brieven selve / ende de antwoorde / daer van sy henlieden de Copije mede sonden.

Voorder hadden haer de ander Provintien beter ghewacht / van in particulier Tractaet met den vyant te komen / ofte hem te verklaren / dat sy 't stuck vanden Religions Vrede daer wilden mede vermenghen / soo dat sy daer uyt / ende uyt andere omstandicheden meer / wel konden speuren / dat sy van eenighe quade Gheesten (Discipulen van Escovedo) verleydt waren / die haer sochten te scheuren / ende te verwecken tot Oorloghe / om de Religie / ende alsoo malkanderen te verjaghen ende te vermoorden : Als ghescliedt was in Duytslandt / Enghelandt / Vranckrijck / ende elders. Anderwerf biddende haer wel te bedencken / ende Ghedeputeerden te seynden / om met ghemeyn raedt ende besluyt te beter de ghemeyne saecken voor te staen / ende ghesamenderhandt haer Ghedeputeerden tot Ceulen te schicken / om eenen versekerden generalen Vrede te besluyten :

sy van haerder zijden beloofden haer by te staen / ende haer te voegen tot alle redelijckheyt tot een algemeyne handelinghe / ghelijck sy oock den Prince van Parma aengeboden hadden / also sy mochten by de mede-ghesonden Copije lesen.

De Staten deden ontrent desen tijdt slaen eenen Legh-penning / ter gedachtenisse vander waerschouwinge / waer op de een zijde lagen afgebeelt de doode Lichamen van Egmont ende Hoorne / ende haer Hoofden op staken / over d'ander zijde twee Ruyteren ende twee Voet-knechten / welcke tegen malkanderen vochten : met dit geschrifte / Præstat pugnare pro Patria, quam simulata pace decipi, 1579.

Gheslaghen
Penninghen
tot waer-
schouwinge.

Dese ende dierghelijcke vertooninghen / soo in 't ghemeen als in 't bysonder / zijnder vele aen die van Artoys ende andere voorsz Provintien ghescliedt. De Prince van Orangien / ende andere / hebben haer bysondere vrienden oock vermaendt / voornamelijck die van Henegouwe / welcke lange waren eer sy vande andere tot de vereeniginge konden beweeght worden / daer de Prince so verre met den Edeldom ende Grave van Lalain handelde / dat hy aenboodt sijn Kinderen haer als in Ostagie oft Gijselinghe te seynden / tot op het volkomen van eenigerhande voldoeninghe / die sy souden moghen vereyschen : waer toe de Grave van Lalain / Gouverneur van Henegouwe / seer wel toe gheneycht was / als die den Prince gunstigh was / ende hem sijn Vader ghewoonlijck noemde : sulcx dat hy hem / den 19. April / noch toesondt geonderschepte oft afgheworpen brieven / vanden Contador Alonso Curiel aenden Prince van Parma / diemen liet drucken / noopende den handel van La Motte met Montigny. Doch dies niet tegenstaende / als hy nu scheen t'eenemael van meyninghe te wesen / met de Generaliteyt te willen houden / is hy verleydt gheweest van den Grave van Mansveldt / van Arenbergh / ende den Heere van Montigny / syn Swagher / Broeder ende Vrienden / ende heeft met den anderen eyndelijcken in Mey ghestemt : maer en heeft niet langhe daer nae geleeft / want hy van sijn eygen Peert werdt doot gheslaghen.

Particuliere
handelinghe /
om de Wal-
sche Landen
by de Gene-
raliteyt te
houden.

Alsoo werdt in Mey de vereeniginghe aengegaen / tusschen den Bisschop van Atrecht / den Baron van Selles / ende de Heere van Valhmon / van weghen den Koningh ende Prince van Parma ter eenre: ende den Staten van Artoys / Henegouwe / Rijssele / Douway ende Orchiers ter ander zijden. Ende werdt onderteeckent by hun drij Gouverneuren / namelijck / de Borghgrave van Ghendt / nu by den Koningh ghemaeckt Marck-graef van Rijcheborgh / de Grave van Lalain / ende den Heer van Willerval / ende ander Ghedeputeerde : Ende was begrepen in 28. Artijckelen / welcke int Legher voor Maestricht bevestight werden / den 29. Junij / 1579.

Versoeninge
van die van
Artoys / He-
negouwe /
Rijssel /
Douway /
en Orchiers
met den Ko-
ningh / in
Mey.

Dese hielden in vergevinghe ende vergetinghe van alles / ratificatie vande Pacificatie van Ghendt / Unie / ende Eeuwigh Edict / tot onderhoudinghe der Catholijckscher Apostolische Roomsche Religie / ende ghehoorsaemheydt des Koninghs / midtsgaders ruste ende welvaert der Landen.

Artijckelen
vande ver-
soeninge der
Walscher
Landen be-
sticht / den
29. Junij.

Ses weecken nae het openbaer aflesen van dien / soude de Koningh doen vertrecken uyt alle de Landen alle het vreemt Krijghs-volck / ende laten alle de Sterckten ende vaste Steden in handen vande Inghebozenen.

Dese Vereenighde Provintien souden terstondt eenen Legher oprechten / van Inghebozene ofte andere / die den Koningh ende Landen souden aenghenaem zijn / ende dat tot koste vanden Koningh / midts hem met behoorlijcke Contributien bystaende / ende dat om te hant-houden ofte onderhouden de Catholijckische Roomsche Religie / ende de behoorlijcke ghehoorsaemheyt / die men den Koningh schuldigh is / op den voet vande Pacificatie van Ghendt / ende andere Verdraghen.

Den Prince van Parma soude voor ses Maenden Gouverneur blijven / tot dat de Koningh eenen anderen ordineerde. Sy baden ende spraken voor den Eertz-Hertogh Mathias van Oostenrijck / dat hy mochte int Gouvernement blijven / midts dat hy hem terstondt begave inde Landen die nu versoent waren.

1579. waren. Sy baden oock voor den Grave van Bueren / dat hy los ende vry mochte inde Nederlanden weder-keeren / mits Eedt doende vande Catholijcksche Roomsche Religie / ende Pacificatie van Gendt / ende d'ander Verdragen te onderhouden.

Afval der Walsche Provincien vande Generaliteyt / gepubliceert in Septemb.

De andere Artijckelen waren ghenoegh conform de Artijckelen tot Ceulen voorgheſtelt / die wy hier nae ſullen voor-draghen.

Dese versoeninghe werdt in alle Steden openbaerlijck af-ghelesen / doch seer langhe daer nae / te weten / in September / ende daer over / worde alomme groote Triumphe / met Vyeren / Klocken ghelupdt / Te Deum laudamus singhen / ende diergelijcke blijſchappe ghetoont: Maer het vreemde Krijghſ-volck vertrock eerſt inden naeſten Winter.

De oorsaké / ende de vruchten der versoeninge der Walsche Landen.

De Provincien van Artoys ende Henegouwe / met die van Rijſſel / Douway ende Orchiers / mits voorschreven Tractaet van de andere Provincien afghevallen zijnde / hebben de ſelve Oorloghe aenghedaen / waer toe de eergiericheydt / ende begeerte van te regeeren / haet ende nijt / den Edeldom ende het Krijghſ-volck toe-ghebrocht heeft / ende de giericheydt / ende Religions-yver / de Gheeſtelijckheydt / dier inde Landen vele is / ende de welcke de Pacificatie van Ghendt / d'Unie ende Eeuwigh Edict / na haer goet duncken ende welghevallen uytleyden. Daer nae / het vreemt Krijghſ-volck versonden zijnde / hebbenſe tot haerder grooter ſchaden / ende uyterlijck bederf / versocht / dat het ſelve mocht weder-komen / ende daer mede de Oorloghe ghevoert / ende in 't Landt ghehouden werden: Waer door de Roomſche Catholijckſche Religie ſeer groot achterdeel ende ſchade gheſchiedt is. De Gheeſtelijcke hebben veel van haer Renten moeten verlieſen. Den Edeldom / ende die de Inſtrumenten van deſen afval waren gheweeſt / hebben haer eere / haer leven / goedt ende bloedt / daer in gheſchoten. De Steden hebben moeten ſien het platte Landt bederven / verarmt / verhonghert / ende gantſch afgheloopen / van haer eyghen Krijghſ-volck / 't welck ſy weder ingheroepen hadden / die ſy moeſten betalen / ende het Landt-volck binnen haer Mueren Herberghen / ſien ſterven ende begraven / als in deſe Hiſtorie vorder ſal worden verhaelt.

Doornick ende Camerijck / met Bouchain / blijven by de Generaliteyt.

Die van Doornick / ende Doornickſche Landt / die oock haer ſelven / als die van Rijſſele / Douway / Orchiers / een Provincie reeckenen / zijn gheduerende de Nederlandtſche beroerten / ghebleven inde eenicheydt vande Staten Generael / door de ghetrouwicheydt ende ſtandt-vaſticheydt vanden Prince van Eſpinoy / die daer Gouverneur was / niet tegenſtaende hy Roomſch Catholijck was / ende de Broeder vanden Borgh-grave van Ghent voorſeyt. Deſe heeft Doornick aen de zijde vande Staten Generael ghehouden inde Catholijckſche Religie / ſoo nochtans / dat die vande Ghereformeerde Religie Predicanten hadden in aller ſtilheyt / tot dat de Stadt belegert ende overgegeven werdt.

Deſghelijcx is Camerijck / door de kloeckheyt van den Heere van Ainſi / vanden Huyſe van Gavere / oock by de Generaliteyt ghebleven / zijnde nochtans aengaende hare ghelegentheyt / vande ſelvige geheel afghesneden.

Bouchain / een kleyn Stedeken / heeft den vroomen Heer Joos de Soete / Heer van Vilers / kloeckelijcken aende Generaliteyts zijde behouden / ſoo langhe hy konde.

De Unie van Utrecht wordt ghemaeckt.

De Generale Staten merckende / dat den vyandt ſochte de Landen te doen ſcheyden d'een van den anderen / alſoo wy verhaelt hebben / hebben daer teghen haer gheſocht te verſekeren met een naerder Eenicheydt / ofte Verdragh van Unie / die ſy tot Utrecht gheraemt ende beſloten hebben / int Jaer 1579. den negen-en-twintighſten Januarij. Te weten / die vanden Hertoghdomme van Ghelderlandt / ende Graeffſchap van Zutphen / met de Provincien van Hollandt / Zeelandt / Utrecht ende Vrieſlandtſche Ommelanden / tuſſchen den Eems ende Lauwer gheleghen: Namaels hebben haer oock andere Landen ende Steden byghevoeght / ende hebben raedtſaem ghevonden haer naerder ende onderlinger met malkanderen te verbinden / ende te vereenighen / niet om vande Unie by de Pacificatie van Ghendt ghemaeckt / te ſcheyden / maer om de ſelvighe meer te ſtercken / ende teghen alle voor-vallende ſwaricheden te verſien / ſonder haer te willen ontrecken van ofte uyt den Heylighen Roomſchen Rijcke / het welck dan gheſchiede op nae-volghende Artijckelen / waer van den inhoudt is als volght. 1579.

1. Het eerſte Artijckel houdt in / dat hen de voorſchreven Provincien ende Steden met malkanderen verbinden / confedereren ende vereenighen / voor eeuwelijck / als of ſy maer een Provincie waren / ſonder dat die vanden anderen gheſcheyden ſullen moghen worden by Teſtamenten / Codicillen / Donatien / Ceſſien / Wiſſelingen / Verkoopinghen / Tractaten van Payſen / van Houwelijcken / oft diergelijcke: Onvermindert nochtans een yegheljcx Provincie / Steden / Leden ende Ingheſetenen / Privilegien / Vryheden / Rechten / Statuyten / Loffelijcke Coſtuymen / ende ſullen met lijf ende goet / ende alle behoorlijcke middelen / helpen ſtyven ende ſtercken / ende oock beſchermen teghen een yeghelijcke diese ſouden overvallen / ſonder nochtans haer behoeven te moeyen met eenighe onderlinghe queſtien / die ſy met anderen over hare Privilegien ende Vryheden ſouden moghen hebben / ten ware als Middelaers tot Accoordt / maer ſullen die moeten laten by ordinariſe Juſtitie ofte vriendelijck Verdragh ſlichten.

2. Sullen malkanderen moeten byſtaen in allen gevallen / 't zy onder 't deckſel vanden Naem vanden Koningh oft Religie. *Onderlinge Bestant.*

3. Sullen oock deſe Provincien ghehouden zijn malkanderen te helpen tegen alle vreemde / uytheemſche / ende inheemſche Heeren ende Potentaten / behoudelijck ſoo de aſſiſtentie by de Generaliteyt vande Unie ghedeterneert wordt. *Helpen teghen de vreemde.*

4. Item / tot der Provincien beter verſekeringe / ſullen Frontier-ſteden ende andere by gemeynen advijſe gheſterckt worden / tot koſte vanden Provincie / daer ſy in gelegen zijn / midts hebbende daer toe aſſiſtentie vande Generaliteyt voor d'een helft / maer ſoo Generalijck raedtſaem ghevonden werde nieuwe Sterckte te maken ofte veranderen / ſullen de koſten in 't Generael gedragen worden. *Frontieren stercken.*

5. Dat de gemeyne koſten van noode / ſullen eenpaerlijck / ende op eenen ghelijcken voet / op-gheſtelt ende ghegheven worden / ende van dry Maenden tot dry Maenden / ofte bequamer tijdt verpacht ende ghecollecteert / alle die Impoſten op Wynen / Bieren / Coorn / Sout / ende alderhande ſoorten van Lakenen / datmen daer toe oock ſal imployeren des Konings Domeynen / de laſten afgetogen. *Ghelijcke Impoſten opſtellen.*

6. De ſelvighe middelen ſouden by advijſe verhooght ende verleeght worden / nae eyſch des noots / ende alleenlijck verſtreckt tot ghemeyne beſchuttinghe. *Impoſten vermeerderē oft vermindereu.*

7. Dat de Frontier-ſteden ſullen t'allen tijden moeten Garniſoenen ontfanghen / nae de ordinantie des Gouverneurs / nochtans betaelt worden by de Generaliteyt / des ſullen de Capiteynen ende Soldaten / boven den Generalen particulieren Eedt / den ſelven Steden ofte plaetſe int particulier mede Eedt doen. Ende de Soldaten ſullen in alle diſcipline gehouden worden / oock geen Impoſt vrij zijn / ende den Borghers ſal Logijs-gheldt voor de Soldaten betaelt worden by de Generaliteyt. *Steden te moeten ontfangē Garniſoenen.*

8. De Ingeſetenen ſullen inde Steden en platten Landen binnen een Maendt opgheteyckent worden / ende ghemonſtert / van achthien tot ſeſtigh Jaren / om 't ghetal te weten / tot beſcherminge der Landen / om ter naeſter vergaderinghe daer op vorder ghelet te worden. *Monſteringhe van Inwoonders.*

9. Item / datmen gheen Accoordt van Beſtant ofte Pays maecken ſal / noch Oorloghe aenveerden / noch Impoſt ofte Contributie opſtellen / de Generaliteyt aengaende / dan met ghemeyn advijſe ende conſent der Provincien / maer in andere ſaken / 't beleydt van deſe Confederatien aengaende / ſal men hem reguleren nae 't ghene gheadviſeert ſal worden by de meeſte ſtemmen vande Provincien in deſen *Pays / Oorloghe / ofte Contributien / met gemeyn verwillinge aen te gaen / ende in verſchillē oock haer ont verdragen.*

1579. Verbonde begrepen / die gecollecteert sullen worden / also men tot noch toe in de Generaliteyt der Staten ghebruyckt heeft / ende dat by provisie / tot breeder ordinantien by ghemeyn advyse te stellen / Behoudelijck / dat of het ghebeurde / dat de Provincien / in saken van Bestandt / Pays / Oorloghe / ofte Contributie / met den anderen niet accorderen conden / sal 't geschil ghereffereert worden / ende ghesubmitteert by provisie aen de Heeren Stadt-houders vande voorschreven Provincien / die van het gheschil tusschen parthijen sullen uytsprake doen: Welverstaende / soo de Stadt-houders dies niet en conden verdraghen / sullen tot haerlieder nemen ende verkiesen alsulcke onparthydige Assesseurs ofte Adjoncten / als henlieden goetduncken sal / ende sullen parthijen gehouden wesen nae te komen het gene by de voorschreven Heeren Stadt-houders / in manieren als boven / uytghesproken sal worden.

Geen particulier verbonden te mogen aengaen.

10. Dat gheen vande gheunieerde Provincien Steden ende Leden / sullen moghen maecken eenighe Confederatien ofte Verbonden / met eenighe Naghebueren / Heeren ende Landen / sonder consent deser gheunieerde Provincien ende Bondtgenooten.

Bondtghenooten aen te neme met gemeynen consente.

11. Dies is overcomen, dat so verre eenige Nabuer / Vorsten / Heeren / Landen ofte Steden / sich met dese gheunieerde Provincien begeerde te verbinden / ende haer in dese Confederatie begeven / dat sy daer toe met gemeynen advyse / ende consent van dese Provincien / ontfanghen sullen worden.

Munte gelyckheyt.

12. De Provincien sullen ghehouden zijn met malkanderen sich te conformeren in het stuck vande Munte / te weten / indē Cours vanden gelde / die men daer op sal maken.

In de Religie elcke Provincie zijn vryheyt.

13. Ende aengaende t'poinct vande Religie / sullen haer die van Hollandt ende Zeelandt draghen nae haerlieder goet duncken / ende de ander Provincien sullen hen moghen reguleren na het inhout van den Religions vrede / alreede gheconcipieert / ofte daer inne Generalijck ofte particulierlijck alsulcken ordere stellen / als sy tot rust ende welvaren vande Provincien ende Steden / ende particulier Leden van dien / ende conservatie van een yeghelijck / Geestelijck ende Weerlijck / zijn goet ende gherechticheyt dienlijck vinden sullen / sonder dat haer by de andere Provincien belet sal moghen ghedaen worden / midts dat een yeder particulier in zijn Religie vry sal mogen blijven / ende datmen niemandt ter causen van Religie sal moghen achterhalen ende ondersoecken / volghende de voorschreven Pacificatie van Gent. Daer nae isser by de selvighe Bondtghenooten vorder verklaringhe op dit Artijckel ghedaen / den eersten Februarij / als dat sy niet en verstonden eenighe Steden ofte Provincien / die sich aende Catholijcsche Roomsche Religie alleene souden willen houden / van dese Unie uyt te sluyten / maer dat sy bereyt zijn / sulcke oock te ontfangen / soo verre sy haer inde andere Artijckelen willen verbinden / als goede Patriotten draghen.

Geestelijcke goederen blyven in state, de gevluchte te hebben alimentatie.

14. Item / alle Conventen ende Geestelijcke / volghende de Pacificatie van Ghendt / sal men laten volgen haer goederen / die sy in eenige van dese geunieerde Provincien reciprokelijcken hebben liggende / oock de Persoonen / die uyt haer Cloosteren in Hollandt ende Zeelandt ghevlucht waren / inden tijdt vande Oorloghe / die sullen van haer Conventen ende Collegien worden versien van behoorlijcke alimentatie / haer leven gheduerende.

15. Daer beneven sullen oock / die in eenige Cloosteren ofte Gheestelijcke Collegien deser Provincien zijn / ende uyt eenighe redelijcke oorsaecken de selve begheeren te verlaten / ofte verlaten hebben / uyt de incomste der selvigher behoorlijcke alimentatie hebben / haer leven langh gheduerende / nae ghelegentheydt vande goeden. Welverstaende / dat die / nae datum van desen / in Cloosteren hen begeven sullen / ende de selvighe wederomme verlaten geen alimentatie verstreckt sal worden / maer sullen mogen daer uyt trecken / t'ghene sy daer inne ghebrocht hebben. Dat oock die tegenwoordelijck inde Cloosteren ende Collegien zijn / ofte komen sullen / vryheyt van Religie / ende oock van kleederen eñ habyt hebben sullen / behoudelijck / dat sylieden den Oversten vande Conventen in alle andere saecken onderdanigh zijn sullen. 1579. Den neghenden Februarij werdt dit Artijckel gheamplieert ende verstaen / dat de Persoonen / die uyt Cloosteren gheweecken waren / ofte wijcken souden / willen pretenderen gherechtight te zijn inde successie vanden goederen van haer Ouders / Broeders ende Magen / waer uyt Processen soude mogen spruyten / ende alreede ghesproten zijn / die sullen by besluyt van dese Bondtghenooten / van sulcken Processen in state ende surceantie ghehouden worden / om alle swaricheden te verhoeden / ter tijdt toe tot dat anders by de voorsz Bondt-ghenooten Generalijck daer op verklaringhe gedaen sal worden.

Remedie tot misverstant ende twee-dracht.

16. Ende so het ghebeurde / dat tusschen de Provincien misverstandt ende twee-dracht gheviele / sal t'selfde te neder geleyt worden by ander Provincien / ofte by de gene / die sy daer toe deputeren sullen. Ende soo verre die sake alle de Provincien in 't generael aengaet sal sulcx gheschieden door de Heeren Stadthouders vande Provincien / in der manieren als boven in 't negende Artijckel verhaelt is / de welcke ghehouden sullen zijn parthijen recht te doen binnen een Maent oft eer soo 't noot eyscht / na interpellatie / ende sal hare Sententie achtervolght worden / niet teghenstaende / Appel / relief / revisie / nulliteyt / ende sonder prejudicie der selver.

Ghebueren vrientschap eñ goet recht te doene.

17. Dat de voorschreven Bondtghenooten hen wachten sullen alle uytheemsche Vorsten / Heeren / Landen ende Steden / eenighe occasie te gheven van Oorloghe: Ende om sulcx te vermijden / sal men de vreemde ende Inlanders administreren alle goedt recht ende Justitie / daer toe de ander Bondt-genooten gehouden sullen zijn de hant mede aen te houden / op dat goet recht gheschieden / ende abuysen ghewеert worden / alles nae recht ende vermoghen van yeder Provincie.

Geen lasten op te stellen tot schade van andere.

18. Item / en sal d'eene vande gheunieerde Provincien / Steden oft Leden van dien / tot last ende prejuditie van d'andere / ende sonder ghemeyn consent / gheen Impositen / Convoy-gelden / noch andere diergheliјcke lasten / moghen opstellen / noch eenighe van dese Bondtghenooten hooger mogen beswaren / dan haer eyghen Inghesetenen.

Tot t'samēcomste onderlinghe verbonden.

19. Item / om tegens alle opcomende swaricheden te versien / sullen de Bondtghenooten op behoorlijcke beschrijvinghe ghehouden wesen tot Utrecht te verschijnen ten ghesetten daghe / om met ghemeyn advijs / oft by meeste stemmen ghereſolveert te worden: Ende die niet en compareren / sullen evenwel ghehouden worden sulcken besluyt te onderhouden / ten ware de saecke seer ghewichtich waren / ende vertreck mochten lijden / om anderwerf te beschrijven / op verbeurte van haer stemme / Behoudelijc / dat die het niet gheleghen is te compareren / haerlieder opinie schriftelijck sullen mogen oversenden.

Correspondētie houdē.

20. Item / ten eynde voorsz sullen alle ende een yeder vande Bondtgenooten gehouden zijn / de voorvallende ende voorcomende saken / daer op nootlijck soude dienen ghelet / over te schrijven aen die daer toe gheauthoriseert zijn sullen / om by den selven d'ander Provincien beschreven te worden.

Questie ende interpretatie gereferеert.

21. Ende soo eenige donckerheyt in desen bevonden worde / daer uyt questie ofte dispute mochte rijsen / sal de interpretatie staen in 't seggen vande Bontghenooten / ende daer inne niet connende accorderen / sullen haer toevlucht nemen tot de Heeren Stadthouders.

Bevestinge met Eeden.

22. Insgelijcx / soo eenighe Artijckelen van desen Verbonde diende verandert ofte vermeerdert / sal sulcx geschieden by gemeyn advijs / ende anders niet.

23. Tot goede versekertheyt / van alle de voorsz Articulen / soo verbinden sy haer op de beste maniere / als by 't voorsz. 20. Artijckel te sien is.

24. Ende tot meerder vasticheyt / sullen de Heeren Stadthouders vande Landen / midtsgaders alle Magistraten ende Officiers van elcke Provincie / Stadt ofte Leden van dien / dese Unie ende confederatie, ende een yeder Artijckel van dien / in 't bysonder by Eede moeten beloven / nae te gaen ende te onderhouden / doen nae te gaen ende onderhouden.

1579.

25. Insghelijcx / sullen de selve by Eede moeten belooven / alle Schutterijen / Broederschappen ende Collegien / die in eenighe Steden ofte Vlecken van dese Unie zijn.

26. Ende hier van sullen ghemaeckt worden brieven in behoorlijcker forme / die by de Heeren Stadthouderen / ende voornaemste Leden ende Steden van de Provintien / die daer toe versocht sullen wesen / bezeghelt / ende by haerlieder respective Secretarisen onderteeckent sullen worden.

Ratificatie vande Utrechtsche Unie.

Dese naerder Unie / ende Utrechtsche verbintenis / is by de Stadthouders der voor-ghenoemder Landen onderschreven / als namelijck / eerst by Graef Jan van Nassouwen / Stadthouder ofte Gouverneur van Ghelderlandt ende Zutphen / ende voorts van d'ander Landen ende Steden haer Ghecommitteerde / tot Utrecht / den drie-en-twintighsten January / Anno 1579. Den vierden Februarij / hebben de Ghedeputeerde van Ghendt die oock onderteeckent. Den derden Mey is het oock gheratificeert by den Prince van Orangien t'Antwerpen. Desghelijcx oock den 11. Junij by George van Lalain / Grave van Rennenbergh / Gouverneur van Vrieslandt / Over-Yssel / Groeninghen / ende Ommelanden / ende vorder oock by de Steden van Brugghe / Yperen / Breda / ende andere: Ende also werden dese Landen de Gheunieerde ofte vereenighde Landen ghenoemt.

Naem van de Vereenighde Landen opkomen.

Dese Utrechtsche Unie heeft onder de Provintien ende Steden goede vruchten voort-ghebracht / maer niet soo groote als wel verhoopt was / overmidts datter veele op de hoope vanden Vrede / daer van tot Ceulen ghehandelt werdt / afvielen / ende te rugghe trocken / haer daer op excuserende: Als selve tot Utrecht / daer uyt misvertrouwen / dat d'een van d'ander hadde / den 10. Junij / eenighe swaricheydt opghestaen was / alsoo datter grooten overlast ende insolentien in eenighe Kercken gheschieden. Waeromme den Schout / Borghemeesteren / Schepenen / ende Raden vande Stadt Utrecht / om soo wel die vande eene als vande andere Religie / in eenicheydt ende Vrede te houden / ende twistighe partyen vanden anderen te scheyden / om haren ghemeynen vyandt te beter te wederstaen: Hebben nae verscheyden communicatien ende deliberatien / daer op ghehadt / by consent ende believen vande vijf Ecclesien ofte Godshuysen binnen Utrecht / inden name van de ghemeyne Gheestelijckheyt aldaer / ten eenre: ende vanden Colonel / Capiteynen / Hoplieden / ende Bevelhebberen der Stadt / inden naem vande ghemeyn Borgherije / midtsgaders die vande ghereformeerde Religie / ter ander sijden: Ende dat met advijse vanden Heere Prince van Orangien / Stadthouder vande Stadt / Steden ende Lande van Utrecht / hebben gheordonneert seker Verdragh / ofte Religions vrede besloten / den 15. Junij / Anno 1579. vervattende de Pacificatie van Ghendt / ende de voorschreven Unie van Utrecht / ende noch 38. Artijckelen: Waer by dien vande Ghereformeerde Religie bewesen worden vier Kercken / ende meer / soo nootlijck waren. De Catholijcke behoudende d'ander Kercken. Ende voorts seker ordonnantien op 't begraven der dooden: onderhouden van Vrede / ende dierghelijcke / alsoo by de ghedruckte Copyen te lesen is.

Religions vrede tot Utrecht ghemaeckt / den 15. Junij / Anno 1579.

Oock soo isser groote beroerte opghestaen / inde Stadt van 's Hertoghen-Bossche / een vande vier Hooft-steden in Brabandt / een stercke machtighe Stadt / ende daer veel aen ghelegen was / als die Brabandt ghenoech scheydet van Ghelderlandt ende Hollandt. Ende alsoo daer veel volcx binnen was / die contrarie partyen toeghedaen waren / hebben de Staten ende Prince van Orangien die met eenighe Garnisoen ghesocht te besetten / eerst met minlijcke persuasien / daer nae met behendighe listicheden. 't Welck oock die van Antwerpen trachten te doen / meynende een deel van haer Borgheren daer binnen te krijghen / het welcke haer ghewaerschouwt werdt. Daer nae sonden de Staten aldaer voor Gouverneur den Heere Jan van Hoorne / Heere van Boxtel / met vollen last / om een goede ordere / tot des Stadts verseeckeringhe daer binnen te stellen. Maer alsoo hy by veranderinge ende vermeerderinghe van Capiteynen ende goede Policyen / daer nae trachte / soo hebben de weder-partyje alle beletselen gevonden / meest aengehitst zijnde van eenen Meester Henrick Bloyman / vanden Schoutet der Stadt / zijnde van den Huyse Brecht / ende andere vanden ouden Raedt / die meest met haet ende eyghen baet ghequelt waren / ende seer hinghen aenden Abt van S. Geertruyde / die als een vande Ghedeputeerde der Staten / om Vrede nae Ceulen reysende ende daer passerende / hen wys ghemaeckt hadde / dat hyse aen eenen Pays helpen soude.

Partijschappen / beroerten ende afval vande stadt 's Hertogen-Bossche.

De Heere van Boextel vondt oock sulcke teghenheydt inde Stadt / dat hy kranck zijnde daer uyt vertrock / daer latende zijnen Soone Maximiliaen van Horne / Heer van Lokren. Inde Stadt was inghevoert den Religions vrede / ende neffens dien opgherecht een Gulde van Schermers / daer onder heu meest begaven veel jonghe Ghesellen / ende andere / die uytghewecken hadden ghewoest ten tijde van 't Spaensche Gouvernement / ende de welcke vele den Prince van Orangien inde Oorloge gedient hadden: Dese hielden seer aen / nae haer vermoghen / om den Religions vrede / ende versochten seere / dat de Stadt haer onder de Unie van Utrecht begheven soude. Maer daer was sulcken haet ende mistrouwen ghegroeyt / tusschen die vande Religie ende de voorschreven Schermers ter eenre / ende de oude Wethouders met de Catholijcken ter ander syden / dat als de Schermers Gulde de Wacht hadde aende Poorten ende elders / dat sy alsdan een teghen-wacht tegen hen stelden. Waer uyt ten lesten / nae een afghedrongen Publicatie der voorsz Unie / gheheurt is / dat sy malkanderen vyantlijcken hebben aenghetast / soo datter over beyde sijden over de hondert doode ende ghequetste gheweest zijn.

Ende voorts na dat de Prince van Parma de stadt van Maestricht ghewonnen hadde sondt / hy (zijnde beweeght vande Catholijcksche parthije) derwaerts een Trompetter / de Stadt op eysschende voor den Koningh: Daer teghen werden die vande Religie ernstelijcker beweeght te versoecken / datmen Garnisoen innemen soude / zijnde daer ontrent eenen Legher van Enghelschen / Schotten ende Fransoysen / die nae Brussel toghen / vande welcke sy souden moghen den keur nemen. Maer sulcken krijghsvolck (dewijle sy vreemde waren) en stondt hen niet aen / maer het scheen dat sy eenighe Vendelen uyt den Briele souden consenteren in te nemen. S'anderdaeghs / als het mistrouwen / dat d'een van d'ander hadde / meer groeyde / oock de vreese vanden vyant / werter in den Raedt voorghedraghen by de Schermers / datmen moeste resolveren van stonden aen Garnisoen in te nemen / ofte de Poorten open te setten / ende te laten vertrecken alle die vertrecken wilden / als of die andere dat ghevreest ofte ontsien / ende niet eer dat ghesocht hadden. Daer op werdt gheantwoordt: Datmen niemandt / die vreesde / het vertrecken verbieden wilde. Het welcke (mits datter niemandt van 't Garnisoen in te nemen meer en sprack) veroorsaeckte terstont een groote vlucht / soo datter terstondt groote menichte van volck uyt trocken / de een den anderen bewegende / alsoo 't ghemeynelijck gebeurt in sulcken subyten vreese / die de tegen parthije behendelijck vermeerderde. Oock soo was de vlucht ghemaeckelijck / ende niet verre / als tot Hedel / Heusden / Bommel / ende daer ontrent. Also is door de listicheyt vande een parthije / ende door de onversichticheydt / ende die ghereede vluchte vande ander parthije / s'Hertogen-Bossche verlaten / ende ontbloot gheweest van der Staten parthije / so dat die twee Vendelen / uyt den Briele komende / niet inghelaten en konden worden: Want also de Spaensche parthije verre de overhant hadden / hebben sy de andere voorts daer uyt ghehouden / als heure vyanden / ende voorts die vande ghereformeerde Religie van daer verdreven / ende een wijle tijts also neutrael ghebleven. Maer namaels zijn sy met den Prince van Parma ghereconcilieert / aennemende de aenghebodem vrede van Ceulen / soo nochtans / dat sy tot

Borghers van 's Hertogenbosch in de Wapenen tegen malkander.

Een partije van 's Hertoghenbosch verlaten eñ vluchten lichtveerdelijc uyt haer Stadt.

1579. tot geenen Garnisoenen in te nemen ghedwonghen souden worden/ dan mit haren wille en consente. Sy hebben vele schade geleden in haer Waren en Koopmanschappen / die met gheleyde van Krijghs-volck af ende ingheboert moesten worden / die nochtans menichmael gheslaghen werden.

Amersfoort gedwongen tot de Unie.

De Stadt van Amersfoort/ zijnde ghelegen onder de Heerlijckheydt van Utrecht / met die van Montfoort oock de Stadt Zutphen / als die meest Roomsche Catholijcke Borgerije hadden/ hebben gheweyghert de Utrechtsche Unie aen te nemen. Waer over men die van Amersfoort (als naest gheleghen onder Utrecht) heeft gesocht voor eerst te dwingen/ beschuldight zijnde vande contrarie parthije / jegens de gheunieerde Provincien altijdt ghehouden te hebben. Item / dat sy hadden haer Contributie gheweygert/ haer Garnisoenen ende Predicant uytghejaeght/ ende heymelijck verstant met den vyant hadden : Waer over werden sy/ den sevenden Meert/ gedwonghen Garnisoenen in te nemen/ de Magistraet verandert ofte herstelt / ende de ghereformeerde Religie ingheboert.

La Noue wederstaet de Malcontenten.

De Heere van La Noue / met sommighe Fransoysen ende ander Krijghs-volck / hebben den Malcontenten in Vlaenderen grooten wederstandt ghedaen / ende met den selven verscheyden schermutseringhen ghehadt. Ende terwijlen is men tot Antwerpen/ ende in andere Provincien / besigh gheweest gelt op te brenghen/ om eenighe Ruyteren met Voetvolck in dienst te crijghen / om datmen Maestricht mocht ontsetten : Ut Vlaenderen (daer de meeste hope van Contributie was) wert luttel vercreghen/ midts die ongeregeltheyt van die van Ghendt / ende afval der Walen.

Beroerte tot Antwerpen/ om Processie te gaen/ waer uyt gebeurde het wechseynden vanden Gheestelijcken den 28. Mey.

Alsoo die van Antwerpen haer seer wel gequeten hadden / het welcke de gemeynen Man aldaer moediger ofte stouter maeckten : So ist ghebeurt/ dat die vande Roomsche Catholijckische Religie t'Antwerpen / haer vereert vindende met de teghenwoordicheyt vanden Eertz-hertogh Mathias / ende veel andere Catholijckische Heeren ende Adel des Lants en Staten / hebben willen een stadelijcke Processie houden/ den 28. Mey/ langhs des Stadts grooten Circkel/ het welcke te voren de Magistraet / ende Stadts Colonellen/ ontraden hadden/ ende ghebeden dat sy 't wilden naelaten / ende liever maer buyten rondtom de Hooft-kercke gaen. Dies niet tegenstaende/ hebben sy willen van 't Kerck-hof inde Straten gaen/ door een plaetse ghenoemt het Meulegat / t'welck hen de wacht aldaer (by laste vande Capiteyn) verboodt/ ende stopte den wech : Waer over eenighe Catholijckische Italianen woorden maeckten/ ende haer Rappieren trocken / als die den wegh met gheweldt wilden maken/ sulcx dat die vande Wacht in teghenweer eenighe scheuten schoten / daer een Man ende Vrouwe van doot bleven / t'welck de gantsche Processie (half uyt zijnde) met sulcken ghedrups weder inde Kerck dreef / dat sy uyt verbaestheyt malcanderen vertraden / ende over 't lijf liepen : Waer uyt eenen ghemeenen alarm over de gantsche Stadt rees/ soo dat de Kerck met alle het volck daer in / toegheсloten wert. Die binnen de Kercke waren hier over in groote verbaestheydt / als die het quaetste van die van buyten vreesden. Dit gekomen zijnde ter ooren vanden Prince van Orangien / is hy met zijn Lijf-Wacht toegheloopen / om de Ghemeynte te stillen/ t'welck hy niet doen en conde / van weghen het ghemeyne gheschrey / Papen uyt / Papen uyt. Maer ten lesten/ hebbende den Eertz-Hertoghe (die oock in gevaer was) met zijn Hofghesin uyt de Kercke ghecreghen / sonder de Papen / heeft vande Ghemeynte verwillight dry uren respijts / met belofte vande voorsz Papen middeler tijdt niet te misdoen / tot datmen over de beroerte met de Magistraet ende Colonellen beraedtslaeght soude hebben. Doch eer dien tijdt wel over was / quam de Ghemeynte gheloopen / willende datmen haer toeliete de Papen uyt de Stadt te drijven : Het welcke den Prince noch Magistraet niet wilden toelaten / over sulcx heeft het volck / uyt haer eyghen authoriteyt / alle Gheestelyckheyt / Canonicken / Papen / Monicken / die alle daer te samen tot de stadelycke Processie vergadert waren / uyt de Kercke ghenomen / ende die wesende in ghetale ontrent hondert ende twintigh / nae het Water op het Bier-hooft in eenighe Schepen doen gaen / ende gheboert wel twee mijlen van der Stadt/ ende aldaer soo lange ghehouden/ tot datmen in de Stadt met alle de Leden beraetslaeght heeft/ wat men met de selvighe doen soude. Eyndelyck/ nae veel beraedtslaginghen / ende om dat hem den Eertz-Hertogh seer beclaeghde van 't ghewelt / dreygende te willen vertrecken / soo is de sake geheel ghestelt in handen vanden Eertz-Hertogh / Prince van Orangien / ende Raet van State / om daer op t'beste te ramen/ tot Stadts meeste gherusticheydt / nae dat den tijdt was vereysschende : Welcke veerthien daghen daer nae / den 12. Junij/ eenen Religions vrede hebben doen aflesen / waer by de Gheestelijcke wederomme in sommige Kercken ghestelt werden / nae de menichte van haren aenhangh : Maer de Monicken / biddende Ordenen / ende de Canonicken / hebben moeten uyt de Stadt blijven. Hier by was ghevoecht seeckere ordinantie/ daer toe streckende/ om in Burgerlijcke vrede ende gerusticheyt t'samen te mogen leven/ alles by provisie tot dat anders by de Staten Generael/ ofte Nationale Concilien/ soude gheordineert worden.

Een deel vande Gheestelijcke werden uyt Antwerpen verdreven den/ 12. Junij.

Dit stuck / als oock de tweedracht tot Mechelen ghereesen/ daer het Garnisoen met de Borgerije was twistich / dies sy by den Gouverneur den Heer van Merode uytgheset werden ende dat tot Utrecht / de Beelden weder uyt de Kercken ghesmeten waren/ heeft de Malcontenten meer verbittert / haer daer mede behelpende / om andere meer aen haer sijde te doen komen / waer onder vele Edelen waren / als de Grave van Egmont / de Heere van Fresin / vanden Huyse van Gavre / ende de Heere van Bours / die het Antwerpsch Casteel ghelevert hadde / dat korts ontdecte. Als voor 't eerste de Grave van Egmont/ die een Regiment Knechten / meest Walen / onder hem hadden / ende die men meynde tot ontset van Maestricht te ghebruycken : Dese heeft eenen aenslagh op Brussel voorgenomen / om hem selven daer van Meester te maken. Want alsoo hy hem selven in de Stadt met zijn Susters was houdende / met een Bende zijner Ruyteren / die daghelycx om avontuere te soecken uytreden / heeft hy zijn voorschreven Regiment Voet-volck voor de Stadt ontboden/ den vierden Junij/ s'morgens vroech in alle stilheyt/ ende hen teghen ghesonden zijn voorschreven Bende Peerden / als om te besichtighen wie sy waren / ende hy selfs bleef met een deel aende Poorte staen / ghenaemt de Dobbrussel-poorte / waer op zijn volck quamen aenghetrocken. Eenighe vande Borgers/ die het wel meynden / ende hem waerschouden / willende de Poorten sluyten / werden gheschoten / van hem verhindert / ende overvallen. Alsoo heeft hy de voorschreven Poorte inghenomen / ende voorts (de Poorte beset zijnde / ende t'naest gheleghen Bolwerck inghenomen) zijn Volck selve in goede ordere nae de Marckt gheboert / de welcke hy oock alomme besettede. Eenighe Borghers/ die vanden aenslagh wisten / voeghden haer by hem. Dus verre ghekomen zijnde / sondt hy ontrent tachtich van zijn volck / om het Hof in te nemen / t'welck aen een sijde der Stadt gheleghen is / dat hoogh ende sterck is : Maer sy werden seer haest wederstaen / van ontrent dertigh Soldaten / vanden Gouverneur / Joncker Olivier vanden Tempel / ende te rugghe ghedreven/ niet teghenstaende de Borgers op den Steen-wegh/ nae het Hof gaende / meest met hem verstandt hadden / houdende over sulcx elck zijn Krijghs-volck/ t'welck uyt het Garnisoen by hen ghelogeert was/ so sy best conden/ in Huys / op dat sy onder haer Vendelen niet geraken souden/ oock verhinderden sy wat sy vermochten de andere Borgers / die sy wisten goede Patriotten ende vande ghereformeerde Religie te zijne.

De Grave van Egmont vertoont hem Malcontent/ ende neemt de Stadt van Brussel in/ maer hy wert met schande daer uyt gedreven den 4. Junij.

Hier-en-tusschen eenighe Borghers ende Soldaten/ in Wapenen gekomen zijnde / liepen na de Poorte daer sy inghecomen waren / alwaer sy het Bollewerck weder vermeesterden / door de vromicheydt

van

1579.

van eenen Borgher Fransoys Betz/ ende den Weert van een Herberghe/ gheheeten Sassen/ die behendelijck eenighe doodt smeet/ terwijle sy ontbeten/ ende dreesse alsoo met sijn Ghesellen van 't Bollewerck/ desgelijcx oock vande Poorte/ daer toe sy namen drij Wagenen/ aen malkanderen vast ghemaeckt/ ende vol Hoys van boven tot beneden op d'aerde toe behanghen/ sulcx dat de ghene/ die de Waghens voortkruyden ofte voort-drongen/ bevrijt van 't vyandts Gheschut mochten wesen: Maer de Bewaerders hebben uyt vreese haer overghegheven/ ende zijn verloopen. De Borghers hebben alsoo de Poorte ghesloten ende wel beset. Middeler-tijdt is de gheheele Borgerije in Wapenen ghekomen/ ende hebben Egmont/ met sijn Volck/ op de Marct/ ende daer ontrent besloten/ op-gravende de straten ende weghen/ die derwaerts ginghen/ soo dat hy nerghens uyt en konde. Als hy nu aldus besloten ende besprongen/ sonder Victalie ende ander noodtlijck gherief/ op de Marct stondt/ ende gheen bystandt en hadde te verwachten/ isser/ nae dreyghen ende bidden over beyde zijden/ van Verdragh ghesprooken/ waer toe over d'een zyde de Graef/ door grooten noodt/ gedrongen werdt/ ghemerckt hy 's ander-daeghs 's morghens hoorde/ datter Krijghs-volck van Mechelen voor de Poorte was ghekomen/ die niet en sochten dan met de Borgerije hem op 't lijf te vallen. De Borghers over d'ander zyde vreesende brant ende plonderinge/ met bloedt-stortinge/ lieten hem toe met al sijn volck uyt te trecken: Het welcke hy aennam/ ende vertrock 's ander-daeghs/ niet sonder vreese/ ende met hem veel Borgers van sijnen aenhangh. De Grave selve was alle dien nacht ende tijdt in grooter benouthevt/ zijnde gelogeert op de plaetse/ daer sijn Vader te vooren ten selven daghe effen elf Jaer gheleden/ onthalst was gheweest/ 't welck hem aldaer ghenoech verweten werdt/ sulcx dat de tranen hem van passie ontsprongen: Alsoo toonde hy groote ongestadicheydt ende onbedachtheyt.

Retirada tot Brussel teghen Egmont, den 5. Junij.

Korts daer nae/ den 23. Junij/ overviel hy Ninoven/ een kleyn Stedeken/ in Vlaenderen gheleghen/ daer twee Gendtsche Vendelen Knechten in waren/ welcke hen soo weerden/ datter over beyde zijden veel doot bleven: Hy hadde oock een aenslagh op Aelst/ maer te vergeefs.

Ninoven by Egmont ghenomen/ den 23. Junij.

Tot Brugghe is oock groote beroerte gheresen/ midts dat de Magistraet/ op 't versoeck ende aenhouden van die van Gendt ende Yperen/ die Gheneynte voor-gehouden hebben/ den 27. Junij/ te komen inde Unie van Utrecht/ daer de Gheestelijckheyt seer teghen gheweest is/ vreesende uytghejaeght te worden/ als korts tot Utrecht selve geschiet was: Waer over het consent vande oude afghesette Magistraten/ die men daer Notable noemt/ hebben 't selve/ versocht zijnde/ plat afgheslaghen/ ende veel Ambachts-volck/ vande grofste soorte/ als Smeden/ Timmerlieden/ Huyvetters/ ende dierghelijcke/ die Broeder Cornelis Sermoenen (daer wy te vooren van gesproken hebben) veel plegen te volghen/ en van hem seer tegen de Magistraet opgeroeyt waren/ hebben hier over teghens haer Dekens seer gemurmureert/ die daer inne alreede verwillight hadden/ jae sommige met vuysten daeromme geslagen.

Beroerten tot Brugge by Malcontentsche factie/ den 2. Julij.

Hier door zijn de Gheestelijcke/ ende Catholijcke meer teghen de Magistraet ghemoedet gheweest/ haer te verstaen ghevende/ dat het beter ware/ dat sy hen voeghden met die van Artoys ende Henegouwe/ om te onderhouden de Pacificatie van Ghendt/ ende daer mede te hebben des Konings vrientschappe/ dan door den Religions vrede in sijn vyantschappe te blijven/ ende te verwachten een belegeringhe vande Paternosters-knechten (soo men die noemde.) De Magistraet vanden Vrijen die meest alsoo mede ghesint waren/ (behalven de Heeren van Caron/ Wijths/ Schoti/ Nansius/ ende eenighe andere) midts dat haerlieder deel/ ofte Lidt van Vlaenderen/ open Dorpen zijn/ die vande Malcontenten/ ofte Paternosters-draghers/ dagheliicx ghebrandtschat werden/ heeft hem ghemoeyt met dese saecken/ teghen de Magistraet van Brugghe/ ende hebben de Catholijcken gheraden/ om te begheeren/ ende te willen hebben/ eenen Colonel nae haerlieder sin: Want daer en was geenen/ gemerckt de Magistraet van Brugghe selve wilden 't Hooft wesen van haer aengenomen Krijghs-volck.

1579.

Den tweeden July zijn de Catholijcken seer verstout inde Burght ghekomen/ daer het Stadt-huys staet/ ende hebben daer furieuselijcken vanden Borgemeester/ Heer Joris van Brakel/ Heere van Hauterive/ versocht/ hy soude eenen Colonel stellen over de Borgeren/ die sy hem noemden/ te weten/ Jonckheer Jeronymus de Mol/ Heere van Watermole. 't Woort hier van worde ghevoert van eenen grooten Cornelisaen ofte Discipel vanden voorsz Broer Cornelis. Den Borghemeester verschrickte van desen haestigen aenval/ ende sochte de sake uyt te stellen tot 's achter-noens ofte 's ander-daechs/ seyndende terstondt om de Schepenen ende Raedt der Stadt. Maer de andere/ wel wetende/ dat die vande Religie meest al op dat pas in haer Predicatien waren/ wilden op staenden voet dien Colonel ghenoemt hebben: 't Welck den Borghemeester siende/ dat de Catholijcke Borghers de Burght beset hadden/ ende gandtschelijck van meyninghe waren/ hem niet van daer te laten gaen/ heeft haer dien Colonel ghegheven/ de welcke dat Ampt terstont aenveerde/ ende heeft de vier Vendelen aenghenomen Soldaten der Stadt ghecasseert/ oock de achtien Mannen afghestelt/ ende andere Catholijcken/ op staende voet/ in haer plaetse verordineert/ willende voorts alles reformeren/ oock der Stadt Capiteynen nieuwen Eedt doen doen/ ende diergelijcke dingen meer.

Jeronymus de Mol/ Heer van Watermole/ wordt fortsigh Colonel tot Brugge van weghen de Catholijcke/ den 2. July.

De Magistraet van Brugghe/ dese overmoedt siende/ vreesde dat het tot argher strecken mochte/ hebben daerom haer vier Vendelen Krijghs-volck/ by den voorschreven Colonel nu afghezet/ doen vergaderen/ ende by eenen Capiteyn Hans Vleysch een Poorte doen innemen/ genoemt de Eselpoorte. Ende Reynier Winckelman heeft een Brugghe inghenomen/ ende besette de Esel-brugghe/ streckende tot de voorschreven Poorte. Capiteyn Remeeus van Artrijck nam de plaetse rondtom het West-Vleyschhuys/ inde Steen-strate in. De vierde Capiteyn/ Anthonis Outerman/ nam de Eyckhoutbrugghe in/ inde Wolle-strate/ welcke alle responderen ofte strecken nae de Marct. Eenen vande ses Wijckmeesteren oft Hooft-mannen/ Enghelbert Reyvart/ vergheselschapt met twee hondert Borgheren/ is met de Sleutelen vande Esel-poorte by haer ghekomen. De Catholijcken/ ende meest die van 't Vrije/ dit siende/ hebben oock alomme de Wapenen aenghenomen/ die sy by die van 't Vrije vonden/ om te beletten het toeloopen der Soldaten: maer siende dat de Soldaten haer op de voorseyde plaetsen beschansten ende begroeven/ oock dat den Capiteyn Hans Vleysch het grof Gheschut ter Stadtwaert keerde/ ende de Poorte open hieldt/ om hulpe in te brenghen/ hebben sy gheweldelijck de Burght met Catholijcken beset/ en de Burghsche Magistraet op 't Stadthuys ghenoech als ghevanghen ghehouden/ ende het toe-loopen der Borgheren/ die vande Religie waren/ belet/ om niet by de beschanste Soldaten te komen. Aldus in Wapenen zijnde d'een tegen d'ander/ heeft men van vereeninghe ghehandelt/ ende is teghen den avondt soo verre ghebrocht/ dat de Magistraet soude vry ghelaten worden/ ende dat de Soldaten haer beschanssinghe souden verlaten/ 't welck ghesciede. Ende alsoo Capiteyn Winckelman toeliet/ dat sijn beschanssinghe afghebroken werdt/ is de ghewoonlijcke Wacht op de Marckt ende Burght ghekomen/ des niet teghenstaende de Catholijcken sorghvuldigh zijnde/ om die twee plaetsen wel te bestellen/ hebben gheen Wacht nae de Esel-poorte konnen seynden/ daer Capiteyn Winckelman weder toe-ghetrocken was/ ende meer andere bleven voor dien avondt noch in haer plaetsen. Den nieuwen Colonel dat hoorende/ heeft sijn huys beschanst ende noch twee Brugghen/ daer by inghenomen/ ghenaemt de Gruythuys-brugghe/ ende Mariebrugge daer veel van 't Vrije/ ende andere Catholijcke Edellieden by hem inginghen/ maer den ghemeynen Man hielt hem t'huys.

Die van Brugge in Wapen/ d'een teghen d'ander beschanst/ den 2. July.

Hier=

Hierentusschen hadden beyde de parthyen haer aenhanghers ontboden/ te weten/ de Catholijcken La Motte/ met de Paternosters-knechten/ welcke van Rouselare/tot op een half mijle nae/by Brugghe ghekomen waren: Maer de Magistraet van Brugghe/ met die vande Religie/ waren haer te kloeck midts dat sy van te vooren uyt den Staten Leger/ tot Turenhout in Vlaenderen/ doen komen hadden acht Vendelen Voet-volck Schotten/ van Balfours Regiment/ ende hondert vijftigh Peerde/die s'morgens vroech/tusschen twee ende dry uren/binnen de Stadt door de Eselpoorte ghekomen zijn/ ende hebben terstondt de Marckt ende de Burght ingenomen/ daer de Borgherlycke Wacht terstondt van wech vluchte. Den Colonel Mol verliet oock zijn schanssinge/ ende vluchte achter door een gat/ daer men wrochte aen de fortificatie/ tot den hals in 't Water/ maer werdt achterhaelt ende ghevangen ghebrocht: Zijn Huys werdt gheplondert door den Walschen Predicant/ Jan Haringh/ die met een Rondasse eenighe Fransoysen daer toe aenvoerde: Desen Haringh werdt naemael Jesuwyts/als wy na sullen vertellen. Oock werden ghevanghen veel vande Magistraet vande Vrijen/met veel andere principale oproer-maeckers/ ende werden op het Casteel van Sluys ghevoert/ ende een wijle nae dat de Stadt ghenoech verseeckert was/ zijn sy weder los ghelaten. Maer de Kercken bleven van doen afgesloten/ ende de Papen vluchten. De Catholijcken bleven stille/ dien haer exercitie in 't stille niet gheweygert werdt. De Malcontenten een ure te spade komende/ om ooc binnen te geraken/ keerden weder nae Meenen/langhs Rouselaer/dat sy af branden.

Der Staten volck ghe-raeckt in Brugghe door de Malcontenten/den 2. Juny.

Jan Haring Predicant ende Wapé.

Die van Brugghe nu die van't Vrije in dese ende andere ghebreken ghevonden hebbende/ dochten met seer groote redenen het Lidt van't Vrije (zijnde het vierde Lidt van Vlaenderen) te niet te doen/ ende meestendeel onder t'Lidt van Brugghe te brenghen: Maer dewijle Noel de Caron/ de Heere van Schoonewalle/ welcke dien dagh vande beroerte op't Stadthuys ghevangen hadde gheweest/ ende in lijfs perijckel/om seecker Brieven van credentie/ die hem vanden Prince van Orangien ghesonden waren/ welcke de beroertmakers wilden uytleggen nae haer goet duncken/so resolveerde hy met D. Pansius ende de Heeren Wijths/ Schotij/ Capelle/ (die haer met die voorschreven beroerte niet ghemoeyt hadden) die van't Vrije voor te staen/ ende ten lesten de saecke soo verre ghebrocht/ dat die van Brugghe hebben haer laten gesegghen/ende dat te beter/overmits/sy saghen/ dat die van Gent/ ende die van Yperen/pretendeerde t'beste deel van't Vrije/te willen na hem nemen. Ende also is het Lidt van't Vrije/door haer neerstichent/ authoriteyt ende aensien/ weder in zijn voorighe state ghestelt/ de Credentie sterckte daer toe/ dat de Prince van Orangien nu niet ongheneycht en was tot het aennemen van't Gouvernement van Vlaenderen (d'welck hy te vooren dickwils hadde gheweygert) also hy instantelijck daer toe werde versocht/ om disorderen in Vlaenderen te remedieren/ dat derhalven Caron tot des Landts beste/hem daer toe soude willen imployeren/ als blijckt by Plessis ende van Somers brieven in Carons handen berustende/ daer de opinie was dat zijn Credentie ofte last was om die van Gendt te helpen tot onderdruckinge van die van Brugghe ende t'Vrije/ waer over Caron in voeghen als voorschreven is/ in ghevaer was tot dat hy by de voorsz brieven bewees het contrarie.

T'lidt vã 't Vrije weder herstelt door de neerstichent vanden Heere van Schoonewalle/Pansium/ende meer andere.

Wy hebben vooren ghesevt/ dat de Prince van Parma de Stadt Maestricht beleghert hadde/ in Meert lestleden: Den voortgangh van welcke belegeringe dient verhaelt. Dese Stadt Maestricht is ghelegen op de Mase in Brabandt/ gestreckt langhs de Riviere (over de ander sijde leyt oock een Vleck/ ghelijck een kleyn Stedeken/ ghenaemt Wijck/ met een steenen Brugge aen Maestricht ghehecht) ende is aen beyde sijde wel ghesterckt met Mueren ende Vesten/ Bollewercken ende Ravelijns/ een fraye grootachtighe Stadt/wel ghebouwt/ende vol volcx/ toebehoorende half den Koningh Philips/ als Hertogh van Brabant/met sekere Jurisdictie/ ende half den Bisschop van Luyck. De Heere van La Noue pooghde te vergeefs (doen men merckte/dat Parma dese Stadt beleggen wilde) om meer volcx daer binnen te brengen. Daer waren binnen thien hondert Soldaten/waer onder eenighe Fransoysen/Enghelschen ende Schotten/ ende ontrent twaelf-hondert weerachtige Borghers/onder twaelf Vendelen/zijnde van natueren strijdtbaer volck: Maer haer beste hulpe waren ontrent twee duysent Landtlieden ofte Boeren/ die daer waren in ghewecken met Wijf ende kinderen/ dese dienden om te graven ende schanssen/ sommighe maeckten dorsch-vleugels met ijser beslaghen/ daer mede sy wel konden den brandt vande Mueren keeren. Daer was voor Overste binnen een Edelman van daer ontrent/ Swartsenborgh van Herle ghenaemt/ met eenighe goede Jngheneuren ofte Munitie-Meesters/ als Capiteyn Sebastiaen Tapin/ een Fransoys/ die hem daer binnen vernuftelijck ghedragen heeft/ ende t'meeste bewindt hadde. Die van binnen hebben met uytvallen/ schermutseren ende Gheschut/soo veel schaden ende bekommeringhen haer vyanden aenghedaen/ soo in't Legher slaen/ begraven/ ende Gheschut stellen/ als eenighe Krijghs-lieden konden ofte mochten doen.

Belegeringe van Maestricht ende gelegentheyt daer van/in Meert.

Parma maeckte terstont twee Brugghen over de Mase/ d'een boven ende d'ander beneden de Stadt. Montdragon legherde hem op de sijde van Wijck. Hy heeft rontom de Stadt terstont met vier-en-dertigh stucken geschut alle Borstweeringhe afgheschoten/ ende voort alderhande weeringhen/ proevende waer hy best de gheweldighe kracht zijns Gheschuts ghebruycken mochte. Op twee sonderlinge plaetsen heeft hy zijn Baterye ten lesten ghemaeckt/ als aen de Brusselsche Poorte/die naest Luyck leyt/ende aen d'ander sijde by der hoogher Poorte aende Rivière/ alwaer oock Montdragon van over d'ander sijde vande Mase sydelinghe inschoot. De Mueren en waren soo haest niet om leeghe gheschoten/ sy en sagen bescheedelijcken eenen nieuwen aerden Wal van binnen daer teghen ghemaeckt/ met Strijckweeren ende Grachten wel versien: Waer op verscheyden alarmen ende aenloopen volghden. Op dese twee Bressen werdt op den dagh dat sy wilden stormen seer breesselijcken geschoten/ so wel op de oude Mueren als op de nieuwe Wallen/ t'welck was den 9. April/ so ick meyne/van s'morghens ten vijf uren tot nae den noene. De eerste Bresse/ by de Brusselsche oft Luycksche Poorte/ wert ghegheven te bestormen het oudt Regiment/ ofte Tertio de la Ligua, die den grooten Schipstrydt teghen de Turcken hadden helpen winnen/ by de welcke eenighe Vendelen Duytschen ende Walen ghevoeght werden. De andere Bresse/ was het Spaensche Regiment/ ofte Tertio de Lombardie, bevolen/ oock met Duytschen ende Walen. Als nu dese in't stormen waren/ soo isser van binnen/ uyt eenen Thoren by de Bresse/ daer bedecktelijck seker Bassen/ ofte kleyn ijsere Geschut/ op lagen/ met kamers ofte steen-stucken met naghelen ende ketenen ghevult/ den Spaengiaerden in't stormen groote schade toeghebrocht/ alwaer dat Fabiaen Farnese/ Maeghschap ende Broeder vanden Bisschop van Parma/ met veel anderen Adel (die voor aen traden/ om der eere wille) doot bleven/ soo dat de emulatie oft nijdicheydt/ tusschen de Spaengiaerden ende Italianen/ met kleynachtinghe van der Nederlanders vromicheydt/ haer dede soo dick aenvallen/ dat sy d'een den anderen bekommerden/ ende alle het tegenweer van die van binnen wel deden wercken.

Maestricht bestormt/ de 9. April.

Furieuse stormen op Maestricht ende afgeslagen.

De andere sijde wert oock stoutelijck/ nae dat de Spaengiaerden een Mijne hadden doen opspringhen/ beklommen ende wel afgheweert. Dit Regiment vande Ligua en was soo haest niet aende Bresse/daer en quam een Man te Peerde gheloopen/ roepende/ Victoria, Victoria, Victoria, Sant Iago, il tertio de Lombardia è dentro, t'welck is soo veel te seggen/ Overwinninge/ Overwinninge/ Overwinninghe/ S. Jacob/ het Regiment van Lombardijen is binnen: En dat om haer volck moet/ ende die van binnen vresen te maken. Na dese quamen aen twee andere/ roepende t'selfde: ende desghelijcx wert van dese

Italiaensch Stratagema.

1579.

dese zijde aen den anderen storm gheroepen. Maer dit roepen profiteerde luttel / ghemerckt aen allen sijden ervaren Krijghs-volck was / die soo haest sulcx niet en gheloofden. Als sy aen de Bresse ware gheklommen / isser uyt de Strijckweeren soo dapper geschoten / dat het al viel watter quam / die onthomen konden kropen langhs de Trenche / daer sy de achterste / die voorts drongen / kleynmoedich maeckten.

In beyde dese stormē quam t'vyer in 't Buscruyt / door dien dat de Soldaten / ontrent de Munitie / door de Furie haer lonten ofte vyer qualijck bewaerden. T'selfde geschiede ooc binnē der Stadt inden storm / soo datmen de Menschen jammerlijcken verbrandt ende versengt sagh / met een eysselijcke geroep. Eyndelijck nae veel aenvallen / als het nu laet op den dach was / zijnde Spaensche van 't stormen afghetrocken.

Dooden int stormen van Maestricht.

Daer werden ghereeckent ende genoemt elf Spaensche Capiteynen doodt / ende meer ghequeste / vijf Vaendraghers doodt / ende vier ghequeste. Veel vande voornaemste Dons / t'welck Edelheydt beteeckent / oock wel soo veel Italianen / soo doodt als gequetste. De principale waren Don Jan Mauricques / Don Vasco de Acugna / Don Jan Grimaldy / Piedro de Gonsman / Pedro Paciero / Fabio Farnese voorschreven / met Marcanto Simonetta / Conto Guido Sancto Georgio / Marquese Currada / Malespina / Conto Pierro / Nosre / Montedoglio / ende meer andere. Desghelijcx van den Nederlantschen Adel / waren daer veel ghesllaghen / behalven groot ghetal vande ghemeyn Soldaten. Midts de menichte der gequetste / wert in 't Legher van een fraey playsant huys een Gast-huys ghemaeckt / dat terstont met vier-hondert ghequetste ghevult werdt / daer van noch vele storven. Die van binnen leden ooc schade van 't Gheschut / maer meest onder haer Pioniers ofte Gravers.

Zedert heeft Parma opgherecht een platte forme ofte Catte by de Brusselsche Poorte / daer hy Gheschut op stelde / schietende daer mede langhs der straten recht inde Stadt / dat die van binnen seer hinderde / sonder nochtans eenigherhande vreese te toonen / hoewel door behulp des Geschuts vande Catte / de Gracht ghevult werdt / daer over sy dickmael tot goede compositie ghelockt werden / maer en wilden ghen ghehoor gheven / soo op hoope van ontset / ofte als datter te Ceulen Vrede soude ghemaeckt worden.

Voor dese Poorte was een Ravelijn wel sterck / daer men wel vijf weken langh alle ghewelt op ghebruyckte / van schieten / stormen / ende dierghelijcke / sulcx datter nauwelijcx een dach en passeerde / oft daer en bleven wel twintigh Menschen doot / so van d'een als van d'ander zijde. Geenderhande inventien van ondergravingen / ende subtijlheyt van vyer wercken / en werden op dit Ravelijn gespaert. Ten lesten nae vijf weken / met veel daer onder te graven ende mineren / hebbense den heymelijcken toegangh / daer toe ofte van benomen. Twee-en-twintigh Mijnen / van de ervarenste Mijners ghemaeckt / zijn in dit belegh van Parma doen springen / ende hebben by de Mijne etlijcke honderden Soldaten inde Stadt ghebrocht onder d'aerde / daer sy alle verslaghen werden / ende nochtans / door middel van 't selfde Ravelijn Meester geworden zijnde / hebben sy dien van binnen meest haer strijckweeren benomen / ende zijn alsoo ten lesten op de Mueren gheraeckt / daer sy bycans handt tot handt mochten vechten.

Twee-en-twintigh Mijnen dede de Parma springen voor Maestricht.

Daer leyt een Eylandt inde Riviere voor de stadt / t'welck Parma gheerne inghenomen hadde ende beset : Maer daer op zijnde / wert zijn volck alsoo vande Stadt beschoten / dat sy 't weder moesten verlaten.

De Heere van Hierges geschoten.

Den toekomenden Graven van Barlaymondt / Overste van 't Gheschut / dier tijdt / ghenoemt Heer van Hierges / is oock op de Vesten gheschoten gheweest : een Heer van grooten bedrijve / aensien / ende seer kloeck / was seer beklaeght.

Parma hadde zijn Gheschut meestendeel van die van Luyck gheleent / maer so hy in zijn Legher van alle noodtdruft ghebreck hadde / is hy van daer wel gherieft gheweest / van waer hy oock heeft ghecreghe vier duysent Pioniers ofte Gravers / welcke de beste van alle de Nederlanden gherekent worden. Hy ontboodt / in plaetse vande afghestorven / alomme meer volcx uyt de Garnisoenen / waer mede hy zijn Leger versterckte. 1579.

De Nederlanders hebben dese hulpe der Luyckenaren qualijck genomen / achtende 't selfde niet alleen uyt yver vande Religie / ofte goet-gunsticheydt / die sy droeghen / te komen / maer eer uyt wraeckgiericheydt / die sy van oudts ghevat hebben / over de wreetheydt ende schaden / die sy vande Borgoensche Landen gheleden hebben / soo dat 't scheen / dat om sulcx weder te vergelden / niet en soude vergheten oft vergheven worden. Eenighe schreven sulcke partijdicheydt meest haren Bisschop toe / die vanden Huyse van Groesbeke was.

Als Parma nu het voorschreven Ravelijn in hadde / ende ghelogeert was op de Poorte ende Muer van der Stadt / heeft hy voorts luttel ghewelts ghetoont van stormen / maer met mijnen / graven / ende ghedurige alarm / heeft hy die van binnen moedeloos ende krachteloos gemaeckt / gemerckt hyse quelde / ende bykans gheduerighlijck sonder slapen hielt.

D'oorsaken waeromme Maestricht niet en werd ontset.

De Staten Generael / Eertz-hertoghe Mathias / ende Prince van Orangien / hebben alle den tijdt des beleghs alderhande vlijt ende neersticheydt aenghewendt / de belegerden te ontsetten / zijnde door Boden (onder ander by eenen Capiteyn Ridder) dickmael verwittight vanden staet ende ghelegentheydt van binnen / oock met vyeren / roocken / Vendelen / ende andere teeckenen uyt de Thorens. Maer alsoo sy overvallen waren met andere verscheyden swaricheden ende bekommeringen / hebben sy sulcx niet konnen in 't werck brengen. De meeste beletselen waren de ongheregeltheden van die van Ghendt / daer op de Walsche Provintien haren afval fondeerden ende bekleeden : Welcken afval de eenicheydt scheurde / ende de Landen ende Steden verdeelden / de Contributien dede achter-houden / die de aenslaghen tot 's Hertoghen-Bossche / Antwerpen / Brugghe ende andere veroorsaeckte / ende door welcken afval / de Staten van veel goet Krijghs-volck berooft werden / ende moesten haer ander Krijghs-volck teghen de afghevallene / ende La Motte in Vlaenderen ghebruycken. De Staten hadden / om Maestricht t'ontsetten / tusschen de dry oft vier duysent Ruyteren in Gelderlandt aenghenomen ende betaeldt / daer sy het Voetvolck by meynden te voeghen / van Egmont / Bours / ende van andere / die haer afvielen. Maer als sy oock merckten / dat Parma in 't Legher wederomme met nieu Volck versterckt was / ende van achter oock alsoo begraven / datter qualijck by te komen was / oock geen plaetsen tot den ontsette nootelijck ende dienlijck (nae by gelegen / in haer besit en hadden) so hebben sy den moet verlooren gegeven / van die te moghen ontsetten / maer sy hebben haer alleenlijck ghetroost / ende ghehoopt / dat de Commissarisen des Keysers / als de Keurvorsten van Ceulen ende Trier / een Treves ofte Bestant souden gemaeckt hebben / (daer toe tot Ceulen op den Vrede-handel vergadert zijnde) oft ten minsten de Stadt in haren handen als Neutrael genomen hebben / om het welcke de Ghedeputeerde der Staten tot Ceulen seer aenhielden / ende de Commissarisen selve ghenoech daer toe gheneycht waren. Maer den Hertogh van Terra Nova, die van des Koninghs wegen aldaer was / antwoorde / dat hy wel last vanden Koningh hadde / noopende den Vredehandel / maer den Prince van Parma hadde den bevel over den Krijgh.

Nae langhe uytstel werdt van hen beyde gheantwoordt / dat sy tot gheenen Bestant konden consenteren / midts datter noch / by gebreken vande Staten / (alsoo sy seyden) soo kleyne apparentie tot den Vrede was : Want men niet gewoonlijck en was Bestant te maken / dan op seker hope van Vrede. Ooch was den Koningh te vele aen de Stadt van Maestricht gheleghen / dan dat hy die (welcke sy nu voor ghewonnen achten) wederom verlaten soude. De Staten / hoewel sy ghenoegh dochten / dat Parma / noch Terra Nova, nimmermeer eenighe redelijckheyt souden accorderen / soo hielden sy 't altijdt daer voor / dat de Vorsten ende Keyserlijcke Commissarisen /

De Middelaers van den Vredehandel tot Ceulen / worden beschuldight over het elendigh innemen van Maestricht.

upt

1579.

uyt haer authoriteyt / eenen wegh / tot behoudenisse der Stadt / souden ghevonden hebben / alsoo sy dickmaels te verhoopen gaven / als namelijck / den 23. Junij / doe sy seyden te moghen verwerven van Parma / dat de Stadt haer soude overgheven / behoudens lijf ende goedt / ende te ghenieten sulcken Vrede als daer ghemaeckt soude moghen worden. Maer dewijle der Staten Ghedeputeerden daer van gheenen last en hadden / ende dat (sonder bestandt te maken) dien tijdt te kort was om te schrijven / midts dat sy hoorden dat de Stadt inden uytersten noot was / en dorsten sy 't niet aennemen / toebetrouwende de Commissarisen / dat sy wat mede-lijden met de vrome Stadt / daer van sy 't Gheschut daghelijcx hoorden / souden ghetoont hebben / ende om bloedt-stortinghe te verhoeden / uyt haer authoriteyt (alsoo sy wel mochten) daer in souden versien hebben / 't welck niet en gheschiede.

Uytersten noot in Maestricht.

Hier en tusschen zijn die van Maestricht inden uytersten noot gekomen / door menichvuldighe stormen / sieckten / ende andere ongheval / seer gheswackt van Volcke / alsoo datter vande duysent Soldaten / gheen vier hondert weerbaer Mannen overghebleven en waren. Sy hadden oock veel behoeften ghebreck / hoe wel haer in 't eerste by de Riviere dickmael wat nootdrufts gesonden was. Ten lesten / alsoo hen oock het buspoeder failleerde / hebben sy allenskens den moedt verloren / twijfelende van 't ontset / ende hoopten alleenlijck op eenighe aenbiedinghe van compositie van Ceulen / ofte vanden Prince van Parma.

Maer alsoo den Vyandt alreede begraven ende ghelogheert was op de Mueren ende Vesten vander Stadt / daer sy maer een Borstweeringhe tegen hadden / ende dat sy ghedwonghen waren scherpe Wacht te houden / daer sy luttel Volcx toe hadden / soo dat sy vande Vesten ende Wachte niet gaen mochten / maer aldaer slapen ende eten : Oock door de ghedurighe alarm seer vermoeyt ende verwaeckt zijnde / ist gebeurt / dat den 29. Junij / 's morgens vroegh / op S. Pieters dagh / eenighe Soldaten van buyten over de bevestinghe gemerckt hebben / dat de Wachte ghenoech overvallen was van slape. Waer door dat Parma / in alle stilheydt / zijn Volck aen allen sijden dede opklimmen / ende alsoo de Stadt ende Wachte verrasschende / dooden sy al wat hen voorquam / nochtans vindende tot veel plaetsen grooten wederstandt / oock van Vrouwen / waeromme datter oock veel verslaghen werden. Groote vlucht ghesciede van daer nae de Brugghe op Wijck / daer sulcken ghedrangh was / dat sy malkanderen in 't Water dronghen met Wijf ende Kindt / ende vele selve insprongen. In Wijck was gheenderhande Provisie / waeromme (als de eerste furie oft doodtslagh ghepasseert was) sy haer oock opgheghoven hebben. Ettelijcke Soldaten quamen daer oock noch van. Den Ingenieur / Bastiaen Tappin / werdt het leven om zijn wetenheydt gheschoncken / ende seer ghequetst zijnde werdt ghenesen / doch daer nae vanden Keyser begheert tot zijnen dienste / werdt hy in een Veynster doorschoten. De Gouverneur / Swartzenbergh van Herle / bleef daer mede doodt.

Maestricht wordt van Parma gheweldelycken ingenomen / den 29. Junij.

Alsoo werdt Maestricht / nae dat sy vier Maenden beleghert was ghewecst / ghewonnen / een vande standtvastighste / ende strijdtbaerste in 't wederstaen (nae kleynen middel die sy hadde) van alle de voorighe ghewonnen Steden. Zedert is de Stadt gheheel vergaen / want daer gheen dry hondert Borghers over bleven / die namaels noch wech trocken / in welcker plaetse veel Luyckenaers in quamen : Blijft als noch een gheheel verwoeste Stadt / als daer meest Soldaten ende Garnisoenen in zijn / welcke daer nae de leghe Huysen verbranden door armoede ende ghebreck van Brandt-hout : Met dit belegh is Parmas Volck seer geswackt / so dat hy niet groots ofte bysonders nae dese zijn Victorie konde beginnen ofte aengrijpē / Jae selfs is zijnen Persoon in grooter kranckheydt gevallen.

Maestricht arme gestalte nae haer overgaen.

Merten Schenck van Nidecks Historie.

In desen tijden heeft hem een Gelders Edelman / Merten Schenck van Nideck / seer vermaert ghemaeckt. Hy was eerst (als hy noch jongh was) Enckhuysens / ende daer nae des Heeren Yselsteyns Jonghen geweest / daer nae diende hy den Prince van Orangien / met twee Peerden. Maer also hy nae den Pays van Ghendt het Huys van Blijenbeeck / by de Mase boven de Stadt Grave ghelegen / zijnen Neve afghenomen hadde / ende daer op eyghendom pretendeerde / en konde hy geen beschermínghe van de Staten verkrijghen / daerom viel hy den Staten af / ende een Vaendrigh der Staten doorsteken hebbende / begaf hy hem in Parma dienste / ende Brantschatte het gantsche Landt van Ghelre / selve op de Rivieren. Als daer nae de Staten Blijenbeeck by Hopman Hogheman deden belegghen / quam hy met Ruyteren ende weynigh Knechten dat ontsetten / ende belegerde de Beleggher s/ die welcke sonder voorraedt van Proviande zijnde / daer sy meynden 't Kasteel uyt te hongheren / werden beleghert ende uytgehongert / soo dat sy haer met hem moesten verdraghen : Doch dede hy eenen Hopman Hartman Hoeckes ombrenghen. In Julio hadde hy Deutecom met liste inghenomen / ende hadde noch ander aenslaghen voor : maer hy is met noch ontrent seven zijne Capiteynen / van Heer Sigismondt Curtsbagh omset / ofte beset ende gevangen geweest / seer gewont zijnde : doch is hy daer lichtelijcken afgheraeckt. Desen Schenck heeft hem een dapper Krijghsman betoont / alsoo hier nae noch gesien sal worden.

Wy hebben hier vooren mentie gemaeckt vanden Vrede-handel tot Ceulen / daer wy nu breeder van verhael doen.

Vrede handel tot Ceulen.

Terwijle Parma de Stadt Maestricht beleghert hadde / soo is volghende de antwoorde / welcke Don Jan / in Augusto lestleden / tot Leuvē diversche Princen ende Vorsten Ghesanten ghegheven hadde / by de authoriteyt des Keysers Rudolphi des II. soo veel te weghe ghebracht / datmen een Daghvaert tot Ceulen heeft aengestelt / alwaer verschenen / in 't beginsel van Mey / de eerweerdighe ende doorluchtige Heeren ende Keurvorsten / Heer Jacob van Eltz / van Triere / ende Gebhard Truchses van Ceulen / Eertbisschoppen ende Keurvorsten / Julius Bisschop van Wirtsborgh ; Van wegen des Hertoghs van Cleve / Wernher / Heer van Gimmich / met Otto Henrich / Grave van Swartsenburgh / als Keyserlijcke Majesteyts Commissarisen.

Keyserlijcke Majesteyt Commissarisen.

Van weghen des Koninghs van Spaengien verschenen aldaer / Karolus van Arragon / Hertogh van Terra Nova, vergeselschapt zijnde met zijnen Raedt / Maximiliaen van Longheval / Heere van Vaulx / Heere Jan Fonck Proost / Christoffel van Assonville / Raedts-Heere des Koninghs / met Urbanus Scharenbergh Secretaris.

Des Catholyckschen Koninghs Ambassadeurs.

Daer was oock een Nuncius vanden Paus / Jan Baptista Castaignet / Eertsbisschop van Rossanen.

Paus Nuncius.

Van weghen des Eertz-Hertogh Mathias ende Staten Generael der Nederlanden / verschenen aldaer den vierden Mey / Heer Philips van Croy / Hertogh van Arschot / Heer Jan vander Linden / Prelaet Abt van S. Geertruyde / Heer Hendrick van Yve / Prelaet Abt van Marolles / Bucho Aytha / Proost van Sinte Baefs / Gasper Schets Ridder / Heer van Grobbendonck ende Wesemael / Adolf van Meetkercke / Schildtknape ende Raedt van State / Adriaen vander Mijlen / beyder Rechten Doctoor / ende Raetsheere in Hollandt / Bernaert van Merode / Banerheer / Heere van Rumey / Adolf van Goer / Heer van Kaldenbroeck / ende Aggeus de Albada / beyder Rechten Doctoor.

Der Nederlandtsche Staten Gesanten.

Daer was by ghevoecht Heer Fransoys van Oygnies / maer midts het afvallen van die Walsche / is hy uytghebleven.

Dese hebben inde Maendt Meye / met de Keyserlijcke Commissarisen ghehandelt / ende haer Commissie getoont / die ghelimiteert was aen een tijdt van ses weecken / ende te volghen seecker Instructien haer mede ghegheven : Het welcke den Keurvorsten ende Keyserlijcke Ghesanten niet wel en ghevielt. Sy toonden oock eenen brief vanden Prince van Orangien / haer naegesonden / inhoudende : Dat de Staten van Artoys den Generale Staten gheschreven hadden / ende ontboden / Dat sy niet en behoefden nae Ceulen te seynden / daer de Keyser niet soude soecken

van

1579.

van tijdt verlies / maer soudense (soo sy wilden) nae Atrecht seynden / daer souden de Ghesanten van Parma met hen een goeden Vrede treffen / den welcken oock schenen die van Henegouwe te willen aengaen. Op dit schrijven antwoorde de Hertogh van Terra Nova seer wel om tweedracht te voeren / Dat sulcx den Prince van Parma wel vermochte uyt zijn authoriteyt ende last, voornamentlijck, soo d'een Provintie ofte stadt haer gewilliger bethoonde dan d'andere tot haer schuldige plicht / vrede / ende vereeninghe met haren natuerlijcken Prince / de welcke oock niet en konde hinderen, maer veel meer vorderen ende verlichten den arbeyt ende moeyte vande Keyserlijcke Majesteyt. Dese antwoorde van Terra Nova was ghefondeert op een onder-handelinghe van eenighe der Staten Ghesanten / die door middel van eenen Heer Laureys Heymans / Pastoor van S. Andries Kercke tot Antwerpen / (een seer yverigh Man) haer lieten beweghen van den Hertogh van Terra Nova, om haer te conformeren met de Walsche Provintien / ende maeckten alsoo diversiteyt van opinien onder de Statische Gesanten. Dese waren eerst de twee Prelaten / Abten van Sinte Geertruyt ende van Marolles, ende Bucho Ayta / Proost van Sinte Baefs, met Jasper Schetz / Heer van Grobbendonck / tot de welcke hem daer nae mede voeghde den Hertogh van Aerschot, alle de voornaemste der Statische Ghesanten : Die andere Gesanten zijn de Generaliteyt ghetrouwe ghebleven. Dat wy dese noemen, is, om dat de ghetrouheydt van d'ander Ghesanten hier mede niet soude besmet wesen / hoewel dese goeden yver tot de Catholijcke Religie / ende welstandt des Vaderlandts betoonden.

De Catholijcksche Staten Gesanten met weten van Terra Nova, proponeren middelen van Vrede na haer goet duncken secretelijck.

Ongetrouwicheyt van de principale Ghesanten der Staten.

De voorgenoemde Ghesanten / verstant hebbende met de Walsche Provintien, zijnde Catholijcke, maer nochtans ghehouden voor goede Patriotten alle de Landen deure / hebben door middel van eenen Adriaen Verbeque / Dienaer vanden Hertogh van Terra Nova, in Spaengien doen aenden Koningh vertoonen in particulier / tot vorderinghe van Vrede / (so sy meynden) in substantie dit naevolgende.

Dat eenighe Catholijcke Ghedeputeerde der Staten Generael / om den Vrede tot Ceulen / door toedoen vanden Keyser ende Vorsten / als Commissarisen vergadert / te vorderen wel gheraden dochte / dat den Koningh wel mochte eenighe exercitie vande voorgenoemde Ghereformeerde Religie toelaten, om daer door den Vrede te treffen / ende alsoo middelen bekomen, om weder te weeren 't ghene datmen voor eenen tijdt toelaten soude.

Persuasien datmen voor een tijdt behoorde de Religie toe te laten, om tot uytroeyinghe der selver te komen.

Segghende / dat het quaet soo diep ingheworteldt was / datmen 't teffens met ghewelt niet uytropen konde : want ghewelt ghebruyckende / vreesden sy / dat het selfde quaet daer door vermeerderen soude / de verdorvenheydt der Menschen natuere ons dwinghende te begheeren / dat ons meest verboden dient / nae het Spreeck-woort / Nitimur in vetitum semper cupimusque negata, welck ghebreck meest regneert in onse weder-partije / zijnde van opinien / datmen Religie niet behoordt met Wapenen te planten / maer met leeringe ende persuasien / nademael men by ervarentheyt gesien heeft / dat alsmen Religions vrede toeghelaten hadde / dat de Ketters meer hadden afgenomen / ende dat in kleynen tijdt de Catholijcken weder vermeerdert waren.

Sy hadden oock bevonden / dat de Ketters ende Prince van Orangien / haer saken seer hadden gevordert / met allenskens alomme Officieren van haer gesintheydt in te stellen / waer door sy den ghemeynen Man tot alle haer voornemen verwillighden / oock om hem by te staen met Wapenen. Waeromme sy noodigh achten afstant van Wapenen te doen / ende haer exercitie van Religie toe te laten / om des Koninghs authoriteyt weder te herstellen / ende dan met allenskens uytsluyten der Ketteren / ende vorderen der Catholijcken tot Ampten / de overhandt te krijghen / waer door sy gantschelijck gheraden vonden de voorschreven exercitie te lijden.

Oock was aen te mercken / dat de selve exercitie alreede alomme inghebrocht ware / ende dat het nae Menschelijcken schijn niet mogelijck en was / die soo haestelijcken te weeren, maer wel meer te verminderen, als men by de toelatinge mochte capituleren / dat sy maer in eene Stadt in elcke Provintie wesen soude, oft oock alleenlijck de selve in dry ofte vier plaetsen in alle de Provintien toe te laten.

1579.

Hier mede hoopten dese Ghedeputeerde ghenoech eenen Vrede / met expresse ofte uytghedruckte conditie / van des Koninghs authoriteyt / weder te herstellen / zijnde den eenigen bequamen wegh ende middel / om alle 't quaet te weeren : Hier mede ware niet ghesocht de Ketters te vorderen ofte gunste te bewijsen / maer alleenlijck de Catholijcken te bewaren van vorder vervolginghe / by aldien de Koningh sonder Vrede soude trachten met ghewelt de Ketters te dwinghen.

Het dochte oock goet / om met minste perijckel tot zijn voornemen te komen / te volgen het gebruyck van den Medecijnen, ende het quaet toe te laten / tot dat de Staten Generael wettelijck vergadert souden zijn / sonder eenighe tijdt uyt te drucken. Want sy dorsten wel verseeckeren, dat het meestendeel vande Staten Catholijcx ghesint waren, ende dat het selfde wel alsdan blijcken soude / als sy haer ghesterckt ende geassisteert saghen met de authoriteyt vanden Koningh / te meer, midts dat de Catholijcken haer vonden gheoffendeert ofte ghequetst vanden overlast ende dertelheydt der Ketteren / ende nu ghesien hebbende haren moet-wil / waren meer teghen die verbittert dan oyt te vooren / ende haer vindende eens van haer jock ontslaghen / souden haer wachten weder daer onder te komen.

Datmen tot de Staten alles behoorde te refereren / zijnde doen noch meest Catholijcx ghesint.

Sy vreesden niet sonder redenen / dat de Ketters (desen haren voorslagh ghewaer werdende) haer souden weygherigh ende onwilligh vertoonen in 't herstellen van 's Koninghs authoriteyt, maer sonder 't selfde en waren sy niet van meyninghe eenichsins lichtelijck de exercitie toe te laten / maer men moeste de toelatinghe verkoopen / om de voorschreven authoriteyt daer mede te koopen / ende dat tot sulcken prijse / die ghenoech mochte wesen om alle het verlies weder te vergelden.

Kloecke en subtijle propositien.

Ten minsten / soo den Vrede / op voorschreven maniere versocht / gheen voortgangh en verkreegh, soude den Koningh zijn sake by de Gemeynte seer gunstigh maken / ende soo gherechtveerdight zijn / dat de macht zijner vyanden seer geswackt soude worden / die welcke alleenlijck Religie voor-wenden.

Ende hoe wel dat 's Koninghs redenen ende aenbiedingen genoech bekent zijn den Vorsten / Commissarisen ende middelaers / ende allen verstandighen / soo en vondt men het selfde verstandt niet onder het slecht ghemeyn volck / de welcke oock dienden gherespecteert / principalijck de Catholijcken / die veel van meyninghe zijn / datmen van 's Koninghs sijde gheen Vrede en sochte / naedemael men onmoghelijcke conditien voorhielde.

Dese Ghedeputeerde / verstaen hebbende dat haren voorslagh niet goet gevonden was by den Paus / die zijnen Nuncius tot Ceulen hadde / noch oock by den Gheestelijcken Vorsten / welcke daer in volghden de meyninghen vande Theologanten / die daer segghen / dat het niet gheoorloft zy toe te laten / oft om eenigherhande saken te ghedooghen / ofte bewillighen exercitie van een valsche Religie ofte Ketteryen / soo waren sy ghenoech van meyninghe op te houden van vorder versoeck / haer gedragende tot haer overhoofden / ende tot den Theologanten. Nochtans tot haer onschuldt en konden sy niet naelaten te doen ghedencken de aenstaende ellenden / ghemerckt de exempelen vanden voorleden jammer / in diergelijcke saecken / haer dwonghen anderwerf dese volghende advysen te vertoonen.

Als ten eersten / dat het schijnt buyten 's Koninghs macht te wesen teghenwoordelijcken voor te komen soodanighen grooten aenstaenden quaet / waeromme men behoorde wel wat quaets te dulden / daer men 't niet al en konde weeren.

Politique voorslagen.

Want soo men 't quaet wilde genesen met ghewelt / soude het mogen grooter ende erger worden / waer by de Catholijcken / namelijck de Geestelijcke / souden komen in perijckel van geheel uytgeroyt te worden.

Nota.

1580. Ende soo den Koningh met ghewelt meest soude dwinghen soo veel ghesterckte vaste Steden/ soude hy noch veel Jaren werck hebben/ voornamelijc in Hollandt ende Zeelandt/ so sy eenighsins bygestaen werden/ gelijck daer goeden schijn van waer.

Namelijck / dat de Ketters/ uyt mistrouwen/ souden moghen aennemen den Hertogh van Alenson/ welcke/ soo hy quam te trouwen met de Koninginne van Enghelandt/ soude sulcx sijne Majesteyt grootelijcx bekommeren/ ende meer sijne nakomelingen/ soo Godt den Koningh haelde.

Selve soude het mistrouwen soodanigh moghen wesen/ dat sy liedē met haren aenhang souden mogen den Turck tot haer hulpe inbrengen / waer van men alreede eenigen schijn en teeckenen van gesien hadde/ eñ alsoo den Fransoys verstant heeft met den Turck/ volghende oude Verbontenissen / soude 't selfde den Koningh veel spels ende wercks maken.

't Perijckel vande Catholijcksche Religie.

Ende soo soude niet alleen de Koningh in perijckel staen vande Landen te verliesen / maer oock mede de Catholijcke Religie / voor de welcke hy soo ghedueriglijck streedt / met voorwendinghe/ dat hy waeght alle sijn vermogen.

Dese ende diergelijcke aenmerckinghen hadden de voorsz Ghedeputeerde soo ghewichtigh gedocht/ dat het Politijcksche Personagien wel toestondt den Koningh te vermanen / niet yet quaets te doen / om wat goedts te verkrijghen / maer wel om te verkiesen onder veel quaden het minste.

Diergelijcke redenen eñ aenmerckingen achten sy/ hadden hier voortijts andere Vorsten van ouden tijden oorsaken gegeven van diergelijcke Resolutien.

Als doe den Keyser Justinus inwillighde dat de Kercken der Arrianen weder opgebout mochtē werden/ dat toe-latende door 't versoeck vanden Paus Johan/ den eersten vandien Name.

Exempel.

Alsoo oock den Keyser Sygismundus/ nae langduerige Oorloge/ heeft ten lesten ingewillight/ met raedt van 't Concilium van Basel / dat de Bohemers het Nachtmael ofte Sacrament mochten ghebruycken/ onder twee specien ofte ghestaltenissen / van Broodt ende Wijn/ nae de Leere van Johannes Hus.

Desgelijcx Albert/ Eertshertogh van Oostenrijck/ nam Moravien inne met conditie / dat hy de Inwoonders met ghewelt niet dwingen en soude haer Religie te versaken.

Saracenen Tempels vergunt in Italien.

Mede in het Koninghrijck van Napels/ ten tijden van Frederick ende Charles den eersten Koninghen van Napels / werden den Saracenen haer Tempels vergunt / selve inde Stadt van Nocera / waeromme die genoemt wert de Heydensche Stadt. Het selfde is geschiedt in 't Koningh-rijck van Cicilien / byden Koningh Rogerius/ inde Stadt van Palermo/ ghelijck men vindt by de Historien.

Waeromme het oock der waerheyt gelijck is / dat den Keyser Karel den vijfden / een soo grooten ende strijtbaren Vorst/ nae lange ende sorgelijcke Oorloge/ hem heeft uyt diergelijcke aenmerckingen laten ghe-seggen in 't toe-laten van het Interim in Duytslant/ hoe wel het mis-haeghde ende streede tegen het ghevoelen vande Theologienen : Maer het dochte sijne Majesteyt meer dan noodigh / om te schouwen ende voor te komen veel grooter quaet / 't welck de Theologienen met haer ghevoelen niet wel en souden hebben konnen verhinderen.

Dit was 't ghene / dat dese vijve der Staten Generael Gesanten/ uyt goeden iyver (soo 't schijnt) van de Catholijcke Religie/ eñ als goede Patriotten/ eenvoudelijck trachtende nae 's Landts welvaren / ende des Koninghs wettelijcke eere / onder de handt / met weten van Terra nova , tot den Koningh in Spaengien gesonden hebben : Maer het werdt voor slechticheydt in 't Spaensch Hof geacht/ principalijck by de Jesuijten/ doen in grooten aensien/ hoe wel het hen namaels heeft berouwen/ als sommige wel meynen.

Als men nu was inde solemnele versochte Vrede-handelinge ghetreden / hebben de Keyserlijcke Ghesanten goet ende geraden ghevonden/ een schorssingh van Oorloghe ofte Stilstandt te weghe te brenghen als tot Vrede-handel van noode zijnde : Het welcke der Staten Ghesanten niet alleen en verwillighden/ maer oock seer ernstelijck daeromme aenhielden / te weten dat elcke partije onder ende met haren Medeghenooten souden moghen vry handelen/ keeren ende gaen/ sonder datter communicatien ofte handelinghe tusschen partijen soude wesen. Maer dit werdt van des Koninghs Ghesanten afgeslagen/ (op de secrete handelinghe hoopende) welcke eerst voort-brachten / Dat der Staten Commissie niet volkomen genoech en was/ daer nae/ dat de voor-ghewende Artijckelen geen hoope van Vrede en gaven.

Bestandt ofte Stilstandt van de Staten begheert / wordt van Terra nova afgeslagen.

Ten lesten/ den 24. Junij/ als de Stadt van Maestricht ten uytersten was/ ende een deel vande Muer/ Wal/ ende Poorte gewonnē/ ende dat de Keyserlijcke Commissarisen aenhielden / dat de Stadt haer over gave aenden Koningh/ behoudens lijf/ goedt eñ eere/ ende te ghenieten (by aldien dat den Vrede ghetreft werdt) de selve Artijckelen die d'ander Steden ende Provintien souden genieten: Antwoorde den Hertog van Terra nova , Dat sulcx den Prince van Parma aengingh/ ende niet hem. Sulcx dat geenen stilstant van Wapenen en konde te weghe ghebracht worden/ ghemerckt die den Koningh hinderen mochte in sijn bysonder Vrede-handel met die van Artoys ende Henegouwe : Ende de Keyserlijcke Ghesanten en wilden gheen authoriteyt ghebruycken / om den Koningh die over den hals te dringhen : het welcke de Ghesanten der Staten nochtans wel hoopten voornamentlijck ten aensien / ofte tot behoudenisse der Stadt Maestricht/ meynende dat sy ten minsten die/ als halfs Kijcx zijnde / in haer gheweldt ghenomen souden hebben/ doe sy geen schorssinghen van Wapenen en konden verwerven.

Voorder proponeerden der Staten Ghesanten Artijckelen van Vrede/ daer verscheydē antwoordingen op vielen. Daer nae boodt den Hertogh van Terra nova oock Artijckelen aen. Ten lesten hebben de Keyserlijcke Commissarisen/ eerst den thienden/ daer nae den achtienden Julij/ de Artijckelen van Terra nova, aengaende den Vrede wat verandert zijnde/ als die beyden partijen onpartijdigh waren overghegeven/ welcke sy den Statischen Ghesanten seer aenpresen/ seggende/ dat sy niet anders vanden Hertoghe van Terra nova en konden verwerven : Tot de welcke Terra nova sijn consent ghenoech gaf. Ende de Artijckelen waren dese :

Artijckelen van Vrede/ als indifferente den Staten voor gegeven by de Keyserlijcke Gesanten.

1. Inden eersten/ de Pacificatie tot Gendt/ Anno 1576. den 8. Novembris aengegaen ende gemaeckt: eñ oock de Unie/ tot Brussel gemaeckt/ den 9. Januarij / Anno 1577. daer nae ghevolght : daer en boven het Eeuwigh Edict / ende Gebodt / den 17. Februarij / in 't selve Jaer ghekondicht ende ghepubliceert/ mitsgaders de approbatie vanden Koningh / sullen in alle haer Poincten ende Artijckelen onderhouden/ ende ter executie gestelt worden.

2. Ende wat boven 't gene/ ten tijden vande eerste beroerte/ gheschiedt is/ na de voorsz Tractaten/ ende vande Pacificatie van Gendt/ Unie/ ende Eeuwigh Edict/ vele ende verscheyden saken/ ter eenre ende ter andere zijden gedaen/ geseght ende ghebeurt zijn/ soo in 't ghemeyn als in 't bysonder/ soo sal oock met dese tegenwoordighe Pacificatie een eeuwigh vergheten gemaeckt ende geconstitueert worden/ niet min van 't ghene namaels ghedaen ende ghesegt is / als van 't gene daer te vooren is geschiet / sulcx dat daer af geen vermaen/ verwijt noch ondersoeck meer ghemaeckt/ oft ghedaen en wordt/ als oft selve noyt gheschiedt en ware / ende dat op de pene / dat de Ondersaten dese betegenende / sullen als beroerders ende Perturbateurs vande gemeyne ruste gestraft worden/ anderen ten exempel.

3. De Catholijcke Koningh sal sijnen Vassalen ende Ondersaten onderhouden/ handt-houden/ ende soo verre dies noodt zy/ van nieus bevestighen alle eñ yeghelijcke Rechten / usantien / ghewoonten / vrijheden/ exemtien/ eñ Privilegien/ van elcke Provincien/ Steden/ Gemeynten/ eñ allen anderen particulieren Personen/ so in 't gemeyn/ als in 't bysonder/ gelijc hy inden thienden Artijckel van het Eeuwich Edict/ ende ten tijde vande huldinge van dese Nederlanden heeft belooft ende geswooren.

4. Alle vreemde Krijghslieden/ als Spaengiaerts/ Italia-

1579. Italianen / Duytschen / Fransoysen / Borgoensche / Engelsche / Schotten / ende alle andere uytlandtsche / die ter saecken van dese beroerten / ten beyden zyden / zijn aenghenomen ende ontboden gheweest / nae dien dese Pays verkondicht sal wesen / sullen binnen den termijn met ghemeynen consente te stellen / ghelijckelijck vertrecken / ende op eenen tijdt.

5. Ende soo vele aengaet d'ander Krijghslieden / geen uytlantsche wesende / sal oock den Koningh / tot volkomender verlichtinghe ende ontslaginghen van sijnen verdruckten Ondersatẽ / gebieden af te danckẽ / eñ te verlaten op eenen tijdt alle de Krijghslieden / soo te Lande als ter Zee / tẽ eynde / dat sy in ruste op haer selven mogen leven: behoudelijck / datmen alleenlijck de ordinarise Garnisoenen / eñ besettinge / sal behouden / eñ genoechsaem versien / op dat oock de Ondersaten / Borgeren / ende alle Inwoonders / sonder vertreck / haer wederom begheven tot haer Koopmanschap / Ambachten ende Hanteringhen / als ten tijde van Vrede / waer mede sy haer Huysvrouwen ende Kinderen (sonder haren Naesten te veronghelijcken) eerlijck mogen onderhouden ende ophouden / eñ verlaten het openbaer ghebruyck van Wapenen / te vooren ongewoon / eñ in tijde van Payse niet dienende.

Voorgestelde Artyckelen van Vrede tot Ceulen.

6. Dat alle Schattingen / Impositen / ende andere ongewoonlijcke Tollen / ongelden ende lasten / ter oorsake van dese tegenwoordige beroerte / eenighsins opgestelt / geheelijck afgedaen ende te niete blyven: In sulcker voeghen / nochtans / indien men bevonde / datter noch eenige belastinge behoorde tot gemeyn oorboor behouden ende gecontinueert te worden / so haest als sulcx yet byden Staten vertoont sal zijn / sal de Koningh sonder swaricheydt hem voeghen nae den raedt ende begeerte vande Staten.

7. Oock sal de vrijheydt des Koopmans handel / ende den vrijen doorgang ende passagie op alle plaetsen / door de Steden / Dorpen / Brugghen / ende Havenen / vande selve Landen ende Provincien / niet min te Lande als ter Zee / ende door de soete Wateren eñ Rivieren / wederomme opghestelt ende in ghebruycke ghebrocht worden / soo 't selve plagh te gheschieden voor dese tegenwoordige beroerten. Maer de nieuwe Tollen ende Impositien (sonder authoriteyt vanden Koningh / door dese beroerte met der daedt opgestelt) sullen terstondt afgestelt worden.

8. Ende ten eynde geen oorsake ofte voedtsel van gheschillen ofte klachten over een blijven / sullen alle Gheestelijcke / ende oock alle Weereltlijcke Persoonen / soo wel Inlanders als Vreemdelingen / wederomme komen elck in 't sijne / tot haer Weereldtlijcke eñ Geestelijcke roerende goedẽ / noch in wesen zijnde / eñ tot alle haer onroerende goeden / tijtelen / schulden ende actien / ende de selve terstont mogen heffen ende gebruycken / te weten / in sulcken staet eñ gestaltenisse / als de selve tegenwoordelijck bevonden sullen wordẽ / alle bedrogh ende argelist daer inne uytgesloten / niet tegenstaende eenige verpandinge / ofte eenighe andere verhandelinge ende alienatie ter contrarie / zedert den tijdt vande Pacificatie van Ghendt / maer 't ghene voor de Pacificatie van Ghendt gheschiedt is / wordt gelaten ter dispositie vande selve.

9. Insgelijcx sal oock een yegelijck vande Ondersaten / ten beyden zijden / wederom ghestelt worden in sijn eere / digniteyten / beneficien / regeringen / Amptẽ / diensten / ende Officien / t'eenemael in sulcker voegen / gelijck sy waren ten tijde van 't Eeuwigh Edict / blijvende 't ghene 't welck voor 't Edict is gebeurt / ter dispositie desselfs / uytgenomen alleenlijck den genen / die bewesen sullen worden van eenige diensten versien gheweest te zijn / teghens de Vrijheden / Rechten ende Privilegien vande Landen / nochtans hier inne versien / dat alsulcke afgesette van nieus in haer geheel te stellen / ende te redintegreren: sullen gehouden wesen den Eedt te doen / in het naest-volgende Artijckel vermaent / ghelijck oock schuldigh sullen wesen te doen alle andere / de welcke tot nu in dienste ende Officien in toekomende tijde ghekosen sullen worden / wederroepende / casserende / ende te niete doende alle 't ghene 't welck ten beyde zijden daer tegens is gedaen / ghedecreteert ofte uytgesproken.

10. Dat niemandt en sal mogen ontfangen worden tot eenigh Gouvernement vande Landen / Steden / Kasteelen / ende Sterckten / Capiteynschappen / ofte Overicheyt van het Krijghs-volck / noch tot den Rade vande saken van State / Secreten / Finantien / ende andere Officien van meerder gewichte / dan geboorne ende naturele van dese Landen begrepen onder de Generale Gouvernementen / de welcke oock eer sy ontfanghen sullen worden / boven de oude ende gewoonlijcke Eeden / die men den Koning / als haren natuerlijcken Prince / plagh te doen / sullen den Koningh ende de Staten dese Artijckelen solemnelijcken besweeren / ende belooven de selve ghetrouwelijck ende oprechtelijck te onderhouden / op de pene van meyneedicheyt / ende voor sulcx gestraft te worden. 1579.

Voorgestelde Artyckelen van Vrede tot Ceulen.

11. Alle gevangenen van beyde zijden / die door de voorsz beroerten alsnoch ghevanghen zijn / sullen terstondt / ende sonder eenighen Prijs oft Rantsoen / los ende vry ghelaten ende gheslaeckt worden / ten ware / dat van te vooren daer af anders tusschen hen verdragen ende overkomen ware.

12. De Grave van Bueren sal in sijn vrijdom ende Vaderlandt wederomme ghestelt worden binnen dry Maenden / nadien de Prince van Orangien sal volbracht hebben 't ghene / dat met hem sal gehandelt ende ghetracteert worden.

13. De decreten / gheboden / dispositien / ende ordonnantien / by den Eertz-Hertoghe Mathias / ende den ghenen neffens hem wesende / ende den Staten / zedert de leste beroerten op den naem vanden Koningh uytghegaen / sullen voor wettighe ende van weerden ghehouden worden / ende haer volkomen effect hebben / soo veele aengaet de beneficien / digniteyten / Officien / ende eenighe andere dingen / die pleghen te wesen vande macht / ende staen ter ordinarise dispositien ende versieninghe vanden ghenen / die de plaetse vanden Gouverneur vande voorschreven Provintien houden / maer niet in saken den eyghenen Persoon vanden Koningh voor-houden ende ghereserveert / oft de ghene die ghedaen zijn teghens de Rechten / Privilegien / ende Vryheden vanden Vaderlande / soo wel in 't ghemeyn als in 't bysonder / oft die anders tot yemandts injurie / naedeel oft schade strecken soude.

14. Van gelijckẽ sullen de Magistraten ende Officieren van alle Steden ende plaetsen / die van haren diensten afgestelt zijn / by andere weghen en middelen dan by ordere van Rechte / Wettelijck achtervolght oft andersins / teghen de Privilegien vande voorschreven Steden / oft buyten de ordinarise ende ghewoonlijcke maniere van doen / die sullen met den eersten gestelt ende vernieuwt worden in haer digniteyten ende Officien: Ende sal in toekomende tijde tot het maken vanden selven geprocedeert worden / ghelijck men voor-tijden ghedaen heeft / ende soo nae de Rechten / ghewoonten ende Privilegien van elcken Lande / Stede ende plaetse behoort / om niet te ghedoogen het ongelijck yemanden aengedaen.

15. De authoriteyt ende ghehoorsaemheydt sal den Koningh van zijne Ondersaten sonderlinge wederomme toegestelt ende onderhouden worden / sulcke als dat nae uytwijsen ende vermogen vande Godlijcke ende Weereltlijcke Rechten / ende oock nae de Privilegien / ghebruycken ende ghewoonten des Vaderlandts / met oock nae de Pacificatie van Ghendt / de Unie daer nae ghevolght / d'Eeuwigh Edict / ende dit teghenwoordigh behoordt / ende soo die voortijden onderhouden is gheweest / op dat de Justitie te recht bedient / ende de Ondersaten geregeert moghen worden in alle billicheydt / equiteyt / ruste ende ghehoorsaemheyt / ende dat in aller voegen ende manieren alst ghedaen gheweest is van alle ghedenckenisse / soo van den overledenen Keyser Kaerle den vijfden / ende sijnen Voorsaten / als oock ten tijde vanden Koningh / tot in 't beginsele ende aenhangh van dese beroerten / sonder welcke vernieuwinghe vande authoriteyt des Koninghs / ende onderdanicheydt vanden Ondersaten / geensins mogelijck en is / het volck in eenicheydt / eendrachticheydt / ende oprechte Justitie / ruste ende Vrede te handt-houden.

Voorgestelde Artyckelen van Vrede tot Ceulen.

16. Resteert 't Poinct vanden Gouvernemente ende Regeringhe van dese voorschreven Provintien:

V ij Ter

1579.

Ter oorsaecke vande welcke / sal den Koningh kiesen eenen Prince ofte Princesse vanden Bloede / die wel ervaren ende te vollen versien zijnde met experientie van saken / sal hebben de gaven ende qualiteyten/ insonderheydt van noode wesende tot tresselijcken last ende staet/ende vanden welcken de Ondersaten sullen goede oorsake hebben hen te vreden te houden : Ende sal de selve regeeren met alle gherechticheydt/ billickheyt ende equiteyt/ ende bysonder nae de gebruycken/ Rechten/ ghewoonten/ eñ Privilegien van dese voorsz Provincien / ende oock begrijpende de voorschreven Pacificatie/ ende dit teghenwoordigh Edict van vereeninghe ende reconciliatie / 't welck hy sal schuldigh zijn te gelooven ende te sweeren.

17. In handen van welcken Gouverneur Generael/ sonder eenigh vorder bedencken oft twijffel/ sullen volkomelijcken ende gheheelijcken gelevert worden alle ende yegelijcke Steden/ Sterckten/ ende alle andere plaetsen/ die nu vander eender ofte andere zijde (het zy onder wat tijtel oft schijn) ghehouden worden / midtsgaders oock de patrimoniale goeden den Koningh toe-behoorende / oock 't Gheschut/ Munitien / Victalien / Wapenen ende Schepen / te weten/ op dat hy de plaetsen (die over alle memorien Garnisoenen ofte besittingen ghehadt hebben) by advijse vanden Raedt van State/natuerlijcke Nederlanders in bewarenisse gheve / die den Eedt sullen moeten doen/daer mede sy/boven d'oude ende ghewoonlijcke Eeden die den Koningh / als haren natuerlijcken Princen/plegen gedaen te worden / hen sullen verbinden aenden Koningh ende de Staten dese Artijckelen t'onderhouden/ende dat hy voorts daer af disponere/ ghelijck hy ten dienste vanden Koningh / mitsgaders tot profijt ende versekertheydt vande Landen / meest sal bevinden te behooren / ende andersins alst behoort te geschieden/ ende gedaen is ghweest voor de tegenwoordige beroerten.

18. Toelatende niet te min de Koningh (ende dat naecktelijck ten aensiene van dese vereeninghe ende reconciliatie) dat 't ghene tot noch toe uyt sijne patrimoniale goederen/ oft by subventie eñ onderstandt van die Gemeynte genomen ende ontfangen is/'t selve alsoo ghecollecteert ende ontfanghen blijve / sonder dat yemanden ter Weereldt eenigh vorder vervolgh oft quellinghe / ter saecken van dien / aenghedaen sal worden / behoudelijck nochtans / datmen in toekomende tijden ophoude van ghelijcke onthoudinghe/ aenveerdinge ende ontfangh.

19. De Pacificatie van Gendt/d'Unie Generael vande Staten daer nae ghevolght/ ende d'Eeuwigh Edict van Brussel hier vooren in 't beginsel ghestelt/ blijvende in haer gheheel/ sullen de Staten afgaen eñ renuncieren alle andere verbonden/verdraghen/ende onderlinghe ghelosten / ghemaeckt ende ghecontracteert ter oorsaecken vande voorsz beroerten / soo binnen als buyten de Provincien.

20. Sullen onder dit Contract begrepen worden de Koninginne van Enghelandt/ ende den Hertoghe van Anjou.

Vande andere Poincten/aengaende de volkominge/expeditie/ confirmatie/ publicatie/ ende de eenighe ende vaste onderhoudinghe van dese Pacificatie / sal namaels ghetracteert worden / als alle saken sullen overkomen ende gesloten zijn.

Voorghestelde Artijckelen aengaende de Religie.

1. Aengaende de Religie / de welcke allen waerachtighen Christelijcken Princen te rechte moet seer gerecommandeert zijn/ en magh de Koningh gheensins voorby laten (volghende de voetstappen vanden Catholijcken Koninghen/ sijne Voorsaten) uyterlijcken te begheeren / ende te bevelen / dat in sijne patrimoniale Landen blijve / ende onderhouden worde de Catholijckische Apostolische Roomsche Religie / van allen ouden tijden / niet alleenlijck inde selve ontfangen/maer oock onder de welcke d'Ondersaten vande selve Landen ende Provintien hier voormaels soo voorspoedigh zijn gheweest / ende ghefloreert hebben/ ende inde welcke t'eenemael kennelijck is/ dat soo wel de Koningh / als andere sijne Voorsaten / eertijdts ghehuldt / ende door middel van solemneelen Eede voor haren natuerlijcken Prince ontfangen zijn gheweest. Welcke voorsz Religie (alle andere uyt-gesloten) sal voortaen vry / vredelijck / ende sonder belet inden Provincien vande Nederlanden gheleert/ ghebruyckt/ ende gheexerceert worden / ghelijck de Staten oock eertijden hen selven onderlinghen ende solemnelijck inde Generale Unie verbonden hebben/ ende oock in het eeuwigh Edict/ende in veel Brieven aenden Koningh / so wel naer als voor dese beroerte/ hebben toegheseyt te ghedoogen ende te bevorderen/ ende ghelijck sy alsnoch onlangs gheschreven hebben aende Keyserlijcke Majesteyt / inder voeghen/ dat sy sonder merckelijcke oneere/schande/jae gheheele confusie vanden gantschen Polityckén staet/ niet en moghen in een saecke van soo grooten ghewichte / in eenigherley manieren eenighsins doen teghen haer eygen gheschriften.

Maer soo veel Hollandt/ Zeelandt/ ende de Stadt van Bommel aengaet / wordt ter dispositie vande Pacificatie van Ghendt gelaten : behoudelijck nochtans / dat middeler-tijdt inde Steden ende Plaetsen vande selve Provincien/de Catholijckische Roomsche Religie wederomme ghestelt sal worden/ daer die ten tijde van 't voorschreven Tractaet geoeffent ende geexerceert werdt.

2. De Ondersaten/die inde ander Provincien van dese Nederlanden / in dit Tractaet begrepen / vande Catholijcke Roomsche Religie afgheweken zijn/ sijne Catholijcke Majesteyt insiende den tegenwoordigen standt vande Nederlanden / verleent den selven door sijne Koninghlijcken Commissaris / dat sy in dese Provincien (sonder eenigh bedwangh / moeyenisse oft quellinghe ter saecken vande Placaten / op de Religie ghemaeckt/ soo langhe te schorssen) sullen moghen woonen ende blijven / tot dat met den Rade van State wettelijck ende behoorlijck/in een verseeckerde plaetse/daer de opinien vry sullen moghen wesen/ byden Koningh oft sijnen Gouverneur Generael te vergaderen/ anders ghedisponeert sal zijn/ op de moderatie vande Placaten : Hier inne nochtans versien / dat middeler - tijdt alsulcke Ondersaten van schandalen / oproer / ende van alle ghebruyck ende exercitie van andere Religie / gheheelijck sullen hen verdraghen ende abstineren. Ende daer en tusschen sullen sy oock vryelijck ghebruycken alle hare goederen/ soo roerende als onroerende/Rechten eñ Actien/ ende sullen de selvighe (hoedanigh die zijn) oock elders mogen vervoeren oft verkoopen / oft alieneren/ ghelijck hen goedt duncken sal : Ende voor soo veel sy haer goeden begheeren te behouden / sullen oock in haren afwesen ende absentie / tot het bewindt/ administratie/ende ontfangh vande selve goederen/mogen verkiesen Catholijcke Ontfanghers inde selve Provintien/ sulcke als haer goedt duncken sal / ende daer en boven soo dickwils ende meenigh-mael als haer believen sal/moghen wederkeeren inde selve Provintien/ levende nochtans Catholijckelijck / ende in sulcker wijse ende manieren als Catholijcke Persoonen betaemt. Ende sal sulcke wederkomste ende macht van sijne goeden selfs t'administreren / eenen yegelijcken ter goeder trouwen toe-gelaten wesen/so haest als der Pastooren/Officiers ende Magistraten/ vander plaetsen/ daer sy begeeren weder te komen/ sulcke haer meyninge ende wille sal te kennen gegeven ende gheadviseert zijn. Wt welcke Koninghlijcke goedertierenheyt genoech eenen yegelijcken openbaer wort/ dat de Koningh niet min dan Confiscatie van goeden/den val ende bederffenisse van sijne ondersaten en soeckt / noch oock de selve met strafheyt ende rigeur vande voorgaende Placaten heeft voorghenomen te bedwingen / naedemael hy oock seer bereet is de selve Placaten/ met Rade van State/ behoorlijck te matigen/ende te modereré/ende al te doen datter ter eeren Gods almachtigh / ruste ende vrede vande Landen behoort/ende 't ghene eenen sachtmoedighen/goedertieren/eñ seer minnelijcké Christené Prince betaemt. Nota.

Dese Articulen meermael versoet/ hoe wel van Mediateurs ofte tusschen-sprekers waren voor-geleydt/ vonden de Statische Ghesanten harder dan die vanden Hertogh van Terra Nova aenghebonden waren/ in verscheyden Poincten / als in 't vierde ende vijfde Artijckel / dat het vreemt Krijghs-volck soude uyt de Landen vertrecken / so haest den Pays soude worden

ghepubli-

1579.

ghepubliceert / ende sylieden refereren het uyttrecken op termijnen die men soude accorderen. Terra Nova was te vreden / dat den gevanghen Grave van Bueren volkomelijck soude verlost worden / maer sy stelden nae drie Maenden / als den Prince van Orangien soude volbrocht hebben 't ghene met hem ghehandelt soude worden. Diergelijcke wasser oock / noopende de Pacificatie van Ghendt / en Moderatie vande Placaten / by de vergaderinghe van Staten / maer de Intercesseurs besneden datte / nae de forme die den Koningh soude belieben / ende diergelijcke andere meer. Soo datter meer goetwillicheyt was inde Artyckelen van Terra Nova, dan in dese tusschen-sprekers ofte intercederende Vorsten / ofte haer ghecommitteerde Raden, die haer partydigh betoonden / ende meerder mistrouwen ende achterdencken onder de partyen veroorsaeckten.

Als de Statische Ghesanten dese Artyckelen ontfangen hadden, versochten sy anderwerf, om daer rijpelycken te mogen op letten, schorssinghe van Oorloghe ende Wapenen voor twee Maenden, welcke niet en konden verkreghen worden. De Staten hebben dese Artyckelen aende bysondere Provintien ghesonden, om daer van haer bysondere gevoelen te moghen hebben: Waer op seer rypelijck met volle Leden, niet alleene de Provintien, maer oock de Steden / geraetslaeght hebben. Ende alsoo dat wat aenliep / hebben de Keyserlijcke Commissarisen selve / sonder verwillinghe ende wete vande Statische Ghesanten / niet alleene aende Staten selve, maer oock aende bysondere Provintien / ende voornaemste Steden / met haer Brieven (verselschapt met de Brieven vanden Hertogh van Terra Nova) de voorschreven Artyckelen seer hoogelijck aengepresen / het selfde oock doende aen veel bysondere Persoonen / haer Resolutien tot Ceulen terstont te seynden / segghende dat het te vreesen was / dat de daghelijcksche beroerten tot Antwerpen / daer de Generale Staten vergadert waren / haer mochten hinderen.

Partijschap der Keyserlycke Commissarisen.

D'oorsake vande scheydinghe der Provintien.

Welcke daedt den Staten dochte een teecken van partijdicheyt / ende hare Gesante daer mede een kleynicheyt aengedaen te wesen / ja den Staten ende Overicheydt selve / als die merckten den grooten voortgangh / die de bysondere heymelijcke handelinghen in Artoys ende Henegouwe alreede gehadt hadden.

Hier en tusschen hebben de Staten Ghesanten aen den Commissarisen seer aenghehouden / te willen de Artijckelen modereren / oft den Hertogh van Terra Nova tot versoetinghe beweghen. Maer haer werdt overghelevert een Scriptum Apologeticum, ofte verantwoordinge des Hertoghs van Terra Nova, Eyndelijcken / ghemerckt de Resolutie der Provintien te seer langhe aenliep / hebben de Keyserlijcke Ghesanten een schriftelijcke Recessus, ofte Affscheyt / den Statischen Gesanten overgelevert / den 13. Novembris / waer inne sy haren goeden wille / moeyte ende kost verhaelden / die sy ghedaen hadden / om de Nederlanden met eenen goeden Vrede aen haren Koningh te vereenighen / ende dat die tot den verhoopten voortgangh niet gekomen en waren, verweten sy den Staten / voort-brenghende veel oorsaken / waeromme sy haren affscheydt namen / ende vertrocken / ghevende de sake Gode op.

Partijdighe affscheydt des Vrede-handels tot Ceulen / den 13. Novembris.

De Statische Ghesanten ontschuldighden haer Meesters ende het langhe uytstel / met veel redenen / biddende dat sy noch eenige dagen wilden vertoeven / maer 't was te vergeefs.

Daer nae quamen Brieven des Keysers / om de Commissarisen noch daer te doen blijven / ende verwachten der Staten Resolutie op de voor-geslaghen Artijckelen / welcke Resolutien daer quamen den 25. Novembris: Als nu d'ander vertrocken waren / ende alleen daer was de Grave van Swartsenburgh / welcke als hy der Staten Resolutie ontfanghen hadde / heeftse aenden Keyser ghesonden / overmidts dat de Hertogh van Terra Nova, alle vorder handelinge affsloegh / de selve ghedraghende aenden Prince van Parma. De Statische Ghesanten zijn oock daer naer / den eersten Januarij / t'huys ontboden: Maer vyve van haer zijn afgevallen / ende tot Ceulen gebleven / te weten den Hertogh van Aerschot: de twee Abten ofte Prelaten: Bucho Aytha / Proost van S. Baefs: met Jaspar Schets / Heer van Grobbendonck, ende hebben daer nae (d'een voor ende d'ander nae) haer vereeniginghe int particulier met den Koningh ghemaeckt / ende des Koninghs aengheboden Vrede aengenomen. Ende hebben, nu den Vrede niet geluckt en was / ter contrarie Instructien / op 't voeren vande Oorloghe / in Spaengien ghesonden / door den boven-genoemden Adriaen Verbeque, waer in sy in 't korte betoonen / datmen den overlast der Soldaten behoorde te weeren, met die te betalen, ende soo in discipline te houden / af te snijden alle vrybuyteryen / verhalende de groote ellende, ende jammerlijcke overlasten: Ende datmen in Brabandt behoorde te voeren een Oorloge offensive / ende de vyanden van Hollandt ende Zeelandt selve te bespringhen: Want men hadde onlanghs de Walsche Soldaten / onder 't beleyt van Mondragon / sien gaen te voete / van ontrent Berghen op Zoom tot in 't Eylandt van Zuytbevelandt / oock ter Tolen / Sint Annen Landt / Philips Landt / de Tonge / Schouwe / ende Duyvelandt / conquesterende alle de voorschreven Landen / behalven Walcheren. In Hollandt konde men oock van Sevenbergen ende ander plaetsen geraken / ende dat ware lichtelijck om doen, wanneer Brabandt gheheel t'onder gebrocht werde: Daer toe sy voor 't eerste rekenden van noode eenen Leger van drie Regimenten Voet-volck / elck Vendel van drie hondert hoofden / met vier ofte vijf hondert Lancien / ende soo veel Archebusiers te Peerde / alle beleydt by Oversten ende Capiteynen / Ingeboren vanden Lande / met Krijgsraedt vande selve. Diergelijcke Legers waren noch twee meer van nooden / eenen in 't Walschlandt / ende den anderen in Vrieslandt, tot de welcke 't gheldt / dat uyt Spaengien komen soude / behoorde in drien gedeylt te worden / ende soo alles beleydende / ware van de Landen selve te verwachten / dat sy wel drie hondert duysent Gulden ter Maendt opbrengen souden: Om welcke te regheren / soude niemant beter dienen / dan de Staten der Landen / elck in zijn Provintie / die alles konden verantwoorden / ende die nootsakelijck behooren wederstelt te worden / want daer by soude een yegelijck versekert wesen / datmen de Privilegien wilde voorstaen / volghende welcke de Walen / die ten aensien vande Brabanders haer vreemt waren / niet en behoorden eenighe handelinghe noch Gouvernementen te hebben over haer Steden / noch haer te recompenseren van haer Confiscatien, als zijnde onbehoorlijck / dat de ghene / die de meeste authoriteyt hebben / als Brabandt / souden ghecommandeert worden vanden ghenen / die van minder staet zijn / zijnde de Duytsche Provintien in materie van finantien ofte gheldt op te brengen / van meerder dienst / middel ende machte dan de Walsche / welcke altijdt pretenderen willen veel bewints te hebben / ende luttel contribueren / haer houdende aen haer quota / die kleyn was. Want Vlaenderen brenght op een derdendeel van 't geheel, Brabandt het vierde / Hollandt het vierde van Vlaenderen / Artoys ende Henegouwe elck maer een seste deel van Vlaenderen / Zeelandt het vierde van Hollant / Utrecht met het Stift een thiende van Hollandt / ende d'ander kleynder Landen naer advenant. Alsoo behoorden de Staten elck in haer Landt 't bewindt te hebben / ende so oock de Staten Generael te vergaderen / die 't alles wel regeren souden. Hoe wel Princen te vergeefs ghepersuadeert worden / datmense onder Mombaerdyen steldt / met vergaderinge der Staten / &c.

1579.

Afgevallen Statische Ghesanten vertoogh aen den Koningh om d'Oorloghe te voeren.

Nota. Wijsen raet vande Spaensche qualijck ghevolght.

Tare ofte quotisatie der Nederlanden.

Dese Instructie en heeft in Spaengien oock niet gesmaeckt / alsoo dat de voornoemde Ghesanten / dien groote belooninghe toegeseyt was / niet dan haet ende nijt van beyden syden op haer getrocken hebben. De twee Abten werden Raedtsheeren vanden Koningh ghemaeckt / ende dien van Marolles werdt van Terra Nova, uyt 's Koninghs authoriteyt / soo wel voor den dienst die hy tot Ceulen den Koningh ghedaen hadde / als om dat hy de administratie van 't rijck Klooster van S. Bertin (te vooren hem by de Staten vergont) verlaten hadde / ghegeven een Pensioen van drie duysent Kroonen Jaerlijcx / op 't selfde Klooster van S. Bertin, maer en heeft het noyt verkregen

Goeden raet qualijck geloont.

kregen ofte ghenoten / noch oock alle de andere/ niet van alle de beloften van woorden.

Wy hebben goet ghevonden de Resolutie der Staten oock hier by te voeghen / hoe sy versocht hebben haer den Koninck te onderworpen / opt weygheren vande welck sy resolveerden van Heere ende regeringhe te veranderen / ten eynde de Leser oordeelen magh / waer aen het ghehouden heeft / dat den Vrede-handel gheen voortgangh ghehadt en heeft/ waer van den inhoudt is/als hier nae volght.

Artijckelen der Staten waer op sy tot Ceulen den Vrede versochten.

1. In den eersten dat de Pacificatie / in 't Jaer 1576. den 8. Novembris / tot Ghendt aenghegaen ende ghemaeckt / ende oock de Unie tot Brussel / den 9. Januarij Anno 1577. daer nae ghevolght / daer-en-boven het Eeuwigh Edict/den 17. Februarij in 't selve Jaer gheconsigneert ende ghepubliceert / mitsgaders de approbatie vanden Koningh/behalven t'ghene / dat inde naevolghende Artijckelen verandert oft anders gheordineert sal ghevonden worden / sullen in alle hare Poincten ende Artijckelen onderhouden werden/ ende ter executien ghestelt.

Vrede Artijckelen der Staten.

2. Ende want boven t'gene ten tijde van d'eerste beroerte gheschiedt / nae de voorschreven Tractaten vande Pacificatie van Gendt/Unie / ende Eeuwigh Edict/vele ende verscheyden saken / ter eenre ende ter ander syden gedaen / ghesept / ende gheveurt zijn/ soo in 't ghemeyn als in 't besondere (so sal oock met dese teghenwoordighe Pacificatie een eeuwich vergheten ghemaeckt ende geconstitueert worden / niet min van t'gene dat namaels ghedaen ende ghesept is / in aller voeghen ende plaetsen/ t'zy aengaende d'afworpinghe van Sloten ende Sterckten / oft yet anders als van 't ghene/ dat voormaels gheschiet is / soo dat daer af geen vermaen/ verwijt noch ondersoeck meer ghemaeckt oft ghedaen en worde/ noch door Fiscale/ publijcke Officialen / noch door eenighe andere / van wat conditie de selve zijn/ als of t'selve noyt gheschiet en ware/ ende dat de ghene dese beteghenende / sullen als beroerders ende verstoorders vande gemeyne ruste gestraft worden/andere ten exempel. Tot welcken eynde/eñ tot meerder versekeringe / alle Sententien/ Decreten/Proscripten eñ Arresten/ter saecken vande voorschreven troubelen voortghebracht oft ghedaen so wel in dese als in andere Landẽ / onder de gehoorsaemheyt van zijne Majesteyt staende / sullen ghecasseert ende te niete ghedaen / ende uyt der ghemeyne Registeren eñ Protocollen uytgeschrabt eñ geroyeert worden: Noch daer en sullen geen Casteelen wederom opghericht oft op een nieuwe ghetimmert worden/door zijne Majesteyt / oft door zyne naekomelinghen/ ten gheenen daghen in der eeuwicheyt.

3. De Catholijcke Koningh/ende zijne nacomelinghen / sullen haren Vassalen ende Ondersaten onderhouden/handthouden/ ende so verre dies noot zy/ ooc van nieus bevestigen/ende namaels by alle Gouverneurs/so wel Generale als particuliere/onverbrekelijck doen onderhouden / met dit teghenwoordigh Tractaet/alle ende elcke Rechten/ Usantien/Costuymen/Vryheden / exemptien eñ Privilegien van elcke Provincie/Stede/ Gemeynte/ eñ vã alle andere particuliere persoonen/ so in 't gemeyn als insonderheyt.

4. Alle des Koninghs vreemde Krijghs-lieden/ so te voet als te Peerde / Spaengiaerden/Italianen/ Albanoysen / Borgongions / Fransoysen / Hooghduytschen / ende alle andere vreemdelinghen / t'zy de selve ter saken van dese tegenwoordige beroerten hier gecomen/ oft te vooren ontboden zijn geweest / sullen binnen vijfthien daghen nae den vercondighden Vrede uyt de Stedẽ ende Stercten / binnen de twintigh daghen daer na volghende uyt Luxemburgh eñ uyt gantsch Nederlandt / voorts nae d'ander twintigh daghen uyt Borgongien vertrecken. Noch sy noch andere en sullen niet wederkomen / dan by oorsake van Utlantsche Oorlogen/ oft Generalijck van anderen noot / den Staten gheapprobeert ende kenneliick. Ende sullen de selve Krijghs-lieden gehouden zijn in 't vertrecken uyt de Steden / Sloten/ende Sterckten / daer in te laten alle Victualie / provisie/ Geschut/ende Oorloghsche Munitie/ inde selve ghevonden / ende daer uyt ghenomen / ende elders vervoert oft overghesét / te restitueren / ende ter naester bequaemheyt wederomme te stellen ter selver Stede oft plaetsen/ van daer dat ghenomen oft ghevoert is/ sonder yet daer af te draghen : maer t'sal al blijven tot t'gebruyck ende beschermingе der plaetsen/ nae de dispositie hier onder volgende. Eñ tot meerder verseckeringhe vande selve Artijckelen/soo sullen de Gouverneurs ende Staten / soo wel Generale als particuliere / in Luxemburgh ende Borgongien sweeren de onderhoudinge van alle de Artijckelen des tegenwoordigen Tractaet / noch en sullen te gheenen tijdt toelaten oft lijden de wederkominge oft passagie van eenighe vreemde Krijghs-lieden/ tot schade ende achdeel van dese Landen: Ende tot bevestinghe van desen/sullen sy gheven een openbaer bewijs. Desgelijcx sullen de Staten oock beschicken/ dat de onderlinghe Coophandelinge inde voorschreven Provincien wederom vernieuwt/ ende met alle versekeringe gehouden worden.

Vrede Artijckelen der Staten.

5. Ter selver tijdt als de voorschreven vreemdelingen vertrecken/soo sullen die van Artoys/ende alle hare Krijghs-genoten overgheven/ met Victualie eñ Munitie/ de Steden/ plaetsen en Sterckten/die sy in ander Landen inghenomen ofte ghehouden hebben/ oft die in hare macht zijn. Van gelijcken ooc / sullen inde selve maniere ende tijdt wederomme ghegheven worden alle plaetsen/ die de Staten van andere Provincien in hare Landen besitten ofte inhouden. Ende tot meerder ontlastinghe der Ondersaten/ende meerder betrouwinghe ende vrientschap / soo sullen beyde de parthijen wederomme ontbieden ende behouden alle hare Krijghs-lieden binnen de eyghene palen van haren Lande / mits stellende aen weder syden Commissarisen/ tot beschuttinge eñ bestellinghe der plaetsen/ daer 't Krijghs-volck van beyde syden sal blijven den tijdt van een Maent / oft van ses weken / op dat daer-en-tusschen/ het gelt tot betalinghe des Soldts noodigh/opghebracht zynde/ alle de hoopen van beyden syden/op eenen selven tijdt / afgedanckt ende versonden worden.

6. Ende op dat de onderlinge eendrachticheyt eñ versekertheyt der Landen te ghedueriger ende vaster blijve/so sullen de Staten van Artoys / eñ haerlieder met ghenooten cautie stellen / van geenen doorgangh den vreemdelingen te verleenen tot de binnenliggende Landen/gelijc boven in den Artijckel/ ten respecte van die van Luxemburgh eñ Borgongien / besprokẽ is. Desghelijcx sullen oock de Staten van andere Landen ghehouden zijn / die van Luxemburgh/ van Borgongien/eñ van Artoys / eñ haerlieder met ghenooten / de selve cautie te stellẽ / behoudens nochtans indien/behalven de voorsz vreemdelingen/ eenige andere van des Koninghs Krijghs-lieden ghevonden worden/die met die van Artoys / ende met haren genooten / niet aengespannen en hebben/ de selve sullen afgedanckt eñ versonden worden / ter selver tijdt als d'ander vertrecken: Ende de Steden / Sloten ende Sterckten/ daer sy uyt sullen gaen / sullen gherestitueert worden den Staten van elcke Provincie / op sulcke besprecк ende conditie / om dat de Inghesetene te vrypelijcker wedercomen/ende haer hanteringhe eñ Coopmanschap te versekerder moghen doen / dat de selve sullen ontslagen eñ vry blijven van alle Krijgsvolck/ten ware Frontier-plaetsen/ daer door dese beroerten/eñ t'allen oude tijden Garnisoen/ gewoonlijc is gheweest/ de welcke men sal versien als vooren.

7. Aengaende de Schattinghen/Impositien/ende andere Tollen/ ongelden eñ lasten ingestelt/ ter saken van dese teghenwoordige beroerten/ mitsdien blijckelijck is/dat de Landen/ ter oorsaecken vande teghenwoordige beroerten / ende voorgaende belastinghen/ seer beswaertt zijn met schulden / alsо dat grootelijx te sorghen is / dat de Ondersaten / die buyten reysen/ ghearresteert / eñ den Coophandel belet mocht worden / inden daer inne niet voorsien en werde / soo sal de Koningh den Staten toelaten / hier in also te versien / als tot ontlastinghe der Ondersaten vryheydt/ ende vermeerderinghe der Koopmanschappe / haer goet duncken sal / mits approberende ende confirmerende alle constitutien van Renten/ Pensioenen/ende andere Obligatien ende versekeringhe / tot noch toe by de Staten gedaen.

Vrede Artijckelen der Staten.

8. Ende

1579. 8. Ende om generley zaedt van twisten oft klachten meer te laten overblijven / soo sullen alle Gheestelijcke, ende de doorluchtighste Prince van Orangien/ ende alle andere Weereltlijcke, soo wel Inlanders als Wtlanders/ wederom krijgen vredelijck alle hare onroerende goederẽ/ Weereltlijcke ende Geestelijcke/ ende so waer die gheleghen zijn/ 't zy in Borgongien/ Luxenburgh/ Hollandt/ Zeelandt oft andere plaetsen, terstont de selve genieten ofte gebruycken/ in sulcke state ende qualiteyt/ als de selve teghenwoordelijck bevonden sullen worden / niet teghenstaende eenighe onderpandinghe / oft vervreemdinghe ghesciedt ter contrarien / vanden tijdt af der Pacificatie van Ghendt / behoudens 't ghene dat inde Capittelen/ disponerende vande exercitien der Religien/ hier onder besproken wordt. Oock sullen sy worden gerestitueert in vrije besittinghe van alle haeffelijcke goederen/ Tijtelen/ Acten ende schuldẽ die niet vervreemt en zijn maer alle 't ghene/ dat voor de Pacificatie van Ghendt ghesciedt is / wordt ghelaten ter dispositie vande selve / ghelijck oock ter dispositie vanden 15. ende 16. Artijckel der selver Pacificatie van Ghendt ghelaten worden / ende laten daer de voorschreven onroerlijcke goederen mede belast zijn tot Kersmisse naest-komende.

9. Also sullen oock alle ende elcke Ondersaten van beyde sijden / in haer gheheel ghesteldt worden / aengaende haer eere / weerdicheden / ende Gheestelijcke beneficien / maer sullen alle nieuwe Bisschop-dommen / ende incorporatien van weerdicheden ende beneficien, ophouden, ende ten eeuwigen daghen te niete ghedaen worden : Desghelijcx sullen sy wederomme krijgen de Gouvernementen/ Officien ende Ampten der Ghemeynten die alsnoch den anderen niet en zijn geconfereert / ten ware dat sy met een redelijcke compensatie begheerden te vreden te wesen/ maer den ghenen / der welcker Officien ende Ampten nu anderen gheconfereert zijn / sal een tamelijcke vergheldinghe worden ghedaen/ binnen vier Maenden nae den ghepubliceerden Pays/ te bescheeden ende te ordineren by Commissarisen / die aen weder-zijden gheordineert sullen worden / op dat in het beginsel der Pacificatie/ ende in het eynde vande voorgaende beroerte / gheen nieuwe oorsake van beroerte voortghebracht en worde/ behoudens nochtans/ dat de ghene/ die aldus wederomme op een nieu ingestelt worden / sullen gehouden zijn den Eedt te doen / daer in den volghenden Artijckel mentie afgemaeckt wort/ gelijck oock sullen doen alle andere/ die namaels tot nieuwe bedieningen ende Officieren verkoren sullen worden / weder-roepende / casserende ende te niete doende / al wat van beyde sijden gedaen / gedecreteert ofte gepronuncieert is geweest.

10. Gheene en sullen toeghelaten oft ontfanghen worden tot de Raden van State / Secreten / Finantien ende andere Officien van meerdere ghewichte/ ende de gantsche Ghemeynte aengaende / dan die de Generale Staten aenghenaem zijn / noch oock tot Gouvernement van Provintien / Steden / Burghten ende Sterckten / van Capiteynschappen / oft Overicheydt over Krijghs-volck / in Garnisoen ligghende / van Staten ende principael Officien / elcke Provincie insonderheydt aengaende/ dan die de Provintien / daer de selve Officien sullen bedient worden/ aenghenaem zijn. Alle de voorschreven / die tot ghemeyne / oft tot andere Officien aenghenomen sullen worden / sullen wesen naturele vande Provintien/ wel ghequalificeert nae de Privilegien/ de welck al voor de ontfanghenisse sullen solennelijck sweeren den Koningh ende den Staten ghetrouwicheyt/ ende onderhoudinge van dese Artijckelen/ ende sullen beloven / ghetrouwelijck ende oprechtelijck te openbaren de Staten van elcke Provintie / indien sy verstaen oft vernemen yet ghetracteert te worden teghen die eere/ welvaert oft gherustheydt der selver/ op pene van meyneedicheyt/ ende affettinge vande selve bedieninge oft Officie.

Vrede Artyckelen der Staten tot Ceulen aengeboden.

11. De ghevanghenen van beyde sijden / om de voorschreven beroerten / alsnoch ghevanghen zijnde/ sullen terstondt / ende sonder eenighen prijs oft Rantsoen-gheldt / gheslaeckt worden / ten zy dat van te voren daer af anders tusschen haer verdraghen ende overkomen is.

1579. 12. De Grave van Bueren sal in zijn vrijdom ende Vaderlandt wederomme ghestelt worden / binnen dry Maenden / nae den dagh af der publicatien van dese Pacificatie.

13. De Decreten / dispositien ende Ordinantien/ door den doorluchtighstẽ Eertzhertoge Mathias / eñ de gene neffens hem wesende, ende den Staten/ zedert de leste beroerte uytgegaen / so wel voor de scheydinge van sommige Provintien/ als nae/ sullen voor wettige ende van weerden gehouden worden/ ende haer behoorlijck effect hebben, so veel aengaet beneficien/ digniteyten/ Officien/ ende eenige andere dingen, die plegen te wesen vande macht / ende staen ter ordinarisse dispositie ende versieninge vanden genen/ die de plaetse vanden Gouverneur der voorsz Provintien houden, ende voorts ter Beden vande voorschreven Staten/ sal den Catholijcken Koningh van weerden houden de ghedane dispositien / oock de ghene / die zijnen eygenen Persoone gereserveert zijn/ ende dit voor dese reyse alleenlijck / behoudelijck oock 't ghene / dat door dit Tractaet anders ghedisponeert is.

14. Tot creatie vande Magistraten / ende andere particuliere Officieren / in Steden ende in andere plaetsen salmen in toekomende tijden voortvaren/ gelijck voortijts / ende soo betaemt nae de Rechten ende Privilegien van elck Landt/ Stadt/ oft Plaetse.

15. D'authoriteyt ende gehoorsaemheydt sal den Koningh wederomme toeghestelt ende onderhouden worden, sulcke als nae het uytwijsen ende vermoghen vande Goddelijcke ende Weereltlijcke Rechten / ende nae de Privilegien / ghebruycken / ende ghewoonten des Landts ende nae de Pacificatie van Ghendt, de gevolghde Unie/ ende dit teghenwoordigh Tractaet/ behoort te wesen.

16. Tot het Gouvernement ende Regeringe van de voorschreven Provintien / sal de Koningh kiesen eenen Prince ofte Princesse van zijnen eygenen bloede/ den Staten aenghenaem / die wel ervaren zijnde/ de gaven ende qualiteyt hebben / insonderheydt van noode wesende tot soo treffelijcken last en staet / ende vanden welcken / oft inden welcken d'Ondersaten sullen hebben goede oorsaecke hen te vreden te houden : Ende sal de selve oock regeren met alle gherechticheydt ende billicheyt, besonder nae de ghebruycken/ Rechten / ghewoonten ende Privilegien der voorseyder Landen / mede oock begrijpende de voorschreven Pacificatien/ ende dit tegenwoordigh Edict van versoeninghe/ welck hy schuldigh sal zijn te beloven ende te sweeren. Ende want de doorluchtighste Eertz-Hertoghe Mathias hem seer matighlijck ende ghezedighlijck heeft ghehouden in dese over groote beroerten / soo begheeren ende bidden de Staten / dat zijne Majesteyt / believe den selven Eerts-hertoge te continueren/ oft van nieus te committeren/ op voorsprokene Obligatie ende Eedt.

Vrede Artyckelen der Staten.

17. De Steden/ Burghten/ Sterckten/ Geschut/ Munitie/ Victalie/ Wapenen ende Schepen/ ende alle andere/ aengaende Hollant/ Zeelandt/ ende de Bontgenooten, worden gelaten ter dispositien vanden Vreden-handel van Ghendt : Maer in andere Provintien / staende onder de macht vande voorschreven Staten/ sullen ghehouden ende bedient worden/ door de ghene den welcken de Officien van Gouverneurs/ Capiteynen, ende andere Ampten, gecommitteert zijn by den voorsz Eertshertoge/ ende by de Staten/ muts Eedt doende den Koningh ende de Staten, als boven inden negenden Artijckel gheseyt is : Ende de Steden/ Sloten ende Sterckten/ daer de Spaengiaerden ende andere vreemdelinghen uyt sullen trecken / ende andere Officien / die naemaels sullen vaceren / sullen door zijne Majesteyt ghecommitteert worden den naturelen van dese Landen / ghequalificeert nae de Privilegien/ ende aengenaem de Staten van elck Lant/ de welcke/ eer sy ontfanghen het Gouvernement van de voorschreven Steden / Sloten ende Sterckten/ ende de bewaringhe vande Munitie / sullen sweeren den Eedt boven inden neghenden Artijckel voor ghehouden / tot der tijdt toe / dat hier op anders ghedisponeert sal wesen / by consente vande Generale

Staten/

1579. Staten/ solemnelijck versamelt: tusschen dien sullen terstont overghegeven worden/ inde handen vanden voorschreven Gouverneur/ de Patrimonien/ ende alle andere goeden den Koningh toebehoorende.

18. Toelatende niet te min de Koningh/ ende dat naecktelijck/ ten aensiene van dese versoeninghe/ dat 't ghene/ 't welck tot noch toe uyt zijne Patrimoniale goederen/ oft by subventie ende onderstandt vande Ghemeynte ghenomen ende ontfangen is/ 't selve alsoo ghecollecteert ende ontfangen blyve/ behoudelijck nochtans/ datmen in toekomenden tijden ophoude van dierghelijcke ophoudinghe/ aenveerdinghe ende ontfangh.

19. De Staten sullen renuncieren alle aliantien eñ Verbonden/ ghemaeckt met Wtlanders/ ter oorsaken van dese beroerten/ behoudelijck 't ghene/ dat met de doorluchtighste Koninginne van Enghelandt/ ende met den Hertoghe van Alenzon/ getracteert is.

20. Onder dit Tractaet sullen begrepen worden de voorschreven Koninginne van Engelandt/ de Hertoge van Alenzon/ ende alle Princen ende andere/ van wat conditie die zijn/ die den Staten eenighsins gunste ofte hulpe bewesen hebben.

21. Ende want overmidts de Koophandelinghe der Ondersaten/ met de Gebueren/ verscheydene Religie onderhoudende/ de langhe absentie vande Koninghlijcke Majesteyt/ ende de naevolghende beroerten/ soo groote veranderinge is geschiet inde Religie/ dat de sake niet wederomme en kan ghesteldt worden inden vorighen staet/ sonder merckelijcke sorghlijckheydt van meerder perijckelen/ soo sal de Koningh ter ootmoedigher begeerten van zijne Ondersaten (ende op dat de inheemsche twisten niet grooter en worden met meerder perijckel vãde Roomsche Religie) lyden ende toelaten de oeffeninghe vander Ghereformeerde Religie/ ende vande Confessie van Augsburgh/ inde Steden ende plaetsen daer sy nu openbaerlijck onderhouden worden. Oock sullen de Staten van gelijck/ in alle de voorschreven Steden ende plaetsen/ terstont als de Vrede ghepubliceert sal wesen/ wederom doen oprechten de oeffeninghe vande Catholijcke Roomsche Religie/ midts voor-stellende redelijcke Contracten/ onverbrekelijck te onderhouden. Voorts nae den ghepubliceerden Vrede/ ende als de Krijghslieden van beyde syden vertrocken/ ende alle dinghen gestilt zijn/ soo sullen de Staten versamelen/ ende inde presentie van des Koninghs Commissarisen/ beneerstighen ten minsten te brenghen 't gebruyck vande voorschreven Ghereformeerde Religie/ tot sekere Steden ende plaetsen/ nae den eysch van elcke Provintie/ midts blijvende niet te min die van Hollandt ende Zeelant/ ende haerlieder Bondt-genooten/ inde termen vande Pacificatie van Ghendt: Oock sullen de Staten beneerstigen/ dat in Hollandt ende Zeelandt/ tot sommige plaetsen/ 't gebruyck vande Catholijckische Roomsche Religie ontfanghen worde/ tot dat by verloop van tyde/ door vorder versamelinghe van Staten/ daer in volkomelijcker versien sal werden/ ist dat inde eerste vergaderinghe alle dingen niet en konnen volbracht worden.

22. Van d'ander saken/ aengaende de expeditie/ confirmatie/ publicatie/ ende eeuwighe ende vaste onderhoudinghe van dese Pacificatie/ sal naemaels getracteert worden/ als alle saken sullen overkomen/ ende ghesloten zijn.

Desen Vrede-handel is in diversche plaetsen ghedruckt/ tot welcke den curieusen Leser mach zijn toevlucht nemen: Onder andere die in 't Latijn gedruckt tot Lyons/ Anno 1586. by Adriaen Schutteman/ in 4. toegeschreven den Eertshertoge Mathias/ ende Generale Staten/ daer den Autheur naecktelijck alle de Acten ende Schriftueren steldt/ als die schijnt een vande Ghesanten selve geweest te hebben/ ende op de selve veel annotatien/ approbatien ende justificatien inde Rechten bestaende/ ghesteldt heeft. Het Discours/ 't welck hy daer op inde Voor-reden maeckt/ heeft ons goet gedocht in 't korte hier te verhalen/ refererende de reste tot het Boeck selve.

Discours vande straffe ende ellenden der Nederlanden/ by Gode ende den Koningh verdient ende onverdient.

Hy seyt 't selve Discours ghemaeckt te hebben niet alleen voor de vreemde Natien/ die haer voor Verraders/ Rebellen ende Ketters schelden/ maer oock voor de Inlanders selve/ op dat de ghetrouwe haer te troosten hebben/ insiende de rechtveerdicheyt haerder saecke/ ende de afvallighe mochten mercken/ of sy behoorlijcke oorsaecken ghehadt hebben/ niet alleene haer Lidtmaten te verlaten/ maer oock de selvighe met de vreemde (welcker voornemen haer ghenoech bekendt is) te bestrijden. 1579.

Vorder verhalende/ seydt: Dat sy wel moeten seer slecht zijn/ die niet en merckten wat dat de Koningh/ oft zijn Dienaer/ in die Vrede-handelinghe ghesocht heeft/ te weten/ houdende nae zijn meyninghe de Nederlanden van Crimen læsæ Majestatis, tegen Godt ende de Weerelt schuldigh/ ende merckende/ dat hy in soo langhe Jaren/ met vreemde Wapenen (daer daghelijcx meer swaricheden door groeyden) tot zijn voorghenomen straffe niet en hadde konnen komen/ hy nu practiseerde/ die met haer eyghen Wapenen te kastijden/ waer toe hy dan sochte onder hen twist te verwecken/ om d'een door d'andere te straffen t'welck de afvallige diende te overlegghen: Want al waert schoon/ dat die van haer parthye ten lesten boven laghen (t'welck doch onseecker/ ende Gode alleenlijck bekent is/ ende de uytkomste in ander Provincien ende Rijcken wel het contrarie bewesen hebben) soo souden sy ymmers de Spaengiaerden te onsterck zijn/ ende niet min van haer vernielt worden als d'ander. Vorder daer by voeghende/ dat geen Godtvruchtigh Mensche konde onbekent zijn (die vanden staet vande eerste Apostolijcke Christelijcke Kercke eenighe wetenschap hadde/ ende wat ghesien ende gelesen inde Ecclesiastique Historien/ ende der ouder Vaderen Boecken/) dat de Roomsche Kercke in eenigen tijdt van Jaren herwaerts seer besmet is gheweest met dwalinghe/ abuysen/ superstitien/ ende onlijdelijcke vermetelheyt/ sulcx dat de verbeteringhe ende reformatie gantsch noodigh is: Ende als nu/ na den duysteren tijdt/ eenen tijdt van verlichtinghe ghekomen is/ soo heeft den meesten hoop dien tijdt (alsoo 't behoorde) niet waer ghenomen: Ende teghen eenighe/ die de verlichtinghe waer namen/ zijnder de alderstrafste Wetten gemaect/ die by de alderstrenghste Rechters zijn ter executien gestelt. De ghedachtenissen van welcke vervolginghe zijn grouwelijck ghegaen over de Menschen/ die uyt vreese vanden eenigen Godt/ nae ghetuyghenisse haerder Conscientie/ ende mate haers Geloofs/ op Christum den eenigen Salighmaker/ Middelaer ende Herder haerder zielen/ haer betrouwen stelden/ ende dat al achtervolghende Gods Woort/ eñ daer over getroost/ alle tormenten totter doot stantvastelijck geleden hebben.

De Staten ontschuldigen hen van Crimen læsæ Majestatis, by den Koningh/ maer niet by Gode/ desgelijcx het volck.

Waer uyt blijcken magh/ datter geen Staten van eenighe Provincien tot noch toe met recht konnen beschuldight worden van Crimen læsæ Majestatis, teghen Gode by de Spaengierden/ maer wel by Gode/ alsoo wy verklaren sullen: want sy alle Placaten des Koninghs/ voor de Roomsche Religie ghemaecht/ goet gekent/ ende in 't werck ghestelt hebben: Veel min kan de ghemeyne Man by haer van dat Crimen ofte misdaedt beschuldight worden/ die met der daedt Gode niet gherebelleert/ maer ghehoorigh zijn gheweest/ jae dat sy Gods Majesteydt groot hebben gemaeckt met haer verduldicheyt/ ende doot.

De Koning ende Staten schuldigh tegen de Majesteydts Gods ende den volcke.

Maer het teghenspel is waer/ namelijck/ dat de Koningh/ de Staten/ ende alle Magistraten/ grootelijcx teghen de Majesteydt Gods ghesondight hebben/ daer mede dat sy so veel duysenden om de Religie (onder het decksel van beschermínghe des Catholyckischen Roomschen Geloofs) ter doot ghebracht hebben/ also hier van breeder inde Justificatie vande Acten verhaelt staet.

Ende dat dit alsoo is/ blijct ten eersten daer uyt/ dat sy/ beneffens de ondanckbaerheyt des aengheboden lichts ende ghenade/ Menschelijcke insettinghe/ ende Menschelijcker wijsheyt goet duncken/ teghen t'Gebodt Gods/ ende teghen de Hemelsche wijsheydt/ vande Onderdanen hebben willen onderhouden hebben.

Ten tweeden/ dat sy met vleeschelijcke Wapenen ende Wereldtsche macht/ die selfde insettinghen bescherint hebben/ ende de vrije Religie haer Slave gemaeckt hebben.

Ten

1579. Ten derden / dat sy sonder onderscheydt het uytwieden des onkruyts voor den tijdt des Oogsts op haer ghenomen hebben verachtende de Engelen / dien alleene van Gode dat toegelaten is. 1579.

Ten vierden dat sy contrarie haer Ampt niet alleene uytwendigh over het goet ende leven maer oock inwendich over de zielen ende Conscientien der Onderdanen gheheerscht hebben.

Ten vijfden / dat sy oock (contrarie haer Officie) tot verachtinghe Christi (wien alleenlijck de macht vanden Vader ghegheven is) in saken het Gheloove ende Godsdienst betreffende / het ghebieden ende verbieden op haer genomen hebben.

Ten sesten / dat sy met den vleeschelijcken sweerde in het Geestelijck Rijck Christi gevallen zijn / ende de kinderen zijns Rijcx / die kinderen Gods ende des lichts zijn / so ongenadelijcken vervolght hebben.

Voort-varende / seydt hy soo vele het Crimen læsæ Majestatis aengaet / zijn de Staten in elcke Provintie oock gantsch ontschuldigh: Want nae den wille van zijne Majesteyt / hebben sy alle zijn Placaten teghen die vande Religie laten executeren. Het ghemeyne volck is oock daer van gheheel ontschuldigh / 't welck hem den wille des Koninghs ootmoedelijcken tot het verlies van hare goeden / jae tot den doodt toe onderworpen hebben / ende en heeft niet teghen Godt daer mede misdaen / maer om Gods wille in alles den Koningh onderdanicheydt bewesen / alleenlijck Gods sake uytgenomen.

Hier en tegen kan niet gheloochent worden / dat de Staten grootelijcx ghesondight hebben teghen den gemeynen Man / toelatende dat des Koninghs Officieren haer Leden soo wreedelijcken vermelden ende naelatende niet alleen eenigerhande ondersoeck van de saken / maer oock alle beleeftheyt ende goet-willicheyt teghen de selve haer Leden / daer haerder vele wel ghenoech wisten / ende dickmael bekenden / dat die Menschen / die men om der Religie ter doot brachte / Christum ende de Artijckelen des Gheloofs beleden / ende onstraffelijcken leefden.

Van sulcke schult ende misdaet en is oock het ghemeyn volck niet al onschuldigh / maer voornamelijck de Edele ende Notabele / welcke dese Moorden ende Vervolgingen toegestaen hebben / meynende datmen daer in rechtelijck met den selvigen handelde.

Ten lesten / dat de Autheurs ende aenrichters van dese Vervolginge / zijnde Doctoren ende Priesters des Volcx gheweest: Ende dat de beschuttinghe ende bescherminghe des Volcx den Staten ende Volcke toekomt / Dat blijckt by het ghene / dat daghelijcx by de Staten nu geschiet / ende wordt bewesen met onwinnelijcke Argumenten by de voorschreven Acte: Oock dat de gheleerde ende Theologiens seer onchristelijck gedaen hebben / die sulcken raet den Magistraet gegeven hebben / ende den Weereltschen arm ofte macht / in 't stuck van Religie / aengesocht hebben / al of sy het herte der Menschen anders konden doen ghelooven dan het gevoelt.

Dit verhaeldt hebbende / spreeckt hy vorder vande plagen / die ons zedert overghekomen zijn / dat die alsoo niet en zijn in te nemen / als of den Koningh ons mochte schuldigh achten / ofte te beswaren hebben van misdaedt / teghen Godt oft teghen zijne Majesteyt begaen: Maer moeten ghenomen worden als straffen Gods / daer mede Godt aenden Koningh ende Staten / aen het ghemeyne Volck / voornamelijck aen de Doctoren / Leeraers / ende Priesters der Kercken / moeten wreken 't gene tegen zijne ende zijns Soons / des Koninghs der Koninghen Majesteyt is begaen / waer by te mercken is / dat den rechtveerdighen God nae zijn rechtveerdigh oordeel niemandt en straft ofte veroordeelt / die niet in zijn eyghen herte ende Conscientie moet bekennen / dat hy 't veelvoudigh over wel verdient heeft.

Soo men nu wil overleggen het beginsel ende den voortgangh der straffen / sal men bevinden / dat de gheene / welcke hen aldereerst teghen de Placaten des Koninghs ghestelt hebben / zijn gheweest vande Staten. Ende dat inden Raedt van State dese Placaten zijn te niete gedaen / ende ingebrocht een Verdragh in de Religie. Daer nae zijnder aenden Koningh ghesonden / om dat Verdragh / ende afdoen der Placaten / by den Koningh bevestight te hebben / het welcke was een bekentenisse ende betichtinghe haerder eyghen misdaedt / 't welck sy noch met gheen rechte boetveerdicheydt bekendt en hebben. Vorder eer des Koninghs resolutie quam / is d'eerste forme vande Religie verandert / ende een nieuwe toegelaten: Daer nae zijn de Beelden begonst af te breken / om welcke daet niet alleene de ghene die 't begaen hebben / maer oock alle d'andere / als die sulcx (nae het segghen der Spaengiaerden ende niet der gener / die daer ontrent zijn gheweest / welcke bekennen moeten / dat het de handt Gods was) wel hadde konnen beletten / by den Koningh ende allen Spaengiaerden zijn veroordeelt / als begaen te hebben Crimen læsæ Majestatis, teghen God ende oock hem. Maer die de waerheyt / ende oock Gods oordeel insien / verstaen dat veel anders / het seyt Politijck oft Menschelijcker wijse en prijse sy niet / nochtans nemen sy 't also / dat God daer mede het gemeyn volck / de Staten ende den Koningh / heeft willen leeren ende overtuyghen / hoedanigh een strafweerdighe sake het sy / de Menschen / die nae het Beeldt Gods gheschapen zijn / ende waer van alreede een goet deel nae het Beeldt Gods vernieuwt waren / als namelijck / de rechte Christenen te vermelen ende om te brengen / is dat sy die alle straffe weerdigh achten / die eenige steenen ende houten Beelden gebroken hebben / van welcke meyninghe noch vele vanden onsen zijn / alsoo wel te duchten is. Doch de Spaengiaerden / sonder eenigh berou blijven by haer seggen: Daer en tusschen en wil Godt / nae zijn gherechticheydt zijn Beelden / in welcke hy wilt gheeert wesen / niet ongewroken laten.

So het breke der Beelden den Koningh oorsake heeft gegeven / om de Landen te straffen / also straftse God oock om de levende Beelden Gods ghebroken te hebben / te weten om het onnoosel bloet gestort.

Dese daet was d'eerste occasie van Gods straffe over ons arme Vaderlandt / ende dies te swaerder: Dewijle Godt dese straffe niet en heeft volbracht door eenen vreemden Prince / ende vreemt Krijghs-volck / maer heeft ghewilt dat wy onder malkanderen d'een den anderen straffen souden.

Te verhalen de geschiedenissen / veranderingen en de ellenden / die nu hier ende daer gheschiet zijn is onnoodigh / als die eenen yeghelijcken bekendt zijn / 't is ghenoech datmen aenwijst / hoe dat het een quaet het ander altijt voortghebracht heeft / sulcx dat geen aenslagen opt wel begonnen / veel min tot den eynde ghekomen zijn / maer altijdt nieuwe occasien ghereesen / waer by over beyde zijden het ghemoedt ende de herten nu verslaghen / ende dan weder opgerecht zijn gheweest / ende den uytgangh heeft getoont / datter gheen Heyrkracht / ghewelt noch Persoon / noch raedtslaghen / noch Vrede-handelinghe / over beyde sijden wat vermoghen hebben / maer het is al te vergheefs gheweest / ende groote Edele Personagien zijnder eensdeels jammerlijcken om ghebleven / eensdeels schandelijck afgestaen / ende de straffe Gods is altijdt voort ghegaen / ende gaet alsnoch voort. Nu aengaende den afval van ettelijcke Provintien ende Steden / oft die hen oft haer weder-partye nieuwe oorsaken van meerder ellenden wesen sal / ende of sy ende die / tot noch toe vry vande ellenden gheweest hebben / nochtans met anderen der selvigher sonden deelachtigh zijnde / ontkomen sullen / weet Godt / ende het eynde sal 't wijsen: Nochtans uyt het voor-verhaelde blijckt dat eene van beyde dese partyen schuldigh is / aen 't gene haer vande Spaengiaerden opgeleyt wordt / oft oock aen Godt schuldigh / dat den Koningh soude toekomen te straffen / oft dat wy teghen zijne Majesteyt misdaen souden hebben / niet teghenstaende de sonde groot is / die wy teghen Godt begaen hebben / vande welcke niet soo seer wy / 't zy dan onse Staten / Magistraten ofte het ghemeene volck oorsaken zijn / als de Koningh selfs / ende zijne Raedtsheeren: Waer uyt dat eygentlijck herkomen ende spruyten dese onse plaghen ende ellenden.

De Nederlanden ontschuldighe in 't gene de Spaengiaerden haer opleggen / maer aen Gode schuldigh / meest van Koninghs weghen.

Of nu dese elenden / door den afval van ettelijcke / sullen konnen geweert worden / jae ofte niet veel / dat sy haer Mede-broederen bevechten / Gods gramschappe en sal verwecken / laet hy de wijse oordeelen: maer hy liet hem gewisselijcken voorstaen / dat die gene: welcke voorghenomen hadden haer Landtslieden te bestrijden / 't zy alleen / oft met den Spaengiaerden /

1579. 1579.

den/ niemanden schadelijcker en souden wesen/ dan haer selven / ende dat sy waren noch verre vande Victorien en gratien der Spaengiaerden / die sy verhoopten te verkrijghen: Jae hy vreest van harent weghen wat swaerder ende grouwelijckers / dan in open Schriften souden konnen verklaert worden. Waeromme hy een yegelijc tot beteringe vermaent/ ende hem met boetveerdicheydt Gode te versoenen/ als berouw hebbende over de verachtinge van Gods licht ende ghenade, ende over het stortten des onnoosel Christen bloedts, ende datmen eer ghelooue de reyne leere Gods dan Menschen insettingen/ ende datmen den dienst Gods niet in creatueren ende uyterlijcke dinghen, maer in den Geest ende waerheydt soecken ende oeffenen soude/ oock datmen alle macht/ die de Menschen in Goddelijcke saken gebruycken/ henlieden afnemen ende Gode opdraghen. Dit heeft ons goet gedocht hier te verhalen/ op de gheschiedenissen van desen tijdt. Dese Leser/ die breeder bescheyt hier van begeert/ magh het Boeck selfs lesen/ wy willen in onse Historie voortvaren.

Waerschouwinge voor de gereconcilieerde ofte afgevallen Walsche Landen.

Die vande Confessie van Augsburgh in Nederlandt ontschuldighen haer tegen haer wedersprekers/ opt aennemen vande Ceulsche Vrede Artijckelen/ den 10. Julij.

Die vande Confessie van Aughsburgh/ de welcke/ soo binnen Antwerpen als elders/ uyt kracht van Religions vrede/ toegelaten waren/ vonden haer ontrent dese tijdt over al beschuldight/ als of sy de Artijckelen tot Ceulen by de Keyserlijcke Commissarissen/ den 10. Julij uytgegeven/ voor goet/ behoorlijck ende noodigh hielden/ ende te vreden waren die aen te nemen. Waerom sy den Eertshertogh Mathias ende Magistraten een Protest overgaven/ ende in Druck lieten uytgaen/ van desen inhout: Dat sulcke beschuldinge onwaerachtigh ware/ ende dat sy de Artijckelen (om verscheyden redenen daer verhaelt) in geender manieren konden prijsen noch toestemmen/ als die tendeerden tot eyndelijck bederf der Landen/ ende uytroeyinghe van Gods ware Religie/ &c. als in Druck breeder te lesen is.

Wy hebben voor verhaeldt / dat de Prince van Orangien / in December lestleden / de beroerten tot Ghendt hadde ghestildt / ende den Religions vrede ingebrocht/ ende dat die van Ghendt/ midts de Walsche Soldaten muytineerden/ ende tot gheen redenen verstaen en wilden / hadden den 9. Meert lestleden/ weder oorsake ghenomen den Religions vrede te breken/ en de Geestelijcke te verjagen: t'welcke den gheheelen Somer gheduert heeft: Daer in dat Jonckher Jan van Imbijse met zijn aenhanghers het meeste Rugiment ende bedrijf gehadt heeft. Sy hebben over sulcx weder alle Gheestelijcke goederen aengeslagen/ geheele Kercken/ Cloosters/ Abdijen/ de Capiteynen ende haren Soldaten tot roof ende plonder gegeven/ ja oock haerder vrienden Steden / als Oudenborgh/ heeft Imbijse zijn Soldaten belast by nachte te beklimmen ende te plonderen: Clooster-goeden / Landen / Huysen / Bosschagien / seer goeden koop zijnen aenhangh verkocht/ meest al uyt zijn eyghen authoriteyt / sonder aensien van zijn Mede-Schepenen ofte Mede-Magistraten. Verscheyden / die de Religie toegedaen waré / heeft hy schiedelijcken uyt de Stadt gebannen, jae dede selfs den Heer van La Noue (niet teghenstaende hy Veldt-Heer was) by nachte haestelijcken de Stadt ruymen.

Seditieuse handelinghe tot Ghendt.

De Heere van Bonnivet, Gesante van Alenzon werdt by Imbyse belast te vermoorden.

Ende alsoo den Hertoghe van Alenzon / Broeder vanden Koningh van Vranckrijck / gesonden hadde voor Ambassadeur aen de Generale Staten/ de Heere van Bonnivet/ sone vanden Heere van Crevecoeur/ Luytenant Gouverneur van Piccardyen: So heeft den voornoemden Imbijse dé voorsz Ambassadeur/ reysende uyt Artoys nae Antwerpen over Ghendt/ daer hy wat tijts bleef/ strenghelijck belast te vertrecken/ t'welc hy dede/ na dat hy eerst Paspoort versocht hadde / om dat hy eenighen onraedt vreesde. Als hy nu vertrocken was heeft Imbijse (die seer op den Fransoysen verbittert was) vijfthien oft sesthien Ruyters nae ghesonden / om hem te vermoorden. Maer Bonnivet besprongen zijnde/ heeft hy hem te weere ghestelt: ende als eenige van zijn Edelen doot ghesineten waren / sprongh hy vanden Peerde ende salveerde hem swemmende over sommige Grachten op het Huys vanden Heere van Cauwenhove/ tusschen Ghendt ende Denremonde.

Bonnivet salveert hem met swemmen.

Dese Bonnivet is naderhandt ghetrouwt met de dochter vande Baronesse van Grebenbroeck / een dochter vanden lesten Hertogh Carel van Ghelder/ de welcke/ als aen Alenzon/ het Hertoghdom van Gelder overghedraghen wert/ verscheen onder d'ander Heeren als Vassael van Gelderlandt: Hy werdt namaels in dienst vanden Koningh Henrick de IV. in Piccardien vande Ligue verslagen.

Ontrent den selven tijdt werdt ghelijcken moetwille by den selven Imbijse aengerecht/ uyt haet op eenighe Don Jans ghesinde/ te weten/ den Borghemeester van Arele / ende eenen Musaert. Dese twee beval hy zijnen Luytenant Colonel Jaques van Myeghem/ te doen om den hals brenghen/ de welcke met der daedt uytsondt thien oft twaelf Soldaten van zijn Compaignie / ende gaf hen bevel / om die te gaen vanghen/ ende soo secretelijcken te vermoorden. Als dese Soldaté dese twee Mannen (daer van d'een onschuldigh was) ghebonden hadden / soo seyden sy/ datse last hadden om haer ghevanghen wech te voeren/ hen raedende (midts dat het apparent scheen/ datse wel langhe mochten blijven sitten) datse geldt/ hemden / ende andere nootsaeckelijcke dingen souden mede nemen/ alsoo sy oock deden. Als dese twee Mannen alsoo nae Ghendt ghevoert werden / hebbense de Soldaten by de Muydepoorte ende Muelenstede schandelijcken vermoordt / ende by de Galge in eenen Put ghedolven/ het welcke naderhandt/ door 't neerstigh ondersoeck vande Vrienden / ondeckt is gheworden door eenen Hondt/ die ontrent de plaetse/ daer zijnen Meester lagh/ langhe deerlijck by bleef huylende / t'welck eenen Molenaer daer by achterdencken maeckte. Als nu Imbijse ten lesten daer van beschuldight werdt / beantwoorde hy dat met zijn groote authoriteyt/ segghende: Datmen de Verraders alsoo behoorde te handelen. Maer namaels wert Jaques van Myeghem / zijn Luytenant / daer over ghevangen/ de welcke hem ontschuldighde door den last/ die hy van zijnen Colonel hadde: Ende worde daer over gheccondemneert de Justitie inde Vierschare vergiffenisse te bidden / in zijn Lijnwaedt/ met een Tortse inde handt / ende boven dien in seker boete / ende uyt Ghent ghebannen voor 50. Jaren ende een dagh. Ende is sints in Hollant vertrocken. Dese ende dierghelijcke wreetheden zijnder tot Ghendt by Imbijse meer aengerecht.

De Borgemeester van Arele ende Musaert, by laste van Imbijse/ vermoordt.

Trouwicheyt eens Honts.

Jaques van Myeghem uyt Ghendt gebannen.

Ende door dese feyten ende meer andere onbehoorlijckheden is de Gemeynte soo wel als de Poorterije tot Ghent seer van Imbijse vervreemt gheworden/ midts dat sijn regeringhe tendeerde tot een grouwelijcke Anarchia, confusie ende uytroedinghe vanden Edeldom en Poorterije / waer door de Gemeynte tot eē plonderinge vāde Rijcke mochte beweecht worde.

De beste Poorterye van Ghendt soecken Imbyseus proceduren te wederstaen ende voorkomen.

Maer door de Heeren van Boucle/ Borlupt/ Croyvelde/ Wttenhove/ Gruytere ende meer andere vande voornaemste vande Poorterije/ den Heere van Rijhove hebben met redenen beweecht hem van Imbijse te scheyden/ ende sijn sorghelijcke aenslaghen te wederstaen / ende met de Authoriteydt des Princen van Orangien de saecken van Gent op eenen beteren voet te brenghen, met af te stellen den voorschreven Imbijse / met de occasie vande aenstaende vermakinghe der Wet / daer over ten versoecke van dese beste factie / nae Antwerpen secretelijck vertrocken de Heere van Boucle met Jaques de Somere / om den Princen te verthoonen / hoe datmen best de confusien van Imbijse mochten redresseren / hun sterck maeckende vandt succes/ soo de Prince ende de Staten wilden de handt daer mede aenhouden / ende met haer brieven van Credencien aen Rijhove ende de beste gheaffectioneerde hoofden ende Capiteynen de saken bevelen: den Aenslagh zijnde / dat Rijhove als Hoochbaillliou vander Stadt soude Imbijse onder eenighe pretext t'zijnen huyse ontbieden / ende daer vast houden / tot dat hy de goetwillighe Capiteynen ende Borgherije hadde in wapenen ghekreghen/ ende dan ontdeckt de oorsake / dat t'selve ware om het bevel vande Heeren Staten ende Prince te volbrengen van Imbijse af te stellen/ ende int vermaecken vande Wet naer Costuyme de Stadt in beter rust te brenghen / sonder den

persoon

1579.

persoon van Imbyse anders te misdoen / dan hem te verhinderen meerder quaet int vermaken vande Wet aen te rechten / ende dat dan de Prince nae Ghendt soude komen.

Desen Aenslagh den Prince wel bevallende / zijn Boucle ende Somer met andere / met alle brieven / Instructien ende Commissien aen Ryhove ende de andere afgheveerdicht ende vertrocken / ende neffens henlieden de Heeren van Dohain ende van Merode om mede toe te sien. Desen volghens so sijn sy alle vergadert ten huyse van Ryhove / alwaer dat Imbyse oock ontboden zijnde verscheen / ende daer werdt belast niemandt te moghen laten vertrecken / door dat sy de goetwillighe Borgers souden in wapenen hebben / om de kleyne Ghemeynte ende ghebroeste in stilte te houden / ende oploop te beletten &c. Dan sulcx is nochtans qualijck afgheloopen / want vergadert zijnde / is eenen Lucas Deynaers / Ontfangher van de Licenten ende vande Gheestelijcke goederen / met eenighe andere achter door eenen Hof uytgheraeckt / ende hebben alle de Stadt door een oproer ghemaeckt / ende de Ghemeynte inde wapenen ghebrocht / roepende men hadde haren Borghemeester met de andere ghevanghen / dien wilden sy verlossen / &c.

Aenslagh vande Voorterste om Imbyse af te setten ghemist.

Hier over Ryhove met de andere hun vindende verrast eer haren aenhanck bevel hadde van inde wapenen te komen / heeft moeten Imbyse los laten / ghedreycht zijnde zijn huys inde grondt te willen schieten / ende wilden hem ende andere selve ghevanghen hebben / dan met veel moeyte het stuck gheexcuseert als een misverstandt / welck de gantsche schult op Boucle ende Somere ghelevt / de welcke hun met veel moeyten ende perijckel hebben versteken / ende in der nacht door de ruijnen van't Kasteel uyt der Stadt gheraeckt / ende tot Antwerpen rapport gedaen / daer ander middelen gesocht werden om vorder confusien voor te komen / door de menichderhande ongheregeltheyden van Imbyse ende sijnen aenhanck / dan hy heeft haer te kloeck geweest.

Imbyse met Kryghsvolck maeckt hem selven opper Magistrate ofte Voorschepen / den 28. Julij.

Ten lesten heeft Imbyse onversins / den 28. Julij / een groot deel Krijghsvolck / so te Peerde als te Voete inde Stadt van Ghendt ghebrocht / sonder wete ende consente van die sulcx toestondt / ende heeft voor den ghewoonlijcken tijdt / sonder behoorlijcke forme ofte maniere te gebruycken / tegen de Privilegien / de Wet ofte Magistraet verset / ende hem selven anderwerf Voor-schepen gemaeckt: Ende liedt in Druck uytgaen eenige zijne redenen / die hem daer toe dronghen / welcke waren dese:

Imbyse gheeft in Druck uyt zijn ongheregelde onschuldt.

Als datter eenighe Borghers sochten den welstandt der Stadts Policije / ende de Ghereformeerde Religie te swacken ende te onderdrucken / midts dat sy sochten in te voeren den Religions vrede / welcke den eenighen middel ende wech ware / om dat uytgeroyde Pausdom / ende de Spaensche Tyrannije weder in te planten / daer toe allegherende eenighe exempelen van 's Hertoghen-Bossche / Mechelen / ende andere: Datmen oock den voorsz Imbyse / den 18. Novembris lestleden / ghetracht hadde uyt de Stadt gheweldelijcken te voeren / daer toe de Waghens al ghereet waren / om met hem haren wille te doen: Datter oock ghesocht werdt de ghevanghen Edelen te lossen: Ende datter behendelijck ghetracht werdt / een Wet nae haren sinne te hebben: Want alsoo daer Brieven waren gekomen vanden Prince van Orangien / vanden 24. Julij / inhoudende: Dat hy daer wilde komen / om met haer vanden staet des Landts te raedtslaghen: ende de Wet te vermaken: Dat hy de quaetwillighe terstondt aen hem wilde ghesonden hebben / haer biddende 't selve op staende voet te willen doen. Ende so het selfde den Voor-schepen Imbyse in deliberatie wilde stellen / ende niet consenteren in 't afwijcken vanden Over-deken / soo hadden nochtans drij Leden der Stadt door-ghedronghen / datter Commissarisen aen hem ghesonden werden: 't Welck den Regheerders groot achter-dencken maeckte / ende daeromme goet ghedocht haer voornemen te voorkomen / met alsoo de Stadt te versiene van goede ende ghetrouwe Wethouders / biddende / datmen die in 't goede soude willen nemen / al en waren de Ceremonien ende ghewoonlijcke ghebruycken niet nae de Privilegien ghebruyckt / dat ware om beters wille gheschiet / ende uyt noot: Sy hadden nochtans ongeerne / ende met bedroefthеyt / die moeten laten berusten / consideratie nemende / dat alle Privilegien tot welvaert ende behoudinghe der Stadt dienen moeten / die nochtans inden grondt niet verkort en waren / dewijle daer door des Stadts ruste ende vryheydt (zijnde de Souveraniteyt van het Graefschap van Vlaenderen ghevallen inden boesem ende macht vande Ghemeynte) meer ghesterckt dan verkrenckt ware.

Imbysens opinie / dat de Souveraniteyt van Vlaenderen ware ghevallen inden boesem der Ghemeynte.

Hy verontschuldighde oock / datmen de Ruyteren ende Knechten (zijnde ten dienste vande Steden) hadde laten inkomen / ende dat het niet en ware gheschiedt / om yemandt te forceren ofte gheweldt aen te doen / maer om die in stilheydt te behouden / soo daer eenighe gheweest waren / die sulcken profijtelijcken / jae nootelijcken werck / hadden willen verhinderen / ende sy waren oock weder vredelijck de Stadt uyt ghetrocken.

Die van Ghendt gheven in Druc uyt 14. Artyckelen / waerom men den Prince van Orangien niet behoorde te ontfangen.

Hier nae hebben Imbyse / ende zijnen aenhangh / besloten / ende tot Ghendt in Drucke laten uytgaen 14. Artijckelen / waerom het niet raedtsaem en ware / dat de Prince van Orangien soude komen binnen der Stadt van Ghendt.

1. D'eerste / om dat hem de tegenwoordighe Magistraet niet en behaeght / die hy soude willen veranderen nae zijnen sin / ende doen wat hem beliefde / 't welck bloet-stortinge soude mogen veroorsaken.

2. Dat hy soude den Religions vrede willen invoeren / volghende den Eedt die hy ghedaen heeft van de Roomsche Religie te beschermen / ende alsо souden dagelijcx aenslaghen door de Catholycken gemaeckt worden / ende de Stadt soude verhindert worden / dat sy in haren hooghsten noodt haer niet en souden behelpen met de Gheestelijcke goederen / waer door den ghemeynen Man meer ende meer soude moeten belast worden.

3. Dat hy soude willen als Luytenant Generael komen / ende alsо de Stadt houden onder 't Jock van den Hove / vanden welcken sy soo vele beswaringhen hadden gheleden / op dat hy alsо de Ghemeynte soude berooven vande Souveraniteyt ende hooghste vryheydt / die de selve nu inden boesem ghevallen was / ende van rechts-wegen toequam.

4. Dat hy onder den schijn van te middelen de saken des Landts (de welcke het Hof in desen ellendighen staet ghebracht heeft) meynende de Stadt te dwinghen tot consenteren / tot het aennemen vanden Hertogh van Alenzon / als hy tot Brugghe ghepractiseert hadde.

5. Dat uyt zijn komste de Steden gheen profijt te verwachten en hebben / so 't selfde bleeck uyt zijn voorgaende komste / 't welck nu meer te vreesen ware / mits dat hy hem soude soecken te wreken / alsoo daghelijcx bleeck by de klachten over de Stat / principalijck aen die vande Unie van Utrecht gedaen.

6. Dat hy met Fransoysen raedt soude mogen komen / ende met Guarda van Krijghsvolck / waer uyt te vreesen soude zijn / dat hy Garnisoenen soude mogen inde Stadt brengen.

7. Dat het te beduchten soude zijn / alsо den vyant hem sochte / dat de vyandt daer soude mogen komen ende hem beleggen.

8. Om dat den Prince de Stadt noch met ghelde noch met volck helpen kan. Aengaende sijnen raedt / die konden sy van hem uyt Antwerpen met minder perijckel hebben.

9. Aengaende dat des Princen aenhanghers voortbrengen zijn komste / soude de ander Leden van Vlaenderen met haer vereenigen / welcke vereeninge haer niet en konden profijtelijck wesen / maer soude alleenlijck dienē / om des Princen voornemen te passē te brenghen / met 't ghene dat vooren is verhaeldt / daer ter contrarie de andere Leden met der tijdt haer sullen tot haer vereenigen / 't welck den Lande profijtelijcker soude wesen.

10. Daeromme behoorden de Inghesetene haer volkomelijck te verlaten op de sorghvuldicheydt van haren Magistraet / die ten tijde van noode wel hulpe ende

1579. ende bystandt vinden soude / soo door 's Princen komste sulcx niet verhindert en werde.

11. Aengaende dat sommighe voorgeven/dat het nootlijck is / dat het volck een Hooft heeft / Daer op is de antwoorde, dat de Landen wel een Veldt-Heere diende / daer de Prince niet bequaem toe en ware/ die hem altijdt inde Steden gehouden hadde ten tyde vande schoone Veldt-Leghers.

12. Datmen seyt dat den Prince wel inden toom te houden waer/ soo hy daer zijnde, men vreese hadde/ dat hy yet soude willen aenrechten : dat en hadde ghenen grondt : zijn practijcken waren te groot, het ware beter te schrijven ende zijn komste uyt te stellen.

13. Dat eenighe voorgaven / soo sy haer met den Prince met en vereenighden / dat sy niet en souden van Hollant ende de Unie ontfangen worden : Is de antwoorde / alsoo sy niet en sochte dan de reyne Religie / ende haer vryheydt voor te staen, soo en souden sy van haer Gebueren niet verlaten worden, nademael de Hollanders soo qualijck tot den Fransoys ghesint waren/ als sy.

14. Soo des Princen komste soo nootsaeckelijck ware / om de affairen vande Landen in goeden standt te stellen / alsmen voor-gavé / soo waer raedtsamer/ datmen hem versochte tot Brugghe te komen / ende daer mochte men hem dan toeseynden Persoonen/ om met hem te handelen / ende soo sal dese Stadt uyt alle vreese wesen/ ofte anders moeste onder zijn komste wat anders verborgen liggē / dat tot schade mocht uytvallen.

Dit zijn in summa de Artijckelen tegen den Prince in Drucke ghegheven/ maer desen niet teghenstaende (door toedoen vanden Heere van Rihove, ende andere van contrarie gevoelen in Ghendt) isser besloten / by addvijse vande dry Leden der Stadt / dat den Prince soude inkomen/ op vijf Artijckelen/ die hy soude beloven te onderhouden.

Artijckelen by die van Ghendt versocht/ ten inkomen van den Prince van Orangien.

Inden eersten / dat zijn Excellentie die van Ghent belooven / ende behoorlijcken verseekeren sal / gheene Garnisoenen daer in te brenghen / ofte te laten brenghen / niet meer t'zijner inkomste als vertrecke / oft andersins / sonder daer tegen te contrarieeren/ ter oorsaecken van eenighe versoecken/ oft andere voorwendinghen / directelijck oft indirectelijck / tot dien eynde tenderende.

2. Syne Excellentie sal in gelijcker manieren oock belooven ende verseekeren die van Ghendt gheensins te verminderen in haer Privilegien / Rechten ende Vryheden / sonderlinghe inde preeminentien ende Souveraniteyt op henlieden nu onlanghs vervallen/ door dien dat ten ghesetten daghe de Koninghlijcke Majesteyt/ als Grave van Vlaenderen / niet en heeft willen voor goet aennemen alsulcke redelijcke conditien van Payse/ als hem oft syne Ghedeputeerden tot Ceulen voor-gehouden zijn geweest / sonder de voorsz Privilegien / Vryheden/ preeminentien ende Souveraniteyt/ eenighsins te verkorten/ 't zy door handelinge met den Hertoghe van Anjou/ oft andersins.

3. Beloovende voorts de Wet deser Stede / die gheapprobeert ende ghewillekeurt is / soo wel by de Over-Deken ende ghemeene Dekens vande vrye neeringhe / als oock by den Deken ende ghesworene vanden Ambachte vande Weverije / midtsgaders de exercitie vande Religie / met dat daer af is dependerende / ende 't ghebruyck vande Gheestelijcke goederen te laten in sulcken state / als die teghenwoordelijck zijn / sonder eenighe veranderinghe daer inne te doen/ ofte te laten doen / 't zy by forme van Religions vrede/ oft andersins/ in wat manieren dat het zy.

4. Ende alsoo vande Stadts weghen aen zijne Excellentie ghegheven werdt alle behoorlijcke verseekeringhe / soo sal de selvighe zijne Excellentie reciprokelijck/ oock allen ende yeghelijcken Inghesetenen der Stadt/ suffisante verseeckeringhe doen/ sonder de selvighe / oft yemandt van henlieden eenighsins te molesteren / ofte te laten molesteren / ten opsiene van eenighe voorgaende saken/ hoedaugh de selve mochten wesen.

5. Welcke Artijckelen men zijne Excellentie (door zijn komste binnen deser Stede) bidden sal te willen belooven te onderhouden ende daer af den Ghedeputeerden der selver behoorlijcke verseekeringe te geven/ onder zijn Cachet ende Signatuere.

Te vooren hadden die van Ghendt / tot een verantwoordinghe / van dat sy haer Contributie niet nae haer taxatie over en brochten/een reeckeninghe in Drucke laten uytgaen van alle betalinghe / die alleen het Quartier van Ghendt ghedaen hadde / (zijnde maer een Quartier van Vlaenderen) tot onderhoudinghe vande ghemeene sake / sints den 15. Augusti/ Anno 1577. tot den lesten Junij / Anno 1579. beloopende ter somme van veerthien hondert duysent/ende 24. duysent Ponden Tournoys / ofte guldens / elck van veertigh grooten Vlaems : Boven de Brandtschattinghen / die de ghemuytineerde Walen 't voorschreven Ghentsche Quartier alleen (sonder de ander Quartieren) hadden binnen den tijdt van 8. oft 9. Maenden in ghereede Penninghen doen opbrenghen / wel beloopende dry hondert duysent Guldens/ ofte meer.

1579.

Rekeninghe van die van Ghendt / bewijsende veerthien hondert duysent / ende 24. duysent gulden opgebrocht te hebbé / in 23. Maenden.

Sy beklaeghden haer voorder/ vraghende waer alle dat geldt mochte bevaren wesen/ende maeckten rekeninge/ so de andere Leden van Vlaenderen nae advenant haer taxatie ofte quote opgebracht hadden / soude moeten opgebracht wesen / in 't geheele Landt van Vlaenderen, ontrent de dertighmael hondert duysent Guldens / dat zijn dry Milioenen Guldens. Ende ghelijck die van Vlaenderen opghelepdt was het een derdendeel van alle de Lasten ende beswaringhe van alle de Provintien / ende dat boven haer vermoghen/ ende dat sy voor haer derde-part dertighmael hondert duysent guldens opgebracht hadden : ende soo de ander Provintien haer desghelijcx ghequeten hadden voor de twee derden-deelen / 't welck beloopt over de tnegentigh hondert duysent gulden / 't welck zijn neghen Milioenen : Soo vraghen sy watter met dat groot gheldt uytgerecht was/ oft waer dat het ghebleven ware ? Ende soo de andere Provintien zijn in gebreck ghewéest / waeromme beschuldighde men die van Ghendt/ende niet eer de andere ?

Boven die rekeninge allegeerden sy noch/ dat daer niet onder begrepen en was de kosten / die sy tot fortificeren van haer Stadt(die sy uyter maten wel ghesterckt hadden) uytghegheven hadden/ te weten/ twee hondert ende tachtigh duysent guldens.

Fortificatie van Ghendt kost 280. duysent gulden.

Dese rekeninghe achten haer weder-partije voor een hoovéerdighe voorstellinghe van haerder macht. Als oock dat sy hielden uyt eyghen authoriteyt by de hondert Vendelen Knechten in alle onnuttichéyt/ tot haer eygen beschermínghe tegen de Catholijcke ende Malcontensche Walen/ die sy gheterght hadden/ contrarie den wille vande Generaliteyt. Welcke Ghentsche Vendelen den Heere van La Noue onder gheen discipline noch nergens tot een goeden aenslagh konde brengen / veel van henlieden beter ghewendt zijnde Papen/ Nonnen/ ende Bagijnen te bevechten/ dan de ghemuytineerde Walen / onnutte ofte ydele excusen makende / als dat sy geenen last en hadden / om die te slaen / midts datmen met haer noch in handelinghe van vereeninghe stont/ende datse geen Vyanden verklaert waren/ daer sy de Gheestelijcke/ die haer luttel weerden / sonder last ende commissie wel dorsten bespringen ende pilgeren.

Wt alle dese handelingen kan lichtelijcken verstaen worden / hoe dat die van Ghendt by weynighen zijn overheert geweest/ende met wat ongesonden yver dat eenige, met wat eergierichéydt/haet ende quaden opsetten wille andere zijn gedreven geweest / tot haer eygen bederf/ den Spaengiaerden ten dienste/ die welcke siende dese Cours, seer wel haer profijt daer onder gedaen hebben/ende die voorschreven onrustige Geesten daer inne weten te stijven ende voeden / haer prijsende dat sy soo quaet Fransoys waren / ende allenskens de Notabelste winnende/ jae selve den genen/ die professie vande Ghereformeerde Religie deden / ende Hoofden daer van wilden wesen/ hebben sy onder den voorschreven schijn geleydt ende ghebrocht tot haer voornemen.

De Prince van Orangien / niet teghestaende den ghefailleerden Aenslach ende voorgaende Propositien, die hy niet wilde aennemen/ zijnde versocht door expresse Ghedeputeerde vande voornaemste Borghe- rije tot

De Prince van Orangien treckt tot Gent, in Augusto.

1579. rye tot Ghendt te komen / tot het vernieuwen vande Wet; op verseeckeringhe dat Imbysens Authoriteyt nu by de Gemeynte seer was gheswackt / ende dat sijn presentie het eenigh remedie soude zijn / om de Stadt in rust ende ordre te brengen / insonderheyt soo gheaccompaigneert quame met sommige honderden Borghers tot sijne Guarde om meerder authoriteyt.

Prince van Orangien komt tot Ghendt.

Alsoo heeft hy hem nae Ghendt verboeght met de Gedeputeerde onder de welcke was Joncker Charles Wttenhove Heere van Hoogervalle / ende is daer gekomen in Augusto met syn Borgerlycke Guardie / alwaer hy korts den voorschreven Wttenhove / een discreet ende modest persoon / Voorschepen, dat is als Borghemeester ghemaeckt heeft door raet vande discreetste als Boucle Cropvelde / Somer &c. welcken Jaques de Somer hebbende groote ervarentheydt werdt daer nae Pencionaris vande Stadt verkoren. De Voor-schepen oft Borghemeester Imbyse dat hoorende / dochte te vertrecken / ende onder 't deckisel van aen de Havene (het Sas genoemt) een Stercke te ordineren / so was hy daer in een Schip geseten / meynende uyt Vlaenderen te vertrecken: Maer als t'selve gemerct was / is hy met veel redenen ten lesten ghepersuadeert weder te keeren / ende hem met zyn Collegie weder te vereenighen.

Imbyse tracht t'ontvluchten.

Als de Prince van Orangien tot Gendt gekomen was / heeft hy veel moeyte ghehadt eer hy de Magistraet (die onordentlijck ghecoren was) konde afsetten / ende een nieuwe maken / ende heeft in alles beter ordere ghestelt. Aengaende de gevanghene Edelen / daer op en viel doen soo grooten questie niet / uyt oorsake dat sy in Junio / door de hulpe en assistentie van Olivier Meynens ende Caseels ontkomen waren / zynde alle beyde Borgeren: Maer alsoo sy terstont na gejaeght werden / werden sy meest weder ghekregen / waer onder de Heer van Champigny was. Onder die wech gheraeckten / waren de Heere van Rassinghem ende de Heere van Swevegem / met de Bailliou van Cortrijck / ghenaemt Erpe.

De ghevangene Heeren tot Ghendt breken eensdeels uyt.

Den Prince van Orangien tot Ghent zijnde / hebben / Imbyse ende Dathenus / oock andere quaet genoeghen van hem gekregen / onder andere den Commis vande Licenten ende Convoyen / ende ontfangher vande Gheestelijcke goederen. Deynaerdt wert oock beschuldight / van dat hy voorghenomen soude hebben te vertrecken / om geen rekeninge te doen van zyne handelinghe hoewel hy naemaels daer van onschuldigh ghekent worde.

Imbijse treckt uyt Gendt met Petrus Dathenus.

Jonckheer Jan van Imbijse tot Ghendt uyt de Magistraet ghestelt zijnde / ende siende datmen hem mochte rekeninge van gehandelde saecken afeysschen / insonderheyt oock wetende dat hy veel vyanden hadde / is van daer nae Duytslandt getrocken / daer hy hem langhe by den Paltsgrave Cazimirus onthouden heeft. Desgelijcx Petrus Dathenus / een Notabel Predicant / dien ooc veel vande voorschreven handelingen toegeschreven werde.

Prins van Orangien verstelt de Wet tot Brugge.

Van Ghendt vertrock den Prince op Brugghe / daer hy oock de Wet oft Magistraet ten behoorlijcken tyde vermaeckte / ende in als ordere stelde / ooch dat de Catholijcken exercitie van hare Religie mochten hebben / secretelijck tot bequamer tijdt / ende heeft het Gouvernement van Vlaenderen op sekere Conditien aenghenomen.

Stratagema. ofte aenslag der Malcontenten op Gendt te vergeefs.

Terwijle de Prince van Orangien tot Gent was / sochten de Malcontentē om met list ende behulp van vrienden binnen Gendt te gheraken. Sy begeerden logement voor Vlaemsch Peerde-volck / het welck onwetende bykans geconsenteert werdt ende eenighe waren ghereedt de Poorten open te doen / maer andere vraeghden den Prince oorlof / die terstont mercte / dat het vyanden moesten wesen / midts dat hy geen Peerde-volc daer ontrent en hadde / ofte ooch en verwachte, waeromme hy in haesten nae de Poorte toesont, daer die Boden qualijck tijts genoegh quamen / om de Poorten toe te houden: ende soo vertrocken de vyanden wederom.

Exployten der Malcontenten in Augusto.

Ende nae datse haer verselschapt hadden met den Prince van Parma / nae uytwijsen van haer reconciliatie oft vereeniginge / soo kreghen sy ontrent desen tijdt de Stadt Aelst inne met behendicheydt / alwaer de Grave van Lalain in Augusto quam / toonende noch eenighe ghenegentheyt tot een Generale reconciliatie oft vereeniginghe te hebben / meer dan d'andere. Sy namen oock Ronse in een groote vryheyt / daer sy 't al vermoorden ende verjaeghden watter was. Sy hebben oock Baesseroode by Dermonde (daer eenighe Vendelen Gentenaers lagen) besprongen / ende opgeslaghen, de plaetse hebben sy verbrandt ende verlaten. Daer was oock groote apparentie van dat den Prince van Parma soude Brussel beleghen / daer de Heere van La Nove met 12. Vendelen knechten Fransoysen / bereedt was in te trecken: Maer den Prince van Parma vondt / nae het innemen van Maestricht / onder zijn volck veel swaricheyt / ghebreck ende verminderinghe. Hy selve hadde oock een groote sieckte waeromme hy in alle manieren getracht heeft dat hy de Provincien van Artois / Henegouwe Ryssele / Douway en Orchiers / mochte contentement geven / nae luyt het Contract vande reconciliatie oft vereeniginghe: Ende heeft over sulcx indē Winter (als de voorsz Walsche Provincien een Legher van Walen ende Inghesetenen opgebrocht hadden) allenskens zijn Spaengiaerden / Duytsche ende Italianen / uyt de Fortressen ende Stercken ghetrocken / die besettende met de trouwste onder de Walen / die hy wiste / dat vande wederparthye meest gheoffendeert ofte ghetergt waren / ende heeft alsoo haer vreemt Krijgs-volck (nae luyt van 't Contract) wech gesondē / alleenlijck houdende particulier Hoofden / met het Italiaensch Peerde-volck / ende dat al maer voor eenen tijdt / tot datmen behendelycken wiste de selve Provincien wederomme in eenen noodt te brenghen, dat sy consenteerden / ende eensdeels selve versochten / 't voorschreven Krijghs-volck weder te ontbieden.

Aelst ende Ronse ingenomen vande Malcontenten.

Parma seyndt wech sijn vreemt Krijgsvolck / nae luydt 't Contract / inden Winter.

Met dit wech-seynden des vreemt Krijghs-volcx / heeft Parma veel Steden ende particuliere Lieden seer versterckt in goede opinie / die te vooren noch wanckelbaer stonden / den Edeldom der Walscher Provincien daer mede seer winnende / als die in dienste ende staet daer door ghestelt werden / waer door ooch mede te weghe ghebrocht werdt / dat Parma selve soude in 't Gouvernement blijven: onder andere ooch / heeft het volbrenghen van dit Contract / de Heere van Bours / ende de Stadt van Mechelen / seer doen veranderen / ende ten lesten tot afval vande vereenighde Staten ghebrocht / waer door die tot de tweede plonderinghe ghekomen is / als wy namaels sullen verhalen. Als sy afghevallen waren / sondt haer Parma tot haerder bescherminghe / eenen kleynen hoop Voet-volcx / ende seker Albanoys Peerde-volck / die rondtomme het platte Landt afliepen / tot Aelst / Heerentals ende Dermonde toe / innemende het Fort van Willebroeck / staende op 't beginsel vande Brusselsche Vaert / ende braecken alle de Sassen / dat zijn Kamers met deuren / daer sy het Water mede afsluyten / aflaten / innemen ende behouden nae beliefte / zijnde kostelijcke / geweldige ende stercke structuren ende instrumenten / inde Nederlanden genoech bekent. Dese Vaert koste (so men seyt) de Stadt van Brussel achtien hondert duysent Guldens / mits dat sy gheheel Berghen door te graven hadden. Die van Mechelen wreecten daer mede haer oude gramschap op die van Brussel / die opghekomen was door het maken van dese Vaert / ende benamen haer daer mede de passagie ende Vaert van Antwerpen op Brussel.

Parma blijft in 't Gouvernement door des Volcx willicheyt.

Die van Mechelen / afghevallen zijnde / brekē die Brusselsche Sasse / de Vaert ontbindende / die achtien hondert duysent Gulden ghekost hadde.

In Septēber hebben de Spaengiaerden de voorsz Schansse van Willebroeck ghesocht te victalieren / 't welck haer der vereenighde Staten volck meynden te beletten / maer sy werden vanden Spaengiaerden daer over ghesaghen / nochtans en konden sy niet wel de Schansse van provande besorgen: Waer door de Duytschen / die daer op lagen / siende dat sy gheen provande van Mechelen oft elders konden bekomē / ghebruyckt hebbende behoorlijcke protestatie / ende vreesende beleghert te worden vanden Heere van La Nove / hebben de Schansse verlaten / daer van treckende / vernagelende het Gheschut, daer terstondt der Staten volck in trocken / ende de passagie van Brussel ende Antwerpen weder kregen.

Schansse van Willebroeck van Parma volc verlaten / wordt by de Staten ghesterckt / in September.

Den

Alexander Farnesius. Hertoch van Parma ende Playsance, Gouverneur der Neder landen,

H. Iacoſſen. excudit.

Den Eertz-Hertoge Mathias/ Prince van Orangien / ende de Heere van La Noue / lieten haer korts daer nae aldaer t'samen vinden / om de Schansse te besichtighen / ende besloten oft resolveerden daer een onwinnelijcke plaetse van te maken / tot versekeringe vande Vaert/ daer toe terstondt alle ordinantien ghegheven worden / het welcke die van Mechelen seer benoude.

Alsoo de Malcontenten in Vlaenderen / een rijck groot Dorp ofte Vrijheydt/ ghenaemt Meenen/ ghelegen op de Leye / in 't beginsel van haren nieuwen Krijgh inghenomen hadden / ende dat haren Oversten/ Emanuel de Lalain/ Heere van Montigny/ dat selve seer ghesterckt hadde / (dat zijn eerste conqueste noemende) waer door sy gheheel West-Vlaenderen afliepen ende Brandt-schatten/ soo hebben sy dat selve weder verlooren inder manieren als hier nae volght. Meenen in Vlaenderen de Malcontenten afgenomen/ den 12. Octobris.

Tot

1580. Tot Meenen woonde een Brouwer / ghenaemt Pieter Vercruyssen / dese was seer vande Walen vervolght / om dat hy eertydts den Predicant geherbergt hadde: Ende ten lesten hebben de Walen gesocht criminelijcken tegen hem te procederen. Door dese oorsake avontuerde hy 't te ontloopen / op eenen morgenstondt / in Boeren kleederen ghekleedt zijnde. Ende alsoo hy een Sentinelle ofte Schilt-wacht passeren moeste / soo ontweldighde hy die een Hellebaerde uyt der hant / waer mede hy twee ander Wachters overviel / ende ontquam 't alsoo met wel loopen.

Daer nae addresseerde hy hem aenden Borghemeester van Brugge / Jonckheer Jacques Broncqsault genaemt / hem vertoonende / met wat middelen hy sijn Vaderlant soude konnen verlossen / 't welc hem dochte licht om doen te zijn / en dat het met weynigh volcx soude konnen uytgevoert worden. Als men nu hier van beraedtslaeght hadde met den Colonel der Schotten Balfour / en daer op ontfanghen het bevel en advijs vande Eertzhertoge / en Prince van Orangien / so dede de voorsz Borgemeester / en sijne Sonen Pieter en Joos / buyten op sijn Lust-huys heymelijcken maken seker ghetal van Ladderen / tot sulcx seer bequaem. Als nu alle dingen reedt waren / is de Colonel Balfour des avondts / den een-en-twintichsten Octobris / uyt Brugge ghetrocken nae de Schotsche Vendelē tot Rousselare / met de welcke hy hem 's anderdaegs 's morgens voor vier uren onder de Vesten van Meenen liet vinden / op den Steenwegh ofte Cassije vande groote strate / die nae Rousselare gaet / met den voorsz Pieter Vercruyssen.

Op de selve tijdt lieten haer daer oock vinden op den Steenwegh van Kortrijck vier Vendelen Vlaminghen / welcke tot dien eynde uyt het Garnisoen van Kortrijck met Schepen warē doen komen. Dit volc tsamē (met dat de Klocke vier sloegh) inde morgenstont den 20. Octobris / beklommen en besprongē gelijckelijc aen twee plaetsen de Stadt / met sodanigē kloeckheyt / dat sy de Schilt-wachtē overweldighdē / en het Corps de Garde terstont deden vluchten / ende maeckten haer alsoo (sonder verlies van Volck / en sonder te vinden grooten wederstandt) Meesters vander plaetsen: want die van binnen haer te onsterck kendē / overmidts een deel van haer Garnisoen vertrocken was op diergelijckē aenslag / daerom sy haer langs de Brugge over het Water te Halewijn salveerden.

Aenslagh op Kortrijck ghemist door 't innemen van Meenen den 22. Octobris.

Ende dat meest te verwonderen is in desen aenslagh / de Walsche Garnisoenen daer ontrent / als van Waestene / Werbycke / Comene / met die van Meenē / waren / door raedt vanden Heere van Erpe / onder het beleydt vanden Heere Valleyns ghetrocken / om met dierghelijcken middel de Stadt Kortrijck te verrasschen / ende dat even ter selver tijt als 't selfde te Meenen geschiede. Ende alsoo de selvighe Garnisoenen voor Kortrijck waren / ende die van Alleynes met d'ander Officieren besigh waren / om met haer Hellebaerden ende Spiessen de diepten vande Grachten te gronden ofte versoecken / was den Hoogh-bailliou van Kortrijck in 't opperste vanden Thoren des Kasteels / om te hooren de alarme die ter selver uren tot Meenen soude gheschieden: Van waer hy riep / vraghende de Schildt-wacht van 't Bolle-werck / of hy noch niet ghehoort en hadde / niet wetende dat sijn vyanden hem soo nae waren. De Schildt-wacht ofte Waker antwoordde overluyde / Neen. Waer op de Balliouw weder seyde: Nochtans is den tijdt nakende. Welcke woorden Valleynes alle hoorde / ende kreegh daer door achterdencken / dat sijnen aenslagh ontdeckt was / en dat die woorden daeromme waren gesproken. Waer over wat vertreckende by sijn volc / om vorder op den aenslagh te beraden / hoorde hy terstont den alarm op Meenen / 't welck hem dede terstondt keeren / om die te helpen / ende by aldien dat Meenen ghenomen soude zijn / het Krijghs-volck wederom te vermeesteren / terwijle sy mochten met plonderen besigh wesen. Maer nakende de Stadt / en door doncherheydt qualijck onderkennende ofte de Spiessen die sy saghen / Lancien waren / achtende dat daer Peerde-volc binnen was / dede 't selve hem van sijn voornemen veranderen / ende met sijn verschrickt volck vertrecken na Werbycke / waer door de Schotten ende andere beter tijdt hadden / om in Meenen den Buyt te vergaderen ende te deylen / welcken de Walen in langen tijdt vergadert hadden / ende oversulcx niet kleyn was. 1580.

Op dese tydinge dede de Prince van Orangien van Willebroeck nae Meenen op-trecken de Fransche en Enghelsche Vendelen / met noch andere Vlaemsche / sonder het beleydt vanden Heere van La Nove om te volgen de Victorie / so dat den voorsz Heere / den 14. Novembris / 's morghens met sijn Volck quam tot Werbijcke daer waren vande voorsz Walsche Garnisoenen twee Vendelen Walen inde Kercke / en twee in 't Kasteel / dat over d'ander zijde vande Riviere leydt / houdende de Brugge vry tusschen beyden. Die inde Kercke waren / werden vande Fransoysen becingelt / ende van boven uyt de Huysen vanden Dorpe door die Kerck-beyuysters geschoten. Die van binnen schoten oock geduerighlijck daer tegen / ende weerden haer 't beste sy konden / sulcx datter werdt gheraedtslaeght / of men 't Gheschut daer soude voor brengen / gemerckt die van binnen niet en toonden dat sy haer wilden opgheven / als die verhoopten ontset vande omliggende Garnisoenen / ghelijck dan oock tot dien eynde uyt Halewijn getrocken waren vijf Vendelen. Maer die van Meenen / 't selve ghewaer gheworden zijnde / gaven een heete schermutsel aen die van Halewijn / stekende het vyer inde Corps de Garde / in voegen dat die van Halewijn daer door verbaest zijnde / deden wederomme ontbieden haer voorsz uytgetrocken vijf Vendelen / waer inne sy seer wysselijc handelden. Want de Heere van La Nove verwittigt zijnde / dat de Walen haer te Comene vergaderden / hadde gantschelijck besloten / waer 't by aldien dat sy haer te Velde begaven / dat hyse soude aenvallen / ende slaen in alle manieren / het welcke hy alomme tot dien eynde dede verkondigen aende Vlaemsche Vendelen ende andere / met het Peerde-volck / die hy daer hadde: Maer siende dat sijnen vyandt hem niet en vertoonde / dede hy (om gheenen tijdt te verliesen) die Kercke met Ladderen beklimmē (so dat hy des namiddaegs ontrent vier uren daer Meester van werdt. Daer wert seer gepresen de vromicheyt ende volstandicheyt der Vlaemscher Vendelen / ende voornamelijck van eenen Soldaet een Rondassier / die op sijn Rondasse ontfanghen hadde seventhien scheuten / in 't innemen vande Kercke. Daer bleven inde hitte ontrent 40. Soldaten vande Walen doot / de reste in 't getal van ontrent 150. werdt gevangen: Den eenen Capiteyn was Carondelet / Luytenant vanden Grave van Egmont: den anderen / ghenoemt Croyset / en werdt niet gevonden. Die van 't Kasteel haer niet langher daer betrouwende / staken op den avondt 't vyer in 't Kasteel / ende namen haren wegh op Comene.

La Nove exployten tot Werbijcke / den 14. Novembris.

Den sesthienden Novembris dede den Heere van La Nove ontrent 300. Peerden / ende 400. Fransoysen Voet-volcx trecken over de Riviere de Leye / om avontuere te soecken: Ende houdende haren wegh op Halewijn / ontmoeten vier Benden Ruyteren / daer d'eene van was de Bende vanden Hertogh van Arschot / ende de andere vanden Grave van Lalain / d'ander waren nieuwe Benden. Dese dede hy terstont bespringen / ende soo geweldelijck aenvallen / dat sy ter eerste charge geheel ontdaen en gescheurt werden. De vluchtige werden vervolght tot Marquette toe: Ende sonder den nacht die haer overviel / souden daer weynigh afghekomen hebben / al hoe wel het meeste deel daer doodt bleef / als bleeck by de Peerden ende gevangenen / die de Schotsche Capiteyn Seton ende Mornou brochten binnen Meenen.

Malcontenten Peerde-volc werden van La Nove by Halewijn gheslaghen / waer over sy veel plaetsen verlieten / den 16. Novembris.

Hier van die van Halewijn de wete hebbende / staken sonder beyden 't vyer inde Huysen / ende vluchten terstont: die Huysen branden tot den grondt af. Het Garnisoen van Beeclare ende Waestene vertrocken oock / welcke plaetsen La Nove terstont met sijn volck dede besetten / met meer andere plaetsen daer ontrent / in welcke exployten sijn volck de Fransoysen haer so yverigh toonden / dat sy hoorende dat haer betalinge tot Meenen aengekomen was / de selve weygherden voor alsdoen te ontfangē / seggende / dat het doen geen tijdt en was om geldt t'ontfanghen / maer om schuldige plicht ende dienst te doen / ende te vechten.

Op

Wy hebben te vooren geseyt/ dat die van Groeningen/ uyt haet vande Ommelanden/ niet en wilden in de Utrechtse Unie komen. Ende also de Ommelanden klaeghden, dat haer Edelen ende andere/ door de Executeurs des Koninghs ende Camer van Groeninghen verdruckt werden/ soo is den Stadthouder/ namelijck den Grave van Rennenbergh/ belast middelen by der handt te nemen / om hem van die van Groeninghen te versekeren : Welcke tot dien eynde eenen Landtdagh beschreef tot Vischvliet / een Dorp gelegen inde Ommelanden/ om alles met der minnen te slissen. Maer die van Groeninghen weygherden daer te komen / seggende sulcx tegen haer Privilegien te wesen. Waerom Rennenbergh zijn Krijghs-volck by hem ontboot/ 't welck die van Groeningen merckten / ende dochten oock Krijghs-volck te doen aennemen/ door eenen Hopman Winckenbergh ghenaemt: Maer de selve werdt tot Arnhem ghevangen. Waer over Rennenbergh haer schreef uyt Pieoordt / den 5. Mey/ dat sy moesten (om alle mistrouwen wech te nemen) Garnisoenen innemen / ofte Gijselaers geven. Hy schorste oock des Koninghs Kamere in Groeninghen van haer Officien/ ende nam voor/ door last vande Generale Staten/ Delfziel ende Winsum weder sterck te maken / daer toe last ghevende den Hopman Cornput. Maer daer en werdt alsdoen niet anders in ghedaen / dan datter Loop-schanssen ende Draey-boomen op de aenkomste van Winsum ghemaeckt werden, ende men begonst de Stadt / ghenaemt den Dam, te beschanssen ende sterck te maken/ welcke / nae dat sy van Meynaert van Ham / ende Bernt Hacfort/ van wegen des Vorsten van Ghelre/ gesterckt gheweest was / (zijnde dese twee Hopluyden van haer eyghen Knechten in Georghen Schenck handen ghelevert) werdt die by den selven Schenck/ Anno 1535. weder ghesleght / ende was alsoo blijven liggen tot dese tijt toe.

Den Stadthouder Rennenbergh tracht die van Groeninghen te dwingen.

Die van Groeninghen gaven schoone antwoorde sonder daedt / Krijghs-volck onder de handt aennemende/ waer door Rennenbergh/ den 22. Mey/ voor de stadt sondt de Vendelen van Vliedt / Weda / Olthof / Entens / Ainswoude / Cornput / Hottinga Enschede Schagen/ ende meer andere/ die haer beschansten alleene aende Noort-West-zijde der Stadt / tot kleyn achterdeel der Stadt.

Groeningen eensdeels belegert / den 22. Mey.

De Stadt Groeninghen is ghelegen aen seer goet Weylant ende Koornlant, sy heeft twee Rivieren/ vlietende uyt de Morassen vande Drenthe / namelijck/ Schuyten-diep/ 't welck te Delfziel inde Ems loopt/ ende Horen-diep / dat de Stadt Reediep noemt / loopende inde Riviere Lauwers / voor by de Marne/ eñ voorts in Zee. Sy is eerst bemuert geworden Anno 1110. ende langhe daer nae met eenen hooghen dicken aerden Wal / met sommighe Rondeelen ende seven Thoornen beeingelt/ ende met breede diepe Grachten omgegraven. Rennenbergh dede by zijnen tijdt een groot Bolwerck voor de Botteringe Poorte leggen. De Stadt is groot / ende vol volcx / 't welck rijck is/ ende groote Koopmanschap doet. Sy is lange tijt geweest onder 't Sticht van Utrecht/ ende 't Jaer 1496. was sy door Oorloghe so wijt gekomen (want selden konden sy stil sitten) dat sy heerschappije hadden in gantsch West-Vrieslandt / uytghenomen Franiker. Daer nae hebben sy verscheyden Heeren ghehadt/ als den Grave van Emden (welcke/ als voorschreven is/ een Casteel inde Stadt maeckte) ende den Hertoghe van Gelder. Ende in 't leste namen sy ende de Ommelanden gesamentlijck den Keyser Carolus de vijfde aen Anno 1535. den 7. Junij.

Beschrijvinge vã Groeninghen / staet ende ghelegentheydt.

Den eersten Junij begonden die van buyten met die vander Stadt te schermutselen / ende namen hen af eenen ontallijcken hoop Beesten. Die vander Stadt brochten ontrent 2300. Boeren / uyt de Dorpen van haer Jurisdictien / op de beenen / welcke terstondt met weyningh Krijghs-volck inde vlucht ghedreven werden / ende daer en boven met ghelt gheven ghestraft. Den 6. Junij/ die van binnen hoorende/ dat in 't Legher Busecruyt ghebrack / quamen met alle haer gheweldt van Boeren wel ghewapent / ende met eenigh Krijghs-volck / de Beleggers bespringhen met haer Gheschut, ende hadden daer by wel ses hondert Dienstmaeghden / om haer Gheschut te beschanssen : Maer staende nu in een groote slaghordere / werdt van alle kanten teghen haer ghescher-mutst / ende werden dapper gheschoten / soo datter veel doot bleven / ende nae ontrent twee uren namen sy de vlucht/ ende werden ghevolght tot in de Poorte/ niet sonder perijckel van dat hen die oock afghedrongen soude worden.

Exployten van Groeninghen in Junio.

Hier nae begonnen die van Groeningen na Vrede te luysteren/ die hen ten lesten/ den 10. Junij/ gegundt werdt, om dat de Prince van Parma seer nae die van Maestricht gedwongen hadde / welcke hadde mogen dese Stadt komen ontsetten. De Conditien waren dese : Dat sy souden sweeren den Eertz-Hertoge/ den Prince zijnen Luytenant / ende den Staten Generael / midtsgaders den Grave van Rennenbergh als Stadthouder gehoorsaem te wesen : Garnisoenen/ so het noot ware / in te nemen : Den Religions vrede te doen besweeren ende onderhouden (waer op Rennenbergh selve seer dronge:) Het verschil met de Ommelanden te stellen in handen vande Commissarisen: Ende tot verseeckeringhe van alle desen souden sy ses Gijselaers gheven / die Rennenbergh noemen soude/ ende dese werden ghenoemt al vande voornaemste Spaensch-ghesinde / die den 14. Junij werden tot Campen in bewaringe gevoert/ ende alsoo dede Rennenbergh zijn inkomste inde Stadt op S. Joris dagh/ ende veranderde aldaer den Raet / den welcken hy met Staetsgesinde besettede.

Overghevinghe van Groeningé/ met de Conditien/ aende Staten/ den 10. Junij.

Die vander Drenthe hadden te vooren vier van de Rennenberghsche Vendelen van haer verdreven/ voorwendende dat sy hen groote overlast ghedaen hadden / ende zijn daer over noch trotsigher gheworden. Waeromme Rennenbergh met sommighe van zijn Krijghs-volck/ ende drie Veldtstucken Geschuts/ den eersten July / door de Drenthe nae Coevoorden trock. Maer de Spaensch-gesinde Officieren/ Lantschrijver/ ende Schoutbetten/ waren ghevlucht : ende 't was hem (als den Victorieusen overwinnenden pleegh) al gehoorsaem. Doch Oldenzeel ende Lingen en wilden noch Religions vrede/ noch zijn Garnisoenen niet aennemen/ maer gaven schoone woorden. Ende niet teghenstaende groote dreyghementen / en werdt tegen haer niet voorghenomen : Waeromme sommighe achterdencken hadden / datter heymelijck verstant tusschen haer was. Coevoorden/ zijnde alsdoen een open Vlecke / nam Rennenbergh voor wederomme te stercken/ van wegen de passagie ende gelegentheydt/ als die noch Linghen / noch Oldenzeel niet wel en betroude / daer van hy Cornput last gaf/ welcke daer een Casteel bestack met vijf Bolwercken/ Strijckweeren/ ende diepe Grachten : Maer ten werdt/ by ghebreck van veel middelen/ ende onwillicheydt van verscheyden niet volmaeckt. Daer werden seer veel groote ysere Klooten uytghedolven / die eertijdts teghen 't Kasteel hadden gheschoten gheweest/ oock groote Ramen vol scherpe Nagelen / welcke die van binnen in stede van Voet-Anghels/ inde Grachten gebesight hadden.

Rennenbergh doet Coevoorden sterck maecken / in Julio.

Sonoy hadde oock eens begonst de Stadt te stercken. Haer ghelegentheydt is sulcx / dat alle die uyt Vrieslandt / Ommelanden, Drenthe / ende Vollenhove / nae Duytslandt reysen willen / desen pas ghebruycken moeten : Want de andere over de Bortanghe is onseker/ ende meest onbequaem. Coevoorden heeft in 't Noordt-Oosten een gheduerigh Morasch / tot Wedden toe : In 't Westen heeft sy een gheduerigh wildt Moer / oft staende Water / tot voorby Hasselt ende swarte Sluys : In 't Noorden heeftse het Dorp Dalem / ende een harde Heyde nae Groeninghen toe. Leydt vijf mijlen van Linghen/ vijf van Oldenzeel / neghen van Deventer / vijf van Zwol / ses van Steenwijck / ende seven van Groeninghen. Om dese plaetse is dickmael hier te vooren grooten twist gheweest, van weghen haer ghelegentheydt : Is dickwils ghewonnen/ dickwils overghegheven / ende dickwils afghewoorpen / ende weder opghebouwt. Lestmael is sy by den Ghelderschen Drost Selbach over-ghegheven aen Ghoorghen Schenck / Anno 1536. ende door Koningh Philips (hebbende gemaeckt tot Frontiere Lingen) geslicht.

Gelegentheydt van Coevoorden.

Ende

1579. Ende in 't naeste Jaer heeft Ens / den Drost / de Vestingh der Stadt die by Sonoy begonnen was gheweest / laten ligghen / maer het Kasteel heeft hy op de Fondamenten van Cornput opghebouwt / ten behoeve des Koninghs.

Het Hooghduytsch Staten volck / 't welck haren Legher (alsoo wy hier boven hebben verhaelt) in Brabant opghebroken hadde / is ten meestendeel in Over-Yssel gekomen / alwaer sy den Landtschappe grooten overlast hebben ghedaen / om dat sy niet en waren betaelt / nochtans en konde het Landtschap niet beweeght worden haer Contributien oprechtelijck in te brenghen / om dese wat te vreden te stellen / maer wilden eerst het Krijghs-volck quijt zijn / alsoo die van Vlaenderen gedaen hadden.

Brandt-schat ende wederstant der Boeren.

De voornaemste van dese was de Overste Kurtsbach / een Vryheer / die des Hertoghs van Lignits Suster te Wijve hadde / een beroemt Krijghs-man / welcke / nae dat hy Over-Yssel gebrandtschat en opghegeten hadde / vertrock in 't Landt van Linghen / alwaer hy 't selfde oock pleeghde / tot dat hy ten lesten van Buserupt (daer 't vyer in quam) verbrant is.

De Inlandische Vendelen / als het Regiment van Bertel Entens / en andere / brantschatten de Landen oock dapper / waer tegen haer de Boeren wapenden / en dreven twee Vanen Ruyters / als van Doda / van Laorr / ende die van Kunswoude tot Coevoorden toe / nemende haer Baggagie / Waghens ende Peerden. Daer nae hadden haer de Boeren oock sterck vergadert by Zuydtlaren / om Bertel Entens met sijn Volck te wederstaen : Maer sy werden van hem inde vlucht ghedreven / ende van sijn Peerde-volck vervolght. Alsoo beroofde hy de Dorpen tot Coevoorden toe / ende brantschatte het Landt vande Drenthe op achtien duysent Guldens.

Hier en tusschen begonde Rennenbergh verstant te hebben met den Spaensch-ghesinden / en des Koninghs partye / also wy namaels sullen verhalen. Waeromme hy door open Brieve / mits de menighvuldige klachten vanden overlast / den Boeren en den Landtschap vander Drenthe macht gaf den Krijghssteden (oock selve den ghenen / die van sijnen Regimente waren) te mogen wederstant doen / ten ware dat sy hen sijnen grooten Zeghel ter contrarie met sijn dobbel onderschryvinghe toonden. 't Welck hy daeromme dede / dat hy door sulck een middel hem soude quyt maken sulcke Vendelen ende Krijghs-volck / die hy te vreesen hadde / dat hem mochten verhinderen / om niet te konnen geraken tot sijn voornemen.

Rennenbergh begint den Staten afvallig te worden.

Doch de Vriessche Boeren en roerden haer niet vele / ende die vande Drenthe waren verheert. Maer de Overysselsche van Twent / Zalandt en Masterbroeck / waren sterck / ende hadden Oversten en Bevelhebberen / ende alle Krijghs-ordere / ende noemden haer factie de desperatie : voerende in haer Vendelen een Sweerdt / met eenen halven Dop van een Eye / daer den Doper neven uytgeloopen lagh: En seyden / Sy en hadden tot noch toe om het Eye niet willen vechten / nu moesten sy wel om de Schale vechten.

Boeren oploopigh / noemen haer Factie / de desperatie.

Grave Philips van Hohenlo / Vryheere tot Langenbergh / trock met sommigh Volck om dese Boeren te stillen / maer sy sterck zijnde etlijcke duysenden / ende noch by hen hebbende eenich Krijghs-volck van Anholt / dreven hem te rugghe / niet sonder perijckel sijns levens. Maer als hy naederhandt wat stercker ghewordden was / sloegh hyse by een Klooster Spon genaemt / daer haerder ontrent seven hondert doodt bleven. Daer nae werdter oock veel verslagen by een Dorp Rolte ghcheeten. Alsoo brocht de Grave van Hohenlo (vervolghende sijn Victorie) de Boeren tot ghehoorsaemheyt / steldese op Rantsoen / ende dwongse de Wapenen over te leveren.

Boeren werden ghedwongen by Hohenlo.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Negenden Boecks.

Het Thiende Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Thiende Boeck.

DEn Vrede-handel tot Ceulen gebroken zijnde / houdt den Prince van Orangien de Landen voor / Reformatie op haer Regeringhe / ende aen te nemen den Broeder des Koninghs van Vranckrijck / 't welck oock besloten werdt: Daer op die van Camerijck ('t ghewelt vanden Prince van Parma vreesende) hulpe van hem innemen. Rennenbergh in quaet vermoeden byde Landen gekomen zijnde / maken haer de Vriessche Steden Meesters van haer Kasteelen / ende breken die af : Dies hy Groeninghen overweldight / 't welck Bertel Entens weder beleyde / die daer doodt bleef / wiens leven wort verhaelt. Van wegen den Prins van Parma quam Schenck Groeningen te ontsetten / ende slaet den Grave van Hohenlo by Herdenbergh. Hohenlo sterckt hem weder. Rennenbergh neemt Delfziel ende ander plaetsen in / slaende Hohenloos volck. Kortrijck wordt door den Prince van Parma ingenomen : Ende Ninove door La Noue / daer Egmont gevangen wert. Mechelen / door eenen Broeder Pieter tot afval gebracht zijnde / werdt door der Staten volck ingenomen / ende deerlijck wederom geplondert. Alomme wort een Aertbevinge gevoelt. La Noue wordt by Ingelmunster gevangen. De Heer van Hese wort onthalst: Ende Diest

1579. wordt door der Staten volck ingenomen. De Hertoginne van Parma (die eertijts Regente gheweest is) komt in Nederlandt by haren Sone/ om te regeren/ maer niet aengenomẽ. Hertogh van Savoyen sterft/ oock de Koninginne van Spaengien. Tot Bochain werdt Selles behendelijcken gevangen: 't Welck daer nae/ belegert zijnde/ werdt overgegeven. Den Hertogh van Anjou wordt voor Overheere aengenomen/ op seecker Conditien: Daer over neemt den Eertshertogh Mathias sijn afscheyt. Ordonnantien tot Antwerpen gemaeckt. Fransoys Draeck seyldt de Weereldts-kloot omme. Steenwijck wordt door Rennenbergh beleghert / maer werdt kloeckelijck verweert / ende by Norrits ende Nienort ontset. De Koningh van Spaengien neemt Portugal in met gheweldt/ verjaghende den Koningh Don Antonio. Hertogh van Alba sterft. De Koningh doet den Prince van Orangien inden Ban : Die hem door een Apologie verantwoordt. Tot Brussel werdt de Executie vande Roomsche Religie gheschorst/ door beroerte van een Monick/ ende de redenen by een Placaet gepubliceert : Desghelijcx t'Antwerpen. Een valsche Nonne tot Lisbona/ doende mirakel/ werdt daer gestraft. Doodt ende leven van Rennenbergh : In wiens plaetse komt Verdugo: Die slaet Norrits by Northon. Haultepenne eñ Schenck nemen Breda in met moeyte/ waer dat de stadt Breda/ ende de Heerschappije des Huys ende Gheslachte van Nassou beschreven wordt. La Garde neemt voor de Staten Eyndoven. Kamerijck / door den Prince van Parma belegert zijnde/ wort vanden Hertogh van Anjou met Heyrkracht ontset. De Staten publiceren den Koningh vervallen te wesen van sijn Heerschappije der Landen / ende breecken sijn Seghelen. Den Eertshertogh Mathias vertreckt. Doornick wordt beleghert ende ghewonnen. De Prince van Orangien doet een vertoogh aende Staten. Aenslagen op Bergen ende Borborgh te vergeefs. 1579.

Alle dit is gheschiet in dertigh Maenden tijdts/ regerende den Eertshertoghe Mathias / ende den Prince van Parma.

Als nu den handel van Vrede tot Ceulen alsoo was afgeloopen / ghelijck wy verhaelt hebben / eñ datmẽ daer op geen hoope meer en hadde/ so heeft de Prince vã Orangien / noch tot Ghendt zijnde / dẽ 28. Septembris/ An. 1579. in drucke laten uyt-gaen sijn advijs ende raedt/ op seecker Artijckelen / byde Ghedeputeerde vande Vereenighde Provincien hem voor-gehouden / bestaende meest in vier Poincten/ Als vanden Vrede-handel / vande Contributie / de handelinghe met den Hertogh van Anjou/ ende van 't Gouvernement der Landen.

Advijs des Princen van Orangiẽ op den Vrede/ Contributien/ Hertog van Anjou/ eñ Gouvernement des Landts/ den 28. Septembris 1579.

Aengaende den Vrede-handel / beklaeght hy hem grootelijcx / dat eenighe hem wijten / dat dien gheen voort-gangh en heeft/ daer hy nochtans altijdts gheraden hadde/ ende noch raedt/ dien in alle mogelijcke manieren te aenveerden / wel wetende / dat daer anders noch grooten twist / Oorloghe ende bloedt-storttinghe te verwachten staet : Maer hy sagh de saecke nu soo verre ghekomen/ dat die vande Ghereformeerde Religie gheheelijck van meyninghe waren / niet meer te willen uyt den Lande trecken / noch 't Vaderlandt verlaten / ende datter anders niet met den Vrede-handel dan meerder oneenicheyt tusschen de Landen ghesocht en wordt / als namelijck met de Pacificatie van Ghendt aen te bieden / welcke sy te voren / ende handelinge met den Baron van Selles/ voor quaet ende onrecht hebben ghehouden/ ende dat sy over sulcx behoort uyt-geroeyt te worden. Vorder refereert hy hem tot 't ghene / dies aengaende/ de Generale Staten hebben gheantwoort. Voeghende daer by / dat den Vyandt onder dien Vrede-handel niet dan goedt eñ bloedt der Inwoonders en sochte/ alsmen soude hebben alle plaetsen eñ stercten overghelevert/ in handen vanden genen/ die haer altijdts/ voor alle versekeringe / niet anders aen en boden dan den blooten Eedt/ der ghener/ die haer eere soo wijdt hebben vergeten/ dat sy tegen haer eygen Vaderlandt de Wapenen hebben aengenomen / welcke Eedt seer lichtelijcken byde selve Lieden / die ergher dan de Spaengiaerden gesinnet zijn / soude konnen ghedispenseert worden / als blijckt by verscheyden exempelen in Vranckrijck/ ende in Nederlandt/ Anno 1566. Protesterende voorts voor God / allen Vorsten/ Potentaten/ eñ ander Lieden der Weerelt/ dat niemandt hem beroemen konde van meerderen Intereste ofte schade te lijden by dese Oorloge dan hy: ende dat niemant den Vrede meer wenscht/ begeert / eñ noodiger ofte nutter acht dan hy : Want het genoech openbaer was / hoe vele eerlijcke schoone goederen de vyanden hem onthielden/ sonder eenighderhande vergeldinge. Oock hoe het derven van sijnen Sone / den Grave van Bueren/ liggende in Spaengien tegen alle billicheyt gevangẽ / sijn Vaderlijcke herte moeste bewegẽ/ dien hy geen hope en hadde te mogen sien sonder den Vrede / 't welck hy nochtans/ naest de eere Gods/ eñ 't welvaren des Vaderlandts/ meest was begeerende/ gemerckt hy soo wel als andere Vaders alle natuyrlijcke liefde tot sijnen Sone was dragende.

Redenen/ waerom de Prince den Vrede wenschte.

Ten anderen ware hy oock tot afgaenden ouderdom gekomẽ/ die wel diende wat ruste te hebben van sijne menichfuldige moeyte ende arbeyt/ die hy hadde geledẽ. Maer overmits vele/ so vande gereformeerde Religie als andere/ die de Vrijheyt des Vaderlandts sochten/ op hem steunden/ soo en konde hy tot geenen Vrede stemmen/ dan die waer streckende tot versekeringhe der Religien/ Vrijheden/ ende Privilegien der Landẽ/ eñ die seker eñ geduerigh mochte wesẽ. Tegẽ welcken ghewenschten Vrede hy / tot voldoeninghe van sijnẽ Eedt eñ Conscientie / voor seker affirmeert ende bekent / dat stryden de Artijckelen tot Ceulen voorghegeven / als die strecken tot verderf ende verwoestinghe vande ghereformeerde Religie/ ende van den Lande/ alsoo hy vorder met eenighe redenen verklaert/ welcke te lange zijn hier te verhalen : dies wy wijsen den Leser tot de gedruckte Copije.

Aengaen-

1579.

Aengaende de Contributien / ghedraeght hy hem tot 't ghene / dat byde Gedeputeerde tot Utrecht versamelt goedt ghevonden was / als breeder soude blijcken / oock by de Apostillen / die hy op elck Artyckel soude mogen stellen.

Wat aengaet den Hertogh van Anjou / ghemerckt de schuldighe plicht ende neerstichheyt / die byden Landen gedaen is / om tot eenen goeden Vrede te komen / ende datter van 's Koninghs weghen tot noch toe gheenderhande merck-teeckenen van goeden wille t'heurwaert / veel min tot de ghereformeerde Religie en waren ghetoont / ende dat van hem niet dan alle tyrannye / ende verwoestinghe der Religie / te verwachten stondt: Soo verklaerde hy / ingheval de Provincien eenen anderen Prince wilden kiesen / datter geen Heere ofte Prince en konde op dat pas ghevonden worden / wiens authoriteyt ofte Middelen meer souden uytrechten / dan die van het Koninghrijck van Enghelandt ofte vanden voorghenoemden Hertogh van Anjou: Want hoewel de Vorsten des Rijcx ten verscheyden reysen waren versocht geweest de Landen in haer bescherminge te nemen / ende dat oock de Keyserlijcke Maiesteyt by des Eertzhertogs Mathias Hoogheyt / ende de Generale Staten / soo by Brieven / als by Lieden van qualiteyt derwaerts gesonden, seer ootmoedelijcken tot sulcken eynde aengesocht ware geweest: Soo en hadde nochtans sijne Keyserlijcke Majesteyt ofte des Rijcx Vorsten / niet konnen beweeght worden / om dese Landen eenighe hulpe ofte bystant te doen niet tegenstaende de selvige lidtmaten des Rijcx waren.

Engelandt / eñ de Hertogh van Anjou de bequaemste Nabueren / om Nederlandt te helpen.

Ten anderen hadde sijne Excellentie hier te vooren ghenoeghsaem vernomen de meyninghe vande Koninginne van Enghelandt / so wel om de bescherminghe deser Landen aen te nemen / als oock belangende de goede affectie ende gunste / die sy den boven ghenoemden Hertoghe was toedraghende / hebbende in sijnen faveure aen den Heeren Staten geschreven: Waeromme (onder correctie ofte verbeteringhe van de geunieerde Landẽ eñ Steden) hem niet en dochte eenighen anderen middel overigh te wesen / dan toevlucht te nemen tot den voorsz Hertoghe / te meer / om dat sulck een heerlijck werck vereyscht eenen Vorst / die selfs in Persoon sulcx uytvoert: op conditie / dat de Landen mochten voorsien worden met Krijghs-volck / ende genoeghsame middelen / om den Spaengiaert 't Hooft te bieden / met verseeckeringhe der Religie ende Privilegien / ende elcke Provincie te blijven by haer oude gherechticheden / sonder eenighe veranderinghe.

Soo oock de Landen raedtsamer vonden gheenen Vorst te kiesen / gedroegh hy hem oock tot haer goetduncken / beloovende sijnen dienst nae sijn vermogen / tot oorboor der Landen / ende vermanende / dat sy op de beste middelen (om sulcken vyandt te wederstaen) wilden verdacht wesen.

Int Gouvernement beklaeght de ongehoorsaemheyt.

Hopende 't Gouvernement vanden Lande / dat stelde hy ter discretie vande Provincien / mitsgaders 't ghene de selve sal believen te ordineren / aengaende den Persoon van sijner Hoocheyt den Eertzhertogh: Maer belanghende sijn Persoon / en konde hy niet voorby gaen eenighe merckelijcke ghebreken / op de welcke tot noch toe niet doenlijck en was gheweest ordere te stellen / door ghebreck van gehoorsaemheyt / 't welck by alderhande Persoonen groote klachten hadde veroorsaeckt / by sommighe uyt onverstant / by anderen uyt nijdicheyt. Hy wiste oock wel / dat benessens de onghehoorsaemheydt / van veel quaets oorsaeck was / dat het gheldt / ten Oorloghe noodigh / niet op sijnen tijt opgebracht / maer elders dan daer 't behoorde / ghebruyckt / ofte oock met listicheyt achtergehouden hadde geweest. Daer men hem t'onrecht van alle onordeninghen de schult opleyde / want hy sonder middelen eñ bystant niet en konde alle saecken uytrechten: Maer sulcke sijne Lasteraers en sochten niet anders dan der Landen ondergangh / des niet tegenstaende werden sy van velen geloost.

Beklaeght over ondanckbaerheyt.

Ende hoe-wel hy acht nemende op de ondanckbaerheyt der genen / voor welcker ooghen sijn Soon wech gevoert is / ende om welcker wille hy drie Broeders verloren ende hem in groote schulden ghesteken heeft (zijnde sijner goederen berooft) wel oorsaeck hadde aen te nemen sulcke vorderlijcke conditien / als hem / gheduerende desen Vrede-handel ende anders / zijn aenghebooden: Heeft hy nochtans / om de eere Godes / ende der Landen welvaren voor te staen sulcx niet gheachtet / jae hadde met veel moeyte (schier sonder alle Middelen / door goedt gheloof / 't welck hy onder de Soldaten hadde) tot noch toe den vyandt belet van vorderen inval inde Landen te doen / hoe wel hy die Landen aen alle kanten / so met ghewelt als listighe practijcken / hadde besprongen.

1579.

Ende aenghesien de gheunieerde Provincien hem presenteerden het Luytenantschap Generael vande Landen / hy wel wetende wat hem daer te vooren is wedervaren / verklaert wel te willen ghehoorsamen yemanden anders / dien de Provincien daer toe sullen willen verkiesen / beloovende nae sijn vermoghen de Landen te willen dienen / ghelijck hy tot op dien tijdt ghedaen hadde.

Nochtans / soo sy volherden hem te versoecken tot het voorsz Luytenantschap Generael (als die hem gheheel ten dienste van Gode ende den Vaderlande begeven hadde) soo begheert hy / dat de Provincien willen verstaen de oorsaecken vande boven-genoemde ongheregheltheden / om daer te moghen beter in versien.

Ten eersten en isser inde Landen niet een Stadt / die welcke / des versocht zijnde / niet en weyghert / soo vele haer moghelijck is / Garnisoenen in te nemen: Ende als sy eenighe in heeft / niet terstont alle Vrienden uyt en maeckt / om daer van weder ontslaghen te wesen. Waer door geheele Provincien eñ Steden worden verlooren / alsoo 't aen Aeth / Aelst / Mechelen / ende andere ghebleken is.

Beklaeght / dat de Steden gheen Garnisoenẽ willen innemen.

Ende als nu al de Steden tot Garnisoenen in te nemen verwilligen / soo is 't selfde in soo kleynen ghetale / dat sy gheen uytvallen en konnen ghedoen / om den vyandt te moghen krencken / maer moeten binnen de Mueren blijven / ende alsoo den Krijghs-handel ongewoon worden / sulcx dat den vyandt ten platten Lande tot voor de voorsz Poorte doet wat hy wil: Daerom oock de kleyne Steden ende Vlecken / hoe nae sy oock den grooten Steden gheleghen zijn / met Garnisoenen moeten versien wesen / ofte verlooren gaen: ondertusschen werdt den schamelen Huysman aen allen zijden verdruckt.

Ten anderen / vermeerdert de ongheregheltheydt dagelijcx / om dat het den Landen (door dien sy soo verdorven worden) niet mogelijck en is den penninghen vande Contributien / welcke men daer opghestelt heeft / te lichten.

Om alle 't welcke te verhoeden gheen bequamer remedie en is / dan binnen de Fortressen ende Steden goede stercke Garnisoenen te legghen / die den vyandt sijn plonderen / brandt-schatten / ende alle andere moetwille moghen verhinderen / waer door de reste vanden Lande verseeckert ende ontlast soude zijn van soo veel onnoodigh kleyne Garnisoenen / ende de Soldaten beter betaelt / in voeghen / dat veerthien ofte vijfthien Vendelen / wel betaelt ende ghedisciplineert zijnde / soo veel overlast binnen een Stadt niet doen en sullen / als nu tegenwoordelijck doen drie ofte vier Vendelen onbetaelt / ghemerckt die selve / by ghebreke van betalinge / onder gheen disciplijn te houden zijn.

Daerom versocht hy voort eerste / datmen hem wilde toelaten inde Frontier-steden ordere te stellen nae sijn goet-duncken / niet alleene tot bewaringhe vande selve Steden / maer om daer uyt den vyandt selve te mogen na behooren bespringen.

Versoeckt volle macht int disponerẽ van Garnisoenen.

Begeerende oock / datmen wilde aenmercken / wat te voren in Hollandt eñ Zeelandt zy gebeurt / daer de Steden geen swaricheyt en maecten Garnisoenen in te nemen waer door sy niet alleen bewaert en waren / maer deden ooc den vyant groote schade eñ afbreuck. Ooc mede versoeckende / om alle aenslagen / eñ onversieninge invallen des vyants (daer hy heymelijc van soude mogen gewaerschout wesen) te verhoeden / dat hy soude mogen in alle Stedẽ ende plaetsen Soldaten in ende uyt voeren / sonder tegen-seggen.

Voorders / alsoo door de traecheydt vande Resolutien ende executien / van 't ghene gheresolveert ende besloten is / midtsgaders door menighvuldighe Recessen ende uytstelten / die daer by den Ghedeputeerden vande Provintien aenghenomen worden / veel quaets mochte rijsen / so dochte hem oock goet / datter eenen Raet worde ingheftelt / ghelijck goet ghevonden was / ofte by de Provintien noch mochte goedt ghevonden worden / ende dat die ghene / welcke daer toe ghestelt ofte ghecommitteert sullen worden / volkomen macht ende authoriteyt hebben op alle voorvallende saken eyndelijcken te resolveren / sonder sulcx aen hare Meesters te seynden / ende van hen eerst bescheyt te verwachten / gelijck het selve tot noch toe gheschiet is: Welverstaende nochtans / indien de Provintien haer eenige Poincten wilden behouden hebben / welcke tot haerder kennisse alleen souden staen / sullen het selve moghen verklaren / ende voorts macht ende authoriteyt geven / om op alle andere saken te besluyten / by veelheydt van stemmen / de welcke een yeghelijck ghehouden soude zijn te achtervolgen / ende hem daer nae te reguleren.

Versoeckt dat den Raedt volle macht van resolveren hebbe.

Voorder beklaeghde hy hem oock / datter groote swaricheden ghesproten waren / door ghebreck van penninghen / om de Oorloghs-kosten te voldoen / ende dat over-sulcx alle goede gheleghentheden / vanden Vyandt uyt den Lande te drijven / verloren werden / alsoo selve den Vyandt by syn eyghen afghewoorpen Brieven bekendt / dat hy ghedwongen soude gheweest zijn te doen: Oock dat de beloofde penningen niet en werden ghelicht / ende soo daer eenighe ghelicht werden / soo werden die selvighe weder uytgekeert nae een yeders goet-duncken. Waeromme hy noodigh achte / dat soo wanneer eenighe Contributien ingewilligt zijn / alle particuliere / die int opbrenghen van haer quota / weygherigh ofte ghebrekelijck vallen / souden met der daedt stracx alomme gheexecuteert worden. Welverstaende / dat hen gheoorloft sal zijn haer recours te nemen aende Generaliteyt van hare Provintien ende Steden.

Ghebreck over de Contributie.

Dus vele heeft ons goet gedocht van dese Artijckelen te verhalen / om aen te wijsen den staet / daer de Landen doe in stonden: die breeder bescheyt begeert / die mach de Artijckelen selfs lesen.

De Prince liet desen sijnen raet ende advijs by tijts in Druck uytgaen / op dat het allen den Provintien ende Steden mochten dienen tot onderrechtinge / om daer op te letten / ten eynde sy ter naester vergaderinge der Staten Generael binnen Antwerpen / mochten met volkomender macht ende procuratie afgesonden worden / tot eyndelijck besluyt van 't ghene noodigh was / nae uytwijsen der Unien ende Verbondtenissen: Maer vanden meestendeel en werdt noch niet veel besloten.

Eer de Prince van Orangien van Ghendt vertrock / hadden de vier Leden van Vlaenderen te wege ghebracht / dat tot de vergaderinghe vande Staten tot Antwerpen / ghesonden worde den Pencionaris Somere met andere / om haer te verklaren dat sy geresolveert hadden op de naeste solemnele Vergaderinghe / die tot Delft ghelegdt was / Ghedeputeerde in competenten ghetale af te veerdighen / om sonder uytvlucht te resolveren / op de Propositien vanden Prince / op de aennemninghe vanden Hertogh van Anjou / ende van Contributien ende andersins / versoeckende dat de ander Provintien oock also volkomelijck ghe-authoriseert verschijnen mochten.

Andere Propositie van den Prince van Orangien aen de Staten / den 9. January / 1580.

Waeromme de Prince anderwerf / Anno 1580. den 9. January / de Ghedeputeerde der Generale Staten t'Antwerpen vergadert zijnde / vertoont ende voorgehouden heeft de ongheregeltheden ofte swaricheden / die den Lande nakende waren / soo daer niet haestelijck in versien werde / voornamelijck / om datter noch gheen Collegie ofte Raedt van State ghemaeckt en was / die macht hadde om te besluyten op 't ghene / dat soude strecken tot dienste vande Generaliteyt: want nu een yeghelijck in sijne Provintie ende Stede int bysonder dede / 't ghene hem goet dochte voor syn particulier / sonder te letten wat sy ende de Generaliteyt verloren / als sy d'een oft d'ander Stadt / die in noode was / niet by en stonden: 't welck quam door gebreecke van een lichame oft overste versamelinghe / den welcken de bysondere behooren subject ende onderdanigh te wesen.

Het ware ghenoech bekent / hoe dickwils hy hadde versocht / datmen eenighe Peerden ende Voetvolck in dienste soude houden / 't welck / so sy 't gedaen hadden / en soude Tournesis ende West-Vlaenderen in den teghenwoordighen noot niet wesen / noch men soude de Stadt Maestricht niet verlooren hebben / maer selfs den Vyandt hebben moghen op 't lijf loopen / oft syn macht doen scheyden.

Ende eenen Legher vande Garnisoenen te vergaderen / dat waer onmoghelijck / sonder eenen opper-Raedt / die daer over mochte disponeren / ghemerckt dat elck sijn Krijghs-volck oft Garnisoen wil afdancken ofte quijt zijn / als sy uyt den noot zijn: ende die inden noot zijn / willen haer Garnisoenen niet uyt haer Provintien / Steden ofte ghebiet laten gaen: ende diergelijcke voor-vallende onordeningen meer / welcke daer uyt spruyten: 't welck al / met eenen opper-Raedt voorsien / met volkomen macht soude verhoet worden.

Door dese ende dierghelijcke ghebreken (seyde hy) waren diversche goede Lieden van eeren ontrust / welcke den gront vande saken niet verstaende / leyden de schult op de alder-onschuldighste / waer uyt spruyt / datmen d'een Stadt voor / ende d'ander naer / siet afvallen ende verliesen / ende dat de overighste flauhertigh werden: Dat oock geen Prince ofte Potentaet / oft eenighe vreemde Natie haer ware toegedaen / ofte met hen Verbondtenisse sochte te maecken / ofte datter eenige vande Vyanden hem quame aen haer zijde begheven / als makende haer meeste fondament ende stercke op haerlieden quade Resolutien / soo dat het groot wonder was / datter gheen grooter verlies den Lande ware toegekomen.

Naedemael dan de waerachtighe oorsaecke vande voor-verhaelde swaricheden waren de quade Resolutien / ende het onachtsaem volbrenghen van 't ghene datter ghesloten was / soo moeste sulcx door al verbetert wesen / ghemerckt datter noch in 't Landt veele vrome Lieden waren / die de saecke behertighen souden / voornamelijck / dewijle men by den Vyandt veel meer ongheregeltheydts sagh dan sy hadden / als namelijck / ghebreck van ghelde / van Poeder / ende van alderhande Munitien / tweedrachten / factien / vertelheyden onder den Kryghs-volcke / vande welcke hare Steden ende Landen walghden: waer mede men soude mogen grootelijcx syn profijt doen / waert by aldien dat de Provintien (hebbende ghenoegh de middelen ende macht) maer eens besloten te velde te leveren een Legher van vier duysent Peerden / ende twaelf duysent Voet-knechten / met noch twaelf hondert Pioniers / ghesamentlijck met de Artillerye / ende oprustinghe van dien / behalven het Krijghsvolck / dat in Garnisoenen soude ligghen. Daer by waer oock noodigh te verklaren aende overste Hoofden / Ritmeesters ende Capiteynen / wat middelen men hadde om die te betalen: want anders goede ende eerbare Soldaté haer niet en wilden geven ten dienste: Ende quade Soldaten meer komende om den kost te winnen met verderf vanden Lande / dan door goede genegentheydt / oft om dienst te doene / eere ende prijs te behalen / en waren haer in haren noodt niet nut. Ende alsoo men ghevoeghlijck niet veel ander Peerden en konde bekomen van Duytsche / diende wel besloten / wat Overste men soude mogen kiesen: Ende soo men dien noch schuldigh ware van eenighe voorgaende diensten / soo dienden die voldaen / ende oock andere Natien versocht.

Versochte Legher te Velde / van 12. duysent te Voete / vier duysent Peerden / 12. hondert Pioniers / met het Geschut.

In 't stuck vande Finantien ofte Ghelde was oock groote faute / ghemerckt dat een yeghelijcke Provintie hare penninghen selfs handelde ende bediende op sijn schoonste / nae sijn eygen beste / ende niet nae het ghemeyne beste: Oock mede / dat sommige de alghemeyne middelen te seer onghelijck in hare Provintien lichten / het zy dan om meerder neeringhe aen hen te trecken / ofte door onachtsaemheydt ofte quade genegentheydt.

Finantien.

Oock diende grootelijcx ghelet op den Eedt / die men den Capiteynen / Officieren / ende andere Sol-

Eedt.

daten

1580. daten afneemt / dewijl vele vande ghene / welcke / in dienste zijnde / meynen / dat sy op den Eedt / die sy den Koningh gedaen hebben / wel moghen tegen de Landen wat voornemen: Daerom moeste een forme gestelt zijn tot meerder versekeringhe / wat stijl men voortaen soude willen ghebruycken in alle Mandamenten / Ordonnantien / Placaten / ende andere Acten / de Hoocheyt aengaende.

Ende alsoo door het vertreck van 't meesten-deel der Edelen / ende inghebooreне Heeren vanden Lande / nae den vyandt (tot sijnen grooten leet-wesen) men niet ghenoeghsamelijck en ware versien van Persoonen van qualiteyte / om te ghebieden / soo diende oock wel versint / wat Overste datmen soude willen stellen / die goedt tractement ende onderhoudt mochten hebben / om sulcke te meer tot dienste vanden Lande te verwecken.

Raedt van Staten. Op alle dese Poincten ware noodigh wat te besluyten / ende souden veel saecken lichtelijck ghebetert ende gheholpen worden / soo sy volghden sijnen raedt / van te kiesen sekere Persoonen / om te ordineren ende te handelen op alle voor-vallende saecken / met versekertheydt ende vaste beloften van die alsoo verkosen sullen wesen / in alles te ghehoorsamen ende onderdanigh te wesen / op dat niet van noode zy soo dickmael te hooren het ordinaris antwoordt ende onschuldt (dat gheheelijcken breeckt ende verachtert alle goede raedt-slaghen ende deliberatien) Wy en

Absoluten last. hebbens gheenen last van onse Meesters. Niet dat wy (seyde hy) raedtsaem souden vinden / sulcke Ghedeputeerde macht te gheven / van nieuwe impositien te moghen stellen / ofte macht te hebben van alle saecken nae haren goedt-duncken te beschicken / oft diergheljcke / maer wel om ordere te stellen / op de oplichtinghe van de generale Middelen / generalijck gheaccordeert ofte te accorderen / ende die ten profijtelijckstεn te verstrecken / ende Krijghs-volck by den anderen te doen brenghen / ende die selvighe wederomme (des noodt wesende) in Garnisoenen te verdeylen ende ordineren / ende voort te verstaen op alle Politijcke saken / ten dienste ende vorderinghe vanden Lande.

Ende wanneer dat alsoo gheschiede / en twijfelde hy niet / of sy souden eer langhe een goede veranderinghe ghevoelen.

Breeder ende wijdtloopigher is dese Propositie te lesen inden Drucke t'Antwerpen uytgegeven.

Vermaen den Ghedeputeerde der Staten ghedaen / den 13. Januarij / Anno 1580. Voorder werdt den Ghedeputeerden der Staten / t'Antwerpen vergadert den 13. Januarij / een ander Propositie voor-ghehouden / aengaende het veranderen van Landts-heere / om daer van oock aen haer Meesters rapport te doene / om weder te vergaderen de Generale Staten / met vollen last van absolutelijck te resolveren / ende bestondt eensdeels in substantie / alsoo hier nae volght:

Dat sy niet en konden dan defensiven Krijgh voeren. Alsoo den teghenwoordighen standt der Landen soodanigh was / dat sy niet anders dan eenen beschermelijcken Krijgh en konden voeren / dat is / alleenlijck de Landen ende Steden te beschermen / ende dat noch met groote swaricheydt / om de kleyne vereeniginghen die onder de Provincien waren / ende de sober ofte slechte ordere / die men stelde in Landts ende Krijghs saecken / midtsgaders het vertreck ende langhe uytstellinghe der saecken / daer door alle goede occasien ende gelegentheden versuymt werden: ende al werde daer schoon ordere in als gestelt / soo en konde men nochtans niet dan (als ghesept is) defensiven Krijgh voeren / die wel mochte langhe dueren / maer daer men nootsaeckelijcken meer mede moeste verliesen dan winnen / behalven datter veel sullen haer laten den Krijgh verdrieten / denckende datter gheen Steden / vyden vyandt belegert / ontset souden konnen worden / daeromme de selve souden mogen afvallen / ende meerder mistrouwen ende verwerringe inbrenghen: Daer-en-boven ware te bemercken / dat de langhduyrige verwoestinge der Landen haer macht hoe langhs hoe meer sal swacken / ende de Middelen van gelde / ende andere noodtsakelijckheden benemen. Waeromme neerstelijcken diende ghelet / ende Manlijck gheresolveert / of men soude Vrede maken / dan of men de Oorloghe volherden soude.

Vrede konde niet ghemaeckt werden / ten ware dat sy haer weder onder de regeringhe vanden Koning van Spaengien begaven / ten besten sy konden. 1580.

Dat sy nu des Koninghs meyninge genoegh konden speuren uyt de voor-gedraghen Artijckelen / ende Conditien des Vredes / binnen de Stadt Ceulen ghedaen / welcke Artijckelen niet en konden aenghenomen werden / sonder de Landen in merckelijcke perijckelen te stellen / van onder het Jock der Spaengiaerden ghebrocht te worden / meer dan die oyt te vooren gheweest zijn / ten uytersten verderve van eenen ontallijcken hoop der Inghesetenen / als naemelijck der ghener / die van de Landen der Ghereformeerde Religie hadden aenghenomen / het welcke groote confusie / jammer ende verwoestinghe der Landen / ende vernielinghe des Koophandels / mede soude brenghen: Derhalven soo en waer daer gheen ander middel voor handen t'heurder behoudenisse / dan den Krijgh. Vrede waer noodelijck / maer den Ceulschen ongeraden.

Ende dewijle het gantschelijck onmogelijck ware / nae Menschelijcker schijn / den Krijgh / op den voet als voormaels / te volvoeren / soo waer 't gantschelijck van noode / datmen wat anders voorname / om den Krijgh korter te maecken / ende de Landen vanden Vyandt te ontledighen. Ende alsoo sy den middel by haer selven niet en konden vinden / soo moesten sy die by eenighe andere Potentaten soecken / ende dat Rebus adhuc stantibus, hoe eer hoe liever / eer meerder schade overviel: Want het stondt te beduchten / dat sy den komenden Somer onghereedt zijnde / ofte overvallen souden worden vanden Vyandt / (die men wiste dat hem sterck maeckte) ofte verlaten vande afvallighe vrienden: Daer toe hare Vyanden alle listen ende lagen gebruyckten.

Dat in Christenheydt gheen Koningh / Potentaet ofte Vorst en ware / die hem tot hare gunste meer ghenegen hadde / dan den Hertogh van Anjou / des Koninghs Henricus van Vranckrijck Broeder / die oock de beste gheleghentheydt hadde / om hare Vyanden vande zijde van Vranckrijck te beschadighen / van waer sy nu de meeste hulpe ende voordeelen ghenietende waren / die hem oock ghewillighste daer toe sal verklaren / met minder vreese ende prompter Resolutie. Hertogh van Anjou best ghenegen tot de Nederlanden.

Waeromme diende ghedelibereert / of sy hen sullen overgheven in handen vanden voorschreven Hertoghe / met sulcke Voorwaerden / als sy met hem mochten bespreken / ofte niet. De principale Poincten / daer men tot noch toe met de Wapenen nae ghewacht hadde / waren dese:

1. Eerstelijck / Billijcke ende Wettelijcke regeringhe der Landen / onder de beleydinghe ende administratie der Ingesetene desselfs. Dry poincten / waeromme principalijck den Krijgh gevoert worde.

2. Item / de weder-oprechtinghe / ende onverbreeckelijcke onderhoudinghe der Rechten / Wetten / Keuren / Statuyten / Privilegien ende Vrijheden der Landen.

3. Item / de afdoeninghe van alle onbillijcke persecutien / ende een toelatinghe vande exercitie vande Ghereformeerde Religie / welcke tot onderhoudinghe des Vredes ende ghemeyner rusten nootsakelijck ghebonden ware gheweest / aldaer toe te laten: Teghen welcke dry Poincten alle de andere van minder importantien waren. Nu ware te besien of men van wegen dese dry Poincten beter met den Koningh van Spaengien / ofte met den voorsz Hertoghe / konde capituleren ofte handelen.

Het ware ontwijfelijck openbaer ende kennelijck / dat den wille / de ghelegentheyt / ende de macht vande Landen te onderdrucke / ende onder het vreemt Jock te brenghen / ongelijck veel grooter waren inden Koningh / dan inden Hertogh: Want den Koningh sal alle de Heeren vande Landen / Regheerders / Overheden / Officieren / (welcke hy nae sijn handt altijdt sal moghen versetten) in sijn devotie ende onderdanicheydt hebben / soo dat een yegheljck van hem om 't seerste sal arbeyden in sijn gratie ende genade te komen. Ende sulcx sullen niet alleene doen / die hem van oudts zijn toeghedaen / ende op beloninghe hoopen / maer oock die hem altijdt Vyandt zijn gheweest: Want heeft men niet ghesien / dat een groot deel der Middelen des Koningh van Spaengien / om de Landē onder sijn Jock te brenghen.

1580.

alderhittighste teghen de Spaengiaerden hen met woorden hebben laten verleyden van eenen Heere de La Motte / ende op hope van rijck te worden/ zijn sy van d'ander Landen ende Steden afghewecken/ daer mede dat sy met Eede Verbondt-plicht waren? Een yegelijck konde afmeten/ wat vande selvige/ ende andere diergelijcke te verwachtẽ soude staen/ indien sy/ beneffens de passien / daer door sy soo lichtelijck ghedreven werden/ oock daer by voegen het aensien vanden schuldighen plicht / daer mede sy souden meynen aenden Koningh verbonden te wesen.

Ter contrarie en soude den Hertogh van Anjou noch in menige Jaren niet konnen komen in sodanigen credijt ende authoriteyt byden volcke / als den Koningh alreede ware / beneffens dat den Koningh nu alreede veel Steden in sijn ghewelt hadde (waer mede hy meer middel heeft / om tot sijn voornemen te komen / dan den Hertoghe / al hadde hy den wille) zijnde daer beneffens veel machtiger/ principalijck so hy het Koninghrijck van Portugael incorporeerde. Soo dat in alle manieren sijn macht ons te groot soude vallen/ ten zy/ dat wy eenen anderẽ beschermer bekomen/ oft ander ende beter ordere stellen.

Den quaden wille des Koninghs tot de Landen/ is openbaer / midts dat hy grootelijcx ghetergt ende vertoornt is op de Landen. Derhalven ('t zy om sijn eere te bewaren / oft om sijne andere Onderdanen elders een exempel te gheven/ dat sy sulcken sake oock niet hier nae en souden attenteren / ofte uyt sijner natueren ofte wraeckgierigheydt /) sal hy alle gelegentheydt bespieden/ om sijn leet over dese Landen te wreken/ alsoo hy daer toe van natueren gheneghen is/ 't welck blijckt uyt alle sijn voorighe daden/ die hy soo inde Landen van Granaden / in Indien / in Italien/ ende insonderheyt in dese Landen ghedaen/ ende met der daedt bewesen heeft. Het bloedt was noch warm / ende de memorie noch gheheel versch/ vande voornaemste Heeren / die met den sweerde/ strop eñ vergift / tegen alle Goddelijcke eñ Menschelijcke Rechten/ eñ tegen de gedaen beloftenissen/ jammerlijck omghebracht zijn gheweest/ boven eenen ontallijcken hoop van Adel / ende een groote menichte van het gemeyn volck/ die met den vyere eñ sweerde/ ende met grouwelijcke tormenten/ om den hals ghekomen zijn/ sonder de gene/ die buyten Lande hebben moeten gaen dwalen / ende in jammer ende elenden met Wijf ende Kinderen haer arme leven door-brengen. Daer door de Neeringhe ende Manifactueren/ ofte Handt-wercken des Landts/ in vreemden Landen gebrocht zijn gheweest/ ende de welvaert der Nederlanden grootelijcx verachtert.

Apparente wreetheydt eñ tyrannye des Konings over de Nederlanden.

Men hadde oock ghesien / dat hy den ghenen / die hy aldermeest inden sin hadde te straffen/ met de soetste Brieven / ende alderschoonste beloften onderhouden heeft. Jae als hy hem gheliet/ als of hy van sinnen verandert ware/ ende een sachter maniere van regeeren voor handen scheen te nemen / soo heeft hy aldermeest met bedeckte Cijffer-brieven / ende met dobbel Instructien/ te kennen ghegeven/ dat hy niet anders dan op beter gheleghentheydt was verwachtende / om sijnen moetwille tegen de Landen te ghebruycken / alsoo 't selve byde Instructie van Don Jan ende andere genoech bleeck.

Men vondt by alle exempelen ende Historien / dat alsodanige Koningen/ eñ machtige Potentaten/ haer Landt noyt / oft seer selden hebben ongewroken ghelaten/ soo wanneer sy gheleghentheyt hadden/ hoe wel sy voor eenen tijt lang door de vinger sagen. Waeromme de Koningh Salomon ons oock waerschout/ als hy seyt : Dat de toorn des Konings een ongetwijfelde deure der doot is. Gelijck 't selve gebleken is by wijlen Christernus / Koningh van Denemercken/ de welcke / also hy eenmael op sijn tyrannije verdreven was / ende op sekere Voorwaerden met Eede bevestight/ weder aengenomen werdt/ ende een lange tijt wel sachtmoedelijck regeerde: Soo heeft hy nochtans ten lesten / in een groote maeltijt / de voornaemste Heeren ende Adel (die hy in 't eerste vriendelijck tracteerde) eer de maeltijdt wel ghedaen was/ by den Beul den Hals doen afhouwen : Onder andere oock sommighe kinderkens/ van dry oft vier Jaren oudt.

Koninghs toorn is een Bode des doodts / seyt Salomon.

Koningh Christernus van Denemercken tyrannye.

1580.

In Vranckrijck hadde men gesien / dat den Vrede van twee Jaren / noch de overleveringhe van alle Steden / Sterckten ende Kasteelen / jae de Bruyloft van sijn eyghen Suster / den Koningh niet en hebben konnen bewegen / dat hy sijn leet niet en soude wreecken over den Admirael / ende so groote menichte van onnosel Menschen van Adel / ende andere state ende qualiteyt/ die hy liet vermoorden/ grouwelijcken om hooren.

Koningh van Vranckrijcx tyrannije.

Ende inde Nederlanden hebben onse Vaders ghesien/ dat den Keyser Maximiliaen/ den Groot-vader van wijlen Keyser Karolus de Vijfde / niet teghenstaende den Vrede/ die gemaeckt was met onderhandelinghe vande Duytsche Keurvorsten/ die de selvige oock onderteeckent eñ bezeghelt hadden/ ende Maximiliaen selfs met stercken Eede hadde bevestight/ dat hy nochtans over die van Brugghe hem alsoo gewroken/ ende sijnen moet also gekoelt heeft/ dat een yegelijck/ die het hoort verhalen/ noch heden ten dage eenen schroom ende schricken daer van krijght : Hoe wel nochtans dat Maximiliaen een soo seer sachtmoedighen Keyser ende Vorst was / als in menigh hondert Jaren geweest hadde.

Maximiliaens wrake over Brugge.

Wat is dan vanden Koningh van Spaengien te verwachtẽ/ die niet en sal willen onderhouden 't gene hy belooft/ alwaer 't alleene om de Landen hier naemaels te verseeckeren / om niet wederomme in die swaere onkosten te vallen / als alle Potentaten plegen te doen / als sy sorghden voor eenen afval / insonderheydt wanneer sy hen laten duncken/ dat sy te vooren vanden selven eenigh leet ofte onbehoorlijcx gheleden hebben / als het exempel van Ghendt / Anno 1539. wel kan uytwijsen.

Beneven dat / is het eenen yeghelijcken kennelijcken/ dat alle de banden der beloften/ verzeghelingen/ Verbonden/ Eeden/ &c. die men soude konnen verdencken / met een Paus Bulle konnen ghebroocken worden / dewijle men doch de Ketters (daer voor dat sy haer alle houden) gheen gheloove noch trouwe en magh noch behoort te houden. Oock is het in haer regeringhe voor een Maxima ofte ontwijfelijcken reghel aenghenomen/ dat het ghene/ dat den Koningh sijn Onderdanen / die van hem afgheballen zijn / belooft ende toeseyt / niet schuldigh en is te houden / dewijl sy voor gheen gherechte ofte wettelijcke vyanden en worden ghe acht / maer voor rebellighe Muytmakers/ ende soo sy spreken/ voor Verraders/ den welcken men / naer 't Recht der Natueren/ ongehouden is eenige beloften te houden / gelijck als noch heden ten dage die ghene/ die tegen ons schrijven/ soo wel Theologanten als Rechts-gheleerden / het selve genoechsaem verklaren/ als Cornel. Callidus Chrysopolitanus, Joannes Lensejus, Cunerus, Bisschop van Leeuwaerden/ ende meer andere.

'S Konings naturel / macht ende gheleghentheydt.

Ende of schoon den Koningh van sinne ware te houden dat hy beloven sal/ soo ist openbaer / dat den Paus van Roomen/ ende de Inquisitie van Spaengien/ hem alsulcx niet en sal toelaten/ maer sullen hem verschricken met der Conscientie / ende bedwinghen alle de Ketters uyt te roeyen / ghelijck men weet dat sy den Koningh van Vranckrijck daer toe ghebrocht hebben/ soo dat den Moordt van Parijs in Spaengien/ Nederlandt ende Italien ongetwijffelt gebrouwen is geweest.

Daer beneven ware oock in te mercken / wat den Koningh tot sulcken toorn ende strengicheyt teghen de Nederlanden verweckt heeft. Want is het uyt sijn Naturere eñ Imborst gesproten/ soo en ware daer gheen beternisse in te hoopen : overmidts dat gheen Gasselen soo sterck en zijn / die de Natuere konnen uytdrijven. Maer is hy van natuere ghenadigh/ sachtmoedigh / ende goedertieren / ghelijck men ons wil wijs maecken / soo moet hy daer door uyt eenen yver der Religie gedreven zijn gheweest/ oft door den raedt ende aenporringhe der ghener/ die dese Landen vyandt zijn / als den Paus / ende Inquisitie van Spaengien. Soo hy door yver eñ Religie gedreven is geweest / soo en is den selven yver nu niet verminderd (dewijle hy hem liet duncken / dat de Religie het fondament van alle de Rebellie is /) maer sy is tot den alderoppersten graet geklommen. Waer uyt genoech

Moort van Parijs/ Anno 1572. in Italien ende Spaengien gebrouwen.

1580. genoech te besluyten was / wat nu voortaen van hem te verwachten ware / door dien dat de ghene / die hem daer toe ghepordt ende ghedreven hebben / nu meer teghen de Landen verbittert zijn / ende meerderen haet ende nijdt den selvighen draghen / houdende de Inwoonders voor afvallighe / Rebellighe / Ketterſche / oproerische / ende moetwillighe Muyt-maeckers. Wat verseeckertheydt / wat Vryheydt des Lants ende der Privilegien / ende wat Vryheydt der Religie souder dan te verhoopen zijn vanden Koningh? Ende wat den Koningh vermagh in een Landt / daer hy soo veel Steden onder hem noch heeft / ende soo veel aenhanghers / 't selve hadde het exempel van Don Jan ghenoechsaem gheleert / dewyle hy hem selven lichtelijck Meester hadde konnen maecken vande Landen / so hy slechs hem selven noch eenen tijt langh wat bedeckter hadde konnen draghen: ofte dat syne Brieven niet by grooten ghelucke in hare handen en waren gevallen gheweest: oft dat hy in stede van nae Mechelen te trecken / nae het Kasteel van Antwerpen ghetoghen ware / ende hem daer Meester ghemaeckt hadde.

Hier tegen waer te bemercken / of dese Pointen in den Hertoge van Anjou oock konden plaetse grijpen / ofte niet.

Hertoghs van Anjou ghelegentheyt / middelen / redenen ende commoditeyten.

Minder ghelegentheydt soude hy hebben / wesende een vreemdelingh / den Inlandischen suspect / ende gheene correspondentie alhier hebbende / aenghesien hy oock gheen Steden / noch Sterckten / noch voornaemste Heeren vande Landen / aen sijn zijde en heeft / noch lichtelijcken eenigh quaet voornemen en soude willen ter handen trecken / buyten sijn Landt ten ware / dat hy beter verseeckert ware. Vande macht / daer af is ghesproocken. Aengaende synen wille / die is lichtelijck af te nemen / dat hem meer van noode zijn sal het herte der Inwoonderen te winnen / dan de selve in wantrouwen ofte in verbitteringhe te brengen. Ende soo hy vande goede ingevoert werde / soo soude hy altijdt oorsake hebben / om de selve jonstigh te wesen / als gheen oorsaecke van verbitteringhe ofte wraeckgierichheydt hebbende over de Landen.

Ende aengaende de Religie / ware hy genoech ghewoon beyde de Religien te sien exerceren in Vranckrijck / jae in sijn eyghen Hof / selve eygen Hovelinghen genoech hebbende vander Religie / mede doende in sijn Landen den Religions vrede / die daer besloten is / onderhouden. Soo dat soo wel inde Religions saken / als inde regeringhe / alle verseckertheyt van hem ware te verhoopen / naedemael men hem sal moghen alle goede Conditien ende Voorwaerden voorleggen / het welcke met den Koningh van Spaengien gheensins en konde geschieden.

Van sijn natuere ende inborst wort geseyt / de selve sachtmoedigh ende goedertieren te wesen / hebbende hem alomme inde Massacren ende beroerten wel gedragen / ende genoech bewesen / dat sy hem leet waren / met perijckel sijns levens: behalven dat hy ten lesten / ghetergeht ende opgheruypt zijnde / den Krijgh mede teghen de Huyghenopten voerde / maer niet langhe: 't welck een oorsake gheweest is vanden Vrede / die hy sochte te onderhouden.

Doch het zy daer mede soo het wilde / men konde met alle vlijt ende neersticheydt toesien / dat hem soodanighe Conditien werden voorgheschreven / dat / of hy schoon quaden raedt wilde volghen / den selven hem niet moghelijck soude zijn te weghe te brenghen: Het welck te lichter sal zijn / midts dat hy altydt noch sal te ontsien ende te vreesen hebben den aenhangh des Koninghs / dies hy soecken sal de Herten der Inghesetene te winnen / ende sal oock die van der Religie in Vranckrijck ontsien / ende niet soecken te terghen. Soo dat (om Menschelijcken daer van te spreecken) gheen beter noch bequamer Middel ter Weerelt en schijnt te wesen / om den Krijgh buyten dese Landen te brengen / als dese / dewijle den Spaengiaerden (Vranckrijck voor hem ghesloten wesende) onmoghelijck soude zijn den Krygh te voeren / ende langher te volherden: want sy alle haer provande / amonitien / gheldt ende finantien / aldermeest door Vranckrijck ghekreghen hebben / als ghenoech bleeck by het exempel van Maestricht / die door de goede ghelegentheydt / die sy uyt Vranckrijck hadden / verlooren worde. Oock soude hen daer mede benomen worden / het inbrenghen van 't Spaensche ende Italiaensche Krijghs-volck / ende gheldt / insonderheydt / indien den Koningh van Vranckrijck hem (het zy int openbaer oft heymelijck) verklaert te wesen Vyandt van Spaengien. 1580.

Ten anderen waer der te verhoopen / dat die van Artoys ende Henegouwe souden soecken haer te vereenighen met den Staten / als haer den Krijgh over beyden zijden te wederstaen te lastigh vallen soude / oft datse qualijck souden konnen beletten de uytloopen vanden onsen: Soo datmen groote brantschattinghen van daer soude moghen halen / haer vergheldende 't ghene sy in Vlaenderen ghepleeght hebben. Oock soude den Hertoghe gheen oorsake hebben / om de Walen / boven ander Landtsaten / in alle saken te prefereren / 't welck meest tot noch toe geschiedt was / ende veel meer stondt te gheschieden (alsoo het apparentelijck scheen) indien de Spaengiaerden Meesters werden. Het stondt oock den Landen toe te sien / dat de Walen den Hertogh selve aen haer zyde niet en gewonnen.

Ende soo eenige mochten tegen-werpen ende segghen / dat den Hertogh niet en soude willen houden de Pacificatie van Ghendt / oft dat de Landen daer mede de Koninginne van Engelandt teghen hen souden ophitsen / daer op seyde hy / dat het ware buyten alle apparentie / te weten / dat den Hertogh swaricheydt soude maecken op de Pacificatie van Ghendt: Want die meest teghen de Spaensche Vyanden ghemaeckt was. Waer inne haer het exempel der Hertoghen van Borgongien wel soude konnen onderrichten / de welcke oock Broeders van Vranckrijck gheweest waren / ende met de welcke die Landen in voorleden tijden gheen swaricheyt gemaeckt hadden te handelen.

Aengaende de Koninginne van Engelandt / soude liever den Hertogh tot Ghebuer hebben / dan den Koningh van Spaengien / insonderheydt nu het schijnt / dat hy Koningh van Portugael wordt / wiens macht te vreesen ware / wesende alleen Meester vander Zee / beyde int Oosten ende Westen / ende soo machtighen Heere. Oock toonde haer de Koninginne tot den Hertoghe niet qualijck ghesint te zijn / naedemael sy soo verre van het Houwelijck met hem ghehandelt hadde / ende noch handelde. Ende of 't selve gheenen voortgangh en creghe / even wel so souden de Engelsche Heeren / die tot de Religie meest geneyght waren / niet ongeerne sien / dat de saken alhier in een ballance gehouden werden.

Daer-en-boven soo stondt wel te dencken / dat Spaengien het Koninghrijck van Vranckrijck wel soo vele te doene geven sal / dat Enghelandt Vranckrijck niet en soude te vreesen hebben: Insonderheydt de intentie zijnde / dat de Koninginne int Contract soude begrepen worden.

Ende dat yemant mochte dencken / dat den voorsz Hertoge verstant soude hebbē secretelijck met Spaengien / is de waerheyt niet gelijck. Maer dit is ontwijfelijck / dat den Koningh van Spaengien altijdt veel liever dese Landen soude wederom nemē / op de Conditien / die men hem nu van wegen de Staten is aenbiedende / dan in sulcke perijckelen te staen / ende daer nae syne Landen te moeten van een broeder des Koninghs van Vranckrijck ontfangen / met veel swaerder conditien dan men hem die nu aenbiedt: behalven dat alle sijnen handel / brieven ende daden / soo openbaerlijck ter contrarie bewijsen / so datter geen suspicie vallen en kan in een verstandigh Mensche.

Waeromme de Provintien ghebeden werden / eenmael te resolveren van 't ghene haer te doen stondt / op datter sulcx mocht volbrocht werden / waer by de Landen vande langhdurighe ellenden / jammer ende verdriet / eenmael verlost mochten worden.

De Staten vinden goet met Anjou te handelen.

Op dese verhaelde saken is lange ende breet by den Steden / ende onder de Generale Staten / daer nae gehandelt ende beraedtslaeght / tot dat sy eyndtlijck besloten den Hertoghe van Anjou voor Landts-heere aen te nemen / alsoo wy naemaels sullen verhalen.

1580.

Parma neemt Mortaigne ende S. Amant inne/ in Januario.

Als nu de afgevallen ende ghereconcilieerde Provincien / van Artoys ende Henegouwen / haren beloofden Legher opghrecht hadden / dede de Prince van Parma / in 't beginsel van Januario / bespringhen Mortaigne in Henegouwe/ daer drye Vendelen Schotten ende Enghelschen in waren / 't welck sy met ghewelt inkregen. Ende trocken voort op S. Amant / beyde kleyne plaetsen / daer oock Enghelschen op waren / die haer moesten overgeven: Den Colonel Morgan ende andere bleven ghevanghen. Van daer trock dat Heyr nae Doornick / sonder yet bysonders meer uyt te rechten/ dan dat sy veel quaets deden ten platten Lande omtrent Ryssele vele Doorburghten ende Huysen afbrandende / dreyghende de groote Dorpen/ als Hontschoten ende andere / soo sy geen brantschattingen hen op en brochten.

Spaengiaerden vertreck in Januario/ Anno 1580.

Daerentusschen is omtrent Maestricht ende Limborgh in Januario dat Spaensch Krijghs-volck gemonstert / ende meestendeel daer nae ten Lande uytghetrocken/ om het Contract met Artoys ende Henegouwe te voldoen.

Camerijck neemt hulpe vanden Hertoghe van Anjou.

Alsoo de stadt van Camerijck / op de Frontueren van Vranckrijck ghelegen / ten behoeve vande Gheunieerde Staten ghehouden werde / door den Heere van d'Ainsy / vanden Huyse van Gavere / ende de selve seer gedreyght werde met belegh vanden Prince van Parma: so hadde den voorsz Gouverneur/ hem vindende verre gheleghen/ om assistentie vande Staté te mogen hebbé/ begonst te handelen met den Hertoghe van Anjou / om hulpe van sijn Hoogheydt te moghen krijghen / soo het noot ware: ende heeft ten lesten eenigh volck/ so te Voet als te Peerde van hem inghenomen/ met de welcke die van Cameryck gheheel Henegouwe ende Artoys door liepen ende brantschatten.

Nivelle ingenomen in Januario door de Staten

Het Garnisoen van Brussel / met de andere daer omtrent / hebben de Stadt van Nivelle weder met behendicheyt inghenomen / in Januario / daer dat Krijghs-volck van binnen veel doorsteecken werden/ ende brochten van daer tot Brussel ghevanghen den Heere van Glimes.

Blijenbeeck belegert.

De Staten van Ghelderlandt meynden met hulpe van haer Gebueren / het Casteel van Blijenbeeck met belegh te krijgen/ 't welck niet verre van der Mase gheleghen is / daer Merten Schenck van Nideck/ een dapper kloeck Krijghs-man / op lagh / die hem daer van Heere noemde / ende den Gelderschen Passanten / op de Mase ende Rhijn / dagheliicx groote schade aen dede. Ende alsoo hem de Prince van Parma een deel Voet-volck ende Peerde-volck toesondt / hebben de Gheldersche (te onsterck zijnde) moeten opbreken.

De Prince van Orangien trecht na Hollandt en Vrieslant om de beroerte aldaer te stillen.

Dewijle datter veel beroerten in Vrieslandt ende daer omtrent waren / is den Prince van Orangien nae Hollandt op Dordrecht ghetrocken / mede hebbende den Eertshertoghe Mathias tot Breda toe/ daer hy hem heerlijck op sijn Huys ghefestoyeert heeft: Van waer hy weder over berghen nae Antwerpen keerde. De Prince trock vorder op Campen / om in alles ordere te stellen: Want de Boeren inde Drenthe/ ende daer omtrent / opghestaen waren teghen den overlast vant Krijghs-volck der Staten/ ende de reste van het Peerde-volck van Cazimirus/ ende Edel Henrick / ende waren sterck in Wapenen/ weygherende hare Contributien: Ende schenen tot den Ceulschen Vrede genegen te wesen. De Grave van Rennenbergh wreeckte hem oock vast over de Boeren van sijn gebiedt alomme / ende dreyghde die van Linge ende Oldenzeel / om dat sy den Religions Vrede niet toelieten. Bertel Entens quelde die van den Berghe / ende die van 't Bisdom van Munster. Jonckheer Dirck Sonoy/ Gouverneur van Noort-Hollandt/ hadde die van Zutphen oock gedwonghen Garnisoenen in te nemen.

De Grave van Rennenbergh neemt voor den Staten af te vallen.

Int voorgaende Boeck hebben wy verhaelt / hoe dat de Grave van Rennenbergh verstandt hadde met den Prince van Parma / ende daerom de Boeren vande Drenthe ende Over-Yssel ghestijft teghen het Krijghs-volck / daer toe hy beweeght worde by sijn Dienaers/ ende oock by die van sijnen Rade ende Bloedt-Vrienden in Henegouwe / met de welcke hy bedecktelijck de handt mede aenhielt / ende vorderde dat de Artijckelen des Pays van Ceulen / die den Staten voorgheslaghen waren/ mochten aenghenomen worden. Ende alsoo daer over binnen Groeninghen eenen oploop ghesschiede vande Catholijcken / die de selfde Artijckelen wilden doen aennemen/ ende nochtans vande Staetsghesinde bermeestert werden / soo wert hy daer door gewaer/ datter wel eenen aenhang aldaer te maecken was / om den welcken te stercken/ verloste hy behendelijck de Ostagiers ofte Gijselaers van Groeninghen / die al Spaensch-gesinde waren. Desgelijcx was daer oock een beroerte tot Campen gebeurt / waer uyt hy mede oorsake nam / om aldaer eenige partijschap te voeren ende te staken. 1580.

De Grave van Rennenbergh wordt bewegt by sijn Susters redenen.

Die saken alsoo staende / soo is / den 21. Januarij/ Anno 1580. Cornelia van Lalain / sijn Suster met haren Man / den Baron van Monceau / by hem gekomen / die hem sijn Pardoen ende Accoordt van Parma brochte / met sommighe penningen / ende veel schoone beloften / als van Marquis ghemaeckt te worden / ende ghevordert tot het Houwelijck met de Gravinne van Meghen / Weduwe zijnde / daer hy op verlieft was: Doch alsoo den Grave van Rennenbergh in sijn Resolutie noch twijfelachtigh was/ soo heeft sijn voorschreven suster hem dagheliicx vermaent / hy soude sijn Ziele niet verdoemen/ met het Kerstelijcke Gheloove te verdrucken / ende Hooft te blijven van Ketters ende Rebellen / ende selve gheregeert te worden van het gemeyn popel/ Wevers ende Pelsers / daer by hy soude verliesen alle sijn goeden in Henegouwe ende elders / ende de gunste van sijnen Maeghschappe / van sijn Vrouw Moeder / vanden Grave den Canonick sijn Oom / daer van hy het Graefschap van Rennenberch hadde/ ende van sijnen Koningh / ende diergelijcken: Also dat hy ten lesten door sijn jonckheydt / onervarentheydt / ende door de Religie / daer hy in opghevoet was / hem beweeghen liet den rock om te keeren / hoe wel niet sonder grooten strijdt in sijn ghemoet: Ende dissimuleerde alles soo lange als hy konde.

t'Casteel van Leeuwaerden werdt Rennenbergh by de Staten afgenomen/ ende doen afgebroken/ in Februario/ Anno 1580.

Maer de Prince van Orangien / ende Staten van Vrieslandt / nae dat sy door veel waerteeckenen een achterdencken op hem ghekreghen hadden / dochten dat het beter ware hem te verasschen / dan verrast te worden/ ende namen voor/ in Februario/ haer vant Casteel van Leeuwaerden te verseckeren / ende deden secretelijck / door Bouwinga ende Ferno / met haer Vendelen 't selfde van achteren besluyten / ende met de Borgherye van vooren aenvallen. De Papen/ Monicken/ ende alle de Vrouwen der Soldaten / die op het Casteel laghen / stelden sy voor aen / ende begonden alsoo te schanssen / ende den Graft te vollen. Capiteyn Schaghe / die nae de doot van Matenesse/ Maerschalck op 't Casteel ghemaeckt was / als hy sagh dat hy verschalckt was / gaf het op van vreese/ behoudens lijf ende goet / met verseckeringhe van een Jaerlijcksche Rente. Maer de Borgers opt Casteel komende / eer dat sy wel verhoopt hadden / hielden niet op / tot dat sy de Wallen na de Stadt toe gantsch inde Grachten ghewORPEN ende gheslichtet hadden/ ende de andere aen de Stadt-wallen ghehecht. Die van Leeuwaerden waren eertijts (nae een harde belegeringe) gedwongen gheweest dit Casteel op haer eygen kosten te bouwé / door Willeboort van Schouwenbergh / Generael van den Hertogh Albert van Saxen / int Jaer 1499. soo dat het ghestaen hadde omtrent tachtentigh Jaren:

Terwijlen de Borgers met het afworpen des Casteels besigh waren/ quamen de Vendelen van buyten binnen der Stadt / ende haelden de Minrebroeders uyt de Cloosters / ende voerden die onder haer ghelederen in ordere / also dat achter elck een Soldaet een Monick ging/ met Pijpen en Trommelen ter Stadt uyt.

Des anderen daeghs trocken Beninck Cammingha / ende meer andere / met vier Vendelen nae Harlinghen/ ende legerden haer inde Stadt/ die noch onbevestight was / ende deden het Casteel opeysschen. Maer die vant Casteel en waren haer niet te wille/ ende schoten nae de Stadt/ ende hieldent also teghen/ tot dat Rennenbergh / daer van hoorende / met ver-

vaestheyt

1580. baesthept sondt sijnen Secretaris Baplie nae Leeuwaerden / met alderley schalcke Instructien ende macht / van inde sake te handelen nae sijn goet duncken / en dat hem den tijt leeren soude / meynende datter noch niet gheschiet en was. Baplie stracx gevangen ende ondersocht zijnde / werden by hem gevonden sommighe blancke ofte witte Pampieren / alleenlijck met Rennenberghs name onderteeckent. In een van dese blancken / dwonghen sy den Secretaris te schrijven aenden Luytenant vandē Drossaert Openbrugghe (welcken Drossaert te Groeninghen was) uyt Rennenberghs name / dat hy het Casteel van Harlinghen in haren handen leveren soude. De welcke geen achterdencken hebbende / en niet wetende / dat hy hen sulcx drymael behoorde te laten gebieden / gaf dat Casteel over den vijfden Februarij / 't welck oock terstont vande Borgeren omgeworpen werdt / aende zijde nae de Stadt toe.

t'Casteel van Harlingen werdt ingenomen / ende afghebroken / den vijfden Februarij.

Dit Casteel was int Jaer 1496. by den Groeningers / doen sy Meesters van Vrieslandt waren / eerst gebouwt / ende dat Jaer daer na vande Vriesen weder afgebroken / tot dat Hertogh Aelbert van Saxen 't selfde weder opboude / int Jaer 1500. so dat het nu gestaen hadde ongeveerlijck 79. Jaren. 1580.

Daer nae werden terstondt Sonoy / met eenighe Ghedeputeerde / ende vier Vendelen / nae Staveren ghesonden / daer sy het Casteel op eyschten / 't welck den Drossaert Pijpenpoy / nae dat hy goet bescheet hadde vanden Prince van Orangien / tot sijner ontlastinge / oock overgaf: Dat hebben sy oock met onbedachten rade terstont afgebroken / eer sy die Stadt sterckten / 't welck hen naemaels qualijck gheluckte: want Rennenbergh die plaetse daer door weder innam.

t'Casteel van Staveren overgegeven / ende afgebroken.

Dit Casteel was eerst by Aelbert van Beyeren / Grave van Hollandt ghebouwt gheweest / int Jaer 1397. en daer naer afgeworpen zijnde / wert het door Jorgien Schenck / van weghen Keyser Carolus de vijfde / weder opgebout / An. 1522. soo dat het gestaen heeft ontrent 57. Jaren / sints die leste opbouwinge.

Don Francisco de Verdugo Gouverneur van Vrieslant ende Groeningen.

Rennenberg beklaeght hem.

Terwijle dit ghebeurde / was den Grave van Rennenbergh tot Groeninghen in grooter bekommeringhe van sinnen / siende dat hy sijn voornemen met den Prince van Parma niet en soude konnen volbrenghen nae sijn beloste / naemelijck / van alle sijn Gouvernement weder onder de ghehoorsaemheydt des Koninghs te stellen / op sijn eygen koste. Maer dewijle hy dit noch bedeckt hielt / beklaeghde hy hem teghen alle Man vande overtredinge des Religions vrede / ende Rebellie der Vriesen / ende het groot on-

1580. recht ende kleynicheydt / die hem aenghedaen werdt: Verhalende altydt syne groote diensten / die hy de Staten ghedaen hadde / binnen Mechelen / binnen Valencyn / binnen Groeninghen / voor Campen / voor Deventer / ende elders / ende datmen voor alle recompensie hem dese groote schande aen dede / als of hy een Verrader ware / ende dierghelijcke. Pompeius Ofkens / ende Jan Cornput / die beyde de Landen ende Staten seer toe-ghedaen waren / ende met hem seer groote ghemeynschap hadden / rieden hem / dat hy soude tot Utrecht by den Prince van Orangien reysen / daer hy ontboden was / om alle quaet vermoeden van hem te weeren / ende alsoo souden de verlooren plaetsen wel weder onder syn Gouvernement komen. Aengaende het afbreecken der Kasteelen / wiste hy wel over langhe / dat 't selfde stondt tot believen der Generale Staten / 't welck nu door haer ordinantie ghescheidt was / daer over hy hem niet te beklaghen en hadde / dan alleen over de maniere ende forme van doen / dewijle het sonder syn bevel ende in syn Gouvernement ghescheidt was.

Poppe Ofkens vermaent Rennenbergh van syn devoir.

Dan alsoo daer nae eenighe van syn practijcken ontdect waren / oock datmen Pompeius ofte Poppe Ofkens nae het leven stonde / soo vertrock Ofkens uyt syn Hof / niet sonder hem alle syn feyten aen te segghen / in presentie vande Ghedeputeerde der Landen / ende van syne Vrienden / biddende sommighe van henlieden / naemelijck den Hopman Cornput / dat sy den Grave souden willen vermanen tot beter bestandicheydt / midts dat hy hem noch twijfelachtigh toonden. De welcke 't selfde deden / hem versoeckende dat hy syn regeringhe wilde beteren / op dat de Landtschappen haer herte niet van hem af en wenden / ende dat hy voortaen met Raedt vande Staten syn Gouvernement regeerde / sonder heymelijcken achter-Raedt van Openbrugghe / Gruyter / Contreau / Baylie / ende dierghelijcke / die de Lantsaten suspect waren te ghebruycken / ende principalijcken / dat hy sonder toeven nae Utrecht by den Prince ende der Staten Ghedeputeerde trecken soude / om alle quaet vermoeden van hem te weeren / soo hy hem selven onschuldigh kende. Insonderheydt als hy aenmerckte / dat den Koningh hem niet meer belooven oft gheven konde / dan hy alreede hadde. Gheen Landen in Nederlandt waren by die te verghelijcken die hy onder syn Gouvernement hadde / de welcke boven soo schoone vaste rijcke Steden / oock met vijf groote / ende met soo vele kleyne Zee-Havenen begaeft waren / soo dat het onmoghelijck is / dat de selve door Krijgh gantsch verdorven / ofte hem ghenomen souden konnen worden. Want oft schoon geschiede / dat de platte Landen afghenloopen werden / soo konden doch de Steden haer met Koopmanschappen ter Zee onderhouden: Daer-en-tegen de plaetsen / die in 's Koninghs besit waren / souden nootsakelijcken ten lesten noch moeten ondergaen. Want als haer platte Landen verdorven zijn / soo waer alle haren troost ende neeringhe wegh / by faute van Havenen om nootdruft in te brenghen. Den Koningh konde hem Tijtelen gheven die maer roock waren. Soo hem de Catholijcke Religie dronghe / mochte hy wel dencken / dat hyse met ghewelt ende syn eyghen bederf niet meer soude konnen oprichten / danse de Koninghen van Vranckrijck ende Spaengien / met soo langhe branden / ende haren eyghen uytersten ondergangh opgerecht hebben. Daeromme soude hy hem houden by 't ghene dat hy hadde / ende uytblusschen alsoo den brandt / die syn Huys van Lalain bevanghen hadde / ende dat hy den Prince ende den Bondt-ghenooten te wille soude wesen. Ende soo hy ter contrarie dede / ware te besorghen / dat hy soude hem omcingelt vinden / eer hy 't selve soude konnen bedencken.

Vrieslandt begaeft met thien Havenen.

Rennenbergh hoorde die voorsz vermaninghen met grooter patientie / dickwils veranderende van ghesichte / ende antwoorde ten lesten met weemoedicheydt / dat hem de tranen over d'ooghen liepen: Dat hy desperaet was / klaghende over de hardneckicheydt der Vriesen / ende onghehoorsaemheydt van Bertel Entens / ende scheen te willen standvastigh blijven. Maer syn Suster stercte hem t'elcke reyse / als hy hem beswaert vondt om den Eedt / daer hy met den Staten mede verplicht stondt. Nochtans veynsde hy hem soo seer als hy konde. 1580.

Daer nae ghebeurdet / dat de Staten sekere Brieven ende Commissie sonden aen Abel Frankena / beyder Rechten Doctor / die vander Staten weghen te Groeninghen was / welcke Brieven den Grave van Rennenbergh aende Poorte den Bode hadde doen afnemen / onder welcke Brieven hy bevondt die Commissie / byden Staten ghegeven door Bertel Entens / om by provisie te commanderen over syn Regiment / 't welck hem seer verdroot. Waeromme hy Franckena by hem ontboodt / ende ghevanghen dede stellen in een Kamer / niet tegenstaende dat hem van velen vertoont werdt / dat het teghen 't recht aller Volcken was / datmen eenen Ghesante sulcken onghelijck dede. Maer sommige dagen daer nae ontliep het Franckena / springhende uyt door een Veynster: daer mede Rennenbergh syn voornemen ghenoegh openbaerde.

Rennenberg krijght Staten Brieven in hande / waeromme hy der Staten Agent Abel Frankena vangt.

Waeromme onder andere den Capiteyn Cornput / die mede van des Graven Regiment was / heymelijck by sommighe vande Magistraet ende Borgherije van Groeninghen / voornamelijck byde Borghemeester Jacob Hillebrant / ende andere vande ghereformeerde Religie / was radende / datse haer souden Meester vande Stadt maecken / eer het haer partije dede: Hy presenteerde hen voor te gaen / ende Rennenbergh vast in een verseeckeringhe te stellen. Maer sy antwoorden / dat het noch gheen noodt en was / sy waren verre de sterckste / ende sy wilden wel toesien. Waer teghen hy protesteerde / dat hy hen ghenoegh ghewaerschouwt hadde / ende soude onschuldigh wesen van hare aenstaende verderven / ende soo sy daer niet anders en wilden toedoen / soo en begheerde hy aldaer syn leven niet langer te waghen: ende reedt alsoo ter Stadt uyt / daer Ofkens oock te vooren uyt vertrocken was. Rennenbergh wiste met die van Groeninghen soo wel te flatteren / die door de partijschap / die sy tegen de Ommelanden hadden / so seer verblent waren / dat Jacob Hillebrant Borghemeester / die Hooftman van 's Konings Kamer aldaer gheweest was / ende de voornaemste der Stadt / eñ daer haer die vande Religie op betrouden / noch den avondt voor het innemen der Stadt met hem bancketeerde / eñ vraeghde hem ter goeder trouwen van alle het vermoedẽ / datmen van hem hadde / segghende: Hy en hoopte niet dat hy yet quaets in den sin hadde. Daer op Rennenbergh syn handen hertelijck druckte / ende seyde: O mijn Vader / die ick voor mijn Vader houde / soudt ghy sulcken quaet van my vermoeden? Ende met dierghelijcke schoone woorden wist hy hem te paeyen / soo dat hy noch den lesten avondt hem liet vinden by eenighe vande Magistraet ende gereformeerde Gemeynte / dien hy van Rennenberghs goede wille ende openherticheyt verseeckerde: Nochtans dede hy die vande Religie in haer Huysen goede Wacht houden / daer mede sy ghenoech meynden mede verseeckert te wesen.

Cornputs waerschouwinghen / eñ vertreckt uyt Groeningẽ.

Groote gheveynstheyt van Rennenbergh.

Alsoo des Grave van Rennenberghs voornemen daghelijcx meer ghesuspecteert werdt / ende dat hy vreesde / dat de Prince van Orangien met syn Guarde binnen Groeninghen wilde komen / soo heeft hy synen aenslagh niet langher dorven uytstellen / hoewel hy noch gheen ontset en vernam: Want daer te vooren was hem toe-gheseyt / dat eenigh Krijghsvolck / dat tot Campen nieu aenghekomen was / tot synen dienste wesen soude: het welcke onlanghs te vooren / soo sy over den Rijn waren ghekomen / ende laghen byder Stadt Esschen in 't Berghsche Vorstendom / waren vanden Drost van Recklinckhuysen ende andere verdreven ende verscheurt gheweest. Hieromme heeft hy hem / den tweeden Meester / 's avondts ende 's nachts met alle syn Hofghesin / ende met veel Spaensch-ghesinde Borgers / ende eenighe heymelijcke verborghen Krijgs-knechten / tegen den morgenstont / den derden Meerte / ghewapent. Als hy nu door syn verspieders vernomen hadde / dat de Wacht vande ghereformeerde Religie inden dagheraedt gaen slapen was / soo is hy ontrent vijf uren met den

Rennenbergh neemt Groeningen voor den Koningh inne / hem selven ontdeckende / den derden Meerte / Anno 1580.

1580. met den sijnen (hebbende witte teeckenen aen haer slincker armen) uyt sijn logemēt stracx na de Marct ghereden / ghewapent zijnde tot den tanden / met een bloot sweert inde handt / roepende : Stae by / stae by/goede Borgers/ huyden ben ick eerst recht Stadthouder deser Landen : Laet ons nu volbrengen wat tot dienste der Majesteyt ende ons eygen bescherminghe van noode is. Daer over liet hy veel Trommelen ende Tronpetten hooren / om eenen grooten schijn te maken.

Den Borghemeester van Groeningen Hillebrant doorschoten.

De voorsz Borghemeester Hillebrant/ haestigh op de been met sommighe vande Ghereformeerde ghekomen wesende / viel met syn gheweer nae hem toe/ meynende datter meer ghevolght souden hebben : Maer een van Rennenberghs Jonghers / schoot op hem los / soo dat hy doodt ter aerden viel. Waer over de ander de vlucht namen. Sommighe werden stracx ghevanghen/sommighe weerden haer noch in haer Huysen : Maer daer en bleef niemandt meer doot/dan een Borghers Sone van Bremen. Voorts liepen ende renden sy door de straten / schietende nae alle die het Hooft uyt dueren ende veynsteren staken. Daer nae gingh men alle de Stadt door ondersoeck doen/ende ghevangen nemen al wat inde Spaenschghesinde quade gratie stondt / tot over de twee hondert vande beste Borgheren / vande welcke sommige seer onbeleefdelijck ghehandelt werden/ die nochtans naemaels met verscheyden middelen meest los quamen. Alle de Predicanten ende veel goede Borghers ontquament onbekender wijse.

Als Rennenbergh nu Groeninghen alsoo vermeestert hadde/ veranderde hy den Magistraet/ende dede publiceeren de versoeninghe met den Koningh ende Parma/ende die sweeren/ende schreef aende Ommelanden met soete woorden / om de selve op haer zijde te trecken / bevelende hen haer te wapenen/om Bertel Entens / met syn ghemuytineerde Regiment / te wederstaen.

Groeningen terstont belegert/ den 3. Meert.

De triumphe ende vreucht van desen aenslagh was dien van Rennenbergh ende de Stadt seer kort/ mits datse haer ten selven daghe berent vonden/ ende datmense begonst te belegeren. Want alsoo Cornput door eenighe vluchtighe s'morghens vroegh t'seyt verstaen hadde / dede hy Olthofs Vendel vanden Dam / ende van Suydtlaren/ die Vendelen van Vliet / Schaghen ende Weda / stracx nae de Stadt trecken / op avontuere of den Staets-ghesinde inde Stadt noch eenigh ontset hadde moghen ghedaen worden / de welcke int Clooster te Essen goeden Buyt kreghen. Eylke Ousta den Ritmeester (die de dochter van Rennenberghs Moeye ghetrouwt hadde) met Asin Entes / ligghende te Vries / lieten haer oock den selven avondt in t Clooster te Essen vinden : Ende soo sy vreesden/ dat die van Groeninghen de gevangenen mochten doot smijten / schreven sy / soo sy dat deden / soo souden sy 't wreken aen alle hare Vrienden ende aenhanghers. Rennenberghs Brieven werden daer oock afghesworpen / daer in hy aen alle groote eñ kleyne Steden vā Over-Yssel sijn feyt ten schoonsten vertelde / hopende met de listighe vermaninge (mits de hulpe vande Spaensghesinde) die plaetsen aen haer zijde te brenghen : Maer daer wert in versien. Want tot Campen werdt/ den 12. Meert/ door middel vande Staetsgesinde Borgers/ ende bestellinghe van Sonoy / het Vendel van Hans Pluym ingevoert.

De Beelden worden alomme in Vrieslandt ende Over-Yssel ghestormt/in Meerte.

Die van Deventer stelden haer oock in Wapenen/stormdem de Beelden af/ ende ooc de Cloosteren / tot spijt vande Spaensghesinde : alsoo oock die van Swol deden : Desgelijcken deden die van Utrecht/ ende andere omliggende Steden. Die van Vrieslandt/Ommelanden/ende Drenthe / hadden al van een Maendt te vooren begonst alomme de Beelden af te breken / ende de Clooster-goeden te verkoopen/ ende oock sommige Papen uyt te leyden. Also dat Rennenberghs afval den Catholijcken quade vruchten voort-brachte

De kleyne Steden / als Oldenzeel / Steenwijck/ Hasselt / ende andere / hieldent noch altemael met Rennenbergh / hoe-wel sy veynsden by de Staten. Maer de Prince van Orangien/ligghende tot Campen/trachte die van Over-Yssel in ghehoorsaemheyt te houden / belastende Sonoy met de Vendelen van Cornput ende Wyngaerden te trecken na Coevoorden / om te besorghen wat tot die passagie / ende van Wedden / van noode soude zyn / op dat Rennenbergh daer door gheen ontset soude krijghen. Sonoy dede terstont Coevoerden stercken / door eenen Ingenieur van Alckmaer / ende 't selve vergrooten met seven Bolwercken / latende ligghen het Casteel dat Cornput begonst hadde / om dat de Landen gheen Casteelen meer lijden en wilden : Maer de Malcontenten hebben dat naderhandt opghebouwt. Dit voornemen van Sonoy werde namaels (by ghebreke van ghelde) naeghelaten / alsoo oock de nieuwe vestingh met de begonste vijf Bolwerckē/midden op de Boertange/daer door de Landen namaels tot groote schade gheraeckten. 1580.

Coevoorden eñ de Boertanghe versuymt te stercken.

Oldenzeel inghenomen door Hohenlo.

Den Prince sondt den Grave van Hohenlo om de Spaensch-ghesinde Boeren weder te dwingen/ oock de kleyne voorschreven Steden/ den welcken/ den 10. April/ Oldenzeel met verdragh op-ghegheven wert/ ende trock nae Linghen/ maer daer werdt luttel uytgherecht.

Gheschiedenissen int belegh van Groeningē.

Hier-en-tusschen hadde Bertel Entens Groeningen beleghert met 13. Vendelen Knechten/ende twee Vanen Ruyteren / die te vooren van Rennenberghs Regiment ghewеest waren / ende schanste daghelijcx naerder de Stadt : Hy dede Reediep overdammen/ ende Bruggen over de andere Wateren maken/ daer mede hy die korts meynde uyt te hongheren. Vele schermutselen werden daer ghehouden. Ende die van Groeninghen hadden van haer Inghesetenen oock sommige Vendelen aengenomen/ ende beschansten de Voorstadt/gelegen op het Schuytendiep/ende noch twee Molenberghen buyten der Stadt / onder welcken scherm sy haer Beesten noch alle daghe inde Weyde dreven.

Graef Willem eñ Hohenlo komen voor Groeningē.

Dan alsoo luttel uytgherecht werdt in dit belegh/ 't welck vele Bertel Entens verweten / ende datter groote oneenicheyt tusschen hem ende die van Euwsum inde Ommelanden was : soo hebben de Staten den Grave van Hohenlo derwaerts ghesonden / met seven Vendelen van Christoffel van Yselsteyns volc/ ende noch neghen Vendelen met Graef Willem Lodewijck van Nassouwen / Graef Jans Sone / die sy tot Overste ofte Colonel gemaect hadden / 't welck Bertel Entens niet wel en behaeghde / midts dat hy de eere / danck ende profijt alleene meynde te hebben / dat hem qualijck ghelückte. Want alsoo hy/ den 27. Mey / te Rolde met Hohenlo ende Nassouwen te gaste gheweest was / reedt hy met een dronckhen hooft nae Groeningen int Leger/ segghende/ hy wilde wat aenrechten datmen van hem spreecken soude. Ende so hy de Hoplieden int Leger vont raetslaghende over eenen aenslagh/ versnorckte hy die als Jonghers / ende seyde / men soude hem volghen / hy wilde het Schuytendiep ofte de beschanste Voorstadt afloopen : ende liep alsoo derwaerts met een decksel van een Boterstande / in stede van een Rondasse / tot verachtinge van syns volcx bloothеyt. Ende soo hy van sommighe ghevolght wert/ ende de loopschansse alsoo innam/daer over ettelijcke Capiteynen ende Bevel-hebberen ghequetst werden / wert hem van sommighe gheseyt/ dat het onmogelijck was het Schuytendiep sonder Ladderen ofte ghemaeckte Bresse in te nemē : Waer door bleef hy staende achter de schietgaten der loopschanssen / aenschouwende een dapper schermutsele / daer hem een Cloot uyt een Voghelroer dwers door den Cop trefte / daer hy van storf. Sijn lichaem werdt te Middelstum begraven / daer hy ghebooren was.

Doot van Bertel Entens ende kort verhael van syn leven den 27. Mey.

Sijn Vader was voormaels vanden Knecht Wighbols van Euwsum doorsteken. Hy hadde tot Groeninghen ghestudeert / ende int witte ghemeynlijck gekleedt gaende / hadde aldaer / tot verquistinge sijner goederen / seer ghedomineert ende ghebrouweert. Int Jaer 1571. begaf hy hem met andere Vrijbuyters ter Zee / alwaer hy alsoo handelde/ dat hy meer dan hondert duysent Daelders rijck werdt. Int Jaer 1572. quam hy met den Grave van der Marck inden Briel / diens Overste Luytenant hy werdt : In welcken standt hy daer nae

belegher

1580. beleghERde met veel Volcx ter Goes in Zeelandt/ alwaer hy met schande (door onervarentheydt/ eer hy den Vyandt sagh) vluchte/ als hy hoorde dat Mondragon door't Water die van ter Goes quam ontsetten. Daer nae/ als Haerlem van Don Frederico/ sone van Duc d'Alba/ beleghert was/ trock hy met den voorsz Grave vander Marck/ met twee Vendelen Knechten/ ende sommighe Ruyteren/ sonder ordeninghe aen den Vyandt/ verghetende sijn ander Vendelen ghelijckelijck aen te voerden: Waeromme sy verslaghen ende verstropt werden: ende hy wilde noch de schult op de Staten ende den Prince van Orangien legghen. Waeromme de selvighe hem/ als die de Grave vander Marck vervoert hadde/ ende soo opgheruyt/ dat hy gheen Hooghe Overicheydt meer en wilde kennen/ dede ghevanghen houden binnen Delft/ ende te rechte staen. Maer soo den voorschreven Grave hem wilde met ghewelt ter Poorten uyt-voeren/ werdt hy mede ghevanghen ghehouden/ daer sy beyde een Jaer langh saten/ ende Bertel Entens al sijn ghewonnen gheldt onnuttelijck weder verteerde. Ten lesten even wel uyt-komende/ Anno 1576. begaf hy hem weder ter Zee/ met consent der Staten/ ende dede eenen aenslagh op Oostmahorn/ daer hy in't beginsel van Mey een Schansse maeckte. Maer midts dat hy meer op sijn giericheydt uyt was/ dan op sijn devoir/ dreef hem Billy/ den 18. Junij/ daer weder uyt/ ende moeste verloopen. Daer nae als de Pacificatie van Ghendt ghemaeckt was/ ende Yselsteyn eenen doodtslagh ofte twee ghedaen hadde/ werdt hem desselven Regiment Knechten/ ende Vaen Ruyteren ghegheven by den Prince/ door't voor-bidden van den voornoemden Yskens/ de welcke nae dry Maenden afghedanckt zijnde/ liep Bertel Entens met den ghelde wegh. Waeromme hy t'Antwerpen door consent vanden Prince/ bykans vanden Marck-Grave ghevanghen was: Maer ghewaerschouwt zijnde/ ontquam. Kortelinghe daer nae behielp hy hem met den twist tusschen de Ommelanden ende de Stadt van Groeninghen: Waer over hy die van Groeninghen (alsoo hy teghen hen yet voorghenomen hadde) ghevanghen werdt/ daer hy wel een Jaer sat: Maer hy gheraeckte wederomme in dienste/ alsoo wy verhaeldt hebben/ tot sijn doodt toe. Hy was seer tot droncken drincken ende Vrouwen gheneghen/ oock seer tot Teerlingh-spel/ soo dat hy den Heere van Kurtsbagh vijfthien hondert guldens teffens opsette. Hy en maeckte gheen werck van eenigherhande Religie: Nochtans quelde hem sijn Conscientie over sijn boos leven/ ende voornamelijck/ van het verdrencken der Kooplieden/ die hy in sijnen tijdt over boordt ghesmeten hadde/ vande welcke hy plach te vertellen/ dat eenmael een doodt lichaem langhe tijdt sijn Schip nae ghedreven was/ waer hy hem henen wende. Hy liet int leste seer het droncken drincken/ meer uyt zijnde om gheldt te vergaderen/ soo vande Boeren als van alle Man/ in voeghen dat hy een groote somme gheldts nae liedt/ nochtans veel onnuttelijck verquistende. Hy hadde Delfziel (soo hy't verstondt/ ende wy verhalen sullen) onwinnelijck ghemaeckt/ ende begon bestellinghe ter Zee uyt te gheven. Hy hadde het Eylandt van Rottumeroogegekocht/ende liet Kloostersteen uyt de Ommelanden daer voeren/in meyninghe zijnde van een Kasteel aldaer te bouwen/ ende de Ems daer mede te dwinghen/ende gedachte met der tijdt Heere van Groeninghen ende de Ommelanden te worden/ ende op de gantsche Zee met sijn Schepen te domineren/ 't welck hy selve niet en versweegh. Dit ende veel meer segghen hem sijn daghelijcksche Vrienden ende Magen nae/oock andere die hem kenden/ende wordt alleen hier vermaent tot een Spiegel van andere.

De Grave van Rennenbergh ende die van Groeninghen waren verblijdt over Bertel Entens doodt/ nochtans droeve/ om dat den Krijgh door wijser Oversten soude beleydt worden: Ende daer werdt den Grave van Hohenlo toe verkosen/ maer alsoo het hem ongheleghen was/ soo werdt Escheda by provisie voor Overste Luytenant geordineert. 1580.

Die van Groeninghen werden int leste uyt twee Schanssen geslagen/ende al hoe wel sy quade tijdinge hoorden/ soo van dat Mechelen/ Willebroeck/ ende meer andere plaetsē/ den Prince van Parma afgenomen waren/als oock dat haer ontset/'t welck Parma doen vergaderen hadde/ ontrent Carpen gheslaghen was/so en gaven sy nochtans den moet niet verloren/ oock niet tegenstaende dat sy sagen meer Volcx/ ende oock grof Gheschut/ voor haer Stadt komen/ ende alle dingen inde Stadt diere werden. Maer alsoo sy daghelijcx noch Brieven uyt ende inne kreghen/ vernamen sy schoone beloften vanden Prince van Parma/ van ghewis ontset: De Ommelanden bleven nochtans gantsch yverigh/ om Groeninghen te vermeesteren/doende groote Schattinghe over de Landen/ oock de Kloosteren goeden aengrypende/ die by hen meerder zijn dan in eenige plaetse der Nederlanden/ nae haer groote te rekenen. Die van Drenthe quamen oock inde naerder Unie van Utrecht/ ende contribueerden ter Maendt dry duysent Guldens. Die van Vrieslandt reformeerden haren staet/alomme veranderende de Magistraten ende Officieren/ verkochten oock Klooster-goeden ende Domeynen: Sy bouden seer neerstelijcken aen Harlinghen/ dat sy door Sonoys aenporringe begonnen te stercken/ makende een groote nieuwe Havene daer in. Maer Staveren/ Sloten/ Doccum/ ende meer andere plaetsen/ lieten sy noch liggen.

Voorraedt der Vriesen teghen de Groeningers.

Harlinghen gesterckt.

Dese dry Landtschappen konden nochtans niet volkomelijcken resolveren/op het stercken ende versekeren vande passagien van Coevoorden ende Boertange/ daer hen wel meest aen gelegen was/ om hare Vyanden uyt den Lande te houden: Maer wat Sonoy/ Cornput/ ende meer andere solliciteerden/ dan om des eenre Landtschappen/ dan om des anderen/bleef het doch al achter/ sonder eenighe vorderinghe/ hoe wel sy nochtans weder hoorden vande ghereetschappe/ die de Prince van Parma maeckte om Groeninghen met Rennenbergh te ontsetten/ alsoo wy hier nae sullen verhalen.

So haest als de Prince van Parma tijdinge hadde van Rennenbergh ende Groeningen/ hadde hy eenen grooten hoop Volcx ontrent Carpen doen vergaderen/ de welcke/ nae dat sy lange grooten overlast daer ontrent ghedaen hebben/ ende met eenighe Ruyteren meynden onder Nuys over Rhijn te passeren/ so werden sy van Philips Vrijheere van Hohensaxen/ van Yselsteyn eñ Hegeman/ met ettelijcke Peerden overvallen/ gheslághen/ ende de reste verdreven tot boven Nuys/ alwaer haer de Berghsche ende Marcksche Edellieden oock de passagie beletten. Daer nae/mits dat sy des Keurvorst van Ceulen Landt afteerden/ sonder eenighe betalinge te doen/ende hy hen gewaerschout hadde uyt sijn Landt te vertrecken/ ende sy't niet en deden/ soo belaste hy ettelijcke Leenlieden ende Boeren die te verdrijven/ alsoo dat sy eensdeels by Lins/ ende sommige by Eyndoven/ den sesten April/ geslagen ende verstropt werden/met verlies van acht van des Keur-vorsts Volck/ waer onder twee van Adel waren: De reste begaven haer hoogher int Graefschap van Manderscheydt.

Ghereetschap van Parma om Groeningen te ontsetten.

Daer nae/ in Junio/ is de vergaderinge der selver hoopen weder vernieut/ende zijn door de neerstichept/ eñ Borse van Bucho Aytha/ Proost van S. Baefs/ tot Ghendt weder te hoope ghebrocht 14. Vendelen Duytsche Knechten/ van hem ghenoemt zijnde het Vriessche Regiment/ daer Billy Overste van was/ ende Meerten Schenck in sijn absentie/ die daer sijn Ruyterije by voeghde/ ende oock den ouden Capiteyn Thomas (een Grieck ofte Albanoys Ruyter/ vermaert zijnde van dat hy ses Veldtslaghen hadde helpen winnen) met noch dry andere Albanoysche Ruyteren Lanciers/ ende een Vane Carabins/ t'samen sterck wesende ontrent dry duysent Mannen/ende ses hondert Peerden. Den Oversten Luytenant was Hans Mom. De Capiteynen waren dese/ Reint Dekama/ Lol Liaukama/ Camminga/ Arent van Gemen/ Hendrick Snater/ Evert van Ens/ Wijbo van Goutum/ Wolf Prenger/ Steffen Heller/ Samson Pestel/ ende meer andere. Dese waren met gewelt

Schencks Heyrkracht tot ontsetten van Groeningen/ door Parma/ in Junio.

over

1580. over den Rhijn ghekomen met een Maendt Soldts/ sonder Gheschut / ende trocken met groote dagh-reysen/nemende haren wegh op Lingen.

Hohenlo treckt Schenck te-gen/ den 16. July.

De Staten vande Vriessche Landtschappen be-lasten den Grave van Hohenlo / Schenck Regiment teghen te trecken / ende vergaderden haer volck ontrent Bocholt : Ettelijck van Nassousche Vendelen/ die voor Groeninghen laghen/ deden sy nae Hohenlo trecken / ende lieten de reste noch voor Groeninghen met den Grave Wilhelm van Nassouwen / daer sy Sonoy by sonden / om hem int belegh met raedt ende daedt by te staen / seer luttel achtende dat ontset / dat Schenck brochte. Hohenlo hadde gheerne meer Voet-volck ghehadt / ende schreef int Legher voor Groeninghen / datmen hem meer Volck soude sen-den : Maer die van Entens Regiment waren on-willigh / ende de andere die men sondt quamen te spade. Den 16. Juny trock hy op van Vlsen / ende quam binnen Coevoorden rusten, met opset om synen Vyandt te slaen.

De Bur-ghers van Swol in Wapenen teghen mal-kanderen/ den 16. ende 17. Juny.

Maer soo die van Swol gheen Garnisoen hadden willen innemen / soo hadden de Spaensch-ghesinde op de komste van Schenck inghelaten veel vande Pa-pistische Boeren / ende die inde Wapenen ghestelt/ ende Schenck 't selve te kennen ghegeven. Maer die vande Ghereformeerde / ende Staetsch-ghesinde / met beleydt van Hopman Vlger / ende meer andere/ hebben terstondt haer teghen de Spaensch-ghesinde aenghheschanst/inhoudende de Marckt/ S. Michiels Kercke, met de Lamper-poorte ende roode Thoren/ oock uyt-seyndende om hulpe tot Deventer ende Campen. Ende hoe wel de Boden vande Boeren seer schendtlijck vermoordt werden / ende sommighe van lit tot lit van een ghesneden / soo quamender noch / den sesthienden Junij / 's morghens eenighe van 't Garnisoen van Campen binnen / ende ontrent twee Vendelen Borgheren van Deventer. Hier door waren eenighe vande Spaensch-ghesinde in groote vreese / ende vluchten : waer over haer Huy-sen werden gheplondert : Ende korts daer nae werdt daer een Vendel uyt Hollandt inghesonden. De Dorpen ende Hoeven van Mastenbroeck werden door de over-groote parthijschap der Boeren teghen de Staten veele afghebrandt / alwaer oock die van Over-Yssel naederhandt deden afbranden ende slich-ten het Kasteel van Geelmuyden / 't welck Keyser Karel de vijfde / de Castileyn vanden Kuynder hadde doen maken op den mont van 't swarte Water aende Zuyder Zee.

Swol be-houden voor de Staten.

't Kasteel van Geel-muyden werdt ghe-slechtet.

Den aenslagh te Swol ghefailleert zijnde / dede Schenck by Herdenbergh stil houden / derwaerts hem Hohenlo van Coevoorden haeste/ tegen d'opinie van sommighe die daer teghen rieden / van slaen te vermijden / ende datmen hem alleen de passagien der Provianden benemen moeste / ende 't vertreck soecken/ ende dat het te verhoopen was/ dat den Vyandt haest door hongher / ende muyterije om ghelt/ soude moe-ten verloopen : immers dat het treffen oock hem periculoos was / om dat hy te onsterck was van Voet-volck/ende weynigh Spiessen hadde/ so dat hy geensins tot den Veldt-slagh gherustet was. Maer de andere redenen ende nooden/ principalijck/ om dat sijn Peerde-volck hem daer seer toe dronghe / deden hem vertrecken met grooter haeste/ door onuytspreec-kelijcke hitte der Sonnen / over de dorre Heyde/ daer geen Water was/ soo datter veel van dorste ende hitte versticken: Onder andere Jonckheer Jan van Du-venvoorde/ een sterck schoon Edelman. Daer tegen hadde Schenck Volck drie uren inde schaduwe geru-stet/ ende wel gegeten/ ende hadden 14. tonnen Biers ten besten.

Staet van de Grave van Hohenlo ende syn slagh-orde-ne.

Soo haest Hohenlo daer ontrent naeckte / stelde hy sonder ruste syn Volck in slagh-ordene. Hy hadde by hem Sedenisca / syn eyghen Vendel uyt Oldenzeel / ende Ysselsteyn met seven van syn Ven-delen / ende ses Nassousche / onder den Luytenant Kuingam. 't Vendel van Joncker Willem van Wijngaerden / ende hondert Mannen van Corn-puts Vendel/stelde hy aen de rechte handt/nae Zuyt-Westen met de Nassousche / ende Ysselsteyn met Sedenisca aende slincke zijde / hart by eenen Camp daer Boomen gheplant waren. Capiteyn Wijn-gaerden hadde gheerne ghehadt / datmen de Vlecke Herdenbergh / ofte den Camp op voordeel inghenomen / ende te vooren wat gerustet hadde : maer dat en werdt niet gehoort. Alle dese Voet-knechten en kon-den gheen achthien hondert Mannen uyt brenghen. Voor dese slagh-orden werden ghestelt drie Vanen schutten / Ruyteren van Ousta / Kinswouden / ende Asin Entens / die wel gherust waren. Aen d'ander zijde was Hohenlo selfs met vijf stucken Gheschuts/ ende de Ruyteren van Holsteyn / Adelsdorf / Rampt/ Transwitz / Pieck / ende meer andere. Huybert van Kemen was daer oock met drie hondert Ruyteren/ die den Staten twaelf hondert Ruyteren toeghesendt hadde : soo datter in als boven veerthien hondert niet en waren.

De Vlecke Herdenbergh daer sy hart by lagen/ is gelegen een mijle van Coevoorden/ ende vier mijlen van Swol/ op de Rivière genaemt de Vecht. Als de slagh-ordere over beyde zijden gemaeckt waren/ was het middagh / soo dat Schenck / staende int Zuydt-Westen de Sonne van achter hadde : Ende Hohenlo int Oosten komende / hadde de Sonne int aensicht/ ende de Wint was stille.

Als sy nu 't Ghebedt ghedaen hadden / de Hoeden opghewoorpen / teeckenen ghegheven / ende 't Ghe-schut los gheschoten was / renden de drie Vriessche Vanen van Hohenlo voort teghen twee Vanen Lanciers van Schenck Albanoysen / waer van de eene eer men om sagh gantsch verslaghen / ende de andere met groote schade verstroyt werdt / de welcke de Duytsche Ruyteren nae joeghen / ende Schenck Voet-volck begonde te wijcken / ende het scheen dat Hohenlo soude de Victorie ghehadt hebben: Maer alsoo de Vriessche Vanen Ruyteren haer reede maeckten / om weder te treffen / ende seeckere andere Lanciers van Schenck / met sommighe goede Schutten / nae Hohenloos Volck toesettende/ die gheenen troost op haer Spiessen konden hebben/ midts dat sy die weynigh hadden / weken sy alle nae den voorsz Camp / alwaer sommige haer noch weer-den / maer alle d'ander verstoven / als eenen blixem/ midden door de Vecht / ende waer sy mochten ont-komen over 't Moer by Ommen ende nae Coevoor-den. De Ruyteren sulcx siende / waren oock wel soo yverigh int vluchten als de Voet-knechten / ende Schenck Volck volghde hen nae. Capiteyn Wijn-gaerden bleef al vechtende doodt / ende de Vendrigh Pibelt met veel andere Bevel-hebbers / Edele ende Soldaten. Den Capiteyn Pibelt, Renop/ende som-mighe Lieutenanten/met andere/ werden gevangen. Pompeius / ende Poppe Ysbrants / meynende op een Koets-wagen te vluchten/ werdt omgestort ende doot ghesmeten. Schenck kreegh al het Gheschut / ende weynighe Baggagie/ want de reste meest te Coevoor-den gelaten was.

Veldtslagh tot Herden-bergh/ tus-schen Ho-henlo ende Schenck/ den 16. July.

Vlucht van der Staten Volck.

De Graef van Hohenlo begaf hem nae Olden-zeel / om dat niet te verliesen. De Ruyteren ende Knechten quamen meesten-deel te Coevoorden/ 't welck maer een ure gaens van daer was / ende brochten selve Menschen ende Peerden ghevanghen. Capiteyn Cornput was tot Coevoorden ghelaten/ alleenlijck met vijftigh Mannen / die stondt aenden Slagh-boom / ende en wilde de Ruyteren niet bin-nen laten / of sy en moesten op Schelm-schelden sweeren by hem te blijven / ende den pas te helpen inhouden. Maer als sy binnen waren en hielden sy gheen gheloove / ende renden den anderen Slagh-boom wederom uyt / nae de Drenthe / wat dat hy badt / sloegh ende schelde / soo stack haer de vreese int lijf. Ten lesten quamen sommighe Oversten en-de Ritmeesteren oock aldaer ghevlucht/ die dat Volck staende hielden / soo veel sy mochten / soo datter ter-stondt vergaderde ontrent seven hondert Mannen/ ende vier hondert Ruyteren : Alwaer Cornput/ ende Stensel van Naimslo / alleman vermaende te Coevoorden te blijven / ende aldaer wederom te vergaderen / ende datmen strax de veerthien Ven-delen / die noch voor Groeninghen laghen / sou-den ontbieden. Maer daer vielen veel opinien ter contrarie / om dat de plaetse noch niet ghesterckt noch

1580. noch ghesloten en was / ende het voordeel vande Rivierkens was nu niet / door de drooghte / soo datmen alomme over mochte : Oock was daer gheen nootdruft oft provande / noch buskruyt. Alsoo besloten sy alle te vertrecken / 't welck sy deden 's nachts ter middernacht / oock mede Cornput / ende trocken meest nae Oldenzeel by Hohenlo. Schenck hadde hem niet verder vanden Velde dorven begheven / achtende dat het noch niet al gewonnen was / ende dat op de passagie ende tot Coevoorden eenighe lagen gestelt hadden gheweest : maer contrarie vernomen hebbende / trock hy 's ander-daeghs daer in / daer hy noch Inwoonders noch Kryghs-volck vondt. De Vendelen die voor Groeninghen lagen / vyerden ende schoten haer Geschut af / als Hohenlo de Victorie hadde ghehadt / om die van Groeninghen tot overgevinghe te bewegen. Maer als die van buyten hoorden / dat Schenck te Coevoorden was / en konden sy niet beweeght worden / door gheenderhande redenen van Nassouwen / noch van Sonoy / om daer te harderen / maer staken den brandt in haer Schanssen / ende vertrocken in verscheyden plaetsen in Garnisoen / als te Doccum ende Collum / ende gheraeckten oock binnen Steenwijck. Ende also de Vestingh vanden Opslagh weder opghemaeckt was / leyde Sonoy daer sommighe Vendelen in.

Belegh voor Groeningen opgebroken.

Beschryvinghe vanden Opslagh.

Dese plaetse was gheleghen een half ure gaens onder de Nieuziel nae de Zee toe / op de Zuydt-zijde des Reedieps / ende behoorde tot Wigboldt van Euwsum / Heere van Nienoort / die aldaer sijn Soutkeeten hadde / ende was by hem / ten tijde vande Heere van Billy / sterck ghemaeckt gheweest teghen de Zee-Geusen : maer het was by de regeringe van Rennenbergh weder gheslicht / ghelyck als doen meer andere mede werden geslicht.

Schenck komt binnen Groeninge.

Nae dese Victorie versuymde hem Schenck niet nae Groeninghen te trecken / daer hy met groote triumphe ontfangen werdt / ende hy ende Rennenbergh (nae dat de Stadt dry Maenden ende een half beleghert gheweest hadde) trocken van daer terstondt nae Delfziel / den 7. July / 't welck sy terstont beschansten / ende namen in den mont vande Haven / daer het oude Kasteel ghestaen hadde. Want Bertel Entens hadde de sterckte binnen-waerts gemaeckt / tegen de opinie van alle andere : ende te vooren hadde men met geene redenen konnen bekomen / om de Vestingh aenden mondt vande Haven te brenghen / daer sy inde Ems loopt : De Vestinge was anders tamelijck : De Wal was hooghe ende dicke / met vier Bolwercken bestreken / doch sonder Casamatten : den Gracht was ontrent 100. ende 10. voeten wijt. Het Kryghs-volck datter binnen lagh / waren dry Vendelen / die eertijdts van Rennenberghs eygen Regiment geweest waren / daer onder vele waren / die hem noch secretelijck toeghedaen waren. Het belegh aldaer gheplant zijnde met etlijcke Vendelen / trock Rennenbergh met de reste om den Opslagh te belegghen / eer dat het wel konde van nootdruft versien worden. De Staten sonden terstont derwaert de Vendelen van Rinswouden ende Eschada : Maer Rinswouden werdt van Rennenbergh ontmoet op eenen Dijck / sijn Vendel geslagen / ende hy selve wert ghevanghen / Eschada die trock te rugghe. Korts daer nae werdt den Opslagh hem opghegeven / ende de vijf Vendelen trocken daer uyt op seker conditien.

Delfziel by Rennenberg belegert / ende gewonnen in Junio.

Opslagh ghewonnen by Rennenbergh.

Van daer trock Rennenbergh nae Collum / ende meynde Doccum mede te kryghen / midtsdien 't selfde gheheel open lagh : Want sints dat Jan Goltsteyn / de Geldersche Drost / int Jaer 1523. den Heere van Wassenare / ende Heer Joris Schenck / 't selve opgaf / is de Vestinghe ende 't Slot geslechtet gheweest ende noyt sints opghebout / zijnde nochtans de Stadt van importantie / ende een Frontier ter Zee. Hier maeckte hem Hohenlo binnen / ende dede dat beschanssen / ende vergaderde veel Kryghs-volck. Oostmerhorn / een myle van Doccum / dede hy oock wederomme opbouwen. Het Diep teghen over Collum dede hy met de Boeren bewaren. Doccumziel dede hy oock beschantsen.

Hohenlo sterckt Doccum / Oostmahorn / ende Doccumziel.

Die van d'ander zijde / te weten Ens / Drost van Coevoorden / was met 2. Vendelen ende veel Boeren te Meppel gekomen / ende beschansten oock de Stadt / en bouden oock weder op de oude Vestinge van Kinckhorst / aende Stadt ligghende / die int Jaer 1536. van Mager Heyn opghegeven zijnde / afgheworpen was. Die van Campen verraschten dese 2. Vendelen / ende namen Meppel weder inne / ende oock Kinckhorst. 1580.

Meppel verloren ende weder ghewonnen.

Hier en tusschen werden die van Delfziel benout / ende de Havene soo beschanst / datter niemandt uyt oft in en mocht. De Hollanders sonden wel 50. Schepen van Oorloghe / onder den Admirael Duvenvoorde / den 23. July / op de Ems / om de Beleggers oock de Victalie over de Ems te beletten.

De Grave van Hohenlo wende alle vlijt aen / om haer te ontsetten / maer hy was noch te onsterck / alsoo sijn Volck noch niet al aengekomen was. Hy schreef haer eenige dagen noch te houden / want sijn volck op wegh was / maer de Brieven quamen niet ter handt. Ende also veel onwilligh Kryghs-volck daer binnen was / so gaven sy den moet sonder noot verloren / ende gavent op / den 29. July / op schandelijcke Voorwaerden / uyt-treckende met witte roeykens / sonder gheweer / latende haer Capiteyn ende Overste gevangen / hebbende noch maer dry Weken beleghert gheweest / ende noch Boter ende Kase ghenoech.

Delfziel wordt Rennenbergh overgegeve / den 29. July.

Hier en tusschen Hohenlo van Delfziel weder te Doccum ghekomen zijnde (daer hy Rennenbergh ghelaten hadde) so belegerde hy weder den Opslagh / de welcke hem korts overghegeven werdt / als oock Monickerziel / 't welck Rennenbergh oock beschanst hadde.

Opslagh weder ghewonnen by Hohenlo.

Terwijlen waren oock / op hoope van Delfziel te ontsetten / in Vrieslandt ghesonden Johan Norrits / met 10. Vendelen Enghelsche / onder sijnen Oversten Luytenant Morgan / Capiteynen Cotton / Bisschop / Futwilliams / Chetterton / Vaple / ende anderen / met een Vane Ruyteren. Daer en boven Michiel Caulier / met sijn ses Vendelen Walen / onder sijnen Oversten Luytenant Jan Petyn / ende Grenu / Noyr / Jasper / Cresontere / ende oock een Vane Ruyteren / met noch andere Duytsche Ruyteren : Dese quamen alle by Hohenlo int Leger te Noorthorn. Daer quamen derwaerts noch vier Vendelen / maer die werden van Rennenberghs Peerden ontmoet ende geslagen / den 4. Augusti : maer de twee Vendelen werden stracx vande Enghelsche weder ghenomen. Hier by waren oock gekomen Nassouwe ende Ysselsteyn / elck met 10. Vendelen. Ende alsoo Hohenlo seer sterck met dit volck was gheworden / so trock hy nae Groeningen toe / ende joegh de Rennenberghsche uyt haer stercke Schansse van Ponterbrugghe / ende also vermeesterende de passagie over 't Horendiep / daer Rennenbergh met sijnen Leger seer sterck beschanst lagh / ende den pas lichtelijck konde beletten. Hohenlo daer ghepasseert zijnde / stelden beyde de hoopen haer Volck in slagh-ordene : maer also Hohenlo sijn slagh-ordene neerstelijck ende voorsichtelijck ghemaeckt hadde / mette Ruyteren ende Knechten wel beset / ende met dry Veldt-stucken / oock verscheyden lagen ende Embuscaden geleyt / ende God aengeroepen / ende teeckenen van slaen gegeven waren / so trock Rennenbergh af nae Groeninghen toe onder de Wallen / om hem te berghen / siende datter ander gheweldt was dan op de Herdenberghsche Heyde : achterlatende veel bagagie ende provande. 's Anderdaeghs vertoonde hem Hohenlo bykans tot op de Grachten van Groeninghen / waer door die uyt de Stadt sterck schoten / daer oock gheschermutseert werdt / ende onder andere Norrits hem wel ghebruyckte / soo datter wel 70. Rennenberghsche doot bleven.

Hohenlo versterckt met Norrits ende ander Kryghs-volck.

Hohenlo jaeght Rennenbergh uyt de Schans van Ponterbrugghe / treckt over / ende biedt hem slagh aen.

Rennenberg in sijn slagh-ordene van Hohenlo / wijckt onder Groeninge.

Daer werdt wijdt ende breet gheraetslaeght / of sy Groeningen weder beleggen souden / maer eenen Leger als Rennenbergh hadde / met een stercke Stadt te beleggen / die achter hen een vol Lant noch hadden / en vonden sy niet geraden. Also trock Hohenlo den 10. Augusti op / en legerde te Zuyt ende Noortlaren. Sy beschansten oock den pas van Ponterbruggen / aldaer Cornput begon het vermaerde Kasteel van Weerdebras weder sterck te maken / het welcke Eduwaert Grave van Emden / eertijts int Jaer 1505. als Generael van Hertogh Joris van Saxen / ghebout hadde / om te maken datter gheen Koorn uyt de Drenthe in Groenin-

Kasteel van Weerdenbras ghesterckt.

1580. Groeningen komen en soude / ende was daer nae by Everwyn / Graef van Benthem Stadthouder des selven Hertoghs in 't Jaer 1516. weder gesticktet.

Hohenlo treckt voor Coevoorde / daer Graef Willem Lodewijck van Nassouwen ghequetst werdt / in Augusto.

Hohenlo trock nae Coevoorden / alwaer dat Yselsteyn met ses Vendelen de open Stadt innam / ende alst avondt oft duyster werdt / rende Hohenlo met Nassouwen aende Brugge der Stadt / voor de Bolwercken des Kasteels / alwaer een kloot van ses ponden uytghesc hoten werdt / ende trefte Graef Willem Lodewijck van Nassouwe aen sijn slincke been / hart aen de knie / alsoo werdt den jonghen (ende te seer stouten) Heer / in een Rosbaer nae Zwol ghedraghen / ende ghenas vanden selven scheut. Daer bleef doot den Hendrick Quaet / die den selven dagh eerst uyt de gevangenisse van Groeningen geraeckt was / ghe-rantsoent zijnde.

Coevoerden gheeft hem over aen Hohenlo.

's Ander-daegs dede Hohenlo 't Kasteel van Coevoorden op-eysschen / de welcke / nae dat sy beraedt genomen hadde / ende wel 150. Mannen van binnen sterck waren / ende wel twee Maenden daer noch aen gesterckt hadden / Gheschut / Poeder ende Provande genoech hebbende / soo gaven sy nochtans haer even-wel op behoudens lijf ende goedt / ende in drie Maenden tegens de Staten niet te dienen. Daer bleef ghe-vanghen Bloemaert van Breda / die Mondragon / tot ontset vander Goes / eertijdts door 't Water ghe-leyt hadde / met twee andere Rebel-hebbers.

Van daer sondt Hohenlo eenige van sijn Vendelen in sekere Garnisoenen / en hy trock selve na Linghen / om dat te beleggen / alwaer hy het Regiment Enghelsche voor liet ligghen / ende trock met de reste voort nae Wedden: Ende alsoo hem dat Kasteel oock niet terstont opgheven en wilde / liet hy daer oock een deel volck / met twee stucken Gheschuts / ende trock voorder nae Slochteren / grooten lust hebbende om Delfzijl weder te krijghen / daer hy seer nae trachte: maer het verdeylen van sijn Heyrkracht / ende te veel teffens voornemende brocht hem tot schade.

Want Rennenbergh / hoorende dat Hohenlo nae Coevoorden was / trock met alle sijn macht en grof Gheschut weder na den Opslagh. Dese plaetse was weder wel versien ende ghesterckt / maer met een Vendel jonghe Soldaten beset / die dat den eersten Septembris door onervarentheydt opgaven / beschoten zijnde / ende gheen twee Weken belegen / teghen de opinie van Hohenlo ende meer andere / ende behielden lijf / goet ende Rapieren. Rennenbergh dede dit terstondt slichten / ende trock met grooter haesten nae Slochteren / alwaer hy / den 4. Septembris / de Regimenten van Nassouwe ende Michiel / onversiens 's morgens quam bestooten met sijn lichte Peerden / daer Michiel bykans gevangen was: maer door sijn groote neerstigheydt worden de Knechten in ordere ghebracht / ende trocken alsoo wijckende ende vechtende tot Heyliger Lee ende Wijnschoten toe / daer sy Hohenlo vonden met de Ruyteren / ende haesten haer voorby Wedden tot op de Bourtaigne / daer sy t'elcker reyse den Vyandt inde engden 't hooft boden. Maer als Rennenberghs geweldige hopen aenquamen / moest hy altijdt wijcken / ende werden vande Lanchiers dan vervolgt ende veel gestagen / soo datter acht Vendelen / ende een Cornette / met 't Gheschut dat voor Wedden stondt / genomen werdt / ende veel Wapenen verlooren ende wegh geworpen.

Den Opslagh van Rennenberg ghewonnen en geslecht / den eersten Septebris.

De Hohenlosche op de Bourtaigne gheslaghen / den 4. Septembris.

Hierentusschen / alsoo Rennenbergh in groot Auwaert ghelaten hadde het nieu volck vanden Drost Ens ende Branckevoort / beloopende de Landen daer omtrent / hebben de Garnisoenen van Doccum ende Collum de selvighe / den achtsten Septembris / int Klooster verrast en gheslagen / soo datter wel drie hondert / soo doot als ghevanghen bleven: Ende het Klooster / uyt noot en vreese van overvallen te worden / werdt afghebrandt / met de Provande en andere dingen / die sy niet wegh dragen en konden.

Rennenberghs volck geslagen.

Rennenbergh trock terstont weder nae Coevoerden / 't welck noch niet ghesterckt zijnde / hem den 20. Septembris / nae dat sy 't Water begonden af te graven / opgheghevcn werdt / behoudens lijf ende goet / met Rapieren. Van daer trock hy terstont nae Oldenzeel / daer het Vendel vanden Heer van Sweten / ende Visscher van Amsterdam / t'samen ontrent twee hondert Mannen / met de Ruyteren van Elderborn / de Luytenant van Goor / binnen waren. De Vryheer van Eck / een Jongh-man uyt Oostenrijck / was daer Gouverneur.

Rennenbergh neemt Coevoerden weder / oock Oldenzeel / den 20. Septembris.

Dese Stadt van Oldenzeel is een redelijcke stadt / vijf kleyne mijlen gheleghen van Coevoorden / ende ses mijlen van Deventer op de wegh nae Oostlandt: Sy en heeft gheen Riviere / maer eenen goeden hoogen Muer / met Thorens beset / op de oude maniere / met eenen Graft daer vooren / en daer buyten eenen Wal / met noch eenen Graft / sulcx dat sy sterck soude schijnen / nochtans is sy sonder Brugghe / ende al 't Graft-water wordt met Dammen gheschuttet / 't welck men daeromme wel kan afgraven: Heeft oock gheen behoorlijcke strijckweeren. Aende zijde van Benthen (daer sy maer twee mijlen ende een half af en leyt) heeft sy eenen heuvel vol Bosschagie: ende aen d'ander zijde ist oock bequaem om Legher te slaen.

Ghelegentheydt van Oldenzeel.

Rennenbergh quam schielijcken daer voor / brande de Poorte af / ende stormde daer op met groot gewelt / doch met schade van wel drie hondert Mannen / ende eenige Capiteynen: Ende dewijle sijn volck daer door een schricken kreegh / moest hy vander Stadt af trecken. Maer de Borghers / zijnde meest Spaensch ghesint / welcke daer en tusschen het Garnisoen genoech ghedwongen hadden / arger vreesende / sonden hem nae / ende gaven hem de Stadt over / op conditie dat het Garnisoen met al dat haer was / daer uyt soude trecken / ende sweeren binnen drie Maenden teghen den Koningh niet te dienen. Dit ghesciede den 24. Septembris / als haer de Staten om hen te ontsetten veerdigh maeckten.

Van daer trock Rennenbergh / volghende sijn gheluck / op Zwol / 't welck hy rondtom beleghende / daer hy Petijn / Overste Lieutenant van Michiel Caulier / die binnen Zwol lagh / met den Capiteyn Cressoniere / verrasehte / die daer meynden in te komen / maer werden ghevanghen: doch dewijle hy meer volck van over Rhijn verwachte / 't welck hy vreesde dat soude moghen gheslaghen worden / trock hy haer teghen / als wy sullen verhalen / ende gingh Steenwijck beleggen.

Rennenbergh belegert Zwol te vergeefs.

In Vlaenderen hebben de Malcontenten onder Parma anderwerf eenen aenslagh op Kortrijck ghehadt / 't welck is een kleyn rijck Stedeken / vol neeringhe / welcken aenslagh hen is gheluckt / overmits sy eenen Bode met Brieven hadden afghewórpen / ghesc hreven vanden Baillíou oft Gouverneur Potelsbergh / daer by hy eenigh meer Krijghs-volck ontboodt / boven twee ofte drie Vendelen Schotten / die hy binnen hadde / welcke hy seer heymelijck / langhs een Bleyck-veldt by het Kasteel / meynde in te laten / tegen den danck vāde Borgerije / die in eenigh meerder Garnisoen in te nemen haer niet en hadden willen laten beweghen / niet teghenstaende sy wel wisten / dat haren Vyandt niet verre van daer en was. De Malcontenten / door dese Boden oft Brieven vernemende het middel / om behendelijck binnen te gheraecken / hebben haer op de selve maniere als Vrienden toe-gherust / ende 's nachts ter ghesetter ure op de ghenoemde plaetse haer laten binden / ende quamen alsoo den 27. Februarij binnen. De Gouverneur / die sijn Vrienden meynde te ontfangen / en wert niet eer ghewaer dat het Vyanden waren / dan doe hy geen wederstant en konde doen. Al hoe wel sy nu inde Stadt gekomen waren / hebben sy nochtans de Schotten in goede ordere op de Marct ghevonden / welcke haer wel vier uren langh verweerden: Doch ten lesten / overwonnen zijnde / werden sy / ende met hen veel Borgers doot-gesmeten. De Stadt werdt geplondert / ende daer wert tot Gouverneur ghestelt met Garnisoen de Heer van Bours / en nae hem den Heer van Swevegem / Fransoys Halewijn.

Kortrijck byde Malcontenten ingenomen / onder schijn van Vrienden / den 27. Februarij / 1581.

Ontrent dese tijdt quam tot dienste vande Staten eenigh Fransoys Krijgs-volck tot Duynkercken aen / van 't welcke den Heer van La Noue last hadde / mitsgaders oock over al het Krijgs-volck in Vlaenderen / de welcke vernomen hebbende / dat de Grave van Egmont / met sijn Huysvrouwe / haer Moeder / sijnen Broeder Charles / ende de Heer van Noyelles / met

met andere van Adele/ tot Ninoven waren ('t welck een kleyn Stedeken is) tusschen Aelst ende Gheersberghe gheleghen/ oock niet seer sterck/ ende weynigh versien / heeft besloten dat by nacht te beklimmen/ 't welck gheschiede den 28. Meert / by den Heere van Toursy ende Mortaigne / met haer Regimenten/ welcke door de Vesten daer sy ondiepste waren / de Mueren beklommen: Ende na dat sy also de Poorte overweldight hadden/ gheraeckte het Peerde-volck/ ende des Princen van Orangien Vendels binnen/ende doorstaken al wat tegenweer toonde: ende namen de Grave van Egmont met de reste ghevangen. De Grave lagh langhe tot Ghendt gevangen/ ende daer nae op Kammekens in Zeelandt / ende werdt nae vijf Jaren verlost. De Vrouwen werden lichtelijck los ghelaten. Maer den jonghsten broeder Graef Carel van Egmont / met den Heer van Noyelles/ bleven by den Heere van La Nove int Legher tusschen Ghendt ende Oudenaerde ghevanghen/tot dat 't Legher opbrack / ende doen wilde men hem nae Ghendt voeren / 't welck de Heere van La Nove noode consenteerde / om dat de Ghemeynte van Ghendt / alsmen den Grave van Egmont daer ghevanghen in bracht / hem bespotten / nae-riepen / met alderleye vuylicheyt beworpen / ende seer onbeleefdelijck ende beestelijck tracteerden / dies dese Carel van Egmont niet en wilde daer ghevoert wesen / maer liever den Hals afghehouden zijn. Maer ten lesten alsoo de vier Leden van Vlaenderen / de Heere van Plessis/Ambassadeur vanden Coningh van Navarre/ende ander dat rayden / tot verseeckeringe vanden Persoon vanden Heer van La Nove / soo hem yet ongeluck overquame/ heeft hy 't gheconsenteert/ ende also werden beyde Charles van Egmont ende Noyelles door den Pencionaris Somere nae Gendt ghevoert met thien oft twaelf Bevel-hebbers gewapent met Pistolen onbekent by sijnen Broeder den Grave / de welcke hem beklaeghde dat hy oock also niet en was gevoert gheweest: Dan eyndelinghe is desen Carel door intercessie vanden Prins van Orangien verlost gheweest / die de oude Gravinne sijn Moeder beloost hadde haer kinderen voor gerecommandeert te houden.

Ninove werdt by La Nove ingenomen/ ende daer de Grave vā Egmont gevangen/ den 28. Meerte.

Onbehoorlyck tractement der Gentenaers aen den Grave van Egmont.

Korts hier nae wert oock de Stadt van Mechelen ingenomen / die vande Staten afghevallen was/ alsoo wy een weynich int breede sullen verhalen. Het ghebeurde / dat Anno 1579. den eersten Junij/ de Stadt van Mechelē twist kreegh met haer Garnisoenen als Heer Pontus van Noyelles / Heer van Bours/ Gouverneur over de Stadt ende het Lantschap was / die daer toe / om sijnen dienst vant overleveren des Casteels van Antwerpen ghevordert was. De Ertz-hertoghe Mathias/ ende de Prince van Orangien / vreesende dat yet quaets uyt dien twist mochte rijsen / vonden gheraden datmen de Garnisoenen daer soude uyt-trecken / op conditie/ dat sy ander Krijghs-volck / 't welck de Staten aenghenaem ware / nae haer welbevallen innemen souden/ende dat tot des Stadts verseeckeringhe. Tot volkomen van dese conditie / gaven sy Ghijselaers: Alsoo trock dat Garnisoen daer uyt nae Brussel/ recht te passe tot haerder hulpe / als Egmont die Stadt meynde in te nemen. Nu was binnen Mechelen eenen Monick / een Provinciael der Carmelyten / genaemt Broeder Philips Lupus ofte Wolf/ welcke met sijn Predicatien ende Sermoenen / uyt haet vande ghereformeerde Religie / met toedoen vanden Prince van Parma ende sijnen Raedt / hem soo veel aenhanghers ghemaeckt hadde / dat hy bykans 't gheheel Gouvernement der Stadt aen hem nam / ende den Schouthet der Stadt / Alveringhe ghenaemt / afstelde / ende selve ghevanghen leyde. Waerom den Ertz-hertogh / ende de Prince van Orangien / derwaerts sonden den Commissaris Johan Carperau / om alle sulcke heymelijcke aenslagen te wederstaen: ende waerschouden met eenen den thienden Junij / den Magistraet / dat sy wel op haer hoede wilden wesen. Maer in stede van dese waerschouwinghe nae te volghen / hadde de teghenparthije alreede soo seer toeghenomen / dat sy den selven Commissaris als vyandt versmaet / ende ghevanghen ghehouden hebben.

Mechelsche gheschiedenissen.

Broeder Pieter de Wolfs Regiment in Mechelen.

De Magistraet ende Colonellen der Stadt van Antwerpen / om alle quaet te verhoeden / 't welck sy saghen / dat hier uyt soude moghen rijsen / zijnde de stadt Mechelen haer soo nae gelegen/ sonden eenighe Ghedeputeerde uyt haer Borgheren / als Jaques vanden Walle / ende andere / die te Mechelen wel bekent ende bevrient waren / om te beletten alle handelinghe met den vyandt. Maer de selvige en rechteden oock niet uyt / ja werden oock ghevangen ghestelt. Waer over die van Antwerpen alle de Mechelaers/ende haer Ghijselaers/ oock alle hare Schepen arresteren lieten.

Dese vreemde ende Barbarische maniere van handelinge der Mechelaren tegen haer Ghebueren/ dochte den Eertz-hertoge ende Prince seer vreemdt/ nochtans hebben sy best ghedocht hen liever alle verghenoeginghe aen te bieden/ dan dat sy souden afvalligh werden: Waeromme sy derwaerts sonden Doctor Sille/ Secretaris vanden Raedt van State/ met vollen last in alle manieren alles te slissen / haer toelatende de exercitie der Catholijcker Roomscher Religie/ oock dat den Gouverneur Bours sijn Vendel van drye hondert Mannen soude tot Stadts Garnisoen behouden / midts Eedt doende aen den Staten. Maer dit niet tegenstaende/ sonder aensien te nemen op sijnen Ampt / ende plaetse van waer hy was ghesonden/ hebben sy hem oock ghevangen ghestelt. Waeromme sy ten lesten niet ghereeder en vonden / om haer volck ende ghevangenen weder te krijghen / dan den Mechelaren haer Ghijselaers weder te seynden / nae dat sy opentlijck schreven ende verklaerden haer vereenight te hebben met den Coningh ende Prince van Parma/ die haer met openen armen aenboden eenen eeuwighen Vrede/ begheerende alleenlijck de onderhoudinghe ende oeffeninghe der Catholijckscher Roomscher Religie / ende behoorlycke gehoorsaemheyt tot den Coningh/ 't welck was (soo sy seyden / 't ghene sy alleenlijck van herten sochten / liever dan haer langher te houden inden afgrondt van alle ongheregheltheyt der Staten tot Antwerpen.

Mechelen valt den Staten af/ den 20. Julij.

Dit gheschiede ontrent den 20. Julij/ als Parma haer sondt tot haren versoeck eenen kleynen hoop Voet-volck/ ende Albanoys Peerde-volck/ tot haerder beschermingh / die terstondt rondtomme het platte Landt afliepen/ tot Aelst/ Herentals/ eñ Dermonde toe / ende namen de sterckte van Willebroeck in/ als wy verhaelt hebben.

De Heer van Bours / welck aldaer Gouverneur was / (niet teghenstaende alle contrarie vermaninghen ende beweegh-redenen sijner vrienden) heeft hem oock met sijn oude vyanden versoent / daer den Heer van Selles instrument van was: Maer hy en werdt van haer niet langhe betrouwt/ als sy mercten sijne lichtveerdicheydt in wandel ende woorden/ ende daeromme vreesden/ dat hy/ om hem te wreken/ met Mechelen soude moghen handelen / als hy met 't Casteel van Antwerpen ghedaen hadde / hebben hem over sulck van sijnen staet behendelijcken afghestelt / ende uyt de Stadt ghejaeght / 't welck hem te vooren uyt Antwerpen van sijn Vrienden / ende van den Heere Jan van Borgondien / Heere van Froymont / Overste der Finantien/ ghenoegh in 't vriendelijck ghewaerschouwt was / hem aenbiedende alle conditien van nieuwe vereeninghe / de welcke hy schamperlijck genoech antwoorde. Als du Bours nu wegh was / werdt daer Gouverneur ghesonden den Heere van Rossignol.

Bours/ Gouverneur van Mechelen vereenight met Parma wort mistrouwt/ ende vā sijn Gouvernement van Mechelen afgestelt/ eñ Rossignol in syn plaetse.

De Eertz-hertogh heeft naderhandt oock aen die van Mechelen verscheyden Brieven gesonden / inde welcke hy haer tot vereeninghe met haer Gebueren socht te verwecken / hen te kennē gevende de Ordonnantien tegen haer gemaeckt / so om alle haer trafficque / als van alderhande Victalie eñ nootdruft te beletten / eñ hoe dat het platte Landt rondtomme van haer eyghen volck afgegeten wert / maer het was al te vergeefs: wāt hy niet dā een schamper antwoorde en kreegh. Dese Brieven/ ende wat het voorgaende aenkleeft / werdt tot dien tijde t'Antwerpen by Christoffel Plantijn in Drucke uytgegeven.

Daer-

1580. 1580.

Broeder Pieter tot Mechelen/ ende sijnen aenhangh/ breken ende smelten de kostelijcke silvere groote Casse van S. Rombout.

Daer-en-tusschen regeerde ende domineerde binnen Mechelé de voorsz Monick/ Broeder Pieter met sijnen aenhangh/ soo Catholijckelijck/ dat nochtans de oude groote kostelijcke ende Silvere Casse van S. Rombout (een Juweel vanden Lande gheacht) by henlieden met andere Reliquien gesmolten werdt/ 't ghene noyt te vooren de Spaengiaerden/ noch de Prince van Orangien/ noch de Staten in haren noot hadden dorven bestaen. Dese Casse was weerdigh gheschat te zijn over tseventigh duysent gulden/ met de Peerlen ende Edel Gesteenté/ die daer omgewrocht waren. Dese Casse heeft ghewoghen 360. marck Silvers/ elck marck Silvers was verguit met twee Ducaten gouts.

Als de sake met Mechelen alsoo stondt / hebben de Staten / ende principalijck die van Antwerpen/ ghepractiseert om die te dwinghen/ hoe wel daer omtrent altijdt meest Krijghsvolck lagh / ende buyten op Neckers Poel een Bende Albanoysen. Ten lesten in dit Jaer 1580. hebben de Staten(om yet door te nemen) derwaerts ghesonden de Enghelsche Soldaten uyt Liere / met haren Colonel Jan Norrits / een kloeck dapper (maer te veel hooch-moedich) Man. Met dese Engelsche, die niet sonder betalinghe uyt Liere te krijgen en waren/ hebben haer ghevoeght by Olivier vanden Tempele / den Gouverneur van Brussele/ met sijn Volck / ende 't Garnisoen van Vilvoorde/ ende Charles de Lievin / Heere van Famars / met sijn Bende Peerden.

Mechelen by den Engelschen ende andere ingenomen / ende jammerlijck geplondert/ door de tweede reyse / den 9. April.

Dese lieten haer t'samen den 9. April/ 's morghens voor de Stadt vinden / ende d'Enghelschen hebben aen d'een zyde der Stadt eenen alarm ghemaeckt/ terwijlen dat Mons de Tempels Krijghsvolck aen d'ander zijde de Brusselsche Poorte beklommen/ende over de Mueren gheraeckten / alwaer dat seer ghestreden werdt / eer men de Poorten open konde ghekrijgen/ om het Peerde-volck in te brenghen. Als sy ten lesten binnen geraeckt waren/ soo hebben de Borghers / met een deel Papen ende Monicken op de Marckt groote weere ghedaen / waer van een groot deel verslaghen werde : Waer onder mede was den voorsz Monick Broeder Pieter / die wel ghewapent was / ende met een Hellebaerde hem dapper weerden. Den Gouverneur Rossignol / met den Schoutet Boeskercke / ende andere / met een deel Albanoysen/ geraeckten ter Poorten uyt. So haest de Stadt was vermeestert (daer ontrent hondert Soldaten / maer meest Borghers doodt bleven) begonstemen te plonderen/ hoe wel met den Enghelschen die 't meeste getal waren (zijnde over acht hondert sterck) te vooren ghehandelt was / ende de plonderinghe afghekocht voor ettelijcke Maenden Soldts / die men haer gheven soude : doch soo en werdt sulcx evenwel niet ghevolght. Ende hoe wel dat de Overste (als nu de plonderinghe eenighe daghen gheduert hadde) gheerne ordene daer inne ghesteldt hadden/ soo en ist niet moghelijck gheweest. Maer de Stadt Mechelen is nu de tweede reyse weder so jammerlijcken ende nauwe geplondert / als gheene Stadt inde Nederlanden desghelijcx geschiet is / den inlandischen Krijgh gheduerende : Want de Engelsche principalijck daer gheen mate ofte reghel in en hielden / plonderende eerst de Kercken ende de Geestelijcke/met alle onmenschelijcke onredelijckheden / waer door dat selve de andere Soldaten met haer daer over twistigh werden: Daer na oock de Overste/ als Tempel ende Famars/ (die nu Gouverneur ghesteldt was) tegen Norrits/ ende hadden gheerne ghesien dat de Engelsche nae de plonderinghe daer uyt vertrocken hadden. Maer alsoo de Engelsche de sterckste waren/so namen sy de sleutelen in haer ghewelt/ende deden al wat sy wilden een Maendt langh / alles beroovende ende rantsoenerende : Jae selve de Klocken en spaerden sy niet/ noch het groot urenwerck/ 't welck nochtans menigmael verbeden/ende daer gebleven was. Sy hebben de steenen ofte sarcken vande Graven der dooden niet naegelaten/ maer met honderden die wegh-ghenomen / ende met geladen Schepen tot in Engelandt ghevoert. Ten lesten/ als den grooten noot verreyschte / datmen het Krijghs-volck in Vlaenderen soude ghebruycken / (want de ghemeyne opinie was / dat door 't gebreck van dese Soldaten de nederlaghe ende ghevangenisse ghesciedt was vanden Heer van La Noue by Inghelmunster (soo heeft men den Colonel Norrits tot uyttrecken beweeght / die in sulcke contentie met Tempel ghekomen was / dat hy (nochtans daer vreemdelingh zynde) niet en heeft willen eerst uyttrecken. Waerom men heeft moeten met ettelijcke hondert Borgeren van Antwerpen de Stadt ende Marckt besetten / tot dat beyde partyen op eenen Klock-slagh teffens souden uyttrecken/ uyt twee verscheyden Poorten/ 't welck alsoo gebeurde / maer niet sonder beroerte / 't welck dat by een misverstant toequam/ om den hoochmoet der partyen / als wy ghesept hebben/ ende veroorsaeckte dat d'Engelsché/ met schade ende verlies van eenighe daer wel half werden uytghesmeten, den 6. Mey. Daer wert Gouverneur binnen gelaten ende ghesteldt de Heer van Famars/ welcke alle middelen sochte / om de Stadt weder te vermeeren/ende met volck te verrijcken.

Famars Gouverneur tot Mechelen.

Desen moet-wille des Krijghs-volcks heeft ander Garnisoenen oock quaet exempel ghegheven van muytineren / als tot Brussel / alwaer eenighe hebben bestaen de Kercken te plonderen / maer sy werden door de Magistraet ende Borgers belet.

Aertbevinge in Nederlant ende daer omtrent/ den 6. April/ Anno 1580.

In dit Jaer/ den 6. April tegen den avondt is een Aert-bevinghe gheweest al Nederlandt door / welcke gevoelt wert van Ceulen af tot Parijs toe/ende alsoo voorts in Enghelandt tot Jorck toe : Desghelijcks oock op de Zee / welcke scheen als of die vanden afgrondt opgelicht ware geweest/ zijnde nochtans stille sonder windt. Te Lande heeft het Aertrijck tot twee reysen stracx achter een geschut, ende hem opgegeven/ oock hier ende daer aen verscheyden plaetsen eenighe steenen van Kercken ende Chorens afghesmeten. Men moet sekerlijck weten, dat den toorn Gods sigh teghens den Menschen rechtveerdelijck openbaert door sodanighe teeckenen : Niet teghenstaende oock datse haer Fondament wel hebben inde natuerlijcke operatien der Elementen.

La Noue belegheert Ingelmunster in Mey.

De Heere van La Noue / hebbende opperste bevel over der Staten Krijghs-volck in Vlaenderen/ hadde nu eenen kleynen Legher vergadert / ende verwachte daer by de Enghelschen / die uyt Mechelen quamen / ende in Mey legherde hy hem voor Ingelmunster / 't welck een Casteelken is / dat de Malcontenten inhielden / ligghende op een Rivierken/ geheeten Mander. Als hy nu sijn Leger gheplant hadde/ ende last gegeven om het Slot te beschieten / daer toe latende den Heer van Marquette / ende de Heer Frederick vander Borgh over 't Voet-volck / soo is hem eenen aenslagh op Rijssel seer vorderlijck voor-ghekomen / welcken hy docht te beproeven / waeromme hy met sijn ghereedtste Voet-volck ende Peerden derwaerts trock / want dien aenslagh wierdt seer licht gheacht / om datter een plaetse ontdeckt was/ ende seecker bevonden ware / alwaer dat drie Mannen neffens een konden marcheren met haer Lonten brandende / tot aende Muer toe bedeckt / daer de Vesten maer tot de knie diepe waren / om met Leeren te beklimmen / sonder van eenighe Wacht ofte Sentinellen gesien te wesen / dan alsoo La Noue verstondt / dat de Prince van Espinoy Gouverneur van Doornick / oock was Gouverneur van Rijssel/ genaemt Lisle, Dowav en Orchies soo heeft hy niet goet ghevonden den aenslagh te vorderen sonder sijn advijs ende assistentie/ om hem geen oorsake van miscontentement ofte mistrouwen te gheven / daer door men in gevaer van Doornic mede te verliesen mochte komen/ mits de onsekerheyt vant succes, dies heeft hy eenen omwegh nae Doornick moeten trecken met sijn gereetste Voet-volck ende Peerde-volck / 't welcke hem by den Heere van Plessis ende van die van Ghendt ontraden werdt / dan daer-en-tusschen hoorende de Borgh-grave van Ghent (nu Marquis de Richeborgh genoemt) met 15. Cornetten Albanoysen Peerden/ ende ander Voetvolck nae hem toe quam/ soo trock hy weder te rugghe nae sijnen Legher voor Ingelmunster. Ende alsoo hy over d'ander zyde van de Riviere de Leye was / moeste hy leegher beneden (daer de Mandere inde Leye valt) om trecken / ende quam 's avonts in een Dorp, Wackene gheheeten.

La Den

Fransois de La Noue veltouerste der Nederlantsche Staten

Den voorschreven Borgh-grave volghde hem altijdt / de welcke dewijle hy tot Kortrijck de Leye passeerde/ hadde veel naerder wegh op Inghelmunster. Als dit La Noue merckte / dede hy sijn beste/ om met sijn Volck weder in 't Leger te mogen gheraken. Maer van wegen vermoeytheydt moest sijn volck overnacht tot Wackene blijven / 't welck noch twee mijlen was van Inghelmunster / daer sijnen Leger was. Doch hy selfs/vermoedende dat sijnen Vyandt (overmits hy korter wegh hadde) op sijnen Leger yet mochte voornemen / voor sijn aenkomste/ reedt noch 's avonts/met ettelijcke Peerden in 't Legher voor Inghelmunster / terstondt belastende aen den Heere van Marquette / de Brugghe die over 't Rivierken de Mandere gelept was / af te breecken/ om niet onversiens overvallen te wesen/ eer sijn Volck by hem soude zijn. Niet teghenstaende hy dat geboodt/ soo achtent nochtans de gene/ die de Brugghe te bewaren hadden onnoodigh / datmense soude afbreecken / maer meynden die wel te besetten / ende te bewaren/teghen alle Krijghs-disciplinc/ daer hem de Heer van La Noue nochtans op verliet. De Borgh-grave van Ghendt / wetende dat het Volck dien nacht te Wackene logeerden/ trock met alle sijn macht op 't Leger/ daer hy de voorsz Brugghe overweldighde/ende viel alsoo in 't Leger. La Noue/ die sulcx mercte/ende ghesonden hadde/ om sijn Volck te Wackene te doen haesten / stelde hem ter weer soo hy best konde / al hoe wel hy boven vijf oft ses hondert weerbaer Mannen / ende twee ofte drie Cornetten Peerden / niet by hem en hadde / welcke lichtelijck overvallen werden. Het Schots Voet-volck belast zijnde / maer soo lange Schutgeveert met den vyant te houden / dat is/ niet teffens / maer d'een nae d'ander te schieten/ende den vyandt alsoo op te houden/soo langhe sy souden konnen / waren te hittigh / hebben teffens afgeschoten/ ende zijn terstont daer nae geweken. Eenighe Fransche Vendelen/ die boven thien oft twaelf Mannen in elck Vendel niet hadden / (want haer Mede-ghesellen te Wackene waren) dronghen haer/als oude Krijghslieden/ by een/weerden haer wel / ende trocken alsoo met eeren / sonder verlies daer van : de reste werdt verstropt ende verslaghen. La Noue selve/ niet eerlijck achtende te vluchten van daer het Gheschut bleef/ende hoopende tot den lesten toe / dat het alle verbetert soude worden door de komste van sijn Volck / dat hy van Wackene verwachte / streedt vromelijck / ende dede wat moghelijck was / tot dat hy overvallen zijnde/ ghevanghen werdt / van hem ghesonden hebbende/ om

La Noue voor Ingelmunster overvallen/ gheslagen ende gevangen by den Borgh-grave van Ghendt / den 10. Mey.

1580. om sijn Volck te haesten/ sijnen Sone/ de Heer van Tiligny/ die het ontquam/ met het meestendeel van den Volcke ende Peerden. De Heer van Marquette wierdt oock ghevanghen/ dien groote schult van dese onordeninge gegeven wiert/ om dat hy niet en hadde toegesien/ dat de Brugge afghebroken werdt/ gelijck hem belast was/ maer hy liet het op andere staen: Dese Heer van Marquette lagh lange in Henegouwe gevangen/ tot dat hy na sommige Jaren uytbrak. De Heere van La Noue, zijnde nu des Borghgrave van Ghents ghevangen/ daer schreef den Prince van Espinoy/ Pierre de Melun/ des Borghgravens Broeder/ troost-brieven/ omme aen die van Vlaenderen den 11. Mey/ uyt Doornick/ die terstont mede haer Brieven aenden Borgh-grave schreven/ den Heer La Noue wel te handelen/ dat welcke hy by sijnen Brief/ vanden 12. Mey/ alsoo beloofde uyt Cortrijck/ dan niet teghenstaende werdt by hem den Koningh beschoncken ofte overgegeven/ niet teghenstaende de Regimenten van Egmondt/ Hese ende Capres muytineerden/ ende wilden door La Noue Egmondt verlost hebben: welcke daedt des Borghgraven van vele berispt werdt/ ghemerckt hy wel wiste/ dat hy om geen rantsoen ofte wisselinge soude te lossen zijn/ gheduerende de Oorloghe/ midts 't ghebreck 't welck de Staten van sulck een Man hadden/ daer hy nochtans van des voorsz Borgh-grave Maeghschappe was/ die hem selfs uyt Vranckrijck ten dienste vande Staten ontboden hadde/ doen hy noch der Staten partye voerde: Maer hoovaerdicheydt/ nydt ende gramschap hebben den selven Heer seer vervoert/ 't welck hy oock betoonde aen sommige ghevanghen Edellieden/ onder welcke was La Noues Hofmeester/ den welcken/ als hy voor hem ghebracht werdt/ hy doorstack met sijn eyghen handt in koelen moede/ 't ghene dat een Albanoys Soldaet hadde geweygert te doen: ende dede voorts sijn volck alle de reste doorsteken. 't Gheschut/ Munitie/ ende achtien Vendelen/ daer het Volck meest van wech was/ werden daer ghewonnen/ daer hy mede tot Cortrijck in reedt/ triumpherende met den ghevanghen La Noue/ dien hy tot Bergen in Henegouwe by Parma sondt/ 't ghetal der verslagenen was niet groot. Dit gheschiede den 10. Mey/ daer de Staten meer ongherief dan schade by leden/ overmidts het een groote hinderinghe was van hare aenslaghen. Maer sy vergaderden terstondt haer Volck wederomme by den anderen/ om haren Vyandt van vorderen inval nae sijn Victorie te weeren/ die scheen op Nivelles te willen vallen.

Onbeleeftheydt ende wreetheydt van den Borchgrave van Gendt/ Marquis de Richeborgh/ den 10. Mey.

Ontrent dese tijdt heeft Willem van Hoorne/ Baron van Hese/ Sone van wijlen den Heere van Gaesbeke/ ende vanden Huyse Horne/ Broeder van den Grave van Wtkercken geprackticeert ten dienste vande Staten/ ende Hertogh van Anjou (met den welcken de Generale Staten soo veele als veraccordeert waren) eenighe plaetsen aen haer zijde te brengen/ ofte yet anders aen te nemen tot haerlieder vorderinge. Met hem was oock geaccordeert den jongen Warrous/ Heere van Chian/ Gouverneur van Cassel/ die Cassel oock meynde over te brengen: Van haer voornemen werdt ontdeckt/ ende Chian ontvluchtet: Maer Hese werdt vanden voornoemden Borgh-grave/ ende den Heere Montigny selve ghevanghen/ ende korts daer nae werdt hem sijn Proces gemaeckt/ ende de Prince van Parma (die alsoo sijn wiste den Nederlandtschen Adel d'een tegen den anderen op te hitsen) dede hem onthalsen tot Quesnoy in Henegouwe/ den 8. Novembris: Hy was een jonck kloeck Heere/ maer lichtveerdigh.

Heere van Hese gevanghen en onthalst/ den 8. November.

De Heere van Auxi/ mede vanden aenslagh verdacht zijnde/ moeste oock vluchten/ ende quam op sijn Huys tot Liedekercke by Brussel/ 't welck hy in handen vande Staten leverde: maer alsoo hy daer nae door sijn Huysvrouwe oock lichtveerdigh ende inconstant bevonden/ ende byden Staten seer verdacht werdt/ is hy van henlieden gevangen gheselt: Doch ten lesten is hy door den Gouverneur van Brussel/ Heer Olyvier vandē Tempel/ die sijn Wijfs suster de Vrouwe van Weerdenborgh troude/ weder los ghelaten ende begaf hem in Vranckrijck.

Liedekercken den Staten overghegeven.

Den achtsten Junij/ 's morghens vroegh/ hebben in Brabandt die Garnisoenen van Herentals Brussel ende Mechelen/ met haer Capiteynen/ ende den Colonel La Guarda/ met een Spaensch Capiteyn Alonse/ de Stadt van Diest beklommen/ langhs de zijde vanden Morassche ofte leechte: Die over gheklommen waren/ versloeghen de Wachte vande Sichemsche Poorte/ daer sy den Spaenschen Capiteyn Alonso/ die den Staten ghetrouwelijck diende/ met sijn Peerde-volck in lieten. Binnen waren ontrent twee Vendelen Walen/ welcke kleyn weere doden: Maer drie Duytsche Vendelē (waer onder des Graven van Lodrons Colonel Vendel was/ dat by de 14. Jaren inde Landē gedient hadde) weerden haer seer Manlijck/ ende sloeghen haer vyanden etlijcke reysen te rugghe/ doch ten lesten bleven sy meest alle doodt/ ter plaetsen daer sy haer ghestelt hadden sonder omkeeren/ soo ten uytersten toe vechtende/ als niet veel ghesien en was. Van Staten weghen bleven daer oock eenighe Capiteynen/ ende vele werden gequetst. Sichem ende Aerschot werden oock vande Staten ghewonnen. Halen werdt vanden Vyandt verlaten: maer siende dat de Staten niet vorder voor en namen/ quamen sy daer weder in. 1580.

Diest beklommen en ghewonnen/ den 8. Junij.

Manlijckheydt vande Duytschen vā Lodrons Regiment tot Diest.

Sichem en Aerschot den Stat overgegeven.

De Prince van Conde/ Heyndrick van Bourbon/ uyt Duytslandt door Nederlandt reysende/ trock nae Enghelandt/ met Sergelio Cazunirus Ghesante/ alwaer hy ghenoech in 't heymelijck met de Koninginne gehandelt hebbende/ reysde weder nae Nederlandt op Sluys/ ende van daer op Gendt/ den 7. Julij/ daer hem den Borgh-grave van Ghendt/ nu Marquis van Richeborgh/ met La Motte/ Mannij ende andere/ met veerthien Cornetten Peerden/ ende 22. Vendelen Voet-knechten/ ende vijf stucken Gheschuts/ afskomende van Cortrijcke tot Dronghe/ op eenen morghenstont meynden te verasschen/ langhs daer de Stadt noch op sommige plaetsen open lagh/ gemerckt men met die te stercken doende was: Oock soo en was daer gheen Garnisoen binnen dan de Borghers. Maer hoe wel hy seer schielijck/ heymelijck ende behendelijck/ met veel Krijghs-volck tot by de Poorte ghekomen was/ soo werdter nochtans eenen alarm ghehoort: waeromme hy moeste weder vertrecken. De Prince van Conde reysde nae Antwerpen/ ende soo voorts over Dordrecht weder nae Duytslandt.

Prince van Conde tot Ghendt in perijckel/ den 7. Julij.

Borchgrave van Gendts aenslagh op Ghendt te vergeefs.

Dierghelijcke aenslaghen hadden die van Henegouwe rechts te vooren op Brussel in 't wercke ghestelt/ meynende in dit Jaer op S. Jans nacht de Stadt in te nemen/ zijnde daer toe gebracht ende beweeght van eene Herault/ ghenaemt Otto de Backer/ ende Jaques le Court/ Luytenant van eenen Capiteyn/ met Aernout Pruyn/ die welcke den Grave van Lalain/ den Heere van Montigny/ ende den Borghgrave van Ghendt/ soo verre ghebrocht hadden/ mits alvooren heurlieden gelevert hebbende de afdrucksselen vande Sleutelen van een Stadts Poorte/ dat sy met competenten ghetale verschenen voor de Stadt ende Poorte. Maer alsoo de voornoemde hier van met den Prince van Orangien/ Heere van Aldegonde/ ende den Gouverneur Tempel gesproken hadde/ wasser wonderlijck op versien met Gheschut/ bedecktelijck gestelt op den hooghen wech en byweghen/ oock waren binnen de Stadt in Huysen seer behendelijcken seker Krijghs-volck/ secretelijck bestelt op de voorsz Poorte. De Heere van S. Aldegonde vondt hem by de Val-poorte/ om die neder te laten vallen alsser ghenoech binnen souden zijn. Maer alsoo het de gantsche nacht over seer hadde ghereghent/ ende de Soldaten haer Lonten ende vyer niet brupcken en konden/ daer beneffens oock seer moede zijnde vanden langhen quaden slibberachtigen wegh/ mits dat sy seer hadden ghehaest/ ende datter noch eenighe achter waren/ soo zijn sy daer door ongewilligh ghewo rden: Ende alsoo 't nu begonst te daghlichten/ ende lichtelijck souden hebben moghen ontdeckt worden/ zijnse wel voor de Poorte/ diese open vonden na belofte/ gekomen/ maer dorsten niet aen treden/ maer vertrocken weder/ die men met 't Gheschut nae schoot. Van daer trocken sy op den aenslagh van Ghendt voorschreven.

Parma aenslagh op Brussel te vergheefs/ den 24. Junij.

A ii Die

Nivelle ghevictalieert / ende nae verlozen bode Staten.

Die van Brussel hebben oock ontrent den selven tijdt Nivelle in Brabant te Voete ende te Peerde gespijst: In 't weder-keeren zijn hen eenige Cornetten Peerden Albanoysen ('t welck is een Volck / dat voortijdts / als de Turck Grecie innam / van daer verdreven / ende in 't Koninghrijck van Napels ghekomen is / daer sy een deel Landts bewoonen / behoudende noch haer eyghen talen) ontmoet / diese hebben geslagen / ende ontrent 30. daer van tot Brussel ingebrocht. Doch Nivelle is namaels van Parma weghen ghewonnen / alwaer Mansvelt groote wreetheyt gebruyckte.

Albanoysen wat die zijn.

Hertoginne van Parma komt weder inde Nederlanden in Augusto.

In Augusto is de Hertoginne van Parma ende Playsancie / de oude Gouvernante / eñ des Prince van Parma Moeder / in Nederlandt ghekomen / vanden Koningh gesonden / om het Tractaet met de Vereenighde Provintien te voldoen / oft om datmen dochte / dat den Sone niet suffisant genoech was voor soo grooten last / ende soo veel jonge Hoofden te regeeren / daer men de Moeder bequamer toe achtede / om des Adels eñ des Volcx humeuren beter tot 's Konings meyninghe te brenghen / als die met groot beklag upt den Lande ghetrocken was. Maer als sy tot Namen ghekomen was / ende aldaer van den Sone den Prince besocht werdt / isser onguntste over het Gouvernement tusschen Moeder ende Kindt ghereesen: Want de Prince / afgheleydt hebbende veel wulpsheydt / daer hy in sijn Jonckheydt inde Landen seer van befaemt was / ende nu tot meerder ghestadicheyt ghekomen / hadde hem nu seer gheinsinueert inde vrientschap vanden Volcke / ende liet hem duncken / dat hy 't Gouvernement wel weerdigh was te behouden / eñ dat absolutelijck alleene / dewijle de Landen eenen Capiteyn Generael van doene hadden / eñ geen Vrouwe. Daerom de Spaengiaerden na haer voorsichticheyt voor best achteden / (als die wel weten / dat gheen saken de nijdicheyt meer onderworpen zijn dan Regeringhe / ende wat quaet daer upt soude moghen rysen) dat de Hertoginne weder soude vertrecken / met beleefde Hoofsche excusen / ghelijck sy oock dede int Jaer daer na. Eñ also bleef de Prince van Parma in het Gouvernement absolutelijck alleene / met vernoeginghe vande Walsche Landen / daer in hy hem seer wijsselijcken ende onpartijdigh tusschen de Spaengiaerden eñ Nederlanders gedragen heeft / oock selfs tusschen de andere Natien / ghebruyckende alle Italiaensche Hoofsche ende heussche behendicheyt / om den goeden wille te krijgen / soo wel van vrienden als vyanden: daer mede hy den Koningh wonderlijcken grooten dienst heeft ghedaen / meer dan alle de voorgaende Gouverneurs met haer Spaensche strengicheyt ende hooverdije.

Jalousie tusschen Moeder eñ Sone, om het Gouvernement.

Hertoginne vertreckt weder upt den Lande.

Lof des P. vã Parma.

Doot van den Hertogh Philibert van Savoyen / etc. ende sijnen lof.

In dit Jaer is ghestorven Emanuel Philibert / Hertogh van Savoyen &c. een Prince in 't Hof van den Keyser Karolus V. opgebrocht / ende was Gouverneur in Nederlandt gheweest / Anno 1557. voor de Hertoginne van Parma / ende upt oorsake dat sijn Vader ende hy de partye vanden Keyser teghen den Koningh van Vranckrijck ghevoert hadde / was bykans upt alle sijn Landt verdreven gheweest / ende Anno 1559. werdt hy daer weder ingestelt by den Vrede / trouwende des Koninghs van Vranckrijcx Suster / alwaer hem opt sints wijselijck ende voorsichtelijck ghedragen heeft / als die by ervarentheydt bevont dat den Vrede hem nutste was / die hy altijdts sints heeft voorghestaen / zijnde goedt Ghebuere ende Vriendt van Vranckrijck / van Spaengien / van Italien / eñ vande Switsers: eñ om den Vrede oock in sijn Landt te behouden / liet hy die vande Gereformeerde Religie in sijn Landt woonen / selve in sijn Hooftstadt van Thurin / die oock alle Vrijheydt toelatende in sijn Valleen ofte Dalen van Angroigne / Lucerne / S. Martin / Pragela eñ La Perouze / sonder die te dwingen (als ander) te leven na de Roomsche Catholycksche Religie. Hy versochte oock het Houwelijck des Koninghs van Vranckrijcx Suster voor sijnen eenighen Sone. In 't weder-keeren des Koninghs van Vranckrijck upt Polen / soo hy door sijn Lant passeerde / raedde hy hem oock tot den Vrede / voorhoudende de onseeckerheyt vande Oorloghe / ende den bitteren nae-smaeck / hy hadde liever de Switsers eenighe Steden te laten besitten / dan die met Oorloghe weder te halen: Waer door hy by alle sijn Ghebueren / Koningen / Princen ende Republicken / verkreegh den Naem ende Lof van wijsheydt: nalatende eenen eenighen Sone / wel rijck / die nae maels troude de tweede dochter van Spaengien / eñ verkregh veel kinderen / maer en heeft soo vredelijck ende matigh niet gheregeert / tot contentement van sijn Ondersaten ende Ghebueren / als sijn Vader / als wy nae sullen verhalen.

Anne van Oostenrijck Koninginne van Spaengien ghestorven den 25. Octobris.

In dit Jaer 1580. den 25. October / is in Spaengien ghestorven Anna van Oostenrijck / Dochter vanden Keyser Maximiliaen / vierde Huysvrouwe vanden Koningh Philips / ende Koninginne van Spaengien / den welcken sy verscheyden Kinderen ghebaert heeft / Sonen ende Dochteren / waer van eenighe eenen tijdt langh in 't leven bleven / andere zijn gestorven / doch soo heeft den Koningh van haer behouden een eenighen Soon / ghenaemt Philips. Sints versochte den Koningh ten Houwelijcke / Elisabeth van Oostenrijc Douwagiere van Vranckrijck / sijn afghestorven Wijfs suster / dan sy wildet niet consenteren / alsoo diversche schreven / ende trock in een Klooster.

Joos de Soete Heer van Villers Gouverneur tot Bochaim.

De Malcontenten van Artoys ende Henegouwe hebben oock ontrent desen tijdt eenen aenslagh ghehadt op Bochayn / een kleyn stedeken in Henegouwe / alwaer Gouverneur was Heer Joos de Soete / Heere van Villers / die te vooren te Nivelle hem kloeckelijck ghedraghen hadde. Desen aenslagh hebben sy beleyt eñ gheypractiseert met eenen Luytenant / Grobbendonck ghenaemt / die daer vanden Garnisoene was / om door hem middel te hebben / datter een Poorte mochte gheopent worden. Als desen Grobbendonck den Gouverneur dit aenseyde / hebben sy t'samen seer behendelijcken met haer weten te handelen. Grobbendonck beloofde / dat hy hen een Poorte soude openen / 't welck sy geloofden / ende hebben haer daer op met eenigh getal van Peerde-volck eñ Voet-volck / ten bestemden daghe / voort Stedeken laten vinden. Die van binnen (om haer stuck beter verwe van getrouwicheyt te gheven) hadden ten selben tijden uytgesonden ettelijcke Peerden ende Voetvolck / 't welck die van buyten de hope vermeerderde van tot haer voornemen te komen / meynende datter weynigh volck binnen ghelaten was. Die van binnen zijnde op haer hoede / ende op alle voordeel reede ghemaeckt / lieten van haer vyanden soo veel binnen komen / als sy dochten wel te konnen vermeesteren / ende schoten op de reste die noch buyten waren. Den ghenen die nu binnen waren / vielen sy op 't lijf / versloegen een deel / ende de overige dwongen sy haer geweer neder te leggen. Maer die noch buyten waren / werden ter selver uren van 't Peerde-volck eñ Voetvolck / 't welck upt-ghesonden was / van achter omringelt / ende ghedronghen tot onder 't Gheschut van der Stadt / op hope van binnen te komen / als die achteden dat haer mede-ghesellen alreede Meesters vande plaetse waren: ende werden also meest verslagen ende gevangen.

Listighe schalckheyt oft Stratagema vã die vã Bochaim overvallende die hen meynden te verschalcken.

De Heere van Selles ende andere werden tot Bochaim gevangen.

Onder de Ghevanghenen waren Heer Jan van Noircarmes Baender-Heere van Selles / den Gouverneur van S. Omaer / ende meer andere tot 17. toe vande principaelste / met veel Borgheren van Douway ende andere plaetsen / die daer mede ghekomen waren om Buyt te koopen.

Nae dit Explopt sondt de Heer van Villers de principaelste gevangenen nae Camerijck / om aldaer seker bewaert te wesen / eñ geen meerder oorsake van belegh te geven. Een deel daer van werde gherantsonneert ende verwisselt: Maer de Heer van Selles werde nae Zeelandt op Rammekens / als mede den Grave van Egmont ghevoert / eñ werde naemaels nessens den Grave van Egmondt ende Heere van Champigny / met meer andere / den Koningh aengeboden los te laten voor den Heer van La Noue / ende eenighe andere van minder qualiteyt / waer inne de Staten haer beleeftheydt thoonden voor een vreemde / die upt yver ende goede wille haer was komen dienen: Maer sy en konden niet verwerven / mits het groot ghevoelen ende opinie / die den Koningh van

Spaen

1580. Spaengien van des selven Heeren Persoon ende dienste hadde / teghen synen danck sijnen Vyandt vereerende : 't Welck meest ghesschiede door raedt vanden Cardinael Granvelle / terwijle Egmondt noch aldaer ghevanghen was/ soo hadde de Hertogh van Anjou ende de Prins van Orangien instantelijck aen die van Ghendt gheschreven ende versocht dat Egmont mochte verlost worden teghen den Visconte de Tourayne voor Camerijck Anno 1581. van Parmaes-volck gevanghen/ dat welcke die van Ghendt plat af weygherden / om dat hy (den Heere van La Nove) in haren dienst nu ghevanghen ware met Noyelles / dien sy toeghesepdt hadden te besorgen goede ende vaste bewaringhe / daer over mede de Vrouwe van La Nove met haren Secretaris Semelier tot Ghendt waren ghekomen met groote instantien daer over protesterende / als die haer mans Leven in haren handen betrouwde &c. dat die van Ghendt haer seer trouwelijck ende vastelijck toesepden. Alsoo moesten de arme Inlandische Heeren (ten opsien van eenen vreemden) ghevangen blijven: In welcke ghevangenisse/ Anno 1584. de Heere van Selles jammerlijcken gestorven is/ grootelijcks roepende/ ende hem beklaghende over sijn ellenden/ ende des Koninghs ondanckbaerheyt/ voor alle sijne/ sijns Broeders Noircarmes/ ende sijne Voorsaten diensten/ende dat de Landtsaten minder gheacht werden dan de vreemde.

Heer van Selles in ghevanghenisse ghestorven/ Anno 1584.

De Grave van Egmont/welcke oock door kleynmoedicheyt/ ende hem veracht siende/ begonst krancsinnigh te worden / werdt int selfde Jaer 1584. ter liefde van sijn Susters / nae Hollandt ghevoert / alwaer hy van haer wat beter ghetracteert / ende van den Koningh met beloften verquict werdt / tot dat hy ten lesten los ghelaten werdt voor den voorsz Heer van La Nove / als den selven La Nove hem selven verbonden hadde / tot gheenen daghe Wapenen meer te dragen teghen den Koningh van Spaengien/noch teghen den Koningh van Vranckrijck / dan wettelijck/met andere Conditien/ tot dien eynde dienende : Daer over hy den Hertogh van Lottringhen / ende andere Vorsten/tot Borge stelde. Den Koningh van Navarra / ende meer andere van sijne vrienden/ haer tegen-Borge blijvende/ voor een somme van hondert duysent Kroonen. Dat Accoordt werdt besloten tot Beveren/ den 18. Junij/ Anno 1585. nae soo langhe gevangenisse. Dese strenghe handelinghe heeft den Nederlandtschen Adel/ die haer goet ende bloet dagelijcks voor den Koningh waeghden / groote oorsake van opsprake gegeven.

De Grave van Egmont gaet los voor den Heer van La Nove met harde conditien/ Anno 1585.

Nae dat den aenslagh op Bochain den Malcontenten soo qualijck ghelukt was / soo hebben sy in Augusto daer eenen Legher voorgheslagen / ende dat dapper beschoten. Ende overmidts dat Stedeken ofte Slot kleyn was/ heeft het gheschut groote schade bygebrocht/ midts dat sy kleyne middel ende plaetse hadden / om haer te begraven / ofte de bressen / ofte storm-plaetsen te hermaken van binnen. Waeromme de Heer van Villers dat den 5. Septembris met compositie heeft overghegheven / uyttreckende met gheweer nae Camerijck toe. Maer alsoo int Contract alles slechtelijck besproken was / heeft hy brandende Lonten/ van seeckere lenghde/ vonckende aen 't Buscruyt ende Munitie ghelepdt / die dat souden nae sijn vertreck in brande stellen / het welck oock ghesschiede : Waer over hem den Vyandt te vergheefs dede naejagen/ 't welck Villeers seyde/ dat teghen de belofte was. Waer uyt Villeers oorsaecke nam haer aen te segghen / dat hy niet vorder inden Contracte ghehouden was/ van eenighen tijdt niet te mogen dienen.

Bochain belegert ende overgegeven aen Parma/ den 5. Septembris.

Contract van Bocham niet wel besproken.

De Staten / ontrent desen tijdt / bemerckende 't voordeel / dat sy alomme te Water hadden / op haren vyandt/die sy sagen dat groote heerschappije ende moet-wille te Lande op de Gebueren bedreven/ hebben sy hen de selvighe vorder alomme te Water ghesocht te benemen / ende hebben haer Schepen van Oorloghen/ Wtleggers ghenaemt/ die wel thien ofte twaelf groote Metalen stucken Gheschuts op hadden/inde Rivieren geleyt/als op de Mase ende Rhijn/ waer mede sy alleene sochten de passagien ende toevoeringhe van Krijghs-volck ende Victalien te beletten ofte bekommeren / als namelijck op den Rhijn het Krijghs-volck/dat nae Groeninghen alsdoen passeerde/ende oock de Victalie/ende hielden haer Schepen ligghen hoogh op den Rhijn tot Ceulen toe : Het welcke/ door de klachten die den Vorsten ghedaen werden/ welcke omtrent den Rhynstroom gheleghen zijn/ den selven Vorsten/ ofte sommige van henlieden/ verdroten heeft. Waeromme sy etlijck Volck/ Gheschut ende Schepen toegerust hebben / ende der Staten Schepen doen nederwaerts drijven/ 't welck ghesschiede in Augusto. 1580.

Den Rhijnstroom wort bevrijt ende der Staten Oorlogh-schepen neder gedreven van de Vorsten/ in Augusto.

Te vooren is ghesepdt / dat by de Staten Generael gheproponeert was / om aen te nemen eenen nieuwen Heere / ende datter voorghestelt was gheenen bequamer te wesen dan Fransoys de Valoys/ Hertogh van Anjou / Alenzon / &c. eenigh Broeder vanden Koningh van Vranckrijck : Op welcke propositie hebben de Staten Generael byna alle den Somer langh daer over beraedtslaeght / ende ten lesten in Julio verdraghen / met volkomen consente vande Landen / Steden ende Leden der selvigher/ hem de Landen op te dragen op seecker Conditien. Waer over de Ghedeputeerde vande Landen van Brabandt/Vlaenderen/Hollandt/Zeelandt/ Mechelen/ Vrieslandt ende Ommelanden/ inde vergaderinghe der Generale Staten/ ghehouden inde Stadt van Antwerpen / den twaelfden Augusti/ ghecommitteert ende afghesonden hebben haer Ambassadeuren/met volkomen Instructien na Vranckrijck / naemelijck / den Heer van S. Aldegonde / den Heer van Dohain / den Doctor Hessels : Fransoys de Provins / Heer van Lavenborgh : ende Jacques Tayaert / Pencionaris van Ghendt : Noel de Caron / Heer de Schoonewalle / Borghemeester van 't Vrije / met Jaspar van Vosberghen / Bailliou van der Veere / om volkomelijck met den selven Hertogh te overkomen / alsoo sy oock ten lesten ghedaen hebben/ende de Artijckelen besloten tot Plesis les Tours, den negen-en-twintigsten Septembris/ Anno 1580. Het inhouden waer van sullen hier by stellen / zijnde 27. Artijckelen.

Den Hertog van Anjou wordt vande Nederlanden voor Heer aengenomen in Julio.

Den 12. Augusti worden der Landen Gesanten gesonden/ende hebben in Vranckrijck met den Hertogh van Anjou ghehandelt/ den 29. September.

1. Dat de Nederlantsche Staten verkoren ende riepen den Hertogh van Anjou / voor haren Prince ende Landts-heere / met den Name ende Tytel van Hertogh / Grave / Marquis/ ende anders/ ende met sulcken Hooghen Overheydt / als hun voor-gaende Heeren ghehadt hadden : Welverstaende / dat alle Alliantien des Huys van Borgongien / ende der Nederlanden / soo wel met den Roomschen Rijcke/ als met de Koninghrijcken van Vranckrijck / Enghelandt / Denemercken / ende ander Alliantien/ gheensins zijnde achterdeeligh tot dit Tractaet / souden in haer gheheel blijven / sonder eenighsins te veranderen.

Artijckelen van het Tractaet tusschen de Nederlanden ende den Hertogh van Anjou, Anno 1580. den 29. September.

2. Dat sijn Wettelijcke gewonnen Mansgeboorte hem souden succederen inde selvighe Nederlanden : ende soo gebeurde/dat hy meer dan een ofte veel Wettelijcke Manlijcke gheboorte hadde/ sullen de Staten der Landen moghen verkiesen ende nemen voor Landts-heere/die haer best gevallen sal.

3. Soo sijnen Successeur noch onder-jarigh ware / souden de Staten hem eenen Gouverneur bestellen / aen haer behoudende 't Gouvernement ende administratie der Landen / tot sijnen twintigh Jaren toe / ofte datter by advijse vande Staten anders van gheordineert werde. Ende soo sijn Hooghheydt / ende sijn Erven / quamen af te sterven / sullen de Staten vermoghen eenen anderen Overheer te verkiesen.

4. Sal gestelt worden int besit vande Domeynen/ met seeckere toebehoorende Conditien / sonder die te mogen verhoogen sonder Staten consent/ volghende de Privilegien / ende soo hy te vele belast ware / sullen de Staten middelen vinden tot behoorlijcke onderhoudinge sijner Hoocheydt.

5. Sal onderhouden alle oude Privilegien ende herkomen / selve de Unie van Utrecht / in dat sy niet en prejudiceert dit tegenwoordigh Tractaet.

6. Sal alle Ordonantien ratificeren / die by den Eertz-Hertoge Mathias hier te vooren ghepasseert

1580. zijn/ende by de Staten/ so wel int Generael/als particulier.

7. Sal de Staten Generael ten minsten eens 's Jaers vergaderen/ ende sy sullen vermogen te vergaderen t'allen tijden nae haer goet duncken.

8. Sal sijn residentie houden in Nederlandt/ ten ware uyt noot/ hem voor eenighen langhen tijdt absenteerde/ sal in sijn plaetse stellen eenen vanden Ingeboorenen/ die agreabel den Staten ware/ ende met haer consentement.

9. Sal sijn Hooghheyt Raets-heeren hebben van Jngheboorene/ sulcke als die Provintien sullen ordonneren/ ofte hebben gheordonneert/ sonder assistentie van vreemde/ Fransoysen ofte andere/ten ware een ofte twee met consente ende aenghenaem de Provintien/ tot wien altijdt de nominatie sal staen ende blijven.

10. Sijn principale Officieren/ inde Provintien zijnde/ sullen Nederlanders wesen/ andere nae sijn believe/ met conditie dat den meestendeel vande Edellieden sullen Nederlanders zijn.

11. Als daer sullen Officieren te verkiesen wesen/ tot de Gouvernementen der Provintien/ ende der Fortressen/ ende tot Hooft Officieren/ der Landen/ sullen hem by de Provintien drie voorghestelt worden/ daer van hy een kiesen sal.

12. Sijn Hooghheyt sal beloven te onderhouden de Religie ende Religions vrede inde selfde Landen in sulcken wesen als die presentelijcken zijn/ ofte alsoo by de Staten van elcke Provintie hier nae sal ghedisponeert worden/ ende namelijcken inde Landen van Brabant/ Geldres/ Vlaenderen/ Utrecht/ Mechelen/ Vrieslandt/ Over-Yssel/ Ommelandt/ Drenthe ende Twente/ sonder eenighe veranderinghe by sijn Hooghheyt.

13. Hollandt ende Zeelandt sullen blijven als sy tegenwoordelijck zijn/ namelijck int stuck van Religie ende andersints: Welverstaende dat/ noopende 't Gelt-munten/ de Contributien/ende de Privilegië der Landen ende Steden/ sy hun onderworpen/ sijn Hooghheyt ende de Generaliteyt/ volgende d'Accoorden ende gemaeckte Contracten by ghemeyn advijse der Staten Generael/ ofte te volghen de oude ghewoonten/ herkomen/ende Privilegien.

14. Ende Generalijck sal hy niet toelaten/ dat yemandt in sijn Conscientie sal ondersocht werden/ &c. onder 't pretext van Religie/ nemende d'een ende d'ander Religie in sijn protectie.

15. Dat sijn Hooghheyt sal procureren/ dat den Koningh van Vranckrijck hem ende sijn Erven sal helpen/ met sijn macht ende middelen/ om hem altijt te onderhouden met de Contracterende Provintien/ zijnde sijn Onderdanen/ teghen hun Vyanden/ 't zy den Koningh van Spaengien/ ofte andere Adherenten der Vyanden/ ende dat die Majesteyt niet en sal toelaten/ dat eenighe gunste/ hulpe ende passagie/ in sijn Rijck de voorsz Vyanden sal ghegheven worden: Maer dat de Nederlanders alle vrij passagie sullen ghenieten op de Frontieren/ met alle faveur by de Gouverneurs.

16. Nae dat sijn Hooghheyt sal 't besit der Landen hebben/ sal maken/ dat de Landen met Vranckrijck soo sullen vereenight wesen ende blijven/ om ghesamentlijck d'Oorloghe te voeren/ by ghemeynen advijse/ teghen die d'een ofte d'andere souden willen bespringen: Welverstaende/ dat de Nederlanden niet en sullen aen de Kroone van Vranckrijck gheincorporeert worden/ maer blijven by haer Rechten/ Kostuymen Herkomen/ Gewoonten/ Contracten/ende oude Privilegien.

17. Dat tot vorder verseeckeringhe teghen den gemeynen vyandt ofte andere/ die hun hier nae souden moghen formaliseren tegen dit Contract/eñ mede om te onderhouden eñ vermeerderen de goede correspondentie ende vrientschappe/ die de Koninginne van Enghelandt/ den Koningh van Denemercke/ Portugael/ Sweden/ Schotlant/ ende van Navarre/ de Vorsten vanden Rijcke/ de Hansse-Steden/ ende ander Princen/ Potentaten ende Republijcken/ Steden eñ ghealliëerde/ belieft heeft te onderhouden/ met de Nederlandtsche Staten/ sullen by sijn Hooghheydt versocht worden/ ende by de Staten voorsz/met hun te treden in stercker Verbontenissen/ voor 't gemeyn welvaren/ op de Artijckelen ende Conditien/ die men onderlinghe souden moghen besluyten met de voorsz gealliëerde/ op het alderseckerste aen te gaen. 1580.

18. Sijn Hoocheydt sal hem verbinden d'Oorloge te voeren/ ende te onderhouden de Landen/ met sulcken middelen/ als hy sal hebben vanden Koningh sijnen Broeder/ ende van sijn eygen/ daer toe de Staten sullen byleggen Jaerlijcx de somme van twee Milioenen/ ende vier hondert duysent gulden/ waer van voor al sullen betaelt worden het Nederlandtsch Krijghs-volck ende Garnisoenen/ in ghetale behoorlijck.

19. Nopende den Generael Overste vant Leger/ daer van sal sijn Hooghheydt ordonneren met consent der Staten/ ende over de Fransoysen een Overste der Staten aenghenaem.

20. Sal oock niet vermoghen Fransoysen ofte Wtheemsche Garnisoenen inde Steden ofte stercke plaetsen te stellen/ sonder consent vande Provintie daer de plaetse in leydt/ noopende de Landtsaten/ die sal hy stellen by advijse vanden voorschreven Raden.

21. Maer tot nootelijck gherief ende verquicken des Krijghs-volcks/ sullen by de Provintien gheordonneert worden bequame ende seeckere plaetsen/ tot Krijghs-volck in noot te verwinteren.

22. Dat alle uytlandisch Krijghs-volck/ soo wel Fransoysen als andere/ sullen ghehouden wesen uyt de Nederlanden te vertrecken/ als de Staten Generael dat sullen van sijn Hooghheydt versoecken.

23. Hy en sal niet vermoghen te maken eenighe alliantie met den Koningh van Spaengien/ 't zy by Houwelijcken ofte andersins/ noch met hem/ noch met de Landen/ met haer noch niet vereenight/ dan by advijse/ consent ende wille der selvigher Provintien/ die hem aengenomen hebben/ noch en sal gheen ander alliantien aengaen/ tot achterdeel vande Landen ende dit Tractaet.

24. Welverstaende/ dat de ander onvereenighde Provintien/ Steden ende plaetsen/ ende andere/ die hun sullen willen onderwerpen sijn Hooghheydt/ ende hun voeghen by de Staten contracterende/ sullen aenghenomen ende toeghelaten worden in dit Tractaet.

25. Ende nopende die by fortse sullen genomen worden/ daer van sal sijn Hooghheydt disponeren/ met den advijse der Staten/ alsoo met haren consente sal bequaemste ghevonden worden/ 't zy vande onvereenighde Provintien ofte ander binnen de Nederlanden.

26. Sijn Hoocheyt ende sijn Successeurs/ sullen den ghewoonlijcken solemnelen Eedt doen in elcke Provintie/ ende dat boven den Generalen Eedt te doene/ over dit Contract wel te observeren: Ende soo het ghevielе dat sijn Hooghheydt ofte sijn Successeurs ghebreeckelijck vielen in eenighe Poincten van dit Tractaet/ soo sullen de Staten in der daedt ontlast ende ontslaghen zijn van alle trouwe ende onderdanicheydt/ ende sullen mogen verkiesen eenigen anderen Prince/ ofte andersins haer saken besorghen/ als sy sullen te rade vinden.

27. Ten lesten waer als den Eertshertogh Mathias was in dese Landen ontboden/ ende hem nu hadde getrouwelijcken ghequeten/ volghende sijn beloften/ sal gheadviseert worden by de Staten sijn Hooghheyt te samen/ by wat goede middelen men sal moghen gheven den selven Eertzhertogh alle redelijcke satisfactie ende contentement.

Dese Articulen werden aldus gepasseert ende onderteekent/ hoe wel op sommige vorder declaratie bespraken te ramen/ om alle misverstant voor te komẽ. Koopere Penningen ter memorie geslagen.

Daer werden oock ter memorien Leghpenningen gheslaghen/ daer op d'een zijde stondt ghefigureert/ eenen Leeuw/ om dat meest alle de Nederlandtsche Provintien verscheyden Leeuwen in haer wapenen voeren: Ende desen Leeuw met eenen Halsbant/gebonden aen eenen Pijlaer/ daer op eenen Statua van eenighen Victorieusen op stondt. Desen Halsbandt knaeghde een Muysken ontstucken/ met dese ghe-

schrifte

1580. schrift rontomme/ Rosis Leonem Ioris Mus liberat. Dat is / Den ghebonden Leeuw wordt van een knagende Muys verlost. Op d'ander zijde stondt den Paus ende de Coningh / die met toesegghen van eenen Heylighen Vrede / den Leeuw den Hals-bandt weder sochten aen te binden / met dese inscriptie / Liber revinciri Leo pernegat: dat is / Den verlosten Leeuw wilt niet herbonden wesen. Oock werdt tot Ghendt eenen Penningh geslagen / daer op stont eenen Ringh / sluytende met twee handen in trouwe/ daer in stondt IEHOVA in Hebreus / rondtom/ Pro Christo, lege, & grege: dat is / Voor Christo/ sijn Wet ende Cudde. Op d'ander zijde, Religione & Iustitia reduce, vocato ex Gallia pacata Duce Andegaviensi, Belgicæ libertatis vindice: dat is / De Religie ofte Godtvruchticheydt / ende Justitie ofte Rechtveerdicheyt was weder ghebrocht / gheroepen zijnde uyt Vranckrijck den Hertogh van Anjou/ Beschermer ofte Wrecker der Nederlandtsche Vrijheyt. De Penninghen beduydende ende waerschouwende 't ghene doen passeerde.

Oorsaken des afscheyt des Eertz-hertoghe Mathias.

Als nu den Eertz-hertogh Mathias / Gouverneur der Nederlanden / hem selven verlaten vondt van een deel der Landen / namelijck vande Walsche Provintien / de welcke hem uyt Duytslandt ontboden hadden/ en hem nu afgevallen waren: ende siende dat den Vrede-handel tot Ceulen gheenen voortgangh en hadde oock dat hem noch vande Landen/ vanden Keyser / sijn Broeders / Bloedt-verwanten en Vrienden/ noch vande Duytsche Vorsten / gheenderhande assistentie ofte behulpsaemheydt en quam/ niet teghenstaende sijn publijcke ende private vertooningen aen sijn verwanten/ van 't Huys van Oostenrijck/ waer door de Staten Generael ghedwonghen waren/ elders hulpe te soecken: Soo heeft hem oock goedt gedocht een eerlijck afscheydt te nemen / merckende dat alle sijne ende der Staten waerschouwingen/die sy den Keyser/ den Coningh/ en het gantsche Huys van Oostenrijck ghedaen hadden/te vergheefs waren geschiet / niet tegenstaende dat henliedē nochtans soo veel daer aen gelegen ware.

Vertoogh des Eertz-hertogh aen de Staten/ dē 22. Julij.

Over sulcks gheneghen wesende om het Gouvernement te resigneren / heeft hy/ den 22. Julij / eer de Landen met den Hertogh van Anjou tracteerden/ den Staten schriftelijck doen vertoonen / door den Prince van Espinoy / hoe dat henlieden mocht kennelijck wesen / dat hy van eenighe vande principaelste gheroepen / ende daer nae met Generale bestemminghe aenghenomen ware / ende alle Artijckelen/ by hem belooft / voldaen hadde / ende hem nae den ellendighen ende beroerden staet der Landen gheboeght / sonder aenschouw van sijn particulier profijt te nemen / oock met sijn levens perijckel. Doch was hy droevigh / ende hem seer leet / dat hy / door des tijdts ongheluckicheydt / tot noch toe sulcken macht niet ghehadt en hadde / met de welcke hy de Landen hadde moghen brenghen tot haren ouden Vrede / prosperiteyt / eenicheydt ende ruste/ waer toe in hem noyt neersticheydt ofte goeden wille ghebroken en hadde. Ende alsoo de Heeren Staten daer nu vergadert waren / om op de uyterste remedien te letten/ ende op der ellendigher Landen verlossinghe/ en wilde hy haer gheen Wet ofte Reghel voorstellen/ oft haer profijt tegen wesen: Maer alleenlijck wilde hy haer vermaent ende ghebeden hebben / dat sy haer niet lichtveerdigh en souden onderwerpen der vreemde subjectie / ende sorghelijcke veranderinge / vergheetende des Roomschen Rijcks / ende andere groote Verbondtenissen / ende over sulcks wel overlegghen sijns Doorluchtigh Huys van Oostenrijck / ende sijn goede gunsteende vriendtschap tot haerwaerts/ waer van hy een Lidtmaet was. Begeerde oock / dat sy hem opentlijck wilden verklaren / wat sy in den sin hadden/ nopende sijnen Persoone ende Huys / op dat hy sijn saken ende voornemen daer nae schicken ende rechten mochte. Ende vorder seyde hy hen aen dat 'tghene hem belooft ende toeghesept was / nopende den last sijner regeringe/ niet voldaen en ware. Ten lesten heeft hy hen allen sijn goeden wille ende begeerte aengesept/ ende sijnen dienst aengeboden.

Op dit vertoogh hebben de Staten nootelijck ende goet ghevonden / dat sijne Hoocheydt alle contentement met een eerlijck afscheydt/ ghegheven/ ende oock betalinghe van 't ghene hem tot sijn onderhoudt belooft was/ gedaen soude worden: Ende hebben hem oock het inkomen van het Bisdom van Utrecht toeghesept te sullen laten volgen. Inde Artijckelen met den Hertogh van Anjou aen te gaen/ hadden sy sijner vermaent/als dat hy/ gheroepen ende aenghenomen zijnde tot den Gouvernemente des Lants hem daer in wel gedragen ende gequeten hadde / ende dat by de Landen ende den Hertoghe soude gheadviseert worden/ op de beste middelen/ om hem eerlijck eñ redelick contentement te geven. Maer alsoo dese saken ende resolutien van alle zijden langhe aenliepen / is den Eertz-hertogh noch aldaer ghebleven tot het naevolghende Jaer.

Ordinantie op 't Krijghsvolck den 6. Julij.

Ende dewijle alomme groote klachten ghekomen waren op de ongeregeltheden des Krijghs-volcks/ so hebben den Eertz-hertogh Mathias / ende Staten een nieuwe Ordinantie geraemt/ om beter regel ende discipline onder hen te brengen.

Ordinantien op de Wachte tot Antwerpen.

Tot Antwerpen zijn oock nieuwe Ordinantien op de Wacht der Stadt ghestelt / de Stadt was verdeylt onder acht Colonelschappen ofte Regimenten/ ende elcken Colonel hadde onder hem thien Vendelen/ behalven ses Vendelen der gheswooren Gulden/ ofte onder Broederschappen der Stadt / t'samen 86. Vendelen. Van deser Wacht en mochte niemandt bevrijdt zijn / dan de Magistraten ende Officieren oock de Koopliedē der Natien / Oosterlinghen/ Enghelsche / ende Portugaloysen / achtervolghende hare Privilegien. De andere Natien moesten contribueren tot der Wachte / nae discretie van den Colonel: Desghelijcks de oude Mannen/die boven de tsestich Jaren oudt waren. Daer werden oock veel verscheyden Artijckelen (die tot de Wacht der Stadt nootelijck waren) op groote penen ende amenden gepubliceert. Sy hebben oock Heerlijcke Wacht-huysen gebout/ daer de gewoonlijcke Wacht nacht ende dagh haer onthielden / Corps de Guarde genoemt: Desghelijcks hebben sy op alle de hoecken van der straten / fraey kleyn steenen Wacht-huyskens ghemaeckt tot de Ronden / in welcke elcken nacht / ende alsmen predickte / moeste een Rot ofte thien Mannen vande Ghebuerte waecken. Maer door de Borgherije de Krijghs-handel gheheel ghewoon werden / ende tot alle beroerten ende alarmen terstondt bereydt ende in Wapenen waren / elck een wetende wat hem te doen stondt. Sy hadden oock oude ervaren Krijghslieden onder haer ghegagiceert/ diese aenvoerden / ende in alle feyten van Wapenen de Borgherije exerceerden / zijnde doorgaens soo wel versien van goede Wapenen / als een Stadt in Europa mochte wesen. Op ettelijcke groote Wacht-huysen/ als aen de Keysers Poorte / stondt gheschreven: Excludere facilius, quam expellere. Dat is te seggen: Lichter ist uyt te sluyten / dan uyt te drijven. Op de Marckt Sæpius læsa patientia. Dat is: Om datmen de patientie soo dickmaels ghequetst heeft. Op de Meer-brugge: Agere aut pati. Dat is: Wat voornemen moet men / ofte lijden. Op den Oever: Si in bello Securitas. Dat is: Jsser versekertheyt in den Krijgh/soo ist int waken ofte gade slaen.

Op de Straten alomme/daer het van noode was/ waren groote machtighe sware Ketenen ghemaeckt/ die men lichtelijck over de Straten konde spannen/ daer ettelijcke onder elck Vendel insonderheydt last van hadden: Welcke Ketens soo groot / sterck ende vele waren / dat sy boven de hondert duysent guldens geschat werden. De Stadt hebben sy daghelijcks oock meer ende meer ghesterckt / de Grachten wijder ende dieper ghemaeckt / de Wallen oock in veel plaetsen dicker / ende die beplant met cierlijcke gheboomten/ als Linden ende Mast-boomen: oock in veel plaetsen Draey-boomen ende dierghelijcke ghemaeckt / tot elcks seeckere Officieren ordinerende.

Ordinantien t' Antwerpen op den brandt/ den 8. Julij/ Anno 1581.

Ordinantie op de Pestilentie Anno 158 den 12. Julij.

Sy hebben oock Ordinantien tot den brande ghepubliceert / hoe hem een yeghelijcken in tijdt van brande behoort te houden. Desghelijcks oock op de Peste / ende dierghelijcke: Het welcke veel andere

1580. Steden inde Weereldt / als een Patroon / ghevolght hebben.

Op de Schip-vaert zijn in Nederlandt oock Ordinantien ghemaeckt / mits dat de Zeevaert een van de principaelste ende profytelijckste voordeelen ende commoditeyten is / die de Landen hebben / daer by gheboden werdt / dat gheen Schepen ter Zee en souden moghen varen / dan die wel versien / ghewapent ende ghemant souden zijn / elck nae sijn grootte / om van alle perijckelen / ende van Zee-rooverije bevrijdt te wesen / elck Landt ende Zee-stadt oock sijn Oorlogh-schepen voor alle nooden reede ende veerdigh te hebben / waer mede sy grootelijcks de Zee-vaert weder-omme vermeerdert hebben / die de Engelsche / Fransoysen en Oosterlingen haer bykans geheel afghewonnen hadden / gheduerende de Oorloghen : soo dat sy nu wederomme uyt Hollandt / Zeelandt ende Antwerpen / alomme voeren tot in Spaengien ende Poortugael / daer vryelijck ghenoech handelende / behendelijck / ende discretelijck aldaer haer draghende / soo dat het scheen datter gheen Oorloghe tusschen Spaengien en haer en was / maer alleenlijc tusschen de Spaengiaerden die in Nederlandt waren / haer meestendeel alomme in Spaengien ende Poortugael vande Lantsaten vriendelijck onthaelt ende ghetracteert vindende / ('t welck oock in Zeelandt ettelijcke Spaensche Schepen reciprokelijck / die daer komen dorsten / gheschiedt is) ende waren daer oock willekome / uyt en in varende: Maer die en dorsten 't selfde niet lange continueré / uyt oorsake vãde Zeeroovers / ende andersins. De oorsaken dat de Nederlanders in Spaengien soo wel onthaelt waren / was / om dat dien Rijcke veel aenden Koophandel ghelegen is / soo wel als den Nederlanden / om haer Waren / Vruchten ende andere commoditeyten te venten / ende te verkoopen / ende die de Nederlandtsche Handtwercken ende andere Koopmanschappen van doen hebben / om haer Schipvaert ende Handel op Indien te onderhouden / daer door den Koningh sijn Gout ende Silver van daer treckt / en sijn Tollen vermeerdert / den Edeldom ende Ghemeynte in Spaengien haer lijftocht daer meest van hebbende / midts dat hare Inkomsten zijn gelegen in Wynen / Olyen / Fruyten / Wollen / ende dierghelijcke. Naemaels inden Ban / die teghen den Prince van Orangien is uyt-ghegheven / isser wel verklaert gheweest / datmen des Princen mede-hulperen / goederen / actien ende schulden / verbeurt maken soude / in wat plaetsen die ghevonden souden worden / waer door men vreesde / datmen naerder ondersoeck van sulck in Spaengien soude laten gheschieden : maer daer en is tot dier tijdt niet nae-ghevolght. De Staten in Nederlandt hebben daer van de Schiplieden ende Kooplieden ghewaerschouwt / waer door sy wat discretelijcken haren handel namaels dreven onder andere Namen.

Ordinantien op de Zeevaert / Anno 1579. den 15. Augusti.

Die van Zeelandt sloegen tot ghedachtenisse van haer sorghvuldicheyt / eenen Legpenningh / op d'eene zijde stondt haer Wapen / te weten eenen Leeuw uyt den Water hem verheffende / met dit gheschrifte / Vos terra at ego excubo ponto, 1580. Dat is: Waeckt oft sorght ghylieden voor d'aerde / ofte vaste Landt / ick sorghe op de Zee. Op de ander zijde was een Man / jonghe Boomen plantende / achter hem hingh sijnen Hoedt op een Lancie / beduydende Vrijdom / met dit schrift : Si non nobis, Saltem posteris : Dat is / Soo niet zy voor ons / 't sal zijn voor onse Naekomelingen.

Koperen Penningh in Zeelandt geslagen.

De Nederlandtsche Kooplieden / tot vorderinghe van Koophandel / die op dien tijt in Engelandt trafiqueerden / nae de Contracten ende Entrecourssen / van oudts tusschen de Landen ghemaeckt / siende / door de beroerlijcke tijden van Oorloghen / luttel konden by de Landen ofte haer Overheydt beschermt worden / hebben onder den anderen een Kamere ofte Collegie opgherecht / om haer gherechticheden (volghende Contracten) alomme by Princen ende Magistraten voor te staen / waer van sy vande Hooghe Overheydt verkreghen inde Nederlanden Octroy / ghedateert Anno 1580. den 9. Junij / het welcke hun daer nae gheconfirmeert werdt byden Hertogh van Brabandt ende Anjou / ende mede naemaels noch ampelder byden Koningh / onder 't Gouvernement van den Hertogh van Parma / uyt krachte van welck Octroy sy verkooren Hooft-mannen en voorstanders / tot onderhoudinghe van 't welcke sy vergaderden een kleyne Contributie onder malkanderen: Dan dat ghebruyck werdt in vergetinge ghebrocht / met het overgaen der Stadt van Antwerpen / aende Spaensche zijde / onder Parma / dat de Kooplieden verstroyden / waer door de Officieren in Enghelandt niet meer den Nederlandtschen Koopman gerespecteert hebben / dan de vreemste Natie / die in Enghelandt komen mochte / sonder aenschouwen vande reciproque Contracten ofte Entrecourssen / ofte dat haer Kooplieden in Nederlandt noch ghebruyckten alle beleeftheden / hun vergunt conditionael / op dat sy de Nederlanders oock van ghelijcken tracteren souden / behoudens hun Privilegien hun van particuliere Steden verleent.

Nederlantsche Kooplieden rechten op een Collegie ofte Consulaet in Enghelandt / Anno 1580. den 9. Junij.

In Engelandt is in dit Jaer 1580. den 21. Septembris / eenen Enghelsman / ghenaemt Fransoys Draeck / met sijn Schip van ontrent hondert Vaten aengekomen / hebbende drie Jaren uyt gheweest met vijf Schepen / die hem eenige verlaten hadden / ende eenige omme gebroken en selve ghesleten hadde / ende hadde des Weereldts kloot rontom geseylt / uyt Engelant na de Canarien / en alsoo nae de Eylanden van Cabo Verde, van daer langs de Custẽ van Brasilien nae de Strate van Magallanes / ende die passerende / quam hy alsoo inde Mare del zur, ofte Zuyt-zee / achter Peru / daer hy de Havenen besocht van 't Goudtrijcke Lant van Cusco / hoopende des Konings van Spaengien Goudt ende Schat te nemen / daer hy de Schepen alreede vont / ligghende in een Havene ongewapent / om in te nemen / maer den Schat en was noch op de plaetse niet gekomen / en daer was alarme op sijn komste gheresen / dies hy moest vertrecken. Maer hy ontmoette noch een Schip byde Haven van Alxariso, daer hy 37. duysent Ducaten in vont: Noch in een Haven Taurapaza aen Lant gekomen / vont eenen Spaengiaert soet ende gerust sonder achterdencken slapende / die hadde 13. stucken Silvers by hem ligghende / weert ontrent 4000. Ducaten / die nam hy / ende liet den Man slapen. Daer na seylende na Panama, achterhaelde een Schip ghenaemt Caga foco, waer in sy kregen Juweelen en Gesteente / ende 13. kisten vol Spaensche Realen / en 80. pont gouts / ende noch 26. Vaten / ofte 13. Last swaers in blocken van Silver / elck Vat ghereeckent twee duysent ponden swaer / het welcke meer dan een Milioen ende een half weert was : Dat Schip doen verlatende / seyde den Spaenschen jongen vant Schip S^t. Capitan, ons Schip was gheheeten Caga foco, dat is / Schijt oft kackt vyer / maer magh nu wel heeten Caga plata, dat is / schijt Silver / daer mede gelachen werdt. Hier mede sijn Schip gheballast / ontdeckte voorts die Zee-Custen oock Noortwaert tot 33. graden. Van daer voer hy na de Eylanden vande Moluccas, van waer de Specerijen gebrocht worden in Portugaels Indien ofte Calicut. Ende alsoo seylde hy na Cabo de bona Esperance, ende langhs de Custen van Africken weder in Enghelandt nae drie Jaren / alwaer hy vernam / dat sijn Koninginne noch leefde / met voornemen / soo hy de Koninginne doodt / ofte veranderinghe int Regiment ghevonden hadde / soo soude hy in Zeelandt ghekomen hebben / onder 't beschut vanden Prince van Orangien / met sijnen Schat / die wel byde twee Milioenen gheschat was : Maer hy heeft hem in haer beschermínghe ghegheven. Welcke Koninginne hem tegen den Koningh van Spaengien heeft beschuttet ende verantwoordt / ende bleef noch even wel in goede vriendtschappe met hem / overmidts dat de Spaengiaerden den selven Draeck te vooren / Anno 1568. verradelijck bedroghen hadden inde Havene van Mexico / ghenaemt S. Jan van Vloa / daer de Schepen van Mr. Jan Haukens / vanden Vice-Roy van Indien / boven het ghesvvooren Contract / besprongen / verbrant ende gesoncken werden : Alsoo dat de Princen gheen vriendtschappe malkanderen schijnen te ontsegghen / noch Verbondtenissen ghebroken achten / over 't ghene haer Ondersaten d'een den anderen aen-

Fransoys Draecks Voyagie rontom den Kloot des Weereldts / ende sijn wederkomste / den 21. Septembris / Anno 1580.

Schat ende Rijckdom by Draeck genomen.

1580.

aendoen/ ontrent de Linie Equinoctiael/ ofte in Indien: Ghelijck oock den Koningh van Vranckrijck hem niet veel aenghetrocken heeft den Moordt van Capiteyn Jan Ribaut met sijn volck/ vande Spaengiaerden gedaen in Florida/ Anno 1565.

Drarck Ridder gheslagen.

Desen Fransoys Draeck werdt voor sijn groote reyse, kloeckheydt ende dienst vande Koninginne van Engelandt/ Ridder gheslaghen/ ende geacht een Instrument te zijn om der Spaengiaerden dominatie uyt Indien te drijven/ hebbende ontdeckt haerlieder swackheydt ende kleyne middelen van wederstandt aldaer: Hy hadde te vooren inde Engden van Barieme aen Landt eens gheweest/ met hondert Mannen/ ende daer een Convoy/ van seker Muylen ende Last-beesten/ gheladen met Goudt ende Silver/ komende van Paname tot Nombre de Dios, afgheset/ nam het Goudt met hem/ ende van het Silver soo veel hy wel Schepe draghen konde. Het Schip/ genaemt den Pellicaen/ werdt aende Rivierc de Tamijse op staken ghestelt/ by het Koninghlijck Hof/ ghenaemt Grienewichs/ tot eeuwighe Memorie daert noch staet.

Aenslagh op Maestricht te vergheefs in October.

Den Prince van Orangien heeft in October eenen aenslagh op Maestricht gehadt/ meynende de Stadt met Leeren te beklimmen/ ende te verrasschen/ alwaer hy selve in Persoone henen trock: maer hoe wel hy tot aende Vesten met Leeren was ghekomen/ soo ist hem door andere voor-vallende saken niet ghelucht/ waerom hy weder te rugge moeste aftrecken.

Conde by den Prince vã Espinoy ghenomen/ den 25. October.

De Prince van Espinoy/ Gouverneur van Doornick/ heeft door den Heere vã Destrelles doen beklimmen het Stedeken van Conde/ 's morghens den 25. Octobris/ ende dat in hebbende/ heeft 't selfde 's anderdaeghs wederom moeten verlaten/ midts dat de Malcontenten (niet verre van daer zijnde met haren Legher) hem op den hals quamen/ eer hy konde met meer volck/ munitie ende victalie voorsien worden.

Anholt ende Schenck nemen een rijck Schip met Italiaensche goederen.

Den Heer van Anholt/ ende Marten Schenck dienende den Prince van Parma die het Huys van Blijenbeeck in hadde/ hebben een Schip/ daer veel zijde Lakens/ ende andere kostelijckheydt in waren/ ende seer rijckelijck geladen/ den Rhijn afquam/ aenghehouden/ gebuyt ende ghedeylt met haer Krijghsvolck/ 't welck meest Italianen toequam.

Swol verlaten van Rennenbergh.

Als de Grave van Rennenbergh in Vrieslandt/ soo wy verhaeldt hebben/ nu Meester vanden Velde was/ ende Zwol rontomme beleghert hadde/ in meyninghe zijnde wat treffelijcx voor te nemen/ so dochte hem best te versamelen sijn nieu Regiment Knechten/ dat hem toequam van over den Rijn/ insonderheydt so hy oock genoech mistroude/ dat hy Zwol soo lichtelijck niet soude winnen (hoe wel hy verstant binnen hadde) midts dat de Stadt sterck is/ ende soo ghelegen/ datmense lichtelijcken soude konnen ontsetten: Oock hoorende/ dat de Grave van Hohenlo weder sterck op de beenen was/ ende ontrent Deventer lagh/ ende dat alle de Frontier Steden wel beset waren/ waer over hy met sijn Krijghs-volck opgebroken is. Dit Regiment/ 't welck van over Rhijn den Grave van Rennenbergh toequam/ noemden sy het Ghelders Regiment/ midts dat het van Ghelderssche/ Utrechtsche/ ende Over-Ysselsche Ballinghen/ ende andere was bestaende ende vergadert. Hier van was Oberste Johan Streuf van Emmerijck: De Capiteynen waren Jacob van Bronchorst/ ende Batenborgh/ Sone van Anholt/ met twee Vendelen/ ende Balthasar van Rossum/ Boeckholt/ Tieslinghen/ Wurtselman/ Rendevelt/ met twee andere Vendelen meer/ ende waren wel sterck. Om dat onder desen hoop de voorsz Anholt diende/ den Geldersschen afgevallen zijnde/ heeft Hegheman uyt Nimmeghen/ met verrasschinghe/ van wegen de Staten/ het Stedeken Anholt inghenomen/ ghelegen int Graefschap Zutphen/ ende gantsch geplondert.

Den Grave van Rennenbergh met dit nieu Regiment versterckt zijnde/ dochte hy met de sijne Deutichum lichtelijck in te krijghen/ 't welck niet sterck ende qualijck beset was. Maer als hy aldaer meer wederstants vont/ dan hy wel vermeynt hadde/ ende oock vande Engelsche van Doesborgh eñ van Michiels Regiment hem grooten afbreuck gedaen werde/ is hy daer van ghetrocken/ krijghende nochtans Garnisoenen binnen Grolle: Ende sy trocken/ den 18. Octobris/ Anno 1580. voor Steenwijck/ een swacke Stadt zijnde/ de welcke alleen met een Vendel Volcks besettet/ ende van alle nootsakelickheydt onversien was/ daer hen veel aen gelegen was/ om de Drenthe te bevrijden/ ende de passagie op Vrieslandt ende Vollenhove open te houden.

1580.

Steenwijck beleghert eñ den staet der Beleggers/ den 18. Octobris.

Dit belegh sullen wy wat particulierder beschrijven/ (hoe wel seer verkort) om dat het mede notabel is gheweest/ ende dienstigh voor den ghenen die sulcke wetenschap behooren te hebben. Die daer van breeder bericht begheert te weten/ die wijsen wy tot een Boecxken in Nederduytsch door Reinico Fresinga beschreven/ die daer binnen was: ende is ghedruckt tot Deventer/ by Fridzert van Campen/ Anno 1584.

Sterckte van Rennenbergs volck om Steenwijck te beleggen.

Om Steenwijck te beleghen/ vondt hem Rennenbergh sterck 28. Vendelen Knechten/ als 14. Vendelen van 't Vriesch Regiment/ der welcker Overste Luytenant/ ghenaemt Hans Mon/ die naer in een schermutsel doodt bleef/ in wiens plaetse succedeerde Johan Baptista de Taris. Van 't nieuwe Geldersch Regiment waren 9. Vendelen/ want de Heere van Anholt was met sijn twee Vendelen tot Anholt ende Bredevoorde ghebleven. Noch waren daer vijf Vendelen van Rennenberghs nieu Regiment. Dese 28. Vendelen waren ten minsten sterck ses duysent Mannen: Want de Vendelen in dat Quartier ghemeynlijck boven twee hondert Mannen sterck zijn: Der Ruyteren waren ontrent 12. hondert/ meestendeel Lanciers.

Cornput dede sijn Volck Eedt doen eert in Steenwijck trock/ van gheen overgheven te mogen spreken/ den 27. Octobris.

In Steenwijck lagh Hopman Olthof met sijn Vendel/ ende Capiteyn Cornput hadde last/ om met sijn Vendel derwaert te trecken: Maer sommighe van Steenwijck/ Spaensch-ghesint zijnde/ niet teghenstaende der Bondt-ghenooten bevel/ en wilden hem niet inlaten: Dies quam hy daer met gheweldt binnen/ van Olthofs Vendel ingelaten zijnde. Maer eer hy daer binnen trock/ beweeghde hy sijne Knechten (nae korte vermaninghe) hem Eedt te doene/ om sijn Meesters dienst te willen versekeren/ dat niemant van haer een woort van opgeven/ ofte met den vyant te handelen/ spreken en soude/ voor hy selve daer eerst van sprake/ op pene van met der daet/ vande naestbystaende te mogen doorstooten worden: na welcken Eedt sy binnen trocken/ 's daeghs voor de belegheringe. Ende alsо de Grave Hohenlo etlijcke Hooghduytsche Vendelen toegerust hadde/ op 't Landt van Vollenhove/ met langh gheweer/ tot Veldt-slaghen dienstlijck/ hebben de Staten twee van dese daer oock binnen gesonden/ namelijck 't Vendel van Plaet/ ende een van Stuyer/ daer Jan van Berenbroeck/ Schouthet van Gelder/ Luytenant van was: dit was versch onbedreven/ ende ongheregelt volck: het Garnisoen seer blijde zijnde/ datter stof van eeren voor handen was/ vielen tot twee plaetsen uyt/ afbrandende vele Huysen/ die de Stadt te nae ghelegen waren/ ende kreghen noch Pulver ende Provande t'Schepe binnen.

Steenwijcx gheleghentheydt.

De gheleghentheydt van Steenwijck is dese: Het schijnt een oude Stadt te zijn/ ligghende hart aen een kleyn Riviere/ die sy de Aa noemen/ ghelijck meest alle de loopende Moer-wateren daer omtrent ghenoemt worden. Sy is kleyn van begrijp/ ende int ronde niet meer dan 1600. gemeyn treden ofte passus booghwijs langhs het Water gestreckt: Int Oosten ende Zuyden heeft sy de Ooster-poorte/ Ommerpoorte/ ende Gasthuys-poorte/ alle gheleghen aen seer hoogh Landt/ ende nae de Dorpen der Drenthe/ Dieveren/ ende Havelt. By de Gasthuys-poorte binnen ligghen noch de Grachten van het Casteel/ 't welck daer plagh te staen/ ghebouwt by Jorien Schenck/ Anno 1523. ende daer nae weder afgheworpen/ doen 't Landt van Over-Yssel onder Keyser Karel de vijfde quam/ waer onder de kleyne Steden dese niet de minste gherekent wordt. Aende Westzijde is de Walt-poorte/ daer de Schepen af ende aen varen/ ende het verlaet. Hier liggen leege Beemden/ die met grooten reghen overvloeyen/ midden door welcke Beemden loopt uyt de Stadt eenen steenwegh

wegh

1580.

wegh ofte Cassije / loopende nae den Tuc eñ Steenwijcker-Wolt / 't welck twee kleyne Dorpkens zijn. Aende zijde nae 't Noorden ende Noort-Oosten zijn al groene gemeynten / daer den Yveniger-Dyck in 't Noorden midden doorgaet / nae het Dorp ghenaemt Ysveen / daer een Brugghe over de Aa licht / eenen Musketten scheut vander Stadt.

Steenwijcx descriptie.

De Stadt heeft rondtomme eenen tamelijcken Wal van Aerde / ende daer op een Borstweer / vier ende vijf voeten dicke. De Graft aen de Noort-zijde was smal ende ondiep / aẽde ander zijde dieper / maer nergens over 50. voeten breedt. Ende alle 't Water wort met opgemuerde breede Dammen (zijnde binnen van Aerde) ghehouden / aen elcke Poorte / over welcke Dammen men over uyt ende in vaert ofte gaet / daer op oock de Poorten staen / eñ zijn uytwaert gebout op de oude maniere / niet anders versien dan met hoge enge Thorens / ende swacke Mueren : daer buyten Hameye / sonder eenige Ramme / Valpoorten oft Brugge / ick swijge optrec-brugge. Waeromme sy seer bequaem was om stracx over dese Dammen bestormt eñ subijtelijcken verrast te worden / also dat de Stercte eñ Vestinghe deser Stadt niet seer groot en was / hebbende geen strijck-weeren oft andere behoorlijcke versterckinghe. Daer zijn drie Kercken / d'eene genaemt S. Clement Canonysie / seer groot / met eenen hooghen Thoren / viercant sonder Cappe / die afgevallen was : D'ander ghenaemt de Marie-kercke / eñ de derde de Gasthuys-kercke. Int middẽ der Stadt is een viercante groote Marct / streckende ofte responderende op de vier Poorten. Den Acker daer omtrent is vruchtbaer tot Coren / daer haer de Inwoonders seer mede geneeren / als ooc met Turf-koopen / also datter redelijck Coren inde Stadt was / maer qualijck versien van Turf ende brandt.

Getal vant Krygs-volck binnen Steenwijc / sonder Gouverneur / Geschut eñ Peerden.

Het Garnisoen van vier Vendelen waren niet min sterck dan ses hondert Mannen / sonder de Borgheren / die ontrent drie hondert sterck waren / onder de welcke ontrent vijftich waren daer men hem op betrouwen mochte. Gheenen Gouverneur wasser noch inghesonden / noch gantsch geen grof Geschut / noch gheenderhande Peerde-volck / alleenlijck waren daer twaelf oft veerthien Peerden der Hopluyden oft Capiteynen / 't welck hen meest ontbrack / om de Beleggers afbreuck te doen / als bleeck by de weere die sy deden.

Het Ampt van 't Gouverneurschap namen de Hopluyden ofte Capiteynen ghesamender handt met den Borghemeester aen haer / ende maeckten verscheyden Ordinantien / soo op 't ghebreck vant grof Geschut als opt Buspoeder / om dat te maken vant Salpeter eñ Solffer / oock alderhande Vyerwerken / eñ verscheydẽ Instrumenten offensive eñ defensive: datmen oock op Poeder sparigh soude wesen : dat het Krijghs-volck met haer Leeninghe soude te vreden wesen / sonder de Borghers te overlasten. Vorder stelden sy oock Ordinantien op Coren ende provande / desgelijcks oock op den brandt / ende om die te verhoeden / deden sy alle Stroo / Hoy / Turven / ende alle brandelijcke Materie / onder den blauwen Hemel ligghen / oock de Huysen die met Stroo ghedeckt waren / omtrent de Vesten afbreken : Ende boven al ordineerden sy / soo weynighe uytvallen te doen / als moghelijck ware / soo wel om 't Krijghs-volck door schade den moedt niet te verminderen / als oock om het Buspoeder te sparen / ende te beletten dat den vyandt geen wetenschap van des Stadts ghelegentheyt en soude gekrijgen. Alle welcke ordonnantien ten besten niet onderhouden en werden / by ghebreck van eenen Gouverneur.

Ordinantien ghemaeckt binnen Steenwijck.

Die van der stadt schrijven om ontset tegen de opinie ende redenen van Cornput / den 23. Octobris.

Soo haest als hem Rennenbergh voor de Stadt gheschanst / ende Brugghen over de Riviere der Aa van vier Turfpleyten ghemaeckt hadden / soo waren die van der Stadt bekommert aen de Staten te schrijven om ontset / daer den Hopman Cornput teghen was / segghende / datmen behoorde des Stadts ende s'vyants ghelegentheyt over te schrijven / sonder te vermanen van ontset / ende dat meest om twee oorsaken / om dat de Staten gheen quade opinie van haer vroomheydt / ende dat de Borgers eñ Soldaten selve gheen quaet achterdencken van haer selven ende haer versekertheyt krijghen en souden. Desen niet teghenstaende schreven sy eenen Brief / den 23. Octobris / diese na Campen sonden / s'nachts met eenen Borgher / ghenaemt Mathias Kis / waer inne sy der Staten slappicheydt beschuldighden / uytdruckelijcken schrijvende / dat het onmoghelijck was de Stadt langher te houden dan acht daghen. Desen Brief onderteeckenden de Hopluyden / Olthof / Plact / ende ooc Coen Dierickß een Borgher / doch een eerdt Krijgsman / maer eygensinnigh eñ ongetrouwigh. De Magistraet onderteeckenden den Brief oock : eñ ten lesten werdt den Hopman Berenbroeck daer oock toegebrocht : Maer Cornput en woude niet teeckenen / seggende dat het niet alleene schande / maer Capitael oft lijf-straffe weerdigh was / syne Meesters eñ Heeren van sulcke onwaerheden te berichtẽ / nademael dat sy noch gantsch gheen ontset van doen en hadden : Dat Vorsten eñ Heeren daeromme Stercten houden / ende die besetten / om haren vyandt op te houden / ende schade aendoen / ende niet om ten eersten opeyschen ofte aenval over te gheven / maer om tijdt eñ ghelegentheyt te gheven / van bequamelijcken syn Volck te vergaderen / ende met meerder middel ende Fondament de ontsettinge te doen : beklagende dat haer onversichticheyt / ende onverduldich schrijven / wel mochten den Staten veroorsaecken / lichtelijcken met kleynen macht het ontset te wagen / waer by sy wel missen mochten 't ghene sy soo seer sochten / want in soo korten tijdt en was niet moghelijck sulcken Volck sterck ghenoech te vergaderen / om haer volkomelijcken te ontsetten.

Op dit schrijven antwoorden de Staten wel troostelijcken : Maer also dat schrijven continueerde / soo schreef Cornput ter Contrarie aen de Staten / als dat sy noch geenen noot en hadden / ende dat sy van als ghenoech versien waren voor ses Maenden : dat sy souden sekerlijcx het ontset int werck stellen / ende dat hoe eer hoe liever / om de onverduldicheydt der Borgers eñ Krijghs-volcks / meer dan om den noot. Hier door werdt Cornput van vele seer spijtigh aengesproken. Maer hy kreegh ten lesten Berenbroeck ende veel andere verstandighe aen syn zijde.

Ontrent desen tijdt hadden de Staten in den Kuynder de Vendelen van Eschada / eñ van Roelof van Langen liggende / daer henen / den 23. Octobris / uyt den Legher Aert van Gemmen / Snater / ende meer andere trocken / van wien sy / nae weynigh teghenweer / in der nacht overrumpelt werden / om dat de plaetse seer licht beschanst was. Eschada werdt gevangen / eñ syn Vendel ghescheurt : Maer Roelof van Langhen ontquam het met sommighe andere / maer syn Vendel werdt ghenomen. De Soldaten werden meest in haer Bedden vermoort / ende vele gevangen. De Vlecke wert gheplondert ende verlaten. Het Vendel sleepten sy daer nae rondtom Steenwijck / achter den steert van een Peerdt / met vreuchden ende Musijck-spel.

Kuynder ingenomen / eñ der Staten Volck gheslaghen / den 23. Octobris.

De Beleggers wilden uyt spijt (om dat die van der Stadt eenen Meulen in brandt quamen steken) de Hameye des Gasthuys-poorte by doncker oock afbranden / ende deden daerom menichte van Musketten nae de Wacht der Stadt schieten / om de Schildt-wachten te doen vertrecken / eñ alsoo staken sy daer (met een Tonne die sy daer by stelden / eñ seer subijtelycken met Stroo ende Solpher toe bereydt hadden) den brandt inne / ende verliepent alsoo weder / behalven een die gheschoten werdt. Maer als die van der Stadt dit saghen / 't welck haer niet lief en was / presenteerde hem een Soldaet van Cornputs Volck / welcke vanden Wal afghelaten zijnde / sleepte hy eenen lederẽ Emer met den mont / eñ swom alsoo over de Graft / daer nae schepte hy Water / ende gingh also met ghemack aen den brandt / eñ ruckte de Tonne Terre van daer / ende sliste den brandt met dickmael Water uyt de Gracht te halen. De Beleggers schoten nae hem / soo dicht als Haghel / ende het was groot wonder dat hy niet gheraeckt en werdt / dewijle het seer licht was door den brandt / ende nochtans gingh hy daer al met ghemack toe / roepende / Schelmen / Dieven / ick ben Arent van Groeningen / een Brouwers sone. Als hy syn werck

Vroomheyt van een Soldaet / Arent van Groeningẽ.

nu

1580. nu volbracht hadde/swom hy weder over/ende boven komende/ werdt hy van Cornput synen Capiteyn vereert met een handt vol Daelders.

Moordeel Gods over Lasteraers.

Op den selven avondt quam oock een Hoogh-duytsch Soldaet/ hart aende Hameye vande Wal-poorte staen snorcken/ roepende veel spytighe woorden over de Staten van Hollandt/ daer by doende veel hoogh-moedige woorden ende Godts-lasteringe. Maer eenen Soldaet van binnen/ mickte int doncker nae het gheroep toe/ ende schoot hem recht inden openen mondt/ treffende effen het lidt daer hy mede lasterde/'t welck door een straffe Godts van alle Man ghehouden werdt. Sijn doodt Lichaem/'t welck sijn Ghesellen geerne wegh-ghesleypt hadden/ werdt binnen ghehaeldt/ ende soo ghesien waer hy gheschoten was.

Den 27. Octobris/ quam Rennenbergh selver int Legher/ met last vanden Prince van Parma/ vant belegh niet te scheyden/ voor Steenwijck en waer gewonnen. S'anderdaeghs dede hy de Stadt opeyschen/ van weghen den Koningh/ behoudens lijf ende goet/ ende aller dingen vrij wegh te trecken met ghe-leyde: Maer daer werdt behoorlijcke ende geschickte antwoorde ende weygheringhe ghedaen. Waer op terstondt vijf stucken Gheschuts op de Stadt ghestelt werden.

Cornput onderrecht inde Fortificatie.

De Borgers arbeyden seere/ makende de Wallen ende Borstweeringhen dicker/ vreesende seer voor het Gheschut. Cornput bewees met veel redenen/ dat sy haer selven met minder arbeydt beter versekeren souden/ soo sy voor alle werck buyten den Graft eenen bedeckten wegh op de Contrescherpe maeckten/ daer den Graft soo veel wijder mede soude zijn/ ende alle uytvallen ende aftrecken daer mede gheholpen oft ghefavoriseert wesen: Desghelijck oock het Ysen ofte Ys-brecken alst vriesen soude. Alle aenvallen ende stormen der vyanden souden daer mede overdwers ende van leeghe sonder perijckel afgheweesen worden/ met veel meer andere voordeelen. Desen wegh ghemaeckt zijnde/ soudemen ghemackelijck moghen op behoorlijcke plaetsen Bolwercken/ ofte Ravelins buyten maken/ uyt den Graft oppe/ eerst Borstweer/ ende dan met aerde uyt den Graft die te vullen/ dicken ende hooghen: Welck werck den Vyandt met sijn Geschut niet en soude konnen verhinderen. Datmen oock inde Bolwercken niet vergheten moeste/ inde schouderen oft zijden/ plaetsen te laten voor Casamatten (dat sijn leeghe bedeckte Strijckweeren/) om de Dammen/ daer de Poorten op stonden/ ende den Graft noch te beter te bevrijden tegen het vullen/ mineren oft sapperen/ &c. Dit werdt daghelijcks van hem inden Raet vermaent: Maer de Borgers/ gheleydt zijnde door eenen Coen Dierickszoon daer sy seer op steunden/ en wilden daer niet nae hooren/ ende kreghen den Hopman Plaet/ met sijn Soldaten aen haer zijde.

Vriesche Vendelen gheslaghen/ den 31. Octobris.

Daerentusschen hadden die van Vrieslandt vier Vendelen Knechten/ ende sommighe Ruyteren ghesonden inde Seven wolden/ om de passagie te bewaren/ ende Rennenbergh het brantschatten te beletten: Derwaerts sondt Rennenbergh ettelijcke Vendelen/ om die te slaen/ Als het Vendel van Jouw Botma/ ende het Stadts Vendel van Bolswert. Dit ghewaer werdende/ trocken sy te rugghe/ latende Ferno ende Steyn van Malsen Vendel alleen met sommighe Peerden/ die haer weerden het best dat sy konden: Maer sy werden overwonnen/ daer Johan van Ferno doot bleef/ ende sijn jonghste broeder. Dit geschiede den 31. Octobris.

Sloten en Lemmer verlaten/ in October.

Van daer trock Rennenberghs Volck voort nae Sloten/'t welck noch weynigh ghesterct was/ waer omme oock de twee Vendelen die daer laghen/ vertrocken: Maer sy werden achterhaeldt omtrent Balck/ daer den eenen Capiteyn Martena ghevanghen werdt. Pier Andries Grietman van Doleg/ met sijn Vendel inden Lemmer legghende/'t welck nochtans beschanst was/ vluchte nae Enckhuysen.

Casteel van Staveren op gebout.

Als nu de Rennenberghsche wat meer ghesterckt waren/ trocken sy van daer voort na Staveren/ ende maeckten het Casteel/ ('t welck de Vriesen/ door onversienicheydt/ meest afghewoorpen hadden/ eer sy de Stadt ghesterckt hadden) wederom op: Ende maeckten oock een Schansse te Maclum/ komende daghelijcks voor Harlinghen Francker ende Bolswert brantschatten. Ende hoe wel men van opinie was/ om Vrieslandt int Water te stellen/'t selve en was doen niet doenlijck/ om dat het te droogh Weder was/ oock om dat den Windt niet en diende. Dit is al dat inde Maendt October hier omtrent gebeurde: Nu sullen wy alsoo voorts dese beleghueringhe verhalen.

Int beginsel van November vielen uyt de Stadt ontrent vyftigh Mannen/ ter Gasthuys-Poorte uyt/ ende grepen een Wachte aen/ die in een hol gat inde Loopschanssen lagh/ sloeghen ontrent 21. van haer doot/ ende brochten drie gevangen inde Stadt. De Beleggers schansten nacht ende dagh voortaen/ en begonden een hooghe Catte te maecken/ niet wijt vande Gasthuys-Poorte/ settende seven Schans-korven daer op. Waeromme die vander Stadt vervaert zijnde/ vulden sy de Poorte met aerde/ niet tegenstaende het teghenspreken van Cornput/ die daer seyde/ dat de Poorten alsoo ghevult/ beschoten zijnde/ te eer vallen souden/ ende den Vyandt te gemackelijcker soude worden/ om op te klimmen/ ende te mineren.

Advijs van Cornput op die Fortificatie/ maer niet half ghevolght.

Ende dat de schietgaters vande Poorten goede strijckweeren gaven voor de Stadt/ die sy haer selven niet en behoorden te benemen/ maer den vyandt toestont/ ende dat sy haer selven niet en behoorden haer eyghen armen af te snijden/ aenghesien dat de strijckweeren aen een Stadt even alsoo tot hare beschermeinghe dienen/ ghelijck de armen tot bescherminge aen een lichaem: Maer de Poorten wel te versekeren/ en ware niet beter dan den bedeckten wegh met de hooghe Contrescherpen/ alsoo wy hier vooren gheseyt hebben: Ofte stondt haer immer dat niet aen/ soo mochten sy/ tot meerder verseeckeringhe/ binnen der Stadt tusschen elcke twee Poorten eenen hooghen Cavalier ofte Catte maecken/ in der forme van een puntigh Bolwerck/ met behoorlijcke strijckweeren/'t welck sy van binnen sonder perijckel doen konden: Ende sulcke Catten souden hen niet alleen dienen/ om te bestrijcken de Bressen/ die daer mochten ghemaeckt worden/ maer oock tot Traversen/ dat is/ scheutvrij/ blinden ofte schermen/ daer door den Vyandt benomen soude worden met Veldt stucken in desentie te schieten: Welcke Catten/ als sy volmaeckt souden zijn/ soudemen mogen (alst van noode ware/ ofte als den Vyandt quame 't Water af te graven/ en inden Wal te mineren) met eenen Wal en Graft d'een aen d'ander trecken/ ende soude 't selfde alsdan een gantsche nieuwe stercte presenteren.

Maer dese redenen en konde den gemeynen Man niet wijs gemaect worden: De Hoplieden waren wel willigh/ en begonden dese Catte/ maer de Borgerye/ om eenige Huysen te sparen/ waren onwilligh. Alsoo ginghen de Wercken slappelijcken voort. Cornput ordineerde met d'andere Hoplieden/ (om de Soldaten tot arbeyden willigh te maecken) datmen haer Obligatien maecken soude/ om vijf stuyvers daeghs te geven nae het belegh: Maer den Magistraet was daer meest tegen. Ende alsoo sy ten lesten door noot gewaer werden/ datmen de uytholinge der Contrescherpe niet langher en konde missen/ mitsdien dat het hart ghevrosen was/ ende datmen het Ys brecken moeste/ soo begonden sy de Contrescherpe met alle macht te maken/ den 17. Novembris.

Daer wert weder ghescreven om ontset/ door de onverduldicheyt. Maer Cornput ende Berenbroeck schreven ter contrarien/ dat sy haer niet verhaesten en souden/ maer seekerlijcken wercken. Cornput sont oock over sijn Cijfferen/ ende oock een maniere/ om van verre malkanderen aen te spreken met Lanteernen oft Vyer-pannen/ ende by dage met breede doecken in ramen gheset.

Ses Vendelen van Hegemans volck gheslaghen tot Sint Jans Camp/ den 17. Novembris.

De Staten/ om schijn van ontset te maken/ sonden Stuyper op de Swarte Sluys met sijn volc/ en de ses Vendelen van Hegeman/ in een Clooster by Vollenhove/ genoemt S. Jans Camp/ die welcke den 17. Novembris/ vande Rennenberghsche overvallen werden/ midts den Clooster-muer sonder Graft was/ hoewel sy goede weere deden/ ende werden verslagen/ gevan-

ghevangen/ende inde vlucht gedreven. Drie Capiteynen/ Jan van Vianen/ Gideon van Romeren/ ende Hans Wichmans werden ghevanghen/ waer door Stuper oock van Swarte Sluys moeste verloopen. Dit waren de vruchten vande onlijdtsame brieven/ die uyt de Stadt gheschreven werden.

Brandt in Steenwijck gheschoten/ den 18. Novembris.

Den achtienden Novembris begonst Rennenberg de Gasthuys-poorte te beschieten/ met het Buscruyt dat sy Heghemans volck afghenomen hadden/ ende schoten boven alle hooghden ende Borstweeringhen af. Daer nae alst ghesichte vande Huysen ghenoech ontdeckt was/ schoten sy met ghegoten gloeyende ijsere Klooten/ het wilt vyer alomme inde Stadt/ dat terstondt brandt maeckte/ te eer/ om datter noch veel Huysen met stroo gedeckt waren/ ende veel noch vol Stroo, Hoy ende Turf waren/ alsoo dat den brant seer toe-nam eer sy dat ghewaer werden/ meynende dat den brandt by verraderijen binnen de Stadt ghesteken was: maer ten lesten gelijck het was gewaer wordende/ stelden het Krijghs-volck haer al in Wapenen op de Vesten. De Borgers deden haer beste/ om den brandt te blusschen/ ende haer goedt te salveren: Maer mits datter grooten Wint was/ brande wel tseventich Huysen af/ ende ettelijcke Schueren vol Hoy, Stroo/ Rogghe ende Gerste/ ongevaerlijck het twaelfde deel der Stadt. Het vyer was soo groot/ door eenen Oosten stercken Windt/ dat hy de vlammen over de Vesten sloegh/ dat de Soldaten wel een derdendeel van dien verlaten moesten/ ende dat ter plaetsen daer het Ys inden Graft niet ghebroocken was: Maer hoe wel den vyandt buyten rondtomme reede stondt tot den storm/ soo dorste hy daer/ om het vyer ende vlamme wille/ niet aentreden/ denckende dat die van binnen uyt den brandt tot haer vluchten souden/ alsoo de Vossen doen alsmen 't vyer in haer holen steeckt. Maer de Soldaten stonden als Leeuwen/ ende het was een seer vreeselijck dinck om aen te sien/ ende een groote ghenade Gods/ dat het vermanen der Hoplieden den Soldaten soo veel moedts noch gaf/ ende den Borghers soo veel troosts: Oock dat sulcks by daghe ghesciede/ want haddet nacht gheweest/ het schijnt dat onmogheljick gheweest soude hebben/ ofte de Beleggers hadden Meester gheweest/ ghelijck 58. Jaren te vooren ghescheidt was/ Anno 1522. in December/ als de Geldersche daer by nachte vyer in schoten op de oude maniere/ende werdt ghewonnen ende gheplondert: Welcke gheschiedenisse Rennenbergh behoorde te ghedencken.

Vyer-klooten eerst in Polen ghevonden.

Dit was de tweede reyse dat sulcx vyer te schieten met ghegoten ijseren gloeyende Klooten inde Weereldt ghescheidt was: want het werdt aldereerst by Stephano Battori/ Koningh van Polen versocht/ voor Danzick: Maer in ander manieren was het dickmael ghenoegh ghedaen.

Muyterije binnen Steenwijck uyt wanckelmoedicheydt werdt ghestilt/ den 20. Novembris.

Op desen brandt sondt Rennenbergh twee Trompetten/ de Stadt op-eyschende/ aenbiedende noch alle genade. Maer den Capiteyn Plaet antwoorde hem Manlijck/ daer hy op dat pas de Stadt sonderlinghen dienst aendede: Want de Borgers daer op seer murmureerden/ die nochtans den selven Plact aen haer zijde kreghen uyt wanckel-moedicheydt/ ende wilden eenen Generalen raedt daer op ghehouden hebben/ daer teghen hem Cornput stelde/ segghende/ dat hy hem niet en wilde beraden van een Stadt op te geven/ die haer niet en was (een Jongvrouwe die begint sprake te houden/ is wel half met kinde ghemaeckt:) Hy en wilde hem niet opgeven/ noch om leven noch om sterven. Berenbroeck ende Lazerus Austria / Olthofs Luytenant seyde niet min. Nae veel kijvagien werdt daer besloten/ met beloften die sy malkanderen deden/ de handt gheven de/ de Stadt niet over te gheven/ alsoo langhe alsser te eten binnen ware: Maer 's anderdaegs/ den 20. Novembris/ maeckten de Borgers een muyterije/ ende vergaderden op de Marckt / daer haer veel Soldaten by voeghden. Soo haest als Cornput dit ghewaer worde/ kreegh hy een groot deel Soldaten in haer gheweer/ ende selve onder sijn kleederen ghewapent zijnde/ met Berenbroeck/ quam hy op de Marct/ende sprack tot de Borghers (die vast dreven

Cornputs wijse kloeckheydt.

den anderen tot overgheven opruyden:) Packt u t'Huys ghy Schelmen / ghy en hoeft hier niet te staen kakelen / om met leugenen onse redelijcke Soldaten den moedt te verminderen / sy verstaen haer saecken wel beter / ende zijn wijser dan ghy meynt. Als nu de sommighe vertrocken / ende een Vleeschhouwer staende bleef / seggende: Wat salt ten lesten zijn/ als wy niet meer te eten en hebben? Antwoorde hem Cornput: Dat is noch langhe/ende als dat komt / soo willen wy dy (loosen Keerl) ende dijns ghelijcke / noch eerst op fretten. Met dierghelijcke woorden werden sy elck nae Huys ghedreven / ende alle goede onderrechtinghe aende verstandighe ghedaen.

Middelen ende wete om den gheschotē brant te lesschen.

Die van buyten schoten daer nae wederomme dickmael brandt / maer daer was raedt teghen ghevonden / namelijck / datmen in elcke Strate/ende in elck Huys / nacht ende dagh Borgher-wacht hielt/ oock van Vrouwen ende Kinderen. Alsmen wist waer den Kloot ingheballen was / 't welck 't gat en roock melden / trock men de materien met ijseren haken uyt den weghe/ende dan hadden de Borghers dicke wullen Handt-schoenen/ die sy eerst in 't Water staken / ende namen alsoo den Cloot met haren handen sonder perijckel wegh / ende wierpen dien op strate/daer sy geen quaet doen en konde.

Met menigherley daghelijcksche feyten van Wapenen passeerde de Maendt November / ende terwijle en minderde de wanckelmoedicheyt van eenighe van binnen niet / noch de partijschappen die daer door groeyden. Want Hopman Plact werdt vande wanckelmoedighe ghewonnen/ daer Cornput ende Berenbroeck hen tegen stelde / die sy sochten in den haet vande Gemeynte te brengen/ die daeromme de Brieven/ daer in sy om ontset schreven/ oock moesten onderteeckenen.

Desghelijcx moesten sy oock verwilligen/datmen een Stempel/ met het Wapen der Stadt/ ('t welck is een Ancker) op alderley Munte slaen soude/ waer mede de selve weerde de helft verhooght soude worden. De Hoplieden hadden gheerne ghehadt eenige nieuwe Munte / op den voet van Hasselt gheslaghen / om den Soldaten beter te vreden te stellen: Maer de Magistraet was daer teghen. Nochtans wierdt daer door alle Provande noch dierder / ende veel versteken: Ende die met onghestempelt gheldt betaelden / kochten veel beter koop dan andere. Waer door de Borghers selve veel gheldts moesten opbrenghen tot leeninghe der Soldaten / ende betalinge van arbeydt.

Het gelt tot Steenwijck werdt gheμeert/ ende in prijse verdubbelt.

In 't beginsel van December begonst het te regenen/ ende 't ghebreck van gelde maeckte oock onwillicheyt in Rennenberghs Legher: Waer door de belegerde menigen stouten uytval op de Beleggers bestonden / die haer wel ghelucktcn / daeromme sy oock de Poorten / die met aerde ghevult waren / weder openden. Ende Capiteyn Plact ende andere/die den verholen wegh te maecken op de Contre-scharpe teghen geweest waren/ vorderden die selve/ dat sy opgemaeckt mochte worden.

Raedtslagh der Staten op 't ontsetten van Steenwijck.

Hier en tusschen beraedtslaeghden haer de Prince van Orangien ende Landtsaten/ hoe sy Steenwijck ontsetten mochten/ hoe wel sy haer selven met weynigh Krijghs-volck versien vonden / ende 't selve noch onwilligh / door ghebreck van betalinghe / overmits de Provintien / ende principalijck Gelderlandt ende Overijssel/ die 't nochtans meest aenginghe/ alsdoen qualijck haer devoir deden. Hieromme waren eenighe van opinie / datmen ter oorsake van soo onstercken plaetse / gheldt noch volck behoorde te waghen. Andere ter contrarie meynden / men behoordese te ontsetten / als zijnde eenen sleutel van Vrieslandt/ Vollenhove ende Drenthe / houdende (met de Morassen) 't Landt rondtomme besloten/ ende dat daer mede den vyandt Vrieslandt vande ander Provintien te Lande soude afsnijden / oock mede de Zee onrust maecken/ hebbende alreede swarte Sluys/ Vollenhove/ Blockziel/ Kunder / Lemmer / Staveren/ Hindelopen/ Worckum/ Mockum/ het Reediep/ende Delfziel/al Zee-kusten/ende meest Havenen. Waer door besloten werdt met een statelijck Heyrkracht de

1580.

Jan Norrits Veldt-Overste om Steenwijck t'ontsetten.

de Stadt te ontsetten / ende gheldt te vergaderen. Ende tot 't selve ontset werdt ghekoren Jan Norrits, Enghelsman, als Veldt-Overste / de welcke / als hy met syn Volck tot swarte Sluys gekomen was / dede hy een nieuw vergadert Vendel Knechten des vyandts / onder Otto van Sant / overvallen / doodtslaen ende verjaghen / ende staken den vijfthienden Decembris het Dorp in brandt.

Van daer trock Norrits nae Meppel / met 23. Vendelen knechten / die nochtans geen 1800. Mannen sterck waren / ende weynigh Peerden / latende tot Swarte Sluys alleenlijck drie Vendelen in besettinghe. Het welcke Rennenbergh veroorsaeckte derwaerts te seynden elf Vendelen Knechten / ende ses Cornetten Peerden / om die over het Ys te overvallẽ. Maer alsoo die van binnen haer dapper ende langhe weerden / hadde Norrits tijdt om die te komen ontsetten / eñ dreefse met gewelt van daer / soo datter veel doot bleven / eñ veel door het Ys verdroncken: Onder andere Arent van Gemeghen / een moedigh Capiteyn. Norrits verkreegh aldaer twee Vendelen / ende wel voor 500. Mannen geweer / daer van hy het eene binnen de stadt Steenwijck sondt / met ontrent 40. Soldaten / die ontrent 750. pondt Buspoeder in leeren Sacken binnen droegen.

Verscheyden exployten voor Steenwijc.

In eenen uytval bleef Capiteyn Plaet doodt / ende in syn stede wert Berenbroeck Capiteyn ghemaeckt / by bevel vande Staten / door Cornputs recommandatie / ende Michiel Hage werdt in syn plaetse Luytenant over Stupers Vendel: Ende met dese Commissie quamen sesthien-hondert guldens in Gout / tot betalinge der Soldaten.

Hattum in Nederlandt werdt door den Drossaert overghelevert eñ wederomme by die genomen / eñ den Drossaert werdt onthalst / den 18. Decembris.

Ende daer nae / den lesten dagh Decembris / dede Norrits eenen aenval op de Beleggers / van achter over 't Moer / daer over die vander Stadt oock dapper uytvielen / eñ den vyandt deden vluchten: eenigh van syn grof geschut smeten sy met Smede-hamers in stucken. Desen trots dochte die van Rennenbergh haer op Jaers-dagh betaelt te stellen / als hy die van der Stadt met een listicheydt / eñ door grooten Nevel oft Mist bedeckt zijnde / uyt-lockte: Maer alsoo den Nevel subijtelijck neder viel / soo werdt het ontdeckt / 't welck die vander Stadt Godes sonderlinghe schickinge toe-schreven.

Terwijle dese belegheringhe noch duerde / hadde Rennenbergh in December eenen aenslagh op andere plaetsen / als namelijck op Hattum / daer hy / door middel vanden Drossaerdt Lodewijck van Monfort / 40. Soldaten uyt het Huys van Blijenbeeck van Schenck / met den Sergiant Foncheco / hadde doen komen by nachte inde Burght van Hattum / gheleydt zijnde van des Drossaerts sone. Hieren-tusschen hadde den Drossaert de Soldaten der Staten / die daer op waren (welcke ontrent 15. in getale waren) droncken gemaeckt / eñ in een Kamer gesloten / terwijlen de Blijenbeecksche in quamen. Met dese Soldaten is den Drossaert den selven nacht afghekomen / ende heeft Hopman Hegeman / die maer door de Stadt reysende was / met Hopman Haen / eñ noch twee ander Edellieden / van haren Bedde ghehaelt / ende op de Burgt ghevangen gevoert. Als de Borgers dit alsoo vernamen / eñ eenige Soldaten der Stadt haer Wacht stille hielden / in vreesen zijnde / meynden sy / dat haer tegenpartije veel stercker op de Burght waren. Daerentusschen die van Swol / hier van gheadviseert zijnde / sonden den Capiteyn Jacob van Mechelen daer henen met Krijghs-volck / daer oock die van Deventer ende Elborgh by quamen / die uyt de Stadt Hattum dese Burght terstondt beschoten met ses Cartouwen / ende maecten daer een bresse / hoe wel de Muer 24. voeten dicke was: Soo hebben die van binnen / ontrent den 18. Decembris / haer moeten opgeven by compositie / door tusschen-spreken van Hegeman / soo dat de Soldaten souden vrij zijn / ende den Drossaert met synen sone ghevanghen te blijven: Den welcken daer nae de Staten van Gelderlandt syn proces hebben gemaeckt / ende hem met synen sone Willem doen onthalsen ende quartieren / uyt oorsaecken dat sy te vooren den Staten Eedt van getrouwicheyt gedaen hadden.

Den derden Januarij quam Sonoy / door bevel der Staten uyt Noordt-Hollandt op Blockziel / met Oorlogh-schepen ende andere / met Voet-volck ende alderhande ghereetschappe / die tot schanssinghe behoorde / alwaer hy in seer korten tijdt een stercke Schansse maeckte / die den Staten namaels seer wel te passe quam / zijnde maer een mijle van Steenwijck gheleghen / van waer hy die van Steenwijck konde teeckenen doen / 't welck den moet vande Belegerde seer verquickte: want die van binnen seer ongeduerigh waren.

1580.

Sonoy maeckt een Stercke op Blockziel / den 3. Januarij / 1581.

Ende alsoo hen Norrits ontboodt / sy souden hem uyt de Stadt eenen Krijghs-verstaenden toeseynden / om met hem over het ontset te beraedtslaghen / soo sonden sy hem Coen Dierícksen / met een Instructie / daer onder andere middelen stondt / Hy soude den Vyandt onder de ooghen trecken / oft woude hy soo rasch niet slaen / soo soude hy haer heymelijck een duysent Mannen binnen seynden / sy wilden den Vyandt selve slaen. Waer teghen hem Cornput ende Berenbroeck opposeerde / als dat een splijtinghe van een Heyr / 't welck niet groot ofte sterck van Volcke en was / ghevaerlijck ware / den Vyandt nae by zijnde. 't Welck sy oock den Staten lieten weten / als dat sy sulcken Instructie teghen haren danck onder-teeckent hadden. Dierghelijcke tweedracht was daghelijcks inder Stadt / dickmael schrijvende om verlof haer te mogen overgheven / soo sy in korten daghen gheen ontset en hadden / ende dat sy voor gheen ses daghen Victalie en hadden.

Onruste eñ wederspannicheydt in Rennenberghs Legher.

Dierghelijcke onruste hadden de Beleggers oock / die nacht ende dagh in gheduerighe alarmen ghehouden werden / in seer vreeselijck koudt weder / ende wilden gheldt hebben / 't welck dickmael te doen was: Soo dat ten lesten Rennenbergh moeste verloopen voor weynigh tijdts / tot dat hy wat gheldts opbrochte / daer hy syn Volck mede contenteerde / met veel schoone woorden daer by. Dierghelijcke wederstrijdingen hadde hy met Schencx Ruyterije / die eens alreede vertrocken waren: Soo dat de saken over beyde zijden met uyterste noodt ghehandelt werden.

Rennenbergh eyscht Steenwijck weder op / Anno 1581. den 9. Januarij.

Rennenbergh sondt / den 9. Januarij / een Trompetter met een Brief / onderteeckent Merten Schenc ende Johan Streuf / daer inne sy alle manieren van persuasien ghebruyckten / om de Stadt te beweghen tot overgeven: Maer hem werdt mondelijck ter contrarie geantwoort. Sy deden malkanderen daghelijcx grooten spijt eñ verwijt aen / als te Vastelavondt soo de Beleggers die vander Stadt diemael gevraegt hadden / of sy haer Peerden schier opgegeten hadden? soo deden sy soo veel Soldaten op alderhande Peerden sitten / als sy konden / meer dan 60. Peerden met Lancien. Ende als sy alsoo op de Vesten ghebraveert hadden / reden sy subijtelijcken d'een Poort uyt / ende maeckten alarm int Leger / ende alsoo d'ander Poorte weder in / roepende: Sy hadden een Vane Ruyteren ingekregen. Alsoo dat sy toonden moedts ghenoech / ende gheen ghebreck binnen te hebben. Dierghelijcke Jocken ghebruyckte oock Rennenbergh / waer mede bykans den Capiteyn Cornput om syn leven gebrocht werdt: Want hy schickte hem eenen Brief met een Trommelslager / inhoudende als hier nae volght: Ernfeste / Manhaftige / Also ghy overmits den teghenwoordigen Vorst / in het schanssen u niet en kondt exerceeren / ende den tijdt niet en kondt doorbrenghen met uwen Ringh aenden Vingher te verdraeyen / overmits ghy den selven tot betalinghe vande Soldaten gegeven hebt / ende boven dien niet en hebt waer mede ghy de tanden meucht wrijven / oft de Mage schueren / ende nochtans yet behoorde te hebben / om den tijdt te verdrijven: Soo seynden wy u desen ingeleyden Brief / om daer mede u Monlons te passeren. Actum in Koninghlijcke Majesteyts Veldt-legher voor Steenwijck / den 15. Januarij. In desen Brief was een ghedruckt Boecxken in Wals / by Assonville oft andere ghedicht / daer af den Tijtel was / Afgeworpen Brieven des Princen van Orangien, aen den Hertogh van Alenson, met veel Apostillen op den kant: Waer van de voorschreven Prince in syn Apologia oock ontschult maeckt.

Rennenbergh brengt met spotbrieve Cornput in perijckel syns levens.

Door

Door desen Brief meynden veel quaetwillighe inde Stadt / datter eenighe redelijcke Conditien vanden vyandt voorgheslaghen waren / die sy wilden weten / ende meynden dat Cornput die wilde verberghen / makende oploop tegen hem / 't welck swaerlijck ghestilt werdt. Op desen Brief dede Cornput een fraye rustige antwoorde schrijven / alsoo den curieusen Leser mach lesen in 't Boecxken vande Vriesche Oorloghen / by Renico van Fresinga beschreven / ende te Deventer / Anno 1584. ghedruckt / ende vooren verhaeldt. Oock mede sondt hy fraeye Apostillen op de Apostillen vanden ghedruckten gheconterfeyten Brief.

Camp-vechten tusschen de Capiteynen Thomas en Willem.

Boven dese korts-wijle ende tijdt-verdrijvinghe schreef Capiteyn Thomas / een Albanoyser Capiteyn / aen Norrits / hem beroepende met Speer ofte Lancie / ende Sweerdt ofte Kortelas: Daer op Capiteyn Willem / Luytenant van sijn Ruyterije / hem antwoorde / in sijn plaetse te willen vechten: 't Welck op seecker onderhandelinghe is aengenomen. Ende als sy ten lesten aen beyde zijden Gyselaers ghegheven hadden / ende beyde de Leghers in slagh-ordene stonden / zijn dese twee in haer aller ghesicht aen malkanderen gekomen. Ende nae sommighe treffen met Lancien ende Kortelas sonder schade / volghende 't bespreck / deden sy eenen dronck met malkanderen / ende scheyden alsoo.

Exploicten vande Ontsetters ende Belegherde / den 17. Januarij.

Den 17. Januarij / op het ernstelijck schrijven van die vander Stadt aen Norrits / oock door het dagelijcks vermanen van Coen Dierickssen / die tot Griethorn by hem was / segghende / dat die vande Stadt / by ghebreck van Victalie / de beleghering he geen vier dagen langer herden en konden: Soo heeft hy eenen aenval voor-ghenomen te doen op Steenwijcker Woldt / zijnde met sijn Regiment Enghelsche / ende met de Regimenten van Nassou / ende van Michiel Caulier / ende sommighe Vendelen van Hegeman ende Stuper / noch geen twee duysent Mannen sterck. Hier van adverteerde hy die vander Stadt / die met de helft van haer volc uytvielen / als het noch doncker was / waer door sy malkanderen misten / ende haer selven d'een den anderen schade aen deden. Norrits rechte oock soo veel niet uyt: want hy begaf hem in een Camp / zijnde een plaetse vol boomen / met een aerde Heyninghe omringhelt / niet verre vander Stadt. 't Welck Rennenbergh merckende / brocht hy daer sommighe Veldt-stucken voor: Ende eerst een Ghebedt tot Godt doende / stormden sy daer op seer vreeselijcken: Maer sy werden kloeckelijcken afgheweert / soo dat hem 's avondts best dochte weder te vertrecken nae sijnen Legher / denckende hem 's anderdaeghs wel te vinden. Maer Norrits siende sijn perijckel / midts dat hy gantsch geen Victalie noch Peerde-volck by hem hadde / daer hy hadde moeten geslagen worden / hadde den Vyandt hem besloten: Ende stoorde hem seer op Coen Dierickssen / die hem den noodt der Stadt soo groot ghemaeckt hadde. Waeromme hy goedt dochte nae Sonoys Vestingh op Blockziel te trecken / aldaer hy van sommighe verstont / dat de Stadt van als ghenoech versien was / waerom hy voornam nae het bystandt van Vrieslandt te wachten / 't welck hy die vander Stadt liet weten. Rennenbergh dede de Stadt anderwerf op eyschen / schrijvende eenen trotsighen brief / den welcken den Hopman Cornput met Apostillekens op de kant beantwoorde / ende oock maeckte datse hem weder ter hant quam / ende dat sy opentlijck moeste gelesen worden / tot Rennenberghs grooten schamp.

Norrits besprongen van Rennenbergh / ende belegert in S. Jans Camp / den 24. January.

Daer nae / als Rennenbergh / den 24. Januarij / verstaen hadde / hoe dat Norrits met alle sijn volck int Klooster van S. Jans Kamp lagh / trock hy derwaerts met groote macht / hem rondtom beleggende ende beschietende / meynende hem Meester te worden eer de hulpe uyt Vrieslandt aenkomen soude: Alwaer Norrits terstondt groot ghebreck van Victalie kreegh / so dat sy moesten Peerden eten / hoe wel hem Sonoy sommighe Victalie van Blockziel sondt: Daer oock twee van sijne Vendelen twee Vanen Lanciers / van ghelijcken ghetale / vromelijck wederstonden / 't welck luttel ghesien is.

De Heer van Nienort ontset Norrits / in Januario.

Alsoo de Heer van Nienort / Wigbolt van Eusum / een Contract hadde gemaeckt met den Staten / om op sijn eyghen handt Krijghs-volck aen te nemen / die hy mochte met brantschatten op den vyandt onderhouden / soo werdt hem vanden Staten ghescreven / om Steenwijck te helpen ontsetten. Desen quam met ses van sijn Vendelen / ende ses Vriesche Vendelen / onder Adriaen Menningh / Overste Luytenant van Merode / te Blockziel aen / met Wagens ende Provande / t'samen sterck zijnde ontrent 1500. Mannen. Als Rennenbergh dit vernam / trock hy 's nachts secretelijck wegh / verlatende sijn belegh van 't Klooster / oock sijn gewonden / doode ende gevangenen / en veel Provande / nae dat sy drie dagen 't Klooster belegert hadden / ende brande voorts het Dorp van Giethorn af. Daer nae ontstondt een groote ende sorghelijcke muyterije onder sijn Krijghs-volck / 't welck nae eenige daghen met wat geldts gheslist werdt / als elcke Soldaet 21. stuyvers ontfangen hadde.

Den lesten January quam Norrits tot Oldermarckt / een mijle van Steenwijck / met sijn hoopen. Waeromme Rennenbergh veel ander Schanssen maeckte / ende sijn Logement op Steenwijcker Wolt verliet. Die vander Stadt (midts dat haer Poorten beschoten / ende met Schanssen bekommert waren) lieten haer ten lesten gheseggen / van een nieuwe Poorte te maecken / tusschen de Waldt ende Oosterpoorte / int Noorden / die sy Cornputs Poorte noemden / om dat hy dat altijdt gheraden hadde / om de Provande van Norrits in te brengen.

Drie Veldthoenderen binnen Steenwijck ghevangen / ende Cornputs glosseren daer op / den 4. Februarij.

Den 4. Februarij werden in Steenwijck 's morgens drye Veldt-hoenderen (op de Marct vlieghende) met der handt gebangen. Doen het Cornput vertelt werdt / sprack hy op den staenden voet: Godt is drybuldigh / die schickten den wanckelmoedighe Israelyten dierghelycke spijse / ende hy sal dese Stadt oock voor seecker spysen: Maer alsoo daer dry Veldt-hoenderen zijn / so en sal 't selve niet geschieden voor dry weecken / om datmen hem niet en betrout. Dit propheteren van Cornput / daer den ghemeynen Man wat meer af hiel / dan van d'andere / werdt genomen voor groote injurie / als of hy 't soo langhe noch hebben wilde / het welck hy scheen maer ghesept te hebben / om 't verlangen der Borgheren te minderen: Niet te min / het heeft oock wel een aensien / dat God door hem sprack / al en wist hy 't mogelijck selve niet / mitsdien het waer werdt / want even ten selve daghe / nae dry Weken / de Stadt volkomelijck ghespijst werdt.

Norrits treckt tot ontset van Steenwijc / ende leghert hem op twee duysent ende vier hondert treden by de Stadt.

Ten selven daghe trock Norrits / Nassou / Merode / Nienort / Michiel Caulier / Ysselsteyn / Hegeman / en Stuper met 46. Vendelen Knechten / die ontrent 3500. Mannen sterck waren / ende ses Vanen Ruyteren / nae Steenwijcker Wolt / ende legherden hen int Oost-eynde / op een bequame plaetse / ghenaemt Hiddingherbergh / een plaetse met veel Boomkens beplant / ende met veel aerde Heyninghen besloten / als tot eenige Schansse dienende: Maer in 't Noorden / daer het open was / maeckte hy eenen Wagenborgh. Die vander Stadt konden uyt de Stadt de Vendelen sien ende kennen / als om dat het maer 2400. passus ofte treden van daer was ghelegen / ende dat tusschen beyden niet dan effen Veldt / Weyde / Heyde en Moere was / in 't welcke int midden lagh een nieuwe Schansse / van Rennenberghs Volck lest / den 31. Januarij / daer gemaeckt.

Hier teghen stelde hem Rennenberghs Volck in slaghordere: Ende ten lesten / als sy tot 's anderdaegs nae den Noene ghestaen hadden / quamen sy met het Gheschut Norrits in sijnen Legher van achter bestormen / niet meynende daer den Wagenborgh te vinden / ende deden eenen furieusen aenval / daer Hopman Hendrick Snater / die den aenvoerder was / geschoten wert. Die vander Stadt deden oock uytvallen in 't Legher / ende kregen grooten Buyt.

Den 6. ende 7. Februarij / werdter inde Stadt Huyssoeckinge gedaen / om te weten / wat Provande datter voor handen mochte wesen: En daer wert van Koren / met ander Provande na advenant / bevonden noch wel voor twee Maenden te wesen / so wel byden armen en Bedelaers / als byden Rijcken / de welcke meyn-

1580.

meynden / dat hy hen niet soo seer en soude ghesocht worden/ als by de Rijcke/ elck Hooft op 6. pont groots ter weke schattende. Maer over Cornput de Verstekers verweet / in wat perijckel sy de Landtschap ende Stadt ghebrocht hadden / als dat het Kryghsvolck / uyt sorghe van ghebreck / tot muyterije ende wanckelmoedicheyt bykans ghebrocht waren / oock den Vyandt in allen uytersten noot ende gebreck versterct: ende de Staten hadden/ door het onverduldigh schrijven om ontset/ schier gedwongen geweest eenen Generalen slagh te waghen/ die men nu wel mercte/ datse qualijck soude gheluckt hebben. Niet teghenstaende alle dit / waren die vander Stadt noch even seer ongheduldigh / ende schreven al weder om ontset met allen ernste.

Forme hoe Rennenbergh syn Schanssen begonde.

Dagelijcks werdter van alle zijden geschermutseert / ende Rennenbergh maeckte meer Schanssen tusschen Norrits Legher ende de Stadt/ die sy alderëerst begonden / onder de bescherminge van Waghenen met Mist gheladen/ die sy by nachte stelden/ ende lieten also daer achter graven ende schanssen. Alle de Turf-hoopen dede Rennenbergh verbranden / om alle de weghen ontdeckt te hebben/ nochtans en konden sy door het licht daer van by nachte noyt eenighe Brieven ofte Boden der Stadt krijgen / 't welck een miraculeus dingh was.

Ghestaltenisse der Klooten daer mede men Brieven schieten kan.

Cornput ordineerde in 't leste loode Klooten van twee pondt swaer / om het perijckel der Boden voor te komen / die in 't Leger der Ontsetters souden gheschoten worden. Dese Klooten hadden twee gaten / d'een om den Brief in te stoppen / ende d'ander om het vyer-werck in te doen / om dat sy roockende des te beter souden gevonden worden.

Die van Steenwyck schanssen buyten de Stadt nae haer ontset toe, ende begheven haer te Velde / den 14. Februarij.

Norrits hadde ontboden / den 14. Februarij / dat die vander Stadt drie Brugghen over de Aa-water maken souden / hy wilde het ontset komen doen / sijn Volck slagh-ordene met Waghens over beyde zijden te besetten / ende alsoo de Provande in te brenghen. Waer op Cornput groote neersticheyt dede / datmen verscheyden Schanssen buyten de Stadt maecken soude / ende het scheen als of hy wilde bykans tusschen sijn vyanden Schanssen door tot den Ontsetters Legher ghegraven hebben. Maer hy en werdt in alles niet volkomen ghehoort. Maer die vander Stadt maeckten Schanssen buyten de Stadt in 't Westen / met grooter moeyten het ghevrosen Aerdtrijck met bijlen open houwende / ende maeckten de Brugghe over de Aa / ende begaven haer alsoo uyt der Stadt te Velde. Maer nae datter over beyde zijden vyer-teeckenen vanden aenslagh te beginnen ghedaen werden / vonden Norrits in 't versoecken swaricheydt ende bekommernissen / als dat de Waghens over de ghevrosen bulden des Moers niet wel over en mochten/ 't welck oock groot ghelupt maken soude. Als hy nu daeromme alsoo versaeght was / en werdt alsdoen niet uytgerecht. Maer die vander Stadt volbrochten haer Schanssen / ende beletten haer Vyanden haer Schanssen tegen haer / ende namen hem sijn Mist-wagens / ende bleven nacht ende dagh te Velde.

Den 17. begonst het te dopen van den grooten Vorst / tot verheuginghe vander Stadt / die doen dochten dat sy haer Vyandts Peerde-volck wat min te vreesen hebben souden.

Den 18. begonst Norrits een Schansse ontrent duysent treden buyten sijnen Legher/ op de oude Aa/ ende dat met veel moeyte / mits dat hy ghebreck van Pioniers ende goede ghereetschappe hadde. Dese Schansse beschoten ende bevochten Rennenberghs Volck te vergeefs.

Den 20. liep een Borgher / ende vier Soldaten / op de Noene uyt de Stadt / tusschen des Vyandts Schildt-wachten ende Schanssen door onbeschadight / hoe wel datter van alle kanten nae haer gheloopen ende gheschoten werdt. Waer mede de Ontsetters den wegh ghewesen werdt / om de Stadt te helpen. Waeromme den 21. den selven wegh van Norrits ghesonden werden eenighe Soldaten met de selve vijf persoonen / met 150. Kasen / 350. Brooden / ende Buscruyt / met Lonten also te samen ghebonden : Het welcke / als sy 't al binnen / oft over de

Norrits victualieert Steenwijck de tweedemael/ den 21. Februarij.

Brugghe neder ghewoorpen hadden / liepen sy stracx weder te rugghe. Om dit te beletten quam Rennenberghs Volck te late. Deser vijf Mannen goedtwillighe stouticheydt werdt vande Hoopliedën vereert met eenighe stucken Goudts. 1580.

Den volghenden nacht dede Norrits noch een kleyne Schansse maecken / twee hondert ende tweeen-tseventich treden naerder de Stadt / alsoo dat sijn Schansse ende der Stadt Schanssen maer acht hondert ende sesentneghentich treden vanden anderen waren / daer Rennenbergh sijn Schanssen tusschen beyde hadde / zijnde vande Stadt seven hondert ende sessentseventich treden. De Beleggers sochten hier ende daer door de Aa haer Gheschut te verovern / daer het beter ende dienstelijcker soude staen : maer het sonck alsoo dat sy 't qualijck konden uyt krijgen : Ende sy stelden den selven nacht weder eenen Waghenborgh van Mist-waghens/ teghen de nieuwe Brugghe over / om een nieuwe Schansse te maecken / 't welck die vander Stadt sochten te beletten.

Als die nu van der Stadt met haer Schanssen oock voort-voeren / verhief hem den 22. eenen grooten alarm aen alle kanten / want Norrits begonde aen alle kanten te schermutseren/ de Beleggers uytlockende / soo dat sy haer in slagh-ordene te Velde begaven. Daerentusschen haelden die vander Stadt over de nieuwe Brugghe alle de Mist-wagens wech met ghewelt. Daer verhief hem grooten strijdt aen alle kanten : Het grof Gheschut donderde oock over beyde zijden. Die vander Stadt vielen oock aen alle hoecken haer vyanden aen/ hoe wel sy dickmaels vande Ruyterije te rugge gedreven werden : Maer door de sloten ofte Graften quamen sy altijdt weder op haer voordeel / midts dat het soo seer doyde / dat de Ruyterije niet meer alomme over en mochte. Als dit nu een wijle aen alle kanten seer confuselijck gheduert hadde / soo dat het scheen datter eenen Generalen Veldt-slagh daer uyt komen soude / begonden de Beleggers moede te worden / ende hongher te kryghen / dewijle het hooch noene was / ende deynsden achterwaerts / principalijck de Voet-knechten/ die op haer oude maniere riepen om gheldt / in duysent Duyvelen name / soo dat de Ruyterije niet langer teghen houden en konden / maer trocken af / nae datter vele doodt gebleven waren.

Norrits steeckt eenighe Provande ende Munitie inde Stadt/ den 21. Februarij.

Drie uren nae Middagh/ als sy nu nauwelijck tot rusten ghekomen waren/ en die vander Stadt siende de Ontsetters weder uyt haer Schanssen komen/ liepen sy met Horden uyt / die over de Brugghe draghende/ om over de Sloten te legghen/ die veel naerder den Ontsetters dan de Stadt waren : Maer by de vyericheyt te mercken was vande noot-vreesende ende vrij-willighe. Daer quamen de Ontsetters aen met Ruyteren ende Boeren-Peerden / ghealden met Koren / Meel ende Buspoeder / daer mede sy renden tot aen de Brugghe / 't welck sy daer op stroo neder wierpen/ ende meer haelden: Veel Voet-volcx brochten oock Kasen ende Brooden.

Grooten strijdt tusschen de Beleggers ende Ontsetters der Stadt / den 22. Februa.

Ende terwijlen dit ghescheide / werdt de schansse/ die hem meest inden wegh lagh / van Cornput ende veel Soldaten met Stroo ende brandende Peckreepen bestormt/ daer sy dapper in schoten/ ende twee Vendelen Knechten in laghen / die haer weerden als Leeuwen / hebbende weynigh Schutters by haer. Maer die vande naeste Schanssen schoten dapper uyt : nochtans en waren die vander Stadt daeromme niet af te wijsen / hebbende oock 't Gheschut daer neffens in-ghekreghen/ daer de Brugghe mede hadde beschoten gheweest / 't welck sy begonden nae de Stadt te slepen. Maer Rennenberghs Peerdevolck derwaerts ghesonden zijnde / dede hen dat verlaten/ ende weken alsoo te rugghe nae de Stadt/ hebbende veel Volcx inde Schansse ghedoot en ghequetst/ daer van sy 's ander-daegs noch 17. Dooden in vonden : Middeler-tijdt is het doncker ghewoorden/ ende yeder-man is afgetogen.

Als nu Rennenbergh door dit ontsinnigh overvallen van sijn Schanssen beweeght werdt / oock dat het sterck begon te dopen / ende dat hy sijn volck tot hardeeren onwillig sagh/ ende datter tot twee reysen

Rennenbergh treckt op van Steenwijck/ den 23. Februarij.

voor

1580. voor sijn ooghen Probande inde Stadt ghekomen was/ soo resolveerde hy op te breecken/ doende sijn Gheschut ende ghereetschappe uyt alle plaetsen secretelijcken alle de nacht vergaderen/ verlatende alle Schanssen/ ende vergaderde sijn Volck inde Westwijck/ sonder dat door de donckerheydt des nachts/ die vander Stadt/ ofte van 't ontset dat ghemerckt hadden/ende trocken den 23. Februarij wegh op/ nae een gheluchte/ ghenaemt Ommen/ in wel gheruster slagh-ordene/ in schoonen daghe. Norits niet sijn ontset nae de Stadt ghekomen zijnde/ trock hem nae/ maer en vondt niet gheraden teghen hem yet te waghen.

Steenwijck ghevictalieert den 24. Februarij/Anno 1581.

Die vander Stadt vielen uyt int verlaten Legher/ daer sy noch veel Beesten/ Vleesch/ Wijn ende Bier vonden. Den 24. werdt alle de Probande die Norits mede ghebracht hadde/ inde Stadt ghebrocht/ ende soo werdt sy volkomelijck ontset/ even den lesten Dagh vande drie Weecken/ daer Cornput van ghesprooken hadde/ als sy over de vier Maenden hadden beleghert gheweest. Doe quam alle het verborghen Koren ende andere spijse ten voorschijn/ ende de Borghers beklaeghden haer groote onlijdtsaemheydt ende onervarentheydt. Nochtans werdt hen haer verschoten gheldt vande Staten weder gherestitueert: Ende allenthalven werden hen uyt medelijden van hare schade/ grooten Beden verwilligt/ ende werden van alle lasten der Generaliteyt vry ghehouden. Maer sy en bleven niet langhe hare goeden ghenietende/ daer sy soo seer voor ghevreest hadden: want sy storven binnen 's Jaers meestendeel vander Peste/ die haer door het Menschen bloedt/ ende de onbegraven dooden die hier ende daer laghen/ over quam. Ende haer overgebleven goedt quam namaels in handen van hare vyanden: Alsoo dat haer wantrouwe tot Godt (sonder noodt) niet ongestraft en bleef/ ghelijck hen uyt de Schriftuere voor-ghehouden was.

De Soldaten die Steenwijck soo wel beschermt hadden/ meenden wel een beleeftheydt ofte vereeringhe verkregen te hebben vande Staten/ maer Cornput ende Olthof konden/ naer veel naeloopens/ quaelijck aen hare betalinghe gheraken/ hoe wel die twee andere Vendelen/ zijnde Duytschen/ van Stuper ende Berenbroeck/ die men niet veel schuldigh en was/ werden betaelt. Maer 't is wel te dencken/ dat sulcks ghheschiedt is door den hooghdringenden noot van ghelde: dan des niet te min/ hebben Cornput met d'andere vroome Capiteynen/ Borghers ende Soldaten/ groote eere/ lof ende fame behaelt by alle verstandighe/ over haer industrie/ standhafticheydt/ stouthept/ neersticheyt/ sorghvuldicheyt/ arbeydt ende perijckel/ considererende met wat volck sy te doene hadden/ wat kleyne middelen/ wat slecht volck/ ghebreck van Overste/ van Gheschut ende van Peerden sy hadden.

Verdeylinge ende geschiedenisse vande Beleggers ende Ontsetters van Steenwijck.

Gheduerende dit belegh/ hadde Sonoy met weynigh vanden sijnen/ beyde de Huysen van Vollenhove beleghert/ daer Rennenberghs Garnisoen op lagh/ ende hen korts overgaven.

De Engelsche/ Walen/ ende Ysselsteynsche Knechten/ werden inde Kuynder gesonden/ ende belegerden de Kercke aldaer/ de welcke nae sommige dagen met compositien overgegeven werdt.

De Vendelen van 't Vriesche Regiment/ onder de Heer van Merode staende/ trocken voor de Lemmer ende Sloten/ de welcke beschoten zijnde/ haer overgaven/ ende daer nae werden de Regimenten Enghelschen ende Walen inde Garnisoenen verdeylt.

De Heere van Nienort was stracx weder nae de Omlanden ghetoghen/ daer die van Groeninghen hem sijn Schansse van Winsum beleghert hadden/ 't welck hy met sijn komste ontsettede: Met welcke Schansse van Winsum/ van Winsummerziel/ te Warsum/ te Warsummerziel/ ende meer andere/ hiel hy een geweldelijck groot stuck Landts onder brantschattinghe.

De Rennenberghsche Knechten waren doen oock int Landt van Steenwijck ghekomen/ ende leghden hen te Middelstum/ daer de Heer van Nienort haer meynde te besluyten/ maer sy sloeghen hen daer door/ ende besloten selve in een Kercke twee van Nienortsche Vendelen/ onder Kenop ende Verken/ die hen opgheven moesten/ behouden lijf ende goedt/ om dat de Capiteynen absent waren. 1580.

Openbrugh/ die men het afvallen van Rennenbergh toe-schreef/ werdt in een schermutsel voor Loppersum in sijn been gheschoten/ daer hy te Groeningen af storf.

Rennenbergh quam met een hoop Volcx in Zallandt/ nemende het Huys te Borborgh inne/ sterckte Goor/ ende andere plaetsen/ nemende veel roofs met hem.

Dit is 't ghene passeerde/ soo inde belegheringhe van Steenwijck als inde naest omliggende plaetsen: Derhalven wy wederom sullen komen/ ende beschryven watter meer int leste des Jaers 1580. geschiet is hier ende daer.

Int leste van welck Jaer heeft Koningh Philips van Castilien 't Koninghrijck van Poortugael met gheweldt inghenomen/ pretenderende de naeste erve te wesen nae de aflijvicheydt vanden voorgaenden lesten Koningh Hendrick Cardinael/ sijn Moeders broeder/ die oudt Oom was vanden Koningh Sebastiaen/ die onlanghs in Barbarien verslagen was. Hendrick was mede een broeder vanden Koningh Don Jan/ Sebastiaens Groot-vader: ende hy was oock desghelijcks broeder van Don Lodewijck van Portugael/ Vader van Don Antonio/ des Koninghs Philips Competiteur. Koningh Philips pretendeerde/ dat hy van weghen Ysabella sijn Moeder/ die d'oudtste dochter was vanden Koningh Emanuel/ ende oock Suster vanden voorsz Koningh Cardinael/ nae sijn seggen behoorde te succederen. Wtsluytende d'ander Broeders ende Susters kinderen/ sijn Neven ende Nichten.

Koningh Philips neemt het Koningrijck van Portugael gheweldelijck in/ Anno 1580.

Onder welcken den oudtsten Broeder vanden Koningh Don Jan/ tweede sone van Emanuel/ ghenaemt Don Lodewijck/ eenen sone naegelaten heeft/ ghenaemt Don Antonio/ ghewonnen by een eerlijcke ende deghelijcke Edel Vrouwe/ genaemt Jolenta/ van goeden Gheslachte/ maer niet Koninghlijck. Welcken Don Antonio daeromme van een yeghelijcken als Bastaert gehouden is geweest: te meer/ om datter gheen hoope en was van dat de Kroone soude moghen op hem komen/ waeromme hy tot Gheestelijcke staet opghevoedt werdt. Maer naederhandt zijnder ghetuyghenissen gheproduceert gheweest in Rechte/ daer soude ghebleecken zijn/ dat sijn Moeder Jolenta met sijnen Vader ghetrout is gheweest/ met verscheyden ander inditien van Wetticheydt: Waer over een Sententie/ ten faveure van Don Antonio/ is ghestreken by den Bisschop Emanuel de Almada/ soo nochtans/ dat den Koningh Hendrick/ in faveure oft uyt vreese teghen Spaengien/ niet en wilde die Sententie voor goedt achten/ maer heeft dat Proces/ met alle de ghetuyghenissen/ voor hem doen brenghen: Als Don Antonio dit ghewaer werdt/ ende dat hy vreesde/ dat den Koningh sijnen Oom uyt indignatie tot hem/ ende vreese voor den Koning van Castilien/ van weghen sijns ouderdoms/ hem mochte teghen wesen: Soo heeft hy den Paus van Roomen beweeght/ dat hy dit sijn Proces voor hem wilde trecken/ alsoo het oock ghheschiedt is: alwaer het noch onghewesen hanght. Ende alsoo den Koningh Hendrick ettelijcke groote notabele Rechters hadde gheordineert/ om te oordeelen ende te determineren/ wie wettelijckste behoorde nae hem te succederen/ onder soo vele Competiteuren ofte versoeckers/ als daer waren den Koningh Philips van Castilien/ den Hertoghe van Savoyen/ Reinutius Farnese/ sone vanden Prince van Parma Nederlantsche Gouverneur/ de Hertog van Barganca/ de Koninginne Moeder van Vranckrijck/ met oock het ghemeyn Volck van Poortugael/ 't welck pretendeerden haer in sulcken debat ofte questie van successie/ toe te behooren den Koningh te kiesen/ als sy te vooren dickwils ghedaen hadden: Soo hadde hy nochtans (sterbende) in sijn Testament belast/ de voorschreven Rechters niet voorts te varen in haer uytspraken/ voor ende aleer dat de Sententie des

Don Antonio vã Portugael wordt wettigh gevonden.

Competiteurs vande Kroone van Portugael.

Proces

1580.

Proces voorseyt van Don Antonio ligitimatie ofte wettelijckheydt by des Paus uytspraecke soude gheoordeelt worden.

Don Antonio wordt Koning van Poortugael.

Desen niet teghenstaende soo hadde den Koningh Philips van langer handt een Heyrkracht te Water ende te Lande doen oprusten / onder de handt van den Hertogh van Alba / pretenderende eenen Tocht op Barbaryen te doen / den welcken hy belaste / als hy ghehoort hadde vande doodt vanden Koningh Hendrick / Poortugael in te nemen / waer over de geordineerde voorsz Rechters in Portugal / (hoe wel hy noyt hem tot haerder determinatie en hadde willen onderworpen) hem ontboden / biddende te willen Gesanten seynden / om syn Recht wettelijck ende civilijck voor te staen / en niet intreden den wegh der Wapenen ofte geweldt. Mede aenseggende / dat hy daer mede syn goedt recht ende actie soude verliesen. Dese niet teghenstaende / is den Hertogh van Alba voort-gevaren: Waer tegen hem stelde het ghemeyn Volck / Staten ende Steden des Koninghrycx / ende maeckten met alle ghewoonlycke Ceremonien Don Antonio haren Koningh / als naeste Manlijcke erfgename vande Kroone / ende dat oock uyt kracht van de ghewoonte die sy pretendeerden dat den Volcke / van oudt herkomen / in 't kiesen van haer Koningen toe-quam / alsser inde rechte linie Manlijcke Oor ontbreeckt. 't Welck vande dry Staten des Koninghrijcx geconfirmeert werdt.

Hertog van Alba neemt Portugael in voor den Koning van Spaengien.

Als den Hertogh van Alba nu eenen grooten Leger hadde / van by de 30. duysent Mannen / ende veel Galleyen en Schepen / en meest oude ervaren Krijghslieden en Bevelhebberen / die in Nederlandt ghedient hadden / als Sancio Davila / eertijdts Castileyn tot Antwerpen / heeft hy veel Steden ingenomen / en beval syn Armade ter Zee de Riviere ende Havene van Lisbona te vermeesteren / met de Stercten ende Oorloghschepen aldaer. Hy selve is met synen Leger na Lisbona ooc gekomen / alwaer hy den Koning Don Antonio ghenoech onversien ende ongereedt verrast heeft / ende te Velde buyten Lisbona gheslaghen / daer Don Antonio / ghequetst zijnde met twee wonden / nochtans vluchtende af quam / ende is na vele ende verscheyden miraculeuse accidenten miraculeuselijc / tot groote verwonderinge / uyt den Lande geraeckt / met een Schip van Enckhuysen in Hollandt / daer Cornelis van Egmont Schipper op was: Ende hoewel hy nochtans inde Zee aengheschprolken werdt van sommige Spaensche Oorlogh-schepen / soo ontquam hy haer noch / met segghen / dat de Peste onder syn Schip-volck ende in syn Schip was. Alsoo wert dien Koning tot Calis in Vranckrijck aen Lant geset / by Godes voorsichticheydt / alwaer hy hem in 't Hof byden Koningh aldaer / ende sints oock in Enghelandt hem onthouden heeft / ende is namaels in Vranckrijck gestorven / An. 1595. achterlatende twee Sonen / Don Emanuel / ende Don Christoffel.

Don Antonio vlucht uyt Poortugael.

Lisbona geplondert.

Alsoo werdt den Koningh van Spaengien geweldigh Heer in Poortugael / plonderende de Hooftstadt van Lisbona / ghelijck oock de Inwoonders ende Landtsaten / van 't selve Koninghrijck ofte Hooftstadt / daer door (oft door de querelle vanden Koningh Philips) oock buyten 's Landts en in Zee / alomme onverdient gheplondert / berooft / ghestolen ende gheplaeght worden. De aenhanghselen des selven Koninghrijcx als oock Indien / Steden in Africa / Brasilien / ende verscheyden Eylanden / zijn by hem naemaels oock ingenomen / hoe wel hy wat moeyte over de Azoras gehadt heeft.

Doodt des Hertogs vã Alba / den 12. Decembris / Anno 1582. Oock van Sancio Davila.

Den Hertogh van Alba / die Nederlandt langhe hadde geplaegt / en een bequaem Persoon en Instrument geacht werde / om oock Poortugael te bermeesteren en heerschẽ / is aldaer tot Lisbona / den 12. Decembris / Anno 1582. ghestorven / naer dat hy 't selve twee Jaer geregeert hadde / oudt ontrent 78. oft 79. Jaren. Van gelijcke is ooc in Poortugael gestorven Sancio Davila / die Kastileyn van Antwerpen gheweest was / een dapper Krijghsman / van een Peert ofte Muyle geslagen / ofte getreden wesende.

Met dese Conqueste van Poortugael / werdt des Koninghs schade van 't verlies des Koninghrijcx van Thunis / geacht wel vergolden te wesen / hoe wel veel verre siende ende ervaren in Weereltsche affairen / contrarie oordeelden seggende als dat Thunis voor het Christenrijck beter bewaert ghedient hadde / midts dat te vreesen stonde / dat den Turc aldaer mochte noch syne Wapen-plaetse ofte Arzenael van maken / alwaer hy syn Armade van Schepen soude moghen toe-rusten / ghelijck hier voortijdts die van Carthago ghedaen hadden / ende daer mede Europa ofte Christenrijck / namelijck / Italien / Spaengien / Sicilien / ter Zee bestryden ten minsten met Zeerooven / dewyle hem Constantinopelen daer toe te verre gheleghen is: Daer ter contrarie van een Christen Koningh-rijck / dat binnen Menschen ghedencken noyt Krijgh in Christenrijck gevoert heeft ongewapent overvallen te hebben / meer syn ghewelt betrouwende / dan synen goeden tijtel den Koningh soo eerlijck ende profijtelijck niet en was / als wel scheen / hebbende daer mede een generale onguynste vande omliggende Potentaten op hem getrocken / die apparent zijn niet op te houden / dan hem veel wederstant te berocken / door de Ondersaten van Poortugael / en de andere naeste voornaemste van der Kroonen / als namaels vele gesien is.

1580.

't Verlies van Tunis met ghenoech ghecompenseert met de Conqueste van Portugael / maer sorghelijck voor den Koning / ende voor Christenrijc.

De Koning van Spaengien proscribeert den Prince van Orangien / in Junio.

In dit Jaer 1580. in Junio / heeft den Koningh van Spaengien doen proclameren in tweederhande Talen / een Proscriptie / by ofte door den Prince van Parma / ende ghedruckt. Inhoudende een verbanninghe des Princen van Orangien / syn leven ende Persoon op gheldt stellende / te weten / te gheven 25. duysent Kroonen / die hem konde om-brenghen ofte ghevanghen leveren. Welcke Proscriptie ofte verbanninghe notabel is / ende tot der Historie seer dienlijck / om datter een Apologie oft verantwoordinghe des Princen op ghevolght is / ende dat die beyde in verscheyden Talen in Drucke uyt-ghegheven zijn / daer wy den curieusen Leser toe wijsen / midts dat die te lang is om in onse korte memorien te voegẽ / en sullen over sulcken alhier alleen stellen die substantie van beyde die Gheschriften / voorby passerende die dinghen / die dese Historie selve mede-brenghen: Het inhoudt des Placaets vanden Ban ofte Proscriptie / is als hier nae volght.

Kort inhout vande Proscriptie ofte Ban teghen den Prince van Orangien / gedaen in Junio Anno 1580.

Philips / Koningh van Spaengien / Hertogh van Borgongien / Brabant / &c. verklaert / hoe gunstelijck dat wijlen Keyser Karel den V. syn Vader / ghehandelt ende ghetracteert hadde Willem van Nassou / om te komen tot de successie van René de Chalon, Prince van Orangien / synen Neve: ende hoe wel hy een vreemdelingh was / hem alomme ghevordert hadde: Desgelijcx den Koningh / als hem ghemaeckt hebbende Ridder vande Ordre des Gulden Vlies / ende Stadt-houder Generael over Hollandt / Zeelandt / Utrecht ende Borgongien / Overste van een Bende Ruyteren / ende Raedts-Heere van State / voorts alle andere weldaden hem voor-legghende / die hy soude moghen ontfanghen hebben. Daer en teghen hoe ondanckbaer hy hem vertoont hadde / in 't aensetten vande Gheconfedereerde Edelen / om de Requeste te presenteren / ende inbrengende de gereformeerde Religie / met Predicatien en Beeldt-stormen verjaghende ende verstoorende de Catholijcke Religie / ende de Geestelijckheyt / ende voorts open Oorloge voerende tegen synen Landtsheere: Dat hy soude daer nae alle Vrede-makinghen wederstaen hebben / selve de Pacificatie van Ghendt / ende Eeuwigh Edict gebroken / ende diergelijcke meer. Waeromme hy hem verklaert voor een Rebel / Ketter / Hypocrijt / Cain ende Judas / de Conscientie verhardt hebbende / een meyneedighen Schelm / Hooft vande Nederlandtsche beroerten / Peste van Christenrijck / ende vyandt des Menschelijcke Gheslachte. Ende daer over hem proscribeert / verbandt ende vervloeckt / hem tot Buyt ghevende alle syne Goeden / lijf ende leven / alle die het konden nemen: En om dat het selfde te beter mochte volbrocht worden / ende te eer het Volck van syn Tyrannije te verlossen / begheerende die deucht ende weldaet te loonen / ende het quaet te straffen / belooft hy op syn Koninghlijcke woordt / als Dienaer Godes / soo yemandt waren van soo generEusen oft Edelen ghemoedt / soo yverigh tot synen dienst / en des ghemeynen welvaert / als te willen

1580. executeren ende te werck te stellen sijn voorschreven ordinantie ende bevel / ende hem verlossen van sulcken Peste / den Prince voorschreven / hem leverende levende ofte doodt / ofte vanden leven helpende / dat hy alsulcken/ ofte diens Erghenamen / sal doen gheven in ghelde / oft in gronden van Erven / t'sijner believe vijfentwintich duysent goude Kroonen/ende met eenen hem vergheven alderhande misdaedt / die hy te vooren mochte bedreven hebben : ende soo hy gheen Edelman en ware/ soo sal hy hem in 't aensien van desen vromen feyte / Edel maecken / om sijner grooter weerde. Desghelijcx declareert verbannen ende haren Edeldom / Eere / Lijf ende Goedt verbeurt te hebben/alle sijn aenhanghers/ die binnen een Maendt nae de Publicatie / hen van hem niet affsonderen : Hare goederen/waer sy ghevonden sullen zijn/ 't zy in Spaengien oft elders / Koopmanschappen/ Gheldt/Schulden/Actien van Erven/ende diergheliijcke/ verbeurt/ Ec.

Hier teghen heeft den Prince van Orangien een Apologie ofte verantwoordinge/toe-geschreven ende ghepresenteert den Staten Generael / verselschapt vanden Grave van Hohenlo / ende ander sijn vrienden vergadert tot Delft / den 13. Decembris / den welcken hy onderworp sijn authoriteyt / lijf ende leven / ende van sijnen dienst en verantwoordinge haer Rechters makende / die ghevende in handen vanden Pencionaris van Gent Somere/ om aldaer publijckelijck voorgelesen te worden/met begeerte / soo sy de selve in recht ende redene bevonden gefondeert te wesen / dat sy de selvige op haren name in drucke souden laten uytgaen/ maer na dry daghen/ te weten den 17. Decembris / viel de resolutie onder de Staten (om dat sy eenige Provincien wat te scherp ende te particulier/in 't regard van diversche Crimen en schandtvlecken / den huyse van Borgondien particulierlijck betreffende / daer van sy andersins gheen particuliere wetenschap en hadden/) dat sy niet op den gemeynen naem der Staten en soude uytgaen.

Van welcke verantwoordinghe wy hier een kort verhael sullen maecken / ende principalijck die dinghen / die anders in dese onse Historie niet vervat en zijn. De Prince verantwoordt hem selven seer breedt / ontdeckende by de voorschreven ontschuldinghen veel dinghen / die veel wijse Lieden achten/ datse voor den Koningh beter ghesweghen waren gheweest / nuts dat de Prince teghen haer Ondersaten weynigh ofte gheen voordeel en hebben met der Pennen te strijden / als sy wel met den sweerde doen.

Sommarie vande Apologie des Princen van Orangien/ van date den 13. Decembris, 1580.

De Prince voor 't eerste/ontschuldight hem selven vande ondanckbaerheyt / de welcke hy teghen Keyser Karel de V. soude begaen hebben / dien hy grootelijcx verheft/segghende/ dat den Koningh hem niet behoorde te beletten te erven sijnes Couzijns / René de Chalons , erfgoedt / die sijns Vaders Broeders Sone was : ende die wel vermochte de Goederen in Borgongien gelegen/ met het Prinschap van Orangien / hem by Testament te laten / volghende de Privilegien van Borgongien / het vry Graefschap / ofte Franche Conté ghenoemt / om dat de ghegoeyde aldaer mogen by Testament haer goedt laten wien sy willen : soo sijn Neve hadde ghedaen die ghelijckewel gheen naerder bloedt en hadde. Welcke Goederen van Borgongien Koningh Philips hem nu nochtans onthiel / de schade wel beloopende by de twee Milioenen. Desgelijcx beklaeght hy hem van de schorssinghe der uytspraecke / ofte Sententie des Proces over de Heerlijckheydt van Chastelbelin, waer van het achterstel beliep / ontrent dry hondert vijftich duysent guldē. Aengaende vā het Prinsschap van Orangien daer en hadde niemandt in te seggen/ ghemerckt hy dat van gheen hoogher handt was houdende / maer dat 't selve hem vry ende absoluyt was competerende.

Graef Enghelbrecht van Nassou diensten.

Voorts verhaelt hy de diensten / die sijn Voorsaten den Huyse van Oostenrijck ghedaen hebben / als Graef Enghelbrecht sijn oudt Oom / die den Keyser Maximiliaen / met mijn Heere van Romont / ghewan den slagh van Guinegaste / die welcke hem doordroegh de Vlaemsche Oorloghe/ ende hem ghestelt heeft in 't vredelijck besit vande Landen van over Mase / en veel groote Ambassaden in Vranckrijck ende Brittangien uytgevoert. 1580.

Grave Hendrick van Nassou diensten.

Nae hem hadde sijn Oom / Graef Hendrick van Nassou ghevolght / die de Keyserlijcke Kroone ghenoech Keyser Karel op 't hooft hadde ghestelt / als den Keyser absent wesende in Spaengien / de Keurvorsten veel stonden om den Koningh van Vranckrijck Keyser te maecken / daer in hy sulcken Instrument ware gheweest / dat den Keyser soo machtighe Landen ende Heerlijckheden daer door verkreegh/ daer van men nochtans gheen teeckenen van danckbaerheydt van weghen Spaengien en konde betoonen / ghelijck andere Princen ende Koninghen ghedaen hadden / sulcx als noch blijcken mochte hier te Lande / byde stucken Gheschuts / die de Koninghen van Hongarien met hare Wapenen / sijn Voor-Ouderen hebben ghegheven/ tot een ghetuyghenisse van haer vrome feyten ende diensten / teghen de Turcken bewesen : die gheweldelijck uyt haren Huyse van Breda / by den Hertogh van Alba ontvoert waren.

Rene van Nassou ende Chalon diensten.

Nae Hendrick was den Prince Rene ghevolght/ die de schade van eenen Slagh / welcke aen Keysers zijde verlooren werdt / heeft weder opghericht / ende noch hem wederomme verkreghen het Hertoghdom van Ghelre / ende quam noch in sijnen dienst voor sijn voeten te sterven.

Segghende voorts den Prince Philibert de Chalon/ Prince van Orangien/ genoech alleen hem hadde verkreghen het Hertoghdom van Milanen / het Koninghrijcke van Napels / ende met den Hertoghe van Borbon / hem verseeckert hadde de Stadt van Roomen/ houdende aldaer den Paus gevangen t'sijnen dienste / soo dat / en hadden die van Nassou hier te vooren niet gheleeft / noch die van Orangien soo dapper niet inde Wapenen gheweest / aleer den Koningh ghebozen was / hy en soude soo veel Tijtelen niet gheset hebben / in den beginne van desen Ban/ daer hy hem in tracht een Schelm ende Verrader te verklaren / Maer hy wilde wel gheantwoort wesen/wat Schelmen/ ende wie die ghene waren / door wiens bevel dat den Cardinael Granvelle hadde wijlen den Keyser Maximiliaen den Tweeden vergheven : hy wiste wat den voorsz Keyser hem ghesevt hadde/ende hoe dat hy nae dien tijdt de Koningh ende Spaengiaerts soo seer ontsien heeft / dat hy noyt daer nae heeft dorven openbaer Professie doen vande Religie / die hy nochtans bekende de beste te wesen.

Nota. Dat Keyser Maximiliaen toestonde de gereformeerde Religie.

De Prince hadde verteert vijfthien-mael hondert duysent gulden in 's Koninghs dienste.

Datmen hem verweet/ de Gouvernementen/Eeren ende Tytelen / die hem ghegheven waren byden Koningh / daer op seydt hy / dat hem die ghestreckt hebben tot groote kosten / alsoo dat hy tot eere ende dienste des Koninghs / in 't bouwen vande Steden Philippe-ville ende Charlemont/verteert hadde vijfthien-mael hondert duysent gulden / sonder eenighe recompence : Selve/Generael van 't Legher zijnde/ ontfingh hy maer dry hondert guldens ter Maendt/ die niet en konden betalen de Dienaers / die de Tenten stelden / Boven dien / tot voordeel des Keysers/ als hy van Hertogh Maurits van Sassen vervolght werdt in 't accoordt van Passauw / was het Huys van Nassou ghedwonghen gheweest te wijcken van de Actie van Catzenellebogen : Oock van het derdendeel des Hertoghdoms van Gulick ende Marck/ hun toe-komende.

Noopende de ontfanghen Eere / als opghetrocken te zijn negen Jaer in des Keysers Kamer/ ende ghemaeckt was / t'sijnen 21. Jaren / Overste van alle des Krijghs ordinantien / Ridder vander Ordere/ ende ander Gouvernementen / dat bekende hy wel/ ende soo hadde hy hem oock daer inne wel ghequeten / dat die hem by des Keysers bevel opgheleydt waren / als hem bekennende suffisant ghenoech te zijn boven veel ouder Capiteynen / als de Graven van Bossu / van Lalaing / Marten van Rossen/ de Graven van Arenberch / van Meghen ende van Egmont/ dewelcke 12. Jaer ouder was dan hy/ om sijn Armeye te voeren tegen sulcke harde partijen/ als waren den Hertogh van Nevers / en den Admirael

Chastillon

1580.

Chastillon van Vranckrijck / onder wiens ooghen hy de steden van Phillipe-Ville ende Charlemont boude ende sterckte. Den Keyser hadde hem oock de eere aenghedaen / dat hy hem uyt het Legher ontbode / om in zijn bywesen (lenende op zijn schouderen) de Landen zijnen Sone over te leveren.

Prince verclaert den Koninck vervallen vande Ordre des Gulden Vlies.

Vande vereeringhe by den Koningh hem geschiet ofte aenghedaen / als ware het Ridderschap vande Ordre des gulden Vlies / was by den Keyser alsoo belast ende geappointeert / ende ware van 't Collegie Wettelijck verkoren by de stemmen der Ridderen/dat den Koningh hem niet conde beletten: Maer by den Koningh selve / ware van die Ordre vervallen/ want gheswozen hadde / dat de Ridders van der Ordre niet en behooren te Rechte te staen / dan alleene voor hare Medebroeders / als te vooren ghesien ware in Hertogh Philips tijden / in 't stuck vanden Heere Jan van Luxemborgh / ende nu hadde de Koningh dien Eedt ende Ordre ghebroken in hem ende andere Nederlandtsche Ridderen van der Ordre / die hy heeft doen verwijsen by verachte lieden en Pleyt-voghels.

Als van 't Gouvernement van Borgongien/ daer en hadde hy noyt niet van ontfanghen / hy liet staen/ ende wilde swijgen / dat zijne Voorsaten altijdt hadden ghemainteneert t'selfde Gouvernement hem erfselijc toe te behooren/also hy daer eensdeels bewijst.

Beschuldigt selve de Koningh van onechte Houwelijcke en moordadicheyt.

Op 't verwijten van zijn Houwelijck seyt hy / dat sulcx te berispen de Koningh niet toe en stondt/ hy die zijn Susters dochter in Bloedtschande ghetrouwt hadde/ zijn eyghen Wijf/ die een dochter van Vranckrijck was / vermoordt hadde / desghelijcx zijn eenigh sone/om dat hy de Nederlanden voorsprack / t'welck hy ter avontuere gedaen heeft uyt wroeghende Conscientie / als te vooren ghetrouwt zijnde met Donna Isabella Osoria / daer hy dry kinderen by hadde. Noch hadde hy in Overspel geleeft met Donna Eufrasia / die hy bevrucht aen den Prince van Ascoly doen trouwen hadde / om zijn Bastaert rijck te maken met dien Prince zijn goedt / de welcke / dat ghewaer geworden zijnde / van ongenuechte ghestorven waer / soo het niet van een brocke en quam / die qualijck te verteeren was. Van zijn Houwelijck (seyde de Prince) daer van en hadde hy hem geen rekeninghe te geven/ nademael sulcke Vorsten/ die zijn Ghesellinne van bloede bestonden/daer contentement van hadden / noyende sijn teghenwoordigh houwelijck van Bourbon/ daer hadde den Vader / den Hertogh van Montpencier/ wesende yverigh Catholijck satisfactie van/ selve nae de wetten van Vranckrijck ende Concilie van Trenten / als dat gheene belofte in jonckheydt ghedaen / van Clooster leven aen te gaen en binden.

Dat men hem voor een Vreemdelingh in Nederlandt schelde/ om dat hy in Duytslant geboren was/ dat bewijst hy den Koningh selve oock te wesen / als die in Spaengien ghebozen is / die hy niet en kende dan in qualiteyt van Hertogh ende Grave / nae de Privilegien der Landen. En sijn Manlijcke afkomsten/hadden over 200. Jaren Graefschappen/ en dry Heerlijckheden inde Nederlanden beseten / ende hadden oock wel dry hondert Jaren langh het Landt van Ghelre beseten / het welcke nu wel over de 500. Jaren was geleden. Ende ontrent den Jare 1340. was hy ghesproten van Grave Ottho inden sevenden graet / zijnde de outste erfghename / trouwde de Gravinne van Vyanden / welck Vyanden zijn huys hadden beseten tot nu toe/dat de Koninck hem t'selve afneemt.

Keysers waerschouwinghe/ aen de Koning/ over der Spaengiaerden hooghmoedt.

Vorder bewijst hy / dat alle de beschuldingen over der Landen ellenden / behooren niemanden dan den Spaenschen Raedt geweten te worden / die de Landen wilden onder slavernijen brenghen / (het welcke also ghenoech in dese Historie vervat is /) sullen wy die hier passeren: Hier by voegende alleene de waerschouwinghe / die den Keyser zijnen sone den Koningh gaf / in presentie van hem ende den ouden Heere van Bossu/met ander Camerlinghen/dat/soo hy den Spaenschen hooghmoedt niet inden Toom en hielde / dat de selfde soude de uyterste bederffenisse zijn vanden staet deser Landen / die ten lesten de moetwillighe regheringhe niet en souden konnen verdraghen.

1580.

Conspiratie tegen die vã de ghereformeerde Religie, by den Prince vernomen, ontdect by den Nederlanders.

Het welcke by den voorschreven Prince ghemerct zijnde / ende soo hy inder jonckheydt inde ghereformeerde Religie was opghevoedt/ soo ghebeurdet/dat hy / in Vranckrijck ghesonden zijnde / verstondt uyt den mondt vanden Koningh Hendrick de tweede/ datter tusschen hem ende den Hertogh van Alba besloten was / alle die vande Ghereformeerde Religie alomme uyt te roeyen / van 't welck den Koningh met hem confereerde/ meynende hem mede van dien Raedt te wesen. Waer over hy altijdt ghewilligh hadde aenghehouden om de Spaengiaerden te doen uyt de Nederlanden vertrecken / het welcke hy oock tot Hooghstraten / ende in andere vergaderinghen ontdeckte: Waer uyt was ghesproten de Confederatie der Edelen / ende het presenteren vande Requeste vanden vijfden April / waer inne hy pretendeerde den Koningh ende Landen grooten dienst gedaen te hebben: T'welck soo het den Koningh ende Raden wel inghesien hadden / souden alle de volgende ellenden verhoet hebben. Maer die qualijck beraden Vrouwe / de Hertoginne van Parma / ende den Cardinael / die het alle ten quaetsten overschreven/ zijn de oorsake/datmen Roboams straffen raedt ghevolght heeft / waer door men Inquisitien ende Bisschoppen heeft willen inbrengen / t'welck oorsaecken waren van alle de ellenden.

Tot de open Predicatien en hadde hy noyt gheraden / hoe wel hy namaels de Reghente (om meerder quaet te schouwen) raedde hare belofte te houden/ want Godt soude ende hadde altijdt meyneedicheyt ghestraft. Oock ware sonder zijnen wete ende wille het Beeldtstormen geschiet. Zijn vertreck na Duytslandt/ Anno 1567. ware geschiet / om niet te willen gedoogen / dat de Inquisitie in zijn Gouvernementen aenghenomen soude worden / nochtans latende zijnen sone inde gheprivilegeerde Schole van Leuven/ de welcke / als hy hem met de Privilegen wilde behelpen / creegh vanden Barbarischen Vargas een onbeleefde Antwoorde / als dat sy niet en pasten op dese eenighe onse Privilegien: Waer over sy alle zijn Goeden confisqueerden / ende verwesen hem ter doodt.

Waer mede hy volcomelijck ontslaghen was van alle Eeden ende verplichtingen aen den Koningh/ en dat hy vermocht met Wapenen zijn Recht voor te staen met soodanighe middelen die hy hadde / ende by sulcke middelen hadde s'Koninghs oudt Grootvader / een Bastaert zijnde / zijnen Wettighen Broeder ende Koning/ Don Piedro el Crudel, vermoort/ ende hem selven Koningh ghemaeckt/ alleen om dat hy een Tyran was / maer soo grooten niet als desen Koningh Philips is. Verhaelt diergelicke Exempelen meer/namelijck/ dat de Staten der Nederlanden hier voortijts (volgens haer Privilegien) de Wapenen teghen haer Overheeren aenghenomen hadden/ ende dat de Baenderheeren van Brabandt Privilegie hadden/haer Hertogen te dienen/ gelijck eertijdts de Ephori tot Sparten haer Coningen dienden/ namelijck / om t'Rijck te bevestighen inde handen eens goeden Vorst/ende om dien te dwinghen/te doen dat recht ende redene ware / so hy yet teghen zijnen Eedt soude willen voornemen.

Baenderheeren van Brabant dienen den Hertoghe/ als de Ephori tot Sparten deden.

Verhaelt voorts de tyrannije des Hertoghs van Alba/zijnen hooghmoet/ weygheringhe om de Staten Generael te vergaderen / dispensatie des Paus/ over des Coninghs Eedt / verbiedinge van Scholẽ/ Publicatie van 't Concilium van Trentẽ/Invoeren van nieu Bisschoppen/ ende thienden penningh: alle het welcke hem hadde twee-mael doen ghewapent in het Landt komen. Daer naer ware ghevolght de Pacificatie van Ghendt/ende Don Jans comste/ en volghens het Eeuwigh Edict / werden de Spaengiaerden wech gesonden/behoudende binnen de Steden vande Landen veerthien duysent Hooghduytsche Knechten / pretenderende Don Jan (alsoo hy hem liet ontvallen) niet langer verbonden te zijn om de Tractaten te houden / dan tot datse hem berouwen souden.

Don Johan wech seyndende de Spaengiaerden, houdt veerthien duysent Hooghduytsche in stede.

Op de beschuldinghe / van dat de Pacificatie by

1580. hem ghebroken soude zijn / loochent dat / segghende dat alle de veranderinghen tegen zijnen wille ghe- schiedt waren. Dat de Artijckelen van Ceulen niet aenghenomen en werden / was het Generael be- sluyt der Landen / Steden ende Ghemeynte. Vor- der beclaeght hy hem vande Walsche Malconten- ten afvallinghe / die de Oorloghe teghen haer Bont- genooten / ende tegen haren Eedt / aengenomen had- den / ende dat alsmen het vreemdt Kryghs-volck / en den vyandt soude uyt den Lande slaen / oock alsmen de Stadt van Maestricht soude ontsetten / Oock be- klaeght hy hem over de afgevallen Heeren ende Ede- len / als dat jonghe Heeren / van soo goeden Huysen ende Ouders afkomen haer soo ongestadelijcken ge- draghen hebben / als sy eerst den Hertogh van Alba. ende daer nae den Commandador / als ghehuerde Slaven ghedient hebben / voerende den Kryjgh te- ghen hem : Daer nae werden sy vyanden vanden Spaengiaerden / en comen in versoeninge met hem. Don Jan in 't Landt comende / deden sy van gelijc- ken / ende practiseerden tegen hem : Daer nae ontbo- den sy hem by haer : Ende terstondt / sonder eenighe bedenckinge ofte communicatie / ontbieden in haest den Ertz-hertogh Mathias / dien sy terstont lieten sitten : Ende sonder hem oock te adverteren, halen sy den Hertogh van Anjou / den welcken sy wonder toe- toeseggen / ende als sy hem niet en conden beweghen / om hem op te worpen voor Hooft tegen de Genera- le Staten ende Religie / soo verlaten sy hem ooc ende voeghen haer by Parma ende hare Vyanden / wiens Raedtsheeren sy soo onlanghs ghevanghen gheno- men hadden : Alle welcke onghestadicheden groote plaghen verdienden.

Wonderlicke ongestadicheyt van de Malcontentsche en Walschen Adeldom.

Op de beschuldinge vande Gouvernementen / als dat van Brabandt / seyt hy / t'selve waer hem over- ghedronghen / het Luytenantschap Generael en had- de hy niet versocht / dat van Vlaenderen en wilde hy niet aenveerden : Handelinghe van penninghen en hadde hy noyt gehadt. Diergelijcke beschuldinge van minder stoffe verantwoordt hy meer. Eynde- linghe comt hy op de Sententie van verbanninghe / segghende op sulcken Donder en Blixem niet meer te passen / dan zijnen Voorsaet Prince Philibert van Orangien dede / op des Paus Clemens de sevende Ban / die hy uyt Roomen schoot / daeromme hy niet en liet den selven Paus gevangen te nemen.

Vorder seyt hy / dat alle die willen segghen dat hy een Schelm ofte Verrader zy / dat sy valschelijck te- ghen de Waerheydt spreken : Ende al ware hem verboden t'gebruyck van Water ende Vyer / soo sou- de hy het noch ghebruycken soo langhe het Godt toe- laten soude. Aengaende zijne Goederen die souden hen noch diere kosten / eer sy die crijghen souden / ende die sy hem alree de ghenomen hadden / wilde hy hen niet quijt schelden / maer met Gods hulpe hoopte hy hen daer van noch te ontsetten / alsoo hy alreede be- gonst hadde.

Schimp op den Spaenschen Edeldom, op dat de Koningh en Moorder soeckt Edel te maken.

Ende vande vijf-en-twintich duysent Goude Croonen / die eenighen Moorder belooft waren / ver- wonderde hy hem / maer hy wiste wel / dat daer meermael Coop gemaeckt was / om hem te vergeben ofte vermoorden / maer alsoo hy door Gods ghenade noch van 't onghewaerschouwt behoedet was / soo hoopte hy nu / gewaerschouwt zijnde / dat Godt hem oock soude bewaren / ende Lieden van eeren verwec- ken voor hem mede de wake te houden / hoe wel hy ware getroost. En of het so quame (t'welc hy noch- tans hoopte / dat Godt niet en soude laten gheschie- den) so en souder nochtans geenen so slechten Edel- man ghevonden worden onder Natien / daer men weet wat Edeldom is / die soude willen eens eten met soo snooden ende schandelijcken Schelm / die ye- mant om geldt de kele hadde afgesteken. So nu de Spaengiaerts soodanighe Lieden voor Edel hou- den / ende rannen in Castilien door soodanige we- gen tot grooter eeren gheraken : So en gaf hem niet meer soo wonder / dat alle de weerelt ghelooft / dat de meestendeel vande Spaengiaerden / ende inson- heydt die hen segghen Edel te wesen / souden vanden bloede ofte Ghslachte vande Maranen ende vande Joden zijn / die dese bysondere deucht behouden heb- ben van hare Voor-ouderen / de welcke het leven ons- ses Heeren ende Salighmakers met goeden ghereeden Penninghen van Judas hebben afghecocht : Diesshalven wilde hy te ghedudigher dat ongheluck ghedencken te verdragen. Waeromme hy den Sta- ten aenseyde / dat het al om zijn Hooft te doen ware : want soo langhe hy onder haer wesen soude / soo sou- de de Oorloghe gheen eynde hebben / dies hy wensch- te / dat zijn doot ofte Ballinghschap mochte verlos- singhe van soo veel quaet mede brenghen / ende het soude hem een lieve doot wesen : hy hadde daerom- me zijn Goedt tot roof ghestelt / zijn eyghen Broede- ren verlooren / ja oock sijn Sone / ende hy begeerde met zijn bloedt haer een Vrijheyt te coopen / ende soo sy dat goedt vonden / sy souden slechts zijn doodt ofte Ballinghschap ghebieden / daer was zijn Hooft be- reydt / waer over gheen Vorst ofte Potentaet macht hadde / dan sy alleene / ende souden daer mede doen haer believe tot haren ghemeyn welvaren : Maer soo sy hem noch bruycken wilden / ende zijne ervarent- heyt / door ghedurighen arbeyt verkreghen / met zijn leven ende goederen / so was hy haer / ende des Lants welvaren toegheeygent / waer over hy versocht haer Resolutie. 1580.

De Prince biet aen / zijn hooft, lijf ende leven over te gheven voor s'Lants welvaert tot de Staten.

Op dese Proscriptie ofte verbanninghe / hebben de Generale Staten / den 17. Decembris / geantwoort / alsoo hier na volght.

Der Staten antwoordt / op de Proscriptie ofte verbanninge teghen den Persoon vanden Prince van Orangien / ghedaen by de Koningh van Spaengien.

De Generale Staten onlanghs ghesien ende ghe- lesen hebbende seker Proscriptie / by den vyanden ge- publiceert / teghen den Persoon van V. Vorstl. Gen. waer mede sy de selve willen opleggen seer leelijc- ke ende onbehoorlijcke Crimen, om die selve inden haet te brenghen / als offe by onbehoorlijcke midde- len ofte slimme weghen ende practijcken soude gheu- surpeert hebben die stede / graedt / digniteyt ende Of- ficie / daer in sy teghenwoordelijck gestelt is / mitsga- ders voogen zijnen Persoon / als een roof ende Buyt / over te leveren / ende de selve eere te benemen : Ghe- sien hebbende insghelijcx de verantwoordinghe van V. Vorstl. Ghen. teghen de voorschreven Proscriptie: bevinden by t'ghene / dat in dese Landen hem in der waerheydt heeft toeghedraghen (t'welck eenen yeghelijcken vande voorschreven Staten in 't byson- dere / ende voor soo vele alst hen aengaet / kennelijck is en openbaer) dat de voorschreven Crimen en laste- ringen t'onrechten V. Vorstl. Ghena. zijn opghelept. Ende belanghende de lasten / soo wel van Luytenant Generael / als vande particuliere Gouvernemen- ten / dat nae voorgaende Wettelijcke keuse ende elec- tie / V. Vorstl. Ghen. de selve niet en heeft willen aen- veerden / dan van ons ernstelijck daer toe versocht ende gebeden zijnde / inde welcke sy oock altijdts ghe- continueert heeft op onse begeerte ende aenhouden / mitsgaders met volcomene vernoeginghe ende con- tentement vanden Lande versoeckende aende voor- schreven. V. Vorstl. Ghen. noch vorder inden selven te willen volherden ende continuerende / ende daer beneven belovende alle hulpe ende bystandt / sonder te sparen eenige van hare middelen / mitsgaders alle ge- willicheyt ende gehoorsaemheyt V. Vorstl. Ghen. te bewijsen. En overmits dat den voorsz Staten wel bekent zijn de getrouwe diensten by V. Vorstl. Ghen. desen Landen ghedaen / ende de ghene diese in toeko- mende tyde noch van haer zijn verwachtende : Soo ist datse de selve presenteren tot meerder verseeckert- heyt van haren Persoon / te onderhouden een Cor- nette van Peerde-volck / voor hare Lyfguardye / ver- soeckende aen V. Vorstl. Ghen. die te willen aenne- men van weghen der ghenen / die hen bekennen ver- obligeert ende verbonden te wesen / de selve te bewa- ren. Ende so vele als de voorsz Staten belanght / die hen selven by de voorschreven Proscriptie oock belast ende beschuldight vinden / soo verstaen sy insghelijcx met den eersten hen daer van te justificeren ende ver- ontschuldighen / alsoo sy sullen bevinden te behooren. Aldus besloten inde vergaderinghe van mijne Hee- ren de Generale Staten / binnen der Stadt van Delft den 17. dagh in December / Anno 1580.

Ten uytdruckelijcken bevele vande voorschreven Staten. Gheteeckent.

I. Houfflin.

Dese

1580.

Dese verantwoordinghe ende Resolutie wert van den Prince selve aen alle Coningen/ Princen/ en Potentaten ghesonden/ met den Ban oft Proscriptie daer by. Ende is de voorsz verantwoordinghe ofte Apologie alsnoch onbeantwoordt ghebleven/ t'zy door ghebreck van goede materie/ ofte dat den Koningh nu met de eerste faute wijser was ghewor den/ hoe wel op dit stuck over langhe de beantwoordinge van den jonghen Navius te vergheefs verwacht is gheweest. Maer de Spaengiaerden/ ende teghenpartye des Princen/ hebben oorsaecke ghehadt om haer te verblijden/ midts de vruchten van den Ban ofte Proscriptie/ die sy ghenoten hebben/ als den Prince is doorschoten geworden/ waer van hier nae verhael ghemaeckt sal worden.

Lesten Bisschop van Utrecht gestorven.

In dit Jaer 1580. so storf den lesten Bisschop van Utrecht/ Heer Frederick Schenck van Toutenborgh/ tot Spiers President van 't Camergherecht zijnde/ die Anno 1559. ghesuccedeert was Heer Joris van Egmont int Bisdom van Utrecht/ ende was den 61. ende lesten Bisschop/ die t'samen 884. Jaren geresideert hebben van An. 696. tot in 't Jaer 1580. Desen Frederick was een gheleert Man/ als by zijn gheschreven nagelaten Boecken blijckt.

Groesbeke Bisschop vã Luyck ghestorven, den 28. December.

In dit Jaer van 1580. den 28. December/ is ghestorven den Bisschop van Luyck/ Geraert van Groesbeke/ Cardinael/ die in deser Nederlandtsche beroerten de Luyckenaers ghehouden heeft aen de zijde vanden Koningh/ ghenoech teghen haren aert. Het scheen als of hy ghenoech van ongheneuchten ghestorven ware/ om dat het Landt zijn begheerde schattinghen niet en wilde consenteren. Inde verkiesinghe van eenen anderen in zijn plaetse/ hebben de Nederlandtsche Staten alle solicitatien aenghewent/ om aldaer eenen te hebben die haer saecken beter toeghedaen ware: Ende veel proponeerden den Eertzhertogh Matthias. Maer de Spaensche aenhanghers hebben meer vermoghen: Waer door den 30. Januarij verkoren wert Ernest van Beyeren/ sone vanden Hertogh van Beyeren/ die te vooren seer gestaen hadde nae het Bisdom van Colen/ dat hy noch namaels verkreegh.

Ernestus vã Beyeren gecorẽ Bisschop van Luyck/ den 30. Januarij/ An. 1581.

Int beginsel van Mey/ zijn de Ghedeputeerden/ die vande Provintien aen den Hertogh van Anjou in Vranckrijck ghesonden waren/ wederghekomen/ hebbende hem de Landen overghedraghen/ hoe wel eenighe poincten noch onbesloten waren ghebleven. Als dat den Koningh (zijnen Broeder te wille) den Krijgh soude aennemen teghen den Koningh van Spaengien/ also de Staten gheerne ghesien hadden/ ende dierghelijcke. Maer den Hertogh vondt in Vranckrijck vele die zijn voornemen teghen waren/ ende des Koninghs van Spaengien saken voorstonden: Waeromme hy ontrent dien tijdt in Drucke heeft laten uytgaen een seker Remonstrantie aen alle de Parlementen van Vranckrijck/ nopende zijn vaste ende loffelijcke Resolutie/ die hy aenghenomen hadde tot beschuttinghe ende verlossinghe vande Nederlanden/ bewijsende hoe eerlijck dat hem die waren/ ende hoe profijtelijck voor den Rijcke ende Croone van Vranckrijck.

Der Staten Generael Gesanten handelinge in Vranckrijck/ met Anjou in Mey.

Tot Brussel werdt den Heere van Aulsy/ met zijn Huysvrouwe/ de Dochter vanden Heere van Liedekercke/ ghevanghen ghenomen/ ende seer ghesuspecteert van verstant met de Malcontenten/ ende den Prince van Parma te hebben. Ende vorder heeft aldaer een Predicaren Monick (die uyt Ghent ghebannen was) ghenaemt Broeder Anthonis Ruyskenveldt/ beroerte ghemaeckt/ de Historie daer van is tot Brussel van weghen de Magistraet ghedruckt by Jan van Brecht gesworen Drucker der selver stadt Anno 1581. waer van wy hier het sommier verhalen/ desen Monick Broeder Ruyskenveldt/ aldaer een Prochiaenschap bedienende/ heeft met zijn Predicatie hem eenen aenhangh ghemaect/ die arbeyden de goede resolutien/ die de Stadt daghelijcx tot haer bescherminghe voornam/ vruchteloos te maken/ sommighe van desen waren gheweest vande aenslaghen vanden Grave van Egmont op de Stadt/ ende van andere meer/ als van Joncker Joos Butkens/ Doctoor/ Joncker Andries Anderlech/ ende onlanghs vanden Heere ende Vrouwe van Aulsy/ oock van Jan Coby Enghelsman/ die onlangs aldaer ghevierendeelt was. Waeromme de Magistraet van Brussel verscheyden behendelijcke middelen voorghewendt heeft/ om desen Monick uyt de Stadt te doen gaen/ maer te vergeefs. Ten lesten als de suspicien over hem meer ende meer groeyden/ werdter gheresolveert/ datmen hem in alle maniere soude doen vertrecken. Als hem dit ter ooren ghekomen was/ heeft hy met zijnen aenhangh een groote versamelinghe van volck te weghe ghebrocht/ voor het huys vanden Gouverneur/ den Heere vanden Tempel/ die seditieuselijcken riepen/ dat sy lieden vande Catholijcksche Religie zijnde/ niet souden oft wilden lyden/ datmen haren Predicant soude uyt de Stadt doen gaen/ maer wilden eer haer laten in stucken cappen/ ende dierghelijcke woorden meer: Dan sy werden voor die reyse met schoone woorden ghestilt. Maer nae de noen/ als de Magistraet daer by ghecomen was/ isser weder groot roepen gheweest/ ende hebben seditieuselijcken de Cassysteenen van der straten opghebroken/ ende grooten oploop gemaeckt met haer Wapenen eñ steenen: Den Heere Amptman werdt een Byle nae het hooft ghewórpen. Maer als daer nae het Garnisoen met de goede Borgherije in Wapenen waren ghekomen/ ist rumoer ghestilt. Ende daer nae vorder informatie ghenomen zijnde/ heeftmen bevonden/ datter diversche seditieuse aenslaghen zijn ghemaeckt ende ghevordert inde Cloosteren/ onder t'decksel vande Misse-diensten/ ende dierghelijcke vergaderinghen/ ende desen Ruyskenveldt seditieuse Predicatien. Waeromme sy met volle consent der Natien (also daer ghenaemt) eñ Leden der Stadt Broeder Anthonis Ruyskenveldt/ met eenighe van zijnen aenhangh uyt de Stadt hebben doen vertrecken/ ende hebben vorder gheresolveerdt de Kercken ende Cloosters te sluyten/ op datter gheen disordre ofte violentie soude ghebeuren in dierghelijcke oploopen: Oock datmen met authoriteyt van der Wet de Beelden alomme soude affetten/ ende datmen de Beste stucken daer uyt beneficieren soude/ oft tot meesten profijt verkoopen/ tot verballinghe der lasten vande Stadt/ ende vanden Armen. Waer over sy dese navolgende Publicatie ghedaen hebben/ daer mede de exercitie der Roomscher Religie is gheschorst gheweest.

Heer van Aulsy ghevangen/ eñ beroerte tot Brussel met den Broeder Ruyskenveldt Monick/ in April.

Broeder Anthonis Ruyskenveldt, uyt Brussel ghebannen.

Den Amptman ende Magistraten doen weten/ dat hoe wel het niet en schijnt/ dat de meeste menichte van die van der Roomscher Religie dese Stadt souden staen te wijten/ datmen in 't stuck vande selvige Religie/ soo vele Jaren heeft verdragen soo vele schrickelijcke ende bedriegelycke abuysen/ alsmen de simpele luyden heeft weten aen te rechten/ onder den schijn van heylicheydt/ soo wel in aensien vande vereeninghe ende betrouwen op de Reliquien ofte ghebeenten/ als op Beelden vande Sancten ende Sanctinnen: Jae oock gedaenten van Sacramenten/ ende de betrouwinghe vande versierde Mirakelen/ die men den eenen ende den anderen by lancheyt van tijden heeft weten toe te schrijven: Ende noch veel min sulcke leelickheden ende valscheden/ als mijn Heeren de Wethouderen deser Stadt inde selve stucken nu onlanghs openbaerlijck ende sienlijck hebben ontdeckt/ met goeder kennisse van saecken/ als namelijck: dat het stuck van het ghene/ datmen tot noch toe heeft ghenoemt t'Sacrament van Mirakelen, by de eyghene Brieven ende bescheede daer af zijnde/ wordt bevonden/ noyt beblordt/ ghequetst/ noch tot eenighe conservatie ofte aenbiddinge ghedestineert gheweest te zijne/ noch daer toe oock en is gheconserveert gheweest. Ende dat argher is/ dan het ghene t'welck men dien aengaende/ den goeden Luyden heeft ghetoont/ ende laten aenbidden/ niet en is gheweest van eenighe substantie ofte wesen van Brooden/ maer in den Jare 1529. ten tijde van de sweetende siecte (de goede ghemeynte wesende in so swaren noodt) eerst is voortgebracht/ ende in substantie van Doecke vermengt met andere substantie in plaetse van drie beblorde Hostien tot aenbedinghe met grooter solemniteyten vertoont gheweest/ om te

Publicatie eñ schorssinge des exercitie der Roomscher Religie/ binnen Brussel/ den 1. Mey.

Van t'Sacrament van Mirakelen binnẽ Brussel ontdeckt.

1581.

dienen totter gierichepdt van eenighe / hoe wel men daer af te vooren in hondert Jaren ende meer / niet/ oft seer weynigh en wist te spreken/ gelijck oock de geschriften / die men daer af heeft bevonden / soo wel in respecte van den oorsprongh als vande ghepretendeerde miraklen van den selven stucke zijn bevonden / d'een d'ander wonderlijck contrarierende / ende meest te wesen van sulcke stoffe/ ghelijck men heeft bevonden ghescreven/ ende plagh openbaerlijck te preken vande Casse van Waure / de Casse van S. Anthonis/ ende menighvuldige andere dierghelijcke/ die den Paus selve in 't Concilium van Trenten heeft laten condemneren / siende dat men de leelijckheden ende dieverijen daer onder schuylende/ der Gemeynte niet langher en conde verholen houden. Item dat die voorschreven Heeren oock hebben bevonden ('t welc dan upt der selver gierichepdt vande Gheestelijckheyt zijnen oorsprongh oock moet genomen hebben) dat men binnen deser Stadt heeft laten aenbidden stucken van oude Houten/ Elssen / Latten/ in plaetse vande stucken vande Crupce des Heeren/ stucken van gebeenté van Swynen/ Honden en andere Beesten/ in plaetse vande gebeenté en Reliquien van Heyligen. Item datmen tegen de eygé Leeringe vande Roomsche Religie / heeft laten aenbidden stucken vanden Grave van onser Lieber Vrouwen/ t'Beckeneel van S. Michiel/ ende menighfuldige andere onredelijcke/ onverstandige ende ongoddelijcke saken. Item/ datmen voorts oock inde Hoofden van eenighe Beelden heeft bevonden / dienende om daer in te gieten Olye oft andere vochtichepdt / daer door de selve Beelden schenen te sweeten / ende andere Beelden oock van binnen zijn versien ghewecst van Instrumenten/ dienende om te roeren eenighe leden vanden lichame/ t'welck sy representeerden. Item/ datter gheen siecktẽ/ perijckelen / noch fortuynen ter Weereldt en zijn geweest/ oft elck en heeft ghehadt zijnen particulieren Patroon / oft gepretendeerden Sanct: oock al souden de namen vande selve Sancten zijn versiert ghewecst / als Sint Brandarius / Patroon van den Brande: Sint Arnout/ Patroon vande verloren sake: S. Fyacker/ Patroon vande Spenen: ende hondert dierghelijcke saecken/ daer toe men eenen pegheljcken heeft sien meer toevlucht ende betrouwen nemen / ende den Ceremonien vanden Brande / vande Keersse/ ende andere daer toe dienende/ dan tot Godt almachtich. Welcke abuysen de voorschreven Heeren daeromme hebben moeten beteren / nadien by soo langhe experientie bevonden is ghewecst / dat de Geestelijckheyt in alle de selve stucken is gebleven incorrigibele/ om in 't minsten niet te krencken eenigh middel van hare gierichept. Ende dat daeromme de selve gebreken en abuysen / uptghewcert zijnde/ gheene redenen en schijnt te hebben / datmen die vande voorschreven Roomsche Religie soude behooren te schorssen / het openbaer exercitie van hare Religie/ pynner onder alsulcken ordere alsmen daer op soude moghen stellen. Nochtans want opentlijck ghebleken is / dat die ghemeyne vyanden des Landts in allen aenslaghen/ die sy nu soo dickwils hebben ghedreven / om dese Stadt te brenghen in gantsch vyer/ bloedt/ ende grondige bederffenisse/ als namelijck/ het stuck vanden Grave van Egmont/ t'stuck van Joos Butkens / het stuck van Anderlech / van des Heer van Haussy / ende soo vele stucken van Broer Anthonis Ruysbenveldt/ ende zijnen aenhangh/ alleen hebben berust ende ghegrondt ghewecst / op de menichte vande gheene / die ghevolght hebben de Predicatie vanden selven Broer Antonis / ende de secrete intelligentie die sy onder verscheyden vanden selven waren hebbende / hoe wel apparentelijck met onschuldt ende onwete vande meeste menichte / ghelijck in ettelijcke vande voorschreven aenslaghen / d'experientie genoech schijnt geleert te hebben. En dat des niet te min te besorgen staet / dat de voorschreven Vyanden/ niet tegenstaende alle de voorschreven ontdeckingen/ van hare aenslagen niet en sullen laten te volgen den voorschreven voorgaenden voet / ofte voorworpen eenighe middelen om dese Stadt met Verraderije in te crijgen / bysonder nadien sy daer inne komen ghebruycken de genegenthept en d'exercitie vandé gené/

Valsche Reliquien/ binnen Brussel aengebeden.

die de voorschreven Heeren nu onlanghs upt deser Stadt hebben doen vertrecken/ upt oorsake van haer Verraderschc aenslagen (die binnen deser Stadt apparentelijcken niet en zijn ontkleedt) van eenighen merckelijcké aenhangh/ ende door middel vande oorbiecht/ en dat daer aenkleeft / en noch meer by groote vergaderinge vande Misse ende Predicatien / souden mogen drijven sulcke oproerighe ende seditieuse stucken/ gelijck men den voorschreven Ruysbenvelt / ende zijnen aenhangh heeft sien doen / met groote verhinderinghe van groote menichte van onnosele ende onschuldige/ ende uptnemende dangieren en perijckelen deser stadt / ende van soo vele ende goede Inghesetenen der selver: Soo hebben mijn Heeren den Amptman ende Wethouder deser voorschreven Stadt niet bevonden / dat de ruste/ eenichepdt ende versekerthepdt deser Stadt noch ter tijdt dienstelijck soude zijn / in eenighe Kercken ofte Capellen toe te laten de exercitie vande voorschreven Roomsche Religie/ maer datmen daer af sal ophouden ende supersederen eenighen tijdt / tot dat de saecken deser Stadt/ ende vanden ghemeynen Lande wat naerder sullen zijn ghesteldt/ ende datmen daer inne sal volghen den uptheesch ende noodt des tijdts / ghelijck die vande voorschreven Roomsche Religie in eenige voorgaende Jaren upt ongheljcke mindere oorsaecken selve sulcx hebben gheordineert ende gheploghen / ende die openbare exercitie van hare Religie ghesehorst / ende naemelijck in 't Jaer Ses-en-sestich / ende tot verscheyden reysen daer nae: Ende meer andere redenen / die de voorschreven Heeren noch ter tijdt niet en vinden gheraden in 't klaer te brenghen. Ordineren de voorschreven Heeren eenen yeghelijcken hem volghende hare voorschreven Resolutie te reguleren / ende voorts meer / dat een yeghelijck in zijne Wachten ende Conservatien hem sal moeten draghen in alle vrede ende ruste/ sonder d'een den anderen te doen eenigh verwijt ofte opspraeck / om eenighe voorleden oorsaecken / hoe ende in wat manieren t'selfde soude mogen wesen / mitsdien de voorschreven Heeren daer af hebben ghedecerneert / ende decerneren midts desen een eeuwighe vergetenthepdt / over alle syden nemende/ eenen yegheljcken/ van wat Religie die zy/ in hare Savegarde ende protexie / uptgescheyden in respecte vande ghesapseerde Persoonen / ende drp / ofte vier / die de principaelste oorsaecke zijn ghewecst van den lesten aenslagh des voorschreven Ruysbenveldt. Ende soo verre yemandt hier namaels worde bevonden/ geprocedeert te hebben tot eenighe verwijtinghe oft andere middelen / daer door de Wacht ofte ghemeyne ruste deser Stadt / oock de authoritept vande Overichepdt / soude worden verhindert oft verongelijckt / sal teghen die selvighe gheprocedeert worden/ als perturbateurs vande ruste ende gemeyne welvaren deser Stadt. Ende op dat hier af niemandt en pretendere ignorantie hebben mijne Heeren gheordineert dese te publiceren.

Catholijcke exercitie tot Brussel ghestoort den 1. Mey.

Dese publicatie is gedaen/ ende ter grooter Puyen deser Stadt-huys afgepubliceert / ter presentien van de Heeren boven ghenoemt / op den eersten dagh van Mey/ Anno 1581. Ende was onderteeckent.

P. Casens.

Dierghelijcke bedriegherije isser oock in Portugal ontdeckt / ende opentlijck mede de Weereldt condtbaer gemaect/ ende tot desen propooste dienlijc / sullen t'selfde mede in 't corte verhalen. Daer is tot Lisbona ghewecst / in 't Clooster vande visitatie van onser Lieber Vrouwe gheheeten/ La Annunciada, de la Orden de Sancto Domingo eē Prioresse/ ghenoeët Maria/ die welcke tot haré 9. oft 10. Jaren is in 't Clooster gecomen / ende ontrent de 17. Jaren oudt is gheprofessijt / ende daer nae Priorisse ghemaeckt / ende Overste. Dese heeft haer willen selve een Heylighe maken/ ende daer vooré aengesié wesen/ en heeft uptghegeven/ dat sy in haer Gebeden zijnde/ een openbaringhe upt den Hemel kreegh / by de Moeder Gods/ dat haer Godt wilde verheffen. Op een ander mael/ in haer devotie zijnde / quamen d'Enghelen/ en setten een doorne Croon op haer hooft / die haer seer quetste tot den bloede. Ende veel dagé daer na/ zijnde in haer Gebeden/ openbaerde haer Christus gecruyst

Een Prioresse tot Lisbona ghecastijdt over veel valsche Mirakulen ende Heyligheyt.

1581.

ende de stralen van zijn wonden die printen hy in haer lichaem handē, voeten ende zijde, ende die bloeden dickmael: Ende desen Christus hiet sy haren Bruydegom / ende die besochte haer dickmael / met haer coutende / ende haer helpende in haer Gebeden / ende gheтyden te seggen. Ende alsoo sy wiste / dat de Nonnen door eenighe gaetkens oft spleetkens van haer Celle haer bedecktelijck quamen besien / wiste sy door wat vyers in 't doncker teghen een becken schijnende door den wederslagh van eenen Spieghel / een klaerheyt in haer aensicht te maken / oock haer op te heffen op hooghe Schoenen Chiappinos, oft op een blocksken te staen: Eens in 't Capittel sittende / stondt op met groote reverentie / ende maeckte plaetse / als of een neffens haer zijde waer te sitten / ende als sy daer nae ghevraeght was van haer Nonnen / wat dat te beduyden hadde / seyde haer / dat den Heylighen Vader / Sanctus Dominicus, haer daer quam besoecken, ende met haer sitten ende couten / maer sy en konden hem niet sien / ende diergheljcke meer. Voorts deylde sy seer liberaljcken uyt het bloedt in Doecxkens / dat uyt haer syde quam / soo dat sy ten lesten in groote naem van Heylicheyt / gheraeckte by hooghe ende leeghe Prelaten / ende Edelen. Maer ten lesten / 't zy door haet ende nijdt van eenighe haer Nonnen / oft andersins werdt sy beschuldight dat dese Heylicheydt al versiert ende ghemaeckt ware: Waer over informatie te nemen / zijn geordineert gheweest twee Eerts-bisschoppen / te weten / die van Lisbona, ende van Braga, ende den Bisschop van Guardia / den Provinciael vande Orden van S. Dominico, met twee vande Inquisitie van Lisbona / verselschapt met den Doctor Paul Alphonso, Raedtsheere vanden Koningh. Dese hebben verscheyden reysen haer gevonden in 't voorsz Klooster / ende dese Heylighe Prioresse Maria gheexamineert / ende belaste te sweeren de waerheydt te seggen / met de groote Ceremonien op eenen Misboeck / ende op een Christus ghekruyst / soo haer Godt soude helpen / oft anders de Duyvel halen / nochtans bleef sy evenwel op haer propoost / segghende al het voorschreven de rechte waerheydt te wesen: Maer ten lesten / na verscheyden examinatien / beloften / ende dreyghementen / hebben sy met warm Water ende Zeepe begonnen de placken van haer vijf wonden af te wasschen / die sy ten eersten geliet haer seer pijnlijck te wesen / maer als sy sagh / dat de placken uyt begonnen te gaen / begonde sy te lamenteren / ende te bidden om ghenade / ende soo sy haer wat wilden van haer vermoeytheydt ruste gheven / beloofde sy de waerheyt te segghen / ende alsoo dedemense bewaren by de ander Nonnen / ende ten naeste by een komste verklaerde / dat sy de wonden haer selven ghedaen ende ghemaeckt hadde / soo wel in haer hooft / als in haer zijde / ende mede Doecxken hadde al van een grootte bebloet / die sy de devote lieden gaf. Dan soo tot Lisbona eenen Moor was een Alcalde / die Viceroy tot Biguinos gheweest was / die beweeght was haer Heylicheydt te ondersoecken / gaf haer zijnen Doeck / om daer in het bloedt van haer syde te hebben in zijn presentie / daer over bekende sy / dat sy dat merckende versochte / van weghen schaemte / een Gordijne wat getrocken te hebbē, ende met een Meskon sneedt sy wat in haren vingher / dat het bloede / ende soo beplackte sy den Moors Doeck / ende trock dien soo uyt haren Boesem / dat hy 't sagh / ende soo werdt dat gelooft. Dese ende diergelijcke valsche Miraculen by haer opentlijck bekendt / soo hebben dese voorsz Eertz-Bisschoppen ende Inquisiteuren een Sententie uytghesproken den 6. Septembris / Anno 1588. in haer presentie: Als dat alomme soude gepubliceert worden / dat dese Maria Priorésse gheen Heylighe ware / maer haer dinghen al versiert / ende valsch waren / uyt yver ende begeerte van Hoocheyt: Maer om dat sy niet konden bevinden / sy yet ghemeyns met den Duyvel ghehadt hadde / noch dien aenghebeden / hebben haer gecondemneert alleenlijck tot eeuwiger gevangenisse / dat sy niet soude moghen Biechten / noch t' Sacrament gaen in vijf Jaren / ten ware tijt van noode / ende dat sy geen veyl oft schapularis soude mogen dragē, ende soude geen voys meer in't Capittel hebben / noch Activa, noch Passiva, noch genen Ampt bedienen / ende vijf Jaren langh soude moeten op den gront eten, ende van 't gene haer overschoot soude men niemanden / selve den armen niet mogen geven, maer verbrandē, ende soude haer moeten op den gront leggen / ende laten de Nonnen (gaende nae het refectorium) alle over haer lyf gaen / ende Swoensdaegs ende Vrydaeghs soude men haer een discipline gheven / gheduerende den tydt dat men den Psalm Miserere mei Deus moeste seggen / met diergelijcke Penitentien meer, &c. Actum den 6. Septembris / Anno 1588. tot Lisbona. Dus veele heeft ons goet ghedocht hier by te verhalen.

1581.

In Mey t'Antwerpen hebben de derthien Ambachten / ende ses gheswooren Gulden / vreesende voor eenighe beroerte onder 't Volck / teghen de Sancten oft Beelden / aende Magistraet versocht hare fraeye konstighe Tafereelen / die sy elck op haer Outaren inde groote Kercke hadden / ende vele, die inde eerste afbrekinghe der Outaren ghesalveert waren / te mogen af ende wech doen: Het welcke (om dat het meest seer konstighe Schilderyen waren, van groote ende konstighe vermaerde Meesters ghemaeckt) werdt haer gheconsenteert / soo het gheschiede sonder schandael. Waeromme sy (de Kercke toehoudende) in 't beginsel van Mey / hare Outaren elck afghebroken hebben / tot negenthien toe / ende hare Tafereelen afghenomen / soo datter noch drie en twintigh bleven / ende alsoo continueerden sy eenen tijdt langh / tot dat de Colonellen ende Capiteynen vander Stadt / vreesende dat hare vyanden / onder 't decksel van hare vrije exercitie der Religie / yet souden mogen aenrechten / tot achterdeele der Stadt / hebben versocht / dat de voorschreven exercitie vande Roomsche Catholijcksche Religie mochte geschorst worden / 't welck de Magistraet seer langhe weygherde / tot datter tijdinge quam / van het verlies van Breda. Waeromme sy / om de Ghemeynte te gelieven / de voorschreven exercitie gheschorst hebben / op den eersten Julij / Anno 1581. by Gebodt gedaen / tot Stadts versekeringhe / in maniere als volght:

t'Antwerpē nemen de Gulden ende Ambachten haer Outaren wech / in Mey.

Alsoo Borgemeesteren ende Schepenen van Antwerpen / met voorgaende advijs vande Colonellen / Capiteynen ende Dekens / vande ses gheswoorene / Gulden der selver Stadt / tot ruste ende versekeringhe vande voorghenoemde Stadt / (welcke versekeringhe den selven Heeren by den breeden Raet is gerecommandeert) gheraden ende nootlijck bevonden hebben / by provisie te schorssen ende ophouden alle exercitie vande Roomsche Religie: Soo ist datmen van weghen des Schouthes / Borghemeesteren ende Schepenen voorschreven / ghebiedt / dat niemandt / wie hy zy / hem en verbordere binnen deser Stadt vryheydt / oft 't ghebiedt der selver / eenighe Misse int secreet oft openbaer te doen / laten doen / oft te hooren / noch eenig andere exercitie vande voorsz Roomsche Religie / dan alleenlijck van Doopen / Trouwen / ende Siecken te besoecken / ēn dat sonder merckeljcke vergaderinghe: oock datse haer Dooden sonder Ceremonien sullen begraven / ende dat alleene in respecte vande Borgeren ende Ingesetenen der Stadt / ende Vrijheydt der selver / sonder dat den Vreemdelingen eenighsins tot dien eynde alhier te komen / sal wesen toeghelaten / waer op elcke Capiteyn in zijn Quartier sal toesicht nemen. Ende tot sulcke exercitie / als van Doopen ende Trouwen / sullen den voorschreven vande Roomsche Religie toeghestelt worden twee plaetsen / te weten / de Capelle van Gratien / ende de Capelle van onse Lieve Vrouwe Godshuys / inde Kerckhof-straet / ende sullen tot bedieninghe des voorschreven toeghelaten exercitie / ghekosen worden ses vreedsamighe Gheestelijcke Persoonen / de welcke den Magistraet Eedt van ghetrouwicheyt / ende van dese Ordinnantie in alles onverbreckelijck t'onderhouden / doen sullen: Ende dit alles op de pene van hondert Kroonen / tot profijt vanden Armen / te verbeurē by den genen / die eenighsins contrarie van desen hem verbordert te doen / oft anders arbitraljcken gecorrigeert te zijne. Item voorts dat alle Persoonen soo Gheestelijck als Weereltlijck eertijts / ēn bysonder den 28. Julij lestleden, ende daer na

Publicatie ende schorsinghe vande exercitie der Roomscher Religie binnen Antwerpen / den eersten Julij.

uyt deser ofte andere onse Mede-Bondtgenootighe plaetsen uytghesegt zijnde / alwaert oock dat sy / by ghedooghe oft andersins / hier ghebleven oft wederomme ghekomen waren/ sullen binnen 24. uren hen vertrecken buyten deser Stadts Vrijheydt / ende Marck-graefschap der selver / sonder wederom te keeren/ten zy met expressen oorlof ende consent vande voorschreven Heeren ende andere / tot kennisse van dien ghedeputeert / op de pene ende te bekeuren als boven. Item/ dat van ghelijcken sullen vertrecken/ uytghenomen de Natien / alle de ghene / die sint vier Jaren herwaerts binnen deser Stadt zijn komen resideren/uyt eenige van onse Bondt-genootighe oft uytheemsche Steden oft plaetsen/ ten ware sy binnen 14. daghen naest-komende, oft meer/naer advenant vander distantien vander plaetsen / brochten Wettelijcke ende loffelijcke getuyghenisse van hare Persoonen/ hen verleent by der Wet oft Consistorie, daer sy lest geresideert hebben: Welck bescheet sy sullen schuldigh zijn te toonen eerst aenden Capiteyn ende Wijcmeesteren / vande Quartieren daer onder sy sullen gaen woonen. Ende ingevalle van swaricheydt/ sullen sy hen addresseren aenden voorschreven Wet ende Colonellen deser Stadt/op de pene als boven. Verbiedende oock eenen yegelijcken/ op gelijcke pene/ dusdanighe Persoonen binnen zijnen Huyse te logheren ofte herbergen. Item/ men verbiedt oock alle de gene, die onder de Spaensche oft Italiaensche Natien resorteren/ uytghenomen / die mede de Wachte deser Stadt subject zijn/ eenige lange Wapenen/ ofte korte Roeren/binnen haren Huysen te hebben/ maer de selve te verkoopen / oft andersins die stellen onder behoorlijcke recipisse ende gelofte van restitutie/in handen vanden Capiteyn vanden Quartiere / daer sy respectivelijck zijn resorterende / uytghenomen haer Rappieren ende Poingiaerden/die sy oock over straté niet en sullen mogen draghen/ op verbeurte vande selve Wapenen/de welcke alleenlijck sullen mogen afgenomen worden by den Capiteyn ofte Officier / daer onder sy respectivelijck zijn woonende. Item/dat gene vreemde ofte reysende lieden sullen moghen achter straten eenigh langh geweer ofte Pistoletten dragen/ maer sullen 't selve moeten in hare Herberge laté/ tot den tijdt toe van hen vertreck / het en ware met consent vanden Capiteyn daer onder sy logheren/ op verbeurte vande selve Wapenen. Onderteeckent/

Hoboken.

Interprinse van Parma op Vlissingen sonder voortgangh.

De Prince van Parma heeft eenen aenslagh op Vlissinghen desen Somer ghehadt / ghepractiseert by den Ambassadeur des Koninghs van Spaengien / die in 't Koninghrijck van Enghelandt lagh/ ghenaemt Don Bernardijn de Mendosa / die welcke aldaer / door eenighe zijn Nederlandtsche Dienaers / ende eenen Advocaet Bocchart / bekout hebben seeckere Nederlantsche Capiteynen ter Zee / dat sy verwillighden haer te laten imployeren tot sulcken aenslach. Maer sy hebben sulcx den Prince van Orangien aenghegheven / diens instructie sy ghevolght hebben / soo verre / dat Don Bernardijn de Mendosa ettelijcke vijf oft ses duysent Guldens den Capiteyn betaeldt heeft / nemende eens Capiteyns sone(eenen Jonghen noch zijnde) tot onderpande in zijn Huys tot Londen. Het voornemen was / dat dese Capiteynen in etlijcke Schepen van Oorloghe / daer sy bevel over hadden / souden inde Havene/ ende ontrent het Hooft van Vlissinghen/ ingangh gheven eenighe Schepen met Soldaten der Malcontenten ghcladen / die onder andere decksel daer ontrent souden reede ligghen. Den dagh bestemt zijnde / hadden die van Vlissinghen secretelijcken haer Garnisoenen ghesterckt/om haer Vyanden den willecom te gheven / ende haer bereydt / om met groot voordeel die te vermeesteren : Ende de Prince van Orangien sondt in Enghelandt zijnen Secretaris Christiaen Huyghens / sints Secretaris vanden Raet van Staten inden Hage/ om het Soonken vanden eenen Capiteyn / 't zy met lief ofte leet / uyt des Ambassadeurs Mendosa handen te krijghen/ 't welck vanden Capiteyn / den Vader / tot Ostagie van zijn gelofte/met 's Princen raedt/ gegeven was : Dat moeste oock geschieden ontrent den selven tijdt/ als den aenslagh zijnen voortgangh hebben soude/ op dat dien daer door niet achter en bleve. Desen Huyghens vondt middel ten selven tijde / met hulpe van een Hellebardier vanden Prince / den Jonghen (aen des Ambassadeurs Poorte staende) met ghewelt behendelijcken wech te nemen / ende terstondt te versteken / niet teghenstaende dat den Ambassadeur/ eñ zijn Volck/daer over commotie maeckten. Maer den Jonghen en wert niet ghevonden. Hoe wel dit verlossen vande Ostagie wel gheluckte / soo en is des Princen van Parma Volck ten bestemden daghe niet aenghekomen / sorghende dat den aenslagh ontdeckt was / door de ghevanghenisse van Me Vrouwe van Haulsy / die ontrent dien tijdt tot Brussel ghevanghen was/ die sy wisten/ dat daer van kennisse hadde / vreesende dat syse ontdeckt mocht hebben.

Prince van Orangien koopt de Heerlijckheden van Campvere ende Vlissingen.

In dit Jaer 1581. als desen voorsz aenslagh op Vlissingen toegeleyt was/soo is de Heerlijckheyt van Vlissinghen/ met het Marckgraefschap van Campvere/ by den Prince van Orangien ghekocht geweest/ wordende verkocht by Decrete vanden Hove van Hollandt tot laste vanden Koningh van Spaengien/ om schulden uyt den sterfhuyse van den lesten Heere van Beveren / de welcke sonder kinderen ghestorven was/ welcke schulden/ de Koningh van Spaengien/ overnemende de verkoopinghe by Decrete vanden Grooten Rade van Mechelen/ gedaen aenden Heere van Aurp / mede aenghenomen / daer op laten staen ende onbetaelt gelaten hadde : Ter Vere werdt verkocht 144. duysent ende 600. gulden/ende Vlissingen voor 77. duysent gulden/ daer de Stadt van Antwerpen seer hardt op stondt om te koopen : maer den selven koop werdt den Prince van Orangien ghegunt/ om dat Zeelandt hem tot eenen Beschermer soude hebben/ die dat naeder-handt ghegeven ofte ghelaten heeft sijnen sone Prince Maurits.

Verscheyden andere exployten zijnder inde Nederlanden aenghevanghen / als naemelick in Vrieslandt / alwaer de Prince van Orangien / in April/ ghekomen was van Amsterdam (daer de Generale Staten vergaderen souden / op 't aennemen vanden Hertoge van Alenzon) ende besochte Harlingen ende Leeuwaerden/ende bestelde in April/dat Sonoy met twee Vendelen hem legherde inde stadt van Staveren / tegen het Kasteel daer Reyn Dekema noch van weghen Rennenbergh op lagh / met ontrent hondert tseventigh Mannen. Sonoy maeckte daer hooghe Catten voor/ daer hy hooghe Mantels oft Borstweeringhen op stelde/ sulcke als de Soldaten Preeckstoelen noemen / daer mede die van binnen met Musketten vande Walle houdende / midts dat sy binnen gheen grof Gheschut en hadden. Maer alsoo Dekema de Wallen wederomme gantsch dick ende hooghe ghemaeckt hadde / soo en konde Sonoy daer niet voor doen / door dat hy met ses stucken Gheschuts door Thomas Bothe de strijck-weeren dede afschieten/ ende met Pioniers den Graft vulde/ ende den Wal dede onder-graven / 't welck de beleghерde dwongh te komen parlementeren : Maer als Dekema de Conditien niet en wilde aennemen / werdt hy van zijn Volck daer toe ghedwonghen / die hem met achthien andere Vriesen ghevanghen leverden. De reste werden vry gheleyde ghegheven. Dit Kasteel werdt aen de sijde nae de Stadt weder afgeworpen : Ende Sonoy dede de Stadt sonder vertoeven vast maken.

Kasteel van Staveren weder ghewonnen ende afghebroken by Sonoy/ in April.

Dese stadt Staveren is een oude Stadt/ende is in voorleden tijden een heerlicke/ rijcke ende machtighe Stadt gheweest / een groote Koopstadt ende Hoofstadt vande Noordtsche Landen / met een seer goede ende groote Havene nu versant/ ende sy hadde groote Heerschappye/ die haer streckte tot Nimmeghen toe/ als noch blijckt by Antijck gheschrifte op de Poorten des Kasteels van Nimmeghen/ daer in oude letteren noch staet, Hucusque Jus Stavriæ, dat is/ Dus verre het Recht van Staveren : Ende elders / Hic finitur Regnum Stavriæ , dat is / Hier eyndt het Rijck van Staveren.

Staveren heeft eertijts een machtige Stadt gheweest/ende Heerschappye gehadt.

Staveren is eertijdts soo machtigh gheweest/ dat sy / by hulpe vande Vriesen / in 't Jaer 1345.

1581.

den 26. Septembris / overwan den grooten Veldt-Legher van Graef Willem Graef van Henegouwe ende Hollandt / by Sint Odolf Clooster, daer hy verslaghen bleef / met veel Volcx / soo dat daer Ghebeente noch nae twee hondert Jaren onbegraven gebleven / ende ghevonden werden in dat Veldt: Waeromme dat Maria / Koninginne van Hongaryen / Keysers Carels suster / ende Regente inde Nederlanden / Anno 1545. alle die doots-beenderen daer ontrent dede vergaderen / ende tot Staveren voeren ende begraven.

In Mey waren de Rennenberghsche uyt groot Auwaert ghekomen / beneden op het Reediep / ende meynden een Schansse op het Water te maken / om den Heer van Nienoort van der Zee af te sluyten: Maer hy werdt sulcx in tijdts ghewaer / ende voorquam haren aenslagh / met hinderlaghen haer slaende / soo datter veel ghevanghen ende doodt bleven / ende sommighe Vendelen ghenomen werden.

Daer nae / als Nienoort vande Staten van Vrieslandt twee Maenden Soldts voor zijn Kryghs-volc verkreghen hadde / op Conditie / dat hy groot Auwaert beleghеren soude / soo besette hy dat rondtomme met diversche Vendelen / oock brochte hy het Gheschut daer vooren / om t'Clooster te beschieten / met alle neersticheydt. Maer de Rennenberghsche braken alomme van Middelstum ende elders op / slichtende haer Schanssen / ende trocken neven Groeninghen over Reediep / oock dry hondert Peerden mede nemende / om Auwaert te ontsetten. Nienoort was wel ghewaerschouwt / ende hadde gheerne goet ghevonden de sterckste te wijcken: Maer de meeste stemmen besloten / niet te wijcken / ende deden een groote faute / midts dat sy de Boeren uyt Vrieslandt in slagh-ordene onder de Kryghslieden stelden / die welcke door onervarentheydt / als de Rennenberghsche achtert Clooster nae by quamen, terstondt / sonder slaghen te verwachten / met hare verrejaghers over de Beecken / Grachten ende slooten spronghen / ende vluchtende / deden sy alle Man vluchten. De Rennenberghsche vervolghdense sterckelijck / ende namen de Vendelen van Haspelinus ende Berenbroeck. Stuper ende Visscher / Capiteynen / werden ghevanghen / maer weynigh bleven doodt.

De Heer vā Nienoort wordt voor groot Auwaert geslaghen.

Boeren / die onder de Kryghslieden vermenght warē / vluchten / t'welck de oorsake was van Nienoorts nederlaghe in Mey.

Vele van dien vluchten inde Schansse van Auwerziel / op de welcke de Rennenberghsche eenen stercken aenval deden: Dan sy moesten met groot verlies daer van wijcken: Maer met grof Gheschut daer wederomme voor ghekomen zijnde / ende een Bresse gheschoten hebbende / quamen sy daer inne met den derden Storm / al ombrenghende watter in was / daer Schelto Jarges / een seer gheleert ende hertigh Capiteyn / mede doodt bleef.

De Vriesen deden de verloopenen terstont wederomme ghewеer ende gheldt gheven / also dat Nienoort / wederomme opgherust zijnde / hem begaf in zijn Schansse tot Winsum. Maer alsoo Rennenbergh / met al zijn macht daer voor quam / ende dat de Schansse niet behoorlijck noch volkomelijc gemaeckt en was / ende teghen t'Grof Gheschut niet weerbaer / soo wert hy van zijn eygen volck ghedwongen te parlementeren / soo dat sy alle vry souden met Baggagie uyttrecken / oock uyt de andere Schanssen / sonder haren Heere te versweeren. Als Nienoort nu alsoo verrast was / werdt Rennenbergh daer alomme Meester inde Ommelanden / tot Doccum toe.

Nienoort werdt ghedwongē alle Schanssen te leveren.

Hierentusschen hadden de Staten / om Nienoort te helpen / (hoe wel te spade) gheordineert Norits als Overste te Velde te trecken / ende met hem noch acht Vendelen van Sonoys Volck ende andere / die welcke ghesterckt zijnde met het overblijfsel vande verstroyde Vendelen / so begeerden sy den Rennenberghschen alomme den kop te bieden / in sulcker voeghen / dat alsoo Hopman Schul met een deel Knechten de Schansse van Monickerziel afghеloopen hadde / de Rennenberghsche ghedwonghen waren uyt Grijpskercke in slagh-ordere te vertrecken / op de welcke het Regiment van Sonoy / die de voortocht hadden / diversche reysen treften / soo langhe tot dat de andere oock aenghekomen zijnde / de Rennenberghsche haer op de vlucht begaven / ende werden vervolght tot onder Groeningen / met verlies van sommighe Vendelen: Daer bleven wel seven hondert doodt / ende vele ghevanghen / met kleyne schade hunder vyanden Volck / ende kreghen veel ghewеers dat de vluchtighe afwerpen moesten / nochtans en hadde Norits gheen Peerde-volck by hem dan zijn eyghen Cornette / waeromme veel meer vande Rennenberghsche het lijf salveerden / meest door de bequaemheyt vande Grachten: Daer werde oock vier stucken Gheschuts ghenomen / ende alle de Baggagie / ende veel Peerden. Dit geschiede den 9. Julij: ende Norits legherde hem voor Groeninghen / inde Cloosteren tot groot Auwaert / ende tot Selvert.

Norits slaet de Rēnenbergsche by Groeningen / den 9. Julij.

1581.

Corts hier nae is de Grave van Rennenbergh gestorven / den 23. July / zijnde uyt ongeneuchte uytghетeert: Ende ten selven daghe / dat zijn volck geslaghen wert / nam hy het Sacrament seer sieck zijnde / nochtans niet sonder achterdencken van vergift. Hy thoonde groote mismoedicheydt ende leetwesen / van dat hy de Staten verlaten hebbende / zijn Gouvernement in sulcken lyden ende schade ghebrocht hadde / sonder eenich profijt daer door te ghenieten / roepende dickwils luyde O Groeninghen Groeningen / waer toe hebdy my ghebrocht? beklaghende den dagh dat hy dat oyt sagh / ende dierghelijcke woorden meer. Hy verstiet oock inde leste acht daghen zijn Suster / Cornelia de Lalain / roepende dat sy hem niet en soude onder de ooghen komen / om dat sy hem verVoert hadde. Zijn Vader was eerst Heere van Cornet genoēt / eñ was Stadthouder van Ghelderlandt / die welcke trouwde de Gravinne van Rennenbergh / ende wert door successie van zijnen Oom / Grave van Hooghstraten, gelijck desen Jorgin van Lalain / door den Canonick / Herman zijnen Oom / Grave van Rennenbergh was geworden / ende daer na oock Heer van Tuylen / &c. Sijn oudtste Broeder was Antonis van Lalain / Grave van Hoogh-straten / een seer verstandigh ende kloeck Heer / hy was / Anno 1567. met den Prince van Orangien geweken uyt den Lande / schouwende de wreetheyt des Hertoghs van Alba / ende was in des Princen eersten tocht in zijnen voet geschoten / daer hy ten lesten van storf / als wy verhaeldt hebben / latende kinderen achter. Desen Jorghe van Lalain was doen jongh uyt den Lande / ende onder de Spaensche regeringhe opghevoedt / ende hielt hem meest met den Grave van Lalain / Gouverneur van Henegouwe / zijnen Neve. Hy was van jonghs op seer wel onderricht ende gheleerdt inde Latijnsche / Griecksche / ende veel andere spraken / ende in veelderley vrye Consten ende wetenschappen: Hy was van natueren soet / ende lieffelijck van conversatie / gheensins twist-achtigh / ofte hoovеerdigh: Hy was een vyandt van dronckenschap ende overdaedt / tot oncuysheydt ghenoegh gheneyght / maer t'gheschiede soo heymelijck / datmen daer van niet en wiste te spreken: Sijn ghemeyne tydt cortinghe was Musicque ende Schaecspel.

Doot van den Grave van Rennenbergh den 23. July.

Verhael van 't leven van Rennenbergh.

Lof des Graven van Rennenbergh.

Hy was tot dien dagh toe / dat hy de Staten afviel / seer lief ghehadt van zijne Soldaten / want hy was seer gheneyght / om die wel te doen betalen: Hy hielt oock goede discipline nae zijn vermoghen / ende en conde gheenen overlast lijden / zijnde eenen vyandt van alle wreedtheydt ende onmenschelijckheyt: Hy was oock liefghetal by de Lieden van zijn Gouvernementen. Aengaende de Religie / hy hadde ghelesen de Schriften van die van der ghereformeerde Religie hem by sommighe / in handen ghestelt / converseerde oock dagheliјcx onder de Ghereformeerde / spottende met de ongeschoncktheydt van eenighe Paepscher superstitien / maer dies niet teghenstaende / bleef hy openbaerlijck houdende de exercitie vande Roomsche Religie / ende dat uyt vreese des Koninghs / zijner Moeder / zijner Neve van Lalain / zijnes Hof-meesters Laurens / ende principaelijck zijnes Ooms des Canonicx / die hem erfghenaem zijner Goederen ghemaeckt hadde / welcke dingen ten deele een oorsake waren / dat hy den Staten was afgevallen: Maer voornamelijck scheen hem in

1581. den sin te legghen/ 't Houwelijck van Maria de Brimeus/ Gravinne van Megen/ Weduwe van Lancelot van Barlaimont/ daer hem zijn Suster Cornelia groote hope toe gaf/ maer niet en kreegh/ mits dat sy werdt gegeven Philips van Croy/ Prince van Chimay. Zijn Gouvernementschap en achte hy niet vele/ ende hieltse meer voor eenen last/ dan voor een voordeel/ jae soo/ dat hy in 't beginsel eens tot Leeuwaerden gheresolveert was die te verlaten/ ende te resigneren/ ten ware dat den voornoemden Ysfkens half met gewelt sulcr tegen gehouden hadde.

Zijne kleynmoedicheydt heeft hem doen resolveren/ om de Spaensche regheringhe hem wederom te onderworpen. Aengaende zijnen Rijckdom/ men acht dat hy arm gestorven zy/ want hy gheenen Man en was/ om zijn Gouvernement uyt te putten/ ende de Spaensche hielden hem gheen gheloove/ ende van hem selven hadde hy niet vele/ ende evenwel was hy liberael in 't uytgeven/ tot vorderinge van zijn aengenomen sake/ ende hielt daer en boven eenen eerlijcken Disch/ boven zijn macht ende staet/ vereert met allerley Musijcke/ soo met stemmen als met Instrumenten/ in voeghen dat zijn Silverwerck ende Juweelen al verteert waren. Zijn aldermeeste vyanden hadden deernisse met hem/ van dat hy verciert zijnde met soo goede gaven/ ende voorsien met so eerlijcke Conditien/ hem so deerlijck hadde laten verleyden/ op onsekere toeseygginghen/ daer geen effect naer en volghde/ waer over oock hem de doodt te tijtlijcke was overvallen.

Verdugo in Rennenbergs plaetse.

Nae hem werdt Fransoys de Verdugo by den Prince van Parma in zijn plaetse gesonden.

Den Oversten Yselsteyn was met sommighe van zijne Vendelen/ twee Deventersche Vendelen van Warmello ende Coen Dierickß ghetrocken ontrent Deventer/ om Goor in te nemē/ zijnde sterck ontrent acht ofte neghen hondert te voete/ ende hondert ende twintigh Peerden/ onder Simon van Limborgh. Daer waren oock mede getrocken/ als beleyders des aenslaghs/ den Drost van Sallant/ Luytenant van Over-Yssel/ beyde de Yttersums/ een Borghemeester van Deventer/ ende andere van Over-Yssel. Doe sy nu een Schansse te Goor inghekreghen hadden/ ende de ander beleghercen/ soo quam Marten Schenck/ met veel Ruyteren ende Voet-knechten/ haer aldaer besluyten/ dat sy gheen Provande krijghen en konden. De Prince ende de Staten (hoewel den aenslagh sonder haren wille ende wete voorghenomen was) sonden Ruyteren ende Knechten/ om haer te ontsetten/ maer het was te vergeefs: Want Schenck maeckte sulcken Verdragh met den belegherden/ dat hen Yselsteyn/ Warmelo/ Escheda/ Coen/ ende alle Bevelhebberen/ Drost/ Edelen/ Borghemeesteren ende ander/ ghevangen ghelevert werden. De Soldaten moesten sweeren in dry Maenden niet te dienen/ ende trocken soo daer van/ de Buytenlanders met Rappieren/ ende de Inlanders sonder ghewceer. Dit ghebeurde in 't beginsel van Augusto/ nae dat sy ontrent veerthien daghen beleghert waren gheweest/ hebbende alreede veerthien van haer Peerden gegeten/ zijnde sonder Broot ofte Bier. Veele waren van meyninghe/ dat sy 't noch wel langer souden hebben konnen houden/ midts dat sy inde Schansse noch wel hondert Peerden hadden: Sout/ Poeder ende Brandt en hadden sy oock gheen ghebreck. Evenwel werdt hen noch weynigh ghelooven ghehouden/ want veel werden gheplundert/ ende wel hondert doot ghesmeten/ niet teghenstaende Schenck zijn beste dede/ ende doorstack sommighe van zijn eyghen Volck/ die hy bevondt zijn ghelooven te breecken. De ghevanghenen werden tot Blijenbeeck ghevoert/ behalven eenighe die haer rantsoeneerden.

Yselsteyn met zijn volck wordt door Goor van Schenc gevangen/ den 1. Augusti.

Den Generael Norrits noch voor Groeninghen liggende/ by gebreck van Peerden ende gelt niet uytrechtende/ vertrock weder nae Collum: Ende Verdugo trock terstondt op Reyde/ een Dorp gheleghen teghen Emden over/ als een half Eylandt/ diep in den Dollaert/ alwaer Nienort sommighe daghen te vooren Egbert van Bevelandt met vier Vendelen te Water ghesonden hadde/ die de Malcontenten ofte Rennenberghsche daer uyt dreven: Maer Verdugo kreegh lichtelijcken dat weder inne/ den 18. Augusti/ tot grooter schande van eenighe Capiteynen/ die daer van getrocken waren/ midts datmen de selve plaetse altijdt te Water ontsetten konde. Hier over werden ghescholden ende voor Rechte ghedaeght Isaac van Wieringhe/ ende Hans Crom Capiteynen/ ende veroordeelt vanden lijve/ maer sy ontliepent. Capiteyn Cater was inde Schansse met eeren doodt gheblevon/ ende Westerman lagh kranck tot Emden.

Reyde by Emdē wort vā Verdugo ingenomen/ den 18. Augusti.

1581.

Den nieuwen Landtraedt/ by de Staten vande Generale Provintien opghrecht/ om aende Oostzijde vande Mase de saecken vander Oorloghe te beleyden/ vergaderde tot Leeuwaerden/ den 7. Septembris/ ende belasten Norrits alle neerstichheydt aen te wenden/ om Verdugo met eenen Veldt-Legher den kop te bieden. Tot dien eynde vergaderden sy alle haer Voet-volck ende Peerde-volck/ ende nae de Monsteringhe betaelden sy elck een Maendt Solts/ ende voorsaghen haer met vijf stucken Gheschuts. In beyde de Leghers regheerde de Pestilentie seer/ waer van diversche Capiteynen storven/ als Gouwenberg/ Jacob Hendrickssoon van Mechelen/ ende Visscher.

Norrits by den Landtraet te Velde ghesonden teghen Verdugo/ den 7. Septembris.

Nae wat stille ligghens begonst het den Vriesen te verdrieten: Waer door Norrits/ ontsteldt zijnde/ besloot hy Verdugo onder d'ooghen te trecken/ die nu op zijn voordeel tot Nordthorn gheleghert was. Norrits hadde by hem elf Enghelsche Vendelen van zijn Regiment/ onder Morgan/ ende vier Nassousche/ ende neghen Sonoysche/ met ses Nienortsche Vendelen/ doch alle t'samen maer dry duysent Mannen sterck. Van Ruyteren hadde hy de Engelsche Vane/ Goor/ Elderborn/ ende Hendrick van Eck/ maeckende t'samen wel vijf hondert Peerden: Met desen hoop trock hy/ den 30. Septembris/ door de Vestinghe der Nieuziel.

Hy en was soo rasch in 't ghesichte van Nordthorn niet gekomen/ oft Verdugo stelde hem in slagh-ordene/ die hy met Sloten eñ andere voordeelen tot zijnen gemack/ also toegericht hadde/ dat hy daer door goede Strijckweeren hadde/ ten achterdeele van die hem wilden bespringhen. Het Rennenberghsche Regiment/ daer de Heere Monceau nu Overste/ eñ Rinsmoude Luytenant van was/ met het Billijsche oft Vriesche Regiment/ daer Taxis over commandeerde/ sette hy in 't middel/ ende maeckte hem de Walen van zijn eygen Regiment tot Vleughelen. Daer nae vielen sy op haer knien/ biddende om Victorie/ 't welc der Staten volck op datmael uyt verwaentheyt niet en deden/ maer sy quamen met hare slagh-ordene aen/ seer vermetelijck/ inde welcke sy de Spiessen/ ende kort ghcweer van alle Natien d'een door d'andere met de Vendelen in 't middel ghestelt hadden/ ende de Schutten aende zijden/ ende voor aen.

Slagh tot Nordthorn/ den 16. Septembris/ Anno 1581.

Capiteyn Willems met den Engelschen Ruyterē/ ende den Luytenant van Elderborn met den zijnen/ siende twee Vanen Ruyteren van Verdugo/ daer d'eene van Roodt-rocken waren/ sette hem met vollen Ren daer oppe/ inder voegen dat sommige neder gelegt werdē/ ende de andere de vlucht namen/ ende ghedreven tot achter Nordt-horn/ tot schande vande Roode-rocken.

De Voet-knechten van Verdugo/ vijf Vendelen/ vielen sterck uyt Nordt-horn/ ende onderschepten de Ruyterē/ maer also Wijngaerden met eenen verloren hoop haer quam ontsetten/ sloegen sy daer door ende ontquament. Dese vijf Vendelen werden oock inde vlucht ghesلagen. Der Staten volck hare vyanden gints ende weder het gantsche Veldt over jaghende/ scheen de Victorie seecker te hebben. Insonderheydt oock/ om dat sy met hare artillerije groote schade deden/ daer van Verdugo onversien was/ waer over oock den Tros van Verdugo begonste de Baggagie te vluchten: Maer ten lesten/ alsoo de weghen smal waren/ ende vol Grachten/ namen eenighe Ruyteren der Staten de vlucht/ de wijle sy te harde partye aen haer zijde vonden. Ende ter selver tijdt waren oock de Voet-knechten/ dewijle sy te vyerighlijck teghen haren vyandt aenliepen/ in 't passeren der Grachten/

in

1581.

Norris met Staten volck by Northorn van Verdugo geslagen.

Doode gevanghenen/ eñ gequetste inden slagh tot Noorthorn den 16. Septēbris.

in disordere ghekomen. Daer over Verdugo met slaghordene/ die hy wel in een ghesloten hadde sterck aenquam met eenen versceckerden pas/ ende alsoo hy met sijn twee Vanen Lanciers/ die aen syn slincke zijde ghestaen hadden voor aen treffende: quam daer een Generale vlucht onder der Staten Volck: in dier voeghen / dat sy het Gheschut daer altemael laten moesten. Verdugo volghde met syn Ruyters tot aende Nieuziel / een nieuwe Schansse / alwaer dat eenighe Vriesche Vendelen in Garnisoen waren ghebleven. Haer Baggagie ende Waghens waren oock t'allen ghelucke noch aen d'ander zijde der selver Schansse ghebleven / ende alsoo noch behouden. In desen slagh bleve bykans de helft vander Staten Voet-volck doot/ met sommighe Ruyteren/ ende daer werden veel Vendelen genomen: daer bleef doodt Joncker Karel van Wyngaerden / Sonoys Luytenant / ende Hopman Joris Roberts: Daer bleef oock Schul / Luytenant van Nassou/ Overste Luytenant van 't Nassousche Regiment, eñ Hopman Wijmart van Ommeren. Vandē Nienortsche bleven de Hoplieden Rets/ Gerrit Entens/ ende Cornelis Loevesschen. Vande Engelschen den Capiteyn Cotton/ Bisschop/ Fitzwilliams. Oock bleven daer mede doodt / den Ritmeester van Eck/ ende Bellewijn, Luytenant van Elderborn/ ende veel andere Bevelhebberen. Daer werden ghevangen Donauw Overste Luytenant van Nienort ende de Capiteynē Bruyn Willem Hendricksen/ Pieter Steyn/ ende Jorge van Edenborgh / met andere Bevelhebberen ende Soldaten. Norrits werdt geschoten door syn rechte handt: Graef Willem van Nassou kreegh sommighe schoten op syn Harnasch / ende eenen verblogen kloot op syn been/ Hopman Nisbeth wert inden kop gehouwen/ dat hy daer van storf. Die 't ontquamen waren meest weerloos / om dat sy over Grachten hadden moeten springen ende swemmen. Vande zijde van Verdugo bleven weynighe naemhaftige Persoonen doodt / maer Wolf Prenger was seer gewont. De gevangenen/ die weder tot de Staten quamen / als sy gherantsoent waren / seyden dat Verdugo selfs bekende / hadden de Staten volc noch weynich dagen tegen hem blyven liggē sonder slaen/ hy soude/ mits de groote Peste/ hongher/ armoede eñ onweder/ 't welck volghde/ hebben moeten optreeken ende verloopen: Waer by blyckt hoe onseecker ende periculeus dat het is eenen desperaten Vyandt uyt syn voordeel te willen dryven.

Nieuziel by Verdugo belegert te vergeefs/ eñ van Steyn van Malsen afgeweert in October.

Nae desen Slagh quam Verdugo straex Nieuziel beleggē met sommige hoopē over het diep komende/ ende legerde hem te Gripskercke ende Bisvliet / ende maeckte Loop-schanssen aenden Canael / onder de Vestingh van Nieuziel voorschreven/ welcke Canael met Keten ende langhe Schuyten (Swebben ghenoemt) met aerde ghevult zijnde / overspande / om alsoo alle ontsettinghe te weeren / ende de Schansse uyt te hongheren. Maer den Landt-raedt hadden te vooren Capiteyn Knoop met sommighe Provande / ende twee Gotelinghen Gheschut / daer in ghesonden / met de welcke sy Verdugo groote schade aen deden. Daer waren in besettinge de Vendelen van Steyn vā Malsen/ Gerart Cornelissen Schey/ Leyn Jetsen/ ende Scheltema. Maer alsoo dese beleghcrde alle Sijlen hadden opgeset / ende oock eenen Dijck door-gesteecken / liep het Landt onder Water tot Emmentiel toe: daer toe seer hielp den grooten Reghen. Waer uyt volghde dat Verdugo qualijck eten ende drincken bekomen konde / ende syn Volck werdt sieck ende ontstelt: Oock verschrickten sy van 't ontset datter bereydt werde: Ende alsoo daer gheen apparentie van betaelt te worden voor-handen was / veroorsaeckte daer door sulcken Muyterije onder haer / dat sy den 23. Octobris in grooter onoordeninghe aftrocken. In 't aftrecken sloegen die van binnen inden steert ontrent veertich doodt / ende namen achtentwintich gevangenen.

Verdugo Volck verloopt/ dē 23. Octobris.

Heer Steyn van Malsen vereert vande Vriesen over synen dienst.

Den Opper-Capiteyn / Steyn van Malsen / een Denemerckers Edelman/ hebben de Vriesen tot een vereeringhe een Keten van ses hondert guldens gheschoncken / ende Overste Luytenant ghemaeckt vanden Heer van Meroda / Gouverneur van Vrieslandt / om dat hy dese Nieuziel soo wel gedefendeert hadde.

Krijgh in Brabandt/ ende gebreck van ghelde over beyde zyden.

In Brabant zijn de Krijgh-saken oock verscheydelijck toe-gegaen. Inde Meerte hebben de Schotten tot Vilvoorden in Garnisoene liggende gemuytineert / om haer betalinghe / 't welck ten lesten met groote swaricheyt ghestilt werdt.

In Mey daer nae is 't selfde tot Willebroeck op de Schansse oock ghescheedt / daer het Garnisoen haer met gheen redenen en wilden laten te vreden stellen: Waeromme men het Gheschut van Antwerpen daer vooren heeft moeten brengen / ende hen alsoo dwinghen.

Ongeregeltheit van des Koninghs Krijghsvolc.

Desgelijcx geschiede tot Bergen op Zoom dewijle den Staten alomme tot soo grooten last 't gheldt ontbrack hoe wel die van Antwerpen in hare Contributien haer seer wel queten. Maer also den Krijgh byden Staten met soodanighe authoriteyt / aensien ende eendrachtige gehoorsaemheyt doen ter tijt noch niet ghevoert en werde/ als onder een absoluyt Hooft wel geschiet/ so hebben sy dagelijcx veel meerder swaricheden gehadt dan des Koninghs Kryghs-volck/ 't welck nochtans generalijck veel qualycker betaelt werde: maer dien werdt veel meer ongeregeltheyts inde gheconquesteerde Steden toe-ghelaten/ daer sy weekelijck den Inwoonders geldt deden opbrenghen met ghewelt tot haerlieder onderhoudt/ waer door alle de neeringhen terstondt verdreven eñ de Steden van volck ontblootet werden. 't Gelt des Konings quam wel diemael met groote sommen uyt Spaengien eensdeels in specie/ maer meest door Koopheden Wissel-brieven: Maer tot groote kosten ende interesten / ende ghenoegh tegen 't herte ofte wille vande Koningh-rycken van Spaengien, principalijck dit Jaer/ als den Koningh tegen Poortugael ter Zee eñ te Lande moeste oorloghen/ soo datter over beyde zijden groote ghebreecken waren / waer by de Staten haer in Brabant / Vlaenderen ende Vrieslandt / redelijck voor eenen tijdt langh gheweert hebben met kleyne macht.

't Huys te Baerle by de Malcontenten ghesterckt.

Inde Kempen hadden de Malcontenten ofte Spaensche het Huys te Baerle (zijnde sterck ende rontom bewatert) ingenomen / ende deden 't selve by de omligghende Dorplieden sterck maken/ om te behouden / als gheleghen zijnde by Hooghstraten ende Tuernout, op de passagie van Breda/ waeromme de Heere van Stakenbroeck / Drossaert van Breda / ghetracht heeft 't voorsz Huys henlieden wederom af te nemen/ zijnde daer voor ghekomen met ettelijck Volck ende twee stucken gheschuts/ maer als hy wel veertigh scheuten daer op gheschoten hadde / is hy weder af ghetrocken.

La Garde neemt Barle ende andere plaetsen voor de Staten/ in Junio.

Derhalven de Staten van Brabandt derwaerts sonden den Colonel La Garde/ met ettelijcke Cornetten Peerden eñ Voet-knechten in Junio/ gelicht uyt de byliggende Garnisoenē/ makende eenen kleynen Veldt-Legher / om in te nemen alle de Kasteelen ende stercke Huysen daer ontrent in Brabandt gelegen. Den Colonel La Garde beschoot 't Huys van Barle / 't welck hem van 40. Soldaten/ die daer op lagen/ overghegheven werdt/ ende daer nae byde Schotten in brande ghesteecken. Daer na trock hy op Tilborgh daer hy beyde de Kasteelkens innam / ende voorts meer kleyne plaetsen/ meenende voort Eyndoven aen te tasten, eñ oock loerende op 's Hertogenbosch / alwaer eenighe alteratie oft oproer gheresen was. Maer de Prince van Parma heeft den Heere / Glaude de Barlaymont Heere van Haultepenne / derwaerts ghesonden / met den Oversten Merten Schenc / ende een goet ghetal van Voet-volck ende Peerde-volc / die haer vergaderden ontrent Eyndoven: Waer over La Garda vermoede / dat sy eenen aenslagh moesten voor handen hebben / doende over sulcx syn Volck by een komen ontrent Tuernout ende Hooghstraten / adverteerde al de Steden daer ontrent op haer hoede te wesen / om datter eenigen aenslagh te vreesen was/ het welcke op Breda gevicl/ alsoo wy sullen verhalen.

Beschrijvinghe vanden Lande ende Stadt van Breda.

Doch al eer wy daer toe komen/ sullen wy den Leser de gelegentheyt der stadt eñ Lande vā Breda vertellē/ de welcke aldus is: Breda is na de vier Hooftstedē van Brabant/ onder de andere eene vande principale Steden/ eñ voor een vrije Stadt gehoudē met

gelijcke

1581. gelijcke Vrijheden/ als Thienen/ Leeuwen ende Nivel. Dese Stadt leydt inde Kempen/ 8. mijlen van Antwerpen/ 6. van 's Hertogenbosch/ 6. van Bergen op Zoom/ ende 2. van Geertruydenberghe/ in een pleyne van goedt Kooren-Lant/ de Beemden wel beplant/ eñ Boschachtich/ van Ulpenhout/ Nieubosch/ ende Liesbosch. Sy heeft twee Wateren/ die weerreyse loopende inde Vesten vanden Haegh-dijck/ onder de Volmeulen/ sijnen Cours inde Stadt nemende: ende de principale Rivière is bequaem om met Schepen te varen/ boven tot Ginneken toe/ boven naer Hooghstraten de Aa/ ende in ende beneden Breda/ de Mercke geheeten. Men bevindt onder de oude Memoriē/ dat de Denemerckers in 't Krayenbosch/ daer inne de Reyghers nu nestelen/ gheleghen achter het Hof ofte Kasteel/ bewoont ende ghehouden hebben een Sterckte ende Kasteel/ van haer aldaer ghebout/ by toe-latinghe vanden Heere vanden Lande van Breda: welcke Sterckte ende Kasteel Hendrick/ Vrijheer vanden Lande van Breda/ (om seecker gheschillen/ met onderstandt vanden Heere van Weesmael/ Erfmaerschalck van Brabandt/ die hem tot sijnen versoecke te hulpe quam) heeft inghenomen/ ende ter neder doen werpen/ ontrent den Jare 1124. nae luydt der Latijnschen Rijmen/ hier nae volghende.

Anno Milleno, Centeno, Bis Duodeno,
Castrum de Breda, cum turri corruit alta.

Vande oude ende nieuwe Memorien van Breda/ zijn oock dese de Notabelste/ als dat den Heere ende 't Landt van Breda (eertijts een Heere ende Landt van het Hertoghdom van Brabandt verscheyden) eerstmael is ghekomen ende gehecht onder ende den Hertogh van Brabant/ ten tijde vanden Hertogh Hendrick Hertogh van Lotteringhen/ &c. Ende de Heere Godefroide van Breda/ die in Meert/ in 't Jaer 1212. vanden voorschreven Hertoge tot Leen ontfangen hebbende de helft vande gheleye Tolle op de Schelde met Schakeloo ende Ossendrecht/ heeft weder sijnen Heere belooft/ dat hy ende sijne Erfghenamen voort-aen met haren Kasteelen/ Landen/ Mannen ende Ambachtslieden/ den Hertogh ende sijnen Erfghenamen/ ghetrouwelijcken dienen souden.

Heer Gerart van Rassinghem vercocht de Heerlijckheyt van Breda aenden Hertogh van Brabandt/ Anno 1326. De Heer van Polanen koopt Breda/ Anno 1351. den 1. April.

Also in 't Jaer 1326. des Maendaeghs naer Valentijns-dagh/ de Heere Geraert van Rassinghem/ Liedekerck ende Lens/ de Heerlijckheyt ende 't goedt van alle den Lande van Breda/ met alle sijne toebehoorten verkocht hadde aen Hertogh Jan van Brabant/ soo heeft den voorsz Hertogh Jan van Brabandt wederomme/ met consent van sijnen sone Heere Godevaert/ ende sijn oudtste dochter Joanna/ Gravinne van Henegouwe/ ende Hollandt/ verkocht op den eersten April 1351. de Erflijckheydt vanden voorsz Landen van Breda/ met alle sijn toe-behoorten/ aen Heer Jan van Polanen/ de jonghe Heere vander Leck/ voor 43. duysent hallinghen/ om dat te besitten in rechten erfdeele.

State ende Privilegien des Landts ende Stadt van Breda.

Breda is de Hooft-stadt des Landts Breda/ hebbende onder andere Preeminentie ende Jurisdictien een Hooft ende Leen-bancke/ zijnde eene ghemeyne ende onverscheyde Bancke/ onder welcke Bancke resorteren by Appel de Stadt van Steenberghen/ de seventhien Dorpen des Landts van Breda/ midtsgaders die van Eyckeren/ onder beyde die Heeren/ die van Mererhem/ Schoten/ Loenhout ende Oostmal. Ende boven de voorsz bancke/ heeft sy noch een Schepen-bancke/ daer onder ter eerster instantie staen te rechte de Borghers ende Inghesetene van Breda/ midtsgaders die van Teteringhen/ Molengracht/ Santbergh/ Vijfhuysen/ ende de Haeghstrate. Van vonnissen in d'eene ofte d'ander Bancke ghewesen/ en mochtmen niemandt beroepen voor ander Recht/ welcke Privilegie is noch onderhouden gheweest by Menschen memorie: Want eerst by den Keyser Karel den Vijfden/ in plaetse van 't voorsz Privilegie/ de selve Keyser die van Breda vergunt heeft ghelijcke Privilegie als ander Hooftsteden hebben/ te weten/ datmen van Vonnisse/ tot Breda ghewesen/ alleenlijck mach reformeren ende niet appelleren.

Desen voorsz Heer Jan van Polanen storf/ Anno 1377. eñ liet een Sone na/ genaemt Jan/ Heere vander Lecke eñ van Breda: eñ die liet achter een dochter/ ghenaemt Johanna/ die troude Enghelbrecht/ Grave van Nassou/ Anno 1404. ende hy storf/ Anno 1442. naelatende eenen sone Jan/ Grave tot Nassou/ tot Dietz/ ende tot Vyanden/ eñ wert Heere van Breda/ eñ storf Anno 1475. nalatende van zijn Huysvrouwe Maria/ Gravinne van Loon die erve was van Heynsberg/ eñ een derdendeel vant Hertoghdom van Gulick/ Engelbrecht ende Jan/ ghebroeders die welcke verdeylden haer Ouderen naeghelaten Goederen/ soo dat den oudtsten sone Graef Enghelbrecht hadde voor zijn deel alle de Goederen in Nederlandt/ over dese sijde des Rhijns/ als het Graefschap van Vyanden/ de Heerlijckheyt van S. Vijt/ van Dudeldorp/ ende van Myllen/ met alle de goederen in Brabant/ in Hollandt/ eñ inden Lande van Ludick/ zijnde daer onder begrepen het Landt ende Stadt van Breda: Eñ Grave Jan hadde ten deele alle de Landen ende Heerlijckheden/ die aen gene sijde des Rhijns gelegen zijn/ de Graefschappen van Nassouwen ende van Diets/ &c. eñ van zijn Huysvrouwe Catzenelleboghen/ dat hem/ Anno 1548. werdt toe ghewesen. Dese deylinge was met conditie/ dat die Mansgheboorte de een des anderen Erfghenaem soude wesen/ tot ophoudinghe des Huys van Nassouwe/ daer sy van waren ghecomen.

1581.

Engelbrecht Grave van Nassouwen trout de erve van Polanē ende Heere van Breda/ etc. Anno 1414.

Deylinghe der Goederen onder t'Huys van Nassouwē.

Oudtheydt eñ Edelheyt van het Geslachte van Nassouwē.

Dit Huys van Nassouwen/ heeft ghetuygenissen van grooten ende ouden Edeldom/ als zijns ghelijcke niet veel te vinden is/ haer Edelheydts oudtheydt wordt bewesen uyt de Commentarien van Iulius Cæsar, in 't eerste Boeck vande Oorloghe van Gallien/ 52. Jaer voor Christus Gheboorte/ dat doen quamen klaghen aen hem Iulius Cæsar, die van het Landt van Triere/ datter hondert Dorpen van Swaben vergadert waren ghecomen/ op den kant van den Rhijn/ dien soeckende te passeren ende inval te doen in haer Landt/ ende die het ghebiedt daer over hadden waren ghenoemt Nassovam ende Tiverius.

Vorder/ van over duysent Jaer/ leest men van eenen seer vermaerden Grave Walrave van Nassouwe/ Sonnenbergh ende Liborn/ met zijn Huysvrouwe Minerva. Ende hondert Jaer daer na leestmen van Graef Gerold/ hebbende de voorsz Tijtelen/ die door sijn Huysvrouwe Irmegarda het Christen Geloove aennam/ eñ was oock van Keyser Karel de Groote/ Grave gheintituleert. Noch van 700. Jaren herwaerts/ bewijsen sy van Vader tot Kint haer afkomste ende Houwelijcken/ waer onder veel treffelijcke ende Victorieuse Veldt-oversten gerekent worden/ Als Adolf van Nassou ghekoren Roomsch Keyser Anno. 1292. Het Nassousche geslachte is ghedurighlijcken ghealliceert gheweest by Houwelijcke aen hooge Huysen/ als aen Koningen van Engelant eñ van Bohemen/ Hertogen van Savoyē/ van Saxen/ van Lotteringen/ Borbon/ Oostenrijc/ Beyeren/ Swaben/ Brabandt/ Gulick/ Cleve/ Vlaenderen/ Hollandt/ eñ ander Vorsten/ waer uyt gesproten ende afcomen zijn seven groote Huysen/ als dat van Ghelre/ dat sy meer dan 330. Jaren beseten hebben/ verstorven in 't Huys van Gulick/ ende voorts die van Wisbaden/ Dillenborgh/ Wijlborgh/ Sarbrugh/ Beylsteyn/ ende ditte van Breda eñ Orangiē/ al zijnde van Nassouwen. Maer wy sullen voortvaren met dit Gheslachte van Dillenborgh/ Breda ende Orangien te verhalen.

Desen Graef Enghelbrecht de twede/ Heere van Breda/ en kreegh geen kinderen: Hy was een kloeck ende verstandigh Heere/ een groot Man van Oorloghen/ hy werdt ghevanghen te Betuynen vande Fransoysen/ ende voor tachtich duysent Francken gherantsoneert by zijnen Broeder Johan. Hy wan/ met den Heere van Romont/ den slagh van Guinegate/ ende dede den Keyser Maximiliaen ende den Nederlanden groote diensten. Hy was Gouverneur eñ Generael in al Nederlandt/ waerom Comineus/ ende andere Historien/ hem grooten lof nae schryven/ storf Anno 1504.

Den Grave Jan/ Broeder van Graef Enghelbrecht/

1581. brecht / liet achter twee Sonen / als Graef Hendrick van Nassouwen/ eñ Graef Willem. Graef Hendric/ geboren Anno 1483. als den oudtsten sone / erfde alle de Goedẽ van Engelbrecht over dese syde des Rijns/ ende trouwde eerst Francisca van Savoyen/ die storf sonder kinderen / daer nae trouwde hy Claudia de Chalon / Suster van Philibert / Prince van Orangien/ die Roomẽ wan ende Napels defendeerde/ ende daer nae victorieus gheschoten werdt voor Florentien / by de welcke hy ghewan een Sone / Rene de Chalon / Prince van Orangien/ die storf sonder kinderen/ in 't belegh van Sint Desir gheschoten/ Anno 1544. oudt zijnde 32. Jaren. Desen Graef Hendric trouwde zijn derde Wijf / Mentia de Mendosa/ Marquise van Genette/ in 't Koninghrijck van Napels sonder kinderen. Desen Rene ghewan een Bastaert / Palmedes van Nassou eñ Chalon/ die troude een Dochter van Graef Pieter Ernst van Mansveldt / die twee sonen ghewan / Erfghenamen van Mansveldt. Rene de Chalon voorsz liet voor Erfghename zijns Ooms Graef Willem oudtste sone/ genaemt Willem/ Prince van Orangien/ Heere van Breda/ daer dese Historie volkomen vermaen van maeckt. Dese Rene Oom Graef Willem/ Broeder van Graef Hendrick / hadde eerst ten Wijve eẽ dochter van Egmont/ die hem baerde Maghdalena / de Huysvrouwe van Graef Herman van Nuenare. Sijn tweede Huysvrouwe was Juliana / Gravinne van Stolbergh/ een Weduwe vanden Grave van Hanouw / een Vrouwe vermaert van kloeckheydt/ deucht ende vruchtbaerheydt / die baerde den voorsz Willem vijf soonen ende 7. dochteren/ als den voorsz Willem Prince van Orangiẽ/ die te Delft vermoort is: Eñ Johan/ die by verscheyden Wijven kinderen gehadt heeft / (ende dit schrijvende noch leeft) als by een Lantgravinne van Luchtenborgh: Willem Lodewijck / die nu Gouverneur van Vrieslandt ende Groeningen is: Graef Johan/ die selve alreede veel sonen ende dochteren heeft: George/ die ooc kinderen gewint: Philips die Anno 1595. by de Lippe verslaghen wert / alsoo wy in dese Historie noch sullen verhalen. Item/ Graef Ernst Cazimirus: Graef Lodewijck Gunther/ ende Jan twee/ t'samen seven sonen/ ende neghen dochteren.

Afcomste des Huys van Nassou ende Prince van Orangien.

Noch hadde den voorsz Grave Willem by Vrouwe Juliana dry sonen meer / behalven Willem ende Jan voorsz/ als Graef Lodewijck van Nassou / die op de Moker Heyde bleef: Graef Adolf / die in den slagh bleef/ daer den Graef vã Arenbergh verslagen wert: eñ Graef Hendrick / die ooc met zijnen broeder Graef Lodewijck op de Moker Heyde bleef / alle in dese Nederlantsche Oorloghen. Item / hy hadde 9. dochters / daer van twee storven jongh: De oudtste Magdalena / troude den Grave Herman van Nieuwenare: Maria tweede / trouwde de Grave vanden Bergh/ die met Brederode / eñ Graef Lodewijc van Nassouwen voorsz ende de Grave van Culenburgh/ der Edelen Requeste/ Anno 1566. aende Regente van Parma presenteerde. Dese Maria heeft ghebaert de Graven vanden Berghe sone ende dochteren daer dese Historie meermael mentie van maeckt. De 3. dochter Anna/ die trouwde Albert/ Grave van Nassou/ van Sarapont. De 4. dochter Jsabella / met Graef Conradt van Solms. De vijfde Catharina/ met Graef Gunther van Swartzeburgh. De seste Juliana / met Graef Aelbert van Swartzenburgh. De sevenste Maghdalena / met Graef Wolf-gangh van Hohenlo. Dese zijn ghewe̋est de Erfghenamen vande Heeren des Landts ende Stadt van Breda.

Grooten brandt tot Breda/ den 23. Julij. Anno 1534.

Breda is een Stadt/ redelijck groot eñ wel betimmert/ maer sy heeft meermael schade van brant gheleden / wel van duysent Huysen / als naemelijck/ den 23. Julij/ Anno 1534. ende alsoo sy de meeste woonplaetse gheweest is vanden Huyse van Nassouwen/ soo is sy oock vanden selven Huyse seer met ghebou verciert gheweest / ende insonderheydt vanden voornoemden Graef Hendrick van Nassouwen / die een kloeck Heere was / ende Breda met stercker Wallen dick van aerde maeckte / ende boven dien inden Jare 1534. aldaer vijf groote Bolwercken fondeerde/ aen het Casteel/ ende om de Stadt / al op den anderen flancquerende / ende rondtom met breede diepe Grachten/ ende geduerende dese Oorloghe / zijn daer noch negen Ravelins ofte Bolwercken aenghetrocken / ende elcke Poorte buyten met een half Mane ghesterckt/ in sulcker voeghen/ dat de selve Stadt onder de Nederlantsche Lantsteden nu een vande stercste wert ghehouden. 1581.

Breda by Graef Hendric gesterct.

Van ouden tyden / nae het afwerpen des voorseyden Deenschen Casteels / hadden die Heeren van Breda / rechts daer tegen over / ontrent de Mercke/ t'welck nu de Reygherye gheheeten is/ haer Palleys ende Casteel beginnen te bouwen / daer af naemaels Graef Hendric van Nassouwen / (hebbende latẽ staẽ een deel vanden ouden bou) een nieu costelijc Palleys ende Hof/ binnen omwatert zijnde / opgherecht/ heeft ende daer aen noch buyten een magnifijck ghebouw/ met een heerlijcke Gaelderije / staende op Pylaren van blauwen steenen / ende hebbende een verguldे Frontispice. Het binnen-Hof heeft onder andere veel schoone Cameren ende gemacken / eene heerlijcke lange Sale op Pylaren ghemetst / met eenen konstighen Trap / al van blauwen Orduyn verscheyden optreden hebbende/ die vã Constige Metsers gehouden worden voor een sonderlinge Const-stuc met een Capelle daer aen ghehecht. Daer is ooc een schoone groote Armorije oft Wapen-huys / vol alderhande Wapenen ende Wapentuygh/ eñ seer veel Geschuts: Onder ander is daer gheweest veel oude Metalen Geschut/ daer mede de Conninghen van Hongaryen/ voor dienste teghen de Turcken bewesen / den Huyse van Nassouwen hier voortijts vereert hebben: Desghelijcx twee-en-vijftigh stucken / ghesorteert van groote Muerbrekers af tot kleyne Veldtstucken toe/ die den Keyser Ferdinandus vereert ende gheschoncken hadde aenden lesten Prince / Heere van Breda/ die welcke in 't voorsz Wapen-huys ghebrocht waren / doch zijn naemaels by den Hertogh van Alba daer uyt ghenomen ende vervoert.

Descriptie van t Casteel ende Huys van Breda.

Wapihuys van Breda.

De stadt Breda heeft veel fraeye wooningen ende Edellieden huysingen/ ende een fraey Kercke/ alwaer aende Noordt-zijde de Graven van Nassouwen een kostelijcke Capelle gemaect hebben / met een magnificque Sepulture vanden Prince Rene de Chalon. Onder in eenen Kelder zijn de begravenissen vande oude Heeren van Breda / van Graef Engelbrecht/ Graef Hendrick / ende den voorsz Rene. Aldus is dese Stadt ende Lant van Breda by de Graven van Nassouwen / als Vrijheeren van Breda / wel ende paysibelijcken gheregeert geweest / wel hondert vieren-tachtigh Jaren/ in goede neeringhe welvarende/ tot dat op den 11. April Anno 1567. den Prince van Orangien / om de komste vanden Hertogh van Alba / met groote droefheyt ende verslaghentheydt zijner Ondersaten van Breda / van daer naer Duytslandt vertrocken is gheweest / naer wiens vertreck de Inconste vande Heerlijckheden van Breda by den voorsz Hertogh aengheteeckent zijnde / is t'voorschreven Landt met de Stadt onder de Spaensche regheringhe ellendelijcken met verscheyden Garnisoenen ghequelt ende afgheteert gheweest / tot dat Breda weder onder de regeringhe van haren Heere/ Anno 1577. is ghecomen/ ende so gebleven vier Jaer langh/ tot dit Jaer van 1581. waer van wy den aenslagh sullen vertellen.

Als wy voorẽ geseyt hebben/ soo was het Garnisoen van Breda in Junio uytghelicht van La Garde / om de kleyn Casteelen ende Huysen daer ontrent in te nemen/ zijnde maer 35. Soldaten vanden Colonel Barvoet op 't Casteel / ende de helft vande Compagnie van Jonckheer Floris van Brederode inde Stadt gebleven. Glaude van Barlaymont/ Heere van Haultepenne / met den Oversten Merten Schenck van Nidegem / hadden middeler tijdt haer volck sterck vergadert ontrent Eyndoven: Waeromme La Garde hem vertrock op zijn voordeel ontrent Tuernout/ waerschouwende die van Breda eñ andere van eenen aenslagh/ die den vyant op handen hadde/ daer van voorts die van Breda oock alomme haer gebueren verwittighdẽ/ als die vã Geertruydenberghe / Dordrecht / Heusden/ Noordam ende meer andere plaetsen. Sy schrevẽ ooc eẽ antwoorde aẽ La Garde

Aenslach der Spaenschen op de Stadt Breda/ in Junio.

1581. Garde/dat hy haer Garnisoen weder wilde seynden: Desghelijcx aende Staten van Brabandt tot Antwerpen/ om meer Volcx tot versterckinge te hebben. Daer-en-tusschen hebben sy haer Wachten verdobbelt/ende de Ronden besteldt/ende hebben Huys-soeckinghe over al ghedaen.

Roelof van Stakenbroet was Drossaert in Breda/ ende Superintendent / hebbende op 't Casteel alleen by hem die voorsz 35. Soldaten / vanden Colonel Barboet.

Inde Stadt was Borghemeester Heer Godevaert Montens / een Vigilant eñ voorsichtich Man die met den Magistraet den voorsz Superintendent aenbode een deel Borgherije/tot versterckinghe/ op 't Casteel te leggen/ t'welck niet aengenomē werde door sekere particuliere consideratien. Hierentusschen als La Garde opghetrocken was nae Tuernout ende Hooghstraten/ waren Haultepenne eñ Schenck hem gevolght/ende logeerden tot Beque: Ende van daer zijn sy Dynsdaeghs teghen den nacht/ den 26. Juny opghetrocken nae Breda / ende brochten haer Volck tot den aenslagh achter t'Hof ofte Casteel. Ende also tot dien tijdt de Wateren afghelaten waren / om de Vesten te diepen tot aen de Gasthuys-eynde-Poorte/is den vyandt neffens den Beyr ofte Steen-schutsel secretelijck op de Wallen ghecomen/hebbende langhe te vooren gewonnen een Soldaet van 't Garnisoen op 't voorsz Casteel / die op dese stondt aldaer de Schildt-wachte hadde/ eñ de selve wel dry uren lang gehouden hadde/om den vyandt te verwachten/ verseyndende de andere / die hem wilden komen ontsetten/segghende: Ghy sult vlus door my staen.

Haultepēne beclimt het Casteel van Breda.

Terwijle den vyandt opclam/ isser een Hollantsch Capiteyn in der nacht / met een Jacht uyt Hollandt daer ontrent aengheecomen/ ende die siende by nachte Volck nae de Wallen trecken ende opklimmen/ heeft twee schoten tot waerschouwinghe afgeschoten : Eñ daer mede is de Stadt in alarm ende Wapen ghecomen. De Borgherije/ onder 't bevel vanden Borgemeester voorschreven begaf hem elck op zijn loop plaetse/ende een deel liepen na den Gracht / daer van wy hier boven verhaelt hebben / daer het Water afghelaten was.

Den vyandt/ontdeckt zijnde door den alarm/heeft het Casteel aengedaen/ eñ het Corps de Garde overvallen. Den Bevelhebber met de 35. Soldaten liep met de sleutelen na de Stadt-poorte/ om Borgers in te laten : Maer hy werdt tusschen de twee Poorten doorstekē. Twee-en-twintich van dese Soldaten begaven haer op 't binnenste vertreck oft Donion des Casteels/als sy elf van haer Ghesellen verslaghen sagen : twee vielen over de Mueren inde Stadt. Ende op 't Donion was ghelogeert den ghevanghen Heer van Fresin / vanden Huyse van Gavere / die vande Generale Staten ghevangen was over sekere Brieven / daer mede hy correspondentie met den vyandt hadde. Een Capiteyn vanden vyant/ dede die inden Donion waren terstondt sommeren/ de welcke (nae eenighe voorgaende defensie) op de derde sommatie composeerde/alsoo sy meestendeel onbequaem waren tot tegenweer/door dien/ dat sy dien avont beschoncken geweest waren met een Tonne Biers / vanden ghevanghen Heere Fresin (soo men seyde) ofte van zijnent weghen / ende vanden welcken sy tot de compositie ghepersuadeert werden: Men verstont naemaels / dat dit exployt by den voornoemden Fresin beleydt/den voorsz Soldaet ghewonnen/ende alle saken daer nae besteldt waren / ende dat hy secreet verstandt met den vyandt hadde ghehouden. Also ghecomposeert zijnde/ hoe wel dat besproken was / datse lijf ende goedt behouden souden/ soo werdt den Concergie ofte Huys-bewaerder alle het goet des Huys van Nassouwen / ende de Soldaten haer Wapenen tegen de belofte afgenomen.

Die van Breda trencheren haer tegen t'Casteel/ den 27. Juny.

Den Borghemeester Montens / ende eenighe andere vande Magistraet / met den Wacht-meester Wierick van Biestraten / ghewaerschouwt zijnde dat het Casteel inghenomen was / hebben de Wallen rondtom beset / ende zijn met een hoop stracx nae het Casteel getrocken/ om dat te assisteren/ ofte de vyanden te beletten van inde Stadt te vallen / waeromme sy terstondt op de Pleyne een Trenchee ofte Baricade maeckten : In 't Caets-spel / ende inde Huysinge van 't Coffer/den Enghel/ende andere / leyden sy Volck inne/ende ontrent de Vismarct/ by de Huysinghe van Brecht / maeckten sy oock een Baricade/ ende leyden Volck op den Thoren vande Kercke met dobbel Haken-gheschut/ende dat op hope van te moghen haer soo langhe weeren/ ende haer vyanden uyt te houden / tot dat de uytghesonden Boden aen den Colonel la Garde haer assistentie ende Garnisoenen mochte inde Stadt brenghen. 1581.

Den vyandt / die in 't Casteel Meester was / is terstondt inde Stadt langhs de Poorte ghevallen : Maer hem wert seer groote tegenweer ghedaen van de Borgherije/die geassisteert waren met ontrent 20. Soldaten van Joncker Floris van Brederode / onder zijnen Vaendragher Vorye / die daer gequetst wert / soo dat sy wel tot vijf ofte ses mael toe te rugghe ghedreven werden. Maer door den vyandt (merckende de groote resistentie) een ander Valbrugghe neder ghelaten heeft/van waer men inde Hovinghe van Valckenberghe gingh / daer teghen de Borgherije oock ghetrencheert hadden/ ende haer langhe wel weerden : Maer ten lesten overweldight zijnde/ hebben sy de Trenchee moeten verlaten. Ende als Haultepenne volck alsoo inde Hovinghe ghekomen was/zijn sy daer noch langhe opghehouden gheweest door het Vendel vande jonghe Ghesellen der Stadt/ eñ ander Borgerije/ met schermutselen/ tot dat sy ten lesten ghedwonghen werden de plaetse te verlaten. Maer door den vyandt van achter ende van vooren aen indringende / is ghecomen inde Stallinghe van den Prince van Orangien ende heeft oock gheincorporeert het Caetspel ende andere Huysinghen : Waer over sy de Stallinghe voorsz in brant staken. Ende hoe wel het selve eenen grooten schrick onder de Borgherije veroorsaeckte / soo hebben sy nochtans haer dicht by een ghehouden / eñ sulcken teghenweer ghedaen/ dat den vyandt met den brant (also hy hoopte) niet vorder en konde geraken. Hier bleef veel Volcx over weder sijden. Vande Borgherije werdt den Capiteyn vande jonghe Ghesellen gheschoten.

Haultepēne valt door het Casteel inde Stadt Breda den 27. Junij.

Strijdt eñ teghenweer der Borgheren binnen Breda.

Door dese groote ende gheschicte teghenweer/ soo heeft Haultepenne ghevreest ende onder zijnen Raedt in deliberatie ghestelt / oft niet best ware weder int Casteel te trecken / gheloovende datter Garnisoen in de Stadt ghecomen was / eñ so een attrappe om zijn Volc te vernielen / door datter vast alomme veel doot bleven. Maer den Oversten Schenck was van contrarie opinie / seggende dat zijn Ruyterije de weghen rondtomme alle te wel beset hadden/ende daeromme men moeste voorts varen. Als de Borgherije sagh/ dat den vyandt nu sterck nae de Stadt quam / als op de Pleyne eñ naeste Huysinghe/soo hebben sy haer dieper inde Stadt aen verscheyden plaetsen meer beschanst/als in 't begin van S. Anne-strate / aen de Veemarct/in S. Jans-strate/by S. Jans Kercke/ eñ Halstrate / van waer sy groote teghenweer hebben ghedaen / so datter alomme veel vanden vyandt doot bleven. Het Vrou-volck heeft haer oock dapper in 't schanssen gequeten/ eñ eendrachtelijck alle de Borgerije/soo wel Catholijcke als Gereformeerde/jae selve ettelijcke Gheestelijcke Persoonen/ hebben tot den lesten toe dapper ghevochten : t'welck de oorsake was dat den vyandt den brant in eenighe Huysen was stekende. Den vyandt sterck inde Hovinge van Valckenbergh/ gecomen zijnde/ heeft hy langs de Wallen al vechtende de Borgherije achterwaerts ghedreven/ ende mede eenige Soldaten die gelatē waren tot bewaringhe vande Brugghen / daer men d'aerde in 't stercken der Stadt uyt den Gracht overbrochte inde Stadt/ ende also van die Brugghe Meester gheworden zijnde/ hebbē sy daer over meer volcx inde Stadt ghebrocht / ende met die hulpe zijn sy ghekomen tot aen de Gasthuys-Poorte : Waer van sy insghelijcx Meester geworden zijnde/is haer Ruyterije daer door binnen ghebrocht.

Van 't welcke den Borghemeester Montens verwittight zijnde / trock hy terstont derwaerts/om die binnen Brugghe te besetten : Maer den vyandt was alreede so sterc overgecomen/ dat den Borgemeester/

noch

1581.

noch den Wachtmeester Biestraten / met een deel goede Borgherye / daer niet teghen doen en konden / maer werden selve daer van gedreven / daer veel van de Borghers op de Straten verslaghen werden: Dies den voorschreven Borgemeester ende Wachtmeester werden ghedwonghen haer te salveren / ende den Wachtmeester ontquam 't door de Vesten. De Borgemeester / zijnde gequetst / werdt gevangen van twee Albanoysen: Maer alsoo die om meerderen Buyt ofte tot meerderen noot liepen / ontquam hy 't weder / ende begaf hem inde Antwerpsche Poorte / alwaer haer oock begaben den Luytenant vande Compagnie der jonghe Gesellen / een Vaendragher vande Borgerije / ende de Werckmeester vande Fortificatie / die haer daer in t'samen stercker barikeerden ofte bolwerckten / om alsoo te verwachten het ontset vanden Colonel La Garde / daer sy meermael om ghesonden hadden / ende hieldent daer alsoo noch wel twee uren teghen: Maer den Vyandt hoorende dat die Poorte gehouden werdt / is met alle ghewelt te Peerde langs de rechte strate / ende te Voete langs de Wallen aende Poorte ghekomen / ende alsoo gheforceert / dat sy die hebben moeten verlaten / zijnde ontrent negen uren voor de Noene.

Haultepēne kryght de gheele stadt van Breda inne / den 27. Junij.

Als nu Haultepennes Volck alle de Poorten wel beset hadden / keerden sy weder nae de Marckt / alwaer noch groote tegen-weer gedaen wert / want de Borgers uyt het Stadthuys / de groote Kercke / ende vanden grooten Thoren haer noch veel Volcx dootschoten / waeromme sy die plaetse op-gheeyscht hebbende met schoon beloften / hebben sy ten lesten die oock met appoinctement ingekregen.

Als de Borgerije nu alomme overwonnen was / hebben sy haer ghesalveert waer sy konden / veel ter Poorten uyt / ende andersins. Den Superintendent / ofte Drossaert Stakenbroeck / geraecte in 't beginsel wech. De Victorie heeft den Vyandt wreedelijck gebruyckt / sparende noch Vrouwen / noch kinderen / noch jonge noch oude / Geestelijck noch Weereltlijck / noch op de straten / noch inde Huysen / die saccagherende / ende de overgeblevene hebben sy op groot ende excessijf rantsoen ghestelt. Het strijden ende teghenweer heeft inde Stadt gheduert van 's morgens ten twee uren / tot negen ofte thien uren voor den noene / ende op sommige plaetsen langer / ende dat alleenlijck vande Borgerije / met alle kloeckmoedicheydt / zijnde in als maer seven Vendels / ende ontrent acht oft negen hondert Mannen. Daer bleven doodt vande Borgerye / Mannen / Vrouwen ende Kinderen / al by namen gekent ende gemist / ontrent hondert Persoonen: ende vanden vyanden ofte verwinners over de vier hondert ende vijftich. Den Colonel La Garde sagh geen middel / om haer in tijdts te helpen. Haultepenne bleef daer Gouverneur binnen / toe-latende sijn volc in 't rantsoeneren alle wreetheyt te gebruycken / etlijcke dagen langh: jae alsoo hy veel Borghers voor alle 't goedt in haer Huysinghe gherantsoeneert hadde / heeft hy hen voor die Granen anderwerf namaels Rantsoen afgedrongen.

In Breda verslagē ontrēt hondert Borgers / eñ vier hondert vijftich van de Verwinders Soldaten / den 27. Junij / 1581.

Aenslagh vā Haultepen op Geertrundēberch eñ Heusden te vergeefs.

Als Haultepenne aldus Meester vander Stadt ende Slot van Breda was / heeft hy korts daer nae eenen aenslagh gemaeckt op de stadt van Geertruydenberghe / om die met Leederen te beklimmen ende te winnen: maer dat failleerde hem / ende hy werdt afgeslagen. Desgelijcx nam hy oock eenen aenslagh voor op Heusden / een plaetse die sterck ende wel versien was / maer te vergeefs.

Lindanus Bisschop vā Remunde.

Tot Breda heeft den nieuwen Bisschop van Roermonde / D. Lindanus / de Catholijcksche Roomsche Religie weder ingevoert / met de Jesuijten.

Eyndoven vādē Staten ghewonnen / den 9. Augusti / eñ wederomme by Mansveldt eñ Haultepenne genomē / in Septembris.

Daer nae / in Augusto / hebben anderwerf die van Brabandt eenen aenslagh op 's Hertogenbosch ghehadt / daer van Johan Junius / Ridder ende Borgemeester van Antwerpen / een Bewinthebber was: maer door eenige verhinderingen / ende retardementen van Peerden / en konde het niet te wege gebrocht worden. Maer tusschen weghen eenen van Eyndoven ghevangen gekregen hebbende / ende dien geexamineert / zijn sy op Eyndoven gevallen / ende hebben dat inghenomen / den 9. Augusti / daer sy den Capiteyn van 't Kasteel kreghen / den welcken sy dreyghden te dooden / waer door ende met de fortsen die sy toonden / hebben sy die van 't Kasteel ghedwonghen haer op te geven. Inde Stadt waren drie Vendelen Knechten / ende een Bende Italiaensche Peerden / die meest verslagen werden.

Hellemont ende eenighe Schanssen ingenomen.

Van daer trocken sy voorder op Hellemont / maer sy en konden het Kasteel niet kryghen. Den Grave van Hohenlo quam oock haer te hulpe / eñ sy namen etlijcke Schanssen in ontrēt 's Hertogenbosch. Daer na is het Brabantsche Kryghs-volck weder in haer Garnisoenen ghetrocken / mits dat sy goedt vonden de Regimenten vanden Colonel Stuard / met sijn Schotten / eñ van La Garde met de Fransoysen na Vlaenderen te seynden / om de Malcontenten werck te geven / ende dat sy den Hertogh van Anjou te min hinderen souden in sijn voornemen op Camerijck. Waer over Haultepenne met den Grave van Mansveldt Eyndoven weder bestormt / ende ten lesten met beleghheringhe weder ghedwonghen hebben haer over te gheven / zijnde niet volkomelijcken met nootdruft versien / als het wel behoorde / de Capiteyn daer op ligghende capituleerde af te trecken met het Gheschut / ende bracht 't selfde tot Antwerpen.

Staten Lege in Vlaēderen.

In Vlaenderen / ende inde Walsche Provincien / zijn verscheyden saecken ghepasseert. De Staten deden in April een kleyn Leger vergaderē / in West-Vlaenderen / ontrent Yperen ende Dixmuyden onder den Heere van Villers / als opperste Maerschalck / daer den Prince van Espinoy Overste van ghenoemt werdt / ende dat om den Prince van Parma werck te gheven / op dat de Fransoysen Kamerijck beter souden moghen ontsetten. Maer Parma was den Staten alomme te stere met Peerde-volck / ende sloegh ontrent Dixmuyden ettelijcke van der Staten Volck: Nochtans heeft den Prince van Espinoy / met sijn Garnisoen van Doornick / sijnen vyandt dickmael afbreuck ghedaen / oock Henegouwe daghelijcx seer afgheloopen ende verwoest / ende namen oock S. Gileyn in.

Convoy geslaghen by Parma in Vlaenderen.

Desghelijcx heeft 't Volck van Parma over d'ander zijde ghedaen / 't welck een Dorp / Haulterive ghenoemt / tusschen Doornick ende Oudenaerde op de Schelde gheleghen / seer ghesterckt heeft / waer uyt sy hare uytloopen deden / ende onder andere een Convoy / dat uyt Doornick was komende / besprongen / wel van tneghentich Waghenen / met allerley Waren ghelade / die nae Kortrijck / Ghendt / ende Antwerpen trocken / ende geleydet werden van vijfthien Ruyteren / wesende Lanciers / ende eenighe Archibusiers te voete. Van dese Waghenen hebben sy wel tseventich ghenomen / de reste ontquament. Diergheliycke Coursen deden sy daghelijcx op de omligghende Dorpen / verstoorende over al de Marcten / alles wech-nemende / ghelijck tot Ardenborgh ende elders ghebeurde.

Om dese ende ander ghelijcke Courssen ende verwoestinghe te beletten / hadden de Staten haren Legher ghesterckt met drie duysent te Voete / ende acht hondert Peerden / by Loo in Veuren Ambacht / beschanst op een bequaeme plaetse / alwaer de Malcontenten die selve in Junio zijn komen besoecken / haer legherende te Roesbrugghe: Maer alsoo sy niet en konden uyt rechten / als alleen met den anderen eenighe schermutselen houdende / zijn sy ghedwonghen gheweest nae ettelijcke daghen / met schade wel van drie hondert Mannen van daer te vertrecken nae Kamerijck / hoorende dat den Hertogh van Anjou dat quam ontsetten.

Belegh ofte blocken van Kamerijck / by Parma met Schanssen / Anno 1581.

Wy hebben voorēn verhaeldt / hoe dat de Heer van Aensy / Gouverneur van Kamerijck / uyt noodt ende vreese der Malcontenten / hadde ghehandeldt (by bewillinghe van de Staten) met den Hertogh van Anjou / Broeder des Koninghs van Vranckrijck / dat hem ettelijck Fransoys Krijghs-volck / onder 't bewindt vanden Heere van Bailligny / ghesonden werde / terwijle dat de Staten vorder met den voorschreven Hertoghe tracteerden. Den Prince van Parma / ende de Walsche Provincien / die het nestelen der Fransoysen aldaer seer vreesden / hebben alle middelen ghesocht /

om

om Camerijck te vermeesteren / 't zy met ghewelt/ gheldt / ofte practijcke / listelick met eenighe van binnen handelende. Maer also haer dit niet en geluckte/ soo hebben sy ghesocht henlieden alle Victalie ende handelinghe af te snijden / tot dien eynde inde naeste bequaemste omligghende plaetsen groote Garnisoenen leggende/ als tot Marcoin/ Crevecuer ende Vaurelles/ ende andere Schanssen/ met welcke sy hen een Iaer langh alle af ende toevoeringhe benamen. De Fransoysen hebben tot verscheyden reysen met sterck gheleyde nootdruft daer binnen ghesonden: Maer ten lesten/ die Stadt van 's Vyandts zijde met meerder Garnisoenen nauwe beset zijnde / en konden sy 't niet meer doen/ maer werden daer over gheslaghen. Maer door die van binnen tot uytersten noodt van Victalie waren ghekomen / soo datmen daer Peerden vleesch / Catten ende Honden at / ende een Koeye worde aldaer verkocht door twee hondert Gulden/ een Schaep vijftigh Gulden / een pont Boter vier en twintigh stuyvers / een Eye twee stuyvers / een once Souts acht stuyvers / maer ten lesten was daer geen meer Souts te bekomen. Waeromme sy alle dinghen / daer eenighe soutigheydt in mochte ghetrocken zijn / soo langhe soden ende versoden / tot dat sy daer de pekel ofte soutigheydt uyt kreghen. Men seyde datter een Bruylost ghehouden werde van rijcke Lieden / daer voor d'eerste aenghereccht worde / Lattou Sallaet met Azijn / sonder Olie ofte Sout/ daer naer gekapt Peerde vleesch/ ende Hutspot van Esels vleesch / voorts twee ribben van Peerden vleesch / met twee Catten ghebacken-braden / ende in 't midden een Catte ghebacken. In stede van Fruyt / brochtmen daer Radijs ende Ajuyn sonder Sout. Maer de Stadt was van Broodt noch redelijcken wel versien.

Dierte binnen Camerijck.

Camerijck aldus in grooten noot zijnde / heeft den Hertogh van Anjou alle middelen aenghewendt/ om die te ontsetten. Door al was hem van noode den gheresen twist tusschen den Koningh ende de Hugenooten aldaer te slissen / die vande Spaensche factie aldaer eensdeels verockt ende ghevoedet werde/ om zijn voornemen te verhinderen / 't welck hy ten lesten volbracht heeft. Ende heeft over sulcx/ volgende zijn beloftе den Staten ghedaen / ontrent Chasteau Tyry/ eenen grooten hoop krijghsvolck/ soo te Voete als te Peerde vergadert / meest gewillighe/ daer haer ooch eenighe Benden Peerden vander Ordinantien des Koninghs ende Edelen by ghevoeght hebben/ grootelijcx tegen de meyninge van velen: Ende heeft hem alsoo ontrent Camerijck ghepresenteert / sterck zijnde wel vier duysent Peerden / ende thien duysent Mannen te Voete / wel gherust. Het Legher was van Gheschut ende Munitie oock versien nae behooren. Hy was verselschapt met den Marquis d'Al Beuf/ Graven van Laval/ S. Agnan en zijn Sone/ Ferbagues / des Leghers opperste Maerschalck/ Montgomery/ de Vidasme van Meaulx/ Viconte de Touraine / de Viconte de La Guerche / de Heere de La Chastre/ Generael vande lichte Peerden/ de Heere van Rochefort/ Generael van 't Voet-volck / de Heeren van S. Luck / van Dreu / van Manvisiere/ van Sandecourt/ ende meer andere / met vier Veldt-Maerschalcken/ als Beauregard/ Belsontaine/ Crapyle ende Surrayne.

Hertogh van Anjou Leger door Camerijck/ den 16. Augusti.

Also verselschapt vertoonde hem den Hertoge van Anjou den sesthienden Augusti by Camerijck. Ende ten selven daghe / alsoo eenighe jonghe Heeren ende Edelen meynden in Camerijck te komen / ende door des Prince van Parma Legher door te breken/ werden de Viconte de Touraine / ende de Grave van Vantador / Charpes ende La Fuelliade / tot sevene toe van qualiteyt met andere ghevanghen/ ende moesten groot Rantsoen betalen.

Seven groote Fransche Heeren ghevanghen by Parma.

De Prince van Parma / alsoo hy oock ontrent Camerijck alle zijn macht vergadert hadde / vertoonde hem den seventhienden Augusti in slagh-ordene voor de Stadt / wel ses uren langh / schijnende te willen zijnen Vyandt schutten: maer siende / dat den Hertogh hem naerder quam / ende seer sterck was / is hy van daer opghebroken / met alle zijn omligghende Garnisoenen/ verlatende zijn Schanssen/ ende alsoo aftreckende/ heeft hem ontrent Valenthijn gecampeert.

De Prince van Parma vertoont hē/ ende treckt af in slagh-ordene van Camerijck/ den 27. Augusti.

Den Hertogh van Anjou die Stadt ontset hebbende / heeft alle Victalie ende nootdruft daer binnen gheboert/ ende is selve/ den 18. Augusti / in Persoone seer triumphantelijcken daer binnen ghereden / alwaer hy ontfanghen ende ghehuldt werde/ als Overste ofte Souverain vanden Casteele / ende Beschermer vande Vryheydt des Landts van Camerijck / dat Ryck / ofte altijts Neutrale ghewеest is. den 20. dede hy den Eedt inde Lief-Vrouwen Kercke / ende daer nae op 't Stadthuys / beloovende de Stadt ende Borgherije te onderhouden ende regeren nae haer oude Privilegien / doende daer over Goudt ende Silver gheldt worpen. Den 21. vertrock hy wederomme nae Arleux ende Lesclusе/ van waer hy oock zijnen Vyandt dreef / ende nae eenighe daghen ginck hy beleggen het Casteel van Cambresis: het welcke naer twee hondert ende neghen scheuten des Conons opgheheven is / ghenoech t'zijner discretie / daer dry Vendelen uyttrocken / sterck zijnde dry hondert Mannen / met haer Wapenen / sonder vyer ofte brandende Lonten. Den Gouberneur was den Heer van Worde / een Brabander. Daer bleef int belegh de Viconte van Tours / met eenen Kloot door zijn hert gheschoten. De Heer van Bailligny werdt oock door zijn been gheschoten/ de welcke naemaels / Gouberneur van Camerijck worde.

Hertogh van Anjou wordt ontfangen ende ghehuldt als Heere binnen Camerijck/ den 20. Augusti.

Kasteel van Cambresis vande Fransoysen belegert ende gewonnen in September.

Als den Hertoghe soo verre ghekomen was / soo soliciteerden de Staten Generael / ende de Prince van Orangien seer / dat hy door-breecken soude met zijnen Leger/ ende hem voeghen in Nederlandt/ daer toe sy haer Volck in Vlaenderen reede hadden liggende/ om hem tegen te gaen: gelijck sy oock hadden in Brabandt La Garde met zijn Fransoys Regiment/ ende Stuart met zijn Schots Regiment / daer toe geordineert. Maer also den Winter op de handt quam/ ende zijnen Leger meestendeel van vrywillige bestondt / ende dat onder 's Koninghs Benden van Ordinantien / ende onder de Edelen sekeren twist geresen was / soo en heeft men dat niet konnen verkrijgen: Maer de vrywillighe zijn nae Huys getrocken/ waer door sy / te onsterck gheworden zijnde/ om door te breken/ zijn eenighe aldaer blijven ligghen / tot dat sy langhs den wegh van Cales in Vlaenderen zijn gesonden. 't Leger in Vlaenderen heeft Waercoingh inghenomen / ende 't Casteel van Lanoy Havelgem verbrandt.

Hertogh van Anjou breeckt zijnen Leger.

De Prince van Espinoy/ heeft den sevenden Septembris / een kleyn Stedeken/ ghenaemt S. Gileyn onversiens inghenomen. Maer der Malcontenten Leger daer niet verre van zijnde/ zijn geweldelijcken daer op ghevallen / eer het konde volkomelijck van nootdruft tot de defensie versien zijn/ ende hebbent alsoo korts weder gekregen.

Prince van Espinoy neemt S. Gileyn/ den 7. Septembris.

Daer nae werdt oock ghetracht om Haulterive weder te veroveren/ maer te vergheefs. Alsoo trock het Legher vander Staten nae Duynkercken / als of sy aldaer des Hertoghs Volck souden ontmoeten / daer haer Parma volghde / die nu vande vreese der Fransoysen ontslaghen was: Maer der Staten Volck/ haer te onsterck vindende/ weken op haer voordeel. Waeromme Parma met zijnen Legher subijtelijck op trock naer Doornick / 't welck hy den eersten Octobris begost te beleghеren / wetende dat den Gouberneur / den Prince van Espinoy / met ettelijck Krijghs-volck daer uyt was / ende zijnen Luytenant / de Heere Destrelles / met de Princesse d'Espinoy / maer daer binnen waren met weynighe.

Parma belegert Doornick/ den 1. Octobris.

Doch eer wy van 't selfde belegh voorder spreecken/ soo sullen wy verhalen / wat de Generale Staten / in Hollandt vergadert zijnde/ gehandelt hebben/ om die Landen te trecken uyt de dienstbaerheydt vanden Koningh van Spaengien.

Terwyle waren de Staten Generael van alle de/ als doe Vereenighde Provintien / wel sterck vergadert in 's Graven-Haghe / ende nae langhe consultatien / hebben sy ten lesten haer selven in Vryheydt ghestelt / ende den Koningh van Spaen-

1581. Spaengien, met dit volghende Placaet verklaert vervallen te zijn vande Overheydt ende Heerschappije over haerlieden / ende over de Nederlanden: Welck Placaet (t'Antwerpen ghedruckt by Christoffel Plantijn) by bevel vande Staten/wy goedt vinden hier in te brenghen. 1581.

DE Staten Generael vande Geunieerde Nederlanden, Allen den ghenen die dese teghenwoordighe sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt. Alsoo een yeghelijck kennelijck is, dat een Prince vanden Lande van Godt ghesteldt is, Hooft over sijne Ondersaten, om de selve te bewaren ende beschermen van alle onghelijck, overlast, ende ghewelt, ghelijck een Herder tot bewarenisse van sijne Schapen: Ende dat d'Ondersaten niet en zijn van Godt gheschapen tot behoef vanden Prince, om hem in alles wat hy beveelt, weder het Goddelijck oft ongoddelijck, recht oft onrecht is onderdanigh te wesen, ende als Slaven te dienen: maer den Prince om d'Ondersaten wille, sonder de welcke hy egheen Prince en is, om de selve met recht ende redene te regheeren, ende voor te staen, ende lief te hebben als een Vader sijne Kinderen, ende een Herder sijne Schapen, die sijn lijf ende leven set om de selve te bewaren. Ende soo wanneer hy sulcx niet en doet, maer in stede van sijne Ondersaten te beschermen, de selve soeckt te verdrucken, t'overlasten, heure oude vrijheydt, privilegien, ende oude herkomen te benemen, ende heur te ghebieden ende ghebruycken als Slaven, moet gehouden wordẽ, niet als Prince, maer als een Tyran, ende voor sulcx nae recht ende redene mach ten minsten van sijne Ondersaten, besondere by deliberatie vande Staten vanden Lande, voor egheen Prince meer bekent, maer verlaten, ende een ander in sijn stede, tot beschermenisse van henlieden, voor over-hooft, sonder misbruycken, ghekosen werden: Te meer, soo wanneer d'Ondersaten met ootmoedige verthooninghe niet en hebben heuren voorsz Prince konnen vermorwen, noch van sijn tyrannigh opset ghekeeren, ende alsoo gheen ander middel en hebben om heurer eyghene, heurer huysvrouwen, kinderen ende naekomelinghen, aengeboren vrijheydt (daer sy nae de Wet der natueren goet ende bloet schuldigh zijn voor op te setten) te bewaren. ende beschermen, gelijck tot diversche reysen uyt ghelijcke oorsaecken, in diversche Landen, ende tot diversche tijden ghescheidt, ende d'exempelen genoech bekent zijn: 'tWelck principalick in dese voorsz Landen behoordt plaetse te hebben, ende stadt te grijpen, die van allen tijden zijn geregeert gheweest, ende hebben oock moeten gheregheert worden, naevolgende den Eedt by heure Princen t'heuren aenkome ghedaen, nae uytwijsen heurer Privilegien, kostuymen ende ouden herkomen: hebbende oock meest alle de voorsz Landen haren Prince ontfanghen op conditien, contracten ende accoorden, ende welcke brekende, oock nae recht den Prince vande Heerschappije vande Landen is vervallen. Nu ist alsoo, dat den Koningh van Spaengien, naer het overlijden van Hoogher memorie Keyser Kaerle de Vijfde, van wien hy alle dese Nederlanden ontfanghen hadde, vergetende de diensten die soo sijn Heer Vader, als hy van dese Landen ende Ondersaten der selver hadden ontfangen, deur de welcke besondere de Koningh van Spaengien soo loffelicke Victorien teghens sijne Vyanden verkreghen hadde, dat sijnen Naem ende Macht alle de Wereldt deur vernaemt ende ontsien werdt, Vergetende oock de vermaninge die de voorsz Keyserlicke Majesteyt hem t'anderen tijden ter contrarien hadde ghedaen, heeft dien vanden Rade van Spaengien (nessens hem wesende) die deur dien sy in dese Landen en vermochten egheen bevel te hebben te gouverneren, oft de principale Staten te bedienen, ghelijck sy inde Koninghrijcken van Napels, Sicilien, tot Milanen, in Indien ende ander plaetsen, onder des Koninghs geweldt wesende, deden, kennende den meesten-deel van hen den Rijckdom ende macht der selver, hadden eenen nijt teghens dese voorsz Landen, ende de vryheydt der selver, in hen herte ghenomen, ghehoor ende gheloof gegeven, den welcken Raedt van Spaengien, ofte eenighe vande principale van dien den voorsz Koningh tot diversche reysen voor ooghen ghehouden hebben, dat voor sijn reputatie ende Majesteyt beter was dese voorsz Landen van nieuws te conquesteren, om daer over vryelijck ende absolutelijck te mogen bevelen, ('t welck is tyranniseren nae sijn beliefte) dan onder alsulcken conditien ende restrictien (als hy hadde int overnemen vande Heerschappije vande selve Landen moetẽ sweerẽ) die te regeeren. Welcke volgende den Koningh, zedert alle middelen ghesocht heeft dese voorsz Landen te brenghen uyt heure oude Vrijheydt in een slavernije onder 'tGouvernement vāde Spaengiaerden: hebbende eerst, onder 't decksel vande Religie, willẽ inde principaelste ende machtichste Steden stellen nieuwe Bisschoppen, de selve begiftende ende doterende, met toevoeginghe ende incorporatie vande Rijckste Abdijen, ende hen by settende negen Canonicken, die souden wesen van sijnen Raedt, waer af de drie souden besonderen last hebben over d'Inquisitie, door de welcke incorporatie de selve Bisschoppen (die souden moghen gheweest hebben, soo wel vreemdelingen als ingheboorene) souden hebben ghehadt d'eerste plaetsen ende voysen inde vergaderinghe vande Staten vande voorsz Landen, ende gheweest sijne creatueren, staende tot sijnen bevele ende devotie: Ende deur de voorsz toegevoechde Canonickẽ, de Spaensche Inquisitie ingebrocht, de welcke in dese Landen altijdt soo schrickelick ende odieus, als de uyterste slavernije selve gheweest is, soo een yegelijck is kennelijck: Soo dat de voorsz Keyserlicke Majesteyt de selve t'anderen tijden den Landen voor geslagen hebbende, deur die Remonstrantie diemen aen sijne Majesteyt daer teghens ghedaen heeft (thoonende d'affectie die hy sijne Ondersaten was toedragende) die heeft laten varen: Maer niet teghenstaende diversche remonstrantien, soo by particuliere Steden ende Provintien, als oock van eenighe principale Heeren vanden Lande, namentlijck den Heere van Montigny, ende den Grave van Egmondt, tot dien eynde by consente vande Hertoginne van Parma, doen ter tijdt Regente over de selve Landen, by advijse vanden Rade van State ende Generaliteyt, nae Spaengien tot distincte reysen gesondẽ, mondelinge gedaen: ende dat oock de voorsz Koningh van Spaengien de selve mondelinge goede hope hadde gegeven, van, naevolghende haer versoeck, daer inne te versien, heeft ter contrarien korts daer naer by brieven scherpelick bevolen de voorsz Bisschoppen, op sijn indignatie, terstondt t'ontfanghen, ende te stellen inde possessie van heure Bisdommen, ende gheincorporeerde Abdijen: de Inquisitie te werck te stellen daerse te vooren was, ende d'Ordonnan-

1581. tie van het Concilie van Trentē (die in vele poincten contrarieerden de Privilegien vande voorsz Landen) t'achtervolgen. 't Welck gekomen zijnde ter ooren vande Ghemeynte, heeft met redenen oorsake ghegheven van een groote beroerte onder haer, ende eenen aftreck vande goede affectie, die sy, als goede Ondersaten, den voorsz Koningh van Spaengien ende sijne voorsaten altijt toegedragen hadde, bysonder aenmerckende dat hy niet alleenlijck en sochte te tyrannisere over hunne persoonen eñ goet, maer oock over heure conscientien, waer van sy verstonden niemandt, dan aen Godt alleene, ghehouden te wesen rekeninge te geven oft te verantwoorden: Waer deur, ende uyt medelijden vande voorsz Ghemeynte, de principaelste vandē Adel vandē Lande, hebben indē Iare 1566. seker Remonstrantie overgegheven, versoeckende dat, om de gemeynte te stillen, ende alle oproer te verhoeden, sijne Majesteyt soude de voorsz poincten, ende besonder nopende de rigoureuse ondersoeckinge ende straffe over de Religie willen versoeten, daer inne thoonende de liefde ende affectie die hy tot sijne Ondersaten, als een goedertieren Prince was dragende. Ende om 't selfde al naerder ende met meerder authoriteyt den voorsz Koningh van Spaengien te kennen te gheven, ende te verthoonen hoe nootelick het was voor het Lants welvaren, ende om 't selfde te houden in ruste, sulcke nieuwicheden af te doen, ende het rigeur vande contraventie vanden Placate op de saecken vander Religien ghemaeckt, te versoeten, ter begheerte vande voorsz Gouvernante, Raede van State, ende vande Staten Generael van alle de Landen, als Gesanten zijn nae Spaengien geschict geweest den Marck-grave van Berghen, ende den voorsz Heere van Montigny: in stede vande welcke gehoor te geven, ende te versiene op de inconvenienten diemen voorgehouden hadde (die mits het uytstel van daer inne in tijts te remedieren soo den noot sulcx uytheyschte, alreede onder de ghemeynte meest in alle Landen begonst waren hen t'openbaren) heeft deur opruyen vande voorsz Spaenschen Raedt, de persoonen, de voorsz Remonstrantie gedaē hebbende, doen verklarē rebel, ende schuldigh van het crijm van Lesæ Majestatis, ende alsoo strafbaer in lijf ende goet: Hebbende daer-en-boven de voorsz Heeren Ghesanten naemaels (meynende dese voorsz Landen deur 't gheweldt vanden Hertogh van Alba gheheelick ghebrocht te hebben onder sijn subjectie eñ tyrannye) teghens alle ghemeyne Rechten, oock onder de wreetste ende tyrannighste Princen altijdt onverbrekelick onderhouden, doen vanghen, dooden, ende heure goeden confisqueren. Ende al wast also, dat meest de beroerte in dese voorsz Landen deur toe-doen vande voorsz Regente ende heure adherenten, int voorsz Iaer 1566. opgestaen, was gheslist, ende vele die de vrijheyt des Lants voorstonden, verjaeght, ende d'andere verdruckt ende t'onder ghebrocht, soo dat den Koningh egheen oorsake ter Wereldt meer en hadde, om de voorsz Landen met ghewelt ende wapenen t'overvallen: nochtans om sulcken oorsake die den voorseyden Spaenschen Raedt langen tijdt gesocht ende verwacht hadde (soo opentlick de opghehouden ende gheintercipieerde brieven vanden Ambassadeur van Spaengien Alana, in Vranckrijck wesende, aende Hertoginne van Parma doen ter tijdt gheschrevē dat uytwijsden) om te niet te mogen doen alle des Landts Privilegien, dat nae heuren wille by den Spaengiaerden tyrannichlick te moghen gouverneren, als inde Indien, ende nieuwe gheconquesteerde Landen, heeft deur ingheven ende Raedt vande selve Spaengiaerden, (thoonende de kleyne affectie die hy sijnen goeden Ondersaten was toedragende, contrarie van 't ghene hy heur, als heur Prince, Beschermer, ende goedt Herder schuldich was te doen) nae dese Landen, om de selve t'overvallen, gheschickt met groote Heyrkracht den Hertogh van Alba, vermaert van strafheyt ende crudeliteyt, een vande principale vyanden vande selve Landē, verselschapt, om als Raden neffens hem te wesen, met persoonen van gelijcke natuere ende humeuren. Ende al wast soo, dat hy hier inde Landen sonder slagh ofte stoot is ghekomen, ende met alle reverentie ende eere is ontfangen vande arme Ingesetene, die niet en verwachtē dan alle goedertierenheyt ende clementie, gelijck den Koningh hen dickwils met sijne brieven gheveynsdelick hadde toegeseyt: Iae dat hy selfs van meyninge was te komen in persoone, om in als tot ghenoege van eenen yegelijcken ordre te stellen: hebbende oock ten tijden van het vertreck vanden Hertoge van Alba nae dese Landen een Vlote van Schepen in Spaengien, om hem te voeren, ende een in Zeelandt om hem tegens te komen, tot grooten excessiven koste vanden Lande doen toe-reeden, om sijne voorsz Ondersaten t'abuseren, ende te beter in 't net te brenghen: Heeft niet te min den voorsz Hertoge van Alba terstont naer sijn kompste, wesende een vreemdelingh, ende niet vanden bloede vanden voorschreven Koningh, verklaert gehadt, commissie vanden Koningh te hebben van opperste Capiteyn, ende korts daer naer vā Gouverneur Generael vanden Lande, teghens de privilegien ende oude herkomen desselfs. Ende openbarende genoech sijn voornemen, heeft terstondt de principale Steden ende Sloten met volcke beset, Kasteelen ende sterckten inde principaelste ende machtichste Steden, om die te houden in subjectie, opgerecht: de principaelste Heeren, onder 't decksel van heuren raet van doen te hebben, ende te willen employeren inden dienst vanden Lande, uyt last vanden Koningh vriendelick ontboden: die hem ghehoor ghegheven hebben doen vangen, tegens de privilegien uyt Brabandt, daerse gevangen waren ghevoert, voor hem selven (niet wesende heuren competenten Rechter) doen betichten: ten lesten, sonder hen volkomelick te hooren, ter doodt veroordeelt, ende openbaerlick ende schandelick doen dooden: d'Andere, beter kennisse vande geveynstheyt der Spaengiaerden hebbende, hun uytten Lande houdende, verklaert verbeurt te hebben lijf ende goet, voor sulcx hun goet aenveert, ende gheconfisqueert, om dat de voorsz arme Inghesetene hun niet en souden, 't ware met heure sterckten, oft Princen die heure Vrijheydt soude mogen voorstaen, konnen oft mogen tegens 's Paus gewelt behelpē: Behalvens noch ontallicke andere Edelmans ende treffelicke Borgers, die hy soo om den hals ghebrocht, als verjaeght heeft, om hunne goeden te confisqueren. De reste vande goede Inghesetene, boven den overlast die sy in heur wijfs kinderen ende goeden leden, deur ghemeyne Spaensche Soldaten t'heuren huyse in Garnisoen ligghende, travailleerden met soo veele diversche schattinge, soo midts heur bedwinghende tot gheldinghe tot de bouwinghe vande nieuwe Kasteelen ende fortificatie vande Stedē tot heure eyghen verdruckinghe, als met op-brenghen van hondert- 1581.

1581. hondertste, twintichste, ende thiende penninghen, tot betalinghe vanden Krijghslieden, soo by hen mede-ghebracht, als die hy hier te Lande oplichte, om t'employeren teghens heur mede Landtsaten, ende de ghene die het Landts vrijheyt met perijckel van heurẽ lijve aventuerden voor te staene, op dat de voorsz ondersaten verarmt wesende, egeen middel ter Wereldt en soude overblijven om sijn voornemen te beletten, ende d'instructie hem in Spaengien ghegheven, van het Landt te tracteren als van nieuws gheconquesteert, te beter te volbrenghen. Tot welcken eynde hy oock begonst heeft inde principale plaetsen d'ordre van Iustitie, nae de maniere van Spaengien (directelick tegens die Privilegien vande Landen) te veranderen, nieuwe Raden te stellen, ende ten lesten, wesende buyten alle vreese, so hem dochte, eenen thienden penningh fortselick willen oprechten op de koopmanschappen ende handt-wercken tot gantsche verderffenisse vande Landen, gheheelick op de voorsz koopmanschap ende handt-werck staende, niet teghenstaende menighvuldighe Remonstrantien by elck Landt in 't particulier, ende oock by alle gader in 't generael hem ter contrarien ghedaen: het welck hy oock met gheweldt soude volbracht hebben, ten ware geweest dat deur toedoen van mijnen Heere den Prince van Orangien ende diversche Edelmans, ende andere goede Ingheboorene by den voorsz Hertogh van Alba uytten Landen ghebannen, sijne Vorst: G: volgende ende meest in haren dienst wesende, ende andere Ingesetene wel gheaffectioneerde tot de Vrijheydt van het voorsz Vaderlandt, Hollandt ende Zeelandt korts daer naer niet meest en hadde hem afghevallen ende hun begeven onder de beschermінghe vanden voorsz Heere Prince, teghens de welcke twee Landen, den voorsz Hertoghe van Alba, duerende sijn Gouvernement, ende daer naer den grooten Commandeur, (die naer den voorsz Hertogh van Alba) niet om te verbeteren, maer op den selven voet van tyrannije by bedeckter middelen te vervolghen, den voorsz Koningh van Spaengien hier te Lande geschickt hadde, hebben d'andere Landen die sy met heure Garnisoenen ende opgerechte Kasteelen hielen inde Spaensche subjectie, bedwonghen om heure persoonen ende alle heure macht te ghebruycken, om die te helpen t'onderbrenghen, dies niet meer de selve Landen, die sy tot heure assistentie, als vooren employeerde, verschoonende, dan oftse heur selfs Vyanden waren geweest: Latende de Spaengiaerden, onder 't decksel van Ghemuytineert te zijne, ten aensien vanden Grooten Commandeur, inde Stadt van Antwerpen geweldichlick komen, daer ses weken langh, tot laste vande Burgeren, nae hunne discretie Teeren, ende daer en boven, tot betalinge van heure gheheyschte Soldije, die selve Borgeren bedwinghende, binnen middelen tijden (omme van het gheweldt vande selve Spaengiaerden ontslaghen te wesen) vier hondert duysent Guldenen op te brenghen. Hebbende daer naer de voorsz Spaensche Soldaten, meerder stouticheydt ghebruyckende, hen vervordert de Wapenen openbaerlijck teghens het Landt aen te nemen, meynende eerst de Stadt van Brussele inne te nemen, ende in stede van d'Ordinarisse Residentie vanden Prince vanden Lande, daer wesende, aldaer haren Roof-nest te houden: 't welck haer niet gheluckende, hebben de Stadt van Aelst overweldight, daer naer de Stadt van Maestricht, ende de voorsz Stadt van Antwerpen gheweldichlick overvallen, 1581. ghesaccageert, ghepilleert, gemoort, gebrant, ende soo ghetracteert, dat de Tyrannichste ende Crueelste Vyandẽ vanden Lande, niet meer ofte arger en souden konnen ghedoen, tot onuytsprekelicke schade, niet alleenlick vande arme Ingeseten, maer oock van meest van allen de Natien vander Weerelt die aldaer hadden haer Koopmanschap ende Gheldt. Ende niet teghenstaende dat de voorsz Spaengiaerden, by den Rade van State (by den welcken doen ter tijt, mits de doot vanden voorsz grootẽ Commandeur te voren geschiet, het Gouvernement vanden Lande was, uyt laste ende commissie vanden voorsz Koningh van Spaengien aenvaert) ten by-zijne van Hieronimo de Rhoda, om heur overlast, fortse ende gheweldt, 't welck sy deden, verklaert ende ghekondight waren voor Vyanden vanden Lande, heeft den selven Rhoda, uyt sijne authoriteyt (oft, soo 't te presumeren is, uyt krachte van seker secrete Instructie die hy van Spaengien hebben mochte) aenghenomen Hooft te wesen vande voorsz Spaengiaerden ende heure Adherenten, ende sonder aensien vanden voorsz Raedt van Staten, te gebruycken den Naem ende authoriteyt vanden Koningh, te conterfeyten sijnen Zeghel, hem openbaerlick te dragen als Gouverneur ende Lieutenant vanden Koningh: Waer deur de Staten zijn veroorsaeckt geweest, ten selven tijde met mijnen voorsz Heere den Prince, ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt t'accorderen: welck accoort byden voorsz Rade van State, als wettighe Gouverneurs vanden Lande, is geapprobeert ende goedt gevonden geweest, om gelijcker hant ende eendrachtelic de Spaengiaerden, des ghemeynen Landts Vyanden, te moghen aenvechten, ende uyt den Lande verdrijven: niet latende nochtans, als goede Ondersaten, binnen middelen tijden by diversche ootmoedighe Remonstrantien neffens den voorsz Koningh van Spaengien, met alder vlijt, ende alle bequame middelen mogelick wesende, te vervolgẽ, ende bidden dat den Koningh, ooghe ende regard nemende op de troublen ende inconvenienten, dier alreede in dese Landen ghenschiet waren, ende noch apparentelick stonden te gheschieden, soude willen de Spaengiaerden doen vertreckẽ uyten Lande, ende straffen de ghene die oorsake geweest hadden van het saccageren ende bederven van sijne principale Steden, ende andere onuytsprekelicke overlasten die sijne arme Ondersaten gheleden hadden, tot een vertroostinge vande ghene dien 't overkomen was, ende tot een exempel van andere: Maer den Koningh, al wast dat hy met woorden hem geliet, of het tegens sijnen dancke ende wille 't selfde geschiet was, ende dat hy van meyninge was te straffen de Hoofden daer af, ende voortane op de ruste vanden Lande met alle goedertierenheydt (als een Prince toebehoort) te willen ordere stellẽ, heeft nochtans niet alleenlijck egheen Justitie, oft straffe over de selve doen doen, maer ter contrarien ghenoegh metter daedt blijckende, dat met sijne consente ende voorgaenden Raede van Spaengien al gheschiedt was, is by op-ghehouden brieven korts daer naer bevonden, dat aen Roda ende andere Capiteynen (oorsaecke van 't voorsz quaet) by den Koningh selve ghenschreven wordt, dat hy niet alleenlick heur feyt goedt vondt, maer heur daer af prees ende beloofde te recompenseren, besondere den voorsz Roda, als hem ghedaen hebbende eenen sonderlinghen dienst, ghelijck hy

hem oock tot sijnder wederkomste in Spaengien, ende alle andere (sijne Dienaers vande voorsz tyrannie in dese Landen geweest hebbende) metter daedt heeft bewesen. Heeft oock ten selven tijde (meynende des te meer d'Ooghen vande Ondersaten te verblinden) den Koningh in dese Landen gesonden voor Gouverneur sijnẽ Bastaert Broeder Don Iohan van Oostenrijck, als wesende van sijnen bloede, die welcke onder 't decksel van goet te vinden ende t'approberen 't Accoordt tot Ghendt ghemaeckt, het toesegghen vande Staten voor te staene, de Spaengiaerden te doen vertrecken, ende d'Auteurs vande ghewelden ende desordren inde voorsz Landen geschiet te doen straffen, ende ordre op de ghemeyne ruste vanden Lande ende heur oude Vrijheydt te stellen, sochte de voorsz Staten te scheyden, ende d'een Landt voor d'ander naer t'onder te brenghen, soo korts daer naer door de ghehenghenisse Godts (vyandt van alle tyrannie) ontdeckt is, door opghehouden ende gheintercipieerde Brieven, daer by bleeck dat hy vanden Koningh last hadde, om hem te reguleren nae de Instructie ende bescheet dat hem Roda soude gheven, tot meerder gheveynstheydt, verbiedende datse malkanderen niet en souden sien oft spreken, ende dat hy hem soude neffens de principale Heeren minlick dragẽ, ende de selve wennen, totter tijdt toe dat hy deur heure middel ende assistentie soude mogen Hollandt ende Zeelandt in sijn gheweldt krijghen, om dan voorts metten anderen te doen nae sijnen wille. Gelijck oock Don Iohan, niet teghenstaende hy de Pacificatie van Ghendt ende seecker Accoordt tusschen hem en de Staten van alle de Landen doen ghemaeckt, hadde solemnelick in presentie van alle de voorsz Staten belooft ende gheswooren t'onderhouden, contrarie van dien alle middelẽ sochte om de Duytsche Soldaten, die doen ter tijdt alle de principaelste Sterckten ende Steden hadden in bewaernissen, deur middel van hunne Colonellen, die hy hadde tot sijnen wille ende devotie, met groote beloften te winnen, ende so de selve sterckten ende Steden te krijgen in sijn gheweldt, ghelijck hy den meestendeel alreede gewonnẽ hadde, ende de plaetsen hiel voor hem toe-ghedaen, om deur dien middel de ghene die hen t'soecken souden willen maecken, om den voorsz Heer Prince, ende die van Hollandt ende Zeelandt Oorloge te helpen aendoen, feytelick daer toe te bedwingen, ende alsoo een straffer ende crueelder inlandtsche Oorloghe te verwecken dan oyt te vooren hadde geweest: 't Welck (gelijck 't gene dat geveynsdelick ende tegens de meyninghe uytwendichlick ghehandelt wordt, niet lange en kan bedeckt blijven) uytbrekende eer hy volkomelic sijne intentie gheeffectueert hadde, heeft 't selve nae sijn voornemen niet konnen volbrenghen, maer nochtans een nieuwe Oorloghe in stede van Vrede, daer hy hem t'sijner komste af vanteerde) verweckt, noch jegenwoordelick duyrende. Alle 'twelck ons meer dan ghenoegh wettighe oorsake ghegeven heeft, om den Koningh van Spaengien te verlaten, ende een ander machtigh ende goedertieren Prince, om de voorsz Landen te helpen beschermẽ ende voor te staen, te versoecken: Te meer dat in alsulcken disordre ende overlast de Landen bat dan twintigh Iaren van heuren Koningh zijn verlaten geweest, ende getracteert niet als Ondersaten, maer als Vyanden, heur soeckende heur eyghen Heer met kracht van Wapenen t'onder te brenghen. Hebbende oock naer de aflijvicheyt van Don Iohan deur den Baron van Selle, onder 't decksel van eenighe bequame middelen van accoorde voor te houdene, ghenoegh verklaert de Pacificatie van Ghendt (die Don Iohan uyt sijnen Naem beswooren hadde) niet te willen advoyeren, ende alsoo daghelicx swaerder Conditien voorgheslaghen. Dien niet teghenstaende, hebben niet willen laten by schriftelijcke ende ootmoedighe Remonstrantien, met intercessie vande principaelste Princen van Kerstenrijck, sonder ophouden te versoecken met den voorsz Koningh te reconcilieren ende accorderen: Hebbende oock lestmael lange tijdt onse Ghesanten ghehadt tot Ceulen, hoopende aldaer, deur tusschen-spreken vande Keyserlijcke Majesteyt, ende de Keur-Vorsten, die daer mede gemoeyt waren, te verkrijgen eenen versekerden Peys, met eenighe graselicke vrijheydt, besondere vander Religie (de conscientie ende God principalick raeckende,) maer hebben by Experience bevonden, dat wy met de selve Remonstrantien ende handelinghen niet en konsten yet vanden Koning verwervẽ, maer dat de selve handelingen ende communicatien alleenlick voorgheslaghen werden, ende dienden om de Landen onderlinghe twistich te maecken, ende te doen scheyden d'een vanden anderen, om des te ghevoechlicker d'een voor ende d'ander naer t'onder te brenghen, ende heur eerste voornemen nu met alder rigeur tegens haer te wercke te stellen: 't welck naerder-handt wel openbaerlijck ghebleken is by seker Placaet van proscriptien by den Koningh laten uytgaen, by den welcken wy ende alle de Officieren ende Ingesetene vande voorsz geunieerde Landen ende heure partije volghende (om ons tot meerder desperatie te brengen, alomme odieus te maeckene, de trafficque ende handelinghe te belettene) verklaert worden voor Rebellen, ende als sulcx verbeurt te hebben, Lijf ende Goedt: Settende daeren-boven op het Lijf vanden voorsz Heer Prince groote Sommen van Penninghen: Soo dat wy gantschelick van alle middele van reconciliatie wanhoopende, ende oock van alle andere remedie ende secours verlaten wesende, hebben, volgende de Wet der Natueren, tot beschermenisse ende bewaernisse van onsen ende den anderen Landtsaten rechten, privilegien, ende herkomen, ende Vrijheden van ons Vaderlandt, van het leven ende eere van onse Huysvrouwen, Kinderen ende Nakomelinghen, op datse niet en souden vallen inde slavernije der Spaengiaerden, verlatende met recht den Koningh van Spaengien, andere middelen bedwonghen gheweest voor te houden, die wy tot onse meeste verseeckeringhe, bewaernisse van onse Rechten, Privilegien, ende Vrijheden voorsz hebben te rade gevonden. DOEN TE WEETENE, dat wy 't ghene voorsz overghemerckt, eñ door den uytersten noot, als voore, ghedrongen zijnde, by ghemeynen accoorde, deliberatie ende overdrage, den Koningh van Spaengien verklaert hebben, ende verklaren mits desen, *ipso Iure*, vervallen van sijne Heerschappije, Gherechticheydt, ende Erffenisse vande voorsz Landen, ende voortaene van egeene meyninghe te zijne den selven te kennen in eenighe saken, den Prince, sijne Hooghheyt, Iurisdictie ende Domeynen van dese voorsz Landen raeckende, sijnen Naem als Over-Heer meer te ghebruycken, oft by yemanden toelaten ghebruyckt te worden. Verklarende oock dien volgende alle Officiers, Iusticiers, Smale-Heeren,

Vassalē, ende alle andere Ingesetene vande voorsz Lande, van wat conditie oft qualiteyt die zijn, voortane ontslaghen vanden Eedt die sy den Koningh van Spaengien, als Heere van dese voorsz Landen gheweest hebbende, moghen eenighsins ghedaen hebben, oft in hem ghehouden wesen. Ende gemerckt uyt oorsakē voorsz, den meestendeel vande Gheunieerde Landen, by ghemeynen accoorde ende consente van heure Leden, hebben hun begeven gehadt, onder de Heerschappije ende Gouvernemente vanden doorluchtighen Prince den Hertogh van Anjou, op seker conditien ende poincten met sijne Hoogheydt aen-ghegaen ende ghesloten: Dat oock de Doorluchticheyt vanden Eertshertogh Mathias het Gouvernement Generael vanden Lande in onse handen heeft gheresigneert, ende by ons is gheaccepteert gheweest. Ordonneren ende bevelen allen Justiciers, Officiers, ende andere die 't selfde eenighsins aengaen ende raecken mach, dat sy voortane den Naem, Titele, groote eñ kleyne Zegelen, Contre-zegelen, ende Cachetten vanden Koningh van Spaengien verlaten, ende niet meer en gebruycken: Ende dat in plaetse van dien soo langhe de Hoogheydt vanden voorsz Hertoghe van Anjou, om nootelicke affairen het wel-varen van dese voorsz Landen rakende, noch van hier absent is (voor soo vele den Landen met de Hoogheyt vanden voorsz Hertogh van Anjou ghecontracteert hebbende aengaet) ende andersins d'andere by maniere van voor-raet ende provisie sullen aennemē, ende gebruyckende den Titele ende Naem van 't Hooft ende Landtraedt. Ende middeler-tijdt dat 't selfde Hooft ende Raden volkomelick ende dadelick genoemt, beschreven, ende in oeffeninghe van hennen staet ghetreden sullen zijn, onsen voorsz Name. Wel-verstaende datmen in Hollandt ende Zeelandt sal ghebruycken den Naem vanden hoogh-gheboren Vorst, den Prince van Orangien, ende de Staten vande selve Landen, totter tijdt toe den voorsz Landt-raedt datelick sal ingheftelt wesen, en sullen hun alsdan reguleren, achtervolgende de consenten by hunlieden op de Instructie vanden Landt-raedt ende contract met sijne Hoogheydt aenghegaen Ende in plaetse van des voorsz Koninghs Zegelen, men voort-aene ghebruycken sal onsen grooten Zeghel, Contre-zegel, ende Cacheten, in saecken raeckende de ghemeyne regieringhe, daer toe den Landt-raedt volghende heure Instructie, sal gheauthoriseert wesen: Maer in saecken, raeckende politie, administratie van Justitie, ende andere particuliere in elck Landt besondere, sal gebruyckt worden by de Provinciale ende andere Raden, den Naem ende Titele, ende Zeghel vanden Lande respectivelick daer 't selfde valt te doene sonder ander: al op de pene van nulliteyt vande brieven, bescheeden oft depeschen, die contrarie van 't ghene voorsz is, ghedaen oft gesegelt sullen wesen. Ende tot beter ende sekerder volkominge ende effectuatie van 't ghene voorsz is, hebben gheordonneert eñ bevolen, ordonneren ende bevelen mits desen, dat alle des Koninghs van Spaengiens Zegelen, in dese voorsz gheunieerde Landen wesende, terstont nae de Publicatie van desen, ghebrocht sullen moeten worden in handen vande Staten van elcke vande voorsz Landen respectivelick, ofte den ghenen die daer toe by de selve Staten specialick sullen wesen gecommitteert ende gheauthoriseert, op pene van arbitrale correctie. Ordonneren ende bevelen daer en bovē, dat voortaen en in egeenderhande Munte vande voorsz gheunieerde Landen sal geslaghen worden den Naem, Titele, ofte Wapenen vanden voorsz Koningh van Spaengien, maer alsulcken slagh ende forme als geordonneert sal worden, tot eenen nieuwen gouden ende silveren penningh met sijne ghedeelten. Ordonneren ende bevelen insgelijcx den President ende andere Heeren vanden Secreten Rade, mitsgaders alle andere Cantselers, Presidenten, ende Heeren vande Raden Provinciael, ende alle die Presidenten oft eerste Rekenmeesters, ende andere van alle de Reken-kameren inde voorsz Landen respective wesende, ende alle andere Officiers ende Iusticiers, dat sy (als heur voortaene ontslaghen houdende vanden Eedt die sy den Koningh van Spaengien hebben respectivelick naer luyt heurer commissien gedaen) schuldigh ende gehouden sullen wesen in handen vanden Staten, 's Landts daer onder sy respective resorteren, oft heure speciale gecommitteerde, te doen eenen nieuwen Eedt, daer mede sy ons sweeren ghetrouwicheyt tegens den Koningh van Spaengien, ende allen sijne Aenhanghers, al naer-volgende het formulair daer op by de Generale Staten geraemt. Ende salmen den voorschreven Raden, Iusticiers ende Officiers geseten onder den Landen (met de Hoogheydt vanden Hertogh van Anjou ghecontracteert hebbende van onsent weghen) gheven Acte van continuatie van hunne Officien, ende dat by maniere van provisie totter aenkomste toe vã sijne voorsz Hoogheyt, in plaetse van nieuwe commissien, inhoudende cassatie van heure voorgaende: Ende de voorsz Raden, Iusticiers ende Officiers geseten indē Landen met sijne voorseyde Hoogheydt niet ghecontracteert hebbende, nieuwe commissien onder onsen Naem ende Zegel: ten ware nochtans dat d'Impetranten van heure voorsz eerste commissien weder-sproken ende achterhaelt werden van contraventie der Privilegien des Lants onbehoorlickheyt, oft ander diergelijcke saecken. Ontbieden voorts den President ende Luyden vanden Secreten Rade, Cancelier vanden Hertoghdomme van Brabant, mitsgaders den Cantseler vanden Furstendomme Gelre, ende Graeffschap Zutphen, President ende Luyden vanden Rade in Hollandt, Rentmeesteren oft de Hooghe Officieren van Beoist ende Bewesterschelt van Zeelandt, President ende Rade in Vrieslandt, den Schoutet van Mechelen, President ende Luyden vanden Rade van Utrecht, ende allen anderen Iusticieren eñ Officieren wien dat aengaen magh, heuren Stedehouderen, ende eenen yegelicken van henlieden besondere so hem toebehooren sal, dat sy dese onse Ordonnantie kondigen ende uytroepen over alle den bedrijve van heure Jurisdictie, ende daermen is gewoonlick publicatie ende uytroepinghe te doen, soo dat niemandt des cause van jgnorantie pretenderen en mach: Ende de selve Ordonnantie doen onderhouden ende achtervolghen onverbrekelick, ende sonder infractie, daer toe rigoureuselick bedwinghende die Overtreders inder manieren voorsz, sonder verdragh ofte dissimulatie: Want wy tot welvaren vanden Lande alsoo hebben bevonden te behooren. Ende van des te doene, ende wes daer aen kleeft, gheven wy u, eñ elcken van u die 't aengaen mach, volkomen macht, authoriteyt ende sonderlingh bevel. Des t'oorkonde hebben wy onsen Zegel hier aen doen hanghen. Ghegheven in onse Vergaderinghe in 's Graven-Haghe, den ses-en-twintighsten Iulij, M. D. LXXXI.

Op de plijcke stondt gheschreven/

Ter Ordonnantie vande voornoemde Staten,

Ende gheteeckent.

I. van Asseliers.

Den Koning van Spaengien wordt afgesworen/ niet sonder swaricheydt.

Volghende welck Placaet / heeft men alomme in Nederlandt de Officieren doen den Koningh afsweeren/ende den Staten ghetrouwicheydt sweeren daer by velen groote swaricheydt inne ghemaeckt werde. Onder andere soo ghebeurdet in Vrieslandt / dat den Raets-heer Valda / een kloeck en verstandigh Man/ voor gehouden wesende om die voorsz af-sweeringe te doen/ in onmachte viel/ende sterf daer den Landtraedt vergadert was. Veele vreesden oock / dat den Koningh alle Nederlandtsche Persoonen / Goeden ende Schepen in Spaengien ende elders aenhouden soude: maer sulcx en gheschiede voor dien tijdt niet/ het zy om dat die van Spaengien die toevoeringhe ende afvoeringhe vande Koopmanschappen aldaer/ ende inde Nederlanden vallende / tot onderhoudt vande Landen van Spaengien / ende van haere handelinghe ende Navigatie op de Indien / niet en moghen derven / oft om andere consideratien / hoe wel dat naemaels de Schepen / Goederen / ende Koopmanschappen van die van Hollandt ende Zeelandt/ tot verscheyden tijden wel aengehouden ende geconfisqueert zijn geweest.

Den Eertz-Hertogh Mathias vertreckt den 29. Octobris/1581.

De Eertz-Hertoge van Oostenrijck/ die Gouverneur vande Landen geweest was/als vooren ghesept is / ende sijn Gouvernement overgheghheven hadde/ is den 29. Octobris van Antwerpen vertrocken/ eerlijck gheschevden/ ende eerlijck afghedanckt/ ende trock door het Landt van Cleve op Ceulen. Sijn onderhout was gheweest 120. duysent gulden Jaerlijcx / die hem de Staten gaven : Ende op sijn vertreck werdt hem vijftigh duysent gulden Jaerlijcx beloost. By sijne quaet-gunners / die niet weynigh waren / is int leste een quade suspicie van hem uytgegheven / als of hy eenigh verstant met den Koningh ghehadt hadde / om yet voor te nemen teghen den Prince van Orangien. Welcke suspicie naemaels seer ghevordert werde by de Spaensch-ghesinde / om twist tusschen hem ende de Landen te maken/alsmen verstont uyt die confessien van sijnen Backer / ende den Broeder van Charles Ryhm gevangen/verscheyden dinghen / die de voorsz suspicien grootelijcx vermeerderden / ende datmen in allen ghevalle seer wel dencken konde / dat het afvallen vande Landen van den Huyse van Oostenrijck hen niet seer aengenaem mochte wesen.

Doornick belegert/den 1. Octobris.

Wy hebben hier vooren aengheroert / hoe dat den Prince van Parma met sijn Legher voor Doornick ghekomen was den eersten Octobris voorleden/ den Prince van Espinoy daer uyt ghesloten wesende/ ende ghekomen by den Prince van Orangien / van hem ontboden om Generael over het Krijghs-volck in Vlaenderen te wesen / nae dat de Heer van La Nove ghevanghen was / dat welcke beweechde Parma de Stadt te beleggheen / het Garnisoen was tot het belegh toe van die van Vlaenderen betaeldt gheweest : Monsieur d'Estrelles was daer Gouverneur ghelaten / met de Princesse sijn Huysvrouwe Maria van Lalain / een dochter van Lalain / suster van Emanuel van Lalain / Heere van Montigny/ die welcke/ gheduerende het belegh/een stantvastighe Manhafticheyt, ende seer groote kloeckheyt in allen saecken ghetoont heeft / ende neffens den Heere van d'Estrelles aldaer / in absentie vanden Prince / commanderende het Krijghs-volck / midtsgaders oock die goede Borgherije seer ghecourageert heeft / selve haren Persoon waghende, ontfangende eenen scheut in haren erm : Sy storf ten naesten Jare tot Antwerpen / ende werdt in Sinte Michiels Klooster begraven.

Kloeckheydt der Princesse van Espinoy.

Beschrijvinghe van Doornick.

Doornick is een oude rijcke/ ende redelijcke stercke Stadt / daer noch een Kasteel in overbleven was/ dat den Koningh Hendrick den achtsten van Enghelandt hadde doen maecken / als hy de Stadt den Fransoysen afghewonnen / ende nae vijf Jaren weder verkocht ende ghegheven hadde/ de welcke by Graef Hendrick van Nassouwen den Fransoysen/ Anno 1521. wederomme afghenomen werde / ende is de Hooft-stadt vanden Lande van Tournesis/ eertydts vande Nerviens.

Doornick beschoten ende bestormt.

Den Prince van Parma heeft dese Stadt terstondt met 23. stucken grof Gheschuts doen beschieten / ende heeft Bresse inde Mueren ende Wallen ghemaeckt / de selve bestormt ende besprongheen, maer hy werde wel afgeslagen : Oock heeft hy met mineren groot devoyr ghedaen / daer die van binnen teghen groeven/ de welcke kleyn Garnisoen in hadden/ alleenlijck eenighe op 't Kasteel / die mede inde Stadt verdeylt werden. De Borgherije/ ende principalijck die vande ghereformeerde Religie / stelden haer dapper ter weere / ende sloeghen veel stormen ofte aenvallen af / daer vande Prince van Parmas zijde doodt bleven den jonghen Heere van Glayon / den Heere van Beaulx die onlangs Grave van Busquoy by den Koningh ghemaeckt was / oock de Heer van Bours / die nae den dienst / die hy in 't vermeesteren des Kasteels van Antwerpen den Staten ghedaen hadde/ de selvighe afghevallen was/ met meer andere van namen / ende veel ghequetste / waer onder waren de Heere van Montigny ende Billy. Maer int leste/ als die vande Religie binnen der Stadt saghen/ dat byhans den last alleen op haren hals aenquam/ ende de Stadt groot ende wijt was / ende dat de Borgherije (die noch meest Roomsch Catholijcx waren) door eenen Minrebroeder / Broeder Gery ghenaemt / behendelijck niet alleene kleynmoedigh/ maer selve tot overghheven opgheruyt werden : soo hebben sy den moedt verlooren / hoe wel sy Brieven vanden Hertogh van Anjou uyt Enghelandt kreghen, vol groote beloften van toekomende hulpe ende ontset.

Doot van den Heere van Glayon/ van Vaulx/ en de Heere van Bours.

De Princen van Orangien ende Espinoy / met de Staten Generael / hebben / gheduerende de beleghheringhe alle vlijt aenghewendt / om eenigh Voetvolck ende Peerdevolck daer binnen te seynden/ maer te vergheefs / alsoo Parma seer sterck van Peerdevolck was / ende sy te onsterck om door te slaen: Over-sulcx soo verwachten sylieden eenigh Fransoys Krijghs-volck / 't welck van Cales neffens den Zee-kant tot Duynkercken komen soude / met de welcke sy meynden de Stadt te helpen. Maer den Hertogh in Enghelandt ghereyst zijnde / is alles te langhe aengheloopen : Ende 't ghene datmen meynde / dat de Stadt versterckten / ende 't belegh wederstaen soude / heeft die van Doornick meest den moet doen verliesẽ / door misverstant / te weten / den Schotschen Colonel Preston is op 't leste van November/ met ontrent 30. Peerden / uyt Meenen vertrocken/ ende met een seer groote vromicheyt gheslagen / door het Quartier ende Wacht vande Duytschen / ende ontdaen hebbende de Bende vanden Prince van Chimay/ ende daer van gekregẽ dertich gevangens/ is also binnen de Stadt gekomen. Maer sijn vrome daet ende gheluckighe inkomste heeft die van Doornick den moet gheheel doen verliesen / door dien dat sommighe van Prestons Volck den Borgheren aenghesepdt hadden / hoe dat sy met andere te vergheefs gheweest waren ontrent Duynkercken / om den Hertogh van Anjou te ontmoeten met sijn Krijghsvolck/ die sy dochten dat noch niet aengekomen soude zijn. Daer sy inder waerheydt gheweest waren / niet om den Hertogh te ontmoeten / soo men haer wel hadde wijs ghemaeckt / maer om de Stadt van Bourborgh in te nemen / welcken aenslagh doen niet en ghelucktte / ende henlieden onbekent was / ende haer oock niet en diende te weten. Dese mare ofte tijdinghe dede die van Doornick wan-hoopen van Anjous ontset / daer sy op ghehoopt hadden : waeromme sy meer met die selve tijdinghe verflout / dan met de hulpe versterckt waren / ende hebben begonst ghehoor te gheven aenden Prince van Parma / die haer veel schoone Conditien hadde laten aenbieden/ midts dat hy oock grooten noot ende ghebreck in sijnen Legher hadde van alderhande dingen / als ghelt/ Victalie / ende andere nootsakelijckheden / als Leersen/ Schoe-

Den Schotschen Colonel Preston met 30. Peerden gheraeckt in Doornick/ den 27. Novembris.

Oorsaecke/ waeromme die van Doornick den moedt verloren.

1581.

sen / Schoenen / ghetuygh van Peerden / ende diergheljcke / alsoo het eenen natten Winter was / waer door de Soldaten onwilligh / ende vol siecken ende ghebreecken waren, de Stadt oock sterck zijnde ende lichtelijcken tot de komste der Fransoysen die belegeringhe hadde moghen wederstaen. Maer mits de groote onwillicheydt van een groot deel van die van binnen, isser een Accoort ghetreft / den 29. Novembris / dat redelijck was, te weten: De Stadt soude opbrengen twee hondert duysent guldens voor rantsoen van haer Goeden: Die vander Religie ofte andere / die het beliefde / mochten met hare Goederen vertrecken / oft soo sy in neutrale plaetsen haer wilden houden / souden haer Goeden moghen behouden ende ghenieten, die regerende door Catholijcke Rentmeesters. De Soldaten mochten daer met vlieghende Vendels ende gheweer uyt-trecken / mede draghende wat sy konden / dien de Borghers voor haer gagien eerst moesten uyt-reycken dertich duysent guldens. De Princesse van Espinoy mochte met alle haer Ghesinne / Juweelen / ende Goedt uyt-trecken / dien de Marck-graef van Rijsborgh / eertijdts Borgh-grave van Ghendt, ende de Heer van Montigny, haer Broeder ende Swagher, gheduerende de belegeringhe ende daer naer, alle goede aenbiedingen ghedaen hebben: maer sy houdende haer reputatie, heeft in haer groot ongheluck groote stantvasticheyt ende Manheydt ghetoont teghen haer vyanden ende bloedt-vrienden / allegerende haer goede saecke. Daer mochte oock vry uyt-trecken den Gouverneur den Heer Destrelles, met sijn Huysvrouwe, Familie, ende alle sijn Huysraedt.

Overgevinge en Conditien der Stadt van Doornick / den 19. Novembris Anno 1581.

Als Doornick nu aldus over-ghegheven was op S. Andries dagh / heeft den Prince van Parma daer sterck Garnisoen binnen geleyt / ende tot eenen nieuwen Bisschop ghestelt / Maximiliaen de Morillion / de Proost van Aire / ende groot Archidiaken van Mechelen / die zedert het vertrecken vanden Cardinael Granvelle / Agent vanden voorsz Cardinael geweest was inde Nederlanden.

Morillion wordt Bisschop van Doornick.

Den voorsz Cardinael heeft ontrent dese tijdt gheresigneert sijn Eertz-bisdom van Mechelen / daer toe promoverende den Deecken van S. Goelen tot Brussel, Heer Jan d'Auchin: maer of hy het Inkomen vande rijcke Abdijen doen mede resigneerde / was onbekent ende secreet ghehouden.

Den Cardinael Granvelle resigneert sijn Eerts Bisdom van Mechelen.

Gheduerende het belegh van Doornick / waren de Prince van Orangien ende Espinoy tot Ghendt seer bekommert / om 't ontset van Doornick te wege te brengen / soliciterende ost versoeckende seer het inkomen van des Hertogs volc / die ten lesten eensdeels in 't Landt quamen / gheleydt byden Grave van Rochefort / die langs de strange ofte Zee-kant van Cales tot beneden Grevelinghen / op 't leege Zee-water de Riviere passeerden in Vlaenderen.

Daer werdt oock alle neersticheydt ghedaen / om Oudenaerde / de naeste Stadt van Doornick / wel te besetten ende te besorghen / 't welck vande onwillighe ende onverstandighe Borgherije belet ende verhindert werdt / ende principalijcken van sulcke, die het Regiment tot Ghendt voerden: Die welcke langhe te voren / als sy over den Religions Vrede met den Eertzhertogh / en Prince van Orangien niet en konden accorderen / sochten Oudenaerde aen haer zijde te hebbẽ / mistrouwende den Gouverneur Guilliame de Maulde / Heere van Mansart / om dat hy den Prince van Orangien te veel toe-ghedaen waren / meer dan sy begeerden: Waeromme een Capiteyn / Charles Rochelfin / van die van Ghendt daer in ghesonden / sochte Mansart uyt het nieu Casteel te lichten / Anno 1578. den 22. Novembris / dat hem niet en geluckte: Maer selve werdt Rochelfin / door de assistentie van eenige Borgerije / ende Mansart sonen / vermeestert ende ghevanghen / daer nae soo verkreegh Mansart sijn eyghen Vendel binnen / tot sijne ende der Stadt versekeringhe alwaer sijnen sone Charles in 't inkomen in eenen vreuchden asschietinge / onnooselijcken doorschoten wert. Dan met dat Krijghsvolck heeft hy noch gheen authoriteyt oft regiment inde Stadt konnen houden. Maer die oploopige Borgerije / met eenighe van Ghendt / ghetergt zijnde vande Roomsche Catholijcken, hebben in eenen oploop de Geestelijcke den 9. Julij Anno 1579. weder uyt die Stadt verdreven, die by den weder hernomen Religions Vrede weder ingestelt waren geweest, ende soo werden weder de Kercken ende Gheestelijcke gepilgeert. Also nu den Gouverneur Mansart kleyn ghehoor en authoriteyt inde Stadt hadde, ende dat die Stadt Doornick nu van Parma gewonnen was, so sochte hy behendelijcken / met advijse vanden Prince van Orangien / sonder wete vande Borgerije, den eersten Decembris Anno 1581. eenigh Peerde-volck inde Stadt te brenghen / ende alsoo daer nu twee Benden inghebrocht waren / werdt de ysere Poorte vande Sergiant Major ghesloten / soo dat de reste moesten buyten blijven: Waer over de Borgherije ghestoort ende in Wapenen ghekomen, zijn op de inghekomen Ruyterije / ende op Mansarts Krijgs-volck gevallen / ende die uyt de Stadt ghedreven / ende den Gouverneur op sijn Kasteel, teghen 't welcke sy de straten beschansten, hem willende uyt den Kasteele hebben. Het Magistraet ghedwonghen 't Ghemeynte ten wille te wesen, hebben toe-ghelaten, dat met twee halve Cartouwen, groot Gheschut, eenen halven dagh lange, op ende door 't Kasteel geschoten werdt / de Val-poorte afbrandende welck geweldt den Heere van Mansart siende is 's nachts uyt sijn Kasteel vertrocken / sijn Gouvernement verlatende, waer over de Borgherije haren wille hebbende, hebben dat Kasteel, het nieu Kasteel geheeten, gherasseert, ende daer werdt doen Gouverneur gestelt Heer Hendrick vander Burght. Derhalven den Prince van Parma ettelijck Peerde-volck derwaerts sondt / in haer Muyterije sijnen dienst aenbiedende / 't welck sy nochtans doen weygherden: Maer dat heeft niet te min den Prince van Parma naemaels veroorsaeckt sijnen Leger daer vooren te brengen.

Oudenaerde versuymt te stercken.

Geestelijcke uyt Oudenaerde verdreven.

Misverstãt van die van Oudenaerde met haren Gouverneur.

Den Prince van Orangien over de regeringhe in Vlaenderen ghenoegh t'onvreden zijnde, is van Ghendt tot Antwerpen ghetrocken / om aldaer de Wet ofte Magistraet nae ghewoonte te verstellen: Alwaer hy den Ghedeputeerden der Staten / den eersten Decembris vertoont heeft, hoe dat door het afleggħen des Regiments vanden Eertz-Hertogh Mathias / hy oock als sijnen Stadthouder, vanden selven Gouvernemente ontslaghen was. Maer de Staten / tot Amstelredam vergadert wesende versochten hem ernstelijck, om den last vanden Gouvernemente aen te nemen / met den Rade / die soude ghekoren worden in Januario naest-komende / op vaste toe-seggingħe ende belofte / van te sullen versorghen alles wat tot der Landen dienste oorbaer ende noodigh soude wesen. Maer siende de kleyne ordre / soo was hy benoodight / tot ontlastinghe sijner eere / ende profijt vanden Lande / haer te vertoonen wat sy behoorden te ordineren teghen den toekomenden Jare. Seyde haer oock, hoe wel dat den Vyandt 't leste Jaer Meester van den Velde ware gheweest / (doende byeans dat hy wilde) 't welck sy niet machtigh en waren te beletten / soo en hadde hy nochtans door Gods gratie met sijn gheweldt niet ghewonnen / midts dat sijn fortsen in Vrieslandt, Ghelderlandt / ende Brabandt verdeylt waren / ende over sulcx niet en hadde konnen uytrechten, ende sijn meeste gheweldt van Peerden ende Gheschut hadde hy moeten in Artoys ende Henegouwe ghebruycken / door de Oorloge die de Steden van Camerijck en Doornick hem aendeden: Welcke Steden hy meer achte dan sy selve: Waeromme hy Camerijck een gheheel Jaer beleghert hadde, ende soo hy 't ten eersten ghekreghen hadde, ware Doornick lange verloren gheweest / ende den Vyandt soude nu al diep in Vlaenderen zijn. Het ware een Jaer gheleden / dat hy den Ghedeputeerden der Staten aengheseyt hadde / dat tot sulcken gheweldt ende perijckel te wederstaen / nootelick ware in dienst te nemen dry duysent vreemde Peerden, en twee Regimenten Voet-volcx Corceletten. Want vande behoudenisse van Camerijck / ware by Godts gratie de Hoogheyt vanden Hertogh van Anjou alleenlijck te dancken: midts dat by haer faute die voorsz Stadt ghenoech verloren was. Nu ware Doornick beleghert ende in perijckel / om

Remonstrantie vanden Prince van Orangien aen de Staten / nopende de regeringhe / den eersten Decembris.

het welck te ontsetten hadden sy de macht niet twelc al haer eygen schult ware. Want hadden sy de voorsz macht gehadt/ sy souden moghen haer vereenight en gevoeght hebben met de fortsen vanden Hertogh/ ende also den vyandt ten Lande uyt-gedreven. Nu stont het te besorghen dat sy ten naesten Jare souden moeten vallen in meerder ongheval/ soo int vergaderen als int resolveren ofte besluyten, en dat door haer onachtsaemheydt / daer sy nochtans selve mochten hooren 't Geschut/ ende bykans sien het stormen van Doornick. Welcke fauten niet en ghescheden uyt onverstant/maer by onachtsaemheyt: Datmen niet en overdochte/ dat den Krijgh een yeghelijck selve eygentlijck aenginghe / ende trefte sijn eygen vryheydt/ soo wel des Lichaems als des Geests / maer dat een yegelijck sijn particulier profijt sochte/ ende niet 't gemeyne beste. Waer door de weygheringhe vande Schattinge ende gelde quamen/ sonder welcke nochtans hy/ noch niemandt anders/ den Krijgh en konde gevoeren. Niet dat hy oyt begeert hadde eenigerhande handelinge vanden ghemeynen gelde/ 't welck sy wisten dat hy noyt aengheroert en hadde/ niet tegenstaende de Achter-klappers anders daer van tegen haer eygen wetenheyt gesproken hadden: Maer hy moeste sulcx haer aen-segghen / op dat sy daer in voorsagen en dochten dat het haer aller eyghen stuck ware / om ghesamentlijck daer op te letten in eenigheyt/ alsoo het behoorde / datmen tot noch toe niet en hadde konnen verwerven: Want elcke Provincie hadde sijnen Raedt/ ende elcke Stadt bykans sijn eygen Krijghs-volck ende geldt. Men hadde wel eenen over-Raedt geordineert/maer sonder macht. Ende daer gheen authoriteyt en is / hoe soude daer reghel wesen inde Krijghs-discipline / inde Finantie / inde Justitie/ende in andere saken? Ende de authoriteyt en kan in dien Raedt tot gheenen tijdt wesen / die de macht niet en heeft van eenen stuyver te distribueren/ alsoo sy noch den voorsz Raedt niet en hadden. Dat was de somme van haer fauten / die sy tot noch toe hadden begaen / ende daer sy noch in volherden/ ende door de welcke hy haer voorseydt hadde (tot sijner ontlastinghe) dat sy alle souden gheruineert worden/ soo God geen gratie en gave/ om 't selfde te remedieren. Waeromme hy haer badt daer op te letten/ende dat sy 't den Volcke te verstaen souden geven/ op datmen namaels de schult op hem niet en leyde: Maer soo sy van haerder zijde de ghebreken wilden beteren/ soo souden sy by experientie bevinden / dat hy hem selven (alsoo hy hem oock schuldigh vonde) nergens in sparen en soude / noch yet dat in sijne macht ware. Waer op sy te meer moesten bedacht wesen / midts dat de leste gheordineerde regeringe niet langher soude dueren dan tot den lesten Januarij naest-komende / nae welcken tijdt gheen Regeerder in 't Landt soude wesen/ten ware sy ordre stelden.

Dese vertooninghe heeft luttel vruchten ghedaen/ dewijle eenighe Provincien wel resolveerden/dat alle middelen der Oorloghe souden volkomelijck ghestelt worden in handen van sijne Excellentie ende Raedt/ niet andere wilden verbeyden tot de koemste van den Hertogh van Anjou. Ende om sijn komste te haesten / soo werden afgheveerdight de Heeren van Dohain ende Doctor Johannes Junius/naer Enghelandt te reysen / ende neffens de Heer van S. Aldegonde / sijn overkomste te vorderen. De Prince van Orangien ende Espinoy/ met den principaelsten Adel ende Staten/ reysden in Zeelant/ om hem daer te verwachten ende ontfangen.

Aenslagh by Parma op Berghen op Zoom/ te vergheefs/ den 5. Decembris.

Hierentusschen ist ghebeurt/ op den 5. Decembris/ dat de Heer van Haultepenne / Gouverneur van Breda / aldaer ettelijck Volck vergadert hebbende / eenen aenslagh op Bergen op Zoom ghehadt heeft/ met den Heer van Bersele / die van weghen sijner Huysvrouwe / de Dochter vanden Heere van Merode ende Pietersem / Marquis ofte Heere van Bergen is/ en hadde hem tot noch toe op sijn sterck Huys oft slot Wouwe neutrael gedragen. Dese met eenige binnen Berghen verstant hebbende / hadde daer binnen ghekregen ontrent 400. Soldaten die gekropen waren door een Gat van een Water-sluys / daer nochtans een Schildt-wachte by stondt/ t'allen ghelucke en ongelucke wat doofachtich, en dat op eenen soo donckeren ende mistigen morgenstondt / dat men qualijck seven tredē verre van hem konde sien. Maer by ghevalle/ een vande Wachte daer ontrent gaende/ hoorde 't gheruchte/ende maeckte alarme/ waer door de reste het inkomen verhindert werdt. Niet teghenstaende die binnen waren / trocken in slagh-ordene door de Stadt tot op de Marct / nae de Wouwsche Poorte / die sy meynden open te smijten / ende haer Peerde-volc in te laten: Maer de Wacht der Fransoysen / van Colonel La Garde / die mits haer kleyn ghetal in 't eerste seer vertsaeght waren / heeft den Vyanden (door d'aenleydinghe vanden Heere van Daleynes/ ende vande Capiteynen Durandt/ Meetkercke/ende meer anderen/) kloeckelijck aengevallē/ daer toe terstont vele in hun hemden uyt haer Huysen quamen geloopen/ ende met dapper vechten eyntlijck op de vlucht ghesleghen: dan alsoo sy de Poorte niet open en konden kryghen, midts dat het Schof, Valpoorte/ofte Sarazijne/ neder gevallen was/ soo hebben sy haer nae de Vesten begheven / om haer over de Mueren te salveren / doch soo nochtans / datter 70. doodt bleven/ ende hondert gevangen werden / waer onder was Capiteyn Paulus Bobora. Veel die vluchten werden ghequetst. Van binnen bleef doodt den Capiteyn Reviere. De Marckgrave heeft hem ghenoegh daer mede der Staten vyandt verklaert/ ende hem sints alsoo genoech gehouden.

Aenslagh op de Stadt Borborgh te vergeefs/ vande Staten.

In desen Winter isser een onderhandelinghe gheweest met den Gouverneur van Borborgh/ Salinas ghenoemt/ om hem te versoenen met den Staten/ het welcke soo vele als besloten was met den Prince van Oraengien. Hierentusschen hebbē eenige particuliere Capiteynen/ als de Heere van Lokeren/ en Bochard uyt Vlaenderen (hier niet van wetende) eenen aenslagh op de selve Stadt van Borborgh gehadt / ende zijn secretelijck by nachte door het Rivierken op een sekere ondiepte gepasseert. Die eerst door quamen/ zijnde ontrent 60. Mannen sterck / hebben de Stadt beklommē/ eer de ander door het Water warē gekomē/ de welcke meynden te volgē/ maer door de donckerheyt des nachts misten sy de ondiepte / en en konden over sulcx niet door geraken/ so dat de voorste/ die meynden dat de andere ghevolgt waren / inde Stadt waren geklommē aldaer den Gouverneur Salinas/ die vanden aenslagh niet en wiste / hem ter weere stelde met La Motte / den Gouverneur van Grevelinge/ die by ghevalle daer binnen ghekomen was: Maer de Bespringers zijn geslagen/ gevangen/ ende inde vlucht gedreven / soo vele alsser inde Stadt waren: Waer onder oock was den Capiteyn Bochard/ die den aenslagh beleydt hadde: Maer Salinas is daer over oock doodt ghebleven. Waer mede versuymt ofte verlooren werdt de vruchte vande versoeninge/ die men voor seker verhoopte.

Oldenhorn in Vrieslant beschanst/ en by Verdugo besprongen/ den 24. Januarij, 1582.

In Vrieslandt hadden de Staten Doccum/ Sloten/ Staveren / en Nieuziel doen sterck maken/ ende also den Gouverneur Meroda goedt vondt/ datmen hem aende zijde vande Sevenwolden beter verseeckeren soude / gaf hy Nienort last / om de Vlecke van Oldehorn te beschanssen / daer hy binnen lagh met ses Vendelen. Maer Verdugo quam / den 24. Januarij/ Anno 1582. wel sterck daer voor/ den welcken sy met uytvallen grootelijcx beschadighden / ende hy dat merckende/ en ghereetschappe siende van ontset/ troch weder af / niet sonder verlies: want Nienort sloegh hem inden steert / ende nam hem eenighe ghevanghenen ende buyt af. Daer nae is Bronckhorst ende Keppel der Staten afgevallen / waer door sy daer nae lange vande Engelsche ende Nienortsche Knechten te vergeefs belegert werden.

Bronckhorst ende Keppel vandē Staten afghevallen.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Thienden Boecks.

Het Elfste Boeck.

Nobiscum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Elfste Boeck.

DEn Hertogh van Anjou komt uyt Engelant in Zeelant/ ende van daer tot Antwerpen / aldaer hy ingehaelt ende gehuldt wordt als Hertogh van Brabant. Daer de Catholijcken haer Religie oock exerceren / midts hem Eedt doende/ eñ den Koningh af-sweerende. Den Prince van Orangien wordt door sijn hooft geschoten / ende geneest. Sijn Huysvrou vanden Huyse van Bourbon sterft/ achterlatende ses Dochters. Oudenaerde wort door Parma beleghert ende ghewonnen. Daer tegen werdt Aelst by den nieuwen Hertogh van Brabandt beklommen ende ingenomen. Liere werdt Parma door Simple den Schot verraden. Salcedo/ die soo wel den Hertogh als den Prince van Oraengien na het leven staet/ wort gevangẽ eñ gedoot tot Parijs. By Gendt op den aftocht werdt des Hertoghs Volck van Parma bespronghen. Lochum/ belegert zijnde/ wort drie-mael ontset. Parma krijgt meer Spaengiaerden eñ Italianen: Eñ also hy sijn Volck oversiet/ bevint hy by de Monsteringhe 60. duysent te Voet/ eñ byde vier duysent Peerden/ die in gagie kosten ses hondert ende 54. duysent gulden ter Maendt. Nae eenige exployten breeckt sijnen Leger uyt gebreck. Steenwijck wort beklommen door Parma. Des Calendriers Reformatie wordt in Nederlandt gepubliceert. Daer tegen wort des Lant-Gravens gevoelen aen Keur-Vorsten Paltz eñ Saxen geschreven. De Hertogh krijght met Biron Volck uyt Vranckrijck: Met de welcke hy/ nae veel Discoursen/ resolveert op eenen tijdt veel Steden onder sijn absoluyt geweldt te brengen: Also verkreegh hy Duynkercken/ Dixmuyden/ Dermonde/ etc. Maer Brugge/ Aelst/ Nieupoort/ ende Antwerpen miste hem / aldaer binnen Antwerpen 1500. Fransoysen doodt bleven/ eñ noch meer gevangen werdẽ/ dan werden verlost overgevende de Steden/ tot sijn groote confusie. Om met hem weder te vereenigen/ wert gehandelt: Waer op den Prince van Orangien sijn opinie verklaert. Dies met den Hertogh op een nieu gehandelt wert. Overleverende de Steden/ trock hy na Duynkercken. Den Prince van Orangien trouwt des Admiraels Grave van Chastilions Dochter/ dies meer suspect/ te veel toegedaen den Fransoysen. Cornelis de Hooge/ met meer andere Conspirateurs werden gedoodt. Eyndoven wert door Parma gewonnẽ/ oock Diest eñ Westerloo. De Staten nemen Woude. Den Hertogh uyt Duynkerckẽ vertreckende/ wert de Stadt door Parma belegert eñ gewonnen/ met meer andere Steden / door toe-doen vande Ghentenaers eñ Chimay. Biron met de Fransoysen vertrecken. Parma neemt Steenbergen. De Saten beraedtslagen over de Regeringe/ dan alles loopt confuselijck. Steelandt valt den Staten af/ levert het Kasteel van Rypelmonde. Verliesen Hulst/ Axele/ Aelst ende Zutphen/ eñ 't Landt van Waes. Imbijse komt tot Ghendt. Krygh van Keulen / Aken eñ Tercera/ wordt vermaendt.

Alles ghescliedt in achtien Maenden / als den Hertogh van Anjou/ ende den Prince van Parma gouverneerde.

WY hebben in 't voorgaende Boeck verhaelt / hoe dat de generale Staten vande geunieerde Landen aen-ghenomen haddẽ Fransoys de Valoys/ eenig broeder vanden Koning van Vranckrijck / Hertog van Anjou/ ende van Alenson/ oock hoe dat hy inde selfde qualiteyt hadde de Stadt van Camerijck ontset gedaen/ ende den Vyandt daer van ghedreven. Wy sullen nu verhalen/ hoe hy vorder inde Landen ghekomen is. Nae het ontsetten van Camerijck / en heeft hy den selven Legher niet konnen ghebruycken om in 't Lant te komen/ midts dat die bestondt van vele Edelen / ende andere gewillige/ die hem gheerne den dienst deden/ ende oock van de Benden Peerden vande Ordonnantie des Koninghs. Daeromme hy sijn eygen Krijgs-volck/ onder den Grave van Rochepot / door Cales langhs de Zee-strange in Vlaenderen ghesonden heeft / ende sijnen Persoon selve resolveerde over Enghelandt derwaerts te varen / om van daer raedt / advijs /

1582.

ende recommandatie te bekomen / dewijle hy noch vanden Koningh / noch van sijn Moeder de Konninginne / noch vande Staten van Vranckrijck / eenighsins ghevordert / noch oock sulcken behulpsaemheydt ende aenvoeringhe en verkreghe / als soodanighen treffelijcke sake wel verdiende / ofte weert was / ende daer aen den Koninghrijcke van Vranckrijck soo vele gheleghen was: Waer over den Koningh scheen bysondere redenen van onschult te hebben: Maer veel oordeelden daer sulcx van / dat afgunste / haet ende nijdt / met de Spaensche factie / meer vermoghen byden Koningh heeft ghehadt / dan de redenen / ende des Rycx eere ende profijt: Het welcke den Staten vande Nederlandtsche Provintien teghen haer meyninghe ende Contract ghebeurde. Den Koningh van Vranckrijck hem ontschuldighende / dat hy in gheen Oorloghen teghen Spaengien treden wilde / voor ende al eer hy sagh dat sijn Broeder met de Koninginne van Enghelandt ghetrouwt ware / vreesende dat / als hy inde Oorloghe soude wesen / haer de Koninginne daer uyt trecken mochte met de Nederlanders: Ende alsoo sy beyde van eender Religie waren / soo souden sy hem mogen lichtelijcker verlaten.

Den Hertogh van Anjou reyst nae Enghelandt / den eersten Novembris.

Waer over soo is den Hertogh de tweede reyse in Enghelandt ghevaren / ende aldaer den eersten Novembris aenghekomen / verselschapt vanden Prince Dolphijn / Graven van Laval / van S. Agnan / Fervaques / Chevalier Breton / Bacqueville / Tiligny / Desprunneaulx / met meer ander. Vander Nederlanden weghen waren by hem / om sijn komste te soliciteren / de Heer van S. Aldegonde / met Justinus van Nassouwen: Daer by oock quamen de Heeren van Dainsy / Gouverneur van Kamerijck / Monseur Dohayn / ende Doctor Junius.

Den Hertogh versoeckt de Koninginne ten Houwelyck.

In Enghelandt heeft den Hertoghe sijn solicitatie van 't Houwelijck seer hardt ghevordert / als een sake die hy achte / dat hem om verscheyden saecken nootelijck soude wesen / meest om sijn reyse in Nederlandt te recommanderen / daer hy wiste / dat den ghemeynen Man van oude herkomste quaet Fransoys was / ende oock hem vreesden / om sijn Professie vande Roomsche Religie / al 't welck de alliantie van de Engelsche Koninginne scheen wegh te nemen / om de goede opinie / die men van haer Regeringe / macht ende Religie alomme hadde.

Belofte van Houwelyck conditionael tusschen de Koninginne van Enghelandt / ende den Hertogh van Anjou.

Van dit Houwelijck werde op desen tijdt soo verre aldaer ghehandelt / dat den twee-en-twintichsten Novembris de Koninginne hem een opentlijcke gelofte dede van hem te trouwen op seecker Conditien / die byden Koningh van Vranckrijck te voldoen waren: Hier op gaven sy d'een den anderen elck eenen Ringh / waer groote congratulatien aen beyde zijden vanden Edeldom nae volghden. Ende op dese tijdinghe heeft-men in Nederlandt al-omme teeckenen van groote blijschappe ghetoont / met Vyeren / Gheschut af te schieten / ende groote Klocken te luyden / alles om den voorschreven Hertoghe by de Nederlanders in goede opinie te brenghen: Maer vorder en isser van 't Houwelijck niet ghevolght / door dat den Koningh de verhoopte Conditien niet en volbrochte / alsoo oock namaels de Koninginne haer excuseerde byden Hertogh / ende den Koningh sijnen Broeder / dat sy het Houwelijck niet en dorste aengaen / mits dat hy wiste / dat sy 't selve niet doen en mochte teghen den danck van haer Ondersaten / die sy mede soude in een nieuwe Oorloghe brenghen met Spaengien / daer sy meerder swaricheden uyt te vreesen hadde / dan sy verwillighde gheerne tot eenighe verbondtenisse / om den Hertogh by te staen in Nederlandt / maer sy en konden op de qualiteyt van desen bystandt met den anderen niet over een komen. Nochtans heeft sy den Hertogh met groote onderlinghe vrientschappe / familiariteyt ende beleefthevdt / aldaer over de dry Maenden ghehouden / ende goede sommen van Penninghen hem ghegeven ende gheleendt / ende is den eersten Februarij van Londen ghescheyden / verselschapt met de Koninginne / die hem uyt-geleyde dede tot Cantelbergh toe / dry Duytsche mylen vander Zee. Van daer is hy van haer ghescheyden / ende den achtsten Februarij aende Zee-Duynen t'Schepe ghegaen in ettelijcke Schepen vande Koninginne / die daer toe bereydt waren / met een deel Enghelsche Heeren / die van hare Majesteyts weghen den selven Hertogh alle goede ghetuygheniße soude gheven / ende den selven aen de Landen op het hooghste te recommanderen / met toe-segginghe / dat 't ghene de Landen tot dienste van Syne Hoogheydt souden doen / dat sy dat achten soude haren Persoon ghedaen te wesen. Dese Heeren waren de Grave van Leycester / de Heeren ofte Lorden Hauwaert / Opper-Admirael van Enghelandt / ende Hunsdon / alle dry van hare Majesteyts Raedt / ende Ridders van der Hoogher Orde der Jartiere ofte Coussebandt / met noch meer andere Heere ofte Lorden / als Willougby / Winsore / Cheffield: Oock noch veel Ridderen / Sir Philips Sidney / Charles Parrat / Russel / Drewery / Bouccher / de dry Sonen van Hunsdon / den Broeder van Haward / &c. Soo dat de Enghelschen wel hondert Edelen / ende dry hondert Knechten waren / alle om hem te vereeren tot Antwerpen toe.

1582.

Den Hertogh van Anjou gaet t'Schepe na Nederlandt / beleydt ende gherecommandeert by de Koninginne van Engelandt / den 8. Februarij / Anno 1582.

Hertogh van Anjou arriveert in Zeelandt.

Als hy met dese alle t'Scheepe ghegaen was den achtsten / is hy eerst den thienden February tot Vlissinghen aen 't Landt ghekomen / daer hy met grooter eerbiedinghe ontfanghen werdt / sulcken grooten ghetal van Gheschut affschietende / datmen 't tot Cales hoorde. De Princen van Orangien ende van Espinoy / twee-mael inde Zee ghevaren hebbende / om hem te ontmoeten / ontfinghen hem eerst soo hy uyt sijnen Boot aen Landt treden soude: Daer de Prince van Orangien omhelsende sijn knie / tot hem seyde / dat hy seer blijde was dien gheluckighen ende soo langhen verwachten dagh te sien / inden welcken hem ghebeuren mochte de eere van Sijne Hoogheydt te groeten / ende hem aen te bieden sijnen ootmoedighen dienst / sijne middelen / ende sijn eyghen leven / gantschelijck verhoopende / dat door Sijne Hoogheydt de Landen / nae veel lijdens / volkomelijck souden verlost worden. Waer op den Hertogh kort ende bequamelyck antwoorde / hem omhelsende. Desgelijcx de andere Edelen / ende Staten vande Landē / d'een voor d'ander nae / hem willekomende. Hy werdt aldaer op 't Stadt-huys dien nacht ghelogeert.

Prins van Orangien ontfanght den Hertog van Anjou.

Anjous inkomste in Middelburgh.

's Ander-daeghs / mits dat het koudt weder was / is hy van Vlissinghen tot Middelburgh te Voete ghegaen / daer hy oock heerlijck werdt ontfanghen. Voor de Poorte werdt hy ghegroedt vande Staten des Gravelijckheyts van Zeelant / verklarende hare blijschap over sijn komste / congratulerende 't goedt succes van sijn Vrede-maecken in Vranckrijck / de verlossinghe van Camerijck / ende sijn reyse in Enghelandt tot haren voordeele. Vande Poorte tot sijn Loghement waren Schut-boomen ofte Afschutselen / vier schreden wydt van malkander ghesteldt / over beyde zijden brandende Tortsen / daer de Borghers onder thien Vendelen / soo buyten als binnen in Wapenen stónden. Langhs de straten ende op de Thorens waren groote konstighe Vyeren / hem alsoo met gheklanck van Trompetten inhalende. Oock werde op 't Stadthuys van Middelburgh een kostelijck Bancket hem ghegheven / tot verwonderinghe van alle vreemde Heeren / over de Heerlijckheydt / schoonheydt ende magnificentie van der Stadt / in soo kleynen Eylandt gheleghen / ende daer toe soo nae by noch dry andere goede Steden / staende niet vorder dan een mijle van malkanderen / die welcke hy oock heeft gaen besien / oock mede de toe-reydinghe vande Schepen / die hem de Schelde op tot Antwerpen voeren souden / die vier-en-vyftich in ghetale waren.

Den seventhienden Februarij is hy met alle sijn Hofghesin t'Scheepe ghegaen / ende 's ander-daeghs voor Lillo ghekomen / een Sterckte die daer ghemaeckt is by die van Antwerpen / op den Dijck in de Prochie van Lillo / daer de Riviere smalste is / loopende door ingesteecken Landt ghenoegh rondtom 't voorsz Fort / ende heeft den Hertogh dien nacht aldaer binnen gheslapen / om den 19. sijn Blyde Inkomste tot Antwerpen te doen.

Alwaer

Francois van Valoys, Hertoch van Anjou, Alencon, Bravant etc. Grave van Vlaenderen etc.

H. Iacobsen, exc.

Den Hertog van Anjou inkomste t'Antwerpen den 19. February.

Alwaer hy 's morghens met alle syn Oorlogh-Schepen / verciert met Vlagghen ende Wimpelen / seer triumphantelijck voor de Stadt vã Antwerpen ghesylt heeft / neffens 't Kasteel / daer alle de Capen ofte werven beset waren met Krijghsvolck van ghewapende Borgers / die daer ontrent twintig duysent te sien waren / elders niet vele ofte noyt ghesien, ende warẽ so fraey ende wel toegerust ende gewapent / dat wel drij de beste Steden van Christenrijck so schoone Wapenen den Borghers toebehoorende niet en souden konnen toonen. Dese ontmoeten den Hertogh buyten ende binnen de Stadt / ende groeten hem met alderhande Gheschut / daer die vande Schepen op antwoorden. Op 't Kiel buyten de Stadt tradt hy uyt den Schepe / daer hem de Staten van Brabant / ẽn de Magistraet van Antwerpen / met haer Trompetten / Heraulten / ende andere Officieren te Peerde ontfingen 't Velt beset zijnde met 20. Vendelen Borgherye / met haer Peerde-volck. Neffens de buyten Mueren des Kasteels was een Theatre ofte Tonneel bereydt / ende wel verciert met eenen gulden Stoel. Daer den Hertogh / met de principaelste Enghelsche ende Fransoysche Heeren verghesélschapt zijnde / opghelept wert vande Staten van Brabandt / de Edele ende Ghedeputeerde der Steden.

Oratie der Staten van Brabandt aen Anjou.

Als hy nu inden voorsz Stoel gheséten was / ende de Heeren Staten aen beyden syn zijden / soo heeft den Raets-heere / Doctor Hessels van wegẽ de Baenderheeren / Edellieden / ende Ghedeputeerde der Steden van Brabandt / hem verklaert, dat sy Gode dancken van syne blijde aenkomste / dat sy hem verkoren hadden tot haer Landts-heer ende Beschermer / teghens den Koningh van Spaengien / den welcken sy Wettelijck waren afgegaen / verhalende die oorsaken van dien / ende dat sy daer reede waren / om hem Manschap / getrouwicheyt / ende gehoorsaemheyt te doen / ende sweeren also 't behoorde. Waer op den Hertoge antwoorde, ende haer grootelijcx bedanckte / dat sy hem boven andere Vorsten gekoren hadden / om haer te verlossen vande Tyrannye der Spaengiaerden / ende te regeeren nae hare Wetten ende Privilegien / haer verseckerende dat de rechtveerdicheydt van haer sake / haer eerlijckheydt ende liefde die sy hem betoonden / hem hadden beweeght haer bescherminghe te aenveerden / ende daer toe te gebruyckẽ alle de middelen die Godt hem in handen ghegheven hadde / ende die den Koningh van Vranckrijck synen Broeder / ende de Koninginne van Engelandt door gunste souden believen hem te doen / jae oock syn eyghen bloedt ende leven te verstrecken.

Oratie des Hertogs van Anjou aende Staten van Brabandt.

Daer

Daer nae werden ghelesen de Artijckelen vande blijde inkomste in Duytsch / daer een Translatie in Fransoys / met een nieuwe prefacie by was / die hy beswoer inde handen van Heer Dierick van Liesvelt / Cancelier van Brabandt / op den Evangelie-Boeck / die den selven was houdende. Daer nae op de selve maniere dede hy eenen tweeden Eedt / den Baroenen / Edelen / Steden ende Vassalen / van hen te wesen een goet ende rechtveerdigh Landt-Vorst / ende die niet te tracteren nae sijnen wille / noch by weghe van daedt / maer in gherechticheydt / Iustitie / ende nae haer Privilegien.

Den Hertog van Anjou wort gehult Hertogh van Brabandt.

Daer nae werdt des Hertoghs langhen sleypenden Mantel ende Hoedt gebrocht / die beyde van Cramozijde Fluweel waren / gevoedert met bonte Ermijnen met groote omslaghen: Die heeft hem den Prince van Orangien aengedaen / ende den knoop voor sluytende / seyde hy / dat die moest vast gesloten zijn op dat hem dien Mantel niemandt afruckte. Daer nae settede hem den Hoedt op 't Hooft / met behoorlijcke Ceremonien / wenschte hem alle geluck / als nu zijnde Hertogh van Brabandt.

Doen deden hem de Staten oock reciproken Eedt van ghetrouwicheydt / door den mondt vanden voorschreven Cancelier / die nae-ghesproken werdt vande voorsz Baender-Heeren / Edelen ende Gedeputeerde / van woorde tot woorde / doende hem alle eerbiedinge / ende beloovende Manschap / ghetrouwicheydt / ende gehoorsaemheydt.

Den Hertog wort gehult Marck-grave des Heylighs Rijcx.

Als dese Eeden onderlinge gedaen waren / heeft de Magistraet der Stadt Antwerpen door den Pencionaris Iohan vander Wercke / een Oratie ofte Aensprake ghedaen / van wegen der Stadt ende Marckgraefschap des Heylighs Rijcx / verkondigende oock den Volcke / dat den Hertoge de Stadt van Antwerpen ende Marck-graefschap den behoorlijcken Eedt soude doen / ende datmen Gode badt / dat door een sulcke ende soo heerlijcke daedt sijnen Naem gheeert mochte wesen / tot verseeckeringhe ende welvaert des Lants / ende tot vermeerderinge der eeren ende glorie van sijne Hoogheydt. Nae dat die in Brabantsche tale ghelesen was / so werdt dien Eedt ghedaen by den Hertoghe / in handen vanden Heer Amptman Stralen (hoe wel dat den Borghemeester Heer Philips van Schoonhoven / Heer van Wauroye / pretendeerde 't selve sijn Ampt te wesen) de welcke den Hertogh gaf eenen verguldén Sleutel / tot een teecken van onderdanicheydt / de welcke sijne Hoogheyt hem weder gaf / hem belastende die van sijnen wegen ghetrouwelijcken te bewaren.

Als alle dese solemniteyten ende Ceremonien volbracht waren / hebben de Heraulten van Brabandt / Limborgh / ende Lotrijck / &c. met luyder stemmen gheroepen / Vive le Duc de Brabandt, met groot geklanck van Trompetten / daer by worpende onder 't volck inde griel veel goude ende silvere penningen / met des Hertoghs Figuere / ende inscriptie van Hertogh van Brabandt op d'een zijde / ende op d'ander zijde sijn Devijse vande op-staende Sonne / die alle duysterheydt ende onweder verdrijft / met Fovet & discutit, dat is / coestert ende verdrijft: te weten / dat hy hoopte als een op-staende Sonne / alle donckerheydt ende onweder te verdrijven / ende alle vruchten te coesteren.

Hier nae is den Hertogh op een wit Napels Peert / kostelijck behanghen / nae de Stadt ghereden / de Keysers Poorte in. Eerst voor rijdende de Sergianten Mayors / met de Stadts Boden ende Trompetten. Nae de welcke volghden de Hooghduytsche ende Oostersche Kooplieden / wel te Peerde op haer maniere ghekleedt. Daer nae de Enghelsche / al op eenderley maniere ghekleet / met Casacken van swarten Fluweele.

Nae dese volghden de Colonellen ende Capiteynen der Stadt / met veel Edel-mannen / soo vanden Lande / als Fransoysen ende Enghelschen: Ende nae haer het Lichaem vander Stadt / te weten / alle andere Officieren ende Magistraten / ghekleedt op eenderley wijse / met swarte Fluweele Mantels. Nae haer volghden Trompetten der Staten / met de Heeren Staten / Als eerst de Ghedeputeerde der Steden / ende daer nae de Edelen van Brabant. Nae haer volghden den Cancelier / met Grave Lamorael van Egmont / des Grave van Egmonts Broeder / Baender-heere van Gaesbeke. Nae dese volghden de Switsers ende Hellebardiers. Nae haer de Fransoysche / Engelsche / ende Nederlantsche Heeren. Ende daer nae de Marck-grave van Antwerpen / bloots hoofts / dragende een Roede van Iustitie. De Baender-heere van Merode / Heer van Petersen / dien dage bedienende den staet van Maerschalck van Brabant / droegh een bloot sweert voor den Hertoghe. Sijn Hoogheydt selve / wien veel jonghe Heeren volghden / met sijn Fransche Garde / was omringhelt met de Gulde-broeders der ouder Gulden vanden Hantboge / Voetboghe / ende Colovenier / met soo schoone Wapenen alsmen vinden mochte / als des Hertoghs lijf-bewaerders. Aende Poorte verwachten hem ses Edelluyden vander Stadt / met eenen Hemel van gefriseert gouden Laecken / dien sy alle de Stadt door over sijn hooft droegen.

Des Hertoghs blijde inkomste tot Antwerpen seer triumphant.

Binnen de Poorte ontmoete hem den triumphanten Waghen / des Verbondts ghenoemt / daer op sat de Maeght van Antwerpen / met haer byghevoeghde gheselschap / ende voorts waren inder Stadt ghestelt verscheyden Arcus Triumphales, ofte stellagien met Figueren / schouspelen / met haer bedieninghen langhs sijnen weghs / seer heerlijck ende cierlijck / ende oock seer kostelijck / alsoo de Nederlanders in diergheljcke konsten bykans alle andere Natien te boven gaen: Ende dit voor soo veel als des Landts staet ende tijdts kortheydt toelieten / want sy en hadden maer ses daghen tijdts ghehadt om haer ghereet te maken.

Lustighe Musijcke is sommighe daghen alle de Stadt door gheweest. Op de wijde plaetsen der Stadt stonden alomme de Borgheren in fraeyer slagh-ordene onder haer Vaendelen: ende is alsoo seer spade alst doncker was / in sijn Palleys ghekomen. Maer de gheheele Stadt was vol Tortsen / Fackelen ende Vyeren / op alle de straten / ende op de Kerck-torens / dat de Stadt scheen in een vyer te staen. De Heraulten hier ende daer saeyden de voorsz Goude ende Silvere Penninghen. Den Hertogh volghden twee ofte drie hondert misdadige ende ghebannen / bloots hoofts / aen een koorde vast houdende / begeerende genade / die sy verkreghen. Als hy int Palleys ghekomen was / soo werden wel twintigh ofte dertigh duysent Bussen tessens afgheschoten / ende eer een halve ure was de gantsche Stadt in alle stilheydt ontwapent / met uytnemende goede ordre / tot groot verwonderens toe. Daer nae werdt wederomme tweemael alle het grof Gheschut rontom de Stadt afgheschoten. Die hier van meerder bericht begheert / mach de ghedruckte Boecken lesen / die uytghegheven zijn met de Figueren vande Arcus Triumphales, met haer inscriptien ofte bediedingen / inhoudende alle de solemniteyten / die op dese Blijde Inkomste zijn ghepleeght.

Den Hertogh wordt ghehult in Antwerpen.

Des Donderdaeghs / den 22. Februarij / is den Hertogh ghekomen op het Stadt-huys (voor het welcke een schoone groote stellagie gheschildert ende verciert ghemaeckt was) alwaer hy den bysonderen Eedt vander Stadt Antwerpen ghedaen heeft / met behoorlijcke aenspraecke / uytlegginghe ende solemniteyten / in handen vanden Borghemeester voorsz Heer Philips van Schoonhoven: nae welcke by den Pencionaris werdt ghelesen den Eedt / die de Magistraet ende Volcke moeste doen / die terstondt oock ghedaen werdt / soo dat den Amptman den selven voorsprack / ende dat de Overicheydt / mitsgaders het Volck / met opgherechten vingheren hem de selve nae-sprack. Ende wederomme werdter gheldt ghewórpen / ende groot gheluydt van Trompetten gemaeckt: ende op 't Stadt-huys wert hem / met allen den Franschen ende Engelschen Adel / een heerlijck kostelijck Banckett ghedaen / tot verwonderens toe.

Des anderen daeghs zijn de Enghelsche Heeren vertrocken / heerlijck haer afscheydt nemende / ende doende alle recommandatien van weghen hare Koninginne aenden Landen.

By den

Die vande Ghereformeerde Religie congratuleren den nieuwen Hertoghe.

By den Prince van Orangien werden den nieuwen Hertoghe ghepresenteert de Ghedeputeerde van der Ghereformeerder Kercken / die hem ende den Landen hebben ghecongratuleert van sijn Blyde Inkomste / verhoopende het selfde gheluck dat de Landen genooten hadden by den voorgaenden Hertoghe van Borgongien / ghesproten uyt den Huyse van Vranckrijck / oock te ghenieten. Verhalende der selvigher deuchden / die sy hem baden te willen volgen / oock mede sijn Groot-vaders / den Koningh Fransoys / den Vader der gheleertheydt / om welcke te vorderen / sy bysonderen last hadden / biddende hem de Professeurs daer van in sijn protexie te nemen / ende vorder beloofden sy hem alle ghetrouwicheydt ende onderdanicheydt nae haer vermogen / eyndelijck wenschende sijn gheluckfalicheydt / ende des Landts Vrede / Gode den Vorst der Vorsten biddende / hem te maecken soo vroom als David soo wijs als Salomon / ende soo yverigh van sijn Gloire als Ezechias.

Antwoort des Hertogs aende Ghereformeerde.

Waer op den Hertoghe antwoorde / dat hy seer blijde was / te sien soodanighe eendracht ende verwillinghe des Volcx / dat hy hoopte soo te regheeren / dat sy van haer hoope niet souden bedroghen wesen / dat hy 't Regiment van sijn Voorsaten ende oude Ooms wilde volghen / haer bedanckende vande goet-herticheydt / ende dat hy haer in sijn bescherminghe aennam / met alle 't Volck int gemeyne / haer biddende / dat sy souden ghestadigh in haer professie voort-varen / ende hy wilde / als hy ghedaen hadde / de Gheleerde voorstaen.

Alsoo Fransoys / den Sone ende eenigh Broeder vanden Koningh van Vranckrijck / nu Hertogh van Brabandt was / ende dat (als vooren verhaeldt is) acht Maenden gheleden / de exercitie der Catholijckscher Roomscher Religie gheschorst was / alleenlijck toeghelaten zijnde / doopen / trouwen / Siecken besoecken / ende Dooden begraven / sonder Ceremonien / ende merckelijcke vergaderinghe toe te laten. Soo hebben de Catholijcken by den nieuwen Hertogh / die selfs Roomsch Catholijck was / de exercitie van haer Religie versocht / het welcke hy haer / om veel redenen / niet weygheren en konde / ende hoe wel daer uyt groot achter-dencken op hem by velen ghenomen werdt / so heeft nochtans de stadt / met alle haer Leden / gheconsenteert de voorschreven schorsinghe af te doen / ende den Roomschen Catholijcken te openen de Kercke van S. Michiels Klooster / 't welcke aldaer / den 15. Meerte / Anno 1582. gepubliceert ende uytgheroepen werde / met conditie / inhoudende als volght:

Exercitie vande Roomsche Catholijcke Religie weder t'Antwerpen toeghelaten / Anno 1582. den 15. Meerte.

Alsoo sijn Hoogheydt is gheopent de Kercke van S. Michiels / tot de exercitie vande Roomsche Religie / voor hem / die van sijnen Hove ende ghevolgh / ende de ghene / die syne Hoogheydt soude believen daer toe te laten. Soo ist / dat mijnen Heeren den Schouthet / Borghemeesteren / ende Schepenen / hebben gheordonneert ende ghestatueert / ende ordonneren ende statueren by desen / om te verhoeden alle confusie ende disordre / ende dese Stadt ende Borgheren / met de Inghesetenen vande selve / te onderhouden in eendrachticheydt ende vrede: Dat de voorschreven Borgheren ende Inghesetenen / begeerende 't voorschreven exercitie te volghen / mitsgaders de Priesters by syne Hoogheydt daer toe te kiesen / sullen ghehouden zijn den Koningh van Spaengien af te sweeren / ende sijne aenhanghers / ende respective te doen den Eedt / soo aen sijne Hoogheydt / als aen der Stadt / in handen vande Commissarisen daer toe te ordonneren / die tot dien eynde haer sullen vinden in S. Michiels Klooster / int Capittel-Huys aldaer / ende dat voor ende aleer sy inde voorschreven Kercke sullen moghen gaen / op de pene in de voorgaende Ordonnantie begrepen. Ende op dat daer door niet alle vreemde der voorsz Religie / toeghedaen zijnde / occasie ghegheven en werde binnen deser Stadt te komen woonen / ende te verhoeden de opspraecke ende inconvenienten / die daer uyt andersins souden moghen rijsen / soo is oock gheordonneert van weghen als vooren / dat niemandt 't voorsz exercitie en sal moghen ghebruycken / dan de ghene die de dry leste geleden Jaren hebben binnen deser Stadt haer residentie gehouden / ende dat de ghene / die gheen Wapenen en zijn gewoon noch ghehouden te draghen / sullen moeten komen inde voorsz Kercke sonder Wapenen / ende behoudelijcken / datmen nerghens elders binnen deser Stadt 't voorsz exercitie en sal moghen doen / dan nae luydt vande voorsz voorgaende Ordonnantie / op de pene daer inne begrepen. Verbiedende voorts wel scherpelijck eenen yeghelijcken / van wat qualiteyt / conditie / ofte Natie hy zy / d'een den anderen / ter cause vande diversiteyt vande Religie / op de Wachte ofte elders te injurieren / misseggen ofte misdoen / met woorden ofte met wercken / in geender maniere / op de pene van dat de ghene / die ter contrarien doet / sal aen lijf ende goet worden ghestraft nae gelegentheyt der saken.

By dese Publicatie werden alle de Roomsche Catholijcken ghedwonghen den Eedt aenden Hertogh te doen / ende den Koningh van Spaengien af te sweeren nae een gheconcipieerde forme / waeromme veel Catholijcken liever de Misse te hooren nae lieten dan dat sy souden den Eedt doen: Ende hoe wel dat sy eerst daer toe seer ghedrongen hadden / ende nu 't selve verkreghen / soo en werden daer nochtans niemant anders by-kans dan Vrouwen gevonden: maer sy haer allensiens vertoonende te komen / zijn ten lesten vorder daer toe ghedwonghen by Publicatie / den 11. April / op verbeurte van twee hondert Gulden / ten behoeve vanden armen / inde Kercke voor Commissarisen den Eedt te doen. Ten lesten / by Publicatie vanden 12. Junij werden generalijck alle Ingesetenen / elck onder haren Capiteyn ghehoden / op den Ban / den voorghenoemden Eedt te doen binnen dry daghen.

Generale dwangh den Hertogh den Eedt te doen / ende den Koningh af te sweeren.

Den Hertogh heeft hem oock met de Staten des Landts beraden / van alle aenstaende nooden / van de versekertheydt vande twee hondert duysent guldens ter Maendt / hem wel op te brenghen als hem belooft was / als oock vande saecken des Krijghs. Die van Brabandt hadden tot haren laste de Garnisoenen van Liere / Mechelen / Brussel / Herentals / Diest / Vilvoorden / Hooghstraten / Westerloo / ende eensdeels van Berghen op Zoom / beneffens de Stercken van Lillo / Willebroeck / Margriete Schans / ende de Schepen van Oorloghe / daer den Hertoge nu voor te sorgen hadde. In Brabant ende daer ontrent / inde Krijghs-handel passeerde luttel / dan Coursen ende loopen van Garnisoen over weder zijden. Maer in Vrieslandt hebben der Staten Volck / door den Vorst over het Ys / Meppel ende Bronchorst met ghewelt ingenomen. In Vlaenderen heeft het Garnisoen van Meenen / by Warcom / veele treffelijcke gevangen genomen / met haer Peerden ende Bagagie / hoe wel sy een gheleyde van twee hondert Albanoysen Peerden by haer hadden / maer sy werden verschalckt.

Meppel en Bronchorst ingenomen vande Staten.

Die van Vlaenderen hadden oock grooten last van Garnisoenen te houden / als hebbende op dat pas te houden boven de hondert ende dertigh Vendelen Voet-knechten / ende twintigh Cornetten Peerde-volcx.

Lens in Artoys ingheneemen / ende weder verlooren.

Eenen Capiteyn Brave / met ander Fransoysen / nam met behendicheydt de Stadt van Lens in Artoys in / van weghen den Hertogh van Brabandt / 't welcke terstont vanden Heere van Montigny met Peerde-volck berent ende beset wert / maer hy werdt by het Garnisoen van Camerijck in groot perijckel sijns Persoons daer van ghedreven met verlies / hem salverende inde voor-gheburghten van Douway. Dan alsoo die van Lens noch qualijck van als versien waren / ende met meerder ghewelt beringhelt werden / soo zijn sy ghedwonghen gheweest die plaetse te verlaten / by compositie ofte Verdragh / den eersten April Anno 1582.

De Prince van Parma heeft nae het innemen van Doornick / sijn Krijghs-volck wat laten rusten ende vermaecken inde ghewonnen ende omliggende Steden / daer sy haer wel lieten dienen / koesteren ende betalen vande Borgherijen: Daer en tusschen heeft hy grooten raedt ghehouden met de Staten van Artoys ende Henegouwe / soo op het Gouvernement

1582.

Generael/ daer hy de Hertoginne/ sijn Moeder/ voor Competetrice bedecktelijck in hadde/ die tot Namur was/ als op het weder-inbrenghen van 't vreemdt Krijghsvolck/ daer toe de Staten ten lesten gheconsenteert hebben/ ende dat niet teghenstaende het Contract met den Koningh aengheghaen/ waer by de Spaengiaerden ende Italianen de Landen moesten ruymen/ allegerende dat 't selfde Artyckel was versocht/ op hoope/ dat d'ander Landen met haer de reconciliatie ofte vereenighinghe aennemen souden/ 't welck niet gevolght en ware/ maer sy hadden haer oude vyanden/ de Fransoysen/ gheroepen ende inghebrocht. Met dese Resolutie werdt den Abt van Sint Vast nae Spaengien gesonden/ die nochtans te vooren eenige invective tegen der Spaengiaerden Gouvernement in alle bitterheydt hadde gheschreven/ dat wy selve ghesien hebben. Waer op in Spaengien gheordonneert werden twee Regimenten Spaengiaerden/ ende twee Italiaensche/ met Hooghduytsche/ ende vreemt Peerde-volck/ met een goede somme gheldts/ van ontrent seven hondert duysent Ducaten. De Koningh hadde te vooren/ ende oock nu/ eenige Nederlantsche Heeren vereert met hooghe Tijtelen/ als den Borghgrave van Gent/ gemaeckt Marquis de Roubays/ oft Rijsborgh: De Heere van Capres/ Grave van Henin Letart: De Heer van Vaulx/ voor Doornick ghebleven/ Grave van Busquoy/ ende andere meer.

Malcontenten/ ende die van Artoys ende Henegouwe consenteren weder Spaensch ende vreemdt Krijghsvolck in te komen.

Nederlantsche Heeren met Titulen vereert.

Den 18. dagh Meert/ int Jaer 1582. is den Prince van Orangien tot Antwerpen door sijn hooft gheschoten gheweest/ by eenen Biscayn/ Jan Jauregui/ ghepractiseert van langher handt by eenen Johan de Isoncha/ van Victoria ghebooren/ ende andere die uyt Spaengien schreven aen eenen Biscayns Koopman/ Jasper de Anastro/ die sy wisten/ dat door verliesen nu verarmt was/ ende reede om Banckeroutte te spelen. Desen (door Isoncha middel) belooft zijnde by den Koningh/ onder sijn handt-teecken/ tachtentigh duysent Ducaten/ ende een Commenda van S. Jacob/ soo hy konde den voorsz Prince ombrenghen: heeft hy/ half desperaet zijnde/ dit stuck sijn Contoor-Jonghers/ Anthoni de Venero/ ende Jan Jauregui/ te kennen ghegheven/ met groot beklagh over sijnen teghenspoet ende ongheluck/ haer moedt ghevende/ ende vermanende/ om nae-volghende den Ban/ den Prince te dooden/ selve 't herte daer toe niet hebbende. Ende gebruyckte persuasien oft beweeghredenen/ van eeuwighe salicheydt daer door te verdienen/ ende boven dien noch grooten lof ende rijckdom: oock dat het perijckel soo groot niet en ware. Want den Prince doot zijnde/ ende de stadt van Antwerpen eenen eeuwighen Pays/ met de Religions Vrede/ aengheboden wesende/ soo souden sy hem niet alleene 't leven behouden/ maer selve grootelycx verheffen. Den eenen van desen wilde daer niet aen/ den anderen/ genaemt Jauregui/ een jongh Knecht van 23. Jaren/ noch simpel ende seer slecht zijnde/ werdt beweeght/ ende nam op hem dat te bestaen/ daer toe dat hy in 't Hof vanden Prince gingh bespieden/ (midts dat hy seer wel Nederlandtsch konde spreken) hoe dat hy bequamelijckste mochte sulcx te passe brenghen/ 't zy met een Busse/ den Prince aen Tafel sittende/ ofte anders.

Historie van 't eerste doorschieten des Princen van Orangien.

Ten lesten besloot hy/ dat hy hem soude doorschieten/ ende gingh by eenen Monick/ ghenaemt Anthonis Timmerman/ (die ten Huyse van sijn Meester ghewoon was Misse te komen doen) biechten/ hem 't feyt aenseggende/ die hem daer van absolveerde/ om dat hy dat aennam ter eeren Godts/ ende uyt yver der Roomscher Catholyckscher Religie/ die hem oock daer toe sterckte/ ende 't Sacrament gaf. Ende teghen dien tijdt dat het soude gedaen worden/ soo is den voorschreven Anastro/ den Meester/ vertrocken nae Calis in Vranckrijck/ om daer de tijdinghe te verhooren. Jauregui also op eenen Sondagh/ den 18. Meert/ ghebiecht/ Misse ghehoordt/ 't Sacrament ontfanghen/ ende eenen teughe Malvoseye-Wijns gedroncken hebbende/ is soo ghewapent nae het Kasteel tot Antwerpen ghegaen daer den Prince ghelogeert was/ op den Noene/ alwaer hy heeft verwacht/ dat den Prince sijn Maeltijdt ghedaen hadde inde groote Sale/ met den Grave van Hohenlo/ Laval/ sijn kinderen/ ende sijn Broeders Sonen/ met meer andere. Als hy nu was opghestaen ende nae sijn Kamer gingh/ heeft hem desen Jauregui/ een kort jongh Man zynde/ ende by de deure staende/ met een Pistolet gheschoten/ ghehladen met eenē Kloot/ onder sijn rechte oore ingaende/ ende weder uyt sijn slincke kake uytgaende: den Kloot passeerde doort ghehemelte des mondts/ onder sijn boven-tanden. De Prince (nae sijn eyghen segghen) wiste niet wat was/ ende meynde dat een stuck des Huys ghevallen hadde/ niet ghevoelende dat hy soo getreft was/ doch worde flau eenen korten tijdt/ ende by de omstaenders alsoo ghehouden. Terstondt de Heeren ende Edelen dat siende/ gaven den Spaengiaert dry ofte vier steecken/ ende de Hellebardiers staken hem voorts doot. Den Prince daer en tusschen tot hem selven komende/ ende merckende 't gene datter ghebeurt was/ voelende ende siende den brandt in sijn hayr/ ende 't rumoer om den Moorder/ riep hy: Doot hem niet/ ick vergeve hem mijn doot: siende op de Fransche Heeren/ seyde hy: Sijne Hoogheyt verliest een getrouwe Dienaer. Ende met dien wiert hy in sijn Kamer geleyt/ niet konnende wel gaen/ hoewel dat hy vanden slagh niet gevallen en was.

Jan Jauregui/ doorschiedt den Prince van Orangien/ daer over hy selve doodt ghesteken werdt/ den 18. Meert/ Anno 1582.

Dit maeckte terstont alle de Stadt door een groot rumoer: Maer door de goede Policije der Stadt van Antwerpen/ is terstondt de gheheele Stadt in Wapenen gekomen/ ende elck also op sijn Wacht/ alle ketenen ghespannen/ dat niemant mochte herwaerts ofte derwaerts loopen/ dan de Colonellen ende Capiteynen. Den Hertogh van Brabandt/ zijnde ghelogeert int Klooster van S. Michiels/ hier van hoorende/ zijnde den dagh van sijner geboorte/ als hy een Feeste van Tornoyen ende Banckett reede gemaeckt hadde/ was seer verturbeert met alle sijn Hofghesin. De Prince over d'ander zijde bekommert voor den Hertoghe/ beklaeghde dat hy noch soo veel moeyten hebben soude/ ende vermaende de omstaenders (als nu meynende te sterven) tot stilheyt/ onderdanicheyt ende ghetrouwicheydt/ segghende nae den staet ende ghelegentheydt van alsdoen gheenen bequameren beschermer voor de Landen te weten.

Notabele ordere der Stadt van Antwerpen.

Daer en tusschen den Graef van Hohenlo besette alle de deuren vanden Huyse met Wachte/ ende men begonde den eenen ende anderen te betichten ende suspecteren. Als des Princen Sone/ Prince Mauritz/ besigh was met besoecken des Moorders lichaem/ vondt hy het Pistolet/ met seecker Brieven/ ende eenen Jesuijtschen Catechisme/ met een Tafelboecxken/ vol gheschreven van Spaensche Ghebeden/ beloften ofte Vota/ ende andere dinghen/ waer by ghemerckt werdt/ dat het Spaensch werck was/ 't welck terstondt de Fransoysen ontschuldighde. Dese Schriften hielen in memorien/ hoe dat hy hem te reguleren soude hebben/ om sijn leven te verseeckeren/ Ghebeden aen Sancten/ Enghelen ende Godt: Onder ander biddende den Enghel Gabriel een Middelaer voor hem te wesen by Jesus Christus/ ende by sijnen dierbaren sone (als of Christus noch eenen sone hadde/) oock Middelaer by de Maghet Maria/ dat hy mochte daer sijn voornemen volbrenghen. Ende op dat hy niet mochte daer over subijtelijcken ter doot komen/ beloofde hy/ soo hy 't ontquame/ een Weecke te Water ende te Broode te vasten. Voorts hadde hy op die conditie ghemaeckt veelderhande beloften van Kroonen/ Rocken/ &c. aen Crucefixen ende Marien-beelden in Spaengien te geven/ ende diergelijcke. Waer uyt bleeck/ dat desen Jauregui een slecht/ simpel/ bedrogen Jonghman was/ die op hope vanden Hemel te verdienen/ ende eeuwighen Weereltschen lof by sijn Spaensche Catholijcken/ (op sijn Ghebeden aen Sancten/ ende op beloften betrouwende/ dat hy met den leven daer wel af komen soude) tot sulcken daedt gebrocht was.

Spaensche ende Martaensche onwetenheydt.

Den dooden Moorder werdt op een Schavot opgherecht/ ende alsoo nae de Marckt ghevoert/ op dat hy mochte bekendt worden: alsoo werdt hy van yegelijcken bekendt. Waer over dat den anderen Cantoor-knecht van Anastro/ Antoni Venero/ ende den Biecht-Vader/ Antonis Timmerman/ ghevan-

1582.

ghevanghen werden / die bekent hebbende alle de circumstantien / ende oock haer schult / werden daer nae op een Schabot ghewurght / ende daer nae ghevierendeelt. De quartieren ende hoofden / oock mede die van Jauregui / werden op de Bolwercken des Casteels ghestelt / de welcke naemaels / Anno 1586. als Parma de Stadt ghewonnen hadde / solemnelijck by de Jesuyten zijn afghenomen / ende als Heylighdom ghehouden.

Jesuiten onbedachtheyt.

Des Princen wonde vertoonde hem int beginsel gheneselijck / midts dat de Aderen / door de hitte des vyers (soo nae by geschoten / dat het sijn hayr brande) gheschrompen waren / ende also miraculeuselijck van bloede ghestopt. Maer nae 14. daghen viel den rove van 't schimpen van der Aderen / ende bestondt seer te bloeden / alsoo dat hem wel 12. pondt bloedts afliep / ende de Medecijnen lieten hem noch af wel twee pondt bloedts / om het bloeden vande wonden te diverteren / ende scheen niet stoppelijck te wesen: Maer werdt altijt dagh ende nacht de adere met een Menschen vinger aenghestopt ghehouden / ende met Godts ghehengheniße / ende goeder Meesters neersticheyt / (waer onder was Doctor Iosepho Michæli van Luca) wert wonderbaerlijcken genesen teghen alle Menschen opinie / waer inne de Gravinne van Swartzenborgh sijn Suster / een vroome / kloecke ende geschickte Vrouwe / sonderlinge sorghvuldicheyt ende neersticheyt in bewees.

Miraculeuse genesinghe des Princen wonden.

De Borgherije van Antwerpen / die in 't eerste schenen te willen ter wraken den Fransoysen op 't lijf loopen / toonden met den Magistraet / wat grooter gunste sy den Prince toedroeghen by veel wegen. Onder andere / vier daghen nae den scheut / des Woonsdaeghs / celebreerden sy eenen Vasten ende Biddagh / soo wel vande Fransche als Nederlandtsche Ghemeenten / specialijcken ingheſtelt by Ordonnantie vande Magistraet / 't welck ghesciede met soodanigen ijver / ende menichte Volck / die een groot deel meest alle den dagh langh inde Kercke bleven / Sermoenen hoorende / biddende oft singhende / dat desghelijcx noyt t'Antwerpen gesien was / ende oock met soo veel tranen oft beweenens. Anderwerf als hy / den tweeden Mey / over sijn ghesontheyt sijnen Kerck-gangh dede / hebben die vande gereformeerde Religie daer over oock een danck-seggynghe ghehouden.

Antwerpsche Borgerije betoont groote liefde den Prince in solemnele Vast-dagen.

De Princesse van Orangien / Charlotte de Bourbon / over de quetsure haer Mans groote verschricktheyt aenghenomen hebbende / is nae dat den Prince begonste te ghenesen / selve kranck ghewordden / ende ghestorven / den vijfden Mey / seer Christelijck. Sy wert seer solemnelijcken den neghenden Mey t'Antwerpen begraven / inde groote Kercke / aen de Noort zijde / inde Besnijdeniße Capelle / zijnde de Bare verselschapt / met meer dan twaelf hondert Persoonen / ende seer beklaeght.

Doot van Charlotte de Bourbon Princesse vā Orangien / den 5. Mey.

Sy was de Dochter van Loys de Bourbon / den eersten Hertogh vant Montpencier / vant Coninghlijck Huys ende bloedt van Vranckrijck. Sy was van haer Moeder Vrouwe Jaqueline van Lovi genoegh secretelijck opgebracht (uyt vreese haers Vaders) inde ghereformeerde Religie / ende om datter veel kinderen waren / werdt sy int Clooster van Jovarra ghedaen / daer sy de Overste was / behoudende nochtans inwendigh haer aenghenomen Religie gepersuadeert van een van haer Nichten ghenaemt Johanna Chabot / Abdisse vant Clooster Paraclite / die mede van die Religie was / ende nochtans int Clooster bleef / soo lange tot dat d'Oorloge haer daer uyt dreef / de kleedinghe draghende soo langhe als sy leefde. Dese Vrouwe Charlotte vluchte ontrent de Massacre van Parijs nae Duytslandt by den Ceur-Vorst Paltz-grave Frederick / ende by haer Suster die ghetrouwt was met Francoys de La Marche / Hertogh van Boillion / ende Heere van Sedan. Het Hof van Vranckrijck hier over beroert zijnde / werdt de President de La Thou vanden Koningh ghesonden / om daer over van goedt bescheyt hem te informeeren.

Charlotte Princesse vā Orangien / eē Clooster-Vrouwe in haer jonckheyt nochtās getrout met consent haers Vaders.

Vlucht in Duytslant.

De Hertoghe van Montpencier / die de ghereformeerde Religie seer vyandt was / vondt hem als Vader seer verstoort: Waerom de Ceur-Vorst aen hem voor haer gheschreven heeft / seer vriendelijck haer onschult doende / door dat sy niet langher den dwanck harer conscientie en konde verdraghen / biddende dat hy haer dat ten besten wilde afnemen / &c. Montpencier schreef antwoorde / van sijn groot herten-leet / ende dat hy gheen ontschult konde aennemen / seer berispende haer stoutheyt / als die met vrijen wille haer beloofte / Gode / hem ende haer Moeder ghedaen gebroken hadde / ende soo lichtveerdelijck de Vaderlijcke reverentie gekroockt / hem onversoenelijck verthoonende / ten ware dat sy door sijn goede vermaninghe weder in Vranckrijck keerde / ende den Koningh ende hem haren Vader ghehoorsaemheyt bewese / waeromme hy den Ceur-Vorst haren Vader vermaende / dat hy sijn devoir daer in soude doen / doende als hy wilde in sulcken ghevalle dat hem van Vorstelijcke vrienden ende maegh-schappe soude gheschieden / ende soude sijnen Doorluchtighen Huyse behoorlijcke eere aendoen / soo hy sijn Hof ghesloten hiel voor sulcke kinders / die van haer Vaders vluchten / trachtende liever te wesen een minnelijck vermaender over haer misdaet / op dat sy mochte tot haren schuldigen plicht keeren.

Hertogh vā Montpenciers ernstig schrijven aen den Paltz-grave om sijn Dochter weder te senden.

De Paltz-grave / als een Vorst van groote deucht ende behoorlijcke graviteyt / den welcken ghenoech bekent was wat Vaderlijcke eerbiedinge vereyschte / antwoorde / dat hy bereyt was dese V. Charlotte nae Vranckrijck te senden / soo den Koningh haer wilde verseckeren / dat sy in oft teghen haer conscientie niet ghedwonghen en soude werden / &c. daer over hy aenden Koningh gheschreven hadde.

Paltsgraven antwoorde aen Montpencier.

Maer Montpencier / hoe wel hy by alle middelen sochte / om sijn Dochter in sijn bewint ende ghebiet weder te hebben / soo en wilde hy nochtans tot die conditien niet consenteren. Maer alsoo het nu soo verre ghekomen was / dat de Koningh den Heere van Aumont / een Man van grooten Huyse ende aensien / sandt nae den Cuer-Vorst (die selve oock als Ghesante by Montpencier inde saecke ghebruyckt hadde gheweest om dese V. Charlotte t'huys te halen) soo heeft Montpencier de Vader selve tusschen beyden gesproocken / verthoonende dat hy liever hadde / dat sijn Dochter in Duytslandt bleve / dan dat sy in Vranckrijck keerde / soo sy inde vervloeckte Protestantsche Religie wilde volherden / de Weerelt tot een schandael / ende sijnen ouderdom tot grooter bedroeffenisse.

Alſo is sy in Duytslandt ghebleven tot den Jare 1575. dat sy troude met Willem van Nassau Prince van Orangien / ende dat met consent van Montpencier haer Vader / de welcke uytter-maten seer Roomsch Catholijck was / die daer over raedt ende advijs nam van 't Parlament van Parijs / van Bisschoppen ende Doctooren / niet teghenstaende de Beloften die sy mocht gedaen hebben (die sy niet gedaen en hadde) die van geener waerde en waren conform het Concilie van Trenten.

Charlotte trouwt de Prince van Orangien / met consent haers Vaders.

Sy baerde den Prince ses Dochters / ende gheen Soonen. Dese Dochters hebben meestendeel wel ende hooghe ghetrouwt / als Loyse Juliana / met den Keur-Vorst Frederick Paltz-grave. De 2. Elisabeth / met den Hertogh van Boullion. De 3. Catharina Belgica / met den Grave van Hanouw. De vijf Charlotta Brabantina / trouwde Anno 1597. met Claude de La Tremoillie / Hertogh van Thovars / Prince van Talamod / Grave vā Chisnes / &c. Dese hy alle vieren haren kinderen. De 4. dochter Flandrina / ende de seste Emilia secunda / die waren noch Anno 1610. ongetrouwt / d'een in Duytslandt / ende d'ander in Vranckrijck / in een Clooster by een Abdesse van haer maeghschap.

Houwelijcken vande Dochters des Princen van Orangien.

Over den voorschreven scheut / aen den Persoon vanden Prince ghedaen / is de mare alle Coninghrijcken rondtomme ghelopen / dat hy doodt was. Welcke tijdinghe de Prince van Parma gheloove ghevende / heeft alomme terstondt Brieven uytghesonden aende principaele Steden / als aen Antwerpen / Brussele / Ghendt / Brugghe / Yperen / van date den 25. Meert uyt Doornick: Daer mede hy haer voor-hieldt de liefde / die hy de Landen toedroegh /

Parma schrijft aen de Steden/ op 's Princens doodt/ 's Koninghs ghenade te versoecken.

droegh / om de welcke hy soo veel moeyte ende perijckel aengegaen hadde : Ende siende dat Godt nu ghedient was/ haer den wegh ende ooghen te openen met de doodt des Princen van Orangien/ ende dat sy nu sijn doortraptheydt/ valscheyt ende bedriegherijen sien mochten / daer hy haer mede ghehouden hadde in mistrouwen / ellenden ende slavernijen / om sijn eyghen eergiericheydt : soo hadde hy haer wel willen schrijven ende verseeckeren/ soo sy haer wilden behelpen by desen middele ende occasie / dat sy gheenen Persoon ter Weereldt vinden en souden / om haer te helpen gereeder noch beter gheneyght / dan hy ware: Haer aenbiedende alle de authoriteyt ende macht/ die hy vande Koninghlijcke Majesteyt hadde / van den welcken hy versekert ware / dat sy gheen minder gratie / gunste / noch ergher tractement ontfanghen souden / dan sulcken gheproeft hadden / die haer betrout hebben op sijns Majesteyts natuerlijcke sachtmoedicheydt (daer hy mede begaeft was) ende haer ghewórpen ghewillighlijcken inde armen van sijne Koninghlijcke goedertierenheydt. Waer op hy wilde van haer sulcken antwoorde verwachten / als hy haer wenscht tot haer eyghen ruste ende welvaren: ende dat die sulcx zy / dat sijne Majesteyt mochte oorsaecke hebben van op te schorssen de ghereetschappe die hy maeckte / om daer toe te komen by anderen weghen/ die veel strengher wesen mochten/ende haer qualijcker souden dienen. Ende dese Brieven waren onderteeckent/ Alexander.

Jasper d'Anastro schreef oock uyt Doornick hier ende daer aen sijn Vrienden / tot reconciliatie radende / ende hem selven vande fraeye Moordt beroemende : maer daer nae contrarie sijn meyninghe / de Prince in 't leven noch blijvende / soo vertrock hy uyt den Lande/ hem selven schamende / ende van een yeder veracht zijnde/als eenen blooden Moorder/onder de Moorders.

Des Princen van Parma Brieven/ noch min des Anastro/ hebben niet uytghericht / noch 't volck beweeght : Maer ter contrarien / hebben de andere Provintien/door haer Ghedeputeerden/den Hertogh den Eedt ghedaen/ende solemnelijcken vernieut/uytghesteken eenighe/ die haer onschult daer over deden: Ende den Krygh heeft sijnen voortgangh ghehadt/ ende den Hertogh heeft de beleydinghe daer van gheheel op hem genomen.

Aenslagh op Namen/ daer de Hertoginne van Parma binnen was/ te vergeefs.

Eenen aenslagh werter aengenomē/den 3. April/ op Namur / alwaer dat de oude Regente / de Hertoginne van Parma binnen was / ende den Gouverneur/den Heer van Barlaymont absent/de beleyders mede voerende Leeren/die ghevouden/ende op Peerden mochten gevoert worden/al swart geverft: maer door verscheyden advijsen / ende daer op diversche opinien rijsende / ende mits dat den Prince van Parmas Peerde-volck seer sterck daer ontrent was / soo trocken sy weder te rugge.

Marten Schenck gevangen.

Marten Schenck/ een ervaren Krijghsman/ ende een Overste onder den Prince van Parma / seer befaemt / die het Sloth van Blijenbeeck ende andere Sterckten inhiel / is den 4. April verscalckt gheweest vanden Heere van Hooghsaren / Gouverneur der Stadt van Ghelre / inde Stadt van Santen / van waer hy ghevanghen wegh-ghevoert werdt / ende langhe bleef liggen / van sijn partije genoech verlaten zijnde / die weynigh schenen voor de ghevanghene Landtsaten te doen: waer door Schenck eenen afkeer kreegh / die hem naemaels een andere resolutie dede nemen : Hy was twee Jaren te vooren oock van den Baron van Curtsbach gevangen geweest/ maer doen bedroogh hy sijn bewaerders / ende gheraeckte daer van.

Conspiratie tot Enckhuysen ontdeckt.

Tot Enckhuysen is ontrent dese tijdt eenen Borgher ghevanghen / die eertijdts des Koninghs van Spaengien Hartsier ofte Hellebardier geweest was/ ende by den selven Koningh bysonderen last ende bevel hadde/ om de Stadt in handen van des Konings zijde te brenghen : maer sulcx werdt openbaer ende voorkomen.

Alsoo den eersten April Lens (als geseydt is) weder aen Koningh Philips zijde was ghebrocht/ heeft den Prince van Parma sijnen Legher nae Vlaenderen ghevoert / als of hy Meenen wilde beleggen: Maer hy is/den 8. April/ voor Oudenaerde ghetrocken/een kleyne stercke Stadt/ gelegen in Vlaenderen op de Schelde/ende seer oudt/ vande Narvijs (die de sterckste onder de oude Belgien waren) gebout/ ende heeft haren Naem Oudenaerde noch vande oude Narven. Sy is ghelegen in een Valleye / hebbende int Zuyden eenen Bergh / bekleet met Boschagien/ vande Stadt-Vesten ontrent 200. passen ghelegen/ die ondeckt de gheheele Stadt. Aende ander zijden heeftse al schoon goedt Weylandt. Daer passeert de Schelde/komende van Doornick/daer mede sy konnen in 't Westen de Weylanden in 't Water stellen/ die 's Winters ghemeynlijck onder 't Water liggen. De Stadt heeft vijf Poorten / twee Casteelen / ende twee Jurisdictien / als die vande Stadt / ende die vande Baenderije van Pamele. Het Kasteel van Pamele is int midden vande Stadt ghelegen. Het ander Casteel/ligghende op de Mueren/heet het nieu Casteel / dat lagh int Zuyt-Oosten / ende was nu gheraseert. Het is een stercke Stadt / seer wel ghesterckt/ ende Volck-rijck / hem wel gheneerende met Tapisserije te maken/ ende dierghelijcke Garen ende Lijnwaet. Dese Stadt heeft den Prince van Parma terstondt met 23. stucken/ofte meer Gheschuts/ doen beschieten. Die van binnen hebben haer wel ter weere ghesteldt / maer sy hadden weynigh Krijghsvolck binnen/ niet willende meer innemen/ teghen de opinie vanden Prince van Orangien / ende haer Gouverneur Mansart/ dien sy daeromme uyt der Stadt dreven/als wy vooren verhaelt hebben. Ende nu was daer Gouverneur binnen Heer Frederick vander Borght/ met ontrent vier hondert Mannen/ die niet veel uytrechten en konden met uytvallen/ noch het Gheschut te planten den vyandt beletten/ oock soo veel Landts niet int Water setten als sy wel hadden moghen doen / dewijle de plaetse daer toe bequaem was / hoe wel een groot deel vander Stadt rondtomme in het Water ghesteldt werdt/daer tegen den Prince van Parma platte Bruggen hadde. Om een Poorte ende Bolwercke werdt seer ghestreden/ ende over beyde zijden veel Volcx verslaghen / onder andere van die van binnen bleef daer een Capiteyn ende Edelman van Antwerpen/genaemt Bernoylie. Den Hertogh van Brabandt/ende die van Vlaenderen / ghebruyckten grooten vlijt / om die van binnen eenighe hulpe te doen : Maer het Volck uyt Vranckrijck / ende oock ettelijcke Ruyteren uyt Duytslandt/ quamen spade aen/ soo datmen den Prince van Parma niet en dorste aenvallen / die wel bequamelijck ghelegert ende begraven lagh by de Riviere / over de welcke hy van Doornick alle ghereetschap ende nootdruft ontfingh voor sijnen Legher. Binnen de Stadt en konden de Borgherije met de Soldaten niet wel accorderen / den meestendeel der Borghers het belegh terstont moede zijnde / en wilden den Soldaten niet ghenoech bystaen / maer berockten haer swaricheyt inde Victalie/ende alderwegen daghelijcx tot Verdragh met den Vyandt radende / soo datmen ten lesten/ de saken zijnde buyten alle hope van ontset/ is ghekomen in Tractaet met den Prince van Parma / om de Stadt over te gheven. Ende alsoo zijn de Soldaten / den 5. Julij / met haer gheweer ende Vendelen uytghetrocken. De Borgers moesten 30. duysent guldens betalen. Die vande Gereformeerde Religie hadden een generael Pardoen/ende te mogen blijven sonder ondersoeck/soo sy leefden sonder schandael/ende den Koningh trouw zijnde. De Heer van Manny werdt daer Gouverneur. Daer nae nam den Prince van Parmas volck oock het Casteel van Gavere inne.

Oudenaerde by Parma belegert ende overgegheven den 5. Julij. Oudenaerden beschreven.

Den Hertogh van Brabants Volck nemen Aelst inne/ den 23. April.

Terwijle dat den Prince van Parma voor Oudenaerden lagh / soo heeft 't Volck vanden Hertoghe van Brabandt (te ontsterck zijnde/om 't Leger voor Oudenaerde op te lichten) alomme veel aenslaghen op Steden ghemaeckt / als de Heer van Rochepot op Cortrijck / ende die van Antwerpen op Aerschot/ doch al te vergheefs. Maer de Heer van Tyant/ Gouverneur van Nienove / met den Heer Olivier vanden Tempel / Gouverneur van Brussel / Colonel La Garde / ende meer andere / hebben met de omliggen-

1582.

omligghende Garnisoenen / den 23. April / haer t'samen voor de Stadt van Aelst ghevonden / zijnde de Hooft-stadt van Flandria Imperialis, ofte Ryex Vlaenderen / eñ ten twee uren nae middernacht hebben sy door het Garnisoen van Liede-kercke / eenen alarm doen makē aen de cranckste plaetse der Stadt. Terwyle die van binnē al derwaerts haer ter weere stelden / soo hebben de andere aen de sterckste syde der Stadt by de Brusselsche Poorte / neffens den Steenwegh / met plancken ende andersins haer behelpende / inden Graft dry Leederen opgherecht / daer een deel terstont kloeckelijck sochten op te klimmen / hoe wel sy eerst moesten door 't Water ofte Graft gaen / t'welck diep was tot den Borst toe. Maer de Soldaten hielen haer Bussen op haer Hoofden met der slincker-handt / ende de rapieren bloot in haer rechte handt / de Poeder-flessen staken sy op haer Hoeden / ofte Storm-hoeden / de brandende lonten hielden sy in haren mondt / alsoo klommen sy de dry Leederen oppe / die eerst op klam was een vroom Soldaet / Koningh ghenaemt / ende wert doorschoten. Dies niet tegenstaende de andere volghden / ende staecken terstont de Schiltwacht doot / ende deden de Trommel alarm slaen / om die van binnen meerder vreese aen te jaghen / die noch twee stucken grof Gheschuts op haer los deden schieten / sonder merckelycke schade. Maer alsser nu ontrent twee hondert opgheklommen waren / trocken sy ter Stadtwaert inne / tot op een groote pleyne beneden de Mueren / alwaer haer die van der Stadt stoutelijck ontmoeten / ende tot tweemael toe te rugghe dreven / waer door de reste van meer op te klimmen verschrickt was. Maer met goede vrome vermaninghe weder den moet vernieuwt wesende / zijnder een deel gheloopen nae de Brusselsche Poorte / daer sy de Wacht den hals afstaken / ende braken also de Poorte open / met noch een buyten-Brugghe / waer door terstondt het Peerde-volck van buyten binnen gheraeckte / t'welck die van binnen dede vluchten nae de Marct ende het Stadthuys / alwaer sy noch een half ure te vergheefs schutgheveerte hielden / ende weere deden. Maer ten lesten hebben sy ghenade versocht / ende aldaer hebben haer ontrent hondert ende thien Soldaten (sonder de Borghers) ghevanghen gegeven. De reste hier ende daer verslaghen ligghende. Sommighe verliepent. Ende andere sprongen over de Mueren / die veel buyten noch ghevanghen werden.

Groote gheschicktheyt van Soldaten int winnen van Aelst.

Alsoo werden sy Meester vande Stadt / alwaer ontrent twee hondert Mannen doot bleven / soo Soldaten als Borghers / waer onder waren seventhien Papen by de Hooft-kercke. Van des Hertoghs Volck bleven daer ontrent 25. doodt / waer onder was een Vaendragher / ende den voorsz Koningh. Daer werden binnen ghevanghen den Gouverneur / de Heere van Mouchorn / met vier Capiteynen: Oock Heer Pieter Aloys / Abt van Nienove / die van een Brussels Krijghsman Paulus Carlier ghevangen werdt / die de thienste op de Muere was: Ende zijn Rantsoen / met twee van zijn Monicken / werdt gestelt op 4000. guldens. De Heer van Tyan / van den Huyse van Merode / wert daer in voor Gouverneur gestelt / met behoorlijck Garnisoen.

t'Casteel vã Gaesbeke behendelijcken van Parma ingenomen.

Corts hier na hebben eenighe van des Prince van Parma volck / seer behendelijcken malkanderen jagende / haer voor het Casteel van Gaesbeke vertoont / het een deel haer veynsende met Buyt ghe'aden te zijn / ende van Aelst te komen / ende versochten aen de Poorte inghelaten te worden. Waeromme die van binnen den Casteele (dese uyt gierichheyt gheloove gevende) de Poorte openden / ende ontfinghen hare vyanden.

Ontrent dien tijt dat Oudenaerde overghegheven werdt / soo was ontrent Duyn-kercken uyt Vranckrijck aenghekomen eenen Duytschen Grave Karel van Mans-veldt / met 15. hondert Duytsche Ruyteren / ende ander Fransch Voet-volck / is ghekomen langhs de strange ofte Zee-cant. Tot welcke trocken den Grave van Rochepot / die Colonel over het Voet-volck was / met het Krijghs-volck die buyten Ghendt beschanst gheleghen hadde / op hoope van Oudenaerde te ontsetten. Dese t'samen tusschen Duyn-kercken ende Sinte Wynoxberge gheleghert zijnde / is den Prince van Parma / den 2. Augusti / met zijnen Leger van Oudenaerde ghekomen / ende legerde hem daer by / ende daer werdt gheschermutselt alle dien avondt onder de Mueren van Berghen / waer van men oock grof Gheschut afschoot. Des anderdaeghs is Parma noch naerder ghekomen / in 't gesichte logerende / hebbende maer een Riviercken tusschen beyden. De Grave van Rochepot (hoe wel hy sieck was binnen Berghen) dede hem brenghen op de Mueren / ende als hy alle gheleghentheyt besichtet hadde / beval hy / datmen uyt alle Vendelen soude nemen eenige twee duysent Archebusiers / met vijf hondert Peerden / ende dat de reste haer souden binnen t'Legher in slagh-ordene houden. Met dese twee duysent begonst daer / den derden Augusti / een schermutsele nae den noene / in welcke Parma voor 't eerste sulcken voordeel hadde / (boven dat hy veel stercker sonder comparatie van volcke was) dat hy terstont alle de Haghen / Weghen ende Grachten / inghenomen hadde / die hem seer vorderlijck waren. Desen niet teghenstaende / hebben des Hertoghs Volck hen die terstondt doen verlaten / met verlies van veel Volcx. Waer door Parma den Baron van Balenchon / Broeder vanden Marquis de Varrabon / met zijn Compagnie lichte Peerden / ende een andere Bende Archebusiers te Peerde / gheboot op des Hertoghs Voet-volck te vallen / de welcke wel ontfanghen werden vande Enghelsche Spiessen / soo dat den Baron ghevanghen werdt / zijn Cornette genomen / ende den Voerder verslaghen. De helft van de twee Benden werden wel ontdaen / met vier ofte vijf hondert Voet-knechten verslaghen / daer haer het Fransche ende Engelsche Peerde-volck seer wel droeghen met luttel schade / aen beyde syden also optreckende.

1582.

Aenvallen ende schermutsels tusschen Parma ende des Hertoghs Volck by Wynoxberge den 3. Augusti.

Hier-en-tusschen / als den Hertogh t'Antwerpen was / is hem van Parma by de omligghende Garnisoenen de Stadt van Liere / den 2. Augusti / afghenomen. Het is een kleyne Stadt / maer seer sterck / dry mijlen van Antwerpen gheleghen / alwaer Eetveldt een Edelman van Antwerpen Gouverneur was. Sy hadden onder andere in Garnisoene een Vendel Schotten / onder Capiteyn Willem Simple / de welcke uyt wraeckgierichheyt van eenige kleynichheydt / oft onghelijck (nae zijn segghen) hem vande Staten aenghedaen / voorghenomen hadde dese stadt den Prince van Parma te leveren. Dese / om zijn stuck wel in 't werck te stellen (soo hy daeghs te vooren by den Gouverneur ter Tafel was) seyde / dat hem een Soldaet afgevanghen was vanden Vyant / die men om geen geldt lossen en wilde. Waeromme hy oorlof versocht / om eenighe vande Vyanden te moghen gaen betrappen / om zijnen Soldaet door Wisselinghe te lossen. Den Gouverneur dochte het goedt / dat hy gaen soude met dertigh zijner Schotten / ende seven Soldaten van des Gouverneurs Compagnie / hem zijnen Trommel-slager mede gevende.

Liere door verraet van Capiteyn Simple door Parma ingenomen / den 2 Augusti.

Als hy aldus de Lovensche-Poorte uytgetrocken was / ende twee mijlen buyten der Stadt zijnde / heeft hy zijn Volck om te rusten in een Kercke doen trecken / alwaer hy van zijn Schotten / des Gouverneurs Soldaten dede vangen ende binden. Daeren-tusschen ontmoete hy het Volck vanden Heer Haultepenne / t'welck uyt de omligghende Garnisoenen vergadert was / nae zijn besteck / met de welcke hy nae de Stadt trock / de ghebonden Soldaten achter den hoop voerende. De andere Schotten inde Stadt / onder den Luytenant Simple / Broeder vanden Capiteyn / met den Vaendragher ende Sergiant / lieten haer ten bestemden tijdt / boven de twee Corps de Garde / die sy ordinaerlijck sterck besetten / vinden by den anderen / op een plaetse / ghenaemt de Cluysen-peyn / s'morghens voor den drye uren. Als nu den Capiteyn Simple met Parmas Volck voor de Stadt quam / begheerende inghelaten te worden / soo is den Luytenant zijnen Broeder / hier van gheadverteert wesende / gegaen op 't Stadthuys / ten eynde de Capiteynen van der Wacht / met de Officieren vande Soldaten / Guldebroeders ende

Borgers

1582.

Borgers/ souden de sleutelen halen/ om sijnen Broeder met schoonen Buyt in te laten.

De Capiteynen vander Wacht met de goede Borghers/ sonder achter-dencken te hebben over dese Schotten/ die nu langhe tijdt ghetrouwelijcken ghedient hadden sonder op-spraecke/ lieten haer ghesegghen/ alsoo dat den Capiteyn der Stadt/ Cornelis Crieckaert/ wesende dien nacht vander Wacht/ heeft den last op hem ghenomen van dit Volck in te laten/ om twist daer over te verhoeden/ achtende gheen perijckel daer in ghelegen te wesen/ midts dat hy wel verselschapt was/ ende de Poorten/ oock bequaem waren/ om sulcx sonder perijckel te konnen doen/ alsoo de drij ofte vier Winckketten ofte Poorten hadde achter den anderen. Alsoo is hy aen het uyterste Winckket ghekomen met den Poortier/ de andere binnen blijvende/ ende d'andere Winckketten soo lange met de grendels gesloten houdende. Simple binnen op 't Bollewerck ghekomen zijnde/ ende wel wetende/ dat de ander Winckketten souden ghegrendelt wesen/ doorstack terstondt den Poortier/ ende wonde den voorsz Capiteyn Crieckaert ter doodt. Hier en tusschen wasser eenen vande ghebonden Gouverneurs Soldaten/ Antonis Krap gheheeten/ los ghewoorden ende ontsprongen/ die terstont van buyten aen Fransmans Thoren de Borgheren toeriep/ ende alarm maeckte. Als dit den Luytenant/ ende de Schotten die noch binnen waren/ hoorden/ namen sy terstondt de andere sleutelen aende Poorte af/ ende openden de Poorten/ ende lieten de vyanden inne/ soo stille als sy konden. Sy hadden oock van te vooren ontrent de Poorten Instrumenten reede ghemaeckt/ om de Poorte met ghewelt te openen/ ende tot dien eynde op den pleyn achter des Gouverneurs Huys vergadert/ om de sleutelen met ghewelt te nemen/ ende den Gouverneur doot te slaen.

Als nu den Vyandt aldus inde Stadt ghebrocht was van Simple/ tot over de Hoogh-brugghe toe/ soo is hem aldaer ontmoet een Borgher/ ghenaemt Adriaen van Buyten/ draghende watter schuylde/ daer op hy seyde/ datter eenen loosen alarm was: Maer soo de Borger daer over nochtans sijn gheweer uyt-trock/ werdt hy van Simple in sijn hooft ghequetst. Terstont daer nae werden de Trompetten van Haultepenne Peerde-volck gehoort/ beleydt vanden Capiteyn Mathijs vanden Kasteele/ waer over sy haer terstondt als vyandt alomme bewesen/ belettende de Borghers elck op sijn alarm plaetse te trecken/ besettende alomme de straten. De Peerden aldus alomme over de Stadt rennende/ hebben de Borghers ende andere haer inde vlucht beghe-ven: Veel haer over de Mueren worpende/ zijn 't met swemmen ontkomen/ alsoo het oock den Gouverneur in sijn hemde ontquam.

Capiteyn Simple in Spaengien gesonden om Loon.

Den Vyandt heeft hem seer wreedelijcken gedraghen over Vrouwen ende Kinderen/ Nonnen ende Bagijnen/ Jae oock de Vrouwen van 't Gast-huys vermoort/ soo datter gheacht werden/ behalven de Mans-persoonen/ boven de twee hondert Vrouwen ende Kinderen vermoort te wesen. Ende voorts plonderden sy al watter was. Daer nae trock den Capiteyn Simple na Namen/ daer hy den Prince van Parma/ ende sijn Moeder begroete/ die hem nae Spaengien sonden/ om Mercede ofte Loon vanden Koningh voor zijnen dienst te hebben.

Klooster van S. Bernaerts afgebroken.

Die van Antwerpen heeft dit innemen van Liere seer verdroten/ ende hebben daer teghen versien/ ende 't Klooster van S. Bernaerts afghebroken/ om dat den Vyandt daer niet nestelen en soude. Sy hebben oock inde Stadt eenighe Benden Ruyteren opgherecht/ ende die gegageert.

Alle desen Somer zijnder onderlinge verscheyden aenslaghen gheweest op alle Steden bykans/ ende in alle Provintien/ hoewel weynighe geluckten. In 't

Thienen geplondert.

beginsel van Mey plonderden die van Diest ende Herentals de stadt van Thienen: Maer eenige Vendelen daer binnen beschansten haer in een Klooster/ tot dat d'ander vertrocken waren.

Den Hertogh van Brabandt heeft diversche Placaten laten verkondighen/ tot zijner ende zijns staets verseeckertheydt/ oock verboden gheen ghevanghene Soldaten meer tot rantsoen te stellen/ doende alsoo quartier breken (so dat ghenoemt worde) door eenighe disordere daer inne begaen. Den 1. Mey heeft hy oock verboden den vyanden toevoer te doene/ oft eenighe goede van haer te ontfanghen/ ende met Licenten in eenigher manieren te handelen/ 't zy met Koopmanschappen ofte Victalie.

Ordinantien by den Hertogh met den Vyandt niet te handelen.

Desen Somer isser tot Ausburgh eenen Rijcx-dagh ghehouden/ daer den Keyser Rudolphus/ den 27. Junij is verschenen/ met veel groote Vorsten des Rijcx/ alwaer onder andere gheproponeert werde/ of het den Rijcke gheen naedeel en ware/ dat een vreemdt Potentaet de Nederlanden aenghenomen hadde. Maer hier van/ noch oock van andere saken buyten 't Rijck/ en isser niet veel gheresolveert. Ende daer werdt ghescheyden met kleyn contentement van velen.

Den Rijcx-dagh tot Augsburgh/ in Junio.

In Julio/ den 14. dagh/ is den Hertogh van Brabant/ met de Princen van Orangien ende Espinoy/ ende haer Hofghesin/ van Antwerpen ghetrocken op Vlissinghen/ ende van daer den 16. op der Sluys/ van waer hy/ den 17. Julij/ is ghetrocken met heerlijcken state op Brugghe/ om aldaer zijn blijde inkomste te doene/ alwaer hy eerlijck is ontfanghen gheweest/ de Borgherije in hare Wapenen hem langhs de Vaert ghelcydende/ zijnde tot daer toe gheconvoyeert gheweest met ettelijcke gewapende Borghers van Antwerpen/ uyt elcke Gulde daer toe ghekoren/ tot verseckertheydt van zijn Persoon. Inde Stadt komende/ is hy ghegroet van weghen de vier Leden des Landts van Vlaenderen: Ende langhs de straten stonden de ghewapende Borgers/ ende tusschen elcken bijsden Borgher eenen met een brandende Tortse. Daer waren diversche Arcus Triumphales, statuen/ colummen/ by de Neeringhen ofte Ambachten des Stadts konstigh opghereecht ende ghemaeckt met vyer-wercken/ al met groote eere ende blijschap zijn inkomste congratulerende/ als Grave van Vlaenderen.

Inkomste des Hertogs vã Brabant tot Brugge/ dẽ 17. July.

Als nu den Hertogh tot Brugghe was/ isser een verraedt ontdeckt/ 't welck voorghenomen was by eenen Nicolas Salcedo/ Spaengiaert/ ofte een Spaengiaerts Sone/ met eenen Francisco Baza/ Italiaen/ ghebooren in 't Landt van Bressa/ wesende een Ruyter van Fernando Gonsaga/ met eenen Nicolas Hugot/ toeghenaemt la Borde/ een Wael/ die door toedoen des Princen van Parma/ van weghen den Koningh van Spaengien/ den Hertogh ende den Prince van Orangien dochten te vermoorden/ by eenen ofte anderen middel/ alsoo by haer eyghen bekentenisse ende wettelicke procedueren ghebleecken is.

Salcedo Spaegniaert ende andere voornemen/ om den Hertoge ende den Prince te dooden/ den 21. July.

Desen Salcedo was eertijdts tot Rouwane de Galghe om valsche Munte ontloopen: ende nae dat hy een wijle hem in Spaengien onthouden hadde/ is hy naemaels weder in Lorreynen komen woonen/ van waer hy/ in 't ontsetten der Stadt Camerijck/ in dienste vanden Hertogh ghekomen is/ ende hem t'Antwerpen volchde/ om eenigen last over Krijghsvolck te hebben. Desen (den Prince van Orangien suspect zijnde) hiel groote conversatie met den Graef Lamorael van Egmont/ Broeder vanden ghevanghenen Grave/ den welcken den Prince goet herte toedroegh soo om de goede memorie zijns Vaders/ als om dat alle de kinderen hem seer vande Gravinne haer Moeder in haer doodt-bedde ghecommandeert waren/ ende dat den voornoemden Lamorael de ghereformeerde Religie ghenoech alsoo scheen toeghedaen was. Waeromme den Prince hem vermaende/ ende vraeghde/ wat kennisse hy met den voornoemden Salcedo hadde. Hy antwoorde dat hy hem uyt liefde vande konste van Alchimije gunstich was. De Prince seyde: Daer ware wat ergers van hem te vreesen/ hem dickwils waerschouwende/ ende biddende den selven Salcedo van de vermaninghe niet te segghen: 't welck Grave Lamorael nochtans dede. Salcedo is mede den Hertoge ende den Prince tot Brugghe gevolght/ alwaer

hy/

1582. hy/ den 21. Julij / door seker indicien te Hove vast is ghehouden / ende byden Hertoghe ghebracht / ende van hem ondervraeght / ende alsso middeler-tijdt den voornoemden Baza op den voornoemden Salcedo wachte/ ende ten lesten oock na hem vraeghde/ soo is hy daer over oock ghevanghen ghestelt. Den derden/ ghenaemt Hugot/ die vanden Prince van Parma belast was de voorsz twee andere by te staen/ ontquam 't. Maer Salcedo ende Baza openbaerden ende bekenden ten lesten het feyt / ende hebben haer belijdenisse onderteeckent / daer by bleecke / als dat sy voorgenomen hadden den Hertoghe ende den Prince te dooden / 't zy t'Scheepe oft aen Tafel / met vergift oft anders. Den Grave Lamorael van Egmondt werdt oock geexamineert / ende bekende/ dat hy des Prince van Orangien vermaninghe aen Salcedo over-ghedraghen hadde. Ende hoe wel hy op andere circumstantien/ dienende tot verificatie van 't voorsz feyt/ hem selven excuseerde/ so werdt hy nochtans oock ghevanghen ghehouden. Maer daer nae is hy ontslaghen / ende in Vranckrijck met den Hertogh ghetrocken. Den Italiaen / Franciscus Baza/ die den 29. Julij/ volkomen bekentenisse vant voorsz feyt gedaen ende onderteeckent hadde / merckende dat hy daer over met een strenghe ende schandaleusen doodt soude ghestraft worden / soo heeft hy/ den 30. Julij / hem selven bedecktelijck met een messe ghedoot inde gevangenisse/ waer over hy / nae voorgaende Vonnisse / ter Galghe ghesleept werde / ende daer naer overwonnen zijnde vande voorsz moordadicheydt / is uyt krachte van een tweede Vonnisse / sijn Lichaem ghehanghen ende ghevierendeelt / met een op-schrift op de Galge / als dat hy voorgenomen hadde den Hertoghe / ende den Prince van Orangien te vermoorden / oft te vergheven / door bevel ende expressen last vanden Prince van Parma. Maer Salcedo werdt / ten versoecke vanden Koningh van Vranckrijck / ende sijn Moeder / door Bellievre met bespreck/ de non prejuditie na Parijs ghevoert / alwaer hy bekent hebbende/ dat hy tot dit voor-ghenomen feyt ontfangen hadde/ ghereet geldt van 't Huys van Lorreynen/ ofte soo men seyde/ vanden Koningh van Spaengien/ die somme van vier duysent Ducaten, is ten lesten / by Sententie vanden Parlemente van Parijs ghecondemneert / levendigh met vier Peerden van een ghetrocken te werden/ welcke Sententie over hem is ter executie ghestelt / den 25. Octobris / in presentie des Koninghs / sijns Moeders/ ende van 't gheheel Hofghesin.

Salcedo tot Parijs ghe-executeert / den 25. Octobris.

Van Brugge is den Hertoghe met den Prince op Ghendt ghetrocken / alwaer hy oock heerlijck sijn inkomste / als Grave van Vlaenderen gedaen heeft/ daer oock de Wet oft Magistraet verset werde / nae ouder ghewoonte.

Anjou inkomst tot Gendt.

Veel Arcus Triumphali ofte Eeren-poorten opghrecht / ende op de Vrijdaeghsche Marct op een Theatre vande Vier Leden van Vlaenderen / ghehuit Grave van Vlaenderen / present de Prince van Orangien / van Espinoy ende ander Heeren / daer hem het Graeffelijck habijt werdt aen-ghedaen ende Eedt gedaen met grooter acclamatie / hy heeft mede de Stadt bedanckt van haer kloeckheydt / bewesen als Parma 't Legher vervolghde / door het schieten van haer Gheschut ende het openen harer Poorten/ segghende : Dat den Koningh sijn Broeder/ sulcken ghetrouheydt van sijn Stadt Parijs nauwelijcx konde verwacht hebben/ &c. dies hy beval hun den kost van 't verschoten Buscruydt / Scherp / &c. te betalen / ofte af te trecken van hare quote ofte Contributien.

Hertogh van Anjou ghehuldt Grave van Vlaenderen.

Ende alsso hier tot Ghent veel triumphante Stellagien / ende andere teeckenen van eeren opghericht waren / ende onder andere ghestelt was op een Pyramide / ofte Obeliscus / des Hertogs devijse / te weten: Een opgaende Sonne met schrift/ Jovet & discutit, ende die eenigen tijdt daer na met storm-wint afghewaeyt was / soo hebben eenighe sijn quaet-willighe / dit tot een quaet teycken willen duyden ende waerschouwen 't ghene dat naemaels is ghebeurt / ende lieten dat in Fransche Tale drucken : Ende was luydende als volght.

Schimpighe waerschouwinghe op des Hertogs afghevallen devyse tot Ghendt.

Ce Soleil François hault monté ,
Qu'vn vent leger a demonté ,
Monstra l'abus de sa devyse
Qu'il n'est besoing que ie deduise ,
C'estoit vn vray Soleil de Mars
Mouvant humeurs de toutes parts
D'ont , certes vous pouviés comprendre:
Que aulcun bien n'en debviés attendre :
Car comme tempriere vigueur
Esmeut par tout & n'at rien seur
Ainsi croyés que faict la France
Qui tousiours avant temps s'advance
Voire sou face d'vn Ciel clair
Couve brouillars ou quelque esclair.
Prevenons doncq cette malice
Qui cerche nostre precipice
Et tousiours Orange *&* Mansard
Villiers *Ministre qui ia tard*
Nous cognoissons , & Aldegonde
Ryhove *en qui tout vice abonde ,*
Et Dorp *qui duiroit au geron*
On gist puant le faulx Teron
La fut quiconque leur semblable
Rend comme eulx Belge miserable.

1582. Den Legher vanden Hertogh was /den 27. Augusti / van Loo / ende van ontrent Duynkercken/ ghekomen ontrent de Stadt van Ghent tot hare meerder verseeckeringhe/ midts dat den Prince van Parma seer ghesterckt was met meer Volcx/ als Duytsche / Spaengiaerden / ende Italianen / met Boheemsche Pyoniers ofte Gravers. Oock waren uyt des Hertoghs Legher veel Enghelschen aenden Vyandt overgheloopen/ die met haer Oversten Norrits niet en konden accorderen / soo sy seyden. In voeghen / dat des Hertoghs Volck aldaer boven de vier duysent Mannen niet sterck en was / 't welck op een Dorp ontrent Gendt ghelegHert zijnde / den Prince van Parma/ met een deel van sijn alder-dapperste ende kloeckste Soldaten (achterlatende alle Baggagien) is komen besoecké. Maer sijne Avantgarde 's ander-daeghs vroech byde Wacht ontdeckt zijnde / soo bestelde de Heer de la Piere/ Maerschalck van 't Legher/ dat sijn Volck terstont in slagh-ordere ghebracht ende ghehouden werde / haer met goede vermaninghen couragie ghevende / om dien dagh haer devoyr te doen : Ende siende sijnen vyandt aenkomen/ soo belaste hy den Heere van Seyssevel / met eenighe Compagnien vande Garde des Hertoghs soo langhe te schermutseren/ dat ondertusschen de Baggagie uyt den Dorpe mochte gheraecken / ende den optocht nae des Hertoghs bevel mochte geschieden sonder slaen / siende de onghelijcke groote macht des vyandts. Het welck ghesciede met alsoo goede ordere / dat niet teghenstaende des vyandts stercke aenkomste 's Hertoghs volck seer presseerde / soo weken ofte deynsden sy nochtans altijt in goede slaghordene/ al schermutserende na de Stadt van Ghendt toe / nae de ordinantie vanden Maerschalck : naest den vyandt was ghestelt het Regiment Enghelsche/ gheassisteert zijnde met seeckere Cornetten Duytsche Ruyteren : Nae welcke quam het Regiment van den Colonel de Bouc/ ende hem volchde den generael Norrits / met sijn drie Compagnie Engelsche Peerden / ende vier andere Compagnien lichte Fransche Peerden. Dese maeckten de Avantgarde. Sekere drie Cornetten Fransche Peerden/ met het Regiment vanden Colonel Foucquerolles / ende de Vlaemsche ende Schotsche Vendelen maecten de Bataille. Tot de Ariergarde ofte Achter-hoede was gheordineert een Regiment Enghelschen/ zijnde meest Pyckeniers met sekere Compagnien/ soo te Peerde als te Voete/ onder den Colonel Seyssevel.

Lustighen aftocht van Parma/ende fransen optocht des Hertoghs Volck voor Ghendt/ den 27. Augusti.

Als sy alsoo gheordineert stonden / werden sy van den Marschalck belast in sulcke ordere nae de Stadt te trecken. Ende hoe wel sy dese voorseyde ordinantie hielden/ soo werden hen doch vande Avantgarde/

ofte voortocht der Spaengiaerden/ die henlieden nae volghden, ende seer sterck van Voet-volck ende van Ruyterije waren/ hier ende daer verschepden Embuschaden ofte laghen ghelepdt/ een quartier mijls d'een van d'ander, om haer alsoo op den wegh te bekommeren, ghelijck oock gheschiede/ soo wel in regard vande Avantgarde/ als van de Batalie/ die niet te min t'elcker reyse van 't Peerde-volck van de Avant-garde ontset werden: Waer door den Vyandt (hoe courageus hy was) seer gheretardeert werde/ ende groote schade van Volck leedt: Oock niet al sonder schade van des Hertogs Volck/ waer van drye ofte vier Capiteynen doodt bleven: treckende niet te min alsoo in goede ordere voort/ tot onder de Stadt van Ghendt toe. Alwaer de Heere van Rochepot/ verselschapt met veele andere Capiteynen/ siende den Vyandt dapper aen-komen/ is/ niet teghenstaende syn ongesontheydt/ uyt de Stadt ghetrocken ende heeft aldaer/ binnen Sinte Lievens Poorte/ seeckere hooghte met die Meulens ingenomen/ ende belaste de vier Vendelen/ die ghetrocken hadden inde Avantgarde/ met Norits Peerde-volck/ ende eenighe Enghelsche Spiessen/ eenen aenval op den Vyandt te doen/ die seer de Stadt ghenaeckte/ 't welck de Enghelschen deden onder 't beleydt vanden Generael Norits selve/ met sulcken couragie ende vromicheydt/ dat daer door anderwerf veroorsaeckt worde eenen ghemackelijcken aftocht: Den Hertogh selve/ ende de Prince van Orangien/ op de Vesten der Stadt ghekomen zijnde/ belasten haer Volck soo te wijcken/ dat van het Gheschut/ ligghende op de Strijck-weeren/ ofte Bolwercken der Stadt/ den Vyandt groote schade soude aenghedaen hebben/ indien hy naerder ghekomen hadde. Daer gheschiede wederomme een nieuwe schermutsinghe/ daer veel over beyde zijden doot bleven. Waer over den vyandt wederom moeste wijcken/ ende terstondt werde den heelen Legher in slagh-ordene ghestelt onder de Stadt/ waer uyt het Gheschut grouwelijck schoot/ ende dickmael groote schade dede. Hierentusschen was den Prince van Parma mede aenghekomen/ met het gheheel ghewelt van sijnen Legher/ ende siende des Hertoghs Volck onder de beschuttinghe vander Stadt/ bleef daer in slagh-ordene staende wel twee uren langh/ ververschende t'elcker reyse sijn Volck op de voorschreven schermutsingen.

Den Hertogh/ ende den Prince/ achter-dencken hebbende/ of hy erghens over de Riviere mochte soecken te komen/ eñ te vallen in 't Lant van Waes/ dat noch rijck/ vet ende vol was/ deden sy soo stille als sy konden alle het Peerde-volck (behalven dry Cornetten/ die sy buyten by het Voet-volck lieten) inde Stadt komen/ om met de selve den Vyandt te schutten/ soo hy erghens de Rivieren hadde willen passeren. Als den Prince van Parma dat sagh/ dede hy eenen stercken aenval op het Voet-volck/ die nu van hare Ruyters ghenoech ontbloot waren: Maer hy werdt soo ontfanghen/ dat hy daer veel Volcx verloor. Oock bleven daer eenighe van des Hertoghs Volck verslaghen ende ghequetst. Den avont ghekomen zijnde/ is den Prince van Parma afghetrocken/ daer hy meer profijts hadde moghen doen/ soo hy meerder neersticheyt ghebruyckt hadde. Ontrent de Stadt worden/ door sijn last/ begraven ontrent twee hondert van sijne Dooden/ ende de ghequetste wegh-gevoert/ soo vele hy op Wagenen konde wegh-voeren.

's Anders-daeghs dede den Hertogh alle sijn Voet-volck ende Peerde-volck trecken nae Dermonde/ daer hy oock sijn intre dede/ den Prince van Espinoy tot Ghendt latende.

Daer nae is hy met den Prince van Orangien/ ende het Krijghs-volck/ den tweeden Septembris/ tot Antwerpen ghekomen/ alwaer het Krijghs-volck wat verquickt worde.

Lochum belegert, ende by Graef Willem van Nassou ghevictalieert in September.

Francisco de Verdugo/ een kloeck ervaren ende beleeft Spaengiaert/ die door sijne dapperheydt van kleyne conditie tot den Gouvernemente van Vrieslandt ghekomen was/ hadde met vier ofte vijf duysent Voet-knechten/ ende eenighe Peerden/ in 't Graefschap van Zutphen Lochum beleghert/ een sterck ende wel gheleghen Stedeken/ op de Riviere Berckel by Zutphen/ ende hadde dat tot den uytersten noodt van Provande ghebrocht: Maer Graef Willem van Nassouwen/ oudtste Sone van Graef Jan/ eenigh Krijghs-volck vergadert hebbende/ heeft/ dies niet teghenstaende/ seecker ghetal van Waghenen ghela den met Victalie/ ende andere behoeften/ die sy meest van doen hadden/ daer binnen ghevoert/ ende vertrock wederomme. Dan Verdugo/ merckende dat het revictalieren niet ghenoech en was/ om langhen tijdt teghen te houden/ is aldaer even-wel blijven liggen/ maeckende rondtomme de Stadt wel sesthien ofte seventhien gheweldighe Schanssen/ ende noch op eenen Bergh dede hy dry Schanssen op-werpen/ daer in hy vertrock alst noodt was.

De Graven van Hohenlo/ ende de voorschreven van Nassou/ hier van gheadverteert wesende/ zijn wederomme derwaerts ghetrocken/ vergaderende wat sy konden: Sy brochten in Ghelderlandt te samen ontrent twee duysent te voet/ ende thien hondert Peerden/ met twee halve Canons/ ende vier kleyner stucken Gheschuts/ daer mede sy gheresolveert waren de Stadt te ontsetten. In 't eerste aenkomen schermutseerden sy alsoo met den Vyandt te Voete ende te Peerde/ dat Verdugo hem op sijn voordeel inde Schanssen op den Bergh vertrock: Ende twee daghen daer nae/ alsoo den Colonel d'Alleyn (een Fransoys/ eñ een seer vroom Man) besprongh/ met sijn Regiment/ een van des Vyandts principael Schanssen beneden den Bergh/ soo deden die van der Stadt terwijl eenen uytval/ waer mede sy wonnen de Schansse byde Molen-Poorte/ daer ontrent tseventich oft tachtentich vanden vyandt doodt bleven. Ende vorder werdter over beyde zijden behendelijck soo langhe ende wel ghestreden/ dat daer-entusschen de Brugghe/ die afghebroken was over de Rivieren/ hermaeckt werde/ waer over ten selven daghe de Stadt wat beter gherevictalieert werde dan te vooren. Den naesten nacht werden noch twee andere Schanssen des vyandts overweldight.

Lochum de tweede reyse gherevictalieert by Hohenlo eñ Nassou.

Maer alsoo des Hertoghs Peerde-volck onbedachtelijck op den vyandt (dien sy op den Bergh genoech belegert hadden) eenen aenval deden met disordere/ werde 't selve inde vlucht gheslaghen/ aldaer sy twee ofte dry Capiteynen/ ende andere Krijghs-volck verlooren/ daer naer soo vertrocken des Hertogs volck/ met den Heere van d'Alleyn/ ende de dry Sonen vanden Grave vanden Berghe/ ende veel Edeldoms van Ghelderlandt trocken inde Stadt/ ende verseeckerde de selve.

Verdugo bleef nochtans weder voor de Stadt ligghen/ ende kreegh sijn verlooren Schanssen lichtelijck weder inne/ ende benoude de Stadt veel naerder als te vooren/ wetende dat de Stadt met 't voorschreven Volck meer beswaert was als de inghebrochte vivres mochten strecken: ende alsoo die van binnen stercke uytvallen deden/ soo zijn hem te hulpe gekomen Graef Karel van Mansveldt/ ende de Heer van Haultepenne/ die hem versterckten met ses hondert Peerden/ ende vijfthien-hondert Voet-volcx. Waeromme Verdugo de Stadt anderwerf dede sommeren/ die welcke alreede ghekomen was in sulcken noodt van vivres/ dat sy uyt honghers noodt alreede begonnen Peerden vleesch te eten/ zijnde maer twintich daghen gheleden/ dat de laetste Provande daer binnen gebrocht was.

De Grave van Hohenlo was ghetrocken nae Zutphen/ ende reysden van daer nae Antwerpen/ ende verkreegh vanden Hertoghe meerder hulpe/ als 25. hondert Voet-knechten/ ende vijfthien-hondert Peerden/ met dry Cornetten Engelschen onder Norits. Hier mede trock den Grave van Hohenlo nae Lochum voor de derde reyse/ om dat te ontsetten. Hy en was soo haest niet aenghekomen oft Graef Karel van Mansveldt verliet met een disordere terstont sijn plaetse daer hy ghelegert was/ treckende over 't Water/ om naerder by Verdugo te wesen. In welcke plaetse de Grave van Hohenlo hem selven terstondt legherde. Daer werde van beyden

1582.

syden dapperlijck ghescHermutseert ende gheslaghen/ waer over aen beyde zyden veel volcx doodt bleef. Daer-en-tusschen liet de Grave van Hohenlo een Schansse opworpen tusschen twee Schanssen des Vyandts / door behulp vande welcke dede hy een Brugghe over 't Water maken / waer over hy conde aende Stadt gheraecken / alwaer hy 't Volck dat omme inde Stadt was / dede vertrecken / ende andere wederom ingaen. Aen d'eynde vande Brugghe dede de Grave van Hohenlo noch een ander Schansse maecken / tot bewaringhe vande selve Brugghe. Midts welcke Verdugo ende andere achtende de Stadt ghereavitallieert te wesen / ende vreesende dat sy mochten weder van achter omeminghelt worden, soo resolveerden sy op te breken. Ende trocken op in slagh-ordene den drie-en-twintighsten Septembris verlatenden alle hare Schanssen. Verdugo trock nae Grolle / ende Mansvelt met Haultepenne weder nae Brabandt. Ende daer door werdt 's anderdaeghs de Stadt van Lochum volkomelijck besorght van alle nootdruft / ende alle de Schanssen rondtomme gheslecht. Daer was in dit belegh uyt der Stadt doot gheschoten met een Kloot den Heere van Anholt een kloeck Geldersche Heere die de meeste oorsaecke ende besorgher vande beleghernghe gheweest was.

Lochum de derde reyse volkomelijck ontset.

De Heer van Anholt voor Lochum ghesneuvelt.

Daer nae werdt den Spaengiaerden afghenomen in Ghelderlandt het Slot van Keppel / nae dat het beschoten was / het Garnisoen overleverende haren Heere. Oock werdt 't Huys te Bronckhorst ingheonmen. Ende alsoo verscheyden andere aenslaghen nae by der handt ghenomen werden / als op Bluenbeeck / 's Hertoghen-Bossche / Aerschot / ende oock op Leuven / soo en isser nochtans niet een van allen gheluckt.

In Brabandt heeft den Hertogh den Heere van S. Luc / Gouverneur in Brouwagien / met twee duysent Voet-volcx / ende vijf hondert Peerden / met de Heeren vanden Tempel ende Seyssebal Colonel / in 't leste van September / van Antwerpen gesonden op Brussel / om ter begheerte van die van Brussel / te veroveren het Kasteel van Gaesbeke / daer een Vendel Malcontenten oplagh / met een halve Compagnie Peerden. Als sy op een Maendaghe des nachts daer voor ghekomen waren / vonden sy de Contrescharpen soo hooghe / datmen by veel nae den voedt vanden Muer niet sien konde: waeromme sy tweemael haer Gheschut verstelden. Maer die van binnen opgheeyst zynde / ende wel tseventigh oft tachtigh scheuten Gheschuts verwacht hebbende, begonsten sprake te houden. Daer en tusschen is daer ettelijck Peerde-volck uyt Engien ende Halle gekomen / die haer verthoonden met vier ofte vijf Trompetten / als of sy des Hertoghs Volck hadden willen vervaert maken. Maer alsoo het Peerde-volck vanden Hertoghe derwaerts werdt ghesonden / vreesden die van Gaesbeke den Storm waeromme sy haer overgaven / behoudens 't leven ende trocken uyt met witte roeykens.

Exployten des Hertogs in Brabant.

Gaesbeke ende Toulouse ghewonnen by Anjou.

De Heer van Sint Luc sont van daer den Heer van Sayssebal / Capiteyn van vier Compagnien lichte Peerden / om het Kasteel van Toulouse op te eysschen / die haer oock op de selve conditien opgaven.

De Grave van Rochepot nam voor en die van Liere te benouwen / over sulcx trock hy met eenighe Compagnien Voet-volcx / ghelicht uyt de bygheleghen Garnisoenen / ende met thien hondert Fransoysen / voor het Kasteel Eechoven / (anderhalf myle van Liere gheleghen /) by hem hebbende twee stucken Gheschuts / de welcke die van binnen gheplant siende / gaven haer terstondt over / ende trocken oock uyt met witte stoexkens. Van daer trock hy op Rost / een Kasteel op de Riviere Demere gheleghen / by Haeght / daer sy dry daghen voorlaghen / maer ten lesten gaven sy hen over: hier voor waren ghequetst den Grave van Rochepot / ende de Colonel de La Garde. Die van Duffele onderwierpen haer oock des Hertoghs gebiedt.

Eechoven Rost ende Duffele gewonnen op Anjou.

De Koningh van Spaengien / siende dat hy nu eenen anderen Vyandt voor hadde / heeft alle zyn macht oock willen toonen / ende groot Volck alomme doen oplichten / om nae Nederlandt te seynden / verstaende dat den Hertoghe uyt Vranckrijck verwachte den Hertogh van Mompensier / ende den Maerschalck Biron met veel Kryghs-volcx. Waeromme den Prince van Parma zyn Frontieren teghens Vranckrijck met Kryghs-volck alomme wel beset heeft. Ende in 't eynde vanden Somer zyn hem toeghesonden uyt Italien / vier-en-veertigh Vendelen Spaengiaerden / die wel vijf duysent Mannen maeckten / verdeylt zijnde onder twee Colonellen / te weten / den ouden Christoffel Mondragon / ende Pedro de Paz: ende noch sesthien groote Vendelen Italianen / elck Vendel dry hondert sterck zijnde / oock by de vijf duysent Mannen maeckende / onder de Colonellen Mario Cardon / ende Camille de Monte / behalven noch andere Duytschen ende Bourgongions. Met dit Volck is hem oock een deel gheldts uyt Spaengien toeghekomen / daer de Prince van Parma zyn Kryghs-volck mede betaelde. 1582.

Parma ontfanght t'hien duysent Spaensche en Italiensche Kryghsleden behalven andere Natien.

Alle dit Volck van Oorloghe by den anderen ghekomen wesende, soo heeft hy een Generale Monsteringhe ghedaen / ende bevonden / dat / volghende een Lyste / die wy ghesien hebben / onderteeckent van eenen principalen Officier, Piedro Colonia, in 't Legher den veerthienden Septembris Anno 1582. Waer inne alle de Regimenten / ende 't ghetal van de Compagnien / ghenombreert stonden / mede wat dat haer Soudije beliep / de oude Soldaten ofte Regimenten meer dan de nieuwe. Datter op dit pas in dienste ende gagie waren / onder volghende Colonellen:

Den ombrement vā des Koninghs Kryghslieden in Nederlandt onder Parma / met den kost daer van / 1582.

Christoffel de Mondragon / Spaengiaerden / 24. Vendelen / makende 2816. koppen.
Piedro de Pas / Colonel / 17. Vendelen / maeckende 1820. koppen.
} Spaēgiaerden.

Mario Cardoyn / Italianen / maer acht Vendelen / makende 2377. koppen.
Camillo de Monte / Italianen / mede acht Vendelen / makende 2300. koppen.
} Italianen.

Marquis de Verrabon, Borgongioenen / 14. Vendelen / makende 1700. koppen.
} Borgoēsche.

De Heer van Montigny / Walen / 15. Vendelen / makende 2253. koppen.
De Grave van Egmont / Walen / 16. Vendelen / makende 1985. koppen.
Gabriel de Licques / Walen / 10. Vendelen / makende 1244. koppen.
De Grave Octavio van Mansveldt / Walen / 10. Vendelen / maken 1500. koppen.
De Grave van Manderscheyt / Walen / 10. Vendelen makende 1000. koppen.
Philippe de Licques / Walen / 12. Vendelen / makende 1800. koppen.
De Heere van Bours / Walen / heeft 10. Vendelen / makende 1287. koppen.
Den Baron van Aubigny heeft Walen 10. Vendelen / maken 873. koppen.
De Heere van Mauuy / Walen / 10. Vendelen / maken 1466. koppen.
} Walen.

Robert van Gumbergh / Hooghduytschen / 10. Vendelen / makende 2800. koppen.
De Grave van Arenbergh / Hooghduytschen / 9. Vendelen makende 2600. koppen.
De Grave van Barlaymont / Hooghduytschen / 10. Vendelen makende 3144. koppen.
Graef Carle van Mansvelt Hooghduytschen / 10. Vendelen / makende 3144. koppen.
Don Johan Maurnques / Hooghduytschen / 10. Vendelen makende 3144. koppen.
De Heere van Floyon Duytschen / 4. Vendelen / maken 600. koppen.
Noch Hooghduytschen / buyten Regimenten / 21. Vendelen maken 3793. koppen.
} Hoochduytschen.

Garnisoenen ordinaris van Luxembergh / Diedenhove of Theonvilla / Montmedy / Danvillers ende Chimery waren Hoofden 617.

Noch in 't Casteel van Carpen / Sansen / Charlemont / Marienborgh / Avennes / Landrechis / ende Quesnoy makende Hoofden 1187.

1582.

Haultepenne Regiment / ligghende in de Kempen / 10. Vendelen makende 1500. koppen.

La Motte Regiment / ligghende tot Grevelinghen / 10. Vendelen / makende 1500. koppen.

In Vrieslandt onder Billy / Hooghduytschen oude / 12. Vendelen / makende 3000. koppen.

Meer onder den Baron van Anholt en Over-Yssel / 12. Vendelen / makende 3000. koppen.

Noch in Vrieslandt / onder Colonel Verdugo / 10. Vendelen / makende 1500. koppen.

Noch in Groeninghen in Garnisoene / 2. Vendelen maken 600. koppen.

Peerden.

Peerden lichte / Spaengiaerden / Italianen / ende Archibusiers te Peerde / 37. Compagnien / zijn 2187.

Noch Lanciers ende Archibusiers te Peerde / Nederlanders / 12. Compagnien zijn 1000. koppen.

Noch in Vrieslandt drie Compagnien lichte Peerden / ende een Archibusiers / vier Compagnien / 350. koppen.

Beloopen dit getal 304. Vendelen te voete 56550. en 53. Compagnien Peerden 3537. t'samen 60087.

Ses-en-twintigh Regimenten Voet-volck / ende drie-en-vijftigh Compagnie Peerden maken 56. duysent te voete ende vyf-en-dertigh hondert en seven-en-dertigh te Peerde / kostende ter Maent ses hondert duysent / en een-en-tseventig duysent / en acht hondert en seven-en-vijftigh gulden.

Alle dese Peerden ende Voet-volck kostende den Koningh ter Maendt ses hondert / twee-en-veertigh duysent / drie hondert vijftigh ses gulden / daer toe noch onderhoudt van Persoonen / t'Hof / ende Legher volghende / Entretenidos gheheeten / beloopen ter Maendt twaelf duysent guldens. T'samen heeft den Koningh / onkost alleene van Krijghs-volck ende Garnisoenen / beloopt een Maendt gagien ofte Soldye ses hondert vijftich vier duysent / ende 356. guldens / behalven de kosten van 't Gheschut / Pyoniers / ende andere behoeften tot den treyn vande Artillerije behoevende / daer van die onkosten ghereekent worden te bedraghen een derde-part van 't gene sulcken gheweldigen Legher Maendtlijcke koste. Niet teghenstaende dit groot getal Krijghs-volck / klaeghde den Prince van Parma / dat hy niet machtigh en was dertigh duysent Mannen daer van te Velde te brenghen / midts dat hy soo veel plaetsen ende Steden hadde te besetten.

Het is buyten alle twijffel een groote last gheweest voor den Koningh van Spaengien / soo machtighen hoop Volcx Winters ende Somers te onderhouden / tegens zijn eyghen Ondersaten / ende is niet te verwonderen / dat hy in 't voeren van dese Oorloghe niet alleen alle zijn Inkomen van Spaengien ende Indien heeft gheconsumeert / maer noch boven dien groote excessive schulden ghemaeckt. Onder desen hoop Krijghs-volck / als oock onder de ghene / die de selve wederstandt ghedaen hebben / van des Hertoghs ende der Landen weghen / zijn gheweest de alderbeste ofte ervarenste Overste / Hooplieden / Capiteynen ende Krijghs-volck / die in Duytslandt / Italien / Spaengien / Vranckrijck / Enghelandt / Schotlandt / ende Nederlandt te vinden waren / ende voor gheen Weerelt ofte Eeuwe in Manheyt / stoutheyt / konstighe listicheyt / ende diversche ofte nieuwe inventien en souden willen wijcken / van als daer ghebruyckt zijnde / soo te Water / als te Lande / die te samen machtigh ghenoech souden gheweest zijn de gantsche Weerelt te conquesteren / als gheweest zijnde de fleur van Krijghs-volck uyt geheel Europa.

De dapperste en ervarenste Overste en Capiteynen in der Werelt / zijn in Nederlant versamelt ende te vinden gheweest.

Parma windt Lescluse / ende Cambresis.

Alsoo eenighe Fransoysen van Cameryck een plaetse daer ontrent / Lescluse gheheeten / meynden te stercken / is Parma derwaerts ghetrocken met Gheschut / ende heeft haer ghedwonghen hen over te gheven. De Prince van Parma dede oock opeyschen het Casteel van Cambresis / t'welck hem moest opgheven: t'Garnisoen van 150. Mannen met haer gheweer daer uyttreckende: Ende kreegh alsoo daer ontrent meer andere Sterckten inne. Daer was oock by La Motte / Montigny ende Rijsborgh / ende hadden aenslagh op Duyn-kercken / maer te vergeefs.

Parma neemt Ninoven / Lierkercke ende Gaesbeke in.

In November daer nae / trock Parma gheweldelijck voor Ninoven / een Stedeken in Vlaenderen / dat hy beschoot / ende alsoo t'selve den Hertogh wat te verre gheleghen was / om te ontsetten / soo werden sy ghedwonghen haer over te gheven. Van daer trock Parma op Lierkercke / dat sy oock beschoten / ende daer nae oock op Gaesbeke / welcke plaetsen hy beyde inkreegh.

1582.

Waer door de Prince van Parma meynde Brussel te benouwen / zijnen gheweldighen Legher daer rondtomme van verre logerende. Maer alsoo daer alderhande provisie van nootdruft ende Munitie in ghedaen was / daer toe oock twee duysent / soo Enghelsche als Fransche Soldaten / boven noch twaelf Vendelen / ende vier Cornetten Peerden / die te vooren daer waren in Garnisoen / soo heeft Parma niet vorder aenghevanghen / dan van verre haer alle passagien ghepooght af te sluyten. Maer mits dat de Landen daer ontrent al afgheloopen ende opghegheten waren / Jae selve Artoys ende Henegouwe / ende daer door alomme groote dierte was / te meer / door dien dat Vranckrijck mede ghesloten was: soo heeft Parma ghearbeydt in het Landt van Waes te vallen / gheleghen in Vlaenderen / tusschen Antwerpen / Brussel ende Ghendt / dat noch een vol Landt was / om zijn Volck aldaer te moghen onderhouden. Maer den Hertogh dede alle de passagien wel bewaren ende besetten / waer door seer groot gebreck ende dierte in zijnen Leger quam / ende daer uyt sprote groote armoede ende sieckten onder zijn Volck / bysonder onder de nieuwe aenghekomen Spaengiaerden ende Italianen / die met menichten storven. Ende alsoo het Winter-water alomme seer hoogh was / soo liet den Hertogh sommige Dijcken doorsteken / ende verscheyden Spuyen op haer afloopen / waer door den Prince van Parma benoodight worde zijnen Legher op te breecken / ende zijn Volck hier ende daer te verdeylen. Veel verliepent aen des Hertoghs syde / ende van daer nae Huys. Alsoo is Parma opghetrocken / alomme latende menichte van zijn Volck doodt ende sieck ligghen / als ontrent Brussel liet hy wel seven hondert siecken / soo datmen niet en wiste watmen daer mede doen soude. De Italianen werden in Breda / Liere / ende daer ontrent geleydt / ende andere elders. Onder s'Hertoghs Volck is oock groote armoede gheweest / ende groote sterfte / principalijck onder de Fransoysen / die / mits de dierte / ende quade betalinghe / van armoede ende sieckte verginghen / ende vele bedelden.

Parma breect zijnen Legher van ontrent Brussel op by gebreck van Victualie ende door armoede.

Francisco Verdugo / Gouverneur in Vrieslandt / heeft den seventhienden Novembris / dat Stedeken van Steen-wijck (daer soo veel te vooren om ghestreden was) by nacht behendelijck doen innemen by syn Volck / ghelevdt wesende by eenen Boer over sekere ondiepte / die inde Gracht was blijven ligghen / als men die Grachten ghediept / ende die aerde daer uyt doen halen hadde: Welcke plaetse desen Boer ghemerckt hadde. Ende hoe wel sy nu met Water overdeckt was / gheraeckte Verdugos Volck daer langhs ghemackelijck aende Mueren / die sy onder het beleyt van Taxis / Jems / Camminga / Leaukema ende andere met Leederen beklommen / als het Garnisoen daer meest op eenen aenslagh uytghetrocken was. Het Garnisoen datter doch inne was ghebleven / worde meest al doodt gheslaghen / ende die Stadt by den voorsz Verdugo seer ghesterckt.

Steenwijck by Verdugo beklommen ende ingenomen / den 17. Novembris.

Ontrent dien tijdt hadde de Grave van Hohenlo Megen in Brabandt belegert / t'welck hy oock inkreegh / met noch eenige ander plaetsen meer / sonder dat hem Mansveldt t'selve konde beletten / ende de Grave van Hohenlo mede te vooren / in October / Bronckhorst ende Keppel / hem afgenomen hadde.

Megen ingenomen by den Grave vã Hohenlo.

Als nu den Hertogh in December t'Antwerpen was / heeft hy met de Generale Staten gheresolveert den Calendier / ofte loop des Jaers / te reformeren / de welcke alreede (door persuasien des Paus Gregorius / die de eere van sulcken reformatie by het leste Concilie van Trenten vergunt was) den Keyser / Koninghen van Spaengien / Vranckrijck / ende andere Potentaten / verbetert hadden: Ende dede over sulcx / den thienden Decembris / een Placaet publiceeren / daer in verhaeldt werde / hoe dat door eenighe Minuten / daer het Jaer meer in behaect dan in drie hondert vijf-en-tsestich daghen / ende ses uren / de selvighe Minuten alle hondert ende ses

Calendiers Reformatie in Nederlãt Anno 1582.

Jaren

1582.

Jaren eenen dagh maecken/ waer by het komt/ dat den dagh der gheboorten ons Heeren Christi nu ontrent thien daghen verloopen is/ vanden stilstant der Sonnen ende der kortster Winter-daghen/ nae de eerste instellinghe ende calculatie. Het welcke soo langhs so meer met der tijdt soude soo verre verloopen/ dat daer door een groote confusie inde reeckeninge der Jaren soude veroorsaeckt werden. Om het welck te remedieren/ ende hem te conformeren met de omligghende Landen ende Potentaten/ heeft hy/ by advyse vande Generale Staten ende Raedt gheordineert ende ghestatueert: Datmen nae den naesten 14. dagh van December overstreecken/ niet en sal reeckenen den 15. maer den 25. ende de selve doen houden voor den Kersdagh/ ofte Gheboorte Christi dagh/ ende also vervolgende. Alsoo dat December maer 21. daghen hebben soude (thien dagen daer uyt ghenomen zijnde) ende dat Jaersdagh Anno 1583. op den 22. Decembris nae d'oude calculatie vallen soude: Ende voorts te volghen den reghel vande Naebueren ende omligghende Provincien/ sonder prejudicie nochtans van eenighe Calengieringhe ofte veranderinghen/ Prescriptien/ Actien/ van wat nactueren die zijn mochten/ Renten/ Pachten/ Obligatien/ termijnen van betalinghe/ &c. Welcke alle haren volkomen loop souden hebben/ niet tegenstaende de thien daghen/ welck Placaet alomme inde Nederlanden is aengenomen/ ghebruyckende den nieuwen stijl ofte reformatie/ behalven tot Utrecht in Ghelderlandt ende Vrieslandt/ welcken Gereformeerden nieuwen stijl wy voortaen/ int volschryven van dese onse Memorien volgen sullen/ biddende den Leser in het overlesen hem voor ghewaerschout te houden.

In dese memorien wort alleen ghevolght ende ghebruyckt den nieuwen stijl vanden datum.

Over dit verstellen ofte veranderen des Almenacks ofte Calendiers/ isser onder de Gheleerde veel questien in Christenrijck ghereesen/ daer over veel Schriften ghemaeckt ende in Drucke uyt komen zijn/ daer wy die curieuse toe wijsen: Onder die van de Ghereformeerde Religie isser groote op-spraecke ende teghenheydt gheweest/ om dat den Paus Gregorius XIII. (nae wien de Reformatie Gregoriana ghenoemt wordt) die authoriteyt op hem nam/ al hadde het Concilie van Trenten hem de eere daer van ghegunt/ ende dat sonder Generael consent/ ofte behoorlijck aensien van veel ander Koninghen/ Potentaten ende Republijcken/ dien de sorghe ende toesight van Politica toekomt/ die oock te Rechte pretenderen Christenrijck toe te behooren/ als alle Protestanten/ ende namelijck de Koninginne van Enghelandt/ die bewijst/ dat de Koninghen haer Voorsaten d'eerste Christen Koninghen gheweest zijn/ ende daeromme noch Christenrijck toebehoordt: Veel vinden faute/ om dat de Calculatie ende Reformatie noch niet volkomen en is/ midts noch eenighe daghen ghebreecken/ meer prijsende datmen 't Jaerlijcx behoorde te verbeteren/ als inde Schrickel Jaren ghescheit: Want veel Koninghen/ Potentaten/ ende Republijcken/ bevinden groote inconvenienten ende werringhen onder hun Onderdanen te spruyten/ met het uytnemen vande thien daghen/ nae hun verscheyden Rechten/ Costuymen ende gebruycken die sy hebben. Waeromme noch alomme soo veel blijven den ouden stijl ende Calendier behoudende/ dat welcke seer groote confusie ende werringen in Rekeningen ende Schriftueren/ ende principalijck inde Menschē memorie ende sinnen/ maeckt ende voortbrenght.

Wy sullen ten dienste vanden curieusen Leser stellen den Brief die de Landt-Graef Willem van Hessen/ op dese verbeteringe vanden Stijl schreef/ aenden Cheur-vorst van Sassen/ ende Cheur-vorst Paltsgrave van Date den 5. Decembris Anno 1582. als volcht/ overgeset uyt den Hoochduytsche.

De novo Calendario Gregoriano Pontificio.

ONsen Vrendelijcken dienst/ ende wat wy meer Liefs ende goets vermoghen altijdt te vooren. Hoogh-gheboore Vorst/ vriendelijcke lieve Neve/ Swagher/ Broeder ende Ghevader: Wy hebben V. L. schrijven uyt Dresden van dato den 10. der verleden Maent November ontfangen ende gelesen: Wy bedancken V. L. van weghen de ghecommuniceerde tydinghe. Soo veel nu aengaet den ghecorrigeerden Calendrier des Paus/ soo men den selven tot sijnen welbehaghen ofte der Keyserlijcke Majesteyt begeert te volghen/ soo sal het selve beyde in verschrijvingen/ Historien/ Jaer-marckten/ Gerichten/ Schipvaerden/ als oock den armen Landt-lieden die hen met haren Ackerbouw nae de Feesten (alsoo die nu zijn) schicken groote dwalinghen ende veranderinghen maecken/ insonderheydt oock den Armen Man de welcke op S. Michiels ende andere bestemde tijden ende daghen/ sijnen pacht te betalen schuldich is/ seer beswaerlijck sijn/ naedien het dickwils gheschieden kan/ door dien dat hem de Feesten thien heele daghen anticiperen/ dat niet alleen de Wijnen/ maer oock de vruchten op de ghewoonlijcke termijnen der ghesette daghen noch sullen op den Velde staen: Daerom ende uyt meer andere wichtige oorsaken/ en sonderlinge dat Mutatio Calendarij t'allen tijdē groote Mutationes Imperiorum mede gebracht hebben/ soude wel het beste gheweest zijn/ datmen de saecke hadden laten blijven/ als het tot noch toe is gheweest/ ende hoe wel men niet en behoeft te sorgen dat de Werelt soo langhe sal staen tot dat den Æquinoctium in Februario veel minder in Januario sal verschieten oft vertreccken.

Waerom de ... des Paus ... Calendriers.

Op dat dan noch den Curiosis, de welcke Emendationem van sulcke weynich waerdighe ende onnutte dinghen soecken eenigher wijse ghenoech ghedaen worden daermen nochtans doch veel eyghene Errores van wichtighe ende nootdruftiger oorsaken te reformeren soude hebben: Soo konde men op dat de Solstitia ende Æquinoctia niet vorder als teghenwoordich souden verloopen/ maer dat Æquinoctium vernum altijts tusschen den thienden ende elfden Martij moeste komen/ alle 132. Jaer vanden aenstaenden Jare 1600. te beginnen/ eenen dach van Februario afnemen/ alsoo dat hy int selve Jaer 28. daghen/ als inde ghemeyne Jaren/ ende wederom Anno 1732. desghelijcx Anno 1868. ende also in Infinitum voor 't aen 28. daghen behouden hadde. Soo ware dit ghebreck geholpen datmē in veel duysent Scilicet 4742. Jaren ende veel meer/ soo lange als de Werelt soude staen gheen Sensibilem errorem en soude bevinden/ maer dat Æquinoctium Vernum soude blijven tusschen den 10. ende 11. Martij/ alsoo nu ghschiedt ende alle dinghen souden blijven in haren rechten standt. Soo en souden ons oock gheen Joden noch Turcken ofte andere uytlantsche Christenen konnen voorwerpen/ dat wy der Gheboorte onses Heeren Christi ende ander Feesten onseker zijn. Desghelijcx ware het Feest van Paesschen oock lichtelijck te helpen/ dat het soude over een stemmen met de Decretis Concilij Nicenij, dat het selve na d'eerste volle Mane de welcke nae den 12. Martij ghevalt/ alsoo het Concilium doemaels nae den 21. Martij daer op ter selver tijt het Æquinoctium geschiede/ verordineerde te houden/ nademael men sonder dat uyt der reeckeninge heeft bevonden dat het Aureus Numerus nu maer Plumbeus is ghewörden. Of het nu alsoo ware dat ghelijckelijck Spaengien/ Italien/ jae oock Roomen den Calendrier aenghenomen ende int werck ghestelt hadden/ soo weten wy doch niet/ of daerom wy Duytschē Penes quos imperium est, in gelijcken gevalle ten eersten inwilligen souden/ insonderheyt nae dien onsen raedt ende bedincken daer over niet en is ghevordert. Maer veel meer is ons onbekendt/ hoe hen Vranckrijck/ Enghelandt/ Schotlandt/ Denemarcken/ Sweden/ Switserlant ende andere Natien daer mede sullen vergheleijcken/ daerom vereyscht de sake goeden ende wijsen Raedt/ ende is niet gheheelijck voor een Politijcq werck te achten/ naedemael vele dinghen die de Kercke betreffen hier mede onder loopen/ want dat men soude den Paus de macht weder geben/ na sijnen believen de Feestdagen in Ecclesia te veranderen/ dat ware veel: ende dan noch wel te kaveren/ datmen hem niet Per directum ofte indirectum, (nadien dit werc ex mandato Papæ voort-

1583. komt) des Paus ghewelt hier door een onderwept. Waer toe oock Imperij auctoritas wel hier onder behoort in acht genomen te worden/ Ne qui alijs nationibus hactenus Leges Dedimus, ab ijsdem non sine omine, accipere Videamur. Dit voorsz overgelept zijnde/ soo achten wy dat desen Calendarium per se in fumum sal gaen also wy oock tot eenighe tijdingen vernemen/ desgelijcx souden oock eenige Mathematici by den Paus voortghebracht hebben/ dat hy onrecht ende valsch is: alsoo dat hy albereydts in Beyeren wederom is afghedaen. Dit en wilden wy V. L. uyt Vrientschap niet onthouden/ ende zijn der selven vriendelijck te dienst bereydt. Datum Slatgeberch den 5. December Anno 1582.

Wilhelm Lantgraef van Hessen:

Aenden Cheurvorst van Sassen: Oock Mutatis Mutandis aenden Cheurvorst Paltsgrave.

Doodt van den Prince van Spaengien.

In dit Jaer zijn den Koningh Philips eenighe kinderen afghestorven/ waer onder was den oudtsten sone van zijn leste Houwelijck/ die den Prince ghenoemt was/ wiens name was Don Diego/ behoudende alleene eenen sone/ Don Philippo/ ende twee dochters.

Den Hertog van Brabant kregt Switsers ende ander Kryghsvolck in Nederlandt.

Den Hertogh van Brabandt hadde van langher handt in Vranckrijck doen vergaderen ende oplichten tusschen dry ende vier duysent Switsers/ met een deel Peerde-volcx/ ende Fransch Voet-volcx, dese zijn ten lesten (niet teghenstaende veel bekommeringhen) op de Beene ghebrocht/ onder den Prince Dolphyn/ den Sone van Monpencier/ ende Broeder vande onlanghs ghestorven Princesse van Orangien/ ende onder den Maerschalck Biron/ een oudt Kryghsman/ daer mede by waren de Graven van La Vai/ ende van S. Agnan/ met diversche andere van Adel. Dese hoopen zijn nae Cales ghetrocken/ ende van daer langhs de Zee-kant voor by Grevelinghen op Duynkercken/ in Vlaenderen ghekomen/ in 't leste van November/ ende zijn hier ende daer tot Duynkercken/ Denremonde/ Dixmuyden/ ende elders in Garnisoenen ghelepdt/ ende voorts tot Eeckeloo/ ende in 't Landt van Waes ghelogeert. Soo dat den Hertogh nu eenen schoonen hoop goedt Kryghsvolcx in 't Landt hadde/ boven dien hadde hy oock betaeldt de Rupterye vanden Grave van Mansvelt/ ende die weder op een nieuwe Monsteringhe aenghenomen. Den Adel begaf hem by den Hertogh t'Antwerpen/ beraetslaghende wat datter best diende voorgenomen: en tot dien eynde worde alle 't voorsz Volck van Oorloghe mede ontrent Antwerpen ontboden.

Eyndoven by den Hertogh van Brabandt ingenomen/ den sevenden January/ Anno 1583.

Inden beginne vanden Jare 1583. nae den Ghereformeerden stijl/ dien wy voortaen (als wy gheseydt hebben) sullen volghen/ soo heeft den Hertogh ghesonden den Heere van Bonnivet nae Eyndoven/ een Stedeken in Brabandt by 's Hertogen-Bossche ghelegen/ de welcke/ door het beleydt van eenen Soldaet/ Heynken de Schermer ghcheeten/ die de gheleghentheydt wel kende/ 't selfde by nachte heeft doen beklimmen. Den voornoemden Soldaet was den eersten op de Maeren/ ende zijnde van zijne Medeghesellen wel ghevolght/ hebben het Stedeken/ den sevenden January/ inghenomen. Daer bleven binnen ontrent vijftigh Albanoysen/ zijnde Peerde-volck doot/ de reste van 't Garnisoen vluchte op de Stercktes/ de welcke haer oock korts moesten overgeven.

Hellemondt ende Horst ingenomen by Anjou.

Daer nae werden oock Hellemondt/ Horst/ ende andere plaetsen inghenomen/ om door besettinghe vande voorschreven plaetsen die van 's Hertoghen-Bossche ende Breda te benouwen/ waer door die van 's Hertoghen-Bossche ende eenighe andere Steden in Ghelderlandt/ die Garnisoen van Parma in hadden/ begonsten t'onvreden te worden/ ende toonden eenighe gheneghentheydt/ om haer met den Hertogh te vereenighen/ vreesende insonderheydt van zijn groote Heyrtocht die in Brabandt ghekomen was.

Den Hertogh hadde langhen tijdt ghesoliciteert/ om eenighe vorder assistentie vanden Koningh van Vranckrijck zijnen Broeder te hebben/ door de intercessie van zijn Moeder ende Vrienden/ ende insonderheydt/ om hem te beweghen/ dat zijne Majesteyt believen soude yet wes by der handt te nemen/ welck mochte strecken tot vorderinghe vande saecke van Nederlandt/ ende tot afbreuck vanden Koningh van Spaengien. Maer den Koningh weygherde sulcx te doen/ allegherende de inconvenienten/ die zijn Rycke daer door mochten overkomen/ sonder eenighe hoope van voordeel ofte profijt die hy door de voorschreven handelinghe soude moghen verkrijghen bysonder/ soo zijnen Broeder quame te sterven sonder Erfghename: Maer soo de Staten zijne Majesteyt/ ofte de Kroone van Vranckrijck/ nae zijns Broeders doodt sonder kinderen/ souden begheeren te erkennen/ soo scheen het/ dat hy wel gheneghen soude zijn gheweest/ de Oorloghe jegens den Koningh van Spaengien aen te nemen/ waer over die Staten vande voorschreven Landen niet wel en konden resolveren: Waer mede de Spaensch-ghesinde in Vranckrijck/ ende de teghenpartye vanden Hertogh aldaer/ seer wel gheweten hebben haer profijt te doen/ opentlijck ende stoutelijck daer over den Hertogh ende den Staten tegenspreeckende/ soo dat hier door het Kryghs-volck van den Prince Dolphijn ende Biron/ langhsaem aengekomen is/ hebbende al wat sy hadden verteert/ al eer sy in 't Landt quamen.

Assistentie vanden Koningh van Vranckrijck/ waeromme die zijnen Broeder wordt gheweyghert.

Vernuftigen raet den Koningh van Vranckryck ghegeven/ nopende de Nederlanden teghen zijnen Broeder.

By sommighe vernuftighe Raedts-heeren werde den Koningh voor-ghedraghen/ dat hy behoorde de Nederlanden onder gheen ander subjectie dan zijn eyghen te laten komen/ vertoonende hoe schoonen grooten ende stercken Koninghrijck het t'samen soude wesen/ dat met gheen kracht ofte ghewelt by yemanden soude besprongen ofte t'onder ghebracht moghen worden: Ende om daer toe te gheraken/ ende voor eerst te verkryghen met kleynen kost het deel des Nederlandts/ dat zijnen Broeder den Hertogh besat/ soo moeste den Koningh hem noch den Staten gheenderhande assistentie doen/ maer laten hen komen tot uyterlijcke noot/ op dat sy/ verlaten ende ontbloodt zijnde van alle Middelen/ uyt grooten noot ghedwonghen werden hen gants over te gheven/ ende te worpen inden schoot vanden Koningh/ op sulcker Conditien/ als den Koningh selve soude goedt duncken. Ende ter wijle dat den Hertogh hem selven soude consumeren/ soo soude den Koningh van Spaengien oock zijn gheldt/ middelen ende credijt/ vast quijt worden: daer en tusschen soude de Koningh hem moghen oprusten/ versien van ghelde/ van Volck/ ende van nootdruft/ ende toesien ofte luysteren wat het Rijcke den Keyser/ 't Huys van Oostenrijck/ ende de Spaensche ghealieerde/ souden moghen voornemen/ ende hem daer nae reguleren.

Middelen/ om Nederlandt te dwinghen/ ende uyt te hongheren.

De Landen oock van alle Middelen ontblootet zijnde/ sullen mede met ootmoet komen versoecken/ ende hem gheheel onderwerpen de onderdanicheydt ende wille des Koninghs/ liever dan te vallen in handen van hare vyanden: Waer door den Coningh/ de saken alsoo handelende/ soude de voorschreven Landen alsdan moghen hechten aen zijne Croone/ met alsulcke Conditien/ als hem soude oorbaer duncken: daer in de Landen oock gheen swaricheyt en souden maken/ om vande Oorloghe haer te moghen ontlasten/ ende dat sy haer ghefrustreert vindende van alle hoope ende betrouwen/ oock desépereren van haer te versoenen met Spaengien/ midts dat sy gheprocedeert hebben tot aenneminghe van eenen anderen Landts-heere. Ende om de andere Provintien t'onder te brenghen/ die nu onder den Hertogh niet en staen/ soo moeste den Koningh een open Oorloghe teghen Spaengien aennemen/ ende gheen Victalie in Nederlandt laten voeren/ 't welck by der Zee lichtelijck om doen ware/ midts dat den Spaengiaert gheen Havenen besit. By den Rhijn ende Mase soude hy 't selve wel beletten met eenen Leger in Lutzenburgh by Theonville te houden/ ende de dry Fortressen aldaer te vermeesteren/ als Lutzenburgh/ Dietenhoven/ ende Mommedy: Terwijle souden de Spaengiaerden haer eygen lant asteeren: Daer toe men oock van des Koninghs

sijde.

1583.

syde eenighe Coursen ende doortochten soude moghen doen / om alle de vruchten te bederven ende af te branden / soo dat / by ghebreck van nootdrust/ lichtelijck t'gheheel Landt teffens hen soude moeten overgheven / principalijck soo hy hem wachte van tot eenen Veldtslagh te komen / ende altijt hem legherde op zijn voordeel. Ende al verloor hy eenen Veldtslagh / soo soude hy t'selve weder komen verhalen beter dan zijn teghenparthije / om dat hy zijn Volck veel naerder by der handt hadde. Ende in ghevalle den Koningh desen al niet teghenstaende het stuck vande Nederlanden niet en wilde aennemen / soo ware grootelijcx te duchten / dat hy met der tijdt daer toe soude ghedwonghen worden / ofte dat hy ten minsten wederom eenen Borgherlijcken Krijgh in Vranckrijck soude hebben te verwachten. Want als den Hertogh zijn Broeder gheen middel meer hebben soude / om d'Oorloghe t'onderhouden / soo soude daer door groyen een afkeer tusschen hem ende de Landen die hem gheroepen hadden / als sy sien souden / dat sy in haer goede hoope bedroghen souden wesen. Ende eer sy hem daer over eenighe schamperheyt souden moghen aendoen soo sal den Hertogh (als wel te dencken ware) hem selven eerst sien te verseeckeren van soo veel plaetsen als hy soude konnen. Ende soo hy dan wederkeerde in Vranckrijck / soo soude hy hem beklaghen over die strengh-heyt des Koninghs / ende soude hem behelpen met t'ghene hy t'voorgaende Jaer schreef aen 't Parlement van Parijs / ende andere / als datmen soo schoone occasie / om Vranckrijck te verbreyden ende voor eeuwigh met onwinnelijcke Frontieren te stercken teghen alle Wereltsche fortse/ voor by hadde laten gaen / waer door met der tijdt het Volck van alle Schattingh-ghelt ende Impositien souden moghen ontslaghen ende verlost ghe-weest zijn: T'welck al groote stoffe soude gheven/ om een nieuw Binnenlandtsche Oorloge by der hant te nemen : Oock sal hy allegeren / dat zijn aenslagh in Nederlandt ware / niet sonder exempel van zijn Voor-vaders/ als Groot-vader ende Vader/ die om een Stadt ofte plaetse alleen wel langh-duerighe Oorloghen aenghenomen hadden / ende dat hy niet eene Stadt / maer gheheele Provintien vol van Stercken/ Steden ende plaetsen hadde verkreghen/ de welcke / by ghebreck van hulpe zyns Broeders des Koninghs hy moste verloren laten gaen / tot onsprekelijcke schande / van alle goede oprechte Fransoysen: Daeromme / wanneer hy nu daer nae trachten soude / te halen t'ghene hy daer ghelaten hadde/ ende te verkrijghen t'ghene hy daer verloozen hadde/ naedemael hy gheen hulpe vanden Koningh zijnen Broeder verkrijghen en konde/ sal op dit stuck versoecken de vergaderinghe der Generale Staten van den Coninghrijcke / op dat door hare middel ende assistentie sulcke schande ende schade mochten voorkomen werden / ende sulcken goede occasie niet verloozen / eischen een biddende hem by te staen / als niet soeckende dan de grootheydt / eere / ende profijt van de Croone van Vranckrijck : Ende soo hem zijn voornemen gheluckte / soo soude sulcx tot groote verminderinghe van s'Koninghs authoriteyt zijn/ ende soude een seer groot quaet causeren in Vranckrijck / met alderhande achterdencken. Waeromme het den Koningh wel toestonde / op 't stuck der Nederlanden hem wel te bedencken / ende veel meer dan op 't onderhouden vande vriendtschappe met Spaengien.

D'perijckelen en schaden, die den Koningh te verwachten stonden van zijnen Broeder so hy de Nederlantsche saken selve beheerlighde.

Dese ende dierghelijcke redenen werden by des Koninghs Raedtsheeren voorghedraghen. Ende als sulcx den Hertogh ter ooren gekomen was / heeft het alderhande achterdencken veroorsaeckt / soo by hem/ als by zijn familiare vrienden / waeromme hy/ verstaende datmen in Vranckrijck ghenoegh tot sulcx trachte / ende siende dat hy soo grooten hoop Krijghs-volck op den hals hadde / sonder voorraedt van ghelde / waer door hy oorsake hadde te twijfelen aen een goede uytkomste van syne saken: Soo heeft hy gheraedtslaeght / hoe hy daer in soude moghen versien / ende dat met weynighe desperate ende jonghe Raedtsheeden : Men seydt / datter neyt meer dan seventhien waren / die vanden aenslagh wisten / met die welcke hy geresolveert heeft / hem behendelijck absolupt Meester te maken vande principaelste plaetsen vande Landen / soo veel als hy konde. Sijn redenen/ die hem daer toe seer moveerden/ waren dese: Als dat zijn Vrienden in Vranckrijck hem raedden sulcx te doen / om daer mede t'grootste Argument van zijn teghenpartye in Vranckrijck te wederlegghen/ die altijdts allegeerden / dat de Nederlanden lichtelijck eenigh verleeden ofte aftreck van hem / door noot / ofte uyt den ouden haet der Fransoysen ofte andersins souden moghen krijghen / ende hem souden soecken weder daer uyt te drijven / op hoope van te beter reconciliatie met den Koningh haren ouden Heere te maken / als de selve maer eenighe versachtinghe ende moderatie in 't stuck van der Religie henlieden soude willen toelaten: Item / dat het een onseecker ende quaet fondament ware/ te bouwen op de beloften / toeseggingen ende goeden wille van Gemeynten/ die in soo veel factien ende Religien verdeylt waren.

Resolutie vanden Hertogh van geweldelijck Steden te willen vermeesteren.

D'oorsaken waerom me den Hertogh hem 'tselve absoluyt Meester vande Nederlanden te maken.

Hier gingh noch by/ dat den Hertogh van Alenson dochte / dat de Staten des Landts / ende de Prince van Orangien / te veel authoriteyts hadden / die zijnen glants schenen te verdonckeren. Item / datmen seyde / dat niet teghenstaende Hollandt ende Zeelandt / met de andere Provintien / hem voor Landtsheere schenen aenghenomen te hebben: Soo hadde nochtans den Hertogh hen brieven van Renversale moeten gheven / van dat de Prince van Orangien de twee Provintien soude behouden / op seeckere Conditien/ voor hem ende zijne Erven/ tot der Landen beter verseeckerheydt / als die den Fransoysen noch niet alles volkomelijck en vertrouden / hoewel de recommandatie der Koninginne van Engelandt/ ende de hoope van het Houwelijck met de selve / veel mistrouwens wech-ghenomen hadde. Daeromme soo practiseerde den Hertogh / dat hem dese Brieven van Renversale mochten weder ghelevert worden / om also alles nae zijnen sin te regeren / ghelijck namaels ghenoegh hebben bekent diversche van zijnen Rade / die daer over ghehoort / ende sommighe van hen oock scherpelijcken gheexamineert zijn gheweest.

Dē Hertogh tracht de Brieven van Renversale voor Hollat en Zeelandt weder uyt des Princen van Orangien handen te krijghen.

Die voorschreven Raetsheeren sochten oock haer eyghen vorderinghe hier in / siende dat de Landen ende Steden noch rijck ende machtigh waren / daer sy oock geerne absolupter Gouvernement over ghehadt hadden / trachtende die te besitten als conqueste. Ende om den Hertogh tot dese haer voornemen te beter te beweghen/ en hielden sy niet op (principalijck dien Winter) hem daghelijcx de armoede ende ellende vande arme siecke ghequetste Fransoysen te vertoonen / die ten dienste vanden Hertogh ende vande Landen ghekomen waren / ende die men daghelijcx sagh sterven ende vergaen by ghebreck van betalinghe / ende dierghelijcke. Ende om dese Resolutie / van tot absolupter authoriteyt te komen / in 't werck te stellen/ heeft den Hertogh meest/ met advijse vande Graven van Rochepot / ende van S. Agnan/ Fervaques / Quinsay / ende meer andere familiare/ gheresolveert / dat op eenen dagh alomme de Fransoysen / daer sy konden / ende principalijck daer sy in Garnisoene laghen / haer souden Meesters van der plaetse maken / eenen yeghelijcken assistentie toeseghende waer hy konde. Antwerpen nam hy op hem/ daer de Staten ende den Adel meest waren / also wy sullen verhalen.

Boose Resolutie des Hertoghs/ om hem geweldigh Meester vā de Nederlantsche Steden te maken.

Om Duyn-kercken te verseeckeren daer hem om de passagie nae Vranckrijck / veel aen ghelegen was/ gaf hy last Monseur Chamoys / die daer met eenighe Fransche Vendelen in Garnisoen lach / de welcke in 't afwesen vanden Admirael Threlon / die in West-Vlaenderen ende aldaer Gouverneur was/ questie met de Borghers ghesocht heeft / over eenighe Buyten der Schepen van Oorloghen : Waer over sy in Wapenen ghekomen zijn / ende hebben malkanderen gheslaghen / soo datter eenighe doodt bleven. Maer terwijle die van Brugghe / ende die van 't Landt vanden Vrije / ghesonden hadden om haer klachte tot Antwerpen aen den Hertoghe te

Duynkercken by Chamoys vermeestert den 16. January.

1583.

doen/soo heeft hem Chamoys ghesterckt/ende ten le-sten den 16. January/ ten bestemden daghe onder deckfel dat hy vreese vande Borghers ende Garni-soene hadde/ heeft hy de reste van 't Nederlandtsch Garnisoen uyt de Stadt doen vertrecken/ende is also Meester vande Stadt gebleven.

Meer Steden by den Hertogh genomen in zijn handen.

Desgelijcx hebben de Fransoysen tot Dixmuyden gedaen, eenige Huysen in brandt stekende: Ende also het Volck besigh was om den brandt te blusschen/ hebben sy die vermoort ende overvallen/ende hun volkomen Meester gemaeckt.

Tot Denremonde/ een wel ghelegen Stadt/ heb-ben sy d'een den anderen ingelaten/ende zijn also over het Garnisoen de sterckste geworden. Tot Vilvoor-den/ Aelst/ ende Meenen/ warense alreede de meeste in 't Garnisoene. Tot Oostende lagh een Vlaemsch Vendel/onder Capiteyn Wttenrecht/ met een Fran-soys Vendel. Maer als Wttenrecht hoorde wat tot Duynkercken gheschiet was/ heeft hy het Fransoys Vendel ontwapent/ende inde Kercke ghesloten/ende also hun misluckt.

Tot Brugghe hebbense haren aenslagh mede ge-mist: Ende om dat desen aenslagh Notabel was/ so sullen wy die in 't breede verhalen.

Tot Brugghe waren langhe te vooren eenighe Fransoysche Vendelen inne ghebrocht/ onder de Heere van Vienne/ Sone vanden Heere van Cler-vaut/ zijnde vande Ghereformeerde Religie/ om de voorschreven Stadt Brugghe te verseeckeren te-ghens die Malcontentsch ghesint waren/ daer vont hem mede binnen Brugghe den Colonel des Piez/ die den voorschreven de Vienne ghesuccedeert was/ met vijf Vendelen Fransoysen: als den sesthienden January daer de tydinghe ghekomen was van 't overweldighen van Duynkercken/ soo is tot Brug-ghe mede aenghekomen (aldaer vanden Hertogh van Brabandt ghesonden zijnde) La Valette groot Provoost/ met Brieven aen die van Brugghe/ dat hy soude tot Duynkercken gaen/ ende hem informe-ren/ over het misverstandt/ dat daer ghebeurt was/ ende dat behoorlijcken straffen: hebbende hier benef-fens noch ander Brieven hem naeghesonden/inhou-dende bevel/ om den Heere van Rebours met vijf Vendelen die van Meenen ontboden waren/ende een Vendel van Dixmuyden/ binnen Brugghe te bren-gen/ ende soo die Stadt hem/ den seventhienden Ja-nuarij/ te verseckeren.

Hertogh van Brabants aenslagh op Brugghe ghemist/ den 17. January.

De Heere van Grijse/Hooch-Bailliou van Brug-ghe/ over die voorschreven tydinghen van Duyn-kercken groot achter-dencken hebbende/ heeft alle den naesten nacht in roere gheweest/ doende selfs met den Sergiant Major Reynier Winckel-man de Ronde/ ende ordinerende/ dat de Fransoysen de naeste daghen gheen Wachte hebben souden aende Poorten/ daer sy meer Volck souden moghen inla-ten. Ende als sy daer over met den daghe te ruste ghegaen waren/ soo is noch voor den Noene den voorschreven Rebours voor de Stadt ghekomen/ versoeckende passagie door de Stadt/ oft anders/ datmen terstondt hem soude maecken een Brugghe over een Water/ daer ontrent gheleghen/ waer over (om onkost te schouwen) La Valette vande Borghemeesters oorlof verkreegh/ om des Her-toghs dienst te vorderen/ dat Krijghs-volck van Rebours door de Stadt te brenghen. Dese teghen den noene binnen ghekomen zijnde/ heeft Rebours de Marckt ende het Gheschut aldaer staende inghe-nomen ende beset/ eenighe scheuten onder 't Volck schietende/ om dat vande Marckt te drijven/ ende daer over doot schietende een Vrouwe. Als nu hier over eenen alarm door de Stadt ghebeurde/ ende het Volck vanden Colonel des Piez (die noch van sulcken aenslagh niet gheadviseert en was/ midts dat Rebours/ misnemende de Klocke/ zijn komste wel twee uren verhaest hadde) daer door belet wer-de haer te versamelen/ ofte haer te begheven op haer ordinarise plaetsen: soo is den Hoogh-Bailliou als-doen in haest op de Burght ghekomen/ 't welck is een plaetse die met het Stadthuys/ Kercke/ Ghe-vanghenisse ende andere Huysingen besloten is/ heb-bende maer eenen enghen toegangh tot de Marckt/ alwaer mede ghekomen zijn/ om met den Magi-straet te spreecken/ den voorschreven grooten Pro-voost La Valette/ met de Colonellen des Piez ende Rebours/ die welcke hem liet ontvallen aen Grijse/ dat hy aldaer ghekomen was/ om Garnisoen te houden: Het welcke Grijse vattende/ ende zijn ach-ter-dencken nu waer vindende/ seyde hem aen/ dat hy om de Borghemeesters wilde seynden: ende ter-wijle sprack hy met eenighe Edelen/ Notablen ende Capiteynen vande Borgherlycke Vendelen/ dat sy de Borgherije souden in Wapenen brenghen/ tot be-houdenisse vande Stadt/ teghen de Fransoysen: Twee Capiteynen by de Poorte vande Burght woonende/ vergaderden haer Volck terstondt/ de welcke/ met noch ontrent veertigh Soldaten/ van de ghegagieerde Vendelen der Stadt (die t'allen gheluckie besigh waren/ om haren ghestorven Vaen-dragher te begraven/ met haer gheweer) op den alarm haer op de Burght begheven hebben/ ende soo heeft Grijse de Burght met henlieden beset/ ende alle toeganghen ghesloten. Daer waren met den voorschreven Provoost ende Colonel ontrent dertigh Soldaten mede ghekomen/ tot haer Guar-de/ inde Sale vanden Burght. Dese heeft Grijse aenghesproken/ ende ghevraeght wat sy daer de-den/ siende de Borgherije ghealtereert/ ende in Wa-penen/ die haer mochten overvallen: Waeromme hy als vriendt voor haer sorghende/ haer waer-schouwende ende radende/ volghende den dienst/ die hy den Hertogh schuldigh was/ toonende hen-lieden tot dien eynde een gouden Megdalie/ in teec-ken van ghetrouheydt/ die hem vanden Hertoghe gheschoncken was/ dat sy van daer nae haer loge-ment souden vertrecken/ om d'oorsaecken van alte-ratie te schouwen: ende tot haerder verseeckeringhe wilde hy haer de Officiers der Stadt (Schabelet-ters ghenoemt) als goede gheleyde mede gheven/ want haer Meesters daer noch moesten verwach-ten de reste vande Magistraet/ om de alteratie ofte beroerte te stillen. Hier mede zijn die Soldaten/ die den Hoogh-Bailliou respecteerden/ uyt de Burght vertrocken.

De Heere van Grijse/ Hoogh-Bailliou van Brugge Wapent de Borgherije teghen de Fransoysen den 17. Januarij.

Korts daer nae is het Fransoys Colonels Ven-del/ 't welck op de beroerte vergadert was/ komen marcheren nae de Burght onder den Luytenant. Dese alreede vindende den wegh ghebarikeert ofte ghesloten/ met Bancken ende anders/ ende daer door verslaghen zijnde/ gingh Grijse haer oock ver-manen ende vertoonen in wat perijckel sy haer sel-ven/ de Borgherije/ ende den dienst van zijne Hooc-heydt stelden/ soo sy niet te rugghe en keerden/ aen-wysende hoe de Borgherije al rasende inde Wape-nen waren/ om haer met de Magistraet doodt te smijten/ maer met haer vertrecken hoopte hy/ met hulpe vanden Provoost ende haren Colonel alles te slissen. Hier door liet hem den Luytenant/ zijnde vande Ghereformeerde Religie/ hem ghesegghen/ ende weeck te rugghe. De reste van 't Garnisoen werden eensdeels verhindert by de Borgherije/ dat sy niet vergaderen en konden/ waer van eenighe al-reede vergaderende/ riepen Vive le Duc, ende Vive la Messe, maer werden verhindert haer voornemen te volbrenghen.

Wy hebben ghesepdt/ dat La Valette met den Colonel des Piez/ 's noens als Rebours ingheko-men was/ ende den Marckt inghenomen hadde/ op de Burght ghekomen waren/ om den Hoogh-Bailliou/ ende den Borghemeesteren/ die waren Heeren Niclaes Cazembrot/ ende Pieter Domi-nicle/ te verklaren des Hertoghs wille/ ende te eysschen volkomen ghehoorsaemheydt. Maer ter-wijle den eenen Borghemeester daer niet gheko-men en was/ werde den ander seer klachtigh/ van dat sy de Borgherije in Wapenen/ ende tot oploop ghebrocht hadden/ die soo goede ende ghetrouwe Dienaers van zijne Hoocheydt waren. Als sy nu hier van met den anderen spraken/ terwijle dat den Hoogh-Bailliou Grijse uyt was/ om te bestellen het ghene wy hier vooren verhaeldt hebben/ soo is hy weder in 't Collegie ghekomen/ ende heeft me-de binnen ghebrocht een Dozijn Soldaten vande

Des Hertoghs Conspiratie woordt den Magistraet van Brugge vertelt.

Stadt

1582.

Stadt / alwaer hy La Valette ende des Piez aenseyde / dat sy van daer met gaen en souden / voor dat sy Rebours met zijn Soldaten uyt de Stadt hadden doen vertrecken. Den voornoemde Provoost ende Colonel siende datmen haer Wachte stelde / hebben sy haer grootelijcx beklaeght / ende ghesocht met veel redenen / radende hen te onderwerpen de bevelen van zijne Hoocheyt / ende dat sulcx hen best ware: segghende / dat op dien dagh / jae op de selfdighe ure / ghelijcke verseeckertheydt ghedaen ware alomme in alle Steden / selve t'Antwerpen / ende op veel meer andere plaetsen / verhalende particulierlijck den gheelen aenslagh. Sy vermaenden oock sommighe vander Wet / die Catholijck waren / dat den Hertogh sochte de Misse alomme te herstellen / ende dat hy niet langher en wilde ghebreydelt / maer absoluyt zijn. De voornoemde Catholijcken antwoorden haer wijselijcken / ende seyden / dat sy 't selve wel wenschten ende begheerden / soo het mochte gheschieden Wettelijck ende met volkomen consent vande Landen.

Hier over werden die vander Wet seer perplext ende verslaghen / hen verwonderende van soodanigen besluyt ende onwijsen voornemen des Hertoghs. Maer den Hoogh-Bailliou Gryse bewees / datmen moeste vande noot een deught maecken / dat de Stadt moeste bewaert wesen / ende alsoo souden sy haren Eedt ende schuldighen plicht voldoen / die Stadt soude altijdt wel een goede compositie weerdt zijn: Waeromme hy La Valette ende des Piez vertoonde / dat sy in perijckel met haer waren / om vande Ghemeynte ghemassacreert te worden / soo sy niet en resolveerden te vertrecken / ende lieten ten selven eynde eenen Hooftman van weghen der Borgherije binnen komen / die haer het quaetste seer ernstelijck aenseyde: daer naer noch een ander / die teghens hem soo heftigh uytvoer / dat hy dreyghde met een Penne-mes / dat daer lagh / henlieden de kele af te snijden. Men liet oock van haer Volck by haer komen / die haer aenseyden / dat sy alomme vande Borgherije beset waren / ende hoe dat de ses ghegagieerde Vendelen / ende hoe alle Borgherije / in Wapenen zijnde / haer dreyghden: Waer over Rebours / ten versoecke vanden Borghemeester / een maniere maeckte van te vertrecken / verlatende de Marckt: maer hy bleef stille staen ontrent de Gentsche Poorte. Hier door onder-teeckenende des Piez ten lesten een billet / inhoudende schriftelijck bevel / om te vertrecken. Maer eer dat Billet ontfanghen was / soo hadde den Hoogh-Baillou Gryse / ende den Sergiant Major Winckelman / ende d'ander Capiteynen haer stuck alsoo besteken / dat Rebours vande Borgherije alomme beset worde / ende siende van achteren / dat den Borghemeestere Caboteré / met een Bende Peerde-volck / van Borgheren ende andere / wel ghemonteert ende ghewapent hen vertoonden / soo is hy / sonder te verwachten het voorschreven schriftelijck bevel / ter Poorten uyt ghetrocken / dweers door de Wacht van een Vendel ghegagieerde Knechten.

Die van Brugge drijven de Fransoysen uyt haer Stadt den 17. Januarij.

Sy deden oock den Colonel des Piez / met noch twee van zijn Capiteynen ghevanghen houden / haer belastende haer Volck uyt der Stadt te seynden / 't welcke uyt vreese vande Borgherije soo haestelijck gheschiede / dat vele haer gheweer achter lieten: In voeghen / dat 's avondts den 17. Januarij / ten vijf uren / die van Brugghe haer Soldaten / met groote blijschappe buyten haer Poorten sloten / stellende alomme goede Wacht.

Selve den Hoogh-Baillou Grijse / ende de Magistraet / die alle dien dagh noch spijse oft dranck ghenut en hadden / ginghen noch gherust ter Bruyloft tot den eenen Borghemeester Dominicle / die dien dagh zijn Dochter ten Houwelijck besteedt hadde / alwaer sy vrolijck by den anderen waren / soo langhe inder nacht / dat sy verstonden / uyt Brieven van haer Ghecommitteerde / tot Antwerpen ghe schreven / wat daer oock gheschiedt was. Waer over sy Godt danckten / die haer van soo grooten perijckel verlost hadde.

In teecken van danckbaerheydt / voor den merckelijcken dienst / die den Hoogh-Baillou / de Heere van Gryse / dien dagh ghedaen hadde / hebben die van Brugghe hem vergunt ses Hellebardiers tot Wachte / ende hondert gulden ter Maendt voor gagie / die namaels verhooght werden tot hondert ende vijftigh gulden.

1583.

De ghevangen groote Provoost La Valette ende den Colonel des Piez / werden daer nae met pijnighen onderbraeght / waer uyt men verstondt den grondt vanden generalen aenslagh. Ghelijck men oock dede uyt de La Figuere / Hofmeester vanden Hertogh / die de Heere van Swevesele ghevanghen hadde / komende van Oostende / Duynkercke ende Nieupoort: als te weten dat den Hertogh socht hem absoluyt Meester te maké vande principale Steden / vanden Prince van Orangien / ende vande Staten / om volkomen ghebiet te bekomen / ende den Prince te doen weder-geven de Renversale brieven / waer by den Hertogh ghehouden was den Prince te laten de Graefschappen van Hollandt ende Zeelandt / daer den Hertogh secretelijck toe verbonden was / als tot eenen breydel vande Fransoysche dertelheydt ende lichtveerdicheydt.

Tot vorder verklaringhe sullen wy hier by stellen 't gene dat de voorsz Heere van La Figuere / so mondelinghe als andersins bekendt ende verklaert heeft / op de voorsz aenslaghen op Brugghe / Antwerpen / Duynkercke / Dixmunde / Oostende / Nieupoort ende Denremonde.

Depositie oste bekentenisse van La Figuere vande oorsake van des Hertoghs aenslagh.

Dat sijn Hoocheydt onlancx seer t'onvreden was / over het kleyn respect ende slecht traictement / datmen hem bewees / so wel inde administratie van zijn financien / so inshandeli / als inde kleyne authoriteyt ende dispositie die de Staten hem toelieten / contrarie den Tractate / naemelijck teghen het eerste Artijckel desselfs / der Landen middelen ghebruyckende nae haer maniere ende goet-duncken / in plaetse van hem 't gheld te behandighen tot de dagelijcksche voor-vallende nooden des Krijghs / hem betaelden met Pampieren / aengaende de Domeynen / Renten ende inkomsten ghebruyckten de Staten nae haer discretie sonder hem aen te sien / in forme dat hy hem van 't ghedient ende ghehouden als voor Cijffre ende een Statue gelijck als den Eertz-Hertogh Mathias / was alles contrarie van hun toesegghen ende onderlinge beloften.

Ten derden in 't redressement vanden Raedt van State / inde Conferentie met de Staten / Creatie van Magistraten / dispositie van Officien / wert hy geanticipeert / teghen-ghesproken ende veracht / als of het hem niet aen en ginghe / oft in te segghen hadde / alles contrarie vande onderlinghe oprechtigheydt ende betrouwen / die men hem behoorde toe te draghen / ende vande eere eñ grootheyt toebehoorende eenen Prince van zijn qualiteyt.

Beklagh des Hertoghs over de Staten.

Vorder komende tot het stuck van Religie / siende dat die vande Ghereformeerde niet en sochten dan te vermeesteren de Catholijcken / hun niet alleene benemende publijcke exercitie / maer mede de Domestique / ende consequentelijck forcerende de conscientien van een yegelijck / selve sedert zijn overkomste meer dan te voren / hun soo verre verghetende / dat sy dadelijck verachtende / jae violerende sijn eyghen Hof / naemelijck tot Brugghe vanghende ende vreucken afnemende eenighe arme Vrouwen / alleenlijck ghekomen om Misse te hooren in zijn Capelle / noch een ander disordre onlancx inde selve Stadt gebeurt / seer insolent ten huyse van een Borgher op een Bruyloft / in voeghen dat sulcx alles onder zijnen naem / Gouvernement ende oochluyckinge passerende / hy de zijnen persoon alreede in Vranckrijck den naem van een Prince Atheiste in plaetse van Tresch[illegible] ghekregen.

Om alle dese te voorkomen hadde hy by alle goede middelen soo wel onder de handt / als by sekere principale Ministers ende ander Volck van authoriteyt ghetracht / dat by eenen seeckeren middel van Religions-vrede / men mochte gheven eenich beter contentement de een ende d'ander partye / betrouwende die alsoo in vrede 't selve zijnde hooch noodich cesserende de Oorloghe / ende die eens neder geleyt zijnde /

forti

1583. soude men vorder moghen procederen met advijs vande Staten Generael / ende dat al volghens de Articulen ghesloten in 't Contract / ghemerckt dat het hem ghedijde tot groote schande / dat d'eene parthije hem gheduerighe klachten moesten doen / over dat hy hun niet en beschermde / volghende zijn beloste ende Contract / t'welcke zijn Hoocheyt soo dickmael jae met tranen hadde beklaeght / om dat zijn goede gheneghentheyt ende prompte resolutie tot onser assistentie soo veracht was / Jae dat het hem soo quelde ende mishaeghde / dat hy hem niet en konde onthouden van daer over te beklaghen onder ende by zijn naeste Dienaers van synen ghevolghe / waer door hy ten lesten hem bevindende uyt alle hoope van remedie / soo wel by de Staten Generael / als by de particuliere quam / in sulcken twijffel-moedicheydt van synen persoon ende vande sake / dat hy soo verde men het stuck vanden Religions vrede verachte / daer te besorghen ware eenighe groote ende grouwelijcke disordre ende afval niet sonder bloet-storten / soo dat sijn Hoocheydt saghe datter maer twee extreme weghen en resteerden om te voorkomen zijn wel ghefondeert ende wettelijck discontentement / d'eene by het abandonneren ende vertrecken van zijnen persoone uyt dese Landen / ende van een soo loffelijcken entreprinse / d'ander waer een uyterste proeve te doen om te mainteneren zijn authoriteyt met stercker handt ende als een Prince / ende siende dat d'eerste tot so grooten achterdeel soude wesen van zijn fame / ende soude ghereeckent worden / voor een groote lachete ofte kleyn-moedicheyt / soo hadde hy in zijnen Rade ghevonden te proeven de andere / met de meeste discretie ende besten middel dat het soude moghelijck wesen.

Hertoghs twee wegen voor zijn verdriet te helpen.

Resolutie des Hertogs het ghewelt te ghebruycken.

In voeghen dat hy goet vant ende dienstelijck te ghebruycken / in Vlaenderen den dienst vanden persoon van desen de La Fugiere en den grooten Provoost / nae dat hy soude ontdeckt hebben zijn voornemen aende Capiteynen ende overste van elcke Stadt / onder decksel van te willen straffen het feyt van Chamoys / de welcke de Stadt Duynkercken overweldight hadde / ende te veranderen die Garnisoenen / ende uyt te trecken de Fransche Garnisoenen om te marcheren in 't Leger by Antwerpen / by dien middel elck hun Meester te maecken vande selvighe principale plaetsen van hunnen Garnisoene / en mede van alle sulcke middelen als hem mochten verhinderen sijn voornemen / ende om te komen tot onderhoudinge van zijn tractaet / als mede dienstelijck tot goede administratie van zijn Domeynen ende Finantien / vorderinghe vande middelen / ende vrije exercitie over al vande Catholijcke Religie ende in voeringhe van eenen Religions-vrede.

Ende dit volkomelijck volbracht zijnde / ende dat men ghelept soude hebben in het Casteel van Antwerpen sijn Regimenten Switsers / men dan soude beschrijven een Vergaderinghe vande Staten Generael / ende daer reformeren ende verklaren eenighe Articulen ende misverstanden / ende dan daer nae vergonnen een publijcque vergheevenisse ende verghetinghe van alles datter ghepasseert ware / ende voor den toekomenden tijdt in te stellen sulcken Ordonnantien / gheduerigh streckende tot Godes eere / zijn eere ende der Landen welvaren / daer-entusschen formerende daer eenen Legher soo wel van sijn als van der Landen middelen het Krijghs-volck dat alreede vergadert ware / te voeghen by t'ghene datter noch op de Frontieren reede ware / om behoorlijcke resistentie te doen den Coning van Spaengien ende sijne Ghealliecrde / met de hulpe ende verseeckerde assistentie / in sulcker voeghen vanden Koningh van Vranckrijck synen Broeder / vanden welcken andersins men gheen groote correspondentie te verwachten en hadde : Verklarende in desen alle te ghebruycken een goede ende oprechte conscientie / ende bevestichde t'selve met sijn solemneel Ghebedt met ghevouden handen / ende knielende op zijn Bedde / met beloste hem voortaen te wachten van alle hoererije ende lichtveerdicheyt / ende dit al inde presentie vanden Grave van Sint Aman / Fargi / Byron / etc. protesterende dat hy niet wilde ghebruycken noch ghedruyckt hebben in gheener manieren eenige Massacre / ofte bloetstorten / noch in Vlaenderen noch t'Antwerpen / recommanderende ten lesten het goet succes aen Godt / ende het uytvoeren daer van aende kloeckheydt van sijn goetwillighe ende Dienaers / die hun daer inne souden imployeren. 1583.

Dit is tot Brugghe / ende inde omligghende Steden van Vlaenderen ghepasseert : Nu sullen wy verhalen / hoe den aenslagh t'Antwerpen afghelloopen is.

Den Hertogh hadde / den veerthienden ende vijfthienden Januarij / Anno 1583. doen komen onder des Stadts buyten-schanssinghen zijnen Legher / bestaende van vier duysent Switsers / ende menichte van Fransoys Voet-volck ende Peerde-volck / behalven andere / die langhe te vooren daer ghelegen hadden. Ende hy dede onder den Naem van sijn Hofghesin veel Volcx alomme inde Stadt ende in zijn Pallays forieren / met secrete Wapenen / ende meynden des nachts de Croonen-borghsche Poorte by zijn Hof te overweldighen / ende alsoo stil / ende behendelijcken zijn Volck binnen te brenghen / ende s'morghens vroegh hem Meester vande Stadt te vertoonen.

Hertoghs aenslagh op Antwerpen om s'nachts een Poorte te overweldigen.

Maer alsoo / den sesthienden Januarij / daer van eenen quaden roep onder de Fransoysen gingh / heeft den Borghemeester van der Stadt t'selfde s'avonts den Hertogh gheadverteert / biddende te willen goedt vinden / tot contentement der Borgherije / dat de Ketenen vander Stadt vroegher ghespannen / ende Lanteernen by een yeghelijcken uytghehanghen mochten worden : T'welck hy consenteerde / doch eerst verklaerdt hebbende / datmen gheen reden en hadde / van te treden in mistrouwen teghen zijn Volck van Oorloghe / t'welck daer alleenlijck ghekomen was / om hem ende den Landen dienst te doen / ende diergheliicke. Als hy nu hier mede belet was zijn voornemen in stilte te volbrenghen / soo resolveerde hy / dat het in alle manieren moeste gheschieden / met ghewelt ofte andersins / om dat t'selfde dien dagh in d'ander Steden gheschieden soude.

S'anderdaeghs / als op den seventhienden Januarij / is daer een secreet advertissement ghekomen van een Fransch Edelman / (dien wy / om beters wille / hier niet en noemen /) datmen noch dien dagh meynde de een Poorte te overweldighen ende t'gantsche Heyr in te brenghen : t'welck mede ter ooren vanden Hertogh ghekomen zijnde / heeft den Hertogh den Borghemeesters ende Colonellen / ende oock de Prince van Orangien / seer ernstelijck vertoont / datmen van zijn Krijghs-volck sulcke suspitie niet en behoorde te hebben / ende datmen sulcke Aenbrenghers behoorde te straffen. Verklarende in 't langhe de groote liefde ende gheneghentheydt / die hy de Landen / ende sonderlinghe de Stadt van Antwerpen was draghende : Ende alsoo sochte hy alle suspitie hen uyt den Hoofde te stellen / t'welck hy te lichtelijcker dede / om dat de advertissementen schenen alsdoen gheen sonderlinghe Fondament te hebben. Hy seyde oock teghens den Prince / die hem raedde dien dagh in 't Legher niet te gaen / dat hy inde Stadt blijven wilde / om suspitie te weeren : Maer midts dat hy voor seecker wiste / dat de selvighe aenslagen op d'ander Steden dien selvigen dach gheschieden souden / ende de tijdinghen daer van op weghe waren / heeft hy in alle manieren zijn voornemen willen in 't werck stellen / ende gingh over sulcx den Prince bidden / allegerende eenighe oorsaecken / om met hem nae het Legher te willen rijden / die het weygherde te doen / nochtans sonder achterdencken.

Hertoghs aenslagh op Antwerpen ghesuspecteert / en bycans belet.

Gheveynstheyden des Hertoghs.

De Borgherije hadde door den voorschreven roep alle de voorgaende nacht scherpe Wacht ghehouden / ende hielden de Poorten dien dagh / ghesloten / ende deden uytroepen / dat alle de Soldaten souden de Stadt ruymen.

Als den Hertogh zijn Noenmael vroegh ghedaen hadde / maeckte hy ghereetschap / om buyten nae t'Legher te rijden / doende onder dat decksel alle de

Den Hertog treet uyt tot zijnen aenslagh.

Kete-

1583. Ketenen ende Draey-boomen op de straten / tot twee Poorten toe / open doen ende ontspannen / dewijle zijn Dienaren (alsoo sy seyden) niet en wisten uyt welcke Poorte dat hy soude uytrijden / Daer waren gheordonneert de Colonellen Jacques de La Falie aende Roode Poorte / ende Adriaen Vierendeel aende Kipdorp Poorte / midts dat het op de Noene was ten een uren / om de selve Poorten den Hertogh te openen / zijnde de voorschreven Colonellen met weyningh Volck verselschapt / ende datter vele vande Wachte ter Maeltijdt waren ghegaen: oock soo hadde de Wijck vande Kipdorp Poorte by avonture dien dagh elders de Wachte. Alsoo is den Hertoghe / verselschapt met ontrent twee hondert Peerden van zijn Edellieden / ende andere / met alle zijn Wachte / soo van Switsers als Fransoysen / ghereden nae de Kipdorp Poorte / alwaer zijn Volck op de Brugghe aen beyde zijden wijckende / lieten den Hertogh door rijden / met eenighe principale / dien oock eenighe Bende Ruyteren teghen quamen / om hem (soo het scheen) te eeren ende te groeten.

Kipdorp Poorte wert by de Hovelingen inghenomen, en de Wacht verslaghen: den 17. Januarij Anno 1583.

Als nu den Hertog / met den Hertogh van Montpencier / Grave van Laval / ende meer anderen / die vanden aenslagh niet en wisten / de tweede Valbrugghe passeerde / (de Borghers vander Wacht met den blooten hoofde op de Brugghe staende) soo gheveynsde hem een Edelman / als of hy zijn been ghebroken hadde / 't welck de loose ofte woordt van den aenslagh was. De Borghers / ende onder andere eenen Sergiant / ghenaemt Keyser / wilde den voorschreven Edelman helpen / ende bystaen / maer werde vanden selven ghewondt / ende alle de andere vander Wacht werden terstondt doorsteken van des Hertoghs Hofghesin / waer onder de voornaemste was den Colonel Adriaen Vierendeel: Eenighe ontquamen. Hier op keerden meest de voorschreven twee hondert Peerden met een ghedruysche wederom inde Stadt / ende men sagh terstondt den heelen Legher marcheren ende volghen. Daer quamen terstondt binnen de Stadt seventhien Vendelen Fransoysen / met vlieghende Vendelen / ende vier Cornetten Peerden / bestaende ontrent ses hondert Lanciers / ende andere / die al t'samen riepen / Ville gaignée, Vive la Messe, Tue, Tue: Ontrent de Poorte staecken sy een Huys in brande tot een teecken / dat de Stadt ghewonnen was. Ende den Hertogh (zijnde neffens de brugghe wat afghetreden) dede in alle haest de reste des Leghers marcheren (selve de Switsers) haer toeroepende / Marche, dat is / Treckt aen / de Stadt is ghewonnen / maer en pilgeert niet.

Die binnen waren / trocken op beyde de Vesten / neffens de Poorte / aen d'een zijde tot by de Keysers Poorte toe / daer sy haer oock Meester vanden Gheschutte maeckten / 't welck sy teghen de Stadt keerden. Een deel trocken de Kipdorpstrate inne / tot op de Wijngaert-brugghe / andere de lange Nieustrate / tot voor by de Borse: Andere de Meere inne / ende oock de andere naeste straten / roepende verscheyden / Slaet doodt / Vive la Messe, Ville gaignée, wy zijn Vrienden / ende diergelijcke.

Maer de Borghers / ghewaer wordende datmense alsoo vyantlijck overviel / zijn terstondt alomme daer ontrent met haer ghewere uyt haer Huysen ghelloopen / doch eerst in seer kleynen ghetale / haer stellende teghen de Fransoysen / ende die ophoudende / dat sy niet veel verder konden voort trecken. Terwijle hebben de Trommelen alarm gheslaghen / ende een yeghelijck is teghen de Fransoysen in Wapenen ghekomen: ende eenige Vendelen in ordere gebracht wesende / hebben alomme daer sy konden de Ketenen doen spannen.

De Borgers doen de Fransoysen wederstant / ende slaen die al doot.

Godt almachtich / wien alleene de Borghers de eere ende glorie wel moghen toeschrijven van haer behoudenisse / heeft haer sulcken Mannelijcken herte ghegeven / dat sy byhans in alle plaetsen ende straten haren vyanden hebben doen de rugghe keeren / ende met groote disordre uyt de Stadt loopen / ofte van boven neder springhen vande hooghe Mueren / ende dat / naer dat de Fransoysen Meesters vander Poorte waren gheweest / meer dan een ure langh ende alreede met vlieghende Vendelen waren ghekomen tot ontrent de groote Marckt. De Borgheren toonden sulcken vierichheydt / dat ettelijcke / door groote haeste niet wel versien zijnde met Loot voor haer Bussen / haer gheldt uyt haer Borsen / met haer tanden ghebuyght / ende 't selve in stede van Loot verschoten hebben: Sommighe hadden haer behendelijck in bequame Huysen begheven / als in de Schutters Hoven / vande welcke men by de Keysers Poorte op de Vesten sien kan / waer uyt sy vele te Voete ende te Peerde ter aerden ghevelt hebben / ende ten lesten die Vesten wederomme inghenomen / aen beyde sijden vander Poorte / met die Strijck-weeren ofte Bolle-wercken: Aldaer dwonghen sy den Heere van Tyan / vanden Huyse van Merode / Gouverneur van Aelst / (die het scheen met den Fransoysen te houden) over de Borst-weeringhen inde Vesten in 't Water te springen / de welcke als hy nu aen Landt ghswommen was / van boven op de Walle noch door het hooft doot gheschoten werde. Als sy nu de Vesten weder inghenomen hadden / keerden ende schoten sy 't grof Gheschut teghen die van buyten / namelijck jeghens de Switsers / die noch nae de Stadt marcheerden / waer by sy mercken konden / dat het noch niet al voor haer en was. Daer ghebeurden in dit ghevecht seeckere particuliere vrome avontueren / als onder anderen van eenen Backer / die naeckt van zijn werck uyt zijnen Back-kelder quam geloopen / ende met zijnen Oven pale eenen Ruyter ter aerden velde: Maer alsoo hy vervolght werde / sprongh hy op 't Peerdt / ende verliept. In eenighe Hoeck-huysen teghen over de Kipdorp Poorte begaven haer eenige kloecke Borghers / die uyt de Vensters soo dapper inde Poorte gheschoten hebben / datse daer vele doodt schoten: die daer bleven ligghen / ende bekommerden de anderen in te komen / ofte die op de vluchte waren uyt te loopen. Daer over het schieten so dapperlijck continueerde / dat de Poorte vol dooden op een getast werde wel anderhalf Mans lenghde hooghe / ende seer verre / daer onder datter vele noch leefden ende jammerlijcken riepen / ende niet te min door de groote menichte versticken. 1583.

Vroomheyt der Borgeren t'Antwerpen.

Den Heere van Tyan verslaghen.

De Poorte vā Antwerpen opghestopt met de dooden.

Als den Hertogh buyten ghesien hadde / dat de Poorte ghewonnen was / ende de zijne inghetrocken / soo verklaerde hy den Heeren en Edelen / die by hem waren / ende vanden aenslagh niet en wisten / zijn voornemen. Ende alsoo die het feyt mispresen / ende seyden / het waer noch niet al ghewonnen / ende datmen korts noch wel wat anders sien mochte / soo seyde den Hertogh / dat de Stadt seecker zijne was / ende dat daer meer dan vier duysent vande zijne binnen waren: ende alsoo hy Volck over de Mueren inde gracht sach springhen / seyde hy / de Stadt is immers mijne / want de Borghers soecken haer over de Mueren te salveren: Maer siende ten lesten / dat het zijn eyghen Volck was / ende dat het Gheschut nae hem ende zijn Volck begonst te schieten / so weeck hy moedeloos verder buyten scheute.

Den Hertog in opinie bedrogen, vertreckt buyten scheute.

De wijle de Borghers vast besigh waren / om hare vyanden te wederstaen / soo is de tijdinghe van desen aenslagh aenden Prince van Orangien op 't Kasteel in 't ander eynde vander Stadt ghekomen / die het niet en wilde ghelooven: Ende aende Vesten gaende / meynde hy noch / dat het maer een misverstandich oproer was / ende verboodt het schieten / tot dat hy (op de Vesten ghekomen wesende) sagh dat het ernst was.

Prince koomt op de Vest.

Als nu de Fransoysen gheen weer meer en toonden / hebben de Borghers ghesocht de Poorte te sluyten / die soo vol dooden lagh / datter qualijck yemandt over klimmen konde / om de uyterste Val-poorte te sluyten / de welcke opghetrocken was by de Borghers / die haer selven op de Brugghe in 't Waeck-huysken ghesloten ende ghesalveert hadden / ende waer door die van buyten gheheel afgesloten waren. Men was daer naer langher besigh met het wechnemen vande doode Lichamen / ende het ruymen vande Poorte / dan men gheweest was inde voor-

schreven

1583.

schreven teghenweer. Eenighe die over die voorschreven doode Lichamen ghekommen waren/ hebben my verklaert/ dat het seer grouwelijcken ende vreemt te sien was sulcken hoop dooden/ die meest al met den hoofden uytstaecken/ om aessem te scheppen/ mits datter onder den voorschreven hoop noch vele leefden/ die men het leven liet behouden. Ten lesten de Poorte gheruymt zynde/ soo is de selve toegheslooten.

Desen aenslagh ende teghenweer is niet sonder groote bloetstortinghe gheschiedt van beyde zijden: want vande Borghers zijnder effen dry-en-tachtigh doodt ghebleven/ behalven de ghequetste/ dier vele waren/ ende namaels storven. Onder de dooden waren/ den Colonel Adriaen Dierendeel/ den Capiteyn Balthasar Thas Wachtmeester/ die vande eerste was/ die teghen-weer dede/ Reynier Michaut/ Jasper de Hoy-maecker/ Sergiant Major van het Colonelschap van den Borghemeester/ Joncker Philips van Schoonhoven/ de welcke met den Hertogh uyt-rijdende/ onder die van den Hove/ ende merckende het rumoer/ wonderlijck uyt den hoop was ghekomen/ ende dede terstondt/ met assistentie van desen Sergiant/ de Ketenen op-trecken/ die nessens syn zijde gheschoten werdt/ ende vele andere/ die vromelijck vechtende doodt ghebleven zijn/ tot haerder onsterffelijcke eere eñ lof/ als die haer bloedt ghestort hebben voor 't Vaderlant. Sulcx zijn mede te prijsen alle vrome ende kloecke Borghers/ die sonder eenige hulpe van Krijghs-volck/ met een vroom ende Mannelijck herte/ door de ghenade ende hulpe Gods/ oorsaecke zijn vande bewaernisse der Stadt. Daer en was gheen questie onder haer van Catholijcke Religie/ Confessie/ oft Ghereformeerde/ maer sy deden alle wat vrome Borghers toestondt te doen/ voor haer algemeyne behoudenisse.

Voorsichticheyt vanden Borghemeester Schoonhoven/ oock wonderlijck gesalveert.

Eendracht der Antwerpsche Borgeren.

Vande Fransoysen zijnder doodt ghevonden/ ende begraven/ soo binnen der Stadt als op de Vesten/ effen vijfthien-hondert/ behalven de ghequetste/ die het ontloopen waren/ ofte die naderhandt ghestorven zijn/ ofte die buyten van 't Geschut waren doodtghebleven/ in voeghen dat 't ghetal vande doode Borghers ende Fransoysen/ tsamen juyst uyt-bracht 't Jaer van 1583. in 't welcke dit stuck gheschiede. Dese zijn meesten-deel al in eenen put op de Vesten begraven/ waer onder veel Edele Personagien van qualiteyt ende aensien waren/ tot dry hondert ende twintich in ghetale/ daer van de voornaemste waren de Grave van S. Agnan/ ende sijnen sone den Grave van Chasteaurousse/ den sone vanden Maerschalck Biron/ de Heere van Saysseval/ Gouverneur van Vilvoorde/ de Sone vanden Heere van Mirambeau/ ende veel meer andere Hovelinghen/ oock eenighe vande Ghereformeerde Religie/ die vanden aenslagh niet en wisten. Sommighe salveerden haer wonderbaerlijck/ waer onder was Justinus van Nassouwen/ natuerlijcke sone vanden Prince van Orangien: de welcke/ alsoo hy onder de Hovelinghen mede was uytghereden/ ende met de andere weder ingheddronghen werde/ salveerde hy hem met eenigh ander geselschap in eenen Thoren. Nae de Victorie en hebben de Borghers niemandt ghekrenckt/ jae vele die onder de Dooden lagen/ hebben sy noch selver op-gheheven/ haer leven gespaert/ ende hare wonden doen genesen.

't Getal der dooder Fransoysen tot Antwerpen.

Onder de ghevangenen waren de Heere van Fervaques/ den Bisschop van Constance/ met veel meer andere groote Heeren/ tot ontrent twee duysent toe/ die noch uyt de Stadt niet ghereden waren/ die naemaels al los ende vry gelaten werden.

Aldus is desen aenslagh den Hertogh qualijck gheluckt/ 't welck hem vleesch ende bloedt heeft doen verteeren/ daer by is ghebleecken/ hoe schadelijck voor een Prince is het advijs van onervaren ende jonghe Raedts-Heeren/ ende hoe dienstigh de wijse voorsichticheydt van oude/ die van contrarie opinie waren/ ende den aenslagh hadden ontraden/ alsoo men den Maerschalck Biron toeschrijft. Daer is oock ghebleken/ dat inden Krijgh de Bussen/ Rapieren ende Poingiaerden/ sonder Spiessen ende Hellebaerden onnut zijn. Daer is mede ghebleecken/ dat een Volck/ 't welck in Vryheyt opghevoedt is ende de Wapenen inde handt heeft/ wordt couragieus ende grootmoedich: ende datter niet furieuser en is/ dan een Hondt op sijn messie.

1583.

Den Hertogh troch dien avondt op 't Huys van Berchem/ 't welck Ledigh/ ende sonder goedt Logement ende Victalie was/ ghelijck oock het gantsche Legher onvoorsien was: Over sulcx/ soo sondt den Hertogh noch dien Avondt twee Borghers/ namelijck/ Philips Landtmeter/ ende Scholiers/ die hy buyten vondt/ met sijn Brieven ende Instructie/ inde Stadt/ inhoudende: Als dat Syne Hoogheydt/ nae dat hy hadde met sijn ghewoonlijcke wijsheydt ende lijdtsaemheydt sijnen Persoon in dangier ghestelt/ oock veel Edelen ende Soldaten daer over verlooren/ om de Landen te kennen te gheven de gheneghentheydt/ die hy hadde/ om haer te verlossen uyt haer miserien: Soo hadde hy ten lesten ghesien/ dat hy te vergheefs arbeyde: De ghetuyghenissen daer van verswegh hy/ om die tot bequamer tijdt te ontdecken. Den aenstaenden ondergangh der Landen tot verminderinghe van sijn eere/ hadde om veel redenen boven maten sijn goede natuere verandert/ hem siende soo qualijck ghetracteert/ dat hy mochte segghen/ dat de gheheele ende overste authoriteyt ware in handen van andere. Maer boven al de extraordinaire onweerdicheden/ die hem gheschiedt waren dien dagh/ met luttel respect van sijnen Persoone ende qualiteyt/ hadde hem in alsulcke maniere verbittert/ datter uyt gevolght was 't ghene men gesien hadde: Waer van hy boven mate groote droefheyt ende leet-wesen hadde. Ende om dat sijne affectie noch geneycht ware tot 't ghemeyn beste/ ende tot den goeden/ hadde hy 't selve haer willen te verstaen gheven/ om te weten/ hoe dat sy haer sullen willen draghen in sijn regard/ voor ende aleer hy resolveren soude tot saecken/ die hy voor de handt hadde. Wilde hen derhalven gebeden hebben/ haer intentie door de Landtmeter ende Scholiers te laten weten/ die last van hem hadden.

Den Hertogh schrijft aende Stadt beschuldighende ende ontschuldighende tot Berchem.

Hy versochte oock/ datmen uyt Antwerpen soude laten komen den Grave van Mansveldt/ oock Sijn Hoogheydts Meublen/ met die vande Heeren van Montpencier/ vanden Maerschalck Biron/ vanden Grave van La Val/ van Rochepot/ Rochefacault/ des Pruneaulx/ Mauvissiere/ sijn Hofmeesters/ met de Pampieren van Sijne Hoogheydt/ ende van sijnen Secretaris Quinchy/ met de Dienaers van sijnen Huyse/ met oock sijnen grooten Aelmoessenier/ die sieck was/ betrouwende/ dat sy aende selvighe gheen rigeur en sullen ghetoont hebben/ als gheheel onnoosel van 't ghene datter ghebeurt ware. Dese Brieven waren ghedateert in 't Legher tot Berchem/ den 17. Januarij/ Anno 1583. ende onderteeckent: Franchoys.

Versoeckt syn Hofghesin/ syn Meubelen/ syn Pampieren/ etc.

Dese saecke is gheleydt in beraedtslaginghe vande Generale Staten/ ende vanden Prince van Orangien/ die ten lesten besloten/ datmen soude Commissarisen aen hem seynden/ ende oock laten volghen/ ten behoeve vanden Legher/ allerley Victalie/ 't welck eerst gheschiede den vierden dagh nae dat hy vertrocken was. Want hy/ by ghebreecke van Victalie/ van daer moest vertrecken nae S. Bernaerts/ alwaer hy meynde over te schepen nae Denremonde. Maer die van Antwerpen beletten dat met Schepen van Oorloghen/ die sy terstont derwaerts sonden. Beneffens dien sonden sy den Colonel Norrits/ met sijn Enghelsche ende Schotten/ t'samen drie-en-twintigh Vendelen/ in 't Landt van Waes/ om dat te beschermen/ 't welck hy dede overloopen met Water in te laten aen de een zijde van Denremonde. Sulcx/ dat de Ruyters van Mansveldt/ by ghebreecke van Victalie van hem afweecken/ ende den Hertogh werdt ghedwonghen te trecken nae Duffele/ over de Nete/ ende voorts nae Rymenant over de Dyle/ om alsoo door Vilvoorde tot Denremonde te geraken. In welcke passagien (midts dat die van Mechelen de Wateren op-ghehouden/ eñ het Landt doen overloopen hadden) den Hertoghe miraculeuselijck met groot perijckel door gheraeckt

Hertog ghevictalieert uyt de stadt.

Hertogh in noodt van victalie ende verdruncken.

1583.

gheraeckt is, doch soo, datter seer veel van sijn Volck verdroncken.

De Hertog schrijft aen den Gouverneur van Brussel / het stuck van Antwerpen ontschuldigende, ende om Victalie.

Van Duffel schreef den Hertogh / den 20. Januarij / aen Jonckheer Olyvier vanden Tympel / Gouverneur van Brussel / ende onder ander klaghende / dat de groote kleynicheydt / synen Persoon tot Antwerpen aengedaen / hem seer hadde beroert: Verhalende / dat soo hy uyt de Stadt nae synen Legher was ghereden / ontrent de Poorte een muyterije gheresen was alwaer sijn Soldaten toe-liepen / sulcx dat tot syner grooter bedroefheydt / daer uyt ghevolght ware seer groote disordre: Doch des niet teghenstaende (seyde hy) ware sijn goede gheneghentheyt niet vermindert / om de goede met alle sijn middelen by te staen / hem vermanende te willen volherden in ghetrouwicheydt / achtervolghende synen Eedt / ende te seynden seecker ghetal van Schepen met Victalie / voor synen Legher / die wel souden betaelt werden: De redenen van sijn beklagh soude hy hem naemaels laten weten.

Die van Antwerpen tot onschult gheven den aenslagh op haer Stadt in Druc uyt.

Die van Antwerpen / merckende by dese Brieven / dat dese onordenninghe haer te laste ghelëydt werde / als of sy daer toe souden oorsaecken ghegheven hebben / hebben een verklaringhe vande gheheele gheschiedenisse laten in Drucke uyt-gaen / segghende / hoe dat sy haer in alle deelen ghequeten hadden / als goede ghetrouwe Ondersaten toe-quam / als die in 't contribueren niet alleene haer aenpart ten vollen hadden betaelt / maer veel meer: Hadden hem oock van harent weghen / korts voor desen aenslagh / in penninghen ghetelt boven de tseventich duysent guldens / daer hy niet de Garnisoenen mede betaelt hadde / maer sijn nieuwe Volck / 't welck ghebruyckt is / om de Stadt te overvallen. Ende hoe wel hy geerne dat seyt / als een bysonder klachte teghens die van Antwerpen / henlieden wilde toe-schryven / soo bleeck nochtans het contrarie / ghemerckt hy ten selven daghe 't selfde hadde versocht in veele andere plaetsen / als Brugghe / Denremonde / Aelst / Dixmuyden / Nieu-poort / Oostende ende Vilvoorde. Ten lesten bidden sy God / dat hy hem een beter ghemoedt wil gheven / om de Landen te regeeren nae recht ende synen Eedt / ende niet nae sijn believe. Danckende Gode / die haer Stadt soo wonderlijcken bewaert hadde.

De Malcontenten schrijven aen de Staten en Steden / den 22. Januarij / 1583.

Als de Malcontenten ofte Walsche Provincien / die met den Spaengiaerden vereenight waren / vernomen hadden den aenslagh des Hertoghs op alle de voorschreven Steden / soo vonden sy goedt de gheleghentheydt waer te nemen / daer over zijn drie van haer principaelste Heeren te Halle by Brussel ghekomen / te weten / Robert de Melun / Marquis van Rijsborgh: Emanuel de Lalain / Heere van Montigny: ende Maximiliaen de Vilayn / Heer van Rassingem: Van waer sy ghescreven hebben aende Ghedeputeerde der Staten t'Antwerpen vergadert / van date den 22. Januarij / welcke Brieven eerst / den vierden Februarij / ontfanghen werden: Dierghelijcke meer seyndende aende Stadt van Antwerpen / Brussel, Mechelen / ende ander Steden in 't particulier / vande welcke den inhoudt was / luydende sulcx als hier nae volght:

Als dat sy ghehoort hadden 't ghene onlanghs tot Antwerpen ghepasseert was / ende dat Godt believt hadde haer te thoonen haer misverstant / daer sy in staken / ende den quaden wille vande ghene / die onder 't decksel van Beschermers haerder vrijheydt / listelijcken sochten haer bederf met Wijf en kinderen alsoo sy dadelijcken hadden betoont met de aenslagen / op eenen tijdt in verscheyden Steden gemaeckt: Daerom hen dochte / dat sy / als goede Landtsaten / ende ghestelt in sulcke plaetse als sy representeren / schuldigh waren voor Godt ende de Weredlt soodanighe gheleghentheyt niet voorby te laten gaen / sonder te besorghen ende te middelen het profijt ende Vrede des Landts / ter eeren Godts / ende dienst des Koninghs / haren Oversten Heere ende natuerlijcken Prince: 't Welck oorsake was / dat sy haer naerder ghekomen waren / om haer de wete te doen van de over-groote begheerte die sy hadden / om Middelaers te wesen van sulcken goeden ende heylighen werck / soo sylieden van haerder zijden / nastellende alle besondere gheneghentheden daer toe wilden verstaen: 't welck sy op haer begeerden met also grooten affectie ende begheerte alst moghelijck ware. Soo het haer beliefde yemanden aen hen te seynden / om hen naerder hare meyninge onderlinghe te communiceren / sy betrouden / dat lichtelijcken de middel soude ghevonden worden / om wat vruchtbaerlijcx te handelen. Boven dien / dat sy waren wel gheinformeert vande Heylighe gheneghentheydt Syner Majesteyt / oock van den goeden wille / die den Heere Prince van Parma droegh tot den voorspoet van dese Landen / gelijck syne Hoocheyt 't selve wel klaerlijck bethoont hadde / midts hy van punct tot punct onderhiel / 't ghene hy belooft hadde den ghereconcilieerde Provincien, ende den Steden / die hy namaels hadde verovert, soo dat Sijn Hoocheydt seer gheerne soude hooren ende verstaen tot saecken / daer van de gantsche Christenheydt / ende bysonder sy alle souden hebben sodanigen grooten profijt te ghenieten: Haer anderwerf biddende te willen afleggen alle mistrouwen / ende vastelijck ghelooven / dat sy oprechtelijck hier in handelen / ende dat sy niet anders soecken / dan te vorderen het profijt ende ruste van haer arm ende ellendigh Vaderlandt / op dat sy 't eens souden moghen sien in synen ouden voorspoet / waer toe sy goede hope hadden / by aldien van haerder zijde sulcx niet belet en werde: Waer op sy verwachten haer antwoorde.

Parma / ende den Marquis van Berghe / schrijven oock aende Steden / wat gehoor s krygende.

Op dese Brieven en werdt niet gheantwoordt noch op dierghelijcke vanden Marquis van Berghen uyt Luyck ghescreven / die seer versocht / datmen soude Commissarisen seynden / om eenighe onderhandelinghe te beginnen. Van gelycken inhoudt schreef oock de Prince van Parma aende Stadt van Ghendt / van date den twintichsten Januarij / waer door eenighe aldaer ghenoech beweeght werden / die tot dien tijdt toe hen altijdt bedectelijcken ghedraghen hadden teghen de Ghemeynte / ende namaels hare vereeniginghe met Parma te weghe brochte / dochte soo, dat sy al vooren bestelden, dat onder de vier Leden van Vlaenderen een Verbondt gemaeckt werde in 't particulier / buyten wete vande Heeren Staten Generael / ende van hare Ghedeputeerde / die ter vergaderinghe vande Staten tot Antwerpen compareerden. Inhoudende / als dat sy niet en verstonden / datmen eenichsins met den Hertoghe in eenighe vorder communicatie soude treden / ten ware hy vooren, ende aleerst overleverde de Steden / die hy teghen synen Eedt ende wille vande Staten / inghenomen hadde. By welck Verbondt die van Ghendt bleven: maer de andere dry Leden ghedroegen haer tot de meyninghe vande Generale Staten / ende verbingen alsoo die van Ghendt.

Parma belegert Eyndoven by Graef Karel van Mansvelt / 't welck hy wint.

De Prince van Parma dede op dese daet vanden Hertoghe de Stadt van Eyndoven / door den jonghen Graef Karel van Mansveldt belegghen / ende also hy goeden tijdt hadde bestont hy die rondtomme te begraven, daer mede sy ten lesten ghedwonghen werdt haer over te geven.

Desen aenslagh des Hertoghs alomme verkondight zijnde / heeft groot verwonderen inde omliggende Landen veroorsaeckt, als in Vranckrijck ende Enghelandt / daer men het niet en wilde ghelooven / om dat het een soo vreemt ende ongehoort bestaen was: waeromme sy bysondere Ghesanten sonden / om hier van seeckerlick berecht te werden.

De Koning van Vranckryck seyndt Miranbeau aen de Staten.

De Koningh van Vranckryck de mare hier van ten ergsten ghehoort hebbende / dede de Nederlanders alomme in Vranckrijck aenhouden / ende sondt terstondt den Heer van Miranbeau / met den Jonghen Brulart / synen Secretaris / nae Nederlandt. Miranbeau dede t'Antwerpen sijn vertoogh inde vergaderinge der Staten Generael / dē 7. Februarij / seggende / dat den Koningh op de eerste tijdinghe die hy kreegh / van datter soo veel Fransoysen t'Antwerpen vermoordt waren / sonder te verstaen de oorsake / hem ghesonden hadde / om haer te komen besoecken / ende te segghen het leet-wesen dat hy hadde van sulcke tijdinghe / ende om haer van synent weghen te bidden / dat sy willen letten / nae haer discretie / op

eenighe

eenighe soete ende vriendelijcke medecijne / om alsulcken accident te ghenesen / t'welck noodigh ware voor de ruste ende welvaren der Landen / de welcke zijne Majesteyt seer wenschte / hem verseeckerende / dat den Hertogh zijnen Broeder daer toe doen soude alle goede ghenegentheyt / gelijck hy tot noch toe ghenoechsaem bewesen hadde / niet ghewevgert hebbende zijnen eyghen Persoon / ende zijn middelen te imployeren / met den bystandt van zijne Majesteyt die hem niet afgaen sal / voor haerlieden ghemeyn beste ende behoedenisse : Ende also die continuatie van diē was hangende aende goede ende volkomen vereeninghe met den Hertoghe soo vermaende hy die voorsz vergaderinghe / dat sy den Hertoghe niet en behoorden soo lichtveerdelijcken te verlaten om een faute / de welcke hy hem verseeckerde / dat sy selfs wel oordeelden niet ghekomen te wesen van zijn goet naturel / maer uyt eenen quaden ghepræcipiteerden ofte haestighen Raedt. Waer van / naedemael het Godt belieft hadde henlieden te bewaren / moesten sy haer verkloecken / om te beletten / dat den vyandt daer by geene ghelegentheyt en verkreghe / haer tot ondergangh ende bederf te brenghen : t'welck sy lichtelijcken konden voorkomen met een goede vereeninghe met den Hertoghe / behoudende haer oude Privilegien ende Vrijheden / als redene ware. Oock was hy belast tot dien eynde te reysen by den Hertoghe (soo sy dat goedt vonden / ende wilden toelaten) om hem noch meer te bereyden tot een goede vereeninghe / hoe seer verkoelt hy oock mochte wesen. Haer verseeckerende / dat de meyninghe ende voornemen van zijne Majesteyt nerghens anders toe en streckte dan tot nut ende behoudenisse van haerlieden. Ende den Hertogh met haer vereenighe zijnde (dien hy bemint als zijnen eenighen Broeder ende principael Erfghename) sal hy hem altijdt assisteren / tot haerlieder bescherminghe / ende conservatie teghen alle haer vyanden / sonder yet te sparen. Hy seyde oock vorder / dat de Raedtsheere Brulart van zijne Majesteyt / ende vande Koninginne zijn Moeder / belast was / eenen dagh voor zijn vertrerk / herwaerts te komen / om te spreken met den Hertoghe ende Prince van Orangien / ten eynde hare Majesteyten soude mogen volkomelijck onderrecht wesē van der waerheyt deser sake / ende terstont wederom te keeren / ende hare Majesteyt daer van goede berechtinghe te doen / op dat sy van harer sijden nae vermoghen / volghende haer goede affectie / mochten beraedtslaen haer te helpen. Versoeckende / dat hem toeghelaten werde t'selfde te doen in alle versekertheyt.

Miranbeau ontschuldicht het ongeluck / aenbiedende medecijne ende troost den 7. Januarij / Anno 1583.

De Koninginne van Enghelandt / hebbende door haren afghesonden Dienaer Monsieur Darcy verstaen / de benoutheydt ende onraedtsaemheydt / daer den Hertogh hem in vondt / by het mistrouwen ende verachten / tusschen de Staten ende hem ghevallen mede het perijckel / dat apparent was daer over te vallen / soo de saecken niet ghereconcilieert werden : Soo sont sy tot hem haren Dienaer / Meester Johan Sommer / den 15. Meerte om hem te troosten ende beraden / ende voor al / dat hy weeren soude allen oorsaecken van mistrouwen / als van Garnisoenen inde Steden te behouden / ende stercke Lijf-garde te hebben / bewijsende meer haer woorden / beloften / ende goeden wille / dan op zijn eyghen fortsen te betrouwen ende bevindende / het accident ware alleene bykomen / uyt ghebreck van middel / om het Krijghsvolck te betalen : Badt sy hem te ghedencken / haer advijs hem tot zijn afscheyt ghegeven / dat was hem te raden / gheensins de Nederlanden te aenveerden / ten ware hy verseeckert ware van volkomen middelen tot de Oorloghe / soo vande Landts Staten / als vanden Koningh zijnen Broeder / ende van zijne eygen middelen / om sulcken machtighen Potentaet te wederstaen / ende daer oppe / om de Landen / ende hem selven / ende zijn eere ende reputatie te mainteneren / moest hy nu mede dencken. Ende daeromme / soo sulcx by zijnen Broeder den Koningh de Staten / ende zijn Vrienden / niet ware te bekomen / soo moeste hy de sake abandonneren / ende bedencken op eenighe middel oft intercessie vanden Koningh zijnen Broeder / op datter / eenen Vrede ende reconciliatie mochte met den Koningh van Spaengien ende Staten ghemaeckt worden / met behoorlijck regard ende consideratie van zijn eere ende groote kosten / als de seeckere behoudenisse der Landen in haer oude Vrijheyt. So den Koning van Spaengien daer toe niet wilde verstaen / zijnde gefondeert in redene / hy soude volvoeren / daer toe hy gheswooren ware : Dan soude den Koningh van Vranckrijck ende sy t'samen eenigen raet voorwenden / als sulcken oorsake geven soude. Maer soo hy volkomen middel / soo vanden Koningh / de Staten / ende by hem selven sal vinden / soude hy moeten vijf dinghen volbrenghen : Ten eersten / Van hem te weeren alle suspecte Dienaers van t'leste Explovt : Ten tweeden / Raedtsheeren te nemen wijse ende oprecht / ende meestendeel vande Inghebooren : Ten derden : Wel trouwelijck te volghen ende voldoen het eerste Contract tusschen de Staten ende hem : Ten vierden / In dienst te houden liever vreemt Krijghs-volck dan Fransoysen : Ten vijfden ende lesten / Alle zijn doen soo te dirigeren dat de Generale Landen mogen mercken / dat hy al zijn vol betrouwen in haer stelt / ghelijck een Hooft op zijn natuerlijck Lichaem / sonder welcke eenicheydt onmoghelijck ware / dat hun eere ende profijt konde bestaen. Ende alsoo sy twijfelde aen ghebreck vande middelen tot de Oorloghe / soo dochte haer best van den Vreden-handel te spreecken / met den Heere van Belliebre daer ghesonden / ende dat die wilde sien de saecke daer toe te brenghen / dat den Koningh mede aenspande / om een goedt accoort te maecken / dat de Landen mochten in haer oude Vrijheden blijven / ende dat sulcke Provintien / die teghenwoordelijck de ghereformeerde Religie hadden / die mochten behouden / sonder welcke sy onmoghelijck achte / dat de Staten daer toe souden willen verstaen. Ende soo verre den Koningh van Spaengien daer toe niet wilde verstaen / soo ware sy te vreden met hen te concurreren / ende aen te spannen / in sulcke middelen / als tot preservatie vande Landen vorder mochte gheresolveert werden.

Koninginne troost den Hertogh vā Brabandt over sijn ongheluck.

Koninginne wijsen raet aen den Hertogh.

Seyde mede dat sy soude handelen met den Prince van Orangien / ende de Staten / ende sien tusschen beyde ten besten te spreecken / hun voorhoudende den dienst by hem ghenooten / zijn leven / zijn goedt gheavontuert / ende daer over verachtelijck ghehandelt / dat alle Princen ende Potentaten blameren sullen / ende soo voorts radende tot Vrede. Des Prince van Orangien advijs / soude sy sien voor al te vernemen / ende soecken hem te persuaderen tot Generalen Vrede / siende dat de jalosien qualijck wech te nemen waren / naedemael tusschen den Koningh ende zijnen Broeder gheene goede vriendtschap ware / als tusschen Broeders wel behoorde / hem voorhoudende het sorghelijck perijckel / dat hem aenstaende ware / uyt haet teghen de Fransoysen / also eens teghen zijgen Persoone gheexecuteert ware / t'Ghemeynte moede wesende van't contribueren : Waeromme sy soude soecken s'Princen Resolutie te vernemē / of hy het niet moghelijck soude vinden / datter by hun tusschen sprecken een reconciliatie mochte gemaect worden / dat der Landen Vrijheyt mochte behouden blijven / de gereformeerde Religie gheconfirmeert / daer sy alreede ware / ende den Hertogh van Anjou kosten gherecompenseert / ende mede het perijckel van zijnen Persoon voorkomen / eñ alle onruste geweert : Waer toe / soo Spaengien niet wilde consenteren / souden beyde / sy ende den Koningh van Vranckrijck / concurreren / om hem daer toe te brengen / met eeren ende Justitie / ofte hy soude moeten hasarderen t'verlies zijner Landen / waer toe niet en ware te twijfelen / maer veel Provintien / Malcontenten / ende Steden / souden concurreren. Soo den Prince tot sulcx niet gesint ware / te vernemen van hem / wat beteren raedt hy daer teghen wiste / tot behoudenisse vande Landen / ende van zijnen eyghen Persoon. Hier op is allenskens van reconciliatie met den Hertogh ghehandelt / also wy hier na sullen verhalen.

Ten selven daghe den Prince van Orangien versocht wesende / van weghen der Wet-houderen ende Leden der Stadt van Antwerpen / om zijn goetduncken ende advijs op de voorsz swaricheden te segghen /

Advijs ende discours des Princen van Orangien / op 't stuck des Hertogs den 7. Febuary.

1583.

seggen/ heeft den Staten Generael seecker gheschrift vertoont/ Onderteeckent M. Henin. waer van wy goet gevonden hebben/ in 't korte die substantie alhier den Leser voor ooghen te stellen.

Den Prince van Orangien verklaerde by het voorsz geschrifte/ dat hy ongeerne zijn ghevoelen van dese swaricheden seyde/ om datmen tot verscheyden reysen/ als Godt haer met teghenspoet versocht hadde/ hem ghemeynlycken beschuldighde ende lasterde/ als geschiet was ten tijde/ als Maestricht en Doornick verloren waren: daer nochtans de aldermachtichste Koninghen/ die alle ghenoechsame middelen in handen hebben/ menighmael groote verliesen niet konnen weeren midts dat de Oorloghen menigherley veranderinghe onderworpen zijn/ ende veel meer de ghene/ die soo luttel middelen in handen/ ende die oock soo weynigh gehoors gehadt heeft/ dat hy noyt eenighe Stadt met soodanighen voorraedt heeft moghen versien als noodigh was/ t'welck doch de bewaernisse des Landts aenginge: in voeghen/ dat sulcken raet/ alsmen noch op dese sake soude moghen gheven/ om goet ofte quaet ghevonden te worden/ die onseeckerheydt vanden goeden ofte quaeden uytgangh is onderworpen/ welcke nochtans staet in de handen vanden Almachtighen Godt/ die alles beleyt nae sijne goede believte: Soo dat het niet en scheen gheraden te wesen/ eene van sijnen qualiteyt ende ouderdom/ sijn eere ten opsprake ende oordeel te stellen vande ghene/ die nae haer believte daer van sullen willen oordeelen: dien nochtans niet teghenstaende/ ghemerckt het welvaren vanden Lande/ ende vander Stadt van Antwerpen/ hem meer ter herten ginghe/ wilde hy hem noch die reyse in dat perijckel stellen/ te liever/ om dat hem ware toegheseydt/ dat de Ghemeynte sijn ghevoelen in 't goede soude nemen.

Beklagh en excuse des Princen.

Ende beginnende van 't ghene/ dat tusschen den Hertoge ende den Staten was ghehandelt/ seyde hy/ datter vele meynen de stoffe ghevonden te hebben/ om des Hertoghs Hoocheydt ende eere aen te tasten/ met 't gene aldaer/ den 17. Januarij/ ghebeurt was. Maer hy badt den Heeren Staten te willen gedencken/ hoe langen tijdt men met den Hertogh ghehandelt hadde/ en dat volkomelijck met seer rijpen Rade op sijne aenneminghe was ghelet gheweest/ overmits de groote swaricheden/ die sommighe Landen ende Steden maeckten: hoe wel die haer nu meest beklaeghden/ die de eerste gheweest waren/ om tot die voorsz aenneminghe te verstaen. Dat over sulcx de Resolutie ghenomen werde met ghemeyne over-eenstemminge vande Provincien ende Steden/ alsoo daer geenen naerderen middel konde ghevonden werden/ om den Spaengiaerden het hooft te bieden. Ende badt daeromme de Heeren/ te willen de Acta van verscheyden vergaderinghen oversien/ met 't ghene hy aldaer tot veel reysen ghesepdt hadde: Want so doende/ soude men bevinden dat hy haer menighmael gebeden ende vermaent hadde/ te willen verklaren/ of sy by haer selven middel hadden/ om haer te beschermen/ oft dat sy eenighen anderen bequamer bystandt wisten/ dan vanden Hertogh van Anjou: protesterende tot diversche reysen/ hy soo verre men eenighen anderen middel voort-brochte/ dat hy dien soude volghen: Altijdt beloovende/ dat hoedanighen voet en resolutie sy souden nemen/ waer door 't Vaderlandt beschermt soude mogen worde/ dat hy haer niet en soude afgaen/ maer met haerlieden leven ende sterven. Ende sy konden ghetuygen/ hoe dat sy gheenen anderen middel en hadden konnen bedencken ofte voorslaen/ maer hadden ten lesten het aenveerden vanden Hertoghe met ghemeynen advijse overdraghen ende ghesloten. Datmen nu hem alleene wilde wijten 't ghene yeghelijcken raeckte/ dat en dochte hem niet redelijck/ al waerder oock meerder ongeval uyt ghereesen/ daer nochtans/ soo verre men de sake nae der waerheyt insien wilde/ men bevinden soude/ datter gheen kleyn profijt door sodanighen besluyt was gekomen.

Hy en wilde sulcx niet segghen/ om eenighsins 't feyt/ dat onlanghs gheschiet was/ te verschoonen/ maer ter contrarien mochte hy met goede redenen seggen/ van weghen den overlast dier geschiet was/ datmen niet en konde loochenen/ oft men mochte met rechte/ nae-volghende het Verdragh van Bordeaulx/ den Hertoghe verballen houden van alle het Recht/ dat hy/ uyt krachte van 't Verdragh heeft op de Landen verkregen. Hy en wilde niet ontkennen dat hy goedt ghevonden hadde hem te ontfanghen: Want een yeghelijck die recht wilde oordeelen moest bekennen/ datmen groot voordeel door hem hadde ghenooten/ in 't wederstaen vanden Vyandt/ den tijdt van dry Jaren/ ende de Oorloghe te onderhouden/ 't welck anders/ ende by ghebrecke van ghenoechsame middelen/ niet en soude hebben moghen ghescheiden/ soo de Staten selfs doen ter tijdt oordeelden/ hoe wel hy niet en wilde disputeren/ of daer niet souden hebben konnen ghevonden worden suffisante middelen/ by soo verre die Provincien haer hadden willen daer toe verkloecken. Segghende voorts kennelijcken te zijn/ dat/ ghedurende den voorsz tijdt/ den Vyandt twee machtige Legers opghericht hadde/ waer van den eenen voor Kamerijck te niete ghebrocht was/ ende den anderen/ die haer meynde gantschelijck t'onder te brenghen/ ware oock soo qualijck ghetracteert geweest/ datter niet vele mede wert uytgerecht. Men hadde oock door des Hertogs Volck Locchum ontset/ daer ghewis de behoudenisse van Ghelderlandt aenhingh. Men moeste oock bekennen/ door hem soo veel tijdts ghewonnen te hebben/ dat daerentusschen gestorven waren die twee Sonen des Koninghs van Spaengien/ 't welck schijnbaerlijck met der tijdt soude moghen oorsaecke gheven/ om de Landen van de Oorloge te verlossen/ ende den Spaenschen hoochmoet te doen sincken.

De Prince oordeelt den Hertogh verballen van alle Staten/ etc.

Profijten den Landen toegekomen uyden Hertoghe.

Hy en wilde niet verhalen het voordeel/ dat de Kercken van Vranckrijck daer door hadden ghenooten/ in regard vande vrye oeffeninghe der Religie/ die door den Generalen Vrede/ uyden Hertoghe aldaer te weghe ghebrocht/ henlieden was gheconsenteert/ het welcke gheen kleyne weldaedt en ware: Maer hy achte grootelijcx tot verseeckeringhe der Religie/ dat door den Hertogh den Naem ende Wapenen vanden Koningh van Spaengien uyt-gedaen waren: segghende 't selve te houden voor een sterck fondament/ om haer Vrijheydt te bouwen/ soo men de occasie wel wiste waer te nemen.

Het afsweeren vanden Koning van Spaengien/ ware het fondament vande Nederlandtsche vryheydt.

Want daer maer dry middelen en waren/ om op te letten/ het versoenen met den Spaengiaert/ oft het overkomen met den Hertogh/ oft haer te behelpen met haer eygen macht/ die de Landen van God is verleent: Maer het eerste van hen met Spaengien wederom te versoenen/ dochte hem voor de Landen gantsch ondienstigh/ ende vol perijckels te wesen/ midts dat des Koninghs Naem ende Wapenen versaeckt ende gebroken waren.

Dry middelen/ daer de Staten op te letten hadden/ het versoene met den Spaengiaert/ oft met den Fransoys/ oft haer selven te helpen.

Ende voor soo vele men soude mogen meynen/ dat die voorsz versoeninghe met den Spaengiaert soude konnen te wege ghebracht worden/ onder 't decksel van een Verdragh te maken met de Malcontenten/ ende dat tot dien eynde La Motte ghescheven soude hebben/ ende dat ten selven eynde tot Hal souden ghekomen wesen de Marquis van Rijsborgh/ de Heer van Montigny/ ende Rassingem/ daer nae eenighe schijnen te willen luysteren: Soo wilde hy/ als een weynigh hem verstaende van Princelijcke saecken van Staten wel verklaren/ datter niet en gheschiede byde voornoemde Heeren/ dan met wete ende wille vanden Prince van Parma.

Ende het Tractaet selve tusschen de Malcontenten ende den Prince van Parma/ ten tijde vande Vredehandel tot Ceulen/ onder sulcken decksel by particuliere eerst te weghe ghebracht/ behoorde haer de ooghen te openen/ om haer van dierghelijcke te wachten/ waer van de vruchten waren/ dat sy in stede van Payse die men haer toeseyde/ ghedurige Oorloghe hebben/ tot der Landen bedervenisse/ uyt-roeyinghe der waerachtiger Religie/ ende van alle goede lieden/ hebbende noch ten lesten tegen alle haer beloften ende Contracten/ van nieus de Spaengiaerden en Italianen in meerder ghetal in 't Landt ghebrocht/ met meerder authoriteyt ende versmaetheyt der Landtsaten/ dan oyt te vooren.

1583.

Daerenboven het handelen met de Malcontenten/ soude den Hertogh oorsake geven henlieden met goet fondament te mogen verwijten/ dat sy met sijn vyanden handelden/ terwijle hy versochte met haer te vereenigen: 't welck hem soude dienen tot rechtveerdichmakinghe sijner saken byden Koningh synen Broeder/ de Koninginne van Enghelandt/ ende andere Princen ende Potentaten/ die daer door van die sake vande Landen souden een afkeer krijgen.

Perijckel van met de Malcontenten te handelen.

Ende alsoo het handelen met den Malcontenten ende Spaengiaerden al een dingh is/ soo ware te overleggen/ of de Heerschappije der Walen over dese Landen (de Spaengiaerden vertreckende) soude verdraeghlijcker wesen dan der Spaengiaerden ofte Fransoysen/ siende dat sy/ om Heerschappije over haer allen te hebben/ niet langer konden blyven met haer vereenight/ hoe wel sy alle de principale Ampten vande Landen waren bedienende/ als d'eene opperste Veldt-Heere zijnde/ d'ander Gheneracl van 't Peerde-volck/ de derde vander Artillerijen ende vande Vivres.

Hooghmoet der Walen.

Vande handelinghe met den Spaengiaerden aen te gaen/ dochte hem noodeloos eenigh voorder vermaen te maecken/ ten ware hy verstaen hadde/ dat tot die voorschreve handelinghe sommighe souden moghen zijn gheneyght/ door den haet/ die sy den Fransoysen toe-droegen/ van wegen 't ghene by henlieden onlangs in 't werck is gestelt: andere onder 't deckfel vanden Koophandel/ andere onder anderen schijn/ die nochtans in 't herte gewisselijcken gheboelen ende verstaen/ dat door de voorsz handelinge henlieden benomen soude worden de vrijheydt vander Religie/ van haer lichamen/ ende van haer goederen/ nochtans haer meyninghe bedeckende met redenen/ die byde Ghemeynte aenghenaem schijnen te wesen: Waer van de apparentste was/ dat den Spaengiaert/ verre gheseten zynde/ luttel middels heeft ons te overvallen/ daer den Fransoys veel naerder is. 't Welck eenighsins mochte plaetse grijpen/ waer by aldien/ dat de gunste/ verstandt/ raedt ende gheneghentheydt/ van d'een ende van d'andere/ onder de Inghesetenen van dese Landen/ alleens ende even ghelijcke ware. Maer daer ware groot onderscheyt tusschen: want men ghemerckt hadde/ dat soo haest den Fransoys het Verdragh wilde te buyten gaen/ dat hy niet veel Persoonen tot synen dienst/ oft hem toeghedaen ghevonden heeft/ noch niet lichtelijck vinden soude: Met den Spaengiaert hadde het een ander aensien/ want hy in dese Landē niet alleene tot synen dienst en hadde de Provincien eñ Steden in sijn partije houdende/ eñ die de Oorloge tegen haer gevoert hadden/ eñ noch voerden/ maer oock in het binnenste van haer eyghen Leden/ hadde hy menichte van Persoonen/ die hem toegedaen waren: soo datmen niet veel Spaengiaerden oft Italianen en soude van noode hebben/ om haer t'onder te brengen/ maer soude sulcx lichtelijck te weghe ghebracht worden door de eyghen Landtsaten/ de welcke hebbende t'haerder vate het aensien vanden Koningh/ souden sy van henlieden terstondt overvallen zijn/ de Religie haer benomen/ ende in stede vandien Inquisitie opgherecht/ haer goeden gheroost/ haer Privilegien ende Vryheden ontweldight/ sonder verdragh ofte ghenade. Soo dat uyt de voorseyde waerachtige aenmerckingen bleecke/ dat de Spaengiaerden haer veel naerder waren dan de Fransoysen/ als wesende in 't midden van haer geseten.

Comparatie vande versoeninge met Spaengien ende met Vranckrijck.

Dat waren de redenen/ waer door beweeght worde te verstaen/ datmen met den Spaengiaerden in gheenderley maniere mochte handelen: oock vondt hy gheraden/ datmen gheene van sijn Brieven en behoorde te ontfangen: Insonderheyt gemerckt/ dat soo haest van eenige handelinge mentie gemaect werdt/ men sien soude/ dat alle de Ballinghen ende uyt-ghewekene/ die daer zijn ghesworen vyanden des waren Godts-dienst ende vande Vryheydt haers eyghen Vaderlandts/ haer terstondt sullen begheven in 't Landt ende alderley listighe practijcken soecken/ ende vergiftighe aenslagen in 't wercke stellen/ om de Borgerijen ende Steden tegens malkanderen op te roepen/ ende alsoo een verderfelijcke scheuringhe in 't Landt te brenghen/ met hulpe vande verborghen ghespanjoliseerde/ om haer partije te stercken/ dat sy den Inghesetenen gheenen tydt ofte stondt sullen toe-laten om te verliesen/ maer hen met ghewelt ende bloedtstortinghe willen dwinghen tot 't ghene sy inden sin hebben/ met de welcke hy geensins gheraden vonde daer van te spreecken/ ten ware men de ware Religie/ met de Vryheden/ wilde ten eeuwighen daghe vernielt ende gantschelijck uytgeroeyt hebben.

Met Spaegiaerde oft Malcontenten te handelen/ vindt hy ongeraden.

1583.

Maer soo veel den voorsz Hertoghe aengaet/ wilde hy wel ende anderwerf segghen/ dat hy ware/ nae inhouden van 't Verdragh/ vervallen van sijn Recht/ ende en hadde geen wettich fondament hem eenighsins daer mede te behelpen. Daerenboven merckte hy oock wel den quaden raedt/ die hy ghevolght hadde/ ende wist oock wel in wat perijckel hy/ eñ alle de syne/ gheweest waren/ eñ dat hy (soo hem de nature leerde) wel behoorde/ ende oock begeerde hem selven te bewaren/ soo langhe hem Godt de gratie gave. Voorsaghe oock wel/ ingheballe hy gheenen beteren raet en volghde/ soude hy mogen hier na noch andere middelen soecken/ om haer meer te beschadighen dan opt te vooren ghedaen hadde/ als nu ghetterght zijnde/ door 't verlies van sijn Edelen/ van sijn Volck/ ende van sijn eere. Wiste oock wel/ dat gheen wijs Man hem behoorde twee-mael aen eenen steen te stooten/ zijnde te sorghen/ dat haer sulcx soude mogen ghebeuren/ ingheballe sy met hem over een quamen. Ende alwaer 't soo/ dat deshalven gheen perijckel en waren/ dat nochtans de wantrouwicheyt tusschen de twee Natien soo groot sal wesen/ datter luttel middel van verseeckeringe soude zijn.

Dan 't tweede poinct/ende de perijckelen soo sy met den Fransoys handelen.

Ten lesten waer oock te duchten/ dat de Persoynē/ die ontrent hem nu zijn/ schier ofte morgen hem souden mogen in 't hooft steken eenigen aenslagh tegē de Religie/ oft onder sijn authoriteyt die soeckē te vernielen: Hadde oock wel verstaen/ datter veel van opinie waren/ dat het niet gheoorloft soude zijn te tracteren ofte overkomen met een/ die niet en is van haerder Religie/ aentreckende eenige plaetsen uyt der Schrifture/ om 't selfde te betoonen. Maer daer teghens aenmerckte hy/ dat den Hertogh teghenwoordelijck in sijn ghewelt was hebbende goede Steden/ de welcke/ ingeballe sy hem afsloegen/ hy soude mogen leveren in handen vanden Vyandt/ ghemerckt het hem niet wel mogelijck en ware de selve te bewaren/ sonder bystant van d'een oft van d'ander.

Ende een yegelijck konde wel mercken/ in wat perijckel veel Steden souden vallen/ als Brussel/ Aelst/ Yperen ende Meenen/ benessens het achterdeel/ dat Ghent ende Antwerpen souden komen te lijden/ bysonder den vyandt wesende Meester van 't Veldt/ in wat perijckel de Steden van Eyndoven/ Diest/ Hooghstraten/ Mechelen/ ende meer andere/ jae het gantsche Vorstendom Ghelre/ ende Zutphen soude komen te geraken/ ende een yeghelijck wiste wat aen die Steden gelegen waer.

Waer op hy niet en konde voorby laten de gheheugheniſſe te verversschen vanden grooten moet ende stantafticheydt/ welcke die van Brussel tot voordeel vande ghemeyne saecke hebben betoont/ soo dat wy moeten bekennen/ dat sy de fondamenten onser vryheyt hebben ghelept/ om de welcke te beschermen/ wy behooren/ alle middelen/ die ons Godt heeft gegeven/ nae ons vermogen aen te leggen.

Lof van die van Brussel.

Daer waer oock aen te sien/ ingheballe sy den Hertogh vertoornen/ sy hem sullen tot vyandt hebben/ ende by ghevolgh den Koningh sijn Broeder/ 't welck haer eenen nieuwen ende swaren last soude wesen/ want sy niet alleenlijck daer door en souden verliesen alle de handelingen/ soo op Spaengien als op Vranckrijck/ maer sullen oock staen in perijckel van teffens besprongen te wesen van twee soo machtige Princen.

Perijckel/ van met den Hertog niet te handelen.

Voor soo vele als de Koninginne van Engelandt aengaet/ hoe wel hy niet en twijfelde/ sy en soude des Hertoghs feyt niet goedt vinden/ maer sal haer grootelijcx leet-wesen/ midts de menichvuldighe recommandatien gedaen/ eñ de heerlijcke getuygenissen/ die sy van hem heeft gegevē/ nochtans als sy sal verstaen

dat

1583. dat het aen haerlieden gehouden heeft / dat den twist niet en is gheslist ende vereenight, is te beduchten, dat hare Majesteyt sulcke weygheringhe niet goedt vinden en sal.

Sy moesten oock aensien ende bekennen / hoe luttel correspondentie ofte Vrienden sy elders hadden / soo dat te sorghen ware, dat sy gantschelyck van alle buyten-hulpe ende middelen verlaten souden wesen : Beneffens dat het tẽ vermoeden stondt, indien sy met den Hertoghe niet overquamen / dat de door-tocht van Vranckrijck van stonden aen den vyandt aen alle kanten open ende vry sal wesen waer door hy middel soude hebben / om niet alleen van lijftochte provande ende amonitie versien te worden / maer oock van Gelde, Brieven / Boden / Ambassaden, jae Leghers soo te Voet als te Peerde, vrylyck aldaer te schicken, soo dickmaels alst hem ghelieven sal. Het welcke / oft een sake van ghewichte zy ofte niet konden sy daer uyt oordeelen / dat door 't sluyten vande passagien in korten tijdt het Koren onder den vyandt tot hoogen prijse opghteresen was / waer door hy in groote benoutheyt gevallen / haren schrickelijcken Veldt-Leger versmoltẽ ende vergaen is. Daeromme diende alles wel overleydt / ende sonderlinghe wijselijcken ghelet op hare middelen, om te weten / of sy de macht hadden / om de last vander Oorloghen alleene te dragẽ / ende offe tegenwoordelijck de macht hadden Eyndoven te ontsetten, ofte andere belegerde plaetsen / alsoo sy wel souden konnen doen, indien sy met Sijne Hoocheyt over-quamen, ende van hem geholpen waren. Willende haer oock adverteren, hoe dat die van Ghent alreede geschreven hadden / dat sy gheenen middel en wisten, om het Garnisoen van Aelst te betalen / begheerende bystant van d'ander Provincien : Waer uyt sy behoorden de gelegentheyt vander saken wel te overleggen.

Hy en twijfelde niet, oft een yegelijck vonde goedt / datmen de steden van Dendermonde, Duynkercken / Dixmuyden ende Vilvoorden wederomme kreghe. Maer alsoo het in haerder macht niet en ware die met gewelt te bekomẽ / volghde daer uyt / dat die niet te bekomen en warẽ / dan by wege van vereeniginge: Want soo den Hertogh van haer qualick te vreden scheyt, soo soude hy die liever leveren in handen vanden Vyandt, dan haer weder geven.

Ende voor soo vele het toekomende perijckel raect / ingheballe sy voor haer sien wilden / waer beter ghevoechlicker / eñ sonder opspraecke / daer teghens van doen voort-aen te versiene, dan opt te voorzen: want sy / de verseeckertheyt der Steden aengaende / sonder begrijp sullen moghen toesien / ende besorghen / dat sy in gheenderley manieren meer inde macht vanden Hertoge en vallen.

Wat de Religie aengaet / waer te hopen / dat Godt genade ende middel geven soude, om die, handelende met den Hertoge, te beter te houden staen : Maer andersins ware te beduchten, soo men met den Hertoge niet en accordeerde, dat met den Steden veel Kercken ende Gemeenten tot verstrooyinge komen souden.

Of gheoorloft zy met Princen te handelen / die niet van gereformeerde Religie zijn.

Nopende dat sommighe segghen / dat het geensins gheoorloft en zy te handelen met eenen Prince / die niet en is gheheelijck vande Religie : Hy kekende wel, dat hy gheen soo grooten Theologien was / dat hy dese questie soude konnen besessen : Hy sage nochtans wel, dat alle de Kercken van Christenrijck daer geene swaricheyt in en maeckten : Want de Kercken van Vranckrijck / by-ghestaen metten Prince van haerlieder Natie / ende de Duytsche Vorsten hebben tot diversche reysen met haren Koningh ghehandelt ende overkomen. Die Cantons vande Switsers / hebben verbondt met anderen / zijnde nochtans van diversche Religie / ende hadden noch binnen een Maent hare alliantie metten Koningh van Vranckrijck bevestight. Die van Geneva oock in alliantie met den Koningh van Vranckryck getreden / die hen oock goede bystandt den voorleden Somer hadde gedaen. Het Koninghrijck van Engelandt en heeft het Verbondt / die het met de Nederlanden hadde / niet ghebroken in voorleden tijden / alsser gheen exercitie dan vande Roomsche Religie en was. Soo oock niet en doet den Koningh van Denemercken. Die van Schotlandt houden noch hare verbondtenisse met Vranckrijck, 't welck acht hondert Jaren geduert heeft. Dese Landen met den Rijcke / eñ het Rijcke met haer. De Hanse-steden, onder henlieden wesende van diversche Religien / blijven al in een Verbondt. De Princen eñ Vorsten van Duytslant / hebben voor Hooft eñ Overste den Keyser gekooren. De Kercken van Polen hebben eenen Koningh ghekoren, die van haerder Religie niet en is. Die Valdoysen zijn met den Koningh van Bohemen : Ende die vande Valeye van Angrongne met den Hertog van Savoyen overkomen &c. Begeerende daeromme / datmen hem wilde ontschuldigen / dat hy soo veel Kercken, ja alle de Kercken van Christenryck / niet en konde verdoemen, ofte in dien deele beschuldighen niet te min soude altijt wel van sodanighen ghevoelen zijn / dat wat Accoordt dat sy aengaen / dat het met sulcken bespreck ende ghedinge zy, dat de Religie wel verseeckert blijve / alsoo vele eenighsins in haer macht is die te verseeckeren. 1583.

Dat waren de redenen, die hem dochten / dat behoorden gewegen te worden van d'een ende d'ander zyde, aengaende het voorsz tweede poinct / 't welck hem dochte groote swaricheydt te hebben, midts de verscheyden meyninghen / die eenige Steden aenghegrepen hadden. Want ingevalle men van meyninge ware te overkomen, soo was te beduchten, dat haer eenige Steden souden scheyden : Ingevalle datmen niet en handelt, dat oock eenige Steden, sorgende verlaten te worden / sullen sulcke partije kiesen / als sy tot haer versekertheydt sullen best gheraden vinden, ende sullen konnen bekomen. Daeromme diende op de sake wel rijpelicken gelet te worden.

Het derde poinct van haer selven te moghen beschermen.

Het derde poinct ware / van haer te beschermen met haer eyghen macht, waer in sy moesten bekennen, ingevalle sy sulcken besluyt souden maecken / dat sy inden eersten groot ghebreck hadden van groot ghetal van Hoofden ende Soldaten van onser Natien, soo uyt dien / dat d'Oorloghe veel van dien omghebracht ende versleten heeft / als oock om dat het Landt kleyn ware / ende datter veel zijn aen des vyandts zijde, die hem dienden, ende gedient hadden. Daerenboven oock, mits dat hem 't volck van desen Quartiere meer begaf tot Koopmanschappen dan tot Wapenen, soo waer het van noode groot ghetal van vreemdelingen te ghebruycken / die qualijck in 't Landt te brenghen souden wesen / om dat sy hier voortijts soo qualyck onthaelt ende gehandelt waren geweest. Daerenboven soude groote swaricheyt wesen om de plaetsen te vindẽ / daer mense soude mogen lichtẽ / daer men namaels soude mogen op letten alsmen dese resolutie waer name : altijt waer beter hem te betrouwen op die vander Religie / dan op andere.

Noodt des ghelts.

Voor soo veele het ghelt aengingh, waer wel kennelijck / wat groote swaricheydt daer altijt ghewcest ware / om alleenlyck soo vele te vinden, als van noode ware ghewcest / om Garnisoenen te betalen / soo dat te verwonderen ware, dat sy / midts de quade betalinghe tot noch toe, hare Steden hadden konnen sonder ander muyterijen ende beroerten behouden / zijnde het ghelt het steunsel vander Oorloghe / sonder 't welck het al te vergheefs ware / ende onnut, wat men soude besluyten.

Tot het beleydt ware Raedt van State nootelijck.

Ingevalle men goedt vondt / dat derde poinct aen te staen, soude nootelijck wesen een ofte meer Hoofden te kiesen, den welcken men soude moeten onderdanich wesen, niet met woorden / maer met der daet / immers sulcken tijdt geduerende / alsmen soude ghevaden vinden : Eñ souden moeten kiesen eenen Raet van lieden met eerẽ, eñ 't selve gedaen zijnde, hem een yegelijck tot sijnen beroepe ende laste te begeven / sonder hem vorder te onderwinden van het feyt van Oorloghen ende state / hem betrouwende ende verlatende op de ghene / die sy daer toe souden hebben verkozen, de welcke nae hare Conscientie / ende tot bewaernisse van hare eere / souden adviseren ende raden / 't gene henlieden oorbaerlijcste ende nootelijckste soude duncken / eñ souden hare Ordonnantien moeten achtervolgen / ende die promptelijck, ende sonder wedersegghen / in 't werck stellen, behoudelijck dat / naer dien dat de uytvoeringe vandien soude ghedaen

 wesen /

1583. wesen / een yeghelijck soude gheoorloft ende vry zijn daer teghen te vertoonen / t'ghene dat haer oorbaerlijck soude duncken te wesen.

Desen reghel soude nochtans onnut ende te vergheefs wesen/ soo de middelen niet ghereet ende voor de handt en waren / om gheldt ghenoech te hebben/ waer af men de voorsz Raedtslieden met der daedt/ ende niet alleenlijck met beloften soude moeten doen blijcken / om haer te verwillighen dien last aen te nemen / ende hem ghetrouwelycken ende ghewillighlijcken daer inne te quijten.

Hoe vele daer toe soude van noode wesen / souden sy mogen verstaen uyt een Nota oft staet / die hy daer van ghemaeckt hadde / ende haer over gaf / soo van 't ghene men behoeven soude / soo tot de ordinaire als extraordinaire lasten van der Oorloghen / haerlieden versekerende / datmen te vergheefs is raedt-slaende/ by aldien men alsulcke ordere niet en stelde.

Ende al wast (ghelijck eenighe seyden / t'welck hy niet en wilde lasteren) datmen op Godt moeste betrouwen (want t'selve seer goet en waerachtich ware) nochtans meynde hy oock / dat soo wanneer men eenighe sake sonder middelen wilde aenvanghen (oft dat ergher ware) datmen door gierichheyt zyne middelen achterhiel / dat sulcx niet en ware op Godt betrouwen/ maer hem versoecken ofte temteren/ gelijck daer-en-tegen dat ware op Godt betrouwen/ te ghebruycken ende te aenveerden de middelen / die hem gelieft ons aen te bieden / ende hem te bidden / dat hy zynen zegen daer over wilde laten gaen.

De Prince verkiest den derden wegh van hem selven te beschermen/ so sy middelen hadden.

Ende aengaende dese voorsz dry weghen / wilde hy haer verklaren / dat den derden is/ dien hy best vont/ ende altijt gevonden hadde / ingheValle daer middelen hadden gheweest/ dat hy/ alreede vier Jaren gheleden / soo veel moeyte ende arbeydt ghedaen hadde/ om de Landen by een / ende onder een goet Accoordt ende eendrachticheyt te houden / het welcke soo het ware ghevolght / soo soude men met der ghenaden Godts (niet teghenstaende de macht vanden Koningh van Spaengien) goede middelen gehadt hebben / om Don Johan ende andere uyt den Lande te jaghen.

Maer siende de scheydinghe vande Provintien/ en d'ander swaricheden daer naer ghevolght / ende aenmerckende/ dat de Heeren Staten / ende selfs / die de voorsz eenicheyt ende Unie hadden verhindert / verklaerden geen middelen te hebben / om haer selven te beschermen/ soo was hy eerst van meyninghe geworden / om elders hulpe te soecken / in voeghen/ dat den Raedt / van eenen vreemden Prince te doen komen/ tot haerder bystandt / oorspronckelijcke was ghevordert gheweest by de gene die dat moghelijck niet en dochte nae te komen.

Maer gelijck hy verhaelt hadde/ soo verklaerde hy als noch/ dat die ghene grootelijcx dwaelden/ die souden moghen meynen / dat yemandt t'beleydt deser saken soude konnen aenveerden / sonder de voorsz middelen / ende die voorsz ordre te stellen / bysonder aenschouw nemende op de gewoonlijcke traecheyt van de Resolutien/ ende van 't opbrenghen vande penninghen/ waer door te beduchten ware dat al eer sulcken ordere/ als verhaelt is/ soude wesen ghesteldt/ alreede een deel vande goede Steden ende Kercken verloren souden gaen/ ende anderen oorsaken ghegheven worden / door wanhope van hulpe / een ander parthije te soecken ende aen te gaen.

Ende ingheValle henlieden desen voorslagh niet aenghenaem en soude zijn / ofte dat den selven te groote swaricheydt met hem soude brenghen / om te werck te stellen / ende uyt te voeren : Soo verklaerde hy nochtans opentlijck / dat hy nimmermeer gheraden oft goedt vinden soude / met den Spaengiaert in handelinghe te treden. Maer soo sy dan met den Hertoghe haer moesten vereenighen / dat van noode soude wesen toe te sien/ datmen geen Stadt in perijckel en stelde / ende datmen hem van het Oorloghsvolck verseeckerde / sonderlinghe vande Hoofden/ de welcke den Staten souden moeten aengenaem zijn/ ende haer Eedt doen / insghelijcx haren Raedt niet te min : Alst doenlijck ware / soude hy den derden wegh onghelijck liever hebben / nochtans onder de voorsz Conditie ende Middelen / anders waren sy gheschapen in handen vanden Vyandt te vallen / ofte geruineert te worden. 1583.

Ende den Prince zijn voorsz redenen besluytende/ seyde / dat dit was t'ghene hem goedt ghedocht hadde / haer voor te houden zijn ghevoelen op soo ghewichtighe saken / biddende voornamentlijck die van Antwerpen/ haer te voegē met de Generaliteyt/ ende zijn advijs in 't goede te nemen / protesterende/ dat hoedanighen Resolutie sylieden voornamen / midts dat de Religie in haer gheheel ende verseeckert bleve/ dat hy voor hem ghenomen hadde / hem daer naer te reguleren / ende het overighe van zijn daghen te volbrenghen in den dienste vande Generaliteyt vanden Heeren Staten / ende vande Stadt van Antwerpen in 't bysonder.

Nae dat de Staten verstaen hadden het ghevoelen des Princen van Orangien / ende oock ghehoort den Heere van Bellievrie / Ambassadeur ende Raedt des Koninghs van Vranckrijck tot haer ghesonden/ een personagie zijnde van gheleertheydt ende wijsheyt seer vermaert/ hebben geresolveert met den Hertoghe haer wederomme te vereenighen / ende tot dien eynde afgheveerdight aen den voorschreven Hertoghe den President van Vrieslandt / Doctor Leoninus/ den President van Vlaenderen / Meetkercke / ende andere. Van wegen den Hertoge werden oock aenghename Persoonen tot Middelaers by de Staten gebruyckt/ als te weten/ den Grave van Laval / ende andere/ die veel over ende weder reysden. De Staten vonden ghenen troost by haer Ghebueren van Enghelandt ofte Duytslandt. Wt Vranckrijck kreghen sy schoone toeseggingen / die nochtans met dreygementen schenen vermenght te wesen. Ende by haer selven vonden sy seer luttel middels/ om haer uyt den noot te helpen. De begeerte / om hare Steden uyt des Hertoghs handen te hebben / drongh haer seere / vreesende datse mochten aen den Prince van Parma overghelevert worden : Oock de hoope van Eyndoven te ontsetten met des Hertoghs Volck/ t'welck by den Vyandt sterck beleghert was / met meer andere gelijcke oorsaken/ beweeghden den Staten om de handelinghe met den Hertoge in aller manieren te vorderen.

De Staten resolveren/ om veel redenen/ met den Hertoch te vereenigen/ senden Gesanten aen hem.

Den Hertogh van zijner sijde worde seer tot de selve handelinghe ende vereeninge gepoort / door ghebreck van lijftocht ende ghelde / ende dat de Steden/ die hy in zijn gheweldt hadde / van alles waren onversien. Item de begeerte/ om zijn gevangen Volck binnen Antwerpen los te krijghen / daer hy het erghste van vreesde / midtsgaders die hoope van sulcken leelijcken stuck met der tijdt te verbeteren met weldoen / ende alsoo die schandt-vlecke uyt te wisschen. Daer werde seer aenghehouden / als dat den Hertoghe met behoorlijcke Garnisoenen binnen Brussel ofte Mechelen trecken soude/ op dat daer-en-tusschen de wonde / die noch versch was / wat genesen mochte / ende also bequamelijck van als verdraghen worden. Ende ten lesten zijn sy in Meerte met den anderen over een ghekomen / in der manieren als hier nae volght.

Redenen den Hertogh bewegende tot Accoordt.

Als dat den Hertogh soude nae Duyn-kercken trecken met vier hondert te Voet / ende dry hondert te Peerde/ aldaer Hof te houden voor eenen tijdt / om daer-en-tusschen te handelen met de Gedeputeerden der Staten / die men daer seynden soude op eenen goeden verseker den voet / streckende tot der Landen welvaren. Daer-en-tusschen souden alle Nederlanders ende hare goeden alomme in Vranckrijck ende tot Duyn-kercken ghearresteert zijnde / ontslaghen worden.

Contract van vereenigen tusschen den Hertogh en Staten/ den 18. Meert/ Anno 1583.

Op het onderteecken des Verdraghs / soude hy terstondt Vilvoorden over leveren / daer nae soude hy zijn Krijghs-volck / zijnde ontrent 25. hondert Switsers / ende dry duysent Fransoysen / met het overghebleven Peerde-volck / doen trecken nae Willebroeck/ alwaer/ van wegen de Staten / soude ghelevert ende ghetelt worden tnegentich duysent Guldens / om onder 't voorsz Krijghs-volck/ nae des Hertoghs ordonnantie / uytgedeelt te worden : Dat zijne Hoocheyt/ en t'voorschreven Kryghs-volc soudē Eedt doen

Hertoghs Volck komt in Staten dienst.

1583.

doen/ van trouwelijck zijn Hoocheydt te dienen/ ende niet te beginnen teghen de Staten ende de Landen. maer haer te laten ghebruycken teghen de Spaengiaerden Malcontenten ende haer aenhangers/ ende dan souden sy passeren over de Riviere in Brabandt. Op den selven Eedt souden oock het Enghelsch ende Schotsch Krijghs-volck uyt het Landt van Waes vertrecken nae Ruypelmonde/ ende soo over de Schelde/ om t'samen Eyndoven te ontsetten.

Den Hertog de Steden weder stellende/ ende nae Duynkercken treckende/ soude ontfanghen zijn Pampieren/ Meublen ende Gevangenen.

Middeler tijdt souden by den Hertogh komen als Gyselaers/ by hem verkoren/ Jonckheeren Philips van Schoonhoven/ Heer van Wanroy/ Borghemeester van Antwerpen/ Jan van Stralen Heer van Marxem/ Amptman/ ende Rogier van Leefdaghe/ Heer van nieu Waelwijck/ Schepen van Antwerpen/ Noel de Caron/ Heer van Schoonewalle/ Borgemeester vande Vrye met noch dry vande Gedeputeerden/ als Adolf van Meetkercke/ President van Vlaenderen/ Heyndrick de Bloyere/ Borghemeester van Brussel/ Meester Guilliame Everaerts/ Pencionaris van Antwerpen. Dese zijnde in handen van zijne Hoocheydt/ souden de Fransoysche Garnisoenen uyt Denremonde vertrecken/ ende den Hertoghe nae Duynkercken.

Ende zijnde op den wegh van Duynkercken/ souden hem oock overghegheven worden neffens die voorsz Gyselaers/ alle de ghevanghen Fransoysen/ met zijn Hoocheyts Koffere/ Pampieren ende Meubelen/ oock van zijne Dienaren/ in sulcken ghestalt/ als sy den 19. Meert bevonden werden. Dese ghelevert zijnde/ soude den Hertogh ledighen de Stadt van Dixmuyden/ ende ontslaen de voorsz Ostagiers: Welverstaende dat de Fransche ghevanghenen eerst souden betalen haer kosten ende de verceringhen by haer belooft/ daer in de Staten souden ten besten spreecken. Maer voor d'ander/ die gheen middel van ghelde ofte Borge te stellen hadden/ daer soude de Magistraet ofte Staten voor spreecken/ ten laste vanden Hertoghe/ die hem verbandt voor betalinghe vande selvighe sommen. De voornaemste ghevanghenen waren dese: De Bisschop van Constance, de Heere van Fervaques, de la Ferte, de Ferquis, de la Vergine, de Ryeulx, ende Beaupré, de Senesacq, de Pigneris de Toursays, sint Remy, de Seyseval, ende Cheaumont. De andere ghevangenen en souden nerghens om moghen gehouden worden/ ten ware om haer bysondere schulden. Den Hertogh met alle de zijne tot Duynkercken zijnde/ souden de Staten seynden/ soo haest als het moghelijck sal wesen/ haer Ghedeputeerden/ met volle authoriteyt/ om met den Hertogh te handelen ende te besluyten/ alles wat dienstelijck ende noodigh sal zijn/ tot des Hertoghs dienste/ ende der Lande profijt ende versekeringhe/ met alle onderlinghe correspondentien.

Den Hertogh soude oock expresse Brieven schrijven aen het Fransoysch Garnisoen/ dat binnen S. Wijnocxberghen lagh/ hen belastende te vertrecken nae het Leger/ ende de Stadt te laten in handen van het naturel Krijghs-volck/ op pene van ongehoorsaemheydt ende zijn toorn.

Ten lesten/ dat alles soude vergheten worden/ ende het Tractaet van Bordeaux/ vanden 24. Januarij/ in 't Jaer 1581. onderhouden. Dit Tractaet provisioneel is tot Denremonde/ den 18. Meerte/ Anno 1583. ghesloten/ onderteeckent gheweest/ ende den 2. April t'Antwerpen ghepubliceert. Ende alles over beyden sijden volbracht zijnde/ is den Hertogh tot Duynkercken ghekomen/ verwachtende aldaer der Staten Ghedeputeerden/ de welcke langhsaem waren/ om op deser saecke te resolveren/ so dat daer en tusschen andere veranderinghen voorvielen/ als volgen sal.

Anjou komt tot Duynkercken.

Daer zijn generalijck alle de Landen door groote opspraecken ghe-resen/ teghen de selve/ die de Fransoysen in 't Landt ghebracht hadden/ ende insonderheydt tegens den Prince van Orangien/ niet teghenstaende de Staten Generael hem daer van ghenoech ontschuldighden: Maer de Spaensghesinde behielpen haer daer mede/ ende dorsten nu alomme stout spreecken/ om alles in verworren te stellen/ ten eynde/ datter gheenen anderen middel en soude overigh zijn/ dan om de Landen te bevredighen met den Koningh van Spaengien/ daer veele doen seer nae trachten.

Opsprake teghen den Prince/ om 's Hertoghs feyt.

De Prince van Orangien hadde zijn vierde Houwelijck aenghegaen/ met de Weduwe van wijlen de Heere van Teligny/ die vermoordt was tot Parijs Anno 1572. zijnde de dochter des Admiraels van Chastillon oock doen vermoort. De welcke t'Schepe in Zeelandt aenquam/ den 8. April/ ende troude den 12. April by de welcke hy in 't naeste Jaer 1584. den 29. January t'savonts ten 8. uyren binnen Delft op een sondach eenen sone hadde/ genoemt Heyndrick Frederick.

De Prince van Orangien trouwe des Admiraels dochter van Vranckrijck.

Dese alliantie met dese Fransche Vrouwe vermeerderde des Volcx meyninghe/ te weten/ dat hy seer tot Vranckrijck geneyght was.

In Hollandt heeft hem/ omtrent desen tijdt/ eenen Cornelis de Hooghe opghewor-pen/ hem selven segghende te wesen Bastaert sone vanden Keyser Karolus de vijfde. Hy was inden Haghe ghebooren/ ten tijden als de Keyser daer hadde gheleghen/ ende was een konstigh Figuersnyder in Koper van deghelijcke Vrienden. Desen ghevanghen zijnde inden Haghe/ is aldaer by den Raedt van Hollandt/ als by den President Nicolai/ met de Raets-heeren Borre/ Cazembroodt/ Brederode/ Loen/ Menin/ Backer ende Leeuwen/ verwesen den 29. Meert/ ende gheoordeelt uyt den name vande Hooghe Overheydt/ vanden Graefschappen van Hollandt/ Zeelandt/ ende Vrieslandt/ &c. gheexecuteert te worden met den Sweerde/ ende ghevierendeelt. De Sententie hiel in/ om dat hy buyten pijne ende vanden beleden hadde/ dat omtrent Alderheylighen/ Anno 1581. hem ghetoont waren Brieven van Credentie/ by eenen Gabriel de Selva/ eertijdts Kamerlingh vanden Keyser Karolus de vijfde/ die uyt krachte vande selve/ hem sochte te induceeren van 's Koninghs wegen/ (midts dat den Pays tot Ceulen gheenen voort-gangh en kreegh/ om met hem by de Koningh van Spaengien te reysen/ door dien dat den Koningh verstaen hadde/ dat hy zijns Vaders Bastaert-sone was: Waerom hy begheerde met hem te raedtslaghen/ hoe men op eenen nieuwen voet de Landen weder in onderdanicheydt mochte brengen/ beloovende/ indien 't selve eenen goeden voort-ganck hadde/ hem te versien met groote staten ende digniteyten. Het welcke hy in deliberatie gestelt hebbende met eenen Meester Jacob de Vos Medecijn tot Delft/ hem in Spaengien te reysen niet vertrout/ maer met den voorsz Selva ghesonden eenen Jan Rattaller uyt Vrieslandt/ ontrent de tijden/ dat den Prince van Orangien ghe-schoten werdt/ hem mede ghevende Brieven van Credentie/ ende sekere voorslagh van middelen ende vertooch vanden staet/ conditien ende ghelegentheyt vande Landen. Desen Rattaller vijf Maenden uyt gheweest hebbende/ heeft hem Brieven vanden Koningh gebrocht/ ende aenghesevt/ dat hy met den Koningh/ ende Doctoor Fonck veel ghehandelt hadde/ dien zijn voornemen seer wel bevallen hadde. Ende om dat in 't werck te stellen/ soude den Koningh hem byghestaen hebben voor 't eerste met twee hondert duysent Daelders/ die hy tot Ceulen ofte Franckfort soude oplichten/ om op zijnen name Ruyteren ende Knechte aen te nemen. Daer beneffens hem belovende te versien met het Hertoghdom van Ghelre/ ofte eenigh ander/ dat hem best gheleghen soude zijn. Tot meerder versekertheydt hem oversevnende het afdrucksel van zijn Signet. Ende sints hadde hy hem selven begost uyt te gheven voor een Bastaert-sone van Oostenrijck/ en met den voorschreven Meester Jacob de Vos/ ende Jan Rattaller een fameus Boecxken ghemaeckt/ wesende heel oproerigh ende seditieus ghe-intituleert/ Hooghnoodigh advertissement, met insertie van seeckere Brieven aende Steden ende Officieren/ ende Gulden van Hollandt/ uyt den name vanden Bastaert van Oostenrijck/ om het Volck oproerig te maken/ en de Magistraten te verdrijven uyt zijnen name hulpe toeseggende. En hadde mede geraetslaegt om eenige Steden in te nemen/ ende 't Lant onder Spaengien te brengen/ hebbende

Cornelis de Hooghe hem seggende des Keysers sone te wesen/ wordt in den Haghe onthalst ende ghevierendeelt.

Jacob de Vos Medecijn tot Delft complice vande Hooge.

eenen Willem Willeboortsz aenbesteedt vier duysent Exemplaren van 't voorsz Boecxken te drucken / met noch vier hondert vande voorsz Brieven / ende noch Hans van Billen vier duysent tot Ceulen te drucken in Fransoys / met het Wapen van Oostenrijck daer oppe / ende dat hy nu reede was nae Duytslandt te reysen / om des Koninghs ghelt t'ontfanghen / ende zijn stuck in 't werck te stellen met Ruyteren ende Knechten. Als hy daer over ghevanghen / ende op dese bekentenisse verwesen werde ter doodt / is hy inden Haghe onthalst gheweest ende ghevierendeelt.

Pedro Dordoigno ghe-executeert / meynende den Prince te vermoorden.

In dese Maendt van Meert isser t'Antwerpen eenen Spaengiaert ghevanghen / ghenaemt Pedro Dordoigno / die bekende uyt Spaengien ghekomen te zijn / om den Prince van Orangien te vermoorden / ende dat hy daer over met den Koningh selve ghehandelt hadde / hoe wel hy naemaels den Koningh daer van wilde ontschuldighen / segghende alleenlijck met zijnen Secretaris daer van ghehandeldt te hebben. Hadde oock in 't doorreysen te Grevelinghe met La Motte daer van ghesproken. Hy seyde eerst uyt Croatien ghebooren te zijn : konde verscheyden talen spreken / ende was oock in 't innemen ende plonderen der Stadt van Antwerpen gheweest. Alles volkomelijck bekent hebbende / werde in Meert ghedoodt ende gevierendeelt.

Hans Janssen onthalst tot Vlissinghen.

Desgelijcx in 't volgende Jaer / den 23. April / wert oock tot Vlissinghen eenen Hans Janssen / een rijck Coopman onthalst / die uyt eenen bysonderen haet den Prince / met alle die by hem waren / meynde door Buspoeder in eenen Kelder / ontrent den Huyse / daer den Prince gelogeert was / om te brenghen / ende hadde daer van gehandelt met den Spaenschen Ambassadeur in Vranckrijck.

Capiteyn Goth ghesoliciteert den Prince van Orangien te vergheven.

Ontrent den selven tijdt is mede ghebeurt / dat een Fransoys Capiteyn / ghenaemt de Goth / zijnde van den Garnisoene der Sterckte ter Neuse / ghevanghen is ghewoorden / ende ghevallen inde handen vanden Marquis de Roubaix / vanden welcken hy is aenghesproken ende versocht gheweest / om eenighen dienst te doen voor de behoudenisse van zijn leven / dreyghende hem anders te dooden / om dat hy eens met swemmen uyt de Gevangenisse gheraeckt was : Ende onder andere verghde hy den voornoemden de Goth / dat hy de Stercke ter Neusen / oft een Bolwerck daer van (midts hy een Vendel daer binnen hadde) soude overleveren. T'welck desen Capiteyn / ondoenlijck achtende / t'selve weygerde. Daer nae versochte hy den selven Capiteyn om yet voor te nemen / op den Persoone vanden Prince van Orangien : T'welck den Capiteyn / naer vele woorden ende beloste van vergeldinghe / ten lesten aennam / seggende / dat hy wel toegangh wiste / om hem te vergheven in een seker pottagie / ghekoocht met Palinghen / die den Prince geerne at. Waer van den Marquis den Prince van Parma uyt Eeckeloo adverteerde / die hem antwoordde / de aenslagh goet te vinden / ende gaf hem macht om de ghelofte vande vergheldinghe te doen : maer hy soude den Capiteyn niet los laten / dan onder een ander schijnsel / om alle achterdencken te weeren. Alsoo werdt desen Capiteyn los ghelaten voor een Maendt Solts / die hy de Trompetter betaelde. Ter Neuse komende / heeft hy den Gouverneur / ende d'ander Capiteynen vergadert / ende opentlijck haerlieden dit alle verklaert / ende heeft hem naderhant ghetrouwelijck ende vromelijck ghedraghen / tot der tijt dat hy in Julio / Anno 1584. op de Schansse van Lillo beleghert zijnde / met andere Capiteynen ende Soldaten eenen uytval dede / verjaghende ende nederleggende de Wacht der Spaengiaerden / door zijn Been geschoten werdt / van welcke wonde hy naderhandt binnen Antwerpen gestorven is.

Op dese maniere hebben de Vyanden vanden Prince van Orangien by alle middelen gesocht hem om den hals te brenghen / als oft het dan al ghewonnen soude zijn / het welcke sy in 't naeste Jaer te passe brochten / daerse nochtans niet veel by en wonnen / als uyt het vervolgh van dese Memorien te sien sal zijn.

In 't selve Jaer van 1583. op den eersten dagh vanden Vasten s'avonts tusschen 9. ende 10. uren is den brandt t'Antwerpen inde nieuwe Borse ghekomen / door eenighe Cremers boven op den Pandt / die haer vyer qualijck bewaert hadden. Daer brande binnen rondtomme uyt / al datter branden konde / met alle de Coopmanschappe / die de Cramers daer hadden. De Stadt alsdoen noch ghenoech florerende / boude de selve wederom terstont op / midts dat de Mueren in 't viercant waren blijven staen.

t'Antwerpē brandt de nieuwe Borse af.

Wy hebben te vooren verhaelt / dat den Prince van Parma Eyndoven hadde beleghert / soo gheringe hy hoorde vanden aenslach des Hertoghs op Antwerpen / ende den twist der Landen met hem. T'welc de Staten oock seer beweeghde te eer met den Hertogh te vereenighen / om die voorsz Stede met zijn hulpe te ontsetten. Ende alsoo het Contract geschiede in 't beginsel van April / so trock het Krijghs-volc terstont te hoope / te weten / de Switsers / Fransoysen / Enghelschen ende Schotten / onder het beleydt van den Marischal Biron / sy trocken in Brabandt / ende namen ten eersten met ghewelt inne het Huys ofte Slot tot Viersel / alwaer den Colonel La Garde / nu Overste van 't Geschut / doot bleef / van een stuck t'welck berstede. Dese werdt seer beklaeght / ende eerlijck tot Antwerpen begraven : Want hy hadde eerlijck ende vromelijck den Prince van Orangien ende den Staten gedient / ende in veel aenslagen gheweest.

Eyndoven door Parma gewonnen / den 23. April.

Casteel Viersel ghewonnen.

Colonel La Garde doot gebleven.

Hier-en-tusschen kreghense de tijdinghe van het overgheven van Eyndoven. Daer waren binnen de Heer van Bonnivet / met de Heeren d'Alleyn / ende Focquerolles / met etlijcke Vendelen Fransoysen ende Schotten / die haer alle wel ghetrouwelijcken ende vromelijck ghequeten hebben in 't stercken ende houden van der plaetse. Maer alsoo den Prince van Parma / nae den aenslagh op Antwerpen / Meester alomme vanden Velde was / heeft hy Karel van Mansveldt belast / dat Stedeken van langher handt rondtomme te besluyten ende te begraven / soo datter niemandt uyt ofte in mochte / ende niet wel by te komen en was / Mansveldt alomme op zijn voordeel gelegert zijnde. Waer door ten lesten / na drye Maenden / die van binnen haer hebben moeten overgeven / als sy / by gebreck van lijftocht / ende anders / de Peerden / Honden ende Catten gegeten hadden : Ende trocken / den 23. April / met gheweer ende Baggagie eerlijcken uyt. De Prince vā Parma dede alle de Stercten afbreken.

Hier nae trock den Marischal Biron nae Rosendael / ende legherde het Casteel van Woude / een stercke plaetse by Bergen op Zoom / toekomende den Marck-grave van Berghen / daer wel 150. Italianen ende veel Landtvolck op was. Het Geschut daer voor ghebrocht zijnde / vonden sy de plaetse soo sterck / datmen met vijfthien hondert scheuten weynich uytgherecht hadde / om te konnen stormen. Doch het Garnisoen kreegh vreese in 't lijf / ende hebben 't overgheghevenden 10. Mey / uyttreckende met Rappier ende Poingiaert. Maer over den Capiteyn van Parma voor een Verrader gescholden worde.

Woude by Bergen gewonnen / door Biron / den 10. Mey.

Terwijle Biron voor Woude besigh was / heeft Mansveldt / met zijnen Legher van Eyndoven opghetrocken zijnde / Turnout / Hooghstraten / Loenhout ende Viersel weder inghenomen / ende is daer naer voor Diest ghekomen / daer den Colonel Paulus Toecker t'ghebiedt in hadde / de welcke hem de Stadt oock over gaf / als den Legher daer 10. oft 12. daghen vooren ende ontrent ghelegen hadde. In dese Stadt en was geen Peerde-volc / maer 4. Vendelen Nederlantsche ende 2. Vendelen Engelsche Voetknechten / die seer onsterck zijnde / t'samen maer 300. Mannen uytbrochten. De Borgherije was ontrent vijf hondert Mannen sterck / maer niet tot vechten ghesint / om dat sy sesmael in 17. Jaren van verscheyden parthijen inghewonnen waren gheweest : De Stadt was meer dan een half ure gaens wijdt in 't ronde / uytbrenghende over de seven hondert ende vijftigh Roeden / ende hadde aen d'een syde drooghe Grachten / ende aen d'ander syde luttel Waters / ende leeghe Borst-weeringhe : Sy was rondt sonder eenighe flanckeringhe / om de Wallen te moghen bevrijden. Daer-en-boven

Diest werdt aen Mansveldt oock overgegevē / dē 27. Mey.

Grootte van Diest ende haer onsterckheyt.

lagen

1582.

laghen buyten verscheyden Berghen/ door de welcke men die lichtelijck konde bedwingen / sulcx dat sy gemackelijck, jae oock sonder groot Geschut te winnen was. Daer en boven was de Borgerye moedeloos/ vreesende gheplondert te werden / de welcke den Colonel drongen/om met den Vyandt te handelen. Het verdragh wert gemaeckt/ dat sy souden de Vendelen over-leveren / ende met haer Wapenen uyt-trecken/ met soo veel Baggagie/ als sy souden konnen dragen op eenige Wagenen ende Peerden vande Capiteyné. Die vande Borghers wilden / mochten oock op de selve conditie vertrecken.

Alsoo quamen sy den 28. Mey tot Borgherhout by Antwerpen / alwaer korts daer over den Colonel Toecker ghevanghen werdt/ ende het Kryghs-volck (uytgenomen de Engelsche) als onweerdigh afghedanckt. Maer alsoo den Colonel van veel Artyckelen beschuldight ende beswaert werde / heeft hy hem met de boven-verhaelde redenen / ende met de onwillicheyt der Borgheren/ die wel de stercksten waren ende andersins ontschuldight/ ende die onschuldt in Drucke uyt-ghegheven / ende is alsoo daer van ghekomen.

Terstondt hier nae heeft Mansveldts Leger hem ontrent Westerloo begheven / een stercke plaetse in de Kempen in Brabandt / op de Riviere Nethe gheleghen. Sommighe verbitterde Boeren wesen hem een valleye / ontrent een half mijle van daer / daer in hy mochte het diep Water rondtomme het Slot van Westerloo afleyden / 't welck hy soo dede met eenen Gracht / die hy dede graven / sulcx datmen droogh voets aen het Slot komen konde. Als nu de Overste/ghenaemt Vliet/ hem daer over beschoten vondt/ heeft hy 't Slot over-ghegheven/ den vijfden Junij. Daerom hy oock tot Antwerpen ghevangen werdt/ met groote opspraecke der Borgheren : maer quam weder los.

Mansvelt werdt het Slot Westerloo overgegeven, den 5. Junij.

Nae het innemen van dese plaetse/ quam de Prince van Parma selfs der Staten Legher besoecken ontrent Roosendael / den welcken de Marschalck Biron soo wel op voordeel beset hadde/ dat het scheen / dat de Vyandt sonder groote schade hem niet soude konnen bespringhen. Maer also Parma wiste datter kleyne eenicheydt/gheen discipline/ ende groot misvertrouwen in 't Legher was tusschen de Fransoysen / Enghelschen ende Nederlanders / nam hy eyndelijck voor / den 20. Junij / dien te bespringhen/ 't welck hem eensdeels wel gheluckte : Want aen d'een zijde werden de Enghelschen gheslaghen/overmidts eenighe uyt verachtinghe ofte mistrouwen haer toe-geordineerde plaetse niet en hielen. Biron selve werdt in sijn been ghequetst / doch de schade en was niet groot / Waeromme Parma/ siende dat hy met een oudt Kryghsman te doen hadde / in Julio vertrock / om Herentals te beleggen / daer wel sesthien-hondert Mannen by die van Antwerpen in ghelegdt waren / soo dat hy te vergheefs sijnen tijdt versleet.

Parma bespringt Birons Leger by Roosendael / den 20. Junij.

Parma beleghert Herentals te vergeefs.

De saken der Staten in Nederlandt liepen dagelijcx meer ende meer confuser ofte in werringe / mits dat de Staten Generael / die nae den aenslagh des Hertoghs op Antwerpen/ den Raedt van State nevens hem wesende/ ontslagen hadden/ soo dat het geheel Regiment weder in haer handen was ghevallen. Ende mits verscheydenheden van opinien / en konden sy onder malkanderen niet accorderen / ghemerckt eenige Spaens-gesinde / andere quaet Fransoys waren / ende de reste oock ghealtereert / om der Fransoysen ontrouwe / sochten verwerdelijck de een des anderen gevoelen tegen te spreecken/ soo dat oock de Hertogh van Brabandt ende Anjou / tot Duynkercken noch zijnde / 't selve wel ghenoech ghewaer werde / tot den welcken ten lesten ghesonden werden Ghedeputeerden/maer met kleynen bescheede. Daer beneffens nam dagelijcx sijn aensien meer ende meer af / overmits Biron/ met sijn Krijghs-volck/ om redenen voorschreven / seer weynigh ofte niet uyt en rechte : 't welck veroorsaeckte / dat den haet ende het mistrouwen teghen den Fransoysen meer groeyde/ door het toe-stoken der Spaensche-ghesinde/ nu verstout ende vermeerdert zijnde.

Confusie onder den Staten.

De Hertogh hier door beweecht / oock sieck zijnde van ongemeechte heeft goet ghevonden nae Vranckrijck te vertrecken / soo om ordere te gheven tot de bescherminghe van Kamerijck/ nae 't welcke de omliggende Garnisoenen seer stonden/als om sijn naerder saken / noyende den twist tusschen hem ende den Koningh sijnen Broeder: Waeromme hy tot Duynkercken alle sijn Hofgesin ende Baggagie t'Scheepe ghedaen heeft, ende is alsoo van daer ghetrocken nae Calis/den 28. Junij latende Monsieur de Chamoys voor Gouverneur binnen Duynkercken/ met eenige vier oft vijf hondert Mannen / die men meynden wel twaelf hondert sterck te wesen : want alsoo sy twee ofte dry daghen te vooren ghemonstert waren gheweest / ende gheldt hadden / liepen sy al met den Hertogh wech / niet teghenstaende de Poorten ghesloten waren/ende lieten haer over de Mueren vallē: Desghelijcx trock met hem uyt bykans alle de Schepen ende Schip-volck.

1582.

Hertoge van Brabant eñ Anjou vertreckt uyt Duynkercke op Calis de 28 Junij.

De Heere van Montigny/ende La Motte met de Garnisoenen die Parma in Vlaenderen hadde/ hadden haer over lange op eenen aenslagh toe-gerust op Nieupoort / soo men meynde / alwaer sy verstandt mochten binnen hebben. Nu hoorende van des Hertoghs vertreck / hebben sy subijtelijcken alle haer Krijghs-volck vergadert/dat sy konden/ende zijn den lesten Junij voor Duynkercken gekomen / ende hebben terstondt de Havene met Ketenen ende Masten gestopt ende Schanssen daer by gemaeckt.

Parmas Kryghs-volc in Vlaenderen beleggen Duynkercken/den 30. Juny.

Dese Stadt Duynkercken is in Vlaenderen hardt op den Zeekant gheleghen/ vijf ofte ses mylen van Cales/ ende dry mylen van Grevelinghe : was een redelijcke goede Stadt/ vol neeringhe van Koopmanschappe ende Visscherije / ende nu weder wel gebouwt / 't ghene dat vyde Fransoysen afghebrandt was/ Anno 1558. Sy en is niet sterck / mits sy in de Zee-Duynen is gheleghen / diese ghenoech commanderen. Daer vergaderen veel kleyne Wateren/ die voor de Stadt in Zee vallen / ende maken de Havene. Seer groote Schepen en konnen daer niet in komen / want de Havene voor de Stadt alle ghetijde bykans drooghe is.

Descriptie van Duynkercken.

Montigny ende La Motte hebben alsoo dese Stadt onversien stoutelijck aen-ghevallen / met ontrent vijf duysent Mannen / als het meeste Volck daer uyt was / eñ so nauw terstont rondtomme beset dat de selve die vanden Garnisoene van S. Wijnocxberghe(maer een mijle van daer gheleghen) daer niet binnen en konden / wel wetende / dat den haet ende het mistrouwen / die men den Hertogh eñ den Fransoysen droegh/alle het ontset beletten souden/ ghelijck het oock gebeurde. Want also de Prince van Orangien / ende de Generale Staten/terstondt derwaerts wilden schicken over 't Water den Maerschalck Biron/met Switsers eñ Fransoysen/op 't versoeck van de twee Leden van Vlaenderen / namelijck/ Brugge ende t'Vrije : Soo en hebben die van Ghent den pas niet willen toelaten door 't Landt van Waes/ presumerende dat den Prince die sochte int Landt van Waes te legeren/ ende also binnen Gent te brenghen/ om sijn wederpartije te straffen/seggende : Nademael dat sy met goede Conscientie niet en mochten den Hertogh van Anjou weder aenveerden / soo en wast niet behoorlijck hem met zijn Krijghs-volck te behelpen. Op dit teghenségghen versochten die van Brugge ende vanden Vrije (met presentatie van uyt te reycken haerlieder respective quoten / inde versochte somme vanden Prince tot dien eynde / daer inne vervanghende die van Yperen) dat de Maerschalck Biron ten minsten met zijnen Legher mochte komen voor Nieupoorte / om het overschot van West-Vlaenderen ten minsten te bewaren. Ende daer toe wert by de voorschreven twee Leden terstondt t'Broodt voor den Legher ghebacken / ende men begost een beschansinghe voor Nieupoort te graven : T'welck vande Staten aldus goet ghevonden werdt / ghemerckt vastelijck te vermoeden was / dat het Legher voor Duynkercken/ t'welck (in 't eerste eer Parma daer selve by quam) maer vijf duysent sterck was / de komste van Biron niet verwachten en soude : Want alle ghetyden alst

Die van Ghent uyt haet vande Fransoysen beletten het ontsetten van Duynkercke van Parma beleghert.

1583.

hoogh Water was / het Legher door 't Water in drie deelen verdeylt was. Maer die van Ghent / daer nu de secrete Spaensch-ghesinde in credit ende authoriteyt waren komen / door haet teghen Fransoysen/ protesteerden ende verklaerden opentlijck/dat sy haer souden afsonderen / soo verre men hem met 't selfde Krijghs-volck wilde behelpen/ende sy en wilden geen Fransoysen in Vlaenderen lijden. De Prince van Orangien dese hartneckicheydt van die van Ghendt siende/ende vreesende van vorder onordeninge / ordineerde diversche Regimenten Ingeborene / Enghelsche ende Schotten / nae Vlaenderen te trecken / om ten minsten de andere Steden te beter te versekeren/ 't welck oock door d'onwillighe voorsz gheretardeert ende belet werdt : soo dat het daer-en-tusschen ghenoech te spade werdt.

Duynkercken by Parma ghewonnen / den 16. Julij.

Hierentusschen trock des Prince van Parma Leger voor Herentals op/ ende quam oock voor Duynkercken/daer hy alle ghewelt toonde. Den Gouverneur Chamoys / alsoo hem van geene zijden geen ontset en quam / kreegh oock veel vergramde Borgerije tegen/ dies hem te onsterck vindende/ om vorder ghewelt te wederstaen / handelde met Parma/ ende trock/den 16. Julij/ met sijn Krijghs-volck daer uyt met Rappier ende Poingiaert.

Parma sent Vrybuyters uyt Duynkercken in Zee.

Als nu Parma dus Meester van dese Zee-stadt Duynkercken was / heeft hyse met Spaengiaerden beset/ ende is hem seer nut tot sijn Oorloghe gheweest/ want hy terstont daer uyt kleyn Oorlogh-schepen ter Zee ghesonden heeft / die dagelijcx veel Buyten ende Schepen / met alderhande Koopmanschappen/Victalie eñ nootdruft/in brochten: T'welck die van Hollandt ende Zeelandt niet wel beletten konden/ overmidts sy met sommige Winden/ die op het Landt waeyen / daer met wel en konnen voor de Havene blijven liggen.

Nieupoort wordt Parma ooc overgegeven met Vuerne.

Van Duynkercken trock Parma met sijnen Leger tegen Nieupoorte / 't welck hem oock korts over gaf / want de Gemeynte stercker was dan het Garnisoen / wesende maer van twee Compagnien. De Capiteynen / te Brugghe komende / werden daer over ghevanghen/doch nae korte daghen weder ontslagen : Alsoo oock de Capiteynen van Vuerne/ die welcke de plaetse over-ghegheven hadden/sonder den Vyandt te sien.

Die van Brugge ende 't Vrye verkiesen den Prince van Chimay voor Gouverneur van Vlaenderen.

De tijdinge van het overgaen van Duynkercken te Brugghe ghekomen zijnde / ter selver uren / dat de Borghemeesters vande twee Collegien byden anderen waren / te weten / de Heeren Niclaes Casembroodt/met Pieter Dominicke van Brugge ende N. van Mariboorde / met Meester Fransoys Nans van die vanden Vrijen / hebben die selve inder haest/ sonder voor-weten vande respective Collegien / ende sonder het vergaderen van 't Ghemeynte / als oock vanden Prince van Orangien / ende Generale Staten / ghesonden haer Ghedeputeerde / van weghen de twee Leden / naer Bevere / om te versoecken den Prince van Chimay (die hem aldaer onthiel) tot haren Gouverneur / ende dat niet door eenighen quaden wille / ofte door misverstandt met den Prince van Orangien / ofte Generale Staten / maer alleenlijck/ uyt dien sy wisten/ dat de Stadt van Brugghe soude moeten versien worden met grooter Garnisoene / vermoedende in 't stuck van Oorloge de reputatie seer noodigh te wesen. Waeromme sy daer toe hebben willen verkiesen een Persoon van grooter qualiteyt / vanden welcken sy alsdoen gheenderhande mistrouwen en hadden. Voorby gaende de Prince van Espinoy / de welcke daer toe gherecommandeert was/ vanden Prince van Orangien / zijnde een wel ghequalificeert Heere/ Kloeck/ Magnanim ende Vigilant/ die het wel verdient hadde/ hoe wel Rooms Catholijck/ nochtans sijnen Vaderlande seer getrouwe. Dese meynde dat die van Brugghe hem seer toegedaen waren/maer twijfelde van Ghent &c. om de Religie / die nochtans beter tot hem genegen waren / die selve hem waerschouden die van Brugghe ende 't Vrije tot hem te bewegen / dies de Prince van Espinoy hem verstooren siende / vertrock na Vranckrijck/ daer hy troude ende kinderen ghewan / doende de Nederlanden aldaer noch dienst / alwaer hy is ghestorven / hy was de outste broeder vande Viconte de Gand ende Marquis de Roubaix. Op dit versoeck is den Prince van Chimay terstont tot Brugghe ghekomen/ende aldaer ontfanghen als Gouverneur vande twee voorschreven Leden / den 22. Julij/ ende niet langhe daer nae den 7. Augusti/ oock vande andere twee Leden van Vlaenderen / met eenighe vande welcke hy te vooren heymelijck verstandt ghehadt hadde. 1583.

Parma Oostende beleghert / treckt weder af.

Hier en tusschen den Hertogh van Parma vervolghende sijne Victorie/ hadde beleghert Oostende / alwaer die van Brugghe / voor het aenkomen vanden Prince van Chimay / gesonden hadden vier Vendelen Knechten/ ende op sijn aenkomste heeft den voorschreven Prince daer ghesonden neghen Vendelen van het Regiment vanden Heer Philips van der Gracht / Heer van Mortaigne / onder den Capiteyn Jaques Tutelaer / Luytenant Colonel / neffens andere uyt Brabandt / door laste vanden Prince van Orangien. Dese leste Compagnien tot Oostende gekomen wesende / ende daer en boven 's nachts Capiteyn Merten Drooghe met alderhande voor-raedt van Munitien van Oorloghe / soo is Parma (dat vernomen hebbende / ende siende de Stadt wel versien) van sijn belegh/ na vier ofte vijf daghen/afghetoghen / hoe wel hy eenighe stucken Gheschuts gheplant hadde / ende is van daer nae Dixmuyden ghetrocken/ alwaer vijf Compagnien in Garnisoene laghen/ die hy oock sonder grooten wederstant bekomen heeft.

Wijnocxbergen beset contomine gheeft haer aen Parma.

Met dit overgaen van dese Steden van Duynkercken/ Nieupoort/ Vuerne ende Dixmuyden/ was S. Wijnocxbergen beset ende belegert vande omliggende Garnisoenen. Daer lagh binnen Monseur de Villeneufve / met eenighe Compagnien Fransoysen van sijnen Regimente : De welcke / hoe wel hy van de gereformeerde Religie was/ eñ in dienste gheweest was vande Staten/ op de repartitie van Vlaendere/ al voor de komste vanden Hertogh van Anjou/ nochtans siende des Landts saken daghelijcx qualijck afloopen / ende geen hulpe ofte assistentie verwachtende/ heeft die Stadt oock overghegheven/ doende eerst hem ende sijn Volck wel betalen.

Yperen beleghert.

Naer het overgeven van Dixmuyden / was Parma vertrocken met sijnen Legher op Yperen / een vande vier Leden van Vlaenderen / die hy sterck beleghert. De Stadt was sterck van Borgherije/ ende daer binnen tamelijck Garnisoen / onder het bevel vanden Heere van Marquette/ die daer Gouverneur was / door wiens beleydt ende kloeck-moedicheyt het belegh langhe duerde / alsoo wy hier nae vertellen sullen.

Meenen werdt verlaten / ende de Schotten daer uyt te Brugghe ontboden.

Die van Brugghe waren voor haer Stadt in desen voorspoet des Vyandts besorght / ende alsoo sy weynigh Garnisoens in hadden / ende onder de Gemeynte veel gheneycht waren tot den Vyandt / hadden sy besloten / al voor de aenkomste van Chimay/ t'ontbieden den Colonel Boyde / met het Schotsche Regiment / wesende van haerlieden Colonel ghemaeckt / ende het Regiment by haerlieden betaeldt/ ende de Stadt van Meenen te verlaten / alwaer het in Garnisoene lagh.

Welcke Resolutie terstondt/ nae de komste vanden Prince van Chimay/ in 't werck wert gestelt : Waer aen te sien is / hoe verscheyden dickmael zijn de uytkomsten vande aenslaghen / ende meyninghen der Menschen. Desen Colonel Boyde werdt ontboden tot descherminghe vande Stadt Brugge / die welcke hy namaels met Chimay inde Spaengiaerden handen gebrocht heeft.

Terwijle Parma dus prospereerde/ ende 't Volck generalijck despereerde/ soo was tot Ghent ten huyse van Ryhove Hooghbailliu vergadert/den 18. Junij/ ende beraedtslaeght van weghen de Vier Leden van Vlaenderen / dat Heere van Gothen / Lenaert Cazembroodt / ende Jaques Marchant met den Pencionaris Somere van Ghendt ende Roelandt Carpentier van Yperen / souden trecken na Antwerpen byde Generale Staten / ende daer verklaren volgende dese Instructie.

Men moet verthoonen hoe dat de Hoofden van

de Vier

1583. 1583.

Hertoogh vande Vier Leden van Vlaenderen ghehoudē aen die van Brabandt/ als dat den Hertogh van Anjou niet dienende weder aenghenomen.

de Vier Leden van Vlaenderen hebben t'samen gheraetslaeght tot Ghent/ op de beleydinghe der teghenwoordigher Landtsaten / namelick op de Propositie diemen de Gemeynte voorhouden soude / nopende de weder-aenneminge van syne Hoocheyt den Hertogh van Anjou / hebbende ghevonden in 't stuck soo veel swaricheden/ dat sy groot gevonden hebben ende noodelijck / dat men eer de Propositie ghesc hiede / om te conserveren de behoorlijcke Unie met hunne Gheconfedereerde / ende namelijck met die van Brabandt / als haer naeste Ghebueren ende gheallieerde/ ende om te schouwen de verscheydenheydt vande resolutien (waer uyt spruyten ghemeynlijck verstropinge, seer nadeelich eenighen staet) te senden eenige van onder hunlieden tot Antwerpen / op dat sy / nae dat sy sullen behendelyck ghevoeldt hebben de opinien vande hoofden / die sy sullen weten van authoriteyt te wesen/ verstandich ende wel gheneghen tot de sake / hun dan sullen verthoonen de voorschreven swaricheden/ ende van haer te verstaen haer advijs/ ende beneerstighen dat sy mochten daer over accoordt worden met de voorschreven Vier Leden soo mogelijck ware.

Ten eersten nopende de weder-aenneminghe van Sijne Hoogheyt / verthoonden sy dat alles wel overweghen/ ghemerckt de teghenwoordige Oorloghe, te weten voor Religie ende vrijheydt / ghevoert wordt/ hun voorschreven Overste bevinden dat het Godt niet gheoorlooft ende nae menschelijck verstandt niet dienstelyck en is / weder aen te nemen voor Overheere/een die nu alle syn actien/ ende namelick in een acte soo wreedt ende barbare / heeft bewesen te zijn een Atheist ende Tyran/ ende volghens diey een ghesworen vyandt vande Religie / ende vande vrijheydt/ van wien in plaetse van een onderhouden / men niet te verwachten en heeft/ dan een verdempinghe/ geen plaetse hebbende / dat eenighe willen excuseren sijn feyt als gecauseert door jongen raedt/ ende doen ghelooven dat het hem leet is / ende nu verandert van voornemen/ eerstelijck datmen aensiet syn opbrengē/ sijn onmenschelijck ende ongoddelyck leven / ende de maeren diemen hoort/de contrarie teeckenen diemen siet eñ hoort van alle kanten / mede de boosheydt van sijn Raden / byde welcke hy hem noch laet gouverneren/ daer vàn laet verklaren datmen gehoort heeft by het Rapport van Bollius en Haren / by de brieven van Caluwaert ende by het rapport vande twee spien ghekomen uyt Picardien / ten lesten sullen besluyten dat Godt ons ghenoech heeft bethoont onse fauten die wy begaen hebben / in 't aennemen van sijn Hoocheyt/ ende ons hebbende so miraculeuselyck getrocken uyt den afgrondt/ daer wy by na in waren verballen door sijn voornemen / men en konde niet begrijpen/ hoemen met goeder conscientie soude moghen te wercke gaen/ om het volck te beweghen/ hen te stooten aenden selven Rotsteen ende hen weder te onderwerpen totten quade / daer sy maer eerst uyt en komen: zijnde van geenen gewichte dat eenige voortbrengen/ datmen hem soo wel soude konnē breydelen met conditien / dat hy ons gheen quaet en soude konnen doen / al wilde hy schoon / maer eens zijnde haer Heere/sal hy middelen genoech hebben/om door haer te volbrengen in een Jaer/ dat hy te vooren niet konde doen in een Maendt / ende hy hadde alreede ghenoech bethoont / hoe datter seer kleyne versekertheyt is in Tractaten / als de partije noch Gheloove noch Wet en heeft / voornamelijck als hy hem ghedispenseert vint ten aensien van Ketters.

Vorder moetmen insien de swaricheden die hun verthoonen ten aensien vande Landen van Overmase / de welcke zijnde van meerder ghetal / hebben ghenoech te kennen gegeven / soo wel by het leste Afscheyt/ als by brieven van Hollandt ende Zeelandt in geener manieren te willen verstaen tot eenich Tractaet in te gaen / maer dat sy voor-ghenomen hadden eenen anderen wech voor de beleydinghen ende versekeringhe van haer saken / by eenen meer engheren wech op den voet van Utrecht.

Dat meer is / daer loopt een maere / dat die van Gelre/ staen op een Tractaet met den Hertoghe Cazimirus/waer uyt men wel mach bedencken de groote swaricheden die souden volgen/ wanneer Brabant ende Vlaenderen alleen haer souden worpen onder eenen Prince / 't welck wel schijnt ons doenlyck/ dan met asscheydinge ofte distroiatie vande Provincien/ ende breecken vande Unie Generale.

De teghenworpingen diemen mochte voort-brenghen/ als datmen Sijn Hoogheydt verwerpende/ op hem soude trecken de vyandtschap van Vranckrijck/ neffens die van Spaengien / ende die en soude men niet lange konnen wederstaen by ghebreck van middelen / van Authoriteyt / ende van goede correspondentien / men soude mede offenderen de Koninginne van Engelant ende andere Potentaten / hun toeghedaen / eyndelinghe / het soude te langhe ende te swaer zijn in nieuwe alliantien te treden / quaet te resolveren/ blijvende voor eenen vasten grondt/ dat het beter is te hebben twee Vyanden bekendt / dan eenen te moeten dienen / veel sorghelijcker ende bedeckter / in wiens handen men soude moeten over-gheven alle Authoriteyt eñ 't selve mes hun de kele af te steecken/ ende vanden welcken het eynde van alle Victorien niet anders konde wesen / dan den onder-gangh soo wel vande Religie / als vande vrijheydt / uyt de oorsaken voorschreven.

Daer-en-boven stont te considereren / dat de middelen so kleyn niet zijn/ noch der goeder vrienden correspondentien soo weeck/ maer dat soo wy eens resolveren/ ende maecken vande noot een deucht / daer en zijn noch middelen genoech/ soo niet om den vyant te bespringen/ten minsten om hem te stellen tot een goede afwendinghe totter tijdt/ datmen hem mach stercken met ander alliantien met Princen ende Republycken vande selve professie / op welcker ghetrouheyt/men hem soude moghen verseeckeren/ende verwachten sulck ander gheluck ende uytkomst / die den goeden Godt ghemeynlijck bewijst / selve teghen alle hoope ende menschelijcke redenen / tot sulcke die met wettelijcke middelen / voorstaen rechtveerdighe ende redelijcke saken/ende die niet en mistrouwen de voorsichticheyt Gods / noch geen toevlucht en nemen tot den vleeschelijcken arm / ende macht der godloosen: ende ten uytersten soo wy moeten kastijdinge hebben/ het is verre beter te vergaen hem vromelijck weyrende met goeder conscientie / dan om te voorkomen een lichamelijck perijckel hem te werpen in een ander veel grooter ende blijckelijcker/met onder-gangh van beyde de fondamentale oorsaken onser Oorloge/ te weten van onse Religie ende Vrijheydt / zijnde mede niet gelooffelijck / dat de Koninginne van Engelant oft eenigh ander Christelijck Prince / konnen goedt vinden het leelijck stuck van Sijne Hoocheydt ende ons onghelijck gheven / soo wy tot conservatie van onse Religie / Vrijheydt / Lijff ende Goedt/ zijn ghedwonghen ander bedenckinghe te nemen op onse affairen / zijnde ongetwijffelt veel meer apparentie / dat sy behoorlijck ende ernstelijck versocht / ons sullen gonste toe-draghen/ als wetende/ dat om te houden staende / 't selve wy doen / sy mede ghehaet ende vervolght zijn vande selve Vyanden / ende dat wy niet konden gheruijneert worden / oft sy souden eer langhe oock ghevoelen haren staet ende Landen ghetturbeert ende geswackt.

Dit stuck gedisputeert ende gesloten / dat het noch gheoorloft ofte behoorlijck zy/ Sijn Hoocheyt weder aen te nemen/ soo moetmen bedencken/ of het voeght ten eersten af te segghen / oft het stuck noch wat op te houden / eñ metter tijdt wachten / dat behendelijck te doen / ende soo het haestich affegghen niet en kan gheschieden sonder groot achterdeel / om de kleyne ordre die daer noch ghestelt is/ in onse saken/ so soude het wel noot wesen / Sijn Hoocheydt noch wat t'onderhouden in wat hopen / ende adviseren hem voor te houden eenighe conditien die wel redelijck mochten zijn in ons respect / tot de welcke nochtans gheen apparentie en ware / dat hy soude willen verstaen/ als dat de Koningh opentlijck soude verklaren ende voeren Oorloge tegen den Koning van Spaengien/ dat hy sluyte alle de Havenen / Passagien ende Revieren daer den Vyandt mede ghedient is. Dat sijne Hoocheyt hem alliere met de Princesse van Navarre. Dat hy den Koningh van Navarra maecke sij-

1583.

nen Stadthouder. Dat hy van hem doe Fervaques Rochepot / Quesnoy ende ander sijn Raedtsheeren / autheurs eñ doenders inden lesten aenslach / ende dat hy hem voortaen niet en laet dienen / soo wel int feyt van Oorloghe als vande Regeringe dan van Overste ende Raedtsheeren de Religie toeghedaen ende den Staten aenghenaem / Maer om datter te twijffelen is / oft hy in apparentie mochte beloven sulcx te voldoen voor eenigen tijdt / soo dat hy ten minsten maer mochte weder inkomen inde Heerschappije deser Landen / ende also soude te sorgen zijn / dat wy mochten int net gevangen worden / soo soudemen moghen by de voorsz conditien byvoegen / eenighe meer die in sijn macht niet en stonden / nochtans seer redelijcken / als dat die van Vlaenderen niet en souden willen verstaen in weder-aenneminghe van Sijne Hoogheydt / ten ware alle de andere Vereenighde Nederlanden / soo wel die / die begrepen waren in 't eerste Tractaet / als de andere van Utrecht ende Overijssel souden mede aennemen Sijn Hoogheydt voor Overheere / ende dat op de selve conditie ende sonder Reversale brieven / maer hem ontfanghen ende hulden realement met der daedt / alsoo die van Vlaenderen hun hadden exemplaerlijck bethoont / ende anders souden sy niet konnen doen als strijdende teghen haer Generale Unie.

Tot het welcke soo sy vonden die van Brabandt haer te willen conformeren / nae dat sy met hun sullen hebben gecommuniceert / op de middelen van eenige ordre op haer affayren te stellen / ende ons te houden in goede eendracht / om ghesamentlijck te wederstaen alderhande vyanden met beter ende nauwer correspondentie met de Landen van Over Mase / ende na dat sy t'samen geraemt sullen hebben eenige te senden om beter hun voornemen te verstaen / ende verbontenissen te maecken / als mede om te herstellen vande Convoyen ende op 't stuck vande Tollen / dan sullen sy hen terstondt voeghen by Sijne Excellentie / om hem klaer ende duydelijck aen te segghen alle het voorgaende / hun beste doende om hem te beweghen anderen voet te nemen dan de alliantie van Vranckrijck / met hem wel duydelijck voor te houden de swaricheden ende inconvenienten / waer inne hy ende den gheheelen staet in perijckel waren te vallen / soomen wilde hem selven forceren ende opiniastren tegen alle apparentie / om 't welck te doen wel smaken / een sacke daer sy sulcken grouwel van hebben / ende daer van de ghedachtenisse ende de wonden noch soo vers zijn.

Dit vertoogh en heeft de Generale Staten noch den Prince van Orangien niet wel bevallen / dewelcke seyde / daer en waren maer twee weghen / men moeste Frans ofte Spaensch wesen : alsoo keerden dese Gedeputeerde na huys sonder resolutie / ende op haer rapport is de Ghemeynte tot Ghent gantsch vyandt vanden Fransoys ghewoorden / daer by dat de Spaensch-ghesinde onder ghearbeyt hebben / andere hebben hope door den Colonel Norritsch op Enghelandt gehadt / ander op den Koningh van Navarra / ofte op Duytslandt / soo datter groote confusien zijn onder de Provincien gevallen.

De saecken vande Landen aldus onseker staende / ende het gheluck haer alomme teghen loopende / heeft oorsaecke gheweest / dat de Ghemeynte seer begost heeft te murmureren teghen d'Overheydt / als ghemeynlijck in sulcke tijden gebeurt / daer de Spaensch-ghesinde haer over al wel mede wisten te behelpen. T'selfde is oock t'Antwerpen gheschiedt / alwaer 't ghemeyn Volck / door eenighe bedeckte Instrumenten / schielijcken wijs ghemaeckt werde / dat de Prince van Orangien aldaer de plaetse van 't Kasteel vol Fransoysen ghebracht hadde / die aldaer sochten haer selven te begraven ende te beschanssen: Waer toe wel eenighe verwe gaf een afpalinghe met Grachten / diemen maeckte op de Pleyne voor 't Kasteel / om die te betimmeren / scheydende de Heerstraten vande erve / die men verkoopen ofte betimmeren soude. Op dit rumoer ontstondt t'Antwerpen een alarm / ende de Ghemeynte liep ghewapent nae het Kasteel / ende door-sochten 't al. Ende niet tegenstaende / dat sy niet en vonden / soo was

Rumoer tot Antwerpen teghen den Prince.

nochtans de ongheregheltheydt van sommighe soo groot / dat sy den Prince uyt eyschten / hem scheldende opentlijck voor een Verrader / ende Inbrenger vande Fransoysen.

Dit rumoer (door beschaemtheyt van datter niet bevonden werde) ghestilt zijnde / heeft den Prince seer verdroten / te meer / om dat de Magistraet daer gheen straffe over dede / uyt vreese vande Ghemeynte die nu stout ende trotsigh gewoorden was / daerom hy dies te eer uyt Antwerpen / met alle sijn Hofghesin vertrock nae Zeelandt / den 22. Julij / alwaer hy oock wesen moeste / om dat de Generale Staten aldaer beschreven waren / ende liet t'Antwerpen schriftelijcke Instructie / daer de Stadt haer nae behoorde te reguleren. Oock stelde hy in 't Officie van Borghemeesterschap / voor 't naeste Jaer / den Heere van S. Aldegonde / een Man / die hy veel toebetroude / den welcké hy geerne hadde beweecht / om het Ampt van 't Marck-graefschap aen te nemen / maer hy weygerde sulcx te doen.

Den Prince van Orangien treckt na Zeelant / den 22. Julij.

Heer van S. Aldegonde Borghemeester van Antwerpen.

De Prince van Orangien in Zeelandt ghekomen zijnde / hadde gheerne ghesien / dat de Landen de Switsers / ende de reste vande Fransoysen / die noch onder den Maerschalck Biron in 't Landt waren / in dienste gehouden hadden / maer ten was niet moghelijck / om datter 't Volck in 't ghemeyn sulcken mistrouwen van hadde / hoe wel de Steden naest den Vyandt gheleghen / als Brussel die belegh vreesden / daer toe seer ghewilligh waren / maer daer werde gestemt ende goedt ghevonden / datse souden vertrecken. Ende werden over-sulcx tot Biervliet ('t welck is een Eylandeken) gheleydt / ende daer ghescheept: ende vertrocken alsoo met Biron / den 27. Augusti / nae Vranckrijck / byden Hertogh / die ontrent Kamerijck scheen weder Volck te vergaderen / waer mede hy den Prince van Parma oorsaecke gaf sijn Frontieren sterck te besetten : Insonderheyt oock / alsoo die van Kamerijck groote uyt-vallen in Henegouwe ende Artoys deden / ghelijck mede het Garnisoen van Brussel dede / die Bray en le Conte gheheel pilgeerden / ende andere plaetsen in Henegouwe afliepen.

De Marschalck Biron / met de Switsers eñ Fransoysen / vertreckt uyt Nederlant / den 27. Augusti.

Braine le Conte ghepilgeert.

De Grave van Hohenlo trock oock in Brabant / brandende alles daer hy konde by komen. De Garnisoenen van Herentals plonderden een Stedeken in 't Landt van Luyck / Weert geheeten : Daer-entusschen nam Parmas Volck van Breda een kleyn Stedeken in Brabandt aenden Water-kant gheleghen / ghenaemt Steenberghen / met practijck inne / maer konden daer mede luttel uyt-rechten / overmits het door-steecken van eenen Dijck / ende dat voor de Haven eenighe Schepen van Oorloghen te Wachte waren ghelevdt.

Parmas Volck van Breda neemt Steenbergé inne / den 12. Augusti.

Weert gheplondert.

Ende daer nae / in 't beginsel van November / trock Hohenlo / met 19. Vendelen Krijghs-volck in Vlaenderen / ende maecte ter Neuse een geweldige schansse / om daer mede de Riviere de Schelde te bevrijden / eñ om excursien op den Vyandt in Vlaenderen te maken / ende stack daer oock Dijcken deure.

Schansse ter Neuse wordt by Hohenlo gemaeckt.

In Augusto 1583. vergaderden de Staten Generael tot Middelborgh in Zeelandt / om eenen goeden voet te nemen op 't Gouvernement der Landen / ende om te beraden / of men den Hertogh weder aennemen soude / ofte niet. De Ghesanten vanden Hertoghe / de Heere Despruneaulx dede aldaer een Propositie / streckende tot versoeninghe / allegerende / dat den Hertogh nu was ghemaeckt Luytenant Generael vanden Koningh van Vranckrijck / hebbende alle de Sterckten van 't Rijcke in sijn handen / ende ware alsoo in state om haer te helpen : Ende dat hy oock niet en wilde verliesen 't ghene dat hem ghegeven was / ende toequam / ende diergheliicke. Alsoo dat hy groote vorderinghe toe seyde / ende oock scheen te dreyghen.

Staten Generael vergaderinghe tot Middelburgh.

Daer wert oock voorghehouden / hoe dat door den Hertogh den Vyandt 14. Maenden voor Kamerijck werck ghegheven ware / ende selve den voorgaenden Somer / den Vyandt wesende soo sterck als opt te vooren / door des Hertoghs Heyrkracht / midts het sluyten van Kamerijck / tot ghebreck van Victalie gekomen was / ende daer door sterfte onder haer / dat sy soo

Den Hertog vā Brabant doet aenbiedinghe / ende oock dreygen.

1583. sy soo smolten / datter van haer niet bedreven en wert. Hy hadde oock Lochum ontset, ende diergelijcke. Datter oock te overdencken stont het perijckel/ daer sy haer in souden stellen / den Hertogh verlatende als die so luttel Krijghsvolck hadden, ende van zijn hulpe verlaten souden zijn/ ende die noch geen ordere inde regeringhe gestelt en hadden : Daer en boven hadden te beduchten in zijn vyantschap te vallen / ende volghens vanden Koningh zijnen Broeder / wiens macht teghen haer soude gebruyckt worden / met ondergang van Koophandel ende Scheepvaert / waer mede de armoede soude wech nemen de middelen van ghelde die tot der Oorloghen is. Ende souden boven dien vallen in peryckel van besprongen te worden / sessens vande twee machtighste Koningen van Christenryck met haer Bondt-ghenooten. Te meer, ghemerckt sy Duytslandt (door het wech-seynden vanden Eertz-Hertogh Mathias genoech t'onbreden) tot haer niet wel geneyght en hadden. Ende dat oock de Koninginne van Engelandt ghenoech te kennen ghegheven hadde dat het verlaten vanden Hertogh haer niet aenghenaem en konde zijn : Also dat genen anderen Prince, in dien staet ende verloop staende, haer saken ende bescherminghe souden willen aenveerden.

Om de verscheyden Provintien des Nederlants, dien de een Monarchiael Regiment/ besneden met Contracten/ voor tyrannye.

Vorder werden oock des Hertoghs fauten ontschuldicht / als dat diergheliicke faulten dickwils vallen inde wijste ende goedertierenste Princen / als in haer goeden Hertogh Philips van Borgongien, ende Keyser Maximiliaen bevonden ware. Ende dat (midts de verscheydenheyt vander Provintien ende Steden, die d'een den anderen ghewoonlyck soecken 't voordeel vande neeringhe / Koopmanschap ende Scheepvaert te ontrecken / boven dien / dat sy oock machtighe Koningen ende Potentaten tot Ghebueren hadden) den Lande diende / daeromme een Regiment Monarchiael / om eendrachticheydt te houden / nochtans besneden ende getoomt voor tyrannije ende onwettigh gheweldt / met Tractaten ende blijde Inkomsten/ als het Tractaet van Bordeaulx/ op welcke de Hertoghe aenghekomen ware : Daer toe de Staten Conditien ende verseeckertheden souden konnen bywoegen / niet toelatende eenighe Fransche Garnisoenen / ende dat zijnen Raedt van State soude van getrouwe ende verstandighe Personagien/ ende zijn Hofghesin van Inghebozene ghemaeckt moghen worden / alles met behoorlijcke middelen voor-houdende / 't welck men tot noch toe in gebreke ware geweest.

Op wat middelen met den Fransoysen ware te reconcilieren.

Oock mocht men den Koningh verwillighen zijnen Broeder by te staen / met openbare Oorloghe teghen Spaengien / waer door des Krijghs haest een eynde soude gemaeckt wordē : Ende om den Koningh daer toe te verwilligen (ghemerckt den eenen Broeder voor den anderē, sonder profijt te verwachten/ niet gheerne so sware lasten ende perijckelen aenneemt) soude niet ongeraden schijnen in 't Verdrach te verwillighen / dat ingheValle den Hertoghe sonder wettighe kinderen quame te sterven / dat dese Landen souden vervallen aenden Koningh zijnen Broeder, als op Conditie nochtans in 't voorschrevē Verdragh van Bordeaulx begrepen / ende andere / die de Heeren Staten door haer voorsichticheyt noch daer by souden mogen voegen, tot meeste verseeckertheydt vande Religie/ Privilegien/ Vrijheydt/ ende verlichtinge der Landen &c.

Die van Vlaenderen soecken afval van d'ander Provintien.

Dit ende diergheliicke swaricheden meer werden daer ghehandelt / soo datmen niet wiste wat voornemen / ofte sagh eenighe uytkomste / maer uyt veel teghen-redenen inde vergaderinghe, heeftmen nochtans ghevoelt, dat de Landen weynich tot den Fransoys gheneyght waren : want die van Vlaenderen haer daer seer teghen stelden / selve vervoerende haren nieuwen Gouverneur, den Prince van Chimay/ die hem van alsdoen seer partydigh vertoonde. De welcke korts / nae dat hy aenghenomen was / nae Ghendt trock / alwaer een vergaderinghe vande vier Leden ghelëydt was / om te spreecken vande bequaemste middelen tot bescherminghe vanden Landen : op welcke vergaderinghe hy Volck vindende van zijn ghesintheyt, die den Prince van Orangien/ om veel aenmerckinghen/ vyanden waren/ heeft met die van Yperen / die nu beleghert waren / die van Brugghe ende 't Vrye / ghenoech gedrongen mede te besluyten op het seynden aenden Hertogh Jan Cazimirus, om hulpe ende bystant. Ende also den Borgemeester Casembroodt (die merckte waer dese Resolutie toe streckte) daer seer teghen was / heeft hy den selven seer doen verspreken ende beschaemen door den Predicant Haren/ in volle vergaderinghe vande Leden, soeckende anders niet dan die van Vlaenderen also af te trecken vande handelinge met Vranckrijc, ende die also in misverstandt gebrocht hebbende, met den Prince van Orangien, ēn de andere Provintien/ als sy geen ontset souden krijghen van Duytslant/ de selve te brengen tot afval / ende by gevolch tot versoeninge met den Spaengiaert : hebbende tot dien eynde het meestendeel van het Krijghs-volck, dat te vooren ghesonden was by den Prince van Orangien, afgedanckt ende versonden nae Brabandt. Volghende de voorschreven Resolutie, hebben die van Vlaenderen verklaert inde voorsz vergaderinghe der Staten Generael tot Middelborgh, ghesonden te hebben aende Vorsten van Duytslandt / van welcken sy seyden versekert te wesen bystant te verwerven, versoeckende de ander Staten / dat te willen goet vinden ende toestaen, ende daer mede de handt aenhouden. Waer op afghesonden werdt Doctoor Io. Iunius, om de Vlaemsche Ghesanten te volghen ende by te staen in haer Legatie. Maer alsoo sy maer gesonden en hadden om 't ghemeene Volck te bedrieghen (als naemaels ghenoech bleeck, ende de Prince van Chimay Dienaers haer daer van selve hebben naemaels beroemt) ende oock geen gheldt aengeboden, so werter onder de Staten selve geraemt/ noch andere Gesanten aenden Hertogh Cazimirus te seynden / ende hem aen te dienen, so hem geliefde (de Oorloghe in 't Sticht van Ceulen geeynt zijnde/ daer hy doen eenen tocht toe ghereet maeckte) over den Rijn den tocht te doen / men soude zijnen Leger betalē vijftigh duysent guldens ter Maendt / ende hem versterken met vier groote Schepen van Oorlogen ende vier kleyne inde Riviere, wel gewapent met Volck ende amonitie soo haest hy met zijnen Leger in 't Stift soude gekomen zijn / voor vier Maenden langh. Ende wanneer hy over de Mase gekomen soude wesen, souden hem betaeldt worden hondert vijftigh duysent gulden ter Maent / ende zijn hopen vermeerdert ende versterckt met duysent Peerden Lanciers / ende twee duysent Archebusiers. Maer hier en quam niet af, alsoo wy noch sullen verhalen, want het by die van Ghent onderhandt verhindert werdt.

Die van Vlaenderen seynden in 't particulier aen Cazimirus, om hulpe.

Cazimir wordē Conditien voorgeslagen, om de Landen te assisteren.

Hier werdt op de Generale saecken luttel besloten/ door dien dat het teghenstel van die van Vlaenderen/ den anderen Provintien achterdencken ende aftreck maeckte/ende oock die van Gelderlant/ Utrecht ende Over-Yssel daer niet gekomen en warē : Waeromme de vergaderinge anderwerf tot Dort werdt bescheyden. Maer daer werdt goet ghevonden/ datmen de Stadt van Bergen op Zoom (gemerckt Steenberghen nu genomen was) daer niet alleen Brabandt/ maer oock Hollant ende Zeelant veel aen gelegē ware / soude besetten met twee duysent Voet-knechten/ ende vier Benden Peerden/ 't welck soude kosten vijf en dertigh duysent guldens ter Maent : waer van die van Hollandt ende Zeelandt souden betalen de twintigh duysent guldens, de reste die van Brabant. Noch datmen in Herentals soude leggen twaelf hondert te Voete, ende twee hondert Peerden : Ende also besloten sy tot defensive Oorloghe te voeren. Daer werdt oock vande behoudenisse van Brussel ende Mechelen gehandelt / ende hoe de lasten gelyckelijcken mochten gedragen worden.

Staten besetten Bergē ende Herentals.

Wy hebben hier vooren verhaelt / hoe dat Parma nae het innemen van Dixmuyden / ghetrocken was met zijnen Legher voor Yperen / welcke Stadt hy merckende sterck ende wel versien te wesen / soo van Krijghsvolck als van goede Borgherije mitsgaders van eenen kloeckmoedighen Gouverneur / de Heer van Marquette, hy niet en heeft derven met gewelt aentasten / maer heeft voorgenomen de selvighe uyt te hongeren : Tot welckē eynde hy een Schansse heeft

Parma meynt Yperen uyt te hongeren.

1583.

heeft doen maecken / op den wegh nae Brugghe / van waer sy alleenlijck hulpe te verwachten hadden / wesende alomme aen d'andere syden beset met Steden en plaetsen / onder zijn gebiet wesende. Dese Schansse volmaeckt zijnde / heeft hyse wel versien van Gheschut ende Krijghsvolck / onder het bevel vanden Heere van Werpe / Gouverneur van Cortrijck. Ende heeft den Leger voorts ghesonden met den Marquis van Roubaix (te vooren Borgh-grave van Ghendt genoemt) ende met Montigny nae de Quartieren van Ghendt ende Brugge / niet sonder achterdencken van heymelijck verstandt te hebben met den Prince van Chimay / ende eenige van Ghent / alsoo namaels van d'eene ende d'andere gebleken heeft : bysonder alsdoen zijnde eenen Secretaris vanden Prince van Chimay / gheheeten van Oncle / (nae dat de voorsz Resolutie te Ghendt ghenomen was) ghevanghen geweest / gaende nae Cortrijck met alle het gene dat gehandelt ende besloten was inde vergaderinghe te Ghendt gehouden : welcke sake werde verdonckert / als oft den voorsz van Oncle upt zijnen eyghen wille sulcx hadde aengevanghen / sonder voorweten van Chimay / ende werdt by Chimays practijcken los gelaten / ende upt den Lande versonden.

Schansse tot Yperen gemaeckt om upt te hongheren.

Tot Ghendt / by de vyanden vanden Prince van Orangien die doen de meeste authoriteyt aldaer hadden / ende niet sonder mede-verstandt vanden Prince van Chimay / werdt Jan van Imbyse / die quaet Fransoys / ende oock Vyandt vanden Prince van Orangien was / van zijn Ballinghschap ontboden / die om zijn quaet regiment te vooren in Vlaenderen ghepleecht / daer upt was vertrocken / die men seyde / dat hy in Paltz-graven Landt / daer hy hem onderhielt / in een seker Stadt op de Rijn met Gropperius van Parmas wegen gehandelt hadde.

Heer Jan van Imbyse weder tot Ghendt gheroepen.

De oorsake dat sy hem weder ontboden / was om dat sy hem wilden tot het Voor-schependom weder brengen / ten afstaen vanden Heere van Gotthem den 10. Mey alsmen daer de Wet verset / alwaer groot dispuyt was / veel drijvende van hoogher handt ende Fransgesinde factie te kiesen Joncker Fransoys van Imbyse / den broeder van Johan / oft den Heere van Strazeele / ende de andere de gesontste vande Poorterye wierpen voor den Heer van Voucle / zijn Broeder Mr. Gillis Borluyt ofte Charles Utdenhove / maer dese werden vermaeckt als Frans ofte Spaensghesinde by de Ghemeynte / de welcke Johan van Imbyse opworpen / die de meeste stemmen kreegh nae vijf jarighe ballinschap / hier teghen opposeerden hen wel eenighe Spaensgesinde so het scheen / maer meest de Predicanten als Vollius ende andere / oock den Pencionaris Jacob de Somere / daer door hy inden haet van Imbyse quam.

Den Marquis van Roubaix ende Montigny hebben terstont nae haer vertreck van Yperen / het Sas van Ghendt inghenomen / 't welck inden mondt van de nieuwe Vaert by die van Ghendt eertijdts ghegraven was / waer by sy haer Schepen inde Honte ofte Schelde / ende van daer inde Zee brenghen konden. Ende alsoo in hebbende den ingangh van het Landt van Waes. Hebben oock inne ghekreghen twee Stedekens vanden vier Ambachten / als Hulst ende Axele / ende dat door onder-handelinghe met den Bailliou van Waes / Servaes van Steelandt / die welcke hunlieden oock ghelevert ende gheopent heeft / den 24. Octobris / het Kasteel van Rupelmonde / boven Antwerpen op de Schelde ghelegen. Desen Steelant hadde voor de Pacificatie van Ghent altoos goet Spaensch geweest / ende sints hebbende gheslagen eenighe Ruyters vande Spaengiarde / die over 't Veer in 't Lant van Waes meynden te komen / was nu in groote achtinghe gekomen by die van Ghent / also dat hy tot deser tijt alle Sterckten des Landts van Waes onder zijn bevel hadde / met volkomen machte / om het Landt te schatten / ende Krijghsvolck te lichten / ende die inde Stadt van Ghent te brengen / sonder klockslagh naer gewoonte / oock met bevel van drie Schepen van Oorloghen op te rusten inde Schelde / ende was ghekomen in dese handelinghe met de voorsz Heeren Roubaix ende Montigny / met voor-weten vanden Prince van Orangien / dien toesegghende eenen aenslagh / om die selve Heeren te brengen in een attrappe ofte valle / om also met haerlieden Leger gevangen ende in handen ghebrocht te worden van haer Vyanden / maer de Prince wort van Steelant bedrogen. Hadde oock die voorsz drie Schepen van Oorloghen / daer hy bevel over hadde / gemeynt t'zijnen wille te hebben / ende de Spaensche over te leveren : Maer het Schip-volck veel zijnde van Antwerpen / zijn hem afghevallen / segghende teghen die Stadt / noch teghen Hollandt ende Zeelandt niet te willen strijden.

Sas van Ghent ingenomen.

Hulst ende Axel inghenomen by Parma.

Steelandt / Bailliou van Waes / valt den Staten af in October, levert 't Lant van Waes ende Rupelmonde in Parmas handen.

1583.

Hier over waren die van Antwerpen verslaghen / om dat die Riviere nu onvry was ghemaeckt / ende brochten ettelijck Gheschut voor Rupelmonde / om dat selve weder te kryghen / maer sy en rechten niet upt : Ende sy staken daer ontrent weder de Dijcken door / so behendelijck ende profytelijck als sy konden / dat het al overvloeyde / te weten / ter Borcht en Calloo : Sy maeckten oock tot Borcht een Schansse / ende sterckten teghen over Antwerpen het Veer in Vlaenderen. Ende tot dese kosten werdt aldaer by den breeden gemeynen Raedt geconsenteert drie hondert duysent gulden te lichten / by middel vanden hondersten penningh.

Die van Antwerpen steke Dijcken door by Borght in Vlaenderen.

Hier en boven ontrent desen tijdt / die van Ghendt / om absoluyt Meester te werden van haerlieder Quartier / sochten sy de Engelsche ende ander vreemde daer upt te locken / onder 't pretext van Inlantsch Garnisoen daer in te brengen : Maer de Engelschen riepen / geldt / geldt. Also de Heere van Ryhove op dit pas by provisie commandeerde over het Legher int Gentsche quartier / desgelijcx over Denremonde / alwaer het Garnisoen begonde te muytineren om betalinge / dies die van Ghendt vreesden voor eenighen Aenslach / waerom sy sochten dat vremt Krijghsvolck daer upt te lichten / ende andere Inlandische daer in te brenghen : Soo werden daer toe genoemt / noch voor Imbysens komste / Heer Joost Triest (alias Groenendale / om dat hy dat Klooster met meer andere Geestelijcke goederen hadde gherecht) een kloeck out man van 60. Jaren / om betalinghe te doen / het Garnisoen te stillen ende daer te Gouverneren / met hem waren noch gedeputeert Mr. Anthonis Heyman Schepen / en Mr. Jaques de Somere Pencionaris / met Instructien om Ryhove af te stellen / ende Triest in te stellen / ende dan voorts na Antwerpen te trecken om aldaer correspondentien te onderhouden / dit gheschiede den 19. Octobris. Maer Somere excuseerde seer die ongeluckige reyse / proponerende den Pencionaris Ruytingh / die het weygerde wanneer dese souden vertrecken / was Ryhove in de Stadt / den welcken men sochte inde Stadt te houden met de Stadts Poorten te doen sluyten / op dat hy geen beletsel in sijn affettinge soude moghen doen / maer als hy sulcx vernomen hadde / is te Peerde ghereten / meynende over de mueren te springhen / maer vindende noch een Poorte maer gegrendelt / geraeckte hy daer upt / met haeste volghende de voorsz Commissarisen / hy quam noch binnen Denremonde eer de Poorten ghesloten waren / daer hy terstont by hem ontboot sijn Capiteynen Schuddeman ende de andere / die met de Magistraet ten Avontmale warẽ gaende by de Commissarisen / de welcke syn onverwachte komste vernomen hebbende / quamen hem begroeten op de Marct / de welcke hy terstont belaste gevangen te stellen door zijn Soldaten den 20. Octobris / daer teghen sy wel protesteerden als publijcke Persoonen zijnde / maer te vergeefs / hy nam hen haer pampieren af / ende dede die wreedelijcken in muyten ofte Cagien opsluyten / dreygende die te willen pijnigen om te weten of sy geen verstant met den Bailliou Steelant int overleveren van 't Landt van Waes en hadden ghehadt / maer den Beul dat weygerende werdt naegelaten / als oock om dat sy hen op 't Recht beriepen.

Resolutie tot Ghendt om Ryhove af te setten.

Wreet tractement aen eenige Gendtsche Commissarisen.

Ryhove wert tot Gent om dit vangen voor verrader gescholden / en sijn sone gevangen / maer de voorsz Heyman werdt verlost / de andere bleven daer elf Maenden sitten / tot dat de stadt van Parma wert belegert en hem overghegeven / sonder dat int Contract dese ghevangenen met de twee Predicanten begrepen werden : Alwaer sy van Johan de Rybas Spaens

Gou-

1583. Gouverneur als die quade Officien in Gent gedaen hadden in Tagren ofte Mupten ghesloten werden/ met sware woepen aen malkanderen ghevetert / die ten lesten metter doodt ghedreyght / voor drie duysent gulden verlost werden / nae dat sy te vooren in groot perijckel waren gheweest van Ryhove / vreesende oft hy hem als eertyts Hessels en Visch op eyghen plicht sonder form van Justitie ophangen mochte.

Imbijse komt tot Ghendt.

Ten selven dage/ den 20. Octobris/ was Jan van Imbyse tot Gent aengekomen / tot wien terstont alle authoriteyt wert toegheдraghen / en om des Volcx hope te voldoen/ heeft hy/ met de assistentie van Heer Adolf van Meetkercke/ ghevanghen doen stellen omtrent 20. ofte meer vande principaelste Ghemeyntmeesters/ ende Spaensgesinde/ die beschuldight werden van dese overgevinghe des Landts van Waes/ daer de voornaemste van waren / de Heer van Boucle/met Borluyt Deynart/ Lamere/ Carolus Rym/ Jonckheer Philips Corteville/ Blasere/ die Watergrave was/ ende meer andere: Maer dese zijn allenskens wel met den Borghemeester Imbijse weder vereenicht/ door het toedoen vanden ghevanghenen Heer van Champigny/ alsoo dat sy allenskens d'een voor de ander na uyt de gevangenisse gheraeckt zijn. Oock schreven sy selve tot Denremonde aen Ryhoven/ om die drie ghevanghenen oock los te krijghen/ 't welck Rijhove weygerde.

Alsser nu uyt Duytslandt van Cazimirus gheen hulpe te verwachten en stondt / ende selve ghenoech bleeck/ dat hy noyt van die van Vlaenderen daer over versocht was: ende nu eenige assistentie toegeseyt hadde/ ende dat oock het versoeck vande Staten Generael (hem aengeboden) hem niet gelegen waer/ de ghelegentheyt verloopen zijnde/ soo hebben die van Ghendt / uyt haet vande Fransoysen / ende Prince van Orangien / oock met den Prince van Chimay/ haren Gouverneur van Vlaenderen / die te Brugge nu in authoriteyt was / eerst bedectelijck / ende daer nae opentlijck / van vereeninge met den Koningh begonnen te handelen / de Ghemeynte verbaest 't net over 't hooft getrocken hebbende.

Aelst byde ghemuptineerde Engelschen aen Parma verkocht / in December.

Die Garnisoenen van Aelst / muytinerende om haer betalinghe / hebben die van Ghendt niet alleene die ghewengert/ staende tot haren laste/ maer hebben die bykans van honger laten vergaen / ende daer-enboven noch in achter-dencken ghejaeght / datmense soude met ghewelt daer uyt slaen. Dese zijnde meest Engelsche/ een Volck dat hem qualijck met armoede kan behelpen/ hebben ten lesten den Vyandt ghehoor ghegeven/ door Chimays besteck/ ende dat eer haren Oversten Jan Norrits konde ordinantie krijghen vande Staten Ghenerael voor haer betalinghe: T'welck soo het nu qualyck te passe gebrocht werdt/ ende te spade quam / hadden sy middel ghevonden/ het ander Nederlandtsch Krijghs-volck datter oock in lagh/ uyt te jaghen : ende doen hebben eenige Capiteynen/ als Pygot/ Vincent Tapler/ Walsche/ende andere Engelschen/ met den Vyandt gheaccordeert/ de Stadt hem over te leveren / midts betalende haer tachterheydt / ontrent 30. duysent Pistoletten / waer door de ghemeyn Soldaten beweecht werden. Dit ghelt ontfanghen hebbende / leverden sy die Stadt in 't beginsel van December / daer terstondt Walen ingebrocht werden. Ende d'Enghelschen begaven haer eensdeels in Parma dienst / ende trocken nae den Spaenschen Legher tot Eeckeloo : Maer sy en werden niet betrouwt / 't welck meest hun dede verloopen.

Nae het veroveren van het Landt van Waes / waren Robaix ende Montigny met den Leger ghekomen by Eeckeloo/ om alsoo te scheyden de Steden van Ghendt ende van Brugge/ ende om haer correspondentien aldaer beter te beleyden / houdende Yperen alsnoch geblockt/ so dat in eenen tijdt de vier Leden van Vlaenderen genoech besloten waren: waer door den Prince van Chimay stoffe ghenoegh gegeven is/ ende mede de quaetwillige van Ghendt / ende Heer Jan van Imbyse / om stouter te moghen een reconciliatie vorderen / ende de andere Landen af te vallen : Tot welcken eynde zijnder Boeckxkens uytgegeven / die men seyde gemaeckt te wesen byde principaelste vander Ghereformeerde Religie/ waer inne sy sochten den Volcke wijs te macchen / dat den Koningh nu ghenadigher ende wijser waer ghewórden/ by experientie siende dat het hem dienstlyck nootlyck ende profytelick ware/ de exercitie der Religie te consenteren/ met dierghelijcke argumenten. Het welcke scheen wat verwe te hebben/ mits tot Ghendt van Boucle ende Imbyse / ende tot Brugghe van Chimay/ werdt uyt-ghegheven/ datter Vrede werdt aenghebóden : ende reconciliatie met den Koningh/ niet by Spaengiaerden / maer byde Landen van Artoys ende Henegouwe / met welcke sy souden tracteren/ ende exercitie van Religie behouden/ ende dierghelijcke. 1583.

Die van Ghent ende Brugge beginnen van Vrede te handelen.

Hier en tusschen hadde Joan Baptista Taxis, met eenighe andere/ van wegen den Prince van Parma/ den 23. Septembris de Stadt Zutphen met listicheyt inghenomen/ hebbende by nachte niet wijt van de Stadt een deel Krijgs-volcx verborghen/ ende met weynigh volcx inghenomen een Huysken voor een Poorte / daer de Wacht by daghe plach in te sitten/ al t'samen op 't beleyt van een Soldaet van Zutphē/ de welcke tot Deventer ghevangen sat ende ongelost was blijven sitten / dese hebben den dach verwacht/ ende als de Poorte geopent wert/ zijn die int huysken saten/ toe-ghéloopen ende hebben de Poorte vermeestert / doende een teecken aen haer ghesellen die daer ontrent verborghen laghen / de welcke daer op mede aenquamen/ ende nae eenighen tegenstant/ de Stadt veroverden : Alsoo werdt de Stadt ingenomen/ gheplondert/ ende gerantsonneert. Waeromme de Staten vande naest-ghéleghen Provincien/ over d'ander zijde vander Ysele een Schansse ghebouwt hebben/ om de uytvallen ende brandtschattingē inde Veluwe te beletten : Maer inden Winter/ door 't groot Opper-water der Rivieren/ is dese overloopen/ sulcx dat syse moesten verlaten. De Wateren nu weder ghevallen zynde / hebben de Spaensche eerst de Schansse inghenomen / ende zijn alsoo inde Veluwe ghetrocken/ daer sy groote schade deden. De voorschreven Staten hebben namaels veel daer teghen ghedaen/ om die Schansse weder te krijgen / maer te vergeefs: ende hebben de omligghende plaetsen sterck met Garnisoen beset/ om Zutphen alsoo beslooten te houden/ soo sy best konden.

Zutphen door Taxis voor Parma inghenomen/ den 23. Septēbris.

In 't Landt vā Groeningen hebben die Heer van Nienort/ en Assingh Entens/ in October/ Fermsum en Otterdom op de Ems gelegen/ ingenomen : Sy hebben Otterdom gesterckt/ en wel beset/ oock Dijcken doorghesteecken / om Groeningen te benouwen: ende hebben Reede te vergeefs beschoten.

Grave van den Berghe wort gevangen / en weder los komende / begeeft hy hem byde Spaengiaerden.

In November is de Graef vanden Bergh / met sijn Huysvrouwe/ ende eenige kinderen / ende met sijnen Secretaris / Thomas Gramay / tot Aernhem gevangen ghestelt/ beschuldight zijnde van verstandt met den Vyandt te hebben / midts dat hy sochte / by middel vande Spaensche gesinde / 't Gouvernement van Ghelderlandt / 't welck ten lesten op eenighe sijn Dienaers uytviel. Maer alsoo over lange de Gravinne / sijn Huysvrouwe / met haren Broeder / den Prince van Orangien/ niet wel over een en quamen/ werdt desen twist ghevoedt. Maer den Grave werdt ten lesten weder los / nochtans verklaerde hy hem korts aen des Koninghs zijde : ende sijn Sonen hebben hen in dienste vande Spaengiaerden begheven/ alwaer sy meer hoopten gebruyckt te worden/ alsoo 't haer ten deele geluckt heeft.

Graef van den Bergh begeeft hem aen des Koninckx zyde.

Prince van Orangien ghetracht Grave van Hollandt te maken.

Ontrent desen tydt isser groote spraecke gheweest/ vanden Prince van Orangien volkomen Grave van Hollandt ende Zeelandt te maken/ ofte volkomender macht ende authoriteyt te geven/ soo de andere Landen oock eenen goeden Heere konden bekomen / om t'samen de Landen beter te beschermen. Maer alsoo eenige Steden daer toe niet volkomelijck en konden verstaen/ soo is de sake achtergheblevven : Maer sijn goet-gunders wensten hem sulcx wel / om sijn schade te vergelden/ als die 't selfde wel verdient hadde/ waghende voor de Landen sijn Lijf/ Leven/ Goedt/ Bloet en Vrienden : Maer by gemeen besluyt wert de Heer La Maillery / met Heer Jan van Asseliers in December / nae Vranckrijck ghesonden / om den

Koningh/

1583. Koningh/ ende sijnen Broeder/ in goeden wille/ devotie ende hoope te behouden.

Keulschen Krijgh tusschen de Bisschoppen Trucrses eñ Ernest van Beyeren.

In dit Jaer is den Krijgh in't Stift van Ceulen gheweest/ door dat den Keurvorst Gebhardt Trucrses hadde getrouwt een Huysvrouwe/ genaemt Agnes/ een geboren Gravinne van Mansvelt/ voorwendende nochtans te behouden het Bisdom. Hy heeft oock toe-gelaten den Religions-Vrede/ eñ sterckte hem in Bon. Hier tegen heeft hem het Dom-Capittel ende eenige Dom-heeren gestelt/ bygestaen zijnde vanden Paus eñ Keyser/ eñ hebben Trucrses inden Ban gedaen/ ende afgestelt: ende Ernestum/ den Sone van Beyeren/ Bisschop van Luyck/ &c. in sijn plaetse verkoren: In wiens name den Dom-heer Frederick/ Hertogh van Saxen eñ Louwenborgh/ ende andere Capitularen/ veel plaetsen eñ Steden hebbẽ ingenomen/ eñ also isser over beyden zijden groote Oorloge gevoert/ Veltslagen geslagen/ ende 't gantsche Landt ende Stift van Ceulen bedorven: want Cazimirus oock een Leger te Velde brocht/ met welckẽ niet veel uyt-gherecht en wert/ sijn Broeder/ den Paltsgrave Keurvorst stervende. De Grave van Meurs nam Berck ende Ordinghen/ ende meer andere plaetsen in voor Trucrses/ die hy sterck maeckte.

Bon werdt vandẽ Garnisoene voor vier duysent Daelders den vyande verkocht/ ende Karel Trucrses gevangen.

Bon wert vande Beyersche beleghert/ 't welck sy inkregen door muyterije des Garnisoens/ dat 4000. Daelders daer van ontfingh/ onder 't decksel dat sy des Rijcx Ban te vreesen hadden/ eñ leverden haren Oversten Karel Trucrses/ des Keurvorsten broeder. Ten lesten is dẽ Keurvorst uyt alle sijn Heerschappije gedreven/ eñ den 20. April in 't naeste Jaer tot Delft in Hollandt aenghekomen/ alwaer hy met de Vereenighde Landen een Verbontenisse ghemaeckt heeft/ daer van wy met particulierlijck en schrijven/ om dat den selvẽ Krijgh in ander Boeckẽ genoegh te lesen is.

Alsoo laten wy oock nae te schrijven alle 't ghene voorgenomen/ gehandelt ende begonnen is tegen de Rijcxstadt van Aken om dat daer veel gevluchte Nederlanders haer onderhout vonden/ eñ bedecktelijcke oeffeninge van gereformeerde Religie genieten/ waer tegen Paus/ Keyser eñ Koningh/ haer beste ghedaen hebben: Maer hebben ten lesten haer gewelt moeten uytstellen/ tot dat sy alles mochten vermeestert hebbẽ/ eñ dan niet alleen Aken/ maer oock Ceulen/ Emden/ ende d'ander naeste vrije Steden/ sy voornamen in te krijgen/ sonder de welcke sy wel bevroeden: ja seyden/ dat sy de Nederlanden niet en souden konnen behouden onder sulcke volkomen ghehoorsaemheydt ende Religie/ als sy voorgenomen hadden. 1583. Nota. Aken.

Koning van Poortugael Krijgh/ in de Eylanden Azoras.

Desghelijcx wijsen wy den Leser oock aen/ in ander Historien te soecken een afloop der Oorloghen/ die Don Antonio/ die Koningh van Portugael: in de Eylanden van Azoras ghevoert heeft/ daer Philippe Strozy (die vande Koninginne/ Moeder van Vranckrijck/ daer ghesonden was) doot bleef/ schandelijcken verlaten van sijn ander Schepen/ ende werdt verslaghen in eenen Schip-strijdt/ met den Constabel van Poortugael Conto di Vimioso, door den Marquis de Sancta Croce. Ende in 't naeste Jaer werdt door den selven Sancta Croce het Eylandt van Terceras den selfden Koningh Don Antonio afghenomen/ daer veel Fransoysen ende Poortugiesen doot bleven. Waer door den Koningh Don Antonio in Vranckrijck is ghekeert/ van waer hy (als daer weder den Krijgh opstonde) in Engelandt hem begheven heeft/ daer hem vande Koninginne werdt uyt-ghereyckt twintich duysent Guldens Jaerlijcx/ tot sijn onderhoudt. Een van sijn Sonen/ Don Emanuel/ trock in Hollandt/ dien de Staten oock vriendtschappe bewesen.

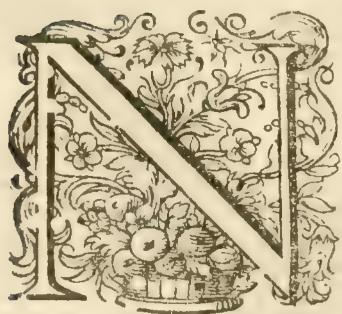
Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Elfsten Boecks.

Het Twaelfste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Twaelfste Boeck.

Ae het vertreck der Fransoysen volghde groote confusie inde Nederlanden: Dies die van Gendt soecken Vredenhandel aen te gaen. Historie vandẽ Prince van Chimay wort verhaelt: Waer door Yperen/ Brugge/ 't Vrije/ ten lesten die van Ghent tot reconciliatie komen. Imbijse tot Gent/ meynende Denremonde te leveren/ werdt ghevangen/ beschuldigt/ ende onthalst. Zutphen werdt van Hohenlo lange te vergeefs belegert. De Generale Staten latẽ een verbot uytgaẽ/ in geender manjere des Konings partije eenige Victalie toe te voeren. Den Franschen Hertogh van Brabant sterft. De Prince van Orangien wort doot geschoten van Balthasar Gerarts/ die geexecuteert werdt. De Prince van Orangien wordt seer beklaeght/ ende sijn Lichaem wert eerlijck begraven. Sijnen Sone/ Graef Maurits/ komt na hem inde Regeringe. Parma neemt Schanssen op de Schelde inne/ belegert die van Lillo te vergheefs/ beset de Dijcken/ ende wint Denremonde/ oock Vilvoorden. Ghent accordeert met Parma/ diens grootte ende magnificentie beschreven wordt: Parma herbout 't Kasteel/ ende maeckt ghereetschappe om de Schelde te sluyten/ daer hy een Brugge op schepen over maect/ met veel schanssen. Die van Antwerpen/ onder Aldegonde/ doen teghenweer/ daer verwert Regiment was. Parma aenbiedt haer Vrede/ daer sy op antwoorden/ ende hy repliceert. De Landen raedtslaen ende vinden goedt haer onder den Koningh van Vranckrijck

1584. rijck te begeven/ sonden Ghesanten/ die wel ghehoort werden: Maer door de Ligue ende Spaensch-ghesinde werdt daer een Inlandtsche Oorloghe berockt/ Daer sy eerlijck afgesept worden. Daerommme sy resolveren met Enghelandt te handelen. Eenen aenslagh op 's Hertogenbosch gemist. Nimmegen valt in Parmas handẽ/ oock Brussel ende Mechelen/ door ghebreck. Seltsame Vyer-schepen/ ende ander inventien/ werden tegen Parmas Brugge gebruyckt. Passagie op den Couwensteynschen Dijck wort gewonnen/ ende bloedelijck weder verloren. Daer door die van Antwerpen den moedt verliesen/ ende van over-gheven handelen. Door 't ghebreck van Koren/ ende swaricheydt des Ontsets/ vereenighen sy met den Prince vã Parma/ op redelijcke Conditien/ daer Parma triumphantelijck in rijdt/ eñ 't Kasteel weder op bouwt: Dies Antwerpens magnificentie/ glorie eñ grootte verhaeldt wordt. Ordinantie werdt weder op de Munte ghestelt. Een bewijs van 't verloop der Munten in hondert Jaren. 1584.

Dit alles is ghescheidt in twee Jaren / Gouvernerende de Prince van Parma/ de Prince van Orangien/ ende sijn Soone.

IN het voorgaende Boeck hebben wy verhaelt de gheheele Regeringhe vanden Sone van Vranckrijck / Hertogh van Anjou eñ Brabant/ &c. ende hoe hy uyt den Lande vertrock na sijnen onbedachten aenslag op Antwerpen / ende ander Steden / daer den Hertogh van Parma veel by wonne. Oock hoe sijn Fransch Kryghs-volck uyt den Lande vertrecken moeste / ende hoe daer door de Generale Staten in groote confusie ghevallen zijn / niet wetende wien te betrouwen/ ofte wat voor te nemen/ daer door tweedracht/ scheuringhe/ ende afvallen inde Landen ghevallen is / eñ nu hun schaden / eñ Parma Victorien/ by dese oneenicheyt toe-ghekomen/ sullen wy in desen twaelfsten Boeck verhalen.

Die van Ghent seynden aende Ghebueren/ om tot Vrede handel te komẽ/ den 9. Meert/ Anno 1584.

Die Stadt van Gent/ daer een factie/ uyt haet op de Fransoysen/ nu de overhandt hadde verkreghen/ ende nu tot eenen wel uytgesetten soeten Vrede ghelockt werden ende beweecht/ hebben (om niet onbeleefdelijcken ende bedrieghelijcken van haer Bondtgenooten te willen afwijcken) inde naeste Steden/ als Antwerpen/ Brussel/ ende elders meer/ haer Gedeputeerde gesondẽ/ met Brieven/ van date den 9. Meert/ inhoudende / dat sy gedrongen warẽ een beginsel van Vrede-handel te maken met den vyandt / eñ hadden den 5. Meert / tot dien eynde alreede om geleyde ende Paspoorten gesonden/ ende ontfangen/ soo voor haer/ als voor haer Bondtghenooten / protesterende nochtans niet te willen in 't particulier tracteren/ dan met Generale advijse / behoudende exercitie vande ware Religie ende Privilegien.

Antwoort der Staten Generael op 't vertoog der Gentenaers.

Hier op hebben de Staten Generael/ ende de Steden van Antwerpen ende Brussel haer geantwoort/ ende oock in Drucke uyt-gegeven/ dat geensins sulcken handelinge geraden ware / waerschouwende dat sy experientie genoech van 't bedrogh hadden/ eñ dat den Koningh sulcx als sy meynden / nimmermeer soude toelaten: ende voort biddende haer te willen houden met de Generaliteyt der Bondtgenooten/ &c. als breeder in 't gedruckte te lesen is.

Historie van den Prince van Chimay.

Om voor te stellen wat in desen tijde in Vlaenderen tot Brugghe passeerde: Wy sullen met eenen sommierlijck verhalen de geschiedenisse / ende 't gene aldaer ghedaen/ gehandelt/ ende te weghe ghebracht is ghewееst by den Prince van Chimay / Heere Charles van Croy / eenigh Sone vanden Hertogh van Arschot / die by het leven van sijn Vader voerde den naem ende tijtel van Prince van Chimay / ende hadde sijn Moeder van het seer vermaerde Huys ende Geslachte van Halewijn uyt Vlaenderen. De selve Prince van Chimay / nadien hy seer ghestaen hadde naer 't Houwelyck met de oudtste dochter des Prince van Orangien / geboren vande eenige Dochter vanden Grave van Bueren / hem alsdoen toonende der gereformeerde Religie geen vyandt te wesen: Maer 't selve Houwelyck hem afghesept zijnde/ om dat sijn Vrouwe Moeder (doen noch levende) de gereformeerde Religie seer teghen was/ heeft hem met sijn Vader den Hertoghe / tot Keulen laten vinden / daer dese Hertoghe byde Staten Generael met meer andere ghecommitteert was / om te tracteren met den Hertoghe van Terra Nova, als wanneer de Nederlanden in scheydinghe quamen / ende die van Artoys/ Henegouwe/ ende andere Walsche Landen/ haer affonderden van die van Brabandt / Ghelderlandt/ Vlaenderen/ Hollandt/ Zeelandt/ ende andere Landen/ over de Mase eñ Rijn-stroom gelegen: ende quam by oorsake vã die reyse/ eñ deputatie sijns Vaders/ het vervolgh vande dochter des Prince van Orangien t'eenemael te verlatẽ / ende begaf hem tot de liefde eñ vryagie vã sijn tegenwoordige Huysvrouwe/ Vrouwe Maria van Brimen/ eenige Erfgename vã Heeren Charles van Brimen / Grave van Megen/ de welcke alsdoen Weduwe geworden was van Heer Lancelot van Barlaymont / Soone des Grave van Barlaymont/ Heere van Beauraing/ sonder vanden selven kinderen behouden te hebben / ende daer en boven noch seer jongh/ gratieus ende rijck wesende/ die hy daer Catholyckelijck troude.

Prince van Chimay trout de Dochter vã Megen.

Gratien des Prince van Chimay.

Desen jonghen Heere zijnde kloeck van verstande/ groot van moede/ wel-spreeckende/ ende met veel andere goede gratien verciert / hem beroert ende beweghen vindende door sommighe oorsaecken van misnoeghen/ daer mede hy bejeghent was/ ende namentlijck / om dat niemandt van sijnen Huyse ('t welck den Keyser Karolo de Vijfde / ende den Koningh Philips sijnen Sone / seer groote diensten ghedaen hadde) eenighe merckelijcke bevorderinghe noch Eer ontfingh vanden Prince van Parma: Maer insonderheydt na sijn ghemoedt bemerckende / in wat manieren de ghetrouwicheydt / die sijn Heere Vader de Hertoghe altijts den Koningh van Spaengien hadde bewesen / onbekendt ende onbeloondt was ghebleven / heeft hem gheresolveert / om politicquelijck de grootheydt van het Huys van Croy te onderhouden eñ te verseckeren/ eenen van sijn Dienaers/ genaemt Loys Denetieres/ Gouverneur vande Stadt van Chimay/ te seynden aenden Prince van Orangien / ende oock aenden Hertogh van Anjou ende Brabandt / om in sijnen dienst ontfanghen te worden: Voorslaende diversche aenslaghen / soo op de voorschreven Stadt van Chimay / als andere plaetsen in Henegouwe ghelegen: Ende hoe wel den voorsz Denetieres slechte andtwoorde ghekregen hadde vanden Hertogh eñ Prince

van

1584. van Orangien/ soo heeft nochtans den voorsz Prince van Chimay/ den aenslagh op Chimay ghebroocken zijnde/ (hoe wel men namaels heeft willen segghen/ dat het al ghemaeckt ende beveynst werck was) hem evenwel begheven ende als vluchtende ghesalveert/ met de Princesse sijn Huysvrouwe/ te Sedan/ alwaer hy oock alsdoen professie heeft begonst te doen vande Ghereformeerde Religie/ ende mede uytghegheven seeckere verklaringhe ende verantwoordinghe van sijn voornemen ende goede meeninghe/ daer inne hy sijne liefde ende yver tot de Vryheydt des Vaderlandts/ soo bescheydelijck/ ende met goede redenen verhaelde/ datmen aen de zijde vande Vereenighde Nederlanden (die den Hertogh van Anjou hadde aenghenomen) goet gevoelen ende vertrouwen op hem begonst te nemen. 1584.

Prince van Chimay vlucht om de Religie.

Charles Philipe de Croy, Hertoch van Arschot, Prince van Cimay etc. Gouverneur van Vlaenderen ende Henegouwe.

Tot Sedan wesende/ heeft hy anderwerf ghesonden den voorschreven Venetieres aen den Hertogh ende Prince van Orangien/ allen dienst aenbiedende: en is korts daer nae ghevolght met de Princesse sijne Huysvrouwe/ ende heeft hem alsoo gheheelijck onder den voornoemden Hertogh/ ende de Staten der Vereenighde Nederlanden begheven/ teghens de partije/ die den Hertogh van Arschot sijn Vader hiel/ pretenderende ende verhopende (soo de ghemeene sprake was) te komen tot het Gouvernement van Vlaenderen/ dat den Hertogh sijn Vader te vooren was ghegheven gheweest: 't welck uyt 't ghene naer ghevolght is/ by vele sijne Vyanden is gheduydet ghewordet/ als of de voornoemde Prince van Chimay vanden beginne af inden sinne ghehadt hadde/ om met practijcken de Provincie van Vlaenderen weder te brenghen onder de subjectie vanden Koningh van Spaengien. Hoe wel andere nochtans sulcx van hem niet en willen vermoeden: Maer dat hy tot sijne veranderinghe (soo ghesepdt sal worden) nieuwe oorsaecken soude opgenomen hebben. Immers ist alsoo/ dat den voornoemden Prince terstont/ naer sijn aenkomste/ byde voornoemde Staten hem heeft boven al ghepoocht aenghenaem te maecken byde Ghemeente/ daghelijcx conversatie houdende met de voornaemste vande Religie/ insonderheydt/ nae dat de Hertogh van Anjou ende Brabandt ghemist hadde sijn voornemen van Antwerpen/ Brugghe/ ende andere Steden voor hem te verseeckeren/ sterckende de partije ende 't ghevoelen vanden ghenen/ die gheensins en wouden versoenen met den selven Hertogh/ eñ vermeerderende de afgunsticheyt van 't gemeen volck tegens den Prince van Orangien/ om dat hy het stuck vande recon-

Prince van Chimay begheeft hem inde vriendtschap van de Consistorie vande Religie ende Kercken-dienaren.

1584.

reconciliatie met den Hertoge was vorderende. Ende om gevoegelycker sijn saken te beleyden in Vlaenderen / hadde hy hem begheven te Bevere / in 't Landt van Waes / daer hy Heere van was / alwaer hy was continuerende de voorsz correspondentien / ende aenhangh der Ghemeenten / insonderheydt met die van Gent ende Yperen.

Prince van Chimay ghemaeckt Gouverneur van Vlaenderen.

Wy hebben vooren verhaelt / uyt wat occasie hy vande Borgemeesters van Brugghe en van 't Vrye / sonder achterdencken gevordert ende aengenomen is gheweest / als Gouverneur van haerlieder Quartieren en korts daer na by d'andere twee Leden / Ghent ende Yperen / als Gouverneur Generael van Vlaenderen. Alsdoen heeft hy noch meer ghepooght te onderhouden de familiariteyt / ende gunste vande Gereformeerde / ende quam daer door dagelycx so langs soo meer in groot aensien by haerlieden / als die niet geerne een Predicatie en versuymde / met haer ordinaerlijck te Nachtmael gaende. Onder dese was eenen Johan Haren van Valencijn / Predicant tot Brugge inde Fransoysche sprake / dese hadde eens onder den Hertogh van Albas tijden / om sijn goeden te salveren / sijn Pardoen gehaelt ende ghenoten / daer na berouw thoonende / wert hy weder tot Predicants-Ampt toegelaten / tegens de opinie ende wille van velen / die hem beter kenden / ende hielden hem voor infame ende eerloos. Met desen heeft den voornoemden Prince van Chimay / meest alle sijn handelinghe geraedtslaeght / oock mede voornementlijck met sijnen Dienaer / den Gouverneur van Chimay / Loys Deneteres / die te vooren den Hertoghe sijnen Vader ghedient hebbende voor Secretaris / ende seer doortrapt was.

Chimay verbandt de Catholijcke uyt Brugge / maer ghe-veynsdelick.

Daer nae / om de gunste van die vande Religie te vermeesteren / heeft hy doen uytsetten uyt de Stadt van Brugghe de principale Catholycken / soo van qualiteyt als andere / meer dan hondert: Ghelijck Imbyse ontrent den selven tijdt oock eenighe dede vangen tot Gent. Onder die van Brugghe waren eenige Notable / als den ouden Borghemeester Baesdorp / den Griffier Fransoys de Groote van Brugghe / Meester Fransoys de Aula / Pencionaris van 't Vrye / ende meer andere: de meerderen deelen vande welcke hy naemaels toeliete weder te komen / haer wysmakende het voorsz uytsetten ghesciet te zijne teghen sijnen wille / door toedoen vanden Hoogh-Baillou den Heere van Grijse / ende den Borgemeester Casembroodt ende andere / soeckende de selve also odieus te maken.

Aenslagh op den Persoon vā Chimay te vergeefs.

Maer dese voorsz handelinghen ghemerckt zijnde / hebben verweckt eenighe van 't Magistraet van Brugge / als namelijck den Hoogh-Baillou Grijse / ende den Borgemeester Casembroot / en andere / naerder op sijn doen te letten / sijn actien / ten besten sy mochten / teghen te staen / ende ten lesten te resolveren / met de assistentie vanden Prince van Orangien / hem te verseeckeren van sijnen Persoone / ende also te deporteren van sijn Gouvernement: Tot welcken eynde sy gesonden hadden / in 't beginsel van November / seker Memorien / met haerlieden handt gheteeckent aen den Prince van Orangien / wesende in Zeelant / met den Heere van Lokeren die saken verhandelende. Maer den Prince van Orangien vondt daer op goet te beweghen den voornoemden Prince van Chimay / met de Gedeputeerde van Brugghe en van 't Vrye / te komen in Zeelandt tot de Generale Staten vergaderinge tot Middelburgh / om te handelen op de gemeyne saken / op datmen daerentusschē dat hy wech ware / souden moghen de Stadt van Brugge ende 't Vrije verseкeren / en soo 't noot ware / sijnen Persoon aldaer ophouden. Het welcke den voornoemden Prince van Chimay / vreesende niet wilde doen / hem excuserende door ghebreck van middelen: ende die hem geaccordeert en toegeleyt zijnde / wende hy wat anders voor: Soo dat den aenslagh uytgestelt wert.

Met de Resolutie vanden Prince van Orangien / was tot Brugge gekomen Joncker Noel de Caron / Heer van Schoonewalle / Ghedeputeert van die van 't Vrye inde Generale Staten. Maer also den voorsz Hoogh-Baillou / en den Borgemeester Casembroot wel wisten / dat den Prince van Chimay hem niet en soude laten beraden / nae Zeelandt te trecken / soo hebben sy met den voorsz Caron / Jaques Broeckhaux / oudt-Borghemeester / sijn sone Joos Broeckhaux / Capiteyn / ende met Winckelman Sergiant / Mayor beraedtslaeght / en anderwerf ghereсolveert hem te verseeckeren van sijnen Persoone / soo het den Prince van Orangien goedt vonde / met welcke besluyt den voorsz Caron wederkeerde na den Prince / die sedert vertrocken was na Hollandt / ende alsoo wert de sake uytghestelt.

1584.

Aenslagh op den Persoon vande Prince van Chimay ontdeckt / wort de Heer van Lokeren ghevanghen / ende de Magistraet suspect tegen de Borgerye gemaeckt.

Daer en tusschen was tot Brugge weder gecomen de Heere van Lokeren / die langhe in Zeelandt sieck gelegen hadde. Den Prince van Chimay hebbende eenigh achterdencken van hem / door het Rapport vanden Predicant Haren / die eenighe woorden over gebrocht hadde / die den Predicant Villers in Zeelāt ontvallen waren / heeft hem doen gevanckelijck houden in sijn Huys / den 10. January Anno 1584. hebbende oock by hem ontboden den voorsz Hoogh-Baillou / en dē Borgemeester Casembroot / hen aenseggende sulcken aenslagh ghehoort te hebben / daer van hy Lokeren meest beschuldighde: Maer acht nemende op de authoriteyt / die sy hadden by de Borgerye inde Stadt ende Garnisoenen / en dorste hy teghen hen alsdoen niet anders voornemen / dan die hooghlijck inde Collegien / soo van Brugghe als van 't Vrye te beschuldigen en blameren: waer door haer authoriteyt alomme seer verminderde / midts dat daer door die vande Magistraet ofte de Notable niet dorsten met haer spreken oft handelen / om vanden Prince van Chimay niet suspect te wesen.

Verraderije vanden Colonel Boyde.

Anderwerf / als den selven avondt tot Lokeren ghevanghen werdt / den Colonel vande Schotten Boyde / hem quam bewijsen voor den Hoogh-Baillou ende Casembroodt / seer qualijck te vreden te wesen van het voorschreven vanghen / ende sijnen dienst aenbode / om den Prince van Chimay selve te verseeckeren / hebbende te vooren den Predicant Villers uyt Zeelandt gheschreven / datmen hem wel betrouwen mochte / als hebbende eenen bysonderen Eedt ghedaen aen den Prince van Orangien: Hebben den voorsz Hoogh-baillou ende Casembroodt t'samen gheaccordeert ende ghearaemt met den Borghemeester Dommele / den voorsz Colonel Boyde / ende den Sergiant Mayor Winckelman / wederom den voorseyden Prince van Chimay te vanghen. Maer alsoo den Hoogh-Baillou dat terstondt op den selven nacht wilde in 't werck stellen / ende de andere dat selfde uytstelde tot twee daghen daer naer / is dat in den middelen tijdt ondeckt gheweest / by den voorsz Colonel Boyde / de welcke (also men namaels bevondt) hem langhe te vooren hadde laten corrumperen met een Pensioen van vijfthien hondert gulden Jaerlijcx / beset op de Heerlijckheden Commene ende Halewijn: Den Prince van Chimay hebbende met het vanghen van Lokeren alsoo voorkomen dit ghevaer ofte dangier / ende seer verminderd de authoriteyt van sijn teghenpartije / zijnde verseeckert van den Colonel der Schotten / ende volghens van dat Regiment / ende van vijf oft ses ander Compagnien: En resteerde daer anders niet / dan te winnen de herten vande Ghemeynten / die meest al Catholijck waren / alsoo daer over de 25000. Zielen zijnde / gheen 3000. vande ghereformeede Religie en waren / dan wel vele noch d'een noch d'ander toeghedaen: dies hy de Catholijcke onder de handt groote hoope toonde.

Chimay stelt de Borghers inde Wapen tegē de Magistraet.

Ten lesten occasie nemende uyt eenighe artijckelen van het Accoordt / ghemaeckt tusschen den Borghemeester Casembroodt over de Stadt van Brugghe / ende het Garnisoen van Sluys / in oproer zijnde om haerlieder betalinghe / de welcke hy seyde te wesen teghen de Privilegie vande Stadt / heeft daer over by een geroepen / eenighe vande oude Borghemeesters ende Notabelen / meest al Catholijcken / ende heeft / met assistentie vande selve / s'avonts voor het wederkeeren vanden voorschreven Borghemeester Casembroodt de Ghemeynte in Wapenen doen stellen / latende verluyden / dat den voorschreven Casembroodt dien nacht daer inne soude brenghen Fran-

soysen ende andere Garnisoenen uyt Zeelandt / met voorweten ende behulp vanden Hoogh-Bailliou / en den Borghemeester Dommicle/verbitterende also de Ghemeynte tegen de voorsz Persoonen haer Magistraten.

Ende alsoo den Borghemeester Casembroodt weder-ghekeert wesende syn rapport van syn handelinghe tot Sluys/voor hem ende den Raedt soude doen heeft hy daer by doen roepen 10. ofte 12. soo oude Borghemeesters als Notabele/ alle goede Catholijcken op een ofte twee nae. Ende na het Rapport/heeft den Prince van Chimay doen inkomen de Ghedeputeerde van Gendt met Brieven inhoudende haerlieden resolutie / om te komen in Tractaet van Payse ofte versoeninge / midtsgaders de Copyen van andere diversche Brieven / by die van Ghendt te vooren ghesonden tot den selven eynde aende Collegien van Brugghe ende 't Vrije/de welcke by toedoen van den Hoogh-Bailliou ende Borgemeesters opghehouden waren / sonder het de Ghemeynte aen te gheven/ als die voor seecker hielden/ dat het tracteren in wat manieren het oock ware / haerlieden soude aenghenaem wesen.

Dese Brieven ghelesen zijnde / hebben haer de voorsz oude Borgemeesters en Notabelen beklaeght/ dat sulcken saecke haerlieden niet aenghedient en was : ende hebben doen resolveren / datmen op het voorsz stuck soude doen vergaderen de Leden vander Stadt / houdende ende blyvende daer en tusschen tot dry nachten toe de Ghemeynte altoos in Wapenen. Dese vergaderinge gheschiede den 10. Meert/ Anno 1584. in welcke / niet teghenstaende daer ghekomen waren den selvighen nacht/de Ghedeputeerde vande Generale Staten / de Heeren Caron ende vanden Wercke / om het selve met diversche ghevoeghelijcke redenen te voorkomen / is nochtans gheresolveert by beyde de Leden/van Brugghe ende van 't Vrye/haer te voegen met die van Ghendt tot de voorseyde handelinge van Payse.

Chimay tracht Monseur de Grijse te dooden.

Den Hoogh-Baillioun Grijse die aldaer so langhe noch gheblevenwas/om de gunste/ die hem de Ghemeynte sonderlinghe was toedragende / de selvige nu vereenight wesende met den Prince van Chimay/ zijnde dese Resolutie genomen/ ende gewaerschouwt/ datter toeghelcydt werde / om hem 's nachts te doen dooden/ als hy de Ronde soude doen/ so is hy vertrocken/den 13. Meert/ uyt Brugge/ met een Commissie aende Staten van Brabandt / hebbende den Prince van Chimay (soo men seyde) noch ten selvigen dage onder wegen op hem doen toeleggen/ maer sy hebben hem ghemist.

Aenslagh op Brugghe/ en op Chimay/ vandi Gouverneur van Zeelandt/ te vergeefs.

In 't passeren over Zeelandt / heeft den Hoogh-Baillioun den Raedt van Zeelandt / ende den Gouverneur Haultain / te kennen ghegheven den staet van Brugghe/ voorslaende seeckere middelen/ om de saecke weder te verseheren. Waer op den Thresorier Mandemaker van haerlieder ghesonden werdt / aen den Prince van Orangien in Hollandt / alwaer oock ghekomen was den Capiteyn Forest Schotsman/ van weghen den Colonel Boyde / voorslaende oock middelen ghevcynsdelijck / om de voorsz Stadt te verseeckeren. Maer inder daedt was het om te ontdecken / wat Persoonen binnen Brugghe correspondentie met den voorschreven Prince van Orangien hielden : Welcke hem betrouwende op den Schotschen Colonel ende den voorschreven Capiteyn / niet teghenstaende den voorschreven Mandemaecker hem haerlieder ghesintheydt te kennen gaf/ alsoo hy die verstaen hadde vanden Hoogh-Baillioun / heeft den Prince van Orangien gheresolveert/ dat Haultain Gouverneur van Zeelandt/soude doen het voorsz exploit met vijf hondert Mannen / met de correspondentie van beyde de partijen voorseydt. Den voorsz Haultain ghearriveert zijnde voor Sluys / met het Kryghs-volck / ende met hem de Hoogh-Baillioun/ Caron ende eenige andere/ om het selfde te executeren den 28. Meert. Tot welcken eynde hy de Borghemeesters / ende den Colonel David Boyde (als noch niet mistrouwende) van als ghe-adverteert hadde / soo hadde alreede den voorschreven Colonel den Prince van Chimay van alles verwittight / de welcke 's daeghs te vooren / met assistentie vanden selven Colonel / de Borghemeesters/ midtsgaders diversche ander Medegesellen / so Wethouders als Capiteynen / hadde doen ghevangen nemen veranderende oock ten selven daghe de ghehecle Magistraet / van Volck die hem toeghedaen waren/ ende opentlijck Spaens-ghesinde/ / met de welcke hy allenskens de Ghemeynte tot de reconciliatie / met den Koningh aen te gaen / beweeght heeft / oock die van 't Vrije ende Damme / aenhoudende met die van Ghendt. Waer over de beste ende ghetrouwste van Brugge vluchten op Sluys ende Oostende/ also oock de Heere van Lokeren dede / welcke plaetsen beyde met Garnisoenen (dat onder Brugghe stondt) beset waren. Waer door Chimay ende die van Brugge/ niet weynigh bevreest zijnde / alle middelen van beloften ende betalinghen aenghewent hebben / om die mede inde reconciliatie te brengen. Dese hebben wel de betalinghe aengenomen / maer sy zijn ghetrou gebleven by de Generaliteyt.

Chimay verandert de Magistraet tot Brugge nae synen sin.

Chimay tracht Sluys ende Oostende mede aen Parma te leveren.

Wy hebben nu vervolgens verhaelt den staet van de Steden van Brugge/'t Vrije en Ghendt/sullen nu verhalen de geschiedenisse van Yperen. Yperen/als vooren ghesepdt hebben / was in September / Anno 1583. belegert/met Bolwercken ende Schanssen/die alle toevoeringe/ende bykans allen uyt ende ingangh beletten / sonder hoope van ontset / door de confusie der Landen / ende dat hun Vyandt Meester vanden Velde was in Vlaenderen. Het ontset heeft tweemaels ghetracht ende ghepreoeft gheweest/ maer t'elcke reyse afgheslagen gheweest/ eens tot Wijnocxberge/ende d'ander naerder de Stadt: ende dat/mits dat de Bewint-hebbers tot reconciliatie ghesint waren/als den Prince van Chimay ende andere/die dat Kryghsvolck/ ende veel Borgers daer door jammerlijck op de Vleesch-banck brochten/ het welcke de goede Borgers niet dan op 't leste ghewaer worden/ als de andere dry Leden van Vlaenderen / Ghendt/ Brugghe ende 't Vrije / Pays sochten / daer sy mede hoopten onder begrepen te worden. Ten lesten siende gheen ontset voor handen/ende dat de generale bevredinghe niet voorts gingh / ende dat sy in uyterste noot van alderhande ghebreck ghekomen waren/ soo hebben sy van haer vrome standtastigheydt moeten wijcken / nae dat sy gedaen hadden al dat een trouwe Borgerije toestout/met t'samen haren Oversten/ den Heere van Marquette/ ende het Kryghs-volck / ende hebben een Accoordt ghemaeckt met den Heere van Werp / groot Baillioun van Cortrijck / den Oversten des beleghs/ ende de Stadt overgeven/ den 9. April/ met Conditien die middelmatigh waren/ Als dat de vreemde Soldaten met haer Wapenen souden uyttrecken / ende de Inlantsche eenlijck met Rappieren ende Poingiaerden/ ende de Stadt te betalen hondert duysent guldens / overleverende aenden Prince van Parma vier Borgeren / om synen wille daer mede te doene/het leven toeseggende/die dat namaels afkochten ofte rantsoeneerden voor twintigh duysent Guldens. Haer Privilegien hebben sy oock ghenoech behouden : Maer de exercitie van Gereformeerde Religie wert gantsch uytgheslooten / ende al wat dien aenkleeft. Ende hebben moeten ontfangen Italiaensch Garnisoen. Den Heer van Marquette / ende twee Capiteynen/ moesten gevangen blijven ende staen tot Rantsoene / ende daer nae sweeren in ses Maenden niet tegen den Koningh te dienen.

Yperen wort gedwongen te reconcilieren met Parma den 10. April.

Lof des Heeren van Marquette ende der Borgeren van Yperen.

Accoort van Yperen.

Dit volkomen zijnde / den Bisschop van Yperen/ nae de nieuwe creatie ofte ordonnantie / heeft de Kercken weder ghewijet ende gheheylight/ende heeft de ghestorvene ende doode lichamen / van Predicanten ende andere / die over twee ofte dry Jaren begraven waren gheweest / weder doen opgraven / ende nae de Galghe voeren / ende alsoo de ghewijde Aerde doen suyveren vande onsuyvere lichamen ofte beenderen / daer Ketterscher Gheesten ofte Zielen in ghewoont hadden / nae sijn meyninghe/ op hem nemende het oordeel/ dat de Gereformeerde seyden/ nae de Artijckelen des Christen Geloofs / Christo ten uytersten dage toequam.

Bisschop vā Yperen wijt de Kercken/ doende veel dooden opgraven.

Om nu in 't korte te verhalen/ hoe den Prince van Chimay / Gouverneur van Vlaenderen / boven het

voorseyde

1584.

Procedurē van Chimay/ om Vlaenderen tot reconciliatie te brengen.

Aistichent des Princen vā Chimay.

voorseyde overgaen van Yperen / ghebrocht heeft onder de macht van Parma / ofte des Koninghs de Stadt van Brugge ende 't Vrije / daer die van Gent oock volghden / moet men weten / dat sijn eerste publique Acte / die hy dede / was de vergaderinghe van de vier Leden van Vlaenderen tot Ghendt / op de generale afgunsticheydt in Vlaenderen teghen den Prince van Orangien / ende de Fransoysen / alwaer hy voorsloegh / ende dede resolveren de ghevepnsde ende gebloemde Legatie aenden Hertogh Cazumirus ende sijn Bondtgenooten / om te diverteren ende te beletten de vereeninghe met Vranckrijck / daer nae brochte te weghe / datmen niet alleene ontseyde / weygherde ende verhinderde het ontset van Duynkercken / maer van gantsch Vlaenderen / niet alleen van Franchoys / maer oock van ander Krijgs-volck / als geseyt hebben.

Vorder soo reduceerde ofte brochte hy alle het overbleven Krijgs-volck in 't Quartier van Brugge eñ 't Vrije / onder een Regiment / uyt-genomen eenige Compagnien / soo onder den Heer van Lokeren / als onder den Heer van Mortaigne / eñ de Schotten / eñ maecte daer over hem selven Colonel / ende voor sijn Luytenanten / Colonels / Heer Jaques de Lanoy / Heere van Lesdain / dien hy Gouverneur tot Damme stelde / ende by hem bleef / ende Heer Arnolt van Grenevelt / Gouverneur tot Sluys die hem afviel / ende beyde Generaliteyt sijnen Eedt betrachte. Nae dat tot Ghendt den 5. Meerte / ghecresolveert was by Acte / datmen soude van Vrede met Parma handelē / soo heeft Chimay te weghe ghebrocht / dat die van Brugge eñ 't Vrije den 11. Meerte / dat oock by Acte hebben geconfirmeert eñ den 16 Meerte dede hy vergaderen / tegen den danck vande Borgemeesters van Brugge / Heer Nicolas Casembrood / ende Heer Pieter Dominicke / alle het Corpus ofte Collegien van der Stadt / beyde welcke hy te weghe brochte / ende verkreegh volle macht ende authoriteyt / soo van weghen Brugghe / als van 't Lidt van 't Vrije / met eenige hem bygevoegde / te mogen volkomelijck handelen / soo in 't Vrede-maken als andersins / het ghemeyn welvaren betreffende / welcke authoriteyt hy dede onderteeckenen van alle de Collegien eñ Leden van Brugge / eñ 't Vrije / van alle de Colonellen ende Capiteynen / eñ vande Steden eñ Krijghs-volck van Oostende / eñ van Damme &c. met groote gaven eñ beloften tot hem lockende eñ winnende den Schotsen Colonel / David Boyde / ende veel Capiteynē onder de Schotten / als wy ghesept hebben / hoe wel dat meestendeel het Schotsch Krijghs-volck ende Capiteynen hem niet waren toegedaen. Wt krachte van dese authoriteyt nam hy daer nae / den 28. Meert / beyde de Borghemeesters / Casembroot ende Dominicke ghevanghen met andere / over het waerschouwen vanden voorsz Boyde / datmen hem sochte te versekeren / ende ghevangen in Zeelandt te seynden / ende soo veranderde het Magistraet / ende verseeckerde hem volkomelijck als geseyt hebben daer door de vluchtighe uyt Brugghe / hem afwenden ende ontrocken / de Steden van Oostende ende Sluys / daer hy hem seer over beklaeghde.

Boecrken voor ende tegens Chimay in Drucke uytgekomen.

Dese geschiedenissen zijn particulierlijcker te lesen in een Boecrken ghedruckt Anno 1588. den voorsz Prince toe-ghescheven / van eenen sijnen Dienaer eñ Raedtsman / die men seyde te wesen Loys Denetieres / meermael ghenoemt / in welck Boecrken alle eñ dese sijn feyten seer verheven worden / ende alle het Spaensch succes / ende goeden voorspoet van Parma in Vlaenderen / werdt hem toegeschreven. Waer tegen sijn vyanden / soo particuliere als andere / (dier hy vele hadde / midts dat sy hem toe-schreven haer verliesen / armoede / Ballinghschappen / ende doodt / van Vaders / Broeders / ende Mans / in 't ontsetten van Yperen /) oock hebben uyt-gegheven een Boecrken in Drucke Anno 1589. genoemt een Ampliatie van 't voorsz Boecrken / mede daer by een Apologie ofte verantwoordinge / by hem Anno 1582. gemaeckt tot Sedan / tegen sijn weder-sprekers / over sijn Professie vande Ghereformeerde Religie / tot welcke Boecrkens wy den curieusen Leser seynden / om te oordeelen nae hun goedt-duncken.

Terwijle dat den Prince van Chimay tot Brugge hem in de voorsz hooghste authoriteyt ghebrocht hadde / so bleef hy nochtans de gereformeerde Religie stijf aenhanghende tot den lesten toe / noch te Nachtmael gaende met grooter devotie / selve noch een Priester / die bevonden was in sijn Huysselijck gewaet Misse doende / dede hy alsoo ghekleedt achter straten met Trommelen voeren tot in sijn Huys / daer den Hertogh van Arschot sijn Vader komen was hem te besoecken / tot spot eñ hoon der Roomsche Catholijcksche Religie. Hy sont oock een van sijn Edellieden / Jan van Halle / tot de Koninginne van Enghelandt / om hem selven te ontschuldighen ende beklagh te doen / gheduerende welcke tijdt bedinghde hy vast door sijn Vrienden by Parma / om te mogen verkrijghen het Gouvernement van Vlaenderen / ofte ten minsten het Gouvernement van Brugghe / met het Schotsch Garnisoen dat hy daer nu hadde. Maer Parma siēde in wat state hy stont met de Borgerye / heeft hem niet dan schoone woorden gegeven. Den voorsz Hertogh sijnen Vader quam daer / den tweeden Mey zijnde alreede Bestandt op hope van Vrede gemaect / gesonden onder schijn vanden Sone te persuaderen / om oock Sluys ende Oostende mede in den Vrede te krijgen / daer hem doen veel aen gelegen was. De Staten Generael sonden daer oock Doctor Junius / om hem ter contrarien te persuaderen / maer te vergeefs / niet teghenstaende die van Ghendt nu / als wy hier nae sullen verhalen / weder nieuwe ende vaster Resolutie / van met de Generaliteyt aen te houden / voorghenomen hadden.

1584.

Chimay bevint hem vande ghereformeerde Religie tot den lesten toe.

Hertogh van Arschot komt tot Brugge.

Daer-en-tusschen om den Vrede te sluyten konde hy gheen Resolutie van die Stadt ende Garnisoen van Oostende ghekrijghen / die hem wel goede woorden / om haer betalinghe te hebben / gaven / die sy ten lesten oock verkreghen / dan niet teghenstaende / door listige sorghvuldicheyt vandē Prince van Orangien / den Heere vā Locres / de uyt-geweckene van Brugge / eñ boven al van eenen Jaques Tutelare een vanden Garnisoene / hebben sy volkomelijck hun verklaert / voor de Generaliteyt der Landen. Die van Sluys hadden te vooren haer oock alsoo verklaert / door toedoen vanden Heere van Groenevelt. Tot Damme was den Gouverneur Lesdain wel aen Chimay zijde ghesint / maer het Garnisoen en wilde daer toe niet verstaen / dies sy resolveerden de Stadt te verlaten / meynende 't Gheschut ende Amonitie mede te vervoeren: Maer Chimay dat vernomen hebbende / sondt 500. Mannen uyt Brugghe / die dat beletten eñ deden verlaten / ende trocken alsoo na Sluys.

Oostende / Sluys ende 't Garnisoen van Dam en wilde vā geen reconciliatie hooren.

Damme verlaten van 't Garnisoē.

Als den Prince van Chimay nu sagh dat hy niet meer leveren konde dan Brugge ende Damme / ende dat sijn factie tot Ghent noch gheen Meester konde worden / heeft hy sijne Commissarisen na Doornick byden Prince van Parma gesonden / die waren Bernart de Winkere / Heer van Prau: Loys Denetieres / Heer van Watines / als Gedeputeerde van hem Chimay: Antonis vanden Berge / Heer van Dommersvelde / Borgemeester: Vincēt Saion / Schepene: Meester Olyvier Nieulandt / Greffier / van weghen de Stadt Brugghe: Jaques Marchant / Borghemeester: Roelandt de Korteville / Schepen: Charles de Marivorde / den Ouden: ende Philips du Cerf / Ontfangher / van weghen 't Vrije. Dese hebben den Vrede ofte Reconciliatie besloten / met Emanuel de Lalain / Marquis van Renti: ende Baron van Montigny / &c. groot Baillieu van Henegou: Richardot / den President van Artoys: ende den Secretaris Vasseur / den 20. Mey / ende van Parma selve den 22. Mey onderschreven. De Conditien waren redelijck / om die van Ghendt ende andere noch in te locken / Inhoudende behoudenisse van Privilegien: van gheen Garnisoenen beswaert te worden dan den noodt vereysschende: nopende Religie / souden mogen in vrije Conscientie leven / sonder schandael: die met de Catholijcksche Roomsche exercitie van Religie niet te vreden konde wesen / soude moghen vertrecken in neutrale Landen / ende van haer eyghen goederen disponeren: De Gheestelijcke moesten weder in hun goederen gestelt worden: Het Schotsch Garnisoen mocht vertrecken / ofte by

Chimay sendt Ghedeputeerde aen Parma.

Prince van Chimay / Brugghe / ende 't Vrije / reconcilieren met den Koningh in Mey.

1584.

Parma dienst aennemen / den Koningh Eedt doende/dat weynige doen wilde, dan den Colonel Boyde/ ende eenighe Capiteynen. Die van 't Vrije hadden de selvige Conditien. Desen Vrede ofte Reconciliatie werdt, den 25. Mey/ tot Brugghe ghepubliceert/met seer groote feeste ende triumphe/ maer die vreughte en duerde niet langhe : want alle meyninghe daer verginck. Tot Brugge werdt Hoogh-Bailliou gestelt/ inde plaetse van Grijse / de Heer van Croyselles / vanden Huyse Montmorency / sonder Garnisoen / midts datter veel ghevluchte Borghers / ende veel Geestelijcke Lieden inquamen / daer mede de Stadt genoech versekert was.

Prince van Chimay eñ Haren valt de Ghereformeerde af.

Den voor-ghenoemden Prince van Chimay / het Contract ghepubliceert zijnde / heeft noch in 't leste Attestatie vande ghereformeerde Religie genomen/ te weten/van eenige die hem toe-ghedaen waren/als van Jan Haren / hoe dat hy hem als vander ghereformeerde Religie hadde ghedraghen/ hoe wel datter contrarie etlijcke Predicanten / als Jacobus Baselius ende andere/hem gingen aenseggen/na dat het Contract vande Reconciliatie ghesloten was / alsoo hy op sijn Bedde kranck lagh/ het generael gevoelen/ dat die vande ghereformeerde Religie van hem hadden/ te weten / dat hy als een Wolf / onder 't schijn van een Schaep / onder haer ghekomen ware / ende protesteerden voor Godt ende de Weerelt / van ongetrouwichepdt onder hun ghepleecht / die Godt noch straffen soude/ eñ diergelijcke Propoosten meer/ daer oppe hy ghenoech al confuys scheen / ende wiste niet vele te antwoorden. Ende is alsoo vertrocken / met sijnen Predicant Jan Haren (die hem seer toegedaen was) op sijne goederen / daer ontrent allenskens die Religie afvallende / sijn Dienaers / die de ghereformeerde Religie toegedaen waren/afdanckende : ende ten lesten de Religie afgaende. Sijnen Predicant Jan Haren/ heeft oock nu de tweede reyse/ de ghereformeerde Religie t'Antwerpen onder de Jesuijten verloochent ende afgeswooren : Ende grouwelijcken de selvighe met ghedruckte Boecxkens versmaedt ende beschimpt.

Protestatie der Gereformeerde tegen Chimoy.

Chimay versoeckt vorderinghe vanden Koningh.

Den voorsz Prince hem nu alsoo ghereconcilieert ende in sulcken staet gestelt hebbende/sondt den voornoemden Jan van Halle aenden Koningh / met recommandatie van Parma (die hem sochte te vorderen/volghende sijne ghelosten.) De Koningh schreef ende vermaende hem van sijn devoir / ende liet hem ten lesten toe den staet / daer Parma hem by provisie in gestelt hadde.

Die van Ghent seynden aen Parma.

Hier-en-tusschen / dat die verhaelde dinghen tot Brugge ende elders ghesch ieden/ hadde de Heer van Montigny tusschen Denremonde ende Ghendt / een Dorp ghenaemt Wetteren/de Schelde toe-ghepijlt/ datmen daer over gingh / ende over beyde zyden Schanssen ghemaeckt hebbende / soo benam hy de Vaert vande Riviere / het welcke den Vreden-handel seer vorderde : Want sy zijn tot een bestant met den Vyandt ghekomen / ende hebben tot Doornick Gedeputeerde ghesonden / waer tegen een Spaensch Capiteyn/ genaemt Sigura/ tot Ghendt/ ten Huyse van Imbijse, den Borgemeester/ als Ostagier quam logeren / als oock mede de Heer van Manny / den Gouverneur van Oudenaerde.

Imbijse soect Montigny te helpe aen Denremonde/den 24. Meerte.

Dese Ostagiers hebben soo ghehandelt met Imbijse (door de hulpe vanden Heere van Champigny) noch als gevangen daer zijnde, dat Imbijse/ den 24. Meerte/ den Deecken vande Schippers dorste belasten/sommighe Scheepkens ende Ponten te doen laden vol Leeren/ Sparren/ Delen/ Berders eñ Horden / ende also de Schelde af te seynden. Maer alsoo 't selfde swaerlijck konde ghescheden/ midts dat veel Lieden dat ghewaer werden soo is hem van eenighe Schepenen der Stadt aengeseyt / dat de Ghemeynte over sulcke Scheepkens te seynden achter-dencken hadde. Waer op hy antwoorde / men soudese laten varen/hy wiste wel wat hy dede/ eñ daer soude groot voordeel van komen. Maer also 't Volck daer mede t'onvreden was / en konden dese Scheepkens dien nacht niet voorts. Ende 's ander-daeghs de Heeren op 't Stadthuys in 't Collegie zijnde/soo is daer questie over ghereesen / ende de voorsz Imbijse heeft sijn Colonel Vendel ghewapent voor 't Stadthuys doen komen / ende dat rondtomme doen besetten / ende de Ketenen doen spannē. Waer over een uyt het Stadthuys is gesprongen/ ende heeft den Sergiant van dit Vendel sijn Hellebaerde ontweldight/ eñ de Borgers in Wapenen geroepen ; waer door een yegelijck Omstaender met Rappier ende Poingiaert / ende andere met gereetste Wapenē/ dat Colonel Imbijsens Vendel Soldaten dwongen/datse haer Officiers moesten laten vangen/waer door dat Vendel quam te verloopen. Ende de geheele Stadt is alsoo in Wapenen gekomen/ alle de Ketenen ghespannen/ende de weghen beset/ende hebben alsoo alle de Officieren der Stadt/ den Borghemeester Imbijse ghedeporteert van sijn Borgemeesterschap ende Opper-Colonelschap/ hem sijn Garde benomen / ende dry stucken Geschuts uyt sijn Huys doen voeren/ ende hem gebangen gestelt/te meer oock/ door dien dat dien dagh Brieven vanden Heere van Montigny van Wetteren aen hem gheschreven / ende andere aenden Spaenschen Capiteyn Segura/ geintercipieert ofte afgeworpen werden/ die inhielden : Dat hy hem verwonderde, dat de Pleyten ende gereetschappe niet gesonden en waren/ want hy hadde de diepte der Vesten ; ende dat de breede was dry hondert voeten ; ende den Capiteyn van Denremonde was ghewonnen / denckende dien nacht sijn exployt te doene/ ende dat den Koning hem wel soude heerlijck vergelden/Ec. Den Engelschen Capiteyn/ Roelandt Jorck/ was oock van desen aenslagh, ende daer over oock ghevangen/ende wert alsoo hier door alles bekent ende kondigh gemaeckt.

Imbijse wort gevanghen / oock Roelandt Jorck.

Hier over de Heer van Rijhoven/ Franchoys van Retullen/ geadviseert zijnde/heeft terstont doen vangen den Luytenant Sethon/ Schotsman / de welcke oock alles bekende / te weten/ dat hy by Parma gheweest/ ende hem belooft hadde de Stadt van Denremonde over te leveren : Waer over hy ten lesten oock ter doot geexecuteert wert. De Heer van Rijhove op sijn hoede zijnde/nam noch ses Vendelen Krijghsvolck meer in/vanden Heer vanden Tempel/uyt Brussel.

De Heer vā Rijhove behoudt Denremonde.

In stede van Imbijse / werdt Heer Karel Wtenhove/Voorschepen ofte Borgemeester gemaect/ ende bleven noch de onderhandelinge vanden Vrede/ door slappicheyt van eenige/ ende kloeckheyt der Spaensgesinde/onderhouden : Welcke Spaensghesinde ten lesten / om de Artijckelen door te dringhen / die den Prince van Parma aengeboden hadde / hebben haer den 15. Mey voor het Stadthuys vertoont / doen haer Gedeputeerde van Doornick gekomen waren/ alwaer dat sy in grooten getale/soo Edele/Notabele/ als ander ghemeyn Volck / hebben den Magistraet met uytghetrocken Wapenen willen dwinghen/ om de aengeboden Artijckelen van Parma aen te nemē/ roepende : Waer zynse die geenen Pays begheeren ? Wy willen Vrede/ kost wat kostē kan/eñ diergelijcke. Waer over de ander partije/ te weten de meeste Ghemeynte / zijn in Wapenen ghetreden / ende in ordonnantie op de Marct getrocken. Waer van de andere verschrickt zijnde/zijn geweken : ende also werdt den Magistraet weder bevrijt / eñ de principaelste vande tegenpartije werden gevangen / eñ wert geresolveert de Stadt ten uytersten te houden met de Generaliteyt/eñ alle handelinge van Vrede af te breken. Dies hebben sy tot Antwerpen ende Brussel om hulpe gesonden / die haer sonden / den 20. Mey / ontrent 600. Voetknechten/ende hondert Peerden/maer de Peerden keerden korts weder nae Brussel / ende voerden den Capiteyn Jorck mede ghevanghen / daer hy door Vrienden (teghen het advys vanden Prince van Orangien) van executie opgehouden wert/ ende ten lesten by Parma verlost. Maer tot Ghendt hebben sy den 29. Junij onthalst/ Meester Lieven de Geytere/ eertydts Pencionaris ghedeele/ ende Meester Lieven de Vijvere / om dese beroerten vanden 15. Mey/als om dierghelijcke saken meer. Joncker Jan van Imbijse hebben sy tot Ghendt sijn Proces ghemaeckt : Maer sijn twee Broeders / Joncker Anthonis eñ Joncker Roelandt van Imbijse / versochten voor hem by Requeste ghenade / ende gheen Recht. Desghelijcx badt hy om intercessie aende Predicanten / ende andere vande Ghereformeerde

Karel Wtēhove/ Voorschepen tot Ghendt gemaeckt.

Oploop tot Ghent over den Vredehandel/ den 15. Mey.

Kloeckheyt ende goede resolutie der goeder Borgheren van Gendt.

Imbijse Proces.

Religie

1584.

Religie / verhalende groote diensten ende vorderinghe haer ghedaen. Dan alle mocht niet helpen / maer wert verwesen. Ende vier principale Poincten waren in syn Sententie ghenoteert / als Moordt / Roof / Ghewelt / ende Verraet. De Moordt was bewesen begaen aenden Baillhou van Axele / ende eenen anderen verkeerden Persoon / door Capiteyn Mieghem: Hadde oock last ghegheven 't Magistraet van Gheertsberge / te brengen nae Ghendt / ende op den wegh om te brenghen: Hy hadde doen naerijden den Heere van Bombet / Fransoysche Gesante / om te vermoorden / daer dat eenighe vande Dienaers doodt bleven / ende den Gesante wert geplondert ende berooft: Op dese Poincten wiste hy niet veel te antwoorden / dan pretendeerde ontslaghen te zijn / midts in sijn leste Borgemeesterschap / alle voorgaende misdaden vergeven waren. T'weede Poinct van Roof / dat hy de ghemeyn Penninghen / tot eyghen behoef ghebruyckt hadde / eñ gelt geslagen hadde met sijne eñ des Lants Wapene / eñ hadde Geschencken genomen: van ghenomen Geschencken wert hem opentlijck overtuyght van Charles Everwijn / dat hy hem hadde 300. gulden moeten schencken / eer hy sijnen Staet van Auditeur vande Rekeninge hadde konnen verkrijghen / desghelijcx meer andere. Derde Poinct 't Geweldt / was hem overtuyght / dat hy hem selven opper-Colonel eñ Borgemeester gemaeckt hadde met gewelt. T'vierde Poinct was Verraet / dat hy Denremonde wilde den Spaengiaert leveren / ende privatelijcken aen Parma ghescheven / ende Correspondentie ghehouden / ende meynde selve de Stadt aende Vyandt te leveren / ende diergelijcke meer.

Imbijse onthalst / den 4. Augusti.

Hy wert onthalst opentlijck / den 4. Augusti / 1584. storf met berouw / ende werdt eerlijck begraven. Hy was een hoogh-moedigh ende statelijck Man gheweest / die hem selvē achte als een Grave van Vlaenderen. Hy hadde een Lijfguarde van 20. ofte 30. Hellebardiers ende Muskettiers / ende hadde grof Gheschut in sijn Huys. Hy is een onervaren / rouwe ende eergierich Mensche gheweest / stout ende strenghe / die Vlaenderen ende de Stadt van Ghendt in veel swarigheden brochte / door onbedachten plompen iiver / waer op de Walsche Landen / d'eerste ende de voornaemste oorsake fondeerden / ende de ander Generaliteyt afvielen.

Natuere eñ conditien vā Imbyse.

Ghent meer benaut.

De saecke in Vlaenderen aldus staende / heeft de Heere van Montigny (by Houwelijck Marquis de Renty) die van Ghendt gesocht rontomme meer eñ meer te benouwen / ende alle passagien te sluyten / zijnde alomme Meester vanden Velde. Hy hadde het Sas inne / ende leyde Volck te Deynse ende Eeckeloo / ende ander plaetsen / de toekomsten rondt-omme Ghendt van verre besettende. Die van Brabandt hebben oock inden Doel / ende tot Saftinghe op die Schelde / Schanssen gemaeckt. Parma daer teghen maeckte ter Borght by Antwerpen / een Schansse op de Riviere: waeromme die van Brabandt den Dijck tot Hoboken / daer tegen over doorstaken / ende 't Water inlieten / vreesende of hy op den Brabandtschen kant / oock soude willen Schanssen.

Persuasien van die van Brugge aen die vā Gent / tot de reconciliatie / den 7. Julij.

Die van Brugghe ende 't Vrije / die nu om haren Vrede ende vereeniginghe / groote vreucht bedreven hadden / vonden haer noch omringht met vyanden / als die van Gendt / Oostende eñ Sluys / die haer alle Victalie ende neeringhe weerden / als offse beleghert hadden geweest / waeromme sy eenen Sendtbrief tot Ghendt sonden / ende in Druck uytgaven / van date den 7. Julij / Anno 1584. Waer inne sy sochten te betoonen / dat sy gheen redene hadden de reconciliatie met den Koningh langer uyt te stellen: eñ dat sy / een Lidt zijnde / haer behoorden de ander dry Leden van Vlaenderen te onderwerpen / nademale sy byden Koningh verkregen hadden 't ghene / daeromme sy hadden gedeclareert de Oorloge te voeren: 't welck voldaen was / met toe-latinghe van liberteyt van Conscientie / ende belofte van vreemt Krijghs-volck te doen vertrecken. Te oorloghen om exercitie van ander Religie / en ware van Godt niet ghefavoriseert. Ende dat alle Potentaten pretendeerden / daer van te hebben libre ende vrije dispositie. Selve de Koninginne van Engelandt hadde genoech den Staten vermaent / dat sy om de vrije exercitie van Religie gheen Wapenen teghen haren Prince en behoorden te voeren: alsoo oock andere Personagien ende Ministers hadden gedaen: Behalven dat byde H. Schrifture niet en konde bewesen worden dat eenighe Religie diende met Wapenen ende krachten ghevordert ofte behouden. 't Welck sy al behoorden te overweghen / ten aensien vande onnoosele Ghemeynte / die verghingh van Pestilentie ende dieren tydt / midts het beleydt vander Oorloghe / haer gheenen goeden voortgangh vertoonde / door dat haer de principale middelen van Ghelde ghebraken. Ende wat te verhopen ware vanden Prince van Orangien / ende die van Hollandt / konden sy aende Stadt Yperen mercken / die maer goede woorden gaven / ende quaden wille hadden / oock selve Oorloghe ghenoech op den hals hebbende. Brabandt ende d'andere waren verarmt sonder middel. Den Hertogh uyt Vranckrijck haddense ghenoech versocht: den quaden uytgangh daer van en soude ten eeuwighen daghe niet worden vergheten / noch gheleden sonder wraecke: Die oock Duynkercken ende ander plaetsen / schandelijck verlaten hadde / ende nu / den 10. Junij ghestorven was / niet ghesocht hebbende dan hem selven by haer te verrijcken. Ende vande Fransche alliantie te moghen herhatten / inden Persoone vanden Koningh selve / dat was sonder apparentie / midts hy soo Catholijck was / ende selve teghen sijn Subjecten daeromme Oorloge voerde / soeckende den Koningh van Spaengien om veel respecten te ghelieven / ende caresseren. Oock souden die van Hollandt ende Zeelandt / haer nimmermeer den Fransoys onderwerpen / sonder particulier reuversel ofte exceptie. Ende soo de Koningh van Vranckrijck daer toe ghesindt hadde gheweest / soo en soude hy niet vertoeft hebben / tot dat de Landen nu heel ghedestrueert waren. De Koninginne van Enghelandt hadde oock gheenen sin haer te helpen / midts dat sy (door haer Brieven ende Ghesanten) seer ontijdelijck aende Generale Staten hadde doen af eysschen haer gheleent gheldt. De Koningh van Schotlandt / noch de Kercken van Vranckrijck / en hadden macht noch middel om haer te helpen: Ende of schoon de Kercken van Vranckrijck macht hadden om haer te helpen / soo en vermochten sy sulcx niet sonder consent van haren Koningh. Desgelijcx en waer der noch vande Switsers noch van Cazimirus niet te verwachten / die syn Kryghs-volck afgedanckt hadde.

Notable argumenten van die van Brugge / om die vā Gent ende Vlaenderen te bewegen.

Vorder vermaenden sy haer / dat sy wilden ter herten nemen haren eyghen ondergangh / ende met Wijf eñ Kinderen medelijden hebben / hare Privilegien eñ Steden voorstaen / eñ bedencken wat straffe sy van Gode te verwachten hadden / om hare hardtneckicheydt. Biddende daeromme de Vrede-handelinge te hervatten / ende die niet nae te laten / ten aensien van openbare oeffeninghe der Religie / (daer af de Professie niet tot verderf / maer tot behoudenisse vande Gemeynte behoorde te dienen) ende te groote curieusheydt van eenighe polityjcke pretensien van kleynder importantien; Haer spieghelende aen die van Yperen / die te vergheefs ontset verwacht hadden. Maer sy souden aensien de goedertierentheydt ende clementie van Sijne Majesteyt / die sy bevonden / ende byde welcke sy ghenieten volkomelijcken haren ghewenschten Vrede / ende het effect vande Reconciliatie / die hun nu vorderlijcker was in 't stuck vande Religie / dan hen tot Ceulen inde vergaderinghe aengeboden was. Ten lesten / om haer daer toe vorderlijcker te wesen / hadden sy haer Ghedeputeerde in 't Leger gesonden / &c.

Och ofte waer ware.

De Ghe-unieerde Landen raden die van Ghent noch te houden.

Hier tegen hebben die van Brabandt eñ Hollandt vertoont / als dat den particulieren Vrede-handel / hen niet en konde eenighe Vrede mede brenghen / maer veel meer Krijgh ende ellenden / keerende het Sweerdt / dat teghen den ghemeynen Vyandt uytghetrocken was / tegen de Vrienden ende Gebueren: Want Brabandt / Hollandt / Zeelandt ende d'ander Landen / met haer in Krijge blijvende / en konden de miserien ofte ellenden van Vlaenderen niet geweert wesen: want den Stroom ghesloten zijnde / bleef het platte Landt gheplondert / 't Landt van Waes door-

1584.

steken / ende verdroncken / ende alle neeringhe ende lijftochte afghesneden.

Vranckrijck noch Enghelandt en souden het onmatigh toenemen / ende inwortelen van Spaengien / inde Nederlanden niet ghedooghen / waer over menighe Oorloghen waren te verwachten. De Coningh socht versekeringhe van twee Poincten / van Religie / ende van State des Landts. Vande Religie en konde hy hem niet versekeren / ten ware dat hy alle die eenighsins suspect waren / 't zy Edel oft Onedel / dede dooden / oft uyt den Lande bannen. Ende om hem te versekeren voor rebellie in toekomende tijden / soo moeste hy Kasteelen maken / Garnisoenen houden / Privilegien breken / ende de Landen met de geduerige betalinghe daer voren belasten / ende alsoo niet houden van alle 't ghene men nu haer soo schoon toeseyde / ende diergelijcke.

Vorder gaven sy hope van eenen Legher te Velde te brenghen / om dien in Vlaenderen te voeren / meynende korts Meesters vande Schansse van Zutphen te wesen. Ende hier door hebben sy die van Ghendt noch opghehouden / tot dat de saken vorder en anders verliepen / als wy hier nae sullen verhalen.

Zutphen by die van Hollandt te vergheefs belegghert.

Die van Hollandt hebben Zutphen doen belegghen / om te beletten de excursien / die dat Garnisoen inde Veluwe deden / daer toe sy ordineerden den Grave van Hohenlo / met eenige reste van 't Krijghsvolck van Truchses / ende Ydel oft Edel Hendrick / een Bastaert-sone vanden Hertogh van Brunswijck / die korts te voren / in Truchses dienst / te Burgh by Deuthecum / met sijn Volck verrast / gheslagen ende gevangen was. Hohenlo heeft Lochum ende andere omligghende plaetsen beset / ende teghen de Schansse inde Veluwe / tegen over Zutphen / heeft hy beschanssinge tegen opgeworpen / om die Schansse te dwinghen. Maer Verdugo heeft van Parma hulpe verkregen / als de Regementen vanden Grave van Arenbergh / Maurich van Lara / ende meer andere / met de welcke hy de Stadt Zutphen gheweldelijcken victalieerde / daer seven hondert Mannen meer instellende / onder sijnen Luytenant Colonel Taxis. Desen niet teghenstaende / hebben van Hollandt / door hope die sy hadden / om die Schansse te vermeesteren / (daer haer veel aen gheleghen ware) hartneckigh bevolen haer slap belegh te continueren / nochtans te vergeefs. Welcken vast strengh en onveranderlijck voornemen / toe-gheschreven werde het verlies van gheheel Vlaenderen / ende daer nae oock van Antwerpen / ende gheheel Brabandt / alsoo wy noch sullen verhalen.

Aldegonde aenslagh op Liere te vergeefs.

In Januario hadde de Heer van Sint Aldegonde / Borghemeester tot Antwerpen / eenen aenslagh op Liere ghemaeckt / met dobbel verstandt van den Capiteyn van binnen : Welcken / nae dat hy eenen twist met eenen anderen Italiaenschen Oversten ghehadt hadde / hem gheliet als of hy seer qualijck waer te vreden gheweest met Parmas regieringhe / ende de Stadt gheerne hadde willen over-leveren. Waer op hy over-ghekomen zijnde met den voorsz Aldegonde / ende wat ghelts ontfanghen hebbende / den Vyandt heymelijck waerschoude : Ende die van Liere / hebbende den selven nacht des aenslaghs ontrent vier Benden Ruyteren / van verscheyden Garnisoenen inde Stadt ghekreghen / hebben sy tusschen beyde de Poorten laghen ghelegt / met veel Geschuts ende Buscruyt / ende andere springh-yseren. Maer alsoo / overmidts de quade weghen / ende de duysterheyt des nachts / van des voorschreven Borghemeester Aldegondens Volck den wegh ghemist werde / ende de treckende Knechten seer laet waren aenghekomen / soo dat het alreede klaer dagh was / eer sy onder de Stadt quamen / werde ongheraden gevonden yet op de Stadt te versoecken / daer door dat Aldegonde weder met sijn Volck astrock. Dies niet te min hebbende den voorschreven Aldegonde een Embuscade ofte Laghe in 't Bosch ghelegt / soeckende yemandt vande Stadt te betrappen / om vande ghelegentheyt der Stadt te vernemen / soo gebeurde het / dat die van binnen (merckende dat haer voornemen mis was geslagen) sterck uyt ghevallen zijn / ende hebben die vande Embuscade de vlucht doen nemen : Soo dat Aldegonde sich belemmert vindende / oock inder haeste moeste wijcken / tot dat hy / op het ruyme Veldt komende / sijn Volck wederom in slagh-ordene versamelde / ende sijn Ruyterije op den Vyandt sondt / om wederstandt te bieden / daer seer dapperlijck ghestreden werdt / alwaer Parmas Volck de meeste schade leedt. Aldegonde aldus sijn voornemen missende / is te rugghe ghekeert : Van den sijnen bleef daer seer vromelijck doodt den Capiteyn Leoninus / Doctoor Leoninus Sone / ende eenighe andere Capiteynen / die haer seer qualijck queten.

1584.

Inde Geunieerde Landen ende Steden / ofte Generale Staten van dien / is in desen tijdt groote questie geresen / of men de Licenten / dat zijn Impositien ofte Schattinghe / die men betaelde in 't uyt-voeren van alderhande Victalien / Munitien van Oorlogen / ende dierghelijcken / inde omligghende Landen ende Steden (onder haren Vyandt wesende) soude verbieden / ofte niet. De redenen over d'een zyde bestonden hier in / Als dat de Landen ende Zee-steden / by den vrijen Koophandel leefden / sweefden / ende haer gheneerden : ende dat deur middel van Licent-ghelt / de middelen die tot der Oorloghen noodigh waren / ghevonden werden. Oock soo en konden de Landen haer eyghen vruchten / ende overvloet niet al selve ghebruycken / als waren Lijnwaet / Boter / Kase / ende haren ghevangenen Visch / &c. daer veel Volcx haer onderhoudt ende neeringhe by hadde: Ende soo men dierghelijcke Victalie den Inlanders niet toeliete den Vyandt toe te voeren / soo deden 't selfde doch de omligghende Koninghrijcken / Landen ende Steden / die daer door hare neeringe vermeerderden / ende der Landen neeringe verminderden / oock mede de middelen van Gheldt-lichtinghe tot der Oorloge. Daer teghen werdt van d'ander zijde gheseydt (daer den ghemeynen Man / in affairen van State on-ervaren zijnde / meest mede stemde /) dat het sonde ende schande ware den Vyandt selve te spijsen / ende dat sulcx nagelaten zijnde / soude 't selve den Vyandt van honger ende gebreck haest doen vergaen / waer door sy niet en souden konnen Legers te Velde ghebrenghen / noch Steden belegghen / maer selve soude het menigerley ghebreck ende hongers noot / afval / oproer / ende muyterije onder haer maken : ende diergelijcke redenen meer. Daer op gheantwoort werde / dat het onmogelijck ware de Nederlanden (palende bykans rondt-omme aen Vranckrijck ende Duytslandt /) uyt te hongheren : ende om dierte en soude den Spaengiaert gheen groote interprinse nae-laten / &c. Niet teghenstaende door diversiteyt van opinien / om de Ghemeynte contentement te geven / isser den 22. Junij een Placaet uytgegheven / verbiedende alle toevoeren / van Victalien / Munitien van Oorloghen / ende alderhande Koopmanschappen / nae de Steden ende Plaetsen byden Vyandt ghehouden / oft oock van daer inde Geunieerde Landen te brengen: verbiedende oock alderhande handelinghe / op pene van Confiscatie.

Questie in de geunieerde Landen om de Licenten.

Vorder oock / datmen gheen Victalie / Boter / Kase / Schipsghereetschappen &c. op geen Havenen van Vranckrijck vermochte te voeren / naerder dan op Rouwane / ende Havenen Westwaerder ghelegen / noch op Enghelandt / noch de Eemse / noch de Mase op / vorder dan gelimiteerde plaetsen. Oock dat die Westwaert souden willen seylen / souden moeten varen de hooghe Zee : Anders naerder den Vlaenderkant komende / souden voor goede prijsen (ghenomen zijnde) geoordeelt worden.

Verbot van de geunieerde Landen / vanden Vyandt gheen Victalie toe te voeré / den 22. Junij.

De Staten hebben vorder tot beter volkomen / van haer voornemen ghesolliciteert / ende verkreghen vanden Koningh van Vranckrijck / ende de Koninginne van Enghelandt / dat aldaer oock strictelijck verboden is / dat uyt haer Koninghrijcken / den Landen ende Steden in Nederlandt / onder des Konings van Spaengien ghebiedt staende / gheen Victalien en souden toegheVoert worden / oft laten toe-voeren / sonder het welck haer verbodt in Nederlandt te vergheefs ende vruchteloos was / want anders sy daer mede haer selven bederfden / ende haer Ghebueren rijck maeckten : tot welcken eynde de Generale

1584.

rale Staten / hebben op de Riviere de Emse haer Schepen van Oorloghen ghelept / om van alle toevoeringhe den vyandt van dier zijde te weeren / ende haer van die Riviere te verseckeren.

Parma wert gespijst door corruptie der Franscher ende Engelscher Officieren, voor Antwerpen.

Maer desen niet teghenstaende / hoe wel dit verbodt inde geunieerde Landen strictelijck onderhouden werde / soo en hebben nochtans Vranckrijck ende Engelandt dat niet lange ghehouden / maer Vranckrijck te Lande / ende Engelandt by Calis ter Zee tot Duynkercken / hebben den Vyandt alle toevoeringhe ghedaen / door het groot ghewin / dat sy daer by deden / waer mede de Officieren ghecorrumpeert werden in voeghen / dat het ghewisselijck scheen / dat den Prince van Parma sijn belegh voor Antwerpen soude moeten naelaten hebben / soo sijn Legher niet met Enghels Coren (by Cales ende Duynkercken toegebracht) hadde ghespijst gheweest. Waeromme daer nae het voorsz verbodt nae gheleghentheydt altemets toegelaten / ende dan weder gerestringeert werde.

Hertogh van Brabant en Anjou ghestorven tot Chasteau Tyry, de 10. Junij, 1584.

Den Hertogh van Brabandt ende van Anjou / etc. zijnde (alsoo wy verhaelt hebben) in Vranckrijck ghetrocken / heeft hem aldaer van ghesontheyt niet beter ghevonden / maer heeft die selve meer toeghenomen / door de ongheneuchte / die hy hadde over sijn ongheluck / daer over hy van sijn teghenpartije de Ligeurs / Guysianen en Spaensch-gesinde noch grootelijcx beschimpt werde / behalven dat die questie / tusschen den Koningh / sijnen Broeder / en hem geresen / mede oorsaecke gaf / dat hy soo willekome niet en was. De Koninginne Moeder sochte haer twee Sonen te versoenen / daer sy tusschen hen beyden den twist te vooren dickwils ghevoet hadde / voor soo vele alst haer nut en profijtelijcken was: Ende nu heeft sy soo vele te weghe ghebrocht / dat den Hertogh hem vernedert heeft / den Koningh sijnen Broeder te voete te vallen / waer toe hem dronghe de begeerte van reconciliatie met de Nederlandtsche Staten / die nu by ervarentheydt gheproeft hadden / dat den Hertogh haer niet profijtelijck en was / sonder den goeden wille / hulpe ende macht des Coninck sijnen Broeder. Over de reconciliatie der Broederen werde in Vranckrijck ende elders groote vreucht getoont. Selve de Nederlandtsche Staten / sonden daer op den Heere van Schonewalle naer Vranckrijc aenden Hertogh / hem advijserende van haer resolutie nae sijnen wensche / verhopende van hem alle assistentie / tot haer alder troost ende contentement. Maer den Hertogh naer de voorsz vereeninghe / wel ghemoedt tot Chasteau Tyry ghekeert zijnde / is terstondt seer kranck ghewoorden / bloedende uyt alle konduyten sijns lighaems / als ofter eenighe Adere door rijden / ofte andersins / van binnen ghevorsten ware: Waer van hy

Hertogh van Anjou wil geen Biecht-vader by hem hebben.

ten lesten / nae 32. daghen uyttEerens / den 10. Junij gestorven is / met goeden verstande / willende gheenen Monick oft Biecht-vader by hem lijden / die nochtans by hem sijn devoir deden in ander kleederen: belijdende genoech te betrouwen sijn salicheyt / ende vergiffenisse sijner sonden / door het bloedt-vergieten Christi / den eenighen Salighmaker / alsoo wy verstaen hebben van Personagien die daer by waren / die t'selve betuygen. Hy is ghestorven ontrent het 30. Jaer sijns ouderdoms / niet sonder suspitie van vergift. Hy wilde datmen hem soude begraven als Hertogh van Brabandt / ende van d'ander Heerlicheden / met de Wapenen ende toebehoorten: Maer nae sijn doodt werde t'selfde niet goet ghevonden by den Raedt van den Koningh / ten aensien vanden Koningh van Spaengien / ende werdt seer heerlijck tot S. Denijs begraven / alleenlijck als een Sone van Vranckrijck.

Descriptie vanden Persoon vanden Hertogh van Brabant en Anjou.

Hy was een cort / redelijck wel ghemaeckt ende teer Man / bruyn van hayr ende oogen / hoogh van voorhoofde / grooter van neuse dan sijn Ouders gheweest zijn: Hy was een kloeck / vernuftigh / welsprecckende / ende gesprаecksaem Heere / uyt der maté hooghmoedigh / ende Princelijck eergierich / niet wraeck oft bloedtgierigh / maer goedigh: Om verscheydenheyt van Religie niemandt verachtende / ongheduerigh / haestigh / lichtveerdigh / vreedtsaem daer by / soo vele als sijn natuere mochte uytwijsen / als die ymmers den Vrede / die om de Religie in Vranckrijck nu gheheel ghebroken was / weder maeckte / daer over hy in sijnen Persoone groote moeyte ende arbeyt aennam. Hy heeft oock groote en periculeuse voyagien / by den Koningh van Navarre en sijn wederpartije gedaen / soo dat den Vrede door hem bestandigh aldaer bleef / ende apparent was te blijven / soo hy noch in 't leven gebleven hadde / daer over hy vande Spaensche factie / al Vranckrijc door seer gehaet ende ontsien wert / dien sijn doot aengenaem was.

Men seyt / dat hy twee daghen voor sijn doodt / schreef aen den Koningh sijn Testament / waer in hy betoonde het groot verdriet dat hy hadde / van sijne Majesteyt gheoffendeert te hebben / met sijne Actien ende aenslaghen: Maer dat hy het ghedaen hadde / meer om sijn Koninghrijck voor vreemde Vyanden te verseckeren / dan om particulier voordeel. Danckte hem vande groote apennaghe ofte ghedeelte / ende liberaliteyt by den Koningh t'sijnen behoeve gheassigneert: Hy hadde wel ghedient gheweest van veel Edelen ende Heeren sijn Subjecten / die om sijnen dienst verarmt / bedorven / ende alsnoch ongheloont ghebleven waren: Sijn Dienaers hadden hem wel ghedient / maer hy en hadde gheenen middel om die te loonen: Hy was schuldigh ontrent dry hondert duysent Gulden / nu moeste hy in sijn Graf draghen haer goedt / haer tranen ende suchten / sonder middel daer van ontlast te wesen / ten ware / dat sijne Majesteyt door medelijden / hem die eere wilde doen / (als van ghebooorte sijn Broeder wesende) om die schult te betalen. Biddende oock sijn Moeder / ten besten daer in te willen spreecken / om sijne Memorie te bevrijden van die schande / dat hy sijn beste goet-gunstige / arme Dienaers bedorven soude hebben: Hy conde noch hadde niet te disponeren / na de Rechten van den Lande / maer badt voor sijn Dienaers / wiens getrouwicheyt hy seer recommandeerde ende dat den Koningh doch wilde ontlasten sijn beswaerde Conscientie: Princen van minder vermogen hadden eertijts wel meer verteert in uytvaerden / ende begravingen van hare Vrienden / dan hy begeerde. Hy begeerde gheenen grooten kost / noch magnifique Sepulture / maer alleen te leven inde herten van sijn goede Dienaers. De Nederlanden hadden hem wel dier doen koopen den Naem ende Tytel van Hertogh en Grave / 't welck sy hem noch schuldigh waren: Ende soo hy noch yet by hen vermochte / so badt hy haer de selve Hoocheden over te draghen / aen den Persoone vanden Koningh / den welcken / en sijn Successeurs / hy oock naliete ende gave / alle de gerechticheden ende pretensien op de voorsz Landen / die hem uyt crachte vande solemnele Tractaten met haer aenghegaen / soude moghen competeren.

Sijn Testament.

Bidt den Koningh om sijn schuldt te betalen.

Resigneert sijn Actien der Nederlanden sijnen Broeder den Koningh.

Ende op dat de Stadt Camerijck / mochte dienen den Coninghrijcke van Vranckrijck voor een Bolwerck / verovert ende ghewonnen / met de middelen hem by den Koningh gegeven: Ende midts hy bleef verbonden / voor de beschuttinghe der Borgheren / die met soo groote affectie / ende trouwe / haer in sijn armen geworpen hebben / soo badt hy den Koningh om Godts wille / aen te nemen 't Recht ende Tijtel / die hy aende Stadt hadde / ende te willen beletten de oppressie ende desolatie / van so goeden Volck.

Bidt de Stadt Camerijck te beschermen.

De Koninginne Moeder heeft de Stadt Camerijck / (soo het schijnt) in haer protectie ghenomen / daer Gouverneur latende den Heere van Balligny / die voorts continueerde de Oorloghe op Artoys ende Henegouwe / afloopende ende brant-schattende rontomme de Dorpen / tot dat eenighen tijdt daer nae / een Tractaet van Bestandt voor seecker Jaren / tusschen den Prince van Parma ende de Stadt ghemaeckt wert.

Camerijck brandtschat in Artoys en Henegou.

Niet langhe hier nae heeft den Prince van Oraengien ghéleeft / aen wiens doodt sijn vyanden haer lieten duncken / dat de ruste vande Nederlanden alleenlijck was hanghende / het welcke den tijdt by dese Historie wel anders betoont / de Roomsche Catholijcke Predicanten / hebben haer oock grootelijck versuymt / sulcken moordadicheyt te prijsen / om dat den Moorder (den Rock van hypocrisije aenghenomen) hem gheliete vande ghereformeerde Religie te wesen.

De Historie vanden Prince van Oraengiens doot.

Desghelijcx oock vergheten hen sommige Historie-schrijvers / het voorsz moordadigh feyt verheffende/ daer nochtans alle Heydensche Schrijvers / dierghelijcke proscriptien ende handelinghen hooghlijck blameren. In't beschrijven van 't selve feyt/ sal ick volgen het gedruct Boecxken/ dat daer van in Hollandt uytgegeven is,'t welck by menichvuldige Getuygen/ ende byde Acten/ Examinatien/ Sententie/ eñ executie / die over den Moorder ghepasseert zijn/ betuyght wordt die waerheyt te wesen.

Balthasar Geeraerts/ Moorder vanden Prince van Orangien/ Historie.

In 't beginsel van Mey / is binnen de Stadt van Delft / byden Prince van Orangien / die voor dien tijt hem aldaer onthoudende was / in 't Klooster van Sinte Agathe / ghekomen een jongh Man/ tusschen 26.ende 27.Jaren, zijnde kortachtigh van Persoone/ slecht van ghedaente/ ende leelijck van opsichte / gheheeten Balthasar Geeraerts / van Villefans / in Borgongien ghebooren / maer noemde hem selven Franchoys Guyon van Besanson/ den Sone van Pieter Guyon van Lyons / die eertijdts om eenen aenslagh / tot vorderinghe vande Ghereformeerde Religie ghedaen / ende om de Religie ghedoodt was gheweest : Mede brenghende eenen Brief aen den voornoemden Prince / ende hem aenghevende den ijver/ die hy hadde tot de gereformeerde Religie/ ende den Prince : Desghelijcx / hoe dat hy door Lutzenborgh reysende / eenen van sijn Maeghschap / ghenaemt Jan du Pre / Secretaris van den Grave van Mansvelt / besocht hadde / byden welcken hy hem eenen tijdt langh onderhouden hadde / tot dat hy resolveerde (om sijn Conscientie) van sijn voorsz Cozijn te scheyden : Maer ghesuspecteert zijnde vande Jesuijten / soo was hy ghedwonghen gheweest subijtelijcken te vertrecken / ende hadde van sijn Cozijn een deel vlieghende ofte losse Seghelen bekomen / ofte Signatueren vanden voorsz Grave van Mansveldt / byde welcke hy dochte / datmen soude moghen eenigen goeden aenslagh uyt-rechten op eenighe Steden in Lutzenborgh / ofte andersins: met dierghelijcke meer andere gheschiedenissen ende Circumstantien/ dienende om in eenighen dienst/ofte achtinghe byden Prince te gheraken. Hy heeft hem oock / onder 't decksel van Religie / inde kennisse van 's Princen Hofgesin gesocht te brengen/ende liet hem altijdt inde Predicatien ende Avondt-ghebeden vinden / met eenen Psalm-boeck / Testament oft Bijbel inde handt.

Den Prince dit aenghesevdt zijnde / gaf voor antwoorde / dat hem dochte / dat door sulcke middelen gheenen aenslagh te maecken en was / maer dat het mochte dienen / voor de Boden tusschen Brussel ende Kamerijck/ om hen daer mede te behelpen / daeromme hy hem geboodt eenige daer te laten. Ende alsoo den Heere van Schoonewal na Vranckrijck reysde/ vondt hy goedt desen Balthasar mede te seynden/aen den Maerschalck de Biron / die men meynde dat soude worden Gouverneur van Kamerijck/ om hem met dese Segels te behelpen ; also reysde hy met hem nae Vranckrijck.

Moorder trackt weder nae Vranckrijck.

Daer na weder- ghekeert zijnde uyt Vranckrijck/ heeft hy Brieven ghebrocht / soo aenden Prince / als oock aende Staten mentie makende vande doot van den Hertogh van Brabant eñ Anjou : Waeromme den Prince hem in sijn slaep-kamer dede komen / op sijn Bedde noch liggende/ om hem particulierlijck te vragen vande doot des Hertoghs. Aldaer soude hy hem doorsteecken hebben / soo hy naemaels bekende/ hadde hy sijn Dagge by hem ghehadt. Niet langhe daer nae werdt hem aengeseyt / dat hy soude vertrecken:waeromme hy wat ghelts eyschte / toonende dat hy coussens noch schoenen hadde, 't welck den Prince hem dede leveren door den Secretaris / den 8.Julij: Met welck gheldt hy kochte vande Soldaten vander Wacht/ twee Sinck-roeren/ om daer mede sijn boos voornemen te volbrengen.

Brenght Brieven van Anjous doodt.

Op den 10.Julij / is hy op de Noen-maeltijdt byden Prince gekomen/ ende eyschte een Paspoort/met een bevende ende verbaesde stemme/ghelijck de Princesse daer by staende/seer wel merckte/ende vraeghde den Prince wie hy ware / om dat hy een quaet ghelaet eñ opsien hadde : Waer op den Prince antwoorde / dat hy sijn afscheyt begheerde / 't welck hem ghemaeckt worde. Teghen het eynde der Maeltijdt sagh men hem wandelen byde Stallinghen / achter het Huys/ streckende nae de Wallen der Stadt : ende soo den Prince na den eten soude uyt-komen/ stont hy buyten de deure vande Sale/ ende makende maniere van sijn Paspoort te eysschen / heeft hy hem met een Sinck-roer doorschoten/ met dry Klooten ghcladen. Den Prince gevoelende dat hy getreft was / en seyde niet anders dan dese woorden / Heere Godt, weest mijn ziele genadigh; ick ben seer gequetst; Heere God weest mijn Ziele eñ dit arm Volck genadigh. Dese woorden gesprokẽ hebbende / begonst hy te suyselen/ maer een van sijn Edelen / met name Joncker Jacob van Maldere sijnen Stalmeester / die dese voorsz woorden getuyghde ghehoort te hebben / heeft hem vast gehouden / ende wert op de Trappen neder gheset / alwaer hy niet meer en sprack / dan soo mijn Vrouwe / de Gravinne van Swartsenborgh / sijn Suster / hem in Hoogh-duytsch vraeghde / of hy sijn Ziele niet en stelde inde handen Christi Jesu / so antwoorde hy inde selve Tale/ Ja/ ende heeft noyt meer gesproken. Terstont wert hy op een Bedde gedragen inde Sale daer hy ghegheten hadde / alwaer hy niet langhe daer nae sijnen Geest gaf. Sulcx is het eynde gheweest van desen Prince/ byde sijne eñ andere oock geacht den wijsten/ voorsichtighsten/ghestadighsten/ groot - moedighsten / ghedudighsten / treffelijckstten Prince van sijnen tijdt/ geleeft eñ ghestorven/ nae sijn Spreeck-woordt ofte devijse/ Sævis Tranquillus in Undis , dat is/ Stil tusschen de wreede Zee-baren/ een Heerlijcke Doodt / als voor 't Vaderlandt / ghewenscht by alle Godvruchtighe ende Wijse / dien sy nimmermeer t'onpasse komt/ midts dat hy in kleyne tijdt/soo wel vande vreese als vande pijne ontslaghen geweest is : Een doodt daer mede den hoogen God/ als met een bequaem Instrument/namaels heeft bewesen/dat de Oorloge inden Persoon vanden Prince niet en bestont/maer aen sijn hooge Handt/nademael sijner Vyanden victorie over hem/haer noch tot haer gewenscht vermeten/niet en heeft gebrocht: daer-entusschen overtuyght van onmenschelijcke bloet-dorsticheyt. Want sijnen tweeden Sone / Mauritius van Nassauwen / gheboozen Prince van Orangien/ van die tijdt af/ hoe wel seer jongh was/ van ontrent 17.ofte 18.Jaren/ een voor-nemen aennam/van sijn Vaders voetstappen te volgẽ/ ende sijn Vaders/ende des Landts saken uyt te voeren : ende tot een meerder spore van dat sijn opset / nam aen ende voerde een Simbolum ofte devyse / schilderende eenen afgehouwen Boom/ uyt welcken een ofte meer spruyten uytspringen/dat met der tijt Boomen worden. By dese devijse ofte Simbolum/ also gheschildert/ schreef hy/ Tandem fit surculus arbor, dat is/ dat ten lesten een spruyte eenen Boom wordt / willende aenwijsen/ dat het met den afghehouwen Boom / ofte doodt sijns Vaders/niet al gewonnen was : maer dat de spruyten daer uyt schietende / wel mochten de Velders des Booms bewijsen haer bloet-gierighe sotheyt / by alle de Weereldt te belachen.

Den Prince van Orangien werdt by Balthasar Geraerts (hem noemẽde Franſoys Guion) doorschoten.

Prince van Orangien leste woordẽ ende doodt/ dẽ 10. Julij.

Lof des Pr. vã Orangiẽ.

Devijse des Princen van Orangien.

Prince Maurits neẽt devyse/ Tandem fit surculus Arbor.

De Princesse sijn Huysvrouwe / daer by staende seer beroert/ wert Manlijck uytroepende/Gode biddende om sijn Heylige gaven van ghedultsaemheydt/ nademael dat het hem beliefde / haren Vader/ haren voorgaendẽ Man/ende nu desen/ in haer tegenwoordicheyt/alsoo uyt dese Weerelt te halen.

Princesse bidt om lijdtsaemheydt.

Den Moorder socht te ontkomen langhs de achter-plaetse / ende heeft in 't wegh-loopen sijn ander Sinck-roer laten vallen / ende was alreede de Stallinghe ghepasseert / uyt - komende tot Delft in de School - strate / nae des Stadts Vesten / meynende van de Wallen in de Vesten te springhen / die vol Waters waren / ende hy hadde by hem twee Blasen / die wat op-ghcblasen waren / met een Pijpken/ om de selvighe voorts op te blasen / ende alsoo daermede over de Vesten te swemmen : Maer hy vervolght eerst by een Lacquay / ghenaemt Dierick Minnesangh/ende daer naer werdt achterhaelt/ende vast ghehouden / van twee van des Princen Dienaers / tot de welcke noch andere quamen toe-ghe-loopen. Hy was seer verschrickt ende verbaest :

Dẽ Moorder ontloopẽ wort gevangen.

Maer

1584. Maer siende datmen hem niet doot en sloegh / soo maeckte hy den onverbaesden, hoopende of sijn feyt goedt mochte gevonden worden / en dat hy alsoo uytkomen soude / seggende dat hy niet gedaen en hadde / dan dat den Koning sijnen Meester hem belast hadde. Alsoo werdt hy ghebrocht inde Kamer vande Concergerye / aldaer die vander Wet vergaderden / hem examinerende: Maer hy eyschte Pampier ende Inct / beloovende / nadien hy een ghevanghen Man was / dat hy de gheheele waerheydt soude verklaren / 't welck hy nochtans niet en dede / maer menghde veel leugenen onder sommige saken die waerachtich waren als namaels bleeck.

Hy beleet / dat hy ghenoemt was Balthasar Gerarts / van Villefans in Borgongien / ende dat hy ses Jaer langh den wille ghehadt hadde / den Prince te vermoorden / ende dat hy / 't selfde eenige te kennen ghevende / daer over berispt werdt. Maer over dry Jaren ghehoort hebbende / dat den Prince vanden Koningh geproscribeert oft verwesen was / soo socht hy herwaerts te komen om dat te volbrengen. Maer verstaende dat een Biscayer hem alreede soude vermoort hebben / soo gaf hy hem in dienste van Jan du Pre / Secretaris vanden Grave van Mansveldt. Ende daer nae hoorende / dat den Prince noch leefde / soo nam hy voren hem te dooden / watter hem oock af komen mochte, hoopende in 't Leger vanden Grave van Mansveldt middel te vinden / om over te loopen / hem alsdan te veynsen van des Princen Religie te wesen / ende soude hem presenteren de blieghende Seghels / des voorschreven Graefs in root Was gedruckt / ende also bequamen tyt bespien / om met het minste perijckel den Prince te dooden. Maer door diversche oorsaecken belet zijnde / is hy ten lesten in Meert van sijnen Meester ghescheyden / ende tot Triere gherepst: ende daer hadde hy aen eenen Jesuijt / in Biechte verklaert / alle sijn opstel en voornemen / biddende hem / dat hy 't selfde nae Paesschen den Grave van Mansvelt te kennen wilde gheven. Desen Jesuijt raedde hem 't selve oock aen te gheven den Prince van Parma / alsoo hy daer nae dede binnen Doornick met eenen Brief: Maer door vreese en dorste hy gheen antwoorde verwachten: ende was alsoo tot Delft ghekomen met de Seghels / om sijn stuck te volbrenghen. Ende alsoo hy gheen ghelegentheydt en vondt / om sijnen aenslagh te volbrengen / soo reysde hy met den Heer Caron nae Vranckrijck / van waer hy met Brieven (inhoudende des Hertogh van Anjous doodt) aenden Prince ende Staten ghesonden werdt; ende daer nae loerde hy om hem te door-schieten / achtende dat het den bequaemsten middel soude zijn / als hy ter Predicatie / ofte ten Eten gaen / ofte vande Tafel komen soude / ende hadde daer toe twee Sinckroeren gekocht ende gheladen / d'eene dat met dry Klooten geladen was / hadde hy op hem los gheschoten / ende mits de weere der Hellebardiers / en konde hy de tweede niet afschieten / 't welck hem leet was / verseeckerende dat by aldien hy teghenwoordigh twee duysent mijlen van daer ware / dat hy derwaerts soude keeren / om de doodt des Princen te volbrenghen. Dit was het effect van 't ghene / dat hy ghewillighlijck sonder tormenten selve geschreven heeft. Daer nae wesende in de ghevanghenisse / heeft hy op verscheyden reysen bekent / ende tot inder doodt daer by gebleven, het ghene hier nae volght:

Ghewillige ende schriftelycke bekentenisse van des Princen Moorder.

Ten eersten verklaerde hy ongepijnight / dat hy onlangs te vooren vande Proscriptie des Konninghs ghehoort hadde / ende dat hy in Mey te vooren / te Delft wesende / sijnen aenslagh soude volvoert hebben / hadde hy bequamen middel ghevonden dat te doene / ende te mogen ontkomen: Daer nae versocht hy / om de Brieven van des Hertogs doot te brengẽ / ende dat hy 's daeghs te vooren den wille hadde den aenslagh te volbrenghen / maer hy en dorste het niet bestaen / siende dat het niet moghelijck en was te ontkomen: maer dien dagh / als hy 't dede / was hy geheel geresolveert geen perijckel te ontsien / al hadde oock den Prince omcinghelt ghweest van vijftigh duysent Mannen.

Aengaende 't verklaers / dat hy den Jesuijt ghedaen hadde / seyde hy als vooren. Oock dat hy / in Vranckrijck zijnde / nacht noch dagh rust en hadde, noch oock slapen en konde, soo quelde hem dien aenslagh. Jae op dat hy mochte ghesonden worden met die Brieven, sochte hy twist en vocht met de andere Dienaers: Ende soo hy sijn voornemen niet en hadde die reyse volbracht soo soude hy weder in Vranckrijck ghekeert hebben / ende hem gevoeght by eenighe vande Ghemeynte vande Religie / ende soo veel ghemaeckt byde Consistorien / dat hy Brieven van Recommandatien soude hebben verkreghen / om herwaerts over / toeganck te hebben, ende alsoo sijn voornemen te volvoeren. 1584. Soo hy nu ter Pijn-bancke hadde gheweest / oock eer hy daer toe quam, bekende hy / dat hy sijn voornemen te kennen gegeven hadde / den Doctor Broeder Gerry / tot Doornick Minrebroeder. Ghepijnight zijnde / bekende hy / dat desen Minrebroeder hem daer in ghesterckt hadde / eñ hem sijnen zegen gegeven / ende belooft / dat hy Godt voor hem soude bidden: Dat oock den Jesuijt van Triere hem toegeseyt hadde / dat hy soude gestelt worden in 't ghetal vande Martelaers / soo hy inde daedt storve. 't Selve stuck was noch dry ander Jesuyten kondtbaer ghemaeckt.

Schijnheyligheyt voor ghevangen.

De Jesuitẽ beloven hem den Martelaers Hemel.

Wederomme ghepijnight zijnde / seyde hy / dat hy een arm Ghesel was / soeckende goet te verkrijgen / Hy hadde den Prince van Parma de sake te kennen ghegeven / die hem ordonneerde den Raedtsheer van Assonleville / om met hem daer over te handelen / welcke hem op de swarigheden van dat stuck seyde / dat hy den Koningh van Spaengien eenen grooten dienst soude doen / ende seyde hem hoe dat den Prince van Parma die sake goet vont; eñ soo hy 't stuck volbrochte / soo soude hy genieten den loon / die inde Proscriptie begrepen was; maer dat hy gheensins den Prince van Parma en soude bedraghen oft melden / indien hy achterhaelt werde. Eñ op de swaricheden / die Assonleville hem voorhiel / vanden toe-ganck in 't Hof vanden Prince / seyde hy hem gheantwoort te hebben / dat hy hem selven soude noemen Franchoys Guion / de Sone van Pieter Guion / die eertijdts ter doodt gebrocht was om de Religie / met Confiscatie van sijne goederen / ende also als een arm Geselle luttel goets hebbende / ende de Religie seer toe-ghedaen / soude hy in 's Princens Hof sijnen dienst ende sijn voorsz Segels presenterẽ / om hem selven aengenaem te maken: 't welck Assonleville seer goet vondt / hem seer vermanende tot het volbrenghen: Anderwerf biddende den Prince van Parma niet te melden / om veel oorsaken. Ende siende / dat hy daer toe soo seer gehert was seyde hy tot hem: Gaet mijn Sone / ist dat ghy dit feyt volbrengt / den Koning sal u houden al het ghene dat hy gelooft heeft / ende ghy sult eenen eeuwigen Naem hebbẽ; ende daer toe soude hem den Prince van Parma altijdt vorderlijck wesen; eñ dat Parma de voor Segels gesien hadde / ende te vreden was / die te laten ghebruycken: Maer dat Mansvelt sijn Signet soude veranderen / eñ niet meer ruytwijs soude gesneden worden; met meer andere Instructien / die hem Assonleville gaf, soo hy tot Antwerpen by Aldegonde quame / ende diergelycke. Waer op hy Balthasar antwoorde / dat hy hoopte hem soo wel te veynsen vande Religie te wesen dat hy soude mogen komen inden dienst van een Secretaris / om by dien middel de bequaemheydt te hebben / presenterende eenighe Brieven te onderteeckenen / ende dan den Prince met eenen Dagghe te doorsteken / ofte by andere occasien: Persisterende altijdt nae de pijninge / oock noch des derden daeghs / dat het hem niet leet en was / ende soo het noch te doene ware / dat hy 't niet laten en soude te doen / al soudet hem kosten duysent lijven.

Dat armoede hem daer toe gebrocht hadde.

Parma door Assonleville sterckt sijn voornemen.

Hartneckicheydt des Moorders.

Dese schriftelicke bekentenissen / oock de andere gewillige ende pijnlijcke / gehoort ende ghesien zijnde / soo hebben de Heeren vande Hooghe ende Provinciale Raden / ter examinatie ende Judicature vanden Ghevanghen / beneffens de Heeren vanden Gherechte der Stadt Delft ghecommitteert / vonnisse tegen den selven Balthasar uyt-ghesproken / inhoudende in effect als volght:

Alsoo Balthasar Gerarts / ghebooren van Villefans /

fans/ in 't Graefschappe van Borgongien / ghevanghen bekent heeft/ voorgenomen te hebben/ te dooden den Doorluchtigē Hoogh-geboren Vorst/ den Prince van Orangien/ &c. Ende tot dien eynde by hem verkreghen zijnde / sekere vlieghende Zeghelen vanden Grave van Mansveldt / hadde gheconfereert tot Doornick / met den Raedtsheer Assonleville / van weghen den Prince van Parma / die hem toeseyde/ soo den ghevanghen sijn voornemen wiste te volbrenghen / ende den Ban ofte Proscriptie teghen den Prince van Orangien ter executie te stellen / dat den Koningh van Spaengien hem soude voldoen / dat inde Proscriptie verhaeldt stondt / als onder ander te betalen de 25. duysent Ducaten / ende vorder / dat hy hem noemen soude Franchoys Guion / veynsende de Religie toegedaen te wesen / om hem aengenaem te maken in 't Hof vanden Prince : volghende welcken raedtslagh / den ghevangen ghekomen was in 't Hof des voorsz Prince / onder den naem van Franchoys Guion/ ende hadde ghekocht den 9. Julij twee Pistoletten oft Sinckroers/ die hy op den thienden/ terwijle de Prince ter Tafelen sat / gingh laden/ ende wedergekomen zijnde/ die beyde aen sijnen Riem bedeckt onder sijnen Mantel ghehanghen hadde/ ende alsoo den Heere Prince (gaende nae den eten uyt de Salette / om op de trappen te treden / nae sijnen Kamer) met het een Sinckroer gheschoten / van welcken scheute den voorsz Heer Prince ghestorven is. 't Welck wesende een valsch Verradigh feyt / bedreven inden Persoon van alsulcken Personagie/ als den voor-genoemden Doorluchtighen / Hoogh-geboren Vorst/ den Heere Prince van Orangien Hooger Memorien gheweest is/ niet en behoort ongestraft te blijven/ maer ten exempele van alle anderen seer rigoreuselijcken gestraft te worden.

Vonnisse over Balthasar Gerarts uytgesproken/ dē 14. Julij.

Soo ist/ dat mijn Heeren boven genoemt/ wel ende rijpelijcken overwegen hebbende de Confessien van den voorsz ghevangene / ende alle 't ghene in desen te considereren stont/ den voorsz Balthasar ghevangen/ ghecondemneert hebben/ ende condemneren by desen/ gheleydt te worden op het Schavot / alhier voor 't Stadthuys opgherecht / om aldaer eerst sijn handt/ daer hy dat verradersche moordadich feyt mede bedreven heeft / met een gloeyende toesluytende yser geschroeyt ende afgebrant te worden/ ende daer nae met gloeyende tanghen / tot ses reysen ende verscheyden plaetsen/ so aen armen/ beenen/ ende 't ghene daer sijn lichaem meest met vleesch bekleet is / het vleesch uytgebrant ende afgenepen sal worden / ende dat hy daer nae levendigh aen vier quartieren ghehouden sal worden / beginnende van onder / ende ten lesten hem den buyck opgesneden/ eñ sijn hert uytgenomen/ ende in sijn aensicht gheworpen / ende daer nae sijn hooft afgehouwen sal worden: ende dat sijn vier quartieren op vier Bolwercken uytgehangen/ ende sijn hooft op den School-thoren / achter het Logement des voorgenoemden Heer Princen/ op eenen staeck ghestelt sal worden : Verklarende alle syne goederen gheconfisqueert. Dese Sententie is ghepronuncieert op 't Stadthuys der stadt Delft/ den 14. dagh July/ Anno 1584. Onderteeckent/

A. vander Meer.

'S Daeghs te vooren/ zijnde Vrijdagh/ werdt hem de wete van sijn Vonnisse ghedaen / om hem te bereyden 's anderdaeghs te sterven. Hy was met den eersten seer verbaest / vervloeckende dat hy opt binnen Dole de practijcke gheleert hadde / ende dat hy wel hadde ghewilt / dat hy gheweest ware een arm Ambachtsman / soo en soude hy in sulcken ongheballe niet ghevallen hebben : ende beklaeghde hem/ dat hy 't selfde feyt bestaen hadde / om rijck te wesen: Niet te min / naedien hy de dwaesheydt hadde bedreven/ dat hy oock den last moest draghen. Ende voortaen stelde hy een stout / resoluyt / ende Manlyck ghemoedt oppe / makende vanden noot stantafticheydt/ soo wel inde tormenten als inde doodt / met sijn noodt-dwinghende ghedult / daer door een glorie soeckende / tot groot verwonderen van alle de Weerelt / inwendigh hem wijsmakende den Hemel verdient te hebben / als een uytnemende Campioen vande Roomsche Kercke : dickwils verhalende in sijn pijninghen / dat hy om sijn sonden / die hy voortijdts ghedaen hadde / dese tormenten moeste lijden/ maer in desen Moordt en hadde hy niet misdaen/ dan selve den Hemel verdient / ende dat hy derwaerts trock / om Godt voor ons te bidden / ofte onsen Advocaet by Godt te wesen. Alsoo dat hy tot gheenderhande berouw / daer over en konde gebrocht worden: maer weder verhalende/ so hy het niet gedaen hadde/ dat hy 't noch doen wilde / zijnde 't Officie van een goet Subject/ te doen dat sijn Overheydt hem gebiet/ ende diergelijcke : ende also hadde hy een behagen in sijn feyt. Jae selve/ soo hy van 't pijnigen quam voor de Heeren / dede hy sijnen boesem op / ende toonde de stramen vande roeden / soo hy ghegeesselt hadde gheweest/ ende seyde/ Ecce Homo, ghelijck van Christus ghesepdt was. Maer vele aensienders / waren van opinie dat hy gheheel flauw was / soo van weynigh etens/ als van gheduerigh pijnighen ende bekommeringen/ dat hy van flauwicheyt/ ofte eenighe droguen ende Medecijnen / sijn ghevoelen meest verloren hadde / ende maer alleen den moedt soo veel te kloecker hadde.

Den Moorder bekendt 't feyt van armoede desperaet ghedaen te hebben.

Noot-lijcke/ maer seer onverstandigen ende hoovaerdigē yver ende moedt/ van den Moorder.

Ende alsoo is hy Saterdaeghs / den 14. Julij/ opentlijck tot Delft op de Marcht / op een Schavot ghebrocht / alwaer dat hy nae luydt vande voorsz Sententie/ ghehandelt ende geexecuteert is/ houdende den selven moedt als hy te vooren ghedaen hadde/ wonderlijcke patientie toonende : gheen Predicanten wilde hy eenigh ghehoor gheven. In 't branden van sijn handt / ende in 't afnijpen van sijn vleesch / en maeckte hy gheen ghetier oft misbaer : maer scheen selve noch een Kruys / met sijn handt ende armen te maken / die hy Kruyswijs over malkanderen leyde/ als hy aende pale ghebonden stondt / om het Volck te zeghenen : Ende alsoo werdt hy ghevierendeelt/ ende de quartieren opghehangen / ende het hooft op eenen stake ghestelt/ 't welck naemaels nae langhe staen afghevallen wesende/ wech genomen werdt/ ende naer Brabandt gedragen.

Executie eñ doot van Balthasar Geeraerts.

De Hollandtsche Ghereformeerden seyden / dat in desen Mensche was natuerlijck te sien / de vrucht vander Jesuijten Leere / als dat den Hemel te verdienen ware/ met sulcke Acten ende wercken/ die den Paus / het hooft daer van / voor goet achte / al warense anders strijdende / teghen alle Goddelijcke ende Menschelijcke Rechten / brekende alle Menschelycke Societeyt : Ende het ware wonder datter uyt die Schole/ geen meer sulcke Discipulen gebroet en werden. Maer voorwaer de natuere heeft van sulcks eenen grouwel / het welcke den Prince van Parma selve / ende vele andere vrome Soldaten in diversche plaetsen vervloeckt / ghelastert eñ gescholden hebben: Als oock in diversche Steden / daer de Gheestelyckheyt in blijschappe vyeren wilde / de Gemeynte sulcx niet en heeft willen toelaten / als namelijck s'Hertogenbosch / daer de Canonicken / siende dat sy niet en mochten vyeren/ haer vergaderden inde Domkercke singende Te Deum laudamus : maer 's avonts daer nae / isser een schrickelijck onweder opghestaen / van donder ende blixem / die de Thoren vande selvighe Kercke verbrandt heeft / sonder een Huys van der Stadt meer te beschadigen.

Oordeel der Ghereformeerde over de Conditie des Moorders.

Canonicken van 's Hertogenbosch singhende Te Deum laudamus. brandt den Chorē door blixem.

Des Vrijdaeghs/ den derden Augusti / werde den Prince begraven : De Staten van Hollandt / Zeelandt/ Vrieslandt/ ende Utrecht/ hebbē hem een heerlijcke begravinghe ghedaen / ter ghedachtenisse van sijne hooghe feyten/ ende aenghename diensten/ zijnde de vierde/ van vijf Broeders van Nassouwen/ die alle viere/ tot haerder bescherminghe / haer bloedt gestort hebben in dese Oorloghe.

Heerlijcke begravinge den Prince gedaen by de Staten tot Delft.

Ende om de posteriteyt te toonen / den Edeldom ende Officieren / die doen in actie waren / soo sullen wy hier mede stellen die ordre / die op den uytvaert is gehouden. Voor gingen de Borghers van Delft ghewapent/ maer op roudraghende maniere : Daer nae de Trompetters. Daer nae werden ghelepdt acht Peerden / in swart Laecken tot der aerden toe: Achter elck Peerdt werdt ghedraghen een Baniere vanden Wapenen / presenterende elck Heerlijckheden/ daer 't Peerdt oock mede behanghen was. Het eerste werdt ghelepdt van Joncker Geeraert van

Edeldom bevonden op 's Princen begravenisse tot Delft.

Schoten

1584.

Schoten/ met Joncker Paulus Wijts/ presenterende Breda : de Baniere met de Wapen van Breda/ droegh Joncker Philips de Gruiere/ Heer van Dirrxlandt. Het tweede Peert leyde Joncker vander Delft / ende Joncker N. de Roules : de Baniere met de Wapene vande Marck-graefschap van der Vere ende Vlissingen/ droegh Joncker Jan van Egmont. Het derde Peert leydde Joncker N. van Sprangh / ende Joncker Johan van Oestrum Castileyn van Wourden : De Baniere met de Wapen van Chalon droegh Joncker Rosue. Het vierde Peert leydde Joncker Floris Serclaps / ende Joncker Pieter van Roon Balliou van Putte : ende de Baniere met de Wapene van Diest / droegh Joncker Jasper van Poelgheest. Het vijfde Peert leydde Joncker Jacob van Almonde / met Joncker N. van Raephorst : de Baniere met de Wapene van Vianden/ Joncker Geeraert vander Aa. Het seste Peert leydde Joncker Cornelis van Wijngaerden/ ende Joncker vander Linden : de Baniere met de Wapene van Catzenellebogе/ droegh Joncker Lancelot. 't Sevende Peert leyde Joncker Philips van der Aa/ ende Joncker Herman van Wtenhorst : de Baniere met de Wapene van Nassou/ droegh Joncker Cornelis van Sweten. Het achtste Peert leyde Joncker Jan Baex / Rastileyn van Heusden / met Joncker Dierick van Duyvenvoorde / Balliou van den Briele : de Baniere met de Wapenen van Orangien / droegh de Heer van Marquette. Dese Edelen/ ghelijck alle de andere / waren al in 't swarte met lange Mantels tot der aerden. Hier nae droegh de Heer van Mansart sijn Cornette : De Heere van Rijhoven sijn Guidon : Joncker Jan van Naeltwijck sijn Baniere / elck bysonder fraeye Devijsen des Princen in hebbende. Hier nae volghden vier Schilden van des Princen vier Quartieren / te weten/ Nassou / Stolburgh / Hessen ende Koningsteyn: Ghedraghen by den Baenderheere van Petershem/ van Denre / Joncker Wencely van Botselaer / ende Jan van Assendelft / Jonckheer van Kralinghen. Hier nae droegh Heer Jacob van Egmont / Heere van Kenenburgh / die heel Wapen/ met sijn Timber eñ Coleuren. Daer na soo droegh Joncker Daniel van Botselaer/Heer van Merwe/het Helmet: Joncker Duyts (Capiteyn vande Guarde) het Rijdtsweert : Heer Wolfaert van Brederode droegh den Wapen-rock. Daer nae werdt ghelepdt het Rou-Peerdt / met swart Fluweel tot der aerden toe behanghen / by Joncker Brecht / ende Joncker van Maldereede. Hier na droegh den Grave van Oversteyn een bloot Sweert/ eñ den Baron van Creange een goude Kroone: Haer volghden dry Hofmeesters/ de Heere vander Aa / van Audenfort / eñ van Vierp/ met stocken inde handt. Daer nae wert van twaelf Mannen de Bare ghedraghen / daer 't Lighaem in lagh/ met Wapenen behanghen : Neffens 't welcke ginghen Heere Jan van Borgongien / Heere van Freymont : Heer Walrave / Heere van Brederode: de Heer van Merode/ eñ de Heer van Soeterwoude. Nae het Lijck / ende den Herault volghde Prince Maurits / Grave van Nassouwen / des Princen Sone/met eenen Mantel langh slepende/ ende opgedragen van sijnen Gouverneur/ de Heere van Sonsfelt/ eñ hy hadde t'sijner rechter zijden den Keurvorst Truchses van Ceulen / t'sijner slincker zijden den Grave van Hohenlo. Daer na gingen elck alleene/ Grave Willem Lodewijck van Nassouwen/ Grave Philips van Nassou / ende den Grave van Solms/ die den Rouwe sloot. Wien volghden de Heeren Staten Generael/den Raedt van Staten/de Staten van Hollandt / die Presidenten ende Raden vanden Hoogen ende Provinciale Raden van Hollandt / met hare Secretarisen : Daer nae den Schout/Borghemeesteren / ende die gantsche Magistraet van Delft: Daer nae de Predicanten / ende Capiteynen vanden Prince sijne Trawanten / met andere Capiteynen ende Bevel-hebberen / wien al volghden ontallijck Volck sonder ordonnantie : Ende werdt begraven tot Delft inde nieu Kercke : Alwaer een heerlijcke Predicatie ghedaen werdt / die den Leser in een ghedruckt Boecxken magh lesen.

Dese Prince van Orangiens Tijtelen waren als hier nae volght : Willem / by der gratie Godts / Prince van Orangien / Grave van Nassouw / van Catzenellebogе, Dietz, Vianden/ &c. Marckgrave vander Vere ende Vlissinghen / Borgh-grave van Antwerpen/ ende Visconte van Besanson : Baron van Breda/ Diest/ Grimberge Arlay, Nozeroy &c. Heer van Chastelbellin / &c. Luytenant Generael inde Nederlanden / eñ Gouverneur van Brabandt/ Hollandt / Zeelandt / Utrecht ende Vrieslandt/ ende Admirael vande Nederlandtsche Zee. Hy heeft ghelееft 51. Jaer/ 2. Maenden/ ende 16. dagen : was geboren tot Dillenborgh/ Anno 1533. den 14. April/ nae den ouden stijl. Hy was een wel ghemaeckt Man / wat langer dan een middelbaer Man / bruyn van Verwe ende van Baerde / eer magher dan vetachtigh / redelijck vroom van lighaem / wat hy inwendigh was / hebben sijne wercken bewesen. Sijn eerste Houwelijck was de eenige Dochter ende Erve van Maximiliaen van Egmondt / Grave van Bueren/ Leerdam/ &c. byde welcke hy ghewan Philips van Nassou/ Grave van Bueren / nu Prince van Orangien / die uyt de Universiteyt van Leuven ghevanghen ghevoert werdt in Spaengien / ende noch een Dochter Maria. Sijn tweede Huysvrouwe was Anna / de eenighe Dochter vanden Keurvorst Hertogh Maurits van Sassen / vande welcke hy oock eenen Sone Maurits van Nassouwen/eñ twee Dochters Anna ende Amplia / nae-ghelaten heeft. De derde Huysvrouwe was Charlotte van Borbon / Dochter vanden Hertogh van Montpencier/ in Vranckrijck / vande welcke hy ses Dochters naeghelaten heeft / als de Eerste, Loyse Juliana : de tweede Elisabeth : de derde / Katharina Belgica: de vierde Flandrina : de vijfde / Charlotte Brabantina : de seste/ Amplia Secunda. Sijn vierde Huysvrouwe van Loyse van Colligny / de Dochter van Jasper Grave van Colligny/ Admirael van Vranckrijck/ ende Weduwe vanden Heere van Tiligny / beyde vermoort tot Parijs / byde welcke hy ghewan eenen Sone / Heyndrick Frederick van Nassouwen / t'samen elf wettige kinderen/ noch een naturel Sone heeft hy nae-ghelaten / ghenaemt Justinus van Nassouwen.

Tijtel van den Prince van Orangien.

Sijn ouderdom/ eñ sijn gedaente.

Sijn Houwelijcken eñ kinderen.

Hy was een sone van Willem van Nassou / broeder van Graef Heyndrick van Nassou / beyde sonen van Jan/die broeder was van Enghelbrecht/ wiens beyde Vader was Jan van Nassou/ ende de Moeder Maria van Loon.

Sijn afcomste/ende sijn broeders.

Desen Willem van Nassou / Prince vā Orangien/ was den outsten sone vande vijf broeders / waer van Lodewijck / Adolf ende Heyndrick / alle dry in dese Nederlantsche Oorlogen zijn verslagen : Maer Jan van Nassouwen/ den tweeden sone / leeft noch tot Dillenborgh/die oock veel kinderen heeft/ die hen laten in dese Oorloge gebruycken/ als Willem/ Johan/ Philips / Ernst / ende Lodewijck / alle Graven van Nassouwen/ende gebroeders.

Hy heeft seven Susters ghehadt / alle aen Graven eerlijck verhylijckt / die oock veel kinderen hebben/ in voegen/ dat sijn Moeder Vrouwe Juliana, Gravinne van Stolbergh/ een wonderlijcke wijse, cloecke ende geschickte Vrouwe, als sy 75. Jaer geleeft hadde/ Anno 1578. doen gesien hadde uyt haren lijve gesproten/Graven/kinderen, ende kints kinderen/hondert dry-en-twintigh in getale : Wat sedert 't ghetal vermeerdert is/is ons onbekent. Dese Juliana was de Weduwe van een Grave van Hanouw.

Lof van des Princen Moeder.

De Staten hebben naderhandt 't Gouvernement van Hollandt, Zeelandt eñ West-Vrieslandt/ in teecken van danckbaerheyt gheghven sijnen sone Prince Mauritz van Nassou / met het Admiraelschap der Zee/ die nu ontrent achtijnen Jaren oudt was / ende den selven middeler-tijdt inden Raedt van Regeringe ende tot het beleyt vande Oorloge ghestelt/ eñ hem by-ghevoeght als Lieutenant Generael den Heere Grave Philips van Hohenlo. Die van Utrecht namen tot haren Stadt-houder den Heer van Villers : die van Ghelderlandt ende Over-Yssel den Grave van Meurs / ende die van Vrieslandt den Grave Willem van Nassou.

Prince Maurits van Nassouwen / Gouverneur van Hollandt, Zeelandt eñ West-Vrieslandt ende Admirael der Zee, etc.

Desen

Iaer-schrift van Graef Mauritz Gouvernement.

GraVe MaUrItIUs saL zInes Vaders doot CLoeCkeLICk WreeCken.

Vier Stedē in Nederlāt gebout vāde Prince van Oraugien.

Desen Prince heeft in dienste vanden Coningh van Spaengien/ Anno 1 5 5 4. ghebouwt de Steden van Philippe-Ville en̄ Charlemont in Henegouwe/ ende alsoo ontrent den Jare 1564. den Rogghenhil/ onder het Marck-graesschap van Berghen bedijckt is gheweest / soo is aldaer by desen Prince van Oraugien in dese Oorloghe / tot Landts beschuttinghe/ de Stadt Willem-stadt ghebouwt / nae sijnen Name alsoo

1584. alsoo ghenoemt de Heerlijckheyt daer van hem ghegheven zijnde vande Staten van Brabandt / Anno 1584. Met dit Landt werdt ooch den Fijnaert bedijckt / dat onder Hollandt leydt / daer desen Prince ooch de Stadt den Klundert dede bouwen / alias Nieuwervaert ghehecten.

Wy hebben vooren verhaeldt / hoe dat die van Ghendt geresolveert waren / om gheen reconciliatie aen te nemen / soo sy mochten gheholpen worden van de ander Provincien. Waeromme Parma op de Frontieren sochte de selve alomme werck te gheven / met alle sijn macht / als in Gelderlant / tot Zutphen / en in Vlaenderen: te Calloo / op de Schelde maeckte hy een Schansse / ende terwijle men Schepen met Victalie ende nootdruft na Denremonde sondt / op hope van die binnen Gent te krijgē / en wat treffelijcx tot haren voordeel voor te nemen / soo is Parma / den 3. Julij / uyt Vlaenderen met alle sijn macht vertrocken op Callebeke / byde Schelde ghelegen / niet verre van S. Bernaerts / alwaer hy over beyde zijden der Schelde sijn Gheschut stellende / heeft hy de Antwerpsche Oorlogh-schepen doen vertrecken / met geen kleyn schade: waer door Montdragon sijn volc over de Rivière ghebracht heeft / ende is alsoo achter om Antwerpen ghetrocken nae Lillo / met 500. Wagenen / ende 10. stucken Geschuts.

Parma trecke nae Lillo / den 3. Julij.

Tot Lillo / dry mijlen van Antwerpen / hadden die van Antwerpen een Fort op de Riviere ghelevdt / om de Riviere van alle geweldt te bevrijden / ende hebben 't selve meest altijdt met Borgherlijcke Garnisoenen bewaert: Teghen over dit Fort hadden sy mede onlanghs in Vlaenderen een Schansse begonst / die sy Liefkens Hoeck noemden / om te beter 't gebruyc der Riviere te versekeren: Maer also dese Schansse noch niet geheel op-ghemaeckt en was / nochtans wel versien van Kryghs-volck / dede Parma byde Visconte van Ghent / daer nae Marquis van Rijsborgh / ende nu Marquis van Roubaix ghenaemt / die voorsz Schansse aenvallen met 5000. Mannen / aen de Vlaemsche Landt-zijde / daerse ooch qualijck versien was. Na dat hyse opgheeyscht hadde / heeft hy daer terstont dry hondert scheuten gheweldelijck op ghe schoten / en nae den tweeden aenloop / roock makende met brandende Hoywagens / hebbē syse den 10. Julij ingenomē / en al verslagen daer sy by konden komen. Veel ontquamen met swemmen: Onder andere Capiteynen werden ghevanghen; Colonel Jan Pettijn van Atrecht / een out / ervaren / ende trou Krijghsman / die welcke den Marquis van Roubaix met coelen moede / oft kouden bloede / selve doorstack / inde tegenwoordicheyt van Parma / die hem daer over traste / seggende: Troppa Cholera Signor Marchese Equesta, &c. D'oorsake van dese Moordt was / om een onderhandelinghe / die tusschen den Marquis ende den Prince van Orangien was gheweest / tot achterdeel van Parma / byden middel van Pettijn / om dat niet ontdect soude worden; als hy mede dede den Capiteyn Berendrecht / tot sijner groote blame / toonende daer mede syne bloetdorsticheyt / die hy in sijn joncheyt bewesen hadde / doorstekende den Grave Philips van Mansvelt / ende daer na Pontus Nay Heere van Chapelle / de welcke een gevangen was.

Schansse vā Liefkens-Hoeck door Parma ghewonnen / by de Marquis van Rijsborgh den 10. July.

Terwijle den Spaengiaert sijn ghewelt aen Liefkens-Hoeck gebruyckte / sonden die van Antwerpen binnen het Fort van Lillo / (daer maer 120. Mannen eerst binnen waren /) het Vendel vande Jonghe Gesellen van Antwerpen / met noch 80. Mannen uyt de Schutteryen: Ende na Denremonde en Terneuse om volck gesonden hebbende / quam daer korts inne een Vendel Fransoysen / onder Capiteyn Gaw Gascoin / eer het Gheschut daer wel vooren gheplant was. Desen Capiteyn dede terstont een uytval / ende sloegh inde vlucht vijf Vendelen Borgongions / daer wel 150. doot bleven / ende namen twee Capiteynen gevangen / ende dat met toe-doen ende advijs vanden Heere van Tiligny / een dapper vroom jongh Man / maer een ervaren Krijghsman / Sone vanden Heere van La Nove / die daer na met eenighe hoopen Fransoysen werdt belast van die van Brabandt / om daer binnen te commanderen / welcke terstondt daer binnen sulcken ordere stelde / dat den Vyandt in lange geen naerder approche en konde doen: Want also sy maer Wachte hielden op de Ravelijns / ordineerde hy aen de uyterste Pallissade de Wacht te houden / waer mede hy met schut-geveerde de Pallissade noch ettelijcke dagen behielt. Daer na plante Montdragon vier stucken Gheschuts / op den Dijck die van Zeelant komt: Maer also daer uyt Zeelant 4. Vendelen goede Schotsche Soldaten / onder den Colonel Balfour / ingekomen waren / zijn sy weder uytgevallen / soo haest sy de ghelegentheyt vanden Vyandt ende vander plaetse besichticht hadden / meynende 't voorseyde Geschut hem af te nemen. Maer alsoo den Dijck / ende des Vyandts Trencheen / enghe en bekommerlijck warē / en konden sy so verre niet door geraken / maer brochten wel 300. van den Vyant om den hals: harē principalē Mineur ofte Graefmeester brochten sy ghevanghen / welcke haer ontdeckte wat Mijnen en ondergravingen den Vyandt ghemaeckt hadde: Dese bleef voorts in 't Fort / ende queet hem getrouwelijcken / in dienste vande Landen.

Lillo belegert, ende by die van Antwerpē onder Tiligny wel geweert.

1584.

Uytvallen van die van Lillo.

Daer nae heeft Mondragon begonst dapper het Geschut te besigen / en schoot met de heele ende halve Canons ontrent ses hondert scheuten. Ende nae dat hy alsoo Bresse ghemaeckt hadde / meynde hy eenen dapperen aenloop ofte assault te doen / waer over die van binnen op haer uytgevallen zijn / ende also sy een Myne byde Bresse ghegraven hadden / daer sy haren vyandt van buyten / (met lichtelijck te rugge te wijcken /) meynden yverigh aen te locken ende in te brengen / soo ist gebeurt / dat de gene / die daer van den last hadde / 't vyer inde Myne te vroegh ghesteecken heeft / soo datter wel vijf-en-twintich van die van binnen gequetst en gebleven zijn / met weynigh schade van haren Vyandt / welcke noch soo verre niet ghevolght en was / doch haer werdt schade ghedaen met 't grof Geschut / 't welck op haer los gingh. Na dien tydt heeft den Vyandt luttel gheschoten / dan altemet hier ende daer / alomme proevende wat sijn Gheschut vermochte. Maer die van binnen kregen twee groote Canonnen van Antwerpen / alwaer sy een Contrebaterye mede maeckten / dat is / planten haer Gheschut tegens des Vyandts Gheschut / daer sy dat sien ofte mercken konden / ende schoten dat in stuckē / ofte uyt sijn raderen / ende maeckten alsoo onbruyckelijck wel vier ofte meer stucken des vyandts / die soo op de Dijcken als op 't Koren-velt voor 't Fort waren gestelt. Waeromme den Vyant merckende / dat den ingangh oft uytgangh des Forts / te Water haer voor al diende belet / heeft ghesocht van over 't Water uyt Liefkens-Hoeck / rechts inde Haven te schieten / ende also allen toegangh te benemen: Maer daeromme en wert niet gelaten uyt ende in te varen. Waeromme sy meer Gheschuts brochten / op het doorgesteken gat des Dijcx van Calloo / alwaer de Riviere nauwer was / ende dochten alsoo het uyt ende invaren te beletten. Maer als Parma merckte / dat het te vergeefs was / ende overleyde die gelegentheyt der plaetsen / ende dat die nu wel met 15. ofte 16. Vendelen Knechten / en alderhande nootdruft was versien / als hy nu ontrent dry Weken sijn Volck daer vooren gehadt hadde / heeft hy heymelijck sijn overghebleven Geschut daer van met den Leger wech-gevoert / latende alleen wat Volcx op 't Huys van Lillo ende van Couwensteyn / Ordamme / en Blaugarendijck / welck haer aldaer beschansten. De gemeyn meeninghe was / dat daer by de twee duysent Mannen voor gebleven waren / meest van 't Gheschut uyt het Fort: want die van 't Fort in 10. daghen tyts wel vijftigh duysent pont Buscruyts verschoten. Den jonghen Heere van Tiligny behaelde hier groote eere: Parma seyde namaels / dat sonder sijn dapper tegenweer uyt Lillo / hy die Stadt van Antwerpen wel ses Maenden eer gehadt soude hebben.

Lillo beschoten.

Parma Begher trecke van Lillo / ende beset de Dijcken der Schelde.

Het Krijghs-volc binnen Lillo / hen gequeten hebbende inde manieren als verhaeldt is / heeft begonst te muytineren / alsoo het selve veel Maenden ten achteren was / ende hebben haer Oversten / den Heer van Tiligny / Capiteyn Plucket / ende meer andere van haer gedreven / willende betaelt zijn. Waeromme de Staten van Brabant daer hebbē moeten voor sorgē / die hen ten lesten betaelden vier Maenden Soldts in ghelde /

Krijgs-volck muytineert tot Lillo.

1584. in gelde en een Maent in Laken tot kleedinge.

Als nu Parma van 't Fort van Lillo afgetrocken was / heeft hy alomme den Waterkant oft Dijcken der Schelde met Volck ende Geschut beset: waer by die van Antwerpen merckten, (alsoo hy Meester van den Velde was eñ wel dochte te blijven) dat hy soude soecken de Vaert vande Schelde te bekommeren/ met Schanssen ende veel Gheschut op de Dijcken te stellen / datter niemandt voorby soude konnen passeren / om alsoo Antwerpen / welcke de heel reste van Brabandt/ soo met nootdruft als met neeringhe voede/ van die van Zeelandt af te sluyten.

Parma beset de Schelde.

Waeromme die van Antwerpen / die voor heel Brabant moesten sorgen daer den Raedt van State van Brabant resideerde/ ghecomposeert van eenighe Baenderheeren / ende ettelycke Ghedeputeerden der Steden van Antwerpen ende Brussel / hebben t'samen met ghemeynen advijse den Heer van Grijse te vooren in Engelandt ghesonden / om de doodt van den Hertogh van Brabant/ Anjou/ eñ vandẽ Prince van Orangien te vertoonen / eñ vande Landen weghe te beklaghen / ende de Koninginne te versoecken te vorderen de begonste handelinge met Vranckrijck/ mitsgaders het toegeseyde secours van Volcke / ende Amonitien van Oorloghe : mede belast aldaer vijfthien-hondert Engelschen te lichten / onder den Colonel Morgan. Desgelijcx sonden sy den Heere van Lapré in Vranckrijck / om 1500. Fransoysen te hebben / onder den Heer d'Alleynes : Maer die en quamen niet : dan d'Engelschen werden gesonden/ daer toe de Nederlandtsche Gemeynte der Gereformeerde Religie (Walsche ende Duytsche tot Londen residerende) contribueerde/ negen duysent ende vijf hondert Guldens / inde handen vanden voorsz Heer van Grijse, om die te transporteren: Die van Brabandt hebben oock ghe resolveert de Stadt van Herentals te verlaten / het Krijgs-volck datter binnen was te gebruycken / daer uyttreckende wat mochte dienlijck wesen. Aldus ghereetschap makende tot haerder defensie / bevont men / dat sy alreede in Brabandt hadden te houden 80. Vendelen Knechten / ende 16. Cornetten Peerden/ die meest op die van Antwerpen stonden / met alle de Schepen van Oorloghen / ende Amonitie daer toe behoorende : Waer toe die van Antwerpen honderste penningen ende vijfde penningen van alle uytgaende ende inkomende goedẽ gegeven hebben/ boven dien noch twee eñ een halve Quotisatie / elck beloopende by de dry hondert duysent Guldens/ so datter seer groote sommen geldts opgebracht werden : hoe wel nochtans veel rijcke Borgers van daer vluchten/ door de verslagentheydt van het subijt innemen der Schansse van Lieffkenshoeck/ ende de doodt des Princen van Orangien / 't welck beyde op eenen dagh gebeurde. Van dese vluchtighe rijcke Borghers / werter ontrent desen tijdt tusschen de tseventigh ende tachtigh inghedaeght / weder te komen op behoorlijcke tijdt / om haer Vaderlandt eñ Stadt / daer sy Borghers waren / te komen helpen bystaen ende beschermen / op de verbeurte van hare goederen : Maer weynigh werdt daer mede uytgherecht, mits die van Hollandt eñ d'ander Provincien/ die van Antwerpen niet en wilden toelaten in hare Provincien die te executeren.

Die van Brabandt eñ Antwerpen nemẽ krijgsvolck aen.

Herentals verlaeten.

Brabandt ofte Antwerpen hebben 80. Vendelen Voetvolck/ ende 16. Cornetten Peerden te versorgen/ bovẽ Oorlogh-schepen.

Veel rijcke Borghers vluchten uyt Antwerpen.

Parma sijnen Leger voor Lillo opgebroken hebbende/ ende de Schansse beset / is met alle sijn macht voor Denremonde in Vlaenderen ghetrocken / wetende datter weynigh krijghs-volck in was / want daer veel uytghelicht waren / om die elders daer meerder noodt scheen te ghebruycken : Oock wiste hy / dat de reste qualijck te vreden was / by ghebreck van betalinghe daerom de Heer van Ryhoven Gouverneur was getrocken na Hollant/ om die betalinge aldaer te soliciteren / sijnen Luytenant den Heer van Mortaigne/ daer ghelaten hebbende. Parma daer vooren zijnde den 11. Augusti / heeft eenen middel gebruyckt (van langer handt ghepractiseert) om het Water uyt den Gracht ofte Veste te leyden / by de Brusselsche Poorte / eñ daer nae de Sluysen ghebroken/ ende de Riviere gestopt: Ende heeft terstont met achtien stucken Gheschuts Bresse inden Muer ghemaeckt / van duysent ende neghen hondert voeten breedt / de Stadt stercker zijnde door haer waterighe ghelegentheyt, dan door haer stercke Mueren : Soo heeft den Prince van Parma een Bolwerck inghenomen/ met verlies van veel ende treffelijcke Spaengiaerdẽ/ waer onder waren Pedro de Pace, Maestro del Campo, ende Pedro de Taxis, nochtans de Borgers daer door vertsaeght zijnde/ hebben van overgeven ghesproken. Ende alsoo daer binnen maer weynigh Kryghs-volck was / ontrent 300. hebben sy de Soldaten tot de compositie genoech gedwongen / eñ de Stadt overgegeven/ den 17. Augusti/ de Soldaten uyt-treckende met Rapier ende Poingiaert/ gheconvoyeert tot Willebroeck / met de gewillige Borgers/ de reste souden 60. duysent gulden geven : Twee Predicanten werden gevangen ende omghebrocht / d'een gehangen/ d'ander verdroncken. Ende veel Victalie die voor de Stadt van Gendt vergadert / ende daer ghebrocht was / quamen in handen vanden Prince van Parma.

Denremonde by Parma belegert ende ghewonnen/ den 17. Augusti.

1584.

Na dese Victorie sondt Parma sijn Volck/ den 19. Augusti/ na Grimberghen/ daer hy een Schansse by Willebroeck nam/ ende trock soo op Vilvoorden/ dat hem ontrent den 7. Septembris met Conditiẽ overgegeven wert/ niet sonder schande vanden Oversten/ die daer commandeerde/ waer mede Brussel vā Antwerpen te Water afgesneden wert.

Vilvoorden by Parma ghekreghen/ den 7. Septembris.

In Ghelderlandt geluckte het Parma oock wel/ want hy veel Waghenen met Provande ende Volck in Zutphen kreegh / niet teghenstaende het groote tegenweer vā die van Hollant/ die omtrent Lochum eenige van haer vyanden ontdaen hebben.

Zutphen ghevictalieert.

Wt desen geluckigen voorspoet van Parma / hebben die van Gent grootelycx den moet verlooren / de Regeringe te veel populaer wesende/ hebbende alomme uytgesonden / om te weten wat hulpe haer te verwachten stont : Ende siende alomme luttel hope voor handen te wesen / eñ dat die van Brabant genoech te doene hadden haer selven te bewaren : Dat oock die van Hollandt alle haer middelen gebruyckten/ om de Schansse voor Zutphen te krijgen/ hebben sy gheresolveert met Parma te verdragen / daer de geveynsde Spaensgesinde seer toe stoockten / ende oock de flauhertige de andere genoech toe persuadeerden.

Mismoedicheyt der Ghentenaers.

Over-sulcx hebben hare Ghedeputeerden/ den 17. Septembris / met Parma verdraghen tot Beveren/ als datse souden innemen sijn Garnisoenen/ eñ weder worden souden goede Ondersaten des Koninghs/ als Grave van Vlaenderen/ om voortaen gheregeert te worden / in forme ende op de selvighe Kostuymen eñ Privilegien/ als sy waren voor de beroerten. Den Koningh soude weder komen in alle sijn rechte ende gherechticheden : alsoo oock in alle hare goederen de Geestelyckheyt/ als Prelaten/ Collegien/ Kloosteren/ ende alle andere uyt-gheweeckene Persoonen/ sonder te moghen pretenderen vruchten ende inkomen van de onroerlijcke goeden / ofte Renten ontfanghen / ten ware/ dat het bleecke / datse tot privaten ghebruycke waren gekeert geweest.

Ghent overkomt met Parma/ den 17. Septembris.

Inhout van 't Contract.

Die vander Religie ende andere / soo sy wilden leven sonder schandael / souden mogen twee Jaer daer blijven woonen / eñ van hare goeden disponeren nae haer believen: ende daer nae buyten de Nederlanden treckende haer Goederen behouden: Maer pretenderende dat alle de excessen inde Stadt/ meest by oproerige vreemde (gheen Poorters zijnde) te weghe ghebrocht waren geweest, hadde Parma 't getal van 12. Persoonen geeyscht / om sijnen wille ende straffe daer over te doen, die hy daer nae op ses verlaten hadde/ waer van hy noch 3. het leven schonck: Eñ om meerder sachtmoedicheydt inden name vande Koninghlycke Majesteyt te toonen / was te vreden hen alle ses het leven te schencken : desghelijcx in plaetse van dry hondert duysent goude Kroonen / was te vreden/ dat sy maer twee hondert duysent souden betalen / in erkentenisse vande ghenade / die sy vande Majesteyt ontfinghen / tot onderstandt van sijne kosten / die de Borghers van hooft tot hooft onder haer Inwoonders souden opbrenghen/ eñ eer sy die betaelt hadden/ en soude niemandt sonder Paspoort mogen vertrecken/ uytghenomen de Predicanten ende Consistorien met haer gesinne : Ende de Soldaten betaelt zijnde/

souden

1584. souden mede vertrecken. De gevangenen over weder-zijden souden los worden / als den Heere van Champigny ende van Croys / alsoo oock souden vry gelaten worden Gielis Borlupt / en Jan van Damme. Parma soude binnen drie ofte vier Maenden / dat Contract by den Koningh doen bevestigen.

Namen van de ses Borgheren tot Ghendt uyt het Tractaet gesloten den 17. Septembris.

De sesse die uyt het Contract gesloten waren / ende haer moesten ghevanghen gheven / waren Anthonis Heyman Schepen / Reynier de Pestere / Lucas Mayaert Pencionaris / Lieven Meynkens / Pieter Baliaen / ende Joos de Vleesch-houwer: Heyman ende Mayaert braken met naeghedruckte Sleutels uyt de ghevangenisse: Lieven Meynkens de Religie verloochenende / worde door middel van een vriendelijcke Jofvrouwe / van Parma sachtelijck ontslaghen: De andere drie zijn nuts groot Rantsoen daer van gekomen.

De andere Borghers / vande Religie zijnde / werden seer grof vande uytghewekene die nu weder ghekeert / ende in Officie ende staet gestelt waren / geschat inde taxe vande twee hondert duysent Kroonen / die aenden Koningh te betalen waren desgelijcx in andere lasten meer / sulcx dat sy gedwonghen werden toevlucht aenden Prince van Parma te nemen by wien sy veel meer rechts ende redelijckheyts vonden / dan by haer mede-Borgeren. Ende die haer gestelde taxe niet en konden opbrengen / hebben sy met langhe ghedurige gevangenissen daer toe gedwongen.

Casteel van Gent wort weder op gebouwt.

Hier nae werden daer Walen in Garnisoen ghelegdt / ende de Heer van Champigny voor Gouverneur ghestelt / ende het afghebroken Kasteel werdt weder opghebouwt sonder tegen-segghen / als of het ware tot Stadts welvaren / waer door allenskens de Stadt van haer beste Inwoonders is ontbloot / die met der tijt meest in Hollandt ende Zeelandt / ende elders vertrocken / soo datter de helft des Volcx niet in gebleven en is.

Wonderlijcke fortificatie der stadt Ghent van aerde / kostende maer drie hondert duysent gulden, zijnde wijdt 45. duysent, ses hondert ende veertigh voeten.

Op dese maniere is de machtighe Stadt van Ghendt weder onder 's Koninghs gehoorsaemheyt ghekomen / rondtom beringhelt ende besloten zijnde / waer door de Victalie veele ontbrack / maer de kleyne hoope van goede uytkomste / (zijnde soo verscheyden sinnen onder de Borgherije /) dwonghse meest also te resolveren teghen danck van velen. De Stadt was uyter maten wel ghesterckt van Bolwercken / Ravelins / Grachten ende Contrescharpen teghen alle gewelt / ende volmaeckt in twee Jaren tijdts / hoewel sy soo groot ende wijdt is in 't ronde / als de Stadt van Parijs sonder de Voorsteden / ende wort gheseyt binnen de Mueren wijt te zijne / vijf-en-veertich duysent ses hondert ende veertigh voeten / Roomsche mate / ende heeft 26. Eylanden / met Rivieren ofte Grachten omwatert: Welcke Fortificatie niet veel meer en heeft ghekost dan drie hondert duysent Guldens / als die maer van aerde en was / zijnde een goede prijselijcke maniere van fortificatie / alsoo de Heere van La Noue in sijn Polityck Discours beschrijft: Want soo een Koningh soude willen sulcken fortificatie maken van Steen / nae de voorsz regulen / hy soude daer wel ses Millioenen in versmooren / ende ten minsten 20. Jaren tijdts daer toe van doen hebben. Dese Stadt hadde oock wonderlijcke groote menichte van Geschut / Buspoeder / ende alderhande Munitie ende Wapen-tuygh vergadert / 't welck Parma al te mael seer dienstlijck was.

Beschrijvinghe vande Stadt van Ghendt.

Noch een particulierder ende ouder beschrijvinghe van Ghendt / hebben wy goet gedocht hier by te voegen / als dat Ghendt is gemeten in 't Jaer 1397. ten tijde van Hertogh Jan van Digion / Hertogh van Borgongien / in 't ronde 3698. Roede / elcke Roede gerekent tot veerthien voeten / ende doen bevonden drie Roeden minder dan Leuven in Brabant sijn uyterste Mueren / vijf Roeden minder dan Luyck / vijfthien Roeden minder dan Ceulen / ende seven meerder dan Parys / also is Ghendt een vande meeste Steden van Europa ende Christenrijck.

Ghendt heeft twintigh bewoonde Eylanden / 98. steene Brugghen / met veel Boghen / daer Pleyten ende Schepen onder door varen: Heeft meer dan hondert Windt-meulens op de Mueren / acht Water-meulens / ende maer seven Prochie-kercken / ontrent vijf-en-dertigh duysent Huysen / vijf Abdijen / twee Canonisijen vijf-en-twintigh Cloosters / seven gemeyn Gast-huysen / een rijck Gast-huys genaemt Byloke / thien Gast-huysen voor Proveniers / twee Huysen voor Vondelinghen / derthien Marckt-velden. Ende daer worden boven dien wel drie duysent Huys-armen onderhouden / tot welckers behoef Jaerlijcx plegen te behoeftighen wel voor twaelf hondert guldens voor Schoenen. Anno 1564. voor d'Oorloghe soo bedroegh den uytgeef voor de armen 13077. pont ses schellingen / een penningh Vlaemsch gheldt / dat doen swaer was / ende nu Anno 1601. wel soude uytbrenghen twintigh duysent ponden Vlaems ofte 120. duysent guldens.

De Klocke daer de ure op slaet hanghende op Belfroyt Thoren / die weeght elf duysent ponden swaer / op welcken Thoren eene Coperen verguldén Draec staet op eenen klauw een antiquiteyt zijnde / uyt Constantinopelen ghebrocht over vier hondert Jaer / als die Stadt by den Grave Boudewijn van Vlaenderen gewonnen wert Anno 1200.

Afgheworpen Brieven beklagende de armoede en ellende van de Geestelijcke ende Werelttlijcke tot Maestricht den 24. ende 28. Decembris / Anno 1584.

Parma was soo neerstigh gheweest om Ghendt / Brugge / ende Antwerpen te vermeesteren / dat hy de ander Steden byhans heeft laten vergaen van ghebreecke / als blijckt by afgheworpen Brieven van Maestricht / gheschreven by den Raets-heer Sestigh / die het Cancelierschap van Brabant bedienende / welcke schreef aen Parma / van date den 24. Decembris / klagende over eenen Capiteyn Don Rodrigo de Castro, die men te wille de Cancellerije moeste verhuysen / die aldaer ghehouden wert / als d'ander Steden noch tegen den Koningh hielden ende hy overschatte de Stadt ende 't Landt van Over-Mase / alsoo dat desghelijcke noyt ghehoordt en was / desghelijcx oock de Gheestelijcke van Maestricht / dat sy haer Clenodien / Kerckelijcke Ornamenten / jae haer heylighe Reliquien begosten te verkoopen / gebruyckende geen Klocken noch Orghelen meer / gevende haer Choorsanghers oorlof / tot groote opspraeke vande Christelijcke Religie ten Kersmis tijde / 't welck soude veranderinghe causeren / soo gheen andere ordere genomen werde.

Noch waren daer by / Brieven van Daten den 28. Decembris / vanden Gouverneur Gonicourt / aen Parma gheschreven / advijserende / dat de Magistraet van Maestricht / ende de Edelen / klaeghden haer onmoghelijck te wesen te harderen de lasten vande leeninghen / tot het onderhout vande Soldaten / protesterende te vreden te wesen alle haer goeden in sijn handen te leveren / so sy maer mochten met Wijf ende kinderen ter Stadt uytgaen / ende soo aldaer gheen ordere ghenomen werde / als tot Leuven ware soude daer van veel quaets ontstaen / want het Krijghsvolck in twee Jaren / maer twee payen Solts ontfanghen hadde.

Parma gheereedtschap / om de Schelde te sluyten.

Als nu Parma gheheel Vlaenderen (als wy verhaelt hebben) ondergebrocht hadde behalven Sluys ende Oostende / met eenige Schanssen ter Neuse ende elders / heeft hy bequamen middel ghehadt / om sijn voornemen tegen Antwerpen in 't werck te stellen / te weten / om de Schelde te sluyten / 't welck gedaen wesende / en soude de Stadt / noch de reste van Brabandt niet lange teghen houden. Hier toe lagh hy tot Beveren in Vlaenderen / twee mijlen van Antwerpen / ende tot Melsen een Dorp daer by / ende dede alle 't grof Geschut van Gent ende andere plaetsen brengen op 't Sloth van Beveren / met alderhande Victualie. Te Calloo inde Kercke werdt / alderhande gereetschap tot de Brugghe ende Schepen ghebrocht ende ghemaeckt. Voorts heeft hy met 600. Pioniers een Gracht ofte Vaert ghegraven / daer mede brenghende het Water van Steken / wel by de vier mijlen tot Calloo / waer langhs hy met Schuyten van Gent af / alderhande Victualie ende gereetschap in sijnen Leger conde brengen.

Parma graeft een Vaert van Steken tot Calloo.

Op de Brabandtsche zijde heeft hy 't meestendeel van sijnen Legher ghehouden tot Stabroeck / onder den Grave van Mansvelt / van waer omtrent eenen Dijck liep nae een Huys daer by gheheeten Couwensteyn: Desen Dijck loopt nae de Schelde / ende wort ghehecht aen den grooten Dijck vande Schelde. Daer

de. Daer hadde Mondragon een stercke Schansse ghemaeckt/ ende voorts maeckten sy op den selven Dijck tusschen den Legher ende Schelde/ noch vier geweldige Schanssen/ eñ tusschen de Schanssen den Dyck met pijlen/ staken/ende loopschanssẽ gesterckt/ een half myle langh: want also het Lant seer leeghe was van Berendrecht tot Stabroeck/ende dat behalven de Prochien van Wilmerdonck ende Orderẽ/ alle het Landt tot Antwerpen toe gheheel onder het Water lagh/ so worde by henlieden ghevreest/ dat die van Zeelandt ende Antwerpen/ van 't Fort van Lillo af/ over dat overgeloopen Landt souden moghen varen tot Antwerpen/ met behulp vande Schanssen/ die sy daer teghen maeckten/ 't welck desen Dyck van Couwensteyn/ die dweers over dat overgheloopen Landt liep/ belettede.

Op de zijde van Vlaenderen hadden die van Zeelandt tot Saftinghe oock eenen grooten Dyck doorghesteecken/ benessens veel binnen-lantsche Dycken/ soo dat het daer oock al onder 't Water lagh/ van Hulst af tot by Beveren ende tot Borght toe/ behalven den Doel ende wat Landts tot Calloo/ van daer oock eenen binnen-landtschen Dyck was tot Beveren toe.

Door middel van dit overgeloopen Landt/eñ van de door-gesteken Dycken/ heeft Parma in October 22. Pleyten van Denremonde/ door het gat vanden Dijck by den Borght/ binnen het Landt ghebrocht/ hoe wel hy vanden Heer van S. Aldegonde terstondt seer vervolght ende beschadight werdt/ alwaer nefsens Parma zijde Capiteyn Hans Kloch gheschoten werde. Ende is alsoo binnen 's Landts sonder voor by Antwerpen te komen/ daer mede tot Calloo weder inde Schelde gekomen/ niet sonder wederomme wel besprongthen te zijn/ daer door bleef den vroomen Capiteyn vande Galleye Pieter de Backer. Maer om dit voortaen te beletten/ deden die van Antwerpen/ door den Heer van Tiligny/ een Schansse maken op het gat vander Burght/ nae sijnen name Tiligny genoemt.

Beschrijvinge van Parmas Brugge over de Schelde.

Met dese Pleyten/ ende andere meer/ heeft hy ten lesten de Rivière toegheleyt/ ofte sijn Brugghe opgemaeckt/ ende op elcke zijde vanden Dyck/ daer de Brugge soude beginnen ofte eynden/ heeft hy stercke Schanssen gemaeckt/d'een in Vlaenderen/ genaemt S. Maria/ d'ander in Brabant by Ordam/ S. Philippe ghenaemt: met meer ander Schanssen/ die hy ghemaeckt heeft alomme daer 't hem goet dochte/tot dertigh ofte daer ontrent in ghetale. Vande twee Schanssen vande Brugghe af/ dede hy so vele groote Pijlen van groote Boomen aenden kant in 't Water heyen ofte slaen/ tot dat sy ten lesten tot vijftigh voeten lenghde quamen diep in 't Water/ ende dat sy niet vorder inde Schelde om de diepten konden komen/ ende die werden met plancken overleydt/ waer mede hy meer dan 1000. voeten van beyde zijden de Rivière enghde: Ende daer en boven soo resteerde noch wel derthien hondert voeten/ die hy met tweeen-dertigh Pleyten ofte Schepen overleyde/ ontrent 20. ofte meer voeten wijdt d'een van d'andere/ elck Schip met twee Anckers vast ghelegt/ d'een tegen 't Ebben/ d'ander teghen het vloeyen/ ende soo werden kleyn Masten van d'een op d'ander geleyt/ ende daer op plancken: ende also maeckten sy een Brugge/ om wel over te mogen gaen. Benessens de Masten waren de Schepen elck met 4. Ketens ofte Cabels d'een aen d'ander vast gemaeckt: elck Schip hadde achter ende vooren een stuck Gheschuts/ eñ dertigh Soldaten. Ende aldus waren dese twee Schanssen van Brabandt tot in Vlaenderen wijdt vanden anderen/ ende der Brugghe lenghde was ontrent twee duysent ende vier hondert voeten: Ende om dese Brugghe van allen aenval te beweeren/ hadde hy noch een Vlot van etlijcke Mast-boomen/ vier-kantigh aen den anderen wijdt ghehecht/ die lagen op overdeckte dichte Schuyten/ met Anckers vast/ vier ofte vijf hondert voeten vande Brugghe/ aen beyde zijden op dat al dat teghen de Schepen vander Brugghen soude willen komen/ daer vooren soude blijven ligghen/ ende so bekommert wesen/ datmense daer en tusschen soude mogen uyt de Forten/ Schepen ende Dycken/ met Geschut doen sincken. Hy ruste oock op soo veel Schepen ter Oorloghen/ als hy konde krijghen ofte maken/ die op beyde de kanten lagen tot beschuttinge vande Brugge: dese Brugghe noemde men La steccada. Tot vorder beschermen wasser over beyde zijden der Dycken veel grof Gheschuts geset/ ende veel Krijghsvolck/ so dat al eer noch de Brugge gemaeckt was/ gheen Schepen voor by konden seylen/ sy en moesten verwachten tsestigh ofte tachtigh scheuten: Midts 't welcke aldaer meer stoutigheyt is ghetoont als erghens anders/ om te passeren door so veel grof Geschuts so nae leege ende wel geplant zijnde/ waer over oock de Schepen dickmael ghetreft ende oock gesoncken werden/ 't Volck doot ende gequetst. Om dese dinghen alle reede te hebben/ ende op te maecken/ heeft hy groote menighte van Schip-volck/ Timmerlieden/ Smeden/ ende ander Werck-volck vergadert: Parma selve heeft grooten arbeydt kloeckheyt ende neerstigheyt ghetoont/ ende daer mede wel by de seven Maenden/ ende den geheelen Winter/ besigh gheweest/ so dat eerst in Meerte de Schelde gheheel besloten werde.

Lengde van de Brugge ofte wydde vande Schelde vier en twintigh hondert voeten.

Dit was de gereetschappe van Parma/ om Antwerpen te dwingen/ daer teghen hebben die van Antwerpen oock haer beste tot tegen-weer gedaen: Sy kregen assistentie van seker Engelsch Krijghsvolck/ onder den Colonel Morgan: Sy maeckten oock provisie van gelde so veel sy konden/ ende brochten groote sommen op/ maer hadden groote lasten ende kostẽ. Sy hebben diversche Schanssen gemaeckt/ de stercke van Lillo/ ende Forten van Liefkens-Hoeck/ S. Anthonis-Hoeck/ de Tervent/ de Noort/ de Schansse tot Borcht/ nae Tiligny geheeten/ 't Melck-huys/ het Veer van Antwerpen/ 't welck groot ende langh was/ende Tolose Schansse/ alle in Vlaenderen gheleghen. Ende aende Brabantsche zijde/ de Boeren-Schansse/de Boerinnen-Schansse/ 't Fort van Austruweel/met de Loop-schanssen. Sy maeckten oock buyten de Vesten van Antwerpen een Ravelijn/ tusschen het Kasteel ende de Keysers Poorte.

Antwerpen tegen-weer eñ Schanssen wel tot twaelf toe.

Vande gheunieerde Provintien weghen begonste den Grave van Hohenlo/ met de Heere van Villers/ Krijghs-volck te vergaderen omtrent Berghen op Zoom/ namelijck 26. Vendelen Voet-volcx/ ende ontrent 7. Vanen Ruyteren/ onder-tusschen eenen aenslagh op Steenbergen hebbende/ die haer miste. Met dit Volck meyndẽ sy den Brabantschen kant tot aen de Rivière te bevrijden: maer als sy op vooren gheseyt hebbẽ/ so hadde hem den Prince van Parma te sterck beschanst omtrent Stabroeck/ sulcx dat sy daer niet aen en mochten.

Antwerpen onachtsaem in Couwensteynschen Dyck te stercken ende door te steken.

Den Borghemeester van Antwerpen Aldegonde/ hadde te vooren/ eer Parma de Schanssẽ op de Dijcken maeckte/ met grooter instantie voor-ghehouden/ datmen soude een Schansse leggen op den Kruysdijc/ daer den Couwensteynschen Dijck ghehecht is/ aen den grooten Dijck vande Schelde/ eñ den Couwensteynschen Dijck doorsteken/ eer dat Parma die selvighe plaetse selfs sterckte/ ende die haer afname: Dat raede oock Henrick Tseraerts/ Heer van Couwensteyn/ als die de ghelegentheydt wel kende: maer dat werdt tot dien tijde/ door particulieren interest van eenige Vleesch-houwers/ ende andere die daer Lant hadden/ te rugge gehouden/ vande welcke uyt vyantschappe die daer over ghegroeyt was/ den voorsz Tseraerts werdt de Stadt uytgeseyt/ ende liep aende zijde van Parma/ dien hy teghen de Stadt grooten dienst dede/ ende wert daer nae by hem Marckgrave t'Antwerpen gemaeckt.

Als nu die vande Stadt van Parma daer in verrast waren/ aleer oock de Schanssen vande Brugghe weerbaer waren/ trachten die van Antwerpen dickmael den vyandt die plaetse af te nemen: Maer alsoo eenmael den Vyant de Boere Schansse selve innam/ den 13. Augusti/ so hebben sy dien aenslagh verlaten/ om weder te krijgen de verloren Boeren-Schansse/ also sy deden/ daer tegen Parma een ander Schansse maeckte/ daer door Austruweel afbrandende/ eñ over beyde zijden veel Volcx bleef/ als vander Stadts wegen/ Gordon Schotsch Capiteyn/ met andere twee ofte drie Capiteynen.

Die

1584.

Die van Antwerpen sonden aende Staten van Hollant ende Zeelant/ om Volck ende assistentie/ om de voorseyde Forten weder af te nemen / eer den vyandt hem aldaer stercker schanste : Maer also men tracteerde met den Koningh van Vranckrijck / ende meynden korts twee duysent Fransoysen onder Monseur d'Alleynes te hebben / ende dan daer mede den Vyandt gewveldelijck aen te vallen/ werdt alles te langhe uytgestelt : nochtans Aldegonde sonde dickwils in Zeelandt/ vertoonende dat de gelegentheden des Winters passeerden / als doncker nachten ende Manen/ ende groote Winden/ tot haren aenslagh bequaem. Ten lesten niet vernemende / sont hy ontrent half November den jongheen Heer van Tilgny selve met een Roeybargie / om die van Zeelandt te vertoonen ende bidden / soo sy niet en wilden haer Volck wagen, dat sy maer valsche alarmen met haer Schepen op 't Fort van Ordam maken souden / terwyle sy met die van Lillo het Fort vanden Couwensteynschen Dyck souden bespringen/ met andere meer Instructien. Maer de Heer van Tiligny wert ghevanghen/ by nachte vanden Vyandt overvallen zynde. Daer nae werde/ om dierghelijcke advertentien te doen/ mede uytghesonden Capiteyn Prop ende andere/ maer het wert van wegen der Landen uytghestelt / op hoope van vorder verseeckerder hulpe ende stercte te krijgen/ ende voornamelijck/ om dat sy het versoeck van die van Antwerpen / by advyse vanden Admirael Treslongh / de welcke nerghens toe te beweghen was / ende by veel Zee-Capiteynen niet wel doenlijck wert geacht/ ende also versuymt was tegen den wille genoech vanden Prince Maurits/ ende den Raet vande Regeringhe/ waer door de bequaemheyt vanden Winter/ ende vande hooghe Winden verloren werden / terwijle werden de Schanssen van Parma opgebouwt/ ende met allerley Gheschut ende nootdruft versien.

Den Heer van Tiligny gebangen in November.

Daer en tusschen nochtans bekommerden die van Antwerpen haren Vyandt / soo veel als sy konden. Eenmael / als Parma begonde die Rivieren over te legghen ende te sluyten / quamen die van Antwerpen met een Galleye/ ende seker Vaer-pleyten en̄ Schuyten/ ende besprongē syn Brugge/ wechnemende twee ofte dry Pleyten / ende smeten het volck daer op doot. Maer als sy korts daer nae 't selfde noch eens / met meerder macht van Booten ende Schepen/ meynden te doen/ met den Heer van S. Aldegonde/ muytineerden het Schip-volck/ ende weygerden dienst te doen/ alsmen 't Seyle soude gaen.

Alsoo was de disordere ende onghehoorsaemheydt van veel Officieren ende Krijghs-volck oorsake van groot versuym / ten tijde alsmen yet met vruchts soude hebben moghen uytrechten / ende over sulcx mede van groot verlies / 't welck daer uyt volchde/ om dat het daer nae niet weder te repareren en was : De Grave van Hohenlo/ sondt den Admirael Joncheer Willem van Bloys gheseydt Treslong / tot Middelburch / aende Hoofden vande regieringhe met Brieven van Credentie / om eenighe saecken dienende tot openinghe vande Riviere/ doch alsoo de voorsz Treslongh eenighe hevighe woorden sprack inde Kamere vanden Rade / teghen eenige inde Admiraliteyt ende regieringe zijnde/ is 't selvighe so qualijck ghenomen/ dat daer uyt oorsake is ghenomen / hem gevangen te stellē ende van alle sijne staten te deporteren / 't welck te grooter retardement maeckte.

Voorslagh van Jenibelli op de provisie van Victalie/ maer niet gevolght.

t'Antwerpen heeftmen oock alle goede ordinantien opgerecht/ op dat den lijstocht ende broodt op behoorlijcken ende redelijcken pryse mochte verkocht worden. Eenen Italiaen van Mantua/ die daer lange gewoont hadde/ Frederick Jenebelli genaemt/ gaf een goeden middel aen / om Victualie overvloedelijck te hebben lange voor het belegh/ te weten/ datmen in handen van een Kamer / ofte Collegie van goede Borghers/ soude stellen ofte leggen, een somme van hondert twintigh duysent Guldens/ ofte soo veel als een Schattinghe vanden hondertsten penningh bedraghen mochte : Met desen gelde soude dit Collegie koopen/ in Hollandt ofte elders/ sekere quantiteyt van Koorne / bedraghende ontrent 24. hondert duysent Guldens/ en̄ van Speck, Boter/ Kase/ Visch/ &c. voor twaelf hondert duysent Guldens wekelijck op leveringe daghelijcx inde Stadt te doen ende te betalen een vierde-deel gereet gelt/ ende dry vierde-deelen daer van op termijnen van twee ofte dry Maenden: De vrachte ende onkosten soude de Stadt betalen. Ontrent dien tijdt kochtmen 't Koren om 50. Reinsguldens 't Last / dat ontrent twee-en-veertigh stuyvers de Antwerpsche veertele was / 't welck doen t'Antwerpen wel dry gulden ende een half koste. Dit Koren ende dese provisie soude de Rijckste Borghers t'huys gesonden worden/ diemen achtede/ dat geerne souden tot haer eyghen gebruyck/ ende lijftochts versekeringe/ ende voor 't gemeyne beste/ verschoten hebben op dien pant/ so veel 't selfde in koop soude kosten: Met welcke penninghen soude het voorsz Collegie de dagen van betalinge konnen houden / ende als het Collegie soude belasten te verkoopen 't gene henlieden overschoot/ ofte selve wilden verkoopen/ soo souden sy weder daer van haer gheldt intrecken/ met de helft vanden gewinne vry boven kosten : ende aldus soude de Stadt versorght wesen van grooten voorraet van Koren ende lijftochte / ende waer van de Rijcke dē interest ofte verschiet meest souden ghedraghen hebben/ niet sonder hoope van gewin. Desen voorslagh werde wel goet ghevonden / ende sulcken Collegie oock ghemaeckt / maer het werde weder verhindert door particuliere persuasien/ die achten beter te wesen een ghebodt te doen / dat yghelijck hem soude besorghen van Koren ende nootdruft voor 2. Jaren/ 't welck de schamelen niet en konden doen.

Quantiteyt van Koren binnen Antwerpē Jaerlijcx noodigh voor tnegentich duysent Menschen/ waren dry hondert duysent veertelen.

Noch ander ordinantien werden tot dien eynde gemaeckt/ om goede provisie te hebben : Maer alsoo doen ter tijdt binnen Antwerpen by de 90. duysent Menschen bevonden werden so hadden die van nooden dry hondert duysent veertelen Koren Jaerlijcx/ waer van 37. ofte 38. maken een Last / elcke veertel wegende ontrent hondert ende thien pont.

Doen men 't belegh begonde te vreesen/ ende Parma vast de Riviere besettede/ voeren daer dickwils veel Schepen op ende af de Riviere met geweldt/ als den 9. Octobris wel hondert ende vijftigh Schepen/ daer nae den 16. Novembris, weder den 25. Decembris hondert ende tseventigh Schepen / waer van eenige genomen/ ende veel andere jammerlijck van des vyants Geschut geschent ende te gronde gheschoten werden. Maer also eenige al willens haer lieten nemen/ vanden vyandt toeghemaeckt zijnde, daer mede hy hem selven van alle nootsakelijckheden diende/ en̄ de selvige Schepen dan ter Oorlogen toeruste onder sijn Schanssen/ so werter ordere op gestelt/ als datter gheen Schepen meer varen en souden de Riviere op/ voor sy en waren in competenten getale om de een de andere by te staen / 't welck dede veel ghelegentheden van winden ende doncker nachten versuymen. Soo dat ten lesten/ alsmen gewacht hadde tot dat het getal van Schepen groot ghenoech was / in langhen tijdt gheenen goeden Wint waeyde / voor dat Parma sijn Brugge volmaeckt hadde / maer het geluck en wilde die van Antwerpen nergens mede.

Admirael Treslong gevangen/ maer weder verlost.

Den 11. April heeft den Bailliu David Somer/ den Admirael Treslong voor de Magistraet tot Middelburch als sijne ghedeligeerde Rechters / in openbare Vyerschare te Recht gestelt/ ende aenspraken gedaen/ hem met vele sware delicten ende Crimen beschuldighende/ die by den selfden Treslong wederleyt ende ontkent werden/ ende den Bailliu niet konde bewijsen/ doch de Grave van Leycester geworden zijnde Gouverneur Generael / is de sake voor den Hove van Hollant/ als ordinaris Rechters/ ghebracht/ alwaer hem niemandt voor sijne partije willende verklaren / heeft ghelicht Mandement in Cas van purge / ende is naermaels by solemnele Sententie / verklaert puer/ suyver ende innocent/ van al 't geen hem te laste geleyt is gheweest/ ende daer nae byde Staten van Hollandt/ in sijn naem/ faem/ eere ende reputatie gerestabiliceert zijnde/ is ghewordden Hout-vester van Hollandt / ende overste ofte Groot-valkenier van Hollandt voorsz. In sijn plaetse als Admirael werdt ghestelt Justinus van Nassouwe / 's Princen van Orangien natuerlijck Sone/ die daer inne hem kloeckelijck heeft gedragen.

1584.

Confuys Gouvernement binnen Antwerpen / midts verscheydẽ Collegien oft Kameren.

't Gouvernement binnen Antwerpen was ontrent desen tijdt seer confuys ende verwerret / soo dat de Heere van S. Aldegonde (die daer beroepen was tot Borgemeester) ende de Magistraet niet uytrechten en konde wat wel noodtlijck was: Ende mits dat den Borghemeester oock vanden Raedt van State van Brabandt was / soo en konde hy niet altijdt in 't Collegie vanden Magistraet wesen / alwaer hy oock maer een stemme hadde: Eñ dat alle sakẽ verhandelt eñ besloten werden met pluraliteyt van stemmen.

Daer-en-boven was daer een groot ghetal van Collegien ofte Kameren / die al wilden kennisse vande Regeringhe hebben / als namelijck 't Collegie der Colonellen: want hoe wel den Borgemeester 't Hooft was onder haer / soo namen sy ghelijckwel groote authoriteyt op haer / als op de Wachten binnen ende buyten / op de Paspoorten / Trompetten ende Tromelslaghers uyt ende in komende / op de straffe van die verstandt met den Vyandt hadden / ende diemael over de Spien / ende secrete intelligentien / ende diergelijcke dingen meer.

Tot de Colonellen waren ghevoegt 16. Capiteynen / die oock in alle ghewichtighe saken wilden haer advijs gheven / ende quamen inden Raedt alst haer goedt dochte / vertoonende haer goedt-duncken met sodanige maniere / dat sy 't voor ontrouheyt scheldẽ / soo men 't selfde niet en volghde / ende soo sy 't selfde niet en konden doordringen / soo voeghden sy tot haer de reste vande 80. Capiteynen der Stadt / bedeckende altijdt haer advijs met den naem vanden wille ende intentie vande Ghemeynte.

Daer was noch een Collegie van Hoof-mannen ende Wijckmeesters / die oock soo veel wilden geacht wesen als de Colonellen ende Capiteynen / inde handelinge ende regeringe vander Stadt.

De Deeckens der Gulden waren oock in jalousie tegen de Colonellen / achtende haer onghelijck te gheschieden / soo men haer in alles niet en respecteerde soo wel als de Colonellen / met de welcke sy ghemeenlick oneens waren.

Alsser saken van gewichte voorquamẽ / so moesten altijt den grooten ofte breeden Raet vergaderen / daer de Hooftmannen ende Dekens der Ambachten / met alle haer ander Leden mede alsdan verschenen / ende die voorgedragen saken hielpen besluyten.

Noch waren daer de Kameren der Amonitien / vande Fortificatie / ende vande Schip-rustinghe / die welcke in 't eynde soo veel authoriteyts op haer namen / als alle de andere t'samen hadden.

Te veel populaer Gouvernement in Antwerpen.

Dese menichte van Ghebieders / namen wech alle authoriteyt / die nootelijck was in eenen Persoon ofte in weynich te bestaen: Want also elck in Officie was ofte contribueerde / soo presumeerde hy spreken in als te hebben / waer door het Gouvernement te veel populaer was / eñ oock te confuys sonder onderschepdt van yegelijcx Ampt / 't welck aldaer meest alle goede aenslagen onvruchtbaer gemaect heeft: so dat de Magistraet / eñ namelijck den Borgemeester Aldegonde / daer elck eene de ooge op hadde / niet en heeft konnen volbrengen al dat dienlijck eñ profijtelijck was. Hier door konde ooc de discipline militaire qualijck onderhoudẽ wordẽ / eñ is ooc veel muytinatie / so wel onder het Schip-volc als Krijgs-volck geresen / eñ dat sonder merckelijcke oorsake / als namelijck het Engelsch Regiment onder Colonel Morgan / 't welc door ettelijcke Capiteynen / als Capiteyn Richart Lee eñ Powel / opgheruyt zijnde / en wilden tot gheenen dienst verstaen / als het den noodt vereyschte / maer wilden haer betalinghe hebben / sonder afkortinghe van hare Wapenen / van inde leste Maenden / eñ so haer dat geweyghert werdt / wilden sy Paspoort versoecken by den Prince van Parma / om door Vlaenderen nae Huys te trecken / also sy ooc eensdeels gedaen hebben. Sy weygherden oock met den Grave van Hohenlo over Berghen nae Zeelandt te trecken / ende soo nae Engelandt gevoert te worden / niet tegenstaende dat haer 2000. guldẽ in gelde betaelt / ende haer crediteuren ofte schult afghesproken was. Maer ten lesten isser een verraderie onder haer ontdect / die de anderẽ oploopigh maecten: Waer over den Colonel Morgan den voorschreven Capiteyn Richard Lee dede

Mutinatie der Enghelsche tot Antwerpen.

Richard Lee Engels Capiteyn oploopigh voort onthalst.

onthalsen / hem opentlijck eerst degraderende van sijn eerlijcke Wapenen. Dit ghesch iede in April / Anno 1585. 1584.

Een Vlot / ghenaemt Fin de La Guerre, t' Antwerpẽ gebout.

Wt dese eñ diergelijcke saken / soo was het aensien eñ respect tot de Magistraet soo kleyn / dat sy niet en konde verhinderen een onnutte Machina ofte Vlot / 't welc tot groote koste van Balcken aen een gehecht moeste gemaeckt werden / daer men veel groot Gheschut / veel Volcx ende ghereetschap soude konnen opstellen / was byPans vierkant met 2. ofte 3. masten / maer was quaet om regeren / ende eenen rondtomme als eenen Wal / een Borst-weeringhe / 13. voeten dick van ghewrongen Hoy ende Stroo / ende als een Kasteel genoech scheut-vry zijnde / niet tegenstaende / dat den Borghemeester Aldegonde ende andere vertoonden / dat de proeve van scheut-vry valsch was / oock datmen 't niet soude konnen regeren: Men moeste nochtans daer mede voortvaren: Ende die het niet en presen / worden ghenoegh suspect ghehouden. Sy noemden 't Fin de la Guerre, ofte eynde des Krijgs / meynẽde daer mede alle de Schanssen op de Rivière / ende Brugge af te loopen: Maer het was te swaer ende onhandelijck bevonden / eñ heeft wel drymaels groot verlies veroorsaeckt / ende seeckere Victorie belet: Dit is ten lesten aenden gront ghekomen / ende den Vyandt te deele gevallen.

Diversche rijcke Borghers versocckẽ Pays ghemaeckt / in October.

Ende alsoo in Antwerpen in 't eerste het verlies vande Schansse Liefkens-hoeck / ende de doodt des Prince van Orangien / groote perplexiteyt onder de Borghers causeerde / soo zijn eenighe rijcke ende wel geseten onder de Borgherye gegaen / in October / aen den Cancelier van Brabandt / ghenaemt Liesfeldt / versoeckende te willen aenhooren hare klachten / ende te formeren ofte maken van weghen 50. ofte 60. van haerlieden / een Requeste aende Overheydt / om eenen Pays aenden Prince van Parma te versoecken: op 't welck terstondt eenen alarm volghde / Ende die selvige Borgers werden daer over in boeten / amenden / ofte ghelt-straffen na haer qualiteyten ghestraft: Ende daer op werdt een ordinantie ghemaeckt dat een yeghelijck Borgher moeste sweeren de ghemeyne sake voor te staen / ende gheenen particulieren Pays versoecken.

Parma schrijft t' Antwerpen / reconciliatie aenbiedende / den 13. Novembris.

Hier uyt nam den Prince van Parma oorsaecke (vreesende der Landen handelinge met Vranckrijck) soo aende Magistraet / als breeden Raedt van Antwerpen / te schrijven uyt den Legher van Stabroeck / vanden 13. Novembris / Haer vertoonende / dat de Autheuren van desen Krijgh met 't gemeyne welvaren / maer haer eygen profyt hadden ghesocht / als namelijck den Prince van Orangien / ende den Hertogh uyt Vranckrijck / die Godt van dese Weereldt hadde ghehaeldt / om daer by / haer te toonen haer eyghen swackheyt / ende de groote kracht des Koninghs / die Godt daghelijcks met voorspoet vermeerderde: Het ware nu meer dan tijt acht te nemen op haer eyghen selven / ende de ellenden des armen Volcx / daer inne 't selve soude moeten vervallen: de goethertigheydt / die hy den Landen toedroegh / soo wel om dat hy van daer ghesproten was / als om de gunsten / die hy in sijn jonckheyt aldaer ontfangen hadde / beweeghdẽ hem / dat hy anderwerf by sijn Brieven in 't Generael / eñ haer in 't Particulier / wilde voordraghen sulcke middelen / die voor Gode ende in sijn Conscientie hem dochten ghenoechsaem te wesen / om de Landen in Payse ende Vrede te stellen. Maer also wijlen den Prince van Orangien / ende andere / niet anders ghesocht en hadden / dan door 't Lants bederf / ende bloet der onnooselen / de Landen te verheeren / soo waren oock by henlieden syne Brieven opghehouden ende verduystert / t' welc hem beweeght hadde voor de leste reyse noch eens te schrijven / ende te bidden met alle vierigheyt ende ernst / dat sy doch wilden medelijden hebben met haer Huysvrouwe / kinderen / ende verlaten Vaderlandt / eñ de ooghen eens te willen slaen / op de ruste ende voorspoet die een yegelijck hier te vooren genoten hadde / onder de ghehoorsaemheydt van sijne Majesteyt / eñ daer teghen op de tegenwoordige ellenden / die daghelijcx vermeerderen souden ten alderuytersten / eñ dat sy voortaen hare ooren wilden sluyten voor de valsche persuasien / die haer voeden in verdoolt-

verdoolthept ende mistrouwen vande goethept ende oprechticheydt vanden Koningh haren natuerlijcken Heere/ die soo groot waren/ dat/ met tegenstaende de injurien/ hy niet naliet haer aen te bieden alle vergevinge. Ende wanneer sy wildẽ daer over met hem in handelinge komen/ so souden sy hem gereet vinden te doen al dat sy met recht eñ redene souden mogẽ voorslaẽ/ 't welc hy haer was aenbiedẽde/ niet uyt mistrouwẽ van goeder uytkomste sijner aenslagen maer uyt een ware Vaderlijcke medelijden over haer eygen welvaren eñ ruste. Ende indien sy haer wilden hartneckigh tegen hem stellen/ so souden sy grootelycx haer Conditien van versoeninghen verergeren: Protesterende daerenboven/ dat hy de oorsake niet en was van 't storten des onnoosel bloets/ ende der ellenden/ die daer door henlieden souden overkomen. Ende was onderteeckent/

Alexander.

Antwoorde van die van Antwerpen aen Parma/ den 23. Novembris.

Hier op hebben die van Antwerpen geantwoort/ den 23. Novembris/ verhalende/ Als dat sy Sijne Hoocheydts schrijven van den 13. ontfangen haddẽ/ ende voorgelesen/ alle de Leden der Stadt daer toe vergadert/ ende daer op eendrachtelijcken gheresolveert te antwoorden/ eñ sijne Hoocheyt voor te houden met alle eerbiedinghe/ dat de vermaninghe/ die haer gedaen was/ vande oogen te slaen op het voornemen vanden ghenen/ die dese Inlandische Oorloge souden berockent hebben/ haer seer aenghenaem was gheweest/ dat afnemende/ als of het sprote uyt een goet medelijden eñ begheeren/ dat sijne Hoocheyt hadde/ van te sien de Landen in beteren staet/ 't welc sy oock van herten wenschten/ ende daer van Sijne Hoocheyt hooghlijck bedanckten.

D'oorsake vanden deerlijcken Krijgh des Nederlandes/ als die van Antwerpen seggen.

Maer onder verbeteringhe docht haer/ dat Sijne Hoocheydt niet volkomelijck gheinformeert en was vanden waren oorsprongh deser Oorloghen/ zijnde alle de Weereldt kennelijck/ dat de Landen daer in gebrocht ende ghedrongen waren tot haren grooten leet-wesen/ door de practijcken van soodanighen/ die om haer particulier voornemen/ gesocht hebben herwaerts-over te bestighen een Heerschappije/ inder daedt meer dan Koninghlijck/ eñ door onwaerachtighe informatien byde Majesteyt des Koninghs den welcken (als oock aen sijn hooge eñ machtige Voorsaten) dese Landen altijdt hebben bewesen alle trouwe endi volkomen ghehoorsaemheyt/ soo wel als eenigh Volck opt ter Weerelt gedaen heeft/ soo vele te wege gebracht/ dat sy gheauthoriseert zijn gheweest onder den schijn ende name van Religie/ aen te rechten generalijck teghen de Inwoonders vande Landen/ van wat qualiteyt/ state/ ofte ouderdom de selve mochten wesen/ de grouwelijckste ende wreetste vervolgingen/ die opt waren ghehoort ofte ghepleeght/ met Confiscatie van goederen/ banninghe/ bloedighe executien/ met vyer/ sweert ende galghen/ teghen alle soorten van Menschen: de welcke/ sonder opt ghehoort te zijn in haer rechtveerdighe ende wettelijcke verantwoordingen/ zijn veroordeelt gheweest/ sonder hen ander misdaet op te leggen/ dan dat sy haer vergaderden om Godt alleen te bidden ende aen te roepen/ door den eenigen Middelaer Jesum Christum/ volgende sijn Woort ende Ghebodt.

Ende dat daer nae/ contrarie de Contracten/ Accoorden ende Ghebodẽn/ die solemnelijck ghemaeckt ende uytghegheven waren/ by mijn Vrouwe de Hertoginne van Parma/ Moeder van Sijne Hoocheyt/ met consent vanden gheheelen Raedt van Staten/ ende selve onder den naem ende Zeghele des Koninghs/ zijn ghevolght die tyrannighe executien/ van wijlen den Hertogh van Alba/ eñ der Spaengiaerden/ niet alleene teghen het arm Volck/ maer oock teghen de principale Regeerders/ Graven/ Baender-heeren/ Heeren ende Edelen des Landts: van welcke Sijne Majesteyt hadde ontfanghen de alder-merckelijckste diensten: Item een openbare inbrekinge van alle Rechten/ Gewoonten/ ende Privilegien/ by alle de Princen deser Landen besworen/ ende met instellinghe van Recht-Kameren/ ende van Persoonen/ de welcke na de Rechten vande Landen daer toe niet genomen mochten worden: Hebbende boven dien noch voort-ghevaren met opbouwinghe van diversche Kasteelen/ ende de Landen beswaert met onverdraghelijcke/ onbehoorlijcke ende ongehelijcke schattingen met uyterlijcke verdempinghe van alle Vryheden des Vaderlandts.

Alle welcke dingen zijnde begaen opentlijck tegen alle ghewoonlijcke forme van Rechte/ hebben gheen ander vruchten konnen voort-brenghen dan dese deerlijcke Oorloghe/ die haer daer naer toe-ghebracht hadde den Sundt-vloedt van alle quaet ende ellenden.

Waeromme sy Sijne Hoocheyt baden te gheloven/ dat sy noyt dese Oorloghe aenghenomen hadden uyt herten-lust ofte dertelheydt/ noch door opruyen des wijlen Princen van Orangien/ hooger ghedachtenisse/ de welcke inde Landen niet ghekomen was/ dan op ernstigh versoeck der Staten/ soo wel vande Prelaten Edelen/ als Steden: Ende hadde oock op hem niet ghenomen eenighe authoriteyt/ dan die met groote importuniteyt hem overgedrongen eñ opghelcyt is gheweest: maer dat de Landen den uytersten noodt hadde ghedrongen de Wapenen aen te nemen/ ter Weereldt niet anders verlanghende/ dan haest te sien daer van een goedt eynde/ met eenen gheluckigen Vrede/ ende generale ruste: Bedanckende Sijne Hoocheydt seer ootmoedelijck vande onderhandelinghe/ die hy haer aenbode/ om daer toe te komen/ niet konnende ghenoech prijsen ende verheffen Sijne Hoocheyts grootmoedicheydt/ van dat hy boven alle andere Gouverneurs sijn Voorsaten/ nae dat hy sijn vermogen eñ vroomheyt in 't stuck van Wapenen betoont hadde/ haer noch soo vriendelijck aenbode die te verselschappen met soeticheydt ende goedertierenheydt/ voorwaer een deucht die alder-prijselijckste is/ bysonder in groote Vorsten ende Koninghen. Ende alsoo sy van over langhe sulcke ghevoelen van hem ghehadt hadden/ soo en souden sy geensins soo lange vertoeft hebben van haer in sijne Hoocheydts armen te worpen/ indien sy hadden konnen verstaen/ dat die volkomelijck ghemachtighe ende gheauthoriseert ware geweest/ van haer te moghen toelaten 't ghene/ dat de selve nae sijn wijsheydt ende goede discretie soude bekennen noodtlijck te wesen/ tot bevestinghe van eenen goeden ende seeckeren Vrede: Jae sy en souden niet willen ingaen eenighe andere bespreken oft Conditien/ dan sulcke als sijne Hoocheydt selve (nae sijn discretie) verselschapt met soeticheydt ende goedertierenheydt soude redelijck geoordeelt hebben. Sy en konden oock gheensins twijfelen/ oft Sijne Hoocheyt en soude gheerne ghevolght hebben/ ende den Koningh gheraden te volghen de doorluchtighe Exempelen van andere groote Koninghen eñ Princen sijn Voorsaten/ de welcke in ghelijcke sieckte verstaende den gront des quaets/ hebben bekent/ dat het onmogelijck was tot de ghenesinghe te komen/ ofte een vasten Vrede eñ ruste/ gevoeght met ghetrouwen schuldighen plicht ende onderdanicheydt/ tot haren Oversten te onderhouden/ ofte men moeste sijne Ondersaten toe-laten de vryheydt van hare Religie/ van de welcke sy aenboden t'allen tijden redene ende rekeninghe te gheven/ voor Rechters/ die niet suspect noch partijdigh souden wesen/ op alle vrye ende wettige vergaderingen ende Concilien: Hebbende over sulcx voor goedt inghesien/ goedertierighlijcken haer te laten beweghen tot het recht ende billijck versoeck van hare Onderdanen/ als bleecke byde exempelen van wijlen den onverwinnelijcken ende hooghmachtigen Keyseren Karolus de Vijfde/ eñ Maximiliaen in Duytslandt/ ende de alder Christelijcke Koningen in Vranckrijck/ ende de Koninghen van Polen inde Landen van hare gehoorsaemheyt.

Den Koningh ware so den Pausdom onderworpen/ dat men sijn woordt niet betrouwen mochte.

Maer alsoo door veel ghetuyghenissen/ ende namentlijck door veel verklaringhen/ by sijne Hoocheyt ghedaen/ sy onderricht waren/ dat het gheensins in sijner macht en was/ eenighsins op die sake te disponeren/ zijnde nochtans den eenighen grondt/ daer op het stuck vanden Vrede ofte vande Oorloghe is rustende: Ende dat den Koningh selve hem soo seer bevondt der Inquisitien van Spaengien/ ende de Gheboden des Paus onderworpen te wesen/ dat hy de macht niet en hadde/ om sijn Ondersaten (Christenen) te vergunnen 't selfde/ dat den Paus eñ veel

Princen van Italien geerne den Joden ende Turcken toelaten: Soo hadden sylieden (haer bevindende buyten alle hope/ van immermeer te moghen verwerben 't ghene haer een verseeckerde ruste soude mogen aenbrenghen) uyt noot die Oorloghe moeten aennemen ende de selve vervolghen/ om haer teghen sulcke onrechtveerdighe verdruckinghe te beschermen. Ende nae vele seer ootmoedighe Supplicatien/ Beden/ vertooningen/ ende protestatien/ soo by Gheschrifte/ als door Ghesanten/ naer Spaengien afgheveerdight/ ende noch naer verscheyden intercessien van Christelijcke Koninghen ende Princen binnen twintich Jaren herwaerts te vergeefs gedaen/ hadden sy ten laetsten mede bedwonghen gheweest haer toe-vluchte te nemen aen Uytheemsche Vorsten: Eñ tegenwoordelijck siende de uytnemende wijsheyt ende matichedt/ met welcke de Koningh van Vranckryck sijn Ondersaten/ soo wel van d'eene als d'andere Religie/ in ruste ende vrede onderhoudt/ soo en konden sy in haren uytersten noot Sijne Hoogheydt niet verswijghen/ dat alle de geunieerde Provincien/ met een Generael ende eendrachtich besluyt/ haer alreede aende voorsz Majesteyt van Vranckrijck vervoegt hadden/ de selve biddende haer saken in handen te willen nemen/ ende beschermen/ als sijn Ondersaten/ tegen sodanige onmenschelijcke strafheyt: Waer op die Majesteyt soo goedertieren gehoor ende hoope haer gegeven hadde/ dat het (volghende de verbintenisse/ met de welcke sy aen hem solemnelijck ende generalijck waren verbonden) in haer macht niet en was in eenighe onderhandelinge te treden/ de welcke de voorsz aenbiedinghe ende beloften eenighsins souden moghen prejudiceren/ sonder te vallen in een rechtveerdige blamatie ende lasteringe/ van te wesen de alder-lichtveerdighste ende ondanckbaerste/ die de aerde soude mogen dragen.

Ten anderen/ alsoo sy maer een Lidt waren vande Generaliteyt/ ende haer hadden verplicht by Eede in gheene handelinghe van Vrede te treden/ sonder een alghemeyne bewilliginghe ende goedt-vinden van d'ander Landen/ soo en hadden sy gheen macht (alwaer daer schoon de begeerte) de aenbiedinghe van Sijne Hoogheydt aen te nemen/ sonder alvooren consent vande voorsz andere Landen/ mitsgaders vande Majesteyt van Vranckrijck/ verkreghen te hebben: om welcke redenen ende oorsaecken sy Sijne Hoocheyt ootmoedelijcken baden/ achter-volghende de minnelijcke ende Vaderlijcke goedertieren aenbiedinghe/ dat de selve believen soude goedt te vinden/ dat voor ende al eer in eenige handelinghe te treden/ sylieden/ volghende de voorsz verbintenisse/ souden moghen de Brieven van Sijne Hoogheydt seynden aende voorsz gheunieerde Provincien/ ende met haer approbatie/ de selve oock doen voordraghen die Koninghlijcke Majesteyt van Vranckrijck/ den welken belieft hadde haer soo te vereeren/ als hem te keeren tot haer klachten/ om alsoo Sijne Majesteyt niet te gheven rechtveerdige oorsake van haer te blameren ende lasteren/ als bedrieghers ende ondanckbare Menschen.

Belangende de Protestatie/ die Sijne Hoogheydt beliefde te doen/ willen sy wel ghelooven/ dat hy gheen oorsake en ware van 't stortten des onnooselen bloedts/ noch vande ellenden/ die souden moghen volghen/ ghemerckt den oorsprongh der Oorloghen elders herquame: Maer sy baden oock Sijne Hoogheydt/ te willen mercken/ dat sy van haerder zijden in gheenderhande wijse oock en konden beschuldicht wesen/ mids dat sy maer defensive Oorloghe voerden/ ende niet anders waren trachtende/ dan haer met haer Huysvrouwen ende kinderen in 't leven te behouden/ ende in vrijheydt van Conscientie/ ende d'aenroepinge des Naems Gods/ door den eenighen Middelaer Christum Jesum/ ende dat sy daeromme van haerder zijden seer gheerne een eynde van alle bloedt-stortinghe maecken souden/ soo verre het Sijne Hoogheyt insgelijcx beliefde met der daedt te bewijsen de selfde goedertierenheyt ende soeticheydt/ die hem belieft hadde met sijn Brieven haer te belooven/ doende de selve van syner zijden ophouden/ ten eynde sy door het beginsel oordeelen mochten vande verseeckertheyt van het toekomende.

Soecken daden eñ geen woorden.

Biddende Sijne Hoogheydt voor 't leste/ te willen gelooven/ dat sy sijn deuchden hoogh achten ende beminden/ eñ begheerden der selver van gantscher herten seer ootmoedighen dienst te bewijsen/ in alle 't gene/ 't welck hare Religie/ eere/ Eedt ende Conscientie (de welcke sy baden voor Godt alleen te moghen bewaren) haer eenighsins soude mogen toelaten.

Onderteeckent/
B. Berlecom.

Op dese Antwoorde heeft Parma weder geschreven uyt Calloo/ den thienden Decembris/ waer in hy thoonde/ dat hem aenghenaem was de goede opinie/ die sy van hem hadden: Hy raedde hen/ sy en souden niet wachten nae de Resolutie vande Generaliteyt/ maer met een particuliere Resolutie hare saecken vorderen/ eñ alsoo schouwen 't quaet/ dat haer nakende ware: Aengaende de hulpe/ die sy uyt Vranckrijck verwachtende waren/ daer op seyde hy/ dat boven de vrientschappe ende goede intelligentie/ die tusschen beyde de Koningen was/ den Koningh van Vranckrijck met sulcken wijsheyt eñ goet oordeel oock was begaeft/ dat hy hem wel wachten soude aen te nemen haer querelle/ die verre verbreemt was van rechtveerdicheyt: Daer by voegende/ dat haren Koningh een Monarche van soodanighe macht was/ dat hy duysent middelen hadde met Gods hulpe/ te breken alle aenslagen/ van den genen/ die hem soude vyandt toonen/ ende berooven van 't gene hy wettelijck van sijn Voorsaten geerst hadde. Van 't Poinct der Religie/ die sy seyden het eenigh fondament vande Oorloge te wesen/ wilde hy niet disputeren: Maer voor soo vele hy simpelijck mochte gheleert hebben van 't waerachtich wesen eens Christe/ versekerde hy haer/ dat sy (nae de woorden Jesu Christi die sy den eenigen Middelaer noemden) niet en souden bevinden/ dat sy met goeder Conscientien vermochtē/ om 't stuc vande Religie/ de Wapenen aen te nemen teghen haren wettelijcken Koningh/ branden/ rooven/ plonderen/ Dijcken doorsteecken/ ende verdrincken haer eyghen Vaderlandt/ ende alles vernielen ende brengen in deerlijcke confusie: Ende voorts protesteerde hy als voormaels.

Parma repliceert het schrijven van die van Antwerpen/ den 10. Decembris.

Dese replicque van Parma sonden die van Antwerpen nae Hollandt aende Generaliteyt/ om voorts in Vranckrijck die te seynden/ sonder ander antwoorde/ vreesende/ dat het ten lestē tweedracht inde Stadt mochte causeren.

In Hollandt was oock ghesonden de Heer van Melrop/ door Parmas toedoen/ alsoo gepresumeert werde/ ende dat van weghen de Keurvorsten ende Aertz-bisschoppen van Triere/ Ceulen ende Luyck/ om den voort-gangh vande Resolutie/ doen op handen wesende/ te verhinderen.

Heeren van Melrop in Hollandt gesonden.

Antwerpen met sijn Rivieren aldus beleghert zijnde/ ende datmen alomme niet dan van teghenspoet hoorde/ hebben die Gheunieerde Landen van Brabandt/ Ghelderlandt/ de reste van Vlaenderen/ Hollandt/ Zeelandt/ Vrieslandt/ Utrecht ende Over-Yssel/ seer bekommert gheweest/ om haer te stellen onder de beschuttinge van een anderen Prince/ niet teghenstaende die sake soo qualijcken gheluckt was/ met den Broeder van Vranckrijck/ die nu den thienden Junij was gestorven: Zijnde te meer daer toe beweecht/ door de aflijvicheyt des Princen van Orangien daer op ghevolght/ welckers aflijvicheyt in beyde de Rijcken/ van Vranckrijck ende Engelandt/ groot achter-dencken ghemaeckt heeft beduchtende/ dat die Landen souden moghen absolutelijck vallen inde handen vande Spangiaerden/ de welcke henlieden in sulcken gevalle soude zijn te vreesen: Waeromme den Koningh van Vranckrijc in Hollant sont sijnen Ambassadeur/ den Heere van Desprineaulx/ die uyt kracht van sijn Brieven van Credentie/ van den lesten Julij/ de Generale Staten/ tot Delft vergadert den 22. Augusti/ schriftelijck aendiende/ hoe dat Sijne Majesteyt verstaen hadde/ dat sy met hem begheerden te handelen: Waeromme hem goedt ghedocht hadde/ te verstaen te gheven dat de Staten Generael/ ende elcke Provincie in 't particulier/ hem souden laten weten/ op wat voet sy haer

De Gheunieerde Landen/ in desperaten staet zijnde/ woorden getroost van Vranckrijck ende van Enghelandt.

Desprinieaulx wordt uyt Vranckrijck aende Staten gesonden.

wilden

1584.

wilden in sijn armen werpen / met vele redenen / dienende om die voorschreven handelinghe der Landen aenghenaem te maken.

Davidson wordt uyt Enghelandt aende Staten gesonden in December.

Desghelijcx dede de Koninginne van Enghelandt met haer Brieven van den lesten Octobris / die sy sont met haren Ambassadeur Davidson beklaghende den doot vanden Prince van Orangien / 't verlies van vele Steden / ende dat de saecken vande Landen nu in soo quaden staet stonden : 't welck haer seer ter herten gingh / om de oude vriendtschappe ende goede Gheburerschappe die haer Rijcken hadden met die voorsz Landen : 'Twelck haer dwongh extraordinare sorghvuldigheydt voor haer te draghen / soo sy oock tot noch toe niet in ghebreke ware gheweest. Daer by voeghende / dat sy desen Ambassadeur afveerdighde / om gheinformeert te wesen vanden staet haerder saecken / ende wat Cours ende Resolutien sy dochten te nemen tot haerder beschuttinghe.

Propositie van Davidson aen de Staten.

Op welcke Propositie den voorsz Davidson by de Heeren Staten Generael gheordineert zijn verscheyden Commissarisen uyt die voorsz vergaderinghe / als Doctoor Leoninus / Cancelier van Ghelderlandt : Meetkercke / President van Vlaenderen / ende verscheyden andere / den welcken den voornoemden Ambassadeur verklaerde / op den 8. Decembris / hoe dat hy niet en was ghekomen om die onderhandelinghe met Vranckrijck te verhinderen / noch om te begheeren eenighe preminentie ofte Heerschappije over haer / ofte dierghelijcke : Maer overmidts den Koningh van Vranckrijck hem soo koel ghehouden hadde / als hare Majesteyt hem de Nederlanden recommandeerde / door haren Ambassadeur Staffort / soo hadde sy goet ghevonden de Landen haer faveur ende assistentie aen te bieden / ende oock mede te verstaen hoe verre sy met Vranckrijck in Tractaet ghetreden waren.

Antwoorde der Staten aen Davidson.

Waer op de voorschreven Ghecommitteerden / van weghen de Staten Generael / hare Majesteyt grootelijcx bedanckten / ende verklaerden / door laste vande voorsz Staten Generael / daer by / dat sy-lieden ghereſolveert waren / haer te worpen inde armen vanden Koningh van Vranckrijck / hem aen te nemen als een Prince vande Landen / ghelijck Keyser Carel den bijsden gheweest was / met behoudenisse van hare Privilegien ende gherechticheden. Op welcke verklaringhe den Ambassadeur andtwoorde / dat hy 't selve soude overschrijven aen hare Majesteyt / ende alhier vertoeven / tot dat hare Majesteyt daer op soude antwoorden / ende verwachten oock / hoe dat het Tractaet met Vranckrijck eynden soude. Aldus werden die Landen ghetroost vande naebuyrighe Koninghen / in haren meesten noot / ende als haer saken soo desperaet stonden.

Consultatie der Landen / om beschermínghe aen te nemen.

Sommighe meynden / dat de Koninginne van Enghelandt seer jaloers was / dat Vranckrijck met die voorschreven Landen verrijckt ende ghesterckt soude werden / uyt vreese / dat die van Vranckrijck / met dese Landen vereenight zijnde / de Zee souden vermeesteren : Hoe-wel andere ter contrarie voortbrachten / dat de Spaensche Heerschappije die voorschreven Koninginne meer te duchten stondt als die Fransche / midts dat die Fransche vreemdt ende nieuwe soude wesen / ende dat de selve niet apparent en was / soo grooten authoriteyt ende macht te krijghen / als wel de Spaengiaerden doen souden : Insonderheydt / alsoo de Landen van oudts herkomen / ende oock door het feyt vanden Hertogh van Anjou / quaedt Fransoys waren. Ondertusschen soo verstondt men wel / dat die Enghelschen tot die absolute aenneminghe der Landen niet ghesint en waren / maer alleen versochten haer eyghen verseeckertheydt. Ende dat tot dien eynde haerlieden in handen souden ghestelt worden seeckere Steden ende Plaetsen / daer sy meer dan de Landen mede soudẽ bewaert ende verseeckert wesen : 't Welck de Landen achterdencken gaf / ende materie van groote discoursen onder den Inghesetenen aldaer / op die gheleghentheyt van beyde die voorsz alliantien. Sommighe wilden voorwenden / dat het Enghelsch Gouvernement in oude tijden in Vranckrijck voor seer insolent gheacht

Engelandt verseeckertheyt gelegen inde Vryheydt van Nederlandt / uyt de subjectie van Spaengien.

was gheweest / ende oock noch alsoo in Yrlandt ghehouden worde / ende dat sy met Habel de Grace in Vranckrijck onlanghs niet wel ghehandelt en hadden. Maer dese argumenten werden ter neder gheleydt met de Religie / daer van de Landen met Enghelandt souden verseeckert wesen : Dan daer tegen vonden sy wederom onseeckerheydt inde successie der Kroone van Enghelandt / die noch niet ghevest en was / ende dat na de tegenwoordige Koninginnes aflijvicheyt / dat Rijck mochte vervallen op de ghevanghene Schotsche Koninginne / die seer Roomsch Catholijck / ende den Koningh van Spaengien toegedaen was / waer door sy te vreesen souden hebben / datse den Spaengiaert haren Vyant mochten overgelevert worden. Ende op den jongen Koning van Schotlandt en mocht men alsnoch geen groot fundament maecken.

1584.

Ter contrarie vonden sy de successie der Franscher Kroone gheheel seecker / muts dat de selve apparent was te komen aenden Koningh van Navarre / ende het Huys van Borbon / die meest de Religie toeghedaen waren : Boven dien, dat Vranckrijck / machtigher zijnde / beter middelen ende gheleghentheydt hadde / om haer vanden Spaengiaert te verlossen / ende dan souden sy verseeckert wesen van eenen ghedurighen Vrede / met alle andere Ghebueren : Achtende / al en ware den Koningh haer Religie niet toe-ghedaen / hy soude haer saken doen beleyden door die vander Religie / ofte by den ghenen / die den Landen ten minsten souden aenghenaem wesen / waer uyt oock soude nootsaeckelijck moeten volghen den Vrede met de Kercken in Vranckrijck / ende dat de Religie aldaer / door haer alliantie soude verseeckert wesen.

Resolutie der Landen / haer aenden Koning van Vranckrijck te begeven.

Nae dat van dese dinghen van weder zijden lange gedisputeert was onder de geunieerde Provincien / soo werdter ten lesten ghereſolveert / de Landen de Kroone van Vranckrijck absolutelijcken te defereren / op de vorderlijckste Conditien / die men konde bedencken / daer treffelijcke Persoonen gheheelijck tegen waren / als onder andere Mr. Pauwels Buys Advocaet vanden Lande van Hollandt / een Man van grooter ervarentheydt / ende vanden beginne der Troublen met grooten Lof in des Landts saken ghebruyckt / de welcke gheen seeckerheydt inde assistentie van Vranckrijck achte te wesen / om de contrarieteyt vande Religie / den onvasten Staet van dat Rijcke van binnen / eñ de factien die daer waren eñ groeyden / eñ meyndẽ daerom verseker der assistentie in Enghelandt te wesen / soo om de conformiteyt van Religie / als om dat de Enghelschen ende Nederlanders van oudts beter tot malkanderen gheaffectioneert waren / ende over sulcx met meerder confidentie met malkanderen souden handelen : Ende siende dat sijn advijs niet ghevolght en werdt / ende vreesende voor meerder swaricheydt uyt Vranckrijck / scheyde hy uyt den dienst / verliet sijnen Staet / als Advocaet van 't Landt / ende bleef op hem selven langhe sitten / ende liet de Landen met de Fransche Legatie begaen.

Meester Pauwels Buys Advocaet van Hollandt raet de Landen af van Vranckrijc / verlaet sijnẽ Staet.

Dan eyndelijck soo is het aengheloopen tot in Januario / Anno 1585. al eer dat de Ghesanten met die voorschreven Landen Resolutie zijn afgheveerdight / de welcke den derden January uyt den Briele afseylden met veerthien Schepen van Oorloge / ende met schoonen state. De Ghedeputeerde van weghen die van Brabandt / waren Jonckheeren Richart de Merode / Heere van Oyrschot / &c. Jan Hinckart / Heer van Ohain / &c. Jan van Stralen / Heer van Merxem / met Cornelis Aerssens / Raedt ende Pencionaris van Brussel. Van weghen die van Gelderlandt waren / Doctor Elbertus Leoninus Cancelier : Jan van Ghent / Heer van Oyen / ende Doctoor Geeraert Voet / Raedt. Van weghen die van Vlaenderen / Jonckheer Noel de Caron / Heer van Schoonewalle. Van Hollandt Jonckheer Arent van den Dorpe / Heer van Maesdam / ende Lenaert Cazembroodt / Raedt in den Hove van Hollandt ende West-Vrieslandt. Van weghen Zeelandt / Jacob Valck / Licentiaet inde Rechten / ende Raedt van State. Van weghen Utrecht /

Der Landẽ Ghedeputeerde nae Vranckrijck ghesonden / de 3. January / An. 1585.

Namen van der Staten Gesanten.

Jonckheer Godaert de Rhede / Ridder / Heer van Ameronghen: Maer muts syn sieckte worde in syn plaetse ghestelt Jan Rengers. Van weghen Vrieslandt / Jonckheer Jelger de Faytsma Edelman/ ẽ Doctoor Hessel / Aysma President van Vrieslandt. Van wegen Mechelen hadden last de Gedeputeerde van Brabandt/ met Jonckheeren Anthonis de Lalain/ Heer van Moullerye/ ẽ Quintin Taffin/ Heer de la Pree / Commijs der Finantien. Alle dese was by ghevoeght Levinus Caluwert als Griffier: Heer Pierre de Meiun / Prince d'Espinoy / &c. oudtste Broeder vanden Marquijs van Rysbroeck/ die hem in Vranckrijck onthiel / een Heer / die de Landen getrouwe, ende seer Catholijck was/ worde van wegen de Landen versocht die voorsz Ghesanten in haer voorsz Legatie te assisteren.

Staten gesanten wel getracteert in Vranckryck.

Dese Ghedeputeerde zijn in Vranckrijck den 11. January ghekomen/ende door tempeest in diversche plaetsen gelandt. Sy werden alomme heerlijck ontfangen ende onthaelt / ende met haer Volck kost-vry ghehouden / ende tot Senlis bescheyden te logeren/ tot dat het den Koningh gelegen soude zijn / om haer te hooren.

De Spaensche Ambassadeur in Vranckrijck doet klachte over de Nederlandische Ambassadẽ.

Hier-en-tusschen heeft den Ambassadeur des Coninghs van Spaengien/ Don Bernardijn de Mendosa/ niet naghelaten den Koningh van Vranckrijck te verthoonen/ door bevel van zijnen Koningh/ Dat hy hoorde / dat syns Koninghs Onderdanen uyt Nederlandt/ haer vindende verlaten van Gode ende de Menschen/ ẽ in haer Conscientie sulcx overwonnen / dat sy aen haer Koninghs gratie wanhoopten/ besloten hadden te versoecken syne Majesteyts protexie/ met aenbiedinghen van seeckere Conditien/ die haer niet toe en stonden / noch in haer macht en waren. Hy en hadde die audientie van syne Majesteyt niet versocht / uyt twijfel dat sy souden verkrijghen haer begeeren / oft om zijne Majesteyt eenighen raet daer over te gheven / die voor soo verstandigh was aenghesien / datter niet te twijfelen ware / oft hy soude sulcke onbillijcke Requesten ende aenbiedinghen geen ghehoor gheven: Maer om zijnen last te voldoen / badt hy zijne Majesteyt van weghen sijn Meester / te considereren/ dat het voor allen Coningen ende Vorsten seer schadelijck was sulcke Rebellen ghehoor te gheven / ende dat het soude syn principalijck een quaet exempel voor syne Majesteyts Subjecten/ die behoorde (so hem dochte) te wenschen/ dat sulcke strenghelijck ghecastijt werden / tot Spieghel van den zijnen/ jae soo verre behoorde het te wesen vande soodanighe te assisteren / dat zijne Majesteyt hen niet en behoorde eenigh ghehoor te gheven/ jae behoorde hem seer te belgen/ dat sy/ die overwonnen ende schuldigh waren van Crimen læsæ Majestatis, beyde Godlycke ẽ Menschelycke/ hebben derven spreken / handelen ende versoecken / soo grooten Prince als zijne Majesteyt was. Waeromme hy instantelijck badt / als wesende een saecke die gheheel Christenheyt betreffende / geen gehoor te willen gheven tot sulcke Rebellige ende ongheloovige subjecten: maer haer te ghebieden terstondt uyt zijn Rijcke te vertrecken / om dat niet te besmetten. Vande protectie die sy versochten / soude hy hem wel wachten vermaen te maken/ voor gewis houdende / dat zijne Majesteydt niet soude willen bevlecken sijn Conscientie ende eere/ om op sulcx te letten / wel ghedachtigh zijnde / hoe den Koningh zijnen Meester tot dese tijt toe/ en gedurende syn inlandische Oorloghen/ hem hadde gedragen/ die noyt ghehoor hadde willen geven tot eenige bedeckte aenslaghen / die hem voorgebracht waren: Maer ter contrarie hadde hy hem altijt syn middelen ende macht aenghebođen/ om syn Rebellen te helpen straffen / die hy oock tot zijnen grooten profijte genoten hadde. Hy en dede dit verhael niet uyt vreese / dat yemandt anders de Landen souden mogen aennemen / want alwaert eenighen anderen Prince aengeboden/ welcke min wilde achten syn eere ende trouwe dan syne Majesteyt/ die soude hem korts vinden op zijne defensive / als getergt hebbende eenen grooten Monarche/ groot van middelen / van geweldt / ẽ geluckigh in syn aenslaghen/ ende die tot noch toe gheen onrecht / injurie ofte mis-

Spaensche hoogh ofte grootmoedicheyt.

daet ongestraft ghelaten en hadde/ aen de ghene/ die hem wilden beschadighen / 't welck hy van hem niet en verwachtede/ noch wilde oorsaecke hebben te verwachten ofte dencken/ die synen Koningh altijt voor synen sonderlinghen Vriendt / ende goeden Broeder hadde gehouden.

Redelijcke Antwoorde des Koninghs aen den Spaenschen Ambassadeur.

Hier op heeft de Koningh Hendrick van Vranckrijck gheantwoort / Dat hy de Gesanten vande Staten der Nederlanden niet als afvallighe Rebellen/ maer als overlaste ende met onghelijck overweldighde wilde hooren ẽ ontfangen. De alderchristelijckste Koninghen en plegen de arme ellendige ende overlaste Menschen gheen hulpe te ontseggen / principalyck soodanighe niet, die altijt bereyt waren gheweest met harẽ natuerlijcken Heere te reconcilieren. Hy wiste wel/ dat de Staten vande Nederlanden haren Koningh verscheyden Requesten gheprẽsenteert hadden/ om in vrede ende genade ontfanghen te mogen worden/ maer waren noyt verhoort: Ende met recht mocht een yegelijck van ghewey gerde Justitie appelleren / ende hulpe soecken waer sy konden: met diergelijcke redenen meer.

Staten Gesanten hebben audientie by den Koningh.

Den 13. Februarij hebben de voorsz Nederlandtsche Gesanten tot Parijs by den Koningh audientie ghehadt/ in presentie vanden Hertogh van Joyeuse/ de Heere van Biscagie / de Heer La Valette/ oudtste Broeder van Espernon / de Grave van Chasteauvieulx / ende den Secretaris Brulaert / alwaer voor haer allen het woordt voerde Doctor Leoninus/ Cancelier van Gelderlandt / die nae zijn gheschicktheyt met alle eerbiedinghe ende dancksegginghe verhaelde / Dat de gheunieerde Nederlanden op zijne Majesteyts beloofde troostinghe baden / die te willen aennemen in 't gheral van sijn ootmoedighe Vassalen ende onderdanen / behoudens hare Religie/ vrijheyt van Conscientie ende Privilegien. Vorder verhalende / dat sy / niet teghenstaende alle gheleden schaden / hem overleveren souden het ghebiedt ende Heerschappije over meer dan 90. goede ende vaste Steden/ al versien met Gheschut / Munitie ẽ Provande / van sulcke gelegentheyt / dat sy moghen gheacht zijn onwinnelijck / so sy eenen rugge ofte steunsel hadden van eenighen Prince van middelmatighe macht. Oock hadden sy menighe schoone Havenen/ ende groote Rivieren / ontallijcke Schepen van Oorloghen / ende van Koophandel / menighte van Schips-volck / van materialen nootelijck tot den Schipvaert / meer dan eenighe andere Landen van Christenrijck. De resterende Landen/ als Artoys/ Henegouwe / souden lichtelijck te dwinghen wesen/ met eenen middelbaren Legher te Velde / belettende henlieden alleen den toevoer van Victalie voor by Cales ende Mazieres: Het en ware gheen conqueste van Napels / noch van Milanen / noch aenslaghen over Zee / maer vermeerderinghe vande Frontieren van Vranckrijck / ende van vele nabuerlanden. Badt oock zijne Majesteydt wel te achten ende te volghen de voetstappen van Koningh Hendrick / zijne Majesteyts Vader / die om minder oorsaken aennam de bescherminghe der Princen in Duytslandt: Dat syne Majesteyt believen soude over dese Landen aen te nemen een rechtveerdighe Heerschappije ende Overicheyt onder redelycke Conditiẽ / ende die te beschermen teghen de Spaengiaerden / die voorsz Landen / alsoo weder stellende in haren ouden fleur ende welvaren. In recompencie ende erkentenisse van sulcken weldaet / souden sy voor syne Majesteyt strecken ende consacreren haer goedt ende leven/ ende hem altijdts bewijsen haren ootmoedighen dienst.

Der Nederlanden Gesantẽ bieden dẽ Koning van Vranckryc de heerschappye aen/ bestaende meer dan in 90. Steden, den 13. Februarij Anno 1585.

Antwoort des Koninrx van Vranckrijck aen der Staten Gesanten.

Waer op den Koningh antwoorde / dat sy hem willekom waren / ende dat hy hem grootelijcx boven syn Voorsaten vondt vereert vande Heerlycke aenbiedinghe / die sy hem deden / ende vande goede opinie / die sy van sijnen Persoon hadden / waer van hy hen seer bedanckte/ ende kende verbonden te zijn: Hy ware te vooren in hen gehouden / om die gedaen eere aen dien/ die hem soo nae bestont/ als zijnen Broeder saliger: maer 't gene sy nu tot hemwaert vertoonden/ verplichte hem meer tot de Landẽ/ die hy altijt hoog geacht ẽ gepresen hadde/ ende wenschte die alle goet

ende

1585.

ende vorderinge/ te meer nu/ om de oorsaecken die sy hem gaven: haer toe-seggende/ dat hy was eñ soude blijven/ met Gods hulpe/ 't gene sy aen hem versochten/ hy soude voor hen doen al dat moghelijck ware/ ende wilde sorge draghen voor haer/ ende de behoudenisse van haren staet als voor sijn eygen Kroone ende Subjecten/ want sy hem daer toe met haer heerlycke aenbiedinghe verplichten/ daer hy haer seer hooghlijck van bedanckte: ende alsoo de saecke van grooten ghewichte ware/ diende wijselijck daer op ghelet/ daeromme nootelijcken zijnde alles in schrifte hem te gheven/ om met synen Raedt daer over te beraedtslagen ende te besluyten.

Koninginne Moeder aenhoort de Gesanten.

Hier na zijn sy ooc vande Koninginne Moeder/ eñ vande Koninginne 's Konings Huysvrouwe gehoort eñ hebben alomme goede antwoorde gehat: Eñ vorder hebben sy verscheyden handelinghe ghehadt met den Cancelier Chiverin/ met den Heer van Villequier den Heere van Bellievre den Secretaris Brulart/ eñ met andere Raetsheeren dien sy in schrifte de gelegentheyt eñ macht van elcke Provintie gegeven hebben oock mede gethoont haer Procuratien vande Provintien/ daer elck last van hadde soo wel om den Koning de Hooge Overicheyt op te dragen/ als oock vanden Koningh den Eedt te ontfangen/ op de Conditien ofte Voorwaerden daer benessens gaende. Ooc versochten sy een prompte hulpe ofte ontset voor de stadt van Brussel/ die doen benout was/ waer op sy ten lesten finael antwoorde hebben verkreghen.

Verscheyden handelingen van der Staten Gesanten in Vranckrijck.

Den Raedt van Spaengien haer saken wijselijcken overlegghende/ verstonden dat het den Koningh van Vranckrijck niet ongheleghen soude wesen/ de Nederlanden onder syn ghewelt te brenghen/ ende dat den meestendeel van syn Subjecten daer toe wel geneyght souden zyn/ dat ooc hem geen middelen en souden ontbreken/ om de Nederlanden te beschermen: waeromme sy vreesende/ hebben door dē Prince van Parma seer ghearbeyt/ om die voorsz Resolutie vanden Staten Generael gantsch vruchteloos te maken: Hebbende mede den voornoemden Prince van Parma in December aende Koninginne van Engelandt gesonden eenen Italiaen Ascanio Suffarin/ om die oock van alle handelinge met de Landen te diverteren: Maer hy en konde by de Koninginne geen gehoor krijgen/ mits dat hy/ een Ondersaet vanden Paus zijnde/ suspect was/ ende dat de Moordt des Princen van Orangien noch in versscher Memorie was.

Parma sent aen de Coninginne vā Engelant.

Maer benessens dese middelen hebben sy weder voor al gesocht in Vranckrijck eenen civilen Krijgh te verwecken/ door die van het Huys van Guyse/ de welcke/ als hen uytghevende vande afkomste te wesen van Karolus de groote/ pretendeerden yet was op die Croone: eñ siende dē Koning sonder hope van kinderen/ ende dat die naeste vanden bloede vanden Paus als Ketters verbannen waren: So hebben sy dese occasie waer ghenomen/ eñ die van Guyse opgestooct/ eñ die selve met den Koningh van Spaengien naerder verplicht. Eñ also sy/ geducrende die binnenlantsche Oorloge/ haer wel gequeten hadden/ eñ daer door verheven waren boven de grootste des Ryckx/ oock gedaen hadden groote alliantien/ ende bekomen die hooghste staten eñ Officien/ hebben sy die ghepersuadeert/ haer tegen den Koningh op te worpen/ soo sy niet en wilden onderdruckt wesen/ bysonder als sy merckten/ dat den Koningh boven haer eenighe andere nieuwe Heeren te vooren verachte/ ende onweerdighe Persoonen was favoriserende/ daer van die voornaemste waren de Hertoghen van Joyeuse/ ende van Espernon/ 's Coninckx groote vrienden/ eñ hertelijck toegedane.

De Spaengiaerden beweckē civilen Krijgh in Vranckrijc/ by die van Guyse.

Dese van Guyse hier door hatende den inlandischen Vrede/ ende vreesende soo daer een uytlandische Oorloge tegen Spaengien opstonde/ dat sy dan niet betrout ofte gebruyckt en souden worden/ hebben ten versoecke vanden Koningh van Spaengien/ die seer beducht was/ dat den Koningh van Vranckrijck de Protectie vande Nederlanden soude moghen aennemen/ bereyt ghewest om den voorsz Vrede met een nieu binnenlandische Oorloge te stooren/ so hy maer haer bystaen wilde principalijc met gelde/ 't welc den Koningh van Spaengien haer heeft gheaccordeert: over sulcx so hebben sy aengenomen de beschermīnghe vande Catholijckscke Roomsche Religie in Vranckrijc (hoewel vele wisten/ dat sy in haer actien ende voorige leven sonderlinge geen Religie getoont en hadden) eñ hebben voor 't eerste aen haer syde getrocken den goeden ouden Cardinael van Borbon/ ende hebben dien tot het Hooft van haer partye ghemaeckt/ niet tegenstaende dat de selve nu suffede van ouderdom.

Met desen hebben sy een Verbont gemaeckt/ ende gepubliceert den lesten Meert tot Perone in Picardyen: Het inhoudt daer van was/ Dat hy (te weten den Cardinael van Borbon/ oudtste Prince van den bloede/ gheassisteert zijnde van andere Princen/ Cardinalen/ Prelaten ende Officieren vande Croone/ Gouverneurs vande Provincien/ principael Heeren ende Edelen/ met veel goede Steden eñ Gemeynten/ makende het beste ende ghesontste deel des Rijcx/ hadden rijpelijck overleydt/ met advijse van veel wijse ende Godtvreesende lieden den staet des Rijcx/ verklarende alle gesworen te hebben/ ende heylighlijck belooft de hant aen te houden ooc met Wapenē indien 't noot ware/ op dat de H. Kercke Gods weder ghestelt souden werden in haer voorgaenden staet/ eñ alle Ketterye geweert/ Dat mede den Edeldom mochte blijven ghenieten haer volkomen vryheyt/ ende dat de Ghemeente verlicht worde van alle de nieuwe schattinghen/ die opgestelt waren t'sedert de aflijvicheyt vanden lesten Koningh/ ende dierghelijcke meer: Ende daer toe hadden sy alle den anderen belooft/ lijf ende goet te waghen/ achtende gheen heerlicke graf te mogen verkiesen/ dan te stervē voor so heyligen eñ rechtveerdigen querelle oft sake. Biddende den Koningh/ dat hy haer sulcx ten bestē soude willen afnemen/ als gedaen wesende tot zijnen dienste/ belovende de Wapenen weder neder te legghen/ alst den Koningh soude believē te schorssen ofte wech te nemen het peryckel 't welck dreyghde den ondergangh vanden dienst Godts/ ende van soo veel goede lieden. Sy voeghden oock daer by/ also den Koningh nu alleene overghebleven was/ van alle sijn Broeders/ sonder hope van kinderen/ dat sy vreesden/ dat den Koningh van Navarre/ ofte den Prince van Conde (wesende Ketters) souden willen inde Croone succederen/ 't welck sy souden voorkomen. Sy klaeghden oock vorder/ datter eenighe nieuwe creatueren/ als den Hertogh van Joyeuse ende Espernon (die Fauteurs der Ketters waren) alleene 't Gouvernement der Croone aen haer ghetrocken hadden/ ende dat de oude Officieren vande Croone/ als namelijck die van Guyse/ daer van versteken waren/ eñ dat de voornoemde 't gereede gelt des Coninckx in haer Borsen staken/ om ten lesten de Croone op 't hooft te setten wien sy wilden/ daer door de Gemeynte oock seer belast werde/ ende boven al den Geestelijcken staet/ de welcke behoorden vande lasten verlicht te wesen/ mits datmen de Oorloge tegen de Ketters met de gheconfisqueerde goeden der selviger behoorde te voeren.

Verbondt der Guysianen oft Sancta Liga, in Vranckrijck gepubliceert den 1. Meert.

Als dit Verbont aldus uytgegeven was/ soo heeft 't selve gantsch Vranckrijc geheel beroert/ eñ alderhāde nadencken gegeven/ eñ by vele wert de voorgaende opinie versterct/ die men van haer hadde/ als dat sy/ ter instantie vande Spaengiaerden/ Salcedo gehuert hadden/ (mits genietende 6. duysent Croonē) om des Coninckx Broeder/ eñ den Prince van Orangien tot Brugge te vergheven/ waer over den voornoemdē Salcedo aldaer gevangē/ eñ tot Parijs met Peerden van een getrocken wert: Welc voornemen geseyt worde/ dat namaels door haer practijcken te passe gebrocht is by een schoone Jofvrouwe tot Parijs/ La Beusse ghenaemt/ die 's Coninckx Broeder soude vergheven hebben: Eñ over sulcks worden op desen tijdt die van Guyse by velen gesuspecteert/ als of sy onder den schijn vande voorsz Confederatie in der waerheyt anders niet en sochtē dan dē Koningh om te brenghen/ oft hem in een Clooster te steken eñ de Croone aē haer Huys te brengē als Hugo Capet/ eē van des Koninghs Voorsaten haer gepretendeerde geslachte van Charlemaine gedaen soude hebben.

De Spaengiaerts ende Guysianen ghesuspecteert over des Hertogs vā Brabāts ende Anjous doot ende conspiratie tegen den Coningh.

1585.

Maer dese opsprakèn hebben het Huys van Guyse (die ghestijft werden by den Koningh van Spaengien) luttel gheacht: ende also sy met dese Conspiratie alle den Winter besigh gheweest / ende oock Spaensch ghelt ontfanghen hadden / soo waren sy ten tijde vande voorsz Publicatie gheheel sterck van Krijghsvolck / te Voet ende te Peerde / soo wel in Vranckrijck als in Duytslant/ bedeckt met des Princen van Parmas toerustinge. Sy hadden oock groote ende veel Steden in Vranckrijck aen haer zijde/ oock grooten Edeldom / ende meest den Gheestelycken staet: want haer Verbondt wert ghenoemt La Saincte Ligue, oft Het Heyligh Verbondt.

De Sancta Ligua, ofte Heylich Verbondt.

Den Koningh hier tegen verrast zijnde/ ende geheel onversien ende onghewapent / hadde gheenen middel dan haer met sijn Gheboden ofte Edicten te wederstaen: Over sulcx soo verboodt hy seer scherpelijck/ dat niemant soude Volck sonder syn consent op-nemen/ noch haer dienen/ betoonende het ongelijc dat sy hadden: Maer des niet teghenstaende gingen sy voort om den Koningh te dwinghen/ zijnde 't deckstel de Religie ende de schattinghen af te stellen/ eñ diergelijcke/ 't welck de Gemeente aengenaem was / ende daer by den haet van 's Koninghs favoriten groot was gheworden. Waer door den Koningh ten lesten is ghedwongen geworden/ haer in veel Poincten te ghelieven/ als af te staen vande aennemingе der Nederlanden/ d'Oorloghe teghen die vander Religie aen te nemen/ confisquerende haer goeden/ eñ de selve verstreckende tot profijt des Oorloghs: Doch sy hebben naemaels met de Oorloge jegens den Koningh van Navarre ende die vander Religie sonderlinge niet uytgerecht. Den Koningh/ niet teghenstaende sijn Edicten ende schoone samblant/ heeftse bedecktelijck eñ onder de hant haerlieden alle afbreuck/ spijt/ schade ende leet aenghedaen waer hy konde/ 't welck den verre-siende ghenoegh merckten / want hy brochtse met der tijt in groote schulden / ende tot uyterste armoede/ haer authoriteyt allengskens verminderende: ende hoe dat selfde afghe-loopen heeft/ sal de Historie uytwijsen.

De Coning van Vranckrijck ghedwonghen vāde Ligue.

Dese dinghen aldus in Vranckrijck overkomen/ wesende by Spaensche berockt / hebbense den Koningh ghedwongen afstant te doen van sijn voornemen / om de Nederlanden aen sijn Croone te vereenigen/ 't welc is de tweede reyse/ dat sulcx verhindert is geweest/ te vooren Anno 1572. door de Spaensche eñ Guysiaensche factie / met de Moort van Parijs. Waeromme den Koningh overwegende/ dat hy gheheel ongereet ende ongherust was/ ende sijn Vyanden sterck in Wapenen / met de welcke haest half zijn Landt den Spaengiaert selve soude moghen in handen komen/ soo heeft hy met groote droefheyt/ den 8. van Meerte / den Ghedeputeerde der Nederlanden aengeseyt / dat hy haer niet en konde aennemen ofte assisteren op dat pas/ hem genoech beklagende van 't ghewelt hem by de Spaengiaerden ende Guysianen aengedaen: haer biddende te willen voor haer eygen defensie sorgen/ soo langhe hy also met sijn Subjecten stont / verhoopende dat het niet altijdt soude dueren: aenbiedende alle middelen ende raet/ in sijn vermogen zijnde: Eñ dede haer ooc aensegggen/ also de Koninginne van Engelandt hem op dat pas gesonden hadde / by den Grave van Darby / den Coussebant van de Engelsche Ridderlijcke Ordre/ als een teecken van groote vrientschappe / soo wilde hy door den selven Grave haer stuck de Koninginne van Enghelandt recommanderen / eñ oock selve aen haer seynden/ op dat sy de saecken vande Landen ende haer beschermінghe ter herten soude nemen/ Desghelijcx aenden Koningh van Navarra op datse door der selver behulp haer selven staende mochten houden / voeghende op 't leste daer by / dat sy hun nemmermeer en wilden overgheven aende Maranen / Meynende daer mede den Koningh van Spaengien/ sulcx sprekende met de tranen inde ooghen. Ende alsoo met sulcken ontschuldt ende Antwoorde zijn de Gedeputeerde heerlijcken afgeveerdicht/ ende elc een met een goude keten beschoncken / tot 16. toe / ende zijn alsoo met 's Koninghs ghéleyde seer sterck tot aen haer Schepē vertrockē / alles op 's Koninck koste: Waer van de Ghedeputeerde den Koningh grootelijcx bedanckten van sijnen goeden wille / die te Landen zedert altijt goet-gunstigh is gecontinueert.

De Koning van Vranckrijc excuseert hem vande Nederlanden aen te nemen/ mits Guysianen seditien.

De Koninginne Elisabeth van Enghelandt dit verstaen hebbende / op dat de Staten der Nederlanden/ niet desperatelijcken met den Spaengiaerden in reconciliatie treden en souden / teghen haer meyninghe ende hoope / heeft Jonckheer Jaques de Gryse/ Hoogh-Baillíou van Brugghe / (die doen in Engelandt eerst gesonden wesende van weghen die van Brabant/ namaels met Commissie ende Instructie vande Generaliteyt / neffens den Agent Ortel/ daer gereſideert hadde) aende Generale Staten ghesonden/ aenbiedende alle mogelijcke beleeftheyt/ ende gevende goede hope / so men haer goede versekertheydt wilde doen / sonder welcke sy niet wilde hazarderen 't bloedt noch de ruste van haer Ondersaten/ mitsgaders haer Tresoir / versoeckende / datmen tot haer in alle haest Gecommitteerde met volle macht wilde seynden/ die sy op 't spoedighste wilde depescheren. Waer op de Staten de Provintien beschreven hebben / om haer Resolutien op dese Propositie te verstaen/ ende te letten hoe ende wat men met de Koninginne van Engelandt mochte handelen.

1585.

De Heere van Gryse wort gesonden vande Koninginne van Enghelandt aende Staten/ versoeckende met haer te tracteren/ dē 24. Meert. Anno 1585.

Middeler tijt leden de geunieerde Provintien seer groote schade eñ af breck van hare vyanden. Maer niet tegenstaende alle desen teghenspoet / soo werdter onder de Landen ende Steden een wonderlijcke constantie ofte stantvasticheyt gespeurt/ op de hoope van dit Contract / hoewel door verscheyden verhinderniſſen dese Resolutie langhe opghehouden werden: so dat daer-en-tusschen de steden van Brussel/ Mechelen ende Antwerpen verloren werden. Want hier-en-tusschen hebbender in verscheyden plaetsen aenslagē geweest: Graef Willem van Nassouwen (sone van Graef Jan) Gouverneur van Vrieslandt / tot Leeuwaerden aengenomen zijnde voor Stadt-houder/ hadde een aenslach op Steenwijc/ maer die miste hem. Desghelijcx hadde Parma op Berghen op Zoom eenen aenslagh / welcke Stadt sy hoopten te vermeesteren / door middel vanden Hopman Berboets / maer sijn stuck ontdeckt zijnde door Brieven van een Italiaen/ soo vluchte hy by den Vyant.

Afbreck der Landen.

Aenslagh op Steenwyck eñ Berghen gemist.

Den Grave van Hohenlo hadde oock een aenslagh voor op 's Hertoghenbosch / een vande vier Hooft-steden in Brabandt / die / als wy vooren verhaelt hebben/ haer Mede-borgers/ die de Religie toegedaen waren/ uytghejaeght hadden/ ende dagelijcx practiseerden / om weder in haer Vaderlandt te keeren. Van desen aenslagh was den principalen beleyder / Capiteyn Juliaen Cleerhagen van Brussel/ die ghetrout hadde een Vrouwe vanden Bosch/ van den ghestachte Erpe/ welcke op hem hadde genomen het Volck inde Stadt te brenghen / also hy oock dede. Hier over was den Grave van Hohenlo / den 19. January / by nachte met sijn Krijghs-volck derwaerts ghetrocken: Alwaer Cleerhaghen hem selven met weynighe logeerde hardt aende Poorte die nae Antwerpen leyt/ geheeten de Vucht-poorte: Hy klom selve met eenige over de Hamaye/ ende verghde hem in 2. Waeck-huyskens op de Brugge. Smorgens na den achte als nu de Poorte opginge/ ende de Valbrugghe nederviel / overweldighde hy terstondt de Wachte vande Poorte/ ende nam nae weynige resistentie de strate vande Poorte inne / belastende zijnen Sergiant/ genoemt Cloot/ met anderen / die bewaringhe vande Poorte / met bevel / daer niet van te gaen / ten ware by laste vanden Oversten Ysselsteyn. Dese liepen boven op de Poorte/ om te beletten/ dat het Schof niet nederghelaten soude worden/ ende vonden den Poortier / een oudt Man/ daer mede alreede besigh: waeromme sy hem doorstaken/ alsoo sy meynden / maer hy ontkroopt noch in een duyster gat. Terstont quamen daer wel twee ofte dry duysent Mannen / soo te voet als te Peerde in de Stadt / ghenoegh sonder ordere / die alle sonder groot tegenweer voorts-liepen / eenige langhs d'een sijde der Mueren nae de S. Jans Poorte: desgelijcx aen d'ander sijde / soo verre als het Cruysbroeders Clooster is: In 't midden liepen sy door de Cruysporte over de Reyerbrugghe by de Postel-strate/ seer onordelijckē / mits dat den Grave van Hohenlo

Aenslagh op 's Hertogenbossche.

Capiteyn Cleerhagen neet 's Hertoghenbosch in/ eñ werter weder uyt gheslaghen/ den 19. January.

1585. ende sijn Colonellen noch inde Stadt niet en waren/ dien het belast was de Kruyspoorte in te nemen/ ende voorts aen beyde zijden op de Mueren de aenkomsten te besetten: waer mede sy een plaetse als een Kasteel inde Stadt hadden/ midts dat de selve plaetse een Voorstadt is/ met Poorten/ Mueren/ Wallen ende Grachten aende Stadt gehecht.

Dese drij toe-gangen niet wel beset zijnde/ by ghebreck van goede Ghebieders/ ende 't volck te diep ingetrocken zijnde/ hebben sy van eenige Borghers/ die nu in Wap..en gekomen waren wederstant gevonden/ daer over een van haer Peerden geschotē zijnde/ dede d'andere deynsen/ siende eenigh Volck te Peerde alreede opgeseten/ om met den Heere van Haultepenne/ die daer lange kranck gelegen hadde te vertreckē. Dit gesichte haer verschrickende/ keerden sy al vluchtende/ ē jaeghden haer gesellen/ die in quamen oock groote verbaestheyt aen/ ende hebben also malkanderen in disordre gebrocht/ sonder merckelijcke oorsake/ soo dat het alle op de vlucht quam/ alder-meest door dat den Sergiant van Kleerhagen/ die tot bewaringe vāde Vuchter-poorte gestelt was/ siende de Stadt verre nu ingenomen/ verliet met sijn volc allensken de Wachte: Het welck den Portier merckende/ die totter doot ghequetst was/ ende siende sijn Vyanden vluchten/ liet het Schof soo hy best konde neder vallen/ waer van eenen Balck nochtans open bleef/ ē een ander viel op een Peert/ waer door het uyt ende inkomē genoech verhindert zijnde/ noch grooter onordeninge ē verwerringe veroorsaect werde/ twelck de Borgers (zijnde van ouden tyden in Krijghshandel wel gheoeffent) den moet vermeerderde/ ende hebben also van alle zijden op het Krijgsvolc gedrongen/ de welcke sy alle nae de Poorte dreven/ daer elck sijn geweer van hem wierp/ soeckende hem te berghen: een groot deel sprongen vande Vesten/ ē versmooren meest al/ De andere werden gheslagen ofte ghevangen. Justinus van Nassouwen Admirael quam daer van. Kleerhagen hebbende sijn beste ghedaen/ om de disordere voor te komen/ meynde dat Hohenlo selve de Poorte ghesloten hadde/ om de vlucht te beletten: maer ten lesten/ siende geenen middel/ spronck oock vanden Kruys-thoren in 't Water/ daer hy hem salveerde/ door hulpe van een Schots Soldaet. Daer bleven wel drij hondert doodt/ soo verslaghen als verdroncken: Onder andere Ferdinant Truchses/ des Keurvorst van Ceulen Broeder/ met anderen. Vande Borghers bleven ontrent vijftich/ ende wel soo veel gequetste.

Des Grave vā Hohenlo Volck ende Kleerhagen worden weder uyt 's Hertogenbosch gheslagen.

Dese vluchte ende desordere worde veroorsaeckt/ door dien dat de voorsz drij plaetsen ē aenkomsten/ so als byden Grave van Hohenlo geordineert was/ gheensins inde bestemde Overste beset waren met gebieders van aensien die het Krijghsvolck ('t welck roofgierich was) wederhouden mochten hebben: Ē alsoo den Oversten Ysselsteyn niet en compareerde/ soo besproken was onder sijn Volck/ nam den Sergiant van Kleerhagen/ Kloot ghenaemt/ oorsake sijn Poorte te verlaten/ ende nae Buyt mede uyt te sien/ die na Krijgs discipline namaels daer over geexecuteert werdt met der Koorde/ hoe wel hy hem vromelijcken ghedragen hadde/ selve uyt der Stadt gherakende/ brocht hy daer een Vendel uyt/ 't welck hy den Borgeren afgenomen hadde.

Grave van Meurs soect Nimmeghen te versekeren te vergeefs.

In Meert is de stadt Nimmegen de Gheunieerde Landen afgevallen/ door practijcken vanden Oversten Schenck/ ende eenige andere Persoonē/ die handelinge van gelt gehadt hadden/ ende qualijck gheregeert/ ē geen rekeninge sochten te doene. Dese hebben de Catholijcken opgerupt Kercken te versoeckē/ om nae de Religions Vrede Misse te moghen doen: het welcke alsoo stoutelijck versocht werde/ gaf den Grave van Nieuwenare ende Meurs/ Gouverneur van Gelderlant/ oorsaeck te resolveren/ meer Garnisoens daer in te stellen/ boven de 2. ofte 3. Vendelen knechten ende eenighe Peerden/ die daer alreede binnen lagen: 't welck de Borgerije (daer van gewaerschout zijnde) niet en heeft willē toelaten. Waer door de Catholijcken/ stouter geworden zijnde/ hebben den Oversten Schenc/ die doen noch Parma diende/ ontboden/ om met Krijgs-volc by henlieden te komē/ op hope van ingelaten te worden: Hier door is de Borgerije in factien gedeylt. Alsoo desen Oploop etlijcke dagen bleef duerende/ is den Grave van Nieuwenare alleen met sijn Hofgesin daer binnen gekomen om den Oploop te stillen: waer door meer achterdenckens ghegroeyt zijnde/ is hy in groot peryckel sijns levens ghekomen. Ten lesten hebben de oploopighe Catholijcken/ op eenen morgenstondt de beroerte begost/ de Poorten ende Mueren inghenomen/ 't Gheschut ende Munitie den Garnisoene af handigh ghemaeckt/ roepende dat Nieuwenare meer Krijgsvolck inbrochte/ om de Stadt te plonderen/ ende hem over haer te wrecken/ 't welck sy den meestē hoop der Borgerije wys gemaect hebben/ ende also het Garnisoen uytgedreven/ door hulpe van Schenck/ die daer binnen geraeckte. Daer nae hebben sy aen Parma om reconciliatie ghesonden/ ende de selve/ door den Heere van Haultepenne verkregen. 1585.

Nimmegen valt in Parmas handt/ daer eenighe om gheen rekenninghe te doen oorsake van waren/ in Meerte.

Dit exempel hebben die van Doesborgh oock gevolght/ die eerst ontslagen sochten te wesen van haer Garnisoenen/ ē daer nae werdē sy met Parma als Nimmegen/ vereenight. Als dierghelijcke binnen Arnhem oock ghepractiseert werdt/ waer mede die Stadt een wyle in grooter angste ende sorghe was/ plonderinge vreesende/ soo heeft den Gouverneur/ de Grave vā Meurs/ met raet ende hulpe des Provincialen Raedt van Gelderlandt/ die van oudts binnen Arnhem residerende zijn/ ē met den Magistraet aldaer een vande Stadt-poorten vermeestert/ terwijle hy de Borgerije (die hy mistroude) met eenē valschen alarm aen een ander Poorte gebrocht hadde/ ē heeft alsoo die Stadt door die Vereenighde Provincien met goet Garnisoen verseeckert. Verscheyden dierghelijcke aenslagen/ ende inneminghe van Kasteelen/ invasien inde Veluwe/ ende verscheyden schermutsingen zijnder geschiedt over weder zijden.

Doesburch valt den Staten af.

Arnhem by den Grave van Meurs versekert.

Ontrent den lesten Meerte/ heeft La Motte Gouverneur van Grevelinghe/ eenen gheweldighen aenslagh op Oostende in Vlaenderen voorghenomen/ in der haest eenen hoop Volcks van alle sijn Garnisoenen daer omtrent by een bringende/ ende gheraeckte alsoo met gheweldt inde oude Stadt van Oostende/ welck alleenlijck bevestight was met een Kabelyn ende Palisade: Daer brocht hy terstondt veel Waghenen/ Munitie ende Schans-korven binnen/ om hem daer sterck te beschanssen. Maer die van binnen vielen op hem uyt/ zijnde gheholpen van eenighe Oorlogh-schepen/ die dapper schoten van het strande: waer door La Motte met alle de sijne uyt die voorsz oude Stadt gheslagen werdt. Hy selve in sijn handt ghequetst zijnde/ liet daer veel dooden/ waer van wel twee hondert binnen een nieu Bolwerck werden begraven. Daer bleven wel veertich Mannen van gebiede/ met alle de gereetschap.

La Motte/ meynende Oostende te nemen/ wort geslagen ontrent den lesten Meert.

Die van Brussel ende Mechelen vonden haer met het belegh vande Schelde oock half beleghert/ daeromme sy in tijde deden Koren in Hollandt koopen/ dat eensdeels t'Antwerpen wel aenquam/ maer mits dat Parma Vilvoorden hadde gekregen/ conden die van Brussel/ het Koren van Antwerpen te Water niet binnen krijgen/ waeromme sy te Lande tot verscheyden reysen beswaerlijck derwaerts 't Koren ende anderen nootdruft ghevoert hebben. Maer ontrent den lesten Novembris/ alsoo daer hondert veertich Wagens weder uyt Brussel souden keeren/ geladen met Tapisserije ende ander Handt-wercken/ ende alderhande Koopmanschappe/ zijn sy vanden Vyandt overvallen/ alsoo haer gheleyde eensdeels op den halven wech afgetrocken waren: Dese Wagens vielen alle den Vyandt tot Buyte/ mits de Waghenlieden/ de Strenghen afsnijdende/ met haer Peerden ontliepen. Op dese schade der Borgeren hebben eenige Spaens-ghesinde een oproer onder den Soldaten des Garnisoens verwect tegen de Magistraet/ onder 't decksel van valscheyt/ de selfde ghevanghen stellende/ ende van sware saken beschuldigende/ meynende daer by middel te vindē om de Stadt aen Parma te brengen: maer so terstont de valscheyt selve by het Garnisoen bevonden ende ontdect werde/ hebben sy de Magistraet weder los gelaten/ ē de rumoer-makers gevanghen ghenomen/ tot 18. toe vande principaelste/

Brussels Convoy afghe-worpen ontrent den lesten Novembris.

Oproer tot Brussel.

1585. waer onder waren den Commissaris vande Provande Corpelles / ende den Commissaris vãder Beke / met den Procureur Generael Danckaert / oock den Commissaris Rouck / die eertijdts inde reductie des Kasteels van Antwerpen door den Heere van Bours de Landen grooten dienst ghedaen hadde / maer nu om verscheyden oorsaken t'onvreden was: dese meynden de contrarie partye ter doodt te brengen, so men broodt genoech gehadt hadde om de Gemeynte den mondt te stoppen. Daer nae heeft-men gheproeft de Stadt anderwerf te spysen / maer sy vonden den kortsten wegh over de Velden / al ghemundert ofte overloopen met Water / eñ den hoogen langhen wegh ghestopt met afghehouwen Boomen.

Brussel ghedwongẽ met Parma te verdraghen / op het opseggen van Vranckrijc / den 13. Meerte.

Daer na is den Grave van Hohenlo, den 11. Meert / van Bergen op Zoom, met negen Cornetten Peerden / ende een Duytsche Vane, met het Antwerpsche Volck 't welck daer by gevoeght was, gekomen om Brussel volkomelijck met gewelt te Victalieren / als hem tot Mechelen de tijdinge quã / hoe dat de Stadt overgegeven was uyt hongers noot / eñ genoech uyt wanhope van hulpe / mits dat sy hoorden dat de Koning van Vranckrijck (also wy voren geseyt hebben) geweygert hadde de Landen aen te nemen / ende dat de tweedracht onder den anderen dagheliix seer was toenemende : Over sulcx hebben sy met Parma verdragen / eñ haer verdragh den 13. Meerte ghepubliceert: uyt krachte van 't welcke den Gouverneur / den Heere vanden Tempel / met den Colonel Sohay / Capiteyn Piron / Eetvelt / ende andere / verbonden werden eenige Maenden in Brabandt niet te dienen. Het Krijghs-volck vertrock met hare Wapenen. De Borgeren hadden twee Iaer respyt / van haer te bedencken offe daer-en-tusschen Roomsch Catholijck wilden worden oft vertrecken / den eysch van gheldt werdt haer quijt ghescholden / maer sy souden des Koninghs Capelle / des Cardinaels ende Mansvelts Huys weder oprechten / ende meubleren ofte de weerde van dien betalen. Haer Privilegien souden besneden worden nae des Koninghs goet-duncken : Alle ghevangenen los ghelaten / waer onder den Enghelschen Capiteyn Iorck was. Alsoo is de Stadt in des Prince van Parmas handen ghekomen / eñ daer trock den Heer van Goigny als Gouverneur in / met 20. Vendelen Krijghs-volck.

Mechelen valt oock in Parmas handt / met diversche Schanssen / dẽ 19. Iulij.

Die van Mechelen hebben hen daer na noch langhe beholpen met de Victalie / die men tot Brussel meynde te voeren / maer ten lesten / de Stadt ghehouden hebbende tot den 19. Iulij / ende door noodt ghedrongen zijnde / siende geen hope van ontset voorhanden / eñ de Soldaten betaelt zijnde / verkreghen oock eerlijcke compositie. Dit werdt gehandelt tusschen den Heer Emanuel de Lalain / Marquis van Renti / Baron van Montigny / eñ nu Capiteyn Generael / eñ groot Baillliou van Henegouwe, eñ Generael van de Walsche Infanterije / Capiteyn vande Benden van Ordonnantien des Koninghs / &c. eñ dat inden naem vanden Hertogh van Parma / met den Heere Charles de Lievin / Heere van Famars / Gouverneur van Mechelen / met eñ inden naem van d'ander Capiteynen eñ Garnisoenẽ. De Borgers warẽ mede in het Contract begrepẽ / hoe wel sy niemant hadden geauthoriseert / welc Contract Parma namaels tot Beveren confirmeerde / sonder dat des Stadts Privilegien werden geconfirmeert / maer werden gestelt in handen van sommighe Raedts-heeren / om oversien ende geexamineert te worden.

Schanssen van Tongsken ende Willebroeck valt in Parmas handt.

Korts daer na kreegh Parma oock de Schanssen van Tongsken, Willebroec, eñ de Margriete in, soo uyt onvroomheyt vã eenige Capiteynẽ / als uyt noot van Victalie ende middelen : waeromme Parma nu sijn Krijghs-volck brochte ront-om Antwerpen inde Huysen van Berchem, Stralen ende Hoboken.

Voor hebben wy verhaelt / wat middelen Parma aengewent heeft om Antwerpen te benouwen / ende hoe hy met sijn Brugge Schepen ende Bolwercken / de Riviere gesloten heeft eñ wat daer teghen die van Antwerpen voor teghenweer aenghelevt hebben / nu sullen wy verhalen watter voorts geschiet is.

Alsoo nu in Meerte Parma de Schelde met sijn Brugge overleyt ende gesloten hadde soo bevontmen datter menige goede occasie in 't maken der bruggen ende Schanssen te beletten versuymt was / soo by gebreck van Volck / dat voor Zutphen gebruyckt worde, als door den tweedracht onder de Regeringe ende veel Krijghs-officiers / ende aldermeest uyt dien / datmen te vast ende te veel vertrouwen hadde genomen op de hulpe van Vranckrijck : waeromme de Staten, den 3. April, onder het beleyt vanden Grave van Hohenlo / ende Iustinus van Nassouwen / Admirael, hebben ingenomen de Schansse van Lieskens-Hoeck, teghen over Lillo / met groote ghewapende Schepen ofte Hulcken / daer sy boven inde Meerssen Musketiers in stelden / die daer uyt ten hoogen Watere oversiende de Borst-weeren vande Schanssen / den Vyandt de selve Schanssen dwongen te verlatẽ / wesende oock van Geschut soo overrast / dat sy maer vier scheuten schieten konden: Also wert de Schansse met Galeykens, ende langs den Dyck met ghewelt inghenomen / ende al wat ghevonden werdt / omghebracht. Daer nae namen sy oock de Schansse van S. Antonis Hoeck / Terventen / den Oort / ende soo den gheheelen Doel / die haer overgaven / aftreckende met Rapier ende Pomgiaert : alwaer / na het seggen van sommighe / een groote faute begaen werde / dat sy niet terstont / als Lieskens-hoeck genomen was / van daer af, ten eynde van den Dyck, op 't doorsteken gat van Calloo / een Schansse en maecte / om dien Poinct te behouden / alsoo den Heer van S. Aldegonde te vooren daer van Instructien / met sijn eyghen handt geschreven / gesonden hadde / ende noch den 10. April / tot dien eynde een expressen Bode afveerdighde: Van welcke eynde des Dijcks soudemen Parma Steccaten ofte Bruggen in stucken geschoten hebbẽ. Maer Parma was terstondt selve in 't werck : want terwijle hy de Schansse verloor / quam hy over met Schuyten / ende maeckte daer Sterckten op den selven Poinct oft eynde des Dycks / die sy de Hope ende S. Antonis noemden.

Foute bvde Zeelanders begaen / met met een Schansse by Calloo ghemaeckt te hebben / als Aldegonde advyseerde.

Frederick Jembelli versoeck / om Parmas Brugghe wech te nemen.

Hierentusschen heeftmen t'Antwerpen alderhande middel gesocht / om de Brugge te breecken. Frederick Iembelli / van Mantua gheboren / die daer lange gewoont / getrout / ende wel bekent was / ende namaels Ingenieur vande Koninginne van Enghelandt geworden is / versocht Ghedeputeerden om de selve sijn inventien te openbaren / waer toe Aldegonde ghelast werde / vanden welcken hy versochte / om volkomelijck sijn stuck te volbrengen / dry groote Schepen / namelijck de Orange / een Schip van 150. vaten groot / den gulden Post van 350. vaten / eñ den gouden Leeuw van 500. vaten : daer hy wilde Mijnen in metsen / om also gewisselijck de Brugge te vernielen / ende al datter omtrent was : Noch wilde hy hebben 60. Pleyten ('t welc zijn platbodem Schepen / op de Riviere varende) om die met Cabels / Ketens ende Balcken aen een gevetert / onder 't Water te laten drijven / in forme van een halve Mane / met den Stroom / elcke Pleyte twee Anckers ofte Haecken hebbende / boven 't Water thien voeten uytstekende / om al mede te sleypen daer 't aenquam / 't welck ontwijffelijck de Brugge met ghewelt soude wegh ghedreven hebben : Maer alsoo daer noyt experientie van gesien en was / dochte het de Stadt te kostelijck / waeromme sy hem alleen verwillighden twee kleynder Schepen / als namelijck de Fortuyne ende Hope / elck van ontrent 70. ofte 80. vatẽ groot / om een proeve te doen / met thien Pleyten daer toe.

Descriptie van Jembelli Mijnẽ oft Vyerschepen / om Parmas Brugge te vernielen.

In dese twee Schepen / de Fortuyne ende Hope / dede Iembelli op den gront ofte bodem vande Schepen, op dicke plancken een Kiste metsen van groote witte steenen, vijf voeten dicke : Dese Kiste was binnen langh veertich voeten / breedt ende hoogh dry voeten ende een half dede in d'een ses duysent / ende in d'ander seven duysent ende vijf hondert pondt Buskruyts / voorts deckte hy die Kisten met groote blauwe steenen / ofte Sarck-steenen / poinct-wijs ses voeten dickte / om het Gheschut / ofte gheschoten Klooten / dat mochte raecken / af te doen schampen : Die voorsz Schepen zijn toegesloten eñ gedect / met gaten / daer veel brandende Lonten in werden ghelevt / om seker te wesen. Hy maecte boven op de Schepen een vyerwerck, om een ure lanc te branden /

eer het 1585.

eer het Buscruyt binnen soude aengaen / ende dat om den Vyandt alle vreese ende achterdencken te benemen/al of het niet anders ware/ dan om de Schepen vande Brugghe te verbranden. Tot dese Schepen ordineerde hy noch 32. groote Schuyten / ofte kleyne Pleyten / met vyer-werck brandende / om 8. daer van aen een ghevetert / t'elcke half ure van de Ebbe / ofte afloopende Water / teffens brandende te laten afdrijven/ met noch eenighe Schuyten/ Duyckelaers gheheeten/ die aende Vlotten drijvende/ ende oock Bussekruydt in-hebbende / in brandt komende/ souden de Vlotten breken : dit geschiede meest al om den Vyant twee uren ofte meer werck te gheven/ om alle sijn kleyn ende grof Gheschut te lossen/ende alsoo machteloos te werden / tegen dat dese helsche brandtschepen souden aenkomen ter halver Ebbe / ende nae dat d'een ghewrocht hadde / d'ander wederom daer nae te stieren.

Die van Antwerpen seynden af haer helsche vyer-schepē/ den 4. April.

Als die van Zeelandt Liefkens-Hoeck inghenomen hadden / den 3. April/ ende besigh waren met de andere Schanssen / soo hebben die van Antwerpen 's anderdaeghs 's avondts ten 4. uren de voorsz ghereetschappe van Schepen teghen de Brugghe afgesonden : maer den Admirael Jacob Jacobsz heeft sijnen last eñ ordere niet wel ghevolgt : want hy heeft de vier hoopen / elck van acht brandende Schuyten ofte Pleyten / te rasch d'een nae den anderen laten drijven / daer nae oock de twee Mijnen / ofte helsche vyer-schepen/ d'een op d'ander/ waer van het Schip de Fortuyne te vroegh ontstack / dat met een Horologie Instrument ghemaeckt was/ om vyer te gheven sonder Lonten/ soo dat het selfde niet uyt en rechtede/ gemerckt het niet nae genoech aende Brugghe ofte Vyant en quam:maer het ander/de Hoope genoemt/ dreef na Calloo toe / eñ dede sijn kracht / terwijle den Heer van S. Aldegonde / eñ Frederick Jembelli/ op den Dijc waren byde Boere-Schansse in Brabant/ van geen effect wetẽde / daer sy den Admirael met de Galge dreygden/ om dat hy de ordere/ die hem belast was/niet wel ghevolgt en hadde:dies hem Aldegonde terstont belastede/ van 't Admirael-schip (also geordonneert was) eenẽ lichten Boot met 4. Riemẽ af te seynden / om te vernemen watter ghewrocht was: Desen was te vooren belast sekere vyer-pijlen inde locht te schieten/so sy openinge vondẽ/eñ also door te varen tot aende Vlote by Lillo / eñ aldaer te advisseren:Nae het teecken vande vyer-pijlen soude den Admirael eenen scheut schieten/op welcken scheut alle de Schepen/ ende alle de macht / soude te samen op den Vyant aenvallen/eñ haer Victorie sien te vervolgen/ maer die in desen Boot waren/zijnde noch verslagen ende vervaert vande groote slagen/ ende niet teghenstaende dat henlieden 200. guldens tot een drinckpenning belooft waren/ en dorsten niet verre genoech voort-varen / om te moghen weten watter ghebeurt was/maer te haest wederkeerende/bootschapten datter niet gewrocht en was. Waer door Aldegonde/eñ die van Antwerpen / de Victorie niet en vervolgden/ te min/ om dat sy noch 's anderdaeghs niet een schip van alle de Zeelantsche ende Hollandtsche Oorloghschepen / die voor Lillo laghen / en saghen roeren oft seyl maken nae de Brugghe toe / 't welck sy (nae dat den Windt doen waeyde) wel hadden moghen doen/ sonder eenigh perijckel / gaen ende keeren / maer die van Antwerpen niet / midts dat sy de Brugghe niet open en sagen/ noch yet daer van wisten : Alsoo dat die van Antwerpen niet vernemende/ ende nochtans om wat te doen/ het Fort vanden Melsen Sluys bespronghen/ maer als sy eenigh Volck verlooren hadden/trocken wederom af.

Het effect van't helsche vyer-schip van Antwerpen/ met de schade/die het dede onder Parma Volck/ den 4. April.

Hier-en-tusschen was den Ingenieur Jenibelli in gheen kleyn perijckel van sijnen lijve / om dat sijn werck niet ghewrocht en hadde / tot dat nae dry dagen den Grave van Hohenloo een expres Man sont/ de welcke naeckt by nachte onder de Brugghe door swom/ eñ vertelde / wat het een vyer-schip de Hoope gedaen hadde : Te weten/dat het was gedreven aen den Vlaemschen kant / nae het Fort van Calloo al brandende/het welcke alsoo den Prince van Parma/ met alle sijn Hofghesin/ende alle 't Krijghs-volck dat saghen branden/ hebben sy met alle neerstigheyt/ghepooght den brandt te slissen / op dat het niet brandende aende Brugge soude komen : Hier mede was onder anderen oock besich den Marquys van Rysborg/ ende terwyle hy vast met die van Antwerpen ende Aldegonde spottede, dat sy met sulcken slechte middel meynden haer Brugge te breken, so ist vyer ten lesten van alle kanten aen 't Buskruyt gekomen, eñ heeft so vreeselijcken slagh ghegheven dat Hemel ende Aerde scheen te vergaen, eñ maecte sulcken slagh selve in 't water/ dat het water over den Dyc vloogh, eñ vulde het Fort van Calloo eñ de Velden ront-omme / datmẽ daer tot de knien in het Water stont / eñ alle vyer eñ lonten uytbluste : De Schansse was opgeworpen/ 't Gheschut verloren/ de sware groote steenen uyt het Schip vlogen verre inde locht wech/ eñ vielen weder inde aerde wel 8. oft 9. voeten diepe/ sommighe verre wech in 't Zant / ongeloofelijc wel een half mijle van de Brugge : Het nam wech 6. Schepen de 3. verstoven datmense niet weder en vont/eñ de ander schepen keerden den Kiel ofte onderste heel opwaerts / ende scheurde de Brugge : Ontrent een half mijle weeghs en bleef geen Mensch over eynde staende / maer wert ter neder gheslaghen. De schade onder 't Volck was groot/ dat veel inde locht gesmeten wert/ eñ wel gheschat op 800. Menschen/ die daer doot bleven : Waer onder was den voorsz Marquys van Rysborgh / Borghgrave van Gent/Generael van alle het Peerde-volck/een kloeck ende verstandigh Heere eñ goedt Krijgs-man/met veel gaven begaeft/maer te seer eergierigh/ hoovaerdigh/ nijdigh/ende wreet. Welcke gebreken hem deden aennemẽ de partije der Spaengiaerden / daer hy andersins van natueren ghenoegh haer vyant was / eñ in 't vereenigen der Provincien/ Anno 1576. als een goedt Patriot / sijn Vaderlandt grooten ende sonderlingen dienst gedaen hadde/maer sijnẽ hoochmoet eñ nijdicheyt dede hem tredẽ in competentie/ niet alleene met vele sijns gelijcke/ maer selve met den Pr. van Orangien, die hy qualijck konde wijcken / een Man die na alle grootheyt stont. Sijn lichaem wert doot gevondẽ/hangende aen een schips Kabel. Vanden Spaengiaerden werdt hy niet beklaegt/die seyden/hoewel hy als een kloeck Capiteyn den Koning grootẽ dienst gedaen hadde/ so hadde hy op eenen dagh den Koning meer ondienst gedaẽ/ dan hy weder met 10. Jaren dienst konde vergeldẽ. Met desen bleef oock Robles/ Heere van Billy/ eertijts geweest Gouverneur van Vrieslant/ Groeningẽ/ Omlanden eñ Drenthe / een Portugues van gheboorte/ maer een sonderlinge vyant der Vereenichde Landẽ/ mits sijn kloeckheydt / ervarentheydt / kennisse der Landen eñ des Krijgs-handels. Noch bleef daer den Heer van Torcy/den Capiteyn Sigura/een Spaengiaert van grooten bedrijve/eñ vele ander Edele Capiteynen tot 22. toe / eñ van Parma Hofgesinne oock veel. Parma selve tot sijnen gelucke was rechts van den Dijck gegaen, mits dat het branden geslist was/ eñ nu eenen bogen-scheut beneden den Dijck zijnde/ werde evenwel vanden slagh/ met den Marquijs del Guasto/ eñ Conto Nicolo de Cesis/eñ andere ontrẽt hem wesende/ ter neder gheslaghen / met groote verbaestheydt van allen. Sijnen Pagie werdt by hem doot geslagen/ dragende sijn geweer achter hem. Hy selve verbaest stont nochtans op / moet toonende met sijn Rapier uyt-ghetrocken/ende terstondt denckende wat het was gheweest/is na de Riviere ende Brugge geloopen/ ende siende de schade/ ende watter gebeurt was/ende de ooge hebbende/ ofter geen Volck op den slagh ofte Schepen van nerghens en volghde / ofte hem vertoonde/ ende niemanden siende/ heeft hy weder eenen moedt gheschept / ende soo heeft alle den nacht op de Wachte ende in roeren gheweest / ende oock siende 's ander-daeghs 's morgens, datter van die van Antwerpen ofte van Zeelandt niet op ghevolght werde / overmidts sy / by ghebreecke van goede beleydinghe/geen wetenschap en hadden van 't voorsz succes / heeft wederomme meer moet ghe-schept / ende terstondt sijn Brugghe vernieuwt / ende soo hem ten selven tijde wel te passe een Regiment Hooghduytsche knechtẽ int Leger gekomẽ was onder Don Johan Mauriques / heeft hy korts alle sijn schade wederom vervult/eñ sijn Brugge so gemaect/ dat

Doot van den Marquys van Rysborgh/ eñ andere.

Parma die repareert syn Brugge.

1585. dat sy opende daer de vyer-schepen aenquamen/ en soo door varen mochten sonder schade te doen.

Andere inventien/ om de Brugge te breken. Op dese tydinghe kregen die van Antwerpen hope de Brugge te mogen vernielen/ ende verwilligden Jembelli een proeve te maken van 15. Pleyten/ op de forme voorsz te laten onder 't Water dryven/ als wy voorent ghesept hebben/ 't welck gheschiede/ ende opende ende brack de Brugghe: Maer den Windt niet dienende/ ende midts andere inconvenienten/ isser van die van Zeelandts syde niet op gevolght: van waer sy oock sonden eenige kleyne vyer-schepen/ maer qualijck ghemaeckt met kleyne effecten/ ende om datter niet Pleyten ghenoech en waren/ maeckten kleyn openingen/ soo dat Parma weder terstont de Brugge conde sluyten. Hier op consenteerden sy Jembelly de dry groote Schepen te vooren versocht/ ende 60. Pleyten/ om de gheheele Brugge wech te slepen/ maer op 't aenbrenghen van eenighe/ hoe dat tot Danzick eertijdts een Hollander/ op 't lijf ghevanghen wesende/ hadde met ghewelt van een groot Schip/ in 't belegh van Danzick/ diergheljjcke Brugge van Schepen ghebroken werdt besloten datter maer van dry een Schip de Orange genoemt/ soude Jenibelly gegeven worden/ om een vyer-schip te maken/ ende de twee andere groote Schepen souden ghewapent worden door al met ysere ende andersins/ om de Brugghe inden gront te overseylen/ maer daer en wert niemant ghevonden/ die hem in sulcken Schip wilde avontueren ende die 't lijf verbeurt hadden en dorste men niet vertrouwen.

Jembelly maeckte het Schip/ ghenaemt Orange reede/ ende hy dede vier duysent pondt Buscruyt daer in/ ende op datter niemandt en soude dorven aenkomen/ om 't vyer boven te blusschen/ ofte de werckinge te beletten/ hadde hy dat rontomme behanghen met 24. Biertonnen/ die van binnen oock ghemetst ende vol Buscruyt waren/ die t'elcke reyse nu ende dan souden open bersten/ nae dat de Lonten ofte vyer langh oft kort waren. Om dit Schip te verselschappen/ ende datter niemandt aenkomen en soude/ ende om den Vyant werck te gheven/ hadde hy noch thien kleyne Scheepkens oock boven met brant toegherust.

Maer alsoo den aenslagh voorghenomen was te doen op den Couwensteynschen Dyck/ werdt dit asseynden vande Schepen naeghelaten/ het welcke alsoo toebereyt zijnde/ in 't overgheven der Stadt van Parma selfs besichtight werdt/ doch de kleyne Scheepkens werden ghebruyckt/ op dat den Vyant werck mochte vinden/ als men den Couwensteynschen Dyck soude gaen bespringen.

Want de Vaert op Antwerpen door dese Brugge ende d'ander ghereetschappe ghesloten zijnde/ soo werter bedacht een Vaert binnen over 't Landt te maken/ alsoo in 't belegh van Leyden eensdeels gheburde. Dit vonden sy ondoenlijck aen de syde van Vlaenderen van Liefken-Hoeck af/ hoewel het Landt al onder Water lagh/ want daer was den Clopperdijck te passeren/ met den Dyck van Calloo/ ende andere swaricheden: waeromme beter gevonden wert over d'ander syde in Brabandt den Couwensteynschen Dyc te vermeesteren: Desen Dyck/ als wy boven verhaeldt hebben/ komt van hoogher Landt/ door het leeghe Landt/ tot aen den grooten Dyck vande Schelde toe. Den Dyck vande Schelde tot veel plaetsen doorghesteken zijnde/ causeerde dat alle het leeghe Landt/ van beneden Lillo af tot Antwerpen toe/ langhs ende neffens desen Dyck al onder 't Water lagh behalven den Couwensteynsche Dyck/ die eenen wegh door het Water was/ welcke Parma wel beset hadde/ ende op het Cruys een Schansse gemaeckt/ als vooren verhaelt is/ t'welck was zijnen wegh vande Brugghe tot zijnen Legher te Stabroeck.

Discriptie vande Couwensteynschen Dyck.

Daer werde goet ghevonden by die van Zeelant ende van Antwerpen desen Dyck te winnen/ te besetten/ ende door te steken/ ende daer langhs en door een Vaert van platte Schepen op Antwerpen te maken/ ende te laten alsoo Parma zijn Brugghe bewaren ende behouden: Maer hier heeft Godt wonderbaerlijcken ghetoont zijn straffe over Antwerpen te willen brenghen: Want alsoo besloten was/ datmen van Zeelandts syde den Dyck bespringen soude/ als die van Antwerpen uyt haren hooghen Thoren 's nachts dry vyer-teeckenen doen souden/ soo ist ghebeurt/ dat Aldegonde op de Schansse van Coulouse/ in Vlaenderen zijnde/ om de ghereetschappe te maken/ belast hadde eenige vande Ammuitie-Camer t'Antwerpen ghestadighe Wachte te houden op den Thoren/ om de dry vyer-teeckenen te doen/ als hy inde Schansse 's nachts een vyer-teecken doen soude: Maer dien den last ghegheven was/ hebben onachtsamelijck andere tot dien last bestelt/ de welcke lichtveerdelijck/ eens Soldaets Vyer op den Dyck siende/ ende Aldegonde teecken niet nemende/ hebben teghen het bevel de voorsz vyerteeckenen ghedaen/ niet wetende wat daer aen ghelegen ware: Waer op die vande syde van Zeelandt met haer platte Schepen/ op den voorsz Couwensteynschen Dyck aengheballen zijn/ onder Hohenlo ende Isselsteyn/ ende hebben die inghenomen: maer also sy van die van Antwerpen niet en werden ghesecondeert oft bygestaen/ die noch niet reede en waren/ noch by haer konden komen/ zijn sy daer weder afgheslaghen/ met verlies van eenige over beyde syden/ daer de Spaensche verloren Capiteyn Simon Padiglia. Parma daer mede ghewaerschout zijnde/ heeft wel een half mijle langh dien Dyck in alle haest ghesterckt/ met ingeslaghen stalten ende Borstweeringhen/ ende vele Schanssen daer op ghemaeckt.

Faute begaen door vyer-teeckenen maken op des Couwensteynschen Dyck.

Desen niet tegenstaende/ werdter in Zeelandt besloten desen Dyck met alle gewelt van beyde syden in te nemen/ hoewel Aldegonde (dien gesterckt siende) den aenslagh te swaer vondt/ en schreef veel redenen/ datmen beter op de Brugge ofte op 't Fort van Calloo yet geweldighs voornemen soude.

Couwensteynschen Dyck ingenomen/ den 26. Maert.

Aldus isser den 26. Mey 's morgens op den Dyc aenval gheschiet. Die van Zeelandt voeren uyt de Riviere by 't Fort van Lillo in/ ende die van Antwerpen by Austruweel met platte bodem Schepen/ ende hebben also den Vyandt met ghewelt van grof ende ander Gheschut daer van ghedreven/ den Dyck inghenomen/ ende terstondt begonst aen beyde syden teghen den Vyandt te beschanssen/ tusschen twee zijne Forten/ die sy bestormden om in te nemen/ die naeste nae het Landt van Brabandt gheleghen/ was ghenaemt S. Joris/ daer op commandeerde Don Alonzo de Cordua/ de welcke by nae vermeestert zijnde/ begonste met sijn Spaengiaerden ende vaendel daer van nae het naeste Fort ghenaemt S. Jacob te wijcken/ als hem quam ontsetten Don Camillo del Monte/ uyt S. Jacobs schansse en uyt het huys van Couwensteyn met kloeck volck/ daer seer toeliep eerst den Ridder Ferrante Spinola Siciliaen ende Pietro Guerra Milanese/ ende daer na ander vaendels onder Cesare Bechino ende Alfonso Piantanedo/ de welcke de schansse behielden/ hoe wel sy meest daer alle doodt bleven/ de twee eerste op de plaetse ende de ander twee van haer wonden/ Camillo del Monte kreegh daer noch meer volck by/ de welcke daer met honderden verslaghen werden/ ende onder de selve een van sijn Maeghschap/ ghenaemt Cerbone del Monte met Mario Bottone van Regio/ soo dat ten lesten Montdragon selve mede quam toegheloopen/ soo dat die Schansse behouden werdt/ Insgheljjcx gheschiede aen d'ander zijde naest de Schelde/ daer Parma van Beveren hoorende 't Gheschut quam gheloopen. Terwijle hebben de andere daer toe bestelt/ begonst den Dyck door te steken in verscheyden plaetsen/ om te moghen doorvaren/ 't welck seer swaer viel door de menighte van staken ende ander materie/ diese verhinderden ende bekommerden. Hier op vonden ende ontmoeten haer by den anderen/ den Grave van Hohenlo/ Haultain/ Gouverneur van Walcheren/ de Heer van Aldegonde/ met veel andere Bevelhebberen. Als sy nu den Dyck in haer gheweldt hadden/ stelden sy ordere/ om dien te bewaren/ te beschanssen/ ende door te steken. De syde nae de Schelde werdt den Colonel Morgan belast/ met Capi-

1585.

Capiteyn Fremijn / Balfour ende andere van Antwerpen gekomen. D'ander sijde nae 't Lant werde den Oversten Ysselsteyn belast / met het Volck van Hollandt ende Zeelandt / waer onder was de Capiteyn Charles de Heraugiere / maer de Commandeurs siende dat het doorsteken langhe werck was / vonden sy gheraden / te doen beschicken menichte van Sacken ende Schuyten / om ten naeste hoogh Water het Coorn te lossen / ende t'Antwerpen te brenghen / waer over de Grave van Hohenlo / ende Aldegonde onbedaghtelijck weder nae Antwerpen trocken / om vorderen raedt ende provisie teghen Parma in 't werck te stellen. Hier-en-tusschen heeft Parma / sonder tijdt te verliesen / met alle ghewelt over beyde sijden getracht den Dijck weder te winnen / daer toe belast werdt den Maestro di Camp / Johan Aquil ende Camillo Capizucca / de welcke hun met andere wel queten / onder andere den Toralva / die de eerste was die de nieuwe borstweyringhe overklam / sy hadden op 't Huys van Couwensteyn seven stucken Gheschuts ligghende / die vande sijde in flancke de Zeelandtsche ende Hollandtsche Schepen schoten / ende soo seer met het lege Water doorschoten / dat sy met het wassende-water niet bruyckelijck en waren. Als sy ten lesten alsoo van haer Schepen over beyde de sijden ontbloot waren / door het vreeselijck schieten uyt de Forten / is Parmas volck / door aenhitsen van Camillo del Monte / weder vande plaetse Meester gheworden / nae 7. ofte 8. uren vechtens / niet sonder groote bloetstorten over beyde sijden: Want sy vijf mael zijn aengheballen / ende t'elcke reyse te rugghe ghesmeten / vande ghene die den Dijck in hadden / en haer begonnen te beschanssen / maer na dien de eerste troupen op den Dijck ghebracht / daer door seer kleyn gheworden waren / ende seer veel volcx verloren hadden / door het vreesselijck schieten van alle zijden / soo dat de Compaignie van Heraugiere van 200. Mannen op 13. ghekomen was / ende veel andere na advenant / hebbē sy gesonden om meer volcx ende assistentie / dies haer met den wassenden water versch volck ghesonden werdt van Lilloo / onder 't beleyt vanden Grave van Solms ende den Heere van Haultain Gouverneur van Walcheren / de welcke aenden Dijc komende / 't voorgaēde Krijghsvolck die haer uytermaten wel ghequeten hadden / en seer opinatelijck ghevochten / gheraden ghevonden gantsch te ververschen ende doen aftrecken / daer inne sy qualijck deden / om dat sy die hadden behooren te renforceren ende niet te veranderen / want 't leste opghebracht Krijghs-volck meynende te komen op een plaetse die alreede verovert was / ende daer het perijckel soo groot niet en was / siende de voorgaende afvaren met een goedt deel van Schuyten daer sy mede ghekomen waren / ende de voorgaende Schuyten soo beschoten ghebroocken ende ontstelt / dat veel van dien onghebruyckelijck waren / ende de perijckelen op den Dijck uytermaten groot / om dat Parma van beyden zijden seer furieuselijck op haer schoot / hebben die / aende zijde van 't Lant toe eerst de vreese ghekreghen / selfs al eer sy een half ure verdraghen hadden / 't ghewelt dat de ander soo veel uren hadden uytghestaen / ende sijn also na de schepen ghelloopen sonder dat hun bevel-hebberen die konden ophouden / ende maeckten alsoo den schrick aen d'ander zijde nae de Schelde / waer door ghesciede dat alle de opghewolpen Borst-weeringhen / ende oock die aende zijde nae de Schelde ten lesten vermeestert werden. Hier sprongh Parma selve tot den buyck toe in 't Water / met een Spiesse inde handt / als hy sagh / dat sijn Volck niet meer en wilde van dier sijden aenvallen / gemerckt de Engelschen en Schotten haer hier seer wel queten / doch aen d'ander sijde bloot eerst het Schip-volck vanden Dijck nae haer Schepen / 't welck haer Krijghs-volck den moet benam / so dat vande Zeelandtsche sijde eerst de vluchte begonde. Veel Volcx isser over beyde sijden ghebleven / die men wel over 2000. schatte / ende wel 600. Italianen ende Spaengiaerden / ende veel ghequetste: mede veel treffelijcke Spaengiaerden / ende andere vande sijde van Parma / als Alonso de Padiglia /

Parma wint den Couwensteynschen Dijc weder met groot bloetstorten / dē 26. Mey.

Oorsaecke vant verlies des Couwensteynschen Dyck.

Piedro Guerro / Cesar Bechino ende Alonso Piantanedo / Cerbeno da Monte / Mario Bottoni / ende andere / Ferante Spinola gequetst ende ghevangen / sterf t'Antwerpen. Den ouden Montdragon vocht selve te voete seer wel. Die van Antwerpen verloren haren Admirael Jacob Jacobsz Capiteyn / La Valdee / Chima van Oosten twee Enghelsche Capiteynen / met andere / oock veel Enghelsche ende Schotsche Soldaten / ende Borgherije: Van weghen Zeelandt bleef in 't leste afwijcken doot / den voorsz Heere van Haultain / de welcke niet konnende sijn volc ophouden / in 't wijcken sprongh in 't Water / meynende met hulpe van eenen Riem aen boort vande Schuyten te gheraken / dan missende den Riem te vatten / viel ter neder / ende door sijn scheut-vry Harnasch / ende swaer Casket / bleef te gronde / ende soo verdronck. Daer werden ooc ontrent 30. Schepen soo groot als kleyn verloren / met alle ghereetschap ende Gheschut / daer oock te vooren dat groot Vlot / datmen Fin de la Geurre noemde / in Parmas handen quam / 't welck daer ontrent aenden gront ghekomen was / sulcx dat hy met alle dese Schepen seer gesterckt werde.

Haultain doot gebleven.

Nae dese groote nederlage hebben die van Antwerpen den moedt geheel verloren / want soo sy Heerentals ende Brussel te vooren quijt waren / soo viel Mechelen / de Forten van Tongsken / Willebroec / en de Margriete / door ghebreck ende blootheyt van eenige Capiteynen / door dese nederlaghe in des Prince van Parmas handen / als wy eensdeels verhaeldt hebben: Waer op hy overweldighde alle de stercke plaetsen rondtom de Stadt / als de Huysen van Berchem / Stralen / Hoboken / ende quam het Coorn halen rondtomme de Stadt / die hier door van alle sijden ghenoech beleghert was. Daer werde oock verlorē de Boeren-schansse / die inviel / zijnde de uytterste Schansse nae de Brugghe / waer door alle hope / van yet op de Brugghe voor te nemen / wech ghenomen werde / om also langhs de Riviere gheholpen te worden / mits het perijckel daer mede veel grooter gheworden was / waer door men opentlijck begonste te spreken / datmen met den Prince van Parma behoorde te handelen.

Verliesen van die van Antwerpen / nae de nederlage vanden Couwensteynschen Dyck.

Maer boven al begonde het Coorn ten eynde te komen / 't welck alleen weynigen / als de Magistraet ende de Policije-Camer bekent was / welcke de sake soo wijselijcken beleydt hadden / als in gheen plaetsen ter avontuere meer ghevonden en is: Want sy het Broodt altijt genoech op eenen redelijcken prijs gehouden hebben / alle het belegh duerende meer dan een Jaer / doch het werdt wel slechter van diversche Granen ghemenght / waer uyt de soberheyt wel mochte ghemerckt worden: Ghelijck oock daer uyt / datmen den Brouwers alle haer Coorn-werck afghenomen hadde / tot elf duysent Veertelen / ende werden verboden te brouwen / soo dat de schamele lieden Water ofte anderen dranck drincken moesten: De rijcke menghden Wijn met Water oft droncken Wijn / daer van de Imposten ende Accijsen afghedaen waren / so dat den Wijn redelijcken koops was / te weten / den Rijnschen dry stuyvers den Pot / dat was ontrent 15. guldens de Ame. Men begonde doen te wenschen / datmen den voorslagh van Jenibelly / noopende de provisie van Coorn / hier vooren verhaelt / met den eersten in 't werck ghestelt hadde want 't ghebodt / van dat hem elck voor twee Jaren van nootdruft soude voorsien / hebben de rijcke qualijck ghenoech naeghekomen / uyt vreese dat het haer mochte afgenomen worden / ghelijck oock eensdeels ghebeurde / ende hoe wel daer twee mael Huyssoeckinghe ghedaen worde / soo brachte nochtans 't selve luttel by / ghemerckt den eenen Borger tegen den anderen / soo een hatelijcke sake niet geerne aen en nam: Ende also nu de noot begonde te dringhen / begonstmen te raedtslagen / datmen de menichte der onnutte monden soude uyt de Stadt seynden / te weten / Vrouwen ende kinderen / immers ten minsten leegh-gangers / Bedelaers ende vreemde: want men bevonde ofte berekende / dat de Stadt Antwerpen (daer men voor seecker hiel binnen te wesen ontrent oft boven de 85. duysent Menschen) ten tyde

van 't

In Antwerpen uyt gebreck geen Bier ghebrouwen / droncken Wijn ende Water / alle Imposten af.

Vijff en tachtigh duysent Menschē in Antwerpen / vereyschten 9. duysent Lastē Coorns Jaerlycks.

van't belegh / sonder het Vee / behoefde drp hondert duysent Veertelen Coren Jaerlijcx / dat is ontrent neghen duysent Lasten : maer desen voorslagh (nademael het nu spade was) en konde niet te wege gebrocht worden : want elck wilde zijnen vriendt / oft dat hem lieve was behouden : Eenighe/ die men seer wel derven conde/ werden uytgheset / maer quamen een ander Poorte weder in / door gunste vande Wachters / mits den ghemeynen Man zijnen noot noch niet ghenoech en gevoelde / ende dat sommighe aengaven / men soude de Roomsche Catholijcken uytseynden/ causeerde bynaest eenen oploop. Ende om de arme Borgerije, die sonder neeringhe waren/ oock contentement te gheven / vont men gheraden ende de selvighe ettelijcke Vendelen aen te schrijven/ ofte op te lichten/ als Soldaten / de welcke maer half Soudije hebben souden : maer by ghebreck van gelde en conden sulcke voorslaghen niet langhe dueren/want in 't leste niemant meer geven wilde / hoewel veel Borgers haer elck seer wel by leeninghe gequeten hebben / vele van henlieden leenende 16. duysent guldens / andere twaelf / acht / ende ses duysent guldens / min ende meer nae vermoghen boven alle de schattinghe : eyndelijck zijn sy oock ghenoech met muyterijen ende oploopen gequelt gheweest / alsmen 't Coren/ dat noch buyten eñ op 't Veldt was / soude inhalen / waer over den Colonel / Balthaser Moucheron / den last hadde : teghen den welcken de Ghemeynte haer stelden / roepende sy wilden Pays hebben/ende meer ander dingẽ / niet sonder groot perijckel van zijn leven / roepende dat sy hem wilden in stucken cappen: Maer den Borghemeester Aldegonde daer over komende / heeft de Ghemeynte versoet. Eenighe Autheurs van dese muyterije ghevanghen zijnde / werden uyt de handen vande Magistraet met gewelt verlost / ende wert opentlijck gheroepen/ datmen accorderen soude.

Verscheyden Oploopen t'Antwerpen.

Ut dese voorseyde swaricheden begonden oock de stantastighe den moedt verloren te geven / principalijck de Magistraet / dien 't gebreck ende noot van Coren bekent was / daer sy ten lesten den Borghemeester Aldegonde oock toe brochten / vreesende dat soo de noot / die sy wisten dat de Ghemeynte korts soude moeten voelen / uytborstede in eenen oploop/ op soo veel weygherens van Accoordt / datter niet dan den uyttersten ondergangh ende Moordt soude te verwachten wesen : waeromme sy goedt vonden met Parma te handelen/te meer/ghemerckt ontrent ten selven tijde/ rechts dien dagh als d'eerste Ghedeputeerde van Parma weder-ghekeert waren / den Griffier Lieven Caluard inde Stadt ghesonden/ quam van weghen de Staten van Hollandt/ welcke seer slechte hope brochte : te weten / soo sy 't noch drp Maenden souden houden konnen / datter eenen Leger van 7. duysent Peerden / ende 12. duysent Voetvolcks / te Velde ghebrocht soude worden / tot haer ontset / ende daerentusschen soude men noch proeven wat men te Water soude moghen doen. Die van Antwerpen vreesden / dat in soo korten tijdt soo veel Peerden ende Voet-volck niet wel soude konnen reede wesen / ende dan wasser noch aen de Victorie te twijffelen / midts dat Parma daer-en-tusschen hem oock stercken conde/ ende het soude te vergheefs zijn/ ende ongeraden / datmen de gheheele Vlote tot sulcken twijfelachtigen aenslagh soude wagen / soo men verseeckert ware / dat de Stadt noch drp Maenden conde uythouden. Aengaende d'Engelschen/die onlanghs in 't Lant aenghekomen ende noch ongewapent waren / daer waren sy oock van verwittight/ ende hadden in 't leste oock selve Brieven vande Koninginne van Enghelandt ontfanghen / welcke henlieden hulpe toeseyde : maer daer wert oock wel scherpsinnighlijck op gediscoureert/ghelijck dan den noot ende angst / den Menschen daer toe pleegh te dringen : Want om sulcks te doen moesten sy haer te Lande ofte te Water ontsetten. Te Lande en konden sy niet tijts ghenoech soo veel Peerde-volck hebben sonder 't welck sy niet en konden uytrechten: Te Water / daer het exployt meer met Schipvolck ende Schepen / dan met Soldaten moeste gheschieden/ daer moestmen de Brugghe ende passagie met gheweldt openen / om 't welck te doen/ men gheen meer Schepen teffens ghebruycken en konde dan de breede der Rivieren lijden mochte / waer toe sy Volcx ende alles ghenoech hadden/ om alle haer Schepen ende Galleyen te versien / ende uyt te rusten / maer dat soude moeten gheschieden met den Noordt-westen Windt / ende soo die voorste gheen Victorie en souden konnen vechten / en soude by avontuere ghebreck van Windt ende Ghetijde / gheen middel van wijcken wesen / waer door die anderen niet anders dan Canonaden souden hebben te ontfanghen / sonder voet aen Landt te konnen stellen oft oock vluchten / ende souden over sulcx de voorste meer bekommeren dan helpen : want het perijckel groot was/ door de menichte van 't Gheschut van beyde zijden des Landts/ ende vande Oorlogh-schepen/die Parma nu seer veel bekomen hadde/ al en ware daer gheen Brugghe gheweest / daerom / om wel te doen/ ende met het minste perijckel/ soude sulcx niet daegs/ maer des nachts moeten gheschieden / ende daer toe moestmen verwachten / dat de Windt met het Ghetijde paste / 't ghene oock maer twee oft drp daghen in een geheel Maendt konde ghebeuren/jae somtijdts soude oock 't selfde niet eens in een geheel Jaer ghevallen : Ende dit was oock Somer-daeghs / overmits de korte nachten / niet wel doenlijck / ende oock 's nachts was het uytermaten periculeus / overmits de drooghten / die daer ontrent inde Riviere laghen/ de welcke sy schouwende / souden lichtelijck door donckerheyt malkanderen beletten ende bekommeren. Dese selvighe meyninghe/ welcke die van Antwerpen hadden / aengaende de onmogelijckheyt des ontsets langhs de Riviere / was oock te vooren bevestight gheweest in Zeelandt / want by alle Zee-Capiteynen wast ghehouden ondoenlijck ende ongheraden / als namaels ghebleecken is byde Gheschriften/ met haren handen onder-teeckent / welcke sy eendrachtelijck den Admirael van Nassouwen overgaven/ niet teghenstaende de groote ghereetschappe / die sy ter contrarien thoonden / alsoo zedert bevonden is.

Discours op 't Ontsetten van Antwerpen.

Swaricheden des ontsets vã Antwerpen / selve bevestight by handtteeckeninghe vande schipsCapiteynen.

Antwerpen t'ontsetten niet doenlijc ghehouden/ attesteerden alle de Zee-Capiteynen.

Dese dinghen rijpelijcken t'Antwerpen overleydt zijnde / ende datmen langhe de Requesten ende het gheroep der Ghemeynten wederstaen hadde / soo worden ten lesten ghesonden nae Parma / den sesten Julij/ den Borghemeester Aldegonde / den Heer van Duffele/ den Heer van Schoonhoven/ en Hessel/ om te ghevoelen of Parma soude willen verstaen tot een generael Accoort / met vergheetenheyt van alles watter ghepasseert was / ende tot eenighe vrijheydt van Religie / bevrijdinghe van Kasteel ende Garnisoenen / met onderhoudt vande Privilegien : Maer hy gaf haer/den twaelfden Julij/bescheede antwoorde, namelijck / dat hy hem verwonderde / dat sy met gheen ander authoriteyt van handelen gekomen waren / ende toonden meer ghekomen te zijn / om sijn meeninghe te ondertasten/dan andersins: hy mochte wel lijden / dat sy arbeyden / om d'ander Landen tot reconciliatie met den Koningh te brenghen / maer also dat langh werck ware/ docht hem best/ daer-en-tusschen dat sy van haer particulier behoorden te handelen / dat hy hem selven verseeckert hiel / dat sy niet nieus in 't stuck vande Religie souden versoecken / maer haer Stadts versekertheyt gheheel stellen tot 's Koninghs discretie/ alsoo zijnse met dese antwoorde ghekeert : daer-en-tusschen meer swaricheden gegroeyt zijnde/ sonden sy hem 22. Ghedeputeerde / met last van te handelen op 't rapport ende aggreatie / ofte daer-en-tusschen noch eenige bystandt hadde mogen komen / gemerct de Wint wat Noortwest waeyde : Maer eyndelijck tot het uyterste ghenoegh ghekomen zijnde/ hebben sy na state ende gheleghentheydt der Stadt / een redelijck Accoordt ghemaeckt / 't welck wert den 17. Augusti van beyde zijden tot Beveren onderteeckent. De Ghedeputeerde waren van alle de Leden der Stadt / namelijck den Borgemeester Jonckheeren Philips van Marnix/ Heere van S. Aldegonde : Willem van Merode / Heere van Duffele : Jan van Schoonhoven / Ridder : Meester Andries Hessels : Meester Mattheus de Lannoye/ Schepenen : Loys Megane/ Cornelis

Antwerpen seyndt eerstmael aen Parma / den 6. Julij.

Eerste antwoordt van Parma aen de Ghedeputeerde van Antwerpen.

Antwerpen seyndt 22. Ghedeputeerde/ die accorderen met Parma/ den 17. Augusti.

Pruy-

1585.

Pruymen / Philips de Landt-metere/ oude Schepenen: Adriaen Bardoul / Hooftman vande Poorterije: Jan de Weert/ Gillis Santijn/ Wijcmeesteren: Hendrick van Offele/ oudt Wijck-meester: Aernout Boudewijs Deken vande Bereyders: Gulliam van Schoten / oudt Deken van der Meersen: Jan Goddijn/ oudt Colonel: Loys Mallepart / Colonel: Herman van Dadenborgh/ Deken vanden jonghen Voetboghe: Heyndrick van Erp / Deken vande ouden Handtboge: Jan Rademacher/ Johan Garijn/ ende Dierick van Os/ Capiteyn/ al volkomelijck geauthoriseert. Dese hebben ghehandelt met de Presidenten ende Raedts-heeren/ Pamele / Assonleville/ Richardot / ende vander Borgh / in teghenwoordigheydt vanden Audiencier Verreycken / in effect als volght:

Tractaets effect vande reconciliatie van Antwerpen met Parma den 17. Augusti.

Ten eersten / dat die van Antwerpen haer wederomme begheven onder de ghehoorsaemheydt vanden Koningh/ als Hertoghe van Brabant / als sy vooren waren: Afgaende alle andere Tractaten/ alsoo ooch de Hertoghe van Parma inden name vanden selven haer wederomme ontfangt/ om met alle Vaderlijcke soeticheydt/ als goede Vassalen/ ghetracteert te worden met de reste van Brabant/ verklarende zijn meyninghe te wesen / de oude alliantien met den Rijcken/ Princen / Landen ende Steden / op 't stuck vanden Koophandel aengegaen/ te onderhouden.

Voorts een generale vergetinghe ende vergevinghe van alle de mishandelinghe / soo wel der Borgeren als Overheden / ende van alle de Kameren ofte Collegien / soo die ten tijden vanden Eertz-Hertogh Mathias/ als vanden Hertogh van Alenson mochte begaen wesen.

Die van Antwerpen werdt vergunt 4. jaren hen in 't stuc van Religie te resolveren.

De ghene die van ander Steden daer ghevlucht waren/ sullen vry mogen vertrecken/ oock alle uytgewekene wederkeeren: Om de Stadt niet van Volck te ontblooten/ sullen alle Borgheren daer mogen blijven / sonder ondersocht te worden in 't stuck van hare Conscientie / ofte ghedwongen tot nieuwen Eedt/ om 't feyt van Religie / den termijn van vier volgende Jaren/ midts aldaer levende in stilheyt/ sonder disordere ende schandael/ om hen daer en tusschen te beraden ende te besluyten / of sy souden willen leven in de oeffeninghe vande Roomsche oude Catholijcksche Apostolijcke Religie/ ende ingheval le niet/ middelertijdt te moghen vrijelijck uyt den Lande vertrecken/ met volle ghebruyck ende dispositie van hare goederen / ende komende te sterven buyten ofte binnen den Lande/ sonder Testament te maken/ sullen haer goederen volgen de naeste Erfghenamen/ in directe ofte collaterale linien.

Dat reciprokelijck de Koningh wederomme sal treden in sijne Domeynen / Goeden/ Rechten / ende Actien/ so oock alle Prelaten/ Geestelijcke Persoonē/ Kloosters/ &c. oock Wereltlijcke Persoonen/ gevolgt hebbende de partije des Koninckx/ om de selve Goederen over al/ daer sy die sullen vinden/ te aenveerden/ al waren die verkocht oft verbreemt/ uytgenomē 'tgene gheappliceert ware tot fortificatie der Stede / Straten/ Marcten/ waer op Commissarisen sullen gheordonneert worden / om die weerde te recompenseren/ oft andersins te ordonneren.

Sullen oock genieten de achterstellen/ behalven de vruchten ende inkomen van onroerende goederen/ wesende gheimployeert by laste vande Magistraten/ de roerende goeden sullen by ordinaire Justitie geeyst ende aengegrepen mogen worden.

Tot vorderinge vanden Koophandel/ souden gheopent worden alle Brugghen / passagien ende Havenen/ betalende ghewoonlijcke Tol/ ende soude ordere ghestelt worden op 't stuck vander Munte: Dat de Stadt soude moghen behouden haer Impositen ende lasten/ gheduerende dese Oorloge opghestelt/ tot betalinge van haer schulden ende Renten/ aende ghene die niet onder den Vyandt ghesetén zijn: Dat alle haer Privilegien/ soo generale als particuliere / sullen onderhouden worden/ als voor de troubelen.

Dat alle die willen vertrecken met Vrouwen ende kinderen/ ende roerende goederen/ dat sullen moghen doen t'allen tijden / te Water ofte te Lande / sonder Paspoort / ende die vertrecken sullen in neutrale plaetsen/ oft onder des Konings gebiet gelegen sullen mogen gaen/ keeren/ handelē/ ende hare goederen genieten/ roerende ende onroerende/ ende disponeren nae haer goet-duncken: Desgelijcks de Schippers met haer Schepen / ten ware zijne Hoocheyt de Schepen gebruycken wilde/ mits betalende de weerde. 1585.

Die souden willen vertrecken inde Provintien/ noch niet ghereconcilieert/ om daer ordere in haer saken te stellen/ sullen mogen weder-keeren binnen den termijn van ses Maenden / om te woonen onder den Koningh/ oft in Neutrale plaetsen.

Op dat de Borgheren voor de schulden ende lasten vander Stadt/ niet bekommert ofte gearresteert souden worden / sullen sy termijn van een Jaer hebben/ om middelen daer toe te ramen.

Ende also het redelijcken ware / dat de afgebroken ende afgeworpen Kercken weder op gemaeckt werden / souden de Magistraet / ende Leden der Stadt/ daer toe ramen eenen goeden ende bequamelycken voet/ tot minder quetsinge der selver.

Die wilden vertrecken langhs de Riviere/ souden van Schepen tot redelycken koste voor haer ē haer meublen geaccommodeert worden/ mits Borge stellende/ dat de Schepen weder souden keeren.

De gevangenen over beyde syden souden ontslagen worden/ midts betalende haer kosten/ uytghesondert den Heer van Teligny / Lanous sone / aenden welcken zijne Hoocheydt niet mochte roeren / maer soude by den Koningh nae sijn vermogen intercederen.

Souden overleveren alle Artillerije / Amonitie/ Schepen ter Oorlogen: Eñ sijne Hoocheyt daer komende / soude in Garnisoen stellen 2000. Soldaten/ ende twee Benden Peerden / beloovende soo die van Hollant ende Zeelant haer vereenighden/ en soude de Stadt niet beswaert worden/ noch met Kasteel noch Garnisoen / maer so die Stadt soude Frontier-stadt blijven / soude hy met weten vande Magistraet ende andere advijseren / op de middelen vande Stadt te versekeren.

Hoewel sijne Hoocheyt ghenoech gefondeert was/ om op de Stadt te verhalen een deel vande onkosten des beleghs / soo was hy nochtans te vreden / dat sy alleen betalen souden de somme van vier hondert duysent gulden/ op redelijcke termijnen. Antwerpen was te betalen vier hondert duysent guldens.

De Heer van S. Aldegonde soude beloven eñ sweeren geene Wapenen teghen den Koningh in een Jaer te draghen. Ende dit Accoort was alsoo onderteeckent/ den 17. Augusti/ tot Beveren/ by sijne Hoocheyt Alexander, ende byde Gedeputeerde voornoemt.

Dit Tractaet werdt t'Antwerpen ghepubliceert/ den 20. Augusti/ ende is in Druck uytgegaen/ waerom wy maer den inhout hebben verhaelt: Het is seer vorderlijck den Borgers ende Ingesetene geweest eñ is 't gracelijckste ghewеest van alle de overgegheven Steden/ principalijck dien/ welcke de Gereformeerde ende de Landtsaten toeghedaen waren: die gheresolveert hebben de Stadt te verlaten/ die hebben mogen vry vertrecken waer sy wilden/ sonder bekommeringhe/ met goet/ Wijf ende kinderen/ wanneer het haer best ghelegen ware: die oock noch eenen tijdt langh blijven wilden / mochten vier Jaer langh vrijheydt van Conscientie ghenieten/ sonder eenigen dwangh: Maer midts dat veele vreesden / dat het Contract niet wel ghehouden soude worden/ ghelijck wel in ander Steden was gheschiet/ vertrocken veel in 't eerste weech. Den Prince van Parma / 't zy uyt sijn eygen aengeboren deucht/ ofte om d'ander Steden daer mede te locken/ heeft in 't eerste seer redelijck ghehandelt: Maer An. 1588. heeftmen ettelijcke/ onder ander een Capiteyn Pieter van Liet van Aken t'Antwerpen gekomen zijnde/ gebangen geleyt/ ende na dat hy weder ontslagen was/ werdt hy uyt de Stadt ghebannen/ 't welck den Prince van Parma/ over 't Heer in Vlaenderen zijnde / (den selven Pieter van Liet daer over klachtigh) confirmeerde gheschiedt te wesen / om dat hy ghevraeght / antwoorde / dat hy niet Roomsch Catholijck en was.

Lof des Pr. van Parma.

Vluchte uyt Antwerpen/ mistrouwende het contract.

Het was grootelijcx te verwonderen/ dat den voorraet van 't Koren oft Broodt niets duerde tot dat de Stadt haer over gaf/ ende effen nu geheel opgegeten was/ so dat sy haer weynighe daghen langer niet en sou-

Lof des Magistraets in 't verbergen des Korens noot, tot de uyterften nochtans beschuldicht.

en souden hebben konnen onthouden / waer over de voorsichtichheyt des Magistraets te prijsen is: want drie daghen nae het overgeven en wasser geenderhande Broot om gelt te bekomen / alsmen soude dencken / dat het versteken ende verborgen Broot nu behoorde ten voorschijn te comē / op hope van beter coop: waer over bycans eenen grooten oploop was gheresen / soo vande Gemeynte als van 't Schip-volc en̄ Krijghsvolck / op Forten ende Schanssen liggende: want een ghemeyn Broodt wert verkocht tusschen Vrienden / voor 24. stuyvers / sulcx datmen aende Commissarissen / van weghen den Prince van Parma / moeste versoecken Broodt van buyten te laten inde Stadt brenghen / de welcke dat niet geerne en consenteerden voor al eer dat alle de Forten van 't Krijghs-volc geruymt waren / ende verwonderden haer seere / datmen dien uytterlijcken noot soo langhe soo bequamelijck hadde konnen bedecken / seggende / dat sy noyt soo bedroghen waren: 't welck oock d'oorsake was vande opsprake ofte beschuldinghe des Magistraets / ende boven al vanden Borghemeester Aldegonde / als die de Stadt sonder noot overghegeven soude hebben: Want den ghemeynen Man tot den lesten toe altijdt Rogghen uytgedeylt was / ende hadden altijts Witte-broodt te koopen ghevonden / nits datmen de ghemeyne Backers noyt haer Tarwe afgenomen hadde / maer wel gedwonghen haer Witte-broot tot redelijcken prijse te verkoopen: Waer door sy noyt 't ghebreeck begrypen konden / ofte verstaen datmen alsoo uyt honghers noot een Stadt soude moeten overgeven: Maer wat 't Schip-volck en̄ Kryghs-volc op de Schepen ende Schanssen behoefden / en was den ghemeynen Man niet bekent / maer alleen de Overheyt. Sy hadden nu 13. Maenden langh haer Riviere door den Prince van Parma bekommert en̄ gheheel gesloten gehadt / bykans van alle Schip-vaert / die welcke eertydts in Antwerpen seer groot geweest is.

Aldegonde geeft uyt Apologie tot zijn verantwoordinge over het overgheven van Antwerpen.

De voorsz beschuldinghe van Aldegonde liep soo verre / dat hem verboden wert in Hollandt ofte Zeelandt te komen / waeromme hy een kort verhael van den staet van Antwerpen (dienende voor Apologie) in Drucke heeft laten uytgaen / ende door dien is hy (teghen het Verbodt) in Zeelandt tot Souborgh getrocken / gevende Requesten over om tot sijn verantwoorden te komen / sijn beklagers te mogen sien ende spreken / maer niemant en isser verschenen / waeromme hy hem meestendeel sints aldaer onthoudē heeft.

Oordeel van den Heere vā la Nove / over de Heer van S. Aldegonde en̄ overgheven van Antwerpen.

De Heere van La Nove / een oudt ervaren ende vroom Krijghs-overste / ende hem daer op verstaende soo wel als yemandt anders van sijnen tyde / gehoort hebbende dat de Heere van S. Aldegonde / was seer verdacht ende beschuldight / over 't verlies van Antwerpen / schreef daer over aen eenighe zyne Vrienden / hem grooten lof naeghevende / als te wesen een Personagie weerdigh ghebruyckt te worden / trouwelijck de Religie / en̄ den Vaderlande toe ghedaen / dien hy wel wiste suyver van herten ende van handen te wesen / en̄ datmen hem het verlies van Antwerpen niet wijten en konde / want hy de Stadt niet eer overghegeven hadde / voor dat die niet langher te houden ende helpen en was: Want al hadde hy selve aende Staten syde gheweest met 12. duysent Mannen / soo en soude hy dat niet konnen helpen ofte ontsetten hebben / ghemerckt de groote en̄ superbe ghebouselen / Schanssen / en̄ defensien der Spaengiaerden / die hy als voor onwinlijck hielt / en̄ daerom waer hy weert allen lof / en̄ ghelyck als Verraders des Vaderlandts alle straffe verdienden / soo verdiende hy ter contrarie groote beloonninghe: hy vergheleke hem eensdeels by den Roomschen Borgemeester Terentius Verro, die by zijnen schulden verloozen hebbende den grooten slagh by Cannas, als yeghelijck meynde / dat hy binnen Roomen niet meer soude dorven komen / werdt ghepresen / om dat hy hem weder by sijn mede borgeren begaf / om sijn leven met haer noch op te setten voor 't Vaderlandt / 't welc inden uytersten noot was ghekomen / daer mede toonende / dat hy daer van noch groote hoope hadde.

Parma ontfanght het Gulden Vlies inde Schansse tot Calloo.

Dē Hertoch van Parma is indē Schāsse tot Calloo / tot vereeringhe ende vercieringhe sijner Victorie over Antwerpen by den Grave van Mansvelt van 's Konings wegen gegeven het gulden Vlies / met behoorlijcke Ceremoniē: Also is hem bereyt een triumphante inkomste tot Antwerpen / terwyle die vander gereformeerde Religie vertrocken / ende plaetse maecten / welcke den 20. Augusti / haer leste Predicatie deden / met grooten yver ende droefheyt. Ten selven dage zijn de uytgeweke Geestelijckheyt / Papen ende Monicken weder ingekomen / possessie van haer Kercken ende goeden nemende met blijschappe.

Triumphāte inkomste des Hertogs van Parma tot Antwerpen.

Daer na den 27. Augusti / is den Prince vā Parma t'Antwerpen triumphantelijcken ingereden / met ontrent 20. Vendelen / so Walsch als Duytsch Kryghsvolc / en̄ drie Cornetten Peerden. Aende Keyser poorte ontmoete hem op eenen triumphantē Wagen Antwerpia, met andere Nymphen verselschapt / die hem willekom hieten. Op de Meerbrugge hadden de Genevoysers hem een Columne Rostrara opgerecht van de Ordre Dorica, hooge met het Pedestael tusschē de 90. ende 100. voeten / daer op des Hertogs Statua ofte Beelt stont / als eenen Alexander / den Hertogh seer gelijckende ende op 't antijcx gekleet. Voor het Huys van Poortugael / inde Hooghstetter-strate / hadden de Poortugiesen eenen grooten Vogel Phenix kostelijck ghemaeckt / in eenen nest sittende / met uytghespreyde vleughelen / bykans de strate dweers over reyckende. Van daer is de Prince gekomen inde groote Kercke / aldaer Te Deum laudamus gesongē wert. Van daer is hy op de Marckt ghekomen / daer waren voor het Stadthuys ghestelt seven Statuen van 7. Planeten / van Koper gegoten by Jacques Jongeling / ende eenen Koperen Bachus inde middel vande Marckt. Van daer is hy / so langhs de hooge strate / na het Kasteel gereden / vindende onder wegen den Olyphant / den Walvisch / ende een konstigh Schip / ende ten lestē twee Obelissen / daer hy door reedt / oock mede onder een Arche triumphale, tot in 't Palleys van 't Kasteel. Daer naer werdt alle het Gheschut dickmael afgheschoten / ende alle Klocken luyden drie daghen langh tot verscheyden reysen. Hier naer verstelde de Prince van Parma de Wet ofte Magistraet den 8. Septembris / makende Heer Edvaert vander Delft / ende Adriaen van Heylweghen / Borghemeesters / ende onder de Schepenen stelde hy eenighe: die te vooren gebannen waren.

Kasteel t'Antwerpē weder opgemaeckt.

Daer nae dede hy alle het Gheschut der Stadt op 't Kasteel voeren / ende stelde dat tegen de Stadt / daer mede vullende dat deel des Muers datter afghebroken was / ende liet beginnen het Kasteel weder toe te sluyten ende op te bouwen / met conditie (alsoo men seyde) als de andere rebellighe Landen oock weder souden ghereconcilieert wesen / so soude dat weder afgebroken worden: Also werdt dat weder volmaeckt op de forme als het eerst gheweest was / wel gheacht zynde het sterckste Kasteel van maecksel van gheheel Europa.

Opkomste ende magnificentie der Stadt van Antwerpen.

Voor / ofte tot dit belegh toe / was de Stadt van Antwerpen tot haer hooghste magnificentie / staet ende glorie ghekomen / ende wenschen / (als onsen lieven Vaderlande) daer weder eens toe komen mochte. Een Stadt / die in dese leste drie hondert Jaren in Koophandel / neeringhe ende edificien / seer toegenomen hadde: want An. 1314. was die Stadt vergroot / ende de oude S. Joris ende Kipdorp-Poorte ghemaeckt / ende Anno 1324. quamen daer binnen vijf groote Galleyen ofte Galcassen / ofte groote Schepen uyt Italien / vol goederen gheladen / als Specerijen ende Zijden / ende continueerden de selfde Vaert Jaerlijcx by de hondert Jaren gheduerende / ende den vreemden Koopman quam daer allenskens resideren / ende sijnen handel drijven: Want wy vinden dat Anno 1345. het Cellebroeders Klooster van een Duytsch Koopman / genaemt Hendrick Suyderman / ghefondeert werdt: Desghelijcx Anno 1354. van eenen anderen Hooghduytsch het Derde-Orden Clooster. Ende was ontrent die tydt al een fraey Stadt / want Anno 1338. daer veel Heeren vergaderden / als den Koningh Eduaert / den derden van Enghelandt / met sijn Koninginne Philippa dochter van Henegouwe / met de Hertogen van Kleve / Ghelre / ende andere omliggende Vorstē / daer de Koninginne in S. Michiels Klooster baerde

Koninginne van Engelandt t'Antwerpen in 't kinder bedde gelegen.

1585.

eenen sone Lionel / daer de Koningen namaels uyt-ghesprooten zijn. Dese Stadt is allensken soo ghegroeyt aenghenomen ende ghefloreert, dat sy de treffelyckste Koopstadt van Europa ghewoorden is / als eensdeels in Lodewyck Guicciardyns beschryvinghe te lesen is / soo dat sy in neeringe ende vertieringe alle ander Steden passeerde / welcke neeringhe af te meten is / datmen meermael op eenen Marck-dagh ofte Getijde / van alle gewesten ende plaetsen daer heeft sien aenkomen tusschen de acht ende neghen hondert Schepen. Oock isser op de Viskoopers Kamer in haer Memorialen te sien ghenoteert / datter op eenen dagh tot Antwerpen aenkomen waren / ter Vischmarckt te verkoopen / vijf en tseventich duysent versche gevangen Schelvisschen / al levende / van diversche plaetsen met Water-schepen uyt der Zee ghebrocht / die alle aldaer binnen den selven daghe verkocht / verhandelt eñ vervoert wert inde omliggende Steden ende Vlecken / ende dat / behalven allen anderen Zee-visch / ende versch Water-Visch / in grooter abondantie.

In Antwerpen op eenen dagh aenkomen over 800. Schepen / ende 75. duysent versche Schelvisschen op eenen dagh verkocht eñ vertieert.

Wy hebben gesien een Calculatie / dat Antwerpen in 't voorgaende Jaer / eñ leste Jaer / in 't belegh wel hadde inkomende boven de 1726. duysent Gulden Jaerlijcx / op Impositen / Accijsen, Tollen / &c.

Inkomste der Stadt Antwerpen.

Maer dese groote neeringhe / macht ende glorie / der Stadt Antwerpen / is oyt sints dit innemen by den Hertogh van Parma ghesmolten ende vergaen / ende daghelijcx meer vergaende / ende in ander Steden haer verdeylende / sonder apparentie van beteringe / so lange d'Oorloge duyrt / zijnde Garnisoenen ende Kasteelen / vyandt van allen vrijen Koophandel / ende dwanck in Religie / dese soo heftich by Jesuijten gepreeckt / ende d'andere byde vreemde regeringhe eñ d'Oorloge gevordert. Dan Antwerpens name floreert in grooter fame / door sijn eerlijcke Borgheren / ende trouwe kloecke Kooplieden / inde omligghende ende vreemde Landen / door de inlandtsche Oorloge verstroyt ende verbreydt / ende meest alle de Weerelt / door haren trouwen / eerlijcken ende ghschickten Koophandel-drijven / als in Polen / Moscovien / Turckijen / Asien / Africken ende Barbarijen / beyde de Indijen / Oost ende West / gheen plaetse nauwe wetende te noemen / daer de Kooplieden van Antwerpen niet bekent zijn / ofte die sy onversocht / ofte onbeseylt laten.

Onderganck der Stadt.

Lof der Kooplieden. vã Antwerpen / alle de Weereldt over hanterende.

Het begrijp / omgrijp / ofte circumferentie van dese treffelijcke Stadt Antwerpen / hebben wy goet ghedocht hier by te beschrijven / als dat sy is met het Kasteel in 't ronde wijt 5635. passen / elcken pas van twee treden / ofte sonder het Kasteel 4634. passen / als ghenoech blijckt / zijnde tusschen de Christerne ofte Dijc-poorte tot de Krooné-borgh-poorte 1895. passen. De Brugghe by Kroonenborgh is langh 116. passen / ende voorts tot aen de buyten-poort by het Kasteel 220. passen : vande buyten-poorte voorts om 't Kasteel tot aende Keysers-poorte zijn 1407. passen : vande Keysers poorte tot aende Kip-dorp-poorte zijn 737. passen : vande Kipdorp-poorte tot aende Roy-poorte zijn 480. passen : ende vande Roy-poorte tot aende Dijck-poorte voorsz / zijn 780. passen : maecken t'samen 5635. passen / ofte aftreckende de Brugghe ende ronde van 't Kasteel 1743. passen / ende daer vooren / ende in stede stellende de lenghde van Kroonenborgh-poorte binnen tot aende Keysers-poorte 742. passen / sal den omgrijp / 't Kasteel uytgesloten / maer wesen 4634. passen.

Omgrijp der Stadt Antwerpen.

Aldus bevindtmen / dat Antwerpen niet veel minder is dan de Rijcx-stadt Keulen / alwaer dat nochtans meer dan 100. Toelasten ofte voeyeren Wijns binnen de Mueren wassen / welcke Stadt is wijdt van S. Cumbertus tot aenden Beyer-thoren 2000. passen : van den Beyer-thooren tot aen de Wijer-poorte zijn 1500. passen : vande Wyer-poorte tot aen der Hanen-poorte 463. passen : vande Hanen-poorte tot aende Eyghelsteyn-poorte zijn 1545. passen : ende vanden Eyghensteyn tot weder S. Cumbertus zijn langs binnen 490. passen / t'samen 5998. passen van twee treden.

Omgrijp der Stadt Keulen.

1585.

Den Prince van Parma nu hebbende de Koopstadt van Antwerpen in sijn handen / soo heeft hy een Ordinantie ofte Placaet in 's Koninghs name doen publiceeren / op 't feyt vander Munten / by forme van Tolerantie / tot dat andersins daer van mochte worden gheordineert / om dat alle Waren tot hooghen pryse waren ghekomen / alsoo het gheldt door den Krygh ende 's Menschen giericheydt tot hoogher weerde vervallen was : want midts dat de Oorloghe de goede Wetten kleyn plaetse gheven / soo heeft een yeghelijck vervordert 't gheldt hoogher uyt te gheven dan de Ordinantie ofte Tolerantie was / elcke onschuldt doende / 't selve alsoo ontfanghen te hebben / ofte soo van andere / ofte in andere plaetsen alsoo uyt-ghegheven te worden / ende de Landen met den anderen in Oorloghe staende / soo sochte elck sijn voordeel daer inne.

Permissie ofte toelatinge op den loop van de Munte den 4. Octobris Anno 1585.

Alsoo heeft den Prince van Parma by Placate / van date den 4. Octobris / Anno 1585. een Ordonnantie op de Munte doen publiceeren.

Dat niemandt den Gouden Reael niet hoogher dan vijf Guldens soude mogen uytgeven.
Den Gulden tot twintich stuyvers / ofte veertigh grooten Vlaems.
Den Karolus Gulden / tot xxxiij. stuyvers.
Den Gout-gulden van Duytslandt / twee Gulden ende acht stuyvers.
Den Philippus Daelder / tot ijz. Gulden.
Den Rijcx-Daelder / tot ij. Gulden ende vijf stuy.
Den Spaenschen enckelen Silveren Reael / tot vijf stuyvers ende een oortgen / ofte thien ende een half Grooten Vlaems.
De Vier-stuyvers-penningen / tot ses stuyvers.
Den ouden stuyver / tot jz. stuyver. De dobbele ende halve nae advenant verhooght.
Den Franck van Vranckrijck / tot xx. stuyvers.
Den Franschen Testoen, tot xiiij. stuyvers.
Den Franschen Stuyver / tot ij. Grooten Vlaems / ofte een Stuyver : ende op dien voet voort alderhande Munten.

Diergheliijcke Ordinantie hebben die van Hollandt met de Gheunieerde Landen in Augusto daer aen volghende oock ghemaeckt / onder den naem van den nieuwen Gouverneur Robert / Grave van Lycester / &c. ghepubliceert / maer meestendeel wat hoogher dan Parmas ordinantie / als den Gouden Reael twee stuyvers hoogher / de Fransche Kroone eenen stuyver / den Angelot vijf ende een halven stuyver / ofte elf grooten Vlaems / tot vorderinge van de Engelsche / ende soo nae advenant. Verbiedende alle Fransche / Italiaensche / Portugaelsche / Loreynsche / ende diergelijcke silvere Munten (midts dat die vele ghescroopt ende vermindert waren in ghewichte) ganghbaer te wesen / maer sy verklaerden die voor Billoen / ende ghesmolten te moeten worden.

Om dat wy in 't eerste Boeck deser Historie verhaelt hebben de Valuatie ende loop vanden Ghelde hier te Lande / ten tijde van Keyser Maximiliaen Anno 1489. ende daer nae de Valutie by tijden den Keyser Karolus den V. Anno 1520. ende 1552. soo hebben wy goedt ghedocht dese Tafel ofte Nota hier by te voeghen / van eenighe der voor-ghenoemder Munte / om daer by te sien de veranderinghe / die den tijdt van hondert Jaren mede brenght.

Tafel van den loop des gheldts dese hondert 24. Jaren.

Ten tijden van Keyser Maximiliaen /	An. 1489.	1520.	1552.	1586.	1598.	1607.	1613.
Den Roosenobel van xxxij. tot xxxij. eñ een vierendeel int Marc / tot —	Lxvj. st.	Lxxxvz. st.	xcvj. st.	Cxliiij. st.		Clxix. st.	Clxxvj. st.
Den Henricus Nobel van xxxvz. tot xxxvj. in 't Marck / tot ——	L. st.	lxxv. st.	lxxxiiij. st.	Cxxviij. st.		Cxlviij. st.	Clvj. st.
Den Angelot van xlviij. ende xlviij. eñ een vierendeel in 't Marck / tot —	xxxvij. st.	lvij. st.	lxiij. st.	C. st.	Cviij.	Cxij.	CXvij. st.
Den goudẽ Leeuw van lviij. eñ lviij.							

1585.

	1489.	1520.	1552.	1586.	1598.	1607.	1613.
ende een vierendeel int Marc/tot —	xxx.st.	xliiij.st.	xlviij.st.	lxxiiij.	lxxxv.st.	lxxxvj.st.	xcij.st.
De Fransche Sonne-Kroone van lxxj. in 't Marck/tot —	xxiiij.st.	xxxvj.st.	xl.st.	Lx.st.	Lxv.st.	Lxx.st.	Lxxiiij.st.
Den Andries Gulden van lxxiiij. in 't Marck/tot —	xx.st.	xxix.st.	xxxij.st.	xlix.st.		Lvj.st.	Lix.st.
De Ducaten van Hungarien/ &c. van lxix. ende lxx. in 't Marck/tot —	xxvj.	xxxix.st.	xlj.st.	lxiiij.st.	lxxij.st.	Lxxvj.st.	Lxxx.st.
De Duytsche Gout-guldē van lxxiij. ende lxxv. in 't Marck/ tot —	xviijʒ.st.	xxviij.st.	xxxj.st.	xlviij.st.	liiij.st.	Lv.st.	Lviij.st.
Den Silveren vier-stuyvers penning/ was —	—	iiij.st.	iiij.st.	vj.st.			vj.st.
Den Stuyver was —	—	j.st.	j.st.	ij.st.	ij.st	ij.st.	ij.st.
Den dobbelen ende halven naer advenant.							
Den gouden Reael in Karolus tijden geslagen van xlvj. int Marck/tot —	—	Lx.st.	Lxvj.st.	C.st.	Cviij.	Cxv.st.	Cxxij.
Den halven Reael —	—	xxx.st.	xxxij.st.	L.st.		Lvij.st.	Lxj.st.
Den Karolus Gulden van goude / tot —	—	xx.st.	xxj.st.	xxxiiij.st.		xl.st.	xl.st.
Den Philippus Daelder / van Koningh Philips geslagen/tot —	—	—	xxx.st.	L.st.	Lj.st.	Lij.st.	Lij.st.
Ende alsoo andere nae advenant.							
Den Reael van Spaengien/tot —	vj.st.	vij.st.	vij.st.	xij.st.	xj.st.j.oort.	xj.st.iij. oort.	xij.st.

Oorsake van de klimminge des gelts.

Het is wonder / dat de weerde ofte Valuatie van den ghelde dese hondert achthien Jaren soo verandert eñ verloopen is / t'welck men acht eensdeels bygekomen te zijn door de geduerige Oorloghen / die op d'eene plaetse meerder ghebreck maeckt / dan op de ander / alwaer sy blijde zijn t'gheldt hoogher te ontfangen / eñ dan weder soecken alsoo uyt te geven: oock helpt daer toe / datter soo veelderhande Munten zijn van diversche Landen / die dickmael opgesocht worden / tot gerief vanden reysenden Man / ende soo tot hoogeren prijse aengenomen. De groote abundantie / van Gout eñ Silver uyt de Oost-Indien gebrocht / heeft materie ghegeven van veel ghelts / soo dat een Edelmans rijckdom van ouden tijden nu een Boeren rijckdomme is / eens Landtsheeren doen nu een Coopmans rijckdom / maer alleenlijck met de name / ende niet in warachtighen trouwen rijckdom: want verscheyden gheloofweerdighe Lieden / noch onlangs in Spaengien te Sivilien geleeft hebbende / Antonis Anselmo eñ ander / affirmerē gesien te hebben eenen originelen Brief / van eenen Hertogh van Medina Sidonia / gheschreven aen den Grave van Bejar alsdoen / die nu Hertogen zijn / waer mede hy hem adviseerde / dat hy sijn Dochter ten Houwelijcke uytgegeven hadde / ende met haer voor het Houwelijck-goet / 75. duysent Marabedis / ontrent 200. Ducaten makende: met den selven Brief hem biddende ter Bruyloft te komen / ende vereeren die met sijn roode Fluweele mouwen. Waer by te considereren is / dat alsdoen het gelt / gout eñ silver in grooter achtinghe was / ende dat in Spaengien den overvloet nu soo groot is / datmen aldaer / volghende de oude maniere van rekeninghen / met Marabedis ende Reesen (zijnde soo kleynen geldt,) te rekenen plagh / die nu bykans in Realen verandert zijn / eñ noch wel mochten tot Pezos ende Ducaten komen inde tellinghe.

Edeldoms rijckdom eertijdts/ nu een Boeren rijckdom.

Weynigh gheldts in Spaengien over 100. Jaren.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Twaelfsten Boecks.

Het Derthienste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Derthienste Boeck.

De Geunieerde Nederlanden seynden Notabele Ambassadeurs aende Koninginne van Enghelandt / haer de Souverainiteyt der Landen aenbiedende / ofte om onder haer Majesteyts ghebiedt beschermt te worden teghen 't gheweldt eñ Tyrannije vande Spaengiaerts: Sy weygert de Souverainite aen te nemen / maer belooft hulpe ende assistentie: Haer redenen in Drucke uytgevende: Dies sy Vlissingen ende den Briele in pande aen-neemt. Seyndt den Grave van Leycester/ als Generael van 't Engelsche Krijgs-volck. Het Huys van Nassouw verklaren haren Interest/ eñ recommanderen haer Huys aende Koninginne. Schenck gaet den Spaenschen dienst af: Eñ wert van Taris geslagen/ met den Grave van Nieuwenare eñ Villers. De tweede Dochter vanden Koning van Spaengien trouwt den Hertog van Savoyen. Den Turck eñ Persiaen beschenckē den Koning van Spaengien. Huys

byden

1585. byden Grave van Nieuwenare ende Hopman Cloet ingenomen. Der Staten Schepen op de Ems zijn twistigh met Emden. De Spaengiaerden zijn tot Empel in peryckel. Der Staten Volck voor Nimmegen schanssende/wordē by Haultepenne verdreven. Taxis slaet eenigh Staten Volck in Vrieslandt / by middel van Ys. Met het Gulden Vlies worden eenige vereert. Sixtus de vijfde den alder-magnifijckstē Paus/recht te Roomen den Obeliscus op/met meer andere gebouselē. De Staten vande Geunieerde Landen makē Leycester Gouverneur Generael over de selve Landen / daer de Koninginne haer over verstoort. Leycester publiceert een Ordinantie op de Krijgs-discipline / tracht een Kamere van Finantie op te rechten/eñ verbiet met den Vyanden niet te handelē/dat veel Koopliedē uyt Nederlandt drijft/eñ daer de Engelsche Vrijbuiters ter Zee haer profijt mede doen. Schenck toont kloecheyt inde Tocht tot Werle. Parma belegert de stadt Grave/ de welcke/hoe wel die gerevictalieert wert/door dē Grave van Hohenlo/werdt nochtans opgegeven : dies den Gouverneur/de Heere van Hemert/daer over onthalst wert. Schenck maect eē schansse op 'sGravenweert. De Prince van Parma belegert ende wint Venloo : Desgelijcx oock Nuys seer prachtelijck/dat hy brandende inneemt. Leycester wint Arele eñ Doesburgh/eñ schermutseert by Zutphen met den Prince van Parma: Hy belegert eñ wint de Zutphensche Schansse. De Staten doē klachtē aen Leycester/die vertreckende na Engelant quade ordere int Regiment laet. Conspiratien in Engelant/ causeert de doot vāde Schotsche Koninginne/die onthalst wert/ wiens leven eñ doot in 't breede verhaelt wort. De beschrijvinge der Rechten eñ Policyen inde Precedentien van Engelant/haer Parlementen/eñ der Kroone successie. De Hertoge ende Hertoginne van Parma/des Prince van Parma Ouders stervē: Mede den Cardinael Granvelle/ende Hertogh van Holst: Alsoo oock Stephanus Koning van Polen : Ende twee Koningen worden in Polen gekooren. 1585.

Alle dit gheschiede in twintich Maenden tijdts/onder des Hertoghen van Parma/de Staten/ ende des Grave van Leycesters Regiment.

Y hebben verhaelt/ hoe dat in dit Jaer 1585. in Maerte/ dē Koning vā Vranckrijc (door den Krijg hem by die van 't Heyligh Verbondt oft Ligue in sijn Rijcke berockt) den Gedeputeerden der Nederlandē aē hem ghesonden/ om hem de geunieerde Landen over te draghen / beleefdelijck ende trouwelick antwoorde/ ende haer presentatie afsloech/hen toeseggende/ die Landen te sullen recommanderen aende Koninginne van Enghelandt/ende den Koningh van Navarra. Ende mede hoe de Engelsche Koninginne / op dat sy niet desperatelijcken yet met haer vyanden voornemen souden / aen haer afgesonden hadde den Heere van Grijse met troostelicke woorden / t'welck sy belast hadde te doen haren Ghesante Davidson.

De geunieerde Landē resolveren aende Koninginne vā Engelandt de Landen over te dragen/den 6. Junij/1585.

Waer over de Staten Generael beschreven zijnde/ hebben gheresolveert den sesten Junij/de Souvereyniteyt der Landen absolutelicken de Koninginne Elizabeth van Enghelandt over te gheven met wettelijcke ende behoorlijcke conditien/ ofte met haer te handelen op die protexie ofte beschermínghe aen te nemen / ofte om assistentie ende hulpe van haer te verwerben.

Waer op den sesten Julij in Enghelandt aenghekomen zijn de Ghedeputeerde vande Staten der gheunieerde Landen / ende waren van weghen die van Brabandt (hoewel midts het belegh van Antwerpen niet volkomen gheauthoriseert) Jonckheer Jacques de Grijse / Hooch-Ballin van Brugghe. Van weghen Ghelderlandt / Rutgert van Harsolt/ Borghermeester van Harderwijck. Van weghen Vlaenderen/ hoe wel oock niet volkomen gheauthoriseert / Noel de Caron Heer van Schoonewalle/ Borghermeester ende Schepen vant Vrije. Van weghen Hollandt met West-Vrieslandt / Joncker Jan vander Does / Heer van Noortwijck / met Meester Joos de Menin / Pencionaris der Stadt Dordrecht / Joncker Johan van Oldenbarnevelt/ Pencionaris der Stadt Rotterdam / Doctor Franchoys Maelson / Raedt der Stadt Enckhuysen. Van weghen Zeelandt/Meester Jacob Valck/ Licentiaet ende Raedt van State. Van weghen Utrecht / Pauwels Buys Doctor. Van weghen Vrieslandt / Jonckheer Jelgher van Feytzma/ Raedt van State / ende Heer Hessel Aysma President/ende Laes van Jonghema.

Namen der Gedeputeerde in Engelandt gesonden.

De voorsz Pauwels Buys/ zijnde te vooren Raedt ende Advocaet van t'Landt van Hollandt gheweest/ hadde sijnen Staedt ende Ampt ghequiteert / als de Provincien resolveerden nae Vranckrijck te senden/ om de Landen den Koningh op te draghen / eñ was zedert op hem selven blijven sitten/ tot dat nu die van Utrecht hem versochten voor haren weghe in Engelant te gaen t'welck hy aennam/ om dat hy altoos tot de Enghelsche saecken seer gheaffectioneert was gheweest : ende van die van Hollandt voorby gegaen zijnde/begaf hy hem hier mede in dienste van die van Utrecht t'welck eenighe in Hollandt niet wel en beviel / te meer om dat die van Utrecht niet dan op 't uyterste en wilden verklaren / wie van haren weghe in Enghelandt gaen soude.

Pauwels Buys in dienst vā die van Utrecht gekomen.

Dese Gesanten hadden alle haer volkomen volle macht ofte procuratie vande Landen / soo wel op het opdragen vande Souvereyniteyt/als om te tracteren opt stuck vande beschermínge/ende behoorlicke assistentie ofte bystandt. Die van Hollandt waren seer genegen eñ geresolveert eenige steden ofte stercken over te leveren / tot versekertheyt van hare Majesteyt. Haerder Gedeputeerde procuratie was van weghen de Ridderschap / Edelen ende Steden van Dordrecht/Haerlem/Delft/Leyden/Amstelredam/ Goude/Rotterdam/Gorcum/Schiedam/ Briele/ Alckmaer / Hoorn/ Enckhuysen/ Schoonhoven/

1585. Edam/ Monickedam/ Medenblick Woerden/ Oudewater/ Heusden/ Geertrudenberge/ Weesp/ Naerden/ Muyden/ eñ Purmerende/ haer sterck makende voor d'ander kleyn Steden/ Heerlickheden eñ Vlecken van Hollandt ende West-Vrieslandt.

Dese ghesanten zijn wel ontfanghen eñ kosteloos gehouden geweest by de Koninginne/ die haer heerlic dede de Tafel besorgen: Eñ hebben den 9. Julij byde Koninginne tot Groenewichs audientie ghehadt/ alwaer sy met behoorlicke eerbiedinge ootmoedelick van wegen der Landen/ verklaert hebben/ door den mont van Joos de Menin/ als volcht in effecte.

Oratie van weghen der gheunieerde Landē/ aenbiedende de Koninginne van Enghelant de overste Heerschappije/ de 9. Junij.

Dat de Staten der Vereenichde Nederlande hare Majesteyt grootelicx bedanckten vande goede gheneghentheydt ende gunste die haer belieft hadde den Landen in harē noot te bewijsen/ ende noch onlangs bevesticht/ als haer/ nae de grouwelycke moort des wijlen Heere Prince van Orangien/ door haren Ambassadeur den Heere Davidson/ belieft hadde te laten weten/ de sorghe die sy droegh voor haer beschuttinge ende bewaringe: ende daer nae door den Heer van Grijse verklaert het groot mishaghen ende ongeneuchte die sy hadde/ siende de Staten gefrusteert van haer hope ghestelt op het Tractaet met Vranckrijck. Maer dat daeromme de sorchvuldicheyt die sy voor haer welstandt ende behoedenisse droech/ niet vermindert ware/ maer vermeerdert/ nae dat den noot meerder dronghe: Waer door de Landen in't Generael/ ende elck der selvigher in't particulier/ eeuwelick bleven tot hare Majesteyt verbonden/ om t'selfde te verschulden met alle ghetrouwicheyt ende onderdanicheyt.

Ende soo de voorsz Staten merckten/ hoe dat sy tsedert de doodt des voorsz Prince van Orangien/ verlooren hadden vele van hare sterckten ende goede Steden/ ende dat tot behoudenisse der voorschreven Landen/ sy van noode hadden een Overheere ende Prince met het opperste ghebiet/ die haer mochte beschudden ende bewaren tegen de tyrannije ende overlast der Spaengiaerden ende haer aenhanghers/ die daer meer ende meer waren pooghende met haer onbetamelicke Wapenen/ ende alle andere middelen te verderven ende delghen inden gront de voorseyde Landen/ ende te brenghen het arme volck in een eeuwighe dienstbaerheyt/ erger dan d'Indiaensche: onder het onverdraechlijck jock der vervloeckter Inquisitie van Spaengien. Aenmerckende oock dat de Steden ende Borgherijen der selvigher Landen hadden een vast betrouwen/ dat hare Majesteyt niet soude willen sien haer verlooren gaen/ nae den wensch ende begeerte van hare vyanden/ die haer sulcken langhen ende wreede Oorloghe aen deden. De welcke de Staten (volgende haren behoorighen plicht hare mede-Borghers eñ Broeders schuldich) waren ghedwonghen gheweest te wederstaen/ om af te keeren ende te weeren de tyrannije ende opentlicke slavernije/ diemen sochte op het arme volck te leggen/ ende om te beschermen haer Vrijheyt/ Rechten ende Previlegien/ mette oeffeninghe der waere Christelijcke Religie/ waer van hare Majesteyt te rechte voert den Tijtel van beschermersse/ teghen de welcke de vyanden ende haer aenhangers gemaeckt hadden soo veel verbintenissen/ aengherecht soo menichvuldige bedrieghelijcke lagen ende verraderijen/ ende noch dagelijcx niet op en hielden van te soecken ende machineren t'verderf van hare Majesteyts persoon/ ende van haer Koninghrijcken ende staet/ de welcke den goeden Godt tot noch toe bewaert hadde/ Christenrijcke ten goede/ ende tot onderhout van sijne Kercken.

Om die oorsaecken/ redenen/ ende andere goede consideratien/ hadden de voorsz Staten eendrachtelick t'samen besloten ende ghere solveert/ haer toevlucht te nemen tot hare Majesteyt/ naedemael het een gewoonlick dinck ware by alle overvallen volcken ende Natien/ in haren hoogen noodt ende verdruckinge/ hulpe ende bystant te versoecken teghens hare Vyanden/ aende Koninghen ende Princen haer ghebueren/ ende eyghentlick aenden gheenen/ die begaeft waren met hooghmoedicheyt/ Godt-vruchticheydt/ rechtveerdicheydt/ ende andere Koninlycke deuchden. Tot sulcken eynde hadden de voorschreven Staten hen afgesonden/ ende belast hare Majesteyt aen te bieden/ de Overste Heerschappye ende wettighe regieringe der selvigher Provintien/ onder seeckere goede eñ billicke voorwaerden/ principalick betreffende de behoudenisse der Gereformeerde Religions oeffeninge/ ende haer oude Privilegien Vryheden/ herkomen eñ gewoonten/ mette beleydinghe des stucks vander Oorloghe/ Politie/ ende Justitie der selvigher Landen. 1585.

Ende hoe wel de selve Landen in dese gheduerighe Oorloghe veel gheleden/ ende den Vyant veel Steden ende stercke plaetsen haer afghenomen hadden: Nochtans behalven dat in Brabandt/ Ghelderlandt/ Vlaenderen/ Mechelen ende Overyssel noch veel goede Steden ende plaetsen waren/ die teghen den Vyandt uythielen/ soo waren de Landen van Hollandt/ Zeelandt/ Utrecht/ ende Vrieslandt/ by Godes gratie noch in haer gheheel/ daer veel groote ende stercke Steden ende plaetsen in waren schoone Rivieren/ diepten/ ende Zee-havenen/ waer by hare Koninghlijcke Majesteyt ende hare naekomers/ souden moghen ghenieten verscheyden goede diensten/ vruchten ende Commoditeyten/ daer van noodeloos was/ lanck verklaers te maecken: Waer onder eene was van sonderlinghe consideratie. Dat de vereeninge der Landen van Hollandt/ Zeelandt/ Vrieslandt/ ende der Steden van Oostende ende Sluys/ mette Koninghrijcken van hare Majesteyt/ haer toebrachten de volkomen Heerschappije vande groote Oceanische Zee/ ende vervolghens een gheduerighe verseeckerde gheluckfalicheydt/ voor de Ondersaten van hare Doorluchtighe Majesteyt.

Volkomen Heerschappye der Zee/ bestondt in Enghelandt ende gheunieerde Landen Vereenicht.

De welcke sy ootmoedelicken baden/ dat haeren goeden wille ware haer te accorderen de voorschreven poincten ende voorwaerden/ ende dien volghende te willen aennemen (voor haer ende haer wettige Erfgenamen/ ofte Successeurs inde Croone van Enghelandt/ beschermers vande Ghereformeerde Religie/ de rechtmatige Princelickheyt/ ende overste Heerschappije der selver Landen/ ende dien volghende d'Inwoonders der selver t'ontfanghen/ als hare Majesteyt alder-ootmoedichste ende alder-onderdanichste Ondersaten/ onder de beschuttinghe ende eeuwighe savegarde van hare Majesteyt/ een volck voorwaer soo ghetrouwe ende beminders haerder Over-Heeren (spreeckende sonder vermeten) als eenich ander in Christenrijck.

Dat doende/ soude hare Majesteyt behoeden soo vele schoone Kercken die Gode belieft hadde in dese leste tijden te vergaderen inde voorseyde Landen/ teghenwoordelick tot veel plaetsen seer benaut ende bekommert/ eñ soude verlossen die Landen eñ Volcken/ die onlanghs voor den boosen inval der Spaengiaerden/ soo rijck eñ in voorspoet bloeyende waren/ mits de groote gerieffelickheyt der Zee/ Stranden/ Havenen/ Rivieren/ Traffijcque ende Handtwercken/ daer mede sy vande natuere begaeft waren. Sy soude die verlossen van uyterlick verderf/ ende eeuwige slavernije des Lichaems eñ der zielen/ het welcke soude wesen een ware Koninghlicke ende uytnemende goet werck/ Gode aengenaem/ gheheel Christenrijck profijtelijck/ eñ weert onsterffelicken prijs ende eere/ wel betamende de grootmoedicheyt eñ Princelicke deughden van hare Majesteyt/ vervattende in sich de versekertheyt ende welstant van hare Koninghrijcken ende Onderdanen. Ende daer op presenteerden sy hare Majesteyt de Artijckelen ende Voorwaerden in alle ootmoedicheyt: biddende Gode den Koningh der Koninginnen/ hare Majesteyt te beschermen voor alle haer vyanden/ te laten meer toenemen in glorie ende gheluckfalicheyt/ ende haer eeuwelick te houden in sijn Heylige beschuttinghe eñ bewaringhe.

Der Landē aenbiedinge in Engelant danckbaer afgenomen.

Dese aenbiedinghe/ alsoo die streckte de heerlijcke ende loffelicke Koninginne ende Princesse tot de alder-grootste eere ter Weerelt/ so was die oock danckbaerlijck afgenomen.

Hier over heeft de Koninginne haer bedencken genomen met haer Raedtsheeren ende achterraden/

om te

1585.

om te weten wat van alle zijden daer voore ofte teghen mochte ghesept worden / gheneralijck vont sy haer Onderdanen daer toe soo seer gheneghen / als dat sy de Nederlanden geensins heel verlaten mochte. Sy allegeerden den grooten haet des Koninghs van Spaengien teghen haer / om de veranderinghe van sijn Religie in Enghelandt / die hy daer herstelt hadde. Dat bleeck / by dat inden vredenhandel tot Chasteau in Cambresis / Anno 1559. niet sterck genoech aenhiel / om die Stadt Cales / Enghelandt te doen wedergeven / dat om sijn Oorloge verlore was denckende haer te dringhen om houwelick met hem aen te gaen teghen haren wille / maer dwongh wel den Franchoys menichte van Steden / tot den Hertogh van Savoyen weder te gheven / ende liet haer in Oorloge / genoech beyde teghen Vranckrijck ende Schotlandt / sonder eenighen bystant.

De Koninginne beraet haer over de aenbiedinge der Nederlanden haer ghedaen.

Verhaelden mede de onbeleefde weygheringe van passagie door Nederlandt / voor Amonitie / Wapenen ende Buscrupt / dat sy in Duytschlandt doen koopen hadde / door den Ridder S. Thomas Gresscham haren Factor dies versoght zijnde.

Injurien by de Koningh van Spaengien de Koninginne aen gedaen.

Voorder / hoe dat den Koningh in Spaengien versocht zijnde van haren 't weghen / door den Visconte Montuga haren Ambassadoor / confirmatie vande oude Tractaten / tusschen sijnen Vader den Keyser Karel de vijfde ende hare voorsaten ghesloten / ende hadde dat tot geenen tyden willen doen.

Hadde de Inquisiteuren in Spaengien toeghelaten haer subjecten te persequeren met alle strengheyt / jae selve haren Ambassadoor laten van daer om sijn Religie verdrijven.

Den Hertoghe van Alba hadde in Nederlandt haer Koopluden alle ghewelt aengedaen / teghen alle de oude Contracten.

Hy hadde alle de rebellyen in Engelandt ghevoet ende ghestijft / als die vande Graven van Northumberlandt en Westmerlandt: mede den Hertogh van Norfolck aengheset / om de Koninginne van Schotlant haer competitrice te trouwen / assistentie uyt Nederlandt met invasie toegheseydt / ende voorts hadde alle haer Ballinghen ende Rebellen onderhouden.

Selve hadde hy een Armeye in Yrlandt ghesonden / die met open vliegende Vendelen haer Coningrijck aldaer invadeerden / uyt krachte van des Paus gifte / daer op t'selfde exerserende / meynende dierghelijcke op Enghelandt mede voor te nemen / als bleeck by den Jesuijt P. Sanderus afghesworpen Brieven / ende den gevangen Jesuijt P. Creyghton / dierghelijcke practijcken meer bleeck by den handel en wandel van sijnen Ambassadoor Don Bernardo de Mendoza in Engelandt / ende vyde onderhandelinge vande Koninginne van Schotlandt.

Boven dese gheleden injurien / soo hielden dese Raedtsheeren haer Koninginne noch voorzen / het perijckel dat haer te verwachten stondt / soo den Spaengiaert in Nederlandt soude bekomen / absolute ofte volkomen Heerschappije / de Religie aldaer veranderen / der Landen Previlegien breken / en dat geheel onderworpen sijnen wille / ende dan van daer / uyt den draghenden haet / de Koninginne lichtelijck overvallen met de menichte van Schepen en Schipvolck van aldaer / en sijn Indische schatten / afslupende ten eersten / Engelandt van allen Coophandel ende Navigatie / ende binnen den Lande inwendigen twist berocken.

T'perijckel voor Engelandt / soo de Spaengiaerden Nederlandt verheerden.

Sy en moeste nu de aengheboden Occasie niet voorby laten passeren / ende mede niet beyden tot dat de Nederlanden / by de Spaengiaerden ende Italianen volkomen verheert waren / want den Krijgh aldaer / ware niet aenghenomen om Nederlandt alleene / dan om vorder conqueste van aldaer te maecken / onder t'deckfel van Religie / ofte om te verlossen de Koninginne Maria van Schotlandt / met dierghelijck redenen meer.

Ter contrarien ofte hier-en-teghen werdt haer mede voorzen ghelept de swaricheden / dat sy soude moeten breken de oude verbonteniffen metten Koningh van Spaengien / ende dat het by de Weerelt niet eerlijck soude bevonden worden / Ondersaten tegen haren Overheere te stijven ofte helpen: mede dat sy qualijck souden machtich wesen / haer te stellen teghen eenen soo machtighen Monarche / soo sterck van volck / gheldt / middelen ende vrienden / als hy soude vinden aenden Paus / den Koningh van Schotlandt / inwendighe Enghelsche Malcontenten / met meer andere / soo dat sy genoech te doen hebben soude / haer selven te verweyren / ende sulcks meer.

T'perijckel ter contrarie soo sy een Krijgh tegen Spaengien aennamen.

Daer werdt op gheantwoort / dat sy gheen verbondt metten huyse van Borgondien en brach maer dat sy selve daer by verbonden was / de Nederlanden by te staen / ende die in haer oude gherechtigheden te onderhouden / ende niet toe te laten aldaer vreemde Natien in te wortelen / ende heerschappye drijven ende soo sy die gheen assistentie dede / souden daer de Franchoysen mogen incomen. Sy en meynde gheen Rebellen te stijven / maer haer overvallen ghebueren te beschermen / dat welcke alle grootmoedighe Vorsten toestondt / principalijck om de Religie / alsoo den Spaengiaert selve haer voorghedaen hadde in Yrlandt / aen haer rebellen. Met de Oorloghe ende haer mede-brengende ellenden / noch uyt te stellen / ten ware die / die swaricheyt niet voorkomen ofte ghewerpt / ende hoe sorghelijck dat de Oorloghe zy / soo ware het aenstaende perijckel noch grooter / van te worden overvallen. Mede soo treftet hooghelick haer Conscientie ende eere / voor te komen het aenstaende quaet. Want Nederlandt en konde alleene niet altijdt upthouden sonder hulpe / ende dat eens t'onderbrocht / soo soude sy dat onweder op haren hals in Enghelandt hebben / ende dat ware haer veel sorghelijcker / ende soude veel meer kosten / daerom waer beter een Oorloghe buyten Lande te houden dan binnen te hebben. Ende nopende van vrienden te verliesen / de saecke ware soo goet ende eerlick dat sy de Koninghen van Vranckrijck van Navarra / van Portugael Denemercken / ende Schotlandt / ende meer andere Potentaten / tot wel-wenschers / ende wel-gunders hebben soude / &c.

Antwoorde op de voorgheleyden perijckelen.

Dese poincten aldus gheexamineert / soo wert daer nae op de sake by de Koninginne ende haren Raedt gheresolveert / ende mette voorsz Ghedeputeerde ghehandelt / die te kennen gaven den staet / macht / ende de contributien die de Landen mochten op brenghen / ooch wat de kosten van een offensive Oorloghe aen te doen bedragen mochten / ende wat meer metter minne ende goet regiment van het gewillich volck soude mogen te verhoopen wesen / soo sy in haer vryheden / gherechtigheden ende Privilegien mochten behouden worden / naedemael bevonden was dat Hollandt alleene / zedert de Pacificatie van Ghendt / in neghen Jaren (behalven haer eyghen Hollandtsche binnen-costen) totten oorloghe buyten Hollandt ghevoert / ghecontribueert hadden boven de vijf-en-dertigh hondert duysent guldenen. Werdt ooch breeder verklaert / hoe veel t'Rijck van Enghelandt daer aen gheleghen ware / de Landen van ouder tijdt af / met menichvuldighe Tractaten aenden anderen verplicht / verbonden te houden / uyt oorsake van beyder Landen ghelegentheyt / want de Nederlanden veel groote afkomende Rivieren hadden / ende Engelandt een Eylandt daer voorzen ende teghen gheleghen / die in vyandtschappe malkanderen groote schade konden doen / ende vereenight zijnde / kouden de heerschappije der Zee behouden / vyde welcke sy beyde haer gheneerden / ende sonder welcke sy beyde niet en konden bestaen. Enghelandt gheen sonderlinghe sterckten / dan de diepte ofte graften der Zee hebbende / ende Nederlandt veel stercke Steden / die haer meest met de Zeevaert gheneerden / die daerom vol Zee-volck ende Schepen zijn / daer mede Enghelandts diepe Zeevesten onnut ghemaeckt mochten worden / ende soo ghemackelick bespronghen. Enghelandt midts sijn goede Haevenen ende ghelegentheyt / konde der Nederlanders neeringhe seer bekommeren: daeromme van ouden herkomen / tusschen beyden soo veel Contracten ende reciproque alliancien ghemaeckt waren gheweest / om by den anderen te houden / ende niet toe te laten datse van vreemde

Hollandt hadde opgebracht boven Inlantsche kosten in neghen Jaren vijf-en-dertigh mael hondert duysent guldens.

Beyder Landen gelegentheyt ende noot om vereenight te blijven.

Dringende nootsaken Engelandt ende Nederlandt in onderlinghe verbontenisse te blijven.

 alsoo

1585. alsoo verheert souden worden / ende dat niet alleene tusschen de Landtsheeren / maer oock tusschen de Staten der selvigher / als onderlinghe eeuwighe Bondtghenooten.

Dit alles van beyde zijden overleyt / hadde de Gheunieerde Landen veroorsaeckt/ anderwerf Enghelandt aen te soecken/ende heeft veroorsaeckt Enghelandt haer ghehoor te gheven : te meer / aenghesien sy nu door de doodt van haren beschermer ofte Ruwaert/namelijc den Prince van Orangien/ t'verlies van veel Steden / ende het affegghen van hulpe in Vranckrijck/door haer vyandts toedoen/ genoech in desperatie gheraeckt waren. Nu was te vreesen/ datse uyt twijffelmoedicheyt (ghemerckt datter veel weecke Lidtmaten onder haer waren / ende sy dagelicx aenghelockt werden) mochten vallen in eenigh verdrach van reconciliatie ofte versoeninghe met haren Vyandt / die van Enghelandt oock mochten bespringhen, de welcke sy niet minder quaet-hert toe en droeghen / als haerlieden/ dat nu onlangs ghebleken waer by diversche Enghelsche Schepen/ welcke inde Havenen van Spaengien / sonder eenighe afsegginghen van vrede aengheslaghen waren / ende waer van sy t'Schip-volck wreedelick hadden mishandelt.

De Koninginne van Enghelandt was hier over niet luttel bekommert / als een saeck daer Enghelandt ende haren persoon / veel aengheleghen ware/ dies sy swaerlick conde resolveren.

Oorsake waeromme de Koninginne van Enghelandt de Nederlanden niet wilde aennemen.

De oorsaken waeromme de Koninginne de Souvereynitept ofte opperste ghebiedt over de Nederlanden niet aen en nam / erffelicken voor haer ende voor haer nacomers / achten de verstandighen dese te zijn / te weten / dat sy was een afgaende Vrouwe / gheen hoope hebbende van kinderen/ ende gheen bequame ende ghequalificeerde persoonen in haer Rijcke hebbende om sulcke absolute regieringhen met opper-bevel / loffelijck te moghen uytvoeren / dat sy selve niet machtigh en was om beyde de staten te regieren / behalven dat sy niet gheloofde / oft haer niet en konde laten inbeelden de macht/ middelen / ende inkomnnen der Landen/ soo groot te wesen / als haer wel voorgehouden werde/ daer nochtans haer het uyterste uyt goede redenen niet ghesepdt was : maer sy achte dat de Landen uyt hoogher noodt ghedronghen / haer het uyterste aenseyden / ende haer Raedts-heeren namen oock de uyterste informatie niet op den staet van dese Landen. Sy en wilde haer selven oock niet gheheel het gheluck ofte de avontuere onderworpen / vreesende niet alleene de groote macht van Spaengien/ maer oock de ongheestadicheydt van Vranckrijck/ wetende ende kennende mede haer eyghen vermoghen / ende dat haer Ondersaten onervaren in saecken van State / ende vande Oorloghe onghewoon ende onwilligh waren/ groote schattinghe op te brenghen / principalick tot behulp van een vreemt volck:

Wijse resolutie vande Koninginne van Enghelandt.

Aldus heeft dese wijse Koninginne ghematighet haer begheerlickheyt, ende nochtans betoont haer medelyden totte Nederlanden/ met versekeringhe van haren eyghen staet / daer nae voor al ghetracht werde/ ende voorts den Nederlandtsche Staten hulpe ende bystant te doen nae gheleghentheydt van tyden ende saecken.

Dese ende diergelijcke redenen meer/hebben beyde de partyen beweecht eerst tot besluyt van een provisioneel secours tot ontset der Stadt Antwerpen / die doen noch belegen was.

Contract met de Koninginne tot het Ontset van Antwerpen / den 2. Augusti/ 1585.

Alsoo werter besloten ende bevestight eerst een Contract, tusschen de Koninginne ende de Nederlandtsche Ghesanten/ den 2. Augusti/ als dat de Koninginne soude senden tot ontset van Antwerpen / vier duysent Voetknechten/ verschietende het oplichten ende enbarqueren / eñ die te betalen van Maendt tot Maendt/ voor drp Maenden langh/ van den dach af van hare Monsteringe/ dat tsamen bereckent ware te kosten met de transportatie / veertich duysendt gulden / ende de drp Maenden gagie / op hondert vierentachtigh duysent ende ses hondert guldens/ welcke sommen souden weder gerembourseert worden binnen ses Maenden / nae dat de stadt van Antwerpen soude ontset wesen / ende soo niet binnen een Jaer nae den dagh vande Monsteringe. 1585.

Voor de versekeringhe daer van / soude de Koninginne in handen gestelt worde / de stadt van Oostende ofte Sluys binnen een Maent/ met alle de Oorloghsche ghereetschappe / dies sal sy vermoghen vande voorsz 4000. Man / 700. afnemen tot bewaringhe van eenighe vande voorsz Steden / wel bespreekende/ dat sulcke Stadt soude blijven / volghende de Jurisdictie Civile / onder de Vereenighde Staten vande tracterende Provincien / sonder vande Koninginne belast ofte beswaert te worden van eenighe lasten / ende alsoo wordt dit korts volkomen / den Ridder Sir Johan Norritsch het beleydt daer van hebbende.

Tot ontset eñ hulpe der stadt Antwerpen / contribueerden seer ghewillichlicken/ de ghevluchte Nederlanders ende Kooplieden van Antwerpen / die haer doen tot Londen in Enghelandt bevonden/ een vrye gifte/ die wel tot thien duysent guldens beliep.

Ende hier nae / alsoo de Koninginne niet gheraden vonde de Souvereynitept ofte Overste heerschappije aen te nemen / noch oock die perpetuele protectie (hoe wel sy haer Subjecten ghereet vondt/ om met goedt ende bloet haer voornemen by te staen ende te handt-houden) heeft aenghegaen met den Staten Ghedeputeerde / op 't believen van haer principalen / een solemneel Tractaet van assistentie/ van Date den thienden Augusti / tot Nonesuch, Inhoudende sommierlyck dese nae-volghende Artyckelen.

1. Dat de Koninginne van Enghelandt de Gheunieerde Landen sal toe senden / een hulpe van vier duysent Mannen te Voete, ende vijf hondert Mannen te Peerde : maer het wordt korts daer nae besloten op vijf duysent te Voete / ende een duysent Peerden / gheleyt door eenen Gouverneur Generael van harent weghen / die soude wesen een persoon van name / qualiteyt ende aensien / de ware Religie toegedaen / ende onder goede andere Bevel-hebberen: alle te betalen by de selvige Koninginne/gheduerende den Oorloghe.

Artijckelen.

Assistentie van vijf duysent te Voete ende duysent Peerden.

2. Tot weder betalinge vande welcke/ de Gheunieerde Landen / soo int ghemeen ende bysonder haer verbinden sullen / als sy door Godts barmhertichept / ende hare Majesteyts hulpe weder in Pays ende Vrede sullen ghestelt wesen / te betalen al dat hare Majesteyt uyt-gheleydt sal hebben/ soo wel voor volck op te lichten / ende die over Zee te transporteren / als voor de Souoye / te weten / 't ghene dat het eerste Jaer uytghelepdt sal worden / sullen sy binnen 't eerste Jaer vanden Vrede weder betalen / ende de reste binnen vier Jaren daer aen volghende / elck Jaer een quartier : als te rekenen op goede Monsteringhe der Commissarisen van weder zijden / op den voet als sy overkomen waren.

De termijnen van wederbetalinge.

3. Tot beter verseeckeringhe vande weder-betalinge/ sal binnen een Maendt na date des Contracts confirmatie ghestelt worden / in handen van sulcke Gouverneurs / als hare Majesteyt sal ghelieben te deputeren, de Stadt van Vlissinghen / eñ het Kasteel van Rammekens / in 't Eylandt van Walcheren / ende de Stadt vanden Briele / mette twee stercten daer toe behoorende in Hollandt / om ghehouden te worden by haer Garnisoenen / tot dat hare Majesteyt volkomentlick betaelt sal wesen inde Stadt Londen/ van al haer verschoten geldt. Ende zijnde bryde Staten goedt gevonden/ voor 't Landt ende tot de ghemeyne ruste ende eenicheydt nuttelijck / datter in eenighe andere Steden ofte Stercten van haer Majesteyts Garnisoenen ligghen / sullen de selve ghenomen werden uyt de vijf duysent Mannen ende duysent Peerden voornoemt.

Verpandinge vande stede van Vlissingen ende Briele/ etc.

4. Dese Steden ende plaetsen van verseeckeringe hare Majesteyt ghegheven / sullen blijven versien van gheschut / poeder / ende ander amonitie / in sulcken ghestalte als de Gouverneur Generael van hare Majesteyt / sal vinden behoorlick tot der selvigher plaetsen beschermínghe / midts dat alles behoorlick worde gheinventarieert / om naemaels te restitueren alst behooren sal.

De Steden sullen blijven versien van't Gheschut.

5. De

1585.

Innemen van Engels Garnisoen/ behoudende de Politie.

5. De Staten sullen den voorschreven Steden ende Sterckten ruymen van alle Garnisoenen / behalven de lieden van qualiteyt/ daer woonende / ende gecommitteert totten Gouvernemente ende Politie Civile / op dat hare Majesteyts Gouverneurs daer mogen 't gebiedt hebben/ in 't gene dat de bewaringe ende beschuttinghe der plaetsen aengaet : Welverstaende dat sy haer niet moeyen en sullen met de Politie ende Civile regieringhe / maer alleenlyck in het bysonder over die vande Garnisoenen.

Sullen niet vermoghen eenigerhande correspondentien metten Vyandt te houde, maer oorloge aen doen.

6. De Overste ende Soldaten des Garnisoens/ en sullen geen handelinghe/ verstant correspondentie ofte conversatie / mette Spaengiaerden ende Vyanden der Staten hebben/ noch lyden van andere maer sullen die alle vyandtschap bewysen, ten aensien vande versekeringe vande plaetse.

Behoudenisse van alle Vryheden.

7. Dese Steden ende Plaetsen van verseeckeringhe / sullen blyven aengaende de Politie/ Jurisdictien / Previlegien / Rechten ende Vryheden / volghens hare generale ende particuliere Contracten ende Unien / behoudende haer eyghen Wetten/ Magistraten ende Gouverneurs / sonder ghehouden te zijn in eenighe Schattingen/ Impositen ofte Contributien / van weghen hare Majesteyt oft haer Kryghs-volck.

d'Engelsche te betalen de Imposten ende Accysen.

8. De Enghelsche Garnisoenen sullen gehouden zijn te betalen de Imposten ende Accysen als het ander Oorloghs-volck (int Landt Garnisoen houdende) doen / sonder dat de Imposten sullen mogen vermeerdert worden/ dan met consent vanden Generalen Luytenant van hare Majesteyt.

Provisie op de disciplijne ende betalinghe.

9. Ende op dat de Borgheryen ende Inwoonders der Steden niet souden overlast worden byde Garnisoenen / sal hare Majesteyt besorghen haer betalinghe / ende alle goede disciplijne / ende de Inwoonders voorschreven sullen niet ghemolesteert worden / om 't volbrenghen van dit Contract / voor 't ghene dat de Staten toekomt te doen / behoudens dat sy in 't particulier voldoen het ghene daer sy in gehouden zijn.

Wederleveringe vande Steden ende plaetsen aen de Staten.

10. Als hare Majesteyt / oft haer Successeurs sullen weder betaelt wesen van alle kosten ende verschoten gelt / sullen de steden ende plaetsen met alle haer Artillerye ende Munitie weder ghelevert worden in handen vande Staten / sonder eenighe swaricheydt ofte reservatie/ sonder dat sy souden moghen worden gelaten in handen vanden Koningh van Spaengien oft andere Vyanden vanden Lande/ ofte onder 't gebiedt van eenighe andere Prince ofte Heere / maer alleen tot verseeckeringhe van hare Majesteyt / ende ten profijte vande voorsz Staten.

Eedt van ghetrouwigheydt.

11. De Overste ende Gouverneur van dese hare Majesteyts Garnisoenen / sullen Eedt doen van ghetrouwicheydt/ tot hare Majesteyt/ oock mede tot de Staten Generael / tot behoudenisse der selver Steden ende Plaetsen ende dependentien / oock tot onderhoudt vande ware Christelicke Religie / ghelijck die teghenwoordelick in Enghelandt ende inde Gheunieerde Landen geexerceert wordt / ende te onderhouden ende doen onderhouden dit teghenwoordich Tractaet/ voor soo vele haer aengaet. De Officieren / Capiteynen / ende ghemeyn Soldaten der selver Garnisoenen / sullen ghelijcken Eedt doen van getrouwicheyt aen hare Majesteyt / ende den Staten Generael der voorseyder Landen / mitsgaders oock van hare Hoofden ende Gouverneurs te ghehoorsamen / alsoo oock doen sullen de Inwoonders der selviger Steden.

Versorgh in 't Veldt.

12. De Soldaten ende Krijghs-volck/ wesende te Velde/ sullen gelogeert ende versien worden/ van victalie / tot redelicke prijse / sonder den selven op te leggen eenighe Impositien / ten opsiene vande eet-waren/ ende ander behoeften/ maer sullen in alle manieren getracteert worden gelijck ander Krijghs-volck der selviger Staten Generael.

Maendelicke betalinghe.

13. De Gouverneurs vande voorsz Steden/ sullen alle Maenden betaeldt worden van hare gagie ofte Soldije haers Garnisoens/ welcke Penninghen hare Majesteyt bestellen sal inde selve Steden / midts dat het ghetal niet grooter wesen sal / dan vande Garnisoenen die daer onderhouden zijn gheweest ses Maenden voor de overleveringhe der selver Steden ende Plaetsen / des en sal niet qualicken ghenomen worden / indien de betalinge somtydts acht ofte thien dagen later quame.

Vry exercitie van Religie.

14. De Gouverneur ende Garnisoenen, sal toe ghelaten worden vry exercitie van Religie / alsoo die is in Enghelandt ghestabiliceert / ende sullen haer gheordonneert worden tot dien eynde, in elcke stadt een Kercke.

Ordonnantie op de Victualie.

15. Dese Garnisoenen sullen ghetracteert worden ghelijck andere Garnisoenen die daer te voren ghelegen hebben / soo van Logemente als van Victalie / ende de Staten sullen ordre stellen / dat sy de victalie tot redelicken prijse ghelijck de Inwoonders vande selve Steden ende plaetsen hebben / ende sullen versorght worden van Poeder Lonten ende Klooten / selve in sulcke quantiteyt als de voorsz Garnisoenen vande selve Steden ende Plaetsen hebben ontfanghen / ghelijck ander Soldaten ontfanghen / ligghende in Garnisoen in ander Steden ende Plaetsen.

Toeganck inden Raedt van State.

16. Sal toe-ghelaten wesen hare Majesteyt / boven de Gouverneur die daer wesen sal van harent weghen / in te brenghen twee van haer Onderdanen inden Raedt van State / persoonen ghequalificeert/ ende doende professie vande ware Christelicke Religie ende oock inden Kryghs-raedt, alst noodigh wesen sal / alsulcke Persoonen als byden Gouverneur ende Raedt van State goedt ghevonden sal worden/ nae den eysch van saken / ende de twee Gouverneurs vande Steden het Garnisoen in hebbende / sullen moghen inden Raedt van State komen alst haer sal noodlick duncken/ ende behoorlick om eenighe saken noopende den dienst van hare Majesteyt / ende behoudenisse der Vereenighde Landen / sonder nochtans dat sy sullen ghehouden ofte geacht worden als Leden des selven Raedts.

Authoriteyt vande Gouverneur Generael.

17. Den voorsz Gouverneur Generael metten Raedt van State / sullen authoriteyt ghebruycken, om te rechten de misbruycken in 't stuck vande Imposten/ te besnijden het ghetal ende de overtollicheydt der Officieren / ende dat de Penninghen tot meesten dienste vanden Lande verstreckt werden tegens den Vyandt/ te Water ende te Lande.

Reformatie op de Munte.

18. Sal den voorsz Gouverneur Generael / ende den Raedt van State / reformeren de misbruycken vande Munten inde voorsz Landen / ende brenghen die op eenen behoorlicken ghetal / ende datmen het ghelt aldaer loop hebbende / ofte oock andere/ niet en sal mogen verwisselen / om de weerde te verhooghen ofte op te setten / sonder consent vande Majesteyt ofte haren Gouverneur.

Provisie voor de authoriteyt publicke ende Kryghs-discipline.

19. Haer Majesteyt / ofte den voorsz Gouverneur Generael van harent weghen / met den Raedt van State / sullen voorsien op 't restablissement ofte weder-oprechtinghe vande publijcke authoriteyt/ mitsgaders op de oprechtinghe ende onderhout vande Krijghs-discipline / de welcke beyde nu seer zijn vervallen / ter cause vande ghelijcke macht vande Gouverneurs/ ende menichvuldicheyt ofte confusien der Raden.

Den Gouverneur Generael sal op alles opsicht hebben / sonder te roeren Religie ofte Previlegien.

20. Den selven haeren Gouverneur Generael metten Raedt van State / sullen opsicht nemen op alles dat aengaet de behoudenisse vande ghemeyne welvaert : Welverstaende / dat sy niet sullen yet veranderen tot achterdeel vande voorschreven ware Christelijcke Religie / ofte den Rechten / Voordeelen/ Previlegien / Kostuymen / Vryheden / Statuten ende Ordonnantien der selvigher Staten/ Provintien / Leden / Steden / Collegien / ofte Inwoonders der selvigher / in 't generael ofte particulier.

Niet vermogen metten vyant te handelen sonder weten vande Bontgenooten.

21. De Staten/ soo in 't generael als particulier/ sullen niet handelen metten Vyandt / sonder weten ende consent van hare Majesteyt/ noch met eenighen vreemden Prince ofte Potentaet / sonder haren weten / ofte sonder weten van haren voorseyden Gouverneur Generael.

De Koninginne vermach niet te handelen sonder consent.

22. Het sal oock hare Majesteyt believen / niet te tracteren / ofte doen tracteren metten Koning van Spaengien / ofte andere Vyanden der Staten / op

Hh iiij eenighe

1585.

eenighe saken eenighsins aengaende de gheunieerde Landen / in 't generael noch particulier / sonder advijs ende consent der Staten Generael daer over wettelick geroepen.

Oplichtinge van volck ende Betalinge bestaet aen Gouverneur ende Staten.

23. De oplichtinghen ende betalinghen van 't vreemt Krijghs-volc/ die nootelicken souden mogen wesen tot bescherminghe der Landen / sullen gheschieden by den voorschreven Gouverneur Generael/ ende Raedt van State/ met consent der Generale Staten.

Gouverneurs te veranderen ofte te verkiesen.

24. By afsterven oft veranderen van eenighe Gouverneurs van Provintien/ ofte Frontiersteden/ sullen de Staten ofte Provintien daer sulcx gebeurt/ selver noemen ofte voorstellen twee ofte drye / ghequalificeerde persoonen vande Gereformeerde Religie / waer van den voorschreven Gouverneur Generael ende Raedt van State eenen verkiesen ende committeren sullen.

Ordinantie op de schepē ter Oorloge te rusten.

25. Soo dickmael als de Majesteyt sal tot ghemeyner bescherminghe Schepen ter Zee senden/ soo het ghebeurde dat de Vyanden eenighe Vlote souden inde enghden tusschen Vranckrijck ende Enghelandt / ofte tusschen Enghelandt / ende de gheunieerde Landen / soo sullen de Staten soo veel schepen oock ter Zee uyt rusten / als de Majesteyt sal doen / behoudelick dat het niet en excedere in ghetale ofte ghestalt de Limiten eertydts by den Prince van Orangien Anno 1584. ghepresenteert door den Heer Deyer: ofte meer / soo den noot ende uytersten vermoghen der Staten sal vereysschen ende verdraghen moghen: Dese sullen haer voeghen met haer Vlote / ende staende ghelijckelick onder t'ghebiedt vanden Admirael van Enghelandt: Welverstaende / dat de bueten sullen ghelijckelijck ghedeylt worden/nae dat partyen respectivelicken sullen kost ghedaen hebben.

Authoriteyt vanden Admirael van Enghelant.

Deylinghe vāde bueten.

Om gebruyc vande onderlinghe Havenen.

26. De Schepen vande Majesteyt zijnde in Zee/sullen altijt hebben vrijen inganck eñ uytganck/ inde Havenen ende stroomen der voorsz Landen/ende aldaer gevictualieert worden op behoorlicken prijs: also wederom/ De Oorlogh-schepen der voorsz Nederlanden/ sullen ghenieten de selvige vrijheydt ende ghereesselickheyt op alle stroomen / ende in alle Havenen van Enghelandt/ende andere der Majesteyts Domeynen.

Alle questien eñ swaricheden te slissen.

27. Het slissen ende uytten vande swaricheden die souden mogen gevallen tusschen de Provintien/ ofte tusschen eenighe Steden / die niet by ordinaris weghen van Justitie ofte recht konnen geslist worden / sullen ghesonden worden aen hare Majesteyt/ ofte aenden Gouverneur Generael van harent weghen/ om daer op te letten ende ordere te stellen/ metten voorsz Raedt van State binnen de gheunieerde Provintien.

Vry over te mogē voeren hare Paerden.

28. Sal toegelaten worden/ dē Ondersaten van hare Majesteyt over te voeren in Enghelandt haer Peerden/ diese sullen koopen inde selve Landē/ mits betalende de ghewoonlicke rechten / behoudens die niet elders te moghen voeren.

Vermogen d'Engelsche paspoort te gheven soo dat ghetal wil blijve.

29. Die van het Enghels Krijghs-volck/ die sullen willen weder in Enghelandt keeren/ sullen vrijelijck moghen passeren sonder ander paspoort / dan vanden Generael gheteeckent ende ghezeghelt. Behoudens dat het ghetal des Enghels Krijghs-volck blijve vol / ende dat de Staten niet ghedrongen worden eenighe kosten te ghedooghen voor het oplichten ende transporteren vande suplementen in stede vande afgedanckte.

Eedt vande Overste.

30. De Gouverneur Generael/ Overste/ Colonellen/ Capiteynen/ Officieren/ eñ het ander Krijghsvolck van hare Majesteyt / sullen den gewoonlicken Eedt doen/ als voorgen ghedaen is aende Staten der selvigher Provintien / behoudens de Homagie ofte manschap die sy hare Majesteyt schuldigh zijn. Dit Contract is in effecte inder voorsz forme besloten/ tot Nonesuch, den 10. Augusti/ Anno 1585.

Gedenckpenningē ter gedachtenisse vant Contract met Engelandt.

Ter ghedachtenisse van dit verbont / hebben die van Zeelandt eenen Penninck doen munten / daer op de een zijde was het Wapen van Zeelandt/ zijnde een Leeu uyt de Zee-baren klimmende / ende met dit opschrift Luctor & emergo 1586. Op de ander zijde de Wapenen der Steden/ met Authore Deo favente Regina. Dat is so veel te seggen/ als den Zeelantschen Leeu / die worstelt ende klimt op uyt den water / door Godts / werck eñ goet-gunsticheyt der Koninginne. Ende volghens t'selfde Contract isser seker ghetal van Krijghs-volck onder Sire Johan Norrits/ ende andere overgesonden.

1585.

De Koninginne van Enghelandt verklaert redenen waeromme sy bystandt doen de Nelanden.

Eñ de Koninginne heeft oock in Drucke doen publiceeren/ beyde in Engels ende in Fransoys/ de redenen die haer beweecht hebben / om hulpe te gheven/ tot beschuttinge der ellendighe ende overvallen Nederlanders/ waer inne verhaelt zijn / de oude onderlinge Contracten/ Entrecoursen ende Verbontenissen / die niet alleene de Princen der selver Landen/ maer oock de Staten ende Ondersaten met malcanderen hadden / als den Edeldom/ de Gheestelicke eñ de Steden/ tot onderlinge beschuttinge.

Daer in werden oock verhaeldt het Barbarisch Gouvernement/ ende tyrannye der Spaengiaerden aldaer ghebruyckt / ende wat middelen die Landen ende sy hadde aenghewent om alles te bevredighen/ doch te vergeefs. Waeromme sy nu was vernootsaect hun hulpe te senden/ om drye principale oorsacken. De eerste/ op dat de Nederlanden mochten herstelt worden in haer oude Vrijhedē/ Privilegien ende Gouvernement / ende so gebrocht tot eenen vrede. Ten tweeden / dat sy alsoo mochte versekert wesen/ teghens den inval van haer quaet-willighe ghebueren. Ten derden / dat de trafficque tusschen haer Onderdanē ende de Nederlandtsche / mits die voorsz goeden Entrecoers ofte verbontenisse mochte versekert blijven.

De Koninginne die excuseert fameuse libellen.

By de selvighe declaratie was ghevoecht een verantwoordinge der Koninginne op twee beschuldingen/ ghepubliceert by eenige fameuse libellen in Italien / als van ondanckbaerheyt betoont teghens den Koningh van Spaengien / die nae het segghen vanden Autheur / haer soude ten tijde van haer Suster het leven ghesalveert hebben / als sy wettelijck was ter doodt veroordeelt: D'ander beschuldinghe was/ dat sy soude ghetracht hebben te corrumperen seecker persoonen om den Prince van Parma nae het leven te staen / daer over dat twee persoonen souden wesen gheexecuteert Het eerste loochent de Koninginne/ dat opt ten tijde van haer Suster / haer ghetrouwicheyt in twijfel was ghestelt / eñ veel min ware eenige Sententie des doodts tegen haer gepronunciecrt/ daeromme en hadde hy geen oorsake ghehadt haer leven te salveren / hoe wel sy bekende dat sy ten dien tijden eenichsins in hem ghehouden was / maer dat sy hem in behoorlijcke manieren danckbaerheyt daer voor betoont hadde.

D'oorsaken waer door het leven vande Koninginne Elisabeth behouden werdt.

Wy hebben/ ontrent dien tijdt/ hooren discourerē/ lieden die hun verstonden op de affairen van Staten / die oordeelen ende allegeren een ander oorsaecke/ voorkomende dese Koninginne/ doen van haer suster gevangen/ ende vande toegheschickte ofte toegedestineerde doot verlost werdt / (te weten) om datse wel genoech wisten haer ghesontheyt inde gereformeerde Religie / die niet lijden soude (komende te succederen de Croone) de restitutie vande Roomsche Catholijcke Religie / maer siēde dat de Koninginne Maria byden Koningh Philips gheen kinderen kreegh / eñ dat de Koninginne Maria Stuart van Schotlandt nu ghetrouwt was / met Fransoys den Dolphijn van Vranckrijck die haer dan apparent was te succederen/ ende haer Recht te meyntenerē/ ende so Engelandt/ Yrlandt/ eñ Schotlandt aen Vranckrijck te hechten / soo hebben sy besloten lieber haer Suster/ een Kettersche / te laten in 't Rijcke succederen / dan die Koninghrijcken te laten vallen / in handen van Schotten ende Fransoysen/ waeromme teghen dese Elisabeth de Koninginne Suster niet vorder gheprocedeert werde.

Aengaende den Prince van Parma / sy en hadde gheen redene hem meer vyandt te zijn als anderen Gouverneurs / ende hadde altijdt seer goede opinie van hem ghehadt / ende hem alles goedts toe betrout / ende men wiste oock wel dat syn doodt den Krijgh in Nederlandt niet en konde eyndigen: met diergelijcke argumenten meer.

Elisabeth bij der gratien Gods Coninginne van Engelant Vrancryck ende Irlant, Beschermersse des Gheloofs.
Crispiaen vanden queborren. Sculp. H. Iacobsen exc.

Vlissinghen eñ den Briele aende Koninginne vã Enghelandt gelevert/ den 29. October.

Philips Sidney/ Gouverneur van Vlissingen.

Nae volghende het voorschreven Contract / hebben de Staten byden Grave van Hohenlo / oock van wegen den Prince Maurits van Nassouwen/ (die daer over Heere was) doen overleveren de Stadt van Vlissinghen in Walcheren / met het Casteel van Rammekens/ aen Sire Philips Sidney / van weghen de Koninginne van Enghelandt ghecommitteert / den 29. Octobris / Anno 1585. de welcke de voorsz plaetsen met Enghelsch Garnisoen beset heeft/ alsoo hy daer Gouverneur over ghestelt was. Desgelijcx geschiede oock inden Briele/ daer de Stadt ende Schanssen door den Grave van Hohenlo/ gheassisteert zijnde met eenighe Ghedeputeerde vande Staten van Hollandt / overghelevert werde in handẽ van Sire Thomas Cicil/ als Gouverneur van weghen de Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt: nae dat hy den Eedt gedaen hadde/ op 't Stadthuys vanden Briel / in presentie van den Grave van Hohenlo / ende vande Magistraet der selver Stede.

Thomas Cicil / Gouverneur van den Briel.

Het Huys van Nassou int overleveren vã Vlissingẽ recommandeert hem aende Koninginne van Enghelandt.

Den Grave Maurits van Nassouwen / Marquis vander Vere ende Vlissinghen / over het overleveren van Vlissinghen aende Koninginne voorschreven / heeft met advijs vande Princesse Douagiere van Orangien / Loyse de Coligni / ende der Heeren sijns Maeghschap / vrienden ende dienaers/ schriftelijck verklaers ghedaen aen den Ambassadeur vande Koninginne van Enghelandt / den Heere Davidson/ inhoudende. Dat hy Godt danckte van 't gepasseerde Tractaet tusschen de Majesteyt van Enghelandt ende de Vereenichde Landen/ Gode biddende dat te seghenen / ghewillich consenterende dat de Stadt Vlissinghen / wesende zijn Patrimonie / haer soude in handen ghestelt worden/ eñ hoe wel die Stadt van sulcke importantie ware/ dat sylieden in billicheyt wel mochten daer vooren/ ende voor de diensten sijns Vaders/ eenighe vergheldinghe versoecken / nochtans insiende der Landen voordeel/ hadde daer toe verwillight / mede om hare Majesteyt te accommoderen / verhoopende door hare goede gratie / haer dienst te doene / ende metter tijdt by haren middel te verwerven / voor hem ende den Huyse van Nassou / behoorlijcke erkentenissen van hunne diensten. Ende alsoo het Huys van Nassouw altijdt ghweest waren demoedighe Dienaers van hare Majesteyt / soo waren sy nu veel meer ten insiene van dese verbintenissen metten Lande: dat welcke den Heere Grave Marquis / ende den Heere Graef Willem van Nassouwen protesteerden.

1585.

Versoeckt ghevanghen om de Prins va Orangiē te lossen.

Ende also den Heere Grave Marquijs / de Princesse / de Kinderen / ende 't gans Huys van Nassouwen / niet meerder in dese Weereldt van doene hadden dan de goede gratie / gunste ende assistentie van hare Majesteyt: Soo baden sy den voorsz Ambassadeur / hun te willen recommanderen aen den Heere Grave van Leycester / hem biddende van sijn goede gunste te mogen verwerven / dat soo by gheluck inde Oorloge mochten vallen in sijn handen eenighe ghevanghenen van qualiteyte / door de welcke daer apparentie ware / dat mochte worden ghelost den ghevanghen Heere Prince van Orangien / Grave van Bueren / &c. die te willen daer toe laten gebruycken.

Versoecken dat sy mochten gebruyct worden int oplichtē van vreemdt Krygsvolck.

Mede soo daer gebeurde eenige oplichtinghe van vreemt Krijgs-volck / tot dienste van hare Majesteyt ofte Landen, dat daer toe die vanden Huyse van Nassouwen mochten gebruyckt worden.

Versoecken in possesse te blijven van Orangien.

Ende alsoo sint de doot des Prince van Orangien Hoogher ghedachtenisse / eenighe in Provencien ende Dalphine / den Koningh van Vranckrijck sochten te persuaderen / hem selven toe te schrijven de Souverainiteyt van 't Prinschap van Orangien / ende daer van in sijnen Raedt ghehandeldt zijnde, sonder weten vandē Huyse van Nassou / dat hare Majesteyt mochte believen te intercederē / ende soo het te passe quame / te helpen dat haer Huys mochte behouden de selvige Souverainiteyt / als hare Voorsaten de Prinçen van Orangien van oudts die beseten hadden / volghens het Tractaet des Pays ghemaeckt / in 't Kasteel van Cambresis / Anno 1559. tusschen den selven Koning van Vranckrijck ende Spaengien.

Ende gelijck de principaelste goederē / toekomende den Grave Marquis / ende sijnen Broeder Grave Frederick Henderick / zijn ghelegen int Graefschap van Borgondien / ende soo daer metter tijdt mochte hoope wesen weder te komen in 't besit van die goederen / soo baden sy dat hare Majesteyt mochte ghelieven hun te assisteren met hare goede gunste ende authoriteyt / byden Koningh van Vranckrijck / ende de Switsers Eydt-ghenooten / Principalijcken by de Heeren van Berne / nae datter metter tijdt byde selvige goede occasien mochten presenteren.

Versoecken intercessie / om te behouden de Souverainiteyt van Orangien / ende haer verlooren goederen in Borgondien.

Vorder / alsoo het alomme kenlick ware / 't groot verlies van goederen / ende besittinghen / des selfs Huys van Nassouwe / gheleden by den Koningh van Spaengien ende sijnen aenhangh. Versochten hare Majesteyt te willen interposeren hare authoriteyt / goede occasien voorvallende / op datse mochten gherecompenseert worden (nu bykans sonder middelen ghelaten) met eenighe erfgronden ofte besittinghen / zijnde van natueren als die waren / diese verlooren hebben.

Mede recompensie van haer verliesen in Nederlant.

Ende ghevallende (alsoo den voorsz Grave Marquis ende Princesse / van herten wenschen) dat het mochte de Majesteyt ghelieven / de Souverainiteyt der Landen te aenveerden / baden te willen opsicht nemen op de artijckelen (alsoo sy die sal vinden behoorlijck) vertoont byde Heeren Staten / op het stuck van 't Huys van Nassou / byde Poincten ghepresenteert aen hare Majesteyt / in 't feyt vande Souvereyniteyt.

Bieden aen ende recommanderen Graef Johā vā Nassouwen tot dienst in Duytslant.

Mede soo het gheliefde hare Majesteyt in Duytslandt te ghebruycken / eenighen Heere van qualiteyt in hare diensten / baden sy daer toe te prefereren den Grave Jan van Nassouwe / als seer gheneycht haer alle demoedighen dienst te doene / zijnde dese Landen seer trou-hertich / wiens ijver totte ware Religie / sijn wijsheydt ende ervarentheydt alomme wel bekent ware.

Versoecken actie van dat Verklaers.

Eyndelinghe versochten sy / dat hare Majesteyt mochte ghelieven te geven eenichderhande Acte / nae haer goetduncken, vande voorsz ootmoedighe beden / der voorsz Princesse ende Heere Grave ende Kinderen van Nassouwen / tot gheenen anderen eynde / dan te moghen dienen tot ghetuygenisse by dien van den voorsz Huyse / van 't devoir ende schuldighe plicht / by haer aengewent / voor den welstandt ende behoudenisse vanden Huyse van Nassouwe.

Ghedaen in 's Graven-Haghe / den 14. October / 1585. Ende was onderteeckent /

Loyse de Coligni, ende Maurice de Nassou.

1585.

Staten Generael geven 't Gouvernement ende Admiraelschap van Hollandt / Zeelandt / eñ Vrieslandt aen Graef Maurits.

Noch voor 't besluyten van 't voorsz Tractaet / eñ recht voor de overkomste vanden Grave van Leycester / hebben de Staten van Hollandt eñ Zeelandt aenghenomen ende ghecommitteert tot haren Gouverneur / den Prince Maurits van Nassou / ende hem een Instructie gemaeckt ende gegeven, over 't Gouvernement / Capiteynschap Generael / ende Admiraelschap van Hollandt / Zeelandt / ende Vrieslandt / midts behoorlijcken respect te draghen aenden Gouverneur Generael / die de Koninginne van Enghelandt senden soude. Vorder hebben oock geordineert ende goedt ghevonden, den Tytel van Prince Maurits / Excellentie te verklaren / Als datmen in alle Mandaten ende Executorien / van 't Hof van Hollandt Zeelandt, ende Vrieslandt / soude ghebruycken den Tijtel van Gouverneur der selvigher Provintien / op dese forme / MAURITIUS, ghebooren Prince van Orangien, Grave van Nassou, Catzenelleboghe, Vyanden, Dietz, &c. Marquis vander Vere ende Vlissinghen, Heere van Sint Vijt, Daesburgh, vāde Stadt Grave eñ Lande van Kuyck, &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael, ende Admirael, van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, ende sints / is hem daer noch by-gekomē / het Graefschap van Meurs ende andere.

Tijtel van Pr. Mauritius gegeven vande Staten Generael.

Grave van Leycesters komste in Nederlandt / den 19. December.

Den Grave van Leycester Robbert Dudley, sone van Jan Dudley / Hertogh van Northumberlandt / werdt ghecommitteert vande Koninginne om in Nederlandt haeren Oversten Gouverneur Generael te wesen / over al de Enghelsche / ende in alles te presenteren haren persoon. Dese en was in 't committeren vanden Prince Mauritz totte particuliere Gouvernementen van Hollandt / Zeelandt ende West-Vrieslandt / niet heel wel te vreden / soo om dattet de machtichste Landen waren / als dat hy by de Koninginne verkooren wordende / in Enghelandt hoope gheschept hadde / dat hem het selve Gouvernement als doen vacerende / soude moghen toe-ghevoeght worden om daer van te disposeren / daer af hy nu buyten hoope viel / ende mede van alle de andere Provincien / om dat elck van dien met particuliere Gouverneurs versien waren / de welcke sonder groote moeyte niet en waren af te setten: doch den last voorsz vande Koninginne ontfanghen hebbende / is hy met schoonen staet uyt Enghelandt ghevaren / ende tot Vlissinghen aenghekomen den 19. Decembris / alwaer hy heerlick ontfangen wert / waer van oock / ende wat hy ghehandelt heeft, sullen wy hier naer spreecken: middeler-tijdt dat dese saken in Enghelandt verhandelt werden / soo passeerden in Nederlandt / in 't stuck vander Oorloghe / oock verscheyden dingen.

Marten Schenck komt in diensten van Truexzes / ende der Staten in Mey.

Marten Schenck van Nideck / die in sijn jonckheydt byden Jonckheer Christoffel van Ysselsteyn opghebrocht was / ende het Huys van Blyenbeeck / als sijn eyghen / voor hem selven inghenomen hadde / was ghedwonghen hem inde beschermingе vanden Prince van Parma te begheven / die in het belegh van het voorschreven Huys / hem bystandt dede. Desen Schenck / alsoo hy kloeck ende dapper was / ende in Krijghs-handel opgebrocht / heeft den Prince van Parma diversche groote diensten ghedaen / als wy vooren verhaelt hebben. Namelijcken / hy ghewan den slagh op de Herderberchsche Heyde / ende meer andere groote aenslaghen: hy ghewan hem oock de Stadt van Nimmeghen: hy hielp oock met sijn kloeckheydt ende behendicheyt de Stadt Breda onder Parma brenghen / over de welcke hem docht dat hy wel het Gouvernement verdiendt hadde / 't welck de Heere van Haultepenne / zijnde vanden Huyse van Barlaymont / gegeven werde. Alsoo hy oock in Parmas dienst tweemael ghevanghen was / eerst vanden Heer van Kurtsbach / daer nae van den Heer van Hoochsaren / soo wy verhaelt hebben / heeft hy luttel behulp oft gunste by Parma ghevonden / waer door hy merckte dat hy ghenoech veracht eñ verstooten was / 't zy door afgunste oft mistrouwen / daer by mede quam / dat eenen Joncker Hoen pretendeerde eyghendom aen 't Huys van Blyenbeeck te hebben / de welcke door intercessie van vrienden soo veele faveurs by den Prince van Parma verkreghen

Redenen die Schenck hebben beweeght om 's Konings dienst te verlaten.

1585. verkreghen hadde / dat de selve Rechters hadde ghecommitteert op 't different tusschen Schenck ende hem / nopende 't selve Huys / om 't welcke nochtans vast te houden / hy in dienste van Parma was ghekomen / dies hy te vooren hem in dienst begheven hebbende vanden Keurvorst Truckses. Eyndelijck resolveerde den dienst des Konings en̄ van Parma (midts dat hy gheen Vassael en was) gheheel te verlaten. Ende heeft hem alsoo inde Maendt van Mey in dit Jaer M. D. Lxxxv. in dienste begheven van Grave Adolph van Nieuwenare / Meurs en̄ Alpen / Gouverneur van Ghelderlandt / die den Krygh ghevoert hadde van weghen den voorsz Keurvorst van Keulen Gebhart Truckzes / die hem inde beschermínge der Staten van Nederlant geworpen hadde. Aldus heeft Schenck den dienst vanden machtighen en̄ victorieusen Koningh van Spaengien verlaten / ende heeft verkooren den dienst van smalder Heerschappije / om te helpen uytvoeren die querellen van een verdreven Vorst / die nu in alle menschen ooghen verre onder lagh / na dat doen der Geunieerde Landen saken stonden / daer hy mede verbonden was. 1585.

Robert Dudley Grave van Leycester, Baron van Denbig, Lieutenant der Coninginne van Engelant. Gouverneur der vereenichde Nederlanden. *H. Iacobsen exc.*

Schenck geeft Blyenbeeck inder Staten handen.

Desen Schenck / om te bewijsen sijn trouwigheydt / heeft sijn Kasteel van Blijenbeeck den Grave van Meurs over-ghelevert / met andere plaetsen meer: Vorder / verklarende ende ontdeckende diversche practijcken ende intelligentien die hy binnen verscheyden plaetsen ende steden der Staten hadde / daer hy boven alle andere in synen tijdt wel de subtijlste / behendichste ende kloeckste in was / hy noemde Venlo ende meer andere / daer in versien werdt: Vorder wat middelen hy wist om andere Steden te ghewinnen / ende nam noch inde Maendt van Mey / het Slot Overassel te Bleberch inne byde Stadt Grave / om den Heer van Haultepenne een voordeel af te siene.

Nieuwenare / Villers / en̄ Schenck by Taris geslagen den 23 Junij.

Korts hier nae den 23. Junij heeft desen Oversten Schenck / met den Grave Adolf van Nieuwenare / Meurs / Lymborgh / Alpen / &c. en̄ den Maerschalck Joos de Soete / Heer van Villers / Gouverneur van Utrecht / eenen hoop Volcx by een vergadert (op eenen aenslagh in 't Stift van Utrecht) tot Ameronghen by Wijck / maer eer sy totten aenslagh wel vaerdigh waren / heeftse den Gouverneur van Vrieslandt Verdugo / door Jan Baptista de Taris met een meerder hoop Volcx doen bespringhen / by het struwelle Bos by Amerongen / daer in de Grave van Meurs ende Villers die faute deden / dat sy t'savonts als Taris met sijn Volck aenquam / ende moede ende mat waren van marcheren / sy niet resolveren

1585.

veren en kondē om te slaen: noch des anderen daegs om haer te retrenceren in 't Dorp van Amerongen/ als Schenck beyde gheraden eñ geerne ghesien hadde: Maer des anderen daeghs haer Volc onbedachtelijck uytvoerende/ op 't Velt int hangen van eenen Bergh/ is haer den Vyant daer over komen aenvallen/ ende heeftse nae weynigh teghenstants inde vlucht geslagen daer meest alle het Voet-volck doot bleef/ de Grave vā Meurs vluchte nae Amersfoort/ ende Schenck na Wijck ende de Vaert/ alwaer hy hem beschanste: Maer Villers seer ghequetst zijnde bleef ghevanghen/ met vele andere. Villers/ woldemen by Justitie ter doodt executeren/ om dat hy int overleveren vant Stedeken Bouchain/ over-lange/ onrechtelick soude gehandelt hebben/ maer namaels is hy daer noch afghekomen voor groot rantsoen/ ende andere gevangenen.

Maerschalc Villers gevangen.

Dese Victorie van Taxis was seer gevordert/ by de twee Sonen vanden Grave vanden Berghe/ die met eenen hoop versche Peerden/ recht ten tijde te hulpe quamen. Dese Sonen/ jonge Graven vanden Berghe/ zijn des Princen van Orangien Susters sonen/ by den selven Prince ghenoech opghetoghen/ maer mits haer Vader den Staten suspect was geworden/ eñ gevangen gheweest/ hadden sy de partije vanden Koningh aenghenomen.

De twee jonge Gravē vanden Berghe oorsake van Taxis victorie/ by Amerongen.

Nieuwenare ende Schenck versameldē van haer Volck wat sy konden/ ende Schenck kreegh korts weder een kleyn vergeldinge van sijnen vyant slaende twee Cornetten/ ende daer nae haddense eenen aenslagh op Groeningen/ met eenighe van binnen: Maer alsoo t'selfde ontdeckt werdt/ vertrocken sy wederomme.

Graef Willem van Nassouwen/ Gouverneur der Staten over Vrieslant/ nam den 23. Mey/ een stercte ghenaemt Slykenborch/ inne/ tusschen den Kuynder/ eñ Steenwijck/ ooc Oldemerckt/ beyde plaetsen die wel gelegen waren. Daer mede dat s'Koninghs Gouverneur Verdugo/ de Seven wolden eñ andere plaetsen daer ontrent/ grooten brantschat afgedwonghen hadde/ waer door Verdugo van daer moeste trecken/ die oock in Over-Yssel/ Rha/ Rechteren/ Ruytenbergh eñ Schulenborgh ghedwongen heeft/ eñ het Lantsvolck daer ontrent seer gheplaecht/ hy nam oock de Schansse van het Berchs-hooft te vooren in Junio inne.

Actien in Vrieslant eñ Over-Yssel in Mey.

Den jongen Vorst van Cleve Johan/ diemē met Bisdommen ende Gheestelijcke goederen meynde gheweldich te maken/ heeft nae de doodt van sijnen outsten Broeder/ die in Italien gestorven was/ den 15. Juny tot Dusseldorp met groote feeste ghetrout Jacoba/ de Dochter vanden Marckgrave van Baden. Desen jongen Vorst heeft hem met sijnen Raet inde Nederlantsche Oorloghe/ tot de Spaensche regieringhe geneyght getoont. Maer hy is ten lesten simpel/ kranck ende slecht van sinnen ghewórden/ eñ de Vrouwe seer partijdich zijnde/ is de Spaensche zijde toegedaen gebleven.

Houwelick vandē Jonghen Vorst van Cleve dē vijfthienden Juny.

Den Koningh van Spaengien heeft sijn tweede Dochter de Infante Catharina/ ghebooren vande oudtste Dochter van Vranckrijck in Saragossa/ in Spaengien ten Houwelijck ghegeven aen Carolus Emanuel Hertogh van Savoyen/ den 10. Meert 1585. de welcke in Junio met haren Man dē Hertogh/ nae Italien/ ende soo in Savoyen trock/ eerst rijckelijck beschoncken zijnde vanden Koningh/ desgelijcx alle haer ende des Hertogs Hofgesin. Den Hertogh werdt oock vereert vanden Koningh met hooge tytels/ als Stadthouder des Koninex/ door gantsch Italien/ uyt oorsaecke alsmen seyde dat de Dochter haer beklaechde dat sy maer eē Hertoch en troude/ alsó sy Koninglijcken opgebrocht/ eñ gewoon was Koninglijcken staet te houden/ t'welck des Hertogs inkomen qualijc conde verstrecken: Sy baerde hem den 2. April 1586. eenen sone Philebert Emanuel genaemt/ ende daer naer meer andere kinderen.

Hertoch van Savoyen trouwt Koninck van Spaēgiens tweede dochter/ den 10. Meert/ 1585.

Aen den Koningh van Spaengien/ werde in desen tijdt een Legaet ghesonden vanden Turckschen Keyser/ genaemt Belgh Soliman/ met brieven hem congratulerende vanden onderlinghen vrede eñ victorien over syne Vyanden/ ende brocht mede tot vereeringhe/ soomen seyde/ dese gheschencken/ als/ vier Leeuwen met gouden Halsbanden eñ letteren/ twee Hackenye-Peerden van natueren wit/ swart ende blau gheplackt/ twaelf ghedamasquineerde Turcksche Sweerden ofte Sabels/ met goude vercierselen/ ende ses Schilden seer kostelijck ende konstelick/ twaelf Eenhoorns elck van seventhien palmen/ voorts Velt-koetsen/ Kistkens met alderley Pluymen/ ende veertich Besoar-steenen van veerthien oncen t'stuck/ vier Meskokers ende Messen met ghesteente ende gout verciert/ kostelijcke Tapitserijen daer des Koninex victorien ingheworocht waren/ met Schilden ende andere costelicke fraybeyt/ al t'samen wel geschat wesende/ vijf hondert duysent Ducaten weert te wesen.

Gheschenckē des grooten Turcx aenden Koningh van Spaengien.

1585.

Den Sophy van Persia sont oock Ghesanten eñ giften aen den Koningh/ begheerende van hem assistentie teghen den Turck: De giften waren vreemt/ seltsaem/ oock kostelick ende konstelick/ als Jachthonden van diversche koleuren/ Tapijten met de Historie vanden grooten Tamerlanes daer in ghewrocht/ Jachthoornen/ diversche plumagien/ glasen die niet breken en konden/ ende kostelijcke Coetsen/ inde gordijnen victorien ghewrocht/ alles seer kostelijck/ soo Michael van Isselt schrijft.

Geschencken des Sophy van Parsien aenden Koninck van Spaengien.

De Grave van Nieuwenare ende Meurs/ Gouverneur van Gelderlant/ metten Hopman Herman Frederick Cloet/ ende meer andere/ hebbende een deel Krijghs-volck uyt de by-liggende Garnisoenen vergadert/ ende doen bespieden waer de Stadt van Nuys/ int Bisschopdom van Colen ghelegen (door het belegh van Hertogh Karel van Borgongien/ over hondert Jaren seer befaemt) onsterckste was/ ende dat nae by de plaetse een Smits winckel was/ met gereetschappe om een Poort open te breken/ soo hebben sy den thienden Mey de stadt opt weeckste doen beklimmen met Leeren: die over gheklommen waren/ liepen tot den bespieden Smits winckel/ eñ vonden gereetschappe/ ende braken een Poorte open/ alwaer den Grave met sijn Peerde-volck innegecomen is/ ende de Marct innam: Waer mede de Borgerije ghewekt zijnde/ stelden eenighe haer te weyre. Maer met de doodt van veerthien persoonen zijn de andere verloopen/ ende hebben haer gesalveert. De Stadt was rijck/ midts datter veel goederen van Colenaers eñ Landt-volcx daer binnen waren/ dat gebuetet wert. Daer werde Gouverneur gestelt den voorsz Oversté Herman Frederick Cloet/ een kloeck Krijghsman/ die met sijn Garnisoen dede afloopē eñ brandtschatten rondtomme het Stift van Colen.

Nuys by dē Grave van Meurs eñ Cloet ingenomen/ den 10. Mey.

Den Vorst van Cleve dede daer tegen over/ aen d'ander zijde des Rhijns/ een Schansse opbouwen/ om haer excursien van sijn Lant te weyrē. Want die vā Hollāt haddē vrije vaert des Rijns tot Colen toe.

Schans tegen Nuys gebout.

Marten Schenck kreegh oock Ruroort inne/ een Stedeken op den Rijn ghelegen/ daer de Rure uyt Westphalen inden Rhijn valt/ niet verde van Doesburch: hy dede allenskens eenich van sijn volck daer binnen gaen/ die hem s'nachts inhielpen/ doende t'selve terstont met Bolwercken stercken.

Ruroort by Schenck ingenomen.

Den gevangenen Grave Philips van Egmont/ die lange op Rammekens in Zeelant gelegen hadde eñ nu in Hollant ghevoert was mits dat hy seer onpacientich in sijn gevangenisse was/ eñ door tusschēspreken van vrienden/ ten lesten voor den Heere van La Noue/ die nu vijf Jaren eñ een half oock gevangen geweest hadde/ los gekomen/ die hem tot Ninoven voor sijn gevanckenisse voor Ingelmunster selve gevangen hadde: Maer La Noue (hoe wel hy van minder state was) moste noch swaerder conditien eñ Contracten aengaen/ ende den Koningh van Navarra tot Borghe stellen/ die sijn goederen in Vlaenderen voor hem moeste verpandē/ tot de somme van hondert duysent Croonen/ dat hy de Wapenen niet dragen soude teghen den Koningh van Spaengien: hier toe moeste hy noch aenden Koning van Vranckrijck verbonden wesen gheen Wapenen te draghen teghens hem/ sonder sijn expres ghebodt/ als zijnde sijn Over-Heere: noch moeste hy den Hertogh van Lottringen eñ Hertogh van Guyse mede tot borghe stellen/ die hy moeste alle sijn goedē tot contreborghe verbin-

Egmont tegē La Noue ghelost/ op seer onredelicke voorwaerden.

1585.

verbinden / ende sijnen tweeden Sone een Jaer in ostagie gheven / tot de somme van hondert duysent Kroonen ende tegen hem ende Grysse met te dienen / ende andere conditien ende alsoo wert hy los. Sijnen outsten Sone de Heer van Tiligni bleef op 't Kasteel van Doornijck noch ghevanghen die namaels door ettelijcke Spaensche Heeren verlost werde. Welcke strenheydt over vreemde ghebruyckt / heeft vertoont die groote verachtinge des Nederlantschen Adel als die van meerder qualiteyt eenen vreemden en minderen niet hebben overweghen konnen. Maer men heeft den Grave van Egmont met schoone beloften ende met het Gulden Vlies vereert ende also geconteteert. La Noue vertrock na Geneven / ende van daer gekomen zijnde heeft hy nochtans daer naer de Wapenen teghen den Lotringschen Hertogh ghevoert in 't beschermen van Sedan. Maer door 't gebodt / ende by consent des Konninghs van Vranckrijck sijn Over-Heere.

Nederlantschen Adel vande Spaengiaerde luttel geacht.

Ontrent desen tijdt zijnder oock diversche aenslagen op Groeningen gheweest / ende om die te benauwen / hebben die van Hollandt ende West-Vrieslandt ghemeynlijck Schepen van Oorlogen op de Rivière vande Eems gehouden / mits dat sy van Eemden al haer gerief van Victalie / Koren en Zout / ende nootdruft hadden / oock om dat sy wisten hoe dat den Prince van Parma practiseerde om selve vande Eems meester te wesen / met intentie om die te ghebruycken tot sijn aenslaghen vande Spaensche Armaden / ende selve om die Stadt Eemden te vermeesteren / die den Koningh van Spaengien (om tot sijn volkomen vermeten ende meyninghe te komen) in sijnen weech was / soo wel als Keulen / Luyck / Aken / Wesel / ende meer andere Steden.

Aenslaghen op Groeninghen.

Als nu de Staten van Hollandt en vande andere Provintien / niet en wilden eenighe Schepen nae Eemden laten passeren / soo sondt den Grave en die Stadt Eemden dickmael aenden Admirael vander Statische Schepen genaemt Capiteyn Knoop / ende oock aende Staten van Hollandt en Vrieslant selve / haer daer over seer beklagende. Maer also sy vande Staten / oock vanden Admirael niet dan schoone woorden en uytstel van tijde tot tijde en verkreghen / tot dat haer aenslaghen mochten te passe ghebrocht worden / so hebben die van Eemden ses Schepen van Oorlogen toegerust en noch meer Jachten / mits dat sy nu wel veertigh van hare Schepen met alderhande goederen geladen / van diversche plaetsen komende, aengheouden sagen. Met dese ses Schepen ende Jachten zyn die van Eemden den tweeden November afgevaren / ghewelddelijcken versoeckende aen der Staten Admirael ontslaginghe van haere Schepen. Den Admirael die alreede met alle sijn Schepen nederwaerts ter Zee afghevaren was / by Berchum op sijn voordeel ligghende / heeft resolutelijcken gheantwoort / dat hy noch geenen last van sijn Meesters en hadde. Maer terwijle dat daer op / weder nae Eemdē om te vorderē / last ende raet gesondē werde / soo isser den vijfden November / een grooten tempeest van winde opghestaen / dat alle de Schepen werck genoech hadden om haer te bergen. Het schip vanden Admirael der Staten sonck inden grondt met alle sijn Gheschut / den Admirael Knoop konde selve qualijck sijn lijf in een ander Schip verbergen. Den Admirael van Eemden moeste oock sijnē mast afhouden / met meer andere. Alsoo by Godes handt alles verstroyt zijnde / soo zijn de Koopvaerders vrij nae huys geseylt / oock mede de Eemdische Oorlogsschepen / die eenen Eemder Edelman / genaēt Jonker Onne van Ewesen / by ongeluck ghevangen kreghen / die den Staten diende / ende voerden hem nae Eemden. Maer door by Godts goede voorsichtigheydt / door tempeest een vyandtschappe gheweert werde / die apparent scheen te rijsen tusschen die van Eemden ende de Geunieerde Landen. Den naesten Soomer zijn de Statische Schepen daer weder komen voor-ligghen / ende hebben wederom de Schepen aengheouden : Maer sy zijn den vier-en-twintighsten Junij met malkanderen verdraghen / door tusschen-spreecken vande Engelsche / hoe wel sy daer nae dickmael weder oneens ghewoorden zijn.

Staten Schepen houden de Eems in / den tweeden November.

De Eemdische schepen teghen de Statische gerust; werden door tempeest gescheyden / den vijfden November.

De Enghelsche onder den Oversten Norits die in 't eerste over-ghekomen waren om Antwerpen te helpen ontsetten / hebben met den Grave van Nieuwenare ende sijn volck / de Schansse van Yssel-oort / ghelegghen daer de Rhijn inde Yssel loopt / vijf hondert passen van Arnhem / ende by Verdugo onlanex ghewonnen / wederomme beleghert / de welcke nae groote teghen-weer / ende by ghebreck van Buscruyt ende Loot / ten lesten in October haer opghegheven werde / van waer sy oock trocken voor de Schansse van Berchs-hooft / die haer oock opghegheven werdt / met een Turcks Capiteyn / die daer commandeerde.

Schanssen by Yssel-oort ende Berchshooft, by de Staten ghewonnen in October.

Den Grave Karel van Mansvelt / zijnde met de principaelste Regimenten wel vier duysent sterck / meest oude Spaengiaerden / is uyt het Landt van Ravensteyn ghetrocken over de Mase inde Bommel-weert / om daer profijt te doen / maer vindende tot Herwerden groote Wateren soo is hy ghedwonghen weder te keeren / logerende teghen over Empel ende daer ontrent / in het Eylandt van Bommel / alwaer sy soo door het doorsteecken vande Dijcken byden Grave van Hohenlo als door de hooghe Wateren der Rivière / haer terstondt besloten ende beringhelt vonden / midts dat Hohenlo van Dordrecht ende elders Schepen Heuden / Playten / Galeykens en Schuyten hadde doen komen / diese soo besettede / dat sy in grooten hongers noot quamen / en in alderley desperatie ende gebreck logerende alleenlick op de Dijcken / hooge Lant en Kercken / sonder vyer zijnde den 11. en 12. December inden kouden Winter / ende sonder hope van te mogen ontkomen. In desen staet zijnde / veranderde het weder / en begonde te vriesen / het welcke de Grave vā Hohenloos scheepkens dede vertrecken / overmits dat sy vreesden te bevriesen en te voet over het Ys besprongen te worden : maer den vorst oft het vriesē niet continuerende / en een schansse op een plaetse ghenaemt Locht verlaten zijnde / door quaet beleyt / soo zijn de Spaengiaerden en het ander Krijgs-volck / miraculeuselijck daer van geraeckt / den 12. Decembris / met behulp van die van 's Hertogenbosch / die met veel schuyten haer te hulpe quamen / ende met alderhande nootdruft spijsden.

De Spaengiaerden tot Empel by hooge wateren en schepen beset / quamen by geluck daer van den 12. December.

De Prince van Parma tot Brussel in triumphe zijnde / van sijn blijde ende nieuwe inkomste aldaer / werdt hier van gheadverteert / ende trock terstondt derwaerts: Maer als hy tot Herentals byden wegh / van haer afkomen hadde verstaen / soo keerde hy weder / ende heeft hooghelick de Stadt van 's Hertogenbossche bedanckt / den armen aldaer met tachtich Ossen beschenckende / ende de Stadt met eenen verguldē Kop vereerende.

Parma vereert die van 's Hertogenbosch, om de assistentie de Spaengiaerden ghedaen.

De Grave van Nieuwenare ende Meurs / met Schenck / hadden wederomme practijcken ende secreet verstant met eenighe binnen Nimmeghen ghekreghen / die ontrent de Mueren woonende / daer souden een gat door-breken / also bykans gedaen was als het ontdeckt werdt : ende werden alsoo wederom bedroghen. Daer na hebben sy haer Krijghs-volck / oock mede de Engelsche inde Betuwe gebrocht / ende inde byliggende Dorpen gelegert / ende een vierkante Schansse tegen over Nimmegen gebout in November / waer uyt sy met grof Geschut de Stadt beschoten / ende meynden oock met vyerighe klooten den brandt inde Stadt te schieten : dan alsoo daer maer een Huys of twee in brandt quam / wert het ghesluft. Sy hadden oock een kort stuck Gheschuts / een Mortier genoemt / om groote vyerige klooten inde Stadt te schieten : maer de selve te kort zijnde / ende de Riviere te breet / en konde niet toelangen : ende alsoo was het alles te vergeefs.

Schansse teghen over Nimmegen / gemaeckt in November.

Den Heere van Haultepenne / heeft daer-en-tusschen oock binnen Nimmeghen ende daer ontrent / mede ghereedtschappe van Schepen / Ponten ende Schuyten ghemaeckt / om sijn volck over inde Betuwe te stellen / ende dede die de Riviere op trecken tegen over Bommel / waer van sy de Hollandtsche Schepen / uyt vreese wech dreven. Dit gheschiede ontrent den veerthienden ofte vijfthienden December / als de Wateren ende Vloeden vande Wale door sneeu ende regen nu gheswollen waren. Ende alsoo

Haultepenne verjaeght der Staten volck voor Nimmegen.

alsoo Haultepenne ontrent ses duysent Mannen/ soo te Voete als te Peerde over ghevoert hadde soo hebben de Nieuwenaersche ende Enghelsche haer Logementen te Lent ende Oosterholt in brande ghesteken/ ende verlaten. Ende alsoo Haultepenne hem ghelict de Schansse tegen over Nimmeghen te beleggen / hebben de Statische die oock verlaten: Ende die van Sloth/ Doornick met meer andere/ salveerden hen inde omliggende Steden van Thielt ende Arnhem. Haultepenne vervolgende sijn victorie/ heeft meer diversche kleyne Sloten eñ Schansen ingenomen/ als 't Slot van Duckenborch : ende 't Volck dat inde Schansse van Berchs-hooft lach/ is oock verloopen / met andere die Haultepenne in nam / ende trocké doen van daer om de stadt Grave te beleggen.

In Hollandt heeft de Prince van Parma met sijn Spaengiaerden oock eenen aenslagh voor ghehadt op dé Clundert/ Ruygenhil/ ende Geertruydenberge/ met behulpe vanden Vorst : maer het was oock alle te vergeefs.

Taxis slaet Staten volc tot Borum in Vrieslant den 27. Januario 1586.

Taxis den Luytenant van Verdugo / Gouverneur van Vrieslant/ heeft desen Winter in Januario de Garnisoenen vergadert / ende is in Westergoo ghevallen / als hy nu door den Vorst over het Ys alomme komen konde/ eñ veel plaetsen/ als Worcum/ Hindeloopen ende Couden berooft ende geplondert: Maer also het begonste te dooyen / is sijn Volck oock vertrocken : Ende hebben te Winsum ende Rijp/ daer het Landt-volck vergaderden / die aldaer gheslaghen. Daer nae werdt by Hopman Steyn Maltz / een kloeck Denemercker / Luytenant van Graef Willem van Nassouwen / ende sijn Broeder eenich Krijghs-volck tot Borim vergadert/ ontrent een mijle van Leeuwaerden / daer Taxis met sijn Peerde-volck ende Voet-volc die besettede/ ende besprongh/ dat sy haer inde vlucht begaven / veel doodt blijvende/ als sy haer wel gheweyrt hadden. Daer bleef ghevanghen den voorschreven Steyn Maltz/ met veel andere vandé Vriesschen Adel. Van Taxis zijde bleef Graef Oswald / sone van Grave Willem vanden Berghe/ zijnde van sijn eyghen Volck in een afghenomen Vaendel ghewonnen / by erreur doorsteken / meynende dat hy een Vaendragher vanden vyandt was/ verwonnen/ ende synen Broeder Graef Harman ghequetst. Daer bleef oock Hopman Hendrick van Delden / een kloeck eñ befaemt Capiteyn Dit geschiede den 27. Januarij/ 1586.

Appio Contio door Schenck geslagen.

Onder den selven tijdt / Schenck vallende uyt Venlo / sloegh een hoop Spaengiaerden over gheen zijde der Maze / datter weynighe van ontquamen: Ende te vooren een Bende Italiaensche Peerden onder Appio Conti / die meest verslaghen ofte ghevangen werden.

Den Koningh sendt Parma meer geldt ende Volck toe.

Den Koningh van Spaengien verstaen hebbende de hulpe die de geunieerde Landen verkregen vande Koninginne van Enghelandt/ heeft den Prince van Parma oock hulp toegesonden van Gelde/ door verscheyden weghen/ midts het Kryghs-volck alomme ghemutineert was. Daer quamen oock vanden Koningh gesonden/ den Marquis van Guasto ende van Pesquara/ vanden huyse Davalos / met andere: Desen Marquis werdt Overste vant Peerde-volck onder Parma gemaeckt.

't Gulden Vlies in verachtinge.

Den Koningh heeft oock om de herten der Nederlandtsche Heeren te gewinnen / het gulden Vlies aen ettelijcke gesonden / als aendé Grave van Arenberch/ aen den Marquis van Varrabon / vã Vergi/ Egmont/ Barlaymont/ Montigni/ ende heeft t'selve noch andere belooft : Maer midts het misbruyck/ ende d'Oorloghe Civile / ende afwesen des Koninckx/ is de heerlicke magnifique Ordre des gulden Vlies/ de eere des Huys van Borgongien / ghenoech in verachtinghe ghekomen / om dat de Rechten ende Privilegien der selfde Ordre in 't stuck vande Graven van Egmont/ Hoorne/ ende andere niet ghehouden en worden. De Prince van Parma selve is met het gulden Vlies oock vereert gheweest/ als wy ghesept hebben : oock mede is hem gherestitueert / het Casteel van Playsance / daer het Spaensch Garnisoen voor synen ghedaen dienste uytghelicht werdt.

Den Paus sondt hem oock sommighe ghebenedijde giften luttel gheacht. Den Koningh vereerde veel Nederlandtsche Heeren met Tytelen van Graven ende anders/ om de selve in goede ghereghelthеydt te behouden.

Nederlantsche Adel met ydele Tytelen vereert.

Tot Antwerpen heeftmen den 17. Januarij gheordineert een Jaer-getyde te houden/ met solemnele Processien / over het uytdryven ende uytslaen der Fransoysen/ dat doen drye Jaer gheleden was/ gheheeten de Fransche Furie / ter eeuwigher memorie vande nederlage des Hertoghs van Anjou/ die doen Hertogh van Brabandt was / daer de Roomsche Catholijcken haer selve de meeste eere van toeschryven/ dat de Gereformeerde wederseyden.

Jaer getijde t'Antwerpẽ over de Frãsche Furie/ vanden 17. Januario.

Den Paus Sixtus de vijfde / die van een Minnebroeder tot het Pausdom ghekomen / eerst Felix Perretus ghenoemt / ghebooren op een Dorp Montalto by de Stadt Formiano in 't Landt Marcha Ancona van slechte Ouders / maer opkomen door kloeckheydt ende gheleertheydt / heeft ghereguееrt meer dan vijf Jaren : Sterf 27. Augusti 1590. heeft hem in sijn regiment wonderlijck ende seltsaem ghedragen / ende heeft de sacken des Koninckx ende van Parma seer ghevordert in Nederlandt met zijn Bullen/ ende met andere eere aen te doen. Hy is seer hoochmoedich ende Magnifijck geweest/ ende heeft een groot heerlijck stuck tot Roomen aengevangen/ t'welck te vooren by velen wel ghewenst ende ghetracht / maer niet volbracht en was : te weten / om de Stadt Roomen te vercieren / soo heeft hy den Obeliscus Vaticani, uyt eenen vuylen hoeck versedt. Desen Obeliscus is eenen soliden heelen steen / die uyt de Steenrotse van Theben in Egypten ten tijde vanden Keyser Augustus voor Christus ghebooꝛte uytgehouwen was/ nae Plinius schryven / eñ langhs de Riviere Nilus in Zee / ende also tot Roomen ghebrocht/ ten koste van Cayus ende Nero Keyseren / eñ in Circo Vaticano opghերecht / daer hy nu ontrent festhien-hondert Jaren gestaen hadde. Desen gheelen oft soliden steen is lanck hondert ende acht voeten / beneden breet aent vierkant twaelf voeten/ ende boven ses voeten aen elcken viercanten kant: opgewegen wesende / was swaer gevonden neghen hondert sessenvijftigh duysent / ende hondert achten-veertich ponden. Desen steen heeft desen Paus Sixtus, met seer wonderlijcke instrumenten / ende Machijnen van Balcken / met veertigh Windasen/ seven en tseventich Peerden / ende neghen hondert Arbeyders doen oplichten / vervoeren ende weder oprechten aldaer voor Sinte Pieters Kercke / op een schoone groote plaetse / verheven hoogher boven der aerden dan hy te vooren stondt / op sijn Pedestael veertigh Roomsche palmen / boven daer op werdt ghestelt een Heyligh gheconsacreert Cruys : Dit alles heeft ghekost ontrent tachtigh duysent Ducaten. Diergelijcke steenen oft Obeliscus heeft hy meer opgerecht ende verstelt.

Paus Sixtus recht te Roomen een Obeliscus op/ wegende negẽ hondert sessenvijftich duysent/ ende hondert acht eñ veertich ponden.

Meer andere dierghelijcke hoogh-moedige daden heeft desen Paus aengevangen om Roomen te vercieren / als oock heel straten ende teerlinghen van Huysen / daer Kloosters in stonden / heef hy doen afbreken ten gronde / op dat de twee statuen / ofte beelden van S. Pieter ende S. Paulus / die hy op de oude Colomnen van Trajanus d'een / ende d'ander op die van Anthonius Keyseren hadde doen setten/ malkanderen souden in 't ghesichte staen. Hy heeft noch een Gast-huys ghebout byden Tyber / voor de ghequetste/ lamme ende creupele/ die harẽ kost niet winnen konden / ende besette ofte begaefde dat noch met 15. duysent Ducaten Jaerlicx tot onderhoudt. Dit Gasthuys is soo groot ende wijt datter twee duysent Menschen in herbergen kondẽ met sulcken gemack/ dat sy malkanderen niet en beletten noch bekommeren ende geestse daer den kost ende kleederen.

Sixtus timmert een Gasthuys.

Hy heeft oock op / in een tresoor ofte in een schatkiste geleyt in gelde twee hondert duysent Ducaten/ eenlijck om arme dochters/ die geen houwelicx-goet en hebbé/ eerlijck ten houwelijcke uyt te besteeden ofte gheven. Heeft noch hondert duysent Ducaten uytbetaelt om Kooren eñ provande voor de stadt Roomen in voor-raet te versien ende te versorgen.

Gheeft 200. duysent Ducaten om arme Dochters te trouwen. Noch 100. duysent Ducaten tot voorraet vã Kooren.

Bestelde

Sixtus de vijfde van dien Name, Paus van Rome, te voren genaemt Felix Perret.

Rente om ghevangens te lossen.

Bestelde noch een Rente Jaerlijcx / van drie hondert duysent Ducaten / om daer mede Jaerlijcx ghevanghenen te verlossen / ende dierghelijcke wercken van Charitate te doen / noch hondert duysent Ducaten eens / om Kercken ende andere Sanctuarien op te rechten. Heeft oock op den Bergh Quirinael, zijnde t'Somers een seer lustige plaetse / dan alleenlijck gebreck van Water hebbende / een Aquaductus ofte water-leydinghe ghebrocht / koopende vanden Heere Martio Columna voor vijf en twintich duysent Croonen een oorlof / om water van seer wijdt van daer te brenghen tot op desen Bergh / datmen onmoghelijck reeckende / ende hoe wel dat hy daer over bespot werde / soo heeft hy dat nochtans volbrocht / binnen 18. Maenden tijdts / daer over men dagelijcx hielt werkende twee / dickmael drie / ende altemets vier duysent Menschen / ende kosten hem wel twee hondert ende t'sestich duysent Ducaten / ten lesten brocht hy dat schoon Fonteyn-water in't Pallays van Susanna / by Diocletianus baden / daer hy een schoon Vat ofte Fonteyne oprechte / daer dit water inviel / ende liet dat nae sijnen name Felix / dat is geluckich noemen.

Maeckt een Aquaductus op den berch Quirinael.

Boven alle dese heerlijcke daden ende ghestichten / heeft inde vijf Jaren sijns Regiments / getimmert eē Bibliotheca ofte Librarije / dat is een plaetse daermen alderhande Boecken bewaert / eñ daer een yegelijck vrijen toeganck mach hebben om te sien eñ lesen / sonder sijnen kost / eñ dat in Vaticano t'welc is een plaetse nu Belvedere ghenoemt / dit gheboutsel was groot / lanck eñ breet / beschildert mette figueren van alderhande scientien / vrije konsten eñ deuchden ofte virtuyten / ende van als dat tot de studien ofte leeringhen belanght: over d'een zijde zijn gheschildert de sesthien principale generale Concilien / vande Roomsche Kercke met haer inscriptien / over d'ander zijde de schilderijen ofte conterfeytsels van alle de hooghe geleerde die oyt befaemt inde Weerelt gewerst zijn / ende al wat meer tot die gheleertheydt dienlick is. In dese Librarije / heeft hy alle de Boecken die van oudts in Vaticano waren doen brengen / ende t'ghetal seer vermeerdert / rechtende oppe twee steenen Tafelen / in d'eene schrijvende / hoe dat dese Paus / Sixtus Quintus de Apostolische Librarije / van sijn alderheylichste voorsaten Pausen / de selve Sint Pieters stemme ghehoort hadden / die inde eerste opspringhende Kercke begost was / ende daer nae de Kercke tot vrede ghekomen te Laterane opgerecht was / eñ sints in Vaticano seer van Nicolaes de vijfde vermeerdert / ende van Sixtus de vierde seer

Bout een notabel Librarije.

1586. seer verciert / tot verseeckeringhe vant ghelooove ende oudtste Kerckelijcke discipline-onderhoudinghe &c. daer bewaert / ende met veel cierlijcke schilderijen ghestoffeert / den gemeynen Liefhebbers der Studien ter eeren / Anno 1588. De ander Tafel hielt in de Wetten / tot de Librarije noodigh / als te onderhouden / dat niemandt de Boecken mochte veranderen / wegh-voeren / ofte nemen / 't zy Officieren / Meesteren ofte bewaerders der selviger / wie hy oock ware / sonder expres bevel ende oorlof / onder des Paus handt blijckende op pene van excommunicatie waer van niemandt soude vermoghen hem te absolveren dan den Paus selve.

By dese publijcque Librare maeckte hy noch een particulier ghebouw / met Huysinghen voor de Officieren / ende Logementen om gheleerde Lieden te Herberghen / &c.

Sixtus de vijfde / bout oock een Druckerije.

Om niet te ontbreken / rechte hy op niet verre van daer / een Druckerije / van alle behoefte voorsien / daer dat de oude Boecken / noyt te vooren ghedruckt / oock andere diemen nerghens meer en vant / mochten op nieus gedruckt worden : desgelijcx oock Boecken die by de Ketters / soo hy voorgaf / vervalscht waren / ende dierghelijcke / over dese Druckerije stelde hy Dominum Basæ, dien hy dede tot dien eynde tellen 20. duysent Ducaten.

Vergadert eenen schat.

In 't eerste Jaer sijnder Heerschappije / rechte hy op een Schatkamer / int Kasteel van S. Angel / daer hy een Millioen / ofte thien hondert duysent Ducaten in leyde / in 't eerste Jaer / ende in 't tweede / derde / vierde ende vijfde Jaer / Jaerlijcx een Millioen / tot dat hy daer vyf Millioenen in gheleydt hadde / maeckende een Wet / dat niemandt daer van eenen penning nemen mochte / ten ware voort eerste / dat gheneralijck alle Christen Princen in een verbondt traden / om Oorloge te voeren om 't Heyligh Lant van Jerusalem te winnen / ende alsmen dan in Vyandts Landt soude ghetreden zijn / soudemen moghen dese Schatkamer openen : ten anderen / wanneer sulcken dieren tijdt voort-quame / dat het Volck van hongher soude moeten vergaen / 't selfde waer oock van tijden in groote pestilentien te verstaen : Ten derden / soo eenighe Christelijcke Provintie / ofte vanden Turck / ofte vande Vyanden der Kercke overvallen / in blijckelick perijckel quame / ofte datter eenigh Koninghrijck vande Vyanden der Heyliger Roomscher Kercke ware te veroveren : Ten vierden / soo de Landen toekomende den Stoel van Roomen / in perijckel waren ende den Vyandt voor-handen / dan soude-men moghen desen Schat aenspreecken / ende anders niet. Om dese oorsaken / ende om geen andere / swoer desen Paus selve / ende wilde sijn successeurs Pausen oock soo sweeren souden / dese Schat-kamer niet te openen : Maer desen Schat wert by sijn Naevolghers ghebruyckt ten behoef vande Ligue in Vranckrijck / tegen haren Koningh.

Voorts ordonneerde hy / datter maer 70. Cardinalen van Roomen wesen souden / hy maeckte een Wet tegen overspel / datmen die metter doot straffen soude / in alle het ghebiet vanden Stoel van Roomen / hy Canoniseerde / ofte maeckte eenen Heyligh / een Spaengiaert over 100. Jaren gestorven / ghenheeten Diego Alcala de Henara, een Anachorita, Ordonnerende voor hem eenen vyer-dagh in 't Jaer / ter gheliefte vanden Koningh van Spaengien. Dit hebben wy om de vreemdicheydt (hoe wel buyten ons voornemen) verhaelt / t'sijnder eeren.

Canoniseert eenẽ Sainct / een Spaengiaert.

Na dat wy nu verhaelt hebben wat hier ende ginder geschiet is / so sullen wy verhalen hoe den Grave van Leycester (ghesonden vande Koninginne van Engelandt / om over de Engelsche assistentie te commanderen / ende haren persoon alomme te representeren) den 19. Decembris in Zeelandt aengekomen is / alwaer hy wel ende heerlick ontfanghen werdt : Met hem quamen den jonghen Grave van Essex sijn Huysvrouwen voor-sone / met de Baroenen ofte Lords van Andeley ende Northe / met veel achtbare Ridders / als Ser Robbert Jarningam / ende meer andere / ende veel Edelen van goeden Huyse / die t'samen mochten over-brenghen ontrent seven hondert goede Paerden / wel gherust.

Grave van Leycester in Zeelandt aengekomẽ / den 19. December.

Van Zeelandt is hy na Hollandt gevaren / alwaer hem alle de Steden ende Plaetsen daer hy passeerde groote eere ende triumphe aengedaen ende bewesen hebben / ende is also inden Hage gekomen in Januario / alwaer de Staten Generael vande Geunieerde Landen vergadert waren / aldaer is hy oock feestelicken ontfanghen : ende sy hebben hem den eersten Februarij 1586. opgedragen het Gouvernement Generael vande Geunieerde Landen. 1586.

Staten verkiesen den Grave van Leycester voor Gouverneur Generael / den eersten Februarij.

Waer van / van wegen Staten Generael / de Propositie ofte verhael ghedaen heeft / de Doctor Leoninus Canceliер van Ghelderlandt / segghende hoe dat de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / hebbende soo goeden ghetuyghenisse vande Koninginne Majesteyt van Enghelandt / ende van Sijn Excellentie / ende vindende nootlick te herstellen publijcque authoriteyt inde Landen / ende betrouwende volkomelijck op sijn wijsheyt / experientie ende oprechticheydt / hadden hem by ghemeyne stemmen ende accoorden verkoren / ende ghenaemt voor haren Gouverneur ende Capiteyn Generael der selvigher Landen / te weten / van 't Hertoghdom van Gelre / Graefschap van Zutphen / der Graefschappen ende Lant van Vlaenderen / Hollant met West-Vrieslandt Zeelandt ende Vrieslandt / hem op-dragende volle macht ende authoriteyt (boven den Tijtel ende Commissie van hare Majesteyt / met 't gene dat begrepen ware in 't Contract met haer aenghegaen) om te gouverneren ende te ghebieden absolutelicken over de voorsz Provintien ende haer gheassocieerde / in 't stuck vande Oorloghe ende dat dien aenkleeft / te Lande ende te Water / ende te ghebieden over alle Gouverneuren / Oversten / Admiralen ende Vice-Admiralen / Colonnellen / Ritmeesters / Officieren / ende over het Oorloghs-volck / te Voete ende te Peerde / ende tot dien eynde sullen ghehouden wesen aen Sijn Excell. Eedt te doene als Gouverneur ende Capiteyn Generael / ende den selven volkomelicken te gehoorsamen.

Oratie van de Cancelier Leoninus / vervattende de overdrachte der Vereenighde Landen Gouvernement aen den Grave vã Leycester den eersten Februarij / Anno 1586.

Daer en boven gaven de selvighe Staten tot sijne Excellentie / volkomen macht ende authoriteyt op 't stuck vande Politie ende Justitie / over alle de voorsz Provintien / om metten Raedt van Staten (die sal worden ghemaeckt) te Gouverneren de voorsz Landen / als voormaels ghedaen hadden (principalijck ten tijde van Keyser Karel de vijfde) de Gouverneurs Generael / ende dat nae wettelick ghebruyck.

Welverstaende / dat uyt de inkomste vande Domeynen der selver Landen / voor al sullen betaeldt worden / de Gouverneurs / Officieren ende Rentiers naer ouden herkomẽ / ende dat de selvige Provintien Steden ende Leden der selvigher souden onderhouden worden / alle hunne Previlegien / Rechten ende Ghewoonten / gelijck vorder Sijn Excell. soude verklaert worden.

Ende want 't Gouvernement der Landen principalicken in 't beleydt vande Oorloghe / niet en kan bestaen sonder middel van contributien / soo consenteerden de selvighe Provintien / boven het secours dat de Koninginne van Engelandt hun toegeseyt hadde van duysent Paerden / eñ vijf duysent Voet-volcx / te weten die van Gheldre / Vlaenderen ende de gheassocieerde Steden van Brabant / de Generale middelen vande Consumptien der Steden ende Dorpen vanden platten Lande / also sy op dat pas cours ofte loop hadden inde selvige Landen / eñ soo die verpacht waren ende tegenwoordelick gecollecteert worden / ende daer en boven den brandt-schat ende compositien des platten Lande / daermen niet en kan heffen de middelen vande Consumptien / ende sulcke sommen als sy den vyandt betalen. Eñ die van Hollandt / Zeelandt / Utrecht ende Vrieslandt / hadden gheaccordeert ende accorderen ten behoeve als boven / de somme van twee hondert duysent gulden ter Maendt / welcke Penninghen de Vereenighde Landen sullen in handen stellen van Sijn Excellentie / om byde selvighe gheregeert ende gheadministreert te worden / metten Raedt van State / die gemaeckt ende gecommitteert sal worden : Ende daerenboven noch alle datter sal moghen ontfanghen worden van Contributien ende

brandt-

1586. brandt-schat / ende andere middelen vande Landen / van Over-Yssel / Drente ende Ommelanden / ende ander plaetsen onder den Vyandt gelegen.

Ende vorder waren alle de Provincien ende gheassocieerde gheaccordeert ende te vreden / dat de Convoy-ghelden ende Imposten op de Koopmanschappen inkomende / ende uyt de selvige Landen gaende / volghende de Lijste die daer van ghemaeckt was / Anno 1581. ende de moderatien ende vermeerderinghen daer op ghevolcht sullen blijven gecontinueert / tot betalinghe vande kosten daer sy mede belast zijn / om te onderhouden ende te betalen het uyt-reeden vande Oorlogh-schepen ende Booté / die inder Landen dienst zijn / ende noch souden van noode wesen uyt-ghereedt te worden / volghende 't Contract met hare Majesteyt / daer toe oock souden ghebruyckt worden de Prinsen ende Licenten / soo Sijn Excellentie sal moghen goedt vinden die toe te laten ofte permitteren / ende dit alle voor den tijdt van een gheheel Jaer. Ende soo het ghebiele dat d'Oorloghe langer bleve duerende / soudemen mogen op versoeck ende propositie / van Sijn Excell. verwerven / nieuwe consentementen voor d'eerste Jaers eynde / naer gheleghentheyt ende vermogen der Landen / ende nootsakelijckheyt.

Supplicerende ootmoedelijcké / dat het sijn Excell. gelieve aen te nemen 't selfde Gouvernement eñ authoriteyt / eñ dat te bedienen ter eeren Gods eñ Landen behoudenissen / met belofte dat de voorsz Heeren Staten altijdt goede correspondentie met hem sullen houden / ende hem bystaen ende getrouwelick dienen / in allen voor-vallende saken.

Vorder by haerlieder Acten ende Placaten / belasten alle Krijghs-overste / soo te Paerde als te Voete / alle Krijgs-volck ende Schips-volck die inder Landen dienst waren / souden Sijn Excell. allen dienst / getrouheyt ende onderdanicheyt bewijsen.

Dit souden sy onderlinge malkanderen sweeren / behoudens altijts de trouwe ende homagie die Sijn Excellentie de Koninginne van Engelandt schuldich was. Ende is soo ghedaen inden Haghe / den eersten Februarij / Anno M.D. Lxxxvj. Ende was onderschreven:

C. Aerssens.

Leycester aenveert 't Gouvernement Generael.

Volghende dese Acte / heeft den Grave van Leycester 't Gouvernement aenghenomen / ende de Staten / Ampt-lieden / Gouverneurs / Provinciael / Oversten / Capiteynen ende Krijghs-volck / hebben hem behoorlycken Eedt ghedaen / waer in Graef Maurits van Nassau / den Graef van Hohenloo / ende meer andere Capiteynen / groot devoyr gedaen hebben / om het Krijghs-volck daer toe te brenghen / ghewoon zijnde geldt ofte gratuiteyten in sulcke Actien te ontfangen.

De Staten hadden op 't aennemen van 't Gouvernement / den Grave van Leycester voor-gehouden / een Instructie voor den Raedt van State / die hem inde regieringhe vande Landen souden assisteren. Dese Instructie hiel in de forme hoe de affairen van Staten ende andere / nopende 't Gouvernement der Landen / wettelijck behoorden gheregeert te worden / met volle kennisse der Heeren Raden van State / als in alle Republijcken van ouden tijdt is ghebruyckt gheweest / principalijck in dese Landen / ten aensiene van alle Gouverneurs ende Regenten generael / dat nochtans groote personagien van Princen bloede / ja Koninginnen geweest waren: Maer van weghen des voorschreven Grave van Leycester werde ghesegdt / dat alle Instructien niet anders waren dan Limitatien vande Commissien / ende dat Sijnder Excellentie gedeffereert zijnde het Gouvernement Generael der Nederlandtsche Provincien / hy sulcke Instructien niet en behoefde. Eyntlijck / om Sijne Excellentie te gheven contentement / is hem byde Ghedeputeerde der Staten Generael verklaert / dat hy niet en soude ghebonden zijn aende selvighe Instructie / maer dat die dienende was voor den Raede van State / ende dat sijne Excellentie niet en soude ghehouden zijn te concluderen by pluraliteyt van stemmen / maer d'advijsen van alle de Raden van State ghehoort zijnde / daer uyt soude hy mogen concluderen soo best ende orboirlijckst dienen soude / voor de ghemeyne saecke.

Leycester weygert alle instructie op sijn Gouvernement.

Tot dese Resolutie quamen de Staten Generael seer ongeerne / als wel voorsiende / dat hy / niet ghebonden zijnde aen eenighe Instructie / lichtelijck door eergierighen ende quaden raedt soude moghen bedroghen worden sulcken volck ende oorenblasers ghemeynlijck sich ontrent Princen ende Vorsten vindende / om alle occasien gade te slaen tot haren voordeel / ende tot ghemeyne schade: Het welcke meest vanden Grave van Leycester te vreesen stondt / midts hy gheheel onervaren vander Landen natuere / wesen ende gheleghentheyt was / ende gheen kennisse oft onderscheyt konde hebben vanden staet vande Landen / noch van goede ende experte Raedts-heeren / ende daeromme was hy meer perijckels onderworpen. Maer de Staten hen bevindende in groote perplexiteyt van weghen de regieringhe / hebben hem soo veel moghelijck was / in alles te wille gheweest / jae mede toeghestaen den keur van eenen Raets-heere van State uyt elcke Provincie: Midtsgaders oock het veranderen vanden grooten Zeghel ende Contra-zeghel / ontfanghende inden Zeghel een Schildeken van sijn Wapen / ende voor den Contra-zeghel / syn gheheel Wapen / dat noyt eenigh Gouverneur te vooren toegelaten was.

Vermetelheydt van Leycester.

Koninginne van Enghelant gestoort over Leycesters groote authoriteyt / beklaeght haer den 13. Februarij.

De tijdinge vande absolute aenneminghe in Enghelandt ter ooren vande Koninginne ghekomen zijnde / is sy daer over ghestoort gheweest / achtende datmen haer daer mede sochte dieper ende vorder in te doen treden dan sy wel hadde voor-ghenomen / dies sy terstondt in Hollandt affsondt haren Onder-Kamerlinck Sir Thomas Heaneadge, Ridder ende Raedts-heere / met Brieven vanden derthienden Februarij / segghende / ende haer beklaghende dat den Grave van Leycester het absoluyt Gouvernement der Landen soude aenghenomen hebben: 't welck haer vreemt dochte / midts sy selve te vooren sulcken aenbiedinghe die haer ghedaen was / ontseydt hadde / ende haren Vassael ofte Dienaer nu te belasten / met 't ghene sy selve gheweygert hadde / ende dat sonder haer consent / dochte haer groote kleynicheyt ende open ongelijck / als oft sy selve niet discretie ghenoech hadde / te onderscheyden wat haer diende aen te nemen oft te ontsegghen: ende onder ander redenen / dat sulcx strijdende was teghen de declaratie die sy in drucke hier over uyt-ghegeven hadde / waer inne sy protesteerde de hulpe aen de Landen niet aen te gaen met ander voornemen / dan alleenlijck om haer goede ghebueren te assisteren / sonder haer eenichsints te willen moeyen mette absolute protectie ofte Souvereyniteyt der selver Landen / daer nu by dese Acte een yeghelijck oorsaecke hebben soude contrarie te oordeelen: ofte ten minsten sulcke / die de vrijheyt nemen om de Acten van Princen nae haer goet-duncken te censureren ofte oordeelen / alsoo dat haer eere daer by seer bleef gheinteresseert: Waeromme haer meyninghe was omme te verklaren de oprechticheydt van haer proceduren / te revoceren ende herroepen de voorsz authoriteyt / ende den selven Grave te ghebieden / gheen ander authoriteyt te ghebruycken / dan in 't onderlinghe Contract begrepen ware / 't welck soo 't wel onderhouden werde / en twijfelde sy niet of het soude strecken tot volkomen voordeel van 't ghemeyne beste; haer wel toe segghende dat dese weygheringhe niet procedeerde by het ghebreck van hare sorghvuldicheydt over de Landen welvaert / maer alleen ten insien van hare eere / ende om den mondt te stoppen van hare quaetwillighe ende vyanden: Wat meer daer van te segghen ware / hadde sy belast den Brengher vande voorschreven Brieven.

Staten verantwoorden aende Koninginne over de ghegheven authoriteyt aen Leycester / den 25. Maert.

Dese Brieven hebben den Staten groot nadenken ghegeven / ende hebben daeromme uyt Amsterdam den 25. Maert gheantwoort / met alle ootmoet / het stuck ghevoeghlijcken ontschuldighende / als dat eter niet ghemeynt ware hare Majesteyt verder te belasten / ofte te verbinden / dan de Contracten mede brochten / maer dat den noodt vanden staet der Landen sulcx vereyschte / zijnde de authoriteyt haer soo

 noot-

noodtlijck/ ende beter een Gouverneur waere dan twee: ende ten aensiene van hare Majesteyt/ hadden liever eenen haer subject zijnde daer toe willen verkiesen/ dan eenen anderen: ghevende Sijn Excellentie alleenlijck soodanighe authoriteyt/ als andere voor hem ghehadt hadden/ die altijdt wederroepelijck ware: Het woordt Absolupt/ waer alleenlijck ingestelt om te distingueren van andere/ die alleenlijck by provisie ingestelt waren/ ende ghebonden aen Instructien: oock om meerder ghehoorsaemheydt ende ontsagh te verwerven/ tot onderhoudinghe van Krijghs-discipline/ vorderinghe vande Contributien/ ende beter executie van sijn commissien/ ende gheensins om Syn Excellentie Souvereyniteyt te gheven volghende daer in de exempelen der Romeynen/ ende andere.

Het ware oock geschiet om eenige aenslaghen der vyanden te bekommeren ende te breken/ oock om de verslagene herten des volcx te verquicken. Ende dat nu te wederroepen soude groote confusie inbrengen/ verseeckerende dat het in gheenen deelen den Contracte en contrarieerde/ blijvende de gheheele Souvereyniteyt ende eyghenschappen der Landen aende Staten der selvigher/ ende het Gouvernement ofte administratie der selvigher/ aenden Grave/ conform voorgaende Gouverneurs. De Souvereniteyt noch gereserveert blijvende/ tot dat het hare Majesteyt beliefde die aen te nemen. Hoopende dat die opsicht nemen sal op den soberen staet der Landen/ ende dat in 't mainteneren der authoriteyt ende wijse directie des Graven van Leycester nu meer ghelegen ware dan aen een groote Krijghs-heyre/ alsoo hare Majesteyt den Heer Heneadghe breeder soude konnen verklaren. Dit was gheschreven uyt Amsterdam den 25. Meert/ Anno 1586.

Als nu den Raets-heere Heneadge in Engelandt ghekeert was/ ende sijn rapport ghedaen/ antwoorde de Koninginne van date den 21. Junij/ 1586. als dat sy by hun Brieven sagh/ alles om beters wille/ ende uyt hooghen dringhenden noot gheschiet was/ dies sy te vreden ware/ te beter om dat sy bekenden haer fauten/ in dat sy wel hadden moghen haer laten te vooren weten/ eer 't selfde ghedaen ware/ voorts vermaendt haer wel te onderhouden alles wat belooft ware/ de penninghen hem in handen te stellen/ contributien te vermeerderen/ ghevende volkomen authoriteyt om alles te executeren nae den noot ende by advijse/ &c. sy excuseerde mede de suspitie die eenighe uyt-gaven/ dat sy soude vrede maecken sonder haer lieden.

Dit is in 't effect het inhouden vande brieven van weder zijden ghesonden/ over de opdracht des Gouvernements aen Leycester/ waer mede de Majesteyt eenichsins te vreden gestelt werde/ hoe wel 't selfde by velen Leycesters authoriteyt seer verminderde.

Leycester ontfanght administratie over 24. hondert duysent guldens Jaerlijcx/ ende over Convoyen.

Met dese authoriteyt/ is den Grave van Leycester in 't Gouvernement ghestelt/ ende in handen gelevert/ aller der Landen Contributien/ beloopende boven de vier-en-twintich hondert duysent gulden Jaerlijcx tot laste van de vier Provintien/ boven de middelen ende Brantschatten van de andere/ ende behalven de Convoy-ghelden ende profijten der Admiraliteyt ende assistentie der Koninginne. Sijns persoons tractement seydemen te wesen hondert duysent gulden Jaerlijcx. Hy heeft terstont ghepubliceert een Krijghs-discipline onder sijn Krijghsvolck: oock een Placaet/ ghedateert den vierden April tot Utrecht/ nae den ouden stijl/ waer mede verboden werde toevoeringhe van alderhande lijftochte/ Victalie/ Munitie van Oorloghen/ ende Koopmanschappen nae den Vyandt/ hare gheassocieerde/ ende tot neutrale plaetsen/ oock alderhande handelinge ende correspondentie met Brieven/ Wisselen/ oft andersints/ soo wel op Spaengien/ Vranckrijck/ als Oostlandt/ onder wat pretext het soude moghen zijn/ alles op Lijfstraffe/ ende verbeurte van Schip ende Goederen.

Publiceert Krijghs discipline ende verbodt van alle handelinghe met den Vyandt ende Neutrale/ den 4. April.

Om dese Placaten wel te sien gheexecuteert/ hadde eenen Jacques Ringault (die seer familiaer met Leycester/ ende Inventeur van dit Placaet was) verkreghen een extra-ordinaire Commissie/ teghen het advijs vanden Raedt van State/ om te procederen extraordinaerlijck teghen sulcke die in Vyanden Landen souden ghehandelt hebben/ ende dat by forme van Inquisitie ofte ondersoeck/ ende examinatie/ besoeckende der Koopluyden Brieven/ Boecken ende Secreten/ in dese Landen ongheiwoone/ teghen veel Privilegien/ oude Herkomen/ Vrijheden der Landen ende Steden/ ende versochte 't selve in Engelandt te wercke te stellen/ teghen de Nederlanders aldaer woonende/ tot Sandwicht ende elders.

Ringault ghecommitteert een extraordinaerlick Placaet op de navigatie teghen de Koopluyden ter executie te stellen.

Dit Placaet ende dese commissie beviel den Staten ten eersten qualijck/ en klachden daer over/ daer wert mede gepractiseert en ghehoopt te wege te brengen een Generale Contributie op alle Natien Zeevaerten/ tot behoef vanden Oorloge: mits dat Engelandt nu vereenight met Hollandt ende Zeelandt/ mochten Wetten stellen/ en prescriberen als Heeren vander Zee; hoe ende waer te mogen handelen. Die Wetten ghestelt zijnde/ vermeynde den Grave van Leycester alle Zee-varende Natien te dwingen Paspoorten ofte salve Conduyt-brieven van hem te komen koopen/ om alsoo vrij te handelen/ midts wat contribuerende tot de gemeyne Oorloge.

Leycester pretendeert alle Zeevarende Natien te doen Paspoorten halen/ ende tot sijn Oorloge contribueren.

Maer alsoo van alle weghen veel klagh-brieven daer over aenquamen in Enghelandt/ soo heeft het den Raedt van Enghelandt te hart gedocht/ om dat Vranckrijck/ Schotlandt/ Denemercken/ ende de Oostersche qualijck tot sulcx te dwingen souden zijn ende daer mede is de Contributie achter ghebleven: het Placaet ghelijcke-wel blijvende/ 't welck groote swaricheydt ende achterdeel den Landen heeft ghecauseert/ overmidts veel hanteringhen daer door uyt ende buyten de Gheunieerde Landen ghediverteert zijn. Want veel treffelijcke Kooplieden/ ende oock Schiplieden van Antwerpen en elders (doen vluchtende ofte vertreckende) haer niet hebben willen in de Geunieerde Landen begeven te woonen/ midts dat sy van daer niet handelen mochten: maer zijn veel nedergeslaghen tot Hamborgh/ Bremen/ Emden/ Staden/ ende elders/ van waer sy mochten met alle vryheyt op Spaengien/ Italien/ Portugael/ ende de Eylanden varen: ende hebben alsoo den Zeevarenden handel onder veel Natien verbreyt/ ende in veel Steden ghebrocht: soo datmen in Hollandt ende Zeelandt/ heeft moeten ten lesten/ over dat Placaet dispenseren/ ende daer mede door de vingheren sien/ ende weder toe-laten Westwaerts ter Zee te handelen/ oft sy souden korts alle Koophandel ende Schipvaert van haer ghejaeght hebben/ met haer rijckste Inwoonders/ dewijle die Landen haer meest generen met Visscherye/ Zeevaert/ Handt-wercken ende Koophandel.

Schaden op het Placaet den Landen toegekomen daeromme ghedispenseert.

Den 25. Junij/ heeft den Grave van Leycester in Utrecht een Acte uyt-gegeven/ van eenen Raedt ofte Kamere van Financie/ op te Rechten inde Vereenigde Landen; van desen Raedt ofte Kamere/ noemde hy het Hooft den Grave van Nieuwenare ende Meurs/ Gouverneur van Ghelderlandt/ Zutphen ende Utrecht/ met authoriteyt te moghen verschijnen inden Raedt van State: voor den tweeden stelde hy Sire Henri Killegree/ Ontfangher vander Koninginne Reken-kamer in Engelandt/ ende Raedtsheere van State in Nederlandt: den derden persoon noemde hy Reynardt de Aeswijn Heer van Brakel/ ende voor Tresorier Heer Jaques Ringault/ Heer van Cauwenbergh/ voor Tresorier de Lespargne/ ende voor Commysen/ Heer Sebastiaen Loof/ Josse Teylinck ende Meester Pauwels Buys: Den Ontfangher Generael/ noch den Tresorier vande Oorloghe/ noch den Griffier/ noch de Huyssiers waren in dese Acte noch niet genoemt/ maer open ghelaten. Voor eerste Secretaris ende Audiencier/ met vrijheyt te mogen inden Raedt van Staten verschijnen ende komen/ was Daniel de Borghgrave.

Raedt ofte Kameren van Financie by Leycester in de Vereenighde Landen opgherecht/ daer Tresorier van was Jaques Ringault/ den 25. Junij.

Den Koningh van Spaengien/ naer date van 't voorsz Tractaet/ by de Koninginne met de Gheunieerde Provincien aenghegaen/ hadde alomme in sijn Landen de Engelsche gearresteert/ ende haer Schepen ende goeden gheconfisqueert/ ende haer persoonen rigoreuselick tracterende/ hebben haer veel moeten begeven tot Vrijbuyt-varen/ onder 't decksel van Brieven

Den Koningh van Spaengien tracteert de Engelsche als vyanden.

1586.

Brieven van Represalien / zijnde tusschen Enghelandt ende Spaengien gheen openbare Oorloge alsnoch ghepubliceert. Dese hebben het voorschreven Arrest van Spaengien weten tot haren voordeel te nemen ende alle Schepen Westwaerts gaende ofte komende die sy bekomen konden / onder dat pretext aenghetast berooft ende tot prijs ghemaeckt / midts dat de Nederlanders qualyck in Spaengien / Portugael ende de Eylanden handelen konden / dan op Spaensche namen / haer Facteurs daer woonende / ende voor Spaensche gheacht wesende. Immers op dese suspitie worden de Schepen in Enghelandt inghebracht / ende worde de possessie / ofte so het bederffelijcke goederen waren / de verkoopinghe henlunden toe-ghewesen / alleenlijck maer Borghe stellende voor de restitutie / soo de goederen naemaels mochten vry verklaert worden / ende dat tot seeckere taxatie naer Landts ghebruyck aldaer / verre onder de weerde / ende dan hadde den eyghenaer in rechte wettelijck te bewijsen / dat het sijn eyghen goederen waren / daer toe sijn eyghen Eedt ende Reken-boecken luttel oft niet en mogen gelden niet teghenstaende dat selfde anders qualyck te bewijsen is. Ende al hadde de Koopman noch vonnisse tot sijnen voordeele / soo konde hy noch qualyck tot restitutie van sijne goederen gheraken / mits dat het Schips-volck veel daer van ghérooft hadden / waer door 't goedt onder de weerde ghetaxeert oft verkocht / ende 't geldt verteert was. De Vrijbuyters ende Reeders meest al groote Meesters zijnde / ende soo hooghe Ampten en Offitien bedienende op de selvige Zee-kusten daer de Schepen inghebracht werden / ende het Schips-volck gelijck elders grove gesellen wesende / die liever slagen dan geldt ofte goedt weder geven / soo gebeurde 't dat veel Koopliedén liever haer goedt lieten verlooren gaen / dan in een vreemt Landt teghen groote Meesters ende Officieren / tot grooten koste ende moeyte te procederen / die de Decreten ende gheboden vande Majesteyt ende hooghen Raedt / wisten met verscheyden behendicheden ende uytvluchten / te illuderen ende krachteloos te maken.

Engelsche Vrijbuyters berooven de Nederlanders.

Om dese groote schaden der Landen ende vanden Koopliedén voor te komen / hebben de Staten dickmael aende Majesteyt van Engelandt ghéschreven / ghesonden ende gheklaeght. De Koninginne heeft proclamatien / gheboden / ende ordonnantien daer teghen ghemaeckt / ende den Vrijbuyters gheordineert goede Borghen te stellen / ende haer te conformeren nae de selvighe haer gheboden / sonder te moghen aenhalen eenighe Schepen / anders dan des Vyandts / ende dat alleenlijck op de Spaensche kusten / met verbodt van die niet te moghen plonderen / rooven ofte beuyten / voor datse in Enghelandt ghebrocht ende by rechte ende vonnisse voor Buyt en goede prijse ghewesen souden zijn : maer hoe wel dit voor een tijdt wat mochte helpen / soo wisten de Officieren dien sulcx profijtelijck was / altijt met d'een ofte d'ander Inditie / Document / ofte afgedrongen depositie (selve met strenghe tormenten ende pijnigen inde Schepen) by te brenghen / dat sy alle goede ordonnantien weder krachteloos maeckten / allegerende datmen moeste met hen volck wat ooghluyckinghe doen / nademale sy by het assisteren der Nederlanden / bykans uyt alle Zeevarende hanteringhe ghestooten waren / ende moesten oock leven / ende in Zee-varen gheoeffent ende onderhouden worden / ende dierghelijcke : Waer door seer in 't ghebruyck is ghekomen / dat veel Schepen uyt Hollandt ende Zeelandt / maer meest uyt Oost-landt / den wech Westwaerts nae Italien / Spaengien ende Eylanden achter om Enghelandt ende Schotlandt zijn ghevaren / om de Engelsche beroovingen te schuwen / tot verminderinghe der reputatie van Enghelandt in veel deelen / ende is dien wegh hier by seer ghemeyn ghéworden / principalijck inden Somer.

De Koninginne van Enghelandt maeckt goede ordonnantien teghen de Vrijbuyters.

Oostersche ende Nederlandtsche Schepen om beroovinghe te schuwen / varen Westwaert achter Enghelandt ende Schotlandt omme.

Terwijle den Grave van Leycester op sijn regieringhe begonde ordere te stellen / hebben de Oversten Marten Schenck / ende Harman Frederick Kloet / Gouverneur van Nuys / beyde dappere Mannen / nae veel aenslaghen die haer niet en ghelucktén / eenen tocht met een deel Voet-volcx ende Paerde-volcx over Rhijn ghedaen in Westphalen / in Maerte / ende namen inne de Stadt Werle die beklimmende / terwijle inde Voor-stadt een Huys dat in brandt ghesteken was / de Borghers besigh waren te blusschen. Het Kasteel konden sy niet bekomen / overmidts een Edelman Jan van Warminckhousen dat beschutte / daer tegen sy haer beschansten / dunckende dat de Stadt ende Kasteel van goeder gelegentheyt waren / om gantsch Westphalen te vermeesteren: daeromme oock terstont het Landt-volck rontomme met eenigh Krijghs-volck ende Edeldom te Paerde / haer vergaderden / op een half Myle nae de Stadt wel vier duysent sterck wesende : Waer op Schenck uytviel / ende die inde vlucht dreef / ende wel ses hondert doot sloegh. Daer nae dede hy meer ander uyt-vallen / ende dede alle neersticheyt om het Kasteel te bekomen : maer ten lesten verstaende dat Haultepenne met des Bisschops volck / ende het Italiaens Paerde-volck den Rhijn ghepasseert waren / ende quamen om te becinghelen / ende dat Verdugo oock / byden Prince van Parmas ordere / ghewacht werde / soo plonderde hy die Stadt / naer dat hy die thien dagen gehouden hadde / leyde den buyt op Wagenen ende Peerden / oock mede de beste ghevanghenen / ende quamen kloeckelijck daer van ontmoetende hier ende daer Haultepennes volck / daer sy seer Victorieuselijcken door sloeghen : ende quamen alsoo sonder schade te Berck metten buyt. Waer over Schenck byden Grave van Leycester komende / van hem Ridder gheslághen werde / hem schenckende een gouden Keten van duysent Kroonen / welcke Ridderschap onder den Enghelschen voor groote vereeringe geacht werdt.

Werle in Westphalen by Schenck ende Kloet ingenomen / in Meert.

Schenck Ridder gheslagen.

De Prince van Parma hadde inden Voor-winter door den Grave Karel van Mansvelt / de Stadt Grave op de Mase gheleghen doen besetten met vier Schanssen / ende heeft een Brugghe over de Mase ghemaeckt / ende de Mase boven ende beneden toeghepaelt / om de Stadt van alle Victalie ende nootdruft te verhinderen.

De Stadt Grave by Parma beleggert.

Dese Schanssen dede hy besetten met vijfthien hondert Mannen / ende noch ontrent vijf duysent Spaengiaerden / ende met de ander sloegh hy Leger een half myle van daer : dies niet teghenstaende dede den Gouverneur den Heere van Hemert daghelijcx groote uytvallen op henluyden. Hier werdt ghequetst Philippo Caracciolo Marquijs di Vico : een kloeck Jonck Heer die korts vertrock na Italien / daer hy noch vande quetsure sterf.

Als nu de Stadt Grave wel drie Maenden aldus beleghert ende gheblockeert gheleghen hadde / soo trock de Grave van Leycester uyt den Haghe lancx Haerlem ende Amsterdam / op Utrecht / ende sondt sijn Peerde-volck ontrent veerthien-hondert inde Veluwe tot Nickercke / om de stadt Grave bystandt te doen / ende belaste den Grave van Hohenloo / ende Norrits Generael van 't Engels Voet-volck / met twee duysent Voet-knechten (also het Peerde-volck daer niet nut en was) de Stadt Grave te Victalieren. Dese derwaerts treckende / namen eerst met ghewelt een kleyne Schansse des Vyandts / de Molen-schansse ghéheeten / een Myle ende een half van de Stadt Grave / ende van daer begonsten sy haer soo na de Stadt als sy konden te beschanssen / op den kant vande Mase / op de zijde van Ghelderlandt / tusschen de Stadt Grave ende Batenborgh / niet verre vande Spaensche Schanssen ende Brugghe. Dese Schansse begonsten sy op te worpen den vijfthienden April / des nachts / met drie hondert Soldaten / ende eenighe Pyoniers / zijnde 's morghens wel drie voeten hooghe ghebrocht. De Spaensche dat vernemende / quamen drie duysent sterck om sulcx te beletten / ende joeghense daer van / ten tweeden ofte derden aenval / de welcke haer vertreckende / ontmoeten acht ofte negen hondert Mannen die haer te hulpe quamen : Waer over sy weder staende bleven / ende daer nae op de Spaengiaerden vielen / die sy te rugghe dreven voorby de begonnen Schansse / tot by haer eyghen sterckten / soo Victorieuselijck / datter wel vier ofte vijf hondert vande Spaensche verslaghen bleven / ende veel ghequetst / waer

Schermutsinghe voor de Grave.

waer onder seven Capiteynen ende twee groote personagien doodt bleven / ende namen oock een stuck gheschuts / dat sy mede ghebrocht hadden. Van Hohenlo ende Norits zijde (zijnde haer volck half Enghelschen / ende half Nederlanders) bleven wel hondert ende dertich ofte veertich doot: Norits selve was met een spiesse op sijn borst ghequetst / eñ Sir Jehan Borowes een vinger afgeschoten.

Batenborch ingenomen.

Hier na nam den Grave van Hohenlo door 't geschut / het Casteel van Batenborgh ende noch een ander Schansse in / oock het Huys Empel vande Brabandtsche zyde / ende doorstack den Dyck / ende liet het Water in 't Landt / want de Mase van Opperwater seer ghewassen was / ende quam alsoo met Schuyten inde Stadt Grave / ende victalieerde se selfs in persoon volkomelijck tot tweemael toe / van alle nootdruft / ende versachse van Garnisoen onder het gebiedt van den Heere Hemert.

Parma comt selve in 't Legher voor de Grave den 12. Mey.

Den Prince van Parma / niet teghenstaende de Stadt Grave ghevictalieert was / verstondt dat het met schieten ende stormen winnelijck ware: Waeromme hy met alle zijn macht den twaelfden Mey selve daer vooren ghetrocken is, ende heeft met vier-en-twintich stucken Gheschuts die Stadt van over t'water ende aen beyde de hoecken vande Maze beschoten / met wel twee duysent scheuten / soo datse weynich strijckweeren behielden / ende beproefden / daer op met eenen valschen aenloop ofte allarm den moedt van 't Garnisoen / de welcke daer door den moedt genoech verloren / t'zy door eenige Spaenschghesinde daer toe beweeght zijnde / of door de Borgheren / die door stormen met Wijf ende kinderen vreesden om hals te komen: ende by veel Krijchsverstandighe en scheen den storm niet al sonder perijckel te wesen.

Grave beschotē / wert Parma over gegebē / den 7. Junij.

Hier door liet hem den Gouverneur Hemert met eenighe Capiteynen beweghen / in appointement metten Prince van Parma te treden / daer veel Capiteynen seer teghenspraken / hebbende s'daechs te vooren noch selve aen den Grave van Leycester gheschreven / dat sy niet en twijffelden sy souden de Stadt wel beschermen. Hemert hebbende by hem een lichte vrouwe daer hy by Boeleerde / werde vande selve aldermeest tot dit accoort ghedreven ende verleydt / die te vele toegheyende. Alsoo werdt de Stadt Grave aen den Prince van Parma den sevenden Junij overghegheven: Het Garnisoen ende de Borghers die begheerden / mochten met Wapenen / goet / Wijf ende kinderen / vertrecken waer sy wilden / daer toe haer Schepen gheleent werden tot Bommel toe. De Borgherije verkreegh oock redelijcke conditien.

Als den Grave van Leycester vernomen hadde / t'voornemen vanden Prince van Parma op de stadt Grave / naelatende zijn aenslagen op Zutphen ende Doesburgh / resolveerde hy (hoe wel hy noch ongereedt was) teghen den Prince van Parma te velde te trecken / ende hem met een kleyn Legher van drye duysent te Voete ende duysent te Peerde / nae den Prince van Parma toe te begheven / ende trock alsoo na Arnhem over den Rijn inde Betuwe / daer hy verscheyden Schanssen ende sterckten dede bespringhen eñ veroverden / als de Schanssen van Berghshooft / Luytefort / de Casteel van Bemel / ende anderen meer.

Leycester neemt eenige Schansse in.

Den Oversten Marten Schenck / nam oock in een Eylandeken ghcheeten s'Graven-weert / ghelegen boven het Tolhuys / daer hem den Rhijn in tween deylt / d'een den naem vanden Rhijn behoudende / ende loopende voor by Arnhem: d'ander de Wale voor by Nimmeghen loopende / alwaer hy begonste een groote gheweldighe Schansse te maken / om de Betuwe daer mede te bevrijden / ende hem Meester vande Riviere vanden Rhijn te maecken / al eer de vyandt daer quame die hy verstaen hadde / dat daer naer trachte.

Schencx Schansse by Tolhuys ghebouwt.

Als nu de Grave van Leycester dochte over de Wale te trecken / om den Prince van Parma in 't beleggen vande Grave te bekommeren / quam hem de tydinghe van het overgeven / tot sijnen grooten verwonderen / ende beducht wesende dat den Prince van Parma hem mocht na Bommel begheven / trock hy selve in Bommelerweert / sijn Krijghsvolck alomme inde omliggende plaetsen sendende.

Leycester beset Bommelerweert.

Hy dede oock den Heere van Hemert met eenighe Capiteynen vangen / die nu tot Bommel ghekomen waren / ende nae Utrecht voeren / alwaer daer naer haer proces ghemaeckt sijnde / werden sy ter doodt verwesen / daer meest alle Krijghs-Oversten overstemden / hoe wel gevonden wert / dat sy gheen verraders en waren / ofte verstant metten vyandt ghehadt hadden / maer dat de Stadt Grave overghegheven was door bloothept ende onervarentheydt in 't feyt van Oorloghe / buyten voorweten ende consent van den Gouverneur generael een hooghnoodich exempel / dienende tot vorderinghe vande goede Krijghdisciplijne / die alom vervallen was / ende d'executie werdt inde ghenade van sijn Excellentie ghestelt / die hem den 28. Junij opentlijck dede onthalsen / met twee Capiteynen du Ban ende Cobocken / welcke executie dochte yeghelijck seer strenghe / mits dat desen Hemert een kloeck ende jonck Edelman was / van een goedt ghelachte daer te Lande / hoe wel woest: aenbiedende voor zijn leven de Koninginne van Enghelandt te dienen / het zy daer te Lande ofte elders / op sijn eyghen kosten / om met vrome daden sijn faute te mogen overwinnen: Maer dese strengheyt werde verdragen / om de hoope diemen gaf van de goede disciplijne militaire / daer deur in 't werck te stellen / die nochtans geheel achter bleef / t'welck de herten vande Edele Landtsaten ende andere afkeerde van den Grave van Leycester / insonderheyt alsmen sach dat eenen Engelschen Capiteyn ghenaemt Weltz / welcke Hohenlo ghevangen hadde / een Verrader / die de Stadt Aelst in Vlaenderen hadde helpen overgheven eñ verkoopen / niet gheexecuteert en wert / maer in dienst ende credijt was gehouden: dat desgelijcx oock den overlooper eñ verrader Roelandt Jorck noch in grooten aensien bleef / ende groote diensten worden vertrout.

Leycester doet de Heer van Hemert onthalsen / met twee Capiteynen dē 28. Juny.

Nae dat Parma de Stadt Grave in hadde / verkreegh hy lichtelijck Megen ende Batenborgh / ende dede terstondt Venlo berennen / een Stadt van middelbaer groote eñ van natueren ende andersins oock sterck / met dobbele Grachten / ghelegen op de Maze in Gelderlandt / ende trock metten gheheelen Leger daer vooren / eñ legherde t'meeste van zijn volck over de Maze in Ghelderlandt / ende de reste in Brabandt. Binnen Venlo waren Schencken Huysvrouwe / haer Suster ende Huysgesinne / met ontrent seven hondert soldaten van Schencx ghebiet. Waeromme Schenck met een Enghels Capiteyn Rogier Williams / ende ontrent hondert peerden / poochden om hen daer binnen te begheven / maer vonden alle dese passagien te nauwe beset: nochtans maeckten sy eenen grooten alarm by nachte in Parmas Legher / ende braken door tot in 't Logement van Parma / ende sloegen veel van sijn volck doot: maer vindende de passagie nae de Stadt te seer beset / eñ siende dat in 't aenbreecken van den dach den gheheelen Legher op haer aenquam / trocken sy te rugghe nae Wachtendonck / met verlies van ontrent veertich Peerden / soo verslagen als gevangen.

Venlo beleghert ende ghewonnen / dē 28. Junij.

Stoute Acte bestaen by Schenck ende Capiteyn Gulham op Parmas Legher.

Den twintichsten Junij / heeft Parma het sterck Huys Aerssen / door Mansveldt doen bespringhen / beschieten ende innemen. Ende alsoo voor Venlo een Eylandeken leydt inde Maze / t'welck die van Venlo ghesterckt hadden / dede Parma een schansse op drie Ponten / oft groote Schuyten maken / waer mede hy eerst het Eylant ende daer nae de Schansse door drie hondert Spaengiaerden dede innemē / den 26. Junij: Waer door de Borgherije (die nochtans altijdts Krijghsbaer gheacht was) den moedt verlooren / ende wilden van overgheven handelen / maer het Krijghsvolck wedersprack sulcks. Waeromme sy het Krijghsvolck t'welck op de Mueren ter weere stont / afgesloten / ende tegen gestaen hebben / heurluyden dwinghende de Stadt aen Parma over te gheven / den 28. Junij / met redelijcke conditien: Het Krijghsvolck mochten met sijdt gheweer daer van trecken / met Schencx Huysvrouwe ende Huysghesinne. Van daer trock Parma op Nuys / alsoo wy hier na sullen verhalen.

Door

1586.

Die van Berghen op Zoom slaen een sterck Convoy af by Antwerpen den 27. Mey.

Door de groote dierte inde Landen onder Parmas ghebiedt staende / moeste het Koorn ende ander nootdruft van verren omligghende Landen aldaer ghebrocht worden / met stercke Wachte ende Convoye: Waer over veele Convoyen hier ende ginder afghesworpen werden. Vande by-liggende Garnisoenen zijnder ontrent vier hondert Waghenen den seven-en-twintichste Mey / uyt den Landen Gulick / Cleve en Luyck vergadert / in Brabandt aenghetast gheweest / zijnde sterck ontrent duysent Mannen soo te Voete als te Peerde. Dese by Antwerpen komende worden vanden Gouverneur van Berghen op Zoom den Baroen van Willoughbye met drie hondert te Peerde / ende drie hondert te Voete / meest Enghelsche, besprongen, afgheset ende veel doodt ghesmeten. Sy plonderden bykans alle de Waghenen ende namen wel vier hondert Peerden, ende hondert ende tachtentich ghevanghenen / verbranden ende storten veel Korens dat sy niet en konden wech voeren, ghemerckt het Garnisoen van Antwerpen sterck op haer uyt quam.

Den Grave van Hohenlo metten Enghelschen Maerschalck Sir William Pelham Riddere deden eenen stercken Cours ofte loop door Brabandt beroovende de Langhestrate / ende hadden op sommighe Stercken heymelijcke aenslaghen, die haer misluckten.

Convoy met 3000. persoonen by Jonckers dorp verslaghen / ende verjaeght van haer eyghen Garnisoenen, den 3. July.

Alsoo door dese tochten des Kryghs-volcx de weghen sonder Convoy seer onvrij waren principalick in 't Stift Kolen ('t welck van alle zijden seer werde gheplaeght) soo isser onder andere ongheluccken / een groote vergaderinghe van Edele / Koopliedеn Boeren ende Marckt-volck / wel drie duysent sterck / welcke tot Bergen in 't Landt van Gulick vergadert waren / ende nae Colen op den Marckt-dagh trocken / met veel Waghenen ende alderley Goedt: jammerlijck besprongen gheworden van 't Kryghsvolck der Garnisoenen van Bebber ende Ghenadendal / zijnde Garnisoenen des Bisschops ofte Stifs van Colen. Dese vergaderinghe, alsoo sy wel drie duysent sterck was, hadde haer in drie hoopen ghedeylt ende hadden by haer ontrent hondert ende vyftich Gulicx Kryghs-volck / haer te gheleyden. Dese met haer Karren ende Waghenen / in goeder ordonnantien komende by Jonckersdorp / een Dorp maer een half myle van Colen gheleghen / werden vande voorschreven Garnisoenen besprongen / welcke eerst het gheleyde doodt sloeghen ende verjaeghden / ende het ghemeyn volck dat hem ter weere stelde. Op den Allarm quamen den tweeden ende derden hoop den eersten te hulpe / maer werden alle jammerlijck gheslaghen sulcx datter by de drie hondert op de plaetse hier ende daer doodt bleven / soo Mans / Vrouwen ende Kinderen / Edel ende Onedel / seer wreedelijck / sonder eenigh aensien: ende voorts werde alles gheplondert. De vlucht was op Colen / daer het ghetal der ghequetster veel hondert passeerde zijnde een jammerlijcke vrucht des Kryghs aenghenomen by het Capittel van Colen / meer uyt moetwil dan noot als die niet en wilden lijden dat haren Bisschop ende Over-heere Truckses een Wyf troude een Gravinne van Mansvelt / ende nochtans wel leden (niet sonder groote opsprake) dat haren nieuwen verkoren Bisschop / menichte van ander Mans Vrouwen ende Hoeren onderhielt. Over desen moetwil ende moort is wel klachte / maer gheen straffe ghevolght. Dierghelijcke hebben sy voor ende nae meer beproeft / als Nieuwenare / Schenck ende Kloet veel aenslaghen bykans op alle Steden van Westphalen / ende Stift van Colen ghehadt hebben / rondtom Colen al in brande stellende soo datmen op eenmael in 't ghesichte van Colen ghetelt heeft wel by de vyftigh brandende Dorpen ende plaetsen, behalven het rooven / plonderen / straet-schenden van haer eyghen Kryghs-volck / die het Landt uyt teerden / verwoestende haer Steden ende Dorpen.

Vruchten vanden onnoodighen Coelschen Krygh.

Den Prince van Parma is van Venlo / ten versoecke vanden Beyerschen Bisschop den thienden Julius voor Nuys ghekomen, achtende dat hem geen kleyn eere daer aen te behalen stont / ghemerckt Nuys een goede Stadt was bykans aenden Rhijn gelegen ende seer befaemt om dat voor hondert Jaren den stryt-baren ende machtigen Hertogh Karel van Borgongien daer vooren te vergeefs veel kosts ende een Jaer tydts versleten hadde.

Parma be-leg[ht] Nuys den thienden July met seer grooten state ende macht.

Hy heeft daer eenen gheweldighen Legher voor ghebracht van Spaengiaerden, Italianen, Duytschen, Nederlanders, Borgonders ende Walen / onder het beleyt vanden Marquis van Varrabon / Grave Karel ende Octavius van Mansveldt, de Grave van Arenbergh / Jan Mavriques de Lara / Bommnick Lieques Camillus, Capazucca Gaston Spinola ende anderen, die elck hare Regimenten hadden: den Marquis del Guasto was Overste van het Peerde-volck, welcke al groote pracht betoonden, ende hadden alderhande nootdruft uyt Colen, ende van elders daer ontrent. Hy selve logeerde in 't beschanst Klooster Genadendal daer hy vereert wert solemnelijcken vanden Paus / met een gezegent Sweert ende Hoet / alwaer hy besocht werdt vanden Beyerschen Bisschop van Colen, den Jonghen Vorst van Cleve, vanden Marck-grave van Baden ende andere Heeren, daer dat Parma van 's Konninghs weghen begaefde den Marquis del Guasto met den Gulden Vliese.

Inde Stadt was Gouverneur Harman Frederick Kloet, een jonck kloeck Edelman, die met ontrent duysent Mannen alle vlijt aenwende om de Stadt wel te diffenderen. Daer leydt voor Nuys een Eylandt / tusschen de Stadt ende Rhijn daer die vander Stadt een Schansse op ghemaeckt hadden / die sy verlieten / ende lieten oock haer Oorloghschip na Berck weder afvaren. Dese Schansse van een Spaensch Hopman met den synen inghenomen wesende / wert van die uyter Stadt besprongen / het volck verslagen, ende hy selve ghevanghen. In dat Eylandt heeft Parma meest syn Gheschut ghestelt / dat hem abondant van alle kanten aengevoert werde / daer mede hy de Stadt beschoten hebbende met dertich stucken / wel seven-en-dertich oft acht-en-dertich hondert scheuten daer op ghedaen: al ontrent de Neer-poorte ende Rhijnsche Poorte. Als nu de Bresse ghemaeckt / ende de Gracht oft Water tusschen het Landt ende de Stadt ghevult oft bedeckt was in veerthien daghen tydts soo dede Parma de Stadt opeysschen: Die van binnen gaven ghehoor, ende beghеerden tijdt om te beraedtslagen / soeckende tijdt te ghewinnen op hoope van ontset: ende alsoo sy daer nae een afstandt van Wapenen over beyde zijden hadden toeghesеydt ende Parma selve aende Poorte ghekomen was, soo begonstmen aen d'ander zyde de Stadt te beschieten / waer op alomme van weder zyden gheschoten werdt met sonder groot peryckel van Parma persoon / sonder datmen de Autheuren daer van konde weten ofte dorste noemen want het waren den Bisschop ende Prince van Colen met Graef Karel van Mansvelt die onbedachtelijck 't schieten belast hadden.

Nuys met 30. stucken Gheschuts beschoten.

Parma ontschuldichde hem seggende, sulcx tegen sijnen wille ende wete ghescliedt te zijn. Daer nae dede hy haer weder aenbieden, vry ende vranck met Wapenen Bagghen ende Baggagie uyt te trecken. Daer op sy ten lesten antwoorden, de Stadt behoorde 't Keyserrijck toe / daer noch den Koningh noch Bisschop van Beyeren yet op te segghen hadden: ende begeerden tijdt om den Keyser ofte haer Overste te consulteren: Waer op Parma verstoort zynde / als die meer als dertich uren tijdts verlooren hadde / dede met syn dertich stucken Gheschuts twee Bressen schieten van 's morgens tot 's avonts / ende dede in nemen seeckere ghebroocken Thorens / daerse die van binnen weder sochten uyt te drijven met ghewelt ende met Brant ende wilt vyer / waer over den Oversten Kloet in syn dye ofte been gheschoten werdt 't welck syn Volck seer moedeloos maeckte, ende dat was op Sint Jacobs dagh zijnde den Patroon vande Spaengiaerden, daeromme sy alle de nacht groote triumphe bedreven. S'anderdaeghs wert weder op de Rijnpoorte ghesсhoten. Waer over die vander Stadt om tijdt te ghewinnen ofte andersints, weder uyt sonden om te handelen

Ii iij op het

Nuys komt in brande / ende woort so van Parma ingenomen / de 26. July.

op het overgheven. Als nu de Spaengiaerden reede stonden tot het stormen / soo is het wilt vyer 't welck aen de voorschreven Thoorens ghebruyckt worden / oft ander vyer in 't Buserupt ghekomen / waer door eenighe Huysen met stroo ghedeckt / oock seeckere materie van Rysthout / om de Bresse te repareren / al in brande ghekomen is / 't welck terstondt door grooten windt alle de Stadt door versprepdt werdt. De Spaengiaerden dat siende / riepen Siera, Siera, vallende aen den storm. Die vander Stadt siende achter den brandt / waren seer verslaghen / 't welck haer daer veel dede vluchten. Die Duytschen / Nederlanders / ende Borgonders / op d'ander zyde vander Stadt wesende / vielen oock aen / maer vonden groote teghen-weer / midts die van binnen niet en wisten / wat haer ghesellen aen d'ander zyde ghebeurde / daer Parmas Volck niet veel teghen-weer en vonden : dan weynigh op de Marct : een deel vluchten ter Stadt uyt / ende werden van 't Legher doodt-gheslaghen. Kloet lagh in sijn bedde ghewondt / ende als hy vanden Brandt ghehoort hadde / belaste hy dien te blussen / doch te vergheefs / want de windt te groot was. Parmas volck ghebruyckten haer Victorie / ende quamen by Kloet in sijn Logijs / ende als sy hem seyden dat hy moeste sterven / versocht hy als een Kryghs-Overste ghetracteert te worden : maer sy wierpen een strop om sijnen hals / ende hinghen hem ter vensteren uyt / teghen de eere des rustighen Kryghs-handels / met noch twee van sijnen Capiteynen / ende sijnen Predicant Christoffer Fosserus van Oppenheym / alwaer sy de selve lieten blyven hanghen / tot dat sy alle metten Huyse verbranden / ghelijck oock dede het meeste deel vander Stadt. Het Manne-volck dat niet ontvluchte / werdt vermoort. Eenige Vrouwen ende Kinderen met Kloets / Huysvrouwe ende Susters werden bevrijt.

Kloet met eenighe Capiteynen opgehangen.

Parma neet Meurs / Alpen / ende Krako inne / en beleghert Berck / den 13 Augustij.

De Prince van Parma is daer van alle kanten gheconggratuleert ende ghefesteert gheweest / ende heeft de ledighe Stadt den Bisschop overghegeven / ende sondt van daer syn volck op Meurs / Alpen / ende 't Slot Crako / toe-behoorende den Grave van Nieuwenare ende Meurs / het welck sy in namen. Van daer trock hy voor Berck / ende is selve den derthienden Augustus daer voor ghekomen / alwaer den Oversten Schenck / met den Enghelschen Colonel Morgan was inghetrocken / met ontrent thien hondert Enghelschen / ende ander seven oft acht hondert goedt Kryghs-volck / van alderhande nootdruft wel versien / om Parmas loop van Victorie te stutten.

Staten oplichtinge vā Duytsche Peerden en voetknechtē om Parma uyt den Velde te drijven behendelijck belet / Anno 1586.

Gheduerende dese Exploicten van Parma / vergaderde Leycester soo veel machts als hy konde / ende hadde oock / na der Landen begheeren / in Oostlandt doen lichten twee duysent Paerden / ende drie duysent te Voete / ende duysent Pyonieren / ende dat was besloten met ghemeynen addijse / om met behulp van den dieren tijdt Parma uyt den Velde te drijven / ende hem den Ooghst van Kooren te beletten oft af te nemen. Tot dese oplichtinghe hadden de Staten alreede dertigh duysent guldens ghetelt / ende noch hondert ende vijftigh duysent guldens hadde Leycester daer toe oock gheordonneert al in Martio. Over dit volck was den Grave van Nieuwenare het ghebiedt ghegheven / de welcke als hy hem op de bestemde Monster-plaetse begaf omtrent Bremen / oock mede de Ritmeesters ende Hopliedē / soo en is het volck niet al voort ghekomen : ende voort komende / d'een vooren ende d'ander nae / verliepen 't weder / sonder datmen konde de rechte oorsake vernemen wat informatie die vanden Raedt van State daer over namen / zijnde onderhandt behendelycken versonden ende beledt / op dat die lichtinghe in Enghelandt mochte gheschieden / voor de welcke den voorschreven Grave van Nieuwenare / ende de Ritmeesters ende Hopliedē haer onschuldt deden / ende volkomelijck bewesen / soo dat sy uyt redenen ghedwonghen werden de selvighe Ritmeesters ende Capiteynen te vreden te stellen / ende voor Onkosten moesten de Landen wel hondert duysent guldens betalen. Hier over hebben de Staten aen Leycester seer klachtich gevallen / ende van dien tijdt af / merckten de verre-siende onder de Staten / dat eenighe onder Leycester staende / 't bewindt van sulcken ofte diergelijcke oplichtinge liever selver gehadt / ende dat geldt in Engelandt besteet hadden / die hem dagelycx inde ooren bliesen / ende wel opentlijck seyden ende schreven / dat hy hem nerghens op / dan op sijn eyghen volck ende Landtslieden mochte betrouwen / het welcke grooten af-keer ende onderlinghe verbreemdinghe causeerde. Aldus is dese behendighe diversie den middel benomen / dat Leycester maer een defensive Oorloghe dat Jaer konde voeren / ende gheen offensive / daer door Parma lichtelijck uyt den Velde te keeren gheweest ware / om het ghebreck van voor-raedt van Koorn / ende Victalie / alsoo sy hem namaels beschuldichden.

Prince Mauritz eñ Sidney treckt in Vlaenderen.

Leycester om Parma van 't belegh van Nuys te trecken / ordonneerde eenen Tocht in Vlaenderen / ende daerom belaste hy de Prince Mauritz van Nassouwen / met Sir Philip Sidney, Gouverneur van Vlissinghen / met twee ofte drie duysent Mannen nae ter Neusen te trecken / om dat La Motte die van Oostende benaude soo veel hy konde / ghemaeckt hebbende een stercktte daer omtrent / van Sinte Kathelynen Kerckhof / soeckende oock / door heymelijck verstandt / van Oostende Meester te worden / hebbende tot dien eynde sommighe met groot gheldt gecorrumpeert.

Dierte tot Brugghe.

Desen niet teghenstaende / deden de Garnisoenen van Oostende / Sluys ende ter Neuse / alle desen tijdt groote schade in Vlaenderen / assettende de Convoyen die het Kooren inde Steden van Brugghe / Yperen / ende elders voerden / midts datter een groote generale dierte aldaer was / in voeghen datmen sach het arm volck van hongher vergaen : naemelijck tot Brugghe : Alwaer ten selven tijde / niet teghenstaende begonde te openbaren den grooten haet / die veel droeghen / op de ghene die gheweest waren inde voor-gaende regieringhe / ende aldaer noch ghebleven waren / haer vertrouwende op de libertevt ende vrijheydt van Conscientie die hen belooft was by het Tractaet / tusschen den Prince van Chimay ende den Prince van Parma aenghedaen / waer van de Heer Pieter van Hautrive / ghesepdt Brougsaulx een was, op den welcken (om dies wille dat hy een sone was vandē Borgemeester de Brougsaulx / die van daer ghevlucht was in Zeelandt / om de Religie / de welcke den voorschreven Pieter sijn Sone / noch belede ofte Professie van dede) men ghesocht heeft alle occasien / om hem te achterhalen ofte omme te brenghen / ende hebben eyndelinghe soo veel te weghe ghebrocht / dat sy uyt onwaerachtighe suspitien / hem beschuldichden van eenighen aenslagh op de voorsz Stadt van Brugghe / onder 't pretext dat hy present soude gheweest hebben / daer eenen Borgher (ghenaemt Joos van Peenen) hem beklaeghde vande veranderinghe des tijdts / waer door hy groot verlies gheleden hadde in sijn Koopmanschappe / ende dat 't selfde wel beteren soude / soo de voorsz Stadt wederomme gheunieert wierde / met de Provintien van Hollandt / Zeelandt / Ec. Ende hoewel den voorschreven de Brougsaulx hem berispte vande voorsz propoosten / uyt de welcke sy ooc niet en konden proberen 't gene daer sy hem mede beschuldighden / soo hebben sy hem nochtans met onmenschelijcke pijningen ende ongehoorde tormenten (als hem neghen daghen ende acht nachten ghewaeckt hebbende / ghesloten zijnde in eenen stoel / daer toe expres ghemaeckt / voor 't vyer sonder slapen) ghepoocht yet uyt sijnen monde te trecken / waer mede sy hem waerschijnlijck hadden moghen condemneren / ende hoewel hy noyt yet en bekende / van al dat hem ghevraecht werde (nae luydt synder belijdenisse / by hem geschreven / ende aen syne vrienden by goeder handt overghesonden) noch oock 't selfde en konde bekennen / soo hebben sy hem nochtans den 13. Junij 1586. daer nae doen onthalsen / metten voorschreven Joos van Peenen / teghen alle behoorlijcke forme van proceduren / ende boven dien alle sijn goedt gheconfisqueert / directelijck tegen de Privilegien van Brugghe / die uytdrukkelijck spreecken / dat

Heer Pieter de Brougsaulx / ende Joos van Peene tot Brugghe onthalst contrarie het contract.

een

1586.

een Poorter Lijf en goet beyde t'samen met en mach verliesen. Hier mede noch niet te vreden wesende hebben daer en boven versocht aenden Prince van Parma / 't poinct vande liberteyt ende vryheydt van Conscientie toe-ghelaten by het voorschreven Tractaet vanden Prince van Chimay / t'eenemael gheannichilleert ende wederroepen te hebben / om te beter te gheraken tot hun intentie ende wraeck-gierichheydt / ende hebbende veel andere uyt de Stadt ghebannen / in alle sulcken saken de nieuwe inghekomen Jesuyten / aldaer het meeste ghesegh ende authoriteyt hebbende / houdende die opinie voor Maxime / dat alle Contracten beloofde Privilegien ende Eeden / moeten wijcken ende plaetse gheven onder de Catholijcksche Roomsche Kercke ende Religie.

Axele by Mauritz en Sidney inghenomen / de 16. Julij.

Prince Mauritz ende Sidney in Vlaenderen zijnde / volghende den aenslagh by den voorsz Prince beleydt / zijn den 16. Julij secretelijcken 's nachts vande Stercke ter Neuse nae Axele ghetrocken / een kleyn Stedeken aldaer wel gelegen ende hebben dat behendelijcken over een Muer het Water scheydende / overkomen ende ingehenomen / sonder groote bloedt-stortinghe; daer waren vier Vendelen Krijghs-volck binnen. De Schanssen daer rondtomme namen sy oock inne / ende staecken de Dijcken door / om haer victorie te verseeckeren. Sy sommeerden oft deden oock op eysschen de Stede van Hulst daer by gelegé: maer de tydinge t'Antwerpen gekomen zijnde / hadde den Kastileyn Montdragon dat met meer volcx terstondt voorsien ende gesterckt.

Sidney aenslagh op Grevelinghe ghemist / den 27. July.

Daer nae hadde de Heere Sidney oock een heymelijcke onderhandelinghe met eenighe binnen Grevelinghen / die t'onvreden schenen te wesen midts quader betalinge / die over sulcx hem beloofden de Stadt te leveren / door een Wals Soldaet ghenaemt Nicolaes Marchant / de welcke beloofde d'Enghelsche in te brenghen met een Schip met Koorn gheladen. Waerom hy den 27. July met een deel Krijghs-volc / in platte Schepen uyt Vlissinghen derwaerts seylde, ende eenigh van sijn Volck lande inde Haven: maer zijnde de intelligentie valsch ende dobbel / ende eenighe alreede binnen ghekomen / werden het bedrogh ghewaer / waer over ontrent veertich Paerden uytquamen op Sidneys volck / dan met verlies van dertich Enghelschen / gheraeckte Sidneys volck al weder t'Schepe.

Leycester treckt te Velde.

Den Grave van Leycester nu in Augusto een deel Krijghs-volck vergadert hebbende / sondt sijn Avant-garde / onder den Oversten Jan Norrits / ende Sir Thomas Cicil / te legeren byden Rhijn te Sevenaer: hy selve trock den sesten September van Arnhem nae Elten / in 't Landt van Cleve / verselschapt zijnde met Don Emanuel Prince van Portugael Sone vanden Koningh Don Anthonio / met den Cheurvorst van Kolen Truchses / Prince Mauritz van Nassouwen / Grave Philips van Hohenlo / Graef Willem van Nassouwen / Graef Philips van Nassouwen sijn Broeder / beyde Soonen van Grave Jan van Nassouwen / met noch de Grave van Solms ende Oversteyn / den Grave van Essex / Generael over het Enghels Paerde-volck / met de Baenderheeren van Willaughbye ende Northe / Sir William Pelham / Maerschalck over de Engelsché / Sir Philips Sidney / ende meer ander van grooten aensiene / alwaer hy monsterende sijn volck / bevondt ontrent seven duysent te Voete / ende veerthien hondert Peerden / dan daer mede hem te onsterck kennende om Parma van Berck te slaen (die ghesepdt was sterck te wesen / twaelf duysent te Voete / ende vijf-en-dertich hondert Peerden) soo besloot hy Doesborgh te bespringhen / om Parma te locken van de belegeringe van Berck.

Beschrijvinghe van Doesborgh.

Dese Stadt Doesborgh hoort onder het Graefschap van Zutphen / die den naem Duysborgh ofte Drusus-Borgh (nae sommige segghen) soude hebben ghehadt in ouden tijden van Drusus / des Keysers Tiberius Broeder / die den Rhijn van boven Arnhem door eenen gracht dede leyden inde Ysel na dese Stadt Doesborch / geheeten noch Fossa Drusiana. De Stadt is hoogh ghemuert / op de oude maniere / ende de Grachten wijt ende diepe. Daer lagen binnen drie hondert Walen / onder den Capiteyn Sampson. De Borgers die Wapen droeghen / mochten ontrent drie hondert sterck zijn.

1586.

Doesborch van Leycester gewonnen den 12. September.

De Grave Leycester sondt Hohenlo / Essex ende Sidney / ende meer andere / met vijf hondert Paerden ende acht hondert te Voete / by nachte / om dese Stadt te berennen ende te beslupten / hy selve volghde metten gheheelen Leger / van een Dorp genaemt Nere Elten / den neghenden September: Hy dede terstondt de ghewoonlijcke begeavinghe maken / soo dat den derden dache daer thien stucken Gheschuts gheplant stonden / daer mede maeckte hy twee redelijcke bressen ofte openinghen. Maer alsoo die van binnen de selvighe stopten / ende beschansten het beste dat sy konden / ende dat den gracht tsestich voeten breet ende seer diepe was / soo was den storm swaerlijck om te doen. Nochtans was de vlijt en begeerte des Krijghs-volcx soo groot daer toe / dat Leycester den storm resolveerde: daer toe dat Hohenlo met de Duytschen ende Schotten / ende Norrits met de Enghelsche ende Vriesche toe gheordonneert werden: 't Welck die van binnen siende / sonden uyt om die Stadt over te gheven met seecker conditien / die gheweygert werden / waeromme sy haer overgaven / alleenlijck op lijfs verseeckeringhe / de Capiteynen ende Officieren ghevanghen te blijven. Daer trocken inne Sir Jehan Borowes / ende Sir Willem Stanley / ende de voorschreven Borowes wert aldaer tot Gouverneur gestelt.

Leycester treckt na Zutphen den 18. September.

Leycester om Parma van Berck te trecken / trock na Zutphen een vande vier Hooft-steden van Ghelderlandt / t'welck oock een Graefschap ende Heerschappije bysonder is / zijnde een stercke ende goede Stadt / ende midts dat hy verstondt dat de Stadt ghenoech onversien van victalie was / soo dochte hy die te moghen krijgen / ofte Parma daer te doen komen / alsoo het heur ghebeurde. Daer was binnen Jehan Baptista Taris een kloeck Krijghsman / en Luytenant Colonel van Verdugo Gouverneur van Vrieslandt. Also dese Stadt op de Yssel leydt / ende de gheheele Veluwe ende Hollandt onvry maeckte / soo hadden eertijdts de Staten over d'ander zijde inde Veluwe een Schansse opghesworpen / maer alsoo sy door hooghe Vloeden ende opperwateren die moesten verlaten / soo hadden die van Zutphen de Schansse inghenomen ende ghesterckt / ende twee vleughelen als voorschanssen daer by ghemaeckt / welcke Schansse die van Hollandt twee Jaren te vooren wel thien Maenden beleghert hadden maer sy en hadden die niet konnen winné / soo dat sy moesten ghedooghen dat haren vyandt de Veluwe brantschatten. Leycester zijn hoopen wat gesterckt zijnde / met een deel volcx dat onder den Heere van Nyhove ende Capiteyn Cosino Pescarengis / om in Vlaenderen te trecken / opghenomen was / brocht sijnen Legher lancx de Riviere tot voor Zutphen den achthienden Septembris / ende maeckte een Brugghe van Schuyten over de Riviere / op min dan een half myle / van der Stadt / innemende daer eenighe Joncкeren Huysen ofte Sloten / als Hackvoort ende Voorden.

Leycester gheraeckt behendelick binnen Deventer / dé 12. October.

Den Legher hier mede doende zijnde / soo trock Leycester in persoone nae Deventer / daer seeckeren tweedracht binnen was / ende met de ander Landen niet waren Contribuerende noch goede correspondentie houdende / alwaer hy behendelijcken met ontrent vier hondert Voet-volcx ende twee Cornetten Paerden ingheraeckte / door middel vanden Cheurvorst Truchses: Ende alsoo hy daer verstondt dat Parma was van Berck opghetrocken / soo haestede hy hem nae sijnen Legher / dien hy teghen Zutphen terstondt dede stercker beschanssen.

Parma trect op van de beleghe- ringhe der stadt Berck.

Parma vreesende dat Leycester yet op Zutphen mochte profijteren / ende siende dat Berck soo wel van alles versien was / hebbende het Eylandt daer vooren inden Rhijn ligghende inghenomen ende ghesterckt / ende ander Schanssen daeromme ghelepdt / ende wel versien / so is hy den twaelfden September daer af ghetrocken / sijnen wegh na Wesel nemende. Burick een Cleefs Stedeken / heeft hy inghenomen met het Casteel: ende heeft teghen over t'Clooster te

Graeff een Brugghe van Schepen ghemaeckt/ ende den Rijn ghepasseert over d'ander zijde: aldaer heeft hy oock Schanssen gemaeckt/ om zijn Brugge ende passagie te verseckeren/ ende is so ghekomen tot Burickloo/ van waer hy eenighe victalie sont in Zutphen/ met zijn Avantgarde selve in persoone: het welcke Leycester vernemende ende verstaende/ dat het niet volkomelijck ghevictalieert en was/ dochte de naeste reys het Convoy te bespringhen/ daer toe hy ordineerde Norrits ende Stanley/ met een deel Voet-volcx/ ende meer andere met Peerde-volck.

Scharmutsel tusschen Leycester eñ Parma volck by Zutphen dẽ 22. September.

Den 22. September dede Parma weder een deel Victalie onder sijn voorschreven Avantgarde/ smorghens vroech na Zutphen toe trecken/ zijnde sterck ses oft seven Cornetten Paerden/ ende twee duysent Muskettiers ende Pijckeniers ofte spiessen. Dese bleven stil staen op een stercke plaetse/ by een Dorp Warnsvelt ghenaemt/ ontrent een half mijle vande Stadt/ ende lieten soo de Karren ende Waghenen in trecken/ als nu t'selfde ontdeckt werdt by ontrent dertigh Paerden/ soo trocken Norrits/ Esser/ Willoghbije/ Stanley/ Sidney/ Russel/ ende andere derwaerts/ met ontrent twee hondert Peerden/ ende vijfthien hondert Muskettiers ende Spiessen/ die vindende haren vyandt eer sy't dochten/ midts het seer mistachtich was: Soo schoten die van Parma/ beleyt van den Marquis van Guasto/ op haer los/ seer furieuselicken uyt haer plaetse die haer seer vorderlijck was/ als of sy uyt een Schansse gheschoten hadden/ welck schieten sy seer Mannelijck ende stoutelijck verdroeghen/ sonder dat yemandt van zijn plaetse weeck ofte roerde/ tot verwonderens toe. Dat wat over zijnde/ ende de Vyandt niet wetende hoe sterck de Enghelsche waren/ ende die siende op haer komen/ sonden uyt een Cornette Peerden/ onder Capiteyn Jeorghe Cressier Albanoys/ die welcke wert terstondt dapper aengevallen/ ontdaen/ verslaghen/ ende sy selve ghevanghen: daer nae sonden sy Grave Hanibal Gonsago uyt met zijn Cornette die oock ghechargeert wert/ ontdaen/ eensdeels gheslaghen/ ende hy selve verslaghen oft doodtlijck ghewont/ ende tot onder haer Archebuserije vervolght/ daer de derde Cornette scheen te willen t'hooft bieden: maer als die oock te rugghe werdt ghedreven/ soo werdter alsdoen ghescheyden/ midts Parma sijn volck van achter versterckte/ ende wel hondert soo verslaghen als ghewont. Van den Enghelschen waren ontrent dertich soo doodt als ghequest/ waer onder was/ Sire Philips Sidney/ die in sijn dije gheschoten werdt/ in't verwisselen van zijn Peert/ waer van hy nae vijf-en-twintich daghen sterf: een jonck/ kloeck ende verstandich Heere/ van grooten bedrijve/ die seer beklaeght werdt. Hy was Gouverneur van Vlissinghen/ ende Leycesters Susters Sone. Zijn lichaem werde in Engelandt gevoert/ ende tot Londen heerlijck begraven.

Sire Philips Sidney doodt.

De Enghelsche niet wetende hoe sterck Parma daer was/ vertrocken na haren Leger/ also Parma oock dede nae den sijnen malkanderen mistrouwende/ want Parma en conde den Capiteyn Roelant Jorck niet verde betrouwen/ hoe wel de selve in hem was ghehouden om sijn verlossinghe in't overgaen van Brussel daer hy de doodt verwachte om zijn verraderye/ als met Imbijse geconspireert te hebben Parma Dermonde over te leveren: Desen Jorck nu met zijn Koninginne ghereconcilieert/ ende in groot aensien zijnde by Leycester/ Sidney ende andere/ als een onder de zijne hooghelijck befaemt van sijn groote experientie in Krijghshandel te hebben/ werdt niet sonder groote redene ghesepst/ dat hy desen aenslagh van Embuscade gepractiseert hadde/ ende den Parma toeghesept hem met desen aenslagh oft Embuscade den Enghelschen Edeldom in handen te leveren/ oft om hals te brenghen/ sijnde al wel de aensienlijckste in alle actien onder de Enghelsche/ niet twijfelende of hy soude door de doot oft ghevanghenisse der selver Edellieden in eenighe van hare Gouvernementen succederen/ aspirerende tot dat van Vlissinghen/ welcke Stadt hy dan konde lichtelijck brenghen in handen van Parma oft haren Overheere den Koningh/ alsoo hy namaels dierghelijcke

Roelandt Jorck ghesuspecteerde verraderije onder de Engelsche.

met de schansse van Zutphen heeft bewesen/ als wy hier na sullen verhalen.

Leycester beleghert de Zutphensche schansse.

Leycester poochde de Schanssen tegen over Zutphen te vermeesteren/ hem legherende inde Veluwe aen den Yssel: Ende alsoo daer een Eylandeken leyt voor de Stadt/ daermen vande stadt byeans drooge toegaen konde op sommighe tijden/ ende maer met dertigh Mannen in een Schansse bewaert werde/ soo heeft hy dat by nachte doen bespringhen eñ overvallen/ eenige van dien doodt smijtende ende vangende: de reste namen de vluchte. Dit Eylandt dede hy stercker maecken/ ende brocht sijnen Legher voor de Schanssen van Zutphen/ makende van het Landt een Brugghe tot op't Eylandt: want hy konde van het Eylandt/ het secours dat die vande stadt mochten na de Schanssen senden/ beletten ende bekommeren: ende voorts maeckte hy zijn begravinghen/ ende plante sijn geschut. Waer over Parma geadviseert wert van't innemen des Eylandts/ eñ hadde vreese voor de Stadt: daerom quam hy weder den veerthienden October met zijnen Legher in eyghen persoone tot Zutphen onder de Stadt/ die volkomelijck victalierende/ Leycester niet sterck ghenoegh zijnde te beletten: Parma vertrock sanderdaeghs weder twee mijlen te rugghe te Burickloo/ ende voorts op Wesel/ daer hy over zijn ghemaeckte Brugge/ den Rijn passeerde: Ende alsoo hy sieckelijck was/ heeft hy hem van daer nae Brussel begheven/ latende den Marquis van Renti/ Heere van Montigny van den Huyse Lalain/ Overste in den Leger/ die vol sieckte/ sterfte ende gebreck was.

Parma victalieert Zutphen volkomelijc den 24. October.

Nae dat Leycester den sesthienden Octobris d'een kleyn Schansse ofte vleugel in't Noorden liggende/ hadde doen beschieten/ soo dede hy die nae de noene bestormen/ zijnde ontrent drie hondert Mannen daerinne/ in't gesichte van wel acht hondert Mannen inde groote Schansse/ ende twee duysent inde Stadt/ Parma selve doen noch niet verde van daer zijnde/ niet boven een ofte twee mijlen/ sonder dat die van der Stadt ofte Schansse haer vertoonde: Also namen sy met stormen die schansse inne/ aldaer hem een Enghels Edelman vromelijck droegh/ met namen Eduard Stanley/ een ghetrouw Luytenant vanden Colonel Willem Stanley/ die inde Vyants schansse spronck met behulp van een van des vyants Spiessen/ nae hem steeckende die hy vatte ende vast hiel/ ende den vyandt poghende hem de spiesse te ontrecken/ trock hem daer mede oppe: Als hy nu op was sijn Cortelasse ghebruyckende ende ghevolght werdt/ vertsaeghde den vyandt: Ende was alsoo de meeste oorsake vande overwinninghe. Waeromme hem Leycester (als die het wel verdient hadde) Ridder sloech op de selve trenchee/ met een gifte van ses hondert Gulden Jaerlijcksche Rente. Boven acht Mannen werden in't innemẽ vande Schansse niet verloren: maer den Grave van Hohenlo werde seer swaerlijck in zijn aengesicht gequetst.

Leycester neemt een vande Zutphensche schansse met stormen in den 16. October.

Eduard Stanley vroomheydt/ waerom hy wort Ridder geslagẽ.

Leycester begon terstont ghereetschappe/ teghen den naesten dagh te maken/ om de groote Schansse te dwinghen: want met dese Schansse in't Noorde ligghende/ ende het Eylandt in't Zuyden konde hy de vaert tusschen de groote Schansse ende de Stadt gheheel benemen: Waeromme die van der schansse dat vreesende/ vloden nae de Stadt by nachte/ al eer dat het Gheschut gheplant was/ achter latende haer Gheschut/ Also werden dese Schanssen inghenomen/ met meer andere plaetsen daer ontrent/ als t'Slot van Nieubeeck/ Boxberghen/ daer mede de Veluwe van allen brantschat bevrijt werde.

Die vande groote Zutphensche Schansse verloopen/ den 18. October.

De Stadt Zutphen aen te vallen en werde niet gheraden/ alsoo die met Krijghs-volck te wel beset ende t'saysoen van't Jaer te verde verloopen was/ ende midts dat die nu omringht ende besloten lagh tusschen Deventer/ Doesburch/ Lochum/ Deutecum ende dese schansse/ was te hopen datse wel metter tijdt door ghebreck van victualie soude worden ghedwonghen: Daeromme alsoo't nu diep in den Winter was/ brack Leycester sijnen Legher op/ alsoo Parma ghedaen hadde/ die bestellende in Garnisoenen/ veel Enghelsche Capiteynen ende Edelen vereerende met die Ridder te slaen.

Inde

1586.

Noelant Jorck wort Gouverneur inde schansse van Zutphen.

Inde inghenomen Schansse stelde hy ordere om die te stercken / ende maeckte daer Gouverneur in Roelandt Jorck / met acht hondert Enghelsche te Voete / ende hondert te Paerde / om de Veluwe te bevryen: daer teghen de Staten haer seer opposeerden uyt dien dat hy eens de Staten ende Landen ghedient hadde / ende een dobbel verrader was / ende dat over sulcx zyn ghetrouheydt suspect was. Maer den Grave (licht van gheslooven / ende groot ghevoelen van zyn eyghen volck hebbende) wilde zynen Persoon voor sijn ghetrouheyt verpanden.

Stanley Gouverneur in Deventer geset.

Binnen Deventer stelde hy Gouverneur Willem Stanley Ridder / ende twaelf hondert Enghelschen ende Yrisschen / ende twee hondert Paerden / daer over de Staten hem oock waerschouden / als die den Vyandt te vooren oock ghedient hadde. In Doesborgh werde ghelaten Sir Johan Borowes / met acht hondert te Voete / ende twee hondert Peerden / om oock het Casteel van Bronchorst te bewaren: Waer mede de Garnisoenen van Lochem / Sheerenbergh / Deutecum ende Zutphen ghenoech besloten waren.

Leycester breeckt synen Leger op in November.

Leycester siende dat Parma vertrocken / ende dat het nu diep inden Winter was / ende dat het Krijghsvolck dat in Oostlandt ghelicht soude worden door quade Gheesten / ontrent Leycester zynde / als wy ghesydt hebben / nu al verloopen was / ende gheen tijdt siende om yet meer voor te nemen / hebbende Berck van 't belegh verlost / van waer den Colonel Morgam weder ghekomen was / soo vertrock hy nae den Haghe / daer vele hem seer over beklaeghden / datmen de groote goede occasien niet beter waer ghenomen en hadde / bysonder alsoo de Spaensche Landen vanden hongher seer bestreden waren / door dien dat de Hollanders alle principale Havenen met Schepen beset hadden / van waer sy Koorn mochten krijghen. Maer in 't opbreken sijns Volcx in 't Eylandt voor Zutphen / werden sy van Taxis besprongen / seer sterck in eyghen Persoone / dan sy werden ontset met verlies van ses ofte seven Enghelschen.

Der Staten Requeste en klachten aen Leycester.

Als nu Leycester weder inden Haghe ghekomen was / hebben de Staten by hem aengheshouden / te letten ende redresseren sekere hare klachten ende doleantien / daer sy haer sonderlinghen in beswaert vonden / die sy hem in Augusto te vooren / eensdeels vertoont hadden / begrepen in een Requeste uyt den name vande Ridderschap / Edelen ende Steden van Hollandt / Zeelandt ende Vrieslandt / die in hielden in effecte dese naevolgende klachten.

Inden eersten versochten sy / dat 't ghelt ende de Contributien souden ghehandelt worden by de handen vanden Thresorier / die by de Staten was ghekoren / ende dat alle de ordonnantien vande betalinghe souden uytghegeven worden onder de hantteyckenen vanden Gouverneur / ende drie vanden Raedt van State vande voorschreve drie Provincien / die sy seyden dat nu waren alleen ghehandelt by eenen Jaques Ringault / dien sy met eenighe andere suspect hielden.

Dat de assistentie van 't Engels Krijghsvolck der Majesteyt mochte compleet ende vol zyn vijf duysent te Voete / ende thien hondert te Peerde boven de Garnisoenen / ende dat de selve ghemonstert ende betaeldt worden / ten overstaen vander Staten Commissarisen / nae luyt des Contracts.

Dat het aennemen van vreemde Soldaten / nae het uytwijsen des 23. Artijckels des Contracts / mochte gheschieden by den Gouverneur / met consent der Staten / om de Landen niet te verswaren boven vermoghen.

Dat nae het 24. Artijckel geen Gouverneurs van de Landen / Steden ende plaetsen gekoren ende ingestelt souden worden / voor datter eerst by de Landen drie voorgestelt ofte ghekoren waren. Daer uyt den Gouverneur met den Raet van State / vermochten eenen te verkiesen.

Klachte der Staten.

Dat hy wilde onderhouden goede disciplijne / ende gheen Krijghsvolck te laten trecken sonder Commissaris met haer / ende te gheven acquijt van haer verteerde kosten / den Landen streckende tot betalinghe om de Ghemeynten die de Contributien moeten op brengen niet overlastich te vallen.

1586.

Dat de Garnisoenen mochten betaeldt worden / daer de Kryghs-oversten over klaeghden vreesende muyterijen ende Rebellie / naedemael het vierde-part der Contributie uyt Hollandt voor haer Frontier Garnisoenen ghenoech waren / ende de helft vande Zeeuscher contributien voor de Garnisoenen van Zeelandt / ende daeromme behoorden de drie derdendeelen van Hollandt / ende de helft van Zeelandt overschietende / boven haer Garnisoenen de reste wel te bekostigen.

Datmen de platte Landen gheen Waghenen ende Pyoniers ofte Gravers afdronghe / tegen de ordonnantien.

Datmen nae luydt der Privilegien / niemanden buyten Landen te rechte en daeghde.

Dat de ghebroken ofte verminderde authoriteyt des Magistraets / namelijck / die van Utrecht weder opgerichtet mochte worden.

Dat Utrecht van Hollandt niet afghesondert en worde / maer onder den Gouverneur van Hollandt Prince Mauritz weder ghebrocht worde.

Dat het Placaet op de Traffique ende Navigatie vanden veerthienden Augusti / ende Brieven vanden 25. Augusti / verbiedende goederen uyt te voeren / 't welck der Landen bederf ende onderganck was / mochte herroepen worden / ende vrye handelinghe weder toeghelaten.

Dat het geldt de Admiraliteyt toekomende / elders dan daer het toebehoort / niet gediverteert worde.

Dat de vreemde ende nieuwe formen van Collectatien der contributien niet meer gebruyckt mochten worden / ende niet tegen de administratie der Geestelijcker goederen meer gesproken worde.

Dat ten respecte vande Contributien van Hollandt / Zeelandt / ende Vrieslandt / noch de Politische administratie der selvigher gheen ghehoor noch gheloof ghegeven worden eenige Persoonen die geweest waren in 't Gouvernement vande Finantie van Brabandt / Vlaenderen ofte andere / geen wetenschap hebbende vanden staet ofte conditien vande Provintien / ende dat sijne Excellentie in alle occurrentien / noopende de Contributien / Politie ende ghelijcke affairen / soude willen gebruycken het advijs der selviger Landen.

Hier op heeft Leycester diversche excusen ende beloften gedaen van alles te beteren: maer hy ware nu ghenootsaeckt in Enghelandt te trecken / midts dat eenighe beroerte daer op gestaen was ende 't Parlament vergadert / die wy hier nae sullen verhalen.

Leycester op sijn vertreck committeert den Raedt van State in 't Generael Gouvernement by acte van den xxiiij. November.

De Staten hebben hem van sijn vertreck met alle middelen ghesocht af te houden / maer het was vergeefs: ende so wert alle de reformatie op sijn wederkomste uytghestelt. Waeromme sy versochten dat hy goede ordere int Gouvernement wilde laten: alsoo heeft hy den vier-en-twintighsten November ghecommitteert / by Acte totten Gouvernemente Generael der Landen / in zijn plaetse den Raedt van State. Met volkomen clausulen / als met advyse vande Staten Generael hun authoriserende / om te advisen ende ordonneren met volkomen macht / op alle voor-vallende saken / met soo volkomen macht / als oft hy teghenwoordigh ware / alsoo wel op de saken der Oorloghe / als op de Politie / alsoo sy souden goet-duncken / tot der Landen beschermunghe ende inwendighe ruste / ende afbreucke vanden Vyandt / welverstaende / dat alle depesschen souden ghemaeckt worden in sijnen name / ende dat die souden in sijnen name onderschreven worden / by zijn expres bevel ende authoriteyt van sijnen Cousijn den H. Grave Maurits van Nassou / ende van eenen vanden selven Rade / zijnde van weghen de Majesteyt vande Koninginne / ofte in absentie van dien / by twee andere vanden selven Rade. Ende den selven Raedt van State / sullen voorts handelen volghende ghewoonlijcke Instructien / sonder naedeel van zijne authoriteyt. Mede soo souden de Garnisoenen van de Steden ende Fortressen ghestelt ende verandert worden nae hun advijs / ende in sijnen name / ende de gheboden ende Patenten daer van / met het passeren

Overdrachte ofte Commissie van Leycester sijn authoriteyt aenden Raedt van State durende sijn afwesen den 24. November 1586.

Ii v ende

1586. ende logeren van 't Krijgs-volck op het platte Lant/ sullen alsoo mede worden ghezeghelt / sonder dat andere hun daer mede sullen moghen moeyen / niet teghenstaende eenighe Commissien ofte ghebodẽ ter contrarie. Desghelijcx sal d'Oorloghe ter Zee beleydt worden / ende de middelen der Consenten daer toe sullen blijven ter dispositie van den Admirael ende Raden vande Admiraliteyten.

Vorder datter tot het uytvoeren vande Oorloghe soude ghecommitteert worden byden voorschreven Raedt / eenen bequamen persoon / die mede inden selven Raedt sal moghen sitten ende vergaderen. Eyndelijck belastende alle Gouverneurs / Colonellen/ Ritmeesters ende Capiteynen/ te Water ende te Lande / alle Magistraten / &c. te ghehoorsamen den voorschreven Raedt van Staten / al ofte hy teghenwoordigh ware : ende dat gheduerende sijn afwesen / ende tot dat anders by advijse vanden Staten Generael/ soude worden gheordonneert/ belovende by sijn Princelyck Woordt/ vast ende bondt te houden ende doen houden / alles wat alsoo byden voorschreven Raedt sal gheordonneert werden / &c. ghedateert in des Graven-Haghe / den vier-entwintichsten Novembris/ Anno 1586. Gheteyckent Robbert Leycester. Ende onder by Ordonnantie van Sijn Excellentie/ gheteyckent

Gilpin.

Ten selven daghe heeft Leycester een ander Acte van Restrictie ofte herroep ghemaeckt / luydende het effect als volght.

Acte van Restrictie van Leycester op sijn voorgaende overdrachte/ den 24. November / 1586.

Hoe wel Sijn Excellentie ghecommitteert hadde/ den Raedt van Staten totten Gouvernemente der Landen / met alle volmachte te Water ende te Lande/ dien te ghehoorsamen als sijnen eyghen persoone/ als by de Acte bleecke/ soo verstondt ende wilde nochtans Sijn Excellentie / niet teghenstaende / gheduerende sijn afwesen/ te reserveren seecker saken tot sijn eygen beleydt ende dispositie/ ende daeromme ordonneerde by dese ander Acte / dat den voorschreven Raedt van State / niet teghenstaende voorschreven Commissie ende Generale absolute ende volkomen macht/ niet en souden moghen veranderen in 't stuck vanden Gouvernemente ende superintendentie van plaetsen by Sijne Excellentie alreede ghegeven/ noch desghelijcken inde bewaringhe van eenighe Fortressen ofte Kasteelen : mede niet te moeyen met hooghe Officieren des Leghers / als zijn de Generalen van de Cavallerije ende Voetvolck ende hare Luytenanten/ eñ andere hooge Officieren / ten ware met voorgaende weten ende wille van Sijn Excellentie / ende op het afsterven van eenighe souden moghen by provisie alleenlijck een ander substitueren.

Souden oock niet besluyten op de relaratie van eenige gevangen/ noch van eenige ballingen.

Souden mede niet disponeren op 't feyt van Confiscatien ende Gheestelijcke goederen / sonder sijne wete/ ofte sijn voorgaende consentement.

Ende vorder souden de handt aenhouden / dat het besluyt worde ghevolght / vande Enghelsche Compagnien/ &c.

Mede soo veele aengingh het uyt-voeren vande Victalie uyt den Lande / principalijck van 't Inlandts gewas/ regard nemende / dat het belast werde / soo veel moghelijck / ten profijte vanden Lande / waer hy te vreden / ende dat de Lijste vande Convoyen by de Staten Generael mochten worden verhooght/ soo veel mogenlijck.

Eyndelijck / noopende de nominatie van Raedtsheeren van State / souden toesien / niet vernieut ofte verandert werde / tot nadeele van sijne authoriteyt/ die Sijn Excellentie opghedraghen was/ namelijck om te moghen verkiesen uyt elcke Provincie eenen Raedts-heere / om te sitten inden Raedt van Staten. Actum in des Graven-Haghe / den 24. Novembris 1586/ &c.

Uyt dese Acte van restrictie/ is achterdencken namaels ghesproten / als die is gheweten gheweest / ende groote schade den Vereenighde Landen toekomen / ende Leycester selve groote swaricheydt / als wy hier nae sullen verhalen.

Eer Leycester noch vertrock / dede hy een Megdalie maken van sijn aensicht/ die in Goude mochte drie ofte vier oncen weghen / om sijn Vrienden ter ghedenckenisse weck te schencken / daer stont op sijn figuere schoon verheven met inscriptie/ Robbertus Com. Leycester, & in Belg. Gubern. 1587. op d'ander zijde waren een hoop Schapen weydende/ eenige verstropt/ eñ boven eenen schoonen Engelsche Hont/ nae de Schapen omsiende / ende veel Schapen nae hem/ rondtom stondt ghescheven / non gregem sed ingratos, ende onder den Hondt stondt / invitus desero, dat is te segghen / niet de Kudde / maer de ondanckbare verlate ick / teghen mijnen wille. Van dese Megdalie wert alleene onder sijnen aenhangh ende familiare Vrienden / seer secretelijck ghedistribueert / die hun profijt daer mede wisten te doen teghen de Staten / ende haer factie daer mede te stijven/ als namaels bleeck/ maer dese Megdalie werdt langhe secreet ghehouden / ende ten lesten verboden eenige meer te slaen of te Munten. 1586. Leycester laet een Megdalie.

De Staten hebben hem beschoncken met eenen Silveren verguldẽ Kop/ van een mensch hooghde/ zijnde een Juweel / daer groote Konstenaers langhe aen gewrocht hadden.

Aldus heeft Leycester/ met kleyn contentement der Staten vande Landen / sijn afscheydt voor eenen tijdt genomen / ende is over Zeelandt na Engelandt ghevaren / alwaer hy wel den vierden Decembris aenquam. De Staten hebben hem korts naghesonden sekere Gedeputeerde van wegen de Provintien/ om by hem te wesen als eenen Provintialen Raedt/ ende aen te houden om verbeteringhe over de voorschreven klachten. De Ghedeputeerde waren dese/ Jacob Valck Raedt van State / Willem van Zuylen / van Nievelt / Meester Joos de Menin Raedt ende Pencionaris van Dordrecht / Doctoor Nicasius de Sille / Raedt ende Pencionaris van Amsterdam ende D. Kamminga uyt Vrieslandt: dese quamen daer aen in 't leste van Januario 1587. Leycester vertreckt na Engelandt.

In dese tijden werden gedenck-penningen gheslagen tot waerschouwinghe / op d'een zijde staende een Simme / die troetelende haer jonghen/ die sy teghen haer herte doot doude / met inscriptie / Libertas ne ita chara vt Simiæ Catuli. Op d'ander zijde een man byden vyere staende/ die den roock wilde ontvlieden/ ende valt in 't vyer/ met dit schrift. Fugiens fumum, incidit in ignem. Dat is/ laet u de Vryheyt niet soo seer lief zijn / als de Simme haer jonghen zijn/ want vliende den roock valt men wel in 't vyer.

In Engelandt is in dit Jaer een groote Conspiratie ontdeckt gheweest / die de Koninginne aldaer/ ende de Staten groot achter-dencken ghemaeckt heeft. Dese Conspiratie was van eenighe jonghe Edel-luyden aen-ghevanghen / daer eenen Anthoni Babingthon 't Hooft van was / met Salsberry / Savage / Tighborn / Abigton / Tilney / Baruwel / ende andere / ende eenighe Jesuijten die uyt Vranckrijck ghesonden waren. Dese hadden voorghenomen de Koninginne Elizabeth / rijdende in haer Koetse / ofte te Paerde / met Pistoolen te doorschieten / ende dan met haren aenhangh de Schotsche ghevanghen Koninginne Maria te verlossen / ende haer voor Koninginne van Engelandt ende Schotlandt op te worpen ende Kroonen / over den Landtsraedt van State executie te doen / ende het gantsch Regiment des Landts ende vande Religie te veranderen : Dit is in Vranckrijck onder de Guysianen ende rebellighe Catholijcksche Enghelsche ghepractiseert / ende in Enghelandt by hans in 't werck ghestelt zijnde / is ontdeckt gheweest. Daer over werden tot twee reysen / ontrent den lesten September/ tot Londen veerthien Edelmans geexecuteert/ t'stuck ghenoech belemmende. Sy werden op sleeden nae de Galge ghesleypt / die op een Schavot stondt / daer sy aen-ghehanghen/ ende terstondt noch levende afghesneden werden / ende op een banck alsoo levende ghequartiert/ in 't gesichte d'een van d'ander/ na Landts ghewoonte : haer Hoofden ende quartieren op de Brugge eñ Poorten gestelt. Sy storven al Roomsch Catholijck/ d'een meer dan d'ander/ meest noch jonck onbedacht ende wulpsich zijnde. Conspiratie in Engelant voor de Schotsche Koninginne. Veerthien Edelmannen gedoot tot Londen om de Koninginne van Schotlandt.

Op

1586. Op dese Conspiratie heeftmen in Enghelandt de Koninginne van Schotlandt haer proces gemaect/ soo uyt de bekentenissen van dese Edelen/ als uyt haer eyghen Brieven/ ende andere Brieven aen haer komende afgheworpen. Ende overmidts dat in dese tydt inde Wereldt veel was te segghen van dese Schotsche Koninginne/ ende dat het een seltsaem dinck is/ een Over-Heere/ Prince ofte Princesse op een Schabot te brenghen/ ende van Beuls te laten dooden. Sy zijnde de vierde Koninginne die in Enghelandt in onse tijden is onthalst gewecst als wy in dese Historie verhaelt hebben: Soo sullen wy de Historie daer van in 't korte verhalen/ also ons die kennelijck is/ midts dat wy doen in Enghelandt waren ende veel ghetuyghen hooren spreecken hebben/ die 't veel mede ghesien hebben: achtende dattet den Leser niet verdrietelijck vallen sal/ al ist buyten ons voornemen/ hoe wel nochtans dat het beyde de Landen ghenoech is betreffende/ midts dat sy van groot perijckel door haer doodt verlost werden. Veel van haer Vyanden ende van haer Vrienden/ hebben veel daer van gheschreven/ die wy hebben ghelesen/ maer dat wy in 't korte daer van segghen/ salmen de publijcke Acten examinerende/ waer bevinden/ men sal uyt de prolixiteyt daer van ten besten afnemen. 1586.

De Historie van Maria Koninginne van Schotlandt.

Maria Stuaert Coninginne van Schotlant Douagiere van Vrancryck. H. Iacobsen. exc.

Maria Koninginne van Schotlandt afkomste/ ghebοorte/ ende Houwelicken.

MARIA STUART, Koninginne van Schotlandt/ was de dochter van Jacobus de Vijfde/ Koningh van Schotlandt/ die Sone was van Jacob de Vierde/ ende van Margrieta van Enghelandt/ Suster van Koningh Henrick den Achtsten/ soo dat desen Jacobus de Vijfde/ Vader van Maria/ ende Elizabeth teghenwoordighe Koninginne van Enghelandt/ Susters ende Broeders kinderen waren. Dese Jacobus hadde ten Wijve Maria/ de Dochter van Claude de Eerste/ Hertogh van Guyse/ die baerde hem dese ongheluckighe Koninginne Maria/ Anno 1542. haren Vader verliesende/ seven daghen oudt zijnde/ soo werdt sy by de Moeder ende Momboirs opgevoet/ ende ses Jaer out zijnde in Vranckrijck ghevoert/ alwaer sy troude/ Anno 1558. den 19. April/ Fransoys den Dolphijn van Vranckrijck/ ende naemaels Koningh/ den tweeden van dien name/ een Houwelijck daer mede sy verheven was: ende alsoo Elizabeth nae haer Susters Maria doodt Koninginne van Enghelandt was ghewórden/ intituleerde sy haer selven Koninginne van Engelant ende Yrlandt: maer sy worde korts daer nae ghedwonghen dien tijtel te laten. Daer nae Weduwe ghewórden wesende/

Anno

1586.

Koningh Jacob den sesten gheboren Anno 1566. den 19. Junij.

Anno 1560. den vijfden December / ende Dowagiere van Vranckrijck zijnde / so leefde sy in alle wellust / ende trock over in Schotlandt / Anno 1561. alwaer sy troude Anno 1565. een schoon Enghelsch Jonck-Heere van Schotsche afkoemste / ghenaemt Henrick Stuart haer Vaders Susters Sone den welcken sy gebaert heeft / Anno 1566. den 19. Junij / Jacobus den Sesten / nu Koningh in Schotlandt / ende naemaels van heel Britangien.

Jalousie van Koninc Henrick op de Koninginne Maria.

Den Koninck Henrick haren Man hadde uyt jaloersheyt eenen Pimontois Musicien / David Risio gheheeten die vande Koninginne seer begraeyt was / van haer Tafel doen nemen ende vermoorden: Sy veynsde haer gramschappe voor eenen korten tydt / ende wreeckte die doodt over de Edelen / die het uyt Koninghlijck bevel ghedaen hadden: waer mede sy die Edelen die vanden Koningh verlaten waren teghens hem hatigh maeckte / al ten eynde (so ghesevt werde) om te beter haer te moghen over haren Man wreken: ende verliefde weder op eenen ghenaemt Jacob Hepburn / Grave van Bodwel / oock een schoon man / den welcken sy verwillighde met andere, also sy openlijck voor rechte heeft beschuldight gheweest: om secretelijck haren Man den Koningh te vermoorden / dien sy eerst fenijn ingheghheven hadde: ende als hy noch sieck daer van was / wert hy snachts in zijn Bedde verworght soo 't schijnt / ende het huys met Buspoeder opgheblasen / Anno 1567.

Koninginne van Schotlandt vergeeft ende vermoordt haren Man 1567.

Sy brande in soo ongeduerige liefde op desen Bodwel / dat sy haer eyghen wreetheydt ende schande niet en merckte: Sy schreef hem diversche minne-brieven die eensdeels ghedruckt zijn / waer in onmenschelijcke liefde ende wreetheydt blijckt: Dese werden naemaels by Bodwels pampieren ghevonden / de welcke by hem bewaert werden tot sijnder ontlastinghe / twijfelende vander vrouwen onghestadicheydt / hoewel sy hem belast hadde die te verbranden also Buchenanus schrijft.

Maria Stuart van eenighe Schrijvers ontschuldight.

Daer werdt ter contrarien van ditte by diversche Schotten / als andere veel ghescheven / ende alle dese daden ende boose stucken worden gheschuyft ende ghelevdt ten laste van hare vyanden / ende principalijck ghesevdt te wesen de inventien ende bedrijf vanden Bastaert Broeder / der Koninginne Jacob Stuardt / als die sochte de Kroone van Schotlandt op sijn hooft te stellen / tot dien eynde de Ghereformeerde Religie invoerende ende voorstaende / factien ende twisten makende / dese opinie ende meyninge wordt seer gedreven / ende met groote Eloquentie ende veel argumenten verbreyt ende ghelooft ten respecte / dat het streckende is tot vorderinghe ende bevestinghe vande Catholijcksche Roomsche Religie / ende de Majesteyt ende authoriteyt van Princen ende Koninghen / dies wy den curieusen Leser wysen tot een Boecxken / ghedruckt tot Ingelstadt by Wolfgangh Eder / Anno 1588. onder den naem van Oberto Barnestapolio / maer ghehouden van eenen Robbert Turner ghescreven te wesen / ende dierghelijcke andere meer / dies wy gheerne laten den Leser zijn oordeel vry. Dan wy sullen volghen in ons kort verhael uyt de beste Schrijvers / de Acten der bekende geschiedenissen.

Wordt ontschaeckt van Bodwel den Moorder / dien sy nochtans trouwt 1567.

Als sy nu met groote opsprake anderwerf Weduwe was / soo troude sy desen Bodwel (die daeromme van sijn ander Wijf schevde) uytghevende by haer Ambassadeurs in Vranckrijck ende elders / als oock aen haer Ooms die van Guyse / dat sy van hem met vijf hondert Paerden ghevanghen wech ghevoert / ende ontschaeckt was / nochtans ten lesten om des Mans weerde / ende inwendighe Oorloghe in haer Landt te verhoeden / hadde sy haer begheven om hem te trouwen.

Koninginne van Schotlandt wort van haer ondersaten gevangen.

Dese stucken zijn vanden Edeldom van Schotlandt ende vande Lantsaten soo qualijck ghenomen / dat sy ghelijckelijck teghen haer opghestaen zijn / ende te Velde ghekomen / alwaer sy ongheredt ende onversien tot stryden wesende / meynde het Krijghsvolck met schoone woorden te payen / wech-sendende den Grave van Bodwel / daer sy alle de schult op leyde. Maer sy werdt van haer volck gevangen ghenomen ende als een Moorderesse van haren Man gescholden en also sy seer slecht ende onverachtelijck ghekleet was / vuyl ende bestoven / meynende t'volck beter daer door te beweghen / is sy in soodanige ghestalte binnen Edinborch gebrocht / met alderhande versmaetheyt: alwaer sy ghedwonghen werde haer Croone ende Coninghrycke te resigneren aen haren jonghen Sone / Anno 1567. in Julio / dien Mombors byghevoeght werden / ende de Moeder werde alsoo tot Lochlenen op een Huys in een Lack oft Poel gelegen / ghevanghen. Haren Man Bodwel moeste ten lesten in Denemarcken vluchten / alwaer hy inde ghevanghenisse half kranckisinnich synde / gestorven is thien Jaer daer na.

1586.

Jacob de seste haer Sone wordt Koningh / 1567.

Maria resigneert haer Croone ende wort ghevanckelyck gestelt.

Sy breeckt uyt die ghevanghenisse / ende haer volck geslaghen / vlucht in Engelant Anno 1568.

De Koninginne is een Jaer hier nae met behendicheyt ende behulp van Vrienden ontkomen / uyt een hooghe Venster springhende / stoutelijck ende sorghelijck / ende vergaderde Krijghs-volck om haer te wreken: Maer haer Volck werdt korts van des Koninghs ende syn Mombors Krijghsheyr geslaghen ende verstroyt: Daeromme vluchte sy in Enghelandt / Anno 1568. alwaer sy wel ontfanghen / onthaelt ende getracteert werdt / maer nochtans wel bewaert.

Koninginne van Engelandt soeckt de Koninginne te vereenighen met haer Ondersaten.

De Koninginne van Engelandt Elisabeth / heeft terstont middelen ghesocht om haer weder met haer Ondersaten van Schotlandt te vereenighen: maer sy werdt vande Staten van Schotlandt beschuldicht over haer Mans moort / ende over ander onbehoorlijckheden. Ende de Schotten sonden tot dien eynde in Engelandt op een dachvaert / die daer toe gheordineert was / heerlijcke ende notable Ambassaten / die recht ende Justitie over haer vande Koninginne van Enghelandt eyschten / met groote instantien / ofte dat sy haer mochte in handen ghelevert worden / t'welck ten lesten niet passeerde sonder dreyghementen: Maer de Koninginne heeft dat ghewevghert / noch en wilde oock gheen rechter wesen over haer beschuldinghe / ende heeft dese Schotten met woorden ghesocht te vreden te stellen / denckende datter metter tijdt noch middel van vereeninghe soude ghevonden moghen worden: Ende heeft alsoo ghetrouwelijck haer leven ende eere beschudt / haer wel bewaert houdende / tot grooten kosten / in alle Vrijheyt / van te mogen gaen jaghen / vlieghen / van woonsteden veranderen / de fraeyste Palleysen van elcke Provincie tot haerder believe ghenietende. Den meesten tijdt heeft den Grave van Schraesberye / den last van toesicht over haer ghehadt / met alle goedt traictement / tot der Engelscher Koninginne grooten koste. Sy werde ghedient van haer eyghen volck / die alle vrijen toeganck tot haer hadden / houdende alle de Weerelt over correspondentien / door haer Secretarisen ende Dienaers: Ende selve hadde sy oock een Ambassadeur / residerende in 't Hof vande Koninginne van Engelandt / te weten / den Bisschop van Rosse ghenaemt Jan Lesle.

Wordt Criminelijck in Engelandt van haer Ondersaten beschuldicht.

Wert by de Koninginne van Enghelant beschut ende in vryheyt gevangen gehouden.

Maer dese weldaedt der Enghelscher Koninginne / heeft haer niet genoegh ghedocht ofte konnen te vreden stellen / om patientelijck haren teghenspoet te verdraghen / maer sy heeft ondanckbaerlijck ende vermetelijck / ghepractiseert eenen aen-hangh te maken van Roomsche Catholijcken / onder de welcke by de Graven van Northumberlandt ende Westmerlandt / een Rebellie berockt werdt / soo dat sy met open Banieren / teghen hare Princesse te Velde quamen / haer bestaen funderende op de Catholijcksche Religie / ende haer verlossinghe / t'welck veel lieden het leven koste / oock selve Northumberlandt werdt daer over tot Yorck onthalst / ende Westmerlandt vluchte in Nederlandt. Daer nae practiseerde sy een Houwelijck met Thomas Hawaert Hertoghe van Northfolck / seer secretelijck ende den Hertoge daer over gevangen zijnde / wert nochtans suler hem vergheven: Maer t'selfde werdt by hem verbat / tot groote perijckel der Enghelscher Koninginne / daer toe hem alle assistentie van den Paus ende Hertogh van Alba toeghesevdt werde / waer van den Hertogh ten lesten overwonnen zijnde tot Londen onthalst is geweest / met groot berou sterbende.

Tracht beroerte in Enghelandt te maecken ende doet betoonen haren Tijtel tot de Kroone van Engelandt.

Practiseert Houwelyck met den Hertoch van Northfolck.

Hieren=

1586.

Hierentusschen so hadde een Pape genaemt Verbije, hem houdende by haren voorschreven Ambassadeur den Bisschop van Rosse, een Boecxken doen drucken, daer in hy bewees haren tytel tot de Kroone van Enghelandt ende Yrlandt. Den voorschreven Ambassadeur den Bisschop van Rosse werdt oock om eenigh diergelijcke onderhandelinghe ghedwonghen te vertrecken. Daer nae den Koningh van Spaengien nu Weduwenaer gheworden zijnde van zijn leste Huysvrouwe Anna van Oostenrijc, werdt hem haer houwelijck bedecktelijck aen geboden: Maer den Koningh dat niet wel bevallende, so versochte sy door den Paus sijnen Bastaert broeder Don Johan van Oostenrijck, de welcke doen Gouverneur in Nederlandt was, ende niet anders en scheen te soecken dan oorsaecken ende bequame middelen om haer ten Wijve te mogen krijghen uyt de Koninginne van Enghelandts handen, t'sy met rechte ofte ghewelt.

Versocht Houwelijck aen den Koningh van Spaengien, oft aen Don Jan van Oostenrijck.

Het welcke de Koninginne van Enghelandt al bekent zijnde, heeft haer het herte wat doen verbreemden, ende scherper toesicht ende acht op haer doen nemen.

Maer dese Koninginne Maria blijvende noch impatientich in haren staet, also leelick beschuldicht heeft alle middelen aenghewent, om haer selven te verlossen, ende met ghewelt aende Kroone van Enghelandt te gheraecken, daer sy beter hoope toe hadde, dan tot die van Schotlandt: Ende daer over hiel sy correspondentien met alle de ghevluchte Edelen ende rebellen van Enghelandt, selve Pensioen ghevende aen eenen Morgan, die eenen Doctoor Parry opgheroept hadde, om de Koninginne van Enghelandt te vermoorden. Waer vande principaelste Conspirateurs waren ghenoemt den voorschreven Thomas Morgan, Charles Paget, Jan Ballard, met den Spaenschen Ambassadeur Don Bernardin de Mendoza, die doen te Parys ghekomen was, daer sy t'samen beraedtslaeghden den voorschreven Jan Ballard te senden, om in Enghelandt assistenten te procureren, waer onder hy ses verkiesen soude, die op haer nemen souden, de Koninginne van Enghelandt te doorschieten: waer onder eenen Jan Sabadge op hem ghenomen hadde, een van die te wesen: daer vastelijck besluytende, de Koninginne moeste gedoot worden. Hier toe hadden sy ghe-procureert assistentie van den Paus, alreede ontfanghen hebbende, twaelf duysent Ducaten op reeckeninghe, mede hadden sy verkreghen van den Koningh van Spaengien, Anno 1585. dat den Prince van Parma hun soude assisteren met ghelt ende Krijghs-volck ende hadden hun beraden met Jan Allyn, naemaels Cardinael, ende Meester Eusebius ende Owijn, midts dat het gheacht werdt, (die dinghen na voorslagh te passe ghebrocht zynde) den bequaemsten Middel te wesen, om de Nederlanden te dwinghen, van dien wegh ter Zee beginnende. Sy selve schreef aen alle haer Vrienden, op datter by die van Guyse ende den Prince van Parma, door des Paus ende Koninghs van Spaengiens hulpe, een invasie ofte inval op Engelandt mochte gedaen worden: Onder andere oock aen Don Bernardijn de Mendoza Spaensch Ambassadeur, die doe in Vranckrijck gekomen was, den welcken sy aendiende om den Koningh van Spaengien te beter te beweghen, tot de voorsz invasie van Engelandt, dat sy hem wilde haer Erfgename van Enghelant, Yrlant ende Schotlant maken so verre haren sone den Koningh van Schotlandt, hem niet en bekeerde tot de Roomsche Catholycke Religie voor haer doot, ende diergelijcke meer. So dat door veel solliciterens een jonck kloeck en rijck Enghelsch Edelman ghenaemt Antoni Babingthon beweecht is gheworden, haer met eenen grooten aenhangh van jonghe Edelen te verlossen (waer onder haerder sesse op haer ghenomen hadde de Koninginne van Engelandt te vermoorden) ende dan souden sy haer Koninginne van Enghelandt publiceeren, den staet van der Religie, ende s'Lants Gouvernement veranderen, ende de Raetsheeren ende andere straffen, daer over sy door brieven met Babingthon was beraetslagende op de beste middelen: als namelijck hoe de Roomsche Catholycken in Engelandt onder Colonellen ende Capiteynen uytghedeylt mochten worden, onder ander pretexten: Ende eerst een Rebellie ofte allarm in Yrlant aen te rechten, op dat die uytlandsche Krijghsheeren uyt Spaengien, Vranckrijck ende Nederlandt te beter souden mogen in Enghelandt Landen: Dit is alle by haer eyghen, ende andere Brieven ende by ghewillighe depositien ofte bekentenissen van veel Edelen ende andere, die daer over openlick seer jammerlick geexecuteert werden, ende totter doot toe by de bekentenisse gebleven zijn, geverifieert geweest.

Soeckt haer verlossinghe mette doodt van de Koninginne vā Enghelandt.

Presenteert de Koningh van Spaengien haer Erfgenaem te maken.

Beweeght Anthoni Babingthon met andere jonge Edele tot conspiratie.

Maer over de Koninginne van Engelandt Anno 1586. in October gesonden heeft na het Casteel van Fodringam, daer de Schotsche Koninginne ghebrocht was, 36. vande beste grootste Heeren des Parlements, met Raetsheeren ende Officieren van haer Koninghrijck, tot seven-en-veertigh in als (waer onder oock eenighe Catholycken waren) om haer op alles te examineren, ende met Procureurs ende Advocaten, om haer te beschuldighen. Nae veel weygerens compareerde sy in een groote Sale voor alle dese Heeren, statelijck by haer Edelen ende Staet Jonckvrouwen ingebrocht. Ende als sy in haren Stoel was nedergheseten, wert haer van den Cancelier van Enghelandt aenghesegt de oorsaecke vande vergaderinghe, als dat de Koninginne van Engelandt sijn Princesse, langhe ende veel van haer verdraghen hadde, eer sy konde gheresolveert worden teghen haer straffelijck te procederen, maer nu konde sy niet langer, als Magistraet van Gods weghen, het Sweert te vergheefs voeren, niet om haer eyghen levens wille, maer om Godts saecken, ende haer Coninghrijck te versekeren. Waeromme geordonneert was haer te beschuldighen, en te hooren haer antwoorde.

Rechtighe wijse procedure die Koninginne van Enghelandt dede tegen de Koninginne van Schotlandt in October, 1586.

Daer op antwoorde dese ongheluckighe Koninginne by maniere van protestatien, als dat sy was een vrye ende gheboren Koninginne, niemanden onderworpen dan Gode, die sy alleenlijck rekeninghe schuldigh ware, ende daeromme versocht sy datter een Acte ghemaeckt soude worden, dat haer compareren aldaer niet prejudiciabel wesen soude, haer ende andere Koningen en Princen haer geallieerde, ende oock haren Sone: t'welck also gheregistreert wert. Ende doen werden gelesen alle haer beschuldingen, ende Brieven die sy hadde gheschreven met haer eyghen handt, ofte onderteeckent, als aen Don Bernardijn de Mendoza, ende Anthoni Babingthon, met diversche antwoorden van dien, die gheverifieert waren by haer eyghen Secretarisen, oock mette depositien vande gheexecuteerde ende ghevangenen, ende diergelycke meer: Oock de brieven die sy ontfangen hadde van Troghmarton Sir Fransons Engels felde, den Lord Paget, ende van Charles Paget ghevluchte Enghelsche, waer op sy hier en daer veel teghen sprack en Generalijcken loochende sy sterck, dat sy de Koninginne van Engelant haer goede Suster soude nae het leven gestaen hebben, biddende nimmermeer te moghen komen voor het aenschijn Godts, soo sulcx waer ware. Sy bekende wel dat sy ghepractiseert ende gheschreven hadde om haer verlossinghe, oock om de verlossinghe vande vervolghde Catholijcken, daer voor hadde, ende wilde sy altijdt haer beste doen, ende soo sy konde die met haer bloet preserveren, soo wilde sy dat niet sparen: Ende daer mede weende sy seer: Waer op den Heer Thresorier seyde, dat zijn Koninginne niemanden en doode om de Conscientie, so sy Wettelijcken (als goede Onderdanen toestondt) leefden. Daer na beschuldighde sy eenighe Heeren van den Rade haer vyanden te wesen, ende bekende haer Secretarisen handteeckeninge wel, maer nam exceptien daer teghen, ende excuseerde veel poincten: Babingthon seyde sy niet te kennen. Alsser vermaen van den Grave van Arondel ghemaeckt werde, Sone van den Hertogh van Northfolck, die doen ghevanghen lach, so weende ende huylde sy beklagende dat geslachte t'welck soo veel voor haer geleden hadde.

Protest ofte beschuldinge teghen de Koninginne van Schotlant en haer antwoorde.

Loochent nae der Koninginnen leven gestaen te hebben.

Koninginne van Enghelandt doodt niemant om de conscientie.

Sander-

1586. S'anderdaeghs wederomme verschijnende / begonde sy weder te protesteren/ ende wilde wederomme te kennen geven / dat al dat sy mochte ghedaen hebben/ dat was tot de verlossinge vande Roomsche Catholijcken van Enghelandt / ende dat sy liever hadde te wesen Hester dan Judith / voor haer volck te bidden / dan de Majesteyt wech te nemen / ende dat sy dickmael aenghebooden hadde / soo sy mochte vry gestelt wesen/ soo soude sy haer beste doen om alle de oproeren te slissen / ende dat haer sulcx belooft was / aenbiedende den Koningh haren Sone / met den Sone vanden Hertogh van Guyse / als Ostagiers voor haer te stellen. Daer op den Thresorier seyde dat het waer was / ende dat sijn Koninginne daer mede te vreden was / maer de Staten van Schotlandt en wilden niet consenteren dat haren Koningh in Engelandt komen soude : Diergelijcke meer andere propoosten werden daer ghesevdt/ daer sy ondertusschen dickmael over weende. Ten lesten sprack sy in 't particulier met d'een ende d'ander vande Heerē. Ende als het alsoo alles ghereguistreert was/ soo vertrock de vergaderinge.

Acte vanden tweedē dach teghen de Schotsche Koninginne.

Die verantwoordinge vande voorsz Koninginne bestondt principalijck daer in : namelijck dat sy een Koninginne gheboren ende ghekroont was / ende niemandts Jurisdictie onderworpen : het welcke soo niet verstaen werde / nademael sy haer Kroone gheresigneert hadde/ende in Enghelandt om hulpe ghekomen was / ende van alle Princelijckheyt ontbloot zijnde / versochte ende ontfinck alle protexie / soo dat sy door haren noot ende ontfanghen weldaet/ de Enghelsche Koninginne subject was / ende daeromme/ daer sy was en konde sy gheen Privilegien van eenigherhande Rechten eysschen ofte ghenieten / hoe wel haren aenhanck haer sulcx altijdts hadden wijs ghemaeckt/ die beter souden ghedaen hebben/ soo sy haer hoogh Koninghlijck herte tot patientie vermaendt hadden / daer mede alle achter-dencken weerende / dan haer alsoo boven haer vermoghen tot haer verderf op te ruyen.

Besluyt van de Schotsche Koninginne verantwoordinghe.

Koninghen zijn subject buyten hare Landen.

Als dese examinatie aldus ghepasseert was / is die tot Londen voor-gedragen den drie Staten van den Lande/ datmen daer het Parlement noemt / bestaende vande Geestelijckheyt / Edeldom ende Ghemeynte/ die t'samen vergadert/ moghen ontrent vier hondert vijftich persoonen maecken / wiens oordeel ende vonnisse daer over begheert werdt : De welcke rijpelick daer op ghelet hebbende / alsoo een yghelijck daer vry mach sijn meyninge uyt-spreken / hebben haer de doodt weerdigh gheoordeelt / ende daer over aende Koninginne van Enghelandt versocht met eenen grooten voet-val / te willen haer vonnisse confirmeren / proclameren / ende executeren / ende met het weyren van haren persoon / het gantsche Landt / ende de Religie van sulcken perijckel te verhoeden. Vorder vertoonende dat die voorschreven Koninginne Maria/ met haren aenhanck/ verhart was/ sonder hope van berou/ een onghedurige competrice/ ende dat uyt haer eygen brieven bleecke eenen bloedighen haet / midts dat sy belaste / alwaer 't dat het met haer vluchte misluckte / dat men nochtans mette Engelsche Koninginne te dooden voort-varen soude : Dat sy oock niet alleen bekende wel geneycht te wesen, de Koninginne van Engelandt te vermoorden / maer dat het oock wettelick / eerlijck ende verdienstigh ware / als daer den Hemel mede te verdienen stondt / zijnde alreede de Engelsche Koninginne byden Paus vande Kroone versteken ende geexcommuniceert. Voorts verhaelden die voorschreven Ghedeputeerde / de perijckelen daer de welstandt des Landts ende der Religie in stondt / ende dat derhalven die voorschreven Koninginne Maria niet lydelijck was / want haer langher te laten leven / ware Crudelis Misericordia, een wreede barmhertichevt/ ende dat Impunitatis spes ware Impietatis Pareus, dat is / hoope van niet ghestraft te worden / is de Moeder van alle quaet.

De Koninginne van Schotlandt ter doot veroordeelt / vyde drie Statē des Rijcx van Enghelandt.

Redenen der Enghelscher Staē/ waeromme de Schotsche Koninginne behoorde ghedoot te worden.

Hoope van niet gestraft te worden Moeder van alle quaet.

Also het Parlement ofte de Staten/ hier op gheen Resolute antwoorde van haer Princesse ontfinghen/ soo hebben sy anderwerf een vertoogh ghedaen met groote instantie / als onder andere / datter gheen leetwesen vande gevangen Koninginne te verwachten ofte te verhoopen en was / datter geen verseeckeringe by scherpe bewaringhe/ noch by Eeden/ Obligatien/ ofte Hostagien/ ofte met uytbanninge mochte ghevonden worden / ende dat met wel ghefondeerde redenen : Besluytende dat de doot van Maria/ waer eenlijck het leven van Elizabeth. 1586.

Hier op heeft de Koninginne van Engelant noch niet eyndtlijcke willen besluyten / maer heeft alomme in Vranckrijck / Schotlandt ende elders / oock aen alle haer Rijcx-gheleerden om Raedt ghesonden / wat sy mochte in dit swaer stuck doen / ende offer gheenen middel ware dese onsalighe Koninginne van Schotlandt / haer soo nae van bloede bestaende / een Vrouwe ende Koninginne als sy was/ het leven te sparen / ende nochtans haer eygen leven/ welstandt / ende haers Landts Religie verseeckert te houden.

Koninginne van Enghelandt vraeght raedt aen Princē haer ghebueren ende aen ghelcerden.

Waer op Ambassadeurs uyt Schotlandt vanden Sone / den Maister ofte oudtste Sone vanden Lord Gray / ende uyt Vranckrijck den Heere van Bellievre / aen haer ghesonden zijn / neffens den residenten Ambassadeur Mons. de Chasteauneuf / de welcke onder andere veel allegeerden/ ende seyden dat de voor-genomen proceduren teghens die voornoemde ghevanghen Koninginne / ware tot prejuditie ende achterdeele van alle Princen / ende daeromme en behoorde het levē van een Souverain Prince in geen questie gebracht te worden.

Redenen van Princen Ambassadeurs voor de Schotsche Koninginne ende de antwoorde.

Daer antwoorde de Enghelsche Koninginne op: Het waer meer perijckel voor de Koning van Vranckrijck / haer selven ende alle Christen Princen / sulcke attentaten ongestraft te latē / want vreese van strenge straffe/ dwingt sulcke Gheesten / Expedit enim Reipublicæ, ne malefacta maneant impunita.

Antwoorde der Enghelscher Coninginne.

Vorder seyden dese Ambassaten/ dat sy ware in Engelandt als een Suppliante gekomen/ ende datse niet behoorde ghevanghen gehouden te worden/ ende voorts dat een gevangen niet misdoen mochte.

Replijcke der Ambassadeurs.

Waer op de Koninginne van Enghelandt weder antwoorde / ende oock van haren 't weghen werde gheantwoort / dat sy vermochte haer ghevanghen te houden / nae luyt vande oude rechten / ghebruyck ende Contracten tusschen Schotlandt ende Enghelandt ghemaeckt. Oock om dat sy gheusurpeert ofte ghebruyckt hadde den Tytel van de presente Kroone van Enghelandt / ende daerom vermochte haer soo langhe ghevanghen te houden, tot dat sy behoorlijcke renunciatie daer van ghedaen hadde (dat noch niet gheschiet was/) ende dat sy alle wel wisten dat een ghevanghene / 't zy om wat saecken/ begaende in sijn ghevanckenisse Crime / is als een Criminele strafbaer.

Antwoort op de Replijcke.

Bellievre seyde vorder/ dat het onbehoorlick was/ ende dat hy noyt ghehoort en hadde / dat de Schotsche Koninginne (zijnde een Souveraine Princesse) de Justitie des Koninghrijcx van Enghelandt soude onderworpen wesen / ende datter noyt diergheliicke vonnisse inde werelt gegeven ware.

Duplijcke vande Ambassadeurs.

Daer werdt op geantwoort / dat het te verwonderen was / dat de Ambassadeurs / soo gheleerde ende experte Mannen wesende / sulcx souden allegeren / mits dat sy wel wisten / Quod delinques in alieno teritorio, & ibi repertus, punitur in loco delicti, nulla habita ratione dignitatis, honoris aut Privilegij, ende dat sulcx altijts soo verstaen ende inde Weereldt gepractiseert was / als in 't stuck van Robbert des Koninckx van Cicilien/ desgheliicx van Barnard Koningh van Jtalien / van Elizabeth Koninginne van Hongarien / van Charles de tweede Koningh van Napels / oock van Conradijn / ende van Koningh Dejotarus. Dat vorder de Schotsche Koninginne haer in Engelandt bevindende / ware subject ende onderworpen de Rechten des selfs : alle Princen waren buyten haer eygen Landen / altijdts als private Persoonen ghehouden/ hoe wel sy de digniteyt van Princen behielden.

Antwoort op de Duplijcke.

Ten lesten wilden dese Ambassadeurs belovē/ van weghen hare Meesters / datter voortaen niet meer gheattenteert soude worden / ende sy souden alles wel beletten / dat oock de vrienden vande Schotsche

Presentatie der Ambassadeurs voor der Coninginne leven.

Konin=

1586.

Koninginne t'selve mede verseckeren souden / onder haer handen eñ Zegelen: met verbintenisse van verscheyden Princen / eñ verscheyden Ostagiers. Maer de Enghelsche Koninginne antwoorde / dat sulcke verseckeringhe haer luttel goet doen soude / als sy soude doot wesen / want de Borgen ende Ostagiers souden wesen sulcke / als die haer voor Kettersche achten / eñ daerom ongheshouden in haer beloften / ende sulcke persoonen te bewaren / waer sorghelijck / waeromme dat haer Rijcx gheleerden / noch in sulcke ghelosten / noch in gheduerige gevanckenisse vande Koninginne Maria / geenderhande verseeckertheyt vonden / met meer andere allegatien / die hier te langhe souden vallen om te verhalen.

Antwoort der Koninginne van Engelandt op de presentatie.

Alsoo zijn dese Ambassadeurs met redelijcke voldoeninghe weder vertrocken / sonder dat de Engelsche Koninginne eenighen troost ofte versekertheydt conde bevinden / om de Schotsche Koninginne in 't leven te houden / ende haren staet ende leven te verseeckeren.

Bootschap der handelinghe ende Sententie des doodts aende Schotsche Koninginne ghedaen / den 23. December 1586.

Hier na heeft de Koninginne van Enghelant den Lord ofte Baron van Bockhorst / met andere aen dese ongeluckighe Koninginne ghesonden / haer aenseggende al watter in haer stuck ghepasseert was / eñ hoe dat sy nae de Landt-rechten ter doot veroordeelt was / op 't welck sy klaeghde van ongelijck / als wesende een absolute Princesse / eñ niemandt onderworpen. Van doen af werdt sy van alle Koninghlijcke ornamenten gedegradeert: de Koninginne van Enghelandt divulgeerde de Sententie van 't proces / de selfde confirmerende by openbare proclamatie / onder den grooten Zeghel vanden 23. December / Anno 1586.

Daer na op gheduerighe aenhouden ende soliciteren van haer Rijcx Parlement ofte Staten / om te hebben executie vande voorsz Sententie / de welcke sy niet en konde langher ongheantwoort houden / door dien datter daghelijcx nieumaren van verscheyden beroerten alle haer Rijck door ghehoort werden: Soo heeft de Koninginne op Lichtmisse avont / Anno 1587. Om haer Onderdanen eensdeels contentement te gheven / een Acte van Confirmatie der voorschreven Sententie / onderteeckent / ende by den Cancelier na Landts ghebruyck / metten grooten Zeghel doen zegelen / doch sonder verklaringhe ofte limitatie van tijdt / wanneer sy sterven soude / ende soo het scheen alleene om reede te hebben / als sy de voorschreven executie soude moghen ghebieden te doen / hopende dat sy haer Onderdanen soude daer mede gherust stellen / ende dat sy de Schotsche Koninginnes aenhanghers / soude doen afstaen van eenighe vorder attentaten / als streckende niet dan om haer doodt te verhaesten.

Koninginne van Enghelandt teeckent ende Zeghelt de Acte over de Schotsche Koninginnes doodt.

Dese geteeckende ende gezegelde Acte gaf de Koninginne haren Secretaris Davidson te bewaren / tot dat sy vorder daer van haer soude resolveren: Welck gebodt den voorschreven Secretaris Davidson (t'zy dat hy 't niet wel gehoort ofte qualijck verstaen hadde / ofte anders gesoliciteert ofte ghepersuadeert zijnde) kleyn geacht heeft: eñ heeft alsoo door reverentie ofte eenvoudicheyt afgeeyscht zijnde / dese ghezeghelde Patente den hoogen Raet overghegheven / niet lettende op t'ghene hem belast was van die te bewaren: ende uyt onervarentheyt ofte onbedachtheyt / niet overlegghende hoe verre eens Princen ghebodt streckt / ende hoe nauwe sy willen ghehoorsaemt wesen. Waeromme hy naemaels by open vonnisse van s'Rijcx Edelen / met langhe ghevangenisse ende gheldt-straffe / ende met t'verlies van t'Secretaris ampt daer over gestraft is geweest.

Davidson Secretaris gestraft om de overlevering he der Acte van der Koninginnē doot.

De Raedtsheeren dese ghezegelde Sententie siende / daer sy oock langhe om ghesoliciteert hadden / wetende dat sy daer mede volkomelijck in Rechte bewaert waren / hebben gheenen tijdt willen verliesen / vreesende soo daer eenighe vorder Conspiratie opstonde / dat hen soude moghen sulcken ongheluck ten laste ghelevt worden: ende vorder alle consequentien ende perijckelen over weghende / haer Princesse / haer Vaderlandt / Religie / ende eyghen interest Generalijck betreffende / oock haerder Koninginne sachtmoedicheydt vreesende / hebben eendrachtelijcken Resolutie ghenomen om die Sententie te doen executeren / sonder de Koninginne van Enghelandt eenighe vorder wete daer van te doen / de welcke ter contrarien docht dat niemandt soo stoudt soude wesen / die sulcx sonder haer weten soude derven bestaen. Ende de gene die wel grondelijck van dit stuck wilden oordeelen / ende der Koninginne Elizabeths naetuere wel meynden te kennen / achten dat de Schotsche Koninginne nimmermeer soude tot die doodt gekomen hebben door haer bevel / ten ware eenige nieuwe vorder aenslaghen haer daer naer ghe-openbaert hadden.

Raetsheeren van Enghelant doen de Schotsche Koninginne onthalsen sonder wetē van haer Koninginne van Enghelandt.

1587.

Aldus hebben de Raedtsheeren vanden hooghsten Raedt / sonder haer Koninginne yet aen te segghen / die Acte vande Sententie / met brieven van bevel / ende forme van executie ghesonden door Meester Robard Beale / Secretaris des selven Raedts / aen den Grave van Schraesberrij / ende den Grave van Kent / beyde doen ter tijdt residerende inde contreye / daer dese ongheluckighe ghevanghen Koninginne was / belastende dat dese met ander Heeren / Ridderen / Edelen ende Officieren van 't Lant / met twee Ridderen / Sire Amias Paulet / eñ Sire Dru Druyrye (die de bewaringhe daer van hadden) de Sententie souden doen executeren.

Enghelsche Raetsheeren nemen voor de sententie des doodts over de Schotsche Koninginne te executeren onwetens haer Princesse / den 18. Februarij / 1587.

Dese voorschreven Persoonen hebben haer ten bestemden daghe al t'samen in 't Casteel van Fodringam laten vinden / ende gaven de ghevanghen Koninginne solemnelijck den sesthienden Februarij haren last te kennen. Waer op sy antwoorde / dat sy bereyt was / ende dat sy 't langhe hadde verwacht / siende dat de Majesteyt soo gheresolveert was: vraghende wanneer sulcx moste geschieden / so wert het met haer consent besloten / op Woensdagh den 18. Februarij Stylo novo, Anno 1587. Sy seyde vorder / dat de Ziele wel te vreden was / den slach des doots voor eenen ooghenblick tijdts te lijden / om te ghenieten de Hemelsche vreucht eeuwichlijck: ende daer over wert sy seer weenende / soo dat sy niet meer spreken en konde.

Schotsche Koninginne wort aen geseyt haer tot sterven ghereet te maecken.

Hier op werden haer verscheyden excusen ende den grooten noot voorghehouden / die het gantsch Koninghrijck ende de Koninginne drongen tot dese uyterlijcke Resolutie / haer biddende doch patientie daer in te hebben / met noch ander redenen / vermaninghen / troostinghen ende propoosten over weder zijden.

Den voorschreven 18. Februarij ofte den achtsten nae den Enghelschen stijl / smorghens ten seven uren / vergaderden in 't Casteel de voorsz Graven / Heeren / Ridderen / Edelen / ende Officieren: elcken Ridder wert gheoorloft twee Dienaers binnen te brenghen / eñ de Edelen elcken maer eenen / soo datter ontrent twee hondert Menschen mochten binnen wesen / behalven de Wachten ende het Huysghesinne. In de groote Sale was een Schavot gemaeckt twaelf voeten breet / twee voeten hooghe / ende rondtom een Leene / bedeckt met swart Laken / daer stondt op eenen Stoel ende kussen / ende eenen Block ooch bedeckt.

De voorsz Heeren in dese Sale aldus vergadert ende ghereet zijnde / sonden ten acht uren aende Koninginne te boodtschappen / dat sy daer ghekomen waren haren last te voldoen / begheerende te weten wanneer sy soude reede wesen. Desen Bode vondt haer Camer-deure ghesloten: Waeromme sy een wijle daer na anderwerf sonden: Maer doen vondt hy de deure open / eñ belaste een van haer Dienaers zijn boodtschappe binnen te draghen: die antwoorde brocht / dat sy noch niet reede was. Waer over die Heeren nae een half ure wederomme sonden: doen wert gheantwoort / dat sy soude korts reede wesen. Nae een half ure soo ginck de Schrijf ofte Drossaert Thomas Andreu Schildtknape nae haer toe / ende vont de Koninginne met haer Staet Joncvrouwen ende Dienaers op haer knien biddende: Waer over sy opstondt ende seyde reede te wesen / ende werde alsoo tusschen twee Edel-mannen ghelevdt uyt haer Camer inde Voor-camer, die sy de Presentie Camer noemen / alwaer sy alle haer Huysghesin / Dienaers / Mans ende Vrouwen vont staende ende weenende / die

Schotsche Koninginne wordt ter doodt ghehaelt / den 18. Februarij.

Neemt oorlof aen haer Hofgesinde.

die sy alle vermaende inde vreese Gods ende in onderdanicheyt te leven / ende nam oorlof aen haer allen / cussende de Vrouwen / ende den Mannen gaf sy haer handt te cussen / haer biddende getroost te wesen / ende voor haer te bidden.

Terstont quamen alle de Heeren haer teghen.

Den Grave van Kent en van Schraesberry / met de ander Heeren / ende seyden haer aen: Mijn Vrouwe / wy zijn hier om te thoonē der Koninginne Majesteyts commissie ende bevel / ende om te volkomen t'gene wy u voor gisteren aen seyden: haer thoonende de voorschreven sententie onder den grooten Zeghel. Waer op sy antwoorde / sy was te vreden / sy hadde liever te sterven dan te leven. Ende daer nae haer omkeerende / sach sy eenen haren principalen Dienaer ende Edelman / ghenaemt Melvin / dien sy seyde nae onderlinge belach-redenen: Mijn trouwen Dienaer Melvin / al ist dat ghy een Protestant zijt / ende ick Catholijck / nochtans maer eenen Christus zijnde / ende ick een Koninginne gheboren / ende uwe ghesalfde Koninginne zy / vanden bloede van Koningh Henrick / den VII. Koningh van Enghelandt afghekomen / soo belaste ick u / alsoo ghy voor Godt wilt verantwoorden / warachtelijcken over te draghen dese bootschappe / aen mijnen lieven Sone: namelijck / dat ick my aen hem ghebiede / ende hem bidde Godt te dienen / ende te hanthouden de Catholijcke Kercke / ende zijn Landt in vrede te regieren / sonder hem (so ick ghedaen hebbe) eenen anderen te onderworpen: Niet teghenstaende ick goeden wille ghehadt hebbe / dit Eylandt te vereenighen / ende nu laet ick dat vry: Ende dat hy 't oock soo houde / ende hem niet te veel en betrouwe op wereltsche vernuftheyt / want die niet bestandich blijven: Maer dat hy toesie gheen quaet vermoeden de Koninginne van Enghelande te gheven / so soude hem Godt zegenen. Ende ghy Melvin / weest ghy mijn ghetuyghe / ende seght dat mijn Sone aen / dat ick sterve een trouw Schot / trou Fransch / ende trouwe Chatholijck / also ick altijdt hebbe professie ghedaen: Maer Godt vergeve het dien / die langhe mijn eynde ghesocht hebben / ende nae mijn bloet ghedorst / als een Hert doet na Water-Fonteynen: ende also seyde sy hem Adieu met tranen / ende kuste hem. Daer op Melbin antwoorde: Weerdighe Souveraine Princesse / also ick uwe Majesteyts trouwe Dienaer gheweest ben / soo wil ick trouwelick dese uwe Majesteyts leste woorden / bootschappe ende droevich sterven / overdraghen aenden Koningh uwen Sone. Ende soo hy dat seer beklaeghde / seyde sy / ende trooste hem / segghende / dat hy soude goets moets wesen / hy soude Maria Stuardt / korts sien eynden alle haer ellenden van haer langhe verwacht: de Weerelt waer maer ijdelheyt.

Schotsche Koninginne gaende nae t'Schavot sent vermaninge aendē Koningh vā Schotlandt haren sone.

Schotsche Koninginne verklaert te sterven een trou Schot / trou Fransoys / ende trouwe Catholyck.

Daer nae keerde sy haer nae de Heeren / ende versochte haren Priester ende alle haer Dienaers by haer te hebben / om te getuygen by den Koninck van Vranckrijc ende haer Vrienden in Schotlant / dat sy gestorven ware Catholijck. Waer op haer wert geantwoort / dattet anders gheordineert was / op dat sy met impatient weenen / haren gheest niet en soude ongerust maken. Ten lesten / na veel woorden / werden haer vier Dienaers ende twee Vrouwen toegelaten / om haer te dienen. Sy versochte dat haer Dienaers ende Jofvrouwen / met vry geleyde souden mogen wech trecken / ende behouden al dat sy haer ghegeven hadde / ende diergelijcke / twelck haer toegeseyt werde. Daer na wert sy geleyt na de Sale op het Schavot / daer sy ginck op den stoel sitten / de twee Graven daer oock sittende / alwaer by den Secretaris luyde uytghelesen wert de Sententie / Commissie ende last vande executie.

Versoeckt haer Dienaers by haer te hebben.

Haer kleedinghe was cierlijck / eenen Tabbaert van swert gheperst Sattijn / beset met Bougles / Gitteknoppen / ende Peerlen: Met hangende mouwen ende langhe steert / op het Hooft hadde sy een verciersel van Doeck met Kreynaet / ende een lanck fijn Doeck totter Aerden / rondt uytgheset met stijf Silverdraet / seer cierlijck: haren Rock ofte Keurs was ghevelt Sattijn / haer onder-Rock van Kramosijn Fluweel. Sy was een Vrouwe van fraeye ghedaente / jae de schoonste Princesse van alle die in haren tijde leefden / daer mede sy alle Man tot haer liefde lockte: bruyn van oogen ende hayr / groot ende frisch van persoone / maer nu was sy wat vet ende dick-achtigh van lichaem ghewoorden / vet ende breet van aensichte ende een dobbel kinne / ende oock sieckelijck. In haer handt hadde sy een Crucefix / ende een Boeck genaemt De Officio beatæ Mariæ: noch hadde sy een gouden Crucefix aenden hals / ende een Pomander-ketene / met een Agnus Dei, ende een Pater noster aen haren Gordel.

Schotsche Koninginne kleedinghe / ghedaente ende redene / als sy op 't Schavot ghebrocht wert.

Daer stondt by haer voor het Schavot Doctor Richardus Fletcher / Deken van Pieterborgh / die haer door laste vande Heeren aenboot Gheestelijcke vermaninghe ende troost / die sy niet hooren en wilde / maer sy verhinderde sijn spreken (om de eere van Roomsch Catholijck te sterven niet te verliesen / daer sy in alle haer verantwoorden / schrijven / ende doen / sonderlinghe sorghe voor droech / meynde daer mede alle fauten te bedecken) segghende dickmael dat den Doctor haer turbeerde: Die nochtans voortginck / ende met groote eerbiedinghe seyde / ghenoech in dese forme. Mijn Vrouwe / de Koninginne Majesteyt (die Godt langhe spare) niet teghenstaende de ghereetschappe tot executie van Justitie / rechtelick over uwen persoon gedaen te worden / om de menichvuldighe misdaden by u begaen / teghen haren persoon / haren staet / ende haer Gouvernement / soo hadden sy nochtans een groote sorchvuldicheydt voor haer Ziele / die nu te scheyden was uyt haer lichaem / in 't rechte geloobe in Christo / ofte eeuwichlijck verloren te gaen: Waeromme hy ghekomen was haer aen te dienen / de troostelicke beloften Gods / tot alle boetveerdighe ende gheloobige Christenen. Waeromme hy haer badt dry puncten te mercken: als eerst haren voor-leden staet ende verganckelijcke glorie. Ten tweeden / haer teghenwoordighe conditie van de doodt tot onsterffelijckheyt. Ten derden / haren staet nu gaende tot de eeuwighe vreucht / ofte ghedurigh ongeluck. Op het eerste seyde hy / laet my tot uwe Majesteyt spreecken met den Propheet David / Vergeet u selven / u Volck / ende u Vaders huys / vergeet u gheboorte / u Koninghlijcke eerweerdicheyt / soo sal den Koningh der Coningen hem verheughen in u Gheestelijcke schoonheyt: veracht alle dingen / oock u eyghen gherechticheyt / als vuyl ende onvolkomen / op dat ghy aen doen meucht met den gheloove / Christus gherechticheyt / op dat ghy hem bekent / ende door kracht van zijn verrijsen / mochtet oock verweckt worden / tot de eeuwighe Salicheyt / ende deelachtigh worden / door zijn lijden van zijn glorie: Ende op dat ghy van den Heere niet gheoordeelt en wort over u voorgaende misdaden: Bekent u sonden / bekent de welverdiende executie van Justitie / nu over u gaende: erkent hare Majesteyts ghetrouwheyt ende gunste t'uwaert altijdt bewesen / ende hebbende een vast gheloove in Christum onsen Salichmaker / so sult ghy wel tot sterven bereyt wesen: Ende alle misdaden / al warense meer dan het sant der Zee / soo sal de Ysope Gods / de ghenade des Vaders / door de Passie ende onderdanicheyt Christi / ende door den H. Gheest / die suyver wit maecken / so datse niet meer gedacht sullen worden: Totte vergevenisse der sonden / en condemen by geen menschen ofte menschen middelen gekomen / maer alleenlijc in Christus Offerhande aen 't Cruys door het gheloove / waer door gherechtveerdicht zijnde / hebben wy vrede met Godt. Ten tweeden / bidde ick uwe Ghenade te aenmercken uwe teghenwoordighe doodt ende sterffelickheyt / u scheyden van hier / ende niet meer gesien te worden / nae een plaetse daer alle dingen vergeten zijn: ghy treet in een huys van aerde / daer t'gewormte u Susters sullen wesen / ende verrottinghe ende verderf u Vader / ghelijck Job seyt: Daer den Boom valt daer moet hy ligghen / het zy teghen het Zuyden van 't leven ende Salicheyt / ofte teghen het Noorden vande doodt ende droefheyt. Waeromme waer nu den tijdt van op te staen tot Gode / ofte te vallen inde uyterste duysternisse / alwaer weeninge ende knerssinge der tanden is: Hier nae isser geenen tijdt van versoeninghe / noch plaetse van

Christelijcke ende harde vermaninge der Schotsche Koninginne gedaē opt Schavot voor haer doodt.

1587. van voldoeninge : Hier wort het eeuwigh leven verkregen ofte verloren. Eñ daeromme mijn Vrouwe/ zijnde dit de ure dat ghy Godt moet hooren / en verhert u herte niet / de handt des doodts is opgheheven/ ende de byle is aende wortel des Booms ghestelt: den Troon vanden grooten Hemelschen Rechter staet open / ende de Boecken van u leven zijn wijt open gedaen / ende het oordeel daer over is voor handen : Maer soo ghy u toevlucht neemt totten Troon van gratie / vrymoedighlijck in Christus eenige ende verdienstige onderdanicheyt/ die bestende aen u ziele/ mette handen van 't ware gheloove / soo sal Christus u leven zijn/ ende u doodt sal u een voordeel zijn / ende een ingangh van eeuwighe glorie / ende dese sterffelijckheydt sal u aendoen onsterffelijckheydt. Ende nu/ mijn Vrouwe/ nu / soo opent den Almachtigen God u de deure van 't Hemelsche Koninghrijck/ waer tegen ghelecken Weereltsche Heerschappye / zijn maer donckerheyt ende schaduwen des doots : sluyt daeromme nu niet toe dese deure / met u herte te verherden/ ende bedroeft niet den geest Gods. Ten derden ende lesten, bidde ick u Majesteyt / te overleggen by u selven den tijdt ende staet toe-komende / ofte ten uytersten daghe te verrijsen ten leven / ende te hooren het blyde ende salige Venite, komt ghy ghebenedyde mijns Vaders / ofte tot de verrysenisse der verdoemenisse vol droefheydts ende pijne / ende te hooren/ Gaet / gaet ghy vermaledijde in 't eeuwighe vyer. Ooc te staen ter rechter hant Gods / als een Schaep sijnder weyden / oft ter slincker / als eenen Bock ter wrake / ofte vergadert te worden als goede Tarwe inde Schuere / ofte als Kaf uyt-ghewozpen te worden in een onblusselijck vyer. Saligh zijnse die in den Heere sterven : ghy sult inden Heere sterven/ soo ghy met vast gheloove begheert van dit leven verlost met Christo te wesen/ u eenlijcke offerhande ende rantsoen. Och mijn Vrouwe/ betrout u niet op eyghen versoeninghen / die met Gods woordt niet bestaen/ 't welck is den rechten toetsteen/ het klaer licht ende Lanteerne onser voeten / om die te leyden inden wegh des vredes tot Jesum Christum : in hem zijn alle de belosten Godts / van hem ghetuyghen alle de Schriften/ dat door 't ghelooven in sijnen bloede/ wy ende alle de Kercke Godts / sullen ontfanghen vergiffenisse van sonden : Hem hebben aengheroepen alle de Heyligen/inde daghen van haer ellenden/ende sy zijn verhoort ende verlost/ in hem hebbense alle betrout / ende en waren noyt bedroghen : alle ander waterputten zijn gebroken/ eñ en konnen niet houden het water van 't eeuwigh leven : Den name Godts is een vaste borcht/ daer de gerechtighe toe vluchten/ ende worden behoudẽ. Ende daeromme mijn Vrouwe/ op dat ghy Godt moecht glorificeeren in dese uwe passagie / ende dat ghy van hem eeuwelijck mochtet vereert worden / bidde ick u ootmoedelijck om de soete barmhertichеydt Godts / dat ghy u wilt voegen / met ons Gode te bidden totten Troon sijnder barmhertichеden / op dat wy ons moghen verheughen / ende ghy moecht bekeert worden / op dat Godt sijn aenschijn mach tot uwaerts wenden / ende u verleenen sijnen vrede.

De Schotsche Koninginne wilt niet bidden/ mette Engelsche/ maer Roomsch Catholijck bidden ende sterven.

In 't uytspreken van dese vermaninghe / brack de Koninginne wel drie ofte vier-mael syn reden / seggende : Meester Deken/ quelt u selven noch my niet/ maer weet dat ick ghegrondt ben inde oude Catholijcksche Roomsche Religie / ende tot bescherminghe daer van/ meyne ick mijn bloet te storten. Dies den Deken wederom seyde : Mijn Vrouwe / verandert u opinie / ende hebt leetwesen over de voorleden sonden / u gheloove funderende op den eenighen grondt/ ende alleene u hoope stellende in Jesum Christum. Sy seyde wederomme seer ernstlijck : Goeden Meester Deken / quelt u niet meer in dese sake / want gelijck ick in dese Religie gheboozen ben / ende daer in gheleeft hebbe / soo ben ick gheresolveert daer in te sterven. Daer nae de twee Graven siende / hoe onghevoeghlijck sy was om des Dekens goede vermaninghe ghehoor te gheven / soo seyden sy tot haer/ mijn Vrouwe / wy willen Godt voor u Majesteyt / met den Deken bidden/ op dat u herte mach verlicht worden mette warachtighe wetenschap Gods/ ende

Vermaninge der Graven van Kent ende Shrewsbergh aende Schotsche Koninginne.

sijns woordts/ eñ soo daer in sterven. Daer op antwoorde de Koninginne : Mijn Heeren/ soo ghy God wilt met my bidden / ick wil van herten u dancken/ ende sal 't voor een groote wel-gunsticheydt achten/ maer my te voeghen in ghebeden met ulieden (mijn Heeren) op uwe maniere/ die vande selve Religie met my niet en zijt / soude my een groote sonde wesen. Waer op de Grave van Kent seyde/ Mijn Vrouwe / ick ben droeve van dese uwe weygeringhe/ ende te sien dese ydele superstitieuse dinghen by u ende in u handt. Sy antwoorde/ dat het haer betaemde/ Christus Figuere inde handt te hebben / om sijnder te ghedencken : Hy antwoorde/ sy moeste hem in 't herte hebben : ende al hoe wel sy weygerde te hooren de aengheboden ghenade des Alderhooghsten nochtans wilden sy alle den Almogenden God voor haer bidden/dat hy wilde vergeven alle haer sonden / ende haer in sijn Rijcke ontfanghen. Waer op sy seyde/ bidt ende ick sal oock bidden. Doen dede den voorschreven Doctor by de Heeren bevel op sijn knien/ een heftich beweechlijck ende Goddelijck ghebedt bequaem tot sulcken werck/ dat luyde uytsprekende, ende verstandelijck biddende voor haer / oock in 't leste voor de Koninginne van Enghelandt haer Souveraine / ende des Rijcks welvaren / 't welck alle de Omstaenders nae pronunceerden. Duerende dit ghebedt / seyde sy haer eyghen verscheyden ghebedt/ mede luyde / ende met tranen / in 't Latijn / met het Cruycefix in haer handt.

Dit ghebedt ghedaen zijnde/ knielden twee Beuls voor haer / dien sy vergaf haer doodt / ende alle die langhe nae haer bloedt ghestaen hadden / ende badt Godt dat hyse wilde bekeeren / ende soo oock alle de Weereldt/ als sy begheerden van Godt vergheven te worden : Ende daer over weder beweecht zijnde/ viel sy neder op haer knien in een innerlijck hertelijc gebedt / biddende vergiffenisse haerder sonden int Generael/ seggende dat sy betroude by de doot Christi / ende door sijn bloet-vergieten alleenlijck saligh te worden/ voor de voeten van wiens Figuere/ gheprsenteert by dat Cruycefix / wilde sy ghewillich haer bloedt daer storten. Vorder/ nae Latijnsche ghebeden / eynde sy in Enghels / ende badt voor den gheluckigen stant vande Koninginne van Enghelandt/ dat sy langh ende wel mocht regieren in Payse / Gode wel dienende / ende voorts voor den welstandt van 't geheel Eylandt / voor Christus gheaffligeerde Kercke ende eynde der ellenden / voor haren Sone den Koning/ dat hy mochte oprechtelijcken regieren/ eñ bekeert worden tot de Catholijcksche Roomsche Religie. Ten lesten badt sy alle de Heylighen inden Hemel voor haer te bidden/ ende dat Godt uyt sijn groote ghenade wilde sijn plaghen weeren van dit ellendich Eylandt/ende vergheven haer sonden/ ende haer Ziel ontfangen in sijn Hemelsche handen. Doen begonde sy het Cruycefix te cussen / ende haer selven daer mede te cruycen/ seggende / soo Christus Jesus armen ghestreckt waren aen 't Cruyce / soo badt sy God haer te ontfanghen in sijn armen van genaden/ ende te vergeven haer sonden.

Haer Ghebedt.

Daer mede op-staende/ soo begonste sy haer tot sterven gereet te maken/ uyt-doende haren tabbaert/ met hulpe van haer Jonck-vrouwen / ende soo de twee Beuls haer helpen wilden / soo seyde sy / datse niet ghewoon en was ontkleet te worden voor sulcken menichte volcx / noch by sulcke staet-jonckeren/ meynende de Beuls / die haer Agnus Dei vanden hals namen/ 't welck sy weder nam/ seggende/ dat sy dat aen een van haer Jonck-vrouwen gegeven hadde / die souden hem dat betalen / soo dede sy oock met haer Pomanterketene/ met alle welcke sy seer groote haest maeckte : ende sy dede weder een paer Fluweelen mouwen aen / die metten Tabbaert uyt-ghetrocken waren/ zijnde boven in haren onder-rock. Aldus ghereet zijnde/ nam sy oorlof aen haer Jofvrouwen / die kussende / ende als die luyde kreten / strafte sy die : ende alsoo metter handt zeghenende / dede sy die van 't Schavot gaen. Daer nae keerde sy haer omme / ende zeghende oock haer Dienaers met een kruys/ die vast Latijnsche ghebeden seyden/ haer alle tot getuygen nemende/ dat sy stierf Catholijck. Ende

Schotsche Koninginne bereyt haer tot sterven.

Neemt oorlof aen haer Jonckvrouwen eñ Dienaers.

1587.

subijtelijcken viel sy neder op haer knien met grooten moet ende resolutie, sonder eens haer in alle haer doen van coleur te veranderen / ofte teecken van vreese des doodts te toonen. Een van haer Jofvrouwen bant haer een doeck voor de ooghen, zijnde een kostelijck doeck met Goude ghewrocht/ genaemt een gewijde Corporal: ende also op haer knien sprack sy den Psam 31. In te Domine speravi, ne confunder in æternum, &c. ende die also gheeynt zijnde/ soo streckte sy stoutelijck haer lichaem neder, haren hals leggende over eenen block / roepende meermael / In manus tuas Domine comẽde spiritum meum. Een vande Beuls haer handen neder houdende sloegh den anderen met een Byle met twee handen haer den hals af / met twee slaghen. Ende soo eynde sy haer leven / 44. Jaer oudt zijnde / eñ weynich meer. Het Hooft nam den Beul terstondt op / ende toonde dat den volcke / roepende / Godt beware de Conninginne. Daer op den Deken eñ het volck oock riep: Alsoo moeten vergaen alle de Vyanden van Godt ende vande Conninginne: het welcke anderwerf oock den Heere Grave van Kent (over het Lichaem komende) luyde uyt-sprack: Sy hadde noyt haer coleur noch vuyrigh ghesichte verandert, maer doot zijnde/ verschiep sy seere/ datmense niet ghekent soude hebben: Alle haer kleederen ende ghewaet, werden uyt des Beuls handen ghehouden / ende al dat eenighsins mochte metten bloede besprenght wesen/ soo aende Beuls als andersins / werdt afghenomen ende terstondt ghewassen / oock de Barders van 't Schavot / het swart Laken bebloeydt / ende andere bebloeyde dinghen / werden in 't vyer presentelijck verbrandt / op dat gheenderhande superstitie daer mede soude geschieden. Het doode Lichaem werdt gebalsemt/ ende in een Bare gestelt.

Schotsche Conninginne Maria wordt met een Byle onthalst/ den 18. Februarij.

Werdt ghebalsemt.

Terwijle de executie geschiede / waren de Poorten van 't Kasteel gesloten/ ende den Heere Talbot, sone van Schraesberry / wert afgeveerdicht met tijdinge nae het Hof. Ende also sanderdaeghs de tijdinge tot Londen gehoort wert / hebben de Borgers alomme lancx de straten vyeren gemaeckt/ eñ de Klocken van blyschappe gheluydt / waer by de Conninginne vernam dat de Schotsche Conninginne doot was / sonder yet van dese executie te weten / waer over sy seer verstoort werdt / eñ bleef alsoo lange tijdt daer naer/ als wel ghevoelt ende waer ghewoorden hebben, de ghene die haer dienden/ ende die daer toe de Instrumenten waren gheweest / hoe wel vele by avontuere dat niet ghelooven sullen / dat voor een kleynicheydt ende verachtinghe haer aenghedaen achtende. Sy kleede haer langhe daer nae al in 't swarte, dickmael beklagende datmen ten minsten sonder haer expres bevel / sulcken Edelen bloedt niet en behoorde te storten ende vermoorden, vereyschende meerder eerbiedinge ende ceremonien/ in voeghen datmen haer niet en dorste vermaen doen vande begravinge: soo dat sy in Augusto/ ses Maenden daer na/ eerst is begraven geworden: Terwyle wert alle haer Hofghesin daer ghehouden/ sonder te mogen vertrecken. Sy is tot Pieterborgh begraven / by de Conninginne Katharina van Spaengien. Haer Tombe kostelijck wort ghemaeckt / haer uyt-vaert gheschiede met grooter pompe ende ceremonien / eñ meer dan hondert duysent guldens kostende, die getelt werdẽ uyt de Schatkamer vande Conninginne van Engelandt.

Conninginne van Enghelant seer ghestoort om de Schotsche Conninginne doot.

Begraeffenisse ende Sepulture der Schotsche Conninginne.

Daer werdt namaels getracht haer lichaem ofte een stuck daer van / uyt haer graf te stelen / eñ sy hadden alreede de loode Kasse gebroken / maer nu aende Hout-kiste komende werden sy verstoort, ende stalen een groot Fluweelen kleet: dan achter-haelt zijnde, werden twee Dieven daer over gehangen.

Haer Lichaem ghetracht te stelen.

Het is memorabel ende merckens weert / dat dese ongheluckighe Conninginne onthalst is/ den achtsten Februarij/ Anno 1587. als een-en-twintich Jaer te vooren / den thienden Februarij/ Anno 1567. haren Man den Coningh Henrijck hadde vermoort gheweest. Waer deur alle Princen ende Vorsten mede dese sententie van Virgilius wel moghen ghedencken / Æneados 6.

Discite Iustitiam moniti, & non temnere Divos.

Beschrijvinge der Wetten ende Politien in Enghelandt.

1587.

Wy hebben dickwils van Enghelandt vermaent / ende vande Verbondtenissen onlanghs met de Nederlanden ghemaeckt / ende hoe wel beyde die voorsz Landen soo nae gheleghen zijn / nochtans zijn de selve vã Rechten, Gewoonten / Politien ende Manieren seer verscheyden / uyt welck verschil dickmael tusschen beyden misverstant spruyt: Derhalven heeft my goedt ghedocht/ den Leser de Enghelsche Rechten / Ghewoonten ende Politien in 't korte te verhalen / insonderheydt sulcke als van ons meest verscheyden zijn / nadts die van weynighe Schrijvers buyten Enghelandt aengheroert zijn.

Brittannia oft Enghelandt/ 't welck is 't grootste Eylandt van Europa / is fraey / wel ende gheleerdelijck in Latijn beschreven van Gulielmo Camdeno. Waeromme wy hier haer Wetten ende Politien alleen sullen verhalen. Dit Eylandt begrijpt nu Engelandt ende Schotlandt: maer van Schotlandt / wiens Rechten ende Politien van ons niet soo vreemdt en zijn / als daermen de Civile Keyserlijcke Rechten ghebruyckt / sullen wy niet veele segghen.

Beschrijvinghe van Engelandt.

Onder de Kroone van Enghelandt behoort oock het Koninghrijck van Yrlandt, het welcke in 't West Noordt-westen van Enghelandt leydt, een goedt ende groot Eylandt / ghenoech vruchtbaer ende wel bewaert / vol goeder Havenen / dan is wat uyt den weghe gheleghen / een dagh seylens van Engelandt/ daeromme luttel ghefrequenteert ofte ghehanteert/ besocht ofte beseyldt wordt / dies het Volck aldaer woest, wilt / leegh/ ende tot vrijheydt gheneghen is / nochtans vanden Enghelschen verheert ende dienstbaerlijck ghenoech veracht. Het is redelijcken groot/ als inde lenghde ghestreckt van 't Zuyden tot in 't Noorden / langh ontrent drie hondert Enghelsche / dat zijn hondert Nederlandtsche mijlen / ende van 't Oosten tot in 't Westen / breedt ontrent twee hondert Enghelsche / dat is ontrent ses ende tsestich Nederlandtsche mijlen. Het is verdeyldt in vyer principale Provintien / als Lymster, Monster, Connagh ende Ulster. In Lymster worden ghereeckent 1930. Prochien, die sy Ville Parochiales noemen/ begrijpende haer Steden ende Dorpen. In Monster zijn 2200. In Connagh 1000. In Ulster 1000. ende in Meadh vijf hondert ende veertich / t'samen 6670. Prochien. Daer worden mede ghereeckent hondert ende vier-en-tachtich Baronien / aldaer ghenaemt Cantretz. Het Landt is veel Weylandt / ende voorts Woestijnen / hebben veel Koeyen / saeyen weynigh Kooren in sommighe quartieren / wel de helft van 't volck levende met vleys ende kruyt / sonder broodt: sy kleeden haer flecht ende licht / besitten weynigh Huysraets: sy hebben haer eyghen Tale: sy worden ghegouverneert by eenen Viceroy / die de Koninghen uyt Enghelandt haer toesenden / ende worden meest nae de Wetten ende Rechten van Enghelandt ghereregeert / principalijck in haer Steden: ende al ist een Eylandt, hebben weynighe Schepen ende Zeevaert.

Descriptie van Yrlant.

Groote van Yrlandt.

6670. Prochien in Yrlandt.

Yrsche nature ende leven.

Dit Eylandt Brittannia, is sonder twijffel van die vanden vasten Lande eerst bewoont gheweest / namelijck, van haer ghebueren de Gallen ende Nederlanders / ende van Julio Cæsare ontrent veertich Jaeren voor Christus gheboorte de Weereldt eerst bekent ghemaeckt / ende daer nae van hem ende andere onder de Romeynen Heerschappije ghebrocht. Ende nae dat het Roomsche Rijck declineerde / soo ist van een Volck genaemt Pictj ende Schotj vande Noordt-zijde ghedwongen. Daer nae aende Zuydzijde vande Sassensche uyt Oostlandt / Vrieslandt Hollandt ende Zeelandt: De principaelste van, henlieden Angloen ghenaemt / hebben 't Landt den Naem van Enghelandt ghegheven. ~~Daer nae heb-~~

Brittannia van wien eerst bewoont.

Waer van Engelandt den Naem verkreghen heeft.

~~ghegheven.~~ Daer nae hebben de Denen sterck ter Zee dit Landt overweldicht / maer niet lange / want sy werden daer weder uyt ghedreven vande Sarensche Enghelschen / die dat eenen tydt beseten hadden / ten tyde als Willem een Bastaert uyt Normandien / Anno M. Lxvj. dat overwonnen heeft.

Willem de Conquereur komt ende verwindt Engelandt / Anno M. Lxvj.

Desen Willem ghenaemt den Conquereur (zijnde vande maechschappe vanden Koningh Eduard den Confesseur / sonder erve ghestorven) pretenderende vanden selven gheadopteert te wesen / dat is Erfghename verklaert van 't Koninghrijck / 't welck een ghenaemt Harald alreede met bewilliginghe vande Lantsaten besat. Maer desen Willem ghetrout hebbende des Graven Boudewijn van Vlaenderen Dochteren / ende daer door seer ghesterckt met hulpe vande Nederlanders Schepen ende Schips-volck / voer uyt de Revière de Somme van S. Valery / met ettelijcke hondert (meest kleyne) Schepen / ende Lande recht teghen over in Enghelandt tot Pemsy in Sussex / daer hy hem ten eersten ende ten naesten daghe tot Hastings beschansende. Daer nae in eenen grooten Veltslagh daer by (nu Battel-abdy / dat is Slagh-abdye gheheeten) versloegh hy den Koningh Harald met sijnen Broeder / ende een groote menichte Engelsche: Ende alsoo maeckte hy hem selven met ghewelt ofte door Conqueste / Koningh van 't Landt.

Willem de Conquereur stelt wetten nae sijn believen.

Als hy nu Koningh was / stelde hy den Lande Wetten ende Rechten vooren / nae sijn goet-duncken gheraept uyt de oude herkomen ende kostuymé vande oude Normannen / Britannien / Sassenaers en Denen / om soo een yeghelijck te ghelieven / dependerende specialijck ende meest / op de Wetten van Koningh S. Eduard. Dese sijn Wetten / uytspraken ende ordonnantien / zijn ten lesten kostuymen ofte ghewoonten geworden / ende Rechten ghenoemt / maer niet beschreven. Ende dese beval hy in sijn Normansche ofte Walsche tale / bedinght ofte ghepleydoyeert te worden / tot dat Koningh Eduard den derden / statueerde dat alle saken in Enghels souden bedinght worden / ende opgeschreven ofte geregistreert int Latijn / alsoo dat hedens-daeghs gheschiet / hoe wel sy noch alle de namen ende memorien / ende wes dien aenkleeft / behouden / geschreven in Normansche Tale.

Willem de Conquereur deelde alle de Erfgronden van Engelandt uyt te Leene voor dienst.

Desen Willem nam den Inwoonders alle haer Erfgronden af / ende gaf ofte uytdeylde die onder sijn Edelen / Vrienden ende Krijghs-volck / op dat sy ende haer Erfghenamen die souden besitten / als van hem ten leene / ende daer vooren hem dienst schuldich souden zijn / 't welck haer nakomers noch heden alsoo doen / ende dat besitten heeten sy Tenura, ende is op twee manieren / d'een noemen sy Tenura pro servitio militari, ende dat is / Landt ofte Erfgrondt besitten voor Ridderlijcken dienst / die sy den Koningh ofte andere Heeren onder hem schuldich zijn. D'ander noemen sy Tenura in Soccagio, dat is voor den Ploegh-dienst ofte Landt-bouwinghe / die lichtelijck wordt afgekocht: alsoo dat alle die in Engelandt erfgronden hebben / besitten die onder dienstbaerheydt / die sy den Heere schuldigh zijn / als Leen / op eenighe van die twee manieren: waeromme de oudtste Sone alleen alle sijns Vaders Erfgront beerft / om dien dienst te doen / behalven die van Kent / die den selven Willem Conquereur mede ten lesten onderdanigh werden / maer sy behielen haer oude Privilegien oft Rechten / die sy noch heden eensdeels ghenieten / alwaer sy onder andere noch ghebruycken dat de Sonen ghelijckelijcken het erfgoet beerven / sonder Ridderlijcken dienst / welck recht sy Gavelkinde noemen / zijnde een Duytsch ofte Sassens woordt / als gave al ofte elck kint. Maer voorts al Enghelandt door (behalven in eenighe plaetsen) daer van ouden herkomen den jonckxsten sone het Erfgoet alleen beerbet / is den outsten sone om 's Koninghs dienst te volvoeren alleen sijn Vaders erfghename: de tweede ende d'ander Sonen oft Dochters moghen den oudtsten dienen / ofte andersins besorcht worden vande roerlijcke goederen. Soo daer geen Sonen en zijn / maer alleenlijck Dochters / soo erven de Dochters de erfgronden gelijckelijck by deylinge.

Den outsten Sone in Engelandt Erft alleen onder sijn Broeders des Vaders Erfgront.

Voorts als in Engelandt een Vader sterft / latende sijn oudtste Sone ofte Dochter onder-jarich / eenich Landt achter / welck hy ten Leene vanden Koningh / ofte ander onder den Koning besit / moet dien Sone ofte Dochter terstondt haer vertooch doen / aenden Meester van sulcke Weesen / die sy Wardes noemen / die daer over een Recht-bancke als een Weesmeesters Kamer opentlijck hout / als toesiender van 's Konings Rechten / Regalien ofte Domeynen / op dat den Heere van sijn Warde, ende den Warde van sijn Erve versekert zy. De woorden van dat Statuyt ofte Wet luyden aldus: **Dat den Koning sal hebben de bewaringe vande Erfgronden / die van hem ten Leene ofte in Capite ghehouden worden voor den Ridder-dienst / die sy besitten sullen ten tyde haers afstervens / tot dat haer Erfghename zy gekomen tot Wettelijcken ouderdom.** Oock als nu den dienst des Erfgronts eenighen anderen minderen Heere toekomt / so komt dien Heere daer 't Landt afgehouden wordt / als besorger van 's Koninghs dienst / ende neemt terstondt 't besit vanden kinde ofte Erfghenaem / met alle het Erfgoet / waer van hy de profijten tot hemwaerts neemt / alleenlijck schuldigh wesende sijn Weese oft Warde te voeden / ende nootelijck onderhoudt te gheven / sonder nauwe rekeninge: waer van ick goet ghedocht hebbe de eyghen woorden van haer Wetten in Latijn hier by te stellen. Custos quamdiu custodiam terræ hujus modi habuerit, sustentet domos, agros, vivaria stagna, molendina &c. ad terram illam pertinentia de redditibus terræ ejusdem, & reddet hæredi cum ad plenam ætatem pervenerit terram suam totaliter instauratam de caracis & omnibus aliis rebus ad minus sicut illam recepit, & si ille inde destructionem vel vastum fecerit, amittat illam custodiam. Daer en boven vermach hy sijn Warde ofte Weese / te doen trouwen waer hy wil / den Persoon van geen onghelijcke geslachte ofte notabel smette zijnde / dat sy dispargamentum heeten / ende dat eer de Weese 21. Jaer oudt is / want dan zijn de knechten uyt haer Mombardije / ende de Meyskens ten 14. ofte 16. Jaren. Ende so de Weesen ofte Warde dat houwelijck niet aengaen willen / moeten sy dat van hem afkoopen / gevende so vele als een ander de Heere voor sulcken Houwelijck soude willen geven / eer sy het Landt konnen besitten: ende dit zijn de woorden vande Wet / Si quis hæres pro Domino suo noluerit maritare non compellatur hoc facere, sed cum ad ætatem pervenerit det Domino suo & satisfaciat ei de tanto quantum inde percipere posset ab aliquo pro maritagio suo antequam terram suam recipiat.

Die ende de onder-jarighe van Weesen / heeft den Koningh oft Leenheere 't besit van sulcke Weesen Erfgoederen ontfanghende de vruchten. Ut magna certa.

Dat is / bloet smette.

De Leenheere vermach sijn Weesen te houwelicke uyt te geven / ofte de Weese maer met hem daer vooren overkomen.

Dese Wet is van Willem de Conquereur voorschreven / eerst inghevoert / ende sins sijn Nakomers by den volcke toeghelaten / onder decksel dat die Erfgronden zijn ghegheven ende beseten / op conditien vanden Koningh ofte den Heere dienst te doen: ende alsoo een onderjarich kindt des Heeren dienst niet doen kan / daeromme segghen sy behoorlijck te wesen dat de Heere die den dienst voor hem doet / ofte doen moet / het profyt der goederen daer en tusschen gheniete: ende met die conditie van dienste / worden alle de Erfgronden verhuert / ofte by contracte uytghelaten / voor sekeren tydt van veel Jaren / welck contract sy Leasen noemen / van 't Noormans woordt Laisser, dat is uyt laten: want sulcke Erfgronden die den Koningh dienst schuldich zijn / en moghen niet verkocht worden sonder oorlof des Koninghs / om sijn recht versekert te zyn.

De Leen-heeren / 't zy den Prince oft andere / die veel sulcke Heerlijckheden hebben / maken ghemeynlijck met haer Weesen groot ghewin ofte profyt / met die te verkoopen ofte vermanghelen / aen sulcke diese koopen / om haer Dochters / Nichten ofte Sonen daer mede te trouwen. Veel achten nochtans een beklaghelijcke ende onrechtighe saecke te wesen / dat een vry mensche ofte Edelman soude ghekocht / verkocht / oft verschoncken worden / ghelijck een Peert

Weesen die Erfgronden hebben, worden in Engelandt verkocht vermangelt ofte verschoncke.

oft Osse: Oock worden die Weesen dickmael slechtelijck opgebracht / midts dat de natuerlijcke Moeders ofte bloedt-vrienden daer luttel bewint over hebben / ten zy dan dat sy't bewint vanden Leen-heere afkoopen / oft vanden voorsz hooghen Weesmeester daer van oorlof verkrijghen: Maer dit werdt onder haerlieden seer ontschuldicht.

De Koninghen hebben de Momboorschappen over simpele ende kranckſinnige.

Boven dese momboorschappen ende macht over de onderjarighe Weesen / hebben de Koninghen oock 't Gouvernement oft Momboorschappe van naetuerlycke sotten ofte simpele / ofte die door siecaten ofte accidenten kranckſinnigh / onmachtich / sot ofte kintsch worden / soo sy erfgronden besitten / ofte oock eenighe grooten Rijckdom / met meer andere verscheydē voordeelen / die sy Koninglicke prerogativen noemen / die daer dagheliicx meer ende meer toenemen / nae dat een wijs Prince daer langhe blijft regeerende / wel bevindt zijnde. De Koninghen vermoghen allen nootdruft / victalie / ende ander behoeften / voor eenen kleynen ghewoonlijcken prijs / op de Marcten ende elders af te nemen / onder den Marctganck / tot haer Hofghesin / Schepen / Huysen / ende behoeve / uyt kracht van 't voorsz Koninghlijcke prerogativen ofte voordeel.

Koningen hebben voordeelen prerogativen ghenoemt / om haer behoeften onder den Marctganck te nemen.

Verbieden oock veelderhande Koopmanschappen ende Waren / diemen qualijck derven mach / inghebrocht ofte uytghevoert te worden / dan by sodanighe particuliere / die sy dat by speciale gratie / Privilegie, ofte Licent vergunnen / die dat Licent voor ghelt andere onder sijnen name toelaet.

De Koningen vermogen veel dinghen te verbieden / ende 't selfde aen particuliere te dispenceren.

De Vrouwen zijn in Engelandt gheheel onder de macht vande Mannen / behalven van lijf ende leven / daeromme de Vrouwen daer trouwende / verlaten haren toename van Vader / ende gheslachte / ende nemen aen den toenaem van hare Mannen / ten ware ghelijck een Hertoginne / Gravinne ofte Baronesse / trouwende een van slechteren state / behoudt haren eersten heerlickſten Name / het welcke der Vrouwen eergiericheydt eer toeghelaten wordt ende ghedult / dan ghepresen: Dan hoe wel de Vrouwen aldaer gheheel zijn onder de macht vande Mannen / behalven lijf ende leven / soo en worden sy daer soo nauwe ofte strack niet ghehouden als sy in Spaengien ofte elders doen / noch oock niet opghesloten / maer sy hebben het vrije bewint vanden Huyse ofte Huyshoudinge / nae de maniere ende gebruyck vande Nederlanders ende andere haer Ghebueren: Sy koopen op de Marct wat sy liefst eten: sy zijn fraey int habijt / haer ghemack wel nemende / ghemeynlijck haer Huyswerck ende de sorghe haer Dienstmaechden opleggende: sy sitten vercieert voor haer Deuren om de voor-by-gaenders te besien ofte van die besien te worden: ende in alle Banquetten ende Maeltijden hebben sy de meeste eere / aent hoogh eynde sittende / ende worden eerst ghedient / ende sy dienen dan de Mannen aent neder eynde vande Tafel: voorts den legen tijt besteeden sy in wandelen te gaen oft rijden / met Kaerten oft anders te spelen / haer vrienden te besoecken ende met haer Ghevaders (die sy Gosseps noemen) ende Ghebueren te converseren ende vrolijck te zijn inde kinder-baringhen / doopingen / kerck-ganghen ende begrabenisse: ende dat met wille / weten oft oochluycken vande Mannen / om dat de manieren soo zijn / hoe wel de Mannen veel haer wel aenprijsen den arbeydt / sorchvuldicheydt / ende neerſticheydt vande Duytsche ofte Nederlandtsche Vrouwen / die daer alle Manlijcke diensten binnen den Huyse / ende in alle Winckelen doen / daermen in Enghelandt Manlijck volck toe ghebruyckt: maer gemeynlijck blijven ende behoudē de Vrouwen doorgaens geerne in Engelandt haer ghewoonten: waer door men Engelandt noemt het Paradijs vande gehoude Vrouwen. De dochters die noch onghehout zijn / worden daer veel harder ende strenger gehouden dan sy in Nederlandt doen.

De Vrouwen hebben niet eygens / ende zijn den Man gheheel onderworpen.

Der Vrouwen weelde in Engelāt / daerom isset 't Paradijs der Vrouwē genoemt.

Het Vrouwen-volck isser schoon / wit / ende verciert ende manierlijck / dat daer meer dan elders blijckt ende gesien wordt / om dat sy geheel bloot ende vry achter straten gaen / sonder eenich decksel van huycke capuyn / suyver ofte diergheliicke / eenlijck de ghemeyne ghehoude Vrouwen gaen met eenen hoet / soo wel op strate als in huys / de ongheboude sonder hoet: hoe wel de Edel Vrouwen onlanghs gheleert hebben het aensicht te decken met zijde Masques ofte Mom-aensichten ende Plumagien / dan sy veranderen seer lichtelijcken ende dat Jaerlijcx / tot verwonderen van vele.

Descriptie vant Vrouwen volck in Engelandt.

Den Man in Engelant een Wijf trouwende / woort Heere ende Meester van alle haer roerlijcke goederē / als Gheldt Ringhen / Juweelen Silver-werck ende Catayllen: ende soo de Vrouwen yet winnen / veroveren oft verkrijghen / gheduerende ofte staende het Houwelijck / is al voor den Man / 't welck haerlieden onachtsaem maeckt yet te veroveren / om dat sy daer van niet en vermach wech te geven / verkoopen / vervreemden ofte by Testamente te besetten / ghelijck sy oock niet van andere sijne goederen vermach / alsoo dat een Weduwe kinderen hebbende by haren eersten Man / den tweeden trouwende / ende in dat Houwelijck stervende / sullen de kinderen van 't eerste Houwelijck van haer Moeder niet erven / want alsoo ghesepdt is / zijnt al des Mans eyghen goederen: waer door het geschiet / dat de rijcke Weduwen ende rijcke Dochters seer begheert zijn / ende oock oorsake is dat de Vaders de Dochters gheen groot Houwelijcx goet en geven. Daer en boven soo is daer een oudt ghebruyck ofte voordeel voor den Man / dat soo een Man by sijn Wijf behout / ofte ten Houwelijcke verkrijght eenighe Erfgronden / ende by haer een Sone ofte Dochter ghewint / ende dat kindt geboren zijnde / ghehoordt is te krijten / soo sal dien Man / al ist dat 't Kindt sterft / ende oock de Moeder / die Erfgronden besitten ende ghenieten / duerende sijn leven / 't welck sy de Engelsche korteſie, dat is / beleeftheydt noemen / maer vermachse niet uyt hem selven te verkoopen ofte vervreemden.

Den Man in Engelant is Heer ende Meester over al wat sijn Wijf heeft.

De Vrouwen ten afsterven vanden Manne / hebben den derden voet ofte derde deel van alle de Erfgronden / te weten / de vruchten / bladinge ofte renten / alleenlijck haer leven lanck: maer van sijnen ghelde ofte roerlijcke goederen ofte Cathaylen / kan sy niet eysschen / dan sulcken deel als haer den Man by Testamente ordonneert: 't welck de Mans nochtans veel eñ liberalijck genoech doen / nae dat de Vrouwen haer lief-ghetal ghewecst zijn / die sy oock wel maken Executeurs by Testamente / met een meerder deel van sijne goederen: haer mede latende de administratie over der Kinderen portie ofte aendeel.

De Vrouwen deylen gemeenlick het derde vā haer Mans Erfgoederen / haer leven deurende.

De Kinderen hebben oock gheen macht over haer Vaders goederen / alles staende tot de dispositie van den Vader by Testamente: ende de administratie wordt ghegeven den Executeurs by de Testamenten ghenoemt.

Soo een Man sonder Testament te maken sterft / soo wordt de administratie van sijn goederen ghelaten tot goet-duncken vanden Bisschop / ofte sijnen Stadthouder / die nae Rechten ghehouden zijn de administratie te gheven / de Weduwe ofte naeste Vrienden. Maer tot Londen ende in meer andere Steden hebbense een oudt ghebruyck / dat het goet vanden stervenden Man wordt ghedeyldt in drie deelen / een derdendeel wordt den Wijve gegeven voor haer deel / d'ander derdendeel gheordonneert tot Legaten / giften / kosten van begraven / ende tot dispositie vande Executeurs: het leste derdendeel komt den kinderen toe onder malkanderen gelijckelijck te deelen / so verre sulcx gheen Erfgronden zijn / die den oudtsten Sone alleen toekomen / also wy gesept hebben.

In Enghelandt ist ghebruyck de goederen in drien te deelen / een deel voor de kinderen / een voor de Vrouwe / een besteet in Legaten.

De Houwelijcken werden ghereckent wettelijck eñ volkomen die ghetrout worden voor den Priester eñ ghetuygen inde Kercke / alwaer de Bruyt den Bruydegom ghelevert wordt / vanden Vader ofte naeste maechschap / ende daer tegen leyt den Bruydegom na het out gebruyck op des Priesters Boeck gout eñ silver / als of hy daer mede de Bruyt kochte. Dese forme van trouwen houden sy soo strack / dat indien een Man trout een Weduwe met kinde zijnde van haren voorigen Man / sulcx datmen niet ghemerckt en hadde / datmen in Fransoys seydt privement enceinte, soo sal dat kindt gebooren zijnde / int tegenwoordigh staende Houwelijck / Erfghenaem wesen vanden jegenwoordigen Man. Desghelijcx soo den Man een Doch-

Forme van wettelijcke Houwelijckē in Engelant.

Dochter trout / die met kinde begort is van een ander Man soo sal 't des trouwende Mans Kindt zijn: seer nauwe houdende den Regel die seydt: Pater est quem nuptiæ demonstrant, dat is / Die moet den Vader wesen die de trouwe wijst: Maer soo een Weduwe blijckelijck is groot gaende van haren vorigen Manne/ dat sy in Fransoys noemen grossement enceinte, soo sal 't des gestorven Mans kint ende Erfghenaem zijn. So een Man twijffelt van sijn Wyfs eerbaerheydt / en dat hy van Huys zijnde de Vrouwe begort worde met kinde / soo moet hy den Vader wesen/ ende dat kint moet sijn goedt erven/ ten ware dat hy over Zee ware geweest / soo hy bewijst in Schotlant geweest te hebben/ mach hem niet helpen / want hy heeft geweest binnen quatuor marita, dat is/ binnen de vier Zeen/ van oost/ west/ zuyt ende noort/ als daer mede aenwijsende/ dat hy behoorde sorge te dragen voor sijn Wyf binnen den Lande zynde.

Niemandt kan in Engelandt Bastaerden wettich maken ofte legitimeren/ dan het Parlement/ dat zijn de drie Staten des Rijcx/ metten Koningh.

By Houwelyckschе Voorwaerden gebruyckt men in Enghelandt Dearien te bespreecken nae haer Mans doodt principalijck Vrouwen die veel goedts ten Houwelijcke brengen.

Vrouwen Erfgoederen erven de Kinderen.

Een Vrouwe brenghende Erfgoederen ten Houwelijcke / soo versterven die op haren oudtsten Sone alleen / ofte op haer Dochters ghelijckelijck / ende en vermach den Man sulcke hare erfgoederen niet verkoopen ofte verbreemden / maer moeten gaen op de naeste Erven/ alsoo wy geseyt hebben.

De Ouders hebben geen macht over volwassen Kinderen.

De Kinderen zijn niet onder de macht van haer Ouders/ maer soo haest sy manlijck worden / ende tot Jaren van discretie zijn ghekomen/ hebben sy macht 't ghene haer toe-behoort te verkoopen ofte te geven/ ende aquitten te maken: nochtans salmen nerghens lichtelijck vinden daer de kinderen uyterlyck meerder onderdanicheydt haer Ouderen bewijsen als in Engelandt: Want daer vele 't gebruyck is dat jonck ende oudt / die haer Ouders in een wyle niet ghesien hebben / ofte van haer scheydende / vallen op haer knien vallen/ al waer 't in 't midden vande strate/ en bidden om haer zeghenninghe: dat ghebruycken de Jonckheyt alle morgen ende avonden aen haer Ouders / mede haer Peters ende Meters ghemeynlijck/ ende sprekende / ofte met haer Ouders aen Tafel sittende / zijn sy altijdts bloodts Hooft ontdeckt / ten ware de Vader ofte Moeder hun ghebiede te decken. Dit zy haer ter eere geschreven / om dat het vreemde Natien sal seltsaem duncken. Diergelijcke eeringen van jonex ghewent / bewijsen sy oock haer Heeren haer School-meesters / ende haer Magistraten: 't welck oock te bemercken is aen het Enghelsch Kryghs-volck / diemen onder Krijghs-discipline alderbest houden kan soo sy wel ghetracteert ende ghecommandeert worden.

Eerbiedinge der Jonckheydt aen haer Ouders ende Oversten.

In Schotlant heeftmen de Civile Rechtē/ ende die in Enghelandt inde Admiraliteyt alleenlyck.

In Schotlandt ghebruyckt-men de Civile Rechten/ maer in Engelandt niet/ dan wel in haer Court der Admiraliteyt / over questien op de Zee ofte Revieren / ofte buyten Enghelandt ghescheidt. Daer wordt noch Ius Canonicum onderhouden/ in Testamenten / Legaten / Houwelijcken / ende in eenighe Geestelijcke saken/ die niet en hanghen aenden Paus van Roomen / want hy daer gheen authoriteyt en heeft.

Alle questien plachten in oude tijden geslist te worden by drie wegē/ als by de Parlamenten/ by kampvechtinghe / ofte by ordinare proceduren inde Rechtbancken: maer sints heeft het Parlement (als met andere saken bekommert zijnde) die uytgesloten. De Kampvechtinge is oock uyt den gebruycke gekomē/ waer van de Wet was/ Dat so partijen in seer twijffelachtighe saken niet konden accorderen / dat sy die met kamp-vechten souden eynden: so sy selve niet gelijck van stercktе ofte andersins en waren / so mochten sy dat by andere Kampioenen doen: Dese sloegen malkanderen alleenlyck met kluppels / soo lange tot dat d'een ofte d'ander hem verwonnen bekende. Maer dese Barbare en grove manieren van Rechte/ heeft de Christelijcke deucht ende Religie allenskens in vergetinge ghebrocht: de Rechts-vorderinghe is noch in wesen ghebleven / daer toe sy in Enghelandt hare Rechts-bancken ofte Courten hebben / daer een yegelyck sijn recht mach vervolgen.

Kampvechtinghe eertyts in Engelandt ghemeyn.

Tot alle saken so wel Crimincle als Civile hebben sy haer Recht-bancken / haer Rechters / Officieren/ Registreerders / Advocaten en Procureurs in grooten ghetale / die kennisse nemen ende oordeelen over alle saken / naer de statuyten van hare Parlementen/ ende nae haer Wetten ende gewoonten.

De manieren van procederen in Rechte is veel anders als by ons/ want daer gheen Rechters noch alleene / noch 't met bysitters eenige saken sententieren/ desgelijcx oock gheen Magistraten / als by ons Borghermeesters ofte Schepenen: maer alle saken worden wel voorde Mayors / Schryfs (dat zijn als Borgh-graven) ende voor andere ordinaire Rechters ghebrocht/ alwaer sy bereydt gemaecht worden/ ghedebateert / ende tot eenen sekeren staet ende poinct van wysen ghebrocht / waer aen de questie hanght / maer niet gevonnist. Ende 't selve gedaen zynde / soo worden dan twaelf Mannen gheroepen uyt de Ghemeynte byde ghebeurten / volck van goede qualiteyt nae eysch vande saecke / om te sententieren ofte uytspreecken/ met jae oft neen / al uyt eenen mont/ op haren Eedt / over het principael poinct des Proces/ ende dat is de facto, ende op de gelegentheyt vande sakē/ de welcke byde Advocaten van beyde zijden ghedebatteert ende gheinstrueert worden voor de Rechtsbancken / den Rechter alles dirigerende / daer oock de Schriftueren ghetoont/ ende de Ghetuyghen ghehoort worden. Dese twaelf Mannen byden Rechter vermaent ende geinstrueert wesende / wordē bewaert ende opghesloten om te vonnissen/ sonder yemandt te moghen spreecken / sonder eten / drincken / ofte vyer/ tot dat sy accorderen ende over een stemmen / ten ware een daer van doot bleef / dan wordt de Iurye, ofte twaelf gesworen Mannen oft Iuratorum duodecim virorum cœtus geacht/ gebroken. Naer dese uytspraecke van Ja ofte Neen de facto van 't feyt/ pronuncieert den Rechter sententie de Iure: Waer over luttel appels ofte revisie valt / dan inde Cancelerije / die sy de Court (dat is/ Ghericht) van Conscientie noemen. Aldus eynden haest eenige saken/ maer niet met soo volkomen kennisse/ daer uyt dickmael meerder Processen spruyten.

Alle recht saken worden voor Twaelff Mannen gebrocht.

Forme van Rechten in Civile sakē.

Desgelijcx van Crime mach niemant voor Recht aengesproken worden / voor dat twaelf mannen over 't feyt inquireren ende vonnissen / of de misdaet ende misdoender verdienen voor 't Crimineel Recht ghebracht te worden: Alsdan de misdadighe voor Recht gebracht ende beschuldicht werdt/ soo heeft hy weder sijn twaelf Mannen / nae de forme als wy in Civile saken geseyt hebben / en die moeten wesen luyden nae de qualiteyt van 't feyt en vanden persoone: Soo den quaet-doender een uytlander is/ soo sullen de ses Engelschen/ ende d'ander ses vreemde wesen. Alsoo gheschiet oock in Civile saken / so d'een partye een vreemdelinck is. Den misdadighe op 't vonnisse vande eerste twaelf Mannen alsmen 't stuck Crimineel bevint/ en worden geen Advocaten toe-ghelaten/ maer hy moet hem selven verantwoorden voor den Rechter ende de twaelf Mannen. De getuygen worden gedwongen byden Rechter haer kennisse tegenwoordich op haren Eedt te seggen.

Forme van Rechten in Crimincle saken.

Het weder-legghen vande Ghetuyghen staet tot discretie vande twaelf Mannen/ ende aen haer Conscientie / die moeten oordeelen van 't feyt ofte over de daet/ met Jae oft Neen / waer op den Rechter Sententie de Iure, oft nae Recht uyt-spreeckt.

Om kleyn gelt oft goet ghestolen/ dat sy Felonnie noemen / hanghen sy eenen Dief: Maer alsoo hare Rechten rigoreus zyn / soo hebben de Rechters exemptien ende macht om sulck Recht te minderen / ende de misdadighe van 't leven te dispenseren / ende in plaetse van hanghen / branden sy die inde handt/ mits dat hy in eenen Psalm-boeck (als een Klerck) eenige weynige woorden lesen kan / ende dat geschiet in sulcke saecken die by de Wetten toe-ghelaten zijn. Maer die een slot ofte deure open gebrokē heeft / ofte yemandt in perijckel van leven gestelt / die en wort in sulcken Boeck te lesen niet vergundt. Dierghelijcke

Kostuymen in Crimincle saken.

 mode-

moderatie hebbense oock over dootslagh/ distinctie makende tusschen onnoosele dootslagh ende moort.

Ghéen scherpe examinatie van in Crimen lese Majestatis.

Sy gebruycken geen scherpe examinatie/ tormenten ofte pijningen/ seggende/ dat het Servile is/ ende dat niemant en is gedwongen sijn selvē te verraden/ want sulcx is als een knechtschap strijdende teghen alle Christelycke vrijheydt : Alles moet blijcken by getuygen/ alleenlijck in verraderije ofte Crimen læsæ Majestatis gebruycken sy Pijn-bancken.

Voorgenomen Moort niet ghestraft.

Dootslagh ofte moort voorgenomen/ vergift ghegeven/ by nachte lagen geleydt/ 't geschut op yemanden los geschoten daer van partije gequetst ende niet en sterft binnen 't Jaer/ wordt metter doot niet ghestraft: Want dit is dē Regel der Engelscher Rechten van die saken : Voluntas non reputabitur pro facto nisi incausa proditionis: en̄ in Criminele saken wort op den uytgangh/ ende niet alleen op den wille ofte voornemen ghesien. Dies sullen wy verhalen een feyt onlanghs gheschiet ontrent den Jare 1590. in onsen tijdt/ aldaer in Hertfortshyre inde Cessie aldaer voor den Baroen Klerc (so wy achtē) in Rechte gebracht: daer was een man die hem liet voorstaen/ dat hy veronghelijckt was van sijn Vader/ hem yet onthoudende dat hem mochte toekomen na sijn doot oft andersins/ waerom hy voornam sijnen Vader te doorschieten: also loerde hy op hem/ en̄ schoot met een busse hem door den hals/ dat het loot hem tusschen beyde de keelen ofte aderen door-vlooch/ alsoo dat den Vader daer niet van en storf/ maer werdt gheneesen : De Sone ghevanghen zijnde/ om datter de doot niet na gevolgt en was/ en konde-men byde Rechten niet ter doot verwijsen/ maer wel soo lange gevangen houden/ tot dat hy borge soude vinden ofte stellen/ van voortaen hem wel ende behoorlijck te dragen tegen sijnen Vader na de Rechten. Als nu een yeghelijck hem liet duncken/ dat daer alsulcken Borge niet en soude te vinden wesen/ soo is de Vader selve voort-gekomen/ ende is borge ghebleven voor sijnen Sone/ wesende sijn partije/ dat hy sulcx niet meer en soude bestaen/ ende alsoo werdt de Sone los gelaten/ waer by men mede bevindt warachtich te zijn het Proverbium Amor descendit, & non ascendit.

Wonderlicke ende seltsame ghschiedenissen.

Lijfstraffe.

Alderhande misdaden worden gemeynlijck mette koorde ofte hangen totter doot ghestraft/ en̄ de lichamen worden begraven/ 't en ware dat sy notabele Moorders ofte Straet-schenders waren/ die worden in ketenen gehangen : Oock die om verraderije sterven/ die worden gesleypt/ op Horden ghebonden/ dan ghehangen/ ende terstondt afghesneden/ ende soo half levende ghequartiert/ de Hoofden ende quartieren op Bruggen ofte Poorten gestelt.

Groote Heeren oft Edele worden uyt Koninghlijcker gratie met een Byle op eenen Block onthalst/ plat op haren Buyck liggende als een Beeste.

De Ketters verbranden sy levende; oock een Wijf die haren Man; een Knecht die sijnen Meester; een Klerck die sijnē Bisschop ofte Ordinaris ombrengt/ worden oock ghebrandt/ ende wordt ghcheeten Petit treason, dat is/ kleyn verraderije.

Lijfstraffe over hertneckige/ salverende haer goedt.

Die totter doot verwesen werden/ verbeuren haer goedt/ behalven die hartneckelijcken niet willen haer onderwerpen ten oordeele van sijn Lantsvolck/ ofte staen totten Landts-Rechte/ maer stom in 't Recht staende/ alsdan verliest de Heere sijn Recht/ soo dat de misdadige erfgoedē blyvē aē haer Erfgenamē/ maer alle Cataylen ofte roerende goeden heeft den Heere/ en̄ moetē daeromme niet tegenstaende stervē met een vreemde doot/ want sy werden tusschen twee Plancken totter doot geperst/ met veel gewichten.

Dit zijn wel de gemeyne manieren en̄ formen van procederē in Engelant/ so wel int Civile als Criminele/ nae ouder kostuyme en̄ herkomen : maer also sy geen beschreven Rechten en hebbē/ so zijn haer Wetten ende Ghewoonten onseker/ gevende oorsake van debaten/ questien en̄ exceptien/ na de vernuftheyt van Procureuren en̄ Advocatē/ elc soeckende sijn opinie te bevestigen met Precedentia en exempelen/ die sy veel geschrevē vindē/ 't welck veel stoffe van verwerringe geeft. Dese Advocaten en̄ Procureurē/ daer geheeten Lawyars, zijn inde 50. Jaren herwaerts wel de twee deelen vermenichvuldicht ende aen-ghewassen/ uyt oorsake vande Geestelijcke Klooster-goederen/ by de Koningh Henrick de achtste ghegheven oft verkocht/ waer uyt veel verwerringen gesproten zijn.

Wetten en̄ Gewoonten in Engelant onseker.

Dese Rechtsgeleerden aldus vermeerdert zijnde/ voeden verwerringe en̄ Processen/ trecken alle saken na haer/ nemende kennisse van dat haer niet toestaet. Daer was van ouder tijde een forme van Recht-bancke/ datmen Koopmans-recht hiet/ voor welcke Recht-bancke alle vreemde Kooplieden haer saecken mochten brengen/ daer alle questien tusschen Kooplieden/ van Wissel-brieven/ Assurantien/ ofte Versekeringen/ bevrachtingen van Schepen/ ende diergelijcke Koopmans-wijse/ by Kooplieden beslist werden: maer van sulcke Recht-bancke en weetmen nu niet te spreecken. Dese Lawyars trecken de kennisse daer van al tot haer/ ende worden seer rijck en̄ machtich/ ende hebben in 't Landts Regimenten al-omme het Landt door het meeste bewint.

Koopmans-Recht eertydts in Engelandt.

Veel kleyn questien/ als procederende van vechterijen/ van gewelden ende injurien/ van Borse-snijden ende dierghelijcke/ worden inde Steden byde Oldermannen ofte Wijckmeesters alsnoch geslist/ die vermogen daer over te oordeelen/ ende de ongehoorsame uyt haer authoriteyt sekeren tijt gevangen te leggen/ de Vagebonden ende Borse-snijders te geesselen/ de Hoeren ende Koppelerssen te kastijden/ en̄ op Karren door de Stadt tot schande te voeren/ ofte op Kackstoelen met een Wippe in 't Water te doopen/ ende diergelijcke. 't Tselfde doen oock buyten in 't Landt rontomme de Justiciers van Payse/ ofte Rechters van Vrede/ hebbende Officieren onder de Borgherijen ende op de Dorpen ghekooren/ die sy Connestabels noemen/ die al-omme authoriteyt ende macht hebben alle quaet-doenders te vanghen/ ende voor de Oldermannen/ ofte in 't Lant voor de Rechters van Vrede te brengen ende te leveren/ die de partijen examineren/ ende met eenige gevangenisse vermogen te straffen/ soo die van Crime beschuldicht worden/ dwinghen de beschuldighers op groote penen te moeten op de naeste Rechts-bancken compareren/ ende bevestighen met Eede/ aensicht tot aensicht haer beschuldingen/ uyt welcke beschuldinghen worden de Criminele Processen geformeert.

Straffe over Borse-snijders/ Hoeren ende Koppelerssen.

Alle Civile questien onder de weerde van vier Angelotten zijnde/ worden ghheslist by verkooren deghelijcke ende verstandighe Borghers/ die macht hebben die te eynden/ ofte de wederspannighe met ghevanghenisse te straffen.

De Steden in Engelandt worden gegouverneert by de rijckste Borghers/ die meest te verliesen hebben. Waer onder de opperste ende hooghste is de stadt Londen/ een machtighe/ groote/ en̄ volck-rijcke Stadt/ bykans by Parijs te ghelijcken/ seer oudt/ want ten tijde van Cornelius Tacitus/ ontrent 60. Jaren nae Christus tijden/ nae sijn schrijven/ was het een rijcke machtighe Stadt genaemt/ en̄ is noch dese 60. Jaren herwaerts seer toeghenomen : haer groote is af te meten/ by datmen van over twintich Jaren herwaerts/ daer boven de neghen hondert Ossen ter Weke slachtet/ d'een Weke door d'andere/ behalven noch dat de buyten Vleeschouwers daer alle Saterdaghen (in een groote plaetse) seer veel ter Marckt brenghen/ tot groot verwondernis toe.

Gouvernement der Steden in Engelandt/ namelijck Londen.

Outheyt der Stadt Londen.

Men slacht daer 900. Ossen ter Weecke.

Daer zijn inde Stadt ontrent hondert Broodtbackers/ die Weeckelijck verbacken ontrent hondert ende tachtentich Lasten Tarwe ende Rogghe/ Bierbrouwers ende Alebrouwers/ (dat een ander soorte van Bier is) zijnder ontrent neghentich/ die Weeckelijck verbrouwen van alderhande Granen/ ongheværlijck ontrent 260. ofte 280. lasten/ maer veel van 't Bier wordt uyt-gevoert ende door Schepen ghebrouwen.

Londen heeft wel 100. Backers en̄ 90. Brouwers.

Daer worden ordinaerlijck alle Jaer in Londen kinderen geboozen ende ten doope ghebrocht/ ontrent de vier duysent/ twee ofte drie hondert min ofte meer. Daer teghen worden alsser gheen sterfte is/ wel soo veel begraven/ ghemeynlijck min sterbende dan daer gheboozen worden/ hier van wordt Weeckelijck rekeninge seer precijs gehouden en̄ overgebracht/ soo datmen terstondt weet wanneer daer sterfte is : wy selve

Jaerlijcks worden daer 4000. Kinderen geborē ende soo veel Menschen begraven.

selve hebben in Londen weten sterven inde Stadt ende vryheydt/ Anno 1563. int geheel Jaer 23. duysent 460. persoonen / waer van waren ghevoordeelt van peste gevisiteert 20. duysent. Ende Anno 1593. storven daer binnen de vryheydt ende Stadt/ tsamen 17893. ende buyten inde aenhanghsels vande Stadt/ in verscheyden Prochien 7993. tsamen by de 26. duysent/ ende inde selvighe Prochien waren kinderen ghedoopt dat Jaer 5011. Maer int Jaer 1603. storven inde selve plaetsen / zijnde 120. Prochien 38000. 244. persoonen: waer van waren boven 30. duysent van peste: eñ dat Jaer waren daer kinderen gedoopt 4789. ende op de selvighe plaetsen int volgende Jaer 1604. storven maer 5219. persoonen / waer van ontrent 900. waren vande peste: ende daer worden kinderen ghedoopt 5458. Maer al dit ghetal en raeckt ofte en komt niet tot de ghetalen datmen schrijft van verscheyden sterften ende pesten / als van Venegien/ Lisbona ende elders ghestorven / van veel meer duysenden / daermen soo nauwe reeckeninghe niet van houdt/ waeromme wy achten die groote nombers al fabuleus zijn. Waer by dat nochtans de groote ende volck-rijckheydt ofte populositeyt der Steden af te meten zijn.

Sterfte van Peste/ Anno 1563.

Sterfte Anno 1603. van 38. duysent.

Sterven Anno 1604. 5219. kinderen ghedooren 5458.

Dese Stadt Londen is gelegen ghestreckt langhs de schoone Revière de Thamis, hebbende aende Oostzijde een oudt Kasteel/ den Tour ghenaemt/ daer des Rijcx Schatten / Juweelen/ Schriftueren/ Gheschut / Amonitien ende Wapenen bewaert worden: daer oock des Rijcx Munte is/ ende 't ghelt ghemunt wordt: van dit Kasteel af heeft die Stadt eenighe oude Mueren ende Poorten / ende daer buyten groote Voorsteden ofte Faulborchs / die wel soo vele schoone Huysen hebben ende gebouwen/ als de Stadt binnen heeft / op de West-zijde deser Stadt / wel een goede ure gaens langhs de Rivière ghestreckt / gaet een strate over beyde zijden betimmert / tot een plaetse Canonesie ofte Citrie, ghenaemt Westmunster/ daer aen een groote schoone Kercke/ een schoone Koninghlijcke Capelle / van Hendrick den VII. aenghetimmert is / waer dat de begravinghen vande Koninghen meestendeel zijn / mette grootste Heeren vanden Lande/ met seer kostelijcke sepulturen. Hier by hebben de Koninghen oock haer Palleys / nieuwe ende oudt / int oudt is een groote Sale / daermen het Landt rechten in hout / daer sy oock haer Parlamenten ofte Rijckstaten in Vergaderen. Van Westmunster af / ist op de Revière lustich betimmert / met Heeren / Bisschoppen ende andere Pallaysen ende Huysen. De Stadt en sluyt nauwelijck haer Poorten / want men kan aldaer t'allen uren inkomen/ principalijck by het water. Over de Revière aende Zuyt-zijde leydt oock een Voor-stadt / groot als een andere redelijcke Stadt/ ghenaemt het Zuyt-werck/ met veel Straten ende Kercken / ende is aende Stadt ghehecht / met een groote schoone Brugghe van Steenen/ op twintich ghewelfde bogen ghelept/ die 60. voeten hooghe zijn/ wijdt 20. voeten/ ende 30. voeten is de Brugghe breedt / soo dat de Brugghe wel acht duysent voeten langh is / ende is vol Huysen over beyde zijden betimmert / als een strate zijnde/ soo wijdt dat twee Waghens ofte Karren konnen malkanderen wijcken.

Gelegentheyt der Stadt Londen. Tour van Londen.

Westmunster/ Kercke/ Capelle ende Palleys.

Brugge van Londen.

De Stadt leydt hooge op eenen heuvel/ de straten meestendeel enge / krom ende ongheschickt / de goten ofte water-loopen / midden door de straten loopende/ de Huysen fraey van houte ende leem / meest ghetimmert over de straten hangende.

Daer worden in dese Stadt ende inde Voor-steden gherekent / 121. Prochie Kercken / maer kleyn/ boven eenighe Klooster-Kercken / ende groote Cathedrale Kercke van Sinte Paulus / die langh is 720. voeten / elck van 12. duymen / int middel-kruyce breedt 130. voeten / is sonder cieraet van Schilderijen ende Beelden / maer wel met eenige Tomben ofte begravinghen/ heeft haren Bisschop/ Deken/ Canonijcken / Orghelen ende Sanghers / de halve Kercke daer de Choor staet is verheven / met trappen opgaende / ende daer onder is een Kelder-kercke / dat een Prochie-Kercke is / daer staet int middel van dese Kercke / eenen dicken vier-kanten Tooren / noch 260. voeten hooghe / daer pleegh op te staen een pinaeckel / schacht ofte Piramide van houte/ met loot bekleet / noch eens 260. voeten hooghe / dat t'samen was 520. voeten/ eenighe segghen 534. voeten hooghe: welcken Pinaeckel wy hebben Anno 1561. sien afbranden tot aen het steen-werck / het vyer uyt den Hemel by Blixem daer in gheslaghen zijnde / zijnde dat de derde-mael gheschiedt in 516. Jaren. Vande groote ende ghelegentheydt der Stadt ghesepdt hebbende / sullen vande regieringhe wat segghen.

In Londen zijn 121. Prochie Kercken.

Nae dese Stadts exempel regieren haer meest alle de andere Steden van Engelandt ende Yrlandt/ ende de Regeerders van Londen worden uyt de Borgherije daer toe met menichte van opghesteken handen ghekooren / dese noemen sy Aldermans/ dier isser 26. inde Stadt / zijnde de Stadt in 26. wijcken gedeylt/ elcken wijck eenen Olderman hebbende / ende die elck noch een Stadthouder / die de wijcken regieren. Boven dien wordt uyt den Aldermans eenen Mayor ghekooren/ ende twee Schryffes/ die sy in Latijn Vice-comites noemen / oft Borgh-grave/ daer d'een van is als Stadt-houder oft Schultetsscher vanden Prince oft Koningh / ende d'ander vander Stadt. Den Mayor heeft seer groote ende absolute macht : Dese dienen een Jaer langh al sonder gagie / behalven seecker kleyne profijten / ende 't zijn seer kostelijcke ende lastighe officien: want sy moeten een open Huys ende kostelijcke Tafel houden / ende oock voeden een ghetal van Sergianten ofte Stadts dienaers : daeromme men niemandt tot dien Ampt verkiest / dan die seer uytnemende rijck zijn. Maer die eerst Schryffe / ende daer naer Mayor ghewеest zijn / worden veredelt ende Ridder gheslaghen. De Magistraet gaet Civilijck achter straten. Den Mayor wordt altijdt een Sweert voor-ghedraghen/ seer solemnelijcken/ gaende met de Schryffes nae ghelegentheyt tusschen sijn Sergantеn / doch meest te Peerde rijdende / ende op Feest-daghen met Scharlaken ofte Purpure Tabbaerden. De Stadts-dienaers sonder Sweerden ofte Wapenen. De Serganten die de Misdoenders vanghen / daghen ofte arresten / gaen oock al ongheweapent / met langhe Tabbaerden / seer Borgherlijck. De Steden hebben haer Ambachten ofte Collegien / ende die hebben haer Dekens ofte Hooftmannen / die maecken het Lichaem ofte den breeden Raedt der Stadt.

Regieringe der Stadt Londen.

Mayor van Londen.

De Aldermannen ofte Regeerders hebbē Pensionarisen in haer Rechten ghelеert/ de principaelste daer van is den Recordater ghheeten/ die voert alomme het woort voor de Stadt: Hebben onlanghs oock eenen Doctoor inde Civile Rechten tot haren dienste aenghenomen. Oock hebben sy haer Stadts Klercken/ Stadts Kamer-meesters ende diergelijcken.

De Steden hebben gheen ghemeyn Tresorije oft Schat-kamer. So eenige kosten/ als timmeragien oft mindere/ als extraordinare wachten/ straten suyveren/ armen besorghen/ ende diergelijcke den Steden overkomt / so worden daer toe de Huysen ende Wooninghen ghеschat nae rate / by ghemeynen Rade der Steden geraemt/ dat sy vijfthiende noemen/ ende dat nae een oude taxe / nae de qualiteyt vande Huysen/ maer daer en tegen betalen sy gheen ander Imposten ofte Accijsen op Wijn / Bier / Kooren / Vleesch ofte Beesten/ dan sulcken schattingen/ tollen eñ imposten/ als den Koninghen by Parlamente ofte Staten gheconsenteert wordt/ aldus toegaende:

Borgerlicke schattingen.

Den Koningh ofte Prince in ghebreck van gelde/ beschrijft het Parlament ofte vergaderinghe van State / vertoonende sijnen noot / versoeckt een bede ofte hulpe/ die ghemeenlijck geconsenteert wordt: den Geestelijcken staet betaelt die bede / met hun thienden van haer Geestelijcke inkomsten ofte beneficien/ ende betalen wel het meeste boven andere Staten. Den Edeldom ofte die Erf-gronden besitten/ betalen nae een oude taxatie van haer Erf-gronden. De Steden ende Gemeenten die worden getaxeert of geschat elck nae sijn weerde van sijn roerlicke goederen / ghelde/ kleederen / &c. maer niet ten nausten ofte rechte weerde/ niet nae het twintighste deel door-gaens/ soo

Coninghlijcke schattingen.

 dat

1586.

dat een Man twee duysent ponden rijck zijnde in ghelde / op gheen hondert ponden en sal gheschat worden / ende daer van betalen sy ghemeynlijck twee schellinghen ende acht penninghen/ van yeder pondt/ maer alle vreemde ende buytenlantsche gheboozen/ daer genaturaliseert ofte niet / die worden ghemeynlijck hoogher gheschat / ende die betalen dobbel soo vele als de Inghebooꝛene / te weten vijf schellinghen ende vier penninghen / van elck pont dat sy gheschat zijn.

Ende dese schattinghe is onlanghs ten tijde vande Koninginne Elizabeth / bykans Jaerlicx gheeyscht ende betaelt/ ter cause van haer Oorloghen/ tot benefitie van haer Ghebueren / ende Rijcken defentie. Anders hebben de Koninghen in Enghelandt niet dan haer Domeynen/Tollen/ Confiscatie/ Licenten ende ander voordeelen / gheusurpeerde Prerogativen ghenaemt.

Beschrijvinghe vande Parlamenten in Engelandt.

De hooghste absolute macht ende authoriteyt van Engelandt/ bestaet by den Prince/ naest hem ist Parlement / 't welck bestaet eerst vanden Koningh voor den hooghsten staet / voor den tweeden vanden hooghen Edeldom / als zijn Hertoghen / Marquisen/ Graven ende Baender-heeren des Rijcks. Den derden staet zijn de Bisschoppen ende eenighe Abten ghepriviligeert/ ende dese maecken het hooghe Huys des Parlaments / dan worden daer beschreven uyt elcke Provintie ofte Mayerije / twee notabele ende gequalificeerde voorstanders voor dat Landt / sulcke die rechtelijck erfgronden besitten / ende Vrijholders ghenoemt worden / by den Edeldom vanden Lande daer toe verkooren : Desghelijcx elcke Stadt oft vryheydt daer toe ghepriviligeert / verkiesen twee Borghers : Dese wordt gegeven volle macht te hooren/ spreken / haer advijs ende consent te gheven van weghen 't Landt ofte Stadt daer sy van ghesonden zijn / ende die voor te staen / sonder op rapport vorder consent te hebben ofte te behoeven / absolutelijck sonder weder-segghen haer Meesters verbindende.

Hooghe Huys van Parlament.

Dese alsoo vergadert zijnde / maecken 't ghetal van ontrent vier hondert ende veertich persoonen ofte meer/ende worden het Legher-huys van Parlement ghenoemt. Dese moeten voor al eer sy toeghelaten worden / sweeren ende bekennen den Prince ofte Koninginne absolut opper-hooft vande Kercke te wesen/ afsweerende den Paus / om dat die eertijdts daer groote Jurisdictie boven den Koningh plach te hebben. Dese alle hebben Privilegie vrijelijck van alles te moghen uyt spreken / zijnde niet berispelijck vanden Koningh / maer wel van haer mede-ghenoten des Parlements.

Beschrijvinghe van 't Leger-huys.

Dese vergaderinghe des Legher-huys verkiest een gheleerden Man / die sy den Spreker oft Voorspreker noemen : tot welcken een yeghelijck voortbrenght in schrifte/ wat hem dunckt des Landts profijt te wesen. 'T selfde Officie bedient oock den Cancelier des Rijcks int Opperhuys : dese en hebben gheen stemme.

Forme van de handelinghe in Parlement.

Dese schriften worden by haer ghelesen / ende wie daer mede voor oft teghen spreecken wil / die staet op met blooten hoofde : Soo daer meer dan een opstaet / d'eerste wordt vooren ghehoordt sonder interuptie ofte verhinderinghe : want een yeghelijck spreeckt den Voor-spreecker aen / ende niet d'een den anderen/noch noemen haer weder-sprekers niet. Alsoo spreken sy haer redenen volkomelijck uyt : maer ophoudende / vermach dien dach niet meer te repliceren oft antwoorden op dat poinct / alwaer hy oock schoon van opinie verandert / maer wel op eenen anderen dagh. Gheen berispen oft verwijt-woorden moghen daer ghebruyckt worden / ofte sy souden allegader overhoop teghen hem roepen. Oock soo sy eenighe onstichticheyt ghebruycken in eenighe oneerlijcke oft seditieuse woorden / teghen den Prince/Rade oft andere te spreecken / soo worden sy by authoriteyt vande vergaderinghe niet alleen gheinterompeert / maer oock in ghevangheniſſe ende tot castyemente ghesonden.

Als eenighe propositie drie reysen / sonder groote oppositie int hooghe Huys gelesen wordt/ soo vraecht den Spreker ofte Cancelier / oft het ghestatueert sal worden ofte niet : By de meeste voysen soo gheconsenteert/ wordt by den Klerck onderschreven met dese woorden Soit baillé aux communs : want sy in sulcke saecken al oude Walsche oft Fransche / Normansche termen ende spraecke ghebruycken. Ende dan wort het met reverentie aen 't Leger-huys gesonden aenden Spreker / die sulcks van die vergaderinghe voor-draecht. 'Tselfde doen die vant Legher-huys oock aent Opper-huys vande Heeren.

Int Opper-huys heeft elck Heere ende Bisschop sijn stemme : ende soo yemandt absent is / die gheeft een ander sijn volle macht. Int Leger-huys ist niet alsoo/ de absenten hebben geen stemme. Als het Opper-huys ende Legher-huys van verscheyden ghevoelen zijn / confereren sy by Ghecommitteerde haer opinien/tot dat sy accorderen/ ende daer nae staet het tot confirmatie des Koninghs.

Den Koning oft Koninginne den eersten dach oft sittinge komt seer pompeus ende statelijck / met den Adeldom ende Bisschoppen al int root scharlaken (Parlements Roben genoemt) ghekleet/int Opperhuys met groote ceremonien / een plaetse met kostelijcke Tapitserije behanghen / alwaer een Koninghlijcke Troon ende Stoel int middel staet / daer den Koningh oft Koninginne met Princelijcke Parlement-kleeren in sijn Majesteyt op sit.

Forme van sittinghe in de vergaderinghe des Parlemēts.

Voor den Prince sit den Cancelier / die sijn woort voert/ ende oock den Tresorier/ aende rechte zijde sitten de Aerts-bisschoppen ende Bisschoppen / aende slincker zijde de Hertogen/ Marquisen/ Graven ende Baender-heeren. Int middel op groote Wolsacken/ met root Laken bekleet/ die soo groot zijn/ dat sy dienen voor tafelen / leenen ende sitten / ende daer sitten de Rechters/Meesters van Rollen/ ofte Archivi ende Secretarisen : maer dese en hebben gheen stemmen/ maer die zijn aldaer om questien van Rechte te verklaren / ende Instrumenten ofte Brieven te behandigen. Buyten de Balien komen die van 't Legherhuys staen / daer den Prince ofte Cancelier voor hen de oorsaecke van 't beschrijven ofte beroepen des Parlements verhaeldt. De Wolsacken liggen daer/ om het Parlement voor ooghen te houden 't profijt vande Schapen ende Wolle/ hoe wel vele onder haer sustineren willen / dattet beter ware min Schapen ende meer ploegen te hebben.

Wolsacken int Parlaments huys.

Op de selve maniere vergaderen dese twee Huysen oft Cameren int opbreken ofte leste sittinge : alwaer den Cancelier van wegen des Opper-huys/ende den Spreker van wegen 't Leger-huys de Majesteyt bedancken / vande sorchvuldicheydt die sy draecht voor 't ghemeyn beste / biddende om consent tot haren advijse : waer op de Prince belooft die te oversiene. Want gheen Statuyt is krachtich oft wettelijck geacht / dat verbeurte van lijf / lidt oft goedt aenkleeft/ ten zy dat van beyde Huysen met toestemminghe van de Koninghlijcke authoriteyt bevesticht zy / ende dat wordt het consent van 't gantsche Rijck gheacht.

Wat consent in Engelant een Statuyt maeckt.

Daer nae wordt ghelesen watter gheordonneert is: 't ghene dat den Prince goet dunckt / wordt onderschreven Le Roy ofte Royne le veult, wat hem niet goet dunckt/wort onderschreven Le Roy ofte Royne s'advisera, ende dese worden gheheel vernieticht ofte van gheenen effecte / d'ander worden gheregistreert/ ende dan gedruckt/ende hebben haer krachte.

Koningen in Engelandt hebben absolute macht.

De Koningen ofte Koninginnen van Engelandt/ sedert dat sy des Paus jock afghelepdt hebben / zijn als Monarchen over haer Rijcken / ende hebben absolute authoriteyt ende macht over Oorloghe ende Vrede / t'ontsegghen van payse / ofte aen te segghen d'Oorloghe/ wat ghebuere oft Prince sy willen/ ende weder met haer in verbont te treden nae haren goetduncken / ofte advijse van haer secreten Rade alleenlijck : Welcken Raet sy/hen selven verkiesen nae haer believen uyt den Edeldom/ Geestelijcke Ridderschap oft andere gheleerde / soo veel ende soo weynighe als hem goet dunckt: Desen verklaert oft communiceert hy / wat ende hoe veel hy wil / als brieven / advijsen/ occurrentien / bootschappen van ander Princen/ende verswijcht daer van wat hy wil. Dese Raedtsheeren sweeren secreet te zijn/ ende zijn niet meer aenden Lande ofte State ghehouden ofte verbonden/

Secreten Raet wat die zy.

1586.

den van ander Ondersaten.

Kryghs-recht.

Inde Oorloghe ende te Velde zijnde / heeft den Prince oock alle volkomen macht / soo dat sijn Woordt is de Wet / vermoghende te dooden ofte straffen wien oft wat hy wil / sonder Proces ofte forme van Rechte van twaelf Mannen ofte andersints te ghebruyckene: dese absolute Macht is ghenoemt Martiael Wet ofte Kryghs-recht.

Sy hebben authoriteyt ende een ghebruyck van oudt herkomen / dat sy Kryghs-volck tot haren dienste opnemen ende verkiesen / van alle soorten van volcke / jonge ofte getroude lieden / die sy tot Kryghsdienste dwinghen / nae dat den noot vereyscht uyt Koninghlijcke prerogative.

Goet Gouden ende Silveren ghelt in Enghelant.

Sy hebben oock volkomen macht int Munten / opsetten ende afsetten van ghelde / alleenlijck by haer Mandaten ofte proclamatien. Haer gheldt is ghemunt metten Beeldenisse / Wapen ende tytel vanden Prince: De forme / fatsoen / gewichte ende weerde vanden gelde / staet tot discretie vanden Prince / de Onderdanen hem dat best ende wel toebetrouwende / mits dat sy daer mede hem sijn Domeynen / Tollen ende ongelden betalen: t'is al van eender alloye / fijn silver ende goet gout. De Munte was by den Vader deser Koninginne / om sijn Oorloge in alloye vervalscht / dan by de leste Koninginne alle ghereduceert ofte herbrocht in louter silver / sonder met eenigh kooper ghemengt te zijn. Maer ghewichte ende mate / soo wel van drooghe als natte dinghen / worden ghemeynlijcken by de Parlementen gheordineert.

Koningen van Enghelant dispenseren penale Wetten.

De Prince is oock ghewoon te disponeren ofte dispenseren met de Wetten / met clausule de non obstante, oock over de penen ofte straffen der Statuyten / daer de verbeurten alleenlijck hem toekomen: Maer daer de verbeurte den aenbrenghers half toekomt / vermach den Prince alleenlijck voor sijn aendeel te dispenseren: desghelijcx vermach den Prince in Crimmele saken / soo vele die hem betreffen.

Generale Geestelycke en Weereltlicke Amptē.

De Koningen geven daer alle de hoochste Ampten ende Officien des Rijcx digniteyten / Geestelycke ende Weerlycke / ende hebben de thienden ende eerste Jaers vruchten van alle Gheestelijcke promotien / uytghenomen vande Universiteyten ende andere Collegien die gepreviligeert zijn.

De Koninghen hebben alleene hooghe ende middele Justitie.

Alle executien ende gheboden / worden ghedaen inden Name vanden Prince: Sy segghen / lijf ende lidt der Ondersaten / behooren eyghentlyck den Koningh toe (dat is soo veel te segghen / dat gheen Man aldaer mach hebbē haulte ofte moyenne, dat is hooge ofte middel Justitie / dan den Coningh) noch niemandt macht daer yet teghen seggen. Ende daerom alle Processen die verlies van lijve ofte lidt betreffen / zijn ghenoemt Processen oft de Officien vande Kroone / ende en konnen van niemanden dan by den Coning afghehandelt worden / ende niemandt mach daer over remis gheven / dan den Prince: Hoe wel dat eertijdts seker Graefschappen / macht van hooghe Justitien hebben gehadt / maer sulcx is uyt den ghebruycke: Ende alsoo sy haer Rechten niet geschreven en hebben / soo zijn sulcke Previlegien versleten ende vergaen.

Wat groote eere de Koningen wort bewesen.

Somma de Coningh ofte Coninginne van Enghelandt ende Yrlandt is gheacht het leven / Hooft / macht ende authoriteyt van alle dinghen int Rijcke / ende tot gheenen Vorst ofte Prince wort meerder eere ofte reverentie bewesen / niemandt spreeckt tot hem / noch dient hem ter Tafel / dan met eerbiedinge op de knien. Alle Man staet met ongedeckten hoofde voor hem / jae inde principael Kamer des Hofs / (die men de Presentie-kamer heet) daer de Coninglijcke Stoel staet mach niemandt wandelen / noch metten ghedeckten Hoofde staen / al en is den Prince daer niet.

Enghelandt heeft twee Universiteyten / Oxford en Cambritz.

Engelandt heeft oock twee fameuse hooge Scholen ofte Universiteyten / tot Oxford ende Cambritz / Oxford ghesticht / Anno 895. ende Cambritz / Anno 630. beyde rijckelijck verciert ende begaeft / vol van rijcke Collegien ende magnificque gebousels / daermen alderhande Scientien leert / ende veel gheleerde lieden vint / principalijcken inde Hebreusche / Grieksche talen / en in Theologie: boven dese heeft Enghelandt noch veel andere goede Scholen.

Librarije seer treffelijck tot Oxford.

Sy hebben in haer Universiteyten ende elders groote schoone Librarijen ofte Bibliotheken / onder de welcke eene tot Oxford nu eene opgherecht wordt / waer inne wel thien duysent volumina alreede zijn / seer rare / by den middel / koste ende moeyte van Ridder Thomas Bodley met eenige andere / van welcken Bodley wy meer-mael mentie maecken in dese Commentarien / zijnde langhe ende meermael Ghesante gheweest van weghen Conincginne Elizabeth / by de vereenighde Nederlanden. In dese verscheyden Librarien / zijn meer oude gheschreven Boecken te vinden / dan in eenigh ander Landt / men schat het ghetal daer van wel tot twintich duysent volumina ofte opera te wesen / al oude Boecken / mette handt geschreven / dan wel twee / drie ofte meer by een ghebonden: voorwaer eenen schoonen schat / daer men veel ander Boecken onperfect in Christenrijck / dagelijcx mede perfect maeckt by het afschryven by Ketters vervalst.

Groote Bibliotecken van oude Boecken in Engelandt.

Enghelandt is het eerste Christen Koningrijc.

Ende alsoo Enghelandt het eerste ende oudtste Christen Koninghrijck is van Europa / soo ist oock vant eerste die de Ghereformeerde Religie aenghenomen heeft / behoudende nochtans haren Gheestelijcken staet ende Bisschoppen in grooter eeren / staetelijck houdende / onder een Prince haer overhooft / alle Gheestelijcke authoriteyt / Jurisdictien ende toebehoorten.

Precedentie geeft Engelandt aen Vranckrijc / maer neemt dat voor Spaengien / ende de redenen waer vooren.

Sy pretenderen dat haer Koningen van Enghelandt hebbē de Precedentie, 't voorsittē ofte 't voorgaen boven alle Coninghen van Christenrijck / behalven ofte naest Vranckrijck / ende boven Spaengien / ende dat om verscheyden oorsaken: als /

Om dat sy van ouder ende Edelder afkomste zijn / om de oudtheydt van haer Koninghrijck / ende om dat sy de oudtste Christenen zijn / ende mede ten aensiene van haer absolute souveraine authoriteyt / oock over de Gheestelijckheyt / ende om dat sy altijdt van oudt herkomen de Precidentie, daeromme genoten ende ghebruyckt hebben.

Haren ouden Edeldom bewijsen sy / met dat sy gesproten zijn / vanden Christelycken Koningh Ethelbert / die Anno 596. Christen was ghedoopt van S. Augustijn / daer Spaengien maer afkoemste bewijsen kan van Attalaricus / die maer genaemt was der Gotthen Coningh / want Castilien was over 500. Jaer maer een Graefschap / ende de Eertz-Hertogen van Oostenrijck waren over 390. Jaren maer Graven van Habsborch.

Edelheyt ende oudtheyt vant Koninghryck van Engelandt.

Haer Coninghlycke oudtheyt bewijsen sy by Julius Cesars schrijven / en by Munte ende ghestaghen ghelt van Coningh Cunobiline, datmen noch vint / ende wy selve gesien hebben / met sijn aensicht ende inscriptie / die regneerde als Christus geboren wert. Mede sijn Successeurs ende volghende Brittannische Coningen / worden by Iuvenalem, Dionem en Tacitum verhaelt / als Anaragus, Voaditia, Cartelsmandus en Cartacens. Onder den Keyser Antonius Pius. Als Beda beschrijft / was Lucius aldaer ghedoopt / den eerstē Christen Koning / int Jaer Christi 143. Daer nae troude Constantius den Roomschen Keyser Sint Helena, de Brittannische Coninghs Dochter / waer uyt voort quam Constantinus de groote ende sijne Kinderen / die daer lange regeerden. Daer nae int Jaer Christi 450. was Votimor daer Koningh / die dat Rijcke den Saxens naeliet / waer van dese laetste 900. Jaren de Koninghen van Enghelandt gesproten zijn. Ende gelijck sy spade onder het Roomsch Rijck gebracht werden / soo hebben sy oock dat jock veel eer dan Spaengien afghesmeten / want Ferdinandus was den eersten Koningh van Spaengien ofte Castilien / Anno 1017. Alsoo gaet Brittannia ofte Enghelandt in oudtheydt te boven de Gottische Koninghen / ontrent 500. Jaren / ende Castilien 460. Jaren / ende Spaengien vijf hondert en twintich Jaren.

Engelandt het oudtste Christen Koninghryck.

Nun oudtheydt inde Professie van Christelijcke Religie / bewijsen sy met Polidomum Gildam, ende by de versche Schriften vanden Cardinael Baronium, als dat Joseph van Arimathia / de Christen

Religie aldaer soude gheplant hebben / dat Simon Zelotes eñ Aristobolus daer S. Paulus van schrijft/ Rom. 14. aldaer Bisschoppen souden gheweest hebben/ende soo men gelooven wilde aen 't schrijven van Nicephorus Sozomenus ende Theodoretus, so soude selve S. Pieter ende S. Paulus daer gepreeckt hebben. Lucius haren Koningh / was een Discipel van Timotheus / den eersten Christen Koningh / die het Kruys op sijn Munte sloech/ stelde Bisschoppen ende stichte een Collegie van Christen Scholieren tot Bangos / ende daer continueerde hy vrije exercitie vande Christen Religie/alle de tijden van Severus, eñ de volghende Keyseren / tot onder den Keyser Diocletianus , ende doen werdt haren eersten Martelaer S.Albanus,met veel andere gedoot/ waer onder was Emetrita des Koninghs Suster/die verbrandt wert. Onder dese persecutie werden by ghevoeght de elf duysent Maechden. Van S. Helena schrijftmen dat sy het Heyligh Kruys vont / ende ghewan by Constantium, den Keyser Constantinus de groote/ by den welcken de Christenen eerst int Roomsche Rijck/ vrijheydt verkreghen/ den Paus sijn eerste digniteyt/ de Kercke (door Generale Concilien)haer authoriteyt. In welcke Concilien de Bisschoppen van Enghelandt altijdt hadden mede ghestemt ende onderteeckent.

Joseph van Arimathea eerste Planter der Christelicker Religie in Engelat.

S. Helena een Enghelsche vrouwe de Moeder des Keysers Constantini.

Niet teghenstaende de groote persecutien/ soo hadde Enghelandt altijdt ghefloreert in Christelijcke Religie/ ende geweest als Bernardus Clara Vallensis schrijft/omnium totius Europei Monasteriorum parens & altrix, dat is/ de Voester van alle Kloosteren door gantsch Europa / gheen Landt alsoo Iacobus Mayerus schrijft / en hadde meer Christenen voortghebrocht/als Brittannia.

De Nederlanden worden alder-eerst by Engelsche tot de Christen Religie bekeert / oock Borgondien/ Schotlandt/Zweden ende Vrieslandt.

Nederlandt hadde Christen Religie eerst by de Enghelsche.

Spaengien en is by haer niet te gelijcken / noch in Christelijcke Actien / noch in Antiquiteyt / noch in suyverheydt van Leere / zijnde besmet met Prisciliaensche ende Arriaensche Ketteryen / daer nae met Maranische ende Machometaensche dwalinghen/ tot Ferdinandus Catholicus tijden toe/als noopende den Naem Catholicus , die hadde haren Koningh Kenulphus ghevoert / desghelijck oock Oswald den Naem Christianissimus.

Ghelijck de Britanische Koninghen van seer oude ende Edele afkomste / ende de oudtste Christen Koningen zyn/ soo heeft oock ghewoonte ende gewillighe onderdanicheydt / hun een Privilegie toegebrocht / van absoluter authoriteyt dan ander Koninghen hadden / want sy en erkennen gheenderhande Vassalagie / noch aen Paus / Keyser / ofte andere: Want in des Paus Elentherius Brief / wordt den Koning Lucius genoemt/Vicarius Dei in regno suo, dat is/ Gods Stadthouder in sijn Koningrijck/ ende dierghelijcke bewijsen hebben sy meer. Baldus Iurisconsult. schrijft oock / dat den Koningh van Enghelandt ware Monarche in sijn Rijcke / niet teghenstaende hem mochte teghen ghewo rpen worden / nae het schrijven van Polidorus , Virgilius , Munsterus, Paulus Emilius , ende andere Schrijvers van onsen tijden / die alle d'een den anderen volghen / dat sy altijdt souden betaeldt hebben eenen tribuyt / Pieters-penningen genoemt/ ofte Koningh Inas tribuyt van Anno 727. af : Daer op antwoorden d'Engelsche/ ende betoonen met oude ghescreven Boecken / meer dan 300. Jaren oudt / die wy selve ghesien ende ghelesen hebben / dat Inas den Westsaxensen Koning dat Jaerlicx gaf voor een Aelmisse / tot onderhoudt van arme Enghelsche tot Roomen woonende/ ende voor gheen tribuyt / als mede bleeck by den Brief van S. Eduard int Jaer 909. daer dat ghenoemt wordt Elemosina Regis, eñ noch elders by Canutus statuyt, Regis larga benignitas. Men heeft ons oock getoont in Engelandt / een oude Bulle van Paus Gregorius ghesonden/ tot vergaderinghe ende ontfangh van desen gelde/ daer in geen mentie van tribuyt ghemaeckt worde / ende bedroech dat-mael by de reeckeninghe 199. pont 16. schellinghen / ende acht penninghen/ steerlincx-gelt/ 't welck wijst uyt / datter doen 47960. contribuerende Huysen in Engelandt waren.

Coningen van Enghelant hebben hooge Monarchiale autoriteyt.

Dat Engelandt soude tribuyt den Paus schuldich zyn/ ofte de Kroone overgedraghen / is valsch.

Vorder op datter ghesevdt ende teghen-geworpen wordt / den Koningh Jan van Enghelandt soude sijn Koninghrijck den Paus Innocent den III. opghedraghen hebben / segghen sy / dat den Koningh dat niet opdraghen konde / sonder consent Generael van sijn Onderdanen / alsoo Iason Rechts-gheleerde bewijst / van welcke opinie oock Thomas Morus (een gheleert ende fameus Man) was / als in sijn Boecken blijckt / segghende ende bewijsende met redenen ende Bullen van dien tijde / dat den stoel van Roomen / noch instrument noch bewijs van sulcken overdracht vinden konde / ende wel contrarie van sulcken souverainiteyt betoonen d'Enghelsche / dat des Koninghs van Spaengiens Koningrijcken ende Dominien / meest ghehouden worden vanden stoel van Roomen / ende sijn ander Dominien / aen veel conditien verbonden.

Thomas Morus bewijst dat de Pausen geen macht in Engelant hebben.

Vorder bewijsen mede haer Koninghen / authoriteyt te hebben over den Gheestelijcken staet / ende dat met veel exempelen / als dat noyt in Enghelandt komen mochten Legati a latere, vande Pausen/ sonder eerst oorlof verkreghen te hebben vanden Koningh/ die ghemeenlijck pleghen tot Cales te vertoeven / tot dat sy Eedt ghedaen hadden / in Enghelandt niet voor te nemen tot derogatie ofte achter-deele van Koninghs authoriteyt ofte sijn Kroone : gelijck mede niemandt en vermochte eenich proces tot Roomen te vervolghen / tot prejuditie van 's Koninghs authoriteyt. Koningh Henrick den IIII. verwees ter doot den Bisschop van Carlile om verraderye / hoe wel die betoonde een ghesalft Bisschop te wesen. Den Aertsbisschop van Cantelbergh wordt ghevanghen ghesteldt / om dat hy een sententie van excommunicatie uytghesproken hadde / teghen den Bisschop van Durrham. Baldus Iurist affirmeerde mede/ dat in Engelandt vanden Koningh geen Appel viel sonder consent des Koninghs. De Koningen van Engelandt vermochten Bisschoppen alleen in te stellen/ so wel als Karolus Magnus vermochte / ende gheene mochten gheconsacreert worden / voor dat sy vanden Koningh den rinck ende staf ontfanghen hadden / ende dat overmidts de Koninghen van Enghelandt / soo wel als die van Vranckrijck ghesalft werden / ende draghen een ghesloten Kroone / als mede insluytende by haer heerschappye het Priesterschap/ waer by de twee Koninghen toegheschreven wordt/ dat sy konnen ghenesen de Escruelles, datmen Strumeam ofte Scrophulam int Latijn noemt. In alle dese verhaelde poincten/ segghen sy dat de Koningen van Spaengien minder zijn / dan die van Enghelandt / want aldaer vallen ende men ghebruyckter Appellen van Koningh aenden Paus van Roomen: Oock schrijft Bodinus, dat den Koning van Spaengien / vanden Paus verworven hadde / niet sonder groot geldt/ datter gheen vreemde tot Bisschopdommen in Spaengien mochten gevordert worden.

Coningen van Enghelant hebben souveraine macht over haer Gheestelijcke.

Ten lesten allegeren de Enghelsche/ dat haer Koninghen altijdt in alle Concilien boven andere naemelijck Spaengien gheacht en geeert zijn gheweest/ naemelijck int Concilie van Clermont waren de Bisschoppen van Engelandt by Paus Urbanus geseten aen des Paus rechten voet/ den Paus ghebruyckende dese woorden/Includamus hunc Orbe nostro, tanquam alterius Orbis Pontificem Maximum. Dat is / laet ons desen Koningh in onse Weerelt besluyten / als Paus van een ander Weereldt zijnde. Int Concilie van Constans , als alle de Christenheydt werdt vervat onder vier Natien / te weten/ onder Italiaensche / Duytsche / Fransche ende Enghelsche / soo waer Spaengien maer begrepen onder de Italiaensche / ende alsoo Vranckrijck werdt aende rechte handt / soo werdt Enghelandt aende slincke handt ghesteldt / ende Spaengien daer naer/ dat welcke altijdt sints alsoo ware ghebruyckt gheweest / niet teghenstaende datter tot Basel/ Anno 1431. questie gherese / die gheslist werdt / met ordinantie / te moeten volghen het oudt ghebruyck. Maer alsoo Spaengien aldaer begonde metten Coningh van Enghelandt Henrick de seste te quereleren / het voorsitten ofte poinct van Precedentia / soo

Engelsche Coninghen int gebruyck van Precedentie boven Spaensche.

bestont

bestondt hy mede int leste Concilie van Trenten / te versoecken de Precedentie ofte 't voor-gaen voor Vranckrijck, dat sy tot noch toe niet verkregen hadden: ende d'Enghelsche bethoonen / dat sy altijdt tot desen tijdt toe in alle Tractaten tusschen Spaengien ende Engelandt/altijdt voorgenoemt staen.

Verhael vanden Geestelicken staet/ ende haer inkomsten in Engelandt.

Den Gheestelijcken staet is voortijdts in Enghelandt seer groot geweest/ hebbende seer groote Jaerlijcksche Renten ende inkomsten / want daer werden gereeckent Aerts-bisdommen ende Bisdommen ses-en-twintich/ Dekenschappen elve/ Aerts-dekenschappen tsestich / Prebenden in Cathedrale Kercken drie hondert ende vier-en-tneghentich / Beneficien acht duysent acht hondert ende drie / Huysen voor Religieuse ses hondert ende vijf/ Gasthuysen hondert ende thiene/ Collegien tneghentich sesse/ Canterijen ende vrije Capellen drie-en-twintich duysent drie hondert tseventich vier / ende al te samen waren de Gheestelijcke Promotien ofte Beneficien 12479. ende dat noch boven de Beneficien die in Walles mochten wesen.

Ende dese Gheestelijcke goederen beliepen Jaerlijcx nae de rate ofte taxe / datmen bevindt de eerste vruchten ende de thienden/betaelt ende ghecollecteert zijn / tot de somme van drie hondert ende twintich duysent een hondert ende tachtentich ponden thien schellinghen steerlincx ofte Enghelsch gheldt/dat zijn twee en dertich hondert duysent ende duysent acht hondert guldens / nae cours vanden ghelde in Nederlandt / cours hebbende int Jaer 1600. vooren ende naer.

Nu/uyt oorsake dat Koningh Hendrick den VIII. verstoort werdt op den Paus Clement den VII. om dat hy sijn Echtscheydinghe ende sijn tweede Houwelijck (alsoo hy eens gheconsenteert hadde) niet wilde ghestadighen / alsoo wy in onsen eersten Boeck van dese Comentarien verhaeldt hebben / soo vondt den voorschreven Koningh gheraden hem te behelpen ende te versterckten / met desen Rijckdom teghen des Paus excommunicatie / ende des Keysers Karels de vijfde macht / diens Moeye de verstooten Spaensche Koninginne was / ende verbondt ofte sterckte hem Politiquelijck met alle soodanighe / die reformatie in Religie sochten / selve eenighe Reformatien voor-stellende / hoe wel hy Roomsch Catholijck was / ende ghedeurighe Zielmissen voor sijn Ziele te doene nae sijn doodt / in sijn Testament noch bestelde / ende alsoo storf: ende desen Koningh doen ter tijdt vondt gheraden de Gheestelijcke goederen aen te spreecken / ende alsoo dissolveerde ende roeyde hy uyt alle de Kloosteren / ende sloech alle haer goederen aen hem / met authoriteyt van sijn Parlament / ende nam ende behiel in sijn handen / vande voorschreven drie hondert twintich duysent 180. ende een halve ponden steerlincx gheldt / de somme van hondert ende tsestich duysent ende een hondert pont/ Jaerlijcx ontrent de helft / ende alsoo hy liet noch de Gheestelijcke besitten / hondert vijftich ende neghen duysent ende tachentich ponden steerlincx / waer van een deel bedeylt werden aen 3226. Prochien/ die bedient werden by Vicarij, ende niet van Priesteren / zijnde ghehouden int besit van Leecke oft Weereltlijcke / dat sy in haer Enghels Impropriatie noemen / de reste ende de ander Kercken zijnde in ghetale 5577. die werden ghelaten inde besittinghe van de Geestelijcke / diemen aldaer in Engelandt nae het Latijn noemt Incombente Kercken.

Dat dat Koningh Hendrick de achtste, de Geestelicken afgenomen en noch ghelaten heeft.

Pallium Recht twelc d'Engelsche Bisschoppen den Paus pleghen te betalen.

De Bisschoppen van Enghelandt betaelden hier voortijdts aen den Paus/als sy werden gewijdt ofte inghestelt/voor haer Pallium (soo sy 't noemen) de eerste vruchten/te weten de Aerts-bisschop van Cantelberch betaelde voor sijn Pallium vijf duysent / ende voor sijn eerste vruchten thien duysent Italiaensche Kroonen / ende dat so dickmaels als den Stoel vaceerde/ den Aerts-bisschop van Jorck oock soo vele / de Bisschop van Ely seven duysent / de Bisschop van Londen drie duysent / de Bisschop van Winchester twaelf duysent / de Bisschop van Excester ses duysent / de Bisschop van Linlon vijf duysent / de Bisschoppen van Lichefild ende Conventre elck drie duysent / de Bisschop van Sanen ofte Salsbery vier ende een half duysent / de Bisschop van Hertford acht hondert Kroonen / ende alsoo de andere nae advenant / alsoo in hare Boecken is te lesen. Dit is soo vele als d'Enghelsche / van haren staet / eere ende achtbaerheydt verklaren.

Descriptie van 't Engels volck.

De Enghelschen zijn seer kloeck/ fraey / ende welgemaeckt volck/ maer (als alle Eylanders) van naturen weeck ofte teer / generalijck wit / als 't noortlijck volck/meest de Vrouwen die haer witheydt des aensichts met Hoeyen ende sluyers vander Sonnen kracht/ende haer handen met Hantschoenen wel weten te bewaren / jae selve de Boerinnen aldaer / soo wel als in Nederlandt ende Duytslandt de Hofsche ende statelijcke Jonckvrouwen doen.

Het is een volck stoutmoedich / hefftich / yverich en wreet inde Oorloge / yverich int aengrijpen / de doodt luttel ontsiende / dan niet wraeckgierich / oock onghestadich / vermetende / glorieus / lichtveerdigh ende bedrieghelijck / seer wantrouwich / ende principalijck over den vreemden / die sy verachten: Sy zijn vol Hofsche ende gheveynsde manieren ende woorden / 't welck sy voor manierlijckheyt / civiliteyt ende wijsheydt houden: zijn welsprekende / ende seer gast-vry: voeden haer ende eten veel ende wel / seer veel vleesch: Ende so de Duytschen haer int drincken vergrijpen / soo doen sy int veel eten / daer des Lants vruchtbaerheydt genoech den middel toe geeft / al ist dat generalijck alle vruchten sulcken vasticheydt ende kracht / door ghebreck van heete Sonne niet en hebben / als in Vranckrijck ofte Nederlandt: selve als de Herbaristen segghen / is 't gras soo krachtich niet / waer door het vleesch losser ende volder is / ende niet soo vast / hoe wel sy grooten overvloet hebben / maer het is smakelijck genoech.

Het volck isser soo laborieus ende neerstigh niet als de Nederlanders ofte Fransoysen / meest een ledich leven leydende / ghelijck de Spaengiaerden. De swaerste / laborieuste ende konstichste hant-wercken / worden meest by vreemde gedaen / gelijck by de ledige Spaengiaerden. Sy voeden veel Schapen / die fijne Wolle dragen / daer sy dese twee hondert Jaren fijne Lakenen van hebben leeren maecken: sy houden veel leedighe Dienst-knechten: voeden oock veel wilde Beesten tot haren wellust / veel liever dan sy Landt bouwen. Sy besitten een groot Eylant / ghelegen in een Visrijcke Zee / hebbende de beste Havenen van Christenrijck: sy zijn oock Schiprijck / nochtans visschen sy selve niet soo vele als sy van noode hebben / maer moeten noch van haer Gebueren koopen. Dan alleenlijck Harinck / daer van sy in korte Jaren hebben haer ghewent te vanghen / tusschen de thien ende veerthien hondert lasten / die sy meest al droogé / waer af sy Jaerlijcx nae Italien ende elders / moghen vijf ofte ses hondert lasten versenden.

Engelsche zijn niet laborieus.

De Enghelschen kleeden haer cierlijck / licht ende kostelijck ghenoech / maer sy zijn daer in seer ongestadich / ongheduerich en nieusgierich / alle Jare veranderende van fatsoene / soo wel Mans als Vrouwen. Als sy buyten haer woon-plaetse gaen rijden ofte reysen / soo doen sy haer beste kleederen aen / contrarie andere Natien. Haer kleederen zijn gemeynlijck licht van coleure ende stoffe / maer overmits soo sy licht veranderen / soo en hebben sy gheen menichte ofte veelheydt van kleederen alsmen ghemeynlijck in Nederlandt doet / noch oock soo veel Huysraets niet / ende onnootelijcke Huyscieragien.

Engelscher kleedinge.

De Enghelsche sprake is ghebroken Duyts / verbreemt ende vermengt met Fransche ende Brittoensche termen ende woorden / ende prounciatien van de welcke sy oock verkreghen hebben een lichter prononciatie / niet uytter herten als de Duytschen sprekende / maer alleenlijck mette tonghe prattelende. Daer haer beduydelijcke woorden ontbreken / ghebruycken sy veel Latijnsche termen seer gemeyn / also sy oock onaerdelijck somtijts de hooghe ende Nederduytsche doen: in Cornwallia / Enghelandts uyterste palen Westwaert / ende in Wallia spreken sy de oude Brittoensche sprake / die sy in haer sprake (noch hedens-daeghs) Cymraeg noemen / datmen uytleydt Cijmsprake oft Cijmrijcksprake / ende d'Enghelsche noemen die Welsche opt Duytsch.

Engelsche sprake.

Int

Int erven vande Kroone volghen d'Enghelsche ghenoech den alghemeynen regel/ dat nae de Sonen sonder kinderen/erven de Dochters. Dese teghenwoordighe Koninginne Elisabeth is haren Broeder Eduwardt / ende haer Suster Maria ghesuccedeert/zijnde de leste van haer Vaders kinderen/ ende rechte Erven vanden gheslachte Jorck ende Lancaster/Roode ende Witte Roose. Haer Vader Hendrick de VIII. hadde twee Susters / d'oudtste ghenaemt Margarita/troude Jacob de IIII. Koningh van Schotlandt / by welcken sy baerde Jacob de V. Vader van Maria Stuard/ de leste Koninginne die gewan by Hendrick Stuard haren Man/ den tegenwoordigen Jacobum de VI. Koningh van Schotlandt/ nu van Groot Brittannien.

Koningh Hendrick de achtste, sijn successeurs ende gheslachte.

Dese Margarita / Suster van Henrijck de VIII. Weduwe zijnde van Jacob de IIII. trouwde daer nae Arthibald Douglas / Grave van Anguis / by wien sy baerde een Dochter / ghenaemt Margarita Douglas. Maer als sy daer nae twistich werden/ soo scheyde sy van hem / midts dat hy te vooren sijn trouwe aen een dochter vanden Grave van Bodwel ghegeven hadde/ nochtans wert haer beyder Dochter by sententie wettich ghewesen / om dat de Moeder vande voorige beloften niet gheweten en hadde: dies sy ten derde-mael trouwde Hendrick Stuard/ Heer van Messen. Dese dochter Margareta Douglas/trouwde Matheus Stuard / Grave van Linnocx / van wien sy ghewan Hendrick Stuard / Heer van Darnly / Man van Maria / ende Vader van dese Koningh van Schotlant en geheel Britannien/ Jacob de VI. met noch een Sone Charles Stuard Grave vā Linnocx / de welcke in Engelant getrout heeft een Dochter van Candisch / dese liet nae hem een eenighe Dochter genaemt Arbella/ die woont en opgetrocken worde by haer Grootmoeder de Gravinne van Schraesberry/ende nu int Hof.

Jo. Lesseus int 9. Boec.

Arbella afkomste.

Hendrick de VIII. hadde een ander jonge Suster ghenaemt Maria/ die troude den Koningh Loys de XII. van Vranckrijck/ daer sy gheen kinderen by en kreech. Daer na trouwde sy weder in Engelant met Charles Brandon Hartogh van Suffolck. Dese Maria baerde hem twee Dochters / Francisca ende Eleonora.

Maer de wettelijckheydt van dese afkomste van Maria Dowagiere van Vranckrijck ende jonghste suster van Hendric de VIII. wederspreken de Schotten ende andere/ als dat Charles Brandon / die haer Weduwe troude / doen ter tijdt noch een Wijf int leven hadde/ ende desgelijcx die haer dochter Francisca trouwde/ de Marquis Dorset ghenaemt/ mede noch een Wijf hadde doen levende/ de Suster vandē Grave van Arondel / die langhe daer nae noch Pencioen uyt syne Goederen trock/ maer sulcke opspraken zijn ghenoech ongheloovelijck / om dat doen ter tijdt den Koningh Hendrick de VIII. noch leefde / die sulcken schande hem / sijn Suster ende oock de Nichte / niet ongestraft soude gelaten hebben.

Afkomste vā Johanna Grey.

Dese voorsz Francisca troude Henry Grey/ Marquis van Dorset en Hartogh van Suffolck/ende gewan drie Dochters/ d'outste Jana Grey/ getrouwt met Gilford Dudlye / Sone vanden Hertogh van Northumberlandt/ dese werde met haren Man onthooft/ stervende sonder kinderen / midts dat sy opgeworpen was voor Koninginne van Enghelandt/ teghen Maria en Elisabeth / ende door het Testament van Eduard de VI. verklaert Erfgenaem te wesen. Daer Koningh Hendrick de achtste/ sijn Vader/ wel geordonneert hadde in sijn Testament/ dat sijn tweede Suster Maria afkomste/ voor sijn outste Susters kinderen soude succederen / maer eerst nae de doodt van sijn kinderen Eduard / Maria ende Elizabeth sonder kinderen stervende. Van de Schotten voort recht vande oudtste Dochter ende Suster sprekende/ willen dat Testament van Koningh Hendrick de achtste wederlegghen/ ende als valsch annulleren / hoe wel 't selve in Londen (soo men seyde) inde Cancelerije gheinrolleert lach / segghende dat dat maer in Koninginne Maria daghen ware daer ingheesteken/ als sy betuygen wilden.

De tweede Dochter van Francisca ghenaemt Catharina Grey / die te vooren noch minder jarich zijnde / beloeft was metten sone vanden Grave van Penbroeck / trouwde secretelick met Eduard Seymer/ Sone van den Hartogh van Sommerset / die over Engelandt Protecteur geweest was/ om welck houwelijck sy beyde ghevangen liggende / werden in groote boeten ende amenden gewesen. Dese baerde (inden Toren van Londen ghevangen zijnde) twee Sonen / Eduard Seymer Heer van Beauchamp/ ende Thomas Seymer / beyde nu getrout aen Edel Vrouwen van Ridderlijcke stamme / waer van den oudtsten Lord Beauchamp drie Sonen heeft/ by sijn Huysvrouwe Honora Rogers / Dochter van Sint Richart Rogers Ridder/ te weten/ Eduward/ Willem en Fransoys Seymers / en een dochter Honora Seymers. De derde dochter vā Francisca/ Maria/ trouwde slechtelijck/ende sterf sonder kinderen.

Eleonora de Suster van Francisca/ trouwde met Henry/Clifford/ Grave van Comberlandt / daer by sy ghewan een Dochter Margarita / de welcke trouwde Henry Standtley/ Grave van Darby/ die ghebaert heeft Ferdinandus Heere van Stranghe/ die naemaels Grave ghestorven is / naelatende drie Dochters / by sijn Huysvrouwe de Dochter van S. Jan Spenser / ende eenen sone Willem Standtley/ nu Grave van Darbye/ ghetrouwt hebbende de Dochter vanden Grave van Orfordt / ende baert hem kinderen. Dit zijnse alle die ghesproten zijn/ vande Koninghen Hendrick de sevenste ende achtste van dien Name.

Ghetracht om van Engelant ende Schotlandt een Koningrijck te maken.

Dickmael isser getracht van dit groot Eylant en twee Koningrijckē als Engelant en Schotlant een Rijcke door Houwelijcken te maken/ selve in onse dagen by Henric de achtste/ als de Croone van Schotlant verstorven was op Maria Stuard/ die hy doen geerne synen sone Eduward ten houwelijck gegeven hadde: maer het wert verhindert door de practijcke vanden Keyser Karolus de vijfde/ en den Koning vā Vranckrijc secretelijc onder hant / als die niet geerne sien soudē Engelant en Schotlāt vereenicht/ om hen gelegentheyt en goede Havenē: haer macht vreesēde/ midts dat sy ter Zee van oude tijden haer Ghebuerlanden/ en haer Zeevaert/ altijt bekommert ende geplaecht hebben: Waer tegen d'eerste verbontenissen tusschen Vranckrijck en Schotlant/ten tijde vanden Keyser Karolus Magnus / die doen oock Heere van de Nederlanden was/ gemaect werden/ en zedert gecontinueert zijn by verscheyden Tractaten: So dat Vranckryck moet Schotlant helpen in noode/ op synen eygen kost: maer Schotlant moet altijt Vranckryc bystaen sonder synen kost / ten laste van Vranckryck. Tot welcken eynde den Edeldom van Schotlant gewoon is / pencioenen uyt Vranckrijck te trecken / en dat alleenlijck om Enghelandt gebreydelt te houden/'t welc anders qualick te temmen is/ om dat haer goede Havenen en gelegentheyt / den Gebueren soo nootelijck ende bequaem zijn / ende de Inwoonders altijdts lockt tot Zeeroven/ soo dat sy lancx hare Zeekusten uyt haer Huysen / jae van haer Bedde konnen sien / ontallijcke rijcke Schepen voorby varen/ waeromme de Gebueren noyt gheerne en leden Engelandt en Schotlant onder een Prince en Hooft te komen/ indachtich zijnde 't welck Koning Hendric de achtste buyten Calis (als hem Keyser Karolus de vijfde/ ende Koning Franciscus van Vranckrijck elck ter spraecke quamen) op sijn kostelijcke Tentes Poorte een Engelschen Schutter geschildert hadde/ met inscriptie Cui adhereo præest. Dat is/ dien ick toevalle leyt boven / achtende soo den Koningh doen hem soo sterck gevoelde/ wat soudet zijn soo beyde de Koningrijcken waren vereenicht. Om dese ende andere gelijcke oorsaecken / soo wort by velen gheprefumeert en geseyt/ dat de leste ghestorvene Koninginne Elisabeth/ dē Koning van Schotlant Jacob de seste niet en declareerde harē Erfgenaem/ so lange sy leefde om haer Gebueren geen achterdencken en geven.

Engelandt en Schotlāt onder een Kroone te brenghen/ is den Gebueren suspect.

Hier eynden de Politien van Engelandt.

INden Winter van dit Jaer M. D. Lxxxvj. den tweeden September / is in Italien gestorvē Octavius Farnese / Hertogh van Parma en Playsance/

Sone

1586. Sone van Pierre Loys Farnese / ende Vader vanden Prince Alexander van Parma / zijnde te vooren in Januario / des Octavius Huysvrouwe Margarita van Oostenrijck / Keyser Karels Bastaert Dochter, eertijts Gouvernante in Nederlandt, oock ghestorven: Alsoo is den Prince van Parma Gouverneur ende Capiteyn Generael der Nederlanden/ die onder den Koningh alsdoen waren / nu Hertoch van Parma ende Playsance ghewurden in eyghendom: die oock door sijnen dienst by hem in Nederlandt ghedaen, ende verkreghen Victorien voor den Koningh vanden selven heeft ontfangen het Casteel der Stadt Playsance, daer den Koningh altijdt Spaensch Garnisoen in ghehouden hadde, om het miscontentement dat hy hadde vanden Vader ende Grootvader. Onlanghs daer nae dede hy 't voorschreven Garnisoen uyt trecken / ende volkomen overleveren aen desen Alexander / die daer Nederlandtsche Knechten in leyde, onder den Capiteyn Hallier van Brussel.

Doot van den Hertoch ende Hertoginne van Parma/ dien Alexander succedeert/ en sijn loon vanden Koningh Anno 1586.

Als den Hertogh van Parma tot Brussel was aengekomen, soo zijn daer de Ghedeputeerde vande selve Heerlijckheden van Parma ende Playsance gearriveert, om hem als haren Erf-heere te erkennen / dien hy recommandeerde sijnen Sone Raynutius nu Prince van Parma / die gebooren was van Maria een Dochter van Eduwaert een Sone van Portugael, en die nae opinie van veel Rechtsgeleerden de Kroone van Portugael behoorde toe te komen soo de Vrouwen aldaer niet uytgesloten waren by Salique Wetten ende ghewoonten/ maer datmen aldaer de Kroone ghewoon was te gheven by ghebreck van rechte manlijcke afkomste, by keure / soo altijdt aldaer ghebruyckt is gheweest, naer dat de Portugaelsche Historien melden.

Cardinael Granvelle ghestorven/ den 20. Augusti Anno 1586.

Anthonis Perenot Cardenael van Granvelle/ eertijdts Bisschop van Atrecht, is dit Jaer op sinte Mattheus dagh in Spaengien ghestorven / uit 70. Jaer sijns ouderdoms, zijnde geboren Anno 1517. den 20. Augustus, een kloeck geleert ende hooghelijck begaeft Man, die nochtans toegheschreven wort te wesen de voornaemste Autheur van alle de beroerten der Nederlanden / ende dat uyt eyghen haet tot eenige Edele oock tot der Gereformeerder Religie/ daeromme hy altijdt rade tot invasie van Enghelandt. Hy was oock 't Hooft van alle de nieuwe Bisschoppen in Nederlandt gemaeckt / Anno 1564. 't welck was een vande voornaemste oorsaecken der Nederlandtsche beroerten, en hy was Aertsbisschop van Mechelen/ 't welck hy resigneerde voor sijn doot aen Jan Hauchin / den Prochiaen van Sinte Goedele tot Brussel.

Jan Hauchin Aertsbisschop van Mechelen.

In October is oock gestorven den Hertoch Adolf van Holst achter latende vier Sonen en vier Dochteren als Frederick Philips, Johan Adolf, ende Johan Frederick, van den welcken Johan Adolf recht te vooren was ghekooren Bisschop van Lubec: Hy liet oock vier Dochteren nae, waer van de oudtste Sophia belooft was met Johan Hertoch van Meckelenborch.

Adolf Hartogh van Holst ghestorven in October/ Anno 1586.

Den voornoemden nieuwen Eertsbisschop van Mechelen Hauchin, heeft in dese tijden een Boecxken in drucke uytgegeven tot Loven, met den Tijtel/ De klare belijdinge des Christenen geloofs, twelc alle oprechte Catholijcke menschen schuldich waren te belijden: 'twelck hier aenghewesen wort/ uyt dien dat tot veel plaetsen het volck gedwongen worden om dat te sweeren: Welcken dwanck het principaelste stuck is daer dese onse ongeruste Eeuwe soo mede beroert is, ende daer op alle twisten / tweedrachten ende Oorlogen in Christenrijck op ghefondeert zijn, ende soo veel bloets ghekost heeft/ 't welck door Vyer, Water, strop ende sweert ghestort is. Om het welcke te houden staende ende te verbreyden, in dese tijden dagelijcks nieuwe soorten van menschen inde Weerelt ende oock inde Nederlanden gebrocht en ingevoert zijn geweest, alomme inde beste steden: soo dat boven de diversiteyt vande oude Monicken en Orderen bykans ontallicke menichte van nieuwe Seminaria als van Jesuijten, Capuchijnen, Cruysdragers, en meer andere aldaer ghegront zijn.

Belijdenis des geloofs vanden Aertsbisschop van Mechelen uytgegeven.

Nieuwe Monicken in Nederlant.

Het welcke om dat het den Nederlanders vreemt is, als oude Christenen, maer wel in Spaengien ende elders onder de nieuwe Christenen ghemeyn/ soo hebben wy den eenvoudighen Nederlanders goet gedocht te verhalen een Ceremoniale geesselinge, vrywillich van sommighe persoonen t'Antwerpen dit Jaer ghesien inde Weecke voor Paesschen/ ende dat vandtomme eenen misdadighen / die de Jesuijten aldaer vant Magistraet (ghelijck de Joden Barrabam deden / als sy riepen Christum te cruycen) rechts te vooren op de Meerbrugghe vande Galghe verbeden hadden / ende dat is aldus toeghegaen. Omtrent tsestich persoonen / zijnde meest Italiaensche Schipmakers en andere/ hebben haer laten vinden by de Jesuijten ende Capuchijnen, dese vergadert nae de noene, is daer vande Jesuijten een predicatie ghedaen / voor dese tsestich Gheesselaers elck sittende ghekleet, als in eenen sack tottet aerden toe, opten rugghe een gat open, daermen 't naeckte lichaem door sach hadde een kappe over 't hooft met twee gaetkens voor de ooghen te sien, inde hant een bussel met koordekens aen de eynden ontvlochten/ het Sermoen gheeynt zijnde / is dit ghselschap met dese Geesselaers twee en twee in processie voortghegaen/ dragende een Liefs-heeren Cruys / van berderen gemaeckt licht/recht over eynde/ ghegaen nae de ghevangenisse / daer hebbense den voorsz afghebeden Barrabam / dat een vet boeve was / die veel quaets op 't Lant (met rooven/ knevelen ende moorden onder de Boeren) ghedaen hadde / ende in aller Menschen haet was / uyt de vanghenisse ghehaelt bloots hoofts in sijn hemde / met eenen groenen Laurier-crans op sijn hooft / desen hebben sy verselschapt op elcke zijde met een Capuchijn / die elck een doodts hooft in haer handt droeghen / ende achter op haren rugge een Borgoensch cruys van doodts-beenderen/ d'een over d'andere, achter desen misdadighen ofte Barrabam/ ginc noch een Capuchijn/ met een groot cruys ghelijck het voorste was op sijnen rugghe draghende: dese vier persoonen ginghen midden onder dese Gheesselaers / hun selven al gheesselende/ vande vanghenisse voor by 't Stadthuys over de Marckt naer de Meerbrugghe onder de Galghe / daer desen misdadighen acht daghen te vooren was ghebrocht gheweest om te hanghen / ende doen verbeden / van daer keerde dese Processie weder / nae het Jesuijten Huys/ over de Borse al geesselende / alwaer onkleet/ elck sijnen weghe keerde. Dese nieuwicheden waren de oude Nederlandtsche Christenen vreemt / als vorderende gheen Religie ofte stichtinghe inde Menschen / die niet ghcheel superstitieus en waren/ maer schandaliseerden vele / die niet goet vonden de boose ghewoonten der Joden te volghen, met eenen Barrabam los te begeeren / noch oock de Hypocrijtische glorieuse openbare gheesselinghen / achtende sulcke wercken eer voor een Sarasijnsche ofte Moraensche superstitie / dan Christelijcke eenvoudicheydt.

By de Jesuiten en Capuchijnen de Geesselaers tot Antwerpen eenen misdadigen Barrabam verlost.

Den Koning van Polen Stephanus Bathorus/ is tot Grodna in Littau ofte Lituania dit Jaer 1586. den 12. December ghestorven een Prince met veel deuchden verciert / als vroomheydt / rechtveerdicheydt ende wijsheydt/ ende heeft daer door groote lof ende authoriteyt bekomen / als voornemelijcken wel blijckt uyt een ghebodt by hem ghedaen / Anno 1581. in September / tot Wilda Hoof-stadt vant Vorstendom Littouwen, nopende Religie en Vrede over eenen oploop aldaer ghebeurt/ om dat den Bisschop van Wilda / den Boeck-drucker doen afnemen hadde/ alle de Ghereformeerde Boecken / ende voor Sint Jans Kercke doen verbranden, ende om datmen oock de Ghereformeerde int begraven van haer dooden beschimt ende met steenen ghewórpen hadde: Waeromme wy tot lof vanden selven Koningh goet gevonden hebben het gebodt 't welck hy liet uytgaen van vrede te houden onder sijn volck hier by te voegen.

Stephanus Bathor Koningh van Polen ghestorven den 12. December/ 1586.

Het voorschreven ghebodt luyde aldus in effecte: Den Koningh sprekende dat hy de klachte maer gehoort hadde vant gheene tot Wilda was gheschiet/ dat hy nettemin oock die andere partye moeste hooré.

Doch

Stephanus Bathor Coninck van Polen, Groot-Hertoch inde Litthau, Hertoch van Russen Pruissen, Masovien etc

Loffelijck en rechtmatich ghebodt vanden Koningh Stephanus tot vasthoudinghe van Religions vrede tot Wilda / Anno 1581. in September.

Doch indient nu alsulcx ware / soude 't selfde ons ghedijen tot ongenade / sonderlinghe ten aenschou dat inde Heerlijckheden ende Koninghrijcken daermen met gheweldt / swaert ende brandt / ende niet met leeren ende goede zeden die Religie of 't ghelove heeft willen invoeren ende bestendich maecken / vele bloet-stortens / verderven / ende inwendighe Oorloghen onderworpen zijn gheweest. Omme 't welck te verhoeden / niet alleen in ghemeyne oproer (dat Godt verhoede) maer oock in prive haet ende tweedracht / wy ons verbunden erkennen : Oock mede om vlijtighe voor-sorghe te dragen / dat door ons alle goedt / 't ghemeyne welvaren ende vermeeringhe des Koninghrijcks Polen / ende Groot-Vorstendoms Littouwen (dat ons van Gode vertrouwet is / ghevordert ende ghebetert mach worden) daer inne wy doch niet ghebreckich en zijn / soo dat wy oock ons selfs tegen den Vyandt inden Schanssen stellen. Daeromme waer onse hertelijcke begheeren ende wenschen wel / dat alle Inwoonderen ende Stenden eendrachtelijck eenen God presen / ende eenmoedelijcken den ouer ouden Catholijcken Religie toeghedaen waren : Maer want van God selfs voorseydt ende verkondighet is / dat inde laetste tijden des Werelts ergherniessen moeten zijn / soo en wilden wy niemanden met ghewelt ten geloove dwingen / maer willen na vermogen onses Eets allen den Staten / so wel vande Kroone van Polen / als van 't groot Vorstendom van Littouwen in onsen gelucksaligē Kroningh gedaen / vrede ende eendracht onder den twistigen om de Religie houden / en̄ eenen yegelijcken daer inne beschermen ende hantvesten / ende willen daeromme oock sulcken verbontenisse onses Eedts ghestadelijck betrachten ende voor ooghen hebben / ende eenes yeghelijckens conscientie int ghelooue den Almachtighen God bevelen te oordeelen / aengemerckt onsen Koninghlijcken persoone betaemt Religions vrede te beschermen ende te onderhouden : Ende dit niet alleen overmidts de verbintenissen by ons ghedaen / maer oock mede om dat ons sulcks van alle de Staten van beyde de voorschreven Heerschappijen is opghelegdt. Volghens 't welck wy oock die van ons herghekomen onderscheydelijcke ende niet eenstemmighe luyden inde Religie deses Rijcks / in haren ghelooue ende aendacht tot noch toe gedoocht hebben ende gheleden.

Daeromme wy bevelen / dat ghy dese onse meyninge so haest u dese onse brief ter handen komt / sonder vertreck opentlijcken in onse Stadt Wilda opten Marct ende straten doet uytroepen / op dat sich een yeghe-

1587. yegelijck in allen dinghen na ouder ghewoonten / soo die tot op dese tijdt toe / van onse geluckfalighe regieringhe af / onderhouden is gheweest / vreedsamelijck drage / ende geen oorsake en geve tot eenighe beroerte. Maer so yemandt sulcken gemeenen vrede verstoort moetwillichlijck / ende oproer aenricht / den selven sal yeghelijck uwer / onder wiens Jurisdictie hy is ghesèten / volgens uwen Ampt ghevanghen nemen / tot dat ghy wijder bescheyt sult hebben / ende ons daer van verwittighen. Daerom zy dit geschiet op verlies van onser ghenade / onsen eyghentlijcken ende toeverlatigen wille. Datum uyt onse Kryghsleger voor Pleskou des Maents September / Anno 1581. Onder stondt / Stephanus Rex,

Ter zijden lager stondt / Wenceslaus Agrippa. 1587.

Hier nae begonste nochtans den Koningh dese onpartijdichheydt te misbruycken / met Jesuyten in te planten / ende die Ghereformeerde Religie te dempen / als onder andere tot Righe in Lyflandt / daer groote beroerten opghestaen waren / ende als hy die meynde te kastyden / soo gaf sijn doodt haer oorsake van blyschap.

Desen Koningh werdt een Epitaphium ofte Graf-schrift vanden Cancelier van Polen ghemaeckt / waer inne hy sijn leven ende wandel met sijn feyten seer klaerlijck beschreven heeft / 't welck wy goedt ghedocht hebben voor de Latijnisten hier by te voughen.

EPITAPHIVM
REGIS POLONIÆ.

Grafschrift des Koninckx van Polen.

STEPHANVS Magnus Rex Poloniæ Magnusq; Dux Lythuaniæ,
Princeps Transilvaniæ,
Victor, Triumphator, Pater Patriæ,
Stephano Palatino, Catharinaque Telegdia,
Natus anno 1533. V. Calend. Octobr.
Excessit 1586. Idibus Decembr.
Regnavit annos decem, Menses x11. Dies x11. Indicia consilium,
Livoniam, Poloniamq; : Provincias recepit,
Fines Lithuaniæ latissimo Velisiensi agro adjecto protulit,
Perterritis, Mechivete primum ac deinde Aschlamo, Chereis,
Tertarorum Chamis,
Podoliam pacatiorem, cultioremq; reddidit,
Amurathem, Turcarum Imperatorem.
Ut Tartaro pacem legatione missa peteret,
Et Benderia à Kosacis deleta, nil moveret,
Novaq; castella finibus imponi pateretur
Opinione virtutis permovit continuitq; :
Stipendium majus Transsylvaniæ Imperium ineunti Sigismundi Fratris filio impuberi:
Imponere molientem deterruit.
Ianiculam Valachiæ Regulum, ob injurias quas vicinæ nobilitati
Intulerat, dejicere adegit.
Thesaurosq; qui cum ipso Valacho in potestatem suam venerant, repetentem sprevit,
Omnium Regum, Principum, ac Populorum, Nationumque cum ora in se convertissent,
Majora pro Re hac publica & Christiana animo agitans,
Ac imprimis Moscoviam Poloniæ, Lithuaniæq; aggregare studens, sextâ die subitò extinctus est.
O Mors invida,
Non extinxisti virtutem Batoream,
Immortalis est.

STEPHANO Poloniæ Regi, Victori, Triumphatori, pio, Patri patriæ, &c. Joannes de Samoiscio, Cancellarius & summus Dux exercituum Regni, &c. Vitâ quam saluti gloriæque ejus, omnibus bellis periculisque denoverat, Deo, non se ita volente, superstes, has lachrimas cum Chriseli de Bathorea, Uxore sua, Regi, patrono affinique suo fundit:

Viveres Stephane, Maxime vivires,
Nec Polonia, Ungariaque ac
Nomen Christianum lugeret,
Nec improbi Barbari gauderent,
Sed vivit Deus haud solito exultabunt gaudio.

Nae de doot des Konings / hebben de Staten van Polen tot Warsouwen order ghenomen op de Regieringhe / tot datter eenen nieuwen Koningh ghekooren soude wesen / ende bestemden tot den Keur den 30. dagh Junij Anno 1587. tot Waersou in Polen / alwaer de Edelen elck om 't sterckste gewapent quamen / onder andere Johan Somoiskij / den Aertsch-Cancelier / die vyantschap hadde met het gheslachte Sboroskij / mits hy by laste vanden lesten Koningh / eenen haren Broeder Samuel Sboroskij hadde doen onthalsen.

Competiteurs vande Kroone van Polen.

De Competiteurs ofte Vrijers van dese Kroone / waren eerst die van 't Huys van Oostenrijck / Ernestus / Matthias ende Maximiliaen / Keyser Rudolphus Broeders / die gerecommandeert ende ghevordert werden by den Keyser / den Koningh van Spaengien / den Paus / ende andere Vorsten / oock van veel Poolsche Meesters / ende meest van het gheslachte Sborofskij.

Kroone van Polen op den Keurdagh tot Waersouwen / den 30. Junij 1587.

Ten tweeden wasser inden keur Sigismundus / die Sone was van Johan Koningh van Sweden / ende van Katharina de Dochter van Sigismundus Lagellonicus / Koningh van Polen / die gherecommandeert wert van sijn Moeye / de Koninginne Weduwe van Polen / als die behoorde na sijn Grootvader te succederen.

1587. Den derden Vrijer was Theodorus/ den grooten Vorst van Moscovien / dien midts hy beloofde alle sijne groot Landt van Moskovia tot de Caspissche Zee toe / onder de Kroone van Polen te brenghen/ seer vorderde den Edeldom van Lijflandt ende andere.

Ten vierden werdt een Piastus / ofte andere Onderdanen der Kroone voorgeslaghen : oock des lesten Koninghs Broeders Sone/ Vayvode van Transilvanien Sigismondus Battor / die den Turck seer recommandeerde.

Sigismundus ende Maximiliaen / beyde ghekoozen Koningen in Polen / in Augusto.

Alle de aenbiedinghen ende Ambassaten ghehoort zijnde / is den Adeldom seer verdeylt gheweest / ende ten lesten in Augusto een deel / daer Samoiskij ende de meeste Bisschoppen mede stemden / verkoozen Sigismundum van Zweden / de andere verkoosen Maximiliaen van Oostenrijck. Beyde dese werden conditien voor-geslaghen van haer verkiesers / die sy aen namen ende beloofden/ende maeckten haer reede de Kroone te ontfanghen/ elck vande sijne ghesoliciteert / ghenoyt ende ghestijft wesende / dies elck den anderen schrijvende waerschouden/ van in sijn Rijcke niet voor te nemen/ oft sy souden hem met ghewelt wederstaen.

Maer Sigismundus een Jonck Heere van 21. Jaren/ gheboozen Anno M.D.Lxvj. den xx. Junij/ is langs Danswijck in Polen ghekomen/ desghelijck oock Maximiliaen / met eenen Legher volcks inder haest vergadert/ende belegerde de Stadt van Waersouwen / daer hem den Aerts-Cancelier Samoiskij in hiel / van wegen den Zwedischen Sigismundus/ ende als Overste Hooftman van Polen die defendeerde / ende ten lesten heeft hy Maximiliaen daer van gheslaghen/ die veel Volcks ende Gheschut verloor / waeromme hy aftrock nae de Frontieren van Silesia/om hem te stercken. Daer nae dede Sigismundus sijn Triumphante Inkomste inde Hooftstadt van Krakouwen/ ende werdt aldaer ghekroont den seven-en-twintichsten December / Anno 1587. met Name Sigismundus de derde. Die troude Anno 1592. den lesten Mey/ Anna van Oostenrijck/ die gebooren was den sesthienden Augusti An. 1573. vanden Aerts-Hertogh Karel van Oostenrijck/ ende een Dochter van Beyeren/die een Dochter was van sijn Suster. Ende dese Anna heeft hem een Sone ghebaert den 19. Mey/ Anno 1595. Ladislaus ghenoemt. 1587.

Sigismundus wordt ghekroont Koningh in Polen / den 27. December/1587.

Alsoo den eersten Sone vanden Hertogh van Savoyen was gebooren Anno 1586. werdt hy gedoopt den twaelfden Mey/ Anno 1587. ghenoemt Philips Emanuel.

Twee Sonen in Savoyen ghebooren.

Ende Anno 1587. was ghebooren den tweeden Sone den achtsten Mey / eer den eersten ghedoopt was/ende ghenoemt Hector Amadeus.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Derthiende Boecks.

Het Veerthiende Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Veerthiende Boeck.

N 't Veerthiende Boeck wordt verhaelt den twist ende achterdenckē/ die tusschen den Grave van Leycester/den Grave van Hohenlo / eñ met het inlants krijghs-volck gesproten is / mits dat het krijghs-volck beschuttinghe aen Hohenlo versochten. Tot Utrecht viel oock tweedracht. De Prince van Parma krijgt Woude. Stanley levert Deventer : alsoo levert oock Jorck de Schansse van Zutphen aen Parma. Dies de Landen den Prince Maurits het opperste bevel gheven / ende schrijven aen Leycester een Beklagh-brief/ die qualijck genomē wert: Waeromme den Vrijheere van Buchorst in Hollandt ghesonden wordt / dien sy klachten over Leycester mede geven. Groote Dierte/Peste eñ Wolven/zijn inde Landen die onder 't gebiet zijn vanden Koning van Spaengien : Daerentegen Neeringe eñ Weelde inde Vereenighde Landen/die wel met 800. Schepen Oostwaert op Neeringe uytvaren. Fransoys Draeck doet twee Voyagien uyt Engelant tegen Spaengien/eñ Thomas Candis eene rontom des Weerelts kloot. Haultepenne wert vanden Grave van Hohenlo geslagen/eñ Gelre van Baddon den Schot aen Parma gelevert. Sluys van Parma belegert/eñ hart beschoten zijnde/ geeft hem over. Leycesters beklagh ende Brieven aen Junius/over sijn authoriteyt: 't welck de Staten veroorsaect hem te vertoonen haer Souveraine Authoriteyt/na 't verlaten vanden Koningh van Spaengien / eñ hoe sy de sijne verstondē: eñ sy soecken Hohenlo met hem te reconcilierē. Leycester laet een Verklaer in Druck uytgaē/ daer in hy hem over de Staten beklaegt: Daer de Staten op antwoordē/ betoonende haer hooge authoriteyt/met de forme van Regieringe der Ridderschap eñ Steden/die de Staten eñ Landen presenterē. Leycester vander Koninginne weghen / proponeert Vrede-handelinghe met Spaengien /

't welck

1587. 't welck de Staten weygeren: Daer by wort verhaelt des Konings van Denemerckens tusschen-handelinghe van Vrede door Rantzou / die de Staten oock ontseggen: Dies hy daerom ghestoort zijnde/doet de Hollandtsche Schepen die nae Oostlandt door de Sonte varen/dertich duysent guldens afnemen. Vreese van vorder oneenicheydt / doet de Kercken / oock die van Utrecht aende Staten schrijven/die beyde beantwoort worden. Conspiratie tot Leyden/om de Stadt Engels te maken/wort gestraft. In Engelandt diversschelick eñ wel de Nederlantsche saecken overleyt zijnde/doet de Koninginne Leycester t'Huys ontbiedē/ eñ sijn Gouvernement resigneren. Meppel wort genomen. De Heere van Dhonou treckt met een Heyr in Vranckrijck/voor den Koningh van Navarre/ maer door quaet beleyt/wort hy daer weder uyt gedreven: Dies niet tegenstaende/den Koningh van Navarre den Hertog van Joyeuse verwint ende verslaet. Vande Guysianen eñ Bontgenooten/wort den Koning uyt Parijs gedreven. Marten Schenck neemt de stadt Bonne in/ 't welck van Parmas wegen weder belegert/ eñ weder overgegeven wort. De Koninginne van Enghelandt stelt anderwerf Vrede-handelinge voor: dies de Staten anderwerf resolutie ter contrarie bewijsen. Het Garnisoen tot Medenblick muytineert / ende wort ghedwongen/ oock 't Garnisoen van Geertrudenberge ende andere/worden met gelt gestilt. Russel/ den Gouverneur van Vlissingen wort met de Staten oneens/ende stijft de Garnisoenen in Campvere ende Armuyden teghen de Staten / dan ten lesten / uyt vreese vande komste der Spaensche Armade / worden die Capiteynen verlaten ende gecasseert/dies versoecken sy te vergeefs recompensie byde Koninginne/ die nae rijpe deliberatie/alomme soeckt de Landen te bevredigen/ ende de Engelsche met de Spaensche Commissarisen/tracteren tot Borborgh op den Vrede te vergheefs / verstoort by de Spaensche Armade. Maximiliaen van Oostenrijck wordt in Polen gheslaghen. Den Koningh van Denemercken sterft. 1587.

Alle dit is ghescheidt binnen ofte ontrent een Jaer tijdts/onder 't Gouvernement vanden Hertogh van Parma/ende den Grave van Leycester/ Anno M. D. Lxxxvij. ende M. D. Lxxxviij.

In den voorgaenden Boeck hebben wy verhaeldt/ wat inde Vereenighde Landen/onder de Regieringe vandē Grave van Leycester uytgerecht is: Nu sullē wy verhaelen wat miscontentement de Landē gehadt hebben / ende hoe daer uyt-ghevolght is grooten tweedracht.

In 't eerste/ alsoo Leycester aenghenomen werdt voor Gouverneur Generael / is den Grave van Hohenlo versocht / om dat hy by het Krijghs-volck meest vermochte/ (onder wiens gebiet sy meest stonden) dat hy die wilde beweghen om nieuwen Eedt aen Leycester te doen / die ghemeynlick altijdts sulcx weygheren/ten zy dat sy afrekeninghe/betalinge/ofte andere beleeftheden bekomen. Hy heeft 't selfde nochtans te wege ghebrocht/ op belofte dat hy haer in alle voorvallende swarichedē voorstaen soude eñ maintinerē/op den Voet als sy waren ten tijden vanden Pr. van Orangien loflicker memorie/ende niet erger.

Hohenlo beweecht het Nederlants Krijghsvolck Eet te doen aē Leycester.

Als nu Leycester het Regiment Krijgs-volck/van wijlen den Colonel Haultain Gouverneur van Walcheren/hadde gegeven aendē Heere Philips Sidney/ Gouverneur van Vlissingen/soo hebben meest alle de Colonellen over het Krijgs-volck / die alsdoen warē/ Graef Philips van Nassouwen / Graef George Everhardt van Solms / den Grave van Oversteyn/ met meer andere Heeren eñ Edelen/alle Overste over Peerde-volck eñ Voet-volck/ tot 22. toe / van wegen het Krijs-volck haer seer gebelcht/vreesende dat elcke Natie na de ghewoonte/ onder sijn Regiment niet en soude geavanceert worden/nae yeders qualiteyt ende verdiensten / als een Sargiant tot Vendrich / een Luytenant tot Capiteyn / een Capiteyn tot Overste Luytenant/ende die selve tot Colonel/ wagende haer leven/op dat sy also allenskens mochten opgetrocken worden. Waeromme sy aenden Grave van Hohenlo een Requeste ghepresenteert hebben / om voor haer te intercederen byden Grave van Leycester / ten eynde sy nae sijn beloften souden mogen getracteert wordē/ op den ouden voet als sy waren ten tijde van wylen den Prince van Orangien / ende dat d'een Natie onder d'ander niet vermenget en soude werden/ ofte dat hy haer afrekeninge ende betalinge bevorderē soude/ op dat sy gheen verwijt van Ruyters ende Knechten en behoefden te hooren / beklaghende dat alreede een Nederlandts Regiment / eñ andere vacerende Ampten eenige uytlandische ghegheven waren/ 't welck sy seyden te strecken tot haren nadeele/ als oftmen haer soo wel niet en betroude als te vooren.

't Krijgsvolc der Gheunieerde Landē versoecken door Hohēlo gehouden te worden in haer oudt gebruyck.

Dese Requeste by Hohenlo ontfangē zijnde/heeftse terstont Leycester voorgedraghen / die de selvige seer qualijc nam/ achtende de selve meer van Hohenlo eñ d'ander Oversten selve te komen/ dan andersins: Welck achterdencken groote verbreemdinge gecauseert heeft onder de Krijghs-oversten / te meer als sy sagen Garnisoenen veranderen / verleggen ende uyttrecken / sonder advijs ende wete vāde Gouverneurs der Provintien ende Krijghs-Oversten / met wiens wete ende middel sulcx ghewoon was te gheschieden/ eer Leycester die voorgaende ample macht gegeven werde / oock dat Leycester sijn favoriten ofte goedtgunders Enghelsche / alomme inde veste / eerlijckste ende profijtelickste Garnisoenen leyde / ende scheen nae het verlies vande stadt Grave/ het Nederlantsch Krijgs-volck te verachtē/ als oftmen op haren dienst ende vroomheydt/gheen fondament maken mochte/ alsoo doen verbreydt werdt by Brieven/ door eenighe Overste aen Leycester ghescreven ende ghedruckt/

Jalousien tusschē Leycester eñ het Nederlants Crygsvolck.

1587.

inhoudende / men moeste hem alleenlijck op de Engelsche vroomheydt betrouwen: welcken Brief inde Engelsche groote Chronijcke tot Londen ghedruckt werde: ende Leycester hadde aen Hohenlo ghesepdt/ dat hy vreesde / dat alle plaetsen daer Nederlandtsch Krijghs-volck in ware / lichtelick souden overgegheven worden.

Leycester veracht 't Nederlants krijghs-volck.

Daer nae isser eens over Tafel twist tusschen Hohenlo ende Sire Edward Norrits ghevallen/des Oversten Jan Norrits Broeder / waer over dat Edward Norrits sondt aen Hohenlo seeckere Cartellen ofte Beroep-brieven / om met hem lijf om lijf te campen / terwijle hy noch kranck lagh / van sijn quetsure die hy voor de Schansse van Zutphen ghekregen hadde: 'T welck Hohenlo seer qualijck nam/ als van sijn minder/ pretenderende dat geen soo simpelen Capiteyn en vermochte / op verbeurte van sijn lijf/ diergheljjcke Beroep-brieven te senden/ dan met voorweten ende consent der Hooger Overheyt: ende om dat Leycester sulcx toe-liet / belchde hy hem daer over seer/ gestijft door dien de Staten selfs daer tegen waren. Diergeljjcke dingen meer zijn te lesen in een Apologia des voorschreven Grave van Hohenlo/die gedruct is tot Leyden.

Twist tusschē Hohenlo ende Sire Edward Norris.

Boven dien beklaechden hen de Staten vande Landen over Leycester/ dat hy eenige Achter-raden meer gheloove gaf dan den Landt-raedt/ als waren Jaques Reingault / die eertijdts vande Finantie-Kamer van Brussel gheweest was/ ende seer suspect/ ende eenen Steven Perret/ met sommighe anderen/ ende veel onervaren Enghelschen / door wiens naeraedt vele goede Resolutien vande Landt-raden omgestooten werden.

Leycester ghebruyckt achter-raden van suspecte lieden als Reingault/ etc. oprechtende een Raedt van Finantien.

Considererende mede daer by/dat Leycester eñ alle de sijne haer in als openbaerlick droeghen / min ofte meer/ als ofst de Koninginne van Engelant de Souverayniteyt der Landen aen-ghenomen hadde/eñ hy haren Stadthouder ware / eñ dat de authoriteyt der Staten Generael niet verder by hem ende den sijnen erkent worde te strecken/dan om nootlicke voor-raet van Gelde eñ diergelijcke saken te besorgen:het welcke aen sijn maniere van procederē/ ende uyt sijn overgegeven Schriften genoech mochte blijcken. Waer toe meest alle de Engelschen ende veel Nederlanders oock stemden/ hopende dat daer door de Koninginne soude beweecht worden de Souverainiteyt aen te nemen / ofte te stabileren sulcken volkomen authoriteyt inden persoone vanden Grave van Leycester / als sy noodich achten soude/ om de diversiteyten vande humeuren deser Landen te bejegenen.

Leycester draecht hem als of de Koninginne van Enghelant de Souverainiteyt hadde aengenomen.

De Staten Generael veel vorder de saecken insiende/ ende hebbende noch kleyne ervarentheydt van Leycesters qualiteyten / wilden de Souverayniteyt ofte haer behoorlicke vrijheydt alsoo niet overgeven/ ten ware de Koninginne de Souverayniteyt volkomelick aenname/ ende den Toom vande Opperregieringhen selve in handen houden / waer over sy by de Ghemeynte alomme in groote op-spraecke gekomen zijn/ ende ghescholden voor Lorren-drapers/ ende die niet waren wettelick ghedeputeert/het welcke sy moesten patientelick verdraghen / ten respecte ende aensien vande eere die sy de Majesteyt van Enghelandt ende de Excellentie van Leycester waren toe-draghende: Waeromme sy oock dickmael haer redenen ende onschult by de Ghemeynte moesten verborghen houden / ende niet segghen waer haer den schoen wrongh / daer uyt mede alderhande confusien begosten te groeyen.

Opspraecke teghen de Staten.

Tot Utrecht is oock grooten twist in 't Gouvernement des Stifts ende des Landts ghevallen / eensdeels vermenght zijnde mette Religie / want alsoo die Provintie bestaet van drie Staten / als de Gheestelicke / dat Ridderschap ende de Steden / soo hebben de twee leste Staten / de Gheestelicke willen uytsluyten / soo dat sy daer over een groot deel vande beste Borghers ende Magistraten uyt der Stadt gheset ende ghebannen hebben / waer onder waren Meester Floris Thin/een Man die de Landen grooten dienst ghedaen hadde / Niclaes van Zulen/Heere van Drakenborgh / Schout / Floris Heremale / Johan Robbertsen van Dreunen / Aelbert Foock/

Tweedracht tot Utrecht/ ghestijft by Leycester/ bannen haer mede Borgers.

met meer anderen / tot wel tsestich toe / alle notabele Ingheseten / ende hebben een Brabander Gerard Prouningh/ ghesept Deventer / ende ander vreemde in 't Gouvernement ghestelt, 't welck Leycester ghenoech bevestichde / onder de hant haer hope gevende/ dat de Koninginne de overste Heerschappije vande Landen aenveerden soude/ ende haer beschermen: waer door sy haer genoech affonderden vande Landen van Hollandt / contrarie de Unie / in veel deelen aenhanghende den Grave van Leycester/ dien sy schreven den sesten September 1587. haer ontschult doende vande onweerdicheyt die men hem aen dede/ eñ dat wy gantschelick verwierpen eñ disavoueerden alle 't ghene dat de Ghedeputeerden vande Generale Staten gedaen hadden sijne authoriteyt betreffende/ soo met haer Brieven vanden vierden Februarij / (daer van wy verhalen sullen) als andersins / oock alle quade rapporten van Vrede-handelinghe / ende aenbiedende alle haer vermogen/ tot herstellinge van sijn authoriteyt: Oock inwillichden sy hem alle haer contributien in klare suyvere Penninghen / soo dat daer niemandt van soude disponeren / dan alleene Sijn Excellentie met sijnen Raedt: Dies Leycester henlieden seer voor-stondt ende veel toegaf. Pretenderende by sulcke jonstighe goedtwillicheyt/ sijn Koninginne te persuaderen de Souverayniteyt aen te nemen / ende dat sonder eenighe harde ofte sware conditien / bindende de Landen rijck ende machtich ghenoech om d'Oorloghe uyt te voeren / soo hy sijn gheprętendeerde absolute authoriteyt mochte bekomen sonder restrictien / dat welcke de Staten merckende / gaf achterdencken dat het mochte uytvallen ten lesten / alsoo het metten Hertogh van Anjou ende Brabandt gedaen hadde.

Ontkennen den handel vande Generale Staten / vorderende Leycesters authoriteyt.

Vreese der Staten over Leycester.

Om dese querellen eñ jalousien ofte misverstanden te weeren / waren ontrent dese tijdt tot Londen in Enghelandt de Ghesanten vande Staten / alsoo wy hier voorē ghesept hebben / met den welcken slappelicken ghebesoigneert worden / midts de doodt vande Koninginne van Schotlandt / daer over sy de Koninginne eenen langen tijdt so gestoort vonden / tegen haren Raedt ofte Raedts-Heeren / datter niet konde geresolveert worden. Tot haerder eerster aenkomste was gheordineert / dat den Heer Baron van Buchhorst/een gheleert ende verstandigh Raedts-heere / in Hollandt soude ghesonden worden / om alle misverstanden eñ jalousien ter neder te legghen/ ende soecken een yeder contentement te gheven. Maer alsoo daer over ghevael het voorsz misverstant tusschen de Koninginne ende haren Raedt / ten respecte vande executie der Koninginne van Schotlandt / soo was sijn reyse uytgestelt tot den 23. Meert/ dat hy mette Ghedeputeerde der Landen vertrock.

Ghesanten der Staten in Engelāt.

Ende hierentusschen zijnder gebeurt verscheyden ongelucken in Nederlandt/ die de voorschreven querellen ende jalousien seer vermeerdert hebben/die wy hier nae verhalen sullen.

Den Hertogh van Parma heeft hem desen Winter seer gesterckt van volck eñ gelt; hy heeft de Staten van Artoys / Henegouwe ende ander vergadert/ gelt eñ schattingen geeyscht eñ oock bekomen / mitsgaders oock versch Krijghs-volck van Spaengiaerden eñ Italianen / waer mede hy in Januario trock na een Kasteel ofte Huys/ toebehoorende den Marckgrave van Bergen/ geheeten Wouwe/ een mijle van Bergen op Zoom in Brabant gheleghen/een stercke plaetse / 't welck hem een Fransoys Capiteyn genaēt Marschant / een Provensael / die inde stadt Grave eertijts gelegē hadde/ overleverde den 17. Januarij/ mits daer vooren genietende thien duysent guldens/ eñ het Krygs-volck drie maenden Solts. Den voornoemdē Capiteyn Marchant hadde questie met den Capiteyn Fremijn/ dien hy inden Hage seer beschuldicht hadde/ eñ terwijle dat Fremijn om hem te ontschuldigen na den Hage getrocken was / so verkocht hy dese plaetse: Ende hoewel datter achter-dencken over hem was/ soo en konden de Staten geen ordere daer in stellen/ midts de Acte van restrictie des Graven van Leycester, daer van wy vooren verhaelt hebben / eñ waer mede hy het ghebiedt over de Gouverneurs der Steden ende plaetsen aen hem behielt.

Parma verkrijcht ghelt ende volck.

Het Slot van Wouwe aen Parma verkocht / dē 17. Januarij/1587.

1587.

Tot

1587.

Sire Willē Stanley conditien/ wesen ende verraderye.

Tot Deventer alsoo wy ghesepdt hebben / was by Leycester als Gouverneur ghelaten Sire Willem Stanley/ met twaelf hondert te Voete ende ontrent twee hondert Peerden / soo Enghelsche als Yrsche/ ende dat tegen den wille ende vertoogh der Staten/ mits hy eertyts den Spaengiaerden gedient hadde: Maer Leycester hadde soodanige groote opinie van hem/ dat hy den Landen voorsloegh/ hem Generael over alle het Krijghs-volck te maken. Hy was van goeden Edelen gheslachte in Enghelandt/ daer Wijf ende Kinderen hebbende / ende noch sijnen Vader levende / dien hy Wijf ende Kinderen liet onderhouden: Ende men seyde dat hy mede was vande Conspiratie gheweest / tegen de Koninginne van Enghelandt / om de Schotsche Koninginne aende Kroone te brengen/ ende die conspiratie ontdeckt zijnde vreesde hy dat hy ergens mochte beticht wesen/ 't welck de andere Conspirateurs nochtans niet en deden/ overmits hy haer stuck alsoo niet wel doenlick gevondē en hadde: Maer het schijnt dat dese vreese hem nae andere saecken heeft doen trachten. Want als hy nu Gouverneur tot Deventer was / heeft hy met Roelant Yorck / Overste inde Schansse van Zutphen ghehandelt / ende alsoo voorts met Taxis den Gouverneur van Zutphen / om hem de Stadt over te leveren / midts datse hem daer voor een goede recompense souden doen hebben : ende om dat te weghe te brengen / wel wetende dat Deventer een groote stadt was / ende dat alle het Garnisoen tot sulcken verraet niet en souden willen verstaen / soo heeft Stanley begost te krakelen mette Borghers om betalinghe/ hoe wel hy niet veel ten achteren was / mits dat hy korts een Maendt gagie ontsangen hadde.

De Borghemeesters vā Deventer merckende Stanley opset / adviseren de Staten die middelen te vergheefs sochten.

De Borghermeesters (sijn onderhandelinge met Taxis ghewaer geworden zijnde/ ende ander suspitien hebbende) advijseerden dat den Raedt van State/ ende versochten dat hy mochte van daer ghelepdt worden: Maer den Raedt/ofte ooc die Gouverneurs Provinciael (mits Leycesters Acte van restrictie voren verhaeldt) en konden hem niet dwingen ofte doen ghehoorsamen/ sonder expres bevel van Leycester / dat uyt Engelant te halen was / waer toe Stanley wiste datter weder ende windt dienen moeste. Leycester wert daer van Meester Wilcks gheadviseert vanden 14. Decembris/ maer het en werdt in Engelandt niet gelooft.

De Staten gheenen anderen raedt wetende / versochten den Generael Norrits nae Deventer te trecken/ ende met hulpe vande Borghers / hem Meester vande Stadt behendelick te maecken / versekert wesende van een goedt deel der Soldaten / die van hem gewaerschout zijnde / hem souden moghen byvallen/ belastende den Borgemeesters soo langhe stille te wesen. Maer als Norrits nu op wege was ē Stanley dat vernam / is hy 's avonts den 28. Januarij uyt der Stadt gereden/ sijn Volck ende Capiteyne waerschouwende dat de Borgherije haer dochten te overvallen/ om dat sy haer betalinge eyschten: waeromme hy haer wilde verseeckeren / met wat meer Garnisoens inde Stadt te brengen / ende de Borgerye selve te dwingen haer betalinge te schaffen : Daeromme bestelde hy dobbel Wachte aende Poorte / van sulcke als hem toegedaen waren.

Stanley levert Deventer aen Taxis voor den Koning den 29. Januarij.

Als hy aldus teghen den avondt uytghereden was / is hy 's morghens ten vijf uren voor den dage weder gekeert met hem brengende Taxis den Gouverneur van Zutphen / met ses hondert te Voete / ende dry hondert Peerden/ die terstondt noch in 't doncker in quamen, de Stadt innamen/ ende die besetten.

Stanley publiceert ende excuseert sijn verraet.

Stanley dede terstondt 't selve kondich maken/ soo aende Magistraet / als aende Borgherije / ende oock aen sijn Krijghs-volck/ excuserende dat hy gheen verrader en konde ghescholden wesen / midts dat hy rechtveerdelicken den Koningh van Spaengien sijn Stadt ende goedt overleverde / daer hy over langhe in sijn conscientie toe beweecht ware gheweest / met diergelijcke redenen meer. Daeromme soo wie van sijn Krijghs-volck daer in dienste blijven wilden / die souden van eenen liberalen Koning goet onderhoudt hebben/ andere mochten vertrecken : Waer over den meesten-deel/ die meest Yrsche waren in dienste bleven, daer toe met eenige Maenden solts beschonken zijnde. De Borgers werde haer geweer afghenomen ende toe-ghelaten te vertrecken / waer onder twee Predicanten waren met Taxis Paspoort. De Borgherye wert niet gheplondert om ander Steden aen te locken/ maer eenige Huysen alleen/ als des Predicants ende noch sommige andere.

1587.

Stanley treckt nae Spaengien.

Stanley sondt dre van sijn Vaendelen tot Zutphen/ Steenwijck ende Oldenzeel / ende hy bleef met de reste noch als Gouverneur binnen Deventer ende daer nae vertrock hy nae Spaengien.

Roelandt Yorck Vaet/ levert de verraderye.

Roelant Yorck / Gouverneur inde Schansse van Zutphen / was oock van Leycester daer ghestelt/ met acht hondert te Voete/ ende hondert Paerden/ tegen den danck vande Staten / als een dobbel Verrader hem achtende. Hy was van Londen gheboren van eerlijcke Vrienden/ ende hadde de Staten langhe ghedient/ hoe wel noyt ten besten betrout. Hy was tot Ghendt Lieutenant Colonel gheweest van Jan van Imbijse Voor-schepene / metten welcken hy geconspireert hadde Dermonde ē Gent Parma over te leveren : Waer door Imbijse onthalst/ ende hy tot Brussel gevangen ghevoert werdt /, alwaer hy ten lesten / door het over-gheven van Brussel verlost werde, ē sints by Parma ghebruyckt te Water inde Riviere vande Schelde, aende Succate ofte Brugge voor Antwerpen. Daer nae is hy door Vrienden (die hy uytmaeckte) ghereconcilieert / ende in Engelandt met groote reputatie ghekeert : Van daer is hy met Leycester in Hollandt ghekomen / ende werdt door Sire Philips Sidney soo verheven / ende by sijnen Oom Leycester in soo grooten credijt ghestelt / dat hem / teghen alle remonstrantie der Staten / de bewaringe vande voornaemste hoogh-nodige schansse van Zutphen betrout is geweest.

De Schansse van Zutphen by Yorck aen Parma ghelevert den 29. Januarij.

Ten selven daghe heeft hy het over-leveren van Deventer sijn Volck aengesept/ende wijs ghemaeckt dat het voor haer verlooren arbeyt ware daer te blijven / radende dattet beter was beloominghe vanden Koningh te nemen : waer over sijn Krijghs-volck de Vaendelen vande stenghen hebben gherucht ende gescheurt / ende twee Nederlandtsche Vaendels ontliepent / oock andere mede / elck nae sijn ghesintheyt. Maer Yorck selve tooch binnen Zutphen / alwaer hy vanden Koningh gheloont is / ende met Stanley eenen tijdt lang ghenoegh veracht geleeft heeft/ ende is daer na ellendelicken ghestorven ; alsoo verkreegh ende besette Taxis die Schansse.

De Generale Staten manlicke Resolutie / committeren den Prince Mauritz tot het Gouvernement Generael.

Het verlies van dese Stadt Deventer / ende vande Schansse van Zutphen / heeft de Vereenighde Landen in groote vreese/ droefheyt ende bekommeringhe ghebrocht / vreesende dat alle de Enghelsche die in d'ander steden ende sterckten lagen / 't selfde mochten doen / als de Fransoysen ten tyde vanden Hertogh van Anjou ende Brabandt / op eenen dagh bestaen hadden te doen. Daeromme hebben sy terstondt een t'samenkomste / den sesten Februarij inden Haghe bescheyden / ende een goede resolutie ghenomen van den moet niet verloren te gheven : maer om alles te remedieren/ hebben sy met een manlijck ghemoet belast/ uyt krachte vande Souverainiteyt die hen competeerde / den Prince Mauritz van Nassouwen / Marquis vander Vere / Vlissingen/ &c. ghemaeckt by Provisie / ghestelt ende verklaert boven sijn Admiraelschap Generael / ende Gouverneurschap van Hollandt / Zeelandt ende Vrieslandt / nu Gouverneur Generael inde absentie van Leycester/ ende den Grave van Hohenlo (om sijn jonckheyt sijnen Luytenant / met last ende instructie / van voor te staen de

Hohenlo Lieutenant Generael ghestelt.

Preeminentien Rechten Privilegien ende Welstant der Landen / Steden ende Inwoonders/ mede de exercitie van Ghereformeerde Religie/ ē te trachten om te veroveren ende reduceren de Provintie van Utrecht/ onder sijn Gouvernement aen Hollandt &c. Voorts Justitie te administreren / by advijse van Presidenten ē Raden/ ende mede alomme te mogen de Wetten ende Magistraten versetten/ Borghermeesteren ende Schepenen/&c. nae ouder gewoonte: ende voorts te doene / al wat den Gouverneur Generael vermochte te doene / alles by provisie / midts den tegenwoordigen noot. Ende boven al sal presentelicken mette Gedeputeerde Raden sorghe draghen

1587.

over de noodelicke Garnisoenen/ versekertheydt der Provintien/ Steden ende sterckten/ Zee-havenen eñ stroomen: bevelende alle Overste Colonellen ende Capiteynen (principalick die stonden onder de betalinge der Landen) hem Eedt van getrouwicheyt eñ dienste te doene: Ende tot dien eynde sonden sy alomme Commissarisen uyt/ niet tot verminderinghe vande eere ofte authoriteyt van Leycester / soo sy seyden / maer tot restitutie ofte reintegratie vande Provintiale Gouverneurs die teghen het oudt gebruyck ende Rechten vande Landen / schenen vermindert ende verkleynt te wesen. Daer mede versekerden sy terstont de principale Steden / eñ vonden dienst ende ghetrouheydt in d'ander Enghelschen. Nochtans groeyde daer mede onder 't ghemeyn volck sulcken walgen ende opsprake tegen den Enghelschen/ dat de Staten daer tegen met een Placaet moesten versien/ te kennen gevende in effecte/ Dat also onder alle Natien goede ende ghetrouwe/ quade ende valsche menschen waren/ datse daeromme niet alle voor quade geacht en mochte worden / verbiedende op sekere penen vande Enghelsche Natien in dienste vande Landen wesende/ anders geen gevoelen te hebben noch te spreken/ dan dat behoorde/ met meer ander redenen.

Placaet teghen de opsprake van de Enghelschen.

In dese verslaghentheydt hadden de Ghecommitteerde der Generale Staten / een beklach-brief van date den 4. Februarij 1587. in Enghelandt aende Majesteyt/ ende principalick aen Leycester ghescreven / daer mede sy vertoonden den armen stant der Landen / ten eynde datter te eer mochte in voorsien worden: Welcken brief wy niet en hebben konnen naelaten hier by te stellen / om dat den Leser den stant vander Landen saecken te beter verstaen soude/ ende was sints oock in diversche Talen ghedruckt/ inhoudende aldus.

Staten Beklach-brief nae Engelandt ghesonden vanden 4. Februarij/ 1587.

HEt bleeck wel/ ende en ware niet noodelick te verhalen/ met wat trouwe/ waerachtighe ende ongeveynsde affectie syn Excellentie/ int Generael van haer ontfanghen ware tot syndet eerster aenkomste/ soo wel vande Provintien / als particuliere Magistraten der Steden vande Geunieerde Landen / ende hoe sy hem hadden opghedragen het Gouvernement Generael / ten aensien vande eere ende respect die sy droegen aen hare Majesteyt/ de doorluchtige Koninginne van Engelandt/ door de sonderlinge weldadicheydt / die haer belieft hadde dese Landen te toonen/ oock om de vaste hoope die sy hadden vande goetgunsticheydt ende affectie die syn Excellentie droech tot behoudenisse van haren staet.

Ende hoe wel sy gheerne gesien hadden/ voldoende haren plicht (tot behoudenisse vanden Landen / eere ende reputatie van syn Excellentie) int opdraghen des voorsz Gouvernement / dat sulcke mate ofte reghel hadde mogen gestelt wesen (neffens de macht competerende den Gouverneur Generael / nae luyt het Contract met haer Majesteyt aengegaen) waer by in goede ordere den staet des Landts/ oock de eere ende reputatie van syne Excellentie hadde moghen behouden worden: Nochtans / merckende dat zijn Excellentie t'onvreden was met eenighe mate / regel ofte instructie / naestellende alle swaricheydt/ hadden sy haer resolutie gheschickt nae de goede believe van syne Excellentie / hoe wel sy lichtelijck konden speuren / dat met sulcken resolutie een Poorte gheopent ware voor veel gierighe / ambitieuse ende schadelicke Menschen / soo wel van ingheboorene / als van buytenlanders/ om daer door haer particulier saken ende profyt te vorderen/ tot schade ende ondienste der Landen ende van zijnder Excellentie.

Dat Leycester gheweygert hadde een matighe forme van instructie op de regieringe.

Als oock dadelick sulck volck syn Excellentie hadde gestelt in mistrouwen tegen de getrouste ende gequalificeerde des Lants/ selve teghen de Staten ende Magistraten Generael ende particulier / wel wetende dat sy tot haren vermeten niet en konden komen/ soo langhe syn Excellentie soude Gouverneren nae der Staten advijs. Op dat mistrouwen hadden sy terstondt een fondament gheleyt van eenen achterraedt / door middel van welcke sy ghevordert hebben haer gierighe / ambitieuse ende oproerighe practijcken / niet teghenstaende de goede advysen ende remonstrantien des Raedts van State / der Generale Staten/ ende particuliere/ ende vande getrouste ende aensienste des Landts.

Klachte over den achterraet.

Principalijck is by sulcke Gheesten ghepractiseert het eerste misverstant/ 't welck gheresen was tusschen haer ende syn Excellentie/ noopende het munten van den dobbelen Nobel/ metten Roose van Enghelandt/ gheslaghen tot Amsterdam/ die welcke doen uytghegheven waren twee guldens meer dan haer rechte weerde/ nae advenant den loop van ander gelt: alsoo dat door het Munten van dat gheldt/ zijnde in groote menichte alsoo uytghegheven/ het Landt hadde moghen eenighe hondert duysent guldens profiteren/ tot ontlastinghe der kosten vande tegenwoordighe oorloghen: 't welck wy ghelooven dat het alleenlick tot profyte van eenighe particuliere / ende tot generale schade vande Inwoonders gestreckt heeft.

Klachte over het Munte des dobbelen Roosen Nobels.

Sy houden oock voor seecker / dat van daer oock ware ghesproten het schadelick Placaet / 't welck op de trafficque ende navigatie uytghegheven was/ ende ghepubliceert teghen den wille vande Staten/ niet tegenstaende verscheyden haer Remonstrantien/ sonder ghehoor op de klare ende blijckelicke difficulteyten daer in gevonden. Waer door de middelen zijn weder-houden/ die Godt door de natuere ende qualiteyt vanden Lande verleende / tot behoudenisse van haren state/ om haer te behelpen met toelaten van het uytvoeren van sekere goederen / die de Landen wel konden derven / ende daer den vyandt weynich mede konde gesterckt zijn.

Klachte over het Placaet verbiedende het uytvoerē op Lycent.

Door ghebreecke van sulck profijt ofte inkomste/ was belet dat den Vyandt den lesten Somer uyt den Velde niet is verdreven gheweest / 't welck licht om doene was / nae het oordeel van syn Excellentie ende een yghelicx/ soo men by tijde opghelicht hadde twee ofte dry duysent Ruyteren / ende dry duysent Duytsche Voet-knechten / in welcke hope sy nochtans waren ghehouden gheweest: Oock door de brieven van date den achtsten Mey te vooren / aen haer ghescreven / als dat zijn Excellentie extraordinare ghehandelt hadde voor een somme van hondert ende vijftich duysent guldens/ tot oplichtinghe vande selvighe/ om vroech haer te velde te begheven. Hoe nu de selvighe Krijghslieden / ende met wat practijcken (het gheldt reede zijnde) die afghetoghen ende verstropt waren/ en konden sy niet vernemen.

Klachte over het verloopē des aengenomen Krijgsvolcx.

Oock ware daer tsins de komste van zijn Excellentie inde Landen / gheen monsteringhe gheschiedt van 't Peerde-volck ende Voet-volck/ dat hare Majesteyt belieft gunstelick te accorderen tot hulpe van den Lande. Sy vonden selve by de reeckeninghe/ dat de soldye van 't Peerde-volck van hare Majesteyt/ hadde betaeldt geweest van weghen haer Majesteyt/ ten laste vande Landē/ vanden 12. November 1585. af / niet tegenstaende 't selfde Peerde-volck niet reede was om monster te passeren dry Maenden daer nae: alsoo dat het gheldt van hare Majesteyt heeft onnuttelick verquist gheweest/ inde betalinghe der selviger Ruyteren/ als oock van 't Voetvolck/ tot grooten ondienste ende schade der Landen.

Klachte over onverschenē betalingen.

Ende des niet teghenstaende / waer het Krijghsvolck soo qualick ghetracteert gheweest/ dat sy tot een ellendich ende seer armelick leven zijn ghedwonghen gheweest / tot groote koste / schade ende foule vande Inwoonderen der Landen.

Over quaet traictement des Krijghsvolcx.

Desghelijcx het inlandts Krijghs-volck hebben soo qualick betaeldt ende ghetracteert gheweest / datmen desghelijcx noyt gehoort en hadde/ duerende dese oorloghe / hoe wel de Landen noyt soo grooten contributien gheaccordeert hadden/ ende haer ghelt soo ghereet opghebrocht / waer door den staet des Lants is gekomen tot een uyterlicke confusie.

Over quade betalinghe van inlants Krijgsvolck.

Wt 't selfde fondament was oock herkomen / dat vele gheveynsde Hypocrijten ende gespaengioliseerde Gheesten/ so wel van dese als andere Landen/ hebben onwettelicken ende onbehoorlicken gestelt geweest in alle staten/ ende in verscheyden digniteyten/ credijt eñ authoriteyt/ die begonst hebben over alle de geunieerde Landen te procederen tegen verscheyden inwoonders contrarie de Rechten / Vryheden ende Privilegien der selviger / verachtende als suspect de wettelicke Magistraten der Landen ende Steden.

Onbequame persoonen in Officien ghestelt.

Sy heb-

1587.

Wettelycke Officieren afgheset.

Sy hebben oock soo vele te weghe gebrocht, dat de publijcke authoriteyt heeft afghenomen gheweest/ van sulcke dien de selvighe wettelyck toekomt / ende in haer plaetse zijn inghevoert ghemeyne persoonen/ die niet bequaem en waren om alsulcke ampten te bedienen / de welcke procederen by vanginghe ende banninginghe / sonder eenige forme van Rechte ofte declaratie van redenen / teghen de beschermers der Vryheden Rechten ende Privilegien/ ende teghen de beste geaffectioneerde totte behoudenisse des gemeyn beste ruste ende vrede des Landts.

Opsprake tegē Staten ende Magistraten.

Sy hebben oock niet beschaemt gheweest / in controversie te trecken by uwer Excellentie / eñ een yegheliecken/ den wettelicken staet ende regieringhe des Landts ende te spreecken/ oordeelen/ begrijpen/ contramineren ende usurperen nae haer eygē goetduncken/ op de authoriteyt vande Staten/ ende volghens over alle de Magistraten der Provintien / Edelen ende Steden int generael eñ particulier/ die sy representeren by de delegatie / hebbende ghepoocht by alle middelen te stellen de Provintien/ Landen ende Steden der selviger in twist ende oneenicheyt/ ende op te worpen privee persoonen / om op dē staet des Lants te impieteren ofte yet voor te nemen sonder onderrechtinghe vande oorsaken / ende oock te presenteren het transport der Landen ende Steden.

Wettelicke Gouverneurs authoriteyt afgenomen.

Voorts hebben sy oock soo veel konnen aenrichten / dat de behoorlicke authoriteyt der wettelijcken Gouverneuren is afghenomen geweest / met invoeren van andere/ contrarie de conditien ende contracten ghemaeckt met hare Majesteyt/ eñ dat de delatie des Gouvernements is in velen verdeylt/ inder voegen / dat niet teghenstaende alle Remonstrantien der Staten / ende oock de resolutien by uwe Excellentie daer op genomen/ isser ghespeelt ende gehandelt metten staet ende welstant der Landen/ nae den appetijt van sulcke die daer van geen wetenschap en hadden/ ofte openbaer vyanden daer van waren.

Steden eñ sterckten ghestelt in handen van suspecte

Ende dat de principale Steden ende Fortressen der Landen zijn gestelt/ in handen van sulcke / die de Staten hadden ende hielden voor suspect/ uyt wettelicke oorsaken/ selve zijnde overwonnen van verraderijen tegen t'Landt/ zijnde haer altijt geblevē suspect/ niet tegenstaende dat syne Excellentie stelde te pande sijnen persoon voor haer getrouheyt.

Verraders ghestraft.

Alle welcke practijcken soo onbeschaemdelick beleyt zijn/ ende met sulcken stoutheyt dat eenighe van dien/ zijnde opentlijck overwonnen ende bekent voor vyanden ende verraders vanden staet van dese Landen/ hebben nochtans geleden gheweest/ ende getrocken uyt de handen van Justitie.

Wantrouwe gevoet.

Hen al betrouwende (also geseyt is) op het eenich fondament der wantrouwe ende achterdencken / int welck sy ghetrocken ende altijt onderhouden hebben uwe Excellentie eñ eenige andere Engelsche Heeren/ tegen den Raet van State eñ de Heeren des Landts: het welcke oock tweedracht veroorsaeckt heeft / selve onder de Enghelsche Natie / ende meer tusschen die van den Lande eñ andere/ die haer nu lange Jaren trouwelicken hadden verdient.

Beklach over de Acte vā restrictie des Gouvernements in sijn absentie van den 24. November.

Ten lesten/ was uyt dien nest oock ghebroeyt/ dat als den Raedt van State by uwe Excellentie opentlick Ghecommitteert was totten Gouvernemente der Landen/ gheduerende der selviger absentie/ ende dat volghende onse resolutie / daer van was by uwe Excellentie ghedepescheert een solemnele Acte van date den 24. November lest: Soo isser eenige dagen nae het vertrecken van uwe Excellentie / verthoont ende int licht ghebrocht gheweest / een ander Acte vanden selven date/ by uwe Excellentie gheteeckent/ by de welcke de principaelste ende substantieelste poincten / ende meest betreffende de Landen / zijn gheweest specialijck ghereserveert tot uwer Excellentie / ende ontoghen de dispositie van die vanden Rade / soo dat die ordre de welcke geaccordeert was/ ende diende tot conservatie ende welstant deser Landen ende van veel Steden van grooter importantie/ is gevoert geweest in Engelandt/ door het inhouden vande selvige Acte / waer van eylacen wy alreede hebben gesien de effecten. Also Willem Stanley/ die Ghecommitteert was by uwe Excellentie / tot Gouverneur inde stadt van Deventer/ ende Roelant Yorck tot Gouverneur inde strecken voor Zutphe/ uyt kracht vande selvige Acte niet en hebben willen erkennen eenige Overheyt in desen Landen. Ende niet teghenstaende dat sy ten vertrecke van uwe Excellentie hadden ontfangen eenighe betalinghe/ ende tsints hebben onderhout gehadt ende haer Kryghsvolck victalie ten laste vande Landen/ ende daerenboven ontfanghen nae het vertreck van uwe Excellentie/ een gheheel Maendt gagie: Soo hebben sy nochtans haer aldaer tegens de Borgeren/ ende den Rade van State ghedraghen hovaerdich/ absoluyt/ onbehoorlick ende tyrannelick: Ende ten lesten hebben sy beyde verradelijck ende Schelmlick gelevert/ den 24. der lester Maent de Stadt ende sterckte (die haer bevolen was) aenden vyandt / met verklaers vanden selvigen Stanley / dat hy die overleveringhe ghedaen hadde om sijn Conscientie te quijten / ende te gheven den Koningh van Spaengien die Stadt/ die hem was toebehoorende / zijnde een feyt soo oneerlick / schandaleus / schadelick ende verraderlijck/ dat wy/ gedurende dese Oorloghe desghelijcke niet ghehoort en hebben: Ende doet ons vreesen dat het Regiment / dat binnen Berghen op Zoom leyt / tot Oostende/ ende andere plaetsen/ souden mogen diergelijcken wech voornemen.

Beklagh over Stanleys ende Yorck verraderije.

Eñ hoe wel wy genoech in tijden hebben gemerct t'voornemen vanden selven Stanley ende Yorck soo en hebben wy / noch den Raedt van State dat niet konnen verhinderen / door gebreke van last ende oppersie bevel / dat specialijck ghereserveert was tot uwer Excellentie byde voorseyde tweede Acte.

Wy en twijffelen niet / oft hare Majesteyt ende uwe Excellentie en sullen dat seer vreemdelijck verstaen/ maer wy mogen uwe Excellentie verseckeren/ dat het ons seer verdriet / dat sulcke plaetsen betrout zijn geweest sulcke persoonen / tegen onse vertooningen: Ende dat selve den voorsz Stanley ons aengeboden is gheweest/ om Generael gemaeckt te wesen van alle het Kryghs-volck.

Ende hoe wel wy over langhe klaerlijck genoech gemerckt hebben alle de voorseyde quade practyckē/ ende dobbel handelinghe/ teghen den welstant deser Landen/ nutsgaders genoech voorsien alle de perijckelen die ons zijn overkomen/ alsoo uwe Excellentie ghenoech heeft konnen bekennen uyt alle onse vertooninghen/ende daeromme hadden rechtvaerdighe ende wettelicke oorsaecken ende middelen ons daer teghen te stellen/ ghelijck onse Voorsaten in ghelijcke saecken menichmael gedaen hebben / tegen de Overheeren ende Princen deser Landen : Soo hebben wy nochtans 't selfde soo lange geduldichlick gedragen/ om niet te verminderen de authoriteyt van uwer Excellentie (die wy weten soo veel de Landen te importeren) midts dat wy hoopten dat uwe Excellentie soude beweecht worden door vermaninge ende dagelicxsche experientie / te mercken de schaden ende perijckelen die den Landen toe-ghekomen zijn door de voorseyde practycken / om de selve terstondt ende metter daedt te remedieren.

Maer aenghemerckt den standt deser Landen in dese conjuncture / niet en kan geconserveert worden/ sonder behoorlicke authoriteyt eñ opper-bevel/ ende dat de Ghemeynte alomme is gebrocht ende gestelt in alle mistrouwen door de voorseyde verraderlicke/ schadelicke ende vervloeckte Acten ende factien : So hebben wy/ende oock de Staten vande Provintien/ Steden ende Leden der selvigher in 't particuliere/ ghedwonghen gheweest soodanighen voet voor te nemen op de regieringhe/ ende sulcke ordere op de affairen der Landen te stellen / ghelijck wy oordeelen den noot te vereysschen / waer van wy wel hebben willen uwe Excellentie adverteren.

De Staten recommanderen hem den Staet der Landen/ ende bidden by de Koninginne aen te houden om ghelt te leenen.

Ende betrouwende dat alle de voorsz dingen ghepasseert zijn teghen de goede meyninghe van uwe Excellentie/ soo willen wy de selfde ghebeden hebben te houden de affairen vanden staet der selver Landen voor gherecommandeert by hare Majesteyt / ten eynde dat het secours te Peerde ende te Voete / 't welck hare Majesteyt believt heeft de Landen te accorderen / mochte onderhouden worden in goede

Ll iij ordere/

ordere/ om sach/ ende in beter betalinge/ ende daer-en-boven dat het mochte beheben hare Majesteyt ons te assisteren met een goede somme gelts/ om te redresseren datter verlooren is/ by welcke middelen/ ende andere die ons Godt geven sal/ ende verleenen by de natuere ende qualiteyt van dese Landen/ wy verhopen ons te beschermen ende volvoeren onse prijselicke aenslagen/ tot onderhoudt vande warachtige Christelicke Religie/ ende oock mede van onse Vrijheden/ Privilegien ende welvaert van dese Landen/ teghen den Koningh van Spaengien/ Malcontenten/ ende haer adherenten onse vyanden: Oock en sullen wy niet in gebreke wesen van onser zijden/ van volkomelick ende in goeder trouwen te voldoen het Tractaet ghemaeckt met hare Majesteyt in alle poincten.

Bidden buyten de Landē geen Paspoort te verleenen.

Wy en willen oock niet verswijghen dat de Paspoorten ende Sauveconduyten/ die uwe Excellentie heeft verleent buyten dese Landen/ in qualiteyt van Gouverneur der selvigher/ door Borghgrave/ uwer Excellentie Secretaris/ en konnen gheensins bestaen metten Rechten ende welstant der selvigher Landen/ ende daeromme versoecken wy de selvighe oft diergelijcke niet meer verleent te worden.

Versoecken dat den Krijghsvolcken belast worde haer gecommitteerde te gehoorsamen.

Biddende daer en boven dat uwe Excellentie wil ordere stellen/ dat alle het Krijghsvolck deser Landen/ 't zy van wat Natie sy zijn/ uytgenomen die hare Majesteyt heeft leggende inde plaetsen van haer versekertheydt/ haer hebbe te reguleren nae het bevelen van die/ die wy sullen committeren/ neffens de Raden van State/ volgende het Tractaet voorseyt met hare Majesteyt ghemaeckt/ om te verhandelen ende ghebieden de affairen vanden Lande.

Paulus Buys van syn ghevangenisse ontslaghen.

Ende alsoo Meester Paulus Buys/ by uwe Excellentie ghekoren tot Raedt van State/ is ghevanckelick ghesteldt tegen alle ordere ende Privilegien vande Landen/ sonder dat yemandt hem vertoont heeft partije teghen hem/ soo hebben wy hem van sijn ghevangheniße ontslaghen/ onder behoorlicke besworen belofte De judico sisti, zijnde wettelick ghedaecht Sub pæna convicti, ende onder behoorlicke cautie gesteldt/ tot de somme van vijf-en-twintich duysent Guldens volgende den Brief/ daer van de Copije hier mede gaet: Welcken voorschreven Buys hem hier oock ghepresenteert heeft te verantwoorden/ teghens allen den ghenen/ die hem willen beschuldighen ofte aensprake doen.

Wy hebben oock ghescheven aen hare Majesteyt/ volghende de Copije die hier mede gaet: Waeromme wy Godt den Schepper ende Heere bidden te bewaren uwe Excellentie in volkomen ghesontheydt ende lanck leven. Dese Brieven zijn ghescheven geweest inden Haghe/ den 4. February/ Anno 1587.

Der Staten schryven woort in Engelandt van velen qualick genomē.

Welcke Brieven in Enghelandt (ende principalick van Leycester) seer qualick ghenomen zijn/ boven dien dat hy daer oock veel tegen-sprekers hadde/ dien sijn regieringhe inde Nederlanden/ als den Landen swaerlick/ ende hare Majesteyt niet eerlick ofte dienstlick en achten. Daer en teghen Leycesters aenhangers haer beschuldicht vindende/ hebben ghesocht alomme een factie ofte partyschap inde Landen aen te rechten/ ende schreven aende Consistorien tot Utrecht ende elders/ haer seer beklaghende over desen Brief/ waer van sy de Copije over sonden: oock over de Staten die den Brief ghesonden hadden/ niet ghelooyende dat die met ghemeyne bewillinghe ghescheven was/ ende dat het bedrijf moeste wesen van eenighe weynighe die hem Vyandt waren/ ende alle quade officien deden om misverstant te veroorsaken/ ende dat hare Majesteyt seer ghestoort was/ ende liet haer duncken datmen van haer ende de hare een misvertrouwen hadde/ ende dat sy daeromme niet en wiste wat sy soude resolveren/ ende dierghelijcke redenen meer.

Leycester aenhanck tracht factiē aen te rechten.

Leycesters aenhangers in Hollant ende Zeelandt/ midts dat sy van desen Brief niet gehoort en hadden/ zijnde secreet ghehouden/ hebben sy ghetracht daer over de Autheurs te beschuldighen/ ende versochten inde alghemeene vergaderinghe der Staten/ dat de selve niet toeghestaen soude worden. Waer over de Ghedeputeerden der Staten naemaels haer schriftelick beklaechden/ als oft men disordre daer mede onder de Landen wilde aenrichten: begeerende ghe-excuseert te zijn van eenighe scherpicheydt die in den Brief mochte wesen/ ende dat sulcx de perplexiteyt des tijdts/ door 't verlies van Deventer ende de Schansse voor Zutphen/ toegeschreven mochte worden.

Den Baenderheere Buckhorst Ambassadeur in Hollandt gesonden om den twist te slissen/ in Meert.

Op desen Brief/ ende op 't versoeck vande Ghedeputeerden der Staten/ die te vooren in Enghelandt int leste van Januario aenghekomen waren/ als wy geseydt hebben/ heeft de Koninginne geresolveert af te veerdighen (alsoo te vooren besloten was) den Baender-heere van Buckhorst/ een principael Raetsheere van grooten aensien: Eñ met hem trocken den Heere Klerck Doctor inde Rechten/ oock met advijse vande Heeren Sire Jan Norrits ende Robard Wilkes/ de saken der Landen in beter forme ende staet te stellen/ tot contentement van partyen.

Heftighe klachte ende versoeck aen de Koninginne.

Want dese voorsz Statische Ghesanten/ hadden oock wel heftelick de Koninginne vertoont den staet vande Landen/ haer perijckel ende vreese/ van 't quaet Gouvernement van eenighe Engelsche/ hebbende den Enghelschen alle haer conservatie ende welvaert in handen gestelt/ betrout eñ opgedragen/ ende in handen ghegheven hun principale Zee-steden ende Fortressen vande Landen/ opbrengende de grootste schattinghen als geen Landt dede/ nae sijnen staet/ in Oorloghe soo langhe geduerende/ tegen soo machtigen ende sorghelicken ghemeynen Vyandt/ die gheen minder vyandtschap hare Majesteyt toe droech/ als hun/ soo dat sy nu dienden als Bolwerck voor Enghelandt/ waeromme (om vry uyt te spreken) sy dochten hare Majesteyt veel aen gelegen ware/ te conserveren den Nederlantschen staet/ liever dan den vyandt binnen haer Rijcken te verwachten/ alsoo de sprake ginck/ dat sy doende waren. Waerom sy hadden versocht vermeerderinghe vande assistentie/ als dat de vijf duysent te Voete ende duysent Peerden mochten verdobbeleert worden/ ofte haer te leenen sestich duysent ponden steerlincx/ op goede borghe/ dat soude moghen de verslaghen herten in Nederlandt door het verlies van Deventer/ &c. weder verquicken/ ende gewillich maken meerder sommen te contribueren/ &c. Maer de Koninginne en wilde noch nergens nae hooren/ voor dat sy beter van alles geinformeert ware.

Alsoo zijn d'Engelsche Ghesanten uyt Engelandt vertrocken den 23. Meert/ ende met haer de Ghedeputeerde der Staten/ die als wy te vooren ghesepdt hebben/ in Enghelandt ghesonden waren om by Leycester haren Gouverneur/ aldaer der Landen saecken voor te staen. Als sy nu in Hollandt ghekomen waren/ ende haer rapport gedaen hadden/ is mede den Ambassadeur den Baender-heere van Buckhorst audientie gegeven/ den lesten Meert. Ende na onderlinghe handelinge/ alsoo hy uyt den name vande Koninginne/ versochte breeder declaratie op seecker poincten (die hy overgaf) nopende den voorsz Brief byde Staten ghescreven den 4. Februarij. Soo hebben de Staten schriftelick verklaert ende overghegheven den 17. Junij/ dat hoe wel sy op het toeseggen vanden Heere Ambassadeur volkomelick betrouden/ dat alle saken inden voorsz Brief begrepen/ souden doodt ende vergheten blijven/ als dinghen die nu ghepasseert waren/ sonder vorder ondersoeck/ om gheen materie van miscontentement ofte achterdencken tusschen sijn Excellentie ende de Heeren Staten te laten overblijven: Niet te min/ om de groote instantie des Ambassadeurs/ ende dat het weygheren mochte gheinterpreteert worden/ tot achterdeel vande Landen/ soo hadden sy niet konnen nae laten te antwoorden/ daer van de substantie was sulcx als volcht/ Ende eerst noopende de moderatie ende instructie die de Staten wilden stellen op de authoriteyt van sijn Excellentie Gouvernement/ daer over hy t'onvreden was/ seggen de Staten Generael/ dat sy goet vonden een instructie te maecken/ inhoudende de forme hoe alle saecken wettelicken behoorden afghehandelt te worden/ met volkomen kennisse vande Heeren Raden van State/ alsoo in alle Republijcken altijdt ghebruyckt is gheweest/ ende selve in dese Nederlanden/ ten aensien van alle de Regenten der selvigher/ die nochtans groote Heeren vanden bloede oock eene een Koninginne is gheweest.

Vorder declaratie op den brief van den vierden Februarij/ op Buchorst versoeck by de Staten gegeven/ den 17. Junij.

Maer

1587. Maer alsoo Sijn Excellentie swaricheydt maeckte/ om de voorschreven Instructie te volghen/ seggende die te strecken tot verkleyninghe van sijn authoriteyt/ ende daer over weygherde het Gouvernement aen te nemen ('t welck te vooren nochtans by hem was gheconsenteert) soo hebben de Staten hem nochtans willen ghelieven/ hoe wel sy saghen dat hy niet volghende de voorschreven ordre ende instructie/ daer een Deure open stont voor alle ambitieuse/ gierige/ boose ende sorghelicke Gheesten/ die haer ghemeynlick by de Princen voeghen/ het welcke sy seer sorghelick achten voor de Landen/ te meer om dat Sijn Excellentie ghebreck van goeden raedt hadde/ door dien dat hy in Landts saecken noch onervaren was/ soo hadden sy nochtans alles sijn discretie volkomelick toe betrout/ ende niet willen hem ergens inne offenderen maer alle contentement gheven. Hem oock toestaende den keur van eenen Raedt van State uyt elcke Provintie/ sonder eenighe denominatie ofte voorstellinge der Provintien. Oock dat den ghewoonlicken Zeghel ende Contre-zeghel van de Landen/ souden verandert worden/ aen-nemende binnen de selvighe Zeghel een Schildeken van sijn Wapen/ ende voor den Contre-zeghel sijn gheheel Wapen/ het welcke noyt voorgaende Gouverneurs ghedaen hadden.

D'eerste faulte van Leycester/ weygerende Maie ende instructie in sijn Regieringhe te ontfangen.

Leycesters Wapen tot Lants Zegel gebruyckt.

Ende korts inder daet bevonden de Staten/ dat haer vreese niet te vergheefs ware gheweest/ want terstondt eenighe quade Gheesten sulcken occasie waer nemende/ hadden onder het decksel van Religie/ ende groote gheveynsde affectie/ die sy seyden te draghen tot Sijn Excellentie authoriteyt/ soo veel credits by hem verkreghen/ dat sy de beste ende ghetrouste vande Landen/ selve de Edelen ende Steden/ representerende de Staten/ hebben in mistrouwen by hem ghebrocht/ die calumnierende als Vyanden vande Religie/ om dat sy eenighe Predicanten haer Requesten gheweyghert hadden/ welcke waren streckende tot invoeringhe van ordinantien ende disciplijnen nae haer goet-duncken: het welcke den wijlen Prince van Orangien/ de Edelen ende Steden/ altijdt hadden gheacht te strecken tot groot achterdeel vande Religie ende Politie/ ghemerckt de verscheyden ghesintheden des Volcx/ waer uyt groote confusien te verwachten stonden: maer latende de Kercken in haer vrijheydt/ wilden sy niemandt dwinghen/ het welcke alle Politicque (kennende de humeuren des volcx) altijdt nootsakelick geacht hebben/om eenicheyt te houden. Desghelijcx hadden sulcke Oorenblasers soo veel vermoghens by hem verkreghen/ dat ten versoecke van eenighe Predicanten/ hy haer hadde toe-ghelaten een convocatie van een Synode Generael/ ofte vergaderinghe van Predicanten/ sonder insien ofte voorweten vande Staten Generael/ dien dat wel toebehoorde.

Quade Raetgevers ende Oorblasers beschuldighen by hem valschelick de Staten.

De selve hadden hem oock wijs-ghemaeckt/ dat de Staten ende Raedt van State/ vyanden waren van sijn authoriteyt/ ende van alle de ghene die de selfde voor stonden: Oock dat alle haer goede advijsen ende remonstrantien/ streckende tot het ghemeyn beste/ nae de natuere ende dispositie van de Landen/ waren om haer eygen profijt/ eergiericheyt ende boosheydt te vorderen/ ghelijck sy seyden te bewijsen by sekere Remonstrantien/ Brieven/ Schriften ende Discoursen/ die eenen Jacques Reingault ende Steven Perret ghemaeckt hadden/ ende hen ghelevert/ de welcke Sijn Excellentie altijdt in sonderlinge recommandatie ghehouden hadde/ waer by soo vele te weghe ghebrocht ware/ dat alle saecken van groote importantie/ zijn ghesloten ende gheexecuteert gheweest/ sonder advijs vande Staten ofte Raedt van State/ die noyt en konden herstelt worden/ overmits de diffidentie ofte mistrouwen/ de welcke sijn Excellentie ingeprent was.

Jacques Reingault ende Steven Perret valsche persuasien.

Als onder andere hadden dese Gheesten gheyractiseert/ datter ghemunt is gheweest eenen Roosen-Nobel/ in Amsterdam/ daer noyt Munte/ Officieren/ noch ghesworen Lieden waren tot Munten noodtlick/ 't welck als Privilegie toe quam de stadt van Dordrecht/ de oudtste Stadt van Hollandt. Welcken Roosen-nobel heeft uyt-ghegheven gheweest/ ontrent twee guldens hoogher dan sijn weerde/ nae advenant ander gheldt/ ende dat niet alleene sonder het advijs vande Staten/ ende Raedt van State/ maer selve sonder daer over ghehoort te hebben de Generale Officieren vande Reecken-Kamers ende vande Munte. Deser Roosen-nobels waren der groote menichte ghemunt/ ende oock veel onder dat decksel warender uyt Enghelandt ghebrocht ende uyt-ghegheven/ sonder profijt vande ghemeyne saecke/ daer nochtans de schade ware ghevallen int affetten vanden selven Nobels/ op de Ondersaten van dese Landen. 1587.

Nieuwe Roosen-Nobels gemunt.

Voorder onder het decksel dat de Majesteyten van Enghelandt ende Denemercken souden hebben gheresolveert/ te sluyten de Navigatien op Spaengien ende Vranckrijck/ hadden de voorschreven quade Geesten gepractiseert/ dat uyt den Name van Sijn Excellentie een Placaet uyt-ghegheven werdt/ van date den vierden April/ Anno 1586. by het welcke verboden werdt/ allen handel op Spaengien ende Vranckrijck/ende op eenige Oostersche Steden/ het welcke inder daedt strictelijck onderhouden is gheweest/ tot dat den meesten handel ende Schip-vaert van dese Landen verbreemt werdt/ ende dat de Landen seer afnamen van haer macht ter Zee/ (den eenighen middel van haer behoudenisse) soo dat de principale Steden zijn ontbloot geworden van handelinghe/eermen konde vernemen dat het voorsz pretext/ verre was vande intentie ende meyninge vande Majesteyten van Engelandt en Denemercken/ ende oock eermen met verscheyden vertooninghen der Staten dat heeft komen beletten/ al door de oppositie vande selve warre-geesten/ als opentlick bleecke by seecker Brieven vanden voorsz Jaques Reingault ende Steven Perret.

Schadelick Placaet/ verbiedende Navigatie Westwaert.

Sy vertoonden oock dat de selve verhindert hadden 't ghebruyck vande middelen/ die de Heere Godt door de natuere vanden Lande haer verleende/ tot behoudenisse van haren staet/ te weten/ de uytvoeringhe eenigher goederen/ daer den Vyandt luttel mede gheholpen/ ende sy niet mede beschadicht waren/ waer door sy goede sommen van penninghen kregen/tot beschuttinghe der Landen/ende dit al onder pretext dat de Ghedeputeerden vande Steden/ haer advijs ghevende op de resolutie vande Staten/ waren meesten-deel Koopluyden/ ende daeromme suspect/ van te veel den vyandt gonstich te wesen/ en haer particulier profijt soeckende/ alsoo bleeck byden voorsz Reingaults brieven/ niet teghenstaende dat de Magistraten vande Steden ende haer Ghedeputeerde waren Luyden met eeren/ waghende lijf ende goedt voor de ghemeyne welvaert/ ende dat de ervarentheyt haer altijdt bewesen hadde/ datter ghenen middel van ghelde seeckerder ware/ minst den Lande beswarende/ ende meer de Gemeynte behoudende in neeringhe ende traffijcque/ ende die oock niet konden versterken den Vyandt/ soo men daer goede ordere op stelde: ende over sulcx hadde den Heere Prince van Orangien saliger/ dat altijdt gebruyckt/ ende de Staten van Hollandt en Zeelandt/ dat gebruyck altijdt gheacht den middel van haer behoudenisse. Maer hoe wel die Practisiens soo veel gonste den armen Vaderlande niet toe en droegen/ als haer te laten ghenieten de voorsz vruchten tot haerder beschuttinge/ soo en vonden sy dien niet voor quaet/ als sy 't selfde in 't particulier mochten ghebruycken sonder Controleurders/ als bleecke by haer eygen Acte/ sonder last ofte advijs der Staten.

Verhinderinghe by de warregeeste op 't uytvoeren by traffijcque natuerlicke goederen der Landen.

Vorder/ alsoo nae de meyninge van sijn Excellentie ende eenen yeghelicken/ den Vyandt soude ghedwonghen gheweest hebben uyt den Velde te scheyden/ soo men hem teghengestaen hadde mette forssen diemen doen inde Landen hadde/ daer by voeghende eenighe twee duysent Ruyteren/ drie duysent Voet-knechten/ ende duysent Pioniers/ Hoochduytschen: tot oplichtinghe vande welcke/ in goeden tijde daer opghebrocht waren de somme van dertich duysent guldens: Daer over sijn Excellentie geschreven hadde den 8. Meert/ Anno M.D.Lxxxvj. aende Staten/ datter besorcht soude worden hondert ende vijftich duysent guldens/ op dat die nootsaeckelick ghevordert

Loffelicke middelen versuymt de Vyandt te wederstaen/ door afkeer van 't aengenomen Duytsch Voetvolck ende Ruyterije.

1587. dert mochten worden tot eenen Legher te maecken. Ende dat daer en boven de Staten opgebrocht hadden die betalinghe voor de Monsteringe vande eerste Maent/om die alsoo te velde te brengen: Soo schijnt nochtans dat desen niet tegenstaende/'t voorschreven volck niet en is aenghekomen/ hoe wel diversche tijdingen gekomen waren/dat 't selfde volck reede was: Waeromme/ alsoo het inlandtsche Krijghsvolck niet sterck ghenoech en was/ om daer mede den Vyandt 't Hooft te bieden/ soo en hadde men maer defensive Oorloghe konnen voeren: so dat den vyant Meester vanden Velde ende Oogst ghebleven was. De Staten en hadden noyt de oorsaecken van dit behendich beletsel konnen vernemen/ maer hadden onlanghs door de klachten ende proeven by den Heere Grave van Meurs ende sijner Ritmeesters voort-gebracht/ bevonden datter gheen ghebreck ware gheweest aen den voorsz Grave/ noch aen sijn Ritmeesters/ die vergadert waren gheweest op haer bestemde plaetse/ ende daer nae verloopen moesten mette Ruyteren ende Landts-knechten: om welcke haer redenen/ de Staten haer noch hebben moeten betalen/ hondert duysent Guldens voor haer onkosten/ diemen wel elders van doen hadde.

Dat was om te passe te brenghen Engelsche in haer plaetse te hebben daer sy hun mochten beter op betrouwen om tot hun absolute authoriteyt te komen.

Sy beklaechden oock/ datter noyt generale ofte volkomen Monsteringe van't Engels Peerde-volck ende Voet-volck vande Majesteyts hulpe/ sints de komste van sijn Excellentie ghescheidt en ware/ niet tegenstaende dat de Staten dat seer ernstelick meermael versocht hadden/ daer hy dickmael hoope van gegeven hadden/ maer konden daer noyt toe komen/ dies de Staten noch niet wisten door wien sulcx verhindert ware.

Datter geen behoorlicke monsteringe van Engels krijghsvolck der Koninginne gedaen werde.

Selve hoe wel de Staten bevonden by de reeckeninghe vande Tresoriers van haer Majesteyt/ dat de Soldije aen het Peerde-volck betaeldt ware vanden 12. November 1585. vande Majesteyts penninghen/ten laste vande Landen/ soo en ware nochtans dat selfde Peerde-volck niet in ordere ghemonsteert ende ghewapent gheweest in drie Maenden daer nae/ om Monster te passeren/ oock niet de helft in ghetale/ nae eysch des Contracts/ soo dat de penninghen vande Majesteyt onnuttelicken aengeleydt zijn gheweest/ tot schade vande Landen/ ende daeren-boven dat krijghs-volck qualick ende armelick ghetracteert/ ten laste vande arme Inlanders ende vanden Gasthuysen.

Klachten dat het Engels Paerdevolck betaelt word/ eer sy vol ende gemonstert waren.

Het inlandts krijghs-volck en hadde daeromme niet te beter betaeldt gheweest/ maer noyt erger/ geduerende dese Oorloghe/ hoe wel de Landen noyt meerder ofte williger contributien gegeven hadden/ ende dat (soo sy gheloofden) door het groot ghetal des krijghs-volcx van Enghelsche/ Schotten ende Vriessche/ die door last van sijn Excellentie (soomen seyde) zijn opghelicht ende int Landt ghebrocht gheweest/ sonder weten vande Staten/ contrarie het Contract ghemaeckt mette Majesteyt/ waer door den staet des Landts ghebrocht is in uyterlicke confusie/ om dat de kosten niet en waren gheballanseert ghweest metten staet ende vermoghen der Landen: soo dat de inlantsche Soldaten in thien Maenden/ soo langhe sijn Excellentie hier gheweest was/ maer ontfanghen hadden vier paeyen/ andere maer drie/ ende eenighe maer twee: het Peerde-volck oock meestendeel maer twee paeyen: Waer door sy waren ghevallen in uyterlicke armoede/ 't welck niet sonder perijckel was.

Dat het inlandtsch krijghsvolck noyt so qualick betaeldt ware gheweest.

Ende hoe wel dese saecken streckten tot der Landen onder-ganck/ so hadden daer en boven dese voorschreven warre-gheesten oock ghesocht de Politie tot haren profijte lustelick te verstooren/ als sy haer selven onwettelicken inghedrongen hadden inde beste Staten ende Offitien vande Landen/ want sy hebben soo-veel by sijn Excellentie te weghe weten te brenghen/ dat hy heeft opghrecht een Kamer van Finantien/ teghen het advijs ende wille vande voorsz Generale Staten/ oock particuliere/ ende teghen den Raedt van State/ gheheel contrarie niet alleene haer opinie ende forme/handelinge/ dispositie ende ghegheven authoriteyt aende voorsz Finantien/ maer oock int verkiesen vande persoonen/ onder de welcke oock was den voorsz Jaques Reingault/ ghestelt voor Tresorier/ ende daer voor principael bewint-hebber van alle de Finantien ende middelen vande Landen/ waer inne bestondt alle haer kracht/ behoudenisse ofte verderf/ hy zijnde eenen persoon/ van oudts gheheel ghespangioliseert/ ende by goede redene ghesuspecteert/ onweerdich sulcken ampt te bedienen: ende onder alle de andere ghenoemde persoonen/ en wasser maer eenen persoon/ gheboren inde contribuerende Vereenichde Landen. Ooch inde warender Collegien van Admiraliteyten opghrecht/ van volck die gherecommandeert waren byde voorsz Gheesten/ meestendeel zijnde vreemde/ niet gheboren in Hollandt ofte Zeelandt/ niet ervaren in Schipvaert/ trafijcque/ uytreeden van Schepen/ ofte haer verstaende op de Oorloghe ter Zee/ waer door verloren ware de authoriteyt onder het Schips ende Zeevolck/ soo dat den Vyandt niet behoorlick wederstaen ware/ soo dat die van Hollandt ende Zeelandt/ meer schaden onlancx gheleden hadden ter Zee/ by de drie kleyne quade Havenen van Grevelingen/ Duynkercken ende Nieupoort/ dan sy oyt te vooren hadden/ hy zijnde Meester van alle d'ander Havenen ende Rivieren. Sy wilden niet spreken van ander Staten en Offitien/ die verscheydelick besteet ende ghegeven waren/ soo wel tot Utrecht als elders aen vreemde: Desgelijcx oock niet vande extraordinarie commissie vander oorlogen/ die meest vergunt waren ten appetijt van vreemde.

Opghrecht een nieuwe Kamer van Finantien/ waer van Reingault was Tresorier.

Onbequaem volck inde Admiraliteyt ghestelt by Leycesters oorblasers.

Den voorsz Reingault uyt krachte van een seecker Commissie/hem gegeven teghen het advijs der Staten/ hadde gesocht extraordinaerlick te procederen by forme van Inquisitie/ noyt in dese vrije Landen ghehoordt/ teghen sulcke handelaers/ als hy pretendeerde ghehandelt te hebben int Landt vanden vyandt/ ende dat sonder eenighe wetenschappe te hebben/ maer om te komen besien de Comptoiren/ Boecken ende Registers vande Reeckeninghe der Kooplieden ende andere/ sonder voor-gaende informatie voor eenighen Rechter/ om den verweerder te hooren in syn onschult/ een saecke in dese Landen gheacht Barbare, vreemdt ende wilt/ strijdende teghen de Privilegien ende vrijheden.

Cõmissie by Reingault verkreghen/ om by Inquisitie te vervolghen alle die hy pretenteerde mette vyant ghehandelt te hebben.

Sy hadden oock tot verminderinge vande authoriteyt der Magistraten/ het gemeyn volck veel opghrupt by diversche middelen/ om haer Magistraten te dwinghen/ als tot Utrecht/ daer sy des Magistraets authoriteyt so vernieticht hadden/ dat sy de beste daer van/ ende die den besten dienste de Landen ghedaen hadden/ghebannen hebben: ende oock hadden sy den Persoon van Meester Paulus Buys/ Raedt van State ghevangen genomen ende ghehouden/ sonder recht ofte aensprake te doen.

Het volck oploopich ghemaeckt teghen de Magistraet.

Sy en hadden haer oock niet gheschaemt/ maer ghetracht by sijn Excellentie van Leycester ende de Ghemeynte/ in twijffel ende dispute te stellen den generalen wettelicken stant ende wesen der Landen/ principalick van Hollandt ende Zeelandt/ daer noyt in acht hondert Jaren questie van gheweest ware/ selve niet by haer vyanden/ waer teghen sy ghesproken/ghediscoureert ende gheschreven hadden: Onder ander radende/ datmen beter de Landen regieren soude sonder Staten/ ende dat het regiment niet deughen en soude/ soo langhe de Staten souden in regimente wesen/ haer authoriteyt maer usurpatie ende tyrannije over 't Volck zijnde/ den welcke de Souverayniteyt toequam/ ende niet totte Staten/ die maer Dienaers vande Ghemeynte en waren. Ende hier mede waren sy in eenighe quartieren ende Steden so verre ghekomen/ dat sy de facto de Souverayniteyt aenveerden/ onder 't pretext van die over te draghen aende Majesteyt van Enghelandt/ 't welck alomme openbaer ende blijckelick was/ oock by haer schriften/ daer inne sy genoech volchden den Koningh van Spaengien/ die Inquisitie ende schattinghen nae sijnen wille meynde in te stellen/ verachtende de Staten/ het welcke ware een vande fondamentale oorsaken van 't aennemen vande Oorloge/ 't welck Keyser Karel de vijfde vermaende ende propheteerde/ dat sijnen Sone sijn Spaengiaerden te veel toeghegeven soude/ ende verachten de Staten/ die niet behoorlick

Hadden in questie ofte controversie gebrocht den Generalen staet ende wesen der Landen.

Exempel vã den Koninck van Spaengien.

Leeringhe Keyser Karels aen sijnẽ Sone.

1587.

hoorlick respecterende tot sijner schade : want het waer een sotticheyt / de Staten af te meten by de persoonen die als Ghecommitteerde verschenen op vergaderinghe / ende byden staet die sy representeren by haren last. Ende te segghen de Staten waren maer Dienaers vande Ghemeynte ofte Volck / dat is waer / inder voeghen als alle Magistraten / jae Koninghen ende Princen zijn Dienaers van 't volck / ten effecte / om 't selve te beschutten ende beschermen / tegens alle moetwille / ghewelt / overlast ende tyrannije / maer haer commissien ofte lasten en quamen niet vande Ghemeynte / maer vande Edelen ende Magistraten / ghestelt vande beste ende notabelste inde Steden / alsoo verkooren / datter niemandt dese vijftien Jaren ghevonden ware / weygherende ghehoorsaemheyt hare Ordonnantien / alsoo datmen sach dat sy met valsche listen sochten te ondermijnen het fondament van haren staet.

Usurperen teghen het Huys van Nassouwens authoriteyt.

Sy oock siende de authoriteyt van het Huys van Nassouwen / om de groote diensten by den wijlen Prince van Orangien hooger gedachten / sijne Broeders ende geallieerde de Landen ghedaen hadden / die oock gesocht te ondermijneren na haren appetijt : Eñ alsoo sy gheenen middel vonden om te verstooten den Heere Prince Mauritz van Nassou van sijn Gouvernement van Hollandt ende Zeelandt / hem opghedragen nae de doodt van sijnen Vader / geconfirmeert by den Tractate gemaeckt met hare Majesteyt, soo hadden sy ghepractiseert datter een Commissie ghegeven werde aen Joncheer Dierick Sonoy / over het Gouvernement van Noort-Hollandt. Oock wert gegeven het Gouvernement van Gorchum aen Bleerhagen : Dat van Vianen den Heere van Locré: Van Muydẽ dẽ Capiteyn Johan Bacx / eñ dat alle om die te bedienen absolutelick / by laste vandẽ Grave van Leycester / als Gouverneur Generael / ende dat sonder advijs vanden Rade van State. Alsoo hadden oock de selvighe ende ander particulier Gouverneurs der Steden ende Fortressen / inde Landen van Ghelder / Utrecht ende Overijssel / noyt ghehoorsaemt in 't minste den voorsz Heere Gouverneur van Hollandt de Prince Mauritz / noch oock den Grave van Meurs Gouverneur van Ghelderlandt / Utrecht ende Over-Yssel : ende alsoo te stellen twee Gouverneurs in een Provintie / met ghelijcke macht / ware haer vreemt ende onbehoorlick / het welcke soo behendelick by haer te weghe ghebrocht was / dat niet teghenstaende Requesten ende vertooninghen by de Staten daer teghen ghedaen aen Sijn Excellentie van Leycester / soo en haddemen 't selve noch niet konnen remedieren.

Deventer ende de Schansse vã Zutphen verraden / boven haer waerschouwen.

Sy beklaechden haer oock / dat de stadt van Deventer / ende de Schansse van Zutphen (plaetsen als sleutels vanden Lande) waren betrout Stanley ende Yorck / teghen haer verscheyden vertooghen / dat sy niet te betrouwen / maer Verraders waren : ende hoe wel sijn Excellentie seyde te verpanden sijnen persoon ende sijn eere voor haer trouwe / soo vonden sy nochtans by der daedt / tot haren bitteren schade / dat de fauten in saken van state niet en zijn te herstellen met panden oft borgen.

Nota.

Ende alsoo het ooch-schijnlijck ware / dat sy lieden het Vaderlandt gheheel t'onder ghebrocht souden hebben / soo daer niet toe-ghesien werde / soo hebben de Edelen ende Magistraten der Steden ghetracht / by alle middelen te ontdecken haer voornemẽ / 't welck gheschiet ware by Godts gratie / door het verseeckeren vanden persoon eñ schriften van Steven Perret / waer uyt men alle haer voornemen verstaen hadde / principalick dat Jaques Reingault ware 't Hooft ende Bestierder vanden gheheelen aenslagh / een doodt vyandt vande Staten ende Landen / ende metten Vyandt bedecktelick ghereconcilieert / professie maeckende van te contramineren alle de goede advijsen ende voorslaghen / ende te beletten alle goede correspondentien tusschen de Staten ende Sijn Excellentie van Leycester / als uyt de uytbanninghe vande goede Burghers van Utrecht / die hy noemde Vetus fermentum. Het welcke verthoont zijnde aen sijn Excellentie / by de Ghedeputeerde vande Staten van Hollandt / ende het stuck soo klaer bindende / hadde

By Steven Perrets gevangheniße / alle de aenslagen ontdeckt.

hy belast den voorsz Reingault te doen vanghen / met vaste belofte van goedt recht daer over te doen / belastende den Raedt van Hollandt sijn Proces te maken. 1587.

Reingault ghevangen / maer teghen belofte los gekomen.

Des niet teghenstaende / soo hadde Reingault met sijn adherenten soo vele te wege ghebrocht by sijn Excellentie / dat hy noch gedoocht ende bevrijt werde: Ende den lesten / om niet onderworpen te wesen de Justitie vanden Hove van Hollandt / werde ghevoert inde Stadt van Utrecht / om daer Hooft te wesen van eenighe Muytmakers / ende te weghe te brengen een afscheyt tusschen de Landen van Hollandt ende Utrecht / voedende persuasien sonder fondament by Sijn Excellentie ende eenighe Enghelsche Heeren / dat de Heeren Staten ende Raedt van State / waren vyanden vande Religie / ende van d'authoriteyt van Sijn Excellentie / ende dat hy Reingault daeromme / ende om dat hy vande Religie was / ende Sijn Excellentie authoriteyt voor stondt / alleenlijck was ghehaet / welcke valsch pretext uyt de ghenomen pampieren wel anders bleeck / als dat hy ware een Hypocryt ghespangioliseert / ende een Overspeelder / soeckende hem selven rijck te maecken mette penninghen vande Landen.

De Acte vã restrictie.

Ten lesten / op dat alle haer raedtslaghen niet ghebroken souden worden / met het vertrecken van Leycester na Enghelandt / 't welck stondt te ghescheiden / mits latende volle authoriteyt over de volkomen Regieringhe aenden Raedt van State / van date den 24. Novembris / Anno 1586. waer by alle haer achter-raden moesten ophouden / soo wisten sy soo vele te weghe te brenghen / dat sijn Excellentie een ander Acte expedierde vanden selfden date onder sijn handt ende Zeghel / by de welcke de principale poincten / nopende beschuttinghe des Landts / werden wederroepen / ende gereserveert / totte eyghen dispositie van hem selven / ende principalick het veranderen vande Enghelsche Garnisoenen / die doen de principale Steden ende Sterckten vande Landen in haer ghewelt hadden : ende dat werdt soo secretelicken ghedaen / sonder datter noch de Staten Generael ofte particulier / noch Raedt van State yet daer van wisten / voor dat Stanley weygherde te ghehoorsamen den Raedt van State / de voorsz Acte selve voort-brachte / om sijn stuck te justificeren.

Stanley en Yorcx verraderye konde niet belet worden / om voorsz Acte.

Ende alsoo de Heeren Staten Generael / ende van den Raedt van State / vande ongheschickte ende tyrannelicke regieringhe van Stanley ende Yorck gheinformeert waren / voorsagen 't gene datter volghde / vindende de voorsz Acte / waer by sy gheen ghehoorsaemheydt vonden / om niet nae te laten alle behoorlicke respect / ende wilden niet ghewueldelicx teghen de voorsz Garnisoenen voornemen / hoe wel de Borgerije van Deventer seer gheneghen was tot het ghemeen beste / maer hebben geschreven naer Enghelandt aen sijn Excellentie : dan eer ander bevel uyt Enghelandt konde komen / hadden sy haren aenslagh volbrocht. Ende voorwaer soo niet ware gheweest de sonderlinghe trouwe ende kloeckheydt vanden Heere Generael Norrits / ende van ander Enghelsche Heeren / zijnde inden Raedt van State / by welcke de saecken eensdeels werden herstelt / als namelick inde Gouvernementen van Berghen ende Oostende / daer te vreesen was dat die Garnisoenen souden den selven ganck ghegaen hebben / mits de groote familiariteyt die sy met den Vyandt hielden / als aen de exempelen bleeck : midts dat aldaer d'Enghelsche Soldaten verlatende haer Sentinelle ende Corps de Garde / met gheheel Troupen over liepen by den Vyandt.

Generael Norrits trouwe ende vroomheyt.

In welcke sorghelicken ghevalle ende schandelicke verraderijen / mits soo veel factien ende practijcken onder 't volck / ende mits soo groote klachten der arme Soldaten over de quade betalinghe / ende principalick aenschou nemende op de perijckelen / door de onsekerheyt ende ghebreck van opper-ghebiedt / soo hadden de Staten Generael / ende der Provintien / merckende datse niet konden bevrijdt wesen voor soo geweldigen Vyandt / goedt ghedocht eenige ordere te stellen / naedemael datter teghenwoordelick het respect van hare Majesteyt / ende de authoriteyt van Sijn Excellentie ghebreck was : Ende hebben tot dien

De Staten beveelen in absentie van Leycester 't Gouvernement aen Mauritz eñ ander Gouverneurs der Provintien.

1587.

eynde hersteldt de authoriteyt vande Gouverneurs der Provintien / ende een ordre onder het volck van oorlogen/bewaringhe ende versterckinghe der Frontieren/ ende mede de oorloghe ter Zee begonnen / om nae haer beste vermoghen de verslaghentheydt des Volcx te wederstaen.

Paspoorten ghegheven buytẽ Lande/ ware tegen de Privilegien.

Sy vermelden oock dat de Paspoorten in Enghelandt by den voornoemde Borghgrave uytgegeven/ onder den naem van sijn Excellentie / als Gouverneur der gheunieerde Landen / niet en konden in Rechte bestaen / om dat een Gouverneur gheen ghebodt konde doen buytẽ sijn Provincie/'t welck altoos in die Landen ware ghebruyckt gheweest : oock soo ware dat strijdende teghen 't gemeyne welvaert. Sy verklaerden oock waeromme sy den Raedts-Heere Paulus Buys ontslagen hadden.

Dat den Brief vandẽ 4. Februarij, ware met volle kennisse geschreven.

In 't eynde voeghden sy mede daer by / dat den Brief vanden vierden Februarij ware gheschreven ende ghesonden met goede wetenheydt / kennisse ende rype deliberatie der Heeren Staten Generael / die t'allen tijden ghewoon waren haer affayren opentlick te handelen / ende ongheveynsdelick te vertoonen tot haer Heeren / Princen ende Gouverneuren / al 't ghene daer 't gemeyne welvaert in beswaert was/ dat sy 't selve by de ervarentheyt altijdt 't sekerste ghevonden hadden/ende minste quetsende ofte vergrammende de redelicke Princen / siende dat de naeckte waerheydt haer aengheseydt ware / ter liefde vande ghemeyne sake / om haer af te wenden van alle sulcke als omgaen met calumnien ende valsche practijcken haer te abuseren/ tot groote schade van haer eere ende reputatie : Alsomen oock niet vinden soude dat den voorschreven Brief yet anders dan naeckte waerheydt inhiel / ende dat de selve ware niet anders dan uyt liefde ende goet herte ghesproten/ dat sy droeghen tot haren ellendighen Vaderlande / tot hare Majesteyt / ende tot d'eere ende authoriteyt van sijn Excellentie.

Redenen waeromme sy de Majesteyt Copye sonden vandẽ Brief den 4. Februarij.

Ende vreesende dat eenighe ter avontueren haer Majesteyts herte mochten afghekeert hebben / van haer saecken ter herten te nemen / daer nu de behoudenisse vanden staet aenhinck / ende dierghelijcke wel eertijts op haer Requesten gheschiedt ware/en wisten sy gheenen seeckerder middel / dan de Copije vanden voorsz Brief aen hare Majesteyt te senden / in wiens goethertichheydt ende sonderlinghe wijsheyt sy volkomelick betrouden / alsoo sy meermael bevonden hadden / op dat als hare Majesteyt wel int particulier gheinformeert soude zijn vanden staet der Landen/ te beter mochte beweecht worden / om te accorderen eenighe extraordinare hulpe / die nootlick soude zijn tot herstellinghe van 't ghene dat vervallen was/ nae den inhout vande Brieven.

Dese antwoorde was alsoo ghedaen ende besloten den 17. Junij/1587.

Hier mede werden den Ambassadeur ende de andere principael Enghelsche nae veel disputen van weder zijden ghenoechsaem voldaen : maer hoe Leycester dat ghenomen heeft / salmen hier nae moghen sien by sijn verklaringhe van hem in Druck uytghegheven / nae dat hy weder quam om het belegh van de Stadt vander Sluys te doen opbreken / soeckende hem over sommighe vanden Lande te wreken / dat seer wel werdt ghemerckt. Metten voorschreven Ambassadeur Baenderheere van Buckhorst / heeft hy sints altijts vyantschap ende ominnne gheploecht/ desgelijcx heeft hy den Doctor Klerck eñ Secretaris Wilkens betoont / maer boven al den Generael Johan Norrits (die nochtans nae het verlies van Deventer ende Zutphen/ dese Landen soo grooten dienst hadde ghedaen / ende de Majesteyts ende der Enghelscher eere soo voorghestaen hadde) heeft hy seer teghen gheweest / soo dat hy by sijn Koninginne soo veel te wege ghebracht heeft/ dat sy hem in Engelant ontboot / om in Yrlant in sijn Gouvernement aldaer ghesonden te worden : Daer-en-tegen en hielp gheen schrijven vande Staten Generael / die hem gheerne behouden hadden / om Maerschalck van 't Legher te wesen / 't welck de Staten dochten te Velde te brenghen tot ontset van Sluys / onder den Prince Maurits ende den Grave van Hohenlo : Maer hy

Leycester is verstoort op den Ambassadeur Buchorst/ Norrits/etc.

Generael Norrits nae Yrlandt gesonden.

moeste vertrecken / alsoo hy dede met groote recommandatien ende ghetuyghenissen aende Majesteyt/ soo vande Generale Staten / als vande Staten Provinciael van Hollandt/desghelijcx vanden Grave van Hohenlo / ende andere particuliere / die hem om sijnen dienst goedt herte ende danckbaerheydt toedroeghen.

1587.

De Koninginne en was oock met dese declaratie niet wel te vreden / alsoo sy haer liet verstaen door Brieven van date den 30. Junij / door Heer Henry Killegrey ende Rob Beale ghesonden : Daer op de Staten Generael haer antwoorde sonden / van date den 15. Augusti / alles met vriendelicke ende beleefde woorden ontschuldigende/ ende haer Majesteyt beter informeerde.

Koninginne niet wel te vreden over der Staten Brief.

DEn Gouverneur van Vlissinghen Sire Philips Sidney / by Zutphen int voorleden Jaer gheschoten zijnde / soo sondt de Koninginne voor Gouverneur tot Vlissinghen den Ridder Sire Willem Russel / een Sone vanden Grave van Bedfort / een Man van goede qualiteyt / ende wel gheacht / die aldaer aenquam den 23. Februarij/ met den Heere van Caron / ende den Heere Treslongh / eertijdts Admirael van Zeelandt/die daer langhe ghevanghen gheleghen hadde/ ende nu volkomelick van alle suspitien ontslagen was/door de intercessie vande Koninginne van Enghelandt / daer hy de Koninginne oock voor ghedanckt hadde.

Sire Willẽ Russel Gouverneur tot Vlissingen gesondẽ/ den 23. Februarij.

Ende ghelijck in dit Jaer 1587. de Gheunieerde Nederlandtsche Provintien met groot verlies / tegenspoet/ende inwendige twist zijn besocht gheweest/ soo hebben de andere Nederlandtsche Provintien/ zijnde metten Koningh ghereconcilieert / met groote dierte/ hongers noot/ ende sterfte ghequelt gheweest/ om dat door de Oorloge de Landen luttel besayt ende ghebout waren / zijnde het Koorn inde omligghende Landen/oock eenighe Jaren qualick gewassen/ ende tot hoogen prijse gekomen : Waerom de Staten der Gheunieerde Landen / niet alleene het uytvoeren van Koorn verboden hadden / om veel Lieden contentement te gheven/maer sy hielen oock haer Schepen van Oorloghen/ op de Elve/ Emse/ ende andere Stroomen/ oock op de Kusten van Vlaenderen/ende beletten soo veel toevoeringhe aen haer vyanden als sy mochten / meynende nae de opinie van velen / de Landen door den hongher/ tot eenen generalen afval te brenghen/ 't welck haer failleerde : want de Frontieren daer 't Kryghs-volck lach waren voorsien / de andere binnen-Steden konden gheene generale revolte ofte afval wercken : Ende alsoo sy aen Duytslandt / Vranckrijck ende Enghelandt paelden / soo kregen sy noch om geldt hier ende daer (hoe wel seer dier) haer nootdruft / behoevende veel min dan sy pleghen / midts dat het volck seer verminder was/ ende datter veel arm volcx van hongher ende siecktent vergingh / daer groote sterfte nae volchde. De Garnisoenen in Vlaenderẽ van Oostende eñ Sluys om de armoede grooter te maecken/liepen daghelijcx uyt / waer door gheschiede / dat in Februario Anno 1587. die van Brugge 't Garnisoen van Sluys verrast ende nu ghenoech beset hadden / maer sy werden van haer mede-ghesellen uyt Sluys byghestaen/ende alsoo omringhden sy selve haer vyanden ende besetters / ende sloeghender wel 170. doodt / met drie Capiteynen.

Nederlandtsche oorlochschepen sluyten Emse/ Elve ende ander stroomen ende Havenen om 't Koorn.

Garnisoenen vã Oostende ende Sluys beset zijnde/ slaen hare Vyanden.

De ellende/ armoede/ honghers noot/ pestilentien ende sterften / daer de ghereconcilieerde Landen in ghekomen zijn/is ongeloofllick. Want in Vlaenderen tot Brugge/ Ypren/ Cortrijck/ ende minder Steden ende Dorpen/soo oock in Brabandt/ zijn bycans gheele Steden verwoest / om d'Oorloghe verloopen/ ende uytgestorven van honger / armoede ende Peste/ soo dat veel schoone groote Dorpen / daer een / twee ofte drie duysent Huysen in stonden / wel bewoont/ nu gheheel verlaten ende verwoest ghewordén zijn/ ende de beste Huysen van dien/ zijn Cuylen van wilde Beesten ende Wolven ghewordén / jae men heeft aldaer bevonden / de Bedtsteden met jonghe Wolven beleghen / die in Brabandt ende Vlaenderen soo vermenichvuldight zijn / dat sy niet alleen 't Vee ende Beesten / ende by ghebreecke van Beesten Kinderen/ maer

Groote dierte ende sterfte inde ghereconcilieerde Nederlandẽ.

Verwoestinge der Landen/ eñ vermenichvuldinghe van wilde beesten eñ Wolven.

1587.

maer oock Vrouwen ende Mans besprongen / ende uyt hongher vermelden / nemende de Kinderen uyter Wieghe / uyt Moeders / jae uyt Vaders armen: soo datmen ontrent Ghendt / twee mijlen in 't ronde / verekende wel hondert Menschen in een Jaer / van de Wolven ghegheten te zijn / waer door de Weghen gheheel onvry waren / ende by ghebreck van Inwoonders / en konden de Wolven niet vernielt worden. De Honden liepen in groote Kudden achter Lande / verwildert / versmacht van hongher ende dorst / de welcke Beesten ende Menschen / ende malkanderen aentasten ende op aten. De Landen waren soo verwoest / datmen de Velden vande Bosschen / noch de Grachten vande hooghe Weghen niet en kende. De Lieden en konden de plaetsen niet vinden daer haer Huysinghen ghestaen hadden / het was al verwoest ende over-ghegroeyt met Boomen / Haghen / ende Kruyden: Jae den hongher is dit Jaer aldaer soo groot gheworden door de voorschreven dierte / dat deghelicke / statighe / wel gheachte Lieden kostelick ghekleedt gaende / tot Antwerpen / Brussel / Ghendt / Brugghe / ende andere Steden / t'savonts metten donckeren onbekendt / om Broodt ghebedelt hebben: Rijcke Lieden / Renteniers die niet ontsinghen (int Fluweel ende zijde Laeckenen ghekleet gaende) hebben oock Broodt ghebedelt / ende alle haer Juweelen / Meubelen ende Huysraet moeten verkoopen / om Broodt te koopen. De Slijck ende Vuylnis-hoopen op de Straten werden ondersocht nae Beenderen / Rapeschellen / ende ander dat etelick was: Selve tot Brugghe is eenen dooden Hondt opgheraept ende gegeten geweest.

Rijcke lieden bedelen om Broot.

Den prijs van 't Koorn was noyt desghelijcx ghehoort: t'Antwerpen is de Veertel Rogghe / weghende ontrent hondert ende twintich ponden / tot twintich / twee-en-twintich / ende ettelicke tot vier-en-twintich guldens verkocht / de dry guldens voor een Fransche Kroone gerekent: Een Veertel Erweten ofte Erten / derthien guldens / de Tarwe hoogher nae advenant. Tot Brussel 24. guldens den Sack Rogghe / de Tarwe 32. ende 33. guldens den Sack: Tot Brugghe seven Ponden Vlaems het Hoet / 't welck in ghewichte is ontrent twee hondert ende tsestich ponden / van sesthien oncen 't pont.

Prijs van 't Koorn inde Dierten.

Dese prijsen beliepen het Last Rogghe tot acht hondert guldens / 't welck verre te boven gaet de dierte des Koorens / Anno 1546. alsmen tot Amsterdam betaelde acht-en-tsestich goude guldens / die nu mochten hondert ende dry-en-tsestich guldens bedraghen / doen seer diere ghereeckent. Het vleesch is oock seer diere gheweest / als Hamelen vleesch negen stuyvers / Ossen vleesch vijf stuyvers / Verckens vleesch ses stuyvers / de Boter acht stuyvers ende meer.

Dese dierte is int naeste Jaer seer ghebetert / midts dat het Landt redelick om 't profijt ghebout werde / ende dat het van Volcke vermindert was / so datmen t'Antwerpen int naest-volghende Jaer kochte een Veertel Rogge om een gulden / oft luttel meer: Maer 't selve is noch verre vande goede lijftocht die daer was inde Nederlanden / Anno 1548. Daermen doen kochte voor acht-en-tsestich guldens / een last Rogge / die twee Jaren te vooren Anno 1546. koste hondert ende dry-en-tsestich guldens: Jae men kocht inden Jare van 1548. voor de acht-en-tsestich goude guldens / ofte hondert ende tsestich guldens Brabandts / een last Tarwe / een last Rogghe / een last Garste / een last Haver / ende een Vierendeel Boter / een Schippondt Speck van dry hondert ponden / een hondert Hant-keesen / een Wambays / een paer Schoenen / een Bonette / een Tessche / een vet Schaep / een vat Jopen-Biers / een vat Rosticker-Bier / ende noch ses stuyvers tot Wijn-koop. Dit zy ter ghedachtenisse op dat wy sien wat den toorn Gods ende oock sijn ghebenedijdinghe doen kan.

Verminderinge vande Dierte.

Ter contrarien inde Gheunieerde Nederlanden van Hollandt / Zeelandt / ende andere Provintien / is den prijs van Koorn meest altijdt in eenen standt ghebleven / midts dat sy de Zee open hadden / haer meest by de Zee gheneerende / als by de Visscherije / Schipvaert ende Koophandel / het welcke sulcke menichte van volck van d'ander Landen daer ghetrocken heeft / dat desghelijcx noyt soo vele aldaer ghesien en was / soo datmen in alle Steden gheen Wooninghe om gheldt konde bekomen / maer hebben alle haer Steden moeten vermeerderen ende grooter maecken / ende het Landt betimmeren / in voeghen dat de Oorloghe ghestreckt heeft tot een groote benedictien der Inwoonders: ende hoe seer sy vermenichsfuldichden / soo werden sy nochtans alomme rijck / niet tegenstaende de groote Schattinghen / Imposten / Accijsen / Convoy-ghelden / Licenten ende dagelicksche nieuwe belastinghen / daer mede sy moesten bekostighen / door-gaens boven de hondert Schepen van Oorloghen van alle soorten / ende nessens dien onderhouden ontrent de twintich duysent Voetvolcx / ende twee duysent Paerden al wel betaeldt: behalven alle andere toevallende onkosten / ende dat sy noch op sommighe Jaren een hoop Volcx vergaderden om te Velde te trecken / om offensive oorloghe te voeren. Dit sullen de Lesers ende Nakomers gelooven / als sy sullen sien de Fortificatien vande Steden inde voorsz Provintien / de kostelicke ende magnifique ghebouwen / de Havenen / de nieuwe vergrootinghen ende verbeteringhen vande voorsz Steden: Ick laet staen haer menichte van groot Gheschut / Ammunitien ende menichte van Schepen / noyt te vooren ghesien / ende al ghebout ende bekosticht gheduerende de Oorloghe / ende noch veel nieuwe Landen bedijckt / Godt maecktse danckbaer.

Goeden standt inde gheunieerde Landen.

Welstant en rijckdom der Geunieerder Landen niet tegenstaende de swaere Oorlogen.

Ende tot confirmatie van het gene dat wy geseydt hebben / vande groote neeringhe der Gheunieerde Nederlanden / is memorabel ende noterens weert / dat dit Jaer inde Maendt van April / uyt de Landen afghevaren zijn uyt het Vlie / vijf hondert ende tachtich / ofte vijf hondert ende neghentich Schepen / ende uyt den Briele ende Zeelandt wel twee hondert al Oostwaerts / tsamen wel acht hondert / een notabel menichte / meest al groote Schepen ende middelbare. Den Koningh van Denemercken heeftse inde Sonte eensdeels ghearresteert / ende inde dertich duysent Daelders afgedrongen / voor de schade van een goude Ketene / ongemack ende overlast / die sijnen Ghesante Rantzou pretendeerde / hem afgenomen ende aenghedaen te zijn by de Soldaten der voorsz Provintien / in Brabandt op den wegh van Brussel / als wy namaels sullen verhalen.

Acht hōdert schepen seylen uyt de Geunieerde Nederlanden in een Maendt April.

Koning van Denemercke arresteert de Nederlandtsche Schepen.

By dese occasie dat wy vande Schipvaert vande Nederlanden spreecken / soo sullen wy alhier verhalen hoe dat in Enghelandt Sire Fransoys Draeck Ridder / die eertijdts des Weerelts Kloot omgheseylt hadde / alsoo wy vooren verhaeldt hebben / nu twee notabele voyagien ghedaen heeft / om den Koningh van Spaengien afbreuck te doen. De eene reyse was Anno 1585. nae de Indien van America, om hem sijnen grooten schat af te setten / die hy van daer Jaerlijcx krijcht. Hy seylde uyt Enghelandt den 22. September / Anno 1585. met ontrent twintich Schepen ende ander Jachten / met dry-en-twintich hondert Mannen / meestendeel Krijghs-volck / beleydt onder den Heer Christoffel Carley sijn Luytenant Generael / ende seylde nae de Eylanden van Boyona, soo langhs de Kusten van Spaengien nae de Canarien toe / meynende het rijcke Eylandt van Palma te overweldighen: maer sy vonden het inkomen ende de Zee soo rouwe / dat sy voorts voeren nae de Eylanden van Capo Verde, daer sy haer Krijghsvolck Landen int Eylandt van Sanct Diago, in November / ende namen de Stadt in / daer het volck al uyt ghevlucht was / ende op 't gheberchte logheerden: daeromme sy veerthien daghen lanck aldaer bleven / vindende gherief van Olye / Wijn / Meel ende Vruchten / ende daer naer 't selve van als gheplondert hebbende / om dat het Volck haer Huysen niet quamen rantsoenen / hebben verbrandt al wat sy vonden.

Sire Fransoys Draecx voyagie / nae des Koninckx van Spaengien Indien Anno 1585.

Van daer seylden sy in achtien daghen nae het Eylant van Hispaniola ofte S. Domingo ghehecten / binnen welcken tijdt daer begonde een heete pestilentiale Kortse onder haer volck te komen / die sy aldaer Calentura noemen / daer terstont veel af storven. Niet verre vande Stadt S. Domingo Landen sy by nachte int Eylant haer Krijghsvolck / ende besprongen de Stadt

Draeck neemt de Steden van S. Domingo ende Cartagena.

1587.

de Stadt vande Lantzijde/ ende quamē daer met gewelt in/ het meeste Volck ende rijckdom oock al ghevlucht zijnde/ eñ de reste oock vluchtende: Sy vonden een schoone groote Stadt/ fraey ende wel gebout van Kercken/ fraeye rechte breede Stratē/ schoone hooge Huysen van steen/ met fraeye Poorten/ Bolwercken eñ Havenen seer verciert. Hier bleven sy een Maent: Ende om dat het Volck uyt 't ghebercghte niet wilde komen haer Huysen rantsoenen/ soo deden sy die dagelicx afbreken ende branden: ten lesten verkreghen sy noch voor de reste vyf-en-twintich duysent Ducaten.

Beschryvinghe van S. Domingo.

Van daer voeren sy over nae het vaste Landt van America, nae de Stadt Cartagena, alwaer sy teghen-weer vonden/ midts dat sy van haer komste gheadviseert waren/ ende dat sy de Vrouwen/ Kinderen/ Slaven ende het kostelickste goet al ghevlucht hadden/ nochtans wonnen sy de Stadt/ hoe wel niet sonder bloet-stortinge ende verlies/ ende bleven daer ses Weken/ ende om de Huysen niet te branden ende breecken/ deden sy de Borgherije hondert ende thien duysent Ducaten betalen/ nemende alomme mede het Gheschut.

Van daer was haer voornemen te seylen nae Nombre de Dios, ende over Landt te trecken nae Panama, een Haven op de Zuyt-Zee/ alwaer 's Koninckx gout eñ silver van Peru komt/ dat sy meynden daer ontrent te vinden: maer door dien dat het volck door de voorschreven heete Kortse wel een derdendeel ghestorven was/ soo resolveerden sy weder nae Enghelandt te keeren/ ende by den weghe te nemen wat sy souden vinden: ende voeren alsoo in April nae Cabo S.Anthonio, aen 't Westeynde van Cuba: Van daer niet konnende aen 't ander eynde van 't Eylant de Havana komen/ so seylden sy in Mey na de Kusten van Florida, alwaer sy een Stadt genaemt Sant Augustijn vonden/ met een Fort met hondert ende vijftich Spaengiaerden in Garnisoene. Sy namen ende verbranden het Slot/ ende seylden van daer nae Virginia, daer een deel Enghelsche nu een tijdt lanck ghewoont hadden: maer alsoo sy van haer vrienden verlaten: ende ghebreck van alle nootdruft hadden: soo verdeylden sy die in haer Schepen/ ende keerden daer mede nae Enghelandt/ den sesten Augusti/ Anno 1586. van daer brengende ontrent twee hondert ende veertich stucken grof Gheschut/ al Metael/ behalven dertich oft veertich stucken Yser.

Draeck komt thuys den sesten Augustus 1586.

De andere voyagie van Draeck was in dit Jaer 1587. seylende met een deel Koninghlijcke Schepen/ nae de Kusten van Spaengien/ om den Koningh aldaer te ontrieven ende ontsetten van sijn ghereetschappe/ diemen seyde dat hy maeckte om met een groote Armade nae Enghelandt ende Nederlandt te komen/ ende seylde in April nae de Haven van Cales in Andolosien/ alwaer ses Galeyen hem wilden het inkomen beletten/ maer hy dreeffe onder haer Fortressen/ ende alsoo nam hy daer veel Schepen/ groot ende kleyne/ gheladen ende ongheladen/ die hy al verbrande/ zijnde over de hondert seylen/ daer onder een Galioen was vanden Marquis de Sante Cruce, groot veerthien hondert vaten/ meest gheladen zijnde met reepen/ riemen voor Galeyen ende Schepen/ pijpstaven oft hout om vaten te maken/ met Timmer-hout ende andere ghereetschappe voor 's Koninghs Armade/ veel met Wijnen/ Olye/ Tarwe/ Vyghen/ Rozijnen ende Victalie/ behalven een groote menichte die het ontvluchte/ ende andere die haer aen Landt onder de Fortressen salveerden/ ende een groot Schip van Ragusa meest gheladen/ groot zijnde duysent vaten/ hebbende dertich metalen stucken Gheschuts op/ werde daer ghesoncken/ met meer andere schaden die den Spaenschen aldaer aenghedaen worde: Waer over eenen grooten allarm alomme int Landt aldaer quam/ ende groote schade in haer Visschers Netten/ Alsoo vertrock hy wederomme/ ende seylde voorby Cascales in Poortugael/ ende vondt daer den Marquis de Sante Cruce met sijn Galeyen/ die niet en sochte dan hem te salveren/ sonder eenigherhande teghen-weer te toonen: ende soo quame hy met sijnen buet t'huys.

Draecx tweede voyagie/ verbrandende tot Cales over de hondert Schepen/ meest provisie vande Armade in hebbende/ in April/ 1587.

1587.

Een ander Engels Edelman Thomas Candisch ghenoemt/ was in desen tijdt des Weerelts Cloot rondtomme seylende: Hy seylde uyt Plimmouth den 21. Julij int voorgaende Jaer 1586. met een Schip ghenoemt de Desire, dat is/ de begeerte/ groot hondert ende twintich vaten/ met noch twee ander/ d'een helft kleynder/ hebbende in als op hondert ende drientwintich Mannen: Sijnen Luytenant was Meester Brewer. Aldus den 21. Julij uytghetrocken zijnde/ soo seylden sy inde volghende Maendt Januarij door de strate van Magallan, aldaer sy vinghen eenen Spaengiaert Fernando/ die hem verhaelde dat vande vier hondert Spaengiaerden die daer ghesonden waren/ ende in een Fort in Garnisoen hadden ghelegen ghenaemt Philippopolis, nu maer dry-en-twintich overghebleven/ ende de reste van hongher ende armoede ghestorven waren/ ende vanden volcke aldaer verniet. Dese dry-en-twintich waren uyt noot ghetrocken nae Rio de Plata. Candisch quam ter plaetsen daer dese Spaengiaerden een Koninckliicke Stadt/ Philip-stadt ghenoemt/ ghebout hadden met vier Bolwercken/ op elck een stuck metalen gheschuts ghesteldt/ ende een Kercke. Dese Stadt was ghebout om die strate van Magellan te bewaren/ dat daer niemandt door varen soude inde Zee Del Zur. Sy was ghebout op de beste gheleghentste plaetse van alle de Strate/ op 53. graden/ gheleghen by een Bosch ende varsch water: maer wat sy daer saeyden ofte planten/ dat en wilde daer niet wel groeyen/ ofte door haer onachtsaemheydt niet prospereren. Van daer voer Candisch opwaerts nae de Kusten van Chili, Peru, Nova Spania ende Nova Gallicia, ende quamen by de Capo van California, liggende op dry-en-twintich graden ende twee derdendeelen/ alwaer sy ontmoeten een Schip des Koninckx van Spaengien/ groot wel seven hondert vaten/ zijnde den Admirael vander Zee/ gheheeten Sint Anna, seylende van Manilla nae Nova Spania, inde Haven van Mexico, 't welck sy nae eenighe wederstant dwonghen/ ende sy voerden dat den sesten November/ Anno 1587. in een Haven Porto Siquura, alwaer sy in vonden hondert ende tneghentich persoonen/ die sy aen Landt stelden met eenighe victalie ende ghereetschappe/ om een Bercke te moghen timmeren. Hy nam daer uyt vijf Jonghers ende eenighe Pyloten/ die hy in Enghelandt brochte. 't Schip hadde geladen hondert ende twee-en-twintich duysent Pezos ofte Realen van achten weerde in louter Gout/ de reste waren Syde/ Satijnen/ Damasten/ Muske ende andere kostelicke waren/ oock veel seer delicate victalie/ conserven/ ende veel sooren van alderhande goeden Wijn. Van dese goederen layde Candisch beyde sijn Schepen vol van 't beste. De reste noch wel vijf hondert vaten ladinge/ verbranden sy met het Schip/ ende voeren soo nae huyswaerts: Maer alsoo sy wat twistich om den buet ghewest waren/ liet Candisch synen Luytenant Brewer achter inde Haven/ meynende dat hy hem soude volgen/ maer hy is noyt sints vernomen. Alsoo seylde hy door de Eylanden Ladronos, ende soo door de Eylanden vande Philippinas daer het Eylandt Manilla in leyt/ alwaer ontrent vier ofte vijf hondert Spaengiaerden in woonē/ die traffiqueren op China ende ander plaetsen/ ende soo op Acapulca in Nova Spania, oock mette Sanguelos, een konstich rijck ende vernuftich volck. Candisch quam int Eylandt van Capul, daer hy groote vrientschappe maeckte/ ende quamen so tot Java Mayor, daer hy oock kennisse van nam. Van daer seylde hy na Cabo de Bone Esperance, dat hy seyt maer ontrent duysent acht hondert eñ tsestich mijlen verre van Iava te wesen/ ende seylde dat in min dan negen weken/ ende sagen de Cabo den 17. Mey: Van waer sy seylden ende vielen int ghesichte van 't Eylant Sint Helena, den 9. Junij. Hy vont dat Eylandt/ ende beschrijft dat genoech gelijckformich/ als Jan Hughen van Linschoten dat in sijn Itinerarium beschrijft. Van daer vertrock hy dē 20. Junij/ ende arriveerden den 9. Septembris/ Anno 1588. tot Plimmouth/ daer sy nu twee Jaren eñ vijftich dagen geleden/ uytghezeylt waren/ hebbende in die reyse wel meer dan twintich Schepen/ die veel seer kostelick waren/

Thomas Candisch Enghels Edelman/ vaert rondtomme des Weerelts kloot/ Anno 1586. den 31. Julij/ uytvarende: eñ keerde: weder den 19. September/ Anno 1588.

Philips-stadt inde Magellaensche Strate.

Schip S. Anna van Candisch genomen.

Brewer Luytenant vā Candisch achter ghebleven.

1587. waren/ verbrant en vernielt/ ende groote wreetheydt alomme getoont/ alsoo het te lesen is bijde beschrijvinge van die reyse in Druck uytgegeven. Desen Edelman Candisch aldus rijck t'huys ghekomen zijnde/ bekleede eenighe van sijn Seylen met zijde Damast/ en quam also voorby der Koninginne Hof ghevaren/ de Rivière van Londen op. Dit goedt gheluck dede hem nae eenige Jaren wederom sulcken reyse voornemen: maer alsoo hem op den wech ongheluck ontmoetende soo keerde hy wederomme/ ende sterf op de Zee mismoedigh/ sijn geluck te vele toeschrijvende.

Candisch bekleet sijn seylen met Damast.

Als in Nederlandt den dieren tijdt bykans ghepasseert was / ende apparent dat het Koorn inde Schueren wel soude inkomen / soo heeft Parma sijn Krijghs-volck van alle Provintien op ontboden / in Italien doende veel nieu volck op nemen / onder den Marquis del Guasto / Camillo Capizucca / Karlo Spinelli/ Alexandro de Monte en andere / hem ghelatende al of hy in Hollandt inde Veluwe wilde trecken : eenighe hadden van Mey af ontrent Brugghe gheleghen/ ende waren allenskens vermeerdert/ ende schenen daer maer te ligghen om de courssen van die van Oostende en Sluys te beletten. Als nu sijn volck van alle kanten vergadert was / is hy den 7. Junij uyt Brussel ghetrocken met negen Benden Peerden/ ende den naesten dage tot Brugge ghekomen/ die den gheweldighen hoop van alle kanten volchden om de Stadt vander Sluys te belegeren.

Sluys by Parma beleghert den 8. Junij.

Dese ghereetschappe van Parma ende sijn komste hadde die van Oostende ende Sluys beweecht nae Zeelant ende Hollant te schrijven / om van alle nootdrust tot wederstant des vyants dienende / versorcht te worden : Selve den Gouverneur van Sluys Joncker Aernoult van Groenevelt/ schreef aen Russel den Gouverneur van Vlissinghen/ vanden 9. Junij/ datter in Sluys na scherp ondersoeck maer Koorn was voor weynighe daghen. Hier door Russel beweecht zijnde/ schreef aen die van Bergen op Zoom/ ende aen Prince Maurits van Orangien om volck/ Koorn en nootelicke Amonitie. Noch sont hy aende Staten van Zeelandt sijnen Secretaris Pieter van Heyle die daeromme uyt Sluys gekomen was / maer aldaer die voorsz behoeften niet soo gereet vindende/ midts die van Zeelandt 't perijckel soo groot niet en achten / soo belaste den voorsz Gouverneur de Magistraet van Vlissinghen / Koorn te soecken / die ten selven daghe een Schip met Koorn inde Haven vindende/ deden dat terstont na der Sluys voeren : ende voechde tot drie Vaendelen / van Berghen ende elders in Zeelandt aenghekomen / noch 't vierde van de sijnen by / wel vol van volcke / soo dat sy t'samen acht hondert Mannen maeckten.

Voorraet en Provisie nae Sluys ghesonden/ den 10. Junij.

Uyt Enghelandt waren oock den Ridder Rogier Williams / ende andere Edelen aenghekomen/ op de mare van Parmas ghereetschappe/ denckende dattet mochte op Oostende ghemeynt zijn / daer de Koninginne de sorghe van ghenomen hadde. Maer verstaende dat den aenslagh op Sluys was / zijn mette voorsz acht hondert manne/ den 12. Junij op Sluys ghevaren / met eenighe Schepen met verscheyden Amonitie gheladen / daer sy alle wel inquamen / niet sonder perijckel van den vyants gheschut. Dese alle wel inghekomen zijnde / ende t'samen met het oude Garnisoen / makende sesthien-hondert mannen/ soo schreef den Gouverneur Groenevelt om meer Koorens / Buscruyt en Amonitie : maer Parma hadde terstondt de Haven alsoo beset / dat vande Schepen eenige die met het Koorn en Volc ingevaren waren/ int uytkomen genomen werden/ soo dattet niet meer mogelijck was met Schepen daer in te komen.

Parma sloech sijnen Legher in Cassant / een Eylandt voor de Stadt/ maer den meesten hoop tot Bresque/ en nam de Blanckenberchsche Schansse in/ om van die van Oostende bevrijdt te wesen / daer nae toonde hy al sijn gewelt op de Schansse over de Haven/ die langhe wel bewaert werdt : Die van binnen deden veel uytvallen / waer door sy veel afbreuck ende ooch schade hare vyanden aen deden. In dese feyten verworven groote eere onder de Nederlanders / den Luytenant Nicolaes Meetkercke / met sijn jonckste Broeder Adolf/ Karel Heraugiere / Niclaes Maude/ Capiteynen en meer andere : onder d'Engelsche Fràchoys Vere/ Rogier Williams Thomas Baskerfelde Ridder, de Colonel Huntley en andere.

Vromicheyt des Garnisoens in Sluys/ in Junio.

1587.

Den Prince Maurits van Orangien/ doen ter tijt het Overste gebiet vanden Staten hebbende / als hy ghehoort hadde van 't belegh van Sluys is sterck in Brabant ghevallen / en metten Grave van Hohenlo plonderde ende verbrande hy 22. Dorpen / ende twee Stedekens en veraedtslaechde hem om 's Hertogenbos te beleggen met behulp van hooghe vloeden ende dierte des Koorens/ also de Steden noch niet versien en waren / ende dochte daer mede Parma vander Sluys te trecken : Maer Parma sterck genoech van volcke zijnde / sondt in Brabandt Haultepenne / den sone van Barlaymont/ met 42. Vaendelen Knechtē/ ende 25. Benden Peerden / die haer legherden tot Borstel by 's Hertogenbos.

Maurits en Hohenlo doen courssen in Brabant.

Hierentusschen de Grave van Leycester/ sijne Koninginne tot alles goedts ghepersuadeert zijnde/ ende wiens wederkomste bijde Staten seer was versocht/ achtende dat int ontset van Sluys groote eere te behalen was/ is met alle spoet den 6. Junij tot Vlissingen met groote vreucht aengekomen/ mede brengende veel Engelsch nieu Krijghs-volck/ veneerstigende alles wat mochte dienen tot ontset van Sluys.

Leycester komt weder in Nederlāt den 6 Junij.

Prince Maurits Leycesters komste verstaen hebbende/ is met Schenck en Norits/ die naer Enghelant was treckende, by hem in Zeelant gekomē/ met eenich Krijghs-volck / latende de Grave van Hohenlo met drie duysent mannen op de Hemertsche Weert/ (Frontieren van Hollandt) teghens den Vyandt/ meynende datter meer volcx uyt Ghelderlandt ende Vrieslant/ also geordonneert was/ hem soude toekomen/ 't welck niet geschiede : nochtans nam Hohenlo de Schansse van Engelen in met gewelt : Ende als Haultepenne die ongeluckelic wilde help doen / is sijn Peerdevolc vā Hohenlo verslagē/ en hy selve dootlick gequetst/ waer van hy dē 13. Julij sterf binnen 's Hertogenbos / waerom de voorsz Schansse Crevekeur/ dat is/ Herten-leet/ ofte Hart-breeck genoemt wert.

Haultepēne verslagen by Crevecœur/ dē 13. Julij.

Crevecœurs naems oorspronck.

Den selven Haultepenne hadde inde voorgaende Maent van Januario/ de stadt van Gelre voor Parma inghenomen / die hem ghelevert was vanden Gouverneur Paton een Schot/ twelc aldus toeginc: Dese Paton was belast mette bewaringhe vande Stadt/ inde absentie van Schenc/ en alsoo Leycester op hem gestoort was/ ende gedreycht hadde te willen Stuaert in sijn plaetse stellen / soo heeft den voorsz Paton om hem te wreken / met Haultepenne gehandelt / om hem de Stadt te leveren / dies hy sijn volck wapende/ segghende dat hem sulcx vanden Oversten Schenck belast was / die den naesten nacht daer komen soude met sijn Peerde-volck/ tot eenen aenslagh/ 't welck lichtelick gelooft worde / om dat hy gewoon was het Garnisoen alsoo subijtelicken dickmael te gebruycken. Als nu het Garnisoen snachts Schenc verwachte / soo heeft Paton Haultepenne in sijn plaetse met alle sijn volck inghebracht : de Borghers dat te spade ghewaer ghewordden zijnde / hebben te vergheefs wederstandt ghedaen / vele vluchten op 't Slot / die nae met rantsoen daer van quamen. Hier verloor Schenck veel schoone Peerden / Wapenen ende ander kostelick Huysraet.

Gelre wert van Paton Parma ghelevert, in Januario.

Schencx verlies tot Ghelre.

Parma van meyninghe zijnde de Stadt vander Sluys te vermeesteren / heeft eerst met veel moeyte de Voorschansse ghewonnen / ende de Stadt beschoten ghedurichlick met 30. Canons / ende acht Colubrinen / in als wel 17. duysent ende vier hondert schoten gheschoten / selve op S. Jacobs dagh / van smorghens ten drie uren / tot savonts te vijf uren/ alleen wel 4000. schoten. Parma selve bekende/ dat hy noyt plaetse alsoo beschoten hadde op eenen dach/ ghemaeckt hebbende een Bresse wel van twee hondert ende vijftich passen / dede hy daer seven-mael op stormen / maer sy werden vromelick afghewe ert : Op eenen dach werter oock inde Mijnen onder de aerde gevochten wel vijf uren langh / in welcke stormen werden ghequetst den Marquis van Renty / Lamotte / mede den Grave Octavio van Mansveldt / den Borgoenschen Colonel Strepeny, met veel ander Capiteynen, ende ontrent seven hondert

Parmas groot ghewelt op Sluys met schieten / den 24. Julij.

Verscheyden Heeren ghequetst voor Sluys.

Solda-

Soldaten bleven daer verslagen/ ende wel so vele gequetst/ oock niet sonder schade van die van binnen. Parma hadde daer en tusschen sijn begravinghe seer diep inde Stadts wallen gebracht/ so dat sy dagelicx hant te hant vochten/ en die van binnen gedwongen waren 18. dagen en nachten lang gedurige wachte te houden/ en op de Wallen te slapen en eten: Boven dien moesten sy daer tegen mineren/ en inde Mijnen oock dagheliycx vechten/ vreesende van onder en binnen door de vaulten en kelders besprongen te worde dier vele zijn/ mids aldaer hier voormaels plach gehouden te worden den stapel ofte stapelinghe vande Wijnen die uyt Vranckrijck quamen. Door dese dagelijcksche tegenweer zijn die festhien hondert Mannen van binnen/ op seven hondert gekomen.

Stapel van de Fransche Wijnen eertijdts tot Sluys.

Als sy nu seven weken belegert hadden gheweest/ heeft Leycester ghetracht die te ontsetten/ zijnde tot dien eynde by Prince Mauritz/ als Admirael Generael der Landen/ ende Justinus van Nassou sijnen Luytenant/ in Zeelandt eenen goeden hoop Schepen/ Schip-volck ende ghereetschappe besorcht/ ende zijn alsoo den 29. July/ met 25. Vaendelen Voetvolcx/ ende ses Benden Peerden nae Oostende gheseylt/ alwaer hem uyt Engelandt quamen besoecken den Admirael van Enghelandt/ den Grave van Comberlandt/ met veel Schepen ende Edeldoms. Leycesters voornemen was de Haven van Sluys te bespringhen/ ende eenighe Schepen daer binnen te senden met Volck ende Amonitie/ ende die te leggen op een seecker plaetse onder 't Kasteel/ daermen seyde een diepte uyt-ghescheurt te wesen/ binnen de twee laetste Jaren/ alwaer de Schepen vry mochten liggen. Maer veel Schips-Capiteynen/ ervaren Piloten ende Schip-volck/ meest Zeelanders/ waren van ghevoelen dat daer sulcke diepte niet en was/ ende dattet daeromme te vergheefs soude zijn sulcx te bestaen/ ende 't volck te avontueren. Als hier door eenighen twist was gheresen/ alsoo elck sijn opinie wilde drijven/ soo heeft Leycester/ siende dat hy te Water niet en konde uyt-rechten/ alle sijn Volck te Oostende ghelandt/ sterck zijnde boven de vijf duysent Mannen/ hoe wel hy beklaeghde dat de Staten hem niet meer volcx ghesonden en hadden/ ende heeft hem den derden Augustus te Velde begeven/ treckende op Blanckenberghe/ 't welck seer sterck zijnde/ beschutte den Leger van Parma. Leycester daer neder ghestagen wesende/ dede de sterckte bespringhen met twee Velt-stucken/ ende eenighe Muskettiers/ maer alsoo die van binnen wel versien waren/ soo deden sy grooten teghen-weer: Oock soo ontfinck Leycester tijdinge/ dat Parma metten gheweldigen Lerger na hem toe quam ende op de beene was/ het welcke wel waer was/ maer selve heeft sints den Grave van Arenberch/ inde Vredehandelinge tot Borborch/ den Enghelschen Ghesanten bekent/ dat Parma gheresolveert was op te breecken/ soo Leycester nae hem toegekomen/ ofte Blanckenberch ingenomen hadde/ want sijnen Legher te onsterck van achteren was/ ende de sprake ginck datter veel duysenden uyt Enghelandt metten Admirael ghekomen waren/ maer d'een was van d'ander bevreest/ want Leycester hem niet sterck ghenoech kennende om den Vyandt aen te vallen/ de Blanckenberchsche Sterckte achterlatende/ om de welcke te veroveren/ daer toe meer tijdts ende ghereetschappe vereyscht worde/ trock weder te rugghe nae Oostende/ niet sonder schade/ alwaer hy verstaen hebbende het over-gheven van Sluys/ voer den vijfden Augusti weder nae Zeelandt/ alle de schult leggende op 't ghebreck van volcke ende gelde/ grootelicx beschuldighende den Admirael van Zeelandt ende haer Bevelhebbers/ namelick den Equipage-meester Marten Drooge die hy den elfden Augustus tot Vlissinghen dede vanghen/ hem beschuldighende van quade Offitie ende administratie/ maer nae ses Maenden ghevangenisse Leycester in Engelandt ghekeert zijnde/ heeft hy hem selven nae Lants Rechten verdedicht/ ende hem voor Rechte nae examinatie ontschuldigh vertoont/ naedemael niemandt hem Wettelick wiste te beschuldigen.

Leycester poocht Sluys te ontsetten te vergheefs/ den 3. Augusti.

Leycester tracht Blanckenberch in te nemen te vergeefs.

Leycester verlaet Sluys.

Marten Drooge gevangen ende weder los gelaten.

Parma siende Leycester te rugghe trecken toonde weder syn ghewelt aen die van Sluys: waer door die van binnen siende datter geen hulpe voor handen was/ noch tijdinghe van Leycester hoorende/ hoe wel den Capiteyn Hert ende Meester Berty/ twee oft dry-mael door de Haven over en weder geswommen hadden/ soo hebben sy den moet verlooren/ te meer om datse den Vyant op haer Wallen gelegert sagen/ en alle uren vreesden van onder uyt de Kelders door de Mijnen overvallen te worden/ oock dat van 20. stucken grof Geschuts/ haer nu maer vier en resteerden/ die den Vyandt al met sijn Geschut ofte contrebaterie gebroken en onbruyckelicken gemaect hadde/ oock so was haer geen Buscruyt ghenoech tot eenen storm overgebleven/ waer door sy siende datse geenen generalen storm souden konnen wederstaen/ soo hebben sy eerlicke conditien van overgevē/ die haer vanden Vyandt aengeboden werden/ aenveert/ te weten met bagge ende baggagie/ en opgerechte vlieghende Vaendelen/ ghewapent/ brandende Lonten/ en Loot inden mont/ met Zeelantsche Schepen te mogē vertrecken/ also sy deden den 4. Augusti/ latende Parma de Stadt/ ende daer uyt treckende met ontrent 700. man daer onder waren veel ghequetste/ die festhienhondert mannen sterck geweest hadden. Also werdt Sluys verlooren/ ende dat na de opinie van verstandighe/ door de quade correspondentie die daer was tusschen de Staten ende Landen met Leycester/ sy haer op hem/ ende hy hem op haer verlatende/ sy vreesende hem meer te storē. De oorsake dat Parma soo goede conditien toeliete/ was de vreese die hy hadde vande komste van Leycester/ en de weerde en vromicheyt van 't Krijghs-volck datter binnen was/ want hem in handen ghevallen waren Brieven van die van binnen/ van een swemmende Bode (die verdronck) gekregen/ waer in sy adviseerden ses daghen voor 't overgeven aen Leycester/ dat sy alle gheswooren hadden/ so sy niet konden ontset worden/ soo souden sy de Stadt niet dan op eerlicke conditien overgevē/ die weert waren hare manheyt en vroomheyt/ oft sy wilden alle vechtende sterven/ de Stadt ende Kasteel in brande steken/ ende soo door de Wateren/ Morasschen ende verdroncken Landen sien te ontkomen/ soo sy best konden. Waeromme Parma siende dat sy inde handelinge van overgeven/ noch also gheresolveert waren/ ende dattet hem noch meer Volcx mochte kosten met brant ende verderf der Stadt/ gaf hen haer begheerte/ opentlick segghende in 't belegh 43. Capiteynen/ ende meer andere Bevel-hebbers verlooren te hebben/ oock meer volcx dan hy verlooren hadde inde beleghheringhe van Nuys/ Grave/ Berck/ ende Venlo alle t'samen.

Sluys geeft hem over aen Parma/ den 4. Augusti.

Accoort van Sluys.

Oorsaecke vant verlies van Sluys.

Groote vroomheyt des Garnisoens van Sluys.

Nae het verlies van Sluys/ soo was Leycester van advijse om te stoppen den mondt vande Haven/ maer die vande Admiraliteyt ende andere/ waren van advijse dat het te vergheefs en ondoenlick was/ dan by de Engelschen scheen 't doenlick/ waerom hy suspecterende de Zeelanders/ sondt in Hollandt om quantiteyt van oude Schepen te hebben/ die hem geconsenteert werden/ maer daer en is niet naer ghevolght/ ter contrarie soo is de Haven sints beter gheworden/ ende eenige zanden wech geschuert.

Leycester tracht de Haven van Sluys te stoppen/ te vergeefs.

Dese verliesen hebben Leycesters authoriteyt in groote verachtinghe ghebracht/ die sijne welgunders nochtans sochten meer te vestighen/ alle de schult op de Staten legghende/ al of sy de authoriteyt hem opgedragen/ sochten te benemen/ als ghy by het naevolgende sult verstaen. De Staten is oock in handen gevallen eenen Brief van Leycester/ ghescheven aen sijnen Secretaris Junius/ met bevel om sijn parthye ende welgunders te stercken: zijnde den voorsz Brief geschreven byde eygen hant van M. Daniel Burchgrave/ aenden Secretaris Junius/ de Sone van Doctor Jan Junius/ van date den 10. Junij uyt Engelant/ welcken Brief alderhande achterdencken gemaeckt heeft/ ende de Staten deden daer over den voorsz Junius tot Leyden apprehenderen/ examineren ende af vragen/ wat hy metten Brief mocht uytgerecht hebben. Den Brief luyde als volght:

Leycesters authoriteyt komt door 't verlies van Sluys in verachtinge.

HEer Junius/ zijnde gheresolveert kortelijck derwaerts over te keeren/ soo hebbe ick goedt ghevonden beneffens de Brieven die ick schrijve aen die versche/ van eender materie/ dat ghy troet oft reysde

Leycesters Brief aen Junius ontdeckt/ van date den 10. Juny.

over

1587. over de goede Steden aldaer / conforterende ende verseeckerende de gheaffectionneerde / u wel bekendt zijnde vande goede intentie van hare Majesteyt tot der Landen hulpe ende goeden wille / die ick hebbe om haer dienst te doen : Ende alsoo den Heere van Buckhorst / ofte andere aldaer hadden willen persuaderen tot hare Majesteyt gheresolveert hadde vrede te maecken met den Koningh van Spaengien / ende begheerde daer over 't consent vande Landen / ghy sult haer vry uyt segghen / dat den voorseyden Heere gheen sulcken last heeft ghehadt / ende dat hare Majesteyt in gheen handelinghe daer over gheweest is / maer alleenlick ghesocht te ondersoecken wat den Koningh soude willen den Landen aenbieden ofte gheven / ter cause van eenighen vrede / waer op sy bemerckende datter gheenderhande verseckeringhe zy / vaert voorts met alles te doen dat sy denckt te dienen tot beschuttinghe der selver : alst blijckt by de Armade gesonden nae Spaengien / onder de beleydinge van Draeck ende by mijn wederkeeren / met goet getal van volcke betaelt ende onderhoudē by hare Majesteyt boven het ordinare secours. Sult oock te kennen geven / aen die last over 't gemeyne hebben / ende daer ghy sulcx dienstlick achtet / dat ick derwaerts weder-keere / met betrouwen dat sy sullen voortaen doen cesseren alle voorleden swaricheden / ende my geven een behoorlicke authoriteyt / noodich om te ghebruycken de Souverainiteyt der selvigher Landen / sonder te hebben alle de oppositien en tegen-myneren der Staten als te voren / de welcke haer behoorden te contenteren / te behouden sulcx als sy pretendeerden te hebben onder de Gouverneurs van Keyser Karel en des Koninckx / sonder meer / geduerende mijn Gouvernement / dewyle ick niet begeere te handelen saken van importantien / dan by advijse vanden Raedt van State / die behoorlick gemaeckt sal worden van Ondersaten des Lants : Sult oock aenseggen / dat sulcx den wille is van hare Majesteyt / volghende de Instructie die haer belieft heeft my te geven / by de welcke sy my accordeert ende beveelt weder te keeren / soo ick niet konde verwerven vande Staten soodanighe authoriteyt als behoorde / om niet te wesen alleen Gouverneur van schijne ende in schrifte / waer van ick begheere dat de goede verwitticht worden / op dat sy in tijde moghen opsicht nemen / dat my niet toe en kome tot haren achterdeele ende verderve / contrarie haren goeden wille ende meyninghe. Hier mede hebbe u Godt in sijn bewaringe.

Gheschreven tot Groenewich desen thienden Junij / Anno M. D. lxxxvij. Onder stondt ghescreven / uwen vrient R. Leycester. Het opschrift was / Aen onsen lieven ende ghetrouwen / onsen Secretaris Iunius &c.

De Staten Generael dagelicx gewaer wordende / door de onder-handelinghe van Leycesters creaturen / oock by den voorsz Brief ende ander Instructien van Leycester / datter wat anders ghesocht werde / hebben de Ridderschap / Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt / door Gedeputeerde vanden Hooghen Raden van 't Hof / ende vande Rekeninghe / een Remonstrantie aen Leycester doen presenteren tot Dordrecht den 30. Augusti / die te vooren wel gemeynt was overghelevert te worden / maer om sekere oorsaken tot nu toe uytgestelt was.

Staten vertoogh aen Leycester tot Dordrecht / den 30. Augusti.

Vertoonende de Staten by de voorschreven Remonstrantie / uyt schuldighen plicht / hoe dat sy haer grootelicx verbonden hielden aende Majesteyt van Enghelandt / om haer vorderinghe der Religie / ende der Landen welstandt / haer believende daer toe te ghebruycken den persoon van sijn Excellentie / siende dat het haer niet belieft en hadde de Souverainiteyt aen te nemen / dien sy gheerne alle respect ende onderdanicheydt souden ghedragen hebben / als sy den Keyser Karel de vijfde / ofte eenighe Princen ghedaen hadden. Maer aenghesien sy by experientie bevonden / datter eenighe ongeruste Gheesten waren / die arbeyden om tusschen de Staten der Landen / ende sijne Excellentie misverstanden ende oneenicheden te veroorsaken / ende te trachten om confusien inde authoriteyt der Staten ende syner Excellentie / als Gouverneur Generael respective competeerende te maecken. 1587.

Soo gaven sy sijne Excellentie te verstaen (tot weeringhe des misverstants / die sy altijt verstaen hadden ende noch verstonden / dat by gebreke van een Prince der voorsz Landen de Souverainiteyt der selver Landen aen haer Ridderschap / Edelen ende Steden weder-keerde : En over sulcx zijn by de Staten (nae dat den Koningh van Spaengien / die hier voortijdts haren natuerlijcken Heere gheweest is / de Landen verlaten heeft) alle Acten van Souverainiteyt wettelicken gheexerceert / in sulcker voeghen / dat sy in dier qualiteyt met diversche Princen / naemelick met hare Majesteyt hadden getracteert / ende sijn Excellentie de authoriteyt van Gouverneur ende Capiteynschap Generael hadden gheconfereert / 't welck sy andersins niet en vermochten.

By gebreke van Overheere refereert de Souverainiteyt der Landen in handē vande Ridderschap, Edelē ende Stedē.

Ende voorder om alle quade gheaffectionneerde ende twistmakers den mondt te stoppen / verklaerden sy / dat de Staten niet by sekere privee persoonen / maer by de Ridderschap / Edelen ende Steden ghepresenteert worden / sulcx dat seer verdwaelt waren de ghene die meenen dat de Staten uyt eenighe privee persoonen bestaen / ende dat de faulte die sy lieden op de selve pretendeerden / den Staten met rechte soude mogen ten laste geleydt worden : Te meer / om dat de Staten altijt verstaen hebben / dat ingevalle yemandt op haer vergaderinge compareerde / die hem in eenige saken mochte ontgaen hebben / dat de selve behoorde exemplaerlick gestraft te worden / versoeckende daeromme aen sijn Excellentie / so hy eenighe wiste te noemen / soo souden sy tot straffe der selver / de handt aenhouden.

Staten waer in die bestaen.

En alsoo by dese ongeruste Geesten in disputte wort gesteldt / ofte sijn Excellentie ware gheconfereert ghelijcke authoriteyt / als Keyser Karel inde Landen gehadt heeft / oft alsulcke als de Gouverneurs vande Nederlanden (die by den selven ghestelt zijn) is ghegeven, &c. So begeerden sy dat sijne Excellentie verstonde / dat al waert dat de Staten den Gouverneur / Officiers ende Justiciers vande Landen / by tijden van Keyser Karel de vijfde / ofte voorgaende Princen / noyt by Eede verplicht ofte verbonden en waren gheweest aenden Gouverneur Generael der Nederlanden / soo hielden nochtans de Staten haer aen zijn Excellentie inde Nederlanden wesende verbonden / om de selve int wettelic gebruyck vā geconfedereerde authoriteyt te ghehoorsamē / niet meynende daer mede eenichsins te beschadigen de Souverainiteyt die hen toequame / maer dat die competeert ende blijft aende Staten Generael / ende de Statē der Provintien in 't particulier / alsoo die dede van oude tijden den Keyser Karel de vijfde / die de Hertoginne Margarita / de Koninginne Maria / den Hertogh van Savoyen / en andere Gouverneurs Generael / gheensins de Souverainiteyten en heeft bevolen / maer aen hem selven behouden / even alsoo ware het oock nu met de Landē / uytgenomen 't gene dat by het Tractaet / 't welck met hare Majesteyt gemaeckt is / verandert ware.

De Staten behouden de macht over de Gouverneurs Generael / die Keyser Karel behielt over sijn Regenten.

Ende sy verstonden / dat ghelijck als alle saken by tijde van Keyser Karel de vijfde / ter dispositie van den Gouverneur Generael der Nederlanden gestaen hebben / alsoo souden die oock nu ter dispositie van sijn Excellentie ende den Raet van State staen volgende de Acte van delatie van 't Gouvernement die zijn Excellentie gedaen is / behoudelicken dat in het doen van despesschen der selver / ghevolcht sal worden de instructien die daer op gemaeckt / ende noch te maken zijn / ende dat 't gene dat op den naem vanden Keyser Karel plach gedecreteert te worden / dat sal nu wordē gedecreteert ende uytgegeven op den naem / Zegel / en Contre-zegel / ende Cachet vande Staten Generael / ingevalle sulcke saken den Provintien int gemeyn aengaen : maer soo die eenighe Provintien int particulier betreffen / soo sullen die ghedaen worden op den naem ende Zegel der selviger Provintien.

Forme van despesschen.

Dat mede alle Gouverneurs vande particuliere Provintien / generael ende particulier / Oversten ende ander Officiers ende Volck van Oorloghe / sullen by Eede verplicht ende verbonden worden / de vereenighde Landen in 't Generael / sijnder Excellentie

Forme van den Eet des Krijghsvolcx.

als

als Gouverneur Generael der selvigher/ende den Provintien/ Steden ende Leden van dien/ daerinne sy sullen ghebruyckt worden/int particulier ghehou ende ghetrou te wesen. Dat oock alle de selve uwe Excellentie als Gouverneur Generael/ende den Oversten/Ritmeesteren/Capiteynen/ Officiers ende Soldaten/den Gouverneurs vande Provintien/ daer inne sy sullen ghebruyckt worden/hare Lieutenanten ende den Oversten Capiteynen ende Bevel-hebberen die over henlieden ghestelt/ende noch te stellen souden wesen/ ghehouden sullen zijn te ghehoorsamen.

Leycesters macht over al het Krygs-volc.

Belangẽde de absolute macht die sijne Excellentie in't beleyt vander Oorloghe bevolen is/verstaen de Staten de selfde te strecken over al het Volck van Oorloghe/te Water ende te Lande/soo wel hare Majesteyts secours/als die in dienste ende besoldinghe vande Landen zijn/commandement ende bevel te ghebruycken/de selvighe tot krenckinghe vanden vyandt te imployeren/ende daer over recht ende disciplijne militaire te doen exerceren/sonder dat daer onder verstaen can worden/dat sijn Excellentie meer Krijghs-volc soude doen lichten/ dan uyt het secours van hare Majesteyt eñ de contributien vande Landen (conform der Staten resolutie) mogen worden betaelt.

Versoecken dat alles beleydt werde by ordinare Officieren.

Sy versochten voorts/dat sijn Excellentie beliefde de sake vander Oorloghe te Water/te doen beleyden door den Admirael vander Zee/ende het verlegghen vande Garnisoenen/door de Gouverneurs vande respective Provintien.

Ende om voortaen te beter eenicheyt/correspondentie ende confidentie tusschen de Staten ende zijne Excellentie te voeden ende onderhouden/ so versochten sy reparatie van t'ghene dat door eenighe ongheruste Geesten/die op den naem van sijn Excellentie/ int voorleden Jaer int stellen van eenighe Gouverneurs ofte Superintendenten vande Steden ofte quartieren/ende int confereren van eenige principale Offitien/ soo vander Politie als Justitie/ teghens de Acte van delatie vant Gouvernement is ghedaen/ ende te doen effectueren t'gheene by de Staten in't Generael ende particulier/conform het Tractaet t'welck met haer Majesteyt ghemaeckt is/ende de voorsz Acte die by de voorgaende Remonstrantie aen sijner Excellentie is versocht: Ende begeerden oock dat syne Excellentie beliefde tot dien eynde van hem te doen vertrecken/ ende gheen gheloove te gheven inde saken vande Landen/soo wel de persoonen vande Landen als ander Natien/die oneenicheydt ende diffidentie tusschen de Staten ende sijne Excellentie sochten te maecken/ende consequentelijck de Landen in confusie/ende de eere ende reputatie van sijn Excellentie in hazarde sochten te stellen/&c.

Antwoorde vã Leycester op de voorsz Remonstrantie/dẽ 1. September.

Op dese Remonstrantie der Statẽ aen Leycester/ heeft hy den eersten September in forme van Apostille/op de canten gheantwoort/op de eerste ses Artijckelen: Als dat hy noyt geen grooter authoriteyt versocht ofte gheprætendeert en hadde/ dan de selvige die de Heeren Staten Generael/ hem opgedraghen hadde by de voornoemde Acten/ ende was daer noch mede te vreden/sonder in eenighe maniere te willen verkleynẽ de authoriteyt die de Heeren Staten toequame/ofte oock en begeerde hy daer van niet te disputeren/maer versochte oock dat hem sijn authoriteyt volkomelijck mochte behouden worden/ volghende de Tractaten eñ possessie daer de Heeren Staten hem ingheſtelt hadden/sonder eenighe verminderinghe derogatie ofte restrictie. Oock datmen niet en soude veranderen inde Intitulatien/ofte in die Zeghelen die hy ghewoon was te ghebruycken/ by deliberatie ende consent expres vande Heerẽ Staten/ ende so die gebruyckt hadden de leste voorgaende Predecesseurs ofte Voorsaten in't Gouvernement Generael.

Noopende den Eedt/en verstondt zijn Excellentie niet dat het behoorlijck ware/datmen Eedt doen soude/aende Provintien ofte Steden haer Gouverneuren ofte haer Luytenanten int particulier/om dat het een nieuwe sake ware ende sorghelijck/dat oock soo veel Eeden souden confusie ende verachtinge inbrenghen/ende datmen daer inne behoorde te versien/ volgende het 19. Artijckel vant Contract met hare Majesteyt: Welverstaende/dat het Krijghsvolck komende in Garnisoene inde Steden/sullen sweeren boven den Eedt die sy zijn Excellentie ende den Landen ghedaen hebben/dat sy de Steden oft plaetsen wel bewaren sullen voor de Staten ende Gouverneur Generael/ende dat sy niet voornemen en souden/ tot achterdeel vande selfde plaetsen: Soo nochtans/dat sijn Excellentie vermach wech te nemen ende te veranderen de selfde Garnisoenen/alst hem sal goet-duncken.

In de ander Artijckelen consenteerde hy in generale Termen/so die doenlick waren/ opsicht nemende op den tijdt ende occasien/zijnde niet behoorlijck dat by ghebreecke van sulcken sake/den dienst vande ghemeyne saecken/soude verhindert worden. Op het leste poinct versochte hy speciaelder declaratie.

Op dese Apostille hebben de Staten van Hollant een naerder vertooch ende verklaringe overgegeven den 24. October/als hier na sal volgen.

Verbitteringhe tusschen Leycester eñ de Staten vermeerdert.

Terwijle dese saecken aldus stonden/tusschen de Landen ende haren Gouverneur de Grave van Leycester/ende dat de verbitteringe meer ende meer toenam/waer door Leycester hem niet en heeft ghevoecht by de Staten/maer hem onthouden tot Vlissinghen/Dordrecht ende Utrecht/soo moeste alles door tusschen-sprekers ghehandelt worden/die vele quade diensten deden/ende de meeste oorsaecke van alle het quaet waren/te meer door dien dat Leycester uyt onervarentheydt van Landt-saken/lichtelick te verVoeren ende in misverstandt te brenghen was. Daer-en-boven wasser oock grooten twist eñ misverstandt tusschen Leycester eñ den Grave van Hohenlo ghereſen/ter cause dat Leycester hem opleyde/ dat hy de Hollandtsche Troupen gedivertеert hadde naer de Schansse van Enghelen/terwijle dat hy 't ontset van Sluys prepareerde/ende dat Hohenlo met der daet wilde voorstaen de authoriteyt vande Staten ende Provintien/daer over hy seyde dat Leycester te veel usurpeerde/ende dat hy als Stadthouder van Prince Mauritz by Eede verbonden ende verplicht was/daer voren toe te sien.

De Staten soecken den Grave van Hohenlo met den Grave van Leycester wederom te versoenen.

Hier over sochte den Raedt van State (als middelaers) den voorsz Grave van Hohenlo/een persoonagie die grootelicx by het Krijghs-volck geacht was/ende daer de Staten om sijn menichvuldighe kloecke ende neerstige diensten/grootelijcx in gehouden waren/met den Grave van Leycester te reconcilieren/ende sonden tot dien eynde den achtsten Augusti de Heeren van Capelle/van Noortwijck/den Raedtsheere Cooper eñ Camminga/met Guilliam Bardesius ende Jacob Valcke/Raden ende Ghedeputeerden vanden Raedt van State/aenden voorschreven Grave van Hohenlo/die doen ter tijdt tot Camp-Vere in Walcherẽ was/hem te versoecken dat hy komẽ wilde by den Grave van Leycester tot Middelborch/om alle misverstandt neder te leggen/mits datter aende eenicheyt soo veel gelegen ware/ende dat hy soude willen continueren in alle goede diensten/met diergheliјcke woorden meer.

Antwoorde des Grave van Hohenlo aen Leycester.

Waer op Hohenlo in effecte antwoorde/hy waer een Duytsch vry Grave/gheen Vassael ofte eenichsins subject der Provintien/ende daeromme geenen dienst schuldich/die hy selve hadde ghewey gert den Aerts-Hertogh Matthias/oock den Hertogh van Anjou ende van Brabandt/eñ als noch en ware hy niet ghereſolveert hem eenichsins te begeven inden dienst vã sijn Excellentie/mits dat hy redenẽ hadde van hem niet te betrouwen/so wel om het different dat tusschen haer beyden was/als om het krackeel van Eduardt Norits/daer hy hem de schult van gave/ten minsten hadde hy t'selfde toeghestaen/ende den selfden Eduardt Norits daer nae Ridder ghe-

Beschuldinghen des G. van Hohenlo over Leycestar.

slagen: Oock mits dat hy ghesocht hadde sijn Garnisoenen/die onder sijn ghebiet waren/buyten sijne wete te veranderen: Ende oock hadde hy eenige belofte ende toesegginghe aen hem gedaen/die hy niet ghehouden en haddé.

Maer gebeden zijnde/dat hy om s'Lants welvaren wat toe wilde gheven/ende dat d'een oft d'ander

1587. wijcken moeste / ende te willen ten minsten sijn advijs gheven : Soo seyde Hohenlo voor advijs / dat de Landen haer gheensins behoorden te scheyden / noch van hare Majesteyt, noch van sijn Excellentie / maer souden hem liever eerlijcke Paspoorte gheven / om na sijnder vrienden begheerte te vertrecken nae Duytslandt ofte Denemercken : houdende in ghedachtenisse sijnen getrouwen dienst ende des Krijghs-volcx / onder den Prince Mauritz ende hem den Landen ghedaen. Voorts dat hy wilde overstellen de Steden ende plaetsen onder hem staende / inde handen vande Staten ende Prince Mauritz / op conditie dat die voor al ghemainteneert ende gheredintegreert souden werden in haer gherechticheden ende Privilegien / ende die selve ghegouverneert / als sy waren ten tijde vanden Prince van Orangien saligher / de welcke hy sach mishandelt by eenighe subtyle onderhandelinghe / door dien men causeerde ende toeliete by ghebreck van straffe / dat het populasse haer teghen de Staten haeren Wettelijcken Magistraet stelden / (waer over hy eenige persoonen met namen noemde) die sochten de authoriteyt der Staten te verminderen / de welcke moesten ghelastigt wesen ende eenighe gheheel uyt het Hof gebannen.

Versoeckt Staten ende der Gouverneurs particulier authoriteyt herstelt.

Wanneer sulcx ghescheiden soude / ende de Staten (de welcke hy gheswooren hadde) in haren staet ghestelt souden zijn / soo ware hy niet alleene te vreden alle de plaetsen over te leveren / maer oock hem te humilieren in alles tot sijn Excellentie / ende hem alle eere ende onderdanicheyt betoonen / ende principalijck hare Majesteyt / haer biddende dat sy hare Majesteyt gheen oorsaecke van alteratie ofte miscontentement en wilden geven.

Als Hohenlo gheantwoort werdt / dat hy dit selve sijn Excellentie mondelijck soude willen verklaren / ende dat de Prince Mauritz / daer hy Luytenant van was / alreede Eedt van ghetrouwicheydt aen sijn Excellentie gedaen hadde / so antwoorde hy / ende sprac: Dat hy voor die reyse anders niet en konde doen : Biddende dat sy hem niet vorder wilden quellen / eer dat de redintegratie der gherechticheden der Provintien ende Staten volkomen waren / als vooren. Aengaende den Prince Mauritz / die ware een Vassael ende subject / maer hy een vrij ende Duytsch Grave / hem kondemen tot sulcx niet dwinghen / soo hy 't niet selve accordeerde ofte stipuleerde: nochtans wilde hy niet te min een gheaffectioneert vriendt der Landen blijven / die hy nu 14. Jaer ghedient hadde / ende daer hadde verteert boven sijn tractement / hondert ende vijftich duysent Daelders / totter Landen ende hare Majesteyts dienste : Biddende over al hier van favorable rapport te doen. Aldus naemeer ander woorden / ende eerlijcke protestatien / zijn de Ghecommitteerde ghescheyden / Ende dit geschiede den thienden Augusti / Anno 1587. ende alles dat daer passeerde werdt opgheschreven / ende onderteeckent by den Secretaris Gilpijn / soo datter gheen volkomen eynde en konde te weghe ghebrocht worden / maer de jalousien groeyden daghelijcx door quade overdraghers / alsoo wy onder andere een misverstant van dien sullen verhalen / 't welck groote opspraecke veroorsaeckte.

Hohenlo in 14. Jaren dienst, boven gagie seydt verteert te hebben hondert ende vijftich duysent Daelders.

Den 12. Octobris / uyt Utrecht schreef ende adviseerde Leycester den Raede van State / dat hy hadde veel Krijghs-volck uyt Enghelandt tot ontset van Sluys mede ghebrocht / 't welck hy tot dien tijdt toe onderhouden hadde / sonder eenighen overlast der Landen / ende soo hy gheresolveert was metten eersten dat weder nae Enghelandt te senden / soo ware hy versocht noch te vertoeven / tot dat de Staten Generael resolveerden over eenighe vordere Contributien / te meer om datmen des Vyandts belegh verwachte voor de Stadt Bergen op Zoom. Ende also dat Krijghs-volck veel weken ghelegen hadden op de Schepen / sonder verversschinghe / soo ware hy ghedwongen die te leggen tot Maeslandt Sluys / Delfshaven ende daer ontrent / met sulcken order ende betalinge als hy haer stelde / tot datter ordere mochte ghenomen worden / wat volck de Landen souden mogen onderhouden: Selve schande rekenende / datmen het Enghels Krijghs-volck datter boven het ordinaris secours der Majesteyt ware soude soo afdancken. 1587.

Hier en tusschen was hy gheinformeert dat den Grave van Hohenlo den 29. ende 30. Septembris / vergadert hadde ontrent Willemstadt een hoop Krijghs-volck / met voornemen om met ghewelt op te lichten sijn voorschreven Oorlochs-volck van ontrent Delfshaven, ende die te verjagen, als eenighe vande principaelste van Delft hen hadden vermeten. Tot selfde hadde hy verstaen / niet uyt lichtveerdighe rapporten / maer van soo goeder zijden, dat hy 't moeste ghelooven : Waerom hy versocht op het alder-heftichste dat daer in versien mochte werden, ende dat hy diergheliicke indigniteyt niet langher lyden en wilde / dat alsoo een yeghelijck sijn eyghen Krijghs-volck hadde / ende dat Hohenlo alles dede nae synen eyghen sin. Waerom hy versochte te weten oft sy hem sulcke authoriteyt ghegheven hadden oft niet: ende soo sy sulcx niet toe en stonden dat sy terstondt alle Colonellen / Capiteynen / Officieren en Krijghs-volck, bevelen souden hen af te wijcken ende afstandt te doen van alle particuliere verbontenisse / ende haer te houden byden Eedt die sy hem ghedaen hadden, op straffe van meyneedicheyt by ghebreecke van 't selfde : Oft soo sy de ghehoorsaemheyt langer uyt stelden / soo soude hy gedwongen wesen, volgende de authoriteyt / plaetse ende ampt die hem toe-behoorde / daer inne te versien. Daer van vorder protesterende, overmits hy sage dat sijn groote patientie nergens toe ghedient en hadde / dan om de boosen te stercken / ende te vorderen haer Liguen ofte Verbontenissen / om de Landen inde uyterste ellenden te brengen.

Groote [illegible] October.

Daer nae klaechde hy anderwerf den 12. September / dat Hohenlo noch continueerde in 't ghene voorsz is / ende Krijghs-volck ontboden hadde uyt Naerden ende Vianen, oock Peerde-volck / ende volck na Lillo ghesonden hadde / ende dierghelijcke meer / al uyt sijn eygen authoriteyt.

Dese klachten hebben groote confusie ende beroerten ghecauseert byden Raedt van State / ende Staten Generael / soo dat het scheen als oft het tot vorder quaet ofte bloedtstorten / soude willen strecken hebben. Maer ten lesten als dese perplexiteyt thien ofte twaelf daghen ghedeurt hadde / nae volkomen informatie / werter bevonden dat het maer 't werck was van quade Oorblasers / Achterklappers ende Twist-makers: Want als het den Prince Mauritz gebraecht werdt / ende andere haer begonsten te bedencken / ende die swaricheyt te overlegghen / so wert bevonden dat Hohenlo dat Krijgs-volck vergadert hadde te Willemstadt / om een goedt exploit te doen op den Vyant / ontrent Lillo by Antwerpen / waer van Mauritz aen Leycester selve tot dien effecte gheschreven hadde / daer Leycester den sesthienden September op gheantwoordt / ende den selven aenslagh goedt ghevonden hadde / hem bedanckende van sijn neersticheydt, wenschende alle goedt succes. Maer den Grave van Hohenlo zijnde gheadviseert van eenighe uyt Hollandt / dat sijn Excellentie van Leycester dat exploit hem mochte qualijck afnemen / soo hadde hy dat nae-ghelaten te exploiteren / ende dat Volck weder in haer Garnisoenen ghesonden / eer hy konde gheadviseert worden van Leycesters voorschreven consent. Alsoo datmen bevondt / dat alle misverstanden waren by ghekomen door quade rapporten / achter-dencken ende misvertrouwen / die begonnen waren voor het leste vertreck van Leycester uyt de Landen / ende seer vermeerdert in sijn afwesen / door de overvallende accidenten / ende sints sijn wederkomste seer toe-ghenomen hadde / ter oorsake vande klachten die van weder-zijden gedaen waren: Ende overmits dat hy weynigh onderhandelinghe ofte communicatie metten Staten sints ghehouden heeft / soo is daer groote verhinderinge inden voortgangh vande saken vanden Landen ghevolcht / door gebreck van goede correspondentie.

Oorsaecke van misverstant.

Dit alles met meer andere questien meer / heeft den Grave van Hohenlo in een Apologie ofte verantwoordinge in Drucke uytgegeven / tegen 't ghene dat Leycester in sijn verklaringe vanden 7. Septembris aengheroert hadde / tot de welcke ick den Leser wijse om kortheyts wille.

Apologie des Graven van Hohenlo teghen Leycester.

Leycester door de voorschreven Remonstrantie tot

Leycesters remonstrantie aende Staten / van den sevenden Septēbris.

Dordrecht hem ghegheven / ende 't ghene dat anders passeerde seer ghestoort zijnde / heeft een vertooch aende Staten Generael die binnen Dordrecht vergadert waren / over-ghegheven den sevenden September / waer van het inhouden was: Hoe dat sijn Princesse / als de Landen van alle andere Princen afgheseydt waren / soo uyt medelyden van haren deerlycken stant / als uyt affectie tot de Religie / ende uyt oorsaecke vande oude verbintenissen / ware beweecht gheweest haer hulpe te doen / ende op haerluyder versoeck was sijnen persoon van hare Majesteyt ghesonden / dien sy oock het Gouvernement opgheleydt hadde / 't welck hy uyt liefde totten Lande / sonder acht te nemen op sijnen ouderdom die ruste vereyscht / aenghenomen hadde: ende sijn beste voor haer in 't voorleden Jaer ghedaen / ende sints was hy uyt oorsake nae Enghelandt verreyst / ende daer-en-tusschen was het verraet van Deventer ende Zutphen gheheurt / 't welck hy excuseerde ende beklaechde. Verklaerde oock dat sijn eere ende authoriteyt inde Landen / in twyffel ende dispute ghestelt waren / tot nadeele van sijn authoriteyt. Ende dat meer was / sy hadden gheschreven aen sijn Koninginne Brieven (namelyck vanden vierden February vooren verhaelt) doch noch niet met volle bewillinghe der Landen / om hem niet alleene in dese Landen te onteeren / maer oock sijnen goeden naem ende gheloobe by sijn Koninginne in Enghelandt / te doen verliesen / vol van valsche opspraecke teghen hem. Daer over hadde hy nochtans alles ten besten by de Majesteyt gheexcuseert gheweest / ende was daer over weder gekomen. Voorts excuseerde hy het verlies van Sluys / om dat de 25. hondert Soldaten die hem belooft waren / niet aengekomen souden zijn gheweest / ende dat hy van hondert duysent guldens / die hem ghereet gheldt belooft waren / maer derthien duysent ontfanghen en hadde: ende voorts leyde hy de schult op de Officieren en Admiraliteyt / ende Schips Capiteynen. Hy verhaelde oock vanden twist metten Grave van Hohenlo: Daer nae vanden staet vande Oorloge / ende hoe die behoorlijck uyt te vooren ware: waer op als hy goede resolutie van haer was verwachtende / waren hem nieuwicheden (aengaende de Souverainiteyt) by haer Ghedeputeerde voor-ghehouden / streckende tot limitatie ende verkleyninghe sijnder authoriteyt / gantsch strijdende teghens de Acte / ende teghens de Brieven aende Majesteyt uyt Middelborgh ghesonden. Over welcke kleynachtinghen ende uytstellinghen / een groot verlies in Ghelderlandt te verwachten stonde: Daer teghen protesteerde hy / dattet hem niet en konde gheweten worden / aenghesien hy bereyt was sijnen dienst te doen om 't selve te beletten / soo hem maer alleen het volck ende de penninghen ghelevert worden / die hem tot Middelborgh belooft waren.

Leycesters beklaegh over den Brief vanden vierden Februario.

Leycester die protesteert.

Maer alsoo hy verstont / dat het ghebreeck ende uytstel geleyt werde by sommighe / op den grooten noodt ende armoede der Provintien / die niet machtich waren om soo groote lasten te draghen / ende by andere op sekere vredehandelinghe die tusschen hare Majesteyt ende den Hertogh van Parma souden zijn begost / soo hadde hy tot haerder beter onderrichtinghe / ende om resolutie te vorderen / haer inden Haghe op hare vergaderinghe doen aendienen / dat sy by haer selven insien ende overslaen souden / de macht haerder middelen / of die ghenoechsaem ware om de Oorloge te voeren / op dat hy daer van mochte verseeckert zijn metter blijckender daet / ende niet met woorden ende pampier / dat in sulcken ghevalle hare Majesteyt soude te vreden wesen / hen haer secours te continueren / soo niet / soo en ware het gheen redene / dat hare Majesteyt (volghens 't Contract) de assistentie soude continueren / als sylieden in ghebreecke souden vallen / ende den last op hare Majesteyts schouderen alleene dringhen. Want sy hadden te bedencken / dat hare Majesteyt groote kosten hadde te draghen / tot beschermenghe van haer Koningh-rijcken van Enghelandt ende Yrlandt / ende dat sy principalijck om haerder saken wille / getreden was in vyantschappe met Spaengien: Ende dat oock haer Subjecten om arresten ende Placaten die daer ghedaen waren / in Vranckrijck in lyden hadden. Daeromme / soo hare middelen met het secours van hare Majesteyt niet ghenoechsaem en waren / daer was noch openinghe van Vrede sints het verlies van Sluys by Parma ghedaen / waer in haer Majesteyt niet en hadde willen resolveren / sonder haer 't selfde aen te dienen.

Middelen der Staten niet genoech zijnde / ware daer noch middel tot vrede voorhanden.

Insghelijcx was haer oock aenghedient de sollicitatie ende instantie vanden Koning van Denemarcken / ende van anderen / waeromme sy qualijck deden ende waren straf-waerdich / die haere Majesteyt over-sulcx blameerden / bysonder alsoo contrarie blijcken mochte by het senden van Draeck nae Spaengien / ende sijn wederkomste om de Oorloghe te continueren / soo sy middelen vonde. Hare Majesteyt en was oock by den Contracte alsoo niet ghebonden / sy soude wel moghen handelen / hoe wel sy te vreden souden zijn / gantsch niet te tracteren van de saken betreffende de Landen sonder haer voorwete ende consent.

Maer wilden oft konden sy niet opbrengen de middelen die totten Oorloge noodich waren / soo vraechde hy wat sy wilden dat hy ende hare Majesteyt souden doen / ofte wat sy begeerden.

Leycester toont kleynmoedicheyt.

Vonden sy goet hem toe te laten 't Gouvernement volghens haer Acte / met beleydinghe vande middelen ende Contributien tot sijne ende des Raedts dispositie / ende dat sy hem konden doen blijcken dat sy met hare Majesteyt ordinaris onderstant / d'Oorloghe teghen haer Vyanden konden herden / soo was hy bereydt hem te laten gebruycken / indien sy hem de authoriteyt lieten ghebruycken / die hy tot noch toe ghehadt hadde: Ende soo hare middelen niet ghenoech en waren tot defentie vanden Landen / nochte hem de voorschreven authoriteyt begheerden te laten volghen / soo was hy ghenootsaeckt / tot conservatie van hare Majesteyts ende sijn eere / te protesteren.

Indien sy verstonden by haer Acte vande ordinaris Contributie / van twee hondert duysent guldens ter Maendt / hem eenighe limitatie te stellen / soo en was hy niet van meyninghe die aen te vaerden / mits dat hy die niet en achte ghenoech te wesen tot betalinghe vande Garnisoenen / nae den staet die by hen selven gemaeckt was / veel min / om noch eenighen Veldt-legher te houden.

Versoeckt verseckeringe van meer middelen / anders wiste hy daer niet te doen.

Daeromme soo men gheenen beteren staet van middelen maken en konde / noch meerder Contributie opbrenghen / soo en saghe hy niet wat hy aldaer te doen hadde / ofte dat hy daer eenich goedt doen konde: waer op hy eyntlijcke resolutie versocht / om haer Majesteyt te verwittighen / ten eynde sy mochte voorsien op haer saken.

Ten lesten hadde hy last om haer aen te segghen / dat haer Majesteyt was beweecht gheweest om de Landen hulp ende bystant te doen / niet alleene uyt oorsaecke vande oude Contracten / vande vriendtschappen tusschen de Princen / maer oock insonderheydt om de Contracten vande koop-handelinge ofte entercours tusschen de particuliere Provintien ende Steden / van d'een ende d'ander zijde ghemaeckt / als opentlijck bleeck byde Charteren ende Instrumenten van vele Steden ende Provintien daer van zijnde / als van Dordrecht / Delff / Leyden / Amsterdam / Briel / Middelborgh / Campveer / Zierickzee ende meer andere / welcke instrumenten noch gheheel in hare wesen bevonden worden. Derhalven soo begeerde haer Majesteyt te treden in het contract van assistentie / om dat sy wilde haer te kennen ghegeven hebben / ten eynde sy speurende hare Majesteyts goeden wille / dat sy alsdan van haerder zijden souden poogen te voldoen dat behooren soude / so wel uyt krachte vande goede tractaten / contracten van entrecours / instrumenten ende formele obligatien / als van 't leste Tractaet van secours. Dese verklaringe gheschiede tot Dordrecht den sesten September / 1587. ende worde naemaels in Druck uyt-ghegheven: de welcke den Grave van Leycester sondt aen etlijcke Steden / met eenen Brief / daer in hy hem beklaechde / van datmen hare Majesteyt ende hem beschuldichde / van eenen vredehandel met den Vyandt

De Koninginne van Engelandt begeert d'oude Contractē der Landen ende Steden te onderhouden.

Leycesters Brieff aen eenige Steden.

ghemaeckt

1587.

ghemaeckt te hebben / tot achterdeel vande Landen/ ende van dat hy ghekomen soude zijn/ om de Steden den Spaengiaerden over te leveren / waer van hy hem excuseerde : Ende voorts begeerde dat sy hare resolutie op syn Remonstrantie schriftelijck over sonden.

Staten antwoorde op Leycesters Remonstrantie, van den 16 October.

Hier op hebben de Ridderschap / Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt / den sesthienden October / tot Haerlem voor antwoorde oock in Druck uyt-gegheven/ 't ghene in forma hier nae volght.

Sy verhaelden/ hoe dat sij Anno 1572. d'Oorloge wettelijcken tegen den Spaengiaerden hadden aenghenomen/ tot conservatie der Landen/ Religien ende Privilegien/ onder het beleydt vanden Prince van Orangien : Maer als sy sorghden dat sy 't qualijck souden konnen herderen/ soo hadden sy alder-eerst haren toevlucht genomen aende Koninginne van Engelant / als Beschermersse vande ware Religie ende over sulcx aen haer Ghesanten ghesonden in 't Jaer 1573. ende oock Anno 1576. Daer nae oock aenden Hertogh van Anjou / ende nae syn doodt/ den Koningh van Vranckrijck (maer te vergheefs) versocht te accepteren de Souverainiteyt vande Landen. Ende ten lesten / alsoo hun goede hoope vande gunste ende assistentie van haer Majesteyt van Enghelandt / door haren Ambassadeur Davidson ende andere aengheboden was / soo hadden sy door haer Ghesanten / de Souverainiteyt der Landen haer gheoffereert / ende eyndelijck van haer verkreghen een ghenadigh secours / alsoo het contract mede brochte / waer van sy de Majesteyt hoochlijck bedanckten / ende waren hoochlijck te meer aende selve verbonden / nae dat het haer belieft hadde Syn Excellentie te senden / om haer secours wel te regeeren/ de saecke der Oorloghen met raedt ende daedt te promoveren : waer over sy hem oock grootelijcx bedanckten / oock vande acceptatie vanden staet ende commissie / als Gouverneur ende Capiteyn Generael der Vereenighe Nederlanden : Ende van haerder zijde en ware niet nae gelaten int volbrengen van het Tractaet / oock niet in 't voldoen vande Acte van delatie des Gouverneurs / noch oock int stuck vande contributien ende andersins/ ghelijck sy meynden mede niet nagelaten te hebben Syn Excellentie alle eere respect ende danckbaerheyt te bewijsen.

Wel was waer / dat sy reverentelijcken seker vertooch en beklagh voor Sijn Excell. vertreck gedaen hadden: maer daer en was niet mede gesocht dan den dienst van hare Majesteyt ende van syn Excellentie/ mitsgaders de conservatie vande Landen.

Klaghen over de Acte van restrictie/ oorsake vant verlies van Deventer ende Zutphen.

Sijn vertreck uyt de Landen haddense niet konnen afbidden / daer sy niet anders in en verwillichden / dan voor twee oft drie Maenden / met sulcke conditie / dat gheduerende syn absentie/ het Gouvernement Generael / den Raedt van State / conform haer resolutie soude bevolen wesen / ende den Gouverneurs vande Provintien / haer wettelijcke authoriteyt gelaten.

Maer overmits eenighe weken nae sijn vertreck bevonden werden / dat by seker Acte / soo wel de authoriteyt vanden Raedt van State / noopende het Generael Gouvernement / als vande Gouverneurs der Provintien / also was gerestringeert en verminder / dat onder andere teghen het verraet van Deventer ende Zutphen ('t welck te vooren ghenoech gheopenbaert was) door de selfde Actie niet en heeft mogen versien worden/ soo waren de Staten geoorsaeckt gheweest/ teghen ghelijcke inconvenientien te versien / niet tot verminderinghe van Sijn Excellentie eere ofte authoriteyt / maer tot restitutie ofte reintegratie vande authoriteyt vande Gouverneurs der voorschreven Provintien.

'T ghene dat nae het verradelijck overgeven van Deventer ende Zutphen/ heftelijck aen hem uyt verslagentheyt ghescreven was / dat ware uyt hoogher nootsake ghescheet/ nochtans soo secretelijck/ ten respecte van synder eere / dat het tot het ghemeyn volcx kennisse weynich quam / voor dat de Copye vanden Brief uyt Enghelandt aen die van Utrecht ghesonden wert/ ende ghearbeydt om de Ghecommitteerde der Staten die den Brief hadden doen schrijven / te doen desavouweeren / met sekere Brieven vanden 10. Maert / onder de Gemeente gestroyt. En de Copye vanden Brief en was aen hare Majesteyt tot geenen anderen eynde ghesonden dan om dat door goede berichtinge / beter en korter resolutie haren Ghesanten mochte gegeven worden : Maer verstaende dat het qualijck genomen werde/ soo verklaerden sy / dat het niet Sijne Excellentie / maer de ghene diese hadden geabuseert te wijten ware. Mede biddende datmen de hardicheydt vanden Brief/ haren ampt ende ghedaen Eedt / het vrye ghebruyck vande Staten deser Landen / ende bysonder de groote verslagentheyt der selver toe wilde geven.

1587.

Excuseren de hardicheyt vande Brief den 4. Februarij.

Sy bedanckten Sijn Excellentie dat hy betoonde sijn heroyke ende magnanime corage/ niet teghenstaende de ghevallen ongheluckeen / ende dat hy was gheresolveert ghebleven / niet alleene voor de Landen te intercederen/ maer oock weder over te komen / ende syn beste gedaen hadde om de stadt Sluys te ontsetten. Vande belofte van 't Krijghs-volck/ die hem byden Grave van Hohenlo ghedaen was / wisten sy niet grondelijcx te spreecken / achtende dat den Grave voornoemt / hem goet contentement gheven soude.

Tot het ontsetten van Sluys wisten sy wel voor seecker dat de naest-gheleghen Provintien van Hollandt ende Zeelandt goedt devoyr ghedaen hadden/ ende dat de kosten daer van / al verre veel over de hondert ende vijftich duysent guldens excedeerden/ hoe wel meest alle het volck van Oorloghen/ 't welck tot 't voorschreven ontset ghebruyckt werde / tot laste van hare Majesteyt was / sonder dat sy luyden weten by wat faulte de Stadt over-ghegheven ofte niet ontset en is. Boven dien de hondert duysent guldens / daer van ghementioneert is / waren hem eerst belooft nae een Maendt / ende Sluys was eer verlooren gheweest.

Sy presen sijn Placaet/ 't welck gemaect was tegen seditieuse ende populare factien/ waeromme sy baden dat het wel mochte worden geexecuteert.

Den twist met Hohenlo te concilieren / wilden sy 't beste in doen / die sy dochten te spruyten uyt de questie van het ampt vande Gouverneurs der Provintien / ende verhoopten een goet eynde daer van te maecken.

Verhaelden voorts haer devoyr / 't welck sy ghedaen hadden om seker ghetal van Duytsche Ruyteren ende Knechten int Landt te brengen / tot een Legher te Velde voor twee Maenden / met die groote kosten tot uyt-voeringhe vande Oorloge daerom gedaen. Item de betalinghe van 't Krijghs-volck/ besorghen van Steden / met Victalie ende Munitie : Oock hadden sy gehandelt mette Admirael Nassou/ op de Oorloghe ter Zee / hopende ende versoeckende dat die mochte gevordert worden.

De Edelen ende Steden van Hollandt/ hadden sekere Remonstrantie Sijn Excell. doen presenteren tot Dordrecht / om daer over in Conferentie te komen/ versoeckende datter goedt onderscheyt tusschen het ampt van Sijn Excell. als Gouverneur ende Capiteyn Generael/ den Staten in 't Generael ende Particulier/ ende den Gouverneurs vande respective Provintien / soude worden onderhouden : Dat de lasten vande Oorloghe / ten naesten met het inkomen vande Contributien souden worden vergeleken: Dat gerecht mochte worden 't ghene in 't voorleden Jaer tegens de Tractaten was gedaen / en gediscrediteert de ghene die misverstant sochten te maecken tusschen Sijn Excell. ende de Staten. Of nu byde selve yet buyten recht ofte redene is vertoont ofte versocht/ dat sal blijcken uyt de voorsz Remonstrantie die daer op gemaeckt is.

Uyt alle 't welcke konde een yegelijck verstaen / dat Sijn Excell. gheen redene hadde (immers niet teghen die van Hollandt) te protesteren van t'haren laste te willen brengen het verlies van eenige Steden ofte ander ongelucken.

Ten ware oock niet te verwonderen / dat de Staten klaechden / soo wanneer eenighe nieuwe ende onverdachte laste voorgedragen werden : want soo men

considereerde hoe de Landen van Hollandt (die nu vijfthien Jaren lanck teghen so geweldigen Vyant) in Oorloghe gheweest waren / ende soo groote lasten ghedraghen hadden / noch inde twee laetste Jaren alleenlijck tot loopende lasten vander Oorloghe te Lande, boven de Oorloghe te Water / ende veel particuliere lasten / als van Fortificatien / van Frontiersteden ende sterckten / Logysghelden van Soldaten / verlichtinghe ende keerssen voor de Garnisoenen / ende meer andere verdachte ende onverdachte onkosten / sullen opgebrocht hebben / ontrent negen-en-dertichmael hondert duysent guldens / soo salmen lichtelijck konnen oordeelen / dat t'selfde sonder beswaernisse niet en konde te weghe ghebrocht worden. Men konde over die van Hollandt immers dan niet klaghen / die veel meer hadden opghebrocht dan in Engelandt te vooren verklaert was: Niet teghenstaende den grooten afbreuck / die sy inde naevigatie ende handelinge geleden hadden.

Die van Hollant alleene hebben in twee Jaren op ghebrocht (bovē veel ander kostē) negen ende dertichmael hondert duysent gulden / zijn by de vier Miloenen guldens.

Waeromme sy haer seer verwonderden / ende dede grootelijcx nadencken datmen van haer vorderde naerder verklaringhe ende verseeckeringhe / oft haer middelen met het secours van hare Majesteyt / ghenoechsaem waren om d'Oorloghe te voeren / alsoo 't behoort.

Prince van Orangien en Landen constantie / teghen de kleynmoedicheyt van Leycester.

De Heere Prince van Orangien / hadde met Gods hulpe / ende sonder so heerlijcken secours vande Majesteyt van Engelandt / de Steden ende stercten ongefortificeert / den Vyandt sonder de helft vande teghenwoordighe middelen, met Gods hulpe wederstaen / ende groot ghewelt te Water ende te Lande ghedaen / sonder dat sulcke verklaringe ofte verseckeringhe ghevordert is gheweest: Ende daeromme en ware het nu gheen redene / midts dat t'selfde tot een groote wantrouwe op Godes ghenade soude moeten sterckeu.

Verhalven / dewijle sy saghen dat hare Majesteyt ongheleghen was der Landen Souverainiteyt aen te nemen / ofte meerder secours te doene / soo en ware daer niet anders te doen, dan met Gods hulpe / met de voorschreven middelen eenen goeden staet van Oorloghe te maecken / ende met alle goede ordere soo veel Ruyteren ende Knechten in dienste te houden / alsmen redelijck betalen can / eenicheyt / ordere ende discipline onderhoudende / ende van Godt den Heere eene goede uytkomste te verwachten.

Van Placaten wisten sy datter gheene ghemaeckt waren / waer deur haer Majesteyts Onderdanen in Vranckrijck eenighe schade mede soude worden aenghedaen / maer sy hadden haer meermael beklaecht over het Placaet tot Utrecht vanden vierden April M. D. Lxxxvj. verbiedende alle hanteringhe / sonder dat de Staten op de inconvenienten mochten worden ghehoort / dat tot der Landen groot nadeel / ende offensie van de naeghebueren hadde ghestreckt.

Van Vrede te handelen / betrouwen sy met dat hare Majesteyt sonder haer doen soude.

Aengaende den vredenhandel / sy hadden betrouwen in hare Majesteyt ende in sijn Excellentie / dat sy volghende het Contract / niet en souden daer inne doen / sonder consent vande Staten Generael. Sy hadden ghehoort t'geene dat de Majesteyt van Denemercken in Mey M. D. Lxxxvj. hadde doen proponeren / ende wat daer op vorder ghevolcht ware: Oock van hare Majesteyts antwoorde / vande negotiatien van Andries de Loo / hebben sy mede veel advertentien uyt den monde van den Baenderheere van Buckhorst verstaen: Mede wat zijn Excellentie haer hadde doen aensegghen door de Raetsheeren Valck ende Menin / het welcke in alle stilheyt ware den Leden der Landen gecommuniceert / om haer resolutie daer op te hebben / waer inne met alle discretie ende reverentie van hare Majesteyt gesproocken was / sonder dat daer uyt eenighe occasie konde ghenomen worden / om te seggen datter vrede (sonder haer consent) by de Majesteyt ghetracht werde te maken / Daeromme waren sy te blameren ende strafbaer / die syn Excellentie wisten te beweghen tot ghelooven van valsche rapoorten die dien aengaende gedaen zijn.

De Staten van Hollant verstonden het Tractaet met hare Majesteyt / ende volghens de authoriteyt van sijne Excellentie gedefereert te hanthouden / ende waren insghelijcx te vreden de contributie vande twee hondert duysent guldens ter Maendt / ter dispositie van sijne Excellentie ende Raedt van State te stellen. Welverstaende, dat de ander Provintien van ghelycke deden / ende dat uyt haer aendeel de Garnisoenen ende lasten vander Oorloge in Hollandt / ende daer sy voor gesproocken hadden / voor al eerst souden betaelt worden / alsoo sy duydelick bewesen dat meer dan redene ende van outs ghebruyckt ware / dat sulcke conditien in alle contributien besproocken werden, selve int consenteren vande bede Novennale / inde Fransche Oorloghe den Koninck van Spaengien gheconsenteert / inde welcke die van Hollandt niet vele meer jaerlijcx betaelden / als sy nu alle Maenden doen / ende hadden groote ende vorderlijcke conditien besproocken ende verkregen: Voorts verhaelden sy eenighe particulariteyten meer.

Staten achten haer middelen genoech om de Landen te beschermen.

Als onder andere dat den staet vande Oorloghen / metten Ambassadeur Buckhorst ten overstaen van de Kryghs-Overste ghemaeckt / niet en was soo beswaerlyck / ofte het secours van hare Majesteyt van vijf duysent te Voete / ende thien hondert Ruyteren / compleet ghehouden mette contributien van twee hondert duysent guldens ter Maendt / souden tot voldoeninghe vanden selven staet wel moghen strecken / ende soude noch wel seeckere somme van penninghen overich wesen / om een goet ghetal Ruyteren ende Knechten / seeckere Maenden int Jaer in waertgelt te houden / ende in noot te Velde te ghebruycken / alles wel ghemesnagiert ofte ghereguleert wesende.

Aengaende de toerustinge van Schepen van Oorloghe, hebben de Staten altijt verstaen, ende verstaen alsnoch / dat de Convoyen ende Lycenten / mette goede buyten ende Prinsen te Water vallende / niet alleene suffisant tot de betalinghe bevonden soude worden / maer wel gheregheert zijnde / datter noch een goede somme soude overschieten / om ghebruyckt te worden tot offensive Oorloghe / ofte om belegherde plaetsen te ontsetten.

Convoyen en Licenten en boeten / behoorden de Oorloge ter Zee te bekostigen ende meer.

Dat het volck van Oorloghe te Water inde naeste twee Jaren soo qualijcken betaelt was gheweest / ende het achterstel van henluyden soo ghewassen / procedeerde daer uyt om dat ghevolcht was de opinie van eenighe die gheheel Provintien meynden uyt te hongeren / palende aende vruchtbaerste Landtschappen van gheheel Europa / die open laghen tot haren besten / meynende alsoo eynde vande Oorloghe te maecken / door welcke onghefondeerde opinien / inde naeste drie Jaren de minste plaetse niet verovert en is gheweest / maer wel driemael soo vele steden verlooren / by gebreke vande middelen te gebruycken / die de natuere vande Landen verleenden.

Schorssen van uytvoeren van victualie by Lycenten dē Landen schadelijck.

Nae dat sy 't alles ordentlijcken verhaelt hadden / soo versochten ende baden sy / datmen haer antwoorde ten besten wilde verstaen / ende Gode Almachtich te hulpe nemen / ende dat hy sijn magnanime ende heroique intentie wilde herderen inde bescherminge der Landen / ende voorseecker te houden / dat met de hulpe van Godt Almachtich / met hare Majesteyts belooft secours / compleet in goede ordere op behoorlijcke monsteringhen ghehouden / met het inkomen vande twee hondert duysent guldens ter Maendt / midtsgaders t'gheene dat uyt Brabandt / Ghelderlandt / Vlaenderen / Over-Yssel / ende andere des Vyandts quartieren / by verdinghen ende andersins sal ghetoghen worden / rijckelijck souden de kosten vander Oorloghe moghen vervaten worden / midts goede ordere ende discipline militaire stellende / ende de Convoyen ende Lycenten ten meesten dienste vande Landen beneficierende / twelcke soude strecken tot bescherminghe vande Geunieerde Landen / tot vorderinghe van hare Majesteyt ende sijn Excellentie loffelijcke reputatie / ende tot schade van haer ghemeene Vyanden / sonder dat van noode soude wesen eenen onseeckeren bedrieghelijcken vrede aen te gaen / ofte der Landen saecken desperaet te houden.

Statē staen vastige vermaninghe aen Leycester de Landen te beschermen.

Ten lesten bedanckten de Staten hare Majesteyt grootelycx van hare ghenadighe believe, om de Landen ende steden te laten genieten het effect vande oude / Tracta-

Staten bedancken de Koninghine van Engelandt.

1587. Tractaten en Contracten/ die tusschen de Koninghen van Enghelandt/ ende de Princen van die selve Landen/ ende oock met eenighe Steden in 't particulier ghemaecht waren. Van haerder zijden souden sy alle ordere stellen dat hare Majesteyt/ Syne Excellentie/ ende de Enghelsche Natie soude speuren dat sy vverden ende begeerden alle goede ghebuerschap te onderhouden: Biddende Syn Excellentie/ dat hy hare antwoorde aen hare Majesteyt wilde hert-grondelijck recommanderen.

Naerder verklaringe der Staten aen Leycester/ ghelevert den 16. October.

Neffens dese antwoorde/ gaven de Staten mede hem over een naerder verklaringhe vande poincten hem tot Dordrecht vertoont/ ghedateert den sesthienden Octobris. Verklarende dat de Staten begeerden te handthaben syne Excellentie de authoriteyt/ soo sy by het Tractaet van hare Majesteyt/ als by de Acte ende Commissie vande Staten Generael syn Excellentie ghegheven: Daer tegens begeerden sy om alle misverstant te weeren/ dat syn Excellentie wilde handt-houden syn belofte ende Eedt die hy den Staten daer over gedaen hadde.

Ende mits hy verscheyden Acten/ ende namelijck by seeckeren Brief by hem gheschreven den thienden Julij aen synen Secretaris Junio (vooren verhaelt) de authoriteyt der Staten werde in twyffel ghestelt/ dochten sy goedt naerder verklaringhe daer van te doen, inhoudende deductie van het recht vande Staten/ 't welck sy ghehouden waren Eedts-halven voor te staen.

Dat de Staten hebben wettelijck de Souverainiteyt der Landen.

Want in ghevalle sy niet ghefondeert en waren in wettelijcke Souverainiteyt vande Landen/ soo en souden sy niet vermogen den Koning van Spaengien af te stellen/ haer tegen syn ghewelt te weeren/ noch niet de Majesteyt van Vranckrijck ende Engelandt te handelen/ noch syn Excellentie opdraghen het Gouvernement: T'welck sy nochtans ghedaen hadden op goet fondament/ ende het ware oock vande Staten weghen in als volkomen: Versoeckende daeromme redres van 't ghene 't welck van Syn Excellentie wegen boven de authoriteyt die hem ghegheven was/ was ghedaen: Syn authoriteyt zijnde de selve/ ghelijck de Gouverneurs der Provintien onder Keyser Karel de V. ghehadt hadden/ ende hoewel die waren gheweest groote personagien ende Princen van synen bloede: nochtans soo waren altydt ghereserveert gheweest/ het maecken van vrede oft bestant/ aennemen van nieuwe Oorloghe/ het maken van verbonden ende alliantien/ met vreemde Heeren ofte Landen/ het maecken van Placaten ofte Ordonnantien/ den staet vande Landen betreffende: Item/ de veranderinghe inden Cours ofte Alloye vander Munte/ restrictie vander handelinghe ende traffique op neutrale ende vreemde Landen/ Placaten daer uyt de Nabueren/ Koninghen/ Potentaten/ oft Republijcken souden moghen gheoffendeert worden/ invoeringhe van nieuwe Rechten ofte Kostuymen/ vermeerderinghe vande lasten vander Oorloghen/ boven de ghene die uyt de Consenten van de Provintien niet en moesten vervallen worden/ ende diergelijcke meer.

Dat Keyser Carel syn Gouverneurs veer gunde ende waer inne de Souverainiteyt bestonde.

De authoriteyt die voorgaende Gouverneurs hadde gehadt ware Leycester gegeven.

Maer de saecken die ter dispositie vande Gouverneurs Generael hebben ghestaen/ verstonden de Staten dat die souden blijven ter dispositie van Syn Excellentie als Gouverneur/ om daer van te disponeren met goede kennisse metten Raedt van State/ soo vanden Lande/ als vande Ondersaten van hare Majesteyt/ ende dat op den naem van Syn Excellentie uyt-ghegheven sal worden/ 't ghene dat op den naem vande Gouverneurs Generael van Keyser Karel plach te gheschieden/ ende op den name vanden Staten/ 't ghene dat op den name vanden Keyser plach ghedaen te worden: T'welck geensins ware strijdende teghen het Contract van haere Majesteyt/ noch teghen de Acte van delatie vande authoriteyt ofte commissie die de Staten Syn Excellentie ghegheven hebben.

De Staten begeeren dat het vant Krijchs-volc nae uithoudt

Het tweede punct differentiael/ ware den Eedt des volcx van Oorloghe/ ende de authoriteyt vande particuliere Gouverneurs vande Provintien. Ende alsoo sy bevonden datter misverstandt inden Eedt ghesproten was/ soo versochten sy dat conform het Tractaet/ het volck van Oorloghe soude sweeren getrouheydt aende Landen int Generael/ ende aen syn Excellentie als Gouverneur Generael/ vande selve. Item aende Provintien, Steden ende Leden daer inne sy ghebruyckt oft in Garnisoene ghelegdt sullen worden: Ende voorts/ dat sy syne Excellentie sullen obedieren als Gouverneur Generael: Ende dat de Overste Ritmeesteren/ Capiteynen/ Officieren ende Soldaten/ oock sullen sweeren de particuliere Gouverneurs vande Provintien ende haer Luytenant te ghehoorsamen/ inde Provintien daer sy sullen worden gebruyckt. 1587.

des Contracts oock Eedt gedaen soude worden.

Ende dit al/ midts dat sy veroorsaeckt waren het recht vande Gouverneurs der Provintien te meynteneren/ en dat de veranderinge van Garnisoenen/ en distributie vant Krijghs-volck behoorde te gheschieden door de selve Gouverneurs. Want indien sy de authoriteyt hadden ghehadt/ ende de voorschreven forme van Eede ware achtervolght gheweest/ soo en souden sy de Stadt van Deventer noch de Forten van Zutphen niet verlooren hebben/ maer souden door den Gouverneur (als langhe te vooren ontdeckt wesende) gheprevenieert zijn gheweest.

Oorsaecke vant verlies van Deventer ende Schanssen voor Zutphen.

Daeromme waren de Staten te meer veroorsaeckt/ t'recht der Gouverneurs Provinciael te meynteneren/ soo wel ten opsiene vanden Eedt van obedientie/ als van het veranderen vande Garnisoenen/ sonder dat het yet nieuws was/ ofte verminderinghe van zijn authoriteyt/ naedemael hy commandement hadde over de Gouverneurs vande Provintien/ als onder zijnen Eedt staende: Door de welcke hy alles bequamelicker konde executeren/ midts dat haer de conditien ende gheleghentheden der Provintien ende steden best bekent waren/ contrarie vant welcke onlancx gheschiet was/ als dat een privaet persoon belast was gheweest/ seker Enghelsche Compagnien binnen Utrecht te brengen/ de selve aldaer te Wapenen/ ende te distribueren/ ende daer teghens andere Compagnien uyt te trecken/ sonder dat den Gouverneur particulier daer inne eenichsins gekent is gheweest.

Versoecken de authoriteyt vande Gouverneurs der Provintien gemeynteneert.

T'welck sy tot verminderinghe van der Gouverneurs Provintiael recht/ niet en konden consenteren/ dewijle haren Eedt noch het contract dat niet lijden en wilden/ als wesende een infractie vande principale gherechticheden der Landen/ daer vooren sy soo lange ghestreden ende gheleden hadden/ ende niet verdient daer in verkort te worden.

Insghelijcx en behoordemen den huyse van Nassouwe (ter ghedachtenisse der loffelijcke dienste des Princen van Orangien hoochloffelijcker Memorie/ die noch goet noch bloet voor de deffensie der Landen gerechticheden hadden verschoont) noch oock den Prince Maurits van Nassouwen zijn behoorlijcke authoriteyt niet te verminderen/ die hem wettelijck is competerende/ ende ter Eede ghegheven/ al voor de komste van zijn Excellentie in dese Landen noch hem die oneere ende schande aen te doen/ naedemael synder Excellentie authoriteyt gheensins daer by verkort en ware.

Lof des Huys van Nassau.

Sy waren oock uyt hoogher noot ghedwonghen toe te sien/ dat den staet van het volck ende trayctement van Oorloghe soo ghereghgeert ende ghemodereert worde/ dat uyt de contributie ende consenten vande Landen/ de lasten mochten betaeldt worden: Ende dat voor al uyt de quote ofte aenpaert van elcke Provintie/ de lasten vande selvighe Provintie daer sy voor verbonden stonden/ betaelt werden/ daer uyt sy door contrarie ghebruyck groote confusie saghen rijsen.

Versoecken den staet en traictement/ der Oorloge wel ghereghgeert nae Landen vermoghen.

Het leste poinct ware de reparatie vant gheene dat inden voorleden Jare door bedroch van eenighe quade Gheesten/ ofte misverstant was ghedaen/ teghen de contracten ende gherechticheden der Landen: Ten tweeden/ dat syne Excellentie gheene voorder gheloof soude believen te gheven/ in saecken vande Landen/ den gheenen die misverstant tusschen zijn Excellentie ende de Staten verorderden/ op dat alle onderlinge confidentie ende correspondentie/ by middel van dien te beter souden moghen inghevoert ende onderhouden worden.

Versoecken reparatie van voorgaende abuysen/ volghende haer Remonstrantien.

 Ten

Ten derden / dat sy waren ghesommeert van het tweede lidt vande Staten van Vtrecht / nae Eedt ẽ beloften der naerder Vnie. Eyndelijck / om dat eenige soo vande Engelsche Natie / als vanden Lande / de Lantsaecken niet verstaende / ofte haer particuliere soeckende / hem den staet vande Landen onderwonden ende Syn Excellentie abuseerden.

Sy versochten vorder om redenen voorschreven / dat sijn Excellentie haer verscheyden over-gheleverde Remonstrantien byder handt wilde nemen ende alles in 't goede verstaen / niet om de voorgaende misverstanden op te halen / maer om de toe-komende voor te komen / ende met Godts hulpe ende die goede correspondentie der Staten der Landen / ende met haer Contributien / ende het secours van hare Majesteyt / met adwijs vanden Rade van State / alles in goeder ordere te beleyden / ende hem te behelpen met de middelen die Godt den Heere door de natuere vande Landen / tot afbreuck vande ghemeene Vyanden was ghevende / ende en ware niet te twijffelen / ofte Godt Almachtich en soude de saecken zeghenen / alsoo hy in voorleden tijden ghedaen hadde / als de Landen niet half soo veel middelen en hadden ghehadt / als sy nu deden. Dit is in effect het inhouden vander Staten naerder vertooch gheweest / over-ghelevert den sesthienden October tot Haerlem / Anno M. D. Lxxxvij.

Neffens dit gaven sy ten selven daghe over aenden Raedt van State / neffens sijn Excellentie wesende / seecker gheschrift / op den naem ende van weghen de Ridderschap / Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt / inhoudende het recht dat sy van alle oude tijden inde voorschreven Landen gebruyckt hebben / tot behoudenisse vande vrijheden / gherechticheden / Previlegien ende loffelijcke ghebruycken vande selve Landen / 't welck wy ter eeuwigher Memorie (hoe wel 't selve ghedruckt is) goedt ghedocht hebben van woorde te woorde hier by te stellen.

Vertooch des Ridderschap / Edelen ende Steden van Hollant ende West-Vrieslandt / over der Landen oude ghebruyck.

DE Ridderschappen / Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt / Representerende den Staten vanden selven Landen / wel ende rijpelijcken / naer voorgaende communicatien / deliberatie ende rappoort onder den Edelen / ende inden vroetschappen vande Steden ghehouden / ende ghedaen op den jeghenwoordighen staet deser Landen / hebben volghende haren Eedt ende plicht / noodich gheacht den wettighen staet der Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt / by desen te openen / op vast betrouwen / dat een yeghelijck die desen sal sien / daer van sal oordeelen soo onpartijdelijcken ẽ vreetsamelijcken / als den bedroefden staet deser Landen is vereysschende.

Forme der regieringhe der Graven vã Hollant / ẽ Zeelant / noopende Oorloghen / Pays maecken / ende Schattingen.

Het is kennelijck dat de Landen van Hollandt / met West-Vrieslandt ende Zeelandt / zijn tsedert / den tijdt van acht hondert Jaren herwaerts gheregeert ende bericht gheweest by Graven ende Gravinnen / den welcken byden Ridderschap / Edelen ende Steden / Representerende de Staten vanden selven Landen / de Heerschappije ende Souverainiteyt der selver Landen wettelijck is opghedraghen ende ghedefereert gheweest: Die oock met sulcke discretien ende maticheydt hen ghedraghen hebben in haer Regieringhe / dat de selve noyt hebben ghedisponeert van Oorloghe aen te nemen / ofte Pays te maecken / Schattinghen ofte Contributien over de Landen te heffen / ofte van eenighe andere saecken / den Staet vanden Lande betreffende (hoe wel de selve nochtans van goeden Raedt vande Edelen ende Jngheboorene vanden Lande / ordinarie waren versien) sonder adwijs ende consent vanden Edelen ende Steden vande Landen / die t'elcken daer op werden beschreven ende vergadert: Ende hebben boven de voorschreven Raedt / de Edelen ende Steden vande Landen / t'allen tijden ende in allen saken ghegheven favorable audientien / volkomen gheloof ende goede resolutie / op alle 't ghene de selve immermeer hadde te vertoonen / den staet ende welvaren vande Landen eenichsins betreffende.

'T welck als gheweest zijnde een gantsch wettighe regieringhe / soo seer als opt eenigh andere is bevonden / heeft voortghebracht vruchten die merckelijck ende sonderlinghe tot eere ende reputatie vande voorschreven Graven / mitsgaders welvaert der voorschreven Landen / ende vanden ingheseteuen der selver hebben ghestreckt / als boven alle anderen / dat de Graven van Hollandt / Zeelandt ende Vrieslandt / op de heerschappije van soo kleynen begrijp / zijn gheweest by alle Princen ende Potentaten van Christenrijck / niet alleen in sonderlinghe respect / eere ende reputatie / als blijckt by de hooghe alliantien van houwelijcken / die sy hebben gemaeckt by nae met alle machtichste Koninghen ende Potentaten van Christenrijck: Ende dat inden Jare M. CC. xlvij. Koninck Willem den tweeden van dien name / is ghecoren gheweest Roomsch Keyser: Maer oock dat die selve by nae altijdts zijn gheweest victorieus over haer vyanden / ende de palen vande selve Landen seeckerlijck teghen alle haer vyanden (hoe machtich die oock waren) hebben beschermt waer door de selve niet weynich gherespecteert ende ontsien gheweest zijn by haren naegebueren. Jmmers moghen wy metter waerheyt segghen / dat den staet der Landen van Hollandt ende Zeelandt / binnen den tijdt van acht hondert Jaren / noyt metten swaerde en is gheconquesteert / ofte t'onder ghebrocht gheweest / noch by uytheemsche / noch by inlantsche Oorloghe: Maer oft sulcx / t'welck wy niet en weten / of van eenighe andere Rijcken (ten ware vande republijcke van Venegien) teghenwoordelijck soude moghen worden ghesevt / sonder datmen hier van eenige andere redenen soude konnen gheven / dan dat altijdt goede eendracht / liefde ende verstant is gheweest / tusschen de Princen ende Staten vande selve Landen: dewijle doch den Princen (die by hen selven gheen macht en hadden) sonder den Edelen ende Steden vande Landen / gantsch niet en vermochten / als ordinarie gheen middelen hebbende dan het inkomen vande Domeynen / tot vervallinghe vande kosten haerder Hofhoudinghe / ende betalinghe vande ordinaris Officiers.

Mits wettelijcke regieringhe Graven van Hollandt / ghekooren Keyser / als Anno 1247. ende groote alliantien gemaeckt.

Stant des Gouvernements van Hollandt ẽ Zeelandt gheduert acht hondert Jaren.

Men bevint oock wat authoriteyt den Staten van de selve Landen hebben ghehadt / omme den Princen (als sy door quaden Raet tot naedeel vande Landen waren misleyt) te brenghen tot recht ende redelijckheydt / niet alleen met Remonstrantien ende versoecken / maer oock (als hier op niet behoorlijck werde versien) metter daet procederende / oock strenghelijck tot straffe vanden gheenen / die der Princen authoriteyt hadden misleyt / mishandelt ofte onbehoorlijck misbruyckt / ghelijck daer van de exempelen vele ende menichvuldich zijn.

Oock mede bevintmen klaerlijck / dat der Staten vande voorschreven Landen Officien is gheweest / den minderjarighen Princen te voorsien van wettighe Voochden / Momboirs ende Gardenobles gelijck sulcx oock is gheschiet aen Grave Willem / den vijfden van dien name / tot kranckSinnicheyt ghekomen zijnde.

Staten zijn wettighe Voochden van onderjarighe Vorsten.

Eyntlijck het is buyten alle twijffel / dat de administratien vande Souverainiteyt vande Landen / t'allen tijden wettelijck is aenghenomen gheweest / by de Staten der selver / soo wanneer door aflijvicheyt / minderjaricheydt / kranckSinnicheydt misverstant / ofte eenighe andere inconvenienten de Landen verlaten zijn gheweest vande wettelijcke bedieninge der Princen / die over sulcx dickmael een Hooft hebben ghekooren / diemen Voocht ofte Ruwaert noemde: T'welck oock noch sulcx is gheobserveert gheweest / ten tijde vanden Huyse van Borgongien / als nae het overlijden van Hertoch Kaerle / ende Hertoginne Maria zijn Dochter / ten welcken tijde Hertoghe Maximiliaen / willende met ghewelt contrarie innevoeren / teghen de authoriteydt vande Staten / den ghcheelen staet vande Landen bracht int uyterste ghevaer ende perijckel. Ende Keyser Karel de vijfde selve / is gheduerende sijne minderjaricheydt / door d'authoriteyt vande Staten versien van Voochden / ende t'Landt van behoorlijcke Regierders / die altijdts de Staten vande Landen (hoewel in vele saken de vrijheyt / gheduerende de heerschappye vanden Huyse van Borgongien / seer is ver-

Ten tijde Keyser Maximiliaen ende minoriteyt van Keyser Caerle hebben de Staten de Souverainiteyt ghebruyckt.

1587.

is vermindert) grootelijcx heeft gherespecteert / als lichtelijck bemerckende dat zijnen staet door gheen ander middel verseckert en konde wesen: Ende heeft over sulcx sijnen Zone den Koningh van Spaengien / met verscheyden vermaninghen tot ghelijcke consideratien ende discretien ghesocht te beweghen / met expresse verklaringhen / dat hy zijnen staet soude sien in perijckel / soo haest als hy de Staten van dese Landen soude hebben in kleynachtinghe / ghelijck hy oock metter daet bevindt / grootelijck tot sijnen ende der Landen schade / sonder datmen den oorspronck deser Oorloghe ander oorsaecke soude konnen gheven (wat men daer van discoureert) dan dat hy dese Landen met gheweldt van Spaensche ende andere uytheemsche Kryghs-volck heeft willen dwinghen te doen 't ghene sluyden Staetsgewijse niet en hebben goet ghevonden / in saken die den staet vande Landen betreffen.

Verachtinghe der Staten, is oorsake van de presente oorloghe.

Alle 't welcke / hoe wel wy seecker achten ghenoech buyten dispute te wesen / hebben nochtans noodich bevonden hier te verhalen / overmidts veel persoonen hier van seer onsekerlijck eñ verscheydelijck gevoelen / de vergaderinghe vande Staten anders niet respecterende / dan na dat het haer goet dunckt / ende de qualiteyt vande persoonen die op de vergaderinghe compareren / meriteren / ende van alle saecken die aldaer worden ghehandelt / oordeelende in alle schyne als of die voorschreven persoonen / die uyt den Edelen ende by den Steden werden Ghedeputeert op de vergaderinghe vande Staten / hen selven waren dragende als zijnde de Staten / ende over sulcx als hebbende de Souverainiteyt ende hoochste macht vande Landen / naer haren welgevalle van alle saecken den staet van de Landen betreffende / waren disponerende / detorquerende over sulcx alle de handelingen der selver tot haren particulieren last haet ende nyt: Maer de ghene die naerder insiet 't ghene dat vooren verhaeldt is / ende andere groote saecken / die by de Princen vande Landen / met hulpe vanden Staten te weghe ghebrocht zijn / ende insonderheyt 't ghene dat tsedert den tijt van vijfthien Jaren herwaerts inde Landen van Hollandt ende Zeelandt is ghepasseert / die kan lichtelijck bemercken dat d'authoriteyt vande Staten niet en bestaet in beleydt / authoriteyt ofte macht van dertich ofte veertich persoonen / min ofte meer / die op haer vergaderinge sijn comparerende. Ende de Agenten vanden Koningh van Spaengien selfs / die met dusdanighe Argumenten tegen onse saken altijdt hebben gemineert / ende de authoriteyt vande Staten gesocht hebben in kleynachtinghe te brenghen / die hebben metter tijdt dat nu wel bevonden / hoe grootelick sy in alsulcken opinie zijn gheabuseert ende misleyt gheweest.

Misverstant nopende de authoriteyt der Staten.

Om dan te ontdecken waer uyt de authoriteyt vande Staten is spruytende / soo staet te considereren / dat de Princen die oyt wettelijck hebben gheregeert / niet alleen haer regieringhe met delatie / consent ende believen vande Landtsaten hebben begonnen / maer oock sulcx vervolcht / dat alle de Leden vande lichamen / daer van sy tot Hooft zijn ghesteldt / zijn ghebleven ongheviolcert / onverkort / ende onvermindert / 't welck niet en heeft konnen worden verhaeldt (dewyle de Princen by schalcke ende ambitieuse luyden lichtelijck worden ghecircumvenieert) ten ware de Landtsaten middel hadden om hen tot goede ordere ende beleydt / t'allen tijden teghen alle quade partijen te opposeren / ende de Princen vande behoudenisse haerder vrijheydt ende welvaren / uyt den name van alle de Leden / niet alleen t'allen tijden te vermanen / maer oock om soo wanneer de selve hen tot tyrannije souden laten misleyden / mette middelen vande Landen hen daer teghens t'opposeren: Ende tot desen eynde zijn de Landtsaten vande voorschreven Landen ghedeyldt in tweederley Staten / te weten / Edelen ende Steden.

Waer uyt dat is spruytende de authoriteyt der Staten.

De Edelen worden ghehouden voor een lidt / ten opsien vande digniteyt haerder afkomste / die sonder beroemen wel sulcke is / ende soo oudt alsmen in eenighe andere Landen soude vinden / ende vande heerlijckheden die de selve binnen dese Landen zijn besittende / van welcke heerlijckheden sluyden meest al hebben ende gebruycken hooghe middel ende leeghe jurisdictien / de welcke op alle occorrentien met malkanderen delibereren op den staet vande Landen / ende ter vergaderinge comparerende advíseren op alles neffens de Gedeputeerde vande Steden.

1587.

De Steden hebben meest al een form van regieringhe / te weten een Collegie van Raden ofte Vroetschappen / gheconstitueert zijnde vande notabelste uyt den midden vande gantsche Borgherye: Dese zijn in sommighe Steden van veertich / in andere van sesen-dertich / in andere van twee-en-dertich / acht-en-twintich / vier-en-twintich ofte twintich persoonen. Ende zijn de Collegien vande selve soo oudt als de Steden / ofte immers dat gheen memorie en is van haer begintselen. De Persoonen die eens verkooren zijn / die dienen haer leven lanck / ofte soo langhe haer Poorterschap geduert. In plaetse vanden ghenen die sterven / oft haer Poorterschap verlaten / worden by 't selve Collegie andere persoonen tot haren ghelieve verkooren / uyt 't middel der Borgeren tot vervullinghe van 't getal. By dese Collegie is alleen de macht omme te adviseren / resolveren ende disponeren van alle saken concernerende den staet vande Landen ende der Steden respective: Ende wat 't selve Collegie adviseert / resolveert ende disponeert / dat werdt by de gantsche Borgherye ghevolcht / daer teghen noyt eenighe inbreeck ofte oppositie vande Borgheren is ghevallen.

De Staten vã Hollant / Zeelandt / etc. worden gheregeert by verkooren Collegien van Raden ende Vroetschappen / die volle macht hebbẽ.

By dese Collegien worden Jaerlijcx ghekooren de ordinarisse Magistraten / te weten vier / drie ofte twee Burghermeesteren / ende seven ofte meer Schepenen / om te dienen voor een Jaer. In sommighe Steden gheschieden dese electien absolutelijck: inde sommige by nominatie van dobbel ghetal / daer uyt by den Stadthouder de verkiesinge van 't gewoonlijck getal werdt gedaen.

De Vroetschappen verkiesen Borghermeesters eñ Schepenen.

Der Borghermeesters Offitie is bevolen het ordinaris beleydt ende ghebiedt in alle polityckę saken / soo wel de administratie van Stadts goederen ende inkomen / als den welstandt ende bewaringhe der Steden betreffende.

Der Borgermeesterẽ Ampt.

De Collegien vande Schepenen vaceren ordinarie tot d'administratie vande justitie / so in alle crimmele / als civile saken / ende hebben ende exerceren alle hooghe / middel / ende leege jurisdictien.

Schepenen Ampt.

By dese Collegien van Magistraten worden absolutelijck bericht de regieringhe der Steden van Hollandt / West-Vrieslandt ende Zeelandt / sonder dat de Princen vanden Lande hen de regieringhe vande Steden eenichsins hebben onderwonden / anders dan int stellen van eenen Officier / die op haren name de Justitie heeft gevordert. Dit is int korte de warachtighe gelegentheyt vande regieringe der Steden van Hollandt ende Zeelandt.

De Princen hebben haren Officier / om te vorderen de Justitie.

Waer uyt goet te verstaen is / dat dese Collegien vande Magistraten ende Raden vande Steden / ghevoecht by de vergaderinghe vande Edelen / ontwijffelijck representeren den gantschen staet / ende 't gheheel lichaem vande Landtsaten / ende en kan niet bedacht werden eenige forme van regieringe / die met sekerder kennisse van alle ghelegentheden vanden Lande soude konnen resolveren / ofte hare resolutien met meerder eendracht / authoriteyt ofte ghevolch soude konnen executeren. Over sulcx en is niet te verwonderen / dat den staet deser Landen is gheweest onveranderlijck / ende soo gheduerich als eenen staet ter Weerelt soude moghen wesen.

Forme vande regieringe.

Om nu de Collegien vande Edelen ende Steden te brenghen in eene vergaderinghe / en kan niet ghescheiden / dan by Ghedeputeerde vande selve: Over sulcx / als om eenighe merckelijcke saecken te beraetslaghen / van noode is de selve te vergaderen / soo worden die beschreven met inscriptien vande principaelste poincten / die by de Collegien in deliberatien gheleydt / ende daer op gheresolveert zijnde / worden afghesonden alsulcke Ghecommitteerde als sy vertrouwen / ende met alsulcken last ende resolutien / als sy bevinden ten dienste vanden Lande te behooren. De Edelen compareren in competenten ghetale / ende de Steden seynden eenen Borghermeester / met eenighe Raden / al tot

sulcken getale als sylieden goet vinden / nae de importantie vander saken. Ende boven dien zijn de Ghecommitteerde: geduerende de oorloghe (overmits de menichvuldicheyt vande accorentien) altijdt generalijck ghelast gheweest / om op alle saken (de welvaert ende conservatie vanden staet vande Landen betreffende) te adviseren ende resolveren / sulcx sylieden ten meesten dienste vanden Lande bevinden te behooren / ende bysonder om de Rechten / Vrijheden ende Previlegien vande Landen te mainteneren/ ende alle inbreken te weeren ende wederstaen. Ende dese Ghecommitteerde alsulcx by den anderen vergaderende / representeren de Staten vanden selven Lande / niet dat syluyden in hare persoonen / ofte uyt hare authoriteyt de Staten zijn / maer alleen uyt krachte vande commissien van hare principalen/ sonder dat te presumeren staet dat yemandt sich selven uyt ambitie soude avanceren tot dese commissie: Want boven dien de nactuere van desen volcke een afkeer is hebbende van alsulcke ambitien / ende vyandt is van alle ambitieusen / soo en staet 't selve niet te presumeren in soo vrije electie / ende veel min dat yemandt in desen teghenspoet / die God Almachtich den Landen ghelieft te oversenden / soude begeerich wesen om de saecken vande Landen te handelen / daer niet dan swaricheydt is in te sien / niet dan vyantschap ende misgunst vande Vyanden onser saken (die oock de ghequalificeerste/ ende veel ghetrouwe persoonen / met valsch aengheven abuserende / dickwils quade opinien van vele goede Dienaers vande Landen hebben verweckt) staet te verwachten / sonder eenich profijt: Over sulcx heeft men het aennemen vande voorschreven commissie moeten redigeren Inter munera necessaria: Ende alle de ghene die eenich beleydt deser Landen hebben gesien/ konnen ghenoech ghetuyghen wat swaricheyt ende constrinctien datter zijn gevallen ende gebruyckt om de ghecommitteerde/ versochte ende ghebruyckte persoonen / tot de opghelevde lasten te bewillighen.

Wie/hoe/ ende wat de Staten zijn.

Hollanders en Zeelanders niet seer ambitieux.

Ende als dese Ghecommitteerde van diergelijcke versamelinghe weder te huys komen / soo moeten sy hare Heeren ende Oversten alle verloopene handelinghen trouwelyck aenbrengen ende verhalen.

Dit is 't fondament vande regieringhe deser Landen van Hollant / met West-Vrieslant ende Zeelant/ daer op den staet der selver Landen/ den tijdt van vijf/ ses/ seven hondert Jaren/ ende so langhe als de outste Monumentē streckende zijn/ heeft berust. Dit is oock (naest de hulpe van God Almachtich) 't ghene dat de selve in dit ghevaerlijck Oorloch / tegen so machtigen Vyandt heeft ghehouden in goede kloeckmoedicheydt ende eendracht / sulcx dat gheduerende dese Oorloghe/ noyt Lidt vande voorschreven Landen (anders dan met het uyterste geweldt) van ons is ghescheurt/ noyt Borgherije oproerich / noyt ghemuytineerde Soldaten inde Landen van Hollandt ofte Zeelandt zijn bevonden / daer van wy (naest Gods Almachtighe handt) gheen andere redene souden konnen geven/ dan dat in alles oprechtelijck/ vrymoedelijck/ rijpelijck ende met open Deuren is ghehandeldt: Tot welcken eynde is ghebeurt dat vele vanden kleynen Steden / oock die men van ouden tijden ter vergaderinghe vande Staten plach te beschrijven (immers alle de ghene die sulcx begheert hebben) inde vergaderinghe vande Staten vrije sessien ende stemmen is ghegundt / op dat een yeghelijck 't beleydt der ghemeene Lantsaken kennelijck zijnde/ de lasten (die anders onverdraechlijck schijnen) met goet-willicheydt ghedraghen / ende de eenicheydt onverbrekelijck onderhouden soude werden: Tot welcken eynde het de Edelen ende Steden oock vry ghestaen heeft te compareren met sulcken ghetale ende persoonen van het lichaem vande Vroetschappen wesende/ als hen goet dochte / behoudelijck dat de persoonen by de Privilegien vande Landen niet worden uytghesloten.

De vrije voysen, sprekcn ende resolutien/ sijn oorsake van der Landen welstant en versekertheydt.

Ingevalle nu yemandt soude konnen bewijsen/ dat onder den Edelen ofte onder de ghene die als Ghedeputeerde vande Steden / op de vergaderinghe vande Staten zijn verschreven / yemandt yet soude ghehandelt hebben (des wy niet en weten) anders dan inder voeghen als voorschreven is / ende in conformite van sijnen last ende commissie / den selven soude gehouden zijn t'allen tijde daer van voor sijne principale te verantwoorden / ende by ghebreecke van dien strafbaer zijn als naer rechte/ ende de ghene die ter goeder trouwen arbeyden om sulcx te openbaren / achten wy voor goede Lief-hebbers des Vaderlants. Maer de ghene die de Staten vande Landen verachten ende beschimpen / haer Acten calumnieren/ die abuseren hen grootelijcx / indien sy verstaen dat sy te doen hebben met persoonen vande Edelen ende Ghecommitteerde vande Staten in haer particulier / inghevalle sy niet met eenen en bewijsen/ dat yemandt vande selve yet sonder last ofte bevel soude hebben ghedaen/ ofte sijn commissie gheexcedeert. Ende hoe wel veel persoonen sulcx uyt onwetenheydt ende simpelheydt doende / 't selfde niet op 't swaerste en wordt afghenomen: soo is het nochtans seker / dat de ghene die sulcx doen met goede kennisse ende wetenschap / zijn openbare vyanden vanden staet ende republijcke deser Landen / ende dat de selve daer mede niet anders en konnen voor hebben / dan te onder-graven de fondamenten vande Huysen / omme de selfde te doen nederstorten ende vervallen / soo wel ten opsiene vande Princen / als vande Ghemeente. Want wat is de macht van een Prince sonder goede correspondentie van sijn Ondersaten? Wat correspondentie sal hy met hen houden / wat onderstant sal hy van hen treccken / indien hy hem daer toe laet brenghen dat hy partijschap aenneemt teghen de Staten / die de gantsche Ghemeente representeren / ofte om eyghentlijcker te spreken / teghen sijn volck selve? Ten anderen/ hoe kan den staet vanden Lande bestaen / in dien het gheschieden konde dat de Ghemeente soo verre werde ghebrocht / dat de selve partijschap aen namen teghen de Staten/ dat is/ teghens de Edelen / Magistraten ende Vroetschappen vande Steden / die haer Voorstanders ende wettelijcke Magistraten zijn: die tot voorstant vande Ghemeente / oock den ondanck vande Princen ende Gouverneurs dickwils int particulier moeten dragen.

Partijschap tusschen Princen en ghemeente kan niet bestaen/ is als teghen hem selven te wesen.

Daeromme sullen alle redelijcke menschen klaerlijck moghen verstaen / dat den ghemeenen staet vande Landen / gheen swaerder / schadelijcker noch oock doodtlijcker vyanden en soude moghen hebben/ dan den ghenen die sich souden formaliseren teghen den Staten vande Landen int generael: maer sulcx en verstaen wy niet te wesen de ghene / die souden konnen bewijsen teghen yemanden particulierlijcken/ dat hy de commissie van sijnen principalen (naemelijck die op de vergaderinghe vande Staten comparerende zijn) soude hebben gheexcedeert als voorsz is / ofte oock in eenighe saken andersins soude hebben ontgaen.

Hieromme sal een yeghelijck ghelieven te verstaen / dat de ghene die verklaren de Souverainiteyt der Landen te wesen by de Staten / dat sy niet verstaen daer mede te spreecken van eenighe particuliere Persoonen / ofte Ghecommitteerde int particulier/ maer van haer principalen / te weten/ de Edelen ende Steden der Landen/ die sy uyt krachte van hare commissie representeren/ 't welck verscheyden Princen ende Potentaten / ende oock hare Majesteyt van Engelandt mette Generale Staten tracterende / ende sijn Excellentie de commissie/ als Gouverneur Generael vanden selven ontfanghende / sulcx hebben verstaen/ ende by niemanden ter Weereldt ghecontroverteert mach worden.

Vertoch der Souverainiteyt der Staten/ waer in die bestaet.

Sonder dat wy konnen ghelooven / dat yemandt meent met goedt fondament anders als nu te konnen sustineren / ofte daer soude moeten volghen / dat d'Edelen / Magistraten ende Vroetschappen van de Steden / nu niet de selve macht en souden hebben op de exercitie vande Souverainiteyt / die de selve hebben ghehadt in voorleden tijden / als vooren bewesen is / ende die sy oock hadden int tracteren met hare Majesteyt ende constitueren van 't Gouvernement van sijne Excellentie / oft andersins soude moeten in controversie ghetrocken worden / niet alleen de bestendicheydt vande Tractaten met

hare

1587. hare Majesteyt / commissie ende Gouvernement van sijne Excellentie / maer alle 't ghene dat de Staten tsedert den tijdt van vijfthien Jaren/tot hare defentie hebben ghedaen / 't welck alleen het werck is vander Landen vyanden.

Nootsakelijckheyt van de authoriteyt der Staten.

Met alle dese voorschreven redenen / achten wy klaerlijck ende ghenoechsaem bewesen te sijne / hoe noodich de authoriteyt vande Staten dient gheconserveert / als wesende het fondament daer op den ghemeynen standt vande Landen is berustende/ 't welck sonder de ruyne vande ghemeene sacke / niet en mach werden ghekrenckt : Ende dat de Souveraimteyt vande Landen is by den Staten in allen saken / niet min als die gheweest is by den voorgaenden Princen deser Landen. Aldus ghearresteert in 's Graven-Haghe den xvj. Julij / ende is als noch gheresolveert / dat daer van overleveringhe sal werden ghedaen. Ghedaen tot Haerlem den xvj. Octobris / Anno 1587. Onder stondt gheschreven/ Ter ordonnantie vande Staten van Hollandt : Onderteeckent/

C. de Rechter.

Koninginne van Enghelant biet aen den Staten Vredehandelinge den 3. September.

OVermidts dat inde voorschreven verklaringhe vande vrede-makinghe is ghesproken / soo dient alhier verhaeldt hoe dat den Grave van Leycester den iij. September inden Haghe / door de Raetsheeren Valcke ende Menin / den Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/van weghen de Majesteyt van Engelandt hadde doen aenseggen / dat sy verlanghde om te verstaen den staet vande Landen / ende oft sy dochten suffisante middelen te hebben om den Krijch uyt te voeren/ insonderheydt alsoo haer middelen van twee hondert duysent guldens ter Maendt / qualijck ghenoech waren om de Garnisoenen te betalen / ende dat de selve noch met opspraecke ende onwillicheden opghebrocht werden : Dat van harent wegen boven het Contract van vijf duysent te Voete ende duysent te Peerde/ meer niet te verwachten en was/ midts sy Spaengien / Vranckrijck ende Schotlant te vreesen hadde. Waeromme sy begheerde te weten / oftse niet liever van vrede wilden handelen / eer sy d'een Stadt vooren/ ende d'ander naer verlooren/ segghende dat sy seer gheerne daer inne wilde een Middelersse wesen/ oock soo sy alleene wilden Vrede maken (dat sy niet en rade) was sy oock te vreden / op alles goede antwoorde versoeckende.

Antwoorde van die van Hollandt op der Koninginne propositie, dẽ 3. September.

Ten selven dage/ den derden September antwoorden die van Hollandt ende West-Vrieslandt / hoe dat sy noyt anders ghedacht noch ghetracht en hadden/ oock ten tijden vanden Prince van Orangien saliger memorie / dan tot vorderinghe vande Landen ende Religie/de Oorloge te continueren tot den eynde daer toe sy meerder contributien op brochten dan sy verklaert hadden/ boven andere ongheldeni : ende die van Hollandt hadden binnen de dry leste Maenden alleene vijf hondert duysent guldens opghebrocht/ ende lieten haer noch dagelijcx quotiseren / so dat in haer geen gebreck van goede ghenegentheydt nochte van daet konde gespeurt worden.

Noopende het stuck vanden Vrede / 't selve souden de Ridderschap ende Steden de Generale Staten aensegghen / ende daer by haer goet-duncken verklaren/ende daer nae op alles antwoorden.

Dese aenbiedinghe vanden Vrede-handelinghe dochte den Landen seer vreemdt / door dien sy dochten dat sy hare Majesteyt ghenoech voldaen hadden met eenen Brief uyt den Haghe den sevenden Februarij lestleden 1587. gheschreven / waer van wy het inhouden sullen verhalen/ midts dat de voorschreven Brieven den Koningh van Denemercken mede aenginck / Het inhoudt van dien was : Dat haer Garnisoenen van Berghen op Zoom / tusschen Namen ende Brussel ontmoet hadden seeckere Vyanden/ ende onder andere ghevanghen ghenomen eenen Capus Rantzow / een jonck Edelman vanden Koningh van Denemercken / wiens Male (midts dat hy hem als d'andere Vyanden gheweert hadde) door-socht werdt / nemende 't gheldt ende een gulden Ketene daer uyt : oock daer in ghevonden hebbende sekere Brieven/hadden sy eenighe van dien gheopent/

Den jongen Rantzow by Staten vole gevangen.

Histoorie nopende vredehandelinghe door eenen Brief van den 7. Februarij / 1587.

ende den voornoemden Rantzow daer over ghebracht met alle de Brieven byde Staten inden Haghe : alwaer hy hem beklaeghde van het ongheluck dat hem ghedaen was / zijnde des Koninghs van Denemerckens Ghesante / by den Prince van Parma voor der Nederlanden profijt / soo hy seyde : Oock verhaelde hy / hoe synen Koningh in Mey te vooren een Edelman in Spaengien gesonden hadde / met Artijckelen om van Pays te tracteren voor het Nederlandt / ende dat den Edelman voor antwoorde ghebrocht hadde vanden Koningh van Spaengien / dat hy sijnen sin aen Parma geschreven / ende hem de ghcheele sake in handen ghestelt hadde / waer over hy nu van sijnen Koningh aen Parma was ghesonden gheweest om daer van te handelen / te weten / vande plaetse / tijdt ende 't senden vande Ghedeputeerden. Desghelijcx was hy oock ghesonden aende Koninginne van Enghelandt/om hare Ghesanten oock op de selve vergaderinge te schicken. 1587.

Koninck vã Denemarckens handelinghe met Spaengien.

De Artijckelen waren in substantie dese : Dat den Koningh soude libertevt van Religie in Nederlandt toe laten / oock de Previlegien / ende soude behoorlijcke verseeckeringhe gheven aende Koninginne van Enghelandt/ haren staet niet te beschadighen. Den Koningh hadde gheweygert vrijheydt vande Religie toe te laten / maer de reste stelde hy inde handen vandẽ Koningh van Denemercken / ende vanden Hertogh van Parma.

Der Statẽ antwoorde op de Vrede-Artijckelen / door den Koningh van Denemarckens solliciteren voor gebrocht.

Hier op seyden de Staten / dat sy noyt sulcken last den Koningh van Denemercken ghegheven en hadden / noch oyt dochten te gheven : Maer ter contrarie / alsoo den Grave van Leycester Anno M. D. Lxxxvj. uyt Hollandt vertreckende / van paeysmaecken henlieden vermaent hadde / soo seyden sy hem / datter niet sorghelijcker noch schadelijcker voor haren staet en ware/ dan het spreecken vande Vredehandel / ende dat sulcks was een vande oude listen der Spaengiaerts / dewijle de langhduerighe Oorloghe/ noch de gheleden schaden / noch de violentie ende verradelijcke doodt van haer Hoofden / haer niet konden verhinderen van haer devoyr / noch haer niet en konden doen verstellen eenen voet van 't fondament der stantasticheydt / daer sy op ghegront waren / maer dat sy siende de eerlijcke Wapenen die haer resteerden/ te weten/ vasticheyt ende resolutie/ waren machtich hem te verwinnen / alsoo de eerlijcke deucht eertijdts vanden Romeynen hadde die van Cartago doen verwinnen : Nu den honger haer dronghe/ende 't ghebreck van traffique / ende dat Spaengien van sijn Krijgs-volck uytgeput was / ẽn nu door een kleyn schade soude moeten haer voornemen verlaten, daeromme souden sy nu haer gheerne met vredehandelinghe bedrieghen / waer mede sy hen meer schade in eenen dach souden konnen aendoen / dan sy met haer Lancien ende Sweerden in veel Jaren gedaen hadden. Sy en wilden niet voort-brenghen haer oude valsheden ofte perfidien aende Morisquen ghebruyckt (haer nu niet beter achtende) der welcker sy boven de hondert duysent / onder het mom-aensicht van Vrede omghebracht hadden/ met sweerdt/ hongher/dienstbaerheyt. Noch en ware haer valschheydt die sy aende Nederlanden ghebruyckt hadden/ by die niet te ghelijcken / hebbende met haren Vredehandel tot Colen (bedeckt onder de grootheydt ende deuchtsame achtbaerheydt vander Ryck- Vorsten) haer doen verliesen de Provintien van Artoys / Henegouwen / Casselrije van Rijssel / Mechelen ende 's Hertogenbos. Segghende over-sulcx ende repeterende dat eenen vrede-handel haer niet alleene schadelijck was / maer selve oock alleenlijck het spreecken daer van / volghende 't schrijven der Wijsen van ouden tijde / Dat de partije die de swackste gheacht was / altijdt verlooze / ende by de Tractaten niet en wonne. Sy ghevoelden de effecten van Escobedos Raedt / met voort-brenghen van particuliere Tractaten : want daer uyt ghesproten zijn onder de Provintien ende Steden / particuliere scheuringhen/ werringhen ende achter-dencken / sorghelijcke opinien : een yeghelijck sijn eygen / ende niet op 't publijck acht nemende/ d'een soeckende by tijdts hem te reconcilieren / de ander by tijdts op te packen ẽn te vertrecken/

Manlijcke ende stantastige resolutie der Staten.

Onder dexsel van vrede-handel hadden sy Artoys/ Henegouwen ende andere Landen verlooren.

ken / waer upt te verwachten stondt de generale ruyne: Als inde communicatie tot Ghendt ende Brugge te sien was / daer men niet dan van Religie toe te laten en sprack / ende dat den Koningh nu wijser was ghewórden / welcke Tractaten gheweest hebben de oorsaecke vande doodt / lichamelijck ende eeuwelijck/ van meer dan hondert duysent persoonen / soo dat de openbare schelmeryen ende Landt-verraders die hen in sulcke Tractaten mengen/ niet so veel en vermogen als dese handelinghe doen / want die handelinghen waren de vallen / daer sy haer vyanden sochten in te vanghen.

Schade van de Vlaemsche Vrede-handelinge.

Sy waren by veel experientien gheleerdt / dat al ware de tweedracht daer inne niet te vreesen / soo was haer de onachtsaemheydt die daer upt spruyten soude seer vervaerlijck / als upt de Tractaten van Don Johan / ende het aenkomen vanden Heere van Selles bleeck/ want terstondt alle contributien cesseerden/ midts een yeghelijck ghenegen is te glooven dat hy geerne hadde.

Wat groote onachtsaemheydt upt vrede-handel haer ware toegekomen.

Haer was bekendt hoe kostelijck ende aenghenaem de vrede ware / soo het maer rechte vrede mochte wesen: want wat volck hadde de Oorlochsche plaghen meer gevoelt dan sy? So dat de nackomelingen haer grootelijcx sullen moeten verwonderen van Godts gratien over de Gheunieerde Provintien / van soo langhe gheherdeert te hebben tegen den machtichsten Potentaet vander Weerelt.

Hoe noodich dat een vaste Vrede is.

Hier by voeghende / dat sy oock veel difficulteyten bevonden inde Artijckelen / want alware de Religie haer gheconsenteert (die den Koningh noch scheen te weygheren) soo en was het nochtans gheenen anderen Koningh / dan die haer dat eertijdts by Don Johan ende by de Hertoginne van Parma toeseyde: maer daer nae alst hem goet dochte / sijn woordt ende trouwe tot een strick heeft ghebruyckt om haer te bedrieghen : Ende daer toe dienden de excusen/ datmen Duc d'Alba wijten wilde die voorighe proceduren alhier inde Nederlanden ghehouden / die nochtans niet dan met des Koninex last/ ende nae sijn instructie ghedaen ende gehandelt hadde. Den selfden persoon was niet verandert/ hy sochte (niet teghenstaende de Contracten met Enghelant ghemaeckt / door Bernardijn de Mendoza) haer Majesteyts verderf : De Paus kondet alle vergeven. Sy sochten niet dan de Wachthonden te verdrijven / op dat den Wolf mochte de Schapen krijghen.

Sekerheydt van Vrede/ en ware den Koning niet toe te betrouwen.

Ende alwaert dat den Koningh noch de Religie toe liete / soo soude nochtans de Roomsche Religie moeten onder haer vermenght blijven / dies sy souden moeten grooter Garnisoenen houden/ ende groote kosten doen/ waer mede sy den Vrede onvruchtbaer souden hebben/ ende den Vyandt binnen haer deuren houden.

Reconciliatie metten Koning ongeraden, alwaert oock dat hy der Religie vrijheyt toeliete.

Vande Previlegien soude geen verseckeringhe konnen zijn/ want so hy den selven Man is diese gevioleert heeft/ ende so sy de hare hebben/ so sal hy willen de sijne hebben/ ende so hare Previlegien ende sijn authoriteyt in debat quame/ soo soude hy met haer handelen/ ghelijck den Leeu dede vande jacht des Peerts ende des Honts.

Op 't derde poinct hare Majesteyt betreffende/ verklaerden sy dat sy seer ghehouden waren inde selvige/ ende hare prosperiteyt te soecken / soo wel om de beschuttinge als andere weldaden : Maer sy baden haer te considereren / dat den Spaengiaert vele soude winnen / als hy hare Majesteyt van hen soude gesepareert hebben/ om dan elcken bysonder te overvallen. Waeromme sy baden vriendelijcken te continueren inde verbontenissen/ ende sy bidden den Koningh van Denemercken die vrede-handelinghe af te breken/ als der Landen bederffenisse zijnde.

Dit hadden die Staten aende Koninginne in Februario ghescreven / doch daer mede is dien handel noch niet achter ghebleven / als wy naemaels sullen verhalen : Maer desen Somer in Julio / sonden de Staten van Hollandt/ Zeelandt ende Vrieslandt haer Ghesanten in Denemercken om eenighe saken / ende principalijcken om te excuseren het aenhouden van sijnen Edelmans Capus Rantzow / dien sy met voldoeninghe van sijn schade / ende met contentement laten gaen hadden / nochtans wisten sy dat den Koningh daer over ghestoort was / als ghemerckt hebbende dat sijnen arbeyt om vrede te maken / niet aenghenaem en was : Ende alsoo daer int voor-jaer een Vlote van ontrent vijf hondert ende tachtich Schepen upt Hollandt / ende by de twee hondert upt Zeelandt / uytghevaren was / Oostwaert door de Zonte (zijnde die engheden ofte passagien by den Koningh van Denemercken ghecommandeert) soo hadde den Koningh die doen aenhouden / om aen de selve Vlote te verhalen den overlast die hy pretendeerde dat sijnen Gesante Capus Rantzow aengedaen was/ ende oock den Gouden keten die hy seyde hem afghenomen te zijn / doende de voorsz Vlote daer over betalen boven de dertich duysent Daelders.

Staten Gesanten in Denemercken.

De Koning van Denemercken dwinght der Staten schepen dertich duysent Daelders af/ voor Capus Rantzouws ongemack.

De Hollantsche Gesanten klaghende over dat gheweldt / dede den Koningh hen antwoorden : Hy en konde niet weygheren zijnen Rantzow vergeldinghe te doen van zijn schade ende onghemack die hy inde gevangenisse geleden hadde / draghende syne Brieven onder Paspoort om vrede te vorderen / die sy opghebroken hadden ende weder ghesloten / tot sijnder verachtinghe / ende en hadden de misdaders ofte autheurs/ daer over niet ghecastijt. Vorder alsoo sy versocht hadden dat den Koningh de oplichtinghe der Ruyteren voor de Landen onder den Heere Oversten Rantzow / niet en soude willen verhinderen : Soo werdt haer gheantwoort/ dat hy sulcks niet en soude beletten / maer dat hy den Oversten Rantzow selve te besighen hadde / klaghende oock over het ongelijck dat de Hollantsche Oorloch-schepen sochten de Havene van Bremen aen te doen. Aldus werden de Hollantsche Ghesanten afghevеerdicht sonder den Koningh te spreken / die besich was om de Schotsche Ghesanten te festoyeren / tracterende over het Houwelijck met sijne Dochter. Ende also betaelde hy hem selven van alle zijn kosten ryckelijck/ dat veel naedencken maeckte.

De antwoorde des Koninex van Denemercken aende Ghesanten van Hollant.

Staten Gesanten afgheveerdicht in Denemercken sonder den Koning te spreken.

De Landen van Hollandt ende Zeelandt ende andere Gheunieerde Provintien / hebben haer generalijck in dese tijdt / in groote perplexiteyt bevonden / soo door den twist die tusschen haer / ende haren Gouverneur den Grave van Leycester was / als door den tweedracht ontstaen onder die voorsz Provintien / daer upt te vreesen was / dat de Majesteyt van Engelandt mochte een aftreck krijgen/ waer door een yeghelijck vande Inghesetenen nae sijn ghesintheydt/ hem daer mede wilde moeyen/ De goede / upt goeder herten / hoewel dickmael met groot onverstandt/ De quade/ upt quader herten/ nochtans bedecktelijck goede Instrumenten ghebruyckende. 't Welck een oorsaecke was waeromme de Kercken in een Synode vergadert zijnde / besloten dat sy de Staten door vier Ghedeputeerde (Dienaers des Woordts) den welstandt der Landen ende Christelijcke Religie souden recommanderen / oock mede de eenicheydt ende goede correspondentie met Engelandt ende den Grave van Leycester : Het welcke schriftelijck gheschiedt zijnde / hebben de. Staten den xvj. October haer schriftelijck gheantwoordt / Dat sy 't selve ('t welck sy versochten) haer voor 't hoochste oock gerecommandeert hielen. Vermanende mede henlieden toe te sien / dat sy onder de Kercken / oock selve onder de Dienaers / niet en souden laten incruypen / die onder 't decksel van Religie sochten de Overheydt te vermaken / ende in haet/ opsprake ende naedencken vande Ghemeente te brenghen/ als in Vlaenderen aenden Prince van Orangien saligher gheschiedt ware / tot onder-ganck der Kercken aldaer / ende nu mochten sy met vreemde ende onghewoone regieringhe voor te staen / 't selfde doen / daer sy wisten dat om ghelopen/ ghescreven ende gedraeft werde : Sy en dochten niet dan wel met de Majesteyt van Enghelandt het Contract te onderhouden / ende sijn Excelentie den Grave van Leycester te mainteneren de authoriteyt hem competerende / alsoo dat betaemde. Voorts soo ordineerden sy haer alle haer Actien tot goede eenicheydt ende opbouwinghe van Christus Kercke te derigeren / ende haer te spieghelen aende Kercken van Vlaenderen / ende God te bidden voor haer hooghe ende leeghe Over-heeren / ende breeder

Perplexiteyt der Landen Hollant ende Zeelandt.

De Kercken vermanen de Staten/ noopende eenicheydt met Leycester/ dien de Staten antwoorden den xvj. October.

1587.

alst inde Ghedruckte antwoorde te lesen is.

Die van Utrecht schrijven aen die van Hollandt den 2. September, die haer antwoorden den 16. October.

Op 't selve subject hadden den Schout / Burgher-meesteren / Schepenen ende Raden der Stadt van Utrecht / oock aende Staten van Hollandt seer hef-telijck geschreven van date den 21. September / selve in Drucke uytghegheven / inhoudende de beschuldin-ghen al oft sy sochten de Majesteyt van Enghelandt ende de Excellentie van Leycester te verstooten / ende over de Contributien hem miscontement te gheven. Waer op die van Hollandt den sestienden October antwoorden / den selfsten Brief uyt passie gheschreven te zijn / van vreemde die aldaer in 't Gouvernement gekropen waren / die haer verwerringen ende partij-schappen sochten te bedecken mette Staten van Hol-landt suspect te maecken: Versekerende den Lande van Utrecht dat sy haer soo sullen in als draghen / dat alle haer Gebueren geen mishagen daer van heb-ben souden voldoende het Verbont met Enghelandt / oock gevende Leycester sulcke authoriteyt als hem be-looft was ende de Landen lijden mochten daer voren sy meer verbonden waren sorge te dragen dan die van Utrecht / als die haer Steden tot onderpande den Engelschen ingheruymt hadden, daer sy maer Brie-ven voor gegeven hadden: Oock behoorden sy over de Hollantsche contributie niet te exclameren naede-mael bleeck dat met de Contributien van Hollandt, onderhouden waren nu veel Jaren boven de noote-lijcke Garnisoenen vande Steden eñ Stercliten van Hollandt ende boven de lasten vande Oorloge te Wa-ter acht oft negen duysent voetknechten eñ thien ofte twaelf hondert Peerden, tot assistentie van haer Ge-bueren der Vereenighde Provintien buyten Hollant: ende waerschouden hen toe te sien dat sy met haer Regierders niet vervielen / als die van 's Hertoghen-bos Ghendt ende Brugge vervallen waren, als mede by ghedruckte antwoorde te sien.

Hollandt houdt boven acht duysent te Voet ende boven duysent Peerdē.

Het ghemeyn volck in partijschappen van Staets ende Enghels in Hollandt verdeylt zijnde ende den grondt van 't different niet verstaende, heeft factieuse aenslaghen hier ende daer voor-ghenomen, om des Graven van Leycesters versochte authoriteyt, met gheweldt in te voeren / als namelijck tot Leyden, al-waer verscheyden Inghesetenen, meest vreemde / al-daer uyt Vlaenderen eñ Brabandt ghevlucht, metten Capiteyn Niclaes de Maulde, soone vanden Heere van Mansaert / die een Vaendel knechten daer bin-nen hadde / hebben voor-ghenomen haer Meesters vande Stadt te maken ende alle die goet Staets ofte voor de Staten ghesint waren vande Magistraet / ghevanghen te nemen / ende alsoo Leycester daer in te voeren / met sulcke authoriteyt als haer goedt dochte. Om desen aenslagh te weghe te brenghen, soude hem Capiteyn Maulde ghelaten oorlof te nemen aende Magistraet van te vertrecken. Ende alsoo in Wa-penen zijnde, soude hy hem van het Stadthuys ende van een Poorte versecckeren ende daer noch een an-der Vaendel in brenghen van Heraugiers / met een Veldt-gheschreye / Vive de Koninginne van Enghe-landt, ende Sijn Excellentie.

Conspiratie tot Leyden / om Leycester in authoriteyt te brenghen den 4. October.

Dit hadden sy den Grave van Leycester laten weten / maer alsoo sy haer voornemen noch uytstel-den / soo wert 't selve den Magistraet ontdeckt / door eenen Borgher Andries Schot, waer over sy eenen Jacob Valmer uyt Vlaenderen / ghevangen namen / midtsgaders oock den Capiteyn Cosmo de Pasca-rengis, ende den Capiteyn Maulde deden sy uyt trec-ken: 't welck den Staten gheadverteert werdt, die den Capiteyn Maulde tot Woerden deden vanghen / door den Heere van Poelgeest / ende tot Leyden bren-gen / alwaer hy geexamineert zijnde / ghenoech sonder pijnighen bekent heeft den voorschreven aenslagh: waer over de Magistraet van Leyden / ten overstaen van Ghedeputeerde vande Staten van Hollandt / ende advijse vanden Prince Mauritz / ende de Raden des Hofs niet sonder ghewichtighe redenen de saecke verre insiende / ende om diergelijcke inde andere Ste-den te weeren in respect van 't gene den Hertogh van Anjou te vooren bestaen hadde, mitsgaders om haer authoriteyt die ghenoech gheswackt was, in dese ghe-legentheyt te conserveren / hebben by sententie vanden sessentwintichsten Octobris / Anno M. D. Lxxxvij. de voornoemde Jacob Valmaer / Capiteyn Cosmo de Pescarengis / met Capiteyn Maulde ter doodt verwesen, verstaende nae gheschreven Rechten / sulc-ken Conspiratie te wesen Crimen læsæ Majestatis, niet alleen in sulcken Hooft-stadt als Leyden was / maer oock in kleynder Steden, ende hebbense nae het ghebruyck aldaer ten selven daghe gheexecuteert ende onthalst / ende vande twee eerste de Hoofden op staken op de Bolwercken doen stellen / ende Maulde doen begraven. Dan dese Justitie gheschiede met groot medelyden vande Rechters / om dat den noodt der Landen doen sulex vereysche.

1587.

Die van Leyden dedē Volmaer / Capiteyn Cosmo ende Maulde onthalsen / den xxvj. October.

Desen Maulde was seer beklaecht, zijnde noch een jong Edelman een sone vanden Heere Mansaert / die den Prince van Orangien ende de Landen groo-ten dienst hadde gedaen, maer hebbende binnen Sluys ghelegen / ende t'onvreden zijnde teghens den Staten vande Landen ende insonderheydt die van Hollandt / hadde hem hier toe vanden voorschreven Cosimus ende andere laten bewegen. Welcken Cos-mo een quaet herte den Staten toe droech / midts hem dochte dat hy nae syn verdiensten niet ghetrac-teert en werde / ende pretendeerde dat hem eenighe particuliere injurie ghedaen was, door casseren van syn compagnie knechten by hem ghelicht / dies hy nu door sonderlinghen dienst aen Leycester hem sochte te recommanderen. Hy was een Sone van een Pie-montoys die in Vlaenderen die Lombaerde oft Ta-fel van leeninge opghehouden hadde. Volmaer was een Vlamingh maer aldaer Borger ghewordden, een degelijck Man eñ toonde met eenighe vreemde meer / die naemaels tot haren verantwoorden gheroepen werden / te veel curieusheydt in andere regieringhen / daer sy als vreemde niet teghen te segghen hadden / dan over die beschermingthe die sy ontfanghen ende aldaer waren ghenietende / danckbaerheydt te bewij-sen / ende hun niet te steken inden twist tusschen de Staten ende Gouverneur / die doen noch niet ver-staende. Vele lieden hielden haer onschuldich / ach-tende sulcken stuck niet voor-ghenomen te hebben / dan by laste vanden Gouverneur Leycester selfs / maer dat werdt ghelooghent / ende sy en konden 't niet bewijsen.

Ende hoe wel dese executie scheen rigoreus te we-sen, soo hebben de Staten van Hollandt nochtans nootelijck gedocht 't selfde alsoo te doen / eñ in Drucke uyt te geven / mits dat den tijdt alsdoen sulcken exem-plaer castyement was vereysschende, ende hebben daer mede haer authoriteyt ende aensien seer ghesterckt ende haer Souverainiteyt betoont.

Staten verantwoorden de executie van Leyden.

Daer werdt tot Utrecht een Boerxken tot ver-ontschuldinghe van dese drie geexecuteerde in Druck uytghegheven, toe-gheschreven den Grave van Ley-cester, het welcke by die van Leyden by Placate wert verboden te verkoopen binnen haer Stadt ende Ju-risdictie, op groote pene / als wesende een seditieus ende Fameus Libel.

Fameus Boerxken tot Utrecht teghen de stadt Leydē.

Nochans bleven veel lieden ghescandaliseert over dese executie / om dat de Staten de oorsaecken / on-eenicheden ende tweedrachten doen regnerende, met de redenen die haer tot sodanigen executie moveerde / niet in 't licht en brachten / 't welck nochtans om groote ghewichtighe consideratien, wijsselyck worde nagelaten, ten respecte vanden Grave van Leycester, diens saken doen noch niet diende ontdeckt / hoe wel de voorsz Staten daer over in quader opsprake qua-men / maer worde by de verstandigen / ende insonder-heyt byden ghenen die het Proces ende de despositien vande Gheexecuteerden ghesien hadden / die voor-schreven exemplare straffe ghehouden, voor een saecke daer den staet vande Landen doen ter tijdt ten hooch-sten aen gelegen was.

Wijsheyt der Staten / mits secreet houden de redenen moverende de executeerde tot Leyden ter doot te brengende.

In desen tijdt wasser oock groot misvertrou-wen / tusschen den Oversten Joncker Dirck So-noy Gouverneur van Noordt-Hollandt / ende de Stadt Enckhuysen / om dat hy die confirmatie van syn Gouvernement hem eertijdts ghegheven by den Prince van Orangien saligher memorie, ende daer naer hem by den Sone Prince Mauritz toeghe-staen nu weder hadde ontfanghen vanden Grave van Leycester in een ander qualiteyt: Waer door de

De stadt vā Enckhuysen uyt jalousie van Sonoy patent / versoecken Leycester in haer Stadt niet te komē den 14. Octobris.

Stadt

1587. stadt van Enckhuysen schreef aen Leycester van den veerthienden Octobris/ dat den voorschreve Sonnoy trachte hem te versekeren ende te bevestighen in zijn Gouvernement/ midts doende vertrecken het Vaendel vanden Hopman Duvenvoorde/ ende soeckende andere syne Vaendelen daer weder in te brenghen. Dat hy tot dien eynde hadde zyne Excellentie gheinduceert om de steden van Noort-Hollant te komen besichtighen/ meenende onder deckisel van zijn presentie ende authoriteyt/ zijn Gouvernement ende voornemen te verseeckeren. Het welcke by hare Borghers ghelooft zijnde/ hadden sy t'selve in deliberatie ghelepdt/ ende siende dat sy over langhe neffens d'ander Steden mette Ridderschap ende Edelen van Hollandt/ uyt krachte vande Unie/ waren verbonden de Previlegien van Hollant ende West-Vrieslant voor te staen/ hebbende solemnelijcken aenghenomen den Prince Mauritz van Nassouwen/ voor haren Gouverneur over Hollant/Zeelant/ende West-Vrieslant/ soo en konden sy niet (Eedts ende Ampts halven) toestaen/ dat by sulcke maniere t'Gouvernement van West-Vrieslandt soude werden gesepareert ofte afghescheyden van Hollandt ende Zeelandt/ende consequentelijck vanden Huyse van Nassouwen onbehoorlijck getrocken. Waeromme sy nae veel verscheyden communicatien metten anderen daer op ghehouden/ vonden gheen naerder middel om voor te komen de inconvenienten ende misverstanden die mochten rijsen uyt de voorschreven gheruchten ende persuasien onder haer Borgheren ghestroyt/ noch bequamer middel om Noort-Hollandt in vrede te houden/dan sijn Excellentie te bidden met alle reverentie/ te willen in dese conjuncturen voor die reyse sijn komste in haer Stadt van Enckhuysen/ tot een ander bequamer tijdt uyt te stellen/om in meerder verseeckertheyt ende volkomen ghenoegen vande gheheele Borgherye zijn Excellentie te moghen blijdelyck ontfanghen. Het welcke sy met alle zedelycke ernst ende beleefde woorden versochten/ waer op niet anders ghevolcht is/ op dit pas/ maer namaels swaricheyt/ als wy hier na sullen verhalen.

Discoursen in Enghelant over de Hollantsche swaricheden gemaeckt/ en de Majesteyt vertoont.

In Enghelandt heeftmen allesins over de Nederlandtsche saecken/ ende den tweedracht in Hollandt/ midtsgaders over de authoriteyt ende regieringhe van Leycester/ ende vande propositie op 't stuck van den vrede veel ghesproken ende ghedisccourcert/ vele den Staten ghelijck/ ende veel onghelyck ghevende. Vele achtende datmen met twee hondert duysent guldens ter Maendt wel gheregheert/ Item met het secours van vijf duysent te voete/ ende duysent Peerden/ compleet ghehouden ende betaelt tot laste vande Koninginne/ boven t'gheene vande Frontieren by brantschat soude moghen vergadert worden/ ende uyt de Convoyen ende Licent-ghelden boven het onderhout vande Oorloch-schepen men soude mogen versparen/ de Oorloghe defensive wel uytghevoert/ ende noch een Legher voor eenighe Maenden int Jaer te Velde ghebrocht soude moghen worden/ bysonder soo men de administratie van t'ghelt ende van contributie/ niet en stelde inde handen van particuliere persoonen/ maer vanden gheheelen Raet van State te samen.

Dit werdt oock de Majesteyt van Enghelandt by den Enghelschen in schrifte vertoont: Oock datmen van gheenen Pays en behoorde te spreecken/ want daer gheen versekertheyt konde in wesen: oock dat de propositien van vrede souden moghen voortbrenghen ende veroorsaecken afval van Provintien ende Steden/ als elck by de eerste reconciliatie voordeel soude pretenderen: Item/ dat de Colonellen/ Capiteynen ende Kryghs-volck/ elck om seerst na de beste compositie trachten souden: Ende dat den Koninck van Spaengien gheerne vrede soude maecken met de Gheunieerde Landen/ om tot zijnder believen Enghelandt te moghen beoorlogen ende conquesteren. Dat het Koninckrijck van Enghelandt (hoe wel het veel Vyanden hadde) midts syne goede gheleghentheyt niet veel te vreesen hadde/ die van Hollandt/ Zeelandt ende Vrieslandt te vriende hebbende: Maer de menichte van Schepen/ Schips-volck ende rijckdom vande voorschreven Landẽ/ gevoecht mette macht van Spaengien/ ware sorgelyck voor Enghelant: Bysonder also int voorgaende Jaer ghebleken was/ door het aenhalen van alle Schepen met Cooren gheladen/ wat macht sy ter Zee hadden/ ende dat sy besettende de Revieren vande Elve ende Eems/ ende andere Havenen/ ende haer oock machtich toonden om den loop vande Coopmanschappen/ ende het vertieren ende versenden vande Enghelsche Lakenen te mogen verhinderen. Ende so sy sulcx nu haddẽ connen doen/ genoech van een yeghelijck verlaten zijnde/ wat souden sy vermoghen als sy by de macht/ aensien ende authoriteyt vanden Koninck van Spaengien ghevoecht waren/ de welcke haest Denemercken ẽ andere een groote vreese soude aenjagen: Daerom sy besloten datmen niet behoorde de Nederlanden te verlaten ofte discouragieren/ van vreese datse mochten ghedwonghen wesen eenighen particulieren vrede aen te gaen.

Wat Engelant te verwachten stont/ soo de Geunieerde Landen met Spaengien vereenicht waren.

De Koninginne van Enghelant rijpelijck insiende ende merckende dat het misverstant tusschen de Gheunieerde Landen ende den Grave van Leycester meer groeyde dan minderde/ soo vont sy geraden hem in Engelandt thuys te ontbieden.

Koninginne van Enghelant ontbiet den Graef vã Leycester uyt Hollant thuys den xxix. Decembris.

Maer terwijle dese saecken ende misverstanden aldus stonden/ soo hebben de Heeren vanden Raedt van State/ alle middelen voorgewent om de Staten Generael ẽ Leycester te Vereenighen/ ẽ tot onderlingen vrede te brengen. Ende na veel conferentien met de Staten van Hollandt ẽ andere gehouden/ hebben sy de saecken op eenen goeden voet ghebracht: Waer over sy zijne Excellentie van Leycester den xxix. November/ uyt den Haghe ghescreven hebben/ eer sy wisten dat de Koninginne hem thuys ontboden hadde/ hem aenbiedende/ dat de saecken mochten lichtelijck Vereenicht worden/ soo daer goede oprechte vrientschappe ware/ ende ter goeder trouwe gemeynt worde te handelen: Want nopende het stuck vande Souverainiteyt/ by de Staten seer ghesuspecteert door den Brief aen Junius ghesonden/ ende andersins by zijn Actien/ conform den selven Brief/ t'selve scheen wel verdraghen te konnen worden/ soo het zijn Excellentie gheliefde te declareren by Acte van niet te pretenderen op de Souverainiteyt vande Landen/ boven het Tractaet met hare Majesteyt ghemaeckt/ ende aengaende het stuck vant Gouvernement ende van zijne commissie daer op ghevolcht/ daer inne en saghen sy niet datter eenighe swaricheyt mochte op vallen/ ghelijck sy zijne Excellentie tot meermael aengeseyt hadden.

Artijckelen van vereeninge by den Raet van State den Leycester voorgehoudẽ/ den xxix. November.

Vande Souverainiteyt.

Nopende den Eedt/ seyden de Staten Generael/ dat noyt de Capiteynen noch het Kryghs-volck dien ghedaen hadden conform het Tractaet/ dat inhieldt/ sy souden den ghewoonlycken Eedt doen/ behoudens den Enghelschen de Homagie aen hare Majesteyt/ ende daeromme behoorde wel dat sy swoeren trouwe totte Landen/ trouwe ende onderdanicheydt aen uwe Excellentie als Gouverneur/ ende onderdanicheydt aen haer Oversten: waer onder begrepen zijn de particuliere Gouverneurs/ẽ haer Luytenanten: Ende overmits sy in controversie/ ende misverstant waren gekomen/ soo versochten de Landen dat daer van expresse mentie gemaeckt soude worden. Ende zijnde dese Gouverneurs ende d'andere alle met Eede verplicht aen sijn Excellentie/ soo en soude de authoriteyt van sijn Excellentie daer mede niet vermindert wesen/ latende haer haren behoorlijcken last van haer Garnisoenen te veranderen/ blijvende even-wel de authoriteyt van te ghebieden wat ten dienste vanden Lande sijn Excellentie behoorlijck sal achten/daer toe sy ghehouden waren: 'T selve diende oock inde Admiraliteyten onderhouden/ ende daer mede souden veel questien geslist worden.

Van den Eedt.

Wat aengaen mochte de oplichtinghe van het nieu Kryghs-volck/daer op seyden sy dat volgende 't Contract/'t selve niet en behoorde te gheschieden sonder consent vande Staten/ overmits haer toekomt de betalinghe te besorghen/ waer toe sy ghelooft hadden dat Sijn Excellentie gheerne verstaen soude. Ende noopende de Contributien/ waren de Staten ghereet daer van te handelen.

Vande oplichtinghe van Kryghs-volck.

Op de questie/ ofte het toekomt de Staten Generael

1587.

neracl de commissien te gheven voor de Raden van State ofte sijne Excellentie/segghen sy: Dat niet teghenstaende de woorden inde Acte van delatie ghestelt/ 't selve henlieden soude toekomen/ ghelijck het in Keyser Karels ende des Koninghs tijden geschiede. Ende alsoo over langhe by Sijn Excellentie gheconsenteert was/ dat sulcx geschieden soude in regard vande Commissie vanden Oversten Sonoy/ soo versochten sy dat het selve volbrocht mochte worden.

Ende also hier mede bleke dat de verschillen mochten gheaccommodeert worden/ met eere/ reputatie ẽn authoriteyt van sijn Excellentie/ baden sy hem hooghelijck daer toe te willen verstaen/ ende mette Staten te treden in vriendtschappe/ met goedt betrouwen op malkanderen/ ende sy souden sorghe draghen dat sijn authoriteyt gherespecteert soude werden/ Wel was waer/ dat vande voorschreven poincten gheen besluyt noch ghemaeckt en was/ door dien dat sy daer toe van sijn Excellentie noch gheen volle macht en hadden/ ende dat over sulcx oock alles verlaten was/ om by de Ghedeputeerden daer van rapport te doen aen hare Principalen: Soo wast nochtans sulcx/ dat sy de selve Ghedeputeerde seer begheerich ende gheneghen ghevonden hadden/ om Syn Excellentie alle voldoeninghe te gheven/ principalijck om sijn reputatie staende te houden/ die gheacht werde gheleghen te wesen wel ende wettelijck te regieren/ by advijse van sulcke/ die daer toe gheordonneert waren neffens Sijn Excellentie/ volghende de Rechten ende Privilegien vande Landen: waeromme sy versochten dat sijne Excellentie sijnen vorderen wille soude oversenden: Desen voorschreven Brief was gedateert den 29. November.

Leycester afscheydt brief/ vertreckende uyt de Lande/ den xxvj. November.

Dese versoeninghe aldus op goeden voet staende/ soo hadde de Majesteyt van Enghelandt (alle omstandicheden seer wel overleggende) den Grave van Leycester t'huys ontboden/ 't welck al eer hy den voorschreven Brief des Raedts van State ontfinck/ by hem den Staten Generael aengheschreven werden/ met Brieven vanden 26. November: seggende hem leet te wesen dat de Majesteyt soo t'onvreden was over haer regieringhe ende comportementen tot hemwaert/ sonder dat hy daer toe occasie ofte advertissement ghegheven hadde: waer over hare Majesteyt hem door eenen Edelman belast hadde tot haren dienste een reyse nae Enghelandt te doen: Daer by voeghende dat het hem seer leet was/ dat hy sijnen persoone niet hadde moghen ghebruycken terwijle hy daer gheweest ware/ soo hy wel wenschte ende sijn voornemen altijdt gheweest was. Protesterende voor Godt/ dat hy vertrecken soude met een goede ende suyvere conscientie/ als ghedaen hebbende meer dan hy schuldich was nae sijne qualiteyt/ latende de reste verantwoorden/ den ghenen die opentlijck soecken de verstooringhe der Kercken Godts/ ende van soo veel arm Volcx/ om te drijven ende besten haer eyghen voornemen: Maer hy wilde daer niet mede beschuldighen de goeden/ die hy hoopte datse haer souden conformeren/ nae den goeden ende trouwen wille van hare Majesteyt/ dien het behaecht hadde soo eerlijcke ende vorderlijcke aenbiedinghen te doen/ tot behoudenisse vande Landen/ nae den last die den Ambassadeur van hare Majesteyt (een Edelman van aensiene/ ende gheneghen tot der Landen welvaert) daer van sal voort-draghen. Hy wilde hem selven gheerne bruycken laten tot alle vorderinghe der Landen by haere Majesteyt/ by soo verre sy reeckeninghe maeckten/ haer te draghen ende te houden als Vrienden/ volghende 't Contract met hare Majesteyt ghemaeckt/ met 't ghene datter nae ghevolcht was/ alsoo de redene vereyschte/ tot dat vorder by ghemeynen advijse/ ende van hare Majesteyt anders daer van gheresolveert werde: Waer over hy versochte haer antwoorde metten eersten.

Leycesters Protestatie.

Ẽn alsoo hy bevonde by het Contract 't welck met hare Majesteyt ghemaeckt was/ dat den Gouverneur Generael by haer ingheltelt/ met den Raedt van State/ souden hebben het bewindt vande treffelijckste saken van state ende vander Oorloge: Soo hadde hy goet ghevonden/ dat de authoriteyt soude blijven ende berusten in sijn af-wesen/ by den selven Raedt van State/ volghende 't Contract/ voor den welcken hem presenteren soude den voorschreven Ambassadeur in den name van hare Majesteyt/ ende sullen de afhandelinghen ofte despesschen/ onderschreven worden by de Principale onder haer die presideren sullen/ ende dat gheduerende/ tot datter andersints by hare Majesteyt daer in voorsien worde/ waer van hy haer in korte daghen soude moghen verwittighen. Ende totte regieringhe van 't Enghelsch Krijghs-volck der Konninginne/ hadde hare Majesteyt gheordonneert den Baron van Willoughby/ den welcken hy belast hadde met henlieden ende den Raedt van State ende andere Overste vande Oorloge/ alle goede correspondentie te houden. Vorder ghedroech hy hem aen 't gene dat haer seggen soude den Heere Harbert/ vande Majesteyt herwaerts ghesonden/ die hen aensegghen soude dat hem belast ware. Desen Brief was gheschreven tot Vlissinghen den sessentwintichsten November/ Anno 1587. Ende onderteeckent/ Uwen goeden Vriendt, R. Leycester. Ende werde ontfangen den tweeden December.

Leycester die committeert in sijn afwesen tot t'Gouvernement den Raet van State/ den xxvj. November.

Baron van Willoghby Gouverneur vant Enghelsch Crychs-volc.

Staten Generael antwoorden Leycester.

Hier op hebben sanderdaeghs/ als op den derden December/ de Generale Staten aen Leycester gheschreven/ hoe dat sy verstaen hadden sijn vertreck: waeromme sy hem baden de Landen by hare Majesteyt in goede recommandatie te houden/ ende dat sy de Generale Staten der Provintien beschreven hadden/ die by ghebreck van eenighe volle macht/ niet alle aengekomen waren/ op welcke vergaderinghe sy souden besluyten/ om eenighe Ghecommitteerden te senden in Enghelandt/ ende aldaer te verhandelen de affairen vanden Landen.

Aldus nae eenige dagen/ is Leycester wech gevarẽ/ latende in Nederlant Overste over des Konninginnes Krijghs-volck/ den Heere Peregrin Berti/ Baron van Willoughby/ ende den voorsz aenghekomen Ambassadeur/ Doctor Harbert/ om de Generale Staten te bewegen tot vredehandelinge.

Konninginne belast Leycester t'Gouvernement af te leggen.

Leycester in Engelandt ghekeert zijnde/ heeft hem de Majesteyt terstont belast sijn Nederlantsche Gouvernement af te legghen/ ende 't selve te resigneren/ sulcx hy oock ghedaen heeft den seventhienden December/ by Acte als volght.

Grave van Leycester resigneert sijn Gouvernement der Geunieerde Landen by Acte/ den xvij. December.

ROBART, Grave van Leycester/ Baron van Denbigh/ &c. Luytenant van hare Majesteyt van Engelandt/ Gouverneur ende Capiteyn Generael vande Gheunieerde Nederlanden/ alle die dese tegenwoordige sullen sien/ Saluyt. Also het de Doorluchtige Koninginne belieft hadde/ ons te belasten het Luytenantschap Generael van haer Krijghs-volck/ geaccordeert ter assistentie der Geunieerde Nederlanden/ volgende het Contract gemaeckt met de Staten der selvigher/ waer op oock de voorsz Heeren Staten Generael/ ons opghedraghen hadden het Gouvernement der selvigher Provintien/ soo wel over de Politien als Justitie/ volghende de Commissie ende Acte vande Opdrachte daer over gheexpedieert/ van date den eersten Februarij/ Anno 1586. Ende midts den teghenwoordighen standt ende affairen van dit Koninghrijck/ Wy gehouden zijn ende belast herwaerts over te blijven/ ten dienste van hare Majesteyt: Soo dat/ mits de oorsaecke van onse absentie/ Wy ons niet en konnen ghebruycken te executeren de authoriteyt/ die ons opgedragen is geweest/ also het vereyscht ende nootelijcken is voor den welstant ende het profijt der selviger Landen.

Daeromme laten weten/ Wy begheerende om oorsaken voorschreven ons te ontslaen ende ontlasten vant voorschreven Gouverneurschap ende Capiteynschap Generael der voorseyder Vereenichder Provintien/ oock mede vande commissie ofte last ons daer over ghegheven/ dat wy hebben by dit Schrift ende Acte onderteeckent met onse handt/ gheresigneert/ verlaten/ ontslaghen/ resigneren/ verlaten/ ontslaen/ Inder voegen dat van nu voortaen/ wy ophouden van alle oeffeninghe ende executie vande authoriteyt ende commissie voorschreven/ ons ghegheven by de voorschreven Heeren Staten/ in wat ma-

nieren

meren het mochte wesen / opdraghende aen haer daer in vorder te versien by advijse van hare Majesteyt / alsoo sy sullen dienstelijck ende behoorlijck bevinden / tot welstant ende bescherminge der voorseyder Landen. Ghedaen inde stadt van Londen / onder onsen Naem ende Zeghel onser Wapenen / desen seventhienden dagh van December / Anno 1587. Onderteeckent / Leycester, ende gezegelt met de Wapen van Sijn Excellentie. Onder was geschreven By ordere van Sijn Excellentie. Onderteeckent.

D. Burchgrave.

Henric Killegrey brengt de Acte van resignatie.

Den Grave van Leycester uyt de Gheunieerde Landen ghetrocken / ende sijn Gouvernement afgeleydt hebbende / soo is de Acte daer van eerst den Staten Generael overghebracht gheweest / by Heere Henrick Killegrey Raets-heere / van weghen hare Majesteyt / den eersten April / Anno 1588. Waer over hem den Heere Killegrey excuseerde / dat de selve niet eer tot sijnen handen ghekomen soude zijn gheweest: welcke resignatie de Generale Staten den twaelfden April deden by Placate verkondighen / als dat sy met alle Inwoonderen / Overste Bevel-hebberen ende Soldaten / van alle Eeden aen Leycester ghedaen / ontslagen waren blijvende voortaen verbonden inden Eedt van getrouwicheyt vande Vereenighde Provintien / Staten / Steden &c. midts dat de Koninginne van Enghelandt verklaert hadde niet vorders inde voorschreven Landen te pretenderen / dan volgende het Tractaet met haer aenghegaen. Waer mede de partyschappen wat schenen te cesseren: Daeromme sullen wy oock daer van ophouden / Verhalende andere ende onser Ghebueren gheschiedenissen.

Placaet der Staten van de resignatie.

Den Grave Adolf van Meurs ende Nieuwenare / was in September met een hoop Volck in Vrieslandt / om de Duytschen die de Staten hadden doen opnemen ontrent Bremen / te ontmoeten ende in 't Landt te brenghen / als wy vooren gheseyt hebben / de welcke by verscheyden middelen ende oorsaken achterbleven ende verliepen: hy nam in een Stedeken ghenaemt Meppel / gelegen op de Emse by Lingen / door middel van een Vane Ruyters / die twaelf Schutten om Victalie sonden / van de welcke de Poorte overweldicht werdt. Nae dat hy daer Garnisoen in ghelaten hadde / is hy met sommighe ghevanghene weder den sessentwintichsten Septembris tot Swol ghekomen / maer Meppel wert weder verlaten / by den Colonel Willem van Dorp / de welcke daer binnen lagh / die merckende dat Verdugo hem wilde doen belegheren / ende siende dat den aentocht vande voorsz Duytschen was gebroken / datter oock gheen middel voor handen en was om hem daer te onderhouden / noch hope van ontset / ten lesten de plaetse wederom restitueerde aen die vande Munstersche daer sy onder behoorde / eer dat de selve soude vallen in handen van Verdugo / mits genietende een goede recompensie / waerom de Grave van Meurs ende Raedt van State daer naer hem sochten moeyten aen te doen / maer hy ontschuldichde hem selven wel.

Meppel in Vrieslandt ingenomen / ende weder verlaten den xvj. September.

Graef Willem van Nassouwen / de Sone van Grave Jan / Gouverneur van Vrieslandt / troude den tweeden Novembris des Princen van Orangien Dochter / des Prince Mauritz eygen Suster / die ontrent drie Jaer daer naer gestorven is.

Graef Willem trouwt Anna Dochter des Pr. van Orangien.

Den staet van Vranckrijck hebben wy int twelfde Boeck verhaeldt / hoe dat die vanden Huyse van Guyse / uyt krachte vande Sancta Liga, ofte Heyligh Verbont / gestijft zijnde vanden Koning van Spaengien / den Koningh aldaer ghedwonghen hadden sijn voordeel (vande Nederlanden aen sijn Kroone te hechten) te verlaten / daer mede hy meynde eenen vasten Vrede in sijn Lant te stellen. Maer die van Guyse zijn daer mede niet te vreden gheweest / maer hebben haren Koningh gedwongen alle de Tractaten van Vrede metten Koningh van Navarra / ende die vander Ghereformeerde Religie ghemaeckt / haer op te segghen / om die niet gheweldt absolutelijcken / onder sijn ghehoorsaemheyt te brengen ende dien van Guyse de hoochste Officien ende Ampten over de Provintien ende Krijghs-beleydt te gheven.

Vranckrijcx beroerte.

Guisianen dwingen den Coninc alle tractaten met die van Navarre af te gaen.

Waer door den Koning van Navarra ende die vander Religie / ghedwonghen werden een Heyr-kracht uyt Duytslandt met alle sijner Vrienden hulpe te weghe te brenghen / door Pardiliaen Heere van Siguris / die den jonghen Hertogh van Boullion / met sijn Broeder de Grave vander Marck / ende den Grave van Chastilion (des Admiraels Sone) souden invoeren. Der Duytschen Overste was Heer Fabiaen Borgh-grave van Dhonaw / die haer gherecommandeert was vanden Hertogh Hans Cazimirus. Sy vergaderden ontrent vijf duysent Peerden / ende eenighe Landts-knechten / daer hen by voeghden wel acht duysent Switsers. Sy quamen neffens Lotringhen / tusschen de Seyne ende Loyre / diep in Vranckrijck / den Koningh over d'een zijde / die van Guyse over d'ander zijde haer volgende / ende alle nootdruft afsnijdende.

Heere van Dhonauw doet een tocht in Vranckrijck voor Navarra.

Den Koningh van Navarra hadde hem daerentusschen opgerust met sijn macht in Poitou / om dese Duytschen by hem te voeghen: Maer den Koningh hadde hem teghen ghesonden sijnen Swagher den Hertogh van Joyeuse / met vier Regimenten Voetvolck ende vijfthien-hondert Peerden. Den welcken Navarra hem by Courtras de twintichsten October ontmoetende / heeft hem kloeckelijck aengheballen / ende met alle sijn Volck volkomelijck ter neder gheleyt / daer den Hertogh van Joyeuse selve met sijnen Broeder verslaghen werde / met veel Graven / Marquisen ende groote Heeren / ende veel ghevanghen / soo datter weynighe van ontquamen metten Heere van Lavardijn / sints Maerschalck van Vranckrijck.

Slach voor Courtras daer Joyeuse doot bleef den xx. October.

Dese victorie niet teghenstaende / en konden de Duytschen by Navarra niet komen / ofte yet meer bysonders uytrechten / door quaedt beleydt / quaden raedt ende twist. Ten lesten is den Oversten Veltheere Dhonaw / den veerthienden Novembris / te Aigneau quade Wacht houdende / by nachte overvallen / ende heeft groote afbreucke gheleden by den Hertogh van Guyse / waer door onwillicheydt onder den Duytschen ontstonde / daer van eenen La Hougrye seer beschuldicht werdt / ende / meerder schande werdt haren Oversten nae ghesproocken. Daer nae zijn de Switsers beweecht gheweest om uyt armoede vanden Koningh gheldt te nemen / ende nae huys te trecken: Desghelijcx oock de Duytschen. De Fransoysen die haer niet secretelijck versteken konden / sloeghen gheweldelijck daer door / onder den Grave van Chastilion. Den Hertogh van Boullions Broeder / sterf tusschen wegen / ende den Hertogh van Boullion selve / is oock korts daer nae tot Geneva overleden. De Ruyterye wech treckende / soo jaechde die van Guyse hen naer / verdestruerende het Landt van Montbeliart / daer over groote klachten ghedaen / ende wraecken ghedreycht werde vande Duytsche Vorsten: Maer sommige als den Hertogh van Lorreynen / beloofde eenighe voldoeninghe. Hier door moeste Navarra hem weder op sijn defensive ofte teghenweer alleenlijck onderhouden.

Nederlaghe der Duytschen.

Duytschen tocht uyt Vranckrijck gedwongen.

Hertogh van Bollion ende zijn Broeder gestorven.

Die van Guyse met die vander Ligue nu veel hooch-moedigher ghewoorden zijnde / ende die nu schier al het Gouvernement wilden op haer nemen / den Koningh verachtende / ende hem soeckende Wetten te stellen / soo is den Koningh daer over seer jalours ghewoorden: alsoo dat hy hem in Mey / Anno M. D. Lxxxviij. binnen Parijs sochte te verseeckeren ende te versterckcn. Dies Guyse daer oock komende / heeft hy hem selven der Parisianer Hooft ghemaeckt / om haer teghen den Koningh binnen de mueren te beschanssen / dien sy dwonghen den 13. Mey te vertrecken met sijn Volck. Hier over werden sy namaels weder verdraghen: ende den Koningh beriep die Staten des Rijcx tot Bloys / tot sijnder verseeckeringhe / waer van wy hier naer vorder sullen spreken.

Guyse veriaecht den Coninc uyt Parijs den xiij. Mey genoemt de Barricaden van Parijs.

In 't Stift van Colen is den Oversten Marten Schenck / een kloeck ende dapper Krijghsman / den 22. December / na Bonna boven Colen ghetrocken / alwaer hy secretelijck des nachts aende Rijn-poorte

Schenck neemt Bonna in, den xxiij. December.

by het

by het Tolhuys / een Mortier ofte Petaert ghebrocht heeft vol Bosscrupts / ende dat onder de Poorte inde aerde vast ghegraven / t'welck soo heymelyck nochtans niet en konde gheschieden, oft de Wacht riep wie daer ware: Maer hen werdt niet gheantwoort. Daer nae deden sy in eenen Varcken-stal daer by / etlijcke Varckenen slaen / terghen ende kryten / om niet meer ghehoort te worden. Smorghens ten dry uren / den xxiij. Decembris hebben sy t'vyer int Buscruyt vanden Petaert ofte Mortier ghesteecken / t'welck de Poorte gheheel open ende ter neder heeft gheslaghen: Waer door sy, als sy wel ghevolcht werden, de naeste Poorte met bylen ende hamers hebben open ghebroocken, ende aldaer de Wachte verslagen: Maer een grof stuck geschuts werde teghen haer afgheschoten, dat schade dede / doorschietende den Hopman Hans Wighman / ende sy liepen terstondt om de Stochem poorte op te breecken, daer door het Peerde-volck onder Godart van Balen Ritmeester in quam. Schenck vande eerste binnen ghekomen zynde, sprongh terstondt op een Peert / dat hy niet dwinghen en konde / t'welck hem by nae onder den Vyandt voerde: Daer nae goede wacht inde Stadt bestellende / soo heeft hy met goede ordere de Stadt ten roove voor eenen tijdt ghegheven: weynich Borghers zijnder doot ghebleven / het Krijghs-volck is eensdeels gebleven / ende de reste zijn verloopen. Den Gouverneur Billeus, Doctor inde Rechten / van Brussel ghebooren / is over de mueren half naeckt ontkomen.

Schenck biet de Stadt Bonna den H. Rijcke voor de Spaengiaerden te beschermen.

Schenck dede terstont alle de nootdruft vande omligghende Dorpen vergaderen ende inde Stadt brenghen / ende dede die alomme stercken: Over den Rijn dede hy by de Boeren ende Wyngaert arbeyders een groote Schansse opworpen / ende daerentusschen troc hy by Cazimirus ende op der ander Rijcx Vorsten versamelingen / haer presenterende de Stadt Bonna / die hy als Maerschalck vanden Bisschop Truxes / inghenomen hadde / in haer ende des Rijcx handen te stellen / om die te beschermen teghen de Spaengiaerden / des Rijcx vyanden. Maer de Vorsten hebben geantwoort / dattet haer doen niet gheleghen en ware / teghen den Koninck van Spaengien haer te stellen / die een Litmaet des heylichs Rijcx ware / ende dat het helpen van velen / den huipers qualijck gheluckt was geweest / als den Koninck van Vranckrijc, de Koninginne sijne Moeder / ende de Koninginne van Enghelandt / die nu selve om vrede in Vlaenderen sont / met diergelijcke excusen meer: Waer door Schenck nochtans den moet niet al verlooren ghevende, stelde hem tot tegenweere.

Antwoort der Vorsten aen Schenc.

Bisschop van Colen versoeckt Bon belegert te worden by Parma.

Hier over heeft den Beyerschen Bisschop van Colen / hart aenghehouden by den Koninck van Spaengien / dat den Hertoch van Parma mochte belast worden hem te assisteren om Bonna weder te krijgen / op dat daer door niet een nieuwe Oorloghe in Duytslant en ontstonde. Waer over den Hertoch van Parma / die nu gheheel belast was te wachten op de groote vlote van Spaengien / om Enghelandt in te nemen / gesonden heeft den Prince van Chimay, eenigen sone vanden Hertoch van Arschot. Dese is in Maerte met Krijghs-volc derwaerts getrocken, als den Vorst van Cleve daer-en-tusschen gheerne een afstant van Oorloge voor acht Maenden gemaect hadde.

Chimay vã wegen Parma beleghert Bonna den xiiij. Maert.

Chimay brachte int Jaer 1588. Den veerthienden Maert / met hem ses Nederlandtsche Benden van Ordonnantien / als de Bende vanden Hertoch van Arschot / ghevoert vanden Heer Desquanes: De Bende vanden Marquis de Havre / ghevoert vanden Heere van Conroye: vanden Grave van Reulx / by den Heere Rollandt: vanden Grave van Hennin / ghevoert by den Heer van Balder: vanden Grave van Bossu, ghevoert by den Heer van Plumason: de Bende van Chimay / die voerde de Heere van Wincly. Daer waren lichte Peerden, de Bende van Giorgio Garsia Albanoys / Don Johan de Cordua, Don Philippo de Robles / den Marquis van Bentivole / Capiteyn Couteras / Georgio Basta met de lichte Peerden / die den Enghelschen Roelandt Yorck eertijts gevoert hadde. Voor Voet-volc hadde hy eenige Lotringhsche Regimenten, ooc Luycksche ende Duytsche onder Colonel Ecthenborch, ende een Neopolitaensche van xij. Vaendelen onder Carlo Spinelli.

Oberste voor Bonne.

Eñ mits de principaelste Krijchs-Overste in Vlaenderen laghen met den Hertoch van Parma, om in Engelandt te trecken, soo wert belast Verdugo den Gouverneur van Vrieslandt, om hem te assisteren met sijnen Luytenant Taxis. Don Maurico de Lare was daer oock ghesonden om instructie te gheven, als die des Landts gheleghentheyt wel bekent ware, maer desen trock terstondt weder nae Vlaenderen om den Engelschen tocht te doen. Dese hebben de Stadt rontom alomme beleghert, daer int beginsel Jan Baptista Taxis een ervaren Krijghsman / gheschoten wert, ende tot Colen solemnelijck begraven. De Stadt is langhe ende wel ghedefendeert gheweest by den Heer Otto Baron van Potlits Christoffel Wolf Gerrit de Jonghe ende andere. Ten lesten nae een half jaer beleghs eñ datter gheen ontset te weghe konde ghebrocht worden / ende dat den Grave Pieter Ernst van Mansveldt daer oock voor ghekomen was uyt Vlaenderen, als de Spaensche Vlote ghepasseert was / soo hebben sy de Stadt Bonna overghegheven den xxix. September, Anno M. D. Lxxxviij. het Garnisoen daer uyt treckende ghewapent, met Bagghen ende Baggagien.

Taxis woort gheschoten / ende tot Colen statelick begraven.

Bonna wert weder overgegeven, den 29. September, 1588.

In Italien zijn dit Jaer ghestorven den iiij. Augustus, Wilhelm Hertoghe van Mantua, ende den ix. Octobris, Franciscus den grooten Hertoch van Toscana ofte Florentien / Sone van Cosmus / wien succedeerde den Cardinael sijn Broeder Ferdinandus, die naemaels trouwde de Dochter vanden Hertoch van Lottringen, die hem veel kinderen baerde.

De Hertogẽ vã Mantua ende Florentien in Italien gestorvẽ / 1588.

Ende hoe wel de Staten vande vredehandelinghe seer ongaerne hoorden spreecken / soo heeft de Koninginne van Enghelandt nochtans den xxx. October in Hollandt haer Ghesanten ghesonden, als den Doctor Herbert Meester der Requesten / ende der Staten Agent Joachim Ortels / om daer te vernemen den Staten resolutie / ende haer fondament / vermoghen ende genegentheyt tot vrede / mits datse niet langher konde met eeren excuseren de handelinghe met den Hertoch van Parma / maer moeste hem hooren: Sy bevont vele bewheginghe onder de hare / eensdeels uyt goeden onwetenden yver / ende andersins die haer voorhielden de groote macht ende middelen van Spaengien / te verstaen ghevende dat de principaelste onder den Staten vande Gheunieerde Provintien gheen vrede sochten / maer regiment over d'andere, ende met hare Majesteyts secours de Oorloghe defensive te onderhouden, om alsoo inde handelinghe met eere ende profijt te blijven: Ende dat soude hare Majesteyt oock metter tyt uyt teeren / ende haer Subjecten / Cooplieden ende Schips-volck verminderen ende verarmen. Waeromme dat het beter ware te luysteren wat vrede ende verseeckertheyt den Spaengiaert soude aenbieden, op datmen daer mede mochte afweeren, de groote ghereetschappe vande Armade die den Koninck nu seeckerlijck over langhe was maeckende, als oock den Prince van Parma selve dede, daer gheheel Europa scheen toe te loopen / de welcke moeste hare Majesteyt tot grooten kost jaghen / &c.

De Koninginne van Enghelandt sendt in Hollant / nopende eenen Vredehandel den 30. October.

Op dese saecken waren dese Ghesanten belast vande Staten een resolute antwoorde te vorderen / ende by ghebreecke van resolute antwoorde / op bestemden dach te protesteren solemnelijcken dat sy souden moeten haer Krijghs-volck thuys ontbieden, oft sy moestẽ haer Ghedeputeerde om pays te handelen / met de hare senden.

De Staten der Gheunieerde Provintien, vergadert, hebbende haer respective particuliere Staten van Ridderschap Edelen ende Steden / niet teghenstaende alle voorschreven swaricheden / soo wel inwendighe als uytwendighe / ende alle de rebellien haerder Krijghs-volck / factien ende dreyghementen vande Spaensche Armade, die sy wisten dat soo gheweldelijck aenquam / alles rijpelijck gheconsidereert / hebben met een wel gheresolveerde standtastichheydt afghesydt ende weder-seydt alle propositien van Payse metten Vyandt, ende hoe wel sy seer ernstelijck der:

Den Landẽ standtaftighe resolutie van geeren onseekeren vrede te willẽ aengaen.

1587.

der Conninginne Ghesanten gheantwoort hadden/ so sonden sy noch daerenboven aen hare Majesteyt/ de Raetsheeré Sebastiaen Loze/ ende Meester Leonaert Cazembroot/ in Februario voorledé / om haer van alle handelinghe te diverteren: Haer redenen eensdeels waren dese. Dat sy ten aensiene van hare Majesteyt / wel ghereet waren haer te conformeren nae haer goet ghelieven maer mede overdenckende/ dat sy gheenen seeckeren pays metten Coninck van Spaengien konden hebben / die nu oock het Hooft ware vande heylige Ligue ofte verbont van Vranckrijck / dat welcke bewesen alle voorighe Acten ende Contracten / om dat daer gheen dispositie in dien Coninck/ ware/ te consenteren ergheus eenighe exercitie van Ghereformeerde Religie / &c. Versochten daer omme noch te willen ophouden van tracteren/ om dat den tijt korts wat anders leeren soude / ende begheeren te weten / wat Conditien Parme soude willen aenbieden / ende wat Conditien hare Majesteyt hem dochte voor te houden van harent wegen/ mede hoe hare Majesteyt soude willen handelen/ nopende de oude alliantien ende entrecourssen tusschen de Nederlanden ende haer Coninckrijck.

Staten antwoorde aen de Conninginne.

Voorder/ datter te considereren ware/ dat den staet der Gheunieerde Landen niet en mochte / ofte behoorde ofte konde voor so desperaet gehouden worden / in regard vant vermoghen ofte wille vant opbrenghen der contributien ter ghemeener defencie noodich/ aengesien by de selvighe Landen/ gedeurende de twee Jaren van het Gouvernement vanden Grave van Leycester/ alleen totte loopende lasten vander Oorloge inde selvige twee Jaren / te Water ende te Lande gevallen/ meer in ghelde opghebrocht was/ als tachtich hondert duysent guldens.

In twee Jaren hebben de Landen meer dan tachtich hondert duysent gulden opgebracht.

Ende de Landen wel ende met ordere gheregeert zijnde / waren machtich ghelijcke contributien niet alleene te continueren / maer noch meer op te brenghen: Ende wort met redene ghetwijffelt oft oyt de gheene die voor de hanthoudinghe vande ware Religie ende hare Vryheden de Wapenen hebben moeten aennemen / meerder middelen hadden ghehadt. Sulcx dat oock nae Menschen oordeel / een goede uytkomste haerder sake stont te verhopen.

Inde Geunieerde Landen waren noch tsestich steden ende stercten/ die lange conden den vyant wederstaen.

In regard vande gheleghentheydt ende sterckte vande Landen die noch vereenicht zijn / en waer niet te ghelooven dat inde Weerelt eenighe stercker waren dan sy/ die noch meer dan tsestich/ soo Steden als stercxten hadden / daer op sy getroost waren des Vyants ghewelt te verwachten / ende oock te wederstaen: Sulcx dat dies aengaende/ der Landen saken oock niet en mochten ofte behoorden desperaet ghehouden te werden.

Hopende de oneenicheden ende differentie inde Landen wesende / de selvighe waren te assopieren ofte slissen mette cessatie ofte stilstandt vanden Vredehandel / by opentlycke verklaringe van hare Majesteyts intentie / tot handthoudinghe vande saecken der Landen / int committeren van een Heer van qualiteyt met last/ volghende het Tractaet met hare Majesteyt gemaeckt/ ende int stellen van goede ordere / om alle saké met goede correspondétie te beleyden / mainteneerende een yeghelijck sijn recht / Ampt en authoriteyt/ twelc tot dien tijt toe niet en ware geschiet/ wesende dé oorspronc van alle misverstanden.

Middelen om de twisté te slissen.

De communicatie van Vredehandel soude mede brengen een desperatie int hanthouden van Religie ende ghemeene saken/ ende verlatinghe der Landen/ oock vande vroomste ende consequentlijc vande goede Ghemeente/ ende onder de gheene die niet wel gefondeert en waren/ een achterdencken ende afval van Religie ende gemeene sake.

Redené der Staten/ waeromme sy vredehandelinghe weygeren.

Die vande Roomsche Religie souden daer door verstout / ghecoragieert ende van daghe tot daghe ghesterckt worden.

Vele vande Ghereformeerde Religie ende goede Patriotte/ souden terstont swaricheydt maecken om te contribueren / overmidts syluyden souden dencken om met haer ghereetste goederen uyt de Landen te vertrecken.

Perijckelen van Vredehandelinge.

Die vander Roomscher Religie souden de contributien wederstaen ende verhinderen / om den vrede te beter door te drijven.

De Overste Ritmeesters / Capiteynen ende Soldaten te Water ende te Lande/ souden des te qualicker betaelt worden / eñ oock achterdencken krijgen/ dat door besluyt van eenen Vrede op henlieden weynich achtinghe soude worden ghenomen / ende souden daeromme trachten / om particulier appointementen / muyteryen / ende oock verraderyen te maken ende stichten/ om in tijdts in des Vyants gratie ende dienst te komen / ende soo veel ghereet ghelts te bedinghen als sy konden / tot aparent verlies van veel Frontier steden ende sterckten.

De Provintien ende Steden die meest met malkanderen questie ende gheschillen hebben / ende van allen ouden tijden ghehadt / souden door aenhitsen vande vyanden / trachten om in sulcken gevalle int particulier te handelen / ende den anderen een voordeel af te sien / oock niet teghenstaende alle beloften die sy ter contrarie souden mogen gedaen hebben.

Door de aparente disordere des volcx van Oorloghe/ by cessatie van contributie / midts consideratien hier boven verhaelt/ ende andersints te veroorsaken/ soude de ghemeynte ghebrocht worden / tot desobedientien / ende de saken vande Landen souden ghebrocht worden in poincten / dat haer Majesteydt (willende den Vredehandel doé cesseren) t'selfde niet soude konnen te wege brengen / noch door haer noch door der Staten authoriteyt / sulcx dat den Vyandt soude conditien mogen maken na sijn believe.

Den Vrede besloten zijnde/ oock op de alderschoonste/ conditien/ sullen de eene helft van den geenen die inder Religie alderbest gheresolveert zijn / uyt de Landen vertrecken : Die wederhelft sal ten deele opentlijck / ende ten deele bedecktelijck de Religie versaken/ ende daer op inde Landen blijven.

Den Coninck van Spaengien voor Heere vanden Lande ghekent zijnde/ sal inde eerste dry Maendé/ het meestendeel vande Officiers ende Magistraten vande Landen ende Steden tot sijnder devotie hebben/ oock om te doen ende executeren al wat hem believe.

De principale vande Staten van Hollandt/ sullen wesen den Grave van Egmont / den Grave van Arenberch / als Heere van Naeldtwyck / de Grave van Ligni/ als Heere van Wassenaer/ ende veel diergelijcke Heeren houdende de partije vanden Vyant.

Dese ende haers gelijcke/ sullen de andere Edelen aen hare zijde trecken / ende de Magistraten vande Steden sullen aende selve hanghen / als van ouden tijde ghebruyckt is geweest.

Inde eerste dry Maenden sullen hondert occasien ghegheven worden / om haer te wreken vande voorleden saken / soo wel over de Inghesetenen van dese Landen/ als over hare Majesteyt ende hare Ondersaten/ tot aparente ruyne vande Religie / niet alleene in dese Landen/ maer oock in Engelant ende andere Landen.

De Oorloch continuerende / souden de saken van Vranckrijck int stuck vander Religie moghen versekert worden.

De Coninck van Spaengien sal komen te sterven : na sijn overlijden soude lichtelijcker een verseeckerde Vrede mogen gemaeckt worden.

Int maintiennement van dese rechtvaerdighe sake / behoortmen voor al op Godes hulpe eñ ghenade te letten/ als raeckende sijn eere/ glorie ende heylsaem Woort/ te meer/ overmidts/ men Godes hulpe eñ genade / soo dickmael ghespeurt ende versocht hadde/ gedeurende dese Oorloghe.

Boven dese redenen hier ende daer in antwoorde gegeven/ was in dien tijden oock een Boecxken ghedruckt/ onder den naem van Nootelicke consideratien op de Vredehandelinge dringende op dese sententie / twelck den versekersten middel ware hen teghen sijne Vyanden te behouden / het mistrouwen/ Vna salus victis nullam sperare salutem.

Den Autheur vant voorschreven Boecxken (die ongenaemt blijft) allegeert boven oude Historien de exempelen van onse tijden vande Protestanten in Duytslant/ den Hertoghe van Saxen/ eñ den Lantgrave van Hessen: Desgelijcx vande Protestanten in

Inhout van een Boecxké ontradende de Vredehandelinghe.

Vranck-

1588. Vranckrijck die al met te veel te betrouwen / waren bedroghen gheweest: ter contrarien / hoe dat die haer standtafteljcken ter weere ghestelt hadden / Godes macht toebetrouwende / ende haer goede saecke / als van Maydenborgh / ende die van Rochelle / die niet alleene haer Religie ende vryheydt behouden hebben / maer selve de oorsaecke alleenlijck gheweest zijn van Religie ende vryheydt in Duytslandt ende Vranckrijck verkregen te hebben.

Hy verhaeldt oock hoe dat de Koninghen ende Princen haer Ondersaten niet en vergheven het aennemen vande Wapenen teghen haer: Ende de Landen hadden niet alleene Wapenen aen-ghenomen teghen haren Koningh / maer dien afgheswooren / ende de Religie verandert / ende met ander Princen ghehandelt.

Koninghen natuere.

Den Koningh bewijst hy seer wreedt te wesen / desghelijcx te hebben verbitterde Raets-heeren / by verscheyden exempelen / oock hoe hy hem wel veynsen konde / den reghel vast hebbende / dat om te regneren / trou ende geloove wel mochte gebroken worden / ende dat Princen haer Ondersaten so wel moghen verleyden met schoone woorden ende beloften / als de Moeders haer Kinderen met appelen ende peeren. Ende van te veynsen / ware des Koninghs Dienaer Parma een Meester / zijnde een Italiaen / die ander Natien daer inne te boven gaen / ende onder alle die / een Prince die professie daer van maeckte / ende daer toe boven andere ghenegen / midts dat hy was van Pausselijcke afkomste.

Parma een konstich Meester van veynsen.

Vorder wederleyt hy alle Argumenten / die vanden Koningh mochte by gebrocht worden. Oock verhaelt hy de schade vanden Ceulschen Vrede-handel / ende vande particuliere Tractaten in Vlaenderen / hoe sy hebben bedroghen gheweest: allegerende oock 't ghemeen spreeck-woort: Als een Vrouwe tot 't gehoor / ende een Stadt koemt ter sprake / soo sal de Vrouwe hucken / ende de Stadt en salt niet langh maken. Op dese ende alle andere gheallegeerde Argumenten / sluyt hy syn redenen met dese woorden: Radende ghetrou te wesen / ende niemanden te betrouwen / ende voorts standtafteljcken God te bidden / ende betrouwen eenen goeden uytganck.

Ghedenck-penningen der Staten / tot ontradinghe van Vrede.

De Staten versprevden wederomme een deel van haer gheslaghen Penninghen / die tot eeuwigher ghedachtenisse ghemunt waren / Anno 1580. waer op stondt een Leeu aende Calomne ghebonden / daer des Hertoghs van Alba Statue ofte Beelt op stondt / metten Halsbant Inquisitie gheheeten / die een Muysken in stucken knaechde / met inscriptie / Rosis Leonem loris Mus liberat: dat is / Den Muys verlost den Leeu: Op d'ander zijde stondt den Paus ende den Koningh van Spaengien / met vrede-teeckenen hem lockende om weder den Halsbant te laten aendoen / dat den Leeu weyghert / met gheschrifte / Libere vincer Leo pernegat: dat is / Den Leeu wil wederom niet ghebonden zijn: De Wapenen vande Nederlantsche Provintien zijnde meest Leeuwen van diversche coleuren.

Koninginne dringht aen om Vrede.

Dese voorschreven vertooninghen niet teghenstaende / soo drongh de Koninginne van Enghelandt noch seer hart by de Staten Generael / door den Raedts-heere Killegrey / om antwoorde te hebben / die den tweeden Maerte een vertooch over gaf / versoeckende dat sy wilden senden haer Ghesanten tot Oostende / by hare Majesteyts Ghesanten / om met die van weghen Parma daer bescheyden waren / te handelen. Hy seyde oock aen / dat de Majesteyt haerlieder langh bedencken seer qualijck nam / midts dat sy by den Hertogh van Parma / in eeren gheen langher uytstel ofte ontschult en konde nemen / als ofte sy met hem spottede: Sy gaf oock expressen last aen haer Ghesanten / te trachten nae een goede vrede / met wegh-senden van het vreemdt Krijghs-volck / behoudenisse van Religie / ende der Landen Privilegien ende vryheden: Dat was haer resolutie / al waert dat de Heeren Staten daer haer Ghesanten niet en sonden / sy wilde daer inne haer conscientie ende eere quyten / voor Godt ende de Werelt. Ghenoech het selfde heeft nu Lord Baron van Willougby den vijfthienden Maert oock vertoont / toe-seg-

Willoughby vertooch aen de Staten.

ghende soo de Staten onder den anderen eenicheydt wilden thoonen / ende afstaen van die van Medenblick ende andere gheaffectioneerde tot hare Majesteyt te verbolghen / die maer danckbaerheydt bewesen / ende dat den Koningh van Spaengien haer ghenen verseeckerden vasten pays en wilde gonnen / soo wel den Lande als den Inwoonders / ghelijck voor haer eyghen selve / soo wilde hare Majesteyt continueren haer assistentie ende faveur / ghelijck sy van 't beginsel aen ghedaen hadde. 1588.

Oorsaken van Vrede-handelinghe der Koninginne.

Aldus heeft de Koninginne van Enghelandt beweecht gheweest / Vrede-handelinghe te beginnen / door redenen by haer goet ghevonden / als mochten wesen / 't mistrouwen der Gheunieerde Landen saken / midts den twist tusschen de Staten ende haer Enghelschen / die het ten quaetsten mochten interpreteren / ende dat sy de onkosten om te continueren groot saghen / int eerste ghehoopt hebbende door een goede offensive Oorloghe / een kort eynde te hebben. Oock was den Vrede haren handel ende navigatie profijtelijck: Maer meest van al beweechde haer / het ernstich aenhouden van weghen den Prince van Parma ghedaen / metten welcken sy nu soo verre inghetreden was / dat sy 't met eeren niet wel en konde weygheren te hooren. Parma (als een groot Meester van dissimuleren) sochte de Koninginne in slape te wieghen / ofte onachtsaem te maecken inde teghenweere van des Koninghs stercke Armade / ofte door de vreese oft ontsagh vande selvighe / de voorsz Koninginne ende haer Enghelsche te dwinghen / dat sy de Gheunieerde Landen eenen Generalen Vrede souden over den hals dringhen / hebbende vier principaelste Zee-steden in handen / met het gherief vande Engelsche Zee-haven / die hy meynde te gebruycken / daer hy dese groote Armade mede accommoderen konde / tot het overvallen vande Gheunieerde Landen. Van particulierlijck met Enghelandt te accorderen / en was Parmas meyninghe niet / als die de conqueste van Enghelandt in syn hooft hadde / ende voor licht / seecker ende ghewis hielt / 't welck grootelijcx was teghen de opinie van veel Raedts-heeren die seer dronghen op den particulieren Vrede-handel met Engelandt.

Parma soeckt de Koninginne in slaep te wieghen.

Enghelsche soecken door Vrede-handel de Armade te diverteren.

De Engelschen sochten den grondt van Parma te vernemen / ende die Armade mette Vrede-handelinge te diverteren ofte achter-waerts te doen houden / immers voor dien tijdt / want het hooren haer soo schadelijck niet en konde wesen / geloovende dat Champigni den Vrede met haer int particulier rechts meynde / ende daer toe trachte / als naemaels bleeck door den twist die tusschen hem ende Parma / ende Richardot daer door ontspronck.

Staten achterdencken door dat de partye van Leycester den Vrede vorderen.

De Staten vande Vereenighde Landen kreghen menigherhande achter-dencken / om dat desen Vrede-handel mede vande Factie ende aenhanck van Leycester soo ghedreven werdt / als by den Oversten Sonoy tot Medenblick / tot Utrecht / tot Naerden ende elders / als mede in Zeelandt / daer sy sochten gheheel Walcheren te ghebieden / besettende alle de Fortressen met Garnisoen / Middelburgh hen maer ontbrekende / ende dat al onder decksel van verseckeringhe des onder-pants voor haer verschoten geldt / ende om van meerder aensien / authoriteyt ende vermoghen te wesen / soo door de Spaensche Armade / of andersins eenigh ongeluck toequame / om de Landen beter in toom te houden / op dat sy sonder haer niets en souden moghen besluyten met haer vyanden / ende dat sy alsoo een hoogher sprecken inde saecke souden hebben / ende als Middelaers ende Arbiters vanden Vrede te wesen: Sy seer mistrouwende de oneenicheydt der Landen / daer nochtans haer volck d'oorsaecke van waren / ende van verscheyden gevoelen / d'een mistrouwende den Staet ende de Staten / ende andere niet / maer die houdende voor gheresolveert geenderhande Tractaten van Spaensche onderdanicheydt aen te gaen. Dit waren de oorsaken van 't mistrouwen tot dat ander accidenten ende de aenkoemste vande Spaensche Armade hen van weder-zijden dwongh tot andere resolutien.

Eer wy vanden Vrede-handel voorts spreecken / ende vande Spaensche Armade / sullen verhalen

wat daer-en-tusschen in Nederlandt noch gebeurde.

Spaensch Garnisoen van Deventer bespringen Hattem over Ys dat breeckt/ den 26. Februarij.

De Spaensche Garnisoenen van Deventer ende de byligghende Steden / bestonden den 26. Februarij alst hart gevrosen was / 's nachts met plancken ende leeren de Stadt Hattem daer by te beklimmen / ende soo eenighe alreede op de mueren ghekomen waren/ roepende victorie/ soo zijn d'andere so swaer gevolght/ dat het Ys vande ghevrosen vesten brack/ daer sy meestendeel versmoorden.

Verdugo rust schepen ter Oorloge tot Delfs-zijl.

Verdugo Gouverneur van Vrieslandt voor den Koningh van Spaengien / rustede tot Delfs-zijle op de Ems by Groeninghen / int voor-jaer seven hiede Schepen ter Oorloghen ende eenen Boot / om daer mede de Reviere vande Ems te behouden / ende alle passerende Schepen te berooven / ende principalijcken / om de Havenen open te houden voor de groote Spaensche aenkomende Vlote voor allen nooden/ maer sy verdwenen korts/ als de Armade verdwenen was.

Hoe wel de Grave van Leycester sijn Gouvernement der Gheunieerde Landen afghelepdt hadde/ soo was daer noch eenen grooten aenhangh ghebleven / die profijt oft voordeel by hem pretendeerden/ soeckende sijn weder-koemste / ende om die selvighe te favoriseren / sijn voorsz resignatie achter ghehouden was / door die ende ander ghelijcke middelen grooten twist makende inde Steden / 't volck oploopich/ oock meest alomme het Krijghs- volck inde Garnisoenen/ als tot Geertruydenberghe / Medenblick / Naerden/ Worcum/ Heusden / Brakele ende elders. Maer tot Heusden werdt den twist eerst gheslist / midts dat het Garnisoen drp Maenden Solts ghegheven worden. Brakele werdt door 't belegh vanden Grave van Hohenlo gedwongen.

Muytinatie des Krijgsvolck inde Gheunieerde Landen.

Tot Medenblick was den Oversten Jonckheer Dierick Sonoy / langhe Gouverneur gheweest over gheheel Noort-Hollandt : Hy hadde hem wel trouwelijck ende vromelijck ghedraghen in veel diensten ende Exploicten / als wy verhaeldt hebben vanden Jare 1566. af. Dese hadde van Leycester nieuwe Commissie van sijn Gouvernement van Noort-Hollandt bekomen / het welcke was tot achterdeel ende verminderinghe vande authoriteyt vanden Prince Maurits van Nassouwen / zijnde Stadthouder van Zuydt ende Noort-Hollandt / den welcken toestondt sulcke commissie te gheven / als aen sijnen Luytenant. Hem werdt als anderen / nae het verraet van Deventer ende Zutphen / afgheeyscht nieuwen Eedt aenden Prince Maurits als Stadthouder te doen / 't welck hy weygherde / uyt kracht van sijn nieuwe commissie / ten ware dat hy vanden Grave van Leycester / van sijnen ghedaen Eedt ontslaghen ware : 't welck alsoo procedeerde uyt misverstant / soo is 't selve door den Heere van Bochorst (die der Koninginne Majesteyts Ambassadeur was) gheslist. Daer nae Prince Maurits het Vaendel van Joncker Aert van Duvenvoorde nae Medenblick ghesonden hebbende / soo werde dat aldaer door eenigh mistrouwen niet inghelaten : Dies den Prince Maurits ende den Grave van Hohenlo selve met haer Hofghesin alleenlijck derwaerts trocken/ maer sy werden oock buyten ghesloten / doch dit werde mede ter neder ghelepdt / midts dat Sonoy seyde 't selfde hem leet te wesen / ende dat hy gheen oorsaecke van mistrouwen ghehadt en hadde. Maer alsoo nae veel handels daer over tot in Jannario/ Anno 1588. Sonoy hem behielp met sijn voorschreven commissie van Leycester over Noort-Hollandt / ghelijck hy eertijdts vanden Prince van Orangien ghehadt hadde / wilde hy by soodanigh Gouvernement ende Authoriteyt blijven. Den Prince Maurits was wel Stadthouder ghenaemt/ maer dat hy nochtans ghelijcke macht ende authoriteyt hadde in dien quartiere / blijckende by sijn commissie.

Misverstant ende muyterie tot Medenblick.

Sonoy weyghert Prince Mauritz en Hohenlo in Medenblick te komen.

De Staten van Hollandt lieten haer duncken dat sulcx tot haerder verkleyninghe streckte / daeromme sy hem ordonneerden dat hy maer hondert ende vijftigh Soldaten tot Medenblicx bewaringhe houden soude / ende de reste tot 's Landts dienste senden daer sy die ordonneren souden. Maer alsoo hy maer tusschen de vijf oft ses hondert Soldaten en hadde/ soo seyde hy dat hy gheen vande selvighe en konde missen ofte derven / om sijns persoons ende Gouvernements verseeckeringhe. Daer nae de Staten persisterende in haer Resolutie / vertoonden twee ordonnantien vanden Grave van Leycester / daer mede hem belast werde der Staten Resolutie ende goedtduncken te volghen / midts hy niet en vermochte uyt krachte van 't Contract te dispenseren van sulcken Gouvernemente. Daer over is het Krijghs-volck ghemuytineert / niet willende vertrecken voor dat sy afreeckeninghe van twee-en-tseventigh Maenden hadden. Sy namen de Borgerije van Medenblick de Wapenen af / die legghende in Sonoys Huys/ ende dwonghense alsoo vorder wekelijck haer besoldinghe te gheven.

Weyghert de Staten te ghehoorsamen.

Garnisoen va Medenblick gemuytineert.

Dat exempel maeckte oock muyterije onder de Soldaten in ander Steden / die van desen Regimente waren / daer sy aen schreven / als in Ghelderlandt/ Vrieslandt ende Over-Yssel.

Sonoy vande Enghelsche ende haer factie gestijft zijnde / verantwoorde de Soldaten / segghende dat sy de Koninginne van Enghelandt ghesworen hadden / ende dierghelijcke meer. Hier op werden aen haer ghesonden de Heere van Famars / de Heere van Swevenseel / Pieter Kies Borgher-meester van Haerlem/ ende Meester Adriaen Anthonis Borghermeester van Alckmaer / die haer aenghebooden hebben afreeckeninghe/ ende beter betalinghe dan andere ghenieten : Maer sy en gaven gheen ghehoor aen yemandt die aen haer ghesonden werden/ maer haelden haer betalinghe vande omligghende Dorpen / die sy dwonghen / ende handelden als Vyanden. Waer door de saken ten lesten tot uyterlijcke partijdicheydt zijn ghekomen / overmidts de Generale Staten geen ghelijcke macht ende authoriteyt / aen particuliere Gouverneurs en wilden toelaten / dan te moeten staen onder het ghebiedt vanden Stadt-houder ofte Gouverneur vande Provintien / alsoo by de Resolutien ghenomen inden Jare 1577. volkomelijck bleke / doen sy den Prince van Orangien Stadthouder maeckten / dat welcke den Oversten Sonoy alsoo niet verstaen wilde / pretenderende dat sijn Patenten ende Commissien anders inhielden. Het Krijghsvolck weygherde alle ghehoorsaemheydt / pretenderende den Eedt aende Majesteyt van Enghelandt ghedaen / ofte aenden Grave van Leycester in haren name / daer nochtans de Generale Staten by ghenoemt waren. Ende voorts wilden sy volle betalinghe van alle haer restanten hebben / daer sy nochtans wel de twee derdendeelen van ontfangen hadden/ nae de generale Resolutie daer over Anno 1581. genomẽ. Van desen twist quamen in desen tijdt veel schriften in Drucke van weder-zijden / daer wy den curieusen Leser toe wijsen.

Sonoy verantwoort de Soldaten in hare muyterije.

Ghesanten der Staten aen die van Medenblick.

Eysch des Garnisoens van Medenblick.

Hier over ten lesten resolveerden de Staten van Hollandt dat Krijghs-volck te dwinghen / 't selfde belastende den Prince Mauritz / die daer Soldaten voor brachte / met eenighe Schutterijen ende Borgherijen vande omligghende Steden / met Schepen van Oorlogen/ ende gaf daer 't bevel over den Maerschalck Villiers / die onlancx uyt sijn ghevanckenisse ghekomen was. Dese beschanste haer soo nauwe/ dat die van binnen haer beter begonden te bedencken. Nochtans in faveur vande saecke van Medenblick / hadde den Raets-heere Killegrey een vertoogh aende Heeren Staten Generael ghedaen / den tweeden Maert / 't welck den Baron van Willoughby oock den vijfthienden Maert confirmeerde/ klaghende vande rigoreuse proceduren teghen die van Medenblick / ende andere gheaffectioneerde tot hare Majesteyt / welcke affectie niet dan teeckenen van danckbaerheydt waren vande ontfanghen weldaden: waeromme hare Majesteyt niet konde naelaten haer goet-gunstich te wesen : ende haerlieden te ontdecken dat sy gantschelijck gheresolveert was / soo sy niet af en hielden die van Medenblick te quellen / haer forssen ende assistentien wederomme nae haer te trecken/ latende hen haer selven alleen beschermen / soo sy best konden ofte mochten/ sonder haerder affairen meer te moeyen.

Medenblick belegert.

Killegreys vertoogh voor die van Medenblick.

Dese

1588. Dese woorden heftelijck ghenoegh ghesproken / gaf de Staten nae-dencken / maer alsoo de Staten Generael / met de Prince Mauritz / op die saecke vanden eersten Maert in 't breede gheschreven hadden / verklarende den gront vande sake / soo schreef de Koninginne antwoorde den seven-en-twintichsten Maert ouden stijl / aen den Heere Willoughby / belastende dat hy den twist tusschen Prince Mauritz ende Sonoy soude sien te slissen / want sy en konder niet goets van dencken ofte verwachten / ofte wel ghedaen achten te accepteren sulcken aenbiedinghe van verscheyden Steden / die haer sochten over te gheven in haer handen / want daer door diversche opspraken mochten uyt-ghestroyt worden / al ofte sy soude soecken onder de handt de Steden in haer handen te brenghen / om die dan te moghen den ghemeynen Vyandt over leveren / ende daer mede haren eygen Pays soecken te maecken / ofte alsoo de Staten te dwinghen te accorderen nae haer goedt-duncken: daeromme soude Willoughbye alle sulcke Steden sien te persuaderen / te blyven onder de Staten Generaels ghehoorsaemheydt / ende dat hy gheen meer soude syhen / voet ofte moet gheven tot eenighe sulcke poincten van wederspannicheydt.

De Koninginne van Engelandt onderricht / verlaet het voorspreken van die van Medenblic.

Maer door dat Garnisoen van Medenblick allensken hun begonden te bedencken / siende Leycesters Gouvernement den Staten opghedraghen / ende der selvigher authoriteyt / door haer vaste resolutie toenemende / des niet tegenstaende / duerde dat belegh tot in April 1588. ende werdt verdragen / door d'Engelsche ghemiddelt / soo dat het Krijghs-volck daer uyt troch met Paspoort / ende des Prince Mauritz volck troch daer binnen. Den Oversten Sonoy quam hem tot Alckmaer excuseren / dien naemaels de Borghers van Medenblick ende andere meer / groote schade aen deden in sijn goederen / daer over naemaels hy hem ginck in Enghelandt aende Koninginne beklaghen / daer hy reysde Anno 1590.

Medenblick ghemuytineerde Soldaten accorderen met Prince Mauritz.

Sonoy beschadicht by die van Medenblick.

Waeromme dat Anno 1592. dese Koninginne dede sijn saken den Staten in Hollandt voor-draghen ende soliciteren / door haren Ambassadeur Meester Thomas Bodley / een kloeck Man / die hem altijdt seer wijselijcken tusschen de Koninginne ende Staten ghedraghen heeft / die verkreegh sijn Resolute antwoorde den vijfthienden July / 1592. vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Als dat sy hem betaelt hadden nae luydt van 't Contract / 't ghene hy verschoten ende afghesproken ofte voorghesproken hadde / de restanten van sijnen eysch waren t'achterheden van sijn ampten van Ritmeesterschap / Capiteyn ende Colonelschap / hem aenseggende / dat hy moeste van sulcken t'achterheden uytstaen ende ghedult hebben / als meer andere waren ghenootsaeckt te doene / midts de gheduerige strenghe Oorloghe / Ec. Maer hoe wel daer veel redenen van den voorsz Koninginne Agent / daer teghen werden gheseydt / soo en konde hy niet anders verkrijghen. Daer hy hem nochtans wel hadde laten voorstaen / uyt goeder meyninghe tot der Landen beste / metten Grave van Leycester / de Koninginne tot de Souverainiteyt te trecken / ende dat teghen haren wille / ende dan Leycester te conquesteren het Gouvernement daer over / ende hy een deel onder hem ; waer van de Staten hun persuadeerden ende lieten duncken / dat desen Sonoy ende dierghelijcke meer andere / niet alleene haer beste ghedaen hadden / om den Leycester te assisteren / maer waren selve de Inventeurs vanden handel / practijcken ende alteratien gheweest / alsoo men in veel Steden dat mael bevondt / ende daer over wisten de Staten haer in dese occasien al stillekens te wreecken / alsoo oock mede over ander Capiteynen / als Marten Wolfswinckel / Jaques de Cauchy tot Naerden / du Soysons ende andere meer / daer inne de Koninginne ende de verstandichste in Enghelandt / den Staten niet alle onghelijck en konden gheven / hoe wel sy gheerne ghesien hadden de goedt-herticheydt van dien aenhangh beleefdelijck vergeldet.

Sonoy beklaecht hem in Engelant aen de Koninginne.

Pretensien van Sonoy ende Leycester.

Staten wreken haer over hare Parthye.

Desen Heere Dierick Sonoy hadde hem altijdt trouwelijck ende vromelijck ghedraghen / van het Jaer 1566. af in Ballinghschap / ende metten Prince van Orangien / Anno 1572. quam tot Enckhuysen als Gouverneur van Noort-Hollandt / dat hy gheheel in ordere brochte / ende alomme stercke als wy verhaeldt hebben / daer nae troch hy mede alomme tot secours vande Landen van Gelre / Over-Yssel / Vrieslandt / ende Groeninghen / met Hohenlo / Rennenburgh / Norritsch / alomme treckende in alle tochten / in 't beleggen van Campen / Deventer ende Groeninghen / in 't ontset van Steenwijck ende Locchum / hy verhinderde den Generalen afval door Rennenberghs revolte / selve nam hy hem af het Kasteel van Staveren in Vrieslandt / ende verseeckerde alle dat Landt / soo dat hy een dienstlijch Instrument der Landen gheweest is: hy is daer nae inde Omlanden gestorven / Anno 1589. naelatende een eenige Dochter / getrout aen Ebert Manniga.

Sonoy ghetrouwe ende langduerige diensten.

In Vrieslandt was mede groote onruste opghestaen / door dat aldaer eenighe oock sochten de Koninginne te persuaderen de Souverainiteyt aen te nemen / ofte een protectie absolute onder den Stadthouder Leycester / met volkomen authoriteyt : dan de Staten Generael / wetende den sin vande Koninginne / ende siende de quade regieringhe ende proceduren van Leycester / stelden hun daer teghen / ende deden den President Doctor Jelger Aysma / een seer treffelijck / yverigh / maer vehement Man / in bewaringhe stellen met meer andere / om den aenhangh van die factie te dempen / dan in 't naeste Jaer Anno 1589. werdt eensdeels veraccordeert.

President van Vrieslandt ghevangen.

Het Garnisoen van Geertruydenbergh / heeft op dese tijdt inde Maendt van Meerte mede ghemuytineert / oock onder deckfel vanden dienst der Koninginne van Enghelandt / ende en wilden noch de Staten / noch den Prince Mauritz van Orangien / noch gheen ander Overheydt erkennen / noch met niemandt handelen / dan met den Vaender-heere van Willoughby / Generael van 't Enghels Krijghsvolck / scheurende haer Cornetten / Vaendelen ende Vaenderollen vande Standaerts / Stenghen ende Lancien / bedrijvende alle moet-wil / als Verraders ende ghesworen Vyanden vanden Lande / nemende ende aenslaende de Schepen tusschen Hollandt ende Zeelandt varende. Maer ten lesten door het tusschenspreecken vanden Heere Willoughby / werdt haer twee hondert ende sesthien duysent guldens ghetelt / op seecker conditien die by henlieden niet volbrocht en werden / alsoo wy hier nae sullen verhalen / ende werde die voorschreven muyterye alsoo voor eenen tijdt ghestist.

T'garnisoen van Geertruydenbergh ghemuytineert.

Tot Vlissinghen was Gouverneur vande Koninginne wegen Sire William Russel Ridder / namaels Baron geworden / een jongher Sone vanden Grave van Bedforde / die hem aldaer met ander Enghelsche seer partijdich teghen de Staten ende den Prince Mauritz droegh / uyt expresse commissie van te volghen de directie van Leycester / ghenoegh teghen sijn eyghen ghemoedt soeckende haer authoriteyt alomme byden Volcke te verminderen / uyt een jalousie ofte achterdencken / als oftmen vanden beginne hem ghesocht hadde uyt de Stadt Vlissinghen te dryven: Maer om de oorsaecken van dit mistrouwen beter te verstaen / sullen wy het stuck wat hooger verhalen / ende beter te verstaen geven.

Russel Gouverneur van Vlissinghen / ende die van Zeelandt.

Als Russel in 't beginsel des Jaers 1587. tot Vlissinghen voor Gouverneur was ghesonden / liet hy hem voorstaen dat de Staten van Zeelandt hem souden terstondt ghegheven ofte op-ghedraghen hebben het beleydt ofte Colonelschap van 't Regiment van Zeelandt / dat Sire Philips Signey sijnen Voorsate voor hem ghehadt hadde / sijnen Persoon noch sijnen dienst niet minder achtende. Maer alsoo hy nu een tijdt langh 't selve verwacht hadde / wert hem ghesept / dat de Staten van Zeelandt op eenen ghesetten dagh tot dit Colonelschap yemanden sochten te promoveren in Sidneys plaetse / ende dat daer toe den Grave van Solms ghenoemt werdt. Ende alsoo hy onder sijn Edelen eenen bequamen Nederlander hadde / die hem vanden Koningh van Navarre ende vanden Grave van Leycester gherecommandeert was ghenaemt Pieter van Peyle / heeft hy den selven wel gheinstrueert van sijn

Russel aspireert na het Colonelschap van Zeelandt.

meyninghe / aen de Staten van Zeelandt ghesonden, om haer tot Middelburgh te verklaren / dat hy verstaen hadde / dat sy dien dach souden handelen van eenen nieuwen Colonel te kiesen / biddende daer mede niet voort te varen / voor dat sy eerst daer over verstaen souden hebben den goeden wille van den Gouverneur Generael / Leycester / alsoo dat wel betaemde. De Staten van Zeelandt antwoorden hem / sy en dochten van sulcx als noch niet te handelen / daeromme mocht hy daer over gherust zijn / te meer om dat 't selfde niet alleen haer tocstont ofte betaemde / maer selve mede den Gouverneur Provinciael van Hollandt ende Zeelandt / Prince Mauritz van Orangien. Als nu Pieter van Heyle met dese antwoorde na Vlissinghen keerde / soo sprack hy by den weghe (alsoo hem belast was) de Heer van Sint Aldegonde tot Zouborgh aen / van Russels weghen / hem biddende te willen uyt vryer herten syn meyninghe over dit stuck segghen / 't welck den Heere van Sint Aldegonde als den Heer Russels goeden vrient gewillich ende vryelick dede / namelyck dat van die saecke altemet wel was ghesproken / maer daer en waren gheen redenen waeromme hy dochte dat Russel dat Colonelschap soude verworven / de oorsaken waren dese: Als datmen gheen ghewoonte ofte Wet maecken en wilde van alle de Gouverneurs van Vlissinghen het Colonelschap van Zeelandt te gheven / 't welck alreede by Russel daerom ghepretendeert was, dies dochten de Staten van de Landen / om niet te verliesen het disponeren daer van nae haer believe / hever 't selve elders te besteden. Daer-enboven wert oock ghewaghen de opsprake ende murmuratien der Nederlandtsche Edelen ende Capiteynen / die hen beklaechdē als Sidney Colonel gemaect was / protesterende alsdoen dat sulcken loon soo wel by verdienste als by des Veldt-Oversten beloften haer toequam.

Aldegonde oordeelt aen Russel waeromme het Colonelschap hem niet kande gegeven worden.

Om dese saecken was oock Russel verbreemt van den Prince Mauritz / hoe wel hy in Mey tot Vlissinghen van hem wel ontfanghen werdt / hier naer is ghevolght het ongheluckigh belegh vande Stadt Sluys / ende den twist tusschen Leycester ende de Staten. Russel houdende Leycesters partye / alsoo hem belast was / nam in dienste aen veel die vande Staten om eenighe feyten verstooten ende ghesuspecteert waren / selve onder sijn familiaren gheen ofte weynighe hebbende die der Landen saecken verstonden / maer wel eenighe die niet alle te vergheefs ghesuspecteert waren van eenighe rebellighe Enghelsche Jesuyten uytghemaeckt te wesen / soo wel Duytsche als Engelsche.

Russel der Staten partydich.

Dese vindende by hem ghehoor / hebben 't weygheren vant Colonelschap hooghelijck tot sijn versmaetheydt gheduyt / ende daghelycx Noene ende Avont-malen altijdt wat voor-ghebracht / tot smaet ende naedeele der Staten Actien / niet teghenstaende 't ghene den voorsz van Heyle ende andere daer conden teghen segghen / ende om te abuseren sijn naturele goetheyt / dorsten sy hem wel raden soo daer dickmael Schepen voor by voeren op der Staten Licent nae der vyanden Landen / dat hy die soude aenslaen / ende tot Vlissinghen als vyanden goet / ende goede pryse ende buyt maecken / sonder vorder proces / dat ware (riepen sy) sijne Officie / ende alsoo te beletten allen toe-voer tot den vyanden. Vorder wilden sy hem wijs maken / soo eenighe Schepen ofte Krijghs-volck by der Zee ofte Revieren varende / omtrent ofte by Vlissinghen quamen / dat die by de Staten expresselyck ghesonden waren om behendelycken Vlissingen te ontweldighen. Door dese oorblasers heeft hy de Staten soo vele als sijn vyanden gheacht / waeromme hy dickmael Huyssoeckinghe ende Schip-besoeckinghe dede doen alle de Stadt door / openlijck segghende ghewaerschout te zijn / dat eenige vande Staten ende den Prince Mauritz ghesonden waren / om door oploop d'Enghelsche ende hem uyt Vlissinghen te dryven.

Russel door quaden raet toont groot mistrouwen vande Staten te hebbē.

De Staten van Zeelandt dese sijn manieren hoorende / deden hem by eenighe vande Magistraet vermanen vant quaet dat uyt mistrouwen te verwachten stondt / soeckende vorder alle middelen om hem van dat achterdencken te weeren / maer te vergeefs: Ende hoe wel de Staten hem tot verscheyden reysen deden versoecken om tot Middelborgh op eenighe vergaderinghe ofte Banequet te komen / soo weygherde hy sulcx te doen / van sijn oorblasers wijs ghemaeckt zijnde dat men hem soude ghevanghen houden.

Staten van Zeelandt soecken mistrouwen te weeren.

Hier op ghebeurdet int beginsel des Jaers 1588. dat Parma eenighe kleyne Schepen ende Schuyten in Vlaenderen toeruste / waer door eenen aenval op Walcheren te vreesen was, ende daeromme noodich bevonden wert / aldaer een Cornette Peerden te hebben: Waeromme Russel eerst aen die van Zeelandt / daer nae aen die vanden Raedt van State schreef / dat sijn Bende Peerden die tot Berghen op Zoom lagh / daer mochte ghesonden worden / toe-segghende die in goeder discipline te houden. Maer terwyle hy antwoorde verwachte / soo was daer ghesonden de Compagnie Peerden van den Maerschalck Villiers: Waer over Russel sonder vorderen raedt ofte nadencken een Trommelslagher uyt sondt te Soutelande / ende op 't platte Landt daer omtrent / verbiedende de Boeren aldaer / gheenderhande Peerde-volck ofte Voet-volck te ontfanghen ofte logeren / op straffe dat sy van sijn volck van Vlissinghen verstoort ende verdreven souden worden.

Parma rust ende bout eenighe kleyne Schepen in Vlaenderen.

Russel verbiet eenighe Ruyters te logeren op de Dorpen.

Hy schreef oock Beklaegh-brieven aen den Raedt van State / van date den vijfthienden Februario, van het ongheluck 't welck hem ghedaen was / niet alleen int weygheren van soo kleynen gonste / maer tot sijnder verachtinghe was een ander Compaignie voor de syne ghepreferceert / daer hy dat soo vriendelijck versocht hadde / waer mede sy hem wel te rechte oorsaeck ghegheven hadden om mistrouwen van haer te hebben / ende seeckerlijck te ghelooven dat sy yet teghen hem voor handen hadden: Daeromme en wilde hy in gheender manieren toelaten eenigh Krijghs-volck in Walcheren te komen / na by de Stadt Vlissinghen ende 't Casteel van Rammekens. Oock en behoefde hem niemandt te verwonderen dat hy in sulcken turbulenten tydt achterdencken hadde / want hy in perijckel stondt met sijn Gouvernement oock eere ende leven te verliesen.

Russel schrijft / beklagende aen den Raedt van State den 15. Februario.

Hier op hebben den Raedt van State den 20. Februario aen hem aldus geantwoort.

Wy hebben uwe Brieven van den vijfthienden deser Maendt ontfanghen / ende die mette Generale Staten in den Haghe ghecommuniceert / met den welcke op het inhouden gheconfereert / zijn met ons seer bedroeft / dat het senden van Villiers Peerden in Zeelandt u een mistrouwen in geprent heeft / siende dat daer op desen tijdt boven de swaricheden ende incommoditeyten / teghenwoordigh den welstandt der Landen gheen meerder achterdeel en konde toekomen / dan onderlinghe inwendigh mistrouwen / waer van wy voorwaer meynen u gheen oorsaecke ghegheven te hebben: Want wat aengaet de Compaignie Peerden / die is van den Prince Mauritz / ende niet van ons ghesonden / die se met sijn Patente ghesonden heeft / uyt de authoriteyt die hy als Gouverneur over Hollandt ende Zeelandt heeft / alleenlijck tot sulcken eynde / soo wy verstaen / om de Inwoonders ende Landt-volck ter wacht te leyden op den Zeekant / teghen des vyants aenkoemsten / waer toe de tsestich Peerden van die Compaignie genoech zijn / welcke nimmers gheen ghetal is om te moghen yet voornemen op de Stadt ende 't Casteel daer ghy den last van hebbet. Als voor ons / wy achten Peerde-volck seer onbequaem te wesen den Eylande van Walcheren desen tijdt 's Jaers / die wy sien dat meer schade dan profijt doet: Daeromme wy gheresolveert zijn ten wederkoemste van den Prince Mauritz met hem daer ernstelijck van te handelen / ende begheeren dat hy die weder daer uyt ontbiet: waeromme wy oock op u begeeren ons niet te willen vorder versoecken dat u Compagnie daer ghesonden worde / midts dat wy bevinden dat het Peerde-volck meer schade dan nut doet. Het is ons leet te sien de verklaringhe die uwe Brieven ons doen / van niet te willen lyden dat eenigh Krijghs-volck in Walcheren komen / ofte ontrent de Heerlijckheydt van

Raedt van State antwoorde den Russel den 20. Februario.

van Vlissinghen / ende 't Casteel van Rammekens. oock niet min heeft het ons oock verdroten / dat ons geboortschapt is / dat ghy met Trommelslagh openlijck verboden hebt te Soutelande / dat daer gheen Krijghs-volck der Staten soude ontfanghen worden. Waeromme wy niet en konnen naelaten / u te doen ghedencken dat ghy directelijck ghedaen hebt / teghen 't Contract 't welck mette Majesteyt aenghegaen is / uytstreckende uwe Ordinantien ende gheboden over 't platte Landt van Walcheren / dat te blyven is onder het gebodt / gehoorsaemheyt ende dispositie des Gouvernements der Landen Generael ende particulier / hieromme bidden wy u te willen afstaen in desen ghevalle yet te doen contrarie den voorschreven Contracte / van 't welck (als zijnde gheheel prejudiciabel den welstant van dese Landen) mochten groote inconvenienten spruyten. Eyndelijck bidden wy u te willen afstaen van alle quaet vermoeden ende mistrouwen / dat ghy meucht teghen ons aenghenomen hebben / ofte teghen dese Natie / die noyt anders ghetracht hebben dan te houden alle goede correspondentie met u in alle oprechticheyt / alsoo wy noch sullen doen ten dienste van hare Majesteyt / ende behoudinghe den welstandt der Vereenighder Landen. Soo verre ist dat wy het minste mistrouwen van u ghehadt souden hebben / maer veel eer mocht ghy wel verseeckert wesen / dat wy sulcke zijn / die niet souden willen eenighsins bewillighen / yet dat soude moghen streecken ten ondienste van hare Majesteyt ende verminderinghe van uwen last ende authoriteyt. Hier mede nae hertelicke ghebiedenisse aen uwe goede gratie / bidden wy den Almachtighen u te onderhouden in sijn Heylighe bewaernisse. Wt den Haghe / den twintichsten Februario 1588. Onder stondt / Uwe ghewillighe Vrienden ten dienste / die vanden Rade van State neffens sijn Excellentie: Onderteekent / Christiaen Huygens.

Den Raedt van State bewijsen Russel tegen het Contract mette Koninginne van Enghelandt gedaen te hebben.

Desen Brief is ten besten van Russel niet ghenomen / want alsoo een wederspannicheyt van die van Campvere doen uytberste / is die van hem ghevordert ende ghestijft gheweest / om welcke beroerten beter te verstaen / sullen wy den oorspronck van dien beschrijven.

Russel tracht gheheel Walcheren te incorporeren.

Alsoo Leycester in November 1587. uyt Hollandt over Zeelandt nae Enghelandt troch / besochte hy de Stadt van Campvere / daer sijn magnifique teghenwoordicheydt de Capiteynen van de plaetse soo beweeghde door groote belofte / dat sy buyten weten vande Staten (met den welcken den Grave van Leycester nu in misverstandt ghekomen was) hem groote toeseggjnghe deden / als dat sy de Stadt souden houden teghen allen / voor de Koninginne van Enghelandt / ende haren Stadthouder den Grave van Leycester / haren Oversten Gouverneur. Als dit Russel bekent was / en heeft hy noyt sints opghehouden die van Campvere te voeden in die goede gheneghentheyt totte Enghelsche / met alle beleefstheden ende middelen / door sijn voorschreven familiare Vrienden.

Den tijdt nu dese occasie voortgebracht hebbende / dat de Compaignie Peerden vanden Maerschalck Villeers in Walcheren ghesonden / van Russel by Trommelslach verboden was te herberghen / soo hadde den Raedt van Zeelandt gheordineert / dat vande tsestich Peerden / de dertich binnen Middelburgh trecken souden / de achthien tot Campvere / ende de twaelf tot Arnemuyden / het welcke die van Campvere weygherden in te nemen door Raedt van Russel: 'T selfde deden die van Arnemuyden oock / protesterende gheen Krijghs-volck in haer Steden te willen in nemen / dan die quamen gesonden op Patente vanden Grave van Leycester / haren Oversten Gouverneur / die sy alleene in sulcke saken erkenden: Ende hier mede noch niet te vreden zijnde / hebben sy met malkanderen een Contract aenghegaen / ende met Eede bevestight / 't welck vande Capiteynen onderteeckent ende ghezegelt zijnde / alsoo in Enghelandt aen Leycester ghesonden werdt / die haer ghetrouwicheyt grootelijcx ghepresen ende beloont heeft / ende elcken Capiteyn ende Wacht-meester beschoncken heeft met een Gouden Keten van duysent guldens / ende henlieden boven dien groote beloften ghedaen.

Die van Campvere ende Arnemuyden worden den Staten wederspannich.

Dit exempel van Campvere heeft het Garnisoen ende Borgherye van Arnemuyden oock tot sulcx gebrocht / hen wijs maeckende datmen haer alle Koophandel ende navigatie / jae het sieden ende wit maken des Souts (dat haren Rijckdom is) sochte te beletten / ende haer Sout-ketels ofte Huysen buyten de Stadt af te branden: Waer door die van Arnemuyden oock seecker Contract aenghegaen hebben / ende malkanderen ghesvvooren als volght.

Contract tot Arnemuyden met haer Garnisoen ten faveur van Engelandt / den elfsten Maert / 1588.

Op huyden den elfsten Maert 1588. zijn Baillion / Borghermeesters / Schepenen ende Raden / presenterende 't Ghemeynte der Stadt Arnemuyden ter eenre / ende Capiteyn Hubrechts de Paus / met synen Luytenant / Vendrich / Corporalen ende Adelborsten / uyt den Name vande ghemeene Soldaten ter ander zijden / ende oock van haer eyghen persoonen / onderlinghe gheaccordeert ende overkomen dat sylieden om alle diffidentie te schouwē / ende de Stadt ende Soldaten in onderlinghe goede eenicheydt te houden / malkanderen belooft / toegheseyt ende gesworen hebben / de Stadt te helpen houden ende bewaren teghen alle invasien vande vyanden / ende andere die 't ghestandt van den Lande / ende deser Stadt eenighsins souden willen krencken ofte tegen zijn / alles conform de goede intentie van hare Majesteyt van Enghelandt / ende syne Excellentie den Grave van Leycester / als hem zijnde by de Generale Staten ghedefereert 't Gouvernement vande Gheunieerde Provintien / ende respectivelijck van d'een ofte d'ander zijde gheen veranderinghe van Garnisoen te doen oft laten ghescheeden / 't zy in vermeerderinghe ofte verminderinghe / sonder onderlinghe voorgaende communicatie ende goede correspondentie van beyde zijden / &c. Dit hebben sy den voorschreven elfsten Meert 1588. malkanderen gesvvooren / als Leycester selve sijn Gouvernement afghelevt hadde in December te voren / 't welck de Engelsche alsdoen noch voor haer secreet hielden.

Als den Raedt van Zeelandt dese veranderinghe sagh / soo ordonneerden sy dat de achthien Peerden de welcke die van Campvere niet en wilden innemen / in den Haeck souden ghelogeert worden / ende die tot Arnemuyden ghesonden waren / werden tot Middelburgh gheleydt / tot dat sy elders ontboden werden.

Middelburgh by de Enghelsche gedreyght.

Russel hiel voorts niet op van die van Campvere ende Arnemuyden te stijven / soo wel met Boden / als in eyghene persoone daer treckende / ende mondelinghe haer de Enghelsche saecke recommanderende / met beloften dat de Koninginne van Enghelandt ende Leycester / den ghetrouwen dienst rijckelijck souden vergelden. Hier mede scheen hy hem Meester vant gheheel Eylandt te willen maecken / niet ontbreeckende dan Middelburgh / welcke Stadt hy sochte alle vreese aen te jaghen / bedecktelijck de selve dreyghende / als dat haer Havene met Oorloghschepen ende Bolwercken soude beset worden / soo sy haer niet en voeghden ende conformeerden mette andere Steden / tot haer eyghen verseeckeringhe altijdt pretenderende dat de Staten hem sochten uyt sijn stede ende plaetse te drijven / waer over hy namaels sijn Instructie / last ende bevel ghetoont heeft tot sijnder ontschult.

De Staten Generael soo wel als Provintiael van Zeelandt / hier van verwittiget zijnde / ende 't stuck wijsselijck insiende / merckende de stoutheyt / factien ende misverstant der Enghelschen daghelijcx toe te nemen / ende dat de Garnisoenen alomme hen aenstelden als oft sy den Landen noch 't ghemeen welvaert noch de Staten trouwe noch dienst schuldigh en waren / hebben voorsichtelijcken op alle saecken ghelet / ende ghearbeyt om de selve te remedieren / niet teghenstaende dat sy met de swaricheyt van Medenblick noch bekommert waren.

Prince Mauritz komt in Zeelandt / den 3. Maert.

Sy sonden met volle instructie den Prince Mauritz van Orangien nae Middelborgh den derden Maert / die alleenlijck met sijn familie derwaerts troch: Ende hy en hadde hem nauwelijck begonst vanden Raedt van Zeelandt te informeren / daer en

arriveerde in Zeelandt den Baenderheere Charles Hauwaert / Admirael van Enghelandt/ met neghen ofte thien Oorloghschepen/ mede brenghende ontrent twee hondert ende twintich duysent guldens in ghelde tot betalinghe vant Engels Kryghs-volck. Dese onverwachte koemste met soo veel groote Oorloghschepen op dese tijdt ende in dese conjuncture / gaf oorsaecke van groote opspraecke / dat hy hem mochte Meester vant Eylandt maecken / ende den Prince Mauritz ghevanghen nae Enghelandt voeren: Die subytelijck uyt Zeelandt vertrock nae de Vlote van Oorloghschepen/ die ghewoonlick inde Schelde voor Tillo leydt. Den Admirael van Enghelandt hoorende dat den Prince Mauritz daer was / sondt hy een Engelschen Ridder van sijn maeghschappe / Sire Edward Hobbye genaemt/ die mede nam Pieter van Heyle/ met last van weghen der Koninginne om met hem te handelen / ende te middelen het misverstant ende het belegh van Medenblick / soo het moghelyck ware / 't welck den Prince Mauritz beleefdelicken afsloech/ alles refererende aende Staten Generael ende de Staten van Hollandt.

Achterdencken over den Engelschen Admiraels komste tot Zeelandt/ den 13. Maert.

Prince Mauritz wijckt nae de Vlote.

Die van Campvere ende Arnemuyden waren seer verblijt van des Admiraels koemste achtende hem ghekomen te wesen tot haren faveur / ende om het Eylandt van Walcheren te incorporeren / 't belegh van Medenblick met sijn Schepen op te lichten / die van haer factien waren / bereyden een groot Bancquet / daer sy den Admirael / Russel ende de Edelste toe nooden: Maer also den Admirael scheen gheenen last te hebben dan 't gheldt wel over te voeren / ende den wint nu diende / soo heeft hyse beleefdelijck ghedanckt / ende nae vijf daghen / den 18. Maert is hy weder vertrocken. Waer op Prince Mauritz wederomme tot Middelburgh quam: Ende te vooren gheschreven hebbende aen Russel van date den achtsten Maert / als dat hy den Raedtsheere Valck ghebeden hadde / hem aen te spreecken / Desghelijcx den twaelfden Maert / versochte dat hy den voorschreven Raedtsheere volkomen gheloove wilde gheven/ ende hem van advijs ende Raet te dienen / hoe de voor-vallende misverstanden mochten ten dienste Godes / der Majesteyt ende der Gheunieerde Landen verdraghen worden/ ende den ghemeynen vyandt wederstant ghedaen/ die groot voordeel daer by sochte. Hy soude hem altijdt gereet vinden tot alle redelijckheyt/ ende tot alle goede correspondentie met hem te houden.

Prince Mauritz schrijft aen Russel van date den 8. ende 12 Maert.

Volghende dese Brieven / heeft den Raedtsheer Valck / alsoo hy een Man van zedighen verstande is/ met Russel ghehandelt / die hem van als ontschuldighde / segghende dat het Leycesters doen was / hy ware tot alles bereydt goedt te doene: Waer over Valck nae Campvere troch / daer sy den Tresorier Mandemaker met andere oock ghevanghen hielden/ heeft hen alle goede toeseegginghe ghedaen / soo sy den Prince Mauritz / als haren Oversten ghehoorsaemheyt bewesen: Maer sy en wilden nerghens nae hooren / voor alle hare t'achterheden op betaelt waren / ende noch verseeckert inden Garnisoene te blijven / ende dierghelijcke. Russel seyde oock dat hy daer anders niet en konde in doen / voor dat hy bescheet uyt Engelandt hadde: Also is de sake aldaer in dien staet blijven staende / tot dat de vreese ende achterdencken vant ghemeyn perijckel der Spaenscher Armade ander Resolutien dede by der handt nemen.

Raedtsheere Valck van weghen den Prince Mauritz/ tracteert met die van Campvere.

Daer-en-tusschen hadde oock de Koninginne van Enghelandt/ door informatie vander Staten teghenpartye / gheschreven aende Generale Staten / haer beschuldighende dat sy die van Utrecht qualijcken tracteerden / ende wreedelijck met die van Leyden omghegaen hadden / ende nu hen oock te strenghe teghen die van Medenblick vertoonden (die sy doen ter tijdt belegherden / alsoo wy ghesept hebben) verwonderende dat sy die meest teghen waren / die hare Majesteyt meeste affectie toedroeghen / welcke affectie was spruytende uyt behoorlijcke danckbaerheydt van ontfanghen weldaden/ met dierghelijcke redenen meer.

Drie klachten der Enghelsche Koninginne beantwoorden de Staten den 8. Maert.

Op dese Brieven hadden de Staten den achtsten Maert gheantwoort / Dat sy teghen die van Utrecht niet dan vriendelijcke Civile vermaninghen ghebruyckt en hadden / om dat sy haer mede Borghers uytghedreven hadden / ende vreemde int Regiment ghestelt / die binnen den Lande niet te verliesen en hadden. Aengaende het stuck van Leyden/ daer van beriepen sy haer op de ghedruckte Boecxkens / selve op de ontschuldinghe by de wederpartije ghemaeckt / daer selve de conspiratie bekent werdt/ zijnde nae gheschreven Rechten Crimen, niet alleene strafbaer in sulcken Hooft-stadt als Leyden / maer oock selve in kleynder Steden. Het belegh van Medenblick / daer van excuseerden sy het op de boose feyten vanden Garnisoene / alsoo wy verhaelt hebben/ ende besloten daeromme dat sy nootelijck ghestraft dienden.

Staten redelijcke verantwoordinghe.

Den Prince Mauritz schreef van sijnder zijde mede op den 23. Mey aende Koninginne / hem beklaghende dat sijn patrimoniale Steden / daer hy / sijn Broeders ende sijn Susters / ende 't gheheele Huys van Nassouwen by leven moesten / als Campvere ende Geertruydenberghe ('t welck alleene haer veertich duysent guldens Jaerlijcx weert was) ghemuytineert waren / onder den naem ende decksel van hare Majesteyts dienst / ende ghebracht in perijckel van verlooren te gaen: Beklaghende hem oock over Russels beschuldinghe / van dat hy eenen aenslagh soude ghehadt hebben / om Vlissinghen hem te ontweldighen: waer op hy versochte eerlijcke voldoeninghe/ sonder langher uytstel/ midts den noodt sulcx vereysche.

Prince Mauritz klaeght over het Enghels Kryghs-volc den 23. Mey.

Hier op werdt in Enghelandt bedocht / ende nu beter overleyt / hoe dat den Ridder Tomas Wilkes/ die van Koninginne weghen / als Raedt van Staten inden Haghe gheweest was / ende daer over in Enghelandt by Leycesters middel / in vanghenisse ghestelt was / hadde mede vertoont met schrijven / aen de Koninginne tot Tyboltz / van date den derthienden Julij 1587. als dat hoe wel hy in onghenade by hare Majesteyt was ghevallen / nochtans zijnde belast / hadde hy willen ront uyt sijn ghevoelen schrijven / als dat de Vereenighde Nederlanden by haer Vroetschappen gheregeert worden / ende niet populaer / maer 't Regiment was Aristocraticque ofte Paucorum potentia, die seer jaloers waren van hare Previlegien / ende uyt die Vroetschappen worden de Ghedeputeerde totte Staten Generael ghesonden / ende dese Staten / midts hare Majesteyt die Souveraniteyt niet aen nam / en achten den Leycester maer haren Onderlingh / soo sy achtede haren Viceroy in Yrlandt / ende over-sulcx waeren van verscheyden Lieden maren ghestroyt / dat Leycester voor-ghenomen hadde / sommighe onder de Staten te kastijden / jae metter doot / met hulpe vande Ghemeynte / die hy alomme aenhiel ende lockte door sijn Dienaers ende aenhangh / teghen welcke apparent was / uyt sulcke persuasie ende apprehensie dat sijn tegen-partije hun souden opposeren / ende alsoo soude die Landen pericliteren / ende hare Majesteyt alle haren kost verlooren hebben: Ende sulcke aenvoerders mochten hun wel bedroghen vinden / naedemael elck Magistraet een wacker opsicht daer op hadde / ende ten aensien vanden Vyant was het seer sorghelijck / verminderende alle teghenweyr. Ende om populare commotie voor te komen / ware goedt ghevolght / het exempel van den lesten Prince van Orangien / die altijdt eenighe onder de Staten aen sijn zijde hadde ende behielt / dat diende hare Majesteyt ghevolght nootlijck / siende haer behoudenisse ende welstandt ghehecht ware aen de preservatie van de Vereenighde Landen. Ende soo dese saken qualijck souden afloopen / ende de Landen van hare Majesteyt verlaten zijn / soo sach hy de Staten nochtans gheresolveert gheen pays te willen maecken met Spaengien/ maer laten haer Vlissinghen ende Briele beschermen / ende sien alsoo ten besten defensive Oorloghe te voeren/ voor Hollandt ende Zeelandt alleene/ behoudende Utrecht/ Campen Berghen op Zoom/ ende sulcke plaetsen soo langhe sy konden/ tot dat God anders wat voor haer soude besorgen/ etc. Dat ware sijn opinie.

Advijs van den Ridder Wilkes aen de Koninginne/ over de Vereenichde Lantsaken ten lesten bedocht.

Hier

1588.

Koninginne van Engelandt die verbiedt alle muytinatie ghepretendeert tot haren dienste den eersten Junij.

Hier over hare Majesteyt insiende de periculen die hier inne gheleghen waren / de Spaensche Vlote op handen wesende / ende dat de selve niet gheweert nochte de staet vande Landen gheconserveert mochte worden / dan met goede eenicheydt / ende dat die oneenicheydt den staet moeste t'onder brenghen / soo schreef sy aen den Prince Mauritz een vriendelijcke antwoorde / van date den eersten Junij / tot sijnen contentemente / waer mede de Majesteyt alle pretensien van haer Engelsche ende alle ander Soldaten ghemuytineert tot haren dienste / alsoo sy uytgaven / disavoueerde ende niet toe en stondt 't selfde oock expresselijck schrijvende aen den Baenderheere Willoughby / den Raedts-heere Killegrey Russel ende anderen. Desghelijcks schreef sy oock vriendelijck aen de Staten Generael ten selven eynde.

Op Koninginne schrijven zijn die van Campvere ende van Arnemuyde / bevredicht / den 20. Junij.

Waer door ten lesten / als op den twintichsten Junij / de Soldaten van Campvere ende Arnemuyden hen met een somme ghelts te vreden hebben laten stellen / als sy den Tresorier Mannaecker langhe ghevanghen ghehouden ende andere overlast ghedaen hadden / ende werden alsoo gheeasseert de resignatie van Leycesters Gouvernement gedivulgeert zijnde / is daer veel partyschap gheslist / ende den Staten Generael hare behoorlijcke authoriteyt wederom herstelt.

Requeste van Capiteynen by de Staten afgedanckt / aen de Koninginne van Enghelandt om haer aenghevanghen te hebben.

Dan nochtans dese Capiteynen haer denckende verongheluckt / nae soo langhen dienst / vande Staten voor ondienst ghereeckent / gheeasseert te worden / ende soo te blijven / hebben nae langhe solicitatie / ten lesten Anno 1590. in Julio / in Enghelandt aen de Koninginne Requeste ghegheven / in substantie vervattende haren dienst veel Jaren ghedaen / ende hadden gheeontinueert / tot dat sy Anno 1578. den 7. Septembris opt vertreck vanden Grave van Leycester / by syne ordonnantien gheeommandeert waren / sonder haer Majesteyts ofte sijn expres bevel / uyt hun Garnisoenen met hun Volck niet trecken souden / als volghende den Eedt / hare Majesteyt / hem Leycester ende de Staten Generael ghedaen / ende dat op beloften / soo de Staten hun souden betalinghe weygheren / midts hem te ghehoorsamen / dat hy die soude betalen ende onderhout gheven / van weghen der Koninginne. Daer over hadden sy tot beter bewaringhe van haer plaetsen / met het advijs vanden Heer Ridder Russel Gouverneur van Vlissinghen / elck hun Vaendels versterckt met 25. ofte 30. Mannen / daer toe sy ghelt vanden voorsz Russel ontfanghen hadden / om onder de Soldaten te besteden / al tot vorderinghe van Koninginnen dienst / die met haer Brieven van date den 24. Februarij / 1588. onderteeckent Elizabeth. Hun belaste te ghelooven ende volghen het advijs van Russel / die hun oock by monde ende Brieven van date den 23. April Anno 1588. (die sy toonden) versochte te continueren op den selven voet / alsoo sy ghedaen hadden / ende noch waren bereet te leven ende sterven in den dienst van hare Majesteyt. Daer na hadde het hare Majesteyt belieft haerlieden door de Heeren Willoughby ende Killegrey / af te dancken ende ontslaen van den voorschreven Eedt / met bevel van te volghen ende ghehoorsamen de Staten van de Vereenichde Nederlanden / volghende 't welcke sy waren ghetreden in Contract metten Prince Mauritz ende de Staten : Welcke Contract den Capiteynen Supplianten niet ghehouden ware / maer waren daer van ghefrusteert gheweest / ende benamen haer Compaignien / af-reeckeninghen ende Traictementen / om den ghetrouwen dienst ende Eedt hare Majesteyt ghedaen / ende waren ghevallen inde indignatie van den Prince Mauritz ende Staten / die vergheten hadden alle voorighe diensten / waer by sylieden nu verloren hadden alle reputatie / eere ende credijt / waeromme versochten hulpe / vorderinghe / ende in haren dienste aenghenomen te worden.

Requeste der Capiteynen onvruchtbaer.

Dese Requeste was onderteeckent van den Capiteyn Joos van den Ende / Cornelis Pallant ende Pierre de Costere. Dierghelijcke versoeck hadden oock ghedaen ander Capiteynen / als Ambrosio Le Duc / Adriaen Ost / met andere / versoeckende dienst onder d'Enghelsche Colonellen / maer kreghen luttel recompensie : Want de Koninginne teghen der Staten danck niet goedt en vondt / sulcke Capiteynen te moghen met eere ende redene in haren dienst nemen / staende onder de betalinge vande Staten / naedemael haer eyghen Engelschen die onder der Staten betalinge stonden ende dienden / by krachte van den Contracte waren by Eede den Staten verbonden : Dies sy belaste haer Agenten alle intercessie voor haer by de Heeren Staten te doene / maer die wilden haer authoriteyt een aensien maken / ende sulcke feyten ghestraft sien / ander ten exemple.

Jehan Housin bevreckt tot dienst aen de Koninginne.

Daer was mede Jehan Housin / die in Maert mede versocht aen de Koninginne van Enghelandt van haer in eenighen dienste aenghenomen te wesen / alomme hem selven in disgratie vindende / om dat hy hem in haren dienst hadde laten bruycken / als in andere odieuse saecken / daeromme in den haet van velen gevallen : hy was eerst Pencionaris vä Doornick ende Tornasis gheweest / ende Secretaris van State onder den Hertogh van Brabandt Anjou &c. ende soude onder Leycester oock Secretaris van den Raedt van State geworden hebben / hadde den Heere Gilpin niet voor hem gheprefereert gheweest : d'oorsaecke van haet op hem / was om dat het verdragh van den Hertogh van Anjou by hem als ongeluckich Secretaris onderteeckent was / ende de abjuratie van den Koningh van Spaengien / als mede de Apologie van den Prince van Orangien. Op dit sijn versoeck werdt hy Secretaris van den Baron van Willoughbye ghemaeckt / met toesegghen tot wat beters metter tijdt te vorderen / ende werdt naemaels Pencionaris tot Groeninghen. Dus vele hebben wy van dese begonnen Muytinatie goedt ghedocht den Leser voor te draghen / om den grondt beter te verstaen.

Raetslagen ofte discoursen in Engelandt ghehouden op de regieringhe der Vereenighde Landen.

Want alsoo de Vereenighde Landen nu schenen wederomme haer authoriteyt ende opperste ghebiedt allenskens weder te krijghen / ende dat den Leycester nu sijn Gouvernement geresigneert hadde / eñ geenen persoon in Enghelandt was tot sulcken Gouvernement bequaem / in wien concurreren ofte wesen mochte / wetenschap van Civile regieringhe / ende Krijgh te voeren teghen soo machtigen Vyant : Soo waren in Enghelandt vele van advyse / de Nederlanden te laten haer selven regieren / ende den Krijgh voeren / ende maer eenlijck die voortaen te assisteren van ghelde / ofte betaelt Krijghs-volck te gheven / daer mede souden sy die Provintien wel int ontsagh ende eenicheyt houden : Dan nochtans meer andere / ende meestendeel sulcke die onder Leycester in Nederlandt bewint ghehadt hadden / sochten de Koninginne te persuaderen / dat de Vereenighde Landen door de Confusie inde Regieringhe al verlooren gingen / ende daer mede alle haer verschoten ghelt / ende sy verlaten / inden nijdighen haet van Spaengien / &c. ten ware sy de Souverainiteyt ofte het Souverain Gouvernement / ofte protectie absolutelijck op haer Name / onder haren Stadthouder / met volkomen authoriteyt. Dan dese ghequalificeerde Stadthouder en was onder haer niet wel te vinden (principalijck als nu dit Jaer in September Leycester quam te sterven / daer groote hope toe was / dat hy weder ghesonden soude worden met ghelimiteerde authoriteyt) maer daer werden wel eenighe andere voorghestelt / als de Baenderheere Willoughby (nu van den Lande wat ervarentheydt hebbende) den Baron Grey van Wilton / maer doen te jonck / ende Sire Jehan Norrisch / dan niet bevonden suffisant tot soo grooten Ampt / ende de Koninginne selve haer daer toe te begheven / en soude haren persoone noch haer Rijcken niet wel voeghen : Des al niet teghenstaende / soo liet hen den aenhangh van Leycester wel voorstaen / sy souden het wel al regieren met eenigen Engelschen Gouverneur ende den Raedt van State / mette twee Enghelsche Raets-heeren metten Krijghs-raedt / ende die vande Finantie / daer sy mede eenige Enghelsche onder hebben souden / al onder de authoriteyt van de Koninginne / volghende 't Contract van Anno 1585. ende alsoo verhoopten sy die goede Regieringhe wel te herstellen / ende die onder

haer te incorporeren / eenighsints erkennende de Provintiale Gouverneurs / ende de Staten Generael / principalijcken in 't opbrengen vande middelen totten Gelde.

Maer de Staten Generael dit wel merckende (hoe wel sy op dat pas hun in groote benoutheydt vonden) dochten sulcken ofte dierghelijcke regieringhe hun gheheel onseecker te zijn / kennende de Enghelsche in Landt-saecken onervaren ende onghestadigh / de Koninginne een Vrouwe ende nu op den Ouderdom / ende die de Dominatie over haer / daeromme niet ambitieuselijck en sochte / dan om de verseeckeringhe van haren staet / sonder verbreedinghe van haer Dominie. Ende soo sy niet anders en waechde ofte avontuerden dan hare assistentie / ende haer Bewint-hebbers mede / daer gantsch inde Landen niet te verliesen hebbende / soo vreesden sylieden dat sy in eenigen grooten tegenspoet souden moghen verlaten worden ende gheabandonneert / alsoo sy t'elcke reyse ghedreyght waren gheweest / wanneer sy in eenigh verschil quamen / ofte sy wilden terstondt tot eenen Pays raken na haren sin / ofte gaben dierghelijcke achterdencken dagheliicks meer / het welcke causeerde het meeste misverstant / d'Enghelsche soeckende Dominatie / ende die Staten wilden niet al wesen Servi Servorum. Hier over resolveerden sy standt-astigh te blijven in haer authoriteyt / die te mainteneren ende voor te staen.

Groot achterdencken der Staten.

Maer alsoo de spraecke daghelijcx groeyde vande komste der groote Armade van Spaengien / soo hebbense d'een den anderen wat beginnen toe te gheven ende erkennen / mede vermaendt wesende by het inhoudt van eenige geslagen penningen / tot waerschouwinge van eenicheyt in desen tijdt / waer op dat stonden twee ploeghende Ossen / onderscheyden met de Wapenen van Enghelandt ende Nederlandt / met schrift Trahite æquo jugo, dat is / treckt gelijckelijck / op d'ander zijde waren twee aerden potten / drijvende op de Zee-baren by den anderen / met opschrift / Frangimur si collidimur, dat is / stooten wy d'een den anderen soo breecken wy. Aldus begonde den tweespalt wat te versoeten / want den Heere Willoughbye / een goedt Heere ende vredelijck / accordeerde mede den twist tot Naerden / ende dede mede allen vlijt ende neerstigheydt / om den twist tot Utrecht te bevredighen / dies de Staten daer-en-teghen haer bijwilligh vertoonden in 't uyt-reeden van Schepen van Oorloghe / tot ghemeenen dienst tegen de Spaensche aenkomende Armade / ende dat selve meer dan vande Koninginne wel versocht was / daer-en-boven consenterende haer versoeck van op te lichten thien hondert Boots-ghesellen / inde Vereenighde Nederlanden.

Penninghen tot Eenigheyt vermanende.

Lof vanden Heere Willoughbye.

Staten rusten Schepen tegen de Spaensche Vlote.

Wy hebben voren verhaeldt / hoe dat de Koninginne van Enghelandt by de Gheunieerde Landen / soo door Leycester als by haer afghesanten / seer ghedronghen ende ghevordert heeft / haer mede in een vredehandelinghe te trecken / ende wat redenen haer nochtans moveerde / niet teghenstaende het Resoluyt weygheren / om daer in voorts te varen / ende een proeve daer van te maecken / terwijlen datmen noch in verscheyden opinien was vande groote aenkomende Spaensche Armade.

Koninginne treet in Vredehandelinghe met Parma.

Sy hadden in dit Jaer 1588. vanden een-en-twintichsten Februarij af / haer Ghesanten ofte Commissarissen nae Oostende in Vlaenderen ghesonden / die doen met Engelsch Garnisoen onder Sir Jan Conway beset was / haer Ghedeputeerde waren / Hendrick Grave van Derby / Viconte van Conway / Baron van Stanley / Baronstramigo van Knockim / Heer van Clueton ende haer Eylanden / Ridder vander Order der Jartiere / Stadt-houder van Lancaster ende Chester / &c. ende Raedt der Koninginne: Willem Brooke / Riddere vanden Jartiere / Heere van Cobham / Gardiaen vande vijf Havenen / Constabel van 't Kasteel van Dover / Stadthouder in Kent: ende Raedtsheere Sire James Croft / Ridder / Heer van Crofte / Controleur van 's Koninginne Hof / en Raedts-heere : Valentijn Dale / Deken van Wels / Doctor beyder Rechten / ende principael Meester vande Requesten / met Jhan Rogers Doctor beyder Rechten / ende Meester vande Requesten. Daerteghen sondt den Hertogh van Parma in name des Koninckx / Maximiliaen Grave van Arenbergh / &c. Ridder van der Ordere des Gulden Vlies / des besaemden Frederick Perenot / Baender-heere van Rinaux Heere van Champigny / Ridder / Overste der Finantien / ende Gouverneur vande Stadt ende Marckgraefschap van Antwerpen / den Heere Jan Richardot / Doctor / ende Ridder / President van Artois / Raedts-heere van State ende Secreten Raedt: Jan Maes Doctoor in de Rechten / Raedt ende Advocaet Fiscael in den Raedt van Brabandt / met Flaminius Grenier / Secretaris van den Raedt van Staten.

Ghedeputeerde totten Vredehandel van weder zijde.

Dese waren tot Brugghe ghekomen in Maerte / van waer onderlinghe door Boden langhe ghedisputeert werde van precedentie / ende waer sy vergaderen souden / ende oftmen Ostagiers geven soude voor die haer in weder-partije handen souden begheven / daer nae zijn sy buyten Oostende onder op gheslagen Tenten vergadert / alwaer de Spaensche d'Enghelsche het voorsitten ofte precedentie gaven : Maer ten lesten nae dry Maenden disputerens / hebben de Enghelsche de beste gheweest / ende hebben gheconsenteert sonder Ostagien voor hare persoonen tot Borborgh in Vlaenderen te komen / alwaer sy den sesten Junij begonden te handelen.

Vergaderinghe tot Borborgh.

Onder veel propositien ende disputatien van weder zijden / soo over de kracht vande Spaensche commissie als andersins / bestondt het versoeck vande Koninginne van Enghelandt om een bestandt ofte stilstant van Wapenen te maken / als over beyde zijden hooghmoodigh gheseyt / om daer mede te diverteren de groote aenkomende Vlote uyt Spaengien / daer de Spaensche groote hope toe gaven / om dat sy sochten wijs te maken dat die voor Enghelandt niet en was : Voorts versochten sy het vernieuwen vande oude Contracten ende Entrecoursen / het versenden van alle vreemde regieringhe ende Krijghsvolck uyt de Nederlanden om de Koninginne gherustheyt / ende het Remboursement vande Koninginnen penninghen betaelt den Staten ende Landen / ende belooft by den Koningh / by sijn Edict van Brussel ofte Contract perpetuel / te betalen. Voor de ruste vande Nederlanden werdt versocht / dat sy mochten ghenieten haer oude Previlegien / ghegouverneert by hare eyghene ingheborene ende niet by vreemde / ende dat sy mochten ghenieten tolleratie ende exercitie van Ghereformeerde Religie / voor twee Jaren ten minsten / ende daer-en-tusschen het stuck van Religie gestabiliteert te worden by de Staten / ende dat de Articulen vande Pacificatie van Ghendt ende vande ander Tractaten / mochten volbrocht worden. Ende nopende de Steden inde possessie vande Koninginne wesende / alle de voorschreven Articulen gheconcludeert zijnde / soo wilde hare Majesteyt haer voeghen tot alle redelijcke conditien / in voeghen dat alle de Weerelt soude verstaen / dat sy die Steden in haer besit niet en hadde genomen / voor haer eyghen profijt ofte ghebruyck / ofte tot verbreedinghe van haer Dominie / maer eenlijck voor haer nootelijcke verseeckeringhe ende beschermighe van haer selven / &c.

Versoeck in de vergaderinghe tot Borborgh.

Op dese Propositien ende poincten antwoorden 's Koninghs Commissarisen / te vreden te wesen / de Tractaten te vernieuwen / maer dat ware vereyschende langheren tijdt / ende daeromme wilden sy den Vrede eerst besloten hebben. Op het uytsenden vant vreemt uytheemsche Krijghs-volck / en konde den Koningh niet resolveren / soo langhe als de Hollanders ende haer Gheassocieerde / hun niet en submitteerden / ende soo lange de Fransoysen in Wapenen waren. Vant ghelt geleent / en waer den Koningh noch niet van gheinformeert / hy moeste daer van eerst een rekeninghe sien. Als nopende de Previlegien vande Nederlanden / daer hadde de Koninginne niet mede te doen / ende het en ware niet billijck den Koningh voor te schrijven by wat Natie van volcke hy sijn Ondersaten soude hebben te Gouverneren. Aengaende Religie ende exercitie / en wilde den Koningh gheen ghehoor geven / maer wilde wel tollera-

Antwoorde vande Spaensche / over het versoeck van den Engelschen.

1588. tolleratie verleenen/ soodanighe als ware vergunt tot de Steden / die hun ghesubmitteert hadden. Vande Pacificatie van Ghent en wilden sylupden niet eens hooren noemen / overmits den Prince van Orangien ende de Staten/ by de welcke die was gemaeckt/ hadden die selve ghebroken/ also sy seyden.

Replijcke der Engelsche.

Hier op wert ghereplicceert by de Engelsche Commissarisen / dat de Contracten mochten vernieuwt worden/ by middel van Provisie om ghereformeert ofte verbetert te worden/ by Commissarissen van weder zijden daer toe te appoincteren.

Als vant wegh-senden der vreemde / dat ware de eenlijcke oorsaecke waeromme hare Majesteyt ghetreden ware inde Actie / voorstende de periculen / die niet alleene de Nederlanden maer haren eygen staet daer by onderworpen waren / soo de vreemde in 't besit vande Nederlanden bleven nestelende / welcke oorsaken staende blijvende / soo en konde de Conninginne met verseeckeringhe van haren eyghen staet haer selven niet ontwapenen/ noch oock en konden de Nederlandtsche Provintien hun selven niet toe betrouwen te hebben eenen Vrede / soo langhe 't vreemt Kryghsvolck in 't Landt bleve.

Hoopende den Ghelde by de Koninginne van den Staten gheeyscht / daer vooren was den Koningh selve verbonden by het Edict van Brussel / soo wel voor 't gheene datter van haer ontleent was voor het Edict / als voor 't ghene datter sints gheleent / ofte soude gheleent worden / nochtans en versochte hare Majesteyt dat Gheldt niet vanden Koningh / maer alleene dat de Staten mochte gheoorloft wesen te versorghen / ende op te brenghen de betalinghe daer van.

Engelschen interest by het violeren vande Nederlantsche Privilegien.

Aengaende der Landen Privilegien / daer hadde hare Majesteyt interest oft een spreecken inne / eerst van weghen ghebuerschappe / ten tweeden ware sy specialijcken begrepen in verscheyden Pacificatien / ten derden om dat het niet moghelijck ware haere Majesteyts Ondersaten ende Koopluyden / volkomelijck te ghenieten haer Privilegien inde Nederlanden / ten ware de Nederlanders selve die ghenietende waren / waeromme en konde hare Majesteyt niet min doen dan haer beklaghen / soo de confirmatien vande Privilegien aldaer haer gheweygheert waren / die welcke hadden gheconsenteert ende gheagreeert gheweest by de Pacificatie van Ghendt / het Edict van Brussel inde reconciliatie van Henegouwe ende Artoys / ende Generalijck aengheboden in de Vrede-handelinghe tot Colen/ byden Hertogh van Terra-nova / by tusschen-spreecken vanden Keyser ende Hertogh van Cleve. Ende soo de Nederlanden niet mochten gheregeert worden byde Inghebooren vanden Lande volgende de Previlegien / soo en ware daer gheen hoope dat sy souden konnen gebrocht worden tot een vriendelijcken Vrede.

Ende aengaende 't poinct van Religie / soo den Koningh gheen ghehoor wilde gheven tot eenighe exercitie / soo moeste die vande Vereenighde Provintien / verlatende de Religie daer sy in opghevoet waren / ofte voor eeuwighe Ballingen uyt hun Landen wesen : ende soo alle die / die haer Religie niet wilden afgaen / souden uyt den Lande trecken / soo souden die Landen meest desolaet ende verlaten blijven. Ende den Koningh en konde met gheen redenen/ in desen tijdt/ weygeren sijn Onderdanen 't gene dat welcke eertijdts ware ghegunt ende toe-ghelaten gheweest byden Keyser sijnen Vader in Duytslandt/ ende by ander Princen / ende selve by hem / in het Edict van Brussel ofte eeuwigh Edict / ende dat by advijse vande beste Theologen ofte Doctoren inde Godheydt ende Raden van State / het breecken ofte niet onderhouden van 't welcke / hadde voort-ghebracht de beroerten inde Landen / dierghelijcke in Vranckrijck ende in ander plaetsen / ende waer apparent noch te causeren veel inconvenienten totten Koningh in sijnen ouderdom / ende tot sijnen Sone ende Erfgename noch jonck zijnde.

Tot alle de poincten deser Replijcque/ en maeckten des Koninghs Commissarisen geen antwoorde van effecte / maer bleven persisteren by haer voorgaende antwoorde. Daerentusschen werdt de Koninginne van Enghelandt gheinformeert van een Enghels Boecrken onlangs tot Antwerpen ghedruckt / gheschreven by eenen Doctor Allyn te vooren tot Roomen Cardinael ghemaeckt / zynde een vermaninghe aen den Edeldom ende volcke van Enghelandt ende Yrlandt / om te executeren de Sententie des Paus tegen hare Majesteyt / welcke executie den Koningh van Spaengien soude op hem ghenomen hebben / alsoo desen Allyn in sijn Boecrken vermaende / ende dat den Hertogh van Parma van 's Koninghs weghen daer over 't Hooft ghesteldt waere. Voorder hadde de Koninginne oock vernomen van een Bulle van den teghenwoordighen Paus Sixtus Quintus uyt-ghesonden/ waer by oock Sententie teghen haer gheprononceert ware / verklarende hare Majesteyt een Usurpatrice / als t'onrecht besittende de Kroone van Enghelandt / &c. In welcke Bulle vorder waer verhaeldt / dat hy volkomentlijck beweeght ende ghehandelt hadde / metten Catholijcken Koningh / om alle sijn middelen nae sijn vermoghen te ghebruycken / om dese Koninginne af te setten ende weyren van haer Kroone / scherpelijck belastende allen haer Majesteyts Onderdanen / op een vreeselijcke ende donderlijcke wyse / by te staen ende te helpen / de groote Edele ende onwinlijcke Armade / opghebrocht tot sulcken eynde / onder het beleydt vanden Hertogh van Parma / die daer over soude het Hooft wesen.

Koninginne wordt geadverteert / dat de Koningh van Spaengien 's Paus Ban teghen haer wilde executeren.

Koninginne van Enghelant klaeght over een Boecrken ende Bulle teghen haer/ dat Parma soude executeren.

Dese dinghen de Koninginne ter ooren ghekomen zijnde geduerende dese vrede-handelinghe / soo belaste sy haer Commissarisen/ den Doctor Dayle (een onder haer) den Hertogh van Parma mondelinghen te gaen spreecken/ ende hem op de eerlijckste wijse/ mette voorverhaelde advertissementen te belasten ende beschuldighen / ende te versoecken een directe antwoorde op de Vraghe / Ofte hy niet met de aenkomende Spaensche Armade / eenighen dierghelijcken last / bevel ofte meyninghe hadde van sulcken aenslagh : daer by verklarende soo hy sodanighen aenslagh ofte meyninge voor hadde tegen hare Majesteyt ('t welck sy niet en ghelooſden) dat sy niet vorder ghesint waren in desen Vredenhandel voort te varen / maer haer Commissarisen weder te ontbieden. Desen Doctor Dayle voorseyt / hier over byden Hertoghe ter sprake ghekomen zijnde / verkreegh van Parma antwoorde / dat hy van soodanighen Boecrken niet en wiste / noch hadde gheen kennisse vande voorsz Bulle byden Paus uyt-ghesonden / noch hadde van sijnent weghen niet op hem ghenomen/ maer eenlijck van weghen het mal entendu ofte misverstandt / dat was tusschen haere Majesteyt ende den Koningh sijnen Meester / ende als een Dienaer moeste hy doen het ghebodt van sijnen Meester / met dierghelijcke propoosten meer. Met dese antwoorde des Hertoghs / hoe wel de Koninginne niet te vreden was / midts dat hy niet directelijck ghesevdt hadde / ofte hy op hem genomen hadde Enghelandt met de Armade te invaderen ofte niet / soo en resolveerde de Koninginne nochtans niet van haer Commissie te wederroepen/ maer belaste haer Ghecommitteerde eenlijck mondelinghe met woorden in Conferentie te treden met 's Koninghs Commissarisen/ om te besien ofte sy door dien wegh (beter dan met Schriften) vinden mochten eenighe meer redelijckheydt / licht ofte vorderinge/ dan ter contrarien tegen haer hoope/ vonden sy die saecke hoe langher hoe argher / des Koninghs Commissarisen hun aenseggende / dat het hun verdroot/ dat sy so veel tijdts in die handelinge versleten/ ende dat den Koningh vijftigh duysent Mannen / bykans een Jaer langh stille op sijn handt sonder yet voor te nemen / onderhouden hadde tot sijnen grooten laste / ter oorsaecke van dese handelinghe. Alsoo ontschuldighden hen elcke partije d'een op den anderen : Eyndelijck seyden des Koninghs Commissarissen / dat aengaende de Religie / den Koningh beter ware sijnen eygen eenighen Sone dien van Hollandt over te gheven / dan haer toe te laten exercitie van Religie / ende dat de Koninginne en hadde haer niet meer te moeyen met de Religie van sijne Landen / dan den Koningh hem moeyde mette Religie in haer Landen : vande Pacificatie van Ghendt wilden sy

Parma ontschuldinge aengaende des Paus bulle.

Leste ende uyterste antwoorde vande Spaensche Commissarisen.

1588. niet hooren/ om dat die bvde Makers selve ghebrooken ware / ende dat den Prince van Orangien / hadde daer over sijnen rechten loon ontfanghen. Het vreemt Kryghs-volck konden sy niet wech senden / soo langhe daer noch eenighe Oorloghe ware met Hollandt / Ec. ende vreese in Vranckrijck / somma sy weygherden den Enghelschen alle haer versoecken. Dan onderhandt werde daer by een vande Enghelsche Commissarisen / den Controleur Sire James Croft uyt eyghen authoriteyt tot Brugghe reysende/ den President Richardot ende den Heer van Champigni eenighe Articulen ghecommuniceert / seer tot vrede streckende maer grootelicx tot achterdeel van de Vereenighde Landen/daer Champigni seer scheen mede te stemmen / die seer geerne 't ghebruyck vande Engelsche Havenen / voor de aenkomende Vlote soude ghebruyckt hebben / daer tusschen hem ende Parma / naemaels grooten twist uyt gherees / dan dese Articulen werden by velen geinterpreteert / als maer een versoeck te wesen van 't ghemoet des Koninghs Ghesanten / daer over nochtans den selven Sire James Croft in Enghelandt gekeert zijnde / voor eenen tijdt ghevanghen ghehouden werdt ende soo hy korts daer nae sterf / werden alle sijn Pampieren ende schriften van 's Hofs weghen wech genomen. Oock in 't scheyden seyde den Grave van Derbye om de Spaensche te ondertasten / ofte sy wel de verpande Steden souden hun willen over-ghelevert hebben / sonder yet te consenteren / ofte yet daer vooren te doene / hoe wel noyt by eenige schriften directelijck / de Spaensche Commissarisen versoeck ghedaen hadden van Restitutie der Steden in haer Majesteyts besittinghe / dan de aenkomste vande gheweldighe Armade nu in 't ghesichte van alle de Wereldt in Augusto aenkomende / heeft alle vordere handelinghe afghebroken want sy van beyde zijden 't Gheschut van 't ghevecht ghenoech hoorden / ende soo is alle vorder veynsen uyt gheweest / ende het contrarie van Parma woorden ghesien gheweest / als die met eyghen monde aen eenighe vande Enghelsche Commissarisen / op sijn Vorstelijcke eere ende trouwe toe seyde (soo d'Enghelsche segghen) dat die Armade teghen Enghelandt niet en quam/ soo sy over de voorgheslaghen Articulen accordeerden. Maer de Koninginne merckende der gheunieerde Landen ghestadighe standtafticheydt / ende de Vlote voor haer deure ende Landt / hadde die Commissarisen weder ontboden / dies sy versochten ordonnantie om te moghen vertrecken met Convoy ende nootdruft / niet sonder vreese om dat sy gheen Ostagiers ofte Gyselaers en hadden / maer ten eynde nae vyf daghen versoeck / verkreghen sy Paspoort met Waghenen ende Convoy / ende werden selve van 's Koninghs Commissarisen seer eerlijck eñ beleefdelijck geleydt eñ gebrocht tot 's Landts Frontieren/ waer over sy hun grootelijcx bedanckten ende verhieven Parmas eere/ dat hy soo wel sijn woordt ende eere hiel eñ betrachte. Het succes vande groote Vlote sullen wy in 't naeste Boeck verhalen/dan eerst dit Boeck sluyten met buytenlandtsche geschiedenissen.

Sir James Croft particuliere handelinge/ waer over hy gevangen wordt.

Draghe des Graven van Darby aen de Spaensche Commissarisen.

Vredehandel tusschen Spaengien ende Enghelandt, opghebroken sonder accoort.

Lof des Prince van Parma.

In 't leste Boeck hebben wy verhaelt / hoe datter in Polen twee Koninghen ghekooren waren / Sigismundus van Zweden / ende Maximiliaen van Oostenrijck / ende hoe Maximiliaen belegghende de Hooft-stadt van Polen Krakou / daer van moeste wijcken / waer door Sigismundus aldaer ghekroont werdt. Als hy nu ghekroont was / schreef hy aen den Keyser Rodolphus / Maximiliaens Broeder / hoe dat hy ghekroont Koningh was / ende soude sijnen Broeder t'Huys ontbieden ende alle afstandt doen / oock de schade vande gebroken verbondtenissen oprechten: soo sulcx niet terstont en geschiede/ soo soude hy sijn Rijcx welvaert moeten voorstaen / als sijn eere ende ampt vereysche.

In Polen twee Koningen.

Dese waerschouwinghe ghedaen zijnde / heeft Sigismundus den Eerts-Cancelier Samosky Opper-Veltheer van Polen teghen Maximiliaen gesonden / zijnde versterckt van Balthazar Battor ende Bornemissa / met Duytsch / Ungers / ende Tartars Krijghs-volck / die sy Heyducken ende Cusaken noemen : met die trock den Cancelier na Welumb / daer Maximiliaen lach / in hooch Polen / op de Frontieren van Slesien/ met weynigh volcx / dien hy meynde wel te verrasschen den 22. Januarij 1588. Ter selver tijdt waren een deel Ungers Krijghs-volck oock by Maximiliaen ghekomen / maer seer vermoeyt ende swack / waer door de Poolsche Heeren / als Stanislaus Stanislay / Grave van Gurkau Vayvode in Polen / Andreas Sborosky Velt-marschalck / ende ander wilden terstondt slagh leveren : Maer een Baenderheere uyt der Slesien / Melchior Rederus / rade men soude eenen enghen Dyck met Peerdevolck ende Gheschut besetten / die daer tusschen Morasschen ende de Stadt Bijtschingh leydt / daer de Cancelier over moeste komen : maer desen raedt en werdt niet nae ghekomen / als tijdinghe ghebrocht werdt dat alreede den Cancelier den Dyck passerende was / daer over den selven Rederus rade men soude op den ghepasseerden hoop terstondt slaen ende d'ander het passeren verbieden / dat niet ghedaen en werdt : maer de Cancelier quam door / ende stelde sijn volck (wesende wel vijfthien duysent sterck) in slaghordene / daer teghen op een sulvyt voor de Stadt Bitschingh / Maximiliaen niet boven vijf duysent Man hadde die terstondt in een ure tijdts (hoe wel haer ettelijcke seer wel weerden) geslagen werden / ende ontrent drie duysent op de plaetse bleven : Dat geschiede den 24. Januario.

1588.

In Polen wort Maximiliaen van Oostenrijck gheslagen eñ ghevangen/ den 24. Januarij.

Maximiliaen vluchte in het stedeken Bitschingh/ daer de ghemeyne vluchte van Capiteynen ende Krijghs-volck was / dat werdt terstont vanden Cancelier Samosky berennet / ende de Voorstadt werdt in brande ghesteecken / ende Maximiliaens eyghen Gheschut gheplant ende geschoten. Als sy nu saghen dat sy de Stadt niet en konden behouden / en was daer gheen ander middel dan over te gheven / om vorder bloedt-stortinghe te verhinderen / ende dat nae deliberatie tot welgevallen des Verwinders. Waer omme Maximiliaen met twaelf van de grootste Meesters met hem quam in 't Legher hem ghevanghen gheven / biddende de overghebleven van sijn Krijghs-volck het leven te vergunnen / het welcke ghesciede ende hen ghebeurde / niet teghenstaende datter menigh duysent Menschen / Mannen / Vrouwen ende Kinderen vande Tartaren ende ander ghevanghen / als Slaven wegh-ghevoert werden / ende den Turcken verkocht. Soo Maximiliaen nu met dese twaelf in 't Legher quam / ginck hem den Aerts-Cancelier Samosky te ghemoete / ende ontfinck hem in alle eerlijcke beleeftheydt / met vriendelijcke ende beklaghende woorden / hem aensegghende hem leet te wesen sijn ongheluck ende het vergoten bloedt / het ware die te wijten / die hem quaden raedt ghegheven hadden / ende dierghelijcke : Ende voorts heeft hy hem binnen sijn Logement ghevoert / daer hy Princelijck gelogeert werdt : Desghelijcx werden de andere Edelen oock eerlick ghetracteert / tot grooten lof vanden voorsz Heere Cancelier.

Maximiliaen vanden Cancelier Verwinder beleefdelick in vanghenisse ghetracteert.

Sigismundus heeft de selfde eerbaerheyt oock bewesen op de tijdinghe / sonder eenigh teecken van blijschappe / maer wel van medelijden bewijsende : Ende om dat den verwonnen Koningh gheen verwijt ofte spot soude aenghedaen worden / soo ordineerde hy / dat Maximiliaen niet inde Hooftstadt Krakou / als in triumphe / maer den naesten wegh soude byden Cancelier ghevoert worden / niet verre van Lublin in Velhini / in een Kasteel Crasinsta / om daer bewaert ende wel ghetracteert te worden / daer hem Sigismundus den Koningh mette oude Koninginne ende Cancelier / te Vastelavont ginghen besoecken : alwaer hy tot Anno 1589. in September ghebleven is / dat de sake veraccordeert werdt op seecker Artijckelen / 't welck Maximiliaen in vrijheyt ghestelt zijnde / soude sweeren ofte met Eede bevestigen : maer alsoo die vanden Keyser ghesonden waren op de Frontieren hem te ontmoeten ende convoyeren / stercker waren dan die hem brochten / soo heeft hy dat gheweygert / ende vande Artijckelen hem seer beklaghende is alsoo den eersten October in Praga byden Keyser sijnen Broeder gekomen.

Maximiliaen verlost uyt ghevanghenisse in September, 1589.

Den Koningh van Denemercken Fredericus den tweeden / is dit Jaer oock tot Andersoe in Zeelandt

ghestor-

1588.

ghestorven den 14. April / als hy by dertich Jaren geregeert hadde ende vier en vijftich Jaer oudt was/ een ghelucklich kloeck ende deuchtsaem Koningh/ wel bemint Religie ende gheleertheyt lief-hebbende. Hy liet achter by sijn Huysvrouwe Sophia / de Dochter van Vlrich Hertogh van Mekelenborgh/ drij Sonen/ als Christiaen/ Vlrich/ eñ Johan/ ende vier Dochteren/ Elizabeth/ Anna/ Augusta ende Hedwich/ waer onder den oudtsten Sone den Vader int Rijcke succedeerde, ghenaemt Christiaen de Vierde / die doen elf Jaren oudt was / gheboozen Anno 1577. den twaelfden April/ wien by ghestelt werden vier principale Raedts-heeren/ by welcke het Overste ghebiedt soude bestaen / gheduerende 's Koninghs jonckheydt / naemelijck / Nicolaes Kaas Cancelier/ Pieter Munck / Admirael / George Roosenkrans ende Christoffel Walckendorf Tresorier. Syn outste Dochter Elizabeth troude Anno 1590. op Paesdagh Henrick Julius / den jonghen Hertogh van Brunswijck; de tweede Dochter Anna troude Anno 1589. in November / Jacob de VI. Koningh van Schotlandt / ende dat in Noorweghen int Kasteel van Agghershuysen / daerse den Koningh van Schotlandt mits contrarien wint / selve quam besoecken / ende met haer weder te rugghe in Denemercken trock daer sy t'samen alle den Winter over bleven / tot in 't beginsel van Anno 1590. dat hyse in Schotlandt voerde. De ander twee Dochters zijn ghetrouwt aenden Hertoghe van Holstain / ende aenden Keurvorst van Saxen.

Doot van den Koning Fredericus van Denemercken, den 14. April.

Huysvrou ende kinderen vã Fredericus de tweede.

De Staten der Gheunieerde Landen sonden in Julio een heerlijcke Ambassade aenden jonghen Koningh van Denemercken / om hem te condoleren over sijn Vaders doodt / ende te gratuleren over sijn regieringhe ende te confirmeren de oude Contracten/ midtsgaders de questien af te legghen vande Tollen. De Ambassadeurs waren dese / Philips Grave van Hohenlo Florents van Brederode / Heere van Cloetinge, met Doctor Sylla/ hebbende mede Commissie aen verscheyden Duytsche Vorsten.

De Staten condoleren ende congratuleren by Ambassaten den nieuwen Koning van Denemerckẽ in Julio.

In dit Jaer 1588. in Meert/ is den Prince van Conde Henrick de Borbon ghestorven van vergift/ 't welck hem van sijn eyghen Dienaer (een desperact ende ongoddelijck mensche) ghekoocht worde/ latende sijn Huysvrouwe (die een Dochter was van den Heere van Tremoillie) swaer van Kinde / die seer berucht was (door de vyanden van synen Huyse) dat sy dit vergift te weghe ghebrocht soude hebben. Daer nae heeft sy ghebaert eenen Sone / ghenaemt Henricus van Borbon / nae syns Vaders Name / die nu Prince van Conde is / gheboozen den eersten September 1588.

Doot ende gheboorte van Henrick Prince van Conde in Maert / 1588.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Veerthiende Boecks.

Het Vijfthiende Boeck.

Nobiscum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van het Vijfthiende Boeck.

N dit wonderlicke Jaer van M.D.Lxxxviij. sondt Koningh Philips van Spaengien/een machtighe Armade nae Engelant eñ Nederlant/ met Paus hulpe eñ Bullē/ daer Parma hem meynde by te voegen/ om Engelandt te dwinghen: maer de Enghelsche weeren die van haer Custen/ende de Hollandtsche eñ Zeelandtsche Schepen houden Parma vande Armade/waer door een groote confusie ontstaet. Sy varen achter Engelant eñ Schotlant omme/ daer van maer een derdendeel t'Huys raect: dies Engelandt eñ Nederlandt Gode dancken. Parma bestaet het Eylandt van Tholen in te nemē: Daer nae beleyde hy Bergen/maer al te vergeefs. De Grave van Leycester sterft/diens leven verhaelt wort. Wachtendonck byden Grave van Mansvelt belegert zijnde / wert hem opghegheven. Vtrecht noch onrustich zynde/wert byden Grave van Meurs met haer uytghewekenē eñ die van Hollandt vereenigt. Diversche exployten werden byde Garnisoenen vande Staten eñ door Schenck uytgerecht. Kamerijck hout hem ghenoegh neutrael/niet tegenstaende des Vyandts aenslagen daer tegē. De Santa Ligue eñ haer versoeck wort beschrevē/ mede de Baricados van Parijs: eñ also het Heyligh Verbondt in Vranckrijck seer heerschte/ soo heeft den Koningh die van Guyse ende synen Broeder den Cardinael tot Bloys doen ombrengen/daer oock de oude Koninginne, de Moeder vanden Koningh van Vranckrijck sterft/ diens naturel eñ lesten raedt verhaelt wert. De Sorbonna van Parijs besluyten datmen den Koningh geen ghehoorsaemheyt meer schuldigh en is/ 't welck den Paus bevesticht/eñ daeromme den Koning inden Ban doet/dien de groote Steden afvallen/waerom hy hem vereenicht met den Koningh van Navarra. Voor Senlis worden die van Parijs met haren Oversten d'Aumale geslagē/ dies den Koningh Parijs beleghert/ ende tot Sint Cloud werdt hy van eenen Monnick (genaemt Jacob Clement) door-steecken / voor syn doodt Navarra tot een Koningh

1588. Koning stellende/voor alle sijn Officieré eñ Heyrkracht/die het Rijck aenvaert/ met beschuttinge beyder Religie/ trachtende de Heylige Ligue te dwingen. In Nederlandt muytineren die van Geertruydenbergh/ die den Prince Mauritz belegert/ dies sy uyt spijt eñ gierichheyt/ die Stadt Parma over-gevẽ eñ verkoopen/waeromme sy als Verraders geproscribeert worden. Mansvelt neemt Hemert/Heyl/ eñ ander sterckten in/ daer omtrent de Spaengiaerden oock muytineerden. Varrabon neemt Blyenbeeck in. Norritsch eñ Draeck doen eenẽ inval in Spaengien metten Koning van Portugael/ sonder behoorlijckẽ voorraet/ die door sterfte/die onder haer Volck komt/met uytrechtẽ en konnẽ/ maer sy nemen onder-wegen veel Schepen met Koorn. Tot Constantinopelen muytineren de Janitzery eñ Spahy/eñ brandẽ een deel der Stadt. Parma sieck/eñ t'onvreden zijnde om eenige oorsake/beklaeght hem byden Koning. Schenck (den aenslagh op Nimmegen misluckende) verdrinckt. In Vrieslandt neemt Graef Willem van Nassouwen eenige Schanssen in. Die van Hollandt eñ Zeelandt stercken haer ter Zee. De Grave vã Meurs door Buscruyt gequetst zijnde/sterft. Berck wort inde Belegeringe tot verscheyden-mael ghevictalieert/eñ Varrabon geslagen/maer het wort ten lesten overgegeven den Grave Karel van Mansvelt. Een Convoy op Steenbergen werdt onder-wegen geslagen. Parma te vergeefs nae Aken ende andere Steden des Rijcks trachtende/ declareert sijn authoriteyt over die van Aken/ende niet meer Neutrael te wesen. 1588.

Dit alles is geschiet in achtien Maenden tijdts/Gouvernerende den Hertogh van Parma/ den Prince Mauritz/ ende Wilhelm van Nassouwen/ Anno M.D.Lxxxviij. ende Anno M.D.Lxxxix.

Alsoo wy eensdeels verhaeldt hebben de wonderlicke geschiedenissen vã het over langhe gheprognosticeert Jaer van vyfthien-hondert tachtentich achte. Soo en dient niet vergheten het voornemste/ te wetẽ/ hoe den Koningh van Spaengien syn voornemen van veel Jaren/ in 't werck gestelt heeft/ om Enghelandt hem te onderworpen/ ende dat selfde weder Catholijck te maken. Meenende door dien middel weder te komen in besittinge van sijn Erf-Nederlandẽ/ als hy door het incorporeren van Engelandt/ haer de Zee-vaert soude benomen hebben. Het welcke niet sonder groote merckelycke redenen gheheel seker ghehouden werdt/ by den ghenen die naerder sullen letten op die gelegentheyt van Engelant ende vande voorsz Nederlanden/ mitsgaders op de handelinghe vande Ingesetenen der selver Landen.

Gherectschappe van den Koning van Spaengien / om Engelandt ende Nederlant te overvallen.

De Koning hebbende boven de 21. Jaren de Oorloghe in Nederlandt met weynigh profijt ghevoert / heeft in synen Raedt besloten anderwerf die ter Zee te bespringen / 't welck hy te vooren meermael gheattenteert hadde/maer niet geweldelyck ghenoech/ daer toe hy nu meerder gheweldts behoefde/mits dat Engelandt nu hem mede vyandt was / welck groot Eylandt alsoo ghelegen is / dat het de Schipvaert in alle manieren in dese ghewesten seer vorderlijck oft hinderlijck is. Daeromme heeft hy geresolveert dat voor al ende eerst aen te vallen / 't welck Escobedo Secretaris van Don Jan van Oostenrijc/ eñ veel Spaensche ende Nederlandtsche vernuftighe Gheesten oock veel rebellige Engelsche lichter te conquesteren achten dan Hollandt ofte Zeelandt : mede soo bekenden sy dat het den Koningh veel profijtelijcker ware / eens Enghelandt ende Nederlandt ter Zee te dwinghen/ dan een gheweldige Armade gheduerichlijcken te onderhouden tot beschuttinge vande Vaert op beyde de Indien/ tegen het bespringen vande Enghelsche ende vande Nederlanders.

Tot volbrengen van dese resolutie / hadde den Koningh van langher handt Bosschen doen vellen/ ende Schepen laten bouwen / soo in Italien als Spaengien/ eñ groote preparatie meer gemaeckt/ met gieten van Geschut/vergaderen van victalie/ amonitie ende volcke/ in voegẽ dat hy int begintsel vant Jaer 1588. te wege ghebrocht/ ende tot Lisbona in Portugael een machtighe Vlote vergadert heeft/ van soo veel groote Schepen als in menich hondert Jaren by een soo toegerust/ inde Oceane Noort-Zee niet gesien en zijn.

Vergaderinghe der Spaensche Vlote voor Lisbona.

De descriptie daer vanhebben de Spaengiaerts selve seer particulier in Drucke uytghegheven / verhalende 't getal der Namen/groote van Schepen/ 't getal van Schips-volck eñ Krijgs-volck daer op/oock de quantiteyt vanden Geschutte/Wapenen/Klooten/Lonten/ Pulver / Victalie ende alderhande Amonitie : mede de namen vande Bevel-hebberen / Capiteynen ende avontuerende Edelen / die haer daer op begaven / soo sterck/datter gheen degelijck gheslachte / noch niet een groot Heere in Spaengien was/hy en hadde daer syn Broeder / Sone oft Neve op / die alle haer meynden met dese onwinnelijcke Armade (soo sy die noemden) eeuwighen lof ende eere te verwerven/ ofte in Enghelandt ofte Nederlandt haer groot ofte rijck te maken. Om dat desen Boeck uyt den Spaensche in diversche Talen nae is gedruckt / soo sullen wy ons hier alleenlijck met een kort begrijp behelpen.

Spaengiaerden gheven in Druck uyt de gelegentheyt vande Spaensche Vlote.

Portugael brocht op onder den Generael Oversten Hertogh van Medina Sidonia / thien groote Gallioenen/twee Asabren/derthien-hondert Schipsvolck / drie-en-dertich hondert Krijghs-volck / dryhondert ende vijftich stucken grof Gheschuts ende toe-behooren.

Nombre eñ soorte vande Schepen der Armade/ met haer volck ende gheschut / Eerst van Portugael.

Bisschayen brocht op onder Jan Martines de Rycaldo Admirael/thien Gallioenen/ vier Patassen/ 700. Schips-volck / 2000. Krijghs-volck / met 250. stucken Gheschuts.

Bisschayen.

Guipuscoa brocht voort onder Michiel de Oquendo / thien Gallioenen / vier Patassen / 700. Schipsvolck / 2000. Krijghs-volck / met 280. stucken Gheschuts / Ec.

Guipuscoa.

Andolosia brocht voort onder Don Pedro de Valdez/oock thien Gallioenen/een Patasse/ 800. Schipsvolck / 2400. Krijghs-volck / met 260. stucken Gheschuts / Ec.

Andolosia.

Levanten ofte Italien brocht op onder Martin de Bartendona/thien Gallioenen/ 800. Schips-volc/ 2000. Krijghs- volck / met drie hondert ende thien stucken Gheschuts / Ec.

Italien.

Castilien

1588.

Castilien.

Castilien brocht op onder Diego Flores Valdez / veerthien Galljoenen, twee Patassen seventhien hondert Schips-volck / met vier-en-twintich hondert Krijghs-volck met drie hondert ende tachtich stucken Gheschuts &c.

Vlacken zijnder geweest onder Jan Lopes de Medina / drye-en-twintich groote / met seven hondert Schips-volck twee-en-dertich hondert Krijghsvolck / met vier hondert ende thien stucken Gheschuts &c.

Galeassen van Napels onder Don Hugo de Moncado waren viere, ende daer op twaelf hondert Slaven die roeyden / vier hondert ende achtentsestich Schips-volck / acht hondert tseventich Krijghsvolck / twee hondert stucken Gheschuts.

Galeyen van Portugael / onder Don Diego de Medrana waren viere / met acht hondert ende achten-tachtich Slaven / vier hondert vier en twintich Schips-volck ende vier hondert veertich Krijghsvolck met hondert ende twintich stucken Gheschuts / ende toe-behoorten.

Patassen en Zabren zijnde kleynder schepen onder Don Antonio Hurtado de Mendoza waren 22. met vijf hondert vierentseventich Schips-volck vier hondert negen-en-tseventich Krijghs-volck ende hondert drij-en-tnegentich stucken Gheschuts.

Boven dese warender noch ontrent 20. Caravellen ofte kleyn Schepen met Riemen / tot nootdruft vande groote Schepen / t'samen ghereeckent ontrent wel 150. Seylen ofte bysondere Schepen / elck met sijn provisie voerende boven de acht duysent Schips-volc / ontrent twintich duysent Krijghs-volck behalven den Edeldom ende Aventuriers / op hebbende ontrent twee duysent / ses hondert ende vijftich stucken Gheschuts.

Grootte der Schepen.

De Schepen waren groot van Laste / mochten voeren ofte stouwen byde dertich duysent Lasten / dat zijn tsestich duysent Vaten ofte hondert ende twintich duysent Booten ende Pypen.

Galljoenen sterckte ende grootte.

De Galljoenen waren boven de tsestich uytter maten groot / fraey ende sterck / seer hooghe ghebout als Kasteelen / bequaem om te vechten soo die gheabordeert werden / maer niet om te bespringhen / alsoo de Engelsche ende Nederlandtsche Schepen zijn / midts dat sy beter keeren ende wenden konden: De borstweeringen boven / waren meest al tegē Musketscheuten ghevrijt: beneden waren sy onghelooflijck massijf ende dick van balcken ende hout / te weten / drie ende vier voeten dicke / soo datter gheen klooten door konden passeren / sy en waren seer nae ende by gheschoten / als wel namaels bleeck / alsmen een quantiteyt van klooten in 't Hout heeft vinden steken. Haer Masten waren rondt-omme met Cabel-garen dick bekleedt / ende tegen alle Gheschut gewapent.

Descriptie vande Galeassen.

De Galeassen waren wonderlijcke groote schoone vaten / seer verciert met Kamers / Capellen / Toorens ende Predick-stoelen / ende andere schoon gheriefs / die Galeywijse roeyden / met seer groote riemen / elck drie hondert Slaven daer aen hebbende / en konden groot geweldt met Gheschut doen. Alle dese ende d'andere waren met veel Trompetten / Vlagghen / Vanen / Wimpelen ende diergelijcke verciert.

Descriptie van 't Gheschut / klooten ende Buscruyt.

Het Gheschut dat dese Armade op hadde / waren ontrent de sesthien-hondert groote Metalen stucken / ende duysent ysere ghegoten / alsoo wy ghesegdt hebben: De klooten die daer toe dienden / waren boven de hondert ende twintich duysent / het buscruyt was wel vier duysent ende ses hondert quintalen centener ofte honderden / in loot hadden sy duysent quintalen ofte centener / lonten hadden sy twaelf hondert quintalen: Sy hadden noch voor Amonitie Roeren ende Musketten seven duysent / Partisanen ende Hellebaerden thien duysent / met Muerbreeckers / dobbel Cortouwen / Colubrijnen ende Veldt-stucken: 't gheтuygh van Carosagie / Wielen / Raders / Schanssen / Schuppen / selve oock Muylen ende Peerden / ende alles wat tot eenen volkomen Heyr-legher dienlijck ende noodtlijck mocht wesen.

Descriptie vande Victalie ende andere ghereetschappe.

Broot ende Bisschuyt voor elck Man ghestelt op een half quintael ter Maendt / was voor ses Maenden ghereekent hondert ende thien duysent quintalen: Wyn hadden sy in wel voor ses Maenden: Speck ses duysent ende vijf hondert quintalen: Keesen drye duysent quintalen: boven Visch / Rys / Boonen / Erten / Olye / Azijn ende om versch Water hadden sy wel twaelf duysent Pypen: Voorts alderhande ghereetschappe / tortsen / lanteernen / lampen / canefas / huyden ende loot / om alle door-gheschoten gaten te stoppen / ende voorts al watmen verdencken konde tot eenen Legher ende Armade noodich te wesen. Dese Armade kostte dagelijcx den Koningh dertich duysent Ducaten / soo Don Diego de Pimentel naemaels deposeerde / die de selve seyde sterck te wesen twee-en-dertich duysent Menschen.

Armade kost den Koningh ... Ducaten dagelijcx.

Het Spaensch Krijghsvolck en Overste.

Daer waren vijf Regimenten Spaensch Krijghsvolck op / onder vijf Maestros del Campo / veel oude vande Tertios ofte Regimenten van Napels / Cicilien en Terceras. De Overste ofte Colonels waren dese / Don Diego de Pimentel / die was Broeder vanden Marquis van Camaras / ende Neve vanden Grave van Benevent van sijn Moeders weghen / ende Neve vanden Grave van Calva / die Viceroy van Cicilien was / sijn Vader was Camerlingh vanden Prince Karel van Spaengien / ende hy selve was Ridder vander Orden van S. Jan / den Grave van Miranda Viceroy van Napels was sijn Neve / Don Piedro Enriques Grave vā Fuentes was sijn Oom / ende Don Piedro de Toledo / Marquis de Villafranca was sijn Neve / ende soo bestondt hy alle de beste Huysen van Spaengien. Don Francisco de Toledo was den tweeden Colonel / Broeder vanden Grave van Orgas / Don Alonzo de Lucon was den derden / Don Niclaes de Isla ofte Patritio Anzelmo waren de vierde / ende Augustijn Mexia / Broeder vanden Marquis de la Garda / was den vijfden Colonel / die namaels gheworden is Kastelein tot Antwerpen / ende elck hadde onder hem 32. Vaendelen / behalven noch andere Italiaensche ende Portugaelsche Regimenten / elck met haer Vaendelen / Wapenen / Capiteynen ende Officieren.

Gheenderhande Vrouwen ofte Hoeren mochten daer op varen op groote straffe: Maer de Vrouwen ofte Hoeren huerden ettelijcke Schepen die de Armade volchden / ende eenighe sulcke Schepen zijn in Vranckrijck ende daer omtrent / op de Custen gekomen / om te komē daer dese Armade soude nederslaen.

Officieren en Edelen.

Overste over dese machtighe Armade was Lodovicus Perez / den Hertogh van Medina Sidonia / ende Heere van S. Lucas / een Ridder vanden gulden Vliese (de Marquis S. Cruyce daer toe ghedesigneert / nu te vooren ghestorven zijnde) Jan Martines de Ricalde / een kloeck Man / was Overste Admirael: Don Francisco Bonadilla was opperste ofte Generael Marschalck: ende voorts voor principael Krijghs-raedt waren: Diego Pimentel Flores des Valdez / en Don Piedro de Valdez / die beyde getrout hadden Dochters ofte Nichten van Pedro Merendas / oock noch Michiel Oquendo / Don Alonzo de Leyva / Don Diego Maldonado / Dō Jorgio Manriques / met meer andere. Sy hadden alderhande nootlijcke Officieren tot sulcken groot beleydt / selve Don Martin Alarcon was daer op Administrateur / ende Vicarius Generael vande heylighe Inquisitie / met meer dan hondert Monicken / als Jesuyten / Capuchijns / en andere vande vier biddende Ordens: Voorts Medicijnen / Chirurgijns / Apotekers / ende alles wat tot een Gast-huys diende.

Vicarius der Inquisitie op de Armade.

Boven de Officieren / dat veel groote Heeren waren / warender noch boven hondert ende twintich groote Jonckers en Meesters verekent / die op haer eyghen Borse / als Avonturiers mede voeren / om te hooren / sien / versoecken / leeren en eer te behalen / daer onder waren den Prince van Asculy / den Marquis van Pennafiel / den Marquis van Barlango / ende meer andere Marquisen ende Graven.

Parma ghereetschappe om de Spaensche te helpen.

Terwyle men dese Armade aldus reede maeckte / soo heeft oock by laste vanden Koningh / den Hertogh van Parma in 't Nederlandt groote ghereetschappe tot behulp van dese Armade ghemaeckt / ende Schepen ghebout / Schip-meesters ende Timmer-lieden daer toe uyt Italien ontbiedende.

Ende hy heeft in Vlaenderen met vele duysent Menschen / door-ghegraven ofte ghediept diversche Wate

Wateren / als een Water de Iperlee ghenoemt / oock de Lieven / om sekere Schepen van Antwerpen door Ghent tot Brugghe te brenghen / alwaer hy boven de hondert Heude Schepen vergaderde / ende met Victalie ende Amonitie lade / die hy by Sluys meynde door te brenghen in Zee / ofte door de verbeterde ofte ghediepte Iperlee / inde andere Havenen van Vlaenderen.

Parma vergadert hondert Heude schepen met Victalie en Amonitie/ ende tseventich platte-bodem schepen.

Int Revierken van Watene hadde hy oock doen ghereet maecken tseventigh platte bodem Schepen elck groot van ontrent dertich Peerden te voeren met Brugghen bequaem om die te schepen ende ontschepen: Daer waren dierghelijcke platte bodem Schepen meer / ontrent twee hondert / inde Havene van Nieupoorte vergadert / maer niet soo groot.

Oorloghschepen van Parma toegerust.

Tot Duynkercken hadde hy ontrent 32. Oorlochschepen toegherust / sulcx als hy daer hadde konnen bekomen: van Schips-volck gebreck hebbende hadde hy tot Hamborgh / Bremen ende Emden alomme vele doen aennemen. Hy verwachte noch vijf schepen van Hamborgh / wel gherust met veel Schipsvolck / ende hadde noch vijf vreemde Schepen aldaer tot Duynkercken ghehuert.

Om in dese Schepen te laden / hadde hy vergadert menichte van groote Balcken / onder scherp met ijseren poincten / ende ter zijden met klampen: Oock tot Grevelinghen hadde hy twintich duysent ydel vaten Castor / die in korter stondt konden tsamen ghenaghelt worden / met koorden bindende ghelijck een Brugghe / ende voorts alle ghereetschappe tot Brugghen te maken / Havenen te stoppen / ende te peylen / ende daer toe hadde hy by de Havene van Nieupoort vergadert ende opghetast eenen seer grooten hoop van Rijshout ofte Mutzaert / ende alderhande gheredtschappe tot Schanssen: Veel van sijn Scheepkens hadden twee Ovens ghemaeckt om Broot te backen / daer was mede by menichte van Sabels / Toomen / ende Peerts ghereetschappe / oock Treckpeerden met alderhande Gheschut ende Amonitie daer toe noodigh.

Gereetschap om Bruggen te make en Havenen te stoppen.

Legher van Parma by Nieupoort.

Vorder vergaderde hy eenen Legher by Nieupoort / onder den Maestro del Campo Camillo / van dertigh Vaendelen Italianen / thien Vaendelen Walen / acht Vaendelen Schotten / acht Vaendelen Borgongions / t'samen 56. Vaendelen elck ghereeckent tot hondert Hoofden. By Dixmuyden waren ghemonstert 80. Nederlandtsche Vaendelen / tsestich Vaendelen Spaengiaerden / 60. Vaendelen Hooghduytschen / ende seven Vaendelen over-gheloopen Enghelschen / onder Sire Willem Standtley. Den Grave van West-merlandt / ende den Lord Paget / uytghewekene Enghelsche waren oock veerdigh om t'schepe te gaen. Inde Voorburghten van Cortrijck / logeerden vier duysent Peerden. Te Watene laghen neghen hondert Peerden / mette Cornette vanden Marquis del Guasto / Generael vant Peerde-volck.

Groote Edelen vergadert in Nederlandt.

Tot desen grooten aenslagh / ende alreede inghebeelde conqueste ofte victorie / waren uyt diversche Landen daer oock gekomen veel groote Heeren ende Vorsten / met veel Edeldoms: Als uyt Spaengien den Hertogh van Pastrana / die men seyde dat den Sone was van Ringomes de Silva / Prince van Melito / maer hy werdt gheacht den Bastaert Sone vanden Koningh te wesen: Oock den Marquis van Burgou / een Sone vanden Eerts-hertogh Ferdinandus / ende van Philippina Welserinne / Don Vespasiaen Gonsago / vanden Huyse Mantua / een groot gheacht ervaren Krijghsman / zijnde Viceroy in Spaengien gheweest / Don Jan de Medices / Bastaert van Florencen / Don Amadeus de Savoye / Bastaert van Savoyen / ende dierghelijcke andere meer / ende van minder qualiteyt.

Capiteyn Simple soliciteert van weghen Spaengien / den Coninck van Schotlandt.

Daer was oock ghesonden om de vrientschappe van den Koningh van Schotlandt te hebben / Capiteyn Simpele een Schot / die te voren de Stadt van Liere inde handen van Parma ghelevert hadde / dese in Schotlandt ghekomen zijnde / beloofde van den Koningh van Spaengiens weghen / soo groote pensioenen / soo wel aen den Koning als aen sijnen Edeldom als Officieren / soo liberalijcken / dat sy 't qualijck ghelooven konden / alleenlijck om secoers / hulpe ende bystandt te hebben / soo in sijn Havenen als te Lande / als de noot sulcx soude vereysschen: Soo dat de Koninginne dat vernemende oock daer sont / alsoo liberalijcken ter contrarie beloovende.

Paus hulpe totte conquestie van Engelandt ende Nederlandt.

Den Paus van Roomen Sixtus de V. heeft oock sijn Crusado (als teghen Turcken) niet vergheten met Bullen te publiceeren / tot vorderinghe van desen Tocht / met uytnemende groote Aflaten / die alomme ghedruckt werden: Met dese Bullen geckten de Enghelsche ende Nederlanders / segghende dat den Duyvel een Straet-schender was die op sulcke Pasporten niet en paste. Hy heeft oock (soo men seyde) het Koninghrijcke van Engelandt opghedragen den Koningh van Spaengien / metten Titel / van Beschermer des Christelijcken Gheloofs, bevelende 't selfde te overvallen / met conditien / dat als het ghewonnen soude wesen / soo soude hy 't selfde besitten als Feudatarius ende Tributarius des Stoels van Roomen / ende daer toe soude nu den Paus contribueren een Millioen gouts / ofte thien hondert duysent Ducaten / d'een helft terstont / d'ander helft als Engelandt ofte een vermaerde Havene daer inne soude ghewonnen wesen.

Crusade des Paus tegen Engelandt.

Doctor Alleyn Cardinael / in Nederlandt gesonden.

Tot meerder vorderinge hadde den Paus nae Nederlandt geordonneert eenen Doctor Alleyn Engelsman / die onlancx Cardinael tot dien eynde gemaeckt was / die het bewindt van alle Geestelijcke saken hebben soude / desen heeft binnen Antwerpen in Enghels doen drucken / een verklaringhe des Paus / confirmerende de Sententie van excommunicatien van sijn Voorsaten / afsettende de Koninginne van Enghelandt van alle Tijtelen ende Digniteyten / als een Usurpatrice om tot vorderinghe van sijn voornemen in Enghelandt te publiceeren: Welcke verklaringhe zijnde notabel ende vreemt / hebben wy goet ghedocht de selve alhier te verhalen ende luydt aldus:

Declaratie van des Paus Sententie over de Koninginne van Engelandt.

SIXTUS de V. door Gods voorsichticheyt / den Universalen Herder van Christus Cudde / wien toekomt door gheduerighe ende behoorlijcke successie / sorghe ende de regieringhe vande Catholijcke Kercke / siende de jammerlijcke ellende daer de vermaerde Koninghrijcken van Enghelandt ende Yerlant in ghebrocht zijn / die van te vooren soo befaemt waren om haer deuchden / Religie ende Christelijcke onderdanichheyt / ende hoe die nu door de ongoddelijckheyt ende boos Gouvernement van Elizabeth de ghepretendeerde Koninginne / met weynighe van haer Aenhanghers / niet alleen zijn ghebracht tot eenen ongheregelden ende sorghelijcken staet in haer selven / maer zijn oock ghewooorden besmette Leden / vergiftelijck ende bekommerlijck tot 't gheheel Lichaem vant Christendom ende sijn Heylicheydt / niet hebbende aldaer te Lande behoorlijcke middelen / ghelijck hy heeft by de assistentie van Christen Princen in ander Landen / om disorderen voor te komen / onderdanicheyt ende ecclesiastique discipline te onderhouden / midts dat Henricus de VIII. onlancx Koningh van Enghelandt / rebellerende ende afvallende den Apostolijcken Stoel / gheweldelijck hem heeft afghesondert / ende zijn subjecten vande ghemeynschap van 't Christendom / ende Elisabeth de tegenwoordighe Usurpatrice volhart in 't selfde / met beroeringhe ende perijckel vande bijliggende Landen / bewijsende haer herteneckich ende onboetvaerdigh / in sulcker wijse / dat sonder haer af te stellen / daer gheen hoope en is vande Landen te reformeren / noch 't Christendom te onderhouden in rechte vrede ende ruste.

Waeromme sijn Heylicheyt / soeckende (alsoo hem terstont) daer in te versien met haestighe ende krachtighe remedien / van Godt gheinspireert voor den Universalen welstandt van sijn Kercke / beweeght zijnde uyt sijn eyghen (oock veel sijnder Voorsaten) goede gheneghentheydt / die hy altijdt ghedraghen heeft tot de Enghelsche Natie / ende mede versocht zijnde door yverighe ende importune vorderinghe van verscheyden ende principaelste Persoonen der selvigher / heeft soo ernstelijcken ghehandelt met verscheyden Potentaten / ende specialijck met den vermoghenden Catholijcken Koningh van Spaengien / hem biddende te willen helpen / om de reverentie

die

1588. die hy draeght totten Stoel van Roomen / om de oude vrientschappen van sijn Huys / ende de Kroone van Enghelandt / om de bysondere liefde die hy heeft betoont tot de Catholijcken van die Landen / om het verwerven van vrede ende ruste in sijn Landen die daer by gheleghen zijn / om de vermeerderinghe van 't Catholijck gheloove / ende eyndelijcken om den Universalen welstandt van gantsch Europa / dat hy wilde ghebruycken sulcken macht als hem den Almachtighen Godt heeft verleent / tot het afsetten van dese Vrouwe / ende tot straffe van hare mede-plichters / soo boos ende schadelijck tot de Weerelt / ende totte Reformatie ende Pacificatie van de Koninghrijcken / van waer soo grooten deucht ende menighvuldighe alghemeynen profijten stonden te verwachten.

Daeromme / om de Weereldt kondtbaer te maecken de rechtveerdicheydt vande saecke / tot voldoeninghe vande Ondersaten der selver Koninghrijcken / ende eyndelijck om Godes rechtveerdigh oordeel over haer te verkondighen / soo heeft sijne Heylicheydt goet ghedacht / met de declaratie ende sententie van deser Vrouwen straffe / oock te declareren de oorsaecken waerom hy ghemoveert is alsoo teghen haer te procederen.

De oorsaken waeromme den Paus de Koninginne inden Ban doet, ende soeckt te straffen.

Ten eersten / om dat sy is een Ketterse ende Schismatijcke / inden Ban ghedaen by twee van sijne Voorsaten / hartneckigh ende ongehoorsaem teghen Godt ende den Apostolijcken Stoel / vermetelijck op haer nemende / teghen natuere / redene / Goddelijcke ende Menschelijcke Wetten / de Hooghe Overheydt / ende de Gheestelijcke authoriteyt over Menschen Zielen.

Ten tweeden / om dat sy is een * Bastaert / ontfanghen ende ghebooren uyt bloedt-schendigh Overspel / ende daeromme incapabel van 't Koninghrijck / soo wel uyt kracht van verscheyden sententien van Clement de VII. ende Paulus den III. als by de openbare verklaringhe van haren Vader Koningh Henricus selve.

** Sulcks blijckt niet, maer is van haer vyandē versiert.*

Nota.

Ten derden / om dat sy gheusurpeert heeft de Kroone teghen rechte / midts de verhaelde beletselen / ende oock contrarie de oude accoorden / ghemaeckt eertijdts tusschen den Apostolijcken Stoel ende 't Koninghrijck van Enghelandt / over de reconciliatie van 't selfde / om de doodt van Thomas van Cantelbergh / ten tijden van Henricus de II. dat ‡ niemandt mochte wettelijck Koningh vanden Lande wesen / sonder approbatie ende consent van den hooghen Bisschop / 't welck naemaels was vernieuwt by den Koningh Johan / ende bevesticht met Eede : een sake seer nut totten Koninghrijcke / ten versoecke ende instantie vanden Edeldom ende Gemeynte der selviger.

‡ Thomas Morus Paus Martelaer, onder Henricus de 8. in sijn schriften loochent dese Acte, segghende dat dē Paus dat niet proberen en kan, hy hebbende selve naerstigh daer na gesocht, ende seydt vorder dat den Koning niet en vermochte sulcke accoorden te maken sonder sijn Staten en Baroenen &c. Daeromme soudt blijcken, soo sulcx vvare 't vvelck de Pausen nooyt konden toonen.

Vorder om dat sy met sacrilegie / ende ongoddelijckheydt volhart int breken van haer Solemnelen Eedt / ghedaen in haer Krooninghe / daer sy swoer te houden ende beschermen alle oude Previlegien ende Gheestelijcke vrydommen der Landen.

Om eenighe groote injurien / ghewelden / extorsien / ende andere ongheregeltheden by haer ghedaen / ende toeghelaten ghedaen te worden den armen onnooselen Volcke van beyde de Koninghrijcken.

Om het opruyen tot seditie ende Rebellie der Onderdanen van andere haer ghebuer-landen / teghen haer behoorlijcke Overheydt ende natuerlijcken Prince / tot vervoeringhe van ontallijcke Zielen / ende verwoestinge van veel machtighe Landen ende Steden.

Om het Herberghen ende beschudden vande Kettersche fugitive Rebellen / ende openbare quaetdoenders / tot achter-deel van veel Christen Landen / ende oock om het inlocken vanden machtighen ende wreeden Vyandt den Turck / om 't Christendom te overvallen / ende den ghemeynen Vrede te verstooren.

Nota. In ander stuckē is den Paus oock qualic geinformeert.

Om de grouwelijcke ende lange vervolginghe van Gods Heylighen / quellende / beroovende ende vangende Heylighe Bisschoppen / tormenterende / ende jammerlijck vermoordende de Leden der Heylighe ende Catholijcke Persoonen.

Om de onnatuerlijcke ende onwettelijcke ghevanghenisse / ende onlanghs ghebruyckte wreetheydt teghen de gratieuse Princesse Maria / Koninginne van Schotlandt die onder beloste ende versekeringhe van beschuttinghe ende hulpe / was eerst in Enghelandt ghevlucht. 1588.

Om de verstooringhe vande ware Catholijcke Religie / ontheylinghe vande Heylighe Sacramenten / Kloosteren / Kercken / gheconsacreerde persoonen / memorie van Santen / ende van al dat mochte dienen ende vorderen de eeuwige salicheyt.

Ende in Weereltsche ghemeyne welvaert saecken / om de degraderinghe vanden ouden Edeldom / vorderende slechte ende onweerdighe persoonen tot alle Civile ende Gheestelijcke digniteyten / verkoopende Wetten ende Justitie.

Ende eyndelinghe / om dat sy ghebruyckende ofte pleghende is / absolute tyrannye / tot groote Godslasteringhe / oppressie des armen Volcx / verlies van Zielen ende verderf der Landen.

Ban / affettinghe ende ontslagh der Onderdanen Eedt.

Daeromme / dewijle dese stucken van soodanighe naetueren ende qualiteyten zijn / dat eenighe haer onbequaem maecken tot de regieringhe / andere bewijsen haer onwaerdigh te leven : Soo ist dat sijne Heylicheydt / uyt kracht van Godts Almachticheydt / ende van Apostolijcke authoriteyt hem bevolen / vernieut de sententie van sijn Voorsaten / als van Paus Pius de V. ende Gregorius den XIII. noopende de excommunicatie ende affettinghe vande voorschreven Elizabeth. Ende vorder anderwerf / soo excommuniceert ende steldt hy haer af van alle Princelijcke digniteyt / ende van tijtel / recht ende pretensie tot de voorseyde Kroone der Koninghrijcken van Enghelandt ende Yrlandt : verklarende haer te wesen onwettigh / ende een oprechte Usurpatrice vande selvighe / ontslaende de Ondersaten van die Landen / ende alle andere van alderhande onderdanicheydt / Eeden ende ander formen van ghehoorsaemheydt / die sy haer / ofte yemandt in haren name schuldigh zijn.

Vorder ghebieden wy scherpelijck ende straffelijck / op den toorne vanden Almachtighen God / op de straffe van excommunicatie / ende op Lichamelijcke straffe nae de Rechten / Dat niemandt van wat state ende conditie hy zy / nae de kontschap hier van hebbende / hem en vervordere haer eenighe onderdanicheydt / gunste ofte eenigherhande behulp te doen : maer dat een yeghelijck toe loope / ofte by alle middelen hem pooghe tot haren castyemente / ten eynde dat sy die door veel weghen God ende sijn Kercke afghegaen is / haer verlaten vindende van alle Wereltlijcke toevlucht / ende van een yeghelijck gheabandonneert / mochte bekennen haer schult / ende ootmoedelijcken haer mochte onder-worpen den gerichte vanden Alderhooghsten.

Belast allegader den Hertoge van Parma te ghehoorsamen.

Hierom doen wy kont alle den inwoonders vande voorschreven Landen / ende alle andere / datse neerstelijcken toesien het voorschreven nae te komen / met afwendinghe van alle onderstandt / openbaerlijck ofte heymelijck aende parthye ende haer aenhanghers / ende dat sy wetenschap hebbende / terstondt haer voeghen by de Catholijcke Heyr-kracht / geleydt by de hoogh-geborene ende victorieusen Vorst Alexander Farnese / Hertogh van Parma / &c. inden Name van sijne Catholijcke Majesteyt / met sulcken macht als een yeghelijck kan opbrenghen / om te helpen ende by te staen / als ghesedt is / totte affettinghe ende straffe vande voorsz persoonen / ende te restitueren 't Heyligh Catholijck gheloove : Verklarende midts desen / alle die ter contrarien dat ghebodt weygheren / dat sy haer verdiende straffe niet sullen ontvluchten.

Vorder laetmen weten / dat de meyninghe van sijn Heylicheydt / noch vanden Catholijcken Koningh / noch van des Hertoghs Hoocheydt / niet en is in desen aenslagh te overvallen ofte conqueste vande Koninghrijcken te maecken / ofte te veranderen Wetten / Previlegien ofte Costuymen / ofte yemandt van sijn vryheydt oft leven te berooven (anders dan de rebellen ende obstinate persoonen) ofte in te voeren eenighe andere veranderinghe / dan sulcx als by

ghemeyn

1588.

gemeyn accoort tusschen sijn Heyligheydt/ sijn Catholijcke Majesteyt/ ende by de Staten vande Landen sal goet ende nootelijcken ghebonden worden/ totte herstellinghe ende continuatie vande Catholijcke Religie/ ende tot straffe van die Usurpeerster ende haer adherenten. Verseeckerende een yeghelijcken dat de controversien/ die mochten voor-vallen door de afsettinghe van dese Vrouwe/ ofte over ander oorsaecken tusschen particuliere partijen/ ofte aengaende de successie vander Kroone/ ofte tusschen de Kercke ende Wereltlijcke staet/ ofte eenigherhande verschil wat het zy/ sal ghesliſt ende ghedetermineert worden gheheel nae Recht/ Justitie ende Christelijcke equiteyt/ sonder onrecht ofte achterdeel van yemanden. Ende daer en sal niet alleenlijck behoorlijcke opsicht ghenomen wesen van plonderinghe te bewaren de Catholijcken/ die soo veel gheleden hebben/ maer oock ghenade sal bewesen worden alle persoonen die met leet-wesen haer sullen submitteren totten Capiteyn Generael vande Armade. Jae selve alsoo men geinformeert is datter veel onnoosele zijn/ die alleenlijck uyt onwetenheydt vanden Christen gheloove zijn ghevallen/ ende nochtans worden onder de Ketters ghereeckent/ soo en is de meyninghe teghenwoordelijck niet sulcke persoonen te straffen/ maer ghenadelijcken die te dulden/ tot dat sy door conferentie van gheleerde ende beter bedencken mochten vander waerheydt onderricht worden/ haer daer-en-tusschen niet obstinaet vertoonende/ maer soeckende voor te komen het storten van 't Christelick bloedt/ ende verderf vande Landen/ dat te verwachten stont door een wederstant van eenighe principale weder-strijders culpabel.

Belooninge van Verraders toegesept.

Daeromme verklaert-men midts desen/ dat het niet alleene gheoorloft is een yegelijcken/ 't zy publijcke ofte private persoonen (over ende buyten sulcke die den aenslagh op haer ghenomen hebben) te arresteren/ handt aen te slaen/ te vanghen/ ende over te leveren aende Catholijcke partije/ de voorschreven Usurpatrice/ ofte eenighe haer complicien: maer het sal voor eenen sonderlijcken goeden dienst ghehouden ende hoogelijck vergolden worden/ nae de qualiteyten vande persoonen/ so sy gevangen ende over-ghelevert worden.

Ende oock alle andere/ die hier te vooren hebben behulpich gheweest/ ofte hier nae sullen helpen ende bystant doen/ tot het straffen vande misdadighe/ ende weder-oprechten vande Catholijcksche Religie in die Koninghrijcken/ die sullen ontfanghen sulcken loon ofte voorderinghe van eeren ende state/ als haren goeden ende ghetrouwen dienst de ghemeyn welvaert sal vereyschen oft nutlyck zijn/ int welcke sal gherespecteert worden de preservatie vande oude ende heerlijcke gheslachten ende afkoemsten vande Landen/ soo veel als moghelijck sal wesen.

Eyndelijcken/ by dese teghenwoordighe wordt vry Paspoort ghegunt tot alle sulcke/ die haer sullen willen voeghen by den Catholijcken Legher/ ende brenghen victalie/ amonitie ende andere behoeften: ende men belooft liberale betalinghe voor alle 't ghene dat van hen sal ontfanghen worden in dienste vanden Heyr-legher: Mede vermanende ende strengelijck ghebiedende/ dat een yeghelijck nae sijn macht ofte vermoghen reede zy ende beneerstighe te helpen ende by te staen/ ten eynde gheen oorsaecke ghegheven worden om ghewelt te ghebruycken/ ende te straffen sulcke Persoonen als die dit ghebodt sullen verachten.

Aflaet ghegunt.

Oock heeft den Heylighen Vader uyt sijn Vaderlijcke goethertichheydt ende gunste die hy is draghende tot desen aenslagh/ seer liberalijcken ghegheven uyt de Gheestelijcke Schat-kamer vande Heylighe Kercke/ die hem bevolen ende tot sijnder bewaringhe ende dispensatie ghesteldt is/ allen den ghenen die bystandt doen/ mede helpen ende aenhouden/ op eenigherhande maniere/ tot de afsettinghe ende straffe vande voorschreven persoonen/ ende totte Reformatie vande twee Rijcken/ volle indulgentie ende vergiffenisse van allen haren sonden/ zijnde behoorlijck penitent ende ghebiecht/ nae de Wetten van Godt ende Menschen/ ende een ghewoonlijck ghebruyck van 't Kersten volck/ &c.

1588.

Dit was de verklaringhe vanden Paus/ om in Enghelandt te publiceren als sy daer souden ghelandt wesen: Maer om dit alle te bedecken/ ofte moghelijck datmen meynen soude dat den aenslagh meer op de Gheunieerde Landen dan op Engelandt voorghenomen ware/ ende dattet de Enghelschen daer voor houden souden/ dat het veel meer dreyghementen ende woorden waren/ dan dat het dadelyck ofte rechtsinnigh ghemeynt soude zijn: Soo isser een solemnelen Vrede-handelinghe mette Koninginne te weghe ghebrocht/ tot Borborgh in Vlaenderen/ alsoo wy hier vooren verhaeldt hebben. Daer teghen die vande Gheunieerde Landen hare Steden/ Forten ende Schanssen/ insonderheydt die op den Zeekant gheleghen waren/ waerschouden/ protesteerden ende sochten alle middelen om de voorsz Vrede-handelinghe/ nae haer vermoghen te beletten ende te verstooren/ radende meer op teghen-weer te dencken. Maer eenighe in Engelandt dreven den Vredehandel ofte Bestandt seere/ als zijnde haer Landt ende staet bequaem ende profijtelijck/ soo om de Handelinghe ende Navigatie/ als om te sparen de groote onkosten der langh-duerigher Oorloghe: andere dochten daer mede 't ghewelt vande Armade van haer te diverteren ende achter-waerts te doen houden/ ende alsoo het onweder te ontvluchten. Somma/ Parma wieghde eensdeels daer mede veel Enghelsche in slape/ ende oock eenighe Paeys-wenschers inde Nederlanden/ nerghens min dan op Vrede te maken denckende/ maer gheheel om Enghelandt te conquesteren/ dat hy voor ghewis hem selven hadde ingheheeldt. Waeromme teghen dese toerustinghe ende gheweldighe Armade/ hebben die van Enghelandt ende de Geunieerde Landen wel eenige teghen-weer te weghe ghebrocht/ maer niet nae de grootheydt des perijckels/ dat van soodanighen ghewelt te vreesen was/ hoe wel de fame te voren dickmael seer sterck daer van gheloopen hadde: maer het werdt gesept te wesen om haer Vlote uyt Spaengien nae Indien te gheleyden ende in te halen: te meer oock alsoo ghelooft/ om dat de Schepen soo groot waren/ die men achte dat den Spaengiaert inde enghden ende ondiepten der Enghelscher Zee niet en souden avontueren.

Vrede-handelinghe gepractiseert om de Landen onachtsaem te maken.

Nederlanden soecken de Vredehandel te beletten.

Engelsche gheneyght tot den Vrede-handel.

Kleyn tegenweer teghen 't groot perijckel.

Waerschouwinghe des Koninghs van Vranckrijck aende Koninginne.

Den Koningh van Vranckrijck ontboot de Koninginne van Enghelandt mondelinghe in Mey/ dat sy acht op haer defentie soude nemen/ midts dat hy wel gheinformeert was dat haer sulcken aenval aenstaende was/ 't welck hy dachte ende vreesde dat haer Volck ende Schepen qualijck souden konnen afweeren. Waer door soo heeft de Koninginne wat meerder wapeninghe ghedaen met allen vlijt/ boven haer eygen Oorlogh-schepen/ oock veel Schepen van haer Ondersaten/ ende gheen vreemde ghebruyckende: hebbende de grootste ende bequaemste met volck versien ende wel gewapent/ ende sommige van dien ghesonden nae Plemmouth op den Westkust/ onder den Heere Admirael Mi Lord Charles Haward/ Neve vanden grooten Thomas Haward Hertogh van Nortfolck/ die over de Schotten triumpheerde/ ghesproten uyt het oudt Koninghlijck gheslachte vande Plantagenets/ met Sire Fransoys Draeck als Vice-Admirael/ en meer andere/ t'samen ontrent hondert Schepen sterck: de kleynste Schepen heeft-men geleyt inde enghde tusschen Doveren ende Cales/ onder Mi Lord Herry Seymer/ Sone des Hertoghs van Sommerset/ ontrent veertigh ofte vijftigh Schepen.

Enghelandt rust ontrent hondert vijftich Schepe/ alleen haer subjecten.

Charles Haward Admirael van Enghelandt/ ende Draeck Vice-Admirael.

Te Lande al Enghelandt door/ heeftmen het volck in Wapenen ghebrocht/ gheoeffent ende onder de ghetrouste Capiteynen verdeylt/ ende soo men seyde dat de Spaengiaert de Riviere Thamise invallen soude/ als hy met Parma soude vervoecht wesen/ soo heeftmen by 's Gravesende eenen Legher gheslaghen ende vergadert/ Forten op beyde zijden der Riviere doen maecken/ door Frederick Jenivelli Ingenieur/ (van wien wy in 't twaelfde Boeck vermaendt hebben) met ghereetschappe van Schepen tot een Brugghe/ hoe wel spade ghenoech. Desen Legher quam de Koninginne selve besoecken/

Engelants defentie te Lande.

Legher by Gravesende.

1588.

als een ander Tamiris ofte Pallas in 't Legher haer draghende: ende dierghelijcke Leghers warender in ander plaetsen des Landts oock verordineert.

Englelsche Edelen Recusanten versekert.

Daer is in Enghelandt onder de Edelen een soorte volcks Recusanten ghenoemt, dat zijn weygerers in't stuck van Religie / ende sy zijn al Roomsch Catholijck die by Statute van Parlamenten ghehouden zijn (om den ghemeynen Man gheenen aftreck ofte quaet exempel inde uniformiteyt van Religie te ghe ven) haer te laten vinden (ten minsten op seker tijden) inde Kercke ende Kercken-dienst (die sy seggen met gheenderhande Afgoderije besmet is) op verbeurte van twintich ponden steerlinck elcke Maendt te betalen van haer gereede penninge aende Reken-kamer vande Koninginne / daer mede sy ontstaen ende vry zijn in haer professie / nochtans sonder exercitie van Misse ofte Roomsche ceremonien.

Dese Recusanten / die te vreesen waren dat sy ten versoecke vanden Paus yet mochten in tijde van invasien aenrechten onder haren aenhanck / heeft de Koninginne doen versekeren / ende alle die doen logeeren tot Ely ende Wisbich / stercke ende morasachtighe plaetsen / ofte hier ende daer by Bisschoppen ofte Edelen / daer sy van quaet doen mochten verhindert ende wel ghetracteert worden.

Der Gheunieerde Provintien tegenweere / beletten alle de Zeehavenen in Vlaenderen.

DE geunieerde Landen van Hollandt / Zeelant / eñ andere Landen / hebben oock tegenweer bereydt / de advijsen uyt Spaengien genoech gheloove gevende / maer mits dat de Schepen soo groot waren / soo verlieten sy haer eensdeels op de ondiepten van haer Zeekanten / meer vreesende het gereetschappe van Parma ende sijn kleyne platte Schepen / soo dat sy (niet tegenstaende alle haer Oorloghe) wel neghentich Schepen ghereet hielden / zijnde meest kleyne / nae de ghelegentheydt van hare Revieren / Havenen ende Zeekusten / daer mede besettende alle de Havenen van Vlaenderen / vande Schelde / ofte van Lillo af tot Grevelingen by Cales toe / ende voorts de Zee-steden met goedt Garnisoen versiende.

Cornelis Lonck met Schepen gesonden tegen de Spaensche Vlote.

Oock teghen de komste vande Spaensche Armade / hebben sy uyt-ghesonden den Capiteyn Cornelis Lonck van Rosendal / met vijf-en-twintich ofte dertich Schepen / hem te voeghen byden Vice-Admirael mi Lord Henrick Seymer van Enghelandt / ende te legghen tusschen Cales ende Doveren. Maer alsoo dese Schepen door tempeeste ende Noordelicke winden / ghedwonghen werden die Vlaemsche kusten te verlaten / ende in Zeelandt wederom in te loopen / soo zijn niet te min de selve Schepen (het tempeest wat overghewaeyt zijnde) wederom uyt-ghelooopen / daer den Admirael Justinus van Nassouwen selfs in persoone / met Joos de Moor Vice-Admirael van Zeelandt op heeft ghewacht / sterck wesende ontrent vijfen-dertich Schepen groot ende kleyn / van tachtich tot twee hondert vijftich Vaten / uyt-nemende wel ghemant van kloeck Zee-volck / ende daer en boven wel twaelf hondert oude Musketiers Krijghs-volck / ghekooren uyt alle Regimenten / ende tot Schip-strijden gheoeffent / wel gheresolveert tot vechten / alle om te beletten dat Parma met sijn Vlote nerghens uyt gheen Havenen soude komen / daer wel 't meeste aen gelegen was.

Justinus van Nassau Admirael va Zeelant. Joos de Moor vice-Admirael.

De Armade van Spaengien gaet t'seyl / den 29. Mey.

Hier-en-tusschen is uyt de Haven van Lisbona t'seyle ghegaen onder den Hertogh de Medina / den 29. Mey / 1588. de boven-verhaelde gheweldighe Armade / ende seylde nae de Havene de Groyne ofte Corongne ghenaemt / in Galissien / daer sy noch volck ende munitie in nam / zijnde de naeste Haven van Engelandt. Inde vaert van dese Havene kreegh sy een tempeest / soo dat sy verstroyt werdt. Den Hertogh daer in komende met ontrent 80. Schepen / de reste allenskens volghende / behalven acht die masteloos werden. Vande vier Galleyen van Portugael / salveerde haer de een met groot gheluck inde Haven, de andere drie werden op de Custen van Bayona in Vranckrijck / door een Engelsche Slave David Gum / met eenighe Fransche ende Turcksche Slaven vermeestert / eerst d'eene / ende met die daer na de ander / waer op dat Don Diego de Mendrana doodt bleef: De Slaven salveerden haer in Vranckrijck. Met dese Galleyen pretendeerden sy de Zeelanders vande kusten van Vlaenderen te weeren / om Parmas volck ende schepen te mogen uyt brengen.

Tempeest over d'Armade.

Eenighe Slave overweldige drie Galeyen.

1588.

Als nu de Armade inde Groyne ververscht ende toe-gherust was / ende dagelicks door des Koninghs Brieven te vertrecken belast ende ghevordert werdt / ginck hy t'seyle den 21. van Julio tot dat sy quamen aenden poinct van 't Canael van Enghelandt: Van daer af sonden sy tijdinghe met kleyne Scheepkens aen Parma / om hem te adverteren reede te maecken met sijn Volck op Engelandt te schepen / ende maeckten kleynder seylen. Sy werden daer ontdeckt van een Engelsche Pinasse / desgelijcx oock van 't Landt / 't welck geschiede even op dien tijdt / als de Engelsche Armade rechts te vooren ingekomen was tot Plemmouth / vande Custe van Spaengien / om nieuwe victalie ende amonitie te halen / meynende dat door den voorsz tempeest / de Spaensche Armade haren aenslagh soude schorssen: waer over oock den Heer Karel Haward Admirael van Enghelandt / Brieven ontfinck uyt het Hof vanden Koninghlicken Secretaris inhoudende dat de Koninginne tijdinge gekregen hadde dat de Spaensche Vlote niet soude komen / oft immers dat sy soude noch langhe beyden / ende daeromme soude de Admirael by laste vande Koninginne vier vande grootste Schepen ontwapenen / ende in haer Arsenal senden.

Armade sent Brieven aen Parma / worden ontdeckt.

Den Enghelschen Admirael aldus subijtelicken in Plemmouth tijdinghe bekomen hebbende / savonts te vier uren den 29. Julij / soo haeste hy hem met alle vlijdt / om alle sijn Schepen uyt de Haven te voeren / ende 't Volck te inbarqueren / niet sonder groote moeyte / midts dat sy veel onachtsaem dachten uyt sake voorsz asghedanckt te worden: soo dat den Admirael selve / dien nacht met ses Schepen buyten op de reede raeckte / ende korts meer andere / ende op den Noene den 30. Julij / saghen sy de Spaensche Armade met eenen Zuyt-westen wint / haren cours recht op Plimmouth aenkomen / soo 't scheen / maer als sy de Enghelschen buyten de Havene saghen / voeren sy recht door voorby.

Gheschiedenisse den 29. July.

Armade vaert voorby Plimmouth.

Hier dede dese Vlote een groote faute / na de opinie van velen hen daer op verstaende / principalick van Don Alonzo de Leyva / die seer rade dat sy met de Vlote Plemmouth souden aendoen / want hy seyde dat het apparent was dat sy aldaer groot profijt souden doen / dewijle de Engelsche noch ongereet waren / ende alsoo sy kleyne wetenschap vande Spaensche Vlote hadden / souden sy henlieden aldaer op 't onversienste overvallen / dat de Havene seer ghereet ende goedt was tot vorderinghe van haer dessein / sy souden daer een seeckerder proeve van haer voornemen moghen maecken / versoeckende der Enghelscher Schepen vermoghen / het Volck macht ende ghesintheyt / oock mede den allarm maeckende / souden sy alle het ghewelt des Landts meest daer ghetrocken hebben / ende Parma beter middelen van uytkomen gheven. Maer volghende haer instructie / soo was haer dat byden Koningh ende sijnen Rade verboden / expresselick belast zijnde sonder yet anders by den wegh voor te nemen / haer te voeghen by Parma / sijn Volck ende Schepen te versamen / ende haren aenslagh met malkanderen te volbrenghen op Marigaite / het welcke sy doenlick achteden / ende meynden dat souden sulcken vreese ende ontsagh onder de Enghelsche ende Nederlantsche Oorlochschepen maken / dat sy souden wijcken elck op sijn defensive / om haer Landen ende Havenen voor inval te beschermen: Ende dan als Parmas kleyne Schepen met sijn Krijghs-volck ende ghereetschappe onder de vleughelen ende protectie van dese groote Armade ghebrocht soude wesen / soo souden sy eenen inval in Enghelandt doen. Men seydt dat de principaelste onder haer / ende die haer best op de Zeevaert verstonden / waer onder was den Vice-Admirael Jan Martines de Ricaldo / eñ Diego Flores de Valdez / met weynighe meer / genoech vertoont hadden datter groote swaricheden in sulcken stuck gheleghen ware / ende principalick in sulcke besneden instructie / Allegerende dat in sulcke aenslagen moesten tsamen ghelucken ende passen dickmael veel dinghen / als wint/

De Spaensche Armade seylt voorby Plemmouth den 30. July.

Last vande Spaensche Armade om haer by Parma te voegen.

Swaricheden int volbrenghen der Spaensches instructie.

1588.

weder / ghetijden / om uyt de Havenen van Vlaenderen te komen / ende in Enghelandt aen te komen / oock donckere ofte lichte Maenschijn nae ghelegentheydt / mede dat plaetsen / Reeden ende diepten / alle den wint ende ander perijckelen onderworpen waren / ende dat het daerom seer avontuerlick was. Maer haer bevel was / dat sy haer instructien souden volghen / ende over sulcks haer omtrent Cales ancker en / alwaer den Prince van Parma haer soude by-komen met de platte Schepen ende alderhande Amonitie / ende die souden onder de defentie ofte vleughelen van de groote Armade / ofte terwijle de groote schepen souden vechten / voorby seylen / ende inde Duynen erghens het volck Landen. Maer nae het seggen van de ghevanghenen / hadden sy 't meest inde Revière de Tamuse ghemunt / alwaer sy mochten op d'een ofte d'ander zyde haer volck Landen / ende hooger de Revière op varen / ende soo Londen (de Hooftstadt van Engelandt) bespringen / de kleyne Schepen lancx de Revière volghende: Welcke vermaerde stadt Londen / niet sterck / maer rijck / machtich / ende vol Volcks is / des Kryghs onghewoon / diese lichtelick achteden te dwinghen door vreese / soo sy maer den eersten aenstoot wederstaen konden. Sy hadden oock groote hoope dat de Koninginne qualick geobedieert soude wesen / ende datter een Factie van Malcontenten souden opstaen / te weten / Roomsche Catholijcke / ende wel-gonders vande Schotsche Koninginne / die doen voorwaer voor Engelandt wel te passe doodt was.

Voornemen vande Spaensche Armade.

Op desen last ende instructie zijn sy voorts ghevaren / dickmael den Prince van Parma van haer komste ende meyninghe adviserende. Also voeren sy den 30. July voorby Plemmouth. De Engelsche quamen terstondt nae haer toe / ende wonnen haer den wint af / (dat is) sy quamen tusschen de Armade ende den wint / soo dat sy de Armade met des wints behulp konden bespringhen / ende de Armade haer niet / ende schoten seer dapper / d'een Vlote teghen d'ander.

Gheschiedenisse den 31. July.

Sanderdaeghs den 31. Julij / soo ghenaeckten de Enghelsche de Spaensche Vlote / soo dat sy malkanderen met Musketten konden beschieten: Den Engelschen Admirael schoot seer dapper tegē den Vice-Admirael der Spaengiaerden. Als de Spaengiaerden merckten dat haer de Engelschen soo geweldich besprongen met het Geschut / soo hielden sy haer seer vast aen malkanderen ghesloten / d'een neffens ende achter d'ander / al in slagh-ordere / in forme van een halve Mane / ghebruyckende kleyn seyl / om d'een d'ander niet te verhaesten. Ende alsoo haren cours ofte wegh houdende / werdt daer een van haer groote Galeassen seer met het Gheschut van eenighe Schepen beschadicht / ende haer slagh-ordere alsoo bevochten ende in een ghedronghen / dat het principaelste Gallioen van Civilien (daer Don Piedro de Valdez op was / met Don Vasco de Silva / ende Don Alonso de Sayas met meer andere Edelen / sijnen mast brack teghen een ander Schip / soo dat het niet volghen en konde / ende de Armade om hem te helpen en wilde niet vertoeven / maer voorts varende lieten sy het achter. Den Admirael van Engelandt Valdez Schip siende / ende oordeelende dat het Volck daer uyt ghenomen was / voer dat voorby / om dien nacht 't ghesichte vande Spaensche niet te verliesen / met soo veel Schepen als hem volghen konden: want Sire Fransoys Draeck die nochtans dien nacht den Lanteerne te voeren belast was / was ghevaren na vijf groote Hulcken toe / vande Armade verscheyden / die hy vont Oostersche Koop-vaerders te wesen / ende lietse varen: Hier door volchde den Enghelschen Admirael terwijle den Lanteerne der Spaengiaerden den gantschen nacht / meynende dat het de Enghelsche was / ende vont hem smorghens onder sijn vyanden / maer alsoo hy dat ghewaer wert / maeckte hy hem uyt soo grooten perijckel.

Piedro de Valdez Schip masteloos / wordt by de Armade verlaten / den 31. July.

Sanderdaeghs den eersten Augusti / ontmoete Draeck het Schip van Valdez / ende sondt aen boort / daer sy den Valdes met noch vier hondert ende vijftich Mannen in vonden / ende dede dat op-eysschen. Valdez wilde om synder eeren wille eenige conditien voorwenden / die hy met sijn volck aen Draeck was sendende: Maer Draeck antwoorde hem / dat hy gheenen tijdt te verliesen hadde met handelinghe / maer soo hy hem wilde overgeven / soo soude hy hem genadich vinden. Daer-en-tegen soo hy hem wilde door vechten / soo soude hy hem een Kryghs-man bevoeren: Ende daer op is het rapport ghedaen. Als Valdez met de syne saghen dat sy in Draecks eyghen handen ghevallen waren / beweecht zijnde door sijn groote Fame / soo gaven sy haer over / ende vonden ghenade. Valdez met de Edelen ende veertich ofte vijftich van sijn Volck / quamen over in Draecks Schip / ende de andere werden tot Plemmouth ghevoert / daer sy anderhalf Jaer bewaert werden / tot dat sy gerantsoent ofte verwisselt werden.

Eersten Augustus.

Piedro de Valdez genomen van Draeck / den eersten Augusti.

Als Valdez by Draeck quam / kuste hy syne handen / ende seyde dat sy alle hadden gheresolveert te sterven / ten ware het hen gheluck gheweest ware in handen van sijnen persoon te vallen / dien sy soo goedich ende beleeft bekenden / ende den Naem hadde / dat hy de alder-goedighste over sijnen verwonnen Vyandt ware / soo dat hy twijffelde ofte sijne vyanden meer oorsaecke hadden hem te beminnen / door sijn gheluckighe vroome feyten / ofte hem te vreesen om sijn voorspoedighe wyse Exploicten / die alreede ghekommen waren totten hoochsten graet. Draeck omhelsde hem / bewijsende groote beleeftheydt / ende dede hem eten aen sijn Tafel / ende slapen in sijn Cabinet ofte slaep-kamer: Daer Valdez hem verhaelde haer sterckte / ende hoe de vier Galeyen van haer verstroyt waren / ende hoe sy ghedocht hadden binnen de Haven van Plemmouth te komen / sonder wederstant van Schepen te vinden / die haer groot ghewelt soude dorren wederstaen hebben / ende meynden de Zee alleen te ghebieden. Sy verwonderden hen oock over de stoutheyt van de Enghelsche / die met soo kleyne Schepen int aensien van haer groote soo nae dorfden komen als een Musket schoot / ende haer den wint af nemen / met dierghelijcke redenen meer. Daer nae werdt Valdez metten synen in Engelandt aen Landt ghesonden / zijnde een Persoon van aensiene onder de syne / eñ van grooten bedrijve / Maechschap ende van den Name van Valdez / die Anno 1574. Leyden in Hollandt belegert hadde. In dit Schip was een deel van des Koninghs schat / ontrent vijfenvyftich duysent Ducaten in gelde / 't welck ghebuet werdt.

Valdez lof van Draeck.

Koninghs schat een deel gebuet.

Den selven dagh quam het vyer in des Vice-Admiraels van Oquendo Admirael schip / dat veel Buskruyt ende Amonitie in hadde: Dat Schip brande boven af met alle het volck / daer weynighe van ghesalveert werden / het welcke oock ghenomen ende in Enghelandt ghevoert werdt / met veel half verbrande ellendighe Menschen / nochtans was het Buscruyt onder al ghesalveert / met groot verwonderen.

Vyer komt in des Spaensche Vice-Admiraels Schip.

Hierentusschen hadde den Enghelschen Admirael met sijn Schip ghenaemt de Arcke / dien nacht soo nae de Spaensche ghevolght / dat hy inden morghenstondt hem alleene bykans onder sijn vyanden bevondt / dat het wel vier uren nae de Noene was eer alle sijn Schepen by hem quamen: Men seydt dat op dien tijdt / Don Hugo de Moncado / Generael vande vier Galiassen / versochte met groote instantie aenden Hertogh van Medina te moghen den Admirael abórderen / 't welck den Hertogh geensins wilde toe laten / om sijn ghelimiteerde commissie ende voornemen niet te buyten te gaen.

Perijckel van den Engelschen Admirael.

Dijnsdach den tweeden Augusti / zijnde de Armade tegen over Poortlandt / keerde den wint int Noorden / soo dat de Spaensche den wint ten voordeele hadden / ende teghen de Enghelsche was / maer de Enghelsche kreghen dien weder van hen / midts haer Schepen kleynder ende beter ter seyle waren. Hier door schenen de Spaensche nu tot vechten beter gheneycht te wesen dan te vooren: Ende deses daeghs ghevecht was den alderswaersten ende bloedichsten / in welck ghevecht den Enghelschen Admirael int midden van sijn vyanden vechtende / riep een Capiteyn Georgus Fenner aen / segghende: O George wat doet ghy nu / sult ghy my nu verlaten / ofte mijn opinie van u vroomheyt bedrieghen? Waer door hy

Ghevecht van de Armaden voor Poortlandt / den tweeden Augusti.

vyerich

1588. yverich verweckt zijnde den Vyandt alsoo acabiel/ dat hy boven alle andere gepresen werdt.

Maer alsoo de Enghelsche van 's morgens af seer dapper teghen hem met alderhande Gheschut/ groot ende kleyn streden / ende niet op en hielden / soo hebbense haer weder vast by den anderen in slagh-ordene ghesloten / soo datmen doen merckte dat sy niet en sochten dan haer te weeren / ende te varen ter plaetsen die haer bestemt was / dat was omtrent Duynkercken hen met Parma te voeghen / om met sijn kleyn Schepen onder dese groote te schuylen / ende alsoo alle haer aenslaghen met sekerheydt te volbrenghen. In dit ghevecht bleef een groot Venetiaens Schip/ende eenige kleyne.

Groot Venetiaens Schip ghebleven met eenige kleyne.

Hier-en-tusschen soo versterckte de Enghelsche Armade haer dagheliicks upt alle de Havenen / soo van Schepen als van Volck : Dese sochten stoffe om eere te behalen / ende haer Vaderlandt dienst te doen / waer onder vele Edelen van Name waren/ als den Grave van Comberlandt/ van Oxforde / van Northumberlandt / oock veel Ridderen / als Sire Thomas/ ende Robert Cicil/ Willem Hatton/ Walter Raeleygh / oock Horatie Palavicino / Henry Brooke / Robert Cary / Carolus Blunt / Ambrose Willoughbye/ Henry Noel/ Thomas Gerard/ Henrick Dudley/ Eduard Darcy/ Athur George/ Thomas Woode / Willem Harvy / met meer andere Edelen vande principaelste/ soo datse omtrent hondert Schepen sterck werden / ende daer nae by Doveren komende / wel hondert ofte hondert ende twintich/ maer sy waren meest te kleyn om de Spaensche te abordeeren/ behalven twee-en-twintich ofte 23. vander Koninginne grootste Schepen / die bykans alleene het ontsagh maeckten : van Schips-volck ende Krijghs-volck werden sy geschat elf duysent Mannen sterck te wesen.

Enghelsche Armade ghesterckt van veel Heeren ende Volck.

Den 3. Augusti / als de Zee stille was ende sonder windt / soo was het ghevecht alleenlick tusschen de Galeassen ende de Enghelschen/ midts dat sy Riemen hebbende ende roeyende / voordeel teghen de Enghelsche hadden / maer sy vorderden daer weynigh mede : want de Enghelsche waren oock besigh om klooten met ketenen te maecken / dienende om de coordagie ofte takelinghe / ende oock haer Riemen in stucken te schieten / met diversche andere provisien / oock sonden sy aen Landt om meer Buscrupt/ 't welck sy alreede groot ghebreck hadden / midts dat sy int eerste te hittich ende veel te vergheefs verschoten hadden : het welcke sy tsints altijdts beklaechden/ ende insonderheydt dat hen niet ghenoech van Lande ghesonden en worde.

Den 3. Augusti ghe schermutselt.

Engelsche Armade hebben buscruyt ghebreck.

Dien dagh wierdt oock raedt ghehouden ende geresolveert / de Enghelsche Vlote in vier squadroenen te deylen / een deel onder 't beleydt van Mi Lord Admirael selve / het tweede deel onder Draeck / 't derde onder den Capiteyn Hawkins / 't vierde onder den Capiteyn Forbisscher. De Spaensche hielen een vaste ordre int seylen / drie / vier ofte meer dicke/ ende dicht achter malkanderen / de grootste ende sterckste Schepen waren de buytenste / met bequame ordonnantie.

Raetslagh der Engelsche.

Den vierden Augusti / zijnde dese Armade nu ghekomen voor het Eylandt van Wyght ofte Vectis/ gaf den Enghelschen Admirael de Spaensche eenen vreeselicken aenval met sijn beste Schepen / als de Leeuw / daer Thomas Haward op was / de Elizabeth / Jonas / daer Robert Sowthmel Ridder des Admiraels Schoon-sone op was / en daer Edmond Baron van Scheffelde ghebiedt op hadde. De Beyde Victorie / onder Johan Hawkins / met het Galioen Leycester / daer den voorsz George Fenner bevel op hadde / toesettende nae den Spaenschen Admirael / midden in haer Vlote / die oock verselschapt was met sijn gheweldichste Schepen / daer een vreeselick ghevecht van schieten om gingh / want sy stelden zyde teghen zyde / los schietende / zijnde maer drie oft vier hondert voeten d'een vanden anderen : Ten lesten begaven de Spaensche haer wegh voor windt/ haer voeghende weder sterck in een. Terwijle dit gheschiede / hadde oock den Capiteyn Marten Forbisscher / Capiteyn op de Triumphe / met weynighe verselschapt zijnde in een sorgelick ghevecht onder haer / hem seer wel gheguyten / dien den Admirael te hulpe voer/ ende bevont dat hy hem seer Manlick ende vroomelick ghedraghen hadde/ ende voorsichtelick hem onder haer ontrocken hadde/ sonder merckelicke schade t'ontfangen.

Ghevecht voor 't Eylandt Wight op den 4. Augusti.

1588.

Waeromme 's anderdaeghs den vijfden Augusti den Admirael hem Ridder sloech/ met meer andere/ als Mi Lord Thomas Haward / sone vanden Hertogh van Northfolck synen Neve / oock sijn Susters Sone / Mi Lord Scheeffilde / Capiteyn Johan Hawkins/ende andere.

Den vijfden Augusti eenige Ridders gheslaghen ter Zee.

Ten selven daghe omfinck den Engelschen Admirael een tijdinghe van Hable de Grace , (een Stedeken in Vranckrijck) by sijn uytgesonden Bespieders Scheepkens / dat het in Vranckrijck al stille was/ ende geen apparentie van hulpe aenden Spaengiaerden / 't welcke men vreesde / ende datmen daer seyde dat de Spaensche de Enghelsche alreede overwonnen hadden.

Tijdinghe upt Vranckrijck aenden Engelschen Admirael.

Ten sesten Augusti / wesende Saterdaeghs des avondts / als sy nu tot omtrent Doveren ghekomen waren / wierpen de Spaenschen subijtelicken haer Anckers upt / recht voor Calis / houdende de ooghe nae Duynkercken toe : Daer scheen het dat sy gheresolveert waren te verwachten / ende haer te voughen met de macht van Parma/ zijnde 's anderdaeghs den sevenden Augusti volle Mane / ende tot Calis hooch water ten twaelf uren / ende tot Duynkercken ten een uren. De Enghelsche quamen oock ten Ancker/ recht voor ende by haer / een scheuts lenghde vanden anderen/ daer by haer quam Mi Lord Henry Seymer / met sijn Vlote van twintich Schepen / die aen 't Voorlandt ofte Mont vande Tamyse ghelegen hadden.

Den 6. Augusti ancker den sy voor Calis.

Enghelsche Armade anckeren by de Spaensche.

Als nu dese Armade daer was ligghende/ soo sondt den Hertoge van Medyna alle advysen aenden Prince van Parma / ende veel Edelen voeren aen Landt om haer te verversschen/ alwaer oock den Prince van Ascolp (die gheacht is een Sone des Koninghs te wesen / een fraey jonck Heere) tot synen ghelucke aen Landt / midts dat hy niet weder t'Schepe en konde komen/ wiens Schip naemaels met alle het Volck in Yrlandt verdronck.

Eenighe Spaensche Heeren gaen te Lande.

Den Prince van Parma ghehoort hebbende vande aenkomste der Armade op de Kusten van Enghelandt / maeckte alle haest om in desen aenslagh selve in Persoone hem te employeren / ende hadde den ouden Grave van Mansvelt het Gouvernement Generael der Landen over-ghegheven. Selve dede hy syn Bedevaert tot onse Lieve Vrouwe van Halle in Henegouwe : ende soo trock hy nae Brugge/ alwaer hy den sevenden Augusti arriveerde. 's Ander-daeghs rijdende nae Duynkercken / daer sijn Schip voor synen Persoone in te varen reede lagh/ hoorde hy het schieten tusschen de twee Armaden/ ende t'savondts als hy tot Dixmuyden in quam / het succes van dien.

Parmas voornemen en doen/ den 7. 8. ende 9. Augusti.

Parmas Bedevaert tot Halle.

Dijnsdaechs 's noenens den neghenden Augusti/ arriveerde hy tot Duynkercken selve / als de Armade al voorby was ghepasseert / sonder dat eenighe van sijn Schepen hadden dorven uytseylen / ofte deselvighe eenigherhande hulpe ofte bystant te toonen/ upt ontsagh vande dijsendertigh Schepen van Hollandt ende Zeelandt / de welcke onder den Admirael Justinus van Nassouwen / daer omtrent op de Wachte laghen / versien zijnde met kloeck Schipsvolck / ende boven ordinaris Krijghs-volck / twaelf hondert Musketiers / die alleenlick waer namen datter niemandt upt de Haven uytvaren soude/ noch dat de Assabren/ Patasschen/ ofte kleyne Schepen der Armade (daer het al aenhingh) hen met en soude komen assisteren. Voor de groote Schepen hadden sy niet te vreesen / om de ondiepten des waters : Maer Parmas volck was noch niet gheschheept ofte reede / alleenlick de over-ghelooppen Enghelschen onder Sire Willem Standley / wel seven hondert sterck zijnde / waren ghescheept / die meynden int eerste abordeeren van Enghelandt den voortocht te hebben : Het ander Volck toonden teghenheydt ende onwillicheydt / bindende haer weynigh

Parma komt tot Duynkercken als de Armade ghepasseert is.

Den Admirael Justinus houdt Parmas Schepen inne.

Onwillicheydt onder Parmas Volck.

1588.

Schips-volck uytter-maten onwillich / oock alle provisie van Bier / Broot / ende Victalie noch onghereet ende noch niet gheschepet / het Boots-volck vreesden de Hollandtsche ende Zeelandtsche Schepen / die sy saghen haer braveren ende dreygen / 't welck 't selve Boots-volck by nacht ende daghe oock hadde doen verloopen / beducht zijnde datse vant Krijghs-volck met ghewelt souden ghedwongen worden te moeten uytloopen / ende te doen 't welck sy niet doenlick en saghen. Daer waren doen ghebreck de Spaensche Galeyen die achter waren bleven / ende dat om de Zeeusche Schepen vande Vlaemsche Custen te dryven / soo het doenlijck gheweest ware.

De Spaensche Schepen aldus neffens Cales op haer Anckers ligghende / om met Parma te beraedtslaghen wat sy (volghende 's Koninghs bevel ende gheleghentheden) souden aenrechten / soo was alreede (soo namaels verstaen wert) onder haer bestemt / den 12. Augusti met doncker Mane / zijnde Vrijdach / haer voornemen van alle zyden te volbrengen. Waer over soo heeft den Admirael van Enghelandt / met sijne Oversten ende Raedt besloten / nae inventie ende expres bevel van hare Majesteyt de Armade van haer Anckers ende plaetse te drijven ofte verbranden / ende soo ordonneerden sy met haest / acht van haer alderslechtste Schepen die sy by haer vonden / daer sy 't beste goedt uyt namen / ende brochten daer alderhande wilt vyer ende brandinghe materie inne / laeyden het Gheschut vol Poeders / Yser ende Steenen / ende sonden die Sondaeghs den 7. Augusti / twee uren nae midder-nacht / voor wint ende getyde (nae dat het Volck die daer inne waren / die selve alreede brandende verlaten hadde) recht op de Spaensche Schepen aen : Welck vyer by nachte haer sulcken schrick / beroerten ende alarm brochte (vreesende dat sulcke helsche Schepen vol Buscruyt ende Steenen mochten wesen / als den Ingenieur Frederick Jembelli drie Jaer te vooren t'Antwerpen ghebruyckt hadde aen Parmas Brugghe over de Schelde) dat sy / roepende den brandt van Antwerpen / den brandt van Antwerpen / terstondt haer Anckers ende Cabels afghehouwen hebben / ende onder seyle ghekomen zijnde / haer nae de ruyme Zee seer confuselicken begaven.

Stratagema, waer mede de Enghelsche de Spaensche voor Cales van haer Anckers dreven / den 7. Augusti.

Brandtschepen onder de Spaensche Armade gesonden.

In sulcken verschricken heeft hem den Capiteyn van de groote Galiasse / aen eenen Cabel van een ander Schip onklaer ofte bekommert ghevoelt / soo dat het Roer daer door uytghelicht ende verlooren werdt : Ende alsoo het sonder Roer niet en konde geregeert wesen / werdt het door de kracht der Zee ghedreven op sant ofte stranghe / recht voor Cales / alwaer het vervolght werdt van veel Enghelsche Pinassen ofte kleyne Scheepkens / diese bespronghen met haer Gheschut / maer en dorstense niet abordeeren : Maer den Admirael van Enghelandt dat siende / sondt daer sijnen langhen Boot / met hondert van syn beste volck / onder den Lieutenant Preston / diese doen t'samen abordeerden / daer hem den Generael ende Overste vande vier Galeassen / Don Hugo de Moncado ter weere stelde / op hoope van hulpe vanden Lande : Maer na een goede wyle vechtens / wert hy int hooft ghetreft ende doot geschoten / ende met hem veel meer ander Spaengiaerden verslaghen / sommighe sprongen in Zee om haer te salveren dier vele verdroncken. Daer salveerde hem een Veedor ofte Oversiender Generael / Don Anthonio Manriques / met weynigh andere / die de eerste seecker tydinghe daer van in Spaengien droegen. Dese groote machtighe Galeasse van 300. Roeyers / ende boven de vier hondert Mannen Krijghs-volck op waren / werdt daer wel drie uren lanck gheplondert / daer oock ontrent vyftich duysent Ducaten van 's Koninghs gheldt op waren. Ten lesten de Slaven haer lossende ende salverende / wilden de Enghelschen daer het vyer in steken / maer den Gouverneur van Cales Gordan / en wilde dat niet toe laten / als streckende tot prejuditie / schade ende achterdeel van syn Stadt ende Havene / ende dreef de Enghelsche met syn Gheschut daer van.

De Galiasse van Don Hugo de Moncado / is voor Cales ghebleven / den 8. Augusti.

Don Hugo de Moncado doodt ghebleven met veel van syn Volck.

Den selven morghenstondt den achtsten Augusti / alsoo de Spaensche Armade nae de disordere / haer weder hadden in ordonnantie begheven / soo werdt sy weder vanden Enghelschen met alle vyericheydt bespronghen / recht voor Grevelinghen / daer sy het voordeel weder vanden wint van haer namen / ende lieten haer liever van haer voordeel ende ghekosen plaetse voor Cales / ende vanden voorwindt voor Duynkercken jagen ende dryven dan sy haer wilden openen ofte haer ordere veranderen / staende gheheel op haer defensie ende tegenweer.

1588.

Den 8. Augusti ghevecht voor Grevelingen.

De Enghelsche / hoe-wel sy seer schoone Schepen hadden / soo en warender haerder boven 22. oft 23. niet diemen teghen de Spaensche (die wel tneghentich waren) verghelijcken mochte / om die te abordeeren. Maer die Schepen vande Engelsche hebbende het voordeel van beter ter handt ende ter seyl te wesen / quamen t'elcke reyse haer opt lijf / dickmael soo nae / dat sy met een Pijcke malkanderen raecken mochten / met alle haer gheladen Gheschut / d'een zyde voor / d'ander nae op haer afschietende / ende soo oock haer kleyn handt-gheschut ende Musketten / ende continueerden dat soo langhe den gheheelen dagh / als haer Poeder ende Klooten strecken konden : Maer als haer dat begonst te ontbreken / soo en vonden sy niet gheraden den Spaengiaert te aborderen / om 't groot voordeel dat de Spaensche hadden by de grootte van hare Schepen / ende dat sy haer soo dicht ende ordentlijck by den anderen hielden / als gheseyt is / haer te vreden houdende dat sy de Spaensche van Calis ende Duynkercken dreven / ende henlieden verhinderden van haer met Parma te vereenighen / ende insonderheyt dat sy de Spaensche bedwonghen voor wint haer Landts palen voorby te seylen.

Spaengiaerden gedreven van voor Grevelingen en Duynkercken.

Dien dagh werden de Spaensche seer beschadicht van Volcke ende Schepen / midts datter veel van haer Schepen doorboort werden : Sy schoten oock gheweldelick onder de Enghelsche / die oock schade leden / maer verlooren weynigh Volcx / oock niet een Schip ofte Man van name : Ende in als na het seeckerste ondersoeck / gheduerende den gheheelen tijdt vande passagie / en verlooren sy boven hondert Mannen niet / nochtans was selve den Zee-Ridder Draecks Schip / boven de veertigh-mael ghetreft : Syn slaep-kamer was twee-mael doorschoten. Int leste des ghevechts is eens Edelmans Bedde (die vermoeyt zijnde daer op lagh) onder hem wegh gheschooten met eenen grooten Kloot. Daer nae als den Grave van Northumberlandt / metten Joncker Charles Blunt / die nu Baron van Montjoye, ende een ervaren kloeck Krijghsman is / ende Henrick Noel / een Man Edel van ghebooorte ende van daden / sittende waren om wat te eten / soo quam een scheut van een half Colubrine dweers door de Kamer ghevloghen / haer voeten raeckende / ende ter neder smijtende twee Mannen. Dierghelijcke accidenten ghebeurden meer in ander Schepen / die te langhe souden vallen te verhalen / soo vele ist / dat hier ghebleecken is / dat Godt wonderlicken de Enghelsche voorghestaen heeft. Want alsoo den Admirael van Enghelandt selve schreef aen hare Majesteyt / soo en wast de Enghelsche nae alle Menschelicke ghemeyne opinie ende aparentie van alle omstandicheden / niet gheraden den Spaengiaerden int ghesicht te komen / sonder wonderbaer werck Godts / waer door sy alle Gode gheerne de eere van haer Manheydt ende kloeckheydt gaven / die haer Vyanden in haer voornemen confondeerde ende radeloos maeckte.

De kleyn schade onder de Enghelsche.

Admirael van Enghelandt gheeft Godt de eere.

Ten selven daghe werden vande Spaensche Schepen soo veel doorschooten / datter snachts ende sanderdaeghs twee oft drie daer van sonchen : Onder andere werdt een groot Bisschayer Schip van Capiteyn Crosse bevochten ende in de grondt gheschoten / daer van eenighe vanden volcke haer salveerden / ende verhaelden / hoe dat de Overste vant Schip malkanderen doorstaken / uyt oorsaecke datter een van henlieden hebben wilde / datmen het Schip overgheven soude / daer over werde doorsteecken / diens Broeder sijn doot terstont wreeckte / den dootslager mede doorsteeckende / ende dat ter wijlen subijtelijck 't Schip onder 't Water versonck.

Eenighe Spaensche Schepen sincken.

Ghevecht op een Spaensch Schip.

Twee

1588.

Twee Galioenen ghenomen ende in Zeelandt gebrocht.

Twee Galioenen van Portegael / seven ende acht hondert vaten groot zijnde / werden oock dien nacht vande Armade verlaten / naemelijck 't Gallioen S. Philippo ende S. Mattheo / zijnde so gheschoten / dat sy seer leck ende vol waters gekomen waren. In het Schip van Sint Philip was Don Francisco de Toledo broeder vanden Grave van Orgas / Maestro del Campo / ofte Colonel van 32. Vaendelen Krijghsvolck / met andere Edelen / die sochten op Vlaenderen te stranden / haren Mast afgheschoten zijnde : maer alsoo sy 't selve met bequamelick te weghe brengen en konden / soo salveerden haer de principale Persoonen met Booten tot Oostende / ende 't Schip werdt vande Vlissingers genomen.

Don Diego Pimontel gevangen.

In het ander Schip Sint Mattheus / was den Maestro del Campo / Don Diego de Pimontel / oock Overste Colonel van 32. Vaendelen / ende Broeder vanden Marquis van Tannaris / met meer andere Edelen ende Capiteynen. Dit Schip was niet het grootste / maer wel een vande sterckste / want van alle de scheuten die op hem gheschoten waren / en waren gheen twintich door ghegaen : Sijn Schilden waren teghen een Musket bevrijt. Int gevecht voor Grevelinghen was het door-schoten ende leck gheworden / ende hy adviseerde 't selfde den Hertogh van Medina / die hem sondt eenen Boot / om hem mette principaelste te salveren / dat hy weygherde om sijnder eeren wille. Daer nae gheboodt hy hem by hem te blijven / dan snachts konde hy dat niet doen / door 't water datter snachts soo sterck inquam / hebbende gheduerichlick 50. Mannen aende Pompe / om 't Schip boven 't water te houden : Dies hy hem van sijnen Admirael verlaten vindende / sochte hy oock op Vlaenderen te stranden / ende sijn leven te salveren / hulpe soeckende vande Visschers. Maer alsoo hy ghesien werdt van eenighe vier ofte vijf Oorlochschepen / die op de Custen waren ligghende / quamen sy nae hem toe / hem opeysschende / 't welck hy weygherde / waer over sy alle op hem schoten / sijn Schip meer krenckende / ende wel 40. Mannen dooden / soo dat hy gedwongen werdt hem ghevanghen te gheven inde handen van Joncker Pieter vander Does / die voerde dit Schip in Zeelandt / als oock het andere / die daer nae (als het meeste goedt daer uyt ghelost was) door onachtsaemheydt te naer aenden grondt ghebracht / omme vielen ende beyde soncken. Ter memorien heeft den voorsz Joncker Pieter vander Does / een Man van grooten bedrijve / tot Leyden inde groote Kercke (alwaer hy mede Schout was) een Vane ofte Wimpel ghehanghen / die wonderbaer lanck is streckende van 't top des welffsels tot beneden toe / noch opgewonden zijnde / welcken Wimpel hy op dese Schepen vondt.

Pieter vander Does hanght een Spaensche Wimpel inde Kercke tot Leyden.

Schip ghestrant by Blanckenberch.

Een ander kleynder Schip strande uyt noot op die tijdt oock omtrent Blanckenberghe in Vlaenderen : Dan den Gouverneur van Oostende Sire Jhan Conway Riddere / met sijn Enghels Garnisoen / dat Schip siende / sondt drie Visbooten uyt wel ghemant / siende dat het Spaensch volck daer alreede uyt waren ghekomen / ende twee stucken Gheschuts daer uyt aen Landt gebracht hadden / om dat Schip in te brengen ofte plonderē / die de Spaensche het Geschut afdwonghen / ende plonderden het Schip / den plonder binnen Oostende brengende.

Aldus heeft Godt niet alleene Enghelandt / maer oock Zeelandt willen toonen harer Vyanden gheweldighe Schepen / op dat sy sien ende bekennen souden hoe swack sy waren teghen sulcken gheweldt / soo God haer niet mannelicken moet ende voorsichticheydt verleendt hadde / ende selve met veel middelen voor hem ghestreden. Immers in Hollandt en wistmen vande Vlote niet te spreecken / voor datse 't gheheele Landt al was voorby ghepasseert / ende dat eenighe Visschers van Huysduynen die hadden sien voorby seylen / ende over-sulcks daer gheen vreese en konden maecken / of de vreese des perijckels was al ghepasseert.

De Spaensche Armade resolveerde de vlucht te nemen den 8. Augusti.

Den selven Maendagh den achtsten Augusti / als de Spaensche Armade alsoo besprongen was / soo resolveerden sy / midts dat sy haer Instructien ghenoech voldaen hadden / dat het best ware te vertrecken : Also voeren sy dicht by malkanderen met kleyn seylen al voorby Duynkercken / met een Zuydtwesten windt vanden Engelschen vervolcht. Ende 's ander-daeghs verre vooren zijnde / setten sy meer seylen op : Ende alsoo / toonende gheen ghelaet om vechten / maer om vluchten / soo heeft den Admirael Lord Henry Seymer met de kleyne Schepen weder te rugghe ghesonden / om met de Nederlandtsche Schepen te beletten / het gheweldt dat Parma soude moghen proeven om uyt te komen / ende hy mette grootste Schepen vervolchde de Spaensche / totten elfsten ende twaelfsten Augusti hart nae / sonder die nochtans te bespringhen / midts dat hy ghebreck van Buskruyt ende Klooten hadde / meynende datse noch mochten in Schotlandt inloopen. Maer den 12. Augusti / also den wint grooter gheworden was / ende de Spaensche alle haer seylen op setten ter vlucht / ende nu haren cours noordwaerts nae Noorweghen namen / latende Schotlandt op de slincke handt / ghenoech toonende dat sy alleenlick sochten te ontkomen / ende haer te willen begheven tot een sorghelicke Navigatie Noordwaerts / soo beschoten ende beschadicht als sy waren / zijnde alreede inde hoochde van 56. graden ende 17. minuten / so en hebben de Enghelsche haer selven des perijckels dat sy aen namen / niet willen deelachtich maken / ende selve oock gebreck hebbende van alderhande nootdruft / meest van poeder ende klooten / zijn te rugghe ghekeert nae Enghelandt / latende alleenlick eenighe kleyne Schepen haer volghen / om haren cours gade te slaen ende te adviseren. Alsoo zijn de Enghelsche tot Harwits met groot perijckel aenghekomen den 14. Augusti / zijnde eenen grooten storm ende tempeest twee ofte drie daghen wel duerende / die groote schade onder de Spaensche Schepen (midts datter veel ghequetst waren) moeste doen. De Engelsche sochten terstont haer te provideren van Victalie / Buscruyt / ende ander behoeften / om ghereet te wesen nae de tijdinghe die sy van hen mochten hooren. Maer als sy gheadviseert werden vanden cours die sy namen / soo resolveerden sy dattet gheraden was / hen inde wilde Noordtsche Zee niet te soecken / maer die met haer laten bewerden.

1588.

Goede wijse oft Christelijck oordeel des Enghelschen Admiraels over de Spaensche Armade.

De Engelsche verlaten de Spaensche Armade den 12. Augusti 1588.

Grooten storm.

In dese Noort-zee soo namen de Spaensche eenen Zeelantsche Visschers boot met 12. Mannen / zijnde van Zierickzee : de 12. Mannen werden gebracht opt Admiraels Schip / by den Hertogh van Medina / om daer te dienen / ende den Vischboot lieten sy drijven : dese Visschers voeren mede nae Spaengien / ende zijn daer nae t'Huys ghekomen / ende rapporteerden : dat terwijle d'Engelsche Vlote dese Armade noch volchde / dat sy inden Admirael sagen een wit Vaendel ofte Flagge reede maken / om achter uyt te steken / om haer over te geven / ofte ten minsten met haer te Parlementeren / vreesende de Noordtsche passagie / maer eenighe Gheestelicke Persoonen die by den Hertogh waren (wien meer dan andere te vreesen stondt) beletten 't selfde / als een schande soo lichtelicken over te geven / voor dat sy noch eens vande Enghelschen met alle macht besprongen waren / maer soo d'Enghelsche niet meer aen quamen ende hun verlieten / bleef die resolutie te niete.

Spaensche nemen een Zeelandts Visboot.

Spaensche Admirael geresolveert hem over te gheven.

Desperaetheydt inde Spaensche Armade.

Dese Visschers vertelden mede / dat int Hertoghs Schip een plaetse was beschanst voor 't Canons scheut / daer binnen den Hertogh hem begaf / met ontrent thien Persoonen int vechten / mede datter wel 1200. Mannen in dat Schip waren / ende wel 300. soo doot als ghequetste / ende dat sy in Biscapen uyt dat Schip hadden sien lossen / 18. Koffers met ghelde / ende soo men seyde / al dobbel Spaensche Pistoletten.

Scheutvrije plaetse in des Admiraels schip.

Aldus / de Spaensche Armade siende dat sy alreede wel vier ofte vijf duysent Mannen verlooren / ende veel siecke ende ghequetste hadden / oock datse thien ofte twaelf principael Schepen vermindert waren / beraedtslaeghden / nae dat sy van de Enghelsche verlaten waren / wat hen te doen stondt / ende siende dat sy hadden ghebreck van victalie / water / cordagie / Cabels ende Anckers / Masten / Seylen ende dierghelijcke / despererende dat sy van Parma mochten gheholpen worden / die vast

De Spaensche Armade resolveert achter Schotlandt om nae huys te keeren.

hoopte ende wachte dat sy weder keeren souden/ continuerende syn groote preparatie / doende alomme menichte van groote Anckers sineden / met andere ghereetschappen / soo resolveerden sy (alsoo hen den windt diende) Noortwaerts achter om Enghelandt / Schotlandt ende Yrlandt nae Huys te varen: Bysonder mede verstaende dat in Schotlandt alomme ordere ghegheven was van luttel hulpe te ontfanghen / ende in Noorweghen en konden sy haren noot ende ghebreck niet versaden.

Spaensche nemen eenige Visschers tot Piloten.

Als sy eenighe Schotsche Visschers ende andere ghenomen hadden / namen sy het Volck daer uyt / om haer tot Piloten te moghen dienen: ende voorts water ghebreck vreesende / hebben sy alle haer Peerden ende Muylen over boort ghesmeten / ende alsoo voeren sy voorwindt / ende passeerden tusschen de Orcades ende Fayre Ille, over dese zijde Schotlandt/ ende quamen nerghens aen Landt / ende voeren hooch Noordtwaerts / wel tot 62. Graden / wel 80. mijlen verre van eenighen Lande.

Werpen alle Peerden en Muylen over boort.

Ende daer zijnde/soo gheboot den Oversten den Hertogh van Medina / dat elck soo hy best konde / soude sijnen cours setten recht nae Bisschayen / ende hy met noch eenighe 20. ofte 25. Schepen / best versien zijnde van water ende nootdruft / nam sijnen cours seer hooghe inde Zee / dat hem t'huys brochte: Maer van d'ander ontrent 40. Schepen ende meer / mette onder Admirael / hielden haren cours naerder Yrlandt / nae Cabo Clere, op hoope van erghens Water ende verversschinghe te krijghen. Doch veel contrarie Winden hebbende/ kreghen sy ontrent den tweeden September eenen grooten storm uyt den Zuyd-westen / diese meestendeel op diversche plaetsen van Yrlandt dreef / daer sy veel verginghen / onder andere het Gallioen van Michiel Oquendo / een vande vier groote Galiassen / twee groote Venetiaensche Schepen / La Ratta ende Balanzara / met meer andere / tot 36. oft 38. schepen toe/met meest alle 't Volck.

Tempeest ende Schipbreucke des Armade op Yrlandt.

Veel Spaensche schepen vergaen.

Eenighe Schepen quamen weder door Weste windt inde Enghelsche Zee/ ende weder eenighe in Enghelandt: eenighe worden by die van Rochelle ghenomen. Een groote Galiasse quam tot Hable de Grace in Vranckrijck ghedreven/ uyt noot door tempeest / daer sy haer Schepen vol Spaensche Vrouwen vonden / die de Armade ghevolcht waren.

Galiasse tot Hable de Grace gedreven.

In Noorweghen zijnder oock twee ghedreven ende ghebleven / d'een seer groot / maer het Volck ghesalveert.

Twee schepē in Noorwegen vergaen.

Somma dat vande hondert ende 34. seylen die uytghevaren waren / maer ontrent 53. groote ende kleyne weder-ghekeert zijn/ Als naemelick vande vier Galeassen ende vier Galeyen / zijn van elcks maer een weder ghekeert: vande een-en-tneghentich groote Gallioenen ende Hulcken / zijnder 58. achter-ghebleven / ende 33. weder ghekeert. Vande Patassen ende Assabren zijnder 17. ghebleven / ende 18. weder ghekeert. T'samen zijnder ghebleven 81. Galeassen / Galeyen ende Schepen / groot ende kleyn / ende van 53. die weder ghekeert zijn / warender veel ghereeckent die int eerste t'Huys keerden / eer sy inde Enghelsche Zee quamen.

Vande hondert en 34. schepen der Armade/ zijn maer 53. weder gekeert.

Twee vande Gallioenen die t'Huys ghekomen waren / gheraeckten in brandt inde Havene / ende dierghelijcke ongheluck hebben andere meer tsints ontmoet.

Twee Galioenen t'Huys ghekomen verbrandt.

Vande 30. duysent Mannen die hier op dese Armade gheweest hebben / is naer advenant oock een groote menichte ghebleven ende verdroncken : ende nae de t'Huys-komste zijnder vande overghebleven veel van 't voorleden onghemack ghestorven. Den Hertogh van Medina Sydonia / een kloeck ende verstandigh Heere / die ghenoegh teghen sijnen danck den last opghelepdt was / ontschuldichde hem op sijn Piloten / ende op het ghebreck van secours van Parma / dat het noch niet reede was / &c. hem werdt ghevoorloft t'Huys ende in sijn ghemack te trecken / sonder te Hove te komen / allwaer men seyde dat hy sijn benijders qualick konde den mont stoppen:

Hertogh van Medina ontschuldinghe.

Veel Spaensche Heeren gestorven.

Veel ander van Adel/ als Jan Martines de Richaldo / storf korts nae sijn komste / met Diego Flores de Valdez / Michiel Oquendo / Don Alonzo de Leyva / Don Diego de Maldinado / Don Francisco Bonadillio/ Don Jorgio Mauriquen / alle vanden Raedt inde Armade: Vele zijnder verdroncken / als onder andere / Thomas Perenot van Granvella / Grave van Cantecrop / des Cardinaels Granvella Broeders Sone. In Zeelandt bleef ghevanghen Don Diego de Pimentel/ Mestro del Campo / ofte Colonel van 32. Vaendelen / met meer andere in 't selfde Schip ghevanghen.

Eenighe gebleven ende gevangenen der Spaengiaerden.

In Enghelandt was ghevanghen Piedro Valdez/ een erbaren Man / ende van aensien onder de sijne/ met Don Vasco de Silva / ende Don Alonzo de Sayas. In Yrlandt zijn veel Edelen verdroncken/ ende veel vande Yrische verslaghen: daer wasser by Sir Richart Bingam / aldaer ontrent Gouverneur/ ontrent twee hondert in ghenade ghenomen: maer alsoo daer noch eenen hoop van acht hondert sterck aen Lande gheraeckt waren met haer gheweer / ende den selven Bingam weynich Volck by hem hebbende / vreesde dat hy selve mochte overweldicht worden / soo dede hy die twee hondert doodtslaen: maer eenighe ontloopende / ende dat de acht hondert aensegghende/die aen quamen om ghenade te versoecken/ soo sy seyden / ende daer over despererende / trocken sy wederom / vercalfaterende een oudt Schip / waer mede sy haer weder ter Zee begaven / die daer nae alle verdroncken / waer onder oock vele van Adel waren. Nochtans werdt van daer in Enghelandt ghebrocht Don Alonzo de Lucon / oock Colonel van 32. Vendelen vande Tertio van Napels / met Don Rodrigo de Lasso / ende twee vanden huyse Cordua / die den Ridder Oratio Palavicino in sijn handen kreech/ om daer mede te lossen den Jonckheere Odet van Tiligny / int Kasteel van Doornick sittende / ende by Antwerpen ghevanghen.

Namen der gevangenen Spaensche Edelen.

Somma daer en is gheen Edelhuys ofte gheslachte in Spaengien/ sy en hebben daer Sone / Broeder/ ofte Neve in dese Armade verlooren. Ontrent twaelf hondert ghemeyn Schipsvolck ende Soldaten hier ende daer in Engelandt gevangē/ met noch wel dertich van Adel ende Bewinthebbers/heeft de Koninginne om kleyn rantsoen-gelt alle t'Huys gesonden.

Gevangenen om kleyn rantsoen los ghelaten.

In Vlaenderen onder het versamelde Krijghsvolck / werdt het ongheluck van desen Tocht ofte Armade/den Hertogh van Parma/ van sijn misgunners toegheschreven / hem als Overste ende den Heer La Motte/die het meeste bewint van 't Leger hadde/ metten Tresorier Drinckwaert / die den last van alle de provisie ende ghereetschappe hadde / dese voor haer onschult alligeerden / dat dese Armade haer te vroech overviel / segghende dattet waer onmoghelick in 14. daghen alle den Legher t'Schepe te brenghen/ want de schepen noch seer onghereet waren / selve den Grave van Barlaymont / dien twaelf schepen toegheschickt waren / om sijn regiment te schepen / vont die soo ongheredt ende leck datter veel half vol waters waren / de fauten daer van wenden de eene op d'ander / dies dat den Hertogh van Parma eenighe daer over dede ophanghen / die hun qualick in haren ampt ghedraghen hadden / ende soo hy van velen mispresen werdt / beschuldichde hy de Spaensche vermetelheydt / dat sy siende soo veel Enghelsche als Zeelandtsche Schepen / voor de Vlaemsche Havenen / sy dochten het uytvaren hem moghelick ware/ daer sy met haer stercke Armade het ligghen niet waghen dorsten / sijnen last vanden Koningh ware wel (soo moghelick ware de twee Vloten by den anderen te brenghen) dat hy het strijden ten wime ofte verliese avontueren soude / maer slechtelick onbereet ende onsterck van Schepen ende Schipsvolck/ 's Koninghs Legher te waghen / met soo vele goede Edelmannen/ waer hem niet eerlick/ dan gantsch tegen sijnen last/ op hoope van eenighe die meynden / de Vlote soude weder keeren/ continueerde hy de gereetschappe te vorderen / maer slappelijcken / hieromme werdt Parma seer misproken/ maer meer La Motte ende Drinckwaert ende andere / d'een de schult op d'ander leggende.

Parma/La Motte ende Drinckwaert beschuldicht ende ontschuldicht.

Parma laet eenighe hanghen om haer naelaticheydt.

Die van Zeelandt ter eeuwigher memorien/deden eenen Penningh soo van Silver als Koper slaen/ hebbende op de een zijde de Wapene van Zeelandt/ met inscriptie/Soli Deo gloria, dat is/God alleen de eer. Op d'ander zijde ettelicke groote Schepen/ met dese

Ghedenckpenninghen geslagen in Hollandt en Zeelandt.

1588.

dese woorden / Classis Hispanica, ende rondt-omme stondt / Venit, ivit, fuit, 1588. 't welck soo veel te seggen is / Dat dit Jaer quam / ginck ende was gheweest de Spaensche Armade, waer van Gode alleene de eere zy. Oock andere, als een Schip vluchtende / ende vergaende / ende op d'ander zyde vier Menschen / biddende ende Godt danckende op haer knien, met inscriptie / Homo proponit, Deus disponit, 1588. In Hollandt ende Zeelandt hebben meer diergelycke verscheyden Penninghen ter memorie gheslaghen gheweest.

Engelandt ende de Gheunieerde Nederlanden vasten / bidden ende danckseggingke, den 29. November.

Terwijle dese onghelooflicke machtighe Armade Enghelandt passeerde / ende dat men nu sagh ende hoorde datmen te vooren niet en hadde willen ghelooven soo hebben het volck seer perplex zijnde / generalick haer tot Godt begheven / ende insonderheyt de uytlandische ghemeynten aldaer / die boven al te vreesen stondt ende voornamelick ghedreycht waren / die ordineerden gheduerige Vastendagen ende Biddagen / om Gods toorne over de sonden van haer te weeren. Desgelijcken zijnder inde Gheunieerde Nederlanden oock Biddagen ghehouden.

Ende namaels also de Armade langhe vertrocken was te weten den 29. November na den nieuwe styl / isser in Enghelandt by de Koninginne, en inde Gheunieerde voorsz Landen / by de Staten der selvigher eenen ghemeynen Vyer-dagh bestemt / met bevel dat een yeghelick God loven ende dancken soude : Ende den Predicanten werdt belast den Volcke daer toe te verwecken : welcken dagh met vasten, vermaningen / bidden ende Lofsangen over gebracht werdt.

Triumphe vande Koninginne van Enghelandt, over de overwinninge vande Spaensche Armade, in de Stadt Londen / den 4. December.

De Koninginne van Enghelandt heeft selve tot Londen over sulcke heerlicke verlossinghe Christelicken ghetriumpheert / op sijn Romeynsch en is met alle hare Staten en Officieren des Rijcx seer solemnelick van haer Pallays / op de maniere als op een Triumpheer-waghen door de Stadt Londen nae de Hooft-Kercke van Sinte Pauwels ghereden / op welcke Kercke de ghewonnen Banieren, Vanen ende Baenderollen vande Spaengiaerden uytstaken. De Borgherije van Londen stonden over beyde zijden der straten in haer Ambachten ende Leverreyen voor Lenen die al met blau Laken behanghen waren / met haer Banieren ende Standaerden / in seer groote magnificentie. Inde Kercke dede de Koninginne / met de Geestelickheyt ende hare Hofgesin Gode haer danck-segginge : Ende een publyck Sermoen dede sy voor haer op 't Kerck-hof Prediken / dienende alleenlick tot Gode te loven ende te dancken / selve de Ghemeynte mondelick aenspreeckende / ende tot het selfde vermanende / daer op haer met groote acclamatie vande menichte een lanck ghelucksaligh leven van Godt toeghewenst werdt, tot verdempinge haerder Vyanden.

Koninginne danckt God ende vermaendt haer Ondersaten mede tot sulcx.

Aldus is die heerlicke groote en machtige Armade / die sy selve alomme onwinlick hieten / sulcke als in veel hondert Jaren inde Oceanische Zee niet ghesien en is / als een roock vergaen / tot grooter confusie vande aenrechters der selvigher / 1588. daer over de Koninginne van haer Vrienden ende Ghebueren ghecongratuleert werdt / ende veel Veersen oft Lofdichten tot haerder Eeren geschreven.

Koninginne ghecongratuleert van haer nabueren.

Dese Armade aldus verdwenen zijnde heeft Parma een deel van sijn Volck in Garnisoenen gheleydt uyt Vlaenderen, 't welck meest opgheteert was / den meesten hoop nae Brabandt ghevoert / niet sonder groote oorsake / van sulcke die den aenslagh niet goedt gevonden en hadden, bespottende de Raet-ghevers in haer Argumenten / als dat de Hollanders ende Zeelanders niet souden dorven de Havenen van Nieupoort ende Duynkerchen beleggen ende besetten / in't gesicht van soo machtigen Armade / ende in 't bywesen van Parma selve / die met sulcke menichte van Edeldom vergadert was / met haer Krijghs-heyr / selve oock seer sterck van Schepen zijnde. Daeromme Parma seer Melancolijck zijnde / heeft eenen aenslagh op het Landt vander Tholen ende Bergen doen aenvangen / hem ghelatende als of hy de Stadt Heusden in Brabandt wilde beleggen.

Parma vertreckt in Garnisoen met sijn Krijghsvolck in Augusto.

Parma seer melancolyc.

Alsoo hebben den 17. Septembris / den Heere van Montigni / Marquis van Renti / met Graef Octavius van Mansvelt, met seven oft acht hondert Mannen / gepoocht uyt Brabant in 't Eylant van Tholen te vallen ten leechsten Water / door Vosmeer, 't welck Tholen scheydt van Brabandt / ende deylden haer in twee hoopen onder de beschuttinghe van twee duysent Musketiers, die op de Dijcken laghen / om te schieten al dat hem in 't Eylandt mocht tot teghenweer bloot geven. Maer mits dat het Eylant leeger lach soo schoten sy alle over te Landewaerts inne / de Beesten hier ende daer treffende. En also daer int Eylant, den Grave George Everard van Solms / als Colonel over het Regiment van Zeelandt, met ontrent 150. Mannen was, heeft hy met behulp van den Dyck / die aldaer met Parapetten ofte Borstweeringhen bevrijdt was, sijn Vyanden met schaden te rugge ghedreven / hoe wel sy haer seer furieuselicken in 't water begheven hadden onder de bescherminghe vande voorsz twee duysent Schutters.

1588.

Parma doet inval opt Landt van Tholé / den 17. September / Anno 1588.

George Everard Colonel van Zeelandt.

Parmas Volck te rugghe ghedreven.

Hier mede en waren die van Parma noch niet te vreden / maer sy zijn anderwerf met meer voordeels aengheballen, als Capiteyn de Groo tot den tweeden aenval uyt der stadt van Tholen / met sijn volck uytghekomen was / diese met sijn versch Volck weder te rugghe dede keeren : maer door veel schietens haer Busceruyt al verschoten zijnde / en hebben sy soo groote schade onder haer niet konnen doen / als sy wel meynden nochtans bleven daer nae haer eyghen Volcx bekentenisse ontrent de vier hondert doodt / die meest al door 't hooft ghesehoten waren / dat alomme uyt het Water stack, ende oock die op de Dijcken hen bloot vertoonden / onder anderen eenen Spaenschen ende Duytschen Capiteyn. Graef Octavio van Mansveldt koste qualyck met twee Spiessen uyt de modder ghetrocken worden / alsoo oock de Marquis van Renti. Vande Zeelandtsche Soldaten bleven maer een doot, ende twee ghequetst / 't welck te verwonderen was.

Tweeden aenval op der Tholen te vergeefs.

Daer nae trocken sy nae Bergen op Zoom / maeckende ghereetschappe om dat gheweldelicken te beleggen, siende dat sy in Tholen niet en konden gheraken / door de kloeckheydt ende sorchvuldicheyt vanden voorschreven Grave van Solms / die met sijn goedt Krijghs-volck selve snachts op den Dijck was waeckende ende slapende, daeghs hem inde Stadt houdende / soo langhe als Parmas Volck haer daer ontrent hielden / 't welck lange duerde, hoopende ergens over te gheraken.

Des Grave van Solms goede wacht in Tholen.

Berghen is een Marck-graefschap / het welcke is ghekomen nae de doodt vanden lesten Marck-Grave Jan van Bergen, die gestorven is in Spaengien / Anno vijfthien-hondert seven ende tsestich, op sijn Susters Dochter / oock Dochter vanden Heere van Merode ende Pietersam / die troude den Heere van Werssele / Baender-heere in Brabandt, die hem aen 's Koninghs ofte Spaensche zijde hiel, hoe wel hy te Luyck woonde. Dese Stadt is ghelegen in Brabandt by de Schelde / een redelicke goede ende groote Stadt, ende op 't Water ghenaemt de Zoom ghebout / die nu wat wijdt vande Schelde door inundatie ofte hooghe Vloeden ghelegen is, maer met een goede Havene komen sy op de Schelde / alwaer sy een Hooft hebben / 't welck sy met stercke Schanssen bewaren. Inde Stadt was op dit pas als Gouverneur den Colonel Morgan / uyt Walles in Enghelandt gheboren / die was ghesuccedeert Sir William Drury Ridder / by laste vanden Baron van Willoughbye / Generael vande Enghelsche / die hem daer binnen begaf, ende hadde meest Enghelsch Krijghs-volck daer inne / ende een deel Vrijbuyters Nederlanders / die dagelicks daer uyt groote coursen deden / ende de omliggende Landen onveyl maeckten / tusschen Antwerpen / Brussel ende Mechelen de Vaerden affettende ende beroovende / niet teghenstaende de Passanten groot ende sterck Convoy dickmael mede hadden / dies sy groote buyten van alderhande rijckdom vonden / ende veel groote ende rijcke ghevanghenen kreghen / soo Edelen als Koopluyden / die thien ende twintich duysent guldens voor rantsoen op brochten : Waeromme men aldaer seer riep ende solliciteerde aen den Hertoghe van Parma om die te beleggen.

Marck-graefschap van Bergen wie dat toebehoort.

Bergen beschreven.

Morgan Gouverneur van Bergen.

Oo iiij alsoo

1588.

Alsoo heeft Parma de Stadt den 24. September alomme rondt-omme doen beleggen/ veel gheschuts horden/ schans-korven/ masten/ vert/ Timmer-lieden ende Schuyten daer voorzen brenghende/ ende sochte de Schansse van 't Hooft aende Schelde/ vande stadt af te snyden ende in te nemen/ stellende sijn gheschut op eenen Dijck/ van waer hy het Fort beschoot. Hy versochte oock door twee Enghelschen/ die te vooren sijn gevangenen ghe weest waren/ die haer aen namen 't voorsz Fort te leveren/ seggende dat het Garnisoen om veel oorsaecken t'onvreden was. Dese twee Enghelschen/ met namen Grimeston ende Readhead/ zijnde van aensien/ wisten haer personagien soo wel te spelen/ door goede instructie van die van Berghen/ met wiens voor-weten ende wille 't selve gheschiede/ dat sy van Parma goude ketenen op de handt kregen/ met noch grooter beloften.

Bergen op Zoom by Parma beleghert/ den 24. September.

Parma sochte de Schansse van 't Hooft van Bergen te nemen/ den 24. September.

Desen aenslagh werdt soo verre gebrocht/ datmen beloofde den 24. Octobris/ de principale Schansse op de Noortzijde vant Hooft over te leveren. Tot versekeringe ende onderpande van dien/ liet hem Grimeston van haer binden/ om dat sy hem begonden te mistrouwen/ met verwillinghe datmen hem alsoo doorsteecken soude/ soo hy haer niet inde Schansse brochte. Maer alsoo tusschen de 30. ofte 40. vande voorste van Parmas volck inghelaten werden/ waer onder Grimeston was/ soo liet den Heere Willoughby/ Generael der Engelschen/ selven boven de Poorte het Schof vallen/ daer den Verrader van Deventer/ Wilhelm Stanley recht in 't derde ofte vierde ghelit volghde/ de welcke met meer andere van Parmas Oversten/ haer vindende van achter ghedronghen op een enghe plaetse/ wel van vier duysent Mannen/ waer onder wel vijfthien-hondert Spaengiaerden waren/ docht henluyden best te wesen/ om Manlick ende met gewelt de Schansse te overweldigen/ zijnde leegh water: Alsoo braken sy de Pallisade ofte Staketselen/ ende beklommen de Borst-weeringhe/ daerom handt aen handt met die van binnen vechtende. Maer die van binnen daer op wel voorsien zijnde/ hebben haer kloeckelick ghewcert/ ende soo het Water werdt vloedende/ moesten die van buyten wijcken/ dies veel van henluyden verslaghen werden/ ende veel verdroncken/ soo datmen achte datter etlicke honderden daer doodt bleven/ oock werden daer wel achtien ofte twintich Spaengiaerden van name ghevanghen. Grimeston ende Readhead werden elck vande Koninginne van Engelandt vereert met duysent gulden/ ende Jaerlicx pensioen van vier ende vijf hondert gulden.

Parma aenslagh in 't schade ghemist/ den 24. October.

Nae het faelgeren van desen aenslagh/ ende Parma siende datter weynich uyt te rechten was/ midts dat het Garnisoen 't welck binnen Berghen lagh/ soo te Voete als te Peerde seer sterck was/ die onder de Ghebroeders de Bacxen van 's Hertoghenbossche/ Oversten over 't Peerde-volck met andere daghelicx victorieuse uytvallen deden/ tot groote schade van sijnen volcke/ soo resolveerde hy te vertrecken/ dewijle hy oock vanden Winter soo bevochten werdt/ dat door veel reghens het Landt vol waters werdt/ ende de Dijcken soo betreden ende soo quaet gaens/ dat de victalie ende nootdrust seer verdierde/ soo dat in 't Legher dat voor Vosmaer lagh/ eenen Pot versch Waters koste vijf groot/ ende drie stuyvers/ om dat het van Steenberghen by vaetkens oft kruykens op den hals moeste ghedraghen worden/ desghelijcx andere victalie nae advenant/ midts de quade passagie/ ende dat de Prince Mauritz daer ghekomen was met veel volcks/ in 't Eylandt van Tholen wel drie duysent Mannen laghen/ ende voorts meer inde naeste ghelegghen plaetsen/ die Parmas volck alle bekommeringe ende afbreuck aen deden te Lande ende oock te Water. Waeromme den Prince van Parma (mistrouwende sijn gheluck) met swaermoedicheydt nae Brussel vertrock den 12. November/ belastende sijn volck alleynskens van Berghen af te trecken/ makende verscheyden Schanssen/ om henluyden haer courssen te beletten/ daer hy volck in leyde/ oock tot Roosendael/ Turnhaut/ ende alle de Kempen door. Alsoo is Berghen van sijn belegh verlost/ als haer vyanden veel Volcks daer vooren ghelaten hadden/ oock veel van qualiteyt gevangen hebben. Ende dese Stadt is tsints in beteren ende scherder stant ghekomen/ die sy tsints seer ghesterckt hebben/ ende met nieuwe timmeragie verbetert. Twee Regimenten Hooghduytschen/ als dat van Borgou ende van Echenborgh werden afghedanckt/ om de Ligue in Vranckrijck te gaen dienen.

Groote dierte in Parmas Legher.

Parma breeckt op vã sijn belegh voor Bergen den 12. Novembris.

Nae dit opbreken van Parmas Leger/ werde den Prince Maurits van Orangien eñ Nassau/ den 20. Novembris/ in dit Jaer 1588. binnen der Vere in Walcheren gehult Marquis vander Vere: daer hy inde solemniteyt Munte van silver dede worpen/ met de Wapenẽ van Nassouwen eñ vander Vere t'samen gebonden/ met dese inscriptie/ Nodus indissolubilis, dat is/ onontbindelicken knoop: Over d'ander zyde stondt een handt/ met een bloot sweert/ met dese inscriptie/ Ie maintiendray, sommighe oock met twee handen in malkanderen/ gelijck een trouwe/ houdende Mercurius staf/ met dese inscriptie/ Auxilia humilia firma, concensus facit. Dat is/ de Eendracht maeckt kleyn hulpe sterck. Hy soude oock desghelijcken inde Heerlijcke Stadt van Vlissinghen ghehult ghewozden hebben/ maer om de jalousien werdt het naeghelaten tot den Jare M.D.XC. den ses-entwintichsten Augusti.

Mauritz wert gehult Marcgrave vander Vere/ den 20 Novembez.

Ghedenckpenningen gestropt ter Vere.

Nae dat den Grave van Leycester (alsoo wy verhaelt hebben) sijn Gouvernement over de Gemeene Nederlanden over-ghegheven hadde/ soo werdter wederomme ghehandelt om 't selfde Gouvernement op ander conditien hem weder te gheven: Ende alsoo dit soo veel als gheaccordeert was/ soo hy is den 14. Septembris subijtelicken ghestorven/ op een slecht Huys/ in een Warande by Langley in Oxfordschyre/ ende werdt te Warwijck den 20. Octobris Heerlick begraven. Hy storf als hy ontrent 55. Jaer oudt was/ van velen beklaecht/ ende van andere ghehaet: Hy hadde alderhande fortuynen gevoelt.

Grave van Leycester ghestorven/ den 14. September.

Hy was een Sone van Jan Sutton/ wel-gheboren vanden gheslachte Dudley/ maer Edelder van sijn Moeders zijde.

Desen Jan Sutton Dudley/ een kloeck Man zijnde/ hoe wel sijn Vaders doot (die om eenighe fauten byden Koning Henrick de achtste onthooft wert) hem seer t'onder hiel/ heeft hem nochtans ten tijden van Koningh Eduwaert den sesten/ soo wel inde affayren van State/ als inde Oorlogen ghedraghen/ dat hy seer verheven werdt/ ende vanden Koningh/ ende te vooren van sijnen Vader vereert/ met tytel ende digniteyt van Visconte Lisle/ van 't Admiraelschap/ van 't Graefschap van Warwijck/ ende Ridder vander Ordere/ ende ten lesten Hertogh van Northumberlandt/ ende was een vande principaelste van sijnen Raedt. Maer alsoo beyde des Koninghs Oomen de Seymers/ den Admirael ende den Protecteur Hertogh van Sommerset/ met wien hy vyantschap hadde/ in dien tijdt onthalst werden/ ghenaegh onverdient/ soo werdt hem by vele doen ende namaels de meeste schult daer van ghegheven. Een van sijn vijf Sonen troude met Johanna Grey/ des Hertoghs van Suffolcx Dochter/ wiens Moeder was ghebooren van Maria/ de jonckste Suster vanden Koningh Henrick de achtste/ die te vooren ghetrout was met Loys de twaelfde/ Koningh van Vranckrijck. Niet langhe daer nae heeft Koningh Eduward (die in 't 16. Jaer sijns ouderdoms ghestorven is) Anno 1553. voor synen doodt by Testamente dese Joanna geadopteert/ ende gemaeckt sijn Erfghenaem vande Kroone van Enghelandt/ uyt-sluytende beyde sijn Susters/ Mariam ende Elizabeth/ voorwendende dat hy sulcx dede soo wel om de questien van haers Moeders houwelicken/ als om dat Maria de Pauselicke Religie voorstondt/ ende dat het scheen dat sy de Religie soude veranderen/ ende beyde de Kroonen tot vreemde brengen. Dit Testament dede Edward byden principalen Raet ende Officieren approberen. Na sijn doot wert dese Johanna uyt-gheroepen voor Koninginne/ nemende sijn woonlicke Possessie/ door toe-doen van desen Johan Dudley/ Hertogh van Northumberlandt/ des Graven van Leycesters Vaders. Maer alsoo Maria door Raedt van des Keysers Karel de vijfde Ambassadeur/ Heer Jan Schepf/

Leycesters afkomste/ leven ende veel Historie.

Ghemeynen Volcr ongestadichept.

1588. Scheys / die namaels Cancelier van Brabandt was / op haer nam den Tytel vande Kroone / ende haer begonde te stercken / soo sondt den Raedt inden name van dese Johanna den Hertogh met heyrkracht teghen Mariam. Maer alsoo generalicken terstondt 't gantsche Landt / jae selve syn Kryghs-volck hem alomme afviel / oock den Raedt die hem uytgesonden hadde / soo heeft hy door bevel van die hem uytghesonden hadden / alle syn Kryghs-volck Mariam doen sweeren. Ende ghedaen hebbende alles wat hem van syn Overheyt belast was / seer precise ende niet meer / soo wert hy dies niet teghenstaende ghevanghen van Maria / ende syn Proces gemaeckt zynde (ghenoech onwettelick contrarie de Rechten) onthalst. Op hope van pardoen ende om syn leven te salveren / versaecte hy de Ghereformeerde Religie / stervende Catholijck. Dese rigoreuse proceduere wert hem door haet seer wel by het Volck gegunt / om dat hem het bloet van den onnooselen Protecteur den Hertogh van Sommerset toegheschreven wert / oock suspect zynde over de doot des Koninghs Edward / als of hy 't voorseyde houwelick syns Soons metten voorsz Johanna Grey gepractiseert hadde om de Kroone in syn Huys te brengen.

Hertoch van Northumberlandt onthalst.

Hy liet achter vyf Sonen / frissche Mannen / als den Grave van Warwyck / den Lord Gilfort die dese ongeluckige Koninginne ghetrouwt hadde / ende Lorden Ambros / Robert ende Harry Dudley / ende werden alle vyve oock mette voorsz Johanna ter doodt verwesen / maer daer en werdt niemandt van Gilford met syn Huysvrouwe onthalst. Den oudtsten Grave van Warwyck stierf als hy noch ghevanghen was / Ambros / Robert ende Henry bleven eenen tijdt gevangen / ten lesten werden sy ontslaghen. Ende soo sy haer begaven ter Oorloghen in dienste des Koninghs Philips / onder den Grave van Penbroeck / die voor de Koninginne Maria den Koningh toevoerde / een groote hulpe van Enghelschen voor Sinte Quintin / Anno 1557. werdt den jonckisten Broeder Henry Dudley int stormen der Stadt sint Quintin geschoten: Waer door de ander twee Broeders / Ambros / ende Robert door Acte van Parlemente werden herstelt in bloede / ende verklaert capable van Officien ende staten / daer sy te vooren by vonnisse van waren gepriveert.

Koninginne Johanna van Enghelandt met haer Man onthalst.

Ende alsoo dese tegenwoordighe Koninginne Elizabeth van haer Suster Maria die doen Koninginne was / over de conspiratie van Thomas Whiat teghen de Catholijcksche Religie ende haer Houwelick met Spaengien ghesuspecteert ende daer over ghevanghen ghestelt wert int Slot ofte Tour van Londen / soo ghevielt dat aldaer doen oock noch den voorschreven Mi Lord Robert Dudley ghevangen lagh / die midts 't ghemeyn perijckel / middel vondt hem in haer genadighe gratie te stellen / door eenighe sonderlingen dienst ende behulp van ghelde ende Vrienden / die hy haer wiste te doen / daer mede sy sonderlinghe ghedient / ende eensdeels gheholpen wert. Hier door is de onderlinge begonnen vrientschappe / ghenegentheyt ende gonste ghegroeyt / die als sy beyde uyt der gevanckenisse gekomen zijn / meer ghewassen is / in voeghen dat Elizabeth totter Kroone ghekomen wesende / hem onder ander haer subjecten sonderlinghe behertight heeft / soo dat sy seyde dat hy haer liefde toedroech / niet sulcke als ghemeynlick een Ondersate syn Overheere ofte Prince / ofte yemandt uyt verbintenisse van weldaden dede / maer hertighe affectie / daer sy dochte 't gelijck perijckel / 't gheluck / ghelijcken ouderdom / manieren ende zeden / de oorsaecke van te wesen.

Leycester noch in ghevangenisse / wert Elizabeth nu Koninginne ooc ghevanghen.

Leycester vande Koninginne seer verhevẽ.

Waeromme sy hem ten eersten niet alleene rijck ghemaeckt heeft / ende begaeft met Ampten / als van Overste Stal-meester Ridderschap der Ordere / ende van principale Raedtsheere / ende dierghelijcke / maer oock met het Graefschap van Leycester / ende ander Heerlicheden / hem altijdt vorderende tot het hoochste / als Overste in Hollandt hem sendende: Heeft oock sijnen oudtsten Broeder Ambros / ghemaeckt Grave van Warwijck / verheffende alle het geslachte. In welcke goetgunsticheyt tot hemwaert / sy altijdt standtastelicken gecontinueert heeft / volghende haer ghewoonlicke deucht / van constantie in vrientschappe totten eynde toe: niet teghenstaende hoe groote vyanden van authoriteyt ende vermoghen hy hadde / ende dat hy selve hare Majesteyt dickmael seer hooghelick vergramde / als met syn houwelick / trouwende de Weduwe / Gravinne van Esser / op de welcke hy wiste dat sy om groote ende verscheyden oorsaecken ghestoort was / daer by hy ghewan eenen Sone die jonck stierf. Dese Vrouwe hadde hy soo lief / dat hy in Hollandt qualick duren konde sonder haer / ende wel een groote oorsake was van syn thuys trecken / niet konnende vande Majesteyt verwerven / dat sy mochte mede over varen / om dat sy der Vrouwen ongetemperde cordiaelheyt kende / segghende / sy en wilde in Hollandt gheen Koninginne senden. Corts nae syn doot trouwde sy met groote opspraecke een Edelman ghenaemt Christoffel Blunt / synen Dienaer ende Stalmeester.

Koninginne Elizabeth van Enghelandt constantie in vrientschappen.

Lichtveerdicheyt van Leycesters Vrouwen.

Den Grave van Leycester (niet teghenstaende de fameuse Libellen van syn Vyanden uytghegheven) was een kloeck verstandich Heere / hoochmoedich / liberael / welsprekende / affabel / ende een groote Hovelinck / die hem wel wiste bemint te maken / hoe wel syns Vaders Huys / Broeders / ende alle die van dien Name waren / ten tyde van de Koninginne Maria soo gehaet waren / als uyt eenich ghesłachte in eenich Landt mochte wesen / in sulcker manieren / dat als syn Vader den Hertogh / ghevanghen ghebracht werde inde Stadt Londen / 't Volck hem nae riep met de aldersnootste woorden: Oock selve een Vrouwe toonde hem in eenen Snuytdoeck / daer in noch verdroocht bloet was vanden Protecteur den Hertogh van Sommerset / daer mede sy riep dat hy dat bloet onnooselicken doen storten hadde / roepende om wrake over hem. Maer Leycester hadde alle dien haet met syn deuchden ende beleefde manieren van leven genoech overwonnen / hoe wel hy gheensins bequaem totten Gouvernemente der Vereenighde Landen was / om syn onervarentheydt ende verwaentheydt. Alle syn vier Broeders zyn sonder Erve ghestorven. Hy heeft naeghelaten eenen Sone van synen name Robert Dudley / gheprocreeert by eene Douglas / dochter van Lord William Haward / Admirael ende Kamerlinck van de Koninginne Elizabeth / den welcken hy in syn Testament rijckelijck begaefde / ende synen Bastaert noemde / hoe wel hy nochtans nae de gheschreven Rechten wettelick ghehouden wort / die doen ontrent vijfthien Jaren oudt was / een kloeck vroom aenkomende jonck Heere / van grooter hope: Anders isser van dien ghesłachte Dudleys niemandt Manlick overgebleven.

Lof van Leycester

Leycesters Vader seer gehaet.

Robert Dudley Leycesters Sone.

Parma hebbende synen Legher voor Berghen opghelicht / ende eensdeels in Garnisoene gheleyt / soo heeft hy een ander deel met die voor Bonna ghelegen hadden / ghesonden onder 't beleyt van Pieter Ernst Grave van Mansvelt / om Wachtendonck te beleggen / een Stedeken in Ghelderlandt / op de Riviere de Neers ghelegen / niet verre van Ghelre / die dat scherpelick beleydt heeft in October / ende met Gheschut seer gheweldelick beschoten / twee hooghe Berghen ofte Catten daer vooren maeckende / van waer hy alle de Huysen boven af schoot / ende alle teghenweer oock belette. Hy schoot oock met vyerighe brandende ofte gloeyende klooten / 't vyer inde Stadt daer hy konde / soo dat die van binnen haer moesten inde Kelders houden. Dese vyer-klooten waren tot Venlo bereydt / daermen met een proeve te doene / op een Banquet 't welck den jonghen Vorst van Cleve aldaer ghegheven werdt / de halve Stadt mede afbrande. Die van binnen weerden haer langhe ende wel / dies daer vooren int eerste boven andere doot bleef den Heere van Kemberch. Het Garnisoen was goet Kryghs-volck / sterck ontrent vier hondert Man / onder de Vendelen van Chircourt Gouverneur van Knoop ende van Kethis / mitsgaders vanden Oversten Schenck / beleydt by syne Lieutenant Capiteyn Jan [illegible] eñ Hendrich Hans Mof / ende noch veerthien Ruyteren vande Vane van Schenck / beleyt by Lodewijk Lourensen. Dese hebben haer cameljck wel ghequeten / soo dat het belegh by de drie Maenden duerde / daer nae

Wachtendonck by Mansvelt belegert in October eñ gewonnen den 20. December.

Venlo wert verbrãt door vyerklooten.

Capiteyn Jongbloet gheschoten werdt: Maer Chircourt verscheyden malen ghesproken hebbende met sijnen Broeder ende andere in 't Vyants Legher wesende (hoe wel dat hy te vooren altydts reputatie hadde ghehadt van een fraey Kryghsman te wesen) daer door oft andersins moedeloos wordende / ende by hem hebbende Capiteynen van kleyne couragie/ als daer waren Knoop ende de Heer van Kitlis voorschreven / hebben sy begunnen te dencken om te parlementeren / ende om Hans Mof Vendrich op 't Huys liggende / ende de Ruyteren daer toe te disponeren / gaven sy voor dat sy gheen Buscruyt noch langh ghewecr binnen en hadden om eenen storm te wederstaen/ ende also siende den Vyandt gelogeert op hare Grachten sonder die noch ghevult te hebben/ hebben sy wat buyten reden begonnen te parlementeren met den Vyandt / recht op dien tijdt als de Grave van Solms ende Schenck met het ontset aenguamen / ende in vier dagen daer ontrent wesen konden/ daer toe mede veel hielp dat de Borgherije door de schade van haer Huysen ende brant oock onwillich waren ghewoorden: Soo hebben sy ten lesten op redelijcke Conditien de Stadt aen den Grave van Mansvelt overgegeve den 20. Decembris: t' Krijgsvolck uyt-treckende met haer zydgeweer: Mansvelt legerde doen meest sijn Krijghs-volck int Landt van Gulick/ tot grooten overlast vande Lantsaten / ende begonde van verre Berck te belegghen. De Gouverneur Chircourt uyt Wachtendonck ghekomen zijnde / en dorste by de Staten niet komen om sijn saecke te verantwoorden / maer toogh nae sijn Landt in Loreynen / ende alsoo werdt hy met de Capiteynen Knoop ende Kitlis ghecasseert over dat overgheven / ende hun Compaignien aen anderen overghegheven.

Beschrijvinge vande beroerten tot Utrecht.

Wy hebben hier vooren aengheroert / dat binnen de Stadt van Utrecht de beste eenicheydt niet en was/ int stuck van Regieringhe. De oorsaecke van dien wort meestendeel toegheschreven 't misverstant ende jalousie die daer gheweest is tusschen de Ghemeynte ende Gheestelickheyt/ maeckende de Gheestelickheydt aldaer het eerste lidt vande Staten/ daer het Ghemeynte voor vreesde/ ofte sy mochten den Paus ende de Spaensche te seer toeghedaen wesen, waer teghen veel Polityken hun sochten te verseeckeren met instellinghe van eenen Erf-raet, in plaetse van alle Jaeren te veranderen naer ghewoonte / sonder over de Staten van de Provintie eerst beschreven te hebben. Waer nae ghebeurdet / dat alsoo den Grave van Leycester als Gouverneur Generael den Kerckelijcken twist vereenicht hadde / dat eenighe Paus-ghesinde ende andere / selve Hoofden vande Regieringhe/ ende seer goede Patriotten/ die de naerdere Unie van Utrecht te weghe ghebrocht hadden/ ende den welstant s' Landts wel toeghedaen, beschuldicht werden van heymelicke practijcken ghedreven te hebben teghen de Kerckelicke vereeninghe / waer over sy by middel van Leycesters authoriteyt niet alleene uyt de Stadt ende Provintie van Utrecht voor eenen seeckeren tijdt uytghesept werden / maer oock uyt de Vereenighde Nederlanden / ende haer te houden in neutrale plaetse, haer goederen, staten ende officien daerentusschen geheel blijvende. Dese uytgesepde zijnde een goet groot getal ende van aensiene/ namen haer toevlucht aende Staten vande naebuerighe Provintien / waeromme tot Utrecht daer over alle hun staten ende Officien afghenomen werden/ ende anderen ghegheven: Tot vorder verseker inghe deden die van Utrecht / door haren Gouverneur den Grave van Meurs/ allen den Officieren / Capiteynen ende andere eenen scherpen Eedt sweeren/ tegen den Paus, Koningh van Spaengien ende Adherenten / welcken Eedt sy moesten hooft voor hooft onderteeckenen / daer by oock / dat sy met de voorsz uytghebannen gheen heymelick verstant houden souden. Ende om dese strengheyt te beter uyt te voeren, hebben sy grootelicx ghesocht de vrientschappe ende gratie vanden Regent Leycester / by welcke occasie de selvighe Graef / uyt die authoriteyt die hy pretendeerde als voorighe Reghenten hem te competeren/ heeft binnen Utrecht tot Bannisse / Anno 1586. vereyst / de denominatie vanden ouden Raet / committerende tot de verstellinghe vande Wet / inde absentie vanden Grave van Meurs/ den Grave van Culenborgh / den Baenderheere van Noort / ende den Heere van Barchon / met expressen last tot Borghermeester te ordonneren Geraert van Provinc / alias van Deventer ghenoemt / van goede afkomste / die gedenommeert was / om dat hy nu vijf Jaren binnen Utrecht Huys ende Hof ghehouden hadde / met hem werden noch andere vreemde in Officien ghesteldt: Dese dinghen hebben de voorschreven uytghebannene ende oock andere seer hooghe opghenomen/ als tegen Privilegien / ende werden alomme seer toegestemt: Waeromme zijn uyt Hollandt twee Personagien ghesonden/ te weten/ den Cancelier van Ghelderlandt D. Elbertus Leoninus / ende Heer Jacob Valcke, beyde Raetsheeren van State / om dese misverstanden te vergelijcken / tusschen die van Utrecht ende de uytghesepde / ende heeft hem den Raedt daer in laten vinden / dat de selve uyt-ghesepde wederom souden moghen inkomen/ mits dat sy den regerenden Magistraet voor wettich erkennen souden/ het welcke sy niet wilden achtervolghen/ waeromme sy oock uyt de Stadt gebleven zijn.

Scherpen Eedt tot Utrecht tegē den Paus ē Koningh.

Borgeren vā alle qualiteyten tot Utrecht uytgesept.

Leycester verstelt de Magistraet t' Utrecht.

Gerard Prouvinck Borgemeester t' Utrecht.

Hollantsche Staten senden twee Raets-Heeren t' Utrecht.

Als nu dese haer toe-vlucht namen aende Staten van Hollandt / soo hebben die van Hollandt ghesocht met alle civile vermaninghen / hoe wel te vergheefs/ henluyden te vereenighen. Maer daer tegen hadden die van Utrecht haer op de komste van Leycester in Hollandt met meerder ijver / vorder haer gheinsinueert in sijn goede gratie/ om van hem teghen haer partije beschermt te worden: Het welcke haer te beter ghelucte / midts het misverstant dat tusschen de Staten van Hollandt ende den Grave van Leycester ghereesen was: waer door sy van Leycester soo ghedraghen ende ghestijft zijn gheweest / dat sy die van Hollandt opentlick ende schriftelick beschuldichden de oorsaecke te zijn waeromme de Koninginne van Enghelandt de Nederlandtsche saecke niet vorder behertichde/ midts datmen haer die een soo machtighe ende vroome Koninginne was / conditien ghestelt, ende niet absolutelicken de Landen opghedragen hadde / ende dat sy op ghelijcken voet sochten den Grave van Leycester Wetten te stellen / die behoorde ende ghekomen was/ niet om Wetten te ontfanghen/ maer selve die te gheven om te regeeren / ende niet geregeert te worden / ende dierghelijcke dinghen meer/ soo men niet en wilde vallen in handē vande Spaengiaerden.

Die van Utrecht hielden 't ende stysden Leycester.

Utrecht beschuldicht de Staten van Hollandt.

Hier door zijn die van Utrecht niet dan te meer gedragen ende ghevordert gheweest van Leycester ende sijnen aenhanck/ soo dat hy haer by de Koninginne so gerecommandeert heeft, dat sy boven alle andere henluyden Brieven van date den 21. Februario 1587. heeft ghescreven / vol van grooter goet-gunstigheyt/ haer in generale termen alle goede affectie toeseggende voor hare goet-willicheyt.

Die van Utrecht seer gedragē van Leycester.

Koninginnē Brieven aen Utrecht.

Dit schrijven der Koninginne publiceerden sy aen haer Ghemeynten / die onder handt by eenighe wijs ghemaeckt werden / dat de Koninginne wilde de Souverainiteyt der Stadt ende Lande van Utrecht liever alleene aen nemen om haer goedt-willicheydt: In voeghen dat verscheyden Overste ende Capiteynen in Enghelandt reysden / om vande Koninginne vereert ende versien te worden vande Gouvernementen der Steden / Kasteelen ende Sterckten aldaer. Sy gaven haer redenen in Druck uyt/ met Brieven aen die van Hollandt: oock toe-latende te Drucken alle dinghen die den Lande van Hollandt vyandt ende teghen waren: Al 't welcke by velen verantwoordt/ ende met den schijn van redene bekleet worde: Soo nochtans / dat de voorsichtichste achterdencken kregen/ dat onder dese wel eenighe mochten schuylen die door dese proceduren souden trachten om die Stadt ende Landen van Utrecht / van Hollandt af te sonderen / ende dien gheheelen Staet aldaer te veranderen / bysonder alsmen verstondt dat sommige Engelschen selve henluyden beschuldichdē/ dat sy den Grave van Leycester ghestijft hadden met alle quaden raedt ē instructie hem versoeckende datmen inde Gheunieerde Landen niemanden behoorde

Beschuldinghe over die vā Utrecht.

Utrechters laten drucken verscheyden saken teghen Hollandt.

Achterdencken op Utrecht.

hoorde

1588. hoorde tot eenich bewindt ofte Gouvernement toe te laten / ten ware hy vande Ghereformeerde Religie professie dede. Voorder oock/ datmen in hooghe Ampten / noch inde Vroetschappen der Steden ende andere principale Officien / niet en soude toelaten eenighe Kooplieden ofte Ambachtsieden / die sulcke professie noch pleechden / ende de selfde niet verlaten en hadden / dewijle men inde selfde Landen qualicken so vele bequame Edelen / ofte andere op haer renten levende/ geschickte Persoonen soude vinde/ geen Koopmanschappe ofte neeringe doende/ofte gheen portie in Koophandel/Scheep-vaert ofte Visscherijen hebbende / om de Landen te regieren / die bykans alleenlick op Koophandel / Schipvaert ende Visscherijen bestaen / met 't ghene dat dien aenkleeft / ende waer van gemeynlick de Edelen ende Geleerden geen verstant en hebben.

Der Staten ende Landen resolutie teghen Vtrecht.

De Staten der Gheunieerde Landen siende dese handelinghe van die van Vtrecht / vreesden niet sonder groote oorsaecke ende merckelicke inditien/ dat haren Vyandt loerde / om dit misverstandt te voeden/ op hope van een Factie daer onder te krijgen: Oock voorder/dat eenighe die dese dinghen soo dreven/ Lieden waren die den Lande van Vtrecht vreemdt waren / daer niet ghegoet / noch yet te verliesen hebbende / waeromme sy min sorchvuldich waren over 's Landts welvaren / oock mits dat de beste Patriotten daer uyt ghebannen waren. Hieromme hebben de Staten voorder Civile onder-handelinghe ende andere middelen ghesocht / op dat de uytghewecckene weder mochten in haer Huysen / Goedt / ende Eeren herstelt worden. Als sy hier mede niet en hebben konnen winnen / soo hebbense ten versoecke vande uytghewekene / met rijpen rade / secrete ende behendige middelen gesocht/ om Kryghs-volck inde stercken / ende principalijck binnen Vtrecht (causerende groote jalousie) te krijghen / om die te verseeckeren/ vreesende soo den Vyandt de Stadt beleghe rde / zynde ghefwackt vande beste Borgheren / dat de reste twistich ende weynich Garnisoen daer binnen / soude moghen vermeestert worden / overmidts het seker was / dat de inghedronghen Officieren / uyt vreese van afghestelt te worden/ nimmermeer in so hoogen noot souden gheconsenteert hebben / tot eenighe hulpe oft Garnisoen van die van Hollandt in te nemen. Dan om dat by die vande Stadt daer alreede eenighe aenslaghen tot sulcken eynde streckende / ontdeckt waren/ so forchden ende wapenden haer die van Vtrecht meer tegen die van Hollandt dan tegen haren Vyandt. 1588.

Staten trachten Soldaten in Vtrecht te brengen.

Jalousie van Vtrecht tegen Hollandt.

Adolph Grave van Meurs Nienaer Alpen etc.
Gouverneur van Gelre ende Vtrecht H. Iacobsen exc.

Daer

1588.

Grave van Meurs begeeft hem in Utrecht tot dienst vande Staten.

Daeromme hebben de Staten der Landen gheordineert/ ende verwillicht Adolf/ Grave van Nieuwenare/ Limborch ende van Meurs/ &c. Stadthouder van Ghelderlandt/ Utrecht/ ende Over-Yssel/ hem binnen Utrecht te onthouden/ ende haer voornemen te executeren/ daer toe verwachtende goede occasie. Als nu int Jaer 1588. int beginsel van October/ aldaer de Wet soude versteldt werden/ ofte de Magistraet verandert/ soo hadden die vander Stadt hare Ghedeputeerde in Enghelandt ghesonden/ om van daer gherecommandeert ende ghestijft te zijn. Maer alsoo Leycester nu doodt was/ ende sy luttel behulps vindende/ofte dat de Majesteyt aldaer nu anders was gheinformeert/midts dat de Grave van Meurs oock in Engelandt ghesonden hadde/hebbense aldaer luttel troost gevonden.

Grave van Meurs verseeckert ende herstelt Utrecht weder met Hollandt/ den 6. October 1588.

Daer-en-boven alsoo den vijfden Octobris de Stadt vol was van aenstaende beroeringhen/ hebben de Capiteyns vander Stadt den Raedt met de Hoplieden vanden Garnisoene voor-ghedraghen ende versocht/ de quartieren vande alarm-plaetsen te moghen overslaen/ende daer van rapport te doene/ aen Borghermeesters. Het welcke haer toeghelaten zijnde/ hebben die selvighe op de alarm-plaetse onder hun een ordere gheraemt/ waer mede alle voor-vallende allarmen ende perijckelen souden moghen voor-komen worden/ de welcke sy noch dien avondt int werck stelden/ denckende dien nacht hun noch van eenighe hun teghen-partije te verseeckeren/ sonder dat sy 't selfde haren Borghemeesters ende den Grave van Meurs verwittichden/ niet te min daer naer om eenighe redenen dat selfde uytstellende tot des ander-daeghs. Dan alsoo den Grave van Meurs dat vernomen hadde/ die alle occasien waer nam/ heeft hem bedecktelick begonnen te verstercken/ met verscheyden Capiteynen/ Bevel-hebberen ende Vrienden die hy inde Stadt hadde/ ende besettede sijn Huys/ al oftmen sijnen Persoon hadde willen aentasten/ vermeerderende alle voor-gaende gheruchten/ aenroepende de Borgherijen tot sijnder hulpe/ de ander Stadts Capiteynen die haer op voor-deel ghewapent vonden/ ende de quartieren beset/ ontboden op 't Stadthuys haren Borghermeester Prouvinck/ teghen den morghenstondt ontrent ten vier uren/ nerghens van wetende/ die aldaer ghekomen voort eerste besteldt heeft/ dat de Hoofden vande teghen-wachte niet sonde worden te kort ghedaen/ maer op 't Stadthuys in verseeckeringhe ghebracht/ onder de sauvegarde van Justitie/ doende den Raedt vergaderen om te weten d'oorsaecken vanden allarm/ ende dien te stissen. Dan daer-en-tusschen heeft de authoriteyt vanden Grave soo veel vermoghen by den Volcke/ door het generael miscontentement onder de Ghemeynte ende Krijghs-volck/ over de boven verhaelde handelinghen/ dat sy siende den Grave ghewapent/ d'eene heeft stille ghestaen/ ende de andere zijn met hem ghevallen/ soo dat die vander Stadt vermeestert werden/ waer over dat

Capiteyn Cleerhagen doorsteken.

Capiteyn Juliaen Cleerhaghen die daer binnen lagh met sijn Vendel/ alsoo hy op 't rumoer nae het Stadthuys was gaende/ werdt dweers door sijn lijf ghesteecken/ daer hy nochtans van ghenesen werde/ sijn Vendel ende oock dat van Villers hielden haer stille/ alsoo oock d'Enghelsche Ruyterije/ gheen partije aennemende/ ende alsoo werdt het rumoer allenskens ghestilt: Eyndelick werdt den Borghermeester Prouvinck/ van 't Stadthuys ghevanckelick in des Graven Logement ghebrocht/ daer nae oock den Schout Raerle van Trillo/ ende den Capiteyn vander Wacht: Sanderdaeghs versette de Grave van Meurs de Wet/ volghende haer oude Ordonnantien ende Previlegien/ ende korts daer nae quamen de uytgheseyde Ballinghen weder inne/ doch onder Eedt/ dat sy der uytsegginghe halven gheen wraecke souden versoecken/ maer vredelick metten anderen leven: Teghen den voorschreven Borghermeester werden verscheyden ghetuyghen beleydt ende ghehoordt/ op verscheyden poincten/ dan nae 42. weecken ondersoeck ende vervolgh/ werdt eyntlick los ghelaten/ alsoo oock de andere/ om dat gheen strafbaer delicte in haer ghevonden en werden/ waer mede de Stadt ende 't Landt van Utrecht/ weder met Hollandt als goede Bondt-ghenooten vereenicht werdt/ haer in alles conformerende mette ander Landen/ daer den Grave van Meurs eenen generalen sonderlingen goeden dienst aen dede.

Borgermeester/ Schout ende Stadts Capiteyn gevangen ende weder los gelaten.

1588.

De Nederlandtsche onderdanen worden buyten Lande alomme aenghesproken voor Staten schulden/ en Steden renten.

In dese tijden/ ende eenighe Jaren te voren/ als de Vereenighde Landen in dese ghestaltenisse waren/ soo ist ghebeurt (volgende 't spreeck-woort/ Daer den tuyn leeghste is, wil yeghelick over) dat veel lieden vande omligghende Landen/ die ten achteren waren aende Nederlanden/ daer van sy hadden der Staten Brieven/ in goeder forme verbindende haer onderdanen/ nu gemeynt hebben die occasie geboren te zijn om haer te doen betalen vande Nederlanders buyten Lande/ ofte van hare goederen/ ende dat met arresten ofte represalien/ gelijck in Duytslandt ende Oostlant meermael gheschiet is/ alwaer uyt sake van ghelijcke schulden wel eertijdts veel Nederlantsche Kooplieden van Antwerpen ende elders/ aengesproken ende ghevangen zijn geweest.

Nederlantsche Kooplieden in Engelandt aenghesproken ende gevangen voor der Landen schulden.

In Engelandt tot Londen hebben eenige met authoriteyt van die Majesteyt aldaer/ alle de Nederlantsche Kooplieden schulden alomme beslagen ende gearresteert/ voor achterstal van renten van diversche Steden. Oock hebben ettelicke Engelsche Kooplieden/ ettelicke schultbrieven der Staten Generael/ voor kleyn gelt ende lichte weerde eenighe Hoochduytsche Capiteynen afgekocht/ ende hebben uyt krachte van dien/ Actie geintenteert tegen diversche Nederlantsche Kooplieden die tot Londen woonachtich waren/ de selvige arresterende/ en langen tijt gevangen houdende/ voor veel duysenden guldens/ als verbonden ondersaten der Nederlanden/ begrepen inde Obligatien/ en dat (so eenige selve bekenden) om met diergelijcke schulden in te koopen/ den hanterenden Nederlandtschen Koopman te verdrijven/ ofte bevreest te maken van meer in Engelant te handelen/ op dat de Engelsche Kooplieden alleen dien handel hebben souden: Welcke arresten door langh-duerighe processen tot groote kosten door verkregen vonnissen aldaer afgedaen zijn.

Practijcke om den Nederlanders traffijck te hinderen.

Schepen in Engelandt ghehouden/ voor der Landen schulden ende represalien.

Vorder oock also de Nederlantsche Koopvaerders benoodicht zijn de Engelsche Havenen te gebruycken/ ofte inde Enghelsche stroomen te komen/ heeft men aldaer uyt krachte vande voorsz schult-brieven/ veel Schepen/ jae gheheel Vloten aenghehouden ende gearresteert/ die nae Westen ofte van Westen waren varende/ welcke arresten t'elcke reyse door de intercessie vande Nederlantsche Ghesanten ende vigilante Kooplieden/ niet sonder groote moeyte/ kost ende schade zijn afgedaen geweest.

In stede van gemeyn Licent-gelt/ soeckt den Admirael van Enghelandt dat voor sijn eyghen.

Ende mede alsoo daer voorslagen ghedaen hadden gheweest/ inde voorighe Jaren vande Vereenighde Landen weghen/ datmen int werck soude stellen het Placaet by Leycester tot Utrecht ghemaeckt/ Anno 1586. teghen danck vande Staten/ verbiedende alle Navigatie en handelinge op Spaengien/ dwingende alle passerende Schepen/ salveconduiten en Licenten te koopen/ ten profijte vande Vereenighde Landen/ dat welcke niet en konde alsdoen int werck ghebrocht worden/ ten aensiene vande ghebueren Koninghrijcken van Vranckrijck/ Denemercken/ Schotlandt/ &c. daer dat nochtans tot dien tijde vande Oosterlinghen 12. pro cento gaende ende komende/ den Nederlanden aengheboden werde: dit versochtmen nu ten minsten int werck te brenghen/ eenighe vruchte van dat schadelick Placaet/ dat soo veel Kooplieden ende neeringhe uyt de Landen hadde doen vertrecken/ te moghen ghenieten/ midts verbiedende dat niemandt door de Hoofden van Cales ende Dover soude moghen varen Westwaerts/ dan by Licent ofte salveconduyt/ op pene dat die anders ofte achter Schotlandt omme varen souden/ souden ghepubliceert worden voor goeden prijs/ maer terwijle datmen met dit versoeck besigh was/ hebben met dese voorschreven molestatien d'Enghelsche selve/ ofte die vrienden vanden Admirael van Enghelandt ghesocht sulcken ofte dierghelijcke Tollen/ Licent ofte Salveconduiten/ selfs tot haren profijt te weghe ofte in swanck te brengen/ mits haer menichte van Enghelsche Oorlogh-schepen/ die met

Brieven

1588.

Brieven van represalien op de Spaensche / inde Zee waren die alle passerende Schepen aenspraken ende beroofden / ten ware sy paspoort vanden Admirael van Enghelandt hadden, toe-segghende dat die dese paspoort hadden / souden vry passeren die paspoort kostende nae de weerde der Schepen ofte goederen, twee / drie / vier ofte vijf hondert guldens elck Schip maer alsoomen dat sochte in treyn ende ghebruyck te brengen / en konde sy den Enghelschen Admirael sijn paspoort niet doen valideren ofte in weerde houwen ofte gelden. Ende alsoo de Enghelsche Vrybuyters gheen profijt daer by vonden / soo en pasten noch en achten sy op des Admiraels Paspoorten niet : Waer door sulcken ghebruyck door verscheyden Processen, Remonstrantien / en der Landen Gesanten tusschen-spreken eensdeels weder afgebroken is.

Dierghelijcke quellinghen hebben de Gheunieerde Landen oock gehadt omtrent desen tijdt vanden Koningh van Schotlandt, die heeft ontrent den 23. Augusti den Staten der Vereenighde Nederlanden door eenen Herault laten weten ofte gheinsinueert / dat sy binnen den tijdt van veertich daghen na de voorsz insinuatie souden versien ende ordere stellen op de satisfactie vande achterstallige Krijghs-schulden van den Schotschen Colonel William Stuart ende van de andere Capiteynen / Officieren ende Soldaten die onder hem in Nederlandt ghedient hadden. Dese schulden beliepen over de vijf-mael hondert duysent guldens. Ofte soo sy sulcx niet en deden / dat sijne Majesteyt soude ghenootsaeckt wesen / den voorsz Stuart met sijne Consoorten ter executie te laten stellen de Brieven van Represalien, die sijne Majesteyt nae voorgaende advijs van Schotlandt, den selven Stuart hadde verleent. Om welcke executie (midtsgaders alle vordere misverstanden die daer uyt geschapen waren te ontstaen tusschen 't Koningrijck van Schotlandt ende die voorsz Provintien) te voorkomen / ende met Schotlandt te vernieuwen de oude Tractaten ende Entrecoursen die tusschen het Rijck van Schotlandt ende de Landen gemaeckt waren / hadden de Staten voorschreven, afghevaerdicht den Pencionaris van Delft Meester Leonard de Voocht aenden Koningh van Schotlandt : Daer inne wijsselick volgende het exempel van Keyser Karel de vijfde / die de Schotten niet en wilde ghetercht hebben: Want also Anno vijfthien-hondert acht ende veertich / een misverstant ghereesen was tusschen de Schotten ende Nederlanders / soo namen de Schotten den Nederlanders veel kostelijcke rijcke Schepen af : Dies den Keyser derwaerts sondt den Heere d'Assonville (die nu noch leeft) om het misverstant wech te nemen / alsoo hy dede : wijsselick voorsiende dat de Schotten wel strijtbaer / maer een arm Volck waren / die niet veel te verliesen en hadden / daer oock de Koninghen voor haer devijse stellen drie Distelen met dese inscriptie / Nemo me impune Lacessit, Dat is / Niemandt sal my te vergeefs oft ongestraft moyen ofte tergen.

Koningh Jacob de 6. van Schotlandt eysche met eenen Herault den Colonel Stuarts achterstellingen / de Landē dreyghende met Represalien, den 23. Augusti.

Lenaert Voocht nae Schotlandt gesonden.

Devijse vande Koningen van Schotlant.

Aldus werdt ghesonden den voorsz de Voocht / om den Koningh te informeren dat de Gheunieerde Provintien / ende insonderheydt die van Hollandt ende Zeelandt / die mette voorsz executie principalicken ghedreycht werden / inde ghepretendeerde schulden van Colonel Stuart ende sijne Consorten niet ghehouden en waren / segghende dat de voorsz Krijghs-schulden ghemaeckt waren in dienste vande Staten van Brabandt / Vlaenderen / Artoys ende Henegouwe / onder de Regieringhe vanden Aerts-Hertogh Matthias van Oostenrijck / ende successivelick vanden Hertogh van Anjou / op welcke Commissien ende authoriteyt den voorsz Stuaert met sijn Regiment den voorsz Provintien ghedient hadde / ende dat die van Hollandt ende van Zeelandt noyt ghetreden zijn gheweest in ghemeynschappe van lasten vande Oorloghe met de voorsz andere Provintien / maer hadden hen zedert de Pacificatie van Ghendt / in regard vande voorsz lasten / apart ghehouden / ende vande selve Provintien afghesondert / ende de selve alleenlick by Contracte gheassisteert met het onderhoudt van vijf en twintich Vaendelen Voet-volcks / ende hondert Peerden. Dat het in alle ghevalle onghehoort ende teghens 't ghemeyn ghebruyck van alle Koninghen Princen Potentaten ende Republijcken was oude achterstellighe schulden van Krijghs-diensten te executeren ten forme van Represalien, dewijle de Oorloghe noch duerde : maer dat sy ghewoon zijn de betalinghe van sodanighe schulden te stellen op sodanighe termijnen als haren staet mach lyden sonder beknoop ofte teghen-segghen van haer Nae-ghebueren. Dat over sulcks den Keyser Karolus de Koninghen van Vranckrijck, Enghelandt Denemercken ende noch teghenwoordigh den Koningh van Spaengien, veel Millioenen schuldich zijn aen verscheyden Natien / die in voorgaende Oorloghen hen hebben ghedient / daer van die betalinghen alsnoch werden ghedifficulteert / &c.

De Staten vande Landen hadden belast, dat den voorsz Ghesante sijn reyse soude nemen over Enghelandt ende de Koninginne aldaer vande gelegentheyt vande voorsz sake te informeren, ende die selve te versoecken / om in dese gheleghentheydt van tijden ende saken / voor haer byden Koningh van Schotlandt te intercederen. Het welcke sy geerne dede ende schreef aenden Koningh van Schotlandt seer ernstlick in faveure vande Vereenighde Landen, van date den thienden Novembris : Verklarende hoe leet haer gheweest was te verstaen / dat by hem met Brieven van Represalien werden ghedreyght de Gheunieerde Provintien hare Vrienden en goede Gheallieerde / die sy nu seeckere Jaren herwaerts ghesocht hadde / ende als noch sochte te soulageren inde sware ende gheduerighe Oorlaghe, die de voorsz Provintien teghens den alghemeynen Vyandt waren voerende. Ende seyde sy : Ick bidde u, overweecht welcker voeghen ghy met dese proceduren uwe Vrienden sult quetsen uwe Vyanden verheughen, ende u selven onghelijck doen : Want wie sal ghelooven dat ghy de Religie in achtinghe hebt, als ghy de belijders van de selve Religie wilt gaen bevechten? Wie sal ghelooven dat uwe vriendtschappe ende affectie tot mywaerts oprecht is / als ghy mijne Vrienden gaet beschadigen? Ende hoe wel ick niet en twijfele ofte sy luyden zijn sterck ghenoech om een veel grooter ghewelt te wederstaen, nochtans en laet niemandt seggen, dat de ghene die nu swaricheyt genoech te dragen hebben / by uwe handt noch meerder souden worden gheaffligeert.

Koninginne van Enghelandt schrijft aenden Koningh van Schotlandt / in faveur van de Nederlanden / den 10. November.

Treffelijcke beweghredenen der Koninginne van Enghelandt.

Dese Brieven afghevaerdicht wesende aen den Koningh van Schotlandt, werdt middeler-tijdt den voorsz Ghesant te Hove in Engelandt opghehouden: Waer van den Koningh van Schotlandt gheadverteert wesende / hadde hy hem door sijnen Ambassadeur daer over ten hooghsten beklaecht, verstaende dat hy principalicken aen hem ghesonden was. Ende soo het gheschapen stondt dat tusschen die twee voorsz Potentaten ter oorsaecke van dien vorder misverstant soude komen, soo hadden de Staten eenen tijdt daer na den voorsz Voocht ende Meester Joan vanden Wercke over Zee nae Schotlandt ghesonden: De welcke te samē te Hove aldaer gekomen wesende / den Koningh soo goede onderrichtinge ghedaen hebben, dat de voor-ghenoemde executie vande voorsz Brieven van Represalien, die den Colonel Stuart metten sijnen verleent waren, gheenen voort-ganck ghehadt en hebben.

Misverstāt tusschē Engelandt ende Schotlandt geweert.

De Staten vande Gheunieerde Landen senden Lenaert Voocht met ontschuldinghen nae Schotlant.

Het vermoeden was by velen op desen tijdt, dat de voorsz ghedreyghde executie van represalien teghen de voorsz Landen / eenen vondt ende practique was vanden Hertogh van Parma, om onder 't dexsel van dien te stooren de vriendtschappe ende onderlinge alliantie tusschen het Koninghrijck van Engelandt / Schotlandt ende de voorsz Gheunieerde Nederlanden / insonderheydt alsoo de Landen mette voorsz executie principalicken gedreyght werden ten tyde als die Spaensche Vlote voor handen was.

Practijcke van Parma ontdaeckt te worden.

De Staten vande Gheunieerde Landen haer nu wat verlost vindende van haer Vyanden vande Spaensche Armade / van muyterije des Krijghsvolcks ende haer authoriteyt herstelt / hebben ghedacht beter politie op haer regieringhe te stellen aenmerckende den grooten onwille die onder 't Volck

Politie der Gheunieerde Landen op haer oorloge ēn middelen.

van

1588.

van Oorloghe (zijnde in dienste vande Landen) waren ontstaen/ midts de quade betalinghe die haerlieden ghedaen was/ gheduerende de regieringe vanden Grave van Leycester: waeromme sy hebben voorghenomen den staet vander oorloghe te redresseren/ waer toe sy ghebruyckt hebben diversche notabele middelen.

Sy verghelijcken de lasten van Oorloge en middelen.

Inden eersten hebben de Staten gaen vergelijcken de lasten vander Oorloghe tegens de middelen vande Landen: ende over sulcx gecasseert ende afghedanckt vele ende verscheyden Compagnien Voet-volcx ende Peerde-volck/ die by den Grave van Leycester boven het vermoghen vande Landen/ in dienste der selver waren gebracht ende aengenomen.

Sy maecken afreeckeninge ende composeeren voor de oude schulden.

Ende ghemerckt dat midts de lanck-duericheydt vander oorloghe veel waren/ die aende Landen pretendeerden groote achter-stellen van voor-gaende diensten/ soo hebben de Staten alle de Colonellen/ Capiteynen/ ende Officieren by Eede doen belooven/ dat sy gheduerende die Oorloghe/ de Landen niet souden molesteren om de betalinghen vande voorsz oude schulden: Doch alsoo/ datmen henlieden haer afrekeninge soude mogen maken/ ende op de voldoeninge van 't ghene dat henlieden voor haren Persoon daer in mochte competerē/ ende vorder niet/ met henlieden ghehandelt soude moghen werden/ op sulcke daghen ende termijnen als den staet vande Landen ghevoegelicken soude komen lyden/ met uytkoop ende constitutie van lijf-pensioenen voor haer/ hare Vrouwen ende Kinderen.

Stellen de Maentlicke besoldingen op 48. daghen.

Ten derden soo hebben de Staten voornoemt/ alle die Maentlicke besoldinghen die van doen voortaen souden vallen/ gesteldt op 48. dagen voor een Maent/ ende de Colonellen/ Capiteynen ende ghemeyne Soldaten doen sweeren/ dat sy henlieden mette voorsz besoldinghen souden hebben te vernoeghen: Maer de traictementen vande hooghe Ampten zijn ghesteldt/ betaelt te worden tegen 32. daghen ghereeckent voor een Maendt.

Besorghen sekeren voet op de betalinghe des Krijghsvolcx die verdeylende onder de Provintien.

Ende om eenen goeden eenparighen ende eenen sekeren voet te houden op de betalinghe van het volck van Oorloghe/ in dienste vande Landen wesende/ hebben de Staten het selfde Krijghs-volck gherepartiert ofte verdeylt over de Provintien/ naer advenant vande quote die elcke Provintie inde lasten vande Oorloghe hadde te contribueren/ ende het vermoghen vande selve Provintien mochte strecken: Waer uyt ghevolcht zijn seer notable effecten/ ende insonderheydt dat de Finantien ofte gheldt-middelen vande respective Provintien/ niet en zijn ghediverteert/ maer ghetrouwelicken gheimployeert gheweest tot fornissemente of versterckinghe van haerlieder respective quote inde ordinarisse Contributien/ tot betalinghe vanden volcke van oorloghe staende tot laste van elcke Provintie. Ende ten anderen/ dat het voorschreven Volck van Oorloghen seeckerlick gheweten heeft aen welcke Provintie sylieden hare besoldinghe hadden te vervolghen/ ende indien daer in eenich ghebreeck mochte vallen/ 't selfde konde terstondt gheweten/ ende vanden Rade van State ghere-medieert worden.

Effecten vande goede Politie op de middelen.

Boven ordinarisse oock extraordinarisse contributien inghewilliget tot de dispositie des Raedts van State.

Ende ghemerckt dat die lasten vande oorloghen soo groot ende swaer waren vallende/ dat de ordinarisse Contributien vande respective Provintien de selve niet en mochten toereycken/ Soo hadden de voorschreven Provintien/ boven de voorschreven ordinarisse contributien/ noch inghewillicht een extraordinarisse contributie/ over alle de selvighe Provintien/ die op die tijdt vermochten te contribueren/ daer van den Raedt van State de dispositie hadde/ ende de selvighe besteede totte betalinghe vande voorschreven extraordinarisse lasten. Doende mede die voorsz respective Provintien t'eynden 's Jaers mette andere treden in liquidatie ofte afrekeninghe/ omme te weten oft die selvighe haer respective quoten inde voorsz ordinarisse ende extraordinarisse contributien hebben geformeert ofte opgebrocht/ ende voldaen ofte niet.

De Provintien doen afrekeningē onder den anderen alle Jaren.

Die middelen waer uyt die voorschreven Provintien haer respective quoten inde voorschreven contributien zijn vindende/ ende Maendtlycken zijn opbrenghende/ en zijn alomme inde voorsz Landen niet eenderley. Die van Hollandt ende Zeelandt wesende de rijckste ende vermoghenste Provintien/ vinden haerlieder quote inde voorsz Contributien uyt de middelen van Consumptien/ die sluyden aldaer zijn heffende op de Wijnen/ Bieren/ Beesten/ materien/ goude/ silvere/ zijde ende wollen Lakenen/ Waghe/ Hooren-beesten. Item/ op de Consumptien van Zeeps/ Sout/ Azijn/ ende Ghebranden-wijn/ ende meer andere gelijcke specien/ die van ses Maenden tot ses Maenden/ by seeckere Commissarisen by de Staten vande selve Provintien die daer toe ghecommitteert worden/ openbaerlicken ende op seeckere ghedruckte conditien ende ordonnantien werden verpacht. Ende boven dien uyt de verpondinghen/ die ghegheven werden van alle onroerende ende heerlicke goederen/ naer advenant vande inkomste der selver goederen/ daer op die selve by seeckere Commissarissen in voorleden Jaren zijn ghetaxeert gheweest/ ende inden Jare 1583. lest geredresseert zijn gheweest.

1588.

Middelen hoe de Provintien haer quote tot de lasten vindē ordinaerlicken.

Ende soo wanneer het inkomen van alle de voorsz middelen niet moghen toelanghen die quote vande voorsz Provintien/ die de selve teghen d'ander Provintien hebben te draghen inde voorsz ordinaris ende extraordinarisse contributien/ soo wordt het kort van dien ghevonden by de Steden in Hollandt/ ofte op den voet vande repartitie die de selve Steden onder den anderen zijn houdende/ ofte op den voet vande Verpondinghen over die Steden/ daer van de Steden wederom werden gherembourseert/ het zy by constitutie ende verkoopinghe van Renten tot laste van 't gheheel Landt van Hollandt/ ofte aen ghelde uyt de Verpondinghen die generalicken over het voorsz Landt van Hollandt werden ghegheven/ ten eynde dat die platte Landen van Hollandt soo wel als de Steden eenpaerlicken die voorsz Lasten souden helpen draghen.

Hoe die van Hollant ende Zeelandt haer extraordinare middelen vinden.

Andere Provintien hebben andere middelen/ daer by sy haer voorschreven quote zijn vindende/ elcke nae dat den aert ende gheleghentheydt vande selve Provintien mach lyden. Ghelijck oock alle de selve Provintien elck int bysondere/ ende de Steden ende de Dorpen van dien haer particuliere lasten/ dienende tot conservatie vande selve Provintien/ Steden ende Dorpen/ hebben te draghen/ die haer voorsz quote niet en verminderen/ maer moeten de selve betalen met andere middelen die sy aldaer ghevoegelickste ende onquetselickste voor haer Ondersaten zijn practiserende.

Ende met dese ende andere ghelijcke middelen/ hebben de voorsz Landen/ ende naementlick die Provintien van Hollandt/ Zeelandt/ Utrecht ende Vrieslandt/ niet alleene in goede verseeckertheydt haer Landen/ teghens het ghewelt van soo machtighen Koningh ghedefendeert/ maer hebben oock (alsoo naemaels uyt het vervolgh van dese Historie te sien sal zijn) met goede assistentie vande andere Provintien/ als Ghelderlandt ende Over-Yssel/ teghen den selven Koningh offensive oorloghe gevoert/ selve gheheele Provintien/ ende veel gheweldighe Steden ende Forten hem afghenomen: daer toe de selve Landen totten Jare 1602. toe/ noyt meerder ghewelt van Volcke hebben ghebruyckt in Campaigne ofte int Veldt/ boven de Borgherlicke besettinghen van hare Steden ende Frontier-plaetsen/ als twaelf ofte derthien duysent Man te Voete/ ende drie duysent Man te Peerde/ wel in ordere/ ende van alderley behoeften ende amonitien van oorlogen soo wel versien/ als den noot ende de gheleghentheydt vande Steden ende Plaetsen die sy aentasten/ waren vereysschende: hebbende voorts 't selfde Volck van Oorloghen int Veldt/ als oock inde plaetsen daer sy in Garnisoen waren ligghende/ doen houden in soo goede ende scharpe Krijghs-discipline/ dat niet alleene alle openbare misdaden strenghelick zijn ghestraft ghewoorden: maer oock dat de schade de welcke het Krijghs-volck by asteeringhe ofte andere manieren/ den Borgheren ofte Huysluyden ten platten Lande waren aendoende/ geestimeert ende geschat is geworden/ ende by den Rade van State den Capiteynen van hare

Der Geunieerde Landen groote daden uytgerecht met weynigh Krijghsvolck betaelt.

Goede Krijghs-discipline onder de geunieerde gebruyckt.

1588.

haer eerste Maendt Solts afghekort / ende goedtghedaen den ghenen die alsodanighe schaden hadden gheleden.

De Oorloge ter Zee wort beleydt by de Raedt vande Admiraliteyt / die in vijf plaetsen resideren.

De Oorloge te Water / wordt by de Staten vande Gheunieerde Landen beleyt met soo goeden ordere / als doet die Oorloghe te Lande / zijnde tot dien eynde inde voorsz Provintien opghrecht eenen Raedt ofte Collegie vander Admiraliteyt / ende ghecomposeert van diversche Raedts-persoonen / meest al wel ervaren in 't stuck vander Politie oft in 't feyt vander negotiatie ende handelinghe vyder Zee / ende zijn verdeylt in vijf diversche plaetsen / daer de voorsz Raden haer ordinarisse residentie zijn houdende / te weten tot Amsterdam / Rotterdam / ende Hoorn ofte Enckhuysen in Hollandt / tot Middelborgh in Zeelandt / en tot Harlinghen ofte Doccum in Vrieslandt: Van welcke Collegien de Prince Mauritz van Nassouwen / als Admirael Generael vander Zee, het Hooft is / op wiens name alle de Commissien en Kryghs-bestellinghen vyden voorsz Raedt werden uytgheven. Die Stadthouder van Hollandt, &c. altijdt is / die Raden onder hem / inde voorsz Collegien vander Admiraliteyt dienende / doen Eedt ende ontfanghen hare Commissien vande Staten Generael / op de nominatie vande Provintien / die ghewoon zijn uyt den haren eenighe te verkiesen / ofte tot dien eynde den Staten Generael twee ofte drie persoonen voor te draghen / daer uyt de ghequalificeerste werdt verkooren. De Admirael heeft twee Lieutenants ofte Vice-Admiraels / die haer in Hollandt en in Zeelandt / als gheleghen zijnde naest de Zee / zijn onthoudende / te weten in Hollandt is Johan van Duvenvoorde Heere van Warmont / ende onder hem Joncker Pieter vander Does en Jan Gerbrantsz: In Zeelandt / Heer Justinus van Nassouwen / ende onder den selven Joos de Moor.

Den Prince Mauritz Admirael / is 't Hooft vande Admiraliteyt.

Heer van Warmont en Justinus van Nassou / Admiraels van Hollant en Zeelandt.

T'gelt van de Convoyen en Licenten betaelt de Oorloge ter Zee.

Die vander Admiraliteyt dirigeren alle die Oorloghen te Water / by advyse vande Heeren Staten Generael / ende hebben tot dien eynde den ontfanck vande Convoyen ende vande Licenten die op de inkomende ende uyt-varende Koopmanschappen werden gegeven / volghende de Lysten ende Ordinantien by de Staten Generael daer van ghemaeckt / ende die van Jare tot Jare by de selve Heeren Staten / naer ghelegentheydt van saecken ende vander negotiatie gherefinneert ende ghereduceert worden / sulcks als sy bevinden ten meesten dienste vande Landen te behooren.

Admiraliteyts ampt.

De Penninghen vande voorsz middelen procederende / worden ghecollecteert by gheswooren Officiers / ende ter Ordonnantie van die vande Admiraliteyt inde voorsz Provintien residerende / gheemployeert tot betalinghe van 't Volck van Oorloghe te Water dienende / ende staende ten laste vande Generaliteyt. Item / tot timmeragie / bouwen ende onderhoudt vande Oorlogh-schepen / ende van alle Scheeps-ghereetschappe daer toe van noode wesende / midtsgaders oock Amonitie van Oorloghe / grof Gheschut / met andere dierghelijcke behoeften / die seer veel ende groot zijn / midts het groot ghetal vande Oorlogh-schepen / die de Landen ghestadelick in dienste zijn houdende.

Waer ende hoe dat de Oorlogh-schepen worden gebruyct.

De voorsz Oorloghe ter Zee wordt by die vande Admiraliteyt ghedirigeert in dese manieren / te weten / eerst worden by henlieden verscheyden Oorlogh-schepen ghebruyckt ende onderhouden tot besettinghe vande Zee-havenen / staende ofte gheleghen onder het ghebiedt van haren Vyandt: Als voor Duynkercken / Nieupoort / Sluys / &c. Ten anderen worden oock verscheyden Oorlogh-schepen ghebruyckt / die Vloots-ghewyse de Zee tusschen Engelant / Vranckrijck ende die Nederlanden ghestadich cruyssen. Ten derden werdt oock Jaer uyt Jaer in / een goedt ghetal van Oorlogh-schepen ghebruyckt tot defensie vande Visscherye onder Schotlandt ende de Eylanden daer ontrent gelegen. Ten vierden soo werden die Koop-vaerders uyt de voorsz Provintien varende / ende traficquerende op Vranckrijck / Enghelandt / Schotlandt Denemercken en elders / in goede versekertheyt gheconvoyeert met Schepen van Oorloge / tegen de perijckelen vanden Vyandt ende vande Zee-roovers. Ten lesten soo hebben die Landen seer groot ghetal van kleyne Schepen ten Oorloge mede geequippeert ende van alle behoeften wel versien / die binnen 's Landts / tot bevrydinghe vande Revieren ende soete Wateren ghebruyckt worden / soo op de Schelde als anders. Oock tot besettinghe van sommige Steden ende plaetsen staende onder 't ghebiedt van hare Vyanden / ende op de Custen vande voorsz Revieren palende.

1588.

Advocaet Fiscael [illegible] vande Admiraliteyt.

Elcke Collegie vande Admiraliteyt is voorsien van een Advocaet Fiscael die 't Recht vande Hooghe Overicheydt bewaert teghens alle den ghenen die de Kryghs-rechten ter Zee ende hare Commissien ende Artyckelen overtreden / ende die in 't stuck van Convoyen ofte van Licenten de Landen soecken te verkorten / daer van den Raedt kennisse neemt / ende op alsodanighe aenklachten oordeelt / nae dat sy bevinden te behooren: welck oordeel kracht heeft van 't gewijsde / sonder dat de Executie van dien by Appel ofte Reformatie mach worden gheschorst. Gheiyck mede 't voorschreven Collegie kennisse neemt ende sententieert over alle prinsen van Persoonen ende van goederen die by de Capiteynen te Water verovert werden / midtsgaders oock van alle klachten / questien ende gheschillen die onder het Zee-varende Kryghs-volck vallen / ofte teghens henlieden by yemanden souden mogen ghepretendeert worden. Ende ten eynde het Zeevarende Kryghs-volck haer devoir wel souden doen in 't veroveren ofte verwinnen van hare Vyanden / soo ghenieten sy oock elck naer haer qualiteyt seecker aendeel ofte contingent inde buyten: ende sy worden boven dien / midtsgaders boven haer ordinarisse Mondt-kosten / gagien ofte Maendtghelden / oock meermael met premien ofte ghescheneken vereert / nae dat de ghelegentheydt van 't feyt is vereysschende.

Ghetal der Oorlogh-schepen op dese tydt.

De Oorlogh-schepen om de Zee te cruyssen ende Convoyen te doen / waren ontrent desen tijdt in Hollandt ontrent 38. in Zeelandt 12. in Vrieslant 18. d'een reyse meer dan d'ander / behalven die vande soete Wateren / die niet veel min en zijn / 't welck eenen grooten kost ende macht is.

Coursen van der Staten Garnisoenen.

IN dit Jaer 1588. zijnder diversche verscheyden courssen vyde Garnisoenen der Staten hier ende daer ghedaen / als die van Heusden ende Geertruydenberge in Brabandt / die trocken uyt ontrent acht hondert sterck / soo te Voet als te Peerde / de Voetknechten achter op de Peerden stellende / ende deden eenen cours nae Tilborch by 's Hertoghenbosch / daer een deel van Parmas volck lagh / 't welck sy sloegen / de reste namen de vluchte inde Kercke / daer sy die niet langhe dorsten bestrijden / vreesende dat op den allarm de omligghende Garnisoenen haer souden komen ontsetten: ende trocken alsoo met goeden buet nae Huys.

Parmas Volck ghesłagen tot Tilborch.

Vroomheyt / stoutheyt / ende gheluck van hondert Soldaten in Brabant.

Dierghelijcke deden die van Berghen op Zoom / van waer sy min dan hondert sterck waren / waer onder vijf ofte ses Peerden waren van Baer volck / ghelеyt zijnde van eenen Sergant / ende trocken alsoo uyt op eenen aenslagh op Borchloon / die haer faelgierde. Dese sloeghen nochtans door eenen hoop Volck / ende quamen te Thienen / daer vijf ofte ses Vaendelen Spaengiaerden in Garnisoene laghen: des niet teghenstaende (mits dattet een wijde Stadt is) gheraeckten sy daer inne / ende dreven de Spaengiaerden daer uyt / die afnemende drie Vaendelen / ende pilleerden de Stadt. Als sy nu weder buyten quamen / waren hare Vyanden op haer voordeel hen wachtende / die wel vier hondert sterck waren: daer sloeghen sy vromelick door / ende quamen wel weder in haer Garnisoenen met alle den buet / 't welck by nae ongeloovelick scheen.

Thienen inghenomen ende gheplondert.

Convoy van Cortrijck gheslagen.

Die van Zeelandt waren ontrent 70. sterck over ghetrocken in Vlaenderen / dese sloeghen af het Convoy van Kortrijck / daer boven 't Voet-volck twintich Ruyteren / ende dertich Koopluyden te Peerde by waren: sy schoten eerst meest nae die op de Peerden saten / tot dat sy dier eenighe kreghen / met welcke sy de andere overwonnen / ende namen al wech voor buet wat sy dragen konden.

Schencks

Schencks aenslagh op Nimmegen te vergeefs/ in Decber.

Schenck is oock niet ledigh gheweest / maer hy dede eenen cours tot Momedi: Ende in December hadde hy eenen aenslagh op Nimmegen / hy meynde door de ondiepte des Grachts / den muer te ondergraven / ende met Buscruyt op te worpen: Maer midts dat de Wateren door regen ghewassen waren inde grachten / ende andere beletselen / werdt het verhindert.

Veelderhande kloecke aenslaghen werden ten desen tijden van weder zijden veel bedreven / in Brabandt/Ghelderlandt/ ende Vrieslandt/ nu tot profijte dan tot verlies / midts datter over beyde zijden veel kloecke gheoeffende Soldaten waren / die alle stof ende materie van eere ende proffyt sochten ende waer namen.

Schenck slicht syn opgeworpen Schansse te Herwerden/ in Novemver.

Schenck hadde (om sijn groote kosten wat te verhalen) op den Rhijn by Herwerden in't beginsel van November / een Schansse gemaeckt / sonder consent vande Staten / welcke alsoo die de publijcke authoriteyt was naedeelich / soo worde door den Prince Mauritz van Orangien / ende het tusschen-spreecken vanden Heere van Willoughbye / hem belast die weder te slichten.

Muytinatie inden Briel ghestilt.

Inden Briel muytineerde het Enghels Garnisoen om betalinghe/midts die wat achter bleef/ zijnde dat Garnisoen verre ghelegen om op den Vyandt met profyt haer te gheneeren: Maer alsoo de betalinge uyt Engelandt (volgende het Contract) moeste komen/ hebben de Staten van Hollandt liberalijcken voor de Koninginne dat verschoten / ende alsoo alle swaricheyt ghestilt.

Onder Parmas volck is oock muytinatie.

Onder s'Vyants Garnisoenen was ooc muytinatien ende groote armoede / by ghebreck van betalinge / dewijle des Koninghs Indiaensche schatten ende inkomsten op verre na sijn geduerige onkosten vande Oorloge niet en konde bereycken. Dese ghebreken werden vele geholpen metten Koninghlijcken naem ende authoriteyt / nochtans soo volkomen niet / maer

Veel Soldaten van Parma komen in diẽst vande Staten.

veel verlieten den dienst / ende begaven haer onder de Staten / om sekerder betalinghe ende beter middelen in coursen te profyteren/ 't welck s'Vyants Garnisoenen seer ontbloote.

Parma ende Baligni make Contract voor Artoys ende Henegou eñ de Stadt Camerick.

Met die van Camerijck / op de welcke Parma altijdt sijn ooge hadde / heeft hy om Artoys ende Henegouwe te ghelieve / een Contract ofte bestant van Wapenen ghemaeckt voor etlicke Jaren / daer den Gouverneur Baligni oock lichtelick toe consenteerde / overmidts hy door de beroerten in Vranckryck/ qualick middel vondt om de Garnisoenen te samen met syn authoriteyt te onderhouden / ende hier mede eenen Entrecours ende onderlinge Koop-handel met die ghebuere Landen instellende / heeft hy daer door middelen van gelde tot verseeckeringe van syn Gouvernement ghevonden: Want inde Stadt Camerick grooten Koop-handel eñ neeringhe is van Camericx Lijnwaet ende Doeck/ mits dat aldaer doen jaerlicx wel ghemaect worden boven de tsestich duysent stucken / die gheschat zijnde d'een door d'ander op 40. guldens 't stuck / bedraghen 24. hondert duysent guldens / die sy Jaerlicx daer vooren ontfanghen: Dit

Menichte ende kostelickheyt van Camericx Doeck.

Lijnwaet ofte Doeck is sommige soo excelent fraey ende fyn/datmen stucken vint die mael 22. ellen lanck zijn / ende wel weert drie hondert guldens / ofte hondert Fransche Kroonen / die selve niet meer in stoffe wegende dan ses/ seven ofte acht oncen 't stuck. Hier

Balighnijs ongestadicheyt.

door heeft Baligni hem sints ongestadelijck / neutrael ende als absoluyt ofte Souverain ghedraghen. Desen Contracte van Bestandt niet teghenstaende/ heeft Parma door verscheyden middelen / selve door den Bisschop van Camerick / een Sone van Barlaymont (dien Baligni uyt de Stadt weerde) ende

Aenslagen op Camerick ontdeckt.

door sijn Canonicken veel secrete aenslaghen ghehadt / die Baligni door sijn neerstichheyt altijdt ontdeckte: Maer door het profijt dat sy beyde by den Contracte ofte Bestant vonden / zijnse t'elcke reyse weder vereenicht. Baligni terstont / als den sijnen eenige schade gheschiede / dede hy courssen ofte uytvallen in Henegouwe ende Artoys / verhalende sijn schaden met Lont-recht ofte gewelt.

Alsoo wy veel wonderlicke ende seltsame gheschiedenissen deses Jaers 1588. (waer van soo langh in ende veel ghepronosticeert is) verhaelt hebben / als de doodt des Koninghs van Denemercken de nederlaghe ende ghevangheniss van Maximiliaen van Oostenrijck / Koningh van Polen / den ondergangh vande Machtighe Spaensche Armade: de doodt vanden Prince van Conde / ende de Grave van Leycester: Soo sullen wy vorder der veranderinghe in Vranckrijck verhalen.

Vranckricks gheschiedenisse.

Wy hebben inde voorgaende Boecken kortelick vertelt / hoe dat door de practijcke van Spaengien / den Koningh van Vranckrijck Hendrick de Derde / belet was aen te nemen de Souverainiteyt ende bescherminghe der Nederlanden / door conspiratie van die van Guyse ende haer Bondt-ghenooten / haer t'samen verbindende onder een Hooft / wesende een eenvoudich oudt Man den Cardinael van Bourbon: Sy noemden haer Conspiratie het Heyligh Verbondt / ofte Saincte Ligue, die bekleedende metten deck-mantel vande bescherminghe der Heylighe Roomsche Religie / ende der Ghemeynte welvaert.

Ligue in Vranckrijck eerst begrepen Anno 1576. tot Peronne.

Dese Ligue ofte Verbondt was eerst begrepen ende ghebrocht/ Anno 1576. tot Peronne in Picardyen / gheprætendeert tot vorderinghe ende eere vande Roomsche Catholijcksche Religie / tot opbouwinghe vanden staet ende Kroone des Koninghs / ende om te breecken ende wederroepen alle de voorgaende Edicten van Vrede / vergont die vande gereformeerde Religie/ende tot verdempinge van alle Ketteryen/ tot dien eynde alle die van 't Verbondt sweerende onderdanicheyt aen hun Hooft ofte Ghedeputeerde/ ende voor de voorgaende ende diergelijcke Articulen haer bloet te storten / tot de leste druppel toe/ eñ mede tot alle onkosten te contribueren. Daer waren oock memorien ghevonden / by eenen Advocaet David/ inhoudende middelen hoe dese Ligue te authoriseren ware/ om te breecken den ordinarisen cours inde successie vande Kroone van Vranckrijck: Den Paus Gregorius de XIII. en beviel dese Ligue niet / want als aen hem een Bisschop eñ een principael Jesuijt Pater Claude Mathieu / tot Roomen ghesonden waren om de Ligue te confirmeren / als vorderlick den stoel van Roomen / en wilde hy dat niet doen /

Heylighe Ligue van den Paus Gregorius de XIIJ. mispresen.

recht voor syn doodt noch segghende aenden Cardinael Deste / dat sulcken Ligue gheen Bullen ofte Brieven souden van hem krygen / want hy en konde door sulcken donckeren Wolcke / niet klaer sien / ende hy en wilde gheenen aensetter ofte Instrument van een Oorloghe zijn / die hy niet soude konnen blussen als hy wilde.

Daer nae heeft desen Sante Ligue seer toe-ghenomen / Anno 1585. door besteck ende vorderinghe vanden Koningh van Spaengien / alsmen sach dat vande Generale Nederlanden / de Souverainiteyt ofte Heerschappije / den Koningh van Vranckrijck aengheboden werdt / ende doen hebben sy eerst opghesworpen voor Hooft den ouden Heere Charles Cardinael van Bourbon / Oom vanden Koningh van Navarra / Krijghs-volck van alle Natien inden name vanden Koningh alomme aennemende / dat den Koningh by syn Edict vanden 28. Maerte disavoueerde ofte ontkende / waer op die Ligue ver-

Verklaers vãde Sante Ligue rebellich tegẽ den Koningh.

klaringe deden vande oorsake haerder verbondt / als namelick / om dat sy saghen veracht ende niet ghevolght de resolutie vande drie Staten des Rijcks / om d'Oorloghe te voeren teghen de Hugenotten/ ende te breecken het Edict vande leste Pacificatie / om dat sy vreesden dat na de doodt des Koninghs (den Hertogh van Anjou nu doodt zijnde) de successie vande Kroone soude gheprætendeert worden vanden Koningh van Navarra / ende om dat sy saghen ten fa-vore vande Ghereformeerde Religie in Vranckrijck/ in Duytslandt in Enghelandt groote ghereetschappe maken ter Oorloghe: om dat de Hugenotten niet en hadden nae de ses Jaren overgelevert die Steden/ hun tot versekeringe ingheruymt/ maer hadden vanden Koningh prolongatie verkreghen: Om dat sy wilden het Rijck verlossen vande groote lasten ende schattinghen / ten lesten om dat sy vanden Koninghs persoon wilden verdreven hebben / sulcke luyden die

den

1588.

den Koningh ende syn Rijcke op aten ende vernielden / abuserende syn authoriteyt / aenwysende den Hertogh van Espernon / La Valette syn Broeder / ende andere. Om dese ende diergelycke verklaerden sy in Wapen ghekomen te wesen / die sy niet en wilden neder legghen / voor sy en hadden haer voornemen volbrocht / ende voor Syne Majesteyt hadde de groote periculen ghewenst / protesterende niet voor te nemen dan tot dienst Godes ende des Koninghs.

Hier over ende onder 't decksel vande Hughenotten te bestryden / die meest in Guienne waren / sochten sy hun te stercken in Picardyen / sy marcheerden nae Parys overweldighden den tweeden Pincxterdagh de Cittadella van Lions / desghelijcks de Stadt van Marsilie by middel vanden tweeden Consul / die wederomme verovert werde by de trouwe Ondersaten / ende den Consul ghehanghen Anno 1585.

Verscheyden aenslagen van Ligueurs.

Hier over de Koningh hem siende verrast / de Ligue te Peerde ende hem selven te Voete / afghesondert hebbende de aenghebodenen Heerschappye der Nederlanden als wy verhaeldt hebben / sochte met schoon spreken ende declaratien syn redenen te vertoonen / ende in stede van Wapenen een deemoedigh aensicht te toonen / daer by werdt hy soo verbaest ghemaeckt / selve van syn Moeder / die mede vanden Raedt van dese Ligue wilde wesen / om daer onder oock mede een segghen in te hebben / dat hy krope in een Capuchyns kappe in eenen sack penitentie doende om syn wederpartye dese Heylighe Ligue te beweghen / verbiedende tot haren versoecke by syn Edict vanden 18. July / 1585. alle exercitie van Ghereformeerde Religie / wederroepende alle Edicten van Vrede / uyt den Rijcke bannende alle Ghereformeerde die niet wilden Roomsch Catholijck worden / bevelende de Steden van verseeckeringhe hen in te ruymen / toestaende ende prysende dese Heylighe Ligue als noodelijck synen dienste / vorder inde Stadt van Nemoers consenteerde hy haer veel gheldts / ende gaf haer in handen veel Steden / als Chalon / Verdun / S. Desier / Reyms / Soysons / Dion / Beaune / Rue in Picardien / Dinant ende andere in Bretagnien.

Koningh van Vranckrijck vreest de Ligue: kruypt in een Kappe / ende verbiet exercitie van Ghereformeerde Religie.

Koningh gheeft de Ligueurs verscheyden Steden in handen.

Hier mede niet te vreden zijnde / versochten sy de confiscatie vande goederen der Ghereformeerde ghebannen / midts de Gheestelicke tot contribueren onwilligh / ende 't Ghemeynte verarmt waren. Alsoo oorloghden sy daer Anno 1586. ende 1587. tot welcken tijde den Hertogh van Parma haer hadde tot hulpe ghesonden / vier hondert Peerden Lanciers en twee duysent Italianen te Voete / ende doen was den Heyrleger der Duytschen onder den Baron van Donau in Vranckrijck / ende den Koningh van Navarra ghewan den slagh tot Coutras / alsoo wy in 't veerthiende Boeck verhaelt hebben. Nae dat den Duytschen Legher verdwenen was / gaf de Ligue den Koningh aen tot Nanci / Anno 1588. in Februario / hy soude hun wat beter vorderen / ende van hem doen ende weeren alle sulcke Raedt-ghevers ofte Minions als sy noemden / ende die af setten van alle Officien / ende mede instellen Inquisitie in Religie / in alle de goede Steden / ende publiceeren het Concilie van Trenten / met sulcken moderatie als conform waren de Previlegien vande Kercken van Vranckrijck / hy soude hun meer Steden om hun Krijghs-volck te logeren in geven / ende soude voort varen met de confiscatie ende verkoopinghe vande Hugenotsche goederen / &c.

Ligueurs eysschen de confiscatien der Gereformeerde gebannen.

Parma sent de Ligueurs Ruyters en Voet-volck.

De Ligue die vordert Inquisitie en Concilie van Trente in Vranckrijck.

Dese dinghen / hoe wel teghen syn herte / moeste den Koningh consenteren / nerghens van en sprackmen dan vande Oorloghe tegen de Hugenotten / ende boven al quelde den Koningh / dat hy niet en mochte ghebruycken den dienst vanden Hertogh van Espernon / dien hy altijdt sonderlinghe affectie toe-ghedraghen hadde / met synen Broeder La Valette / dien hy boven andere betroude / ende met seer groote hooghe Officien vereert hadde / namelijck sints de doodt vanden Hertogh van Joyeuse / verslaghen tot Coutras met het Admiraelschap: Dese twee Ghebroeders waren beschuldight dat sy Ophouders ende Facteurs der Ketters ende Hughenotten waren / besittende de grootste Officien ende Ampten des Rijcx / ende dat sy soo rijck gheworden waren / dat alle des Konincks gheldt in haer kisten was. Voor antwoorde verklaerde Espernon / dat hy meer Victorien teghen de Hugenotten verkreghen hadde / ende die meer afbreuck ghedaen dan syn beschuldighers / ende dat hy ende syn Broeder meer vanden Coningh van Navarra ontsien was / dan sy waren: Vorder verweet hy haer dat die van Guyse / by de handelinghe vande financie des Konincx waren rijck gheworden ende oock dorren aentasten des Konincx schatten / daer hy ende syn Broeder niet anders en besaten / dan dat s' Konincx liberaelheydt hun ghegunt hadde / sy danckten Godt datmen haer niet en konde beschuldigen van Pensioen t' ontfanghen vanden Koninck van Spaengien / belettende haren Koninck van Vranckrijck / van weder te verkrijghen de heerschappije der Nederlanden / hem soo vriendelijck aen ghebоden: Ten lesten seyde hy / dat hy ende syn Broeder bereet waren / goet ende bloet / lijf ende leven voor s' Konincx dienst op te setten / ende ghehoorsaemlijcken wilden uyt den Hove vertrecken den Koninck dat ghebiedende / ende hun Vyanden daer laten ende daer-en-boven bereet hem over te draghen ende te resigneren alle hun Staten / Ampten / Gouvernementen / Steden / Casteelen / ende alle hun vermoghen / behoudens dat syn beschuldighers t' selfde mede deden / ende dat en ware gheen ongelijcke cause / want al dat sy ende die van Guyse hadden / ware des Konincx haren Meester / van wien sy dat moesten erkennen / &c.

Espernons [illegible] Guise.

Dese vyantschappen aldus staende / ende soo Espernon in syn Gouvernement van Anjou / Tourayne / Angolesme ende Xaintogne vertrocken was / zijnde tot Loches / wert hy Anno 1588. den 1. Augusti / vanden Mayor vande Stadt / een vande Ligue / in syn Casteel ende Camer besprongen / ende met pistolen nae gheschoten / roepende tue, tue, ofte slaet doot / slaet doot / maer wert niet gheraeckt / dies syn volck ontrent hem hen weyrende / doorschoten selve den Major ende andere / nochtans werden vant Ghemeynte uytgheroepen / dat hy daer de Ghereformeerde Religie wilde in brenghen / waer over sy voor twee ofte drie daghen werden alle onversiens sonder eten ofte drincken beset / tot dat sy ontset kreghen.

Espernon by de Ligue besprongen in syn Camer ende Casteel.

Int beginsel van Mey / alsoo de beroerten toenamen / ende eenighe grooter onrusten in Picardyen was / was den Hertogh van Guyse van Soysons komende nae Parys / het welcke den Koninck hem hadde doen verbieden door den Raetsheere Bellievre / vreesende de gheneghentheden der Parisianen / nochtans soo quam hy noch ghelijckewel aldaer den 11. Mey / dan alleene met acht Edelieden / daer hy als eenen Godt ontfanghen werdt / met acclamatien des Volcx / Vive Guyse, Vive Guyse, pilaer vande Kercke / ende dat sy alle behouden waren met syn komste. Den Koninck hier door in vreese zynde van eenigh ongheval tot synen persoone / dede den Marischal van Byron / tot syn beter guardie ofte bewaeringhe / een duysent Switsers ende eenighe Fransoysch Voet-volck dat buyten lagh / binnen de Stadt brenghen / rondtomme het Hof Louvre die forierende / hieromme zijn terstondt t' Ghemeynte van Parys in Wapenen ghekomen / de ketenen spannende / de straten besettende ende baricaderende / ende dat by raet van Guyse / om vreese soo hy seyde / ende om quader te schouwen: Dan daer nae soo vielen sy dese Switsers ende guardie / opt lijf dier sommighe dootsmijtende / d'ander ontwapenende ende ter Stadt uytdrijvende. Den Koninck siende ende hoorende datmen syn Hof scheen te willen innemen ende synen persoon aentasten / sondt de Koninginne syn Moeder tot Guyse / op dat hy by hem quame / die dat nochtans weygherde / hoe wel hy pretendeerde den Koningh grooten dienst in Parys ghedaen te hebben / ende veel quaet ende perijckel verhoet te hebben / syn onschult op de beroerte des Volcx dat noch ontrust was doende / waeromme den Koninck / onbekender wijse den 13. Mey vertrock uyt Parys door de Nieupoorte / al wandelende

Guise comt tot Parys tegen t'verbot des Konincx.

Beschrijvinghe vanden oploop ofte baricades van Parys.

Guise weygert tot den Koninck te komen.

Pp met

met een storke inde handt nae Trappes / en van daer trock hy nae Chartres / vervloeckende de ontrouwe ende ondanckbaerheydt van Parys / sweerende nemmermeer daer weder in te komen / dan door een breffe ghemaeckt : desen dagh 13. Mey / werdt ghenaemt den dach vande Barricades van Parys / tot schande vande Parisianen.

De Koningh vlucht uyt Parijs den 13. Mey / 1588.

De Bontghenooten ofte Heylighe Ligue zijn hier door veel moedigher ende trotsigher gheworden / ende den Koningh bevreesder / die daeromme (door sijn Moeder gheraden) resolveerde vorder te veynsen ofte dissimuleren / dies hy maeckte een accoordt met de Ligue / ende publiceerde een Edict vanden 21. Julij / inhoudende dat hy vernieuwen soude sijnen Eedt gedaen op sijn Krooninge / als inde Catholijcksche Roomsche Religie te leven ende te sterven / die met goedt ende bloedt voor te staen / uyt te royen alle ketterijen ende gheenen Pays ofte Bestandt ymmermeer mette Ketters te maecken / noch die tot eenighe Ampten te vorderen / oock met gheen Ketter ofte fauteur van Ketters te stemmen / ofte vorderen tot de successie vande Kroone / maer helpen de Ligue en Bondtghenooten daer en teghen zijnde : Hy vergaf die van Parijs alle haer misdaet / als gheschiedt uyt de Catholijcken ijver totte Roomsche Religie / &c. Maer en wilde noch niet consenteren ofte belooven in Parijs weder te keeren : Somma den Koningh veynsde soo seere / dat de Wijse ende voorsienichste meer dan quade suspitie daer uyt kreghen / daerentusschen werdt het voeren van d'Oorloghe seer voorts ghedreven. Guyse werdt Generael van alle het Krijghs volck / als Conestable ghemaeckt / sijn Broeder den Hertogh van Mayenne / werdt metten eenen Legher nae Provence / ende den Hertogh van Nevers met eenen anderen teghen den Koningh van Navarra ghesonden.

Dē Koning veynst ende tracteert met de Ligue.

Guyse Generael van des Konincx Krijghsvolck.

Om vorder te beraetslagē / heeft den Koning tegen den Winter van dit Jaer 1588 / beschreven de Staten des Rijcx / alwaer oock die van 't Huys van Guyse ende die vande Heylige Ligue wel de sterckste zijn verschenen: Daer in de vergaderinge vande drie Staten / als Gheestelijcke / Edelen / ende Steden vergadert waren / met groote solemniteyt 505. persoonen ghecommitteert / als 134. persoonen van weghen die Gheestelijckheydt / ende van Edeldoms weghen 180. Ende van weghen de Steden 191. persoonen / sonder 's Koninghs Hof ende sijn Raedts-heeren en andere / daer veel is ghehandelt om 't Rijck inde Roomsche Catholijcksche Religie te vesten / die vande Ghereformeerde Religie uyt te royen / ende den Koningh van Navarra met sijn geslachtē te weerē vander Kroone / waer van de propositien gedruckt zijn.

Koning van Vranckrijck beschrijft sijn Staten tot Bloys.

Handelinge op de vergaderinghe tot Bloys.

Die vande Ligue ende Guysianen hebben voor een principael poinct versocht / dat den Koningh met alle de Officieren des Rijcx hersweeren souden (als een fondamentale Wet) het Edict / waer by den Koningh van Navarra als Ketter afgheslooten was vande successie der Kroone. Waer teghen den Koningh vertoonde / dat hy die van Navarra niet en konde van sijn Recht aff-sluyten / de welcke noch onghehoort was : daer den Edeldom mede stemde: Maer de ander twee Staten / namelijck de Gheestelijcke / ende Steden / die dreven datmen absolutelijck soude besluyten dat den Koningh van Navarra ende alle Ketters ende Ketters kinderen voor eeuwelijck onbequaem ofte incapable waren om de Kroone te erven ofte te besitten.

Guysianen soecken Navarre vande Croone te sluyten.

Als nu dese dinghen heftelijck vande Guysianen ghedreven werden / soo dede den Koningh oock eenen voorslagh maecken / dat het behoorlijck ware datmen alle de fondamentale Wetten des Rijckx / naemelijck die van Crimen læsæ Majestatis, oock mede soude sweeren. Het welcke die van Guyse (als de Koninginne Moeder hem daer toe sochte te persuaderen) seyde niet te willen doen / merckende datmen hem sochte te betrappen / soo wel om 't feyt vande Barricades ofte uytjaghen des Koninhgs uyt Parijs als andersins.

Guysianen conspiratie.

Hieromme besloten de Guysianen ende de Liguers wat gheweldichs voor te nemen / om tot haren vermeten te komen / haer vindende ghestijft / ende ghenoech ghesecondeert vande twee Staten des Rijcx / ende boven al / vanden Koningh van Spaengien. De Hertogh van Lotringhen ende Savoyen / haer ghebueren : Alsoo den Hertogh van Savoyen alreede begonst hadde in te nemen het Marquisaetschap van Salucen / toe-komende den Koningh van Vranckrijck / sonder waerschouwinghe van krijgh / alleene segghende dat hy dat dede uyt vreese dat die vande Ghereformeerde Religie daer mochten inne nestelen: Een groote ondanckbaerheydt van een Vorst die soo seer verbonden was door bloedt ende weldaden aende Kroone van Vranckryck.

Ligeurs nemen wat gheweldichs voor.

Ondanckbaerheyt des Hertogs van Savoyen.

Van het innemen des Marquisaet van Saluce / wordt aldus ghesschreven / dat den Hertogh Charles Emanuel / versocht hadde in verbondt te treden met den Hertogh van Guyse inde Ligue / soo hy mochte hebbē het Marquisaet van Saluce / Provantien ende Dolphine / het welcke Guyse hem weygherde / begeerende de Dominatie ende ghebiedt daer selve over / maer ten lesten alsoo den Hertogh van Savoyen selve tot Chartres aenden Koningh sondt / ende dat Guyse daer over t'onvreden ende jalours was / accordeerden sy t'samen op sijn voorighe versoeck / waer door den Hertogh van Savoyen / zijnde gheadverteert watter tot Bloys inde vergaderinghe der Staten omginck / dochte best de voordate des tijdts te nemen / ende hem Meester te maecken van dat Marquisaet / ende vondt behendelijcken middel met gheldt ende ghewelt in te nemen de Stadt van Carmagnola / op Alderheylighen avondt / het Kasteel oock onversien van victalie ende belegert / werdt oock by de Capiteynen lichtveerdelijck ende schandelijck overghegheven / dat daer ghevonden werden over de vier hondert stucken grof Gheschuts met alderhande amonitie / soo datmen sach dat de dobbel Pistoletten wel konden winnen de dobbel Canonnen / ende het tweede Arsenal van Vranckrijck / in min dan drie Weecken / met het gheheel Marquisaet van Saluce.

Hertoch van Savoyen neemt het Marquisaet van Salucen / in min van dry Weken.

Cracht van dobbel Pistoletten.

Die van Savoyen segghen / dat het Marquisaet tot Savoyen toe-behoordt / als een Leen des selfs / zijnde by eenen hooghmoedighen Marquis verbeurt / die hem te goedt kende / homagie te doen aen Hertogh Carle den VI. dien dat als verbeurt afgenomen wert ende hy verjaecht : Hier teghen willen de Fransoysen bewijsen / dat dit Landt altijdt gheweest is / een Leen van Dauphine / begrepen inde Donatie die den Prince Humbert daer van dede aende Kroone van Vranckrijck / die hem homagie afnam / alsoo oock de naekomers Charles den VIII. Lowijs den XII. ende Fransoys den I. &c.

Pretensie van Vranckryck ende Savoyen af Saluce.

Dit verlies van Saluces / beviel den Koning ende generalijck alle Fransoysen qualijck / Guyse merckende dat het selfde de Ligue ende hem gheheel ten laste ghelevdt werde / begeerde aenden Koningh hem daer over niet te seer te bedroeven / want hy hoopte soo haest het Hugenots Ketters vyer soude ghedempt ende ghebluſt zijn / soo versekerde hy den Koningh / selve vanden eersten te willen wesen / die het geberchte soude passeren om dat weder te ghewinnen / soo het hem vanden Koningh belast werde / maer den Koningh inwendigh verstoort over dit voorspel / resolveerde op wrake.

Guyse presenteert Saluce weder te winnen.

De Koningh alle dese ghewelden gheaviseert zijnde / ende vreesende dat hy mochte nae Parijs ghevoert worden / ende aldaer vyde Staten ghedwonghen worden te besluyten alle haren-wille / daer van hy ghenoech verseker was / selve van eenighe vanden selven Huyse van Guyse / soo resolveerde hy (alsoo de jalousie meer in Princen dan in eenighe ghemeyne Lieden domineert) 't selfde voor te komen / mette Hoofden vande Factie onversiens aen te tasten ende te dooden / ende d'ander gevangen te nemen: hebbende by hem in Poytou eenen Legher onder den Hertogh van Nevers / die hem tot dien aenslagh dienen mochte in noode : eenen anderen Legher hadde hy onder Duc du Mayne / om de Oorloghe teghen Savoyen te voeren. Als hy dit gheresolveert hadde / soo veynsde hy hem soo hy best konde teghen den Hertogh van Guyse / als oft hy hem boven alle andere wilde

Dē Coning uyt jalousie resolveert Guysianen doot.

Coninghs simulatie tegē Guyse.

wilde verheffen / ende hoogher last gheven als sijn Broeder gedaen hadde.

Ende op Vrydagh / drie daghen voor Kersdagh / alsoo den Koningh hem gheliet als oft hy wilde buyten Bloys in devotie trecken / soo ontboot hy 's morghens door sijnen Secretaris den Hertogh van Guyse / dat hy uyt de particuliere vergaderinghe vande principaelste vande Ligue / de welcke meest al voor henen apart vande Staten vergaderden terstondt by hem soude komen. Guyse van daeghs te vooren uyt onghewoonlicke caresse ofte ghelaet / wat achterdencken ghekreghen hebbende / hadde hy met sijnen Broeder den Cardinael ende meer andere gheraetslaecht : 't welck oock den Koningh vernomen hebbende / dwonck hem om sijn feyt te verhaesten: Maer alsoo den Koningh die van Guyse nu subijtelicken ontboden hadde / en dorste hy niet weygheren te gane : ende is alsoo niet sonder achterdencken nae den Koningh ghegaen / den Cardinael sijnen Broeder inden Raedt daer over bekommert latende. Als hy nu gaende was vande Voor-kamer nae des Koninex kamer / ende de Tapitserye oplichtende / werdt hy aldaer van vijf ofte ses by den halse ghegrepen : daer op hy riep over 't gheweldt 't welck hem aenghedaen werdt / biddende om genae / maer hy werdt doorsteecken / ende soo werdt hy in des Konings kamer stervende / oft doot geleyt. Andere verhalen dat Guyse komende inde voor-kamer / aldaer vant eenen Longnack dien hy Vyandt was / ende willende weten wat hy daer dede / werdt hy overvallen ende doodt gheslaghen. De Koningh selve quam hem uyt sijn Cabinet besien / met sijn ghetrocken sweert / vraghende oft hy doodt was.

Hertogh van Guyse wert ghedoot / den 24. December.

Alsoo ghebeurde hem 't ghene hy achthien Jaer te vooren inde moort van Parys / den Admirael Grave van Chastilion ghedaen hadde / dien hy noch half levende uyt de Venster dede werpen / ende besach met Tortsen wel nauwe / oft het oock den rechten Man was / selve afvaghende met sijnen snutdoeck het bloet van 't aensicht om hem te kennen / ende soo het lichaem met voeten stotende / den Lakeyen ende ghepeupelte overghevende / om met alle schandelijckheydt door de straten nae de Galge te sleypen : Waer door wy Gods gherechtich oordeel in dese Weereldt te mercken hebben.

Gods rechtveerdich oordeel over Guyse / om de doot van den Admirael.

Als nu die van Guyse alsoo ghedoodt werdt / hadde den Cardinael sijnen Broeder (die over hem bekommert was) sijn schreuwende stemme ghehoort / waeromme hy meynde toe te loopen / met meer andere als de Cardinael van Bourbon / de Hertogh van Nemours / sijn half broeder / de Marquis Dalbeuf / de Bisschoppen van Lions ende Amiens / maer sy werden alle weder houden / oock den Secretaris van Guyse / die een briefken uytwierp / daer in was gheschreven / Pour certain, le Duc de Guyse est mort. 'T welck Duc de Mayenne ghedraghen werdt tot Lions / ende hem dit feyt versekerde / soo dat hy hem salveerde / de Prince van Jenville / de sone van Guyse / spelende in 't Caetspel / werdt ghevanghen / ende vele Staten die wech konden komen / verliepent.

Daer nae werdt den Cardinael by den Koningh ghebrocht / inde kamer daer sijn Broeder Guyse doot lagh / ende nae eenighe woorden werdt hy weder uytgheleydt / maer s'anderdaeghs om sijn hoogh ende trots spreecken omghebracht / alsoo den Koningh dat dochte best te wesen / om datter veel haer verstouten / ende ander verweeten voor hem te intercederen / 't welck suspect was. Nae eenighe daghen werden de lichamen aldaer inde groote Sale tot asschen verbrandt in kalck / ende de assche inde windt gheworpen. Die oorsaken geweest waren van soo veel bloets / brandts ende asschen.

Cardinael van Guyse wort doorsteecken / den 25. December.

Hertogh en Cardinael van Guyse verbrant.

Desen Hertogh van Guyse Hendrick / ende sijn Broeder den Cardinael / hebben kloecke dappere Mannen gheweest / alsoo oock den Vader was die eergierichlijck aspireerden tot hooghen staet / de Catholijcke Roomsche Religie tot eenen deck-mantel gebruyckende : Maer als sy (ende insonderheydt den Hertogh) tot de Kroone van Vranckrijck niet gheraken konden (hoe wel sy pretendeerden ware Erfgenamen te wesen van Charlemagne) so trachten sy ten minsten om een stuck daer van te bekomen / ofte het overste gebiedt daer over te hebben.

De Koningh dede terstondt de Poorten vander Stadt Bloys sluyten : ende maeckte sijn ontschuldt by de Staten die daer noch ghebleven waren schreef oock 't selfde feyt alomme aende Provintien ende Steden / ende dat hy uyt noodt ende vreese van sijn leven ghedaen hadde / sondt uyt Pardoen Generael nochtans hy sondt oock aen alle kanten om de andere die van desen aenhanck waren te vanghen / ende de Steden ende Kasteelen te verseeckeren / hoe wel veel te spade : Want alsoo de vreese den Koningh 't feyt hadde doen verhaesten / soo werden de Steden ende Sloten te haest gheadviseert vande tegen-partijen / al eer den Koningh Wapenen toonde / waer door de Poorten aen alle kanten voor des Koninghs volck gesloten ende toe-ghehouden werden.

Koningh ontschuldicht sijn feyt.

Des Koninghs Moeder Katharina de Medicis (welckers Vader was Laurens de Medicis / Hertoghe van Urbin, ende Moeder Magdalena / de Dochter vanden Grave van Bononien ende Avernien) heeft weynigh in dese resolutien vermoghen / als die nu heel bekommert ghweest was met haer Nichte Katharina van Lotringhen / haer Dochters Dochter / de Dochter van Karel Hertogh van Loreynen / om die ten Houwelijck uyt te stellen ende te trouwen met haren Neve den grooten Hertogh van Toscana ofte Florentien / Ferdinando de Medicis, daer van de Bruyloft met groote pracht tot Florentz den eersten Mey ghehouden werdt. Oock is de Koninginne Moeder ter selver tijdt sieck gheweest / ende nae Guysens doodt / den vijfden Januarij 1589. tot Bloys ghestorven / niet sonder suspitie / mits dat sy dry-mael bloedt ghelaten werdt / ende dat de Koningh haer verklaert hadde / dat hy nu alleen Koningh was.

Koninginne moeder van Vranckrijck sterft / den 5. Januarij / 1588.

Sy is gheweest een kloecke dappere Vrouwe / maer met wonderlijcke loose ambitieuse ende hoochmoedighe vrouwelicke passien ghequelt. Van haer schrijven Franc. Guicardin ende Paulus Jovius, dat selve haren Oom Paus Clement de VII. in 't excuseren van 't Houwelijck ende alliantie aenden Keyser Karolus de V. prognosticeerde / dat sy ghebooren was om te ruyneren den standt ofte staet vanden Prince dien sy soude te houwelijck ghegeven worden. Sy was een Vrouwe die eergierich regiment sochte / onder decksel van Religie ofte andersins / vande welcke heel Legenden geschreven zijn. Sy haette de absolute authoriteyt haerder sonen Koninghen / maer wilde daer van mede deelen. Als 't Rijck in ruste was / bevondt sy haer ontrust / om datmen haer niet van doen en hadde / daerom socht sy verwerringe / stellende d'een Prince tegen d'ander / jae haer kinderen d'een tegen d'andere. Als haren sone Koningh Karel in volkomen ouderdom ghekomen was / en op haer niet veel en paste / soo was den naesten sone Hendrick haer toevlucht / diens authoriteyt sy op 't hoochste verhief / op dat sy tusschen beyde een aensien ende authoriteyt hebben mochte : 't welck Koningh Karel te spade gewaer werdt.

Historie vant leven der Conninginne Moeder.

Als oock Koning Hendrick uyt Polen ontboden en totte Kroone ghekomen was / door haren middel / daer over hy grootelicx tot haer verbonden was / liet hy haer inde eerste Jaren alles regieren / ende hy heeft hem tot sijn plaisier ende wellust begheven : maer daer nae als hy begonst selve 't Regiment in te sien / ende te willen regieren / nam sy haer toe-vlucht tot haren jonghsten sone / den Hertogh van Alenson / die sy opstelde / ende ten lesten tot het Hertoghdom van Brabant / &c. vorderde / waer door het gheschiede dat sy voor eenen langen tijt gerespecteert wert. Dese doot wesende / socht sy ander middelen / haer mette Ligue ende Guysianen behelpende / altijdt soeckende twee saken : D'eene was alsoo te wercken / dat die de Kroone ware te succederen / tot haer mochte zijn verbonden / teghen dat hy mochte aende Kroone komen / d'ander dat die de Kroone besat / desen successeur (die so groot ghemaeckt was) soude moeten ontsien / ende daer en tusschen veel van haer maken / ende nootsakelicken haer gebruycken. Daeromme dewijle sy nu inte leste den Koningh van Navarra / soo om de Religie

Wonderlicke ende eergierighe practycken der Conninginne Moeder.

als andersins niet bequaem en vandt tot haer stuck/ soo socht sy meer verwerringhe door de Ligue/ Guysianen/ ende den Vorst van Lotteringhen/ ofte den Prince haer Dochters Sone mede in 't spel te brenghen: Maer alsoo wy verhaelt hebben dat den Koningh dien handel afsneet/ mette doot van Guyse/ soo is sy selve van ouderdom ende langhe sieckte ghestorven. Men seyt nochtans/ dat als sy sterven soude/ dat sy den Koningh haren Sone wijsselijcken Politijcken raedt gaf/ als dat hy hem soude ten eersten vereenighen metten Koningh van Navarra/ ende de Princen van sijnen Bloede/ dat oprechte Fransoysen ghebleven waren/ als die noyt van behoorlijcke onderdanicheyt oft trouwe gheweecken en waren/ hoe wel hen veel Oorloghen om der Religie vanden Koningh aenghedaen waren/ daer ter contrarie die van 't Huys van Guyse/ onder 't decksel van bescherminghe der Roomscher Religie/ den Koningh nae het leven ende Kroone ghestaen hadden. Oock vermaende sy hem dat het ghenoech om de Religie ghestreden was/ maer met vrijdom van Religie te gheven/ soude hy de Oorloghe schorssen/ ende sijn Rijck bevredigen/ 't welck soo hy het veel Jaren te vooren gedaen hadde/ soo soude hy een gheweldich ende vredelick Koninghrijck hebben. Sy verhoopte oock soo hy hem metten Princen van sijnen Bloede versoende/ soo soude hy alle sijn vyanden lichtelijck overkomen/ ende soo hy dan den Vrede ware onderhoudende/ soo soude hy de gramschappe Godts over het Rijck afweeren moghen.

Vermaninghe der Koninginne Moeder aen den Koning uit sterven.

Catherina de Medices, Huysvrouwe van Henrick de ij. Coninck van Vrancryck.

Dese executie over Guyse ende den Cardinael sijnen Broeder/ heeft groot verwonderen alle de weerelt door gegeven/ maer meest in Vranckrijck groote alteratie/ daer den Koning door sijn onbedocht stuck/ soo goede ordere in een subijt niet en heeft konnen stellen. Maer die vande Ligue ende Spaensche factie/ met de principale Geestelijckheydt/ hebben soo ontstelt gheweest/ dat sy alle de groote Steden teghen den Koningh opgheruyt hebben/ ende doen rebelleren/ namelijck eerst die van Orleans/ als naest ghesetten/ daer nae die van Parijs/ die door de Theologhen vande Sorbona/ ofte Schrift-geleerde/ een questie hebben doen afvragen/ Ofte de Onderdanen niet ontslagen waren vanden Eedt der gehoorsaemheyt? Ende oft sy daeromme niet met goeder conscientie en vermochten hen tegen den Koningh ende sijne adherenten te wapenen/ tot onderhoudt vande Roomsche Catholijcksche Religie/ midts dat den Koningh teghen sijnen Eedt belofte/ ende besvvooren leste Unie ende gheleyde/ die hy den Staten tot Bloys hadde toege-

De Sorbonisten van Parijs/ declareren de Subiecten van Vranckrijcke ontslagē van eede/ te wogē tegen den Coning opstaen.

1589.

toeghesept / &c. dese Moort begaen hadde? Dit hebben over de tseventich Doctoren toe-ghestaen ende gheaggreeert / dat sy van allen Eedt ende ghehoorsaemheydt ontslaghen waren / ende de wapenen behoorden aen te nemen / radende datmen 't selfde soude versoecken vanden Paus gheconfirmeert te hebben.

Den Paus Sixtus Bant den Coningh.

De Paus heeft 't selfde bevesticht / eñ den Koningh inden Ban ghedaen / soo hy den Cardinael van Bourbon (die noch ghevangen was) ende andere Gheestelijcke van haer ghevangheniſſe niet en ontsloech / ende hem over de doodt vanden Cardinael van Guyse versoende / ende vergiffeniſſe versochte: Hy gaf oock hope van assistentie aende Ligue.

De groote Steden in Vranckrijck rebelleren.

Alle de principaelste Steden van Vranckrijck / hebben die van Orleans ende Parijs nae-ghevolcht / naemelijck Colouse / Rouaen / Lyons / Ampens / eñ meer andere / die in 't Jaer 1572. ten tijde van 't moorden / het meeste bloedt ghestort hadden / met sulcke wraeckgierighe heftigheydt / door de Gheestelijcke meest daer toe opgherupt / dat sy den Koningh / hoe Catholijck hy nochtans was / de meeste vilainie oft schelmerije hebben opghelepdt / ende sulcken schande ende laster nae-ghesepdt hebben / als oyt ghesien / ghelesen / ofte ghehoort mochte wesen / niet alleen op haer Predickstoelen (die stoelen der waerheydt ende stichtinghe behooren te wesen) maer selve op alle plaetsen / sy hebben sijn Wapenen ende tijtelen afgesmeten / sijn schilderijen ter galghen ghesleppt / ende daer aen ghehangen. Groot getal van vuyle Boecxkens in diversche Talen / met volkomen authoriteyt hebbense gedruct / in sulcker voeghen / dat wy noyt (die nochtans alderhande Landen Historien / soo oude als nieuwe gesien ende gelesen hebben) dierghelijcke ghevonden ofte gehoort hebben. Den Koningh die soo Roomsch Catholijck ende devoot was / dat hy veel strengher ordere dan Sinte Franciscus opgherecht hadde / daghelijcx Bedevaerden doende / inde Kercken liep Aflaet verdienende / dien hebben sy voor eenen vermaledijden Ketter / Tyran / Straet-schender / Moorder / Verrader / Hypocrijt / Meyneedighen / Schelm / Tovenaer / Sodomijt / Bloet-schender / Bloet-supper / Kercken-dief / ende watmen meer van boosheden soude konnen verhalen / ghescholden ende spottelijck gheschimpt: Jae selve en is noyt dierghelijcke van Ketters ofte Heydenen teghen Tyrannen ghehoordt. Onder andere in een Latijns Boecxken tot Lyons / Anno 1591. ghedruckt by Johan Pillehotte / daer wy een van hebben / is daer van wonder te lesen / daer alle Gheestelijcke ende Weereltlijcke Rechten in verhaeldt worden / daer mede sy niet alleene stercken ende stijven 't bedrijf vande Ligue / maer verschoonen ghenoech de Nederlanders / in 't ghene dat sy teghen haren Koningh / soo sy dat excuseren / nootshalven in ende tot defentie van lijf / leven / Religie ende Previlegien voornemen / die nochtans by haer voor Rebelle gehouden worden.

Ongehoorde ende ongheschicte schel-dinghen der Ligeurs over haren Coningh in Druck uytgegeben.

Den Koningh hem aldus overvallen vindende van sijn Ondersaten / die hem onder den Hertogh van Mayenne / uyt kracht van haer Heylighe Ligue ofte verbonteniſſe quamen bespringhen / heeft nae langhe beraetslaginge ghedwonghen gheweest hem te vereenighen metten Koningh van Navarra / als d'eerste Prince van sijnen Bloede / interest hebbende in 't Rijcx welvaert / zijnde ghepersuadeert by sijn beste Catholijcken / dewijle hy niet alsnoch en was overwonnen van Ketterije / dat hy daeromme voor gheen Ketter / noch Barbare / Sarasijn / Turck / Jode ofte Afgoden-diender te houden en was / maer veel meer voor een Christelijck Prince van goeder hope / aenbiddende den selven warachtigen Godt / ende den selven Saligh-maker / gheloovende de Heylige Schrifture / het Catholijck gheloove / ende verhoopende de selve Salighepdt.

Coning van Vranckrijck vereenicht met Navarra.

Als sy hem alsoo persuadeerden / heeft den Koning met Navarra een Bestant ofte schorſſinghe van Wapenen ghemaeckt voor een Jaer / met voorwaerden hem te dienen: protesterende daer toe van sijn Rebellen uyt hoogher noodt ghedwonghen te wesen / om de benefitie die de Catholijcksche Religie ende sijn ghetrouwe Ondersaten daer by souden ghenieten / mits het ghewelt ende invasie van Navarra 't welck nu seecker voorhanden was / daer by ghestaeckt ende verhindert werdt. Voorts protesterende ende wytende alle het quaet dat de Roomsche Religie daer van mochte toe-komen / die vander Ligue / als zynde oorsake mits haer rebellie.

1589.

Coninghen van Vranckrijck ende van Navarra ontmoeten ende omhelsen malkanderen.

Hier nae zyn beyde de Koninghen by een gekomen / ende hebben met groot verwonderen / als Broeders malkanderen omhelst / ende haer fortsen by een ghebracht.

Op den tijdt als den Hertogh van Meyne met sijnen Legher marcheerde / om den Koningh binnen Bloys te besluyten ende belegghen / maer de Koningen vereenicht wesende ende haer macht tsamen ghebracht hebbende / zijn eyndelijck uyt Bloys ghetogen / om den voorsz Hertoghe te bejeghenen / de welcke hem niet vertrouwende / in haeste weder-keerde nae Parijs / om uyt die Stadt d'Oorloghe te voeren / als sy deden meest al den Winter ghedurende / binnen welcken tijdt versterckte de Koningh hem oock soo veel als hy konde / van veel vanden Adel ende diversche kleyne Steden / eyndelijck ten uytgaenden tijde / deden die van Parijs belegghen de Stadt Senlis in Picardien / de welcke haer hielt aen 's Konings zyde / maer de Hertoghe van Longueville / met de Heeren van Humieres / Bonnivet / de la Nove / Du Guyrij ende meer andere / hebben haer fortsen by een ghebracht / ende den 17. Mey opghelicht het selve belegh / 't welck onder den Hertoghe van Aumale daer voor ghelepdt was / het welcke sy de Stadt verseeckerende sloeghen / alwaer by de twee duysent doodt bleven / ende alle het Gheschut ende Vendelen werden ghenomen.

'T belegh van Senlis opgeslagen by des Coninex volck dẽ 17. Mey.

De Koningh versekerde hem middeler-tijdt oock van verscheyden plaetsen / ende nae Parijs komende / nam eyndelijck oock in de stadt Pontoyse.

Ende hier nae trocken beyde de Koninghen metten gheweldighen Legher voor Parijs / op hoope van die Stadt (die noch onsterck ende onghereſolveert was) te vermeesteren / dewijle sy daer binnen veel Vrienden hadden. Als hem nu den Koningh met sijn Hofgesin te Sint Cloud een wyle tijdts gelogeert hadde / werdt hy van een Jacopijn Moninck / ghenaemt Broeder Jacob Clement / secretelijck doorsteecken. Desen Moninck jonck van drientwintich Jaren / wordt ghesept van ettelijcke Moninacken / Jesuijten ende seker Guysianen opghestoockt te wesen / daer meest van beschuldicht werden / de Weduwe van Loys / Hertoghe van Montpencier / des dooden Guysens Suster / ende haer Moeder de Hertoginne van Nemours / met meer andere / d'een uyt haet / d'ander meynende Gode ende den Landen grooten dienst te doen.

Alsoo den Moninck den Hemel belooft zijnde / ende met meer ander toe-segginghen ghestijft was / is hy uyt Parijs ghekomen met fraey versierde Brieven ghezeghelt / ende ander instructien die uyt gheen Monincks Kappe en quamen / smorghens den eersten Augusti tot S. Cloud / eñ dede den Koning aenseggẽ / dat hy hem wat secreets te verklaren hadde / uyt Parijs komende / zijnde van eenighe ghesonden die den Koning toeghedaen waren / die hy noemde. Dit wert den Koningh aenghesept / alsoo hy eerst van sijn Bedde was opghestaen / ende hem kleedende was / liet hy hem binnen roepen in sijn Cabinet / doende sijn Volck buyten gaen. Als den Moninck aldaer ghekomen was / leverde hy den Koningh de Brieven / ende terwijlen den Koningh die begonde te lesen / troch den Moninck uyt sijn mouwe een kort vergiftich mesken / ende stack dat den Koningh inden buyck. Den Koningh voelende dat hy verradelijcken ghesteecken was / ruckede selve 't mes uyt / riep overluyde / ende quetste den Moninck selve: Waer over sijn Edelen ende Dienaers in quamen / dies inde hitte den Moninck doorsteecken werdt / ende naemaels verbrandt. De wonde werdt byde Medecijnen ende Chirurginen ghevisiteert / vermaeckt ende niet doodtlijck gheoordeelt: Waer over den Koningh ende andere goeden moet hadden / het feyt alomme schrijvende. Hier en tusschen teghen avondt begonde de wonde te swerten ende te inflammeren / mids het

Coningh Hendrick dẽ III. van Vranckrijck / werdt van Broeder Clement doorsteken / den 1. Augusti.

1589. mes vergiftich was. Waerom hem 't perijckel van sterven aenghesejdt werde. Midts welcke dede hy den Koningh van Navarra roepen / in presentie van d'ander Princen vanden Bloede / Officieren vande Kroone / ende Veldt-Oversten. Hem belastende het Gouvernement der Kroone op hem te nemen / ende de andere hem onderdanich te wesen / met behoorlijcke recommandatien : ende met groote protestatie hem den Eedt afnemende / d'een datse hem souden gehoorsaem wesen / d'ander hem om den hals hangende den Halsbandt vande ordere van Sinte Esprit ende Sinte Michiel / dat hy het Rijcke soude regieren in ruste / ende beyde de Religien toe laten ende in sijn beschuttinge te nemen / tot datter by een goedt ende heyligh generael ofte nationael Concilium daer van soude ghereſolveert worden. Alsoo hem tot sterven bereydende / is hy 's ander-daeghs 's morgens / 22. uren nae dat hy ghewont was / ghestorven. Sijn lichaem werde ghebalsemt in eenen openen Rosbaer gheleydt / ende in 't Legher / ende metten Legher alomme door veel Steden ghevoert / om tot medelijden te bewegen / ende ten lesten tot Compiegnie begraven / maer naemaels tot S. Denijs gebrocht. 1589.

Hendrick de III. Koningh van Vranckrijck sterft.

Die van Parijs hebben haer / als oock veel ander Steden / over dese Moordt grootelijcks verblijdt / selve oock veel groote Heeren / Feesten van blijschappen daer over ghehouden. Seven Jaer daer nae / werdt ghesuspecteert over desen Moordt des Koninghs den Baroen van Scenescy / als desen Monick daer toe aenghesett hebbende / daer over hy hem selven Anno vijfthien-hondert sessentnegentich doorstack / vreesende meerder wreetheyt. Den Prieur van 't Klooster mede een instrument / werdt tot Lions namaels met vier Peerden van een gescheurt.

Parisianen verblijt over 's Koninghs doodt.

Henrick de III. Coninck van Vrancryck ende van Polen.

H. Iacobsen exc

Dit is voorwaer een seltsaem ende wonderlijck werck gheweest / eenen soo Catholijcken Koningh van een Moninck vermoort te worden / maer oock een sonderlinghe werck van Godts voorsichticheydt / die over die Moort den Koningh van Navarra heeft willen ontschuldighen / die men anders hem opgheleydt soude hebben / om daer mede hem vande Kroone te weeren. Het was oock een groot mirakel van Godt / het Koninghrijck soo staende verdeylt ende ghebandeert alst was / dat Godt Navarra als metter handt ghenomen / ende byden Koningh doen leyden heeft / in 't midden van Vranckrijck / ende van sijn Princen ende Officieren der Kroone / hem in handen stellende eenen gheweldighen Legher / om hem alsoo totter Kroone te brenghen / een argument dat sijn Vyanden luttel teghen hem vermoghen

sullen

1589.

Cardinael van Bourbon Koning verklaert van Parisianen.

sullen daer het anders nae menschen verstandt hem onmoghelijck soude gheweest hebben daer toe te gheraken. Die van Parys op de doot vanden Koningh/ hebben den Cardinael van Bourbon ghevanghen ligghende/ voor Koningh ghepubliceert/ ende hem Karolus den Thienden ghenoemt/ ende gheldt in synen Naem geslagen.

Koning van Navarra wordt Koningh van Vranckrijc/ Hendrick de Vierde/ ende sweert mede de Catholijcken den 2. Augusti/ 1589.

Den Koningh van Navarra / aennemende de Kroone/ met den Name van Hendrick de Vierde/ swoer anderwerf den Staten ende Lande te beschudden ende beschermen als een goedt Koningh/ oock mede die vander Roomscher Catholijckscher Religie ende exercitie van dien/ ende voor hem selven beloefde hy hem te submitteren onder een vrij generael ofte nationael Concilium ofte beter onderrichtinghen/ ende en soude oock de exercitie vande Ghereformeerde Religie nerghens in voeren/ dan daer die alreede ware ghebruyckt/ voor dat door eenen Vrede anders daer in mochte versien worden. De Officieren vander Kroone/ Edeldom/ ende d'ander Staten confirmeerde hy hare Privilegien. Ten lesten swoer hy oock de moordadighe doodt des Koninghs (als Justitie vereyscht) te wreecken. Daer op swoeren hem de Princen vanden Bloede/ Princen/ Hertoghen/ Amptlieden der Kroone/ Graven/ Heeren Ridderen/ hem alle behoorlijcke onderdanicheydt oock mede de doodt des voorleden Koninghs te wreecken.

Aldus desen nieuwen Koningh int Rijck ghesteldt zijnde/ hoe wel het scheen dat de oorsaecke vanden haet ende nijt met des Koninghs doodt wech-ghenomen ware/ soo hebben nochtans de principale Steden ende die vande Ligue gheensins haer den nieuwen Koningh willen onderworpen: maer ghestijft zijnde met de assistentie des Paus/ des Koninghs van Spaengien/ des Hertoghen van Savoyen ende Lorreynen/ zijn sy inde rebellie ghebleven/ hoe wel verre den meesten Edeldom haer byden Koningh ghehouden hebben. Maer alsoo hy een seer vroom/ kloeck ende Krijghsbaer Prince is/ inde Oorloghen opghevoet/ gaet vast voort met voorspoet/ als wy naemaels verhalen sullen.

Geertruydenberghs Historie.

Te vooren hebben wy verhaelt vande muyterijen der Soldaten in diversche plaetsen in Nederlandt/ onder ander van Gheertruydenberghe/ daer 't verlies vande Stadt op ghevolcht is/ dies sullen wy dat van 't beginsel af verhalen. Geertruydenberghe is gheleghen op de oude Mase ofte Vlack/ 't welck de Merwe ende Mase maeckt van verdroncken Landen/ tegen over Dordrecht. Dese Stadt komt toe den Prince van Orangien: Sy is rijck door de Visscherijen/ die seer groot daer ontrent is/ van Steur/ Salm en Elst/ dier op sommigen tijdt op eenen dagh wel achtien duysent met netten ghevanghen zijn. Dese Stadt wort onder Hollandt Frontier gerekent/ ende daeromme wel beset met Garnisoen/ zijnde ghelegen op 't vaste Landt van Brabandt.

Beschrijvinghe van Geertruydenberge.

Muyterije des Garnisoens tot Geertruydenberghe/ ende haer verklaers dē 10. Maert 1588.

Alsoo die vanden Garnisoene (zijnde meest oude Soldaten) Anno 1588. ghemuytineert waren/ gaven sy doen den 10. Maerte/ schriftelijcken te kennen dat sints sy haren Eedt gedaen hadden inde handen vande Majesteyt van Enghelandt/ dat daer gheresen was groote tweedrachticheydt onder de Landen Soldaten ende Borgheryen/ met perijckelen van grooten verliese/ ende dat meest door de onredelicke maniere van handelinghe ende woorden des Graven van Hohenlo/ hem nae-ghevende als dat hy soude geseydt hebben datmen liever behoorde Spaensch te wesen dan Enghelsch: waer mede hy genoech sochte de Garnisoenen ontrouwe ende meyneedicheydt in te beelden: ende dat daer van de vruchten waren gheweest/ 't verlies van Sluys/ het onvruchtbaer belegh van 't Kasteel van Brakel/ ende diergheliicke. Waeromme sy seyden datse haer teghen de quaedt-willighe sochten te versien/ ende versochten volle betalinghe ende contentement. Hier op/ alsoo sy geenderhande ghenoechdoeninghe die hen aenghe boden werdt ghehoor en gaven/ soo hebben sy alderhande vyandtschap ghetoont/ scheurende haer Vaendels/ aenveerdende Schepen ende Contributien van Brabandt/ tot haer betalinge. Ten lesten zijn sy verwillicht te hooren de Baenderheeren van Willoughby/ die doen Generael over het Engels Kryghs-volck was: Ende alsoo zijn sy in handelinghe gekomen op een Oorlogh-schip/ den 26. ende 27. Julio 1588. dat daer ontrent op de wachte was liggende.

1589.

Sy versochten vergevinge van alles 't welck sints den 10. Maert by hen was begaen: Dat sy in 't Garnisoen souden moghen blijven liggen onder het ghebiedt van Willoughby/ ofte onder Sire Johan Winckfielde/ die met Willoughby suster ghetrout was/ een achterghelaten Weduwe vanden Grave van Kent/ ofte onder yemandt anders inden name vande Koninginne van Engelandt: Dat sy souden worden ghehouden vande Koninginne onder den nombre van het secours welck sy den Nederlanden dede/ ende alsoo haer betalinge genieten: Ende indien hen eenighe Articulen niet onderhouden worden vande Staten der gheunieerde Landen/ soo soude den Heere van Willoughby dat voldoen ende wreké/ als kleynicheydt ende leet haerder Majesteyts van Engelandts Dienaren geschiet: ende daer by wilden sy alle vol op betaelt zijn.

Artickelen van verdrach versocht den 27. Juny.

De Staten ende Prince Mauritz consenteerden ghenoech tot dese poincten: maer sy versochten/ dat sy betaelt zijnde/ die in dienste van 't Garnisoen begheerden te blijven/ souden verdeylt worden/ alle onder een Vaendel Voet-volck van hondert ende vijftich Koppen/ ende 't Peerde-volck onder een Cornette van hondert Lanciers/ ende vijftich Arquebusiers te Peerde/ de reste souden hun moghen begheven onder de Compagnien staende ten laste vande Koninginne van Enghelandt/ legghende in Berghen op Zoom/ om daer ghetracteert ende betaeldt te worden/ als andere/ midts doende Eedt/ soo als het secours van Enghelandt dede: Dat Willoughby soude daer binnen komen in persoone met syn Compagnie: Ende voort souden sy in vryen ghelde boven alle leeninghe hebben/ twintich volle Maenden Solts/ ofte twee hondert sesthien-duysent guldens. Boven dien besproken die van Hollandt/ dat sy dit gheldt niet en wilden op brenghen (midts dat sy bedrogh vreesden) ten ware dat den Prince Mauritz ende Willoughby beloofden/ dat die Stadt niet en soude ghesepareert worden vande Landen van Hollandt/ ende datter behoorlicken Eedt van 't Garnisoen soude ghedaen worden.

Dit aldus over weder zijden besproken zijnde/ soo heeft Willoughby nochtans anders met haer veraccordeert/ uyt krachte van syn volle commissie die hem was ghegheven/ op belofte by hem ende Winckfield ghedaen/ van de Stadt in Staten ofte in Prince Mauritz handen te stellen (nademael dat hare Majesteyt ghescreven hadde/ dat sy haer der voorsz Stede niet en begheerde te bemoeyen) want door vreese datter yet erghers soude gheschieden/ ende om beters wille/ door onervarentheydt des Kryghsvolcx listicheden niet kennende/ soo heeft hy hem laten bewegen met ydele hope. Alsoo dat haer betaeldt werden boven de twee hondert ende sesthien duysent guldens/ ende in plaetse van een Cornette Ruyteren/ werden twee Cornetten opgherecht/ ende desghelijcx twee Vaendelen Voet-volcx/ ende de selve werden onder den voorschreven Winckfield ghesteldt/ sonder datter goede Officieren ghesteldt werden oft oock behoorlijcken Eedt ghedaen. Maer met desen ghelde heeft het Garnisoen/ als oock den Gouverneur groote banketten ghehouden/ ende alle weelde ghepleecht/ trachtende vande Stadt versekert te mogen blijven/ wetende dat het tegen den Staten danck was: Ende hebben also uyt quaet achterdencken haer willen versien ende verseckeren van haer toe-komende betalinghe/ alsoo het ten lesten tot dien eynde in allen moet-wil uyt verste. Dies den Prince Mauritz ende de Staten haer seer aen Willoughby beklaechden/ biddende dat hy daer in soude willen versien/ ende also eenighe vanden Garnisoene ten dienste vande Stadt Bergen op Zoom waren uytgekomen/ so versochten sy datmē middel soude vinden om die daer uyt te houden eñ de reste noch inde Stadt te dwinghen/ daer toe de voorsz Heeren Staten ooc verwillichdē den Obersten Norits/ die doen daer gekomen was in Ambas-

Den Garnisoene wort betaelt twee hondert ende sesthien duysent guldens.

 sats/

sate / de welcke aenboot hem daer toe geerne te willen gebruycken. Maer Willoughby willende te veel sachte middelen ghebruycken / en heeft niet uytgherecht: Ende alsoo het Garnisoen ende Gouverneur Wincfield daerentusschen gewaer wert datmen yet mochte tegen haer voornemen / soo hebben sy de Borgherije de Wapenen afghenomen / ende voorts de passerende Schepen ende alle Tollen ende Contributien aengeslagen / der Staten Paspoorten aende Galge geslagē / de omliggende Landen gebrantschat / ende alles ghedaen / dat gewoonlijck Vyanden doen.

Die van Geertruydenberghe muytineren weder / nemende de Borgers de Wapenen / ende protesteren / den 27 November / 1588.

Als nu hier over 't Kryghs-volck vermaent wert / soo protesteerden sy by Brieven vanden 27. Novembris / de welcke byden Gouverneur Winckfield / de Enghelsche / ende andere Capiteynen onderteeckent waren / dat sy liever alle sterven wilden / dan sy de Borgers haer Wapenen souden wedergeven: Ende alsoo sy op dienst (soo nae Portugael als om Wachtendonck te ontsetten) ontboden waren / soo hebben sy gheantwoort / dat sy gheresolveert waren / liever aen den Vyandt / dan haer onder Prince Maurits ofte Staten te begheven.

Dese haer resolutie aenghemerckt zijnde / ende dat sy alle overloopende Soldaten aen namen / ē ander Garnisoenen tot dierghelijcke rebellie arbeyden te brenghen / ende datter waerschouwinghen waren / dat sy vanden tweeden Februarius 1589. met Parma in handelinge waren getreden: Soo heeft de Prince Mauritz met advijs vande Staten / gheresolveert (siende dat Willoughby / Norrits / noch den Raedtsheer Bodley geen middel wisten / ē dat Willoughby selve naer Enghelandt vertrock) de Stadt te Water en te Lande te beleggen / gemerckt 't perijckel der selviger ende omliggende Steden.

Mauritz belegert Geertruydenberghe / den 15. Maert.

Aldus den 15. Maerte daer vooren gekomen zijnde / soo heeft den Prince Mauritz door een Tromelslagher / aen die van binnen / vriendelijck gheschreven / hoe dat den Gouverneur Winckfield ende d'ander Capiteynen / hem ghedreyght hadden met den Vyandt te handelen. Hy bewees haer oock haer schande ende perijckel / haer mede aenbiedende alle goet tractement. Hier op antwoorde Wincfield ende d'ander Hoofden / dat sy liever vanden Vyandt hulpe souden versoecken / dan haer onder den Prince Mauritz / ofte de Staten te begheven / ende hebben den Prince Mauritz Boden met de Galghe ghedreyght. De Stadt van Dordrecht heeft aen haer oock geschreven / maer de Brieven werden by Wincfield / sonder lesen / openbaerlijck gescheurt. Vorder alsoo Willoughby aen sijnen Swagher schreef van date den 18. Maerte / hem biddende dat hy liever soude sien wech te komen / dan dat sijn presentie oorsaecke van offentie gheven soude. Daer op antwoorde Winckfield den twintichsten Maert / met dese woorden. Dat alsoo hy vanden Prince Mauritz beschuldight was / dat hy als een vreemde onder haer / meer sijn eyghen profijt sochte / dan sijn eere ende 't ghemeyn beste / om het Krijghs-volck alsoo teghen hem op te ruyden / soo hadde hy gheantwoort / dat alle die sulcx van hem seyden / lieghende waren / ende wilde sulcx metten Sweerde houden staende: Ende van uyt de Stadt te komen / hy hadde gheswooren mette Soldaten vande Stadt te leven ende te sterven / soo langhe sy de Stadt wilden houden voor hare Majesteyt / ofte tot profijt vanden Lande / daer sy alle toe geswooren hadden. Maer voor Sijn Excellentie de Prince Mauritz oft de Staten / hy wist wel sy souden liever de Stadt den Vyandt over-gheven / dan aen haer / ende dat sy alle sulcx hadden verklaert. Daer was noch victalie voor een Maendt binnen / ende soo langhe wilden sy dat houden voor de Koninginne ende profijt vanden Landen / ende soo daer dan gheen hulpe en ware / soo souden sy moeten doen dat sy anders niet geerne doen souden.

Winckfields antwoorde op Willoughbyes brief / den 20. Maert.

Hier-en-tusschen ghebruyckte de Prince Mauritz alle ghewelt op de Stadt met schieten / dies sy uyter Stadt weder schoten / alsoo datter van buyten bleven Adriaen Cornelisz / Scheeps Capiteyn / die Capiteynen Jonckheer Wolffart van Brederode ende vander Aa. Oock Landas / Capiteyn van Prince Mauritz Garde. Daer werden ghequetst Joncker Pieter vander Does / Vice-Admirael van Hollandt / ende den Capiteyn Sydenborch / ende wel vyftigh meer / die daer bleven. Onder andere werdt oock den Veldt-maerschalck Villeers gheschoten / daer hy korts van storf / een Man van grooter ervarentheydt in Kryghs-handel / oock den Lande ghetrouwe. Desen alles niet teghenstaende / soo werdter een tamelijcke Bresse gheschoten / ende alsmen meynde te stormen / soo deden die van binnen eenigh verdragh gheveynsdelick proponeren / daer over 's anderdaeghs een tempeestich weder op quam soo datmen 't Gheschut door 't Water niet bruycken konde / ende alles overvloeyde. Daer-en-tusschen werdt ghespeurt / soo door vyer-teeckenen / als by afghewo rpen Brieven van Breda / de onderhandelinghe metten Vyandt / als dat sy Brieven van Parma uyt Brussel vanden 24. Maerte / ende van Breda van date den neghen-en-twintichsten Maert / van Edoardo Lansavechia ontfanghen hadden / ende dat nu Parma selver tot Breda / twee mijlen van daer ghekomen was / waerom de Prince Mauritz resolveerde af te trecken / om haer te benemen soo veel hy konde de oorsaecken / om te segghen dat sy ghedwonghen waren haer den Vyandt over te leveren / hoopende dat sulcx onder de eenvoudichste Soldaten eenighe beweginghe ofte beter bedencken soude mogen wercken.

Geertruydenbergh beschoten.

Veldt-maerschalck Villers doot.

Dies hy den tweeden April haer ontboot anderwerf alle ghenade / bewijsende dat sy door de versierde beuselen / onder 't pretext vande authoriteyt vande Majesteyt van Enghelandt bedroghen waren / daer van haer sendende diversche acten ende bescheet vande selvige Majesteyt / voorhoudende de schanden die haer van sulcke eerloosheydt toekomen soude. Den vierden April schreef hy haer weder door den Predicant Levinus / dat hy nae het leven der Officieren ende Kryghs-volcx niet en stonde / maer hen aenboot alle versekertheydt / die noch in dienste wilden blijven souden aenghenomen werden / de andere souden moghen vertrecken / met alle haer goedt / alleenlijck dat hem de Stadt verseeckert bleve. Maer sy antwoorden den selfden vierden April / haer uytterlijcke resolutie te wesen in 't Garnisoen te willen blijven / midts sulcken dienst doende / als sy vooren ghedaen hadden / ende dat sy souden selver eenen Gouverneur ende Meester kiesen.

Mauritz biet aen alle verseeckerde ghenade / den 2. April / ende den 4. ende 5. April.

Den vijfden April werdt weder van Mauritz alle verseeckertheydt aenghebooden / ende oock belooft te houden wat sy meer by contracte souden moghen bedinghen / biddende dat sy wilden Ghedeputeerde aen hem senden / maer het was alles te vergheefs / want sy aldaer den neghenden April / de Ghecommitteerde vanden Prince van Parma in ontfinghen / met de welcke sy bedingt hadden / ende belooft voor vijfthien Maenden soudije de Stadt te leveren / sonder datter onder alle het ghetal van verscheyden Natien / meer dan twee werden bevonden die haer quamen overgheven / soo vele vermochte de giericheydt / daer eerloosheyt domineert / ende de kennisse Godes vergeten wordt / sy bekleeden haer noch mette pretensie vande Koninginne van Engelandt.

't Garnisoen van Geertrudenberge verkoopen ende leveren de stadt aen Parma den 9 Apr. 1589.

Het Contract mette Borgherije was seer redelijck / als Pardoen Generael / ende te moghen nae believen wegh gaen / ofte blijven woonen voor twee Jaer lanck / sonder van Religie ondersocht te worden / ende alle haer Privilegien werden gheconfirmeert / ten ware datse streden teghen de authoriteyt vanden Koningh.

Het Krijghs-volck wert oock vergetinge ende vergheving he van alle mishandelinghe ghegundt / oock belooft dierghelijcke te procureren in 't Keyserrijck / Landen van Luyck / Colen / Ende alsoo Parma professie dede te beminnen ende eeren kloecke Soldaten als sy waren / soo ontfinck hy die alle in dienste vanden Koningh / met restitutie van alle haer gheconfisqueerde goederen: Die oock niet begeerden te dienen / mochten de selve vrijheydt nemen / ende oock noch ses Maenden inde Stadt blijven / sy mochten haer oock doen betalen by wettelicke middelen van alle sijne assignatien van Contributien / haer hier voormaels ghegheven van die van Brabandt / Hollandt

Contracten van Parma mette Borgheren / ende 't Garnisoen van Geertrudenberge / van date den 10 April / 1589.

1589. landt en Zeelandt. En tot erkentenisse vanden ghewilligen dienst die sy den Koningh deden/ gaf hy haer thien Maenden solts/ diemen haer schuldigh was/ en voor een beleeftheyt noch vijf Maende/ al in gereeden ghelde/ op dat sy te eer uyt trecken mochten. Allen Overloopers uyt 's Koninghs Vaendelen by haer gheloopen/ werdt om haernt wille oock alles vergheven. Alle gevangenen wort veraccordeert datse voor haer rantsoen sullen los gaen/ midts betalende/ uytghenomen de Gheestelijcke/ die sonder betalen vry sullen gaen. Oock mede soude Sire Johan Winckfield, ende Charles Honingh/ haer mogen vertrecken waer sy wilden/ met haer Familien/ Goederen ende Baggagien/ waer toe men haer soude Paspoort gheven. Dit alles gedaen tot Breda inden Name vanden Koningh, den thienden April, Anno 1589.

Het Garnisoen van Geertrudenberge werdt ter Galghen byde Staten verwesen/ ende haer lijf op gestelt by namen/ den 17. April.

Aldus 't Garnisoen betaeldt/ ghelooont ende noch niet uyt-ghetrocken wesende/ is den Hertogh van Parma met eenighe Ruyteren ende sijn Hofghesinde daer binnen ghekomen/ om de Stadt te besien/ vertrouwende onbedachtelijck sijnen persoon sulcken eenen hoop eerloose boeven/ ende komende op 't hooft oft water-kant vande Stadt/ ende siende 't groot Water daer voor liggende/ seyde hy dat hy nu niet vorder en konde/ (sijn onbedacht ghewaer ghewerden zijnde) ende vertooch terstondt wederom ter Stadt uyt/ blijde zijnde/ dat die Rabauwen dien misslach hadden/ datse hem niet en hielden/ ende met synen persoon noch meer profijts deden/ maer sy waren noch in eerloosheyt soo verre ghetrouw/ nae dat Parma nu dit volck daer uyt doen vertrecken hadde/ is Karel van Mansvelt ten selven daghe daer in ghetrocken. Ende de Staten Generael der Gheunieerder Landen hebben de Capiteynen ende Soldaten voor Schelmen ende Verraders gheproscribeert/ ghescholden ende uytgheroepen/ ende ter Galghe verwordeelt/ waermen die konde bekomen/ beloovende vijf-en-twintich guldens voor elcken Soldaet diemen gevangen soude brenghen/ ende hondert guldens voor elcken Officier/ ende alle hare goederē voor prijs: ende waren alle by namen in 't Placaet genoemt/ die meer dan ses hondert ende vijftich waren: De principaelste waren Sire Johan Winckfield/ Enghels Ritmeester/ ende Overste Floris van Dorpe/ alias Langen Floor/ Wachtmeester/ Heyndrick van Kieboom/ alias Neus Lieutenant/ Gerard Abrahams Leckerbeetken Cornette/ Thomas Lommeson Ritmeester/ Charles Honingh/ ende Guilliam Thomassen Capiteynen/ met haer Luytenanten/ Cornetten ende Vendrichs.

Onbedachtheydt van Parma,

Dit Krijghs-volck is onder Parma volck selve in groote verachtinghe ghekomen/ alomme verfoeyt/ bespot ende ghescholden/ en met toe-name de Koop-lieden ghenoemt. Sy werden inde Gheunieerde Landen veel ghevanghen, ende terstondt ghehanghen sonder eenighe andere sententie ofte ghenade/ ander ten exempel: ende tot reconciliatie konde bykans niemandt gheraecken/ wat Vrienden ofte onschult sy oock by brochten. Winckfield den Oversten/ nae dat hy tot Breda van sijn mede-ghesellen om schuldt een wijle ghehouden is gheweest/ is ten lesten secretelick in Enghelandt gheraeckt: alsoo oock Honinghs/ ende d'ander Enghelsche zijnde met kleyn eere aldaer/ ende Winckfield is naemaels Anno 1597. tot Cales in Andolosien doodt gheschoten gheweest/ terwijle hy hem aldaer lichtveerdelick ongheewapent bloodt begaf. Honinghs heeft hem ghesocht namaels in Enghelandt aen den hooghen Raedt te ontschuldighen/ by Requeste den 14. Mey/ 1589. die wy selve ghesien hebben/ de Staten beschuldighende/ alleghrende dat Winckfield ende hy Suppliant/ doen Prince Mauritz de Stadt beschoot/ met dertich Soldaten bewaert waren/ ende dat hy noch Winckfield noyt en wilden gheldt van Parma nemen/ als dienende een Koninginne/ die machtich was haer Dienaers te betalen/ met meer andere onwaerachtighe allegatien/ contrarie het ghene dat de Staten in Druck hadden uyt-ghegheven/ dies werden sy sedert weynigh gheacht.

Doodt van Winckfield.

De Staten nae haer Placaet/ over dese Soldaten proscriptie [illegible] maken mentie van Willoughbye. Waer over hy in Enghelandt een Boecxken in Fransoys ende Duyts/ daer teghen in Druck heeft uyt-ghegheven tot synder ontschuldinghe. Maer alsoo de Ghedeputeerde der Staten doen in Engelandt/ daer tegen protesteerden, ende te verantwoorden reede waren/ ende sijn voor-redene onwaerachtich maeckten, wert sijn Boecxken in Engelandt verboden te verkoopen/ ende ghedempt door laste vande Koninginne aldaer.

Willoughbys verantwoordingh in Druck verboden.

Dit verlies van Geertruydenberch/ heeft de Gheunieerde Landen een schadelijck verlies gheweest/ maer sy hebben terstondt met Oorlogh-schepen de Stroomen beset/ om de Visscheryen ende Passagien te bevrijden.

De Grave van Mansveldt met sijn meeste Krijghsvolck/ trock nae Heusden daer by gheleghen/ een Stedeken in Brabandt daer de Heere van Famaers in ghebiede met goedt Garnisoen/ 't welck hy van verre beleyde/ soo om de uytloopinghen te beletten/ als alle nootdruft daer uyt te weeren/ ende alsoo daer van ten lesten Meester te worden. Hy gheraeckte oock in Bommeler Weert/ 't welck plat Landt is/ onder Bommel gheleghen. Hy nam oock inne het Kasteel van Hemert/ Brakel met ander Schanssen daer ontrent. Hy hadde oock heymelijck verstandt binnen Bommel/ 't welck ontdect werdt ende ghestraft. Den Hemertschen Weert ofte Landouwe moeste hy door hooghe Wateren verlaten/ behoudende het voorschreven Kasteel. Sevenberghen nam hy oock in/ met het Huys/ maer de stercke Schansse daer by ghemaeckt/ en konde hy niet verkrijghen/ waeromme hy korts weder Sevenbergen moeste verlaten.

Mansvelt beset Heusden neemt Hemert ende andere schanssen, in Mey.

In Mey zijn drie Cornetten Ruyteren/ te weten vande Prince Mauritz/ den van wijlen Velt-Maerschalck Villers/ ende die vanden Ritmeester Chinski/ alle dry ghesflaghen gheweest van het Garnisoen van Geertruydenberghe/ ende andere/ ende werden gheheel overvallen tot Osch by 's Hertoghen-bossche/ den Capiteyn Rijsoire/ metten Luytenant van Chinski/ ende veel Ruyteren werden daer ghevanghen.

Drie Cornetten der Staten gheslagen.

Terwijle dat Mansveldt metten Hertogh van Pastrana/ ende Prince d'Ascoly/ met veel Schepen/ Schuyten ende Schips-volck/ het Huys ofte Kasteel van Hele int Eylandt van Bommel beleghereden/ soo hadden den Prince Mauritz/ den Grave van Hohenlo/ ende den Grave van Solms in Augusto vergadert de omligghende Garnisoenen/ ende revictalieerden Heusden/ onder de ooghen van den Vyandt/ die dat beset hadde. Het Kasteel van Hele werde dapper beschoten/ wel met neghen hondert scheuten/ waer door den Gouverneur Sydenborch dat den veerthienden Augusti over leverde/ door bloohertichheydt van hem ende van sijn Krijghs-volck/ 't welck meest vermoort werdt/ daer van hy namaels gecasseert werde.

Heyle werdt by Parme ingenomen/ den 14. Augusti.

Van daer trock Parmas Legher nae het Kasteel Loevesteyn/ gelegen aent eynde van 't Eylandt Bommel/ ende maeckten daer ontrent een Schansse/ meynende Loevesteyn te krijgen: Maer mits dat de Wateren alomme seer ghewassen waren door grooten regen/ soo hebben sy moeten vertrecken.

Loubesteyn te verghees aengetast.

In September/ als Karel van Mansfeldt nu dochte door 't sluyten van Heusden/ dat het innemen van Hemert ende Heyl/ ende ander Schanssen aldaer nu ghenoech verseeckert waren/ soo namen sy voor over de Mase inde Tielsche Weert/ ende soo nae Vianen/ Bueren ofte Utrecht te trecken. Als nu onder de Spaengiaerden die onder den Oversten Liena den voor-tocht hadden/ muyterye opghestaen was/ door twist die sy met de Italianen hadden/ welcke ghevoet was soomen seyde/ by Pastrana ende Ascoly/ genoechsaem teghen Parma. Dese Spaengiaerden en wilden de Rivière niet passeren/ maer riepen/ Vive il Re, fuora il mal gouverne, Ende als Mansvelt haer dwinghen wilde/ soo schoten sy nae hem/ ende dreven hem wech/ ende trocken nae de Grave in Garnisoene.

De Spaengiaerden die muytineeren i. Parmas Legher, in September.

Maer midts dat den Prince Mauritz nu sterck op de beenen was/ haer de passagie beletrende/ ende

1589.

de Wacicant alomme met Schanssen besetten / soo moste Parmas volck op den winter gheheel opbreecken / behoudende ende sterckende de Casteelen van Hemert / Heyl / ende de Schansse op den mondt vande Deynse by den Bossche Crevecceur ghenaemt.

Blyenbeeck by Varrabon gewonnen/den 24. Juny.

Blyenbeeck was oock tusschen desen tijdt belegert by den Marquis van Varrabon / een Borgoensch Heere, Gouverneur van Ghelderlandt / ende dat van Mey af / twelck dapperlicken beschoten wert. Den Colonel Alexander De Monti hadde daer t'meeste bewint. Hy wierp daer vooren een Katte ofte hoochte van aerde op / waer by sy die van binnen weerden van haer teghenweer / daer bleef veel volcx vooren / onder andere den Ingenieur Piatto. Ten lesten als die Bevelhebberen van binnen meest doodt ghebleven waren / ende daer door kleyn ordere int Gouvernement was/ soo isser twist ghereesen/ soo datter ontrent veertich Soldaten van d'ander daer uyt ghedreven werden / die doen dat Slot over gaven den xxiij. Juny/ met goede conditien/ mits dat Schenck gheen volkomen macht tot het ontsetten te weghe brenghen konde / vereysschende om dat ende Berck te victalieren/ wel drie duysent te voete/ ende acht hondert Peerden.

Draeck ende Norrits metten Koningh van Portugael innat eeen Spaengien.

Nae het Succes der Spaenscher Armade / daer van wy hier vooren verhaelt hebben / heeft het eenighe in Enghelandt verweckt te dencken om den Koninck van Spaengien te besoecken / metten verjaechden Koninck Don Anthonio van Portugael / voorghevende dat den Spaengiaert nerghens krancker ware dan in Spaengien / selve by brenghende het exempel der Romeynen / die Scipionem in Africam sonden/ om die van Chartago te dwingen/ ende haren Hannibal t'huys uyt Italien te ontbieden. Hier toe zijn de aenvanghers gheweest in Enghelandt Sir Johan Norrits ende Sire Franchoys Draec / beyde seer vermaerde Ridderen / d'een ter Zee / de ander te Lande / die op haer namen een Armade uyt te reden/ ende vijfthien duysent Kryghs-volcx mede te nemen/ om Spaengien te besoecken / ende den Koninck Don Anthonio van Portugael in te voeren / begheerende maer vande Koninginne hondert eñ dertich duysent guldens/ ende eenige schepen gheleent / de reste souden sy met haer vrienden besorgen. Dies versochten sy Patent-brieven vander Koninginne hooghe authoriteyt om te moghen alle schepen / bueten ende prijsen onder haer te deelen. Alsoo beschreven sy veerthien kleyn Regimenten Voet-volcx/ met ses hondert Peerden/ ende drie duysent Schip-volck / met twaelf dobbel Muerbrekers.

Maer alsoo dit langhe aenliep / ende onder den hooghen Raedt in Enghelandt verscheyden opinien daer over vielen / alleghheerende t'perijckel / grooten kost van noode/ twist onder twee Hoofden te moghen vallen / ende dierghelijcke : Soo maeckte sulcx veel ghewillighe mede reeders weder onwillich: Nochtans kreech de voyagie voortganck / hoe wel niet met sulcken voorraet ende ghereetschappe/ als het wel vereysschende was. Die van Hollandt leenden een deel vant Enghels Peerde-volck ende Voet-volck : Maer als het Peerde-volck in Enghelandt ghekomen was / wert het ghecasseert / hoe wel sy noch eenighe mede namen : Ende een Nederlandts Regiment Voet-volck trock mede onder den Colonel Nicolaes van Meetkercke/ Sone van Adolf van Meetkercke / die eertijdts Raetsheere ende President in Vlaenderen is geweest / als vooren meermael genoemt.

Dese Voyagie aldus voorghenomen zijnde met kleynen voorraet van ghelde / victalie ende Schepen / vergaderden haer ontrent Dover in Enghelandt / daer sy lichtelijck een Vlote van ontrent tseventich ofte tachtich Hollandtsche Schepen ontmoeten/ varende ghewoonlijck ontrent dien tijdt s'Jaers na Rochelle om sout. Dese Schepen hebben sy aenghehaelt / ende ghedwonghen haer Kryghs-volck te voeren (alsoo sulcx nae Princen ghebruyck in noot gheoorloft is / op behoorlijcke gagie) sy waren wel versien van victalie ende noodtdruft : Mette welcke / nae dat sy een Maendt tot Plemouth gheleghen hadden / zijn sy alle afgevaren den negen en twintichsten April sterck zijnde hondert ende veertich schepen/ waer onder xxvj. Oorloghschepen waren / ende met haer den Koninck Don Anthonio van Portugael/ Don Emanuel syn Sone, de Grave van Essex / Sire Rogher Williams / beyde als Avonturiers / de twee Broeders van Norrits, Sir Thomas Sidney / met verscheyden Colonellen ende Capiteynen te Water ende te Lande.

1589.

Norrits eñ Draeck landen in Galitien den 4. Mey.

Den 4. Mey zijn sy inde Coronie in Galissien ghekomen / eenighe van haer Schepen in Vranckrijck versteeckende / ende stelden daer acht duysent Mannen aen Landt / teghen den danck ende advijs vanden Koningh Don Anthonio van Portugael / ende namen met Schalade inne de benedenste Stadt Caronnie : Maer soo het meeste Volck vluchte inde opperste Stadt die sterck was / soo beschoten ende ondermijnden sy die te vergheefs : waeromme sy resolveerden te vertrecken. Maer verstaen hebbende dat de Grave van Andrada ende Altamira daer ontrent een vergaderinghe van Kryghs-volck begonden te maecken / soo sloeghen sy die inde vlucht. Alsoo vertrocken sy weder den seventhienden Mey / daer eerst verbrandende een groot Gallioen / den Sint Jan ghenaemt / dat Vice-Admirael vande leste Armade gheweest was / met meer andere Schepen.

Caronnie ingenomen eñ verbrant.

Gallioen verbrant.

De Enghelsche Armade lant in Portugael / ende komen voor Lisbona den 2. Juny.

Van daer zijn sy ghevaren nae Portugael / alwaer sy Landen den sessentwintichsten Mey tot Penicha/ daer dat Kasteel den Koningh Don Anthonio overgelevert wert. Van daer trocken sy sonder Baggagie/ by ghebreck van Waghenen ofte Peerden / in ses daghen (zijnde tsestich mijlen) nae de Stadt Lisbona / alwaer sy haer legherden inde Voor-stadt Katarine ghenoemt / aende West-zijde der Stadt / contrarie het Generael besluyt dat s'daechs te vooren ghenomen was / nae het segghen der Portughesen / 't welck was te logeren aen het Oosteynde der Stadt/ om daer mede te verhinderen ende te beletten alle de hulpe die te Lande inde Stadt mochte komen / zijnde de Scheepsche Armade aen 't Westen / ende de Zee aen 't Zuyden / ende de Berghen van Sintre aen 't Noorden : Ende soo sy haer ghelogeert hadden in 't Oosten / soo souden sy den Portugesen daer mede eenen vrijen toeganck gegeven hebben/ die haren Koningh hadden moghen toevallen / ende alle nootdruft toe brenghen / die te komen waren sonder Wapenen/ om dat sy vande Spaengiaerden te vooren daer van ontbloot waren. Maer legerende haer in 't Westen / behielden de Spaengiaerden 't selfde gerief van toeloop te hebben/ ende alle nootdruft/ ende de Portugesen te schutten / ende beletten haer by haeren Koningh te voeghen ende te begheven. In dese voorstadt logeerde 't Legher twee nachten / ende vonden die ghevult met alle kostelijcke Koopmanschappen ende specerijen / die weert waren ettelijcke Millioenen Goudts / die sy wel hoopten wech te krijghen soo de schepen hadden konnen by komen. Zijnde den tweeden Junij hier gekomen/ werden sy den derden Junij met eenen uytval uyt de Stadt besprongen / de Castilianen roepende Vive el Re, Don Anthonio, waer mede d'eerste Wachte bedroghen was / soo dat sy soo verre quamen / dat sy derthien ofte veerthien Enghelsche die noch al onbeschanst laghen / doodtsmeten/ waer onder was den Colonel Bret / ende den Capitayn Caire : Maer sy werden terstondt kloeckelijck met verlies van meer dan hondert te rugghe ghedreven: 't welck een groot verschricken inde Stadt maeckte / die niet anders en meynden dan met een generale Schalade besprongen te worden/ ende apparent was wel te ghelucken / om dat sy veel Vrienden inde Stadt hadden / waer van eenen Don Rodrigo / Broeder vanden Baron Alvito s'anderdaegs gevangẽ wert eñ onthooft. Maer de Spaẽgiaerden siende dat de Enghelsche vermoeyt waren van het marcheren in onghewoonlicke hitte / sonder Tenten ofte Peerden / ende ghewoonlijcken dranck / sonder Gheschut ofte Buscruyt / ende datse maer ontrent vijf duysent sterck waren / ende dat Draeck mette Schepen niet aen en quam / soo hebben de Spaengiaerden moet ghekreghen / zijnde ontrent vijf

Faute begaen in 't Landẽ vande Enghelsche.

Stratagema ende uytval der Spaengiaerden.

Don Rodrigo onthalst.

Engelschen wijcken van Lisbona.

1589. vijf duysent sterck inde Stadt / die te vooren alle ghereetschappe van te vluchten ghemaeckt hadden. Daer waren binnen den Vorstelycken Cardinael Albertus van Oostenryck / den Grave van Fuentes / met meer andere Overste. Ende de Enghelsche die niet wel langher daer kosten blijven ende yet uytrechten / door ghebreck van Buscruyt ende Amonitie / zijn den vijfden Junij afghetrocken nae Cascays / ende werden tusschen weghen vande Spaengiaerden besprongen : Maer sy deden de Spaengiaerden lichtelijck keeren. Als sy nu aldaer ghekomen waren / soo vonden sy den Generael Draeck met sijn Schepen / die het Kasteel van Cascays ghenomen hadde. Hier heeftmen den twaelfden Junij door de instantie vanden Koningh Don Anthonio weder beraedtslaeght / dat sy anderwerf nae Lisbona trecken souden / den Generael Norrits te Lande / ende den Generael Draeck mette Schepen. Maer siende datter in 't varen perijckel gheleghen was voor de Schepen / principalijck voor de groote Koninghlijcke Schepen / die hy niet en dorste avontueren / alle sijn Pyloten ende Wtreeders vande selfde opinie zijnde / soo quam daer een Vlote van Oostersche Schepen met Kooren aenghesey ldt van achter Schotlandt ende Enghelandt omme : ende alsoo Draeck derwaerts nae haer was varende / ende die meestendeel nam / soo is dien voorslagh oock achter ghebleven. Aldus den Oversten van 't Legher / Heer Jan Norrits met d'ander Capiteynen vindende onwillicheyt / siechten ende groote sterften onder het Krijghs-volck / soo door de ongewoone hitte / locht / quade wateren / honich ende andere dinghen nuttende / zijnde jonghe Soldaten / een volck wel van goeder coragie ende moet / maer teer van complexie / hebben sy moeten resolveren van vertrecken / niet teghenstaende vele ende groote protestatien vanden Koningh Don Anthonio / diese geerne noch ettelicke daghen daer ghehouden hadde / ofte dat hem mocht toe-gheordineert worden een kleyn ghetal van volck ende schepen / om sijn avonture te verwachten. Maer alsoo de sterfte haer te veel overviel / ende sy meer dan tsestich Oostersche Hulcken ghenomen hadden uyter Zee komende / ende noch dagheliicx meer waren verwachtende / meest met Kooren ende andere Koopmanschappen gheladen / zijn sy van daer ghescheyden den veerthienden Junij / ende soo in Enghelandt gekeert: vele Portugesen verbloeckende ende beklaghende / dat sy (doende wat sy konden) om haer te voegen ende te vertoonen voor haren Koningh Don Anthonio / alsoo verrast werden / ende dat haer geenen tijdt ofte middel gegheven werdt / waer door veel in 't verdriet quamen. De Armade seylende / heeft tusschen weghen noch Vigo in Bisschayen gheplondert ende verbrandt. Ende alsoo sy inde Reviere van Lisbona de Hulcken ghenomen hadden / ontsloeghen sy de Hollandtsche Schepen / haer aenbiedende het ghenomen Kooren der Oosterlingen / voor betalinghe van haren dienst ende victalie die sy verteert hadden : 't welck de Hollanders niet en wilden aennemen / vreesende dat sy in Oostlandt daer over mochten ghequelt worden : Maer sy hebben 't naemaels in Enghelandt gheeyscht / doch te vergheefs. Het Krijghs-volck hebbense boven haer gheweer / oock met elck een Kroone afghedanckt : ende alsoo sy in haer ghedruct Boecxken segghen / zijnder vande derthien duysent boven de ses duysent niet weder ghekeert / behalven die in Vranckrijck verstaken : welcke alle van siechten gestorven / ende weynighe vanden Vyandt verslaghen waren.

Cascays Casteel ingenomen van Enghelsche.

Door sterfte vertrecken Norrits ende Draeck weder uyt Portugael / nemen Oostersche Hulcken / den 14. Junij.

Vigo in Bisschayen verbrandt.

Engelsche / wel 7000. ghestorven door siechte.

Alsoo is die reyse haer onghelucklijck ghenoech afgeloopen / niet by ghebreck van kloeckheyt ofte manheyt / maer eer by gebreck van voorsichticheydt goede resolutie ende discipline / ende van volkomen voorraet ende middelen. De aenhanghers nochtans by haer opinie blijvende / dat den Spaengiaert alderweeckste in Spaengien is / ende hem daer te bevechten / den eenlijcken wech ende middel te wesen om de Oorloghe ende sijn macht uyt de reste van Christenrijck te diverteren / ende hem sijnen rijckdom van Indien te doen consumeren.

De Koning van Spaengien alderweeckst in Spaengien, na de Engelsche opinie.

Het nemen van dese Oostersche ofte Hansische Schepen met Kooren nae Lisbona varende achter Enghelandt ende Schotlandt omme / lancx de wyde Zee / is in Enghelandt verantwoort gheweest by een Latijns Boecxken / waer inne verhaelt wordt de nootelijcke defensive Oorloghe van de Koninginne van Enghelandt tegen Spaengien / daer sy alle middelen van Vrede ghesocht hadde : voorts de goede waerschouwinghe daer van ghedaen aende Stadt Hamborch / als dat sy gheen Kooren noch Oorloghs ghereetschappe en wilde noch konde laten passeren / in welcke allegatie van neutraliteyt gheen plaetse en hadde / allegerende exempelen. Daer werdt oock in gheexcuseert de oorsaecke des afnemens der Hanse steden Previlegien in Enghelandt / als daer by te sien is. 1589.

De Engelsche declareren de redenen over t'nemē vant Kooren der Oosterlinge.

Hier mede en zijn de Oostersche Steden noch niet te vreden ghewe[e]st / maer sy hebben veel vergaderinghen daer over ghehouden / dan midts datter onder henlieden oneenicheydt was / en isser niet bysonders gesloten / ende lyden alsnoch pattientelijck / seer t'onvreden / dat alle Kooren ende Amonitie in handen der Enghelscher vallende / goeden prijs ghemaeckt worde : Daer-en-tusschen wat schade ende verliesen sy by de Enghelsche berooVinghen hebben / dat wordt by haer in elcke Stadt autentyckelijck geregistreert.

Oosterlinge t'onvreden teghen de Engelsche.

Teghen dit Boecxken isser een Latijnsche confutatie van eenen Secretaris des Oosters Huys tot Antwerpen in Druck uyt-ghegaen / daer eenighe uyt de Letteren die daer op gedruckt zijn / Gasper Shuermans uyt lesen : maer dit schreeben veel den Doctor Suyderman van Colen toe / eyghenen Syndicus der Hanse-Steden / welck Boecxken men eer onder schandelijcke Libellen / dan redelijcke confutatie behoordt te achten / doende haer stuck groot naedeel / buyten propoost te hoop vergaderende alle schandelijckheydt / die uyt de Vyanden vande Koninginne van Enghelandt / ick late staen gheseydt / maer mochten ghedroomt hebben. Ten lesten verweckende alle Princen te helpen metten Koningh van Spaengien de Koninginne te verdempen / ende haer te wreecken.

Oosterlings antwoordt aende Engelsche in Druck.

Niet te min de Enghelsche worden in diversche Landen vele beschuldicht / dat sy in desen faysoene / ende om kleyne saecken soecken de Oostersche Hansesteden generalijck tot Vyanden te maecken / ende met eenen oock de Koninghen van Polen / Denemercken / Zweden ende andere Vorsten te offenderen / die beter dienden met vriendelijcker middelen ende tractementen beweecht te zijn / daer sy nu gheterecht zijnde / ende veel onder haer hebbende die seer Roomsch Catholijck / ende den Koningh van Spaengien toegedaen waren / lichtelijck souden mogen den Spaengiaert gerieven van Schepen / Amonitie ende Volck voor sijn gheldt / om eenighe nieuwe invasie voor te nemen / ende alsoo haer eyghen wraecke te vorderen. Dat de Enghelsche Historien ghenoech vermelden / hoe om dierghelijcke saken hier voortijts vande Denemerckens ende Oosterlinghen Enghelandt overloopen ende verheert is ghewe[e]st / eerst ghedwonghen tot brandtschat / 't welck Dennisgelt genoemt werdt / ende daer nae verheert : recht voor Willem de Conquereurs tyden.

Opinien over de Engelschen ende Oosterlinge differentien.

Engelandt eertyts verheert vande Denen.

Een vreemt dinck isser dit Jaer tot Constantinopelen ghesciet / onder de wonderen van 't Jaer 1588. te rekenen / op Paesdach isser een groot oproer gheresen vande Janitzeryn ende Spachy / welcke zijn het principaelste Krijghs-volck des grooten Turcx / ghenaemt Amurates de III. die doen regeerde / ende dat om het verValschen vander Munten daermen haer mede betaelde : in voeghen / dat haer den grooten Turckschen Keyser niet en konde met gheldt ofte schoone woorden stillen / maer was ghenootsaeckt uyt grooter vreese / henlieden over te leveren de Hoofden van dien / die sy dat toe-schreven / die waren den Beglerbech ofte Stadt-houder van Griecken landt / ende den Oversten Tresorier / beyde personagien die den Turck sonderlinghe aenghenaem waren / die terstondt moesten opentlijck onthooft werden : ende noch veel ander Officieren moeste hy aff-setten na haer wel-gevallen. Als sy daer mede noch niet te

Oploop en brandt tot Constantinopolen / op Paesdach.

Stadthouder van Griecken en Overste Tresorier onthooft.

vreden en waren / hebben sy der Joden Huysen in brandt gesteken / om te plonderen ende te rooven. Den brandt vermeerderde soo door grooten windt / datter wel meer dan acht oft thien duysent huysen der Joden afbranden / ende het verlies ende schade wert veel Millioenen weert gereckent.

Parma sieck zynde/ treckt nae Spa/ in Ney. Den Hertogh van Parma is in dit Jaer sieckelijck gheweest / 't welck meest wordt toe-gheschreven / dat hy den thienden November te vooren / van Berghen ghekomen zynde / rydende nae Mechelen / in 't water ghevallen was / daer ander accidenten toe-gheslagen waren / namelijcken / uyt de ongheneuchte over het misslucken vander Armade / ende het schandelick Oorsaken van Parmas sieckte. aftrecken van Berghen: Waer over hem dagheliјcx door Pastrana ende Ascoly toedoen / veel spyts ende schamperheyts bewesen werdt: daer toe oock mochte helpen dat hem eenighe partye van Wisselen over ettelijcke hondert duysent Ducaten in Spaengien / door sijn misgunders bestellinghe niet betaelt en werden: waer over hy de Italiaensche Kooplieden moeste t'Antwerpen te vreden stellen uyt sijn eyghen kisten. Cardinael Farnese gestorven. Oock soo storf hem af sijnen Oom / den grooten Cardinael Farnesi tot Roomen den 23. Meert een personagie daer hem veel aen ghelegen was in dien tijde. Aldus sieckelick ende swaermoedigh / is hy in Ney tot Spa inde Suerborn ghereyst / logerende tot Montfort / ofte daer ontrent / drinckende aldaer dagheliјcx het Water van 't Spa / om ghesontheydt te krijgen.

Propositien van Parma aende Staten. Hy hadde voor sijn vertreck de Staten van Brabandt / Vlaenderen / Artoys ende Henegouwe vergadert / om de Ligue in Vranckrijck gheldt ende assistentie te doen / om 't aff-legghen van Renten daer die Domeynen mede waren beswaert. In veel dinghen ende propositien waren sy hem te wille / niet teghenstaende de selve seer waren verarmt door de menichvuldighe schattinghen ende Imposten / die opghelepdt werden met veel onghelijcker conditien / dan die inde Gheunieerde Landen werden gheghe-ven / want de Gheunieerde Landen vrye ende opene handelinghe ende neeringhe alomme hadden / die ghenoech bedrijdt was / daer alle d'ander (die onder Parma in verachtinge. den Koningh ghesteten waren) verliepen / vliedende de quade neeringhe / dierte aller dinghen / ende quade bescherminghe: waer door de Hertoghe van Parma dagheliјcx meer veracht ende ghehaet werdt / niet alleene vande Lantsaten / maer vande Spaengiaerden / die hem verweten dat het quaet succes vande Armade / by sijne schulden toe-ghekomen was / om dat hy niet reede was / noch Schips-volck ghenoech en hadde / noch de swaricheden niet gheadviseert en hadde: waer mede sijn vyanden / als Pastrana ende Ascoly in Spaengien wisten sijn reputatie te verminderen / soo wy vooren ghesepdt hebben. Mede ontrent desen tijdt / alsoo hy een deel Muylen met seer Parma goederen afghesett ende genomẽ door toedoen der Spaengiaerden. kostelijcke Tapitseryen ende ander goederen / nae Italien uyt Nederlandt weech-ghesonden hadde / soo werden hem die by den weghe ontrent Lorreynen afghesett ende ghenomen / 't welck naemaels opentlijck ghenoech wert uyt-ghesepdt ende scheen te blijcken / dat gheschiedt was by toedoen van Spaengien / 't zy vanden Koningh ofte sijnen Raet ofte Parmas Benijders / dat hem tot groote schade streckte / ende hem eenen grooten aftreck van Spaengien maeckte met herten leet. Daer was oock toe-ghevallen Champigni twistich met Parma ende Richardot over de Engelsche Vrede-handel en Armade / wordt van Parma naemaels ghebannen. een vyandtschap tusschen den Heer van Champigni ende Richardot / ende consequentelijck met Parma / de welcke veroorsaeckt werde inde Vrede-handelinghe / tot Borborgh ghetracteert / door de komste van de groote Armade / tot welcke handelinghe Champigni de Koninginne van Enghelandt hadde verwillicht (soo men daer van discoureerde) by sijne persuasien / ende verklaert datter niet dan oprechticheydt ende goede trouwe ghemeynt werde / want hy selve hem liet duncken / dat des Koninghs saken ende Landen dienste daer grootelijcx aen ghelegen ware / datmen door het ontsagh van sulcken gheweldighen Armade / eenen profytelijcken Vrede voor den Koningh / de voorschreven Koninginne soude afghedrongen hebben: by welcken Vrede de Armade bestaende van soo veel groote Schepen / souden gheyreser

veert gheweest hebben / ghebruyckende de Enghelsche Reeden / Custen ende Havenen / om van daer Hollandt ende Zeelandt te bespringhen. Maer de Prince van Parma ende andere met Richardot / hadden de conqueste van Engelandt int hooft / die sy voor ghewis ende seecker hielden / volghende de discoursen ende notitien by Don Jan van Oostenrijck daer van achter ghelaten. Ende hier omme was op de voorsz Vredehandelinge tot Borborgh / aende voorschreven Richardot particuliere ende secrete instructie ghegheven / by de welcke hy de voorschreven handelinghe afbrack: Waer over den voorschreven Champigni hem seer belghde / om dat hy alle sinceritept ende goede trouwe de Koninginne toe-ghesept hadde / ende dat hy daer over nu beschaemt bleef. Als nu het voornemen met de Armade qualijck ghesuccedeert was / heeft hem Champigni alomme beklaecht / ende heeft selve by den Koningh Parmas versuym beschuldicht / ende veel Brieven over gheschreven: vande welcke Parma ten vollen door de Infante van Spaengien / des Koninghs Dochter / gheinformeert werdt / die hem seer gunstich was / waer door grooten twist in Nederlandt / ende een grooten haet van Parma teghen Champigni ende sijnen aenhangh uyt rees. Waer over Parma in sijn excusen schreef / het soude al verlooren gaen / soo daer niet in versien werde / principalijck alsoo Parma nu reede was om in Vranckrijck te trecken / om de Ligue te helpen / ende niet dienlijck achte sulcke weder-sprekers ende Controleurs achter te laten. Aldus verkreech Parma consent om Champigni weech te senden / het welcke hy namaels rigoreuselijck in 't werck ghestelt heeft / belastende binnen eenen korten tijdt precijs uyt den Lande te trecken / met veel verwijts: daer teghen en hielp gheen bidden noch intercessie van vrienden / om dat sijn indispositie des Lichaems onbequaem was tot reysen / aenbiedende hem in eenich Clooster van Capuchynen ofte Jesuijten te begheven / maer alle te vergheefs: ende hy bleef noch alsoo gheconfineert ofte ghebannen in Borgongien / soo langhe als Parma leefde.

Infante van Spaengien den Parma gunstich.

Champigni presenteert in een Clooster te gaen.

Over dese ende meer ander swaricheden / resolveerde Parma aenden Koningh te senden den Raetsheere Richardot / inde Maendt van Julius / daer van diverschelijck werdt gedisconreert: maer het scheen dat het was om sijn oorlof van vertrecken te verwerven / soo men immers voor gaf.

Parma bewinders hebbende / sende Richardot na Spaengien in Julio.

Hem en ontbraken oock geen opruyers / die verhaelden des Koninghs onghenade / midts dat hy beschuldicht was van 't quaet succes der Armade / ende dat by groote Meesters onghenaden qualijck verghe-ten worden / ende dattet daeromme beter waer / dat hy voor hem saghe / ende nae Machiavelli / liever hem Over-heere vanden Lande maeckte / daer hy oorsake toe hadde door der Spaengiaerden terghen / ende door het onghelijck 't welck sijnen Sone Reynutio gheschiedt was inde Kroone van Portugael / daer hy beter Tytel toe hadde (so sy seyden) dan den Koningh selve / ende waert dat hy diergelijcke voornemen tegen de Nederlantsche Belgische Bruyt ghebruyckte / 't zy als Souverain oft als Ruwaert / ofte Stadt-houder / soo en souden hem gheen vrienden inde Landen ontbreecken / noch buyten gheen wel-gunders / als Vranckrijck / Engelandt / selve de Gheunieerde Landen / mette welcke bedeckte Tractaten ende schorssinge van Wapenen souden moghen ghemaeckt worden / waer by generalijck de Landen van weder zijden / tot onderhoudinghe van neeringhe souden mogen geraken.

Redenen Parma voorgestelt om de Nederlanden voor hem te houden.

Selve daer is ghelooffelijck gherapporteert / dat den Grave van Leycester in Hollandt zynde / sochte alle goede vriendtschappe by hem ende onderlinghe correspondentie / op dat sy souden moghen t'samen accorderen / ende de Nederlanden onder hun beyden deylen / uyt-sluytende den Spaengiaert / ende daer toe soude Vranckrijck ende Enghelandt mede aenspannen / dat welck eerst schijnt ontdeckt te zijn nae Leycesters doodt.

Leycester sochte met Parma de Nederlandẽ te deelen.

Maer het schijnt dat den Prince van Parma tot sulcx altemael / geen oore heeft willen oft konnen gheven / alsoo hem te veel Opsienders onder de handt over

1589.

Parma alderhande raet ghehoort hebbende/ resolveert ghetrou den Conningh te blyven/ ende den dienst in Vranckryck te doen.

over 't hooft ghewassen waren/ by den Raedt van Spaengien van over langhe daer in versien zijnde/ die exempel ghenomen hebben aen Don Jan van Oostenrijck. Ander meynen dat hy dat heeft willen uytstellen tot het afsterven des Koninghs/ die nu oudt was: ende dat die van den huyse Farnesi kloeck ende begerich ghenoech pleghen te zijn/ maer altijdt bloode ende te veel voorsichtich. Maer den Koningh hem in sijn versoecken ghenoech voldoende/ midts dat den Duc de Pastrana ten lesten van daer ontboden werdt/ soo is hy ghecontenteert gheworden. Ende alsoo den Koningh de Oorloghe in Vranckrijck mette Ligue seer ter herten ginck/ ende hem die ernstelyck beval/ als den eenighen Man daer toe dienende: soo heeft hy hem gheresolveert die uyt te voeren/ zijnde voor hem goede stoffe van grooter eeren. Ende soo heeft hy begonst die saecke te behertighen/ sendende op de Frontieren vast volck ende geldt/ makende een vergaderinghe te Pas in Artoys by La Motte/ die onlancx in April weder eenen aenslagh op Oostende failleerde met verstant van binnen: Maer tegen die van Bergen op Zoom/ met de Garnisoenen van Oostende ende andere/ plonderden Grammont ofte Geersberghe.

Aenslagh op Oostende te vergeefs. Geerfberge geplondeert.

De Prince van Parma by Spa zijnde/ besochte den 20. September de Stadt van Aken/ met dry Cornetten Peerden gheselschapt/ aldaer hy feestelicken onthaelt werdt ende beschoncken. Hy besocht alle de Heylighe Reliquien/ verdienende alle de Aflaten; daer na trock hy na Bins/ om naerder Vranckrijck te zijn.

Parma besoeckt ende besichticht alle de Heylige Reliquien tot Aken/ den 20. September.

Marten Schenck/ nae dat hy te vergheefs onlanghs seer ghetracht hadde sijn Kasteel Blyenbeeck te ontsetten/ ende nu Berck verscheyden reysen ghespijst hadde/ ende dat onlanghs onder de ooghen van den Marquis van Varrabon/ ende nu den sevensten Augusti ontrent Wesel op de Lipper-heyde seven Vaendelen Voet-volcx/ ende dry Cornetten Peerden/ treckende nae Vrieslandt/ die haer gheldt tot Krijghsvolcx betalinghe convoyeerden/ geslagen ende 't geldt afghenomen hadde/ soo heeft hy eenen fraeyen aenslagh op Nimmegen aenghenomen/ met ontrent twintich ofte meer groote als kleyne Schepen/ ende vijf Pleyten ofte Ponten/ wel versien met Krijghsvolck ende Gheschut: sijn Peerde-volck sondt hy te Lande. Met dese ghereetschappe is hy uyt sijn Schansse den Bril ofte Vossenhol gheheeten/ by het Tolhuys gheleghen/ selve de Wale afghevaren den thienden Augusti (den derden dagh nae sijn victorie op de Lipperheyde) om savonts tot Nimmeghen te gheraken/ maer alsoo het dien nacht stil van winde was/ ende 't water dien tijdt seer hooghe/ datmen de Schepen niet voortsteecken en konde/ die onbequaem tot royen waren/ soo zijnse soo slappelicken voortghevaren/ dat den dagheraet aen begonde te komen. De Ponten/ om dat sy wat royen konden/ quamen eerst aen/ ende maeckten den allarm inde Stadt/ soo dat de Borghers terstondt met weynighe Soldaten in Wapenen quamen.

Schencks aenslagh op Nimmegen te vergeefs/ den 10. Augusti, 1589.

Schenck mette eerste/ sonder nae d'ander te beyden/ resolveerde te avontueren eer het licht dagh werde/ ende Landede by de Maye-poorte: ende hy dede loopen met twee toe-gheruste Balcken ofte Rammen nae Sint Anthonis Poorte/ die sy om datse wel van binnen bemuert ofte bemetst was/ niet open konden krijghen/ dan daer by braecken sy door ijsere tralien ende Vensters in een Huys/ 't welck sy innamen/ van waer sy meynden de Marckt ofte Plaetse daer by gheleghen in te nemen/ ende soo de voorsz Poorte te openen/ terwijle quamen allenskens de ander Schepen oock aen/ ende schoten inde Stadt/ 't welcke die vander Stadt oock teghen haer deden/ Maer en dorsden uyt bloohevdt met aende Stadt aenlegghen/ ende dreven alsoo soetelijck voorby de Stadt/ hen ontschuldighende ofte pretexerende datse door de stilte niet aenkomen en konden/ waer door gheschiede dat Schenck niet ghesecondeert en werdt/ ende over sulcx te onsterck bleef/ om de strate ende de plaetse te bewaren/ ende noch min om de Poorte open te krijghen/ want door dien de Borghers inde Wapenen ghekomen wesende/ te sterck op hem aenquamen/ soo moeste hy weder in 't Huys wijcken/ ende hem daer uyt defenderen/ verwachtende vast de aenkomste van sijn volck/ de welcke nochtans schandelick hem verlatende/ meest voorby ghedreven waren/ de Borghers begonden het huys te bespringhen van verre/ maer met vreese ende te vergheefs/ tot dat sy twee Veldt-stucken Gheschuts daer vooren brochten/ ende dat beschoten/ daer op het Kryghs-volck/ ende daer nae de Borghers indronghen/ ende dreven alsoo Schenckens volck daer weder uyt/ Hier-en-tusschen was het Peerde-volck besich met eenigh Voet-volck/ om de Hessensche Poorte open te krijghen/ maer het was oock te spade begonst/ want eer sy de Sloten ende Grendels wel hadden afgesmeten/ werdt het klaer dagh/ waer door sy met steenen ende ander ghewelt daer van gheslaghen werden.

Schenck schandelick verlaten van sijn volck.

Dit aldus aen twee zijden qualick ghelückende/ om dat sy te spade aenghekomen waren/ ende verrast werden vanden dagh/ midts nu alle Man (selve de Vrouwen) in teghenweer waren/ ende het Volck ende Schepen niet alle aenquamen/ soo is Schenck met sijn volck weder ghewecken nae sijn Schepen/ daer sy soo haest/ mits dat sy niet alle ghereet laghen/ niet en konden inkomen/ ende door de haeste te vele inde naeste vier oft vijf Pleyten vallende/ zijn door de menichte ghesoncken/ ende die niet wel swemmen konden verdroncken/ Schenck hadde voor hem doen houden een Boot oft Schaloupe/ midts dat hy vande laetste was die afweken/ maer eenighe andere inden Boot vallende/ dwonghen de Schippers af te varen/ waer door gheschiede/ dat Schenck by sijn Schuyt oft Boot komende/ ende de selve missende/ in 't water springhen moeste/ daer hy om de swaerte sijns Harnasch niet uyt komen en konde. De Schepen dreven een half myle voorby de Stadt/ by een Dorp Oostenholt/ daer sy Ancker wierpen/ missende haren Overste. Een van haer groote Ponten vol Volcx/ dreef door den stroom aen Sinte Huybrechts Thoren/ daer sy niet af en konden komen/ maer sy werden met steenen doodt ghesmeten/ ofte sy moesten over boordt springhen. Noch vier ander Schepen saghen met al haer Volck dit spel vast aen/ ende midts de stilte des Windts/ en konden sy niet voorby gheraecken/ waer van de twee door eenen Nebel voorby gheraeckten/ d'ander twee quamen in handen/ 't Volck wech loopende. Daer bleven van binnen boven de acht ofte neghen niet doodt ofte gewont/ maer van buyten ghemisten sy eenighe honderden/ dit ghesciede den 11. Augusti 1589. als Borghermeesters waren Cornelis Zeghers/ ende Jacob Ween.

Den Oversten Schenck verdroncken den 11. Augusti.

Die van Nimmeghen van haer vreese door dese victorie verquickt zijnde/ voeren met Schuyten op 't Water/ om Menschen ende vuet met Netten/ Dreghen/ ende Haecken te visschen: ende onder andere vonden sy een Lichaem met een schoon Harnasch ende goede kleederen aen/ ende werdt aen Landt ghekent Schencx lichaem te wesen/ aende Lit-teeckenen eender wonde in 't hooft voor Steenwyck gekregen/ ende een in sijn zijde voor Arnhem/ ende een in sijn voorhooft: ende nae dat sy twee ghevanghenen ghehanghen hadden/ soo hebbense sijn lichaem by Sententie veroordeelt ende ghevierendeelt/ ende 't hooft op de Sinte Anthonis Poorte ghestelt: maer sy hebben 't korts weder afghenomen door last vanden Marquis de Varrabon/ Stadthouder in Ghelderlandt/ mits dat vele onnoosele Borghers van Nimmegen daer over ter wrake/ alomme doot-gheslagen werden: ende alsoo werdt het hooft ende quartieren in een Kiste ghelevdt/ ende in eenen Toren bewaert/ tot nae twee Jaren/ dat de Prince Mauritz de Stadt kreegh/ alsdoen wert het heerlijck nae Krijghsghebruyck met grooter pompen begraven/ in de groote Kercke voor den hooghen Outaer/ in het Graff van de Hertoghen van Ghelre: den Prince Mauritz met alle den Adel/ selve mede ten Grave gaende.

Schencx verdroncken lichaem ghequartiert/ werdt naemaels heerlijck begraven by de Hertoghen van Gelre tot Nimmegen.

Aldus eynde Marten Schenck van Nideck Ridder/ sijn leven/ een vande stoutste/ kloeckste ende vermaertste Capiteynen van sijnen tijden/ 't welck sijne

hooge

1589.

Prins sober de kloeckheyt vanden Oversten ende Ridder Marten Schenc van Ydeck.

hooghe dappere ende kloecke daden ghetuyghen / als syn ghewonnen Veldt-slaghen / het ontsetten van 't beleghert Kasteel van Blyenbeeck / daer hy de Beleggers selve beleyde ende dwonck op te breecken / oock waren syn practijcken notabel / in 't winnen van Nimmeghen ende Breda voor Parma / diens dienst om quade recompensie hy verliet / hem in dienst vande Keurvorst van Colen Truxes ende syn gheallieerde begheveude. Hy was eerst Capiteyn Enckhuysens / daer nae Ysselsteyns Jongen gheweest / die hy oock met veel ander Capiteynen (belegghende een Schansse voor Ghoor) selfs beleyde / en dwongh alsoo syn Heer Ysselsteyn syn ghevanghen te wesen. Hy nam oock Werle in Westphalen in. Hy droech hem oock kloeckelyck ende stoutelyck / ende niet min behendelijck als Manlijck in 't innemen van Bonna / met veel andere ontallijcke aenslaghen / wel verwonderens weert. Hy was vanden Grave van Leycester / van weghen de Koninginne van Enghelandt / Ridder geslagen. Hy was noch jonck van Jaren / strenghe ende wreet in krych opghevoet / een groot aennemer ende uyt-rechter / behendich / vernuftich / stout / ende uyter maten dapper ende rasch in syn aenslaghen. Als syn Vyanden meynden dat hy sliep van ghedroncken Wyn / soo was hy op haer Mueren / oft voor haer Poorten. Hy was liberael ende bemindt van syn Kryghs-volck. Syn vyanden verweten hem dat hy wel konde Steden ende plaetsen winnen / maer niet houden : maer dat en verminderde syn kloeckheyt oft eere niet / zijnde maer een slecht Edelman / geen Koningh ofte Vorst : syn Meesters liet hy het houden bevolen zijn / die 't hem dickmael al te veel deden. Alsoo hy hooch-moedich / wat eyghensinnich ende rouw was / soo konde hy dickmael qualicken mette Staten der Landen over een komen : maer in 't leste voechde hy hem selven wijsselick tot alles. Ende alsoo onlanghs ghestorven was den Heere van Villeers / Veldt-Maerschalck Generael der Landen / soo was daer apparentie / dat hy metter tijdt tot dat ampt soude ghebruyckt zijn gheweest.

Truxes nae Duytslandt vertrocken.

Ontrent desen tijdt is den verdreven Keurvorst Truxes uyt Hollandt nae Duytslant vertrocken / om synder saken aldaer eenige hulpe te vinden.

In October / alsoo den Grave Karel van Mansvelt optrock / uyt het quartier van Heusden en Bommeler-weert / om het victaliement van Rijnberck te beletten / soo liet hy de sterckten bewaringe van Hedel en Hemert / ten laste van die van 's Hertogenbossche / daer sy seer t'onvreden om waren / overmidts sy / alle den tijdt dat het Leger daer gelegen hadde / wel hadden moeten voor haer quartier contribueren / tachtentich duysent guldens ter Maendt.

Prince Maurits in Noordt-Hollandt en Zeelant om twisten te stillen.

Den Prince Mauritz was op desen tijdt in Noort-hollandt / om daer verscheyden twisten ende controversien te slissen ende neder te legghen / ende van daer werdt ontboden om na Zeelandt te trecken / om een muytinatie van 't Kryghs-volck op Liefkenshoeck te slissen / daer toe eenighe uyt den Raedt vande Generale Staten waren gheordonneert mede te reysen.

Aenslagh op Delfziel te vergeefs.

In 't beginsel vanden Somer hadde den Gouverneur Graef Willem van Nassou / met een deel volcx eenen aenslagh in Vrieslandt op Delfziel / maer die miste hem / dies hy met gheweldt te Water ende te Lande / Reyde een half Eylant teghen over Emden op de Ems ghelegen / besprongh ende inkreegh / ende seer sterckte / maeckende daer een beschanst Eylandt van : Hy nam noch ander Schanssen in / om 't welcke te beletten / worde daer volck ende ghelt aen Verdugo gesonden / 't welck (als wy ghesevt hebben) van Schenck op de Lipperheyde gheslaghen ende ghenomen worde.

Graef Willem beschanst Reyden.

Soltkamp-Schans ingenomen.

Den 20. October kreech Graef Willem noch een Schansse inden mont vant Reediep / genaemt Soltkamp met ghewelt in / daer van binnen wel tachtich Mannen doodt bleven / ende veel ghevanghen / ende dat in 't ghesichte van Verdugo / welcke het niet en konde beletten. Dese Schansse leydt in een Morasch / verhindert de passagie langhs 't Rediep op Groeningen / ende werde met twee Schepen daer schutvrij meersen op waren gemaeckt / ghevult met Musquettiers / die metten hooghen Water teghen de Schanse aengeset werden ende den Soldaten van binnen vande desentien dreven.

De Garnisoenen van Lochem ende andere plaetsen / hebben den tweeden Augusti een stedeken Greve / drie mylen buyten Munster in Westphalen inghenomen ende verrast / daer een groote Marct van Peerden op dat pas ghehouden werdt / die sy verstoorden / ende veel Peerden wech voerden.

De Gheunieerde Landen schepen toerustinge.

Die van Hollandt ende Zeelandt / om de Schipvaert te beschermen / hebben ontrent desen tijdt wel twintich nieuwe Oorloch-schepen doen maken / om de Convoyen ter Zee te doen / en waren Schepen tusschen de tsestich ende hondert vaten groot / die sy Pinassen noemden / die leeghe waren / ende dienen alst noot was / roeyen konde met groote riemen / op de seylagie alleenlyck gemaeckt / om 't gheschut en volck te voeren. Met dese Schepen Convoyeerden sy haer Koopvarende schepen op Enghelandt ende Vranckrijck / oock mede de Visscheryen / ende hielden den meestendeel des Jaers de wachte op de Kusten van Vlaenderen / Sluys / Nieupoort ende Duynkercken / om haren vyandt uyter Zee te houden. In dese tijdt hadden de Landen in dienste ordinare / ontrent de hondert Oorloch-schepen / ende dickmael wel hondert ende veerthien / soo groote als kleyne / soo op de Zee als inde Revieren / ende voor de Havenen / sonder de Schuyten ofte Jachten / die binnen 's Landts gebruyckt werden.

Vrijbuytersche schepen van Duynkercken ghekastijt.

Veel schepen van Duynkercken bespringen een Hollandts Oorlogh-schip / dat tsamen met syn Vyandẽ verbrant.

Ontrent de selve tijdt / een van dese Schepen ligghende met andere op de wacht voor Duynkercken / daer Capiteyn op was Jacob Anthonissen Vice-Admirael / van Haerlem / maer mits syn sieckte selfs daer niet present / is in 't afwesen vande andere Oorlogh-schepen die in Zee gheslaghen waren om den Vyandt te vervolghen / van etlijcke Schepen ende Visch-booten uyt Duynkercke / subijtelijcken (alsoo sy hem alleene sagen) besprongen / ende aen boort gelevt / ende naer dat 't volck langhe ghevochten hadde / vermant wesende van vele Vyanden / ende nochtans hen niet willende opghegeven / hebben 't vyer in 't kruyt ghesteecken / waer door sy met vele vanden Vyanden / selfs die het Schip al overweldicht ende inghenomen hadden / verloozen zijn gegaen / behalven weynighe die hen met swemmen salveerden.

Also de Duynkerckische Vrijbueters op desen tijdt seer vermenichvuldichden door den grooten buet die inde Zee van Hollanders ende Zeelanders te bekomen was / soo trachten de Gheunieerde Landen seer om die te dwinghen / mits dat sy uyt oorsaecke vanden rijckdom aen haer lockten alle Ballinghen ende gheboefte uyt Hollandt ende Zeelandt / loopende inde Noordtsche Zee / veel Enghelsche / Nederlandtsche ende Visschers nemende / die op rantsoen stellende / daer vooren de Schippers / Stierman ofte Koopman mede nemende. De Enghelsche deden daer luttel toe / maer de Landen lockten door bequame persoonen haer Ballinghen ende Zee-volck meest t'huys met pardoen te senden / die niet veel misdaen en hadden / ende voor de reste stelden sy groote wachte ter Zee / soo dat sy veel Duynkerckers namen ende in handen kreghen / die sy ophinghen met groote hoopen / in eenige Zee-steden van Hollandt ende Zeelandt / de Galghen alomme daer mede ten exempel van andere vercierende / die niet weert achtende als redelicke Soldaten / quartier (also sy dat noemen) te vergunnen / dat is ten rantsoene stellen : waer door dien hoop soo mede verminderde / dat weynige meer dorsten uytvaren / tot dat sy inde volghende Jaren haer nette Fransoysen Ligeurs van Hable de Grace / ende vande Reviere vande Somme voechden / haer Havenen gebruyckende.

Verscheyden ontsettingen der Stadt Berck.

De Stadt Berck op den Rijn / behoorende onder het Stift van Colen / zijnde by diversche Schanssen van Parma ghenoech besloten / hebben de Staten die t'elcke reyse met stercke handt moeten victalieren / ende met nootdruft versorghen door den Grave van Meurs / ofte Schenck / hebbende in Januario lestleden / een Brugghe over den Rijn ghemaeckt / den Vyandt onder de oogen / die niet soo sterck van Peer-

dervolck

1589.

devolck was/om 't selve te beletten: In Julio werdt het weder geholpen door een schansse boven Rees gemaeckt by Krijghs-volcx handen/ dat den Marquis van Varrabon sochte te vergeefs te beletten.

Doot vandẽ Grave van Meurs eñ Nieuwenare etc. den 7. October/ 1589.

Daer nae/den Grave van Nieuwenare/Limborch ende van Meurs / hebbende nae Schenckens doodt/ de Soldaten van Schenckens schansse bevredicht/ zijnde tot Arnhem den vijfden Octobris / besichtede aldaer ontrent het Buscruyt eenighe nieuwe inventien / alwaer het vyer vande Tortsen in 't Kruyt ghekomen is/ 't welck hem doodlijck queste/waer van hy den sevenden October daer nae sterf / een heftich/ kloeck/ vroom ende goedt Heere/ hy sterf sonder Kinderen / liet syn Huysvrouwe / selve zynde van syn maechschap / ende Weduwe vanden Grave van Hoorne/voormaels onthalst syn Erfgename.

Weynighe daghen te vooren / hadde desen Grave van Meurs belast / den Grave van Oversteyn / den Heere van Potlitz / metten Enghelschen Ridder Franchoys Vere / met ontrent thien hondert Peerden / ende twee duysent te Voete / anderwerf Rijnberck te victalieren / niet teghenstaende den Marquis van Varrabon versterckt was met ses ofte acht hondert Mannen / ende vijf hondert Peerden / daer ontrent.

Marquis van Varrabon wordt geslagen int revictalieren van Berck/ in October.

Dese trocken nae een Schansse de Cuelsche Regneete ghenaemt / die sy met twee stucken Gheschuts overweldichden ende besetteden / daer nae passeerden sy het Water by het Huys te Loo : Maer op den wegh van Thenckenhove / heeft Varrabon met syn gantsche ghewelt te Voete ende te Peerde hen vermeynt inde achterhoede te vallen / ende soo voorts te slaen / alwaer hem den Ridder Vere met vier Enghelsche Vaendelen/ ende de Ruyteren van Christoffel Wolff / die de achter-hoede hadden / haer in 't eerste soo wel gheweert hebben/ datter vande Spaensche zijde over de ses hondert op de plaetse doodt zijn ghebleven/ ende seer vele ghequetst / veel verdroncken ende versmoordt van Varrabons volck / wien thien Vaendelen afghenomen werden, ende een ghescheurt/ van seventhien diemen ghesien hadde vlieghen / oock drie vande beste Cornetten gheslaghen / waer van een Vane ghenomen is / ende over de twee hondert Peerden / waer onder de Enghelsche alleene wel hondert ende twintich voor haer deel kreghen / daer onder was het Peert vanden Marquis / hy selve ontkomende : Sy namen weynighe ghevanghen/ mits dat de furie groot was / sy verkreghen weynighe van Name / daer bleven wel over de veertich / soo Ridderen / Capiteynen / als Officieren doodt / waer onder den Marquis van Ciro / Neve vanden Maestro del Campo Spinelli / noch Jan Antonio Carassa ende Alonzo Palagano Capiteynen / ende seven Vaendraghers/meest Napoliteynen.

Carel van Mansveldt tracht Staten volck te slaen te vergeefs.

Terwijle sy noch vechtende waren / arriveerde daer ontrent den Grave Karel van Mansvelt / met alle de Fortsen van Brabandt / gheestimeert zijnde sterck te zijn over de 70. Vaendelen / maer Oversteyn ende Potlitz trocken terstont mette geladen Peerden ende Wagens binnen Berck. Het Garnisoen was daer op oock uyt-gevallen/ eñ hadden haren Vyandt in eenige byliggende Schanssen verdreven ende in 't water gejaecht. Mansvelt dochte haer in 't wederkeeren te slaen / maer Overstepn ende Potlitz / om haer volck niet te perijckeliteren / zijn eenen anderen wegh den Lippaert uyt / weder in haer Schansse voor Rees gekomen/ haer Volck vrij over de Reviere stellende/den 17. October.

Schansse van Rees by Mansvelt bekomẽ [illegible] schansse [illegible] te vergeefs [illegible].

Maer alsoo Mansvelt voorgenomen hadde Berck te dwinghen / daer toe hy groote ghereetschappe hadde ghemaeckt van victalie ende nootdruft / ghekomen uyt Bommeler-weert / daer hy de Schansse van Voorn thien daghen langh beschoten hadde te vergeefs/ soo heeft hy korts hier nae / als in November / de voorschreven Schansse van Rees / met compositie bekomen door droochte ende leechte van Wateren / waer mede hy te beter die van Berck benaut heeft.

Ten lesten/ die van Berck siende dat sy d[illegible] 't verlies [illegible] de Schansse van Rees / niet wel [illegible] konden [illegible] worden / ende nu seer benaut [illegible] dat haer daghelicx veel goede Conditien aenghebođen werden/ soo hebben sy den 30. January/ 1590. van weghen het Garnisoen ghedeputeert Seino van Dort Gouverneur / Arent Rest/ Guilliam Musel eñ Hans Grueber Vaendrich / die met Mansveldt nae veel over ende weder senden / gheaccordeert hebben dat het Garnisoen den derden February soude uyt trecken/met vliegende Vaendelen/brandende Lontẽ Koer ende Wapen / met Baggen ende Baggagie eñ tot haer gelept souden hebben vijftich Schepen ende Schuyten / met behoorlijcke Convoy eenen ghevangen Capiteyn David Soper / soude sonder rantsoen los gaen. De Borgeren kreghen oock redelijcke goede conditien. Alsoo werdt Berck anders Rijnberck genoemt/overgegeven/ ende men acht datter noch eenighe secrete beloften ghedaen werden / 't welck die van binnen tot het overgheven willich maeckte / als dat de Gravinne van Meurs / nu Weduwe / soude 't besit van alle haer goederen hebben / by middel van omligghende Circulen / als zijnde een Rijcx ghenoote ofte Lidtmate ende Neutrael.

1589.

Berck wort by Carel va Mansvelt gedwongen eñ ingenomẽ den 3. January, 1590.

Aldus heeft Parma de Steden ende Plaetsen des Stifts Colen/ten behoeve (so hy uytgaf) van Ernestus van Beyeren Bisschop verovert / maer heeft de principael plaetsen met syn Garnisoen beset behouden / als Rijnberck / Bonna / Nuys / Keysersweert. Jae hy heeft selve nae het innemen van Berck / aenslaghen ghehadt/op diversche Steden int Landt van Cleve / als op Goch / Rees/ Emmerick/ ende andere te vergeefs/die meest ontdeckt werden.

Parma behout int Stift Colen veel plaetsen met syn Garnisoenẽ/ ende tracht na de Cleefsche.

Anders isser noch by Parma / noch by de Gheunieerde Staten / dit Jaer niet veel uyt-gherecht. Parma bekommert zijnde om Gelt ende Volck nae Vranckrijck te senden / logeerde tot Bins in Henegouwe / alwaer hem ter sprake quamen den Hertogh vañ Mayenne / ende ander Hoofden der Ligue. Over d'ander zijde sonden de Gheunieerde Landen de Koningh van Vranckrijck oock alderhande Amonitie/Poeder/ Victalie/ Oorlochschepen / ende in gelt wel hondert duysent guldens / met Joncker Floris van Brederode Heere van Kloetinghe / den Heere van Nassou Admirael van Zeelant / de Heere de la Pra/ende andere/ vertreckende in October. De Koninginne van Enghelandt sondt hem oock te hulpe den Baenderheere van Willoughby / met vier duysent Enghelsche / ende twee hondert duysent guldens aen gelde.

Hertogh vã Mayne komt by Parma.

Staten senden den Coningh van Vranckrijck volck/ Amonitie/schepen ende geldt.

Coninginne van Enghelãt assisteert Vranckrijck.

In desen Winter deden de Garnisoenen van Berghen op Zoom in Brabandt groote courssen / ende verbranden den lesten November Wilrijck by Antwerpen af / om quaet tractement dat haer ghedaen was/ende haer brandtschat niet betaeldt/ 't welck hen byden Castileyn Mondragon van Antwerpen verboden was.

Wilrijck afgebrandt.

Marcellus Bacx in December / met andere Capiteynen uyt Bergen/ sterck zijnde hondert ende tsestich Peerden/ ende tseventich Voetknechten / hebben ghewacht op een Convoy / sterck drie Duytsche Vaendelen / leydende seker Waghenen met nootdruft / van Antwerpen nae Steenberghen. Bacx heeftse op de Heyde verwacht / bedeckt ligghende / ende dede die met sijnen Luytenant eerst met weynighe Peerden bespringhen / om haer te beletten dat sy gheenen Wagenborch tot haer bevrijdinghe maecken en soude / alsoo 't ghebeurde : want sy maer weynighe Peerden siende / lieten niet van in goeder ordere voort te trecken : Waer op Bacx met de sijne (eenigh Voet-volck achter op de Peerden hebbende) aenreet : maer sy dat merckende/ maecten haest om by eenighe Haghen te komen om haer te bedecken/'t welck Bacx causeerde syn voorsz Voet-volck af te worpen / ende mette Peerden alleene aen te rennen : ende alsoo by haer Waghens komende / soo vonden sy veel Volcx onder drie vlieghende Vaendels/ in goeden ordere sterck beset / die sy meermael besprongen : maer om dat haer Voetvolck noch verre achter was / konden sy die niet breecken / haer met voordeel achter haer Waghenen met Spiessen wel weerende : maer ten lesten siende eenigh Voet-volck aen komende gheloopen / soo begonden sy haer in eenen Waghenborch ofte tusschen de Waghenen te besluyten / 't welck Bacx nu eenighe thien

Die van Berghen straven in Brabandt den lesten November.

1589.

T'garnisoen van Bergen verslaen een Convoy van Antwerpen / met ses hondert Soldaten in December.

thien oft twaelf van sijn beste Archebusiers te Voete bekomen hebbende) haer heeft belet / de Waghenen afkeerende / en henlieden daer na weder bespringende / heeftse gebroken ende gheslagen / haer ontweldigende de drie Vaendelen: Den Capiteyn Colonel Malditz met andere Capiteynen werden ghevanghen / ende wel twee hondert Soldaten / waer van de meestendeel waren gequetst / de reste werden al verslagen ende verjaecht. Dese drie Vaendelen zijnde Hoochduytschen waren sterck vier hondert Spiessen / ende twee hondert Musketiers / d'ander volck waren Koopluyden / Soetelaers ende Boeren. Sy vonden op de Wagenen de kleeren vant Regiment van Don Fernando Gonzago / met meer ander Koopmanschappen / die al gepillieert werden. Dese victorie koste die van Bergen dieer / alle de Capiteynen ende Officieren waren haer Peerden doot ofte ghequest / Baex selve verloor drie van sijn beste Peerden / de twee op de plaetse / t'derde met veel Archebusaden gheschoten / droech hem noch tot Bergen: d'een Vaendel gheheel sonden sy aenden Prince Mauritz / ende de stucken van d'ander met den buet behielden sy.

Staet ende gelegentheyt der Rijckstadt Aken ghevoerende de Nederlandische beroerten.

Aken / een oude Keyserlijcke vermaerde Rijcxstadt ghelegen tusschen Colen ende Maestricht / is in Borgherye ende neeringhe onlancx door de Nederlandtsche beroerten seer toeghenomen ende verrijckt / want mits dattet een vrye goede neutrale ghelegen Stadt is / soo hebben aldaer haer vele vande Ghereformeerde Religie uyt Nederlandt met haer huysghesinne neder gheslaghen / waer door de Ghereformeerde soo vermeerderden / dat het scheen dat de Magistraet haer open ende vry exercitie van Religie by gemeyne stemmen soude toeghelaten hebben / hadden sy over langhe de authoriteyt vanden Keyser / ende de macht van haer Gebueren niet gevreest. Dies niet teghenstaende / hebben de Ghereformeerde aldaer de exercitie / ghenoegh ghebruyckt / in groote Huysen privatelijcken / by oochluyckinghe tot grooter opspraké van de Catholijcken / ende principalijck vande Gebueren / namelijc den Hertogh van Parma ende de Vorst van Cleve / die daer door onder t'decksel van ander querellen / by den Keyser te weghe brochten diversche bevelen uyt Keyserlijcke authoriteyt / belastende ten lesten de byliggende Ghebueren / als Parma / Vorsten van Cleve ende van Luyck die van Aken te dwingen sijn bevelen te ghehoorsamen: Maer die van Aken hebben haer langhe met redelijcke antwoorden onderhouden. Doch also in desen tijt den Coninck van Spaengien / ende de Princen van Parma despereerden om eenich Regiment door haer / vruchtbaerlijck inde Nederlanden te moghen invoeren al eer sy haer versekerden vande Ghebuerlanden ende Steden / die haer niet gheheel toeghedaen en waren / als daer waren de Steden Emden / Wesel / Aken / ende meer andere / daert haer niet dienstelijck en was haer Nederlanders die sy Rebellen noemden / te laten nestelen / soo hebben sy nu goet ghedocht met die van Aken te beginnen / houdende haer nu eensdeels verseeckert vande Landen van Gulick ende Cleve / door de swackheyt vanden ouden Vorst / dien sy langhe ghe-

Voornemen der Spaensche / om de byliggende Gebuerlanden te verheeren.

regeert hadden door eenen ghespanjoliseerden Raedt / ende nu den jonghen simpelen Vorst versorcht met een Houwelijck van een Dochter van Baden / een ernstighe Catholijcke Vrouwe. Inde omligghende Stiften / als Colen / Luyck ende Munster / hadden sy ghestelt den Beyerschen Bisschop Ernestus haer creatuere / van welcke Stiften den Coninck hoopte dat hem ten lesten wel soude de Weereltsche jurisdictie ofte heerschappije opghedragen worden / als de Onderdanen door verwoestinghe der Oorloghen / armoede ende ellende / souden ten uytersten ghebracht worden / ghelijck ghedaen hadden die van Utrecht / Anno 1527. onder den Bisschop Hendrick van Beyeren: De Rijckstadt Colen ende Emden hoopten sy oock by d'een ofte d'ander middelen metter tijdt te verheeren / op alle occasie acht hebbende. Daer toe om diversche oorsaken vele met die van Aken / soo door den Keyser als Vorst van Cleve ghehandeldt zijnde / soo heeft Parma nu uyt authoriteyt die den Coninck als Hertoch van Brabant ende Limborgh / als Vooght over de Stadt Aken pretendeerden / by

Vorst van Cleve geregeert door gespaignoliseerden Raet.

een Placaet de Stadt van Aken alle hare Previlegien inde Nederlanden gheschorst / ende heeft oock verklaert die voor geen neutrael stadt te houden / daer de vluchtighe Nederlanders haer souden mogen onthouden: Maer om alles beter te verstaen / soo hebben wy goet gedocht het Placaet selve hier by te voeghen / by den Prince van Parma inden name vanden Coninck uytgegeven.

BY DEN KONINCK.

Placaet des Coninckx tegen de stadt Aken / den x. December. Anno 1589.

ONsen lieven ende ghetrouwen / den Canceller ende luyden van onsen Rade in Brabandt / Salut ende dilectie / Alsoo yeder kennelijcken is / t'onsen grooten leet-wesen / dat die vander Stadt van Aken / vande welcke wy Souveraine Vooght ende Protecteur zijn / naer den Keyser / dese voorleden Jaren bestaen hadden teghen alle recht ende redene / oock teghen de Concordantien ende Tractaten hier voormaels ghemaeckt tusschen onsen Voorsaten / den Hertoghen van Brabandt ende van Limborgh / ende henlieden / insonderheyt teghens de beloften die sy ons ghedaen hebben: Inde selve Stadt te brenghen vele nieuwicheden / streckende tot nadeel ende prejuditie van ons / ende andere hare naebueren / oock van hen selven / jae inde selve Stadt te veranderen de oude Catholijckische Apostolijcke / ende Roomsche Religie / ende de ordinarise kiesinghe vanden Raedt / ende de Wethouderen / om de boose Calvinische Secte / ende andere valsche gereprobeerde Leeringhen aen te hanghen / volghentlijck niet en hebben willen naekomen / noch obedieren de gheboden ende ordonnantien vanden Keyser / sonder oock eenigh ghehoor te gheven aen verscheyden vermaninghen ende sommatien / soo wy hen inder qualiteyt als boven ghedaen hebben / om hen te doen onderhouden t'ghene daer inne sy teghens ons verplicht ende verobligeert zijn / ende sonder uyt de voorschreven Stadt te doen vertrecken / vele ende diversche voorvluchtighe ende oproerighe persoonen / gheproscribeert ende ghebannen wesende uyt onse voorschreven Landen / waerinne wy ons grootelijcken verkort / geledeert / en geinterresseert vinden / om vele ende verscheyden gherechticheden ende authoriteyten / soo wy inde voorschreven Stadt hebben / in voeghen dat de voorschreven Tractaten ghevioleert blijven: In welcke hare hartneckicheyt ende ongehoorsaemheyt sy nu over de thien Jaren gheleden ghecontinueert hebben / niet teghenstaende alle bevelen ende gheboden van sijnder Keyserlijcke Majesteydt / ende afveerdinghe van Gesanten / soo van sijnent wegen als van onsent weghen / die yedermael wederomme ghekomen zijn sonder yet te doen / met weynich respect ende satisfactie / sulcx dat sindert de Ketteryen aldaer vrijelijck ende openbaerlijck ontfanghen / toegelaten ende gheexerceert worden / dan opt te voorzen / Alles sonder aenschou te nemen op t'ghene wy dit teghenwoordich Jaer voor de vierde reyse / hen hebben doen vertoonen ende aenseggen van onsent weghen / by seeckere onse Commissarisen / ghevoeght by de ghene vanden Hoochduytschen Keyser. Voorts alsoo wy onderrecht ende behoorlijcken gheinformeert zijn / dat vele van onse Ondersaten ende Inwoonderen van onse stadt van Antwerpen ende ander plaetsen van onse ghehoorsaemheyt / soo door onse permissie om het feyt vander Religie ende andersins / buyten onse voorschreven Landen van herwaerts over ghewecken zijn / om in neutrale plaetsen te gaen woonen / in welcken ghevalle wy hen ghelaten hebben het ghebruyck van hare goederen / hen domicile / ende woonstede hebben kommen nemen binnen de voorschreven Stadt van Aken / meynende dat het een neutrale plaetse is / twelck nochtans niet en kan wesen / niet alleenlijcken om de protectie die ons aldaer competeert / als Souverain Vooght naest den Keyser / maer oock om de Tractaten / Obligatien ende beloften / die de voorschreven van Aken ons ghedaen hebben / om daer binnen alleenlijcken de Catholijckische Apostolijckische ende Roomsche Religie te hanthouden / sonder deshalven yet te veranderen ofte invoeren: omme welcke dinghen wy den Inwoonderen der voorschreven Steden / met vele Gratien / Previlegien /

Vryhe-

1589. Vryheden / Exemptien ende Libertepten begaeft ende voorsien hebben / sonder dat daeromme die van Aken eenichsins gheoorloft werdt te dooghen eenighe ghebannen / voorvluchtighe ende fugitiven / ofte andere / die in onse voorschreven Landen niet en moghen blijven / daer sy nochtans contrarie doen / hoewel sy dies halven versocht ende gesommiert zijn. SOO IST, dat willende in alles handthouden onse voorsz gherechticheden / authoritepten ende Tractaten met onse Naebueren ghemaeckt / ende om te schouwen de ongherechticheden / ellende ende ongnemacken / die door sulcke veranderinghen aparent zijn te gheschieden / jae aen onse eyghene Ondersaten / wesende ghesseten soo naer by Aken / ende omme te onderhouden de oude constitutien / Rechten ende costuymen van de voorghenoemde Stadt / vande welcke wy Beschermheer ende Protecteur zijn / soo by de voorschreven Contracten besproken ende gheaccordeert is / Wy met goeden ende rijpen advijse, ende by deliberatie van onsen seer lieven ende vriendelijcken goeden Neve / den Hertoghe van Parma ende van Playsance / Ridder van onser Ordere / Stadt-houder / Gouverneur ende Capiteyn Generael van onse Landen van herwaerts over / hebben by forme van provisie / tot dat sijn Keyserlicke Majesteyt / ende wy respectivelijcken andere weghen ende middelen voorgheslaghen ende gheadviseert sullen hebben om ons te doen respecteren ende obedieren / ghesuspendeert ende suspenderen alle de voorschreven Rechten / Vrijheden / Exemptien ende libertepten / die wy als Souverain Voocht der voorschreven Stadt van Aken hen verleent ende gheaccordeert hebben / van Tollen ende ander Gabellen ende Impositien in onse voorschreven Landen ende Hertochdommen van Brabandt / Limborch ende andere / daer sy de voorschreven Vryheden ende Exemptien zijn ghenietende. Ordonneren daeromme aen alle Ontfangers ende Collecteurs vande selve Tollen ende Impositien / de voorschreven Stadt van Aken te doen betalen als alle andere vreemde / die niet ghepreviligheert zijn / sonder eenich fraude ofte dissimulatie / alles tot dat sy ons volle ende gheheele satisfactie / sullen hebben ghegheven / van tgheene sy ons schuldich / ghehouden ende gheobligeert zijn. Boven dien, omme te verontwijffelen ende desabuseren de ghene die wy gratie ghedaen hebben / om uyt onse voorschreven Landen te moghen vertrecken / ende in neutrale plaetsen te gaen / omme aldaer te leven / ende van hare goederen die sy hebben binnen de voorschreven onse Landen te ghebruycken. Verklaren wy onse meyninghe, niet te wesen / dat sy sullen moghen blijven woonen ende resideren binnen de voorschreven Stadt van Aken / als die selve niet houdende voor neutrale plaetse / om oorsaecken ende redenen voorschreven. Hen bevelende daeromme, dat sy uyt de voorschreven Stadt van Aken sich vertrecken / ende elders gaen woonen / t'zy wederomme komende binnen onse voorschreven Landen / ende aldaer Catholijckelijck ende rustelijcken levende / ghelijck hen dat toegelaten is by de gratien ende pardoenen / die wy aen onse voorschreven Stadt van Antwerpen / ende andere ghereconcilieerde Steden ghedaen hebben : ofte gaende elders woonen / soo hen dat ghepermitteert is / ende dat binnen den termijn van veerthien daghen / naer den dagh vande Publicatie van desen ghedaen / binnen onse Stadt van Antwerpen ofte Maestricht : op pene dat sy verliesen ende misbeuren sullen onse voorschreven gratien ende Privilegien / ende dat hare goederen / roerende ende onroerende / die sy binnen onse voorschreven Landen hebben / aengheslaghen ende ghesayseert sullen worden : 't welck wy bevelen terstondt nae den voorschreven termijn ghedaen te worden. Ende ten eynde dat vande teghenwoordighe declaratie / ordonnantie ende verbodt / niemandt ignorantie en pretendere / Ontbieden ende bevelen wy / dat ghy terstondt ende sonder vertreck dese teghenwoordighe doet kondighen / uyt-roepen ende publiceren / alomme binnen de Steden ende plaetsen van onse Landen ende Hertochdomme van Brabandt ende Limborch / ende andere Landen van Overmase / naest ghelegen wesende aende voorschreven Stadt van Aken / daermen ghewoonlijck is publicatie ende uyt-roepinghen te doen : Ende tot onderhoudenisse van dien procedeert / ende doet procederen teghens die Overtreders ende ongehoorsamen / by de Executien vande penen vooren verhaelt / sonder eenighe gunste / dissimulatie ofte verdragh. Des te doene ende datter aenkleeft / gheven wy u volkomen macht / authoriteyt ende sonderlinghe bevel. Ontbieden ende bevelen eenen yeghelijcken / dat sy u 't selfde doende / ernstelijcken voorstaen ende obedieren / Want ons alsoo belieft. Ghegheven in onse Stadt van Bins / onder onsen Contra-zeghel hier op ghedruckt / in forme van Placate / den thienden December / Anno 1589. 1589.

Alle Akenaers haer Previlegien in Nederlandt geschorst.

Aken verklaert gheen Neutrael plaetse voor de uytghewekene Nederlanders.

Op dese Publicatie hebbense in Nederlandt begonst op te schrijven ende aen te spreecken de goederen der Nederlanders tot Aken woonende : maer hoe wel veel die te verliesen hadden elders vertrocken / soo hebben de andere nochtans blijven continueren inde ghewoonlijcke exercitie / maer eenighe in 't particulier hebben in 't eerste in Nederlandt door gheldt by Parma respijt ende verdragh verkreghen / ende daer nae vorder compositie ghemaeckt / midts dat de Oorloghe in Vranckrijck den Prince van Parma alle vorder vervolch belette. Ende voorts hebben die van Aken haer Previlegien des Roomschen Rijcx ghesocht nae haer vermoghen by de Vorsten ende in 't Kamer-ghericht tot Spiers ende byden Keyser te verdedighen / waer van verscheyden ghedruckte schriften mentie maken.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Vijfthienden Boecks.

1590. 1590.

Het Sesthiende Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Sesthiende Boeck.

Door de Oorloge in Vranckrijck / respireren ofte verquicken haer de Gheunieerde Landen/ waeromme sy trachten op haer Politien/ soo in Religie/regieringe/schattingē eñ Krygsvoeren/die ordentlyck verhaelt worden. Oock mede wort de gelegentheyt van Hollandt eñ Zeelant/ haer wesen / aert eñ natuere beschrevē: Daer tegen hoe de Landen die metten Koning vereenicht zijn/qualijck geregeert wordē/eñ 't Krijgsvolck qualijck betaelt/ dies de Spaensche weder gemuytineert/ Kortrijck innemen. Den Prince Mauritz (door den Capiteyn Heraugiere) neemt Breda inne met een Turf-schip: Dies Parma door Mansvelt hem daer tegen sterct. Den Prince Mauritz te Velde zijnde/bout de sterckte van Knodsenborch/tegē over Nimmegē. De Koningh Philips behertight seer de Oorloge in Vranckrijck: daer over Paus Sixtus de V. sterft. Egmont treckt sterck by den Hertog van Mayenne in Vranckrijck/die tot Yvry vanden Koningh geslagen wort/ daer Egmont doot bleef. Den Koningh benaut eñ belegert Parijs: maer also de Koning selve benaut is/so wort Parijs van Parma ontset/ die neemt oock Corbeyl in / 't welck hy weder verliest / ende treckt te rugge na Nederlant/zijnde van Volck seer geswackt. De Prince Mauritz neemt Hemert/Heyl/eñ de schansse van Elshout/Crevecuer/ ter Heyden eñ Roosendael/ mette stadt Steenbergen in. De Spaengiaerden nestelen in Bretaignien. Dachvaert tot Colen des Nederlantschen Creytz: die senden hare Gesanten aen Parma eñ de Geunieerde Landen/ om restitutie van 't gene dat onder 't Rijck behoort: dien de Staten voldoen/beschuldigen heftelijck de Spaengiaerdē. Sy handelē met die van Colen eñ Luyc over neutraliteyt. Den Keyser proponeert aenderwerf vereeninge/maer te vergeefs. De Prince Mauritz treet te Velde/ Anno 1591. neemt behendelicken de schansse voor Zutphen inne/ belegert eñ beschiet gheweldelicken Zutphen/ daer nae Deventer/die hen beyde over geven. Van daer treet de Prince Mauritz in Vrieslāt/ eñ dwingt de schansse van Delfziele/eñ meer andere. Dies Parma hem ooc te Velde maect/belegert eñ bestormt de schansse Knodsenborch/tegen over Nimmegen: Waer over de Prince Mauritz inde Betuwe komt/slaende Parmas Peerdevolc/eñ dwingt hem op te brekē/eñ vaert in Vlaenderen/ belegert eñ wint Hulst / poogende 't Landt van Waes onder Contributie te brengē. Terwyle hem Parma derwaerts rust/treet de Prince Mauritz geweldelicken voor de stadt Nimmegen/ de welcke hem na lange eñ dapper beschieten overgegeven wert. Straetschenders onder den naem van Vrybuyters werden gestraft. Also de Engelsche Oorlog-schepen ter Zee vande Spaensche Armade overvallen wert/so wert het Koninglicke Schip de Revenge genaemt/ gewonnen/ welcke schade de Engelsche veroveren met het nemen van eenige Oost-Indische eñ andere rycke schepē/waer door des Konings Koophandel ontdect wert. De Oorloge in Vranckrijck vernieut weder met eenen Leger die den Koning onder Aenholt uyt Duytslant krijgt: waer tegen den Paus de Ligue met Volc eñ Bullen helpt. Rouaen belegert zijnde/treet Parma weder nae Vranckrijck/ krijcht Lafere/ eñ ontset Rouaen/ dien de Koningh na volgt/ eñ dwingt hem de Sayne behendelick te passeren/ eñ alsoo weder na Nederlandt te trecken: Waer door Rouaen eñ Parijs met sterckten eñ Schanssen benaut werdē / Keyserlicke Gesanten komen tot Brussel/ om de Geunieerde Landen te vereenigen/die schriftelick haer redenen daer tegen bewijsen: Waer door de Oorloge/Anno 1592. weder verheft. De Pr. Mauritz treet te Velde/belegert/beschiet / mineert eñ dwingt Steenwijck: Van daer treet hy nae Coevoorden/ 't welck hy oock dapper beschiet/mineert eñ benaut: Verdugo meynt dat t'ontsetten/maer hy wort geslagen/eñ de stadt wert gewonnē. Den ouden Vorst van Cleef sterft. Den Hertogh van Parma rust hem weder toe om na Vranckrijck te treckē/eñ sterft tot Atrecht/ even als den Grave vā Funtes als Reformateur in Nederlant gekomen was: dies den Grave van Mansvelt int Gouvernement geconfirmeert werdt/ totte komste vanden Eertshertogh Ernestus. Den Nederlandtschen Edeldom onder den Koningh werdt met Tijttelen ende Ampten vereert.

Alles geschiet in drie Jaren/ den Hertogh van Parma/de Prince Mauritz/ ende Wilhelm van Nassouwen regierende/Anno 1590.1591.ende 1592.

1590.

De Oorloge in Vranckrijc geeft de Nederlanden tijdt om haer te verquicke/ Anno 1590.

DE Oorloghe in Vranckrijck heeft den stant der Nederlande seer verandert in dit Jaer vijfthien-hondert tnegentich: want de Provintie van Artoys/ Henegouwe/ Lutsenburch/ Namen/ &c. die aen Vranckrijck paelden/ hadden nu te vreesen voor inval der Fransoysen/ overmidts den Koningh van Spaengien/ de Heylighe Ligue ofte Verbondt/ als Hooft voor-stondt/ ende over sulcx de Hertogh van Parma belaste/ voor Vranckrijck ende de Ligue sorghe te draghen/ daer toe hy ghedurighlijck ghelt uyt Spangien sondt/ ende nu in't beginsel van't Jaer 1590. op de Frontieren van Artoys/ een vergaderinghe van eenen grooten hoop Krijghs-volck maeckte/ daer mede hy sondt den Heere Philips Grave van Egmondt/ in Vranckrijck.

Coning van Spaengien Hooft vande Ligue van Vranckrijck.

Hier door begonsten de Gheunieerde Landen wat te respireren/ ende haer te verquicken van soo ghedueríghe miserien ende binnenlandtsche Oorloghe/ als sy van soo machtighen Vyandt ghestadich ghesupporteert hadden/ ende midts dat het Regiment van vele ghemeynlijck lanckSaem/ maer in resolutie voorsichtich is/ soo hebben sy inde twee laetste Jaren haren tijdt waer-ghenomen om hare saecken te bevestighen/ stissende de twisten ende Factien van Staets ende Enghels/ ende de muyterien der Soldaten ende Garnisoenen/ daer toe wel Wijsheydt/ Politie/ Gheldt/ ende discipline van noode was/ zijnde ghenoech verlaten vande Koninginne van Enghelandt/ tot haer eyghen Regieringhe/ als wy inden voorgaenden Boeck verhaelt hebben.

In't stuck van Religie/ daer Landts-regieringhe veel aengheleghen is/ hebben sy altijdt een opsicht ghehadt/ te volghen de noodelijcke resolutie vande Staten der Generaler Nederlanden/ ten tijden van wijlen den Prince van Orangien/ nae-komende den Religions-Vrede/ hebbende eenen grouwel dat de Menschen souden dencken de conscientien te dwinghen/ anders dan met goede leeringhe/ goede wercken ofte leven ende ghebeden. Ende bevindende de Ghereformeerde wel de ijverichste totte Vryheydt ende welstandt des Vaderlandts/ midts dat sy met bysondere persecutie om Religie vande Spaengiaerden/ aen den anderen ghehecht waren/ soo hebben de Landen op die meest haer fondament ghemaeckt. Den Staet ende Regieringhe bestaende van soo veel Hoofden ende ghesintheden/ hebben sy ghesocht ende ghetracht sulcke verscheyden ghesintheden ende opinien al te vereenighen totte deucht ende liefde des Vaderlandts/ daer sy principalijck de ooghe op hadden/ om haer staende Oorloghe: in welcke eenicheydt haer vasticheydt bestondt/ als sy met haer ghemeyn Generael Zeghel van by eenghebonden Pijlen uyt-druckten. Waeromme sy niemanden (hoe vreemden Secte hy inbrochte) in sijn conscientie hebben willen tasten ofte soecken/ dan seditieuse Secten/ als eenighe Herdoopers/ Munstersche/ ende die quade opinie vande Overicheydt hebben/ om dat sy 't quaedt metten Sweerde straffen/ consenteren sy gheen vergaderinghen opentlijck te houden. D'ander Secten/ dier in die Landen ende elders van oudts te vele zijn (Godt betert) hebben sy voor den teghenwoordighen tijdt bequaemste ghedocht mette Predicatie vande Ghereformeerde Religie opentlijck te dempen/ met bevel te leven in Broederlijcke liefde/ om alsoo metter minnen die te ghewinnen. De Ghereformeerde tot dien eynde in haer Ghemeynten ghebruyckende Christelijcke straffe ofte discipline/ om alle schandael nae vermoghen te weeren/ soo vele moghelijck was.

Politie der Landen int stuck van Religie/ sonder dwanck van conscientie/ anders dan met leeringhe/ goede wercken en gebeden.

Die vande Confessie van Ausburgh/ die haer souden vande Ghereformeerde willen afsonderen/ werdt alleenlijck tot Predicatie ende exercitie op haer maniere oochluyckinghe in eenighe Steden ghedaen. Den Roomsche Catholijcken en werdt oock gheen opentlicke exercitie vergundt/ politische wijse/ om de Oorloghe wille/ by provisie die schorssende voor eenen tijdt/ tot dat op de selfde vorder soude mogen worden ghereSolveert by de Landen ofte Staten Generael nae eenen wel-ghefondeerden ende versekerden Vrede. De Catholijcken hebben grootelijcks gheen swaricheyt in 't Doopen ende Begraven/ ende in't Trouwen is gheordineert by publijcke Placate/ dat alle de ghene die vander Ghereformeerde Religie niet en zijn/ voor de Magistraet op den Stadts-huyse (nae behoorlijcke afroepinghe) wettelijck te samen gegeven ofte getrout werden.

1590

Ende om te bewijsen dat sy eenicheyt/ Religie ende vryheydt alleenlijck voor ooghen hadden/ hebbense in dit Jaer 1590. eenen Penningh doen Munten daer op d'eene zijde stondt twee handen in trouwe besloten/ die met ses Pijlen vast ghehecht was/ met dese Latijnsche woorden/ Deo juvante: op d'ander zijde eenen stercken Pilaer/ ghefondeert op eenen vierkanten grooten Boeck/ ghenaemt Religie/ ende boven den Pilaer stondt den Hoet/ daermen Vryheyt mede figureert: Desen Pilaer wert vast ghehouden by ses stercke Armen beduydende de ses Vereenighde Provintien van Ghelderlandt/ Hollandt/ Zeelandt/ Vrieslandt/ Over-Yssel/ ende Utrecht: met dese inscriptie/ onder het Fondament Religie/ Hac nitimur, ende boven den Hoet der Vryheyt/ Hanc tuemur, als oft sy wilden segghen/ uyt kracht van trouwe ende eenicheydt/ ghefondeert op de Religie/ behouden wy met Godts hulpe onse Vryheydt.

Der Landë intentie ende voornemen by eenen ghemunten Penningh uytgedruct.

Totten Gouvernemente Generael der Provintien/ hadden sy eenen Raedt van State/ van Edelen ende Gheleerde/ van elcke Provintie daer toe ghekooren/ daer oock de Koninginne van Enghelandt/ by Contract/ twee Raedts-heeren onder hebben soude: maer op dit pas was daer alleenlijck residerende den Raedts-heere Bodley/ metten Secretaris desses Raedt/ Georg Gilpijn. Desen voorschreven Raedt hadde het beleyt van alle voor-vallende saecken/ van alle de Provintien te regieren/ de Generale Staten niet altijdt vergadert zijnde/ daer desen Raedt onder stondt/ als zijnde haer Overheydt. Ende neffens dese hadde elcke Provintie sijnen ghewoonlijcken ordinarissen Provintialen Landt-raedt/ in elcx diverselijck genaemt.

De Gheunieerde Landë geregeert by Raedt van State.

Stadt-houder over Hollandt ende Zeelandt/ ende Admirael Generael vander Zee/ was in sijns Vaders plaetse aenghenomen/ den Hoogh-ghebooren Prince Mauritz van Nassouwen/ ghebooren Prince van Orangien: Synen Luytenant in Krijgh-saecken te Lande/ was den Grave Philips van Hohenlo/ nu een oudt dapper ervaren Krijghs-overste. Die van Utrecht Over-Yssel ende Ghelderlandt/ hebben den Prince Mauritz oock voor haren Gouverneur ofte Stadthouder naemaels aenghenomen. Graef Willem Lodewijck van Nassouwen/ oudtste Sone van Graef Jan van Nassouwen/ was Stadthouder in Vrieslandt ende Omlanden/ een kloeck ervaren ende voorsichtich Heere.

Den Prince Mauritz van Orangien/ Grave van Nassouwen opperste Stadthouder ende Velt overste der Gheunieerde Landen.

Desen Prince Mauritz was van sijnder jonckheyt af by sijn Vader opghevoet inden Krijgh ende affairen van State/ was den tweeden Sone (sijnen oudtsten Broeder Philips Wilhelm/ die nu Prince van Orangien ende Grave van Bueren is/ noch in Spaengien ghevanghen zijnde.) Waeromme desen Prince Mauritz (als daer toe seer bequaem) werdt opgheleydt van weghen de Landen/ ofte Generale Staten het ghebiedt Generael over het Krijghsvolck te Water ende te Lande/ om daer mede den Krijgh te voeren/ mette middelen die sy machtich waren op te brenghen. Zijnde ghelast in saken te Lande/ te nemen ende ghebruycken 't advijs vanden Rade van State voornoemt: ende in saecken te Water/ vande Collegien van Admiraliteyt/ daer uyt eenighe neffens hem ghecommitteert worden/ als daer yet te doene viel/ om van wegen de Landtschap/ op de Vryheydt/ limiten/ ende meesten dienst van dien te letten/ met welcker advijs alle saecken van State in den Legher wierden ghedirigeert/ ende de particuliere affairen van politie ende Justitie byden Krijghsraet uyt alle Regimenten ende natien extraordinarie gheformeert/ verlatende 't exerceeren van Auditeur om de odieusheydt van dien. Ende om dat die van

1590. Hollandt de machtichste ende principaelste vande Vereenighde Provintien waren/ soo werden veel saken neffens den Raedt van State beleydt/ by communicatie ende advys vanden Advocaet van Hollandt/ Heer Jan van Oldenbarnevelt/ Heer vanden Tempel/ &c. om sijne erbarentheyts wille.

Schattinge der Gheunieerde Landen/ inbrengende nee[illegible] ende profijt.

De Landen hebben oock sulcke groote schattinghe/ quotisatien ende middelen van ghelde/ met ghemeyn consent soo ghewillichlick weten op te brenghen/ tot soo kleynen schade ende achterdeel vande Inwoonders/ als oyt in eenich Landt ghesien ofte ghehoort is/ als dat het Landt selve daer door ryck/ machtich ende weeldich werde/ soo om dat het groot gheldt datmen de Soldaten gaf/ weder in 't Landt verteert werdt ende daer in bleef/ als oock om datse wisten te maken datter veel geldt van haren Vyandt/ haer toe-quam/ 't welck een sonderlinghe ongehoorde ende ongheloovelijcke wijsheydt moeste zijn: Want sy lieten op Licenten om gheldt alles by den Vyandt voeren/ dat sy overvloedich hadden/ ofte daer haer Ondersaten by het verkryghen in 't wercken/ maecken/ af ofte aenvoeren by ghewonnen hadden: het Licent-gelt licht/ kleyn/ ofte groot stellende/ nae dat haer docht dat den Vyandt dat van doen hadde/ 't selfde soo temperende/ dat nochtans haren Vyandt die van nerghens beter koop dan van haer hebben konde. Sy lieten vanden Vyandt inbrengen om kleyn geldt/ 't gene sy van noode hadden/ als materialen/ die sy van elders soo wel niet bekomen en konden: ende op groot gheldt alle 't ghene dat sy niet van doene hadden/ op 't hooghste altijdt opsicht hebbende op haer koophandelinghe ofte manghelinghe ende dierghelijcke neeringhe/ ende namentlyck op de Zeevaert ende Visscheryen.

Huyssellicke raedtsaemheydt der Landen/ den Capiteynen onprofijtelyck.

Hier-en-boven hebben sy haer gheldt soo weten te ghebruycken/ ende soo profijtelijcken te verhandelen ende aen te legghen/ dat alle Potentaten/ Republijcken ende Kryghs-Oversten daer exempel aen mochten nemen: mette Overste Capiteynen ende Soldaten nauwe dinghende/ maer wel betalende/ waer over de Capiteynen haer wel beklaechden/ midts een Capiteyn by den Vyandt ofte elders meer profiteerden ofte winnen konden op een Vaendel/ dan een Colonel onder de Staten konde doen op thien Vaendelen/ maer al onseecker: Ende midts de voorschreven Landen soo wel ende seecker betaelden/ werdt wonderlijcke goede discipline onder haer Kryghs-volck ghehouden/ sulcx dat het alomme passerende door Steden ende ten platten Lande/ nerghens overtallich/ maer wille-kome ghenoech was/ mits dat sy haren nootdruft dat haer bereydt ende besorcht werdt/ alomme vonden/ 't welck de Landen in haer afreeckeninghe/ trouwelijck goedt ghedaen wordt: ende over alle overlast ende stract-schenderije goede Justitie doende/ was het Landt alomme soo vrijdt/ dat een mensche alleene/ jae sonder gheweer ende by nachte/ ghelijck het daer veel 't ghebruyck is/ jae gheladen met ghelde/ mochte reysen: ende dat nochtans in sulcke Landen/ daermen in ses uren tijdts/ 't zy waer ghy wilt kont uyt komen: Oock door de ghetrouheydt ende eenigheydt des Volcx/ behoefdemen binnen de Landen weynighe ofte gheen Kryghs-volck/ maer alleen op de Frontieren.

Goede discipline onder de Staten Kryghsvolck.

Tegetal ofte menichte der Landē kryghs volck.

Het Kryghs-volck dat sy ghedurichlijck onderhielden/ was weynich/ maer oudt/ goedt/ stout ende vroom/ daer sy wonderlijcke exploicten mede uytgherecht hebben/ 't welck ontrent dese tyden gheschat werdt op ontrent twintich duysent te Voete/ ende twee duysent te Peerde/ maer naemaels seer vermeerdert/ behalven de Borgherijen vande Steden/ die sy in tijde van noode als Kryghs-volck betaelden ende ghebruyckten/ daer mede sy verre in haer vyanden Landen haer deden ontsien/ ende groote brandt-schattinghen deden betalen. Boven dit bekostichden sy noch menichte van Schepen ter Oorloghen/ vol Schips-volcx/ die al boven de hondert in ghetale gheschat waeren/ de welcke sy soo inde Oceaensche Zee/ als inde Revieren ghebruyckende waren/ die sy niet alleene moesten bekostighen ende versien van groot Gheschut ende Amonitie/ maer

Tegetal van de Oorloghschepen boven de hondert.

oock van victalie ende gagien/ die t'elcke reyse als sy van eenige voyagie quamen/ promptelyck behoefden versorcht ende betaelt te worden.

Boven de kosten van dese Schepen/ Schips-volck ende Kryghs-volck/ soo trachten sy oock voorraedt te doen/ ende haer consenten daer op te stellen/ om voor ettelycke Maenden in 't Jaer met een Legher te Velde te moghen trecken/ met Gheschut/ Pyoniers ende ander Kryghs-volck/ om met offensive Oorloghe haer Frontieren te verbreyden/ ende selve den Koningh van Vranckryck hulpe te doen van Ghelde/ Amonitie/ Volck/ te Water ende te Lande.

Voorraet tot een Velt-Leger.

Dies de Koninginne van Enghelandt/ soo wel voor de betalinghe van haer Garnisoenen van Vlissinghen ende Briele/ als voor de assistentie die sy de Landen doet/ volghende 't Contract/ is betalende alle twee Maenden/ acht Weecken/ ofte sessenvijftich daghen/ door haer Koopluyden by Wissel uyt haer Schat-kamer/ hondert ende vijfentwintich duysent/ twee hondert ende tsestich guldens: Behalven noch extraordinaire transporten ende kleedinghen van haer Voet-volck ende Peerde-volck/ dat Jaerlijcx moet bekosticht worden.

De Koninginne betaelt (soo tot assistentie als anders) alle twee Maenden hondert en vijfentwintich duysent twee hondert ende tsestich guldens.

Met dit geschickt voorsichtich beleydt/ ende wijsselijck regiment der Staten ende harer Voorstanders/ zijn de Gheunieerde Landen uyter maten ryck/ voorspoedich ende overvloedigh ghewo[r]den/ jae selve in soo strenghen Oorloghe/ die alle Landen arm maeckt ende vernielt/ daer sy nochtans ter Zee/ niemandt en roofden/ maer meer berooft worden/ ende te Lande maer ghebruyckelijcke Landt-straffinghen doende/ ende dese weelde (die sy voort-aen meest te vreesen sullen hebben) blijckt in dese tijde by der Steden fraye heerlijcke ende ghewelddighe ghebouwen ende ghestichten/ ghewelddighe Fortificatien/ ende ghereetschappe totter Oorloghe/ veel schoon Gheschut/ menichte van alderhande toe-vloeyende ryck volck: de welcke om datmen gheen Huysen voor haer alomme ghenoech vinden en konde/ wel ghedwonghen waren in Schepen te woonen/ die sy inde Landen veel/ fraey/ net ende gheriefelijck tot wooninghen hebben. Waeromme eenighe Steden ghedwonghen waren haer bevestingen breeder ende wijder te maecken/ om haer Inwoonders te herbergen/ ende dat soo ghewelddelyck/ met sulcke Havenen/ Mueren/ Bolwercken/ Poorten/ Straten ende vercierselen/ dat het wonder te schryven ware/ ghelyck sulcks wel blijckt by vele Steden van West-Vrieslandt af tot Walcheren in Zeelandt toe.

De Gheunieerde Landen worden ryck met haer strenge Oorloge.

Wel is waer/ dat sy behendelijcken lockten ende tot haer trocken (met haer Previlegien/ Vryheden ende andersints te gheven) alderhande Handt-wercken uyt de andere Nederlandtsche Provintien/ die onder de Spaensche dienstbaerheydt ghesteten zijn/ ende van haer Ghebueren/ brenghende onder haer/ alle dat eenighe ander Landen uytnemende/ konstich ofte particulier hadden/ als alderhande Neeringhe ende Handt-wercken/ van Zijde/ Wolle/ Saye ofte Lijnen Naelden-werck/ Naeye ende Brey-werck/ Tapitserye/ Spellen/ Pampier-maecken: Waer door alderhande/ oock Landt-bouwinghe/ Handtwercken/ Visscheryen/ Zee-vaert ende Koop-handel/ aldaer boven alle ander Landen floreren/ zynde ghelockt/ ghequeeckt ende ghevoestert van menichte van gheleerde/ erbarene/ wijse/ voorsienighe/ sorchvuldige ende vroome Magistraten/ haer daer op verstaende.

Aenlockinge van alderhande hantwercken en neeringhen inde Gheunieerde Landen.

Soo dat de Gheunieerde Landen te rechte ghehouden zijn nae haer grootte/ de populeuste/ volck-rijckste ende beste Landen vander Weereldt/ nochtans in soo hatighe groote Oorloghe staende/ metten machtichsten/ grootsten ende ghewelddichsten Potentaet van Christenryck. Waer by af te meten is/ dat de Inwoonders een kloeck/ manlyck/ stantastich/ goedt-aerdigh/ werck-achtigh ende industrieus volck moet zijn/ bequaem tot alles daer het hem toe begheeft/ niet ghedegenereert ofte veraert van haer Voorsaten/ de oude Belgi ende Batavi, ofte Betuwers, naer het schryven van Julio Cæsare, Suetonio Tranquillo, Cornelio Tacito ende andere/ soo gheacht ende verheven/ als die vande Romeynen/ der Wee-

Geunieerde Landen de volckrijckste der Werelt.

Lof der Nederlanders.

1590. Weereldts Heeren ende Monarchen / het sterckste / vroomste ende ghetrouste Krijghs-volck des Aerdtbodems gheacht werden: Dies de oude machtichste Roomsche Keysers haer Lijf-bewaerders daer uyt kosen / ende om haer vroomheydt ghenoemt werden van 't Roomsche volck / Socij & amici populi Romani, Dat zijn Vrienden ende Mede-ghesellen des Roomschen volcx / een Volck wiens ouden vroomen aert men noch speurt aen haer Vryheydt / Tale / oude Ghewoonten ende Herkomen / vande welcke ghekomen zijn de Franci, nu Fransoysen, niet Franki, maer Fryhansen in haer Tale van oudts ghenoemt / daer noch de Vryhanse-steden / ofte Vry aen Zee-steden haer Verbontenissen / Privilegien ende Name van hebben / al ontrent dat ghewéste ghelegghen / ende ghesproten uyt het Landt van Over-Yssel / daer noch de dry vermaerde Hanse-steden ligghen / als Campen / Deventer en Zwol met andere. De Salij zijn vanden arm des Rijns Isala genoemt / der Vryhansen gesellẽ / als by 't Landt noch aldaer Salant, oock by de Stadt Oldenzeel ende andere namen ghenoech blijckt / waer van de Salijcke Wetten in Vranckrijck / vanden Koningh Varamond haer beginsel ende Naem hebben / alsoo byden gheleerden Hadrianus Junius, in sijn Batavi, ende by andere volkomelijck bewesen wordt.

Fransoysen zijn uyt 't Lant van Over-Yssele gesproten.

Dan om den Leser de gheleghentheydt / aert / wesen ende nature der Gheunieerder Landen / die dese Oorloghe befaemt maeckt / oock van d'ander Nederlanden beter voor ooghen te legghen / soo sullen wy in 't korte voor eerst den staet / macht ende wesen vande Graefschappen van Hollandt ende Zeelandt beschrijven / als de voornaemste in deser Oorloghen / waer by de ander Landen best af te meten zyn / soo sy niet overheert waren.

Descriptie van Hollandt ende Zeelandt.

HOLLANDT is kleyn / want inder lenghde vande Marsdiep totte Mase / is het maer achthien mijlen: Maer als men soude reeckenen van Heusden tot het Eyerlandt t'eynden Texel / so en isser gheen Provincien in Nederlandt die sulcke lenghde heeft: Ende in sommige plaetsen en is het oock niet breedt / alsoo datmen van waer men wil / in eenen halven dach tot de uyterste Grentzen komen kan. Het derde-paert van dit Landt is noch Water / want het heeft noch binnen 's Landts vijf groote Meeren ofte Zeen / als het Haerlemmer Meer / Schermeer / Beemster / de Waert ende Purmer / elck soo groot datmense nauwe oversien kan / al Visch-rijck / daer beneffens noch seer veel kleyne Meerkens. Dit kleyne Landt meest Weylandt zijnde / ende seer vruchtbaer / werdt met swaere Dijcken / Dammen / Sluysen ende Water-molens ghehouden / boven de Zee-duynen ofte Sandt-berghen / die vande Zee opghewòrpen zijn. Deser Dijcken / Dammen / Sluysen ende Meulens onkosten / van maecken ende onderhouden / zijn ongheloovelijck groot / ende werden gheacht meer te kosten dan het Landt inden grondt weert is: want het Landt op vele plaetsen leegher leydt dan de Oceanische Zee ofte Zee-water. Noch boven dien / hoe wel dit Landt alsoo vander Zee bevrijdt wordt / soo soude het van 't Reghen-water (datter in valt) overdeckt worden: (want alsoo wy ghesëydt hebben / dat het op vele plaetsen leegher leydt dan de Zee / soo en kan het Reghen-water niet uyt-loopen ofte lossen) ten ware dat het met kostelijcke Watermolens / vanden wint inde hoochte op ghemalen ende opgebracht zijnde / door diversche Sluysen inde Zee als de selve leeghste is / uytghewórpen werde. Dese Sluysen zijn inde Dijcken ghemaeckt met dobbele deuren / die ter tijdt des leeghen Zee-waters van selfs open gaen / ende tegens 't wassende Zee-water / weder van selfs ofte van 't Zee-water toeghedronghen werden. Die dese onkosten soude over-reeckenen / soude niet ghelooven dat het moghelijck ware / dat sulcken Landt noch soude konnen soo stercken Oorloghe voeren.

Meyren van Hollandt.

Konstighe Water-molens.

Maer dit Hollandt is soo Volckrijck / dat het meer dan dertich vaste Steden heeft / ende vier hondert Dorpen / vol van Volck / haer alle gheneerende met Zee-vaert / Visscherye / Koopmanschappe / Soutsieden / met maken van Schepen / Dijcken / Netten: Cabels / ende alderhande nootdruft tot Zee-vaert ende Visscherye dienende: boven de Landtbouwinghe / die nochtans groot ende vruchtbaer is / ende het slaen van Turven / daer veel duysent Menschen van onderhouden worden. Maer het Volck is soo veele / dat het vierde-part desselfs van sijn eygen Landts kooren-vruchten niet en kan ghevoet worden / nochtans ist soo vol van alderhande nootdruft ende Kooren-spyse / dat het alle ander Landen van haren overvloet mach mede deylen. Sy hebben de soetste ende de vruchtbaerste Weyen / ende oock de vruchtbaerste Beesten ter Weerelt: alderhande Ghevoghelte ende Conynen overvloedich / oock Hasen ende wiltbraet: Oock hebben sy schoone stercke Peerden. Sy zijn door haer kloecke neersticheydt ende Zeevaert / altijdt soo van alderhande voor-raedt versien / dat sy tot grooten profijte haren overvloedt van Kooren / Boter / Kase / Harinck / Buckingh / Visch ende Lynwaet / voeren in Duytslant / Oostlandt / Vranckrijck / Engelant / Spaengien / Italien / tot in Asien / Africken en Indien. Alleen haer Boter ende Kase / boven haer eyghen nootdruft / beloopt wel van 't ghene sy buyten haer Landt voeren / meer dan thien hondert duysent guldens Jaerlicx. Selve het Vrouwen-volck (dat daer veel is / mits 't Mannen-volck veel ter Zee ende byde Oorloghe verslonden wort) is oock soo neerstich ende doende / dat sy door haer spinnen ende reeden van Hollandts Lynwaet ende Netten breyen / haer alle de Weereldt door befaemt maecken. Hoe hoogelijck haer Hollandts Lynwaet gheacht wordt / blijckt / by dat ontrent desen tijdt een stuck Lynwaet lanck 75. ellen Hollandtsche mate / by Hollandtsche Vrouwen ghesponnen ende ghereet / in Spaengien ghevoert is / ende was maer dry pont swaer van ghewichte / ende wert daer verkocht aenden Hertogh van Sint Lucas / tot neghen Ducaten de vara / welcke mate is lanck ontrent vijf quartieren vande voorschreven elle: noch wasser een stuck Lynwaets Anno 1598. tot Haerlem verkocht teghen 14. gulden elcke Vlaemsche elle / ende was om te verschencken in Vranckrijck. Voorwaer het is een Volck dat eenvoudich ende goedt-dadich is / tot elckens gherief / ende tot allen eerlijcken arbeyt genegen.

1590.

Steden ende Dorpen getal in Hollandt.

Zeevaert ende neeringe der Hollanders.

Hollandts Lynwaets weerde.

Maer vande Vrouwen dient vorder verhaeldt / boven dat sy veel vruchtbarigher zijn dan in ander Landen / dat die daer soo kloeck / neerstich ende vernuftich zijn / dat sy alle Mannelijcke handelinghe ende werck in haer Mannen absentie konnen verrichten / koop-handel drijven / rekeninghen houden van d'een Landt ende Stadt in d'ander reysen / sonder oneerbaer geruchte / dat diergheliicke in gheen Landt ghesien en wordt: zijnde doorgaens groot / lanck / wit ende schoone / wel ghemaeckt / nochtans soo actijf ende doende: 't welck wat meer heerschappye den Vrouwen toe-brenght dan ander Landen prijsen / daer jalousie / on-eerbaerheyt ende hoochmoet meer regneert dan eenvoudighe eerbaerheydt. Ende hoe wel de Hollandtsche / Vriessche ende Zeelandtsche Vrouwen metter Mannen hanteeringhe meer dan andere bekommert zijn / ende dat uyt noodt / terwijle haer Mannen buyten ter Zee-vaert ofte Koop-vaert uyt zijn / soo zijn sy nochtans van alle Natien gheacht de beste Huyswijfs / Voesters van haer eyghen kinders / de kloeckste / netste / reynste en vroetste Huyshoutsters ter Weereldt / binnen hare Huysen zijnde vol Huysraedts wel gheschickt: 't welck niet alleene in haer Huysen / ende op haer straten / maer selve in haer Schepen te speuren is.

Hollantsches Vrouwen kloeckheyt ende lof.

Het is een Landt / hoe wel lustich ghenoech / daer nochtans niet Houts ghenoech en wast / om tot nootdruft vyer te maken / maer het is van Godt ghezeghent van veel Veenlandt / daerse uyt diepe ghegraven slooten / uyt den grondt den Modder met Netten uyt treckẽn (dat meer dick omgheroert water ofte slijck dan aerde ghelijckt) ende versp reyden dat over 't Landt / trappent wel vast / ende latent liggen / tot dat het vande Sonne ghedrooght wordt / ende snijden dat dan tot vierenkantighe stucken / die sy Turff noemen / met welcke alle dat Lant in brouwen / backen / ende haer Huyshouden / haer seer rijckelijck gheneeren

Hollandt heeft niet Houts ghenoech van hem selven om te branden.

Hollantsche Torff.

ren kan / ende boven dien haer naebueren noch overvloedich mede deylen om haer gheldt.

Rivieren vã Hollandt eñ Zeelandt.

Door dese Landen van Hollandt ende Zeelandt loopen den Rhyn / die de vermaerste Reviere van Duytslandt is / met twee der selver sterckste armen ofte stroomen verdeelt / als de Wale ende Leck inde Zee / ende noch de Revieren de Mase ende Schelde / die uyt Vranckrijck komen: Alle welcke Revieren / de selvighe Landen sluyten ende openen konnen met haer menichte van Schepen / ghenietende by dien middel 't nut ende profijt van de inkomste uyt der Zee / ende het op ende afvaren deser stroomen van alderhande waren ende koopmanschappen / treckende ten tyde der Oorloghe daer by groot geldt van Convoyen ende Licenten.

Hollant seer Schiprijck / eñ het Packhuys ofte Stapel van Oostersche ende Westersche Waren.

Hier door hebben dese Landen by-naest soo veel groote ende kleyne Schepen / alsser Huysen zijn / met het varen van welcke Schepen / sy die Landen maken tot Kelders / Pack-huysen / Schueren / Spijskamers ende Stapels ofte Koophuysen / vande Westersche Waren nae Oosten / eñ vande Oostersche Waren nae Westen te voeren / varende Somers Oostwaerts / ende 's Winters Westwaerts. Dit bestaet alles (naest Godt) inde menichte van hare Schepen / ende wel ervarene kloecke ende neerstighe Schips-volck ende Visschers / niet gheneghen tot Zee-rooven / maer eerlyck soeckende haer selven te geneeren / ende dapper om het hare te beschermen.

Ses hondert Hollãtsche Schepẽ op een tijdt aengehouden inde Sont.

De menichte der Schepen ende Schips-volck kan eensdeels afghemeten worden / door dien datter Anno 1587. meer dan ses hondert Hollandtsche ende Zeelantsche schepen inde Sont tseffens vanden Koningh van Denemercken in 't passeren aenghehouden waren / behalven d'andere die nae Noorweghen ende andere plaetsen tseffens van 't Vlie uyt-ghelooopen waren / boven de ghene die uyt andere Havens nae Enghelandt / Schotlandt / Vranckrijck / Portugael / Spaengien / Italien / tot in Turckijen ende Indien ende andere Landen ende Eylanden voeren. Ende in 't Jaer 1588. doen de Spaensche Armade aenquam / werdt op informatie verklaert / datmen in veerthien daghen konde uytreeden hondert Schepen ter Oorloghen / om in 't Engels Canael den Vyandt te wederstaen: ende datter binnen de Nederlanden /

Visscherije van Hollant / Zeelandt eñ Vrieslandt.

als Vrieslandt / Hollandt ende Zeelandt / bevonden waren ontrent seven-en-twintich hondert groote Schepen / van hondert tot vier hondert vaten groot: Voorwaer een groot ongheloovelijck ghetal. Maer tot dese zijn noch by te reeckenen de menichte van veel hondert Buyssen / Doghboots ende Crabbers alsoo ghenoemt / die in een ontelbare menichte op de vrije alghemeyne Visscherye varen / ende Visschen inde groote Zee Oceane / onder Noorweghen / Enghelandt / Schotlandt ende Yrlandt / ende nerghens anders Havenen / dan daer sy uyt-ghevaren zijn: ende daer naer werdt den selven Visch ende Harinck wederomme uyt hare Havens met andere Schepen / aller weghen uyt-ghevoert / jae inde Landen onder welcker grentsen ofte palen sy de selve ghevanghen hebben: Ende hoewel het Schips-volck ende Schepen op de Koopvaert varende (als wy ghesept hebben) veel zijn / soo en overtreffen sy nochtans 't ghetal vande Visschers niet / die al t'samen op eenen selfden tijdt / d'een op 't Visschen / d'ander op Koopvaert / uyt-varen: ende dat meer is / noch blijft het Landt vol Schepen ende Schips-volck / die binnen 's Landts inde Meeren / Stroomen ende Revieren varen / met Smack-seylen / Carveelen / Heuden / Water-schepen / Cromstevens / Playten ende diergelijcke meer / ende zijn menich duysent in ghetale / haer al by den Water geneerende. Boven desen wordt noch het Landt ghebout / ende de Oorloghe ghevoert teghen den machtichsten Vyandt / de Steden bewaert meest van haer Borgerije / sonder veel vreemde Garnisoenen.

Hollandt / Zeelant ende Vrieslandt timmert Jaerlicx meer dan duysent groote schepen.

Die nu de waerdije ofte weerde maken ofte schatten soude / vande Nederlandtsche schepen ende drijvende schatten / die het avontuer ter Zee toe-betrout worden / die soude hem verwonderen moeten / want men wel weet te reeckenen datter alle Jaren (daer nochtans gheen Timmerhout groeyt) men aenghemaeckt worden / meer dan duysent groote ende kleyne Schepen / bequaem buyten inde Oceanische Zee te varen / die doorgaens / d'een min d'ander meer / eer sy seyl-reede zijn / wel kosten tusschen een ofte twee duysent guldens elck / dat veel gheldts beloopt: de kleyne Schepen ende Schuyten binnen 's Landts en bedraghen niet minder. Wat zijn nu de groote ende menichte Schepen weert / die alreede ghemaeckt ende in wesen zijn / ende nu maer Houten ledighe Schepen zijnde? Wat kosten sy noch van uyt-reeden? Ende wat is dan haer ladinghe weert? Die dit al wel over-reeckenen soude / soude van verwonderen hem niet konnen versadighen / maer wel ghelooven dat sulcken kleynen Landt / moghelijck is soo machtighen Potentaet te wederstaen / jae dat Spaengien wel desidereren mach vande Landen haer dienstbaerheyt te onderworpen / overmits dat sy haer konnen behelpen tegen een aendringende ghewelt / met in-latinge van Wateren / als in 't ontset van Leyden gesien is / ende tegen den uyttersten noodt / hebben sy sulcken menichte van Schepen / dat sy veel van haer Volck / Beesten / Goederen ende wat sy hebben / daer in konnen laden / ende eenighe Eylanden voor Vyanden ghewelt beschermen / haer Huysen ende Steden verbranden ofte laten (omnut haer Vyanden) staen / als die 't Landt teghen de Zee niet en souden konnen bewaren.

Zeelandts beschrijvinghe.

Hollandt ende Zeelandt zijn ghenoech van een natuere ende gheleghentheydt / ende van een Volck / dan dat de Zeelanders wat vernufter ende behendigher zijn / als wat naerder der Sonnen / ende by warmer Ghebueren gheleghen / maer van manieren / wesen ende vruchtbaerheydt van Scheep-vaert ende Visscherijen / ghenoech malkanderen ghelijck / sy hebben een forme van regieringhe / de selve Wetten ende Previlegien / ende hebben een langhe tijdt onder een regieringhe / ende onder eenen Gouverneur ofte Stadt-houder gheweest. Ende Zeelandt bestaet meest van seven Eylanden / vanden anderen alleenlijck afghescheyden met kleyne Wateren als armen der Zee / waer van de principaelste drie zijn / te weten Walcheren / Schouwen ende Zuyt-bevelandt / de ander viere zijn / Tolen / Noordt-bevelandt / Wolfaertsdijck ende Philipslandt / dese zijn gelegen tusschen Hollandt / Vlaenderen ende Brabandt / ende midts de gheleghentheydt wat Zuydenwaerts is / maeckt

Zeelandt bestaet in seuẽ Eylanden.

datmen door de goede invaert van 't Canael de Wielinghe ghenaemt / daer soo wel des Winters als Somers mach uyt en in varen tot alle uren / middelbaer Schepen / dat welcke men uyt ofte inde Havenen van Hollandt ofte Vrieslandt / inden harden Winter ende Vorst niet doen kan.

De Gravelijckheyt van Zeelandt / bestaet hedensdaechs in ses Steden / als Middelborgh, Zierickzee, Ter Goes, Ter Tolen, Vlissinghen ende Campvere. Brouwershaven heeft eertijdts over etlijcke Jaren mede daer onder ghestemt / maer is nu door hooghe vloeden / als oock Rommerswale seer verarmt.

De Staten bestaen in vj. Steden Geestelickheydt ende Edeldom.

Dese Gravelijckheydt heeft oock voor den Geestelijcken Staet eenen Prelaet ghehadt ende Abt / ende naemaels ghemaeckt Bisschop van Middelborgh: Desghelijcx voor den Edeldom / daer vooren stemt ofte presenteert onder haer Staten volghende seecker oudt contract mette andere Edelen ghemaeckt den Marquis vander Vere ende Vlissinghen &c. ende nu (als wy dit schrijven) den Prince Mauritz als Marquis van Campvere ende Vlissinghen: ende in syn plaetse de Heere van Maldere Riddere.

De groote weerde / macht ofte vermoghen van Zeelandt / is af te meten aen 't ghene dat de Overste der Dijcken / Dijck-graven daer ghenoemt (die daghelijcx de Dijcken maken ende repareren) daer van rapporten ende schatten / dat den Circulus ofte omvangh vande Landen van Zeelandt / dat met Dijcken bewaert ende beschermt is / wel bedraghen ende ghemeten zijn veertich mijlen weeghs / ende elcke mijle wordt ghereeckent veerthien hondert roeden / eñ elcke roede twaelf voeten: ende behalven dese Buyten-dijcken zijnder veel Binnen-dijcken / die dweers door de Landen loopen / eñ eertijdts voor buytendijcken gedient hebben / als daer so veel Lants

niet

1590.

niet aenghegroeyt is gheweest: want daghelijcx de Zee Landt af-spoelt / ende elders weder aenworpt ende doet aenwassen. Behalven dese Buyten-dijcken / om de grootte der Landen te gissen / moet-men weten datter noch Zee-duynen zijn / dat zijn Sant-berghen ofte Heuvelen / by ghewelt vande Zee-baren ende Wint opghesmeten / dier beyde in Walcheren ende Schouwen een groote strecke weeghs zijn. Den kost van dese Buyten-dijcken is wonderlijck groot / want gemeynlijck elck roede van twaelf voeten Dyck / kost doorgaens thien ponden Vlaems / ofte tsestich guldens / 't welck waer elcke myle veerthien duysent ponden Vlaems / ofte 84. duysent guldens / alsoo dat de Buyten-dijcken van dese Zee-landen wel gekost hebben / te weten de veertich mijlen weeghs / vijf hondert ende tsestich duysent ponden Vlaems / 't welck maeckt drie Millioenen ende drie hondert ende tsestich duysent guldens / behalven dat die kosten Jaerlijcx te onderhouden. Hier by is af te meten de weerde van die Landen / 't welck byde Vruchten ende Zee-vaert moet ghewonnen worden.

In Zeelant zijn wel 40. mijlen Buyten Dijcken / die wel by de vier Millioenen guldens ghekost hebben.

In Walcheren zijn vier Steden op dit pas / als Middelborgh / Flissinghen / Camp-Vere ende Arnemuyden / waer van Middelborgh seer in volcke / rijckdom ende neeringhe toe-ghenomen heeft t'sints de Oorloghe / om dat daer door de Navigatie op beyde de Indien / Guinea / Brasilien ende de Eylanden / seer vermeerdert is / ende consequentelijck Trafyque / ende mede toeghenomen heeft sints dat Antwerpen onder het Spaensch Gouvernement ghevallen is / soo dat sy haer Stadt veel grooter hebben moeten maken / ende die met nieuwe Havenen / Bolwercken ende Poorten versterckt ende verciert hebben. Sy hebben op eenen Tooren / te vooren afghebrant / een Top ofte Kappe opghestelt / met eenen vergulden Weerhaen / om een beter Zee-merck voor de seylende Schepen inde Zee te wesen / die gekost heeft met een groote nieuwe Klocke ende fraye groote Horologie / diergheliijcke luttel te vinden is / ontrent de hondert ende vijftich duysent guldens / nae de gissinghe van sulcke / die middel hadden om best dat te mogen berekenen.

Steden van Walcheren.

Een nieuwe Kappe met een Klocke / en Horologie tot Middelborgh / kost hondert en vijftich duysent guldẽs.

Vlissinghen is oock in neeringhe gheduerende dese Oorloghe / seer toe-ghenomen in rijckdom ende ghebouwselen / hoe-wel met Enghels Garnisoen gheduerichlijck belast is / is seer vergroot ende ghesterckt principalijck noch in 't Jaer 1611. als een principale Fortresse vant Landt / en in edificien seer verbetert / sy hebben daer een nieu Stadt-huys van grau-witten ghehouwen steen ghebout / op het fatsoen van 't Stadt-huys van Antwerpen / dan kleynder desghelijcx oock een Princelick Huys voor den Prince van Orangien / nieuwe Havenen ende een nieuwe Kercke. Ter-Vere ende Arnemuyden prospereren oock redelijcken wel. D'ander Steden in d'ander Eylanden / als Ziericzee / Ter Goes ende Ter Tolen / hebben oock haer voorleden schade redelijck verhaeldt.

Aldus zijn generalijcken de Landen ende Steden van Hollandt / Zeelandt ende Vrieslandt / seer in neeringhe toeghenomen / gheduerende ofte by de Oorloge / door welcke sy wel afghesneden zijn vande Vaert op Spaengien / Portugael ende Eylanden / maer zijn mede verlost van sulcke Spaensche dienstbaerheydt / die haer benam haer behoorlijcke wettelijcke Vrijheydt / van te moghen alomme de Weereldt beseylen / als in beyde de Oost ende West-Indien / Guinea / Brasilien ende Eylanden / ende haren eerlijcken Koophandel drijven / zijnde in dese onse eeuwe gheen Natie ofte Volck onder de Sonne dien tot Zee-vaert ende Koophandel beter middelen hebbende / ofte daer toe bequamer is ofte ervarender / insiende haer menichte van Schepen ende Schips-volck ende ervaren Stier-lieden / door haer menichvuldighe Visscherijen totte Zee-vaert geoeffent ende hertbaer / benessens haer industrieuse wel-gheleerde ende versochte rijcke Kooplieden / die haer alle de Weereldt door weten te verbreyden / ende alomme willekome zijn. Jae selve vanden grooten Turck / haer alle vrijheyt ende openinge van alle sijn groote dominie ende heerschappije haer aengeboden zijnde. Dit achten sy wel een goede weerde ende vergeldinge van een goedt deel vande ellende die de Spaensche Oorloghe haer mede-brenght / zijnde gheen vande minste oorsaecken / waeromme sy soo ongheerne souden weder onder de Spaensche heerschappije keeren / die haer van alle de Navigatie ende Negotiatien weder souden afsnijden.

Nederlanders hebben de beste middelen tot de Zeevaert.

Der Gheunieerder Landen prosperiteyt bestondt oock veel by de ellende der ghereconcilieerde Landen metten Koningh van Spaengien die door quade Regieringhe meest d'Oorloghe voelden / niet teghenstaende des Koninghs grooten rijckdom ende Jaerlicksche Millioenen uyt Indien / ende gheduerighe schattinghen in Nederlandt / daer de Gheunieerde Landen by Licenten ende brandtschat een deel van ghenieten. Parma selve bekende voor de Ghedeputeerde der Stadt Antwerpen Anno 1585. dat doen de Nederlandtsche Oorloghen den Koningh alreede ghekost hadden boven de tsestich Milioenen Gouts / behalven dat de Landen selve daerenboven gheheel uytgheteert waren / noch heeft desen grooten machtighen rijckdom vanden Koningh soo luttel ghehouden / midts dat hy soo veel bewindts ende Oorloghe aensloech / dat tot meermael 't ghebreck van een kleyn gheldt / den loop van sijn Victorie heeft ghestopt / ghedempt ende gheheel uyt de handt ghetuckt / nae Godes schickinghe / als nae de Victorie over Graef Lodewijck op de Mokerheyde / nae het innemen ende winnen van Haerlem / van Zierickzee / ende andere. Dit al by-komende door quade beleydinghe van vreemder Regieringhe / onder welcke hun weynighe andere dan eerloose ende den Landen vreemde Lieden willen laten ghebruycken / meer haer eyghen profijt dan 's Koninghs ende der Landen soeckende / als ghenoech ghebleecken heeft ontrent desen tijdt by de Spaensche Soldaten / die nu in Vlaenderen een wyle gelegen / ende lange om betalinge gesoliciteert haddẽ / ende altemet Laken tot kleedinge voor geldt kregen: daer mede niet alleen de Overste / maer oock alle die eenige handelinghe daer van hadden / den Soldaten gepluct ende geschooren hebbẽ / also dat sy vele Laken tot vier guldens ontfanghen moesten / daer sy boven een gulden ende een half niet van maken konden / met dierghelijcke disordren meer / ghebruyckende 't selfde meer ende grover onder de Overlandtsche ende Landtsaten / dan onder de Spaengiaerden / die sy meest ontsaghen. Dus veele vande ghelegentheydt ende staet vande Gheunieerde Landen / elders meerder particulariteyten vindende / daer wy den Leser senden.

Gheunieerde Landen prospereren door de armoede der Landen onder den Koningh.

Koning van Spaengien qualick ghedient.

Door dese ende diergelijcke ongherechticheden / zijn weder 't Regiment van Don Antonio Suniga / Maestro del Campo / in 't beginsel van dit Jaer / 1590. ghemuytineert / ende overweldighden de Stadt Kortrijck in Vlaenderen / terwijle de Borghers veel buyten der Poorten waren / om te sien verbranden twee Vrijbuyters / daer door sy behendelijcken inde Stadt gheraeckt zijn / met eenen allarm ettelijcke dootslaende / ende maeckten haer alsoo Meesters: aldaer sy beschreven ofte ontboden alle andere Spaensche Soldaten met haer te houden / ende practiseerden op eenen aenslagh / om binnen Brugge ende andere Steden te komen / daer in versien werdt: maer dese bleven hier lange gemuytineert / allen moet-wil over de Borghers ende te Lande rondtomme bedrijvende / die den Prince d'Ascoly selve niet heeft konnen te vreden stellen / maer hielen hem ghenoech teghen sijnen danck voor eenen tijdt lanch als een Gijsel ofte Ostagier. Maer alsoo dese disorderen veel uyt giericheyt der Officieren ghesproten waren / soo werden die naemaels eensdeels Anno 1592. ghestraft / door de komste vanden Grave van Fuentes uyt Spaengien / die den Heer van Sansay ende andere Officieren vangen dede / ende eenighe executeerde / ende een goede reformatie voornam onder die Handelaers vande Finantie tot Brussel.

Spaengiaerden om de betalinge muytineren tot Kortryk de Stadt overweldigende.

Moetwil der gemuytineerde.

Eensdeels verhaelt hebbende den stant van beyde de voorschreven Landen / soo sullen wy verhalen wat de Gheunieerde hebben voorghenomen teghen de ghereconcilieerde Landen. Parma seer met sijn ghelt ende Volck besich zijnde mette Oorloge in Vranckrijck / ende sijn Krijghs-volck muytinatie /

1590. soo hebben sy met stoute behendicheyt inghekreghen de Stadt van Breda door het Casteel / waer by sy die stadt over acht Jaer verlooren hadden : Ende midts dat dit een seltsaem stout bestaen stuck was/ soo sullen wy't wat particulierder beschryven.

Mauritz aenslach op Breda met Heraugiere.

Graef Philips van Nassouwen/ Sone van Graef Johan/ Gouverneur van Gorcum / Worcum / ende Loevesteyn / Colonel / hadde van weghen Prince Mauritz van Orangien / eenen Charles de Heraugiere / Edelman van Camerijck / Capiteyn van een Vaendel knechten aenghesprooken / nopende eenen aenslach op den Slote ende stede van Breda / ende hoe dat eenighe Schipsteden / Vassalen vanden Lande van Breda / ende Huyse van Nassouwe / uyt sonderlinghe affectie van ouden tijden haren Lansheere toedraghende / hadden aenghebođen haren dienst tot sulcken eynde / midts dat sy ghewoon waren hout ende torven te leveren met haer Schepen den Casteel van Breda / onder welcx decksel eenen aenslagh soude moghen voorghenomen worden.

Desen voorslagh Heraugier aenghesceyt / ende alle perijckelen overleyt zijnde / soo resolveerde hy nae den Haghe te trecken / ende metten Prince Mauritz daer vorder van te besluyten. Aldaer ghekomen zijnde

Adriaen van Berghen Turfschipper.

int eynde van Februarij / soo hebben sy gheresolveert met eenen Schipper Adriaen van Berghen die Turf (diemen daer veel brandt) int Casteel te leveren hadde / het feyt te bestaen. Waer op Heraugier werdt ghesonden aen den Heere van Oldenbarnevelt / Advocaet des Graefschaps van Hollandt / die niet alleene in sulcke saecken handelde ende besorchde gheldt ende nootdruft totten feyte / maer oock allen voorraet om de Stadt inghenomen zijnde / te versien ende te behouden.

Krijghs-volc in een Turfschip onder de turven gestout/den xxv. Februarij.

Met hem ende den voorseyden Schipper heeft Heraugier voorts soo ghehandelt dat zijn Schip / in een Dorp ghenaemt ter Luere / een myle van Breda / met een solderinghe redelijcke hooghe ende plat toeghemaeckt werdt / soo datter ontrent tseventich mannen souden konnen in ligghen / daer wert voorts Turf rontomme ende daer op geladen / die ghemeynlijck ghelept ende ghestelt worden ghelijck ghebacken steenen in goede ordere ende hoochte. Aldus reede zijnde / bestemden sy den xxv. Februario den aenslach te volvoeren / met alle tghene dat daer toe behoorde : Maer het werdt belet door den Vorst oft Ys eenighe daghen / niet sonder perijckel van ontdeckt te worden. Tot desen aenslagh hadde Heraugier uytghekozen van Graef Philips van Nassouwen volck sesthien Mannen / onder den Capiteyn Jan Logier/ van den Heer van Famars volck uyt Heusden oock sesthien Soldaten / onder Capiteyn Jan de Fernez/ van den Heer van Liere uyt den Clundert / nam hy xij. Soldaten / onder den Luytenant Mathijs Helt/ ende uyt zijn eyghen Vaendel vercoor hy xxiiij. Soldaten onder Gerrard de Preys Schiltknape/ al jont/ dapper / stout / onbevreest volck / weynige daer onder die baert hadden.

Aenslagh by na ontdeckt.

Met dit volck meynde Heraugier hem snachts int Schip te begheven : Maer door een ongheluck oft accident hebben sy den Schipper ghemist / ende werden despererende / raetslaende om tschip te verbranden eert mochte ontdeckt worden.

Maer sy hervattent weder den naesten nacht/ waerschouwende Prince Mauritz ende zijn Krijghsvolck tschepe ligghende inden Clundert. Aldus des

Groot ongemack van Heraugier ende zijn volck.

Maendaechs savonts den xxvj. Februario zijn sy int Schip ghekropen / ende laghen tot Donderdagh smorghens sonder achterwaerts oft voorwaerts te komen / door contrarie windt ende Vorst / in groot onghemack van extreme koude / met ghebreck van victalie / als niet soo langhe daer op versien zijnde/ waer over het Krijghs-volck verflaut zijnde/ wert ghedwonghen snachts uyt het schip nae de Schansse van Noordam hem te begheven / hebbende den Capiteyn Heraugier moeten hooren murmuratie van zijn volck / die hy soo met redelijcke woorden als zijn exempel/ tperijckel ende schande lof, eere ende profijt/ met goede ende quade woorden voorhoudende / verwillichden alles met hem te waghen / hoe wel het onghemack ende perijckel soo groot was / want sy al moesten gebogen sitten/ende niet recht op. 1590.

Eenen dach tot Noordam hem vermaeckt ende verquickt hebbende / soo zijn sy des Donderdaechs snachts den eersten Maert weder tschepe ghekomen ligghende op een quartier myle van Breda / alsoo varende / laghen sy van des Vrijdaechs s'morghens tot Saterdaeghs s'morghens ten thien uren voor het Keyghers bosch by het Casteel / daer sy aen gront aen d'een zijde quamen / verwachtende dat het Water soude wassen. Terwijle het schip soo qualijck lach/ ist leck ghewordden door eenighe openinghe van onder / soo datter het Water in quam / ende de Soldaten tot den knien toe int Water / meynden aldaer te versticken / zijnde nu binnen den boom ofte besluyt

Perijckel vā Heraugiere ende zijn volck int turfschip.

vant Casteel/dat achter haer gesloten wert/ dan alsoo het Water ofte Vloet wies/ soo ist leck weder van selfs miraculeuslijck gestopt. Terwijle sy hier lagen/quam oock een Corporael vande wachte des Casteels met een schuyte / om het schip te visiteren / daer hy in ginck / ende trat in den Roef oft Camer des Schips/ een Venster opschuyvende / die raeckte de solderinghe daert Krijghs-volck lach, maer niet in zijn besichtinghe vindende / soo vertrock hy weder : Maer tallen gheluck / ende door Godes voorsichticheydt / en was daer niemandt onder tvolck dat doen hoestede ofte hemde / waer van sy door de groote gheleden koude soo grooten noot hadden / dat sy vreesden dat sy haer selven souden ontdecken : onder ander was daer den Luytenant van Liere Mathijs Helt soo mede ghequelt / dat hy zijn eyghen Poingaert aenboot om hem therte ofte kele af te steken / soo hy meer hoeste/ daer door sy ofte den aenslagh souden ontdeckt moghen worden.

De Italiaensche Soldaten trecken selve haer vyanden in een Turfschip binnen t'Casteele van Breda/ den derden Maert.

Aldus na den Noene den derden Maert het Water nu ghewassen zijnde / soo wert de Sluys des Casteels gheopent/ ende het Schip daer inghelaten/ende midts door de quantiteyt des Ys het Schip qualijck konde inkomen / wert het ingetrockē by de Italiaensche Soldaten van den Garnisoene / gelijck de Troyanen het Grieckx houten Peert binnen trocken. Aldus binnen wesende teghen den avont/heeft den Sergant Mayor des Casteels belast / dat de Wacht huysen haer van Turf versien souden / die terstont soo veel affhaelden/ dat sy de solderinghe begonden te ontdecken / t'welck wederom groote banghicheydt aenbrochte. Maer den schalcken behendighen schipper alsoo de wachthuysen door de noot elck wat versien waren / gheveynsde moede van arbeyden te wesen : Ende den voorsz Schipper gaf sijnen mede Maet drinckgheldt om met de Torfdraghers wat te gaen eten ende drincken/ alsoo twerck totten naesten daghe stakende : Want hy selve vanden Sergant Mayor belast wert (uyt achterdencken ende advijsen dat Prince Maurits op eenen tocht uyt was) dat hy moeste inde Stadt gaen slapen / want sy maer eenen Schipper int Casteel wilden laten : soo trock hy uyt/ doende Prince Maurits de wete vant succes.

Odoardo Lanchavecchia Gouverneur van Breda.

In Breda was Gouverneur Odoardo Lanchavechia een oudt Krijghsman / dien mits hy een groot instrument geweest was van het winnen van Geertruydenberghe / was mede dat Gouvernement ghegheven daer hy selfs meest woonde / latende sijnen sone Pauls Antoni Lanchavechia binnen Bredaes Casteel met een vendel / binnen de Stadt waren de Compagnie van 70. Peerden des Marquis del Guasto onder sijnen Luytenant Carlantino / met noch vijf Italiaensche vendelen Voet-volcx / onder de Capiteynen Conte Francesco Ventomiglia / Cesare Guintre/ Dominico Repetta / Piero Gierolamo Gratiani ende Jacomo Gransiglacci / waer van eenighe doen absent waren.

Den Gouverneur Lanchavechia wijsghemaeckt zijnde door behendighe spien / dat Prins Maurits op eenen aenslagh op Geertruydenberghe was / was derwaerts ghetrocken met zeecker quantiteydt van Meel ende nootdruft. Alst nu doncker avondt was / ende stille / ende de wachten ghestelt / soo heeft den anderen Schipman om het gheruys dat sy binnen t'schip maeckten te bedecken / dickmael aen de Pompe ghevallen / al oft het Schip door het

1590.

het Ys leck ware gheworden / haer soo totter middernacht onderhoudende / zijnde grooten twist ende gramschap onder 't Krijghs-volck gheresen / om dat een uyt noot zijn ghevoech inde Pot ghedaen hadde / daer sy uyt droncken.

Heraugier comt uyt syn Schip / ende begint synen aenslach.

Heraugier doen den tijdt ghekomen was / snachts ten elf uren / heeft syn Soldaten in Godes name tot den aenslagh aen te grypen ende volvoeren vermaent / belastende den Schipper te pompen / ende kreech syn volck uyt het schip / sonder allarm vande bystaende Wachte / ende deylde dat in twee hoopen: den eenen hoop onder de Capiteynen Lambert ende Fernez / belaste hy nae de Havene in 't Suydweste te trecken / ende hy selve mette andere lancx het Wapen-huys nae een Wachte byde Poorte nae de Stadt: Alsoo voor syn volck tredende / ontmoetede hem een Italiaensch Soldaet / die hy op syn vraghe niet en antwoorde / maer greep hem byder kelen / verbiedende hem te roepen / ende vraechde hem nae de gheleghentheydt ende sterckte des Garnisoens / die hem seyde dat sy dric hondert ende vijftich Mannen sterck waren: maer siende dat syn volck te curieus int vraghen waren / soo seyde hy wel te weten datter maer vijftich waren / ende al warender meer / soo moesten syer uyt noodt door vechten: ende midts dien aen de Wacht komende / soo vraechde hem de Sentinelle / qui va la? die hy met een korte spiesse door 't lijf liep / ende alsoo hief den allarm aen / want die vander Wacht ende Ronde stelden hen ter weeren binnen het Wachthuys / behalven een Vaendragher / uytspringende op Heraugier / die hem quetste aen eenen arm: maer hy leyde hem met veel steecken ter neder doodt / ende belaste syn volck door de Vensteren ende Deure te schieten / waer door sy om goede Krijghs-ghenade baden / die midts den hooghen noodt haer niet en konde gegunt worden.

Hierentusschen den roep vanden allarm aen Paulo Antonio Lancavechia syn Vaders Luytenant ghekomen zijnde / waren vande Capiteynen Lambert ende Fernez tot in 't binnenste van 't Kasteel gejaecht / rontom bewatert / van waer sy een uytval met 36. mannen deden / dan Paulo Antonio ghequetst zijnde / soo werden sy weder binnen ghedreven / ende Fernez oock ghequetst.

Den allarm outstack oock inde Stadt / soo dat eenige begonnen 't vyer aende Poorte des Kasteels te steken / niet teghenstaende dat Heraugier teghen haer dede in schieten. De plaetse versekert zijnde / soo trock hy noch met eenighe vande syne nae een ander Corps de Gaerde / by de groote platte forme des Kasteels / daer noch ontrent sesthien Soldaten haer weerden / maer sy werden al doot geslagen.

Grave van Hohenlo comt int Casteel.

Dit aldus beschickt zijnde / ende de besproken teeckenen ghedaen / soo arriveerde twee uren hier nae den Grave van Hohenlo buyten den Kasteele / met des Princen Mauritz Avantgarde: Maer midts datmen niet en koude openen door 't Ys de buyten-poorte des Kasteels / soo quam syn volck binnen doort afbreken van een Palissade by de Sluys. Hohenlo ingekomen zijnde / apointeerde den jonghen Lanciavecha metten Grave van Hohenlo te moghen uyttrecken / behoudens 't lijf mette syne. Korts daer nae quam Prins Mauritz selve / met Voet-volck ende Peerde-volck / ende met hem waren den Grave Philips van Nassouwen / den Grave van Solms / Sir Fransoys Veer / ghebiedt hebbende over de Enghelsche / den Admirael Justinus van Nassouwen / den Heere van Famars / Verdoes / ende andere Overste.

Prince Mauritz comt in Breda / den iiij. Maert.

Ende alsoo Hohenlo de Borgherye vermaendt hadde tot vereeninghe met haren ouden Heere / ende Prince Mauritz ordere stelde / om inval lancx twee Poorten inde Stadt te doen / soo sonden sy eenen Trommelslagher / begeerende verlof om eenige Borghermeesters te moghen senden / de welcke ghekomen zijnde in min dan een ure / werdt gheaccordeert / dat de Borghers souden de plonderinghe af koopen voor twee Maenden Solts aende Soldaten / beloopende seven-en-tneghentich duysent / ende vier-entseventich guldens. Ende alsoo de Wapenen neder ghelegdt zijnde / sondt Prince Mauritz de Heer vander Noot / Capiteyn van syn Gaerde / met syn Vaendelen / om het Stadt-huys ende ander plaetsen te besetten ende in te nemen.

Plonderinge van Breda afghekocht.

T'Garnisoen vlucht uyt der Stadt Breda.

Het is te noteren / dat inder nacht op den eersten Allarm / in 't Kasteel de voorsz Compagnie Peerde-volck vanden Marquis del Guasto ende vyf andere Vaendelen Italiaens Voet-volck / uyt verschricken den moet verloozen hebbende / zijn in sulcke disordere gekomen / dat sy opbreeckende een Poorte / schandelyck uyt de Stadt ghevlucht zijn / niet teghenstaende de Borghers vreesende gheplondert te worden / haer alle hulpe ende trouwe aenboden de Stadt te bewaren ende beschermen maer te vergeefs: achterlatende neffens haer bloothey dt / een grouwelyck nadencken der straffe Gods over haer ongehoorde menichvuldighe roveryen / ende andere grouwelycke oneerbare zonden / niet behoorlijck te noemen / inde Stadt begaen / ende daeromme gheplaecht / een schande te recht over de hoochmoedighe Natie ende haer aenhanghers ghevallen. Het welcke Parma overweghende / heeft dat verlies ende die schande wel weten te wreecken / midts de Spaengiaerden haer dat verweten: waeromme hy dede eenighe Hoofden daer over vanghen ende onthoofden / onder andere Cesar Guntra / Piero Gierolamo Gratiani Capiteyn / Terlantino Luytenant vanden Marquis del Guasto metten Corporael die het Schip soo qualyck hadde ghevisiteert / dan de Grave Francisco Ventimiglia werdt verbeden om syn jonckheydt / ter liefde vanden Hertogh van Terra Nova syn Maechschap / als doen Gouverneur van Milanen / nae-maels onder een Brugge verplettert tot Palermo.

Dese Stadt Breda ende 't Kasteel werdt miraculeuselyck inghenomen / sonder groote bloetstortinghe / met soo veel gevechts / alleenlyck een vande innemers blyvende / die int doncker int water viel en verdronck / oock geen gequetste als Heraugiere ende Fernez / ende een Adelborst / vande Compagnie van Graef Philips van Nassou / ghenoemt Niclaes Genietz / die naederhandt geworden Vendrick / starf aende selfde quetsure: ende vanden Garnisoene des Kasteels werden daer ontrent veertich verslagen.

Gedenckpenningen vant Innemen van Breda geslagen.

Over dese Victorie hebben alle de Gheunieerde Landen ende Steden lof ende danck-segginge openbaer / Gode ghedaen in hare Kercken / ende alomme gheviert / ende doen slaen ter ghedachtenisse / Gouden / Silveren ende Koperen penninghen / met opschrifte / Breda à servitute Hispana vindicata, ductu Principis Mauritij à Nassou, 4. Martij, Anno 1590. Dat is / dat Breda den vierden Maert / Anno 1590. door 't beleydt vanden Prince Mauritz van Nassouwen / uyt Spaenscher dienstbaerheydt was ghetogen: Over de ander zijde stondt nae-ghemaeckt / den Water-gracht met het Turff-schip / de Soldaten daer uyt-komende: rondt-omme stondt gheschreven / Parati vincere aut mori, ende noch / In victi animi premium, Dat is / ghereet te winnen ofte te sterven: ende voorts / loon van 't onwinnelijck ghemoet. Dit veers in Latijn werdt daer op ghemaeckt.

CARMEN DE BREDA RECEPTA.

IAm credi res gesta licet, non vana Poësis,
Machina Trojani qua celebratur equi.
Quem fætum hostibus, & fatali funere Trojæ
Ipsa intra muros traxit, & arce stitit.
Hoc HERauGuERus meruit, qui talibus ausis
Tale edi facinus posse reâpsa probat.
Cum navi occultus quanque ipse attraxerat hostis,
BREDÆ ausu simili illabitur, & ponitur,
Hoc differre tamen: quod Troja hoc corruit astu;
Sed BREDA excusso est libera facta jugo.

Heraugiere wort beloont met het Gouvernement van Breda met andere.

Prince Mauritz / met consent vande Staten / heeft den Capiteyn Heraugiere beschoncken met het Gouvernement der Stadt / Casteel ende Landt van Breda / met volkomen bevel.

Den Capiteyn Lambert Charles werdt ghegheven het Officie van Sargiant Mayor / ende de andere Capiteynen / ende particuliere Soldaten elck een

1590. vande voorsz Penningen ofte Magdalien van sijnen Goude / ende / een somme Gheldts / met belofte van ghevordert te worden tot beteren state / occasie voorvallende / elck nae syn qualiteyt ende verdienste. De Schippers werden beyde oock beschoncken met pensioen ende gevordert.

De Stadt werdt terstondt besorght uyt Hollandt/ nae de bestelde ordere vanden Heer van Oldenbarnevelt / met alderhande nootdruft van Amonitie ende Victalie/ wel voor anderhalf Jaer/ ende dat eer thien daghen ten eynde quamen / daer in legghende vier hondert Peerden / ende twaelf Vaendelen Knechten. De Borgherije heeft haer oock onder vijf Vaendelen ghereduceert / om neffens het Krijghs-volck te waecken / onder den Drossaert Bernouille / den Schoute Assendelft/ Tuchtenborch ende andere.

Op het verlies van Breda heeft Parma eer de Maendt Maerte uytginck/ ghesonden Graef Karel van Mansveldt / met ontrent vier duysent Mannen naer Breda toe / om haer coursen te beletten / ende 't platte Landt te bevrijden/ die terstondt rondtomme Oosterhout/ Teringe/ ende andere bequame plaetsen besetten/ ende nam in Sevenbergē/ ende andere plaetsen / daer sy groote wreetheydt bedreven met rooven ende moorden. Ter Heyden een Dorp tusschen Sevenberghen ende Breda op een Revierken de Mercke / heeft hy een Schansse sterck ende groot met een Brugghe over 't Water ghemaeckt / om daer mede alle toe-voer te Water tot Breda te beletten/ soo langhe met sijnen Legher daer ligghende / tot dat alles opghemaeckt was / denckende daer mede Breda te benouwen.

Parma sent Karel van Mansveldt tegen Breda/ ende maeckt de Schansse ter Heyden/ in Maert.

Hy heeft daer-en-tusschen in Mey de Schansse der Staten by Sevenberghen / Noordam gheheeten / ligghende vast op 't Water / beleghert / daer bevel op hadde Capiteyn Mathijs Helt / die mede in 't voorschreven Turfschip was gheweest / ende Breda hielp in nemen/ ende den 13. ende 14. Mey heeft de voorschreven Mansvelt dat met seven stucken gheschuts doen beschieten / wel 12. hondert scheuten / ende daer op ghewveldelijcken ghestormt. Sy brachten oock een groot Heude-schip met een hooghe Meersse voor 't Fort/ ten hooghen water: de Meersse vol goede Muskettiers zijnde / die die van binnen alle teghen-weer souden beletten/ maer aenkomende werdt de mast aen stucken geschoten/ soo dat de meersche viel ende brack. Oock hadden sy Brugghen om aenden storm te komen. Sy beliepen 't Fort twee-mael/ maer werden afgheslaghen / met verlies van twee Italiaensche Capiteynen / Horatio Fontana van Modena / ende Jan Francesco Pagano Napoliteyn / met meer andere / ende ettelijcke andere Nederlanders van namen. Daer werden gherekent wel ses oft seven hondert voor doot ghebleven te zijn/ te meer door oorsake dat het vyer ofte brandt door 't schieten in 't voorsz Schip quam / ende noch mede al verbranden die daer in waren : waer door sy met veel ghequetste mosten af trecken / daer desen Capiteyn Mathijs Helt groote eere behaelde / doch hy hadde groot voordeel om dat de Staten de Schanse die seer kleyn was/ daghelijcks met versch volck deden versien alle de ghequetste t'elcken daer uyt leggende.

De Schanse van Noordam te vergheefs van Mansvelt beschoten en bestormt / den 13. ende 14. Mey.

Hier-en-tusschen hadden de Gheunieerde Landen een kleyn Legher te Velde ghebracht / onder Prince Mauritz en Hohenlo / daer mede noch in Mey treckende inde Overbetuwe : Ende sy zijn voor ofte teghen over Nimmeghen neder gheslaghen / alwaer sy op den Water-kant vande Wale / begonst hebben een groote Schansse op te worpen / om de Stadt te dwinghen : 't welck sy oock deden om den Grave van Mansveldt van Noordam ende uyt Brabandt te trecken : Maer Mansvelt hem niet sterck ghenoech kennende / quam tot onder Nimmeghen / ende vernemende dat 't Volck van Prince Mauritz een Schansse bestonden op te werpen over de Wale aen 't Leyen-huys / is daer op aengekomen met Geschut / heeft 't selve van daer gedreven / en 't begonnen werck afghewvorpen / ende daer naer is hy / om beter commoditeyt van Vivres te hebben / gaen logeren op de Mase/ int lant van Cuyck. Waeromme Prince Mauritz herdeerde alle den Somer om sijn sterckte

Pr. Mauritz te Velde bouwt de Schansse van Knodsenburch teghen over Nimmeghen/ in Mey.

te volmaecken/ onder de oogen ende 't Geschut vande Stadt Nimmeghen/ die met onderstandt van Mansvelt ghewveldelijcken uyter Stadt schoten. Niet tegenstaende dese bekommernissen/ is de Schansse in 't leste van Julio tot redelijcke teghenweer opgemaeckt gheweest / ende werdt Knodsenborgh ghenaemt / tot een spijt ende dwanck vande Knodsen-draghers van Nimmegen / om dat de Burgers van die Stadt met dien Naem ghenoemt werden / als sy plachten oproerich te wesen / ende de Knodse op straet te brenghen. Sy werdt versien ende versorcht van alderhande voorraet van Gheschut / Munitie ende Victalie voor ses Maenden / ende werdt beset met vier ofte vijf hondert Mannen onder Capiteyn Gerart de Jonge een dapper Krijghs-man. 1590.

Daer mede hebben sy sints in de Betuwe haer selven vast ghestelt / ende de Wale haer bepalinghe ghemaeckt/ in meyninghe metter tijdt Nimmeghen door ghedurich schieten ende schade te dwinghen. Prince Mauritz besette de Reviere Wale van beneden Bommel tot het Tolhuys ofte Schencken Schansse toe/ gelogeert by quartieren / om haer Vyanden de passagie te beletten / by hulpe van Oorlogh-schepen: Want Mansveldt in 't Landt van Kuyck daghelicx stercker wordende / scheen te willen de Wale passeren / die van Nimmeghen seer daeromme solliciterende / die om de Schansse anders verslaut waren / waerom sy haer van gheen groot Garnisoen wilden laten vermeesteren/ 't welck Parma aen hen versochte.

Pr. Mauritz beset de Wale.

De Staten hebben oock eenen nieuwen ghewveldigen Dijck doen leggen / dweers door de neder-Betuwe / vanden Rhijn tot de Wale beneden Nimmeghen / ende dat principalijck door de directie vanden Amptman van Thiel Diderich Dijch / die de meeste kosten versorcht heeft / hoe wel de Staten van Hollandt ettelijcke duysent guldens daer toe ghegheven hebben / om daer mede de neder Betuwe tot beneden Dordrecht beter te bewaren ende bevrijden teghen het over-loopen van 't Opper-water vanden Rhijn.

De Staten maken een nieuwe Vaert ende Dijck inde Betuwe.

De Landen deden oock noch een schoon sterckte maecken in 't Eylandeken van Voorn by Herwerden boven Bommel/ door den Grave van Solms.

Voorn Schansse ghebouwt.

Hier door hebben die van Gelderlandt / soo veel die voor een ghereet deel met andere Landen vereenicht waren / midtsgaders die van Utrecht / door het afsterven vanden Grave van Meurs sonder Gouverneur wesende/ onder seecker Instructie / wat nauwer besneden / als vande voorgaende Stadthouders/ onderlinghe in 't maecken ende verkiesen vande Magistraten der Stadt Utrecht oock aenghenomen voor haren Gouverneur den voorschreven Prince Mauritz: ende van 's Koninghs van Spaengien weghen was vande reste van Ghelderlandt Gouverneur den Marquis van Varrabon Borgoignion/ genoemt Marquis de Rye.

Pr. Mauritz wordt Gouverneur in Ghelderlandt.

In Vrieslandt werdt van eenighe Borghers ende Inwoonders vande Stadt Groeninghen/ haer Stadt ende Staet de Koninginne van Enghelandt aengheboden/ om die in haer protectie te nemen / dat sy weygherde / dan sy dede door haren Secretaris Walsingham / den Oversten Sir Fransoys Vere belasten / hem te laten ghebruycken / met sijn Enghelsche onder hem tot Doesborch ligghende / van den Grave Willem van Nassou ende Raedt van Staten / dan hoe wel dese al wel drie duysent Man te hoope brochten / soo en wilden die van Groeninghen met haren aenhanck / gheen Garnisoen innemen binnen haer Stadt / maer wel buyten wilden sy die eenighe plaetsen toonen ende in leveren / dat niet goedt ghevonden werdt / ende soo sy in gheender manieren wilden mette Staten / maer wel met de Koninginne eenlijck handelen / is den aenslagh achter ghebleven / ende onder-tusschen werdt den Gouverneur Verdugo meer Volcx van Parma toe-ghesonden : Maer het werdt openbaer by afghewvorpen Brieven van den vijfthienden Maert uyt Groeninghen / dat hem Verdugo beklacchde dat sijn Volck ghemuytineert was om gheldt / ende daer-en-teghen sondt men hem

Verdugo in Vrieslandt versterckt/ neemt Immentille/ in Maert.

Groeningen presenteert haer onder Engelandt te begeven.

Verdugo beklaecht hem over 't muytineren sijns Volcx.

noch

1590.

noch meer Volcx / daer hy om gheldt meest ghesoliciteert hadde / soo dat hy nu wel 65. Vaendelen knechten / ende vijf Cornetten Peerde Ruyteren hadde. Maer ten lesten middel gevonden hebbende om sijn Volck te bevredighen / heeft hy de Schansse Imetille inghenomen / alsser een deel van 't Garnisoen op eenen aenslagh uyt was: Van daer troch hy op Nieuwezijl. Waerom hem den Gouverneur van Vrieslandt / Graef Willem van Nassouwen oock te Velde begaf / hem zynde in Julio oock van 't Legher voor Nimmeghen een deel volcx toe-ghesonden onder den Grave van Oversteyn / ende legherde hem tot Collum.

Graef Willem treckt te velde teghen Verdugo.

Verdugo daer teghen over / een myle over gheen zijde vanden Opslagh / daer sy langhe lagen om malkanderen eenigh voordeel af te sien / sonder yet merckelijcx uyt te rechten: maer diversche aenslaghen ende coursen zijnder hier ende daer aenghereecht, ende oock Convoyen afgeworpen.

De Koninginne van Enghelandt / alsoo daer ghestorven was haren Secretaris Fransoys Walsingam / die neffens den Heere Baron Burley Tresorier / by nae alle de saken van State buyten Enghelandt regeerden / soo hadde sy wel willen behouden de regieringe vande Vereenighde Nederlanden onder eenen nieuwen Gouverneur in Leycesters plaetse / het ware den Baron Grey / den Oversten Norrits ofte Fransoys Vere: maer die niet bequaem genoech vindende, vochte beste die regeringhe nae de advijsen van haer Agenten / de Heere Bodley ende Tomas Wilkes / die den staet der Landen best verstonden / te laten inde handen vanden Prince Mauritz. Dies schreef sy absolutelijcken den xxvij. Mey / 1590. dat niemandt van haer Onderdanen hem vervorderen soude / voor haer yet te attenteren ofte aen te grypen / dan by laste van den Prince Maurits ofte Staten aldaer.

Aenslach op Duynkercke voorghenomen.

Nochtans in Augusto werdt den Heere Bodley eenen aenslach aenghebonden / die seer apparent ende seker scheen / op de stadt van Duynkercken / maer de aengevers wilden met die van Zeelandt niet te doene hebben / dan eenlyck met de Koninginne / dies daer van niet quam / hoe wel alreede int werck was ende moeste naghelaten worden.

Richardot die versoeckt perdoen / Generale vryheyt van conscientien en Koninex aggreatie op 't besluyt der Staten Generael.

Dit Jaer 1590. werdt daer door den President Richardot / in Spaengien zijnde / ghesoliciteert soo by den Paus als by den Koninck: Een Generael perdoen / met vrydom van Conscientie / voor alle die in Nederlandt souden willen wederkomen / te mogen besitten hare goederen / ende mede dat alle sulcken besluyt ofte resolutie / die de onderlinghe Provintien van d'een ende d'ander zijde met malkanderen / in Staetsche vergaderinghe souden besluyten / de Koninck soude willen confirmeren.

De Oorloghe in Nederlandt en werdt nu soo heftich niet ghevoert / also sy wel placht om dat den Koninck van Spaengien / selve gheheel gheresolveert was de Oorloghe in Vranckrijck te voeden ende te stercken met die vander Ligue ofte Heylich Verbondt: Want hy kende den nieuwen Koninck aldaer Hendrick de IIII. alsoo ghequalificeert / dat hy hem boven alle andere vreesde om dat hy wiste synen persoon te zijn Martiael / inden krijch ende Oorloghe opghevoet, ende die de actie hadde tot het Koninckrijck van Navarre dat hy hem onthielt. Daer en boven kende hy hem ghesint te zijn / zijn rebellighe Subjeckten in Nederlandt te assisteren / soo uyt yver van sijn Religie / als op hoope van zijn Landts Palen te verbreyden: Daer by oock gheneghen zijnde om hem te wreken aenden Hertoghe van Savoyen / sijnder dochter Man / die sijnen Voorsate den lesten Koninck afghenomen hadde / het Marquisaet van Salucen / ende hem nu toonde Competiteur vande Kroone van Vranckrijck / also opentlijck bleec by t'ghene dat hy die van Provencen ende andere hadde doen aendienen / als oock den Hertogh van Lottringhen ghedaen hadde / aen die van Langres ende andere. Hieromme vont den Koninck Philippus / hem wijsselijcken beraden d'oorloghe in Vranckrijck te houden / voeden ende voeren / eer die hem in zijn Landt quame; Daer aen heeft hy alle zijn verstandt / middelen ende vermoghen ghehanghen.

Koninck Philippus vordert de Oorloghe in Vranckrijck om die van sijne Landen te weeren / met de redenen hem bewegende.

Hertoghen van Savoyen en Lottringen trachten na de Croon van Vranckrijck.

Hy heeft daer toe oock den Paus Sixtus de V. opgheruyt / soo veel hy konde / hem vreese aenjaghende / seggende dat den Ketterschen Koninck van Vranckrijck soude soecken den krijch uyt Vranckrijck te diverteren op Savoyen ende Piemont / ende soo in Italien / om den Paus thooft der Catholijcken synen vyant (die hy Antichrist achte te wesen) te dempen ende te reformeren / daer doen ter tijdt de Ballingen in Italien schenen fondament op te maecken. Dese persuasien hebben den Paus eensdeels wel bewecht de Ligue hulpe te doen: Maer ten lesten ghewaer wordende dat den Spaenschen Koninck mede ambitieuselijck naer wat anders trachte / begonst hy te rugge te trecken / soeckende de saken in Vranckrijck met socter middelen te accommoderen / audientie daeromme ghevende de Ghesanten vanden Catholijcken Edeldom van Vranckrijck / die voor den Koninck waren / ghebiedende datmen voor den Koninck bidden soude / om dat hy mochte bekeert worden / ende dierghelijcke. Waer uyt by den Spaengiaerden vreese rees dat hy hem soude omslaen van den Ban ofte excommunicatie / ende dat tot dien eynde doen ter tijdt dese volghende redenen voortgebracht werden / Als datmen min konde verbieden de onderdanicheydt der Vassalen die sy haren Overheere schuldich zijn / alsoomen in de excommunicatie dede / dan de onderdanicheydt der Wyven aen hare Mannen / de Kinderen hare Ouders / ende de Dienaers ofte Slaven hare Heeren / al waren sy inden Ban / ende dierghelijcke argumenten meer werden uytghestropt. Waer uyt scheen dat den Paus vreesde / dat als den Koninck van Spaengien wech ghenomen ofte ghebroocken soude hebben de macht der Koninghen in Vranckrijck / die hem altijdt in ontsach ofte in toom ende Ballantie pleech te houden / van yet voor te nemen teghen ander Potentaten ofte Republijcken / soude uyt aenghebooren Spaenschen hoochmoet / bestaen moghen ander minder Vorsten ende Staten in Italien te overvallen / regheren ende Wetten te stellen, Waer over desen politijcken ende hoochmoedighen Paus Sixtus de V. in dit Jaer den seven en twintichsten Augusti ghestorven is / niet sonder achterdencken van tot sijn doodt gheholpen te wesen / seer trachtende nae hooghe ende groote saecken / voor handen hebbende Italien van vreemde Potentaten heerschappye te verlossen / daer toe hy groote schatten van ghelde vergaderdt hadde. In sijnen lesten tijdt vertoonde hy hem vyant vande Jesuijten / hun verwijtende waeromme sy hun selven niet en noemden nae haren fondateur Ignatianen, als ander Benedictinen, Dominicanen ende Franciscanen, &c. want vant ghesel schap van Jesus / alsoo sy haer selven noemen / waren alle Christenen / midts den Apostel seydt / wy zijn alle gheroepen int ghesel schap van sijnen Sone: Hy wilde sy souden doen als ander Orderen, de Choor volghen snachts op staen ende dierghelijcke / dat welcke vele gheeft achterdencken (alsoo de Enghelsche Catholijcke Priesters schrijven) dat het Sixtus sijn leven heeft ghekost / midts sy hem in Spaengien in haer Sermoenen voor een Wolf ende Lutheriaen scholden / ende soo hy langher gheleeft hadde / soude Christenrijck bedorven hebben / &c. Nae hem sijn kortelijck twee ofte drie Pausen ghevolcht / die hoe wel sy den Koninck van Spaengien ende Ligue meer toeghedaen waren / nochtans om dat sy niet langhe en resideerden / soo konden sy sijn saecken luttel helpen ofte vorderen.

Paus Sixtus de V. vreest Spaengien tracht eenne bequame middelen om Vranckrijck te vorderen.

Redenen teghen des Paus excommunicatie.

Paus Sixtus de V. sterf jaloers van Spaenscher hoochmoet ende macht / den xxvij. Augusti.

Aldus heeft den Koninck Philips van Spaengien / die vander Ligue in Vranckrijck / (daer Charles van Lotringhen / Hertoch van Mayenne het hooft van was / hem noemende Luytenant Generael vanden staet ende Kroone van Vranckrijck) gheduerichlijck met ghelde bygestaen. Ende tot Parijs boven sijnen ordinarissen Ambassadeur Don Bernardijn de Mendoza / daer noch ghehouden Jan Baptista de Taris / ende den Commandoor Johan Moreo.

Hertoch van Mayenne noemt hem Luytenant der Croone van Vranckrijck.

In

Carolus van Lottharingen Hertoch van Meyne.

Hy heeft oock den Hertogh van Savoyen met gelt ende volck versien om inval te doen / belastende boven al den Hertoghe van Parma / de saken van Vranckrijck te behertighen / die hem alle den voorleden Winter met Krijghs-volck op de Frontieren ghehouden heeft / ende ten lesten in Februario / soo heeft hy derwaerts ghesonden den Grave Philips van Egmont / met vijfthien-hondert Lanciers vande Benden van Ordonnantien / ende vier ofte vijf hondert Archebusiers / ende veel Voet-volck. Karel de Cardinael van Bourbon / zijnde nae de moordt vanden Koningh Hendrick / bydе Ligue ghekooren Koningh / Karel den X. ghenoemt / ende gheldt op sijnen name gheslaghen is / noch ghevanghen zijnde dit Jaer den thienden May ghestorven / dies die vander Ligue in grooter confusie vielen / ende practiseerden eenen nieuwen Koningh te verkiesen.

Egmondt wordt van Parma in Vranckrijck ghesonden met machte / in Februario

Cardinael van Bourbon ghestorven.

Hendrick de IIII. nu Koningh van Vranckrijck ende Navarra / als wy vooren ghesevdt hebben / heeft bykans alle de groote Steden van Vranckrijck hem wederspannich ghevonden. Maer den meesten-deel des Adels is hem toeghedaen gheweest / waer mede dat hy groote exployten ghedaen heeft / inden voorgaenden Winter ghedeylt hebbende sijn macht in drie hoopen / een deel onder den Hertoghe van Longeville in Picardien: d'ander onder den Maerschalck d'Aumont in Champaignien : Metten derden hoop trock hy selve nae Normandien / om hem soo veel als hem moghelijcken ware vanden Zeekust te verseeckeren / ende te moghen hulpe van Enghelandt ende elders bekomen : Den Koningh aldus daer swack zijnde / is hem den Hertoghe van Mayenne tot voor Diepen komen bespringhen / zijnde wel drie-mael stercker dan den Koningh / verselschapt metten Marquis du Pont / oudtste sone vanden Hertogh van Lotringhen / aldaer hebben sy diversche schermutselen ende rencontren teghen malkanderen ghehadt : maer den Koningh sijn volck uyt Piccardien ende elders ontboden hebbende / is den Hertogh van Mayenne opghebroken / als of hy met Parma te handelen hadde / om hem de Steden soo het scheen op de Reviere de Somme tot onderpande in handen te leveren. Den Koningh hem volghende / trock du Mayenne over de Somme : waeromme den Koning passerende de Seyne tot Meulan / trock nae Parijs / daer hy de Voorsteden afbrande ende plonderde. Van daer trock hy voorts in Beaulse / daer hy Estampes / Vendosme / Alenson / ende meer andere Steden innam / tot veerthien ofte vijfthien toe / de vijf ofte ses van dien hem sorghelijcke Beleghringhe kostende.

Des Koninex van Vranckrijck exployten / beginsel vant Jaer 1590.

14. Steden vanden Coningh inghenomen.

Ende

1590.

Ende heeft alsoo sijn vyanden uyt de Lantschappen Vendosine/ Tours/ Anjou/ ende Mayenne gheslagen/ alles binnen twee Maenden in Winter tyden.

Als Parma daerentusschen met den Hertoch van Mayenne ghehandelt hadde/ ende gheen Frontiersteden en konde vekomen/ hebbende oock verscheyden aenslaghen op Camerijck/ de welcke hem misten/ soo sont hy de Ligue/ ende den Hertoch van Mayenne nochtans toe den Grave van Egmondt/ als wy vooren ghesent hebben/ met vijfthien hondert Peerden/ ende ander Volck: Mette welcke den Hertogh van Mayenne ghesterckt zijnde/ heeft hem eenen slach veroorsaeckt te avontueren/ als den Koninck was treckende om Dreux te beleggen/ den welcken den Hertoch van Mayenne teghen trock/ ende met eenen grooten slach trefte/ by het Dorp ghenaemt Ivrij/ den veerthienden dach Maert. Den Koninck was ghereckent sterck te zijn ontrent twee duysent Peerden wel ghewapent/ ende acht duysent te voete. Die van Mayenne met die van de Ligue/ waren sterc ontrent vier duysent Peerden/ ende twaelf ofte derthien duysent te voete. Des Konincx slach-ordeninge was ghestelt meest nae sijn eyghen sinlijckheyt/ hy selve hem stellende int midden van sijn hoopē Peerde-volc voor uyt/ waer van d'eerste ghelederen waren al Princen/ Graven/ Ridderen van S. Esprit/ ende de principael Heeren ende Edelen vande beste huysen van Vranckrijck. Aldus staende heeft den Koninck voor het treffen/ anderwerf selve ende dat luyde sijn ghebet ghedaen/ met grooter yverichheyt/ elcken een tot tselfde te doen oock vermanende. Nae het afschieten vant grof gheschut/ begonst het treffen/ daer op dede den Maerschalc d'Aumont den eersten aenval op de lichte Peerden vande Ligue/ die vluchtende/ werden niet verre ghevolght. Daer op quamen de Duytsche Ruyteren op s'Konincx lichte Peerden/ die den aenval wederstonden/ maer sy werden wat verstroyt/ waer op een Esquadron Lanciers Walen ende Vlaminghen vielen ende volchden/ daer teghen den Baron van Biron hem opmaecte/ maer hy en konde die niet van vooren treffen/ maer wel inden steert/ daer hy door sloech/ ende werdt daer ghequetst int aensichte ende in sijnen arm. Daerentusschen was den Grave van Egmondt voorwaerts ghekomen met eenen grooten hoop/ wel sterck zijnde seven hondert ende vijftich Lanciers/ ende vier hondert Carabins ofte Schutters te Peerde/ hebbende drie groote Standaerden onder haer. Tegen hem maeckte hem op den Hertoch van Montpencier/ doende eenē stercken aenval/ inden welcken hy selve vanden Peerde geworpen werdt/ maer gheraeckte terstondt weder te Peerde/ ende dede soo vele dat hy Egmonts hoopen brack/ ende bleef Meester van de plaetse/ daer Egmont verslagen wert/ hem seer vromelijck dragende/ ende vanden sijnen beklaecht/ om dat hy hem nu seer verstandelijck begonde te dragen.

Veltslagh van Ivrij tusschen den Koning van Vranckrijck/ eñ de Ligue/ den 14. Maert/ 1590.

Philips Grave van Egmondt verslaghen tot Ivrij/ den 14. Maert/ 1590.

Hier op quam den Hertoch van Mayenne selve aenden slach/ met sijnen principalen hoop/ met de witte Vane/ doende aen sijn stincker zijde aen rijden vier hondert lichte Peerden/ die op des Konincx eyghen troupe ofte hoop afschoten/ op vijf-en-twintich schreden nae by zijnde: T'welck ghedaen zijnde/ bespronck den Koninck den grooten hoop/ rijdende ontrent twee Peerden lenghte door uyt sijnen grooten hoop/ met een groote witte Plumagie op zijn Helmet/ dierghelijcken een op sijn Peert/ wel kennelijck zijnde. Den strijt was daer seer furieus/ nochtans en konde den vreeselijcken aenval (alst scheen) van de Lancien des Konincx slach-ordeninghe niet doorbreken: Maer den Koninck wel gevolcht zijnde vande sijne/ brack door ende weder door de menichte der Lanciers/ ende was wel een vierendeel van een ure onder haer vechtende/ eer sy omswencktē inde vlucht: Daer de witte opperste Cornet ghenomen wert/ ende diese droech wert verslagen.

Hier-en-tusschen werter tusschen het Voet-volck oock ghevochten/ de Fransche Liguers ontbloot zijnde vant Peerde-volck/ namen de vlucht/ behalven de Switsers: Ende alle dese wijle stondt den Maerschalck Biron stille met sijn slach-ordeninghe van reserve/ toevluchte ofte bewaringhe/ soo hy die noemde/ als een oudt Kryghshooftman/ daer mede hy sonder slach ven vyanden meer vreese aenjaechde/ dan veel andere met slagen: Hier-en-tusschen waren de verwinders/ die haer ontrent Biron wederomme versamelden/ beducht voor s'Konincx persoon: Maer corts sachmen hem aenkomen/ seer bebloeyt van sijnder vyanden bloet/ principalijck sijnen arm totten elleboghe toe vant sweert afgheloopen. Eer hy noch konde uyt het ghedrangh sijnder vyanden komen/ ontmoeten hem twee hoopen Switsers/ drie Standaerden Walen/ ende eenighe andere van sijn vyanden/ daer hy op aensette/ ende nam die Cornetten/ dootslaende diese voerden/ met veel andere: By welcke daet hy boven twaelf ofte vijfthien van den sijnen in 't eerste niet by hem en hadde: Daer nae ontmoete hem den Maerschalck d'Aumont/ den grooten Prieur/ ende den jonghen Biron/ met goede hoopen/ en so komende byden Maerschalck Biron/ werdt daer uyt grooter blijschappen ende dancksegginghe tot Gode gheroepen/ Vive le Roy, Terwijle werdt het Voet-volck veel verslaghen inde vlucht/ maer de Switsers stil staende/ versochten ghenade/ die den Koningh sont aen Biron/ om die in ghenade te nemen/ alsoo hy dede/ overleverende haer Vaendelen ende Oversten. De Fransoysen ende Duytsche Landts-knechten hadden den tydt niet om sulcken raet aen te nemen/ maer eenighe die schuylden onder de Switsers: Dies van elcke van die natie werden wel twaelf hondert verslaghen/ de reste werden genadelijck gehandelt.

1590.

Victorie des Koninghs van Vranckrijck tot Ivrij den 14. Maert/ 1590.

Terstont bestondt den Koningh sijn Vyanden nae te jaghen/ metten grooten Pryeur/ den jonghen Biron/ ende de vergaderde Peerden/ noch vergheselschapt met de Prince van Conti/ van Montpencier/ de Grave van Sint Paul/ de La Tremoillie/ de Maerschalck d'Aumont/ ende meer andere: Latende den Maerschalck Biron om de Victorie te behouden/ metten gheweldighen hoop. De Koningh vervolghde du Mayenne tot de Poorten van Mants/ daer hy door vluchte tot Parys. Duc de Nemours/ Bassonpiere/ Vicomte de Tavanes/ ende Rhosne/ den ervaren Hooftman/ die naemaels Cales wan/ ende voor Hulst bleef/ principale onder de Liguers/ dese vluchten op Chartres. Van 't Voetvolck blevender vele doot/ van 't Peerdevolck ontrent veerthien ofte vijfthien-hondert/ ende wel vier hondert ghevanghen/ alle de Baggagie ende Gheschut werdt ghenomen/ wel twintich Cornetten ghewonnen/ met haer witte Hooft-vane/ ende wel tsestich Vaendelen/ sonder de Switsers Vaendelen. Daer bleven diversche Heeren doodt/ oock eenighe van des Konincx zijde/ oock veel ghequetste. De Grave Philips van Egmondt weerde ende droech hem mannelijck/ ende heeft die eere/ dat hy teghen eenen strijtbaren Koningh krijghende/ verslaghen werdt/ die hem eerlijck dede tot Evreux begraven. Sijn vyanden lieten haer duncken/ dat hy eer behoorde te helpen wreecken de doot vanden voorgaenden Koningh/ die sijn Nichte/ namelijck sijns Vaders Susters Dochter getrout hadde. Hy en heeft geen kinderen naegelaten/ dan twee Broeders/ Lamirael ende Karel van Egmondt/ ende verscheyden Susters. De Koning van Spaengien en heeft in eenige Jaren gheen van beyde de Sonen het Graefschap ende Tittel willen toe wijsen.

Koning vervolght sijn Vyanden.

Grave van Egmont tot Evreux begraven.

Nae desen slagh wan den Koningh weder veel Steden: maer die van Parys/ (die eerst bevreest waren) werden van Duc de Mayenne weder verhart: Dies den Koningh daer alle den Somer onnuttelijcken sijnen Legher voor hiel/ die seer benauwende/ nemende de Stadt van S. Denijs inne/ anders luttel vrucht van sijn Victorie genietende.

Koning belegert Parys.

Hier over Parma seer bekommert zijnde/ is tot Spa (daer hy om sijn ghesontheydt weder ghekeert was/ ende 't water dronck) uyt Spaengien aenghekomen den uyt-ghesonden Raedts-heere Richardot/ den dry-en-twintichsten Junij/ met volkomen bescheedt/ om voor al de saecken in Vranckrijck te handt-houden: Daer quamen hem oock besoecken den Beyerschen Bisschop van Colen/ den jonghen Vorst van Gulijck/ eñ ander sijn verplichte vrienden:

Richardot komt uyt Spaengien tot Spa by Parma.

Hy

Hy heeft oock by hem secretelicken ontboden den Hertoch van Mayenne/ daer hy tot Conde in Henegouwe langhe ende veel mede beraetslaechde: ende dede in Duytslandt bestellinghe gheven om op te lichten drie ofte vier Regimenten Duytsche Knechten/ onder Graef Harman van den Bergh / Philips Bentingh / Kusserschept ende Swartsenborch: Ende oock door Eckenbergh ende andere om vijf duysent Peerden. Daer nae is hy in Julio tot Brussel ghekomen/alwaer hy de Staten der Landen/ die aldaer ontboden waren verklaert heeft / dat hy nootelijck moeste nae Vranckrijck trecken om Parijs te ontsetten: Waeromme hy ordere stelde opt Gouvernement aldaer in sijn afwesen / ende verklaerde den ouden Grave Pieter Ernst van Mansvelt / Gouverneur ende Capiteyn Gheneræl over des Konincx Nederlanden/ by provisie. Men seyde oock hoe datter voorghehouden wert/om de Staten te bewegen/ dat sy den Prince van Spaengien / des Konincx eenich Sone (hoe wel hy absent was) souden willen voor toekomende Overheere aennemen ofte bekennen: twelck was om des volcx gheneghentheydt te beproeven.

Parma belast Parys te ontsetten/ licht op Krijghsvolck in Duytslat.

Graef Pieter Ernst van Mansvelt Gouverneur in Nederlandt by provisie/ in Julio.

De Landen bewesen daer teghen hoe ongheraden sy vonden de offensive oorloghe in Vranckrijck te voeren / ende wat de Frontieren in toekomende tijden daer van te verwachten stonden / Ec. Maer de oorloghe daer te houden wert nutter bevonden / dan in de Nederlanden te verwachten / als voor seker houdende dat den strijtbaren Koninck soude soecken die Landen onder sijn Croone te brenghen / met hulpe vande Gheunieerde Landen van Hollandt / Zeelandt/Ec.

Als den Hertoch van Parma nu sijn afscheyt alsoo tot Brussel ghenomen hadde / is hy vertrocken van daer op Henegouwe/ ende van daer nae Vranckrijck/ met hem nemende ontrent achthien Cornetten/ meest Italiaensche Peerden / met die voor heen ghesonden waren / ende eenighe Benden van Ordonnantie: Voor voet-volck hadde hy sijn eyghen Regiment/'t Regiment van Norcarmes / van de Heer van Fresnes / thien Vaendelen van Camillo Capo/ thien Vaendelen van Ballancon / noch ontrent drie duysent Duytsche van Barlaymont ende Arenberchs Regimenten / met xxij. Vendelen ghemuytineerde Spaengiaerden / ghetrocken uyt Cortrijck/ dese xxij. Vaendelen hielden hun sterck duysent acht hondert man/ende lieten hun voor soo vele hoofden betalen / voor xxxij. Maenden tachterheyt / zijnde niet veel over de duysendt twee hondert sterck/ maer om dese te bedrieghen met meer andere / werdt het gheldt opgheheset ende uytbetaelt wel vier int hondert hoogher dan te vooren / alle desen hoop / tsamen sterck zijnde ontrent thien duysent te voete / al oudt ervaren Krijghs-volck / met een goede menichte van Peerden Behalven de Reliquien van des Grave van Egmonts volck / ende andere die op de Frontieren by hen quamen. Hy liet noch inde Landen onder Graef Karel van Mansvelt / dien het bewint des Krijghs belast was / ontrent acht ofte thien Cornetten Peerden / ende de resterende Benden van Ordonnantie inde Garnisoenen / ende ontrent ses Regimenten Voet-volcx / met veel resterende Vaendelen van verscheyden Regimenten. Met den Hertoch van Parma trocken den Prince van Ascoly / de Prince van Casteau Vetrane / ende Don Octavio beyde sonen van den Hertoch van Terranova / de Prince van Symay / de Marquis van Renti / de Graven van Arenberch / ende van Barlaymont/ Don Santio de Leiva/ met meer andere/ Jan Baptista de Taris was als superintendent vanden Legher. La Motte Generael vant gheschut. Don Alonso Idiaques / ende Don Antonio de Suniga/ als Colonellen over de Spaengiaerden / Pedro Galeran / ende Blasio Capezuca Generael over de Italianen.

Parmas Heyrlegher ende macht om Parys te helpen / 1590.

Met desen Legher van Grof gheschut / Amonitie ende menichte van Waghenen / ende toebehooren/ wel versien / is den Hertoch van Parma seer pompeuselijck in Augusto door Henegouwe nae Vranckrijck ghetrocken: zijn Hellebaerdiers/Hartsiers/ende zijn Bende Ruyters waren al in root Cramozijn Fluweel ghekleet / de Ruyterrocken al met witte Lelien bewrocht. Aldus ontrent Camerijck komende/ soo hadde hy noch een ooghe op die Stadt : Maer den Gouverneur Balligni was hem te wacker ende sorchvuldich. Tot Guyse heeft hy ghemonstert/ende binnen ghetrocken : Ende by Meaulx voechde hy hem by den Hertoch van Mayenne / ende sijn fortsen / nemende tgantsche beleydt der oorloghe op hem/ ende trocken alsoo na Parijs.

Parmas prachtighen Tocht nae Vranckrijc.

Als den Koninck nu langhe voor Parijs geleghen hadde / in hebbende Sint Denijs / heeft hy des Hertochs van Parma comste steets verwacht : Maer Parma heeft hem van verre ghesocht van zijn belegh te trecken / wijsselijcken ende konstelijcken / ende als eenen Fabius Cunctator voor den ervaren Hannibal hem weten te wachten : Hem afbreuck doende in volck ende victalie waer hy konde / siende dat den Koninck verselschapt was wel met ses duysent Peerden / waer onder wel vier duysent Edelen waren / de rijckste ter Weerelt / ende met thien duysent Voet-volcx / met ses Princen / twee Maerschalcken / ende meer Oversten om Leghers te beleyden/ dan de reste van Christenrijck met wel en souden konnen vinden. Als de Koninck sach dat den Hertoch van Parma niet aen en quam / soo verliet hy Parijs / ende trock selve nae hem toe / tot by een Dorp ghenaemt Chelles/alwaer de Koninck drie daghen lanck sochte om hem tot Veltslach te brenghen/ ende gaf Parma selve groot voordeel. Maer den Hertoch van Parma in stede van Wapenen om te vechten / dede sijn Volck schuppen inde handt nemen/ om haer wel te begraven / in een Marasachtighe plaetse : Nochtans met een verrasschinghe nam hy inne een Stedeken ghenaemt Laigni / daer drie hondert Mannen in waren / eer den Koninck dat conde helpen. Als den Koninck nu drie daghen lanck door gheen middelen ofte stratagemen / den Hertoch van Parma en konde uytlocken / soo is hy subytelicken weder op Parijs ghetrocken / meynende dat onversiens met beklimmen te overvallen ofte hy daer mede ter avontueren Parma mochte uytlocken: Maer gheen van beyde en succedeerde hem. Waeromme den Koninck heeft moeten sijn belegh gheheel opbreken door ghebreck van ghelde / twelck ghebreck van victalie causeerde / niet konnende ergens Parma tot eenich voordeel betrappen. Also danckte hy meest sijnen Edeldom af / die veel sonder Bagagie als tot eenen Veltslach ghekomen waren / dies hy selve met een deel volcx trock voor de stadt van Clermont / die hy innam.

Parma wacht hem wijsselicken van met de Koningh te slaen.

Macht des Konincx van Vranckryc.

Laigni ingenomen by Parma.

De Koning breeckt op van 't belegh van Parys.

Clermont byden Koningh ingenomen.

Hier door heeft den Hertoch van Parma middel ghehadt om die van Parys te verquicken / die passagien openende / die nu totten uyttersten noot waren ghekomen / van hongher veel duysenden ghestorven zijnde: Nochtans hadde den Koninck met Paspoort daer laten uyttrecken alle Scholieren / Vrouwen / Dochters ende Kinderen / ten lesten oock de Gheestelicke die wilden : Hy liet oock beleefdelicken eenighe victalie binnen gaen / voor de Edele Jonckvrouwen / dier veel in waren. Men at binnen Ezels ende Honden vleesch/ ende alderhande dinghen die eenichsins de buycken konden vollen : Ja selve isser gheschreven / dat eenighe Spaengiaerden haer persuadeerden / dat menschen doodtsbeenderen in pulver ghestampt ofte ghebroken / met meel ghebacken tot broodt / een sonderlinghe groot voetsel den menschen gheven soude / ende dat daer veel dat ghebruyckt hadden. In een Boecxken twelck tot Antwerpen ghedruckt is / wordt oock verhaelt / datter achthien doode kinderen ghegheten zijn / twelck schrickelijck is/soo sulcx waer ware.

Hongers noot binnen Parys ende ghemalen Menschen beenderen in broodt ghebacken / in Augusto / eñ September / 1590.

18. doode kinderen in Parys ghegeten.

Wy selve hebben ontrent desen tijdt brieven uyt Parijs ghesien / vanden 17. September 1590. gheschreven by verstandighe lieden / die verhalen / datter wel by de twaelf duysent menschen eenlijck door hongher ghestorven waren / eensdeels op de strate datment sach / maer meestendeel waren kinderen by gebreck van melck / victalie ende geldt / sulcken lijfkost alsser was seer diere zijnde / soo datter een Mudde Tarwe / diemen ghemeenlijck om veertich kroonen

12000. menschen van honger ghestorven in Parys.

1589.

Par't ultere beschrijvinge vande dierte in Parys.

nen koopt nu wel gelde 1440. kroonen. Den Rogghe van ghewoonlijcken prijse zijnde / 24. kroonen de mudde gelde nu 1140. kroonen: Haver die plagh te ghelden 10. kroonen / ghelde nu 300. kroonen / een Koeye van 6. kroonen / gelde nu 80. kroonen / een Schaep van anderhalf kroone / gelde nu 40. kroonen / een kleyn Kalf van drie kroonen / ghelde nu 45. kroonen / een pondt Speckx ghelde een kroon / een Kieckien van 8. suyvers ofte souls / ghelde by de twee kroonen / 25. Eyeren ordinaerlijck gheldende 10. souls / die gelden nu vier ende een half kroone / een pondt Boter / een pont Kaese / ende een pondt Olye / ghelde elck twee kroonen 't pondt / een pinte Melck weert een souls / ghelde nu 35. souls / het pondt Peerde ende Esels Vlees ghelde 20. tot 25. souls 't pondt / ende daer werdt bevonden datter meer dan drie duysent Peerden ende Esels gheslaghen zijn gheweest / de Duytsche ende Switsers / hadden meest in 't eerste alle de Ratten ende Honden opghegeten / ende soo den mont-kost daer seer gebreck was / soo was het gheldt oock seer ghebreck / dwelck dat veel Rijcke niet konden lichten by gheenen middel de beste vander Stadt ende die 't beste credijt ofte gheloove hadden / lichten ofte trocken dat op Antwerpen / teghen dry-en-dertich ten honderden verlies / op een Maent na usantie / te betalen.

3000. Peerden en Esels in Parijs gegeten.

De Stadt Parijs wert alle den tijdt ghegouverneert vanden jonghen Hertoghe van Nemours / dien die van Parys wel den meesten lof van haer behoudinghe toeschrijven / daer nae oock de presentie van des Paus Legaet den Cardinael Kajetan / ende van Don Bernardijn de Mendosa / den Spaenschen Ambassadeur die beyde daghelijcx onder de arme gemeynten groote Aelmoessen van ghelde deden ende uytdeylden: ende haer standtafticheyt wert meestendeel toe-ghescheven het predikien der Gheestelycke van alderhande soorte / als Cruysdraghers, Capuchijns, Jesuyten / ende andere nieuwe / behalven de oude orderen / die daghelijcx 't volck vermaenden tot lijdtsaemheydt persuaderende dat sy den Hemel verdienden / ende stervende / al Martelaers waren / ende dat predickten sy niet alleene in der Kercken / maer op de wachten / ende andere plaetsen / daer sy selve mede in haer gheweer stonden / selve in neersticheydt ende sorchvuldicheydt verre den Krijghs-volcke ende Borgherije te boven gaende. De Princessen ende groote Edelen vrouwen / dier veel ghevlucht waren / lieten haer oock dapper ghebruycken in 't uyt-gheven ende verbreyden (altemets versierende) de Brieven van Parma / ende Du Mayenne ghekomen tot troost des Volcx.

Wien den lof van Parijs bewaringe werdt toegheschreven.

Den 19. September hebbense Parma met Processie seer cierlijck ingehaeldt / met eenighe victalie / soo veel hy selve derven konde / maer sy kreghen meer van alle kanten / hoe wel sy den naesten Winter weder veel Ezels vlees eten moesten / veel Borgherije vertrocken uyt der Stadt / soo dat sy van Volcke seer minderde.

Hertog van Parma rydt triumphant in Parijs den 19. September.

Den Prince van Parma / nae dat hy de bedroefde ende half versmachte Parisianen verquickt hadde / ginck hy Corbeyl beleggen op der Revière de Seyne / sonder 't welcke de ontsettinge niet wel en konde volkomen ghereeckent worden / de welcke hy met veel moeyte / nae een Maendt beleghs inkreegh / maer korts daer naer / wonnen dat des Koninghs volck op S. Maertens avondt veel lichtelijcker weder / alwaer dat veel van Parmas volck doodt bleef / ende Jan Baptista de Tacxis gequetst.

Corbeyl by Parma ghewonnen / en weder verloren den 10. November.

Als Parma aldus sijn voornemen / van Parijs t'ontsetten / ghenoech volbracht hadde / ende dat het nu inden Winter was / oock niet profijtelicx siende om eenige Steden te beleggen / mits sijnen Legher vol sieckte ende ghebreck zijnde / also hem gheen voorraedt uyt Henegouwe toe-quam / dewyle het oudt Krijghs-volck / dat tot hem te komen ontboden was niet noodtdruft / onder Verdugo niet konde passeren / soo resolveerde hy in 't leste van November te vertrecken: siende oock datter twist tusschen de sijne ende de Fransoysen ghereesen was / ende dat de Steden van Vranckrijck / sijn Garnisoenen ende volck weygherden in te nemen / oock mede dat de victorie van de Staten der Gheunieerde Landen sijn tegenwoordicheyt van doene hadden. Alsoo heeft hy uyt vreese dat hy vanden Koningh mochte besprongen worden / den Hertogh van Mayenne ontboden hem te gheleyden / ende alsoo is hy sterck ghesloten tusschen sijn Waghenen bequamelijcken door ghetrocken / niet teghenstaende den Koningh hem volchde / ende grooten afbreuck dede / passerende tusschen S. Quintijn ende Chastolet / quam hy den vierden December tot Brussel. Men reeckende wel datter een derdendeel van sijnen Volcke achter was ghebleven / soo van hongher / armoede / sieckte / ende sweert / ende noch van die t'Huys quamen / werden alle die Gasthuysen in Artoys ende Henegouwe ghevult / daer der veel storven.

Parma keert weder in Nederlant den 4. December.

1589.

Selve sterf Emanuel de Lalayngh / eerst Heere van Montigni ghenoemt / nu Marquis van Renti by sijn Huysvrouwe / die de Dochter vanden lesten Marquis was / vanden huyse Croy. Hy was een kloeck verstandich Krijghsman / ende de vernaemste van alle de Nederlandtsche Heeren aen des Koninckx zijde / van grooter authoriteyt ende bevel / hebbende eerst teghen de Spaengiaerden mette Generaliteyt een groot Bewindthebber gheweest / daeromme sijn grootheyt genoech suspect werdt.

Emanuel de Lalayng Marquis de Renti ende Willem de Lalayng Grave van Hoochstraten gestorven.

Willem van Lalayngh / Grave van Hoochstraten / die noch een jonck / maer seer verstandigh Heere / ende van authoriteyt was / zijnde een Sone van Anthonis Grave van Hoochstraten / die inden eersten Tocht / met den Prince van Orangien / sterf / is oock voor Parma vertreck ghenoech subitelijck ghestorven / die welcke hadde ghetrout Maria Christiana / de vijfde Dochter vanden Grave Lamirael van Egmondt / een Weduwe doen zijnde van Oudaerd de Barnouville / Grave van Hennin ende Heere van Capres / by den welcken sy eenen jonghen Grave Alexander ghebaert hadde. Hertogh van Barnouville namaels vanden Koningh van Vranckrijck ghemaeckt. By dese Vrouwe heeft Hoochstraten oock eenen Sone ghewonnen ende naeghelaten / ende sy sints ten derdemael troude Graef Karel van Mansveldt. Aldus is den Nederlandtschen Adel / vast vele inde Oorloghe ghesleten / meest dese tijdt op jonghers vervallende / die vele in Spangien ghehouden zijn gheweest / om vanden Koningh op hoope van goede beloninghe ende voordeelen gerecommandeert te wesen / ende zijn veel malcontent ofte t'onvreden t'huys ghekomen ende vertrocken op haer Huysen.

Hoe wel Parma tot grooten koste de stadt Parijs grooten dienst ghedaen hadde / soo heeft het doch luttel ghevordert in 't stuck van Koninghlijcke authoriteyt / onder den naem van Protecteur der Kroone van Vranckrijck / den Koningh van Spaengien (sijnen Meester) te verwerven / want in stede van in possessie van eenighe Steden ofte plaetsen te gheraken / ja selve om sijn siecken te logieren / heeft hy eenen Generalen haet der Fransoysen op de sijne behaelt ofte verkregen.

De Heere van Humiers heeft de Stadt van Corbeil op de Sayne ghelegen / door opbrekinghe van een Poorte met een Petart ofte gheschut-kamer ingenomen / uyt welcke de Landen van Artoys ende Henegouwe / courssen te verwachten hadden: Dies Parma benoodicht werdt Garnisoenen op sijn Frontieren te houden: vondt hem oock van Karel van Mansveldt ende vanden Bailliou van Waes niet wel ghedient / waer uyt twist groeyde.

Corbeil by den Heer van Humiers inghenomen voor den Koningh.

In dit Jaer / ende terwijle Parma in Vranckrijck was / hebben het Krijghs-volck der gheunieerde Landen haer vyanden groote Brantschattinghen afghedwonghen in Mey / plonderende Geele in Brabandt / selve voor de Porten van Antwerpen komende op Meydagh / en brochten de Landen in groote schrick. Den eersten Septembris namen die van Berghen op Zoom Thienen in Brabandt inne / dat sy plonderden / ende het platte Lant brantschatteden. In September hebben sy op den Rijn de stadt Burick / 't Kasteel ende Schansse inghenomen / oock een Schansse beneden Burick aen 't Clooster te Grayf op den Rijn ghemaeckt tot versekeringhe vande brugghen / daer

Staten Krijgs-volck nemen veel plaetsen ende brantschatte de Landen / Anno 1589.

daer den Ridder Fransoys Vere met sijn Engelschen goeden dienst deden / daer werde oock byder Staten Krijghs-volck/buyten ordere vande Overigheyt/ende om buete te halen alleen / inghenomen het Slot Lutkehove / in Westphalen / toe-komende den Bisschop van Colen, daer de Innemers terstondt vande Lantsaten belegert werden / maer byden Ridder Vere ontset / die 't selve ghedaen hebbende / terstondt daer naer met behendicheydt overviel de Schantse te Grapf voorsz.

Greuen ingenomen eñ geplondert.

Burick ingenomen eñ Lutkehove geplondert.

Den Gouverneur van Oostende Sire Jan Conway/ die Stadt bewarende met Enghels Garnisoen van sijner Koninginne weghen / haer als verpandt voor haer verschoten gheldt tot ontset van Antwerpen / heeft in 't beginsel van September eenen Tocht in Vlaenderen ghedaen / treckende door de Havenen van Nieupoort/ende soo nae Oostduynkercken/ plunderde Ylpen ende verbrandent/ ende voorts alle Huysen/Cloosters ende Dorpen/ tot de Poorte van Veurne toe/ om dat Landt daer ontrent/onder Contributie te brenghen.

Plonderinghe eñ brant van verscheyden Plaetsen in Vlaenderen.

Den Prince Mauritz neemt in Hemert/ Elshoudt/ Creveceur/ Heyle/eñ de sterckte ter Heyden/ Steenbergē eñ Schansen van Rosendael/in October.

Den Prince Mauritz trock oock te Velde in 't uytgaen van September / met eenen tameijcken Legher/ van Gheschut ende nootdruft wel versien/ ende hy heeft beschoten ende inghenomen het Casteel van Hemert / de Schanssen van Elshout / van Creveceur by Enghelen / ende andere / in 't beginsel van October / ende daer nae heeft hy oock het Kasteel van Heyl / in 't Eylandt Bommel beschoten ende inghekreghen. Ende voorts is hy rasselijck voort ghetrocken voor de nieuwe Stercte ter Heyden / die Mansvelt opgherecht hadde teghen die van Breda : De welcke hoe wel sy seer sterck van aerde ghemaeckt / ende met Rijshout door-vlochten was / nochtans met veel schietens ghedwonghen werdt over te gheven / den elfsten Octobris. Van daer trock hy nae Steenberghen / die onversien van veel nootdruft / maer twee schoten verwachten / ende daer trocken twee hondert Soldaten uyt by compositie : daer werden wel ghesonden tot ontset drie hondert Mannen / die werden van Prince Mauritz Peerde-volck gheschut / ende ghedwonghen in 't Slot van Wouwe te trecken/ 't welck daer mede te sterck werdt om oock te bespringhen : Maer sy namen noch de Schansse van Roosendael inne.

Aenslach op Duynkercken by Mauritz gemist, den eersten November.

Nae dese subijte exployten / die binnen een Maendt ghedaen waren / heeft de Prince Mauritz drie duysent Mannen / ende hondert Peerden ghescheept op Vlaenderen/ hebbende eenen aenslagh op Duynkercken / met Scalade by nacht in te nemen. Den aenslagh was wel aengheleydt / byden Colonel Nicolaes Meetkercke / sone van Adolf President van Vlaenderen : maer soo sy met contrarien wint / twee-mael te rugghe ghedreven waren / soo werdt den aenslagh eerst ghesuspecteert / daer na ontdect ende gheweert : nochtans ghelant zijnde / werdt de plaetse den Grave van Solms / ende den Ridder Vere / van Meetkercke ghetoont / daer sy 't meynden te bespringhen / die alle drie terwijle sy die besaghen / daer over ghequetst werden. Dit geschiede den eersten dagh November/ dies keerden sy weder van daer met grooten buet van Beesten ende anders.

Oudenborch ingenomen ende gheplondert.

Die vande Garnisoenen van Oostende / namen ses daghen te vooren de Stadt van Oudenburch inne by Surprinse / daer vier hondert Soldaten in 't Garnisoen laghen / pilgheerden ende branden de Stadt / maer den Tooren van 't Klooster konden sy niet winnen.

Hier-en-tusschen dede Mansvelt in alle haest drie nieuwe Regimenten Duytschen monsteren/als Benninghs/ Velmonts/ ende Swartsenburchs/ met weynich gheldts, ander Garnisoenen haer betalinghe ontreckende: waer door die van Zutphē ende de Spaengiaerden van Herentals muytineerden.

Lochem met Hoy-wagens bykans by de Spaensche verrast/den xxix. October.

Die Spaensche hebben oock den 29. Octobris ghetracht met Hoy-waghens de Stadt van Lochem in te nemen. Als smorghens ten 9. uren de Poorte gheopent werdt / ghenoemt de Bergh-poorte / zijn korts daer nae drie Hoy-waghens aenghekomen / by elck twee ofte drie Soldaten ghelijck Boeren / met Vorcken in haer handen : Den eersten hier van de eerste Val-brugghe ghepasseert zijnde / heeft den Poortiers Sone / met eenen anderen Jonghen begonnen Hoy van den Waghen te trecken / volghens een recht ofte ghebruyck aldaer / te moghen soo langhe Hoy van de Waghens trecken / als de Waghens tusschen beyde de Poorten zijn. Desen Waghen gheen groote haest maeckende / heeft den Jonghen soo veel afghetrocken dat hy een been inde handt ghekreghen heeft / vande Soldaten die op den Waghen in 't Hoy verborghen laghen : Waer over den Jonghen alsoo terstont verraet / verraet was roepende / soo zijn sy alle vande Wagens uytten Hoy ghesprongen / ende hebben terstondt de Wachte inde Poorte / ende andere die int Wachthuys tot sesthien sterck waren / omghebrocht/ ende zijn alsoo met meer volcx dat haer volchde inde stadt ghetrocken. Maer die vander Stadt / met t'beleyt vanden Wachtmeester Fransoys Ballochi zijn kloeckelijck daer teghen inghevallen/ dat sy haren vyandt weder daer uyt ghedreven hebben/ ende de eerste Valbrugghe naest de Stadt opghekreghen ende vedense soo haest keeren. Sy waren sterck ontrent drie hondert te voet aenghekomen/ ende hondert ende vyftich Peerden, soo haren Trommelslagher vertelde. De Waechmeester van Zutphen metten Pastoor aldaer / waren die den aenslach ghepracticeert hadden / ende dien Waechmeester was d'eerste inde stadt / ende werdt daer verslaghen ende begraven.

Venlo jaecht zijn Garnisoen uyt.

Die van Venlo op de Maze / zijnde haren Gouverneur Bentingh uytter Stadt / ende hebbende veel insolentien van haer Krijghs-volck gheleden / dat Italianen ende Duytschen waren : Hebben de Borghers met de Duytschen soo schoon ghesproken / dat sy met haer hulpe ende stil sitten de Italianen uytdreven : Ende also sy doen de Duytschen oock machtigh waren / jaechden sy die oock uyt. Als sy haer ontschult by Parma hier van deden / seyden sy nochtans de Stadt voor den Koninck te willen houden/ dies den Gouverneur Bentingh de schult daer van ghegheven wert/ ende is daer door in onghenade ghekomen/die door ghebreck van gelde verliep/ende oock zijn nieu Regiment Voet-volcx.

Spaengiaerden nestelen ende stercken haer in Britagnien/ pretenderende Tytel voor s Coninx Dochter.

De geunieerde Landen hebben oock de saken ende noot van Vranckrijck haer aenghetrocken : Want den Koninck van Spaengien hadde boven de dertich Schepen met Krijghs-volck uyt Spaengien onder Don Joan de Laquilla nae Bretagnien ghesonden / de welcke de Loyre invoeren / ende Blavet (een plaetse op de Zee gheleghen) in namen/ dat sy seer sterckten / ende maecktent tot stoel ofte setel des krijchs / van waer sy diversche uytspronghen deden/ ende namen met belegh de Stadt Hanbont voor de Ligue in op de Zeekant gheleghen/ pretenderende dat het Hertoghdom van Bretagnien aen zijn dochter verstorven was / als erfghenaem van haer moeder de oudtste Dochter ende erve van den huyse Valoyse / ende dat sy nu door het afsterven van haer Ooms/ de Sonen van Koninck Hendrick de II. oock erfghenaem was van alle de goederen die Vrouwen moghen erven. Waer onder sy oock tijtel pretenderen boven Bretagnien oock op Aquitanien ende Englandt, om dat haer grootmoeder Anna de eenighe erfgename was van Bretagnien / dwelck eertijts ten houwelijcke ghegheven was, den Keyser Maximiliaen / maer hem ontnomen van Koninck Karel de VIII. wiens dochter Fransoys de eerste trouwde/ Grootmoeder van Koninck Philips dochter / welckers recht / den Koninck van Spaengien voor zijn Dochter in Bretagnien pretendeerde/ niet teghenstaende dat Bretagnien solemnelijck gehecht is aende Kroone/ met consent der Landtschappen Staten/ soo de Fransoysen segghen : Ende consequentlijck nae de Wet die sy Salique noemen / en moghen de goederen der Kroone gheen Vrouwen erven. Hieromme wert dit Krijghs-volck gesonden/ ende hebben sints ghecontinueert alle nootdruft te senden / midts dat de passagie seer kort van Bisschapen tot daer is/ hoewel die vaert perteuleus was.

Teghen desen Spaenschen inval in Brittanghen/ hadde de Koninck veel wederstants ghedaen door den Prince van Dombes / daer den Koninck mede

by ghe-

1590. hy ghevoeght hadde den Heere Fransoys de La Noue ghenoegh bekaemt / de welcke met hulpe van de Enghelsche eenen hoop volcx vergadert hebbende / beleghende de Stadt Lamballe / de welcke hieldt voor de Ligue / welcke stadt (also de kloecke Helt La Noue die dapper doen beschieten hadde / meynde die met den storm te winnen / ende somen hem gheen volkomen bericht en dede vande Batteryen / wilde hy de storm-plaetse selve besichtighen / ende op een Leeder gheklommen wesende / alwaer hy sagh / dat die van binnen de Mueren verlieten / vertreckende in een Fort 't welck sy ghemaeckt hadden / soo werdt hy bespiet van uyt der Stadt / alsoo dat een Musquet scheut op den Muer gheschoten werdt / daer de Leeder teghen stondt / dat de steenen daer van / ende den scheut soo sterck tegen sijn Hooft vloghen / dat hy swijmelende vande Leeder viel / ende niet sijn een ghequetst been / dat noch niet al ghenesen en was / vande quetsure die hy ghekreghen hadde inde Fourbourgs van S. Marthijn by Parys, bleef hanghende inde leeder / 't welck hem pijnlijck was / daer toe de wonden int Hooft soo wel niet ghecureert konden werden / alsoo dat daer toe-slaende ander accidenten / is hy korts daer nae ghestorven. Een vroom oprecht ende verstandich Heere ende kloeck Kryghs-overste, daer voor hy in Nederlandt ende elders ghenoegh bekent was / want om sijn wetenschap in Kryghs-handel / alsoo hy by Inghelmunster ghevanghen was / ende langhe ghesetten hadde / konde hy swaerlijck verwisselt ende verlost worden voor den Grave van Egmondt die sijn ghevangen was / maer moeste noch Borghen stellen / te weten de Hertoghen van Lotringhen ende van Guyse / ende meer andere harde condition ingaen / als dat hy teghen Spaengien niet dienen en soude ende dierghelijcke: Sijn sone Odet de la Noue / Heere van Teligny / de welcke Anno 1584. voor Lillo ghevanghen werdt / ende tot nu toe tot Doornick hadde ghesetten / nu verlost zijnde / meynende sijnen Vader te komen begroeten / quam ten tijde ende wel te passe om hem te begraven.

Doot des Heeren van La Noue voor Lamballe.

Heere van Teligny / Sone van La Noue / verlost uyt de ghevanckenisse.

Dese Fransoys de La Noue heeft in sijn ghevangheniße verscheyden Boecken gheschreven van Politicke ende Militaire Discourssen ende in Druck uytghegheven / inhoudende hoe Christenrijck mochte bevredight ende de Oorloghe teghen den Turck ghekeert werden.

Boecken gheschreven by La Noue.

Tot des Konings assistentie in dese Oorloghe van Brittaengien / hebben de Geunieerde Landen Schepen van Oorloghe (meest kleyne / die sy Pinassen noemden / om dat sy oock roeyen konden) ter Zee ghehouden / om haer Koopvaerders te gheleyden / der welcker nu bijna belast waren tot dienste vanden Koningh van Vranckrijck / voor ettelijcke Maenden de Custen van Normandyen te bewaren / teghen de Spaensche ende Liguers / midts die van Hable / S. Malo / ende Feckam / seer sterck ter Zee waren. Onder andere hadde de Heere van Villars / Gouverneur van Hable ende van Rouaen / een schoon Schip ter Zee uyt-ghereet / groot zijnde twee hondert Vaten / op hebbende vier-en-twintich stucken grof Gheschuts / hondert Schipslieden / eñ tachtich Soldaten / Musketiers ende Arckebusiers: Dat Schip ontmoete den 15. October / dese voorsz vijf kleyne Oorlogh-schepen / de drie uyt Hollandt / ende twee uyt Zeelandt / daer Capiteyn Cloyer over commandeerde / als Admirael / ende Capiteyn Cales als Vice-Admirael / metten Capiteyn Elwout den Bout / Pieter Leynsen / alias Leest ghenaemt / metten vijfden. Dese hebben dat Schip (hoe wel het groot was) besprongheu / ende nae langhe schieten / hebben sy het Frans Schip aen boordt geleydt / ende met gheweldt vechtender handt overwonnen / hebben onder haer vijf Schepen ontrent veertich Mannen soo doodt als ghequetst. Maer also het Schip nu overwonnen was / ende 't vyer by Fortuyne gheschoten was in een stroo-bedde / ofte Matrasse van Cattoene / soo is subijtelijck het gheheel Schip door den Wint in brande gekomen / soo dat de verwinders qualijck tijdt hadden haer daer van te maken / ende is also met het verwonnen volck, gheschut ende ladinghe tot pulver verbrandt / in voeghen datter alleenlijck twaelf Mannen

Staten Schepen nemen Villaers Schip van Hable / 't welck verbrant / de 15. October.

daer van gesalveert werden / ende aen Landt ghestelt / om haren Meester de tijdinge te draghen. Vierghelijcken werden byde Nederlandtsche Schepen hier en ginder meer genomen: Onder andere een Spaensch Biscays Schip Vice-Admirael / daer de Zeelanders alle het volck van overboort wierpen. 1590.

In desen Somer isser een Daghvaert ofte vergaderinghe vande Nederlandtsche naest-gelegen Creytzen des Ryck van Colen ghehouden gheweest / alwaer vergadert waren der Keur-vorsten Rijnsche Overrijnsche / Nederlandtsche / Westphaelsche ende Saxensche Creytzen / Ghedeputeerde ende Ghesanten: alwaer van weghen den Hertogh van Gulick ende Cleve / ende andere Westphaelsche ende Saxensche Ghesanten / de vergaderinghe voor-ghehouden is gheweest / den overlast / vernielinge / verwoestinghe ende verderf die sy moesten lyden by den Nederlandtschen Krygh: Namelijck sy klaeghden insonderheyt over Verdugo ende Emanuel de Vega volck / die het Stift van Munster / ende Graefschap van Benthem brandtschatten ende afliepen: Desghelijcks over Graef Karel van Mansvelt / 't selfde doende inden Lande van Gulick eñ Cleef / oock in 't Graefschap vander Lippe. In 't Ceulsche Landt / Jan Mauriques de Lara / al met groote beroovinghe / innemen van Kloosteren ende Edelluyden-huysen / maeckende diversche Schanssen tot dien eynde. Desghelijcx deden oock het Kryghs-volck der Geunieerder Landen menigen tocht door de selvighe Landen. Daeromme baden sy om raet / hulpe van gelde ende volck / om 't selfde te remedieren / met minne ofte met ghewelt / ende diergelijcke.

Daghvaert vande Nederlandtsche / Rijnsche eñ Westphaelsche Creytzen.

Klachte over de overlast van 't Nederlandts Krygsvolck.

Maer dese vergaderinghe heeft niet anders voortghebracht (door het toedoen van vele die inde vergaderinge des Koninghs van Spaengien sake gunstigh waren) dan een ander vergaderinghe te bestemmen tot Franckfort / met breeder macht ende instructien: Oock datmen des Keysers Raedt ende authoriteyt soude aenroepen / ende daer-en-tusschen soude men Ghesanten senden uyt ghemeynen name / aenden Hertogh van Parma ende de Geunieerde Landen / versoeckende de partijen / dat sy alle plaetsen ende sterckten die sy op den Rijn-stroom ende Rijcxbodem hadden / souden over-gheven ende verlaten / om de tochten ende invallen te weeren / ende den Rijn (zijnde een stroom des Rijcx) te bevrijden. Ende voorder scheen het / ofte sy lieten luyden / datter ter naester vergaderinghen besloten souden worden / dat die sulcx weygherde / soude met Rijcx kosten daer toe gedwongen worden.

Affscheyt van de Daghvaert van de Nederlandtsch Creytzen.

Die Ghesanten werden ghenoemt / Gaspar van Eltz / Stadthouder van Laugsteyn / Adam Gantz / Heer van Potlitz / Raedts-heeren des Keur-vorst Mentz ende Paltz / Otto van Welmerneckhuysen / Stadthouder Generael van 't quartier vanden Neder Rijn / Wijnandt van Leroredt / Overste Kamerlinck des Hertoghdoms van Gulick / Jan Bauman ende Bernart van Putz / Licenciaten ende Ambassadeurs vande voorsz Creytzen.

Keurvorsten ende ander Vorsten eñ Creytzen / Ghesanten gesonden aen Parma ende de Gheunieerde Landen / den 24. Augusti.

Dese Ghesanten hebben haer naer Brussel begheven / maer sy hebben aldaer niet veel verworven ofte uytghericht. Daer nae hebbense Paspoort vande Geunieerde Landen versocht / ende zijn inden Haghe ghekomen / alwaer sy ghehoort zijnde den drie-en-twintichsten Augusti / ende oock schriftelijcken ghehandelt / hebben in effect vertoont / dit volghende. Als dat de alder-weerdighste ende alder-doorluchtighste / de eerweerdighe / doorluchtige ende welgeboorene / &c. de Keur-vorsten ende Staten / de Circkel ofte Creytzen van 't Keur-vorstendom van d'een ende d'ander zijde des Rijns / Nederlandts / Westphalen / ende Nedersaxen / hun alder-genadighste Keur-vorsten / Vorsten / Heeren ende Meesters / aenboden allen dienst / &c. Vertoonende de groote ghewelden / brandt-schatten ende beroovinghen / die hun Garnisoenen doende waren aen hun Onderdanen des Rijcx verwanten / dat sy sonder aensien vande Eyghenaers / verscheyden Fortressen op den Rijcx-bodem waren houdende / ende veel Schepen van Oorloghen op de Rebieren Rijn / Emse ende andere / tot beswaringe van Schippers ende Koopluyden / die dwingende Licent-gelt te

Keurvorsten ende de Vorsten des Rijcx / etc. klaghten aende Geunieerde Landen / den 23. Augusti.

betalen / dat welcke al ware strijdende teghen alle goede ghebuerschappe / ende teghen hunne beloften aenden Rijcks verwanten ghedaen. Waer op dat mede des Koninghs van Spaengien Gouverneurs inde Nederlanden hun ontschuldighden / van alle hunne dierghelijcke ghewelden / ende daer op den voet namen.

Waeromme sy afghesonden waren / om hun te vermanen vander quader ghebuerschappe / daer van afstandt te doene / ende te repareren de gheladen schaden / afbreekende de ghemaeckte sterckten / om die weder den Landts-heeren over te gheven / de Schepen van Oorloghen t'Huys te ontbieden / oock de Licenten te weder-roepen / ende toe te laten vrijen cours der Koopmanschappen ende commercie / hun Krijgs-volck in beter discipline te houden / ende hun te onthouden van excursien / plonderen ende rantsonneringhen / selve van te vervolghen hun Vyanden Koopluden op Rijcks-bodem / &c. Want soo sy sulcx weygherden / soo moesten sy weten / dat de Heeren Keurvorsten ende d'andere niet langher konden uytstellen / maer waren alreede gheresolveert / met hulpe vande andere Keurvorsten ende Vorsten des Heylighen Rijcx / die klachtighe parthijen niet te verlaten / maer haer bescherminghe aen te nemen / volghende de constitutien vanden Heylighen Rijcke / ende van alle Rechten / om te dempen sulcke quade ghebuerschappen / &c. waer over versochten een korte / goede ende ronde antwoorde / om rapport te doen / &c. Hier neffens leyden noch over schriftelijck particuliere klachten ende feyten van persoonen ende plaetsen inghenomen.

Hier op hebben de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / dese volgende antwoorde schriftelick hun overgegeven / den 23. Septembris 1590.

Antwoorde der Staten Generael der Gheunieerden Landen / op de propositie der Keurvorsten &c. Ghesanten / den 23. September.

De Heeren Staten nae ghenoeghsame beradinge ende overlegginghe des teghenwoordighen standts ende tijdts / dancken voor eerst den Heeren Keurvorsten / ende d'andere voorschreven Heeren Staten / van haer goede ende beleefde eerbiedinghe / ende haer soo seer minlijcke gunstighe aenbiedinghe van haer vriendtschappe. Ende bidden hare Keurvorstelijcke Hoogheden / soo mede de ander Vorsten / Heeren ende Staten / dat sy vastelijck willen ghelooven / dat de Staten van haer zijde noyt nae-ghelaten en hebben / noch naelaten en sullen / alle neersticheydt ende dienst te doen. Dat alle de voorschreven Keur-vorsten / Heeren ende Staten des Rijcks / soo mede alle andere Potentaten / Koninghen / Vorsten ende Republijcken wel sullen verstaen / dat niet teghenstaende dese langhduerighe sware Oorloghe (inde welcke dese Nederlanden tot haer groote schade ende ellende / de principaelste zijn gheweest / die den swaersten aenstoot hebben moeten draghen) nochtans de natuerlicke goedt-aerdicheyt ende oprechte ghetrouheydt vanden Inghesetenen dessels / noch gheblеven is in haer volkomen wesen ende standt: Alsoo dat naest de beschherminghe haers Vaderlandts / haer gheen dinck liever en is / ofte dat sy meest ter herten nemen / dan goede vrientschappe ende correspondentie mette gantsche Weereldt / maer meest met haer Ghebueren ende Ghebuerlanden / ende boven al om te mogen gheraken tot den langhen ghewensten Vrede ende eenigheydt der Landen.

Derhalven ist den Heeren Staten seer verdrietelijck om hooren / datmen haer beschuldight / dat sy souden de Eenigheydt ende Vrede ghebroken hebben / die tusschen de Landen gheweest is / sonderlinge vanden ghenen van wien sy alle hulpe ende onderstandt ghehoopt hadden / ende verwachten een mede-lijden over de verwoestinghe die op de Nederlanden ghevallen is / daer soodanighe brandende vlammen tot noch toe ontsteken waren / dat niet moghelijck is gheweest die te weeren / ofte die voncken dessels en zijn ghevloghen in haer Nabueren grentsen. Voorwaer soo ist mede verghееfschen arbeyt / datmen dese vlamme soude dempen ende blusschen / nae dien men siet datmen in 't herte ende midden des Landts (die aen den anderen onverscheyden zyn verbonden) anders niet en doet dan de vlamme opstoockt: Ten ware datmen achten doenlijck te wesen / de buyten-leden des lichaems te ghenesen / daer 't Herte van binnen verbrandt ende verteert is / 't welck nochtans de Heeren Staten van haer Nabueren niet en konnen ghelooven.

Beklagen de schade haerder Ghebueren.

Maer aengaende ('t welck sy met een ongheveynst hert ende vrij ghemoet voor Godt mogen betuygen / dat sy een groot leet ende mis-haghen hebben / ende van herten t'onvreden zijn over de schade ende verderf haerder Ghebueren) dat sy eenighsins oorsaecke souden gegeven hebben / oft noch souden willen toelaten / dat door haer Krijghs-volck haer Ghebueren eenighen overlast ofte verderf aenghedaen soude worden / dat was noyt haer meyninghe gheweest / 't welck haer commissien / bestellinghen / ordonnantien ende Placaten (dieshalven openbaer ghepubliceert) ghenoeghsaem ghetuygen / oock mede de straffinghen die over de Overtreders daer op gevolght ende gepleecht is: Daer door klaerlijck bewesen wordt dat de faute niet en leydt aende goede meeninghe ende wille vande Heeren Staten voorsz.

Doch het kan wel zijn / dat sy ofte den Raedt van State niet altijdt soo goede ordere ende discipline hebben konnen onderhouden alst wel behoort hadde: doch is 't selfde meest ghеschiedt door valsche practijcken vanden Vyandt / eensdeels mede datmen onder eenen hoop ongheбonden Krijghs-volck / niet altijdts soo goede ordere ende Krijghs-tught onderhouden kan / 't welck niet vreemt en is / midts de Staten 't selfde aldermeest verdriet / als die daer by de aldermeeste schade lijden.

Excuseren de schade.

Nochtans hebben sy liever middeler-tijdt een weynighe ongheregheltheydt voor eenen tijdt te draghen / op hoope van haest te komen tot verbeteringhe / dan sy een groot onvermijdelijck quaet hebben te verwachten / te weten datse alle d'een metten anderen (tot een gantsch verderf / onder-ganck ende onvermijdelijcke schade ende interest vande gheheele Nederlanden ende der selver Ghebueren) souden komen onder 't jock vande onversadelijcke / bloedt-dorstighe / hoovaerdighe absolute Heerschappije vande Sarrasenische Maranische Christenen. Onder 't bedwanck van sodanighen Volcke / diemen ghesten heeft dat onder 't decksel van Gheestelicke regieringhe / sulcke bloetdorstighe Placaten (jae die verbieden de Heylighe Schrifture ten lesten) ende rechtvorderinghe door haer Inquisiteur-meesters / in plaetse van Rechters / ende sodanighen Rade van troublen / (daer men van te vooren noyt inde Nederlanden niet en heeft hooren van spreecken) anders niet ghesocht hebben / dan (teghen de solemnele Eeden / ende hooghe beloften ende verbinteniссen door haer besworen) te violeren / schendich ende onwaerdigh onder de voeten te vertreden / de Vrijheden / Rechten ende Previlegien van dese Nederlanden ende der selver Staten: te vernielen / te dooden ende uyt te roepen alle de Edelluyden ende principaelste vande Landen / ende het arm ghemeyn Volck / met ondraghelijcke lasten der Imposten ende schattinghen te beswaren / om op dees maniere in te voeren / ende over dese Landen te brenghen een absolute Heerschappije / om daer door te beter ende ende lichter te komen tot haer voor-genomen ende universale Monarchie.

Inbrenginge van Inquisitie etc.

Ende dat haer meyninghe ende voornemen allesins ende altijdts daer toe ghestreckt heeft / is ghenoechsaem te bewijsen door 't innemen ende nae haer te trecken van alle de rijckste Abdijen ende Prelaturen der Landen. Want men moest den Prelaten (zijnde inden meesten-deel der Provintien het eerste Lidt der Staten) eerst ende voor al aff-setten ende uyt-roepen / op dat in haer soo eerlicke plaetse / inghevoert ende gheplant souden worden een nieu ende seltsaem soorte van volcke / te weten / Kettermeesters / draghende den Naem van Bisschoppen / altemael creatueren vā dese nieuwe voorgenomē Monarchie / ten eynde dese voor-ghenoemde Ketter-meesters ende Bisschoppen / nu nieuwelicks t'samen gesmeet / mochten bevestight blijven in haer nieuwe macht ende authoriteyt / om den Spaengiaerden te dienen / alle Verspieders in dese Landen / ghetrouwe ende neerstigh opmerck te nemen / op den ghenen die haer teghen

Inboeren van Bisschoppen tot vernietinghe des Geestelicken staets.

1590.

teghen dese nieuwe Heerschappije souden willen setten. Oock mede om by desen middel te niete te doen / het tweede Lidtmaet der Staten deser Landen / te weten / de Edelen ende Ridderschap der selvigher / vande welcke sy een deel deerlijcken omghebracht / ende het ander deel de Wapenen ende macht uyt de handen ghetrocken hebbē / daer toe sy meenden stoffe ende oorsake genoech te hebben / overmidts datse ootmoedighe Requesten aen haren Koning overgegeven hadden / biddende datmen der ontschuldige menschen bloedt niet langer vergieten wilde. Hier door zijnse veroordeelt bedreven te hebben Crimen læsæ Divinæ & Humanæ Majestatis.

Vernielen ende vernietighen des Edeldoms ende Ridderschap.

Selve hier door hebbense verkreghen eenen vasten raedt ende grondt / om een Oorloghe te stichten over dese Nederlanden / om de selvighe op een nieu te vermeesteren ende daer over te tyranniseren / als over een nieulijcks inghenomen Landtschap / op de maniere van sulcke die vernielen ende onderdrucken willen als diese vermoeden dat haer souden willen stellen teghen haer Tyrannije. Eyndelijck hebbense daer nae ghetracht / om de Staten ende 't ghemeyn Volck te brenghen onder sodanighe tribuyten ende schattinghen / als noyt ghehoort en was / om alsoo te hebben een altijdts blyvende middel ende onderstandt van ghelde / tot onderhout van haer absolute macht ende Heerschappije.

Van 't voornemen ende trachten tot dese Sarasenische / Maranische volkomen Monarchie / mach Duytslandt selfs exempelen ghenoech voort-brengen van haer bloedt-dorsticheydt / daer van noch hedensdaeghs veel Menschen versche ghedachtenisse hebben / daer van mede ghenoechsame ghetuygheniſſe gheven de onbehoorlijcke inneminghe ende overweldinghe van diversche Provintien ende voornaemste Steden van Nederlandt / onder 't Heyligh Rijck behoorende / soo door 't uyt-storten van 't ontschuldigh bloedt der principaelste Heeren ende Edelluyden / ende andere rijcke van dese Nederlanden / tot veel duysenden toe: Oock mede de grouwelijcke Moorderije van veel Millioenen der Onnoosele ende onschuldighe Indianen / ende die van Granaden: De absolute Heerschappije van Napels / Milanen / ende meer andere plaetsen in Italien: De onrechtvaerdighe ende Tyrannische inneminghe van 't Koninghrijck van Portugael / van daer verdrijvende den goedertieren minnelijcken Prince / den ghekroonden Koningh Don Antonio / sijn nae bloedt-verwante: Het verbloeckte voornemen ende bestaen / ende executie die daer op stondt te volghen / om dat Koninghrijck van Enghelandt ende Yrlandt in te slocken: Het plonderen / overweldighen ende inhoudinghen van veel ende diversche Steden onder 't Rijck behoorende: De heymelijcke practijcken teghen Schotlandt. Het heymelijck verstant ende verraet inde Hoven ende Raden / van meest alle ander Princen. Eyndelick / de dagheliksche Tochten ende intreckinghe opentlick ghedaen met gantsche Heyr-Leghers teghen de Kroone van Vranckrijck.

Exempelen datter ghetracht wordt nae een absolute Monarchie.

Dese alle bewijsen ghenoegh watse soecken ende trachten door dese Spaensche / Sarrasijnsche ende Maranische Regieringhe ende Heerschappije / nae dien dat vermaert Koninghrijck van Vranckrijck ghenoechsaem overluyt schreyt ende krijt / suchtende ende beweenende haer ongeval.

Het is een seecker saeck / dat alle dese Wedders / die huydens-daeghs trachten nae de Kroone van Vranckrijck / om die te nemen vande ghene diese heeft ('t welck mijn Heeren de Staten oock anders niet konnen ghelooven) dat sy dat niet en doen om dat den Koningh niet rechtelijck totter Kroone ghekomen is: maer de rechte meyninghe is / dat dit nieu voornemen tot dese absolute Heerschappije vande Spaengiaerden grooten afbreuck soude lijden / ende haer schadelijck zijn / soo alsulcken Koninghrijck soude blijven op sijn rechte Erfghenamen / oude Wetten ende ghebruycken.

Ende hieromme is den Onderdanen van Vranckrijck gheoorloft / haer selven te moghen Wapenen teghen haren natuerlijcken Koningh / ende oock dese Maranen haer alle hulpe ende onderstant te doen / ende dit niet om dat sy onbedwonghen mochten blijven / ende vrelijck ende vredigh ghenieten 't ghene Godt ende de natuere haer vry toeghelaten heeft / maer om haren eyghen Koningh te bedwinghen dat hy sijn Religie soude afgaen (daer in hy gheboren ende opgheboet is) ende de Croone verlaten / op dat sy maer alleenlijck mochten verselschapt worden / ende komen tot dese Sarasenische Heerschappije. Besiet doch eens een vreemde saecke / onlangs was het Crimen læsæ Majestatis & rebellionis, dat de Onderdanen aen haren Hertogh / Grave ofte Heere in alle onderdanicheydt versochten dat sy door ootmoedigh bidden / ofte voor een groote somme gheldts mochten verwerven in vryheydt van haer Conscientie te leven: Daer ter contrarie nu ter tijdt de Onderdanen van Vranckrijck niet alleene hebben vryheydt ende toelatinghe vant selvige / maer werden noch opgehitst / om de handen met ghewelt te slaen aende Kroone haers Koninghs / ten zy dat hy hem vooghen wil aen de Religie van een partye van sijn Onderdanen.

1591.

De Fransoysen selve ongheduerich ghen in Religie / willen haren Koningh in sijn conscientie dwinghen.

Aensiet doch de groote Previlegien van dese Sarasenische Christenen / om te moghen doen (alst haer goet dunckt) alle 't ghene sy in een ander blameren / op dat sy selve sonder Wet volkomen macht mochten ghebruycken / ende heerschen over de Wetten selfs / te weten / over de Conscientie / lijf ende goedt vant arme volck / nae haer goet-ghevallen ende appetijt / ende bedrieghen alsoo door soodanighe schoon-schijnende merckelijcke valsche vonden ende practycken 't ghemeene simpele volck / misbruyckende haer onverstant / om haer te trecken ende wijs te maecken haer te Wapenen teghen haren wettelijcken natuerlijcken Koningh / teghen den welcken sy niet en weten voor te brengen / haer de alderkleynste oorsaecke ghegheven te hebben: Alleene op dat sy absolute Meesters vant Koninghrijck mochten werden.

Dat de Spaignaerden van haren wille Wet maken / ende de Onderdanen tegen haren Koningh ophitsen.

Door allen desen en machmen niet quaet vinden ofte schelden de Inghesetene der Nederlanden / om dat sy (voorsiende de meyninghe ende 't wit van dese verbloeckte absolute heerschappije ofte Monarchye / haer ontsettende ende verwonderende / niet alleen vande onuytsprekelijcke tyrannighlijcke exempelen ende grouwelijcke moorderijen over de arme Indianen / ende die van Granaden / ende ander Volckeren / maer oock over de principaelste Heeren ende Edelluyden / ende veel ander duysenden in dese Landen) haer nu aldus daer teghen stellen / ende doen dat de Wijven / Kinders ende Onderdanen teghen haer Mans / Ouders ende Heeren by de Wetten is toeghelaten ende gheoorloft te doen.

Het is oock teghen reden / datmen haer daerom soude achten voor Verstoorders vanden alghemeynen Vrede / ofte haer houden voor soodanighe / die yet aenheven ofte bestaen wilden dat teghen haren Eedt ofte beloften is / ofte teghen de instellinghen des Heyligh Rijcx. De Heeren Staten houden haer versekert / dat sy haren Eedt ende beloften genoech ghequeten hebben / nae alle haer vermoghen / daer inne sy verhopen alsoo voort te varen ende te volherden.

Wenschende (alsoo sy ten deele mede behooren aent Heyligh Rijck / daer vooren sy van oudts ende alsnoch bekent behoorden te worden) dat sy door den middel vant Heyligh Rijck / als leden van een lichaem / mochten verkryghen ende verwerven eenigh onderstandt ende hulpe / teghen het grootste ghewelt ende onmenschelijcke verdruckingen ende overlast haerder vyanden.

Dat sy als leden des Rijcx behooren gheholpen te wesen / ende erkent te worden.

'T welck sy dickmaels hebben beghert / ende sonder ophouden ootmoedigh versocht / soo door maniere van Requeste / als door hare Ambassadeurs / luyden van aensien: Ende versoecken alsnoch 't selvighe tot dien eynde / dat nae ordinantien ende instellinghen des Heylighs Rijcks / alle vreemde Krijghsluyden / als Spaengiaerden / Maranen ende alle andere / uyt allen palen des Rijcks moghen verdreven ende verjaeght worden / ende dat door desen middel Hoogh ende Nederduytslandt eenmael wederomme in oprechter eenicheydt ende vrientschappe vrijelick ende ghelijck metten anderen

1591. mochten handelen ende koopmanschappen.

Ende soo haer dese bede niet gheconsenteert mocht werden (als sy gantschelijcken verhopen jae) soo bidden sy haer Keurvorstelijcke Hoogheyt/ soo mede de andere Hertoghen/ Heeren ende Staten/ datse nochtans dese hare daden/ in dese arbeydelijcke sware Oorloghe ten besten willen verstaen/ op dat sy soo veel te moedigher/ met meerder coragie/ die onvermijdelijcke lasten (die in haer nootlicke teghenweer ende bescherminghe/ dagelicx hoe langher hoe meer teghen haer versvaren) mogen volherden ende verdraghen als sy begonnen hebben: Op dat dese Landen met haer middelen ende goede ghelegentheydt (die voorwaer niet kleyn en zijn) ten eynde niet behouden en worden/ als sedes & medea Belli, tot een distructie ende onderganck van alle haer gebueren/ ende ophelpinghe van dese voorsz geheele absolute Saraseniſche Monarchie.

Bidden haer nootlicke tegenweer int goede te nemen.

De voor-ghenoemde Heeren Staten zijn door hoogh-dringhende noot veroorsaeckt gheweest de Wapenen aen te grijpen/ en 't gene daer uyt ontstaen ende gevolght is/ dat is altijdt geweest ende ghebleven Interminis defensionis, om te beschermen 't gene dat haer toebehoorde/ oock mede wederom te bekomen 't gene met ghewelt ofte practijcken/ ofte ongherechte middelen haer in dese Nederlanden benomen was/ sonder dat sy oyt begheert hebben/ noch alsnoch begheeren in te nemen/ ofte over te tasten op de Steden/ Sloten ende Schanssen van haer Ghebueren: Ende daeromme hebben sy soo langhe niet ghewacht/ datmen haer behoeft heeft eenighe plaetsen te ghebieden met rechte te ruymen.

Voeren alleenlick defensive Oorloghe.

Want niet teghenstaende dat sy met verlangen die opentlijcke verklaringhe aenghemerckt hebben/ vanden ghenen die wilden voorwenden dat de Schansse van 's Graven-weert soude legghen op den grondt van onse Naebueren/ soo zijn nochtans die selvighe ghenoechsaem onderricht/ dat de selve Schansse op den Bodem van den Hertogh van Ghelre leyt: Soo is mede dese Schansse gemaeckt door den overleden Oversten Schenck/ tot seer groote kosten van dese Landen: Welcke Schansse nae sijn doodt/ soo door practijcken vanden Vyandt/ als door de Soldaten selfs (die daer ghedient hadden voort overlijden vanden voorschreven Oversten Schenck) was ghekomen in soodanighen standt/ dat de Staten om te voorkomen dat de selvighe niet ghelevert soude worden in handen vanden alghemeynen Vyandt/ zijn ghedwonghen geweest een groote somme gheldts te gheven/ om de selvighe Schansse te behouden ende bewaren: So moetmen oock mede verstaen/ dat de selve sterckte is ghemaeckt/ ende werdt noch onderhouden op de selve plaetse/ niet om eenigh mensch inde Weereldt te beschadighen/ maer uyt dringhenden noot/ om daer door te beletten des Vyandts groot gheweldt/ datse gheen inval in dese Landen souden doen: Ende dit is een saecke die uytdruckelijcken is toeghelaten inde Keyserlijcke Wetten/ datmen in soodanighen gheval wel sterckten maecken magh op des Naebuers gront/ 't welck bestaet met groote redenen geduerende den tijdt des noots. Nochtans om alle oorsaecken ende gheschil (belanghende desen Schansse) te schouwen ende wegh te nemen/ soo doen de Heeren Staten de Keurvorstelycke Hoogheden/ ende d'ander Heeren/ Vorsten ende Staten weten/ dat sy niet en begheeren te procederen/ dan door wettelijcke middelen ende weghen/ ende redelijcke condicien/ soo veel moghelijck is/ daer in haer Keurvorstelijcke Hoogheden ende andere Vorsten/ Heeren ende Staten een goedt genoeghen sullen hebben. Sy souden oock gheerne breeder openinghe ende bescheet daer van ghedaen hebben/ hadden de Staten vant Hertoghdom van Ghelre haer Ghedeputeerde hier ghesonden/ diemen verwacht/ ende noch niet ghekomen zijn: die particulierlijck ende formelijck sustineren wel gherecht te wesen in dien grondt/ alsoo sy tot haerder komste sullen particulierlijck ende klaerlijck voldoeninge konnen geven.

Verklaren dat Schencken schansse leyt op den Gelderschen Bodem.

Daer-en-teghen/ van d'ander zijde hebben de Spaengiaerts niet alleen op het Lant van Cleve/ ende de Keur-Vorsten ende andere Heeren, daer sy noch niet op te quereleren hebben) Bolle-wercken ende Fortressen ghemaeckt/ maer selve veel goede Steden ingenomen ende ingehouden: Niet dat sy daer door haer konnen verweeren teghen eenighen noot/ maer alleene om te beschadighen ende te stroeffen de Ghebueren/ ende nae haer ghewoonte te verbreeden ende uyt te strecken haer voorschreven absolute Saraseniſche Dominatie/ ghelyck men noch onlanghs klaerlijck gesien heeft by haer afghewòrpen Brieven/ ghedecifreert. 1591.

Dat de Spaensche steden ende Fortressen innemen sonder noot om over de Gebueren te heerschen.

Waeromme haer Keurvorstelijcke Hoogheyt/ ende d'ander Vorsten/ Heeren ende Staten des Heylighs Rycks/ behoefden wel toe te sien ende acht te hebben/ dat de Bisdommen daer omtrent/ toekomende des Heylighs Rycks/ eensdeels by ghewelt/ eensdeels door practijcken/ corruptie ende behendighe secrete treken niet worden in handen ghestelt ende ghehouden by de Creatueren van Spaengien/ die welcke hier namaels tijdt ende occasie gade slaende/ ende wachtende/ om te verschulden de groote benefitie van haer Scheppers ontfanghen/ sullen hem overleveren het weerlijck Gouvernement/ als ghelijcke Bisdomme in onse tyden sulcken Scheppers ende Schepselen hebben sien overkomen.

Ende wat intentie sy hebben om de voorschreven Steden ende plaetsen te restitueren/ kan men speuren by dat sy onlanghs hebben wel ghemeynt te surprenderen twee ander Steden/ te weten/ Gogh ende Rees/ 't ghene dat de Heeren Staten achten haer genoegh bekent te wesen: Ende men moet niet twijffelen/ dan dat de nieuwe Schanssen die onlanghs int Bisdom van Colen aenghevanghen zijn te bouwen/ maer alleenlijck zijn ten gheriebe ende profijt van dier zijde.

Gogh ende Rees by de Spaensche getracht te nemen.

Het is verre van daer/ dat de Staten souden hebben d'eerste gheweest van het innemen van haer Ghebueren Steden ofte plaetsen: jae selve noch op den dach van heden/ en sal niet blijcken dat eenighe Stadt ofte plaetse van haer ofte door haer bevel ghenomen zy: Ende ofte het alsoo ware dat voor een tijdt uyt nootsaecke ende sonder haer ghebodt sulcx mochte gebeurt wesen/ soo hebben sulcke plaetsen by ordonnantie vande Heeren Staten verlaten ende wedersteldt gheweest alsoo sy behoorden/ sonder dat de selvighe Heeren Staten eenighe kennisse willen nemen vande saecke ghebeurt int Bisdom van Colen: Want alle de Weereldt weet by wat bevel ende last die saken zijn beleydt gheweest. Het is wel waer/ dat het Krijghsvolck die in dienste vande Landen waren/ hebben geassisteert den Keurvorst Truckses: Maer dat is eerst ghebeurt nae dat sijn vyanden/ niet alleene hadden opentlijck tot haer hulpe gheroepen het Spaensch Krijghs-volck binnen 't Stift van Colen/ maer nae dat sy alreede eenighe Steden ende plaetsen inghenomen ende int besit hadden/ waer op wel diende goede acht te slaen.

Gheen ghebuer steden by Staten last ingenomen.

Ontschult van 't ghene in 't Bisdom van Colen geschiet is.

Het is oock onlancx gebeurt dat haer Krijghs-volc het stercke Huys van Luttekenhoven ghenomen hebben/ om dat den ghemeynen vyandt te veel sijn profijt daer mede dede/ ende diende hem seer gheriefselijck om sijn Oorloghsche aenslaghen in Vrieslandt int werck te leggen. Also oock hebben sy van haren vyant ende sijn Krijghs-volck afgenomen de schansse voor Burick die den vyant daer ghebout hadde/ ende versien met sijn Garnisoenen/ Gheschut ende Munutie/ soo te Water als te Lande/ om daer langhs dese Landen te beschadigen. Sy hebben oock daer-enboven de Stadt van Burick selve/ ende 't Casteel den selven haren vyandt afgenomen. En hoe wel de voorsz Heeren Staten dat hebben ghedaen/ soo wel om 't gherief die den ghemeynen vyandt nam/ by de plaetsen/ als om dat hy veel Jaren langh die schansse/ Stadt ende Casteel versien hadde met sijn Garnisoenen/ en daer uyt opentlijc te Lande ende te Water dese Landen hadden beschadight/ soo behoorde het daer voor gheacht te wesen/ dat die plaetsen niet ghenomen waren van haer gebueren/ maer vanden ghemeynen vyandt deser Landen: Nochtans om te bewijsen dat sy inder waerheyt ende metter daet begeerden te ghelieven haer Keurvorstelijcke Hoogheden/ de Vorsten/ Heeren ende Staten/ ende geensins soecken te surprenderen

Ontschult van het nemen van Luttekenhove/ ende de Schansse voor Burick etc.

1590.

Gheven weder aen haer Ghebueren/ hoe wel sy 't haer vyanden afgenomen hadden.

deren ofte te besitten der ghebueren Landen ende goeden / zijn sy te vreden over te gheven metter daet de voorsz plaetsen ten profijte der geenre die de selve toekomen/ ende terstondt af te schaffen ordonnantie daer toe dienstelijck / op dat den ghemeynen vyandt gheen oorsaecken gelaten worde van haerder zijde ontschult te nemen / van oock niet terstondt te restitueren de plaetsen die by hen genomen zijn.

Ontschuldighen haer Krijghsvolck noodtlicke doortochten/ ende beschuldighen haer vyanden van 't selfde.

Ende so by gevallen het Statische Krijghs-volc in haer nootlijcke door-tochten ofte int vervolgen haers vyandts / de ghebuerlanden eenighsins hebben beschadicht / dat is altijdt ghescliet tot haer groot leetwesen/ ende sy en souden dat nimmermeer ongestraft laten passeren hebben/ ten ware dat sy opsicht hadden/ op den noot daer sy van ghedrongen waren/ volghende de ghewoonte by haer altijdt ghebruyckt van haer Krijghs-volck te onderhouden / niet ten laste ende koste van haer ghebueren / maer ten laste van dese Landen/ nae haer uyterste vermoghen. Maer datmen ter contrarie van d'ander zijde dickmael ghesien heeft geheel Regimenten Voet-volcx ende Compagnien Peerden haer onthouden ende logeren veel Maenden op de Ghebuer-landen/ also sy noch op den dagh van heden doen / alleenlijck ons ten spijte ende der Landen schade / ende op dat door dierghelijcke overlasten ende verwoesten der Landen ende Volcken/ sy te eer souden mogen komen tot haer verbloett voornemen / alleenlijck streckende tot de voorsz absolute dominatie.

Verhalende goede betalinghe die sy doen tot onderhout der discipline / beter dan eenighe Potentaten.

Ende dat sulcx waer zy / is eensdeels af te meten/ dat den ghemeynen vyandt magher oft gheen betalinghe doet sijn Regimenten ende Compagnien / die hy onderhout ten laste vande Ghebuerlanden / daer ter contrarie de Heeren Staten om te onderhouden goede discipline/ ende te mogen ghemackelijcker haer ordinantien ter executie stellen tegen de disordere ende quaet Gouvernement des Krijghs-volcks / ende te ontlasten haer Ghebueren vanden overlast ende verderf/ doen gedurichlijck sulcken redelijcke betalinghe (nae haer uyterste vermoghen) aen haer volck / datmen soude moghen twijffelen / ofte in een soo langhe groote Oorloge de grootste Potentaten van Europa oyt betere ghedaen hebben / ofte selve soo goede betalinghe/als sy doen.

Ontschult over haer Oorlogh-schepen.

Het is wel waer dat de Heeren Staten tot haren grooten laste ende koste onderhouden Schepen van Oorloghen/ die geanckert ligghen soo wel in de Zee/ als inde Revieren ende gemeyn passagien : Maer dat en gheschiet niet tot yemandts achterdeel ofte schade/ maer eer tot nootelijcke bewaringhe ende saubegarde der Schipsluyden ende Kooplieden / teghen het rooven ende ghewelt des ghemeynen Vyandts die oock veel dierghelijcke schepen onderhout / alleenlijck om alomme te Zee-rooven / ende te berooven alle de Passanten.

De Heeren Staten hebben grooter oorsaecken te ghebruycken sulcken teghen-weer dan eenighe andere / als zijnde grootelijcx dese Landen ende Inwoonders nootelijck / daer de Onderdanen des Heyligh Rijcx /ondertusschen ontfanghen soo veel profijts ende gherief by dese Oorlogh-schepen / als die vanden Landen selve / zijnde behoorlijck betaeldt ende onderhouden in goede ordere ende discipline ghelijck sy zijn.

Ende naedemael dat Zee ende Revieren zijn Iuris publici , ende dat het toeghelaten is een yeghelijck die te bewaren / ende daer te anckeren sonder offensie ofte beschadinghe van yemanden / soo en behoordemen niet quaet te vinden dese daet der Heeren Staten / principalijcken om dat sy alleenlicken aensien hebben om daer mede te beletten ende voor te komen de overlasten ende overvallinghen der vyanden.

Ontschult over de Convoy eñ Licente-gelden op de passagien.

Aengaende dat de Heeren Staten tot ontlastinghe ende hulpe van eensdeels haerder grooter lasten / die sy draghen om de Zee ende Revieren van Rooveryen te bevrijden / zijn ghedwonghen gheweest op de Koopmanschappen / in ende uyt-ghevoert/ te stellen/ ofte die te belasten met seecker gheldt van Convoy ende Licente / dat is gheschiedt tot haer groot leetwesen / want het niemant schadelijcker is dan het Landt ende de Inwoonders desselfs : ende ten ware den seer hoogh-dringenden noot haer daer toe dwonge/ soo en soude de Heeren Staten tot sulcks geensins haer laten beweghen/ ghemerckt dat de welvaert van dese Landen hanght aende welvaert des Koophandels/ de welcke met sulcke ende dierghelycke lasten eensdeels seer werdt verwindert : oock ghecondereert dat die vande Landen selve draghen soo veel den last ende kost/ als eenige andere : Ende de voorsz Ordonnantie van Licenten ofte Convoyen wordt nerghens ghebruyckt dan inde Havenen ende passagien van dese Landen / met alle behoorlycke ordere ende discretie. 1590.

Daer-en-tusschen konden de Heeren Staten haer niet ghenoech verwonderen / waerom datmen haer over sulcx soude berispen / nademael diversche Vorsten ende Republycken / zijnde in volkomen peys ende vrede/ sonder eenighen dringhenden noodt haer doen betalen dierghelycke lasten. Desen niet teghenstaende soo sullen de Keurvorstelycke Hoogheden / ende d'ander Vorsten / Heeren ende Staten haer verseeckert houden / dat de voorsz lasten sullen van selfs vallen ende ophouden / eenmael zynde de affairen van dese Landen ghekomen tot het ghewenscht eynde / ende alsoo den dringhenden noodt gheweert. Maer soo daer-en-tusschen eenighe ghewelden ofte overlasten te Water ofte te Lande gedaen werden by het Krijghsvolck in haren dienste / over 't selfde salmen alle behoorlijcke straffe doen. Hoe leet ende teghen / ende hoe hoogh het den Heeren Staten ter herten gaet/ dat yemandt teghen alle recht ende reden soude berooft ende ontweldight worden van sijn goeden / konnen ghetuyghen de goede Ordonnantien onlanghs ghesteldt / tsints de doodt van wijlen den Generael Schenck / inde stercke van 's Graven-weert / daer sy gheweert hebben alle Tollen / ende dierghelijcke Impositien die daer op ghestelt waren contrarie haer bevel/als alle de Weereldt wiste.

Beloven alle overlaste haers krijghsvolcks te straffen.

Daer-en-boven soo eenigh Oorloghs-volck/ zijnde in dienste vande Heeren Staten / te Water ofte te Lande / worde over-tuyght van yemanden doodt ghesmeten ofte berooft / brandt in 't Huys ghesteldt / gheweldt ghebruyckt / ofte dierghelijcke crimen begaen te hebben / en sullen de Heeren Staten gheensins nae laten daer over straffe exemplaer te doen als behoort : jae selve sullen sy in gheender manieren verhinderen / dierghelijcke behoorlijcke straffe ghedaen te worden by de Heeren ende Ghebuerlanden / soo het selfde gheschiede sonder partijdicheydt / by de welcke sy boven alle saecken bidden voor gherecommandeert te houden de goede onderlinghe correspondentie die behoort tusschen vrienden ende ghebueren te wesen.

Bidden voor gherecommandeert ghehouden te worden/ als verdienende.

Dit is 't ghene dat de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden (zijnde uyt goeder meyninghe ende in alle vriendtschappe versocht vande Ambassadeurs der Keurvorsten / Vorsten / Heeren ende andere Staten) goedt gedocht heeft te antwoorden / ende bidden anderwerf / de Doorluchtighe ende Hoogh - vermaerste Keur - vorsten / ander Vorsten / Heeren ende Staten / dat sy altijdt genadelijcken ende gunstelijck wilden bystaen de gheseyde Vereenighde Provintien der Nederlanden (die haer hedensdaeghs dienen / ende staen als Bolwercken / Sterckten ende Schanssen) teghen den voorseyden Generalen noodt Imminentis periculi.

Sy versoecken oock aende voorschreven Heeren Ambassadeuren / van dese hare antwoorde goedt rappoort te doen aenden Hoogh-moghenden Keurvorsten/ Vorsten/ Heeren ende Staten : ende verhoopen den Heeren Staten dat God Almachtich (wiens machtighe handt tot noch toe wonderlijcken bewaert hadde dese Landen) mette goede hulpe van haer Vrienden/ Bondt-ghenooten/ Ghebueren/ ende gheallieerde / haer verleenen sal een gheluckighe langhe verwachte uytkomste / inde affairen van haer ghemeyne welvaert.

Bidde voor de Gravinne van Nieuwenaer.

Eyndelijck / alsoo de alder-edelste Gravinne van Nieuwenaer / Ec. Weduwe vanden alder Edelsten Grave Adolf / Grave van Nieuwenaer / Meurs / Ec. haer beklaeght / dat teghen de Ordonnantien /

1590. Rechten ende Previlegien des Heyligh Rijcx / men haer onrechtelijck afghenomen heeft / ende haer noch hedensdaeghs af-houdt verscheyden Heerlijckheden ende goederen die haer toe-komen / gheleghen op des Rijcx Bodem / ende onder de bescherminghe van 't Heyligh Rijck : soo bidden de Heeren Staten haer Keurvorstelijcke Hoogheden / de Vorsten / Heeren ende Staten / dat door haer authoriteyt / ordre werde ghegheven tot weder-ghevinghe der selvigher goederen / op dat die goede Vrouwe in haren droeven Weduwelijcken staet niet langher blyve teghen alle recht ende redene ghequelt.

Ghedaen inden Haghe / den 13. dagh van September / 1590. Onder stondt gheschreven / By Ordonnantie vanden Heeren Staten Generael / ende was gheteeckent /

C. Aertssens.

[illegible] 's Graven-weert. Op dese antwoorde der Staten / hebben dese Ghesanten overghegheven een ander gheschrifte / den vijf-en-twintichsten Septembris / waer in sy belooven goedt rapport te doene / maer noopende 't Fort van 's Gravenweert / moesten sy (om te voldoen haré last) antwoorden / dat het vreemdt was te willen allegeren dat het onder Ghelderlandt soude begrepen wesen / daer sy volkomelijck verwittight waren / dat tot 's Gravenweert / over eenighe hondert Jaren / buyten alle ghedencken van Menschen / spuyen van Wateren gheweest zijn / dat afquam vande Stadt Cleve inden Rhijn / ghelijck het Landt van Alwinch / gheleghen in 't Hertoghdom van Cleve / selve dat de Hertoghen van Cleve / hadden van tijdt tot tijde daer van Renten ontfanghen / als hun in eyghendom toe-komende / ende die den selvighen ghehuert hadden / hadden dien beseten gherustelijck sonder molestatie vande Gheldersche ofte andere / want het hier te vooren eenlijck van 't vaste Landt was afghesondert / met een kleyn Meulen Water / dat welck den Rhijn sints soo afghegheten heeft / soo dat de Reviere ofte Water nu het Vosse-gat is ghenaemt / sonder dat die van Gheire opt eyghendom daer van gheprętendeert hebben / als mede bleeck by een bysonder Tractaet tusschen Keyser Karel de Vijfde / ende den Hertogh van Cleve / Anno 1545. den tweeden January tot Brussel : welck Tractaet ghenoemt is / Bevestinghe van Erff-goedt / in 't welcke is een Articule / mentie makende vande limiten / ende daer en is van 's Graven-weert niet gheroert / zijnde doen in 't besit vanden voorsz Hertogh. Alsoo oock in 't Tractaet ghemaeckt voor Maestricht / Anno 1549. in October / waer dat ghesproken wordt vanden selven 's Graven-weert / sonder datter eenighe swaricheydt tusschen de Princen ghemaeckt werdt / noopende het besit daer van.

Ende sints dat den Oversten Marten Schenck Anno 1586. hadde begonst die Sterckte daer op te maken / is daer altijdt klachte over ghevallen / alsoo dat de Heeren Staten de restitutie niet weygheren konnen.

Vorder konden sy bewijsen dat de Nederlandtsche Staten gheen Jurisdictie en hadden / op den grondt ende Revieren des Heyligh Rijcks / hoe wel sy seyden quod sint Juris publici, dat is / dat sy ghemeyn waren / ende daeromme hadden sy gheen recht haer Schepen van Oorloghen daer te houden / tot naedeel vanden Koopman ende Schipman / om dat welcke te beschermen / het Heyligh Rijck ontwijffelijck raedt te soecken stonde.

Op particuliere ende ander klachten / versochten sy dat hun de resolutien mochten toegesonden worden.

MEt dese voorsz Ambassaden / heeft oock als Ghesante gheweest Nicolaes Linck / Secretaris van weghen de Heeren Borghermeesteren ende Raedt der Stadt Colen / versoeckende den 23. Augusti vande Staten Generael een goede neutraliteyt / ende als goede gebueren gehouden ende getracteert te worden: Waer op de Heeren Staten 't selfde haer schriftelijck den 19. September toe-geseyt hebben / segghende van harent weghen noyt anders de Keyserlijcke Rijcks-stadt Colen ghetracteert te hebben / sonder dat de Staten haer eenighsins aentrocken 't ghene dat ter oorsaecken vande Ceulsche Oorloghe mochte ghepasseert wesen / naedemael het ghenoegh bekent was / wiens Oorloghe dat het was : Sy betrouden oock dat de Borgermeesters ende Raedt van Colen goede meyninghe was / goede vriendtschappe mette Vereenighde Provintien te houden / soo wel in 't generael als in 't particulier / ende dat de Inwoonders noch aenhanghers der selver Stadt haer niet moeyen sullen mette Oorloghe / ofte dat dien aenkleeft : waer op sy oock toe-seyden / dat sy te Water noch te Lande gheensins belet souden werden in haren Koophandel / persoonen ofte goederen / tot welcken eynde weder nieu bevel aende Garnisoenen soude ghegheven worden : Sy baden oock voor de bedroefde Vrouwe Walborgh / Gravinne van Meurs / Limborgh / &c. dat sy die wilden behulpich zijn in sommighe hare saken / te meer om dat den Bisschop ende Capittel van Colen / haer groot onghelijck aen deden / haer onthoudende haer goedt.

Antwoorde der Staten aen die van Colen / toe-segghende Neutraliteyt ende vriendtschappe / den 19. September.

De Ghedeputeerde des Vorsten ende der Staten van Luyck / die daer oock ghekomen waren om te klaghen over eenighe overlasten / versoeckende eenighe ghevanghenen los te hebben / ende oock goede Ghebuerschap ende Vriendtschap / groote ontschult over sommighe dinghen doende / heeft den Raedt van State den derthienden Octobris oock een antwoorde schriftelijck ghegheven in effecte / als hier nae volght. Dat naedemael sy gheen swaricheydt en maeckten van hulpe ofte onderhoudt den Spaengiaerden ende haer aenhanghers te doen / zijnde niet alleene haer / maer alle Ghebueren vyanden / soo hadden de Landen oorsaecken ghenoegh van nae-dencken van eenigh heymelijck verstandt / naedemael dat den Vorst van Luyck (alsoo de mare gingh) ware vanden verbonde des Konings van Spaengien ende syner aenhanghers / ghemerckt de Acten van vriendtschappe / onthouden van plaetsen ende goederen / toekomende den Onderdanen der Gheunieerde Landen / ofte andere hare Vrienden / ende die haer ghemoeyt hadden mette Ceulsche Oorloghen / ende dat by weghe van Confiscatie ofte annotatie / selve nae het accoordt ghemaeckt mette Ambassadeurs des Rijcx hier vooren verhaelt / ende overgheven de plaetsen ende goeden den Vorsten ende Rijcx verwanten toekomende / daer en boven datmen noch ghedoogen sagh / het Landt van Luyck bederven ende afgegeten te worden ten gheriebe van haer vyanden / ende daer onderhouden geheel Regimenten Krijgs-volck vande Ligue ofte Heyligh Verbondt ghenoemt / jae selve dat de Dorpen aldaer contribueerden tot haer Soldye: Oock soo procedeerde-men in 't Landt van Luyck niet alleene teghen die vande Religie / met alle rigeur ende wreetheydt / in conformiteyt vander Spaenscher Inquisitie / maer oock teghen de Statische Krijghslieden met alle wreetheydt / sonder forme van rechte / daer ter contrarie het Vyandts Krijghs-volck niet alleene over hare overlasten ende schandelijcke daden ongestraft bleven / maer hen werden noch onderhoudt ende alle faveuren gegeven.

Staten antwoorde aen den Vorst ende Staten van Luyck / die van partijdicheydt beschuldighende / den 13. October.

Beschuldingen over die van Luyck.

Waeromme niet teghenstaende dat sy altijdt gheneghen waren gheweest / alsoo sy noch waren / om t'onderhouden alle goede gebuerschappe ende vrientschappe met het Landt ende Ondersaten van Luyc / ende haer te bewaren van alle schaden nae haer vermoghen : nochtans ter oorsaken vande voor-verhaelde redenen / ende ten aensiene vande Tractaten / ghemaeckt met groote Princen ende Potentaten / nopende het stuck ende 't voeren vande Oorloghe / soo en konden die vanden Raedt van State als doen noch niet handelen ofte volkomelijck resolveren ofte antwoorden op haer versoeck / maer sy wilden haer breeder informeren / ende als sy souden bevinden dat die van Luyck in goeden ernste ende trouwe souden soecken goede vriendtschappe ende ghebuerschappe mette Gheunieerde Landen / soo souden sy alsdan haer alle behoorlijcke verklaringhe doen / met advyse ende consente van dien die het toekomt : soo dat de Staten ende Ondersaten van Luyck / sullen ghewaere worden / datter gheen ghebreck van wegen der Landen zijn soude : Ende om metter daet 't selfde te bewijsen / soo gaben sy ordonnantie / dat

hare

1591.

hare ghevanghen tot Breda ende elders souden ontslaghen worden.

Handelinghe als neutrael ghehouden tusschen Luyck ende de geunieerde Landen besloten.

Sedert die tijdt isser voorder ghehandelt / die van Luyck beloofden haer neutrael te houden / dies vermochten sy vry mette Gheunieerde Landen te handelen / latende der Staten Krijghs-volck alomme door haer Lant passeren met haer bueten ende wapenen / ghelepdt by haer Officieren ende Capiteynen / doch niet stercker dan een gheset ghetal Voet-volck / ende vijf-en-twintigh Peerden. Alsoo verkreghen die van Luyck handel ende neeringhe met de Hollanders / veel over Breda by Licente af ende aen voerende alle nootdruft / maer sy werden seer beschadight ende bekommert vande ghemuytineerde Spaengiaerden van Diest ende Herentals.

Van wegen Truckses brantschat ghehaelt in Westphalen.

Hoe wel de Sterckte van Luttekenhoven / Stadt / Kasteel ende Schansse van Burich en andere plaetsen vande Spaengiaerden ghenomen / den rechten Heeren weder ontrent desen tijdt zijn overghelevert / naer uytwijsen der toeseggingbe der Staten aende Keurvorstelycke Ghesanten / soo isser noch in't uytgaen vanden Jare / by den Grave van Oversteyn / ende andere van Truckses Krijghs-volck / in Westphalen ende Stift van Munster ghebrantschat / ende veel plaetsen inghenomen ende gheplondert.

Keyser Rudolphus proponeert van den Ceulschen vredehandel te hervatten.

De Keyser Rudolphus / uyt goede gheneghentheydt tot vrede / (volghende daer inne de voetstappen sijns Vaders Maximiliani) heeft wederomme op middelen gedacht / om de Gheunieerde Landen metten Koningh te reconcilieren / soo wel om den interest die het Huys van Oostenrijck daer inne heeft / als siende dat den Koningh Philips van Spaengien met Vranckryck veel te schaffen hadde / den welcken den Keyser altijdt seer toeghedaen is gheweest / oock siende dat de Provintien die noch onder den Koningh waren / gheheel verarmden ende verginghen: Waeromme hy door Brieven ende Ghesanten de Staten der Gheunieerde Landen heeft voorghehouden ende ghebeden te willen hervatten ende volvoeren den begonnen Vrede-handel tot Colen / Anno 1578. met groote toe-segginghe van alle goede voldoeninghe.

Staten antwoorde aen den Keyser.

Maer de Generale Staten antwoorden ende baden den Keyser de moeyte te willen sparen / overmidts dat sy gheen profijt noch versekerheydt voor haer en vonden / om met den Koningh Philips te vereenighen / daer sy wel af verwittight waren / selve by afghevvorpene Brieven des Koninghs / ende andere / aen sijnen Ambassadeur Willem de Sint Clement ghesonden / daer uyt ghenoegh bleeck / datter maer eenen gheveynsden Vrede ghesocht werde / oock soo en vermochten sy in gheenen Vreden-handel te treden / sonder oorlof ende consent van hare Bontghenooten. Desen niet teghenstaende / heeft den Keyser niet opghehouden / maer sondt naemaels noch treffelijcke Ghesanten / die ten lesten dierghelijcke antwoorde kreghen / als wy naemaels sullen verhalen.

Ghedenck-penningen geslagen.

De Staten vande Vereenighde Nederlanden / om haer handelinghe beter te ontschuldighen / deden in desen tijt slaen ghedenck-penninghen van koper ende silver / tot waerschouwinghe / waer over aen d'een zijde zat de Maeght Hollandia in haren Tuyn gherust ende slaperachtigh / in Vrede haer betrouwende / terwijle dat haer vyanden den Tuyn ende haer rontomme bespringhen / ende daer stont rontomme ghescheven / Pax patet insidiis. Anno 1591. Dat is : Den Vrede is allen list ende bedrogh onderworpen. Over d'ander zijde zat Hollandia in haren Tuyn ghewapent met haer bewaerders / die haer bespringhers afweyren / ende rontomme stont ghescheven : Tuta salus bello. Dat is : In oft met den Krijgh heeftmen versekerder behoudenisse.

Aldus hebben beyde de partijen metten beginsel vanden Jare 1591. weder allen vlijt totter Oorloghe aenghewendt. Den Hertogh van Parma heeft tot Brussel diversche Vergaderinghen van Edelen ende Staten ghehouden / raedtslaende om beyde de Oorloghen / soo in Vranckrijck als in de Gheunieerde Landen te voeren / ende hoe datter gheldt soude te vinden zijn. Die van Vlaenderen consenteerden vijftigh duysent guldens ter Maent / soo sy mochten ghevrijdt worden door vrede / diemen haer toe-seyde : ende 't ghelt wert ghelicht ende opghebracht / maer gheenen vrede bekomen : maer de Landen werden uyt-gheteerdt van haer eyghen Krijghs-volck dat onbetaelt was / ende haer vyanden luttel wederstant deden : waer door vele ghedwonghen werden brantschat ofte contributie aen de Gheunieerde Landen te betalen / ende dat veel secretelijck.

Landt in Vlaenderen gegeven ofte uytgeleent om niet / om tot eygê proffijt te bouwen.

Alsoo in Vlaenderen veel Lants ongebouwt lagh / soo heeft den Hertogh van Parma by Placate toeghelaten / ofte dat ten besten te ghebruycken ghegheven / elcken die 't beloven wilden te bouwen / tot haren eyghen profijte / sonder eenighe huere / soo langhe tot dat de Eyghenaers dat selve wilden beloven te bouwen / toe-latende den eersten Bouwer volkomelijck sijn vruchten te ghenieten.

Sterckte van Blanckenbergh ingenomen by Norits / en ghebroken / den 15. Februarij / Anno 1591.

Sire Edward Norits / Gouverneur van Oostende in Vlaenderen ghemaeckt wesende / heeft den 15. Februarij / 1591. de Schansse ende Dorp van Blanckenbergh by nachte besprongen ende inghenomen het Garnisoen wijckende inde hooghe stercke inde Sant-duynen / daer sy sanderdaeghs by een Trommelslagher opgheeyst werden / maer sy schoten den Trommelslagher onbeantwoordt doot : Waer over sy in gramschappe besprongen / ende by ghebreck van Bussruyt overwonnen werden ende meer dan hondert verslaghen / seer weynighe werden ghesalveert. Norits met sijn Enghelsche hebben de Schansse eensdeels gheraseert / de Sluysen ghebroken / verbrant / ende alsoo verlaten / twee ofte drie stucken Gheschuts daer van voerende : maer namaels hebben de Spaengiaerden die weder opghebouwt.

Aenslagh op Sluys ende Hulst te vergeefs.

Daer waren oock by den Enghelschen Capiteyn Litttelton ende andere / eenen aenslagh op Sluys behendigh ghemaeckt / de welcke hen miste : Desghelijcx by andere op Hulst in Vlaenderen.

Verscheyden aenslaghen van beyde zijden.

Den 15. Februarij meynden eenigh Hollandts Krijghs-volck Carpen by Colen in te nemen / maer dat selve haer missende / soo roofden ende namen sy Peerden ende eenighe ghevanghenen : maer sy werden by de Garnisoenen van Nuys ende Meurs gheslaghen / ende haer wert den buet afghenomen.

Aenslagh op Breda ende Lochem te vergeefs.

Den Hertogh van Parma hadde oock over d'ander zijde eenen aenslagh op Breda / met ghelt binnen vrienden ghemaeckt hebbende / maer sy werden ontdeckt / ende eenighe ghestraft. Dierghelijcken aenslagh hadden sy op Lochem / alsoo eenighe vanden Garnisoene hem belooft hadden een Poorte te openen / maer den aenslagh wert op 't feyt ontdeckt.

Kollenburch ingenomen by Truckses.

Van weghen Truckses hebben eenighe van Oversteyn / ende den Ridder Veers volck / een Slootken ghenaemt Kollenborgh by den Ordinghen inghenomen / doen sy meynden Stralen by verrasschinghe te veroveren : De omligghende Boeren omringden terstont dat Slootken / ende als sy dat op-eyschten / soo kreghen sy voor antwoorde / sy waren Krijghslieden / ende daerom onghewoon de Boeren eenighe Sterckten over te leveren / ende het wert datmael ontset : maer namaels weder beleydt zijnde / werdt het overghegheven.

Tuernout ingenomen den 2. April by der Staten volcke.

Den tweeden April hebben die vanden Garnisoene van Breda ende andere / het Huys ofte Kasteel van Tuernout inghenomen / door eenen Soetelaer die ghewoon was Bier te leveren / ende terwijle sijnen Waghen met Bier op de Brugghe stont / soo sloegh ofte stiet hy de Schiltwachte vander Brugh neder ende doorstack een ander / ende soo besigh zijnde ende doende / soo quam het Krijghs-volck aengheloopen / dat daer by in een verbrandt Huys verborghen lagh / ende overweldighden de reste / ende behielden 't Huys.

Westerloo ingenomen in Mey.

Desghelijcx daer nae in 't beginsel van Mey / hebben sy haer oock van het Slot van Westerloo versekert / nochtans staende onder contributie / den jonghen Heer van Merode hem daer op houdende / de welcke op de jaght was / daer door sy 't lichtelijck inne kreghen / vindende het selve bequaem om voorts Brabant tot contributie te brenghen / ende haren vyandt daer alsoo werck te gheven / terwijle sy elders

1591. haer aenslagen volvoerden. Int begintsel van Augusti/ hebben sy een rijck Convoy dat van Brussel nae Namen trock/ afghesett.

Staten ghereetschap tot eenen Veltleger.

De Staten der Gheunieerde Landen/ hebbende nu haer regieringhe op een goet fondament ghestelt/ ende haer Contributien schattinghen ende inkomsten soo ghereekent/ dat sy eenighe Maenden int Jaer vermochten wat meer Krijghs-volcks op te lichten/ende de kosten te dragen/ om die met alle nootsakelijckheyt te Velde te brenghen/ ende hare vyanden selfs te bespringhen/ ende offensive Oorloghe aen te doen: soo hebben sy nu desen Somer alle ghereetschappe/ als grof Gheschut in groote menichte van Schepen/ Schans-korven ofte Schans-gereetschap/ Bruggen/ Buskruyt/ Klooten/ Tenten ende allen nootdruft met groot voordeel besorcht.

Schips-volc verkoozen om het Gheschut te stellen.

Tot het Gheschut te beweghen ende te stellen/ hebben sy kloeck Schips-volck uytghekoozen/ die sy daer toe specialijcken deden aennemen ende onder-houden/ bevindende dat volck seer bequaem ende gheschickt om 't Gheschut inde Schepen te laden/ weder te lossen/ planten/ vervoeren/ ende dat selfde metter handt by ghebreke van Peerden/ in noot treckende over alle Dijcken ende Marassen: Item dat te planten ende af te schieten/ ende voorts alles wat tot het Gheschut behoordt/ met een wonderlijcke behendicheydt.

De Staten onder Prince Mauritz rusten haer te Velde.

De Staten hebben oock haren Gouverneur Generael Prince Maurits van Orangien/ als opperste Veldt-heer/ toegevoecht eenighe Raedts-heeren vanden Raedt van State/ om tot alle voor-vallende saken van State ende van Finantien/ behulp by der handt te hebben/ ghelijck de Venetianen oock ghebruycken/ die sy Provedidores noemen. Hy was oock voorsien van goeden Oorloghs-raet/ met alderhande Officieren/ die tot eenen Velt-legher ende tocht van noode waren. Haer Krijghs-volck hadden sy gewilligh/ betaelt/ gereet ende goet/ hoe wel dat selve weynigh ghenoegh was/ niet excederende te Peerde ende te Voete 't ghetal van thien duysent gheestimeert tot een Leger-tocht 75. vaendelen voetvolcx/ ende 17. Vanen Ruyteren/ ende op ditmael behielpen sy haer met haer oudt Krijghs-volck/ sonder nieuw aen te nemen/ om minder achter-dencken te maken/ maer sy beneerstichden wel dat de Vaendelen vol mochten wesen/ ende versochten 't selfde oock ernstelijcken aende Koninginne vã Engelant/ op dat aen haer secours nae luyt des Contracts niet mochte ontbreken/ daer het ghebiedt over hadde den Ridder Fransoys Veer/ van een oudt ende Edel gheslachte in Engelandt/ een kloeck dapper Man/ den Landen boven alle andere vreemde seer aengenaem.

Den Prince Mauritz aldus toegherust zijnde/ heeft hem ghelaten als of hy 's Hertoghen-bosch ofte Geertruydenberghe in Brabandt wilde gaen belegeren/ sendende veel Volcx op Breda/ ende oock schepen/ soo het scheen de Maze op/ 't welck Parma te beter ghelooofde/ overmidts (soo wy voorseydt hebben) de Staten nu Tuernout ende Westerloo voor Loopplaetsen ingheñomen hadden/ met meer andere teeckenen/ waeromme hy sterckte de Garnisoenen in Geertruydenberghe/ ende dede die van 's Hertogen-Bosch haer oock stercken/ ende alsoo sy noch gheen Garnisoen en wilden innemen/ soo besette hy eenighe toe-gangen daer omtrent.

Hier en tusschen hadde Prince Maurits secretelick onder 't gebiet vanden Ridder Veer/ eenigh Krijghs-volck voor nae Doesborgh gesonden/ die belast waren den aenslagh te beginnen/ ende hy selve is subijtelijcken van Utrecht op Rhenen ende Arnhem ghetogen/ ende van daer de Veluwe over nae Zutphen.

De schansse van Zutphen wordt van ghecontrefeyte Boeren verrast den 24. Mey.

Den 23. Mey/ zijn uyt Doesborgh ghesonden over de Ysel inde Veluwe/ nae de Schansse van Zutphen/ ontrent neghen Soldaten/ vier ghekleet als Boeren/ ende vijf als Boerinnen/ ghestoffeert met Boter/ Eyeren ende Kase in haer korven. Dese lieten haer vinden voor de Schansse int op-gaen vande Poorte/ daer eenen tamelijcken hoop Krijghs-volck daer omtrent hun verborghen hielen. Int open doen vande Poorte voeren terstondt een groot deel Soldaten uyter schansse over 't water nae de Stadt/ die dien nacht ghewaeckt hadden. Dese ghecontrefeyte Boeren leenden op haer stoxkens/ ende de Boerinnen huckten neder/ ventende haer waren aen die vander Wachte/ de welcke handelende sonder achter-dencken/ soo nam een Boerinne onder haer kleeren een Roer/ ende schoot dat los op een vander Wacht/ ende alsoo werden dese Boeren ende Boerinnen Krijghslieden/ bespringhende de Wacht ende de Poorte metten scheut: Daer op het verborghen Krijghs-volck op 't ghelupt vande scheute toeliepen/ ende hebben de Poorte ende het Wacht-huys overweldicht/ ende de Schansse oock/ nemende alle d'ander ghevanghen/ die maer tot twaelf daer in ghelaten waren/ soo datter een vande Schansse doodt bleef/ ende een vande Verwinders/ die uyt de Stadt gheschoten werdt: Dit gheschiede den 24. Mey 's morghens.

Zutphen wordt van Prince Mauritz belegert ende gewonnen den 30. Mey.

Dese Schansse alsoo verrast zijnde/ heeft Prince Mauritz niet versuymt de Stadt Zutphen 's anderdaeghs den 25. Mey te berennen ende te beleghreren. Den 26. Mey vondt hem oock aldaer bescheyden Graef Willem van Nassau/ ende dien dagh den 27. Mey/ was men besigh de Stadt te besluyten/ ende begraven/ ende een Brugghe over de Ysel te maecken. Den 28. Mey zijnder 28. stucken grof Gheschuts gheplant op drie plaetsen/ met sulcke behendighe rascheydt/ dat het onghelooflijck was: Dese schoten elck driemael los/ dat waren 84. scheuten. Waer op de Stadt/ daer binnen was Leauckema Luytenant van Billy/ met eenen Trompetter werdt ghesommeert/ die antwoorden ende versochten bestant om te veraetslaghen: maer alsoo hen dat afgheslagen werdt/ soo sonden sy uyt Veeckma ende Forneau/ beyde Capiteynen/ versoeckende drie daghen respijt/ om van Verdugo den Stadthouder advijs te hebben/ 't welck hen oock werdt afgheslaghen/ ende niet langher dan een ure respijt ghegheven om te beraden: Waer over sy den selfden dagh/ den 30. Mey accordeerden/ dat den selfden avondt het Garnisoen noch soude uyt trecken met haer Vaendelen/ Wapenen ende alle haer Bagagie/ ende al wat sy draghen konden: Desgelijcx de Gheestelijcke ende Borghers die wilden/ ende oock waer henen sy wilden/ anders hadden de Borgherije drie daghen tijdts om haer te beraden. Die blijven wilden/ Gheestelicke ofte Weerlijcke/ souden ghenieten als andere Inwoonders der Gheunieerde Landen. Haer werdt Convoy tot Deventer toe ghegunt/ met eenighe Waghenen ende Peerden/ daer haren Luytenant Colonel George Lauckema hem voor verbonde om die weder te senden. Hier bleef int eerste doodt den jonghen Grave Philips van Obersteyn/ die werdt gheschoten/ alsoo hy te na by de Poorte quam om een ghevangen te nemen: Die van binnen begonden het Lichaem te slepen nae de stadt/ maer het werdt haer ontweldicht/ ende tot Arnhem na sijnen staet heerlick begraven: Een seer kloeck jonck Heere. Dese gheweldighe Stadt werdt onversiens besprongHen/ ende weynigh Garnisoen/ gheen 600. Mannen daer in bevonden/ zijnde breet ende wijt in haer begrijp/ soo datse de Bresse (die soo veel Gheschuts haer dreychde te maken) onmogelijck achten te konnen verweeren: sy hadden oock ghebreck van Buscruyt ende Victalie. Prince Mauritz isser terstondt inghetrocken/ als ten selven tijde den Grave van Solms met de Zeeusche Vaendelen daer by gekomen is.

Accoort van Zutphen.

Grave Philips van Obersteyn werdt voor Zutphen geschoten.

Deventer belegert eñ gewonnen den 1. Junij.

Den selven avont heeft Prince Mauritz noch de stadt van Deventer doen berennen/ twee mijlen van daer gheleghen/ op de selve Reviere/ ende 't Gheschut werdt oock met ghewoonlicke rascheydt weder ghescheept ende derwaerts ghevoert/ dat metten gheheelen Legher ghevolght werdt/ de saecke werde eerst wat ghedisputeert/ ofte men de Stadt aengrijpen soude/ maer het advijs van meest alle de Colonellen ghedrangende datment behoorde te doen/ heeft hen daer omtrent twee Brugghen over de Reviere de Ysel ghemaeckt/ ende 28. stucken Gheschuts aldaer geplant/ inde Ramen ende over de Ysel: Ende nae eenighe schoten/ heeft hy de Stadt oock opgheeyst: Maer Graef Herman vanden Berghe met die van binnen hebben van overgheven niet willen hooren

1591.

hooren. Waer op den 9. Junij, binnen korten tijdt 't Gheschut met ses-en-veertigh hondert scheuten/ een groot deel Muers langhs de Kaye ter neder leyde, zijnde eenen dobbelen Muer, ende Wal van aerde daer tusschen. Desen Muer aldus ligghende/ werde een groote Ponte inde Haven gebracht ende daer een Brugghe op ghemaeckt / om daer mede op de Kaye totten storm te komen / daer toe de Enghelsche / de Schotten / elck onder haer Overste / de Nederlanders onder de Grave van Solms / ende Floris van Brederoode / Heer van Cloetinghen / veerdigh toe stonden / twistende wie de eerste souden wesen/ 't welck den Enghelschen vergunt werdt / om dat die plaetse by faulte van eenighe van harer natie verlooren was. Aldus alles ghereet zijnde / is de Brugghe te kort ghevallen / waer door den storm niet voortghegaen en is : maer alsoo eenighe Enghelsche ende andere vooren stonden/ ende van achter ghedronghen werden om over te springhen : Veel die over raeckten / deden eenen dapperen aenloop op de Bresse/ daer den Vaendrigh van Capiteyn Lambert voor op spronck / maer werdt daer gheschoten : desghelijcx mede den Vaendrigh van Capiteyn Meetkercke/ die op de Bresse spronck, daer op ende over siende/ maer soo hy niet ghevolght werdt / spranck hy weder te rugghe met 't Vaendel in sijn slincker handt / ende een Cortelasse in sijn rechter handt / ende salveerde hem selven / ende beyde sijn ende d'ander Vaendel/ ende de reste werden afghedreven / midts datse niet ghevolght werden.

Vroomheyt van een Vaendrager van Meetkercke.

Ende overmidts de Soldaten te vroegh op de Brugghe die op de Ponte lagh ghesprongen waren/ was de Brugghe soo toegeklemt / datmense uyt malkanderen niet trecken en konde ofte wel neder-legghen / waer door de selve te kort viel ende hoogh bleef staen / waer door vande Brugghe op de Kaye lichtelijck konde besprongen worden / maer niet vande Kaeye op de Brugghe / waer door veele die te rugghe ghedreven werden, int water moesten springhen / de welcke meest verdroncken / eenighe quamen daer noch van.

Die van binnen de Stadt stonden inde Bresse 7. Vaendelen sterck / daer dat grof Gheschut seer veelmael op los schoot / ende groote schade dede / door de steenen daer 't Gheschut op schoot : Selve den Gouverneur Graef Harman vanden Berghe / werdt van een afgheschoten Huys sijn ooghe uyt geschoten / ende neffens hem werde Capiteyn Muller sijn hooft afgheschoten, voor de Bresse werdt oock gheschoten den Colonel Nicolaes van Meetkercke / sone des Presidents van Vlaenderen/een wonder kloeck Man : dese werdt seer beklaeght / ende des ander-daeghs nae het innemen der Stadt is hy ghestorven/ met noch ander Capiteynen.

Graef Herman vanden Berghe sijn Ooghe uytgeschoten.

Het is oock noterens weerdt van een Duellum ofte Kamp-vecht/ hier ghebeurt van twee dappere Helden / te weten tusschen Joncker Lowijs vander Cathulle / sone vanden Heer van Rijhove van Gent/ ende eenen kloecken strijtbaren Ruyter Albanoys/ die uyt de Stadt Deventer / int belegh quam braveren / ende trotselijck beroepen als eenen Goliad/ eenen yeghelijcken die lust hadde eene Lancie met hem te breken/ het welcke Prince Mauritz den sijnen te waghen verboot : doch de Heere van Rijhoven inder lenghde 't selfde niet konnende lijden / verkreegh vanden Velt-oversten oorlof/ presenterende hem/ende alsoo renden teghen malkanderen/maer metter Lancien niet afwinnende / quamen sy totten korten ghewere / den Albanoys een Pistolet noch hebbende/ sonder weten van Rijhoven : Hier op taste Rijhoven alleen met sijn Cortelas / onderwaert den Albanoys aen, het Roer inde vuyst hebbende / ende hieuw hem die selve vuyst by naer gantsch af / dat het Roer hem ontviel, ende de vuyst afhinck / ende werdt alsoo van hem gevangen / dies den Albanoys sigh overwonnen bekennende, sijn eyghen gouden Ketene den Rijhoven aenden hals wierp : ende werdt daer nae / door den Prince Mauritz met eenen Brief aenden Gouverneur ghesonden ende los gegeven/ als ghenoegh sijnen hoogh-moet gestraft zijnde.

Kampvecht tusschen Rijhoven ende een Albanoys voor Deventer.

Alsoo dien dagh niet uytghereecht en werdt / zijn de Brugghen des nachts uytgestreckt ende langher ghemaeckt, ende voort-ghebracht totten storm / met alle ghereetschappe : Waer over die van binnen riepen om te moghen parlementeren, ende dat aenden Heere van Famars Overste van 't Gheschut die gebracht hebbende ofte het ernst was, consenteerden / soo dat sy uytsonden een Spaensch ende een Walsch Capiteyn / ende de Capiteynen vander Noot ende Lennip werden daer teghen ghesonden. Daer werdt den thienden Junij gheaccordeert het overgheven van de Stadt / ghenoegh op de Conditien van die van Zutphen : Ende alsoo trocken het Kryghs-volck daer uyt met haer ghewer, pack ende sack. Tot het overgheven seydtmen dat Graef Harman qualijck te brenghen was, hoe wel hy ghequetst was : maer veel volcx verlooren hebbende / ende datter Amonitie ghebreck was / liet hy hem over-reden by den Bisschop / dewijle sy binnen tijdinghe hadden dat den Grave van Hohenlo in Duytslandt veel volcx aennam. Prince Maurits heeft sijnen Cousijn Graef Harman wel onthaelt/ghegroet/ ende met sijne eygen Koetse nae Groeninghen doen voeren / als zijnde Susters ende Broeders kinderen.

Deventer by Prince Mauritz gewonnen/ den 1?. Junij.

Aldus zijn de twee gheweldighe stercke Steden ende Hooft-steden van twee Provintien in korten tijt van weynigh Krijghs-volck gedwongen/ datmen soo haest van 't innemen hoorde als van 't belegh / daer seer toe vorderde de voorsichticheydt der beleyders de machtighe ghereetschappe des Geschuts ende toebehoorten / ende de goetwillicheydt des Krijghs-volcx. Hier werdt het begraven lichaem van Roelant Jorck Engelsman, die de Schansse voor Zutphen overghelevert hadde/ opghegraven / ende buyten metter Kiste aen een Galge gehangen.

Roelandt Jorcks lichaem aen een Galghe gehangen.

Van Deventer ist Legher den 16. Junij vertrocken nae Vrieslandt / wel hondert ende vijftigh Schepen met ghereetschappe van 't Geschut : Sy passeerden voor by Enckhuysen ende Harlinghen. Ende om dat Verdugo haer tot Steenwijck sterck verwachte/ trocken sy voor by int Landt van Groeninghen / alwaer sy eerst voor Groeninghen legerden / maer vindende veel difficulteyten inde saecke/ braken 't Legher op, ende ginghen naer Delfzijl/een sterckte gheleghen op den mondt van een Water dat van Groeninghen door den Dam loopt / inde Reviere de Ems / ende maeckt een goede Havene : Daer werdt het Geschut voor gheplant / ende 't Gheschut ghereet zijnde/ werden sy aengheroepen oft sy wilden uytsenden om te besichtighen de ghereetschappe om haer aen te vallen / 't welck van binnen tweedracht causeerde / maer als sy het besichtight hadden, gaven sy de Sterckte over / ende trocken uyt den tweeden Julij / waer in sy vonden vijf Metalen stucken / ende ses Yseren Gotelinghen : daer trocken uyt twee hondert ende dertigh Mannen / ende wel vier hondert soo Vrouwen als Kinderen / ende was noch een houbaer plaetse.

Verdugo verwacht Prince Mauritz voor Steenwijck.

Delfzijl ende andere Schanssen ghewonnen by Prince Mauritz/ den 12. Julij.

Die van Vrieslant deden naderhant dese Schansse veel grooter ende stercker maecken / selve poochden sy daer een Stadt van te maecken / met een seer groot begrijp, die begavende met groote Previlegien/ om de Borgerije van Groeninghen daer te trecken : Maer op hoope die sy kreghen van Groeningen oock te vermeesteren / ende door ander consideratien / werdt het noch nae-ghelaten.

Delfzijl ?tracht een Stadt te maken.

Van Delfzijl troch het Legher nae het Fort van Opslagh / op een Water ghenaemt de Nieuwezijl/ dat hy oock beleghrde ende op eysche : maer soo die van binnen nae gheen compositie hooren wilden / werden sy ghedwonghen met witte stocxkens daer uyt te trecken / sterck zijnde hondert ende vijftigh Man. Van hier troch het Legher nae Imetille / een Schansse gheleghen tusschen Zuythorn ende Midwolde / op 't nieuwe Diep / een mijle van Groeninghen : Die werdt met twaelf stucken Gheschuts beschoten / ende alsoo den elfden Julij overghegheven. Daer waren inne hondert ende vijftigh Soldaten / waer van dertigh waren ghekomen uyt Delf-zijl / sy moesten alle haer Wapenen daer laten / ende die werden de Enghelsche ghesconcken. Daer nae kreghen sy oock de Schansse

Opslach eñ Imentil gewonnen.

van Littelbert / als het met ses stucken was beschoten / treckende uyt met eenen stock / ende de Officiers met haer zijt-gheweer: Maer wert hem na een voetbal hen zyt-ghewéer ghelaten.

Daer na als Prince Mauritz nu met sijnen Legher af na Steenwijck quam om dat te belegghen/ kreegh hy tydinghe dat den Prince van Parma het Fort van Knodsenborgh beleyde / dies hy hem op maeckte ende derwaerts toogh / latende ontrent Groeninghen Graef Willem van Nassou met sijn Regiment / dewelcke om Groeninghen beter te benouwen / oock begonst Slochteren te beschanssen: maer Verdugo met sijn Volck uyt Schuytendiep ghekomen/ende alsoo sy noch niet ghenoegh beschanst en waren / soo dwonck hy dat Garnisoen met witte stockens daer uyt te trecken / waer door die van Groeninghen weder eenen vryen toeganck behielen vande passagie de Bourtange.

Parma rust hem / ende treckt tegen Pr. Mauritz/den 20. Junij.

Hierentusschen was Parma oock tot teghenweer den twintighsten Junij uyt Brussel ghetrocken nae Thienen / Maestricht ende Roermonde / alwaer hy hoorde van 't verlies van Deventer. Hy hadde seer ghearbeydt om de ghemuytineerde Spaengiaerden tot Diest ende elders te stillen / ende met hem te leyden/maer sy bleven al even obstinaet. Voorts vergaderde hy alomme soo veel volcks als hy konde / afsendende den Prince d'Ascoly na Vranckrijck/ om die te stercken/meer met woorden dan metter daet. Voorder socht hy die van Venlo/Nimmegen/ Ghelre ende andere plaetsen te versekeren/ende maeckte samblans van over den Rhijn te willen trecken / ende daer toe een Brugghe tot Rees te maken: Oock ontleende hy Schepen van die van Wesel / om 't Krijghs-volck van Nuys / Berck ende andere plaetsen neder te brenghen/die veel oock om ghelt riepen. Daer quam oock by hem 't volck dat in 't Lant van Luyck aenghenomen was / ende hem eerst gheleent / ende eyndelijck overghelaten werde / soo dat hy nu wel vijf duysent Voet-volck / ende wel twee duysent ende vijf hondert Peerden by hem hadde/met Gheschut ende amonitie wel versien.

Parma beleghert Knodsenborgh / den 13. Julij.

Met sulcke macht is hy subijtelijcken afghekomen op Nimmeghen / den 13. Julij / waer hy een Brugghe maeckte van Schepen / Schuyten ende Ponten over de Wale / passerende by nacht over inde Betuwe / ontrent 3000. te voet / ende drie ofte vier hondert Peerden/met een deel Gheschuts/ alwaer hy begonde de Schansse van Knodsenborgh (die teghen over Nimmeghen ghebout was/ghepersuadeert vanden Gouverneur van Nimmeghen / den Heer van Gleyn) te belegghen / Barlaymont met sijn Regiment in 't Oosté/ ende Grave Octaviaen van Mansvelt in 't Westen legherende / ende voorts ander haer quartier in-nemende. Het Peerde-volck logeerde in 't Dorp Lent: La Motte maeckte sijn begravinghe/ ende plante neghen stucken Gheschuts/ daer mede hy den 22. Julij twee hondert ende tachtigh scheuten gheschoten heeft / ende hadde het Peerde-volck doen aen-brenghen veel Mutsaerts om de Grachten te vullen / ende aende Bresse te komen: daer teghen die van binnen groote defentie / ende sonderlinghe met schieten van grof ende kleyn Gheschut deden / daer mede sy de Beleggers te rugghe dreven / met groot verlies van ettelijcke honderden van haer Volck / waer onder veel Spaensche Capiteynen waren. Daer wert oock gheschoten Graef Octavius van Mansvelt / ende Frederico Caraffa Napolitain / met Achilles Trissino van Vicentien/ want die van binnen wel versien waren van grof Gheschut ende alderhande nootdruft. Doen scheen La Motte te willen Mineren / ende een Kat te maecken / maer die van binnen maeckten Contre-batterye / ende schoten drie stucken des Vyandts in stucken.

Octavius Mansvelt geschoten.

Prince Mauritz treckt om Knodsenborgh te ontsetten/ in Julio.

Hierentusschen Prince Maurits vanden Gouverneur Geraert de Jonghe gheadverteert wesende (also hy ontrent Steenwijck was ghekomen) van 't belegh van Knodsenborgh / resolveerde hy derwaerts te trecken/ latende Graef Willem van Nassou in Vrieslant/ende soo is hy tot Arnhem ghekomen/daer heeft hy terstont een Brugghe op Schepen over den Rhijn ghemaeckt/ende vier Cornetten Lanciers/ende twee Cornetten Carrabins / met twee duysent Musketiers ende Spiessen inde Betuwe doen passeren/ haer beschanssende / doende terstont de reste van 't Legher volghen tot 5750. Man te voete/ ende 1400. Peerden sterck / ende sont Peerden uyt om den vyant te besichtighen/ die te rugghe ghedreven werden/ waeromme Prince Mauritz snachts voor den 24. Julij een Embuscade van duysent Musketiers ende Spiessen/ ende oock vijf hondert Peerde-volck heeft gheleydt/ ende alst dagh was / heeft de Prince Mauritz twee Vanen Ruyteren ghesonden naer des Vyandts Legher/ hy metten Ridder Vere ende ander blijvende by de Embuscade. De voorsz. twee Vanen Ruyteren komende ontrent de beschanssinghe van Parma/ zijn eenen grooten hoop van Peerden (die wel thien Cornetten sterck waren) furieuselijcken op haer ghevallen / waer over hen belast was te vluchten / tot dat sy inde Embuscade van Prince Mauritz vielen / die aen alle kanten haer besprongen/ende versloegen ontrent 60. op de plaetse nemende ontrent 150. ghevanghen. De Compagnien waren dese / d'een was des Hertoghs/ die ghecommandeert werde vanden Oversten Ritmeester Pedro Francisco Nicelli / Capiteyn van sijn Guarde/ de Cornette ghenomen ende ghevangen: ende de Compagnie van Don Alphonso Davalos/ Bastaert Broeder vanden Marquis del Guasto / die ghevanghen wert met sijn Cornette: noch de Compagnie van Geronimo Caraffa / sijnen Luytenant Comte Decio Manfredi ghevanghen mette Cornette/ noch de Compagnie van Capiteyn Antonio Paradillia Spaengiaert / ghevanghen / ghequetst / ende ghestorven tot Arnhem / zijnde al Spaensche ende Italiaensche Lanciers: noch de Compagnie van Biazio Capuzuca/ Broeder vandē Secretarius Cosmo/ Secretaris van Parma / met Antonio Sinigaglia/Spaengiaerden/ tot ses Cornetten toe/ daer van veel Edelen doot bleven / ende wel twee hondert ende vijftigh Peerden ghenomen werden/met drie Vanen/ die tot Arnhem ghebrocht werden: Vier Cornetten die wat achter waren ontrent Lent.

Parmas Peerdevolck inde Betuwe geslagen/ den 24. Julij.

Namen der ghevanghen Bevelhebbers.

Op de Cornette vanden Hertogh van Parma stont kostelijck gheborduert het Beelt Christi/ met dese inscriptie: Hic fortinum dividet Spolia, op d'ander zijde was 't Beeldt van Maria met 't Kindeken inde Wieghe / ende dit ghescrifte: Quem genui adoro. Op de Cornette van Alonzo Davalos het Beelt van Sint Jan/wijsende op een Lam.

Cornette des Prince van Parma.

Parma hebbende dit verlies selve in Nimmeghen uyt het Hof (gheheeten Valckhof) ghesien van verre/ ende hem vastelijck inbeeldende/ dat Prince Mauritz trachte met alle middelen op de Wale te komen / om sijn Brugghe te breken/ soo heeft hy belast sijn Legher met het Gheschut uyt de Betuwe over te brenghen: seer behendelijcken een trenchee voor de Brugghe aen de Reviere makende/ wel bewaert ende beset/ met een Schansse daer by/ ende onder de bescherminge vande selvige/ende van 't Geschut vande Stadt/soo heeft hy sijn Bagagie/Geschut/Peerde-volck ende Voetvolck over de Reviere gemackelijck gepasseert. Ende desen sijnen aftreck heeft hy gheexcuseert ofte ontschuldicht met Brieven die hy seyde uyt Spaengien vanden Koningh ontfanghen te hebben / van bevel om weder na Vranckrijck te trecken / tot behulp vande Ligue/ ende ontsetten van Rouane/ dat met belegh ghedreyght was / daer hy nochtans noch in vijf Maenden daer nae niet uyt den Lande trock: om Parma aftrecken te bekommeren ende te quellen / zijn die van Knodsenburgh uyt-ghevallen / ende met het Schips-volck hen alsoo op 't Lijf ghevallen / dat sy niet sonder groote schade wegh konden gheraken.

Parma licht sijn belegh voor Knodsenborgh/ ende vertreckt/ den 26. Julij.

Eenighe Oorlogh-schepen uyt Hollandt quamen 's anderdaeghs te spade om Parma meerder schade aen te doen/ hoe wel die van Knodsenburgh mette Schepen haer verthoonden / als ofte sy die Stadt bespringhen wilden / groot gheweldt met Schepen doende / ende noch meer den seven-en-twintichsten / als wanneer Prince Mauritz selven in Knodsenborgh was ghekomen / ende vanden Hertoghe van Parma niet gheschoten en was / als niet dan de breette vande Wale.

1590.

Parma van Nimmeghen scheydende/ nam sijn oorlof aende Borghers/ doende veel schoon beloften/ als dat sijnen Legher daer omtrent soude blyven ligghen/ de Stadt Nimmeghen als sijnen oogen appel te bewaren/ ende datter gheen meerder Garnisoen van doen ware/ ende datmen de ellendighe niet en behoefde met gheen meerder ellende te beswaren. Eenighe seyden dat sy meer volcx begeerden/ Andere dat sy 't weygerden: Somma/ hy liet daer wat vooraet van ghelde in/ ende vertrock den 5. Augusti van daer/ nemende sijnen wegh naer Venlo. Desen niet teghenstaende werdt hy in 't vertrecken seer vande Ghemeynte beschimpt ende nae-geroepen.

Prince van Parma Raynutius comt by sijn Vader tot Nimmegen/ in Julio.

Tot Nimmegen was uyt Italien byden Hertogh van Parma gekomen sijnē sone Raynutius Farnese/ Prince van Parma/ gheboren van een Vrouwe vanden Huyse van Portegael/ die sijnen Vader quam besoecken. Met hem is hy (nu sieckelijck zijnde) latende over de Mase het Leghre ende Verdugo vertrecken/ sonder hope van secours/ ghetrocken nae het Water Spae/ alwaer hy wederomme vandē Beyersschen Bisschop van Colen besocht werdt / vanden jongen Vorst van Gulick ende andere.

Prince Mauritz dede middeler-tijdt sijn Monsteringhe/ ende bevondt hem by Arnhem te Velde noch sterck ses duysent/ negen hondert/ ende vijf-en-veertich te Voete/ ende een duysent vijf hondert ende vijf-en-dertich te Peerde/ behalven die uytghesonden waren.

Prince Mauritz Monsteringhe voor Arnhem.

Nae het vertreck van Parma/ heeft Prince Mauritz terstondt sijn Krijghs-volck inde by-gheleghen plaetsen tot vermakinghe ofte ruste gheleydt. Ende alsmen nu voor gheen aenslaghen dan op Nimmeghen dochte/ soo isser subijtelijck groote gereetschappe in Zeelandt ghereet gheweest/ ende 't Gheschut wert gescheept/ met Poeder/ Leeren/ Schuppen/ Ponten/ Horden ende diergelijcke.

Hulst in Vlaenderen by Prince Mauritz belegert/ den 19. September.

Hier by heeft Prince Mauritz subijtelijcken ghesonden t'Scheepe vier duysent Voet-knechten/ ende door Brabandt seven Cornetten Peerden : ende is met dit Volck / ende dese ghereetschappe selve de Honte op ghezeylt/ ende in Vlaenderen aen Kalff-staert ghelandt/ daer hy terstondt beleghert heeft de Stadt Hulst/ een Hooft-stadt van 't Landeken van Waes/ den 19. Septembris/ sonder eenigherhande achterdencken van Parma.

Staten volc straven voor Antwerpen ende Gent.

Den 23. voorsz/ wert het Gheschut gheplant/ ende sy namen middeler-tijt alle de Schanssen rontomme inne/ 't Peerde-volck liep tot voor de Poorten van Ghendt/ ende op 't Veer tegen over Antwerpen. Sy vonden in 't eerste eenighe Soldaten ende Boeren/ die haer inde vlucht ghesterckt hadden in een Kercke / daer sy ghewoon waren te wijcken / de welcke soo sy haer niet en wilden over-gheven/ ende haren Vyandt te kleyn achteden / werdt het vyer inde Kercke ghesteken/ ende also al t'samen jammerlijcken verbrandt. Voorts om dat van Antwerpen gheen hulpe ofte ontset haer overvallen soude/ hebben sy den Wegh ende Dijck van Calloo doorghesteken / ende 't Water laten doorloopen.

Hulst wort Prince Mauritz overgegeven den 24. September.

't Garnisoen van Hulst (alwaer den Gouverneur recht te vooren met een Convoy uyt-getrocken was) siende dat het Geschut gereet om gheplant te werden/ ende een Schansken dicht voor de Stadt verlooren/ ende midts dat sy hen te onsterck kenden om sulcke macht te wederstaen : oock dat sy sonder hoope van ontset waren / zijn sy beweecht gheweest om te composeren. Ende als het gheaccordeert was/ zijn daer den 25. September uyt-ghetrocken/ met Bagge ende Baggagie ontrent 240. Mannen te voete / ende 30. Ruyteren. Naemaels seyde-men dat een Spaens Capiteyn ghenaemt Castille/ die daer in des Gouverneurs Jeronymo Stribany plaetse was/ daer over onthalst is ghewórden van Parma / 't zy om het licht over-gheven/ oft om dat sijn Vaendel die twee hondert Mannen sterck moesten zijn / maer tsestich Man hadden. De Borghers accordeerden dat sy als d'ander Steden van Hollandt ende Zeelandt souden ghetracteert worden / haer met die conformerende : De Gheestelijcke trocken ghelijckewel daer mede uyt.

1590.

De tijdinge van Prince Mauritz inval in Vlaenderen / quam eeven t'Antwerpen / als Raynutius Prince van Parma daer was ghekomen / ende vande Stadt beschoncken ende ghefestoyeert werdt. Waeromme den Castelleyn Christoffel Montdragon terstondt alle het Volck dat hy konde dede vergaderen ende over de Revere sondt/ ende heeft den voorsz Prince ghebruyckt tot een middel/ om de ghemuytineerde Spaengiaerden tot Diest ende daer omtrent te verwillighen/ dat sy den Koningh doch nu souden dienst willen doen in sulcken hooghnoodighen noodt/ het welcke hy te weghe ghebrocht heeft met woorden ende beloften/ daer hy sijnen persoon voor verplichte: Hy verkreegh oock aldaer by de Spaensche/ Poortegaelsche ende Italiaensche Kooplieden/ ghewillighe Leeninghe van een groote somme van penninghen. Als nu Montdragon eenen goeden hoop Krijghs-volck vergadert hadde/ is hy in Vlaenderen over-ghetrocken/ ende heeft des Prince Mauritz volck belet van vorderen inval in 't Landt van Waes te doen.

Raynutius Farnesius t'Antwerpē ghefestoyeert.

Montdragon rust hem tegen Prince Mauritz t'Antwerpen.

Waeromme Prince Mauritz / alsoo hy alreede tijdinghe hadde ontfanghen dat sommighe dinghen al veerdigh waren tot sijnen aenslagh op Nimmeghen/ heeft gheresolveert af te trecken/ hoe wel hem groote vorderlijcke aenslaghen ghenoech voor-quamen op veel Plaetsen/ Schanssen ende Sterckten in Vlaenderen/ daer die van Zeelandt grootelijcx toe dronghen/ om haer Palen daer wijder te maecken. Aldus met groote expeditie sijn Gheschut weder ghe-laden zijnde/ is hy haestelijck afghevaren/ alwaer wel veerthien kleyne Schepen door de menichte ende haeste aende grondt ghedreven werden/ dies sy ghedwonghen waren die te verlaten/ 't ghereetste daer uyt nemende/ daer de Spaengiaerden ten leeghen Water het vyer in staken.

Prince Mauritz vertreckt op Nimmeghen.

In Hulst werdt ghestelt voor Gouverneur met volle ghebiedt vande by-legghende Landen/ de Grave van Solms/ Collonel vande Zeeusche Compagnien/ met goedt Volck ende alderhande nootdruft. De middelen/ dat zijn ordinare Inposten/ghestelt op goederen uyt ende in komende/ ende die aldaer ghe-consumeert worden/ ofte te Lande-waerts daer omtrent/ werden terstont verpacht voor elf duysent ende acht hondert guldens/ voor vijf Maenden/ ende hoepten voorts grooten brandt-schat metter tijdt te bekomen vande by-ligghende Dorpen. Maer Montdragon/ met Steelandt Bailliu van 't Landt van Waes/ beraedtslaeghden terstont om eenighe groote Dorpen nae by Hulst te stercken ende te beschanssen/ om de courssen te beletten/ als het Dorp van Sint Jan ten Steene / Stekene / ende Sint Jacobs Schansse / daer mede sy eensdeels veel bevrijden. Terwijle vertoonden haer de Spaengiaerden voor Hulst/ maer grepen niet aen.

Grave van Solms Gouverneur tot Hulst ghestelt.

Eenighe Dorpen beschanst int Lant van Waes.

Die van Brugghe met andere / versochten dat Vlaenderen onder contributie van die van Zeelandt souden komen / midts de groote courssen die de Garnisoenen van Zeelandt deden/ ende te meer uyt Oostende/ Axele/ Hulst/ ende de sterckte van ter Neuse. Sy tracteerden oock om eenighe handelinge in haer Stadt te brenghen/ midts betalende de Licenten/ alsomen op Antwerpen ende 't Sas van Ghent dede: Maer sy en kondent noch niet verkrijghen van Parma/ hoe wel die van Zeelandt continueerden haer groote courssen/ die in Junio trocken ontrent Gent/ alwaer sy by de drie hondert Spaengiaerden ende Walen sloeghen/ tneghentigh daer van ghevanghen brenghende. In Julio deden sy anderwerf eenen loop veel stercker/ maer sy vonden by Nieupoort wederstandt/ dies sy in stede van buet te krijghen gheslaghen werden/ ende weken alsoo nae den Zee-kant/ onder 't Gheschut vande Vlissinghsche Oorlogh-schepen/ met verlies van ettelijcke dertigh ofte veertigh Mannen.

Die van Brugghe en ghebueren soecken handelinghe op contributie.

Courssen in Vlaenderen van de Zeelanders.

Den Engelschen Gouverneur van Oostende Sire Edward Norrits, Ridder / socht oock sijn ghebueren ende andere onder sijn particuliere contributie te brenghen / tot Stadts eyghen behoef/ ende dat met de authoriteyt van sijn sauvegarde, pretenderende daer mede de Stadt Oostende te verbeteren/ stercken

Norrits Gouverneur van Oostende pretendeert contributie/ twelck hem by de Staten wort verboden.

ende

1590. ende te bewaren van 't affetten ofte inbreken der Zee ende andere nootelijcke reparatie. Het welcke als zijnde 't selfde van quade consequentie / en hebben de Staten Generael hem niet willen toelaten : maer hem den 24. Junij hert gheschreven ende ghedreycht te straffen/ander ten exempel/ende alsoo hy in Hollandt te komen by haer ontboden was / antwoorde hy / sy mochten by hem komen. Den 12. July schreven de Staten aende Koninginne / om dat hy hem wilde ontschuldigen op haer bevel / ende voortginck met die van Brugge ende Kortryck accorderende/&c. dies hy moeste in Enghelandt over-trecken / om hem te verantwoorden / daer hy hem soo wiste te ontschuldigen/ dat de Koninginne hem in 't eerste scheen groot ghelijck te geven : Maer namaels soo 't de Staten haer deden vertoonen door haren Agent / Noel de Caron den Heer van Schoonewalle / dat sulcx een hoogh poinct was / 't welck de Souverainiteyt was betreffende / selve dat het altijdt niet raetsaem was contributien te nemen / met meer andere merckelijcke consequentien daer van dependerende / als oock dat sulck exempel haren stact schadelijck was / oorsaeck gevende / waer door alle Gouverneurs ende Capiteynen haer selven souden kleyn Koninghen maken / als te vele in Vranckrijck ende elders geschiede : Soo ist ghebeurt / soo Norrits noch syn stuck wilde sustineren ende drijven / dat hy de Koninginne verstoorde / hem ghebiedende in syn Huys als ghevanghen te blijven/ ende wilde hem niet toelaten meer in syn Gouvernement te trecken / voor dat de Staten selve voor hem intercedeerden.

Norrits by de Koninginne beschuldicht vande Staten.

Alsoo Prince Mauritz met syn Volck ende Gheschut uyt Vlaenderen ghekeert was/ende den tweeden Octobris in Zeelandt feestelijck onthaelt zijnde / heeft hy hem terstondt op ghemaeckt om Nimmeghen te belegghen / alsoo hy verwitticht was dat des Parmas Volck courssen dede in 't Landt van Gulick / ende niet machtich en was Nimmeghen ontset te doen/ midts syn Volck eensdeels afghetrocken waren nae Vranckrijck/ ende d'ander van Mondragon in Brabandt gheroepen tot Vlaenderens secours. Hy was oock wel verwitticht vanden staet der Stadt / door den Secretarius Huygens / die eenen tijdt langh inde Stadt ghevanghen gheleghen hadde / ende nu met rantsoen verlost was / dewyle de Brieven van 't Hof/ inhoudende datmen hem noch ghevanghen soude houden/ te spade quamen. Dese dinghen dede Prince Mauritz noch haesten voor den Winter Nimmegen aen te vallen / alwaer hy met alle syn macht den veerthienden Octobris aen quam/ terstondt een Brugghe over de Wale maeckende / de welcke uyt Sinte Huybrechts tooren seer beschadight werdt / daer door hy ghedwongen werdt die verder vande Stadt te maecken / daert Water wijder was ende hy meer Schuyten hebben moeste/ dan den vijfthienden 's nachts volmaeckt wesende / trock hy den sesthienden over met 72. Vendelen knechten / sterck 8500. Man / ende 17. Vanen Ruyteren/sterck 1600. Peerden/ende besettede de Stadt te Lande / daer voorén den seventhienden Capiteyn Rolle gheschoten werdt / met meer andere : Met behulp van dese Brugghe / heeft hy korts door syn begravinghe de Stadt ghemaeckt/ende syn Gheschut tot veertich stucken / gheplant by de Hoender-poorte/ende onder aende voet vanden Hoender-bergh inde Oeye / sesthien stucken / ende inde Betuwe over den Lappen-tooren noch twaelf stucken/ om de bresse te schieten tusschen den Valckhof ende de selve Hoender-poorte/daerse meynden 't meeste voordeel te doen/ ende best te beletten datmen gheen reparatie en soude mogen doen.

Pr. Mauritz belegert Nimmegen, den 14. October.

Die van Nimmeghen die hier door ghenoech verschrickt waren / sonden uyt aen Parmas volck om hulpe / ende sy hadden binnen ontrent drie goede Vaendelen Voet-volcx / maer seer weynigh Peerde-volck / van Hendrick van Wieboom/ alias Neuse / die Geertruydenbergh aen Parma verkocht hadde/ die soo haest als sy van parlamenteren hoorden / liepen op 't spoore daer uyt onversiens door het quartier des Leghers / daer 't Zeeusch Regiment lagh. Voorts siende waer haer Vyandt syn Gheschut gheplant hadde / hebben sy de Hoender-poorte ghestopt/

Kloecke tegenweer in Nimmegen.

ende de leeghe plaetse die tusschen de Revière ende 't Kasteel is ligghende / afghesneden vande Stadt / met opworpen (door Man/Wijf en Kints arbeydt) van eenen Wal : op dat inghevalle 't selfde inghenomen werde / de Stadt noch mochte teghen-houden/ alles doende wat kloecke Borghers toestondt. Ende alsoo 't Gheschut gheplant was/ende de Stadt opgheeyscht werdt / soo hebben sy gheantwoort / dat Prince Mauritz een jonck Vryer was / ende de Stadt Nimmeghen een Vrijster / die hy quam vryen / daer hy soo licht niet en soude aen raken / ofte hy behoorde meer moeyte ende arbeydt daeromme te doen. Maer alsoo sy gheen hoope van ontset konden mercken / ende dat de Stadt soo langs soo meer met het Gheschut bedorven werdt / namelijck uyt Knodsenborgh/ die menigh duysent schoten op de Stadt gheschoten hadden / oock vierklooten op haer onversienste / als dierghelijcke schaden niet veel ghesien en was / soo hebben veel Borghers op 't Stadthuys gheloopen / haer beklaghende vanden Koningh verlaten te wesen / voor wien sy soo langhe haer goedt verteert / haer bloedt vergoten / haer lijf ende leven ghewaecht / ende alsoo alles opghesét hadden : daer toe soo menichmael aen Parma ghesonden / die altijdt te veel ander werck hadde : Daeromme raden sy tot composeren / ende naer goede voorwaerde te trachten. Dies werdt daer nae gheluystert : ende soo Prince Mauritz anderwerf sont om korte antwoorde / mits dat 't Gheschut nu reede was / haer verseeckerende datter gheen secours voor handen en was / soo hebben sy den 20. Octobris ghehoor ghegheven / ende uyt-ghesonden/ versoeckende exercitie van beyder Religie / ende dat de Magistraet in state blijven mochte / oock een verdraghelijck Garnisoen/ende meer ander dinghen/ die sy niet en konden verkrijghen. Waeromme sy 's anderdaeghs sonden den Borghermeester Flemmingh met volle macht / door wien sy verkreghen veel van hare begheerten / als de dispositie vande Gheestelicke goederen / het geven van Koninghlicke Offitien / ende eenighe andere begheerten/ maer sy moesten in 't stuck van Religie haer conformeren met d'andere Landen ende Steden vande Gheunieerde Landen / sy souden oock innemen ses Vaendelen knechten / ende twee Cornetten Peerden : Den Magistraet soude verandert worden nae goetduncken. Also trocken den 22. Octobris daer uyt 't Vaendel vanden Heere Geleyn van Snater / ende Jan van Weert / elck met haer Vaendelen nae de Stadt Grave. Daer worden in bevonden vijf-en-twintich stucken Metalen Gheschuts/ende twaelf Yseren.

Nimmegen opgheeyscht ende haer antwoort.

Borghers van Nimmegen trachten na accoordt.

Nimmegen gheeft haer over aen Prince Mauritz den 22. October.

Accoort van Nimmegen.

Alsoo is Nimmeghen den 22. Octobris over ghekomen / ende aende Gheunieerde Landen ghehecht. Daer werdt Gouverneur over ghestelt / Graef Philips van Nassouwen / Graef Jans Sone / ende syn Luytenant den Gouverneur van Knodsenborgh / Gerardt de Jonghe. Daer nae heeft Prince Mauritz syn Volck in Winterlegher ghelevdt/ hebbende in korter tijdt / als min dan in vijf Maenden / de stercke Schansse ende Stadt Zutphen / de Stadt Deventer in Over-Yssel / ende de stercke Schansse van Delfzijl/ met meer ander in Vrieslandt gewonnen. Daer nae heeft hy Parmas belegh voor Knodsenborgh opghelicht/ syn Peerde-volck gheslaghen/ waer naer hy in Vlaenderen bykans int ghesicht van die van Antwerpen ende Mondragon / de Stadt Hulst inghenomen heeft / ende nu inden Winter Nimmeghen de Hoofstadt van Ghelderlandt/ daer mede hy de Wale tot syn Frontieren maeckte. Hy hadde noch eenen aenslagh op Geertruydenbergh in December/ komende uyt den Haghe / secretelijck met sesthien-hondert Mannen / tot op de Mueren met leeren / maer alsser wel tsestigh op de Mueren waren / werden sy afgheslagen / met verlies van twee Capiteynen vanden syhen. Alpen werdt oock van 't Garnisoen van Nimmegen gesurprendeert/ Anno 1591.

Prince Mauritz groote victorie in vijf Maenden.

Graef Philips van Nassau Gouverneur van Nimmegen.

Prince Mauritz aenslagh op Geertruydenbergh te vergeefs.

Alpen ingenomen.

De Heeren Staten hebben ghedenck-penninghen doen Munten / over de Victorie ende winnen van Zutphen / Deventer / Hulst / Nimmeghen ende andere Schanssen / ter eeuwigher Memorien / in Gout / Silver ende Koper / Gode daer van den lof ende eere toe-schrijvende.

Ghedenck-penninghen gheslagen.

Alsoo

1591. Alsoo de Landen die onder des Konings Philips ghebiet stonden/ veel opender laghen tot courssen ende brandtschatten / dan de Gheunieerde Landen / die meest al bepaelt waren met groote Revieren ende sterckte / soo is het gheboefste van beyde zyden seer ghewassen / ende hebben haer daeromme meest over de Staten zyde begheven / onder den Naem van Vrybuyters / alles beroovende / die nochtans den meesten-deel onder gheen Vaendels noch Krijghsdisciplijne en stonden. Tegen dese / mits dat sy dickmael seer wreedelijcken handelden / hebben die van Brabandt haer Rode Roeden / Drossaten / Provoosten ende Souverainen uytghesonden / ende met Placaten het Landt-volck geboden op groote straffe / met Klockslagh de Officieren by te staen / ofte de Vrijbuyters selve te vernielen. Want 't selfde volck hadde in Brabandt den 11. December / te vooren de Rode Roede den Officier Danckaert by Liere betrapt ende gevangen met alle syn volck : Ende also hy veel ende diversche van haer ghesellen alomme ghevanghen / levendigh ghebraden ende verbrandt hadde / soo hebben sy hem daer over seer ghedreycht. Als sy hem nu ghevanghen hadden / gheschoten zijnde / sneden sy hem Neuse eñ Ooren levendigh af / ende hebben hem alsoo meynen te branden. Desghelijcken in Vlaenderen werdt den Souverain doot ghesmeten / ende alle syn Peerden ghenomen / synen Luytenant ghevanghen / ende in eenen hollen Boom verbrandt. Om dese te kastijden / zijn de oude Placaten teghen Straet-schenders over alle zyden vernieut ende ordere ghestelt / alle Contributien werden verboden te gheven / ende alle Quartier onder de Soldaten ghebroken / dat is met simpel rantsoen ofte manghelinghe sonderlinghe niemanden los te laten / 't welck hier ende daer weder uyt noot by het Krijghs-volck onderlinge toegelaten werdt.

Straetschēders onder den Naem van Vrybuyters zijn seer vermenichvuldicht.

Ordinantie tegē Straet-schenders in Brabandt eñ Vlaenderen.

Roo Roede Danckaert omgebrocht.

Onder 't deckſel van dit gheboefste te kastijden / ende om de Vyanden te wederstaen / in stede van contributie te geven aen den vyandt / isser byde drie Staten des Landts van Brabandt / den vijfden Novembris in dit Jaer geaccordeert vijf-en-dertich duysent guldens ter Maendt te gheven / een half Jaer gheduerende / ende dat te vinden op seecker Impositien van alle Waren ende Koopmanschappen die binnen Brabandt uyt-verkocht / gheconsumeert ende ghesleten souden werden / op eenen seeckeren voet : Als by exempel / van een stuck Fransche Wijnen / ende een Ame Rijnsche Wijnen / te betalen acht guldens / soo voorts op Koorn / Vleesch / Visch / Seep &c. Oock op het dragen van Gout / Silver / Fluweel / Zijde eñ Zijdelakenen / aen ofte in eenighe Kleederen / als by het ghedruckte Placaet blijckt.

Schattinge tot straffe der Vrybuyters onder des Koninghs ghebiet / opghestelt / den 5. Novembre.

Diergheliicke schattinghe zijnder in Vlaenderen ende elders oock opgherecht / als by de Ordonnantien te sien is.

In 't afwesen van Parma / de tweede reyse in Vranckrijck zijnde / heeft Pieter Ernst Grave van Mansveldt / Gouverneur in Parma absentie / oock een Placaet uyt-ghegheven / met Ordonnantien hoe te vinden ende op te brenghen soude zijn de betalinghe van drie hondert Inlandtsche Soldaten / in Brabandt op te lichten voor vier Maenden / om Brabandt / ende principaliicken de Meyerijen die gheleghen zijn tusschen de Revieren de Schelde / Denre / Zenne ende de Schip-vaert van Bruyssel / vrij ende veyl te maken / midts dat dagheliicx die passagie vande Vrijbuyters beset / ende de Marckt-schepen ofte Veer-schepen berooft werden / ende dat inde stede vande Contributien diemen haer Vyanden moeste gheven / ende moeste betaelt worden op 't platte Landt / Bosschen / Weyden / Vijvers / &c. als by 't ghedruckt Placaet blijckt.

Mansfelts Placaet tegē de Vrijbuyters.

Hier door zijn eensdeels veel Vrijbuyters betrapt / ghevanghen ende wreedelijck ghedoodt in grooten ghetale / in verscheyden plaetsen. Het welcke die van Hollandt ende Zeelandt haer niet seer aentrocken / midts dat onder haer wel veel van die ghesellen waren schuylende / maer luttel dienst deden die haer profijtelijck ware : Waeromme sy oock ordonneerden / op haer Frontier-plaetsen / datmen gheen courssen op haer Vyanden mochte doen / ten ware dat sy

Straetschēders onder den Naem van Vrybuyters alomme ghedempt ende verdreven.

vijfentwintich ofte dertich ten minsten sterck waren / ende by eenen Capiteyn / Sergiant ofte Hooft belent / ende dat sy gheen sulcke Vrybuyters onder haer mochten laten schuylen : Het welcke daer nae met ander Placaten is vernieut / also dat alle die Vrybuyters seer alomme ghedemt werden / ter eeren van brave Soldaten.

Staten Ordinantie tegen Straetschenders.

De ghemuytineerde Spaengiaerden uyt Brabandt / die nu in 't Landt van Waes waren ghekomen / werden by Parma ghecontenteert ende betaeldt / dies die Schanssen teghen die van Hulst te beter opghemaeckt werden / ende sy maeckten oock Schanssen teghen die van Oostende / tot Oudenborgh Blanckenbergh ende elders / daer sy alomme groote insolentien bedreven / als namelijck / als sy waren op ontboden / de tweede reyse met Parma in Vranckrijck te trecken / soo hebben sy tot Ardenborgh by Sluys sulcken moet-wil ghebruyckt / als dat de Borgers met haer beste goederen ende gereetste Huysraedt ghevlucht waren / om die te behouden / hebben sy uyt giericheydt het grosste Huysraet uyt de Huysen ghenomen / ende op de Marckt voor 't Stadthuys ghebracht / soeckende dat met uyt-roep den meest-biedende te verkoopen : Maer alsoo sy gheen Koopers en vonden / soo hebben sy 't uyt boosheydt ontstucken gheslaghen ende verbranden 't. Sy roofden oock alle de ornamenten vander Kercken / den Pastoor qualijck tracterende ende slaende / om dat hy syn Borghers voorspraeck : alsoo werden die Landen soo wel van haer Soldaten / als van haer Vyanden ende Vrybuyters jammerlijcken ghetracteert.

Grooten moetwil der Spaengiaerden.

Ter Zee zijnder oock etlijcke Spaensche ende Biscaysche Vrybuyters gheweest / die ghevoert werden van ghevluchte Nederlandtsche Piloten / die haer den wegh vertoonden / dat sy uyt Spaengien komen mochten achter Enghelandt ende Schotlandt omme / inde Noort-zee / daer sy ettelijcke Visschers namen / welcker Scheepkens sy manden / daer sy ander Schepen mede opspeurden ende besprongen. Maer de Oorloghschepen van Hollandt die de wachte over de Visscherye hadden / hebben die ghesocht / vervolght ende ghenomen / ende ghebrocht tot Rotterdam / ende acht en dertich ofte neghen en dertich Mannen daer van ghehanghen : Desghelijcks oock namaels gheschiede teghens ettelijcke Enghelschen Zee-roovers tot Enckhuysen ende Amsterdam aenghebracht.

Spaensche Vrybuyters ter Zee ghevangen ende gehangen.

By dese occasie sullen wy alhier verhalen 't ghene by de Nederlandtsche Bont-genooten / ende namentlijck by den Enghelschen in 't stuck vande Zee-vaert is gepasseert. Alsoo het Koningh-rijck van Enghelandt / ende wat onder 't selve Rijck sorteert metter Zee omcingheldt / ende niet anders als Eylanden zijn / soo zijn aldaer oock seer schoone Schepen ende goet Schips-volck / waer door die Koninghen aldaer by haer Vyanden ontsien worden : Ende soo de Enghelschen ontrent desen tijdt seer waren trachtende om der Spaengiaerden Schip-vaert te beletten ende verminderen / principalijck op beyde de Oost ende West-Indien / soo wel om mede te moghen deylen van syn Gout / Silver ende Rijckdom / als om daer mede syn macht ende vermoghen te verminderen / die Indien vrij te maecken voor alle Natien daer te traffiqueren : Soo hadde de Koninginne een goedt ghetal Schepen tot desen eynde onlancx ghestadigh van haer eyghen ter Zee ghehouden / met soo veele van haer Subjecten Schepen als sy daer toe verwillighen konde / ofte hoope van profijt daer toe lockte : wat sy daer inne heeft uytghericht door den Ridder Fransoys Draeck ende andere / met het nemen van rycke prinsen / dat hebben wy eensdeels verhaeldt.

Koninginne van Enghelandts Oorloghe ter Zee.

In dit Jaer hadde sy ter Zee den Heere Thomas Hauwaert / Sone des lesten Hertoghs van Norfolck / die vier van haer middelbaer / ende twee kleyne Schepen hadde / het Admiraelschip daer hy op was / hiet de Diffiance, de Vice-Admirael Revenge, ofte wraecke / daer den Ridder Richart Grienfielt op was. Dese ses Schepen met ses Londische Victualie-schepen / ende eenighe Pinassen meer / von-

den haer den thienden September by de Westersche Eylanden van Azoras / hart by het Eylant Flores op haer Ancker/ daer haer volck eensdeels aen Landt ghegaen was om versch Water te halen. Alsoo sy nu aldaer stil laghen/ bracht haer een Pinasse tijdinge/ dat de Spaensche Armade van dry-en-vijftich groote Schepen hart haer waren naliende / onder het beleydt van Don Alonzo de Bazan, Broeder vanden Marquis de S. Cruce, die uytghesonden waren om de Vlote van Indien in te halen / vergeselschapt zijnde metten Admirael van Biscayen Britandona / den Admirael van Sivilien / den Marquis van Armuberch / ende den Admirael vande Hulcken ende Vliebooten Loys Cutino.

Koninginne Schepen worde overvallen by d'Spaensch Armade/ den 10. September.

Als hen dese Armade nu soo subijtelijcken over den hals quam / vonden sy haer selven te swack om die te bevechten / midts dat des Admiraels meeste volck sieckelijck was / ende vanden Vice-Admirael de Revenge, daer hondert ende tneghentich Mannen op waren / laghen wel tneghentich van kranck / ende alsoo oock in d'ander Schepen: waeromme sy haer Seyl op-trocken om te ontseylen. Den Admirael Hauwaert mette reste kreghen ofte wonnen den Windt over de Spaensche: maer het Schip de Revenge, ligghende alder-naest het Eylandt / konde dat niet soo wel doen / eer de Spaensche hem besloten tusschen haer ende het Eylandt. Waer op de Vice-Admirael Grienfielde resolveerde (ghenoegh uyt hooghmoet) met gheweldt door het Quartier ofte Squadron van Sivilien te breecken: Maer het Spaensch Gallioen S. Philippe, groot zijnde vijfthien hondert Vaten / viel voor Wint hem op 't lijf / ende door de groote van haer lichaem ende seylen / werden der Revenge Seylen bedeckt ofte bekalmt / dat sy noch voorwaerts noch achterwaerts en konden seylen. Dit Gallioen was seer groot / hadde 't Gheschut ligghende drie hooghe boven den anderen / ende elf stucken in elcke rye / acht voor uyt / behalven die sy achter uyt hadde ligghende / 't welck abordeerde met andere op dese Revenge: maer de Revenge schoot haer alderleechste Gheschut in haer / soo dat sy korts haer wech maeckten / ende men acht dat sy ghenoech te doen hadden om haer te salveren / desghelijcx meer andere die haer naeckten / als oock noch een ander Biscays Gallioen / ende den Admirael vande Hulcke ofte Vlieboot / groot ses hondert Vaten / een nieu Schip / die beyde oock moesten sincken: Daer nae werdt sy noch van vier andere gheabordeert / daer sy haer dapper teghen weerde / ende die oock afsloegh / soo dat 't ghevecht duerde vijfthien uren lanck / tot dat alle de Masten / ende alle het opperste / met de borst-weeringhen des Schips afgheschoten waren. Grienfielde de Overste selve werdt gequetst/ ende terwijle hy wat verbonden wert/ werdt den Surgijn geschoten/ ende hy selve weder int Hooft ghequetst / hebbende altijdt twee oft drie Gallioenen aen boordt / soo datter d'een voor / d'ander nae / wel vijfthien aen sijn boordt vechtende ghelegen hadden: ende inden nacht laghen sy rondtom hem / schietende met alderhande Gheschut / ende werdt gheschat wel acht hondert schoten van 't grof Gheschut ontfangen te hebben.

De revenge Vice-Admirael der Engelschen wordt alleen vande Spaensche overvallen/ den 11. September.

Twee Spaensche Schepen in den grondt geschoten.

Smorghens alst dagh werdt / ende Grienfielde den Oversten siende dat hem gheen ontset by quam / ende dat hy Mast ende Seylen quijt was / oock alle de borstweeringhe van 't Schip afgheschoten waren / ende hem omcinghelt vant van sijn Vyanden / zijnde sijn Buscruyt tot op de leste Tonne toe verschoten / soo gheboodt hy sijnen oppersten Busschieter / voort eerlijckste / 't schip te sincken / hem troostende met dat sy vijfthien uren ghevochten hadden teghen dry-en-vijftich groote Schepen / die wel gheacht waren vijfthien duysent Mannen op te hebben / daeromme sy haer behoorlijck ghequeten hadden / ende alsoo souden sy haer begheven tot Godts ghenade alleen / ende niet tot haerder Vyanden / ter eeren van 't Koninghlijck Schip ende haer Natie. Hier toe consenteerde wel den Busschieter ende andere / maer niet den Opper-schipper ende onder Capiteyn / segghende dattet beter ware de siecke / ghequetste ende ghesonde 't leven te behouden / hebbende haer eere volkomelijck ghequeten / daer sy saghen dat de Spaengiaerden soo ghereet waren om ghenade aen te bieden / als sy om die te begheeren / ende om t'ontgaen de schande van 't Koninginne Schip den Vyandt ghelevert te hebben / dat en ware geen grooten noodt / want 't Schip hadde drie scheuten onder 't Water slechtelijck ghestopt / ende hadde veel Waters alreede inne / wel ses voeten diepe / soo dat het niet verre konde ghebrocht worden / maer soude moeten sincken.

Resolutie vande Engelsche haer selven desperatelijck te sincken.

Maer soo Grienfielde nae dese redenen niet en wilde hooren / voer den Opper-schipper (die wel twaelf wonden in sijn hooft ende lichaem hadde) met een schuyte nae des vyandts Admirael / sprekende met Don Alonzo de Bazan / die hem ghewillighlijck hoorde / siende sijn Volck onwilligh om meer te abordeeren / ende vreesende datse mochten 't vyer in haer Schepen brenghen / ofte sincken / soo boodt hy hen 't leven aen / ende dat het Schips-volck in Enghelandt soude ghesonden worden / alleen eenighe souden Rantsoen betalen / bevrydt van ghevangenisse ende Galleyen: Dit werdt aenghenomen vanden meesten hoop / waer over veel Booten aen 't boordt quamen / daer het Schips-volck in liep / teghen den danck van Grienfielde ende den Busschieter / die sy vreesden dat het Schip mochte doen sincken. Aldus vermeestert zijnde / werdt Grienfielde uyt het Schip ghehaelt seer swack ende flau zynde / ende werdt van Don Alonzo de Bazan beleefdelijck ontfanghen / ende van sijn Capiteynen ghevisiteert / die al deden wat sy konden om hem van sijn wonden te doen ghenesen / verwonderende sijn vroomheydt: maer hy sterf den tweeden ofte derden dagh. Hy toonde totter doot seer groote groot-moedichheydt ende stantafticheyt / nalatende fame van een volveerdigh vroom Soldaet / met meer andere: den Schipper sterf noch van sijn wonden / de reste gheraeckten wegh / d'een hier / d'ander daer / ende quamen veel noch te huys. D'Enghelsche schrijven datter by de twee duysent Spaengiaerden wel moesten doodt ghebleven zijn. Want twee Gallioenen soecken by het Schip / twee ander ontquamen 't noch / haer Volck aen 't Landt brengende.

Vice Admirael Grienfielde sterf onder de Spaengiaerden.

De ander Engelsche Schepen / siende haren Vice-Admirael de Revenge vanden Vyandt omcinghelt / sonder te konnen seylen / ende selve veel Siecken aen boort hebbende / ende ander ghebreck / soo en vonden sy niet gheraden / haer te stellen teghen de machtighe Armade / maer alleen alle dien avondt van verre op haer te schieten / vreesende dat sy oock omcinghelt mochten worden / ende resolveerden nae Huys te seylen.

Nae weynighe daghen daer nae quam de Vlote van Indien / daer sy soo langhe nae ghetoeft hadden / ende terwijle sy haer wat souden verversschen met versch Water / gheresses daer sulcken tempeest uyt den Noordt-westen / dat vande Indische Vlote versoncken veerthien Schepen / hoe wel gheen van dien met schat ofte gheldt gheladen en waren: oock versonck mede het Enghels Schip de Revenge ghenaemt / met dertich Spaengiaerden ende eenighe Enghelsche / op het Eylandt van Tercera stootende / daer noch een Enghelsman ende niemandt meer van en salveerde / maer ghequetst zijnde / sterf aen 't Landt. De Spaengiaerden hoopten op den naesten Somer het metalen Gheschut te moghen visschen ende uyt te krijghen: Alle d'ander Schepen werden verstropt. Dese Indische Vlote hadde te vooren noch een tempeeste ghelèden / daerder meer dan hier bleven / ende veel werdender door de verstropinghe by den Engelschen ghenomen.

Het Engels Koninglicke Schip de Revenge sinckt met 30. Spaengiaerden.

14. Schepen vergaen van de Indische Vlote.

Het Schip de Revenge werdt met sijn Gheschut gheestimeert hondert ende dertich duysent guldens weert te wesen / welcke schade de Engelsche (in haer voornemen om den Spaenschen afbreuck te doen altijdts continuerende) hebben sy ten naesten Jare wel ryckelijck weder verhaelt.

Het Coninglick schip de Revenge geschat hondert ende dertich duysent guldens ghekost te hebben met syn geschut.

Want als een Enghels Schip de Amitie, dat is de Vriendtschap ghenoemt / op Koopvaert naer Barbarien voer / daer Schipper op was Thomas Whijt van Londen / met ontrent vijf-en-veertich Mannen wel gherust / hebbende sijn vracht ghelost / ende

1591.

ende zijnde gehouden ettelijcke Maenden te wachten eer hy wedercomme t'huyswaert laden mochte / door terwijl dieper in Zee op een seecker gheweest ofte oort op de hooghste van 36. graden / daer hy wiste dat de Schepen na Indien varende / ofte van daer komende / haren cours nemen. Also ist gebeurt dat hy twee Spaensche Scheepkens / die in Spaengien gheladen waren van 's Koninghs weghen / ende met ettelijcke Galeyen te vooren gheconvoyeert) ontmoet heeft / die hem meynden te nemen / maer hy namse selve / niet sonder perijckel / d'een voor d'ander naer / want sy vonden daer op 126. Mannen levende / ende acht doode ende brachtse op de reede in Barbarijen: Ende sijn ladinghe inghenomen hebbende / soo brocht hyse nae Huys.

De Engelschen veroveren haer beuyt ter Zee.

Dese Schepen hadde inne boven de veerthien hondert Kistkens met Quicksilver / elck hondert ende vijftich pont / ofte eenen quintael ende half weghende / met noch boven de hondert vaten Wijnen / ende thien vaten swaer ofte last Misboecken ende Pampieren van Pauselicke Bullen 't ghetal was (nae de Brieven ende bescheet binnen de Schepen ghevonden) twee Millioenen ende twee-en-tseventich duysent Bullen ghedruckt / dienende voor levende ende doode Zielen / voor de Landen ofte Provintien van nieuwe Spaengien / Iucatan, Quatimala, de Honduras, ende de Philippinas. Dit Quicksilver ende dese Bullen mochten den Koningh / kosten maer ontrent drie hondert duysent guldens / die daer van wel vijf Millioenen maeckt / waer uyt te sien is wat een grof winnende Koop-man den Koningh is / ende niet en is te verwonderen van waer hem alle dese groote rijckdommen uyt Indien komen.

Ladinghe van de twee ghenomen Schepen in Quicksilver / Wijnen ende Bullen.

Om dit te overslaen / moetmen rekenen / dat dese Bullen ghetaxeert op twee Realen 't stuck / ende een deel daer van achthien duysent tot vier Realen 't stuck / (alsoomen bevont by de advijs-brieven ende Instructien inde Schepen / dat sy belast waren die alsoo te leveren ofte te moeten verkoopen / de Inwoonders aldaer zijnde ghedwonghen te koopen) den Koningh wel souden uytgebrocht hebben / met noch thien balen ofte packen met verguldde Misboecken / boven de vier hondert duysent Ducaten : Ende het Quicksilver by de twee Millioenen Ducaten: Want also op Lijfstraffe verboden is / eenigh Quicksilver in Indien te voeren / dan alleene by den Koningh / die om dat het so hoochnodighe Materie is / sonder welcke die vande Goude ende Silver-mijnen niet en konnen raffijneren / soo heeft hy met die Mijneerders getracteert / dat sy hem voor elck pont Quicksilvers moeten leveren een pont sijn louter Silvers ghewichte voor ghewichte / hoe wel men nu seyt 't selfde niet meer te willen doen: Want inden Landen nu mede Mijnen van Quicksilver ghevonden zijn / ende van desen rijckdom wert den Koningh by het nemen van dese twee Schepen ontset ende berooft voor eenen tijdt.

Hoe ende waer by de Spaengiaerden aen haer schatten in Indien komen.

Boven dien hebben de Engelsche ontrent de voorschreven Eylanden van Terceras in Augusto / 1592. ontmoet twee groote Gallioenen / die uyt Oost-Indien ghekomen waren met Specerije / ende alderhande kostelijckheydt / het eene La sante Croce ghenaemt / viel eerst alleen in handen van achthien Engelsche Schepen Vrijbuyters / die sy niet aborderen en dorsten ofte konden / dies teghen avondt met behulp van winde ghenaeckten dese Gallioenen ofte Caracken het Landt so nae als sy konden / ende soo liep het Volck met het kostelijckste aen Landt / stekende het vyer int Schip. Het andere Madre de Dios ghenaemt / werdt daer naer oock ontmoet / ende ten lesten vande Schepen des Graven van Comberlandt beschoten ende besprongen / geabordeert ende ghewonnen / ende in Enghelandt ghebrocht / groot zijnde sesthien-hondert Vaten / ofte acht hondert Lasten / seer rijcke / gheschadt zijnde weert te zijn meer dan thien hondert duysent Ducaten / van Specerije / Calicuts / Lijnwaet / ende ander dinghen. Men acht oock / soo sy beyde by den anderen ghebleven hadden / dat de Enghelschen niet lichtelijck die dorven vermeesteren souden hebben / midts de kleynheydt haerder Schepen.

De Engelsche nemen Oost-Indische Gallioenen / in Augusto 1592.

Om den Leser eens de groote vande Spaensche Gallioenen ofte Caracken te toonen / sullen wy de grootte van dit ghenomen Schip beschrijven. Dit Gallioen ghenoemt Madre de Dios, was groot gerekent sesthien-hondert vaten / ofte acht hondert lasten / werdt afghemeten lanck van voor af totten Lanteerne achter hondert vijf-en-tseftich voeten van twaelf duymen elcken voet / de lenghde vanden Kiel was hondert voeten / ende daer het breedtste was aent middelste verdeck / hebbende drie verdecken / was ses-en-veertich voeten thien duymen / het ginck diepe eenendertich voeten alst eerst was gheladen / dan werdt ghelicht eer het in Enghelandt quam van vijf voeten / in hooghde hadde dat seven verdiepinghen ofte storien / den grooten Mast was lanck hondert een-en-twintich voeten / int ronde dick thien voeten seven duymen / de groote Garde was lanck hondert ende ses voeten.

1591.

Descriptie van een Portugaelsche Caracke.

Eer wy vorder vanden Hertogh van Parmas tocht in Vranckrijck handelen / soo sullen wy verhalen hoe hy om de Ondersaten te gheleven ende gherieven / neffens de goede ordonnantie teghen de Vrybuyters / midts de Landen daer door seer beswaert waren met schattinghen / uyt den naem vanden Koningh heeft doen publiceeren te moghen handelen met die van Hollandt ende Zeelandt / ende d'andere Vereenighde Landen / beseten van sijne Vyanden ende Rebellen / om den Ondersaten te houden in treyn van Koopmanschap / ende te moghen inbrengen ende uytvoeren / alle sulcke goeden als niet in dat Placaet verboden waren / midts betalende de behoorlijcke Tollen / ende daer en boven 't recht van Licenten / nae een Lijste ofte taxe daer op ghemaeckt / soo wel voor de goeden inde rebellighe Landen vallende / als daer passerende. De verboden goeden uyt te voeren waren Wapenen / alderhande Amonitie van Oorloghe / Graen ende Eetwaer / Clockspijse / Caerden / Hoppe / schorssen van Boomen / Vlas / Garen van Vlas ende van Sayetten / Hout van hooghe opgaende Boomen / Eycken / Olmen ende Esschenboomen: Die goederen die ghebannen ofte in 's Koninghs Landen te brenghen verboden waren / waren alle Laeckenen / Stamette ende alderhande stoffe van Wolle / Sayette ende Lijnwaet / ghemaeckt ofte ghewracht in Enghelandt ofte in sijn rebellighe Provintien / oock gheen wit ofte gherafineert Sout ten ware dat sy mede brochten de selvighe quantiteyt van grof Sout. Dit Placaet was ghedateert den sesten Decembris 1591. 't Recht vande Licenten diemen daer van betaelde / was grooter dan eenighe gewoonlijcke Nederlandtsche Tollen. Diergelijcke handelinghe hadden die vande Gheunieerde Landen oock by Placate den vierden Julio te vooren toeghelaten.

Onderlinge Coophandelinghe in de Nederlanden toeghelaten op Licent ofte Tollen / den sesten December.

Nopende de saecken van Vranckrijck / wy hebben verhaelt hoe dat den Koningh van Vranckrijck door de komste van Parma / belet was om Parijs te vermeesteren / waer door den Koningh wert ghedwonghen alle sijn vermoghen / vrienden ende gheallieerde te wercke te stellen / sendende den Viconte de Turenne in Enghelandt / die van daer metten Ridder Horatio Palavicino / vande Koninginne ghesonden werdt / ende t'samen met een goede somme gheldt in Duytslandt reysden / alwaer sy met behulp van eenighe Vorsten opghebracht hebben een statelijcke Heyrkracht van Peerde-volck ende Voetvolck / die te vreden ghestelt werden van in de drie naeste Maenden gheen gheldt te eyschen / alle onder den Vorst Heer Christianus van Anhalt: Dese monsterden in Augusto / ende trocken soo in Vranckrijck / sonder dat den Hertogh van Lotringen die schutten konde.

Koningh van Vranckrijck vercrijght krijghs-volck uyt Duytslandt in Augusto.

Koninginne van Enghelandt assistentie aen Vranckrijck.

De Koninginne van Enghelandt sont oock den Grave van Esser den Koningh te hulpe / met vier duysent te voete ende drie hondert Peerden / oock mede grof Gheschut dobbel Canons ghelheeten.

De Geunieerde Landen sonden mede veel Schepen van Oorloghen / oock achte groote Canons / ende vier Colubrijnen grof Gheschut / met alderhande nootdruft / van Poeder / Yser / Loot / oock selve twee hondert Boots-ghesellen / om dat Gheschut te lossen / laden / stellen ende schieten / daer na sonden sy in Februario den Grave Philips van Nassou / met

Assistentie uyt de Vereenighde Landen aen den Koningh van Vranckrijck in Februario.

sijn

1591. syn Regiment / ende Balfours Regiment Schotten/ die t'samen twintich Vaendelen sterck waren / ende destineerden ses Vanen Ruyteren te senden / naer Sedan / onder 't beleydt vanden Heere van Barchon / den Hertogh van Boullon te hulpe. Maer mits den Hertogh van Lorreynen beleghert hadde Astenay / ende nu afghetrocken was / bleven dese Peerden inde Landen.

Graef Philips van Nassau in Vranckrijck gesonden.

Den Paus Sfondrato Gregorius den XIIII. genoemt / heeft den Ligeurs te hulpe ghesonden sijnen Cosijn Francisco Sfondrato / nu Duca de Monte Martiano ghemaeckt / met ses duysent Switsers / duysent Italianen te Voet / ende duysent Peerden / die met ander volck uyt Italien quamen / maer te laet om de Duytschen onder Anhalt te schutten. Hy sondt oock een Bulle / van Date den eersten Maert 1591. by sijnen Nuntius Marcellus Landrianus / daer inne hy den Koningh anderwerf mede inden Ban dede ofte excommuniceerde : waer teghen de Parlementen van Vranckrijck in Augusto sententieerden / die Bulle declarerende abusive / schandaleus ende seditieus / contrarie Godts woordt / de Heylighe Decreten ende Liberteyten vander Kercken van Vranckrijck/ oock vol erreurs ende bedrogh/ waeromme sy ordineerden / dat de Bulle by den Hanghman verscheurt ende verbrandt soude worden voor 't Palleys opentlijck / verbiedende die Bulle te houden / hebben ofte lesen / op straffe van Crimen læsæ Majestatis, ende op verlies van Privilegie : Sy verklaerden oock den selven Paus Gregorius XIIII. vyandt vanden Koningh / totten Rijcke van Vranckrijck / ende vrede van Christenrijck / een Perturbateur vande Catholijcksche Apostolijcke ende Roomsche Religie / toestaende die vander Ligue ende conjuratie / soo wel teghen desen teghenwoordighen Koningh Hendrick de IIII. als vanden lesten Koningh Hendrick de III. die verradelijck vermoordt was. Verbiedende voort alle vorder resort / ofte toe-ganck tot Roomen om eenigherhande saecken : oock dat den voorschreven Marcellus / des Paus Nuntius / soo hy levende ofte doodt konde gekregen worden / ghelevert soude werden in handen vande Justitie / &c. ende conform van dien werdt die Bulle byden Beul aen eenen Pilaer opgherecht ghehangen / ende solemnelijck verbrandt tot Caen ende elders : Dit alles om dat dierghelijcke Bullen strijden teghen de Previlegien ende Ordinantien van Vranckrijck.

De Paus sendt hulpe aen de Ligueurs.

Paus Bulle van excommunicatie wort byden Beul verbrandt in Vranckrijck.

In desen tijdt werden verscheyden Brieven afghetworpen / van Vranckrijck op Brussel / ende van Brussel nae Spaengien gaende / namelick Parmas Brieven aenden Koningh / van Don Diego Dibarra aenden Koningh ende aen Don Joan Idiagues / den principalen Raetsman vanden Koningh / uyt Landerchis / van date den 18. ende 20. Decembris 1601. ende meer ander Brieven / waer uyt werden ontdeckt alle de secreten vande Ligue / hoe die Hoofden daer van ghesoliciteert ende ghepractiseert worden / om de Infante van Spaengien te maecken Koninginne van Vranckrijck / daer by men speurde het mistrouwen dat d'eene van d'andere hadde / ende hoe sy metten anderen simuleerden / veynsden ende dissimuleerden. In dese Brieven vondt-men mede vermaen vande muyterije ende boosheyt des Raedts der festhien quartieren oft Wijcken der Stadt Parijs / de welcke alle het Regiment vande Liguen op haer wilden nemen (dat selve vande Spaensche als Don Diego Dibarra ende andere niet ghepressen en werde) alsmen uyt haer Brieven vernam. Desen Raedt van festhien Wijcken van Parijs / uyt haren quaden ijver waren t'onvreden dat de Raedtsheeren vanden Parlamente in als niet en volghden hare sinlicheydt / waerom sy Anno 1591. den 15. November / 's morgens voor den daghe hebben door een deel ghewapende (waer onder waren mede Moncken / Papen ende Crocheteurs) 't welck zijn Arbeyders ende allerhande licht volcxken / doen vanghen den Eersten ende Opppersten President Brisson / alsoo hy nae het Parlament was gaende / ende voerden hem op Chastelet met meer andere Raedts-heeren / waer onder waren de Heeren Larchan ende Tardyf / die sy t'savonts inde ghevanghenisse sonder Proces deden aen eenen Balck hanghen / waer in selve den Hangh-man swaricheydt maeckte / om dat hem gheen Proces ofte Sententie en bleeck / hem excuserende dat hy gheen Basten en hadde / de welcke sy niet wilden ofte betrouden hem te gaen halen / vreesende dat hy vlieden soude / voor eerst den President Brisson / dien sy wel van eenighe poincten ondervraeghden / daer hy wel op antwoorde / sonder eens op sterven te dencken / voor dat den Beul hem begonde te binden / waeromme hy ootmoedelijck versochte / te moghen spreecken met eenen Advocaet d'Alencon ghenaemt / by hem woonende / om seeckere Schrifturen te doen printen / maer alsoo hem dat geweyghert werdt / soo badt hy datmen hem doch wilde segghen / dat sijnen Boeck inde Druckerije niet mochte versuymt worden / &c. zijnde een seer goedt werck : nae hem werde mede ghehanghen de voorsz Heeren Larchan ende Tardijf / de welcke mede om soo subytelijck te sterven niet en dachten / ende siende den President daer hanghen / riepen / doet uwen moetwil ghy Beulen / naedemale den treffelijckisten Man vande Weerelt soo onnoosel ghedoodt is / alsoo werden sy mede ghehanghen : andere meer werden van haer wel ghedreycht / maer die lieten sy om geldt loopen. Den naesten nacht deden sy de Lichamen op de plaetse Greve aen een Galghe hanghen / elck met eenen Brief met haren Name aenden Hals / tot groot verschricken vanden Volcke / ende vande Wijste van Parijs / om dat desen President wel de voornaemste ende aensienste Personagie was van Parijs / ende van sijn Ampts weghen / van gheheel Vranckrijck. Met dese executie sochten die Regeerders voorschreven / 't Ghemeynte van Parijs onversoenlick byden Koningh te maecken voor eeuwelick. Vorder schreven sy uyt eyghender authoriteyt / Brieven aenden Koningh van Spaengien / van date den 2. Novembris / 1591. bekennende dat sonder sijn Garnisoen / sy verlooren gheweest hadden / dies sy hen overgaven / met ende in seer expresse termen / inde handen vanden Koningh ofte sijn Dochter de Infante / haer eenen bequamen Man ghevende om over haerlieden te regieren / segghende dat 't selfde den wensch ende wille ware van alle de Catholijcken van Vranckrijck / &c. Desen Brief werdt afghewoorpen by Lyons van den Heere van Chasseron / die dien aenden Koningh sondt. Dan den Hertogh van Mayenne 't selfde al vernomen hebbende / was ghestoordt / dat sulcx sonder sijne wete soude in Spaengien ghesschreven worden / oock sonder vermaen van hem te maecken : dies jaloers daer over zijnde / is daeromme binnen Parijs ghekomen / ende aldaer hem eenen aenhangh vande wijste soorte ghemaeckt / die jaloers waren ende vreesden sulcken ghemeynen volcxken / ende heeft met hulpe vanden Provoost des Marchantz / vier ofte vijf van dese festhien quartier Mannen / by den halse ghenomen ende ghehangen / ende d'andere inde Borse ghestraft / ende de reste verliepent.

Afghewoorpen Brieven / vermeldende 't voornemen der Ligue.

1591. Tot Parijs worden by de Ligeurs de President Brisson met twee Raets-heeren ghehangen.

Den Hertogh van Parma nae den last van den Koning hem ghegeven / heeft hem in September van Spa tot Brussel begheven / door de groote instantie vande Ligeurs / om dat den Koningh Rouaen beleghrde / die aen hem sonden den Grave van Brisack ende andere / oock mede veel kostelicke meublen vande Kroone van Vranckryck / die wel by thien Koninghen vergadert waren / met Goudt / Silver / Tapitserien / Borduersele / ende dierghelijcke / dat al t'Antwerpen verkocht werdt totter Oorloghen behoef / by die vander Ligue.

Eenige Regeerders van Parijs ghehangen.

Clenodien der Kroone van Vranckrijck t'Antwerpen verkocht.

Den Hertogh van Parma hadde bestellinghe ghegheven in Duytslandt aen Magnus Hertogh van Saxen ende Lauwenberghe voor vijfthien Vaendelen Knechten / ende haer Monster-plaetse bestemt tot Linghen. Noch hadde Furstenbergh bestellinge voor thien Vaendelen te monsteren in 't Landt van Lutsenborgh : Item noch den Colonel Surt / te monsteren in Lotringhen / daer hem den Hertogh ordonneren soude : Item noch hadde Brendelt last om thien Vaendelen te monsteren by Carpen. Van Peerden hadde Schoonberch bestellinghe van twaelf hondert te monsteren tot Bitborch : Noch den Oversten

Parmas gereetschappe ende bestellinghe tegen Vranckryck.

1591. sten van Eckenborgh twaelf hondert Peerden te monsteren tot Cornelimunster / Schleghel hadde twaelf hondert ontrent Aken bescheyden / ende S. Barlamondt niet soo veel in Lotringhen: Marckgrave Edward van Baden hadde oock bestellinghe. Maer dese vijf-en-veertich Vaendelen Duytsche Voetknechten / ende acht-en-veertich hondert Peerden en konden niet al te Velde ghebrocht worden / midts de Protestanten te vooren alle de ghewilligste opghelicht hadden / daer toe de andere alomme beletten ende verhinderden ware sy konden / want die ontrent Hamburgh verliepent / eer sy totte monsteringhe-plaetsen gheraeckten / door twist tusschen de Commissarisen ende Hoplieden om 't gheldt gheresen. Den hoop van Eckenborgh werden oock verhindert: veel werden hier ende daer van de Hollandtsche Soldaten ende haer Vrienden verstropt: niet te min een goedt deel worden in October ontrent Colen ghemonstert. Een deel Spaengiaerden ende Italianen quamen oock uyt Italien / ende de Nederlandtsche Peerden / Benden van Ordonnantien werden oock opgherust met het Inlandisch Voet-volck / niet teghenstaende dat die van Artoys ende Henegouwe klaechden ende protesteerden / datmen Inlandisch Kryghs-volck uyt de Landen soude senden / hebbende soo veel vyanden voor de deure. De ghemuytineerde Spaengiaerden ende Walen werden oock betaeldt / een Maendt in kleedinghe ende drie ofte vier Maenden in ghelde. Maer de Regimenten van Arenbergh ende Barlamondt bleven ontrent Dalem / beyde sterck zijnde ontrent thien hondert Man / ensschende ses-en-dertich Maenden t'achterheydt / ende storven veel van Armoede ende hongher. 1591.

Pieter Ernst Grave van Mansvelt, vryheer tot Helderingen, Gouverneur der Nederlanden.
H. Iacobsen exc.

Op dese ghereetschappe heeft Parma tot Brussel de Staten van Brabandt ende andere ghesocht goedt contentement te gheven / alsoo wy vooren ghesept hebben. Hy stelde Graef Pieter Ernst van Mansveldt voor Stadt-houder ende Capiteyn Generael in de Landen in sijn afwesen / by ordre vanden Koningh. De Heeren neffens hem vanden secreten Rade / waren de Heere van Assonville / den President Richardot / Ferdinande de Salinas / gheweest hebbende Auditor Generael vant Leger / de Heere Fropssaert Heer van Broche / Doctor Hoest / Fernando de Varraneam / ende den Doctor Maes. De Hoofden van de Financie waren de Grave van Arenbergh / de Heere van Champigni / den Tresorier Drinckwaert een Hollander. Commissarisen de Heere Chasselp / de Heere van Merode / d'Oberioope / de Heere van

Graef Pieter Ernst Grave van Mansvelt Gouverneur der Nederlanden.

Namen der Raetsheeren tot Brussel.

Ss Hingene

1592. Hugene, de Heere van Grobbendonck sone van Jasper Schets/ eertijts Tresorier/ met meer andere.

Parmas heyrcracht/ daer mede treckt hy in Vranckrijck/ in December.

Den Hertogh van Parma aldus gherust zijnde/ met sijn hoopen die hy te vooren ghesonden hadde/ werdt in alles gheschat te wesen drie duysent Peerden/ ende thien duysent te Voete/ met twee duysent Wagens/ eñ veertich stucken Gheschuts/ daer hy in alle nooden een Wagenborgh van Maeckte tot zijn beschanssinghe. Hy vertrock uyt Brussel den 16. November naer Valencijn/ daer hem den jonghen Hertogh van Guyse ontmoete: Ende midts dat de Ghesanten des Keysers aenghekomen waren/ soo keerde hy te poste nae Brussel/ ende den 13. Decembris weder nae Landrect op de Frontieren. La Motte hadde daer-en-tusschen eenen aenslagh op Chappelle Tyrasse/ maer te vergheefs/ dies dat Garnisoen eenen cours dede op de Nederlanden/ tot Terlon toe/ alles afloopende/ dat de Fransoysen noch noyt in dese Oorloghe gedaen hadden.

Parma krijcht Laferre den 2. January. 1592.

Als den Hertogh van Parma by Laferre quam/ soo wert hem dat overghegheven/ daer La Motte (nu ghemaeckt Grave van Everbecque) in trock. Den tweeden January 1592. trock Parma/ verecnicht zijnde met des Paus ende met des Hertoghs van Mayenne volck/ nae Roye/ ende soo nae de Riviere de Somme/ alwaer hy een groot deel tijdts versleet/ midts den kouden Winter ende ghebreck van voeragie. Want den Koningh van Vranckrijck hebbende Chartres nu nae langhe belegh inghenomen/ hadde des Vorsten van Anholts Duytschen op de Frontieren ghelevt/ die de voeragie al af aten/ ende hy selve belegherde de Stadt Rouaen/ die Parma wilde gaen ontsetten: Ende soo Parma hem naerderde/ quam den Koningh met eenighe hoopen

Koningh van Vranckrijck ghequetst.

Peerden hem dagheliјcx bespringhen/ latende den Marischal Biron int belech voor Rouaen. In eene van dese scharmutsels is den Koningh selve ghequetst ghewreest/ met eenen verbloghen kloot in syn zyde/ sonder groote schade.

Parma neemt Neufchastel in/ treckt te rugge over Somme/ ende belegert Rue den 3. Maert.

Den Hertogh van Parma nam Neufchastel in: Maer verstaende dat den Coningh met Graef Philips van Nassouwen/ ontrent drie duysent versch volcx uyt Hollandt ontfanghen hadde/ hebbende eenich weynigh volcx binnen Rouaen ghekreghen/ die groote uytvallen deden/ soo resolveerde hy hem wat te rusten ende ververssen/ bysonder soo deur dese twee Winterse Maenden veel siechten onder zijn volck ghekomen was door ghebreck van voeragie ende provande. Alsoo trock hy den derden Maerte te rugge over de Somme/ ende belegherde Rue/ een stedeken gelegen in Ponthieu/ ende een plaetse die de Liguers seer quelde: Ende hem gelatende het ontsetten van Rouaen te verachten/ oock toelatende van eenighe vredenhandel te spreken/ heeft den Koningh oock veroorsaeckt een deel van zijnen Edeldom te laten in haer ghemack nae huys trecken/ ende sijn Duytsch Peerde-volck leyde hy int Landt van Caux hen te vermaecken/ houdende de Nederlanders ende Enghelsche meest int belegh voor Rouaen.

Parma tracht Rue te beklimmen te vergeefs.

Parma daer-en-tusschen beleggende Rue/ verwisselde zijn kranck sieck volck/ voor versch volck/ uyt de bylig-gende Garnisoenen: Ende in Maerte voor Rue met een deel Mutsaerts van Houte/ de Marasschen ende Grachten ghevult hebbende/ is aen de Mueren ghekomen om die te moghen beklimmen. Maer met een Sluys die by die vander Stadt gheopent wert/ lieten sy groot water op hem vallen/ soo dat alle die Mutsaerden wech dreven/ veel volcx verdrinckende: Sy hadden oock een oudt Ravelyn ingenomen daer die van Rue haer oock uytsloegen.

Parma van Rue opbrekende treckt op Rouaen/ dat hy ontsette den 17. April.

Hier-en-tusschen Parma verselschapt met sijnen Sone den Prince Reynutius/ weder versch volck in stede vande doode ende siecke versamelt hebbende/ is den 16. April weder over de Somme ghetrocken/ treckende neerstelijck beschanst tusschen sijn Waghenen strack op Rouaen/ daer hy den 17. April/ op vijf mylen nae by quam. Den Koningh dese haestighe aenkomste verstaende/ trock sijn volck van Rouaen te hoope/ t'belegh opbreeckende ende marcheerde nae Pondtdelarche: Waer door Parma niet fulcx als hy by hem hebben mochte/ de Stadt van Rouane versien ende ghespijst heeft/ ende de beleghrde vorder beloften toegheseyt: Daer op is ser 1592.

Parma raet den Koninck te slaen/ wordt niet ghevolght.

veraedtslaecht wat best ghedaen diende/ waer over dat Parmas opinie was/ den Koningh te volghen ende te slaen/ ofte eenich voordeel hem af te nemen/ eer hy stercker werde/ de andere Fransoysen vande Ligue/ seyden best te wesen/ de Stadt Rouaen wel te versiene ende te versekeren/ ende tot dien eynde Caudebeck op de Riviere Sayne gheleghen (passagie vande Zee-haven Hable de Grace) in te nemen/ ende gheensins te slaen/ allegerende het oudt spreeckwoort/ datmen den vluchtighen vyandt behoorde een Brugghe van gout te maecken/ &c. Dies des Parmas opinie niet en wert ghevolcht/ waer op hy hem naemaels ontschuldicht hielt/ als door den anderẽ raedt/ den gheheelen Legher int uyterste peryckel quam/ van by ghebreck van nootdruft ende voeragie te moeten vergaen/ ofte tot hunnen grooten achterdeele/ teghen des Koninghs ghewelďighen Legher te slaen/ ten ware by een behendighe ende geluckige uytvlucht door sijn kloeckheyt bekomen hadden/ als wy sullen verhalen.

Parma neemt Caudebeck ende wordt ghequetst/ den 27. April.

Alsoo zijn sy terstont nae Caudebeck ghetrocken/ een Stedeken beneden Rouaen op de Sayne gheleghen/ alwaer dat veel Nederlandtsche Oorlogh-schepen ende andere meer laghen, de welcke sy met Gheschut vande Landen deden nederwaerts drijven/ ende nae dat hy sijn Gheschut gheplant hadde ende beschoten/ kreegh hy dat Stedeken inne den 27. April.

Voor dat Stedeken werdt Parma gheschoten/ alsoo hy ghegaen was met sijnen Sone ende La Motte besichtighen/ waer best het Gheschut te planten/ den scheut was een Musquet scheut in den rechten arm by de handt/ van een verbloghen loot/ want dat bleef ligghen tusschen beyde de beenderkens/ ende moeste met drie sneden uytghehaelt worden/ ende konde qualijck ghenesen/ midts Koortsen daer toe sloeghen/ door den grooten last ende sorchvuldicheyt daer hy hem in vant/ benaut ende eensdeels beset/ terstont van eenen kloecken ende strijtbaren Koningh/ die stercker te Velde was dan hy/ ende dat in zijn eyghen Landt.

Parma stelt sijnen Sone Raynutio Stadt-houder.

Als hy nu kranck was ende niet konde te Peerde sitten/ soo maeckte hy sijnen Stadt-houder/ sijnen Sone den Prince Reynutio/ dat eenighe seer verdroot/ die welcke by den Hertogh van Mayenne ende de reste vande Ligue ende Krijghs-raet/ de meeste authoriteyt niet en hadde/ waer door dickmael verscheyden opinien geresen/ mede groote jalousien ende nadencken d'een van d'ander/ soo dat Parmas eygen sin niet in alles ghevolght wert/ daer mede de fauten gheexcuseert werden.

Dē Koninck nu versterct vervolght Parma tot slagh.

Middeler tijt hadde den Koninck tusschen Rouaen ende Pontdelarche zijn volck van alle kanten versamelt/ soo dat hy den 26. April hem sterck vondt wel van vijf-en-twintigh hondert Peerden/ meest Edel-luyden/ ende wel soo veel Duytsche Ruyteren onder Anhalt/ ende ontrent derthien duysent Voet-volcx/ met welcke hy den Hertogh van Parma nae trock om te slaen waert mogelijck.

Koningh slaet eenighe Regimenten ende neemt Kilbeuf in.

Maer die van Parma nae het innemen van Caudebeck/ hadde sijnen Legher gheslaghen op voordeel tot Bolymont ende Yvetot/ hem wachtende van slaen/ daer den Koningh den vierden Mey seven van zijn Regimenten heeft aenghegrepen/ ende uyt haer Schanssen gheslaghen/ meest door de Engelsche ende Hollanders/ ende nam Kilbeuf in/ dat hy stercte. Den sesten Mey sloegh hy hem wederomme/ ende nam ten lesten Yvetot ende ander plaetsen inne/ Parmas Legher altijdt dringhende na Caudebeck toe. Den thienden Mey heeft den Koningh zijn volck in slachordene ghebrocht/ ende Parma tot slach ghelockt ende soo staende/ sondt hy sijn uytghelesen hoop nae een Dorp Rantson/ daer doen legherden twee-en-twintich Cornetten lichte Peerden/ seven Benden sware Peerden/ drie Vanen Duytschen/ tsamen twee-en-dertich Vanen Ruyteren van Parma volck: Dese werden van s'Koninex volck furieuselijcken besprongheen/ ende meestendeel verrast/ eer veel van hen te Peerde konden gheraken waer over sy de vlucht namen/ dies s'Koninex volck

1592. volck veel vielen aen pilgieren vant Legher/ waer op Parma terstondt een deel Spiessen / Musketiers en andere van alle kanten sondt om de pilgierders te slaen : Maer Graef Philips van Nassou met hondert Spiessen ende hondert Musketiers / wederstontse soo langhe / tot dat de ander weder in ordere werden ghebracht onder den Jonghen Biron ende andere / waeromme dat volck oock moesten wijcken/ dies des Koninckx volck Meesters vanden velde bleven / ende weech ghelept hebben by de drie duysent Peerden/ ende eenighe Muylen met Coffers geladen/ waer in veel van Parmas ghelt was. Sy staken oock den brant int Dorp/ met menichte van Waghenen. Onder dit Peerde-volck werden meest overloopen ende verrent de Nederlandtsche Benden van Ordonnantien / van den Prince van Chimay ende van Bossu/ door de enghte vande plaetse/ soo dat Chimay van daer vluchte na Artoys / alles verlatende. Dit geschiede bykans sonder schade van s'Koninckx volck/ waeromme den Koningh tot Godts lof selve dede int Leger singen / s'avondts int avondt ghebedt den 76. Psalm Davids.

Parmas volck dapper geslagë.

Koninck Dancksegginghe.

Die van Parma hem vindende daghelijcx meer benaut by den Koningh / die hem alle victualie afsneet oock ghebreck van voeragie hebbende / nu ghedronghen tot aende Reviere wesende / heeft gheresolveert wijselijck ende behendelijck hem over het Water de Sayne te begheven / met gheraden vindende Veldtslach te avontueren teghen soo veel kloecke gheresolveerde Edellupden / belept by den eersten ende besten Hooftman van Europa / maer was te vreden mette eere die hy teghen sulcke Prince betaelt hadde / als ghenoegh volbracht hebbende/ daerom hy ghekomen was/ veel jalousien / achterdencken ende misverstant/ tusschen hem ende de Fransoysen groeyende / heeft behendelijcken tegen over Caudebeck/ over d'een ende d'ander zyde vande Sayne een beschanssinghe laten opworpen / ende alsoo beyde de kanten der Reviere beset met gheschut / ende d'een zyde metten Grave van Bossu/ ende d'ander metten Colonel La Barlotte / onder welck beschutsel hy den 13. Mey met alle zijn Voet-volck ende Peerde-volc / Munitie ende geschut/over groote Ponten by een ghebonden / die met koorden overghetrock werden / de Reviere heeft ghepasseert / ende dat soo stille ende behendelijck / dat den Koninck dat qualijck ende te spade konde vernemen om te beletten / tot synen grooten ghelucik ende oock eere.

Parma ontwijckt behendelijcken den Koninc over de Sayne/ dë 13. Mey.

Den Koningh hem synen vyandt alsoo ontweken zijnde/ eyschte terstondt de Stadt Caudebeck op/ daer drie hondert Mannen ingelaté waren/ meest Spaengiaerden/ die haer overgaven den 15. Mey/ midts dat sy mochten trecken nae Rouaen.

Caudebeck weder vanden Koninck gewonnen.

Die van Parma over zijnde/ trock terstont voorts nae de voorborchten van Rouaen/ sint Severe ghenaemt/ daer hy scheen te willen Schanssen ende leggheren / maer vreesende dat den Koningh hem weder soude volghen / trock voorts sonder veel rusten/ soo dat hy den 15. Mey door by Evreux ghepasseert was / ende hy selve was den 17. binnen Parys / ende syn volck daer ontrent. Van daer trock hy over Pont Charenton / over de ander zyde vande Marne/ ende heeft sijn volck wel ses Maenden onderhouden/ mits die gevende elck maer twee Croonen den Man. Den Koningh hem te vergheefs volghende / quam tot Sint Denys/ ende die van Parma nae Nederlant tot Spa/ sijn volck ende oock s'Paus volck eñ Switsers/ seer armelijck afkomende, ende veel na huys verloopende.

Parma comt met sijn volck wederthuys in Mey.

Aldus heeft Parma synen lesten tocht behendelick in Vranckrijck in een Maendt tijdts volbrocht / de Stadt Rouaen ontset / oock eensdeels van Vleesch ende Beesten versien / ende middel om haer te behelpen ghegheven / hoe wel niet bysonders verbetert/ mits den Koningh daer nae Kilbeuf (op de Reviere beneden Rouaen gheleghen) dede met Bolwercken stercken / daer een Stadt van maeckende/ waer mede de Reviere bedwonghen wert / legghende daer middelertijdt eenighe Hollandtsche ende andere Schepen van Oorloghe / die toelieten op Licent / alle toevoerrighe op Rouaen te voeren betalende groote taxe:

Rouaen eñ Parijs met stercken eñ Schanssen bedwongen haer nootdruft van haer vyandë te koopen.

Waer mede sy betaelden het Garnisoen/ ende den kost van Fortificatie: twelck oock tot Parys toeghelaten werdt/ die nu weder in grooten noot van provande ghekomen waren/ door de omliggende Garnisoenen: Ende desen Somer dede den Koningh tusschen de Stadt Parys eñ Pont Charenton op een half Eylandt een stercke Schansse maecken/ daer den Heer van Tiligny/ La Noue op lagen/ die alle passagie op de Sayne ende Marne afsneden. Hier door werden dese twee machtighe Steden van alle haren rijckdom uytgheput ofte uytgesogen / ende alsoo ghedwonghen met gereeden gelde te koopen (dubbel betalende) haren nootdruft van haren vyant / daer sy van hem mede gestraft werden. 1592.

Aldus bleef den Krygh in Vranckrijck noch durende / hoewel den Koningh verscheyden victorien in verscheyden Provintien verkreegh/ oock teghen de uytlandische Hertogë van Savoyen ende Lorreynen/ die elck hoope hadden haer selven Koninghen te maken/ tot dien eynde haer Tytelë ende pretensien opentlijck verklarende / om ten minsten een deel des Rijcx aen haer Landen te hechten/ die beyde by haer eyghen schade ende verlies wel mochten mercken/ hoe ongheraden/ ondanckbaerheyt is/ ende den ellendighen ende beswaerden noch te beswaren / want den Hertoch van Savoyen werdt van Desdiguieres dickmael gheslaghen / ende sommighe Steden selve in Piemont hem afghenomen een passagie in Italien makende/ Orgrasse ende Cauors stercken de / daer over veel Italiaensche Potentaten by den Paus beschuldicht werden/ den Heer Desdiguieres daer toe met gelde te assisteren.

De vyanden der Croone van Vranckrijck verliesen meer dan sy winnen/ als den Savoyer.

Desdiguieres Victorie tegen Savoyen.

Den Koningh bestelde den Lottringher oock een vyandt/ namelijck den Viconte van Turenne/ die troude de eenighe Dochter van den Hertogh van Bouillon/ Vrouwe van Esdan Jametz/ &c. hem oock makende Maerschalck van Vranckrijck/ die nu Hertogh van Bouillon is/ ende veel Victorien teghen den Lottringher ghehadt heeft / ende Asternai ende andere Steden ghewonnen/ die oock verhindert dat synen Sone den Cardinael tot het volkomen besit des Bisdoms van Straesborgh niet komen en konde.

Dë Hertogh van Lottringen vint wederstant van Bouillon.

Den Marischal Hertoghe van Montmorency/ heeft in Languedocq des Koninckx parthyen seer beschut / teghen de Fortsen die uyt Spaengien ghesonden waren / oock heeft hy den Hertoch van Joyeuse/ belegghende Villemur by Toulouse gheslaghen / die daer doodt bleef/ met wel etlijcke duysenden / hy was den Broeder vande twee gebroeders die inden slagh van Courtras bleven. De Stadt van Bayone werdt seer na door den Gouverneur van Fonterabie/ by middel van een Armade ter Zee ende te Lande/ by de Spaengiaerden overballë/ midts eenen Spaengiaert woonende tot Bayone / ende eenen Medecijn Blancqpignon ghenheeten / secreet verstant mette Spaensche hadden/ maer wert ontdeckt ende eenighe onthooft.

Montmorency slaet Joyeuse.

Aenslach der Spaengiaerden op Bayone te vergeefs.

In Britannien hebben de Spaengiaerden oock haer voornemen niet konnen volbrengen / zijnde door de assistentie van de Enghelsche meermael verhindert / daer het volck noch al liever hadden Fransoys te blijven / dan Spaensch te worden / t'welck alomme selve tot Parys ghespeurt werdt / de Spaensche veel insolentien over Gheestelijcke ende Weereltlijcke ghebruyckende / trachtende oock haer Steden te vermeesteren met surprinsen / waer uyt groote jalousien groeyden / selve inden Legher van Parma ende du Mayenne, ghenoegh uytberstende / welcke jalousien meer groeyden / als den Paus ende den Koningh van Spaengien / ende zyn toegedaen heftige Liguers seer drongen om eenen nieuwen Koningh in Vranckrijck te kiesen. De Competiteurs waren den Koningh van Spaengien ofte syn dochter / den Hertogh van Savoyen / den Hertogh van Lottringhen ofte zijn Sone / du Mayenne selve/ oock den Hertogh van Nemours/ niet sonder hoope zijnde / maer den jongen Hertogh van Guyse hadde het meeste faveur / zijnde behendelijck in 't voorgaende Jaer uyt de ghevangenisse ontkomen.

De Fransoysen sijn jalours over de Spaengiaerden.

Competiteurs der Croone van Vranckrijck.

De Koningh heeft oock een concept des voorleden

1592.

Rigoreuse Edicten teghen de Religie afghedaen in Vranckrijck.

Koninex ghevordert / tot verseeckeringhe van die vander Ghereformeerde Religie aen lijf ende goedt/ de strenghe Edicten teghen haer noch in vigeur zijnde / afghedaen / daer in Julio Anno 1591. tot Nantes / daer veel Gheestelijcken qualijck toe te brenghen waren : maer selve in open vergaderinghe/ present den Aertz-Bisschop van Bourges / de Bisschoppen van Nantes / Beauvoys / Bayeux / metten Maerschalck Biron / den Canceliер / de Raets-Heeren van State / Secretarisen ende Officieren der Finantien / ende andere den Koningh seer drongnen om Catholijckelick hem te bekeeren : Waer op den Koningh antwoorde / men soude hem niet daer van spreecken / voor dat de Spaengiaerden uytten Lande gedreven waren/ dan wilde hy daer op letten. Daer en tusschen vertoonde den Cancelier het advijs vande vier volkomen Parlementen / veler Presidenten ende Raedtsheeren/daer op den Koningh verklaerde/ dat hy niet langher lijden wilde / datmen die vander Religie onrecht aendoen soude / hy wilde die soo wel als de Catholijcken beschermen / zijnde den Edeldom vande Religie/ gheweest de Instrumenten dat hy totter Kroone gekomen ware/ veel van haer uyt Vranckrijck ghebannen / ende haer goet gheconfisqueert / die alleene op sijn toeseggingnhe haer vertroosten / dien wilde hy zijn ghelofte houden / oock wilde hy die eeren met Officien ende Staten / soo wel als de Catholijcken / om te verhoeden vorder Oorloghe ende quaet/met meer diergelijcke heftighe woorden/ in faveure van die vander Religie. Den Marischal Biron vertoonde dat het meer dan nootsaeckelijck was die vander Religie versekeringhe te gheven / ende dat de Hugenotten mede rechte Fransoysen waren / die noyt tot vrede ghedronghen waren / maer altijdt selve ghesocht / ende die hier teghen waren / waren meer dan betovert van die vander Ligue. Aldus kreghen die vander Religie eenighe versekeringhe / ende de leste Edicten werden teghen haer krachteloos ghemaeckt / met een nieu groot Edict tot Nantes uytgegheven.

Redenen des Koninex voor de Protestanten.

Die vander Religie krijgen versekeringhe in Vranckrijck.

Aldus bleven de saken in Vranckrijck noch staende / sonder dat den Koningh (hoe wel dat hy veel victorien verkreech / oock veel Steden innam) konde tot volkomen ghehoorsaemheyt sijn Koninghrijck brenghen / waeromme hy dickmael seyde dat hy een Koningh was sonder Koninghrijck / een ghehout Man sonder Wijf/ende een Oorloghs-voerder sonder gheldt/ de senuwe des Krijghs/ hem alomme ontbrekende/ hebbende nergens geen gheheel Provintie volkomen hem onderdanich / maer elck bruyckte zijn eygen middelen van gelde: waerom hy oock sijn Hoochduytsche onder Anhalt/ die nu seer ghemindert waren afdanckte.

Spreeck-woordt des Koninex.

Keysers handelinghe om Vrede.

WY hebben verhaeldt hoe den Keyser Rudolphus int voorighe Jaer ghesocht hadde weder den Vrede-handel te willen hernemen tusschen den Koningh van Spaengien ende de Gheunieerde Landen / waer op de Landen haer ghenoech hadden laten hooren / dat soo langhe als den Koningh op sijn voornemen bleef/ het niet doenlijck ware : Maer den Keyser verseeckerde dat den Koningh meer dan te vooren toegheven soude / om de Landen weder onder hem te brenghen / waer op hy seer treffelijcke Ghesanten ghesonden heeft / als Salentijn Grave van Ysenborgh / Symon Grave vander Lippe / &c. Johan Heere van Perilsteyn / Otto Hendrick de Beylant / Baron van Rheyt / met Dierick Echten van Mespelbrun / ende Franchoys Philippe Fomstid / Doctooren : Dese waren in December met grooten staet tot Brussel aengkekomen ende feestelijck onthaeldt / tot grooten koste des Koninex daer gheherbercht ende kost-vry ghehouden / ende hebben met Parma gehandelt voor zijn vertreck in Vranckrijck / tot Brussel blijvende tot den 22. Januarij : siende dat sy gheen bescheet uyt Hollandt konden vernemen / midts de Staten Generael moesten daer beschreven wesen / sijn sy weder nae Duyslandt vertrocken / ende ordineerden den Heere van Rheyt met Paspoort nae Hollandt te trecken / die daer oock heeft tot den April gheleghen. Ten lesten den sevenden April verkreegh hy neffens een gouden Keten van achthien hondert guldens / ende alle teerkosten voor hem af betaelt inden Haghe / een schriftelijck bescheet van weghen de Staten Generael / in substantie als hier nae volcht :

1592.

De Staten Generael der Vereenichder Provintien der Nederlanden / verstaen hebbende dat het de Keyserlicke Majesteyt belieft hadde af te senden / de Graven van Isenborgh / vander Lippe ende d'ander / om te weghe te brenghen een Vrede-handelinghe metten Koningh van Spaengien / ofte te hervatten den begonnen Vrede-handel tot Colen / Anno 1597. tot welcken eynde den Baron van Rheyt den seven-en-twintichsten Maert lestleden aen haer versocht hadde/ dat de voorseyde Ghesanten mochten daer over/daer komen ende ghehoort worden : Waer op de Heeren Staten nae rijpe beraetslaginghe / bedanckten seer ootmoedelijck sijn Keyserlijcke ende Koninghlijcke Majesteyt / van sijnen goeden wille ende affectie totten welstandt vande Landen / ootmoedelijck biddende te willen ghelooven / dat sy anders niet en soecken noch wenschen van Godt Almachtich / dan dat dese ellendighe bloedighe Oorloghe / die soo langhe in Christenrijck / principalijck in Vranckrijck ende dese Nederlanden is begonnen ende ghevoert gheweest by de Spaengiaerden ende hare aenhanghers/ mochte door de krachtighe handt Godts / ende door goede Inspiratie van goede Princen ende Ghebueren / verandert werden in eenen verseeckerden gherusten staet / daer gheheel Christenrijck mede mochten in vrede ghestelt ende gehouden werden. Waer over sy haer bekenden aen zijne Majesteyt hooghelijck verbonden / etc. ende en twijfelden niet ofte sijne Keyserlijcke Majesteyt en procedeerde hier in met een Vaderlijcke oprechte herte. Maer gemerckt 't gheene by voorgaende Vrede-handelinghe in dese Landen ghesocht is / ende 't ghene dat sich nu ontdeckte / en konden sy niet verstaen dat vanden Spaengiaert anders dan bedroch ghemeynt worde. Want de Vrede-handel metten Prince van Orangien saligher / in 't Jaer 1574. ende tot Breda / Anno 1575. en wrochten haer niet dan verlies van veel Steden ende sterckten : Desghelijcx het Contract besloten met Don Johan tot Marche in Famine / Anno 1577. was alleenlijck op enckel bedroch ghefondeert / ende veroorsaeckte een opentlijcke violacie vande Pacificatie van Ghendt / ghemaeckt Anno 1576. oock het overweldighen vande Stadt ende Kasteel van Namen / oock van Charlemont / Marienborgh / met onder-ganck ende verlies van veel quartieren / ende groote bloet-stortinghe gevolcht.

Antwoorde der Vereenichder Staten op den Vrede-handel van date den 7. April/ 1592.

Redenen der Staten waerom sy niet en willen in vrede-handel treden.

Anno 1578. daer nae den voorslach vande communicatie vanden Baron de Selles / leyde het fondament / waer over de Walsche Landen haer afscheyden vande andere vereenichde Landen/ ende den Vreden-handel tot Colen en wrocht niet anders dan volkomen afval der selvigher Walscher Provintien van veel Heeren eñ Edelen des Landts/ met het verlies der Stadt Maestricht ende 's Hertogen-Bosch. Wat droever uytgangh den versierden handel mette Steden van Ghendt / Brugghe ende andere ghehadt hebben/ware meer dan openbaer.

Vruchten vande Vrede-handelinghen.

Waer toe dat streckte de gheproponeerde Pacificatie vanden Jare 1587. ende 1588. mette Majesteyt van Enghelandt / naemelijck / om onder decksel van Vrede te incorporeren ende ruyneren niet alleene dese Vereenichde Landen / ende de Ondersaten der selvigher / maer selve 't gheheel Koninghrijck van Enghelandt / 't welck ghenoech bleeck by de groote ende hooch-beroemde Armade ter Zee ghesonden Anno 1588. selve gheduerende het ghespreck daer van tusschen Enghelandt ende Nederlandt / en konden de Heeren Staten Generael (voorsiende haer quaet voornemen uyt de voorgaende handelinghen) haer niet laten daer toe persuaderen inden Jare 1587. ende 1588. Ende met veel meerder swaricheydt souden sy dat nu versoecken / naedemael inde selvighe handelinghe haer openbaerde soo opentlijcke groote faute / ghemerckt dat noch sints niet de minste aparentie en blijckt inde Spaengiaerden / van te willen beteren / maer ter contrarien sijn tsints ontdeckt

1592.

ontdeckt veel andere vonden van bedriegerijen ende ghewelden / als zijnde / in wat manieren dat de Liguers van Vranckrijck hebben ghestuft gheweest by de Spaengiaerden / teghen haren Koningh lest ghestorven / die sy hebben ghetracteert met alderhande ghewelt, bedrogh, ende kleynichept / ten lesten met ontsien verradelijcken synen eyghen persoon te vermoorden / by de handen van Gheestelycke / alle de Weerelt condtbaer.

Voornemen der Spaengiaerden.

Oock hebben de Spaengiaerden ende haer aenhanghers in veel Provencien van Vranckrijck ghetracht / haer daer Heeren ende Meesters te maecken / ende den teghenwoordighen Koningh teghen alle redenen te berooven van zijn erf recht / om te vesten haer Monarchie oft ghewelt over alle Koninghrijcken ende Landen van langher handt gheraemt / waer van ghenoegh de tochten ghedaen in Vranckrijck by den Hertogh van Parma in 't Jaer 1590. ende in 't eynde van 't Jaer 1591. ende noch in dit teghenwoordich Jaer 1592. het Krijghs-volck ghesonden / ende dat noch is in Britannien / in Langedock ende in Provincien / zijn alle de Weerelt condtbaer. Oock en geeft gheen kleyn achterdencken den Heeren Staten / dat rechts de openinghe van dese handelinghe gheschiede int Jaer 1590. inde Maent van October tot Franckfort / ten tijde als den Hertogh van Parma in Vranckrijck ghetrocken was / mette meeste macht der Nederlanden / om t'onder te brenghen de Croone ende teghenwoordighe Koningh van Vranckrijck / ende tot zyn wederkomste is dese onderhandelinghe weder uytgestelt / tot dat hy wederomme ghereet was / met gelijcke gheweldighe macht in Vranckrijck te trecken. Vorder meer / doet de Heeren Staten grootelijcx achterdencken / dat dese voortghebrachte handel van vrede / rechts overcomt in plaetse vande beloofde ende verwachte executie / besloten by de principale Circulen ofte Creytsen des Heylighs Rijcx / teghen den Koningh van Spaengien ende den Hertogh van Parma / nopende het wedergheven der Steden ende Fortressen by haer beseten / ende afghenomen den voorschreven Rijcke / int welcke de Heeren Staten van haerder zijden haer soo goedelijcken / oprechtelijcken ende ghewillichlijcken hebben gheacquiteert / ende den voorschreven Rijcke voldaen / ende altijdt voldoen sullen.

Boven alle dese / zijn de Heeren Staten wel particulierlijcken gheinformeert van het bedrieghelijcke voornemen der Spaengiaerden in dit stuck, by de eyghen Brieven van den Koningh van Spaengien / ende sijn principael Secretaris Idiaquez / gheschreven aenden Spaenschen Ambassadeur / int Hof van syn Keyserlijcke Majesteyt / Don Guilliam de Sinte Clement.

t'Regiment van Gulick ende Cleve / meer spaens van Inlandisch.

Daer toe zijn de saecken oock wel weghens weert / t'ghene dat onlancx besloten is gheweest van weghen des Koninghs van Spaengien / by openbaer Placaten teghen de oude Keyserlijcke Stadt van Aken. Daer-en-boven is van groote consideratie dat de vruchten van den handel onlanghs voorghenomen op het redres van 't Gouvernement des Hertoghs van Gulick / Cleve / ende Bergh / inde Stadt van Duysseldorp / sulcx zijn / dat men nu meer dan oyt te vooren twijffelt / ofte de regheringhe aldaer niet meer Spaensch zy / dan der Landen eyghen / al te recht gheacht oprechte Spaensche treken.

Eyndelijck en konnen de Heeren Staten niet vergheten de droeffelijcke ende jammerlijcke procedueren / die gheduerlijcken ghebruyckt worden in Vranckrijck ende in dese Landen / uyt de Roomsche Maxime, quod Hæreticis & Rebellibus. (onder de welcke de inwoonders van dese Landen / maer Gode danck sonder oorsaecke) gheacht worden / non sit servanda fides. Waeromme ende gheconsidereert dat de Heeren Staten Generael die volghens haren Eedt ende ampt moeten verantwoorden voor den hooghen Almachtighen Godt ende alle de Weerelt / van haer devoyr int hanthouden ende beschermen der vereenichder Landen / ende inwoonders der selvigher / niet en konnen verstaen / hoe sy met vruchten eenighe openinghe totter vorderinghe van de voorgheslaghen Vredehandelinghe konnen toelaten noch inde Gheunieerde Landen, noch daer buyten aende Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt (mette welcke in dat ende andere sy staen in stercke verbondtenisse), noch oock niet aenden Koningh van Vranckrijck ende andere Potentaten Vorsten ende Republijcken / ende andere vrienden gheconfedereerde voor een ghemeyne saecke.

Daeromme sal 't believen syn Keyserlijcke ende Koninghlijcke Majesteyt (aen de welcke de Heeren Staten altijdt verplicht blijven / hem alle eere ende behoorlijcke respect te draghen) te willen int vriendelickste ende tot goede verstaen ende nemen als dat sy / volghens t'ghene sy sijne Majesteyt den eersten January Anno 1591. schreven / sy niet en konnen resolveren op de selvighe voorgestelde Vredehandelinghe / midts Wettelijcke ende hoochweghende redenen.

Oock baden sy ernstelijcken de voorschreven Heeren Ambassadeurs / dat hare Heerlyckheden wilde ghelieven / gunstighe rappoort te doen van dese hare redenen / aende Majesteyt ende specialijck dat de Heeren Staten Generael voorsiende dat sy hier in gheen vrucht doen souden, gheerne ghesien hadden dat hare ghenaden ende Heerlyckheden ontlast waren geweest vander moeyten / waer over sy haer t'selve adverteerden voor het eynde van haer leste vergaderinghe / als sy van haer komste by particuliere gheadviseert waren.

Daer-en-boven danckten sy oock de Heeren Ambassadeurs int Generael / ende elck int particulier naemelijck oock den Baenderheere van Rheyt seer hertelijck / midts dat hy hem soo ghebruyckt heeft totten goeden dienst deser Landen / ende souden tot allen tijden t'selfde verschulden / Ec. Vorder soo ontschuldichden sy het lanck uytstel van dese antwoorde / midts de beschreven Heeren Staten Generael / door den Winter / Vorst ende Ys / niet eer konden vergaderen / ten eersten vergadert zijnde / den Baenderheere van Rheyt audientie ghevende / hopende ende biddende de Heeren Staten sijne Keyserlycke Majesteyt ootmoedelijck / dat het haer believe dese hare ontschult aen te nemen voor Wettelijck / ende te houden de saecken van dese Landen in goetgunstichepdt ende recommandatie / ten dienste van t'gheheel Christenrijck. Dit gheschiede in de vergaderinghe der voorsz Heeren de Staten Generael inden Haghe / den sevenden April / Anno 1592.

Ghedenckpenningen der Hollanders ende Zeelanders tot afradinghe van Pays.

Op dese versochten vrede-handel hebben de Hollanders penningen gheslaghen van silver ende coper / tot waerschouwinghe / waer op stondt de Maecht Hollandia in haren Tuyn / in vrede wel rustende / ende terwijle werdt sy by laghen / listen ende behendighept / van alle kanten bespronghen / ende rondtom stont gheschreven / Pax patet insidiis, dat is / den pays oft vrede is open ofte subject tot bedrogh ofte hinderlaghen. Over d'ander zijde stondt Hollandia in haren Tuyn ghewapent / met goede wachte rontomme beset / afkeerde en verslaende veel vyanden / met dit gheschrifte Tuta salus Bello. Dat is welvaert is versekert met de Oorloge. Die van Zeelant sloegen oock eenen penningh / waer op stondt een Spaengiaert, den Zeelander vrede aenbiedende / maer den Zeelander wijst hem dat het Serpent lach onder dat cruyt / met dit gheschrifte, Latet anguis in Herba: over de ander zijde stont de Wapenen van Zeelandt / met dit opschrift ne temere, dat is / niet te lichtelijck betrout oft ghelooft.

Courssen en aenslagen in de Nederlanden van wedersyden.

Den Winter gheduerende / zijnder in Nederlandt van weder zijden diversche courssen ghedaen by de Garnisoenen / als die van Nimmeghen namen Alpen inne / de Garnisoenen in Vlaenderen by den Grave van Solms trachten op Sluys / anderen op 't Stift van Colen / ten faveur vande Gravinne van Meurs / die daer ettelijcke duysendt guldens eyschte. In Maert vergaderde Prince Mauritz van Orangien de Garnisoenen van Brabandt / trock metten Grave van Hohenlo (die nu weder uyt Duytslandt ghekomen was) secretelijck op Maestricht / dat hoopende met Schalade in te nemen tusschen den seventhienden ende achthienden Maert

1592.

snachts/ maer door eenen grooten slach-reghen/ oock door de donckerheydt des nachts / en konden sy niet ghelijckelick door verdooltheydt aen twee zyden den aenval doen / waer door sy hebben moeten met eenighe doode ende gequetste afwijcken / ende in 't wederkeeren namen sy inde Kempen Bergheyck inne / dat sy sterckten in Mey. Die van Berghen op den Zoom namen inne West-wesel ende Graven-wesel/ twee Dorpen met Casteelkens / en dat om beter haer courssen te moghen doen. Maer dese werden in Junio by Montdragon weder ghenomen die oock eenen aenslach op Breda miste : Hy nam oock Tuernout ende Westerloo weder.

Bergheyck ingenomen.

West-wesel ende Grave-wesel ghewonnen en verloozen.

De Gheunieerde Landen hebben den voorleden Winter seer politijckelijck met kleyn schade haerder ghemeynte geldt vergadert : daghelijcx oock vermeerderende haer Navigatie / als naemelijck op Italien door de strate van Gybralter / daer in dit ende het voorighe Jaer by de vier hondert groote Schepen met Koorn / die sy uyt Oost-landt ghehaelt hadden/ doorgevaren zyn nae diversche plaetsen van Italien / mits de groote dierte van Koorn in die Landen / twee ofte drie jaren gheduerende / daer den Coopman/ Schipvolck ende Reeders by wonnen/ ende de Landē groot Convoy ofte Licent-ghelt van kreghen.

Schipvaert op Italien wordt ghe[br]uyckelijck.

Vier hondert schepen met Coorn na Italien gevaren.

Midts welcken resolveerden de Landen desen Somer weder haer sterck te Velde te begheven / in Mey schepende haer ghereetschappe / waer onder boven de vijftich stucken Gheschuts waren. Ende midts de Brieven die van Verdugo aen Mansveldt ende den Raedt van State geintercipieert werden / daer in hy seer klaeghde dat Vrieslandt geabandonneert werdt/ soo 't scheen dat den tocht op Vrieslandt soude wesen: Maer Prince Mauritz trock uyt den Haghe dē thienden Mey na Utrecht/ midts dat daer eenigen twist te slissen was.

Met Prince Mauritz / neffens den Grave van Hohenlo/ Grave Willem van Nassou/ en den Grave van Solms / begaven haer te Velde / hebbende voor Krijghsraedt / de Heere van Barthon / als provisionel President van den Kryghsrade / Graef Philips van Nassou/ als Generael van het Peerde-volck / de Heere van Famars / als Generael van 't Gheschut Capiteyn La Craissonniere / als Sergiant Mayor/ ende voorts de Overste ende Colonellen Sir Franchoys Vere/ Floris van Brederode/ Morrey / Dorp/ Groenevelt / ende andere Capiteynen / van groote ervarentheyt. De Heere van Gryse was Generael vande Provande / noch trocken ghemeynlijck mede eenighe Raets-Heeren uyt den Rade van State / seeckere Ghecommitteerde van de Provintien / daer den tocht ghedaen wert / alles dienende tot goede directie ende ordere op alle nootsaecken van Gheschut/ Amonitie/ ghelt/ ende victalie.

Pr. Mauritz gereet[illegible] tot [illegible] ende [illegible] Overste uyt treckende den 10. Mey.

Daer marcheerden van allen kanten tot ontrent ses duysent Voet-volcx / ende by de twee duysēt Peerden / mette welcke Prince Mauritz trock op Steenwijck / met alle ghereetschappe / alwaer hy zijnen Legher neder gheslaghen / ende quartier ghenomen heeft / den acht-en-twintichsten Mey. Het Peerdevolck logeerde te Giethorn. De gheleghentheydt van Steenwijck hebben wy verhaelt int thiende Boeck / ende hoe die van Rennenberch voor Parma beleghert / ende vande Staten weghen beschermt werdt : Sints werdt sy van 's Koninckx weghen by Jan Baptista de Taxis / met behendicheydt inghenomen ende verrast / ende zijnde een Stadt gheleghen op een passagie van Vrieslandt / veel Landts bevrydende / werdt die by haer wonderlijck ghesterckt met stercke aerden Wallen / al met hout doorvlochten / ende dat op de beste formen / sy was oock wel versien met goet Krijghs-volck ontrent sesthien vaendelen/ ende ettelijcke Peerde-volck. Voor Gouverneur was daer binnen Anthoine de Quocquille / een ervaren Krijghsman : Oock waren daer meer andere Heeren ende Graven binnen / als Graef Lodewijck / Jonghsten Broeder des Graven van den Berghe / de Heer van Waterdijck / ende andere van name / met ontrent twaelf hondert Mannen/ ende tachtentich Peerden. De Stadt was van als ghenoegh versien / ende sy en hadden niet ghebreck dan alleen Buscruyt / het welcke soo haer een goede quantiteyt uyt Duytslandt af quam / werdt int Munstersche Stift aengeslagen ende genomen / voor recompensie van eenighe beroovinghe die van des Hertoghs van Parma volck gedaen was.

Steenwijck van Prince Mauritz belegert den 28. Mey.

1592.

Eer wy het belegh van Steenwyck verhalen / sullen wy eerst vertellen eenen dubbelen aenslagh / die men wel meynde onder ende met dit belegh te passe te brengen / ende was dese : Dat die Spaensche ende die van Steenwyck onder Parma / wel meynden die Stadt van Enckhuysen te bekomen / door een Zeevarende Man ende Borgher aldaer / die onlanckx uyt Spaengien ghekomen was/ ende aldaer selve metten Koningh ghesproken hadde/ die daer over een somme ghelts/ soo van den Koningh als Parma ontfanghen hadde / soo wel voor zijnen eyghen dienst / als om ander Capiteynen ende volck tot den aenslagh te beweghen / maer desen Borgher heeft tselfde de Staten ende Prince Mauritz secretelijcken aengheseydt/ vande welcke hy sulcken directie heeft ontfanghen/ dat hy de Spaensche wiste te persuaderen dat den aenslagh best diende voorghenomen / op de Havene/ ende dat sy daer toe souden senden van Steenwijck (daer niet wyt van ghelegen) eenighe duysent Man/ op eenigen avontstondt/ in Schepen int begintsel van Mey/ die met eenighe Coopmanschappe mette practijcken van desen Borgher / onghesuspecteert souden komen over ghevaren / midts dat eenighe Stadts Capiteynen ende principale vande Stadt / daer toe alreede ghewonnen ende ghecorrumpeert waren / die selve schreven op haer credit / dat alles seecker ware ende om dit aldus verwe te gheven / ende die van Steenwijck meer te verblinden/ bode den Inventeur ofte aengheber haer aen / hem selven tot onderpande/ in handen van de Stadt Steenwijck te stellen / hem onderworpende alderhande straffe / soo hy anders dan trouwelijck met haer handelde / ofte soo het niet wel en succedeerde / wel volghende zijn directie / &c. Ende terwijle soude Prince Mauritz hem selven binnen Enckhuysen begeven hebben ten selven tyde / om die vanden aenslagh te betrappen / dat lichtelijck te doene was / om dat de Havene drooch valt met leeghen water / ende soo haest hy soude dat volck al ghevanghen hebben ende vaste / soo soude hy terstondt den Legher nu reede zijnde / senden voor Steenwijck dat te beleghеren / met sulcke dreyghementen / soo sy den voorschreven Inventeur ofte aengheber niet terstondt vry ende los hem en leverden / soo soude hy ten eersten alle dat ghevanghen volck doen ophanghen / maer daer groeyde erghens achterdencken ende suspitie / dat den aenslagh gheenen voortganck en kreegh. Waeromme Prince Mauritz met zijnen Leger tot t'belech van Steenwijck als vooren/ voorts voer.

Aenslagh op Enckhuysen voorgenomē by die van Steenwijck sonder voortganck voor belegh.

Vanden 30. Mey tot den neghenden Junij / was Prince Mauritz besich mette beschanssinghen op de leeghe gronden te soecken ende te maecken/ om t'gheschut te moghen planten / dies werdter een Katte opghewors pen neghenthien voeten hooghe / daermen drie stucken Geschuts konde op stellen/ om de hoochden ende weeren af te schieten / ende alles te ontdecken : Maer het dede kleynen dienst / dan om beter t'Gheschut te planten / de welcke tot vijf-en-veertich stucken geplant zijnde/ soo werde daer mede de Stadt den derthienden Junij beschoten/ behalven noch vier ander kleynder Veltstucken / maer daer werdt voor die reyse met schieten luttel uytgherecht/ Jae qualijck meer dan de Borstweeringhe afgheschoten / hoewel nochtans veel duysent schoten daer op gheschoten worden. Met eenighe stucken schoten sy vierkloten inde Stadt / die wel int eerste een vreese aenjaechden/ ende eenighen brandt maeckte / maer werdt korts alles geblust.

Als sy saghen dat het Gheschut soo luttel vorderde/ ende die van binnen soo luttel daer op pasten/ toonende in spot/ dat het maer als stof met bessemen van de Vesten af te vaghen ware / werdter ghearesolveert van schieten op te houden / ende met twee Mijnen voort te varen nae het contrescherp toe / die oock niet veel en wrochten / daeromme groeven sy tot dat sy in het contrescherp quamen / t'welck sy die van binnen af-

1592.

nen afwonnen / ende ontdeckten een seecker plaetse aenden voet vande Palissade / daer die van binnen groote weere uyt deden inden gracht / soodanigh dat alle het besprinighen verloren arbeyt was / ten ware dat die van binnen daer werden afghedreven: Waeromme sy eenighe stucken Gheschuts in den gracht sonken in verscheyden plaetsen / daer sy wel bedeckt werden om wech te schieten alle de weder-plaetsen aenden voet vande Palissade / met andere beschutselen die sy hadden aen den voet van 't Rampaert ofte Wal die wel wrochten / want onder t'beschermsel van dit Gheschut quamen sy met een rollende begravinghe inde gracht / daer sy haer soo wel bedeckten / dat die van binnen haer niet veel konden schaden / soo dat sy daer mede quamen int besit vanden voet des Rampaerts ofte Wal des principael Bolwercks aen de Oostzyde / daer sy doen met mijneren ofte sapperen inliepen drie-en-veertigh voeten inwaert onder d'eerde, eer sy keerden om eenighe Camers te maken. Dit werck duerde wel thien dagen / binnen welcken tijde die van binnen deden twee uytvallen / inden eersten namen sy een Vaendel / ende sloegen eenighe Engelsche / inden tweeden sloeghen sy den Hopman Olthof doodt / die d'ander belegh inde Stadt gelegen ende beschermt hadde / met eenighe andere van name / ende een deel volcx die de wachte aldaer hadden. Noyt en konden de beleggers eenighe ghevanghenen uyt der Stadt bekomen, om de ghelegentheyt van binnen te vernemen / wat neersticheyt sy oock aenveerden.

Steenwijck wort ondermijnt.

Wtval van die van Steenwijk.

Den 23. Junij wrochten die van buyten om een Batterije te maken / teghen een Ravelijn dat die van binnen noch hadden buyten de stadt by een Morasse: Als die van binnen de Batteryen reede sagen / verlieten sy de plaetse.

Ravelijn verlaten.

Den 25. ende 27. Junij / waren sy buyten besigh om eenen Torren die van Masten ghemaeckt was / op wielen aen de Stadt te brenghen / dien sy een Lijmstande ofte Kijck inden pot noemden: Een inventie van Capiteyn Jan van den Cornput / van Breda / die dese Stadt te vooren hadde ghedefendeert / als wy verhaelt hebben int thiende Boeck. Desen Torren was vierkant van Masten / al met ijsere Vijsen aen een ghehecht / neghen solderinghen boven den anderen / elck van twaelf voeten hooghe / elcke solderinghe kondemen af nemen nae believte / elck hadde een Borstweeringhe ende bedecksel van Canisas teghen den vyandt. Met desen nieuwen Torren aende grachten ghewrocht / ende Musketiers daer op ghelept zijnde / keerden sy die van binnen niet alleen vande Wallen / maer sy schoten het volck oock achter straten gaende: Maer die van binnen met twee stucken gheschuts / t'samen metten Windt / brochten in twee daghen de twee hooghe solderinghen ter neder / soo datter niemandt meer wilde opgaen.

Een Torren van Maste voor Steenwijck ghebrocht, den 26. Junij.

Vanden 26. totten 29. Junij / warense besich mette twee Mijnen inden Wal onder 't Bolwerck reede te maken. Den dertichsten sonden die van binnen uyt drie Capiteynen om te parlementeren / namelijck Bernart van Montberck / David du Wal / ende eenen vanden Sande / sone vanden Drost van Harderwijck: Daer tegen de Capiteynen Pieter van den Dorp / Assuers ende du Buck als Ostagiers in trocken. Sy versochten uyt te trecken met Wapenen / Vaendelen ende Baggagie / ghelijck dien van Deventer vergunt was. T'welck aenghenomen worde met conditie / dat sy souden terstondt over Rhijn trecken / eñ niet dienen in ses Maenden in die quartieren / ende soo sy dat weygherden / wert het Parlament afghebroken. Den selven nacht werden nae de Stadt ghesonden van Verdugo / s'Koninc Philips Stadthouder / drie hondert Soldaten / elck met een Sacxken Buscruyt van vijfthien ofte sesthien ponden / waer van eenighe tsestigh ofte tseventich in raeckten / d'ander werden verslaghen / ghevanghen ende inde vlucht gedreven.

Steenwijck sent uyt om te parlementeren te vergeefs.

Eenich buscruyt in Steenwijck ghebrocht.

Den eersten Julij dede Prince Mauritz eenen loosen storm ofte aenloop aenrechten / ontrent vier hondert schoten met het groot Gheschut ghedaen hebbende / om haer ghemoedt ende maniere van binnen te moghen mercken / die haer rusten tot alle plaetsen tot teghenweer: Den tweeden July brocht hy alle de nacht secretelijck alle zijn volck inde Trencheen ofte begravinghen met voornemen om smorgens de Mijnen op te blasen mette Poeder / ende daer op eenen generalen assault te doen: Elcken Oversten hadde met zyn volck syn bestemde plaetse. Den derden July nae dat smorghens dat grof Gheschut vier uren gheschoten hadde van alle plaetsen / oock van de Catte / ende dat die van binnen door de groote apparentie totten storm / ghelockt waren op de Wallen / werdt het vyer in de Mijnen aenghesteken / de een Mijne aen 't Bolwerck vande Oostpoorte werp den Rampart ofte Wal soo omme / datter Bresse ofte inganck was voor thien Mannen tsessens op te klimmen, aen welck quartier Grave Willem van Nassou / met de Vriessche Vaendelen bestelt was / den eersten storm te doen, ende opt blasen der Trompetten souden de Engelschen den tweeden storm aenbrenghen aende Onnigerpoorte.

D'ander Mijne aen de Zuydt-west-zijde / ofte Gasthuys Bolwerck / borste buyten-waerts uyt (daer van de aerde / veel Hollandtsche Soldaten / die oock reede op de wacht stonden om op te loopen) levende begroef / daerom en werdt het teecken van storm ofte aenval / van Prince Mauritz niet ghegheven aen gheen quartier. Maer also Graef Willem merckte dat die van binnen verbaest waren / spronck hy op ende nam met haeste de plaetse ofte het omghe-worpen Bolwerck aen de Oost-zijde in / t'welck ghebiede ende oversach de gheheele Stadt: Aso wert oock op d'ander zyde de Wal vande Onnigerpoorte aende Zuydt-zijde inghenomen / met groot verlies van volck van die van binnen: Waeromme die van binnen haer selven aen alle kanten bloot vindende / sonden dien Avondt noch eenen Trommelslagher uyt om spraecke / die Mauritz doen ghehoor weygherde. Maer sanderdaeghs den vierden Julij / werden de boven gheschreven Capiteynen ghehoort / maer alle versoeck afgheslaghen: Ten lesten waren sy te vreden aen te nemen dat haer Prince Mauritz gunde / want het Gheschut nu in alle de plaetsen der Stadt conde schieten / ende alle de Huysen ende Kercken waren bykans al afgheschoten / de resterende waren al door gebroken om door te loopen / t'volck haer meest inde Kelders houdende. Desen niet teghenstaende / hadde t'gheschut kleyne schade aen de Wallen ghedaen / midts die soo sterck waren van vette aerde / konstich ende sterck met Boomen ende Rijs doorvlochten.

Loose alermen ende opblasen van Mijnen, de 3. July.

Graef Willem begeert hem op de wallen, van Steenwijck den 3. July.

Parlementeren den 4. July.

Aldus heeft Prince Mauritz den Gouverneur Anthoine Quocquelle / oock den Heere van Waterdijck / Capiteynen ende Officieren vanden Garnisoene van Steenwijck / Gheestelijcke persoonen ende de Borghers / ghegunt dit naevolghende accoort / Ghedateert voor Steenwijck den vierden Julij / Anno 1592.

Contract van t'overleveren van Steenwijck den 4. July.

Dat sy uyt de voorschreven Stede souden trecken / nae dat den Gouverneur ende Capiteynen / Officieren ende Soldaten / soo te voete als te Peerde / belooft ende ghesworen souden hebben / dat sy de Wapenen tot dienste vanden Koningh van Spaengien niet en souden dragen / aen dese zyde des Rijns / gheduerende den tijdt van de eerste ses Maenden.

Dat sy uyt trecken sullen met haer Baggagie / Vrouwen ende Kinderen / achterlatende de Vaendelen ende Wapenen / Amonitien van Oorloghen / ende de provande.

Gheen Soldaten / zijnde overloopers / ofte die om de Justitie te ontgaen / ter cause van grouwelijcke misdaden / in dienste der Stadt hen hadden begheven / en souden dit Contract niet moghen ghenieten.

Dat alle gevanghenen sullen ontslaghen ende vryheyt hebben / mits betalende twaelf stuyvers s'daechs voor haer kosten.

Alle Borghers ende Officieren des Koninghs Philips / souden oock moghen vertrecken sonder molest.

Dat sy hondert Waghens nae haeren eysch souden hebben tot Coevoorden toe / midts dat sy ghe-

houden souden wesen / die onbeschadicht weder te senden.

De ghequetste ende de Chirurgijnen souden in de Stadt moghen blijven / tot dat sy vande quetsueren ghenesen waren/ende dan vertrecken.

Dat sijn Excellentie haer accordeerde twee Commissarisen/ om haer over Rijn te geleyden/ op borghe vanden Gouverneur ende Capiteynen.

Beleefthept van Prince Mauritz teghen de overwonnen Soldaten.

Nae dit accoordt zijn den vijfden Julij de Soldaten uyt-ghetrocken : Maer Prince Mauritz heeft daer-en-boven / ten aensien dat het goedt Krijghs-volck was / willen beleefthepdt bewijsen / ende den Gouverneur uyt gratie sijn Peerden toe-ghelaten / desghelijcken den Capiteyn du Wael / met sijn Ruyters onder hem/ elck sijn Peert / ende 't Krijghs-volck haer Rapieren.

Ghetal des Garnisoens doode ende ghequetste in Steenwijck.

Daer trocken uyt ontrent vijf hondert ende tsestich fraeys Voet-volck/ meest Walen/ die wel dispoost ofte te passe waren / ende ontrent twee hondert ghequetste / ende tusschen tsestigh ende tseventich Peerden. Binnen de Stadt waren ontrent drie hondert ende vijftich doodt ghebleven / onder andere Graef Lodewijck vanden Berghe / een aen-komende jonck Heere / ontrent achthien oft neghenthien Jaren oudt zijnde / oock de Capiteynen Blondel / Hessel / ende meer andere.

Graef Lodewijck van den Berghe in Steenwijck doodt ghebleven.

Van Prince Mauritz zijde / zijnder oock ontrent vijf ofte ses hondert Mannen voor ghebleven / ende veel ghequetst : Onder andere Prince Mauritz selve / rechts nae het springhen vande Myne / als hy wilde besien wat die ghewrocht hadde / werdt hy door sijn slincker Kaeck gheschoten / sonder groot dangier. Ten selven tijde werdt oock den Colonel van 't Noordt-Hollandtsche Regiment / ghenaemt Joncker Willem van Dorp ghequetst / daer hy van sterf/ een oudt ende dapper Krijghsman. Daer werden meer andere ghequetst / ende van te vooren was daer vooren mede ghequetst gheweest / de Heere Fransoys Veer. Nae dat de Stadt gheruymt was / zijnder vier ofte meer Vaendelen / daer onder de Capiteynen Berensteyn / Rijswijck ende meer andere ingheleydt / ende 't Legher is daer soo langhe ghebleven / tot dat alle Wallen ende Grachten gherepareert waren / zijnde het Belegh alle den tijdt door soo vorderlijck voor het Krijghs-volck gheweest / datter alle dinghen beter koop ende abondanter was dan in eenighe Stede / door het ghemackelijck toe-voeren / sonder eenighe Imposten. Eenighe Soldaten die in 't verraden van Geertruydenberghe gheweest waeren/ zijnde in't Contract niet begrepen / werden ghevanghen ende ghehanghen.

Pr. Mauritz werdt voor Steenwijck ghequetst.

Ootmaersen ghenomen, daer de Heere van Famaers gheschoten werdt den 30. Julij.

Van hier is 't Legher nae Coevoorden getrocken/ ende een deel Peerden berenden het Stedeken Ootmaersen ofte Outmarsch / daer Alphonso de Mendoza in lagh met tsestich Peerden ende twee Vaendelen Voet-volck : alwaer de Heer Charles de Levin Heere van Famars gheschoten werdt / een vroom standtastich Heere / wesende een vande Ghedeputeerde der Geconfedereerde Edelen / die de Requeste Anno 1566. præsenteerde : hy hadde gheduerichlijck de Wapenen ghedraghen voor de Landen / ende was nu Generael van 't Gheschut / seer beklaecht vande syne. Het Stedeken Ootmaersen werdt beschoten/ ende ghedwonghen den 30. Julij / by compositie als Steenwijck.

Coevoorden beleghert by Prince Mauritz in Augusto.

Noch in Augusto werdt Coevoorden beleghert / daer die van binnen afbranden de bystaende Huysen / als sy saghen dat Prince Mauritz haer met de Loop-graven naerderde / die haer oock de Sluysen benam/ ende soo het Water uyt de Grachten geleydt/ oock ingheriomen de Contreschärpe des Casteels/afgheschoten hebbende de Brugghe. Graef Frederick vanden Berghe/ nae dat hy alomme over ende weder ghereden hadde om die plaetsen te besorghen / wasser selve met behoorlijcke Garnisoen inghetrocken / zijnde een plaetse / wel sterck / wel besaemt om sijn ghelegenthept/ oock wel konstich ghesterckt op de fondamenten eertijdts van Jonckheer Dierck van Sonnoy begonnen.

Graef Frederick van den Berghe Gouverneur t. Coevoorden.

Prince Mauritz volck op de Contreschérpe zijnde/ maeckten een Gaelderije tot haer bevrijdinghe inden Gracht / om bedeckt aen den Wal te konnen sapperen ende ingraven / vry van 't Gheschut der strijck-weeren / 't welck sy korts volbrochten met behulp van een hooghde ofte Katte die sy opworpen : sy schoten oock een Ravelijn ter neder. Diversche Mijnen werden onder de Wallen ghegraven / die moeyelijck waren / ende ter neder oft in vielen : Teghen een van dien mijneerden die van binnen / ende soo met locht gheven maeckten sy die onnut : nochtans bleven sy mijnerende / ende deden eenighe springhen / waer op eenen aenval ghedaen zijnde / gheraeckten sy op den Wal / daer sy haer op beschansten / door middel vande opghewórpen Katte / die van binnen hare teghen-weer benemende / alsoo sy tot Steenwijck ghedaen hadden : Waer door die van binnen kleynmoedigh werden / alleenlijck hoopende op 't ontset van buyten / ende hadden oock ghebreck van Water als maer een put in hebbende / ende ander behoeften.

Mijneren voor Coevoorden.

Nieu Regiment knechten opgherecht door de Staten.

Den Raedt van State der Gheunieerde Landen/ verstaende dat Parma hem rustede om in Vrieslandt te komen / ende tot dien eynde noch de Stadt van Berck ende ander plaetsen op den Rhijn / voor passagie inhoudende / hebben een Regiment knechten / dat de Landen hadden doen oplichten onder den Colonel Stolberch / doen monsteren by 's Heerenberghe / door den Grave van Hohenlo / tot versterckinghe van haer behoeften. Want Grave Philips van Nassou / was ghesonden nae Vranckrijck met drie duysent Man / ende de Koninginne hadde oock afghevordert haer Enghelsche om oock in Vranckrijck te senden / die nu alreede uyt den Legher vertrocken waren na Swol : maer alsoo de tijdinghe van Parmas koemste quam / werden sy wederomme ontboden. Daer-en-tusschen quam oock seer wel te passe Graef Philips met sijn volck uyt Vranckrijck / die inde Hollandtsche Garnisoenen gheleydt werden om haer te ververschen/ende de oude Garnisoenen werden terstondt nae het Legher ghesonden / ende eenighe nae 's Graven-weert/ vreesende dat Parmas volck erghens inbreecken mochten / oock mede om hem alle sijn door-tochten te bekommeren. Het Legher was oock seer ghe-swackt van Volck / ende door quade weghen ende passagien / konde het qualijck van victalie ende amonitie versien worden/hoewel over Swol ende Steenwijck soo veel ghehaelt werdt / dat het Leger ter noot werde voorsien.

Graef Philips uyt Vranckrijck gekomen.

Verdugo versoeckt ende verkrijcht volck ende geldt.

Verdugo den Vrieschen Stadt-houder vande Spaengiaerts zijde / hadde seer aen Parma ghesoliciteert om volck ende ghelt / 't welck nu seer rijckelijck ende veel over Italien ghesonden was / ende wel aenghekomen / waeromme hy nu verkreegh by Parma dat de Regimenten van Graef Karel van Mansvelt / van Montdragon / van Gonzago / met noch de twee Regimenten van Arenbergh ende Barlamondt / nae hem toe trecken souden / met eenighe Peerden ende Gheschut / de welcke over den Rhijn passeerden / maeckende een Schansse over d'ander zijde des Rhijns / ende trocken op Grol/ ende soo tot Oldenzeel / alwaer sy aen quamen den derden September / ende Verdugo alle sijn macht daer ontrent vergadert hebbende/ verstondt den noodt daer die van Coevoorden in waren / waeromme hy marcheerde oft trock met alle sijn macht op Herdenbergh / daer hy dochte te legheren / maer subijtelijcken van raedt verandert zijnde / legherde in een Dorp Vlsen / ende van daer trock hy tot Emlichen/ ghelegen onder het Graefschap van Benthem / maer een ure gaens van Coevoorden / ende een bequame plaetse voor de Victalie. Prince Mauritz hier van verwitticht zijnde / sondt drie hondert Peerden uyt om te besichtighen ende te scharmutseren / maer konden die uyt haer voordeelen niet uytlocken: daer dede hy eenen Boer halen / die hy sagh ende suspecteerde eenighe Brieven vanden Vyandt te draghen / alsoo het waer was : want den Boer door vreese van hanghen / heeftse hem ghelevert / waer in Verdugo die van Coevoorden liet weten sijn voornemen / om haer 's ander-daeghs ontset te doen/

Verdugo tracht Coevoorden t'ontsetten.

1592. latter het quartier des Graven van Hohenlo / ende van 't Peerde-volck/ hy hadde de gheleghentheyt van Prince Mauritz Legher verstaen / door eenen Edelman ghenaemt Jan van Steenwyck / waer uyt hy wel mercke datter quaet by te komen was / waeromme hy dien wech om de Morassen / verstaende vanden selven Edelman dat die min ghesuspecteert ende bewaert was/ vercoren hadde &c.

Verdugo tot ontsetten van Coevoorden gheslaghen den 7. September.

Hier op heeft Prince Mauritz de plaetse met volck meer beset/ ende heeft oock daer Gheschut ghebrocht/ ende ghestelt op den wech die zijn vyanden aenkomen mosten : Ende alsoo secretelijck op zijn hoede wesende / ende zijn volck dien nacht meest inde Wapenen houdende / is hy snachts gheadviseert ghewoorden / van 't marcheren van sijnen vyandt nae zijn legher toe / maer datse den wech ghemist hebbende wederom keerden / daer op Prince Mauritz last gaf / dat het volck vande Trencheen souden moghen aftrecken / hen ghereet houdende / maer daer nae weder verwitticht zijnde / datse door eenen anderen wech aentoghen / nae het quartier vanden Grave van Hohenlo / ende t'huys van den voorsz. Jan van Steenwijck / sant hy last wederom aen de Trencheen te trecken / dan al eer dat konde gheschieden / is Verdugo met alle zijn macht te voet ende te Peerde aenghekomen / al met witte hemden over haer harnasch / snachts voor den daghe den sevenden September / ende is alsoo ten drie steden aen de Trencheen ghevallen / met groot gheroep Victoria / Victoria / maer sy werden door het volck des Graven van Hohenlo ghekeert / ende door het secours t'welck daer bracht de Prince Mauritz ende Graef Willem te rugghe ghedreven / ende in het afwycken schoot het grof Gheschut op haer los : Vele bleven daer doodt / ende vele Mannen ende Peerden inden Morasch steecken. Daer werden s'anderdaechs op de plaetse ghetelt hondert ende drye-en-tsestich dooden/ende twee-en-vijftigh Peerden: Veel ghequetste voerdense wech : Want s'anderdaeghs noch werden twee-en-veertich Waghens vol doode ende ghequetste ghetelt / varende nae Oldenzeel/ ghelept met vier Cornetten Peerden: somma / daer bleven wel drie hondert Mannen doodt. Van Prince Mauritz syde bleven maer drie Mannen / ende ses ghequetste/ behalven Graef Willem van Nassouwen / die eenen scheut kreech int dunne van sijnen buyck om dat hy onghewapent was / maer sonder perijckel.

Graef Willem ghequetst.

Verdugo alsoo te rugghe ghedreven / maeckte s'anderdaechs groote ghereetschappe van Mutsaerden / om over de Morasschen te komen: Ende soo het Landt veel enghe passagien heeft / scheen hy die te willen besetten / ende alsoo den Legher van Prince Mauritz alle victalie af nemen : Maer ten lesten als die van Coevoorden saghen haer ontset te langhe vertoeven soo dat sy daer over begonden te parlementeren / quam hy wederom in slach-ordere hem vertoonen / besichtende Prince Mauritz beschansinghe / die nu oock weder eenighe Enghelsche in 't Legher ontfanghen hadde / ende daeromme betroude in goeder ordonnantie hem te verwachten. Aldus dese twee Leghers malkanderen besichticht hebbende / heeft Verdugo twee stucken gheschuts los gheschoten / ende een Huys in brande ghesteecken. Die van Coevoorden schoten oock twee stucken/ hem antwoordende / maer als Verdugo verstondt dat die van Coevoorden gheaccordeert waeren/ troch hy wech / na Delthuysen / int Graefschap van Benthem.

Coevoorden gheeft hem over aen Mauritz den 12. September.

Die van Coevoorden aldus verlaten / ende ghedurichlijck beschoten zijnde / tot groote quetsinghe haers Krijghs-volckx / de Beleggers ghelogeert/ door de ondergravinghen / op haer Bolwercken ende Borstweeringhen / resolveerden te composeren. Prince Mauritz was oock te vreden haer goet appoinctement te gheven / ten aensien dat Verdugo noch daer ontrent was / ende ergheus wat mocht aengrijpen / ende dat nu in dat Landt de straten ende weghen vuyl ende diep waren / onbequaem om de lijftocht te brenghen / heeft haer den twaelfden September dit naevolghende accoort ghegheven.

Contract dien van Coevoorden gegeven.

ven. De Ghecommitteerde die waren Evert van Ens / Drost ende Capiteynen / Christoffer de Vasques/ en Alonzo de Martenez, commanderende over de Ruyterye. 1592.

Zijn Excellentie van Orangien / begheerende te ghelieven mijn Heer den Grave Frederick van den Bergh / sijnen goeden Cousijn / heeft hem gheconsenteert ende toeghelaten / consenteert ende laet toe mids desen : Als oock aenden Drossaert van Coevoorden / Capiteynen / Officieren / ende Soldaten / houdende Garnisoen binnen de ghesevde Fortresse / te moghen uyttrecken met haer Vendelen / Wapenen / brandende Lonten / Peerden / Baggagie met alle t'ghene haer toebehoordt / uytghenomen Artillerye ende Amonitie / soo wel van Kryghs-ghereetschappe als van victalie / tot wat plaetse haer belieft te trecken.

T'selfde consenteert zijn Excellentie oock aen de Gheestelijcke Josvrouwen / Vrouwen / Kinderen / Huysghesinnen / Knechten ende Maechden der selviger voorgenoemder binnen Coevoorden.

Ende tot vorderinghe van haer vertreck / sullen haer ghelevert worden Waghenen ende behoorlijck Convoy / om haer seecherlijck te gheleyden / voor de welcke de voorsz Grave sal gheven Ostagiers / tot dat sy weder sullen ghekeert wesen int Legher / belovende syne Excellentie by desen / by zijn Princelyck woort / dat noch den Heere Grave / noch eenighe andere die uyt trecken sullen uyt de selvighe Stercktе / sal ghedaen worden eenighe schade ofte letsel aen lijf ofte goet. Ghedaen voor Coevoorden als vooren/ den 12. September / Anno 1592.

Hier op is de Grave met sijn by hebbende Krijchsvolck uytghetrocken / zijnde de Grave vanden Berge voorsz van zijn Cousijns Prince Mauritz / ende de Heeren van den Huyse van Nassouwen wel ghefestoppeert / hebbende veel discourssen met den anderen op haer partijschappe / als zijnde Susters ende Broeders Kinderen / maer niet vereenicht. Daer trocken uyt wel vijf hondert Soldaten die gaen konden / met veel siecken vanden Bloetganck : De plaetse werdt noch geheel sterck bevonden / met negen stucken Gheschuts voorsien.

Graef Frederick ghefestoppeert van Prince Mauritz.

De Heeren Staten deden ter ghedachtenisse vant nemen der drie Steden van Steenwijck / Ootmaersen ende Coevoorden / Penninghen slaen van Silver ende Coper / ter eeuwigher Memorien / de eere der selver winninghe Gode toeschrijvende / tot Coevoorden werdt Gouverneur ghestelt den jonghen Heere van Nienoort.

Ghedenckpenninghen over de winninghe van Steenwijck / Ootmaersen en Coevoorden.

Prince Mauritz Legher bleef ligghen / tot dat alle sterckten van Coevoorden weder opghemaeckt / ende alles wel versien wert : Verdugo lach tot Delthuysen / ende scheen dat hy Ootmaersen wilde gaē beleggeren / maer dat wert oock ghesterckt.

Den vijfthienden Octobris troch Prince Mauritz Legher op nae Zwol / alwaer sy beraetslaeghden ende resolveerden nae Emmerich te trecken / ende by den Rhijn te legheren / ende vorder over te passeren naer de gheleghentheyt / ende dat sy sien souden wat Parmas Volck onder Verdugo souden aenrechten/ ghereet zijnde om Grol ofte Goor te beleghеren / ofte den vyandt de passagie over den Rhijn te beletten/ maer eer sy daer konden komen / was de Heerstrate vol Waters / ende Verdugo volck ghescheyden / ende meest den Rijn weder ghepasseert / namelijck de twee Regimenten van Arenberch ende Barlamont / met vijf ofte ses hondert Peerden / seer t'onbreden. Verdugo met de reste vande Peerden / ende de Spaengiaerden / Italianen ende Luyckenaren / bleef ontrent Oldenzeel / besettende Grol / Goor / Enschede ende Lingen.

Mauritz en Verdugo Leghers trecken op den 15. October.

Prince Mauritz quam den achtsten November tot Arnhem / alwaer hy zijnen Legher inde byligghende Steden verdeylde : De Amonitie met het gheschut ende Schip-brugghen / werden al op Schepen ghelept / om die tot allen tijdt reede te hebben/ ende oock bereyt tot eenen vlieghenden Legher / soo daer groote spraecke was dat sy over den Rijn souden trecken / int Landt van Valckenborgh ende Lutzenborgh / om Parma selve tot Spa te versoecken /

maer soo Parma van daer nae Brussel trock / is sulcx nae-ghelaten.

Duysent Beesten aende Groeninghers ghenomen.

Die van Groeninghen en werden noch door dese exploicten ende verlies van Steenwijck ende Coevoorden / niet beweecht tot eenigh verdragh te komen met haer Ghebueren de Ommelanden ende Edeldom van Vrieslandt / niet tegenstaende dat sy nu door den door-tocht van duysent Beesten berooft werden / ende maer een passagie de Bourtange open hadden / ontrent Wedde : maer Graef Frederick vanden Berghe / trock met ses Vaendelen ende eenige Peerden inden Winter nae Groeninghen / tot bewaringhe vande Landen.

Schipsvolck t'Antwerpen ghemuytineert ende weder ghestilt.

T'Antwerpen in Augusto ende September / was het Schips-volck dat op de Oorlogh-schepen lagh / tot bewaringhe vande Reviere / in haer Bolwercken ende Schanssen ghemuytineert om haer betalinghe / zijnde ontrent vier hondert in 't ghetal / eysschende vier-en-veertich Maenden t'achterheyt / daer sy maer eenighe Leeninghen op ghehadt hadden. Dese Muyterije was so heftich / dat sy dreychden byden Vyandt mette Schepen te willen betalinghe halen / het welcke sy lieten weten aen die van Zeelandt / die derwaerts Ghedeputeerde sonden / om haer aen te locken / maer te vergheefs / dies sy ten lesten te vreden ghestelt werden / ende eenighsins betaeldt / maer veele werden sints mistrout / ende nae Duynkercken ghesonden / daer sy haer dagheliicx sterker ter Zee rusten / ende veel goede bueten vande Custen van Enghelandt haelden.

Hertogh Willem van Cleve / Gulick / etc. ghestorven in Januario / ende den 10. Meert begraven.

In 't Landt van Cleve / Gulick ende Bergh / was nu eenighe Jaren groote onruste / den ouden Vorst Willem nu ses-en-tseventich Jaren oudt zijnde / was in Januario dit Jaer 1592. ghestorven / ende tot Dusseldorp den thienden Maert heerlijck begraven. Desen Vorst nu oudt ghewordeu / ende onbequaem tot regieringhe zijnde / werden de Landen by den Landt-raedt geregeert / die den Koning van Spaengien ende sijne Gouverneurs ghenoech toeghedaen waren. Ende alsoo des Vorsten oudtsten Sone over etlijcke Jaren in Italien ghestorven was / ende nu maer eenen Sone Johan ghenaemt hadde / ende vier Dochters / soo hebben sy desen Sone tot versekeringhe vande Catholijcke Religie / ende om aende Spaensche zijde vereenicht te blijven / versien van een Houwelijck / mette Dochter Jacoba van Baden / An. 1585. een seer Catholijcksche Vrouwe / die tot regieringe geheel geneycht was / overmidts sy merckte een simpelheyt ofte kranckinnicheyt in desen Jongen Vorst / waer inne die voorschreven Raden lichtelijcken consenteerden / om die oude forme van regieringe te behouden.

Johan Vorst van Cleve trout Jacoba van Baden.

Houwelicken der Dochteren van Cleve.

Den ouden Vorst Willem heeft naeghelaten vier Dochters / deuchdelijck opghebracht by sijn Suster / de oudtste troude met den Vorst van Pruyssen / die alreede drie Dochters sonder Sonen hadde / nu houbaer : de twee ander Dochters waren ghetrout aen twee Hertoghen van Nieuborgh ende Twee-brugghen / de vierde Sibilla was noch ongehout. Den Vorst nu doodt zijnde ende den Jonghen Vorst Johan kranckinnich tot de regieringhe onbequaem / hebben de Dochters met haer Mannen bekommert gheweest / niet alleene om de regieringhe / maer oock om de successie / midts den Jonghen Vorst gheen Kinderen ghewan / ende hieromme soo is de Hertoginne van Pruyssen / nu Weduwe zijnde / met haer drie Dochters / oock de twee Hertoghen van Nieuborgh ende Twee-brugghen / in Cleve ghekomen : maer midts dese alle de Ghereformeerde Religie toeghedaen waren / hebben sy met de Vorstelijcke Landt-raden niet konnen over de regieringhe over een komen / de welcke vreesende voor alteratie in de regieringhe / haer behelpen mette authoriteyt vanden Keyser ende macht van Spaengien / om in 't Gouvernement te blijven : selve Schenckern / die Castelleyn op het Slot van Gulick was / vreesende ghedwonghen te worden tot yet dat hem niet aenstondt / vertrock secretelijck uyt de vergaderinge nae Gulick / ende sterckte sijn Slot / op niemanden passende / ghestijft zijnde van Parma / die hem doen seyde te versoecken de onghehoude Dochter Sibilla / ten houwelijcke voor sijnen Sone Reynutius / Prince van

Regiment van Cleve onrustich en onseker.

Parma. T'sints zijn aldaer noch diversche Dachvaerden ghehouden / daermen den twist wel onderdruckt heeft / maer niet wech-ghenomen / daer en tusschen de Landen grooten overlast vanden Ghebueren krijch lijdende.

Landen van Over-mase lyden overlast.

Die van Lutzenborgh / Limborgh / ende de Landen Over-Mase / leden oock veel schaden van den overtocht ende monsteringhe van Parmas Krijghsvolck / 't welck hem aldaer uyt Duytslandt vergaderde / alwaer oock de Garnisoenen van Ghelderlandt / Hollandt ende Brabandt seer veel courssen deden / als namelick in Januario 1593. deden sy eenen stercken Tocht op Sint Vit / ende ontbrack niet vele dat sy de Stadt niet innamen / dies uyt Brabandt alle het Krijghs-volck derwaerts ghesonden werdt.

Viconte van Courayne ghetrout met de Erve van Buillion.

De voorschreven Landen leden oock veel door den Krijgh die tusschen Vranckrijck en den Hertogh van Lottringhen was / met de Vrouwe van Esdan / Dochter ende Erve vanden Hertogh van Buillion / door het afsterven van beyde haer Broeders / die nu ghetrout was met den Viconte van Turenne / een Susters Soone vanden lesten Conestable van Vranckrijck / Montmorency / die nu Maerschalck van Vranckrijck was / een ervaren dapper Krijghsman / wel noodich om dat Landt als Frontiere van Vranckrijck wel te beschermen / teghen den Lottrngher ende Spaensche. Dese heeft den veerthienden October den Heer van Chamblisse ofte d'Amblise met drie duysent ende vijf hondert Lottringhschen ghesflaghen / beleghcrende Beaumondt / ende dat alleenlijck met vijf hondert Peerden / ende drie hondert Voet-volcx. D'Amblise bleef daer doodt / met wel seven hondert vande sijne / 't Gheschut ende alle de Vaendelen werden daer ghenomen / oock door verrasschen namen sy Astenae: ende daer nae de sevenden December oock by nachte een Lottringhsche Stadt / ghenaemt Dungh / op de Mase gelegen / daer sterck Garnisoen in lagh.

Staet ende gheschiedenissen van Lottringen

Den Hertogh van Lottringhen / alsoo hy de Ligue van Vranckrijck toe-ghedaen was / ende selve stondt nae de Kroone / oft yverde nae een goedt deel daer van / van wegen sijn Wijf / een Dochter van Vranckrijck / ofte door sijn Kinderen / heeft harden wederstandt gevonden / die hem den Koningh van Vranckrijck berockte. Sijnen tweeden Sone Bisschop van Metz ende Cardinael zijnde / die door Catholijcke factie tot Bisschop van Straesborgh ghekozen was / werdt oock verhindert van 't besitten des selven Bisschops / dewijle vanden meesten hoop tot Bisdom gekoozen was / den Sone vanden Administrateur van Maydenborgh / Marckgrave van Brandenborgh / die daer over door den Vorst van Anhalt grooten Krijgh voerde / 't welck ten lesten ontrent desen tijdt tot uyt-spraecke vande by-ligghende Vorsten ghereserveert werde. 'T Bisdom daer en tusschen werdt ghedeylt tusschen den Marckgrave van Brandenborgh / den Cardinael van Lottringhen / ende der Stadt Straesborgh / Christiaen Cheurvorst van Saxen / sterf den vijfden October / 1591. hem succedeert sijn Sone Jonck onder Administrateurs.

Hertogh van Lottringhen staet nae de Kroone van Vranckrijck.

Cheurvorst van Saxen sterft.

Parma zijnde eenen tijdt lanck tot Spa gheweest / daer hy ten lesten vreesde bespronghen te worden / oock sijn ghesontheydt niet seer beterende / is hy in 't begintsel van October tot Brussel ghekomen / ende in de Warande achter het Hof eenlijck ghelogeert / luttel negotierende / prepareerende nochtans eenen anderen Tocht in Vranckrijck. Ende alsoo daer te Hove grooten twist gheresen was onder die vande Finantien ende Reecken-kamer / soo werdt oock den vijfthienden October den Heere van Champigni / principael vande Finantie / vanden Hertogh van Parma aenghesepdt / als wy voorzen verhaeldt hebben / dat hy om sijn quade diensten / rapporten / proceduren ende Acten / van 's Konings wegen bevel hadde / hem te doen binnen acht daghen vertrecken uyt Brussel / ende de volghende thien daghen uyt Nederlandt te trecken na Borgongien / sonder eenighe ontschuldinghe te willen hooren / waeromme de Heere van Champigni teghen sijnen danck 't gebodt ghehoorsaemde. Een ander vande Finantie / Sansey

ghenaemt /

1592.

ghenaemt/ die onlancx van kleynen state rijck geworden was wert in gevangenisse ghestelt met meer andere waren tot Brussel oock seer t'onvreden en sonden van harent wegen na Spaengien klaeghden aen den Koningh. Om desen twist ende andere oorsaecken/ isser in Nederlandt vanden Koning uyt Spaengien ghesonden Don Piedro Mauriques de Toledo, Grave van Fuentes/ maechschap vanden Hertogh van Alba/ die te Brussel met groot verlanghen vande Reformatie aenquam/ den vierden Decembris. Als te vooren Parma van Brussel vertrocken was den neghenden November voor hebbende eenen aenslagh op S. Quintijn die hem miste, trock hy na Atrecht/ hem toe-rustende tot eenen anderen tocht in Vranckrijck/ nochtans swack zijnde: ende soo hy ghenoegh subytelijcken krancker werdt ende water-suchtich/ is hy aldaer tusschen den derden ende vierden Decembris ghestorven ontrent ten selven tijde als Fuentes tot Brussel aenquam soo dat sy malkanderen niet en saghen: midts dat hy ghenoech haestelijcken sterf, werdt ghesuspecteert sijn doodt in Spaengien ghepractiseert te wesen/ te meer om dat Fuentes effen doen daer aenghekomen was, maer sulcken achterdencken werdt als de doodt selve vergeten.

De Heer Sansey met andere van de Financie worden ghevangen.

De Grave vā Fuentes komt in 't Nederlant/ om alles te reformeren, den vierden December.

Parma is tot Atrecht ghestorven/ den derden December.

Hy was een geluckich kloeck vernuft ende welversocht Krijghsman, den besten die den Koningh van Spaengien ende oock de Catholijcken doen ter tijdt hadden hoochmoedigh/ beleeft heusch en seer Hoofs nochtans altijt vande principaelste Spaensche Hoofden mistrout. Hy was maer veertich ende vijf Jaren oudt. Sijn Lichaem werdt gheopent, ende bevonden gheheel bedorven van boven tot beneden/ niet moghelijck langher te leven, ende daer nae werdt het in een Male ghepackt ende alsoo bedecktelijck op een Peert te Poste, in Italien na sijn Stadt Parma ghesonden. Sijn uytvaert werdt tot Brussel heerlick ghehouden/ daer over twist ghereés/ midts dat nae de Bare sijn Hofghesin volghende/ met den Stadthouder Mansvelt waer nae terstondt de Spaensche Edelen wilden volghen/ maer werden ghewueldelijcken vande Italianen (niet sonder groot rumoer) gheweert. In Italien in veel plaetsen/ oock tot Roomen wert sijn uytvaert den derden April gehouden/ als een trou voorstander, ende alder-kloeckste voorvechter der Heyliger Roomscher Kercke. Sy hebben ter eeren van hem een Statua ofte Beelt van schoonen Marbor opt Capitolium ghestelt/ na de wijse der ouder Romeynen/ met dese volgende inscriptie.

Parma nature, wesen ende geluck.

Alexander Farnesius van Parma den derden Hertogh/ wordt tot Roomen een Statua ofte Beeldt in 't Capitolium opghereecht/ den 3. April.

Quod Alexander Farnesius, Parmæ & Placentiæ Dux III. magno in imperio res pro Rep. Christiana præclarè gesserit, mortem obierit, Romanique nominis glorium auxerit.
S. P. Q. R.
Honoris ergo, majorum morem seculis multis intermissum revocandum censuit. Statuamque civi optimo in Capitolio ejus virtutis, suæque in illum voluntatis, testimonium.
Ex S. C. P.
Clementis VIII. P. M. Anno II. Gabriele Cæsarino I. V. C.
Iacobo Rubeo.
Papirio Albero Coss.
Celso Celso, Cap. Reg. Priore.

Dat is soo veel in Duytsch/ als dat Alexander Farnese den derden Hertogh van Parma ende Placentia/ om sijn seer groote daden ende regieringhe/ voor de Christelijcke ghemeyne welvaert volbrocht/ ende daer over ghestorven, des Roomschen Naems glorie vermeerderdt. Soo heeft den Raedt ende Roomsch volc t'sijnder eeré (om weder op te brengen het oudt gebruyck nu lange na-ghelaten) een Statua ofte Beeldt hunnen seer goeden Borgher opgherícht op 't Capitolium, tot erkentenisse sijnder deucht ende getuygenisse van haren goeden wille.

Besijden dese Statua staet noch een schoone steenen Tafele met volgende schrift:

ALEXANDER

1592.

FARNESIUS OCTAVII,
F. Parmæ & Placentiæ Dux, III.
Provinciam nactus Belgicam Philippi Hispaniarum Regis imperia detrectantem.

MAstrichum urbem munitissimam expugnavit, Bironum Gallum diversarum partium ducem, collatis signis prælio vicit. Duncherecham, Gandavum, Brugas, Hypras, Teneremundam, Bruxellas, Exclusam, aliaque plurima Belgij oppida, aut vi cepit, aut ad deditionem compulit. Antverpiam, humanis viribus inexpugnabilem ingenti ad Scaldim fluviū operum magnitudine circum munitiam in deditionem accepit Novesium receptum Coloniensi Archiepiscopo reddidit. Belgas omnes qui continentem incolunt in Philippi Regis potestatem, & ad Ecclesiæ Romanæ obedientiam reduxit. Hasce ob res alisque fortiter gestas, à S. P. Q. R. summus Imperator elogio prope majorum triumphus, quorum gloriam aut vicit aut certè æquavit, ornatus est.

Memorabel vere- ringhen een [illegible] van Parma tot Roomen opgericht.

Dat is soo veel in Duytsch/ als

Alexander Farnesius Sone van Octavius/ Hertogh van Parma ende Placentien den derden/ zijnde belast van Philips den Koningh van Spaengien/ Nederlandt te Gouverneren/ die ghehoorsaemheydt weygherden.

Heeft Maestricht een seer stercke Stadt met ghewelt ghewonnen den Fransoyschen Biron/ Overste van sijn weder-partije heeft hy met Veldt-slagh verwonnen/ Duynkercken Ghendt, Brugghe Yperen/ Denremonde Brussel/ Sluys, met veel meer Nederlandtsche Steden/ heeft hy ghewueldelijcken inghenomen ofte tot overgheven ghedwonghen/ Antwerpen onwinlijck voor Menschen kracht/ op de Rebiere Schelde/ met groote wercken rondt-omme machtich beset, moeste hem overgeven: de Stadt Nuys by hem ghewonnen/ heeft hy den Aerts-bisschop van Colen weder ghegheven. Alle de Nederlanders op 't vaste Landt woonende heeft hy wedergebrocht onder Koningh Philips ghebiedt/ ende onder der Roomscher Kercke ghehoorsaemheydt. Om dese ende andere sijn kloecke daden/ is hy vanden Roomschen Rade ende Volcke/ met tijtel van opperste Imperator ofte Ghebieder vereert/ als weerdigh eenen Triumphe der ouden Romeynen/ wiens eere ofte glorie/ soo hy niet heeft te boven ghegaen is die voorwaer ghelijck gheweest. Dit staet aldus t'sijnder eeren/ ende eeuwiger Memorie tot Roomen.

Sommarie vande daden van Parma.

Hy hadde nu de Nederlanden onder 's Koninghs ghebiedt meer dan veerthien Jaer gheregeert/ veel machtighe ende stercke Steden met ghewueldt ende andersins den Koningh onder ghebracht maer alsoo men daer van discoureerde in verscheyden onpartijdighe Princen Hoven luttel ghevordert met soo grooten authoriteyt/ groote middelen ende schatten/ ende groote Krijghs-heyren: dickmael aldaer ghebiedt hebbende over de tsestich duysent Krijghs-volck van soo machtigen Koningh. Soo dat het velen vreemt gheeft dat hy niet meer met sulcken middelen uytgerecht en heeft/ tegen een veracht volck, paysch ende onervaren in Krijghs-handel/ 't welck sy seyden te wesen sonder ordere ofte goedt beleydt/ ende dat de

Spaen-

1592.

Spaengiaerden om haer weelde ende sachtsinnicheyt met Boter wilden verdrincken / die niet veel anders dan sijn slaghen gheweert/ ofte defensive Oorloge gevoert hebben / soo dat sijn teghen-partye haer lieten duncken dat elck een lichtelijck met soodanige middelen/ veel meer soude uyt-ghrecht hebben. maer t sints dat Anno 1588. de Spaensche Armade van haer voornemen miste heeft Parma groote op-spraecke gheleden van sijn bedeckte Vyanden / 't welck scheen dat hy 't seer ter herte trock, ende noyt daer naer welvarende geweest is / noch oock in Nederlandt veel geluck gehadt heeft/ zynde doen in sijn hooghste glorie.

Parma ghesoliciteert hem selven Heere te maken in Nederlandt.

Daer en is gheen twijffel aen, of Parma heeft ghesoliciteert geweest van verscheyden partijen Vyanden van Spaengien, om den Koningh af te vallen, ende hem selven Souverayn Heere in Nederlandt te maken/ allegerende het onrecht datmen sijnen Sone dede van 't Koningrijck van Portugael, ende de bequaemheydt die hy daer toe hadde/ met sijn Italiaensch ende ander Krijghs-volck / waer dat apparent was kleyn tegen-partye te vinden/ anders dan weynige Spaengiaerden daer teghen hem Vranckrijck ende Enghelandt bystandt doen souden / de Vereenighde Nederlanden souden wel (soo men dachte) te vreden gheweest hebben/ dat de ander Provintien soo souden moghen gheregeert worden / dat sy mette selfde mochten handelen/ met gelijcke ofte reciproque conditien/ haer vyanden de Spaensche regieringhe van daer geweert zynde/ de Provintien onder den Koningh by hem geregeert / souden hem lichtelijck aennemen/ als sy hem ghestijft saghen / mette Vereenighde Nederlanden / Engelandt ende Vranckrijck : Hier over hebben wy Fransche ende Enghelsche discoursen ghesien / Leycester hadde oock gheerne met hem de Nederlanden ghedeyldt/onder seecker pretexten/ alsoo nae sijn doodt is in 't licht gekomen / dan de Staten der Vereenighde Landen stelden hen haer tegen. Maer niet tegenstaende alle voorschreven aenlocken / is Parma ghetrouwe ghebleven/ ten aensien van sijn oprechticheydt soo sijn Vrienden segghen/ andere segghen ten aensien van sijn dominien in Italien / ende sijn Spaensche Opsienders in Nederlandt / ende om dat hy goedt dochte te verwachten de doodt des ouden Koninghs Philips/ die hem overleefde.

Leycesters voornemen de Nederlanden met Parma te deelen.

Nae sijn doodt werdt Pieter Ernst Grave van Mansvelt/die Stadthouder was/int Gouvernement vanden Koningh gheconfirmeert / hoe wel hy oudt ende swack was / ende dat over sulcx Fuentes groote authoriteyt op hem nam / ende over de Financien groote Reformatie ende straffe voor nam / maer niet nae den noodt ende hoope die de Landen daer van hadden. Dies den Koningh op hope van korts een goedt eynde der Oorlogen in Vranckrijck te hebben/ sochte de Nederlanden in goeder ghenegentheyt ende devotie te houden/ resolverende daer sijnen Swagher ende Couzijn / den Eertzhertogh Ernestus van Oostenrijck te ontbieden / wiens ghebooorte / naturel ende reverentie / 't Volck in ontsagh ende onderdanicheyt soude houden. Den Edeldom sochte hy oock te gheDen lieven/ makende den Hertogh van Aerschot Gouverneur van Vlaenderen, sijnen Sone den Prince van Chimay / Gouverneur van Henegouwe / confirmerende Arenbergh in 't Gouvernement van Ghelderlandt : Varrabon tot Gouverneur van Artoys/ Barlamondt van Namen : Billy van Ryssele / Douway ende Orchiers : Molenbays vanden Huyse Croy (die nieuwelijcks uyt Spaengien ghekomen was / daer hy Capiteyn vande Guarde der Artsiers was / ende nu ghemaeckt Grave van Solre, ghetrout zijnde mette Weduwe van Montigni/ Marquise van Renti) werdt Gouverneur van Doornick ende Tournesis: Karel van Mansvelt / Stadthouder syns Vaders/ werdt ghemaeckt Admirael vander Zee/ ende Charles d'Egmondt/ werdt hoope gegeven van sijns Vaders ende Broeders Erfghenaem te wesen : den Bisschop van Camerijck vandē Huyse van Barlamont/ om dat Camerijck hem niet en wilde erkennen / wert Bisschop van Doornick ghemaeckt / nae de doodt vanden lesten Bisschop Vendeville: ende meer andere werden ghepromoveert / ende met weldaden / eeren ende ampten versien.

Pieter Ernst van Mansvelt Gouverneur in Nederlandt bevesticht.

Den Koninc resolveert Ernestus van Oostenryck in Nederlandt te ontbieden / gratifieert met eeren ende Ampē den Nederlandtsch n Adel.

Des Hertoghs van Parma voornemen voor sijn doodt / was / by bevel vanden Koningh / met eenen gheweldighen Legher in Vranckrijck te trecken / om daer te vorderen een verkiesinghe van eenen nieuwen Koningh / daer die Ligue doen mede besich was. Als Parma nu ghestorven was / is Graef Karel van Mansvelt derwaerts ghetrocken / met twee nieuwe Hooghduytsche Regimenten / onder den Baron van Pernasteyn ende Anglarto Curtio Colonellen / met een Regiment Walen van Claude Berlotte met eenighe Peerden onder den Marquis de Malespina / Georgio Basti/ ende andere / alwaer sy / ghevoecht met eenigh Krijghs-volck van die vander Ligue/ namen eenige Kasteelen ende de Stadt van Noyon/ende door gebreck van ghelde ende nootdruft/ heeft hy daer doen niet anders uytgerecht.

Graef Karel van Mansvelt tocht in Vranckrijck 1593.

Aldus willen wy hier mede dit sesthiende Boeck/ ende oock 't Jaer 1592. sluyten / sonder te vergheten dat op den Kers-dagh in 't selfde Jaer / die vande Ligue in Vranckrijck Sint Valeri op de Somme weder inghenomen hadden / ende dat Herry D'orleans / Hertogh van Longeville / Gouverneur van Piccardyen dat weder beleghерde / met behulp van eenige Oorlogh-schepen van Zeelandt/ waer van een Schip / daer Capiteyn op was Zeger Pietersen / inde Reviere ginck ligghen / belettende het ontset ende secours dat die van Amiens eñ Abeville derwaerts waren sendende / waer door de Stadt op Kers-dagh weder overghegheven werdt / dies Longeville met Brieven die van Zeelandt seer hooghelijck danckte/ ende sijn Victorie haer toe-schreef. Middelertijdt waren die vande Ligue in Vranckrijck besich om eenen anderen Koningh te kiesen / ofte den Koningh Catholijck te maecken : ende in Nederlandt worde verwacht den Eertshertogh Ernestus / ende Prince Mauritz maeckte ghereetschappe om Geertruydenbergh te beleggen.

Sint Valeri verlooren eñ gewonnen.

Eynde des Sesthienden Boecks.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Het

1593. # Het Seventhiende Boeck. 1593.

Sommarie, Ofte kort verhael van het Seventhiende Boeck.

NAe de doot van Parma / Graef Pieter Ernst van Mansveldt Gouverneur/ heeft met advijs vanden Grave van Fuentes den krijgh met aller strengheydt willen voeren / sonder rantsoenen ofte contributien : daer tegen de Geunieerde Landen straefden tot in Lutsenborgh. Prince Maurits beleghert Geertruydenberghe soo sterck ende indistrieus / dat Mansvelt nerghens met zijn gheweldt konde inbreken / waeromme de Stadt gedwonghen werdt. Van daer meynde Mansveldt de Schansse van Creveceur te overloopen / daer hem Prince Mauritz terstondt dede van wijcken met groote schade ende perijckel. De Graef van Solms doet eenen tocht in Vlaenderen. Mansvelts Krijghsvolck muytineert op de Frontieren. In Vranckryck en wisten de Liguers noch du Mayenne gheen goede waerschouwingen waer te nemen. Maer vergaderden hen tot Parijs om eenen nieuwen Koningh te kiesen/ daer wert vande Spaensch-gesinde den Eertz-Hertogh Ernestus voor geslagé/ trouwende mette Infante van Spaengien/ 't welck niet aengenaem gevonden zijnde / werdt oock den Hertogh van Guyse genoemt/ maer by gebreck dat sy gheenen Leger sterck byder handt en hadden/ groeyde onder haer groote confusie/ want den Koningh (door veel persuasien wort Roomsch Catholijck) ende gaet ter Misse / ende sendt den Hertogh van Nevers tot Roomen om absolutie/ die den Paus weygerde/ uyt vreese van Spaengien/ waer door ten lesten veel Edelen eñ Steden den Koningh toe vallen: Engelandt eñ de Geunieerde Nederlanden blijven oock met hem in verbondtenisse. De Gereformeerde in Vranckrijck vertoonen den Koningh haer ende sijn eyghen perijckel/ krijghen daer op vriendelicke antwoorden. In Nederlandt heeft Prince Mauritz diversche courssen ende aenslagen gedaen/ oock op Brugge te vergeefs. Veel Schepen in 't Vlie door tempeest verdroncken. Eertz-Hertogh Ernestus wort in Nederlandt heerlijck ontfangen. Die van Groeningen klaghende aenden Keyser ende Koningh / worden van Graef Willem van Nassou benaut / ende neemt weder de sterckte tot Bellinger Wolder Zijl. Verdugo ende Graef vanden Berghe nemen Ootmaerssen ende ander plaetsen weder in : maer Graef Willem maeckt een sterckte op de Bourtange : die Verdugo quam belegghen/ maer alsoo die niet winnelijck en was/ trachte hy Graef Willem te slaen / die hem wel weerde / dies Verdugo op Coevoorden weeck/ ende eenen onwech met Schanssen maeckende/ hielt dat alle den Winter belegert. Die van Groeningen deden Delfziel over het Ys beklimmen/ maer sy werden afgeslagen. Inden Somer miste Prince Mauritz weder eenen aenslach op Maestricht / verjaeght sijnen vyandt van 't belegh van Coevoorden/ belegert Groeningen/ dat gedwongen werdt op redelijcke conditien hem over te geven. Mansvelt neemt Chappelle in Tyrasse. Ernestus doet sijn inkomste t' Antwerpen/ schrijft aende Geunieerde Staten/ haer aenbiedende/ so sy haer wilden reconcilieren/ souden sy de conditien selve maken/ daer sy schriftelijck op antwoorden/ haer beklagende over de Spaensche ontrouwe : Sy verhalen Lopes conspiratie teghen de Koninginne van Enghelandt / oock Michiel Renichon ende Pierre du Four tegen Mauritz / die alle daer over ghedoodt zijn. Eenen Rijcxdagh wordt tot Regensborgh gehouden/ daer den Keyser hulpe tegen den Turck werdt gheconsenteert : Onder de Protestanten bekendt den Paltzgrave sijn geloove : op Vrede in Nederlandt werdt daer oock ghelet. De Geunieerde Landen sijn ghevaders inden Kintdoop over den Prince van Schotlandt. De Koningh van Vranckrijck vereenicht veele van sijn Ondersaten / dies Jan Chastel hem nae de keele steeckt / uyt persuasie vande Jesuijten / die daer over door aenklagen vande Sorbona van Parijs uyt Vranckrijck gebannen wordé/ daer van tot Parijs memory-teeckenen ghesteldt worden. Jesuijtsche Historie/ haer proceduren ende vervolginghen worden verhaeldt/ oock een Placaet teghen haer inde Vereenichde Landen / ende den twist in Engelandt mette Wereltlijcke Priesters. Den Koningh van Vranckrijck resolveert de Oorloghe teghen des Koninghs van Spaengien Onderdanen/ onder den Hertog van Billion/ dien de

Staten

1593. Staten hulpe in Lutsenburgh toesenden. Italiaens krijghs-volck muytineert/ ende verkryghen bystandt vande Gheunieerde. Soo Ernestus tracht 't Belegh van Kamerijck / worden die Landen gedreyght ende met open Oorloghe aenghekondicht: 't Selve doet oock den Koningh van Spaengien / teghen den Prince van Bearne/ nemende gelijckewel de Ligeurs in beschuttinghe/ daer over vallen de Fransoysen in Lutsenborgh ende 't Graefschap van Bourgondien. Herauguiere neemt Hoey in / dat de Spaensche weder winnen / daer het overloopen der Rivieren seer toe hielpen. Ernestus sterft/ latende het Gouvernement aen Fuentes. De Grave van Hohenlo trouwt des Prince van Orangien outste Dochter. Den Cheurvorst Paltz-grave trouwt een ander/ ende Bouillion oock eene. Des Huys van Nassouwen vermaertheydt wordt gesteldt. Oock wordt de reductie op de Munte verhaeldt. 1593.

Alles geschiedt onder Mansveldt/ Ernestus ende Fuentes van 's Koninghs weghen/ ende Prince Mauritz/ ende Graef Wilhelm van Nassouwen/ van weghen der Gheunieerde Staten regieringhe/ in drie Jaren/ Anno 1593. 1594. ende 1595.

Pieter Ernst Grave van Mansvelts regieringe.

Wy hebben voren verhaeldt/ hoe dat den Koning van Spaengien nae de doot van den Hertoghe van Parma / 't Gouvernement der Nederlanden gegeben heeft den Grave Pieter Ernst vã Mansvelt/ by provisie (also sy 't noemen) tot des Eertz-Hertogs Ernestus koemste / daer en tusschen hem by ghesteldt als principale Raden den Grave van Fuentes/ ende Stephanus Ybarrica / beyde Spaengiaerts met meer andere. Oock soo was den principalen Edeldom tot meerder versekeringhe vereert met staten ende hooge Officien: Ende om de Landtsaten in goeden wille te onderhouden/ wert hoope gegeben mette koemste van Ernestus/ alle saken in goede ordre te brengen/ om dat hem een yegelijck inbeelde (aengemerckt sijn hooghe qualiteyt) dat hy inde Landen niet komen soude/ dan met voornemen / volkomen last/ bevel ende middel van bevredinghe/ ofte om beter Oorloge te voeren tot der Landen beschuttinge: Met dese hoope hebben de Landen haer ellenden te beter verdragen.

Wat quartier houden is.

By dese regieringhe / hebben de Spaensche Raetsheeren door Mansvelt terstont de Spaensche strengheydt des wijlen Hertoghe van Alba, willen weder te wercke stellen / ende verboden 't quartier (soo sy dat heeten) onder 't Krijghs-volck te houden/ 't welck is datmen den eenen ghevangheuen Krijghsman lost tegen den anderen van ghelijcke qualiteyt, ofte voor een Maendt soldije / willende over sulcx dattet Krijghsvolck ghevanghen wordende/ souden inden hooghsten graet metter doodt door Beuls handen gestraft worden/ eñ dat alleen daerom om de hare door vreese van de Galghe tot de uyterste Manheydt te brengen/ haer liever doodt vechtende dan te laten levende vanghen. Maer het ghemeyn Krijghs-volck dat meer om loon ofte soldije/ dan om eere dient / ende vanden Krijghshandel een Ambacht maeckt/ en soeckt sulcken strengheyt niet, mits de vroomheyt hedensdaech so qualijck geloont, geacht ende geeert wordt: Onder dit woordt Quartier, wordt oock begrepen geenderhande Rantsoenen ofte Contributien den vyanden te betalen / het welcke den Gheestelijcken, Edellieden/ ende Landtlieden (als die meest buyten de Steden haer goederen hebben) seer teghen was / maer liever hadden kleyne contributien voor sauvegarden te geven / dan geplondert ofte afgebrant te worden.

By Mansvelt wordt 't quartier gebroke/ den 5. Januarij 1593.

Aldus isser by Mansveldt een ghebodt uytghegaen van date den vijfden Januarij 1593. by raedt ende toedoen van Fuentes. Dat voort-aen geenderhande rantsoenẽ/ contributien betaelt/ ofte sauvegarden van den vyanden souden ghehaeldt worden / noch te halen ofte mogen gebruycken/ op lijf-straffe/ maer tegen alle inballen der vyanden haer te rusten / schansen / ende weeren / ende 't volck by klockslaghen t'samen te roepen/ den vyanden doodt te slaen ofte te vanghen/ ende dan te hangen: Waer over van beyde zyden ettelijck gebangen krijghs-volck opghehangen werden.

Geunieerde Staten Plakaet nopende 't quartier onderhouden den 27. Februarij.

Maer daer teghen hebben de generale Staten der Gheunieerde Landen/ van date den 27. Februarius/ oock een gebodt uytgegeven / verhalende hoe dat hare vyanden de Spaengiaerden als vreemde/ niet anders dan der Landen verwoestinghe ende onder-ganck en sochten/ met haer alder bloet ende goet/ biddende ende vermanende eenen yegelijcken goede acht op haer selven/ haer Vaderlandt/ Wijf ende Kinderen te hebben/ ende met haer aen te houden / om sulcke Spaensche moetwil van haer te weeren/ ende om haer daer over te bedencken / stelden sy dach tot den naesten April/ want sy daer nae gheen quartier meer/ maer alles als doodt vyanden souden houden / oock dat sy van meyninghe waren / metten Autheuren ende Raet-gevers voortaen soo te leven / dat het haer berouwen soude/ oock metten Dorpen ende Vlecken ten platten Lande/ die volgens Mansvelts gebodt-brieven/ haer tegen haer wapenen/ schanssen ende weeren sullen/ ofte haer redelycke contributien / daer sy op gheschat waren/ weygheren souden te betalen. Door dit Contre-Placaet isser namaels onder den anderen toelatinghe van alles gebruyckt.

Graef Philips van Nassouwen straeft Limborgh ende Lutzenborg.

In desen Winter vergaderde Mansvelt sijn volck onder 't beleydt van synen Sone Graef Karel op de Frontieren van Vranckrijck by Guyse/ om in Vranckrijck te trecken / ende om die daer werck te maecken/ sonden de Gheunieerde Landen Graef Philips van Nassouwen nae Lutzenborgh / met ontrent vier duysent Mannen te Voete ende te Peerde / in hoope van aldaer eenige plaetsen/ als S. Vit ofte andere in te nemen/ 't welck haer misluckte/ maer sy veroorsaeckten daer mede het uyttrecken van alle de Garnisoenen uyt Brabandt/ want soo haest de tydinghe tot Brussel quam, wert uyt Liere, Mechelen/ ende d'ander plaetsen/ het Spaensch ende Italiaensch Peerde-volck ende Voet-volck gelicht / ende derwaerts in aller haeste ghesonden / onder den Grave van Barlamondt / het welcke soo het Graef Philips vernam, heeft hy hem op den aftocht ghemaeckt / hebbende veel Dorpen in Lutzenborch geplondert/ oock in Limborgh grooten brandtschat ghedaen / ende veel plaetsen tot contributien ghedwongen ploonderende oock Hanuijt in Brabandt: Ende veel gelts/ Peerden/ ende buet bekomen hebbende / zijn sy weder in haer quartieren vry ghekeert. Diergelijcke koursen deden sy meer in Februarius ende Maert / om haer contributien in te halen/ ende den vyandt werck te maecken verre van haer/ sy liepen tot Andernach toe / ende int Stift van Trier ende rondtom daer ontrent.

Brabantsche Garnisoenen tegen Graef Philips ghesonden.

Hanuut geplondert.

Daer-

1593. Daer-en-tusschen de geunieerde Landen hebben-de ghresolveert de Stadt van Geertruydenberghe te beleggen / behoorende onder Hollandt / hoe wel die in 't vaste Landt van Brabandt gheleghen is by de oude Mase op 't Water de Donghe / soo hebben sy van langher handt onder d'een oft d'ander pretext / belet eenigherhande voorraet van victalie oft Amonitie op Licenten daerinne te voeren / oock verhinderden sy in Februario een Convoy datter geerne met allerley nootdruft inghekomen hadde / ende sloeghent te rugghe / ende soo sy hoorden dat den Gouverneur daer uyt ghetrocken was / om t'self de Convoy daer in te brenghen / ende datter twee Gouverneurs daer over twistende waren / te weten / de Heere van Masire / ende den Heere van Waterdijck / soo dachten sy ofte hun dat mochte baten / waeromme belasten sy den Prince Mauritz de Stadt te berennen / ende met Peerde-volck te besluyten / alsoo hy ghedaen heeft / zijnde alle het Krijghs-volck uyt Lutsenborgh weder ghekomen / ende elck Capiteyn zijn Vaendelen ghesterckt hebbende / is ontrent den achten-twintichsten Maert te water ende te Lande daer voor ghekomen / als de Spaensche meer voor een belegh vreesden voor 's Hertoghenbosch ofte de Stadt Grave.

Belegeringe van Geertruydenberge by Prince Mauritz vã Nassouwen den 28. Maert.

Alsoo dit belegh uyttermaten Memorabel is gheweest / soo sullen wy daer sommierlijck het notabelste van verhalen / want de Stadt was sterck ende wel versien / van meer dan thien hondert oudt Krijghsvolck met allen nootdruft.

Prince Mauritz heeft ten eersten hem gheleghert Westwaert vander Stadt / met de Regimenten van Graef Hendrick Frederick sijnen jonghsten Broeder / van den Grave van Solms / van Groenevelt / ende van Balfourt. De Grave van Hohenlo legherde hem in 't Oosteynde int Dorp Ramsdonck / over de Reviere de Donge / mette Regimenten van Brederode / van Lokren ende andere / haer terstondt beschanssende / ende d'ander Regimenten elck haer plaetse bescheydende.

Ende alsoo de Spaensche ontrent twee groote Musquet scheuten buyten der Stadt / een stercke Schansse hadden / op den Steelhoofschen Dijck / op de Reviere daer de passagie ofte toeganck totte Stadt te Lande seer mede bevrijt was / soo heeft de Grave van Hohenlo terstondt de Schansse doen aengrypen / met loopschanssen ende aenbrengen van 't gheschut / in groot perijckel van zijn leven hem logerende tusschen de Stadt ende Schansse den vyandt den wech ende toeganck tot de Stadt benemende / kloeckelijck sijn gheschut op een Eylandt brenghende / teghen den Dijck ende Schansse / waer door den Capiteyn / du Ton ende het Garnisoen dat daer binnen lach / haer siende afghesneden van de Stadt die Schansse overghegheven hebben / den sesten April / uyttreckende naer Antwerpen 133. sterck van verscheyden Vaendelen / waer over sy naermaels van den Marquis van Varrabon ghevangen ghenomen werden.

Steelhoofsche schansse ghewonnen / den 8. April.

Nae dat dese Schansse ghewonnen was / dede Prince Mauritz twee Brugghen over de Reviere legghen / d'eene seer breedt op Schepen / ende de andere op masten / om beyde de Leghers malkanderen te mogen helpen / die om dat het alomme Moras was / seer wel een groote mijle van den anderen ghestreckt laghen: door dese brugghen / heeft hy voorby de Stadt Oorlochschepen gebrocht / ende daer lancx de Reviere ghelept / om ghestadelijcken de wacht te houden / want de Reviere als eenen gracht / een groot stuck des Legers beschanssinge bevrijde / hebbende tot veel plaetsen watermolens ende Sluysen ghemaeckt daermede sy de grachten van haer beschanssinghen vol waters altijdt hielden / maer sy hebben door het Zeewater ofte hooge vloeden / dickmael in haer wercken groote schade geleden.

Aen den waterkant hebben sy de Stadt besloten / met een halve Maen van Oorloch ende andere schepen / die ghedurichlijcken in de Stadt schoten / ligghende op anckers d'een aen d'ander vast ghemaeckt met Cabels / welcke Cabels tusschen beyden met kleyne scheepkens noch werden opghehouden / al met wachters beset. Buyten dese halve Maen waren ghestadelijcken veel Oorlochschepen die op de wachte af ende aenvoeren: Binnen dese halve Maen hadden sy kleyne jachten / die by nachte dicht onder de stadt de schiltwacht hielden / welcke jachten eens eenen Spaengiaert swemmende vingen met brieven van Mansvelt ende meer andere / die Prince Mauritz 't leven schonck / ende sondt aen zijn vyanden om haer aen te seggen hoe hy beschanst lach.

'T Belegh te Water beschoten.

Buyten dese halve Maen / int Oosten ende Westen vander Stadt / waren plaetsen daer de victalie schepen bevrijdt laghen van 't gheschut der Stadt / soo dat den Leger wel een Duytsche mijle aen 't Water lang heeft gheweest / elcken Legher bysonder sijn victalie ende Amonitie schepen hebbende. Daer het Water ontrent den Lande ondiep was / waren tuynen ghevlochten gestelt / ende met Oorloch-scheepkens beset / datter niemant door mochte. Het Schips-volc hebbẽ oock eenen bysonderen Legher ghehadt / die haer oock kloeckelijck droegen / ende met geconterfeyte Canons van houte / die sy aen de Stadt brochten / ende met ledighe schepen / die sy snachts wisten by de Stadts Craen ende werf te brenghen / dat sy die van der stadt daermede deden meest haer Buscruyt verschieten / t'welck sy gebreck hadden.

Stratagema.

Prince Mauritz Legher op 't Landt was rondtomme begraven met hooghe Wallen / ende buyten diepe grachten / met vier groote ende stercke Bolwercken beset / elck met twee stucken gheschuts / alsoo was het oock aen des Grave van Hohenlo Legher ende op andere plaetsen / die wel twee mijlen int ronde streckte / die al met trencheen / Bolwercken / Schanssen / Ravelijns / ende wijde grachten versien waren / oock met strijckweeren ende gheschut / ende met veel Vierbakens om met vier d'een tot d'ander teecken te doen. Rondtom dit Legher / daer den noot was / buyten de grachten / waren alomme houten palen inde aerde gheslaghen / ende in elcken pael een ijseren pinne van eenen voet langh die sy de Turcksche Ambassaten hieten / desen waren soo dichte by den anderen gheslaghen / datmen daer gheen linie tusschen brengen konde. De principaelste aenkomsten waren met groote gheweldighe Schanssen ende Ravelijns beset / vol grof Gheschuts / soo dat sy daer by de hondert stucken gebruyckt hebben: Op de weghen waren voetangels / Wolfs putten / ende Water-putten ghegraven / ende springhen van Buscruyt bereyt.

Beschrijvinghe van Pr. Mauritz Leger.

Sonderlinghe voorsichtichende ghebruyckt int bevestighen des Legers.

Also dese Leger plaetse morascagieux was / ende op veel plaetsen gheen aerde ofte stoffe hadden om te Schanssen / soo hebben sy daer veel rijshout neder ghelept / ende eenen weeck over gemaect / ende voorts horden opgerecht / om bedeckt te zijn / ende also beschanst / buyten oock beset mette voorschreven staken / mette ijsere pinnen / alsoo dat dit alle by haer vyanden ongeloofelijck wert geacht.

Als sy aldus teghen den buyten vyandt beschanst waren / soo hebben sy haer oock teghen die vander Stadt begraven / ende de loopgraven tot onder de Wallen ghebrocht / ende haer gheschut gheplant / Galderijen ghemaeckt / om bevrijdt tot aen des Stadts Wallen te komen. Ende ghelijck die van der Stadt boven haer Wallen ende Catten noch op de een Landt-zijde der Stadt twee goede Ravelijns hadden / teghen d'een vande welcke de Noort-Hollanders ende Schotsche Soldaten / ende teghen d'ander de Zeelandtsche eñ Utrechtsche laghen / elck met haer batterye gheschut / hebben sy de Stadt soo beschoten / datter nauwe een huys inde Stadt onghescheynt en bleef / selve des Princen van Orangien eyghen huys was gheheel doorschoten en bedorven: Dese Bolwercken / waren oock al ondermijnt ende ghesappeert.

Tot alle dese groote swaere wercken / bousels ende beschanssinghen / hadden de Staten menich hondert Schepen met allen nootdruft ende materialen besorcht: Ende alsoo sy wel alomme de Landtlieden deden wercken om loon / soo hebben sy nochtans dese swaere wercken meest al opghemaeckt door de handen van haer eyghen Krijghs-volck / na het ghebruyck van de oude Romeynen / ende dat niet by dwanck

Mauritz Krijghs-volk zijn selve Pyoniers / makende Schanssen van een drie reyse int ronds.

Maer

1593.

maeck midts goeden dagh-loon bewillighende het Krijghs-volck / op de daghen als sy niet op de wachte en waren / door goeden loon te wercken / elck tot sulcken werck als hy lust hadde / elcken man promptelijck betalende / teghen 10. oft 15. stuyvers daeghs / na dat het werck swaer was ofte periculoos met het welcke sy soo grooten werck / tot haerder grooter eeren / te weghe ghebrocht hebben / dat sy op alle advenuen rondtomme de Stadt / als buyten teghen de macht des Konnincx (die quam om te ontsetten) haer onwinnelijck ghemaeckt hebben.

Wonderlijcke discipline in Prince Mauritz Legher.

Hebben oock soo goeden Krijghs-ordeninghe / ende disciplijne ghehouden onder haer Krijghs-volck ende Schips-volck / dat sy niet alleene die Landtlieden ofte Boeren binnen t'begrijp vant 't Leger / wel van allen overlast bevrijdt hebben / maer selve mede aengelockt het omligghende Landts-volck tot den Legher haer toevlucht te nemen / met haer Coorn / Beesten ende alle haer goet / als in een seecker vaste plaetse / den vyandt ontloopende / daer sy (door strenghe disciplijne) soo vry ghesetten hebben als in eenighe welgheregierde Stadt / haer Gansen / Hoenderen / Eyeren / Boter / Kase / Melck / ende Vleesch / vry ter Marckt brenghende / sonder eenighe vreese ofte klachte / tot groot verwonderen van yeghelijcken. Selve eenighe eyghenaers vanden Lande oft grondt / hebben t selve Landt gheploecht / ende tot zaeyen bereet ghemaeckt in veel plaetsen / tusschen veel Schanssen ende wegen / soo dat hier door den lijfkost / int Leger / beter koop dan in eenighe Stadt daer ontrent gheweest is / ende daer-en-tusschen / in haer vyants Leger sesmael dierder.

Goede lijftocht int Legher.

Het conterfeytsel van dese beschanssinge ende fraye Legher / is in Hollandt int koper ghesneden seer constigh ende ghedruckt uytghegaen: Ende om die te besichtighen / quamen veel menschen aldaer van alle kanten met groot verwonderen / selve de Princesse van Orangien / ende mijn Vrouwe Loyse / des Princen van Orangien Dochter / die doen vertrock nae haren Bruydegom den Cheurvorst / Paltzgrave op den Rhijn / ende ander groote Vrouwen. In veel deelen is dit soo notabelen belech gheweest / als in hondert Jaren niet gesien en is.

Princesse van Orangien met Pr. Mauritz suster visiteren t'Legher.

Die vander Stadt hebben haer dapper gheweert / vromelijck ende beleefdelijck ghedraghen / sy waren redelijck wel van allen nootdruft versien / ende hebben veel uytvallen ghedaen: Maer alsoo ten lesten t'gheschut aen veel syden seer op haer ghenaerdert was ende contrebaterye op haer gheschut ghemaeckt zijnde / zijn haer die weghen / waer lancx sy uyter Stadt inde Ravelijns ginghen / afgheschoten ende bekommert. Haer wert verkondicht by veel behendighe middelen / hoope ende beloften van ontset: Onder ander werden Brieven afghewororpen van Dismas de Barges / Heer van Waterdijck / van date den seventhienden April uyt 's Hertogenbossche / ghesonden by een Duyve / vlieghende naer haer jonghen / die int Leger viel / inhoudende dat het Krijghs-volck tot ontset vergaderde / ende dat sy soo seker alst Evangelie / souden ontset worden / ende dat sy haer platte tormen hoogher souden maecken / in 't quartier van Raeinsdonck / ende vyerteeckenen doen / nae de ghesonden instructien / &c. Prince Mauritz sont mette selve Duyve eenen anderen Brief tot synen voordeele / om haer te bedriegen.

Goede tegenweer in Geertruydenbergh.

Hohenlo dede op een tijdt alle zijn naest-gheleghen gheschut wenden / ende stellen bedecktelijcken nae des Stadts Toren / daer sy ghewoonlijcken waren den Legher te oversien / ende alsoo sy ontset alle uren verwachten dede hy eenen loosen alarm onder de sijne maken / als oft het ontset voorhanden hadde gheweest / waer over de Gouverneur ende andere vande Overste terstont op den Tooren liepen / om te sien: Waer op terstont alle het gheschut seffens afginck / daer den Gouverneur met andere doodt bleef twelck haer seer swackte.

Krijghsvont of Stratagema van Hohenlo.

Gouverneur doodt geschoten.

Mansvelt / Fuentes / ende andere Overste / des Konnincx van Spaengien / overweghende de schande soo sy dese Stadt in Brabandt gheleghen / niet en souden ontsetten / soo hebben sy Karel van Mansvelt uyt Vranckrijck ontboden / ende alle haer Regimenten opghemonstert / ende al na Tuernout ghesonden / onder den Marquis van Varrabon te vergaderen / alwaer Prince Mauritz Peerde-volck (dat meest al uyt den Legher in byligghende steden / van Breda / Heusden / ende Bergen op Zoom lach) menigen aengrijp op hebben ghedaen / namelijck onder andere / den achtsten Junij hebben den Heere van Ysoire met Marcellis Baer ende Capiteyn Egmondt / met hondert ende tnegh entich Peerden by Tuernout achterhaelt vier hondert Peerden / die uyt den Legher nae Antwerpen gingen om Varrabon ende Barlamondt derwaerts te convoyeren die sy besprongen ende sloegen / ende de reste jaechden sy op thuys tot Tuernout / daer hem oock salveerde den Marquis van Varrabon / ende den Grave van Barlamondt / sy brochten tsestich Peerden met drie Capiteynen ghevangen binnen Breda.

Mansvelts volck besprongen ende gheslaghen den 9. Juny.

Ontrent den sesten Mey heeft hem Mansvelt met alle syn Velt-Overste te velde begheven / met alle zyn macht van Lorayneysen (die uyt den Straesborghschen krijch ghekomen waren) met Switsers Duytschen / Italianen ende Spaengiaerden / die qualijck wilden marcheren sonder den ouden Mondragon / die zijn Casteel van Antwerpen niet dorste verlaten. Aldus Mansvelt mette Bende van Ordonnantien wel elf duysent tsamen sterck ghereeckent zijnde / is hy met thien stucken gheschuts ende veel Schuyten ende ghereetschappe den 26. Mey komen legheren by Prince Mauritz quartier tot Ooster-hout in 't Dorp te Houte ghenoemt / alwaer een Schansse begon te maken op den Stee-hosschen Dyck / daer den Steelhof gheleghen hadde / alwaer veel scharmutselen ghescheiden: Maer alsoo hy aldaer sach dat die plaetse te sterck was / soo vertrock hy gheheel met synen Legher int eynde van Mey nae het Dorp van Oosterhoudt / daer hy hem oock sterck beschanste als hy daer oock ettelijcke daghen gheleghen / ende allerley middelen versocht hadde om inbreuck in Prince Mauritz Legher te doen / soo trock hy weder den 7. Juny met zynen Legher op na het Dorp van Waesbeeck by het quartier van Hohenlo / ende heeft hem daer weder beschanst / ende sterckten ghemaeckt om zijn victalie wel te bekomen / die hy veel ghebreck hadde / daer veel scharmutsels om ghescheiden by Hohenlo uyt zijn groote gheweldighe Schansse / soo dat Mansveldt niet dorste aengrypen ofte voornemen op 't Legher.

Mansveldt begheeft hem te velde.

Als hy nu daer lach / ende alsoo om eenighe occasie een Trompetter van Prince Mauritz aen Mansvelt ghesonden was / soo vraechde hem Mansvelt / waeromme sijn Heer soo beschanst lagh / hy soude hem als een jonck corageus eertrachtende Overste uyt zijn Schansse tot eenen Veltslach begheven: Den Trompetter beantwoorde sijn schamperheyt kloeckelijck / segghende / zijn Excellentie van Nassouwe ware een jonck Heere ende soude gheerne een oudt Krijghsman worden / also uwe Excellentie is / daer de omstaenders mede loeghen / ende Mansveldt sweegh / als hebbende een wel getrefte antwoorde.

Cloecke antwoorde eens Trompetters van Prince Mauritz / aen Mansveldt.

Hier ligghende quamen noch den Grave van Mansveldt toe een Suplement van twaelf hondert getelde Voet-knechten / ende twaelf Cornetten Peerden / die hem ghesonden werden van Fuentes / met vier groote stucken gheschuts / ende vier-en-twintich Tonnekens gheldts / ende alderhande nootdruft in 't Legher.

Mansveldt bekomt meer volcx ende geldt.

Den lesten dach als de Stadt ingenomen werdt / richten Hohenlo ende den Enghelschen Ridder Vere een groote scharmussel aen / daer sy (boven de ghene die doodt bleven) wel veertigh Soldaten ende drie Capiteynen ghevanghen namen / twelck die vander Stadt sien mochten / die dagheliycx veel Vierteeckenen deden / ende gantsch moedeloos werden / soo dat de Stadt in deser volghender manieren inghenomen wert in 't ghesichte van Mansveldt / ende synen stercken Legher.

Scharmutselen tusschen Mansveldt ende Prince Mauritz Legher den 24. Junij.

Den 24. Junij / alsoo smorghens Capiteyn Haen van Doornick / Capiteyn Bevery ende Capiteyn Kalf op de wachte quamen / om malkanderen te verlossen in de Trenche / onder het Noortsch Ravelijn van der stadt / ordonneerden sy onder malkanderen / eens

1593.

eens te willen op 't Ravelyn klimmen / ende besien de ghestaltenisse / waeromme sy deden een houten Brugghe (op bondelen van Biesen vast ghemaeckt) legghen over den graft / teghen den poinct van 't Bollewerck : Haen ende Bevery namen met haer twee Musketters / twee Rondassiers ende twee Hellebaerdiers / t'samen achte / ende klommen alsoo op seer bedeckteliick : Als sy nu op waren / ende de sentinelle ofte wachte allarm riep / riepen dese Capiteynen meer van haer volck op te klimmen / terwijle sy vechtende waren mette wachte / daer een van haer Rondassiers doodt bleef / ende als haer Volck nu meest opghekomen was / vochten sy handt te handt / een goede wijle lanck / soo datter wel 16. van die van buyten / ende ontrent neghen van binnen doodt bleven / ende worden soo ghedwonghen uyt het Ravelyn te loopen / ende haer in Stadt te begheven / ende om dat ter selver tijdt inde Stadt gheschoten werde den Commandeur der Stadt / Capiteyn Tigean ofte Gysant / die den derden Gouverneur ghemaeckt was so werden sy verschrickt / ende hier mede werden de andere ghedwongen uyt het Ravelyn inde Stadt te wijcken / waer over sy sonden ende riepen om te parlementeren / 't welck swaerlijck konde gheconsenteert worden / door ghebreck van ordere / ende datter vast meer volcx opklam : Ten lesten sonden sy aenden Grave van Solms die mede int Ravelijn ghekomen was / twee Capiteynen uyt / ende eenen Auditeur van 't Garnisoen / de Grave van Hohenlo ende andere waren ter selver tijdt scharmutselende met Mansveldt / ende als Prince Mauritz eerst daer van hoorde / en wilde hy 't niet ghelooven / achtende het stuck als een avontuerlijck ghevecht der Capiteynen / midts dat hy 't selve niet recht goedt ghevonden / ende daerom daer toe gheen eyndelijcke Ordre ghesteldt oft ghegeven hadde / maer naerder daer van verseeckert zijnde / quam hy in een Baterije daer dicht by / alwaer de Ghecommitteerde eerst versochten een eerlijck appoinctement. Maer niet konnende verkrijghen dan uyt te trecken met zydt-gheweer ende bagagie : dan nae dien sy langhe ghestaen hadden / om uyt te trecken met Vendelen / Wapenen ende Bagagie / ende dat Prince Maurits dat niet consenteren en wilde / hebben sy noch dien nacht ten twee uren 't selve aengenomen / als blijckt by het volgende Tractaet.

Het Ravelyn van Geertruydenberch werdt ghewonnen den 24. Junij.

Wy Mauritz / gheboren Prince van Orangien / Grave van Nassou / Catzenellebogha / Vyanden / Dietz / &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt / Hollandt / Zeelandt / West-Vrieslandt / Zutphen / Utrecht ende Over-Yssel / Admirael Generael : Hebben gheaccordeert ende accorderen midts desen / aende Capiteynen / Officieren ende Soldaten vanden Garnisoene van Geertruydenberghe / te moghen vrylick uyt-trecken / sonder eenigh beletsel / met haer Sweerden / Peerden / Packen ende Sacken / tot sulcken plaetsen / alst haer sal goedtduncken / waer toe haer verleendt sullen worden 50. Waghenen / ende soo sy daer-en-boven van noode hebben eenighe Schepen voor de Officieren vanden Koningh van Spaengien / met haer Huysghesinne / ghequetste / packen ende baggagien / soo sullen wy die doen voeren in alle vryheydt tot Antwerpen toe : Welverstaende / dat sy Ostagiers ende suffisante Borghen sullen stellen / dat sy de Waghenen ende Schepen weder leveren sullen : ende dat de Ontfanghers Mattheus Daulthot / Jan Fransen / ende Jan Mathijssen / sullen blijven inde voorseyde Stadt / tot dat sy sullen overghelevert hebben de Registers / Bewijsen ende andere Pampieren toebehoorende haren administratie / inde handen van die daer toe van onsent weghen sal ghesteldt worden te ontfanghen. Ende soo veel betreft de Gheestelijcke Persoonen ende Borgers (altijdt uytgenomen die moghen deelachtich wesen der verraderijen der Stadt) gunnen wy den selven vryen uyt-tocht / met alle haer Sacken ende Packen / als ghseydt is / Ende wy belooven haer op onse Princelicke trouwe / dat alle 't ghene voorseydt is / haer sal onderhouden worden / sonder eenighe faute ofte letsel. Ghedaen int Veldt-legher voor Geertruydenberghe / den vijf-en-twintichsten Junij 1593. Onder stondt gheteeckent / Maurice de Nassou.

Contract van 't overgheven van Geertruydenberghe den 25. Junij / Anno 1593.

1593.

Niet teghenstaende dit accoort aldus ghepasseert zijnde / heeft Prince Mauritz op haer ernstich versoeck / haer Wapenen toegelaten / daer van Acte ghevende. Hier over zijn ten selven daghe uytgetrocken / eerst ontrent hondert Waghenen / met Baggagie / ghequetste / Vrouwen ende Kinderen / daer nae zijn drie Capiteynen voor uyt ghekomen / dese volchden 16. Vaendraghers met haer Vaendelen / die sy Prince Mauritz met groote eerbiedinghe overleverden / die haer alle over haer groote vroomheyt lof gaf : Daer nae volchden de Officiers / alle onder lanck gheweer / ontrent twee hondert ende veertich Spiessen / ende daer nae drie hondert ende vier en tachtich Musketiers ende Arckebusiers / met noch andere / tot ses hondert sterck / treckende lancx Oosterhout nae Antwerpen : Noch drie Schepen met krancke / ghequetste / ende Baggagie / liet Prince Mauritz toe tot nae Antwerpen te varen. Drie Soldaten van die te vooren de Stadt helpen verraden ende verkocht hadden / liet hy terstondt ophangen.

Garnisoen van Geertruydenberghe treckt uyt 700. Man den 25. Junij.

Prince Mauritz dit volck ghesien hebbende uyt marcheren / ende sijn Volck inde Stadt zijnde / is hy daer binnen ghereden / ende vondt die Stadt noch alsoo ghesteldt / dat het hem noch dapper Volck soude ghekost hebben / waeromme hy selve Godt den lof gaf / ende belaste oock andere Godt te dancken. Sijn Officiers vonden daer inne noch ontrent seven ofte acht hondert pondt Buskruyt / Vleesch / Visch / Broot / Bier / Boter / Sout ende Koren / was ser gheen gebreck. Daer waren in als wel drie hondert Mannen ghereeckent in dit belegh ghebleven te zijn / ende wel vier hondert ghequetste. Hy heeft daer tot Gouverneur in ghesteldt synen Broeder Graef Hendrick / als dien die Stadt van sijnen Vader by Testamente ghegheven was / ende neffens hem voor Vice-Gouverneur Jonckheer Aert van Duyvenvoorde / ende alsoo werden de begravinghen ghesticht. Mansveldt heeft het verlies vande Stadt niet eer vernomen / voor dat van triumphe Prince Mauritz volck rondtomme afschoten uyt alle Schanssen ende Schepen / de Piquiers stroo aen haer Pijcken brandende.

Prince Maurits danckt Godt over de victorie.

Graef Hendrick Gouverneur tot Geertruydenberch.

Als Pieter Ernst Grave van Mansveldt dit verlies der Stadt vernam / is hy opghebroken met sijnen Legher den 26. Junij / ende lancx de Langhestrate nae Bommelerweert ghetrocken / meynende metter haest de goede Schansse van Crevecœur gheweldelick te overvallen / ligghende by de Mase inden mont vande Reviere ghenaemt de Diese / teghen over Heel in Brabandt / op den wegh van 's Hertoghen-Bossche : Maer die van Gorcum ende Bommel hadden eensdeels te vooren daer in versien / met het water by 't selfde Fort op te stoppen / soo dat alle 't water dat door 's Hertoghen-Bosch loopt vande Dommel ende Aa / daer opghehouden ende te rugghe ghedreven werdt / waer mede 't selfde Fort ende het platte Landt rontom 's Hertogen-Bosch omwatert werdt.

Mansveldt treckt op nae Crevecœur.

Eer Mansveldt daer quam / was Prince Mauritz selve daer voor hem gekomen met sijn Volck / die hem belette te beschanssen / Jae selfs hem tegen schansende / werdt hy gedwongen op te trecken nae Vliemen / met alle sijn Gheschut / hem ligghende op de hooghe plaetsen / die nochtans veele terstondt met overloopen van 't water omringhelt werden : Derwaerts aen stelden die vande Schansse van Crevecœur terstondt alle haer Gheschut op / daer mede groote schade onder haer vyanden doende / die onbeschanst ende omringelt van Water lagen / dat sy daer niet en konden van komen / waer over veele jammerlijck doodt gheschoten werden / daer door hy naer Vliemen van Enghelen als vooren moeste wijcken.

Mansveldt voor Crevecœur Schansse getrocken / wordt daer van met schade ghedreven.

Aldus heeft Mansveldt moeten aftrecken : Ende voorts heeft hy alle sijn vernuft ende practijcken aenghewendt (alsoo hy langhe te vooren ghedaen hadde) om met eenighe listicheydt eenich Garnisoen inde Stadt van 's Hertogen-Bosch te brengen / maer de kloecke Borgherije / midts goede instructien / hielen stercke wachte / selve vreesende eenighe ontrouwe

Mansveldt tracht Krijghsvolck in 's Hertoghen-Bosch te brenghen / te vergeefs.

1593.

onder haer Gheestelicke / hebben sy die de Wapenen afghenomen. Ende alsoo Fuentes te vooren versocht hadde / soo heeft oock Mansvelt 't selve nu versocht / om te moghen met sijn Edelen inde Stadt komen / maer dat wert hem soo kleynen korten tijt ghestelt ende beschreven / dat hy daer niet en wilde komen / soo dat hy met sijn volck nessens de mueren henen trock / ende 't Gheschut alleenlick door de Stadt voerende / quam tot Os / ende van daer tot Bercom/ daer noch omtrent een hoop van sijn Leger latende/ die naemaels trachten tot Orthen een gheweldighe Schansse te leggen tusschen 's Hertogenbossche ende Crevecœur : Maer die Borghers vreesende dat het haer selve eenen toom soude wesen/ hebben dat belet. Alsoo is Mansvelt ten lesten na Brussel ghetrocken/ een deel van sijnen Legher sendende nae Vrieslandt/ alsoo wy hier nae sullen vertellen. Den Marquis van Varrabon trock met een deel van 't Legher inde Stadt Grave. Fuentes ende andere Spaensche Raets-heeren beschuldichden Mansvelt grootelicx/ dat hy (niet konnende Geertruydenbergh ontsetten) niet en sochte Prince Mauritz te diverteren / ofte af te trecken van sijn belegh / met eenighe andere importante plaetsen sijnder Vyanden te beleggen.

Mansvelt van Fuentes beschuldicht.

Prince Mauritz besette oock de Frontier-plaetsen/ ende Bommeler-weerdt / oock sendende Volck nae Vrieslandt aen Graef Willem van Nassou / ende ordonneerde oock den Grave van Solms eenen tocht in Vlaenderen te doen / alwaer het Landt-volck verhindert zijnde vande Spaensche / haer contributien niet op en brochten / die ront-omme Hulst ende Axele stercktens ghemaeckt hadden / sy hadden noch eenen aenslagh op beyde dese Steden / ende eenighe Soldaten omgekocht/die souden (een scharmutsel om Beesten aenghrecht hebbende) de Wachte vande Poorte vermeesteren/maer sulcx werdt ontdeckt.

Aenslagh op Hulst ende Axel ontdeckt.

Alsoo is den 24. Julij / de Grave van Solms met acht hondert Peerden ende vijf-en-dertich hondert te Voete in 't Landt van Waes gekomen / ende sondt het Peerde-volck naer S. Jan ten Steene/ om te ontdecken/ ende 't Voet-volck nae Steken/ alwaer de Spaensche de Schansse verlieten / vluchtende nae het Veer teghen over Antwerpen / maer wel dertich van haer Peerden werden achterhaelt ende ghevanghen / ende het Dorp van Steken werdt verbrandt. Het Peerde-volck heeft by S. Niclaes ontrent tachtich Lottrinsche Ruyteren ontmoet / die gheslaghen ende meest ghevanghen werden : Vorder heeft het Voet-volck 't Gheschut voor S. Jacobs Schansse gheplant / waeromme sy haer overgaven / alsoo oock deden die van S. Jan ten Steene. Als sy dit alsoo in korten tijdt uyt-gherecht / ende 't Landt alomme afgheloopen hadden / quam haer de tijdinghe dat Montdragon van Antwerpen twee duysent te Voete ende ses Cornetten Peerden sondt / ende datter noch thien Cornetten meer souden volghen / met noch Spaensch Voet-volck/ waer door de Grave van Solms weder is vertrocken / de ghenomen stercktens afbreeckende/ende is t'scheepe ghegaen/ hebbende weynigh buyts voor de Soldaten bekomen/ om dat de Boeren alomme op ghewecken waren/ende hy in 't begin niet sulcken neersticheydt aen en dede als wel van noode hadde geweest / daerom dien tocht de contributie oock weynich vorderde.

Tocht des Graven van Solms/ van weghen Pr. Mauritz in Vlaenderen/ den 24. July.

Dierghelijcke courssen zijnder van weder zijden meer ghedaen/ende veel aenslaghen te vergheefs oock aenghrecht. Prince Mauritz reysde rontomme in sijn ghebiedt / alomme goede ordere van weghen de Heeren Staten stellende. 'T selfde en heeft Mansvelt over sijn zijde niet konnen doen / door ghebreck van gheldt / sijn Volck veel muytinerende / want als sijn Sone Graef Karel in Vranckrijck de Stadt van Noyon ghewonnen hadde / ende om het belegh van Geertruydenberghe weder ontboden was / ende in Artoys by Auxi ghekomen zijnde / soo zijn sijn Spaengiaerden ghemuytineert / oorsacke nemende om dat hy een Spaens Capiteyn wilde straffen / die een jonghe Dochter van Hesdin verkracht hadde / waer over de Spaengiaerden hem overvielen / ende dwonghen hem mette Walen te vluchten/ plonderende sijn huys ende huysraet/ sijn Silver-werck ende bedde. Sy verkooren oock eenen Electo oft Hooft totte regieringhe onder haer / ende namen het Stedeken S. Paul in/ 't welck sy sterckten/ van waer sy alle des Konings eyghen Landen ende Ondersaten daer rondtomme brandtschatten/op groote Sommen/ die sy dagelicx ghedwongen werden haer op te brenghen/ ende dat duerde meer dan een Jaer.

Spaengiaerden ende Italianen muytineren in Artoys/ ende Henegou ende brandtschatten de Landen.

Dierghelijcke deden oock de Italianen ende Walen in Henegouwe / haer sterck houdende tot Pont sur Chambre, van waer sy rontomme alle het Landt dwonghen haer op te brenghen alle daghe negen hondert guldens / 't welck de Stadt van Berghen in Henegouwe voor haer vergaderde / ende daghelicx telde/ alsoo dat den Koningh daer van gheenen sonderlingen dienst en hadde eenen langhen tijdt/ende bedorven haer eygen gheprivilegeerde Provintien / alles teghen des Koninghs danck.

De Frontier - steden des Keurvorst van Colen / daer des Koninghs Garnisoen noch in lagh / muytineerden oock / als tot Berck byden Rhijn daer sy haren Oversten van haer dreven / ende maeckten alle weken eenen nieuwen Electo / ende die liet alles op den Rhijn passeren/op groote Tollen/ ende dat gheldt deylden sy alle Maenden onder den anderen uyt.

Garnisoen van Berck muytineert ende betalen haer selven vande Tolle.

De Borgherije van Nuys / hebben sints dat sy inghenomen waren / van den Hertogh van Parma altijdt seer overlast ghewecst met Garnisoenen / hebben ghepractiseert om haer daer van mannelicken te verlossen / den 29. Julij / alsoo de helft van 't Garnisoen op eenen buyt uyt-ghetrocken was / ende dat op Vrienden Landt / soo zijn eerst acht Borgers snachts op de Ronde ghegaen/ende als d'eerste Schilt-wacht haer aensprack/ sloegen sy hem ter neder/ ende namen d'ander Wachte half slapende ghevanghen / ende slotense in eenen Kelder / ende alsoo dede de Borgherije d'ander Wachten oock/ ende haer soo sonder gheweer in Kelders sluytende / hebben haer alsoo Meesters van haer Stadt ghemaeckt/ behalven eenighe die boven de Over-poorte waren/ die haer niet en wilden ghevanghen gheven / maer sy sonden eenen over de Mueren aenden Heere van Mylendoncq / haren Oversten/ om van hem met haer Mede-ghesellen die om buyt uyt waren/ ontset te worden : dan alsoo sy noch eten noch drincken en hadden / ende dat de Borgers teghen haer begonden te schanssen / soo hebben sy gheaccordeert alle te samen uyt te trecken / met haer ghevanghen Soldaten / die sy buyten de Stadt haer geweer weder gaven / met eenighe victalie ende nootdruft / waer over sy nochtans ondanckbaer gheweest zijn/ende haer beschanst hebben in 't naeste Dorp/alle schade den Borgheren aen doende voor eenen tijdt langh. Aldus kreegh den Keulschen Bisschop sijn Stadt ledigh / handelende mette geunieerde Landen van beter neutraliteyt te onderhouden.

Die van Nuys jagen haer Garnisoen uyt/ den 29. July.

Kloeckheyt der Borgers van Nuys.

Die van Weert hebben oock met gheweldt / ende niet sonder bloedt-stortinghe ende verlies haer Garnisoenen uyt-gheslagen / als oock die van Venlo ghedaen hebben.

Weert ende Venlo verdryven haer Garnisoenen.

Eer wy vorder inde Nederlandtsche saecken / namelick vande Vriessche komen/so sullen wy wederom vande Fransche saecken/ die mette Nederlantsche genoech vermengt zijn/eenich verhael maken.

In 't voorgaende Boeck hebben wy verklaert/ hoe den Koningh van Vranckrijck / Hendrick IIII. van dien Name/ aldaer tot gheen volkomen gehoorsaemheydt en konde ghekomen/ ende also over beyde zijden (tot noch toe) de Wapenen van redelickheydt / ende listicheyt meer dan wijsheyt gebruyckt werden / soo is ten lesten den Koningh sijn teghenpartije daer inne te kloeck gheweest/ met hem te laten hooren int stuck van Religie / goede ofte beter instructie te willen aennemen / zijnde het eenlijck poinct dat teghen hem te seggen viel / mits dat hy onschuldigh was van beyder der Guysen Ghebroeders doodt.

Hier over hebben de wijste ende eenvoudichste Catholijcken onder de Ligue veel discoursen ghemaeckt / ende goeden politijcken raedt ghegheven. Onder ander is den Hertoghe Du Mayenne / die hem Luytenant Generael noemde / vanden Staet ende Kroone van Vranckrijck schriftelijck vermaent gheweest van drie dinghen.

Politijck discours.

Drij propositien den Hertogh van Mayenne voorgeslagen nootlick te verkiesen.

1. Als

1593. 1. Als voor 't eerste/ hem te reconcilieren met den Koningh van Navarra.

2. Tweede/ Alle de Catholijcken te vereenighen teghen dien van Navarra/ maeckende eenen Catholijcken Koningh/ met consent vanden Paus ende des Koninghs van Spaengien.

3. Ten derden hem te werpen in de Armen van den Koningh van Spaengien/ hem ghevende sulcken aenpart/ deel/ ofte authoriteyt int Rijcke/ dat hy geen oorsaecke en hadde hem selven ofte yet te sparen tot haerder beschuttinghe ofte bewaringhe.

Mede beschuldighden sy haer eyghen quade handelinghen ofte comportementen/ teghen de Catholijcken van des Koninghs zijde/ ende tegen de Kercke/ dat sy quade ofte gheen discipline en onderhielden/ dat sy waren sonder ghelt/ Justitie ende ordere/ alles doende als gemeyne openbare Rebellen.

Dat hy behoorde den Koningh te bewegen tot Catholijcke Religie.

Waeromme sy seyden opt eerste/ men behoorde te proeven door alle middelen om den Navarroys (soo sy hem noemden) Catholijck te bekeeren/ ende alsoo hem Koningh te maken/ daer mede soude du Mayenne den grootsten danck ende eere verdienen/ ende syn Huys ende Kinderen vorderen/ 't welck moste met authoriteyt van den Paus ende andere goede middelen gheschieden/ ende niet met ghewelt ofte sweert. Den Koningh van Spaengien soude hy trachten te vreden te stellen/ met bespreck/ dat hy vanden Navarroys niet meer ghequelleert soude worden met het Koninghrijck van Navarra/ noch dat de Nederlantsche rebellighe Landen uyt Vranckrijck niet meer ghesterckt souden worden/ ende dierghelijcke voldoeninghen doende.

Vorder datmen soude een solemnele Ambassade tot dien eynde aen Navarra afveerdighen/ om met alle eerbiedinghe ende bequame middelen hem te trecken tot de Catholijcke Religie/ de welcke soo hy die aen name/ soo soude de Catholijcke Religie ende Landt-vrede verseeckert zijn/ ende de Oorloghe ten eynde: Ende soo hy die weygherde/ soo soude men de herten sijnder Catholijcken winnen/ die nu van hem ghepersuadeert zijn/ dat hy door ghebreck van behoorlijcke/ vriendelijcke/ ende Christelijcke onderrechtinghe niet bekeert en wordt/ noch sijn bekeeringhe niet van sijn teghenpartije ghesocht en wordt/ maer veel eer dominatien/ regimenten/ scheuringhen ende deylinghen des Rijcx/ ofte aldaer den Spaengiaert in te steken: Want indien 't voorschreven alsoo versocht werde/ soo souden de Koninghlijcke Catholijcken niet meer konnen twijfelen van haerder oprechter meyninghe/ maer haer selven confuys ende verwonnen gheven van haer obstinaetheydt.

Dit alsoo te weghe gebrocht zijnde/ diende een Bestandt van ses Maenden gemaeckt/ om de Staten te vergaderen in een vrije Stadt/ alleenlick gheassisteert zijnde vande Officieren der Kroone/ daer soude elck hem onderworpen sulcke Ordonnantien als men daer soude mogen ramen/ als datter gheen Officieren noch Gouverneurs anders dan Catholijcx toeghelaten souden worden/ hoe men de Gheestelijcke goederen regeeren soude/ het onderhouden des Concilie van Trenten/ vande vereeninghe der Heretijcken/ de successie te versekeren/ mede van 's Koninghs Houwelijck/ oock den Koningh van Spaengien metten Koningh te vereenigen/ toeseggheende de Koninginne van Enghelandt noch de rebellighe Nederlanders niet teghen hem te helpen/ maer sien die te reconcilieren/ 't welck Spaengien voor eenen sonderlinghen dienst soude moeten achten/ om te moghen die Landen vredelijck sijnen Sone naelaten. De Koninginne van Engelandt soude haer oock te vreden houden inder redelickheyt/ ende dan soude men moghen Oorloghen tegen den Turck/ ende suyveren de Landen vant Krijghs-volck.

Desen middel diende terstondt versocht/ hoe wel seer te vreesen ware dat Navarra dien niet en soude aennemen/ considererende sijn voorgaende Actien/ de vyandtschap teghen den Paus/ ende 't betrouwen op sijn Ketters/ in de welcke hy seer ware ghehouden. Sijn Catholijcken waren oock aen hem verplicht/ door giften vande Gheestelijcke goederen/ die haer lieten voorstaen/ dat sy door haren dienst die sy den Koningh deden/ de Catholijcke Religie conserveerden/ ende verhoeden de Kroonen van scheuringhe/ den welcken hy oock voordroech/ dat men sochte de vreemde int Rijcke te brenghen/ betoonende onse weeckheyt/ ambitie/ tweedracht ende lichtveerdicheyt/ als stellende ons fondament opt licht volck der Steden ende ghemeynten. 1593.

Soo den Koningh niet bekeerde soude alle Catholijcke van hem wenden.

Maer met syn weygheren souden wy die saecken van verbondt schoonder ghemaeckt/ ende neffens die oock ghewonnen worden de herten sijnder Catholijcken/ principalijck soo men trachte/ de Princen vanden bloede te verwillighen/ dat licht ware om doen/ midts dat sy t'onvreden zijn/ om dat Navarra den jonghen Prince van Conde boven haer verheft/ daer-en-boven noch meer den Hertogh van Nivers/ van Longeville/ den grooten Pryeur van Vranckrijck/ Montmorency/ de Rets/ ende andere Officieren. Alsoo ghesterckt met de Catholijcken/ metten Paus ende met den Koningh van Spaengien/ die nootlijck ghecontenteert diende/ ende daer niemandt teghen spreken soude. Ende desen rechten wegh ingaende/ soo soude men moghen den ouden Cardinael van Bourbon/ ofte een ander Koningh maecken/ sonder den staet des Rijcx ofte fondamentalen Wetten te veranderen/ daer ter contrarie nu du Mayenne ende andere ghesuspecteert worden/ dat sy 't Reghiment soecken/ ofte het Rijck soecken te verdeylen/ ofte den Spaengiaert in te voeren/ ende dat te meer om datment noyt den Cardinael van Bourbon Koningh proclameerde/ noch selve met Navarra noyt te handelen sochte/ al wast dat hy hem liet hooren te willen Catholijck worden.

Desen tweeden wegh waer den besten/ soo den eersten niet konde te weghe ghebrocht worden/ hoe wel daer te vreesen ware dat de Princen van den bloede daer toe qualijck sullen beweecht worden/ uyt den ouden haet tusschen haer ende den huyse van Guyse/ oock souden de Hertoghen van Savoyen ende van Lotringhen dat soecken te verhinderen/ als die profijt soecken/ ende hoopten inde scheuringhe des Rijcx: Ende Spaengien sal swaerlijcken willen gheldt geven/ sonder goede versekeringe van Landen ende Steden.

Swaricheden hem te worpen in de armen vanden Koningh vā Spaengien.

Haer te werpen absolutelijcken inde armen des Konings van Spaengien/ soude seer swaer wesen/ midts datmen wiste dat hy hem selven sochte (onder de tijtelen van Souverayne macht) in te voeren/ ofte den Savoyer sijn schoon Sone te vorderen/ daer mede sy de oude herkomen ende fondamentale Wetten souden breken/ tot haerder alder schande/ ende dat ten gherieve van eenen Prince die oudt ende Caducq is/ ende die maer eenen weecken Sone hadde die noch jonck was/ een Natie die afgunstich/ nijdich eñ begeerich is/ waer door selve veel goede Catholijcken/ oprechte Fransoysen/ aftreck souden krijghen/ selve den Paus soude daer over jalours zijn/ ende oock ander Vorsten die de Spaensche macht vreesen/ souden daeromme oock vyandt worden.

Maer soo den Koningh van Spaengien konde beweecht worden/ de Infante sijn oudtste Dochter te trouwen met eenighen Prince vanden bloede/ dat waer wel goedt/ maer daer soude hy swarigheden in vinden/ als dat soo sijnen eenighen Sone die jonck ende weeck is/ quame te sterven/ soo souden alle sijn Landen van eenen Fransoys gheerft worden/ 't welck de eenighe oorsake is/ waeromme hy die niet ten Houwelijcke en gheeft/ selve aen eenighen van sijnen Huyse van Oostenrijck/ het welcke oock alle daer over seer jalours soude wesen.

Oock hoe wel den Koningh van Spaengien een machtich Vorst ware/ soo hadde hy oock groote lasten/ dewijle sijn Landen d'een van d'ander verre verscheyden laghen: Hy hadde de Oorloghe in Nederlandt/ die nu tot onsprekelijcke kosten langhe gheduert hadde/ ende noch apparent ware langher te dueren/ oock hadde hy de Koninginne van Enghelandt teghen/ zijnde in grooten voorspoet/ die hem grootelijcx ter Zee bekommerde/ eñ tot groote kosten brochte. Mede was hy niet sonder achterdencken van

Besluyt best te wesen met den Koningh te vereenighen ende soo hem te beweghen tot de Catholijcke Religie.

sijn eyghen volck / dat hy bruycken moeste / ende soo hem den Turck roert / alsoo wel apparent ware / soo soude hy selve wel alle sijne middelen van noode hebben / zijnde meer ghehouden sijn eyghen Rijck / dan Vranckrijck voor te staen. Oock met Spaengien te tracteren / dat en soude sonder vergaderinge van Staten niet konnen gheschieden / ende daer souden groote disputen vallen : Ende anders en soude het haer alleen niet eerlijck wesen. Waeromme sy besloten / datter gheenen beteren wegh tot verseeckeringe van Religie ende Landt-vrede en ware / dan metten Koning van Navarra te accorderen / ende hem tot de Catholijcke Religie te bewegen.

Handelinge tusschen du Mayenne ende Parma over de Kroone van Vranckrijc.

Tot dien effecte wasser in 't voorgaende Jaer tusschen Parma ende Mayenne / persoonlijck ghehandelt tot Guyse ende Lafere / van Parmas weghen / daer by de President Richardot / Don Diego D'Ibarra met Johan Baptista de Taris. Den Hertogh van Mayne hadde by hem den President Jeannijn ende Monseur de la Chastre / alwaer ghetracteert werdt / ende van weghen Spaengien voorgheslagen / dat de Infante Isabella / als Erfghename vande oudtste Dochter van Vranckrijck mochte ghekoren worden Koninginne van Vranckrijck / daer Jeannijn op antwoorde / het ware doenlijc voor eenmael alleen / met conditie / dat sy binnen ses Maenden in Vranckrijck quame / ende binnen 't Jaer troude / met advijse vande Princen / Officiers vande Kroone ende Staten van Vranckrijck / ende daer-en-boven soude men moeten handelen met die van Lotteringhen / Guyse / Mercure / Nemours ende andere die de sterckten van Vranckrijck in handen hadden / ende de selve met behoorlijcke vereeringhen verwillighen / als mede dat de Koningh van Spaengien verseeckeringhe soude doen van veel gheldts tot dien eynde / daer werdt gheseydt van acht Millioenen / daer nae quamen sy tot thien Milioenen in twee Jaren / hoe wel de Koningh te voren Jaerlijcx by de vier Milioenen aen Vranckrijck bekosticht hadde : Maer Parma docht best geen ghéset gheldt te bieden (alsoo men bevandt in sijn Brieven aenden Koningh / afghewoorpen) Maer liever twintich duysent Mannen te Voet ende vijf duysent Peerden by sijnen Koningh te betalen / met Gheschut / Victalie ende alderhande Amonitie / met noch twaelf duysent Kroonen in ghelde tot de dispositie vande Infante / voor een Jaer / om de Overste te verwillighen ende vereeren / ende eer men soo verre quame / soude men moghen sien oft men sesthien duysent Man ende vier duysent Peerden / ende een Milioen Kroonen konde accorderen / ende sijn opinie was / liever sulcx voor twee Jaren aen te bieden / dan 't verliesen van alles te hazaerderen : want hy dat stuck soo swaer achtede / dat de vreese de hoope benam van daer toe te moghen komen / ende soo daer eenighen middel ware / die ware gheleghen inde haestighe neersticheydt / om vergaderinghe van Staten te vorderen / ende die van soodanighe / die men wiste daer toe gheneghen te zijn. Parma versochte wel eenighe Steden in handen te hebben / maer Du Mayne en wilde daer toe niet verstaen / hem te goeden Fransoys bethoonende : hy sochte mede twist ende jalousien te voeden ende vorderen tusschen de Ligue / Du Mayne / Guyse ende andere. Sy gaven Guyse thien duysent Kroonen om het voornemen van Spaengien te volgen / ende de Koningh van Vranckrijck hun Brieven afghewoorpen hebbende / sandt daer van terstondt de Copye aen du Mayne om haer jalousien te voeden / ende toonen wat sy van hem schreven ende klaeghden / ende dat sy Guyse teghen hem opruyden / ende dat sy hem noch sijnen Tresorier gheen gheldt wilden betrouwen / hem ondertusschen altijdt vermanende goedt ende trouw Fransoys te willen blijven / nademale daer niet anders werdt ghesocht dan de Spaengiaerts over haer te doen regeeren.

Dierghelijcke discoursen ende veel andere redenen zijnder onder die vande Ligue ofte Verbondt / vertoont gheweest / maer sy waren onder den anderen niet wel eenigh / ende 't scheen dat Du Mayenne sochte den staet ende Regiment te behouden / alsoo het was. Andere versochten datter eenen nieuwen Koningh mochte verkoren worden / elck sijn voordeel daer in soeckende : De groote Meesters hoopten elck een / dat het hem mochte gelucken / principaelyck den Savoyer / den Sone van Lotteringhen / du Mayenne / Guyse / Nemours / ende mede den Koningh van Spaengien.

Vergaderinghe tot Parijs om eenen nieuwen Koning te verkiesen onder die van der Ligue bestemt / den 17. Januarij / 1593.

Tot dese verkiesinghe stemden seer den Paus ende den Koningh van Spaengien : Ende tot dien eynde isser by die vander Ligue / binnen Parijs een vergaderinghe van Staten beschreven / daer teghen is oock een Mandaet vanden Koningh uyt-ghekomen / verklarende alle sulcke Vergaderinghen te wesen Crimen læsæ Majestatis, bethoonende mede sijnen goeden wille ende yver om alle goede wettelicke ende Christelicke Instructien aen te nemen.

Daer is oock in December 1592. een declaratie van Du Mayenne uyt-ghegheven / noodende alle Princen / Heeren ende Officieren der Kroone / haer te voeghen (verlatende de Ketters) by haer vergaderinghe tot Parijs den 17. Januario 1593. om op alles te raedtslaghen. Het welcke als het vernomen werdt by de Princen vanden Bloede / Prelaten ende Officieren vande Kroone / Heeren ende Raets-heeren Catholijcke van 's Koninghs zijde / hebben met des Koninghs oorlobe den seven-en-twintichsten Januarij uyt Chartres ghesonden aende vergaderinghe tot Parijs / versoeckende / soo sy trachten nae verseeckeringhe vande Catholijcksche Religie / ende den Vrede / dat sy wilden haer Ghedeputeerde senden op eenighe plaetse tusschen S. Denijs ende Parijs / om met haer daer over te handelen / den Koningh hem toonende bereydt om goede Instructien te hooren / hebbende daer over aenden Paus gesonden den Marquys van Pysanen.

Koninckse Edelen handelinge met de Ligeurs.

Die vander Ligue binnen Parijs sterck vergadert zijnde / en hebben de aenghebóden Conferentie vande Catholijcke Princen / Heeren ende Officieren vande Kroone / volghende ende houdende de zijde vanden Koningh / niet konnen afslaen / maer hebben die moeten aen nemen / niet tegenstaende het weder-spreecken van 's Paus Legaet / den Cardinael van Playsance / de Ambassadeuren vanden Koning van Spaengien / als waren den Hertogh van Feria ende de andere residerende aldaer / ende verkoozen daer toe twaelf dappere Mannen / waer van de voorneemste waren / d'Espinact Aerts-bisschop van Lions / Primaet van Vranckrijck / den Bisschop van Avranches / den Admirael Villars / den Grave van Bellin Gouverneur van Parijs / met andere tot twaelf toe.

Conferentie der Catholijcke Princen ende Heeren van weder zijden buyten Parys.

Van weghen der Catholijcken des Koninghs / waren de Ghecommitteerde / den Aerts-bisschop van Bourges / de Heere van Chabigni / de Bellievre / de Rambobillet / de Chombert / de Pontcarro / de Emmerick / de Thou en Revol / t'samen achte. Alle dese hebben tusschen Parijs ende S. Denijs vergadert / eerst den 29. April / en voorts meermael in Mey ende Junio / daer den Aerts-bisschoppen van Lions ende van Bourges meest het woordt altijdt ghevoert hebben / elck sijn ghepretendeerde redenen kloeckelick met subtijle argumenten verantwoordende / maer alsoo die van 's Koninghs zijde affirmeerden / den Koningh ghenoech ghereſolveert te zijn / hem te laten instrueren / ende inde instructie dagheliicx meer aen nam / soo ware haren schuldighen plicht / nae Goddelicke ende Menschelicke Rechten / hem te erkennen / &c. Daer teghen dat den Bisschop van Lions antwoorde / dat sy ghehouden waren boven alle dinghen / de Catholijcksche Roomsche Religie voor te staen / ende daeromme en konde ofte mochte gheenen Ketterschen Koningh ende relaps ofte hervallen / over haer regeeren / ende also sy oock noch niet en saghen eenighe teeckenen van bekeeringhe / soo en stondt haer oock niet toe / ofte betaemde haer niet / over sulcx te oordeelen / maer moesten dat tot den Paus refereren / ofte het oordeel daer van over gheven / ende die moeste hem vanden Ban absolveren / ende dierghelijcke meer. Daer d'andere op seyden / soo den Koningh hem bekeerde / souden sy hem wel moeten voor haren Koningh erkennen / den Paus mochte hem naemaels absolveren / sy en wilden als goede Fransoysen / de Kroone niet avontueren ofte

1593.

in Compromis stellen ten oordeele van vreemde/ men wiste de Privilegien van Vranckrijck wel / daer de Koninghen de Kroone droeghen op den poinct van haer sweerden / ende in somma sy en wilde de Kroone niet verpanden over het gheberchte / &c. dierghelijcke argumenten meer werden daer van weder zijden voorgheb rocht / den welcke den ghemeynen Man in Parijs de ooghen openden / als breeder te lesen is inde Boeckskens tot Parijs ende tot Troyes daer van ghedruckt. Ten lesten also daer-en-tusschen de Ligue (tot Parijs vergadert) onder den anderen niet en hadden konnen overkomen op het verkiesen van eenen anderen Koningh ende breken vande Salycke Wetten / (alsoo wy sullen verhalen) ende datter van 's Koninghs weghen werdt aenghebođen een stil-standt van Wapenen voor eenighe Maenden / welcke aenbiedinghen binnen Parijs ende alomme ruchtbaer ghemaeckt zijnde / de benautheydt ende den noodt soo seer groot / soo hebben de hoofden vander Ligue genoegh gedwongen gheweest de Treves ofte het Bestant aen te nemen / niet teghenstaende groote protestatien die daer teghen vanden Pauselicken Legaet / oock vanden Cardinael de Pelue ende Aertsbisschop van Reyms / ende de Ambassadeuren van Spaengien / ghedaen werden.

Stilstant van Wapenen in Vranckrijck ghemaeckt.

Want daer-en-tusschen soo werden in haer vergaderinghe in May / 1593. tot Parijs / boven de verscheyden oproerighe Sermoenen der Jesuyten ende ander Predicanten / ghemaeckt diversche konstighe Oratien vanden Paus Nuntio / ende daer nae vanden Koningh van Spaengien principael Ambassadoor den Hertogh van Feria / die eerst dede lesen den Credentie-brief vanden Koningh haren Meester / die versochte aende vergaderinghe / niet te willen scheyden voor sy en hadden vercooren eenen Koningh soo Catholijck / als den loopenden sorghelijcken tydt vereyschte : Daer op den voorschreven Hertogh seer aenhielt / datmen de Infante Isabella / outste Dochter van Spaengien / gheboren vande oudtste Dochter van Vranckrijck / trouwende met Ernestus Aertz-Hertogh van Oostenrijck souden verkiesen tot Koningh ende Koninginne van Vranckrijck / die nu met groote macht afkomende was / om de Nederlanden te gouverneren / ende daer toe soude den Koningh van Spaengien haer assisteren met twaelf duysent Voet-volck ende drie duysent Peerden op synen koste voor d'eerste Jaer / ende 't naeste Jaer half soo vele / ende noch daer-en-boven soude hy betalen aenden Hertogh van Mayenne twaelf duysent Croonen ter Maendt / voor hem ende ander ghenoemde Edelen / &c. Van dit versoeck ende aenbieden schandaliseerden ende verwonderden hun de Fransoysen vele / die meynden dat den Koningh van Spaengien dien dienst tot noch toe gedaen aent Rijcke van Vranckrijck / ghedaen ware / alleene uyt Zele ende yver van de Catholijcke Roomsche Religie / alsoo hy int Jaer te vooren in Meerte gheprotesteert hadde voor Godt ende syn Enghelen / soeckende geenderhande eygen bate.

Handelinghe vande vergaderinghe vande Ligue tot Parijs, trachtende dat Aertz-Hertogh Ernestus mette Infante van Spaengien / mochte ghekooren worden Koninghen in Vranckrijck.

Nae dese Oratien ende aenbiedinghen van Paus Legaet ende Hertogh van Feria / &c. soo heeft inden name van alle de Staten daer vergadert / den Cardinael van Pelue / Aertsbisschop van Reyms / gheantwoordt / te langhe hier te verhalen / bestaende in dancksegginghe den Koningh van Spaengien van alle syn diensten den Rijcke van Vranckrijck bewesen / maer verhaelde mede de diensten / die de Rijcken van Spaengien hier voortijdts hadden ontfanghen vande Koninghen van Vranckrijck / int verdrijven ende extirperen vande Saracenen ende haer Religie aldaer / met ander diensten / aliantien ende benefitien / van Vranckrijck ghenoten : ten lesten verheffende de teghenwoordighe groote diensten ende aenbiedinghen des Koninghs / bedanckten hem daer vooren / ende oock den Hertogh van Feria / biddende te willen continueren / daer mede den Koningh niet alleene sijnen lof vermeerderde / maer maeckte ende baende hem daer mede eenen wegh nae den Hemel / ende om die goede wercken soude sijn ziele / die Millioenen van Enghelen ontmoeten ende die inden Hemel voeren / daer hem alle goede Catholijcke souden mette Hemelsche Kroone kroonen / voor alle sijn goede wercken aen haer besteet &c. Als breeder te lesen is in verscheyden Historien / het welcke de Spaengiaerden qualick namen / al oft sy maer eenen grand-mercys ende Hemelschen loon souden ontfangen.

Antwoort op des Koninghs van Spaengien versoeck.

1593.

Maer daer nae / de Spaengiaerden siende dat het de vergaderinghe niet en beviel (hoe wel groote Harenghen ofte Oratien / tot breecken van Salicqsche Wetten ghemaeckt werden) hebbense voorgheslaghen / midts de groote diensten van de voorleden Hertoghen van Guyse / ofte het mochte aenghenaem wesen / datmen de Infante trouwen soude metten jonghen Hertogh van Guyse / ende die beyde Koninghen maecken. Het welcke hoe wel het aenghenaem scheen / nochtans was dat oock een breecken der Salique Wetten / 't welck den meesten hoop tegen stondt / ende daer werdt ghemerckt dat het niet uyt expres voornemen quam ofte ghemeynt werde / maer diende om te versoecken hoe dat soude werden ghenomen / ende hoe dat Volck gesint ware / oock om Guyse voor eeuwelick irreconciliable te maecken by synen Koningh / ende Spaengien te moeten aenkleven / tot welcke hy met syne Vrienden selve luttel gheloove gaven / om dat terstondt ghenoech bleeck dat 't selfde Houwelijck den Koningh van Spaengien niet en ghenoechde / ofte scheen te ghenoeghen. Hier door groeyden terstondt groote jalousien / want du Mayenne en wilde niet lyden / dat nae den raedt van syn Moeder / Suster ende Wyf / dat yemandt voor hem gheprefereert soude worden / liever soeckende te behouden 't Regiment dat hy alreede hadde / daeromme vorderde ende proponeerde hy het Bestant voorsz / 't welck korts ghemaeckt werde. Dat die vander Ligue hebben in 't eynde van dese vergaderinge den achtsten Augusti seer solemnelick aenghenomen ende beswooren / ter presentien vande Cardinalen.

Ernestus den Fransoysen niet aengenaem / wort voorgeslagen tot Koningh.

Confusie onder de Ligue tot Parijs / causeert op Bestant te dencken.

Uyt dese jalousien / confusien ende goethertichheydt tot de oude Salicque Wetten / verbiedende de Vrouwen Koningh-rijcken te regeeren (ghenaemt eertijdts nae de Salij ofte Salanders / van het Landt van Overijssel / daer noch de namen van Salant ende Oldenzeel / ofte Oldczali bekent zijn) hebben die vant Parlement van Parijs haer verstout een arrest te maken / tot handt-houdinghe vande oude Salicque fondamentale Wetten.

Daer nae uyt Brieven des Paus Legaets / Cardinael van Playsance / die afghewoorpen waren / verstondt men / dat sy de Spaengiaerden beschuldichden van datmen inde verkiesinghe qualick ghehandeldt hadde / ende dat de Spaengiaerden haer eyghen voordeel te veel hadden ghesocht / ende niet secreet ghenoech gheweest / oock en ware Ernestus haer niet bygekomen met eenen ghewelدigen Leger / alsoo belooft ende toegeseyt was / ende sonder welcke / ware te despereren van eenighe vorderlijcke verkiesinghe / waeromme hy selve hem begaf uyt Parijs van vreese.

Inhout der Brieven des Pauselicken Legaets.

Den Koningh daer-en-tusschen / siende dat syne Vyanden binnen Parijs sterck vergadert waren / handelende om eenen nieuwen Koningh neffens hem te verkiesen / ende daer over seer bekommert zijnde (alsoo hy selve aen sijn Ghebueren / Koninghen ende Princen / door sijn Ambassadeurs verklaert heeft) hoe dat hy komende totte Kroone / belooft hadde te willen hem onderworpen alle goede instructien inde Religie / ende daer over werdt hy voor Koningh aenghenomen / ende die Instructie hadde hy nu vier Jaren lang uytghestelt / waer mede die vande Ligue wilden bewijsen / soo syn gheluck nae wensch hadde van God ghezeghent gheweest / hy lutter op sijn beloften passen soude : tot sijn ontschuldt allegeerde hy by Koningen ende Vorsten :

Dat hy ware ghedwongen gheweest / nae de doodt vanden lesten Koningh / by hem te behouden sulcke Raedts-Heeren ende Officieren vanden State / die hy wiste ontrouwe tot hunnen voorighen Meester geweest waren / ende by dese (zijnde in sijn secreten Raedt) hadden veel aenslaghen teghens de Ligeurs / ontdeckt gheweest aen die vande Ligue / ende in meest van syn aenslaghen overstemt gheweest / want soo hy

Oorsaken ende redenen die den Koningh van Vranckrijck beweeghden Catholijck te worden.

Tt iij seven

1593.

seven oft acht Raetsheeren verkooren hadde vande Ghereformeerde Religie / konde hy qualijck een ofte twee steets by hem behouden / elck hun particulier (voordeel gaende ende komende) trachtende.

Aldus vont hem verlaten van die vande Ghereformeerde Religie / vreesende 't selfde vande Catholijcken / want soo haest hy totte Croone ware ghekomen / versochten wel vijf hondert Edelen vande Religie / haren oorlof om t'huyswaerts te trecken / ende met haer wel neghen Regimenten Voet-volck al vande Religie / die hy met geen persuasien konde by hem behouden / so dat hy hem van haer geheel verlaten vont / eenlijck by hem blijvende sijn domestique Officieren / Kamerlingen ende Dienaers.

De Catholijcken siende hem verlaten van sijn outste ende ghetrouste Dienaers (begosten hem te trotsen ende overhant te nemen / ende hem te dringhen in de Religie : Seggende sy en konden niet altijt eenen Ketterschen Koningh dienen / hy hadde langhe met schoone woorden sijn bekeeringe uytgestelt / tot dat hy mochte een eynde vande Oorloghe hebben / maer te vergheefs. Dies ten lesten merckende sijn swackheyt ende den kleynen bystant van sijn Ghebueren / in soo grooten noot van soo swaren Oorloghe teghen soo machtighe vyanden / als de Paus ende Koningh van Spaengien / ende boven al / datter een derde Factie op stont / mede ander Princen vanden bloede / hoe wel die niet directelijck teghen den Koningh scheen / nochtans was soeckende om hem gheheel verlaten te stellen / wegh nemende de middelen van sijn defensie / want sijn Catholijcken bestaende van Princen vanden bloede / Raetsheeren / Officieren vande Kroone / Aertz-Bisschoppen ende Bisschoppen met andere Edelen / practiseerden mette Gouverneuren vande principale Steden ende sterckten / onder sijn gehoorsaemheydt staende / hem te verlaten ende hun te voeghen by d'andere totte generale behoudenisse / midts de kleyne hoope die sy saghen van sijn bekeeringe / ende dat op dat sy mochten met goeder Conscientie de derde Factie aenhanghen ende volghen / met preservatie van haer Religie / ende nochtans hem te erkennen voor Koningh.

Den Koningh merckende dat dese conspiratie alreede soo wijt was gekomen / dat sy gheresolveert waren die aen te gaen / met voornemen onder haer te buyten ende deylen de Provintien ende Steden / soo dat een yeghelick die wat in besittinghe hadde / soude dat voor sijn eyghen houden / dat vele wel beviel / want den Koningh verstondt dat eenighe Princen vanden bloede / voor het Gouvernement ofte possessie van een stercke plaetse / thien duysent Kroonen hadden gheboden / ende andere op de tijdinghe vande verkiesinghe des Hertoghs van Guyse / hadden alreede aende Ligue ghesonden van de electie toe te stane / soo sy hun Gouvernement souden moghen behouden in besittinghe / in proprieteyt voor haer ende haer Erfgenamen. Hieromme den Koningh overlegghende sijn perijckel ende kleyne macht om dat te voorkomen / resolveerde ten naeste versoecke / datmen hem doen soude / te consenteren ende aen te nemen metten eersten alle Catholijcke instructien : Dies de Catholijcke besloten hem totte instructie te gheven twee Maenden tijdts / terwijle soude men senden aenden Paus om te prepareren sijn absolutie ende behoorlijcken ontfanck inden schoot vande Moeder de Heylige Kercke.

Koning van Vranckrijck resolveert ter Misse te gaen.

Die vande Ligue daer van verwitticht / vorderden in alle haest verkiesinghe vanden nieuwen Koningh / voor 's Koninghs bekeeringe / meynende hem uyt te sluyten / al waert schoon dat hy hem bekeerde : Dan den Koningh dat boven al vreesende / zijnde gheresolveert / belaste de Prelaten by hem zijnde / neerstelijck te vorderen de Ceremonien die mochten dienen totte bekeeringe ende instructie.

Dese haestighe resolutie des Koninghs van bekeeren / heeft de Bisschoppen / Prelaten ende Raedtsheeren / veel quaet achterdenckens ghegheven / swaricheydt makende / van dat sy daer mede niet konden voortvaren / sonder eerst vanden Paus bescheet te hebben.

Dese antwoorde gaf den Koningh noch quader achterdencken van vorder conspiratie / dies hy haer dede aenseggen / dat in ghevalle sy daer in niet wilden verstaen / hy wilde het den Edeldom aenseggen ende protesteren / waer door sy ghedwonghen werden sijn bekeeringhe te ontfanghen / sonder veel solemnele instructien ofte conferentien.

1593.

Met dese resolutie van bekeeringhe / heeft den Koningh sijn teghenparthye bedroghen / mede voortkomende des Paus ende Koninckx van Spaengiens voornemen / mede de verkiesinghe van Guyse / ende heeft generalijck gewonnen de affectie vant Gemeynte ende eenvoudighe Gheestelicke / diemen niet anders konde wijs maken oft geen Ketters Prince / komende in volkomen besit der Kroone / soude konnen behouden de Catholijcken in haer gherechticheden / maer soude altijt soecken haer authoriteyt te verminderen / ende soo de Catholijcken in ghetale verre de andere te boven ginghen / soo behoorde hy die meer dan d'andere te ghelieven.

Hier toe voechden haer oock eenighe soorten van Religieuse / die nae dat sy 't alles met goeden ooghen aensaghen / achten het alles gheoorloft te wesen / dat tot goeder uytkomste ofte meyninghe streckte / als oock mede de Weereldtsche Politijcken : Dese bekenden / daer waren abuysen inde Kercke / maer men moeste eerst sien de authoriteyt te bekomen / eer men die konde reformeren / allegerende als datmen wel mochte een kleyne sonde begaen / om een groote Generale weldaedt te bekomen / daer over hem alle Vrienden ende Bontghenooten lichtelijck ontschuldighen souden : Hy en hoefde maer dat contentement sijnen Onderdanen te gheven / dat sy hem mochten inde Misse sien / selve mochte hy daer van ghelooven wat hy wilde / ende soo veel hy wilde. Die vande Ghereformeerde Religie souden oock moeten te vreden wesen / dat sy de weldaet ghenieten / dat hare Ghereformeerde Religie in gheen solemnele dispute en quame / tot groote schandale ende blame / als sijn bekeeringhe alsoo soude hebben toe-ghegaen / mede mocht men haer doen verseeckeringhe van haer Staten / haer Religie / ende datmense niet overvallen soude / 't welck alle Princen ende Officieren haer wel toe sweeren souden / ende hy selve en hoefde sijn goede affectie tot haerwaert / sijn trouwe Subjecten niet af te wenden / maer te continueren / toe-segghende inden Generalen Landt-vrede / sonder haren weten niet te handelen.

Politijcke Discourssen om den Koningh te bewegen.

De Potentaten ende Republijcken van Italien / ende andere Catholycke Vorsten / die hem wel toeghedaen waren / konden noch dorsten hem gheen assistentie doen / uyt vreese des Paus / maer soo wanneer hy hem Catholijcx soude verthoonen / soo souden sy een eeuwigh verbont met hem ingaen tegen Spaengien.

Diergheliijcke redenen ende meer subtijle persuasien zijn hem voorghelevdt / soo dat hy hem ten lesten heeft laten beweghen / 't zy uyt ernst / ambitie oft uyt lichtveerdicheyt / waer van een yeghelijck sijn opinie vry heeft / latende dat Godt ende sijn conscientie te oordeelen / in wiens handen de herten der Koningen zijn / ende nae sijn welbehagen ende eysch der Ondersaten sonden beweeght. Die sijn natuere kenden / achten dat begeerte van vredelijcke regieringhe ende weemoedich medelijden hebbende / als een Vader over den ellendigen ende jammerlijcken staet des Koninghrijcx / hem meest beweecht heeft / siende dagelicx sijn Onderdanen verarmt / verjaecht ende doot geslagen.

Dit is soo vele wy van dit stuck aen alle zijden hebben konnen voor de waerheyt vergaderen / uyt veel schriften ende andersins.

Ende alsoo is het ten lesten daer toe ghekomen / dat den Koningh is den 25. July 1593. tot Sint Denijs ter Missen ghegaen / ende seer solemnelijck penitentie ende professie der Roomscher Catholycke Religie opentlijck ghedaen heeft inde Kercke : Ende by den Bisschop van Bourges / met noch 17. ander Bisschoppen inde Kercke ontfanghen ende gheabsolveert is / als een principael Sone der Kercken. Daer tegen den Legaet vanden Paus een

Dē Koning van Vranckrijck gaet ter Missen eñ wordt Catholijck / den 25. July / 1593.

gheschrift

1593. gheschrift uyt gaf / protesterende van nulliteyt over sulcke aenneminge / maer niet tegenstaende soo schreef den Koningh selve ten selven daghe alomme van date den 25. Julij / Dat alsoo hy ten aenkomen tot de Kroone beloofst hadde een t'samen-komste te houden van Prelaten ende Doctoren / tot sijnder beter onderrichtinge / 't welck soo seer van hem begeert / ende van sijn wederpartije altijdt verhindert was / hadde hy nu (God danck) tot sijn begheerde onderrichtinghe verkreghen / ende hadde dien dagh ter Misse gheweest / bekennende de Catholijcke Apostolijcke Roomsche Kercke / te wesen de rechte Kercke Godts, vol van waerheyt / die niet kan doolen ende diergelijcke meer / ende soo voorts hem thoonende in alles Catholijck. 1593.

Henrick de IIII. Coninck van Vrancryck en Navarre

H. Iacobsen, excud.

Koning van Vranckrijck sent Nivers tot Roomen om absolutie.

Ende daer over sont hy den Hertogh van Nivers vanden Huyse van Mantua / een seer Catholijck Heere / nae den Paus Clement de VIII. tot Roomen met grooten state / om absolutie des Bans ofte Excommunicatie te halen / met alle ontmoet die daer toe noodigh was. Maer den Paus en heeft Nivers niet willen hooren als Ambassadeur vanden Koningh / maer wel inde qualiteyt van een Heere ghelijck hy was / waer van tot Parijs in Druck is uyt-ghegaen Anno 1594. een breedt Discours byden selven Hertoghe van Nivers gheschreven / om noch den Paus een breeder bedencken te gheven. Dit werdt alleenlick byden Paus alsoo gheweyghert / door advijse van eenighe Cardinalen / die Spaens ghesint waren / ende niet van het gheheele Collegie der Cardinalen / dien verboden was Nivers aen te spreecken.

Paus Clement weyghert den Koningh sijn absolutie uyt vreese van Spaengien.

Dit al niet teghenstaende / soo en lieten veel onder de Catholijcke haer niet voorstaen dat den Koningh rechtsinnich bekeert ware: daer d'ander teghen seyden / dat hy ghedoolt hadde door lichtsinnicheyt / hebbende sijns Vaders exempel ghesien / die 't selfde ghedaen hadde / ende ware nochtans Catholijck ghestorven: daer toe-seggende / alwaert soo / dat hy 't niet recht en meynde / soo en konde hy de Catholijcken niet bedriegen / want alle sijn daet / raet ende woorden souden haer altijdt suspect wesen / ghemerckt noch die oneere ende achterdeel die 't hem soude wesen / weder te veranderen / mits de Princen vanden Bloede al Catholijcken waren / ende die hem daer toe ghebrocht hadden / souden hem aldereerst teghen wesen: ende indien hy bebonden worde te simuleren / soo soude hy de Catholijcken / de Ligue ende sijn Vyanden seer vordelick wesen. Veel vande wijste in Italien / raden den Paus hem te absolveren / om hem niet te terghen

1593. yet teghen den stoel van Roomen (als sijne Voorsaten de Koninghen ghedaen hadden) voor te nemen/ want den Name Bourbon scheen Roomen Fatael/ dat is dootlick oft schandelick te zijn/ maer soo men hem in ghenaden aen nam/ soude men eenen eeuwighen haet daer mede berocken tusschen hem ende sijn Huyghenooten/ ende men soude alle de Catholijcken die nu verdeylt waren/ daer mede vereenighen/ met meer diergelijcke reden.

Den Paus wordt van Spaengien gedreyght.

Maer den Paus Clement de VIII. bloode van natueren zijnde/ heeft uyt ontsagh vanden Koningh van Spaengien/ de absolutie voor dien tijdt niet dorven gheven/ midts dat hy van den Spaenschen Ambassadeur den Hertogh van Sessa verschrickt werdt/ hem daghelicx dreyghende door den dieren tijdt in Italien/ Roomen van hongher te doen vergaen/ stoppende sijn granen in Cicilien/ Napels ende ander sijn Landen/ die de Stadt spijsen/ oock dat hy een asscheydinghe vanden Paus soude maecken door den Keyser/ ende een Schisma oock tusschen de Cardinalen/ vertoonende dat best ware Vranckrijck kleyn te maecken ende te verdeylen/ om dat sy altijdt uyt kracht van haer Previlegien/ den Pausen teghen waren/ ende diergheliјcke. Des Paus Neven Aldebrandini (by de welcke den Paus veel gheregheerdt werdt) werden oock ghewaerschout/ ende van alle faveur afgheseyt/ ende ghedreycht met eeuwighe vyandtschappe/ soo sy de absolutie niet en beletten.

Dit stuck ofte des Koninck veranderinghe van Religie/ heeft de aldergrootste confusie ende verdeylinghe onder sijn wederpartije gemaeckt/ de Hoofden elck jalours de een van d'ander/ de Spaensche jalours van alle de Fransoysen: Den Legaet des Paus niet wetende wat hy voornemen soude/ vertrock uyt Parijs/ des Koninck absolutie refererende aenden Paus selve. Du Mayenne om int Gouvernement te blijven/ vorderde ende nam aen het Bestandt/ 't welck by den Koningh aenghebоden was voor eenen sekeren tijdt. Den Koningh alomme hem selven seer vernederende om sijn Subjecten herten te ghewinnen/ die elck begonsten voor haer eyghen hooft te sorghen/ de groote Meesters elck hem te verseeckeren van eenighe goede sterckte/ plaetse ofte Gouvernemente/ om tot beter compositie te komen/ vermanende malkanderen/ oock de Steden/ gheen particulier accoort aen te gaen/ ende gheduerende het Bestant ofte afstant vande Oorloghe/ 't welck sy wel hoopten te verlenghen/ vermeynden sy een Generael verdragh te maecken. Maer ten lesten hebben veel Edelen ende Staten haer begonnen int particulier te reconcilieren/ die dus langhe waren opghehouden/ op hoope van des Paus absolutie ende Generael verdragh: Maer merckende dat de Spaensche die des Koninghs van Vranckrijck Vyanden waren/ meer by den Paus vermochten dan des Koninckx penitentie/ ende den welstant van Vranckrijck/ soo hebben vele een groot achter-dencken daer uyt ghehadt/ ende hebben opinie ghekreghen/ dat hy gheen macht heeft te oordeelen over Weereltsche Koninghrijcken/ allegerende t'segghen van Sinte Bernardt/ een Fransoys heyligh Man: Stetisse quidem judicandos Apostolos lego: Sedisse judicantes nusquam lego, dat is: Dat hy wel ghelesen hadde dat de Apostelen voor rechte staende/ veroordeelt zijn gheweest/ maer/ dat sy geseten hebben om andere te veroordeelen/ en vondt hy nerghens/ willende aenwijsen dat des Koninghs penitentie hem ghenoegh absolveerde/ al wast oock dat den Paus om ander respecten dat nae liete.

Meaulx/ Lyons ende Parijs worde Koninckx/ den 22. Maert.

Aldus heeft vande eerste de Stadt van Meaulx/ door de Heere van Vitri/ haer metten Koningh vereenicht/ daer nae die van Lyons/ dien de La Chastre ghevolcht heeft mette Steden van Orleans ende Bourges: Oock is ghevolcht de Stadt van Parijs door Middel vanden Grave van Brisack/ daer den Koningh den 22. Maert/ 1594. ghewapent in quam/ sonder weten van 't meestendeel der Borgheryen/ met sulcken ordere ende ontsagh onder de sijne/ datter niemandt berooft en werdt/ dan alleenlijck doot-blijvende eenighe Landts-knechten: Rouaen ende andere Steden zijn daer nae ghevolcht.

Engelandt ende de Ghe-unieerde Landen blijven int verbondt metten Koningh van Vranckrijck. 1593.

De Koninginne van Enghelandt ende de Ghe-unieerde Nederlanden/ die te vooren ghewaer waren gheworden van des Koninghs voornemen/ hebben ghereſolveert op de excusen die hen by 's Koninckx Ghesanten ghedaen waren/ hoe wel het haer verdrietelijck was sulcke veranderinghe te hooren/ nochtans haer verbintenissen met hem te continueren/ hem noch alle assistentie doende. De Koninginne hadde hem een goede hoop volckx om Normandijen ende Britannien wederom te bekomen/ toeghesonden. De Geunieerde Landen boven de twee duysent Soldaten/ die sy op haer eyghen kost ghesonden hadden/ onder 't beleyt van Graef Philips van Nassouwen die hem vijf Maenden dienden/ hebben hem noch dit Jaer in drie reysen ghetelt drie honderdt duysent guldens/ behalven Schepen van Oorloghen/ tot diversche stonden in goeden ghetale/ seeckeren tijdt tot sijnen dienste ghesonden/ met noch in twee reysen 12. groote stucken Gheschuts Muerbrekers/ met alle haer montueren/ pulver/ klooten/ schepē ende Schipvolck/ oock Canoniers/ die 't selfde seer kloeckelijck ende behendelijck wisten te handelen.

Redenen bewegende de Staten om den Koningh by te staen.

Dit ghesciede te ghewilligher/ midts de komste vanden Aerts-Hertogh Ernestus haer gheen kleyn achterdencken en gaf/ ende dede verwonderen dat sulcken Personagie den Keyser ende Koningh van Spaengien soo nae bestaende/ nu soude komen alleenlijck om soo kleynen reste der Nederlanden noch onder den Koningh te regeeren/ ende hoorende datmen op sijn afkomste alomme soo veel Krijghs-volcx vergaderde/ waren sy ongherust/ tot dat sy hoorden dat de propositie vant Houwelijck mette Infante ende 't Koninghrijck hem ghenoech afgeslagen was/ door ghebreck van eenen gheweldighen Legher/ die niet by der handt en was: Sy kreghen oock beter opinie van des Koninghs ghetrouheydt ende vroomheydt/ niet teghenstaende sijn veranderinghe van Religie/ die vele een politique behendigheyt teghen sijn Vyanden achten te wesen/ hoe wel andere anders daer van ghevoelden.

Italiaensche Princen doen hem ghelt.

De Vorsten/ Republijcken ende andere van Italien/ hebben den Koningh oock met ghelde bygheſtaen: Den Hertogh van Lottringhen heeft hy toeghelaten hem als Neutrael te houden inde Oorloghe/ ende dat door den Hertogh van Bouillion/ die nu Maerschalck van Vranckrijck was/ ende midts de groote confusie die ghespeurt werde onder de Ligue ende Spaengiaerden/ hopende een goet apointement te maecken.

Bestandt met Savoyen.

Den Hertoch van Savoyē heeft het Bestant voor eenen tijdt aenghenomen/ ende ghelt ghegheven om 't selve te prolongeren/ hoopende op bequamer tijdt de Fransoysen uyt sijn Landt weder te drijven/ met de Spaensche assistentien van Milanen.

Nae dat den Koningh verandert was van Religie/ zijn die vander Ghereformeerde Religie al Vranckrijck door seer verslaghen ende verschrickt gheweest/ ende den Koningh selve vreesende dat daer door eenighe groote onruste mocht opstaen/ heeft hun Kercken alle vriendelickheyt aenghebоden/ ende versocht dat sy souden Ghedeputeerde tot hem senden/ ende souden verseeckertheydt vinden/ waer over de Kercken van ettelijcke Provintien hebben gheraedtslaecht ende besloten treffelijcke Ghedeputeerde inden name van alle haer Kercken aenden Koningh te senden. De voornaemste daer van waren dese: De Heere van Rohan/ van Plessis/ van Sansay/ van Rosny/ van Freasme/ met hondert ende veertigh Ghedeputeerde: Dese hebben den twaelfden Decembris tot Mante audientie ghehadt/ daer de Heer van Fedan 't woort voerde/ ende klachten dede. Waer op den Koningh selve vriendelijcken antwoorde/ dat sijn Catholijcksche bekeeringhe niet hadde wech-ghenomen sijnen goeden wille tot haerwaerts/ ende alsoo hy nu in Vrede-handelinghe met sijn Subjecten ware/ soo soude hy haer oock daer over roepen ende hooren/ ende niet besluyten tot haren achterdeele/ volghende de beloften van de Princen vanden bloede ende Officieren der Kroone/ die hem beloofst ende ghesmoorен hadden niet teghen

De Ghereformeerde in Vranckrijck senden Ghesanten aen den Koningh den 12. Decembris.

Antwoorde des Koninckx aen de Gesanten der Ghereformeerde.

die

1593. die vande Ghereformeerde Religie voor te nemen/ waerom hy hadde begheert haer klachten te hooren/ om ordere te stellen alles in vrede te houden/ hoewel eenighe dat meynden te beletten/ maer die wilde hy straffen/ daer syn Catholijcken de hant mede aen houden souden/ den welcken hy hadde toeghesept/ ende hem van weghen die van der Religie verbonden/ dat sy haer van haren Koningh niet souden affonderen: Protesterende dat hy syn ghelofte wilde houden/ ende daer over nam hy haer klachten schriftelijck aen om die te oversien/ ende op te letten met alle faveure. Ende hoe wel het buyten ons voornemen is/ het vertooch van die vander Ghereformeerde Religie hier by te voegen/ soo hebben wy 't selfde nochtans goedt ghevonden te verhalen/ dewyle het een treffelijcke Historie-sake is.

Die vande Religie/ siende den Koningh met syn bekeeringhe seer spade yet vorderde/ een yegelijck verbaest ende verslaghen zijnde/ worde ghesept by den ghenen die 't woordt voerde/ verobligeert te wesen van natuere weghen/ die hen ghemaeckt hadde syn Ondersaten/ ende meer om de groote gheneghentheydt die die vande Religie hadden totten dienst van syne Majesteyt/ om die selve te verwittighen vande vreese ende mistrouwen die sy hadden/ dat het tempeest haer mochte op den kop vallen/ door de occasien die sy daghelicx saghen voort komen/ daeromme sprack hy den Koningh aen/ ende seyde aldus:

Remonstrantie van die van der Religie aen den Koning van Vranckrijck.

Sire, Die vander Religie houden hen gheluckich te sien haren Koningh/ daer sy de eere van hadden/ dat hy haren voorstander gheweest was/ ende nu in authoriteyt om haer requesten te behertigen/ ende den selfden die eertijdts int midden van soo groote perijckelen/ yverde hare requesten te presenteren: Sy lieten hen voorstaen haer selven nu te moghen toesegghen dat syne Majesteyt sorghe droegh haer uyt haren noot te helpen/ sonder hem veel te bemoeyen/ ende daeromme waren sy gheresolveert met alle lijtsaemheyt tijdt ende stondt te gheven/ tot dat het uwe Majesteyt wel gheleghen ware gheweest/ maer nu ter contrarien vonden sy t'eynde verloopen van vier Jaren/ dat uwe Majesteyt niet en hadde haer den strop vanden halse ghedaen/ noch selve yet ghewrocht hadde tot haerder verseeckeringhe/ blijvende de meestendeel van uwe Parlementen in volle krachte/ die tyrannighe Edicten ofte Placaten vander Ligue/ ghemaeckt tot uwer ende onser aller bederf ende onderganck/ hoe wel uwe Majesteyt oorsaecke genoegh heeft haerder te ghedencken/ midts de gheduerighe diensten/ waer vooren sy nu niet en hadden dan een gheduerighe vreese voort toekomende/ ende voort voorleden een gerechtighe droefheyt.

Vertoogh der Ghereformeerde aen den Koningh van Vranckrijck.

Verthoonen nochtans dat sy noyt versocht hebben by eenighe Requesten/ dat des Landts Wetten van State souden verandert worden tot haren voordeele/ ofte ten profijte van eenighen vreemden Prince/ als wel die vander Ligue/ ofte oock dat haren Wettelijcken Prince syn Religie soude veranderen nae haer goedt-duncken/ alsoo de Roomsche Catholijcken doen/ die uwe Majesteyt toeghedaen zijn/ ende noch veel min dat den staet des Rijcx soude verscheurt worden/ om die ambitie van weynighe te contenteren/ ten naedeelen vant ghemeyne ende uwe Majesteyts welvaren/ alsoo men dagelicx sach maer sy versochten alleenlijck haer conscientien in ruste te mogen besitten/ ende haer leven versekert te zijn/ elck nae syn conditie ende qualiteyt/ inde welcke God haer gheroepen hadde onder uwe authoriteyt/ 't welck een algemeynen recht ware/ ende gheen Previlegie/ altijdt gheresolveert zijnde te ghehoorsamen haren Landtsheere/ sulcken alst Godt gheliefde haer te verleenen/ sonder exceptie van syn Religie/ ende te helpen beschuddē met perijckel haers levens/ de heylige Wetten des Rijcx onder syn ghebiet.

Sy beklaghen haer dat soodanighe Wettighe Requesten haer gheaccordeert by soo vele Edicten der Koninghen syn Voorsaten/ ende by u versocht ende beschermt met sulcken yver ende vroomheyt/ hebben onder uwe regieringhe niet moghen verhoort worden/ onder de welcke sy behoorden beter te hoopen/ ende onder welcke voorwaer (sonder de affectie die sy droeghen tot uwer hoogher Welwaert/ ende sonder het fondament dat sy maeckten van uwen goeden wille tot haerwaerts (sy souden Wettelijck ende profijtelijck moghen voorghenomen hebben de middelen die sy ghedwonghen waren in te gaen ten tyde vande Koninghen syn Voorsaten: Maer wat en hadden sy niet te verwachten ofte te verhoopen/ van sulcken een die Godt tot bescherminghe van synder Kercken hadde gebrocht totte successie vant Koningryck? ende wat konden sy min verwerven/ dan vryheydt ende leven/ die haer bloet ghewillich voor u storten.

1593.

Nu ten eynde van haer langhe patientie voor alle haer ghedult/ saghen sy dat ghy subijtelijck (sonder haer te versien in eenigher manieren) van Religie verandert waert: Den ghemeynen Man seydt daer op (als diet niet verder insiet) ist met opghesetten voornemen/ wat hebben wy te verwachten van synen goeden wille? oft/ ist by bedwanck/ oft wy wachten ofte niet/ wat wachten wy anders dan quaet/ naedemael ons quaet leyt int vermoghen van andere/ ende naedemael ons goet niet meer en is in syne macht.

Voorwaer Sire, de wijste achten onmoghelijck dat uwe Majesteydt vergheten kan de ghenade die sy van Godt ontfanghen heeft/ dewijle hy hem door soodanige vreemde middelen uyt de diepten der Berghen ghetrocken hadde/ om hem te brenghen tot dien state/ door de Wapenen van syn selfs vyanden/ ende door den dienst van die van der Religie/ in synen uytersten teghenspoet/ siende de daghelicksche ondiensten noch van haer vyanden hem dat ghenoegh deden ghedencken. Maer ter contrarien geloofden sy/ soo ghy eens daechs u selfs bedenckt/ dat het onmoghelick is/ dat ghy het gheheele Jaer door niet eens soudet bedencken van uwe Conscientie tot Godewaerdt/ ende aen uwe oude affectie tot uwe Dienaers.

Remonstrantie vas die vander Religie aen den Koning van Vranckrijck.

Ende desghelijcx discoureren sy oock by haer selven Sire, als volght/ Ist dat hy int middel van synen voorspoet ons niet en wilde kennen/ ist dat hy/ als hem Godt verhoocht heeft met soo heerlicke victorien/ hy hem niet ghewеerdicht heeft ons ten minsten in vryheyt te stellen? wat sal hy nu anders doen dan verminderen syn glorie? ofte wat sal hy doen nae dese veranderinghe? waer sal hy resolutie ghenoech vinden om ons deucht te doen in soo vele contradictien? ende wie sal ons verseeckeren/ dat die/ die te vele macht hadde syn conscientie te violeren/ niet en behoude noch ghenoegh om synen wille te dwinghen tot misbruycken van syn macht? Daer by ghevoeght de onbehoorlijcke propoosten vande Roomsche Catholijcken/ daer toe ghedraghen hen oock de exempelen vanden voorleden tijdt/ die gheen ander antwoorde daer teghen ontfanghen om haer eenichsins te confoorteren/ dan uwe grootmoedicheyt/ uwe ghestadicheyt bekommert ende benaut/ alreede int ghene dat Godt betrefte/ ende int ghene uwe ziele aengaet/ ende daeromme treet men daer uyt weder dese conclusie: Wat sal hy doen voor een ander? waeromme sal hy stantastigher zijn/ waeromme kloeckmoedigher voor syn Ondersaten/ ende waerom soude hy meer swaricheyt maecken/ soo hy die niet en maect om Godt te vertoornen: waeromme soude hy hem vroomer toonen voor ons/ dan hy gheweest is voor hem selven? Voorwaer daeromme/ om datter veel meer verscheydenheydt is tusschen de ware Religie ende de Afgoderije/ dan u resteert vande Afgoderije totte persecutie te komen. Oock van deucht tot ondeucht te komen/ daer is wat krachts van noode/ maer van d'een quaet tot d'ander/ gaet het effen-voets ende seer ghemackelijck toe/ hoe quaet het oock zy/ jae datment niet gewaer en wordt.

Siet Sire, met wat trappen men u ghevoerdt heeft in Extasia ofte uyt u selven/ men seyde u/ ghy begheert reformatie/ wy zijn vol abuysen/ komt maer int Regiment/ ghy sult het alles suyveren: Maer eer ghy daer toe komt/ verbint men u aen de grootste abuysen/ ende die minst om houden zyn/ sulcke die van een yeghelijck ghehouden worden in geenen Godt te ghelooven/ hebben u doen sweeren de

1593. Beelden/Reliquien het Vagevyer ende Aflaten.

Men seyde u Sire, gheeft maer dat contentement uwe Ondersaten/ghelooft ghy selve daer van wat ghy wilt/soo luttel vande Misse als u goetduncken sal/soo datmen u daer maer en siet/ Seylt tusschen beyden door soo ghy wilt / waer is ter contrarien het rigeur datmen daer inne gebruyckt heeft?

Men heeft u doen sweeren teghen uwe Conscientie/ende affsweeren in termen de alder-precyste/de poincten die minst verantwoordelick waren/sulcke als sy noch Turck noch Jode voor-gheleydt souden hebben.

Dese Meesters ende Heeren/in somma/hebben ghenuchte ghenomen te triumpheren over uwe gheloove/ghy die hier te vooren soo triumpheerde over soo vele tentatien/over soo vele gheweldts/doen de Sathan u de Weereldt aenboodt/doen de Weereldt van u veracht/haer teghen u wapende met alle haer Monarchen.

De schalckste onder haer maecten u wijs Sire, dat het den rechten middel was/om den Paus tot redene te brenghen/ende hem te benemen alle syn authoriteyt in u Rijck/ende dan soudt ghy een Concilium Nationael beroepen/ende alsoo slissen het Schisma, dat soo langen tijdt de Kercke gequelt heeft/een werck weerdich eenen alder-Christelickstén Koningh/maer besiet eens oft sy 't al wel voorsien hebben: Sy hebben u doen sweeren als Artyckel des gheloofs/de authoriteyt des Paus/wat sal dan ghewerden van u Parlementen/ende haer arresten ende affscheyden? Ende om af te snijden alle middelen van vereeniginghe/hebben sy u gheloove met uyt-ghedruckte woorden/verbonden aen alle hare uyt-legginghen der Schrift ende Vaders/onder den naem ghepretendeert vande Kercke/wat heeft men dan eenigh Concilie te vergaderen? ende wat souden wy van sulcken Concilie meer te verwachten hebben/ dan van dat van Trenten.

Uwe arme Ondersaten sien by den selven wegh u verder leyden/sy sien dat ghy sendt te Roomen om submissie te doen/sy weten dat absolutie niet kan wesen sonder penitentie/sy lesen dat in diergelijcke saken de Pausen twee Voorsaten opgheleydt hebben/tochten over Zee te doen teghen de ongheloovighen/sy laten haer daeromme ghewis voorstaen Sire, dat den Paus ten eersten daghe u senden sal het ghewijt Sweert/ende daer mede u dien last ende wet opleggen/te Oorlogen tegens de Ketteren/ende onder dat woordt bevanghen zijn de waerachtighe Christenen/de alder getroutste Fransoysen/ende het oprechtichste deel van uwe Onderdanen.

Dit besluyt sal u hart vallen voor 't eerste/ende sal beroeren u goedt naturel ende imborst/daer aen en twijffelt men niet/ghy sult bedencken/Och te bevechten mijn eyghen beste Dienaers? die/diens bloedt ick ghedroncken hebbe in mijnen meesten noodt? Maer haer en sullen gheen middelen ontbreken/om u dat goedt te doen vinden. Sire, ghy hebt dus vele ghedaen/ghy moet voorts gaen ende door passeren/ghy moet u gherust stellen/het kost dat wil/accordeert het haer/maer om wech te nemen alle haer pretexten/ghelaet u maer alsoo voor eenen tijdt van drie oft vier Maenden/ghy sult Koningh erkent worden. Hebbende bekomen de Heerschappije/sult ghy haer den Vrede brenghen/men sal u een Supplicatie veroorsaecken/waer inne uwe Ondersaten met ghevouwen handen/moede van alle de ellende/u dat sullen bidden/ende soo sal uwe Majesteyt al sachtelick hem laten beweghen: Maer hy die u voortijdts beschermt heeft/sal hem Wapenen teghen u/ende teghen sulcken harden partije en helpt gheen gheweldt ofte raedt: In stede van vroylick vyeren uyt blijschappe vande vereeninghe mette Ligue/salmen u doen branden uwe eyghen Onderdanen/jae het vyer doen aensteecken met uwen eyghen handen/tot vernietinghe van 't overblijffsel van uwen state.

Namelick Godt.

Dit is Sire, 't ghene dat discoureren uwe ellendighe Subjecten vande Religie/ende door 't overlegghen van alle 't ghene ghepasseert is in dien handel/zijn sy benoodicht 't selfde te ghelooven/ootmoedelick biddende uwe Majesteyt 't selfde alle inde ooghen synder Herten als in een Tafereel te schilderen.

Dese onderhandelinghe is begonnen by eenen hoop/die niet en was gheauthoriseert van u/maer ghesuspecteert van doen af by alle verstandighe/ende daer nae bevonden soo doodt-schadelick voor u selven: d'eerste woort was/datmen daer niet vinden soude yet Ketterlijcx/noch gheen Ketters/ende voor sulcx waert ghy van haer ghehouden/wie en siet niet dat het eerste voornemen was teghen u ende teghen ons/V/diese de Conscientie ghedwonghen hebben/ende die sy pretenderen allenskens te wapenen teghen ons. 1593.

Remonstrantie van die vander Religie aen den Koningh in Vranckryck.

Sy beelden u inne met haer discoursen/dat de Ligue reede is met opene armen om u te ontfanghen/de groote Steden elck om 't eerste/souden haer Mueren openen/van d'andere souden de Gouverneurs u de sleutelen brenghen van alle kanten: maer Sire, waer is d'eerste Stadt ofte den Edelman/ofte Nest die sulcx noch versocht heeft? waer toe is alle desen grooten schijn ghekomen/dan tot ditte/segghende doet ons blijcken dat dese bekeeringhe gheen ghevey nstheyt zy/dat den Paus met sijne authoriteyt dat toestae/ende datmen u sie gheabsolveert/by den welcken daer-en-tusschen sijn monopolieren uwe penitentie/dat is te segghen/datmen u opleghe de Oorloghe teghen ons. Want de Treve ofte Bestant (tot leet-wesen van alle Fransoysen/jae selfs die u nae ghepretendeerde bekeeringhe/behoorden Koningh te maecken) heeft u die niet ghebracht tot Hooft van partije? Ende Parijs die u soude de mueren openen/hebben sy u niet daer tegen de Poorten toe-gemuert/ende dese groote Raets-heeren haer ghevende haer victalie/hebben sy u niet ghesloten de eenighe Poorte die u resteerde om in te komen? Ick segghe de Poorte des noodts ende hongers/ende soo ghy een Pays maeckt/ghepropotioneert alsoo de Treves is Sire, (also het schijnt datmen op den wegh is) wat heeft men te verwachten/dan dat soo ghy allenskens van Koningh door de Treves/zijt ghe-worden Hooft vande partije/soo sult ghy van partije door desen Pays/worden haren Capiteyn Generael tegen de Huygenotten.

Daer op segghen Sire, uwe ootmoedichste Onderdanen vande Religie/dat desen pays sonder een te seer blijckelicke ongherechticheydt/noch sonder behoorlicke achterdencken/niet en kan ghetracteert worden by de Catholijcken met uwe Vyanden/sonder haer/ofte sonder haer te roepen ofte te ontfanghen in sulcken handelinghe: want die ghetrocken zijn in het Proces datmen heeft doen formaliseren teghen de Ligue om de ongherechticheydt/waeromme souden sy niet aenghesien werden in 't accorderen? Sy segghen sulcke die assistentie ghesocht hebben in haren uytersten noodt/aen die vander Religie/onder uwe authoriteyt/ten tijde als den lesten Koningh was beanckt/ende in twijffel van vertrecken nae Mollins/doen den Hertogh van Mayenne hem ende haer alle hiel het Sweert op de kele/zijnde verlost ende beschermt gheweest door haer assistentie/in haer Staten ende in haer goederen/ist dan nu betamelick dat sy handelen met die vander Ligue/sonder mede deelachtich ghemaeckt te worden? sulcke uytsluytende (al waer de voorschreven verbintenissen niet) die een deel maecken ende representeren vande staet niet minder dan sy/zijnde de beste ghesonste/ende de min ghepasside/in dat betreft uwe Majesteyt ende Landts welstandt.

Sy hadden oock consequentelick achter-dencken/want het voorsien datmen haer niet inbrocht mede in 't beginsel vanden handel/waer toe kan dat doch strecken/anders dan besluyten op alle de swaricheden tot haren achterdeele/alle het onweder op haer halsen te drijven/ghelijck het ghedaen was op u met het Edict vande Unie? want te willen ghelooven dat mijn Heeren de Gheestelicke/haer sullen maken haer Syndicques ofte Voorstanders/wat aperentie? naedemael sy alreede wel hebben u dorven voorhouden de Ketterye te verdelghen? V Sire, die maer eerst waert vande Professie ghekomen/die sy soo seer verachten.

Te segghen oock dat de Ghedeputeerde vande Re-

1593. ligie tot dien eynde by uwe Majesteyt ontboden waren en kan 't niet antwoorden als die eerst ontboden waren den 25. Julij, by uwe Brieven ghesonden in Languedocq, Provencen ende Daulphine, ende nauwelick ter handt quamen den eersten Augusti/ terwijle men niet alleene handelde sonder haerlieden/ maer selve over haer om haer conditie, over haer nakomelingen: dat is te seggen teghen haer/ terwijle datmen van uwe Majesteyt beloften uytperste teghen haer/ ende tot haren achterdeele/ om te vernietighen ende bruecheloos te maken alle 't ghene naemaels sal met haer ghehandelt worden.

By de suspitien voechtmen de effecten/ teeckenen van 't quaet voornemen der gheender die u besitten/ ende voorboden dat sorghelicker haer aenstaende zy. De Predicatien zijn alreede uyt u Hof ghebannen/ om volghen die oock te bannen uyt uwen Huyse/ want die daer komen sullen/ en sullen niet konnen leven ofte u daer dienen ende God dienen/ selve ghebannen uyt uwe Velt-leghers/ om die soo te verstooten uyt uwen dienste/ ende volghens uyt haer Staten ende Officien: want wat Man met eeren sal daer moghen bestaen te blijven/ dan daghelicx in perijckel van ghequetst ofte doot gheslaghen te worden, sonder hope van eenighen troost/ jae selve onseecker van begravenissen? Datmen tracht uyt te sluyten alle die vander Religie/ vande principaelste staten ende Officien des Rijcx van Justitie/ van Finantien/ van Politien? Waer over nae haer maticheydt ende ghedudicheydt (nemende uwe Majesteyt tot ghetuyghe) sy hem niet vele hebben gheimportuneert. Maer sy bidden oock te oordeelen oft het redelick ende wel ware/ dat sy sulcken ongheliick haren kinderen souden aendoen/ als die verstelick te maecken van uwen dienst/ door haer botheydt ofte ongheVoeclickheyt/ om naemaels in dit Rijcke gheacht te worden als Joden ofte als Capotz/ in plaetse van eerlicke state ofte conditie/ die de verdienste van haer voor-ouders haer naergelaten hadden/ jae selve die de diensten die sy uwe Majesteyt ghedaen hebben/ haer verkregen hadden.

Vertoogh der Ghereformeerde aenden Koningh van Vranckrijck.

Noch (seggen sy daer en boven) hoe verdraghelick was het ons/ gheduerende de Treves ofte Bestandt vanden lesten Koningh/ hoe wel hy nochtans vyandt van onse Professie was/ die by de selvighe Treves ons toeliet de exercitie van onse Religie/ in sijnen Legher ende in sijn Hof consenteerde hy den Predicant onderhoudt van sijnen ghelde/ hy gaf ons Steden tot onsen vertrecke in elcke Senechausez ofte Bailiagie, soude ons oock ten eynde vande Jaren gheheel ghestelt hebben in 't besit vande voorgaende Edicten.

Op alle dese klachten en weten uwe goede Dienaers wat besluyten/ hier te vooren was haer antwoorde/ datmen moeste tijdt ende gheleghentheydt verwachten/ ende dien tijdt ende gheleghentheydt is nu voorby/ de saken zijn verrot al rijpende/ daer en tusschen konden sy u niet berghen dat de sinnen beroert zijn/ veranderen de goede hope in 't verbeyden vant quaet/ ende de langhe onvruchtbare patientie/ int ondersoecken van remedie ofte ghenesinge. Ende ghy Sire, en zijt niet sonder beweginghen ofte alarmen in u ghemoet/ ghy en soudet gheen ghenoechte hebben te sien eenen Protecteur ofte Beschermer/ ghy soudet jalours wesen dat sy elders eenen sochten dan by u.

Sire, wilt ghy haer weeren de begeerte van eenen Protecteur/ weert van haer den noodt die haer dringht/ zijt ghy selver den Beschermer/ continueert over haer de voorighe sorghvuldicheydt/ ende dese goedtwillicheydt voorkomt haer Supplicatien/ met een volkomen beweginghe over haer behoorlijck versoecken/ met een ghewillighe gevinge van 't ghene haer van noode is/ als sy sullen voelen dat ghy voor haer sorghe draecht/ soo en sullen sy voor haer selven niet sorghen/ maer vergheest het haer dat sy 't u segghen/ dat sy alle vreesen oft ghy sorghe ghenoech hebt voor u selven: Ghy weet wat haer let ende wat haer dient. De Requesten die ghy presenteerde hier voortijdts voor haer aende Koninghen u Voorsaten/ voor haer vryheydt/ haer verseeckeringhe/ haer digniteyten/ rapporteert die nu aen u selven. Sy en hebben sints niet verminderet haer oprechticheydt/ maer sy hebben sints vervult met goede diensten, ende behoorden noch verovert te hebben toe-was in uwen ooghen/ ghy die daer mocht rapporteren ende apointeren haer behoorlijcke nootelicke klachten/ sonder andere Ghedeputeerde/ ende dat met beter verwillinghe/ zijt daer van den Rechter/ ende soo ghy wilt/ selve mede den Advocaet. 1593.

Dit was het ghene dat die vander Religie den Koningh verklaerden/ waer over sy doen noch gheen resolutie en verkreghen/ den Koningh alles uytstellende tot dat hy vorder bevredinghe, ende meerder authoriteyt bekomen hadde/ daer en tusschen hen gunste toonende/ tot dat inde naeste Jaren hy hen wat beter contentement dede, alsoo wy sullen mogen verhalen.

Daer werdt ontrent desen tijdt nae 's Koninghs leven seer ghestaen) onder andere soo den Koningh tot Mellun was/ is daer ghevanghen ghewoorden door het aengheven van een Pater Zeraphim Dominicaen/ eenen Piere Barriere gheheeten/ gheboren van Orleans/ die welcke bekende hoe dat hy verleydt ghewee st was by eenen Capuchijn van Lyons/ ende van sijn Biecht-vaders/ Aubry Cure ofte Prochiaen van S. Andries des Artza Parijs/ ende van sijnen Vicayre/ ende principalicken van eenen Jesuyt Varrade ghenaemt/ die den Koningh altijdt Tyran noemden/ seyde opentlick dat hy tot Mellun expresselick ghekomen was om den Koningh te doorsteecken/ met een Mes over beyde zijden snijdende/ hebbende 't selfde binnen de twee laetste voorgaende Maenden/ resolutelicken voor-ghenomen te volbrenghen/ meest beweecht door het aensetten vanden voorschreven Jesuyt/ als hem inplantende dat den Koningh een Tyran was/ ende daeromme gheoorlooft/ jae als een goedt verdienstelijck werck gheacht/ den Koning te dooden/ al ginck hy nu ter Misse. Hy werdt daer over den een-en-dertichsten Augusti langhs de straten van Mellun/ daer den Koningh doen was/ met gloeyende Tanghen ghenepen/ ende daer nae soo werdt hem de handt/ houdende het voorschreven Mes/ afghehouwen ende verbrandt/ daer nae werden hem de armen ende beenen op een Radt ghebroken ende soo opgherecht/ daer hy noch eenighe uren op leefde/ sonder eenigh groot berouw ofte Godt om vergiffenisse biddende: doodt zijnde/ werdt sijn lichaem verbrandt tot asschen ende inde Revière ghesmeten/ sijn voorschreven Aensetters die verstaken hen selven/ ende konden niet ghevonden worden.

Pierre Barriere angeleit om den Koningh te doorsteecken bekentenisse ende executie.

Hier-en-tusschen werden in Nederlandt teghen den Winter d'een partije op d'ander/ veel aenslaghen voorghenomen/ het Peerde-volck van Breda/ zijnde den seventhienden Augusti uyt op een Convoy/ werden by Maestricht vande Spaensche eensdeels gheslaghen. Sy hadden by haer hondert duysent guldens/ om den Hertogh van Bouillion te leveren/ daer van een Male met twintich duysent guldens ghenomen werdt/ d'ander ghesalveert: Sy verlooren 80. Peerden/ ende 60. gevangenen. Ende op eenen anderen tijdt trocken achtien Peerden uyt Berghen op Zoom/ die ontmoeten twee Vaendelen Hoogh-Duytschen/ die sy door het voordeel vande plaetse besprongen ende sloeghen/ brenghende de Officieren binnen Berghen/ ende de Vaendels inden Haghe by Prince Mauritz.

Diversche aenslaghen in Nederlandt/ ende coursen van beyde zyden.

De Garnisoenen van Gelderlandt/ onder Graef Philips van Nassouwen/ deden eenen Cours in November in 't Lant van Limborch, hebbende eenen aenslagh op de Stadt/ die mits het failleren vanden wegh ende door quaet weder onversocht bleef/ deden schade met branden/ namen veel Lakenen ende anderen buet/ ende verstroyden dickmael veel vergaderinghen van Krijghs-volck/ dat uyt Duytslandt ende Italien op haer Monster-plaetsen henen trock/ ende vergaderden teghen des Aerts-hertogh Ernestus komste tot eenen Veldt-legher/ die ontrent Herentals in Brabandt haer Loop-plaetse hadden/ die veel al verstroyt ende te rugghe ghejaecht werden/ eenige afgedanckt: Onder andere alsoo twee Ritmeesters/

sters/ Lanckhayr ende Vierslot (daer van Vierslot mede te vooren Gheertruydenbergh hadde helpen verkoopen) nu afghedanckt waren van Mansveldt/ ende haer remis ofte ghenade by de Staten weder verkreghen hadden/ hebben met etlycke van haer Krijghsvolck ontrent desen tijdt die van 't Garnisoen van Meurs gheslaghen: daer nae werdt oock den Heere van Swartzenborgh verrast van twee hondert Ruyteren van Nimmeghen/ vanden Vorst van Salant/ die omtrent Open een Regiment so te Peerde als te Voete/ tegen Ernestus komste vergaderde: Desen Swartzenborgh (naemaels seer fameus) wel seven hondert sterck zijnde/ hebben sy naeckt uyt een Venster doen springen/ ende is also ontkomen/ verliesende volck/ gheldt/ kleederen ende baggagie/ met veel Peerden: sy namen drie Hoplieden ende twee Luytenanten ghevanghen/ met meer andere/ plonderende twee Dorpen/ Herteghenroode ende Herst.

Swartsenborch verstroyt int Landt van Limborch/ den 17. Februarij.

Hier teghen werdt Prince Mauritz eyghen Cornet onder de Heer van Rysoyre/ tot Hedel by den Bossche verrast door het hooch water, by die van 's Hertogen-Bosch/ Rysoyre werdt gequetst ende gevangen/ maer ontquam onbekent met rantsoen/ dertich werter gevangen/ ende dry-en-twintich Sadel-peerden ghenomen met de Vane/ ende triumpheerden daer mede in 's Hertogen-Bosch.

Cornet van Prince Mauritz geslagen.

Oock den lesten Maert kreghen de Spaensche by Nimmeghen voor de Hoender-poorte die noch gesloten was/ omtrent twintich Ruyteren van Graef Philips van Nassouwens Bende/ ende haelden oock ten selven daghe eenighe ghevanghenen uyt een Schip.

In Vlaenderen hadde Mansvelt veel Krijghsvolcx in September uyt Brabandt doen trecken/ 't zy om de ghemuytineerde Spaengiaerden in ontsagh te brenghen/ ofte yet teghen de Stadt Cales voor te nemen/ alwaer den ouden Gouverneur den Heere van Gordan gestorven was: veel grof Gheschuts werdt binnen Grevelingen gevoert. Waeromme den nieuwen Gouverneur van Cales/ de Heere Vidosan/ van sijn Koninghs Bont-genooten alle hulpe soo uyt Engelandt als uyt Zeelandt aengeboden werdt. Die van Oostende vreesden oock belegh/ derhalven uyt Zeelant derwaerts oock Krijgsvolck gesonden wert/ oock mede eenighe Engelschen/ die uyt Normandyen quamen/ onder Sir Edward Norritz/ die als Gouverneur de Stadt ghesterckt heeft/ maer onvoorsichtelick eenighe Dijcken door-ghesteken/ waer door de Stadt in Januario groote schade vande inundatie der Zee ofte hooge Vloet/ geleden heeft.

Oostende lijdt schade door inondatien.

Prince Mauritz met sijn volck heeft desen Winter den 24. van November/ eenen bedeckten ende sekeren aenslagh/ soo hy meynde/ op de stadt Brugghe in Vlaenderen ghehadt/ vergaderende by Willemstadt op een subijt alle sijn volck ende ghereetschappe/ dat hy scheepte in ontrent twee hondert ende vijftich Schepen/ ende verselschapt zijnde met een goedt ghetal van Oorlogh-schepen/ is hy ghevaren nae Vlaenderen/ alwaer sy 's nachts tusschen Sluys ende Blanckenberghe alle ghelandt zijn. De Grave van Solms hadde de voortocht met weynighe/ ende ghe raeckte tusschen Brugghe ende Damme/ op den harden Dijck/ mette Petarts ende ander instrumenten/ d'andere hadden andere Guiden oft Leyders/ die om wat waters te schouwen/ dochten eenen beteren wegh te vinden/ maer herwaerts ende derwaerts int doncker doolende/ verloorен sy hare Guiden ende haer selven/ alsoo maeckten sy malkanderen verbaest/ principalicken de Schotten/ die meynden dat sy verraden waren/ ende aldus verdoolt ende verwerret/ misten sy den wegh: selven Prince Maurits met vijf oft ses Graven die doen by hem waren/ die ginghen dickmaels totten middel int Water/ den wegh soeckende/ waer mede sy den tijdt versleten tot inden dagheraet/ ende doen dede hy de Trommel slaen/ ende soo sijn volck vergaderen: ende alsoo dien aenslagh versuymt zijnde/ trock weder te Schepe/ daer sy doen maer een half ure gaens van waren/ ende hadden alle den nacht ghegaen: Ontrent haer lagh een Schansse vanden Vyandt/ die gheruchte hoorende/ dede eenen schoot ende vyer-teeckens aen hare vrienden. De Grave van Solms hebbende langhe ghewacht/ ende niet ghevolcht zijnde/ moest oock te rugghe trecken met verdriet/ om dat soo seeckeren stuck haer alsoo ghemist was/ ende zijn alle soo weder nae Zeelandt ghevaren/ niet sonder perijckel ende schade/ want een Schip van Dordrecht verdronck met 23. Soldaten/ meest Schotten.

Mauritz heeft een aenslagh op Brugghe te vergeefs den 24. November.

Ontrent dien tijdt werdter by Mansveldt ghepractiseert om dat Eylandeken vander Goes ofte Ziericкzee te bespringhen/ by middel van eenen Jan Domissen/ een ryck Landtman ende Dijckgrave/ dat is een dien het toesicht vande Dijcken te repareren bevolen was: Desen Jan Domissen was by nachte van sijnen bedde ghehaeldt/ ende op vijf duysent guldens rantsoens ghesteldt: klaghende van te hooghen rantsoen/ ende solliciterende om minderinghe/ is beweecht ghewórden op hem te nemen/ eenen wegh door 't water wetende/ Mansveldts Voet-volck ende Peerden in Zeelandt te brenghen/ alsoo Mondragon eertijdts ghedaen hadde. Aldus desen Jan Domissen t'huys komende/ ende practiserende sijn ghelofte te volbrenghen/ werdt op suspitie tot tweemael toe ghevanghen/ ende midts men hem niet en konde overtuyghen/ werdt hy by vonnisse t'elcke reyse vande ghevanghenisse ontslaghen. Ten derdenmale werdt hy ghevanghen/ beticht zijnde van eenen Italiaen/ die daerom quam overloopen/ alst korts soude worden int werck ghesteldt: hier over heeft hy 't feyt bekendt/ ende werdt tot Middelburch onthalst.

Mansveldt practiseert om te voet in Zeelandt te komen/ by middel van Jan Domissen.

Jan Domissen onthalst.

De Hollanders ende Zeelanders hadden nu dese twee Jaren stercke vaert ghehadt op Italien met Kooren/ door de dierte aldaer/ alwaer wel voeren vier hondert Schepen op een Jaer/ soo nae Venegien/ Genua/ Napels/ ende de Eylanden: ende alsoo in December wel hondert ende veertich Schepen weder reede laghen by Texel int Vlie op haer Anckeren/ nae goeden windt wachtende/ al ghеladen met alderhande Waren/ om Westwaert te varen/ isser eenen storm op gestaen op den Kers-avondt/ so datter meer dan veertich Schepen van haer Anckers gheslaghen zijn/ veel daer van verdroncken met veel volcx/ ende veel ghestranght: diergheliјcke ghеschiede oock op ander plaetsen.

Hollandtsche Schepen int Vlie verdroncken/ in December.

Hier en tusschen is den Aertz-Hertogh Ernestus den oudtsten Broeder vanden Keyser Rudolphus/ die nu langhe int Gouvernement der Nederlanden verwacht was/ afgekomen/ zijnde hem tegen ghesonden den nieuwen Grave van Solre vanden huyse van Croy/ ende geslachte Sempi/ Gouverneur vā Doornick/ ghetrout mette Marquise van Renti/ Weduwe van Montigni/ oock Don Diego de Pimentel Spaengiaert/ met meer andere. Mansveldt heeft hem tot Lutzenborch verwacht/ ende heerlick ontfangen den 17. Januarius 1594. van daer hy hem ghelеyde tot Namen/ daer hy van Barlamont oock heerlick ontfanghen werdt. Ten lesten den 30. Januarij is hy met vijfthien hondert Edelen van verscheyden Landen geheel Koninghlick ende heerlick inghereden tot Brussel/ ontfangen ende ingehaelt vande Borgherije. Hy was verselschapt metten Keurvorst van Colen/ Eduwaert Marckgrave van Badem/ ende ander Duytsche Heeren. De Stadt Brussel heeft hem gecongratuleert ende vereert met seer Triumphante stellagien ende Arcus triumphales. Onder andere stelden sy hem voor alle de Keyseren vandē Huyse van Oostenrijck/ elck op een besonder stellagie: Vorder vertoonden sy met andere stellagien eñ personagien/ hoe groote hoope men hadde dat sijn Regiment eenen vrede brengen soude. Daer en wert geenen kost ghespaert/ het was alles soo kostelick als oft den Koning daer selve ghеweest ware/ alsoo de Nederlanders in sulcke feesten alle ander Natien te boven gaen. Hy heeft daer nae sijnen last ende commissie den Lantsaten vertoont/ ende 't Gouvernement aenvaert. In Maerte maeckte hy tot Brussel staet ende rekeninge/ dat hy moeste drie hondert duysent Croonen/ dat is acht hondert duysent guldens ter Maendt hebben tot der Oorloghe/ ende begeerde te weten hoe vele die Landen daer toe souden vinden.

Des Aertz-Hertoghs Ernestus komste inde Nederlanden/ ende tot Brussel/ den 30. Januarij 1594.

De

Ernestus Aerts-Hertoch van Oostenryck Hertoch van Burgondien, Grave van Tirol, Gouverneur der Nederlanden, inde Name des Coninex . H. Iacopsen. exc.

Bedencken der Gheunieerde op de komste Ernefte.

De Gheunieerde Landen hadden alderhande vreese ende achter-dencken van Ernestus kompste ghehadt / door de groote ghereetschappe ende aennemen van Krijghs-volck / dat alomme op de beene was / maer soo sy saghen dat het Krijghs-volck vele verstropt werdt / eer sy konden tot de Monster-plaetsen komen / ende veel by ghebreck van ghelde eer het konde ghemonstert worden / verliepen / als in Westphalen ende omtrent Colen / ende datmen hem nu ghetracht hadde Koningh van Vranckrijck te maecken / 't welck hem faelgeerde / soo hebben sy beter uytkomste van haerder saecken verhoopt / ende minder vreese voor hem ghehadt / wetende sijn onervarentheydt / in 't Nederlandts Gouvernement veel swaricheden onderworpen te wesen / ende hy ware te grooten Vorst ende Heere om gheheel van andere ghereghеert te worden / sonder onderlinghen secreten twist ende oneenicheydt.

De nae-ghebueren Koninghrijcken ende andere / verwachten van hem dat hy soude t'sijnder aenkomste hem neutrael houden / ende aen haer senden om vriendtschappe / neutraliteyt ende middel van Vrede aen te bieden / ende hem oock te mogen congratuleren / dat niet gheschiede.

Wy hebben inden voorgaenden Boeck verhaeldt hoe dat de Staten der Gheunieerde Landen / de Steden van Steenwijck ende Coevoorden inghenomen hadden / om die van Groeninghen te dwinghen / die nu maer eenen wegh ofte heerbane open hadden / ghenoemt de Bourtange / die sy vreesden dat oock mochte korts ghesloten worden / waeromme sy alomme haer beklagh deden / soo aenden Gouverneur Mansveldt / als selve aenden Keyser Rudolphus / klaghelick verhalende / hoe trouwelick sy lijf ende goedt tot noch toe voor de Catholijcke Religie ende des Koninghs dienst ghewaecht ende opgheset hadden / daer sy haer toch Anno 1536. op conditie van beschermt te worden / aen 't Huys van Oostenrijck ende Bourgondien over-ghegeven hadden / daer over haer toe-ghesvvooren ware alle beschuttinghe : Sy vertoonden oock meer (alsoo by haer afghevvorpen Brieven werdt bevonden) hoe dat sy nu niet lichtelick en konden gheholpen worden / dan met eenen gheweldighen ende Koninghlijcke Legher / die gheen minder Overhooft en vereyschte / dan des Gouverneurs Mansvelts eyghen Persoon / die te vooren met minder te helpen ghevveest waren / ende dierghelijcke klachten meer.

Saken van Vrieslandt.

Groeningers beklaeght haer byden Keyser.

Den Keyser heeft over haer klachte ernstelijck uyt Praga den 19. Decembris / aen den Koningh in Spaen-

1593. Spaengien gheschreven: Die hem antwoorde den 20. April/Anno 1593. uyt syn Huys Escuriael, den Keyser grootelicx bedanckende van syn sorghvuldicheyt over die van Groeninghen/ daeromme hy seer ernstelick hadde gheschreven/ ende last ghegheven den Gouverneur Mansvelt/ haer voor alle andere overvallende sacken alle bystandt te doen/ als sulcke ghetrouwe Onderdanen/ om haer stantafticheyt ghemoet van haer Overheyt/ teghen syn Rebellen/ wel behoorlick verdiendt hadden/ ende niet twijffelde hy en ware daer mede int werck. Maer Mansveldt hebbende elders soo veel wercx/ heeft alleenlick Verdugo Gouverneur des Koninghs in Vrieslandt (die met ses hondert Mannen beschanst lach buyten de Poorten van Groeninghen) toeghesonden ontrent 1500. Voet-volcx ende eenighe Peerden/ onder den Grave Frederick vanden Berghe. Maer met dit Volck en heeft Verdugo niet konnen beletten/ den Gouverneur van West-Vrieslandt Graef Willem Lodewijck van Nassouwen/ aenslagen. 1593.

Den Koningh belooft hulpe die van Groeningē.

Mansvelt sendt volck aen Verdugo.

Wilhem Lodowijck Grave van Nassau, Catzenellenboge, Vianden, Dietz, Heere tot Bilsteyn, Gouverneur van Vrislant, Groeningen ende de Omlanden

Hier over soo is Graef Willem met syn volck ende goede ghereetschappe den sesten April/ 1593. van Oostmarhorn afghevaren nae Rheyde/ teghen over Emden: sanderdaeghs is hy ghekomen op een half mijle by Bellinghwolde Zijl/ dat hy begonst den achtsten April te stercken/ om voorts den pas van de Bourtanghe te benauwen. Hier teghen vertoonde hem Verdugo tot Vlachtwedde/ met duysent te voete ende twee hondert Peerden/ ende quam terstondt nae Winschoten Zijl/ wegh sendende syn Ruyteren den neghenden April/ aldaer vermeerdert met het Volck dat by Groeninghen ghelegen hadde/ met andere/ t'samen vijf-en-twintich hondert sterck/ ende en konde noch dorste Graef Willem syn sterck maken niet beletten/ zijnde soo met volck als mette gheleghentheydt der plaetsen soo wel beset/ dat hy moeste te rugghe keeren/ dies Graef Willem hem haestede de sterckte te volmaecken/ zijnde het beginsel om den wegh vande Bourtanghe te sluyten: Soo haest de plaetse weerbaer was/ sondt Graef Willem een deel van syn volck synen Neve Prince Mauritz/int belegh van Geertruydenbergh/ also wy gheseyt hebben.

Graef Willem va Nassouwen sterckt Bellinghwolden Zyl.

Verdugo siende dat hy Graef Willem niet konde besetten/ sochte Coevoorden ende Ootmaersen de victalie te benemen/ maer midts de Generale Staten de Licenten over 't uytvoeren van victalie/ op Neutrale plaetsen te voeren verboden hadden,/ moeste hy door gebreck/ vande vierte opbreken/ ende trock nae Haren/ daer hy sterck was drie duysent te voete ende

Verdugo tracht Coevoorden en Ootmaersen te benauwen.

1593.

Graef Willem neemt Wedde ende de pas der Bourtange den 29. Augusti.

ende acht Cornetten Peerden: Graef Willem hebbende syn Fort van Bellinghwolde meest in defentie ghebraght / was met een goet deel van syn volck gheheert / ghekomen tot Nieuwenoort / twee mylen van Groeningen, alle beyde meer volcx verwachtende.

Ende alsoo Graef Willem ontfangen hadde (nae het overgeven van Geertruydenberghe) van Prince Mauritz 28. Vaendelen Voet-volcx / ende 11. Cornetten Peerden / soo heeft hy in Augusto beleghert Gramsberch / met ses stucken Geschuts / 't welck hy in kreegh met ander Schanssen / daer mede sterckende Coevoorden ende Ootmaerssen / die hy victalieerde. Van daer passeerde hy over de Moeren / nae het Slot te Wedde by de Bourtange / aldaer hy den 27. Augusti voor quam / ende plantede syn Gheschut daer voor / maer eer datmen daer op schoot / soo gaven die daer in laghen het Casteel over / met een ander Schansse (ligghende op de Rivière daermen overscheepte) al met conditie sonder gheweer met Baggagie te vertreckeen / waer over 't Volck dat in Winschoten lagh / verliep / waer mede Graef Willem Meester wert vanden pas der Bourtange / den welcken hy begon te stercken / al eer Verdugo (ligghende omtrent Groeninghen) het Volck dat Mansvelt hem ghesonden hadde / noch konde by hem kryghen / 't welck doen lagh tot Braght int Landt van Gulick / qualick te vreden zijnde / beleyt van Graef Frederick vanden Bergh: Sy waren sterck 24. hondert Voet-volcx / meest Lorraynoysen / ende acht hondert Peerden / met acht stucken Gheschuts / twee hondert Waghenen / behalven de drie hondert Peerden / die onder den Luytenant van Verdugo haer tegen waren ghekomen: Desen Luytenant beweeghde met schoone woorden den gantschen onwilligen hoop te passeren ende aen te trecken / ende trocken voorby Bockholt op Linghen / den vijfden September: Sy waren noch meer volcx verwachtende uyt Namē / dat alreede eensdeels tot Rurmonde aenghekomen was. Sire Franchois Vere / was tot Zutphen met vier Vendelen knechten ende twee Cornetten Peerden / om dat quartier voor inval te beschermen.

Graef Frederick vandē Bergh neēt Ootmaerssen dē 13. September.

Graef Frederick met sijn volck troc nae de Bourtange / ende daer gheen passagie vindende / keerde hy weder nae de Twente / ende beleghérde Ootmaerssen / ende nam dat den 13. September in by compositie / dat beschoten hebbende met ses stucken Gheschuts van smorghens tot den Noene / den muer ghenoegh gheopent zijnde. De Capiteynen / Luytenanten / ende Vaendrichs / bleven Graef Fredericks ghevangenen. De Soldaten trocken uyt sonder Wapenen ofte Baggagie / midts Eedt doende in ses Maenden niet te dienen in Vrieslandt.

Van daer trock Graef Frederick vorder nae Verdugo toe op Noortlaren / ende voer over een Waterken genaemt Schuytendiep / ende trock op Slochteren / met drie stucken Gheschuts / die hy over de Moeren kreegh / hoopende meer Gheschuts van die van Groeninghen te bekomen / dat sy hem nochtans weygerden: By Groeningen ghekomen ende versamelt zijnde met Verdugo / soo besprongh hy gheweldelick / door 't beleyt vanden Grave van Capres / de Schansse van Auwarderzijl / ligghende opt Groeningherdiep: Hy bestormde die tweemael / ende wert afgeslaghen / ten derden reyse nam hy die met gewelt inne / al doot-slaende watter in was. Van daer trock hy op Slochteren / ende nae het Casteel van Wedde / dat hy oock weder met ghewelt in nam / ende van 117. Mannen die daer op waren / werden wel 50. doodt gheslagen / ende de reste salveerden haer door de Morasschen / ende soo legherde hy hem voor het nieuw Fort vande Bourtange.

Verdugo neemt Auwarderzyle ende Wedde weder met ghewelt.

Graef Willem van Nassou siende dat sijnen vyant hem te sterck was / ende dat hy Ootmaerssen inghenomen hadde / treckende nae Verdugo toe / ende vreesende dat den vyandt inval in Vrieslandt mochte doen / trock hy met alle sijn Volck nae de Lecke / ende wetende dat Slochteren / Winschoten ende Wedde / mette kleyne Schansse op de Vaert / niet en konden teghen 't Gheschut langhe wederstaen / soo soudt hy derwaerts alle strengh bevel op den hals / de plaetsen niet over te gheven / voor dat het grof Gheschut daer vooren gheplandt ware / ten eynde dat hy mochte tijdt ghewinnen / tot volkomen opbouwinghe van de principale stercktе op de Bourtange.

1593.

Descriptie vant Fort op de Bourtange.

Dat Fort was alreede redelick sterck / ende soo ghelegen / datmen daer gheen Gheschut voor brenghen konde: De Wallen waren alreede een Spiesse hooghe / den Gracht rondtomme was tachtich voeten wyt ten minsten / vol Waters ende seer diep. Het hadde vijf Bolwercken / waer van de twee op den vyandt saghen / het Amonitie-huys ende de Soldaten Hutten waren al ghemaeckt / ende van voorraedt besorght voor twee Maenden / ende voorts konden sy haer ghebreeck uyt Westphalen bekomen / 't welck den vyandt niet konde beletten / ofte sy moesten meer volcx hebben / ofte te rugghe trecken door het Graefschap van Benthem / ende dat doende / soo mochte Graef Willem daer-en-tusschen de plaetse beter versien. Daer laghen binnen vijf Vaendelen knechten / onder den Gouverneur Gerrit de Jonghe / ende soo sy die stercktе mochte behouden / soo twijffelde hy niet van Groeningen metter tijdt te dwingen / waeromme Graef Willem siende dat Verdugo de sterckste te Velde / ende noch meer volcks onder Graef Harmen vanden Bergh was verwachtende / en dorste hem nerghens bloot gheven / maer hiel hem op de teghenweere, om dat hy oock meer volcks verwachte onder Sire Fransoys Vere / met andere / oock toesegh hebbende ende belofte / soo den noodt vereyschte / dat Prince Mauritz met een Legher by hem komen soude.

Die van Groeninghen versochten aen Verdugo / dat hy hem soude in twee hoopen deylen / ende beleghéren beyde Reyde ende Bellinghwolder zyle / om daer mede de victalie van de Bourtange af te snijden / daer toe sy hem gheerne ses dobbel Canons ofte Muerbrekers ghesonden hadden: Maer hy en vont dat niet gheraden / vreesende oft Graef Willem mochte op Slochteren trecken / ende hem de passagie tusschen Groeninghen afsnijden / oock het voorseyde Gheschut te voeren bekommeren / ende als het belegh ghelegdt soude zijn / soo soude hy van hem daghelicks besprongen worden / midts dat Verdugo daer gheen Peerde-ruyteren tot wederstant en konde ghebruycken / waeromme hy teghen de stercktе opde Bourtanghe resolveerde te trecken / alwaer hem eer langhen tijdt de victalie ontbrack / dies hy seer subijtelijcken moeste opbreken / uytghevende dat hy wilde op Coevoorden trecken / ende trock tot besijden Groeninghen / van daer behendelick sijnen wegh nemende om Graef Willems Legher onversiens van achter te bespringhen / int beginsel van October / het welcke lichtelick konde ghescmet hebben / hadde een Soldaet die een kleyn Schansse verlaten hadde / daer Verdugo voorby passeerde / niet een Alarm ghemaeckt / waer door den Legher op de beene ghekomen zynde / binnen syn Legher-plaetse / die hy dien dach hadde begonnen te retrencheren / ende bynaest in diffentie ghebracht was / hielt den vyandt op van hem naerder dan een Musket scheut met scharmutselen te komen / 't welck duerde ses oft seven uren tot den avont toe: Alle dewijle sochte Verdugo hem uyt te locken tot Veldtslagh / hem aen alle kanten beproevende: Maer Graef Willem en wilde niet van syn voordeel wijcken / soo dat Verdugo weder moeste af trecken nae Groeninghen / met groot verlies door de lange schermutselen: Graef Willem verloor een Capiteyn / ende eenighe goede Soldaten / Colonel Balfour Schot werdt door sijnen voet gheschoten / ende meer andere ghequetst.

Verdugo treckt vant belegh der Bourtange om Graef Willem te slaen te vergeefs.

Verdugo makende eñ sterckende eenen wegh by Coevoorden verbloot 't selfde.

Verdugo siende dat hy niet op Graef Willems Legher en konde uytrechten / ende dat den Winter hem nu uytten Velde drijven soude / midts dat de Boeren uyt de Ommelanden ende Drente vertrocken waren inde stercktеn ende Steden / door dien niet veel vindende ten platten Lande / soo trock hy op nae Coevoorden / den ghewoonlijcken wegh / ende by Coevoorden op d'een zijde het Landt wat hooghe zijnde / soo heeft hy aldaer op een stuck grof Gheschuts scheut wijde buyten de stercktе omme eenen wegh

1594.

wegh ghemaeckt / met Horden van ghevlochten Rijshout / en Zant uyt-gravende onder de Moeren / daer op legghende / ende op dien wegh maeckte hy drie ofte vier Schanssen van Drossaerts huys / Steenwijcks huys / ende andere / ende hier mede beschoot ende besloot hy beyde de weghen van die van Coevoorden / die alsoo houdende beleghert / die doen noch voor sommighe Maenden victalie mochten hebben / ende bevrijde daer mede een open passagie voor die van Groeninghen. Maer alsoo die Schanssen vuyl ende vochtich waren / ende dat sy met veel volcx moesten bewaert wesen / soo storven veele van onghemack. Binnen dien Winter worden ghereeckent wel twee duysent Menschen ten minsten ghestorven te zijn. Verdugo selve met de reste van sijn volck trock nae Oldenzeel / daer sy meest door ellende / armoede ende ghebreck verliepen / soo wel Ruyteren als Voet-knechten : Van twee duysent Lorapnoysen / keerden namaels maer vier hondert weder : Van seven Vaendelen Walen quamen soo luttel daer van / dat sy de Vaendelen van schande op packten / ende niet vlieghen lieten. Maer Verdugo trock nae Linghen / om een nieu Regiment knechten te ontmoeten / dat den jonghen Hertogh van Saxen van Lauwenborch opgelicht hadde / waer van het Garnisoen van Deuticum met andere verstroyden vier Vaendelen / ende namen den Luytenant Colonel Tisling ghevanghen / ende versloeghen daer wel hondert ter plaetsen doodt / de reste die verliepent. Hier en tusschen schreven Verdugo ende Graef Harman Troost-brieven aen die van Groeninghen / die afghewoorpen werden / waer in sy haer baden wel gemoet te wesen / sy waren treckende nae Brabandt / om vorder hulpe aen Ernestus te versoecken.

Verdugo volck treckt wegh / vele verloopen / ende Louwenborchs Regiment wordt eensdeels verstroyt.

Graef Willem van Nassou verlost zijnde van sijnen Vyandt / sondt een deel van sijn volck in haer Garnisoenen / een ander deel leyde hy tot Dilsijt / om den pas van Vrieslandt tegen sijnen vyandt te behouden / ende hy selve scheepte hem tot Zoltkamp met drie duysent Man nae Bellinghwolder zijl / om Wedde weder in te nemen dat sy in namen / om het nieu Fort op de Bourtange volkomelick te besorghen / ende soo schickte hy alles ghereet te hebben / om dien vorst des Winters die van Coevoorden wat toevoer te doene. Die van Groeninghen deden daer en tusschen een Convoy nae Verdugos volck voor Coevoorden : Maer sy werden beset met vijf hondert Peerden van Graef Philips van Nassou / dan sijnen aenslagh werdt ontdeckt / ende en konde daerom maer ontrent vijftich Wagens haer afnemen.

Groeningers trachten 't Leger voor Coevoorden te victalieren.

Gheduerende den vorst / hebben die van Groeninghen / den 12. Februarij / 's nachts eenen aenslagh op de sterckte van Delfziel ghehadt / die seer nae by was gheluckt : sy waren wel sterck aenghekomen langhs eenen Dijck daer gheen Gracht en was / maer alleen een Pallisade ofte Staketsel van Sparren / die sy afsaechden alle stille / ende hebben alsoo de Wallen beklommen / ende over het Ys inghenomen / eer het Garnisoen konde in Wapenen komen / alwaer wel twee uren ofte meer dapper gevochten werdt : Tot allen ghelucke van 't Fort / was daer omtrent een Oorlogh-schip ligghende / 't welck naerder komende / beschoot de Groeningers met 16. stucken Gheschuts dweers onder haren hoop / waer door sy met grooter schade moesten aftrecken / wel 35. sleden met dooden ende ghequetste daer van voerende / seven dooden lieten sy daer ligghen. Die van binnen verlooren een oudt ende kloeck Capiteyn / ghenaemt Hopman Wederspan / een Vaendrich / ende een Sergeant met neghen Soldaten.

Die van Groeningen hebben eenen aenslagh op Delfzijl / te vergeefs / den 12. Februarij 1594.

Alsoo nu Coevoorden door de sterckten van Verdugo een tijdt lanck benaut was met drie duysent Man / ende veerthien hondert Peerden / ende datmen over het Ys hen luttel konde toesenden / soo hebben de Gheunieerde Landen in Duytslandt doen aennemen een Regiment Duytsche knechten onder Graef Everard van Solms / Cousijn Germeyn van Prince Mauritz / met oock een deel Peerde-volck / oock liet haer de Koninginne van Enghelandt toe een Regiment Enghelschen in haer Landt op te lichten / onder den Ridder Sire Fransoys

Geunieerde die nemen meer volcx aen.

Vere / om ter eerster bequamer tijdt goede Oorloghe te voeren. Verdugo ende Graef Harmen waren van d'ander zijde daer teghen tot Brussel by Ernesto / soliciterende oock om hulpe ende bystandt. Die van Groeninghen selve sonden een gheschenck van Silver-werck / ende twintich schoone Peerden aen Ernesto / die vande Statische haer afghenomen werden.

1594.

Den seven-en-twintichsten Februarij / Anno 1594. hadde Prince Mauritz eenen aenslagh aen-gheleydt op 's Hartoghenbosch / beleydt mette Capiteynen Kleerhaghen / die te vooren oock daer op ghewaecht hadde / ende met Langhevelt / Schaef / ende Wijngaerden / maer also hy daer toe alle sijn Krijgs-volck / ghereetschappe / Petaerts / ende andere behoeften beschreven / ende nu by der handt hadde / ende 't Volck behendelick op den aenslagh ghebrocht was / hart by de Poorte / soo isser eenen lossen Steen dicht by de Brugghe in 't Water ghevallen / daer een Soldaet by ghevalle op trede / waer door de Wachte der Stadt vraechden wie daer was ; ende alsoo sy niet gheantwoort en werden / ende even-wel wat ruysschen hoorden / soo schoten sy daer nae / waer door grooten allarm over alle de Stadt ghereesen is / ende als dat by Prince Mauritz vernomen werdt / soo heeft hy de Aenvanghers weder af doen trecken / ende is vertrocken / sonder dat de maniere van sijnen aenslagh ontdeckt was.

Aenslagh op 's Hertogenbosch te vergheefs / den 27. Februarij.

Veerthien daghen hier nae / isser weder dierghelijcken aenslagh op Maestricht ghetracht / zijnde beyde 's Hertoghen-bosch ende Maestricht voor de Vereenighde Landen wel ghelegen Steden / ende meermaels te vergeefs nae gestaen : Desen aenslagh was beleydt ende aen-ghegeven byden Baron van Peche / een Heere die daer omtrent woonachtich was / die selve sijnen Persoon wilde avontueren / waeromme hem het Gouvernement vande Stadt / nae de winninghe toe-ghesept werdt : Om dat te exployteren / ordonneerde Prince Mauritz ses Capiteynen / te weten / Capiteyn Langhveldt / Wijngaerden / Du Boys / d'Ardenne / Brogh / Eggher / ende Capiteyn Karel / die Luytenant vanden Grave van Solms was / de welcke naemaels gheacht werden flauhertichlick op den aenslagh te gaen / om dat sy gheen groote recompense te verwachten hadden. Dese ses Capiteynen met ses hondert Mannen / drie hondert daer van Musketters / ende drie hondert Spiessen / souden beneden Maestricht by Pettersom te Hecht t'Schepe gaen / in twee Schepen / die van boven daer toe gheschickt waren / ende met haer den voorschreven Baron van Peche / ende souden aen Wijck by de Brugghe aenlegghen / ende die zijde alsoo overweldighen / elck besteecken ende bestelt zijnde wat hy doen soude. Prince Mauritz hadde de Spiessen belast half af te houwen / ende dat sy haer mette helft souden behelpen / maer mits dat sy vreesden eenige Peerden byden wegh / soo beloofden sy die als sy int Schip waren / half af te houwen.

Pr. Mauritz aenslagh op Maestricht mist hem den 20. Maert.

Aldus zijn sy te Schepe ghegaen metten Baron van Peche den veerthienden Maerte / ende korten haer Spiessen ende wierpense in 't Water / die eenige Visschers op namen / ende als die by haer quamen / vraechde den Schipper hen nae nieus / daer op de Visschers tot hem seyden vande ghevischte stucken van Spiessen / ende datter Geusen daer omtrent moesten wesen : Hier door verlooren dese voorsz Capiteynen den moet / oock mede om datter ghesept was / datter eenighe vanden Volcke in t' Scheep gaen / wegh gheloopen waren / dat nochtans niet waer ghevonden was / die sy vreesden dat den aenslagh mochten ontdecken : maer den Baron hiel hart aen datter geen perijckel en ware : Ende naerder Maestricht komende / is een vanden Heer Barons Dienaers tot hem uyt de Stadt gekomen / den welcken wat verbaest zijnde / werdt ghevraecht ofte sy ontdeckt waren / daer op hy seyde neen / maer dat de Wachte aende Poorte verdubbelt ware / en 't grof geschut klaer en vaerdich ghemaeckt / op de tijdinge dat Pr. Mauritz daer omtrent in het Landt was. Maer niet teghenstaende dat den Baron hier teghen seyde / ende dat hy sijn lijf met haer avontuerde / ende de verse-

1594. verseeckerthepdt beter wiste dan sy / ende dat sy altijdt konden weder t'Schepe komen ende afdrijven / dat sy maer aenlegghen souden / soo heeft principalicken Capiteyn Brogh Schotsman / de meeste swaricheydt voor-ghewendt / als datmen voor-seecker het Volck wilde op een Vleesch-banck brengẽ / ẽ wilde het stuck stellen in deliberatie mette andere / teghen de opinie vanden Baron : ende hoe wel dat Capiteyn Karel daer wel toe gheneycht was / soo hebben sy hem met de andere oversteimt / ende zijn alsoo sonder mette Soldaten ende Officieren daer over te raedtslaghen (die vele wel daer toe ghesint waren) te rugghe ghevaren / hoe wel dat sy dicht byde Stadt waren ghekomen / daer het stuck / soo vande Schippers als vanden Baron (die daer door gheheel bedorven waren) haer ghenoech verseeckert werdt : maer de vreese die wasser te groot / ende alsoo zijn sy aen Landt gheloopen / latende de Schepen drijven / waer van een in stucken stiet / ende de ander dreef tot Stochem. Inde Stadt werden nae / dese Schippers Huysen gheplondert van 't Ghemeynte / ende Wijven ende Kinderen der Stadt uyt ghebannen.

Terwijle was den Prince Mauritz by-ghekomen met alle sijn volck / wachtende op 't afschieten van 't groot Gheschut uyt Wijck / alsoo besproken was / daer toe Canoniers ende Edelluyden van 't Gheschut inde Schepen hebbende / ende mede Graef Philips van Nassou was aende Gulickse zijde oock met Petarden / op avontuere om de Poorten open te breken / zijnde gheen hondert Soldaten inde Stadt : Maer siende dat sijn volck weder quam / soo was hy seer verwondert / die riepen dat sy ontdeckt waren / daer den Baron van Peche teghen seyde / ende protesteerde hoochlick / daer over hy groote woorden met den Capiteyn Brogh hadde / tot vechtens toe / 't welck Prince Mauritz belette / tot dat hy het breeder ghehoort hadde / waer over het Krijghs-volck alomme weder in haer Garnisoenen ghesonden werden : ende het werdt namaels bevonden / dat de Soldaten seer wel daer toe ghemoet waren / ende dat die van Maestricht gheen wete van haer en hadden dan namaels / in voughen dat het failleren van dien aenslagh meest te wijten was de voorsz Capiteynen / ende ten deele schult was vanden Prince Mauritz / soo hy selve seyde / dat hy gheen beter Capiteynen ofte Beleyders daer toe verkooren en hadde / ghelijck hem sulcx Heraugier Gouverneur van Breda voorseydt hadde / de welcke sijn eyghen persoon presenteerde tot het beleydt.

Den voorsz Baron die alle sijn vermoghen daer aen ghewaecht hadde / werdt korts daer nae vereert met een Commissie van twee hondert Peerden te lichten / ten dienste vanden Koningh van Vranckrijck ende den Hertogh van Boullion / ontfanghende daer over in gheldt op de handt veerthien duysendt guldens / ende vorder betalinghe toe-gheseyt : Maer alsoo hy eer yet langhe daer naer in sijn Huys sterf / verloor den Hertogh van Bouillon daer veel aen / zijnde een personagie van grooten dienstelicken bedrijve / ende die by de Spaensche seer veronghelijckt ende in sijn goederen ende anders onbehoorlicken ghehandelt was.

Ẽ Priester Michiel de Renichon ghevangen / om dat hy wilde Prince Mauritz ombrengen.

In 't eynde vande Maendt van Maert / is tot Breda aenghekomen een Priester uyt het Landt van Namen / ghenaemt Michiel de Renichon / gheseydt de Triviere / ghedeguiseert in Soldaets kleederen : hy werdt ghevanghen uyt suspitie / om dat hy gheen mijne van Soldaet en hadde. Dese nae vele variatien in verscheyden bedencken ghekomen zijnde / is inden Haghe ghebracht / bekende eyntlijck door toedoen ende persuasie vanden Grave van Barlaymondt / oock met kennisse vanden Eertz-Hertogh Ernestus (soo de Grave hem hadde gheseydt) hier ghesonden te wesen om den Prince Mauritz te vermoorden / gheinstrueert wesende hoe dat hy dat soude effectueren / daer toe hem oock ghetelt waren twee hondert Philips Daelders. Item dat diversche andere meer uytghemaeckt waren (soo hy seyde) om Graef Henrick des voorsz Princen broeder / ende de Heeren van S. Aldegonde / van Oldenbarnevelt / ende den Cancelier Leoninus te vermoorden / met ondersoeck van welcke saecke een gheruymen tydt doorliep. 1594.

Nieuw Krijghs-volck uyt Duytslandt den Staten ten dienste ghekomen.

Den voorsz aenslagh op Maestricht misluckt zijnde / trock Prince Mauritz met alle sijn Peerde-volck / ende vijf-en-twintich Vaendelen Voetvolcx nae Arnhem / om te ontfanghen sijnen Neve Graef Everard van Solms / met het Duyts Regiment boven verhaelt / met eenighe Ruyteren : Maer haer aenkomste werdt door hooghe overvloeden van Wateren ende quade weghen seer verachtert / daerom quamen sy t'Schepe af / oock hadde Verdugo sijn beste ghedaen om die te slaen / als sy ontrent de Lippe / op een nauwe passagie passerende waren / hy was van Coevoorden met elf Cornetten Peerden ende eenich licht Voetvolck derwaerts ghekomen / maer hy quam te laet / alsoo sy eerst ghepasseert waren. Als dit Volck aenghekomen was ontrent Yseloort / sterck ses-en-twintich hondert te Voete / ende twee hondert ende tsestich Paerden / soo werden de byligghende Garnisoenen byden voorsz Prince Mauritz beschreven / om ontrent Swol te vergaderen / mette welcke hy trock om Coevoorden te gaen ontsetten / 't welck van Ernesto wel ghesuspecteert werdt / ende dies hadde hy oock volck uyt Brabandt derwaerts doen trecken / daeromme Prince Mauritz hem gheliet als ofte hy wilde haer den pas over den Rhijn beletten / ende soo verachteren soo veel als hy konde. Terwijle voechde hy hem haestelick by Graef Willem van Nassouwen / die alreede vergadert hadde wel thien hondert Waghenen met alderhande nootdruft / ende waren nu sterck wel thien duysent Voet-volcx / ende twee duysent goede Peerde-ruyteren / ende zijn soo t'samen by een ghekomen tot Swol / ende den vijfden Mey in pertinente slagh-ordre daer uyt ghetoghen ende ghekomen tot Daelsseur / ende den sesten Mey in ghelijcke ordre tot Ommen : ende Verdugo haer aenkomste ende ordere hebbende doen besichtighen / en heeft niet gheraden gevonden de selve te verwachten / maer den selven sesten Mey / mette sijne gheresolveert sijn belegh ende Schansse by nachte te verlaten / ende is alsoo den sesten Mey daer van ghetrocken / sonder Trommelslagh / met alle sijn oude Regimenten / als waren die van Chimay / Arenberch / Harmen ende Frederick vanden Berghe / nemende den wegh nae Linghen toe / veel van 't volck tusschen weghen verloopende / waer door de Stadt Coevoorden wel besorcht werdt / ende de Schanssen al inghenomen ende beset.

Coevoorden wort by Pr. Mauritz ontset / den 6. Mey.

Van daer trock Prince Mauritz nae 't Landt van Groeninghen / waer henen een deel van Verdugo volck ghewecken was / ende is alsoo voor de Stadt Groeninghen den twintichsten Mey ghekomen / ende heeft die berent ende opgheeyst / die hem beleefdelick antwoorden : Sy en waer geen Stadt om haer soo haest over te gheven. Daer op heeft hy alle sijn ghereetschappe uyt de Schepen in grooten ghetalle doen aen Landt leggen / tot belegh noodigh / menichte van sperren / deelen / berders / plancken ende horden : Sijn Voetvolck waren ontrent hondert ẽ veertich Vaendelen : sijn Peerde-ruyteren heeft hy op de aenkomsten / al tot Suytlaren gheleydt / welcke passagie bewaert zijnde / en konde hem niemandt lichtelijck van sijn belegh afdrijven. Graef Willem van Nassouwen heeft den lesten Mey acht Vaendelen Vriesen teghen de Schansse van Auwardezijl ghesonden / daer boven hondert ende vijf-en-dertich Mannen op waren / de welcke hebben den storm verwacht / beschoten zijnde met acht stucken / hondert ende 82. scheuten / die aen d'een zijde met storm-brugghen ende Leederen aenginghen / terwijle dat andere van d'ander zijde (daer die van binnen luttel voor vreesden / mits dat het Morasch was) over plancken / horden / Bies-bruggen / ende dierghelijcke ghereetschappe / bedecktelick tot onder den Wal ghéraeckten / ende de Schansse beclommen / schietende 't vyer in 't Poeder ende Hutten / daer oock den Capiteyn Prengher doot bleef : ende aldus die van binnen haer van achter overwonnen siende / ende verschrickt / hadden sy gheerne ghenade versocht / die haer niet ghegundt en werdt / midts dat sy onlanckx te vooren in 't innemen vande selve Schansse / ongenadich ghevreest hadden /

Pr. Mauritz slaet Legher voor Groeningen dẽ 20. Mey.

Auwardezijl Schansse inghenomen dẽ lesten Mey.

V v ende

ende oock den Trommelslager diese op-eyschte / trotsighe antwoorde ghegheven hadden : alsoo bleven sy alle verslaghen / datter boven acht ofte neghen niet van quamen. Dit was een stercke plaetse / ende soude noch volck ghekost hebben / daer bleven wel twintich vooren doot / ende tsestich gequetst.

Prince Mauritz dede den acht-en-twintichsten Mey oock de Schansse van Slochteren op-eysschen / die wel weygheringhe deden / maer verliepen 't den naesten nacht / soo oock deden die van Hoghenbrugge / ende van meer ander Schanssen. Eer dese Schanssen ingheuomen werden / wasser dierte in 't Legher / door 't sluyten vande Wateren by de voorschreven Schanssen / maer daer nae werdt alle nootdruft goeden koop / midts datter een Graft ghedolven werde / waer by de Victalie tot in 't groot Legher t' Schepe konde ghevoert worden. Prince Mauritz heeft daer vooren wel tsestich stucken van alderhande grof Gheschuts ghehadt / ende om dat te planten heeft hy sijn begravinghe van verre moeten beginnen / midts het menichvuldich schieten van die vander Stadt / ende Contre-baterye die sy maeckten op sijn Gheschut / midts dat sy seer wel van grof Gheschut versien was / als niet veel Steden haers ghelijcke waren / sy hadden boven de vier hondert grove Tonnen Buscruyt / ende ander Munitie die noodigh was / een Stadt seer volck-rijck / ende alle de Borgherije inde Wapenen wel gheoeffent van oudt herkomen / zijnde een oude statelicke vrije ende heerschende Stadt altijdt gheweest. Sy hadden gheen Garnisoen binnen / van de slechtste ende gheringhste van haer Borgherije ende Inwoonders / waren over langhe als Soldaten onder Vaendelen gheoeffent / in stede van Garnisoen / ende werden betaeldt vanden Koningh : boven dese hadden sy altijdt Verdugo Krijghs-volck ghenoech tot haren ghebiede / ende nu in 't belegh hadden sy vijf goede oude Vaendelen daer van / onder den Oversten Luytenant Georgh van Lauckema / inde Voorstadt wesende op een ghesterckte plaetse ghenaemt Schuytendiep / onder de Mueren ligghende tot haren behoeve.

Standt / descriptie en wesen vande stadt Groeningen / ende belegh.

Prince Mauritz schieten konde haer luttel schaden / midts dat de Stadt sterck van Wallen / Bolwercken / Ravelijns ofte Rondeelen was / vande welcke sy meer dan vier duysent scheuten in 't Legher uyt-gheschoten hebben. Sy hebben oock menighe uyt-vallen ghedaen / naemelick inden Enghelschen ende Vrieschen quartiere / daer ettelicke kloecke Enghelsche / als Brooke ende Capiteyn Wrape doodt bleven : Oock eenmael over-vielen die van het Schuytendiep inde grachten Hittinga ende Hardo / de Vriessche Vaendelen / diens Lonten al uyt-ghebluscht waren door den reghen / inde Grachten ligghende / sy versloeghen vijfthien Mannen / ende namen seventhien ghevanghen / met beyde de Vaendelen / waer teghen de trencheen stercker ghemaeckt werden rondt-omme inden Legher / soo wel teghen die vander Stadt als buyten. Men schoot oock uyt het Legher vyerighe klooten / om den brandt inde Stadt te schieten / waer door veel Volcx die bekommert waren om den brandt te blussen / van 't Gheschut ghequetst werdt. Alsoo die van buyten luttel profijt op de Wallen met het Gheschut deden / midts die van binnen te kloeck in 't repareren waren / soo hebben die van buyten een Poorte afgheschoten / ende oock den wegh ofte Brugghe gaende nae een Ravelijn ofte Rondeel buyten de Oost-poorte. Ende sy hebben mede eenighe Grachten beginnen te vullen ende Gaelderijen te maecken / waer over allensking de Borgherije begonde moedeloos te worden / oock om dat haer uyt-ghesonden Boden ende Ghesanten aen Ernesto ende Verdugo luttel hope schreven ende brochten / waeromme sy hebben door Trompetten ende andere bequame Boden onderhandelinghe van overgheven begonnen : Ende alsoo eenighe / te weten Schippers ende Jesuijten / die handelinghe suspect was / ende vreesende dat de kleyn-moedighe de ander overstemmen mochten / soo hebben sy die vijf Vaendelen knechten uyt Schuyten-diep / onwetens de andere inde Stadt ghebrocht / waer door terstondt eenen oploop vande Borghers teghen haer op stondt / soo datter eenighe doodt bleven / ende eenighe Huysen vande Onderhandelaers als Jan te Boer gheplondert ende berooft werden. Ten lesten accordeerden sy weder in 't vriendelick onder den anderen / soo dat het Krijghs-volck inde Stadt blijven soude : Even wel vonden sy gheraden de onderhandelinghe mette Belegghers te continueren door voorsz Jan te Boer / die met Paspoort van Verdugos Luytenant ghesonden werde in 't Leger: ende sy versochten veerthien dagen respijt ofte tijdt / met bestandt ofte stilstandt van Wapenen / om secours ofte ontset te verwachten / 't welck haer afgeseyt werdt.

Onideelinge twist ende allarm in Groeningen over 't inbrenge van 't Krijgs-volc.

Sy versochten oock door haren voorschreven Borgher Jan te Boer / te besien ofte een Tractaet / 't welck eertijdts op handen was metten Hertogh van Bruynswijck / door onderhandelinghe vanden Grave van Hohenlo / daer hen den Hertogh doen voorschreef sware Conditien / ofte het nu met de selfde conditien niet en konde te weghe ghebrocht worden / daerom sy nu aenden Grave van Hohenlo waren sendende / soo seyde hy / het ware nu te spade / ende den tijdt verandert.

Den twaelfden Julij werdt Prince Mauritz / willende over de Loop-graven sien / door sijn Rondasse / soo hart op de Rondasse ghescchoten / dat hy te rugghe viel.

Hier en tusschen heeft Prince Mauritz het sterck ende groot Ravelijn ofte Rondeel voor de Oosterpoorte doen onder-graven / daer die vander Stadt vier stucken Gheschuts op hadden : Als dese Mijnen reede ende behoorlick Buscruyt daer in gheleydt was / zijnde twee Mijnen om d'een voor d'ander nae te doen springhen / hebben sy eenen alarm ende loosen aenval op 't Ravelijn ghedaen / ende afghesmeten zijnde / weecken sy ghewillichlick / ende op een teecken hebben sy 't vyer in 't kruyt vande grootste Mijne ghesteken / soo dat een groot deel is inde Lucht ghesprongen met alle datter op was / wel hondert ende veertich Menschen / waer van twee quamen in 't Legher ghevloghen / den eenen noch levendigh zijnde / daer stonden boven de Mijnen twee Vaendelen / als 't Vaendel vanden Drost van Coevoorden / ende van sijn Broeder Harmen vander Ens / met ander Soldaten van verscheyden Compagnien. Hier op zijn die van buyten op de Bresse by de Mijnen ghemaeckt / ende de Ruijnen des Rondeels ghesprongen / ende wat sy noch levende vonden / hebben sy doodt ghesmeten / d'ander eensdeels inde Grachten ghedreven / ende haer daer op terstondt beschanst / daer sy onder d'aerde noch eenen Soldaet levende vonden / ende twee stucken Gheschuts / de twee andere kreghen de Borghers weder / die met koorden inde Stadt treckende / daer bleven wel twee hondert doodt.

Het groot Ravelijn van Groeningen door Mijne omgeworpen ende ingbenomen.

Alsoo sy nu 't selve Ravelijn quijt waren / ende meerder ghelijcke Mijnen op andere plaetsen vreesden / waer van haer 't perijckel voort aen naer soude komen / door het naerderen van diversche Gaelderijen inde Grachten ghemaeckt / hebben de Borgerlicke ghegagieerde Soldaten (die Mey-voghels ghenoemt waren) die in alle perijckelen alomme voor aen moesten gaen ende staen / oock den moet laten sincken / ende het apoincteren niet soo teghen gheweest : waeromme de principale Borghers / onder welcke nu meerder eenicheydt was / vreesende meerder swaricheydt van Mijneren dieper onder de Stadt / ende siende datter gheldt ghebreck was / als ghemeynlick gheschiedt daermen nae appointement luystert / ende dat het belooft ontset / 't welck met gheweit ende menichte van Wagens moeste gheschieden / niet wel doenlick was / hebben sy gesamentlick Ghedeputeerde uytghesonden / soo van wegen de Gheestelicke / Magistraet / ende de Ambachten der Stadt / als oock van weghen den Oversten Lauckema / ende dat op Ostagiers / handelende vanden sesthienden tot den twee-en-twintichsten Julij / met Prince Mauritz ende Graef Willem van Nassouwen / die met advijs des Raedts van State / met die ten lesten zijn overkomen op eerlicke conditien / dat sy mede in haer Rechten ende Prevelegien blijven souden als een ander Provintie / by de andere vereenicht /

Oorsaken waeromme die van Groeningen sochten apoinctemēt ontrēnt den 16. Julij.

1594. ewicht/het verschil mette Ommelanden/ 't rechte beginsel der Oorloghe refererende tot uytspraecke vande Staten Generael/ inde Religie haer conformerende mette andere Landen/ aennemende den voorsz Graef Willem Lodewijck van Nassou/ Gouverneur van Vrieslandt/ voor haren Gouverneur/ met vijf Vaendelen Knechten/ waer van wy goet ghedocht hebben de Articklelen hier by te stellen voor de curieuse/ zijnde een Stadt van vermogen/ ende een Provintie presenterende.

Articklelen van t'overgheven van Groeningen den 22. July.

1. Inden eersten/ dat alle offentien/ injurien/ misdaden/ ende alle weghen van feyte ende dateliicke wercken ghedaen/ ende gheschiedt/ ende volbracht van 't begin deser troublen/ soo wel inde eerste als inde leste troublen/ alteratien ende beroerten gheballen/ hoe die oock onder de belegeringhe der Stadt Groeninghen teghenwoordelicken gheschiedt/ op wat plaetsen ende manieren dat het oock zy/ soo int generael als particulier/ soo binnen als buyten/ sullen wesen/ zijn ende blijven vergheven ende vergheten/ ende ghehouden als niet gheschiedt/ sulcx dat tot gheenen tijden gheen vermaen/ mentie/ molestatie/ actie/ oft ondersoeck met Recht oft buyten Rechte daeromme ghedaen/ ghemaeckt/ oft yemandt te laste gheleydt sal moghen worden/ op pene dat die contraventeurs ghereputeert/ gheacht ende gestraft sullen worden als Perturbateurs ende verstoorders vande ghemeyne ruste ende Vrede.

2. Sullen die vande Magistraet ende d'Inghesetenen van Groeninghen aennemen ende belooven/ ghelijckse aennemen ende belooven by desen/ hen inde Unie der Gheunieerde Nederlandtsche Provintien te reunieren/ ende de Heeren Generale Staten der selver Provintien aenhangich/ ghehou ende ghetrou te zijn/ende dat dien volghende die van Groeninghen als een mede lidtmaedt neffens den Provintien/ malkanderen als goede Bondt-ghenooten/ in goeder trouwen/ ende onghevevnsdelicker vaster ende onverbrekelicker vriendtschap onder malkanderen onderhouden sullen/ ende in alle tijden ende in allen occurrentien malkanderen bystaen/ om te wederstaen daer uyt te houden/ ende te verdrijven alle de Spaengiaerden ende hare Adherenten/ ghebruyckt ende ghepooght hebbende boven allen rechte/ redene ende billicheydt den Ondersaten te verdrucken/ ende de selve te priveren van alle hare welvaert/ ende in eeuwighe slavernije/ servitude ende armoede te brenghen ende te houden.

3. Item/ sullen die van Groeningen Saufrechts ende onverkort zijn ende blijven in allen hare Previlegien/ liberteyten/ rechten ende vryheyden.

4. Item/ sullen de Stadt ende Ommelanden int compareren ende stemmen inde Generaliteyt/ met alle het ghene daer aen sal moghen dependeren/ hem reguleren nae 't gene by den Heeren Generale Staten met goede kennisse van saecken ghedecideert ende verklaert sal worden.

5. Dat mede de wel-gheboren Heere Grave Willem Lodewijck van Nassou/ &c. als Stadthouder ende Gouverneur der Stadt Groeninghen ende Ommelanden/ nae luyt de Commissie der Heeren Generale Staten/ erkendt/ aenghenomen ende ontfanghen sal worden: doch dat het different tusschen de Stadt Groeninghen ende Ommelanden gerese/ ende noch soude moghen rijsen/ sal staen tot determinatie ende dispositie vande Heeren Generale Staten/ ofte hare Gecommitteerde.

6. Item/ dat binnen de Stadt Groeningen ende Landen/ geen ander Religie gheexerceert sal worden/ dan die Ghereformeerde Religie/ sulcx als die teghenwoordelick inde Gheunieerde Provintien openbaerlick gheexerceert wordt/ midts dat niemandt in sijn Conscientie ofte ghewissen sal worden geinquisiteert/ ondersocht oft beswaert: ende dat alle Kloosters/ Gheestelicke ende Klooster-goederen/ sullen in tegenwoordigen staet blijven/ tot dat by den Heeren Staten Generael den staet vande Stadt Groeninghen ende Ommelanden/ behoorlick geredresseert sal zijn/ midts dat alsdan by de Provintien selfs op het gebruyck der goederen/ ende onderhoudt vande Gheestelicke Persoonen/ behoorlicke ordere sal worden ghestelt/ welverstaende/ dat so veel de Commanderijen van Warffum/ Wijtwert ende Oosterverum aengaen/ dat die sullen gehouden ende getracteert worden als ghelijcke Commanderijen inde andere Geunieerde Provintien gelegen zijnde. 1594.

7. Ende dat tot verseckertheydt der Generaliteyt vande Stadt/ oock tot verhoedinghe van alle onrust ofte tweedracht tusschen de Borghers ende Inwoonders/ die van Groeninghen sullen in nemen/ vijf ofte ses vander Generaliteyts Compagnien Voet-volck/ dienen met advys vande Magistraet/ aldaer tot minste quetsinghe vande Borgheren ende Inwoonderen sal accommoderen/ ofte met Logysgheldt sal voorsien/ ende dat op sulcken voet als naederhandt by sijne G. tusschen die Stadt ende Landen sal moghen gheaccordeert ende ghebonden worden.

8. Ende aengaende van het afworpen vande Schanssen ende Forten/ sal 't selve gheschieden naer gheleghentheydt/ ende by kennisse ende goet-duncken vande Heeren Staten Generael.

9. Dat de Stadt Groeninghen mette Ommelanden/ sullen int bewillighen der Generale middelen ende contributien/ tot stuer vande ghemeyne sake hen conformeren ende gelijck maecken naer advenant van andere contribuerende Provintien.

10. Item/ dat van alle de omslaghen ende contributien/ tot noch toe uytgheschreven omme-gheslagen ende ontfanghen/ oock vande domeynen daer van ghereeckent is/ die reeckeninghe voor goet sal worden gehouden/ ende daer niet van gerekent is/ sal rekeninghe gedaen worden voor de oude Heeren/ midts datse hen van gheenen vorderen ontfanck van eenighe restanten sullen onder-winden.

11. Item/ dat alle de uytghe weeckene vander Stadt Groeninghen ende Ommelanden/ ofte hare Erfgenamen/ wederomme gherestitueert ende toegelaten sullen worden in hare goederen/ so die noch niet veralieneert ofte verkocht zijn/ mits dat onderlinghe goede civiliteyt sal worden gebruyckt.

12. Eñ aengaende die verkochte ofte veralieneerde onroerende goederen/ 't zy voor schulden oft uytstaende lasten/ als mede de geconfisqueerde goederen/ ofte anderssints sal den gheinteresseerden weder aen hem moghen kryghen de selve verkochte goederen/ midts hy hem binnen den tijdt van vier Jaren/ de selve lossende voor hem selfs/ ende betalende den koopschat aenden Kooper/ mette Renten van dien/ daer aen afslach streckende die Pachten by den Kooper ontfangen: Ende so in desen wel eenighe swaricheydt mochte vallen/ sal 't selve staen tot decisie vande ordinaris competenten Rechter.

13. Item/ sal een yeder Borgher ofte Ingeseten der Stadt Groeningen/ het zy Gheestelicke oft Weereltlicke Persoonen/ vry staen om binnen der Stadt te blijven/ oft op andere Steden/ Landen ende plaetsen die Neutrael zijn/ naer syn gheballen te moghen vertrecken/ ende sijne residentie te nemen/ in sulcken ghevalle haer propre ende eyghen goederen ghenietende/ midts datse hen niet en sullen moghen begeven metter woone aen des Vyandts zijde.

14. Sullen mede onder desen Tractate begrepen zijn alle uytheemsche Persoonen/ van wat qualiteyt ofte Natie die mogen zijn/ hen teghenwoordelick binnen der Stadt Groeningen onthoudende/ om binnen de selve Stadt hare woon-plaetse te mogen continueren/ midts doende Eedt van ghetrouwicheydt/ ofte in Neutrale plaetsen te vertrecken.

15. Insghelijcken wat Rente-brieven/ Beset-brieven/ Pacht-brieven/ schulden/ lasten/ ende swaricheden van Abten/ Prelaten/ Gheestelicke Persoonen/ soo Wtlandische als Inlandische/ die haer in dese troublen binnen der Stadt Groeninghen begheven hebben/ tot haer alimentatie ende onderhoudt ghemaeckt ende aengheleght zijn/ sal staen tot decisie vande Staten ofte Magistraten vande Provintien ofte Steden daer onder de Corpora vande Stiften ende Kloosteren gheleghen zijn/ om met kennisse van saecken daer inne te doen/ als naer Recht ende Justitie bevonden sal worden te behooren.

 16. Oock

16. Oock sullen de Ghesanten der Stadt Groeningen/ tot Brussel met hare Dienaren ende goederen in desen verdragh besoent ende begrepen zijn/ midts inkomende binnen de drie Maenden.

17. Item/ sullen de Borgers die gheduerende de belegeringhe gevangen mogen zijn/ ghereclareert worden/ midts betalende haer rantsoen.

18. Item sal des Stadts regieringhe bestaen by de Magistraet/ des werdt verstaen dat de Magistraet ende ghesworen Ghemeenten/ voor dese reyse by syn Excellentie ende Graef Willem met addys vanden Rade van State sal worden ghesteldt/ ende dat voorts aen die verkiesinghe vande Magistraet sal ghescheiden/ volghens het oude ghebruyck/ midts dat inde plaetse van het uytdeylen vande Boones (door welcke men den Raedt plach te verkiesen) syn G. als Stadthouder/ bijf vande vier-en-twintigh ghesworen Ghemeenten sal moghen eligeren/ die alsdan sullen procederen tot verkiesinghe vande Magistraet/ volghens den ouden ghebruyck/ ende dit gheduerende dese oorloghen.

19. Item/ salmen in conformiteyt van d'Unie de Stadt Groeninghen ende Ommelanden sonder haer ghemeen consent ende bewillinghe/ aen gheen Koningen/ Vorsten ofte Heeren/ Steden ofte Landen transporteren ende overdraghen/ noch die Stadt met geen Kasteel beswaren.

20. Item/ sullen die vande Magistraet met de Borgheren ende Inwoonderen van Groeninghen/ aende Generaliteyt doen den behoorlicken Eedt van ghetrouwicheydt/ soo alle andere ghereduceerde Steden hebben gedaen.

21. Item/ sullen alle provisien/ 't zy van gheldt/ Amonitie van Oorloghe/ Vivres/ Gheschut ende anderssins/ van weghen den Koningh van Spaengien in Groeninghen gheschickt/ ofte anderssins gheduerende dese Oorloghe/ daer inne gekomen/ over gelevert worden aende Generaliteyt ofte hare Ghecommitteerde.

22. Item/ dat het Krijghsvolck vanden Koningh van Spaengien/ sal uyt der Stadt Groeningen ende het Schuytendiep vertrecken.

Aldus ghedaen ende gheresolveert int Leger voor Groeningen/ den 24. Julij 1594.

Volcht het accoort ghesloten metten Oversten Luytenant Georghe Leauckema/ ende de ghemeyne Soldaten des Garnisoens.

1. Inden eersten/ dat den Oversten Luytenant met allen Capiteynen/ Officieren ende Soldaten (uytghenomen de Overloopers die op dese zijde ghedient hebben) haerlieder Wyven/ Tros ende Baggagie/ vry ende onverhindert van yemandt/ met haer volle Gheweer ende Vaendels/ de welcke syne Excelentie haerlieder door intercessie vande Ghedeputeerde der Stadt Groeninghen/ toegelaten heeft/ ende sonder Trommelslach/ ende sonder brandende Lonten/ uyt der Stadt Groeninghen en hare Legerplaetsen sullen trecken/ sonder datmen hare persoonen oft goederen met eenich arrest sal moghen beletten/ ende datse voorts vry ende veylich gheleydet sullen worden over de Drenthe/ totten Heere Stadthouder Verdugo/ ter plaetsen daer de selve met synen Legher bevonden soude worden te ligghen/ ende van daer over den Rhijn/ doch met beloften/ datse op dese zijde des Rhijns in drie Maenden niet en sullen dienen.

Artijckelen met den Luytenant Leauckema/ Oberste der Soldaten besloten.

2. Dat syne Excelentie tot bevorderinghe van alle Baggagien/ Vrouwen/ Kinderen/ Krancken ende ghewonden/ die eenichsins den wegh te Waghen sullen konnen ghebruycken/ bestellen sal laten tachtich Waghens/ die henlieden sullen dienen ende boeren ter plaetsen voornoemt/ met eenighen Commissaris ende seecker Convoy/ die syne Excelentie ghelieven sal te committeren/ om 't voorschreven Krijghs-volck/ Wyven ende Kinderen/ mette Baggagie veylich te gheleyden ende te Convoyeren tot Ootmaerssen/ ofte ten versten tot Oldenzeel/ ende sal den Oversten Luytenant Lauckema ghehouden zijn/ eenen Capiteyn alhier in Ostagie te laten/ tot dat de voorschreven Waghens wederomme sullen gekomen wesen.

3. Dat alle ghewonde Capiteynen/ Bevel-hebberen ende Soldaten/ die overmidts hare quetsuren ende kranckheden den wegh te Waghen niet en sullen konnen ghebruycken/ naer dat sy tot tamelicke ghesontheydt sullen ghekomen wesen/ met verseckerde Paspoort toegelaten sal worden naer haer Verdelen wederomme te keeren/ sonder verhinderinghe van yemandt/ het zy dan te Water ofte te Lande.

4. Dat den Capiteyn Wijngaerden/ syn kosten betaelt hebbende/ sonder eenich rantsoen terstondt vry ende los ghelaten sal worden/ soo oock alle Soldaten/ Soetelaers ende Wagen-lieden/ die van desen Leger inde Stadt gevangen zijn.

5. Dat alle goederen vanden Heere Stadthouder Verdugo/ wesende binnen der Stadt Groeninghen/ vry ende veylich sullen moghen passeren/ ende ghevoert werden ter plaetsen daer den ghenen die daer van last is hebbende/ bevinden sal te behooren/ ofte oock inde voorschreven Stadt blijven/ in verseeckertheydt tot dispositie vanden Heere Stadthouder.

6. Dat alle Peerden ende Baggagie/ toebehoorende de Officieren vanden Koningh van Spaengien/ hier niet wesende/ vry ende veylich sullen passeren/ ende mette Krijghslieden geleydet worden.

7. Dat alle Inwoonders teghenwoordelicken hare residentie binnen Groeninghen houdende/ van wat Natie ofte conditie die mochten wesen/ 't zy Officieren oft andere/ niemandt uytghesondert/ oock de Gheestelicke metten beyde Paters/ Jesuijten/ als andere Weereltlicke Persoonen/ met hare Vrouwen/ Kinderen/ Familie ende hare by-hebbende levende have ende goederen/ soo sy met de Krijghslieden sullen willen upttrecken/ ghelijcke gheleyde/ in alle vryheydt ende veylicheyt als boven sullen ghenieten.

8. Ende soo verre yemandt vande voorschreven Inwoonderen/ 't zy Man ofte Vrouwe Persoon/ door verhinderinghe van hare saecken ende affairen/ metten voornoemden Krijghslieden niet en konden vertrecken/ dat den selven sal vergundt worden den tijdt van ses Maenden/ te reeckenen van date van dit accoordt/ binnen welcken tijdt sy alhier vry ende veylich sullen moghen wesen ende blijven/ hare nootelicke geschriften verhandelende ende uytrechten/ ende daer naer met hare by-hebbende goederen ende familien vertrecken/ te Water ofte te Lande/ ter plaetsen daer 't hen gelegen sal wesen.

9. Dat alle Capiteynen/ Bevelhebberen ende Soldaten/ die den Borgheren schuldich souden moghen wesen/ voor haer vertreck ghehouden sullen zijn alles te betalen/ ende inghevalle eenighe Baggagie daer binnen soude wesen/ toebehoorende den ghenen die absent zijn/ ende den Borgheren met schulden verplicht mochten wesen/ sullen de selve goederen soo langhe opghehouden worden/ tot dat de Crediteurs daer op Actie hebbende/ ten vollen betaelt sullen wesen.

10. Dat den Oversten Luytenant/ ende Hoplieden/ metten Bevelhebberen ende ghemeyne Soldaten (nae dat dit accoort ghesloten sal wesen) terstondt ende sonder langer uytstel uytter Stadt Groeninghen/ Schuytendiep ende andere hare Legherplaetsen sullen vertrecken.

Ghedaen int Legher voor Groeninghen/ onder de hant ende Cachet van syne Excellentie/ den 22. Julij/ 1594. ghearresteert den 22. Julij tsavonts/ ende overgelevert den 23. Julij 's morgens.

Hier op is Groeninghen des anderdaeghs den 24. Julij overghegheven/ ten ondanck vande ghemeyne Soldaten beleggers/ die verhoopten met ghewelt die ten buete ende plonderinghe te krijghen/ maer de Landen hebben die willen bewaren/ ende met haer vereenighen/ betoonende de Oorloghe te voeren soo wel voor haer Ghebueren als voor haer eyghen vryheden/ alsoo trocken daer binnen de Vaendelen van Graef

Groeningen woort opghegheven den 23. Julij.

1594. Graef Willem van Nassou / Jan van Niel / Karel van Wijngaerden / Steenhuysen / Cobbe ende Appel: Haer volchden den Prince Mauritz / ende Graef Willem / die ten eersten de Wallen besichtichden / ende vonden die voorwaer gheweldigh / alsoo dat het nae noch moeyte soude ghekost hebben. Op dese Stadt waren wel thien duysent scheuten gheschoten met grof Gheschut / die wel gekost hadden het poeder ende klooten / hondert duysent guldens. Daer bleven wel vier hondert vande Beleggers zijde doot / behalven de ghequetste: Van die van binnen waren wel drie hondert Soldaten doodt ghebleven / ende veel Borghers. Daer waren in ghevonden ses-en-dertich Metalen stucken / behalven de ijseren. Prince Mauritz ende Graef Willem werden ghewillekomt ofte ghegroet vanden Beyerman op den Tooren / spelende op de Klocken den voys vanden sesten Psalm / Wilt my niet straffen Heere, &c. Daer nae werdt de Wet verset / volgens de Artijckelen: Daer werdt van ghemaeckt dit Jaer-schrift / begrijpende dese volgende Veersen:

QUInTILII In PatrIUM fœDUS GronIngare Versa est,
Et noVA NassoVIs parta trophœa VIRIS, 23. Jul.

Het Krijghs-volck metten Oversten Lauckema / trocken ontrent 295. Man / ende wel hondert sieck en ghequetst nae Oldenzeel / daer Verdugo lagh: Graef Frederick vanden Bergh begaf hem nae Linghen in sijn Gouvernement / ende leyde voorts Garnisoenen tot Grol ende andere plaetsen / ende liet eenighe Regimenten / ende acht Compagnien Peerden wech gaen over Rhijn / de welcke van Graef Philips van Nassouwen te vergeefs werden vervolcht. Prince Mauritz keerde nae den Haghe / alle de Steden passerende / hebben hem met triumphe ende gheschencken vereert ende ghecongratuleert: het Krijghs-volck werdt in Garnisoen ghelepdt / behalven eenige neghen hondert Peerden / die weder courssen deden in Lutzenborch / alsoo oock in Vlaenderen geschiede.

Terwyle dat de Gheunieerde Landen doende waren om die van Groeninghen te dwinghen / soo heeft Graef Karel van Mansvelt met een hoop volcx een sterck Stedeken beleghert / ghenoemt Chappelle / in 't Landtschap van Tyrasse / ghelegen op de Frontieren van Vranckrijck / ende heeft dat beschoten met twaelf stucken Gheschuts / ende ten lesten na eenighe stormen ghedwonghen / den thienden Mey haer op te gheven. De omligghende Fransche Steden / om dat tot dier tijdt noch geen open Oorloghe uyt den naem ofte van wegen den Koningh van Spaengien op de Frontieren haer aenghedaen was ontboden den voorsz Graef Karel dat hy soude afstandt doen / oft sy wilden ende moesten diergheliicke hostiliteyt ofte vyandtschappe haer Ghebueren oock toonen: maer sonder daer op te achten / kreech hy die eer den Hertogh van Buillion die konde uyt Vranckrijck komen ontsetten / maer sijn komste belette Mansvelt van yet meer voor te nemen / ende om sijn stuck te bedecken / stelde hy in Chappelle den Heer van Lhesne / een Fransoys kloeck Heere / vande Ligue / voor Gouverneur. Uyt dit nemen van Chappelle / ende mits Mansvelt nae la Fere trock by de Ligeurs / zijnder verscheyden aenslaghen op de Frontieren / d'een op d'ander ghescheidt / ende courssen ghedaen ende alsoo onderlinge open Oorloghe begost. Ende alsoo om het innemen van Chappelle tot Brussel veel vreuchden ende Triumphe bedreven werdt / ende den Abt van Roetum een vande Gesanten der Groeningers sulcx aensagh tot Brussel / seyde hy dat hem verwonderde dat men om een Chapelle soo veel vreuchde bedreef / ende daer-en-tusschen de Groote Kercke van Groeningen liet verlooren gaen / alsoo spottende met de Spaensche onachtsaemheyt.

La Chappelle by Mansvelt gewonnen / den 10. Maert.

Oorloghe opentlick met Vranckrijck begost / in Mey.

Noch duerende 't belegh van Groeninghen / hadde de Aerts-hertogh Ernestus sijn Koninghlicke blijde Inkomste ghedaen in Antwerpen / den 14. Junij / alwaer seer kostelicke ende konstelicke stellagien / ofte Arcus Triumphales waren opgherecht / soo wel by de Stadt als by de Kooplieden van diversche Natien / met kostelicke schilderyen ende vertoghen / bewijsende de begeerte / ja vaste hope van eenigen pays ofte vrede: op verscheyden stellagien vertoonden sy met seventhien Maechdekens / de seventhien Provintien / elck met de Wapenen van sijn Provintie onderscheyden / waer van de Gheunieerde aen een snoer bysonder vast ghemaeckt / ende d'ander onder den Koningh noch staende / in een ander snoer / beyde partyen by de Nimphe Belgia hem Ernesto werden toegheslelt / om t'samen weder vereenight te worden / ende dierghelijcke representatien meer / alles tenderende tot vorderinghe vanden Vrede in 's menschen herten: Daer-en-boven zijnder seer chierlicke ende kostelicke Tornoy-spelen opghereccht / ende Bancquetten ghegheven / daer Ernestus selve onder gheweest is / nochtans hem seer grave ende strenghe houdende / sijn Devijse gaf alomme hope van gheluckighe regieringhe / die was / Dabit indole Dignum.

Ernestus rijdt t'Antwerpen seer triumphantelick binnen den 14. Junij.

Dese blijde inkomste / heeft in 't Latijn seer fraey beschreven Joannes Bochius / der Stadt Antwerpen Secretarius / ende te vooren hadde Ernestus eenen Brief van Credentie ghesonden aende Gheunieerde Staten vergadert inden Haghe / ghedateert tot Brussel den sesten Mey / 1594. door Otto Hertius ende Jeronymus Coomans / Rechtsgheleerde van Brussel / die in Hollandt waren ghekomen op Passpoort / om particuliere saken te handelen mette Gravinne van Megen ende Princesse van Chimay / ghelijck te vooren Niclaes de Salmier Heere van Melroy / tot sulcken eynde daer oock gheweest was / van weghen haren Man. Dese inden Haghe in Hollandt wesende / ende door de voorsz Princesse hebbende doen versoecken by eenighe / oft sy sonder verbeuren / de voorsz Brieven souden moghen overleveren / ende dien volghende yets voordraghen / ende daer op eenighe verseeckertheydt ghekreghen hebbende / soo hebben sy den selven Brief den Greffier vande Staten Generael overghelevert / de welcke gheopent werdt / ende haer toe-ghelaten den sesthienden Mey / inde Vergaderinghe der Staten Generael een Propositie te doen / daer van wy van beyde een verhael maecken sullen / hoe wel dat vele de maniere om openinghe te doen van soo groote saecken / op soo een behendighe wijse / buyten naerderen last vande Provintien / seer vreemt vonden / die wy volghens hier by stellen.

Ernest, byder gratie Godts, Aerts-hertoghe, &c.

WElgheboozen / Edele / Erntfeste / Eersame / Voorsichtighe / Lieve / Bysondere. De ingheboozen ende natuerlicke liefde ende genegentheyt die wy draghen tot de ruste ende welvaert van dese Nederlanden / ende het mishagen dat wy over langhe ghehadt hebben vande beroerte / tweedracht ende ellende daer inne die zijn / is de meeste ende principaelste oorsaecke gheweest / dat wy ons hebben laten beweghen ende ghesegghen / om de regieringhe van dien te aenveerden / als vastelick hoopende dat Godt Almachtich ons de gratie geven soude / vande selve eyntlijck te moghen verlossen uyt dese sware verderflicke inlandtsche Oorloghe / die nu soo langhe Jaren gheduert heeft / tot grooten verdriete / last ende achterdeel vande voorschreven Landen / ende van alle de Christenheydt: Want soo verre men wilde overdencken die voorspoet daer inne die gheweest zijn / ten tijde dat sy waren in Vrede vereenicht / onder wettighe ende behoorlicke ghehoorsaemheydt vanden Huyse van Borgongien ende Oostenrijck / ende den goeden reghel die ten selven tijde aldaer ghehouden werde in 't stuck vande Justitie / Politie ende Krijghsordere / waer door de voorschreven Landen waren vermaerdt ende verheven voor alle Koninghrijcken ende Heerschappijen: Oock den grooten rijckdom die aldaer soo overvloedigh was / by middel van Tractaten / Verbontenissen / Confederatien / Zeevaert ende Koopmans-handel die sy hadden op Portugael / Spaengien ende Indien. Wy zijn verseeckert / dat daer niemandt van verstande en is / dien uyt gantscher herten niet leedt en sy / te sien de groote ende beklaechlicke veranderingen tzedert 25. ofte 30. Jaren herwaerts / den voorsz Landen overkomen / sampt de menichvuldighe lasten / exactien en beswaernissen die het arme ghemeene volck daer-en-tusschen

Ernestus schrijft aende Staten Generael der Gheunieerde der Landen den 6. Mey.

1594. gheleden heeft / ende in verscheyden quartieren al noch teghenwoordich is lijdende / ende die oock en wensche dat metten eersten / eenighe goede ende bequame middelen te wercke ghestelt worden / om de voorsz Landen wederomme in haren ouden staet / ghemeene ruste ende onderlinghe eendrachticheydt te brenghen / Waer toe oock strecken alle onse ghedachten / ende met sulcken voornemen sijn wy herwaerts over ghekomen / verlatende het goet gheselschap van sijne Keyserlijcke Majesteydt / onsen ghenadichsten Heere / ende van de andere onse Broeders ende Maechschap / ons eygen Vaderlandt ende regieringe van soo veel treffelijcke Koninghrijcken ende Landtschappen die ons bevolen waren / met verscheyden andere onse ghelegentheden / onnoodich hier te verhalen / op dat wy u bereyt ende ghenegen souden vinden / om te komen tot onser goede meeninge ende intentie. Ende hoe wel wy niet en twijffelen / dat alle t'selve u lieden genoechsaem bekent is / soo door de ghemeene mare / als door het rapport van sommighe persoonen / ende dat u lieden niet min aenghenaem wesen en sal / als wy selve behartighen / uwe ende uwer nakomelingen eygen ruste / versekertheyt ende welvaert. Nochtans en hebben wy niet willen laten u lieden al t'selfde voor te houden by desen / soo om te meer te weeren ende ontwortelen alle wantrouwicheden / als om naerder te openbaren onse voorsz goede ende oprechte ghenegentheyt / ende t'gene ghy vrijelijck van ons moecht verwachten.

Nae dien dan de saecke u soo nae is raeckende / sal u lieden devoyr wesen / u selven ende den gheenen die onder u zijn / ypericklijck voor ooghen te stellen / t'gheluck / heyl ende welvaert / soo daer uyt mach toekomen den Vaderlande / soo jammerlicken door dese langhduerige Oorloge beswaert ende bedorven. Ende soo verre de voorspoet / soo ghy dese lest voorleden Jaren ghehadt hebt (gelijck de saecken vander Oorloghe onseker ende wanckelbaer zijn) eenighe souden moghen doen vergheten de voorgaende quaden ende ongheluecken / ende niet doen dencken op de ghene die alsnoch souden moghen overkomen / ende daer door hen laten voorstaen / dat sy gantsch ende teenemael wel versekert zijn / sonder dese goede occasie te willen waer nemen. Soo en sal niet dan dienlick zijn te ghedencken verscheyden ghepasseerde dinghen ende exempelen / leerende dat in korten tijde soo groote veranderinghen gheschieden moghen / dat dickmaels men met veden niet en kan verwerven / t'ghene men korts te vooren met eeren ende reputatie heeft konnen verkrijghen. Daerom versoecken wy u goedertierentlick ende ernstlick / Dat nae dien ghy u al te samen daer op wel sult beraden hebben / ende alles wel rijpelick overwoghen / ghy selfs ons voorhout soo eerlicke / redelicke ende verdraechlicke conditien dat by middel van dien men mach hoe eer hoe lieber speuren ende ghewaer worden / dat ghy niet en zijt soeckende t'verlenghen ende voortganck vande Oorloghe / mede brenghende soo menigherhande ongheracken ende beswaernissen / tot laste ende verdruckinghe vande ghemeynte / als een yeghelijck wel kennelick is / maer datmen veel eer daer door mach gheraken tot eenen goeden gheluckighen Vrede / vaste ende versekerde ruste. Ende van onsent weghen / sullen wy u metter daet bewijsen dat daer inne gheen bedroch noch argheliſt en is schuylende / als niet soeckende eene gheveynsde / dan een warachtighe ende stantastighe Vrede: Sulcx dat alle t'ghene wy doen / is met goeder ernste ende eenvoudicheydt / tot vorderinghe van de ghemeene welvaert. Indien ghy dan van uwent weghen daer by brenght den selven yver ende goeden wille / sult ghy oock daer door toonen hoe veel ghy ons acht ende van ons hout / ende begheert te versien in t'ghene van noode is tot u eyghen besten ende oorbaer / ghelijck al t'selve u breeder sullen verklaren Meester Otto Hertius / ende Jeronimus Coomans / Rechtsgheleerden / brenghers deses / daer toe wy ons verlaten ende ghedraghen / met aenbiedinghe van onsen goeden wille t'uwaerts Biddende Godt Almachtich / Welgheboorzen / Edele / Erntfeste / Eersame / Voorsichtighe / Liebe / Besondere / dat hy U. L. ghespare in een lanck salich leven. Wt Brussel den sesten dach van Mey / 1594. Onder stont / V. willigher, Ernestus. Ende noch wat lagher stont / Door ordonnantie van sijne Hoocheyt / 1594.

S. Westernach.

Het opschrift deses Briefs luyde aldus / Den Welgheboorzen / Edelen / Ernfesten / Voorsichtighen / Onsen Lieven Besonderen / De Staten van Ghelderlandt / Hollandt / Zeelandt / Vrieslandt / Utrecht / Over-Yssel ende andere / vergaderdt in 's Graben-Haghe in Hollandt.

Hier over werdt daer een Propositie ghedaen by Otto Hertius ende Jeronimus Coomans / Rechtsgheleerden van Brussel / inde vergaderinghe vande Heeren Staten Generael / in 's Graben-Haghe den sesthienden Mey / Anno 1594. ende schriftelick overgegeven aldus:

Myn Heeren / Alsoo wy om eenighe particuliere saecken ende gheschriften te verrichten / hadden vande Heeren van den Rade van State nu onlancx verkreghen Paspoorten / om te moghen komen in dese Vereenichde Provintien (waer van wy de selve Heeren ende den ghenen die daer aen de goede handen moghen ghehouden hebben / dienstlick ende vrientlick zijn bedanckende / met eerbiedinghe van desghelijcx te doen / ende besorghen over onser zijde / voor den ghenen die van hier des souden moghen van noode hebben) ende dat t'selve was ghebrocht ter kennisse vande Hoocheyt vanden Aerts-Hertogh van Oostenrijck Ernestus / heeft de selve goedt ghevonden / ons met eenen te belasten / dat wy van sijnent weghen uwer E. ende L. souden begroeten / alles goets aenbieden / ende verklaren / dat de principale oorsaecke daer door hy hem heeft laten gheseggen ende bewillighen in dese Landen te komen / is ghewreest de bysondere liefde ende gheneghentheyt die hy altijdt tot welvaren ende ruste deser Landen heeft ghedraghen / ende dat hy verhoopte dat Godt eens de ghenade soude gheven / door middel van sijn persoon / de selve wederomme te sien vereenicht in goede vrede ende onderlinghe vrientschap / ghelijck de selve voor den aenvanck ende oprijsinghe vande Inlandtsche troublen zijn gheweest: Tot welcken eynde / om naerder te verstaen sijnen goeden wille ende meeninghe / heeft ons oock bevolen / ende opghelept uwer E. ende L. te verhantreycken de Brieven / die wy den twaelfsten deser Maendt hebben overghelevert / wel meynende dat uwer E. ende L. daer uyt sullen klaerlick verstaen hebben sijne ghedachten / sinnen ende gevoelen nergens toe te strecken / dan om te besorghen dat dese Landen ende Ondersaten van dien souden moghen worden bevredsaemt met een oprechte ghedeurighe ende ongeveynsde Reunie. Ende hoe-wel t'selve in voorleden Jaren tot meer reysen te vergheefs mach zijn geproeft / ende dat oock eenighe Vredehandelinghe ofte accoort ghetroffen zijnde / men is terstondt door nieuwe misverstanden wederomme ghevallen in vyandtschap ende Oorloghe / (door wiens feyt ofte toedoen en staet in dese ghelegentheyt niet te ondersoecken / ende Godt wil dat nimmermeer ondersocht en mach werden /) sulcx dat uwer E. ende L. misschien bevanghen met eenighe wantrouwe / souden beweecht schijnen te zijn alle alsulcke handelinghe t'ontsegghen ende afslaen / bysonder naedien in korte Jaren herwaerts de saecken oock zijn gheloopen naer den sinne ende wille van uwer E. ende L. Nochtans betrouwende sijne Hoocheydt dat de selve niet en sullen staen ende rusten op eenighe temporele ende veranderlicke prosperiteyt / daer van de ghewesene occasie lichtelicken mogen komen te cesseren / soo souden de selve ende alle luyden van eeren / Liefhebbers van eene ghemeene Landts ruste / wel begheeren ende wenschen dat uwe E. ende L. souden willen sich erinneren ende voor ooghen stellen.

Inden eersten / dat alle Weereltlicke saecken hebben haren tijdt ende saysoen / ende ghelijck datter is tijdt van diffidentie / daer naer oock wel komt ende volcht saysoene van confidentie / datmen malkanderen behoort te betrouwen / ende voorsien tot sijne ende sijner nakomelingen versekert.

Ten

1594. Ten anderen / dat noyt in eenighe contreyen van de Weereldt en is opghestaen noch geweest soo grooten twist / tweedracht ende misoerstandt / 't ware publijc ofte tusschen particuliere / het en is ten langhen lesten gheeyndicht ende neder ghelepdt / meer met tractaten ende conditien / dan met kracht ende strengicheydt van Wapenen / midts dat den Kryghh is van soo onsalighe vruchtbaerheydt / dat ghemeenlick den eenen baert / voort-brenght / ende voet den anderen.

Ten derden / dat gheenen Prince / Staet ofte Republijcke en is ten besten vergaen het verweygheren ende afslaen vande eerlicke ende verseeckerde aenghebođen Vredehandelinghe / welcken aengaende / wy liever hebben de exempelen van onsen tijdt ende memorie voorby te gaen / dan by verhael van dien te openbaren ofte doen ghedencken de fauten ende misgrijpen by de een ofte de ander ghebeurt : Dan dat uwer E. ende L. nu ter tijdt noch souden beweecht ofte ghetardeert moghen worden met eenigherhande diffidentie / soude schijnen (spreeckende onder behoorlicke verbeteringhe) ghenoech te wesen buyten redenen / naer dien de Tractatie wordt aenghegheven in anderen tijde ende saysoene by seer verscheyden occasien ende enclinatien van willen / ende ghenoech ghestelt ter discretie ende arbitratie van uwer E. ende L. ende oock met andere persoonen / als te weten met Sijne Hoocheydt / ghesproten uyt den Huyse van Oostenrijck / wiens oprechticheydt / verstandt / deucht ende eere / betamende een waerachtich ende wel ghesormeerde Prince / daer uyt alleenlijck mach werden verstaen / dat seven ofte acht achter malkanderen uyt den selven Huyse zijn ghekomen totten Keyserdom vanden Heylighen Rijcke / niet door Successie (die soo wel quade als goede Princen is ghevende) maer by ghewillighe ende vrye electie vanden Keurvorsten ende ghemeene Staten des Rijcx (ghemeynlicken vallende ende ghegrondt op Princelicke deuchden ende standtvastigheydt / in woorden ende wercken vande ghekorene : Ghelijck dat noch onlancx is ghebleecken inden Persoon vanden Keyser Maximiliaen den tweeden / Vader van sijne Hoocheyt / gheweest hebbende van sulcke moderatie ende goedertierentheydt / dat hy moet werden gheacht ende ghehouden voor een soo bysonderen ende uyt - nemende Instrument / om alle publijcke twisten ende onverstanden in 't feyt vande Religie ende Republijcken te accommoderen in balance te houden ende neder te legghen / dat sijns ghelijcke niet veel en is ghesien gheweest in voorleden tijden. Ende willende Sijne Hoocheydt nae-komen ende volghen de voet-stappen ende exempelen vanden selven / heeft door ons aen uwer E. ende L. wel willen senden de overgeleverde Brieven / die wy niet en twijfelen uwer E. ende L. sullen met sulcken vriendelickheydt ende affectie hebben ontfanghen / als wy voor seecker houden / de selve waerachtelicken ende ongheveynsdelicken gheschreven zijn. Begheerende daeromme / ende ernstelicken versoeckende / dat uwer E. ende L. gheliebe d'inhouden van dien rijpelicken te overweghen / ende de selve soo behertighen ende beantwoorden / dat Sijne Hoogheydt ende alle Luyden van Eeren / moghen soo eer soo liever oorsaecke hebben van eenigh ghenoeghen / naer haerder aller verwachtinghe ende verhoopinghe die sy hebben in uwer E. ende L. voorsichticheydt ende prudentie / met aenbiedinghe / dat soo verre uwe E. ende L. representerende dese Heerlicke Vergaderinghe / ofte yemandt in 't particulier sich soude vinden gheoffenseert ofte ghedifficulteert in eenighe woorden / poincten ofte verstanden van 't voorsz schrijven van Sijne Hoogheydt / ende ghedient ware ons daer van te doen openinghe / wy bereydt zijn / ende verhoopen dien aengaende / sulcken bericht te doen / datmen insghelijcx sal oorsaecke hebben van contentement : 't welck is in effect 't gene wy uyt krachte vande clausule van Credentie inde voorschreven Brieven begrepen / ende staende op onsen Persoon / uwer E. ende L. hebben voor te draghen ghehadt / Vriendelick biddende / 't selve haer te willen wel laten inballen / ende ons in 't goede af te nemen.

Daer toe alleenlicken voeghende / met oorlove ende ghedooghen (ende buyten haer credentie) van uwer E. ende L. Dat ghemerckt men verstaet dat Sijne Hoogheydt by de confessie ende declaratie van seeckeren ghevanghen alhier werdt beschuldight / als oft de selve soude voorghenomen hebben / den Persoon van Sijn Excellentie Graef Mauritz van Nassou / door den selven ghevanghen ofte andersints te doen ombrengen volgende den last ende ordre dien hy dien-aengaende / soude ghehadt hebben met den Grave Floris van Barlamondt / wesende een onverdraechlijcke ende impudente delatie / van saecken die noyt en zijn gekomen noch en hebben ghepasseert in ofte door de minste ghedachtenisse vande voorschreven Sijne Hoogheydt / uyten Huyse ofte stam vande welcke sulcke infame leelickheden oock noyt en zijn in voorleden tijden gheprocedeert / noch met Gods hulpe procederen en sullen. Wy hebben van weghen sijne voorschreven Hoogheydt / om te komen tot kennisse vande oprechte waerheydt / uwer E. ende L. wel willen voorhouden / dat de selve soude ghelieven goet te vinden / den ghevangen in verseeckerde bewaernisse met eenighe Commissarisen te senden naer Antwerpen ofte Brussel / onder beloften by de voorschreven Sijne Hoocheydt te doen vanden selven t'haerder ghedesigneerde plaetse ende tijdt wederomme te leveren ende laten volghen onverhindert / ofte wel te laten transporteren naer Breda / wesende onder 't ghebiedt ende Jurisdictie van deser zijde regieringhe / omme aldaer met den gemelden Grave van Barlamondt (die tot dien eynde vergheselschapt met eenighe Commissarisen inden name van sijne voorschreven Hoogheydt / aldaer oock sal erschynen in persoon) gheconfronteert / ende op de circumstantien ende particulariteyten diemen sal advisceren ende bevinden noodich te zijn / gheexamineert te worden / midts daer toe hem verleenende respective behoorlicke Paspoort / oft immers dat uwe E. ende L. souden ghelieven eenigh ander expedient voor te slaen / sulcke als sy sullen bevinden te behooren / om te komen tot ontdeckinghe vande waerheyt / 't welck eyghentlick sal moghen dienen tot ontlastinghe ende ontschuldinghe van Sijne Hoocheydt / ende oock van uwe E. ende L. ende komen tot grooter eere vander Justitie van deser zyde / als diemen in sulcken ghevalle niet en soude in 't minste konnen bedencken / al oft om eenighe andere particuliere consideratien sulcke dinghen souden by den ghevanghenen gheseydt ende verklaert ofte andersins uyt-ghestroyt zijn / tot naedeel ende verkleyninghe van yemandt / ofte van te verachteren eenigh goedt voornemen van sijne Hoogheydt. Aldus gheproponeert ende ghedaen inde vergaderinghe vande Heeren Staten Generael / den 16. Mey 1594. In 's Graven-Haghe / by ons onderghescreven ende gheteyckent / Otto Hertius, ende Ieronymus Coomans.

Ontschult des Aerts-Hertogh Ernest over de beschuldinghe by den Priester Michiel de Renichon ghedaen.

Hier op hebben de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlantsche Provintien hare schriftelicke antwoorde gegeven in 's Graven-Haghe den 27. Mey / Anno 1594. alsoo hier nae volght.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / in haerlieder vergaderinghe gheopent ende ghelesen hebbende / den Brief vanden Doorluchtighsten Hoogh - ghebooren Vorst Ernestus / Aerts - Hertoghe van Oostenrijck / Hertoghe van Borgongien, &c. ghecaschetteert ende besloten metten Caschette van Syne Hoogheydt / ghedateert binnen Brussel den sesten dach der loopender Maendt Mey : Den 12. der selver Maendt doen ontfanghen / uyt handen van Meester Otto Hertius ende Jeronymus Coomans / Rechts - gheleerden / ende op de Insinuatie den selven des anderen daeghs / als den derthienden ghedaen. Den sesthienden daer naer inde voorschreven haerlieder Vergaderinghe ghehoort / 't ghene sylieden vorder in last hadden / vermoghens de Clausule inden voorschreven Brief gheinsereert / by henlieden schriftelick over-ghelevert : Hebben naer rype examinatie vanden voorschreven Brief ende ghescrifte (om sijne Hoogheydt van hare

Der Gheunieerde Staten antwoorde aen Ernestus / den 27. Mey.

1594.

oprechte goede intentie openinghe te doen: Verklaert/ ende verklaerden by desen/ dat vanden tydt af sylieden uyt hoogh-dringhenden noot/ door de behoudenisse der Nederlandtsche vryheden/ eensamentlick de Previlegien ende gherechticheden der selver int Generael/ ende der Provintien/ Leden/ Steden ende Inghesetenen van dien int particulier/ ende tot afweeringhe der Spaenscher Tyrannije/ ende hooveerdighe Heerschappijen over de Conscientien/ lichamen ende goederen vande Inghesetenen der Nederlanden/ hare Vrouwen ende Kinderen/ de Wapenen hebben aenghenomen/ hare meeninghe ende intentie altijdt gheweest is/ ende noch is/ de selve (midts Godts hulpe) teghens den Spaengiaert ende hare Adherenten te ghebruycken: Met een vast vertrouwen/ dat den Almachtighen goeden Godt/ hare goede ende rechtveerdighe intentie (die hoe langher hoe meer bevonden wordt/ niet alleene den welstandt der Nederlanden/ maer oock den staet van alle Naebuere Koninghen/ Princen ende Republijcken aen te gaen) niet sijnen Goddelicken zeghen sal vorderen/ ghelijck sylieden oock hebben bevonden/ wesende door Godts krachtighe handt niet alleene hare middelen ende voornemen ghezeghent/ maer oock de herten vande Naebueren Koninghen ende Princen/ tot hant-houdinghe vande voorschreven hare nootelicke ende oprechte intentie beweecht/ waer van sylieden de eere ende lof Godt den Heere Almachtich toeschrijven/ ende hen op sijne Goddelicke Majesteyts onveranderlicke macht vertrouwende/ verwachten van sijne handt ende goetheydt een goede loflicke uytkomste deser beswaerlicke Oorloghe/ hebbende een vaste hoope dat sylieden den Nederlanden int generael haest sullen sien vereenicht/ ende in haren ouden fleur ende prosperiteyt ghesteldt/ daer naer sy oock dies te meer haecken ende verlanghen/ om dat sy beproeft ende versocht hebben/ ende over sulcx noch seer wel ghedencken de commoditeyten/ ghemacken ende lieflickheden vanden Vrede/ ruste ende eenicheydt/ ende daer en teghen ghevoelen die incommoditeyten/ onghemacken ende ongheneuchten vande Oorloghe. Maer ghelijck sy sijne Hoocheydt vande verklaringhe van sijnen goeden wille ende affectie ten selven eynde inden voorschreven Brief verhaeldt/ ende allen den ghenen die oprechtelicken totte voorschreven ruste/ eenicheydt ende prosperiteyt der Nederlanden gheaffectioneert zijn/ seer bedancken: Soo hebben sylieden oock groote redenen/ hen voor Godt den Heere Almachtich/ ende alle die Werelt te beklaghen/ over den ghenen die noch langher met listen/ ende onder pretext van Vrede/ soecken te vergieten het onnoosel bloedt der Christenen/ ende te vorderen der Nederlanden ruijne ende onder-ganck/ waer toe by den Spaenschen Raedt (hen nu hoochst in alle manieren van dese Landen gheoffenseert houdende) soo seer ghearbeydt wordt als opt te vooren/ ghebruyckende daer toe de wreedtste/ schandelickste ende onbehoorlickste proceduren diemen niet en behoordt te bedencken/ ende veel min tot onder-ganck ende ruijne deser Landen te attenteren/ aenghesien alle de Weereldt bekendt is/ hoe beswaerlick de selve tot de extremiteyten/ daer inne de saecken staen/ ghekomen zijn: Naementlick/ dat het verstorten door Beuls handen van het onnoosel bloedt van veele duysenden onnoosele Menschen/ soo wel Vrouwen als Mans van alle qualiteyten/ daer onder zijn gheweest eenighe vande principale Heeren vanden Lande: De violatie vande principaelste Vrijheden/ Previlegien ende gherechticheden der Nederlanden/ Leden ende Steden van dien/ in 't generael ende particulier/ veel moorden/ branden/ violentien/ exactien/ concussien/ ende andere enorme ende execrable daden/ naer seer veele Remonstrantien/ Supplicatien/ selfs met besendinghen van eenighe Nederlandtsche Heeren in Spaengien/ als naementlick mede onder andere/ den Marquis van Berghen/ ende Heere van Montigny/ die daer over qualick zijn ghevaren/ ende teghen aller Volckeren Rechten ghetracteert: Oock intercessien van groote Potentaten te vergheefs ghedaen/ ten eynde der

Sy verklarē den noot waeromme sy ghedwonghen waren de wapenen aen te nemē.

Sy voeren de wapenen oock hare Naebueren ten besten.

Sy gheven Gode de eere/ende vertrouwen een goede uytkomste.

Sy beklagen hen voor Godt/ over de listicheydt die gebruyckt is onder pretext van Vrede maken.

Verhael der Spaenscher Tyrannye.

Nederlanden/ Leden ende Steden/ ende goede Inghesetenen der selver/ by hare loflicke oude Vryheden/ Previlegien ende gherechticheden ghelaten/ ende de Tyrannije over de Conscientien/ lichamen ende goederen/ der Spaenscher Natien ende hare Adherenten afghedaen mochte worden/ henlieden tot de voorschreven extremiteyten ghebrocht hebben. Ende daeromme sal sijne Hoogheydt ten besten ghelieven te verstaen/ Dat de Staten voornoemt/ in een saecke den welstandt deser Landen/ ende de behoudenisse der goede Inghesetenen van dien/ soo hooghlick importerende/ met alle goede insichten ende overweginghe van 't ghene te vooren in ghelijcke saecken ghepasseert is/ ende sich alsnu openbaert/ procederen: Ende dat sylieden niet haest en konnen ghelooven/ veel min haer versceeckert houden/ op 't ghene men seydt vande veranderinghe der humeuren des Spaenschen Raedts: alsoo ghelijcke veranderinghen wel meer apparent zijn gheweest/ ende eensdeels ghelooft met groote schade van dese Landen: Want int begin deser Oorloghen was de wreetheydt der Spaengiaerden soo groot/ dattet al omghebracht wiert dat in haer gheweldt quam/ ende voor een soo heerlicke saecke (als is de conservatie des Vaderlandts jeghens uytheemsche tyrannije) yet met raedt ofte daedt ghedaen hadde/ ende datmen niet alleen de platte Landen/ maer oock veele principale Steden met moordt/ roof/ brandt/ ende andere grouwelicke execrable ende ongehoorde daden tracterende/ ter tijdt toe men van deser zijde decreteerde teghens den Spaengiaerts ende hare Adherenten/ die in handen quamen/ ghelijck recht te ghebruycken/ om alsoo henlieden metter daedt te toonen/ dat by die van deser zijden gheen minder herte noch couragie was/ om haer rechtveerdighe saecke te verdedighen/ als by henlieden om dese Landen te verdrucken/ ghelijck sylieden oock wel moghen versekert zijn/ dat by hen tot deser Landen krenckinghe niet en sal voor-ghenomen worden/ 't welck metter tijdt henlieden niet schadelick en sal vallen: Dit begonst den bloet-dorstighen Raedt te verflouwen/ ende de humeuren in apparentie te veranderen: Maer sulcks dat sylieden aenmerckende hen beswaerlicken te sullen vallen/ tot haer voornemen te komen met gheweldt/ ghelieten hen oft sy tot reden hadden willen verstaen/ ende werden hier op de eerste beginselen van Vrede-handelinghe inden Jare 1574. ghefondeert. Sulcks dat de Heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt (ghebruyckende haren ouden vroomen ende eenvoudighen aert) hen lieten beweghen om hare beswaernissen/ soo by ootmoedighe Brieven/ als Remonstrantien te kennen te gheven/ ende daer op redres te versoecken. Van de vruchten van desen begonnen Vrede-handel/ waren aende zijde van Brabandt den eersten overval vande Stadt van Antwerpen/ by den Spaengiaerts/ inde Historien ghenaemt Fuera Villacos, Ende vande zijde van Hollandt ende Zeelandt met hare gheassocieerde/ de strenghe tweede belegeringhe vande goede Stadt van Leyden/ die niet te min door Godes ghenade/ midts de ghetrouwicheydt haerder Bondt-ghenooten ende hare vroomicheydt/ van des Vyandts gheweldt werden gheconserveert/ jae met sulcken extraordinaris schrick vande Spaengiaerts die voor de Stadt laghen/ dat sylieden door Godts krachtighe handt in haer ghemoedt gheslagen zijnde/ seer confuselicken uyt Hollandt liepen/ ende korts daer nae de goede Stadt van Utrecht meynden te overvallen/ als sy ende andere vande Spaensche Natie inden selven Jare ghedaen hadden de vermaerde Stadt van Antwerpen. Desen eersten bedriechlicken handel alsoo afghelooopen wesende/ werde door intercessie vanden alder-hoochster ghedachtenisse Keyserlicke Majesteyt Maximiliaen/ sijne Hoogheyts Heer Vader/ den tweeden handel ghepraepareert/ ende inden Jare 1575. binnen de Stadt van Breda by der handt ghenomen. Hoe weynich de meeninghe inden selven handel vander Spaenscher zijde was/ yet ter goeder trouwe ende tot der Nederlanden welvaert te doene/ brenghen klaerlicken de besoignen aldaer ghevallen mede/ ende en

waren

1594.

Lex talionis nootelick in Nederlandt gebruyckt.

Haer bywaenden stende vergeldinghe van wreetheyt/zyn tot listighe Vrede-handelinge gekeert.

Verhael der schaden die haer toekomen zijn/by de verscheyden bedriegelicke Vrede-handelingen.

waren de vruchten niet anders als meerder preparatien ter Oorloghe dan opt te vooren / sulcx dat seer korts den overval vande Steden van Bueren / Leerdam / Oudewater / Schoonhoven / Bommenee / ende de beleghueringhe der Stadt van Zierickzee daer uyt procedeerde / waer naer de Spaengiaerts ende hare Adherenten met rooven / moorden / ende andere exorbitante ende enorme daden / jae oock overval vande Steden (hare zijde houdende) hen soo grof aenstelden / datmen aldaer ('t selve niet langher komende gheduldèn ofte lijden) den selven als Vyanden vande Nederlanden heeft gheoordeelt ende gheproclameert. Waer op ghevolcht zijnde de Unie ende Verbintenisse tot Ghendt in November / Anno 1576. tusschen de Nederlandtsche Provintien / ende tot conservatien der selver welvaert / Vrijheden ende Rechten ghemaeckt / is eenen yeghelicken bekendt : Hoe ontrouwelicken de selve Unie ende Verbintenisse vande Spaensche zijde voor goedt aenghenomen is gheweest / ende wat bedroch ende ghevepnstheydt daer onder vermenght was. De Brieven van Escovedo / de violatie by Don Johan ghepleecht / de uytdruckelijcke verklaringhe uyt den Spaenschen Raedt by den Baron van Selles overghebracht / ende binnen Mechelen gheopent / eensamentlicken de handelinghe tot Loven / ten overstaen vande Ghesanten van veele Potentaten ghehouden / hebben daer van volkomen ghetuyghenisse inden Jare 1577. ende 1578. ghegheven / hoe bedrieghelicken / schandelicken / schadelicken ende beswaerlicken den Vrede-handel daer naer tot Colen seer solemnelicken aenghevanghen / is afghelooppen / is eenen yeghelicken bekendt : Alsoo gheduerende de selve niet alleen de Provintien van Henegouwen ende Artoys / met eenighe andere principale Steden / tot particuliere handelinghe zijn ghereduceert / maer alle uyterlicke ghewelt ghebruyckt teghens de goede Stadt van Maestricht / ende veel heymelicke loose practijcken in 't werck ghestelt inde andere Provintien / ende onder de Leden ende Steden van dien / omme de selve mede tot alteratien ende tot haer ruijne ende onder-ganck te beweghen. Met wat practijcken daer naer de Steden van Vlaenderen in onder-handelinghe ghebrocht / wat schoone voor-slagen den selven ghedaen zijn / ende hoe bedroeffelicken het eynde is gheweest / is datelicken ghebleecken : Tot wat meyninghe inden Jare 1587. ende 1588. de onder-handelinghe van Vrede is begheert gheweest / wat bedroch ende ghewelt daer onder schuylde / heeft de Spaensche Armade (duerende de handelinghe over ghekomen / ende door Godts krachtighe handt vernielt) openbaer ghemaeckt : Tot wat intentie daer nae de Keyserlicke Majesteyt inden Jare 1591. versocht is gheweest / om de sake vande Vrede-handelinghe inde Nederlanden / van nieus by der handt te nemen / hebben betuycht de Leghers van tijdt tot tijdt uyt de Nederlanden teghens den Koningh van Vranckrijck ghesonden / daer door te meer bekendt ghemaeckt is / dat de Spaengiaerts ende hare Adherenten altijdts willen in Oorloghe ende Wapenen blijven / ghebruyckende 't pretext vande Roomsche Religie te vorderen : maer metter waerheydt trachtende om haer voor-ghenomen generale Heerschappije ende Tyrannije / over de gheheele Christenheydt te stabileren / ende alle Koninghen / Princen / Landen ende Republijcken van hare wettelicke ende behoorlicke recht te berooven / ghelijck ten opsien vande Konninginne ende 't Koninghrijck van Enghelandt / met het oversenden der voorschreven hoovaerdighe ende gheweldighe Armade inden Jare 1588. ende de Triumphen van dien voor de victorie openbaerlicken ghesonghen ende in Druck uytghegheven / is ghebleecken. Ende ghelet zijnde op de Oorloghe ende Negotien in Vranckrijck / t'zedert den selven Jare / ende naementlick op 't ghene inde naeste Jaren op de translatie vande Kroone van Vranckrijck / niet alleen vanden teghenwoordelicken wettelicken Koningh / ende van alle de Princen vanden bloede / maer generalicken van alle Fransoysen op de Spaengiaerts (onder den Name vande Infante) van weghen ende by last vanden Spaenschen Raedt / by den Hertoghe van Feria ende andere Spaensche Ministers is ghetracteert / en behoeft 't selve gheen ander bewijs / als daer nae by den Parlamente van Parijs ende andere de Ligue afghevallen / by Arresten ende andere Justificatien ghepubliceert ende in Druck uytghegheven / is kundich ghemaeckt. Ende als goedt regard ghenomen werdt op het comploot inden Jare 1592. in Schotlandt / met veel principale Heeren aldaer ghemaeckt / ten eynde twintich duysent Spaensche Soldaten in Schotlandt ghesonden ende ontfanghen souden worden / 't welck inden voorleden Jare ghenoech wonderlicken is aen den dach ghekomen (daer over oock eenighe metter doodt ghestraft zijn) en is niet te gheloooven dattet selve op ander fondament is ghebout ofte beleydt gheweest / in wat manieren ten selven eynde met 't Keur-vorstendom van Colen / 't Sticht van Straesburch / de Vorstendommen van Gulick / Kleve ende Bergh / eensamentlicken de goede Rijcxstadt Aken ghehandelt ende ghepractiseert is / brenghen niet alleen verscheyden gheintercipieerde Brieven / maer oock de daden selfs mede. Eyndelick hoe gheconternineert werdt teghens de principaelste Princen van Italien hoe grootelicx men is achtende het onder-brenghen van die van Hollandt ende Zeelandt (daer mede alle de Vereenichde Provintien ghemeent werden) om in de selve Sedem Belli , teghens de gheheele Christenheydt vast ende seecker te maken / jae soo / datmen den Turck liever noch een groote partije van de Christenheydt soude willen laten in nemen / als de Oorloghe teghens de Nederlanden verlaten / ofte het ghewelt van Volck van Oorloghe teghens henlieden gedestineert te verminderen. Ende in somma / hoemen mette Keyserlicke Majesteyt / Cheur ende Vorsten van Duytslandt / jae met den staet vande gheheele Christenheydt handelt (alleenlicken tot vorderinghe vande voorschreven generale Spaensche Heerschappije) blijckt klaerlicken uyt de Brieven gheteeckent by den Koningh van Spaengien selfs / waer van een translaet hier by ghevoecht is / berustende d'Originale alhier / welcke Brieven oock mede brenghen het poinct by sijne Hoogheydt gheproponeert / te weten / dat de meeninghe vanden Spaenschen Raedt niet en is door sijne Hoogheydt / ter goeder trouwen de saecke vande Christenheydt / ende naementlicken vande Nederlanders in ruste ende vrede te stellen / aenghesien dat daer uyt blijckt / dat tot sijne principaelste Raedtsluyden inde saecke der Nederlanden ghestelt zijn / den Grave van Fuentes / Don Guilliame de S. Clement / ende Stephano Dibarra / alle drie Spaengiaerts / met last dat de selve uytheemsche sijn Hoogheydt instrueren sullen / wie vande Nederlandtsche Heeren te betrouwen zijn / hoemen de Nederlanden reghceren / ende de vereenichde Provintien t'onder-brenghen sal. De Staten en twijfelen niet of zijne Hoogheydt en heeft wel verstaen / dat door beleydt vande voorsz Grave van Fuentes / ende Stephano Dibarra / onlancx Doctor Lopes / Medecijn vande Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt / belooft zijn gheweest vijftich duysent Kroonen / om hare Majesteyt te vergheven / ende dat den selven Doctor Lopes / Emanuel Louijs Tinaco / ende Steven Ferera de Gama (alle complicen van 't voorschreven moordadich feyt) uyt saecke van dien in Engelandt ter doodt zijn verwesen. Dat mede door 't beleydt vanden selven Fuentes ende Dibarra / Emanuel Andrada aenghenomen heeft den Koninghlicken Majesteyt van Vranckrijck / met eenen Ruycker van Bloemen ofte Roosen / met sulcken fenijnighen poeder versien / dat den reuck alleenlicken den doodt moeste veroorsaecken te vergheven. Ghesweghen 't ghene bevonden sal worden by uyttinghe vande saecke van Michiel Renichon / hem anders noemende Trivière / Priester Namurois / over twee Maenden gheleden ghedeguiseert in Soldaets habijten / van Brussel inde Vereenichde Landen ghesonden / de welcke bekendt dat hy ende verscheyden Moordenaers / met beloften ende ghelde ghekoft ende uytghesonden zijn / om den Persoonen des Doorluchtighen ende Hoogh-

Onder den Vrede-handel komt de groote Armade uyt Spaengien / Anno 1588.

De Spaengiaerden trachten Vranckrijck in te slicken.

Aenslagh op Schotlandt hebben sy ghetracht Engelandt te verheeren.

Aenslaghen op de Vorstendommen van Colen / Straesborch / Gulick / Kleve ende Berch ende op Aken ghetracht.

Datme Nederlant sochte den Stoel vande Oorloge te maken.

Nederlandtsche Oorloge meer dan de Turcksche ghetracht.

Dat by de Spaensche Dienaers in Nederlandt ghestaen wert nae het leven vande Koninginne vā Engelandt / den Koning van Vranckrijck ende Pr. Mauritz.

Datmen ghetracht heeft om den Pr. Mauritz om te brengen.

gheboren Prince/ Mauritz gheboren Prince van Orangien/ Grave van Nassou/ &c. te vermoorden. Jae datmen den jonghsten Soone van Syne Princelicke Excellentie Hoochlosflicker ghedachtenisse (alleenlicken oudt thien Jaren) inde Universiteyt van Leyden ter Schole ligghende/ niet daer uyt lichten/ alsmen den Prince van Orangien/ Grave van Bueren sijnen oudtsten Broeder/ teghens de Rechten/ Vrijheden/ Previlegien der Landen ende aller Volcken Rechten/ vyolentlick uyt de Universiteyt tot Loven ghedaen heeft/ maer oock daetlick wil vermoorden. Sulcx als den voorschreven Spaenschen Raedt metter daet moordadelicken heeft doen ombrengen hare Excellentie Heer Vader. Hier uyt kan Sijne Hoogheyt ende een yeghelicken onwederspeeckelicken verstaen/ door wat Luyden/ ende by wat middelen de goede Inghesetenen der Nederlanden bedroghen worden/ ende hoe weynigh de Staten hen vergissen/ als sy den voorstel van Vredehandel alsnu vande Spaensche zijde uyt ghelijcke affectie oordeelen te spruyten/ ghelijck alle de voorgaende hier vooren verhaelt/ jae dat alsnu soo wel ten opsien vande Koninghlicke Majesteyt van Vranckrijck ende Enghelandt/ als dese Landen/ hen veel wreedelicker ende schadelicker saecken openbaren als opt te vooren/ sulcx dat de humeuren des Spaenschen Raedts gheensins tot voordeel van dese Landen verandert en zijn/ als oock gheen apparentie en heeft/ dat sy nu ten hoochsten teghen de selve gheoffenseert zijnde/ hen vorderlicker souden willen wesen als sy waren voor de voorschreven offentie/ ofte dese Landen (daer op sy recht willen pretenderen) beter tracterende als de Koninghen ende Koninghrijcken van Vranckryck/ Enghelandt ende Schotlandt/ henluyden in recht/ authoriteyt ende digniteyt ghelijck zijnde. Waerom oock de voorschreven Staten Generael/ Ampt ende Eedtshalven/ schuldich ende ghenootsaeckt zijn/ hen dies te meer te wachten vande listighe vonden ende practijcken des voorschreven Raedts: Insonderheydt alsoo de Vereenighde Provintien de voorschreven voor-ghenomen execrable Moorden/ soo van den persoon des Koninghs van Vranckrijck/ als Koninginne van Enghelandt/ mitsgaders de openbare Oorloghe die naer de aenkomste van Sijne Hoocheyt inde Nederlanden/ teghens de Kroone ende Staet van Vranckryck ghecontinueert werdt/ oock niet teghenstaende dat alle voor-gaende pretexten cesseren/ met reden soo hoochlick ter herten nemen/ als de goede alliantien/ vriendtschap ende ghemeynschap der saecken vereyschen. Ende al ist datmen soude moghen ghelooven dat Sijne Hoogheydt aen sulcke Moordadighe ende Vyandtlicke daden een mishaghen heeft/ soo en is daer op nochtans sulcken acht noch insien te nemen/ als op 't voor hebben den quaden wil/ meyninghe ende intentie vanden Koningh van Saengien ende Spaenschen Raedt/ vanden welcken Sijne Hoogheydt/ sijne Commissie ende authorisatien aenghenomen ende ontfanghen heeft/ (die hem oock over sulcx t'allen tijden revoceren/ ende eenen anderen in sijne plaetse stellen moghen) waer teghen men hem niet en kan versien noch verseeckeren met eenighe conditien: Midts welcken oock de voorschreven Staten Generael niet en konnen verstaen/ dat sy met eenighe vrucht binnen de voorschreven Gheunieerde Provintien/ noch buyten de selve aende Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt (daer mede sy desen aengaende ende andersins in een vast verbondt staen) noch oock aende Koninghlicke Majesteyt van Vranckrijck/ ende andere Potentaten/ Vorsten ende Republijcken deser Landen/ ende de ghemeene Christelicke saecke/ Vrienden ende Verwanten/ yet souden moghen openen/ noyende de voor-gheschreven voor-ghestelde Vredehandelinghe/ maer dencken te blijven by hare toevlucht tot den Almachtigen God/ om van sijne Almachtige ende onveranderlicke handt ende goedicheydt (hoe wel sy t'allen tijden over-weghen hebben/ ende alsnoch wel konnen overweghen/ dat alle Weereldtsche saecken veranderlick zijn) van hare rechtveerdighe saecke een loflijcke uyt-komste/ niet alleene voor de

Redenen waeromme sy geen middel en saghen van eenen Vrede met Spaengien te maken.

Vereenighde Landen/ maer oock voor de andere Nederlandtsche Provintien/ tot vorderinghe van sijne eere ende heyligh Woordt/ ende der Nederlanden welvaert te verwachten.

Dit is ghedaen gheweest ter vergaderinghe vande Heeren Staten Generael in 's Graven-Haghe den 27. Mey/ Anno 1594.

Noyende de ontschuldt van Barlamondt op het stuck van Michiel Renichon/ daer op en antwoorden de Staten niet/ om redenen dat den Brief van Ernestus daer niet van inhieldt/ ende sy selfs seyden sulcx buyten haer credentie verklaert te hebben: in haer afscheyt mentie daer van maeckende/ werdt geantwoordt/ dat sy den Grave van Barlamont gheen Paspoort en wilden verleenen/ ten ware dat hy daer over byde Staten wilde ghestraft worden/ soo hy bevonden werde/ te weten ofte culpabel te wesen van 't feyt/ daer toe Hartius ende Coomans seyden geenen last te hebben.

Uyt dese antwoorde der Staten Generael/ verstont Ernestus hoe luttel die Landen ghesint waren tot reconciliatie met Spaengien/ ende wat redenen sy voortbrochten/ waeromme sy geen seeckerheyt en saghen in Vredehandelinghe te treden/ voor dat sy speurden inder daet meerder oprechticheydt: T'ghene sy hier segghen van de Koninginne van Enghelandt te verghever/ sullen wy wat breeder den Leser verhalen.

Doctor Lopes met andere van Fuentes en Vibarra gehuert de Koninginne van Engelant te vergeven.

In Enghelandt was een Portugies Medicijn Doctor Lopes ghenaemt/ die daer langhe ghewoont hadde ende het Hofghesin diende/ die bekent heeft/ hoe dat hy beweecht was/ om den Koningh van Spaengien eenen dienst te doen/ by eenen Manuel d'Andrada/ een Man veel ghebruyckt van Don Bernardin de Mendoza/ Ambassadeur in Vranckrijck/ dese leverde hem een kostelijck Juweel/ van weghen Christophoro de Mora/ des Koninckx van Spaengien principalen Raedt/ oock mede een accollada, (dat is een omhelsinghe ofte groetenisse) die hy seyde dat den Koningh selve hem sondt/ tot een teecken van eeren/ ende hem te incoragieren om in sijnen secreten dienst hem te continueren ende advertentien te gheven. Door middel van desen Andrada/ ende door eenen Manuel Loys Tinoco/ die veel over ende weder ginck/ heeft Lopes correspondentie ghehouden op Brussel/ metten Conte de Fuentes/ ende den Secretaris Steven Vibarra/ en veel Brieven gheschreven/ door eenen Portugies Stephano Ferrera de Gama/ een Edelman die inden dienst vanden Koningh Don Anthonio van Portugael/ alle sijne goederen verlooren hadde/ ende door desen dienst hoopte hy die weder te krijgen/ ende daeromme mede daer toe stemde/ die oock daer over correspondentie hielt met Christophoro de Mora. Sy hebben oock Brieven van Fuentes ende Vibara ontfanghen/ onder andere van date den twaelfden ende vieren-twintichsten December Anno 1593. die voor de Rechtbancke zijn ghetoont ende ghelesen ghewoorden. Door dese onderhandelinghe hebben Fuentes ende Vibarra desen Lopes ghehuert om vyftich duysent Croonen/ dat hy de Koninginne vergeven soude/ ende sijn Dochters noch hooghelicken by den Koningh van Spaengien ten Houwelicke uytbestelt te worden: Dat ghelt soude hem by Wisselbrieven betaelt worden/ die Fuentes alreede doen leveren hadde/ biddende haest te maecken/ om den Koningh eenen vrolicken Paesschen te gheven. De Wisselbrieven waren gheschreven van Gonzalo Gomes/ den eenen gedirecteert aen Pedro de Carreras/ den anderen aen Jan Palacios/ te betalen Francisci Torres/ vrient van Lopes. Hier over zijn Lopes/ Ferrera ende Manuel Loys/ alle drie tot Londen als Verraders geexecuteert gheweest den 18. Junij zynde dit voorgaende alle haer eygen bekentenisse.

Discours in Druck/ hoe men de Koninginne van Enghelandt nae haer leven stondt/ Anno 1594.

Hier over isser in Engelant een discours in Druck uytghegheven/ vervattende de voorgaende proceduren/ vorder klaghende/ dat den boven ghenoemden Secretarius Steven Vibarra/ ende diergheliijcke gheselschap/ noch daghelicx soo Enghelsche als andere beweechden ende huerden/ om de Koninginne te vermoorden: Als daer waren Edmont Jorch/

een

1594. een Neve van Roelandt Jorck / die de Schansse van Zutphen hadde over ghegheven / Richard Williams / ende eenen ghenoemt Jongh / alle drie tot Londen ghevanghen (behalven Patrick Cullem / die te vooren daer over ghehanghen was) met andere meer / de welcke meest al te samen gheexecuteert waren / die alle door aensetten ende middel van Stanley / die Deventer verraden hadde / ende sijnen Luytenant Jacques Francisco / den Jesuyt Holt / ende meer andere / zijnde acht ofte thien in ghetale / meest al ghevluchte Engelsche / meermael tot Brussel raedt ghehouden hebben / aenbiedende groote sommen gheldts / om met eenige middel dese Koninginne om hals te brenghen / als breeder in dat Boecrken / 't welck in diversche Talen ghedruckt is / te lesen is / besluytende dat het wonder is / dat nae dien den Koningh van Spaengien soo opentlick overtuycht ofte overwonnen ende beschuldight is voor Godt ende alle de Weerelt / over de attentaten ende feyten van sijn principael Raetsheeren / dat hy sulcke schantvlecken van moordadicheydt niet van hem en weerde ofte afwaschte / met sulcke Dienaers ofte Raedtsheeren te straffen / soo hy selve daer van ontschuldigh ware : Segghende vorder / soo hy sijn devoyr daer in niet en dede / men soude de Koninginne niet blameren konnen / soo sy selve daer in versaghe / ende andere middelen / die sy tot noch toe nae-ghelaten hadde / te ghebruycken : soo sy teghen den Koningh van Spaengien yet diergelijcke hadden willen voornemen / haer en souden vrij gheen middelen noch bequame instrumenten ontbroocken hebben / ende soo eenighe van haer Subjecten yet dierghelijcke teghen eenighe Princen souden bestaen hebben / sy soude die strengelicken ghestraft hebben / ofte sy soude die ghevanghen over-ghelevert hebben / om selve te straffen nae goedt-duncken : Dierghelijcke is meer in dat Boecrken te lesen / in Fransoys ende Enghels ghedruckt / Anno 1594. mette eyghen confessien ende afgeworpen Brieven.

Michiel de Renichon Priester geexecuteert / om ghehuert te wesen Pr. Mauritz om te brenghen in Junio.

De Staten Generael verstaende dat Hartius ende Coomans / Ghesanten vanden Eertz-hertogh / gheen last hadden vanden Heere van Barlamont / om hem op 't stuck van Michiel Renichon / vooren verhaelt / die Justitie te onderworpen inde Gheunieerde Landen / soo hebben sy met die begonnen proceduren teghens den voornoemden Renichon doen voortvaren / ende die Sententie die over hem ghegaen is / in Druck uyt-ghegheven / verhalende sijn bekenteniss te wesen / dat hy ghehuert was vanden Grave van Barlamont / met wille ende wete (nae sijn segghen) vanden Eertzhertogh Ernestus / om Prince Mauritz om te brenghen / oock den Heere van Barnevelt / Leoninus ende Aldegonde / ende datmen hem ghetelt hadde twee hondert Philips Daelders / segghende datter noch vijfthien duysent Kroonen reede laghen voor die sulcx soude volbrenghen / hem instruerende hoe dat hy sulcx soude beste konnen te passe brenghen / als by de Confessie ende Sententie te lesen is / waer over den selven Priester is gheexecuteert gheweest inden Haghe in Junio / blijvende inde voorschreven bekenteniss : ende dat te verwonderen is / soo is hy met groot berou ghestorven / biddende voor sijn vyanden / ende afsweerende den Paus / Aflaten / Vaghevyer ende Misse / prijsende ende stervende inde Ghereformeerde Religie.

Pierre du Four oock ghehuert om Pr. Mauritz te vermoorden / wort gheexecuteert den 17. Novemver.

Daer nae is wederomme dierghelijcke bekenteniss ende sententie in Hollandt in Druck uyt-ghegheven / over eenen Pierre du Four / Soldaet / ghebooren van Nivelle / de welcke door persuasie vanden Heere La Motte beweecht zijnde om eenen aenslagh te vorderen op de Stadt van Berghen op Zoom / ende daer over ghebrocht inde Kamer vanden Aertz-Hertogh Ernestus / werdt daer by den Secretarius ende andere Raedts-heeren met hooghe beloften beweecht / oock om den Prince Mauritz om den hals te brenghen / alwaer schrifte over ghemaeckt zijnde / welcke sy hem deden onderteeckenen / ende besweeren / brochten hem voor des Aertzhertoghs bedde / daer hy op lagh / die hem daer toe soude vermaent hebben / met dese Italiaensche woorden: Fatte quelche me haves promesso, amazzate quel Tyranno, Dat is: Doet dat ghy my belooft hebt / doodt dien Tyran / daer op hy antwoorde Lo faro (hoe wel het te presumeren is / sulcke woorden by yemandt anders werden ghesproken / om den simpelen Man te bedriegen.) Daer nae werdt hy selve by den Raedts-heere d'Assonleville / ende den Secretarius ghepersuadeert / dat hy door kracht van een Misse / die hy in 't Hofs Capelle tot Brussel hooren soude / invisibel wesen soude in 't executeren van sulcken feyte / daer op werdt hem gheldt ghetelt / ende vermaendt wyser te wesen dan den voorschreven Priester gheweest was / dien sijn eyghen bekenteniss de doodt aenghedaen hadde. Ende als hy hier op tot Bergen ghekomen ende ghevanghen was / heeft hy dit voorschreven stuck bekent / ende die bekenteniss onderteeckent : ende daer-en-boven vermaent zijnde wel toe te sien / dat hy een Vorst van hoogher gheboorte ende stamme / ende andere sijne Raedts-heeren / niet behoorde t'onrecht te beschuldighen / soo is de selve nochtans totter doodt toe inde voorsz Confessie ghebleven : Waer over den selven Pierre du Four / ten overstaen vande Ghedeputeerde der Staten Generael / byde Magistraten van Berghen op Zoom ende Raedt van Oorloghen / ter doodt verwesen is / ende volghens dien gheexecuteert / ende met den strop ghewurcht ende gequartiert. 1594.

Dese Acten hebben de Geunieerde Provintien in 't ghemeyn seer verbreemt van Vredehandelinghe met Ernestus aen te gaen / vele haer boven dien verwonderende dat hy soude haer komen bestrijden / wiens sake eertijdts sijnen Broeder den Aertzhertogh Matthias hadde voorghestaen / ende sijn lijf voor ghewaecht / ende wech treckende hadde gherecommandeert sijn Huys van Oostenrijck / daermen eer uyt en van verwachte oprechte Middelaers vanden Vrede / procurerende het wech-senden vande uyt-heemsche Regieringe / ende van 't vreemt Kryghs-volck. Maer 't voor-gheslaghen Houwelick mette Infante / ende hoope van grooter vorderinge / beweechde Ernestus / niet dervende anders doen / om den Koningh niet te vergrammen.

Byden Keyser Rudolphus Ryerdagh tot Reynsborgh beschreven in Mey.

Ende hoe-wel dese reyse hier mede te niet liep dese propositie van Vrede te maken / en is even-wel 't selve niet gheheel ende al verlaten : Maer door middel vande voorsz Princesse van Chimay / ende d'een ende d'ander die over quamen / als in hare saken / is altoos daer op noch meer-mael ghedronghen / om alsoo ten lesten eenige vande Regieringe daer toe te disponeren / ende te doen nae luysteren.

Desen Somer hadde den Keyser Rudolphus den tweeden / eenen Ryerdagh beschreven tot Reynsborch / soo wel om den wederstandt teghen den Turck te doen / als ander saken / alwaer den Keyser selve den 18. Mey seer heerlick ende seer solemnelick sijn inkomste gedaen heeft / als by ghedruckte figueren daer van ghenoech blijckt : Daer zijn mede verschenen de drie Gheestelicke Keur-vorsten / Ments / Colen ende Trier / Hertogh Frederick Wilhelm van Saxen / Administrator des Keur Saxen / Frederick Lodewijck Paltzgrave byden Rhijn / Maximiliaen van Hoogh ende Neder Beyeren / Hertogh Cazimirus ende Ernst ghebroeders van Saxen tot Coborgh / wiens Vader tot Gottha ghevanghen was / Frederick Hertogh van Wirtenberch ende Teck / Georgh Lodewijck / Landt-grave tot Luchtenberch / den jonghen Hertoghe van Holsteyn / Christiaen Vorst van Anholt / met andere. Voorts verschenen de Ghesanten van d'ander Vorsten ende Standen : Ende van weghen den Koningh van Spaengien / vande Nederlanden ende 't Huys van Bourgongien was daer Karel Philips de Croy / Marquis van Haurech / ende eenige andere hem byghevoecht : Van Geestelicke Vorsten / boven Keurvorsten / waren daer oock de Bisschoppen van Salsborch / ende Wirtsborch / ende andere meer.

Den tweeden Junij hebben de Vorsten elck nae haren ampten ende Officien / den Keyser seer solemnelick nae de Misse gheleydet / ende soo den aenvangh ofte begintsel des Ryerdach gheschiede / heeft elck Vorst / Prelaet / ende andere / sijn plaetse van sittinge waer ghenomen.

Daer

Rudolphus de II. by der gratien Gods Rooms Keyser etc

H. Iacobsen, exc.

Keysers propositie op den Rijcxdagh/ den 2. Junij.

Daer nae heeft den Keyser sijn propositie begonst/ ende heeft doen vertoonen / hoe dat den grooten Turckschen Keyser Sultan Amurates, den Vredenstant Anno 1591. met hem vernieut/gebroken hadde/ door Hassan Bassa in Bosna / die de Frontier-plaetsen Repith, Wihitsch, Presnick, Crassowitch, inghenomen/ ende Petrina op den Christenen Bodem ghebout hadde / daer mede Crabaten ende 't vruchtbaer Landt Turopolia afgheloopen hadde / ende veel Volcx tot Slaven wech-ghevoert: ende soo daer over waren beklagh ghedaen aenden Turckschen Keyser/ soo hadde den selven Bassa grooten danck/ gheschencken ende meer macht vanden selven verkreghen / daer nae hadde hy over het water Culpa / het Slot Siseck beleghert / daer hy met alle de sijne verslaghen werdt / ende over sijn ontrouwicheydt den loon ontfinck / waer over den Turckschen Keyser meer verstoort zijnde / hadde nu openen Krijgh doen verkondighen / ende weder doen beleggehen door den Beglerbegh van Grecia / het Slot Siseck / die dat hadde inghenomen / ende sints hadde hy door sijnen Oversten Vesir Sinan Bassa, metten Beglerbegh van Grecia / ende andere Bassa ende Begghen / Hongarijen doen bevechten / en de Frontier-steden Vesprin ende Palota inghenomen. Hy hadde ooc der Keyserlicke Ghesante / Ambassadeur ofte Orateur / Heer Frederick van Kreccowitch te Constantinopel ghevanghen/ in eenen Tooren ghewórpen/ die tot Griecweysenborch ghestorven ware : daer teghen/ hoe wel de Keysersche den voorsz Bassa van Bosna ter neder ghelevdt hadden / ende den Bassa van Oven veel duysenden afgheslaghen / ende veel Stercken ende Kasteelen afghenomen / soo moest daer nochtans grooter teghenweer ghedaen worden / ende gheldt ghecontribueert / waer toe hy des Rijcx Vorsten ende Standen hulpe versochte.

Turckenstuer geconsenteert.

Hier over nae vele beraedtslaginghen isser van 't Rijck contributie oft Turckenstuer ingheswilligher voor sommighe Maenden / nae des Rijcx ghewoonlicke manieren. Voorder hebben sy noch goede constitutien ende reformatien ghemaeckt / als op 't aennemen van 't Krijghs-volck ende Munte / beyde den Nederlanden veel betreffende / oock op het Kamergherichte ende andere / als te lesen is in 't ghedruckt Rijcx afscheyt: Oock hebben diversche Vorsten/ haer Regalia ende Leenen vanden Keyser ontfanghen / nae behoorlicken Eedt ende ghewoonlicke Ceremonien / als den Keurvorst van Colen / den Paltzgrave Keurvorst / den Hertogh van Pomeren / ende Wirtenborch/ ende ander : Daer nae/ te weten den 19. Augusti/

Rijcx afscheyt den 19. Augusti.

1594. Augusti is de afscheyt ghemaeckt, ende elck is wederom vertrocken.

Oneenicheyt onder de Protestanten in Duytslandt.

Onder de Protestantische Vorsten ende Standen op desen Ryckxdach / isser wat oneenicheydt ghereesen/ door dien dat eenighe (als den Paltz-grave Keurvorst) soo strickt ofte nauwe de Ausborchsche Confessie niet en betrachten ofte hielden als andere / naemelick den Administrator van Saxen / Hertogh Frederick Wilhelm / die nu in sijn Administratie des jongher Keurvorsten ghebiedt / de opinien van Mattheus Flaccus Illiricus, ende Iacobus Andreas wederomme op het heftighste wilden nae ghetracht ende int Sassensche ghebiedt ingheVoert hebben / die vande voorleden Vorsten ghemodereert waren / ende heeft alle teghen-spreeckers uyt alle de Universiteyten ende Scholen / ende van elders alomme verjaecht ende vervolght / onder den naem van Calvinisten ende Swinglianen / soo datter tot Lipsich ende elders oploopen ende plonderinghe der goederen / onder 't pretext van Calvinisten ghebeurden / dies veel alomme ghevanghen werden ende vluchten / ende int Paltz-graven Landt ontfanghen werden. Op den Ryckxdach hebben hieromme de Saxensche Protestanten haer vande Paltz-gravische Ghesanten willen affonderen / in haer onderlinghe petitien ofte voordrachten / 't welck nochtans den meestendeel niet heeft willen nackomen / maer naer de eenicheydt int minnelick ghetracht / ende soo den jonghen Paltzgrave Frederick Keurvorst seer weder-sproken wert/ als contrarie Religie sijns Vaders houdende / soo isser inden name vanden Vorst inde handen van veelen / een vrye bekentenisse ghekomen / die wy hier om der kortheydts wille by ghevoecht hebbende / luydende aldus:

Korte belijdinghe des Paltzgraven Frederick Keurvorsts gheloof tot Reynsbach ghehouden.

Vande Religie mijns goeden Vaders ben ick niet afgheweecken / wiens Religie was ghegrondt op de schriften der Propheten ende Apostelen / die terwyle hy leefde / niet in Martinum ofte Jacobum, maer in Christum gheloofde/ 't selfde Symbolum ('t selfde gheloofs fondamenten) ick oock stantaftelicken behoude ofte bescherme / ende sal beschermen: d'Arriansche / Nestoriaensche / Eutichiaensche / ende Weder-dooperssche dolheden heeft mijn Vader vervloeckt, die vervloecke ick oock sijn Sone van gantscher herten: De Sacramentarische dwalinghen (welcke tweederhande zijn / eenighe die vande Sacramenten Afgoden maecken / ende de teeckenen als het beteeckenende dinck vereeren ofte achten, ende niet bekennen ofte aennemen de Sacramentalische Spreucken: andere die die voor enckele teeckens houden / die heeft mijn Vader vervloeckt / ende die vervloecke ick oock sijn Sone: ick kome naerder Calvinismum ende Swinglianismum heeft mijn Vader verworpen /soo doen ick oock sijn Sone / soo sulcx eenighsins ware ghelijck de Ubiquitari ende Flacciani versieren/ te weten/ soo de Waerheydt/ ofte de Almachtigheydt / ofte de gheheel Christi teghenwoordigheydt op der Aerden / gheloochent werde. Maer in dit deel ben ick gheluckigher dan mijn Vader/ dat ick wete dat onder den naem van Calvinum/ besmet wordt in Duytslandt by de oproerighe ende eergierighe / de waerheydt der Orthodoxe Religie/ d'welck sonder twijffel erkendt soude hebben den goeden Keurvorst mijn Vader / soo hem Godt langer hadde laten leven / ghelijckerwijs dat vedroch hebben begonnen te erkennen die twee machtighe Saxensche Keurvorsten/den Vader Augustus/ende den Sone Christianus/ grootmoedige ende seer wijse discrete Vorstē/ aller Schrijvers hooge lof ende gedachtenisse weerdich. D. Lutherus Schriften en houde ick in gheen minder weerde/dat mijnen lofweerdighen Vader ghedaen heeft / maer te rechte houde ick sulcke voor onwyse / die alles wat hem / als oock andere Menschen ontvallen is / ghelijck Gout ende Peerlen achten ende houden.

Consultatie op dē Ryckxdach over der Nederlanden saken.

Op desen Ryckxdach is oock veel gheraedtslaecht om de Nederlanden te bevredighen / door de groote klachten die de omligghende Landen ende Standen deden / over haer groote schaden die sy dagheliex moesten ghedooghen / door af / aen/ ende overtrecken des Krijghsvolcx van weder-zijden: De bevredinghe was swaer ghebonden te weghe te brenghen / midts dat hen ongheraden docht den Koningh van Spaengien / ende volghens het huys van Oostenrijck te ontvreemden van die Rijcke ende machtighe Provintien met eenigh contract. Ende anders ter contrarien de Gheunieerde Landen metten Koningh te reconcilieren / saghen sy onmoghelick ofte ondoenlick / als inder antwoorden aenden Aertz-Hertogh Ernestus ghenoech verhaeldt staet: Nochtans noch hoopende op eenighen middel, soo hebben sy besloten ende bestemt eenighe Vorsten diemen soude aen beyde partyen senden, ende de vereeninge te weghe brengen/ ofte anders rapport te doen / by wiens ghebreke den Vrede soude achter blyven / om die volghende des Rijcx constitutien te dwinghen. Oock hebben sy een somme geldts gheordonneert op te brenghen / om des Rijcx Grentzen ofte Frontieren te beschermen teghen 't ghewelt van beyde de partyen / ende oock om te dwinghen die weder-spannich den Rycke souden bevonden worden.

Ambassade der Gheunieerde in Denemercken.

Desen Somer sonden de Geunieerde Landen een treffelicke Ambassade in Denemercken / om de oude Tractaten/ noopende de Navigatie ende Traffique te vernieuwen.

Den Prince van Schotlant geboren den eersten Maerte 1594. nae den Roomschen stijl.

In desen tijdt inde Maendt van Junio / soo heeft Jacob de seste Koningh van Schotlandt / twee Ambassadeurs in Nederlandt aende Vereenighde Staten Generael ghesonden / te weten Gulielme Keith/Ridder vander Ordere/ Raetsheere ende Edelman van sijn Kamer / metten Capiteyn Gulielme Murray / Proboost vande Stadt van S. Andre/ ende dat ter causen dat de Koninginne Anna / een Dochter van Denemercken / den Koningh van Schotlandt ghebaert hadde eenen jonghen Prince ende Sone tot Strijvelingh / den 18. February / ofte den 28. nae gereformeerden stijl / 's morgens ontrent ten drie uren, datmen meest soude reeckenen / om dat het nae der middernacht was / te wesen den eersten Maerte Roomschen stijl. By dese Ambassadeurs versocht den Koningh / dat alsoo hy de Gheunieerde Landen onder sijn beste Vrienden ende Bontgenoten rekende/ als Vranckrijck/ Denemercken ende Engelandt/ so badt hy haer yemanden te senden van harent weghen / om den Doop van sijnen jonghen Sone te getuygen ende by te staen. Dese Ambassadeurs versochten oock te vernieuwen ende te versiercken de onderlinge oude vrientschappe ende contracten/ tusschen de Vereenichde Landen ende de Kroone van Schotlandt. Hier over hebben de Generale Staten gheresolveert derwaerts te senden de Welghebooren/ Edele/ Erentfeste ende Hooch-gheleerde Heeren/ Walraven/ Heere van Brederode, Vyanen/ Ameyden/ &c. Ende Meester Jacob Valck / Raedt ende Tresorier Generael vande Heeren Staten van Zeelant / met laste om den Doop by te staen / ende te vernieuwen de oude alliantien ende vrientschappe met Schotlandt / ende den Koningh te bewegen om te verstaen tot een ghemeyn Verbondt met andere Princen / aen te gaen teghen den Koningh van Spaengien. Met dit bevel zijn sy met Schepen van Oorlogen / verselschapt met Edelluyden / vander Vere in Zeelandt t'seyle ghegaen den achtsten Augusti, ende tot Leith in Schotlandt den 13. Augusti aenghekomen / alwaer sy seer Hooghlick ende Heerlick willekom gheheeten zijn vande Officieren des Koninghs / ende voorts geinformeert van geleghentheydt der saecken by den Agent der Staten/ Adriaen Damman van Bysterveldt / een gheleerdt Man van Ghendt gebooren: Aldaer vonden sy oock de Ambassadeurs van Denemercken, desghelijcx die van Bruynswijck ende Meckelenborgh. Ten lesten quam daer oock aen den Heere Robbert Radelef, Grave van Sussex/ gesonden vande Koninginne van Engelandt.

Den Koning van Schotlant versoect de Gheunieerde Landē tot getuygen over sijns soons Doop.

Doopinghe des Prince van Schotlandt.

Daer nae is den Doop den 30. Augusti/ by ons den 9. September/ toegedaen tot Strijveling met groote pompe ende ceremonien / den Grave van Sussex/ Ambassadeur van Engelant / het Kint nae de Kercke draghende / ende presenterende / den Bisschop van Aberdene / die eerst in Schotscher Tale / ende daer nae int Latijn / het inhoudt van 't Sacrament des Doops den volcke verklaerde / ende werdt daer nae ghedoopt/

ghedoopt / met namen Frederick Hendrick / ende Hendrick Frederick / ten insien dat der Koninginne Vader Frederick hiete / ende voorts Hendrick van weghen den Hertogh van Brunswijck ende van Meckelenborch / des Princen Moeders Groot-vader / oock mede dat den Koningh van Vranckrijck die mede ghebeden was / ende de Koninginne van Enghelandts Vader Hendrick hieten. Het Kindt weder int Hof ghedraghen zijnde met groote triumphe / hebben de Ambassadeurs elck haer Doop-gifte op een Tafel ghesteldt / ende ghepresenteert. Van weghen Engelandt werden ghepresenteert thien groote stucken vergult silver-werck / als Flessen / Kannen / Koppen / Lampet &c. seer kostelick ghewrocht. De Duytsche voorschreven ghesanten / gaven Koppen met Daelders ende rijcke Juweelen. De Nederlandtsche Ghesanten gaven twee Koppen van louteren goude / met noch een gouden Dooskken / te samen weghende ontrent vier hondert oncen gouts / ende int Dooskken was eenen ghezeghelden Rente-brief / waer mede de Vereenichde Landen / den jongen Prince gaven een Lyf-rente / soo langhe hy soude leven / jaerlicx te betalen den Conservateur vande Schotsche Natie / inde Stadt van Campvere in Zeelandt / vijf duysent guldens in gangh-baren ghelde / noch gaven sy onder de Voesters een Borse met tsestich Roosenobels / behalven noch particuliere geschencken.

Der Geunieerde Landen heerlicke ende rijcke Doop-giften den Prince van Schotlandt vereert / den 9. September / 1594.

Vorder hebben sy vernieuwt alle de oude Chartres ende Contracten van alliantien ende vrientschappen / tusschen de Kroone ende Koninghen van Schotlant mette Nederlanden / namelick het leste Contract ghesloten tot Binch in Henegouwe / by Maria Koninginne van Hongaryen / inden Name van Keyser Karolus de vijfde / metten Ambassadeur van Schotlant / inden Name vande Momboirs ende Parlement / naemelick den Hertogh van Chastellerault / vande onder-jarige Maria Koninginne van Schotlant / van date den 15. Decembris 1550. van beyde zijden / sints by de Princen gheconfirmeert / Anno 1551. den eersten Mey. Welcke vernieuwinghe gheschiede nu tot Edenborch / den 14. Septembris 1594.

De oude alliantien met Schotlandt vernieut.

Dese onderlinghe Contracten bestaen in vrientschappe ende Entrecours ofte Koophandel / tusschen de Ondersaten te onderhouden / ende dat voor den tijdt van hondert Jaer / ende dat de Schotsche Kooplieden moghen komen resideren in eenighe Steden in Nederlandt / ende verkiesen onder haer eenen Conservateur / die vermoghen sal kennisse te nemen van alle differenten / questien ende verschillen / die souden moghen ghevallen tusschen de Schotsche Kooplieden in Civile saecken / maer van questien ofte verschillen die sy mochten hebben met andere Natien / soudemen haer in eenighe Steden alle kort recht doen : 't selfde souds den Nederlanders oock vermoghen ende toeghelaten worden in Schotlandt / met meer ander dierghelijcke poincten. Maer om een nieuwe verbontenisse te maken mette ander Princen teghen den Koningh van Spaengien / daer vonden sy den Koningh van Schotlandt wel toe gheneghen / om hem by andere Princen te voeghen / dan de andere Ghesanten van Denemercken / Bruynswyck ende Meckelenborch waren daer toe met gheen commissien ofte bevel versien / soo dat daer over niet dan voorslaghen ghedaen werden / ende alsoo zijn de Nederlandtsche Ghesanten met grooter eeren den 26. September vertrocken / elck werdt vereert by den Koningh met eenen gouden Keten / haren wegh door Enghelandt nemende / ende aldaer latende den voorschreven Adriaen Damman van Bysterveldt als der Landen Agent / zijnde de voorschreven Ghesanten alomme daer sy quamen wel aenghenaem gheweest / doch bysonder werden sy tot Neucasteel op den Noortkust van Enghelandt / vanden Mayor / ende Magistraet (de Borgherye in Wapenen staende) seer heerlick ontfangen / gelogeert ende ghetracteert / ende arriveerden tot Londen den thienden October / ende den 14. hadden sy goede audientie by de Koninginne van Enghelandt : ende nae dat sy daer haer afscheyt ghenomen hadden / quamen sy weder in Zeelandt / den 28. October.

Der Schotten Previlegien in Nederlandt.

In Vranckrijck heeft den Koningh met wonderlijcke sachtmoedicheydt ende voorsichticheydt / den meestendeel van sijne vyanden vander H. Ligue met hem ghereconcilieert / ende de selve eensdeels ghetrocken met krachtighe redenen / ende eensdeels met betalinghe van penninghen / andere met toelatinghe van state ende Officien / ende alsoo heeft hy dit Jaer gantsch Normandien / Guyenne / Languedocq / ende andere Provintien gheheel bevredicht / maer in Picardien hebben veel Steden noch teghen ghehouden / de welcke ghestyft uyt de Nederlanden / ende met Garnisoen beset waren / derwaerts toonde den Koningh oock sijn macht / ende beleghende Laon / die hy dwanck / sonder dat de Stadt konde by de Ligue ofte van Mansvelt ontset worden / die te vooren gheweldelicken ghedwongen ende inghenomen hadde het Stedeken Chappelle in Thyrasse / eer des Koninghs ontset daer by komen konde. Den Hertogh van Mayenne was selve tot Brussel ghekomen ende op 't Hof ghelogeert / om hulpe te vorderen / daer hy veel goede sommen van ghelde verkreech / maer niet ghenoech om den loop des Konings voorspoet te stoppen. Den Hertogh van Guyse ende sijn Broeders / zijn ten lesten oock metten Koningh overkomen op eerlicke conditien. Du Mayenne trock nae Borgongien / aldaer hy noch stercken aenhanck hadde / als den Hertogh van Nemours ende andere / die de Stadt Vienne op den Rhodanus in hadde / ende hulpe kreech uyt Savoyen / nochtans luttel profijt doende / also des Koninghs partye de andere te machtich werden.

Koning van Vranckrijck vereenicht veel van sijn vyanden tot hem.

In Bretangien wert den Hertogh van Mercure / vande Spaensche zijde seer gesoliciteert de Oorloghe te herderen / hoe wel de Koninginne Dowaigiere sijn Suster / hem van 's Koninghs wegen sochte te bevredighen / dat doen noch niet en konde ghetreft worden. De Spaengiaerdē onder Don Johan d'Agula / hebben haer desen Somer seer ghesterckt / ende oock op de Reviere van Brest by Croysson / een seer stercke ende groote Schansse ghemaeckt / om daer mede de Haven van Brest gesloten te houden / 't welck doenlick was / soo sy dierghelijcke Schansse over d'ander zijde oock ghemaeckt hadden / waer over de Staten van Bretangien bevreest zijnde / hebben in Meerte eenighe Edele ende andere Ghedeputeerde naer Enghelandt / ende van daer nae de Vereenichde Landen gesonden / de welcke nae datse de Koninginne alle goede toeseginghe gedaen hadde / heeft sy die oock aende selvighe Staten der Vereenichde Landen / met hare Brieven vanden 22. Maerte gerecommandeert : daer nae sont sy uyt Engelant haren Ambassadeur Bodley / die den 21. Mey aende Staten Generael vertoonde / hoe sorghelick ende schadelick soude wesen den Koophandel eñ Schipvaert op Rochelle / Bordeaulx ende Spaengien / soo de Spaengiaerden nestelen souden in die schoone groote Haven van Brest / daer hy meer dan duysent van sijn grootste Schepen konde herberghen / ende die Zee tusschen Spaengien ende Enghelandt bekommeren / daeromme versochten sy uyt krachte vanden 25. Artijckel des Contracts / haer hulpe / zijnde haer allen daer soo veele aen ghelegen / biddende dat sy haer Schepen van Oorloghen wilden senden inde Havenen van Portsmouth ofte Plemmouth / om die by haer Schepen te voeghen. Oock versochte sy dat sy daer toe haer Engelsch Krijghs-volck (doen in Staten dienst zijnde) mochte ghebruycken / soo wel van dat volck dat in haer Soldije was / als de vijfthien-hondert die onlancx te vooren by den Ridder Franchoys Vere opghelicht / ende inde Soldije vande Staten waren.

Bretangien noch onrustich.

Waer op de Staten antwoorde aende Koninginne schreven / by haer Brieven vanden 4. Junij / hooghelick prijsende hare Majesteyts voorsichticheydt ende sorchvuldicheydt / daeromme sy oock hadden de boven-ghenoemde Ghedeputeerde vande Staten van Bretangien (by hare Majesteyt gerecommandeert) belooft ende toegheseydt / by aldien den Koningh van Vranckrijck nu voort-aen wilde resolveren in Bretangien eenen Leger te Velde te houden / om den Vyandt het hooft te bieden / soo wilden sy (niet tegenstaende haren grooten last) vanden Veldt-leger voor

Groenin-

1594.

Groeninghen / die van Bretangien toe senden vijftich lasten Buscruyt / ende ghelt tot onderhoudt van vijfthien-hondert Voet-volck voor drie Maenden. Vorder om te vorderen hare Majesteyts soo goede nootelijcke ende treffelijcke gheneghentheydt tot die sacke / wilden sy besorghen datter in aller haeste souden uytghereet ende opgherust worden / soo vele groote ende goede Schepen van Oorloghen / als haren staet wel mochte toe laten / daerentusschen gaven sy ordere / dat eenighe van haer Schepen van Oorloghen / haer souden laten vinden op de Custen van Bretangien / tot de Haven van Brest / ende daer letten op t'ghene nootelijck ware / ende vorder souden sy ordere nemen om met Krijghs-volck hare Majesteyt te gherieven / soo als het ghemeyne beste soude konnen lyden.

Staten Generael laten haer de Coninginne vā Enghelants versoeck ter herten gaen.

Aldus met dese assistentie hebben in Vranckrijck / den Marischal Daumont / ende den Oversten der Enghelschen Jan Norits / die nu meer volck ende Schepen uyt Enghelandt bekomen hadde / onder den Vice-Admirael Marten Forbisscher Ridder / haer t'samen te Velde begheven / ende hebben ghekreghen de Stadt ende Casteel van Morlays / de Stadt Quimpercorantin / ende in November de voorschreven stercke Schansse by Croysson / daer sy met gheweldt stormender handt in quamen / waer wel vier hondert Spaengiaerden in doodt bleven / soo int belegh als innemen: Daer bleven oock veel Edelen ende Volck int innemen / soo Fransoysen als Enghelschen / onder andere den voorschreven Ridder Forbisscher. De Spaengiaerden uyt Blavet waren op wech om te ontsetten / maer sy quamen te spade / ende vertrocken weder in haer sterckte / t'welck een goede victorie was.

Steden eñ Schansse in Bretangien ingenomē in November.

Dewijle die vande Ligue met gheweldt niet conden uytrechten / werdt daer nae des Koninckx persoon ghetracht / ende nae sijn leven ghestaen / drijvende ende saeyende opinien onder t'volck / als dat het gheoorloft was / jae een werck om den Hemel te verdienen / den Koningh te vermoorden / soo langhe als hy noch verwaten was / ende niet van s'Paus Ban gheabsolveert.

Dese opinie werdt ghevadt by een jonghman van Parijs / ghenaemt Jehan Chastel / een sone van Pierre Chastel een rijck Coopman / zijnde een Scholier onder den Schoolmeester Jehan Gueret / int Collegie der Jesuyten aldaer. Dese heeft den seven-en-twintichsten December inden avontstont / alsoo den Koningh tot Parijs inghecomen was begroetende eenighe aenghekomen Edeldom / hem mede daer onder ghedronghen / ende als of hy hem mede hadde willen groeten in reverentie / heeft hem met eenen Messe nae de kele ghesteken / quetsende alleenlijck sijn lippe ende eenen tant: Soo hy nu door de donckerheyt onghemerckt meynde te ontkomen / door de beroerte ende verbaestheyt die daer ghevil onder de ommestaenders / soo werdt hy nochtans ghevanghen / ende daer over nae twee daghen by vonnisse des Parlements van Parijs / den neghen-en-twintichsten Decembris verwesen / dat hy soude Gode / den Koningh ende Justitie vergiffenisse bidden / daer nae sijn handt afghehouwen / met tanghen ghenepen / ende dan met vier Peerden van een ghescheurt te worden.

Jehan Chastel steeckt den Koninck na de kele door instructie vā Jesuyten / dē 27. December.

Jehan Chastel wort geexecuteert tot Parijs / by sententie vant Parlement / den 29. Decembris.

Vorder int selfde vonnisse werdt oock ghewesen / dat den Hooghen Raedt ofte Parlement / hebbende ghehoort ende gheexamineert den voorschreven Jehan Chastel / ende oock Jehan Gueret Priester / hem selven maeckende ende noemende vant Collegie ofte Congreatie vanden name van Jesus / woonende in het Collegie van Cleermont / ende hier te vooren Schoolmeester ghweest zijnde vanden voorschreven Jehan Chastel / met oock Pierre Chastel / ende Denisse Hazard / Vader ende Moeder vanden voorschreven Jehan Chastel: Hebben verboden / ende verbieden met dien eenen yeghelijcken / van wat qualiteyt ofte conditie sy waren / op pene van Crimen læsæ Majestatis, niet te moghen opentlijck uytspreecken eenighe sulcke opinie / als datmen soude vermoghen Koninghen te dooden / ende dat den Koningh Hendrick den vierden nu regnerende / niet en ware vande Kercke / tot dat hy hadde approbatie vanden Paus / ende dat sulcke opinien waren schandaleus ende oproerich / contrarie Gods woordt ende ghecondemneert als Kettersche by de Heylighe Decreten: Waeromme sy oock ordonneerden / dat de Priesters ende Scholieren van't Collegie van Cleermont / ende andere haer noemende vande voorsz Collegie der Jesuyten / als verderders der Jonckheydt / verstoorders der ghemeyne welvaert / ende vyanden des Koninckx ende des Landts / souden vertrecken uyt Parijs binnen drie daghen / nae de Publicatie van dat Arrest ofte besluyt / desghelijckx uyt de andere Steden ende plaetsen daer sy Collegie hebben / ende binnen veerthien daghen daer nae uyt het Koninckrijck / op pene soo sy noch worden ghevonden / dien tydt overstreecken zijnde / te worden ghestraft als Criminele ende culpable van het voorschreven Crimen læsæ Majestatis, haer goederen / soo wel roerlijcke als onroerlijcke / haer toebehoorende / besteet te worden in wercken van barmherticheydt / ghelijck by den Hove soude worden gheordonneert. Boven dien verboden sy oock alle Onderdanen des Koninckx eenighe Scholieren te senden tot eenighe Collegien van dien gheselschappe buyten het Koninckrijck / om gheleert te worden / op de selve straffe van Crimen læsæ Majestatis. Alsoo ghedaen den negen-en-twintichsten Decembris / Anno 1594.

Alle Jesuyten worden ghebannen uyt Vranckrijck / den 29. Decembris 1594.

Volghende dese sententie / werdt den voorschreven Jehan Chastel ghepijnicht / om sijn medeplichters te melden / ende daer naer op de plaetse van Greve ghebrocht / ende aldaer met tanghen ghenepen in armen ende beenen / daer nae werdt hem sijn rechter handt daer in hy hadde ghehouden het Mes / daer hy den Koningh mede ghequetst hadde / afghehouwen / ende daer nae werdt hy met vier Peerden van een ghescheurt / ende de stucken werden tot asschen verbrandt / ende de asschen inden wint gheworpen. Boven dien werdt oock het Huys daer desen Jehan Chastel met sijn Ouders in woonde / te gronde afghebroken / ende op die plaetse werdt tot eeuwigher ghedachtenisse ghestelt een groot kostelick steenen ghebou ende Pyramide / met een Cruys daer op: Op de vier aensichten vant ghebou / stont in swarten Marber met gulden Letteren gheschreven / het voorschreven Arrest / sententie ofte besluyt / mede in Latijn / vervattende soo wel het feyt / de executie over den voorschreven Chastel / als de oorsaecken / midtsgaders oock de uytbanninghe der Jesuyten / al ter eeuwigher Memorie vande versoeninghe der Stadt Parys met haren Koningh / over de moordadicheydt / die haer soo onlanckx van onderganck behouden hadde / alsoo tot Parijs voor de groote Poorte van't Palleys te sien ende te lesen is.

Pyramide tot Parys opgerecht / ter Memorie vā Jehā Chastel feyt eñ der Jesuyten Ban.

Dit haestich ende strengh vonnisse over de Jesuyten / was lange te vooren meermael voorsien ende ghenoech versocht ghweest van wegen Rector / Dekenen ende Procureurs vande Natien / ende andere vande Universiteyt van Parijs / Derhalven wy den oorspronck vande Jesuyten / die hen nu over al schijnen te verspreyen / ende met soodanighe schadelicke leeringen / de Jonckheyt tegens hare Ouderen / eñ Subjecten teghens hare Magistraten soecken te vervoeren / alhier cortelicken sullen verhalen / op dat een yeghelick hier uyt (ende uyt het ghene sy by dese onse tijden gepoocht hebben / niet alleen in Vranckrijck / Engelant / maer oock in Nederlandt uyt te rechten) sien ende speuren mach wat sy voor gasten zijn / ende waer vooren men haer schuldich is te houden.

Een Navarroys / ghcheeten Ignatius Loyola, een Edelman van grooten Huyse / ghebooren Anno 1491. Capiteyn van een Vaendel Castiliaensche Krijghsluyden / soo hy altijt den Krijgh ghevolcht hadde / ende hem bevondt inde stadt van Pampelone in Navarra / als de Fransoysen die belegerden ende wonnen / Anno 1521. is hy aldaer ghequetst / ende beyde sijne beenen ghebroken ghweest: Terwijle hy hem dede ghenesen / heeft hy bestaen te lesen het leven der ouder Vaderen inden gulden Leghende / waer mede hem inden sin is ghekomen sijn leven daer nae te voeghen:

Ignatius Loyola instelder vande Jesuytē / sijn Historie ende der Jesuyten oorspronck.

tijt

syn vyanden ende de Lutherianen verghelijcken hem met Machomet / die een gheslepen doortrapt Coopman was / ende die onder alle Natien ende Secten hadde verkeert: Alsoo was oock dese Ignacius een oudt ervaren Soldaet / by de welcke hy oock altijdt verkeert hadde. Ende ghelijck Machometh gheen gheleerthept en hadde / maer wel Weereltsche erchlistichept / waerom hy tot hem nam een Monick genaemt Sergius, alsoo was mede Loyola, de welcke tot hem nam een Minister gheheetē Palquier Brouet, soo swoeren dese twee een ghebroederschap: Ignatius ghenesen zijnde / soo reysden sy tsamen nae Parijs ende Roomen / daer sy des Paus Adrianus de seste voeten custen / ende soo voorts reysden sy nae Jerusalem / van daer keerden sy weder nae Venegien. Ende Ignatius begonde in Grammatica te studeren / Anno 1524. vier Jaer lanck / tot dat hy inden Jare 28. te Parijs inde Philosophie begon te studeren/ende hiel op van studie/ Anno 1537. t'samen alomme veel reysende. Ende alsoo sy int reysen nu hadden ghesellen ende ghevolch verkreghen / soo hebben sy haer tot Roomen begheven / alwaer sy begonden open professie van haer Ordere te doen / beloovende malkanderen principalijck twee dinghen / als den Heydenen het Evangelie te prediken / ende de jonchept ofte kinderen om niet sonder loon te leeren / alsoo Jesus dede / ende dies noemden sy haer selven Jesuijten / dat zijn ghesellen van Jesus / oft vant gheselschap van Jesus / maer in Portugael werden sy Apostelen genoemt. Int Jaer 1540. presenteerden sy haer voor den Paus Paulus de derde van den huyse Farnese / oudt Groot-vader vanden Nederlandtschen Gouverneur Alexander Farnese/ Hertogh van Parma: T'welck was ten tyde alsmen in Duytslandt begonde de Wapenen aen te nemen teghen de Protestanten / die des Paus authoritept sochten te verdrucken / daer teghen dese Jesuijten betoonden contrarie professie / als haer principaelste belofte ofte opset te wesen ende te stercken / den Paus te verheffen ende te erkennen boven alle Weereltsche macht / selve boven de generale Concilien: Waer door den Paus / die eerst swarichepdt maeckte van haer te approberen / toeliet dat sy haer Religieusen mochten noemen / ende souden maer t'sestich in ghetale moghen wesen. Daer nae hebben ander Pausen / haer oock meerder Previlegien vergunt ende ghegheven boven andere Gheestelijcke / als dat sy onder gheen ander Bisschoppen en staen / maer alleen onder haren Oversten / die wel alle Pauselijcke macht heeft / dat sy alomme moghen Misse doen / in haer Cameren ende op open Velden / soo wel nae de noene als voor de noene / vermoghen aen te nemen in haer Ordere Bastaerden ende die in bloet-schande gheboren zijn / t'ghene dat alle andere Religieusen verboden is / dispenseren over vleesch ende alderhande spijse te eten / gaen niet in ofte met eenigherhande Processien/vermogen by dispensatie van haren Oversten weder Weereltlicke te worden / hebben veel ander dispositie van haer ersgoederē / als ander Geestelicke / ende diergelicke meer.

Jesuyten [illegible]. Religieuen aengenomen/ Anno 1540.

Boven andere heeft Paulus de vierde Theatin ghenaemt / die seer ghevordert. Want dese Paus Paulus de vierde / zijnde te vooren ghenaemt Jan Piedro Caraffa/uyt Edele Napelsche gheslachte gheboren / dat altijdt de partije der Fransoysen in dat Koninckrijck ghevolcht hadde / hadde te vooren selve een dierghelijcke Broederschappe opgherecht / die hun selven noemden de Compagnie vande liefde Godes / ende waren Edelmannen / hun uyt devotie oeffenende in Ghebeden ende singhen / ende werden in Italien Theatijnen ghenoemt / als desen Caraffa nu door dese opinie van Heylichept / Cardinael ende daer nae Paus was ghewordden / soo heeft hy desen Ignatius Loyola Broederschap / als syne instellinghe wel ghelijckende / ghevordert / gheconfirmeert ende gheprevilegeert alsoo sy noch zijn. Maer hoe wel beyde dese Broederschappen in Italien vele Theatijnen ghenoemt worden / soo en zijn sy nochtans malkanderen in als niet ghelijck / want de Theatijnen hebben maer weynighe Collegien in Italien / als tot Venegien / Roomen / Napels ende Pavia: Ende de Jesuijten / ofte soo sy haer noemen de Compagnie van Jesus / hebben haer Collegien alle de Weerelt door / als namentlick Laurentius vander Haer schrijft / in sijn Boeck vande beginselen der Nederlandtsche beroerten aenden Hertogh van Parma / nu ontrent dertich Jaer gheleden / dat sy doen alreede ghenestelt waren in diversche Provintien ende Eylanden / tot in 21. toe / ende hadden doen gheprofesside Huysen thiene / Collegien hadden sy hondert vijf en veertich / Huysen van probatien verscheyden twaelf / Residentien vier en dertich / ende het ghetal van haer gheprofesside Broeders waren doen 5185. Maer particulierlick zijn sy in Spaengien seer ghewassen / alwaer sy wel tsestich Huysen ofte Conventen hebbē vercregē / zijnde seer Spaensch / ende den Koningh van Spaengien seer dienlick tot syn ghepretendeerde Conquesten / soo wel in Indien als in Europa: Hierenboven zijn sy oock seer verplicht ende toeghedaen ghewecst haren voorschreven Oversten ende Generael Ignatium / die hem meest tot Roomen heeft ghehouden / ende is daer ghestorven / Anno 1556. als hy ontrent 65. Jaer oudt was / ende sints tot Roomen ende in alle Princen Hoven ist ruchtbaer ghewordden ende ghesept / dat de Jesuijten souden aenghevoden hebben vijftich duysent Croonen / om haren voorschreven Fondateur Ignace Loyola te Canoniseren ofte Heylich te maken / de Pausen daer toe te beweghen ghebruycken alle Potentaten voorspraecke ende hulpe / maer het wordt generalick ghedocht noch te vroech te wesen. Sints syn doodt tot noch toe / zijnt meest ghewecst Spaengiaerden / ofte Onderdanen van den selven Koninck / den welcken sy boven al belooven ende toesweeren ghehoorsaemhept / Per omnia & omnibus, gheheel volkomelick.

Descriptie der Jesuyte verscheyden Collegien ontrent Anno 1506.

In Vranckrijck zijn sy eerst behertight van den Bisschop van Cleermont / een Bastaert Sone vanden Cancelier du Prath / die haer vorderde / soo dat sy ten lesten aen het Hof van Parijs ofte Parlement Requeste presenteerden / Anno 1550. ende 1554. dat haer Ordere mochte gheauthoriseert worden. Maer den Procureur Generael Brulardt / een Man van grooten aensien / wederstondt alle haer Requesten / niet om dat hy niet goet Roomsch Catholijck en ware / maer alleene dat hy nieuwicheden vreesde / als Moeder van dwalinghen / principalijck in Religie. Hy vertoonde haer indien sy soo gheheel de Weerelt verstorven waren / soo mochten sy haer begheven onder ander Orderen / dier goede ghenoech waren / sonder te soecken in te brenghen nieuwicheden: Maer daer-en-boven sy noch aenhoudende / heeft dat Parlement het advijs oock versocht vande facultept in Theologie ofte Sorbonne / de welcke by een Decreet van date den eersten Decembris / 1554. oordeelden ofte censureerden / om dat hy soo stoutelijck op haer namen den naem van Jesus / alle sorten van menschen / selve gheboefte van quader fame / onder haer lichtveerdelijcken aen namen / gheen onderschept in kleederen hebbende van Weereltsche Priesteren / noch int Cruyn-scheeren / noch in getijden te segghen noch in andere goede Ceremonien / hebbende groote Previlegie van uyt te rechten de Sacramenten van Penitentie ende vande Eucharistie / ende oock te moghen Preken / lesen ende leeren / tot achterdeel vande andere ordinarise / jae van Vorsten ende Weereltsche Heeren / contrarie de Previlegien vande Hooghe Scholen ofte Universiteyten / tot beswaringhe vande Ghemeynte / soo dat sy schijnen de eere vande Gheestelicke Cloosterlieden te violeren / swackende de begheerte ende devotie tot de nootlicke exercitie van alle deucht / abstinentie / ceremonien ende strenghe oeffeninghe / ende ghevende occasie van afvallen van ander Religie / andere aftreckende van behoorlijcke obedientie / wechnemende soo wel Weereltlicke als Gheestelicke Jurisdictien / perturberende de Politie in beyde de selvighe / onder t'volck invoerende veel opspraecken / questien / twisten / tweedracht / nijdichept / rebellien ende verscheydē Schisma, Waeromme dit al neerstelick overleyt: Ende geeramineert zijnde / bevonden sylieden dese Jesuijtsche Broederschappen int stuck van 't Christelijcke gheloove

Decreet ofte sententie vā de Sorbonna tegen de Jesuyten den eersten December/ 1554.

1594.

loove pericuLeus den vrede der Kercken troublerende/ verderbende de Kloosterlicke Religie, dienende meer tot verderf dan tot stichtinge, &c.

Hier door werdt op datmael haer versoeck afgheslaghen / maer dat Decreet werdt by de Heylighe Inquisitie van Spaengien verboden te publiceeren/ ende alsoo verdonckert : Maer daer nae hebben sy door middel vanden Cardinael de Tornon inde vergaderinghe Poyssy / verkreghen om ontfanghen te mogen worden in forme van een Societeyt ofte Collegie / met conditie van niet meer te moghen voeren den naem van Jesuijten/ ende meer andere conditien/ als dat sy afstandt doen souden vande Previlegien / vervat in haer Pauselicke Bullen : Hier over kregen sy tot Parijs vanden Bisschop van Clermont syne Huysinghe / ende kochten noch andere schoone Huysinghen / ende verkreghen veel Scholieren ende Gheleerden onder haer.

De Jesuijten worden versteken vande Universiteyt van Parys/ Anno 1564.

Daer nae doen de beroerten in Vranckrijck ontsprongen waren / hebben sy anderwerf Anno 1564. een Requeste gheprefenteert aenden Rector van Parijs/om inde Universiteyt inghelijft te worden / waer op sy kreghen voor antwoorde/dat sy in haer versoeck niet souden voort-varen / ten ware dat sy aen namen de qualiteyt van Reguliers ofte van weereltsche Priesters : waerom sy seer perplex waren/ want soo sy seyden gheen Reguliers te wesen/soo beloghen sy haer selven ende haer beloften : ende te seggen dat sy't waren/ soo was dat directelijck strijdende teghen 't ghene dat haer tot Poyssy opgheleydt ware / waer door niet willende eenighe bysondere Professie aennemen / werdt haer versoeck vande Universiteyt afghestagen/ende om dat haer antwoorde was Tales quales, dat is / sy waren die sy waren / onseecker antwoordende/ werden sy onder de Scholieren Tales quales lange genoemt.

Beschuldinghen der Jesuijten by de Universiteyt van Parijs voor het Parlement/ by Meester Estienne Pasquier/ 1564.

Nae dese namen sy haer toe-vlucht wederomme aen 't Parlementsche Hof van Parijs / aldaer haer saecken bedinght werden Anno 1564. alwaer van weghen de Universiteyt was Advocaet Meester Estienne Pasquier / van wegen de Jesuijten Meester Pieter Versoris / aldaer alle laster haer opghesepdt werde / ende van grove feyté beschuldicht / eñ hoe wel 't selve Proces ghedruckt is / daer wy den Leser toe wijsen / soo sullen wy even wel eenighe poincten die daer voort-ghebracht zijn teghen haer / hier kortelick verhalen.

Den voorsz Advocaet Pasquier / seyde haer Secte te wesen vol hyppocrisie / en dat sy maer en was een zaet van twist ende discoorden onder de Christenen/ streckende tot verderf vanden Gheestelicken ende Politiquen staet / ende al bedect metten soeten naem van Jesus, een Secte dobbel/ bedrieghelick/superstitieuse/ eergierich ende onstichtelick / vergelijckende die mette Lutherianen / maer dese veel argher maeckende. Hy seyde vorder dat die bestondt van twee soorten van Volcke / d'eerste werden ghenoemt vande groote Observantie/ ende de ander vande kleyne : Die ghe-

Descriptie vande Professie der Jesuijten tweevoudich.

professet zijn inde groote Observantie / zijn ghebonden aen vier beloften / want boven de drie ghewoonlicke beloften der ghemeyne Gheestelickheydt / als in Onderdanicheydt / Armoede ende Reynicheydt / voeghen sy daer toe een bysondere belofte tot gunste vanden Paus / dat sy hem sullen ghehoorsamen ende erkennen/als een Heerscher over al dat inde Weereldt is / sonder eenighe exceptie / doende al dat hy soude moghen ghebieden. De andere die vande kleyne Observantie zijn / zijn alleenlijck aen twee gheloften ghebonden / d'eene streckende tot ghelijcke ghehoorsaemheydt ende trouwe totten Paus / ende d'ander de ghehoorsaemheydt tot haren Generalen Oversten geheel absolut / per omnia & in omnibus, ende dese sweeren gheen reynicheydt noch armoede / want sy vermoghen Gheestelicke benefitien te besitten sonder dispensie / te erven haer Vader / Moeders ende Vrienden goederen / ende ghenieten alle profijten ende voordeelen als ander Weereldtlicke Lieden:

Hoe de Jesuijten aen rijckdommé geraken.

By desen wegh ende middel waer haer in soo korten tijdt soo veel goedts ende rijckdom toe-ghekomen / eñ al datter komt tot dese vande kleyne Observantie/ by successie/ acquesten/ ofte giften ende Testamenten / blijft in al de Jesuijten masse / sonder dat daer van yet weder te krijgen zy mits dat sy verplicht staen tot haers Oversten ghehoorsaemheydt die als een Godt haer voorschrijft ende dicteert wat sy te doen hebben. 1594.

Dese doen oock gheen belofte van reynicheyt want onder dese Observantie aenghenomen worden soo wel Priesteren als Leecken / ghetroude als onghetroude : sy zijn oock niet ghehouden te woonen by de groote Observanten, maer mogen blijven woonen onder het ander Volck / behoudens dat sy seeckere daghen in 't Convent haer laten vyden anderen vinden/om mede deelachtich te wesen haer Ceremonien/ alsoo dat volghende die ordere, gheheel Landen/ Steden ende Huysghesinnen moghen Jesuijten zijn/ haer goederen moeten onder de Jesuijten blijven / eñ volgen de ghehoorsaemheydt haers Oversten : Den middel die sy hebbé seyt Mr. Pasquier door de biechte te hooren / maecken sy haer te dienen om de rijcke Proyen uyt te vinden / ontdeckende alderhande secreten van groote ende kleyne, ende alsoo sy seer geneycht eñ oock ghehouden zijn aenden Koningh van Spaengien/haer principael fondament, soo bidden sy dagheliex specialick voor hem / ende wercken alomme nae haer vermoghen / om hem Heere ende Monarche te maken/ volgende 't ghene haren Oversten (zijnde een Spaengiaert.) haer belast.

Hoe datter Geestelicke ende Weereldtlicke Jesuijten zijn ghehouden ende onghehoude.

Vorder mits sy den Paus soo volkomen ghehoorsaemheydt toe sweeren / soo beschermt Meester Pasquier het recht vande Kercke van Vranckrijck / segghende dat het Rijck van Vranckrijck wel bekende in aller eere ende devotie/ dat den Paus ware 't Hooft ende Overste vande algemeyne Kercke / so nochtans/ dat hy ware onderworpen de Decreten vande Generale ende Oeconomische ofte Wettelijcke Concilien/ soo dat hy niet konde voornemen yet tegen de Kroone van Vranckrijck/ ofte tegen de Mayesteyt aldaer/ ofte tegen de Kercke/ volgende de Pragmatique Sanctie, dat met een exempel bewijsende van een Grave van Anjou/ ten tijde van Robbert, sone van Capet / die een Kerck ghetimmert hadde / die den Bisschop van Tours niet wilde wijen / voor hy en repareerde den overlast die hy sijn Onderdanen ghedaen hadde / de welcke den voorsz Grave met stichté van dese Kercke meynde af te wasschen.

Gheboden van 't Rijck van Vranckrijck over de authoriteyt vandé Paus in oude tijden.

Komende op de belofte die sy vande armoede doen/ ende dat sy de jonckheydt om niet sonder loon leeren/ ende de luyden om niet biechten &c. Seyt hy daer en tegen, dat sy in thien ofte elf Jaren tijdts (voor welcken tijdt sy seer arm waren) nu waren gekomen ende gewassen tot sodanigen rijckdom / als gheen Collegie in twee hondert Jaren geworden was.

Ten ware oock vrij gheen liberaelheydt voor de kosten van een Jonghen ofte Kindt 80. ofte hondert Kroonen te nemen / daer sy elders dien selven kost voor 20. ofte 30. Kroonen rijckelijck dien tijdt bequamen. Desgelijcx hoe wel sy geenen loon van biechten te vooren namen / soo wisten sy die arme Luyden de Conscientie soo banghe te maecken, by weygeren van absolutie/ dat sy daer mede silvere ende gouden vaten/ ende ander kostelickheden totten Outaer / den luyden konden afdringé / eñ also gelecke hy haer haer liberaelheyt byde Vrijbuyters/ Dieven eñ Visschers, die met wat heuschheyt ofte met een Wormken eenen grooten Visch wisten te vangen. Eñ mits dat dese lieden geen eygen noch gemeyn goedt en begeeren/ ende nochtans willen de Jonckheydt om niet leeren/ soo vraechde hy waer sy sulcke liefde inde H. Schrifture vonden / die daer seyde, dat den Werckman sijnen loon verdiende/ ende die den Outaer diende / dat die soude vanden Outaer leven : Waer by hy besloot dat haer dingen maer valscheydt en ware, haer leeren des Jonghers ware strijdende tegen alle Gheestelicke ende Weereltlicke Politie/ende broeyden onder de Jonckheydt een artsoen ofte jonge planten / die vyanden werden van haer Landt ende Koningh / ende dat bewees hy met veel exempelen : voorts maeckte hy die seditieus/ bedriegers/godloos/&c.

Bedeckten loon die de Jesuijten nemen voor leeren ende biechten.

Diergheliјcke dede oock den Advocaet Menil, van weghen 's Koninghs Procureur / sy protesteerden voor God/ ende namen hem tot ghetuyge / dat sy

1594.

haer wel ghewaerschout hadden / ende dat de naekomers hier by souden weten dat sy het toe-komende quaet voorsien hadden/ &c. Dit uit breede/sal den curieusen Leser mogen in Drucke soecken. Ende alsoo dat ghebeurde Anno 1564. ende dat de Koninghen ander saecken voor handen namen tot Bayonne / soo wert dat proces doen opgheschoven ende inden Sack gesteken / overkomende beroerte in Vranckrijck ende in Nederlandt/ waer door de Jesuyten alomme meer ende meer toe-genomen hebben.

Het Proces teghen de Jesuyté tot Parijs/ Anno 1564 werdt ghestoorst.

Alsomen daer en tusschen in Vranckrijck bevondt/ gheduerende de Oorloghe vande Ligue / dat de Jesuyten al Vranckrijck over gheweest waren groote voorderes vande selve Ligue / soo in haer Predicatien als andersints / 't Volck tegen den Koningh oprupende / principalijck binnen Parijs / ende datmen nu den Koningh nae sijn leven ghestaen hadde by eenen Barreca / die van eenen Jesuijt Varada verweckt ende toeghesept was / dat hy gheen verdienstelicker werck en konde doen/dan den Koningh te dooden/ al waer hy oock Catholijck / ende soude daer vooren den Hemel verdienen/ ende een ander vermaende hem oock daer toe inde biechte / ende gaven hem het Sacrament daer op / daer over hy in Augustus Anno 1593. tot Melun ghejusticeert werdt/ende diergheliicke meer : soo zijn nu anderwerf int recht voor het Hof van 't hooghe Parlement gheroepen/ van weghen alle de Leden vande Universiteyt van Parijs/ alwaer een Advocaet Meester Anthonis Arnauld (als Eysscher van weghen de Universiteyt) de Jesuijten verweerders / anderwerf heftelick beschuldicht heeft den 12.eñ 13.Julij/1594. als schuldich int Crimen læsæ Majestatis , mits dat sy op Predicstoelẽ ende in biechten 't volck tot gunste vanden Koningh van Spaengien/tegen den Koningh ende Lantsvrede opgherupt hadden / noemende haren Koningh Olofernes/ Moab ende Nero/ prijsende den Moordt vanden lesten Koning Hendrick de III. eñ datmen mochte ende behoorde een ander Koning te verkiesen/ oock dat sy nu ontsaghelick waren door haer groote macht ende vermogen/ ende waren 9.ofte 10.duysent sterck/ ende hadden wel 228. Conventen/ als Spaensche Garnisoenen/ ende hadden meer dan twee Milioenen gouts/ Jaerlicksche inkomste/ sy waren Heeren ghe-worden van Graefschappen ende groote Baenderijen in Spaengien ende Italien/ ende waren ghekomen tot Cardinaelschappen / ghereet om Pausen te worden / ende soo sy noch 30.Jaer alsoo voort voeren / soo souden sy de machtichste Compagnie van Christenrijck worden / ende souden ghcheel Leghers konnen opbrenghen te Velde / daer toe sy alreede contribueerden. Haer principale belofte waren / in als haren Oversten Generael te ghehoorsamen / die altijdt een Spangiaert ware / ghekozen vanden Koningh van Spaengien / ende in 't sweeren van haer belofte quamen sy soo verre / dat sy dien als teghenwoordigen Christum erkennen/ te gaen/ te staen/ende te doen al wat hy beveelt / als oft Christus ghebode/ al waert oock om een Koningh te dooden. Sy baden daghelicx bysonderlicken voor den Koningh van Spaengien / om die te verheffen tot Monarche der Weereldt / als die was den muer van Gods Huys/ metten welcken sy groote correspondentie ende secreet verstant hadden/ diens knechten/ creaturen ende Spien sy waren / eñ dienaers van sijn intentien ende pretensien. Voor den Koningh van Vranckrijck en hadden sy gheen bysonder ghebeden / soo dat daer uyt bleeck haer conjuratie teghen haren Prince / waer op hy veel exempelen verhaelde / onder andere dat eenen Comolet Jesuijt / opentlick ghepredickt hadde/ op sijn theme ghenomen uyt het derde Capittel van 't Boeck der Rechteren / daer dat verhaeldt werdt hoe dat Ehud doode den Koningh Aglon vande Moabiten / waer over hy verhief 't feyt ofte Moordt vanden Monick Clement / die den lesten Koningh Hendrick de III. vermoordt hadde / dien hy onder d'Engelen stelde/ ende riep ten lesten uyt / Wy hebben oock eenen Ehud van doen / Wy hebben oock eenen Ehud van doen / 't zy dat hy Monick oft Soldaet zy/ Jonghen oft Schaep-herder/ want sy hadden maer eenen Ehud van noode/ ende maer eenen sulcken steeck om tot haren vermeten te komen/ &c.

De Jesuité anderwerf beschuldicht by de Universiteyt vã Parijs aen het Parlement/ 1594. den 12.eñ 13. Julij.

Generalen der Jesuijté ware ghemeynlick een Spanjaert.

De Jesuijté beticht van alom de Koning van Spaengien toeghedaen te wesen.

De Jesuijté vyanden haers Koninx in haer Predicatien haer bewesen.

Verhaelt mede hoe Doctor Parry aengheset was van een Jesuijt Benedicto Palanio / om de Koninginne van Enghelandt te vermoorden / die hem beradende by een gheleert Weerelts Priester Vates ghenoemt / kreegh antwoorde / dat sulcke Propositien vals waren / ende soude de eeuwighe verdoemenisse daer mede behalen / waer over hy Parry ontrust zijnde / biechte hem tot Parijs aen Annibal Crodet Jesuijt / die hem seyde dat den Priester Vates een Ketter was / ende dat hy gheen Godsaligher feyt en konde doen / ende dat de Enghelen hem daerom souden inden Hemel voeren/ &c. Hy seyde vorder / dat sy oorsake waren vande doot van Sebastiaen Koningh van Portugael/ vande nederlaghe van Strozzi/ ende van 't verlies van 't Eylant Terceras / van veel Steden in Vranckrijck/ vande doot vanden Hertogh van Anjou ende van Brabant/ vanden P. van Orangien/ ende meer ander conspiratien. Verwijt haer oock de tyrannije ende wreetheyt in Indien gebruyct / in stede van Christenen te maken / waren daer 20.Milioenen arme onnoosele Menschen met sweert ende vyer om ghebracht / veel dwonghen sy tot haren arbeydt te doen sonder eten te gheven / uyt welcken honghers noot/ sy waren ghedwongen haer vyanden ende menschen vleesch te eten / dat waren de miraculen die sy daer deden. Vorder in plaetse dat sy prijs weerdigh souden wesen / om dat sy de Jonckheydt wel leerden/ waren sy de Jonckheyt van aerde vervreemdende / so dat sy nae haers Koninex doot wenschen ende trachten / die inbeeldende de macht ende tyrannije vanden Spaengiaert/onder decksel van Religie/ ende soo stalen sy de herten vande getrouste Fransoysen kinderen / met haer valsche persuasien in haer biechten ende leeringhen / ende dat aende ryckste ende bequaemste/ waer van hy veel exempelen verhaelde.

1594.

De Jesuijté beticht van vyanden te wesen van de Koninginne van Engelandt.

Dit zijn onder andere meer wel de principaelste beschuldinghen / maer wy wijsen den Leser aen de gedructe Boecken. Hier teghen hebben de Jesuyten een defentie in Drucke oock laten uytgaen / op den naem van die van 't Collegie van Clermont tot Parijs / waer mede sy haer ghenoech manierlicken verantwoorden. Sy allegeeren dat het Concilie van Trenten goet ghevonden heeft / dat sy souden blijven/ volghende haer Pauselicke Bullen / datse den Koning Hendrick de II. Anno 1500. Karel de IX. Anno 1563.ende Hendric den III. Anno 1580. aengenomen hadden / desgelijcx andere Steden. Voorts aenboden sy alle voldoeninghe ende behoorlijcke erkentenisse te doen aenden teghenwoordighen alder-Christelickste Koningh Hendrick den IIII. pretenderende / also hy alle andere sijn Vyanden by sijn Edict ende verklaringe in gratie aengenomen hadde / dat sy van sulcke liberale gunste niet en behooren uyt-ghesloten te worden/verhoopende alle ghenade/oock ten aensien vande Scholieren die goede leeringhe ontfanghen hadden/ principalick de armen / die van machte niet waren om haer Regenten inde Collegien te betalen / oock om gheen schandale de Catholijcke Religie aen te doen / ende dat sy niet argher ghetracteert behooren te worden / dan andere vande Ligue / daermen mede verdroech / sy soo veel niet misdaen hebbende als d'andere / als die noyt gheldt van vreemde Prince ontfanghen hadden/ noch tegen den staet eenighe verbontenissen aenghegaen / noch Eedt ghedaen / noch Wapenen aengenomen/ noch met andere Religieusen in Wapenen gheweest / noch Boecken teghen den Koningh ghescreven / noch over geen raetslagh van bloedt-storten gheweest / noch met affairen van state ghemoeyt en waren / ende daerom behoorden sy niet vande ghenade boven andere uyt-ghesloten te wesen/ soo daer eenighe bysondere waren / die mocht men straffen / ende de onnoosele niet laten dragen de straffe vande misdoenders. Men soude insien de diensten die sy de Stadt van Parijs ghedaen hadden / Anno 1580. ende 1581. in peste tijdt / tot troost vande stervende / haer leven niet ghespaert hebbende / 't selve zijnde wel de grootste liefde/ &c.

Der Jesuijten ontschuldinghe op Meester Arnaulde beschuldinghe.

Ten lesten boden sy aen om alle haer questien te eynden / haer te submitteren onder de Wetten ende ordinantien vande Universiteyten / ende ghehoor-

samen

1594. samen den Rector/ biddende om ontfangen ende ingelijft te worden.

Vorder van d'ander beschuldinghen / bestaende inden Paus / haren Generael / ende den Koningh van Spaengien te veel toeghedaen / ende daer door seditieus / ende Moorders van Princen te wesen/ daer segghen sy teghen / dat sy den Paus anders niet meer dan ander Catholycken toeghedaen zijn/ ende dat sy hem niet en bekennen in qualiteyt / als sijn Vassalen in weereldtsche saecken / dan volghende haer vierde belofte / aenden selven Paus waren sy ghehouden te ghehoorsamen het senden ofte uytsenden om het Evangheliе te Prediken totten onghelooviglien ende Ketters / ende die moeten vande Kercke ghesonden worden / daer den Paus immers het Hooft van ware / alsoo beloowen sy te gaen alomme om goedt te doen / in Indien/ in Enghelandt / onder de Ketters / Ec. Sy loochenden oock den Koningh van Spaengien toeghedaen te wesen / maer waren goede Fransoysen gheboorzen ende van herten: haer Generalen waren oock altijdt gheen Spaengiaerden. Oock doen veel Steden / principalyck Parijs hadden in Spaengien gheschreven aenden Koningh/ om hem het Koninghrijck over te leveren / ofte aen sijn dochter de Infante / daer nae om dat selfde Koninghrijck den Eertz-Hertogh Ernestus te gheven/ tot welcke / hoe wel een yeghelijck daer in verheuchde / soo en hadden sy sulcx noyt onderteeckent noch gheconsenteert. Sy loochenden oock / dat sy oyt weldaet grootelijcx vanden Koningh van Spaengien in Vranckrijck ontfanghen hadden / noch oock eenigh gheldt duerende de leste troublen / hoe wel sy grootelijcx benoodicht waren / ende datment haer wel aenbode / maer sy wilden in hem soo veel niet ghehouden wesen. Sy loochenden oock dat sy twee hondert duysent guldens Jaerlijcx doen te verteeren hadden / want sy en hadden gheen tsestigh duysent in vier-en-twintich ofte vijf-en-twintich huysen/ daer sy te onderhouden hadden wel vijf ofte ses hondert Persoonen. Noopende 't feyt van Doctor Parry in Enghelandt / ware haer suspect / ende diergheliјcke andere aenslagen op Koninghen ende Princen / al waren sy waer / soo en behoorde men niet (om eenighe quaet-doenders het gheheel gheselschap, onnoosel ende onverdient) daer over te straffen. Int leste verhalen sy den grooten dienst die sy doen om de Jonckheydt te leeren / ende ontschuldighen haer van rijcke Jonghers ende groote erven aen te houden / ende dat sy noch eergierich noch gheldtgierich waren / om dat haren reghel daer teghen was / etc. Alsoo by het ghedruckt int breede te lesen is / daer by sy Requesten vanden Cardinael van Borbon / ende Hertogh van Nevers ghedruckt hebben / tot haren faveure / aen die van het Parlament ghelevert.

Terwijle dese saken aldus in questie stonden / ende op uytspraecke tusschen de Universiteyt van Parijs ende de Jesuijten / soo ghebeurde het voorsz feyt als wy verhaeldt hebben / dat haren Scholier Jehan Chastel den 27. December stack nae de kele vanden Koningh / ende daer werdt oock tot dien tijdt een Jesuijt tot Parijs ghehanghen / ghenoemt Pere Johan Guignart/ Professeur in Theologie/ die betight was van tot Bourges ghepreeckt te hebben / datmen niet alleene vermochte / maer behoorde de Kettersche ende verbande ofte gheexcommunіceerde Overheden / omme te brenghen ende te dooden / Ec. ende daer over sijn Kamer besocht / vondt men onder sijn Schriften / waer mede hy dese Leere ende opinie bevestighde. Dese stucken nu / veroorsaeckte dat sy uytghebannen werden / alsoo is dat Arrest sints volbracht gheweest / ende sints daer nae Anno 1598. den 18. Augusti / is 't selfde Arrest vernieut gheweest teghen den Heere van Tornon / die in sijn Heerlyckheydt van Tornon / noch Jesuijten ende Scholieren onderhiel / waeromme hy verklaert wert vervallen te zijn inde pene van dit Arrest vanden 29. Decembris/ Anno 1594. Teghen dat Arrest isser int naeste Jaer 1595. een Apologie ofte verantwoordinghe uytghekomen in drucke / voor den boven-verhaelden Johan Castel Parisien / ende voor de verbannen Je-

Jesuijten ghebannen uyt Vranckrijck.

suijten uyt Vranckrijck teghen het voorsz Arrest ofte Sententie des Parlements vanden 29. Decembris 1594. alwaer den Autheur seer heftelijck ende onbeschaemdelijck in schelt / die van 't Parlement/ ende tracht te bewijsen niet veel argumenten gheleerdelicken / maer verkeerdelicken / dat 't selfde Arrest ofte Vonnisse / waer het alder-Ketterlickste 't Valste ende onrechtveerdichste dat oyt ghehoordt was / ende dat desen Johan Chastel / een seer schoone / heerlijcke ende Heroycque Acte ofte daet ghedaen hadde / al en ware het hem niet gheluckt: den Koningh Hendrick de vierde / en ware gheen Koningh/ al wast dat hy pretendeerde/ als ghereconcilieert/ ende vanden Paus gheabsolveert te wesen / hy ware by successie oock gheen rechte Koningh : ende Princen Ketters zijnde / waren inden graedt van Tyrannen / Ec. 't Welck desen Koningh beyde was/ Ketter ende Tyran / daeromme behoorde men hem vander Weereldt te helpen / by eenichderhande middelen / daer toe hy alle man met alle hefticheydt vermaendt / als tot een meriterende ofte Hemel-verdienende Acte / ende dat men behoordt God te helpen wercken / om de Kettersche Tyrannie te dempen/ welcken dienst ende Officie hy meest recommandeert den Koningh van Spaengien / tot dese ende dierghelijcke sijn redenen/ bewijsinghen/ ghebruyckt ofte misbruyckt hy meest alderhande Rechten Historien ende exempelen / maer oock selve de H. Schrifture / ende oude Leeraers schriften.

't Feyt van Jan Castel teghen den Persoon van den Koningh wordt verantwoordt.

Noteert ofte de moordt vanden Koning Hendrick de vierde uyt dese Schoolmeesters niet is ghekomen.

Maer alsoo de ghebannen Fransche Jesuijten/ haren Koningh naemaels Anno 1599. een Requeste hebben over-ghegheven / soo en staen sy dese voorsz Apologie niet toe / ende ontschuldighen hun daer over / alle welcke (soo Apologie als Requeste) alsoo wy die in Druck ghesien hebben / ende ghenoech alomme zijn verstroyt / senden wy den curieusen Leser daer toe/ onse memorien genoech doende, het inhoudt aen te wijsen.

Ende alsoo hebben de Jesuijten moeten uyt Vranckrijck vertrecken / uytghenomen eenighe plaetsen/ ende zijn eensdeels in Spaengien / Italien / Duytslandt ende Polen vertrocken / veel in Nederlandt ghekomen / ende in alle de goede Steden ghenesteldt / alwaer sy boven al de saecken vanden Koningh van Spaengien seer voor-ghestaen hebben, ende openlicker gemoeyt hebben met de Landt ende staet saecken/ soo in haer Secrete Biechte / Predick-stoelen ende elders, selve haer vermoeyende met de Krijghs-wacht en der Steden ronde / doende onder 't decksel van wandelinghen / rondtomme de Vesten om de Wachten / alomme vry sonder achter-dencken om der eeren wille passerende / aldaer sy haer verborderden (principalick in Nederlandt) vermaninghen te doen/ tenderende tot vorderinghe vande Oorloghe haer selven meer partijdigher betoonende ende draghende voor de Spaengiaerden teghen haer Vaderlant ende Landtsluyden/ dan andere Gheestelijcke deden/ onder haer ende ander het vyer van oneenicheydt meer op blasende / principalijck nae de doodt vanden Hertogh van Parma / die de selfde wat in toom hieldt / sints hebben sy oock questie ende Processen ghehadt mette Universiteyt van Loven ende andere Steden al Nederlandt over.

Jesuijten vyanden der Nederlanders.

Sy hebben haer oock in Nederlandt principalijck ghetoont vyanden vanden Vrede / niet alleenlijcken vanden Ghebuerlijcken Vrede / die hier in bestaet/ dat Landen ende Lieden van eenen state / qualiteyt/ grade ofte soorte / niet behooren haer Ghebuerens hert / conscientie ofte ghelooве te dwinghen / anders dan met goede vermaninghen ende goede wercken der liefde / maer toonen haer oock Vyanden van alle redelijcke reconciliatie met Spaengien / ten ware op de Indische maniere/ ende dat al (alsoo haer teghen partye seydt) om dat sy soo rijck worden mette Oorloghe: want zijnde in Nederlandt by het vreemdt ende Spaens Krijghs-volck in grooten aensien / soo weten sy die in haer biechte te bepraten / dat sy vande yverichste onder haer / verkregen groote beloften ende deel van haer buten / soo sy victorie vochten op haer aenslaghen / oock dat sy by Testamenten haer gaven eñ legateerden de tachterheden van haer gagien / so sy

Jesuijten in Nederlandt vyanden van den Vrede,

1594. quamen te sterven / die dese Jesuijten beter wisten te ontfanghen vande Capucynen ende Pagadors / dan de Eygijenaers selve, waer mede sy in alle de beste Steden in Nederlandt, kostelicke Conventen gebout ende bekostight hebben/ als namentlick t'Antwerpen/ dat eensdeels metten roof van Mechelen ghebout is: Indien sy in soo korten tijdt aldus aengekomen zijn/ soo vraghen haer teghen-partye / wat willen sy worden als haer Jesuijtsche Cardinalen/ Pausen geworden zijn?

Oorsaken vander Jesuyten rijckdom in Nederlandt.

Vorder door haer biechten ende conservatien onder de menschen correspondentien die sy alomme houden / d'een metten anderen / door haer Leer-jonghers ofte Scholieren ende Biecht-kinders / alles vernemende ende ondersoeckende / weten sy alle instructien te gheven / ende verstaen alle de affayren van state ende regieringhe / ende worden in Princen Hoven Spaensche Statisten ghenoemt / ende in veel Landen ende Steden verboden Scholen te houden/ ende worden tot Spien by de Regheerders des Coninghs in Nederlandt ghebruyckt / alsoo onder andere bevonden werdt by eenen Brief / met meer andere in Vlaenderen afghevvorpen / ende in Zeelandt ghebrocht ende ghedruckt / gheschreven tot Brugghe den 30. Maerte / Anno 1595. van eenen oppersten Jesuyt aldaer / Zacheus Rebecius ghenaemt / aen Vader Oliverius Manarreus / opper Jesuyt tot Brussel / ende dat in Cijffer (die niet seer konstich voor kloecke Gheesten was) ende desen Brief was in antwoorde van versoecke / om te weten ende op ghenoteert te hebben seven oft acht Maenden op voorbate voor den behoorlicken tijdt / de Mannen met namen ende toenamen / diemen tot Brugghe soude moghen int Gouvernement stellen / int verstellen vande Wet: Het inhoudt vanden Brief was/ als dat hy om die gewichticheydt der sake / soo langhe tijdt hadde moeten nemen om wel te vernemen: daer ware tot Brugghe nauwelick volck te vinden / bequaem om inde regieringhe te stellen / men vondt te veel Politici, volck met twee aensichten / die haer nae gheleghentheydt van saecken wisten te voeghen. De Catholijcken die daer waren / in respect vande ghene daer men van twijffelde / waren seer weynigh/ ende waren van kleynen aensiene / soo datter qualick te vinden waren / die in allen deele volkomen totte regieringhe dienen souden / te weten / die de Catholijcke Religie boven al voor ooghen hebben. Den Magistraet diende aensien te hebben / om de quaetghevoelende te moghen vermeesteren ende straffen/ voorwaer soo daer eenighe bequaem toe waren / soo warent die hy noemde/ oft gheene nae sijn oordeel/ &c. alsoo noemde hyer / ende recommandeerder ses inden eersten graet / ende dan noch acht voor een tweede soorte / ende dan noch twaelf wat slechter soorte/ ende wat minder te vertrouwen. Vorder noemde hy noch acht lieden van groot aensien / daer van hy waerschout datmen daer van wachten moeste: welcke namen wy om beters wille nae laten. Hy seyde vorder hy soude meer ghenaemt ende ghesteldt hebben/ soo hy van d'ander breeder versekertheydt gehadt hadde/ &c. Desen Brief mette namē is in Druck / ende daeromme hier naeghelaten / waer uyt blijckt hoe sy haer in allen saken van regieringhen bemoeyen / ende die van hare gesintheydt vorderen.

Afghevvorpen Brief vanden opper Jesuyt van Brugghe/ noterende wat Catholijcken daer bequaem waren tot het Magistraet/ den 30. Maert 1595.

Inhout des Jesuyt Zacheus Rebecius Brief.

Dese ende dierghelijcke actien volkomelijck den Staten vande Vereenighde Nederlanden bekendt zijnde / hebbense Anno 1596. van date den vierden April een Placaet / noopende de Paspoorten uytghegheven / waer mede sy vertoonen hoe sorghelicken het voor haren staet ende wettelicke regieringhe zy / soo sy in toekomende tijden eenighe tot Ampten ofte Officien namen onder haer die ghestudeert hadden inde Scholen der Jesuijten / als verbonden ende verplicht zijnde int nemen van haer promotien / tot voorstandt van saecken / streckende tot naedeel ende schade van haer regieringhe. Waeromme sy verboden alle die vande Jesuijtsche Secte / ende die hy de selve doen ter tijdt ter schole laghen / inde Gheunieerde Landen te moghen komen/ op pene als Vyandt ghestraft te worden aenden lijve / ende voorts alle die inde selve Landen waren / binnen twee Maenden te vertrecken ende te blijven / ghedurende de teghenwoordighe Oorloghe / ten ware sy binnen de twee Maenden / haer selven aengaven aende Magistraten / ende doen daer vooren Eedt van ghetrouwicheydt / tot contentement der regeerders der selver / ende daer beneffens Eedt van afsweeringhe des Coninghs van Spaengien / op pene als vooren. Sy verbieden insghelijcx hen te begheven in eenighe Scholen der Jesuijten / binnen ofte buyten de Nederlanden / op pene van te wesen ten eeuwighen daghe inhabijl om eenighe Ampten ende Officien binnen de Landen te bedienen / ende alle Maenden te verbeuren hondert guldens / soo langhe sy daer ligghen/ die aen hare goederen souden worden gheexecuteert / ofte aende goederen vande Ouders ofte Voochden. Sy consenteren daer van vry te wesen/ alle die teghenwoordich in die Scholen zijnde/ binnen drie Maenden daer uyt sullen vertrecken. Interdicerende mede alle Inghesetenen / haer ter Schole te begheven inde Universiteyten van Loven / Doway/ Dolen/ ofte andere onder 't ghebiet vanden Coningh van Spaengien staende / op pene van Jaerlijcx te verbeuren duysent guldens / ghevende ses Maenden tijdt die daer nu teghenwoordich studerende waren/ om daer uyt te moghen vertrecken / al op de pene als vooren: Ordonnerende dat gheen Staten / Officien/ ofte publijcke diensten inde voorsz Landen / Leden ofte Steden van dien toegelaten en sullen werden/ de ghene die nae den tijdt van ses Maenden nae de Publicatie van desen hare promotie ghenomen sullen hebben / onder Eedt van voor te staen de Roomsche dwalinghen ende superstitien / ende dat de ghene die op sulcke promotien alreede verkreghen / ende inde voorsz ses Maenden noch te verkrijghen / in dienste gheadmitteert zijn / ofte gheadmitteert sullen worden / vanden voorsz Eedt sullen versoecken ontslaghen te zijn / ende Eedt van ghetrouwicheydt aende Landen / ende abjuratie des Coninghs van Spaengien te doen / Authoriserende daer toe de ordinari Rechters. Ordineren voorts allen den ghenen die onder den voorsz Eedt ghepromoveert zijn / ofte naemaels ghepromoveert sullen worden / ende haerlieden residentie inde voorsz Vereenighde Nederlanden ghenomen sullen hebben / ofte naemaels sullen begeeren te nemen / binnen een Maendt nae de Publicatie van desen / ofte nae dat sy hare residentie inde voorsz Landen hier naemaels sullen nemen / te compareren voor den Magistraet van haerluyder residentie / ende vande selve te versoecken/ vanden voorsz Eedt ontslaghen te worden / ende voorts Eedt van abjuratie ende ghetrouwicheydt te presteren ofte doen als vooren/ op pene dat sy ghehouden sullen zijn uyt den Lande te vertrecken / 't selfde de eerste Maendt niet doende / te verbeuren vijftich guldens / de tweede Maendt hondert guldens/ de derde Maendt dadelick ghebannen te worden/ &c. alsoo breeder in 't selfde Placaet te lesen is. Ghegheven in 's Graven-Haghe den vierden April/ Anno 1596.

Placaet der Staten vande Geunieerde Landen/ verbannende de Jesuytē/ Anno 1596. den vierden April.

1594.

Alle de voorschreven opspraecken / betichtinghen/ Placaten ende uytbanninghen der Jesuijten / die en procedeerden niet alleene van die / die de Ghereformeerde Religie toeghedaen waren / maer selve alsoo verhaeldt is vande hooghe Schole de Serbonna van Parijs / ende vande yverichste Roomsche Catholijcken / die selve haer bloedt daer vooren ghestort hebben/ ende ghereedt zijn te storten/ als onder andere worden sy in Enghelandt beschuldicht by de seculare Priesteren Roomsche Catholijcken / die aldaer secretelick alle het Landt door die Religie Preken ende de Misse doen / inplantende ende onderhoudende de Catholijckische Religie / daer over sy groote vervolginghe lyden. Dese Weereldtsche ende Seculare Priesteren (soo sy haer noemen) beschuldigen/ betoonen ende bewijsen in opene ghedruckte ende gheleerde Boecken / beyde in Latijn ende Enghels/ ende by verscheyden schriften / dat de Enghelsche Jesuijten die haer residentie ende Seminaria hebben tot Roomen / tot Validolid / tot Doway / ende elders in Spaengien ende in Nederlandt / ende van daer in Enghelandt afghesonden worden / als dat sy alomme beletten ende verachteren / jae vernietigen den

Klachten van seculare Catholijcke Priesters in Enghelandt over de Jesuyten.

loop

1594. loop ende de vruchten vande Catholijcksche Roomsche Religie ende dienst Gods / om dat sy niet te vreden waren de Menschen met Catholijcke leeringhen ende goede Catholijcksche wercken te beweghen ende te trecken / maer wilden / niet nae Apostolische / maer nae Machiavellische regulen / met verraderijen ende gheweldighe invasien / de Roomsche Religie daer weder invoeren ende indringhen / ende dat door den Koningh van Spaengien ende de Spaensche regieringhen / waeromme sy die noemen Spaensche Statisten, pretenderende de Bulle vanden Paus Pius de vijfde / (daer inne hy de Enghelsche haer Koninginne niet alleene en excommuniceert / maer ontslaet van Eede / ende beveelt de Ondersaten die voor verwatene ende verbannene te houden / &c.) te executeren / dat is haer Princesse ende Koninginne Elizabeth / die nu soo langhe Jaren loffelicken heeft ghéregeert / niet alleene af te setten / maer om 't leven te brenghen / als dadelick betoonende te wesen de rechte aensetters / van alle de rebellijen dese neghen-en-veertich Jaren in Enghelandt begaen / die sy alle verhalen / naemelick de rebellije in open Wapenen vande Graven van Northumberlandt ende Westmerlandt / aenghestet by Niclaes Morton ende Webbe / Priesteren / de voor-ghenomen invasien vanden Hertogh van Nortfolck ende Hertogh van Alba / de invasien des Paus in Yrlandt / beleydt by Sanders Jesuijt / ende naederhandt de invasie ghepretendeert by de groote Vlote / Anno 1588. ende voorts alle de attentatien om de Schotsche Koninginne aende Kroonen te brenghen / ende alle de verscheyden aenslaghen op den Persoon ende leven vande voorsz Koninginne : Somma betoonen dat sy de Instrumenten ende oorsaecken zijn geweest van alderhande boosheden / met haer schrijven ende leeren / den volcke ende jonghe jeucht inplantende absurde ende onchristelicke leeringhen / soo dat haer Collegien niet waren dan Machiavellische Scholen / alleene streckende om een Spaensche Monarchie op te rechten / hoogh-noodigh den Catholijcken gheloove achtende / dat de Monarchie van Europa / hem opghedraghen werde / bouwende het gheloove van Sint Pieter ende sijn successeurs op de Monarchie van Spaengien / allegerende daer van oude Prophetien / waer door de Koninginne gheterght met soo menichvuldighe attemptaten / onder 't deckfel van Catholijcke Religie / waer ghedwonghen gheweest met haer Parlementische Rijck-staten / tot verseeckeringhe van haer leven / ende van haren staet ende Koninghrijck / de rigoreuse ende strenghe Wetten te maecken / daer noyt te vooren de eerste elf Jaren haerder regieringhe / eenigh Mensche in Enghelandt vanden lijve aenghesproocken was / om sijn Conscientie ofte om sijn Religie / maer wanneer dese Enghelsche Jesuijten / als Sanders in sijn Boeck de Visibili Monarchia ende andere / alle rebellijen stijfden / beklaghende / dat de voorsz Pius de vijfde Bulle / wat te spade ware ghekomen / om over de Koninginne gheexecuteert te worden / ende die af te setten van haer Kroone / dan om 't selfde tot bequameren tijdt te hervatten / hadden Persons ende Champion Jesuijten / van Paus Gregorius de XIII. verkreghen / een plausibler expositie vande Bulle voorsz / als dat die wel altijdt soude binden de Koninginne ende de Ketters / maer niet de Catholijcken / dan wanneer daer middel ware van publicque executie te doene / dat is / alsoo sy by de Bulle ontslaghen waren van alle onderdanichept / souden by dese nieuwe expositie moghen onderdanicheydt bewijsen ofte veynsen / tot bequameren tijdt / het welcke haer ende den Rijcke veel sorghelijcker ware. Waeromme de Koninginne ghedwonghen is geweest / teghen alle sulcke Jesuijten ende andere / te ghebruycken de oude Wetten des Rijcks teghen Landt-verraders / ende distinguerende tusschen Religie ende Verraderije / heeft die gheexecuteert / niet om dat sy waren Roomsch Catholijck religions / maer seditieus ende Verraders / sorghelijck voor den state in Civile consideratien. Want selve den Vader Persons Jesuijt / hadde ghescreven / dat het ware door een verdoolde slechte Conscientie / ende ghebreck van couragie ofte Manheydt / datmen de Koninginne soo langhe hadde laten leven / &c. Den selven Vader Persons belooft oock den Adeldom / soo sy kloeckelick de fortsen des Koninckx van Spaengien wilden bystaen / hy wilde den middelaer wesen / dat sy souden blijven houden haer Edelheydt / haer namen ende gheslachten. Den Enghelschen Cardinael Allen / hadde oock het vuyl verraet van Sire William Stanley int over-leveren vande Stadt Deventer / hem betrout te bewaren / met een ghedruckt Boecxken seer onbeschaemdelick goedt ghemaeckt ende verantwoort. Oock hadde den voorschreven Vader Persons / den Koningh van Spaengien ende sijn Dochter de Infante Isabella / toegheschreven de Tytelen ende Recht vande Kroone van Enghelandt / ende wilde dat sijn Scholieren de Enghelsche Seminarij / daer hy Rector over was / soo wel te Roomen als in Spaengien / dien Tytel souden besweeren.

Jesuijten worden ghenoemt Spaensche Statisten.

Jesuijten in Enghelandt gedoot, niet om Religie maer om verraderijen also de Priesters seggen.

Verraderijen by de Jesuijten gesticht.

Over dese ende dierghelijcke veel meer andere proceduren der Jesuijten / hadden dese seculare Priesters / haer meermael beklaecht / als dat sy 't alle bedorven in Enghelandt / ende den schoonen apparenten Ooghst vande Roomsche Catholijcke Religie te niet brochten / hadden oock nae Roomen twee van hare Priesters / Pater Bisschop ende Carnogh ghesonden / die welcke aldaer komende om haer saecken te vertoonen / werden / by toedoen vande Jesuijten / ghevanghen ghestelt / ende ten lesten met veel moeyten van schrijven ende soliciteren / werden ghelost / maer ghecousineert ofte ghebannen int Hertoghdom van Loreynen te blijven / sonder te moghen in Vranckrijck / Nederlandt ofte Enghelandt te keeren : Ten lesten is dat Schisma ofte twist soo verre ghekomen tusschen dese seculare Priesters (soo sy haer noemen) ende de Jesuijten al Enghelsche / dat eenen Blackwel Jesuijt / uyt kracht van eenighe ghepretendeerde authoriteyt / door Vader Persons van Roomen / dese Priesteren tot Londen gheexcommuniceert heeft / ende verklaert verwaten / Anno 1600. Waer over dese Weereltlicke Priesteren haer grootelicks beklaghen by alle Roomsche Catholijcken / protesterende dat sy gheen deel en hebben in alle de boose Jesuijtsche verraderische aenslaghen / zijnde volkomentlick ghepersuadeert / dat elcken Catholijcken Priester / zijnde van wat Ordere hy mochte wesen / niet en behoort met ghewelt van Wapenen / te planten ofte te natten het Catholijcks gheloove / maer wel in spiritu lenitatis & mansuetudinis, dat is / met eenen soeten ende sachtmoedighen gheest / dat voor te staen / segghende de oude Godsalighe Christenen / hoe wel sy dickmael sterck ende machtich ghenoech waren / en wederstreden noyt met Wapenen haer Heeren ende Keyseren / al waren sy van contrarie Religie / alsoo dese Jesuijten doen ende leeren : Waeromme dese Priesters waerschouden ende raden alle haer Enghelsche Catholijcken / om Gods wille haer te wachten van alle nieuwicheden ende Jesuijterijen / zijnde niet anders onder schijn van Religie dan bedrogh / eergiericheyt / ambitie ende dissimulatie / ende een recht Momme-aensicht van alle diepe bedeckte Hypocrisie / Dienaers vande Spaensche Tyrannije / sy gheene bekennende / protesterende ende betuyghende voor God / dat wetende dat sy wisten / sy de Majesteydt ende Koninginne van Enghelandt niet konnen ongelijck gheven / in haer executie / over de Jesuijtische Verraders / ende soo sy selve van hare Majesteydts Rade gheweest hadden / souden selve die strenghe Wetten toestaen / teghen sulcke verraderische aenslaghen / gheerne bekennende dat sy noyt in Enghelandt eenighen Priester ofte Catholijck hadden gheweten aenghesproocken / ofte strenghelick met pijnighen aenghetast / maer sy en waren beticht ofte seer ghesuspecteert van haer handen te hebben ofte ghemoeyt in eenighe verraderlicke aenslaghen / ende van soodanighe ghevanghen Priesters / als niet waren bevonden by examinatien / haer mette verraderije ghemoeyt te hebben / waren Anno 1588. totten ghetale van 55. eenlick uytten Landen ghebannen / ende sints vele ende meest ghevanghen ghehouden in sachter ghevangheniffe / selve

Jesuijten beklaecht van de Catholijcken.

Engelsche Priesters protesteren tegen de oproerighe Jesuijten, radende haer Catholijcken van Jesuijtsche nieuwicheden te wachten.

1594.

bekennende dat sy veel beter ghetracteert werden/ dan dese Jesuyten van haer schryven ende uytgheven.

Daeromme sy bidden ende vermanen alle Catholycksche Enghelsche/ niet toe te laten hare Kinderen ofte vrienden uyt Enghelandt te gaen/ tot de Jesuytsche Scholen ende Seminaria/ want Godt konde uyt steenen Abrahams kinderen verwecken/ segghende de Kercke met Gods hulpe konde uyt haer eyghen Universiteyt ende Scholen/ Priesters genoech voort-brengen. Dus veel zy gheseydt vande Jesuyten.

De Koning van Vranckrijck resolveert sijn vyanden in Nederlandt te bespringhen.

Den Koningh van Vranckrijck best achtende sijn Rijck met soeticheydt te bevredighen/ ende niet sijn buyten Vyanden de Oorloghe te voeren buyten sijn Rycke in haer eyghen Landt/ om alsoo sijn Landt te verschoonen/ ende de Oorloghe van hem te weeren ende diverteren/ heeft hy gheresolveert sijn Ghebueren de Nederlandtsche Provintien van Artoys/ Henegouwe ende Lutsenborch te waerschouwen/ dat naedemale de continuatie van sijn rechtveerdighe Wapenen defensive/ niet hadde konnen verwinnen de onrechtveerdighe krijgele Wapenen sijnder Vyanden offensive/ dat hy nu ware gheresolveert sijn Vyanden/ onder haer zijnde/ te vervolghen/ ten ware dat sy selve die van haer uytdreven.

De Hertog van Bouillon Generael Overste der Fransoysen op Nederlant/ bekomt bevel/ den 23. October.

Op dese resolutie isser tusschen den Koningh van Vranckrijck ende de Gheunieerde Landen een contract inghegaen/ om eenigh van haer Krijghs-volck by het sijne te voeghen in Lutsenborch/ een Landt noch luttel ellende des Krijghs gheproeft hebbende/ ende daer mede veel passagien van Italien/ Duytslandt ende Lottringhen konden ghestopt worden/ ende hy heeft daer toe verkoozen den Hertogh van Bouillon/ Viconte de Turenne/ ende Maerschalck van Vranckrijck/ een Man vande Ghereformeerde Religie/ de Gheunieerde Landen aenghenaem/ dien sy oock seer wel betrouden/ die oock ten Houwelicke nam de tweede Dochter des Princen van Orangien/ van Charlotte de Bourbon gheboozen. Dese heeft den Koningh sijnen Stadthouder Generael gemaeckt over een goet deel Krijghs-volcks/ om de ghemeyne Armeye te ghebieden/ die hy wilde ghenoemt hebben den buytenlantschen Legher/ alleenlijck gedestineert ghebruyckt te worden buyten Vranckrijck/ teghen de Subjecten des Koninghs van Spaengien/ daer over afvaerdichde hy sijn Patente ofte open bevel-brieven/ onder sijnen grooten Zeghel. Ghegheven tot Parijs den 23. October/ Anno 1594. belastende alle sijn Onderdanen hem by te staen/ seer groote ende volkomen macht ghevende/ als oft sijnen eygen Persoon ware/ selve te moghen hem inlaten in nieuwe ende vorder contracten mette Gheunieerde Landen/ ende met haer de Oorloghe te voeren nae goedt-duncken/ Ec.

De Geunieerde Lan. desende Graef Philips van Nassouwen in Lutsenborch met Krijghs-volck in October.

Hier op hebbende Gheunieerde Landen in October ghesonden Prince Mauritz met alle Krijghs-ghereetschappe ende resolutien op Aernhem/ die scheen als ofte hy eenen grooten aenslach voor handen hadde op Grol ofte Breck/ maer ten lesten heeft hy dat moeten nalaten/ ende heeft afgeveerdicht sijnen Neve Graef Philips van Nassouwen met sijnen Broeder Graef Lodewijck/ met twee Regimenten/ sterck drie duysent man te voete/ ende vijf Cornetten Peerden/ met alle behoorlicke ghereetschappe nae Lutsenborch: Maer alsoo sy verstonden datter vier duysent Switsers den Spaengiaerden dienende in Lutsenborch waren afghekomen/ ende dat het ghemutineert Italiaens Krijghs-volc tot Sichem (met ghelt ghepayt) mochte beweecht worden haer te voeghen om dese te wederstaen/ soo resolveerden sy dat den Ridder Fransoys Vere ende de Drost van Zallandt dit volck 't gheleyt doen soude/ met alle het Peerde-volck/ ende eenigh Voet-volck/ alleenlijck twee Cornetten Peerden in Brabandt behoudende/ tot dat sy wel by Bouillon souden ghekomen wesen: De welcke eenighe dagh-reysen nae den anderen souden volghen/ treckende/ vonden de passagie alomme beset by Graef Herman vanden Berghe/ ende Karel van Mansvelt met Krijghs-volck en Landt-volck/ waerom sy haer moesten by den anderen voeghen/ ende den wegh hoogher nemen nae Trier/ passerende de Moesel tot Lijser/ van daer op Zarbrugh/ ende quamen alsoo omtrent Metz: Mansvelt haer volghende/ die diversche reysen haer sochte voor te komen/ maer soo sy ten lesten kloeckelick het aensicht aenboden/ soo dorste hy haer niet aenvallen/ alsoo quamen sy by Bouillons Legher/ by Pont a Chausy den neghenden November/ dies Vere ende den Drost sanderdaeghs met sijn Peerde-volck weder keerde/ treckende weder op Zarbrugh/ om dat Mansvelt ende Graef Herman vanden Berghe/ met den Heer van Werp/ Gouverneur van Maestricht/ ende ander versterckt zynde hem verwachten int wederkeeren. Also trocken sy door 't Landt van Trier alsoo hoogher aen nae Ments/ daer by passerende den Rhijn. Sy sonden de Heeren van Dort ende Regemortes/ om alomme passagie te versoecken/ als aen den Hertoghe van Tweybrugghen/ den Keurvorsten van Ments/ Triere/ ende den Palsgrave/ ende den Graven van Nassouwen/ daer sy seer wel onthaelt werden/ uytgheseyt by die van Trier. Ten lesten sonden sy oock aende Regheerders vant Vorstendom Berghe/ onder den Vorst van Cleve/ de welcke hem gheen passagie wilden vergonnen/ maer alsoo Vere ende den Drost ghelijcke wel fortselick door wilden/ soo lieten sy hem ghenoech ten ondancke passeren/ ende soo quamen sy tot Duytsch by Colen/ alwaer Vere ende den Drost/ sont om eenighe voldoeninghe over de schade die den sijnen aenghedaen was by des Bisschops volck op de passagie: Ende alsoo sy niet dan woorden hoorden/ speurende partijdicheydt inden Bisschop/ branden sy een Clooster af by Duytsch/ sonder anders te beschaden/ ende voorts by den Grave van den Broeck wel getracteert zijnde/ gheraeckte hy alsoo sonder perijckel in Ghelderlandt/ alwaer hy met groot verlanghen verbeydt was/ door dat de Landen sonder Peerde-volck waren/ ende eenen harden Vorst ende vriesen op stont/ waer by den vyandt over het Ys/ mochte inbreucke doen.

Terwijle Groeninghen noch beleghert was/ ende datmen tot Brussel raetslaechde hoe te ontsetten/ ende datmen vast besich was de Spaensche ghemutineerde tot Sint Pol te betalen wel ses hondert duysent guldens/ soo bestondt het Italiaensch Krijghs-volck in Brabandt oock te muytineren/ dat wy sullen voor eerst wat particulierder verhalen. Eerst begonnen ses Vaendelen van Don Gaston Spinola Regiment/ die maer drie hondert vijftich Mannen konden uytbrenghen/ ende laghen tot Aerschot: Waer dat onder waren/ die ses ende seven Jaren ten achteren waren: Dese handelden met twee ander Vaendelen/ die tot Sichem laghen/ om met haer aen te houden/ om dat sy een stercker plaetse in hadden/ alwaer terstondt meer toe vielen van alle Natien: Voet-volck ende Peerde-volck/ als Albanoysen/ Fransoysen/ Walen ende ander Nederlanders/ oock ontrent twee hondert Yrlanders/ die van Sir Willem Stanleye Regiment waren. Dese zijnde al oudt Krijghs-volck by de twee duysent sterc/ verkooren haer eenen Oversten/ die sy haren Electo noemden/ Stephano Capriano Milanoys/ ende voor Gouverneur Ieronimo Spadino, voor Sergant Mayor Scharamuffa, voor assistente Biotti ende andere/ voor Pagador Fracaffa, tot Overste vant Peerde-volck/ verkooren sy Georgio Malagna, den Corporael Baptista/ die wel twintich Jaer ghedient hadde/ met veel meer andere Officieren/ verstooten hebbende haer Capiteynen. Dese versochten terstondt aen de Steden van Loven ende Diest/ victalie ende Amonitie/ brandtschattende alomme het platte Landt van Brabandt/ tot de Poorten van Antwerpen ende Brussel. Den Aerts-Hertogh sont aen haer een lief-ghetal Italiaensch Heere ende Grave Giouan Iacomo Belgioioso, die nae veel aenbiedinghen/ verkreegh van haer voor haer uyterste resolutie/ elf Articulen/ waer van de voornaemste waren dese:

Italiaens Krijghs-volck muytineert in Brabandt tot Sichem.

Versoeck vande ghemuytineerde.

Voor eerst/ dat sy alle hun betalinghe ende tachterheydt wilden hebben.

Dat sy een Generael ofte algemeyn Pardoen wilden hebben.

Dat

1594. Dat sy Paspoorten mochten hebben tot vijftich toe/ voor haer verkoozen Officieren/ met vrij gheleydt te mogen uyt de Landen trecken.

Dat sy een plaetse van vertreck mochten hebben/ voor de ghequetste ende krancke inden dienst vanden Koningh geworden.

Dat de Testamenten ende Legaten/ van die in dienste verstorven waren/ mochten aende Erven voldaen worden.

Dat hun de muytinatie tot gheenen daghe soude verweten worden op lijfstraffe/ met diergelijcke meer tot elve toe/ die welcke alle den Aerts-hertoghe Ernesto seer qualick met den Spaenschen Raedt bevielen/ waeromme andere Italianen ten besten spraken/ ende beweechden Camillo Caractiolo Prince van Avellino/ om by haer te proeven wat vruchtbaerlicker uyt te rechten/ dan was al te vergheefs/ waeromme den Spaenschen Raedt resolveerde die met ghewelt aen te spreken ende dwinghen/ ende wilden den voorschreven Prince den last daer van op legghen/ die dat weygherde teghen sijn Landtslieden te vechten/ daer werdt oock toe versocht/ den Heere La Motte, die dat met meer andere niet goedt en vondt/ waeromme datter gheresolveert werdt Don Loys de Velasco te senden met Spaensch Voetvolck/ waer onder oock private Soldaten bevonden werden/ die sulcken dienst weygherden/ daeromme eenighe secretelick ghedoodt/ ende ander ghebannen werden.

Dit verbitterde de ghemuytineerde seere/ te meer om dat ontrent dien tijdt de Spaensche ghemuytineerde tot Pont sur Chambre/ betaeldt werden/ ende datter alle 't Landt door verboden werdt/ gheen victualie ofte contributien te ghenieten/ selve den Prince ofte Bisschop van Luyck werdt beweecht gheen te gheven/ ende om sijn Landt te beschermen/ ontrent acht hondert Krijghs-volc aen te nemen/ daer teghen dese ghemuytineerde sonden vier hondert Peerden ende drie hondert te Voete/ onder Georgio Maragna ende Giovan Baptista Rosso/ met andere hun Capiteynen/ die de Luyckenaers inde vlucht dreven ende wel tseventich doodt sloeghen/ soo dat den Bisschop best dochte met hun te composeren/ ende betaelde haer vijfthien duysent guldens. *Resolutie om de Ghemuytineerde te dwingen.*

Alsoo nu Don Loys de Velasco met sijn Spaengiaerden (waer by dat waren die ghemuytineerde van S. Pol/ die ses hondert duysent guldens ontfangen hadden) zijnde met eenighe Walen van Conte de Solre Regiment/ met andere wel vier duysent sterck aenkomen/ soo hebben sy de Gemutineerde begonnen met Schanssen ende Forten te besluyten ende benauwen/ mede haer verwijtende/ het ongelijck alleene uyt haet ende nijdt hun toe te komen/ vanden Grave van Fuentes ende Divarra/ mits dat sy ghepresereert waren geweest eertijdts in haer betalinghe/ Dat de Spaengiaerden niet lichtelick vergheven, noch de Italianen niet lichtelick en vergeten. Hieromme te meer teghen den anderen verbittert zijnde/ hebben den 13. Decembris/ 1594. de Gemuytineerde wel 400. ende meer Spaengiaerden verslaghen/ waer onder was den Cousijn van Fuentes/ Piedro Portocarero/ met 47. Capiteynen ende Officieren/ niet seer kleyn verlies/ maer de Spaengiaerden hebben de Italianen eenige Schanssen afgedrongen/ ende ghedwongen Sichem te verlaten. *Spaengiaerden geslagen vande Ghemuytineerde.* Prince Mauritz die seer vreesde dat sy inden Winter mochten beyde eens worden/ ende door den grooten Vorst t'samen eenen inval in Hollandt ofte elders/ over de ghebrosen Wateren doen/ heeft met behendighe middelen de Italianen weten te bewegen/ dat sy haren dienst den Koning van Vranckrijck aengheboden hebben/ hem te dienen soo langhe als den Koningh van Spaengien haer weygherde te geven belooninghe van hare soo groote moeyten ende bloedt-vergieten/ inden dienst van God ende den sijnen onder den Hertogh van Parma ghedaen/ sints wiens doodt sy klaechden altijdts qualijck getracteert geweest te hebben van 's Koninghs Dienaers: derhalven boden sy den Koningh van Vranckrijck aen/ dat hy wilde een Voorstander ende Beschermer wesen van haer troupe ofte gheselschappe/ die sterck in getale waren een duysent/ seven hondert ende drij-en-twintich Persoonē/ te weten/ duysent eñ drij-en-twintich te Voete/ ende 700. te Peerde/ al oude Soldaten. *Ghemuytineerde bieden den Koningh van Vranckryck heurē dienst.* Dit is het effect dat sy hebben aenden Koningh ghescreven uyt Sichem. Maer alsoo den Koningh van Vranckrijck die recommandeerde aen de Gheunieerde Provintien/ soo hebben sy ghesonden aen Prince Mauritz inden Haghe/ als Ghedeputeerde ende voor Ostagie van haer Unie/ ofte alteratie ende Raedt vande Italiaensche Natie (soo sy haer selven noemden) den Capiteyn Joan Baptista Rossa/ ende Sr. Mario Homo Darme/ met Brieven van Credentie/ eñ met last te handelen met Prince Mauritz ofte sijnen Luytenant tot Breda/ om te hebben Paspoort/ assistentie ende hulpe indien het noodt ware/ oock secreet Bestant: Dese Credentie-brieven ende bevel waren ghedateert in Sichem den lesten Novembris/ ende sy werden vanden Prince Mauritz met alle beleefthevdt ende mede-lyden ghehoort ende ontfangen.

Met dese Ghecommitteerde ende andere/ hebben Prince Mauritz ende de Landen so verre ghehandelt/ alsoo sy Sichem moesten verlatē/ datse souden secreet Bestandt ofte Treves ghenieten/ waer over sy verlatende met groote behendicheydt Sichem/ zijn onder Breda/ ende tot Tilborgh/ ende inde Langhe-strate gheweecken/ haer nootdruft ende victalie genietende/ daer sy veel onderhandelinghe metten Gouverneur van Breda Heraugier/ ghehadt hebben/ vrij d'een totten anderen uyt ende in gaende: Daer zijn oock practijcken door haer in 't werck gheleydt/ tot aenslaghen op ander plaetsen daer Italianen ghebiedt hadden/ soo dat sy in alle manieren haren dienst den Spaensche niet alleene onnut ghemaeckt/ maer selve gheheel ontrocken hebben/ ende soo verre ghebrocht/ dat sy haer d'een van d'ander moesten wachten/ vreesen ende ontsien als voor vyanden. Daer nae in 't eynde vanden Winter/ werdt hen weder by Ernestus groote beloften van betalinghe ende contentement toe-ghesevdt. *De Gemuytineerde Italianen hebben Treves met de Gunieerde Landen/ in December 1594.*

Door de onderhandelinghe vanden voorschreven Grave Belgiojoso (den Aertshertog Ernestus vreesende dat sy mochten eenigh tractaet met Prince Mauritz aengaen) dies sy accordeerden in Februario 1595. met weten ende consent van Prince Mauritz/ van wien sy opentlijck bekenden de behoudenisse van haer leven: Sy verkreghen de voorgaende versochte conditien ende artijckelen/ ende souden haer begheven ende onthouden tot Thienen/ dat sy mochten stercken tot dat sy ten vollen ghereeckent ende betaelt worden/ ende daer-en-tusschen souden alle daghe van Brussel hun betaelt worden dertich stuyvers voor elcken Peerden-ruyter/ ende twaelf stuyvers voor elcken Voet-knecht/ ende derthien kroonen voor den Electo, ende thien kroonen voor de Raden/ ende ses kroonen voor den Sergant Major 's Daeghs/ soo dat het al te samen ontrent vijf hondert kroonen 's Daeghs beliep/ sy hadden oock Don Francisco de Padiglia voor Ostagier/ die sy wel bewaerden. *Reconciliatie vande Ghemuytineerde Italianen in Julio/ 1595.* Dit ghescliede ontrent den tijdt dat den Eertz-hertogh Ernestus quam te sterven/ ende sy bleven alsoo wel seventhien Maenden/ tot dat den Cardinael Albertus in 't Landt quam. Daer-en-tusschen sonden sy vijf Compagnien Peerden aen Fuentes tot het belegh van Camerijck/ ende als Liere bykans inghenomen was/ quamen sy om dat te helpen tot Mechelen toe. Haer Ghecommitteerde die te Breda waren/ te weten Mario Homo Darme/ ende Capiteyn Rosso met twee andere/ die verlieten sy leelijcken/ die verklarende voor vyanden/ dan sy werden van eenighe beklaecht/ die haer wat onderhout toe-sonden. Ten lesten Anno 1596. als den Vorstelijcken Cardinael nae het belegh van Hulst trock in Julio/ werden sy betaelt/ ende ontfingen nae afreckeninghe ghemaeckt/ drie hondert ende dertich duysent Kroonen/ ende de dagelijcksche contributien die sy ontfanghen hadden/ beliep drie hondert ende tsestich duysent Kroonen/ sonder den brandtschat over de Landen ghenoten/ eer sy tot Thienen quamen/ ende het sterck maecken van Thienen was ten laste vanden Lande daer omtrent ghedaen. Dus vele heeft ons goedt ghedocht om exempels wille/ daer van te verhalen.

1594.

Met dese muytinatie/ hebben de Gheunieerde Landen van haer vreese ontslaghen gheweest / van inval over de ghevrosen Wateren / zijnde den Vorst desen Winter soo groot/ als niet grooter sints 1564. ghesien ware/ nochtans dede in Vrieslandt Verdugos volck uyt Linghen ende Oldenzeel / eenighe courssen in 't Landt van Groeninghen / maer sy leden selve schade.

Spaengiaerden ende andere beleggen de Kamerijck / bederven 't platte Landt.

In dese tijden maeckte Ernestus sijnen staet tot Brussel / ende bevondt dat hem noodigh was totte Oorloghe/ drie hondert duysent Ducaten ter Maent. Ende de Spaengiaerden ende ander Krijghs-volck die langhe hadden ghemuytineert gheweest te vooren tot Pont sur Chambre / ende betalinghe ontfanghen hadden/ wel tot ses hondert duysent guldens toe / boven alle schaden die sy ghedaen hadden / werden doen ghebruyckt onder den Prince van Chimay ende andere / om te beletten de courssen van die van Camerijck ende de Fransoysen/ ende hielden Legher ontrent Hayre in Henegouwe ende ander plaetsen / haer ghelatende dat sy Camerijck wilden beleggen ofte benauwen / maer ander werck vindende/ ende daer langhe ligghende / hebben sy haer eyghen Landt van Henegouwe ende Artoys gheheel afghegheten / ende den Landt-man verjaecht : De schade die sy deden was ongheloovelick/ brandende ende afloopende Dorpen / Kloosteren ende Huysen / dat den Landt-man met Familie ende Beesten / haer al moesten inde Steden begheven/ waer door oock dierte in 't Koren quam: daer over oock die van Hollandt ende Zeelandt de Licenten stopten / niet latende passeren voor dat het hen weder nae ghelegentheydt goedt dochte. Het Garnisoen van Camerijck dat sterck was / liepen oock in Henegouwe ende Artoys/ verbranden veel Dorpen / ende selve de Voorborchten van Valencijn ende Atrecht.

Staten onder den Koning vergaderen tot Brussel.

Dese Walsche Landen ende anderen onder Ernestus ghebiedt / siende haer ghedreycht van een Offensive Oorloghe uyt Vranckrijck/ haer Krijghsvolck meest ghemuytineert/ d'een voor d'ander nae/ soo datmense nerghens volkomelicken te Velde konde ghebruycken / daer by hoorende dat de West-Indische Vlote / die rijcke ende groote schatten in brochten / nu haer komste uytgestelt ware totten naesten Jare/ door oorsake van sieckten onder het Schips-volck / en andere accidenté/ hebben generalie alderhande nadencken gehadt/ ende haer klachten aen Ernesto ghedaen. Waer door teghen Kersmisse een vergaderinghe van Staten tot Brussel te weghe ghebrocht werdt : waer teghen den Koningh van Vranckrijck/ aende Steden van Artoys ende Henegouwe sijn Brieven gesonden heeft/ inhoudende als volcht.

Koning van Vranckrijck schrijven aen de Steden van Artoys ende Henegouwe/ van date den 18. Decembris/ 1594.

Dat also het toe-stondt eenen vromen Prince ende Christen / het Christen bloet te sparen/ ende te weeren het verdrucken der onnoselen/ soo wilde hy/ als gheboren zijnde van 't Doorluchtichste Huys der Weereldt / wiens voorsaten Koningen altijdt boven andere nae deucht ende Godsalicheydt ghetracht hadden/ der selver voetstappen volghen : hy wiste hoe Godt hem den Scepter over de Fransoysen by wettelicke successie in handen hadde ghesteldt / daer mede hy belast was te beschermen de rechtveerdichste querelle die opt Prince voorstondt / verbonden te wreecken de grouwelicke moordt des wijlen Koninex saliger ghedachtenisse / sijnen eerweerdighen Oversten Heere ende Broeder / ende te beschutten sijne Koninghlicke Patrimonie / teghen de ambitien ende rebellyen der genen die 't selfde wilden usurperen. Ende hoe wel hy van begin aen oorsake/ corage ende machts ghenoech gehadt hadde om hem te wreken op de Landen ende Ondersaten vanden Koningh van Spaengien (principael Autheur ende Voorvechter van dese Oorloghe) nochtans hadde hy om redenen gheheel het Christendom betreffende / ghe resolveert liever met simpel teghenweer alles te lijden ende dulden/ op hope van des selvighen Koninghs bittere vyandtschappe te overwinnen/ door de rechtveerdicheydt sijner saecke / voor God/ by merckelicke voordeelen geapprobeert. Ende hoe wel sijn principaelste Rebellen hem nu trouwe ende dienst hadden toe-gheswooren / soo en hadde hy nochtans niet nae-ghelaten teghen hem aen te hitsen de reste van sijn Rebellen / contrarie den Vrede ende Contracten tusschen haer Voorsaten besloten / maer sochte hem Meester te maecken van sijn Steden / te rantsoeneren sijn Ondersaten / toe-rustende ende vergaderende nieu Krijghs-volck om in sijn Koninghrijck te vallen / alleenlick ter oorsaecken vande Stadt Kamerijck / daeromme sy hem ende de sijne tracterende als open Vyanden / het welcke hy ghemerckt hebbende / soo en hadde hy niet langher konnen noch willen in ghebreecke zijn van 't beschermen sijnder Ondersaten/ maer ware ghe resolveert met de selvighe mate teghenweer te doen. Maer hem zijnde te kennen ghegheven den goeden wille sijnder Voorsaten Koninghen / van ouden tijden tot haerlieden / ende den selven by haer altijdt dienstlick erkent/ ende daer by gheconsidereert / dat sy waren minst schuldigh in dese Oorloghe / nochtans te moeten draghen den eersten meesten ende swaersten last des Krijghs / soo hadde hy om harent wille alleen de verkondinghe des Oorloghs tot nu toe uytghestelt/ om haer by desen te verwittighen / dat soo syluiden konden maecken ende verwerven/ dat den Legher die nu vergadert ware op sijn Frontieren / uyt bevel vanden voorsz Koningh van Spaengien (vanden welcken sy gheen minder overlast dan hy rechtveerdighe jalousie en ontfinghen) aftrecke van sijne Koninghrijcke/ hem beloovende ende versekerende/ dat dien niet voornemen sal yet teghen hem / sijn Ondersaten / Landt ende Stadt van Kamerijck ende Cambresis / noch yet in faveur ofte hulpe van sijn Rebellen / dat alsdan hy niet soude voort-varen inde verkondinghe van Oorloghe / by soo verre hy daer van de effecten saghe voor den eersten daghe des nieuwen Jaers : Maer in ghebreecke van 't welcke/ ware hy ghedwonghen om redenen voorseydt/ haer te verkondighen ende aen te doen de Oorloghe teghen den Koningh van Spaengien ende sijne Subjecten / ende de Landen die met hem vereenicht blijven / en hem daer in assisteren / ghelijck de Koninghen sijn Voorsaten hadden ghedaen om de selvighe oorsaecken / Protesterende voor God ende sijn Engelen / dat het soude wesen tot sijn hertelicke leet-wesen / om de ellende die hy voorsaghe/ dat het Christenrijck daer van ontfanghen soude/ om 't welcke voor te komen/ hadde hy ghedaen als een Prince toestondt beminnende 't selfde/ ende de eenicheydt met sijn Ghebueren. Sy souden dese verkondigh-brieven ontfanghen by eenighe van sijn Trompetten/ den welcken/ soo sy die uyt-stelden hem te beantwoorden by den selven ofte by andere / binnen den voorsz tijdt / sal dien houden voor ontfanghen ende veracht. Ghegheven tot Amiens/ den 27. Decembris/ 1594.

De Koning van Vranckrijck begeert Vrede met die van Artoys ende Henegouwe/ so sy den Spaenschen Legher van sijn Landt konnen weeren / den 17. Decembris.

Dese Brieven byde Steden ontfanghen zijnde / onder andere die van Valencijn / sonden die te Hove aen Ernestus / om te weten wat sy antwoorden mochten. Haer werdt aengheseydt / sy souden haer eyghen raedt volghen/ sonder achterdeel van des Koninghs eere ende staet : waer over sy den Trompetter aenseyden / hy soude sijnen Waert betalen ende vertrecken / sy en hadden noch d'een noch d'ander te antwoorden.

De Staten laten des Koninghs van Vranckrijcke Brieven onbeantwoort.

Hier over zijn de Staten vande Provintien (noch staende onder 's Koninghs ghebiedt) by Ernestus tot Brussel verscheenen den eersten Januarij 1595. alleenlick de Gheestelicke en Edeldom/ de Steden niet. Alwaer den eersten dagh Sijne Hoogheydt een Remonstrantie inde Spaensche Tale dede / in substantie aldus : Dat den Koningh aen Sijn Hoogheydt gheschreven hadde ende belast met alle bequame middelen/ als sijnen goeden Broeder en Cousijn/ die Landen te vereenighen in Vrede/ ende te verlossen van alle ellenden / het welcke de eenlicke oorsaecke ware waeromme sijne Hoocheydt uyt goeden yver aldaer gekomen ware/ verlatende sijn ghemack/ om te volbrengen de goede intentie van Sijne Majesteyt / die bleeck aen den Brief / die geheel ende al geschreven was van des Koninex eygen handt / den welcken hem so verheucht hadde / dat hy niet min konde doen als te dachvaerden de Edelen, Geestelicke ende Weereltlicke by hem te komen / om haer mede te deelen van soo goeden

Propositie van Ertz-Hertogh Ernestus aende Staten tot Brussel/ den eersten Januarij/ 1595.

meus/

1595.

nieus / ende dat hy oock ghedacht hadde op de middelen om te komen tot sulcken goeden vruchte / dat welcke haer sanderdaeghs nae Nieuwe-jaers dagh / soude by den Raedtsheere Richardot in Fransoys aenghesept worden / &c. Hier waren present Stephano Dibarra / ende Don Diego de Varra : Den Grave van Fuentes en quam op die vergaderinghe niet / om dat den Hertogh van Aerschot gheprotesteert hadde / dat hy hem de hoochste plaetse neffens den Aerts-Hertogh te sitten niet gheven wilde / om dat den Keyser ende syne Majesteyt hem de eere ghegunt hadden / ende die en wilde hy hem niet laten nemen van eenen vreemden / waer over als Fuentes ende Graef Karel van Mansvelt (die des Hertoghs partye daer in hielt) malkanderen ontmoeten / saghen d'een den anderen aen sonder eenichsins te groeten. Ende alsoo daer den eersten dach niet anders gedaen en werdt / den Aerts-Hertogh in sprake van andere saecken vallende / soo murmureerden veel seere / principalicken de Bisschoppen ende Gheestelicke : Maer Aerschot seyde al lachende / dat waer op sijn Hooghduyts gehandelt / alwaer in solemnele vergaderinghe / den eersten dagh passeerde in willekomme heeten / ende te onderhouden de Duytsche pracht / ende anders quame daer niet van / al soude het oock een Koninghrijck ghelden / alsoo moesten sy patientie hebben. Ten naesten daghe en wilde den Hertogh van Aerschot niet naelaten van te vertellen den Generalen noot vande Landen van Artoys ende Henegouwe / byde overvallende Fransche Oorloghe / ende hoe nootsakelick het ware dat sijn Hoocheyt een haestighe medecijne tot haer quaet aenbrochte / ende dat om verscheyden respecten gheenen tijdt meer ofte langher verlooren diende : Sy hadden over langhe verstaen den goeden wille van sijne Majesteyt / ende soude alle de Weerelt kenbaer zijn / soo sy eens mochten voelen 't selfde metter daet / de welcke scheen sijne Hoocheyt ware gheneycht haer eens te toonen / bykans te late / als 't Landt ghereet was om te revolteren / soo sy uit minste vanden dienst af weken van dat te behouden middelmatighe devotie. Sy hadden over langhe gheklaecht ende vertoont haren jammerlicken noot aen hare Majesteyt / die ghehouden ware by het natuerlicke recht haer te verhooren / ende sijn Ondersaten te bewaren : Soo haer roepen ende klaghen vande Majesteyt niet en konde ghehoort worden om de wijdtheydt des weeghs / ende soo sijne Hoogheydt niet en konde order stellen teghen een nieu quaet dat haer dubbel-fout meer dreychde dan de voorgaende / soo waren sy ghedwonghen selve order te stellen / om niet te toonen dat sy minder souden zijn dan eenen Aertworm / die hem vertreden siende aen d'een zijde / rechte hem op aen de ander zijde / ende sochte hem te wrecken teghen die hem perste. Ende alsoo sy sulcx souden hebben volbrocht / sy souden dan sulcken reden van haer daet gheven aen sijne Majesteydt (haer onderworpende ten oordeel vant Christendom / ende die tot ghetuyghe nemende) soo dat haer niemandt sal konnen beschuldighen / dan dat sy maer ghedaen hadden 't ghene dat noot ende natuere haer leerde. Ende dat sy voorghenomen hadden 't selfde metter daet te bewijsen / soo van die vergaderinghe haer gheen hulpe te verwachten stonde / &c. Als hy dit seer cierlijck ende welsprekende uytghesproken hadde / riepen alle de Gheestelicke luyt uyt / Amen : Ende dat ware hare voornemen / ende dat het meer dan tijdt was. Daer waren oock veel Edelen by / oock des Hertoghs sone Prince van Chimay / de Heeren Graven van Arenberghe / Bossu / de Solre / Barlamont / Ligne ende andere / die dat alle toestemden.

Hertoogh vanden Hertogh van Aerschot vande Staten van Artoys ende Henegouwe.

Den Hertogh van Aerschot beklaechde hem daer nae vorder van weghen de Landen / vanden overlast der vreemder Soldaten / namelick de Spaengiaerden / die nu meer / ende te veel ghestijft waren by den Grave van Fuentes / ende andere vreemde / die behoorden plaetse te gheven den Landtsaten / ende inlandtschen Raet ende Edeldom / die de saken de Landen betreffende best verstonden / ofte die souden haer selven allenskens ontrecken van s'Koninex ende Landen dienst / trachtende haer particulier / ende dierghelijcke redenen meer / alle streckende datter een bevredinge mette geunieerde Landen voor al mochte ghevonden worden / daermen 't lichtelick toe brengen soude / soo men het uytheemsche Krijghs-volck wegh sonde nae den Turck / daer mede benemende alle oorsaken van achterdencken den Geunieerden Provintien / ende dan met haer tracteren als met ghebueren / ende niet als met rebellen &c.

Der Staten handel tot Brussel vergadert zijnde in Januario 1595.

Ernestus siende dat de Staten hardt dronghen op vrede / heeft haer voorghedraghen / hoe hy sijn beste gedaen hadde om tot vereeninghe met de Geunieerde Landen te komen / die niet reconcilieren wilden / ende om vorder daer in te treden / en konde niet ghescheiden / dan tot verkleeninghe van des Konincklicken Majesteyts authoriteyt ende eere / waeromme hy haer advijsen versocht op drie poincten / als te weten / Ofte den noodt soo groot ware / dat den Koningh yet daeromme behoorde aen te gaen / 't welc sijne Hoocheydt niet betamelick en ware : Ten anderen ofte het eerlick ware den Vyandt naerder te willen te wesen / dan alreede aenghebooden was / als de conditien van reconciliatie te stellen tot haer eygen discretie. Ten derden / ofte andere vredehandelinghe oock doenlick ofte practicabel ware. Waer op de Staten ten vollen schriftelick verthoonden / dat den vrede meer dan redelick ende nootlick ware / oock eerlick ende doenlick / ofte practicabel : Tot welcke sijne Hoocheydt (soo het scheen) toesteinde / ende beloofde die advijsen nae Spaengien te senden / met sulcken ernstighe recommandatie / dat hy scheen niet te twijffelen / maer souden den Koningh beweghen : Hy wilde die oock aenden Paus ende Keyser senden / die alreede aen verscheyden gheleerde (de Nederlandtsche Landtsaken verstaende) als onder andere aenden Rechtsgheleerde Wesenbeeck (die hem tot Wittenberch houdt) haer advijsen daer op afghebracht hadde / daer gheheel Christenrijck scheen toe te stemmen. Ernestus daerentusschen biddende alle ghewoonlick devoyr ende eenicheydt te onderhouden / tot dat de antwoorde vanden Koningh quame op dese vertooninghen. Niet teghenstaende alle dese goede woorden ende ghegeven hope / werden Ernestus Brieven by de Gheunieerde Landen afgheworpen / ghescheven aen den Koningh in September / als datter niet in Nederlandt te handelen was / dan met ghewelt ende strengheyt : Desgelijcks oock luyden de afghewoorpen brieven van den Don Guillaume de S. Clement / uyt het Hof vanden Keyser / als datmen de Rebellen moeste benauwen / tot dat sy selve om pays riepen / &c. Maer de resolutie daer over heeft Ernestus niet beleeft / dan sijn goede toesegginghe ende ghegheven hoope / heeft de vergaderinge alle gherustheyt ende contentement ghegheven / soo datter op sijn doodt (die korts hem overviel) alle swaricheyt ende veranderinge mede voorkomen ende beledt werdt.

De Staten vertoonen den Vrede nootlick / eerlick ende doenlick.

Also de Provintien als die van Artoys ende Henegouwe den Koningh van Vranckrijck gheen bequame antwoorde op sijn versoeck en deden / heeft hy open Oorloge gepubliceert tegen den Koning van Spaengien ende sijn Landen by volghende Placaet gegeven tot Parys / den 17. Januarij / 1595.

NJemanden binnen sijnen Koninghrijcke noch daer buyten ware onbekent / dat den Koningh van Spaengien / niet hebbende Vranckrijck by openbare Oorloge konnen t'onderbrengen / beschermt van God / ende by haer Koningen Hooch-loffelicker ghedachten (met assistentie van haer goede ghetrouwe Ondersaten voorghestaen) heeft inden selven Koninghrijcke verweckt / ende ghevoedt scheuringhen ende tweedracht / om dat t'onder te brenghen / die 't selfde noch teghenwoordelick zijn quellende ende pramende / want sijnen haet ende begeerlickheyt ware soo verre ghekomen / dat hy daer over niet alleen en heeft verquist groote sommen van penninghen / ghebruyckt ende verlooren sijne principale Heyrkrachten tot het abandonneren toe van sijn eyghen Landen ende saecken / maer heeft hem oock verdordert (onder pretert van Godtvruchticheydt) opentlick te versoecken ende te beproeven de trouhertichevdt

Des Koninck van Vranckrijck Placaet / verkondighende de Oorloghe teghen den Koning van Spaengien ende sijne onderdanen / den 17. Januarij / 1595.

vande Fransoysen tot haer natuerlijcke Princen ende Overste Heeren / die van alle tijden wonderbaerlick onder alle Natien befaemt ende gheprefen zijn gheweest / ongherechtelijck ende openbaerlijck nae trachtende die Edele Croone voor hem ofte de sijne / 't welc hy hadde begonst te weghe te brenghen / terstondt nae het Overlijden van wylen den Koningh Fransoys den tweeden / ende hadde daer nae altijdts ghecontinueert by diversche middelen / triumpherende ende profijt doende mette onderjaricheydt van haer Koninghen / 't welck hy insonderheyt hadde laten blijcken op het eynde vande regieringhe van wijlen den Koningh Hendrick de derde / saligher ghedachten / inden Jare 1585. als wanneer de Fransoysen door de gratie Gods / alle Godvruchticheydt / Justitie ende goetheydt van sijne Majesteyt ghenietende waren in volkomen ende Generale ruste / de welcke de selve sijne Majesteyt daghelicx was bevestighende ende versekerende / tot haerlieder verlichtinghe hadde hy onder valsche ende lichtveerdighe pretexten / het voorsz Koninghrijcke vervult met vyer ende bloedt / ende tot uytterlicke verwoestinghe brenghende de Catholijcke / d'eene teghen d'ander in Wapenen / ende dat teghen den alder-religieusten Prince dier oyt gheregiert hadde / waer door ghevolght ware de klaghelicke Moordt van sijnen Persoon / de welcke in der eeuwicheydt sal bloeden inde herten van alle oprechte Fransoysen / met alle de ander Moorden / roverijen / verwoestinghen ende verdruckinghen / die sy daer nae hadden gheleden / onder het welcke sware pack / Vranckrijck ende de Fransoysen souden voor altoos versmacht ende versmoort ghebleven hebben / sonder de speciale gratie van sijne Goddelijcke Majesteyt / die haer noyt en hadde verlaten / de welcke haren Koningh ende Souveraynen Prince ende Heere de kracht ende macht ghegheven hadde / dat hy kloeckmoedelijck voorstaende de gherechticheydt van hare saecke / mitsgaders haer liberteyten / goeden / leven / Huysghesinnen ende eere / hadde te niet ghebrocht de ongherechtighe aenslaghen des voorschreven Koninghs ende sijner Gheconfedereerde / tot sijner schande / ende tot haerlieder confusie / inder voeghen dat Vranckrijck alsnu oorsaecke heeft te verhoopen wederomme te komen in haren eersten voorspoet / ter eeren Gods / ende onder de ghehoorsaemheydt ende bevelen van sijne Koninghlijcke Majesteydt / Een yeghelijck daer toe van nu voortaen ghebruyckende de selve trouherticheydt / ende sijne Majesteydt daer toe imployerende de selfde middelen ende remedien / die de Koninghen sijne Voorsaten hebben te weghe ghebrocht / om het Koninghrijck te beschermen teghen haer oude vyanden / het welcke sijne Majesteydt oock te doen bedacht is / die de onderhoudinghe van onse Heylighe Religie / sijne reputatie / ende de beschuttinghe sijner Ondersaten in veel liever ende in meerder weerde heeft / als sijn eyghen lijf ende leven / 't welck hy daer vooren te meer reysen / liberalicken ghewaecht hadde / ende noch bereyt was te waghen. Ende dat sijne bekeeringhe / goedtheydt ende patientie / sedert de vijf Jaren herwaerts / noch het teghenwoordigh perijckel / daer de Christenheydt mede ghedreycht wordt alleen ghesproten zijnde (soo een yegelick Christen mensche bekent ware) uyt den twist ende tweedracht ende gherechtich achterdencken dat de ambitie desselfs Koninghs van Spaengien / daer inne verweckt heeft / niet en hebben alsnoch konnen stillen sijne quaetwillicheydt teghen sijn Koninghrijcke / den persoon van sijne Christelijcke Majesteydt / sijne goede ende trouwe Ondersaten / ende teghen die van Camerijck / die sijne Majesteyt ghenomen hadde onder sijn protectie / teghens de welcke hy ende sijne noch daghelijcx waren ghebruyckende allerley vyandtschappen / continuerende die te bespringhen met openbaer ghewelt aen allen zijden / sijne Steden te ontweldighen ende onthouden / sijne Ondersaten te apprehenderen ende ghevanckelijck te voeren / ten rantsoene te stellen / ombrenghen ende vermoorden / de selve met Contributien ende opbrenghen van penninghen te belasten / ende alle andere Acten van ghesvooren vyandtschap te bedrijven / oock te staen nae het eyghen leven van sijne Majesteydt by assasinamenten / Moorden ende ander vilaynie ende grouwelicke middelen / ghelijck dese daghen noch waer ghesien gheweest / ende by nae gheschiet was / tot grooten ongheluck van Vranckrijck / ten ware dat Godt (een recht bewaerder ende beschudder der Koninghen) niet miraculeuselick en hadde afgheweert den schrickelicken slagh / ghegheven vande handt van eenen Fransoys / een afgryselicke ende onnatuerlicke saecke / die ghedreven was van eenen seer wreeden ende oprechten ghespaignoliseerden Gheest / teghen den Persoon van sijne Majesteydt. De welcke daer op eenen yeghelicken dede weten dien het behoorde / dat hy niet willende langher in ghebreecke zijn van sijne eere / ende de bescherminghe die hy sijne Ondersaten schuldich ware / ende dien van Camerijck voorschreven / soo hy zijn soude / indien hy langher ghedueldicheydt / patientie ende simulatie int vervolch ende continuatie van soodanighe voornemen ende attentatien waren ghebruyckende: Oock siende het kleyne werck dat die van Artoys ende Henegou hadde ghemaeckt (ten grooten leetwesen van sijne Majesteydt) vande vermaninghen die hy haer by expresse Brieven hadde willen doen / dat sy hem souden helpen afwenden den tempeeste vande Oorloghe / die by den voorschreven Spaengiaerden verweckt was / niet min t'haerlieder verderffenisse / als tot schade van sijn Ondersaten. Waeromme hy ghearresteert / besloten ende gheresolveert hadde / van nu voortaen openbare Oorloghe te voeren / te Water ende te Lande / teghen den voorschreven Koningh van Spaengien / sijne Ondersaten / Vassalen ende Landen / om hem op de selve te wreken / vande ongheluckken / injurien ende misdaden / die hy ende de sijne daer af waren ontfanghende / effen ghelijck gedaen hadden de Koninghen sijne Voorsaten in ghelijcke occasien / met vast betrouwen dat Godt (dien het binnenste sijns herte / ende de gherechticheydt sijnder saecke bekent ware) hem sal continueren sijnen Godtlicken bystandt / doen prospereren ende zeghenen / mette hulpe van sijn goede Ondersaten / sijne gherechtighe Wapenen. Midts welcke sijne Majesteyt wel expresselick was belastende aen alle sijne Ondersaten / Vassalen ende Dienaers / van nu voortaen de Oorloghe aen te doen / te Lande ende te Water / den voorschreven Koningh van Spaengien / sijne Landen / Ondersaten / Vassalen ende aenhanghers / als vyanden van sijnen Persoon ende vanden Koninghrijcke: Ende om sulcx te doen / beval hy haer met ghewelt te treden inde voorschreven Landen / te bespringhen ende overvallen de Steden ende Plaetsen wesende onder sijn ghehoorsaemheydt / die selvighe te brenghen tot Schattinghen ende Contributien / sijne Ondersaten ende Dienaers ghevanckelick te nemen / op rantsoen te stellen / ende te tracteren ghelijck sy doen ende doen sullen den sijnen: Waeromme hy haerlieden verboden hadde / ende verbode midts dien / alle specien van communicatien / onderhandelinghen / commercien / verstanden ende ghemeynschappen te houden metten voorschreven Koningh van Spaengien / sijne aenhangheren / Dienaren ende Ondersaten: op lijf-straffe. Dede oock wederroepen / ende wederriep van nu af / alle soorten van toelatinghen / Paspoorten ende Sauvegarden ghegheven ende verleent by hem / sijne Luytenanten ofte Stadthouderen Generael / ende andere / dese teghenwoordighe Ordonnantie contrarierende / verklaert de selve van onwaerden / ende verbiedt die eenichsins te respecteren / binnen vijfthien daghen nae de publicatie van dese / de welcke hy tot dien effecte beveeldt ghedaen te werden / met blasen van Trompetten ende openbare uytroupinghe / inde Provintien ende Frontieren vanden Koninghrijcke / op datter niemandt oorsaecke van ignorantie en pretendere / maer dat een yeghelijck dat onderhoude ende te wercke legghe / op pene van onghehoorsaemheydt. Ghedaen tot Parijs / den 17. dagh Januarij / 1595. Onderteeckent / Henry. Ende lagher stondt / De Neufville.

Koning van Vranckrijck beschuldicht den Koning van Spaengien van Moordadicheydt.

Op dit Placaet des Konings van Vranckrijck/ isser tot Brussel ghedruckt ende uytgegheven inden Naem vanden Koningh van Spaengien/ van date den sevensten Maert/ 1595. een ander Placaet/ dienende tot antwoorde op 't voorschreven Frans Placaet/ luydende aldus:

By den Koningh.

Verklaers des Koninck van Spaengien teghen des Koninck van Vranckrijck Verklaers der Oorloge, den 7. Maert/ 1595.

SOo wanneer men ghenoodicht is te treden in Oorlooghe/ die ghemeenlick met haer brenght de schaden ende ellenden/ als eenen yeghelycken kenlick is: alsdan ist een sonderlinghe groote vertroostinghe voor eenen Prince/ dat hy daer toe teghens redene ghepoort ende ghedwonghen wordt/ als wesende alsdan vry van schult/ ende sijne Conscientie onbelast vande boosheden ende ongheluckken daer uyt spruytende. Het is alle de Weerelt bekent/ dat wy (spreecht den Koningh) altijdt punctuelicken met alle ghetrouwicheydt ende oprechticheydt/ hebben onderhouden den Vrede/ ghemaeckt inden Jare 1559. met wijlen den Koningh van Vranckrijck/ Hendrick den tweeden van dien name/ onsen Schoon-vader (wiens ziele God ghenadich zy) ende men en kan niet loochenen/ dat nae sijn overlijden/ wy tot verscheyden reysen by-ghestaen ende gheholpen hebben onse Schoon-broeders/ sijne Kinderen ende Erven vande selve Kroone/ in haerlieden soo grooten noodt/ met merckelick ghetal van Krijghs-volck/ die met haer bloedt ende leven de selve hebben helpen bewaren haer Koninghrijck/ ende daer inne onse Heylighe Catholijcke/ Apostolijcke ende Roomsche Religie. Ende hoe wel zedert/ wesende het Koninghrijck van Portugael op ons wettelicken vervallen/ ende de beroerten in onse Nederlanden overkomen/ wy tot meermael met Fransoysche Wapenen zijn besprongen gheweest/ ghelijck noch ende beschadicht hedens-daeghs mach blijcken by het innemen ende onthouden vande Stadt Camerijck/ ende dat wy daer door maer te veel redenen en hadden om onse vriendtschappen te veranderen/ nochtans hebben wy uyt goeder herten sulcken ongheliјck/ kleynicheydt en hinder laten over ons gaen/ sonder daer van eenighe uytwendighe demonstrantie te doen/ ten eynde den goeden Vrede onderhouden ende ghecontinueert soude blijven/ ende de Christenheydt niet beroert met nieuwe Oorloghen: Ende naementlijck lestmael/ om voor te komen ende te beletten het ondergaen vander Religie/ alsdoen voor handen wesende/ en hebben wy niet willen laten (te rugghe stellende onse eyghen saken) te helpen ende by te staen de Catholijcken van Vranckrijck/ die ons hebben des aenghesocht/ alle wercken ende Actien van sulcke qualiteyt/ dat niet teghenstaende de quade interpretatie die den Prince van Bearne daer van is doende/ de Kroone van Vranckrijck niet en kan loochenen/ oft sy en heeft daer door voor-ghestaen/ gheholpen ende beschermt gheweest in haren grooten ende nauwdwingendē noot/ jae inde swaerste ende gewichtichste occasie ende gheleghentheydt die sich opt voor-gedragen heeft.

Dē Koning van Vranckrijck wordt genoemt den Prince van Bearne.

Boven dien heeft de voorschreven Prince van Bearne/ zedert korte daghen herwaerts/ de Oorloghe teghen ons verklaert/ sonderende hem op seecker pretexten/ daer op wy noyt en dachten: ghelijck klaerlick ghenoegh betuyghen alle onse wercken/ sonder dat wy willen/ ofte oock van noode zy daer teghen eenighe andere Justificatien voort te brenghen: Maer wel ter contrarie 't ghene de voorschreven Prince van sijn gheboorte afghedaen heeft/ tot achterdeele vande Religie/ ende men noch daghelicx van hem siet/ gheven de Catholijcken van Vranckrijck ende andere stoffe ghenoech/ om vastelick te gheloovben dat sijn voornemen is te bederven ende gantschelick te niet te doen de voorschreven Religie/ in een Koninghrijck daer de selve altijt so seer gefloreert heeft/ 't welck is een vande alder-beklaghelickste saken diemen soude konnen bedencken/ niet alleene voor dien van 't selfde Koninghrijck/ maer oock voor de gheheele Christenheydt/ ghelijck te vreesen ware dat eer langhe soude konnen geschieden/ ten ware de hoope dat God Almachtich door sijne ongrondelicke goetheydt/ sijne barmhertichheydt over de Christenen sal toonen/ ende afkeeren van Vranckrijck de ellende daer mede 't selfde Koninghrijck gedreycht wordt/ te niete doende het voornemen vande ghene die daer toe strecken/ waeromme wy/ ende alle goede Menschen hem moeten bidden sonder ophouden.

Wesende dan de saecke soo verre ghekomen/ dat het van noode is de Weereldt te desabuseren/ ten eynde men niet en valle in eenighe quade ende ongefondeerde impressie ofte achter-dencken/ wy beweecht zijnde door onsen ghewoonlicken yver/ soo hebben wy midts desen de Fransoysen wel willen berichten ende doen verstaen/ dat uyt kracht vande verklaringhe/ ghepubliceert by ordonnantie vanden voorschreven Prince van Bearne/ op de Oorloghe tusschen ons ende hem/ wy niet en vermoghen noch willen toelaten de Generale inbreeckinghe vanden Vrede/ die wy soo veele Jaren hebben onderhouden met de Kroone van Vranckrijck/ want alsoo hy niet en is verklaert by onsen alder-heylichsten Vader den Paus/ voor Koningh van 't selfde Koninghrijck/ ende dat hy om dese ende andere wichtighe ende treffelicke redenen oock niet en kan wettigh Koningh wesen/ noch volghentlick wettelicken breken den voorschreven Vrede: Wy willen vastelick ghelooven/ dat de Catholijcken van Vranckrijck/ soo wel de ghene die noch blijven int Verbondt/ als de ghene die daer afghewecken zijn/ ende alle andere/ siende (ghelijck wy sien) voor hare Poorten de Religie verlooren gaen/ niet en sullen willen laten daer teghen te ghebruycken de remedien/ die hen eenichsints moghelick wesen sullen/ volghende de groote ende sonderlinghe Obligatie die sy daer toe hebben.

Dē Koning van Spaengien en bekent den Koningh Hendrick de vierde voor geen Koningh van Vranckrijck.

Ende van onsent weghen verklaren wy/ dat onse meyninghe ende wille is te blijven vriendt/ Bont-genoot ende gheconfedereert vande Catholijcken van Vranckrijck/ alsnoch vereenicht wesende tot handthoudinghe vande Religie/ om die te helpen ende by te staen/ met alle de middelen die God ons gheven sal: Presenterende 't selve oock te doen aende ghene die haer hebben afghescheyden van 't voorschreven Verbondt/ met allen anderen/ 't zy Steden/ ghemeynten ofte particulier Persoon/ die binnen twee Maenden nae de Publicatie van desen hen sullen komen verklaren/ (ende by vaste ende goede versekeringe genoechsaem ende weerdich/ om uyt krachte der selver ontfanghen ende aenveert te worden) hen doen kennen geen vyandē te wesen vande Catholijcke ende Roomsche Religie/ noch van ons.

Dē Koning van Spaengien verklaert te blijven vriende vande Ligeurs in Vranckrijck.

Bevelende wel expresselijck aen allen onsen Vassalen ende Ondersaten/ van wat conditie ende qualiteyt sy zijn/ de selve niet te hinderen ofte beschadighen in eenigher manieren/ noch teghen hen yet vyandtscher wijse voor te wenden: Maer ten opsiene vanden voorschreven Prince van Bearne/ ende vande Fransoysen die blijven sullen ofte haer voeghen op d'ander zijde/ Wy willen ende verstaen/ dat sy ghehouden worden voor openbaer ende verklaerde vyanden/ ende over sulcx vyandelick ghetracteert/ te Water ende te Lande/ sonder eenich onderscheydt. Tot welcken eynde wy hebben gheordonneert/ ende ordonneren midts desen/ dat de uytroepinghe daer van geschiede in alle ghewoonlicke plaetsen/ op dat onse oprechte ende eenvoudighe intentie alomme bekendt mach zijn/ ende alle de Weereldt bespeure ende ontdecke/ dat wy gheen beginsel ofte Autheuren zijn van dese Oorloghe/ maer dat wy niet en soecken dan Gods eere/ de handt-houdinghe vande Catholijcke/ Apostolijcke ende Roomsche Religie/ de ruste der Heyligher Kercken/ ende vrede van alle goede Menschen. Ghegheven in onser Stadt van Brussel/ onder onsen Contre-zeghel/ den 7. Maert/ 1595. Onder stondt/ By den Koningh in sijnen Rade, Ende lagher stondt/ Vereycken.

Ernestus Brieven/ noopende de Fransoysen ende de Oorloghe van date den 13. Februarij.

Recht te vooren eer dit Verklaers was ghepubliceert/ waren daer Brieven uytghesonden uyt den Name van Ernestus/ aende Provintien/ van date den 13. Februarij/ hoe wel die nae sijn doodt eerst ghepubliceert werden/ waerschouwende d'Ondersaten hen te wachten vande invasien/ plonderingen/ schaden

1595. ende overvallen / die den Prince van Bearne / hem draghende voor Koningh van Vranckrijck / alreede doen begonnen hadde / authoriserende de Ondersaten oock op te vallen / krencken ende aentasten / elck in sijn Jurisdictie / hare Persoonen / goederen ende schulden / &c. Daer by waren oock ander Brieven / inhoudende Ordonnantie / hoe men soude handelen met de Fransoysen / die souden moghen wesen vande zijde vande Catholijcke / Apostolijcke / Roomsche Ligue ofte Verbondt / ende teghen-partije vanden voorschreven Prince van Bearne ende sijne aenhanghers / ofte oock anders die daer van inde Nederlanden mochten ghewoont hebben / ordonnerende die te examineren / oft sy te vertrouwen waren / ende die daghelijcx noch uyt Vranckrijck mochten ghevlucht komen / begheerende te ghenieten de vryheydt vande heylighe Ligue ofte Verbondt / souden oock moghen inde Landen resideren / midts haer vertoonende voor de Wethouders / om ondersocht te worden / ende souden ghehouden wesen te toonen certificatie vande Princen / Heeren ofte Staten vande voorschreven Ligue / van dat sy de zijde ofte partije vanden voorschreven Prince van Bearne niet en hielden.

Hier op isser van beyde zijden op de Frontieren alle vyandtschappe ghetoont / de Fransoysen in Artoys ende Henegouwe veel Dorpen / Heeren Huysen / Kloosteren afloopende ende afbrandende / oock de Voorsteden van Valenchijn ende meer andere / sy quamen tot voor Berghen in Henegouwe: Desghelijcx deden oock de Spaensche ende Walsche in Vranckrijck.

Bouillon ende Philips van Nassouwen exploiteren in Lutsenborch in Januario 1595. In Lutsenborch hadden den Hertogh van Bovillon / ende Graef Philips van Nassouwen / eenighe Steden ende plaetsen inghenomen / als Ivoys, Montmedi, Vitton, la Frette, ende andere: Oock was in Januario Graef Philips met vier Benden Peerden ontmoet / ende met Embuscade van Mansvelts Voet-volck beset / maer hy ontquamt ghequetst / met verlies van ontrent tseftigh Peerden / ende twee Capiteynen ghevanghen / midts dat den Hertogh van Bouillon / door hooghe wateren by hem niet en konde komen / maer nae twee daghen ontmoet Bouillon weder wel elf Cornetten sijner vyanden Peerden / die hy sloech / soo datter veel doodt bleven ende veel ghevanghen werden / waer onder den Luytenant van Mansveldt was. Sints misten haer diversche aenslaghen / als op Diettenhove ofte Theonville: daer nae werder luttel uytgherecht / uyt oorsake dat Bouillons volck elders ghebruyckt werden: ende het verderven van dit Volck onder Graef Philips / heeft de Geunieerde Landen veel aenslagen doen naelaten.

Graef Philips ghequetst.

Een deel vande Ruyteren die onder den Ridder Veer / die op het ghelevdt van Graef Philips van Nassouwen gheweest waren / ligghende by Soest in Westphalen sonder goede wachte / zijn den vierden April van haer vyanden overvallen / ende verloozen wel hondert ende sessen-dertich Peerden / ende waren de Compagnien van Balen / Sidney / Vere / Parker / Ousten ende Hohenlo.

Hertogh van Lotthringen verdraecht met den Koningh. Den Hertogh van Lorreynen zijnde metten Koningh van Vranckrijck overkomen / malkanderen weder ghevende wat sy onderlinghen afghenomen hadden / heeft sijn Krijghs-volck in 's Koninghs dienste bestelt / die welcke onder 't beleydt vanden Baroen van Assonville / de Heere van Tremblecourt / ende den S. Georghe / wel sterck ontrent acht oft neghen duysent te Voet / ende ontrent derthien hondert Peerden / zijn ghevallen int Graefschap van Bourgongien / toebehoorende den Koningh van Spaengien / ende hebben ontrent Vastelabondt Jonville beleghert ende inghenomen / oock Luxoul / Vesoul / Beaume / tusschen Besanson ende Montbeliaert / den wegh nae Duytslandt / met meer andere plaetsen ende Kasteelen / veel Dorpen plonderende: Sy lieten de Stadt van Besanson oock op eysschen / die haer Neutrael hiel / desghelijcx oock Gray / daer hem den Gouverneur de Grave van Chamnistre onthiel / die metten Grave van Morinel ende 't Hof van Dola / ten lesten begonden volck te vergaderen /

De Fransoysen vallen int Graefschap van Bourgondien / ende nemen veel Steden in Meert.

ontrent vier duysent te voete ende vijf hondert Peerden by een brenghende met grooter moeyte / zijnde een Landt dat in hondert Jaren gheen Krijgh ghevoert hadde / waeromme int eerste aen verscheyden plaetsen / dat nieu Krijghs-volck ende Boeren in Wapenen ghevonden zijnde / veel gheslaghen werden. Sy sonden in Savoyen ende aende Spaengiaerden om assistentie / daer sy noch luttel hoope van kreghen: Ende alsoo sy van oude tijden altijdt onder de bescherminghe vande Switsers ghestaen hebben / soo sonden sy oock aen haer / de welcke noch verstoordt antwoorden / waeromme sy aen sulcke Bondtghenooten hulpe versochten / die sy over eenighe Jaren uyt Vranckrijck t'Huys keerende (afghedanckt zijnde met haer betalinghe) met gheheel Vaendelen ellendelick ende jammerlicken hadden laten doodtslaen ende ombrenghen / welcker onnoosel bloedt sonder twijffel wraeck riep / ende wiens doodt noch daghelicx vande Weduwen ende Weesen beklaecht werden. 't Welck oock was ghebeurt / Anno 1588. in Januario / inden aftocht der Switsers / die in Vranckrijck de Navarrische ghedient hadden / ende werden by de Lottrinsche ende die van Guyse wreedelick ghehandelt / ende oock op ander tijden.

Hier door waren de Fransoysen in vaster hoope om het Graefschap van Bourgondien onder haer Kroone te brenghen: Maer den Conestabel van Castilien / Gouverneur van Milanen / quam daer met veel Spaensch Krijghs-volcx / ende wan weder veel plaetsen / daer tegen de Fransche haer weder-stelden / waer van het succes den tijdt sal leeren.

Charles de Heraugier / Gouverneur van Breda / om de aenslaghen in Lutsenborch ende 't Landt van Namen te vorderen / is uyt Breda int leste van Januario / met twaelf Vaendelen Voet-volcx ende veerthien Cornetten Peerden nae de Stadt Hoey ghetrocken / gheleghen int Landt van Luyck / op de Mase tusschen Luyck ende Namen / een bequame Stadt / met een schoone Brugghe over de Mase / ende Kasteel / een woon-stede vanden Princen ende Bisschoppen van Luyck: Ende soo dit Kasteel luttel Garnisoen in hadde / zijnder besteldt gheweest ontrent vier-en-twintich oft dertich Mannen / die in een arm ghehuert Huysken haer waren verbergende / ghelegen recht onder 't Kasteel / dat seer hooghe op een Rotze ofte klippe leydt / daer recht boven dit Huysken int hooghste van het Kasteel een oude venster stondt: Van beneden uyt dit Huysken wisten by nachte dese dertigh Mannen eenigh fatsoen van koorden ende leeren te maecken / waer mede sy aen de venster quamen / die sy opbraecken / ende kreghen daer de dertich Mannen binnen / die by eenighe die de ghelegentheyt des Kasteels kenden besteldt werden / daer sy de principaelste van 't Kasteel / als sy 's morghens vroech ter Misse luydende / meynden uyt haer Logementen ter Kercken te gaen / by den halse namen int doncker / die sy dwonghen ende bonden / ende in een gat d'een voor d'ander naer wierpen / ende alsoo sy ten lesten nochtans ontdeckt werden door het roepen van een Vrouwe / soo overweldichden sy het Kasteel ende de Poorte / ende eyschten de Stadt op / die in Wapenen komende / ende haer meynende te weeren / saghen Heraugier met sijn Volck marcheren / waeromme sy compositie maeckten / ende lieten hem inne den 8. Februarij / met drie Vaendelen ende twee Cornetten Peerden.

Hoey int Landt van Luyck / by Heraugiers volck ghenomen den 8. Februarij / 1595.

Heraugier besette de Stadt ende 't Kasteel / ende begon die van alle nootdruft te versiene / ende het naeste Vyandts Landt rondtomme op contributie te stellen / zijnde een seer bequame plaetse tot haer Oorloghe offensijf / als passagie over Mase ende op 't Landt van Namen ende Brabandt gheleghen / hechtende byhans Lutsenborch aen haer palen / daer sy alreede met den Hertogh van Bouillon ende Graef Philips van Nassouwen groote conqueste meynden te doen.

Want dit exploict eyghentlijck aengheleydt was / om aldaer de Italianen te trecken / de welcke doen ghemuytineert waren / ende op het toesegghen dat de Hertogh van Bouillon daer soude doen sacken

duysent

1595.

duysent Fransche Peerden ende veel Voet-volck ende also Sedem belli daer maecken / maer de Italianen bekomen hebbende op den selven tijdt hoope van betalinge ende de stadt Thienen tot onderpant / ende de Hertogh van Bouillon belet door ander saecken / en quam naemaels niemandt aldaer / ende de Ghedeputeerde Jan Baptista ende Capiteyn Mario / die van wegen de Italianen dat ghetracteert hadden / werden daer over verlaten ende vyandt verklaert / ende alsoo werdt dat eenen verlooren aenslagh.

Italiaensche Ruyter goederen afghesett by Heraugiers Peerde-volck in Februario.

Van Heraugiers Peerde-volck hebben omtrent Montmedi op desen tijdt seven Karren met kostelicke Italiaensche waren gheladen naer Antwerpen gaende / met alderhande goude ende zijde Laecken ende zijde Courssen aengetast / genomé eñ gebuet / wel drie hondert duysent guldens weert: Maer als een deel van haer (zijnde van de Garnisoenen van Breda ende Bergen in Brabant) meynden t'Huys te rijden / zijn sy omtrent Tongheren ontmoet van eenighe Benden van Ordonnantien harer vyanden / beleydt by den Oversten Scheets / Heer van Grobbendonck die daer omtrent oock thien Vaendelen Voetvolck hadden / waer van sy gheadviseert zijnde / hebben sy haer in drie hoopen verdeylt om te ontrennen / maer den derden hoop werdt aenghetast / ende midts dat sy te veel met den buyt gheladen waren / werden sy geslagen / soo datter wel tsestigh ofte tseventigh soo doot als ghevangen werden / daer onder twee Luytenanten waren.

Dit innemen van Hoey (toekomende den Bisschop van Luyck) die nu met de vereenighde Landen in Neutraliteyt stondt / werdt ontschuldicht datmen maer begheerde de plaetse te ontleenen voor een vertreck / met proffijt vande Inwoonders / sonder misdoen / ende als de Oorloghe gheeyndicht soude zijn / soo souden sy het hem alles weder leveren / sy leden ende dulden wel 't selfde van Berck ende Bonna / toebehoorende mede den Bisschop die de Spaensche behielden / &c.

Bisschop van Luyck beklaecht hem over t'innemen van Hoey.

Maer den Bisschop sont aen de Staten der Landen / hem beklaghende van ghewelt ende breecken van Neutraliteydt / eyschte sijn Stadt wederomme / ghebruyckte daer toe alle sijn vrienden / aenbiedende goede aenslaghen: Maer midts dat hy als noch luttel ghehoor kreech / heeft hy hulpe aen den Eerts-Hertogh Ernestus versocht / die derwaerts terstondt Krijghs-volck sont / om het Landt van Namen ende Brabandt van haer courssen te bevrijden / met last om den Bisschop te helpen / d'welcke niet tegenstaende dat sy hoorden van Ernesto doodt / hebben nochtans Hoey beleghert / om dat sy wel merckten dat het qualijck konde ontset worden / daer hem Heraugier self mette Capiteynen Ballisort / ende de Vos met meer andere haer binnen lieten besluyten / niet teghenstaende datter soo grooten overvloet vande opperwateren alomme over de Landen was / door den grooten sneeu die ghevallen / ende daer op subijtten reghen ghekomen was / soo dat bykans alle Revieren overliepen / ende gheen hoope van ontset henlieden en toonden / Jae dat oock den Rhijn van boven Colen af over beyde sijne zijden soo over-ghe-loopen was / als by Mans ghedencken niet ghesien en is / wel ses voeten hoogher dan opt te vooren ghesien / soo dat alle by-ghelegen plaetsen ende Dorpen onder Water / jae vele wech gevoert werden: Veel duysenden van Beesten / ende oock veel Menschen verdroncken. In Gelderlandt eñ Hollandt was het gantsche Eylant van Bommel ende andere onder water / alle de Betuwe ende Thieler-weert / ende alle het Landt rondtomme Utrecht ende Amersfoort totte Poorten toe ende Voorsteden van Vyanen / men acht wel drie duysent Menschen verdroncken / 't welck een groote straffe Godts was over veel Menschen: Daer zijn oock veel Schanssen ende Bolwercken verdroncken / ende eensdeels wegh-ghespoelt / soo dat het Krijghs-volck alomme werck hadde om de Landen voor inval te bewaren / ende de stercktẽ te repareren / tot grooten koste der Landen.

Des Rhijns ende andere Wateren overloopen in Februario eñ Maert.

Hier door Fuentes / La Motte / Barlamont ende andere Krijghs-oversten de bekommeringe der Staten volck merckende / door dat het Water alle passagien ende ontset ghestopt hadde / soo hebben sy Hoey over d'een zyde der Mase beleghert / ende des Bisschops volck alomme over d'ander zyde vergadert / ende hebbent alsoo ontrent den 13. Meert overweldicht / etteliicke vant Garnisoen doodt gheslagen ende ghevanghen / de reste vluchtede opt Casteel / dat sy met twee stucken Gheschuts beschoten / ende alle de Cool-gravers des Landts van Luyck vergadert zijnde / hebben sy begonst te onder-mijnen / waer door / ende dat de Staten siende / dat noch Italianen noch Fransoysen daer en quamen / ende over sulcx haer ongheleghen was daer een plaetse tot soo grooten kosten te ontsetten ende te houden ten lesten dat Casteel / aenden Heere van La Motte / is overgegeven met compositie / uyt treckende met ghewere / Bagghe ende Baggagie ontrent den twintichsten Maert: Int uyttrecken wilden de Spaengiaerts die al vermoorden als straet-schenders / maer La Motte dede hen door Grobbendonck goedt ghelende doen. Heraugier verloor daer door / by eenighe die vant secreet niet veel en wisten / ende hem selven wijs maeckende dat het een onwinlijcke plaetse was / veel credyts / beschuldicht zijnde van dat te lichtelicken overghegheven te hebben / de Bresse noch niet stormbaer wesende / hebbende oock twee ofte drie vertrecken binnen: Maer ander de saecke wetende oordeelden contrarie / ende dat hy wijsselicken dede: Ende also is dien aenslagh voor de Geunieerde Landen misluckt.

Hoey werdt by de Spaensche weder ghenomen den 20. Maert.

Eenighe oock van de Staten vonden haer t'onvreden over Heraugier / die gheschreven hadde dat het Casteel sterck ghenoech teghen 't ghewelt vant Gheschut was / maer de particuliere brieven aen de principaelste gesonden / melden wel anders nme te weten / dat hy 't met de beste occasie overgheven soude / daeromme oock gheen devoir tot ontset ghedaen en werde / soo dat vele daer inne seer bedroghen waren.

De Spaensche hebben het Casteel beset met drie Vaendelen Krijghs-volck / ende het Legher bleef daer omtrent noch liggen / wachtende ghelt vanden Bisschop / dat niet reede en was / ende scheen ghelt hebbende / dat sy souden Breda komen beleggen: Maer die Stadt werdt by Prince Mauritz wel versien van alle nootdruft / ende wel met dertigh Vaendelen Krijghs-volck beset.

Den Eertshertogh Ernestus was inden Winter sieckelick gheworden / swaermoedicheydt heeft de siecke vermeerdert / de oorsaecke was soo men achte / dat sijn houwelick mette Infante van Spaengien / ende andere aenslaghen ongeluckelichen alomme afliepen / oock sijns Huys Oorloghe teghen den Turck / desghelijcx oock de Nederlandtsche Landt-saken hy sach hem oock neffens sijn Vyanden / oock vanden Lant-volcke / jae vande Spaengiaerden veracht / ende soo het scheen gheabuseert / ende dat hem ter herten ginck / dat hy ghesuspecteert was van Michel Renichon ende Piere du Four aenghesett te hebben / om den Prince Mauritz te dooden / dat teghen sijn ghemoet ende aert beleydt was / nae het segghen van die sijn naturel wel kenden / ende dat sulcx werdt ghehouden ende gheacht / een bedrogh ende subornatie van Spaensche dienaers / die moghelijck yemanden hebben doen spelen sijn personagie / om de arme slechte Menschen tot sulcken daet te persuaderen. Oock verdroot hem dat hy de Landen naer sijnen sinne tot gheenen vrede en konde ghebrenghen / ende dat hy eenighe Maenden gheen Brieven vanden Koningh en hadde ghekreghen / onder wiens Raedt hy veel weder-speeckers hadde: Dese dinghen zijn kranckheydt vermeerderende / heeft hem de doodt ghenoegh subijtelicken overvallen / met veel bloedens uyt den neuse dat hem overviel / ende hy is ghestorven snachts tusschen den 20. ende 21. Februarij.

Aertshertog Ernestus sterft tot Brussel den 21. Februarij 1595.

Voor sijn sterven begheerde hy dat den Grave van Fuentes soude Gouverneur ende Krijghs-overste wesen / regheerende met advijse des Raedts / tot dat andere ordere quame van den Koningh. Hy is tot Brussel ghestorven int twee-en-veertichste Jaer sijns ouderdoms / een swaermoedich / statelick (als diemen seer selden sach lachen) ende goedt-hertich Man / een

Conditie eñ wesen van Ernestus.

1595. een Vorst/ vredelick/ sachtsinnich en beleeft/ de Catholicksche Roomsche Religie seer toe-gedaen/ en tot den dienst des Koninckx van Spaengien seer geneyght: Hy liet veel schulden/ jae selve sijn huysgesin/ onbetaelt.

Ernestus werdt vijf Jaer daer nae eerst begraven Anno 1600. uyt bevel van sijnen broeder Albertus/ tot Brussel inde Kercke van Sinte Gudula/ in 't graf van Hertogh Jan de tweede van Brabandt/ die langhe te vooren Anno 1312. ghestorven ende daer begraven was. Terwijle den Eertzhertogh Ernestus noch kranck was / deden eenighe Heeren vanden Lande / als den Hertogh van Arschot ende andere/ schrijven aen Reynutio den nieuwen Hertogh van Parma/ om in Nederlandt te komen/ op dat soo Ernestus quame te sterven/ het Landt niet sonder Gouverneur soude wesen / ende dat op hope van beter Gouvernement onder hem te vinden / maer hy en is niet beweecht gheweest. 1595.

Philips Grave van Hohenlo. Vry-Heer tot Langenberch Lieutenant generael Over Hollant. Seelant en Bommel Weert

H. Iacopsen. exc.

Eertshertog Ferdinandus van Oostenrijck ghestorven/ den 24. January.

Daer te vooren is oock ghestorven Ferdinandus van Oostenrijck / des Keysers Oom / en Keyser Ferdinandus Sone/ die by een Dochter van Welsers die hy troude/ den Marquis van Burgou/ ende den Cardinael van Oostenrijck nae-liet / een Vrede-lief-hebbende Vorst : dese sijn Kinderen en mochten sijn Vorstelijcke goederen niet erven / om dat hy teghen des Rijcx constitutien hem verhoulickt hadde aen te leegen state/ ende moeste daerom hem laten contenteren/ met 't ghene den Keyser hem beliefde uyt liberaliteyt te gunnen / Maeckende den jonghsten Sone Karel Marquis van Burgou / den anderen Cardinael &c. Maer hy troude ten tweedemael de Dochter sijner suster Leonora/ de welcke ghetrout was met Willem Hertogh van Mantua / byde welcke hy heeft gewonnen drie Dochteren / daer van noch een is in 't leven/ nu de Huysvrouwe des Keysers Matthias.

Ernestus doodt heeft gheen veranderinge (als wel apparent was) in Nederlandt ghemaeckt/ midts dat de groote hoope ende verbeyden der goeder resolutie des Koninghs / op de ghesonden advijsen over de bevredinghe / alles in stilte ghehouden heeft / daer het weder-nemen van Heey seer toe vorderde / ende alle patientie ende hope verquickte : Daer over is den Hertogh van Pastrana korts tot Lutsenborgh / ende soo tot Brussel uyt Italien aenghekomen met sijn Sone / in 't beginsel van April / die men seyde dat seer goede resolutien mede brochten / maer het Gouvernement bleven by Fuentes ende Steven Dibarra / welck Gouvernement by den Koningh aen Fuentes werdt gheconfirmeert / tot dat Albertus van Oostenrijck / Ernestus Broeder / Cardinael en Vice-Roy in Portugael overkomen soude / die den Koningh ordineerde voor Gouverneur te seynden.

Tot

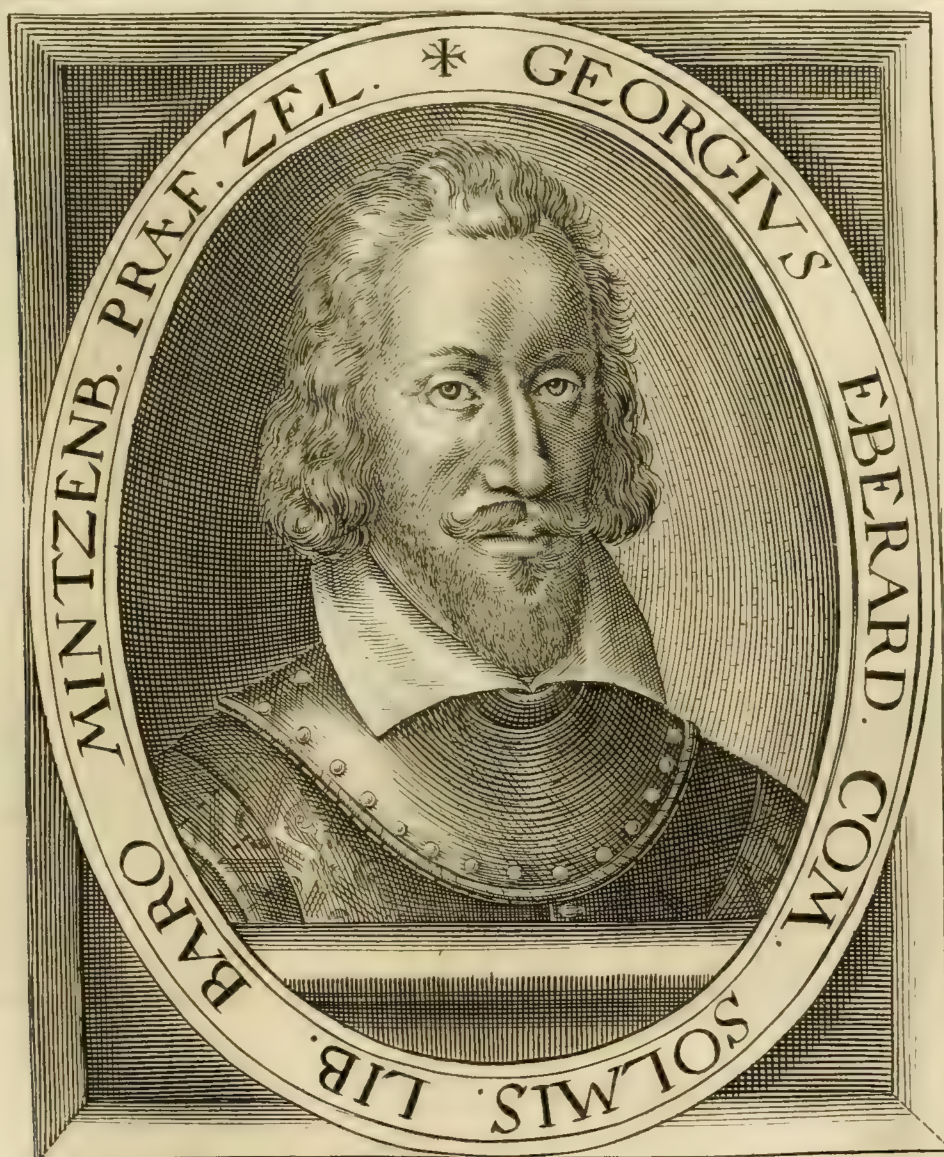
1595.

Levinus Torentinus gheleerden Bisschop vã Antwerpen/ sterft in Mey 15[9]5.

Tot Brussel is oock ghestorven in Mey D. Levinus Torentinus, Bisschop van Antwerpen / een seer gheleert deghelick / wijs / vrede-lief-hebbende/ ende vrede-trachtende Man / welcke Vrede hy soo beneerstichde/ dat hy sijn doot ghevoelende hem te overvallen / nae Brussel gherepst is / ende daer van sijn meyninghe inden Raedt uytghesprooken hebbende met sijn redenen / heeft hy hem terstondt daer nae tot sterven begheven. Dese was een seer verre-siende Man / vyandt vande Jesuytsche nieuwicheden / die hy seyde datse der Landen verderf souden wesen / ende nochtans die een rijckelijck Testament ghevende van ettelicke duysent guldens/ om te toonen dat hy hen gheen particulier quaet hert toe en droech.

Hohenlo trout de dochter van Orangien ende Bueren den 7. Februarij/ 1595.

In desen Winter heeft oock Graef Philips van Hohenlo / Vry-heere tot Langenberch / &c. (die nu de Landen wel 23. Jaren ghedient hadde in alle haer swaerste nooden) volbrocht het houwelick met de oudtste Dochter van wijlen Willem Prince van Orangien/ Maria van Orangien ende Nassou / ghebooren vande Gravinne van Bueren / welck Houwelick langhe op handen hadde ghewcest / maer midts datter questie was op des Houwelicks goederen / ghepretendeert by Houwelickische voorwaerden van haer Moeder / de eenighe Erve van Maximiliaen van Egmondt / Grave van Bueren / ist dus langhe ongheslist aengheloopen / want de Staten te vooren op de Requeste van Prince Mauritz ghe-ordineert hadden / dat hy administreren soude de goederen in Brabandt als elders / ghekomen van Vaders zijde / ende sijn Suster die van haer Moeders zijde / doende reeckeninghe aende Staten. De bruyloft is op 't Slot te Bueren in Gelderlandt / seer heerlick ende magnifijck ghehouden/ den sevenden Februarij/ alwaer grooten Adeldom uyt Duytslandt ende elders versamelden / daer oock de beste Steden vande Vereenighde Provintien haer Ghecommitteerde sonden/ tot vereeringhe ende congratulatie / de Generale Staten haer begiftende met vijftich duysent guldens.

Georgius Eberard, Grave van Solms, vryheer tot Mintzenberg, Colonel van Zeelant.

H. Iacopsen. excud.

1595.

Keurvorst ende Paltsgrave Frederick trout de Loyse vã Nassouwen/ dochter van den Prince van Orangien / Anno 1593 den 12. Junij.

Bykans twee Jaren te voren/ Anno 1593. den 12. Junij/ troude oock den Paltzgrave Frederick de jonghe Keurvorst / tot Dillenborch / een ander des wijlen Princen van Orangien Dochter Loyse van Nassou / d'oudtste vande Dochters / ghewonnen by Charlotte van Bourbon / van des Koninghs van Vranckrijcks bloedt / die welcke uyt Nederlandt by Graef Jan van Nassou haer Couzijn / ende de Gravinne van Swartsenberch haer Moeye / met haer andere Graven ende Heeren, oock byden Heere van S. Alde-

1595.

S. Aldegonde / tot Dillenborgh statelick beleydet werdt/ tot haren Oom Graef Jan van Nassouwen/ ende van wegen de Gheunieerde Landen (nae haers Vaders saligher verdienste ende weerde van sulcken Vorst) heerlick vereert ende beschoncken/ te weten/ die van Hollandt vereerden haer met twintich duysent guldens in ghelde/ende noch wel duysent guldens 's Jaers aen Renten / die van Zeelandt oock twintich duysent guldens in ghelde : Dese heeft hem tsints kinderen ghebaert.

Hertog van Bouillion trout oock een ander Dochter des Princen van Orangien/ 15.5.

In desen Winter heeft tot Esdan den Hertogh Bouillion / Viconte de Turenne / oock ghetrout den sesten February / een ander des Princen van Orangien Dochter / Vrouw Elizabeth van Nassouwen/ mede by die van Bourbon ghewonnen/ die de Vereenighde Landen oock met vijftich duysent guldens vereerden : Alsoo dat van acht Dochters des Princen/ noch vier op dit pas ongheghylickt zijn / met noch drie wettighe Sonen/ te weten / Philips/ Prince van Orangien / die noch in Spaengien bewaert wordt/ Prince Mauritz / ende Hendrick Frederick / soo dat het Huys van Nassouwen tot Dillenborgh door twee Broederen / Willem ende Jan seer vermenichvuldicht is/ niet teghenstaende de drie Broederen / Lodewijck / Adolf ende Hendrick van Nassouwen / in dese Oorloghen verslaghen / sonder Erve ongheghout ghestorven zijn : alsoo dat dit Nassousche gheslachte/ een seer groot / ende in Krijgh-saecken het vermaertste van Christenrijck tegenwoordigh is/ mits dat sy haer bloedt ghestort hebben / eerst Rene van Nassouwen ende Chalon/ Prince van Orangien/ in Keysers Karoli de Vijfde dienst voor S. Desir / daer nae Willem Prince met sijne drie Broederen / teghen soo machtighen Koningh ende Vorst : Hier-en-boven hebbende op dit pas noch wel thien als Mannen in Actie meer vanden selven Huyse / ende noch veel jonghe aenkomelinghen / die noch daghelicx haer bloedt waghen voor de Nederlandtsche Vrijheden / behalven noch der Suster kinderen/ Mannen ende Swaghers/ ende haer Kinderen.

Grootheyt ende vermaertheydt des gheslachts van Nassouwen.

Den 14. in Maert / is oock tot Delft in Hollandt ghetrout met heerlicke ende open liberale feeste / den Grave Georgh Everart / Grave van Solms / ende Vrij-Heere van Muntsenberch / die nu de Landen langhe ghedient hadde / ende was Colonel in Zeelandt/ ende Gouverneur tot Hulst in Vlaenderen/ hy troude Sabina van Egmont / het neghende kint van Lamorael Grave van Egmont/ende Sabina Paltsgraven Dochter. Dese Feeste was heerlick/liberael/ ende mede verselschapt ende vereert van weghen de Gheunieerde Landen / als by die van Hollandt met twee gouden Koppen/ ende een Carcant ende Watervat met een Becken/ waert twaelf duysent ende acht hondert guldens / die van Zeelandt met andere dingen/waert ses duysent guldens / voorts Utrecht ende ander Provintien nae haer qualiteyt.

Graef Everart vã Solms trout Sabina van Egmont/ 1595.

Daer is oock in 't leste van Junio in Hollandt aenghekomen Lomorael d'Egmont / die nu ghenaemt wordt Grave van Egmondt / die met sijn Broeder Karel / t'samen vanden Koningh beyde Graven ghenoemt werden/ die niet teghenstaende den dienst die den Broeder Philips in Vranckrijck gedaen hadde/ die inden slagh van Gybry verslaghen was/ niet konden byden Koningh in 't besit van haer Vaderlicke goederen komen / waeromme desen Lamorael qualick te vreden zijnde / heeft hem in dienste vanden Koningh van Vranckrijck begeven : sijn Broeder Karel troude de Dochter vanden Heere van Aubigni. 1595.

Reformatie eñ reductie op 't Gheldt inde Gheunieerde Landen tevergheefs/ den 15. September.

Wy hebben vooren in 't twaelfde Boeck een Tafel ghestelt/begrijpende de verhooginghe der Munte ofte Ghelde inde Nederlanden in hondert Jaren tijdts/ oock vertoont hoe Anno 1585. ende 1586. sommighe Munten wat verhoocht werden / om vergelyckinghe doen te maecken die noodich ware/ nu soo waren weder alderhande Munten geresen onder de Vereenighde Landen/door noodt/ armoede ende Menschen gierichheydt / als den Angelot ende Gouden Reael / vijf ofte ses stuyvers hoogher gheresen / de Kroone twee ofte drie stuyvers/ andere na advenant : Om 't welcke weder te reduceeren/ ofte op den ouden voet vant Jaer 1586. te brenghen/doen de voorgaende permissien onder beyde de Gouvernementen ghepubliceert werden/ soo hebben de Gheunieerde Landen alderhande geldt afghe set den vijfthienden September lest : ende om der Ondersaten schaden verdraechlicker te maecken/ hebben sy de verleegینghe in drie tijden ofte reysen verdeelt / als eerst een weynigh leegher ghesteldt/ende soo ganghbaer te wesen totten thienden Novembris/ ende dan van weerde weder vermindert / cours te hebben tot den thienden January 1595. lest : ende doen voorts niet hooger te moghen uytgegeven worden/dan nae permissie van Anno 1586. als den Angelot tot vijf guldens ende anderhalve stuyver / den gouden Reael tot vijf guldens twee stuyvers / de Fransche ende Nederlandtsche Kroonen tot drie guldens eenen stuyver / den Spaenschen Pistolet tot drie guldens / den Philippus Daelder tot twee guldens elf stuyvers/ende andere nae advenant.

Als nu dit alomme inde Geunieerde Landen ghepubliceert was / ende veel ghevolght / soo hebben die van Middelborgh in Zeelandt / om redenen by haer ghepretendeert ende gheallegeert / dese reductie niet willen naekomen / waer door twist gherees / soo dat daer over Prince Mauritz vande Staten versocht werde / om haer te induceeren totte reductie ende conformiteyt/zijnde gheresolveert op weygeringe/die van Middelborgh haer persoonen ende goederen / te arresteren ende bekommeren alomme inde andere Landen/volghende de Artijckelen vande Unie/ waer door sy tot verwillinghe ghebrocht werden / maer het en is noyt alomme volkomelick volbrocht geworden.

De Staten Generael tot vorderinghe van haer voorseyde reformatie / hadden doen vanghen eenen vermaerden Munt - meester van Culenborgh in 't Vorstendom van Gelder ghenaemt Kraeye-vanger/ den welcken sy deden in 's Graven-Haghe brenghen/ beschuldicht/van 't voorsz goedt voornemen der Staten te seer te contrarieren / maer alsoo de ander Provintien particulierlijck met haer Munt - meesters accordeerden/soo heeft men den voorsz Munt-meester van Culenborgh mede wederom ontslaghen ende vrij ghesteldt.

Eynde van 't Seventhiende Boeck.

Het

1595. 1595.

¶ Het Achtiende Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Achtiende Boeck.

Den grooten Turck die sterft: Christenrijck wapent hem tegen den Zone. Den Koning van Polen wint eenen Zone. Gheschiedenissen in Transsilvanien. Karel van Mansvelt treckt in Hongaryen. Beroerten in Cleve eñ Emderlandt worden verhaelt. De Vereenighde Landen senden Schepen Noortwaerts eenen wegh nae China te soucken. De Duynkerckers Vrijbuyten sterck. Koning van Vranckrijc soeckt eenighsins sijn Ondersaten te bevredigen. Verdugo wordt van Ferte gedreven ende sterft. De Fransoysen nemen Han inne. Fuentes neemt Chastellet / slaet Villars / ende wint Dourlens/daer La Motte werdt gheschoten. Een ghesprreeck van Vrede wort by de Spaensche opgheschoven: Taris met andere opinien worden daer over verhaeldt. Prince Mauritz treckt met 't Legher voor Grol/daer hem Montdragon volght. Graef Philips van Nassouwen bespringht Montdragons Legher/daer hy met Solms doodt blijft. Kamerijck wordt by Fuentes belegert ende ghewonnen/ mede het Kasteel. Heraugiere kompt binnen Lier/maer wordt daer weder uyt gheslaghen: veel Krijgh-oversten sterven. Den Vorstelijcken Cardinael Albertus van Oostenrijck / kompt voor Gouverneur nae Nederlandt/ eñ brengt mede den Prince van Orangien: in Italien passerende/soeckt hy daer 's Konings dienst te vorderen/ maer de stadt Marsilien die hy meynde Spaensch te maken / werdt door den Capiteyn Libertas weder onder de Kroone van Vranckrijck gebrocht. Den Vorstelijcken Cardinael is tot Lutsenborch gekomē den 29. Januarij/ Anno 1596. brenght mede Placaten uyt Spaengien/op der Edelen Wapenen ende Tytels. De Staten der Vereenighde Nederlanden schrijven aenden Prince van Orangien/hem congratulerende over sijn verlossinge/ waerschouwende hem tegens Krijghs ordere sonder Paspoort niet voor te nemen: Waer op hy haer uyt Lutsenborch weder antwoordt. Den Cardinael komt tot Brussel den 11. Februarij/eñ tracht La Fere ('t welck by de Fransoysen belegert is) ontset te doen/maer hy treet op Cales/'t welck hy kloeckelijcken wint/also oock mede Ardres/ 't welck den Koning van Vranckrijc/Prince Mauritz / ende de Enghelsche te spade sochten te helpen. De Koning van Vranckrijck vereenight met hem den Hertogh van Mayenne/eñ verkrijght La Fere. Een Enghelsche Armade onder Draeck ende Haukens / seylen nae Indien op verscheyden aenslagen/ sonder gheluck/ daer sy beyde sterven. De Koninginne van Enghelandt sendt onder den Grave van Essex ende den Admirael / weder een Vlote nae Spaengien/daer de Vereenighde Nederlanden een Vlote mede sendē/ onder den Admirael van Warmondt/die te samen de Spaensche Oorloghsche eñ Indische Vlote vernielen / ende die Stadt van Cales in Andalusia innemen eñ verbranden / eñ missen de Indische Vlote met het Silver te nemen. Oostende werdt gedreycht/eñ wort met voorraet voorsien. Des Vorstelijcken Cardinaels versoeck byden Keyser tegen de Gheunieerde Landen / Cleve ende Aken / &c. werdt ontdeet / ende hy beleghert Hulst/dat met groot verlies van hem wort ghedwonghen. Een verbondt tusschen Vranckrijck ende Engelandt worter gemaeckt / desgelijcx met Vranckrijck ende de Vereenighde Landen. Den nieuwen Koning van Denemercken wordt ghekroont. De Koninginne van Engelant vordert gelt vande Vereenighde Landen/ de welcke dat beleefdelijcken weygeren/waer over sy nae Engelant Gesanten senden. Byron bespringht Artoys/daer Varrabon gevangen wordt/ende Artoys ende Henegouwe wort afgeloopen. Den Turck heeft Victorie tegen de Christenen. Des Koning van Spaengiens aenslagen/ schaden eñ verliesen worden verhaelt/ daeromme neemt hy sijn Hofsche Negotianten ofte Financiers door een decreet / alle verpandingen ende assignatien af/maer ten lestē na een Jaer (mits dat sy hem noch aen een partye van acht Milioenen gelts hielpē) so is de Koning met haer weder overkomē. Een Schot genaemt Wynies hadde een aenslagh op Campvere/waer over hy onthalst wert.

Dit alles gheschiedt in twee Jaren/ regerende den Grave van Fuentes/ den Vorstelicken Cardinael Albertus / Prince Mauritius ende Graef Willem van Nassou/ Anno 1595. ende 1596.

1595.

Den Turck Amurathes doodt/ende Machomet in syn plaetse/den 18. Januarij/ 1595.

N desen Winter den 18. Januarij / is gestorben Amurathes den grooten Turck/ den 14. van het Othomans geslachte/ 48. Jaren oudt zijnde / een Prince die den argsten van sijn gheslachte niet en was / zijnde seer tot wellusten ghenegen: Sijn oudiste Sone Machomet den derden / nu oudt ontrent 30. Jaren/ succedeerde hem / die alle sijn Broeders wel tot 17. toe / soo men seyde (nae haer gebruyck) dede voortbrenghen/ende met vriendelijck afscheydt hen betoonde / dat den noot des Otthomans Rijcx welstandt/ ende den vrede vereyste dat sy moesten sterven / ende haer Vaders begravenisse vereeren / ende dat soude haer int Paradijs vergolden worden : Ende alsoo werden sy met groote ceremonien met pesen van Bogen verworcht : Oock eenighe vande Moeders werden verdroncken/ die ghetracht ende ghepractiseert hadden haer sonen te versteken / liet twee Vrouwen groot gaende / dan die baerden beyde Dochters / die met noch ander 27. Dochters te lijve bleven. Desen toont hem alreede strengh / Martiael ende bloetgierich / hoe wel de wellust ende de glorie des Rijcx/ hem ander werck schijnen te gheven / dan groote invasien voor te nemen / waer teghen 't Rijck ende de Christenheydt hen slappelijcken Wapent. Int leste van Mey/in dit Jaer 1595. is den Koningh Sigismond van Polen/ eené sone geboren van de Dochter des Eertz-hertogh Karel van Oostenrijck / ghenoemt Ladislaus.

Mahometh laet 17. sijne Broeders ombrengen.

Den Transilvaen ofte Princen van Sebenberghen / Sigismondt Battor / sochte met Christenrijcx hulpe het Turcksche jock af te werpen / tot wien hem oock voechden Aaronde Vayvoda / ofte Wayda van Moldavia / metten Wallachischen Wayda Michal ende andere / die nu langhe onder den Turck hadden ghesetten / die om dat sy haer meermael bevonden van haer misgonners beschuldicht ende beklaecht aent Turcksche Hof / ende door giften ende beloften van meerder tribuyt dickmael werden uyt haer heerschappije verstooten / zijn dese den Turck oock afghevallen / ende hebben de Tarteren (die inden Winter van des Turcx dienst nae huys waren treckende) gheslaghen / desghelijcx veel Turcken tot diversche stonden / ende namen veel Steden inne/ die met Turcken beset waren / op ende over de Donaw ghelegen / den voorsz Sigismondt Battor Wayda van Sebenberghen ofte Transsilvanien/ Broeders sone van Stephanus Battor Koningh van Polen / zijnde een jonck Heere van ontrent 22. Jaren / aenghezet by de voorsz Vayvoda ofte Waydaes sijn ghebueren / ende ghesoliciteert vant Huys van Oostenrijck ende Keyser / ende mede vanden Paus/heeft mede door het beneerstighen van Pater Alphonso Cariglia Jesuijt / ghesocht af te vallen van de verbontenissen sijnder voorsaten metten Turck / ende hem te verbinden metten Keyser ende Christenen / wat daer over ghepasseert is / achten wy verhalens weert / 't ghene wy uyt eenen brief nae Italien ghesonden uyt Clausenborch anders Colosvar ghenoemt/ den 28. September / Anno 1594. gheschreven van een groote personagie/ ende gheloofelijck. Aldus luydende / den Vorst Sigismondt Battor / hebbende een vergaderinghe van sijn Staten van Sebenberghen vergadert in Alba Julia/ ofte Weyssenborgh den 11. Julij 1594. dede die opt Casteel by hem komen/alwaer Krijghs-volck : Ende sijn Guardia by hem hadde/ selve ghewapent met een Vuysthamer in sijn handt / seyde die aen met grammen ende toornighen moede / hoe dat hy een Christen ware / ende wilde niet meer des Turcks Tributaris wesen / maer aenspannen met het huys van Oostenrijck / ende de Christenen helpen ende bystaen met lijf ende goedt / alsoo hy alreede ghesworen hadde ende belooft / waeromme hy nu versocht / alle

Vayvoden van Sebenberge/Moldavien ende Wallachien vallen den Turck af.

Sigismondt Battor Vayvoda van Transsilvanien soeckt Oorloge teghen den Turck.

die sulcx niet goedt vonden / souden hun redenen uyt spreken.

1595.

Waer over de Staten t'samen spreeckende / ende siende sijn gram ghelaet / versochten hun beraedt tot sanderdaeghs te moghen hebben.

Sanderdaeghs sprack voor haer allen den Heere Jan Forro/Edelman van authoriteyt / als dat sy bereyt waren alle haer goet ende bloet op te setten voor haren Prince ende Vaderlandt. Maer baden sijn Hoocheyt te wesen voorsichtich / in te willen afgaen het verbondt sijnder voorsaten metten Turck / dat welcke hun dus langhe gehouden hadde in ruste ende vrede/sy en saghen gheen redenen/ maer mochten wel afsegghen en hun onthouden van in verbondt te treden met het Huys van Oostenrijck / selve zijnde noch vande Christenen ofte vanden Turck hun assistentie versocht. De Turck ware machtich ende de Christenen waren weeck / om hem te helpen/ selve nu zijnde sonder schat ende gheldt / waeromme sy gheen wijsheydt achten ofte middel saghen / tot sijn voornemen te raden / maer datmen behoorde den Turck sijnen ghewoonlijcken tribuyt te gheven / ende vrientschappe te houden mette Oostenrijckse/onderhoudende Neutraliteyt / tot dat hy saghe de Oostenrijckse saken beter stonden : Hopende dat hy seyde / alreede mette Oostenrijckse besloten ende ghesworen te hebben / waren sy bedroeft gheschiet te wesen sonder hun consent/teghen hun Previlegien ende Eedt / ghedaen Anno 1588.op den Landtdagh van Maggies/waeromme sy seyden van noode te wesen / een gheheele Generale vergaderinghe van de Staten nae oudt herkomen/ om te beraedtslagen wat dat hem te doene stondt / biddende die antwoorde ten besten te interpreteren / acht nemende op den ellendighen staet van sijne Ondersaten/Ec.

Staten van Transilvanien willen Neutraliteyt houden.

Hier over den Vorst niet te vreden / bescheyde die sanderdaeghs weder te komen / alwaer hy weder sijn voornemen vorderde met dreyghementen / sy antwoorden hem twijfelachtich / radende te doen wat voort ghemeyn beste dienstelijck ware / met consent vande Staten daer op besloten een Generale vergaderinghe tot Torda binnen acht daghen/ maer daer-en-tusschen den Tartar eenen inval doende op sijn Frontieren / sondt derwaerts den Heere Balthasar Battori sijnen Cousijn / met Krijghsvolck.

Hier-en-tusschen twijffelende dat sijn Staten ende Edeldom niet souden consenteren sijn onbedacht contract metten huyse van Oostenrijck / ende beschaemt dat hy sijn belofte haer ghedaen niet konde volbrenghen / mede vreesende hem eenigh leet hier over ende om ander discontentementen mochten aen ghedaen worden / ontbiet hy hem in Alba Julia sijnen Cosijn/Heer Balthasar Battori/ dien hy voorhieldt inde presentie van sijnen Cancelier den Heer Wolfgangh Conaciocio / hoe dat hy hem hadde misgrepen in sijn lichtveerdich voornemen / vreesende dat sijn ondersaten tegen hem mochten opstaen op den minsten inval die den Turck mochte op sijn Landt doen / hebbende te veel betrout op ijdele beloften van sommige/ waeromme hy nu ware ghereesolveert te reysen nae Italien verlatende sijnen staet / nochtans behoudende den tijtel / ende hem te laten 't Gouvernement / hebbende alreede daer over het consent van veel Edelen / ende om eerlijck eenen staet te houden buyten Lande / begheerde te moghen ghenieten sijn Vaderlicke Erfgoet ende inkomste / met een Jaerlijcx pencioen van twaelf duysent Daelders vant Landt. Haerlieden biddende op de versamelinghe vande Staten dit sijn ondersaten voor te draghen ende te doen goet vinden/ mede te soecken de ghestoortheydt vanden Turck/met giften ende met achterstel vant Tribuyt betalende / te vreden te stellen.

Sig: Batthor wilt sijn Landt verlaten/ trecken in Italien.

Dese Heeren / Balthasar Battori / ende Cancelier seer verwondert / hebben hem vermaendt sijn stuck wel te bedencken / mede de eere vant Huys van Battori / dat welcke daer door soude moghen versteken worden / want alsoo by haer de Vorsten ofte Princen zijn electijf / ofte ghekooren worden / en souden de Staten vant Landt met niemandt anders dan van haren Prince selve willen geregeert worden/

ende

1595. ende op overvallende noot ende perijckel / souden moghen eenigh Hooft opwerpen ofte verkiesen nae haren sin die souden mogen den Turck aengenaem ende trou wesen / ende alsoo soude Christenrijck van Sevenberghsche hulpe gheheel wesen ghefrustreert / hy soude moghen dien van Oostenrijck wat uyt stellen totter tijdt toe / dat hy allenskens het ghemeynte ende Edeldom tot sijn voornemen mochte brenghen. Dese met noch meer ander redenen en konden hem niet bewegen / nochtans beloofde niet en soude upten Lande vertrecken / voor volgende artijckelen hem soude gheaccordeert wesen vande vergaderinge tot Colloswar / ende dat hy daer van wilde de resolutie verwachten op sijn Vaderlijck sterck Kasteel van Cowar / daer hy met sijn beste goet ende schat heenen reedt / belastende voor sijn vertreck den Cancelier / sijn voornemen den Staten ten besten voor-draghen / te weten / hoe dat hy siende het perijckel sijnder Landen voor den Turck om sijn onbedachte rebellie / wetende gheenen anderen middel om des Turcx gramschappe te versoeten zijnde soo machtighen Vyandt om 't Vaderlandt te verschoonen / dan sijn gheresolveert vertreck nae Italien / daer over hunlieden ghevende volkomen macht te doene wat hun goet dochte ende proffijtelick te wesen tot Landts behoudenisse: ende om te moghen buyten Lande als een Vorst betaemt te leven / versocht hy hem te willen vergonnen ende onderschryven de naevolgende beden.

Versoeckt 6. Artijckelen van sijn Lantsaten.

1. Als datmen den Turck bidden soude om vergiffenisse met behoorlijcke ontschult.

2. Dat des Landts saken ende Cancelerie souden alle afgeveerdicht worden / noch op sijnen Naem ende onder sijn Zeghel.

3. Dat den doorluchtighen Heere Balthazar Battori soude Gouverneur wesen / ende dat hem ghehoorsaemheydt / als sijn eyghen Persoon / mochte bewesen worden.

4. Dat alle sijn patrimoniale goederen hem mochten ghesonden worden / daer hy dat soude ghebieden.

5. Dat tot onderhoudt van sijnen staet ende sijn Hofghesin / hem mochte Jaerlicx toeghelevdt worden twaelf duysent Daelders.

6. Dat sijn Musicienen ende andere Italianen die int Landt van Sevenberghen waren / hun souden mogen vredelicken vertrecken.

Dit versoeck by de Landtsaten verstaen / vonden haer beswaerdt / seer beklaghende dat sijne Hoocheydt hadde aenghegaen / saecken van soo grooten ghewichte / alleene door de slechte ende simpele persuasie van eenen Spaenschen Jesuijt Pater Alfonso Cariglia, sonder andere te hooren / met het uyterste perijckel van sijnen Staet / ende als hy nu beveijtighen soude ende excuseren / dat hy 't om beters wille ghedaen hadde / soo hadde hy nu gheresolveert te vertrecken / hun allen latende in sulcken onruste.

Als nu op dit voor-draghen des Canceliers / de Staten seyden sy souden ten naesten daghe hem schriftelicken antwoorden / soo quam daer de tijdinghe / dat den Vorst met sijnen Tresori waren vertrocken nae Italien by Poste / dan soude noch eenighe daghen vertoeven / op een sijn Kasteel / op de Frontieren van sijn Vaderlick goet / Kouwoer ghenoemt / tot dat de Tartaren souden ghepasseert wesen / ende de passagien bevrijdt.

Dese tijdinghe maeckte groote confusie onder de Staten / dies de Raedts-heeren subijtelijck beschreven een Generale vergaderinghe tot Colloswar ofte Clausenborgh. De vergaderde Landtsaten de saecken verstaen hebbende / sonden nae den Vorst tot Kouwar den doorluchtighen Heere Balthasar Battori / ende met hem den Heere Johan Issin / met andere Ghedeputeerde der Ridderschap ende Steden / hun seer over hem beklaghende / ende hem wederomme te komen / biddende met protestatie / soo sijn Hoogheydt niet wilde weder keeren int Gouvernement als vooren / wilden sy op hunne vrye voeten ofte wille zijn / van eenen anderen Heere te moghen verkiesen / met welcken nieuwen Vorst hy dan soude moghen handelen door sijnen Cancelier van sijn versochte Artijckelen.

Transsilvaniesche Staten protesteren van te mogen een ander Heere kiesen / soo de Vorst hem verliete.

Hier over den Vorst ghestoort / wilde nochtans gheensins consenteren van weder te keeren / bybrenghende veel excusen / als dat syn weder-koemste hem soude periculeus wesen / &c. Noopende het verkiesen van eenen anderen Vorst / seyde dat hy noyt ghedacht hadde dat sulcken protest hem te vooren soude komen / ende dat hy sulcken resolutie van sijnen leven niet vergheten soude / noch sijn Onderdanen gheensins quijt-schelden van haren Eedt hem ghedaen &c. Maer den Heere Balthasar door veel bidden ende vermaninghen / van niet te willen 't Landt van Sevenberghen verlaten / ter eeren vanden Huyse Battori / op dat de Heerschappye daer van tot haerder schande niet viele in handen van andere / &c. verkreegh ten lesten op eenighe toe-segghinghen / sijn belofte van niet uptten Lande te trecken / ende alsoo ontboot hy de gheecommitteerde Ghesanten voor hem / beloovende het Gouvernement niet te verlaten / ende soo gaf hy hen hun afscheydt / by hem behoudende den Heere Balthazar Battori / metten welcken hy een Verbondt maeckte met Sacramentale Eedt / dat sy malkanderen nemmermeer afgaen ofte verlaten souden / om gheenderhande perijckelen ofte oploopen / maeckende onderlinghe schriftueren / dat sy niet meer ghedachtich souden wesen inder eeuwicheydt de questien ende misverstanden die tusschen hun gheweest ende gepasseert waren.

Den Vorst nu ghekeert zijnde in Coloswar / proponeerde wederom by de Staten / dat hy gheensins konde ofte wilde blijven inde Regieringhe / ten ware hem toeghelaten werde / terstondt hem in Oorloghen tegen den Turck te stellen: De Staten die refereerden dat anderwerf totten Raedt van Staten ofte Senaet / desen Raedt confirmeerde anderwerf haer eerste opinie van haer Vryheydt / waer over den Vorst seer ghestoort / liet hem ontvallen eenighe hooghe ghewichtighe woorden in sijn Kamere / die aenden Raedt over ghedraghen werden / waer over sylieden verstaende des Vorsts ghestoortheydt teghen haer / vertrocken 's anderdaeghs alle wegh op haer Kasteelen / hun weygherende weder inde Stadt te komen / ende niet teghenstaende dat hy hun schreef particulierlick / met Eede beloovende / haer niet te misdoene ofte molest te zijn / soo quamen sy ghelijckewel niet / dan ten lesten sondt aen elck eenen Edelman van 't Hof / om in sijnen name haer trouwe ende gheleyde toe te segghen / ende hun uytten hoofde te stellen hun voor-gaende impressie / biddende inde Stadt te komen / om eenighe andere resolutie te nemen / ende soo lieten sy hun gesegghen.

Sigismont is ghestoort op sijn Staten.

Inde Stadt ghekomen zijnde / soo versochten alle de Staten aenden Vorst / dat alle de Raedts-heeren mede in haer vergaderinghe Generael komen souden / hoopende op alles wel te resolveren / welck werdt gheconsenteert. Al waer op de sake int langhe werdt ghedisputeert / ten lesten is den Heere Balthazar Battori sijn opinie afghebraecht / die seyde dat hy een groot seecker perijckel voor handen sagh / voort gantsche Landt van Transsilvanien ofte Sevenberghen afvallende den Turck / maer siende sijn Hoogheydt alreede soo verre daer in ware ghetreden / ende dat hy nu niet anders en konde doen / soo hoopten hy ende betroude in Godt / dat hy 't Vaderlandt voor eenen soo machtighen vyandt beschermen soude / ende gheholpen worden teghen alle hoope / waeromme ware sijn resolutie te leven ende te sterven by sijnen Prince ende Vorst / ende al doen wat sijne Hoogheydt soude believen hem te gebieden / haer alle vermanende 't selfde te doen.

Staten vereenighen met den Vorst / ende publiceeren d'Oorloghe teghen de Turck.

Hier toe stemden de Raedts-heeren ende de gheheele vergaderinghe / ende sonden aen sijn Hoogheydt die goede tijdinghe / ende deden terstont publiceeren d'Oorloghe teghen den Turck / ende sonden Brieven op de Frontieren / dat het Krijghs-volck den Turcken souden sien te beschadigen.

Niet tegenstaende dit aldus ghepasseert ende geconcludeert was / so twijffelden den Raedt ende principale Edelen / dat den Vorst noch mochte ghedachtich wesen de protestatie teghen hem ghedaen / van hem af te

 setten /

setten / soo hy niet keerde in sijn Regieringhe / waeromme sy verkoozen onder haerlieden twee vande Edelen / die hun alder ontschult souden doen / verhalende int breede de redenen die hun daer toe hadden beweecht / biddende daer over vergiffenisse/ &c. Den Vorst vertoonde hem terstondt ghewillich ende te vreden te wesen / segghende hy en wilde ten eeuwighen daghen dat protest niet meer gedencken/ ende alsoo gaf hy hun haer affschept met alle vriendelijck contentement.

Als nu elck een hem begonde te rusten totten Krijgh / soo gheliet den Vorst hem als te willen den 28. Augusti zijnde Sondagh / solemnelick ter Kercken ende ter Missen gaen / waeromme alle de Raetsheeren ende Edelen daer verscheenen / om hem te verselschappen nae ghewoonte / ende ghekomen inde Voorkamer / heeftse den Vorst alle ghegroet / ende sprack sijnen Cousijn Heer Balthazar Battori seer vriendelicken aen / maer onder-tusschen hadde hy wel secretelicken de Poorten vander Stadt Colofwar doen sluyten / sijn Hellebardiers ende Krijghsvolck ter wachte op de mueren besedt / maer nae een teecken ghegheven vertrock den Vorst uyt de Kamer/ ende terstondt quamen een deel Trabanten ende Hellebaerdiers inde Voorkamer / met drie Raedtsheeren die hy vant stuck ghesept hadde / te weten / den Heere Stephan Botskay Capiteyn van Varadin / Oom vanden Vorst / den Heer Fransoys Gezchy ende den Heer Pangratius Sermiech/ die welcke deden ghevangen nemen dese naegeschreven Heeren/ die sy terstondt in een seecker plaetse int selfde Hof des Vorstens / sterck te bewaren bestelden / ende mede sondt terstondt Krijghs-volck uyt om in te nemen haer Casteelen / ende te beslaen alle haer goederen. Dese ghevangen Heeren siende hun ghevanghen/ versochten aen den Vorst om te weten d'oorsaecke haerder vanghenisse / ende soo eenighe misdaet hun konde te laste ghelept worden/ dat het hem mochte gelieven/ hun die by wegh van Justitie ende equitept te overtuyghen / ende dan te straffen nae verdienste ende ghelieven. Hier op antwoorde den Vorst/ dat sy goeden moet hebben souden / 't ghene dat hy ghedaen hadde/ ware hy ghedwonghen gheweest te doen / om hen te verwittighen van eenighe twijffelen die hy hadde/ ende dat sonder ordinaren wegh van Justitie / sy gheensins langher en souden ghemolesteert worden.

Sigismond Battor neemt sijnen Edeldom gevanghen ende doetse dooden den 28. Augusti.

Twee daghen hier nae/ den 30. Augusti smorgens/ twee uren voor den daghe / sonder ander proceduren/ worden vijf vande ghevanghenen onthalst / te weten den Heere Alexander Kendi / Swagher vanden Heere Balthazar Battori ende vanden Cancelier/ den Heer Johan Iffin / Patrigno ofte Peter vanden Heer Battori/ den Heer Gabriel Kendi / den Heer Johan Forro voorzen ghenoemt/ metten Heer Georgio Zenthegiedi / Procurator ofte Director van Vorsts saecken. 'T ghemeynte werdt hier door seer beroert/ beklaghende dat die soo moesten sterven/ sonder te weten de redenen ende sonder eenighe forme van rechte. Den Edeldom was oock verslagen ende verbaert/ dies alle die vrientschappe hadden met dese Heeren / sochten eenighsins uyt de Stadt te gheraken/ maer den Vorst hadde daer inne voorsien/ende dede een Mandaet dat niemandt soude uyt de Stadt vertrecken op de Galghe / noch aen sijn vrienden schrijvẽ watter passeerde/ op datter niet van ter ooren soude komen vanden Heer Stephan Battori / die doen was op sijn Casteel Somlio / houdende ghedurich by hem ontrent 2600. Krijghs-lieden / tot bewaringe van sijn Huys/ op dat pas.

Den tweeden Septembris resolveerde den Vorst/ sijnen Cousijn den Heer Balthazar Battori metten Cancelier / te senden opt Casteel van Vywar snachts met goede wachte. Op een ander Casteel Giallu / sondt hy mede den Heer Francesco Kendi/ een treffelick Persoon/ ende den Heer Johan Bornemissa een groot Krijghs-overste / die hy daer nae int selfde Casteel den 15. Septembris dede verworghen. Hier nae vertrock den Vorst selve van Colofwar / ende voerde met hem dese ghevanghenen / te weten / den Heer Gerendi / Johan Crossey / Albert Lovay / George Shalanchi ende Balthazar Schilwassi.

Den negenden Septembris hadde hy doen doodtsmijten door sijn Krijghs-volck / den Heer Ladislaus Shalantzi/ die de handelinghe vande Turcksche saecken tracteerde/ een Man van grooter weerde ende sijn Vaderlandt seer toeghedaen / ende dat gheschiede in sijn eyghen Casteel Barnischa/ waer hy hem met sijn Dochter dapper ter weere stelde / eenighe van het Krijghs-volck doodt smijtende/ maer bleef mede met sijn Dochter doodt.

Ten lesten den 17. Septembris drie uren voor den daghe dede hy worgen den doorluchtigen Heere Balthazar Battori sijnen Cousijn/ende den Heere Cancelier: Den Heere Georghe Vasz Raedtsheere / mede ghevanghen mette andere / ende verlost zijnde / storf sanderdaeghs.

Heer Balthazar Battor wordt met den Cancelier geworcht.

Den doorluchtighen Heer Stephan Battor / terwijlen hy wachtende om den inval vande Tartaren te weeren/ werdt van dese dinghen gheadviseert/ door een van sijn Broeders dienaers / salveerde hem selven in Hongeren op de Fortresse Eezet / toekomende den doorluchtighen Heere Grave Stephan de Battor/ zijnde veel Krijghs-volck ghesonden om hem te vanghen ende tot Colofwar te brenghen. Dus veel was het inhout des Briefs van den 28. Septembris uyt Colofwar gheschreven / Anno 1594. waer door men generalijck mede-lyden hadde van den ellendighen staet des Landts: Als den Turck sal wesen onderricht van die subijte veranderinghe/ende vande doodt van dese Heeren / om dat sy constant in de Neutraliteyt te onderhouden waren ghebleven/ hebbende geen oorsake van rebelleren gegeven.

Maer hier over heeft Sigismond Verbont metten Keyser ende 't Rijck ghemaeckt / begrepen in seventhien Artijckelen / onder andere / dat hy soude trouwen met Maria Cristiana / een Dochter des Hertogh Karel van Oostenrijck / ende Suster vande Koninginne van Polen / hy soude oock tyttel hebben ende erkent werden voor een Vorst des Rijcx/ ende volghens gheassisteert van volck ende gheldt/ soo hy oock by ongelucke ende ghewelt des Turcks uyt sijn Landt soude verdreven worden / soo soude hem in Duytslandt/ Landt ende by leven ghegheven worden / om hem ende de sijne Vorstelicken te leven / wat hy ghewan vanden Turck dat soude hy beholden/ maer soo hy sonder Sonen storve / soo soude sijn Landt den Keyser erven / met meer dierghelijcke conditien. Dit contract heeft niet langhe gheduert / als wy nae sullen verhalen. De Polen werden oock ghesoliciteert om hulpe / maer sy antwoorden / soo men sonder haer den Krijgh begonst hadde/ soo soude men die oock sonder haer eynden: Vande Moscoviten was hoope dat sy bystant van ghelde souden verwerven. Dese heeft hem aldus langhe teghen den Turck wel ghebruyckt / ende Victorien behaelt.

Sigismond Battor den Vayvoda van Sevenberghe verbontenisse metten Keyser.

Graef Karel van Mansveldt / Sone van Graef Pieter Ernst / die nu een oudt ervaren Krijghsman inde Nederlanden gheworden was / ende den Inlandischen Krijgh moede zijnde / ende daer van een eynde wenschende / hebbende vyandtschappe ghevoerdt teghen den Hertogh van Parma/ ende nu teghen den Gouverneur den Grave van Fuentes / is versocht gheweest om hem te laten teghen den Turck ghebruycken / waeromme hy nae den Keyser trock / van wien hy in April tot Praga Ridder wert gheslagen/ oock een Vorst des Rijcx / ende een Stadthouder van den Aerts-Hertogh Matthias ghemaeckt / die opperste Veldt-heere teghen den Turck ghenaemt was.

Karel van Mansveldt treckt tegen den Turck/ daer hy sterf den 14. Augusti.

Alwaer hy hem seer vromelick heeft laten ghebruycken / als opperste Veltmaerschalck teghen den Turck / daer hy veel reformatien inden Krijghshandel aldaer ghebrocht heeft: Ten lesten vant belegh van Strigonien 't gheheel bewindt hebbende / ende nae een aenghename victorie met sijn Nederlandtsche Troupen bekomen / by hem tot opgheven ghebrocht zijnde / is ten lesten verlaten van middelen in ongheneuchte hy door sieckte den 14. Augusti ghestorven/ Anno 1595.

Den

1595.

Swartsenborch neemt Volck aen teghen den Turck, dat groot nae-dencken maeckt in Mey.

Den Koningh van Spaengien hadde een groote somme ghelts gheordonneert tot hulpe des Keysers, ende belast een hoop Krijghs-volck te voet ende te Peerde aen te nemen byden Heere van Swartsenborgh omtrent Colen / daer Mansveldt over soude ghebieden: dese hebben langhe vergadert / ende in aenloop gheweest / tot groote schade ende overlast vande Onderdanen des Vorstendoms Gulick / Cleve ende Berch / ende d'andere Ghebuerlanden / dat alderhande nae-dencken gaf oft sy teghen haerlieden mochten ghebruyckt werden / ende meest waren sy bevreest in 't eynde van Mey / als omtrent Colen by den Rhijn subijtelijcken duysent Peerden uyt de Nederlanden haer vonden op d'een zijde / ende de Grave vanden Berghe over d'ander zijde met vijf hondert / ende eenighe Veldt-stucken ende leederen / ende op den Rhijn verscheyden Oorlogh-schepen / Wtlegghers ghenoemt / vergadert / met veel Ponten om den Rhijn te passeren / uyt-ghevende dat sy verwachtende waren Graef Philips van Nassouwen / komende van Dillenborch / soo veroorsaeckte 't selfde de Steden van Colen / Aken / Dusseldorp eñ meer andere / op haer hoede te wesen / met groot achterdencken.

Philips van Nassouwen uyt Vranckrijc gekeert.

Waeromme Graef Philips van Nassouwen / weyniger in Lutzenborgh uytghereeht heeft dan verhoopt was / mits het Fransche Krijghs-volck elders ghebruyckt werdt: Hy heeft sijn Voet-volck laner de Frontieren van Henegouwe met synen Broeder Graef Lodewijck ghesonden (veel schade doende) nae den Zee-kuste / ende zijn in 't begintsel van Junij tot Diepen ghescheept nae Zeelandt / Graef Philips selve met het Peerde-volck / is over Dillenberch in Gelderlandt oock wel aenghekomen / seer verarmt eñ qualijck ghetracteert / teghen den danck vanden Koningh wegh-komende / dies de Vereenighde Landen hem consenteerden (om inde Oorloghe te blijven) te moghen oplichten twee Regimenten Gascoens / onder den Heere van La-Noue ende Rignac / ende sy soudense Maendtlick betalen.

Beroerten eñ jalousien int Lant vã Cleve / etc.

De beroerten ende saken in Cleve ende Gulick &c. hebben de Ghebueren oock achter-dencken gegeven / alwaer over 't Gouvernement veel twist was, door de onbequaemheyt ende krancsinnicheyt des Vorsts alsoo den ouden Raedt mette Vorstinne Jacoba van Baden / sochten in 't Gouvernement te blijven, die ghestijft werden vanden Keyser ende den Koningh van Spaengien / daer des Landts Dochteren met de Vorsten haer Mannen / ende de Ridderschap haer teghen stelden / waer over zijnde in Januario een vergaderinge tot Grevenbroeck beschreven / soo zijn daer de Ridderschap ende de Vorstinne oneens geworden / mits dat sy den Vorst haren Heere sien ende spreken wilden / ende de regieringe insien / ende dan nae gheleghentheyt resolveren / daer heftelick teghen werdt ghesproken: Waer op de Ridderschap subijtelicken opghestaen zijn / zijnde beleyt byden Grave van Broeck ende andere / ende zijn over den Rhijn ghetrocken nae Dusseldorp / daer den Vorst sijn Hof houdt / aldaer sy de Stadt ende 't Slot hebben inghenomen ende beset / ende den krancksinnighen Vorst behoorlijcke vrijheydt ghegheven: sommighe der Vorstinnen Raedt ende Dienaers hebben sy ghevanghen tot Anghermondt ghevoert / onder andere oock eenen Doctor ghenaemt Dreyer / met eenen Kock / twee ofte drie Pagien ende Kamer-Joffrouwen: Sy hebben alle Sloten open ghedaen / ende alles doorsien ende ghe-inventarieert. De Vorstinne dat vreesende / is haer ghevolght / maer sy hebben haer oock in bewaringhe ghestelt / ende haer van quaet Gouvernement ende on-eerbaerheydt beschuldicht / ende daer over eenen Landts-dagh in Februario beschreven / den welcken gheenen voort-gangh ghehadt en heeft / om datmen de Keyserlicke Ghesanten verwachte / ende andere der Vorstinnen maechschap. Eenighe vande Ridderschap steunende op haer goedt recht / scheenen haer te willen stijven mette Gheunieerde Landen om in haer Vrijheden te blijven / vreesende overvallinghe vande Keyserlijcke oft Spaensche macht / onder 't decksel van protectie / door de practycken vande Vorstinne ende hare Vrienden / waer mede oock de successie den Dochteren (in 't afsterven des Vorsts sonder Kinderen) soude moghen benomen worden. Maer in Junio weet alles weder uyt-ghestelt op de vergaderinge in Augustus.

Vorstinne van Cleve ghevanckelick gestelt.

1595.

Beroerten in Emderlandt.

In 't Graefschap van Oost-Vrieslandt isser oock onruste opghestaen / tusschen de Stadt Emden, een goede rijcke Stadt, vol Schepen ende Volck / seer aenghenomen van vermoghen door de vervolginghe der Religie in Nederlandt / ende Grave Edzart nu de Vierde van sijn Huys zijnde. Dese onruste werdt van velen toe-gheschreven een Gravinne / een Koninghs Dochter van Sweden / ende eenighe Raedtsheeren, die over langhe ghevoedet hadden de vyandtschappen tusschen de twee Ghebroeders / Graven Edzart ende Johan die Anno 1591. den neghen en twintichsten September gestorven ware: Nae wiens doodt de Stadt Emden gheklaecht heeft / dat Graef Edzart / hadde willen haer Previlegien besnijden / grooter ende meerder Jurisdictie over haer hebben / ende oock die ghewoonlijcke Religie aldaer veranderen / ghelijck hy alreede andere exercitie / dan daer inne de Borgheren ghebooren waren / op sijn Huys / de nieuwe Munte ghenaemt / ingheveert hadde: oock rekenschap van 't gheldt vanden Armen, dat welcke inder Kercken / ende byde Huysen werde versamelt (ende den Grave niet aen en gingh) begheerde / met dierghelijcke meer. Die vander Stadt allegeerden daer-en-teghen redenen ende contracten ter contrarien. Dese saecken langhe ende heftelijck ghedreven zijnde / hebben die van Emden een nae-dencken ghekregen dat den Grave haer mochte overvallen / mette macht van Spaengien / daer hy scheen mede in verbontenissen te wesen.

Oorsaken der Emdersche beroerten.

Waeromme als nu in 't Jaer 1595. de Grave scheen hem genoech Meester vande Stadt gemaeckt te hebben, mette sleutelen alle avonden op het Slot te doen brenghen, ende de Loze ofte Wacht-woordt / door eenen Doctor Zirck (van Limborgh genaemt) te laten gheven / dat welcke altijdt te vooren byden woort-houdende Borghermeester plach te gheschieden, hebbende nu eenigh Garnisoen op het Slot ende op sijn ander Huysen / ende secretelijck volck aennemende, hadde oock mede alle vergaderinghen van Volcke ('t zy om Dijckagien ofte andersins) verboden die noemende, verboden Conventiculen, jae selve de Kerckelijcke Dienaers versamelinghe ofte Consistorien.

Oratie van Menso Altingh Predicant tot Emden.

Hier over hebbende de Borgerije ende Ghemeente van Emden beginnen te vreesen ende te murmureren, ist hier toe ghebeurt / dat den Predicant Menzo Altingh, soo hy vanden Grave niet wel aengesien en werdt, de notabelste vande Borgherije inde groote Kercke op 't Choor vergadert bedroeffelicken heeft aenghesproocken ende beklaecht / als dat het scheen dat alle dinck in 't verderf liep / ende dat hoe langher hoe grooter perijckel de Stadt naeckte, ende datmen onderstondt sulcx al op sijnen hals te legghen al ofte hy daer d'oorsaecke van ware / hoe wel hy hem voor Godt ende de Weereldt daer van ontschuldigh kende: besluytende eyndelick by soo verde het de Borgerschap goedt vonden / dat hy vertrecken soude / ende verhoopte gherustelijcker ende vredelijcker buyten perijckel te leven, dat hy dan gheerne ende willichlijck vertrecken wilde / maer soo sy oock wilden dat hy blijven soude / wilde hy oock gheerne by haer / als een ghetrou Herder by sijn Schapen blijven / leven ende sterven / &c. Waer oppe alle de vergaderde eendrachtelijck antwoorden, dat sy begheerden dat hy blijven soude, sy wilden by hem ende voor haer gherechticheden lijf ende goedt opsetten.

Gerardus Bolardus vermaent aen die van Emden den 28. Maert.

Daer nae isser een statelijck Borgher / Gherardt Bolardus ghenaemt opghestaen, ende die begonde te verhalen de Actien vanden Grave / ende dat het om hare Persoonen / goederen ende Religie te doene ware / ende dat het tijdt ware toe te siene / ende de Wapenen inde handt te nemen / ende soo de Borgheren met hem sulcx te doene ghesint ware / dat sy 't selfde aldaer wilden verklaren / hy voor sijnen Persoon ware ghereet / liever de doodt te lijden / als te ghedooghen / dat de Religie ende hare Previlegie / herkomen ende gherechticheden haer souden benomen

 worden /

1595.

Colonellen tot Embden gekoren onder de Borgerije.

worden, &c. Alsoo ditte vande Borgerije eendrachtelijcken toe-ghestemt werdt / heeft hy voorts ghesept noodigh te wesen / dat de Stadt in seecker wijcken verdeylt onder seecker Hoofden ghestelt werde/ om goede ordere te onderhouden / &c. Ende alsoo dat oock gheapprobeert werde / zijn aldaer terstondt sonder scheyden / ses Colonellen ghekooren / als te weten Gerardt Bolardus / Hans Wilhelmus / Joachem Wynholts/ Jan Amelinck/ Pieter de Visscher / ende Hans de Bohault / ende vorder oock seker Hoplieden ende Lieutenanten.

De Borgherye van Embden neemt Wapenen aen.

Dit ghesch iedt zijnde/ ende daer nae/ daer over den Name Godts aengheroepen voor 't scheyden / om synen zeghen in 't werck te verleenen / hebben de voorsz Colonellen mette Hoplieden / Lieutenanten ende andere ghemeyne Borgherschap / de Wapenen terstont aenghegrepen / ende hun van het Stadt-huys/ Marckt / Poorten ende andere voorneemste plaetsen Meester ghemaeckt/ ende de Stadts sleutelen aen haer ghenomen/ende hebben de Borgemeesteren ende Raden / als die des Gravens Creatueren ende Dienaers waren/ als van hem alleene ghestelt / ende aen hem bereydighet / in hunnen Huysen doen bewaren / hebben oock het grof Gheschut / 't welck op het groote Kerck-hof nae de Emse gheкeert stondt / omme doen wenden / ende nae des Graven Borgh doen stellen.

Grave van Embdens vraghe aen de Stadt.

Dit alle den 29. Maerte / bydem Grave tot Auricк verstaen zijnde / sondt hy den Notaris Hendrick Schroderen met ghetuyghen naer Emden / versoeckende audientie / de welcke verkreghen hebbende dede hy afvraghen / waeromme sy dese nieuwicheden begaen hadden / vorder vraghende oft sy den Keyser/ den Heylighen Rijcke ende hem gheen ghehoorsaemheydt wilden bewijsen / ende afstandt doen van haer voorstel.

Antwoorde der Stadt Emden aen haren Grave.

Waer op sy antwoorden / dat sy sulcx ghedaen hadden om menichfuldighe beswaernissen inde Religie / ende om veel verscheyden valsche beschuldinghen teghen haer / als ofte sy de Stadt een ander Heere wilden gheven / haer loffelijcke Previlegien die hun vanden Keyser vergundt waren/ benemende/ ende dat syn ingheselt Magistraet de goedtheydt van veel Borghers misbruyckte / ende aen hem ghetoghen hadde alle de Gheestelijcke goederen / die wel een derdendeel van 't Landt waren/&c. Daeromme verklaerden sy de Wapenen aenghenomen te hebben tot beschuttinghe ende verseeckeringhe / ende niet om yemanden te offenderen : Vorder seyden sy te erkennen den Keyser / het Rijck ende sijne Ghenade / als Landts-Heere / in alle Goddelijcke ende billijcke saecken onderdanicheydt ende ghehoorsaemheydt schuldich te zijne / maer dat aenghevanghen werck/ ende dat noch volghen wilde / konden sy van noodts halven niet naelaten/&c.

Grave van Emden versoeck aende Generale Staten.

Op dese haer antwoorde sondt den Grave sijnen Canceliier Coenraedt van Westerhout / den tweeden April aende Staten der Vereenighde Nederlanden/ die den achtsten April in 's Graven-Haghe gehoort werdt / daer dat hy inden Name ende van weghen den Grave beklaechde ende beschuldichde de Stadt Emden grootelijcx van rebellie / teghen den Keyser/ 't Rycke / ende hem / ende dat seer particulierlijck / ende versochte daer over assistentie van Krijghsvolck tot sijnen koste / om die van Emden weder tot ghehoorsaemheydt te moghen brenghen. Waer op de Generale Staten antwoorden / dat sy raden datter mochte in voorsien worden / eer eenighen vorderen brandt daer inne ghesteecken mochte worden/

Antwoort der Generale Staten aenden Grave van Emden.

ende dat selfde wilden sy de Stadt Emden oock radē/ hun selven aenbiedende / gheerne te willen tusschen haer de saken middelen/ ende soecken die in 't vriendelijck te accommoderen.

Emdenaers maken haer meester van des Graven Slot ende dreyghen de Lantlieden.

Daer en tusschen / alsoo die van Emden alle middelen van haer verseeckertheydt sochten / siende dat den Grave vast Krijghs-volck aennam / soo hebben sy haer ghewveldelijcken Meester ghemaeckt van 's Graven Slot binnen der Stadt / ende hebben de Vestinghe teghen de Stadt afghewoorpen. Oock gaven sy een ghedruckt Placaet uyt van Date den acht-en-twintichsten April / waerschouwende het buyten Volck / Edel ende Onedel / dat nae de male den Grave vreemdt Krijghs-volck in Emderlandt brochte/ dat sy 't selfde (om ghemeyn verderf te verhoeden) souden afschaffen ende verjaghen / ende soo sy haer beste daer toe niet en deden / soo souden sy ghedwonghen wesen haer gheen victalie ende nootdruft meer uyt de Stadt te laten volghen / ende oock haer Sluysen ende Sylen te openen / ende dat Landt rondt-omme de Stadt onder 't Water te setten / &c. Over dit quam den Cancellier des Graven wederomme inden Haghe den achtienden Mey / klaghende over dit voorschreven / ende dat sy eenen Wal achter sijn Slot trocken ende maeckten / versoeckende der Landen intercessie om den twist gheeyndicht te hebben.

Klachten des Graven van Emden over de Stadt van Emden.

Hierentusschen soo hadden oock ghesonden ende afgheveerdicht de Stadt van Embden den achtsten April Pieter de Visscher/ Colonel vande Borgherije/ aende Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden in 's Graven-Haghe / met brieven van Credentie / die verklaerde den 23. April alle 't ghene datter ghepasseert was / naementlijck dat den Grave by den Keyser haer hadde verklaecht door sijnen Cancelier Coenraet van Westerholt / ende de Borgherije beschuldicht van ontrouwe ende opsette moetwillighe rebellije ende conspiratie teghen haren Grave / ende dat sy sochten de Stadt Embden vanden H. Rijcke af te scheuren / ende andere vreemde Heeren ghebiedt onderdanich te maecken/ daer sy alreede mede in 't werck waren / denoterende de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/&c. Op welcke beschuldinghen den Grave hadde verkreghen een middelmatich provisionael Decreet / by den Keyser uyt-ghegheven / Waer by ware gheordonneert / dat de Stadt den Grave ende syn Officieren souden alle schuldighe ghehoorsaemheydt bewijsen/ de wachte op haer ghewoonlijcke plaetse stellen / ende van alle suspecte Conventiculen hun onthouden / ende dat den Grave al syne ende der sijnen dreyghementen soude afschaffen (als waren de dreyghementen vanden Koningh van Polen ende Sweden / ende andere Potentaten) ende 't Regiment inde questieuse poincten soo matich voeren / dat de Ondersaten gheen oorsaecke hadden te klaghen / &c.

Klachten der Stadt Emden over haré Grave.

Dit Decreet hadden die van Embden ghesocht in alle poincten te volghen/ maer den Grave daer teghen hadde hare onverdraghelijcke beswaernissen in Religions ende Prophane saecken opghelepdt / 't selfde Decreet qualick ende op syn zijde uytghelept / in Druck alomme aengheplact/ met meerder dreyghementen / ende oock contrarie het Decreet/ ghesocht der Stadts Seghel met nieuwe gebonden Paspoorten ende Zee-brieven / te niet te maken / vorder over haer Conscientien te heerschen / ende ten platten Lande den volcke vande ghetrouwe Predicanten te berooven / ende andere van contrarie Religie inde plaetse te stellen / haer Consistorien heymelijcke Conventiculen te noemen / alles enckele Conspiratie te interpreteren / ende hadde oock den Predicant door den voorschreven Schroderum doen aensegghen op hoogher straffe / hun van Consistoriale vergaderinghen te onthouden. Der Stadt sleutelen vanden Borghermeester doen nemen / ende op de Borght laten brenghen / alwaer sy van eenen Doctor Limborgh / een onbekent Man / bewaerdt worden / die oock 's avondts het Woordt vande Wachte ofte Lose gaf. Hadde oock meer Soldaten ende Amonitie op de Borght dan ghewoon ware / ende diergelijcke meer : Waeromme sy hadden moeten de Wapenen aen nemen tot haerder beschuttinghe / &c. ende baden om alle ghebuerlijcke assistentie / met raedt ende daedt / als Ghereformeerde Religions verwanten.

Staten stellen haer als middelaers tusschen den Grave ende de Stadt Emden.

Hier op hebben de Staten Generael haer ghewillich als Onderhandelaers aenghebooden / ende aen beyde partijen drie Ghesanten ghesonden den veerthienden Mey / te weten Joncker Casijn vander Hel / Reynier Cant ende Christoffer Arentsma der Rechten Doctor / om alle het verschil in 't vriendelijck af te handelen. Maer alsoo den Grave (hoe wel hy de onderhandelinge versocht hadde) gheen volkomen antwoorde schreef / werdter ten lesten ghemerckt / dat hy begonst op de Reviere

den

1595.

den Knock te stercken teghen over Delfziel: want den neghenden Junij soo kreghen de Generale Staten Brieven / dat de Grave / vande Knock nae der Staten Schepen gheschoten hadde / het welcke den Sone Graef Enno excuseerde, dat het onwetens met abuys ware gheschiedt. Hier over de Borgheren vreesende het sluyten der Reviere (zijnde seer Schiprijck) ende wetende dat den Grave seer op haer verbittert was / hebben sy versocht beschuttinghe ende scherm byde Vereenighde Landen haer Ghebueren ende Religions Verwanten / die (hoe wel haer ghenoech daer aen gheleghen ware / Sterckten te laten maecken soo naer haer palen / van eenen gesuspecteerden Ghebuere) hebben de beschermiinghe soo gheheel absolupt niet willen aennemen / maer hebben toeghelaten dat Tacke Hettinga / Overste Luytenant van Graef Willem van Nassouwen / Stadthouder van Vrieslandt/ende Hero Hottinga/Ec. met duysent goede Vriessche Soldaten in vijf Vaendelen / binnen Emden trecken souden/ den welcken die van Emden den negenthienden Junij met Schepen ende Schuyten / blijdelijck sonder quaet achter-dencken in haer Stadt ghebrocht ende aenghenomen hebben/lijf ende goedt toe-betrout / ende op haer Sterckten ghelegdt: Het welcke geschiede met verwonderen van vele/ ende causeerde soo een verschrickinghe onder die op de Knock laghen / dat sy 't zijn verloopen. Den Grave hem daer over door sijnen Cancelier byde Staten beklaghende / hebben de Staten gheantwoort / dat sy dat tot verseeckeringhe vande Stadt ende voor den Grave ghedaen hadden / alsoo den tijdt soude uytwijsen / vermanende dat hy hem tot een goedt verdragh wilde laten verstaen / haer als oprechte Middelaers aenbiedende / daer toe den Grave (als hem verre het beste zijnde) hem heeft laten bedachtelijck beweghen/ ende soo isser ten lesten een vriendtlijcke vergaderinghe tot Delfzijl te weghe ghebrocht / alwaer in Julio van weghen den Grave/ende van weghen der Stadt Embden Ghecommitteerde verscheenen/ ende van weghen de Staten Generael / presenterende Gelderlandt Joncker Casijn vander Hel / ende van weghen Hollandt Reynier Cant / Borghermeester van Amsterdam / ende van weghen Vrieslandt Christoffel Arentsma/ der Rechten Doctor: Dese hebben t'samen den vijfthienden Julij inde Fortresse van Delfzijl soo gheintercedeert / dat sy eyndelijck besloten hebben het inhoudt ofte Sommarie vande volgende Artyckelen.

De Staten Generael senden duysent mannen tot Emden die sy tot haer beschermiinghe in namen/ den 19. Junij.

De Staten vande Vereenighde Nederlanden maken vrede tusschen den Grave van Oost-Vrieslandt ende de Stadt Emden, den 15. Julij.

Inhout van de articulen des Verdraghs van den Grave ende Stadt Emden/ den 15. Julij.

Dat inde oude Stadt Emden ofte op 't Falderen/ ende inde Voor-steden ofte elders openbaerlick gheen ander Religie geleert noch geexerceert soude worden/ als doen tegenwoordigh inde groote ende Gasthuys-Kercke ghepredickt werde / sonder nochtans dat yemandt soude in sijn Conscientie beswaert ofte ondersocht worden / doch soude Sijn Ghenade den Grave Edzart sijn Hof-predicatie vrij ghelaten worden / als hy op de Borght ware Hof houdende.

De nominatie / vocatie / presentatie ende Collatie der Predicanten ofte Kerck-dienaren / sal by de Ghemeente ende haer Lederen staen ende blijven / maer de confirmatie byden Grave / de welcke sullen sonder contradictie bevesticht worden/ desghelijcx de Ouderlinghen ende Diakenen sullen haer ampten bedienen/ vrij sonder verhinderinghe nae Kerckelycke Ordonnantien.

Insghelijcx sullen Consistoriale ende Classicale vergaderinghen onderhouden worden / volghende de Ordonnantien by de Kercke daer op ghemaeckt/ midts dat niemandt totten wekelijcken Cætum sal ghedwonghen worden / ende inde voorschreven vergaderinghe en sullen niet dan Kerckelycke saecken verhandelt worden. Den Borgermeester ende Raedt sal 't vrij staen / een uyt haer Collegie / een Lidtmaet der Kercken zijnde / te committeren / om inde Consistoriale vergaderingen te verschijnen.

Niemandt sal inde oude Stadt/ ofte op het Falderen moghen Schole houden / dan by consent vanden Borgermeester ende Raedt / haer regulerende nae des Stadts Ordonnantien.

De goederen tot onderhoudt van Kinderen / Predicanten/ Scholen ende arme ghehoorich/ sullen daer by blijven/ soo wel vande groote als Gasthuys-Kercken / ende de Grasen Landts tot Hinta ligghende/ vande Provostye gekomen by des Graven Vrouwen Moeder Ho. ghedacht. De groote Kercke begiftiget / ende daer van ghenomen / sullen weder daer by werden ghevoecht ende by blijven / ende de Grave en sal hem met de administratie der Kerckelycke goederen niet meer moeyen. 1595.

Dies sal de Grave de Klooster goederen (eertijdts den Gaudenten toebehoorende) behouden.

De Stadt Emden sal sonder verhinderinghe blijven ten eeuwighen daghe / by alle haer Previlegien/ Vryheden/ Rechten / Oude ghebruycken/ Ec. gheene uytghesondert / ende namentlijcken oock de Previlegien van Karolo Magno / Sigismondo / ende andere Keyseren in 't ghemeyn den Vriesen ghegheven ende insonderheydt des Keysers Maximiliaen den eersten/ beyde Previlegia / de een vande voorby-vaert uyt den Ems-stroom / ghedateert den thienden November / 1494. ende de andere vande Stadts Wapenen/ ghedateert den thienden Augusti/ veerthien-hondert vijf en tnegentich.

De Zee-brieven sullen by Borghermeesters ende Raedt/onder Stadts Segel ghegheven worden, doch sal yeder vrij staen van Sijn Ghenade de Grave / die te nemen op attestatie vande Stadt / dat sy Borgheren zijn: niemandt sal Borgher moghen worden ofte vryheydt ghenieten / dan by consent van Borghermeester ende Raedt.

De Rollen van alle Ampten ofte Gilden / sullen by Borghermeester ende Raedt onder Stadts Seghel worden gegeven / diese oock sal vermogen te veranderen/ des sullen de Gilden sijn Ghenade om behoorlijcken loon/ voor anderen/ten diensten staen.

De Tollen/ Accijsen/ Impositen/ Ec. met verhooginghe vandien/ van wat wesen ofte naem sy zijn / die door de Keyserlijcke Decreten/ ende daer op volgende Executiones afscheyden/ ende den vorder Reces Anno vijfthien-hondert drie-en-tneghentich / zijn besloten afghestelt te worden/ die sullen oock by Sijn Ghenade afghestelt zijn ende blijven. Maer de oude rechtmatige wel herbrochte Tollen ende Accijsen / sal sijn Genade behouden / des sullen des Raedts Accijsen/ Collen ende Impositen byde Stadt verblijven / ende tot haren besten ontfangen werden / sonder dat sijn Ghenade deshalven sich sal bemoeyen.

De verkiesinghe van Borgermeesters ende Raedt/ Ec. aengaende / sullen de teghenwoordighe ghestelt blijven / ende de teghenwoordighe drie Borghermeesters ende de acht Raden / sullen totten eersten Januarij toe-komende / ende voorts soo langhe tot dat sy haer Ampts ontslaghen worden/ haren Ampt ende Officie bedienen / ende sullen alsdan een vande drie Borghermeesters / ende vier vande acht Raden / by lotinghe afgaen / ende sullen wederom vier tot Borghermeesters/ ende acht tot Raden by de voorschreven uyt haer Collegie/als uyt 't gheheel Corpus by meerder stemmen ghekooren worden / die sullen sijn Ghenade ghepresenteert worden / daer uyt sijn Ghenade twee uyt vier / ende vande acht vier tot Raden sal stellen / die op den 7. Januario / op't Stadthuys binnen Embden/in handen van Sijn Ghenade Commissen/ sullen sweeren Sijn Genade ende de Stadt trou ende hult te wesen/ alles in conformiteyt van 't formulaer/ Ec. Die aenblijven / sullen het naeste Jaer afgaen/ ende alsoo voorts.

Ende sullen volgen dese formulaer des Eedts.

Wy belooven ende sweeren den Wel-gheboren Heere / Heer Edzart / Grave ende Heere tot Oost-Vrieslandt/onsen ghenadighen Heere/ ende de Stadt Emden / yeder tijdt trou ende hult te wesen / haer beste te bevorderen / ende het archste nae onse beste vermoghen te wenden / ende in alle gherechtighe handelinghen soo ons voorkomen moghen ons ghetrouwe ende onpartijdelijcken te draghen / ende eenen yederen / den Armen als den Rijcken goedt recht ende gherechticheydt te administreren/ oock dese Artijckelen van dit Verdragh te handthaben ende beschermen.

Alle Acten / Sententien ende Contracten / sullen bundigh blijven.

1595. Des Raedts Officianten ende Dienaren sullen ghehouden / ghenomen ende ghecontinueert worden/ &c.

Het Falderen sal de oude Stadt Emden inghelijft zijn ende blijven / ende als een Corpus worden ghehouden/ van alle Hof-diensten ontslaghen/ soo dat sijn Genade gheen Tollen/ Accijsen ofte breucken/ &c. behouden sal / dan inde oude Stadt / alleen sijn Ghenade eyghen gronden ende werven/ die sal hy als andere behouden / soo dat Falderen in alle manieren als Emden zijn sal.

Hier vooren sullen Borghermeester ende Raedt sijn Ghenade door dese verlatinghe van Jurisdictie/ Tollen/ Accijsen/ Hof-diensten/ Breucken/ &c. Jaerlijcx een recognitie geven / van duysent ende seven-hondert Rijcx Daelders.

Alle Civile saecken sullen staen tot kennisse van Borghermeester ende Raedt van Emden/ &c. in criminele saecken sullen sy oock inde oude stadt ende opt Falderen / macht hebben quaetdoenders te straffen/ maer soo sy aen 't leven strafbaer sullen zijn / soo sullen sy op de Borcht worden ghelevert / om het proces by onderlinghe Ghecommitteerde uytghevoert te worden.

Om alle mistrouwen te weeren / soo accordeert sijn Ghenade / dat sijn Huys oft Hof binnen Emden/ van buyten sonder Poorte / brugghe ofte uytganck/ ende van binnen nae de Stadt sonder Wal ofte Grachte / ofte eenighe sterckte sal wesen : Dat oock des Stadts Wal aen den Dijck achter het Huys ligghende / sal worden ghehecht / verhoocht ende met borst-weeringhe versterckt / daer de Stadt wachte sal stellen moghen / ende dat het Huys gheen Soldaten sal moghen hebben/ dan ten dienste den Burgeren aenghenaem.

Sal sijn Ghenade ofte naekomelinghen gheen vasticheyt / Blockhuys ofte Schansse binnen ofte buyten Emden / ende voornemelick boven ofte beneden den Ems-stroom maecken ofte laten maecken / dat eenichsins der Stadts handelinghe/ neeringe/ ofte navigatie mochte beletten.

Sijne Ghenade sal alle sijn Gheschut wech voeren moghen / uytghesondert de stucken die teghenwoordich op den grooten Dwenger staen.

Het Krijghs-volck te Water ende te Lande aenghenomen van weder zijden / sullen sy ghehouden zijn binnen een Maendt af te dancken / ende uyt het Graefschap van Oost-Vrieslant te doen vertrecken/ der welcker eenighe de Stadt tot verlichtinge haerder Borgherije ende bewaringhe der Stadt ende Falderen moghen behouden / sonder onder vlieghende Vaendel / om Poorten ende Vesten te bewaren.

Ghevangene persoonen ende goederen van weder zijden/ sullen sonder rantsoen ontslagen zijn.

In consideratie van alle het voorgaende / sullen Borghermeester / Raedt ende Borgherschap / tot bewijs van danckbaerheydt / ghehouden zijn te betalen sijn Genade tachtich duysent guldens / ghevende haer Brieven / van welcke sommen sy Jaerlicx een Rente sullen betalen acht ten hondert / midts lossende oft afleggende 't selfde met een vierde-part tseffens/ drie ofte vier Maenden te vooren insinuerende.

Oock sal sijn Ghenade behouden 't gene de Stadt van hem mochte komen.

Sullen Borghermeesteren ende Raedt op Stadt kosten / sijn Ghenade Borcht nae de Stadt met een Muere ende fraey Poorte besluyten / ende een Cloaca ofte Canal maken/ ende int naeste Jaer op de Borcht een bequaem huys aenvanghen te bouwen / ofte soo sy niet begeerden te bouwen/ soo sullen sy/ soo wanneer sijn Genade bouwet/ tot die bouwinghe gheven twintich duysent guldens.

Om alle naedencken te weeren / ende de rechte vereeninghe te vesten / sal sijn Genade voor hem ende sijn erven beloven / ende uyt kracht des Contracts belooft hy alle ongheнade ende onwille teghen de Borgherschap af te stellen / te vergeten ende vergeven/ &c.

Tot versterckinghe deses Contracts / belooft sijn Ghenade / ende sullen oock de nackomende Graven zijn verplicht by de huldinghe dit verdrach als een speciael Previlegie der Stadt Emden ghegheven / te confirmeren / ende by Gravelycker eeren ende trouwen beloven 't selve te houden ende doen onderhouden. Desghelijcx sullen Borghermeester ende Raedt int aen nemen haers Eedts beloovende sweeren. 1595.

Ende sullen sijn Ghenade ende Borghermeester ende Raedt / den Heeren Staten Generael der Vereenighde Provintien van Ghelderlandt / Hollandt/ &c. Doen versoecken / dit verdragh mede te willen doen onderschrijven/ ende verseghelen / ende de handt daer aen te houden / dat het inhoudt van dien ten weder-zyden naegekomen worde.

Ten besluyte souden de Artijckelen soo worden verstaen/ dat daer door de Keyserlijcke Majesteyt/ den Heylighen Roomschen Rijcke / ofte sijn Ghenade de Grave ende Heere van Oost-Vrieslandt aen hare Hoocheyt jurisdictie ende in alle andere gherechticheden niet en sal worden ghepraejudiceert / noch oock die van Emden / in die onghedecideerde Generalibus Gravaminibus van den anderen Staten der Graefschap van Oost-Vrieslandt/ niet en sullen gesepareert worden/ maer haer beholden/ den selven met raedt ende daedt by te staen.

In kennisse der waerheydt waren twee Instrumenten ghemaeckt / de welcke sijn Ghenade met sijn eyghen handt heeft onderschreven / ende met sijnen Seghel bevestighet / ghelijck oock Borghemeester ende Raedt door de Stadts Secretarius de selve hebben doen onderschrijven/ ende met des Stadts Segel doen verseghelen / een yeder ter plaetse sijnder residentie / alles sonder arch ofte list. Aldus ghedaen ende ghesloten inde Fortresse tot Delfziel / den 15. Julij/ Anno 1595. ende was onderteeckent: C. vander Hel / Reynier Cant / Christoffel Arensma / Coenraet van Westerholt / Erich Limborch / Luppo Siecken Borghermeester / Dothias Wiarda / Hector Frederick / Gerard Bolardus / Pieter de Visscher / Ubbo Remetz/ Dierick Alberts/ Pieter van Cauma / Casper Muller Secretarius.

Dit accoort aldus ghepasseert zijnde / hebben die van Emden terstondt vande vijf Vaendelen Krijghsvolck / de twee weder den Staten in Vrieslandt t'Huys gesonden / ende daer nae de anderen tot grooten lof vande getrouwe handelinghe der Nederlandtsche Vereenighde Landen / die niet en sochten dan haer eyghen verseeckeringhe/ ende haerder ghebueren ruste/ trouwe ende eere trachtende. Trouwe handelinge der Staten met die van Emden.

In dese handelinghe isser int licht ghekomen een Contract/ gemaeckt tusschen den Hertogh Karel van Ghelder / ende de Stadt ende Landen van Emden/ Anno 1534. op den Vrijdagh Post Letare, ende gheapprobeert op den Vrijdagh Post Iudica, gheteyckent C. H. de Geldres, Iohan M. de Rossem, Bernard van Haeford, Sicko van Dormum, Oincko Ripperda, Dit Contract hiel inne / dat in Emden sulcke Religie sal wesen / als den Hertogh van Saxen ende Duytsche Vorsten inghewillicht is gheweest op den Rijcxdagh van Ausburgh / ende dat die Stadt ende Landen van Emden / den Hertogh van Ghelder altoos sullen assisteren / als hy oorlogh doet ofte hem oorloch ghemaeckt wordt/ nae haer vermoghen/ ende soo hy begheert / soo sullen sy ghehouden zijn haer Steden ende Havenen ende Fortressen voor hem te openen / ende sijn volck in te nemen / midts dat den Hertogh den Grave ende 't Landt van gelicken doet/ wanneer men haer sal willen overvallen/ midts datse den Hertogh daer van verwittighen/ ende haer recht ende onrecht aenden selven sullen moeten verblijden/ ende dat sy met billickheydt van des Graven partije niet en konnen krijghen / nae haer vermoghen alsdan verdedigen/ &c. Contract tusschen den Hertogh van Gelder/ ende Landen van Emden/ 1534.

Nae dit accoort tusschen den Grave eñ de Stadt/ heeft de Grave hem t' onbreden ghetoont/ ende in verdachte gheweest / als wy hier nae sullen moghen verhalen/ Anno 1598.

De Gheunieerde Landen / wesende nu onder een vrije Regieringhe / ende ontslaghen vande Pauselicke ende Spaensche Decreten / uyt-sluytende ander Natien van des Weereldts beseylinghe / zijnde de Schiprijckste Natie vander Weereldt / vol van goet Schip- De Geunieerde Staté doen soecken int Noort-Oosten den kortsté wech nae Oost-Indien.

1595.

Schip-volck ende Zee-vaerts bedreven Lieden / boven andere daer in gheleerdt ende konstich / alsoo de wercken ende haer gheleerde Cosmographen wel betoonen / hebben nu goedt ghevonden de occasien waer te nemen / die haer hier te vooren van haer Overheeren Keyser Karel de Vijfde ende den Koningh Philips belet ende verhindert zijn gheweest / ten aensien vande Spaengiaerden ende Portugijsen / om dat die de nieuwe Indien eerst ghevonden / ende de oude Oost-Indien eerst beseyldt hebben / waeromme sy nu door 't aengheven van vele beseylde Stierlieden ende gheleerde Cosmographen / hebben doen soecken ten eersten eenen wegh lancx het Noordt-Oosten / om te seylen lancx Tartarien / nae de Landen van Cathay / China ende Oost-Indien / ende alsoo de Eylanden van Japan / Philippinas ende Molucas / &c. die nu door twee Navigatien vande Enghelsche / eerst by Sire Fransoys Draeck Ridder / daer nae by Thomas Candisch rondt-omme des Weereldts Kloot gheseyldt / meer ende meer ontdeckt waren. Desen wegh lancx het Noorden / hebben de Engelsche meermael ghesocht / als Anno vijfthien-hondert drie-en-vijftich / den Ridder Huge Willoughby / met Richard Chancelor: Willoughby die verseylde in Groenlandt daer hy bevroos / met alle sijn volck / dat naemaels jaer ende dagh daer nae / noch stijf vervrosen ghevonden werdt / met alle haer ghereetschappe / schrift ende Testamenten gheschreven. Maer Chancelor gheraeckte in Moscovien / ende ontdeckte die Vaert / die de Engelsche ende Nederlanders opt tsints Jaerlicx ghebruyckt hebben ende noch ghebruycken. Sints Anno vijfthien-hondert ses-en-vijftich / heeft Steven Borogh / ende daer nae Anno vijfthien-hondert tachtich / Artur Pet / ende Charlas Jackman Enghelsche / de Noordt-Ooste passagie ghesocht voorby Vaygats nae Tartarien / ende sints uyt Hollandt Olivier Brunel / ontdeckte de Reviere van Pechora. Maer alle dese (hoe wel dat het schijnt datse niet verde vande wegh gheweest en zijn) hebben gheen passagie ghevonden / in 't Noordt-westen lancx de custen van America ende Terra Nova, ofte Nova Francia, hebben insghelijcx de Enghelsche passagie ghesocht / als Sir Marten Forbisscher drie-mael met veel Schepen / tsints Jhon Davis heeft twee hondert mijlen vorder ontdect / ende meynde te vinden dat America een Eylandt ware / ende soo van achteren van 't Noorden nae 't Suyden te beseylen / ende over te schepen nae Chyna / maer tot noch toe en hebben sy niet volbracht.

Namen van verscheyden Piloten die de Noordtcirste hebben besocht.

Hieromme hebben de Staten der Gheunieerde Landen in 't leste Jaer vijfthien-hondert vier ende tneghentich Schepen uyt-ghesonden / als een uyt Amsterdam met een Jacht / onder 't beleydt van Willem Barenssen / een uyt Zeelandt van Campvere / onder Cornelis Cornelissz / ende een uyt Enckhuysen met Jan Huyghens van Linschoten / die eertijdts in Indien ghewoont hadde / met Isebrandt Tetcales. Dese t'samen uyt-varende / hebben de Amsterdammers den cours hoogher ghenomen / wel tot seven-en-tseventich graden hooch Noortwaerts / ende veel Ys ende Zeemonsteren in Augusto ghevonden / ende de Havenen namen gegevē / maer 't Schipvolck onwillich / vreesende niet door te moghen / resolveerden te keeren / die anders hoopten veel te ontdecken. De andere Schepen hebben Eylanden gevonden / ende hebben die namen ghegheven. Ten lesten hebben sy oock een Strate ofte door-gangh ghevonden / ende dat nochtans in eenen Mist / als oftse van Godt daer heenen ghestiert waren / daer sy hem voor danckten. Dese Strate vonden sy bequaem ende diep / seylbaer met groote ende kleyne Schepen. Dese Strate (zijnde langh vijf ofte ses mijlen) door-seylende / quamen sy in een grooter / wijder ende warmer Zee / daer sy het Ys voor haer saghen smilten / ende quamen soo op de Custen van Tartarien / omtrent de Reviere Obij / daer sy Eylanden / Volck ende vruchtbaer Landt vonden: de Landen gavense namen / oock de Strate noemden sy de Nassousche Strate / ende nae haer duncken mochten sy door ghevaren hebben / soo sy last / bevel ende nootdruft ghehadt hadden / alsoo zijnde verblijdt / keerden sy weder nae de Strate / ende hebben daer alomme merck-teeckenen opgheſteldt / ende alsoo weder de Amsterdammers gevonden ende t'huys gekeert.

Int Noortoosten wordt de Nassousche Strate ghevonden / om nae Oost Indien veel korter te seylen / 1595.

1595.

Op haer rappoort hebben de Staten besloten die Vaert te vorderen / ijverende om 't rechte Christen gheloove in die onbekende Landen (niet als de Spaengiaerden met ghewelt van Wapenen / maer met Christelicke middelen ende trouwe handelinghe) te planten ende te verbreyden / ende haer Zee-vaert / Visscheryen ende Koophandel te vermeerderen / zijnde dien wegh meer dan twee duysent Duytsche mijlen korter dan de Vaert vande Portugysen / lancx Cabo de bonne Esperance, ende veel seeckerder / bevrijdt van Zee-roovers / ende veel min perijckel van sieckten / midts dat sy niet en behoeven te passeren de Linie Equinoctiael, alsoo de Portugijsen in 't gaen ende komen viermael doen moeten. Alsoo hebben de Staten derwaerts gheordonneert seven Schepen / waer van ses souden door-varen / ende een weder komen rappoort doen: sommighe daer van waren gheordonneert voor elcken Koopman daer in te laden eenigherhande goederen / vrij sonder vracht te betalen / gaende ende komende: eenighe souden daer omtrent verwinteren / om te weten hoe langhe den Winter ende ghevries daer duert / daer toe ghereetschappe mede nemende om stoven op te stellen. De verstandichste Cosmographen vreesen niet van den doorgangh / maer alleenlijck dat het Promontorium Tabin mochte te veel Noordtwaerts strecken / 't welck vele achten onmoghelijck te wesen / midts dat seecker Indianen (als Plinius schrijft / seven-en-vijftich Jaren voor Christus gheboorte) waren by onweder ghedreven op de Custen van Germania / ende waren gheschoncken tot Quintus Metellus Celer, Stadthouder der Romeynen in Vranckrijck / by den Koningh van Suevia / ende sint noch (alsoo Dominicus Niger beschrijft) eenighe andere mede ten tijde van Keyser Frederick Barbarossa / Anno 1560. ende daer nae noch eens alsoo Othon inde Historie der Gothen vermaendt / datter weder Indianen by tempeest / van Oost-Indien ghedreven waren op onse Duytsche Custen / alsoo datter te hoopen is / daer dat Volck levende ghepasseert is / onversiens ende onervaren / dat de onse van als versien / den wegh eens sullen ontdecken / ofte sullen moghen beseylen de Reviere Obij ende Quian / die diep uyt Tartarien vallen / van waer sy vorder allenskens sullen moghen ondersoecken: welcke reyse ende wegh soo sy ghevonden werde / soude het een veranderinghe van Koop-handel alle de Weereldt door maecken / zijnde Landen over-vloeyende van Syde / Cattoen / Wolle / Loot / Tin / Koper / Gout / Silver ende Ghesteenten. De principale Vorderaers van dese reyse zijn gheweest / den Tresorier van Zeelandt / Heer Jacob Valck / met Christoffel Roelsius / Pencionaris der Staten van Zeelandt / ende veel Kooplieden / als Balthazar Moucheron / ende tot Amsterdam Jan Janssz Kaerle / Dierick van Osse / ende meer anderen. Dese zijn ghevaren met noch een deel Schepen nae de Mosco-vaert.

Volck uyt Oost Indien eertijdts in de Duytsche Zee ghekomen.

Namen der voornaemste Vorderaers väde Noortsche Vaert.

Maer dese Schepen in 't Noort-oosten varende / hebben in 't Jaer 1595. inde Nassousche Strate te veel Ys ghevonden. Oock door contrarie winden quamen sy daer te spade / maer hebben aldaer byden Volcken meerder particulariteyten verstaen / waeromme den naesten Jare / 1596. weder eenighe Schepen derwaerts zijn ghevaren / alsoo wy nae sullen vertellen.

Daer zijn oock in 't Voorjaer 1595. uyt Hollandt ghevaren drie groote Schepen ende een Jacht / wonderlicken wel toe-gherust / dubbel Masten / Anckers ende Cabels / ende drie dubbel Seylen / ghcladen met eenighe Koopmanschappe ende gheldt / met goede ordonnantie / beleydt / ende discipline / te varen nae Oost-Indien / lancx Cabo de bonne Esperance, om daer Civilen ende eerlicken Koophandel te versoecken / ende niemandt te beschadighen / nochtans ghewapent zijnde / om alle ghewelt te wederstaen. Diversche andere voyagien hebben de Gheunieerde Lantsaten ter Zee voor-genomen ende volbracht / als daghelicx in Brasilien ende op diversche Havenen

De Hollanders varen nae Oost-Indien / lancx Cabo de bonne Esperance.

1595.

van West-Indien / soo dat desen Somer een Schip uyt Zeelandt/in wat min dan vier Maenden/ghevaren is in 't Eylandt La Margarita in West-Indien/ daer ontladen ende weder gheladen/in behouden reyse/ zijnde oock veel andere gheluckelijcken t'huys ghekomen van Chastel del Myna, op de Custen van Africa/ bykans onder de Linie Equinoctiael, kostelijck geladen/veel louter Goudts mede brengende.

De Hollanders ende Zeelanders varen in West-Indien/ Brasilien ende Afriken Custen.

Daer quamen in Enghelandt in Junio ses ofte acht Schepen / ghelanden met Suycker / Brasilienhout/Peper ende andere Indische Waren/by sommige Engelsche Vrijbuyters/ ghenaemt Lancester ende Fennaer / uyt Brasilien ghebrocht / alwaer sy met hulpe van eenighe Fransoysen / des Conings stercke ende Koophuys Fernambuc genaemt/ met ghewelt ingenomen hadden/ ende 32. dagen ghehouden / haer Schepen hebben sy gheladen met Suyckeren ende resterende Specerijen / van een groote Caracke ofte Oost-Indisch Schip dat daer verdroncken was / ende met verlies van ontrent tsestich Mannen (die vande Portuguijsen verslaghen waren) zijn sy daer van ghekomen / dat goedt wel weerdich zijnde drie hondert duysent Ducaten.

De Engelsche nemen Fernambuc in Brasilien en berooven.

Die van Duynkercken hebben dit Jaer seer sterck ter Zee ghevaren op Vrijbuyt/zijnde gheleghen op de Schip-rijckste Zee ter Weereldt / ende daer ontallijcke menichte van Schepen passeren / die al Buyt zijn soo sy die maer bekomen konnen. Den grooten rijckdom lockte daer veel Schips-volck ende Balinghen van allen kanten / 't welck de Oorlogh-schepen van Zeelandt ende Hollandt niet altijdt en konden beletten : Sy voeren met Boots oft Schiphens van dertich tot tsestich ofte tachtich Vaten groot / die sy dubbel manden. Alle Schepen die sy namen / rantsoneerden sy voor 't rantsoen / den Schipper ofte principael Koopman daer vooren mede nemende / 't beste ende kleynste goedt roovende. Die van Hollandt ende Zeelandt hebbense dickmael op de jacht ghehadt/ende haer Schepen doen stranghen/ende soo haer volck ontloopende / oock veel buyten ontjaecht. Capiteyn Legier Pietersz van Cruyninghen / in Zeelandt ghebooren / die doen commandeerde de Vlote op de Vlaemsche Custen/vondt omtrent Cales den thienden January in dit Jaer/twee Duynkercksche Vrijbuyters / die terstondt (midts dat het hooch Water was) binnen de Haven van Cales liepen / de welcke hy volghde met vollen seyle. De Duynkerckers verlieten haer Schepen/ende liepen aen 't Lant/ vluchtende / 't selve deden de Zeelanders om haer te slaen / maer die van 't Garnisoen van Cales quamen uyt / ende scheyden het ghevecht / ende behielden de Schepen / dies de Capiteyn Legier weder ter Zee voer / verlatende den buyt. Oock ontrent den vijfden Augusti / hebben eenighe Oorlogh-schepen van Zeelandt / ontmoet ende langhe nae-ghejaecht eenen stercken Duynkercker / ghenaemt Neelken / eertijdts van Vlissinghen diversche reysen over gheloopen. Dese was wel tseventich ofte tachtich Vaten groot met twaelf stucken Gheschuts / waer van twee waren Metael / ende boven de hondert Mannen / Nederlanders ende Walen. Dese hadde veel Schepen berooft / ende in korten daghen sijn Schip vol roofs ghekreghen / daer toe tusschen twintich ende dertich ghevanghenen Koopluyden ende Schippers hebbende / die als Ghijselaers waren voor 't rantsoen van haer Schepen ende Goederen / dat sy niet hadden konnen uyt-nemen. Dit Schip dus nae ghejaecht zijnde / sochte hem te salveren nae de Custen van Vlaenderen / maer zijnde seer doorschoten ende leck/ alsoo hy nu niet inde Haven en konde/ende by Blanckenberghe was ghekomen / ende sochte te stranden om 't leven te salveren / onderschepte den Zeelander hem de windt / ende eenighe Hollandtsche Oorloghschepen die klampten hem aen boordt : Alsoo overwonnen zijnde (niet sonder schade) versocht hy quartier / dat is / 't leven gheschoncken / ende te ontkomen met rantsoen / maer dese Capiteynen seyden/ sy souden eerst haer ghevanghenen over gheven / ende van wilden sy vorder spreecken / alsoo sy dat onwillich deden / begheerden sy vorder dat den Capiteyn ende de Principaelste oock over komen

Duynkercksche Vrijbuyters zijn sterck ter Zee.

Twee Duynkerckers Schepen in Calis gejaecht.

souden / waer op sy murmureerden / ende wilden beloste van quartier hebben / 't welck de Hollandtsche niet toeseggen wilden / maer wel voor haer spreecken aen de Heeren vande Admiraliteyt : Waer op den Capiteyn verstoordt werdt / siende sijn arm afgheschoten / ende desperaet van sijn leven / wierp 't vyer in 't Buscruyt / 't welck midts datter niet vele en was / ende oock nat zijnde door veel Waters in 't Schip ghekomen / eensdeels brande / maer niet gheheel / alsoo dat den Capiteyn selve met meer andere maer versenght en waren / ende niet doodt : Daer over begonde het Schip te sincken door de lecken/ ende 't Volck spronck veel over boordt / ende veel inde Hollandtsche Schepen / daer van d'een ses metten Capiteyn verchde / ende d'ander ontrent veertich / alsoo ist Schip daer ghesoncken ende eensdeels verbrandt / dit Volck werdt in Hollandt ghevoert / ende aldaer ghehanghen / maer den Capiteyn storf by den wegh.

1595.

Een Duynkerckers Schip ghenomen/ende 't volck ghehangen.

Veel Spaensche Soldaten vanden Garnisoene tot Duynkercken / onder den Gouverneur Don Alvaro de Aguillar / met eenighe Walen onder den Vice-Admirael / den Heere van Wackene / Cathem ende Capelle / voeren mede ter Zee / ende onderhielen haer op de rijcke buyten / nochtans was daer dickmael ghemuytineert om haer souldye / dat sy haer Bevel-hebberen wegh smeten / maer de rijcke buyten verbeterden vele swaricheden. Veel aenslaghen hebben de Gheunieerde / ende oock de Fransoysen op die Stadt ghehadt / maer altijdt te vergheefs.

In Vranckrijck reconcilieerde den Koningh sijn Onderdanen daghelijcks tot hem : hy vergunde in Februario lest / die vander Ghereformeerde Religie een Edict / tot verseeckeringhe van haren staet ende wesen / namelijck een Edict conform het Edict van Vrede / Anno 1577. ghemaeckt / met eenighe veranderinghe / eensdeels tot haer contentement ende verseeckeringhe / te meer om dat sy saghen dat den Koningh in sijn ghemoet ghereſolveert was / te houden sijn beloften ende toe-segginghen / ende dat hy gheen conscientien en wilde dwinghen / maer was gheresolveert een proeve ende exempel te maecken / oft niet moghelijck en soude wesen een Rijcke met twee Religien in Vrede te houden / ende alsoo een pegheljck contentement te gheven / hoe wel teghen dat Edict veel Steden ende Onderdanen murmureerden / sints heeft hy de Steden van Authun / Beaulne / Digion / Chalon ende andere in Bourgongien bekomen / daer den vijfden Junij by Sint Seyne / in Bourgongien den Koningh des Constabels van Castilien Peerde-volck seer avontuerlijck slogh ende verjaechde. Ten lesten hebben Cabannes ende mede den Hertogh van Mayenne/ ghedwonghen gheweest den Spaengiaerden onder den Constabel van Castilien/ in 't Graeffschap van Borgongien te verlaten/ ende met hem te vereenighen ende reconcilieren. Du Mayenne hem tot den Koningh submitterende / op sulcken voet / dat sijn doen wel ghenomen / ghepresen ende vergolden werdt/ daer mede gheheel de Heylighe Ligue ofte Verbondt/ den name ende kracht verloor/ waeromme den Koningh nae 't Graeffschap van Bourgongien trock / eenighe plaetsen in nam / ende eenighe beleghered / toe-komende den Koningh van Spaengien / die daer Versoul ende andere plaetsen in 't Graeffschap van Borgongien hadde weder ghenomen / dies den Constable van Castilien / Don Joan Ferdinandes de Velasco / ten lesten nae Milanen vertrock : ende voorts soo toonde den Koningh hem vyandt ende strenghe / alleenlijck teghen alle die vander Ligue / die eenighe Steden den Spaengiaerden over ghegheven hadden / als Duc d'Aumale die Han sochte over te leveren / diens Proces tot Parijs ghemaeckt werdt / ende in schilderye ghedegradeert ende gheexecuteert / sijn Huys gheraseert / sonder ten eeuwighen daghen te moghen herbout worden / de Boomen afghehouden ten halven : hy was selver ghevlucht tot Brussel.

De Koning in Vranckrijck stelde die vander Religie te vreden met een Edict van Anno 1577. onderhouden de Vrede / ende twee Religien.

Constabel van Castilien gheslagen.

Veel Steden in Borgongien inghenomen.

Duc d'Aumale in Schilderye gheexecuteert.

In Bretangien bleef noch de Oorloghe / want den Hertoge van Mercure/die de Dochter ende Erve van Martigues ghetrout hadde / was aldaer seer rijck

Oorloghe in Brittangien door den Hertog van Mercure.

1595.

rijck ende machtich/ mede ghestijft ende ghevoet metten ghelde van Spaengien / ende hadde noch veel goede Steden in handen tot sijn assistentie/ ende in Blauet hadde hy een hoop van drie ofte vier duysent Spaengiaerden / die de plaetse seer ghesterckt hebben ligghende bequaem op de Zee. Deses Hertoghe van Mercuren Suster / Koninginne / Weduwe des lesten Koninghs / arbeyde veel om hem te vereenighen / maer dit en konde doen noch niet gheschieden.

Oorloge in Brittangen door den Hertoch van Mercure.

De Spaengiaerden van Blauet / hebben 14. oft 15. seylen soo Schepen / Galleyen ende Fregatten nae Enghelandt ghesonden / die den derden Augusti Landen ontrent 400. Mannen / op den poinct van Cornualia / Enghelandts eynde / niet teghenstaende Draeck met sijn Vloot tot Pleymouth lagh / die midts contrarie wint / by haer niet konde komen/ dat Volck bleef eenen dagh aen Landt / plonderden ende verbranden eensdeels Pensat ende Mousthol/ ende eenighe andere Dorpen ende Edelluyden Huysen / dan alsoo Sir Fransoys Gaudolphyn / een vroom Ridder ende daer Gouverneur / hen wederstant begonde te doen / zijn sy weder vertrocken / ende het scheen dat sy meer sochten te moghen vernemen werwaerts Draeck ende Haukins reyse tendeerde/ dan anders / sy vonden oock een Vlote Hollanders aen boort / maer die / soo eenighe aen boort quamen/ bliesen die met Buspoeder inde locht / ende soo ontquamen sy.

Spaengiaerden van Blauet inval in Engelandt.

Also Graef Philips van Nassouwen met de Hollanders uyt Lutzenborch na huys ghetrocken was/ is Verdugo / die te vooren Gouverneur van Vrieslandt gheweest was / derwaerts by Fuentes ghesonden met veel volcx/ om de plaetsen weder te winnen/ die by den Hertogh van Bouillon ingenomen waren/ also hy eensdeels dede / ende den vier en twintichsten Mey/ beleghertde hy la Ferte/ op de Revière Cher gelegen hy begroef hem / ende plante 't Gheschut den ses en twintichsten Mey / ses Canons / ende schoten Bresse/ die sy met storm sochten te vermeesteren/ maer sy werden afgheslaghen: Verdugo makende sijn begravinge tot op de gracht der Stadt/ heeft Bouillon by nacht duysent te Voet/ ende twee hondert Peerden inde Stadt ghesonden / die lancx een Brugghe die over den gracht gemaeckt was/ weder uyt der Stadt den dertichsten Mey opt Legher van Verdugo ghevallen zijn / doodt slaende ontrent vier ofte vijf hondert Mannen inde Trencheen / de reste inde vluchte drijvende / abandonnerende selve 't Gheschut / maer ten lestē Verdugo met sijn volle macht aenkomende/ dreeffe weder binnen met verlies van eenighe / maer weynighe: Daer bleven van Verdugo volck wel negen oft thien Capiteynen. Daer nae is hy vertrocken met alle sijn volck op eenen hooghen Bergh by Mommedy / ende van daer nae Virton / ende korts daer nae tot Lutzenborgh ghestorven / den tweeden September / een vande kloeckste ende ervarentste Spaensche Oversten des Koninghs in de Nederlanden.

Verdugo la Ferte in Lutzenborch beleggende/ wort daer van ghedreven.

Den Oversten Verdugo sterft.

De Grave van Fuentes heeft (volghende sijnen last vanden Koningh) alle sijn vermoghen ende verstant aengewent / om de stadt van Camerijck te benauwen ende te krijghen/ ende soo te verseeckeren La Fere/ Han/ ende andere plaetsen.

Fuentes tracht nae Camerijck.

Han is een stedeken in Vermandois ghelegen/ by den Koningh Philips/ Anno 1557. na den slagh van Sint Quintijn den Fransoysen afghenomen / ende seer ghesterckt / werdt 't selfde inden Pays 1599. den Fransoysen weder ghegheven. Hier was nu voor de Ligue Gouverneur inne / de Heere van Gomeron / die is metten Grave van Fuentes in tractaet ghekomen / dat hy hem soude de Stadt over gheven/ om Spaensch Garnisoen daer in te legghen / dies soude hy het Casteel / dat wel sterck is / met sijn Fransoysen behouden / noch soude hy hebben (behalven het Gouvernement vander Stadt) een Pencioen van acht duysent Croonen Jaerlicx / ende vijfen-twintich duysent Croonen eens in ghelde / waer over een deel gheldts hem werdt ghetelt / volghende dit contract / heeft Fuentes inde Stadt ghelept ontrent ses hondert Neapolitaynen / vanden Regimente van Ferrante Laffredo / Marquese de Trevico / onder de Capiteynen Francesco de Sangre/ ghenoemt Cicque / Marcello ende Balthazar Caracciolo ghebroederen / Alexandro Bracantio / ende Marcello del Guidice / van den Cicque als Gouverneur / met noch ontrent vier hondert Hoogh-duytschen / ende twee ofte drie hondert Walen / ende hondert en twintich Spaengiaerden onder den Capiteyn Olmeda. Dese daer in zijnde werden besocht vanden Heere van Rhosne alsoo hy la Fere ghevictalieert hadde: Desen Rhosne vont middel behendelycken den Gouverneur Gomeron met schoone woorden te persuaderen / met hem nae Brussel met sijn twee Broeders te gaen / om hem te doen sijn resterende geldt daer te betalen. Tot Brussel zijnde wert hem aengheseyt / dat het den Koningh van Spaengien niet ghelegen was / Fransoys Garnisoen int Casteel te lyden / dat soude moghen causeren 't verlies vande Stadt / daeromme moeste hy hem betoonen een goet subject / ende resigneren 't Casteel tot 's Koninghs dienste / ende hy soude voor sijn weldaet wel gerecompenseert worden.

Han by die vander Ligue de Spaengiaerden over gegeven.

Deerlijcke Historie en Onrecht vā Fuentes den Gomeron gedaen.

Hier teghen en hielp niet al wat Gomeron ter contrarien konde segghen / maer werdt jammerlijck met sijn twee Broeders ghevanghen ghehouden/ ende ghedwonghen uyt sijnen naem Monsieur de Arloe / ende van Fuentes wegen Antoni de Frias met sijn Brieven te senden / met ordere ende bevel aen sijnen Luytenant ende Swagher de Heer van Orviller (dien hy het Casteel in handen ghelaten hadde) dat hy dat soude inde Spaengiaerden handen leveren.

Dese tot Han ghekomen / en heeft Orviller niet willen de Brieven (als afghedronghen) obedieren/ seggende dat Gomeron hem belast hadde met expres bevel / 't Casteel niemanden te leveren dan hem / niet teghenstaende eenigh ongheluck ofte bangenisse hem mochte overkomen/ noch hem selven de Poorten niet open te doen / ten ware hy hem bij in alle volle libertept saghe / jae al saghe hy hem dooden / daeromme wilde hy het Casteel houden / volghende het Contract met Fuentes. Maer wilde Gomeron daer Spaensch Garnisoen in hebben / hy soude maecken met sijn twee Broeders daer te komen ende de Possessie selve aenveerden / ende dan doen wat hem goet dochte.

Nae dese resolute antwoorde van Orviller / soo sprack den voorsz Frias aen de Vrouwe Moeder van Gomerons / strenghelijck aensegghende / dat hy expres bevel van Fuentes hadde / dat soo sy niet en konde verwerven ofte te weghe brenghen / dat het Casteel in handen van Capiteyn Olmeda Spaengiaert ghelevert werde / haer te laten weten / dat haer drie Sonen hoofden haer in schotelen souden gesonden worden/ die daeromme tot Brussel ghevangen laghen.

Waer over de arme Vrouwe Moeder met een Dochter een Nonne / vraechden ofte dat den loon ware van den dienst die haer Sonen ende Maechschap / den Koningh van Spaengien ende die vander Heylighe Ligue ghedaen hadden / die hun op goeder trouwen in Fuentes handen ghegheven hadden ende 't Contract voldaen / met dierghelijcke beklach ende jammerlijcke tranen meer/ alle de omstanders ende de bootschappers selve bewegende.

Hier door Orviller op verscheyden manieren bewecht / heeft door middel van sijne vrienden raedt/ metten Heere van Humieres ghehandelt / (ende die voorts metten Grave van Sint Pol ende den Hertogh van Bouillion) 's Koninghs zijde te verkiesen ende aen te nemen / ende haer door 't Casteel inde Stadt te laten / alsoo gheschiede op belofte dat sy alle de principale ghevanghenen die sy inde stadt souden mogen kryghen / hem souden leveren / om den Gouverneur Gomeron met sijn twee Broeders / de Sonen vande Vrouwe van Gomeron / uyt de ghevanckenisse van Brussel te verlossen. Hier over hebben Humieres ende S. Pol haer volck vergadert / waer onder ooc was Lamorael den Grave van Egmont/ met sijn volck daer hy den Koningh mede diende / ende ontboden oock den Maerschalck Bouillion met

1595.

sijn volck: Want Fuentes hadde sijnen Legher doen vergaderen/ onder den Prince van Chimay ende andere/ sterck ontrent veerthien duysent te voet/ ende acht hondert Peerden/ met vier dobbel Canons/ende was omtrent Chastelet gekomen.

Dit dede de Fransoysen haesten/ ende bestemden den 20. Junij langhs het Casteel ende eenighe Ravelins/ de Stadt te bespringhen/ eer Fuentes Legher vorder quame. Humieres dede de Stadt tweemael op eyschen te vergheefs. Die vande stadt Han gheadviseert zijnde/ sterckten haer teghen het Casteel/ ende barricadeerden alle de weghen ende straten vant Casteel/ meest/ op vier plaetsen/ haer Schutters inde huysen binnen door ghebroocken bestellende seer sterck/ soo dat het sorghelijck was die te bespringhen: Maer dies niet teghenstaende/ soo trocken Bouillion/Humieres/Bellin/La Croix ende andere/ van binnen langhs het Casteel/ met haer beste ghewapende volck ende Ruyters te voete/ om het Busse-gheschiet te wederstaen/ ende Sint Pol bleef buyten/ om alle assistentie te weeren die komen mochte/ ende soo lancx de Poorten in te komen/ aldus zijn Bouillion ende d'andere ingheballen/ ende hebben luttel int eerste ghevordert/ maer alsoo sy eenighe Huysen ghewonnen hadden/ hebben beyde sy ende die vander Stadt/ met grooten wint tot haren voordeele/ het vyer inde selfde ghesteken/ 't welck Bouillions volck confuselick dede uytloopen/ dat welcke oock aen d'ander zijde alomme een breese maeckte/ eñ een vluchte dede nemen/ het selfde Bouillion ende Humieres mette andere Oversten merckende/ wierpen haer persoonen seer stoutelick daer teghen met eenighe vanden haren/ waer mede der Fransoysen vlucht ghestilt wert/ ende 't volck weder eenen moet ghemaeckt/ maer Humieres bleef daer doodt/ gheschoten met een Musket uyt den Torren: daer nae keerde den windt/ ende waeyde den brandt nae het Stadts volck/ het welcke wel ghevolcht zijnde/ gheraeckten die vant Casteel tot de Poorte van Noyon/ die sy open kreghen voor Sint Pol met sijn volck in te komen/ ende soo overquamen sy de reste/ nae dat sy wel veerthien uren ghestreden hadden: Eenighe hadden gheerne voor haer lijf (noch by een zijnde) ghecomposeert/ dat Bouillion toeliet/ maer de gramschap over Humieres doodt benam alle ghehoor/ alsoo werden daer wel ses ofte seven hondert verslaghen/ waer onder alle de Spaengiaerden waren/ de reste werden ghevanghen/ ende seer veel ghequetst. Onder de ghevanghenen was Cicque di Sangre ghequetst/ Marcello Caracciolo/ Alexandro Brancatio/ met eenighe andere/ met den Oversten vande Hoogh-duytsche/ die allen den Gouverneur Luytenant vant Casteel ghegheven worden voor sijn Swagher te lossen. Van 's Koninghs weghen bleven boven Humieres/ oock Monseur La Croix/ met vijfthien ofte twintich Edelen/ende ontrent hondert Soldaten/ boven al wert Humieres doodt/ als een vroom/ kloeck ende 's Koninghs dienste seer toeghedaen Man/ seer beklaecht/ ende Bouillions vromichheydt ghepresen/ ende daer werdt een sterck Garnisoen vernieuwt.

Han door het Casteel ingenomen ende haer sterck Garnisoen der Spaensche vernielt/ den 20. Junij.

Terwijle dat dit gheschiede/ sont Fuentes uyt sijnen Legher van voor Chastelet/ vier duysent voetknechten/ ende alle sijn Peerden tot ontset/ maer te spade komende/ keerden sy weder. De Vrouwe van Gomeron/ schreef seer bedruckte ende vriendelijcke Brieven voor de verlossinghe van haer drie Sonen/ excuserende al datter was gheschiedt/ selve gaf sy Fuentes hoope vant Casteel te moghen veroveren/ maer de Fransoysen werden 't selfde ghewaer/ ende deden haer uyt 't Casteel gaen/ dan niet teghenstaende alsoo daer nu veel ghevanghenen int Casteel waren/ hebben dese ghevanghenen soo met practijcke als met ghewelt/ haer weder Meester vant Casteel ghemaeckt/ 't welck Bouillion ghewaer wordende/ eer sy wel noch konden ghewelt toonen/ heeftse uytter Stadt besprongen/ ende tot compositie weder ghedwonghen/ soo dat sy alle vry souden moghen uyttrecken. Also is den Swager Luytenant d'Orvelier ende de Vrouwe van Gomeron/ berooft gheweest van haer ghevanghenen ende onderpanden voor haer Sonen Gomeron tot Brussel ghevangen: Terwijle was hy daer ghebrocht by de Spaensche op eenighe hoope/ dat sy voor sijn leven 't Casteel leveren souden/ ende voor 't Casteel te sprake komende met sijn vrienden/ ende ghesommeert mede-lijden met sijn leven te hebben/ ende 't Casteel te leveren/ wert hem gheantwoordt dan in haer macht niet te wesen/ waeromme sy hem wat afghelepdt hebben/ ende sijn hooft afgheslaghen/ ende dat die vanden Casteele ghetoont/ sijn twee Broeders zijn naemaels los ghekomen/ door den Aertz-Hertogh Albertus.

1595.

Seltsame gheschiedenisse int Casteel van Han/ dat Gomeron door verrasckte in Junio.

Fuentes heeft Chastelet met sijn Canons dapper beschoten/ daer was binnen Monseur de Granghe met 600. Mannen/ die haer kloeckelick weerden/ maer alsoo de plaetse seer kleyn was/ wasser luttel grondt ofte middelen om haer te bevrijden oft beschanssen: 't Gheschut gheschoten in de steenen mueren/ quetste veel volcx van binnen. Daer werden verscheyden stormen op de geschoten Bresse ghedaen/ ende soo ghewecrt/ dat de dooden de grachten vulden/ om de levende Spaengiaerden daer over te loopen. Ten lesten soo ist vyer in haer Buscrupt ghekomen/ waer door hebben sy met redelicke conditien 't Casteel over ghegheven/ daer uyttreckende. Fuentes stelde daer binnen Loys Alvano di Vegliar: Voort hebben sy 't Landt rondt om Camerijck verwoest/ 't Coorn opt Veldt bedorven ende afghehouwen/ groote Boomen met Peerden ghetrocken/ hebbense ghesleypt over 't staende Cooren op de Velden/ ende soo vernielt: Maer die van Camerijck hebben daer nae groote courssen ghedaen in Henegouwe omtrent Valenchijn/ met veel hondert Peerden ende Waghenen/ende daer inden Oogst rondt-om/ mede 't Coorn inghehaeldt/ ende haer selven alsoo versien 't beste dat sy konden.

Chastelet werdt by Fuentes ghewonnen/ in Junio.

Groote verwoestinghe rondtom Camerijck.

Fuentes is met sijnen Legher vorder gheruckt voor Dourlens/ opt Revierken Anthy ghenoemt/ waer teghen terstondt de Provintiale fortsen van Normandyen ende Pycardyen vergaderden onder den Admirael Villars/ Gouverneur van Roan/ Conte Sint Pol/ ende Hertoghe van Bouillion ende Nevers/ die oock vast by quamen. Aldaer is den Heer van La Motte Valentijn de Pardiu/ Grave van Ekelbecque gheschoten/ alsoo hy wilde de ghelegentheydt van Dourlens gaen bespieden/ snachts inden Maenschijn in sijn vol harnasch scheut-vrij/ende is soo nae ghekomen/ dat hem een kloot van sijn Schildt schampende/ in sijn Helmet ofte Visiere vlooch omtrent sijn ooghe int Hooft/ daer hy van storf/ ende werdt Sint Omaer ghevoert/ een Man ervaren in Kryghs-handel/ ende in dese Nederlandtsche Oorloghe/ altijt vande Spaensche seer gebruyct: hy was van een simpel Capiteyn tot Rijckdom ghekomen/ heeft Heerlijckheden ghekocht/ die in een Graesschap by den Koningh verandert worden.

Dourlens beleghert/ eñ La Motte geschoten.

Het was een Fransoys Edelman ghebooren/ sijn Vader ende hy/noch jonck zijnde/quamen haer overgheven int Legher voor Terrowane/ Anno 1553. Hy werdt ghepromoveert vanden Heere van Bignincourt/ ende werdt Capiteyn ghemaeckt/ daer nae Sergant Major vant Regiment vanden Grave van Reulx/ ende vorder Luytenant vanden Heere van Cressoniere/ Gouverneur van Grevelinghen/ ende soo die voor Haerlem doodt bleef/ werdt hy aldaer Gouverneur in sijn plaetse/ tot dat hy storf, ende gheraeckte tot groote Staten/ onder de Staten Generael/ als oock onder den Koningh/ als Colonel Generael vande Artillerije/ Marischal vant Legher ende ander Tijttelen/ met beleydt van groote aenslaghen/ daer inne hy veel gheluckich was/ ende vergaerde Rijckdom/ hebbende maer een Dochter/ die storf als sy nu Houbaer was: Hy was een vande subtijlste ende kloeckste Capiteynen van sijnen tijde/ maer een Man hoovaerdich ende seer wreedt/ sijn wreetheydt betoonende (alsoo hy is beschuldicht) in Vlaenderen/ als hy was Sergant Major/ dat hy twee arme Luyden om de ghereformeerde Religie omghebrocht hadde/ den eenen dede hy levendigh verbranden met sijn eyghen handen/ met gheen ander vyer dan van stroo/ den anderen dede hy met

Qualiteyt ende conditie vanden Heer La Motte.

Peer-

1595. Peerden van een trecken / ende soo zijn Krijghs-volck haer handen niet wilden besmetten met Beuls Officien ofte diensten / ofte niet wilden Hanghmans wesen / soo dede hy selve de koorden aende armen ende beenen / ende dreef alsoo selve de Peerden voort / den mensche verscheurende: ende dat al sonder te willen de patientie nemen / van die by forme van Justitie te doen executeren. In la Motte plaetse werdt by Fuentes ghebruyckt voor Generael vande Artillerye / den Capiteyn Lamberto.

Heeren die by Fuentes int Legher waren.

Daer waren met Fuentes int Legher veel Fransche Heeren / die de Ligue ghedient hadden / als den Hertogh van Aumale / vanden Huyse van Guyse / de Hertogh van Rhosne als opperste Maerschalck van 't Legher. Van Nederlanders waren daer de Prince van Chimay / den Marquis van Varrabon / de Grave van Bossu: Karolus Columna / Sanchio de Luna Mendoza / Italianen ende Spaengiaerden.

Alsoo nu Dourlens beleghert was / dat noch niet ten besten versien was / principalick van een goeden Gouverneur / de Heer van Gamache daer bevel hebbende / daer niet binnen zijnde / heeft den Admirael Villars / Gouverneur van Rouanen hem daer omtrent begheven / waer over Fuentes hem met sijn Gheschut omtrent eenen Bergh een mijle van daer campeerde / den 23. Julij / alwaer Villars teghen scharmutseerde / met vier ofte vijf hondert Peerden / ende so veel Voet-volcx / meynende eenigh Volck ende Amunitie inde Stadt te brenghen / heeft twee-mael de Spaensche te rugghe ghedreven / ende sonder d'ander volck te wachten / is hy ten lesten ghelockt onder 't Gheschut van Fuentes / het welcke afgaende / ende die voorste van sijn Peerden treffende / heeft d'ander inde vlucht ghedreven / alsoo het Voet-volck vier ofte vijf hondert sterck zijnde ontbloot / het welcke terstondt omringhelt / meest bleef verslaghen ofte ghevanghen / vande Peerden mochten daer vijf-en-twintich ofte dertich ten uytersten blijven / de reste ontvluchten. Den Admirael Villers sijn Peert gheschoten zijnde / heeft vallende sijn been ghebroken / ende niet konnende op een ander Peert komen / werdt met noch een wonde ghevanghen: ende soo hy nu ghevanghen was / zijnde in een kostelick Harnasch wel ghewapent / riep Coutreras den Commissaris Generael van 't Peerde-volck / datmen hem dooden soude / men acht uyt schaemte / om dat hy onlancx (zijnde een Liguer) 's Konings partije aengenomen hadde / alsoo werdt hy / midts dat hy soo vast int Harnasch ghesloten was / genoech met koelen moede ghedoodt / ende sneden mede hem eenen vingher af / om eenen kostelicken rinck daer van te trecken: ende met hem bleven noch verslaghen de Heeren van Seissebal / ende van Harquevillle / wiens drie lichamen doodt tot Ampens ghebracht werden / daer ten selven tijdt Duc de Nevers in quam met sijn volck te spade / den Grave van Belin werdt ghevanghen. Daer en bleef so veel volcx noch sulcken Edeldom niet verslaghen / als eenighe ghedruckte Boecxkens in Nederlandt inhielden / want meestendeel van die daer in ghenoemt staen / zijn sints al levende ghesien / welcke Boecxkens Italiaensche ende Spaensche Historischrijvers in haer Historien gheloost ende ghevolcht hebben.

Den Admirael Villars vã Fuentes gheslaghen / door Dourlens / den 23. Julij.

Admirael Villars ghedoodt met koelen moede.

Dourlens inghenomen den 31. Julij.

Daer nae heeft Fuentes Dourlens sterck beleghert / ende 't Kasteelken hoogh ghelegen / beschoten / ondermijnt ende opgheblasen / ende soo de Stadt mede overvallende / beyde met gheweldt inghenomen den 31. Julij / daer veel volcx doodt bleef / want veel Edelen daer in waren / die tweemael den storm afsloeghen / ende oock veele ghevanghen / 't welck quam door ghebreck van Gouverneur: ende twist tusschen die vander Stadt ende Kasteel zijnde / ende sonder malkanderen te helpen / werden sy beyde overvallen. Fuentes heeft oock heymelick verstandt ghehadt binnen Ampens met een reste Liguers / maer dat werdt ontdeckt / ende veel werden daer over ghehanghen.

Fuentes aenslagen op Ampens gemist.

Fuentes siende dat de Fransoysen nu seer sterck waren / ende dat hy veel dinghen ghebreck hadde / heeft sijn Legher verdeylt ende opghebroken / trachtende om Dourlens te stercken: de Fransoysen verdeylden haer oock / Boullion begaf hem in Montreul / aldaer Fuentes Legher verwachtende / Nevers in Ampens / ende andere in andere plaetsen. 1595.

Fuentes Leger opgebroken.

Te vooren eer Fuentes uyt Brussel vertrock / hadde hy oock ghetracht hem beter van die Stadt van Brussel te verseeckeren / onder 't pretext dat de Duytsche Garnisoenen daer binnen ligghende / gheldt rieyen / ende te onrecht muytineerden / als oft hy die wilde straffen / heeft ghesocht daer twee duysent Spaengiaerden in te brenghen / 't welck de Borgherye ghewaer wordende / niet en heeft willen ghedooghen / maer hebben haer gevocht met de Hooghduytschen / uythoudende de Spaensche / waer door de Spaensche vertoornt zijnde / sochten in Mechelen ende Vilvoorden te komen / ende als sy aldaer oock uytghesloten werden / verbranden sy daer omtrent twee Dorpen / ende hebben over de Landt-luyden alderhande overlast / al Brabandt door ghepleecht / soo dat het arm Landt-volck meer schade van haer eyghen inwendich Krijghs-volck leden / dan van haer Vyanden.

Fuentes socht Spaengiaerden in Brussel te brenghen te vergeefs.

Spaenschen moetwil over haer eygen Lantsaten.

Daer uyt inde Steden alomme groote dierte van alle dinghen gherees / alsoo dat t'Antwerpen in Mey / het Koren goldt neghen gulden de Veertel / het Ossen-vleés 't beste vijf stuyvers 't pondt / van 't Schapen-vleés 't beste seven stuyvers / het Kalfsvleés acht stuyvers / het pondt Boter acht stuyvers de beste / ende andere Eedt-waren nae advenant: Welcken overlast ende dierte onverdraghelick zijnde / dede het arm Volck roepen totten hooghen Hemel toe / dat het jammer ende ellendich om hooren was / waer door de Staten Geestelick ende Weerlijck vande Provintien / die noch onder den Koningh waren / ende boven allen den Edeldom beweecht is geworden Vrede-handel te vorderen / daer toe Fuentes gheconsenteert heeft.

Dierte t'Antwerpẽ in Mey.

Ende hebben ten eersten continuerende op 't ghene dat Hertius ende Comans begonnen hadden / soo veele door over ende weder schrijven te weghe ghebrocht / datter in Zeelandt ghesonden worden van wegen den Edeldom (op verkreghen Paspoort) den Rechtsgheleerden Doctor Liesveldt / eertijdts Cancelier / ende den Raedtsheer Maes / die den 14. April tot Middelborgh spraecken metten Prince Mauritz / verselschapt metten Tresorier Valck / Vosberghen / ende eenighe andere. Dese vertoonden hoe den Edeldom ende Staten der Landen / onder den Koningh / seer verblijdt gheweest waren / te hooren de gheneghentheydt der Gheunieerder Landen totten Vrede / om eens uyt de ellendighe Oorloghe te moghen komen / daeromme sy versochten datmen mochte komen tot tractatie / van weghen den Koningh ende Staten onder hem noch staende ter eenre / ende de Gheunieerde Staten ter andere zijde / ende wat daer meer aenkleefde. Waer op Prince Mauritz resolutelicken antwoorde / dat de Gheunieerde Staten gheensins van sinne waren aen te gaen eenighe andere Vrede-handelinghe / dan mette Staten der Landen / ende gheensins metten Koningh / midts sy by Contracten verbonden waren met ander Praeter contrarien / oock kenden sy den Koningh soo verstoort ende verbittert op haer / dat hy het ghepretendeert ongehlijck hem aenghedaen / nimmermeer vergheten / ende noch min vergheven soude / maer sochte die wrake te doen ter eerster gheleghentheydt / daer hem toe diende der Theologinen resolutie / Quod Hereticis non sit servanda fides. Seyde voorder op 't repliceren vande Ghesanten / dat te wesen de uyterste resolutie der Gheunieerde Landen / met groote deliberatie ghenomen / jae dat soo 't selfde anderwerf in deliberatie soude komen / sy ghewis waren datse niet alleen souden afgheslaghen / maer gheheel weder-roepen worden / want het alleenlijck gheschiedt ware ten insiene datmen gheerne alle de Landen by een vereenicht houden soude / eer sy mochten ghescheyden ofte afghetrocken worden by de Fransoysen ofte andere. Daer werdt oock van eenige ende niet van Prince Mauritz int particulier ghesepdt / dat voor den teghenwoordighen tijdt en konde het niet anders wesen / maer daer ware te verhoopen / dat veran-

Den Edeldom onder den Koning senden aen Mauritz om Vrede-handelinghe den 14. April.

De Geunieerde begeeren in Vrede te treden mette Staten onder den Konig / maer niet metten Koningh.

1595.

veranderende de oorsaken des mistrouwens/ de saken mochten beter succederen metter tijdt/ daer van dit soude maer een beghintsel wesē/ waer door men mochte vorder komen tot een nieu Contract mette oude Erfheeren/ 't zy door blijde inkomste oft andersints/ alsmen speurde oprechte meyninge ende gemoet/ ende alle ghewelt gheweert/ dan voor het slot seyde Pr: Mauritz/ soo de Heeren Staten onder den Koningh geseten/ wilden in Vrede-handelingen in goeder trouwen komen/ de Geunieerde waren bereydt d'Oorloge in Vrede ende vrientschappe te veranderen/ mits haer resolutien schriftelick oversendende/ over vier Artijckelen/ diese souden moeten resolveren aen te gaen/ eer men soude beginnen te tracteren: De Artijckelen waren als hier nae volght.

Vier Artijckelen van Vrede voorgeslagen.

Ten eersten/ Dat sy voor al uyt haer Landen souden moeten doen vertrecken alle vreemdelinghen ende Soldaten/ ende haer stellen in alsulcke vryheydt/ dat sy tracteren mochten sonder den Koningh/ ende datse de Ghedeputeerde ende Staten vande Provintien die tracteren wilden / moesten committeren/ oock sonder den Koningh/ metten welcken de Staten Generael dan sullen doen handelen / dewijle sy niet liever souden sien als dese bloedighe langhe Oorloghe/ verandert met eenen vasten Vrede/ op goede tijdelijcke conditien.

Het tweede/ Datmen inde Religie niet en wilt veranderen/ maer dat die sal blijven ter dispositie vande Staten van elcke Provintie/ sonder dat andere haer des sullen hebben te bemoeyen.

Het derde/ Dat de Provintien die mette Vereenighde souden willen tracteren/ neffens ander conditien mede souden moeten gesint zijn te tracteren mette Koninghen van Vranckrijck ende van Enghelandt/ ende aen te nemen tot laste van't gheheele Corpus vande Staten Generael/ alle de schulden daer inne de Vereenighde Nederlanden gheraeckt zijn/ om haer selven tegen de Spaengiaerden ende andere vreemde in haer vryheydt te beschermen.

Het vierde/ Den pays gemaeckt zijnde op die ende andere conditien/ presenteren de Vereenighde Nederlanden alle haer macht aen te wenden/ om die ander Provintien in hare vryheydt te helpen beschermen/ tegen yegelick diese souden willen molesteren/ verkorten ofte soecken te dismembreren.

Ghesanten weder vertrocken.

Hier op hadden dese Ghesanten gheen ander bevel/ dan den handel te weghe te brenghen tusschen den Koningh ende sijn Staten ter eenre/ende de Geunieerde Landen ter ander zijden/ soo dat de dispute bleef/ ofte den Koningh daer in soude begrepen wesen ofte niet/ ende daer over zijn de Ghesanten weder ghekeert in haesten/ ende rapport ghedaen/ ende 't selfde werdt nae Spaengien ghesonden / met de opinien vande selve Ghesanten/ Liesvelt ende Macs/ die daer over dit nae-volghende discours maeckten.

Die gheerne Vrede hadden/ allegeerden/ men behoorde inden handel te treden/ ende de occasie niet te laten passeren/ midts den grooten noodt/ dieren tijdt/ armoede/ellende ende 't gemeyn gekrijsch/ zijnde ghenen middel voor handen om de Geunieerde met ghewelt te dwingen/ midts dat sy de Oorloghe van alle kanten op den hals hadden.

Discoursen der Provintien onder de Spaensche regeeringe/ noopende Vrede.

Want soo men de Vrede-handelinghe nu affsloeghe/ soo souden de Gheunieerde Landen uyt dwinghenden noodt / vorder verbintenissen met ander Ghebuerlanden aengaen moeten/ende alsoo vermeerderen ende beswaren de Spaensche de Oorloghe/ soo dat daer door soude alle hoope/ Jae den middel van immermeer weder in vereeninghe te komen/ benomen worden/ ende alle goedt verhindert. De Gheunieerde lieten haer duncken dat sy stercke ende middel hadden om de Oorloghe te continueren/ beter dan haer weder-partije/ om haer waterachtighe gheleghentheydt/ hebbende de Zee open/ daer haer Vyanden noch Schepen/ Schips-volck/ noch Havenen en hadden/ om haer groote commoditeyten te benemen/ mette welcke sy alle het beste Volck uyt d'ander Provintien tot haer lockten/ ende sy waren daer tegen soo verseeckert/ dat sy haer Steden vry sonder Garnisoen betrouwen mochten/ alleenlijck maer Krijghs-volck op de Frontieren houdende.

Ende daeromme konde haer den Vrede niet toebrenghen dan schade ende groote verminderinge van haren voorspoet ende goet gheluck/ welck voordeel sy nochtans bereydt waren te verlaten/ om haer Gebueren mede te deylen/ om alle de Nederlantsche Provintien ende Inwoonders weder te vereenighen in ruste ende vrientschappe.

Den Koningh als een Vorst/ soeckende 's Landts profijt/ en hadde niet te vreesen dat de Staten ende Edeldom/ die hem soo onderdanich ende grootelicx verbonden ende wel ghenepcht waren/ souden willen accorderen/ dinghen die achterdeelich ofte prejudiciabel souden wesen sijne Hoocheydt ende behoorlicke onderdanicheydt/ vande welcke men niet en behoefde eens mentie te maken/ maer in als volgen instructie: ende soo men mistroude de Staten van 's Koninghs eere naestellich te wesen dat soude grooten afkeer moghen maken: alsoo het den Landen profijtelick ware/ behoorde den Koningh wel wat van sijn prerogative te wijcken/ de swaricheden in questie tusschen de Landen soo groot niet zijnde/ midts de Gheunieerde aen haer niet en versochten eenighe veranderinghe van Erfheere ofte Gouvernement/ ofte Religie/ alsoo sy oock niet en wilden daer over gheperst wesen/ maer het waer te dencken dat den Koningh eer voordeel soude genieten by niet mede int Contract begrepen te worden/jae en behoordt 't selfde niet te begheeren/ om te moghen altijdt op sijn gheheel ende vry staen/ al waert oock dat de Geunieerde dat ernstelick versochten: oock soo waert aparent datter veel particuliere questien van Religien souden voor-vallen/ contrarie de Roomsche Catholijcksche/ tot welcke den Koningh niet soude om der eeren wille immermeer consenteren/principalicken in soodanighen publijcken ende solemnelen Contracte.

Vereenighde Staten en versochten geen veranderinge van Lants-heere ofte van Religie vande andere Staten.

Ende de Gheunieerde souden beter betrouwen de toesegginghen ende verseckeringhe vande Staten/ dan vanden Koningh: sylieden weygherden niet uyt valscheydt/ ofte soeckende bedrogh met den Koningh te handelen/ dan alleene uyt mistrouwen ende vreese van sijn macht ende wille/midts dat sy weten hem soo verbittert te zijn om de kleynicheydt die hem is aenghedaen/ dat hy soeckt te wreken/ het welcke sy niet vreesen van weghen de Staten/ ende daeromme die beter betrouwen/ die sy gheerne maken souden Middelaers in toekomende tijden.

Men soude met desen Vrede altijdt 's Landts bylanden minderen/ ende door de Geunieerde soude men hoopen Vranckrijck ende Engelandt mede tot vrienden te maecken/ als die ghenoegh laten blijcken niet te soecken dan haer versekertheydt/ ende het wech senden der Spaengiaerden ende vreemde haer vyanden/ geen groote andere oorsaken van Oorloghe voor handen zijnde.

Den Koningh soude altijdt mette Vrede-handelinghe een profijt doen/ alsoo hy altijdt in voor-gaende handelinghe gheen schade ghedaen hadde/ oock soo behoorde den Vrede ende de ghemeyn welvaert/ alderhande swaricheyden ter Weereldt te overwinnen/ eenen Vrede daer de gantsche Christenheydt soo veel aen gheleghen is/ die veel meer weert waren dan de Hoogheydt ende gheimagineerde authoriteyt des Koninghs.

Noyende de gesonden Artijckelen by de Geunieerde/om 't vertreck vande vreemde ende andere/dat soude men moghen met Ostagiers verseeckeren/ want Fuentes selve hadde laten hooren/ dat hy liever hem selven wilde voor Ostagie gheven/ dan dat de beloften niet voldaen souden worden.

Vrede ende het ghemeyn welvaren behoorden alle swaricheden te overwinnen.

Vande ander zijde/ de Spaens-ghesinde ende die by de Oorloghe profijt vonden / ende daerom des Koninghs voordeel wilden voor-gheven/ die seyden dat het devoyr/ de eere/ ende alle Rechten dwonghen de Gheunieerde haer te reconcilieren met haren wettelicken Erfheere / die nochtans soo verstoort ende verongheljjckt zijnde/ ware ghenadelick gheresolveert met haer te tracteren in goeder trouwe / ende tot vaster verseeckeringhe behoorden sy selve aenden Koningh te versoecken/ als hoogh-nootelick/ dat sijn authoriteyt daer in quame oft by quame/ als partije con-

Redenen van die 's Koninghs eere ende recht wilden voorstaen.

1595.

1595. contractante ende meest gheintereffeert : Want de Koningh uytsluytende, lieten sy hem vrij d'Oorloghe te volvoeren / oock en waren de Staten gheensins ghequalificeert noch gheauthoriseert / sonder toestant ende consent vanden Koningh / oock en verdienden der Gheunieerder rebellien ende wercken niet, dat den Koningh haer de eere ende hem selven de kleynicheydt aendoen soude / ende haer en stondt oock niet toe Wetten haren Overheeren te stellen / als te willen alleenlijck tracteren met sijn Staten / hem uytsluytende haren natuerlicken Heere / onder 't pretext van hem te vreesen ende mistrouwen / daer sy de rechte oorsaecke van waren / hare ketterijen ende rebellien / by welcke onbehoorlicke voorslaghen het waer goet te mercken / dat sy gheensins van meyninghe waren immermeer den Koningh haren wettelijcken Over-Heere te erkennen uyt goeder herten. Daerom soo sy den Koningh niet mede inden Vrede-handel begrepen / soude het een Acte wesen te seer prejudiciabel ende naedeelich sijne Majesteyts Hoocheyt / ende de behoorlijcke onderdanicheydt die men hem schuldich is / ende dat ware gheheel sijn recht stellen in handen van sijn Onderdanen / Ketterlicke rebellen / ende alle haer doen ende Acten te justificeren / met diergelijcke redenen meer.

Hier op tot in Julio met anders ghereplicceert ofte ghevolght zijnde op den voorschreven voorslagh / soo hebben de Gheunieerde Staten door haer Ghesanten ende Aghenten alomme soo by den Keyser / als in Vranckrijck door den Heer Calewaert / ende in Enghelandt door Noel de Caron Heere van Schoonewalle / ende elders alomme haer Vrienden ende Ghebueren doen verwittighen alle 't ghene datter ghepasseert ende ghenegotieert ofte ghehandelt was / soo voor den Keyser / als mette Staten ende Edelen der Landen onder den Koningh / vertoonende dat sy uyt goeder ghenegentheyt alleene eenen goeden vasten Vrede sochten / ende dat het niet aen haer / maer aen de Landen ofte Staten hiel / die noch van Spaensche verheert waren die meer een ijdele Hoocheydt ende authoriteyt des Koninghs sochten ende voorstonden / dan der Landen Vrede / ende der Gebueren welvaren.

Staten verwittighen haer gebueren vande Vredehandelinghe.

Ende aende Spaensche zijde (om de Ghemeynte contentement te gheven / ofte wat gherusser te stellen) heeft men laten hooren dat den Vredenhandel niet afgheslaghen / maer opgheschort ware / ende seyden dat sy ghererefereert waren totten Keyser ende des Rijcx Vorsten ende Stenden / om dat de naest-gheleghen Steden in den lesten Rijcx-dagh tot Reghensborgh / Anno 1594. belast was om toe te sien dat de Onderdanen des Rijcx mochten beschut ende bevrijt worden van alle overlasten / ghewelden ende schaden / tot welcken eynde oock gheldt ende contributien op te brenghen / besloten was / ende den Grave Symon vander Lippe belast daer over informatie te nemen / ende daghvaerden der Westphalischen / Rijnschen / &c. Rijcx Creytz ofte Circkel te bestemmen / nae het welcke het scheen dat hem den Keyser ende 't Rijcke van souden reguleren int straffen der ghenen die den Vrede wederstonden / ofte niet en wilden volghen / de welcke sy hoopten te betoonen dat het de Spaensche zijde niet en zy / maer dat de Gheunieerde Landen souden bevonden worden die te wesen / die de Oorloghe veroorsaeckten / naedemael sy hen alle soodanighe redelicke middelen van bevredinghe (als wy vooren verhaelt hebben) aenghebođen hadden. Maer over den Koning / ooc den naestvolghenden Gouverneur den Vorstelicken Cardinael / dickmael by den Keyser naemaels ghevordert hebben / als namelick in September int naeste Jaer 1596. door den Admirael van Arragon (als by gheintercipieerde Brieven bleeck) dat den Keyser met het Rijck haer wilden declareren vyandt teghen die in Nederlandt de bevredinghe wederstaen souden / publicerende ende executerende de straffe nae des Rijcx constitutien over de selvighe. Maer den Keyser heeft stuts dat meermael uytghesteldt / midts dat des Rijcx Vorsten die daer toe ghedenomineert waren / hem noch gheen rapport ghedaen en hadden / die daer van qualijck scheenen over een te komen / selve nae de opinie van Jan Baptista de Taxis, Raetsheere van State des Koninghs tot Brussel / als blijckt by sijnen gheintercipieerden Brief aen den Koningh / van date den lesten Mey / dit Jaer 1595. afghesworpen ende ghekreghen op de middel Zee / tusschen Spaengien ende Italien / waer in hy seydt te vreesen / dat dese Rijcx Vorsten als Duytschen / ende niet als Spaengiaerden van Toledo / nimmermeer den Koningh toestemmen sullen / dat sijn ghewapende Spaengiaerden souden in Nederlandt blijven.

Vredehandel opghe-schoben / en gerefereert by de Spaensche totten Keyser ende Rijcx Vorsten / volgende de Rijcx-afscheyt.

1595. In desen Brief verwondert hem Jan Baptista de Taxis op de aenbiedinghe des Vrede by Fuentes / dat de Gheunieerde Staten aenghebođen hadden niet te willen metten Koningh / maer wel mette Staten van Brabandt / Vlaenderen / Henegouwe / &c. in handelinge treden / op voorwaerden ende verseeckeringhe / dat de Spaengiaerden ende andere vreemde Natien vertrecken souden / ende om den Koningh daer toe te beweghen / toeseyden / datter oock soude moghen eenen Generalen Vrede met Vranckrijck ende Enghelandt ende alle de Nederlanden ghetroffen worden / sonder te verhinderen ofte den Koningh voor te houden dat hy niet en soude moghen opt stuck van Religie inde Landen van synder ghehoorsaemheydt reghel stellen / nae sijn believen ende goet-duncken : Hier over seyde hy / dat was sijn opinie inden Raedt ghewecst / datmen sulcken voorslaghen niet en behoorde af te slaen / noch de kleynicheydt die den Koningh daer in gheschiede / van niet te willen met de Staten handelen sonder hem / niet te achten ware / als het met conditie ware dat de Gedeputeerde alleen van Fuentes souden verkooren worden / ende alleen van hem daer bevel ende instructie halen / sonder te moghen een enckel tyttelken afgaen ofte daer buyten treden / en voorts in voorvallende questien alleen van hem vorder bevel te moeten halen.

Jan Baptista de Taxis opinie op de bevredinghe / uyt sijn afghesworpen Brieven.

Dat vertrecken der Spaengiaerden / ware dit sijn opinie / als datmen die Resolutie soude uytstellen tot opt leste / als alle de andere Artijckelen souden gheaccordeert wesen / ende dan mochtmen doen / dat den tijdt uytwijsen soude. Daer-en-tusschen souden sy wel eenigh profijt mette onderhandelinghe moghen doen : Ende dierghelijcke redenen schrijft hy meer / ons refererende op desen Brief van Taxis in Druckе uytghegaen / met glosen / die den curieusen Leser soecken mach / in 's Graven-Haghe ghedruckt.

Vorder isser oock in desen tijdt een Brief in veel lieden handen ghekomen / zijnde den Autheur daer van een gheleerdt Man / soo het schijnt / ende wordt ghesevdt den gheleerden Justus Lipsius te wesen / de welcke van eenighe Raedtsheeren versocht was om sijn opinie te segghen / oft beter Oorloghe oft Vrede diende. Dese antwoorde is van date den derden Januarij / 1595. segghende datter drie soorten van vyanden des Koninghs waren / te weten / Fransoysen / Enghelsche ende Hollanders / de twee uytwendigh / de derde inwendigh / eer rebellich dan recht vyandt : De twee eerste / soo die van Oostenrijck niet de Barbarische Turcken ende gemeynen vyandt te vreesen hadde / soo soude den Koningh die lichtelick moghen dwinghen / de Oorloghe voerende met goeder trouwe ende discipline / 't ghelt wel ghehandelt / ende de ampten wel besteet ende ghegeven. Maer midts den Turck dreyghde / waer te considereren oft het niet beter ware Vrede te maecken met de buyten Vyanden / ofte met eenighe van haer / siende dat de Hollanders alreede den moet ghenoech verlooren gaven / beyde de Fransoysen ende Enghelsche te hulpe hebbende. Wat soude dan te verwachten wesen van haerlieden / alsmen metten eenen Vyandt Vrede maeckte / te weten / met de Enghelsche Koninginne / die in handen hadden de twee aenkoemsten / als van Zeelant ende Hollandt / de twee Poorten vander Zee ende van den Lande ? ende hy dochte dat sy de Vrede niet grootelijcx soude wederlegghen / soo om dat sy een Vrouwe is / als om dat haer schatten uytgheput zijn / kleynen middel hebbende / mede om dat de Oorloghe ghevoert werdt teghens 't ghemeyn Volcks danck /

Opinie van te bevredinghe van een gheleerdt Man uyt eenen Brief aen een Spaensch Raetsheere / J. Lipsius.

Hopende de Koninginne van Enghelandt tot Vrede te brenghen door haren noot.

1595. danck / die Traffique ende vrijheyt sochten: Dat sy de Oorloghe hardeert / dat waer meer uyt vreese dan uyt haet: De Grootheyt ende macht des Coninghs/ de vroomheyt ende voorspoet der Spaengiaerdē sints tsestich Jaren herwaerts / ware den ghebueren ende alle vreemde vreeselijck ende ontsienlijck ghewordē: Die groote macht vreydelende / ende die vreese wegh te nemen / gheen teeckenen van Ambitie toonende/ soude den rechten knoop vant werck breecken: Wercken/ende niet de woorden verheffen de Coninghrycken.

Hopen oock dat den Fransoys tot Vrede oft Bestant oock uyt noot soude te brenghen wesen.

'T selfde ware oock vanden Fransoys te verhoopen / die onder de hant den vrede van herten sochte/ midts dat sijn Rijcke noch nieu / sijnen staet noch onseker was/ ende dat de partijschappen eñ mistrouwen onder sijnen grooten Edeldom / hem al raden totten Vrede / oock mede het verscheurt inghewant van sijn Finantien gheheel verteert / die mette kinne boven water ghehouden wert by de vreemde / bedecktelick ende opentlick: Maer oft den Coningh van Spaengien selve soude begeeren Vrede met hem te maecken/ ware hem onbekent / dan altoos diende Treves ofte Bestandt met hem gemaeckt / (behoudens alle hoope ende rechtveerdighe pretensie) want wat vasticheydt waer te verhoopen / daer van den Successeur ende Successie onseker is? Daeromme latende den Fransoys aen een zijde / die niet veel en sal beginnen soo hy niet gheterght werde / mocht-men mette Engelsche wel voort varen.

De stercke Hollanders waren te dwinghen niet eenen korten Vrede olte met Bestant.

Hopende de Hollanders / die Oorloghe ware de schadelickste / sonder hoope van beteringhe / want sy hadden goede ordonnantien / sekere Finantien / ende alle de bequaemste Steden / goet Krijghs-volck / seer verstout met versche victorien / maer haer goedt Regiment ende eenicheyt ware quaijck te breken / soo langhe de Oorloghe ende de vreese ende achterdencken duerde: Waeromme men moeste eenen kleynen Pays ofte opschorsinghe van Wapenen verwerven/ zijnde den Hollander meer gierich dan eergierich/ oft ambitieus: Ende altijdts in soodanige Oorloghe is / eenighen kleynen Pays ofte Bestant den Princen vorderlick / die Visschen met gouden Netten konnen vanghen / de hooghe Majesteyt der Princen is altijdt krachtich / om der menschen herten te trecken / alsser eenighe schijnbare redenen by gevoecht worden / ende soo soude men allenskens sijn Vyanden krachten ondermijnen / principalijck in haer Gouvernement populare/twist saeyende onder die / die nu door vreese soo vereenicht waren / ende afstandt van Oorloghe door Treves hebbende / soude men alle middelen van alle onderhandelinghe bekomen.

Allegatie van den Krijgh tusschen Keyser Octavianus Augustus ende Sixtus Pompeus.

Ende tot exempelen komende / allegeert hy een geheel diergelijcke/ te weten/ d'Oorloghe van Sixtus Pompeus in Sicilien / teghen Octavianus Augustus Keyser: Pompeus besittende Sicilien ende Sardignien / dwongh daer mede gheheel Italien tot grooten honghers noot ende uyterlijcke ellende / die welcke met eenen korten Pays werdt overwonnen / dien werdt gheaccordeert / met conditie dat alle Ballinghen mochten weder keeren / ende het Krijghs volck afghedanckt ende wegh ghevoert. Waer uyt het ghebeurde dat Pompeus principalen Capiteyn / ghenaemt Menas, werdt onderhandt ghewonnen ende ghecorrumpeert. Ende ten eersten ghesepdt / desen ontsienlijcken helt Pompeus / onlancx gheweest zijnde als eenen Neptunus / heerschende over Landen ende Zee / werdt ghedwonghen te ontvluchten met een kleyn Schipken / ende sijnen hals den sweerde te presenteren / ende alsoo eer min dan een Jaer was die groote Oorloghe uyt. Dat ware wel een oudt exempel / maer soo men de selve middelen in dese Oorloghe ghebruyckte / soo soudt men het een nieu exempel maken: Dien wegh dochte hem den besten te wesen / siende hoe Oorloghe alle verballinghe ende corruptie inghebrocht hadde / machtich om de sterckste Coninghrycken t'onder te brenghen / dit was sijn opinie.

Dan om het Volck te beter in ruste te houden / heeft men in desen tijdt laten hooren / dat den Vorstelijcken Cardinael Albertus van Oostenrijck afkomen soude om te Gouverneren / in sijn Broeder Ernestus stede. Ende om hem de Landen aenghenamer te maken / werden in Spaengien in alle Havenen/ veel Oostersche / Hollandtsche ende Zeelandtsche Schepen (die ghearresteert waren ter oorsaecke om) als die toegherust souden zijn) de rijcke Indische Vlote in te halen ende teghen te varen (alomme vrij ghemaeckt ende ontslaghen / 't welck in Sivilien haer aenghesept wert door den mont des Hertochs van Medina Sidonia / als dat den Coningh sulcx verwillicht hadde/ ten versoecke vanden Vorstelicken Cardinael van Oostenrijck / ende mede dat alle Nederlandtsche Schepen voort aen souden vrij moghen komen ende keeren / tot welcken eynde men elcken diet versoecken soude / Paspoort vrij soude verleenen / ende dat op hoope dat sy metter tijdt die genadighe weldaet des Conings souden bedencken / ende hem weder erkennen voor haren wettighen ende natuerlijcken Lantsheere. 1595.

Alle Oostersche en Nederlandtsche Schepen in Spaengien ontslaghen door middel vā Albertus van Oostenrijck.

Ende om den Landen meerder te ghelieven / soo het uyterlicken scheen / hadde den Coningh oock den Heere Philips Guillaume van Nassouwen / die nu genoemt is Prince van Orangien ende Grave van Bueren/ende die dus lange in Spaengien ghehouden is gheweest/ vrij ende los ghestelt/ meest soo men uytgaf / door het verbidden vanden jonghen Prince ende des voorsz Heere Cardinael / om met hem in Nederlandt te trecken.

Des gevanghen Prince van Orangien vrij ghestelt / om met den Cardinael in Nederlandt te komen.

De Galleyen die den Cardinael ende den Prince in Italien souden voeren / waren gheordonneert om in Spaengien weder te voeren de Dochter vanden Aerts-Hertogh Karel van Oostenrijck / Catarina Renea / om te trouwen met den Prince Philips van Spaengien / die nu ontrent sebenthien Jaren oudt was / maer dese Bruyt is inden selven Somer ghestorven.

De Bruydt vanden Prince van Spaengien ghestorven.

De Gheunieerde Landen hebben haren Legher te Velde ghebrocht onder den Prince Mauritz / int begintsel van Julius / met veel schepen de Leck ende Rijn opvarende: Sy ghelieten haer al oft sy op den Bosch wilden vallen. Om hem te weeren was by Fuentes gheordonneert den ouden Montdragon/ Castelleyn vant Antwerps Casteel / die vergadert hebbende een Duytsch ende twee Spaensche Regimenten/met Walen ende Vriesche / is opghetogen nae Tuernout / zijnde seer bescheydelick veradverteert van Prince Mauritz optrecken ende voornemen/ die nochtans de Zeelandtsche Garnisoenen ordonneerde om int Landt van Waest in Vlaenderen te vallen ende eenighe Schansse aldaer in te nemen/ alsoo sy deden / om hem te rugghe te houden/ maer te vergheefs.

Pr: Mauritz Legher treckt voor Grol/ den 14. Julij.

Prince Mauritz trock voor Grol / zijnde sterck stijf thien duysent Mannen / daer hy den 14. Julij sijnen Legher voor sloegh/ in hoope van korts die stadt te vermeesteren / midts dat die onversien was van Buyscrupt: Daer hadde bevel binnen den Grave van Stierom met elf Vaendelen. Den 15. Julij begonst Mauritz twee stucken Gheschuts te planten/ schietende drie volleen / ende sommeerde de Stadt. Maer Montdragon / wesende een oudt Krijghsman/ ende sterck zijnde ses duysent te voet / ende twaelf hondert Peerden / ende met hem zijnde de Graven vanden Berghe ghevoecht / alsoo hem den aenslagh ende voornemen ontdeckt was / is seer dapper den Prince Mauritz ghevolght / ende om vande Hollandtsche Oorloghschepen bevrijt te wesen / passeerde hy boven Rijnberck over Rijn by Orsoy / ende trock nae de Revier Lippe op Dorsten in Westphalen/ daer een Brugghe lagh / die Prince Mauritz belast hadde den Ridtmeester Balen af te breecken / maer de Borghers vielen op hem uyt / ende belettent hem. Van daer quam Montdragon tot Rhees / daer hy maer eenen nacht en toefde / hoorende dat Prince Maurits opgebroocken ende gekomen was tot Selwolden: Want Prince Mauritz siende dat Montdragon hem soo nae was / hoe wel hy gheen kleyn hoope hadde van die Stadt korts te moghen dwinghen / nae ghemeyn opinie/ hoe wel alle de begravinghen aen-besteet int werck waren / soo hadde hy sijnen Legher den 25. Julij opghebroocken / om van Montdragon aldaer niet beset te wesen / want hy niet

Montdragon treckt op om Grol te ontsetten.

Pr: Mauritz op Montdragons komste breeckt op van voor Grol, den 25. Julij.

1595. niet volcks ghenoech en hadde om de Stadt te besluyten/ de aenkomste te besetten / ende sijnen Vyandt 't Hooft te bieden / niet willende sijnen Legher lichtveerdelicken avontueren / ende soo verliesen sijn reputatie / van sterck / voorsichtelick ende op goedt fondament alle syn aenslaghen voor te nemen. De Grave van Hohenlo ende andere / boden wel aen met een deel volcx Montdragon het passeren des Rijns te beletten/ maer het was al te spade / hy was haer te rasch ghevolcht/ rasser dan wel ghelooffelick was / ende dat onversiens.

Aldus is Prince Mauritz den 25. Julij opghetrocken op Lochem/ ende heeft sijn Gheschut ende gereetschap nae Zutphen gesonden/ achter-latende ende selve verbrandende veel Lonten / Schuppen / Delen/ Sperren / ende wel thien duysent stocken met yseren om teghen het Peerde-volck te gebruycken/ met meer andere dinghen / ende is nae sijnen Vyandt toe ghetrocken / ende heeft den 28. omtrent Selwolden by Ulst sijnen Legher gheslaghen/ tusschen de oude Yssel ende een Morasch: alle de passagien teghen Montdragons aenkomste wel besettende / zijnde gheresolveert hem nergens op der Vereenighde Landen Bodem te laten nestelen. 1595.

Montdragon verstaende dat Grol verlost was/ ende dat sijn Vyandts Leger nae Selwolden quam/ soo vertrock hy den dertichsten Julij naer de Lippe / ende den lesten quam hy dicht voor by Wesel tot Bisligh / daer hy bleef tot den vierden Augusti/ ende tooch doen weder over de Lippe nae Dinxlakenham / daer hy tot den lesten toe bleef / alwaer hem Prince Mauritz ghevolcht heeft / ende hebben ghesocht malkanderen een voordeel af te sien ende te versoecken. Montdragon vertreckt op Dinxlaken/ den 30. July.

Philips Grave van Nassau, Catenelnbogen, Vianden Dietz.

Pr. Mauritz maeckt aenslach op Montdragons Leger/ onder Graef Philips/ den eersten September. Prince Mauritz heeft eenen aenslagh gheraemt op Montdragons wachte / die verre buyten sijnen Legher stondt / ende alle sijn voeragie-Peerden op te lichten / waerom hy den eersten Septembris / des avondts ten acht uren / omtrent vijf hondert ende twintich Peerden heeft laten uytrijden / onder 't beleyt van Graef Philips van Nassouwen / ende sy souden verdeylt zijn in vier hoopen : Den eersten soude ghebieden den Drost van Zallandt / den tweeden Burchart van Chinski / elck van 125. Peerden / den derden Godart van Balen / van 150. Peerden / by den welcken belast waren den voorsz Graef Philips met sijn Broeders / als Graef Ernst ende Graef Lodewijck / met haren Neef Graef Ernst van Solms / hem te houden : den vierden hoop van 120. Peerden/ soude ghevoert worden by den Enghelschen Ritmeester Parker. De ordonnantie was ghemaeckt ende belast / dat dese hoopen over de Lippe

1595.

komende aen Cruydenborgh / dat Graef Philips voor uyt soude doen rijden den Luytenant van Balen / met veertich Peerden van alle de Compagnien / om recht nae Stochem te gaen / ende alle de voeragie-Peerden vanden vyandt / wegh te drijven ende nemen / ende dat hem volghen soude ende secunderen den Ritmeester Conteler met tsestich Peerden / ende dan den Ritmeester Marcellis Bacx met vijf-entwintich Peerden / eerst aen te grijpen de Ruyter-wacht vanden vyandt / ende mede onderset te worden by den Drost van Zallandt / ende soo voorts by de ander hoopen / om de selfde Wacht van des vyandts Legher af te snyden ende naer de Lippe toe te drijven / daer Prince Mauritz 's morghens mette reste vande Ruyterye ende vijf duysent Voet-knechten ende drie Veldt-stucken / haer totte Lippe soude teghen komen / om haer te helpen / indien den vyandt met meerder ghewelt haer wilde overvallen / tot welcken eynde hy eenighe Plenten mede soude brenghen / om een Brugghe over de Lippe te maken.

Montdragon verwitticht van Pr. Mauritz aenslagh.

Dit was den aenslagh ende voornemen : maer Montdragon is den selven nacht daer van verwitticht / by eenige Sentinellen die by hem over de Lippe gehouden waren / ofte by eenighe Engelsche dienende onder Capiteyn Smit / die 's nachts over liepen ende sulcx naemaels in Enghelandt onder de Galghe bekendt hebben. Op dese kontschap heeft Mondragon alle syn voeragiers ingheshouden / ende alle syn Ruyteren doen uytvoeren / veel vorder als sy anders pleghen de wacht te houden / ende tot dicht aende Heyde belast haer te houden / ende tot haer beter beschuttinge / dede hy noch duysent mannen te voete uyt syn Legher met haer trecken / alles met expressen last dat sy Prince Mauritz Ruyteren voor by souden laten rijden / ende dan van achter die te volghen / ende op haren Leger aen te drijven.

Pr. Mauritz aenslach / ende Montdragons voornemen tegen den anderen beyde ghemist.

Maer dese aenslaghen ende voornemen van beyde dese Hoofden / vielen uyt contrarie haer meyninghen / door dat eenighe vier ofte vijf Ruyteren des vyandts / by den Luytenant van Balen onversiens op de Heyde waren ghesien / die doen als by eenighe van hem tot dien eynde / ende by ander Peerden / die nae waren ghesonden ontdeckt werden / ende Montdragons volck groot naedencken gaf / Graef Philips dede evenwel / den Luytenant van Balen synen last voldoen ende naer Stochem gaen / ende belasten de Ritmeesters Conteler ende Bacx den selfden te volghen (die vanden vyandt niet en wisten) daer en tusschen quamen wederom eenige vier oft vijf Ruyteren die den Luytenant van Balen nae den vyandt voor gesonden hadde / bootschappende aen Graef Philips / dat de vyandt met alle synen Legher daer achter inde hegghen stondt / maer hy en wildet niet ghelooven / reedt daerom onbedachtelijck tot de heggen inne / sonder eenighe vande trouppen daer van te adverteren / verghesellschapt alleen met 75. Lanciers vanden eersten hoop des Drost van Zallant / als willende beter versoecken / ende reedt een eenighe moerighe straet inne met disordre / onwetens nae den vyandt toe / sonder oock de voor-gaende te contramanderen / ofte syne naevolgers oock te verwachten / ende den vyandt vindende / zijnde weynich ghevolcht / alleenlijck synen Broeder Graef Lodewijck ghesonden hebbende / om Chinski te doen haesten / heeft op den vyandt ghetreft / ende werdt terstondt omringht / daer hy ende daer nae de Grave van Solms swaerlijck gequetst / ende beyde gevangen ghekregen : Sijnen Broeder Graef Ernst wast wel ontreden door den vyandt / maer werdt daer nae weder ghekregen. De troupe van Chinski / door den selven engen moerigen wegh inne-komende ende volgende wert heel in disordere gebrocht door de voorsz Drost des eerste trouppe Ruyteren / die hen teghen quamen vluchten waer door sy hebben moeten weder uyt keeren : ende soo hervattende het inkomen / hebben sy sulcks mede met disordere gedaen / doch den Vyandt so verschrickt / sonderlinghe so Bacx door een ander Strate inkomende mede op hen trefte dat sy de twee gevangen ende ghequetste Graven Philips ende Ernst van Solms aen een [illegible] lieten ligghen / die versochten offe op een Peert hadde konnen klimmen / maer alsoo sy te seer gequetst waren ende [illegible] wesende / mochten sy het spel aensien / ende moesten daer ghevanghen blijven.

Wonderlicken ende avontuerlicken strijt tusschen de Spaensche en Nassousche by der Lippe / den 2. September.

Om dat den vyant te sterck was / moesten de Ruyteren van Chinski ten lesten oock vluchten mette andere / die doen mede in disordre brochten de troupe van Balen / so dat sy niet wel treffen konden. Maer soo de leste troupe van Perker aenquam / soo zijn veel Ruyteren vande andere troupen met hem ingheredên / ende doen heeft hy gerenverseert ende overloopen twee ofte drie hoopen vanden vyandt / ende de selfde in sulcken schrick ghebrocht / dat meest alle syn Ruyteren ende Voet-knechten de vlucht namen / behalven een Compagnie met een Orangie Banderolle / die totten lesten toe in ordere bleef staen / die nu siende Parkers Ruyteren oock in disordere komen / ende syn volck weder vergaderen / is hy mede op de verstroyde Nassousche Ruyteren ghevallen / ende alsoo hebben sy die ten lesten oock inde vlucht geslagen ende 't veldt behouden / daer alsdoen vanden vyant gevangen ende naderhant doot geslagen werde / Meester Robbert Vere / Broeder van den Ridder Fransoys Vere. Den hoop van Conteler en wist noyt van dit gevecht dan opt leste / en en quam daeromme aenden man niet / maer Balens Luytenant volghende sijnen last / altoos voorts rijdende / en vernam noyt niet / tot dat hy was komende omtrent 't Leger vanden vyandt / aldaer hy veel ghevangenen ontmoete / ende daeromme vermoeyde hy dat Graef Philips Ruyteren geslagen waren / ende siende gheen ander middel om te ontkomen / is hy recht door den vyandt (die al verstroyt noch aenquam) henen gereden / ende heeft noch verscheyden ghevangenen (ende onder dien den Luytenant van Paulus Bax) ontset / ende is ten lesten alsо ontkomen. Een deel afrijdende Nassousche Ruyteren / deden de retraitte met gemack / pas a pas / sonder dat den vyandt haer dorste vervolgen daer by waren den Ritmeester Chinski (die in sijn hooft ghescoten was / daer hy naemaels van storf) Marcelis Bax / Resoire ende Conteler / metten Luytenant van Balen / en Cornet Clout / met meer andere / Bax meest doende de retraicte. Een ander deel vande selve Ruyteren dede den aftreck met grooter confusie / en werden vanden vyandt totter Lippe toe vervolcht: Daer by waren Graef Lodewijck van Nassouwen (die eenen sorghelijcken spronck moeste doen met sijn Peert inder Lippe / waer mede hy (als hy aen d'ander zijde was) niet op en konde / ende sijn harnasch viel hem swaer / dan ontquam noch / ende dat dede eenighe andere beteren wegh soecken / als den Ritmeester Balen / den Drost van Zallant / ende meer andere. Den Capiteyn Bernard werdt vanden vyandt omringht ende gevangē / om dat hy inde Lippe niet springen en dorste / wesende een swaerlijvich man. Maer over de Lippe was Prince Mauritz haer tot hulpe / 's morgens derwaerts gekomen met 15. Vaendelen Knechten / oock met de reste vande Ruyteryen ende drie Veldt-stucken / 't welck veel van sijn volck salveerde.

Aftreck vande Nassousche Ruyterije.

Dit avontuerlick gevecht duerde meer van een ure / uytvallende contrarie van beyder Oversten voornemen ende expectatie. De Nassousche verloozen daer 128. Peerden / boven de Heeren Peerden / en 83. Ruyteren werden gevangen / en 24. Ruyteren werden verslagen / ende niet also Cæsar Campana schrijft. Graef Philips was sijn Peert onder hem geschoten / ende hy seer gequetst inden buyck : desgelijcx Graef Ernst van Solms : Sy werden tot Rijnsberck ghevoert / alwaer sy vriendelicken ghetracteert werden / ende van haer Neven de Graven vanden Berghe besocht / maer liggende beyde in een Kamer zynde haer eygē Medecijn ende Chirurgijns haer toeghesonden / soo is nochtans Graef Philips 's nachts gestorven / en den Graef van Solms drie dagen daer nae : Waer van de lichamen den sesten September tot Bislich int Nassousche Leger gesonden werden / en naemaels tot Arnhem heerlijck begraven. Dese Graef Philips was een dapper kloeck ende wel bemint Heere / van grooter hope / ende die van Solms een jonck deuchdelick ende gheestich Heere. Den Grave Ernst van Nassouwen werdt naemaels gherantsonneert voor thien duysent gulden. Vande Spaensche zijde zijnder oock veel ghebleven ende ghequetst / als den Luytenant van Graef [illegible] / ende verscheyden Italianen ende Spaen-

Graef Philips van Nassouwen ende Graef Ernst van Solms ghevanghen van quetsueren ghestorven. Graef Ernst van Nassouwen ghevanghen werdt gherantsoent in September.

giaer-

1595.

giaerden als Caracula / Carafa ende Martineago ende andere / de Nassousche brachten daer noch af 7. gevangen ende 15. Peerden.

Aenslach op 't Kasteel van Meurs te vergeefs.

Prince Mauritz lagh lange stille met sijnen Leger tot Bislagh aenden Rijn beneden Wesel / alwaer hy een Brugghe over den Rijn maeckte / van waer hy eenen aenslagh hadde opt Kasteel van Meurs / ende dat werdt versocht den 16. September / maer op dat de Mane klaer scheen / en dorsten sy de Pallissaden niet wegh saghen ende al eer sy aen den Walle souden hebben konnen komen / overviel haer den dagh / dat sy moesten aftrecken, hoe wel het die van binnen niet gemerckt en hadden / dan nae haer vertreck.

Nae dese Feyten heeft hem Mondragon in sijn Legher stille ghehouden, vreesende diergelijck treffen / dat wel aengheleydt was van beyde zijden / soo het hadde willen lucken.

Mondragons aftocht verwoest 't Landt Gulick.

Daer nae den 12. Septembris trock Mondragon vroegh stil op / ende sloegh sijn Legher den 15. tot Angheroort beneden Keysers Weert / ende beschanste hem wel / daer hy alderhande toevoer van Colen by den Rijn ende van elders konde bekomen, hy beroofde daer alomme het Landt seer jammerlicken, daer over dat de Keyserlicke ende Gulicksche Ghesanten hem moesten versoecken 't Landt te verschoonen, ende daer van te trecken: Maer hy antwoorde / dat hy daer lagh door sijns Koninghs expres bevel / maer soo sy konden het Statische Kryghs-volck van daer doen vertrecken / so wilde hy oock opbreken: Hy hadde oock eenen aenslagh op Dusseldorp.

Alsoo continueerden dese twee Legers in haer gheburen Lant, tot den 12. Octobris dat Mondragon opbrack, en over Rijn tooch door het Lant Gulick na Aken / ende so nae Brabant. Daer nae zijn de Statische oock den 26. Octobris opghebroken / nae datse de Twentische Garnisoenen te vergheefs naeghejaeght hadden den 22. tot Keep Enschede toe by den Legher heeft int optrecken eenighe Kasteelkens ende roofnesten daer omtrent gewonnen ende afgebroken.

Weert by der Staten volck ghenomen / ende Grave vanden Bergh ghevanghen / den 14. November.

Daer nae den 24. Novembris / hebben ettelicke van Prince Mauritz volck / dat Stedeken Weert inghenomen / aen Brabandt gheleghen / waer binnen sy Graef Hendrick vanden Berge met een Bende Ruyteren overvallen hebben: het Stedeken hebben sy geplondert / ende mette gevangenen ende buet zijn sy nae Nymmeghen ghetrocken / het Stedeken Neutrael latende. Den voorsz Grave vanden Berge werdt binnen drie Maenden / op 't woordt van sijnen Broeder / voor vijf duysent guldens los ghelaten / hoe wel hy in dienste was / ende datmen recht te vooren Graef Ernst sonder dienst op thien duysent gulden gherantsonneert hadde.

Den Koningh van Vranckrijck de Oorloghe voerende in Bourgongien / teghen de resterende Ligeurs aldaer / hadde den Grave van Fuentes hem Dourlens afgenomen / also wy geseydt hebben / waeromme hy siende in Nederlandt sijn gheluck / heeft goedt ghevonden dat te volghen: ende alsoo die van Artoys ende Henegouwe met seer groote instantie versochten bevrijt te wesen van die van Camerijck / soo heeft hy gheresolveert dat te beleggen / terwijle dat Mondragon der Gheunieerde Landen Leger tegen stont / ende om dat die van Henegouwe ende Artoys groote assistentie van ghelde / volck ende amonitie aenboden /

Camerijck by Fuentes belegert / den 8. Augusti.

soo heeft hy ontrent den achtsten Augusti Camerijck beleghert / langhe te vooren dat allenskens benout hebbende / geestimeert wel 17. ofte 18. duysent sterck / so te Voete als te Peerde / ende wel 70. stucken Gheschuts / met alderhande provisie seer wel versien: hy selve verselschapt zijnde metten Marischal de Rhosne Lorainoys vande Ligue / ende sijn Spaengiaerden / campeerde hem aende zijde van 't Kasteel / de Prince van Chimay aen d'ander zijde met andere Regimenten / die haer alle wel seecker beschanst hebben eens Mans lenghde hooch. Duchtende voor een langen Legher / maeckte hy Batterije met sijn Gheschut in een bequame plaetse / afschietende alle beschuttinghe / ooch de Meulens op de Vesten / niet naelatende dat tot een belegh mochte dienlick wesen.

Inde Stadt van Camerijck was nu 14. Jaer Gouverneur gheweest den Heer Johan de Monluc Heer van Baligni / ende Maerschalck / een Sone vanden Bisschop van Valencen / die ghesuccedeert was den Heere van Incy vanden huyse van Gavre. Desen Baligni / nae de doodt vanden Hertogh van Anjou / die Camerijck sijn conqueste noemde / erkende hy de Koninginne Moeder / volghende Anjous Testament / maer inden twist van die van Guyse ende Ligue / metten Koningh Hendrick den derden / hiel hy hem voor de Ligue: doch siende dat den Koningh Hendrick de vierde nu stercker was / heeft hy hem door middel van sijn Huysvrouwe (een kloeck ende rijck Wijf) weder metten Koningh vereenicht / ende sterckte hem selven daer en tusschen tyrannelicken ghenoech / met lasten ende Impositen den Borgeren op te leggen / soo dat hy van haer generalicken ghehaet werdt: Ende alsoo nu de Stadt van belegh ghedreycht was / heeft hy die oock moeten met Garnisoen van Switsers ende andere belasten. Als nu Fuentes Legher daer vooren quam / heeft hy alle teghen-weer bewesen / ende heeft oock sterck secours van Volck ghekregen vanden Hertogh van Nevers / die hem sondt Charles de Gousago sijn Sone Hertogh van Retelops / metten Heere van Vicques / een ervaren Kryghsman. Dese hebben haer kloeckelick gewcert / in hoope vanden Koningh ontset te worden / die van Bourgongien afquam.

Baligni Gouverneur van Camerijck handelinghe.

De Borghers van Camerijck twistich mette Garnisoenen / openen aen Fuentes de Poorten / den 2. October.

Alsser nu upt ouden haet ende Spaensche Factie / inde Stadt twist ghesproten was met de Fransoysen / ende de Borghers de Switsers aen haer zijde kreghen / soo ist ghebeurt dat daer en tusschen Fuentes / ettelicke voordeelen door Barlotte ende andere die vande Stadt afghewonnen / ende den tweeden Octobris seer stercke Batterijen besteldt hadden / waer door de Borgers (die sulcken oorsake sochten) te hoope ghelopen zijn met twee hondert Switsers (die sy aen haer zijde met beloften ghelockt hadden) ende wilden haer Stadt overgheven / daer teghen en hielpen gheen vermaninghen / preken ofte bidden der Heeren / waer over sy ettelicke Ghedeputeerde uytsonden seer confuselyck / sonder eenighe conditien haer overghebende inde goede discretie van Fuentes / die daer van seer verwondert zijnde / die ghewillich aennam: alsoo deden sy hem de Poorten open.

Daer en tusschen trocken de Fransoysen ende andere die van haer ghesintheydt waren / oock confuselick op 't Kasteel / ende sonden oock twee Capiteynen uyt / om te hooren watter passeerde / ende te begheeren bestandt voor drie daghen / om daer en tusschen haer over te gheven sonder bloet-stortinghe / soo daer gheen hoope van 't ontset voor handen en ware / haren Koninghs Legher daer ontrent zijnde: 't Welck Fuentes haer weygherde / overmidts hy hen versekerde datter gheen apparentie van ontset voor haer voor handen en was. Waer op sy antwoorden / dat sy in te veel goeden plaetse waren om soo haest over te gheven / maer sy wilden liever sterven / alsoo sy oock voor de defentie vander Stadt ghedaen souden hebben / soo die niet verraden hadde gheweest vande Borghers.

Kasteel van Camerijck gheeft hem over aen Fuentes / den 9. October.

Fuentes met sijn volck inde Stadt zijnde / heeft hem terstondt teghen het Kasteel beschanst / ende sijn approchen ghedaen. Die int Kasteel waren / siende dat sy veel onnut Volck ende Peerden binnen hadden / ende ghebreck van veel dinghen / den Vyandt door de Huysen seer nae haer Wallen zijnde / ende datter noch gheen ontset voor handen en was / in soo korten tijdt alst haer van noode ware / soo hebben sy den sevenden Octobris haer overghevinghe besloten / bestaende in thien Artikelen / Als dat sy binnen twee daghen uyt het Kasteel souden vertrecken / ende dat het Kasteel Clery by Perone gheleghen / daer Spaensch Garnisoen in lagh / soude afghebroken ende gheslicht worden / alle de Heeren ende Kryghs-volck met vlieghende Vaendelen in Wapenen / met Waghenen ende Bagagie te moghen vertrecken / oock met haer goederen die sy inde Stadt hadden ligghende / desghelijcks de Borghers die int Kasteel waren / ten lesten oock / dat het den Maerschalck Baligni al datter ghepasseert was / nemmermeer soude verwijten

worden / oſte reeckeninghe van gheeyſcht worden. Alſoo zijn uyt het Kaſteel den 9. Octobris ghetrocken / den jonghen Hertogh van Keteloys / den Heere van Vicques ende Baligni / daer te vooren zijnde gheſtorven ſijn Huyſvrouwe / uyt hoochertigheydt een Manlijcke kloecke Vrouwe / die een Capiteyns Ampt konde bedienen / met andere / die waren ontrent vier hondert Peerden / ende acht hondert te Voete / met meer dan hondert Waghenen nae Clery/ dies vier Vaendelen Spaenſche ende vier Vaendelen Walen int Kaſteel trocken. De Switſers die inde Stadt teghen de Franſoyſen gheballen waren/ werden alomme in Vranckrijck komende gheſlagen/ ende ettelicke Borghers ghevanghen/ die daer de oorſaecke van waren / werden mette voeten opwaerts ghehanghen.

Don Peter de Gusman, Grave van Fuentes, Gouverneur de Nederlanden. H. Iacoſſen. exc.

Den 9. Octobris is daer Fuentes inghetrocken/ verſelſchapt zijnde metten Hertogh van Aumale/ den Prince van Chimay / Marquis van Varrabon/ de Mariſchal van Rhoſne / Karel Grave van Egmont / metten Graven van Arenberch / Ligne ende Boſſu/ende de Heere van Auri/ende meer andere. Hy ſtelde den Biſſchop in ſijn beſit/zijnde een Broeder van Barlamont / hem gheen ander auctoriteyt latende dan over ſijn Gheeſtelijckheydt / daer de Biſſchoppen pleghen abſolute Vorſten over te weſen. Hy maeckte oock Don Auguſtijn Meſſia Gouverneur op 't Kaſteel. Alſoo verdeylde Fuentes ſijn Legher in haer Garniſoenen / latende ſterck Garniſoen inde Stadt/ ende Spaengiaerden int Kaſteel: ſy vonden daer veel groot ende ſchoon Gheſchut.

De Borgherije ſonder eenigh beſpreck oſte Voorwaerde haer over-ghegheven hebbende / hebben een Requeſte aen Fuentes over-ghegheven / dat ſy mochten voort-aen onder des Koninghs ghehoorſaemheydt ende beſcherminghe ſtaen / ghelijck ſy hier voortijdts onder haer Biſſchoppen gheſtaen hadden / ghenietende de ſelvighe Previlegien / die ſy van oudts altijdts ghenoten hadden / &c. Maer Fuentes andtwoorde / hy ſoude ſijn beſte doen om haer verſoeck den Koningh voor te draghen: ende doen begonden ſy te mercken haer faute die ſy begaen hadden / van ſonder Conditie haer over-ghegheven te hebben / 't welck oock de Staten ende Landen van Artoys ende Henegouwe qualick beviel / om dat Fuentes alle vreemde Spaengiaerden ende andere int Gouvernement ende Garniſoenen ſtelde / qualick betaeldt / daer over ſy dickmael oploopich werden/waer door de Stadt Camerick ſeer verginck/ende ontbloot werdt van alle neeringe: want de Kooplieden

De Borghers van Camerijck beklaghen haer over-gegheven te hebben ſonder conditie?

1595.

lieden ende maeckers vant Camerijcx sijn doeck/ vertrocken al nae S. Quintijn/ Perone ende Valenchijn/ welcke neeringhe andere neeringhen oock dede in die Stadt verminderen. De Huysen die te na de Casteele gebout waren, werden in grooten ghetale tot grooter schade der Borgeren gerasert ende afgebroken.

Koningh bevredicht Borgondien ende accordeert met den H. van Lottringen.

De Koning vā Vranckrijc nam dit verlies seer ter herten/ zijnde noch in Bourgongien besich/ alwaer hy alles bevredichde/ ende dat Graefschap weder in neutraliteyt stelde, ten opsiene vande Switsers/ oock verdraghende met die van Besanson/ waer over den Koning van Spaengien pretendeert de Previlegien van het Vicariaet des Rijcks/ 't welck is het Borgraefschap van Besanson/ toekomende den Pr. van Orangien/ dat hy pretendeerde by Princeus rebellie aen hem vervallen/ende sulcx de Jurisdictie over die Keyserlicke Stadt pretendeerde/ ende heeft sints seer vele by den Keyser daeromme ghesoliciteert/door den Admirante van Arragon ende andere Ghesanten. De Koningh van Vranckrijck accordeerde oock volkomelick met den Hertogh van Lottringen.

Koning van Vranckrijck beklaecht hem over 't verlies vā Camerijck aen sijn Bondtghenooten.

Dese saken hebben hem verhindert Dourlens ende Camerijck te beschermen/ dies hy hem seer beklaechde daer over aen sijn geallieerde/ namelick de Koninginne van Engelant ende de geunieerde Landen/ seggende dat hy hem op haer verlaten hadde/ dat sy op de bescherminghe van Picardien d'ooghe soude slaen/ want anders soude hy d'oorloge met Spaengien niet aenghenomen hebben/ ofte hy soude na eenen aenghebоden Vrede ofte bestant geluystert hebben: Dit ende diergelijcke by den Koningh aen de Koninginne/ door een expres Edelman gesonden/ ende heftelic verklaert zijnde/ gaf alderhande achterdencken van verbreeckinge/ 't welck also aenliep tot het verlies van Cales/ als wy namaels sullen verhalen/ ende gaf oorsake van een nauwer ende solemnele verbontenisse.

Koning van Schotlandt versoeck aen de Staten.

De Geunieerde Landen werden op dit pas oock vanden Koning Jacob van Schotlant versocht/ om raet ende hulpe tegen sijn rebellen/ maer sy hebbē ontschult gevonden: Want de Koninginne van Enghelandt door haren Ghesante Heer Thomas Bodley doen versoecken hadde aen henluyden/ een somme gelts op haer verschoten schult/ ooc hulpe van Schepen/ overmidts sy van een inval ofte invasie wederomme ter Zee ghedreycht was uyt Spaengien/ behalven dien/ soo hadden de Landen Vranckrijc geassisteert mette betalinghe van een Regiment Gasconiers onder den Heere van Lanoue in 's Koninghs dienste/ dat haer wel koste boven Cooren ende ander Amonitie/ 44. duysent guldens ter Maent.

De Gheunieerde Landen senden den Koningh van Vranckrijck te hulpe twee Regimenten Zeelanders onder Justinus van Nassou.

Op het verlies van Dourlens wert ghesuspecteert/ dat Fuentes Cales soude belegghen/ waer over op des Koninghs versoeck twee Regimenten oude Soldaten uyt Zeelandt derwaerts ghesonden werden/ eerst vijf Vaendelen den 22. Septembris/ ende noch vijfthien Vaendelen den eersten Octobris/ onder den Heere Justinus van Nassouwe/ Admirael van Zeelandt/ d'een zijnde het Regiment Schotten onder Colonel Murrey/ het ander 't Colonelschap van Dorpe/ Zeelanders/ waer van twee Vaendelen binnen Cales geleyt werden.

Koningh neēt Soyssons en̄ belegert La Fere.

Hier nae soo heeft den Koningh Soysons ende ander Steden der Ligers inghenomen/oock in October Lafere begonst te beleggen/ alwaer sterck Garnisoen van Spaengiaerdē ende Italianen binnen lach/ de Koningh soeckende alle sijne binnenlandtsche Steden te vermeesteren/ om de inwendighe Oorloge te eynden/ ende dan de uytwendige te besorgen.

Heraugier den Gouverneur van Breda/aenslagh op Liere hem gemist met verlies/den 14. October.

In Brabandt heeft Heraugier den Gouverneur van Breda/ met ontrent 700. te Voete ende 120. Peerden/ vergadert soo uyt de Garnisoenen van Breda als uyt Berghen op Zoom/Willemstadt ende Hulst/ eenen aenslagh ghehadt op de stadt Liere in Brabandt/ drie kleyne mijlen van Antwerpen ghelegen/den 14. Octobris/smorgens vroech/ 't welck haer int begin seer wel ghelucte/ want aende Mechelsche poorte/ zijn eenighe Soldaten over een Ravelijn/ met twee leeren opgheklommen/ sonder vande Schiltwacht ontdeckt te wesen/ door de duysterheyt/ daer sy die verrasten ende doorstaken/ waer op meer ghevolght zijn/ ende hebben de Poorte overweldicht ende open ghekregen ende also binnen gheraeckt met eenige Peerden/ daer-en-tusschen Don Alonso de Luna/ Gouverneur van Liere/ met sijne Spaengiaerden ende Walen is in Wapen ghekomen/ die meynende te keeren/ maer mette menichte overvallen zijnde/ deysde ofte weeck hy nae de Marckt/ hoopende die metten Stadthuyse in te moghen houden. Op de Marckt was het grootste ghevecht/ maer door dien dat veel Soldaten vielen aent pilgeren/ ende den Gouverneur Luna moet gaven hem daer te stercken/ den welcken sy ten lesten met ghewelt nochtans te rugghe dreven/ daer veel volcks bleef/ als den Capiteyn Botzelaer/ de Luytenanten van Dorp/ van Gijselaer/ Grenu ende van Arent van Brienen/ oock veel vant Stadts volck/ die overweldicht zijnde/ deysden allenskens/ nae een ander Poorte/ ghcheeten de Lisperpoorte/ alomme volck uytsendende/ nae Mechelen twee mijlen van daer/ende nae Antwerpen om assistentie/ houdende de Poorte soo langhe inne met schermutseren.

Soldaten en̄ Borgherye van Antwerpen en̄ Mechelen dryven der State volck uyt Liere.

Die van Antwerpen sonden terstont derwaerts Gasper de Montdragon/ Stadthouder vanden ouden Montdragon/ met eenighe Spaensche Soldaten/ met Joos Robbius Drossaert/ met haer voechden hen een groote menichte goetwillige Borgheren/ onder 't beleyt van Joncker Anthonis van Berchem/ met Jaquis Dassa ende Gielis de Mera/ Schepenen/ met vele Capiteynen: Dese zijn ontrent een ure nae middagh te Liere aenghekomen/ alwaer sy oock vonden eenighe Borgheren van Mechelen/ onder 't beleydt van Joncker Nicolaes ende Jan vander Laen/ Heer van Schriec: Dese aenkomende in groote menichte/ wel 4000. sterck/ hebben Heraugiers volck verschrickt/ door dat het al (Capiteynen ende Officieren) aent pilgeren viel/ in voeghen dat hy noyt soo veel volcx konde by een krijgen om die Lisperpoorte te winnen/ daer toe sy gheen gherief en vonden om grof Geschut daer teghen te stellen/ oock konden sy metter haest aen gheen Buscruyt komen/ alles by komende door dat de Soldaten al aen het pilgeren waren/ ende besich metten buet wech nae Huys te loopen, waeromme Heraugier de Poorten sloot/ ende de sleutelen wech dede nemen/ om uyt noot de deucht uyt te persen: maer ten lesten dat Antwersch volck indringhende met menichte lancx de Poorte/ hebben Heraugiers volck doen deysen nae de Poorte van Mechelen/ die welcke ghesloten vindende/ ende de sleutels niet voorhanden zijnde/ maeckte groote confusie/ soo dat sy vast op malkanderen na de Poorte drongen/ende daer was gheen vluchten dan vande Vesten te springhen/ zijnde alleenlick het wincket open vande Lovensche Poorte/ also dat al dat daer niet door konde geraken/ ofte vande Vesten springhen/ bleef verslagen ofte ghevanghen/ daer bleven ontrent hondert Peerden/ maer Heraugier ontquam het met andere Capiteynen/ meest de Ruyteren te voete/ veel Officieren bleven verslagen/ al te samen wel tot ontrent 300. toe/ de schade was te grooter om dat het al meest oudt Krijgs-volck was: Maer daer en bleven soo veel Capiteynen noch volck niet/ also het gedruckt Boecxken tot Antwerpen uytgegeven/ mede brenght.

Drie hondert verslagen binnen Lier.

Schanssen in Vlaenderen gewonnen.

Hier teghen hebben die van Zeelandt omtrent Biervliet in Vlaenderen een Schansse ingheкregen/ waer mede sy verder in Vlaenderen konden loopen ende brantschatten.

Twee Cornetten Ruyteren geslagen vande Spaensche.

De Ruyteren van Nimmeghen meynende Tijslinck int Landt van Valckenburch te slaen/ sloeghen den 25. Decembris smorghens vroech inde voorstadt van Ruermonde/ de Vane Ruyteren van Colo Mario/ ende kreghen 35. Peerden: Ende om haer te vertrecken/ passeerden sy den 26. Decembris de Mase by Maseyck/ ende ontmoeten den 27. onversiens het Convoy van 's Hertoghenbossche/ metten Gouverneur Monseur de La Cochel/ sy sloeghen het Voet-volck/ kreghen den Capiteyn ghevanghen/ ende dreven de Ruyteren op een Huysken/ daer hem den Gouverneur salveerde met eenighe andere/ ende verkreghen ontrent tsestich Ruyter-peerden met de Baggagie.

Dit Jaer is naemachtich gheweest/ door de doodt van veel groote befaemde Oorloghs-mannen/ als

 het

1596.

Dit Jaer zijn veel hooghe besaemde Krijghshoofden van Nederlandt gestorven.

het sterven vanden Heer la Motte voor Dourlens geschoten den Grave Karel van Mansvelt in Hongheryjen gestorven / den Gouverneur van Vrieslant Verdugo tot Lutzenborch / den 2. September / niet sonder suspitie van fenijn / een ervaren Capiteyn / den Hertogh van Aerschot omtrent Venegien / mede den Gouverneur Christoffer de Montdragon / Castelleyn van Antwerpen / in wiens plaetse wert ghestelt Don Augustijn Messia / oock den Hertogh van Pastrane / die den Cardinael te ontmoeten ghereyst was. Van de Gheunieerde Landen storven verslaghen Graef Philips van Nassouwen / Graef Ernst van Solms / den Ritmeester Chinisiki / ende meer andere.

Hertog van Nevers / Maerschalc d'Aumont en Don Antonio ghestorven.

Daer is oock in Vranckrijc gestorven / den Hertog van Nevers vandẽ Huyse Gonsaga / ende den Maerschalck d'Aumont / mede den Hertoch van Nemoers / Don Antonio Koningh van Portugael / waer door de Koning van Spaengien sijn regieringe in Portugael seer bevestichde / achterlatende twee sonen / Don Emanuel ende Don Christophorus van Portugael.

Bisschop van Camerijck ghestorven.

Oock mede stierf in desẽ Winter den Aertsbisschop van Camerijck Loys de Barlamont / dese hadde den Heere van Jusy vanden Huyse van Gavre te vooren Gouverneur van Camerijck daer begraven / uyt sijn graf inde Kercke doen opgraven / ende op ongewijden gront doen begraven : in wiens plaetse ghestelt wert Johan Sarasin / den Abt van S. Vedast.

Twee C. groote schepen met Koorn nae Italien gevaren.

Dit Jaer zijn wel twee hondert groote Schepen uyt de Gheunieerde Landen / met Cooren ende ander Coopmanschappe / nae Italie ghevaren / alsoo oock de voorighe Jaren ghedaen hadden / daer sy willekome zijn gheweest / ende op die Vaert seer bedreven zijn gheworden.

Dẽ Vorstelicken Cardinael Albertus van Oostenrijck afghesonden voor Gouverneur in Nederlant / metten Pr. van Orangien / Anno 1595.

Vooren hebben wy verhaelt / hoe den Koningh van Spaengien gheresolveert hadde nae het afsterven vanden Aertshertogh Ernestus / in sijn plaetse / voor Gouverneur in Nederlandt te senden / den jonghsten Broeder des Keysers ende vanden voorsz Ernestus / ghenaemt Albertus / nu Vorstelicken Cardinael / zijnde gebooren Anno 1559. in November / den welcken men hoopte (niet teghenstaende dat hy 26. Jaer in Spaengien gheweest was) dat hy in Nederlandt aenghenamer soude wesen dan den Grave van Fuentes / een Spaengiaert / die nu by provisie een wijle gheregheert hadde : Te meer om dat den selven Cardinael int Hof van Spaengien / ende in sijn Gouvernement vant Rijcke van Portugael / hem alomme vriendelick ende beleeft ghetoont hadde. Ende om hem selven meer aenghenamer int Nederlandt te maecken / soo heeft hy door sijn versoeck den Koningh beweecht / om te consenteren dat Philips Guillaume van Nassouwen Prince van Orangien / mede soude in alle vryheyt met hem treckẽ / de welcke nu over de 28. Jaren in Spaengien / als een ghevangen geweest was.

Den Cardinael ende Prince van Orangien komen tot Genua in Italien aen / den 7. October / 1595.

Volghende dat besluyt / is desen Vorstelicken Cardinael Albertus metten voorschreven Prince / uyt het Hof van Spaengien ghescheyden den 28. September / 1595. ende voorts met 26. Galeyen / onder de beleydinghe van den Prince Doria / tot Genua in Italien den 7. October wel aenghekomen : Die selvighe Galeyen brochten mede wel twee Millioenen Ducaten in ghelde / meest Genevoyser Kooplieden ende andere Contractantẽ ofte Hoofsche Handelaers toekomende.

Desen Vorstelicken Cardinael gheinformeert zijnde vanden staet van Italien ende van Vranckrijck / heeft voor eenen tijdt sijn vorder reyse ghestaeckt / tot dat hy op sijn Brieven breeder andtwoorde uyt Spaengien vanden Koningh verkreech / daer-en-tusschen practiseerde hy voor den Koningh van Spaengien / eenighen dienst teghen den Koningh van Vranckrijck te doen / die nu nieuwelick metten Stoel van Roomen ghereconcilieert ofte vereenight was / ende vanden Paus Clement den VIII. van alle banninghen geabsolveert / onder sekere beloften die by sijn Ambassadeurs ghedaen waren / van de selve te volbrenghen / soo die doenlick waren / ende den staet sijns Rijcks soodanighe vermochte toe te laten. Welcke versoeninghe de Dienaers vanden Koningh van Spaengien arbeyden mette kompste vanden Vorstelicken Cardinael / in eenigher manieren alsnoch te verhinderen. Ontrent den 20. October / is van weghen den Cardinael / den Prince van Orangien nae Roomen by den Paus gesonden : Den welcken te Roomen den 25. October aenghekomen ende des Paus voeten ghekust heeft / die hem daer over groote eere betoonde ende heerlick tracteerde / ende beschonck met heerlijcke gheschencken / desghelycks deden de ander Italiaensche Vorsten ende Potentaten mede / ter eeren van sijn hooch-beroemde Gheslachte.

1596.

Actien des Vorst: Cardinaels in Italien.

Prince van Orangien kust des Paus voeten.

Ende alsoo ontrent desen tijdt in Provencen twist was om het Gouvernement / tusschen den Hertogh van Guyse ende den Hertoch van Espernon / so sochte den Vorstelicken Cardinael / den Hertogh van Espernon tegen den Hertoch van Guyse te stijven / maer sy maeckten een accoort te samen.

Den Vorst: Cardinael practiseert om Marsilie spaensch te maken.

De oude Zee-stadt van Marsilien / zijnde een treffelicke stercke Stadt / gheleghen in Provencen aen de Middelandtsche Zee / ende seer bequaem voor Spaengien om de Zee-vaert / was de Fransche heylighe Ligue ghenoech afghevallen / ende hiel haer als Neutrael ofte onpartydich / midts welcke soo heeft den Vorstelickẽ Cardinael door de Spaensche Agenten aldaer / ghesocht die te beweghen om de Spaensche zijde te houden / maer den Hertogh van Guyse arbeyde voor synen Koningh ter contrarien / 't welck hy ten lesten volbrocht heeft nae het vertreck vanden Vorstelicken Cardinael / als wy int korte sullen verhalen.

Daer hadde langhe in Marsilien gheregeert Loys Daix Viguier vander Stadt / met Charles Casault Consul sijn medeghesell / die de Stadt onder de Ligue hielden met eenighe andere ghespagnioliseerde : Dese by de Spaensche ghelockt ende beweecht zijnde om die Stadt onder Spaengien te brenghen / hebben voor eerst goet ghevonden die Stadt in Neutraliteyt voor eenen tijdt te houden / uyt vreese van dreyghementen die haer den grooten Turck dede / ende oock eenighe Italiaensche Potentaten / soo sy haer niet met haren Koningh en reconcilieerden / waer toe de Italiaensche Potentaten te meer waren gheneyght / uyt dien sy in haer Navigatien veel de Stroomen ende Havenen vande Middelandtsche Zee (daer die voorsz Stadt seer bequaem toe is) moeten ghebruycken. Dese Consuls zijn onder t'decksel van dese Neutraliteyt / in groote authoriteyt ghekomen / ende hebben allenskens veel Borghers die Koninghs ghesint waren / verjaecht / ende om verscheyden oorsaecken ghebannen : Waer door haer Factie de sterckste gheworden zijnde / sonden sy in Spaengien om ontfanghen te worden onder haer protectie / ende oock om gheldt voor haren ghedaen dienst / bysonder alsoo sy haer saghen ghedreycht van haren Koningh / door den Hertogh van Guyse / de welcke ghewonnen hadde het Eylandt van Martigue ende Fortresse de Bock / omtrent Marsilien gheleghen / ende van waer hy die van Marsilien bekrijghde te Water. Ende alsoo sy haer voortaen wilden houden ende regieren als een vrije Stadt / in forme van een Republicque / soo hebben sy mede ghesonden nae Genua om hulpe / van waer haer toeghesonden werdt den Sone vanden Prince Andrea Doria / genaemt Carlo Doria / met eenighe Galeyen ende Krijgs-volck / die daer mede in Marsilien quam : Maer alsoo hy hem noch niet wel volkomelijck en dorste betrouwen / soo sochte hy hem allenskens beter Meester te maecken / met uytbannen van sulcke / als hem dochte te veel Koninghs ghesint te wesen / de selve vele beschuldighende dat sy verstant ende correspondentie hadden met haren Koningh / eñ met den grooten Hertoch van Florencen / eñ andere Italiaensche Potentaten / die niet en begeerden dat Marsilien soude vallen in handen van den Spaengiaert. Maer daer is soo vele by de factie ofte aenhanck des Koninghs te weghe ghebrocht / datter een Capiteyn der Stadt / ghenaemt Piere Libertas, die met sijn twee Broeders in goedt aensien by de Consuls waren / met andere / voorghenomen hebben haer Vaderlandt te verlossen / niet teghenstaende de presentie van Carlo Doria. Dese Ghebroeders de Liberta,

Marsilien wordt by Capiteyn Libertas ghebrocht weder onder de Vranckrijcker Heerschappye den 17. Februarij / 1596.

waren

1596. waren gesproten uyt het Eylandt Corsica / en hadden dien bynaem verkregen / door dat hun Voorsaten eertijts hadden de stadt Calaris in vryheyt gestelt. Dese hebben den Hertogh van Guyse met sijn Krijghsvolck / bestemt voor de Stadt te komen / 's morghens den 17. Februarij / om eenen alarm te maken / waer over desen Capiteyn Libertas met sijn Broeders ende gesellen zijn uytgesprongen / en hebben den Consul gehaelt om de Poorte open te doen / ende te besien watter mochte buyten te doen wesen. Ende als den Viguier Loys Dair daer ghekomen was metten Consul Casault ende haer Guarde / is Dair uytghetrocken met 20. Musquettiers / om te besien wat buyten mochte schuylen / daer op heeft den Broeder Bartolome Libertas, het winckel nae hem toeghesloten terstondt heeft Pierre Libertas den Consul Casault (nu tusschen de twee Poorten zijnde) door-steken metten Corporael vande Guarde / ende vier ofte vijf andere meer / ende als hy de Poorte wel beset hadde ende Meester was soo ginck den voorsz Libertas nae de Stadt te rugghe / roepende dat de Spaengiaerden ende haer Factie / den Consul Casault ende d'andere vermoordt hadden / ende als daer over eenen oploop ende beroerte opghestaen is / soo verliep Carlo Dorea / ende vluchte met sijn Volck nae sijn Galeyen / met wel twaelf hondert Spaengiaerden / achter-latende alle hun gheweer. Terwyle soo liet Libertas het Volck des Koninghs onder den Hertogh van Guyse binnen / die inkomende riepen Vive le Roy, den anderen Loys Dair Viguier / met den Sone van Casault ende andere vluchten op 't Kasteel Nostre Dame de la Garde, ende ander Forten / die ten lesten oock ghedwonghen werden: alsoo werdt die Stadt voor den Koningh van Vranckrijck verovert / sonder plonderinghe. 's Anderdaechs ende inde naevolghende dagen / keerden daer wederomme by de twee duysent Borgheren / soo uytghebannen als uytghewekene / als oock den Hertogh van Guyse. Ende desen Capiteyn Pierre Libertas werdt hoochlick vande Italiaensche Vorsten beschoncken, ende vanden Koningh vereert / ende werdt selve Consul ende Gouverneur vande Stadt ghemaeckt: Aldus en hadde des Vorstelicken Cardinaels aenslagh op Marsilien gheen gheluck.

Hertogh van Guyse komt in Marsilien voor den Koningh.

Carlo Dorea Prince Doria Done gekomen in Marsilien, vlucht weder daer uyt, den 17. Februarij.

Marsilien inghenomen sonder plonderinghen / den 17. Februarij.

Philips Guillaume bij der Gratie Gods Prince van Oraignen, Grave van Nassau etc. Baron van Breda Diest, Grimbergen etc. H. Iacobsen. exc.

Stant van Savoyen als den Vorst: Cardinael daer passeerde.

Terwyle den Vorst: Cardinael in Italien noch was / sochte hy oock den Hertogh van Savoyen eenich contentement te geven / die seer vreesde d'oorloge van Vranckrijck onder den Heere Desdigueres ende andere / metten welcken hy noch in bestant ofte Treves was staende / maer hy sochte seer te mogen behouden

1596.

den het genomen Marquisaet van Saluces / 't welck hy den voor-gaenden Koningh van Vranckrijck afghenomen hadde / daer vooren aenbiedende groote sommen van penninghen ende Barcelonette / met meer andere plaetsen / ende soude hem onder de bescherminge vande Kroone van Vranckrijck begeven / verlatende de Spaensche partije / principalijck soo den Koningh dat Marquisaet wilde besteden op eenighe van des Hertoghs van Savoyen Sonen : maer van dese propositien is niet gevolcht / dan dat int volgende Jaer den voorsz Dediguieres / den selven Hertogh grooten afbreuck ghedaen heeft / waer door dat den Hertogh in groot achter-dencken met Spaengien ende andere gekomen is.

Den Vorst: Cardinael komt tot Lutzenborch den 29. Januarij 1596.

Den Vorstelicken Cardinael sijn saecken in Italien beschickt hebbende / is hy den 27. Novembris uyt Turin in Piemont ghescheyden / ende door Savoyen ghetrocken / ende werdt beleydt by den Bastaert Amadeus van Savoyen / ende den Grave van Martinengo / van weghen den voorsz Hertoghe / met veel Peerde-volck / tot dat hy int Graefschap van Bourgongnien tot Besanson aenghekomen is / ende alsoo in Lorayenen / alwaer uyt Nederlandt ghekomen was om hem te begroeten / den Grave Philips van Croy Graef van Solre / ende andere : van daer is hy aenghekomen tot Lutzenborch den 29. Januarij / tot waer toe hem waren teghen-gekomen ende hen daer lieten vinden diversche Heeren / als oock mede den Hertogh van Pastrana / ende den Hertogh van Feria / met meer andere Spaensche ende Nederlandtsche Edeldom / desgelijcks den Keurvorst van Colen / die hem den achtsten Februarij tot Rhimay int Landt van Namen was komen begroeten / ende passeerde aldaer sterck ontrent ses duysent te Voete / ende duysent Peerden / met veel Baggagien : hem trocken noch te ghemoete acht Nederlantsche oude Regimenten Krijghsvolck / sterck ontrent vier duysent Mannen / met een Regiment Hooghduytschen / ende wel duysent Peerden / tot Marche in Famine toe / die ghenoechsaem ghemuytineert / daer omtrent bleven ligghen om haer betalinghe. Aldus quam hy int Landt / wel sterck verselschapt zijnde / uyt vreese van 't Krijghs-volck der Gheunieerde Landen / die daer rondtomme al sweefden : Onder 't volck dat hy mede brocht / waren ontrent drie duysent nieuwe Spaengiaerden ende Italianen / daer Peste onder quam ende veel storven / onder 23. Vaendelen / met weynich gheldts. De Fransoysen loerden mede op hem ende sijn volck / ende hadden eenen aenslagh op Landrecht op den Derthien-avondt / maer die van binnen achter-dencken ghekregen hebbende / namen wel te passe binnen acht Compagnien Neapolitanen.

Fransoysen aenslach op Landrecy.

Den Vorst: Cardinaels blijde ende triumphante inkomste tot Brussel / den 11. Februarij.

Van Lutzenborch is den Vorstelicken Cardinael op Namur ghekomen / daer hem den Grave van Fuentes teghen quam / ende van daer is hy den 11. Februarij tot Brussel seer triumphantelick inghereden / daer hem veel Heerlicke Arcus triumphales ofte stellagien ter Eeren t'sijnen wille-kome opgherecht werden / met verscheyden Schilderijen / inschriptien / vertooghen ende personagien / al streckende te bewijsen hoe nootlick den Vrede ware : De Grave van Fuentes reedt neffens hem / om hem van alles te informeren / voor hem reedt den Hertogh van Aumale / vanden Huyse van Guyse ende Ballinck uyt Vranckrijck / ende neffens hem ter slincker zijde den Prince van Orangien.

Desen Vorstel: Cardinael / heeft terstondt vanden Grave van Fuentes alle het Gouvernement over genomen / ende begonst te regieren / als beter verstaende des Koninghs sin ende meyninghe / dan sijn Broeder Ernestus ende d'ander Voorsaten ghedaen hadden. Daer nae in Meert is den Grave van Fuentes vertrocken / met Stephano Ybarra.

Vertreck des Grave van Fuentes.

Den Vorstel: Cardinael bracht mede in Nederlandt twee Placaten ofte Edicten des Koninghs om inde Nederlanden gepubliceert te worden ende onderhouden / gedateert by den Koningh in Spaengien tot S. Laurent / den 23. Septembris 1595. By het een Edict werden verboden ende wegh ghenomen alle usurpatien van Wapenen / Tymbren ende Zeghelen van Graven / Baroenen / Ridderen ende Edelen / van sulcke als daer gheen goedt bescheet ende bewijs daer van te toonen hebben / wech nemende alle abuysen alomme daer over ingebroken.

1596.

Ordonnantien op Wapenen ende Tytelen van Eeren in Nederlandt ghepubliceert.

Het ander Edict was oock vanden Koningh / den selven date 1595. Inhoudende Ordonnantie ofte Pragmaticque / om te weten wat Tytelen men alle Staten gheven moet / hooghe ofte leege / Gheestelicke ofte Weereltlicke / Gouverneuren / Graven / Baroenen / Ridderen / &c. ende dat conform de Pragmaticque by den Koningh te vooren ghepubliceert / Anno 1586. in Spaengien. Dese Placaten waren t'Antwerpen ghedruckt / inde Druckerye van Christoffer Plantijn / Anno 1596.

De Staten vande Vereenighde Provintien / verstaen hebbende de overkomste van Philips Guiliame / Prince van Orangien ende Grave van Bueren / metten Vorst: Cardinael in Nederlandt / hebben hem met haer Brieven willen begroeten den 22. Decembris 1595.

De Staten Generael schrijven aen den Prince van Orangien / congratulerende sijn verlossinghe / den 22. Decembris / 1596.

HEERE / het heeft ons alle die van herwaerts over / een seer aenghename tijdinghe gheweest / te verstaen de verlossinghe van uwe Excellentie / uyt soo langhe ende onverdiende ghevangenisse / ende dat om de goede ghedachtenissen die wy altijdt houden sullen / over de weldaden ende Loffelicke diensten die desen staet heeft ontfanghen vanden Heere Prince van Orangien uwen Vader Hooger Memorie / oock mede om de moordt die gheschiedt is aen synen Persoon / alle het welcke ons eeuwelick doet te meer welgonnen en lief hebben / alle de ghene die de eere hebben van hem eenichsins toe te hooren / ende selve ten aensien van uwe Excell: die soo erbarmelick versleten heeft inde voorsz vangheniße / niet alleene sijn Jonckheydt / maer selve den besten tijdt sijns levens / het welcke niet te verdraghen ware sonder groote beweechlickheydt ende mede-lijden over de voorsz moordt / geschiedt uyt de selvige ongeregeltheydt ende ongherechticheydt als uwe ghevangenisse. Ende niet teghenstaende uwe Excellentie daer inne bewesen heeft groote stantasticheydt ende grootmoedicheydt / nae de gheleghentheydt des tijdts ende eysch van saecken / soo en hebben wy ten dien aensiene niet willen nae-laten te congratuleren dese uwe verlossinghe. Maer mijn Heere / alsoo wy behoorlick verwitticht zijn / dat den Vyandt hem vermeet groote saecken uyt te rechten / met de voorschreven weldaet van uwer Excellentie verlossinghe / tot naedeele van desen State / ende om dat het ons soude leet-wesen dat sulcks soude veroorsaecken eenighe veranderinge vande bysondere affectie die wy u draghen (hoe wel wy hebben dat vast betrouwen / dat uwe Excellentie niet soude willen dienen voor een Instrument totte Spaengiaerden / om te helpen onder-graven ende afbreken het fondament van onse vryheydt / opghebout met soo grooten arbeydt / neersticheydt ende wijsheydt vanden voorschreven Heere Prince van Orangien uwen Vader / ende om de vorderinghe van 't welcke hy soo deerlicken vermoordt is gheweest / ende by sulcken middel verdonckeren de alder-eerweerdichste Memorie / die hem daer over eeuwichlick moet toegheschreven worden. Hieromme wy oock met eenen weghe wel hebben willen bidden / ofte het gheviel dat uwe Excellentie begheerte kreegh van herwaerts over te komen / dat het hem mochte ghelieven te verbeyden ende te schorssen sijn reyse / tot een beter gelegentheydt ende anderen tijdt / bequamer ende aenghenamer / waer van wy sullen moghen verwittighen uwe Excell: ende hem toeschicken behoorlicke verseeckeringhe tot dien eynde / volghende de ordre die wy ghesteldt hebben langhs onse Frontieren / niet vermoghende eenighe Personagie in dese onse Vereenighde Nederlanden in te komen / sonder de voorschreven onse Paspoort. Ende ons verseeckerende dat uwe Excellentie sal dit advertissement hem laten wel-ghevallen / sullen wy desen eynden / God den Schepper biddende te verleenen / u mijn Heere / in gesontheyt een langhe ende geluckſalich leven. Wt 's Graven-Haghe / den 22. Decembris 1595. Onderteeckent van uwe Excellentie wel-gonstighe Vrienden /

1596. den/ de Staten Generael der Vereenighde Landen in Nederlandt/ ter Ordonnantie der selvigher Staten. Onderteeckent/ C. Aerssens.

Desen Brief den Prince van Orangien noch in sijn reyse ghelevert zijnde/ heeft daer nae als hy tot Lutzenborch ghekomen was/ den eersten Februarij daer op geantwoort inder manieren als volcht.

Antwoorde vanden Prince van Orangien aen de Staten, van date den eersten Februarij.

MYn Heeren/ ick bedancke u lieden seer hooghelijck van het contentement 't welck ghy-lieden hebt over mijn vryheyt/ ende voor de goede gedachtenisse die ghy-lieden by uwe Brieven my bewijst. Ende hoe wel tot noch toe my niet en heeft toeghelaten gheweest u lieden te verwittighen de goede genegentheydt die ick altoos tot uwaerts ghehadt hebbe (die oyt wel verdient heeft alle vrientschappe ende goedtwillicheydt/ die ghy-lieden met u lieder Brieven my te kennen gheeft) soo ist dat ick nu verhoope met dese goede oorsaecke van mijnder verlossinghe/ die u lieden dadelick te bewijsen/ soodanighe ende soo wel tot u lieden ghenoeghe profijte ende ghevoeghelickheydt/ dat ghy gheen oorsaecken hebben sult van u lieden te beklaghen/ ofte daer over t'onvreden te wesen. Ende als het daer toe ghekomen sal wesen/ u lieden te moghen bewijsen de groote begheerte van u lieden te dienen (als die anders niet en soeckt in dese Weereldt/ dan te sien sijn bedroefst Vaderlandt ersteldt in sijnen ouden voorspoet) soo sal ick niet voornemen/ ten ware met u lieden goeden wille ende groot contentement/ ende ick verhoope in God/ dat nemmermeer van u mijn Heeren sal ghewevghert worden eenen dienst/ die anders nerghens toe en streckt dan tot een goede uytkomste van soo veel ellenden ende miserien/ ende tot een beginsel van ruste ende Generael profijt van alle dese Landen/ 't welck God wil laten ghedyen ende toelaten tot sijnen meesten dienste/ ende u/ Mijn Heeren/ gheven het volkomen van alle uwe goede begheerten/ my bevelende seer goedt-gunstelicken in uwe goede gratien. Wt Lutzenborch den eersten Februarij/ 1596. Onderschreven/ uwen Wel-gunstighen Vriendt/ Philippus Gulliaume de Nassou. Het opschrift was: Aen mijn Heeren/ mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden. 1596.

De Curateurs vanden sterf-huyse sijns Vaders/ sonden den lesten December nae Brussel teghen sijn komste aen desen Prince van sijne goederen/ thien duysent guldens in ghelde/ om te sien wat cours hy nemen soude. Prince van Orangien ontfanght 10000. guldens.

Charles de Lorayne Hertoch van Guise Lieutenant voor den Coninck in Provence.

H. Iacopssen. excudet

1596.

Prince van Orangien komt by sijn Suster int Landt van Kleve.

In October daer aen / werdter ten versoecke vanden Prince / door tusschen-spreeckers van vrienden / te weghe ghebrocht een t'samen-komste ofte t'samen-spreken int Landt van Kleve / tusschen hem ende sijn eenighe Suster van sijns Moeders weghen / nu de Gravinne van Hohenlo / alwaer sy malkanderen ghegroet ende besocht hebben / confererende over haer huysselicke saecken: haer werdt toeghelaten hem te senden Tapiteryen ende andere Huysraet / bewijsende den anderen alle beleefthepdt: De Staten Generael sonden daer mede den Raedts-heere Hessels / om hem te congratuleren / ende te verhalen de regieringe vande goederen van Breda / op avontuere oft yemandt eenighe onbehoorlijcke klachte mochte daer over ghedaen hebben.

Alsoo de Stadt La Fere / gheleghen omtrent Vermandoys / nu een tijdt lanck by die vande Ligue in handen der Spaengiaerden ghestelt was / ende by den Grave van Fuentes van alle nootdruft wel voorsien / ende oock een toevlucht was gheworden van alle de verjaechde Liguers van daer omtrent / daer dat binnen 't ghebiedt hadde den Seneschal van Montlunar / ende Alvaro Osorio / soo heeft den Koningh van Vranckrijck gheresolveert nae het verlies van Camerijck / de voorsz Stadt te belegghen ende besluyten / om dat het soo diep in sijn Landt gheleghen was: Alsoo heeft hy daer sijn Krijghs-volck voor ghesonden in October / ende vier Bolwercken daer voor ghemaeckt / ende de aenkomste rontomme beset / ende voorts liepen sy uyt ende deden veel coursen / ende straefden tot in Henegouwe ende omligghende Frontieren / 't welck Fuentes dickmael sochte te beletten ende de Stadt ontset te doen / maer te vergheefs. Den Vorst: Cardinael nu int Gouvernement ghetreden zijnde / heeft neerstelick ghetracht die van La Fere te helpen / om dat sy nu ghebreck van Koren / Lonten ende anders hadden / ende heeft gheordonneert dat Nicolaes Basta een oudt Ritmeester / soude met thien Cornetten Peerden / van omtrent Chastelet sien wat toevoers te doen. Dese heeft elck Ruyter een sacrken met 60. pondt meel ende een bundel Lonten / op sijn lijf ghegheven te draghen / ende zijn soo ghereden by nachte soo nae de Stadt als sy konden / alwaer sy by een gheboomte / dese provande hebben neder gheworpen / ende zijn alsoo weder met kleyne schade te rugghe ghereden. Die vander Stadt daer van ghewaerschouwt zijnde / hebben dat meestendeel inghehaeldt / hoe wel niet sonder verlies. Hier over heeft den Koningh gesocht die Stadt meer te benauwen / brenghende meer volck daer vooren / ende soeckende met Dijcken te maecken / alle de wateren daer omtrent op te houden / om alle het water inde Stadt te doen overloopen / soo dat die Stadt nu al diep int water stondt op de leeghe plaetsen / maer alsoo de Dijcken door-braecken / ist te vergheefs gheweest / ende eensdeels by die van binnen voorkomen: Also heeft den Koningh moeten den tijdt verwachten / tot dat hy die uytghehongert hadde / het welcke heeft aengheloopen tot den 22. in Mey / 96. hebbende het belegh gheduert seven Maenden / ende noch verkreghen sy eerlijcke conditien / ende waren oorsaecke dat den Koningh Cales ende Ardres verloor / welcke by den Vorstelicken Cardinael ghewonnen werden / als wy sullen verhalen. Den Koningh stelde in La Fere tot Gouverneur / den Heere van Balingni / die Gouverneur tot Camerijck gheweest was.

La Fere by de Ligeurs ende Spaengiaerden ghehouden / werdt by den Koning van Vranckrijck belegert / ende eerst nae 7. Maenden belegeringhe overghegheven / den 22. Mey.

Den Vorst: Cardinael heeft ghetracht voor sijn eerste proefstuck sijns Regiments / wat groots voor te nemen / 't zy La Fere te ontsetten / ofte eenighe ander Stadt ofte plaetse te bespringhen / daer mede den Koningh mochte ghenoodicht wesen af te trecken / ende soo La Fere van nootdruft te versien / ofte hy soude sijnen aenslagh volbrenghen / alsoo het hem ghelucht is met Cales te belegghen. Tot welcken eynde heeft den Vorstelicken Cardinael sijn volck ontrent vijfthien duysent te Voete ende drie duysent te Peerde / omtrent Valenchijn doen vergaderen / daer hy oock selve in Persoon toeghetrocken is ontrent den eersten April / met groot ghevolch. Tot Valenchijn zijnde / heeft hy den Hertogh van Aerschot / den Heere van Auri ende Nicola Basta / met een goeden hoop Peerde-volck ende Voet-volcks nae Kamerijck ghesonden / zijnde den rechten wegh op La Fere / als oft hy derwaerts aen wilde / maer een ander wegh sondt hy uyt Ambrosio Landriano / met de lichte Peerden / als of hy daer omtrent yet berennen ofte belegghen wilde / om de Fransoysen alomme in twijffelinghe te houden / maer vorder sondt hy den Mariscal de Rhosne / een Ballingh uyt Vranckrijck ende ervaren Krijghsman / met opper bevel nae S. Omer / met een hoop volcks nae Cales te trecken / daer den voorsz Landriano belast was hem oock by te voegen. Den Vorstelicken Cardinael selve / is met sijn resterende volck getrocken op Avesnes le Conte / alwaer hy tijdinghe bekomen heeft / dat Rhosne ende Landriano Cales berent ende beset hadden / ende is alsoo derwaerts in alle haest toeghetrocken / belastende Augustijn Mexia Gouverneur van Cameryck / met acht grove stucken Gheschuts hem daer te volghen.

Den Vorst: Cardinael tracht La Fere te ontsetten / oft Cales te winnen.

De Heere van Rhosne / Veldt-maerschalck van 't Legher / is ghekomen den achtsten April voor Nieulaybrugghe / 't welck is de passagie ende sterckte int aenkomen van Cales / 't welck hy lichtelicken innam. 's Anderdaeghs / alsoo hy door een overgheloopen Borgher / ghenaemt Jean Petit / (dien de ghelegentheydt der Stadt ende sterckte / door familiariteyt die hy eertijdts by den afghestorven Gouverneur Gordan ghehadt hadde) van als wel onderricht was / heeft hy voor-genomen de Haven langhs de Zeeduynen voort eerste te bekommeren ende te vermeesteren / op datter gheen hulpe oft nootdruft meer inkomen soude: Want by dien middel hadden over 28. Jaren de Fransoysen die Stadt vanden Enghelschen genomen / beschietende ende innemende een Fort ofte stercktе / van ghemetsten ghebacken steen op de Haven ligghende / waer mede sy doen beletten dat de Enghelsche daer niet in senden en konden. Dese stercke Rysbanck gheheeten / hebben de Fransoysen sints laten ligghen vervallen / alsoo sy doen eensdeels afgheschoten was / sonder repareren / meynende dat sy die Stadt t'allen tijden souden konnen by de Landtzijde ontset doen / 't welck de Enghelsche ter Zee moesten doen.

Cales van den Vorst: Cardinaels weghen beleghert / den 8. April.

In Cales hadde menighe Jaren gheregeert den voornoemden Gordan / een oudt ervaren kloeck ende strengh Krijghsman / die daer toe ghevordert werdt / om dat hy int innemen der Stadt sijn been verlooren / ende hem kloeckelick ghedraghen hadde: Dese Gordan onlanghs gestorven zijnde / hadde dat Gouvernement verkreghen ende ghelaten aen eenen sijnen Neve / de Heere de Vidosan / die hy nae liet veel gheldts / maer luttel ervarentheydt. Dese Vidosan mochte ontrent ses hondert Mannen hebben voor sijn Garnisoen / boven de Borgherye ende Boeren met de Pachtenaers. Hier en boven hadden de Staten der Vereenighde Landen inden Voorwinter / den Koningh twee Regimenten Krijghs-volck tot hulpe toeghesonden: ende soo doen grootelicks een belegh voor Cales ghevreest was / soo werden daer inghesonden twee Vaendelen Zeelandtsche Soldaten / onder de Capiteynen le Gros ende Dommele / meer wilden sy niet in laten. Met dese ende andere Capiteynen / heeft den Gouverneur Vidosan eenighe thien ofte veerthien daghen voor het belegh (op seeckere waerschouwinghe die hy ontfanghen hadde / dat sy wel mochten beleghert worden) beraetslaecht / alwaer verscheyden ghevoelen voor vielen / den voorschreven Nederlandtschen Capiteyn le Gros seyde / men behoorde het Fort van Rysbanck op te maecken ende te stercken / ende mede de Cape ofte Voorstadt ende de Haven te bewaren / by de welcke sy altijdt / 't zy uyt Vranckrijck / Enghelandt ofte Nederlandt mochten gheholpen worden / ende de selfde versterckinghe ware licht voor vijf ofte ses hondert Kroonen te bekostighen / in sulcke forme soo hy met sijn Vaendel dat wilde teghen alle des Weerelts gheweldt houden / voor seven ofte acht daghen / ende daer en tusschen mochten sy by de Zeelanders hulpe ende nootdruft bekomen. Vidosan seyde daer teghen / daer en ware gheen gheldt / hy was selve onbetaeldt

Gouvernement ende staet van Cales.

ende

1596.

ende in schuldt : nochtans worden byde Spaensche bevonden in sijn Huys twee Koffers met ghelde / die versuymt waren met sijn Huysvrouwe uyt te senden. Aldus werdt het stercken van Rysbanck datmael versuymt / het welcke werdt by den Maerschalc Rhosne waer ghenomen / ende heeft terstondt langhs de Duynen / daer seven stucken Gheschuts vooren ghebracht / ende dat dapper beschoten / ende door Don Loys de Velasco doen bespringhen : nochtans heeft haer Krijghs-volck (eenighe uyt elcke Compagnie) dat daer binnen lagh / nae 't stormen eenighe uren teghen ghehouden / hoe wel daer luttel plaetse was om haer te berghen voor het Geschut ende de steenen die om haer ooren sprongHen / soo dat sy ten lesten dat hebben moeten verlaten / met verlies van ontrent dertich ofte meer Mannen. Als Rhosne dat alsoo inghenomen hadde / heeft hy dat wat ghesterckt / ende Gheschut daer op ghebracht / ende de Haven daer mede belet / de Grave van Bye met andere den last daer van bevelende. Hier beneffens is het meeste versuym gheweest / dat den Gouverneur de Voorstadt aende Haven ofte Cape verliet (die de twee Nederlandtsche Vaendelen presenteerden te houden ten minsten veerthien daghen / onder 't behelp van een hooger opghemetste Cape) de welcke dede den Gouverneur teghen haren wille inde Stadt komen / benemende haer selven daer mede 't middel van ghesecoureert te worden / daer hy nochtans in Zeelandt om gheschreven hadde. Hier te vooren hadden die vander Stadt alle haer Schepen die inde Haven haer vonden / uyt-ghesonden met veel Vrouwen ende Kinderen ende Baggagie / onder andere des Gouverneurs Huysvrouwe / die in Zeelandt aenquamen / 't welck de Beleggers doen noch niet konden beletten / hoe wel sy een Schip met Wijnen noch gheladen / inde Haven ligghende / door 't Gheschut deden sincken.

Het Fort van Rijsbanck versuymt te stercken.

Rysbanck beschoten en ghewonnen byde Spaengiaerden.

De Schepen van Oorlogen der Vereenigde Landen / die haer inde Zee daer omtrent by avontuere vonden / quamen voor de Stadt met elcken hooghen Water / maer de Spaensche met het Gheschut uyt het voorsz Fort van Rijsbanck ende van Lande / dwongen die vorder af te blijven.

Vorst. Cardinael komt voor Calis.

Hier-en-tusschen was den Vorstelicken Cardinael met alle sijn Volck oock daer vooren ghekomen / verselschapt metten Prince van Orangien / den Hertogh van Aumale / Marquis van Varrabon / de Graven van Bossu / Sorck / Busquoy / Frezin / Ballanzon / Mendozza / Augustijn Mexia / Barlotte / ende andere Heeren ende Bevel-hebberen / ende hy logeerde met sijn Hofgesin tot Sint Pieters.

Daer was een Ravelijn aende Oostzijde vande Haven byde Fransoysen ghebout / het welcke de voorsz Rhosne dapper beschoten heeft / daer by die vander Stadt teghen werde gheschoten / te weten teghen haer gheplant Gheschut / om dat te breecken / maer den vijfthienden April is dat Ravelijn met stormen ingHenomen / met groot verlies van volcke : Daer werden uyt der Stadt met eenen scheut / drie Edele Spaengiaerden ghetreft / ende de Hoofden afgheschoten / soo dat de herssenen ende 't bloedt vlooch om ende op het lijf vanden Prince van Orangien / die daer by stondt.

Den 17. April daer nae / als de Cape ofte Voorstadt verlaten was / hebben sy tot drie plaetsen bresse op de Stadt gheschoten / waer door den Gouverneur apointeerde ende accordeerde voor de Stadt / hem opt Kasteel verlatende ende sijn toevlucht nemende : Hy versochte Treves ofte Bestandt van acht daghen / 't welck hem eerst gheweygert werdt : Daer nae heeft hy de Stadt overgegeven / met conditie van een Bestandt voor ses dagen voor de Stadt ende het Kasteel / daer over werdt de arme Borgerije / soo wel van haer eyghen als Spaensche Soldaten berooft / hoe wel haer was protectie toe-ghesehdt. Dit gheschiede al inder haest ende buyten weten vande Nederlandtsche Soldaten / jae men liet de Spaensche inde Stadt komen / terwijle sy noch aende Bresse stonden / ende daer nae soo gheboodt men haer eerst op 't Kasteel te vertrecken.

Cales de Stadt wort overgegeven de 17. April.

Hier en tusschen als dit belegh in Vranckrijck verstaen was / heeft den Grave van S. Pol / Gouverneur inde omligghende plaetsen / derwaerts veel Krijghs-volck ghesonden / maer by de Landt-zyde was het te nauwe besloten / te Water gheraeckten daer eenighe weynighe Schuyten binnen : ende den Grave van S. Pol selve / meynde langhs het Water binnen te gheraecken met meer volcks / eer de Voorstadt ende Cape verlaten werdt / maer hy heeft het eenen avondt versuymt / ende s'anderdaeghs heeft hy het niet dorven waghen.

Het schijnt dat den Gouverneur Vidosan gheen meer Volck inde Stadt begeerde / dan hy wel machtich was / om selve Meester te blijven / waerom hy eerst maer twee Vaendelen vande Nederlandtsche Soldaten wilde innemen.

Den Koningh en heeft nochtans op dese tijdinghe sijnen Legher voor La Fere niet willen opbreecken / maer liet den selven aldaer onder Montmorency / Constabel van Vranckrijck / ende hy selve is met etlick Volck afghetrocken / verselschapt zijnde met veel Adels / oock selve met den Hertogh van Mayenne / die nu versoent byden Koningh ghekomen was : Met dese is den Koningh de Reviere de Somme afghevaren / ende soo met tempeeste langhs de Zee ghekomen / den achtienden April tot Bouloignen / ende daer verstaende wat tot Cales ghepasseert was / ende om het selve seer qualijck te vreden wesende / sondt ontrent twee hondert vyftich Mannen / onder den Capiteyn Campagnolle / Gouverneur in Bolonien / die binnen 't Kasteel (duerende het Bestandt) door den Gracht den 22. April gheraeckte (de Stadt niet nauwe omringt zijnde) met meestendeel vanden Volcke / tusschen Rijsbanck ende de Duynen / daer Marquis de Trevico met sijn Italianen de wacht hadde / die daer over seer beschuldicht was / waer mede sy hoepten dat sy noch voor een tijdt langh souden wederstant konnen doen.

Des Koninghs van Vranckrijcx gereetschappe van Cales te ontsetten.

In Enghelandt dit belegh vernomen zijnde / heeft de Koninginne etteliche duysent Mannen in alle haest opghemaeckt / ende nae Dover ghesonden / al waer den Grave van Essex af voer nae de Zee / tot voor Cales om te besichtighen / maer hoorende ende siende de Spaensche Vaendelen op de mueren vlieghen / is hy weder ghekeert / ende heeft het Krijghs-volck wederomme afghedanckt / daer nae verstaende datter een Bestandt van ses daghen was / soo en heeft hy dat Volck niet tijdts ghenoech weder konnen vergaderen. Maer daer werdt te dier tijdt ghesepdt / datter conditien te vooren op het ontsetten voorgheslagen gheweest waren / tusschen de Fransoysen ende de Enghelschen / waer door tusschen henlieden eenige jalousien waren ontstaen / die de tijdelicke ontsettingen verhinderden.

Enghelsche gereetschappe om Cales te helpē.

In Zeelandt was te dier tijt de Prince Mauritz / om die van Calis te helpen / ende sandt den 16. April vijfthien Vendelen knechten met veel Munitie ende ghereetschap van schuppen ende spaden derwaerts / de welcke den seventhienden vroech voor Calis quamen met seer veel Schepen / ende wierpen haer Ancker recht op den tijdt / alst Apointement ghemaeckt werdt / ende eer des Vorst. Cardinaels Volck noch inde Stadt quam / niet dorvende op de Stadt aenvaren sonder bevel eñ te weten hoe dattet daer stondt / ende gheen teecken noch bevel ontfanghende / bleven sy ligghen : Prince Mauritz van het verlies noch niet wetende / is selfs vergeselschapt met den Graven van Solms ende Nassou / in aller haest den 17. April derwaerts gevaren / ende voor Cales ghekomen zijnde / hoorde ende merckte hy dat de Stadt ghewonnen was / maer vanden Bestandt van ses daghen metten Kasteele / en konde hy niet vernemen / hoe wel hy met de sijne tot voor Bolonien voer. Van daer kruyste hy de Zee nae Enghelandt / ende quam op Paeschdagh den een-en-twintichsten April voor Doveren / alwaer hy verstondt van 't voorsz oplichten ende afdancken van Krijghs-volck / meynende dat de Stadt gheheel over was : waeromme hy resolveerde weder te keeren / ende te besorghen Oostende ende ander plaetsen van alle nootdruft / om des Cardinaels victorieusen Legher te moghen wederstaen : Aldus konde de Stadt Cales / door 't verlaten vande Voorstadt

Nederlantsche hulpe onder Pr. Mauritz om Cales te ontsetten / afghevaren de 17. April.

stadt ende Caepe / ende verlies van 't Fort van Rijsbanck / die de Haven dwanck / noch uyt Vranckrijck noch uyt Enghelandt ofte uyt Zeelandt gheholpen worden.

Den Gouverneur Vidosan / hebbende nu wat hulpe by Campagnole ontfanghen / verhoopende vorder ontset / heeft uyt lichtveerdicheydt (sonder het Bestandt op te segghen / eer dat uyt was) eenighe Sentinellen ofte Wachten der Spaensche doen schieten: Waeromme den Vorstelicken Cardinael noch den drie-en-twintichsten April / alle sijn Gheschut inde Stadt tegen het Kasteel geplant heeft / dat vierkant was met vier Bolle-wercken / daer hy dat naeste der Stadt beschoot / ende wel acht ofte neghen hondert scheuten daer op den vier-en-twintichsten doen schieten / waer mede sy groote Bressen maeckten / alsoo de mueren onsterck ende van quader stoffe waren. Die vanden Kasteele hadden Mijnen onder ende ontrent de Bresse ghemaeckt / daer sy haer seer op verlieten / maer die deden in 't leste haer meer schade dan goedt. Ten selven dage werdt het bestormt / ende den eersten aenval was wel afgheslaghen / meest by de twee Nederlandtsche Vaendelen / daer den meesten-deel van Don Ambrosie de Castilia Vaendel doot bleef: Maer also de Fransoysen die de Nederlandtsche souden komen ververschen ende secunderen / inde Bresse ghekomen waren / ende de Spaengiaerden saghen vyerichlick uyt den droogen Gracht weder ten storm opkomen / hebben terstondt de vlucht ghenomen. Ettelicke Spaensche Capiteynen vielen vyerichlick aen / op hoope van het Gouvernement daer over te verdienen / ende alsoo inkomende / vermoorden sy al dat voor quam / ter weder-wrake van haer gheschoten Sentinelle / oock den Gouverneur Vidosan / naer dat hy ghevanghen was / werdt verslaghen / met veel ander Hoofden / te vooren was ghechoten der Nederlandtsche Capiteynen een Le Gros voor-ghenoemt / Capiteyne Dommicle werdt gevangen / oock Campagnolle / ende gherantsoent / oock ettelicke Nederlandtsche Soldaten haer inde Torens ende Kamers defenderende / veel quamen daer van / over de Wallen vallende. Het ghetal der verslagene Boeren / Borgers ende Soldaten was groot / soo oock den buet was / want die Stadt redelick (voor een Frontier-stadt) rijck was. Den Vorstelicken Cardinael / die vā eenen Toren den storm gesien hadde / is daer nae inde Stadt ghekomen / toonende groote mildicheydt tot de arme Vrouwen ende Kinderen die hem nae-liepen / oock doende sparen de Vrouwen ende Kinderen die int Casteel inde Kercke ghevlucht waren: Rijckelicke ghekleede Jofvrouwen moesten doen haer broodt daer bedelen. De Borgers die den Koningh van Spaengien sweeren wilden / mochten in haer Huys ende goet datter ghelaten was / blijven sitten. In het Huys van Guyse dat eertydts by den Enghelschen voor den stapel vande Wolle gebout was / werden de Jesuijten ghestelt.

Het Casteel van Cales stormende ingenomen / den 24. April.

Daer werden van des Cardinaels volck wel gherekendt 400. dooden ende wel so veel gequetste / onder ander dooden dese treffelijcke Capiteynen / als Conte Fregano Sesso / ende Conte Guidbaldo Paciotto / Sone vanden Ingenieur ofte Boumeester Paciotto / die het Kasteel van Antwerpen ghebout heeft / desen Sone werde kloecker ende meer verstandigher dan den Vader geacht / noch bleven daer van Atrecht twee Spaensche Capiteynen / Sottomajor ende Isola / met Giovan Gonzales / den Quartiermeester van 't Leger / met noch eenighe Walsche Capiteynen / oock den Luytenant van Atrecht / met meer andere: Daer werden ghevonden 43. stucken Metalen Gheschut / meest seer groot / veel mette Enghelsche Wapenen noch daer op.

Dooden en̄ ghequetste vande verwinners tot Calis.

VirtVte aVstrIa CaLVget prostrata CaLetIs,
LaVs sVperIs, regI LaVrea, paLMa DVCI.

Voor Gouverneur werdt daer ghecommitteert den Gouverneur van Sluys / Joan de Rynas ghenaemt / een Spaensch Capiteyn / t'Antwerpen opghebrocht / ende van kleynen state in dese Oorloghe opgeklommen. Daer werdt geordonneert de Stadt op de Vlaemsche manieren te regeeren / ende de Vlaemsche Tale te spreken / ende in Vlaemsch te pleyten / ende also die als een Vlaemsche Stadt / tot meerder verseeckeringhe aen Vlaenderen te hechten. Ende vande Stadt ende Landt van Cales (het Graefschap van Oye ghenoemt) een vijfde Lit van Vlaenderen te maecken. Daer is sints een Bolwerck aende Oostzijde vande Haven ghemaeckt / oock de Rijsbanck ghesterckt / ende voorts ten koste van 't omliggende Lant ende Steden aen bestedet / rontomme nieuwe mueren te trecken / wel tot seven duysent roeden / de steenen met grooten kosten uyt Henegouwe brenghende / eensdeels lancx de binnen-wateren / ende eensdeels by Lande. Sy hebben oock groote gheweldige Sluysen aenbesteet / om het Landt rontomme int water te stellen. Somme sy hebben voor-genomen ofte gepretendeert een groote Zee-stadt ofte Schip-rijcke Stadt daer van te maken / maer de Havene ende ghelegentheydt liet dat niet toe / midts dat daer gheen Schepen dan met hooghen Water konnen invaren / streckende tot minder nut den Fransoysen ofte den Nederlanders (om dat sy dierghelijcke Havenen meer hebben) dan sy den Engelschen dede / doen sy de Stadt besaten / want de Engelschen daer mede de Heerschappye van die enge Zee genoech behielden.

Cales wort een Vlaemsche Stadt / en̄ aē Vlaenderen ghehecht ende seer ghesterckt.

Dese Heerlicke victorie ende conqueste heeft den Vorstelicken Cardinael voor d'eerste verkregen / winnende het Graefschap van Oye / ende de vermaerde Stadt van Cales / die nu acht-en-dertich Jaer int Fransoys gheweldt gheweest was / ende by henlieden alsdoen den Enghelschen afghenomen werden. Dese victorie maeckte hem lief-gheral by den Volcke / die nu hoopten beter gheregheert te worden. Hy sondt een deel van sijn Volck voorts / om alle de Sterckten rondtomme in te nemen / als Hammes ende Guines / sijn Krijghs-volck dede groote courssen int Landt van Bolonoys / roovende daer veel Beesten.

Den Koningh van Vranckrijck te Bolonien zijnde / heeft verstaen het verlies van Cales / waeromme hy bestelde goet Garnisoen in Bolonien / onder den Heer van Vigues / desghelijcx sont hy in Monstruel de Grave van Sint Pol / ende in Abeville den Hertogh van Montpencier / ende in Ardres den Grave van Bellin / met thien ofte twaelf Vaendelen Kryghsvolcks / verselschapt met den jonghen Heere van Montluc / ende dit also besteldt zijnde / is den Koningh te rugghe ghetrocken nae sijn belegh van La Fere / 't welck hem korts overghegheven werdt / alsoo wy vooren verhaelt hebben.

Koning van Vranckryck beset syn Frontieren.

Den Vorstelicken Cardinael / om sijn victorie te vervolghen / heeft het beste deel van sijnen Legher onder La Coquelle en̄ La Barlotte (dappere Hoofftlieden) op Ardres ghesonden / zijnde een goede stercke Stede / met seer diepe grachten: Dese hebbent ghenoech van verre beschoten / ende by eenighe middelen het water afghelept ende benomen. Veel uytvallen zijnder ghechiet / waer in dat La Barlotte ghequetst werdt / oock werdt den jonghen Heer van Montluc aldaer gheschoten / met meer andere / waer over hebbende ghebreck van victalie ende water / zijnde alomme daer omtrent gheen Coorn om ghelt te bekomen / door den dieren tijdt hebben sy die stercktе den 23. Mey oock overgegeven met eerlijcke compositie / doch tot haerder groote schande / midts dat daer wel derthien hondert Mannen uyt trocken / ende het werdt in Vranckrijck den Grave van Bellin Gouverneur / tot oneere naeghesept / te meer om dat den noot des Cardinaels Legher overviel / ende met ghebreck van Coorn / Broot / ende oock met sieckten ghequelt was.

Ardres van weghen den Vorst. Cardinael ingenomen / den 23. Mey.

Den Koningh van Vranckrijck / om dat hy te vooren door sijn Ghesanten hem seer hadde beklaecht over het verlies van Camerijck / byghekomen / soo hy seyde / om dat hy 't sijn Bondtghenooten toe betroude / dat sijn Volck van haer soude byghestaen worden in Picardijen / terwyle dat hy de Oorloghe in Bourgondien voerde / ende alsoo scheen benodicht te zijn / te moeten nae eenen Vrede luysteren / soo heeft de Koninginne van Enghelandt haren Ambassadeur Sire Herry Vinpton Ridder / hem toegheſonden

voor

Den Koningh van Vranckrijck schrijft over sijn verlies aende Koninginne van Enghelandt in April.

voor La Fere int belegh (daer hy storf) om haer te ontschuldighen van te moghen meerder hulpe doen/ ten ware dat sy t'samen int bespreck quamen/ van meerder ende naerder verbintenissen. Waeromme den Koningh noch in April voor antwoorde aende Koninginne van Enghelandt schreef/ hoe dat hy by naest alle hoope van assistentie van haer te verwachten verloozen hadde/ waeromme hy vindende sijn Rijck ende macht noch te onsterck/ om den Vyandt alleene te wederstaen soo ware hy eensdeels gheneycht gheweest tot sulcken resolutie/ daer hem den noot toe dronghe/ welcken noot was ghefondeert op 't insien van 't toekomende/ op de armoede van sijn Onderdanen/ ende ongestadicheydt sijnder affairen/ ende onsekerheydt van hare Koninghlicke assistentie: maer soo hy nu door haren Ambassadeur Vimpton verstondt vande begheerde conferentie/ soo hoopte hy dat sijn saken mochten noch gholpen worden, ende hadde daeromme herhaelt sijn eerste gheneghentheydt van te willen eeren haren Raedt/ ende om onverscheydelick te hechten sijn gheluck met het hare: dan de hoope werde hem wederomme wech-ghenomen/ overmidts hy nu verstondt dat sy tot versterckinghe van een Armade die sy ter Zee toeruste/ wilde wech trecken haer Enghelsch Krijghs-volck/ dat in dienste was vande Nederlandtsche Vereenighde Landen/ ende die alsoo te ghebruycken in plaetsen verre van hem ghelegen/ soo dat in stede van geholpen te wesen/ als hy by conferentie verhoopt hadde/ hy hem nu sach ghefrustreert vanden bystandt der selvigher Nederlandtsche Staten/ die ghesw acht zijnde by het wegh-nemen des voorsz Krijghs-volcks souden ghedwonghen wesen weder te ontbieden het Krijghs-volck dat sy alreede hem toeghesonden hadden/ ende haer alsoo te moeten houden op de defensive ofte op het afweeren alleenlick/ ende alsoo soude terwijle den vyandt alle sijn kracht ende gewelt gebruycken op sijn Rijck ende Landen: Maer alsoo hy wederomme door haren Ghesante Meester Edmont gheinformeert was/ datter noch alle Broederlicke assistentie te verhoopen stondt/ soo hadde hy afghevaerdicht den Heere van Sanci sijnen Raedt van State/ om by haer te komen/ naerder haer meyninghe te verstaen/ eer hy alle hoope wilde afleggen, ende om te voldoen de gunste die hy haer schuldich is/ ende om hem te ontschuldighen voor God ende de Weereldt/ over alle het quaet dat mochte gheballen by haer separatie ofte affscheydinghe/ soo die soude moeten geschieden. Daer en tusschen badt hy haer te schorssen haer resolutie van 't toe-reeden ende affenden haerder Armade/ ende sy soude bevinden dat haer affairen hem soo seer ter herten ginghen als sijn eyghen/ ende dat hy gheen blamatie en verdiende in 't ghene hy dede tot sijn Rijcx welvaren.

Den Koning van Vranckrijck sendt Gesanten in Engelandt/ daer sy een Verbondt besluyten in Mey.

Desen Brief was int beginsel van April ghesonden metten voorsz Heere van Sanci/ ende daer over vallende het belegh van Cales/ werdt den Hertogh ende Marischal van Bullion met meer anderen naeghesonden/ die een Tractaet ofte Verbondt tot Londen in Mey besloten hebben/ waer op hem twintich duysent Kroonen ghetelt werden: Welck Tractaet (bestaende in verscheyden Articulen) in September van alle zijden bevesticht werdt/ als wy nae sullen verklaren.

Den Koningh van Vranckrijck siende den voortganck vande Spaensche op sijn Rijcke/ ende het verlies van Dourlens/ Camerijck/ ende andere meer/ hadde soo veel moghelick was/ hem bevredicht met sijn overighe Onderdanen vande Ligue/ naemelick met het Hooft vande selvighe Ligue/ den Hertogh van Mayenne/ Guysens Broeder/ waer over in Mey een Edict des Koninghs in Druck uytginck/ van 't ghene dat in Januario te vooren gesloten was/ daer inne den Koningh verhaelde/ dat alsoo tot volkomen vorderinghe van Vrede ende ruste in Vranckrijck/ sijn vereeninghe mette Catholijcksche Roomsche Religie ende den Paus/ d'oorsaecke waren gheweest/ soo was die oock de oorsaecke vande beweginghe des Hertoghs van Mayenne/ midts dat den Koningh nu beter gevoelen hadde van des voorsz Hertoghs Acten ende doen/ als ghelo-

Den Koning van Vranckrijck bevredicht met hem den Hertogh van Mayenne/ Hooft vande Ligue, in Januario.

vende dat die ghesproten waren uyt yver van Religie/ oock acht nemende op de gheneghentheydt die hy altijdt betoont hadde/ om het Frans Rycke in sijn gheheel te houden/ waer van hy noyt en hadde willen lyden eenighe affscheuringhe ten tijde van sijnen voorspoet, daer toe hy noch middelen ghenoech in handen hadde als hy te swack was/ maer hadde liever verkoozen hem te werpen in sijns Koninghs armen/ ende te bewysen ghehoorsaemheydt ende plicht/ daer God natuere ende de Wetten hem toe dronghen dan noch langer de Oorloghe te verlengen. Waeromme hy hem consenteerde in 31. Artijckelen/ al wat tot volkomen vereeninghe noodich was/ waer onder was begrepen/ dat hy hem in bewaernisse liet drie Steden/ Chalons/ Seurre ende Soysons voor ses Jaer/ soo dat daer gheen ander Religie (gheduerende dien tijdt) souden moghen gheexerceert worden/ dan de Roomsche Catholijcke. Sy hielen oock in vergetinghe/ vergevinghe ende quijtscheldinghe van alle daden/ acten schulden/ &c. mede vande doodt ofte moordt des lesten Koninghs Hendrick den derden/ overmidts hy hem daer van met Eede purgeerde ofte suyverde. Voorder dat met hem alle sijnen aenhanck souden moghen het inhoudt van dat Edict van Vrede ghenieten/ soo sy binnen ses weecken quamen den behoorlicken Eedt doen/ selve door tusschen-spreecken vanden Hertogh van Mayenne/ mede begrypende den Hertogh van Mercure/ ende andere syne adherenten/ &c.

Inhoudt vande verdrinsghe met den Hertog van Mayenne.

Latende hier mede de Oorloghe te Lande voor een tijdt stille staen/ sullen wy verhalen wat ter Zee is ghepasseert.

Engelandt wetende dat haer versekertheydt/ ruste ende vrede in stercke ter Zee gelegen was/ hebben nu een tijdt lanck Jaerlicx een Vlote Oorlogh-schepen ter Zee uytghesonden om erghens in Indien te nestelen/ ende haren Vyandt elders werck te gheven/ alsoo eensdeels hier vooren beschreven is. Nu soo hadden int voorleden Jaer 1595. twee Ridders/ Sire Johan Haukens/ ende Sire Fransoys Draeck/ den hooghen befaemden Zee-ridder/ een Vlote (daer de Koninginne mede in reede) van 27. Oorlogh-schepen vergadert/ waer onder dat waren ses vande Koninginne Schepen/ van als wel versien/ ende dese zijn uytgevaren van Plemmouth den achtsten Septembris/ Anno 1595. Haren aenslagh was om in te nemen den wegh in West-Indien/ tusschen Nombre de Dios ende Panama, een enghde Landts die ontrent dertich mijlen over is/ scheydende Peru van Nova Spania, ofte Terra Mexicana, by den welcken wegh/ soo sy die konden stercken ende inhouden/ soo souden sy die twee rijcke Landen vanden anderen scheyden/ ende beyde dese ende de andere Zee Mare del Zur ghenoemt/ niet alleen beseylen/ maer lichtelick oock verheeren moghen: Maer alsoo dese uyt-reedinghe seer langhe gheduert hadde/ hadden de Spaengiaerden achter-dencken ghekreghen/ ende hebben daer over haer alomme seer ghesterckt. By desen aenslagh voechden hem noch eenen anderen/ alsoo sy afvaren souden/ zijnde gheadviseert dat een groot Gallioen Sint Philippe ghenoemt/ wel drie Millioenen weerde in Silver op hebbende/ uyt Indien komende/ was ghedwonghen door een leck/ in een Eylandt ofte Haven Porto Ricco in te loopen/ welcke Schip ofte Silver sy hoopten in dese reyse te moghen krijghen/ al eer men uyt Spaengien daer konde ordere op stellen. Aldus afvarende den achtsten September/ zijn sy in October in groot Canarien ghekomen/ alwaer sy trachten aen Landt de Stadt ende Forten in te nemen/ maer door oneenicheydt die tusschen haer daer over was/ hebben sy niet uytgherecht. Ende by allen ongheluckе werdt aldaer eenen Grineston met ses ofte seven andere Enghelsche meer (die aen Landt waren gaen wandelen) ghevanghen/ waer uyt de Spaengiaerden verstonden ofte vernamen beyde haer aenslaghen/ waer over sy alomme Schepen ende advijsen uytsonden op alle de Eylanden/ om die te waerschouwen. Daer nae ghebeurdet soo dese Enghelsche Vlote nae de Eylanden omtrent Porto Ricco toe voeren/ datter vijf groote Spaensche Schepen Fre-

Enghelandt sendt Armade nae Indien, Anno 1595. den 8. September.

gatten

Draeck en Haukens aenslach opt Silver in Porto Ricco te vergheefs.

gatten ghenoemt / groot ontrent twee hondert Vaten / ter Oorloghe toegherust / uyt Spaengien ghevaren zijn den vijf-en-twintighsten September / welcke een van Draecx kleen Vlieboots ontmoeten / 't selve ghenomen hebben / waer door den Admirael vande voorschreven vijf Schepen Don Piedro Tello / den gheheelen aenslagh van Draeck op Porto Ricco om het Silver te vinden / verstaen heeft: Waeromme alsoo hy om dat Silver te halen uytghesonden was / hy hem tot Porto Ricco begheven heeft met sijn Schepen / ende de haven gestopt / ende hem met sijn Krijghs-volck inde sterckten ghestelt / daer het Silver ingheleydt was / om dat wel te bewaren. Haukens ende Draeck haer rustende op de naeste Eylanden op den aenslagh / kreghen achterdencken dat sy ontdeckt waren / het welcke schijnt den voorschreven Haukens sieck zijnde ter herten sloegh / soo dat hy ghestorven is eer sy tot Porto Ricco aenquamen. Draeck niet te min / besprongh in Porto Ricco de voorschreven Spaensche Schepen / ende brochtse in brande / maer de vier werden weder gheblust / het vijfde verbrande / soo dat daer gheen profijt voor hem te doen was / waeromme hy van daer voer nae sijnen anderen aenslagh / ende seylde nae S. Martha / langhs de Custen Cartagena, ende alsoo nae Nombre de Dios, van waer hy sondt den Ridder Baskerfielde met 7. oft 800. Mannen nae Panama, welcken wegh is de enghde des Landts boven verhaeldt / die hy meynde in te nemen / te stercken / ende alsoo te domineren ende heerschen over beyde die Zeen: Maer de Spaengiaerden (als wy vooren ghesept hebben) ghewaerschouwt zijnde / hadden haer op den wegh op twee ofte drie plaetsen ghesterckt ende beschanst / daer den wegh englste door 't gheberchte uyt-ghehouden was: Ende alsoo sy hier ghekomen waren ontrent den Christmisse ofte midwinter / den wegh vuyl ende diep vol water ende reghenachtich zijnde / soo werden de Enghelsche selve vande Spaengiaerden dapper besprongen / dies sy ghedwongen werden met verlies van ontrent vijftich Mannen / soo doode als ghequetste / te rugghe te keeren: Waer over Draeck oock ten lesten treurich ende sieck is gheworden / ende gheresolveert heeft nae Huys te trecken / hebbende nu redelicken buyt bekomen / uyt veel Steden by hem inghenomen / daer het Volck uyt vluchte / ende daeromme hy die plonderde / andere rantsoenerende / veel als Nombre de Dios verbrandende / maer hy is krancker gheworden / soo dat hy tot Porta Bello den achtsten Februarij / Anno 1596. ghestorven is: Hy heeft sijn Testament ghemaeckt / ende sijn Volck wel bescheydelick gheadviseert van sijn wetenheydt / als dat sy souden bespronghen worden vander Spaensche Armaden / die nae hem toe op de voorschreven avijsen uytghesonden waren / zijnde wel tsestich Schepen in drie Vloten / die haer op seecker plaetsen te verwachten stonden / ende daeromme belaste hy haer op haer hoede te wesen / ende wel sorghe te draghen / op dat sy de Royale Schepen vande Koninginne wel t'Huys brochten. Aldus weder keerende onder den Ridder Baskerfielde / die nu Admirael vande Vlote was / hebben sy (alsoo sy van Draeck ghewaerschout waren) twintich van dese Spaensche groote Schepen ontmoet / by de Eylanden van Cuba ende Pynos / daer teghen sy haer kloeckelick ghewevert hebben ende gheslaghen / ende hebben alsoo de Spaensche inde vlucht ghedreven / ende zijn voorts met alle haer Vlote (behalven de Schepen die sy uyt ghebreck van volck / ofte om dat sy leck ende ghebreckelick waren / selve ghesoncken hadden) wel t'Huys ghekomen ontrent Paesschen / Anno 1596. met rijcken buyt.

Haukens ghestorven voor Porto Ricco.

Draecks aenslagh op den wegh tusschen Nombre de Dios ende Panama te vergeefs.

Draeck gestorven tot Porto Bello / den 8. Februarij, 1596.

Draecks Vlote in Engelandt gekeert ontrent Paesschen / 1596.

Aldus is den vermaerden Fransoys Draeck Ridder ghestorven / die des Weerelts kloot rondtomme ghezeylt hadde / ende veel andere groote Zeevaerden ghedaen / een die de Spaengiaerden te rechte schrickelick was / want hy noch veel aenslagen op Spaengien ende Indien voor hadde / desghelijck eynde daer oock Sire Jan Haukens sijn leven / een oudt ende ter Zee seer ervaren Ridder: Men seyde dat twee Ghebieders ofte Admiralen van ghelijcke authoriteyt op een Vlote / verscheyden opinien ende versuymenissen bygebrocht hebben.

In dit Jaer 1596. heeft de Koninginne van Enghelandt ander-werf een stercker Armade ter Zee toe-gerust / waer van waren sesthien ofte seventhien van haer schoone Royale ofte Koninghlicke Schepen / waer onder de twaelf ofte veerthien op hadden tusschen twee hondert tot vier hondert Mannen / alleenlick Schips-volck: Hier by waren noch wel 40. Enghelsche Oorlogh-schepen met vyftich ander / die Kryghs-volck ende provisie souden voeren. Over dese Vlote ofte Armade was Overste Admirael / den Baender-heere My Lord Charles Haward / groot Admirael van Engelandt / den Vice-Admirael was den Lord Thomas Haward Sone des Hertogs van Northfolck / den achter Admirael was Sire Walter Rawleygh / Ridder ende Capiteyn van der Koninginne Guardia.

De Koninginne van Engelandt rust een ander Armade onder Essex ende den Admirael / 1596.

Hier toe hadden de Staten vande Vereenighde Nederlanden / op het versoeck vande Koninginne / gesonden achthien groote Schepen van Oorloghen / op hebbende elck tusschen de hondert ende hondert ende dertich Mannen, ende noch ses andere Schepen om victalie ende Amonitie te voeren / oock wel opgherust / elck op hebbende boven de veertich Mannen: Hier over was Admirael vande Landen wegen ghestelt Jonckheer Jan van Duvenvoorde / Heer van Warmont / Admirael van Hollandt / den Vice-Admirael was Jan Gerbrantsoon van Enckhuysen / en achter Admirael was Cornelis Lensen van Vlissingen / maer by Contracte waren sy verbonden / te staen ten ghebiede vanden Enghelschen. Hier mede voeren veel goetwillighe Edellieden ende andere / als Graef Lodewijck van Nassouwen / Sone van Graef Jan / Melchior Lebben / Pieter Regemortes / met meer andere.

De Gheunieerde Landē sendē onder den Heere van Warmont 24. Oorlogh-schepen ten dienste van Engelandt.

Tot dese toerustinghe ter Zee / was op dese Vlote ghescheept een goedt ghetal Krijghs-volck / tot een Legher te Lande te ghebruycken / met alle sijn toebehoorten / daer voor Overste over ghestelt was / den kloeckmoedighen Heere / den Heer Robbert Deureulx Grave van Essex / d'Ewe / &c. Raetsheere ende Ridder vander Ordere van Sint Joris ofte Gartiere: Desen Legher bestondt van verscheyden Regimenten / daer Colonellen over waren / den Grave van Essex ende den Admirael selve / den Grave van Sussex / Sire Edward Conway / Sire Conias Clifford / Sire Christoffer Blount / Sire Tomas Garard / Sire Jan Winckfielde ende andere: Dit Krijgs-volck was sterck ontrent ses duysent Mannen / waer onder waren ontrent 22. hondert oude Enghelsche Soldaten uyt Nederlandt ghebrocht / by de Ridder Sire Fransoys Vere uyt elck Vaendel ghetrocken / daer waren oock eenighe Nederlanders onder den Capiteyn Meetkercke / ende noch wel acht ofte thien hondert Edele ende andere vrijwillighe / waer onder was oock Don Christoffer de Portugael / Sone van Don Antonio ghekroonde Koningh van Portugael: Over dese vrijwillighe was ghestelt den vooren ghenoemt Graef Lodewijck Gunther van Nassouwen / Velt-Maerschalck vant Legher was den voorschreven Sire Fransoys Vere / vanden Huyse des Graven van Orford / Sire Jorghe Carowe was Overste vant Gheschut / ende Sire Conias Clifford was Sergant Mayor. Den Admirael hadde in Zee t'Schepe ende over het Schips-volck het Overste ghebiet metten Grave van Essex ghelijckelijck. Wt den name van dese twee Oversten / Essex ende den Admirael Haward / werter een Verklaers in Druck uytghegheven. Als dat die Armade afghevveerdicht was om der Koninginne van Enghelandts Koninghrijcken te beschermen teghen het ghewelt vanden Koningh van Spaengien / die hem teghen haer wapende / als hy Anno 1588. ende tot meer tijden ghedaen hadde: Ende alsoo haer Koninginne met alle Koninghen ende Vorsten van Christenrijck vriendtschappe hadde / uytghenomen met den Koningh van Spaengien / die hem vyandt vertoont hadde over veel Jaren van haer ende van haer volck daerom verkondichden sy lieden / dat sy strengh

Descriptie vā̄t Engels Kryghs volc op de Vlote.

Verklaers der Koninghen in druck ghegheven.

bevel

bevel hadden van weghen hare Majesteyt / niemandt te beschadighen in haer voyagie / dan des Koninghs van Spaengien naeturlicke Ondersaten / ende sodanighe andere die hem assisteerden met Volck / Schepen / Gheschut / Victalie / ende diergelijcke. Waeromme sy alle Natien waerschouden op Spaengien varende / haer van daer te maken / ende hen by haer te voeghen / ofte nae huys te varen / om niet als vyanden ghehandelt te worden.

Beschryvinghe vande Spaensche Schepen / ligghende inde Baye van Cales / ende haren rijckdom in Junio.

Dese Vlote met alle dit volck is van Plemmouth uyt Englelandt afghevaren den 13. Junij / sterck zijnde ontrent 140. seylen / kleyn ende groot / daer de Koninginne mede sondt by Sir Jan Conway / een forme van Ghebeden / die sy selve ghecomponeert hadde / om inde Vlote te ghebruycken. In Zee op de Kusten van Spaengien ghekomen zijnde / verstonden sy uyt een Prijsch Schipken / datter inde Baye van Cales in Andolosia / daer sy nae toe wilden / laghen wel 57. groote Schepen / ende twintich Galeyen. Als te weten vier Gallioenen / van 't ghetal vande twaelf Apostelen / alsoo ghenoemt / elck ontrent veertich ende vijftich stucken Metalen Gheschuts op hebbende / ende voerden elck wel ses ofte seven hondert Mannen. Noch twee groote Galeassen van Andolosia / vijf groote Biscayers / vier Levantiscos / groote Italiaensche Schepen / die meest met Gheschut ende Amonitien ghteladen waren / om te seylen nae Lisbona in Portugael / alwaer men een ander Vlote toereede van dertich Schepen / om nae Bretaignien ende Cales in Vlaenderen te varen / diemen seyde dat alreede het gheldt daer toe in hadden : noch waren daer drie Fregatten / groot ontrent twee hondert Laten / die van Porto Ricco ghekomen waren met het Silver. Boven dese Oorlogh-schepen ende Galeyen laghen daer noch een Vlote van vijf-en-dertich ofte ses-en-dertich Schepen / seer rijckelick ghteladen om nae West-Indien te seylen / de Schepen groot d'een door d'ander / tusschen de twee hondert tot seven hondert Laten elck / ende waren volladen ende reede om t'seyle te gaen / ende hadden ingheladen wel sesthien duysent Booten ofte Pijpen Spaensche Wijnen / twee duysent Pijpen Olye / ende over de vijf duysent Quintalen ofte Centener Was / voorts alderhande kostelicke Waren / als Lijnwaet / Sijde goude Lakenen ende Passementen / Quick-silver ende alderhande Kramerijen : Somma alsoo wy selve verstaen hebben vande Officieren des Koninghs / die daer last ende bewindt over ghehadt hebben / dat sy rijck ende weert gheestimeert werdt tusschen de elf ende twaelf Milioenen Ducaten / elcken Ducaet tot drie guldens / souden drie-mael meer Millioenen guldens bedraghen. Dit en was aldaer niet te verwonderen / overmidts dat dese Vlote was het retour / vergeldinghe ofte betalinghe van twee rijcke Vloten met ghelde / die te vooren uyt dat Indien ghekomen waren.

Ladinghe vande Indische Vlote voor Cales liggende.

De Enghelsche Armade aenkomste tot Cales / den 30. Junij.

De Engelsche Armade hebbende de tijdinghe hier van ghehoordt / zijn nae de Ree van Cales ghevaren / ende quamen int gesichte van Cales / des Sondaechs den 30. Junij 's morghens ten Ancker / by Ponta van S. Sebastiaen / van waer sy saghen de Spaensche Schepen ende Galeyen ligghen / voor Cales onder de twee Forten.

Den Vice-Admirael Lord Thomas Haward ende den Vice-Admirael Sir Walter Rawleygh / ontboden zijnde vanden Generalen Krijghs-raedt / werdt aen Rawlegh belast met een deel Schepen voor uyt te varen / om eenighe twaelf groote Schepen te bespringhen / die sy ghehoordt hadden reede te wesen om t'seyl te gaen / uyt de reede van Sint Lucar / daer komende vont die noch op den Kust ende soo nae Landt / dat hy daer niet by konde komen / mede verhindert door eenen subyten dicken mist / waer door sy de vlucht namen / dat sy aen grondt quamen / dan volchden die soo nae / dat Rawlegh met sijn Schepen selve in groot perijckel van stranghen quam.

Van daer voer Rawlegh nae de groote Vlote / die daer en tusschen ghekomen was ende gheanckert Sondach 's morghens den dertichsten Juny / buyten de Baye van Cales ofte Gades / recht over Caliette / daer yeghelijck meynde / naemelick de Nederlandtsche Schepen / datmen terstondt daer rechts invaren soude / siende alle de Spaensche Schepen ende Galeyen ligghen voor de Stadt onder de twee Forten / maer 't selfde werdt vanden Enghelschen Admirael belet / midts hy ende het Zeevolck van opinie waren / dat het invaren te sorghelijck was / als ooch 's Koninghs Armade te bespringhen / voor al eer sy de Stadt souden ghewonnen hebben / want sy t'seffens souden te stryden hebben teghen de Gallioenen ende Galeyen / ende onder het Gheschut vande Stadt ende Forten.

Enghelsche Armade versuymt te nemen de Schepen gheladen nae Indien.

Hier over quam den Vice-Admirael Rawlegh inde Vlote / aen boordt vanden Generael Grave van Esser / die vast besigh was om sijn Krijghs-volck te landen aende West-zyde van Cales / daer dat door den stercken Westen windt / de Zee soo rouwe ginck / dat de Booten sonchen met het volck by de Schepen / dies Rawleygh hem aenseyde 't perijckel van 't volck te landen / daer dat tusschen de Schepen ende 't Landt vier Galeyen laghen / om het landen der Booten ende volck te beletten / ende beklaechde dat sy niet metten eersten inde Haven waren ghevaren / daer de Spaensche Schepen ende Galeyen laghen en braveerden / tijdt ende moet ghewinnende / dat welcke mede den Generael Esser beklaechde / dies dat Rawleygh tot sijn begheerte op hem nam aen 't boordt vanden Admirael te varen / ende hem tot het invaren te persuaderen / alsoo hy dede met veel redenen / dies riep hem toe / midts den grooten windt Entramos, Entramos, waer over Esser was soo verblydt / dat hy van blydtschappen sijnen hoedt over boordt wierp / dies elck Schip terstondt sijn Anckers op trocken ende voeren nae de Haven / maer het werdt avondt ende by den onder-ganck vander Sonnen Sondaechs / soo dat het te spade viel om de Spaensche te bespringhen / die noch wel anderhalf mijle binnen de Revière waren rijdende / ende het vechten metten donckeren in een enghe plaetse / was sorghelijck / ende soo quamen sy ten Anckere / daer sy terstondt begroet werden van het Gheschut van 't Fort ende Landt.

D'Engelsche vergaderden te rade hoe 's morgens de Spaensche te bespringhen waren / alwaer elck vande Overste ofte Generael wilden de voor-tocht hebben / dan daer werdt gheresolveert datmen de grootste vande Koninginnen Schepen niet en soude abontueren / sonder grooten noot / dies sy goedt vonden dat Rawleygh met acht kleynder Schepen vande Koninginne / ende ses Hollandtsche ende twaelf vande Enghelsche Koopvaerders Schepen / den voor-tocht hebben souden / daer teghen hem de Vice-Admirael Lord Thomas Haward opposeerde / als hem tockomende / maer daer werdt gheresolveert dat sy beyde souden voor varen.

De Engelsche bespringen de Spaensche Vlote.

Hier over soo haest het dagh-licht verscheen / en wilde Rawleygh gheen tijdt verslijten van sijn Anckers op te winden / maer liet se slippen / ende so kreegh hy voordeel tot seylen / de Spaensche Galeyen schoten alle haer Gheschut op hem los / dan hy schoot niet eenen schoot weder / latende dat sijn nae-volghers doen / also voer hy recht op de Galioenen / die laghen recht inde diepte vande Revière / te weten de Galioenen S. Philip. S, Mattheus, S. Andries, S. Thomas, ende twee andere seer groote Schepen / die t'samen sesse / besloeghen neffens den anderen de gheheele breede vande Revière / achter dese laghen noch ses andere groote Galioenen / tusschen beyde om haer Gheschut te moghen gebruycken / ende achter dese laghen weder ander Schepen / achter / tusschen ende neffens dese Schepen laghen de Galeyen naerder 't Landt daer 't Water ondieper was / hebbende het Fort van Puntal op 't Landt / dat de Revière flanqueerde / de kleynste Schepen vande Enghelsche stelden hun teghen de Galeyen / ende alsoo beginnende te schieten d'een teghen d'ander / daer-en-tusschen dat mede aenquam den Vice-Admirael Lord Thomas Haward / by Rawlegh / met vijf Koninginne schepen / en so het getijde ofte vloet nu verloopen was / laghen sy soo nae de Galioenen als sy konden ende de

diepte

1596. diepten toelaten wilden / ende soo bleef het ghevecht ende ghevecht alle de Ebbe duerende / so veel Schepen tseffens als het Canael toelaten wilde / soo continuerende van 's morghens ten ses uren totte Noene: Ter selver tijdt verginghe deur het branden des Polvers het Oorlogh-schip genaemt den Dolfijn van Rotterdam / met meest alle het Volck / den Capiteyn was Willem Henricxsoon Schoutens / die t'zedert den Jare 1574. sich als Capiteyn van een Compagnie te Landt / ende een Schip van Oorloge seer vromelijck had ghedraghen / is hyer met Johan ende Reyner twee van sijne Soonen doodt gebleven.

Teghen dat nu den Vloet soude opkomen / sonden dese twee Admiraels om ses groote Hulcken / elck met vier hondert Musquettiers / om de Spaensche Galioenen te gaen abordeeren / vreesende dat den brandt inder Koninginnen Schepen mochte komen: Daer werden uyt de Vloote ses Lubeeckische ende Danstickische Schepen derwaerts ghesonden / maer die quamen onklaer ofte verwerret inde Reviere mette andere Schepen / ter avontuere al willens / ende soo quamen sy niet by der handt / waer over den Generael Essex selve opseylde omtrent Noene / dat mede den Admirael Generael dede / ende soo zijn Schip de Arck Rawleygh te diepe ginck / verscheepte hy int Schip vanden Ridder Robbert Dudley / Bastaert van Leycester ghesepdt / terwijle alle de Overste int Schip van Essex gekomen / resolveerden met alle Man de Galioenen te abordeeren / belastende den Lord Haward ende Rawleygh te beginnen / sy wilden volghen. Maer alsoo gheringhe als dese haer topseylen optrocken / waer by de Spaensche haer voornemen merckten / soo liepen sy met volle seylen nae de sanden / bancken ofte stranden / nae Porto Real toe / haer Schepen stranghende / ende liepen metten volcke inde Booten aen Landt / ende die in gheen Booten konden gheraecken / die avontuerden het swemmen / waer van veel verdroncken / ende door de menichte d'een den anderen om brochten. De Galioenen S. Mattheus ende S. Andries werden behouden vande sanden / door groote neerstichepdt / ende werden wegh ghebrocht / elck wel duysent Vaten ofte 500. lasten groot / die wel vier hondert duysent Ducaten ghekost hadden / de twee groote Levantische Schepen werden oock ghestranght ende verbrandt / om datmense niet afbrenghen konde dan een deel Bisquyt ende Broodt werdter uyt ghelost. Als Rawleygh meynde selve te abordeeren het groot Galioen S. Philio, soo staeck een Negro het vyer int Buskruyt / hem selven salverende met swemmen / welck sulcken slagh gaf / dat de Meerse ende Topmast op vlooch als een pijl uyt eenen Boghe / een Pinasse die daer by lagh brande mede / dan het volck berghde hem met Booten / meer ander Schepen daer omtrent meynden vanden grooten slagh al doot te wesen: insghelijcks werdter een ander Galioen S. Thomas, alsoo opgheblasen / sonder de Enghelsche schade te doen: De Galeyen vluchten nae de Brugge van 't Eylandt del Swazzo ghenoemt / de Indische Koopvaerders gheladen Vlote / die lagh twee mijlen hoogher inde Reviere by Medina.

Spaensche Vlote vluchten ende strangen.

Dese Armade aldus gebroken / verbrandt ende verstropt / soo begonst den Generael Essex sijn Krijghsvolck te landen / ende de Stadt van Cales te bespringen: de Hollanders ende Zeelanders namen met gewelt stormende het Fort van 't Puntal inne / alwaer sy terstont het Vaendel vanden Heere van Warmont op weyselden ende planten / dat die van Cales eenen schrick maeckte / ende d'ander een herte / dies het volck omtrent dat Fort lande / ende stelden hun in ordonnantie: Essex leyde de Avantgarde / den Admirael de Bataillie / den Ridder Jan Winckfield den verlooren hoop ofte Enfans perdus.

Essex lande sijn Krijghsvolck / ende de Hollanders nemen 't Fort van Puntal.

Op de tijdinghe vande aenkomste der Enghelsche / so was alle den Edeldom van daer omtrent nae Cales komende / die sy noemen les Cavallieros die Xerez, die meestendeel beter versien waren van schoone Peerden / dan gheoeffende Ruyters daer op / dese presenteerden hun terstondt sterck van Peerden / ende wel ses hondert te Voete buyten Cales op scharmutsele / hier tegen stelde hem den Grave Lodewijck van Nassou / die van Essex vereert was met het beleydt vande vrywillighe Edelen ende andere Avonturiers / by hem zijnde Melchior Leben / Edelman van Prince Mauritz van Nassouwen / Pieter Regemortes ende andere / daer den Generael Oversten Essex ende Sir Fransoys Vere by waren / maeckende omtrent 400. Corceletten ende Spiessen / ende een deel Muskettiers staende achter den Sandtbergh / ende brochten terstondt mette doodt van eenighe / de voorsz Cavallieros inde vlucht / een deel daer van verlieten hun Peerden / vluchtende nae de Stadt / die van vreese terstondt ghesloten werde / een ander partye vluchte op een Bolwerck dat buyten lagh / maer siende dat Graef Lodewijck dat bestondt te beklimmen / namen sy vorder de vlucht over de Wallen inde Stadt / daer die niet gheheel opghemaeckt waren / alsoo haren Vyandt den wegh wijsende / die terstondt by alle Man dapper ghevolght werden / ende lieten hun mede van lancx hun Spiessen neder vallen inde Stadt / loopende nae de Poorte / openden die met ghewelt voor haren Oversten / daer dat het Vaendel vanden Grave van Sussex eerst in gheraeckte / die hem selfs kloeckelick droech / alsoo mede den Ridder Arthur Sebadge / Bagnal / Capiteyn Evans ende andere: daer werdt geschoten Capiteyn Nicolaes Meetkerck Sone van Adolf / eenighe daghen daer nae daer van sterbende / dan werdt noch voor sijn doodt vanden Generael Essex Ridder geslaghen / een kloeck vroom Man / van grooten bedrijve.

Cales oft Gades by Essex ghewonnen / den 2. July.

Aldus inde Stadt gheraeckt zijnde / liepen twee Vaendelen Soldaten die daer in Garnisoen laghen / met een deel Inwoonders op 't Kasteel / andere liepen boven op haer Huysen / die daer boven plat zijn ende als Kasteelen / groote weyre van boven met steenen doende / maer als die Marckt-plaetse ende Stadt-huyse inghenomen was / soo sochte elck ootmoet sonder bloedt-storten. Den Ridder Jan Wincfield / die eertijdts Gouverneur ende Overste gheweest was tot Geertruydenberghe / als dat aenden Hertogh van Parma verkocht werde / dies om sijnen quaden dienst gheproschribeert / dese was hier op een Peert geklommen / midts hy wat ghequetst was / en op de Marct onghewapent met sijn sweert bravereende / werdt aldaer in sijn hooft gheschoten / niet willende ghehoor gheven de waerschouwinghe / die hem den Veldt-maerschalck Vere dede / van hem te wapenen ofte vertrecken.

Door ende met het innemen vande Stadt / de Generaels daer mede seer besich / soo werden versuymt de Vlote van Mexico ofte Indien te volghen ende te nemen: want de Ridders Eduard Conway / Christoffer Blont ende Thomas Garrard / boden aen met hun Krijghsvolck / met kleyne Schepen die te bespringhen ende nemen / welcke eere Rawleygh niet wilde den Schips-volcke afgenomen hebben / hoe wel Essex ende den Admirael seer vorderde / maer terwijle men disputeerde verliep den tijdt / meynende mede die Vlote seker ghenoech hadden als in een Valle / maer werden bedroghen.

De Indische Vlote versuymt te nemen.

Hier over de Stadt inghenomen zijnde / soo sat Rawleygh te Peerde / op een Jenette dat hem den Admirael schonck / die dat van een Soldaet hadde / ende twintich Angelotten daer vooren ghegheven / hier mede inde Stadt rijdende / om dat hy in Schips ghevecht in een been swaerlijck ghequetst was. Alst nu avondt werdt / soo baden hem beyde de Generalen hem weder t'Schepe te begheven inde Vlote / vreesende dat de Galeyen 's nachts eenighen list mochten int werck legghen / om de Schepen te verbranden metter Ebbe van 't Water / hem beloovende sijn aenpaert buets / ende een goedt quartier inde Stadt.

Hier op versochte hy dat hem mochte mede opgheleydt worden / de Vlote van Indien te nemen / eysschende gheen ander Schepen dan een van sijn eyghen / ende twaelf Koopvaerders van Londen Schepen / maer de Generalen baden hem hun tijdt te gheven tot 's anderdaeghs / om daer op te dencken / dies 's morgens Rawleygh sijnen Swager den Ridder Troghmarton / met Herry Leonard ende Jan

Gilbert

1596.

Gilbert Ridderen / sondt om bescheet / maer de Generalen ontboden hem / dat hy inde Stadt by haer soude komen om te resolveren. Daer en tusschen hadden de Gecommitteerde van 't Contractions Huys / ende den Providador Piedro de Herrera / den Corrigador ende andere Koninghs Officieren vander Stadt / aengheboden twee Milioenen Ducaten / ofte ses hondert duysent ponden steerlinck / voort rantsoen vande Vloote. Hier teghen opposeerde hem Rawleygh / segghende dat sy eerst behoorden de Vlote te vermeesteren ofte nemen / ende dan te rantsoeneren nae goedt-duncken / want soo men doen twee Milioenen aenboden / ghenomen zijnde souden wel vier geven : maer daer werdt wel geantwoort / dat het Schipsvolck die Vlote nemende al berooven soude / met meer dierghelicke swaricheden. Maer indien middelen tijdt hadden de Spaengiaerden nacht ende dach / alle het beste vande Schepen ende het kostelijckste daer uyt genomen ende wech gevoert / midts datter bevel was 't vyer daer in te steken vanden Hertogh van Medina Sidonia / ende van S. Lucar 's Koninckx Stadthouder in die Contreye / het welcke gheschiede ten derden daghe / al eer daer bescheet van 't rantsoeneren konde ghekomen / 't volck daer op hun al salverende / soo dat de Contracteurs over het rantsoen op wegh zijnde / saghen de Schepen al in vyere branden / eer sy daer konden gheraken / een harde ende strenghe resolutie / daer door den Hertogh in groote opspraecke quam by de verliesers / maer hy wiste sijnen Koninghs sin ende sijnen last.

Twee Milioenen worden voor het rantsoen vande Vlote gheboden / maer te spade

De Spaengiaerden verbranden selve haer kostelicke ende rijcke Vlote.

Daer verbranden twee en dertich groote Schepen op Indien gheladen / daer waren noch vijf meer afkomende van S. Lucar / die wederomme keerden / waer van de drie quamen aen gronde ende bleven. Dit was wel de grootste ende rijckste Vlote / die oyt ofte in langhe Jaren op Indien meynde te varen / de schade viel meest op den Koopman / behalven eenighe Koninghs goederen / als Quicksilveren / Amonitien van Oorloghen / sijn Tollen ofte Alcavallen / met ontrent derthien Oorlochschepen des Koninghs / die hy verloor met alle het Gheschut / eenich Gheschut ende goederen salveerden het Enghelsch ende Duytsch Schipsvolck noch daer uyt / dat uyt de kielen ende bodemen vande Schepen uytgravende.

De Grave van Essex hadde gheordonneert / dat de Colonellen Sire Tomas Clifford / Sire Christoffer Blont / ende Sire Thomas Garrard met haer Regimenten / souden optrecken nae het Oosteynde van 't Eylant / daer een Brugge (genaemt Ponte del Suazzo) het Eylandt van Cales aen 't vaste Landt hechtet / op dat sy die Brugghe souden afbreken / ende de passagie bewaren / om datter gheen volck van 't vaste Landt meer hen soude komen bespringhen / die aldaer seer sterck begonden te vergaren / maer siende dat dese Enghelsche derwaerts quamen / begaven sy haer op de vlucht / principalick nae dat sy saghen dat de Stadt ghewonnen was. Dese Enghelsche Regimenten / siende datter over d'ander zijde gheen volck en was / ende dat de Stadt van Cales inghenomen was / quamen oock te rugghe nae de Stadt / eer sy bevel daer van hadden / sonder de Brugghe te besetten / oock sonder een sterckte by de Brugghe (die de Hollanders Herodus Huys noemen) te winnen. Door faute van dese Brugghe te besetten / gheraeckte de Galeyen daer lanckx wech inde Zee. Het Nederlandts Schipvolck noch eer sy vertrocken / ginghen Herodus Huys bespringhen / ende midts dat de Spaengiaerden vluchten / plonderden sy dat / ende voerden daer sommighe stucken Geschuts van.

Spaensche Galeyen versuymt te nemen / gheraken in Zee.

De twee Vaendelen Spaensch Krijghs-volck die met een deel Borgherije op 't Kasteel van Cales ghevlucht waren / op hoope van te moghen ontset worden uyt Andolosien van 't vaste Landt / lanckx de voorschreven Brugghe del Suazzo, verwitticht zijnde dat de Enghelsche die Brugghe ende passagie in hadden / 't welck noch onwaerachtich was / sonden noch 's nachts den Corregidor ende andere vanden Magistraet / aen Sir Eduard Conway die haer besprongh / om haer over te gheven / ende accordeerden voor haer alder rantsoen te betalen / hondert ende twintich duysent Ducaten / boven dat alle haer goet verbeurt was / daer vooren souden sy gheven veertich Ostagiers / vande beste onder haerlieden / die sy daer nae mede in Enghelandt voerden : De ghewekene op 't Kasteel ende die vander Stadt / waren wel negen duysent Persoonen / Mans ende Vrouwen. De Vrouwen meestendeel die van aensien waren / werden int eerste beleefdelijck getracteert / ende toegelaten ten eersten te vertrecken mette kinderen / oock alle de Klooster-lieden ende Nonnen / sonder groote plonderinghe. De Stadt werdt gheheel geplondert / ende den buet was groot / want de Stadt rijck ende vol goets was / ende alles werdt t'scheepe ghevoert. Men schatte dat den Koning op datmael wel verlooren hadde twaelf hondert stucken Gheschuts / ende voorts uyt sijn Wapenhuys binnen Cales / wel Wapenen voor vijf ofte ses duysent Mannen.

De Borgherye van Cales rantsoenen haer leven voor hondert ende 20. duysent Ducaten.

1596.

Cales werdt geplondert.

Wt de forme van 't plonderen ende Regiment / ende kleyn ordere op het bewaren ende gade slaen ghesteldt op de victalie ende amonitie / werde de Spaengiaerts ghewaer dat de Enghelsche niet en dochten de Stadt te houden / 't welck terstondt de groote vreese verminderde vande byliggende Landen / naemelick vande groote Stadt van Sivilien / daer lutter ordere ende tegen-weer was / so eenen wel geregeerden Veldt-Leger die hadde komen bespringen / ende desgelijckx de ander steden ende plaetsen / als Sint Lucas / Sint Mari Poort / Porto Real / &c. soo dat sy terstondt sagen dat den roof van dese Stadt Cales / den Engelsche diende als een groote brocke om haren hongher te blusschen. Want als sy nu aldaer thien oft twaelf dagen geweest waren / ende elck sijnen buet t'schepe ghebrocht hadde / luysterde bykans een yegelijck nae het gebodt van nae huys te keeren.

Waer door alsmen begonste te raedtslaghen ofte men de Stadt houden soude met het Eylandt / ende datter ghesepdt werdt dat den Grave van Essex gheresolveert hadde aldaer te blijven met den Maerschalck Vere / ende den principalen Adel / met drie duysent Mannen / ende dat het Eylandt wel houdelick ware / 't welck soude wesen als eenen grooten Doorne / niet alleene in soo grooten Monarchen voet / maer selve in sijn zijde / ende dat het soude oorsaeck wesen om te diverteren ofte brenghen alle de Oorloghe van Europa in dien soo verden hoeck / daer inne de Enghelschen haer souden konnen behelpen hebben van nootdruft uyt Levanten / ende Italien / ende Barbarien / ende als het daer mede ten quaetsten soude komen / soo souden sy lichtelicken tot een eerlicke ende profijtelicke compositie moghen komen / jae een plaetse daer sy lichtelick de Stadt van Cales in Vlaenderen mede souden moghen verovert ofte vermanghelt hebben / &c. Maer hier over zijn sy onder den anderen in verscheyden opinien ghevallen / want die Zee Capiteynen ende Raedt vanden Admirael ende Admiraliteyt / waren daer teghen / midts dat sy betoonden ghebreck van victalie / om daer aen Landt te legghen / ende dat sy souden voortaen die moeten uyt Enghelandt ofte uyt Nederlandt hebben / 't welck verre van daer ware / ofte uyt Barbarien / daer den Koningh hondert mijlen diep int Landt woonde : Daer by den Admirael allegeerde / datmen de eere ende reputatie van sijnen Prince / niet lichtelijck en behoorde te avontueren ofte engagieren / oft het gheviele dat sy dat niet in ses Maenden victalieren konden / Sire Fransoys Vere seyde vele daer teghen / toesegghende dat het de Koninginne eenen aenghenamen dienst soude wesen / ende uyt Hollandt souden ten eersten ghevictalieert worden : de plaetse waer sterck ende lichtelijck stercker te maecken / ende wel gheleghen / ende om hulpe uyt Barbarien / soudemen Don Christoffer van Portugael mogen gebruycken / &c. dan 't was al te vergeefs. Ende voorts alsmen overslaen soude wat victalie daer inde Stadt ende inde Vlote mochte wesen / om het Garnisoen ende Stadt te victalieren / tot datter meer mochte ghebrocht worden / bevondtmen dat de victalie veel verborghen / wegh-ghemaeckt ende verstroyt was / elck Schip vreesende sijn eyghen ghebreck / ende inde Stadt was seer qualick metten voorraet en provisie

Verscheyden opinien der Engelschen / over het houden oft verlaten van Cales.

1596.

Kleyn Ordere der Engelschen binnen Calis.

ghehandelt / om dat in 't eerste plonderen daer gheen ordere op ghesteldt was / want waer het Krijghsvolck quamen vernielden sy het al / Kelderen vol Wijnen sloeghen sy de bodemen inne / ende desghelijcx handelden sy met ander victalie : Hieromme riep bykans een yeghelijck / men moeste nae huys keeren. Hier teghen soo heeft den Heer van Warmondt (Hollandtschen Admirael) overslach van sijn victalie ghemaeckt / ende aenghebonden soo veel victalie aen Landt te brenghen / als het Garnisoen soude voor een Maendt van noode hebben voor twee duysent Mannen / ende selve daer te blijven. Desen niet teghenstaende / soo en vondt Esser niet een Koninginne Schip ghewillich daer te blijven / noch oock gheen victalie voor twee Maenden / waeromme Esser ghedwonghen was Cales / teghen sijnen danck / te verlaten / alsoo hy hem selven daer over in Enghelandt komende / heeft ontschuldicht. Voor sijn vertreck heeft hy uyt sijn vermoghende authoriteyt / meer dan vijftich Edelmans Ridders gheslaghen / waer onder oock waren Heer Jan van Duvenvoorde / Heer van Warmont / Admirael der Nederlanders / Graef Lodewijck Gunter van Nassou / Pieter Reghemortes / Melchior Leben / oock den Capiteyn Meetkercke die ghequetst lach / de reste waren Enghelschen.

De Nederlandtschen Admirael biedt aen / voor een Maent victalie aen Landt te leggen / ende met sijn Schepen te blijven.

Also sy nu ontrent derthien daghen Cales ('twelck eertijdts Gades ghenoemt is) inghehadt hadden / soo zijn sy t'samen den vijfthienden Julij weder van daer ghezeylt / Esser belastende (volghende sijn Instructie) de Stadt te verbranden / principalijck alles wat mochte eenichsins dienen tot Schipsrustinghe / als Masten / Sparren / Deelenbert / Pijpstaven dier veel was / Cabels / ende alles wat sy niet konden mede nemen. Alsoo zijn sy wech ghezeylt met twee groote Galioenen des Koninghs / ende met eenighe ghevanghenen / ende veertich Ostagiers voort 't rantsoen voor alle de Borgherije / van hondert ende twintich duysent Ducaten / als wy te vooren verhaelt hebben.

Cales verlaten ende verbrant den 15. Julij.

Te vooren hebben wy gheseydt dat de Ghaleyen ghevlucht waren nae het Puntal de Brugghe Ponte del Suazzo, alwaer de Enghelsche meynden dat sy niet door en mochten / also sy haer gelieten / verlossende alle de Enghelsche die sy als Slaven op de Galeyen hadden / maer sy zijn nochtans behendelijcken door dat Gat ende onder die Brugghe / die boven opbreeckende door gheraeckt / achter uyt inde Zee / van waer sy de Vlote besprongen hebben van vooren / soo dat sy (alsoo nu de Vlote vertrock) eenen Hollandtschen Vlie-boot / met Peerden ende Baggagie ghaladen (achter zijnde) genomen hebben.

In 't wechvaren / also haer instructie inhiel alle de Zee-havenen te besoecken / en te vernielen alle Schepen en Scheepsghereetschappe / soo zijn sy inde Haven van Faroo ghevaren / ende hebben daer een deel volcx (meest de Nederlanders) aen Landt ghestelt / door de welcke alsoo het Landt-volck ghevlucht was / soo namen sy al wat sy konden / ende voeren also wech.

Port van Faro ghe plondert.

Also sy nu komende waren by het Cabo Sint Vincent, ende twee groote fauten begaen hadden / te weten eerst dat sy niet by tijdts de Spaensche Schepen besprongen hadden eer sy verbrant werden / ten tweeden dat sy de Stadt Cales verlieten / soo versocht Esser aen sijn Admiralen / dat sy de derde faute niet wilden begaen / maer souden varen nae de Vlaemsche Eylanden van Azores / om te ontmoeten de Oost ende West-Indische Vloten / zijnde nu den tijdt van haer aenkomste / ende daer was het seeckerste haer te verwachten / om dat gheen advijsen ofte waerschouwinghe vorder dan aldaer / uyt Spaengien ghesonden waren : ende datmen haer aldaer niet verwachten en soude / &c. Maer dit en werdt oock niet goedt ghevonden / midts dat sy windt tegen hadden. Maer daer nae vorder komende by Lisbona / soo proponeerde Esser wederomme / datmen met een deel vande beste Schepen nae de Eylanden varen soude / aenbiedende het Landt-Krijghs-volck met sulcke Schepen / als die ghebreck van victalie ofte leecken hadden / mette Siecken nae huys toe te senden. Maer den Admirael ende Sire Walter Rawleygh / weder-seyden dat mondelijck ende schriftelick / ende alsmen vorder ginck ondersoecken wat Schepen bequaem ende ghewillich souden bevonden worden / soo en bevondt-men maer het Schip daer den Grave van Esser / ende het Schip daer Mi Lord Thomas Haward in voeren / dat sulcx wilde aennemen / met Francis Verens Schip / behalven de Nederlanders / die haer met haer gheheel Vlote daer toe aenboden / het welcke Esser noch soude aenghenomen hebben / soo den Admirael dese twee voorschreven Schepen hadde willen consenteren / met acht oft thien Enghelsche Vrybuyters daer by / maer hy vondt niet gheraden de Koninginne Schepen soo lichtelijck te avontueren / segghende dat het gheen schepen waren om 's Winters inde Zee uyt te blyven. Aldus dese opinien van allen schriftelick vergaert zijnde / 't welck Esser tot sijnder ontschult in Enghelandt heeft voortghebracht / werdt dien derden aenslach oock versuymt : Want soo sy nae de Eylanden ghevaren hadden / ofte wat vertoeft hadden / soo souden sy de kostelijcke Indische Vlote ontmoet hebben / want sy in twaelf ofte veerthien daghen daer nae inquamen.

1596.

De Enghelsche Armade versuymt de Indische Vlote te legghen / daer toe de Nederlanders haren dienst aenboden.

Varende voorby Portegael / daer sy belast waren met Lisbona niet te moeyen / maer wel bevel hadden in alle andere Havenen in te sien / ende alle Schepen ende Schips-ghereetschappe te vernielen / soo voeren sy tot de Coruna ende Ferol / daer sy lutter Schepen ofte ghereetschappe vonden. Daer nae hielen sy haren lesten Raedt / oft sy de Havenen van Sint Ander ende Sint Sebastiaens souden versoecken mette by-ligghende / daermen seyde dat noch eenighe Spaensche Oorlogh-schepen lagen / maer den Admirael ende Zee-Capiteynen / deden platte weygheringhe / klaghende over ghebreck van victalie / voorwendende het perijckel vande Schepen der Koninginne van op die Kusten versandt te worden / weygherende eenighen dierghelijcken dienst den voorschreven Esser te doen / die gheerne oock de Stadt van Coruna bespronghen hadde / maer riepen ende liepen elck omt seerste nae Huys / nemende op haer den voorsz Grave van Esser te ontschuldighen over die versuymde aenslaghen : ende alsoo voeren sy alle nae Enghelandt / latende Esser met sijn Schip ende de twee ghenomen Spaensche Galioenen achter door tempeeste / mette Nederlandtsche Vlote / die hem totten lesten by bleven. Als sy nu alsoo in Enghelandt ghekeert waren ontrent t'halven Augusti / alwaer sy rapport van haer voyagie ghedaen hebben / ende beschuldicht zijnde over de voorschreven versuymenissen / soo hebben sy elck haer verontschuldicht op de redenen die eensdeels verklaert zijn / ende hebben by de ervarentheydt bevonden / dat twee ghelijcke macht hebbende veel verhinderinghen inden dienst ende aenslagen veroorsaecken.

Schade van twee Hoofden in een Vlote.

De Engelsche Armade keert in Augusto.

Den Nederlandtschen Admirael is met sijn Schepen nae Huys ghevaren / mede voerende de Enghelsche Soldaten / die uyt elck Vaendel ontleent waren : sy brochten eenighen buet mede / ende ontrent tsestich stucken Geschuts / daer tegen hadden sy verlooren een Vlieboot den Dolphijn van Rotterdam / also wy gheseyt hebben / met sijn Geschut. Dese reyse ofte assistentie van Schepen der Vereenighde Landen / werdt gheschat wel over vijf hondert duysent guldens ghekost te hebben.

De Koninginne van Enghelandt in teecken van danckbaerheydt / heeft den 14. Augusti 1596. aenden Nederlandtschen Admirael gheschreven eenen Brief / genoech in forme als volght / haer eyghen ghedicht in Fransoys.

MYn Heere van Duvenvoorde / het rapport dat Ons ghedaen hebben de Generalen van Onse Armade (gheluckelicken weder-komen vande Custen van Spaengien) vande diensten der Verwinders van een soodanigen vermaerden Victorie / geeft ende schrijft een goet deel daer van toe de kloeckheyt / industrie ende ghewillicheydt van u / ende andere onse vrienden / Nederlanders onder u ghebiedt / bewesen inden loop van dese aenslaghen / het welcke vervult hebbende / ons herte met uytnemende vreucht ende contentement / met eenen lust u mede te deylen

Brief vande Koninginne van Enghelandt / aenden Admirael / Heer van Warmont / danckende syn diensten / den 14. Augusti.

wat

1596. wat gheboelens daer van : nu presentelijcken op een subject / gheenen anderen middel hem presenterende dan het schrijven / (uytdruckende eensdeels de Beeldenisse onses ghemoets) hebben wy ons daer mede willen behelpen / verwachtende eenighen anderen van meerderen effecte / ende om ons te ontlasten van dit voornemen / weten niet waer beginnen / om dat de grootheydt van elck deel overwindt de verdienste van 't andere : Want de ghewillicheyt ende veerdigheydt / daer mede mijn Heeren de Staten zijn in dese actien ghetreden / heeft ons ghetuyght / dat de goedtwillicheydt die wy altijdt ghedraghen hebben de Vereenighde Landen / ende de weldaden haer bewesen / niet qualijck besteet en waren. De kloeckheydt / behendigheydt / ende goeden regel die ghylieden in desen tocht ende aenslagen bewesen hebt / ghetuyghen ons / dat ghy ende de gheheele Natie / wel weert zijt alle gunste ende beschuttinghe van Princen / teghen die u souden willen tyranniseren. Maer de eerlijckheydt ende trouhertigheyt van u mijn Heere den Admirael / die ghy hebt bewesen aen onsen Cousijn / den Grave van Essex in 't weder-keeren / als hy hem by onweder versteken vondt vande Vlote / by nachte verlaten van alle bystandt / ende dat ghy hem by bleeft ende ghelejdet tot inde Haven van Pleumouth / betoont u voorsichticheydt ende trouwe / voorkomende met u patientie ende arbeydt alle ongheluck / 't welck overkomende een vande Overste der Vlote / soude besmet hebben de Victorie : Ende vorder den yver eñ affectie die ghy ons toe-draeght / waeromme sy vermeerderen eñ verdubbelen de verbinteniffen die wy u schuldigh zijn / welcke erkenteniffen zijn soo groot in ons herte / dat wy ons eensdeels daer van hebben moeten ontlasten by het schrijven van desen Brief / welcken Brief wy u bidden te willen deelachtich maken allen het gheselschap van onsen Vrienden / onder uwen ghebiede / haer daer-en-boven vertoonende / dat sy haer moghen voor verseeckert houden / dat ghelijck wy te vooren hebben goede ghetuygheniffen ghegheven van onse goet-willicheydt tot haren Vaderlande / soo zijn wy nu meer aenghespoort door dese haer kloeckheyt ende verdienste / te verstrecken onse goedtheydt ende affectie in alle deelen / als betaemt een Princesse die erkent de deucht ende danckbaerheydt van een Natie / soo weerdich als dese is / ende daer-entusschen sullen wy blijven uwe wel goedt-gunstighe. Gheteeckent /

Elizabeth Koninginne.

Nae dat den Vorstelicken Cardinael Cales ende Ardres den Fransoysen afgenomen hadde / ende denckende hoe hy sijn victorie in Vlaenderen soude vervolghen / soo hadde Prince Mauritz (die van voor Cales uyt der Zee ghekomen was) de Vlaemsche plaetsen wel versorcht / namelijck Oostende / alwaer op sijn advijs / de Staten der Vereenighde Landen in gesonden hadden vijfthien Vaendelen Voet-volcx / in stede van ses hondert Enghelsche / die daer waren uyt ghetrocken / ende op de voorschreven Enghelsche Armade ghestelt : Sy sonden oock alle nootelicke voorraet die tot allen aenvallen ofte afweeringe dienlijck was / als heele ende halve Cortouwen / Buscruyt / Klooten / Musketten / Roeren / Vyer-wercken / stocken voor 't grof Gheschut / Schuppen / Borde-wagens / Pijcken / Mandekens / Waghenen / Karren / Balcken / Hoy / Stroo / Mutsaert / Wijn / Bier / Boter / Kaese / Speck / Vis / Koorên / Rijs / Olye ende Azijn / ende veel ander nootlijcke dingen / soo veel ende overvloedigh / dat het wonder was te hooren / datmen soo vele in een stadt soude van doen hebben : Sy sonden oock dertich Busschieters / met eenen Oversten Constabel Joos Noelde / een Vaendel Gravers met Capiteyn La Croys / met den Luytenant Generael van 't Gheschut / mette Edellupden daer van ende de Ingenieurs : Sy ordonneerden oock thien ofte twaelf hondert Soldaten daghelijcx te wercken tot sterckinghe der Stadt / alsoo dat die Stadt seer sterck ghemaeckt werdt. Den victorieusen Vorstelijcken Cardinael / de dierte ende honghers noot hem dringhende vande Fransche Frontieren / is nae Vlaenderen ghekomen / alwaer hem die van Vlaenderen / namelijck die van Brugghe ende 't Ype seer

Overvloedighen voorraedt ende Ammonitie by de Gheunieerde gesonden in Oostende, in Mey.

versocht hebben haer te willen verlossen vande Oorloghe van die van Oostende / ende dat te belegghen / aenbiedende groot gheldt / als twaelf hondert duysent guldens in drie Maenden / waer toe hy hem vertoonde eensdeels ghenepcht te wesen / daer over hy oock eenighe penninghen in handen verkreech : alsoo vertoonde hy hem met sijnen Legher seer sterck / den 18. ende 19. Junij naer Oostende toe / ende quam snachts met ettelijcke hondert Mannen om dat te besichtigen / ende soo vertrock hy wech nae Brabandt / tot dat hy voor Hulst quam.

1596.

Den Vorst Cardinael vertoont hem met sijnen Legher voor Oostende / den 18. eñ 19. Junij.

Terwyle den Vorstelijcken Cardinael syn Volck meest druyckte op de Fransche Frontieren / deden de Garnisoenen der Geunieerder Landen veel courssen op haer by-ligghende Vyanden / inhalende de Contributien / ende de onwillighe straffende / als namelijck in April is uyt-ghereden met een goet deel Ruyteren / de Heere van Barchon / die Vice-Maerschalck van 't Legher geweest was : hy nam sijnen tocht op Walschbrabandt / ende reet door by Halen ende Loven / ende door by Parck tot Flerus / 't welck hy verbrande / het volck vluchtede op den Tooren die oock brande / van waer een Vrouwe uyt-spronck / 't welck den Heere Barchon soo beweeghde / dat het hem noch in sijn doodt-bedde daer nae op sijn herte lagh. Hy en dorste Perwes niet aentasten / midts datter volck tot Concropt lagh. Aldus veel Landts afloopende / ende groote schade doende / hebbende twee-en-twintich Dorpen verbrandt / is hy weder ghekeert sonder merckelijcken buet / dan wel eenige gevangenen / ende kreghen mede eenen Don Emanuel de Carillo Spaensch Ritmeester. Desghelijcx werden courssen gedaen in het Stift van Colen / om de tachterheydt vande Gravinne van Meurs. Die van Nimmeghen liepen oock tot in 't Landt van Lutzenborch / den drie-en-twintichsten Mey drij Vanen Ruyteren / ende noch van Jasper Bernart 25. Ruyteren ende tseventich voetknechten / met ontrent hondert Peerden van Breda / onder 't beleydt vanden Ritmeesters Edmont ende Rijhoven / quamen den acht-en-twintichsten Mey tsavondts voor Echternacht / daerse met twee Petarts twee Poorten op sloegen / ende de derde vermeesterden / ende soo binnen geraeckten / nemende ghevanghen den Abt ende Monicken / die naderhandt festhien duysent Rijcxdaelders rantsoen betaelden / ende quamen (hoewel met veel weder-standts) weder in haer Garnisoenen : sy namen oock eenen uyt-legghen / dat is een Schip van Oorloghen / op de Reviere dienende / dat tusschen Grave ende Venlo op de Mase aende grondt was gekomen / besprongen dat / namen 't Volck ende Geschut daer uyt / ende verbranden 't Schip.

Courssen eñ uytloopen vande Vereenighde Lande Garnisoenen in verscheyden Landen.

De Heere van Barchon sterft in Augusto naer den tocht in Walsbrabãt.

Die van Breda sloegen twee Compagnien Peerden van Ghelder / treckende met een Convoy op Maestricht / ende brochten mede 34. ghevanghenen / goeden buyt / 45. Peerden / ende lieten ligghen seventhien dooden / met diergelijcke courssen meer.

Twee Compaignien Ruyteren geslagen.

Op de Frontieren van Vranckrijck werden oock ettelijcke Benden Peerden des Vorstelijcken Cardinaels gheslaghen / byden Gouverneur van La Fere / Valigni ende Montmartin / als de Benden van Habre ende Aerschot / waer van 't verlies gheschat werdt wel hondert ende vijftich dooden / ende tsestich ghevangen / also dat sijn Peerde-volck desen Somer veel geslagen werden / want Grobbendoncks fraey Bende in Brabandt oock schade leet.

Ruyters in Vranckrijck geslagen.

Inde Landen van Cleve / Gulick ende Berghen / door de sieckte ende kranckfinnigheyt vanden Vorst / heeft den Vorstelijcken Cardinael ghetracht groote partijschappen ende factien aen te rechten / midts datter gheslropt ende ghevreest werdt / dat de Vorsten die de Dochteren van Cleve als Mede-erven ghetrout hadden / naemelijck die van Pruyssen / Nieuborgh / Tweybrugge / &c. hadden een Verbondt ghemaeckt / om met gheweldt in te nemen de Vorstendommen voorschreven / ende die onder den anderen te deylen. Onder dit deckfel hebben ettelijcke / als den Maerschalck Schenckeren ende andere / die den Cardinael toe-ghedaen waren / oorsaecke ghenomen haer te verseeckeren van eenighe stercke Steden / vreesende dat sy souden mogen verbinteniffen maken mette Gheunieerde Landen / die daer nu onsienlijck

Partijschappen ende factien in Cleve / etc. door de kranckfinnicheyt van den Vorst.

1596. ghewozden waren: sy namen oock eenighe Heerschappen (die contrarie factie toe-ghedaen waren) gevangen/ ende maeckten veel aenslaghen/ om Garnisoen in die Steden te brenghen/ want de Steden gheen Garnisoenen ghewillichlijck wilden innemen/ seggende sy souden haer Steden wel bewaren konne. Den Voorstelijcken Cardinael dede oock versoeck uyt den name vanden Koningh van Spaengien/ door den Admirael van Arragon aenden Keyser/ als dat hy wilde ghebieden/ dat de Vorsten die recht by haer Houwelicken met Dochters pretendeerden aen de successie/ dat sy haer niet roeren souden oft yet voornemen in die Landen/ 't ghene dat toestont sijne Keyserlijcke ende des Koninchs van Spaengien Majesteyts ampt als beschermers/ende dat sy weeh ontbieden souden haer Ghecommitteerde die tot Dusseldorp waren/ als Autheurs van veel onderhandelingen/ op dat haer Majesteyten niet ghedwongen werden ander middelen voor de handt te nemen/ daeromme versochte hy dat den Keyser daer eenen Gouverneur ende Raedt wilde instellen. Des Keysers antwoorde was/ alsoo by de afghewoorpen Brieven ontdeckt werdt/ dat hy daer eenighe ofte meer Catholijcke personagien soude senden/ om voor te komen grooter quaet/ daer en tusschen versoeckende dat den Catholijcken Koningh ofte sijn Dienaers goede sorghe ende acht daer op nemen souden/ ende dat sy sulcken assistentie als den noodt soude vereysschen/ mochten veerdigh hebben/ het welcke nochtans met soodanighen behendicheydt moeste in 't werck ghelepdt worden/ dat die Vorsten pretenderende Erf-recht aen die Provintien/ in gheen achter-dencken en quamen/ zijnde de Keyserlijcke Majesteyt noodtlijck des Rijcx Vorsten in vriendtschappe te behoudẽ/ daerentusschen wilde hy die Vorsten ontbieden ende bevelen/ haer aldaer niet te bemoeyen ofte eenighe beroerten aen te rechten/ siende dat het hem ende niet haer toe-stondt daer over te ordonneren/ soo dat hy hoopte dat sy stil souden wesen/ &c.

Den Voorst. Cardinaels onderhandelinge metten Keyser/ noopende de Landen van Cleve/etc. ontdeckt.

Hier by werdt ghemerckt dat den Spaengiaert (als oft hy niet ghenoegh te doen en hadde met Vranckrijck/ Enghelandt ende de Geunieerde Landen) noch sochte yet voor te nemen op de Landen van Cleve/ Gulick/ &c. als oock met de Keyserlijcke Rijcksteden Besanson ende Aken/ waer over hy dede by den voorschreven Admirael van Arragon versoecken aenden Keyser/ dat de uyt-ghesprooken vonnissen teghen haer/ mochten ter executie ghestelt worden/ende dat hem den last daer van mochte ghegeven worden/ ende dat sy onweerdigh waren van eenigh langher verdragh/ ende soo den Keyser daer inne niet korts en voorsaghe oft resolveerde/ soo soude den Voorstelijcken Cardinael daer op moeten trachten/ by sulcke middelen als hy soude dienlijck achten/ het welcke inde volghende Jaren gheschiet is/ als wy noch sullen verhalen.

Des Voorst. Cardinaels versoec tegen de Stadt Aken.

Op het naeste Jaer is den Voorst van Cleve/ &c. wat beter ghewoorden/ door de Konste van een Engelsman/ ghenaemt Jehan Loulvye/ alsoo dat hy nu sijnen persoon konde presenteren/ soo dat sijnen Raedt het Gouvernement behiel/ eñ den Voorstelicken Cardinael daer noch niet voornam.

De Hertoginne zijnde een Marck-gravinne van Baden/ende noch niet ontslagen over de beschuldinge op haren persoon ghelept/ is den derden Septembris in 't volgende Jaer/ smorgens doot in haer bedde gebonden/ favonts wel te passe te bedde gaende/ dat menigherley achterdencken veroorsaeckte.

Hertoginne van Cleve sterft.

Den Voorstelijcken Cardinael (hoe wel Oostende aen te tasten hem wel te voorsien was) heeft nochtans ghetracht oock sijn gheluck te versoecken teghen de Vereenighde Landen/ die hy wiste weynigh Krijghs-volck te hebben/ als die twee ofte meer Regimenten inden dienst des Koninghs van Vranckrijck hadden/ ende de fleur van alle haer Enghelsche op de Armade nae Spaengien: Waeromme hy (om die van Brabant ende Vlaenderen wat contentement te gheven) heeft gheresolveert het belegh van Hulst/ een kleyn Stedeken van kleynder importantie/ in 't Landt van Waes in Vlaenderen/ gheleghen in een waterachtighe plaetse/ daer die van Zeelandt met Schepen wel by konden komen.

Den Voorstel. Cardinael heeft tegen desen aenslagh van Hulst/ de gemuytineerde Italianen die tot Tienen laghen betaelt/ met ontrent seven hondert duysent Kroonen in gelde/ behalven alle de schade de Landen ende Gebueren aengedaen/ hebbende ontrent de twee Jaren sonder dienst te doene geweest. 1596.

Ghemuytineerde betaelt met seven hondert duysent Kroonen.

Aldus sijn volck in Brabandt ghevoert hebbende/ als oft hy Berghen ofte Breda wilde belegghen/ daer Prince Mauritz op tegenweer paste/ heeft hy subijtelijck sijn volc by ende door Antwerpen over de Schelde gheschepdt/ ende voor Hulst ghesonden den vierden Julij/ met eenen grooten hoop Schuyten ende Bruggen/ onder 't beleydt vanden Mariscal van Rhosne/ ende ander Colonellen.

Den Voorst. Cardinael beleghert Hulst in Vlaenderen den 4. Julij.

Prince Mauritz met die van Zeelandt/ dien de beschuttinghe vander Stadt meest aenginck/ sonden daer terstondt binnen den Grave van Solms als haren opper Colonel van Zeelandt met volck ende nootdruft/ want sy hadden twee vrije toe-ganghen met Schepen nae de Stadt/ namelick by de Schansse van Nassou/ op de Vaert nae Arele/ ende by de Vaert vande Schelde/ daer hadden sy de Moerschansse/ ende noch die groote Rape/ anders Spitenborgh ghenoemt/ met noch de kleyn Rape/ anders de Boeren-Schansse ghenoemt.

Grave van Solms in Hulst gesonden.

Van weghen den Voorst. Cardinael/ als Belegger/ heeft den Colonel Claude Barlotte/ genoemt/ Heere van Copagna/ eerst over ghevaren met weynighe Schuyten/ beschickt by den Bewint-hebber van 't Landt van Waest/ de Heere La Biche vande Spaensche Schansse de Blomme/ ghemerckt hebbende dat daer kleyne Wacht was/ ende de Ruyteren te vooren daer gheleghen/ doen vertrecken waren/ ende zijn alsoo over-ghekomen by de Moer-vaert/ tusschen de twee voornoemde Schansen de Moer-schanse ende de groote Rape/ ende dat by nachte seer behendelijck/ ende landen by de kleyne Rape Schansse/ die welcke sy onversiens innamen/ ontrent den thienden Julij/ zijnde daer maer dertich Soldaten binnen met eenich Gheschut/ de welcke haer seer voorderlijck was/ want korts daer wel twee duysent Mannen landen/ niet teghenstaende het schieten vande byliggende Schanssen/ ende ander volck aldaer in goeden ghetale ghekomen/ hebben daer oock terstondt eenen kruys-dijck ghesterckt/ mede eenen Boomgaert ende een Boeren Huys inden Hulster polder/ daer sy in dit beginsel seer grooten honghers noodt ende alderhande ghebreck leden/ maer la Barlotte om den pas vrijder te maecken/ dede op een hooghde een half Mane maecken teghen over de voornoemde Schanssen/ het Hooghduytsch Krijghs-volck werdt daer toe van La Biche verwillicht voor een kroone den Man/ die daer toe in 't eerste met groot perijckel swommen/ met dese halve Mane konden sy de Schepen op de Vaert/ ende oock de Schanssen beschieten/ uyt welcke Schanssen die van Hulst pooghden de kleyn Rape weder in te nemen/ mits hun so veel daer aen gelegen was/ dan al te late ende vergeefs/ alle nacht de Spaensche meer volck over krijghende. Prince Mauritz was nu tot Berghen ghekomen/ ende van daer selve binnen Hulst/ daer hy alle ordere ghestelt heeft/ daer mede binnen latende den Grave Ernest van Nassou/ hy vertrock in 't Landt van Tergoes/ om by der handt te zijne/ ende dagheljcx alle nootdruft te versorghen.

La Barlotte komt over na Hulst in Julio.

Pr. Mauritz binnen Hulst.

Die van binnen Hulst deden eenen grooten uytval/ daer den Grave van Solms in sijn been ghequetst werdt/ daer vele van weder zijden doodt bleven wel twee ofte drie hondert Mannen/ maer meest vande Spaensche zijde/ als Colonel Tyslinck ende andere Bevelhebberen.

Uitval van die van Hulst.

Daer nae is den Heere van Rhosne als Maerschalck van 't Legher/ met noch meer dan ses duysent Mannen over ghekomen/ met hem de Colonellen/ Coquelle/ Don Lops de Velasco/ Don Antonio de Suniga/ Marquis de Trevico/ Don Alonzo de Mendoza/ de Grave van Ype/ van Zultz/ van Solre/ van Bossu ende meer andere/ dese quamen voorby haer Schanssen/ Austria eñ Blomme/ by nachte over soo bedectelicken als sy konde/ lijdende groote schade van 't

Veel Graven ende Heeren voor Hulst ghekomen.

1596. van 't Gheschut der Schanssen / ende van uytvallen / eer sy haer konden beschanssen / waer over wel twaelf Bevelhebberen doodt bleven / ende kreghen daer mede oock over Peerden ende Gheschutte mette Amonitie / onder den Grave van Varax Generael vande Artillerie. Den Voorstelijcken Cardinael is selve daer nae by 't Legher ghekomen / ghelogeert zijnde inde Blomme Schansse.

Voorst. Cardinael komt in 't Leger.

Den Marischal de Rhosne / een ervaren Krijghsman / die het meeste bewindt hadde onder den Cardinael / sochte middelen om de Moer-schansse te vermeesteren / die op de passagie lagh / ende hem alle toevoer ende afvoer belettende / byde welcke hy de ander Schansse / ghenaemt de groote Kape affnede ofte afslote vande Stadt / ende die winnende / ghenaeckte hy de Stadt mede. Hier over sijnen Krijghsraedt vergaderende / als den Grave van Varax Generael van 't Gheschut / den Marquis van Trevico / Don Lops de Velasco / Don Antonio de Suninga / de Colonellen La Coquelle ende Barlotte / met eenighe andere Ridderen ende Kryghs-Oversten / heeft hy het stuck seer swaer ghevonden / om de sterckten vande plaetsen / soo van gheleghentheydt als andersins: Maer contrarierende veel opinien / heeft Rhosne gheresolveert het Contrescharp ofte Trenchee / ende den Dijck op eenen nacht te bespringhen / ende de Moer-schansse ten naesten daghen / den achtienden Julij. Dese Contrescharpe lagh voor de Schansse ende voor den Dijck die de Schansse aende Stadt hechte / ende was wel vijf hondert passen ghefortificeert totte Stadt toe / lancx waer inde Schansse alle nootdruft ghevoert werden. Dese Contre-scharpe ofte Trenchee / hoe wel die wel voorsien was van Volck / ende sterck / heeft Rhosne eerst doen tot meer reysen bespringhen / totte reste oock alle gereetschappe maeckende. Hy dede 's avonds ten neghen uren een Trompette blasen wel een half ure lanck / daer nae dede hy met 't grof Gheschut daer op dapper schieten: Na het Gheschut volghde Barlotte met vier ofte vijf hondert Mannen / met veel Musquettiers / die nae dat sy afgheschoten hadden / gheraeckten lancx de ingangen ende Contrescharpe ofte begravinghen / ende sloeghen ettelijcke doodt / de reste dreven sy inde vlucht / d'eene nae de Stadt / ende d'ander nae de Moer-schanse / ende terstondt werdt elck Soldaet een Pionier / om hem selven daer inne te stercken. Dit ghedaen zijnde teghen dat het soude beginnen dach te worden / begonde de Trompette weder te spelen ende daer nae het grof Gheschut op den gheschansten Dijck lancx henen / die eenen wijden Gracht vooren hadde / ende veel Forten / elck veertich treden vanden anderen. Desen Dijck werdt op drie plaetsen aengevallen / elck met drie ofte vier hondert Mannen: den middelsten hoop vondt het meeste wederstandt / daer Don Allonso Rivero besprongh / maer werdt ten lesten vande Spaensche ghenforseert ende overwonnen / daer datter (nae 't schrijven der Spaengiaerden) wel twee hondert vander Stadt doodt bleven / ende vanden haren maer ontrent vijfentwintich / waer onder was een Spaensch Capiteyn Palano / ende eenige Italianen van namen / oock een Fransoys Sieur Du Lisset / Luytenant van Rhosne / die seer beklaecht werdt / ende hadden boven de tsestich gequetst: sy wonnen daer drie Vaendelen / een stuck Geschuts ende ettelijcke Tenten / daer blevẽ mede doot Capiteyn Rael / ende Damman / ende Bergen / al uyt groote disordere geschiet den 18. Julij.

Krijghsraet inden Voorstelijcken Cardinaels Legher.

Marischal Rhosne bespringht de Contrescharpe / den Dijck ende Moerschanse / den 18. Julij.

Desen Dijck ghewonnen zijnde / 's morghens ten vijf uren / hadde Varax reede gheplant elf stucken Gheschuts / schietende op twee Bolwercken vande groote Moerschansse / ende schooten ontrent ses hondert scheuten dien dach. Dese Schansse was wel versien met alle nootdruf / maer het volck was seer verslaghen van dit voorschreven soo haestighen onbedachten verlies / waer mede sy van de Stadt waren afghesneden / hoe wel den Grave van Solms van uytter Stadt op den wegh was om haer te helpen. Daer waren binnen de Moerschanse eenighe Vaendelen die begonden te mutineren / die moedeloos gemaeckt werden door de ingheveluchte uyt de contrescharpe alsoo ghemeenlick ghebeurt in sulcken inbluchten / oordeelende dat de Bresse suffisant tot het stormen was / waeromme sy tegen den avondt ten selven daghe een Trommel uyt sonden om te parlamenteren / by connibentie vande Capiteynen / als Frederijck van Dorp / Rolle / Bernevelt ende teghen den wille vanden Gouverneur Biebry / die daer niet toe te brenghen en was / ende oock buyten de opinie van de Spaensche / die meynden door dien nacht haer werck te schorssen / ende inder nacht noch vier stucken Gheschuts te planten op de gewonnen Contrescharpe: Aldus ghekomen zijnde in 't parlementeren (die van binnen grooten eysch doende) vertoonde Rhosne mette Colonellen Coquelle ende Barlotte / om die noch verveerder te maken / hoe dat hy ghereet stondt haer te bespringhen / haer toonende vijf ofte ses bruggen op Bier-tonnen ghemaeckt / om nae de Bresse te gaen / met het volck reede om op te klimmen ende noch eenen wegh ghegraven na de Bresse. Hier door meer verschrickt zijnde / kreghen sy nochtans om de importantie vande plaetse eerlijcke compositie van uyt te trecken / achterlatende Gheschut ende Munitie / ende trocken alsoo daer uyt met vliegende Vaendelen / in getale / nae het schrijven vande Spaensche / ontrent acht hondert Soldaten / waer van ontrent tsestich gheguetste waren / waeromme het geheel Legher der Spaengiaerden spottede dat sy 't soo lichtelijcken hadden overghegheven / meest teghen den danck ende wille van die andere / buyten de meyninge van Prince Mauritz Hohenlo ende ander Krijghs-Oversten / die vast raedt sloeghen om den Vyandt weder vanden Dijck ende uyt de Contrescharpe te drijven. Dit subijt ende kloeck exployt / streckte den Marischael de Rhosne tot grooter eere / hoe wel hy die niet langhe in sijn leven ghenoten heeft / als korts daer nae selve ghescheten zijnde.

Moerschanse overghegheven aen den Voorstelijcken Cardinael / den 19. Julij.

Door middel vande Moer-schansse / hebben de Spaensche eenen vrijen toe-ganck na de Stadt ende harẽ Leger gehadt / met haer Victalie ende Geschut. Ende alsoo sy veel Gravers uyt het Landt van Luyck in 't Leger bekomen hadden / hebben sy negenentwintigh ofte dertigh stucken Gheschuts geplant / eñ daer mede die Stadt beschoten aen alle kanten / principalijck aende Bagine-poorte ende het Ravelijn ende elders / oock groeven ende mijneerden sy aen weder zijden tegen malkanderen.

Hulst beschoten en gemineert.

Het Stedeken was redelijck sterck van ghelegentheydt / ende oock ghesterckt met Ravelijns / ende met toegangen / aen d'een zijde met de Moer-schansse (die nu verlooren was) ende aen d'ander zijde metten Schanssen Nassouwen gheheeten / die wel versien was / ende vrijen toe-ganck gaf totte Stadt totten lesten toe / door welcken toe-ganck Prince Mauritz selve inde Stadt quam / ende ordere in alles stelde / latende aldaer binnen / als wy ghesepdt hebben / met volle ghebiedt den Heere Georgie Everardt / Grave van Solms / Vrijheere van Muntsenbergh / Heere van Beyerlandt / &c. Met behoorlijcke Garnisoen tot ontrent dertich Vaendelen toe. Daer was mede Graef Ernst van Nassouwen / Graef Jans Sone / mette Colonel Piron / Stadts Gouverneur / Dorp ende meer andere van namen.

Ghelegentheydt ende staet vande stadt Hulst.

Dapper Bressen ofte openinghen zijnder gheschoten / daer veel stormen op ghedaen zijn / met groote stoutheydt ende vyerigheydt / als wel seven op het Ravelijn vande Bagine-Poorte / stormende met verscheyden Natien / als met Spaengiaerden / Italianen / Walen / Duytschen / oock met Entratenidos / soo sy die noemen / dat zijn Edelen ofte andere ghegageerde extraordinare / oock met de Ruyterije / ende altemet liepen sy teffens aen: die vooren opklommen waren meest vol-wapent tegen een Musquet-scheut / waer van die van binnen een oudt Italiaensch Capiteyn boven op de Bresse vinghen / die bevrijdt ende beladen was met syn Harnasch / den welcken sy levendigh kreghen: Daer werden oock veelderhande Mijnen ghemaeckt / die dickmael veel Menschen ombrochten / daer oock teghen ghemijneert werdt / soo datter niet ondersocht en bleve van d'een ofte d'ander zijde. In 't Ravelijn bleef Don Lops de Mauriques: in die stormen bleven van die van binnen twee Schotsche Capiteynen / als Ca-

Hulst verscheyden reysen bestormt by diversche Natien.

 piteyn

1596. pitteyn Eggher / ende Capiteyn Balfour / oock een Vries Capiteyn Wigbolt Barels / met meer ander van namen / den Colonel Jean Piron ende Capiteyn Rave / werden ghequetst / Capiteynen van grooten bedrijve / verstandigh ende moedigh / met meer andere. Als dese plaetsen/Ravelijn/ende strijckweeren plat gheschoten waren / ende begonnen in perijckel te komen / hebbense binnen nieuwe Wallen ende halve Manen opgherecht / die sy den willighen Soldaten aen besteeden te wercken by de roede / voor rijcken loon / alsoo dat twaelf Soldaten op eenen dach / een roede opmaeckten / ende hadden daer vooren sessendertich guldens : Daer werdt ghereeckent datter binnen wel drie hondert roeden Wals ghemaeckt werdt / duerende 't belegh ende daer mede werdt het volck van binnen gemattcert sonder ommesien / ofte de Stadt soude konnen houden tot dat werck ghemaeckt was. Die van binnen ghebruyckten oock veel vyer-wercken / oock vyer-klooten uyt te schieten uyt houten Gheschut / die met yseren banden beslaghen waren / daer sy veel quaets mede deden.

Verscheyden uytvallen uyt Hulst ghedaen als den 21. Julij.

Die van binnen deden oock eenighe uytvallen/ als naemelijck eenen den 21. Julij/ daer wel gheschat werden by de drie hondert van die van buyten doodt ghebleven te hebben/ brenghende drie Vaendelen ghewonnen mede binnen : Oock den 13. ende 14. Augusti / ist Peerde-volck van Berghen daer secretelick int Landt van Hulst ghebracht/ die onversiens op de Beegghers aenvallende / aende Spaensche zijde groote schade deden.

Den Aertz-Hertogh Cardinael / dede niet alleene sijn beste om de oude vaert te bekommeren/maer oock de nieuwe / komende van Absdael / begonste daer een Fort teghen de Schansse van Nassou / maer te verre af zijnde / konden gheen groote schade doen met sijn schieten/dan beschadichde seer de Stadt/maer die van Hulst den 13. Augusti bespronghen wel sterck dat selfde Fort / ende namen dat inne / sloeghender wel hondert doot binnen/ vernagelden het Gheschut/ ende keerden met kleyn schade / hoe wel een Capiteyn daer doodt bleef/met eenige andere.

Den Marischalck de Rhosne voor Hulst gheschoten/ ende veel andere van beyde zijden.

In somma / daer is voor dese Stadt veel stormens / vechtens ende uytvallen gheschiedt / inde welcke daer in korten tijdt seer veel volcx / Edelmans / Capiteynen ende Bevelhebberen zijn ghebleven gheweest / ende onder dien den Oversten Maerschalck Rhosne / die int begintsel van Augusto 't hooft afgheschoten werde / dese was een vande Ligue in Vranckrijck gheweest / Luytenant vanden Hertogh van Mayenne / ende met hem wel meer dan hondert Capiteynen ofte volck van name / soo dat de ghemeyne Soldaten daer niet meer aen en wilden / sy en saghen haer Capiteynen ende Bevelhebberen voor haer gaen/ also dat den Vorstelijcken Cardinael gheen geldt / volck/ kloeckheydt ofte manheydt daer aen ghespaert en heeft/ daghelijcx meer volcx toesendende.

Desghelijcx die van binnen verlooren veel volcks/ maer buyten al veelmael meer/want die gequetste van binnen veel ghenesen werden / om dat sy dagelijcx met de Schepen daer uyt gevoert werden/ door ende by de vaert neffens de Schansse van Nassou/ ende brochten versch volck inde plaetse / met alle nootdruft van Amonitie/Gheldt/Wijn/Bier ende Broot.

Maer ten lesten alsoo de Stadt kleyne sijnde / ende niet te vollen voorsien van zijde-weyren ende flanqueren / ende datter gheen bequame plaetse ofte stoffe ghenoech voor handen en was om nieuwe te maken. Ende sy anders van binnen alle saecken met confusie / meer als met ordre beleyden daer men niet bequamelijck in en konde voorsien / oock Pr. Mauritz (ligghende int Landt van Tergoes tot Cruninghen) gheen volck hadde om een gheweldich ontset te doen / ende mede soomen merckte dat den Vorstelijcken Cardinael gheresolveert was alles te waghen eer dan af te wijcken / als wesende sijnen eersten aenslagh teghen de Vereenighde Landen / soo isser inde Stadt subijtelijcken een naedencken ghegroept/ vreesende datse lancx het sout Eylandt / haer mochten komen die open vaert af snijden. Alsoo ten lesten voor pretext nemende dat veele van haer vertrecken ende toewijcken afgeschoten waren / de reste onder-graven zijnde/ ende geen schuylselen ofte retraicten vindende/ ende den Vyandt oock aen Duyvelsgat aende Walle dien dagh ghelogeert zijnde / daer inne sy beston-den te mijneren / ter plaetse daer de nieuwe halve Mane eyndede / ende sulcx gheen achterweer en was/ 't water oock uyt de grachten ghelaten/ ende alsoo perijckel saghen van een groot deel goet Krijghsvolck te moghen verliesen / zijn de Hoplieden in Hulst subijtelijcken ghenoech tot beraedtslaginghe by den anderen ghekomen / waer van de eerste aendrijvers waren / Poplie Roorda ende Jan de Wit / Capiteynen/ die de andere soo holpen intimideren/ datse besloten aenden Grave te versoecken / dat sy tot een Parlementeringhe mochten komen / daer teghen hem dapper stelde Capiteyn Matthijs Helt / die wilde datmen eerst alles avontueren soude / presenterende met ses hondert Mannen over de Wallen te vallen / ende den Vyandt uyt sijn logement te slaen / naedemael de uytvallen wel ghelucktt hadden / ende de meeste faute was die in dat belegh begaen was / dat sy niet meer uytghevallen waren / &c. daer toe dat oock Capiteyn Langhvelt/Steenhuysen ende andere stemdē : Daeren boven de Sergeant Major Prince die seyde mede men behoorde eerst eenen storm te verwachten / ende het advijs daer over van Prince Mauritz te verstaen / ende tegen de Bressen van Duyvelsgat te baricaderen ofte Borstweeringhe op te worpen / dat selfde sustineerden oock andere : Daer teghen die andere seyden / allegerende dat sy neghen stormen op de buyten-wercken wederstaen hadden / met soo veel onder-mijneren des Vyandts / drie hondert roeden Wals van binnen weder opghewordpen / ende men moeste 't volck sparen/ende daer mede werden d'andere overstemt. Dies gaven sy haer resolutie schriftelijck over aenden Graef van Solms / met haer handen onderteeckent / die midtsdien oock confuselijck sijn consent gaf / ende zijn alsoo in spraecke metten Vorstelijcken Cardinael ghekomen / ende hebben een overgevinghe besloten den 18. Augusti / ten tijde alsmen in zijnen Krijghsraet begonde te twijffelen over het verkrijgen vande Stadt / die sy qualijck den kost weerdich achten/een kleyn verachte plaetse/ daer soo veel bloets om ghestort was van weder zijden / berekenende datter wel drie duysent vande Spaensche zijde voor gebleven waren / ende wel acht hondert ghequetste ende weyrloos ghemaeckt / dier noch veel storven / den Aertz-Hertogh Cardinael bykans alleene hartneckich persisterende. Vande verweerders waren wel seven ofte acht hondert doot gebleven / ende veel ghequetste ende weyrloos ghemaeckt/ die meest al uytghevoert waren inde Zeeusche steden.

Flauherticheyt van die van Hulst/ ende de redene daer van.

Die van Hulst begunnen te parlementeren/ den 17. Augusti.

't Getal der dooden ende ghequetste tot Hulst/ in Augusto.

Alsoo sonden die van binnen uyt Ostagiers / den Grave Ernst van Nassou/ metten Colonel Egmont/ daer teghen inde Stadt trocken den Marquis de Trevico ende den Grave van Solre / ende hebben onderlinghen metten anderen overkomen / noch den selven 18. Augusti voorschreven / die van binnen te vooren uytgesonden hebbende alle Overloopers / ende sulcke Persoonen als sy dochten dat gheen quartier bekomen souden hebben.

Inhout des Contracts vande overgevinge van Hulst/ den 18. Augusti.

Het Contract vande overghevinghe was in substantie aldus : Alsoo de Hoocheydt vanden Vorstelijcken Cardinael / gheneycht was te favoriseren alle die inden Krijghs-handel ofte Krijghs-daden haren schuldighen plicht voldeden / gonde ende beloofde hy dat den Gouverneur van Hulst den Grave van Solms/ &c. ende andere mochten vertrecken waer sy wilden / by Lande ofte by Water / met vliegende Vaendelen / slaende Trommelen / brandende Lonten / met klooten inden mondt / met alle haer Wapenen ende Baggagien / Peerden / Waghenen/ Wapentuych / Schepen en Chaloepen / met alle dat haer toekomt / midts verlatende die Stadt voor den Koning/ met het Fort van Nassou/so haest haer schepen haer konnen wech voerē / daer en tusschen latende logheren op de Bresse / 't volck vanden Marquis van Trevico/ houdende daer en tusschen den persoon vanden voorsz Marquis / met Philips van Croy / Grave van Solre / voor Gyselaers in haer handen. De

Vor-

1596.

Borghers mochten oock vertrecken oft blijven / ende wegh treckende in Neutrael plaetsen / mochten sy haer goederen behouden / oock behouden haer Privilegien / &c. Aldus ist Garnisoen daer uyt ghetrocken / ende Monsieur La Biche is daer voor Gouverneur ingheselt den 18. Augusti. Daer trocken uyt een-en-veertigh Vaendelen / sterck drie duysent ende vijf-en-tseventich Mannen: daer werdt gelaten inde Stadt meer dan twintigh duysent pont Buskruyt / neghen halve Canons / een Slanghe / vier Veldtstucken / twee Mortieren ende veerthien yseren stucken. Die van 't Fort van Nassou salveerden hun Geschut.

Wttocht van 't Garnisoen van Hulst.

Dit overgheven soo subijtelijck / heeft by veele opspraecke ghemaeckt teghen den Grave ende Garnisoene / als hun qualijck ghequeten hebbende / om dat sy niet van manheydt ghebreck hadden / daer de Landen wel vier hondert duysent guldens tot die defensie aen geldt / munitie ende victalie / in ghesonden hadden / ende aldermeest hebben de Staten van Zeelandt seer t'onvreden ghewees metten voorsz Grave van Solms / ende hem naemaels afghedanckt / sonder ander redenen te segghen / dan dat sy sijnen dienst niet meer van doen en hadden: maer hy heeft soo veel te weghe gebrocht / dat de Staten Generael hem weder aennamen / ende sijn traictement ten laste vande Generaliteyt continueerden: Door dit verlies van volcke / ende afwesen des Krijghs-volcx so in Vranckrijck als op de Engelsche Armade / hebben de Vereenighde Landen dit Jaer gheen Legher te Velde konnen brenghen.

Grave van Solms van die van Zeelandt afghedanckt.

Wy hebben vooren verhaeldt als datter in Mey / een Verbondt by den Hertogh van Bouillion ende ander Ghesanten / van weghen den Koningh van Vranckrijck in Engelandt met de Koninginne besloten was / waer over dese Ambassaten weder om aggreatie keerden / dies weder in Augusto den voorschreven Heere Henri de la Tour Hertogh van Bouillion / Borchgrave van Turenne / Maerschalck van Vranckrijck / d'eerste Edelman van 's Konincx Kamer / &c. statelijck verselschapt met Heeren ende Edelen (waer onder waren twee jonghe Graven van Emden) tot Londen ghekeert is / alwaer hy den achtsten September tot Grienewiche de Koninginne den Eedt afnam / seer solemnelijcken op het voorschreven Verbont: ende om den Koningh van Vranckrijck den selven solemnelen Eedt af te nemen / trock uyt Enghelandt nae Vranckrijck den Grave van Schraesberri / den 20. September / oock seer heerlick verselschapt.

De Artijckelen des Verbonts bestonden hier inne: Dat dese twee Princen confirmeerden onderlinghe haer oude Contracten / ende maeckten nu een nieuwe Verbont / om de offensive ende defensive Oorloghe te voeren / teghen den Koningh van Spaengien / sijn Koninghrijcken ende Dominien.

Inhout des Verbondts tusschen Vranckrijck ende Engelant besloten den 8. September.

Voorts bespraken sy dat tot dat Verbondt souden ghenoot ende versocht worden / ende mogen inkomen alle Koninghen / Vorsten ende Staten / die haer begeerden te verhoeden vande tyrannije des Koninghs van Spa[illegible]gien.

Soo haest moghelijck ware soude een Leger opgerecht worden tot gemeenen koste der Bont-genooten / om den Spaengiaert te bespringen.

Dat den Koningh noch Koninginne niet vermoghen sullen Vrede te maecken metten Koningh van Spaengien noch sijn Stadthouders / sonder consent d'een vanden anderen / ende dat consent te moeten blijcken by Brieven gheteeckent by des Koninghs ofte Koninginnen eyghen handen / desghelijcx oock gheen Bestant ofte schorssinghe van Wapenen gheneralick te moghen maecken sonder consent d'een van d'ander / ende nae het eyndighen van 't Bestant in Bretangien / sal den Koningh gheen nieu maecken / sonder de Koninginne ende haer Landen daer onder te begrijpen.

De Bontgenooten vermogen geen Vrede met Spaengien te maecken dan met onderlinghe verwillinge.

Overmidts Vranckrijck van Spaengien besprongen wordt / soude de Koninginne den Koningh toesenden vier duysent Enghelsche tot haerder betalinghe / staende tot confirmatie van dit Verbondt / die hem dienen sullen in Normandien ende Piccardien.

Dese vier duysent Enghelsche / sullen den Koningh alleenlijck dienen ses Maenden int Jaer / ende soo het langher van noode ware / sal het staen int consent der Koninginne / nae de ghelegentheydt vanden staet van Engelandt.

1596.

Dese assistentie soude de Koninginne vermeerderen moghen / soo de seditie in Yrlandt ghestilt werde / ende dat sy haer Landen in vrede mocht besitten.

De Koninginne sal de soudije betalen Maendelijck op monsteringe / die welcke den Koningh nae ses Maenden weder sal betalen daer over den Koningh soude vier Ostagiers in Enghelandt senden / weert in respect van Edeldom ende eere / als behoorlijcke verpande.

So den Koningh meer Voetvolcx van doene hadde / sal de Koninginne (soo haren staet dat lyden kan) den Koningh toelaten drie ofte vier duysent meer op te lichten / op sijn eygen kost ende verschiet.

Soo de Koninginne benoodight ware in haer Landt / soo sal den Koning haer diergelijcke assistentie doen / maer sullen niet dieper int Landt ghebruyckt worden / dan vijftich Engelsche mijlen.

Dese Fransche Soldaten in Engelandt / also oock de Enghelsche in Vranckrijck / sullen belendt worden by de Fransoysen in Vranckrijck / ende de Fransoysen in Engelant by de Engelsche / ende ghestraft worden ten overstane van haer eygen Capiteynen.

Sullen d'een den anderen assisteren met Buscruyt ende Amonitie / elck voor sijn ghelt / nae discretie ende eysch vanden noodt.

Sullen d'een des anderens Kooplieden in haer beschermiuge nemen / als eygen.

Den Koning sal toesien dat de Engelsche in Vranckrijck om haer Religie niet gestraft sullen worden aen lijf en goet / by weghen van Inquisitie ofte andersins / by wat authoriteyt het oock mochte wesen.

Dit Verbondt onderlinghe bevesticht zijnde / is uyt Enghelandt den Hertogh van Bouillion vertrocken na Hollandt den 17. Septembris / alwaer hy oock mette Vereenighde Landen een Verbondt besloten heeft.

Hertog van Bouillion kompt in Hollandt.

Met hem gheauthoriseert zijnde de Heere van Buzenval / des Koninghs Ambassadeur ordinaris daer residerende: ooc mede van wegen de Koninginne van Engelant / wettelick geauthoriseert daer over staende / den Heere George Gilpijn / Raets-heere inden Raedt van State / voor de voorsz Koninginne.

Dese hebben dan den 31. dagh Octobris / besloten metten Staten Generael vande Vereenighde Provintien der Nederlanden / te weten die van Gelderlandt ende Zutphen / Hollandt met West-vrieslandt / Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Overijssel / Groeninghen ende Ommelanden / met alle de Leden / Steden ende Inwoonders der selvigher / oock mede de Edelen / Steden ende Sterckten des Landts van Brabandt ende Vlaenderen / die teghenwoordelick waren vereenicht mette voorschreven Staten Generael / ende oock met het Landt van Drenthe: Dese nae alle rijpe overweginghe / ende neerstigh ondersoeck metten Hooghen ende Doorluchtighen Heere Mauritz / gheboren Prince van Orangien / Grave van Nassou / Marquis vander Vere ende Vlissinghen / Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlant met Zutphen / Hollandt met West-vrieslandt / Zeelandt / Utrecht / Overijssel / de Steden ende Fortressen van Brabandt / Vlaenderen / Admirael Generael / &c. ende metten Raedt van State hebben gheeontracteert ende gheaccordeert boven de Artijckelen van een Generael Contract / dese volghende Artijckelen in somma.

Inden eersten ware besloten ende gheaccordeert / dat de Koningen van Schotlandt en Denemercken / de Princen / Keur-vorsten ende andere Vorsten des Rijcx / mede alle ander Koninghen / Princen, Heeren / Potentaten / Staten ende Republijcken / die gheinteresseert zijn by invallen / aenslaghen / ende ambitieus voornemen des Koninghs van Spaengien / souden versocht worden soo haest als het moghelijck ware / in dese verbontenisse te treden / &c.

Verbondt tusschen den Koning van Vranckrijck ende de Vereenighde Landen / van date den 13. October / 1596.

Ende dat ten naesten Jare 1597. een Generale vergaderinghe vande Ghedeputeerde ghehouden sal worden / ter plaetsen ende dage daer den voorschreven

1596. Koningh van Vranckrijck ende Koninginne van Engelant/ dat bescheyden sullen/ om te raetslagen hoe het best soude zijn te bespringhen den Koningh van Spaengien ende sijne Landen/ met ghemeynen koste ende machte/ ende al dat dien aengaet.

Wert oock besloten ende belooft van weder zijden/ dat eer het eynde van Maerte naest-komende/ den Koningh sijnen Legher soude hebben op de Frontieren van Picardijen ende Artoys/ desgelijcx de Staten Generael een Legher van seven ofte acht duysent te Voete ende vijfthien hondert Peerden met behoorlicken ghereetschappe/ ende ten behoorlicken tijde ende plaetse/ om t'samen te bespringhen den Spaengiaert/ nae gelegentheydt der saken.

De Vereenichde Landen betalen den Koning van Vranckrijck vier hondert ende vijfthich duysent guldens tot onderhoudt van vier duysent Mannen.

De Staten vande Vereenighde Nederlanden/ ten insten vande groote ghedurighe kosten die den Koningh ghedooghde/ ende moeste ghedooghen tot wederstant te doen den gemeynen Vyandt/ sints hy hadde d'Oorloghe verklaert teghen Spaengien/ hebben belooft ende vergundt op te brenghen tot onderstant vanden voorschreven Koningh/ om d'Oorloghe eendrachtelick te brenghen op die Nederlandtsche Provintien/ noch int besit vanden Koningh van Spaengien/ ende principalick tot verstreckinge van des Koninghs Legher teghen den naesten Jare 1597. tot onderhoudt van vier duysent Voet-knechten/ te weten tot onderhoudt van noch twee duysent/ boven de twee Regimenten die alreede onder de Heeren van Lanove ende Rignack/ onderhouden waren by den Heeren Staten/ de somme van vier hondert ende vijftigh duysent guldens int Jaer/ gheduerende 't Jaer 1597. by haer Ghecommitteerde betaelt te worden Maendelick/ 't selfde volck te staen ten ghebiede tot betalinge des volckx van 's Koninghs Officiers ende Veldt-overste.

Beloofde niet te min den voorschreven Hertogh van Bouillion inden name vanden Koningh/ soo binnen dat Jaer 1597. den ghemeynen Vyandt sijn principael gheweldt ghebruyckte te Velde teghen de Gheunieerde Landen/ om daer in te vallen/ ofte te belegghen eenighe Stadt ofte plaetse/ dat den Koningh die voorschreven vier duysent Mannen/ op 't versoeck vande Staten haer soude weder senden ten dienste.

Daer was meer belooft inden naem van sijne Majesteyt/ dat van sijnen 't weghen bekrijcht soude worden de Provintien van Artoys ende Henegouwe/ ende d'andere onder 't ghebiedt van Spaengien zijnde/ ende daer en boven/ indien hy des versocht zy/ ende soo den noot sijnder affairen dat konden verdraghen/ den Staten soude toesenden duysent Peerden ende vier duysent te Voete/ onder het beleydt van een Heer van qualiteyt/ op dat die selvighe moghen worden gebruyckt teghen de Spaensche/ onder 't bevel van haren Oversten oft Veldt-Maerschalck/ ende sullen die by den Koningh betaelt worden drie ofte vier Maenden/ soo langhe sy den Staten dienen sullen.

Articulen van onderlingen entercours op 't Zeevaren ende Koophandel.

Tot onderhoudt ende bewaringhe van alle vrientschappen tusschen den Koningh ende de Staten der Vereenighde Landen/ ende versekeringhe van onderlinge hanteringe/ neeringe/ ende koop-handelinge tusschen den Koopman/ was gheaccordeert/ dat alle de oude Contracten ende Previlegien gemaeckt ende ghegheven soo int generael als int particulier/ die by andere contracten oft expresse Ordonnantien niet waren weder-roepen/ souden onderlinghen onderhouden worden.

Den Alderchristelickisten Koningh ende sijn successeurs/ sullen continueren den Vereenighde Landen/ Steden ende Inwoonders/ soo int Generael als particulier/ syn goede gratie/ gunste/ hulpe ende recommandatie/ teghen alle 't gewelt ende leet dat haer mochte aenghedaen worden/ op dat de Vereenighde Landen ende Inwoonders der selvigher/ vry mochten varen/ handelen ende traffiqueren in alle Koningrijcken ende Landen/ met ghelijcke vryheden ende Previlegien/ als de Ondersaten van sijne Majesteyt doen.

Ende overmidts den wijlen Heere Prince van Orangien hooger ghedachtenisse/ geleydt heeft d'eerste fondament vanden wederstant teghen de eergierighe hooghmoet der Spaengiaerden/ int beschermen vande Vryheden/ Rechten ende Previlegien der Nederlanden/ die selvighe ghemainteneert nae sijn vermoghen met groote moeyte/ swarigheydt ende pyne/ met verlies van goedt ende bloedt/ tot sijn doodt toe waeromme den gemeynen vyandt aengheslaghen hadde/ ende noch hem onthiel veel schoone erffenissen ende heerlickheden die hem toequamen/ waer door sijn Weduwe ende Kinderen waren gebleven in achterheydt. Ende overmidts de selvighe consideratien de Staten van Brabandt ende Vlaenderen/ om den voorschreven Prince eensdeels te ontlasten/ hadden ingetreden eenige contracten ende voorwaerden/ soo sullen sijne Majesteyt ende Nakomers altijdt zijn ende blyven goet-gunstich totten Huyse desselfs Prince/ sijne Weduwe/ Kinderen ende Erfghenamen/ ende sullen die bystaen int weder-krijghen van haer goederen/ vergeldinghe van haer verliesen/ ende te hanthaven alle Actien ende gherechticheden dien toekomende.

Besprecken 's Koninghs gunste totte Huyse van Nassou.

Vrijen entercours ofte onderlinge handelinghe in Vranckrijck gheaccordeert.

De Onderdanen vanden Koningh sullen vrylick verkeeren/ koopen ende verkoopen/ vermanghelen ende weech-voeren alle soorten van waren ende Koopmanschappen/ binnen ende buyten de Vereenighde Nederlanden/ Steden ende plaetsen der selvigher/ alsoo oock van ghelijcke de Onderdanen vande Vereenighde Landen/ sullen moghen vrylick handelen/ verkoopen/ koopen/ vermanghelen ende vervoeren binnen ende buyten van alle de voorschreven Provintien van Vranckrijck/ alle soorten van waren ende Koopmanschappen/ sonder dat d'een of d'ander sullen ghehouden wesen te betalen van haer waren ende Koopmanschappen eenighe andere ofte meer Tollen oft Impositen/ dan de naturele Inwoonders vande selfde Landen/ steden ende plaetsen doen/ daer de trafficke ende handelinghe sal gheschieden. Noch en sal niet worden gheypractiqueert teghen de subjecten der Vereenighde voorschreven Landen/ in eenighe Steden ofte Landen van Vranckrijck/ het recht d'Aubeyne, maer 't selfde sal gheheelicke cessseren/ ende sal hier naer gheen plaetse meer hebben/ desghelijcx en sal 't selfde recht d'Aubeyne niet ghebruyckt worden inde Vereenighde Landen/ teghen de subjecten vanden Koningh.

Nota. 't Recht van d'Aubeyne is/ dat alle vreemdelingen sterbende in Vranckrijck/ alle haer goederen gheconfisqueert worden tot behoef vanden Koning.

Ordere ghestelt op Zee-varen.

Tot bevrijdinghe der Zee van alle Zeeroverijen ende beschadinghe by de Schepen die souden moghen zijn ofte komen in Zee/ uyt commissie ofte bevel vanden Koningh van Spaengien ofte van sijnent weghen/ soo sullen de Schepen van Oorloghen/ soo wel des Koninghs als die vande Vereenighde Landen/ de Spaensche haer ghemeyn vyanden Schepen moghen vervolghen/ behoudelick dat de prijsen sullen toekomen sulcke/ als die eerst sullen gheabordeert hebben.

Ende op dat oock de Vereenighde Nederlanden sullen moghen continueren ende verseeckeren op alle plaetsen haer Navigatie/ Trafficque ende hanteringhe/ ende haer bevrijden van alle Zeeroverijen/ soo sal haer toeghelaten zijn/ ende sy sullen vermoghen te tracteren/ handelen ende accorderen tot dien eynde op alle plaetsen/ Provintien ende Landen/ ende principalijck mette Koninghrijcken int Westen/ quartieren ende Steden der selvigher/ nae haer goedtduncken.

Alle brieven van represalien ghestorst.

Alle Brieven van represalien/ Marcque ende aresten/ ende andere dierghelijcke hier te vooren gheoctroyeert/ sullen gheen plaets grijpen by d'een ofte d'andere zijde/ maer blijven van onweerde ende sonder effect/ ende voortaen en sullen geen sodanighe meer ghegheven worden/ maer Justitie ofte goet recht sal een yeghelijck geadmitteert worden. Welverstaende/ dat de particuliere subjecten der Vereenighde Landen niet en sullen eenichsins moghen bekommert/ gequelt ofte aenghesproken worden/ 't zy in haer Persoonen ofte goederen/ ter cause vande schulden vande voorschreven Vereenighde Landen/ herkomen van saecke vander Oorloghe.

Onderlinge vryheyt inde Zeevaerten.

De Fransche Schepen die uytvaren sullen om Kooren ende ander Koopmanschappen te laden/ Oostwaerts ofte elders inde Noordtsche Landen/ sullen

1596. sullen moghen haren cours houden soo int gaen als int komen / sonder ghehouden te wesen aen te legghen inde Landen der voorschreven Staten / noch by haer ghedwonghen te worden te ontladen / verkoopen ofte vermangelen haer Koopmanschappen: ende soo die selvighe Schepen ghedwonghen werden by tempeeste ofte andersins / in te komen de reeden ofte Havenen der voorschreven Vereenighde Landen / soo en sullen die oock niet moghen ghearresteert ofte ghedwonghen worden te ontladen / verweghen ofte vermanghelen haer Koopmanschappen: Ghelijckerwys oock sal onderhouden worden voor de Schepen der voorschreven Landen / voor-by-gaende ofte komende ende passerende Oost ende West-waert de kusten van 't Koninghryck van Vranckrijck / komende in eenighe Havenen desselfs.

Alle welcke voorschreven Voorwaerden / Besluyten ende Articulen hier verhaeldt / ende elck een van dien / zijn ghetracteert / gheaccordeert ende bevesticht tusschen partyen voorschreven / in 's Graven-Haghe in Hollandt / den 31. ende lesten dach van October / 1596. met belofte des Hertoghs van Bouillion / dat den Koningh 't selfde binnen ses Maenden ofte eer / sal by syn Brieven ratificeren in behoorlycker forme. In teecken van alle 't welcke / werdt dit Contract van partyen gheteeckent ende ghezegheldt / ende van weghen der Vereenighde Landen metten grooten Zeghel der Landen bezegheldt / Anno 1596. den 31. Octobris. 1596.

Christianus de IV. by der gratien Gods Coninck van Denemarcken ende Noorwegen Hertoch van Sleswyck etc. Grave van Oldenborch ende Delmenhorst.

Dit Verbondt aldus gemaeckt zijnde / is den Hertogh van Bouillion met alle goedt ende beleeft tractement vertrocken / ende wel gheconvoyeert: Ende aen hem werdt versocht van weghen de Universiteyt van Leyden / dat de Doctoren die daer gemaeckt werden / oock in Vranckrijck mochten bestaen / ende haer tijtelen van weerden wesen / van het welcke naemaels den Koningh het volle consent in Hollandt oversont / behalven dat die daer haren tijtelen ghenomen hebben / in Vranckrijck inde Schoolen ofte Universiteyten gheen Voorlesers ampt souden mogen bedienen.

Promotien inde Universiteyt van Leyden worden van weerden in Vranckryck gehouden.

Den jonghen Koningh Christianus den IIII. nu manlijck / is tot Coppenhaven ghekroont gheweest den 29. Augusti / nae de krooninghe om questie te schouwen int sitten ofte gaen op de Ceremonien der krooninghe / hebben de Vereenighde Landen een solemnele Ambassaetschap ghesonden / ende waren de Heeren van Nivelt / Silla / Muylwijck / Malson van weghen Hollandt: de Heere vanden Wercke van weghen Zeelandt / van Vrieslandt de Heer Swert-

Koningh Christianus den vierden van Denemercken ghekroont den 29. Augusti.

Swertsenbergh / met Doctor Wyer. Dese vertrocken den 15. Septembris: sy vereerden den Koningh met een nieu fraey Koninghlijck Schip / groot ontrent veertigh Lasten / konstich ghebout / met nieu metalen Gheschut ghewapent / bequaem om des Koninghs Persoon te voeren / met alle verciersele n: In stede van een Kamer met Tapitserye daer in te behanghen (die niet reede konde wesen) kochten sy ses Appel-grauwe Merrye Peerden / weert wesende twee duysent guldens. Sy hebben vernieut ende gheconfirmeert alle de alliantien ende oude contracten / als die Previlegie die den Amsterdammers vergunt was/ maer die van Enckhuysen ende Schiedam niet / midts syn Vader die noyt gheapprobeert hadde / maer daer soude moghen op ghelet worden. Dese Ghesanten zijn weder ghekeerdt den dry-entwintichsten November / ende werden vereert met gulde ketenen.

Sy wordt by de Vereenighde Landen beschoncken met een heerlijck Schip/ende de verbontenisse werden vernieut.

In Enghelandt werdt oock by de Heeren Staten een eerlijcke Ambassade ghesonden in September: De oorsaecke daer van was / om dat de Koninginne van Enghelandt over twee Jaren door haren Ambassadeur Meester Thomas Bodley / hadde by de Staten Generael doen versoecken den vierden Februarij / 1595. een afreeckeninghe van 't ghene dat haer soude moghen toekomen / voor de hulpe die sy den Landen dus langhe ghedaen hadde / ofte een somme ghereet gheldts van thien hondert duysent guldens op reeckeninghe/ siende dat sy nu hadden veel Steden ghewonnen / ende de Provintie van Groeningen.

De Coninginne van Engelandt versoeckt een somme gelts vande Staten op rekeninghe van haer secours 1595.

Welck versoeck de Staten Generael haer schriftelijck met alle beleeftheydt affeyden den 19. April/ haer ontschuldighende / om dat het haren staet doen noch niet en vermochte / die doe quader stondt dan de selve Anno 1585. dede / doen sy het Contract met hare Majesteyt aenginghen / dat sy nu wel in dobbel meer schulden ghekomen waren / want sy hadden sints verlooren Mechelen / Sluys / Grave / Venlo/ Ghelder/Wachtendonck/ met meer andere sterckten/ waer mede sy meer contribuerende Landen verlooren dan ghewonnen hadden: Antwerpen alleen hadde meer ghecontribueert totter Oorloghe/dan alle 't ghene dat sy sints gheconquesteert hadden / doen kan in drie Jaren. Sy brochten oock voort den dieren tijdt / Arresten van haer Schepen in Spaengien/ veel schaden die sy ter Zee gheleden hadden door onweder ende door de Duynkerckers / ende door hooghe vloeden / oock schade van Dijcken. Sy hadden oock grooten kost ghedaen int toereeden van veel Oorloch-schepen/Anno 1588. om in te houden (alsoo sy by Gods hulpe inghehouden hadden) die machtighe Armade van Spaengien / die in Vlaenderen reede was om in Enghelandt over te schepen. Int Jaer daer nae hadden sy groote kosten tot onderhout van veel Oorloch-schepen/die haer by de Koninginne Schepen voeghden / totten aenslagh op Portugael: Ende hadden soo verbolght inde volghende Jaren / om den Vyandt te beschadighen in Britangien / daer dat veel aen gheleghen ware / soo wel voor de reputatie van hare Majesteyt / als vande ghemeyne saecke / ende dochten alsoo te continueren: Maer soo sy nu souden moeten verklaren aende particuliere Provintien / Steden ende Ghemeynten/ dese hare Majesteyts propositie / soo soude die alderhande quaet wercken / ende achter-dencken gheven / ende alle goede resolutien doen te rugghe trecken: dat welcke seer periculeus soude wesen / want soo den Spaengiaert by eenighen middel nu Meester vande Nederlanden werde / hy soude nu daer vinden Krijghsvolck/Geldt/Schepen ende Havenen/ middelen om het meestendeel vande Weereldt in te slocken / want hy soude uyt alle de Nederlanden/ Jaerlicx thien Milioenen trecken / met die middelen die de Staten vande Vereenighde Landen nu trocken / zijnde maer een derdendeel vande Nederlanden / ende sy trocken wel over vijf Milioenen. Vorder dat het oock noodt ware te dencken van Cales weder te belegghen eer dat het ghesterckt werde / ende datmen de Oorloghe behoorde in Vlaenderen te brenghen. Dit was der Staten Generael schriftelijcke antwoorde/ het welcke sy hare Majesteyt versochten rypelijck te overleggen.

Antwoorde der Staten op Coninginne versoeck/den 19. April 1595.

Excusen der Staten aen de Coninginne.

Inkomsten der Nederlanden Jaerlicx.

Hier over soo toonde haer de Koninginne by haer Brieven van date den 27. Julij / seer t'onvreden / het welcke haren Ambassadeur Bodley / die weder over gekomen was / hestelijck den 24. Augusti verklaerde/ persisterende datmen haer nu moeste bystaen ende haer gherieven in haer versoeck / alsoo sy oock in tijdt van noode haer niet wilde verlaten.

Replicque der Coninginne.

Waer over de Staten Generael seer ontrust ende bekommert zijnde / hebben haer anderwerf den 28. October vriendelick gheschreven ende ghebeden om wat verdrachs / tot dat sy vordere metten Raedt van State / die eensdeels doen int Legher was / daer over mochten beraedtslaghen. Daer mede toonde haer de Koninginne by haer Brieven / van date den 14. November / wat beter te vreden / om den eysch wat uyt te stellen / overmidts dat sy een ander versoeck op handen hadde / van dertich Schepen ter Oorloghen / ghevictualiceert voor vijf Maenden/ met twintigh last Buskruyt / ende gheldt voor de gagie.

Staten contenteren de Conninginne met oorlogs Schepen tot haren dienst te senden.

Dit versoeck hebben de Staten Generael de Koninginne gheconsenteert den vyfthienden Maert/ op de volghende maniere / als neghen groote Oorlogh-schepen / groot tusschen drie ende vier hondert laten: Item noch ander neghen Schepen / groot tusschen twee hondert ende hondert ende tachtich laten / met noch ses ander Schepen wel toegherust/ van hondert ende vijftigh laten / om eenighe provande te voeren.

Terwijle dese saecken van weghen de Koninginne vervolcht werden / soo hebben de Staten Generael ghecommitteert eenighe uyt de Raden / om metten Heere Ambassadeur Bodley te handelen / ofte de Koninginne eenigh contentement op 't voorsz versoeck konde ghedaen worden / de welcke voor sloegh van haer twee hondert duysent guldens Jaerlijcks te betalen/soo langhe als de Oorloghe duerde/ ofte soo langhe sy leven soude / door handen van Ghesanten daer toe afghevaerdicht / ende om haer te bedancken vande secourssen / ende een goede groote somme nae het eynde vande Oorloge. 't Welcke maer en geschiede by artificie / om de Provintien die teghen 't Contract hier nae niet hooren en wilden / tot handelinghe te brenghen/want sulcx daer nae de Koninginne voorghebracht wesende / sloech 't selve gheheel af / om vorder te komen op consent tot handelen / midts desen voorslach van Bodley ghedaen / daerom soo beletten de Staten datse haer Ghesanten in Enghelandt souden senden.

Daer en tusschen so hadde noch den Ridder Fransoys Vere/den 15. Maert versocht totten vooren verhaelden aenslach ter Zee op Spaengien / die Landen te ontleenen twee-en-twintich hondert Mannen van haer Enghelsche Soldaten/'t welck mede gheconsenteert zijnde / is de Koninginne eenichsins gherust gheweest/totte komste vande Gesanten.

Hier nae in September in dit Jaer 1596. hebben de Heeren Staten de Ghesanten naer Enghelandt afghevaerdicht / te weten / de Heeren Elbartus Leoninus/ Canceller van Ghelderlandt/ Sebastiaen van Loosen / Raedt inden hooghen Raedt van Hollandt/ Jacob Valck / Tresorier van Zeelandt / ende Abel Franckena / Raedt van State van Vrieslandt / inde Vergaderinghe der Heeren Staten Generael / die welcke eens afghevaren / ende by tempeest weder inghedreven waren / maer sy zijn anderwerf t'seyle ghegaen/aen Landt latende den voorschreven Canceller Leoninus / overmidts syn lijfs swackheydt ende ouderdom. Ende in Enghelandt aenghekomen zijnde / soo hebben sy by de Koninginne den vijfden October audientie ghehadt / ende hebben hare Majesteyt op 't alder-hooghste bedanckt van alle voorleden groote goet-willighe hulpe ende assistentie / die sy den Landen in haren grooten noodt ghedaen hadde. Ende voorts vertoonden sy hoe de Landen nu weder overlast ende overvallen werden vanden Voorstelijcken Cardinael Albertus / soo dat het nu onmogheliick ware dien te wederstaen / sonder hare Majesteyts hulpe / inder voeghen / dat sy nu nae soo veel gele-

De Staten senden een statelijcke Legatie in Enghelandt/ in October.

Der Staten Ghesanten versoecken aende Coninginne van Enghelandt 't secours volghende het Contract/ den 5. October.

1596.

gheledene ellende / ende groote stantafticheydt ende trouheydt die sy hadden ghetoont / waren in peryckel van verwonnen ende ghedwonghen te worden / het welcke soo het ghebeurde / soo soude den Vyandt vinden grooten toewas van Volck / van Havenen / Wapenen ende Munitien / met groote middelen van Finantien passerende veel Millioenen guldens Jaerlicx / die hy by der handt hebben soude / sonder die met perijckel vorder over Zee te gaen soecken / ende alsoo te overvallen alle andere Potentaten van Europa / ende boven dien oock continueren sijn oude aenslaghen op hare Majesteyt / waeromme sy baden in tijdts sulcx te voorsien / ende dat hare Majesteydt soude willen haer secours van Volcke tot vol ghetal / volghens de Contrackten Anno 1585. ghemaeckt / henluyden toesenden: Waer mede hare Majesteydt soude haer weldaet verdobbeleren tot haren grooten lof. Daer na versochten sy oock dat sommighe Hollanders die gevanghen waren inden lesten tocht in Spaengien / verlost ofte vermanghelt souden worden teghens eenighe Spaensche gevangenen / desgelijcx datmen contentement soude gheven eenighe Coopliedén / van seker sacxkens met Spaensch ghelt inde selvighe reyse henlieden afghenomen.

De Conninginne van Engelandts antwoorde aende Ghesanten der Staten / den 5. October.

Hier op heeft de Koninginne de voorschreven twee eerste poincten redelijcken beantwoort / ende daer nae heeftse beleefdelijcken de Staten Gheneracl bedanckt voor soo ghereeden bystant / die sy haer gedaen hadden met soo veel Schepen ende volck van Oorloghe / in soo goede ordere: Noch meer bedanckte sy die oock vant goet tractement dat sy hadden ghedaen den Heere Grave van Lincolne haren Ambassadeur / reysende nae Duytslandt op den Kintdoop vanden Landtgrave van Hessen / ende van datmen hem alomme ghedefroyeert hadde. Daer nae komende op de propositie vande Staten / seyde sy / dat sy in stede van een beleefde ende reele recompense / ontfinck een nieu versoeck: Maer hen stont te bedencken / hoe sy inden uytersten noot / bynaest onderbrocht zijnde / van haer bygheſtaen ware / met goeden gereeden verschoten ghelde / dat nu elf Jaer gheduert hadde / deshalven ware het nu wel redene / dat sy bedochten op eenighe voldoeninghe / ghemerckt haren staet midts het veroveren van soo schoone verkreghen Steden ende Forten / sulcx nu wel mochte lijden / ende dat haer meyninghe noyt gheweest en ware / dat de Staten haer verbonden souden houden altijdt in infinitum, dat is eeuwichlijck. Sy hadde grooten last int assisteren van de Koninghen van Vranckrijck / van Schotlandt / ende vande Oorloghe in Yrlandt / nochtans en hadde sy gheen Indien van Peru / noch den Philosophalen steen / dan alleenlijck sy was bemint van haer goede Subjecten / die sy gheensins wilde overlasten / maer onderhouden in die goede liefde. Sy wiste wel dat de Nederlanden nu wel vermochten haer wat te erkennen / naedemael sy den Koninck van Vranckrijc sulcken grooten bystant deden / in voorvallende noot en wilde sy de Landen niet verlaten / maer in het Contract daer sy van waren spreeckende / en wilden sy niet meer ghehouden wesen / maer verstont dat gheheel te niet te wesen / om datter ghesept was / datmen verhoopte dat het maer anderhalf ofte twee Jaren dueren soude. Ten besluyte seyde sy / dat sy souden verklaren oft sy gheenen anderen last en hadden / want men moeste haer ander voldoeninge geven / dan eenen gratias ago &c. Haer werdt gheantwoordt / dat sy het Kryghs-volck na Vranckrijc gesonden hadden / voor de alghemeyne Oorloghe / om die selfde wijt van haer te voeré: Het welcke sy voor welgedaen bekende: Eñ de vorder handelinghe remitteerde sy aen haren Rade die daer meest present was / te weten / den grooten Zegel bewaerder ofte Cancelier / den grooten Tresorier / den Grave van Essex / den grooten Admirael den grooten Kamerlinck / de Baenderheeren van Buckhorst ende Northe / de Ridderen Fortescue eñ Knolles / ende den Secretaris Cicil.

Handelinghe der Staten Ghesanten metten Raet vande Conninginne / over t'secours ende schult.

Met dese ende d'andere hebben dese Ghesanten meermael ghehandelt / ende vertoont den noot der Landen / ende soo den vyant tot sijnen vermete quame / ende hem Meester maeckte van soo veel schoone Havenen / Revieren / middelen van ghelde ende contributien / ende boven al van de Zee Belgique / wat van Enghelandt ende de Ghebuerlanden te verwachten stont / ende daeromme versochten sy der Raetsheeren tusschenspreken / op dat de Koninginne wilde het toegheseyde secours volgende t'Contract haer vol toe senden. 1596.

Daer teghen werdt vanden grooten Tresorier verhaelt den grooten last vande Koninginne in Yrlandt / in Vranckrijck ende elders / die sy niet langher draghen en konde: Dat oock by den Contracte hare Majesteyt niet vorder noch langer ghehouden en was dant haer gelieven soude / ende dat het oot tegen recht ende redenen ware / haer altijdt by het Contrackt ghebonden te willen houden / ende hoewel het haerlieden niet gheleghen en ware Vrede met Spaengien te maecken / soo strede dat nochtans teghen het welvaren van haer Landen / ende derhalven en konde sy altijdt niet verbonden / ghehouden worden / tot welcken eynde hy texten uyt de Rechten voortbrochte / ende alsoo seyde hy ware het versoeck om vorder assistentie te hebben beantwoort. Hier teghen seyden de Ghecommitteerde Ghesanten / dat de woorden van den Contracte / van ghelieven / waren uyt beleeftheydt alsoo gestelt / ende dat des niet tegenstaende de selve obligatoyr ende bondich ware / daer toe oock seeckere allegatien van Rechten voortghebrocht werden / ende soo hare Majesteydt niet en wilde haer verbonden houden / soo souden sy oock onghebondenheyt allegeren mogen.

Daer werdt oock dickmael vermaen ghedaen van een schult vanden Ridder Horatio Palabicino ende Spinola / Genevoysen / die ontrent de drie hondert duysent guldens ware / die sy den Staten ghedaen hadden / daer de Koninginne voor ghesprooken hadde / ende ghedwonghen ware gheweest eensdeels de selve te betalen / metten intereste / in welcke Obligatie die van Hollandt ende Zeelandt mede verbonden waren.

Der Engelsche Garnisoenen van Vlissinghen ende Briele groote / ende kost.

Waer op de Ghesanten antwoorden / dat wel haerlieden namen inde Obligatien ghestelt waren / maer teghen haren wille ende met onghelijcke / overmits die van Hollandt ende Zeelandt voor de Pacificatie van Ghent ende daer nae / hadden hare lasten alleene gedraghen / soo dat die van Brabandt / Vlaenderen / Artoys ende Henegouwe / waren alleene in die schult ghehouden / ende daeromme eyschtemen haerlieden die vrienden waren / die schult qualijcken / maer dat haer vyanden de selve schuldich waren.

Daer werdt noch by de voorschreven Raetsheeren verhaelt / dat de Koninginne vast bleef houwende tot haren last / de Garnisoenen van Vlissinghen ende den Briele / welcken last ten tijde van den Contracte maer beliep tot een ende twintich duysēt pont Steerlincx / voor elf hondert ende vijftich Mannen / daer die plaetsen nu door des vyandts prackttijcken / niet konden ghehouden worden niet minder dan met neghen-en-twintich hondert ende vijftich coppen / waer van de gagien beliepen sessenveertich duysent ponden Steerlincx Jaerlicx.

Hier op seyden de Ghesanten / dat sy selve bevel hadden / daer over haer te beklaghen vande groote lasten vande Servicen / die meer ter Maendt beliepen / dan de betalinghe vande ingheleyde Garnisoenen pleghen te bedraghen / ende daeromme en behoorde men niet gheduerich sulcke groote Garnisoenen daer in te houden / dan als den noot sulcks vereyschte. Aen welcke Steden hoewel de Koninginne daer veel aen gheleghen ware / soo ginghen die den Staten meer aen / als raeckende lijf ende leven van hare Ghemeente.

Hier nae zijn sy ghekomen op de aenbiedinghe die de Staten Generael te vooren eensdeels den Ambassadeur Bodley ghedaen hadden / onder protestatie / alsoo de afrekeninghe veel swaricheden souden moghen inbrenghen / dat die selve presentatie gheschiede sonder achterdeel vant Contract / alleenlijck om int vriendelijck alles te handelen / ende dat oversulcx voortaen de Landen Jaerlicx souden betalen tot

Lon-

1596. Londen / op den dach vande gheboorte der Koninginne / met besendinghe ende groote solemniteyt ende eerbiedinghe / soo langhe de Oorloghe duerde / twee hondert duysent guldens / ende de Oorloghe gheeyndet / ende de Landen zijnde in vreden ghesteldt / dan souden sy betalen in plaetse vande twee hondert duysent guldens Jaerlicx / vier Jaren lanck gheduerende / thien hondert duysent guldens / soo sy leesde / daer over soude de Koninginne den Staten weder gheven alle Oblegatien / Liquidatien / Actien ende Interesten / die sy mochte hebben op de Gheunieerde Landen.

Aenbiedinge der Staten door alle de schult van secours.

Dit heeft de Enghelsche Raetsheeren veel te luttel ghedocht / selve den Heer Tresorier / segghende dat syn Koninginne in elf Jaren / wel elfmael hondert duysent ponden Steerlincx verschoten hadde / ende meer.

Waer op de Ghesanten seyden / dat soo den tijdt ghelegen ware om tot een oprechte afrekeninghe te komen / soo konden sy doen blijcken deductis deducendis, datter veel aende gheprætendeerde somme ontbreken soude / om dat het ghesonden secours noyt vol en was gheweest / waer door de Landen ghelegen hadden int belegghen van Steden / Forten ende te Velde / groote schade / midts dat de selve ghenootsaeckt waren gheweest in die plaetse van het ontbrekende volck / ander volck te Voete ende te Peerde op te lichten / daer by ghevoecht werdt / dat daer door ter Zee veel goede diensten ende aenslaghen versuymt waren / waer van de schaden die ter Zee gheleden waren / passeerden wel drie Milioenen guldens.

Vorder seyden sy / dat het vrij gheen kleyne saecke ware / dat de Staten de Koninginne souden ontslaen van sulcken solemnelen Contract ende royalen Secours haer belooft / terwijle de Oorloghe soo hardt geduerde / ende den dach van betalinghe noch niet gekomen ware / ende dat het te vele was / teenemale te benemen het beloofde Secours / met verminderinghe van hare middelen / door die voorseyde excessive betalinghe inden uytersten noot: Insonderheyt alsoo de Landen t'selve souden moeten trecken van t'ghene daer sy haer mede nootelicken verweerden / doende den vyant te minder oorloghen aen / ende dat de Landen in dit loopende Jaer niet meer konden doen / aenghesien de kosten die sy tot Cales / Oostende / Hulst / ende elders hadden gedragen.

Aenbiedinge der Staten niet aenghenomen.

Zijnde van dese saecken langhe tusschen partijen ghedisputeert / werdt de aenbiedinghe niet ghenoech gheacht / ende die bygheoeechde conditien afgheslaghen / ende verstaende dat dese Ghesanten gheen ander ofte vorder bevel en hadden / soo resolveerde de Koninginne met haren Rade / die saecke noch te laten staen op syn beloop ende op vorder bedencken / versoeckende de Ghesanten van haer handelinghe goedt rapport te doen. Hier toe beweechden meest verscheyden tijdinghen / van groote toerustinghe diemen in Spaengien maeckte ter Zee / om eenighen grooten inval in Enghelandt / Vranckrijck / Yrlandt ofte Nederlandt te doen (waer van wy hier nae oock noch sullen verhalen) waer op doen ter tijt wel diende ghelet.

Staten Gesanten afscheyt.

Also hebben dese Ghesanten der Staten Generael den Elfden Novembris haer afscheyt vriendelijck vande Koninginne ghenomen / die nochtans haer heftelijck beklaechde / maer het afscheydt werdt beleefdelijcken met vele goede belosten gheeynt / ende alsoo zijn de Ghesanten weder ghekeert den tweeden Decembris.

Marquis van Varrabon werdt van Byron geslagen ende gevangen / den 5. Sept.

Den Koninck van Vranckrijck heeft int beginsel van September / den Mariscal Byron in Artops ghesonden / tot beschuttinghe van Piccardien / met eenen tamelicken hoop soo te Voete als te Peerde / ende eenich gheschut: Hier mede is Byron getrocken nae Sint Pol / eenighe plaetsen als Imbercourt ende Feriene beroovende / ende brantschattende het Clooster Cericamp ende andere: Daer-en-tusschen is den Marquis van Varrabon Gouverneur van Artops / met ontrent acht hondert Peerden ende eenen hoop Voet-volck uyt Hesdin ghetrocken / om Byrons loopen te beletten / vanden welchen hy ontmoet is / ende is van hem den vijfden September gheslaghen gheworden / ende selve ghevanghen / met een Italiaensche Heere Montecuroli / ende meer andere. Nae dese victorie is Byron nae Sint Pol ghetrocken / daer vooren vier stucken Gheschuts plantende / waer over het Garnisoen snachts van daer vloot. De Inwoonders gaven dat op den sevenden September snachts over / met conditie dat de vestinghen souden afghebroken worden. Van daer trock Byron op Prenay / daer het volck oock vluchte maer eenighe haer inde Kercke begheven de / wert het Gheschut daer vooren ghebrocht / ende ghedwongen haer over te leveren.

S. Pol ghewonnen van Byron.

Alsoo een deel verstropt Krijghs-volc ende Landtvolck waren ghetrocken op het Casteel van Divioen / soo werdt dat oock tot compositie ghedwonghen: Maer sy lieden daer naer hope van ontset krijghende / door de komste van vijf ofte ses Fransche Soldaten / ende haer schamende van de compositie / hebben den Capiteyn in eenen Tooren ghesloten / welcken Tooren Byron dede te gronde schieten / waer over sy overvallen worden / ende meestendeel al vermoort / eenighe ghehanghen / ende weynighe gherantsoneert. By Bethune werden ontrent hondert Fransoysen omcinghelt / van ontrent drie hondert Walsche Peerden / t'welck Byron vernemende / reedt derwaerts met hondert ende vijftich Peerden / dies de Besetters de vlucht namen nae Bethunen.

Kasteel Divioen ghewonnen en 't volck omgebracht.

Den Vorstelijcken Cardinael nae die ghevanghenisse van Varrabon / hadde in alle haest afghesonden den Hertoch van Arschot in Artops / die den thienden September in Atrecht komende / vergaderde aldaer het Krijghs-volck dat van Hulst ghekomen was. Waeromme Byron den twelfden September optrock met synen buet nae Vranckrijck: Maer als hy nu ontrent drie mijlen ghemarceert hadde / ontmoete hem den Hertoch van Arschot metten Hertoch van Aumale uyt Vranckrijck / seer sterck van Peerde-volck / dies sy nu op drie duysent passen by den anderen zijnde / soo sont Arschot eenighe lichte Peerden uyt om te scharmutseren ende Byron op te houden: Maer hy vercooren hebbende een plaetse tot synen voordeele / sont uyt de Bende vanden Koninck / om te scharmutselen: Maer hoe wel hy tweemael dapper bespronghen werdt / soo onthiel hy hem evenwel op syn voordeel / waer over Arschot trock in een Bosch / dies beyde de partijen alle de nacht in Wapenen bleven. Smorghens trock Arschot af / om Byron den wegh af te nemen ende te besetten / maer Byron trock eenen anderen wegh af na Auxi / daer passerende de Reviere / ende quamen alsoo in Vranckrijck / daer hem terstont meer volck by quam / onder den Grave van S. Pol / de Heeren van S. Luck / van Charzeron / vanden Viconte de Chamops / den Marquis van Fortuna / ende meer andere / met goet Krijghs-volck.

Den Hertoch van Arschot teghen Byron den 12. September.

Met dit volck trock Byron weder nae Artops op Atrecht / hem den vijf-en-twintichsten September legghende tot Busquoy / waer ontrent hem oock vertoonde Arschots Nederlandtsche ende Spaensche Peerden. Hier over werdt Byron ghebootschapt / datter op een Dorp in een Kercke tusschen Atrecht ende Bapalme / drie hondert Fransoysen beset waren vande Spaensche lichte Ruyterye / waeromme Byron met alle syn macht derwaerts trock. Maer de Beleggers dat vernemende / trocken daer van / ende werden vande lichte Peerden achterhaelt / ende by de Oversten Fornier ende Charzeron werdense scharmutserende opghehouden / totte aenkomste van Byrons gheweldigen hoop / ende doen gheheel vluchtende / wecken sy op de Benden van Ordonnantien van den Graven van Reulx ende van Solre / diese bedecktelijcken verwachten in een Vallaye / mette welcke sy haer weder ter weere stelden / maer de lichte Peerden vande Fransoysen / haer verlatende op den gheweldighen hoop die Byron selve aenbrochte / setten weder op de Spaensche / ende drevense wederom inde vluchte / haer volghende wel een mijle / tot int ghesicht van haren Legher / alwaer sy wat stille hielden om haer Peerden aessem te gheven /

Explopten in Artops tusschen Arschot ende Byron in September.

1596. ven/ende soo begonden sy te rugghe te rijden. Waer op weder versche Peerden uyt Arschots Legher op haer werden uytghesonden / maer ghedreycht zynde van Byrons hoopen / dorsten sy niet voortkomen. In dese scharmutsels werdt dapper ghetreft / daer hadden hen vertoont de Compagnie van Contarin Comis Generael / van Corradin / van Don Diego Dacugna / van Don Gabriel Rodriges / die selve daer doodt bleef / de Compagnie vanden Baron d'Auxi / mette Benden van Ordonnantien vande Graven Reulx ende Solre / met dertigh Peerden van Arschots Bende / die al schade leden : daer werden wel thien hondert ghevanghen ghenomen / ende ontrent drie hondert Peerden / 't volck haer inde Bosschen salverende.

Artoys berooft ende ghebrandtschat.

's Anderdaeghs sondt Byron den Heere van Sint Luck met vijf hondert Peerden ende twee hondert te Voete / om Arschots volck in een Embuscade te locken: maer Aerschot alsoo hy wel begraven lagh onder de Voorstadt van Atrecht / wilde sijn voordeel niet verlaten ende veel avontueren / waer door de Fransoysen te vrijlijcker het platte Landt van Artoys afliepen / 't selve brandende ende brantschatten seer deerlick / ende vertrocken in October met grooten buet weder wegh nae Vranckrijck.

Fransoysen inval in Henegouwe / in October.

Kortz daer nae weder komende / zijn sy in Henegouwe ghevallen ende tot in Walsch-brabant ghekomen / ende ettelicke duysent Beesten ende veel ghevangenen wegh ghevoert / soo dat de Walsche Provintien door de Fransche Oorloghe / nu de meeste ellende onderworpen waren.

Spaenschen overlast in Vlaenderen.

De Spaensche Garnisoenen deden in Vlaenderen alomme grooten overlast / alles ten platten Lande beroovende : ende soo Don Alonzo de Mendosa sochte oock binnen Yperen te komen / hebben hem de Borgers de Poorten gesloten / ende soo uyt-gehouden in December.

Coursen van die van Oostende.

Die van Oostende in Vlaenderen deden ooc coursen / ende haelden veel Beesten / ende vermeerderden haer brandtschattingen.

Aenslagh op Hulst ghemist.

Die van Zeelandt onder den Colonel Pyron / Gouverneur van Axele / hadden eenen aenslagh op Hulst die niet en gheluckte.

Alsoo in Zeelandt ghestorven was Meester Pieter de Rijcke / een seer vroom voorsichtigh ende gheleert Man / die daer langhe hadde ghereſideert / uyt Vlaenderen gheboren / ende ghepresenteert hadde inde Staten den persoon vanden Prince Mauritz als Marck-grave vander Vere ende Vlissinghen / soo heeft Prince Mauritz in sijn plaetse gheordineert de Heere Jaques van Maldere / om voor den Edeldom van Zeelandt sijnen persoon te presenteren / in December.

Enghelsche assistentie aenden Koningh van Vranckrijck.

Den Koningh van Vranckrijck waren in 't begintsel van November (conform de verbontenisse / met Engelandt gemaeckt) toegekomen ontrent twee duysent Engelschen / onder den Ridder Baskerfielde / die hy leyde in Garnisoene ontrent Cales / vreesende oft de Spaensche Armade diemen uyt-reede / aldaer mochte aenkomen / hoe wel men by afghesworpen Brieven / naemaels verstondt dat de selve op Yrlandt was gedestineert.

Des Koninghs van Vranckrijck verklaringh aen sijn Staten vergadert tot Rouaen / den 4. November.

Ende in 't begintsel van November waren de Staten van Vranckrijck tot Rouaen beschreven / alwaer sy-luyden den vierden November vergadert zijnde / (ontrent hondert ende dertigh persoonen) den Koningh mondelinghe heeft verklaert onder andere woorden / dat hy sochte twee glorieuse tijtelen te verwerven / te weten ghenoemt te worden Verlosser ende Resteurateur van Vranckryck / ende daeromme hadde hy haer beschreven ende ontboden : Hy verhaelde mede / hoe dat hy Vranckrijck ghevonden hadde niet alleene bedorven / maer wel bykans gheheel verlooren / 't welck nu eensdeels verlost ware by de gratie Godts / door ghebeden ende goeden raedt vande sulcke die gheen sweert voeren / eñ door het sweerdt vande Princen ende Edelen / ende door haer ende sijn moeyte ende arbeydt / waeromme het nu moeste verlost blijven ende van onder-ganck behouden worden. Hy hadde haer niet gheroepen / om te doen goedt vinden sijnen wille ofte goet-duncken / maer om haren raet te hebben / ende om dien te ghelooven ende te volgen / ende eyndelijck om hem in haer voochdye te stellen / t'gene dat nochtans Koningen qualicken greyt ofte aenstaet / veel min den Grijsen baerden ende victorieuse verwinders / maer de krachtighe liefde ende begheerte die hy hadde om de twee voorseyde tijtels te moghen voeghen by den Koninckliicken tijtel / dwonghen hem haer wijsheden te onderworpen : Wat meer te segghen ware / dat soude sijnen Cancelier doen. 1596.

Cancelier van Vranckrijck vertoocht aende State tot Rouaen / den 4. November.

Sijnen Cancelier den Heere van Cheverni / verklaerde int langhe de tachterheyt ende staet vande Kroone / de groote kosten des Koninckx / die veel grooter waren dan in ouden tyden : Verhalende dat den Koninck Sint Loys ontrent den Jare Christi / M. CC. ende Lxx. (van welcken Sint Loys desen Koninck van Vader tot Sone ghesproten ware) alsoo hy drie Jaren in eyghen persoone d'Oorloghe in Turckyen teghen de ongheloovighe ghevoert hadde / maer verteerde vijfthien hondert duysent ponden ternoys / van twintich stuyvers t'stuck / t'welck Vranckrijck soo benaude / datmen moeste koperen ghelt slaen : Sijnen naekomer Philippe de Valoys / verloor den slach tot Creci / Anno M. CCC. xlvj. daer dertich duysent Mannen door den Koninck van Enghelandt Eduaert den III. verslaghen werden / waer onder waren vijfthien hondert Edelen / ende vijfthien Princen : Sijnen Sone Johan verloor desghelijcx Anno M. CCC. Lvj. den slach van Poitiers / daer hy selve in persoone met zijnen jonckſten Sone Philips de Stoute / Hertogh van Borgondien / ghevanghen wert / betalende groot rantsoen : maer sijnen Sone Charles / hadde met de hulpe van des Rijcks Staten / alle die swaricheden soo overwonnen / verovert ende soo ghereghcert / dat hy in Vranckrijck weder inbrochte den ploegh ende Neeringhe / het welcke haer nu oock mede toestondt te doen / daer hy haer nu alle toe vermaende met vele woorden : Berispe oock den Koninck (diens liefde ende ander deuchden hy hooghelijck prees) om dat hy hem voor haer soo vernedert hadde / met dat woordt tutelle, dat was in haer voochdye te stellen / ende voorts werden daer veel saecken afghehandeldt tot Rijcks beste.

Labeur ende Commercie brengt welvaert in alle Landen.

Die vander Ghereformeerde Religie hebben daer oock haer klachten ghedaen / maer haer versoeck en werdt noch niet volkomen.

Een Spaensche Vlote van Oorlochschepen lydt groote Schipbreuck op Cabo Finis terre in October.

Also in dit Jaer 1596. den Koninc van Spaengiẽ groote schade geleden hadde / vã Schepen eñ Schipsghereetschappe / by den Enghelschen tot Cales alsoo wy verhaelt hebben / soo heeft hy terstondt op het aenkomen van sijn Vlote uyt Indien / weder een Armade te weghe ghebrocht / meest van Oostersche ende Nederlandtsche Hulcken / die met Coopmanschappe in Spaengien gekomẽ waren / die hy daer gewoon is aen te houdẽ ende te dwingen om hem te dienen : Tot een groot ghetal van dese / heeft hy toeghevoecht vier groote Gallioenen ende ses Levantiscos / dat zijn groote Italiaensche Schepen. Dese vergaderdt zijnde tot Lisbona / zijn van daer uytgeseyldt / den 24. Octobris / daer over bevel hadde den Adelantado / ofte voornaemste Overste ter Zee van Spaengien / Don Martin de Padillo : Sy waren in ghetale ontrent tachtentich sterck / ende volmant / soo van Krijghs-volck als Schips-volck / ende waren varende nae Galissien / nae de Haven van Ferol / alwaer sy meer Schepen van daer ontrent vergaderen souden / soo om haer Landt van Spaengien te beschermen / als om Enghelandt oft Yrlandt te invaderen ofte bespringhen / ende om in te stellen een gheduerighe vaert met kleynder Vloten tusschen Spaengien ende Cales in Vlaenderen / ende oock Bretangien in Vranckrijck. Dese Vlote Schepen aldus varende / ende komende by Cabo Finis terre alsoo sy 't noemen / zijn by onweder ende misnemen van haer Zeemercken / ghevallen op het voorschreven uytstekende Cabo Finis terre , alwaer sy groote Schipbreuck gheleden hebben : Eñ daer wert by de gheloofweerdichste gherapporteert / wel ontrent veertich Schepen soo groot als kleyne gebleven te wesen met veel volcx / den voorschreven Oversten ofte

Veertich Spaensche Schepen vergaen.

Adelan-

1596.

Adelantado ontquam/ende gheraeckte binnen Ferol/ door middel van eenighe Hollandtsche Piloten. Den principalen aenslagh was Yrlandt ofte Cornual in Engelandt/ maer wert met dit verlies voor dien tijdt ghebroken: Sy hadden wel seven ofte acht duysent Kryghs-volck op/veel Peerden ende Waghenen/met gereetschappe om sterckten te maken.

Turckschen kryght ende verlies van Agria, daer de Christenẽ den slach verliesen/ dẽ 16. Octobris 1596.

In desen tijdt heeft den Keyser Rudolphus teghen den jonghen Turckschen Keyser Machomet/ gheen gheluck ghehadt/ want alsoo de stadt Agria ghelegen in Hongarien/ op de passagie van Sevenburghen/ vanden Turck beleghert was in September/ zijn de Christenen ghedwonghen gheweest de stadt te verlaten/ ende haer op het Casteel te begheven/ alwaer sy oock beschoten/ bestormt/ ende het Kryghs-volck ten afval opgherupt werden/ soo datter tusschen de twee ende drie hondert tsessens over liepen/ die alle de Christelijcke Religie verlochenden/ ende in Turcx dienst haer begaven/ soo dat sy hebben moeten met den Turck overkomen/ eñ 't Casteel overgeven den derthienden Octobris/ den Gouverneur Johan Pauli/ de Grave van Thoren met ander Overste ghevangen blijvende/ ende dat by ghebreck van tijdtlijck ontset/ want den Eertshertoghe Maximiliaen van Oostenrijck Keysers Broeder/met alle sijn volck/ was verhindert (door reghenachtigh weder) van te moghen met sijn Gheschut op trecken/ waer door hy eerst ontrent den twintichsten October hem versamelen konde metten Vorst van Sevenburghen ende ander Hongher Kryghs-volck/ soo dat sy haer ontrent Agria eerst onder Turcks ooghen presenteerden den een-en-twintichsten Octobris/ sterck zijnde ontrent dertich duysent Peerden/ ende wel soo veel Voet-volcx/ tsamen gheschat ontrent de tsestich duysent/ de welcke vijf ofte ses dagen met scharmutselen haer seer kloeckelick betoonden/ tot den ses-en-twintichsten October dat sy weder den Turck groot volck afsloeghen/ende inde vlucht haer Gheschut afnamen/ ende braken door totte Tenten vanden voorschreven grooten Turckschen Keyser/ende vielen aent pilgerẽ ende rooven/ het welcke merckende een Turcsche Bassa Cicala/ een verloochent Italiaen/ is met versche hoopen Kryghs-volck op haer ghevallen/ eñ heeftse gheheel inde vlucht gheslagen/ die de Turcken selve bevreest zijnde/ niet seer verre nae en jaechden/ soo dat de Eertshertoghe Maximiliaen/ den Sevenburgher ofte Transilvaen/ Teuffenbach/ Palfius ende ander Oversten/ tijdt hadden om haer te salveren. Daer bleven wel ettelicke duysenden doodt/ maer meer Turcken dan Christenen/ onder ander twee jonghe Hertoghen van Holst/ Poppel/ ende veel andere van Adel/ ende ghebiet hebbende. Van daer trock den Turck Amurathes weder nae Constantinopolen/ hem beghevende meest tot wellust/ het welcke Christenheydt seer wel te passe quam. Tot dit ongheluck des Keysers voeghde hem noch/ dat sijn Hof tot Praga ten selven daghe verbrande/ ende dat sijn Lant-volc ende Boeren opstonden door den grooten overlast des Kryghs-volcx/ ende boven dien beswaert met dwanck van Conscientie ende Religie/ diemen gheen vryheydt wilde vergonnen/ waeromme veel de Turcksche slavernye presen/ als maer over 't lichaem zijnde.

Twee Hertoghen van Holst verslaghen.

Brant tot Praga ende Boeren oproer.

Verhael van de schaden eñ verliesen van den Koninck van Spaengien.

Vande groote schade die den Koninck van Spaengien gheleden heeft (door het verlies synder Schepen tot Gadis ofte Calis/ ende oock nu in October by Cabo finis Terre,) hebben wy verhaeldt/ende dat d'Oorloghe in Nederlandt/ als oock d'Oorloghe die hy teghen Vranckrijck te voeren hadde/ sijn schatten gheheel gheconsumeert hadde/ ende alomme seer veel schuldich zynde/ soo en heeft hy nochtans niet afghelaten meer materie van groote kosten aen te nemen/ als om te incorporeren de Koninckrijcken van Enghelandt ende Yrlandt/ op de Hertoghdommen van Gulich ende Cleve/ oock een ooghe hebbende daer toe hy sijn Fortsen ende volck reede hadde/ alsoo hy den Keyser by den Admirante de Arragon hadde doen aenseggen.

De sake was als wy vooren verhaelt hebben/ ende nu vorder ontdeckt werdt/ om dat den Hertogh Jan van Cleve/ Gulick/ Bergh/ &c. nu was kranck van sinnen/ ende ongheliout sonder kinderen/ eñ buyten hoope van krijghen/ ende dat de Susters/ de eene ghetrout metten Hertogh van Pruyssen/ waer van twee Dochters waren ghetrout metten Huyse van Brandenborgh/ de twee ander Susters aen twee Broeders/ Paltzgraven van Nieuburgh ende van Zweybrugghen/ beyde manbaer Sonen hebbende/ de vierde Suster Sibilla noch onghetrout/ welcke voorschreven Susters Mans pretendeerden de successie/ zijnde vande Ghereformeerde Religie/ waer teghen den Keyser was ghesept te pretenderen/ dat de Landen hem toequamen by ghebreke van Manlicke wettelijcke oyrie/ als souvereyne Leenheere/ als ofte die waren Manlycke Rijcks Leenen/ dies den Vorstelicken Cardinael verhopende dat sijnen Broeder de Keyser/ sijn Recht hem lichtelijck soude overgheven/ versochte/ dat noch duerende het leven vanden Hertoghe/ daer mochte ingheseldt worden eenen Catholijcken Gouverneur na sijnen sin/ om die Landen allenskens vast te hechten aen de Nederlanden/ die hy dochte dat hem/ den Cardinael/ soude mette Infante van Spaengien/ ten houwelicke ghegheven worden/ bequaem zijnde om de vereenighde Landen ende ander weecke Gebuerlanden te conquesteren/ alsoo wel naemaels is getracht gheweest/ als wy sullen verhalen.

Spaensche trachten de Landen van Cleve ect. te hechten aen de Nederlanden met Aken/ Emden/ etc.

Desghelijcx trachte de Koninck nae de Rijcksteden/ Aken/ Emden/ ende andere/ onder verschepden pretensien. Hy versochte oock aenden Keyser te moghen oplichten ses ofte seven Regimenten Duytsche knechten/ daermen die nochtans teghen den Turck/ soo grootelijcx van doen hadde: Ende hoewel de schade vande thien ofte twaelf Milioenen weerde in Coopmanschappe die tot Calis verbrandt was/ voor den meestendeel particuliere Cooplieden aenginck/ soo verloor nochtans den Koninck sijn Collen daer van/ ofte Alcaballen alsoo sy die noemen/ soo op het uytvaren als inkomen in Indien/ die wel vijf-en-twintich ten honderden bedragen/ soo in Spaengien als Indien/ welcke Collen/ Alcaballen ende thiende penninghen de rechte Renten ofte Domeynen zijn van sijn Milioenen die uyt Indien komen/ procederende vande Koopmanschappen die daer over ende weder ghevoert werden/ ende niet soo vele uyt de Mijnen van Gout ende Silver/ waer van hy maer een portie ofte aendeel heeft. Dese Collen heeft hy van dese Vlote moeten missen/ soo vant inkomen in Indien/ als vant wederkomen ende retour daer van in Spaengien.

Coninc van Spaengien versoeckt Duytsche Knechten te moghen aennemen.

Door dese ende dierghelicke schaden ende overvallende kosten/den Koninck ghedwongen zijnde/ groote sommen van gelde van Cooplieden op te nemen/ soo in Nederlant/ Duytslant/ Italien ende Vranckrijck/ daer hy die van doen hadde/ soo hebben dese Cooplieden/ Contoiren ende Banquiers (diemen de Hoofsche Negocianten noemde) hem meermael gheriefst/ ende groote partijen in allen Landen door haer correspondentie op haer credit verkregen/ ende hem uytgereyckt tot hoogen prijse van Wisselen ende grooten intereste/ soo sy die door hem konden bekomen/ om die groote perijckelen die sy moesten dragen/waer van sy tot verseeckeringhe ghemeynlijck vanden Koninck verpant hadden sijn Collen/ Alcaballen thiende penninghen ende Domeynen/ in Spaengien Iuros ghenoemt/ ende dat soo lange tot dat sulcken gelt ontfangen was/oste tot dat de eerste/tweede ende derde Vloten uyt Indien gekomen waren/ het welcke al onseecker was/soo om de ghevaerlijckheydt der Zee/ als der vyanden: Ende alsoo de Hoofsche Negociantẽ die groote sommen van Milioenen niet van haer eygen geldt ofte vermogen konden/ opbrenghen/ moesten sy die by vele eñ verschepden Cooplieden in Italien/Duytslant ende Nederlandt vergaderen/ tzy op haer eyghen gheloove/ ofte op borghe ende pant/ ende dat al om ghewin/ ende tot grooten intereste/ ende als eenighe particuliere haer gheldt van doen hadden/ moesten sy die gherieven om haer credit te behouden/ ende haer behelpen met Wisselen van d'een Landt opt ander/ ende van d'een Marckt tot de andere/ nae yeghelijcx gheleghentheydt/ ende dat tot hooghen prijse die de treckers moeten gheven/ om dat de ghevers

Hoe de Coninck van Spaengien met gelt op Interest nemende uytgheweest weet.

1596.

vers (ghedurende dien tijdt) de avontueren van Bancliquerotten draghen / ende die prijsen zijn nae datter goede ofte quade tijdinghen komen van Vloten aenkomsten ofte achter blijven / ende nae datter veel gheldts is ofte veel behoeft op de plaetsen daer sy dat trecken ofte behoeven. Ende nae dien de Hoofsche Negocianten / dese schaden van Wisselen ende interesten draghen moeten / soo willen sy daer oock profijt van hebben / ende voor haer perijckel / avontuere / ofte moeyte ende arbeydt betaeldt zijn / want sy aen de particuliere verbonden staen voor des Coninckx ghetrouheydt / als dat hy sulcke Wisselbrieven verpandinghen / verbintenissen ende beloften houden sal / die hy alreede te vooren in den Jaren 1585. ende 1587. by een resolutie ofte Decreet ghebroocken hadde / alsoo wy vooren verhaeldt hebben. By welcke ghebreck van des Coninckx betalinghe / doen ten tijde de gheinteresseerde Crediteuren vele niet boven de helft / jae eenighe niet boven een derdedeel van haren ghelde ontfanghen hadden: Ende dierghelijcke hadden sy nu weder te vreesen / boven dien oock het afsterven van den Koninck / die nu kranckelijck / gichtigh / ende seer oudt ware / veranderinghe van Princen / ghelijck alle betrouwers ende Crediteuren altijdt sorghelijck zijn: Daer-en-boven quam dese voorschreven Hoofsche Negocianten toe / te rekenen de groote avontueren ter Zee / der Indische Vlote / ende andere die sy selve by wijlen moesten doen versekeren op de avontueren op het Lant / Prinsen / Arresten / ende dierghelijcke ghevaren meer / die de wackere ende voorsichtighe Coopluyden moeten weten te rekenen / soo dat dese onkosten / perijckelen / ende verseeckeringhen van dien / tot groote intereste ofte schade beliepen / alle tot laste vanden Koninck / voor wien sy dickmael subtijtelicken moesten haer ende haer vrienden credit ende gheloove verstrecken / om van particuliere persoonen penninghen te lichten / als den Koninck den noot dronghe / waer in oock door quade beleydinghe veel ontrouwe diensten den Koninck gedaen / ende veel onkosten dobbel betaeldt werden / ende alsoo werden des Koninckx groote schatten als van een Cancker van hen selvē opgegeten / spruytende uyt quade ghemaeckte reeckeninghe / niet wel overlegghende ofte weghende haer kosten ende lasten / tegen haer vermoghen / ende tegen haer schatten ende inkomsten.

Lasten ende gevaren der Hoofsche handelaers / den Koninck gheldt verstreckende.

Dese schaden ende groote interesten den Koninck op dese tijdt overvallende / zijn gheloove van meer gheldts te lichten by de voorschreven Hoofsche Negocianten seer gheswackt zijnde / ende meer gheldts van doen hebbende / tot Schips ghereetschappe / ende om des Vorstelijcken Cardinaels conquesten van Cales ende Hulst te behouden / met noch een strenghe Oorloghe op sijnen hals hebbende / zijn schatkisten leech / de betalinghe van etlijcke des Vorstelijcken Cardinaels ghetrocken Wisselgheldt van drie ende een half Milioenen in Spaengien nu vervallende: Dese Dinghen segghen wy t'samen / heeft den Koninck doen resolveren van sijn gheloove / beloften / contracten ende toesegginghen te breken ende schorssen aen alle zijn Crediteuren / principalijck den Hoofsche Negocianten / ende over sulcx mede weygherende des Vorstelijcken Cardinaels ghetrocken Wisselbrieven te accepteren ofte te betalen: Ende dat om hem te behelpen met sijn daghelijcksche inkomsten / ēn die verpandinghen daer van weder in sijn handen geweldelick te herstellen / ende heeft tot dien eynde den 29. Novembris in dit Jaer dit volghende Decreet ofte resolutie in drucke uytghegheven / in substantie also hier nae volcht.

Koninc van Spaengien die resolveert sijn schulden niet te betalen.

Als dat wy ghesien ende ghevonden hebbende / niet teghenstaende onse groote inkomsten / profijten ende Domeynen / soo wel binnen ende buyten onse Landen / mede de groote beleefdelicke hulpe die ons by des Paus Heylicheyt ghegont is / soo wel ten insien van onse Oorloghe teghen Enghelandt / als tot ophoudinghe vande Catholijcksche Religie: Daer by oock de ghewillighe schattinghe onser Onderdanen / teeckenen van haer trouwe / als oock de groote quantiteyt van Goudt / ende Silver die onse Indien gaven / mede de groote profijtelijcke vermeerderinghe van onse Domeynen ende schatten / door het goedt beleydt van trouwe dienaers die daer in ghebruyckt zijn. Soo vinden wy nochtans onsen staet / schat / ende overvloedt van rijckdom ghcheel wech ende verteert / ende onse Koninckliycke patrimonien grootelijcx vermindert door de groote kosten die wy daghelijcx moeten doen / draghen ende aenwenden / tot bescherminghe van het Christendom ende onse eyghen Landen / t'welck procedeerde uyt de groote verliesen ende interesten die wy betaeldt ende ghedooght hebben / ende noch daghelijcx moeten draghen door het oplichten van groote sommen van penninghen / door de Wisselen ende andere Contracten ghemaeckt by onse Facteurs ende Dienaers / in onsen name ende tot onsen behoeve met Coopliedcn / sonder die te konnen schouwen ofte derven / als daer toe ghedwonghen by hooghdringhende occasien / soo dat alle onse Domeynen / Renten ende inkomen / beyde ordinaire ende extraordinare zijn verpandt / verset / ende verteert / inder voeghen datter niet en is over ghebleven / waer mede wy ons in onsen grooten noot mochten behelpen / overmidts dat de Coopliedcn / Negotianten / ende handelaers / lieden die ons tot noch toe de behoeften tot onsen Konincklicken staet / door Wisselen (loopende tusschen d'een Landt ende d'ander / als een behoorlijck / gherieflijck ende nootsaeckelick ghebruyck) bygheslaen hebben / nu haer ontschuldighen / ende de handt voor ons toesluyten / swarigheden maeckende van met ons te handelen / niet teghenstaende sy hebben ende houden in haer besit alle onse inkomsten ende Domeynen / waer uyt spruyten dese soo vreemde ende groote swaricheden / de welcke soo die niet in tijdts voorsien oft voorkomen werden / souden in groot ghevaer ende perijckel brengen t'ghene ons van onsen Heere Godt soo hooghelijck gherecommandeert ofte bevolen is / als zijn de behoudenisse vande Catholijcksche Kercke / den goeden standt ende voorspoet van onse lieve ende beminde Onderdanen ende Vassalen / die leven onder onse beschuttinge / met het straffen ende dempen van den Vyanden / ongheloovighe ende Kettersche der selver onser Onderdanen / welcke zijn alle behoorlijcke schuldighe plichte / ons soo nae gaende / als sy kostelijck ende nootelijck zijn. Desghelijcx ende niet min is hoogh-noodelyck het herstellen ende voorkomen vande groote schaden ende interesten mette swaricheden daer uyt spruytende / nae ons vermoghen / ende niet meer te lijden sulcken onbehoorlijcken exactien als nu in ghebruyck zijn by alle soorten van volcke in onse Rijcken / selve by het Landt-volck ende Boeren / die verlaten haer Landtbouwinghe ende haer ghewoonlicke handtwercken ende neeringhen / ende worden Coopliedcn ende Woeckenaers / bekommende groote profijten voor haer selven / tot uyterlicke achterdeel des dienst Godes ende den onsen / met groot ongherief van onsen Rijcken ende Domeynen / waer uyt spruyten saecken van gheen kleyn ghevolgh ende consideratie: Want door die middelen hebben sy veel Gouts ende Silver / t'welck uyt Indien ghebrocht is / sints verdeylt / ēn verspreyt inde Landen ende Koninckrijcken vande rebellen / ende vyanden der Christenheydt ende van ons / waer by de selvighe bekomen hebben veel grooter middelen ende sterckte / ende volghens dien zijn wy benoodight ons te versterckcn ende te vallen in meerder koste. Int aensien van welcke wy hebben voorgenomen den alderbequaemsten regel / ende den discreetsten middel die ons moghelijck was te vinden tot voorraet ende voldoeninghe van onsen Koninckliicke Ampt / schuldighen plicht ende obligatien / als waer aen was hanghende (ghelijck als wy hier te vooren ghesept hebben) de beschuttinghe van het Christendom / onse Koninckliijcke staten ende Heerlijckheden / mette ruste ende vrede vande Subjecten ende Vassalen der selvigher.

Placaet van Coninck van Spaengien Decreet noopende de Hoofsche Coopliedcn ēn sijn Crediteuren niet te betalen / den 29. November.

Den Coninc beschuldicht de Coopliedcn ofte Negocianten van onbehoorlicken woecker.

Ende alsoo hebbende sorchvuldighe toesicht op dit soo ghewichtighen stuck / soo en isser gheenen bequamer ende beteren middel ofte oprechtigher handelinghe ghevonden / dan te repareren ende anclasten

1596.

sten onse Koninghlijcke Thresooren ende Domeynen/ af ende van alle bekommeringhen/ onwettelijcke exactien / die sy hebben gheleden by de onbehoorlijcke Wisselen ende Interesten / by ons toeghelaten ende gheleden ten tijde van onse Contracten / om daer mede te weeren veel grooter perijckelen/ als mochten wesen het derven des nootsaeckelijcken voor-raets van onser Oorloghen / ende wes daer aen kleeft: Waer toe wy ons voorsien hebben met alle sulcken nootdringhende middelen (gheene andere oock voor handen hebbende / uyt oorsaecke vande ghegheven occasie) noch eenighe ander middelen vindelijck: ten eynde dat de voorschreven interesten mochten ophouden ende afghedaen worden by alle goede ende moghelijcke middelen ende weghen / op dat in korte tijden sulcke Persoonen als met ons hebben ghehandelt/ mochten betaeldt ende te vreden gesteldt worden/ voor ende van 't ghene dat bevonden sal worden wettelijcken ende rechtelijcken haer toe te komen/ uyt krachte van haer voorschreven Obligatien ende Contracten.

Het effect van Koninex Decreet/ noopende de Hoofsche Kooplieden/ den 20. November.

Wy hebben gheordonneert ende ghedecreteert/ ende by desen ordonneren ende decreteren wy / ons te behelpen met alle de voorseyde assignatien ende bewijsingen die wy hebben gegeven ende ghepasseert/ alsoo wel binnen onse Rijcken als daer buyten / aen alle Kooplieden ofte Negocianten / van weghen eenighe Penninghen / Finantien ofte Contracten die haer over ghemaeckt ofte ghepasseert mochten wesen binnen dese Rijcken ofte daer buyten / door onsen bevele / op wat maniere het mochte gheweest hebben/ sints de Ordonnantien ende generale Decreten die by ons uytghegheven ende gheordonneert zijn den eersten Septembris Anno 1585. ende den 5. Decembris 1577. totten dach ende date van dese tegenwoordighe. Ende datter presentelijcken met de selvighe sullen rekeninghen ghemaeckt ende ghesloten worden van alle sulcke sommen ende penninghen als haer souden moghen toekomen/ oft men haer sal schuldich wesen/ op den voet ende volghende de ordere die wy daer oppe sullen ramen ende verklaren/ volghende welcke/ sullen sy voldaen ende betaeldt worden van al dat wy haer sullen schuldich wesen / ofte dat sy met goedt bewijs konnen eysschen/ oft behoorlijck pretenderen.

Den Koning van Spaengien schorst ende neemt aen hem alle verpande ende geassigneerde goederen ende inkomen.

Ter oorsaecken van 't welcke wy hebben gheschorst/ende houden gheschorst midts dese tegenwoordighe Ordonnantie / alle assignatien ofte verpandinghen by ons ghegheven ofte overgheset aen eenighe vanden voorschreven Kooplieden ende Negocianten/ op eenighe van onse Domeynen / alsoo wel binnen onse Rijcken / als daer buyten op onse inghewillichde schattingen/ beden/ inkomsten/ ende ander deelen van onse goederen ende penninghen / procederende vande voorschreven Finantien / Wisselen ende Contracten/ ten eynde sy die niet langher en ghenieten noch ontfanghen/maer ter contrarien dat die Penninghen die daer van ghekomen zijn/ende noch sullen moghen komen / sullen ontfanghen werden ende komen in onse Koninghlijcke Koffers / om uytghedeelt ende besteet te worden aen onse nootsaeckelijcke ende expresse afsayren by ons voor te nemen ende volbracht te worden.

Ende by desen verklaren wy / dat van desen daghe voortaen de voorschreven Contracten / Interesten/ ende ander middelen die wy tot dien eynde ende insien hebben verleendt / ghelevert / ende gheconsenteert / aen haer sullen ophouden ende gheschorst zijn/ Bevelende tot dien eynde datter Brieven presentelijcken sullen afghevaerdicht worden / inhoudende de nootelijcke behoorlijcke ende autentijcke ghebođen/ aen onse dienaers ende beleyders van onse Koninghlijcke Finantien ende Thresoren / om tot goede beleydinge ende gewisse behandelinge vande voorschreven assignatie ofte verpandingen te komen. Hebbende toeghestaen ende goedt ghevonden / toestaen ende vinden goedt by desen / alle 't ghene dat ter causen ende insien van desen besloten ende gheordonneert is gheweest / by de Presidenten van onsen Koninghlijcken Raedt / ende van alle onse Thresoriers / als dat alle 't ghene wat sy desen aengaende ghedaen hebben / is als ghedaen by onsen specialen wille ende ghebodt. Ghegheven tot Pardo den 29. Novembris / Anno M. D. xcvj. Onderteeckent by den Koningh.

Yo el Rey, &c.

Aldus heeft den Koningh anderwerf met voorgaende Decreet syn ghelosten ghebroken ende gheschorst mette Kooplieden ofte Hoofsche Negocianten / ende heeft met dit Decreet alle verpandinghen/ transpoorten / assignatien van Renten / Domeynen/ Beden / Tollen / thiende penninghen / die tot verseeckeringhe ende in betalinghe ghegheven waren / weder tot hem ghenomen : Dese alle beloopende groote sommen van Milioenen Ducaten / toekommende eensdeels Italianen van Genua ende ander plaetsen / oock veele Spaengiaerden / ende voorts Contooren ende ghesselschappen van Hooch-duydtsche ende Nederlandtsche Kooplieden / de welcke nae langhe solicitatien om betalinghe oft versekeringhe niet anders verkreghen dan Brieven van respijte / dat sy in rechte van haer Crediteuren ofte schuldenaers niet en mochten aengesproken worden / welcke Brieven haer van tijde tot tijde verlenght zijn ghewoorden meer dan een Jaer lanck. Terwijle den Koningh alle sijn Renten/ Tollen ende Inkomsten vry ontfanghende / behelpt hem selven daer mede / hebbende alle gheloove ofte credijt verlooren van eenigh gheldt meer te moghen lichten : Maer hy moeste eerst in Spaengien uyt betalen eer hy eenighe penninghen in Nederlandt konde krijghen / ofte moeste die te Water ofte te Lande oversenden / waer door den Vorstelijcken Cardinael met groot ghebreck van ghelde gheweest is een Jaer lanck. Maer ten lesten int eynde van 't Jaer M.D.xcvij. heeft den Koningh begonst dese Hoofsche Negocianten ghehoor te gheven / die haer rechtveerdighe saecken stelden inde Gheestelijcke Rechters / ende inde conscientie vanden Koningh / principalijck als sy hem aenboden een nieu partije van acht Milioenen meer totte oude somme te doen / soo sy maer goede verseeckeringhe mochten bekomen/ende alsoo den Koningh resolveerde int naeste Jaer den Vorstelijcken Cardinael / sijn Dochter de Infante ten Houwelijcke te gheven mette Nederlanden / de welcke hy sochte te verseeckeren dat hy die niet verlaten wilde / maer ghelijcke wel assisteren / heeft een Contract mette voorschreven Hoofsche Negocianten inghegaen / als dat sy voor haer oude schulden weder de verseeckeringhe hebben souden / ende noch weder souden in Nederlandt hem ofte den Vorstelijcken Cardinael tellen/ van Januarius af / Anno 1598. alle Maendt achthien Maenden gheduerende/ twee hondert ende vijftich duysent Ducaten / van dry-en-vijftich stuyvers 't stuck / ende noch hondert ende vijftich duysent Ducaten alle Maendt / in Spaengien ofte elders / oock achtien Maenden langhe gheduerende / waer over sy buyten de verseeckeringhe vande oude schult / nieuwe bewijsen kreghen op de eerste/ tweede ende derde Vloten/ uyt Indien met gelde komende/ ende op noch ander Koninghs inkomen in Spaengien : met welck Contract den Koningh opentlijck verklaert ende bekendt / dat de voorsz Kooplieden ende Negocianten/ met hem wel ende eerlijck gehandelt hebbē/ alle schult hem selven toeschrijvende ende op hem nemende/ ende sijnen grooten hooghen noot / als wy hier nae sullen verhalen.

Den Koning accordeert mette Hoofsche Negocianten/ midts hem betalende 18. Maenden lanck/ vier hondert duysent Ducaten in Nederlandt ende in Spaengien.

Door gebreck van gelde (als wy vooren verhaeldt hebben) heeft den Vorstelicken Cardinael in Nederlandt / niet veel meer inden Winter / van dit Jaer 1596. konnen uytrechten / maer hadde ghepractiseert eenen secreten aenslach / om de Stadt van Campvere in Walcheren te krijghen / door middel van eenen Schotsen Capiteyn ende Edelman / James Wimes ghenoemt / den oudtsten Sone vanden Baron van Loggey / de welcke presumerende dat den Capiteyn Rolle eenighen aftreck ende miscontentement hadde mette Staten van Zeelandt / heeft hem allenskens sijnen aenslach ontdeckt / om de Stadt van Campvere int begintsel van December over te leveren aenden Cardinael / die met Booten ende

Den Schotschen Capiteyn James Wimes werdt tot Campvere onthalst/ om dat hy ghesocht hadde die Stadt in des Cardinaels handen te leveren in December.

Sche-

1597. Schepen van Sluys / Duynkercken ofte Cales / ende andere plaetsen / etlycke duysendt Soldaten soude moghen in 't Eylandt senden. Maer alsoo desen Rolle ghetrouwe was ende schalck / heeft met advyse vande Staten, ende metten Borghermeester Reyghersbergh / die hem daer over acte gaven / het stuck soo verre beleydt tot dat het op de executie quam / welcke executie alsoo die besloten was / de Staten niet gheraden vonden / immers niet om eenich volck in 't Eylant te laten komen / alwaer 't oock dat sy die konden lichtelijck vermeesteren. Waeromme sy desen James Wimes deden vanghen / ende sijn Proces maecken, ende overwonnen zijnde is hy den achtsten January onthalst : ende stervende beklaechde hy hem, ende seyde dat hy te Brussel ghevanghen gheleghen hebbende / aldaer van eenen Schotschen Jesuyt Hamelton ende twee Spaensche / tot dit feyt aen te vanghen beweecht was, ende ghenooch met Eede ghedwonghen om sulcke belofte te doen, ende soo eynden wy dit Boeck. 1597.

Den Schotschen Capiteyn James Wimes wert tot Campvere onthalst om dat hy gesocht hadde die Stadt in des Cardinaels handen te leverē in Decemb.

Eynde des Achtienden Boecks.

Het Negenthiende Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Negenthtiende Boeck.

PRince Mauritz voor de Vereenighde Nederlanden/ overvalt ende slaet den Leger vandē Vorstelicken Cardinael/ vergadert vanden Grave van Varar/ die daer doot blijft by Tournhout. Den Groot-Vorst van Moscovien sterft. In Maerte neemt Hernantello de stadt Amiens behendelicken inne/ die den Koningh van Vranckrijck belegert/ ende poocht Atrecht te verrasschē/ maer te vergeefs. Den Vorstelicken Cardinael treckt met een Leger om Amiens te ontsetten/ maer niet doenlick bevondē/ wort die Stadt ten lesten den Koningh overgegeven. Aenslagen op Venlo ende Steenwijck misluckt. Den ouden twist tusschen Groeningen ende Ommelanden/ wort gheslist. Een Poolsch Ambassadeur komt inde Vereenighde Landen/ ende mede sijn handelinge in Engelandt wort verhaelt. Een Dienstmaecht om de Ghereformeerde Religie/ wordt tot Brussel levendigh gedolven. De Engelsche ende Nederlandtsche Vloten/ onder den Grave van Esser/ nae veel tempeesten/ missen de Indische Gheldt-vlote by de Azoras. Den Spaenschen Adelantado met sijn stercke Armade komende nae Enghelandt/ verliest veel Schepen ende keert te rugghe. De Hollanders hebben de derde-male de Vaert nae China by het Noorden weder te vergheefs gesocht. Capiteyn Ketels Oorlogh-schip vechtende met eenen Duynkercker vergaet gestranght voor Cales. Ghesanten uyt Denemercken gesonden in Engelandt ende in Nederlandt/ wort haer handelinge eñ antwoorde verhaelt: alsoo mede de staet van Yrlandt/ daer dat Norrits eñ Borowes eñ ander sterven. Den Koningh van Vranckrijck soeckt meerder assistentie van sijn Bontgenootē/ ofte soude moeten nae Vrede luysteren. Aenslagh van Harinckman met andere/ om Ter Tolen den Vyandt te leveren/ wort ontdect eñ gestraft. Prince Mauritz treckt te Velde/ wint Alpen/ Berck/ Meurs/ Grol/ Brefoort/ Enschede/ Ootmarsen/ Oldenzeel ende Linghen/ al met belegeringhen. Der Spaengiaerden aenslagen misluckeen op Bergen op Zoom ende Geertruydenbergh. De Infante Hertoginne van Savoyen sterft. De Dochters van Orangien Houwelicken. Den Koningh van Spaengien resolveert sijn Dochter den Vorstelicken Cardinael ten Houwelijck te geven mette Nederlanden / 't welck de Landen met conditien aennemen. Der Hanse-steden handelinge in Enghelandt / wordt beschreven. Den Keyser byden Vorstelicken Cardinael beweecht/ op dat sy haer Previlegien weder mochten genieten / Bant (nae Rijcks afscheyden) der Engelschen handel uyt het Rijck: desgelijcx geschiet de Hansische in Engelandt. Wt de Vereenighde Landen wordt verboden Koorn/ Wapenen ende Amunitie te voeren / also mede worden daer Ordonnantien op de Wapenen gheraemt. De Keurvorsten Brandenburgh ende Paltzgrave met andere sterven: alsoo oock den Hertog van Ferrara/ dat den Paus beerft. Aenslagh op Woude wort door bloothepdt versuymt / als mede op Vlaenderen door contrarien wint. Den Koningh van Spaengien gaet een nieu Contract aen met sijn Kooplieden/ om een groote somme geldts/ alle sijn Domeynen ende vermoghen verpandende. Vier duysent Spaensche Soldaten

1597. uyt Spaengien/ arriveren tot Cales. De Hollandtsche Schepen komen t'Huys 1597.
uyt Oost-Indien/ dies meer derwaerts gesonden worden/ ooc op West-Indien/ ende andere om des Weereldts kloot rontom te seylen / eenige om Insola del Principe te vermeesteren. Hondert ende vijftich Schepen met Koorn zijn uyt Oostlandt in Hollandt gekomen. De Grave van Comberlandt berooft Porto Ricco ende sijn sterckte. Den grooten Turck verleent den Nederlanden vrye handelinghe alle sijn Dominien over. Groote toerustinge ter Zee / tot Cales ende Duynkercken/ daer tegen de Vereenighde Landen hun voorsien. Twee rijcke Schepen van Cales nae Spaengien varende/ worden vande Hollanders genomen. Raab in Hongarien wordt den Turck weder afghenomen. De mutinatien tot Gelre worden gesust: desgelijcx de murmuratien tegen de Gheestelicke tot Utrecht over schattingen. Koningh van Schotlandt vrijdt de successie van Engelandt. Bretagnien wordt bevredicht. Verraderijen tot Leyden van Pieter Panne/ende andere in Engelandt/ worden gestraft. Veel raetslagen over Pays ende Oorloghe van alle zijden/ tusschen Spaengien/ Enghelandt ende Nederlandt te vergheefs: Dan ten lesten wort den Pays tusschen Spaengien/ Savoyen ende Vranckrijck gesloten/ dies Cales/ Blauet ende ander Plaetsen/ den Koningh van Vranckrijck weder gegeven worden. Op Emden wordt des Graven aenslagh ontdeckt.

Dit alles is ghescheit in sesthien ofte achtien Maenden tijdts/ regerende den Vorstelicken Cardinael/ Prince Maurits/met Graef Willem van Nassouwen / Anno 1597.

Macht van Ruyteren ende Knechten in dienst vanden Vorst. Cardinael.

De voorspoedige aenslaghen des Vorstelijcken Cardinaels hebben wy in het voorgaende Boeck verhaeldt/ sullen nu verhalen wat macht hy in't uyt-ghaende vanden Jaere 1596. hadde/ om sijn gheluck vorder te versoecken/ sijn Krijgsvolck bestont in 25. Compagnien Peerde-volck Lanciers/ ende veel Archibusiers te Peerde/ tsamen boven de veertich Compagnien/ behalven de Benden van Ordonnantien/ diemen plach op 3000. Peerden te schatten. Hadde noch Voet-volck van alle Natien/ van Spaensche en Italiaensche/ hadde de Regimenten vandē Marquis de Trevico/ van Don Augustin de Mexia / Don Loys de Velasco/ Don Antonio de Zuniga / Don Alonzo de Mendoza / eñ van Don Gaston Spinola: van Duytschen de Heere van Barbanson/van Graef Herman/ ende van Graef Frederijck vanden Bergh/ des Grave van Sulst / Grave van Barlaymondt / Grave van Biglia / des Heeren van Billy van Borgonions / des Heeren van Warax Regiment: voor Walen hadde dat vanden Heere van Hachicourt/ van Fresin / Grave de Busquoy / des Heeren van Gransoen: van Vrische / het Regiment van Bastoc / daer was noch bestelt nieuwe oplichtinghe/ van Italianen onder Don Alonzo Davalos: Duytsche onder den Marquis van Baden/ eñ Slegel: ende Lorraynoysen onder den Baron van Fresnes/ ende eenighe Luyckenaers met Peerden onder den Hertogh van Saxen/ in somma hy hadde geweldige toe-rustinge.

Den Vorst. Cardinaels Leger vergadert onder dē Grave vā Varax by Tuernhout/in December.

Om hier mede vroegh op't Jaer 1597. sijn geluck te versoecken / hadde hy vergadert vier Regimenten Voetvolcx ontrent Tuernhout/ ende verwachte noch drie andere meer/ met alle het Peerde-volck uyt Gelderlant/ hebbende eenen aenslagh op Ter Tolen/ met intelligentie/ wachtende nae bequaemheydt die den Vorst soude moghen gheven/ want die van Brabandt den Vorstelijcken Cardinael aenboden/ soo hy Breda ofte Berghen op Zoom beleyde / sy wilden daer toe contribuerē twee hondert duysent guldēs ter Maent/ te beginnen te betalen soo haest 't Canon geplant soude zijn/ ende soo haest eenige van die twee Steden souden ghenomen wesen / wilden hem voor schenck vier hondert duysent guldens geven.

Presentatie der Brabanders aenden Vorstelicken Cardinael.

Beschrijvinge des Leghers tot Tuernhout.

De Regimenten die by Tuernout in Brabant getrencheert laghen/ waren dese: Het Regiment vanden Marquis van Trevico / Napolitanen/ die van 15. Vaendelen waren ghekomen op vijve / waer onder sy drie hondert Spiessen hadden / al oude uyt-ghelesen Soldaten / het Regiment vanden Grave van Sulst/ van derthien Vaendelen/ versterct zijnde met het volc van een ander Duytsch Regiment / ende hadden acht hondert Spiessen: oock Bourlotten Regiment / van twaelf Vaendelen / ende dat van La Coquelle Gouverneur van Hesdin / dat nu was behoorende totten Heere van Hachicourt van negen Vaendelen: welcke twee Regimenten waren Walen / ende onlancx seer versterckt in stede van die voor Hulst waren gebleven. Daer waren noch vijf Compagnien Ruyteren/ als de Compagnie van Nicolo Basto Albanoysen / die het bevel over de Peerden hadde/ van Don Johan de Cordua/ Don Johan de Goesman / eñ Don Alonso de Montdragon Spaengiaerdē/ met Grobbendoncx Nederlandtsche kloecke Ruyteren. Hier over commandeerde als Generael de Grave van Varax/ Heere van Ballanson / de Broeder vanden Marquis van Varrabon/ ende Generael vande Artillerije/ een kloec Heere van grooter ervarentheyt/ ende die wel dertich Jaer ghedient hadde in veel Krijghs-ampten. Dit Volck hadde grooten overlast daer ontrent in Brabandt gedaen/ met de Dorpen te brantschatten by gebreck van geldt: sy waren eens tot voor Antwerpen/ beroovende alle de Meulens van haer Cooren ende Meel / ende de Hoven vant ghewas: Dies den Vorstelijcken Cardinael schreef aen de stadt van Antwerpen om 30. duysent Kroonē te leenen/ ende dat Krijgsvolck te vreden te stellen: maer sy verkregen maer 30. duysent guldens/ waer van elck Soldaet eenen gulden kreegh / ende voorts ander nootdrust ende Amonitie/ ende soo vertrocken sy weder na Tuernhout.

Cardinael leent ghelt vāde Stadt Antwerpen.

Prince Mauritz bedenckende het quaet dat den inval synder vyanden in eenighe plaetsen souden moghen doen/ met behulp vanden Vorst alsmen alomme over het Ys can komen / heeft ghereselveert door het geduerich vermanē van Bacx ende Heraugier/ Gouverneurs van Berghen ende Breda/ dese vergaderinghen te bespringhen / hoe wel het inden Winter was/ het weder ongestadich / ende sijn Krijgs-volc wel dertich mijlen van den anderen verscheyden ligghende/ qualijck by een te brengen waren.

Den Prince Mauritz beschrijft sijn Krijghs-volk tegen des Cardinaels Legher den 22. Januarius.

Alsoo heeft Prince Mauritz ontrent ses duysent Krijghs-volck soo te Voete als te Peerde beschreven hem te ontmoeten den xxij. Januarij / tot Dordrecht ende Geertruydenberghe / hy selve vertrock den xxj.

voor-

voorschreven uyt den Haghe/ende was 's anderdaegs tot Geertruydenberghen/ daer die van Zeelandt te spade aenquamen : ende soo sy aldaer aenghekomen waren in meer dan hondert ende vijftich schepen ghenoech op eenen tijdt/ alle het beschreven volck/ soo en konden sy mits quade weghen ontrent die Stadt/ ende dat sy mede namen twee half Cartouwen/ ende twee Veldt-stucken Gheschuts/ dien dach ende nacht niet verre trecken. Metten Prince Mauritz waren gekomen den Grave van Solms/ den Heere Fransoys Vere. Daer was oock aengekomen den Heere Robbert Sidney/Gouverneur der stadt van Vlissinghen/ met drie hondert uyt-ghekoren Engelsche Soldaten van sijnen Garnisoene/ oock den Luytenant vanden Briele/met twee hondert Engelsche.

Hohenlo voecht hem na Tuernhout.

De Grave van Hohenlo/Vrij-heere van Langenberch/ Luytenant Generael der Heeren Staten/ ende des Prince Mauritz/ die op sijnen wegh was op de Frontieren van Nederlandt/ om nae Duytslandt te verreysen/ daer liggende naer bequaem weder wachtende/heeft ghehoort van dit subijt exploit/ waeromme hy in aller haest onverwacht te rugge is ghekomen/ ende hem hier by heeft laten vinden.

Met alle dese hoopen is Prince Mauritz den 23. Januarij opghetrocken/ende op de Heyde komende/ hebben hem ontmoet 16. Compagnien Peerden/ ende het Regiment van Heraugieres Gouverneur van Breda/ ende aldaer heeft hy het volck in ordre ghestelt/ sijn voetvolck gedeylt in acht batallions: Waer van Joncker Charles vander Noot commanderen soude ses Vaendelen/ de Generael Vere acht Vaendelen van 't secours/ Dogbora acht Vendelen van 't Enghels Regiment/ de Colonel Morray thien Vendelen Schotten in twee Bataillions/ de Heere van Kloetinghen ses Vendelen Nederlanders/ Heraugier Gouverneur van Breda ses Vendelen Nederlanders/ ende La Corde de vijf Vendelen vant Zeeusche Regiment/ ende den Hollandtschen/ ende dese leste Trouppe werde gheordonneert te wesen van reserve/ alwaer dat by blijven soude de Generael van 't Gheschut/met de voorsz vier stucken grof Gheschuts/met het Boots-volck ende Busschieters/ met de Amonitie Wagens daer toe dienende/ ende den Grave van Hohenlo die buyten meyninge van Prince Mauritz daer ghekomen was/ werde ghegheven 't commandement vande Ruyterye.

De Ruyterye hadde de voor-tocht/ die alle langhe Pistolen ofte Cinckroers ende geen Lancien en voerden/verdeylt in vier trouppen/ de twee eerste (elck bestaende van vier Cornetten) waren de Ruyteren van Breda/ beleydt by du Bois/ ende die van Berghen beleydt by Marcelis Bacx/ een stuck weechs vanden anderen verscheyden/doch bezijden d'een den anderen: De rechte zijde werden aen-ghevoert byden Grave van Hohenlo ende de Grave van Solms. Nae haer volghden twee andere deelen/ elck van vier Cornetté/ beleydt by Lowijs Laurens ende Parcker/ daer Pr. Mauritz selve by was/ende daer aen volghde 't voorsz voetvolck. In dese ordere marcheerden sy tot middernacht/ende rusten haer tot Rabels/ een ure gaens van Tuernhout/ alwaer sy aenghekomen zijnde/het voetvolck verbeyden.

De Grave van Varax vertreckt van Tuernhout nae Herentals den 24. Januarij.

Prince Mauritz met Bacx hebbende gedelibereert op den besten voet vanden Vyandt aen te grijpen/sant den selven in haeste om een Brugghe te winnen/ niet verre van daer/daer sy moesten passeren/ een ure voor den daghe/ om dat die van Tuernhout die hadden doen besichtighen. Den 24. Januarij vertrocken sy van Rabels/ meynende 's morghens den Vyandt te vinden: Die welcke van verscheyden plaetsen geadviseert zijnde datmen nae hem toe marcheerde/ was 's morgens voor den dage met alle sijn hoopen op getrocken (alle sijn baggagie inder nacht voor-gesonden hebbende nae Herentals/ met groote stilheydt/ sonder Trommel-slagh/ latende hier ende daer weynige besettinghe/ om te bekommeren ende hinderen die hem soude willen nae-volghen/ ende soo trocken sy in goeder ordonnantie ontrent hondert treden vanden anderen/ het Duyts Regiment onder den Grave van Sults was het voorste/ dat van Hachicourt het tweede/ van Barlotte het derde/ ende de Napolitanen de vierde hadden den hindertocht: Sy trocken neghen ende elf dicke in fronte: Aen haer rechter syde reden haer Ruyteren verdeylt in drie hoopen/ ende vander slincker sijde waren sy bedeckt van een Boschachtigh gheboomte/ ende een waterken van Tuernhout afloopende. Veel meynden dat de Grave van Varax beter ghedaen soude hebben/ hadde hy hem in zijn stercte tot Tuernhout behouden/ daer hy sijn vyanden beter soude konnen wederstaen hebben/ maer hy dochte in tijts ghenoech over de Tielsche Heyde tot Herentals te komen/ sijnde maer drie ofte vier mijlen van daer/ende hadde ooch meer andere redenen.

Als nu Prince Mauritz tot Tuernhout gekomen was/ ende sijnen vyant vertrocken sach/ ende bevont dat daer te passeren was eenen langhe enghe waterachtigen wegh/ beset met eenighe musquettiers/ ende bequaem om lagen te leggen ofte Embuscade te maken/soo bevont hy den meesten hoop van des Krijghsraets opinie te wesen/ datmen den vyant niet vorder soude volghen: Maer den Ridder Vere/ Marcelis Bacx ende andere/ die de ghelegentheyt wat meer besichtight hadden/ waren van opinie datmen den vyandt volghen moeste/ Bacx roepende dat het schande ware datmen die alsoo soude laten loopen. Waer over Pr. Mauritz besloot dat men eenigh Voet-volck die vooren ghekomen waren/ wesende Muskettiers van sijn Guarde onder het beleydt van den Capiteyn vander Aa/ met eenighe andere uyt verscheyden Vaendelen t'samen omtrent twee hondert sterck zijnde/ voor uyt soude senden/ om de Embuscade ofte hinderlagen van Musquettiers te doen wijcken ende op lichten. Met dese reet Marcelis Bacx voor uyt met vijf ofte ses Peerden/om alles te besichtighen/ ende te ontdecken des vyandts hinderlaghe ende besettinghe/ die welcken een van Bacx Peerdé doodt ter aerden schoten/ maer nae kleyne tegenweere werden sy opgheslaghen inde vlucht: die naer volghden/ vindende Bacx Peert doodt/ t'welck sy kenden/ maeckte haer meerder achterdencken/ maer Bacx reedt voorts tot op de Heyde dien Vere oock gevolcht was/ daer na Sidney ende Reghemortes/ soo dat sy nu wel twaelf Peerden sterck waren/ ende Bacx kreech noch thien van sijn eygen Vane by hem.

Varax wort ontdeckt ende achterhaelt.

Vere ende Sidney den vyandt siende/ hebben dese twee hondert Musquettiers op de scharmutsel aenden vyandt gevoert/ om dien te bekommeren ende op te houden/ tot dat sy van Prince Mauritz trouppen mochten achterhaelt worde/ also sy deden wel anderhalf ure lanck/met dit weynich Voet-volc ende Peerden/op alle voordeelen die sy konden/ om dat haer vyandt niet wel sien en konde hoe sterck sy waren ende sonden middelertijt om de trouppe te haesten.

Prince Mauritz op de Tielsche Heyde met zijn Peerde-volck ghekomen zijnde/ siende dat hy zijnen vyandt niet en konde met sijn Voet-volc achterhalen resolveerde die met sijn Peerde-volck aen te tasten/ eer sy vander Heyden inden enghen wegh na Herentals gheraeckten/ waeromme hy den voorschreven Grave van Hohenlo belaste met 8. Vanen Ruyteren voor te rijden/ ende den vyandt door Vere/ Sidney/ Bacx/ du Boys ende Donck/ met valsche Allarmen haer op te houden/ soo vele mogelick ware/ tot dat sy op bequame plaetsen om te treffen souden komen/ daer op wert oock vant aengrijpen gheresolveert ende ordere gegeven.

Slach tusschen Prince Mauritz ende den Grave van Varax tot Tuernhout/ den 24. Januarij/ 1597.

Terwijle hadden de twee Graven van Hohenlo ende Solms (die met acht Cornetten Peerden volghende de leste buyten de Heggen omgereden waren) de voorste slachordene(wesende het Regiment Hoochduytschen vanden Grave van Sults) achterhaelt/ maer alsoo sy noch in een waterachtige dellinghe waren/ reden sy aen/ tot dat sy op een bequame plaetse quamen/ende doen (volgens de order van Pr. Mauritz) vielen sy t'seffens op haer vyanden aen/ mette Cornetten van Breda/ alwaer de Spaensche Ruyterye (die maer een kleyne proeve van teghenweer deden) terstondt afreden voorby haer avantguarde/ als oft sy eenich voordeel hadden willen innemen. Aldus het Hoochduytsch Voet-volc ontbloot zijnde van haer Peerden-volc/wert van ter zijden aengetast/ soo dat dese Graven daer dwers door sloegen.

1597. Desgelijcx hadden oock van te vooren ghedaen de vier Vanen Ruyteren van Berghen op den Zoom / te weten van beyde de Baxen / Du Bois ende Donck / die ter wijlen de Heeren Vere ende Sidney noch achter waren / van ter zijden op de Napolitanen druckten / eerst haer vleugelen te rugge drijvende: Dese waren wel d'eerste aengheta st van Bacxsens / ende schoten eens al tseffens af / ende te haestich / dies troffe sy weynige/en doen warender niet dan de Spiessen te breeke/ daer dese Ruyterije terstont op in drongen / eer die wel gevelt waren / ende so quam die slagh-ordene in confusie/ende werden terstondt inde grondt geslagen.

De middelste twee oude Regimenten Walen van La Bourlotte ende La Hachicourt / werden over malkanderen gedrongen / en desghelijcx oock besprongen/ van dry Cornetten beleydt by Edmont / ende ten lesten mede vande vier Cornetten die Prince Mauritz hadde doen stille houde in reserve/ ofte tot onderstennsel in noot van andere/ die eenighe noot mochte tockomen / de welcke oock op den Vyandt vielen door een misverstant/om dat den Ritmeester Parker/ het bevel van Prince Mauritz qualick verstaen ofte ghehoort hadde (door dat sijn Helmet toe-ghesloten was / van maer met een Cornette alleene op den Vyandt te vallen/ende hy reet met alle vier Cornetten. Daer werdt den Grave van Varax al in 't begin gheschoten ende verslagen / met veel andere / ende de vlucht werdt generael / maer sy konden qualijck ontkomen / mits dat sy van achter het aenkomende Voet-volck vreesden: want ter zijden waren sy beset van Gheboomte / ende een kleyn Revierken / ende door haer was den enghen wegh nae Herentals / daer alle de Baggagie nu in was ende daer mede ghenoech ghestopt/alsoo werden daer veel verslagen ende gevangen.

Den Grave van Varax verslaghen/ den 24. Januarij.

Terwijle nu des Vyandts ghevluchte Ruyterije qualijck wech konde / soo sloegen eenighe kloecke onder haer weder met een Trompette allarm / en quamen ontrent veertich aen-gherent op die sy ongheschickste saghen aen 't plonderen / al oft sy een nieuwe charge hadden willen doen / ende al over-loopen/ om also tijdt te winnen om den wegh te openen / veele van die nu plonderden ende niet en dochten te vechten/ begonsten te vluchten/ ende maeckten den schrick groot / soo verre dat eenighe vluchten / tot by haer volghende Voet-volck / haer ghelatende al ofte sy die quamen halen ende doen haesten. Prince Mauritz sach omme nae sijn Cornetten van reserve ofte toevlucht te vergheefs / dies hy belaste alle de ghevangenen van syn Peert te wijcken / de welcke vast baden om genade / roepende datter bloets ghenoech ghestort was om de Victorie te eynden / hier door werden veel ghevangenen doorsteecken / ende men werdt doen gewaer 't gebreck en de faute vande Cornetten/die tot de reserve geordonneert waren / door het voorsz misverstant van Parker / ofte misnemen van sijn volck: Maer alsoo eenighe toe-liepen nae Prince Mauritz/ namelick Marcelis Bacx ende Edmont / werdt den aenkomende Vyandt bebreest ende wederstaen / de welcke terstondt weder den vlucht nam.

Nieuwen alarm vande Spaensche Ruyterije.

Dit gheschiede ontrent een ure naer den middagh den 24. Januarij, ende in soo korten tijdt/dat de Ruyterije de Victorie gekregen hadden/ eer het Voetvolck konde aenkomen.

Victorie van Pr. Mauritz te Tuernhout/ met het ghetal der verslagenen.

Daer werden genomen acht-en-dertich Vaendelen / ende de Cornette van Don Alonzo de Mondragon: De baggagie wert eensdeels gepilgeert/ ende de dooden genaeckt. Daer bleven doodt over de twee duysent Mannen: De Boeren rapporteerden dat sy meer dan twee duysent / twee hondert ende vijftich begraven hadden / hoe wel ander veel meer segghen: Daer bleef den Oversten Luytenant van Bourlotte/ ende meest alle de Capiteynen ende Officieren/met seer weynighe vande Overwinders / boven acht niet: den Ritmeester Donck gequetst/is tsedert vande selve quetsure gestorven/ende Cabelliau uyt Vlaenderen.

Dit was een heerlycke Victorie begaen met acht hondert Peerden ofte luttel meer / daer nochtans groote avontuere in was ghelegen / soo den Vyandt kloeck ende voorsichtich hadde geweest.

Daer ghebeurde een sake verhalens weert/van een Romeyns Edelman / ghenoemt Septimio de Fabij/ gehouden ghesproten te wesen uyt het oudt Edel ghe-slachte van Roomen de Fabij / dese eenighe authoritept onder de Italianen hebbende / heeft totter doodt gewont onder de dooden gelegen / ende alsoo men hem die kleederen uytschudde / so vontmen noch leven daer inne / ende soo hy een Edel aensien ende wesen hadde/ hoe wel seer mismaeckt van syn eyghen ende der andere verslaghen bloedt / soo is hy door medelijden opghenomen / ende met een Peert half doodt / wech ghevoert/ende werdt noch van sijn wonden genesen/ ende soo betalende rantsoen / is daer van ghekomen / maer naemaels doodt gebleven. 1597.

Septimio de Fabij Romani/ onder de dooden ghenesen ende ontkomen.

Daer waren wel vier ofte by de vijf hondert ghevangenen/ waer onder een jonghe Grave van Mansvelt was / oock mede Jeronimo Dentice Raedt van Varax / de Luytenant Colonel vanden Marquis de Trevico / ende den Sergant Mayor / die naemaels ontliep / ende werdt Anno 1602. van eenen Oversten Roswurm doorsteken in Hongarien. Vande ghevangen storven meer dan hondert vande quetsuren / ende soo nam Prince Mauritz sijnen aftreck nae Tuernhout/ de vluchtige latende nae Herentals loopen/ daer geen drie hondert Man quamen/ behalven die te vooren mette Baggagie ghesonden waren. Het doode lichaem vanden Oversten den Grave van Varax / werdt sijnen Dienaers toe-ghelaten byden Pr. Mauritz/nae Liere te voeren/ende soo nae Mechelen/ daer hy sijn Huysvrouwe ende veel Kinderen hadde / mede sendende eenen Brief aenden Vorstelicken Cardinael/ hem aenbiedende verlossinge over de gevangenen/soo hy quartier wilde houden. Maer alsoo den Vorstelycken Cardinael niet haest hem antwoorde/ soo heeft Prince Mauritz ghedreycht die op te hanghen ofte te verdrincken / soo hy die niet wilde rantsoeneren binnen twintich daghen / waer door den Vorstelijcken Cardinael / dwongh de Dorpen in Brabandt / daer toe te contribueren.

Ghetal der gebangenen.

Lichaem van Varax na Mechelē gevoert.

Pr. Mauritz schrijft aen den Cardinael.

Daer is ghebleecken dat de Spiessen niet wel gheplacieert / maer in tocht ordere (in plaetse van slaghordere) gebruyckt / niet wel houden moghen tegen de furie van groote Pistoletten ofte Cinckroers / ende diemen noemt Carabins/die de Ruyterije van Prince Mauritz voerden in dese tocht / in stede van Lancien/ oock werdt bevonden dat het soo swaer niet en is den Vyandt in 't Velt te ontmoeten / met goede ordere / want soo daer ghebreck mochte zijn van goede ordere (daer veel aen hanght)'t selfde ghebrack den Spaengiaerden meest / 't welck dese oude Regimenten in desen slagh bewesen hebben / niet wetende hoe sy haer wel sluyten ende gesloten souden houden.

Profijt van de Carabins door de Ruyteren.

Alsoo de Boeren van de Tielsche Heyde alle de Wapenen die sy gevonden hadden nae den aenslagh/ op het Velt vergadert hadden / ende inde Kerck ghebrocht / soo werden sy by die van Diest belast / die tot haer te brenghen / de welcke soo sy die op ses Waghenen ghelade n hadden / hebben die van Breda (zijnde daer van verwitticht) de selve doen halen / ende met ghewelt binnen Breda doen brenghen / den 23. Februarij / tot een meerder teecken haerder victorie/ als een Tropheum.

De Graven van Hohenlo ende van Solms mette Heeren Ridderen Vere / diens Peert onder hem gheschoten werdt/ende Sidney/ wert groote eere toegeschreven van haer voorsichtichept ende vroomhept/ desghelijcx de ander Ritmeesters ende Oversten van Manlijckhept ende kloeckhept / namelick Bacx ende Edmont.

Het Legher is savonts tot ruste te Tuernhout ghekomen/daer het geschut gelaten was: Sanderdaechs beschoten sy het Kasteel/ende nae eenige acht oft thien schoten/hebben die vanden Garnisoen daer Capiteyn over was vander Delft / dat overgheghev en by appointemente/ behoudende ijf ende goedt/'t welck wel beset ghelaten is/ende elck een is weder nae sijn Garnisoen getrocken. Prince Mauritz is over Geertruydenberge gereyst/en den achtsten dagh van sijn vertrec weder inden Hage gekomē / daer mede brengende 38. Vaendelen/ die hy aldaer dede ophangen op de groote Sale/met een Cornette der Ruyterije/ende een Vaenderolle vande Soetelaers / ende dede Godt alomme openbaerlyck dancken van sijn victorie.

Kasteel van Tuernhout gewonnen.

Int

1597.

Grootvorst van Moscovien sterft/ ende Boris Pheodorowich succedeert.

Int beginsel van dit Jaer 1597. ontrent den 7. Januarij, is ghestorven den Grootvorst van Russu ofte Moscovien / &c. ghenaemt Pheodo / Ibanowich/ noch jonck zijnde / ende hem is aldaer ghesuccedeert / by toedoen vande Weduwe de Grootvorstinne Irenia Pheobderina ende verkoren vanden Patriarcha / Geestelyckheyt en Edeldom met gemeyn consent/de Heere Boris Pheodorwich voor Groot-vorst/ hy die selve langhe te vooren wel veerthien Jaren/ inde swackheydt vanden voorgaenden Vorst de Landen wel gheregeert hadde als een Man erbaren ende wijs / zijnde die voorseyde Irenia Grootvorstinne sijn eyghen Suster / die maer een Dochter / Anno 1592. gebaert hadde.

Wy hebben goedt ghedacht / den curieusen Leser hier by te verhalen een ghebruyck vande Russen / bewijsende haer Religie ende superstitie / in haer sterven / te weten de forme van Brieven die sy haer dooden inde begravinghe mede gheven ende int graf inde handt steecken / principalijcken die Ryche / ende die wat te gheven hebben/op dat S. Pieter als Poortier vant Rijcke Gods/ hun den Hemel open doe ende inlate / van welcke Brieven ons een Copije behandicht is / die uyt de Russische tale ghetrouwelick int Latyn waren overgheset by den bevele vande Koninginne van Polen / Anna Catharina van Oostenrijck / Huysvrouwe van Sigismondus / ende luydt aldus.

De Forme vã Paspoorten diemen in Moscovien de dooden mede int graft geeft.

Macharius by de gratie Gods / Aertsbisschop van Criosen Halitren / ende van gheheel Russien. Aen onsen Heere ende vrient S. Pieter / Poortier vanden Almogenden Godt.

Wy laten u weten / dat alsoo op desen tijdt sijn doot ghestorven is / eenen Dienaer Godts Phedor Solodonizki Prince / soo bevelen wy u / dat ghy hem sonder eenighe verhinderinghe ofte uytstel / stracx inlaet int Rijck Godes. Want wy hem gheabsolveert hebben van alle sijne sonden / ende hem ghegheven de Benedictie. Daeromme en suldy dat niet naelaten/ want tot dien eynde hebben wy hem dese Brieven van absolutie ghegheven. Ghedaen in ons principael Klooster tot Criosa / heden den 30. July / Anno 1541.

Aenslaghen op Schencken Schansse ende Cameryck ghemist.

Desen Winter is ghepasseert in Nederlandt niet sonder veel aenslaghen over weder zijden / op steden/ plaetsen ende sterckten/ maer veel zijn te vergheefs gheweest. De Spaensche hebben te vergeefs eenen aenslach op Schencken Schansse ghehadt ende de Fransoysen op Cameryck: Maer den Gouverneur van Dorlens / Hernantello de Portocarrera / heeft eenen kloecken aenslach voor-ghenomen op de Stadt van Amiens/de Hooftstadt van Piccardien/ ende wel volbrocht inder manieren als volcht.

Hernantello Portocarrera/ neemt behendelycken de Stadt Amiens in/ den 11. Maert.

Desen Hernantello Portocarrera een kloeck Spaengiaert / ligghende met sterck Garnisoen in Dorlans / niet verde van Amiens / heeft gheprattiseert met veel Fransoysche Ligeurs die uyt Vranckrijck by hem gheweecken waren / onder andere van eenen du Molin / hoe hy die machtighe ende stercke Stadt van Amiens / Hooftstadt van Piccardien / op de Reviere de Somme gheleghen / mochte behendelijcken inkrijghen / de welcke rijck ende machtich zijnde / alle de sijne rijck ende befaemt maecken soude / het welcke hem den 11. Maerte ghelukt is/ door de verwaentheydt der Borghers / die verheven waren in haer ghemoedt/ betrouwende te veel op haer eyghen volck ende sterckte / als die langhe ghewoon hadden gheweest die Stadt sonder Garnisoenen te bewaren / ende waren nu gants sorgheloos / onachtsaem ende vermetel ghewörden / want den Koningh hadde eenighe daghen te vooren aen de Stadt versocht / ende hen ghewaerschout dat sijn Vyanden seer sterck inde byligghende Garnisoenen op sijn Frontieren waren / dat sy souden willen innemen eenich Garnisoen / ofte ten minsten eenighe Switsers laten logeren in haer Voor-stadt / want hy dochte aldaer sijnen Legher te versamelen / om op den Somer te Velde te trecken / daer toe hy veel gheschut wel tot dertich stucken met noodighe amunitie inde Stadt gesonden hadde / met veel koren ende victalie/ maer de Borgherije die altijdt gheweest was oploopich/ bloedt-dorstich/ vermetel/ ende veele de Ligue toeghedaen / heftelyck gheweygert / wat ernst den Koningh oock mochte aenwenden / daer teghen sy voor-wenden haer Previlegien / ende dat de Stadt sterck ware ende vol volcx / ende dat het innemen van Garnisoenen de goede Borghers soude naedencken gheven / al of sy nu niet te betrouwen waren/ die nochtans inder daet gheen sorchvuldighe trouwe en betoonden.

Verwaentheydt der Borghers van Amiens.

1597.

Dit alles by den voorschreven Hernantello vernomen zijnde / soo heeft hy ontrent 17. ofte 18. Soldaten als Boeren verkleet den 11. Maerte 's morghens vroech nae de Stadt ghesonden verscheydelijcken ende verdeylt / de principale hier van waren Capiteyn Jan Baptista / Dognano metten Sergiant sijn Broeder / Capiteyn La Croix / Sergant Alleman / Francisco de Arco / Antonio Caino / met andere meest Walen / Hernantello selve met 14. ofte 15. hondert Mannen te Voet ende te Peerde / verberch hem stille achter een vervallen Kercke / van het welcke de Wachte vande Stadt inde Poorte wat verstaen hebbende / heeft dese Soldaetsche Boeren/ als van verscheyden quartieren komende / daer van onderbraecht / die al spraecken uyt eenen mondt / daer mede sy sulcken achter-dencken wisten uytten hoofde te steken. Dese Soldaetsche Boeren hadden oock eenen Waghen by haer / met langhe Balcken om de Chaussijne ofte Schof op te houden / om datter twee waren / ende daer wat strops oppe / noch warender eenighe die Noten om te verkoopen op den hals droeghen, die inde Poorte jockende/ eenen sack met Noten lieten vallen / daerse over den anderen bestonden te rapen/balgen ende kijven. Die vander Wacht raepten vast de Noten op / terwijle dat den Hoywaghen inde Poorte quam / waer op sy terstondt de Wachters vande Poorte fortseerden : Dies Hernantello met sijn Volck op een teecken quam toeghelopen/ die oock gevolcht wert van een Italiaen/ Jeronimo Caraffa / Marquis de Montanegro met Peerde-volck. Aldus inde Stadt ghekomen zijnde / vonden sy luttel wederstandts / midts datter veel volck inde Kercken waren / ende andere onwillich: De Grave van S. Pol / Gouverneur van Piccardien / siende onder de Borghers onwillicheydt/ende gheenen middel om eenighe ordere totten wederstant te stellen / sochte ende vondt middel daer uyt te gheraecken/soo oock eenighe weynighe vande Ghereformeerde Religie / ende veel andere deden. Dies werdt de Stadt een tijdt lanck gheplondert / daer inne ghebruyckende alderhande ghewoonlicke wreetheydt / maer vreesende van terstondt belegert te worden/ hebben sy de voorsteden terstondt afghebrandt / ende de omligghende Dorpen: De Borgherye hebbense de Wapenen afghenomen/ behalven eenighe die sy betrouden / ende hebben haer op de Merckt ende andere plaetsen ghesterckt ende beset teghen oploop der Borgherije. Van buyten uyt alle de Walsche Landen quamen haer veel Krijghs-volck ende andere om buyt toegheloopen/soo dat sy daer terstondt wel vier ofte vijf duysent sterck waren / sy vonden alderhande victalie ende voorraedt ghenoech / daer waren veel Prische binnen gheraeckt / onder den Colonel Bastock / die goeden dienst deden.

Soldaten in Boeren kleederen overweldigen de Poorte van Amiens.

Grave van S. Pol vlucht uyt Amiens.

Naer twee daghen werden sy vanden voorschreven Grave van S. Pol met des Koninghs Peerdevolck alomme berendt ende besprongheh / waer ontrent terstondt allenskens eenen Legher vergaderde onder den Veldt-Maerschalck Byron. Den Koningh van Vranckrijck is selve in Persoon daer voor ghekomen / ende legherde hem tot Beauchaine/ van waer hy den 26. Maerte met etlijck van sijn Krijghs-volck / ende met den Hertogh van Espernon ende den voorschreven Maerschalck Biron ende andere verselschapt zijnde/ uyttrock om de Stadt van Atrecht desghelijcx te verrassen ende overvallen / daer hy by nachte een Poorte open brack met een Petart ofte Mortier vol Buskruyt: maer alsoo dierghelijcke Instrument aende tweede Poorte niet wel wilde wercken / daer den Meester over doodt bleef / konden sy daer niet binnen komen: Aen d'ander zijden meynden sy de Stadt met leeren te beklimmen / die te kort

Den Koning van Vranckrijck tracht te vergheefs Atrecht te verrasschen den 26. Maert.

 waren/

waren / waer door grooten allarm inde Stadt zijnde / is de Borgherye in Wapenen ghekomen / met behulp vanden Grave van Busquoy / sone vanden Heere van Vaulx / van den gheslachte Longheval / die eertydts Gouverneur tot Atrecht was geweest / ende d'eerste Grave van Busquoy ghemaeckt in dese Oorloghe : Desen Heere zynde daer binnen met eenighe weynighe Walsche ende Spaensche Soldaten / heeft de vluchtende Borghers moet ghegheven / ende tot teghenweer ghebracht / dat sy hebben haer Vyanden ghekeert / soo dat den Koningh met verlies van wel vijftich Mannen ende veel ghequetste heeft moeten afwijcken.

Amiens beleghert van den Koning van Vranckrijck.

Van doen af is voorts 't belegh voor Amiens van des Koninghs volck ghecontinueert / ende hebben haer allenskens seer sterck allomme beschanst ende begraven / soo wel teghen die van binnen / als teghen die van buyten / soo datter niemandt meer binnen konde : sy brochten daer oock wel 45. stucken Gheschuts voor / ende hebben oock een behendich Tractact ofte verraet van binnen te weghe ghebrocht / maer te vergeefs. In Junio / ende sints ist Legher daer voor seer versterckt / ende alle den Edeldom daer ontrent op ontboden. Den seventhienden Julij deden die van binnen eenen stercken uytval / ende versloeghen in des Koninghs Leger den Overste de Flessan ende Foucqueroles: maer sy werden inghedreven met verlies van Mendossa ende andere notabele Spaengiaerden. In 't beginsel van September werdter een Ravelijn vander Stadt beschoten / ende sy zijn tot onder de Vesten ghekomen. Den derden September werdt den Oversten / den voorsz Hernantello Portocarrera / met een Musket doodt gheschoten / die sy eerlijck begroeven / ende den Italiaenschen Marquis van Montanegro werdt Overste ghebieder in sijn plaetse. Van des Koninghs volck / werdt daer den vijfden September / den Heere van S. Luc inden Gracht gheschoten / een Heer van grooten bedrijve. Daer werdt niet nae-ghelaten met graven / mijneren ende gheschut / wat tot een stercke Stadt te dwinghen eenichsins mochte bedacht worden / principalick in 't leste / als den Koningh anderwerf selfs in persoon daer voor ghekomen was. Die van binnen hebben de Reviere de Somme binnen opghestopt / ende alsoo alomme te rugghe doen overloopen op het Landt / op datter ghemackelicker met Schuyten ontset mochte in ghebrocht worden / dat niet wel byde Spaensche van buyten waer-ghenomen werdt: Want den 29. Augusti / is Bourlotte ghekomen met acht hondert Peerden / verselschapt metten Grave van Busquoy / Don Johan de Braccamonte / Cousijn van Fuentes / met Don Gaston Spinola / Don Ambrosio Landriano / Tesseda Maestro del Campo / Niclaes Basta / Conradin met meer ander / om volck binnen te helpen / maer sy werden byden Koningh selve / oock by Byron / Montigni ende meer andere ontmoet aende passagie van Aucre / alwaer soo ghetroffen werdt / datter wel hondert ende dertich doodt bleven / hondert ende twintich ghevanghen / ende wel twee hondert ende twintich Peerden afgenomē werden / met drie Cornetten / ende de reste sonder yet uyt te rechten inde vlucht geslagen.

Gouverneur van Amiens gheschoten.

Den Vorstelijcken Cardinael rust hem sterck om Amiens te ontsetten / in September.

Den Vorstelijcken Cardinael heeft hierentusschen sijn Krijghs-volck te Voet ende te Peerde seer sterck vergadert / dat hy dus langhe hadde moeten uytstellen by ghebreke van ghelde / als een Regiment van 3000. onder Groghel / in 't Landt van Lutsenborgh opgelicht / oock een Regiment onder den Hertogh van Saxen / het welcke hy in Augusto bekomen hebbende / heeft hy de oude Garnisoenen ghelicht / ende in Brabandt meest / ende voorts in ander plaetsen / heeft hy drie duysent Italianen onder 't beleydt van Don Alonso Davalos / die nu desen Somer nieuwelijck uyt Italien aenghekomen waren / inde selfde Garnisoenen gheleydt: Hy heeft oock alle de Leen-Heeren op ontboden / ende Benden van Ordonnantien te Peerde opgherust / t'samen sterck wesende wel vijfthien duysent te Voete / seer goedt volck / ende drie duysent Peerden : Hier waren by ghevoecht achtien stucken grof Gheschus / ende groote menichte van Waghenen / diemen aen malkanderen konde met Ketenen vast maecken / ende is alsoo ontrent den twintichsten Augusti te Velde ghetrocken / verselschapt zijnde met den ouden Grave Pieter Ernest van Mansveldt / metten Admirante van Arragon / Generael van 't Peerde-volck / den Hertogh van Aumale Fransoys / den Hertogh van Aerschot / de Prince Philips Willem van Orangien / Don Lois de Velasco / ende meer andere Nederlandtsche Graven ende Oversten.

Daer nae soo vertoonde hem den Vorstelijcken Cardinael met sijnen Legher den vijfthienden September op de hooghde van Longprez / daer hem den Koningh van Vranckryck teghen vertoonde / ontrent een vierendeel mijl weeghs buyten sijnen beschansten Waghen-borgh ofte Legher / daer beyde de Leghers lange stondē in slagh-ordere / alwaer beyde de Legers met grof Gheschut langhe dapperlick teghen malkanderen in schoten. Maer teghen den avondt soo vertrock den Vorstelijcken Cardinael met sijnen Legher nae een Dorp Sint Saveur / een mijle van daer gheleghen / alwaer hy subijtelijcken een Brugge / door den Grave van Busquoy / leyde over de Somme / meynende van die zijde ontset in Amiens te worpen : maer daer ghepasseert zijnde / werden sy ghedwonghen vande Colonellen / de Heeren van Mantigni / van Lanove / van Vyeques ende Descluseaulx / weder te rugghe te trecken nae haren grooten hoop. 's Anderdaeghs voor den daghe / trock den Vorstelijcken Cardinael op met sijnen gantschen Legher in slagh-ordere / in 't ghesichte vanden Koningh / elcken hoop met sijn Gheschut / in seer goede ordonnantie / ende trock nae Vignacourt / daer sy ten lesten het vyer in staecken / alsoo oock inde by-ligghende Dorpen. Den Koningh met een deel sijns Leghers volghde hem wel een mijle / by-brenghende grof Gheschut ende Veldt-stucken / daer mede dickmael onder de hoopen schietende.

Den Vorstelijcken Cardinael versoeckt om Amiens te ontsetten / den 15. September.

In desen aftreck des Cardinaels Legher / werdt by hem het Kasteel van Humbercourt / toe-komende den Huyse van Brimen ende Meghem / belegert ende ingekregen / ende byden Cardinael met Buscruyt opgeblasen ende gedestrueert.

Humbercourt gheraseert.

Als het nu onmoghelijck was voor den Vorstelijcken Cardinaels Legher door des Koninghs Legher te breken / om de menichfuldighe begravinghen / sterckte / konstighe ende gheweldighe beschansinghen / oock dewijle den Koningh met noch eenen Legher onder de ooghen was ligghende om hem te weeren / soo hebben die van Amiens den moet verlooren ghegheven / als sy den Cardinael saghen afgetrocken / ende wetende dat den Koningh gheneycht was om goede conditien voor 't overgeven te vergunnen / alsoo hy wel ghenoech ghewoone was / zijnde noch in vreese dat sijn vyanden Leger mochte ergens op sijn Frontier-steden vallen / soo hebben sy versocht te parlementeren den 19. September / ende zijn geaccordeert dat sy de Stadt binnen ses dagen den Koningh overgheven souden / soo daer en tusschen gheen ontset van twee duysent Mannen sterck van buyten binnen ghebrocht en werden. Nae de ses daghen souden alle die wilden daer moghen uyt-trecken met alle haer goedt ende in Wapenen / met vlieghende Vaendelen / slaende Trommel / ende hebben goedt Convoy. Sy vermochten oock haren dooden Gouverneur Hernantello met ander Capiteynen lichamen wech te voeren. Den Borgheren soude alles oock werden vergheven sonder verwijt / vermoghende met haere goederen wech te trecken / ofte blijven / midts nieuwen Eedt doende.

De Stadt Amiens tracteert vā overgeven / den 19. September.

Aldus den 24. Septembris geen assistentie binnen Amiens ghekomen zijnde / is de Stadt den Koningh overghelevert / ende daer zijn uyt-ghetrocken ontrent achtien hondert Mannen te Voete / ses hondert Peerden / hondert ende tsestich Wagenen / met wel neghen hondert Vrouwen / treckende nae Dorlens.

Amiens aen sijnen Koningh overgegeven / den 24. September.

Dat Belegh heeft in alle manieren gheweldigh ende groot gheweest / daer gheen inventien / subtijlheden instrumenten / mijnen / naegelaten zijn gheweest van weder-zijden / soo dat het een seer verre befaemt belegh gheweest is / selve mede door eenen grooten brandt die inde Tenten vanden Koningh quam / dat

1597.

niet gheblust konde worden. Voorts om dat de Stadt altijdt seer moetwillich / oploopich ende partydich haer gedragen hadde / gaf den Koningh last ende ordere daer een Kasteel te bouwen.

Amiens beleght seer treffelijck.

Op het vertreck van des Cardinaels Legher / trock den Koningh van Vranckrijck hem nae / om op Dorlans wat voor te nemen met achtten stucken Gheschuts / maer soo hy aldaer vondt groot Garnisoen ende veel provisie ingheдaen / soo trock hy vorder nae Atrecht / daer den Voorstelijcken Cardinael ingheweecken was / ende schoot eenighe twintich ofte dertich scheuten grof Gheschut op de Stadt / om het Garnisoen tot eenighe scharmutselen uyt te locken: maer den Voorstelycken Cardinael hieldt sijn Volck al binnen / 't welck den Koningh dede te rugghe keeren / makende een groote vreese in Artoys / afloopende het Landt aldaer seer jammerlijck: Hy stelde den Heere van Vicques voor Gouverneur in Amiens. De Voorstelijcke Cardinael door den Admirante van Arragon / kreegh in sijnen aftocht het stercke Slot van Monthulin / 't welck hem met ghewelt ende door seecker onderhandelinge over-ghegheven wert / ende is gelegen tusschen Cales ende Bolonien / daer te vooren den Grave van Busquoy (met een schalade dat meynende in te nemen) door sijn kaeck gheschoten werdt / ende seer veel volck verlooren hadde. Hy leyde oock sijn volck in Winter-leger / ende selve is hy in Artoys stockeliick gebleven.

Koning vervolght den Cardinael ende straeft in Artoys.

Cardinael wint 't Kasteel Monthulin.

De Spaensche Garnisoenen van Overijssel ende daer ontrent vergadert / sterck zijnde ontrent acht hondert / werden beleydt by Richard vanden Sande / Herman van Ens / ende Malagamba / metten Luytenant vanden Grave van Stierum / ende hebben den 26. Meert / eenen harden aenval ghedaen op de Stadt van Steenwijck / 's morgens voor den daghe / ende die Palisade wat gebroken zijnde / zijn sy daer door ghekroopen / ende hebben de Wallen beklommen / ende een groot deel van haer volck zijn aende zijde van 't moras op de borst-weeringhe gheraeckt / aende Noordt-zijde der Stadt / oock aende Zuytzijde eenen grooten alarm aenrechtende. Maer die van binnen hebben terstondt rondt-omme de Stadt wel beset / ende die opgeklommen waren werden van de Schiltwachte ontdeckt ende afgheslaghen: alsoo afgesmeten zijnde vondt-men maer ses dooden / nochtans bleven twee Luytenanten doodt / waer onder was den Luytenant vanden Grave van Stierum: het schijnt datse wel seventhien Waghens met dooden ende ghequetste afvoerden / sy hadden noch vier Cornetten Paerden tot Ommen niet verde van daer gebrocht om den pas te bewaren.

Steenwijck te vergheefs by de Graven vanden Berghe beklommen / den 26. Mey.

Die van Zeelant / onder 't beleyt van haren Admirael Justinus van Nassou / zijn in April op eenen aenslagh t'schepe ter Zee uytghevaren / met ontrent thien ofte twaelf hondert mannen / het scheen dat den aenslagh op Grevelinghen was beleydt door een Schots Capiteyn / maer daer en werdt niet uytgerecht.

Den Hertogh van Bouillion dede ontrent dese tijden groote courssen / ende nam ontrent Martenborch een Dorp Keningen op de Mase gelegē / dat hy stercte om te vorderen sijn courssen ende wech na Nederlant toe / nemende eenige kleyne Steden.

Veel aenslagen van weder-zijden werden voorghenomen sonder volbrenghen / maer hondert Peerden van Breda uytghereden zijnde / werden by 's Hertoghenbossche gheslaghen / de Capiteynen ende Officieren ghevanghen / desghelijcx de Peerden van Nimmeghen uyt-ghereeden zijnde / werden by den Grave vanden Berghe inde vlucht gheslaghen / maer uyt vreese van achter-hoede en dorfde hy die niet volghen.

Den Prince Mauritz heeft in Mey eenen welbeleyden aenslagh op de Stadt Venlo (gheleghen op de Mase) voorghehadt / die hem nochtans misluckte: Dese was beleydt door twee ofte drie kloecke Mannen / die door behendelijck aengheven vanden Voorstelijcken Cardinael eenen dienst te doen / uyt ende ingane in Venlo hadden / alwaer sy eenen sleutel hadden doen na-maken / waer mede sy konden boven op de Poorte komen om te beletten dat het schof ofte nederschietende balcken niet nedergelaten konden wor-

Aenslagh den Prince Mauritz misluckt op Venlo / in Mey.

den / als de Poorte beneden soude gewonnen wesen.

1597.

Dit aldus besteken zijnde / wasser een Schip voor Venlo ghekomen met ontrent tsestich Mannen / beleydt by Capiteyn Mathys de Helt / een kloeck ende vroom Krijghsman / die eertijdts het Fort van Schenckenberghen soo kloeckelijcken teghen den Grave Karel van Mansvelt ghewoert hadde / ende die mede met het Torf-schip Breda hadde helpen innemen. Dese Capiteyn met een Schips-Capiteyn van Dordrecht / Schalck ghenoemt / smorghens vroech voor Venlo ghekomen zijnde / werden gewenckt by die binnen op de Poorte het neder-vallen van 't Schof verseeckert hadde / de Wacht doorsteecken zijnde als de Poorte gheopent was / zijn sy met haer volck toegheloopen om de Poorte in te nemen ende te overweldigen / het welcke sy begonden te doen: Maer alsoo sy 's morghens eenigh Gheschut inde Stadt ghehoort hadden / werdt de Poorte niet voor ses uren 's morghens open ghedaen / soo datter te meer volck ontrent de Poorte was / die siende de Poorte overweldighen / maeckten eenighe teghen-weer ende allarm / waer teghen de Bespringhers haer Roeren ende Musketten meynden te gebruycken / maer sy en konden door vochticheydt dat haer Buscruyt mochte ghekreghen hebben / gheen vyer vatten: 't Welck de Borghers ghemerckt hebbende / dede hen te stouter aenvallen / eer de Enghelsche die in een ander Schip wat verder van daer laghen / konden toeloopen / die haer soldeeringhe van 't Schips deckssels ingheballen was door ongheluck / soo dat sy door een gat moesten kruypen: ende terwijle oock de Bootsghesellen mette wapenen ende instrumenten uyt het Schip te halen besich waren / hebben die vande Stadt den binnen-poorte toegekregen / ende terstont sterck in Wapenen komende / hebben sy die aenbanghers vande Poorte ghedreven / waer van seven ofte acht doodt bleven / meest door dat sy niet gewapent en waren / ende daer onder den voorschreven Schips Capiteyn Schalck ende den Capiteyn Mathys de Helt / die op de Caye in 't afwijcken gheschoten werden / beyde vroome Mannen / boven maten seer beklaecht: eenige bleven gebangen / waer van een Officier van Schalck werdt ghehanghen. Den principalen aenrechter die het schof op de Poorte verseeckert hadde / siende de Poorte ghesloten / liep den anderen trap af / ende ontquamt / seer behendelicken dwers door de Stadt een ander Poorte uyt / soo hy ons selve vertrocken heeft. Prince Mauritz die met de ander Soldaten Peerde-volck ende Edelen niet verre van daer en laghen / moesten met leetwesen aftrecken.

Capiteyn Mathys de Helt / ende Schalck worden verslagen in Mey.

Alsoo seecker groote questien uytstaende waeren tusschen den Jonckeren / Hovelinghen / Wy-gheerfde / ende Ghedeputeerde vande Kerspelen vande Ommelanden / tusschen de Eems ende Lauwers ter eenre / ende Borghemeesteren ende Raedt der Stadt Groeninghen ter ander zijden / hebben de E. Ghecommitteerde Raden (ghestelt byde Heeren Staten Generael over de decisie vande selve questien) den een en dertichsten Januarij / Anno 1597. in 's Graven-Haghe uytsprake ghedaen / inde presentie vande Heeren Staten Generael / met open deuren / ten by-wesen vande Ghedelegeerde Rechters / ende geprononcieert de Sententie tusschē die van Groeningen ende Ommelanden / houdende datse te niete deden de uytsprake vanden 17. Februarij 95. dat de Stadt ende Ommelanden te samen eene Heerlijckheydt ende Provincie maecken / ende onverscheyden sullen gheregeert worden byde t'samentlijcke Staten vā Stadt ende Landen / dat alle Gherechticheden ende Opkomsten die den Prince als Heere heeft ghehadt / ende oock alle penninghen ende contributien / ghemeene middelen / Imposten ende andere ghemeene Consenten / ghe-employeert sullen worden met ghemeenen advijse / dat alle de Klooster goederen / inde Stadt / Ommelanden / Olde Ampt ende Goerecht gheleghen / met ghemeen advijs at pios usus verstreckt sullen worden / dat totte administratie vande voorschreven penninghen ende goederen / ende om de ghemeene resolutien te effectueren / de t'samentlijcke Staten uyt de Stadt ende Ommelanden sullen committeren persoonen in ghelijcke ghetale / met sulcke last ende Instructie als

Uytsprake van Gecommitteerde Raden over de questien tusschen Groeningen ende Ommelanden.

1597. als sy Staets-ghewijs sullen goedt vinden / ende soo langhe sal 't Collegie vande Ghecommitteerde Raden mette Instructie by de voorschreven uyt-spraecke ghestelt / ghecontinueert worden / dat alle Ampten ende Officien die by den Prince als Heere plaghen gegheven te worden / voorts aen bedient sullen worden op de Collatie ende Commissie vande t'samentlijcke Staten / dat de Kamer van Justitie / ende den Luytenant ende ander Officieren der selver Kamer/ uytghesepdt de vier Hooftmans by die van Groeninghen alleen te stellen / ghekoozen ende ghecommitteert sullen worden / by de t'samentlijcke Staten / om uyt den name vande hooghe Overigheydt / ende Heerlickheydt van Stadt en Landen recht te doen / naer Landen Gherechte ende oude Ghewoonte / in saken die t'sedert den Jaere 1521. totten Jaere tsestich ghewoon zijn by de Kamere buyten de Werve berecht te worden / verboden dattet eene lidt ofte yemandt der selver in't particulier / in 't ghene voorschreven is / ofte andere saecken Stadt ende Landen in 't ghemeen raeckende/niet en sal doen noch ghebieden/ noch den naem der Staten buyten de ghemeen vergaderinghe/ vande t'samentlijcke Staten ghebruycken/ dat d'Inghesetenen vande Ommelanden met een yeghelijck ende van alderhande goederen vrij mogen handelen nae haer ghelieftе/ uyt-ghesepdt datse gheen Waren / inde Ommelanden vallende ofte zijnde / als Boter/ Kees/ Peerden/ Ossen/ Koozen/ ende dierghelijcke Koopmanschappen sullen moghen verhandelen ofte uytvoeren / sonder eerst binnen Groeninghen ter stapel te brenghen / maer sullen malkanderen tot huyses Nootdruft / ende tot beslagh hares ghebruycks moghen verhandelen alle Goederen ende Waren / sonder die te stapel te brenghen / ende indien partijen niet en konnen verdraghen / in wat forme de Stapel behoort ghebruyckt te worden / sullen hare differenten sommierlicken deduceren / om byde Staten Generael daer op ghedisponeert te worden / d'Inghesetenen vande Ommelanden sullen moghen Brouwen tot huyses Nootdruft / maer niet om te verkoopen/ ende datmen met de Tap-mate inde Ommelanden/ niet dan Groeninger Bier en sal moghen uyt-slijten/ op't possessoir / maintineerden die van Groeninghen inde possessie vel quasi van't voorschreven/voorzegelen/ voorsitten/ ende voorstemmen / ende datse neffens die vande Ommelanden sullen hebben eenparighe stemme / in alle 't ghene Staets-ghewijse verhandelt sal worden / ende de stemmen steeckende / sullen met behoorlicke wijse verdraghen worden / ende soo niet doenlick en ware / sullen by provisie / tot dat een betere voet van uyt-komste Staetsghewijse gheordonneert sal zijn / byden Stadthouder ghedirimeert worden met adjunctie van seeckere persoonen van beyde zijden / neffens hem te committeren / dat de vergaderinghe der Staten met ghemeene aenstemminge/ofte by verschrijvinghe vanden Stadthouder / ofte van de ghenen die daer toe Staets-ghewijse sullen wesen gelast / ghelept sullen worden tot alsulcken plaetse/als 't selve sullen goedt vinden / dat alle beletselen ende nieuwicheden ten weder zijden / ter contrarie ghepleecht souden nul wesen / met interdictie van meer te doen / ende nopende 't subsidie by de Ommelanden/ tot verballinge van hare oude schulden versocht/ ende andere nootelicke voorvallende onkosten / datse daer af voor de Staten Generael verklaringhe souden doen / om partye daer op ghehoort/ daer inne ghedisponeert te worden naer behooren / alles onverminderd de Unien / Verbonden / ende Tractaten tusschen de Vereenighde Nederlanden opgerecht / ende sonder verkortinge vande authoriteyt der Staten Generael ende den Stadthouder / uyt krachte van Tractate vanden 22. Julij/ 1594. ofte andersins competerende/ ontsegghen ten weder zijden den vorderen eysch / met compensatie van kosten.

Twist ghesust tusschen die van Hollandt ende Zeelandt/ over ontfanc van Licente.

Alsoo desghelijcx werdt oock ontrent dese tijdt een misverstant tusschen Hollandt ende Zeelandt geslist/ noopende den ontfangh vande Licenten / dat langhe gheduert hadde/de questie was/ dat die van Hollandt ende West-Vrieslandt klaeghden / dat nae Ordinari cours van Rechten / haer Previlegien ende de onderlinghe Unie vanden Lande/ sy hadden betaelt hebbende alle de Rechten ende Ongelden toekomende de Generaliteyt ende den Lande van Zeelandt / heurlieden nochtans niet toe-ghelaten werde te passeren by Zeelandt/ sonder aldaer noch eens te betalen/ ofte werden daer aengheghouden / ende verkort in haer reysen / tot groote schaden / ende dat contrarie de resolutie vande Staten Generael: mede hadden die van Zeelandt geweygert te compareren voor de Generale Staten/ om daer over t'samen te consulteren ende resolveren. 1597.

Die van Zeelandt hielden hun aen een provisioneel accoordt/ waer inne was ghereselveert/ dat d'een helft vande Licenten souden in Hollandt betaeldt worden/ daer sy 't goedt laden souden / ende d'ander helft in Zeelandt / dat die van Hollandt niet meer en onderhielden/ ende klaeghden dat hun in Hollandt en West-Vrieslandt Licenten werden gheeyscht vande Waren ende Goederen varende nae Zeelandt.

Hier tegen seyden weder die van Hollandt/ &c. dat het provisioneel Contract gheexpireert was / mede schadelijck voor de Generaliteyt bevonden / ende voorder hadden die van Hollandt haer daer over ghesubmitteert totte uytspraecke vande Generaliteyt / ten lesten de Admiraliteyten hun interposerende / zijn tot een accoordt gekomen.

Poolschen Ghesanten vertoogh/ den 12. Julij.

Inde Maent van Julio/ is in Hollandt in 's Graven-Haghe aen-ghekomen een Ghesante / ghenaemt Paulus Dyjalijn / Hovelinck / afghesonden vanden Koningh Sigismondus de III. Koningh van Polen/ die hem mede schrijft Groot-Vorst van Littouwen/ der Kuyssen/ Pruyssen/ Massouwen/ Samayten ende Lijflandt Hertoghe / ende oock der Sweden ende Wenden Koningh/ &c. Desen Ambassadeur brocht Brieven van Credentie / mede byden Koningh onderteeckent van date den negenthienden Mey / Anno 1597. Waer over hy den 20. July byde Prince Mauritz begroet ende te gaste versocht werdt. Hy verkreegh audientie den 21. July byde Staten Generael / die om hem sonden / ende by Prince Mauritz inghebrocht werde. Alwaer hy in 't by-zijn van sijn Dienaers in 't Latijn luyde uyt-spraeck in desen effecte / dat sijn Meester den Koningh van meest alle de Potentaten van Christenrijck ware versocht / ende mede ten insien vanden teghenwoordighen standt van Christenrijck (byden Turck soo bevochten) beweecht was / om aen desen Staten te intercederen / ten eynde sy haer metten Koningh van Spaengien haren natuerlijcken Heere vereenighden / voeghende daer by / dat den Koningh van Spaengien de machtighste Potentaet van Christenrijck was / die oock de meeste macht soude hebben om hem teghen den Turck te stellen / ten ware hem dese Nederlandtsche Oorloghe wederhielden / datmen daeromme achtinghe wilde nemen op de groote macht van 't Huys van Oostenrijck/ ende vanden Koningh van Spaengien / waer door gheschapen waren dat dese Landen nae alle apparentie souden moeten ondergaen/ ende van de uyterste verwoestinghe moeten lijden. Voorder vermanende dat sy wilden letten / dat het den Koninghen eyghentlijcken toe-quam over haer Onderdanen te gebieden / ende den Onderdanen haer te ghehoorsamen / dat den Koningh van Spaengien seer godertieren ende sachtmoedigh was / ende bereydt om alles te vergheven / ende daeromme souden sy haer metten eersten metten selven vereenighen ende verghelijcken / ende onder sijn ghehoorsaemheydt weder stellen / midts haer alle voorighe misdaedt verghevende / daer aen de Christenheydt eenen grooten dienst in dese sware Oorloghe teghen den Turck ende sijnen Meester den Koningh een welgheballen soude gheschieden / ende dese Landen van sware Oorloghe ende aenstaende perijckel bevrijdt worden.

Dese Oratie werdt met groote vrijheyt ende stoutheyt luy uyt-ghesproken / ghelijck als een Monick op den stoel preect / Als hy des Koninex van Spaengien goetheydt / sachtmoedicheydt ende godertierenheydt prees / dede hy dat mette grootste eerbiedinghe die hy konde/ ende dat inde presentie van Prince Mauritz wiens Vader (soo sy alle haer immers lieten duncken) hy soo leelick vermoort/ en hem ooc noch na het leven gestaen hadde. Hier over werdt hy vande Staten ve-

1597. ten bedanckt van sijn moeyte ende aenghediende goeden wille van synen Meester/ ende men soude daer op letten: Belastende den Heer vanden Wercke sijn antwoorde oock int Latijn te formeren.

Hier nae leyde hem Prince Mauritz uyt de Staten Kamer door de groote Sale van 's Graven-Haghe/ hem toonende de afghenomen Vaendelen inden slach van Tuernhout/ om te betoonen dat den Koninck van Spaengien soo machtich niet en was/ ofte men konde wel een voordeel van hem krijgen/ eñ alsoo ginck hy by den Grave van Hohenlo te gaste.

Daer nae hadde hy hem familiaerlijck beklaeght/ dat veel van hem afkeer ghenomen hadden/ sints dat hy sijn propositie gedaen hadde/ ende dat sy behoorden te weghen de macht van sijnen meester den Koninck/ ende wat quaet ende goet hy vermochte haer te doen/ met het sluyten vande vruchtbaerheydt van Polen/ vande menichte van Coren dat aldaer wies/ ende alle Jaren in dese Landen ghebracht werde/ t'welck hy meynde den Koninck vermocht te verbieden/ daer op gheseyt worde/ dat teghen het Cooren uyt Polen komende/ alle Jaren oock een grooten deel ghelts van hier nae Polen ginck/ ende dat d'een qualijck het ander derven konde.

Den 22. savonts/ zijn van weghen de Staten Generael ghesonden gheweest de Heeren van Noordtwijck/ van Niebelt/ vander Wercke/ met meer andere/ ende hebben hem by monde vanden Heer van der Wercke int Latijn verhaelt de antwoorde ende resolutie van de Heeren Staten/ die hem oock schriftelick by den Griffier Aertsens herlesen ende overghegheven werdt/ inhoudende dat sy gheerne verstonden dat den Koninck van Polen ende Sweden/ &c. haer alle gheluck wenschste/ t'selfde sy daer tegen opt hoochste hem oock deden: Dat sy met droefenisse verstonden de macht ende perijckelen van den Turck: dat sy metten Koninck van gevoelen waren/ soo de Christenen alle onderlinghe twisten afleyden ende haer t'samen voeghden/ dat het quaet ende perijckel lichtelijck van Christenrijck soude gheweert worden. Voorts beklaechden sy dat hy soo qualijck ende verkeerdelick van dese Landen quaetgunders onderrichtet was/ al ofte der Landen nootelicke oorloge de ware oorsake ware/ waeromme den Koninck van Spaengien niet alle sijn Thresooren ende vermoghen en wende teghen de Turcken. Sy verhaelden oock kortelijck/ dat de Nederlanden aen hare Hertoghen ende Graven (gheen Koninghen) met seecker contracten onderlinghe verbonden zijn gheweest. Derhalven dat de Koninck van Spaengien met sijn tyrannye alle Wetten overtreden hebbende/ over de hondert duysent menschen sonder wettelicke oorsaecke hadde doen ombrenghen/ haer Voorstelicke ghesanten tegen alle Volckeren Rechten ghedoodet/ ende onghehoorde schattinghen buyten verwillinge der Staten ingevoert. Waeromme de Landen ten lesten de Wapenen aengenomen hebben/ ende haer in vrydom ghestelt onder de rechtmatighe regheeringhe vanden Hoochgeboren Heere den Prince van Orangien. Sy hadden oock uyt inghebore ne liefde tot haren Landts-heere alle afbiddinghe versocht/ alderhande middelen van vrede voorghenomen/ ende selve den Keyser/ Koninghen van Vranckrijck ende van Enghelandt/ oock de duytsche Vorsten bemoeyt/ sonder yet by den Koninck te konnen verwerven. Maer siende dat den Koninck van Spaengien onder t'decksel van vrede/ onee nicheydt onder de Provintien ende Steden aenrechte/ waren sy ten lesten ghekomen tot datte/ (dat alle vrij volckeren vrij ende gheoorloft ware/ principalicken den vrijen Nederduytsche Natien) dat sy verklaerdt hebben/ dat den Lants-heere van sijn rechten vervallen ware/ ende dat opentlijck nae de Rechten ende Privilegien bewesen ende by Placate afgheкondight. Daer nae hadden veel Provintien den Hertoch van Alenson voor Heere aenghenomen/ ende voor ende nae hem onder de regheeringhe des hooghgheboren Prince van Orangien/ de oorloghe teghen de Spaengiaerden vervolght/ den welcken sy schelmsghelijck hadden vermoordt/ waer door de Landen (in groote beroerten ende ellenden vervallen) sijn weder door des almachtighen Godts hulpe (op welck alleene de Staten rusten) onder t'beleyt sijns doorluchtighe soons des Prince Mauritz beschuttet/ opgewassen/ ende in haer palen uytgesettet. 1597.

Wat belanghde den Koninck van Spaengien sijnen wille ende herte/ t'welck men uyt de daden best konde speuren/ waer openbaer/ dat hy niet min in den sinne hadde als de Oorloghe teghen den Turck te voeren/ maer sochte te heerschen over alle des Christenheyts Vorsten/ onder t'decksel van de Roomsche Religie te handthaven: Want wat ware opt anders de oorsake gheweest van zijn Oorloghe teghen de Koninginne van Enghelandt? Wat hadde hem beweeght hem te steecken inde Fransoysche Oorloghe/ ende nae het Koninckrijck van Vranckrijck te staen? Ende sijn poogen om t'Hertochdom van Gulijck ende Cleve af te trecken/ ofte af te wenden van sijne Erfheeren ende Successeurs het welcke hy onlanck by den Keyser ghehandelt hadde door den Admirael van Arragon/ behalven de listige lagē die hy die van Aken ende Wesel geleyt heeft/ ende veel andere Ryck Statē ende steden/ dan om dat hy soude een Heere zyn over alle in Christenheyt. Den Koninck van Spaengien sochte meer heerschappye in Christi heyt/ dan oorloge teghen den Turck.

Om waer toe te komen den Koninck van Spaengien alleenlijck poochde/ ende dat met voorghevinghe van Vredehandelinghe/ om dese Landen met onderdruckinge van Vaderlicke Wetten ende Previlegien/ te brenghen onder sijne macht/ ende aldaer den stoel sijns Oorloghs te stellen teghen de Vorsten van alle Koninckrijcken/ alwaer hy macht te Water ende te Lande/ ende oock ghelt soude gereet vinden.

Het welcke de doorluchtighe Majesteyt van Engelant/ ende daer nae oock den Koninck van Vranckrijck aenmerckende/ hadde t'samen een Verbont ghemaeckt ende daer inne de Gheunieerde Landen oock aenghenomen.

Waer by den Heere Ambassadeur lichtelijck soude verstaen konnen/ hoe ongheleghen het den Heeren Staten ware in dese ghelegheнheyt ende standt der saecken/ van sijn versoeck vorder vermaen te doen/ midts sy met soo veel exempelen gheleert waren dat haren Vyandt nerghens nae en trachte/ dan onder den soeten naem van Vredehandelinghe/ de Oorlochsche hinderlaghen te decken/ ende onvoorsienighe in het bedrogh te trecken: Het welcke sy hoopten dat sijne doorluchtighe Majesteyt van Polen soude overdencken/ ende dat hy de maechschappe die hy metten Koninck van Spaengien heeft/ soo hooghe niet achten sal/ ofte sal liever opwaecken ende vlijt aenwenden/ tot voordeel ende welvaren van gantsch Christenheyt. Alsoo gheen dinck den Staten meer ter herten ginck dan alle Koninghen ende de gantsche Weerelt genoegh te doene van hare handelinghen soo hadden sy op sijn Brieven so veel willen antwoorden/ om den goeden wille ende herte des Koninct van Polen teghen dese Landen te behouden/ in welcken ijver sy wilden volherden/ twijffelen ooc niet ofte sijn Majesteyt soude de onderlinghe traffique ende handel (de welcke soo lange aller volckeren gemeyn is gheweest) onverbrekelick onderhouden.

Vorder recommandeerden sy sijne doorluchtighe Majesteydt seer ootmoedelijck het welvaren ende staet deser Landen/ ende souden wederomme alle vlijt aenwenden/ dat sy niet alleene sijn Majesteydts goeden wille verdienen/ maer oock tot haerwaerts vermeerderen sullen. Sy versochten oock aenden welgheboren Heer Ambassadeur/ dese saecke synen doorluchtichsten Majesteyts ernstelijck te verhalen/ ende dese Provintien met sijn jongste te willen vorderen.

Met dese antwoorde maeckten sy een beleeft afscheyt/ ende de voorschreven Heeren bleven aldaer by hem te gaste. Ende alsoo hy sanderdaechs soude vertrecken/ ginck hem den Pr. Mauritz oock den Adieu seggen/ eñ nae de noene de Graven van Hohenlo ende van Solms/ hem wenschende alle gheluckighe reyse: Ende vallende in propooste vande tyrannije vanden Koninck van Spaengien/ die hy ghenoech wilde verschoonen/ soo seyden dese Heeren dat de doot van beyde haer Schoon-vaders die door hem om hals ghebrocht waren/ die tyrannije genoegh bewesen. Also Afscheyt vanden Poolschen Gesant te den 24. Julij.

1597. nae eerlijck afscheydt/ is hy by den Doctor Wijer met Koetsen/ uytten Hage/ ende voorts met Schepen van Oorloghe nae Zeelandt belept/ ende zijn alomme alle verteerde kosten hem afghesproken ende voor hem betaelt/ ende soo in Engelant gevoert.

Poolsche Ghesante bootschappe in Enghelandt den 4. Augusti.

In Engelant ghekomen synde/ heeft hy aldaer den vierden Augusti by de Koninginne audientie ghehadt ende na de grootenisse heeft hy met rouwe woorden verhaelt/ dat de Ondersaten van sijnen Meester den Koninck van Polen/ niet alleene vande Koninginne en waren bejeghent met eenighe nieuwe beneficien/ maer ter contrarie gheprivеert van weldaden ende Vryheden/ die hare Voorsatē haer vergunt hadden/ende gheconfirmeert/ ende alsoo waren sy van alle Coophandel uyt haer Rijcke uytgesloten. Ende dat oock hare Majesteyt seker Edicten hadde laten uytgaen/ daer sy teghen alle volckeren Rechten/ alle Coopmanschappe ende Navigatie op Spaengien hadde verboden/ ende onder dat decksel hadde sy verscheyden Ondersaten van Polen haer Schepen doen nemen/ ende de goederen verbeurt ghehouden/ daer van hy versochte reparatie ende restitutie/ ende dat de Westersche Schipvaert mochte dien van Polen vrij blijven/ ofte dat sijnen Meester den Koninck sulcke middelen soude moeten voornemen/ daer mede de selve tot ghebuerlicke restitutie ende vryheydt mochte komen.

Verispelicke Latijnsche antwoorde der Koninginne van Engelandt/ den 4. Augusti.

Dese Oratie voor de Koninginne by desen Ghesante luyde int Latijn uytghesprooken zijnde/ heeft de Koninginne/ alsoo sy een kloecke welspreeckende Princesse is/ hem terstondt int Latijn wat verstoordelyck hier op gheantwoort ende aenghesproken/ende seyde: Och hoe ben ick bedroghen/ ick verwachte een goede bootschap/ ende ghy brenght my een klachte: By u Brieven verstondt ick dat ghy een Ambassadeur waert/ maer ick vinde eenen Herault/ ick en hebbe in al mijn leven noyt sulcken Oratie ghehoort/ ick verwondere my boven wonderen van soo opene ende onghehoorde vermetelheydt/ noch ick en gheloove niet soo uwen Koninck selfs hier ware/ dat hy sulcke woorden uytgesprooken soude hebben: Maer soo hy u sulcx ter avontuer belast heeft/ daer aen ick seer twijffele/ moetmen t'selfde toeschrijven/ dat hy noch een Jonck Koninck is/ niet by successie/ maer by electie van nieus totte kroone ghekomen/ ende daerom niet en verstaet hoe sulcke saecken te handelen sijn tusschen Princen/ noch hoe sijn voorsaten met ons ghehandelt hebben/ ofte sijn Naekomers ter avontueren doen sullen. Wat u aengaet: (seyde sy vorder) het schijnt dat ghy veel Boecken overlesen hebt/ maer en hebt Princen Boecken niet aengheroert/ als niet wetende wat dat Princen ende Vorsten toekomt: Want nae dat ghy vande natuerlicke ende Volckeren Rechten soo veel spreeckt/ weet dat dit der natueren ende Volckeren Recht is/ dat soo wanneer Oorloghe tusschen Princen opghestaen is/ soo ist gheoorloft den eenen den anderen Prince alle Krijghs-hulpe/ van waer sy oock mochte herkomen/ af te worpen/ ende by alle middelen toe te sien dat sy tot sijnder schade niet ghebruyckt en werde: Dat ware het rechte Recht der natueren ende Volckeren.

Ende alsoo hy oock de alliantie des Koninex met het huys van Oostenrijck hooch verheven hadde/ seyde sy hem/ dat hy moeste weten datter gheen en ontbraken van dat Huys/ die sijnen Koninck van Polen nae het Rijcke ghestaen hadden. Hopende sijn ander saecken/ daer soude op ghelet worden/ ende hy soude by eenighe van haer Raetsheeren sijn bescheydt verwachten.

Den Poolschen Gesante handelinge met der Koninginne Raetsheerē.

Daer nae alsoo hem vier Raetsheeren vander Koninginne weghen gheordonneert waren tot vorder handelinge/ te weten/ den grooten Tresorier Burghley/ den Admirael Haward/ Heer Jan Fortrescue/ ende den Secretaris Cicil/ soo heeft hy hem over sijn rou spreken verontschuldicht/ ende daer van betoont last ende commissie te hebben/ by sijnen Koninck inde vergaderinghe vant Poolsche Rijcke geteeckent ende ghezeghelt: Hy gaf haer oock sijn Oratie schriftelyck over.

Daer op hebben hem oock de voorschreven Raetsheeren uyt haer Koninginne naem aenghesepdt/ als dat sy verblijt was van sijn komste/ als van haren Broeder den Koninck/ dien sy onlancx door haer intercessie/ eerst Bestant/ daer nae Pays vanden grooten Turck hadde gheprocureert/ die hy noch met goede conditie ghenietē/ daer van sy noch den danck verwachtende was/ om dat sy daer noch niet van vernomen hadde: Sy hadde hem oock met patientie wel gehoort/ maer sulcx van hem niet verwacht/ ende hadde hem int korte Koninclijck gheantwoort: Sy ware t'onrecht beschuldight/ wiens actien (nu van veertich Jarens regieringhe) haer ghenoech justificeerden. Sy hadden sijn Oratie in schrifte begheert/ ende sagen geerne dat hy niet ghesept en hadde buyten sijnen last/ daeromme was hy niet te berispen/ al en wast niet verwacht. 1597.

Hansische questie met den Engelschen beantwoordinge.

Op sijn klachten gaven sy antwoorde/ dat den Koninck qualyck bericht was/ ende dat sijn Ondersaten in Enghelandt van alle Commertien ofte Coophandelinghe niet uytgheslooten en waren/ men moeste oock weten oft sulcke Onderdanen oock Hansische ofte van Pruyssen waren. Datter over vijftich Jaren in Koninck Eduart de VI. tijden/ questie was gherefen vande validiteyt der Hansische Previlegien in Enghelandt/ om datse door infractien voor nul ghehouden werden/ ende dat sy noyt en konden betoonen dat haer daer inne onghelijck ghedaen was.

Maer daer na waer haer meer dan eenighe Coopliеden van Christenrijck gheconsenteert/ als dat sy inden Coophandel ende de Tollen van dien/ nae de meyninghe der ouder Privilegien/ als de eyghen Onderdanen van Enghelandt souden ghetracteert worden/ ende die dat niet hebben willen aennemen/ konden niet segghen uytgheslooten te wesen/ ten ware men haer teghen alle Rechters meer behoorde te beneficieren als de eyghen Onderdanen/ dat het teghen het Officie van eenen Koninck ware/ dat hy eens anders Rijck beter besorghen soude dan het sijne/ oock van een Herder/ die ander Beesten beter weyden soude dan de sijne/ ofte van een Voester/ die haer kinderen soude vergheten om andere te voeden/ sijn Onderdanen arm maecken/ om die vande Hansische rijck ende handelaers te maecken/ t'welck de Koninginne/ sonder teghen de Goddelicke ende Weereltlicke Rechten te misdoen/ niet mochte doen: Daeromme moghen sy niet segghen uytgesloten/ te wesen/ daer sy soo vrij als de Enghelsche selfs moghen handelen/ ende vryer als de Fransoysen/ Schotten/ Vlaminghen/ Hollanders ende ander Natien/ selfs van Duytslandt.

Lof der Koninginne vā Enghelant.

Voorts twijffelden sy dat de Staten van Polen opt dese saecken hebben overweghen/ maer opt lichtste op de klachten ghelet/ dat sy soo lichtelick ende absurdelick souden onghehoorder saecke disponeren/ teghen de Majesteyt van soo een Koninginne/ die in desen tijdt gheen grooter en hadde in goetdadicheydt/ van geen gheluckigher in langheyt van regeeren/ ende gheen meerder in Koninclicke deughden/ t'welck ware te onlijdelicker te ghebeuren teghen soo een Koninginne/ van een Koninck die soo veel in haer was ghehouden/ die hem den Turckschen Vrede verworven hadde/ ende oock den Moscobiters met Sweden. Sy merckten oock wel dat dese Legatie in favore vanden Koninck van Spaengien ware ghesmeedt by eenighe Jesuyten/ die daer veel waren moeyende met Princelicke saecken/ ende die met opspraecken by de weerelt te beschimpen/ daer over sy straffe verdiende.

Der Engelsche verbodt van te voeren Cooren/ Munitie/ etc. op Spaēgien ware conform rechten.

De Navigatie hadde sy nootelijck op Spaengien moeten verbieden/ met Cooren/ Schepen/ Wapenen/ Ec. volghende de gheschreven Rechten/ ende dat inde Previlegien der Hansen van Koninck Eduard den eersten vergont/ ware begrepen hare goederen boven ende beneden Enghelandt te moghen voeren/ soo sy wilden/ uytghenomen totte notoire vyanden van sijn Rijcke/ welcke clausule by d'andere Koninghen gherespecteert wordt. Sy verhaelden daer by verscheyden exempelen/ als vanden Koninck van Sweden sijnen Vader/ ende den Koninck Sigismond van Polen sijn Moeders Vader/ die veel Enghelsche Kooplieden alle hare waren

hadde

1597. hadde doen benemen / om dat sy die in Moscovien tegen haer Verbodt wilde brenghen / als by de commissie van Anno 1566. ende 1569. bleke / oock by de Beklach-brieven der voorsz Koningen / die sy te toonen hadden. Daeromme vraechden sy den Gesante / oft hy yet wiste daer teghen te segghen? Daer op hy antwoorde / daer toe niet belast te zijn / maer syn bootschappe haer voor te draghen / ende antwoorde te nemen. Waer op hem wert geseyt / dat de Koninginne sulcken verbodt ghedaen hadde naer de Wet der natueren om haer te beschermen naer de civile Rechten / naer de exempelen der Koningen van Sweden ende Polen / ende naer de Previlegien selve den Hansischen vergunt / op eenige particuliere klachten wilden sy hem kort recht doen hebben: Ende soo vertrock die Gesante met die antwoorde.

De Enghelsche soo wel als de Gheunieerde Landen / verstonden dat alle de Legatien / soo wel vanden Keyser / het Rycke / Polen ende Denemercken / alle waren te weghe ghebrocht door het aensetten der Spaengiaerden / om de Enghelsche midts haer Vrijbueterye ter Zee / ende de Gheunieerde Nederlanders om haer ongehoorsaemheyt / alle de Weereldt vyant ende odieus te maken / oock haer aentreckende t'stuck vande Hansische afghenomen Previlegien die sy in Enghelandt pretenderen / alsoo wy hier nae daer van breeder sullen verhalen.

Anna van de Hove een dienstmaecht tot Brussel levendich gedolven om de Gereformeerde Religie.

In desen Somer isser tot Brussel een dienstmaecht ofte Meyssen / noch onghetrout zijnde / ghenaemt Anneken vanden Hove / levendich ghedolven / om de professie vande Ghereformeerde Religie / diemen inde Gheunieerde Landen ghebruyckte. Dese Anna was Dienst-maecht van twee ghesusters / Dochters van N. Rampart van Antwerpen / die om de Ghereformeerde Religie tot Brussel langhe ghevanghen gheweest hadden / ende door eenighe voldoeninge by raedt van vrienden / zijn sy daer van geraeckt: maer dese Anna haer Dienst-maecht / niet konnende van haer ghevoelen af staen / is ten lesten by de Jesuijten nae veel ondervraghens / voor Ketterse gheoordeeldt / ende volghens de oude bloedighe Placaten / door authoriteyt van hoogher Overheyt verwesen levendich ghedolven te wesen / niet tegenstaende sy seer onfarmhertelicken badt op haer knien / soo wel voor de Jesuijten als Magistraten / datmen haer Conscientie niet en wilde dwinghen / maer eer eenighe minder straffe dan de doodt oplegghen / Vraghende wat sy soude doen? wat soude sy anders ghelooven dan God in sijn woort belast hadde / oock t'ghene dat begrepen was inde twaelf Articulen des gheloofs / daer sy noch van Paus / Misse / Vagevier / noch Heyligen aenbidden / noch anderen Aflaet van sonde / dan door Christus bloetvergieten vonde. Sy hadde hem innich gebeden / also Christus haer gheleert hadde / om sijnen Heyligen Geests verlichtinge / soo sy dwaelde / maer werde in die haer eenvoudighe wetenheyt meer ghesterckt / dat sy die niet en konde afgaen tegen haer ghemoet / maer eer dat sy die soude op haer ander menichfuldighe sonden hoopen / die swaer ghenoech waren / soo wilde sy liever de doot sterven. Maer het en mocht al niet helpen / dan by bevel vanden Rade van Brabandt / soo men seyde (die men acht dat niet bestaen hebben in dese tijden / sonder hooger ende expres bevel / hoe wel datter gheen Copie vande sententie by geenen middel te bekomen / is geweest) soo werdt sy opentlijck geexecuteert ende levendich ghedolven ofte begraven. De Jesuijten wenden alle middelen aen om haer van haer Religie te brenghen. Meer andere waren in Vlaenderen ende elders om die professie oock ghevanghen gheweest / ende eenighe omghebrocht / maer anders bedeckt.

De Gheunieerde Landen ende veel ander Politiquen / hebben haer seer verwondert / dat den Vorstelijcken Cardinael dat heeft laten gheschieden / ten tijde als hy sochte ofte te soecken hadde de gunste vanden volcke / ende den Gheunieerden Landen alomme dede aenbieden alle ghevoeghelijcke conditien / ende vryheydt van Conscientie / om die tot eenen Vrede te bewegen / ende nu metter daet betoonde / dat alle de Ghereformeerde ter doodt veroordeeldt waren / met dit sent / maer dat de executie daer van aen haerlieden ofte sijn macht ontbrac: Waer mede hy die Gheunieerde Landen in haer voornemen verhert heeft / van met den Spaengiaerden ende oock met hem / geenen vasten Vrede te mogen aengaen ofte toe betrouwen. Maer andere meynen dat hem meer gelde met die executie de goede gratie van den Koninc ende Spaengiaerden te verwerven als wesende sulcx vorderlick tot syn voyagien met de Infante. 1597.

Engelsche en Nederlantsche Armade vaert tegen Spaegien onder de Grave van Essex den 20. Julij. 1597.

Desen Somer hadde de Koninginne van Enghelant / een Vlote schepen ofte Armade ter Zee toegherust op verscheyden aenslaghen / eerst om te vernielen de stercke Armade des Koninex / die in Galissien tot Ferol vergadert was / onder Don Martin de Padilla / de Adelantado van Castilien: Ten anderen om de Vloten van beyde de Indien te nemen: ende ten derden het Eylant van Tercera in te nemen / t'principaelste vande Azores ofte Vlaemsche Eylanden. Hier over hadde de Koninginne den kloecken Heere Grave van Essex den last ghegheven / als Generael Overste te Water ende te Lande / synen Luytenant te Lande was den Lord ofte Baenderheere van Montyoye / met eenighe duysenden Enghelsche Kryghs-volck / waer onder een oudt regiment was van die langhe in de vereenichde Landen ghedient hadden / ende op haer Majesteyts versoeck nu daer ontleent werden / over alle t'welck als Veldt-maerschalck soude commanderen / den Ridder Vere.

Beschryvinge van de Armade.

Dese Armade bestont in 16. groote gheweldighe Schepen der Koninginne / met noch een deel Engelsche schepen ende Vrijbueters / ende een deel aengehoude Hollantsche ende Oostersche Vlieboote / om Krijchs-volck te voeren. Over de Vlote commandeerde neffens den Generael Grave van Essex / my Lord Tomas Haward / een Sone vanden Hertoch van Nortfolck / die sints Baenderheere ghemaeckt is van Waldon als Viceadmirael / ende den Ridder Walter Ralweygh als achter Admirael.

De Koninginne hadde oock versocht aen de vereenichde Landen / by haer Brieven van date den vijfden Februarij / hulpe tot haren aenslagh / die haer hebben toeghesonden thien schoone Schepen van Oorloghen wel gherust / den Admirael seer veel Metalen stucken Gheschuts op hebbende.

Overste over de Nederlantsche Schepen.

Daer waren noch by vijfthien dobbel welgheruste Vlieboten / voor vijf ofte ses Maenden ghevictalieert / daer hadde vande Landen wegen het gebiet over / Jonckheer Jan van Duyvenvoorde / Heere van Warmont / als Admirael van Hollandt / Cornelis Lensen als Viceadmirael / ende Jacob Michielssen als achter Admirael: Met haer was oock als Ghecommitteerde den Ridder Pieter Rigemortes. Dese zijn uyt Nederlant tseyle gegaen den vijfden Julij / ende hebben haer s'anderdaeghs voor Doveren by de Enghelsche Vlote ghevonden / van daer is de geheele Vlote tot Plemmouth geraeckt / die noch Myners ende Kryghs-volc by den wech innamen.

Den 20. Julij is den voorschreven Generael Essex mette gantsche Vlote t'seyle ghegaen van Plemmouth met goeden windt / s'anderdaechs hadden sy grooten storm / ende den derden dach noch meerder storm ende contrarien windt / nochtans poochden sy in Zee ende by een te blijven / maer sy verlooren uyt het ghesichte den achter Admirael Rawleygh met de twee Spaensche Gallioenen / die sy int voorgaende Jaer tot Cales ghenomen hadden. Daer nae verstroyde van den Generael de gheheele Vlote / soo dat den Generael Essex hem alleene vont / alleenlijck verselschapt metten Nederlandtschen Admirael Warmont / Cornelis Lensen ende Jacob Michielssen / met een Enghels Barckisken. De welcke nochtans poochden de Zee te houden / ende de reste te versamelen / ende de custen van Spaengien in ghesichte te krijghen / zijnde tusschen vijf-en-veertich ende ses-en-veertich graden / maer het principaelste Schip vanden Generael Essex / genaemt de eere van der Zee, was seer vande Zee beschadicht / dat sijnen voormast ende grooten mast beyde ghescheurt waren / syn stenghen over boort gheslaghen / sommighe balcken los geworden / ende diversche lecken ghekreghen / dat sy daghelicx over de tsestich vaten Waters

uyt

1597.

De Armade is door tempeest weder schadeloos inghekomen den 28. Julij.

uyt pompen moesten / alsoo dat het Schip qualijck langher vloten konde / ende gheen bequame Schepen by hem hadde om te veranderen / ende sijn Schip nae Enghelandt te senden. Waeromme hy heeft moeten den 28. Julij nae Huys keeren / door het groot protesteren ende roepen van sijn volck. Alsoo is hy den 29. Julij tot Falmouth inghekomen / verghelselschapt zijnde mette voorsz Nederlandtsche Schepen: maer verstaende dat de Riddere Vere ende Rawleygh / met acht Koninginne Schepen / tot Plemmouth waren met meer kleynder inghekomen / soo voeren sy oock derwaerts: daer dat daer nae den Vice-Admirael Hauwaert met 52. Schepen van alderhande Duytsche ende Engelsche/oock ingekomen is/ als hy tot op de kusten van Spaengien gheweest was/het onweder noch geduerende.

Nae dese verlooren reyse / heeft den Generael Esser alle het nieu aenghenomen Krijghs-volck / metten meestendeel vande Vliebooten diese voerden afghedanckt / overmidts datter alreede veel sieckte onder haer was / ende heeft hem anderwerf gherust ende ghevictalieert / alleenlijck ontrent een duysent oude Enghelsche Soldaten by hem houdende / die uyt de Vereenichde Landen ghekomen waren: Waer door hy nu onbequaem ende te onsterck was / om des Vyandts Legher te Lande tot Ferol te slaen / ende haer Forten ende Kasteelen in te nemen / het welcke den eersten aenslagh was om de Spaensche Armade te vermeesteren / ende zijnde op ander aenslaghen bedacht / meynden eenighe brandende Schepen in de Haven van Ferol te senden / om de Spaensche Schepen meestendeel in brande te brenghen / die brandende Schepen te seconderen mette twee groote Spaensche ghenomen Gallioenen / ende eenige andere Koopmans Schepen ende groote Vliebooten / daer-en-tusschen der Koninginne eyghen Schepen te laten inden mondt vande Havene / om alsoo het wech-komen vande voorschreven Schepen te beletten / waer mede men maer de twee ghewonnen Gallioenen avontueren soude: want de Majesteyt expres bevel ghegeven hadde/ datmen daer gheen ander Schepen mochte avontueren / mede dat den Generael Esser selve / hem niet en mochte in eenighe van die voorschreven twee Schepen in Persoon begheven.

De Armade is anderwerf uytgevaren.

Dese resolutie ghenomen ende mede verklaert zijnde aenden Hollandtschen Admirael / is dese Vlote anderwerf tseyle ghegaen den 27. Augusti / ende komende op de kusten van Spaengien / soo heeft het Spaensch Gallioen S. Mattheus sijnen voormast verlooren / ende het ander Gallioen S. Andries was oock versteken/ende als sy int ghesichte vande Groyn ofte Coronna waren / soo verloor den achter Admirael Rawleygh sijn Roer. Hier toe sloech noch een ongheluck / dat den Generael Esser Schip (dat nu een ander was) weder soo grooten leck kreech / datmen 't water besijden het pompen met eemers moeste uytgieten / sy sochten te stoppen mette Osse huyden ende Kleederen met varders daer op / daer Mannen op stonden om neder te houden / die vande kracht des indringende waters/om verde gheslagen werden: Ten lesten 't Schip op de zijde legghende / hebben sy het leck gestopt met grooten arbeyt. Daer en tusschen d'ander Schepen verstroyt zijnde / quamen sy weder by den anderen by Cabo Finis terre, alwaer raedt ghehouden werdt / ende vindende 't ghebreck vande Gallioenen / die de brandt-schepen inde Havene van Ferol invoeren souden / oock den windt contrarie/ ende datter tijdinghe was dat tot Lisbona inghekomen waren / drie Oost-Indische groote rijcke Schepen/ ende dat den Adelantado uyt Ferol was gevaren nae de Terceras / om de West-Indische Ghelt-vlote in te halen. Soo hebben sy hier over geresolveert nae Terceras te varen / ende den Adelantado te volghen/ daer sy arriveerden den 17. September: maer sy en vonden gheen Vlote noch Adelantado/ ende zijn alsoo voorts gevaren nae de uytterste Vlaemsche Eylanden Flores ende Coruo, alwaer sy haer hebben ververscht met victalie ende versch Water. Den lesten September voeren sy nae Fayal, dat sy afliepen ende plonderden/ Sy vernamen oock by een ghenomen schipken/

Ongheluck over de Armade.

Enghelsche Vlote varen nae de Azores.

1597.

dat het in twijffel ware ofte de Gheldt-vlote dat Jaer oock komen soude/ende so sy quame/soo soude sy meer hooger Zuyden komen/ midts dat sy van dese Engelsche Vlote verwitticht waren.

Hieromme sondt den Generael alle de kleyne schepen uyt de Vlote / om de Zee te oversoecken / deylende sijn Vlote in drie deelen / oock om dat hy ghehoordt hadde datter een groot Schip een Oost-Indische Caracke / ontrent Gratiosa ghesien was / soo belaste hy den eenen hoop om te varen langhs de Noort-zijde van Tercera / d'ander lancx de Zuyt-zijde / ende malkanderen te ontmoeten ontrent de Rade ofte Ree van Brazil / ende den derden part soude Westwaert aen varen/ daermen seyde dat 't Schip ghesien was: maer door een Enghelsche Barcke van Lin verstaen hebbende dat het een Schip vande Vlote was / dat sy een Caracke meynden te wesen/ weder-riep den Generael sijnen eersten last ende bevel/ende meynden nae S. Michiel te trecken/ het welcke noch qualijck verstaen werde: Ende met dese veranderinghe van coursse soo zijnder vier vande Koninginne Schepen wel by een gheweest / maer op eenen verkeerden cours / want het een Schip (den Regenboghe ghenaemt) meynende dat het onder sijn Vlote was / is midden onder een West-Indische aenkomende Ghelt-vlote gevallen/ ende bekent zijnde is het te rugghe ghevaren / ende met schieten ende licht by nachte in sijn meerssen voerende / heeft het gheen andere Schepen by hem konnen ghekrijghen / dan sijn drie Schepen / die welcke nu soo verde beneden windt vande Spaensche Vlote waren ghekomen / dat middeler-tijdt de Spaensche alle tot Tercera onder de Stadt Angra ende het Kasteel van Brazil / aenghevaren zijn / daer sy alle den nacht lanck haer Tresoor ende Silver losten. Dese vier Schepen (om den grooten windt) en konden niet teghen dese Schepen uytrechten. Den Generael Esser daer van geadverteert zijnde/quam daer eerst twee dagen daer na/want hy was meest int Westersche deel van S. Michiel, van waer hy terstondt keerde / maer terwijle hy nae het Eylandt van S. Michiel was seylende / ontmoete hy drie Indische Schepen / waer van Esser selve het grootste nam / toekomende den Gouverneur vande Havana, de twee andere waren Fregatten: alsoo ghekomen zijnde by Terceras / was hy door teghenwindt by de drie daghen besich / eer sy totten poinct van Brazil konden gheraken / alwaer by de verstandichste ende by den Generael selve ghevisiteert worde/ oft het moghelijck ware yet voor te nemen om die Schepen oft schatten te bekomen/ maer het werdt generalick gheoordeelt ondoenlick te zijn/ oock saghen sy dat de Gallioenen al ontladen waren / ende dat sy niet konden uytrechten dan de leghe Schepen verbranden/ al hadde den windt gekeert.

De Indische Vlote met 7. Millioenen in Tercera aengekomen/ missende den Engelschen/ den 7. Octobrer.

Dese Vlote is alsoo seer gheluckelick ende by groote avontuere/den sevendē Octobris uyt West-Indien aenghekomen tot Angra / vijf-en-twintich Schepen in ghetale / als ten selven tijde den Generael Esser over d'ander zijde van 't Eylant/nae S.Michiel gevaren was. Op dese Vlote was ghekomen Don Antonio Osorio, Gouverneur van Cusco, op hebbende 15. hondert Mannen / als bleeck by sijn Brieven die hy aenden Koningh den selfden sevenden Octobris schreef/die in handen ghekreghen werden/ waer in hy schrijft van seven Millioenen ghebrocht te hebben/ waer van de twee waren voor den Koningh / ende dat sy dien schat al losten ofte aen Landt namen/ ende om datter soo grooten tempeest ware / en vreesde hy den Engelschen niet/ oock en konden sy niet Landen/ ende soo sy souden Landen/ soo en konden sy doch met gheen gheschut Landen / ende alsoo ware daer niet te vreesen dan verlies van tijdt/eer den Koningh dat gelt soude bekomen.

Den Generael Esser met sijn Officieren siende dit groot ongheluck ende missen van dese rijcke Vlote / resolveerden anderwerf nae het Eylandt van Sinte Michiel te varen / daer versch water in te nemen (om dat veel Schepen ghebreck van Bier hadden) ende om het Eylant te saccageren/ alsoo voeren sy derwaerts / ende quamen tot Pantalga soo ten Ancker den 13. Octobris / alwaer sy niet Landen en konden/

1597.

Esser lant int Eylandt va S. Michiel, den 15. October.

den / maer varende vorder / soo Landen sy in een ander Baeye meest haer Krijghs-volck / ende waterden ende versaghen haer van alle nootdrust: het Stedeken Villa Franca ende het Kasteel werdt van den Spaengiaerden verlaten : Maer overmidts de ree daer de Schepen lagen soo sorgelijck was / ende vreesden van haer Anckers ghespoelt te wesen / soo werden sy gedwongen met grooter sorghe / gevaer en moeyte / haer den 15. October weder alle t'Schepe te begheven / in 't gesichte vanden Vyandt / die hem quam vertoonen.

Capiteyn Hans de Wale neemt een Brasiliaens Schip / dat hem Rawleygh weder ontweldnyt.

Terwijle het Krijghs-volck aen Landt was / isser van een Oorlogh-schip van Vlissinghen / Capiteyn Hans de Wale / ghesien gheweest een Schip van Brasilien / upter Zee komende / daer hy nae toe liep ende 't selve nam / daer upt nemende de Spaengiaerden / ende mande het Schip met synen volcke / loopende voorts nae een groot Schip ofte Caracke / ryckelijck gheladen upt Oost-Indien komende / dit was ontrent het Esquadron vanden Vice-Admirael / daer den Ridder Walter Rawleygh over commandeerde / die dese Schepen mede ghesien hebbende / heeft alle syn Schepen haer Enghelsche Vlagghen doen afnemen / ende Spaensche opgheset / om dat Gallioen ofte Caracque in te locken van Lande / dat welcke allenskens aen quam / meynende dat het de Spaensche Vlote was / als terwyle Capiteyn de Wale den Brasiliaen nam / onbedachtelicken / ofte dat hy dat advijs niet en hadde / soo heeft de Caracke ghemerckt dat het syn vyanden waren / ende heeft hem omghekeert / ende soo aen 't Landt teghen de Klippen aengheseyldt ende ghestranght / om 't volck te salveren / dat noch veel verdronck / ende hebben 't vyer in 't Schip ghesteecken ende verbrandt met alle de kostelicke specerye. Den Vice-Admirael Rawleygh hier over op den Capiteyn de Wale seer ghestoort zijnde / hebben sijn volck / de Zeelanders het volck van Walen / van den ghenomen prijs uptghedreven / ende hun dien ontweldight / als upt Admiraelsche authoriteyt. Ende als hy daer over aenden Generael Esser sijn klachte ghedaen hadde / werdter belooft order te stellen / daer sints nae veel klaghens niet anders van ghekomen en is / het welcke grooten haet ende nijdt tusschen de Natien ghemaeckt heeft.

Esser mette Armade zijn weder ghekeert den 10. November.

Aldus dese voyagie in allen deele soo ongheluckich upt-vallende / soo heeft den Generael Esser / zijnde nu diep inden Winter / alle ander aenslaghen moeten verlaten / ende is nae Huys ghekeert / ende den vijfden Novembris is hy tot Plemmouth aenghekomen / seer ongheschicktelijck. In syn rapport dat hy dede / onder-teeckent van d'ander Hoofden deser Armade / seyde hy ten besluyte dat haer pijnlijcke daghen / haer suere ghevaerlijcke nachten / quade lijftocht / ende menighe ghevaerlickheden / niet verdienden by de uptkomste afghemeten te worden / principalijcken by die / die wel warm t'huys hadden ghESeten / dien selve de sterckte ende couragie tot sulcx ontbrack / de welcke hy vreesde dat de meeste opspraecke maecken soude.

Onschult van Esser.

Alsoo dese Enghelsche Vlote in Enghelandt inghekomen was / volghden haer eenen roep / als dat den Adelantado met de Spaensche Vlote voorhanden was: Waerom den Generael Esser versochte den Admirael van Warmont noch drie ofte vier daghen te vertoeven / om te weten wat hier van ware. Daer nae werdt hy versocht twee van syne kleynste Schepen te senden met drie vande Koninginnen / om te besichtighen de Zee / ende te weten wat van dese Spaensche Vlote ware / diemen hoorde van eenen Noordelicken Winde ende tempeeste verstroyt te zijn. Hier over voer den Admirael Warmont upt met seven Schepen / sonder dat hem yemandt anders volghde / maer in Zee bejeghende hem eenen gheweldighen storm upt den Zuyd-westen / met groot perijckel van haer Schepen te verliesen / soo dat sy niet en konden wederkeeren / noch niet weder-keeren op de Ree van Plemmout / haer seylen in stucken scheurende / soo dat sy voor windt nae Zeelandt voeren.

1597.

Den Spaensche Adelantado meynt met hondert ende tachtich Schepen in Engelant te vallen / den 18 October uptgevaren.

Wat desen Adelantado / Don Martin de Padilla / Grave de Sante Gadea / &c. terwyle ghedaen heeft / sullen wy mede verhalen : Hy was met syn Vloote / alsoo den Enghelschen wel gheaviseert was upt Ferol upt-ghevaren / maer niet nae de Terceras / maer nae Lisbona / alwaer hy hem voeghde met Marcus Arambura ende syn Schepen / om t'samen recht nae Engelandt te varen / ende daer te Havenen / want daer mede meynden sy de Enghelsche Armade te trecken ofte diverteren vande Indische Vloten / ende te doen haer aenslagen veranderen. Dese upt-ghevaren ende weder te Ferol ghekomen zijnde den achtienden October / hebben 't recht op Falmouth ghemunt / soo eenighe ghevangen seyden om het uptterste van Cornuallia te besitten / ende also d'Oorloge te voeren : sy waren sterck hondert ende tachtich seylen / waer onder twintich Gallioenen waren / sy hadden acht duysent Soldaten op / behalvē haer Schipsvolck / weynich versien van victalie ende amunitie. In 't upt-varen bleef het meeste Gallioen / een nieu Schip van syn eerste reyse / alsoo ghebleecken is aen verscheyden afghewórpen Brieven. Ende wanneer sy op tsestich mijlen by het Canael van Enghelandt waren / verhief hem eenen stercken Noordelycken storm / soo dat daer door verginghen noch twee van de meeste Gallioenen / van het eene werdt het volck gheberght / maer van d'ander niet : Daer bleef veel Gheschuts op / ende een somme van vijftich duysent Ducaten in ghelde : Noch verginghen daer vijf ofte ses minder Schepen / dies sy moesten te rugghe keeren / hoe wel eenighe tot in 't Enghelsche Canael waren. Een van dese Spaensche Schepen verstack in Suytwallia in Enghelandt tot Albertowi / van daer het met contrarie windt verdreven werdt / ende quam inde Haven van Dartimouth by ghebreck van victalie. Aldus zijn de reste weder tot Ferol inghekomen met grooter schade / van waer den Adelantado te Hove ontboden werdt / ende Don Diegho Bracero werdt in sijn plaetse ghesteldt / die den Volcke aenghenamer was. Aldus hebben de Spaensche groot ongheluck in haren aenslagh / soo wel als d'Enghelsche dat sy de rijcke Gelt-Vlote misten.

Spaensch Gallioen vergaen.

Als dese Vlote nu oock weder t'huys ghekomen was / ende verstaen hadden van het Silver dat in Terceras was ghelandt / rusten sy weder 12. Gallioenen op / om derwaerts te varen / ende dat Tresoor te halen / het welcke sy daer nae noch inden Winter in Sivilien brochten.

De reste van dese Spaensche Vloten rusten haer wederomme toe / om vier duysent Spaengiaerden tot Cales in Picardijen te brenghen / onder Don Santio de Leyva / die inden naesten Februario daer aenquamen met eenigh verlies.

De derde reyse der Hollanders nae China langs het Noorden om versocht Anno 1597.

Naedemael wy vande Oorlogh-schepen ende van diversche Vloten ghehandelt hebben / soo sullen wy nu wat vande Zee-vaert spreecken. Wy hebben vooren geseydt van twee voyagien die upt de Vereenighde Landen ghedaen zijn gheweest / om van by het Noorden omme eenen korteren wegh nae China te soecken / maer dat sy t'elcker reyse met groot ijs ende ander toevalien zijn verhindert geweest. In het Jaer vijfthien-hondert ses-en-tneghentich / zijn den achthienden Mey twee Schepen upt Hollandt gevaren / op het eene was Jacob van Heemskercke Hendricksz Commijs / ende Willem Barentsoon Opper-Stierman / op het ander was als Schipper Jan Cornelissen Rijp / als Schipper en Commys. Dese Schepen seylden soo verre Noordtwaerder upt / dat sy den neghenthienden Junij op tachtich graden ende elff minuten waren / daer sy een nieu Landt vonden / sy voeren nae het Landt ende eenighe mijlen binnen in een inwijck / 't welck sy achten Groenlandt te wesen / ligghende op tachtich graden / sy vonden hier loover ende gras / ende gras-etende dieren / als Reeden ende ander dieren / ende veel min koude ende ijs dan op ses-ende-tseventich graden. Van daer seylden sy weder te rugghe / nae een Eylandt dat sy te vooren Beeren-landt ghenoemt hadden / om de menichte vande witte Beeren aldaer ghevonden : ontrent dit Eylandt scheyden dese twee Schepen vanden ande-

anderen/ Jan Cornelissz voer weder na lxxx. graden/ daer meynende door-ganck te vinden totte Oostzijde van 't Lant op tachtich graden/ dan dat Schip rechtede niet veel anders uyt/ ende quam t'huys.

Het ander Schip met Willem Barentssen ende Heemskerck / seylden nae Nova Zembla, daer sy Noortwaert om voeren lancx de kusten / tot een Eylandt dat sy Orangie noemden / ontrent de seven-entseventich graden gheleghen: van daer keerden sy nae het Zuyden om den hoeck/ daer sy soo veel ijs vonden/ dat sy het Landt niet vorder hebben konnen ontdecken / alwaer sy in 't leste van Augusto met het Schip nae Lande voeren / daer het in vroos ende met ijs beset werdt / dat het van daer niet en mochte / soo dat sy daer resolveerden een Huys te bouwen/ vanden houte dat sy daer vonden ghedreven op den Zee-kant / daer sy haer goedt/ stoffe/ ware ende victalie uyt het Schip in brachten / ende bleven daer den gheheelen Winter over/ daer sy mette koude ende sneeuwe ghequelt werden/ soo dat noyt desgelijcx ghehoort is. De wanden van het Huys binnen daer dese derthien ofte veerthien Mannen in woonden/ waren duymen dick bevroosen van des asems vochticheydt/ niet teghenstaende dat sy nacht ende dach daer groot vyer maeckten. Sy hadden oock veel vande groote witte Beeren te lijden/ die haer ettelicke Mannen verslonden/ oock witte Vossen/ die sy vingen ende aten. Inden Winter sagen sy daer gheenen Dagh ofte Sonne / voor den vier-en-twintichsten January 1596. dat sy maer saghen een stuck daer van / maer den 27. January saghen sy de Sonne gheheel rondt uyt. Den 22. Junij voeren dese lieden weder van daer / met twee Schuyten / ofte groote Booten/ die sy opghemaeckt hadden/ ende lieten haer Schip aldaer noch vast in 't ijs steken / in 't Huys lieten sy een gheschrifte / in een Musquette poeder-mate ghedaen / de welcke sy inde schouwe van 't Huys hinghen / waer sy in schreven / hoe dat sy daer ghekomen waren om te seylen van Nova Zembla nae China/ ende hoe sy uyt noot met twee Booten weder t'huyswaerts voeren.

In Nova Zembla ist 's Winters altijdt nacht sonder Sonne / tot den 27. January.

Also zijn sy met groote pijne / armoede ende koude/ Anno 1597. den tweeden October/ ghekomen binnen Cola in Laplandt / daer sy vonden haer ander Schip van Jan Cornelissen/ dat alreede een reyse in Hollandt ghedaen hadde / ende zijn met hem van daer inde Mase in Hollandt / den neghen-en-twintichsten Octobris aenghekomen / maer Willem Barentssen was int t'huyskomen ghestorven / alle schriftelijck bescheet ende Caerten van sijn voyagie nae-latende / het welcke al de Leser sal mogen lesen in die selvighe Navigatie/ gedruct tot Amsterdam by Cornelis Claessz/ waer by wel te speuren is/ datmen niet al uytter hope is van by het Noorden eenen wegh te vinden nae de China.

Willem Barents vermaerdt Stierman gestorven.

In dit Jaer 1597. den achtsten Maerte / heeft den Vorstelicken Cardinael een Placaet t'Antwerpen ghesonden / aen Heer Hendrick Everarts Schoutheth van Antwerpen/ ende Marckgrave des Lants van Ryen / hem belastende den Koopluyden af te kondighen / oock tot dien eynde in Druck uyt te gheven/ als een waerschouwen / dat den Koningh van Denemercken hem van date den acht-en-twintichsten November lest geschreven hadde/ hoe dat ten tijde van sijnen Vader / den grooten Vorst van Moscovien hem hadde Laplandt af-ghenomen / onderworpen sijn Koninghrijck van Norweghen / ghebruyckende de Havenen ende plaetsen als sijn eyghen / toe-latende alle vreemde aldaer mette sijne te handelen. Waeromme den Koningh nu om sijn recht aldaer weder te krijghen / hadde doen besluyten de Revieren ende Havenen van sijn Laplandt / om te beletten soo veel moghelijck ware / dat daer niemandt soude inkomen ofte handelen / ten ware dat sy eerst verkreghen hadden sijn paspoort/ want soo hadde hy voor-ghenomen hem over dat onghelijck te wreecken / ende behoorlicke ordere daer op te stellen : waeromme hy hem den Aerts-hertogh Cardinael versocht hadde om schade te verhoeden/ voor de Nederlantsche Provintien ende Steden / sulcx te waerschouwen met Placate / dat niemandt soude vervorderen te varen ofte traffiqueren nae Laplandt sonder sijn Paspoort / soo sy hun eyghen schade wilden voorhoeden / aenbiedende allen Nederlanders die daer begheeren te varen (versoeckende sijn Paspoort) dat die hun sal vriendelick vergundt worden. Hieromme hadde hy wel willen de Ondersaten van Syne Majesteyt dat verkondighen/ om hun van alle schaden te verhoeden/ passerende voorby de Rijcken vanden voorschreven Koning van Denemercken. Aldus gheordonneert inden Name vanden Koningh/ ende ghegheven in Brussel den achtsten Maert vijfthien-hondert seven-en-tneghentich. Onderteeckent / Albertus Cardinael , ende onder Verreycken.

Placaet nopende de Vaert voor by Laplant nae Moscovien / niet sonder Paspoort van Denemercken te mogen doen.

D'oorsake van dit Placaet was / dat alsoo de Enghelsche over vijftich Jaren hadden begost te varen nae Moscovien/ van buyten om Laplant / ende alsoo ombarende Zuydtwaerts / komen tot een plaetse S. Niclaes ghenoemt/ 't welck de Hollanders ghevolght hebben / tot achterdeele vande Vaert ende Koophandel die van binnen door / voorby Denemercken ende Sweden plach nae Ryga ende Revel ghebruyckt te worden / die nu bykans gheheel uyt ghebruyck groeyde : Soo wilde nu den Koningh van Denemercken/ die Vaert van buyten om Laplant bekommeren ende beletten / ofte men soude van hem Paspoort nemen/ alsoo de Nederlanders meest doen / alle die van buyten na Moscovien varen/ daer dat de Enghelsche hun selven eensdeels te kloeck toe achten / meynende des Koninghs van Denemercken Paspoort niet van doene te hebben.

Engelschen ende Nederlanders handel in Moscovien.

Een Vrijbuyter van Duynkercken in Zee zijnde/ is by een Hollandts Schip van Oorloge ontdect den vijf-en-twintichsten Julij / dies op de kusten van Vlaenderen een Schip van Oorloghen van Zierickzee/ Capiteyn Keteler ghcheeten / hem vervolchde tot voor Cales / alwaer hy heftelijck den Duynkercker bevechtende/ is by ongheluck ende onvoorsichticheydt aen grondt ghekomen / ende het Water hem ontvallende is hy ghebleven drooge sittende / alwaer Keteler hem weerende soo hy best konde / is ten lesten/ soo het Garnisoen vande Stadt Cales uytquam/ ten leeghen water/ geschoten ghewooden/ ende het meeste van sijn volck mede / eenighe ontquament metten Hollander : Als het leegh water was / ende 't Schip drooghe sat/ hebben sy dat inghenomen / ende ten hooghen water wegh gevoert.

Capiteyn Keteler van Zierickzee voor Cales ghebleven/ int vervolghen van een Duynkercker/ den 25. Julij.

De Heer van Merwe / meynende een Embuscade op die vanden Bossche te maken den vijfden Mey/ werdt van Grobbendonck ende sijn Ruyterye van den Bossche met eenigh voetvolck gheslagen/ hy selve ghevanghen/ twaelf ofte meer doot/ drie-en-twintich ghevanghenen / ende wel by de tachtich Peerden ghenomen.

Heer van Merwe ghevangen.

Alsoo meermael den Staten Generael der Vereenighde Landen / verwittight was van een treffelicke notable ende groote Legatie / die van wegen 't Rijcke ende Roomscher Keyserlicke Majesteyt / volghende 't leste Rijcks affscheydt / souden ghesonden worden / ende sluypden soo 't scheen / beduchtende dat de selve met haer groote aensienlicke authoriteyt / henlieden eenen onvasten Vrede souden willen over den hals dringhen/ uyt goeden/ maer onversochten ijver / ende niet te min mede considererende / dat sy sulcken statelicke solemnele Ambassade / qualick souden konnen afkeeren / sonder opspraecke vande Ghemeente ende van hare Ghebueren te behalen / soo hebben de Heeren Staten ghesocht / om die voorschreven besendinghe met Brieven ende goede beleeftheydt af te weeren. Doch niet teghenstaende haer ghesonden Brieven / isser een Ghesante vanden Keyser / ghenaemt Heer Karel Nutzel / van Sonder Puhel / Kamer-Raedt des Keysers / in 's Graven-Haghe aenghekomen den vierden Augusti / die by de Generale Staten sijn bootschappe soo mondelick als schriftelijck vertoonde den neghensten Augusti / in substantie alsoo hier nae volght :

Heer Karel Nutzel Keysers Ghesante inden Haghe ghekomen/ den 4. Augusti.

Dat hy daer ghesonden was / soo van weghen der Keyserlicke Majesteyt / als van weghen des Rijcks Stenden / haer te groeten / ende te vertoonen datter gheordent was een wel-ghegunde groote treffelijcke Legaetschappe aende Vereenighde Landen / als sy by de Brieven soude sien die hy over-leverde / te

weten

1597.

weten twee / den eenen van den Keyser van date den 24. April / den anderen van Wolfganck Bisschop ende Keurvorst van Mentz / Frederick Willem Administrator in Saxen / Wolf Diederick Bisschop van Saltzborch / Philips Lodewijck Paltzgrave van Neuborch / ende de Borghemeesters van Colen ende Norenberch / van date den 16. Novembris 1596.

Inhout van des Keysers Brief van date den 24. April aende Vereenighde Landen.

Den Brief vanden Keyser hiel in / dat hy uyt de Brieven der Staten wijdtloopich verstaen hadde / waeromme sy syn ende der Vorsten ende Stenden Ghesanten gheen tijdt / plaetse noch gheleyde tot haer Legatie en hadden willen vergonnen. Dat hy 't selfde den Vorsten hadde ghecommuniceert / om dat die resolutie van 't senden vande Legatie / by alle het Rijck was ghenomen / ende vonden daeromme vreemdt datmen die alle audientie weygherde / als uyt de Brieven der Vorsten naerder te speuren ware / dat hy den Staten altijdt gheneychden wille hadde getoont / ende gheen oorsake gegeven om mistrouwen op hem te hebben. Daeromme hy oock niet en wiste waer mede men soude willen excuseren / datmen nu syne ende des Rijcks Legatien / ghesonden in conformiteyt vande resolutien tot Reghensborch ende Spiers genomen / gheen toeganck ofte audientie wilde gunnen / welcke van gheen afgeseyde vyanden plach te geschieden / ende hem van gheen Princen ende Potentaten was weder-varen / ende daeromme te min den Staten sulcx toevertrout hadde / om dat hy ende 't Rijck haer Ghesanten altoos geerne hadde gehoor gegeven / ende de Staten mette Duytsche Natien verwanten ende de selve toeghedaen te wesen / dickmael hadden verklaert. Daeromme vermaende hy haer alsnoch / om de redenen inden Brief vanden Vorsten verhaelt / ende van sijnen 't weghen / dat sy niet minder als sijn Broeder den Cardinael alreede bewillicht hadde / oock met den eersten tijdt ende plaetse designeren ende seker geleyde geven souden / om die Gesanten vry af ende aen te mogen komen ende gehoort te worden / daer op hy metten Ghesante verwachte schriftelicke resolutie.

Inhout van der Vorsten ende Stenden Brief / van date den 16. November / 1596.

Den Brief vande Vorsten hiel in / dat sy ontfanghen hadden den Brief vande Staten / van date den 24. April / tot andtwoorde van haren Brief van date den 12. Januarij / ende vreemdt vonden / dat op haer versoeck niet en worde gheantwoordt / te weten / datse metten Keyser ghesloten wesende een aensienlicke Legatie te senden / daer toe versocht hadden tijdt ende plaetse / tot aenhooringhe van haren last / ende seeckerheydt om te moghen komen ende gaen / daer af sy inde resolutie der Staten anders gheen verklaringhe en vinden / dan dat sy niet van sinne zijn / om verscheyden redenen daer inne verhaeldt / eenighe handelinghe om Pays aen te gaen met den Koningh van Spaengien / sijnen Gouverneur ofte yemandt anders. Datse daer op voor dese tijdt in gheen debat en willen komen / noch te ondersoecken wat daer teghen inden weghe mach wesen / maer datmen den Keyser ende haer behoorde te vertrouwen / indien het tot een Tractaet van Pays quame (daer toe den Koningh ende Gouverneur van Nederlandt haer verklaren gheneycht te wesen) dat sy dan / van alle 't ghene in redelickheydt soude ghehandelt worden / op soo goede versekertheden souden letten / datmen haer daer over eer soude hebben te bedancken dan te beswaren: Dan om dat die saecken in die termen noch niet en zijn / ende den Keyser ende sylieden aen te gheven hadden / saecken daer het Rijcke ten hoochsten aen gheleghen is / ende der Staten ende alder partyen welvaert mede ghemeynt wordt / soo en konden sy niet versien datmen de audientie / nominatie van tijdt ende plaetse / ende de schriftelicke ende levendighe gheleyde langher soude verweygheren / ende daer by ghedencken / hoe goetwillich sy altoos op Rijcks ende andere daghen verhoor hadden ghekregen ende antwoorde ontfanghen / ende wat naedencken het by den Keyser ende Rijcke maecken soude / dat haer langher teghen aller Volckeren Recht / ende de loffelijcke herkomen van alle Christelijcke Potentaten ende Volckeren / de audientie ghewevghert worde / ende of den Keyser ende 't Rijcke (die dat tot eenen schimp ende verkleyninghe souden moeten nemen) niet oorsaeck en souden hebben / om op sulcken middelen ende weghen te ghedencken / daer mede sy in desen langhen krijch teghen alle Landtschaden ende verderffelicke excursien haer souden mogen bevrijden / daer ter contrarie den Gouverneur in Nederlant tot verhoor ende geleyde / hem verklaert heeft bereydt willich / dat sy daeromme alsnoch versoecken verklaringhe / ofmen de audientie ghemeynt is te vergonnen / met nominatie van tijdt ende plaetse / ende versochte verseeckertheydt ende haer dat beschicken / als wesende ten besten selfs vanden Staten.

Aensprake ofte handel des Keyserlicke Gesanten aende Staten den 9. Augusti.

By dese Brieven / leyde den Ghesante voorts een extract uyt syn Instructie / om te verexcuseren den ouden Date vanden Brief der Vorsten / dewijle dat de selve al tot Franckfort by den Raden vanden Vorsten alsoo was gheconcipieert / ende daer nae aen alle de Vorsten moeste ghesonden worden. Hier by leyde de Ghesante oock een gheschrift over in Latijn / inhoudende dat hy by den Keyser ende Vorsten / aende Staten Generael afghesonden wesende / last hadde vanden Keyser / haer aen te bieden alle ghenade vander Vorsten goede gheneghentheden / ende vande Stenden ghewillighen dienst / ende daer by over te leveren de voorschreven Brieven / met begheerte dat sy die selve wilden ontfanghen met een goedt sincere ende oprechte herte / als de selve haer ghesonden waren vanden Keyser ende Vorsten. Datmen uyt de Brieven soude verstaen om wat saken den Keyser ende Rijcke voor-genomen hadden / die Statelicke Legatie te senden / wiens meyninghe daer toe niet en streckte / datmen den Staten tegen haren wille eenige pays metten machtigen Koning van Spaengien over den hals sochten te dringhen / die sy nochtans meynden te konnen middelen / oprechte ende billicke / ende den Staten aenghename conditien / indiemmense wilde aennemen: maer om te restaureren ofte herstellen die oude alliantien ende vrientschappen die dese Nederlanden van over langhe tijden metten Rijcken hebben ghehadt / ende nu in veele ghebroken waren. Ende want hy achte dat den Staten daer aen soo veel alst Rijcke was gheleghen / en sach hy niet waeromme de Staten van dese Legatie tot noch toe sulcken afkeer hadden ghehadt / ofte vorder behoorden te hebben. Dat hy veel meer niet en seyde / om niet te schijnen te twijffelen aende Staten ghebuerlick respect ende genegentheden totten Keyser ende 't Rijck / maer datse de saken wel wilden overleggen / ende sulcken resolutie daer op nemen / die den Keyser ende 't Rijcke mach aenghenaem wesen / met ghebiedenisse van hem selven aende Staten.

De Staten Generael namẽ alle de voorsz Brieven ende schriften over / ende verklaerden daer op te willen letten / ende metten eersten die te beantwoorden.

Vele verwonderden haer over der Vorsten schrijven / insonderheyt datmen de billickheyt der conditien van Pays ende de versekeringe van dien / aenden Keyser ende haer behoorde te laten staen / al ofte sy beter verstonden wat haerlieden noodich ende daer toe dienstelick soude wesen / als sy (de Nederlanders) selve / ende datse daer by noch een dreygement knochten / waer door sy in opinie versterckt werden / dat het al der Spaengiaerden haer vyanden bedrijf was / dies hebben de Staten op haer antwoorde wel bedocht / ende hebben den Gesante den 18. Augusti behandicht twee ghesloten Brieven voor sijn andtwoorde / den eenen aenden Keyser / ende den anderen aende Vorsten ende Stenden. Des Keysers brief hieldt in / als hier nae volght:

Staten Generael antwoorde aenden Keyser / den 18. Augusti.

Dat sy als noch ghedwonghen waren te blijven by de Brieven / die sy over langhe hadden gheschreven / ende onder-tusschen hooch achten de sorghe die hy ende 't Rijcke over dese Landen droech / ende dat hy hare Brieven metten Vorsten hadde ghecommuniceert / dat het haer droeflick ware / dat vreemdt ghevonden werdt / datmen de Ghesante te hooren hadde geweygert / datse haer wel erineren dat hare Ghesanten / by hem ende 't Rijcke altijdt goede audientie hebben verkregen / ende dat het soo verre van daer is / dat sy sijne ende des Rijcx Legatie souden versmaden / datse selfs veel Jaren op de hulpe ende bystant der selver

hebben

1597. hebben ghebout / maer hebben altoos verklaert / als sy noch doen midts desen / dat sy de Legatie totten Vredehandel metten Koninck van Spaengien / voor dese Landen onnoodich/ ondienlick ende bedenckelick vinden / om dat sy over langhe om wettighe redenen vande ghehoorsaemheyt vanden selven Koninck ghescheyden wesende / stricktelick zijn verallieert / eerst over langhe Jaren mette Koninginne van Enghelandt / ende nu nieuwelick ingelaten int Verbont tusschen de selfde ende den Koninck van Vranckrijck/ tegen de Koninck van Spaengien gemaeckt / soo dat haer niet is geoorloft ghelijcke handelinge aen te nemen / te meer om datmen altijdts bevonden heeft dat den vyant onder sulcke handelinghen sijn pracktijcken gherechtet heeft / om Steden ende Landen in tweedracht te brenghen / ende vande Vnie af te scheyden / ende bidden hem te willen ghelooven / datse van hem ende t'Rijck gheen misvertrouwen en hebben/ maer de selve alle reverentie begheeren te draghen/ende dat hy dese ende haer voorgaende schrijven niet anders en wilde duyden / als dat sy met haer ronde openinghe van haer meyninghe / sijne ende des Rijcx reputatie willen bewaré / om dat haer van herten leet soude wesen dat sy soo statelicken Legatie met ander antwoorde souden moeten bejegenen/ als de selve mogelick verwachten soudé / sonder datse anders de selve tot dese Landen toe-ganck ofte hier audientie souden willen weygheren/ om dat sy wel weten hoese de selve met behoorlick respect behooren te ontfanghen/ versekeringhe doen ende hooren / ende de selve ende andere Heeren Ghesante altijdt goedt ghenoegen ghegheven hebben ende gheven sullen/ ende refereren haer voorts totte Brieven aende Vorsten gheschreven / de welcke inhielden alsoo hier nae volcht :

De Staten Generael beantwoordinghe aende Vorsten ende Steden des Rijcx / den 18. Augusti.

Datse bedroeft waren te verstaen datmen haer voorgaende schrijven hielt als niet ghenoech beantwoordende de Brieven van den Heeren Vorsten / daerse hadden verklaert ende noch verklaren / om redenen daer in vermelt / in gheen Tractaet van Payse metten Spaengiaert te konnen treden. Ende om dat de Oorlogen altijdt swaerder werden/ ende de begheerlickheydt vanden Spaengiaert om over de gheheele weereldt te heerschen meer ontdeckt / hebben tsedert het voorgaende schrijvens met den Koningh van Vranckrijck ende Koninginne van Enghelandt (des oock ghevoelende) daer teghen een nieu Verbondt ghemaeckt/ ende dese Landen daer inne mede ontfanghen. Dat de handelinghe vanden Admirael van Arragon ontdeckt / dat den Koningh van Spaengien oock vande saecken des Keysers ende 't Rijck soeckt Meester te wesen/ ofte 't selfde mette Wapenen te verkrijghen / als uyt des selfs propositie wel te sien is / daer hy spreeckt vande Rijcx-steden Besanzon ende Aken / de Landen van Gulijck ende Cleve / den gheprætendeerden Vrede-handel / ende 't lichten van Krijghs-volck : ende naerder by de Brieven van Don Guillielmo de Sinte Clement/ daer hy schrijft / desen Vreden-handel alleen te dienen om de Ghemeente alhier oprœrigh / ende 't Rijck teghen dese Landen op te maecken : want oft wel gheen van beyden met sulcke ydelheydt is op te maken / sietmen nochtans even-wel de meyninghe daer uyt. Ende al mach den Koningh van Spaengien ende synen Gouverneur verklaert hebben totten Vrede ghesint te zijn / ende den Keyser ende Vorsten des ten besten meynen / ende sy aen hare voor-sorghe ende gheneghentheden niet en twijffelen / soo zijn nochtans de saecken der Landen in sulcken standt/ dat daer op niet en mach ghelet worden / om dat sy wettelicken vande heerschappije vanden Koningh van Spaengien zijn afghesneden / ende eerst overlanghe met Enghelandt verbontenissen ghemaeckt/ ende nu nieuwelijck solemnele confederatie met Vranckrijck ende Enghelandt hebben aenghegaen/ boven het respect datse noch andere Koningen / Potentaten ende Heeren schuldigh zijn / ende dat uyt ghelijcke verklaringhen des Koninghs ende Gubernatores te vooren niet anders en is ghevolght / dan dat de Walsche ende andere Provintien zijn ghedemembreert / ende daer uyt dese Oorloghe ghecauseert/ als vruchten vande Vrede-handelinghen van Loeven/ Colen ende andere. Ende dat de meyninghe van den Koningh daer aen blijckt / datmen inde ander Provintien d'Inquisitie soo in treyn stelt/ dat onlancx binnen Brussel een jonghe Dienstmaecht om de Christen Religie wille / levende inde aerde ghedolven is. Dat hy de Ausborghsche ende Ghereformeerde Religie / beyde voor Ketterye houdt / ende die Religie verwanten inde Oorloghe alleen ghebruyckt om Ketters met Ketters te straffen / so hy seyt. Datse niet en konden bedencken wat saecken men henlieden soude hebben voor te draghen / daer aen 't Rijcke ende dese Landen ten hoochsten mach wesen ghelegen.

Guillielmo de S. Clements handelinghe by den Keyser.

Aengaende die excursien op Rijcxbodem gedaen/ daer tegen ghenoech vertoont is / dat de vyanden daer van de oorsaecke zijn / die dese Landen dwinghen te Oorloghen voor haer leven / Vaderlicke Wetten / Vrouwen / Kinderen ende goederen / en datmen van dese Landen meer niet en behoorde te eysschen als van de andere / die noch soo goeden discipline niet en houden / ende dat teghen de excursien altoos alle moghelijcke ordere ghestelt is ghweest / selfs met verhooghen van Soldye / daer over oock niet en soude konnen gheklaecht worden / indien men geprocureert hadde/ dat den Vyandt (volghende sijn solemnele beloften) de plaetsen op Rijcks-bodem in hebbende/ hadde gherestitueert om de welcke te forceren / sy 't Legher daer nu voorén tot grooten kosten ende periculen hadden moeten senden / ende verwachten goede uytkomste. Dat dese Landen Ghesanten in 't Rijcke dickwils goede audientie was ghegheven / maer datse wel ghewenscht hadden / dat op de voort-ghebrochte klachten (al eer dese saken dus verre waren verloopen) ware gheantwoort/ ende soo dadelick gheremedieert ghweest / dat de Grieven hadden konnen te cesseren : Dat sy teghen den Keyser ofte Rijck niet en dochten te doen / dat teghen recht / redene ende aller Volckeren Wetten soude wesen/ maer nae haer vermoghen in ootmoedighe reverentie haer daer teghen weten te draghen. Dat het notoyr is/ ende conform aller Volckeren Wetten ende loflicke ghebruycken / altoos gheoorloft is / te alleghéren wettighe redenen / waeromme men de komsten van eenighe hoedanighe Ghesanten niet noodich en acht/ ende dat selve niemandts by eenighe Princen ofte Potentaten qualijck is afghenomen/ maer altijdts ten besten gheduydt. Dat sy te vooren daer af zijn verwitticht / om geen noodeloose kosten ende moeyten te doen / daerom den Keyser ende Vorsten sulcx tot gheen verkleyninghe en behooren te nemen / dewijle de meyninghe der Staten niet daer toe en streckte/ maer om neffens der Nederlanden welvaert ende verseeckertheydt / alle moghelicke voldoeninghe te gheven. Dat de Vorsten daeromme op anders gheen middelen en hebben te dencken / dan om den Vyandt te helpen verjaghen vanden Rijcks-bodem / ende sijn excursien ende rooveryen te beletten. Datse haer voorgaende Brieven niet en hebben verstaen om de toe-komste te weygheren/ maer om tijdtlick te waerschouwen / wat antwoorde de Ghesanten souden hebben te verwachten / op dat de eere vanden Keyser / 't Rijck ende Vorsten mochten bewaert blijven / als sy naerder aenden Keyser hadden gheschreven / ende baden datmen dese ende haer voorgaende schrijvens niet anders en wilde duyden.

Met desen Brief aende Vorsten / sonden sy het dobbelt vanden Brief aenden Keyser. Item vande propositie des Admiraels van Arragon / ende vande Brieven van Don Guillielmo de S. Clement / ende aenden Keyser sonden sy 't dobbelt vanden Brief aende Vorsten geschreven.

Den Gesante wert van sijn moeyte bedanckt/ ende van alle verteerde kosten afgesproké / eñ gebeden alles ten besten te willen helpen interpreteren. Ende op sijn propositie vande vernieuwinge en alliantien en werdt niet gheantwoort / om dat syne Brieven besloten waren geweest ende daer van niet en hielden/ noch de credentie op hem sulcx niet mede brochten.

Keyserlicke Ghesante by de Staten afghevêerdicht/ den 25. Augusti.

Den Ghesante Nutzel heeft hefticht versocht Copije van sijn ghesloten Brieven te hebben / het welcke de Staten achté te wesen om dat hy die soude mogen den Cardinael communiceeren/ 't welc hem ten lesté na bedenc-

Keyserlijck Ghesante treckt nae Antwerpen.

1597. bedencken vergont is / ende is alsoo den 25. Augusti op Antwerpen ghetrocken / om aldaer (alsoo men vermoeyde) oock rapport te doen.

Den Koninc van Denemercke sendt Ambassade in Enghelandt.

Den Koninck Christiaen den IIII. Koninck van Denemercken / Noorweghen / etc. alsoo hy int voorighe Jaer ghekroont was gheweest / ende van veel Vorsten ende Heeren begroet / daer oock de Ghesanten vande Vereenichde Nederlanden met gheschencken waren gheweest / alsoo wy verhaelt hebben / soo heeft den Koninck dit Jaer in September een treffelijcke Legaetschap afghesonden in Enghelandt ende in Nederlandt / te weten Heer Arnoult Witfeldt / Cancelier / ende Christiaen Barnkaw / beyde Raden des Rijcx van Denemercken / de welcke zijn met ettelijcke Schepen van Oorloghen / met veel van Adel verselschapt / eerst in Enghelandt aenghekomen: Alwaer sy by de Koninginne nae alle gheluckwenschen ende aenbiedenden dienst / versochten Confirmatie vande oude vrientschappen / ende dat haeren Koninck geerne soude volghen de voetstappen van zijnen Vader / inde groote begheerte van eenen vrede te maecken / daer hy toe rade om de onsekerheyt vande Oorloghe / ende wilde gheerne middelaer wesen / soo dat de Religie mochte behouden wesen. Hy versocht oock voor sijn Ondersaten neutralen handel ter Zee / ofte ten minsten by Edicte vertoont wat goederen den Coopman soude mogen voeren: Munitie van Oorloghen ende Gheschut wilde hy zijn Onderdanen verbieden / maer begheerde sijn Onderdanen van Noorweghen toeghelaten te worden / plancken / deelen / sparren / etc. daer sy by leven moesten. Hy klaechde oock over eenighe beroovinghe ofte bekommeringhe over sijn Visscheryen / daer toe versoeckende Commissarisen / om vorder daer van te handelen. Ende sy hadden oock last over te leveren de ornamenten vande hooghe ordere van Engelant / vande Jartiere ofte Cousebant / die den overleden Koninck ontfangen hadde.

Deensche Ghesanten afscheyt in Engelandt.

Den derden Octobris hebben sy haer afscheyt beleefdelijck ghekreghen / maer en konden niet verwerven consent om ettelijck ghetal van lasten Cooren / West-waert in Spaengien te voeren / ende besloten dat sijne Onderdanen gheen Touwen / Cabels / Canefas tot seylen / Buscruyt / Salpeter / Gheschut / Masten / Sprieten / Peck / Teer / Terwe ende Rogge / noch het Meel daer van / gheensins daer en souden moghen voeren. Nopende den Vrede-handel / alsoo de Koninginne merckte dat versoeck te spruyten by toedoen van den Keyser ende Koninck van Spaengien / die daer listicheyt in sochte / antwoorde sy / Dat sy gheen dinck meer en sochte dan Vrede / ende dat ten insien van haer Sexe ende natuere / haren ouderdom / haer professie / ende haer natuerlicke ghenegentheyt tot Vrede / so dien mochte wesen eerlick vast ende bestendich / waer over sy den Koninck hoogelick van sijne goethertichheyt was bedanckende.

Den Koninc van Denemercken Ambassade aen de Vereenighde Landen aenspræke / den 19. Octobris.

Wt Engelandt zijn dese Ghesanten in 's Graven-Haghe ghekomen den 15. Octobris / alwaer sy eerlick ontfanghen ende geherbercht werden / ende hebben audientie den 19. October by de Heeren Staten Generael ghehadt / daer sy schriftelijck ende mondelijck vertoonden / dat de Konincklijcke Majesteyt van Denemercken / Noorweghen / &c. haer bevolen hadde / nae alle ghebuerlijcke begroetinghe / gheluckwenschen ende eerbieden / den welgheborenen / ghestrenghen / Edelen / Erentvesten / Eerbaren ende Hooghgheleerden / die tsamentlicke Staten der Vereenichde Nederlandtsche Provintien / te vermelden de oude ghebuerlijcke vrientschappen van oude tijden / insonderheyt die vertrouwelijcke vrientschappe die den wijlen Koninck Frederick den tweeden / met den wijlen Prince van Orangien ghehadt heeft / desghelijcx metten Staten ende Inghesetenen der selbigher Landen / hebbende t'selfde oock metter daet verklaert / daeromme dat sijne Majesteyt hem des Krijghsweghen der Nederlandtsche Provintien hem ten hoochsten liet aenghekeghen zijn / ende daer over alle vlijt aenwende om die in Vrede ende eenicheydt te brenghen / dies den teghenwoordighen Koninck te meer hem heeft willen verplijtighen / in alle Christelijcke deuchden sijn Vaders voetstappen te volghen / niet alleen om de ghebuerlicke vriendtschappe met de Gheunieerde Nederlandtsche Provintien te continueren ende onderhouden / maer oock in 't afwenden des beswaerlicken Krijghs welcke goede ghenegentheydt hy niet hadde willen nalaten by haer (syne Ghesanten) de Staten op 't vriendelickste voor te draghen / ofte het hen gheleghen mochte wesen / oock sonder verdencken / dat Sijne Majesteyt neffens ander Christelicke Potentaten ende Heeren hem onderwonde / dat d'Oorloghe met een redelijcke onderhandelinghe neder-ghelepdt / ende den ghewenschten Vrede weder ghebrocht mochte worden. Dese zijn begheerte quam uyt sonderlinghe Koninghlijcke affectie ende wel-ghemeynde gheneghentheydt / zijnde gheensins gemeynt te raden ofte bevorderen / 't welck ofte tot onderdruckinghe der bekende ware Religion (daer inne Syne Majesteyt soo wel gheboren als opghetrocken is / by de welcke oock de selve door Godes ghenade / bis tot synen lesten salighen eynde ghedenckt te volherden) ofte oock den Gheunieerden Provintien tot schade ofte naedeel konde gheraken / maer dat sulcke middelen mochten ghetroffen worden / daer door men deshalven niet alleene bewaert zy / dan dat hen in alle weghe tot welvaert ende prosperiteyt strecken mochte / waer over sy versochten vriendtlicke resolutie ende verklaringhe / midtsgaders de Conditien ende Artyckelen. Dit selfde hadden sy de Doorluchtighe Koninginne van Engelandt oock voorghedraghen ende aengheboden. Noch versochten sy / dat den ghenen die neutrael zijn / ende met dese Oorloghe niet te doen hebben / in alle weghen die vrije commercie ende Schip-vaert ter Zee / toe-ghelaten mochte werden / by soo verre sy haer onthouden den Vyandt eenighe krijghs-Amonitie toe te voeren / alsoo den Nederlanders in sijn Koninghrijcken / passagien ende stroomen daghelijcx wedervaert / als de selve des oock niet en twijffelt. Vorder recommandeerden sy eenighe particuliere saken van Onderdanen.

Staten der Gheunieerde Landen antwoort aende Ghesanten van Denemercken / den 24. October.

Op dese Ambassade ende Propositie / hebben de Staten Generael den vier-en-twintichsten Octobris gheantwoort / als dat sy op alles ghelet ende rijpelick beraetslaecht hadden / ende met groote blijtschap verstaen / dat den hoogh-ghedachten Koninghlijcke Majesteyt / in soo goeden Memorie ende ghedachtenisse heeft / de naebuerlicke vriendtschappe ende verbintenissen / die van allen ouden tijden tusschen de Kroone van Denemercken / Noorweghen / &c. ende de Nederlandtsche Provintien gheweest zijn / ende in 't bysonder die groote vertroude vriendtschappe / die tusschen den hooghen / &c. wijlen Koningh Frederick ende den wijlen Prince van Orangien ghestaen hadde / waer over ende vande continuatie sy Sijn Koninghlijcke Majesteyt / met aller eerbiedinghe ende ootmoet ten hoochsten bedancken.

Sy bedancken den Koningh van synen dienst tot de Vrede en bewysen datse van die van Spaengien niet gemeent en wordt.

Sy hadden oock in goede ghedachtenisse / die gunstighe Koninghlijcke gheneghentheydt vanden voormelden Koningh Frederick den II. mitsgaders den yver die hy hadde om dese Landen tot eenen Vrede te brenghen: ende zijn oock wel verseeckert / dat den teghenwoordighen Koningh synen ghelieſden Heere Vader ghesuccedeert is / niet alleene in sijn Koninghrijcken ende Christelijcke deuchden / maer oock in alle goede wel-herbrachte vriendtschappe met dese Landen te onderhouden / neffens het afweer van dese beswaerlicke Krijghs-wesen / daer over de Heeren Staten hem aen Sijne Majesteyt altijdt te meer verbonden houden / en bekennen dat sijne Koninglijcke ghenegentheyt ende affectie daer toe is streckende / tot haren grooten troost / ende verhoopen dat Sijne Majesteyt uyt navolgende redenen / volkomelijck ghelooven sal / dat de Staten noyt meer en hebben begheert / dan het beswaerlicke Oorloghe in eenen goeden versekerden Vrede te sien verandert / daer sy altijdt nae ghetracht hadden / daer ter contrarie van weghen die van Spaengien / onder den name van handelinghe / niet anders is ghesocht dan met practycke ende ghewelt dese Landen t'onder te brengen.

't Selfde is ghebleecken inde eerste handelinge van Vrede / begost inden Jare 1574. tusschen den Heere van Champigni / van weghen den Koningh van

Spaengien ende sijnen Gouverneur den Commandador van Castilien / ende den Heere van S. Aldegonde / van weghen den hooch-ghemelden Prince van Orangien/ ende Staten van Hollandt ende Zeelandt / alsoo die selve onvruchtbaer afghegaen is/ door dien men niet en wilde spreecken van eenighe conditien / die streckende waren tot ordere in saecken vande Evangheliische Religie / ende den welstandt der Landen / wesende eenlijck de Spaensche meyninghe / gheduerende de voorschreven handelinghe/ oneenicheydt ende scheuringhe inde Landen van Hollandt ende Zeelandt te maecken / de goede Stadt Leyden te incorporeren / ende alsoo hem int midden vanden Lande van Hollandt te logheeren / 't welck midts de goede devoyren ende ghetrouwicheydt / soo vande Heere Prince van Orangien / ende den Staten / als vande belegherden binnen Leyden / door de krachtighe handt Godts / wonderlijck verhindert werde.

Champigni en Aldegonde Vrede-handelinge/ Anno 1574.

Van ghelijcken is ghebleecken inde solemnele handelinghe tot Breda / Anno 1575. aenghegaen / by intercessie vanden Alder-doorluchtichsten Keyser Maximiliaen / die tot dien eynde afgheveerdicht hadde / den Heere Grave van Swartsenborch/ want om redenen voorschreven / ende om datmen van weghen den Koningh van Spaengien niet een Iota inde Religions saecke wilde accorderen / noch toelaten vergaderinghe vande Staten van alle Provintien / en is daer uyt niet goets ghevolcht/ maer de Spaensche hebben haer (gheduerende de voorschreven handelinghe) alsoo met practijcke ende gheweldt ten Oorloghe gheprepareert / dat sy in weynich Maenden daer nae / die Landen van Hollandt ende Zeelandt soo grooten afbreuck deden/ als sy andersints in etlijcke Jaren niet souden ghedaen hebben.

Vrede-handelinghe tot Breda/ Anno 1575.

Kortz daer nae is 't gene den Koning van Spaengien socht te beletten/ door de barmherticheydt Gods gheschiedt / te weten / dat den Provintien / wesende onder het jock der Spaengiaerden / hen hebben daer van verlost / ende by den anderen vergadert zijnde/ eyndtlick metten hooch-ghemelden Heer Prince van Orangien/ ende den Heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt/met hare Geassocieerde/inde Stadt van Ghent geaccordeert ende gevredicht hebben / by welcke Pacificatie/eenighe lijdelijcke ordere op de Christelijcke Religie ende vergaderinghe van Staten Generael/was gesteldt.

Pacificatie van Ghendt Anno 1576.

Maer alsoo nae de doodt vanden grooten Commandador / ghevallen voor date vande voorschreven Pacificatie / int Landt van Lutzenborch was ghekomen Don Johan van Oostenrijck / soo is op diversche plaetsen ghehandelt gheweest / om hem aen te nemen als Gouverneur / ende eyntlijck daer inne gheaccordeert by de andere Provintien / uytghenomen die van Hollandt ende Zeelandt/ ende hare gheassocieerde / die haer daer teghens hebben gheopposeert : Onder ander redenen / uyt dien den Koningh van Spaengien niet en hadde de Pacificatie van Ghendt / ende vergaderinghe van Staten Generael willen accorderen / dan op conditie dat die selve niet en was derogerende oft prejudicerende de Roomsche Pauselijcke Religie / ende dat de Steden vande voorschreven ende ander Provintien souden ghelooven t'onderhouden de voorschreven Roomsche Religie.

Don Johans bevredinghe.

Ende ghemerckt Don Johan van Oostenrijck als Gouverneur aenghenomen zijnde / niet alleenlijck en socht te verdrucken de voorschreven ander Provintien / maer oock haer te dwinghen d'Oorloghe weder aen te nemen teghen de voorschreven van Hollandt / Zeelandt ende hare gheassocieerde / ende sy 't selfde niet en wilden lijden noch daer toe verstaen / soo heeft hy hem weder in Wapen ghesteldt/ de Spaengiaerden die uyt krachte van 't voorschreven accoort vertrocken waren / weder ontboden/ ghepractiseert mette Duytsche ende Walsche Garnisoenen / ende ghearbeydt om het Kasteel van Antwerpen ende meer andere te occuperen / ende metter daedt inghenomen het Kasteel van Namen ende andere.

Don Johan begindt weder d'Oorloghe.

Waer naer de Heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt wederom versocht zijnde om haer Ghedeputeerde te senden inde vergaderinghe van d'ander Provintien/ hebben haer tsamen ghevoecht/ ende seer langhen tijdt metten voorsz Don Johan ghetracteert om tot Vrede te komen / maer soo men tot gheen redelijcke conditien konde gheraecken / zijn partyen in open Oorloghen ghetreden / ende zyn ten beyde zyden te Velde gekomen.

Daer-en-tusschen heeft den Koningh van Spaengien ghesonden aende Generale Staten vergaderinghe / wesende tot Brussel / den Baron van Selles / die int openbaer was presenterende onder-handelinghe van Vrede / maer int secreet arbeydende om de principale Heeren te corrumperen / ende bysonder eenighe Hoofden vanden Legher / ligghende ontrent Genbloers / 't welck hy eensdeels heeft gheeffectueert / waer door oock den Legher vande Staten / door Don Johan van Oostenryck / in disordere ghebracht ende ter neder gheslaghen is / ontrent dien tijdt als de Staten Generael (om te meer te betoonen den yver die sy hadden om metten Koningh van Spaengien in Vrede te komen) als Gouverneur aenghenomen hadden den Doorluchtichsten Vorst ende Heere de Aertz-Hertoghe Matthias van Oostenrijck.

Baron van Selles onderhandelinghe van Vrede.

Nae de voorschreven nederlaghe / den hooch-bedachten Aertz-Hertoghe/Prince van Orangien/ ende ander principale Heeren / ende de Staten Generael/ hebben ghearbeydt om by alle middelen eenen nieuwen Legher te Velde te brengen/ dat middeler-tijdt is van nieus voor-ghenomen de handelinghe van vrede. Ende also den voorschreven Baron van Selles hadde versocht een by-een-komste tot Mechelen/ soo hadden de Heeren Staten derwaerts gesonden den Grave van Bossu/ ende eenighe ander Heeren : maer daer en is niet anders uytgherecht / dan dat den voorschreven Selles onder 't pretext vande Pacificatie / heeft ghecorrumpeert den Heere van Bours Gouverneur tot Mechelen / daer uyt alsdoen het verlies vande selfde Stadt is gevolcht.

Tot Mechelen van Vrede ghehandelt.

Daer nae is oock een seer groote solemnele communicatie ende onder-handelinghe van Vrede ghehouden binnen der Stadt van Loven / ter presentie vande Ambassadeurs vanden Keyser ende Koningh van Vranckrijck / ende Koninginne van Engelandt : maer by gebrecke van het minste redres te willen lijden in saken vande Evangelische Religie / en is niet meer geeffectueert dan te vooren.

Tot Loven is van Vrede gehandelt int by zijn van des Keysers/ Koning van Vranckrijck ende van Engelandts Gesanten.

Ghelijck oock niet en heeft konnen ghedaen worden inde groote ende seer solemnele handelinghe van Pays tot Colen. Daer af de Keyserlijcke Majesteyt intercesseur is gheweest door sijne Ghesanten/ Cheurvorsten ende ander Princen vanden Roomschen Rijcke/ midts dien alsdoen oock gheene ghenoechsame verklaringhe en werde ghedaen / noodich voor de Ghereformeerde Religie / noch oock tot verseeckeringhe vanden staet vanden Lande / conform de oude Wetten ende gherechticheden der selver : ende gheduerende de selve handelinghe / is by den Spaengiaerden de afvallinghe vande Walsche Provintien ende eenighe principale Heeren / oock vande Stadt van 's Hertoghen-Bosch ende andere Steden / soo met practijcke als met geweldt te weghe gebrocht.

Vrede-handelinghe tot Colen te vergeefs.

Sulcx dat ten lesten / bemerckende de Heeren Staten dat sy met geen intercessien ofte andere middelen / en konden gekomen tot eenen goeden ende versekerden vrede/ zijn bedwonghen gheweest eyntlijcken te resolveren eenen anderen Prince aen te nemen/ ghelijck het meerendeel vande Provintien dien volghende / voor Heer ende Prince aenghenomen hebben den doorluchtighen Prince Fransoys Hertoghe van Anjou / Alencon / &c. eenighen Broeder vanden Koningh van Vranckrijck / naer dat sy met volkomen deliberatie hadden verklaert/ ende by openbaren Placate verkondicht / dat den Koningh van Spaengien vervallen was vande heerschappije die hy over dese Landen plach te hebben.

Hier over hebben de Landen eenen anderen Heere aengenomen.

Ende hoe wel de redenen waeromme sulcx gheschiet is/ ende nootelick moeste gheschieden/ so notoyr

ende

1597.

Nederlanden by den Koningh gheordineert om een stoel vande oorloge te wesen.

ende kennelijck zijn / dat onnoodich is alhier daer van verhael te maecken / soo dient nochtans int korte ghelet / dat het principael fondament van alle de Oorloghen ende ongheluckcken vande Nederlanden is gheweest / dat den Koningh van Spaengien de oude Vryheden / Policien / manieren van regieringhe / ende ander gherechticheden vande selve / heeft willen onderdrucken / ende in dese Landen den stoel van raetslaghen ende Oorloghe stellen / tot oppressie van alle Naebueren / Koninghrijcken ende Landen / bysonder ende voor 't eerste die de Roomsche Religie afgegaen waren.

Verhael van 't ghene den Koningh tegen der Landen Previlegien voorgestelt heeft.

't Welck de voorneemste Princen ende Heeren / midtsgaders de Heeren Staten vande Provintien niet en hebben willen lijden / waer door den Koningh van Spaengien den tijdt ende occasie waer nemende / met ghewapender-handt den Hertoghe van Alba in dese Landen ghesonden heeft / omme 't voorschreven sijn deseing te wercke te stellen.

Door den welcken hy heeft doen apprehenderen de Graven van Egmondt ende Hoorne / met menichte van Heeren / Edelen / ghemeyn Borgheren ende Ondersaten van dese Landen / hebbende dese voorschreven Graven ende andere Heeren / Edelen ende ghemeyne Ondersaten / publijckelijck doen onthalsen / ende een seer groote menichte van Inghesetenen uyt de Landen ghebannen ende verjaecht / tot onuytsprekelick verdriet van alle goede Inghesetenen.

Ende den Heere Marquis van Bergen op Zoom ende die van Montigni / daer te vooren nae Spaengien ghesonden / selfs by laste vande Goubernante / om de swaricheden die de Landen over 't hooft hinghen te vertoonen ende remedie te versoecken / heeft den Koningh van Spaengien teghen het devoyr van eenen goeden Prince / teghen sijnen Eedt / de Landen int generael ende int particulier ghedaen / ende teghen aller Volcken Rechten doen ombrenghen / ende hare goederen laten confisqueren.

Heeft oock inde principaelste Steden der Nederlanden / Kasteelen opgherecht / nieuwe forme van Justitie inne-ghevoert / opghestelt eenen Generalen Raedt / ghenoemt van troubles ofte Bloetraedt / door de welcke ghetoghen zijn de Inghesetenen van alle Provintien / teghen de Wetten ende Previlegien vande selve : Ende onder 't deckscl van een generael Pardoen / heeft hy Universelijcken alle de gherechticheden ende Previlegien vande Landen te niete gedaen ende gheconfisqueert / om vorder alles nae sijnen wille te regeeren.

Daer-en-tusschen en heeft hy niet vergheten sijnen principalen voorslach teghens de Naebuer-rijcken / soeckende occasie van twisten ende differenten / om de selve met Wapenen te overvallen / 't welck verhindert wert / door dien God Almachtich verweckte den hooch-ghemelden Heere Prince van Orangien / dien hy macht ende middelen heeft ghegeven om met twee geweldighe Heyr-krachten in dese Landen te komen / ende hem in sijne wettighe Gouvernementen van Hollandt ende Zeelandt te vesten.

Ongeloovelijcke moordadicheydt der Spaengiaerden in Nederlandt.

Ten is oock den Koningh van Spaengien niet ghenoech gheweest / dat inde Nederlanden over de hondert duysent menschen zijn omghebracht om saken van Religie / ende dat door sijn bevel den Hertoge van Alba door Beuls handen doen ombrenghen hadde / over de twintich duysent Menschen / van alderhande qualiteyt / dat hy gheheele Steden heeft doen ruwineren / plonderen / ende alle het volck ofte 't meerendeel van dien doen ombrenghen / daer af de Steden van Mechelen / Zutphen / Naerden / Oudewater ende meer andere / ghetuyghenisse moghen geven: maer hy heeft daer-en-boven noch by openbaren Edicte / moordadelijck doen ombrenghen / den voorsz Doorluchtighen Prince van Orangien / die hem als Vader vanden Vaderlande hadde ghedraghen / daer door de Heeren Staten te meer zijn gheconfirmeert ende veroorsaeckt in haer rechtveerdich voornemen te volherden.

Waer uyt dan ghenoech blijckt / dat dese Vereenighde Provintien met gheene redenen en kan ghevercht worden / om hem wederomme te begheven in subjectie ende onder de heerschappije vanden Koning van Spaengien / ofte om met hem in eenich Tractaet ofte handelinge van Vrede te komen.

1597.

Te min naer dien sy altijdt metter daet hebben ghespeurt / dat alle opgeworpen handelinge van Vrede / hoe sincerlick de selve door mediateurs / ofte tusschen-sprekers ghemeent zijn geweest / altijdts by den Spaengiaert ghebruyckt zijn tot listighe practijcken ende aenslagen om daer mede de Provintien / Steden ende Inghesetenen vande selve in scheuringhe ende diffidentien te brenghen / ende de selve overvallen / gelijck successivelijck in alle handelinghe is ghebleecken / ende verhaeldt.

Invasien der Spaensche in Vranckrijck ende Engelandt.

Dat mede inde particuliere handelinghe met de Steden van Ghendt ende Brugghe (inde welcke de Ministers des Koninghs van Spaengien in 't beginsel schoone voorslaghen / selfs in 't stuck vande Religie deden / maer alsmen int handelen ghekomen was / niet toe en lieten vande saken ende Religie eens ghesproken te werden (die bedrieghelijcke handelinghen der Vyanden hebben 't te notoyr ghemaeckt. Ende dat de vyandtlijcke proceduren vande Spaengiaerts / daer naer veel Jaren teghen de Kroone ende staet van Vranckrijck / meest tot verdruckinghe vande Ghereformeerde Religie aenghewendt / de continuatie van haer tyrannich voornemen ghenoech hebben gheopenbaert / als oock voor al ende principaeljck is ghespeurt inden Jare 1588. teghens de Koninghlijcke Majesteyt ende Kroone van Enghelandt / de welcke bedrieghelijck by den Spaengiaerts in onderhandelinghe van Vrede ghebrocht zijnde / gheduerende de selve handelinghe / mette groote ende gheweldighe Spaensche Armade besocht is geweest.

Prince Mauritz in sijn Vaders plaetse gestelt, sijnen lof.

Oock en konnen de Heeren Staten tot handelinghe vande Vrede met den Koningh van Spaengien niet verstaen / midts sy-lieden nae het moordadich ombrenghen des hooch-bedachten Heer Prince van Orangien / voor 't hooft van haer regieringhe ghekooren hebbende / den hooch-ghebooren Vorst ende Heere Mauritz sijner Excellentie Soon / de welcke by God den Heere Almachtich met soo groote deuchden / dapperheydt ende Heroyque gaven versien is / dat hy niet alleene de Vereenichde Nederlanden beschermt / maer oock in meerder verseeckertheydt ghebracht heeft / met de doorluchtichste ende grootmachtichste Koninginne van Enghelandt / die als een seer wyse Christelijcke ende voorsichtighe Princesse / de groote macht ende ambitie der Spaengiaerden ende hare procedueren / met groote redenen voor de geheele Christenheydt bedenckelijck vindende / den staet ende saecken deser Landen altijts heeft ghefavoriseert / een alliantie ende verbondt hebben ghemaeckt / inhoudende beloften van metten Vyandt gheenen Vrede te maken.

Koning van Spaengien Paus voorvechter.

Ende dat daer naer continuerende den Koningh van Spaengien alle Koninghen ende Potentaten het Oorloghe aen te doen / onder 't decksel vanden Paus ende Roomsche Religie te willen alomme planten / vorderen ende beschermen / maer waerachtelijcken om over de gheheele Christenheydt te heerschen / bewijsende 't selve dadelijck teghen den Koningh van Vranckrijck ende Navarra / so heeft de hooge gedachte Koninghlijcke Majesteyt van Vranckrijck ende Navarra / een solennele ende vaste Alliantie mette hooch gedachte Koninginne van Engelandt aenghegaen / daer inne de Gheunieerde Provintien oock zijn aenghenomen / mette verbintenisse van sonder ghemeene consente / gheenen Pays ofte Vrede metten Spaengiaerden te maken.

Verhoopende de Heeren Staten / dat sijne Koninglicke Majesteyt tot Denemercken / Noorweghen / &c. mede sal believen te overweghen / het ambitieus ende tyrannich voornemen des Konings van Spaengien / ende sijnen Spaenschen Raets tegen alle Koninghen ende Potentaten / en naementlijcken den genen die het Pausdom hebben verlaten / ende over sulcx de gheheele Christenheydt ende ghemeene Christelijcke saecke ten besten / haer tot de voorschreven alliantie oock sal laten beweghen.

Vastelijck vertrouwende dat zijne Koninghlijcke

Maje-

1597.

Majesteyt nae sijnen hoochwijsen Koninckl ijcken verstande wel oordeelen sal / niet alleenlijck hoe onghelegen dese Landen soude wesen hen / wederomme onder de Subjectie vande Spaengiaerden / tot onderganck van de Christelijcke Religie ende des Landts ruwine / te begheven / maer oock hoe ondienstich voor alle de Nabueren Koninghen ende Potentaten soude wesen / dat de Nederlandtsche Provintien weder ghebracht souden worden / onder de macht vanden Koninck van Spaengien. Ende daer beneffens / dat inde macht vanden selven Koninck / soude ghestelt worden het Krijghs-volck / Bootsvolck / Schepen ende middelen van ghelde / die de Landen door den noot van der Oorloghe / tot hare defensie hebben moeten ghebruycken / ende die over alle de Nederlanden gheprackiseert ende tot sijnder dispositie ghebracht zijnde / hem macht soude gheven tot een ghestadighe onderhout / van meer als hondert duysent Mannen van Oorloghe / daer mede hy tot naedeel van alle Nabueren / Christelijcke Koningen / Princen ende Republijcken / mits ghelegentheyt deser Landen / meer ghewelts soude konnen doen / als met het inkomen van alle sijne Koninckrijcken / Indien ende Landen.

De Vereeninghe der Nederlanden met Spaengien souden onderhouden hondert duysent Mannen tot overvallinghe vande Gebueren.

Want dat den Koninck van Spaengien altijdts is gheweest / ende alsnoch is / vervolgher van de Christelijcke Religie / bewijst het gheheel Gouvernement van Spaengien ende Portugael ende den grooten Raedt vande Inquisitie / hem oock draghende als Voorvechter van de authoriteyt des Paus die hem attribueert / ende met der daet usurpeert / te moghen transfereren ofte overdraghen de Koninckrijcken vanden eenen Koninck ende Potentaet op den anderen.

Verhalen daer noodighe verbontenisse ghemaeckt.

Boven desen bidden de Heeren Staten / sijne Koninckl ijcke Majesteyt demoedelijcken / dat sijne ghenadichste ghelieste zy te ghelooven / dat den aenvanck ende begintsel vande handelinghe van Vrede metten Koninck van Spaengien / voor dese Landen van groote swaricheyt ende bedencken is / alsoo die niet soo ghevoechlick afghesneden soude konnen worden: Want tghene by alle Koningen / Princen ende Republijcken plaetse heeft / dat de handelinghe van Pays vercouwen / de affectien totte Oorloghe / ende beletten / ofte ten minsten verachteren de middelen daer toe noodich. T'selfde heeft noch meer plaetse in den staet van dese Landen / wesende ghecompenseert van diversche Provintien ende Steden. Ende vele soude meenen dat de redenen die de Heeren Staten gemoveert hadden / in communicatie ende handelinghe van Vrede te komen / op soo goeden fondament van ghewenschte conditien ghebouwet te wesen / datmen niet en soude konnen faelgeren den Pays te treffen / twelck dan vele inconvenienten soude mede brengen.

Vredehandelinge vercout de ernst en vlijt tot de oorloge.

Want te meenen dat de vereenichde Nederlanden met den Koninck van Spaengien Vrede souden moghen maecken / sonder uytroedinghe van de Christelijcke Ghereformeerde Religie inde selve Landen / ende sonder de Landen te brenghen onder een absoluyt ghebiet vanden Koninck van Spaengien / is den Heeren Ghesanten by veel redenen mondelinghe verklaert / naer menschen verstant / ende buyten alle apparentie te wesen.

De Heeren Staten versoecken mede sijne Koninckl ijcke Majesteyt te ghelooven / dat sy wel voor ooghen hebben de groote swaricheden by dese Landen gheleden / door de teghenwoordighe Oorloghe / oock t'bloet vergieten daer inne gheschiet. Dat sy seer wel overlegghen de commoditeyten van den Vrede / ende onseeckerheydt van de uytkomste vande Oorloghe: Maer naedemael boven het interest vande heele Christenheyt ende Naebueren / Koninckrijcken ende Republijcken / het handelen ende omgaen van Vrede metten Spaengiaerden / voor den staet der Nederlanden / ende den goeden Inghesetenen der selver soo schadelijck ende beswaerlijck souden wesen / dat der selver onderganck daer uyt soude volghen / soo en mach haren staet niet lijden daer inne te treden / maer moeten een ander gheluckighe uytkomste van Godt den Heere almachtich (daer op sy voor al / haer vertrouwen ghefondeert hebben) ende niet een goede vereeninghe vande andere Nederlandtsche Provintien / ofte andersins verwachten. Bidden daeromme de Staten demoedichlijck hoochsten ghedachste Koninckl ijcke Majesteyt / dat sijne Koninckl ijcke ghenadichste ghelieste zy / t'selve ten besten te verstaen / ende de selve Landen ende den goeden Inghesetenen der selver niet te min syn Koninckl ycke ghenadichste gunste ende affectie te continueren.

De Nederlantsche staet kan niet lyden vereeninghe met Spaengie / als synde den onderganck van haer ende haer gebueren.

1597.

Nota. De Staten sien geenen Pays mogelick dan op Godt te vertrouwen en met vereeninge van d'ander Provintien.

Op het ghene vorder den voorschreven Heeren Ghesanten / by hooch ghedachte Koninckl ijcke Majesteyt belast zijn / by den Heeren Staten te vorderen / ten eynde de neutrale / ende die met dese teghenwoordighe Oorloghe niet te doen en hebben / in alle weghen die vrye commercie / Schipvaert ende seylinge ter Zee toeghelaten moghen werden / by soo verre sy hen onthouden den vyandt eenighe Krijchs amunitie toe te voeren / maer voornamelijck / zijnde sijne Koninckl ijcke Majesteyts eyghen Ondersaten / ten aensien vande verdraghene Naebuerlijcke vrientschappe ende correspondentie / verklaren de Heeren Staten dat sy seer gheerne bekennen / ende t'allen tijden bekent hebben / dat sy ten hoochsten aen sijne Koninckl ijcke Majesteyt tot Denemercken / Noorweghen / Et. verbonden zijn / ten aensien vande erf verdraghene Naebuerschap ende correspondentie / midtsgaders de groote verseeckertheyt / ghenade ende weldaden / de welcke de vereenichde Nederlandtsche Provintien Ondersaten alomme in zijne Majesteyts Koninckrijcken zijn ghenietende / waer door sluyden oock vanden aenbeginne deser Oorloghe af / tot desen daghe toe hebben ghearbeyt om mette Naebueren / neutrale Koninghen / Princen ende Republijcken ende haren Ondersaten / maer voornementlijcken met de Koninckl ijcke Majesteyt van Denemercken ende Noorweghen / Et. in alles ende mede in 't stuck van de Navigatie ende Commercie goede correspondentie / Naebuerlijcke eenicheyt ende vrientschappe te houden / ende dat sluyden over sulcx noch den Inghesetenen van sijn Koninckl ijcke Majesteyts Rijcken / Vorstendommen ende Landen / noch oock vande andere neutrale Landen de Navigatie ende Commercie ende handelinge op de Rijcken van Spaengien / Portugael ende ander West-waerts gheleghen / onder t'ghebiet des Koninckx van Spaengien staende / ende andere neutrale Rijcken ende Landen soo vry ende onbehindert hebben ghelaten / als de Inghesetenen van dese Landen selfs / waer inne de Heeren Staten soo veel in hen is / verhoopen te continueren.

De Staten trachten met Denemercken te bevorderen Coophandel ende schipvaert.

Staten begheeren met Denemercken alle goede correspondentie te houden.

Wat belanght de pretensien van particuliere / hebben sy oock goet redelijck bescheyt ghegheven / ende vorder besluyten met alle ootmoedelijcke affectie ende aenbiedingen. Desgelijcx bidden sy den Ghesanten goet rappoort te doen / met der Landen recommandatien. Gedaen ter vergaderinge der Heeren Staten / den 24. October / 1597.

Met dese antwoorde zijn de voorschreven Densche Gesanten vertrocken nae het Leger van Prince Mauritz / alle verteerde kosten afgesproken zijnde / en elck met een groote gouden Keten vereert.

Deensche Ghesanten vertreck en vereeringe.

Also men in Enghelandt seer vreesde over Yrlant / hoe wel de Rebellen aldaer seer t'onderbracht waren / door dien dat eenen Mack Guyer een van de principaelste Rebellen met andere verslaghen / ende haer Hoofden by den Viceroy Sir Willem Russel ghebrocht waren / die te vooren Gouverneur van Vlissinghen gheweest was / ende dat de Yrische nu luttel hulpe uyt Spaengien te verwachten hadden / soo heeft de Koninginne Elisabeth van Enghelandt aldaer ghetracht een groote reformatie te weghe te brenghen / om datter soo groote klachten daghelijcx over haer Enghelsche by de Yrischen over-ghebrocht werden / selve onder de Overste der Enghelschen grooten twist zijnde / welcken twist sy wiste dat de Grave van Tyron (een kloeck Heere die langhe in 't Hof van Enghelandt verkeert hadde) meest veroorsaeckte tot sijn Rebellie / dien goede hope van reconciliatie ghegheven was / daer hem den teghenspoet

Staet van Yrlant.

der

1597.

der Spaenscher Armade oock toe mochte bewegen/ waeromme sy diversche Overste tot haren verantwoorde in Engelandt ontboden heeft / als den Oversten ende Ridder Vyngam / die daer langhe gheregeert hadde / met andere. Den voorschreven Russel quam oock t'huys / ende sy heeft aldaer ghesonden om te regheeren / den Baenderheere Borowes/ die Gouverneur inden Briele was / ende uyt Prische gheslachte ghesproten. Terwyle Gouverneerde aldaer in dat deel van Yrlandt Monster ghenoemt/ den Ridder ende Overste Johan Norits / de welcke vyandtschap hadde met den voorschreven Borowes / ende alsoo Borowes daer ghekomen was/ ende t'Gouvernement van Noritsch overghenomen hadde / meynde Noritsch weder in Enghelandt te keeren/ maer alsoo hy weder gheboden werdt om in't Gouvernement noch wat te assisteren / is aldaer seer t'onvreden ende malcontent zynde / int leste van Augusto ghestorven / een kloeck / dapper/ vroom ende ervaren Kryghsman/ als hy in Nederlandt wel betoont heeft/alwaer hy seer liefghetal ende groot gheacht was. Nae hem in October / is daer oock van eenen Bloedtganck ghestorven den voorschreven Lord Borowes / syn Gouvernement van den Briele werdt langhe te vooren ende seer wel tot noch toe bedient by synen Luytenant den Ridder Sir Edwart Conway. So datmen in Yrlandt stilheyt verhoopte.

Borowes Gouverneur van de Briel in Yrlandt gesonden eñ gestorven.

Den Oversten Sir Johan Norits in Yrlant gestorven in Augusto.

De Koninginne van Enghelandt om veel reformatien in haer rijcke te vorderen / ende om provisie van ghelde by beden te hebben / tot bescherminghe van haer Rijcken / heeft ontrent desen tijdt haer Parlement oft Rijcks Staten beschreven/ die den 24. Octobris nae den ouden stijl / vergadert zynde tot Westmunster/ is aldaer nae het ghebruyck de Koninginne seer solemnelyck ende met grooter pompe verciert/ uyt haer Palays ghereden / alwaer soo veel volcx om haer te sien vergadert was / datter wel tusschen de twaelf ende twintich doodt ofte ghequetst ghedronghen werden : Ende ghelijck sy seer bemint is van haer Onderdanen / soo is sy oock met groote acclamatien ende gheluckbiedingen begroet gheweest/ daerenteghen sy weder alle danckbaerheyt met woorden ende groote eerbiedinge betoonde. In dit Parlament hebben hare Rijcx Staten een heerlijcke bede ende schattinghe voor ettelijcke Jaren inghewillicht/ ende veel oorboorlijcke Statuyten gheraemt ende besloten.

Parlament in Engelant gehouden.

Tot Oostende in Vlaenderen was Gouverneur den Ridder Eduart Noritsch / den Broeder van Johan Noritsch/ die nu in Yrlandt ghestorven was/ de welcke daer veel kloecke aenslaghen aenrechtende / heeft in September int afslaen van een Convoy/ betrapt ende achterhaelt den Spaenschen Gouverneur van Duynkercken / Don Alvaro de Aguilliar die daer langhe ghegouverneert hadde. Desen heeft hy op hope van groot Rantsoen in Enghelandt ghevoert / dan zijnde een oudt Man / heeft luttel willen gheven.

Gouverneur van Duynkercken by Eduart Noritsch ghevangen/ in September.

Den Koninck van Spaengien ende den Vorstelijcken Cardinael / hebben seer ghetracht om eenigherhande Pays met Vranckrijck aen te gaen / op wat middel het oock wesen mochte / wel insiende dat sy ten naesten Somer eenen gheweldighen Legher / ofte verscheyden Leghers te verwachten hadden / principalijcken inde Walsche Landen van Artoys ende Henegouwe / die 't selfde soo seer vreesden / dat sy verklaerden / soo men gheen Vrede ofte Bestant met Vranckrijck maeckte / dat sy ghedwonghen souden zijn Neutraliteyt ofte bescherminghe van Vranckrijck aen te nemen / die haer ghenoegh aengheboden worde. Met Enghelandt waren sy soo seer niet bekommert / om de hoope diese hadden van dat te moghen met een Armade overvallen / ofte aldaer eenighen inval doen / waer door sy alsdan meenden te bekomen de overleveringhe vande Steden van Oostende / Vlissinghen ende Briele / tot dwanck van die van Hollandt ende Zeelandt. Ende om den voorschreven handel te vorderen / soo heeft men uyt Spaengien laten verluyden / dat den Koningh gheresolveert was de Infante / ghenaemt Isabella Clara Eugenia / de oudtste Dochter des Koninghs / gheboren vande Dochter van Vranckryck / ten Houwelycke te gheven aenden Vorstelicken Cardinael Albertus haeren Neve / ende met haer alle de Nederlanden / ende het Graefschap van Bourgondien.

De Walsche Provintien verclaren so sy gheenen vrede verkregen/souden moeten aengeboden neutraliteyt oft beschut van Vranckrijck aen veerden.

1597.

Infante van Spaengien metten Cardinael voorgeslagen te trouwen/ eñ de Nederlanden tot de Bruyt gaven te geven.

Den Nederlanden soude men sien metter minne den Vrede te overbrenghen / ofte met ghewelt tot 's Koninghs koste / dat welcke scheen dat een ander bedencken onder de Ghebuerlanden maecken soude/ als die daer mede van Spaengien souden ghescheyden wesen / ende wech-nemende het ontsagh vande groote macht van Spaengien soude groote versekertheydt gheven van ghedurighen Vrede. Dit hadde wel een schoon aensien / maer naerder bedenckende de onseeckerheydt van 't volbrenghen / op soo gheringhe Conditien alsmen uytgaf / gaf nae-dencken dat daer wat anders moeste onder schuylen / want men gheenen seeckeren grondt soude konnen weten van het recht Contract tusschen Vader ende Kindt. Ende dese Infante / zynde de naeste Erfgename van haeren Broeder / gheacht eenen weecken Prince / sy selve pretenderende actien ende Titulen op de Kroone van Enghelandt / &c. ende in Vranckrijck (als vande oudtste Dochter ghesproten) op alle de Provintien die eertijdts op Vrouwen ghesuccedeert hebben / als Britanien / Aquitanien / ende andere : dit al wel ghemerckt / heeft de verre-siende beweecht te dencken / dat het al een dinck als vooren was / soude wesen / al werdt het bedeckt ende eenen anderen naem gegeven.

Nadencken der Nederlanden ende andere.

Hier over werdt onder-handt den Koningh van Vranckrijck seer tot Vrede aenghelockt / met groote presentatien : dies hy beweecht / de Koninginne van Enghelandt hadde doen aenseggen / door synen Ghesante den Heere van Maisse / dat ten ware hem de Koninginne meerder assistentie dede / ende resolveerde op eenen gheweldighen Legher hem ter handt te stellen / teghen den toe-komenden Jare / ten koste vande Bondtgenoten/ verklaerde hy uyt hooch-dringhenden noodt / dat syn Koninghrijck niet langher konde d'Oorloghe draghen/ daeromme hy moeste op eenen goeden Vrede dencken / ofte op beter Oorloghe / niet teghenstaende de groote assistentie die hem de Vereenighde Nederlanden gaven / Naemtlick met veerthien ofte meer Schepen van Oorlogen/ om Nantes in Britannien te gaen belegghen/ etc. Maer de Koninginne ontsiende de groote kosten / ende haer eyghen lasten van Yrlandt / Armade ofte Schepen ter Zee / ende Nederlanders ghedurich secours / mede merckende dat den Koningh grootelijcks sijn voordeel daer in sochte / heeft eensdeels 's Koninghs versoeck ghewayghert / ten ware sy meerderen noodt saghe. Waer over namaels de Koningh seer wel wiste syn onschult te maken / als hy int naeste Jaer syn Pays met Spaengien besloot / als wy nae sullen verhalen.

Koninc van Vranckrijck aengesocht tot Vrede.

Koninc van Vranckrijck versoeck aen Enghelant.

Tot desen eynde sondt mede den Koningh van Vranckryck synen Ghesante den Heere van Buzenval nae Hollandt / met Brieven van date den seventhienden Octobris / verhalende mede het wedernemen van syn Stadt van Amiens ende andere Exploicten / congratulerende mede haer Victorien van Rhijnberck/ Meurs/ &c. ende mede te willen letten op 't ghene den voorschreven Buzenval van sijnent wegen met hun soude consulteren/ &c. die welcke den tweeden Novembris / den Staten voorhiel voorslaghen op 't voeren vande Oorloghe/ende mede hoe den Koningh aengeboden waren heerlicke conditien van Vrede / waer toe geen gehoor wilde gheven/ voor van hunlieden verstonde die middelen / hoe d'Oorloghe 't naeste Jaer te voeren/&c.

Buzenval in Hollandt ghesonden van den Koninck.

Waer op de Staten vande Vereenighde Provintien den Koningh schreven den twaelfden Novembris / om hem van alle sulcke handelinghe van Vrede af te keeren / verhalende haer Victorien / als dat sy bykans haren Vyandt uyt alle de Quartieren van over den Rhijn ghedreven hadden / beleghérende Linghen / ende souden dan grooten middel hebben 't naeste Jaer den Krijgh dapper aen te vanghen op een ander oordt / met de macht van haer driebuldighe

Staten schrijven aen den Koninck van Vranckryck.

1597. Verbondt / hoopende een goet eynde. Dat welcke den vyandt ghewaer wordende / sochte t'selfde met eenen slechten Vrede te verhinderen / ende dan alle syn macht teghen haer te ghebruycken / ende die overvallen zynde / dan Vranckrijck ende andere Landen te verheeren : Waer toe hy middels ghenoech inde Nederlanden vinden soude (al en quame hem daer toe niet eenen penninck gelts uyt Spaengien ofte uyt Indien) om te onderhouden hondert duysent Mannen ter Oorloghen / soo maer alle de 17. Nederlanden en contribueerden / naevenant soo vele als ghewillichlijck die vereenichde Nederlanden opbrochten Jaerlijcx / biddende gheensins te willen ghehoor gheven tot eenighen Pays ofte Bestant / ende sy wilden op de propositie vanden Heer van Buzenval resolveren / metten advijse vande Koninginne van Enghelandt haer Bontghenoote / om hem alle hulpe ende contentement te geven / &c.

Vredehandels begin tusschen Vranckrijck eñ Spaengien.

Maer den Koninc dese negotiatie niet tegenstaende heeft van ontrent desen tijdt af / sijn Ghesanten tot Sint Quintijn gehadt / over Vredehandelinge mette Spaensche Ghedeputeerde / door de onderhandelinghe van des Paus Legaet den Cardinael de Medices van Florence / met Pater Bonaventura Calatagirone / Patriarch van Constantinopolen ende Generael van de Minnebroeders ordere / die t'naeste Jaer voortganck heeft gehadt / als wy sullen hier na verhalen.

Hierentusschen soo zijn de Krijchsaecken / ende heymelijcke aenslaghen over weder sijden niet naeghelaten gheweest.

Van weghen den Voorstelijcken Cardinael / is ontrent dese tijdt door behendighe practijcque beweecht gheweest eenen Pieter Harinckman / ghebooren van Zierickzee (die hem sochte te wreecken / om dat hy over twee Jaren om ghepleechde valscheden uyt Hollandt ende Zeelandt ghebannen was) om yet groots aen te rechten. Dese heeft met eenen Dirck van Sipesteyn / woonende in den Haghe / ende wesende Commis over de Schepen van Amonitie ende victalie int Legher / ghehandelt / om met middelen van sijn Schepen / eenen aenslagh op het Landt van Tertolen te maecken / tot welcken eynde desen Harinckman ghehandelt hadde metten Pagador Porris / den Secretaris Vasseur Heere van Morrensaert / ende hadde van den Vorstelijcken Cardinael paspoort verkreghen voor Sipesteyn / om te moghen komen opt Huys van Wouwe / ende met den Gouverneur aldaer van dit stuck naerder te handelen / met toesegginghe om aldaer mede te ontfanghen die somme van ses ofte seven hondert guldens / tot vorderinghe van den voorschreven aenslach / ende om de selve int werck te setten / soo soude Sipesteyn seecker ghetal van Schepen doen voeren ontrent die Dorpen van Santvliet / Ossendrecht ofte Woensdrecht / alwaer de selve souden innemen vier ofte vijf duysent Soldaten / om de selve te transporteren op het Landt van Tertolen. Door desen dienst soude Harinckman ghegheven worden / het Rentmeesterschap van Beoost ende Bewester-schelt in Zeelandt. Sy hadden mede gheraemt eenen aenslach op den Haghe / met Schepen van Duynkercken int werck te stellen / ende aldaer een goede buet te halen. Hier over zyn dese twee Harinckman ende Sipesteyn ghevanghen / ende van dese stucken by henluyden bekent zijnde / soo zyn sy inden Haghe den thienden October daer over onthalst.

Aenslach op Tertolen ontdeckt / eñ Harinckman ende Sipesteyn daer over gedoot / den 10. October.

Groote sommen eñ middelen tot de oorloge geconsenteert by de vereenichde Provintien.

Daer werdt inde vereenichde Landen in desen Jare wat by den Raedt van Staten / ontworpen / gecalculeert ende begheert tot onderhoudt van den staet des Oorlochs / boven de twee hondert duysent guldens ter Maendt ordinarie / extraordinaris op te brenghen de somme van negen hondert duysent guldens eens om tachterheden te betalen.

Noch meer drie honderdt duysent guldens eens extraordinaris / tot onderhoudt van een-en-twintich Compagnien nieu voetvolcx / als derthien Vaendelen Engelsche / ses Vaendelē Duytsche / ende twee Vaendelen Schotten / die noch niet verdeylt waren onder de Provintien.

Meer eyschten sy twee hondert duysent guldens eens / voor kosten van 't Legeren ende diensten. 1597.

Noch meer een somme van vier hondert duysent guldens / voor ses duysent waertgelders genoemt / dat sijn Borgherlijcke Soldaten / die voor half souldye inde Steden dienen / ende anders worden ghebruyckt in tijden van noode.

Ende noch meer een somme van twee hondert duysent guldens / voor nootlijcke fortificatie op de Frontieren alomme. Soo dat dese extraordinarise sommen ende penningen / beliepen twintich hondert duysent ofte twee Milioenen guldens.

Dese middelen gheconsenteert / hebben de Staten Generael ende Raedt van Staten / met den Prince Mauritz / in desen Somer (hoe wel spade) gheresolveert eenen Legher te velde te brenghen / daer toe alle nootwendige gereetschappe bereyt / ende de Peerde-Ruyteren doen Wapenen op een ander maniere / sonder Lancien / ende gheordonneert te voeren de Carabins ofte lichte Peerden / een Roer drie voeten lanck : Den anderen Pistolet van twee voeten lengde / ende voorts gewapent tot den knien toe / elck stuck ofte deel van Wapenen datter ontbrecken soude / op seeckere verbeurten ghestelt / de Peerden moesten wesen vijfthien groote Mans palmen hooghe / ende dat sy al moesten Casacken dragen. Den Raedt van State maeckten staet / dat den Legher drie hondert duysent guldens ter Maendt behoeven soude : De Landen hadden in dienste ontrent twee honderdt Vaendelen Krijghs-volck / ende een-en-twintich Vanen Ruyteren / dan alsoo het Voet-volck veel in Steden ende sterckten Garnisoen houdende waren / heeft Prince Mauritz alleenlijck beschreven / ontrent acht-en-tsestich Vaendelen / ende alle sijn Peerde-volck / met last van haer te laten vinden den vijfden Augustij op den Rijn / voor 's Grabenweert / hebbende besloten inden Raedt van State / datmen de stadt van Berck aengrijpen soude / om den Rijnstroom te moghen bevrijden.

Der Staten Generael resolutie tot Veltleger.

Nieuwe ordonnantie op de Ruyterije.

Staten Leger kost drie hondert duysent gulden ter Maent.

Dien volghende / is Prince Mauritz met alle de Edelluyden ende ghevolgh / den eersten Augustij uyt 's Graven-Haghe op Utrecht ghereyst / om aldaer de vergaderinghe van Waghens / die tot desen tocht noodich waren / te vorderen / ende is alsoo den vierden Augustij tot Arnhem ghekomen / alwaer mede ghekomen is Graef Willem van Nassouwen / Stadt-houder in Vrieslandt / Groeninghen ende Ommelanden / met sijn volck twelck tot Elten was. Desghelijcks zijn mede aldaer aenghekommen den Grave van Hohenlo / Grave van Solms / Grave Ernst ende Grave Lodewijck van Nassouwen / met den Jonghen Grave Hendrick Frederick van Nassouwen / die nu zijn eerste proeve in der Oorloghe wilde nemen : Van Arnhem zijn de Heeren gheruckt nae 's Grabenweert / alwaer by een waren ghekomen derthien Vaendelen Enghelsche voetknechten / twaelf Vaendelen Schotten / vijfthien Vaendelen Vriesen / neghen Vaendelen van den Grave van Solms / acht Vaendelen van Jonckheer Floris van Brederode / ende ses van Duvenvoorde / boven de twee Compagnie van de Guarde / ende ontrent twintich ofte een-en-twintich Vanen Ruyteren wel ghemonteert. Daer waren oock ghearriveert groote menichte van Schepen / brenghende over de veertich stucken Gheschuts / met alle oorlochs gereetschappe dat tot eenen volmaeckten Legher noodich was.

Pr. Mauritz treckt te Velde / den eersten Augustij.

Graven eñ Heeren by Prince Mauritz.

Den sesten Augusti dede den voornoemden Prince het Voet-volck met een deel van de Ruyterije / met Schepen over de Reviere van den Rijn ende Wale setten / ende dien avont tot Cleverham / niet verre van Calcar blijven / slaende des anderen daechs een Scheepsbrugghe over de Wale / om de Waghens (die by Arnhem meest met Ponten over den Rhijn waren ghezet) met alle de reste van 't Legher daer over te doen passeren / soo dat ten selven daghe Prince Mauritz noch quam in het Clooster van Marienboom / latende drie Vaendelen van het West-Vriesche Regiment (datmen ghemeynlijck het Noort-Hollandtsche noemt) by de Schepen / die ten selven daghe oock in seer grooten getale de Reviere op / t'seyl gegaen zijn.

Den

1597. 1597.

Den achtsten Augusti is Prince Mauritz met het Legher ende twee Veldt-stucken gheschuts / ghepasseert voor by de Stadt ende Kasteel van Alpen / bewaert zijnde by den Broeder vanden Capiteyn Bentingh / met eenighe Soldaten / 't welck Prince Mauritz dede op eysschen / overmidts het was ligghende op den pas / den Vyandt seer konde dienen / ende synen Legher grootelicx beschaden / het welck hem terstondt opghegeven wert / soo dat hy het Huys met vijfticht Soldaten / van Capiteyn Schaef dede besetten / daer uyt treckende de voorschreven Benthingh / met 36. Soldaten / met hare Wapenen ende Baggagie naer Ghelder / niet willende te Berck wesen / ende is het Legher den selfden avondt noch eensdeels voor Berck ghekomen.

Alpen overghegeven aen Prince Mauritz.

De Stadt Rijnsberck was door naetuere vande plaetse ende aenghemaeckte wercken / niet weynich hart om aen te grijpen / binnen eenen dach ofte twee te vooren noch versterckt zijnde van ontrent vijf hondert Man / soo uyt Alpen / Grave / als andere plaetsen daer ontrent / beleydt zijnde door den Capiteyn Benthingh ende eenighe andere. Prince Mauritz de Stadt ende gheleghentheydt daer rondtomme besichticht hebbende / heeft voor eerst goedt ghevonden twee principale Leghers te slaen / het een boven de Stadt / voor de Rijnpoorte ende Casselpoorte / aende zijde vanden Rijn / alwaer hy op den thienden Augusti / dede logheeren vijfthien Vaendelen van het Vriessche Regiment / onder het beleydt van Graef Willem van Nassouwen / met derthien Vaendelen Enghelsche / onder het beleydt vanden Heer Oratio Veer / Broeder vanden Oversten Fransoys Veer / ende het Regiment van West-Vrieslandt beleydt by Jonckheer Aert van Dubenvoorde / Luytenant Colonel van Prince Hendrick Frederick van Nassouwen / met de Guarde van Prince Mauritz / ende noch vijf Benden Ruyteren / een weynich uytwaert nae Boedberghen. De Grave van Hohenlo / Overste van het ander quartier / met den Grave van Solms / zijn ghelogeert gheweest op den Berch van sint Anna / voor die Santenpoorte / met acht Vaendelen van het Regiment vanden Grave van Solms / twaelf Vaendelen Schotten / onder het beleydt vanden Colonel Morray / de Guardia des Graven van Hohenlo / ende noch twaelf Benden Ruyteren / waer beneffens was de Heere van Cloetingh met acht Vaendelen van sijn Regiment: Een weynich beneden den Berghe / ende de Prince Mauritz logeerde selve boven de Stadt.

Rijnsberck mette Legers omcingelt / den 10. Augusti.

Int eerste aenkomen voor de stadt / is Graef Lodewijck van Nassouwen ghequetst gheworden inde dye van sijn been / ende kortelinge daer naer genesen.

Den elfsten Augusti is men besich gheweest de Legers met Schanssen te begraven / soo dat sy daer nae met loop-schanssen aen malkanderen zijn ghebrocht / de welcke met drie Schanssen teghen het aenkomen vanden Vyandt voorsien zijn gheweest / waer mede de Stadt vanden eenen kant vanden Rijn / totten anderen kant becingelt was.

Schanssen ende Loopgraven voor Rijnberck.

Den elfsten des nachts heeftmen begonnen loopschanssen nae de Stadt te maken / uyt het Legher van Prince Mauritz / ende 's anderdaechs uyt het Legher vanden Grave van Hohenlo / ende 't quartier vanden Heer van Cloetingh. Hy heeft oock een Brugghe doen maecken van sijn Legher op het Eylandeken in den Rijn / ende voorts van daer over den Rijn / teghen die ander zijde / om alle toevoeringe ende voeragie van daer te mogen halen.

Daer nae drie stucken Gheschuts ghestelt zijnde / heeftmen seer gheschoten op den grooten Thoren (daer seer uyt gheschoten werdt op die Loopgraven ende in beyde de Legers) ende oock op den Coltoorn ende Rijnpoorte / om die Loopgraven beter te mogen maken / desgelijcx met drie ander stucken / op het Bolwerck voor de Casselpoorte / met de welcke men den 15. ende 16. Augusti soo dapper heeft ghespeelt / dat die vander Stadt den selfden daghe / den grooten Tooren hebben moeten verlaten / nae dat sy veel quaets daer uyt ghedaen hadden / ende op den 15. door de Tente van Prince Mauritz / daer hy lach ende sliep / hadden ghescoten / welcke Koghel hem vermaeckende uyt der Aerde / voorts vlooch door de Tente / ende 't hooft den eynde vanden bedde vanden Heere van Sonsfelt / sonder dat hy / die op de bedstede lach / nochtans ghequetst werde. Den 15. 16. ende 17. des nachts / werdender ontrent 24. stucken gheschuts op verscheyden plaetsen gheplantet / om die Stadt alomme te beschieten / dan overmits de Loopgraven so nae niet gekomen waren alsmen wel hadde ghehoopt / heeft Prince Mauritz het gheschut om met ghewelt te schieten / noch doen ophouden / ende een Gaelderije besteet te maken aende West-zijde van het Bolwerck voor de Casselpoorte / voor de somme van twaelf hondert guldens / welcke binnen vier daghen gemaeckt moeste wesen.

Den 19. Augusti / alsoo de Loopgraven begonden te naecken aende eene zijde vande halve Mane / buyten het Bolwerck vanden Coltoorn voor de Rijnpoorte / ende het Water uyt het Revierken de Niepe / welcke met een Sluysken voor de halve Mane opghehouden was / afghelaten zijnde / midtsgaders de gaelderije veerthien vanden int begin vanden grachte / die niet seer wijde noch diep en was / ghebracht zijnde / heeft Prince Mauritz rijpe beraetslaginghe gehouden met de Hoofden van het Legher / ende besloten die stormschietinghe te beginnen / hoopende daer en tusschen in het Bolwerck te moghen komen: Dit schieten heeftmen begonst ontrent ten thien uren met 35. stucken geschuts / namentlick met 29. groote stucken ende ses Veldtstucken / waer van thien stonden voor de Rijnpoorte / elf voor het Bolwerck vande Casselpoorte / vijf op het Eylandeken vanden Rijn teghen den Coltoorn / ende noch vier daer beneden voor het plat vande Stadt / ende die andere op ander plaetsen. Nae driemael afschieten heeft Prince Mauritz (ghelijck hy sulcx ghewoon is) die stadt doen opeysschen / het welcke die van binnen ghehoort hebbende / hebben nae dat sy met malkanderen ghesproken hadden / antwoordende / eyndelick daer op ghebleven / dat sy noch drie dagen uytstel begeerden.

Berck beschoten met 35. stucken / den 19. Augusti.

Nae een ure ofte daer ontrent datmen hadde beginnen te parlementeren / begon het schieten wederomme aen te gaen / het welck met groot ghewelt duerde tot vijf uren nae den Noene / maeckende in alles ontrent twintich hondert schoten / binnen welcken tijdt het volck van Graef Willem / onder faveur van het Gheschut / die half Mane inghenomen heeft / ende Prince Mauritz om tijdt te winnen / (niet tegenstaende veele van meyninghe waren men behoorde die vander Stadt te verwachten) heeft wederomme haer doen opeysschen / de welcke (nu moghelijck verbaest zijnde) door dien het volck van alle kanten aenquam / ende hem in slach-ordeninghe stelde / vier Ghesanten uyt hebben ghesonden / naementlijck den Capiteyn Benthingh / den ouden Capiteyn Vulken / Admirael Pasman / Overste van het Bootsvolck / ende den Quartier-meester van het Regiment van Graef Herman vanden Berghe / voor de welcke in Gijselinghe binnen ginghen de Capiteyn Schaef / Inghenhaven ende Waddel. Nae langhe dispute ende ernstich bidden / heeft haer Prince Mauritz vergondt / met de Vaendelen / Wapenen ende Baggagie uyt te trecken / achterlatende het Artijckel van in drie Maenden niet te dienen op dese zijde vande Mase: beloovende de Borghers by hare Previlegien te laten / soo dat sy den 21. Augusti wesende juyst een Jaer nae dat Hulst over ginck / tot vergeldinghe / zijn uyt de Stadt vertrocken / onder den Gouverneur Hopman Snatere met vijf Vaendelen / sterck zijnde in als ontrent neghen hondert Man / den welcken Prince Mauritz tusschen de tseventich ende tachtich Waghenen heeft gheleendt / voor de welcke den Capiteyn Benting den Sone / in Gijselinghe is gheblevén: Sy zijn ten selfden daghe voor de Stadt Gelder ghekomen / alwaer sy uytghesloten werden / ende bleven daer ligghen / duerende noch haer gheleyde: maer den 22. Augusti / alsoo sy niet wel van binnen ghespijst en werden / ofte die vander Stadt haer de spijse te diere wilden verkoopen / sijn sy daer over met de wachte vande Poorte in questie ghekomen / ende hebben haer die over den hals ghedronghen / ende sijn alsoo binnen ghekomen / alwaer sy hebben begonst te

Berck overgegeven den 21. Augusti.

1597.

Mu'inatie tot Gelder/ den 22. Augusti.

muytineren/ ende riepen/ geldt/ geldt/ hoe wel Graef Hendrick vanden Berghe daer binnen was. Het Garnisoen dat te vooren inde Stadt was/ is met haer aenghespannen/ dies dreven sy Graef Hendrick ende alle Bevelhebberen ter Stadt uyt. De Heere van Gileyn Wttenham ende Grammaye/ boden haer aen twee Maenden solts/ maer sy en wilden niet te vreden wesen/ ende hielden de twee Wttenham ende Grammaye ghevangen. Daer nae quam Graef Herman om haer te bevredighen/ maer het was te vergheefs/ ende hy moest nae Arsen by syn volck dat hy daer vergaderde/ die ontrent drie duysent sterck waren.

Graef Herman uyt Gelder gedreven.

Aldus is de Stadt van Rhijnsberck aen Prince Mauritz overgegeven/ nae thien daghen belech/ ende datmen daer ontrent twee duysent acht hondert ende tseventich schoten op gheschoten hadde: Daer werdt binnen ghevonden menichten van groot Gheschut/ namentlick over de vier-en-veertich Metalen stucken/ onder de welcke waren seven stucken van Batterije/ oock een groote menichte van slechte Lakenen daer in ghesonden/ om de Garnisoenen in betalinghe te gheven/ die weerdigh gheacht werden over de hondert tseventich duysent guldens/ desghelycx vijf ghesoncken Oorlogh-Schepen/ vier groote Ponten ende twee Pijpers/ ende onder de Ponten drie vande vermaerde Ponten/ daermen tot Ceulen soo langhe aen ghetimmert hadde/ ende veel meynde mede uyt te rechten/ ende voorts van allen voorraet ghenoech.

Prince Mauritz heeft terstondt die meest afgheschoten wercken doen vermaecken/ die Loop-graven laten slechten/ ende den Capiteyn Schaef (die groote neersticheydt ende kloeckheydt in dit belegh ghetoont hadde) belast daer binnen te commanderen/ met ses Vaendelen knechten/ van alle spijse ende amonitie wel voorsien.

Die van Colen versoecken ontruyminge vande stadt Rhijnberck.

Soo haest dese Stadt gewonnen was/ soo heeft de Bisschop van Colen aen Prince Mauritz ghesonden den Graef Jan van Nassou/ om van synent weghe te versoecken ontruyminghe ende restitutie vande Stadt als hem toe-komende/ die hy vande Spaensche te vooren oock na belofte (met Eede bevesticht) noyt hadde konnen ghekrijghen/ maer om datse met soo grooten koste vande Gheunieerde Landen ware ghewonnen/ ende dat Prince Mauritz noch de Ghecommitteerde vande Raden/ daer toe niet en waren gheauthoriseert/ werdt dat ghewey ghert/ ende werde afgewesen aende Staten Generael.

'sAnderdaeghs nae dat Berck overghegheven was/ den een-en-twintichsten Augusti/ was Graef Herman tot Gelder ghekomen/ met ontrent twee duysent te Voete/ ende seven ofte acht Vanen Ruyteren/ het Voetvolck was beleydt onder Don Alonzo de Luna/ Gouverneur van Liere/ ende de Peerden onder Francisco de Padiglia/ in meyninge zijnde om noch volck in Berck te brengen/ maer als hy verstaen heeft het over-gheven/ soo is hy weder vertrocken tot Arsen by de Mase/ daer na trock hy over de Mase/ denckende op den tocht van Tuernhout/ sendende binnen Meurs ontrent vier hondert Man/ behalven de twee hondert die twee daghen te vooren daer van Maestricht in ghesonden waren: ende om die plaetse op d'eerste gheruchte van het verlies van Berck te verseeckeren/ hadde de Gouverneur van Meurs bevolen Arent Boecop synen Luytenant/ dat hy Camillo Schansse verlaten soude/ ende met syn volck binnen Meurs komen/ dat welcke de voorschreven Boecop des nachts nae den vier-en-twintichsten Augusti/ met sulcker haest ghedaen heeft/ dat hy drie stucken Geschuts inde voorschreven Schansse heeft gelaten/ namentlijck een Canon/ een half Canon ende een Veldt-stuck.

Camillo Schansse ofte Mutiliana verlaten.

Dese Schansse was genaemt nae eenen Capiteyn Camillo Sachino/ diese ghemaeckt hadde/ een vermaert Godloos mensche/ hy selve hietse Mutiliana, alsoo men ghescheven vondt in een Capelleken in Latijn: Mutiliana me fecit, Mutilianam supra Renum fundavi, ubi moriar nescio. Ego Camillus Sechinus, hanc inexpugnabilem arcem, cum virtute animi & propria pecunia fūdavi. Anno salutis 1587. militans sub Alexandro Farnesio, in servicio Regis Catholici. In quo loco Atila Gotthorum Rex fundamenta urbis Asciburgi destruxit, olim fundati ab Ulisse, & a Pub. Ennio Consule Romano restaurati. Desen Camillus een Italiaen/ was oock langhe tijdt Gouverneur van Meurs gheweest/ maer daer uyt ghetoghen/ is daer nae ghestorven op de Frontieren van Vranckryck/ ende dese Camillo Schansse werdt by Prince Mauritz belast af te breken ofte te slechten/ dien arbeydt aen bestedende voor drie hondert guldens. 1597.

Camillo Schansse gesticht.

Prince Mauritz verstaen hebbende dat Graef Herman over de Mase met syn volck was vertrocken/ is den 26. Augusti die Stadt van Meurs gaen besichtighen/ verghesélschapt zijnde met elf Cornetten Peerden/ ende ontrent thien hondert Man te Voete/ wederom keerende door Camillo Schansse/ heeft ghereſolveert de Stadt van Meurs aen te tasten. Tot welcken eynde/ alsoo het Peerde-volck 't welck den Grave van Hohenlo met syn Huysvrouwe de Gravinne van Bueren nae Duytslandt hadde gheconvoyeert/ nu weder ghekomen was/ heeft hy/ nae dat hy de Schepen hadde belast nae Camillo-Schansse op te varen/ den 28. Augustij met het gantsche Legher ghemarceert na Meurs/ 't Legher noch bestaende van tsestich Vaendelen knechten/ ende een-een-twintich Cornetten Peerden/ de welcke hy noch ten selven daghe in twee Leghers heeft daer vooren ghelaghen/ het eene ende grootste voor de Kerck-poorte ende Heen-poorte/ alwaer hy hem selven logeerde met negen-en-veertich Vaendelen voetknechten/ ende alle de Ruyterye/ het ander voor die Poorte vande nieuwe Stadt/ alwaer den Heer van Kloetinghen met ses Vaendelen van syn Regiment/ ende vijf van het Regiment van West-Vrieslandt/ onder het beleydt vanden Oversten Dubenvoorde ghelogeert waren. In het aenkomen isser eenighe scharmutselen ghevallen voor die Kercke die buyten de Poorte is/ welcke den Vyandt inhiel tot op den avondt/ dat twee Schotsche Vaendelen quamen/ om de Vriesen die de wachte aldaer hadden te verlichten. Des anderen daechs heeftmen sich begraven/ ende des avondts die Loop-graven beginnen te maken met vijfthien Vaendelen knechten/ namentlijck vijf van het Vriesche Regiment/ vier van het Enghelsche/ vier van het Schotsche/ ende twee van den Grave van Solms/ de Vriesen voor de Steenpoorte/ de Schotten met die van Solms voor de Kerckpoorte/ de Enghelsche tusschen beyde de Poorten/ ende op desen Avondt werdt den Schotschen Capiteyn Waddel doodt ghescoten/ inde Loopgraven. Prince Mauritz hadde twaelf stucken Gheschuts doen brenghen/ de welcke hy des nachts den 31. heeft doen planten/ ende met eenighe des anderen daechs doen schieten. Op den naevolghenden nacht is men ghekomen met die Loopgraven/ uyt het quartier vande Vriesen/ tot op den kant vanden gracht: de welcke naeuwe ende ondiepe was: Maer overmidts datmen op andere plaetsen door den regen ende quaet weder/ soo nae niet was ghekomen/ heeft men op den tweeden Septembris noch niet gheschoten/ ghelijck Prince Mauritz hadde ghemeynt/ met voornemen om daer-en-tusschen te gaen logeeren op de grachte/ ende onder faveur van 't schieten/ met behulp van eenighe Biesbrugghen/ over de grachten in de Walle vande Stadt te komen. Dan eer 't selve noch ghesciede/ heeft den Gouverneur van Meurs/ Andreas de Miranda een Spaengiaert/ boven hoope van een yeghelycken/ hebbende ghebreck van poeder/ een Tamborijn een weynich nae den Middach/ aen Prince Mauritz ghesonden/ begheerende twee Gyselaers voor de ghene die hy uyt senden soude/ om de Stadt ende Casteel over te gheven. Prince Mauritz heeft den Heere van Gistelles/ Overste Luytenant vanden Grave van Solms (alsoo syn Schoon-moeder binnen de Stadt was) metten Capiteyn Inghenhaven daer in ghesonden/ ende is met die vander Stadt/ welck waren de Capiteyn Muchet ende Capiteyn Bockop/ Luytenant van den Gouverneur/ nae langhe dispute op den tijdt van drie daghen/ welcke sy begheerden in stilstandt

Meurs belegert den 28. Augusti.

Scharmutsinge voor Meurs.

Meurs beschoten den eersten Septembris.

1597.

De Stadt van Meurs en 't Kasteel wordt overghegheven den derden September.

stant om haer Baggagie te pachen ende gereet te maken / doch evenwel buyten hoope, is het overgheven vande Stadt ende Casteel eyntlijck besloten. Tes anderen daechs den derden September / nae dat des Gouverneurs Huysvrouwe (om de welcke Prince Mauritz inde Vlecke van Lint in het Landt van Colen een Trompetter met eenighe Waghens hadde geschict) was ghekomen / volgende 't contract zijn sy uytgetrocken ontrent acht hondert ende dertich mannen sterck / onder de welcke waren eenighe Spaengiaerden / ende oock een Vaendragher van 't Casteel van Antwerpen / met Vaendelen Wapen ende Baggagie / ende een kleyn Metalen stuck Gheschuts van den Grave van Meurs / hebbende van Prince Mauritz ontrent veertich Waghens / voor de welcke de Capiteyn Boekop in Ostagie bleef. Prince Mauritz heeft aldaer belast te commanderen den voorsz Heere van Eystelles met twee Vaendelen knechten / het eene sijn eyghen, het ander van Capiteyn Gyselaer. Op het Casteel zijn vier stucken Gheschuts ghevonden / drie van Batterye, als een Canon van extraordinari gewichte ende twee drylinghen ende een Veltstuck: int Wapenhuys vont men oock vier groote Cabels van tachtich hondert pont swaer, elck / die tot Colen geslagen waren / om op die groote Ponten te ghebruycken die nae Hollandt ghesonden werden / ende een heel Canon ende een drylinghen werden van 't huys ghehaelt.

Aldus heeft Prince Mauritz binnen den tijdt van een Maent drie steden met drie Casteelen / namentlick Alpen, Berck, Meurs / ende de Camille Schans / met alle de Schepen inde besettingen op den Rijn van sijnen vyandt verovert / waer inne hy heeft bekomen over de 54. Metalen stucken geschuts, onder de welcke waren elf van Batterye / ende d'ander van verscheydē groote als geseyt is. In dit belech van Meurs, quam den eersten September by den Prince Mauritz om hem te besoecken / ende 't Legher te besichtighen / den Hertoghe van Courlant / ende vertrock wederom den sevenden September over Doesborgh.

Pr. Mauritz maeckt een Brugge ende passeert den Rhijn / den achtsten September.

Na dat Prince Mauritz tot Meurs eenige daghen besteet hadde om grachten ende wallen te vermaken ende verbeteren / ende de loop-graven om de Stadt te doen slechten / soo is hy metten gantschen Legher opghetrocken den 8. September / noch sterck zijnde wel ses duysent Mannen eñ vijfthien-hondert Peerden / behalven de Schipluyden die sy Maetrosen noemen / arbeyders ontrent 't Geschut / ende een groot gevolch vanden Legher / ende nae dat hy in haeste een Schipbrugge ontrent hondert roeden lanck over den Rhijn hadde geslagen / is 't Leger ten selven daghe de voorsz Reviere gepasseert / eñ dien avondt tusschen de Lippe ende den Rhijn ontrent 't Huys te Wooningh ghelogeert: Den anderen dagh voort-treckende over de Lippe / ende is voorby Wesel met sijnen Leger ghekomen tot Bruynen ende daer omtrent in 't Lant van Munster. Van daer vertrock hy den 10. September met het Leger voorby Boecholt / ende quam dien avont logeren tot Aelten by Bresoort / welck hy dede besichtigen: Dan verstaen hebbende dat den Grave Jan van Limborch ende Stierum / met 12. Vaendelen knechten / ende drie Benden Ruyteren binnen Grol waren / is Prince Mauritz des anderen daechs derwaerts ghetrocken: ende op den 11. September op den avont voor Grol gekomen / slaende sijnen Leger in 't vierkant aende Westzijde vande voorsz stede /

Grol belegheert van Prince Mauritz.

de welcke met vijf Bolwercken ende goede strijckweeren mitsgaders met soo veel volcx beset zijnde / als gheseydt is, scheen velen / wat hart om aen te tasten te wesen, doch heeft Prince Mauritz binnen korte dagen soo veel neersticheyt aengewent, dat hy die Stadt met ses principale Schanssen / ende eenighe ander wachten ende Loopgraven / alsoo heeft becingelt datter niemandt uyt ofte in mochte / ende siende dat die Stadt niet anders dan met louter ghewelt te nemen was, heeft hy seven Gaelderijen (dat zijn bedeckte wegen door de grachten tot aen de wallen) doen maken, om in twee Bolwercken ende de Wallen / daer ontrent te mogen komen, stellende daer toe twee principale / ende noch twee minder Batterijen / om die Borstweeren ende Wallen soo te beschieten datter niet een Mensch op soude konnen dueren / ende die wercken beter soude mogen voort-gaen.

Ende alsoo Prince Mauritz in het aenkomen voor die Stadt Grol, verstaen hadde dat sijnen vyandt geen Krijghs-volck binnen het Stedeken van Coor ghelaten hadde / heeft hy dat selfde doen innemen: ende met een Vaendel Soldaten besetten: ende ontrent de selve tijdt zijn noch acht Vaendelen knechten by hem in 't Leger gekomen. — Coor inghenomen.

Daerentusschen zijnder sommige schermutselē doch van kleynder weerde gevallen, eñ men heeft gearbeyt ontrent de Beltemer-poorte om het water dat aldaer met eenige schutselen by die vander Stadt tot verdiepinghe van haer Grachten ghehouden worden / af te leyden, het welcke eyndtlick den 25. Septem. snachts ten deele te weghe is ghebrocht, ende alsoo den Vyerwerck-meester van Prince Mauritz Leger poochde met sijn Geschut eenigh vyer inde Stadt te worpen / heeft hy soo veele te weghe ghebrocht, dat hy tot driemael den brandt inde Stadt voorsz gheschoten, ende namentlijck op den 24. des nachts eenen grooten brandt die vreeselijck was om sien, ende ten ware de neersticheydt vande Borgheren / soude een groot deel vande Stadt afghebrandt hebben, om dat de Soldaten aende Wallen liepen ende de Huysen lieten branden / sonder daer nae te sien / daer deur wel veertich Huysen verbranden / ghelijck op den 25. September nae den middach niet veel minder. — Grooten brandt in Grol.

Die vander Stadt / al hoe wel sy een halve Mane binnen het Levelder Bolwerck hadden ghemaeckt / ende noch een ander aen 't Gasthuys Bolwerck begonst / siende dat het water uyt den Gracht werde geleydt / den brandt haer seer benaude / ende wel seven Gaelderijen meest aen de Wallen ghebracht waren / hebben nae dat sy eens ofte tweemael ghesommeert waren / hare Gecommitteerde op den 26. September aen Prince Mauritz ghesonden / de welcke nae langhe onderhandelinghe staende op de Peerden ende Vaendelen / haer de selfde eyndtlijck noch heeft geschonckē / ende gheaccordeert dat sy met alle haer goedt eñ Wapenen uyt de Stadt souden moghen trecken / mits dat sy in drie Maenden op dese zijde vande Mase teghen de Gheunieerde Landen niet en souden moghen dienen / ende alle de Boecken / Pampieren ende Registeren vanden Lande leveren in handen vanden Heeren van Ghelderlandt / ende Graefschap Zutphen / des men haer Waghenen ende Convoy soude gheven tot den Rhijn toe / latende alle andere Geestelicke persoonen vrij / te mogen blijven / of te vertrecken. — Grol gheeft haer over den 26. September.

Den 28. September des Morghens / nae dat de Garden van Prince Mauritz / van Graef Willem van Nassou, ende Grave van Hohenlo / met ontrent tneghentich Waghens / om de Baggagie binnen de Stadt waeren ghetrocken / ende die Ruyteren ende Soldaten / in handen vanden Heere van den Tempel / de beloften voornoemt hadden ghedaen / zijn die van binnen (behalven de krancke ende ghequetste die met Waghens wech-gevoert) in goede ordere ontrent den middaghe uyt de Stadt ghetrocken. Den Ritmeester Bodberghe met sijn Vane ontrent tachtich Peerden hadde de voortocht / daer nae volchden de hondert ende twintich Wagens / diemen haer vergundt hadde / met eenen ongheloofelicken trots van Vrouwen / Jonghers ende Baggagie / verselschapt met hondert schutten / daer na Sancio de Leiva met sijn volck / met 53. Peerden / naer hem twaelf Vaendelen Voetknechten / als de Vaendelen vanden Graef van Stierum / van Graef Hendrick vanden Berch / Evert van Ens twee / van Cortenbach / van Malagamba / Francisco de Robles / Rykin van den Sande / Forneau / Decken / Worms ende Sickinga / te samen twaelf. Sy trocken aldus, eerst 94. Musketiers ende Arckibusiers / daer nae hondert derthien Pijcken / daer nae twaelf Vaendelen ende 80. Officiers, daer nae twee hondert Pijcken ende 85. Roers ende Musketten / mette Officieren / sterck seven hondert ende vijftich Man te Voete / ende twee hondert vijf-en-dertich te Peerde: inde achterhoede was de Vane Ruyters van Capiteyn Paulo Emilio Martinengo / sterck zijnde vijftich Lancen ende 44. Carabins. Dese werden gheconvoyeert tot — Uyttocht vā het notabel Garnisoen uyt Grol / 12. Vendelen, ende drie Benden Peerden / dē 28. September.

 buyten

1597. buyten den Legher met vier Vanen Ruyteren / ende toghen naer den Rhijn beneden Emmerick. Men seyde datter ontrent hondert Mannen in het belegh mochten ghebleven zijn. Men vondt inde Stadt niet meer als een half Canon Gheschuts / ende drie Slanghen met eenighe Koghels / ende seer weynigh Buscruyt.

Prince Mauritz hebbende aldus door groote neerstichheydt ende Godes hulpe / binnen achtien daghen dese stercke ende wel besette Stadt overwonnen / om voortaen goede ordere te stellen / heeft de selfde met ses Vaendelen knechten beset / hy heeft de Heere van Dort / by provisie / het Gouvernement bevolen / doende de Grachten ende Wallen vermaken / die Schansen / Gaelderijen ende Loop-graven af breecken ende slechten / ende liet alsoo oock sijn volck / eenichsints rusten ende verversschen.

Den eersten Octobris / is den Legher opghetrocken / ende voor het Stedeken ende sterck Kasteel van Brefoort ghekomen / alwaer Prince Mauritz des anderen daechs / verstaen hebbende (door eenen die uyt de Stadt viel) dat het Vaendel vanden Heer van Aenholt / onder het beleyt vanden Luytenant Broeckhuysen / scheen met de Borghers te willen houden / ende in questie te zijn met het Vaendel van Capiteyn Gardot / so heeft hy den tweeden October een Trompetter ghesonden om de plaetse op te eyssc hen : maer daer werdt by een Sergiant Major / buyten komende gheantwoordt / dat sy die plaetsen voor Godt ende den Koningh wilden houden / daer leven ende sterven / &c. Waer op Prince Mauritz ordere heeft ghestelt om die met gheweldt aen te grijpen / ende tot dien eynde op drie plaetsen / als voor beyde de Poorten / ende ten West-zyde Loop-graven / ende oock drie Beddingen voor het Gheschut doen maecken : het welcke met sulcken neerstichheydt inde Morasschen te weghe is ghebrocht / dat het ongheloofl ijck soude moghen schijnen : want niet teghenstaende ghestadigen regen / ongherbruyckelijcke weghen / menichvuldighe Morasschen rondt-om het Stedeken / soo dat het schijnt onmoghelyck te zijn om aen te komen / heeft nochtans Prince Mauritz soo grooten devoir ghedaen / met Rijsbosschen ende Tacken / daer mede sy de weghen maeckten / om daer over 't Gheschut ende Bies-brugghen mette Burck-brugghen aen te moghen brenghen / dat hy het Gheschut ghestelt ende gheplant heeft / soo dat alles op den achtsten October gereet zijnde / om de Stadt met geweldt aen te tasten / hy den neghenden ontrent ten acht uren drie voleen heeft doen schieten / ende daer nae die van binnen appointement meermael doen aenbieden / maer alsoo sy dat simpelick ende schimpelick vier-en-twintich uren sochten uyt te stellen / heeft men op de voorschreven Poorten ende seecker Rondeel aende West-zijde vander Stadt / met twintich stucken / in sulcken furie van ontrent ten neghen uren voor noene tot drie uren nae noene ghe schoten / dat die van binnen verbaert werdende / eerst den Trommel deden slaen / daer nae hare Hoeden op staken / ende eyndtlijck de Vrouwen op de Wallen deden komen / om tot gehoor te komen. Maer de Beleggher s inde Loop-graven zijnde / hebben twee halve Manen buyten beyde de Poorten inghenomen / ende meynden de Schotten de Meester-poorte mede te forseren / waer door die van binnen confuselijck naer 't Kasteel liepen / ende de Bresche aen 't Rondeel verlieten / de welcke de Gravers vande Approchen / ende het volck die by de Bies ende Burck-brugghen waren / eerst in namen / sonder dat alsnoch van den ghenen die ghereet stonden om te stormen / niet eenen uyt sijn ghelit was ghetreden / dan een Soldaet op-klimmende ende niemandt siende / heeft die ander met sijnen Hoet ghewenckt / soo dat sy alle opliepen / dies hebben sy alsoo haer moeten inde ghenade van Prince Mauritz gheven / diese dede terstondt in ghevangheniss e gaen : den welcken hy / al hoe wel sy wel waerdich schenen ghehanghen te wesen / het leven heeft ghe schoncken / ende haer rantsoen op drie duysent ende neghen hondert guldens (behalven de Hooft-officieren) laten maecken / ende op den twaelfden October / ontrent twee hondert Mannen sterck / met beloft e van in drie Maenden

Brefoort in 't Morasch ghelegen / beleghert ende aenghetast / den achtsten October.

Die van Brefoort zijnde overvallen / vluchten op 't Kasteel / daer sy haer op gaven op ghenade / den 12. October.

niet te dienen op dese zijde de Mase / laten vertrecken : ende vande hondert ende drie en twintich Soldaten van Broeckhuysen / werdt twee duysent ende drie hondert guldens voor rantsoen bedonghen / behalven Broeckhuysen / die voor hem ende sijn Dochter vijfthien-hondert guldens betaelde / sonder sijnen Vaendragher Boetselaer die ses hondert gulden betaelde. Vande Officieren ende Soldaten van Capiteyn Gardot / zijnde 77. Man / werdt sesthien-hondert guldens te rantsoen bedonghen / onder Gardot selve die teghen andere ghevanghenen in Brabandt opghehouden werden. Den Borgheren door tusschen-spreecken vanden Heer van Tempel / werdt in consideratie vanden brandt die daer ghevi el / haer rantsoen gheschoncken / dies schoncken sy aen Prince Mauritz drie voederen Wijns / maer het Stedeken is (men weet niet seecker by wat middelen) gheheel afghebrandt / behalven vijf ofte ses Huysen ende eenighe Hutten. 1597.

Die van Brefoort worden gherantsoneert.

Brefoort afghebrant.

Als Prince Mauritz aldus binnen neghen daghen dese bynaest onwinlicke plaetse (want die selve veel stercker dan Berck / Meurs ofte Grol gheacht werdt) hadde door on-ophoudelijcken arbeydt met Godes hulpe ghewonnen / ende aldaer goede ordere ghesteldt op de reparatie der Wallen / op ghemeyne kosten der Landen / soo heeft hy wederomme sijn Krijghs-volck wat ruste ende verversschen moeten toelaten / overmidts den swaren ongherbruyckelijcken wech / den welcken hy resolveerde te doen nae Enschede / Oldenzeel ende Ootmaersen / den welcken qualijck in vier daghen konde ghedaen worden : maer door neerstichheydt / is den Legher den achtienden October voor Enschede ghekomen / eenen aerden Walle ende twee Grachten hebbende / een binnen ende een buyten / alwaer de Capiteynen Vasquez ende Grootvelt (de Stadt opgheeyscht zijnde) twee persoonen aen Prince Mauritz hebben ghesonden / om het Gheschut te besichtighen / ende daer nae met hem te handelen / waer op Prince Mauritz met haer heeft gheaccordeert / met Wapenen ende Baggagie over de Mase te moghen trecken / midts dat sy in drie naestkomende Maenden / den Koningh van Spaengien op dese zijde der voorschreven Reviere niet en sullen dienen / dies sullen sy in alle versekertheydt tot den Rhijn gheconvoyeert worden. Voorts zijn sy dien volghende den neghenthienden October vroech (ontrent hondert ende thien Man sterck zijnde) uytghetrocken / want daer te vooren ontrent vijftich Mannen / die om buet uyt hadden gheweest van 't voorschreven Garnisoen / van Prince Mauritz Ruyters waren verslaghen ende ghevanghen gheworden / op den negenden Octobris. Den selven negenthienden / is Prince Mauritz met het Legher voor Oldenzeel ghekomen / ende heeft terstont twee Regimenten / namentlijck dat vanden Grave van Solms / ende van Graef Hendrick sijn Broeder / met eenighe Ruyters ende vier stucken Gheschuts / nae Ootmaersen ghesonden / het welcke sy terstondt hebben opgheeyscht : maer den Capiteyn Otto vanden Sande / met noch drie Corporaelschappen oft dertich Mannen van die van Oldenzeel daer binnen zijnde / hebben dat ghewey ghert op te gheven / waeromme op den 21. October 't Gheschut gheplant is / ende drie voleen ghe schoten zijnde / hebben sy die voorschreven Stede / volghende het appointement van Enschede / opghegeven / ende zijn terstondt daer uyt ghetrocken / wesende ontrent hondert ende twintich Man sterck. Inde Stadt werden ghevonden twee Metalen Falconetten / met twee Yseren stucken / ontrent acht hondert pondt kruyt / ende twee duysent pondt Lonten / met hondert ende vijfthien Klooten / ende weynighe ander provisie.

Enschede gheeft hem over den 18. October.

Oldenzeel belegert.

Ootmarsen opghegeven beschoten zijnde / den 21. October.

Nae dat Prince Mauritz voor Oldenzeel was gekomen / dede hy die Stadt sommeren : maer alsoo daer ses Vaendelen binnen laghen / namentlijck den Oversten Bellye / den Drost Egmondt / den Gouverneur Boymer / Herman van Ens / Borch-grave / ende Eylkema / hebben sy gheantwoordet / dat sy die Stadt alsoo over te gheven niet souden konnen verantwoorden. Waeromme hy terstondt Loop-graven ende Batteryen heeft doen maken / ende niet

eenighe

eenighe stucken Gheschuts laten schieten / terwijle de beddinghe voor de Batterye werden ghemaeckt / de welcke by naest gereet zijnde, ende alsoo de Borghers bevreest waren voor meerder schade in haer Stede/ soo zijn den 22. October / des Avondts late / eenighe uyt de Stadt ghekomen / namentlijck den Capiteyn Borghgrave, ende Vaendrich van Egmondt / met twee Borghermeesters vande Stadt / de welcke nae eenighe onderhandelinghe / ontrent elff uren inden avondt / met Prince Mauritz / zijn veraccordeert / op het appointement van die van Enschede : Daer werdt mede besprooken dat alle andere Geestelijcke ende Weerlycke persoonen / vrij sullen staen / te blijven ofte uyt de Stadt te treckē. Het Garnisoen is des anderen daeghs 's morghens uyt de Stadt ghetrocken / ende hebben haer ontschuldicht op de onwillicheydt ende vreese vande Borghers, ende de weynichte van 't volck / want sy en waren maer vier hondert Man sterck.

Oldenzeel beschoten geeft hem over den 23. October.

Prince Mauritz dese oude Capiteynen ende Soldaten mede overwonnen hebbende / is op den selven drie-en-twintichsten October / met Me Vrouwe de Princesse van Orangien Weduwe / die met Jonckvrouwe Brabantine op een eyndelijcke approbatie ende ordre tot het houwelijck vande selve Brabantine met den Heere van La Tremolie by hem in 't Leger was ghekomen, ende met Grave Willem van Nassouwen binnen Oldenzeel ghetrocken / alwaer men drie Metalen stucken Gheschuts / met een goedt ghetal Yseren / ende ontrent seven duysent ponden Pulvers heeft ghevonden, ende heeft het Vaendel vanden Drost van Sallant ende van Jaques Meurs / binnen de Stadt in Garnisoen doen trecken, ende den voorschreven Meurs het ghebiedt aldaer bevolen / ende dat het Vaendel van Pottere soude trecken binnen Enschede / waer mede Prince Mauritz binnen vijf daghen / drie Steden met Garnisoen beset / ende dat gheheele Landtschap van Twente inghenomen / ende gewonnen heeft. Den 24. October heeft Prince Mauritz de Reviere Dinkele doen besichtighen / ende een passagie daer over doen vermaken / sendende den Drost van Sallant met thien Vanen Ruyteren / ende ses Vaendelen Voet-knechten Vriesen / om den wech nae Linghen alomme te maecken / ende voorts te berennen ende bereyden.

Linghen berent.

Ten selven daghe zijn drie vande jonghe Graven van Benthem metten Grave van Weda / by Prince Mauritz binnen Oldenzeel ghekomen / oock mede de Ghesanten vande regieringhe van Munster. Prince Mauritz heeft oock den Capiteyn Ewout den Bout / met Brieven aende naest-ghesetene Drosten uyt-ghesonden, om met Schuyten / Balcken Plancken ende ander materialen / een Brugghe over den Eems te helpen maecken. Ende heeft met advijs vande Ghedeputeerde vande Heeren Staten Generael / die van den Rade van State, ende van 't Landtschap Over-Yssel / resolutie ghenomen om die Steden van Enschede ende Ootmaerssen / van hare Vesten te ontblooten / het welcke oock kortelinghe daer nae is ghedaen geworden.

Graven van Benthem ende Weda komen by Pr. Mauritz.

Ootmarsen eñ Enschede van Vestinge ontbloot.

Op den 26. October, is Prince Mauritz met het Legher van Oldenzeel op-ghetrocken, ende met de voor-tocht tot Noorthoorn ghekomen, maer hy selve is op 't Huys tot Benthem getrockē / mette Princesse van Orangien / die Jonckvrouwe Brabantina van Orangien / ende andere principale van Adel, tot een groot deel toe, alwaer sy alle seer heerlijck ende vriendelijck zijn ontfanghen ende ghesestoyeert gheweest vanden Grave van Benthem eñ de Weduwe Paltzgravinne / die haer daer onthiel / van waer 's anderdaeghs de Princesse te rugghe keerde / ende Prince Mauritz selve heeft hem ontrent Eemsbueren ghevonden by het Legher / dat welcke den 28. October passeerde over de Eems / ende quam voor de Stadt ende Kasteel van Lingen.

Prince Mauritz getracteert op 't Huys van Benthem.

Linghen is een Frontier-plaetse / ende de uyterste van Nederlandt / een Heerlijckheydt bestaende vande Stadt / Kasteel / ende vier Dorpen / die welcke den Keyser Karolus de V. by confiscatie afnam Anno 1546. met het Graefschap van Teckelenborch ende Heerlickheydt van Reyden / vanden Grave Coenraet van Teckelenborch, midts hy zijnde van het Smalcaldisch verbondt tegen hem Oorloge gevoert hadde, ende voor Rebel was gesententieert : dies den Keyser dat hadde gegeven aen Maximiliaen van Egmondt / Grave van Bueren voor synen goeden dienst. Daer nae soo versoende den voorsz Grave metten Keyser / ende dat met conditie dat Linghen soude blyven aenden voorsz Grave van Bueren, maer soo daer naer een Graef Nicolaes van Teckelenborch, Oom van Coenraet / daer over quereelde als Gelders Leen is het weder in Keysers handen gekomen / die daer naemaels van disponeerde.

Beschrijvinghe van Lingen.

1597.

Dese Stadt was seer wel versien, soo wel van stercke Bolwercken / Vesten, &c. als besettinghe / want behalven dat het Kasteel veel stercke Aerden Rondeelen heeft / soo was die Stadt beset met dobbel Vesten ende Grachten, drie Bolwercken ende twee Ravelynen / met een Garnisoen van ontrent ses hondert Soldaten / bestaende in drie Vaendelen Voetknechten / ende een Vane Ruyteren, onder het beleydt van Grave Frederick vanden Berghe / den Drost Indevelt / Leaukema den Luytenant van Verdugo / met alle andere nootelyckheden tot een beleghheringhe dienende. Den voorsz Graef Frederick, hadde ten selve daghe eenighe Huysen doen afbranden / om de inlegeringhe te beletten. Des anderen daeghs zijn die vande Stadt uyt-gheballen / ende hebben eenen Molen voor die Stadt verbrandt / houdende eenighe schermutseringhe teghen de Schotten / tot dat sy wederomme inde Stadt zijn ghedreven. Des nachts also 't volck hier ende daer begonnen te approcheren / hebben die vander Stadt ende Kasteel, alle den nacht ende een partye vanden dagh gheschoten, soo dapper / al ofte sy geheel in 't vyer hadden ghestaen. Den 30. October zijn noch ses Vaendelen Vriesen in 't Leger ghekomen, ende die van binnen zijn inden avondt ontrent acht uren / met hondert ende vijftich Mannen / inde Vriessche Wachte gheballen / alwaer den Capiteyn Pieter van Leeuwaerden met sijn Sergiant / ende noch twee ofte drie Soldaten / is verslagen ghe worden / waer mede die van binnen oock eenighe van den haren verloozen hebben, ende zijn weder ghekeert nae de Stadt. Den 31. October, ende den eersten November / zijnder eenige stucken Gheschuts gheplant / ende met die selfde op de defentien ofte weere begonnen te schieten / om alsoo de approchen beter te mogen vorderen : Des nachts daer nae / zijn ses stucken in een Batterye gheplant / ende de Soldaten zijn ten selven dage tot aende Gracht van 't Ravelyn voor de Molen-poorte ghekomen. Op den 2. November zijn de Schepen met Geschut ende Amonitie / ontrent 19. in ghetale, die den 31. tot Emden ghekomen waren voor by den Oort / niet teghenstaende dat die van 't Kasteel dat wilden beletten / welcken voorsz Oort de Grave van Emden toekomt. Den 3. ende 4. November / zijn die Approchen ende Loop-graven van alle kanten seer ghevordert / soo dat de Soldaten in 't Ravelijn voor de Molen-poorte soo verre zijn ghekomen / dat sy een Myne van die van binnen hebben ghevonden / uyt de welcke alsoo sy eenich Buscruyt met hare hoeden meenden te draghen / hebben die van binnen soo seer met Peckransen ofte Reepen brandende ghewotpen / dat het kruyt onstekent is, ende eenighe Soldaten ende Myners zijn gebleven. Den 4. ende 5. Novembris / als die van binnen noch een Myne in het Ravelijn voor de Leucke-poorte / hadden doen springen, hebben die van buyten het selfde Ravelijn ingenomen ende terstont besettet.

Beschrijvinghe vande sterckte van Lingen / ende belegert den 28 October.

Wtvallen van die van Linghen.

Ten selven daghe den vijfden November / zijn oock de Ghesanten van Denemercken / namentlycken den Heere Cancelier Witfelt / ende de Heere Varnekou (hier vooren vermelt) uyt den Haghe met een statelijck ghevolch ende heerlick Convoy over Swol in 't Legher ghekomen / ende hebben meest alle de Loop-graven niet sonder groote verwonderinghe besichticht, ende die neersticheyt ende wetenschap in 't stuck van Oorloghe seer verwondert ende ghepresen / zijnde des anderen daechs met een eerlijck Convoy nae Dulmanhorst vertrocken. Ten selven daghe heeft-men de Wercken dapper ghevordert / ende op den sesten November drie Gaelderijen besteedet /

Ghesanten van Denemercken waren in 't Legher voor Lingen / den vijfden November.

d'een

1597. d'een voor 1600. d'ander voor 1500. de derde voor 1400. guldens / te uberaelder / om dat die van Hollandt thien duysent guldens tot betalinghe van wercken in 't Legher ghesonden hadden/ soo datmen verre begonst te komen inde Ravelijnen voor die Molenpoort ende Leucke-poort / om die water-dammen af te snyden. Op den 7. ende 8. November / hebben de Beleggers de Ravelijnen voor die Poorten beginnen in te krijghen / ende het water hier ende daer af te leyden. Den 9. ende 10. November / is het Gheschut ende noch veel Amonitie / welcke over de Watten ghesonden was / door den teghen-windt niet hadde konnen komen / eyndtlick in 't Legher ghekomen / ende dies heeft Prince Mauritz alle dien ende den 11. dagh / noch een Batterije van 24. stucken ghereet doen maecken / om het Kasteel met Gheschut aen te tasten / op het welcke nae dat hy op den twaelfden van ontrent acht uyren op die weeren hadde doen schieten / ende onder bescherminghe van het Gheschut aen twee Rondeelen begonnen te ondergraven/ soo heeft hy de plaetse doen sommeren ende op-eysschen / waer op die van binnen een ure haer beraedt begheerende / midts datmen daer-en-tusschen van schieten ende graven soude ophouden / heeft Prince Mauritz haer gheenen tijdt willen consenteren/ waer op sy van binnen hebben twee Gijselaers versocht om twee vanden haren aen Prince Mauritz te senden / welcke zijn gheweest Bartholome Sancho / Luytenant van Verdugo / ende den Drost van Coevoorden Evert van Ens / ende zijn alsoo ontrent den donckeren avondt veraccordeert/ des anderen daeghs met Peerden ende Wapenen / Cornetten ende Vaendels / midtsgaders haer Baggagie / over Rhijn ende Mase te trecken / op de selfde conditien als die van Oldenzeel / midts leverende alle de Boecken ende Pampieren / aengaende de Domeynen vanden Lande / in handen van Prince Mauritz / ende datmen haer vijftich Waghens soude gunnen voor de eerste dagh-reyse : welverstaende dat alle Officieren ende Borgers / ses weken binnen de Stadt sullen moghen blijven / om haer sake te verrichten / ende alsdan tot haren believte met Paspoort moghen vertrecken. Dit accoort is ghemaeckt int by-wesen vanden Hertogh van Lunenborgh / de Grave vander Lippe / de Grave van Swartsenborgh / ende den Grave van Benthem / de welcke eenighe daghen te vooren in 't Leger gekomen waren om Prince Mauritz te groeten. Des avondts is de Grave van Solms / met Grave Ernst ende Graef Lodewijck van Nassouwen/ by Graef Frederick ende synen Broeder Graef Adolf vanden Bergh / op het Kasteel gaen eten / ende des nachts in het Leger (welck noch aen alle kanten syn Wachten hadde beset) komen slapen.

Linghen met Graef Frederick van den Berge geeft hem over den 12. November.

Den 13. November is Graef Frederick op syn versoeck noch toegelaten dien dagh te mogen blyven/ midts dat syn volck van het Kasteel trocken / ende Capiteyn Marten Cobbe dien het commandement aldaer werdt ghegheven/ met syn Vaendel op het Kasteel / ende Teylinghen met syn Vaendel inde Stadt quame. Daer werden ghevonden Gheschut een heel Canon/ twee halve Canons/ een Slanghe/ drie halve Slanghen/ een Falconet een Mortier stuck/ noch een gebor sten stuck/ met veel Haken/ ende noch wel twaelf duysent pont Buscruyts.

Den 14. November is het Garnisoen uytghetrocken/ sterck zijnde ontrent vijf hondert weerbaer Mannen te Voete / ende een Vane Ruyters van ontrent vijftich Peerden/ geconvoyeert met vier Vanen Ruyteren / ende gelegert den eersten avondt tot Salsberghen in 't Landt van Munster.

Ten selfden dage begon oock het volck van Prince Mauritz te vertrecken / de Peerden door het Landt van Munster nae de Betuwe / ende het Voet-volck recht op Swol / om vorder ghescheept te worden nae Hollandt. Den 15. November vertrock Pr. Mauritz met Graef Willem van Nassouwen/ ende de reste van 't Legher / ende quamen dien avondt tot Olsen/ daer sy 's ander-daeghs van malkanderen scheyden/ om elck syn volck inde Winter-legers te brengen.

Het Krijghsvolck wordt in Winterleghers ghebrocht/1597.

Van desen tocht wordt Prince Mauritz om syn on-ophoudelijcke neersticheydt / voorsichticheyt/ ende wetenschap in Krijghs-handel / grooten lof toe-ghe-schreven / als die in ontrent den tijdt van drie Maenden / soo heerlicke vermaerde victorie heeft verkreghen / als eenigh Prince mochte doen / soo om dat in desen tochte/ behalven de Ghesanten van veel Steden ende Stiften / als Kolen / Munster / Osnabrugghe / midtsgaders de Ghesanten vanden Koningh van Denemercken/ noch twee Hertogen/ negen Graven/ ende veel ander Heeren ende Edelen in eyghender persoone / by hem / om te groeten ende congratuleren zijn gekomen/ ende als ghetuyghen syn victorien ende kloeckheydt ghesien ende by-ghestaen hebben : welcke victorien werden vertelt / dat hy binnen soo korten tijt ontrent twee duysent Man over den Rhijn inde Steden van Berck/ Alpen ende Meurs/ midtsgaders ende daer nae noch 26. Vaendelen Voet-volcx / ende vier Cornetten Peerden / op d'ander zijde des Rhijns overwonnen heeft/ ende dit al te samen oude Krijghslieden / ter sommen van ontrent vijf duysent Mannen : belept zijnde by twee Graven / verscheyden oude Colonellen / Ritmeesteren / Capiteynen ende andere Officieren / ende besettet in vaste bemuerde ende bewalde Steden ende Kasteelen : waer mede hy op dese Heyrtocht / niet alleen neghen vaste Steden met vijf Kasteelen met Garnisoenen besettet / maer mede drie Graefschappen ende drie heerlijckheden / passerende seven Revieren / vier met Brugghen ende drie sonder Brugghen / heeft verovert / ende daer toe bevrijdet de passagie vanden Rijn / de Landen van Zutphen/ Over-Yssel/ Twente/ Drente/ Vrieslandt ende Ommelanden / sijnde in alles by naest de vierde part van de Nederlandtsche 17. Provintien/ somen die telt/ ende dit alles ten tijde dat den Dorstelijcken Cardinael wel tsestich duysent Man in gagie hadde / ende selve te Velde was / komende van Amiens met eenen ghe-weldighen Legher in November voor Oostende / dat hy niet dorste aentasten / waer mede hy ter avontuere soude dese tochten verhindert hebben. Dit was t'gene datmen doen ter tijdt daer van seyde.

Verclaers van Prince Mauritz groote Victorien.

De Vereenichde Landen hebben ter eeuwigher Memorie vande Victorien deses Jaers 1597. verscheyden Teckpenninghen in Coper ende silver doen slaen / op eenen van dien stont: Signis at Tuernout 39. Post oppidis trans Rhenum III. Cis VI. Hispano trimestri ereptis, CIϽ. IϽ. XCVII. S. C. dat is te seggen: 39. Vaendelen by Tuernout ende daer nae drie Steden over Rijn / ende ses binnens Rijn den Spaengiaerden afghenomen S. C. is by des Raedts Ordonnantie / op de ander zijde stont als een Landt caertgen / daer drie Revieren als Rijn / Eems ende Wale doorloopen / daer tusschen negen oft thien Steden ghefigureert / int midden een Tropheum van Wapentuych ende daer boven dry letteren D. O. M. als segghende : Den besten ende machtichsten Godt te dancke. Noch eenen anderen / waer op in Latijn gheschreven stont : Ten gheluckighen behoeve vande Staten / onder 't belept van Prince Mauritz den vyant by Tuernout gheslaghen / thien Steden ende drie Casteelen hem afghewonnen / ende het gheheel Lantschap binnens Rijns ghepayseert / Anno 1597. over d'ander zijde stont een Leeuw met een sweert ende bundel pijlen / ende rontom ghescheven : Godt alleen zy de glorie ende eere.

Verscheydē Teckpenningen ende Eerpenningē vande Staten geslagen ter gedachtenisse van hare victoriē des Jaers 1597.

Desgelijcx noch eenen grooten Triumph ofte Eerpenningh van Gout ende Silver / om de Capiteynen ende andere die 't wel verdient hadden te vereeren/ tot eeuwigher ghedachtenisse / op de eene zijde stont wel ghecounterfeyt den slach van Tuernout onder stont Victoria Turnoutana Ianuarij 1597. eñ rontom ghe-schreven in Latijn : Van Godt is dit gheschiet ende is wonderlijck in onsen ooghen / over d'ander zijde was een ronde / daer in stondt ghescheven : Venit Vidit, Deus vicit, dat is te seggen : hy is ghekomen/ heeft ghesien ende God heeft verwonnen / rontomme dat ronde stont / Victoria parta spatio trimestri, dat is: Victorie verkregen in drie Maenden tijdts/ buyten daer ront stonden ghefigureert neghen Steden/ sommighe met Casteelen met 1597. boven ghescheven/ ende int uyterste rondtomme haer namen / Alpen, Berck, Meurs, Grol, Brevoort, Enscheede, Oldenzeel, Ootmarsen, Linghen.

De

1597.

Vorst. Cardinael aenslach op Berghen te vergeefs/ den 12 November.

De Vorstelijcken Cardinael hadde ghelijcke wel eenen aenslach op Berghen op Zoom / hebbende tot dien eynde uyt Vlaenderen secretelijck eenighe drie duysent Man in Brabandt ghebrocht / ende neghen ofte thien Cornetten Peerden bergadert / en daermede ghekomen wesende tot Borchvliet meynde den twaelfden Novembris smorghens ten vier uren de Stadt te verasschen lancx het qualijck opghemaeckt Bolwerck aen de Boschpoorte : Maer den Gouverneur Bacx door sijn spien / van wat vergaderinghe van volck ghehoort hebbende / heeft snachts een wachte ofte Corps de Garde van ontrent veertich mannen buyten ghestelt / om daer ronde te doen / die des nachts eerst drie / daer nae twee Mannen ontrent den gracht bespiet hebbende / vraghende wat sy waren / waer op sy antwoorden Barlotte / meynende dat sy van haer volck waren / waeromme op haer geschoten wert / waer door allarm inde Stadt gheresen is. Alsoo trocken sy af / ende s'anderdaechs den derthienden November quamen sy haer weder vertoonen voor de Stadt / maer sy en dorsten die niet aengrijpen.

Aenslach op Geertruydenberch te vergeefs.

Ten selfden tijde hadde den Vorstelijcken Cardinael diergelijcken aenslach op de Stadt Geertruydenberghe daer toe acht hondert te voete / ende vier Cornetten Peerden in de Langestrate bergadert hebbende/ die met schepen af te komen / ende de Dorische Poorte te forceren / maer eenen bedeckten wagen met Leederen gheladen / by eenen Boer bespiet / ende die van binnen ghewaerschout zijnde / wel op haer hoede wesende/ soo hebben sy niet dorven aenvallen.

Vastendach ende Biddach in de vereenichde Landen.

Der Geunieerde Landen Staten Generael / om Godt den Heere voor haer victorien ende vermeerderen van haer Frontieren te loven ende dancken/ hebben eenen vastendach ende Biddach ghecommandeert door al haer ghebiet / den bijfden Novembris / ende mede om verscheyden raetslaghen harer vyanden teghen haer te verstooren / oock om dat den Koninck van Vranckrijck alreede Ghesanten hadde na Sint Quintijn ghesonden/ om te hooren den voorslach van Vrede die hem de Spaensche doen wilden/ alsoo den Heere Buzenval sijnen Gesante door Brieven vanden seventhienden Octobris den Staten Generael vertoonde.

By Lingen is brant uit Buscruyte ghekomen den 17. November.

Alsoo het Legher van voor Linghen meest ghescheyden was / ende datmen de Amunitie in Schepen ende Ponten ghеladen hadde om wech te brenghen/ soo is het vier in ettelijcke Ponten / alsoo de ander Schepen nederwaerts ghedreven waren / ghekomen den seventhienden Novembris door een vrouwe (soo men acht) met een kint / de welcke vier by haer hadde / die aldaer met twee Bootsghesellen bleven : Dese twee Ponten waren gheladen met ontrent twee hondert Tonnen Buscruyts / gheschat weert te sijne bijfthien duysent gulden : Daer waren twee Ponten met Coghels ofte klooten / ende twee stucken Gheschuts/ maer die werden meest uytten gront vant water weder op gehaelt.

Verscheyden aenslagen te vergeefs.

Desen Winter is niet ghepasseert sonder aenslaghen te versoecken / die niet en gheluckte : Den Mariscal Biron hadde eenen aenslach op Avesnes in Henegouwe. Den Vorstelijcken Cardinael hadde weder eenen aenslach op Amiens / maer die werdt ontdeckt eer hy rijp was. Daer werden ter Zee

Des Vorst. Cardinaels Brieven afgheworpen.

van sijn Brieven afghewоrpen / van date den seventhienden Decembris / aen den Koninck adviserende hoe dat hy Carle Isenac over Cales ghesonden hadde / die in Biscayen by den weghe storf / hoe dat hy seer swack van volck was / ende hoe dat hy Don Alphonso d'Avalos tot Milanen hadde een Regiment doen lichten / ende alle de ander Regimenten versterken/ want hy moeste twee Leghers maecken/ daeromme versochte hy in alle manieren dat hem meer Spaengiaerden mochten ghesonden worden/ ende dat hem de Fransoysen al te sterck van Cavallerye ofte Peerde-volck waren. Daer waren noch Brieven by van sijnen Secretaris Joseph Hartlieb, ghescreven aen den Grave van Franquenborch/ Keyserlijcke Ambassadeur in Spaengien / die veel discoureerden over de middelen van ghelde die daer ontbraken.

De Hertoginne van Savoyen/ en Infante van Spaengien van kinde gestorven in November.

In desen Winter in November / is oock ghestorven de Hertoginne van Savoyen / Infante van Spaengien van kinde / hebbende naeghelaten vier Sonen ende eenighe Dochteren/ den oudtsten Sone was gheboren Anno 1586. ghedoopt den twaelfden May 1587. ghenoemt Philips Emanuel. Den tweeden Sone is geboren 1587. den achtsten May/ eer den Broeder ghedoopt was / ghenoemt Hector Amadeus / die oock erven sijn in 't huys van Spaengien/ nae de doot van den Prince Philips sonder kinderen ende de Infante Isabella Clara Eugenia/ die nu den Vorstelijcken Cardinael Albertus ten houwelijck toeghеschickt wordt.

Nederlage des Hertochs van Savoyen.

Ontrent desen tijdt ontfinck den Hertoch van Savoyen een groote nederlaghe van de Fransoysen want de Heere van Desdiguieres (behout Sone) sloech by Sint Andre den Gouverneur van Susa/ Colonel Ferrero gheheeten / die wel sterck was vijfthien hondert te voete / ende twee hondert ende tachtich Peerden / die den Grave van Seraval voerde / waer van wel acht hondert op de plaetse doodt bleven / ende ontrent drie hondert ghevanghen metten voorschreven Grave van Sereval / ende Ferrero met zijn Broeder bleef doodt / de Vaendelen ende Cornetten werden ghenomen / ende daer nae nam hem Desdiguiers de sterckte van Waro/ ende hebben van wedersyden schade ende verwinninghe ghehadt / t'welck den Hertoch seer nae vrede dede trachten.

Houwelicken der kinderen des wylen Prince vã Orangien.

Ghedurende den tijdt van Prince Mauritz in sijn exployten met het Legher was / soo heeft sijn Suster Emilia/ die mede gheboren is van zijn Moeder / de Dochter van den Keurvorst Hertoch Mauritz van Saxen (die haer by hem inden Haghe onthiel) haer selven ten Houwelijck besteet met Don Emanuel van Poortegael / een Sone van den ghekroonden Koninck Don Antonio / die nu overleden was. Desen Don Emanuel meest in Vranckrijck ende Enghelandt opghebrocht zijnde / was nu ghekomen met sijnen Broeder Don Christophoro van Poortugael in Hollandt / alwaer hem de Heeren Staten Generael eenighe protectie ende vorderinghe toeghesеydt hadden. Als nu Prince Mauritz int Legher was isser liefde tusschen haer ende hem ghevallen / waeromme sy int Legher voor Brevoort selve ghereyst is / om haer Broeders Prince Mauritz consent tot het houwelijck te verwerven / het welcke by hem afghеseyt wert tot vorder beraetslaginghe/ ende dat Don Emanuel soude bewesen hebben wie sijn Moeder ware / dies sy vreesende weygheringhe/ ende nu tot behoorlijcken ouderdom ghekomen zijnde / oudt ontrent dertich Jaren / soo heeft sy hem tegen

Don Emanuel van Portugael trout Dona Emilia van Nassou.

alle haer vrienden danck ende weten / secretelijck ghetrout voor ghetuyghen / het welcke als de Staten Generael ende de vrienden sochten (te spade) noch te verhinderen / is sy doodt sieck gheworden / ende alsoo Prince Mauritz uyt het Legher in den Haghe quam / heeftmense beyde / sonder dat hy sijn Suster heeft willen sien ofte spreken / uyt den Lande ghesonden / hen daer nae onthoudende te Wesel : Alsoo werden Prince Mauritz victorien ghetempert met huyselijck verdriet.

Grave van Hannou trout Catharina Belgica van Nassou.

Over een Jaer te vooren hadde de Gravinne van Zwartsenborch / Suster van den overleden Prince hoogher Memorien / mette Raden van den huyse / het houwelijck ghevordert ende volboert van de derde Dochter des voorschreven Prince / Catharina Belgica / by Charlotte van Borbon / ghewonnen / die nu by haer seecker Jaren opghebrocht was / met den Grave van Hannou / een jonck rijck Grave in Franckenlandt / die tot Leyden ghestudeert hadde.

Justinus van Nassou trout de Dochter vã Merode.

Den Admirael Justinus van Nassouwen / Sone Naturel des voorschreven Prince / heeft desen Winter oock ghetrouwt de Dochter van den Heere van Merode ende Petersem / &c. die de Weduwe was vanden Ridder ende Enghelschen Colonel Morgan eertijts Gouverneur van Bergen op Zoom.

In desen Winter heeft de Princesse van Orangien Weduwe in Hollandt haer gherectschappe ghemaeckt / om de vijfde Dochter des voorschreven

Prince

1597.

Charlotte Brabantina trout met den Heere van la Tremolie.

Prince vanden selven bedde van Borbon / Charlotte Brabantina ghenoemt / in Vranckrijck te voeren / ten Houwelijcke gheaccordeert zijnde metten Heere Glaude Heere de la Tremolie / Hertogh van Thovars / Prince van Talamond / Grave van Gisnes / &c. een rijck machtich Heere in Poictou / wiens suster is de Moeder vanden jonghen Prince van Conde / d'eerste Prince vanden bloede van Vranckrijck / tot eyndelijck besluyt van 't welcke sy met de voorschreven Brabantina in 't Legher voor Oldenzeel gheweest was / als ghesepdt is / met haer trock oock een ander dochter Flandrina / die by den Hertogh van Montpencier een wijle ghewoont hebbende / eyndelijck in een Klooster by haer Moeye is blijven woonen. De voorschreven Princesse verkreech vande Heeren Staten ende vanden huyse van Nassou / dat haer Sone Prince Henderick Frederick met haer soude gaen / met oorlof van een Jaer uyt te blijven / dat swaerlijck gheconsenteert werde / om datmen dickmael verstaen hadde dat den Prince hoogher ghedachtenisse / dat noyt gheconsenteert soude hebben / uyt verscheyden oorsaecken. De Princesse Weduwe / werdt tot haer reyse vande Staten Generael vereert / ende Jofvrouwe Brabantina met twintich duysent guldens voor een Bruytgabe: Den Jonghen Grave Hendrick Hofmeester / den Heere van Dommarvijle werdt vereert met een Ketene van achthien hondert guldens / ende zijn tsamen vertrocken nae Vranckrijck / zijnde verselschapt met Graef Ernst van Nassouwen uyt Hollandt den vijfthienden Januarij 1598. ende hebben het voorschreven Houwelijck volbrocht / Barende het eerste Jaer eenen Sone.

Alsoo de Vereenichde Nederlanden nu schenen door haer victorien haer Frontieren verseeckert te hebben / ende bevrijt metten Rhijn ende Maze / soo hebben die van Brabandt / Vlaenderen ende Walsche Provintien bevreest gheweest / dat sy nu souden moghen van alle zijden bespronghen ende meer besloten worden / waeromme sy seer heftich om Vrede metten Koningh van Vranckrijck te maken aenghehouden hebben / soo by den Cardinael als by den Koningh van Spaengien selve / die siende dat dit voorleden Jaer hem niet seer gheluckich gheweest en was / ende dat de Walsche Landen boven andere hem schenen te dreyghen met een Neutraliteyt / die sy van Vranckrijck wisten te bekomen / waer toe de ander Provintien oock souden moghen vallen / 't welck soude strecken tot verminderinghe van sijn authoriteyt / ende tot een liberteyt te accorderen mette Vereenichde Landen zijn rebellen nae haer eyghen goedtduncken. Soo heeft hy door allerhande middelen ghesocht den Vrede met Vranckrijck int werck te legghen / ende om dat hy wiste dat de Koninghen van Vranckrijck ende Enghelandt / ende ander ghebueren sijn macht vreesden / principalijck soo hy de Gheunieerde Landen konde t'onder-brenghen / heeft hy om die opinie den Vorsten ende Landen uyt den hoofde te steecken / uytghegheven / dat hy nu oudt ende vervallen zijnde / om allen Vrede in sijnen huyse te bevorderen / gheresolveert ware zijn Dochter de Infante Ysabella Clara Eugenia ten Houwelijcke te besteden aenden Eertz-Hertogh Albertus Cardinael / ende daer mede alle de Nederlanden met het Graefschap van Borgondien voor haer Houwelicx goedt te gheven / ende dat met aggreatie ofte consent vanden Prince Don Philips van Spaengien sijnen Sone. Tot welcken eynde hy in Nederlandt sondt sijne Brieven van date den thienden Septembris / om dese sijne Resolutie inde Nederlanden te publiceren / soeckende te betoonen dat hy de Landen behertichde / ende niet wilde verloren laten gaen / naedemael hy die gabe ten Houwelijcke sijn goede ende wel beminde Dochter daer hy voor te sorghen hadde / als hem soo nae bestaende / &c.

Den Koning van Spaengien verklaert sijn resolutie van d'Infante Houwelijck metten Vorst. Cardinael / den 10. Septembr.

Dese Resolutie des Koninckx werdt tot Brussel den derden Decembris by den Raetsheer Richardot den Rade van State ende vander Finantie aenghesepdt / ende nae den Noene den Rade van Brabandt / ende voorts daer van oock d'ander Provintien verwittucht. Hier over hebben den Raedt van Staten den elfden December / ende die van Brabandt den derthienden / met d'ander Provintien / soo aenden Koningh gheschreven / als aenden Vorstelijcken Cardinael verthoont als volcht.

1597.

Antwoorde schriftelijck des Raets van State aenden Koningh op 't Houwelijck vande Infante / den 11. Decemb.

Als dat sy verstaen hadden sijne Majesteyts Resolutie / van zijn oudtste Dochter de Infante ten Houwelijcke te geven aenden Eertz-Hertogh Albertus / ende voor Houwelijcx goedt de Nederlanden met het Graefschap van Borgondien / met consent vanden Heere Prince sijnen Sone: Het welcke haer voor 't eerste seer vreemdt dochte / om dat sy nu soo langhe Jaren gheleeft hadden onder de behoorlicke ende rechtveerdighe regieringhe van eenen soo goeden Koningh / indachtich van soo veelderhande gunsticheden die de Landen van sijn Koninghlijcke handen ontfanghen hadden ende van zijn Voorsaten / haer Gouverneuren ende Heeren / waer door sy qualijck moghelijck dochten haer te moghen van zijn onderdanicheydt trecken / sonder een gheduerich vroeghen / soo de veranderinghe anders viele dan haer te kennen ghegheven ware / de welcke sy bekenden eenen grooten troost te wesen / want haer te gheven voor Princesse zijn alderliefste Dochter / van wiens goetheydt ende deuchden sy soo veele gehoordt hadden / ende noch daer by te voeghen / voor haren Man / een vande deuchdelijckste Princen der Weerelt / wiens weerde / wijsheydt ende sonderlinghe goetheydt / mette hertighe liefde die hy tot desen Lande draecht / boven dien dat hy is ghesproten uyt den Bloede ende Huyse / welcke sy ende hare Voorsaten altijdt in soo groote achtinghe ghehouden hebben / soo en konden sy haer niet ghenoech troosten ende verheughen / ende den goeden Godt dancken van dat soo goede resolutie int herte van sijne Majesteyt gheinspireert ware / by de welcke sy niet en pretenderen te veranderen van Heere / obermidts den nieuwen Prince was het bloedt / het vleesch / het herte ende ware Beeldt van zijne Majesteyt / boven de hoope die sy hadden / dat sulcx soude ghedijen tot vorderinghe van Godes eere / contentement van sijne Majesteyt / ende ten besten van sijn Onderdanen / ende van haer zijn ootmoedighe Dienaers / alsoo sijne Majesteyt oock in sijn Brieven vermaende. Ende alsoo haer conformerende tot sijnen wille / ende ghehoorsamen sijn gheboden / verklaren sy ende protesteren by dien / dat sy metten selven yver / soo sy ghedient hebben sijne Majesteyt / sy oock dienen souden de doorluchtighe Infante sijn Dochter / ende mijn Heere den Aertz-Hertogh haeren toekomenden Manne / wanneer het sijne Majesteyt soude ghebieden / haer bewijsende de onderdanicheydt ende trouwe daer in sy ghehouden waren / ende souden besorghen in als haer goedt / ende vorderen haer saecken. Een principael poinct wilden sy zijne Majesteyt voor houden / hoe wel sy van elders ende van hen selven ghenoech gheinformeert waren / dat welcke was den Jammerlijcken ende ellendighen staet van dese Provintien / die welcke door dese langhe vreede ende ongheluckighe Oorloghen / soo wel inlandich als uytlandich / waren ghekomen tot alle uytersten noodt / soo datmen niet moet dencken dat eenighe kracht daer uyt te trecken ware / noch dat sy by haer selven konden bestaen ofte onderhouden wesen / ten ware sijne Majesteyt (duerende dese ellende) en hadde ende name daer over de selve sorghe / als hy tot noch toe ghedaen hadde / ende met ghelijcke liberaliteyt bylegghe de selvighe middelen als te vooren / andersins in stede van behelp ende gunsticheydt aen zijn liefste Dochter ende sijnen goeden Neve / souden sy ghebrocht worden onder de armste ende ellendichste Vorsten van Christenheydt / het welcke sy seer ootmoedelijcken baden sijne Majesteyt niet te ghedooghen / op dat sy niet verlooren en ginghen d'een metten anderen / ghelijck onghetwijffelijck het soude ghebeuren / soo sijne Majesteyt niet en continueerde sijn liberale ende goet-gunstighe handt / tot dat de Landen mochten ghekomen wesen in beteren state. Sijn miltheydt ware bewesen uyt yver vande Religie in vreemde Koninghrijcken / ende voor sulcke als hem daer vooren gheen deucht en gunsten: Hier ware den selven Godt / de selve Religie / sijne

De Staten versoecken continuatie van middelen om d'Oorloghe te voeren teghen de Geunieerde Landen.

1597. sijne Majesteyt den selven Koningh / metten selven yver ende deught: hier handelde men niet van vreemde noch van onbekende / maer van 't quaedt oft goedt / van den ondergangh ofte behoudenisse / van de beste ende onderdanichste Dochter die oyt ware / van eenen Neve / die door sijn verdiensten ende loffelijcke daden / ware ghehouden ende gherekent onder 't ghetal der kinderen / ende der goede ende ghetrouwe Onderdanen / die sijne eyghen waren by wettelijcke afkomste / die Sijne Majesteyt altijdt bemindt ende ghehouden hadde als sijn kinderen / het welcke haer dede ghelooven dat hy die niet en sal verlaten: Ende dat hy de selve gheneghentheydt ende goeden wille in 't herte printen sal / vanden Heere Prince sijnen Sone. Waer over sy anderwerf seer ootmoedelijcken baden / ende soo het haer gheoorloft mochte wesen / beswoeren sy hem / met alle heftighen ernst moghelijck / als die aen hem door eeuwelijck / ende aen den voorschreven Heer Prince wilden blijven / de alder-ootmoedichste ende alder-onderdanichste Dienaers / ende die selvighe altijdt draghen de selvighe eere / aensien ende reverentie als voormaels. 't Ghene datter resteerde voor haer te begeeren / ware (overmidts alle uytstel haer ware tot groot achterdeel) dat het hem mochte ghelieven te haesten ende voorderen dat Houwelijck / ende haerlieden te senden ten eersten moghelijck / die / die Godt ende Sijne Majesteyt haer voor Princesse hadde toe-gheschickt / op dat by ende in haer / sy mochten sien haren goeden Koningh / ende dien eeren / vreesen ende dienen / als sijn ghetrouwe Dienaers ende Onderdanen. Ende alsoo kussende de voeten ende handen van Sijne Majesteyt / Gode den Schepper biddende hem te verleenen ghesontheydt / langh ende gheluckigh leven / met sulcken vrucht / die hy verhoopt ende verwacht van dese sijn heylighe ende wijse Resolutie. Wt Brussel den elfden December / 1597.

Vertoogh van die van Brabandt aende Vorst. Cardinael op 't Houwelijck.

Op dese ofte dierghelijcke maniere hebben de Provintien 't selfde oock goedt gevonden. Die van Brabandt vertoonden aenden Vorstelijcken Cardinael / boven haer blydtschap over de gheproponeerde middel van tot Vrede te komen / haren grooten noodt / biddende den Vrede met Vranckrijck ende Enghelandt te vorderen / de Soldaten te betalen ende in disciplijne te houden: ende haer dochte best (siende dat de ellende Generalijck alle de Landen betrefte) een vergaderinghe van Staten Generael te beschrijven / om met communicatie van die van Hollandt ende Zeelandt / haer Koninghs resolutie aen te segghen / ende met sijnen oorlove eenen wech te bereyden tot eenen Payse / ende soo sy opgheblasen (door haer gheluck ende victorien) onredelijcke conditien voor-sloeghen / principalijck tot achterdeel vande Heylighe Catholijcksche Religie / soo dochte haer gheraden tot haerder verseeckeringhe aen te soecken / uyt den naem van Sijn Hoogheydt / aen de omligghende Ghebueren van haerder Religie / als de Keurvorsten van Mens / Ceulen ende Triere / die van Luyck / de Hertoghen van Lottringhen ende Gulick / met andere / om met haer een Verbondt te maecken / uyt kracht van welck Verbondt / men soude met ghesaemder macht moghen die Rebellen tot eenighe redelijckheydt brenghen: Zijnde te verhoopen dat de omligghende Provintien ende Landen / niet verworpen souden dese Confederatie / ten aensien / dat het achterdencken vande grootheyt des Koninckx gheweert sal zijn / ende dat het perijckel ende interest der Religie / haer oock aengaet. Dit vertoogh baden sy Sijne Hoogheydt ten besten af te nemen / alsoo ghedaen van haer / die seer gheneyght waren tot sijnen dienste / om Sijne Hoogheydt in alles te helpen ende by te staen / om de Landtschappen te herstellen in haren ouden fleur ende gheluck / ende hem te bewijsen allen ootmoedigen dienst.

Versoecken vergaderinge van Staten en Vrede / ofte een Catholijck verbondt te maken met haer gebueren.

Op dese ende dierghelijcke forme / hebben de Provintien alle den Koningh gheschreven / sijn resolutien gheconsenteert / ende voornemen goedt ghevonden / op de conditien ende hope dat sy tot Vrede mochten gheraecken / als niet twijffelende dat dese nieuwe Princesse eens in 't besit vanden Lande zijnde / het Spaensch rigeur ofte strengheydt / niet meer ghebruycken soude / daer mede oock het ontsagh ende vreese van des Coninghs groote macht / den Vereenighden Landen soude benomen wesen / ende hoopen dat dese nieuwe Princen souden soecken de Landen in Vrede te besitten met matighe regieringhe. De Ghebuerlanden hoopten sy oock dat te vreden souden zijn / principalijck Vranckrijck ende Enghelandt / als sy de Nederlanden saghen van Spaengien afghesneden / ende eenen particulieren Heere hebben / overmidts sy altijdt vreesden de groote macht van Spaengien / ende aldermeest / als die met absolupte authoriteyt mette Nederlandtsche macht vereenight ware. 1597.

Bewegingen die de resolutien van des Infante Houwelijck voort ghebrocht hebben.

Met dese ende diergheliijcke hoope / hebben die Provintien noch haer ellende verdraghen / ende daer mede zijn oock generalijck de Fransoysen beweecht gheweest / haren Koningh seer hert tot eenen Vrede te dringhen / dat welcke oock veel door haer Inlandische Oorloghe / ghleden hebbende / wel ruste ende verquickinghe van doen hadde / onder den anderen nu meest vereenicht zijnde / daer by hem voeghde de groote voordelighe Conditien / diemen haer ter instantien vande Walsche Provintien / door de derde handt dede aenbieden / soo dat het ten lesten tot eenen Vrede is ghekomen / alsoo wy hier nae sullen moghen verklaren.

Desen voorslagh van dit Houwelijck / ten eersten aensien / heeft oock meer Vorsten wel-bevallen / als in Duytslandt ende Italien / principalijck den Hertogh van Savoyen / die daer door oock tot vorderlijcken Vrede hoopte te komen. In Engelandt heeft 't selfde oock alderhande beweginghe ghecauseert / alsoo mede de Staten Generael der Vereenighde Provintien / die hun lieten duncken dat het een afghedronghen Resolutie was / van kleynder effecte / overlegghende / dat de Lande voorby-gaende den gheboren Prince ende Broeder / aennemende de Suster / nemmermeer souden de macht hebben hun selven soo wel te defenderen / als den Sone ende Prince selve / waeromme als dien allen Spaenschen handel suspect was / goedt gevonden hebben notable Legaetschappen in Vranckrijck ende in Enghelandt te senden / als wy hier nae sullen verhalen.

Den Koninck van Spaengien versoeckt den Keyser de Hanseschen voor te staen teghen de Engelsche.

Also onder de ses Artijckelen / die Don Francisco de Mendoza / Admirante van Arragon / Anno vijfthien-hondert ses-en-tneghentich in commissie hadde / byden Keyser te vervolghen / van weghen den Koningh van Spaengien ende den Certz-Hertogh Cardinael / d'een was / dat de Duytsche Hanse-Steden eenigh faveur ofte hulpe mochte gheschieden / om te kastijden de stoutheyt ende insolentie vande Enghelsche Zee-roovers. Soo dede 't selve den Ghe-unieerde Landen achten ende dencken / dat het meer sproot uyt Spaensche vyandtschap over haer Bontghenoten de Engelsche / dan uyt eenighe goede gunste die sy den Hanse-Steden toe-droeghen / naedemale de Enghelsche haer stuck van ter Zee te beletten allen toe-voer aen haer vyanden / selve scheen byden Keyser ende Spaengiaerden niet soo onbillich gheacht werde / als by alle volckeren Rechte toe-ghelaten / waerom sy wel merckten / dat het eer om de oude questien tusschen de Enghelsche ende de Hanse-steden ware / nopende haer Previlegien in Enghelandt / diemen nu wilde Zee-rooverijen noemen. Ende overmidts van dese questie tusschen de Enghelsche ende Hanse-Steden / vast veel vermaen ghemaeckt wordt inde Nederlanden / dien sy oock ten deele aengaet / soo sullen wy in 't korte verhalen 't ghene dat daer van tusschen den Keyser / 't Rijcke / ende Engelant / op dese tijdt ghepasseert is / als mede den Nederlandtschen Koophandel betreffende.

Historie van de Hanse-Steden.

Alsoo van oude tijden eenighe vrije oude Rijck-Steden verbondtenissen t'samen ghehadt hebben / soo hebben eenighe particuliere Rijck-Steden aende Zee gheleghen ofte op Schip-rijcke Revieren / mede een verbondt t'samen ghehadt om Zee-vaert en om Koophandel te drijven / ende dese werden doen ghenaemt Aen-Zee-steden / daer den naem van Ansesche ofte Hanseschen / om kortheyt / van komt / waer onder niet de minste zijn geweest de Overysselsche Steden / Campen /

1597. Campen/ Deventer/ Swol ende andere. Vanden welcken naem van Hansesche komt den naem van Orphansen/ ende daer van int korte Oransen (alsoo veel gheleerde met veel redenen dat houden staende) van welcke Orphansen ofte Oransen den naem van Fransoysen komt/ die ghesproten sijn van dat volck/ als de Salantsche ofte Salicque wetten van Vranckrijck getuygen/ ende oock veel teeckenen/ namen ende Over-Ysselsche Historien dat mede brengen.

Namen ende verdeylinghe vande Hanse steden. De Hansesche Vrysteden/ die wy veel Oosterlingen noemen/ zijn verdeylt inde Wendische/ Pomerische/ Preusische/ Lyflandische/ Saxensche/ Westphalische/ Kleefsche/ Marckische/ Gheldersche/ Over-Ysselsche ende Vriessche steden/ met noch andere die onder haer in controversie ofte questie staen.

De Wendische Hanse steden zijn sesse/ naemelijck Lubeeck/ Hamburgh/ Rostock/ Wismar/ Straelsunt/ ende Lunenborgh.

De Pomerissche zijn achte/ als Stettin/ Anckelin/ Gelnou/ Gripswalt/ Colbergh/ Stargort/ Stolp ende Rugewold.

De Pruysche sijn ses/ Colmar/ Thorn/ Elbingen/ Dantzick/ Konincxbergh ende Bramisbergh.

De Lyflantse sijn drie/ Riga/ Dorpt ende Revelt.

Saxensche ofte Auerheydische zijn derthiene/ als Maghdenborgh/ Bruynswijck/ Goslar/ Eimbeck/ Gottinghen/ Hildesheym/ Hannover/ Ulsen/ Buxtehude/ Staden/ Bremen/ Hamelen ende Minden.

Westphalische sijn thiene/ als Munster/ Osnabrug/ Dortmont/ Sonst/ Hertforth/ Paderboren/ Lemgou/ Belefelt/ Stippe ende Rosseldt.

Kleefsche ende Marcksche zijn seven/ Ceulen/ Wesel/ Duysborgh/ Emmerick/ Warborgh/ Unna ende Hamme.

Gheldersche sijn seven/ als Nimmeghen/ Zutphen/ Roermonde/ Arnhem/ Venlo/ Elburgh ende Harderwijck.

Over-Ysselsche zijn drie/ als Deventer/ Swol/ ende Campen.

Vriessche zijn drie/ als Groeninghen/ Staveren/ ende Bolschwerdt.

Noch wel veerthiene meer staende onder hun in controversie/ zijn Stendel/ Soltwedel/ Berlin/ Brandenborgh/ Franckfort aenden Oder/ Breslou/ Krackou/ Hall/ Astersleben/ Quendelborgh/ Halderstadt/ Helmstadt/ Ryl/ Northeym/ ende noch andere/ als Dynant int Landt van Luyck/ door den handel van Stael ende Yser. Alle dese Steden die zijn vervat/ begrepen/ ofte resorteren onder vier Hooftsteden ofte quartieren/ als naementlijck Lubeeck die 't hooft van allen presenteert/ Bruynswijck/ Dantzijck ende Ceulen.

Vier Hooftsteden der Hansische.

Dese Hanse steden bereeckenen haer wel twee-entseventich steden sterck te wesen/ ende hebben van ouden tijden/ altijdt den Koophandel ende Zeevaert ghedreven vande Oostersche waren/ in alle dese ende Oostersche Landen/ als met Koorn/ Stockvisch/ Was/ Hennip/ Stael/ Masten/ Sperren/ Deelen/ Peck ende Terre. Hier mede hebben sy veele Landen dienst ende vriendtschappe ghedaen/ ende van die Privilegien verkreghen/ ende in onse tijden/ hebben sy in teecken daer van/ noch tot vier plaetsen ende verre Landen haer Contoiren ofte Huysen ghehadt met goede Previlegien begaeft/ als Novogrod in Russien ofte Moscovien/ dat hun eerste ende outste Contoor is/ voorts in Enghelandt tot Londen/ in Nederlandt tot Brugghe/ daer sy noch in staten zijn/ hoe wel sy van daer naemaels t'Antwerpen ghekomen zijn/ daer sy tweemael verandert zijn/ ende daer men haer een nieu treffelick huys ghetimmert heeft/ wel ende bequaem gheleghen/ dat noch het Oosters huys ghenaemt is: Haer vierde plaetse is tot Berghen in Noorweghen. Op dese plaetse wast gheoorloft/ alle die onder de Hansesche steden ghebooren waren/ te gaen woonen/ resideren/ handelen/ ghebruycken/ ende ghenieten de Previlegien vande plaetsen/ op seeckeren wel gheordineerden voet/ volghende de ordonnantie by den ghemeenen Rade van alle de Steden gheraemt/ welcke ordonnantie alle goede tuchticheydt begrepen om de Jonckheydt op te brenghen/ ende in disciplijne te houden/ daer de Steden haer jonghe Ghesellen henen sonden/ om Koophandel/ manieren ende wetenschappen te leeren/ ende de Weereldt te kennen/ ghehouwelijckt zijnde/ mochten sy daer niet selve resideren/ maer haer dienaers ofte Facteurs hebben. Elck van dese Contooren ofte Huysen hadden haer hooft/ ofte Onderman met assistentie/ die sy Koopmans Raedt noemden/ met Secretaris/ Thresorier/ Keuckenmeester/ ende nootlijcke Officieren/ die correspondentie mette Stadt Lubeeck hielden/ ende Koopmans recht onder haer uytspraken ende exerceerden/ van waer appel viel in haer steden.

Vier Contooren der Hansische in Europa in Nederlandt/ in Enghelandt/ in Noorweghen/ ende in Moscovien.

Hanse steden Previlegien in Enghelandt. Tot Londen in Engelandt hebben sy eertijdts wel een van haer principaelste Contoor ofte Huys ghehadt/ het Staelhof ghenoemt/ midts datse eertijdts veel Staels daer brochten te verkoopen/ dat nu niemandt daer in brengen mach dan die de Koninginne dat vergundt heeft. Sy hadden daer haer Previlegien van veerthien Koninghen haer bevesticht/ die meest bestonden/ dat sy vermochten op seer oude Tollen van een ende een quart ten honderden/ haer waren ende Komanschappen uyt ende in te brenghen/ sonder eenighe andere royale ofte personele schattinghen ofte lasten onderworpen te wesen/ ghelijck andere Kooplieden zijn: maer wel in tyde van noode de Stadt van Londen te helpen bewaren een Poorte/ de Bisschops-Poort bewesen te repareren ende beschermen in tijde van belech. Sy vermochten te koopen ende verkoopen aen ofte van vry ofte onvrije der Stadt/ het welcke ingheboren Enghelsche niet en vermoghen/ ten zy dat sy thien/ acht ofte ten minsten seven Jaer om dien vrydom ghedient hebben/ maer sy moesten alle binnen een huys woonen/ dat groot is met twee oft drie straten/ aen 't water gheleghen. Sy vermochten rechten ende vonnissen onder den anderen in Civile saken/ ende daer van te appelleren in haer Steden.

Wolle handel van Engelandt in Laken handel verandert. Alsoo nu van oude tijden in Enghelandt de Wolle was de principaelste Komanschappe die dat Rijcke gaf/ ende dat oock den Tol daer van de beste inkomste was die de Koninghen hadden/ als die over ettelijcke hondert Jaren vijf-en-tsestich duysent ofte tseventich duysent ponden Steerlincx Jaerlicx beliepen/ dat is wel tusschen de ses ofte seven hondert duysent gulden/ dat doen veel was/ soo en handelden de Hansesche daer niet mede/ overmidts die Wolle in Nederlandt ghebrocht/ daer gheeaert/ ghesponnen ende in Laeckenen gheweven werdt/ daer dese Hansesche die kochten ende opwaerts voerden. Ende sints is dien handel verandert/ datmen in Enghelandt selve nu de Laeckenen alderhande maeckt/ de Nederlanders door inundatien ofte hooghe vloeden ende Oorloghen verdreven zijnde/ hebben daer het Laken-maken ende Wossetten opghebrocht/ alsoo sy nu in dese tijdt by de Spaengiaerden door Inquisitien ende Oorloghe zijn verdreven/ daer alderhande Sayen/ Bayen ende meer ander handt-wercken ghebrocht hebben. In desen Laecken-handel hebben de Hansesche vanden eersten af als andere seer ghehandelt/ ende die veel op Nederlandt ghevoert/ om daer bereydt ende gheverwt te worden/ om datse in Enghelandt daer gheen goede handelinghe van en hadden/ ende hebbense soo op Duytslandt versonden. Dit deden sy op de kleyne Tollen/ volghende haer Previlegien/ veel min dan ander Natien deden/ den Tol daer van int eerste seer kleyn zijnde opghesteldt/ om het Laecken maecken aldaer te vorderen. Als nu den Wol-handel in Laken-handel veranderde/ ende dat op kleyne Tollen/ tot grooten achterdeele ende verminderinghe vande Koninghlijcke Tollen/ waer door de Enghelsche Wolle-handelaers/ Stapuliers ghenoemt/ oock verginghen/ ende een nieuw gheselschap inde Laeckenen handelende opstondt/ die Aventuriers ghenoemt worden/ die sy inde oude ende de nieuwe Hansen onderschepden/ soo heeftmen ontrent Anno 1550. ende de volghende Jaren onder Koningh Eduart den sesten in Engelandt ghemerckt dat de Hansesche Previlegien inden wech waren/ om de Tollen op de Laeckenen ende Carsayen te verhoogen/ ende die te vergelijcken mette Tollen vande Wolle/ ten ware men de Hansesche wilde grootelicx

Laken handel vande Nederlanders/ in Enghelandt ghebracht.

Previ-

1597.

Previlegieren boven de Enghelsche Aventuriers/ het welcke ware den gheheelen Laken handel te worpen ofte stellen in handen vande Hansesche waer mede de Koningh ende den raedt haer Onderdanen de Aventuriers souden ongelijck doen.

Questie in Enghelandt ghereesen over der Hansesse den Previlegien ende die geschorst.

Hier door ist ghebeurt datmen de Hansesche Previlegien heeft ghevisiteert ende inghesien ende scherper opghelet/ ende bevonden fauten op veel poincten/ waer over sy die terstondt in questie ghebrocht hebben: Onder veel ander poincten ende beschuldinghe/ was dat eenen Adriaen Kenseler van Danswyck/ hadde voor Kooplieden van Ausborch, die niet Hansesche waren/ eenighe goederen op de kleyne Tollen inghebrocht. Hier over (hoewel de Hansesche ghenoech ende veel daer teghen te segghen hadden) als dat de Misdoender alleene strafbaer ware/ ende over dierghelijcke Actien meer/ met diversche ander constructien/ op veel poincten der Previlegien/ anders dan de Hansesche verstonden/ namelijck om dat sy den handel dreven uyt ende inne op ander Landen ende Steden dan haer eyghene/ ende daer d'Enghelsche haer Merckten hielden, dat sy in ouden tijden/ doen de Previlegien ghegunt ofte gheconfirmeert/ ende doen de Tollen kleyn waren/ niet ghewoon waren te doene/ over sulcx pretendeerden de Enghelsche de Previlegie verbeurt te zijn/ dies Koningh Eduart den VI. ontrent den Jare 1552. die eensdeels heeft ghereesumeert ende opgheschorst, principalijck op het uytvoeren van Lakenen. Hier teghen hebben wel de Hansesche door haer ghesonden Ghesanten meermael ende door haren Syndicus Doctoor Suderman van Ceulen/ haer gheopposeert ende gheprotesteert.

Tollen in Enghelandt verhoocht ten tijde van Koninck Philips van Spaengien ende Koninginne Marie.

Nae de doot van Koningh Eduart/ is sijn Suster Maria hem gesuccedeert/ ende troude metten Prince Philips van Spaengien/ die t'samen als Koningh ende Koninginne van Enghelandt/ hebben Anno 1557. haer Voorsaten voornemen volbrocht, de Tollen op de Laecken verhoocht/ eensdeels die reduceerende ende vergelijckende mette Tollen op de Wolle/ te weten/ sy stelden voor elck Laken van vier en twintich gerde lengde/ dat maer veerthien penninghen plach te betalen/ ende ander langher Lakenen ende Carsayen navenant/ op eenen Enghelschen Nobel/ dat is ses schellinghen ende acht penninghen/ ofte een derde-part van een pondt Sterlincx/ voor den Enghelschen: ende voor den Vreemden als Nederlanders/ Duytschen/ Italianen/ ende andere/ noch dubbel soo veele/ te weten/ twee Nobels/ dat is derthien schellinghen/ ende vier penninghen Sterlincx/ elck vande selfde Lakenen/ nessens ander meer ongelden diemen den Vremden afneemt, daer de Engelsche vrij van zijn.

Previlegien den Hansestede in Engelandt aenghebodeu die nemens weert zijn.

Sints om de questie mette Hansesche te vergheliijcken ende accorderen/ zijnder diversche handelinghe gheweest/ voorslaghen ghedaen/ middelen ghebruyckt ende gheproeft om tot accoordt te komen/ ende werdt ten lesten haer aenghebođen haer Previlegien te ghemeten, behoudens dat sy inde Tollen vande Lakenen souden betalen als de Enghelsche Kooplieden Aventuriers/ een Nobel van 't Laken die voerende op haer Steden ende niet in Nederlandt/ daer de Enghelsche haer marckten houden/ besprekende noch een poinct in questie/ dat de Enghelsche die selvighe ofte dierghelijcke Previlegien souden mede ghemeten in haer vrij Hansesche Steden/ dat nochtans een heerlijck Previlegie is/ meer dan de Nederlanders/ die haer naeste/ oudtste ende nootlijckste Vrienden zijn/ vergundt wordt/ die sulcx nochtans van oude tijden/ jae soo langhe als de Aenzeesteden pretenderen/ hebbende tot bewijs daer van/ verscheyden reciproque Tractaten ende Entrecoursen te toonen.

Dierghelijcke voordeelen meer/ werden hun meermael aengeboden/ soo sy wilden precatione & supplicatione, dat is/ met bidden te wercke gaen/ alsoo hun weder-partije de Enghelsche Kooplieden Aventuriers daer van schrijven/ pretenderende onghehouden/ Vremde meer Previlegien te vergunnen/ dan hun eyghen volck/ dan dit en wilden de Aen-zee-steden niet aennemen noch toe-staen/ allegeerende dat sy lieden haer Previlegien in Enghelandt diere met diensten ja met goedt ende bloedt verkregen hadden/ ende dat de Engelsche dierghelijcke van haer Steden niet te eysschen hadden.

1597.

Dus vele heeft ons goedt ghedocht vande questie tusschen de Enghelsche ende Hansesche ofte Oosterlingen te verhalen op datmen te beter verstaen soude de antwoorde der Koninginne van Enghelandt aenden Ghesanten van Polen ghegheven/ als vooren verhaeldt is/ oock om beter te verstaen de volghende Acten vanden Keyser.

Hansesteden beklaghen haer aenden Keiser ende Rijck over de Engelsche Coopliedeu.

De Hansesche zijn hier over meermael klachtich ghewoorden aenden Keyser/ principalijck als de Enghelsche Lakenen uyt Nederlandt ghebannen waren/ om questien over de Entrecoursen ofte Tractaten over Koophandel Anno 1564. ende dat sy haer marckten tot Emden hielden. Sy beschuldichden de Enghelsche Aventuriers/ dat sy haer Previlegien afghenomen hadden/ om dien handel alleen te hebben/ ende door haer monopolien/ in 't Rijcke dierte van Lakenen te maecken/ niemandt in dien handel toe-latende/ selve gheen ander Enghelsche dan die ten minsten seven Jaer onder haer ghedient hadden/ ende dan tot haer seker ordonnantien/ ghehoorsaemheden ende Eeden verbonden waren/ streckende/ soo sy seyden/ om in Enghelandt de Laeckenen vande makers goeden koop te koopen/ ende in Duytslandt diere te verkoopen/ met onder den anderen te ordonneren ofte ghebieden te koopen: affschepen, verkoopen op ghesteghen tijden/ daghen/ plaetsen/ prijs van inkoop ende uytkoop stellende/ ende alsoo monopolien aenrechtende. Over dese beschuldingen schreef den Keyser aen den Grave van Emden/ om die Enghelschen/ als Monopoliers den Rijcke schadelijck van daer te bannen/ waer over de Grave die seer ontschuldichde/ ende stelde den Keyser/ voor die tijdt/ te vreden/ ende sints is dat daer by ghebleven/ de Hansesche continuerende in haer klachten/ terwijle de Enghelsche voor een tijdt van thien Jaren haer tot Hamborch houdende/ op hoope van eenigh accoordt/ daer nae hebben sy haer residentie tot Staden ghehouden/ tot dat in 't voorgaende Jaer in Augusto/ diversche schaden by den Enghelschen ter Zee zijn aengedaen den ghenen die op Spaengien Schepen met Koren/ Ammunitie ende Scheeps ghereetschappe hadden ghevoert/ die by den Enghelschen aenghehaelt ende voor goeden buyt ghehouden waren gheweest/ twelck den Hansesche meer ghehoors causeerde/ insonderheydt midts dat den Admirant d'Arragon/ van weghen den Koninck van Spaengien en den Vorstelicken Cardinael Albertus Anno 1596. haer stuck seer soliciteerde om den Engelschen daer over van Zee-rooverye te straffen alsoo wy verhaeldt hebben/ dat by de afghelworpen brieven was int licht gekomen.

Engelsche handel tot Staden.

Gesant en des Koninck van Spaengien aende Hansesteden.

Hier toe vorderde oock dat in Mey ende Junio Anno 1597. waren ghesonden nae Denemercken/ ende aende Hansesteden/ namelijck tot Lubeeck van weghen den Koninck van Spaengien ende Vorstelijcken Cardinael/ den Heere Florentz Grave van Barlaymont ende Lalain/ Vrijheere van Hierges/ Ridder des gulden Vliese/ met Doctor George van Westendorff ende Johan Nickercken/ beyde Raden/ dese hebben tot Lubeeck schriftelijck vertoont de oude vrientschappen tusschen de Hansesteden ende den Huyse van Borgongien/ ende wat vorderinghe haer ghedaen ware by den Keyser/ door Don Guillaime de S. Clement/ des Koninckx Ambassadeur aldaer/ nopende haer previlegie in Enghelandt: Sy beklaechden grootelicx dat de Hansesche soo sterck hanteerden met des Koninckx Nederlandtsche rebellen/ waer door sy/ ende de Koninginne van Enghelandt ghestijft worden teghen den Koninck/ waerom sy versochten alle handelinghe voor eenen tijdt mette rebellen af te schaffen ende te Schorssen/ op dat die beter tot 's Koninckx onderdanicheydt mochten ghebrocht worden: Maer soo sy sulcx ontsaghen te doen van weghen het verbont tusschen Vranckrijck/ Enghelandt ende Hollandt ghemaeckt/ dat sy ten minsten mede wilden handelen mette Koninckliijcke Majesteyts ghetrouwe onderdanen/ op de Havenen van Cales/ Grevelinghen/

Duynkercken/ Nieupoort / Sluys ende Antwerpen/ ende toe-voer doen even soo wel als den Hollanderen/ ofte anders soude haer handelinge niet voor neutrael/ maer voor parciael te recht gheacht worden : Toe-segghende vorder / dat sy inde voorschreven Havenen haer goederen lossen / verkoopen ende koopen mochten / sonder eenighe beswaernissen van Tollen / Impositen / Licenten ofte ander lasten / ende souden van alle schaden byden Vorstelijcken Cardinael afghesproken worden ende verseeckert. Vorder beklaeghden sy haer over het onghelijck / dat de Koninginne van Enghelandt haer aen dede/ haer beroovende van soo veroude Previlegien / tot weder-krijghen vande welcken sy allen dienst aenboden / ende haer in des Koninghs schut ende scherm te nemen/ende de selvige met Schepen/ Munitie/ Geldt ende Krijghsliedeu tot allen tijdt te versien/ nae vereysschende noot : biedende mede aen / alle vrije handelinghe op Spaengien ende Portugael / midts by alderhande middelen haer afscheydende van sijn onghehoorsame Ondersaten / nae haer eyghen goedt-duncken. Dat den Vorstelijcken Cardinael vanden Koningh belast ware / een treffelijcke Legaetschappe aenden Keyser te senden / om te vorderen het Decreet tegen de Enghelsche Monopolische handelinghen tot restitutie der Hanseesche Previlegien/ op dat sijne onghehoorsame Ondersaten / de Koninginne van Enghelandt / den Koningh van Navarra / als Verstoorders der Christenheyt / ende Opweckers der bloedt-dorstighen Erf-vyanden der Turcken/ eens mochten met de voorschreven Koninginne schimp-brieven ende haer Roovers-ghesinde/ ghebroken/ende nae verdienste geloont worden. Ende hoewel de Hanseesche sedert de Nederlandtsche beroerten / weynich gunste ofte voordeel ware betoont / soo versochten sy nochtans / dat sy neffens de bewillichde Legatie des Koninghs van Denemercken/aende boven-ghenoemde Koninginne van Enghelandt / ende Koningh van Navarra / oock aende rebellische Staten sullen willen helpen bevorderen/ ende de selvige tot recht ende billickheyt dringhen / 't welck de Koningh ende den Vorstelycken Cardinael t'allen tijden aende Hanseesche souden erkennen. Dit is tot Lubeeck ghepasseert/ den eersten Junij 1597. In dese voyagie hadden dese Ambassadeurs den Koningh van Denemercken oock beweecht om in Engelandt en Nederlandt te senden/ soo dat oock ghesciede/ waer van wy hier vooren verhaelt hebben.

Voordeel des Koninghs van Spaengien over de Kroone van Vranckrijck/ Enghelandt ende de Vereenighde Landen.

Hier over den Keyser oock seer beweecht zijnde/ heeft by een Mandaet in druc uytgegeven tot Praga/ van Date den eersten Augusti 1597. waer inne de vorder proceduren vande Hanseesche in verbat staet/ sulcx als hier naer in 't korte wordt vertoont.

RUDOLPHUS de II. Keyser van Roomen/ &c. verhaelt / hoe dat de Duytsche Hanseesche Steden over langhe klachtich ghevallen waren / als dat sy meer dan over drie hondert Jaren in 't Koninghrijck van Enghelandt verkreghen hadden / vryheden / exemptien ende gherechticheden/ soo uyt der Koningen weldadicheydt/ als met groote sommen gheldts/haer ende den Heylighen Rijcke ten besten/ tot vorderinghe van Koophandel verworven / ende tot nu toe met groote onkosten onderhouden / die haer van veerthien Koninghen in Enghelandt gheconfirmeert is / ende oock bevesticht by de Gheestelijcke ende Weereltlicke Staten des Rijcks van Enghelandt / Anno 1574. ende bekrachtighet als een eeuwich ende onwederroepelyck Contract / ende over-sulcx beseten van over veel hondert Jaeren op haer Comptoyren tot Londen / der Duytschen Guildehalle ghenoemt / alwaer sy Laecken ghekocht ende goeden koop in Duytslandt ghebrocht hadden / ende soo haeren Koophandel ghedreven tot beyder Natien profijt. Hier teghen hadden haer eenighe eyghen baet-soeckende Koopluyden / Marchans Aventuriers ghenoemt / opghevvorpen / soo dat de teghenwoordighe Koninginne Elisabeth / haer voorschreven Previlegien niet heeft willen ghestaden / maer die afgheseydt / om dat de Hanseesche niet en wilden de voorsz Aventuriers residentie vergonnen tot Hamborgh / dat niet doenelyck ofte verantwoordelyck en ware / het welcke al streckte om dat de Aventuriers alleene den Laken-handel door gantsch Duytslandt mochten hebben / de Hanseesche uyt-sluytende contrarie alle Rijcx Rechten / Ordonnantien ende Ghebruycken / gheheel Monopolisch zijnde / waer door de Lakenen d'een helft dierder waren ghevvorden / als doen de Hanseesche haer Previlegien ghenoten. Vorder soo klaeghden sy oock over het qualijck bereyden der Lakenen / oock over het plonderen ende rooven ter Zee der Enghelscher Vrijbuyters / waer teghen niet ghevordert hadde des Keysers verscheyden vriendelijcke Brieven aende voorschreven Koninginne.

Mandaet des Keysers bannende de Engelschen Koophandel uyt Duytslandt, den eersten Augusti 1597.

Op alle dese klachten ware Anno 1582. op den Rijcks-dagh tot Ausborch gheraemt / datmen de Enghelsche Aventuriers ghesels chap / als ghebruyckende onrechte ende schadelijcke Monopolie / soude uyt alle het Rijck verbieden / met opene Mandaten tot wederkrijginghe der Hanseesche Previlegien / die uytbannende met alle haer goeden ende koopmanschappen te Water ende te Lande / op sware straffe ende verlies van Rijcx Regalia ende van Confiscatien. Maer dat werdt doen op hoope van verghelijckinghe ende goede ghebuerschappe noch uytgestelt / ende door Ghesanten werdt de Koninginne daer van verwitticht/ ende Keyserlijcke intercessie/ ende Commissarisen tot ghehoor der saken werden aengheboden / ende de Hanseesche ghebeden in Engelandt eenighe verghelijckinge te wege te brenghen : Maer daer over werdt niet dan een verachtinge van haer voornemen vernomen / de Enghelsche Aventuriers met haren Monopolischen handel voort-varende / oock met haer Plataten ende Vrijbuyters/ meer schade ende ghewelt ter Zee aendoende.

Resolutie op den Rijcxdagh tot Ausborch Anno 1582.

Sints Anno 1594. lest / op den Rijcksdagh tot Reghensborgh / hadden de Hanseesche anderwerf seer heftich versocht te moghen in haer diere verworvene Previlegien ende Erf- verdragh hersteldt worden/ ende de Zee bevredicht. Waer over eyndtlick besloten werdt / dat den Keyser noch eens vriendelijck aende Koninginne schrijven soude / op datmen de geraemde Rijcx Mandata niet ghedwonghen mochten werden in 't werck te stellen / het welcke ghedaen ware den vijfden July vijfthien-hondert vijf ende tnegentich / met alle vriendelijcke beleefthert / maer sy verkreghen antwoorde / waer by sy merckten datse gheenen danck behaelden voor het langhe uytstel / maer dat de Enghelsche werden ghesterckt in haer ongherechtighe opinie/ denckende datse groot ghelijck hadden / met quaet nae-dencken over ons en den Rijcke. Ende daeromme siende dat het uytstel vande Publicatie / ende de executie des Mandaets meer de voorschreven Aventuriers stijfde ende dede voort-varen/ ende dat het stondt inde handt ende macht vande Koninginne van Enghelandt / haer de Previlegien te vergunnen / ende dat sy pretendeerde niemanden buyten haer Landt schuldigh te wesen/ te respecteren ofte eenighe reeckeninghe te gheven / waeromme sy onwilligh was om in tractatie elders dan in Enghelandt te komen / daer sy selve Rechter ware/ &c. Het welcke streckende tot verkleyninghe van Keyserlijcke ende des Rijcx authoriteyt / soo en konde hy van Keyserlycke ampts ende ghemeyn welvaerts weghen / niet naelaten dan de eyghen-batighe onbehoorlycke Monopolien / strijdende teghen de ghemeyne beschreven Rechten ende Rijcx - afscheyden / te verbannen ende uyt-segghen met de voorschreven Koopluyden Aventuriers ghesels chap / ende alle haer Monopolische hooch - schadelijcke handelinghen / goederen ende voordeelen / uyt het gantsche Rijck / ende dat uyt Keyserlijcke ende Rijcx macht / op pene van Rijcx achte.

Rijcxdagh resolutie tot Reghensburch/ Anno 1594.

Willende ende bevelende / dat vanden dagh der Publicatie ende drie Maenden / alle Enghelsche Laken-handelaers ende Koopluyden/ die den geselschappe der Marchants Aventuriers zijn toe-ghedaen / als oock hare Factoren / uyt alle Rijcx ghebiedt naemelijck de Stadt Staden ruymen sullen / ende afstaen van alderhande handelinghe te water en te lande/ opentlick ofte secretelick. Verbiedende voorts alle Vorsten / Stenden ende Onderdanen des Rijcx / by verlies

verlies van alle hare Regalien / Leenen / &c. soo wie daer teghen doet / ofte de voorschreven Enghelsche Adventuriers / Factoors ofte dienaers / eenighe dierghelijcke Paspoort ofte gunstichheydt bewijst / te Water ofte te Lande : Ende soo yemandt tegen dit Keyserlijcke ghebodt / den Enghelschen voorschreven vorderde ofte toeliet te handelen / sal elcke Overheydt ghehouden zijn sulcke Lieden aen te grypen / ende de goederen te confisqueren / dat oock alle gheleydt ofte ghegheven Paspoort / niet helpen sullen / ende soo de Overheydt daer in versuymich bevonden werde / belastmen des Ryck Fiscael teghen de wederspannighe te procederen / ende die sulcx den Fiscael aenbrenghen / sullen het vierde-part der verbeurder goederen hebben. Actum tot Praga : den eersten Augusti 1597.

Coninginne van Enghelant verbant de Hansesche uyt Enghelandt den 13. Januarij Anno 1598.

Hier door hebben de Enghelsche Cooplieden haer moeten van Staden vertrecken / met teghenstaende de Coninginne een Edelman M. Johan Wrothe aenden Keyser / ende Meester Steven Lesieur aen etlijcke Vorsten nae Duytslandt sondt / om dat Mandaet ghereboceert ofte ghesuspendeert te hebben. Terwyle heeft de Coninginne den derthienden Januarij / in haer Stadt Londen / oock haer Patente uytghegheven / haer daer in beklaghende over de voorschreven Hansesche onwarachtighe klachten / ende datmen haer antwoorde teghen de selvighe niet hadde willen hooren / vorder ghebodt sy alle de Hansesche Cooplieden alle haer Rijcke door / ende principalijck die noch waren residerende op het Staelhof in Londen / niet meer te trafiqueren / ende ten Lande uyt te trecken ten selven daghe als haer subjecten bestemt was uyt het Keyserrijcke te trecken / als den acht-en-twintichsten van die Maendt Januarij. Vorder bevelende den Magistraet der Stadt Londen / met haer nemende de Officieren van Tolhuys / den voorschreven 28. dach Januarij te nemen de Possessie ende besit vande selvighe huysingen ofte Staelhof / tot vorder ordere / ofte dat sy verstaen / hoe den Keyser hem sal houden. Oock verklaerde sy 't selfde niet te strecken tot de Ondersaten van Polen / ten ware sy pretendeerden te wesen Hansesche / ofte hadden mede ghestemt inde schandelijcke beschuldinghe der Engelsche. Gegeven tot Westmunster den derthienden Januarij 1598. stilo Angliæ / int veertichste Jaer haers Coninghrijcks. Sints hebben de Hansesteden een vergaderinghe van haer Bont-ghenooten tot Lubeeck beschreven / alwaer maer weynighe compareerden / midts dat sy niet alles recht eenich zijn onder den anderen.

Vergaderinge der Hanse steden tot Lubeeck.

Alsoo daer noch hoope was dat het misverstandt mochte verdraghen worden / soo lietmen tot Londen de Hansesche noch inde besittinghe van haer huysinghen / den handel henluyden alleen verboden zynde : maer alsoo sy uyt Duytslandt gheen gheboeghelijcke antwoorde en verkreghen / soo heeft nu den veerthienden Augusti den Mayer ofte opper Magistraet van Londen / van haer voorsz huysinghen het Staelhof / inder Coninginnen naem possessie ghenomen / niet teghenstaende den Olderman ofte Consul der Hansesche / ghenaemt Hendrick Langerman daer tegen protesteerde / om dat daer meer dan drie hondert Cameren met schouwen mochten wesen / met alderhande huysraet ghestoffeert diversche particuliere toekomende.

Hansesteden Huys tot Londen van der Coninginne wegen in possessie ghenomen.

De Enghelsche Cooplupden Adventuriers hebbende nu moeten haer residentie van Staden verlaten / niet al buyten hoope zijnde van verdrach metten Rijcke / hebben haer laten verluyden te willen ergens in eenighe goede Stadt der Vereenighde Landen nederslaen / het welcke aldaer verstaen zijnde / hebben veel Steden haer Ghedeputeerde in Enghelandt ghesonden / elck haer Stadt recommanderende / met verklaringhe vande gheleghentheydt der selvigher / elcks de selve hare Previlegien aenbiedende / soeckende elcke Stadt neeringhe te maecken / ende in syn Stadt te brenghen / zijnde die Compagnie der Enghelsche Cooplieden Adventuriers / de vermoghenste in handelinghe / ende sterckste in ghetale van gheheel Europa / wel 3500. alle Collegianten als een gheselschap handelende / als haren Secretaris Jan Wheeler in Druck heeft uytgheghegeven Anno sesthien-hondert een / meest al van Londen / diens handel rijck ende groot is / Jaerlijcx veel Millioenen bedraghende / hebbende den Laecken-handel met Carsayen / Bayen / ghenoech alleen in handen / door het retour ofte weder-keerende betalinghe / veel Duytsche ende Italiaensche handelinghen tot hen treckende / haer niet met Wisselen ofte Financien gheneerende / meer dan nootlijck haren handel vereyst. Aldus aenghesocht / hebben sy desen Somer inde Gheunieerde Landen ghesonden haer Ghedeputeerde / als te weten haren Gouverneur ende Hofmeester Richart Goddart Olderman ofte Magistraet van Londen / ende Meester Benet oock Olderman / met Meester Thomas Smit / ende Meester Willem Rumney / by haer gheboecht als haren Pentionaris / Doctoor N. Fletcher Rechtsgheleerde / dese hebben door Zeelandt / Hollandt / Vrieslandt / ghereyst / de beste Steden versocht / om te besien welcke haer mochte de bequaemste wesen / om aldaer haer residentie te nemen / als Dordrecht / Delft / Amsterdam / Rotterdam / Campen / Groeninghen / maer alsoo tusschen Vranckrijck ende Spaengien Vrede werdt ghemaeckt / ende veele hoope hadden dat Enghelandt volghen mochte / hebben sy haer ghewoonlijcke residentie / die sy altijdt inde Vereenighde Landen ghehadt hebben / blijven behouden binnen de Stadt van Middelburch / gheresolveert zijnde aldaer te continueren voor eenighen tijdt / hoe wel de wateren aldaer nae haer segghen niet wel en dienen / om haer Laecken nat te maken / want sy nae haer mate nat synde ende ghekrompen / verkoopen / desghelijcx oock om te verwen ende bereyden / niet soo dienstelijck / dat nochtans de experientie bewijst goedt ghenoech te wesen.

Enghelsche Cooplieden verlaten Staden ende worden in Nederlandt versocht.

Enghelsche Cooplieden Ghedeputeerde in Nederlandt in Julij.

Dese hebben oock by de Generale Staten in 's Graven-Haghe verkreghen ende besloten een accoort / salveconduyt ofte gheleyde van date den 14. Julij 1598. waer mede haer bevesticht worde haer Previlegien vanden Jare 1587. oock een Ordonnantie ende Placaet vernieut / des Graven van Leycester Anno 1586. den 12. Augusti / alles op vast betrouwen / dat d'Ingheseten vande Vereenichde Landen oock souden ghenieten / het effect des inhoudens vande Previlegien / Concordaten / Entrecoursen ende ander voordeelen / die in voortijden haer mede in Enghelandt vergunt zijn : So de Landen geraden vonden / 't zy door misverstant / Oorloghe / ofte om ander oorsaken / dese Brieven van Salveconduyt op te segghen / soo sullen sy dat moghen doen / prefigerende tijdt van een vierendeel Jaers / half Jaer oft langher / om te mogen vertrecken. Sy confirmeerden oock de Previlegien van Hertogh Philips / ende modereerden de boeten vande verswegen ofte versuymde goederen in drie ofte vier dobbel. Over de betalinghe vande Convoyen / tot bevrijdinghe vande Zee ende voor de Duynkerckers / soude ghelet worden / doch sy souden ghenieten het inkomende Convoy voor haer Laeckenen ende Carsayen. Sy vermochten oock Lakenen ende Carsayen op certificatie van haer court / weder uyt nae Enghelandt te voeren sonder lasten / ende dat binnen een Jaer / alles in conformiteyt van 't ghene dat desen aengaende den Cooplieden van Nederlandt in Enghelandt toegelaten is : Meer ander poincten / noopende Brieven van Cessien / van Rechten ende Criminele actien worden aldaer aengheroert ende ordre opgestelt. Ende volgende dit besluyt ende resolutie / zijn sy in September met een groote Vlote met Lakenen tot Middelborch aenghekomen / ende haer aenkomste verwitticht met ghedruckte Placaten op de Poorten van allen Steden.

Salveconduyt den Enghelsche Cooplieden inde Vereenichde Landen vergunt met bevestinge van haer Previlegien / den 4. Julij.

Enghelsche Cooplieden blyven ende komen tot Middelburch.

Den 23. Januarij werden inde Vereenichde Landen ghepubliceert een Placaet / gheraemt ende ghedateert den vierden Julij te vooren / als dat niemandt en sal moghen hem vervorderen uyt Nederlandt te voeren naer de Steden ofte Havenen van Spaengien / Portugael ende andere Landen Westwaert gheleghen / onder 't ghebiedt van Spaengien staende / noch op plaetsen in Vranckrijck ghelegen die het met Spaengien houden / als Lorayne / Savoyen ofte Ligeurs : Salpeter / Buspoeder / Geschut Klooten /

Placaten in de Vereenichde Landen van Amunitie ende Inlantsche Granen nae Spaengien te voeren.

1598.

Lonten / Musketten / Roers / Rondassen / Corselet-ten / Lancien / Spiessen / Hellebaerden / Slach-sweerden / Blockspijse / Koper / Zeylen / Cabels / Touwen / Anckeren / Masten dick zijnde festhien palmen / noch Tarwe / Rogghe / Garste / &c. noch eenighe Granen die inde Vereenichde Nederlanden ghewassen zijn / op verbeurte vande selvighe goederen / ende alle andere den selven Eyghenaer toekommende int selfde Schip / ende oock vande Schepen / ende dat de Eygenaers vande goederen / ende de Schippers daer en boven ghevanghen sullen worden / tot datse betaeldt sullen hebben de peynen / daer inne sy nae goet-duncken des Rechters sullen ghecondemneert worden / niet minder voor den Eygenaer als vier hondert guldens / ende voor den Schipper niet minder dan twee hondert guldens.

Noch een Placaet werdter afgheroepen / van date den 23. Julij voorleden / inhoudende dat niemandt eenigen toevoer mochte doen op Cales / Grevelingen / Duynkercken / Nieupoorte / Sluys ofte andere buyten Duyns van Vlaenderen gelegen / ofte eenighe Binnelandtsche ghewassen Granen erghens uyt te voeren / op seer hooghe penen.

Ordonnantie op het gheweer der Staten Krijghsvolck den 2. Januarij.

De Staten Generael der selvigher Vereenighde Provintien / raemden den tweeden Januarij een Ordonnantie op de Wapenen van haer Krijghs-volck / om voorts aen onder den Krijghs-volcke / zijnde in haren dienste onder-houden te worden / als dat haer Picquiers moesten hebben Stormhoet / Gorghelin / het voorste ende het achterste vande Rustinghen / Rappier ende Piecken ofte Spiessen / op peyne voor den Stormhoet thien stuyvers / 't Rappier ende Pijcke twintich stuyvers / voor de Rustingh 't voorste ende achterste in Monster niet te passeren. Voorts dat het vierde-part vande Pijckiers / die de hoochste payen trecken / noch souden moeten hebben hen Armstucken ende Tachetten voeren / op peyne van thien stuyvers. De Muskettiers moesten hebben een Stormhoet / een Musket ghe boort op acht looden int pondt / ende spelende met thiene / een Rappier ende Forquet / op peyne van Stormhoet / ende Forquet / thien stuyvers / een Rappier 20. stuyvers / Musket twee gulden. De Schutten moesten draghen een Stormhoet / ende een Roer gheboort op 15. looden int pondt / ende spelende op 17. looden ende een Rappier / al op voor-gaende peynen / welcke peynen op elcke Monsteringhe ten profijte vanden Lande soude gekort worden.

Reformatie voor-gheslaghen / om de Vaendelen volder te houden.

Inde voorschreven Landen / werde ten selven tijde mede voor-ghenomen een redres / om de Vaendelen Voet-volcx compleet ende vol te houden / te weten datmen die van hondert ende vijftich koppen / soude reduceren op hondert ende twintich hoofden ofte koppen / ende dat op volghende ghewoonlijcke gagie ofte Soldie / bereeckenende tot elck Vaendel / derthien Officiers / die souden hebben drie hondert een-en-dertich gulden ter Maent / veertich Pijckiers souden hebben teghen twaelf Guldens ter Maendt / mette Edelluyden vijf hondert gulden / noch dertich Muskettiers tot twaelf gulden / drie hondert ende tsestigh guldens / vier-en-dertich Schutten tot acht ende neghen guldens ter Maendt / twee hondert 89. gulden / drie Jonghers 24. guldens / alle t'samen maeckende hondert ende twintich koppen / ende souden bedragen vijfthien-hondert ende vier guldens ter Maendt. Dese reductie (hoe wel die maer voor-gheslaghen werdt) is terstondt by sommighe int werck ghesteldt / al eer die ter deghe gheresolveert was / waer uyt terstondt ghesproten zijn contrarie effecten / uyt dien dat uyt de Vaendelen werden afghedanckt / alle de beste Soldaten die de grootste gagie streecken / door de gierichheydt van veele Capiteynen: Welcke Soldaten uyten dienste zijnde / veele byde Vyandt liepen / ende meer souden ghelooopen hebben / hadde daer wel gheldt gheweest. Hier over heeft Prince Mauritz naemaels gheklaecht / ende veel moeyte aenghewent met den Rade van Staten / om die voorschreven inconvenienten voor te komen / ende niet te min die Vaendelen compleet te houden.

Afsterven vanden Keurvorst van Brandenborch ende Hertogh Richart Paltz-grave in Januarij.

In desen Winter den achtienden Januarij sterf den Marckgrave van Brandenborch Keurvorst / seer oudt zijnde / zijn Sone den Marckgrave Joachem / Administrator van Maydenborch / succedeerde in zijn plaetse / desghelijcx sterf oock den 21. Januarij / den Heere Richart van Zimmeren Paltsgrave / oock den Keurvorst van Triere.

In Oorlochsche feyten werdt desen Winter luttel uytgherecht. Den seven-en-twintichsten Januarius was den Ritmeester Edmont met ses Vanen Ruyteren van Berck met twee hondert Voet-knechten nae Limborch ghetrocken / om ses Vaendelen knechten aldaer te slaen / maer ontdeckt zijnde / trocken sy in 's Hertoghen raet / dies sy weder-keerden met moeyte door den sneeu.

Convoyen gheslagen.

Den 22. Februarij / hadden dese selvighe Ruyteren int Landt van Gulijck een Convoy van Suyckeren gheslaghen / ende aftreckende / werden sy by Buerick overvallen / den buyt haer afghenomen / ende 16. vanden heuren bleven ghevangen / oock den 26. Februarij convoyeerden hondert ende thien Peerden van 't Garnisoen van Breda / den Commis Gelma nae het Landt van Luyck / int weder-keeren werden sy inde Kempen in een Dorp overvallen / verlooren acht-en-twintich Peerden / ende festhien Mannen bleven gevangen.

Aenslach op 't Kasteel van Woude by der Staten volck te vergeefs den 6. Februarij.

Daer is ten voorschreven tijde mede eenen aenslach op 't Casteel van Woude by Berghen op Zoom gheprattiseert gheweest / by een Commissaris van Steenberghen / die ghewonnen hadde den wille vande schilt-wachte binnen de sterckte / te weten / de voorschreven schilt-wachte soude 's nachts op den 6. Februarij / staende op de wachte / op seecker ure ende oort / die van buyten door den gracht komende / laten opklimmen int Casteel. Desen Commissaris heeft dit den Gouverneur van Berghen Bacx aenghesepdt / die hem met bequaem volck / ende den Ritmeester Stakenbroeck met een schuyte op eenen Waghen lieten ten bestemden tijde reede vinden / maer Bacx hadde den Commis ghelast hem de Guyde te geven / ende 't ghcheel beleyt op hem te laten aenkomen / om dat sulcken exployt zijn werck niet was / soo hadde den Commis nochtans willen mede gaen / ende selve de directie gheven. Als nu daer ter ghesetter uren alles 's nachts aenghekomen was / soo heeft den voorschreven Commis een schrick ghekreghen / vreesende dat door 't licht vanden sneeu alles ontdeckt mochte wesen / waerom hy uyt vreese vertrock / soo als nu de Schilt-wachte riep ter bestemder uren om aen te komen / soo en kondemen desen Commis noch eenighe van zijn Guyden vinden / hoe neerstich men oock sochte / ende terwijle hadden Bacx ende Stakenbroeck die schuyte int water ghestooten om den gracht te passeren / maer soo sy niet en wisten waer seecker aen te varen / verliep de ure vande Schilt-wacht / waerom hy alsser een ander Schilt-wacht opgebracht werde / heeft allarm ghemaeckt om zijn lijf te salveren / ende afgheschoten / daer door sy moesten aftrecken / ende den aenslach ontdeckt werde. Den Gouverneur van Woude hadde wel achter-dencken datter verstandt binnen moeste zijn / maer dorste de Schilt-wachte niet aenspreecken om dat hy ghheschoten hadde / tot dat hy om eenen sijnen ghevanghen Neve tot Steenberghen schreef om te rantsoeneren / waer op desen Commis noch een ander faute dede met andtwoorden / dat hy den Neve soude senden / soo wanneer hy de Schilt-wachte die doen stondt soude senden / anders soo mochte hy sijnen Neve niet hebben / alsoo den selven sijnen vrient meldende / dies den Gouverneur dede die Schilt-wachte aentasten / ende naerder de saecke ondersoecken.

Rijcx vergaderinghe tot Reghensborch.

In desen Winter was een vergaderinghe ofte Deputatien dach tot Reghensborch beschreven / alwaer dat niet bysonders ghehandeldt werdt / hoewel den Keyser daer gheerne consent hadde ghekreghen / van penninghen tot de Turcksche Oorloghe / daer en verschenen maer Ghedeputeerde / sonder last van yet in te willighen als te vooren / voorts liep den tijdt door ende af / in klachten ende disputen van protesterende Vorsten / teghen Inquisitie ende dwanck van conscientie / ende en konden gheen versekertheyt op haer oude klachten ofte Gravamina, verkrygen. Oock so en hadden de Gedeputeerde selfs niet

komen

1598.

konnen verdraghen op een Hooft te verliesen teghen den Turck inde Oorloghe te gebruycken: Van wegen de Keurvorsten wert voorgeslagen den Prince Mauritz van Nassouwen / van weghen de Vorsten / den Vorst van Anhalt / van weghen de Geestelijckheydt / Graef Herman vanden Berge van weghen de Graven / den Grave van Hohenlo van wegen Baroenen / den Grave van Solms / soo dat sy 't moesten laten aende verkiesinghe vanden Keyser / die geen van dien was apparent te nemen.

Overste teghen den Turck voorgeslagen.

In Italien was desen Winter ghestorven den Hartogh van Ferrara sonder kinderen / die hadden geerne sijn Broeders naturel sone dat Hertoghdom (langhe by sijn gheslachte d'Este beseten zijnde) naeghelaten : Maer alsoo den Roomschen Stoel ofte Pausen van Roome de selfde Heerlickheydt ofte Hertoghdom van Ferrara aen dat gheslachte ghegheven hadden / ten leene alleenlijck te besitten / soo langhe sy wettelijcke manlicke oir hebben souden / soo wilden sy daer toe niet verstaen. Den lesten Hertogh hadde gheen aenbiedinghe van eenighe millioenen gheldts tusschen spreecken van Potentaten / noch aenbiedinghen van dienst teghen den Turck nae-ghelaten / om voor sijnen Neve Cæsare d'Este de huldinghe vanden Paus te bekomen. Daer over ghestorven zijnde / heeft desen Neve Cæsare d'Este ghesocht dat Hertoghdom te houden / ende groote aenbiedinghe aenden Paus ghedaen / die niet wilde hooren / maer begheerde dat weder aenden Stoel van Roomen te hechten / soo dat ten lesten de questie tot een open Oorloghe uyt-ghevallen is / over beyde zijden Vrienden ende Krijghs-volck vergaderende. Wt Enghelandt heeft den Grave van Esser een Edelman Sire Antoni Chorly Aventurier derwaerts ghesonden / om den voorsz Cæsar d'Este allen dienst aen te bieden / met beleyders van Krijghs-overste / Officieren ofte Capiteynen / verstaende dat den Paus hem wilde depossederen vande Landen die hem by sijne Voorsaten ghelaten waren / en soo sy vyanden waren van Tyrannije / wilden sy hem gheerne alle behulp toe-schicken : Desen selven Edelman hadde oock last dierghelijcke Brieven vande Vereenighde Landen te procureren / waer over hy kreegh den 23. Januarij Brieven vanden selfden inhoudt vanden Prince Mauritz : Maer in Februario kreegh men tijdinge / dat desen Cæsar d'Este ghemtimideert wesende / vanden Paus / afgheweecken was van sijn voornemen / te weten dat hy Ferrara aenden Paus soude laten / ghenietende daer vooren een pentioen ende beleeftheydt ofte voordeel dat sijn oudtste Sone Cardinael soude ghemaeckt worden / in sulcker voeghen dat hy niet en behieldt als de Meublen ende Schatten van sijnen Vader / met het Hertoghdom van Modena ende Reggio / te Leen ghehouden vanden Keyser / de welcke hem daer van gheinvesteert hadde / ende daer mede de apparente beroerte cesserende / trock den Paus namaels nae Ferrara met grooten state / daer een Kasteel bouwende.

Hertoch van Ferrara in Italien ghestorven / dien den Paus succedeert.

Conditien tusschen den Paus ende Cesar de Este.

Prince Mauritz hadde in Maerte eenen aenslagh op Vlaenderen voor-handen / om sijnen vyandt werck te gheven in die Provintie daer hy 't meeste gheldt van trock. Daer toe hadde hy met aller stilheydt sijn volck den achsten Maert beschreven tot Willemstadt / met alderhande ghereetschappe ende nootdruft / maer daer zijnde isser sulcken tormente op-ghestaen / wel acht daghen duerende / als niet veel ghesien is / soo dat eenighe Schepen vergingen / andere qualijck haer bergen konden / in voegen dat den aenslagh daer door moeste achter blijven.

Prince Mauritz aenslagh op Vlaenderen door Tempeest verhindert / in Maerte.

In Hollandt is in dit Jaer / den tweeden Februarij / op 't Strandt tusschen Catwijck ende Schevelinghen / ontrent een ghehuchte Berghey gheheeten / een Walvisch aenghekomen / die hem aen grondt bindende / het Water afgheloopen zijnde / groot ghetier ende misbaer maeckte / alwaer hy vande Visschers met Cabels omslaghen / allenskens naerder 't Landt ghebrocht werdt / daer hy nae eenighe daghen ghestorven is / inwendigh ghebersten zijnde / door sijn groot gewichte op het hert sant / want het bloedt ende smout hem pisselinghen afliep uyt het Backhuys : hy werdt nae sijnen aert vande Visschers ghenoemt een Pot-Walvisch / dergheliicke soorte men meer ende oock grooter gewesen heeft die aen dese Landen aenghekomen zijn : Hy was lanck twee-en-vijftich voeten / sijn ooghen stonden vijfthien voeten van sijnen muyl / vier voeten achter d'ooghen hadde hy een blumme / den muyl hadde onder eenen beck uyt-steeckende / langh seven voeten / maer gheheel smal / ende hier in stonden twee-en-veertich Tanden / wit als yvoor / elck uyt-steeckende ghelijck een groot Hunnen Ey / ende dien langen Beck sloot in het ghehemelt boven / in soo veel putten die hert waren / desen Visch was manlick / want hy hadde sijn manlijck lidt uytsteeckende / ende doot zijnde ses voeten lanck : Sijnen steert was hooghe ofte breedt derthien voeten / sijn dickte (midts hy int sandt lagh) konde men niet meten / was voorwaer een groote Beeste / die wy selve gesien hebben.

Een Walvisch in Hollandt ghestrandt / den tweeden Februarij.

Hy werdt van weghen de Graeflijckheyt van Hollant verkocht voor hondert ende ses-en-twintich gulden / dat goeden koop was gereeckent voor den genen die daer Traen-Olye van maeckten : Den Beck werdt ghesconcken den Grave Jan van Nassouwen / ende tot Dillenborgh gevoert.

In Vlaenderen / teghen over Zeelandt / niet wijdt van Bierbliet / lagh een Schansse de Patientie ghenoemt / de welcke die vande Spaensche zijde ontrent den vierden Februarij inkreghen / door eenighe Fransoysen die daer op laghen / ende die voor gheldt over leverden / waer door oorsaecke ghegheven werdt / op het Fransoys Krijghs-volck naerder te letten.

De Schansse in Vlaenderen / Patientie ghenoemt / by de Fransoysen den Spaengiaerden verkocht / den vierden Februarij / 1598.

Wy hebben vooren verhaeldt de groote t'achterheydt vanden Koningh van Spaengien / waer door hy benoodicht gheweest is by een Decreet in drucke te gheven / ende alle assignatien ofte bewijsen van betalinghen / die hy sijn Crediteuren te vooren overghestelt hadde / te wederroepen / ende hoe dat op de klachten vande Koopluyden / die te vreden waren alle Rechten te verwachten / jae van des Koninghs conscientie selve / een ander Accoordt met henluyden aengegaen was / soo is 't selve Accoordt in 't beginsel van dit Jaer in Druck in Spaensch uyt-ghegheven tot Madril in Spaengien den 14. Februarij 1598. met ettelicke Ghedeputeerde / verkooren by alle de Hoofsche Negocianten / ende van haer allen volle machte hebbende ghemaeckt / te weten / met Hector Pocamilo / Ambrosio Spinola / Francisco de Malvenda / ende Joan Jacomo de Grimaldi / in welck Contract den Koningh / als nu beter gheinformeert zijnde / justifieert ofte ontschuldight alle sijn Hoofsche Negocianten / niet teghenstaende sy in sijn voorgaende Decreet seer beschuldight waren / om dat sy haer wilden ende konden by alle Rechten ontschuldighen / ende houden staende dat hy (namelick den Koningh) niet en vermochte met gheenen rechte haer te ontnemen 't ghene haer eens over-ghegheven was in betalinghe / ten ware sy eerst ghehoort waren in haer defentie / ende dattet bleecke dat sy onwettelijcken ghehandelt hadden / daer sy hem bewesen hadden alles ghedaen te hebben by sijnen bevele / 't welck hy nu bevondt waer te wesen / ende soude hy Rechte niet anders proberen konnen : Waeromme hy haer geheel ontschuldigen moeste / en alles hem selven wijten / daer den grooten noot ende gebreck van gelde hem toe ghedronghen hadde / versoeckende dese Negocianten geldt op hooge Wisselen te nemen voor hem / welcke Wisselen liepen van 't een Landt op het andere / ende van d'een Marct tot de andere / ende dat uyt sijnen bevele / waeromme hy nu anderwerf met haer overkomen was.

Tractaet tusschen Koningh van Spaengien ende de Hoofsche Koopliedeu ontschuldighende de Negocianten / den 4. Februarij.

Als dat sy / te weten / de voorschreven vier Gecommitteerde / in den name van alle de ander Negocianten / (om de oude assignatien ende verpandinghen / by het voorschreven Decreet haer afghenomen / haer op seecker middelen souden weder ghegheven worden / bestaende in twee soorten van Juros, dat zijn Domeynen ende Renten) souden tot de oude schulden noch toe legghen een nieuwe somme van seven Millioenen ende twee hondert duysendt Ducaten tot drie-en-dertich stuyvers / nae valuatie van Wissel elcken Ducaet ghereeckent / ende dat te betalen / te

Hoofsche Negocianten leveren den Koning vier hondert duysent Ducaten alle Maenden voor 18. Maenden langh / tot versekeringe vande oude schulden.

weten/ totten behoeve vande Oorloge in Nederlandt/ aenden Eertz-Hertogh Cardinael/ ofte sijnen bevelhebberen/ alle Maenden twee hondert ende vijftich duysent Ducaten/ ten prijse voorschreven/ ende dat achtien Maenden gheduerende/ ende de een den anderen volghende/ beginnende d'eerste betalinghe den lesten Januarij/ van dit loopende Jaer 1598. t'samen beloopende dat sy in Nederlandt souden betalen vier ende een half Milioen Ducaten. Ende noch inde Rijcken van Spaengien/ ofte in ander Rijcken nae 's Koninghs believen/ meer een somme van hondert ende vijftich duysent Ducaten alle Maenden/ oock 18. Maenden gheduerende/ t'samen vier hondert duysent Ducaten ter Maendt/ die ten eynde vande achtien Maenden beloopen sullen/ seven Milioenen/ ende twee hondert duysent Ducaten/ van dry-en-vijftich stuyvers 't stuck.

Rembour-sement ofte bewijs van betalinghe den Koop-lieden bewe-sen.

Tot weder betalinghe van dese seven Milioenen/ ende twee hondert duysent Ducaten/ metten Interreste teghen thien ten hondert 's Jaers/ souden dese ghecommitteerde Negocianten bewijs hebben/ te ontfanghen vanden gelde des Koninghs/ gekomen uyt Indien/ in 't Eylandt van Tercera (daer doen tijdinghe van was) twee Milioenen ghereet in Realen van Silver ofte in Goudt. Noch werden bewesen t'ontfanghen in Spaengien vande Servitios ordinaris ende extraordinaris/ vande Jaren 1594. verschenen/ totten Jare sesthien-hondert verschijnende/ een Milioen ende een hondert duysent Ducaten: noch op de Servitios van 't Koninghrijck van Granado/ een hondert duysent Ducaten: noch op verkoopinghen van Officien/ consumptien/ compositien/ ende andere extraordinari dinghen die vervallen souden dit Jaer 1598. ende int volgende Jaer 1599. ende op 't ghene sy souden moghen verkiesen ofte bedencken daer gheldt mocht van komen/ een Milioen Ducaten. Noch werden bewesen op de Vlote uyt Indien/ verwacht in dat Jaer 1598. twee Milioenen in Realen ofte Goudt/ ende noch op de Vlote die 't volghende Jaer 1599. soude mogen komen ses hondert duysent Ducaten. Ende meer op de Crusads ende Escusaden die den Koningh soude toekomen inden Jare 1599. ende sesthien-hondert/ de somme van een Milioen ende twee hondert duysent Ducaten/ t'samen beloopen dese bewijsinghen op acht Milioenen Ducaten/ op de rekeninghe vande Maendtlijcke betalende somme van seven Milioenen/ ende twee hondert duysent Ducaten/ ende den interest ofte toewas die daer op vallen soude. Ende op datter gheen ghebreck soude wesen aende Maendtlijcke betalinghe vande vier hondert duysent Ducaten ter Maendt/ werdt dese Ghecommitteerde Paspoorten vergundt/ om haer gheldt uyt de Koninghrijcken van Spaengien te voeren/ oock datter ses Galleyen vanden Admirael Andrea Doria tot haren dienste souden wesen.

De Hoofsche Negocianten ende ander Handelaers onder haer/ krijgen Privilegie.

Voorder en mochten de voorschreven Ghecommitteerde/ noch haer Meesters onder haer schuylende/ van gheen haer Crediteuren aenghesproken worden ofte ghemaendt/ by rechte ofte andersins/ om haer niet te benemen het volbrenghen der voorschreven betalinghe den Koningh belooft/ maer moesten alle die ander Negocianten/ schuylende onder de voorschreven Ghecommitteerde/ tot het opbrenghen van dese Penninghen/ elck nae rata van somme ofte aenpaert bylegghen/ ende soo souden de voorschreven assignatien op de Juros ofte Domeynen allenskens met een derdendeel sessens haer in handen ghegheven worden/ ende nae die rata soude elck sijn Crediteuren oock betalen. Den Koningh ordonneerde oock twee Consuls/ ende eenen gheleerden bysitter/ om alle questien ende verschillen tusschen dese Ghecommitteerde ende haer mede-ghenooten ende Crediteuren/ noopende dese saecken te slissen/ ende daer over te vonnissen/ sonder appel van tot 's Koninghs Tribunal. Diergheliicke conditien zijnder meer/ alsoo die in Spaensch ghedruckt/ uytghegheven zijn tot Madril den veerthienden Februarij/ Anno 1598. onderteeckent by den Prince Philips/ inden name van den Koningh/ om dat die doen kranck was/ welck Contract den Koningh selfs sint heeft bevesticht/ ende wordt vast volbrocht.

Aldus metten voor-gaenden Contracte den Koningh van Spaengien besorcht ende versien zijnde met gheldt/ soo wel in Nederlandt als in Spaengien/ om vorder te toonen aenden Vorstelijcken Cardinael/ dat hy hem met sijn Dochter/ ende de Nederlanden niet verlaten wilde/ heeft hy hem op zijn versoeck een deel Spaensch Krijghs-volck toeghesonden/ siende dat de invasien van Enghelandt ofte Yrlandt hem niet ghelucken wilden/ ofte nu hem niet te passe quamen.

Den Koning van Spaengien sendt vier duysent Spaengiaerden aenden Cardinael in Nederlant/ den 24. Februario.

Waeromme hy den Admirael Pretendona die een van zijn Admiralen gheweest was op de groote Spaensche Vlote/ Anno vijfthien-hondert acht ende tachtich/ belast heeft den Generael Don Sanctio de Leyva/ met vier duysent Spaengiaerden in Nederlandt nae Calis in Vlaenderen te voeren. Dit Krijghs-volck was ghetrocken uyt alle de Compagnien die in Biscayen laghen/ ende nae Engelandt ofte Yrlandt meynden te gaen/ verdeylt onder vier Colonellen/ Gabriel Andrada/ Don Johan de Velasco/ Don Pedro de Morogeon/ ende een ander/ ende werden ghescheept in acht-en-dertich Schepen/ groot ende kleen zijnde van tusschen tsestich ende hondert ende dertich lasten/ meest Oostersche ende ghearresteerde Nederlandtsche/ eenighe Biscaysche/ ende zijn afghevaren in 't leste vande Maendt van Februario/ ende zijn in thien ofte twaelf daghen der voorschreven Maendt/ tot Cales wel aenghekomen/ daer voor d'eerste de kleynste Schepen invoeren/ rechts als de Hollandtsche ende Zeelandtsche Schepen by onweder vande wachte aldaer afghezeylt waren/ die ten selven voorschreven daghe daer weder voor quamen/ ende noch eenighe saghen invaren inde Haven/ waer van sy noch het grootste namen: Dier uyt vreese stranghden/ expressen last van te stranghen hebbende/ om het volck te salveren/ soo sy besprongen werden vande Nederlandtsche Oorloch-schepen: 't ghene datter ghenomen werdt/ was een groot Hamborgher Schip/ groot hondert ende dertich lasten/ ghewapent met thien Gotelinghen gheschuts/ ende acht Steen-stucken/ die niet wel waters ende ghetijde genoech hebbende/ ende niet gheerne stranghende/ daer oock perijckel voor het Krijghs-volck in ghelegen was/ is alsoo ghekomen in sijn vyanden handen/ ende werdt tot Vlissinghen ghebrocht: hy hadde op hondert ende vijftich Spaensche Soldaten/ onder den Capiteyn Alonzo Sanchez de Villa de Real/ met noch twee Piloten/ de welcke gheexamineert zijnde/ haer reyse verhaelden. Dese Schepen hadden eensdeels Paspoort (door tusschen-spreecken vanden Ambassadeur vanden Keyser ende van Denemercken) als dat sy vry souden moghen nae huys varen/ dit Krijghs-volck aen Landt gheset hebbende: de ander resterende zijn meest daer ghebleven ende vergaen/ hoe wel haer voornemen was veerthien van dese Schepen ter Oorloghe op te rusten/ ende de Oorloghe ter Zee te beginnen/ &c.

Een Schip ghenomen met 150. Spaengiaerden.

Den Oversten van dit Krijghsvolck Don Sanctio de Leyva/ quam den derden Maert tot Brussel/ zijn volck werdt in Vlaenderen ghelogeert/ soo dat de Landen vast vol Spaengiaerden werden beset/ diemen doen bereeckende datse wel thien duysent in ghetale alle de Landen deur maecken souden: waer by de verresienste Nederlanders wel merckten dat den Vorstelijcken Cardinael gheen anderen wech inde regieringe dochte voor te nemen/ dan sijn Voorsaten ghedaen hadden/ om dat hy selve/ al over lange/ om dit volck ghescreven hadde/ toonende te mistrouwen het binnenlantsche Krijghs-volck/ ofte die te verachten ende hem met vreemde te stercken. Dese ghevanghen Spaengiaerden tot Vlissinghen/ vertelden oock hoe datter 12. Galioenen na de Terceras waren afgevaren/ om het gheldt uyt Indien/ die mette Vlote daer gelandt was (alsoo wy verhaelt hebben) te gaen halen/ ende dat sy noch inde Corona ghelaten hadden ontrent 70. Schepen/ waer van ontrent 40. waren ter Oorloghe toegerust/ ende van Krijghs-volck lieten sy daer noch ontrent twee duysent/ soo Spaensche als Italiaensche Soldaten.

Den Vorst. Cardinael uyt mistrouwen der Landtsaten/ hadde om Spaengiaerts gheschreven.

De

1598.

De Gheunieerde Nederlanden siende dat haeren handel ende Zeevaert op Spaengien daghelijcx sorghelijcker werde om dat sy daer te verwachten hadden arresten van haer Schepen / confiscatien van haer goederen vangenissen van haer Schippers ende coopluyden / onder pretext dat sy uyt Nederlandt quamen / ofte dat sy moesten van die Inquisitie aldaer van haer ghelove gheexamineert worden / ofte dat sy den Koninck moesten dienen / meest sonder ofte voor kleynen loon / ende dat dicmael tegen haer Vaderlant ende gemoet / soo werter getracht ooc uyt haer oorloge een nut ofte profijt te rapen de occasie waernemende dat sy nu bevrijdt van het Spaensch jock waren (soo sy dat noemden) waer deur sy te vooren niet mochten de weerelt beseylen / noch op beyde de Oost ofte West-Indien varen / noch op de Custen van Afriken noch Guinea / Brasilien / noch op de Eylanden. Dese consideratien hebben eenige beweecht (hopende van Spaengien afghesneden te blyven) om een gheselschap op te rechten / ende Coophandel op Oost-Indien ooc te versoecken. Aldus sijnder int jaer 1594. tot Amsterdam in Hollandt neghen Coopluyden te samen ghespannen / namelijck Hendrick Hudde / Reynier Pau / Pieter Dirrickß Hasselare / Jan Janß Carel Jan Pooppe Hendrick Buyck Dirck van Osse / Syvert Pietersß Aert van Grootenhuys, dese Coopluyden zijn de eerste gheweest / ende hebben vier nieuwe Schepen doen maecken / te weten twee / groot zynde twee hondert ende dertich lasten het eene was ghenoemt Mauritius, ter eeren van Prince Mauritz haren Stadthouder / d'ander Hollandia, een van hondert ende dertich lasten / ghenoemt Amsterdam, met een Pynasse ghenaemt het Duyfken, groot vijf-en-twintich lasten ofte vijftich vaten. Dese Schepen zijnde ghevoordert by de Staten van Hollandt / ende gheassisteert van Metalen Gheschut / ende wel toegherust / hebben sy nae Oost-Indien ghedestineert / om aldaer een vaert te beginnen / ende eenen vasten handel mette Indianen te maecken van Specerien / insonderheyt ter plaetse daer de Poortughesen gheen ghebiet en hadden / om alsoo de overlasten der Spaengiaerden te ontblieden / ende niet meer benoodicht te zijn 't selve met soo grooten perijckel in Poortugael te halen / alwaer de Castilianen vast veel Poortughesen onder deckfsel van Religie by d'Inquisitie selve verjaechden / die vele in Hollandt tot Amsterdam quamen ende met haer familie daer nedersloeghen.

Negen Hollandtsche Coopluyden senden vier schepen nae Oost Indien 1595.

Namen der eerste Coopluyden op Oost Indie.

Dese vier nieuwe Schepen zijn ghewapent gheweest met 23. Metalen stucken Gheschuts / noch met 43. Yseren Gotelinghen / ende 36. steenstucken / ende voorts versien met alle nootdruft tot een langhe reyse / op hebbende ontrent twee hondert ende vijftich mannen. Aldus uytghereet / zijn sy t'seyle ghegaen uyt Texel den tweeden April / Anno 1595. ende seylden na Cabo de Bone Esperance, sy ontmoeten een Portugaelsche Caracke / die den Aertbisschop van Goa voerde nae Indien / die sy genoech machtich waren / maer volghende haren last / en misdeden die niet / dan voeren aen Boort ende toonden malkanderen vrientschappe. Het voorsz Cabo kreghen sy den tweeden Augusti daer nae int ghesicht / daer het volck veel sieck wert ende storven / dies onthielden sy haer (hebbende het Cabo voorsz om gheseylt) ontrent het Eylandt Madagascar ofte van S. Laurens ghenaemt / aldaer sy twistich werden (een quaet die soodanighe langhe voyagien onderworpen zijn / ende seer sorghelijck is) ende hebben haer aldaer int Eylandt van S. Maria langhe onthouden / ende weder haer reyse vorderende / zijn sy Anno 1596. den elfsten Junij onder het Eylandt van Sumatra ghekomen / ende alsoo hebben sy die Landen daer alomme versocht / oock zijn sy ghekomen int Eylandt Iava Mayor inde Coopstadt van Bantam, daer sy Coopluyden vonden uyt Turckyen / China / ende uyt ander Landen / daer hebben sy haren Coophandel van Peper ende Speceryen begonnen / alwaer sy door het benijden van Poortughesen in suspitie by den Gouverneur vant Landt zijn ghebrocht / die ten lesten vanden Poortughesen omghecocht zijnde / den Hollanders vyandt is gheworden. Daer nae werden sy byeans overvallen vande Indianen / onder 't deckfsel van vrientschappe daer eenighe vande Hollandtsche Ghecommitteerde ende den principael Schipper doorsteken werden. Alsoo dat sy niet konden volkomelijcken haren Coophandel drijven ofte voldoen. Waer over sy siende datse seer gheswackt waren van volck / een van haer Schepen ledichden ende verbranden / te weten / Amsterdam ghenoemt / om d'ander beter te Mannen / den 11. Januario int Jaer 1597. ende resolveerden nae Huys te varen / ende quamen aen het Eylandt Baly, ligghende by Oosten vant groot Eylandt Iava, alwaer sy vanden Koninck wel ghetracteert werden / soo dat daer twee Hollanders met haeren vrijen wille aen Landt bleven. Van daer wel voorsien zijnde van Rijs: Water ende sulcken nootdruft als sy bekomen konden / zijn sy den een-en-twintichsten Maert Anno 1597. t'seyle nae huyswaert ghegaen / ende passeerden den sevenden Mey weder Cabo de Bone Esperance. Den 25. Mey voorschreven voeren sy voorby het Eylandt van Sint Helena, daer sy veel Portugaelsche Caracken vonden / dies sy haer niet en dorsten aldaer ververschen / maer voeren door / niemanden ontmoetende / soo dat sy den elfsten Augusti / tot Texel in Hollandt inquamen / zynde in min dan vijf Maenden / van Iava ofte Baly thuys gekomen als sy twee Jaer ende vier Maenden uyt gheweest waren / vande twee honderdt ende vijftich Mannen / maer ontrent t'neghentich persoonen thuys brenghende / soo datter ontrent hondert ende 60. achterbleven waren. Sy brochten oock mede twee Jonghers van Madagascar, twee ander van Sumatra, met eenige andere oock eenen van China: De Jonghers leerden de Nederlandtsche tale wel ende hebben de ghelegentheydt van haer Lant / vreder te kennen ghegeven. Dese voyagie hebben wy int korte verhaelt / wijsende den curieusen Leser aen een Historie die daer van ghescreven is / ende ghedruckt tot Amsterdam by Cornelis Claessen.

Hollanders die handelen in Indien ende Iava / 1596.

De Hollantsche schepen keeren weder in Hollandt Anno 1597. den elfsten Augusti.

Dit voorschreven gheselschappe van Amsterdam / hoe wel sy de profytelijckste reyse niet ghedaen hadden / soo hebben sy nochtans anderwerf gheresolveert weder in dit Jaer 1598. derwaerts te senden / ende in plaetse van eenen afghestorven van haer gheselschap / hebben sy eenen Geraert Bicker / zynde een vroom treffelick Coopman weder aengenomen. Ende overmidts daer noch een ander Compagnie derwaerts oock Schepen uytsenden wilden / om malkanderen niet te verhinderen / hebben haer t'samen ghevoecht: dese nieuwe waren Vincent van Bronchorst / Symon Janssen Fortuyn / Govert Dirckssen / Cornelis van Campen / Jacob Thomassen / Elbert Symonssen Jonckheyn / ende Jan Harmansß.

Haer Schepen waren ghenaemt Mauritius, dat daer gheweest was / den Schipper Govert Janß / het ander was gheheeten Amsterdam, groot drie hondert lasten / den Schipper Cornelis Janß Fortuyn / het derde Hollandia, die daer gheweest was / den Schipper Simon Mau / het vierde Schip Gelderlandt, groot twee hondert last / den Schipper Jan Bruyn / het vijfde Zeelandt, groot hondert ende tachtich lasten / den Schipper Claes Janßß Melckman / tseste Utrecht, groot hondert ende dertich lasten / den Schipper Jan Maertsen / met twee Pynassen / Vrieslant eñ Over-Yssel, gheheeten. Den Admirael over dese Acht Schepen was Jacob van Neck / den Viceadmirael Wybrant Warwijck / ende voorts seven Ghecommitteerde Raden / waer onder was Jacob van Heemskerck / die inde leste Noortooste voyagie gheweest was / al ervaren kloecke Mannen / van volcke ende nootdruft wel voorsien / eñ zyn uytghevaren uyt Texel den eersten Mey / weder nae Iava toe / dese Compagnie ofte gheselschap / heeft daer na noch doen maecken vier Schepen / om ten naesten Jare weder derwaerts te senden / ende alsoo de vaert te continueren.

Namen der Schepen eñ Schippers van de tweede Reyse op Oost Indie.

In Zeelant heeft Balthasar van Moucheron / een vermaert ende verre soeckende Coopman / oock twee Schepen nae de selfde Oost-Indien ghesonden / den Leeu ende Leeuwinne, daer een versocht Piloot Jan David Engelsman mede voer / voor opper Commis

Vijf schepen uyt Zeelant nae Oost-Indien gesonden in April.

1598. Cornelis Houtman/ die op de Amsterdamsche Schepen lestmael Commis / ende principaelste gheweest was : Desghelijcx uyt-reyden meer / noch Adriaen Hendricksen ten Haef/ N. Langheberecke ende haer Consoorten/ drie Schepen/ de Mane, Son, ende N. waer van het eene ende principaelste/ ghenaemt de Mane, onder Enghelandt komende/ by ghebreck van qualick gheballast te zijn/ de Poorten van 't Gheschut open zijnde / ende 't selfde niet vast wesende / omghevallen ende ghebleven is met veel volcx/ende de andere twee zijn broeck in April uyt-gevaren.

Oost Indievaerder onder Engelãt vergaen.

Vorder tot Rotterdam/ heeft oock een treffelick gheselschap/ vier groote Schepen ende een Pinasse uyt-ghereet/ den Admirael was groot twee hondert vyftich lasten/ ghenaemt Hope, daer den Admirael vande gheheel Vlote op was Jaques Mahu/ een erbaren ende gheschickt Koopman/ ende voor principael Pilote was Dirck Gerritsen van Enckhuysen/ die te voorzen langhe Jaren in die Oost-Indische Landen ghewoont hadde. Den Onder-Admirael was de Liefde genoemt/ groot hondert ende veertich lasten/ daer Simon de Cordes als Vice-Admirael op was : het derde Schip was 't Gheloove, groot hondert ende tsestich lasten/ daer Capiteyn op was Geraert van Bueringen/ die inde leste reyse mede gheweest was: het vierde Schip was de Trouwe, groot hondert ende twintich lasten/ daer Capiteyn op was Jorien van Boecholt van Dordrecht : 't vijfde was de Jacht ofte Pinasse/ de Blijde Bootschap, groot 20. lasten/ daer Capiteyn op was Sebalt de Weert. Dese van alles wel versien wesende / zijn den 26. Junij uyt den Briele t'seyl ghegaen/ waer op dat mochten wesen ontrent vijf hondert Mannen/ ende daer onder veel Krijghs-volck in 't gheweer ofte Wapen gheoeffent. Dese namen haer reyse op Brasilien/ om soo door de strate van Magellan/ volghende de Custen van Chili ende Peru / nae de Philippinas / ende soo nae China ende Japan te varen / ende soo haren handel gedaen hebbende lancr Cabo de bonne Esperance, des Weereldts Kloot omseylende/ weder t'Huys te keeren. Ende ter abenture te besoecken eenighe Eylanden Las Californias ghenoemt/ twee ofte drie hondert mijlen van het vaste Landt van Nova Spania, gheleghen inde Mare del-Zur, waer van ontrent dese tijdt schrijven was ghekomen vande Stadt de Los Angelos, achtien Mijlen van Mexico gheleghen/ van Date den achtsten October/ Anno 1597. daer Volck was ghesonden om dat te conquesteren/ die met verlies van twintich Mannen te rugghe ghedreven waren/ nae dat sy eerst ghevonden hadden dat de selve Landen rijck van Goudt ende Silver Mijnen waren / ende oock van seer schoone groote Orientale Peerlen/ die op anderhalf vadem ghevanghen worden in groote quantiteyt passerende in schoonte ende grootte/ de Peerlen vanden Eylandt Margareta/ dies den Vice-Roy van Mexico een Borgher van daer heenen sondt om die te conquesteren met twee hondert Mannen/ sy rapporteren dat sy 't van 't vaste Landt in acht daghen konden beseylen.

Vijf schepen van Rotterdam ghesonden nae China ende Indien/ des Weereldts kloot om/ den 26. Junij.

Las Californias ontdeckt in de Mare del-Zur.

Daer zijn noch uytghesonden by den voorschreven Balthasar de Moucheron/ onder de authoriteyt vanden Prince Mauritz/ vijf Schepen met ontrent twee hondert Schip-volck/ ende hondert vijftich Soldaten/ onder 't bevel vanden Oversten Juliaen Kleerhaghen/ Admirael was Gerard Stribos/ om in te nemen het Eylandt gheheeten Isole del principe, voorby Guynea gheleghen in Africa/ by de Linie Æquinoctiael, ontrent vijftich Mijlen van 't vaste Landt op anderhalf graden/ ende 't Eylandt van Sint Thomas/ het welcke rijck van Suycker-ghewas ofte Rieten soude wesen/ tot dien eynde veel Suycker-backers mede nemende/ende ander Ambachtslieden/meynende mette Inwoonders (wesende Portugesen) metter minnen te overkomen/ welck Eylant soude mogen dienen voor een goede Herberge van alle Nederlandtsche Schepen dien wech varende/ ende om met meerder seeckerheyt te handelen daer eenen Hulscher ende Garzia ghedaen hadden/ die meynden 't Kasteel del Myna in te nemen/ maer waren vande Moozen ende andere bedroghen/ daer Hulscher doot bleef/ eñ Garzia weder quam: soo wert dit Krijghs-volck mede ghesonden/ ende namen mede kalck/ steen/ende yser om te bouwen. 1598.

Dese Voyagie en ghel ucktte niet wel/ want sy waren vijf Maenden byden wegh/ ende aen 't Eylandt komende/ door middel van Cornelis van Moucheron/ kreghen sy behendelijcken die principaelste van 't Eylandt in een van haer Schepen/ waer onder was den Gouverneur/ ende hunnen gheestelijcken Pater Vicarius, dien sy aenseyden/ hoe dat sy belast waren vanden Prince Mauritz ende sijnen Luytenant Balthasar van Moucheron/ hun Meester van 't Eylandt te maken met goede ordere/ die hun ghelieten te vrede te wesen/ende swoeren ghetrouheydt/maer korts daer nae door het aensetten vande voorsz Vicarius, vielen sy de Nederlanders op 't lijf/ dan werden weder ghedwonghen ende ghereconcilieert/ soo dat sy vijf ofte ses Weecken vredelijcken leefden/ daer-en-tusschen vergat Kleerhaghen ende d'andere/ haer Sterckten op te maecken/ alsoo belast was/ dat welcke vande Eylanders ghemerckt/ conspireerden wederomme/ door het aensetten vanden voorsz Vicarius, waeroppe sy hem ghevanghen namen/ maer sijn aenhanghers kreghen Fransoys Le Fort/ Neve van Moucheron/ ende Steven Quaremo Reghter/ die sy beyde doot smeten/ waeromme sy den Pater Vicarius, als Criminel ophinghen/ dat welcke causeerde die van 't Eylandt te senden om hulpe/ aen het Eylandt van S. Thome/ daer van den Gouverneur Don Antonio de Meneses/ haer toesont den Gouverneur van 't Kasteel del Myna/ met vijf hondert Soldaten/ die hun mette Inwoonders daghelicx bestreden/ daer over dat Kleerhaghen met sijn volck twistich zijnde ende mismoedigh/ storf/ daer na mede den Admirael Gerard Stribos/ dien inde regieringhe volghde dese viere/ Cornelis de Moucheron/ George Spilberghe/ Adriaen Loo ende Steven Janssz/ die oock ten lesten den moet verloozen ghevende/ ende siende haer volck door sieckten ende andersins seer gheminder t/ resolveerden 't Landt ende 't Fort Pavesson te verlaten/ ende also alles verbrandende/ trocken met haer Schepen daer van nae Zeelandt/ desp ererende van eenigh secours/ dat haer nochtans veerthien daghen na haer vertreck/ by Balthasar de Moucheron gesonden werde/ hoe wel 't selve te spade aenquam/ beyde van volck ende alderhande nootdruft/ alsoo en hebben/ Conguesten te willen maecken niet wel gheluckt/ al wast op haer vyanden.

Balthasar Moucheron voyagie op Isola del Principe niet gheluckt.

Vorder zijnder noch van Rotterdam meer Schepen nae Oost-Indien uytghevaren/ ende veel andere nae West-Indien/ op verscheyden Havenen/ soo datmen reeckent dat uyt de Vereenighde Landen/ dit Jaer van 1598. wel tachtich groote Schepen uyt-ghevaren zijn/ soo nae Iava ende ander plaetsen van Oost-Indien/ende nae West-Indien/ Brasilien, Castel del Myna, ende soo lancr alle de Custen van Guinea, ende ander Eylanden.

Tachtich Schepen op Oost ende West-Indien ghevaren int Jaer 1598.

Wt Engelandt seylden desen Somer oock uyt/ den Grave van Comberlandt met ettelicke Schepen/ kleyn eñ groot/ende voer nae de Haven van Lisbona/ alwaer hy eenen grooten schrick causeerde/ soo dat de groote Caracke nae Oost-Indien ghel aden/ niet en dorsten uytvaren : Van daer voer hy nae de Canarien/ ende soo nae West-Indien/ alwaer hy eenige Schepen ghenomen heeft/ ende de Haven van Porto Ricco besp ronghen/ ende de Fortresse overweldicht ende ingenomen : ende om dat hem veel volcx afghestorven was/ soo konde hy dat niet houden/ alsoo alles beroovende/ brocht hy alle het Gheschut daer van/ met goeden buet van Gember/ Suycker ende andere goeden : Hy keerde in Engelandt in October. Alsoo dat over alle zijden ghetracht wordt by verscheyden Navigatien/ op beyde de Indien/ Spaengiaerden te krencken/ beginnende op plaetsen daer de Spaengiaerden noch niet volkomen Meester en zijn/ reeckenende alle dese Voyagien/ als goede vruchten by de Oorloge verkregen.

De Grave van Comberlãt komt voor Lisbona/ ende neemt Porto Ricco in West-Indië.

Door dese verscheyden Voyagien van diversche Natien/ isser uyt West-Indien van Brasilien ende Custen van Peru/ ghebrocht een ghedrooght kruyt/ datmen by ons Nicotiana noemt/ ende in Indien Ta-

Tabacco is in Europa bekent ghewozden.

1598. Tabacco, gedroocht inden roock/ dat is nu in Europa eerst bekent ghewoorden binnen dese 20. ofte 25. jaren/ ende comt in menichderhande fatsoen/ opghewonden ende gerolt. dit gebruycken sy/ wat gedroocht tot poeder / met een silveren ofte steenen ghebacken Pypken/ daer toe eygentlijck ghemaeckt ofte ghebacken van eenen vinger lanck / en voor in een backsken een half Haselnote groot / dat sy met het Poeder vullen / ende steken daer het vier inne met een cole ofte keerse / ende aen d'ander eynde suyghen door het hol Pypken / den roock daer van int lijf ende mont/ ende dien vol vanden roock hebbende blasen dien weder ten Neusgaten uyt / ende dat soo langhe hergaende / tot dat het al uytghebrant is / ende doen dat soo dickmael het hun goetdunckt / ende dat heeten sy malkanderen toedrincken/ een Pype Tabacco / ende hebben alomme daer toe / principalijck in Enghelandt Huysen ende lieden die daer by leven / alleen van Tabacco Herberghe houdende/ veel ghebruycken dat alle uren van den daghe / nae den eten ende voor den eten / smorghens vroech ende savonts spade / ende dese menschen verleckeren soo daer aen / ghelijck de Dronckaerts aen Wijn ende Bier doen/ ende konnen hun dat niet ontwennen / zijnde van natueren verwarmende ende verdwelmende de hersenen / is int eerst goeden koop geweest / ende verkocht voor eenen gulden 't pont / dat nu tot ses thien ende twaelf guldens ende meer / nae de deucht ende soorte verkocht wort/ eenige zijnder soo lecker op / dat sy voor eenighe wel ses / acht oft 12. guldens voor een once gheven/ nae den smaeck die sy daer in vinden. De Medecijnen van onser eeuwe / en weten noch de eyghentheyt ofte cracht van dit ghedroocht cruyt niet/ als onlancx eerst bekent/ meestendeel achtent quaet/ midts dat het niet kan gheloochent worden / dat alle ghebrande dampen causeren roock / ende allen roock maect soet/ ende dat soet int hooft ende hersenen / kan niet goets voortbrenghen / den Koninck van groot Bretangien heeft daer een Imposte op ghestelt/ by de vier guldens op 't pont.

Advys der Medecijns vande Tabacco.

Coophandel ende Traffique der Nederlanders op Turckyen.

Tot vorderinghe vande Coophandel Navigatie/ hebben eenige Cooplieden ghepractiseert oock te mogen traffiqueren in Afriken, Ægypten, Syrien ende Griecken, als tot Constantinopolen, Alexandrien, Tripoli, Patrassa, ende voorts door alle de Dominien vanden grooten Turck / waer toe sy hebben versocht aenden Koninck van Vranckrijck / om door synen Ambassadeur int Hof vanden Turck gerecommandeert te worden / het welcke den Enghelschen Ambassadeur aldaer gheerne soude ghedaen hebben / hadden de Enghelsche Cooplieden over de Nederlanders niet jalours gheweest / die in sulcken ghevalle oock souden hebben moeten helpen draghen de groote onkosten ende Turcksche pracht / die sulcke Ambassadeurs Agenten / Bayli ofte Consuls aldaer daghelicx moeten ghedooghen / het welcke oock de rechte oorsaecke was / waeromme dese voorschreven Nederlandtsche Cooplieden op haren eyghen naem/ sulcken Octroy niet vervolcht en hebben / hoe wel sylieden nochtans aldaer hooghelijck befaemt zijn / soo om haer manlijcke kloecke daden / als om dat sy de oorloghe (in soo kleyne Landen zijnde) soo langhe Jaren konnen houden staende / teghen soo machtighen ende grooten Potentaet / als is de Koninck van Spaengien. Hier over isser dit jaer verkregen gheweest dit Octroy / daer van wy het principael inhout hier by ghevoecht hebben / zijnde vanden grooten Heere aldaer vergont / dien wy den Grooten Turck noemen.

Octroy van den grooten Turc/ om in syne Landen te moghen varen/ ende handelen int jaer Machomets/1006. ende int jaer Christi 1598. in April.

Metten Heylighen Zeghel vanden hooghen staet ende machtige wooninghe van de hooghe ende ware Goddelijcke auditorie ende Raedt / met hulpe vanden hoogen Godt / zy dit ons ghebodt : Alsoo de Ambassadeur vanden Gebieder ofte Koninck over Vranckrijck / die resideert aen onse hooghe Poorte ofte Paleys / by supplicatie gesonden aen onse Keyserlijcke audientie / heeft verklaert hoe dat by de Registers/ Acten / ende hooghe Previlegien / soo wel oude als nieuwe gheconsenteert aende ghebieders ofte Keysers over Vranckrijck/ blijckt / dat alle Natien/ vyanden van onse Poorte / moghen komen onder de Baniere ende name vanden selven ghebieder ofte Koninck van Vranckrijc/ in alle steden ende plaetsen van onsen Rijcke / om Coophandel te drijven / ende overmidts de Kooplieden vander staet van Vlaenderen ofte Nederlandt / hebben laten verstaen den wille die sy hebben / om te komen met hare Schepen gheladen met Coopmanschappen / tot de Steden ende Havenẽ van den onsen om te traffiqueren. So wel inde vermaerde stadt van Constantinopolen, Scio, Alexandria, Alepo, als inde andere Havenen en plaetsen van onsen Rijcke/ komende als geseyt is/ onder de Baniere ofte naem vanden ghebieder oft Koninck van Vranckrijck/ om te moghen komen ende keeren/ende op open vrije gheleyde blijven rusten / verhandelende hare Coopmanschappen / sonder eenich letsel : Soo heeft den voorsz Ambassadeur versocht particuliere Acte ende Previlegie / conform de selve die de Fransoysen hebbẽ/ om verseckert te mogen wesen/ en sonder vreese van eenigerhande bekommeringe : Waer van ons zijnde verklaers gedaen/ hebben geconsenteert dit ons heylich ende hooghe teecken ofte Zegel ende ghebodt / dat van nu voortaen aende Cooplieden van Vlaenderen/ komende by Zee ofte by Lande met hare Coopmanschappen / om te handelen in de voorsz Havenen ende plaetsen van onsen Rijcke / alleenlijck trachtende haer traffique onder de Baniere ende name vanden Ghebieder ofte Keyser van Vranckrijck/ ende onder de beschuttinghe van haer Consuls / op de voyagien/ wegen/ plaetsen ende Herberghen / soo wel sylieden Coopliede / als haer goederen ende haer Schepen/ dat onse Visiers/ Gouvernateurs van onse Rijcken/ Rechters/ de ontfangers der Tribuyten/ onse Zee Capiteynen/ noch sy noch heur volck : Ende andere die onder onse gehoorsaemheyt staen / haerlieden niet indringhen ende moeyen sullen in eenigherhande manieren/ ende alsoo de Fransoysche Coopliede gaen/ komen/ ende traffiqueren/ soo sullen oock vermoghen/ de voorsz Vlaminghen gaen / komen / ende onder het vrij geleyde traffiqueren / onder de selvige Baniere en naem van den voorsz Regheerder ofte Koninck van Vranckrijck / sonder dat haer sal worden ghegheven eenighe hinderinghe ofte quellinghe / noch binnen de plaetsen ofte straten daer sy sullen eygentlijc woonen/ alsoo begrepen is inde Previlegie/ die wy vergont hebben aen de Fransoysen / ende alsoo gheven wy hier van de wete ende t'gebodt / datmen ghehoorsame ende gelove gheve aen onsen Marck ende hooghen Zegel / als boven vermaent staet / ende dat sulcx alsoo gevolcht zy. Gheschreven in onse Keyserlijcke Stadt van Constantinopolis/ int eynde van de Mane Ramazan / int Jaer Machomet M. 6. Dat is in April / int Jaer ons Heeren Christi/ Anno 1598.

De Artijckelen vant Octroy ofte contract / dat de Fransoysen hebben vanden Turck/ is van date 1569. in October/ ende zijn begrepen in 18. Artijckelen ghenoech conform der Venetianen Previlegien / inhoudende alle vrijheyt sonder eenighen tribuyt ende molestatien/ alsoo die tot Parijs in Druck uytgegeven zijn/ Anno M. D. Lxx. by Jean de Bordeaux.

De oorlochschepen van Duynkercken ende Cales/ hebben op dit pas/ vele rijcke Schepen ghenomen soo uyt Spaengien als van elders/ gaende ofte komende/ alsoo die passagie seer voor alle Schepen nootlijck ende gemeyn is/ ende mits dat sy nu hebben Schepen uyt Spaengien tot Cales bekomen / werden sy dien van Hollandt ende Zeelandt onsienelijck / principalijck den Harinckbuyssen / die ghedronghen werden/ veel Paspoorten vande Admiraliteyten van Cales ende Duynkercken / te bekostighen ende te halen / waer door inde vereenichde Landen groote opspraecke ghereees teghen de Capiteynen vande Schepen van oorloghen / als dat sy de vyanden vreesden ende ontsaghen / om dat sy despererende van eenighe ghenade / gheresolveert vochten / liever t'vyer in haer eyghen cruyt ende Schepen stekende / dan haer te laten nemen / midts datter gheen quartier ofte ghenade voor haer ware : Dies in Hollandt den derden Maert de Staten beschreven werden / over de veylinghe der Zee / om datter oock gheadverteert worde/ dat tot Cales 14. vande Spaensche Schepen toeghereet werden / ende dat sy noch andere tsamen

Duynkercksche ende Cales Oorloch schepen nemen veel Schepen.

Ordonnantie op de veylinghe der Zee.

1598. bijftich/wilden toe-rusten. Daer werdt voorgheslaghen van middelen te vinden / om noch meer Schepen toe te rusten / ende oftmen niet ghewillijck over alle de Schepen deser Landen/ soude doen contribueren soo goeden somme van penninghen / datmen de Vlaemsche Havenen onbequaem tot Schepen maken soude/ ofte diergelycke/ ende dat/ eer de schaden meerder groeyden: maer daer van en werdt noch niet gheresolveert / voor dat haer meerderen noodt soude moghen dwinghen / doch daer werdt wel doen ter tijdt eenige goede ordere ghestelt op de Schepen van Oorloghe / soo op 't wachten vande Havenen van Cales ende Duynkercken / als op het cruyseen vande Zee ende Convoyen te doen / ende daer werdt belast Joncker Pieter vander Does Generael vande Artillerije/ op de Vlote ter Zee te gaen / ende daer te ghebieden/ voor drie Maenden gheduerichlick / ende hem soude dan succederen voor ghelycke drie Maenden / den Heere Admirael Duyvenvoorde / Heer van Warmont / ende soo vervolghens ander Admiralen / ende datter altijdt geduerichlicken tusschen de dertich ende veertich Schepen in Zee / voor de voorschreven Havenen soude gehouden worden.

15. schepen met koren in Hollandt gekomen.

In dese tijdt quamen in Hollandt wel hondert ende vijftich Schepen aen uyt Oosten / met Kooren ghe-laden / 't welck nochtans gheenen grooten afslagh maeckte/ om dat het diere inghekocht was/ ende veel uytghevoert werdt/ om alle Koophandel en neeringe/ ende vrijhedt te vorderen.

Spaensche Koopvaerders uyt Cales varende / by de Hollanders ghenomen/ den 20. Maert.

In Maerte is Prince Mauritz / als groot Admirael / gheadverteert gheweest / datter tot Cales twee Schepen in ladinghe waren / van alderhande Koopmanschappen nae de Koningh-rycken van Spaengien / die haer by nachte / als daer een groote Vlote Schepen uyt Zeelandt nae Spaengien uyt-loopen soude dochten onder te voeghen / ende alsoo onbekent door varen: hier op werdt wacht ghelevdt by de twee Rotterdamsche Oorlogh-schepen / by de welcke noch quamen twee Amsterdamsche: Dese hebben den 20. Maert / dese Schepen met eenen Oosten windt uytghesevlt zijnde/ soo waer ghenomen/ dat syse beyde ghenomen hebben/ sonder groot teghen-weer/ om dat haer Gheschut niet al veerdigh ofte reede was: d'een werdt tot Rotterdam / ende d'ander tot Amsterdam ghevoert/ kostelick gheladen/ ende vol passagiers daer onder veel personagien van namen waren / als Capiteynen ende Spaensche Officiers / die afgedanct ende haer volck onder ander Vaendelen verdeylt waren/ als alle de Spaengiaerden onder acht-en-veertich Vaendelen/ behalven die nieus aenghekomen waren/ waeromme dese langhe haren tijdt waer-ghenomen hadden, ende haer uyt den dienste ghetrocken/ om beter avontuere te soecken / daer onder waren de Capi-

Namen der Spaensche gevangenen.

teynen Don Leandro Noris / Don Jeronimo de Messis / Don Diego de La Caval / Don Johan Despinosa/ met ses Alferos/ ende andere van namen/ veel Soldaten / ende drie Enghelsche Jesuyten, van Doway ghekomen: De goederen werden met uyt-

Schenckagie voor den Grave van Fuentes / den Prince Mauritz vereert.

roep verkocht / ende van goeder weerde / oock veel Juwelen / waer onder een konstich ende fraey Lampet / ende een kostelick Rappier was / den hecht van Goude / by die van Artoys ende Henegouwe ghesonden nae Spaengien / aenden Heere Grave van Fuentes / op den Appel vanden welcken de drie Steden / als Dourleans / Chapelle ende Kamerijck ghegraveert waren / die byden voorsz Fuentes ghewonnen waren / met een fraey Peert / het welcke aenden Admirael Generael den Prince Mauritz gheschoncken werdt. Daer werden veel Brieven aen boort ende byde Passagiers gevonden / ende veel over boort ghewworpen. Wt veel Brieven vande Edelen / verstondt men groote klachten over de armoede van Krijghs-volck / ende 't ghebreck van Gelde by den Vorstelijcken Cardinael/ ende quade betalinghe/ ende soo het Houwelick vande Infante voort-ginck / ende dat de Koningh de kosten niet en betaelde/ als hy vooren gedaen hadde / soo souden de Landen revolteren/ waeromme haer veel wensten in Spaengien te wesē. Ende nopende de overdrachte der Nederlanden aende Infante ende Cardinael schreven sy al twijffelachtich / soo dat sy selve niet en wisten wat daer van te seggen ware / dat niet willende prijsen ofte laken/ ende diergelijcke. 1598.

De vermaerde stercke stadt Raab in Hongarijen den Turck afgenomen/ den 29. Maert.

Een fraey geluckige en wel beleyden aenslagh, isser ontrent desen tijdt in Hongaryen toegegaen teghen de stercke Stadt en Vestinge van Raab/ anders Iavarim genoemt/ die in dese Oorloge met belegh/ bydē Turck gewonnen was/ gelegen by de Donauwe/ op een Water de Raab ghcheeten. Dese plaetse heeft den Heer Adolf/ Vrijheer van Swartzenborgh (een principael Overste onder den Keyser / ende inde Nederlanden oock wel bekent) voorghenomen den 29. Maert in te krijgen/ met Petarden/ dat Kameren ofte Mortieren zijn vol Buscruyts / vast aende Poorten gheschroeft diemen open breken wilt. Also is den voorsz Swartzenborch met ettelicke Fransoysen / ende Walen/ met Hellebaerden ghewapent/ onder 't beleyt vanden Heer van Vanbecourt ende Caviacq/ die voor aen trat/ alsoo sy ettelicke Wacht-honden met eenige spijse hebben weten te vergheven / dat sy met bassen haer aenkomste niet ghemeldet en hebben. Als sy aldus aende Poorte ghetreden waren/ hebben sy etlijcke voorschreven Petarden aende Poorte ghehecht / ende die wel haer werck doende / zijn sy langhs de Poorte ingebroken / eerst metten voorsz Vanbecourt ende hondert Fransoysen ende Walen met Hellebaerden / daer op volghden noch thien Vaendelen Fransoysen ende Walen/ metten Heer van Oberbroeck: haer volghden

Kloecke tegenweer der Turcken in Raab.

noch vijf hondert Heyducken / onder Orsti Pottax/ naer hem den Heere van Swartzenborgh selve / met Walen ende Fransoysen / die terstont ghevolght werden met ses hondert Peerden/ Fransoysen en Walen/ onder Monseur de Heyn / Strasolde / ende Don Michael Lopes / Joan Paulo / met noch een deel Hussaren / onder den Heere Palfy. Dese alle inkomende / hebben groote teghen-weer der Turcken ghevonden / den Bassa Overste / met een zijden kleet op sijn naeckt lijf / weerde hem langhe / maer hy werdt van Vanbecourt verslagen/ ende also op alle plaetsen, in hoecken/ op Bolwercken/ uyt kelders ofte vauten / al doende wat kloecke Mannen behooren te doen / somma sy vochten meer dan vier uren lanck: een deel trocken op het Slot / diemen met Gheschut moeste beschieten/ dat sy tot overgheven ghedwongen werden. De Vrouwen hebben haer oock dapper geweert / hoe wel weynighe daer binnen waren. Daer zijn ontrent sesthien-hondert Mannen daer binnen gheweest, waer van wel derthien hondert doot bleven/ ende ontrent drie hondert hier ende daer in Kelders

Grooten voorraet in Raab.

en op 't Slot gesalveert. De Verwinders hebben dat sonder haerder schade niet verovert / wel drie hondert vijftich doodt blijvende/ meest door 't vyer dat eenighe Turcken in 't Buscruyt stakē. Den Bassa sijn Hooft werdt op een Bolwerck uytgesteken. Het Frans ende Walsch Krijghs-volck hebben haer in goeder ordere seer wel ghedraghen. Sy vonden daer binnen wel seven hondert schoone Sadel-Peerden / seven Kelderen ofte Vauten vol Meels / Honich / Rijs / Vleesch/ ende alderhanden nootdruft / oock vonden sy in eenen Tooren in 't Palleys / een goede somme van Ghelde/ gheschat op drie hondert duysent Ducaten: van alderhande grof Gheschut/ ontrent de hondert stucken/ waer onder 24. Cortouwen waren/ Buscruyt/ Klooten Lonten, &c. grooten voorraet. Den principalen aenvanger Vanbecourt/ wert vanden Keyser Ridder geslagen ende vereert desgelijcx de Heeren Palfy ende Sorbetam. Door dit verlies moesten de Turcken ander plaetsen daer ontrent ghelegen/ als Toris, Palotta, ende Vesprinium, verlaten.

Mutinatie tot Ghelder ghestilt / in April.

Inn begin van April / wert de muytinatie tot Gelder gestilt met betalinge/ en werden afgedanct. Graef Herman vanden Berge quam met 4. Vaendelen inde stadt Gelder/ omslaende dat alle gemuytineerde soudē uytter Stadt vertrecken op Lijfstraffe/ dies veel haer begavē onder ander Vaendelen: sy trocken na Venlo/ ende soo nae Limborch / daer nieuwe lichtinge ghescheede: een deel daer van namen den wech na Keulen/ om uyt den Lande te komen: dese werden gheslagen vande Garnisoenen van Berck / ende veel gevangen/ ende van haer ontfangen gelt berooft.

Eenighe Ruyterne der Staten geslagen.

In dese Maendt werden eenighe der Staten Ruyterije geslagen in 't wederkomen van een Convoy dat

sy in 't

1598.

sy int Lant van Triere afgeworpen hadden / het waren de Compagnien van Ousta/ Smelsingh/ Batenborch/Bernard ende eenighe van Nimmegen/ Ousta verloor 15. ofte 16. Peerden.

Eenighe Ruyterye der Staten gheslaghen.

Den 14. April is in 's Graven-haghe aengekomen een Gesante vanden Hertogh van Wyrtenbergh/ende Teckh/ Grave van Monpelgart/ die nae alle Vorstelicke aenbiedinge en groetenisse/versochte dat de Veremghde Staten ende Landen / wilden verstaen tot een vrije onbekommerde ende onverhinderde handelinghe met sijn Onderdanen/ die van sinne waren uyt de Reviere de Necker/alderhande handelinghe te drijven langhs den Rijn/mede versoeckende datmen haer wilde gerieven met eenen Persoon/op water wercken hem verstaende / om den Necker tot Navigatie beter ende bequamer te maken : Waer op de Heeren Staten Generael / hem alle goede dienstelickheyt ende genegentheyt betoonden/ het versoeck toesegghende/ als dat sijn Onderdanen so vry souden moghen handelen/ als eenigerhande Kooplieden vander Duytscher Natie / met den selven Ghesante sendende eenen Johan Bradley / op alderhande water-wercken hem wel verstaende/die derwaerts vertrock in Mey.

Wyrtenbersche Hertogh tracht handel op Nederlandt by den Necker/ in April.

Tot Utrecht rees in dese Maendt van April swaricheydt over eenighe Penninghen te vinden / tot de ghemeyne saecke/die niet veele en waren/ diemen over de gemeynte nae gewoonte moste vinde/ waer over de Borghersche Capiteynen op 't Raedt-huys ontboden zynde/ terstondt weygeringhe deden seggende datmen de Borghers daer mede niet en behoorde te belasten/ ende de Gheestelicke Collegien hare goederen te laten behouden. Hier over geschiede terstondt veel opspraken/ murmuratien ende dreygementen onder de Borgerije/die veel stercker op de wacht ginghen/ malkanderen opruydende om sulcx niet te lyden / maer liever/ soo langhe daer Gheestelijcke goederen waren / die aen te spreecken ende aen te tasten / sonder dat de stichters van dese ende dierghelycke muyterijen en konden oft wilden verstaen de notoire onbillickheydt van soodanighen voorslach/ eensdeels om dat die niet en konden int werck ghesteldt worden/ sonder de voor-gaende capitulatien ende accoorden mette Gheestelyckheydt ghemaeckt t'eenemael te verbreecken / ende den Staet des Landts te troubleren / anderdeels om dat de Gheestelicke goederen haer aenpaert tot vervallinghe vande ghemeyne lasten mede droeghen / waerom de Magistraet inden Haghe sonden aende Staten Generael ende Prince Mauritz / in sulcker voeghen dat eyntelijck de saecke is ghestilt ende ter neder ghelepdt.

1598.

Opsprake ende murmuratie teghen de Geestelijcke tot Utrecht/in April.

Philips Emanuel van Lothringen, Hertoch van Mercuire, *H. Iacopsen, exc.*

Men

1598.

Koningh van Schotlandt tracht nae de Erfgenaemschap van Enghelandt.

Men verstondt oock uyt Schotlandt / dat het Hof ende Hovelinghen aldaer schenen nu meer te hanghen aen Spaengien / openlijck blijtschap toonende alst den Spaenschen wel ginck : oock mede dat den Koningh aldaer opentlick begheerde bekendt te maecken sijn recht aende Kroone van Enghelandt nae der Konninginne doodt / ende daer toe seydemen dat hy voor-ghenomen hadde te senden aen alle Princen ende Heeren / ende sonderlinghe aende Koninginne selfs / met presentatie / soo sy daer toe wilde verstaen / dat hy oock alle haer vyanden voor sijn vyanden / ende haer vrienden voor sijn vrienden soude nemen ende houden/ende so niet/ dat hy dan sijn beklach daer teghen alomme soude moghen doen/ so dat hy niet en docht sijn recht (alst vallen soude) lichtelick te versuymen ofte laten voor by gaen / maer daer toe alle moghelicke hulpe soude imployeren. Dese tijdinghen gaven in Enghelandt ende in Nederlandt geen kleyn bedencken / dat uyt dien hoeck wel eenigen onrust mochte rijsen.

Bretangien wordt met Vranckrijck weder vereenicht.

Ontrent dese tijdt verstondt men mede hoe den Hertogh van Mercure die een groot deel van Bretangien noch besat / ende de Spaengiaerden in Blauet hadde ghebrocht / ende die de leste was vande Ligue in Vranckrijck / nae dat hy langhe ghetracteert hadde/ ten lesten door middel van goede vrienden / metten Koningh was veraccordeert / siende dat den Pays tusschen Vranckrijck ende Spaengien op weghe was. Het verdrach gheschiede midts een Houwelick vanden Bastaert sone des Koninghs (by La Marquise Gabrielle sijn By-sit ghewonnen) ghenaemt Cæsar Monseur , met de Dochter vanden voorschreven Hertogh van Mercure / den welcken den Hertogh soude overgheven als sijn behoudt-Sone / sijn Gouvernement van Bretangien / ende in sijn plaetse aen Cæsars Luytenant / den Hertogh van Montbason. Den Koningh soude Mercure gheven twee hondert duysent Kroonen / die hy weder met sijn Dochter ten Houwelick soude geven aen Cæsar voorschreven/ende noch in gereden ghelde hondert duysent Kroonen/ende wel soo veel in Juwelen/met noch ander Renten / dies soo gaf den Koningh aen sijn Sone het Hertoghdom van Vendosme/ ende soude voortaen Hertogh van Vendosme gheintituleert worden/ ende Gouverneur van Bretangien / ende soo leverde Mercure Bretangien weder over in handen vanden Hertogh van Montbason / voor den Koningh / als Luytenant vanden Gouverneur Cæsar Monseur Hertogh van Vendosme. De Stadt van Nantes werdt oock overghegheven aenden Heere van Varennes / als Gouverneur / ende alsoo werden de Staten van Bretangien beschreven / om te letten hoemen Blauet soude vande Spaengiaerden veroveren / resolverende dat selfde van verre te bebolwercken / het welcke door den volghenden ghemaeckten Spaenschen vrede over - ghegheven werdt.

Accoort tusschen den Koning van Vranckrijck ende den Hertogh van Mercure.

Den seven-en-twintichsten Mey alsoo de Prince Mauritz tot Leyden ghekomen was op de Bruyloft feeste / vande dochter vanden Heere van S. Aldegonde / met den Heere vander Merwe / ende daerom aldaer veel toeloops ware / is daer op eenighe suspitie ghevanghen / eenen Pieter Panne nae sijn eygen confessie aldaer/ ghebooren van Ypre in Vlaenderen / die een Kuyper/Koopman/ende Makelaer was gheweest/ ende nu tot armoede ghekomen / ende sijnen noot klaghende by eenighe Jesuijtsche ghesinde / werdt hy beweecht om yet notabels voor te nemen / om uyt sijn schulden ende verdriet te gheraecken/ ende is door den raedt van eenen Melchior vanden Walle (een der Jesuijter Dienaer) ende sijn eyghen Huysvrouwe/ vermaent den Prince Mauritz om te brenghen : ende om hem alle vreese af te nemen / is hy tot Doway ghekomen / alwaer hem vande Jesuijten aldaer volkomen instructie ende persuasie is int hooft ghesteecken / zijnde een slecht mensche / met vermaninghe wat een Goddelick ende verdienstelick werck sulcx soude zijn / hoe grooten sacrificie dat het ware / sulck een die soo veel duysent zielen verleyde / jae sulck een ziel vermoorder om hals te brenghen / ende dat hy den Hemel daer mede verdienen soude / ende soo hy int volbrenghen doodt bleef / dat hy hem verseeckert soude houden van mondt ten Hemel te varen / met meer diergheliјcke beweghende redenen. Dit werdt by desen Panne bekendt / oock dat hy uyt desperatie dat voor-ghenomen hadde / midts dese Jesuijten den Provintiael Prefect ende Rector hem toeseyden / te ghenieten twee hondert ponden Vlaems / te betalen vijftich ponden Jaerlicx / door handen vanden Tresorier van Ypre / ende dat uyt de gagie vande hondert ponden groote / die de stadt van Doway de Jesuijten Jaerlicx gaven/ voor dat sy de kinderen ende jeucht in haerlieder Seminarium, de Latijnsche spraken leeren. Noch seyden sy hem een Boden-ampt toe / vande Stadt Ypre. Ten derden souden sy sijnen Sone Hansken Panne / voorsien van een Canonisie tot Doornick. Op welck toeseggen desen Pieter Panne dit feyt aenghenomen hadde/daer over hem gebiecht/ Misse ghehoordt/ absolutie ontfanghen/ ende daer op het Sacrament. Dit ende meer heeft desen ghevangen bekent/mede dat hy in Zeelandt gekomen zijnde/ leet-wesen van sijn voornemen kreech / met een wroeghende Conscientie / die hem dede in woorden hier ende daer uytbersten / datmen achter-dencken op hem kreech / ende ten lesten tot Leyden ghevanghen werdt. By het voorschreven ende breeder belijdinghe (als te lesen is by de Copije van 't vonnisse) is den ghevanghen ghebleven ende ghepersisteert / al mede buyten pijne ende banden van yser / t'elcken met verklaringhe dat 't selfde gheheel ende al waerachtigh was. Hier over hebben die van Leyden dewijle hy om 't voorschreven stuck tot Leyden was ghekomen/ by de occasie voorschreven den selven ghevanghen (als een saccke van grooten vervolghe / daer aen kleefde de doodt van sulcken Prince / ende op dat andere haer alsoo niet souden laten verleyden vande Jesuijten / daer over mede ghehoort het advijs vande Raden ende Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ ende vande Hooghe ende Provinciale Raden) ghecondemneert om onthalst te worden ende gequartiert / het welcke alsoo den 22. Junij gheexecuteert is gheworden / ende ghestorven met seer groot berou/ de Heeren op sijn knien bedanckende van haer ghenadich vonnisse.

Pieter Panne uyt noot van Jesuijtē beweecht,om Prince Mauritz om te brenghen/ in Mey.

Pieter Panne gheexecuteert den 22. Julij.

Daer was oock tot Oostende in Vlaenderen / een Suyckerbacker van Weenen ghebooortich / die oock met dierghelijcke dinghen beticht / ende daer over aldaer gevangen was.

Suyckerbacker tot Oostende ghevangen van suspitie.

De Jesuijten van Doway hebben een verandtwoordinghe in druck nae Hollandt ghesonden / inde welcke sy aenwesen als onwaerachtigh zijnde seeckere particulariteyten / inde ghedruckte sententie van Pieter Panne gheroert / pooghende over sulcx die bekentenisse valsch te maecken / segghende dat hy niet wijs ware gheweest / ende datmen daerom behoorde beter ende vorder informatie ghenomen te hebben/ 't welck die van Leyden achten ongheoudhen te wesen / als wetende soo wel als andere / wat recht ware / niet schuldigh alle teghen-spreeckers te andtwoorden.

Apologie der Jesuijten tegen Pieter Pannes vonnisse.

In Engelandt is oock ontrent desen tijdt ontdeckt gheweest eenen aenslach teghen het leven vande Koninginne Elizabeth aldaer / by Enghelsche Jesuijten in Spaengien / de voornaemste daer van was Pater Richart Wallepoole / Vicarius vanden vermaerden Pater Parsons Jesuijt : desen Wallepoole heeft aldaer eenen Enghelsman ghevonden / ghenaemt Eduard Squyre/ die daer als ghevanghen uyt Indien ghebrocht was / uyt de voyagie van Draeck/ desen ghevanghen Squyre / raedt ende hulpe soeckende by de Enghelsche Jesuijten sijn Landtsluyden/ heeft van hun aengesproken gheweest / om Godt ende sijnen Vaderlande / eenen profijtelicken dienst te doen / daer den Hemel mede te verdienen ware / als den Grave van Essex / eer hy mette Vlote soude uytvaren / voor te komen ende te dooden / dat lichtelicken te doene ware / met een poederken dat sy hem konden gheven / 't welck doende in een Blase vol gaten ghesteecken / ende dat dan op den Sadel ofte stoel met Hantschoen te strijcken/soude (stof roerende) de doodt causeren. Als Squyre hier nae om sijn verlossinghe begonde te luysteren / hielden sy hem voor-

Eduard Squyre meynt de Koninginne van Enghelandt ende de Grave van Essex met een vergift poeder te dooden.

der

1598.

der vooren en persuadeerden hem / 't selfde aende Koninginne te versoecken als sy erghens soude uyt ryden / den appel van haren Sadel alsoo met dat poeder te bestrijcken.

Dit feyt nam Squyre aen te volbrenghen / 't selfde sweyrende by het heylich Sacrament / op de verdoemenisse sijnder Zielen / ende daer over werdt hy door eenen Canoninck van Sivilien in Enghelandt ghevanghen / verlost / om alle suspitie ofte quaet achter-dencken te weyren / ende alsoo met ghelt ende Benedictien versien naer Enghelandt ghesonden / met het vergiftich Poederken in een dobbel blase. In Enghelandt ghekomen / hebbende kennisse onder der Koninginne Stalknechten / heeft middel ende bequaemheydt ghevonden / teghen dat Anno 1597. den voorschreven Grave van Esser soude uytvaren met sijn Armade / om sijn feyt ende voornemen te volbrenghen / vooren nemende om uytten perijckel te wesen / met Esser in sijn Armade mede te varen / ende alsoo recht voor sijn vertreck bestreeck ende stroyde sijn vergiftich Poeder op den Koninginnen Sadel / ende op den Appel daer sy ghewoonlijck haer handt op leydt / dan het ghebeurde dat die Koninginne datmael niet uyt en reedt / maer hy hoopte het soude noch mogen de naeste reyse wercken / ende hier over so vertrock hy metten Grave inde Vlote / daer hy oock middel vondt tusschen de Eylanden van Fayal ende S. Michiel / des voorschreven Grave van Esser Stoel int Schip / met dit vergiftich Poeder te bestrijcken / maer oock te vergheefs / alsoo het mette Koninginne gevoer / daer niet van volgende.

Als nu dese aenslaghen niet en wrochten / soo hebben de Enghelsche Jesuyten in Spaengien / seeckerlijck ghemeynt dat sy van desen Squyre bedroghen waren / dies hebben sy eenen behendighen Bode / als Spie / naer Enghelandt ghesonden / om hun over Squyre te wreecken / dese quam als uyt Spaengien ghevlucht / om de Koninginne van desen Squyre te waerschouwen / om met die beschuldinghe hem selven gheloove ofte credit te ghewinnen / maer door kloecke / neerstighe ende scherpe examinatien ende confrontatien / is de waerheydt by bekentenissen / alsoo wy vooren verhaeldt hebben / uytghevonden / ende al recht bekendt zijnde / is desen Eduard Squyre daer over tot Londen / Anno 1598. als een verrader gheexecuteert.

Eduard Squyre ghedoodt.

In Vranckrijck was oock ontrent desen tijdt / diergheljcken aenslach teghen den Koningh aldaer / te weten een Capuchijn / die een seer leelijcke sonde begaen hadde in Lorayne / kost gheen absolutie van eenen Jesuyt verwerven / die hy de sonde ghebiecht hadde / ten ware hy vermoorde den Koningh van Vranckrijck / desen trock uyt Lorayne nae Vranckrijck / om sijn belofte te volbrenghen / dan het selfde is den Hertogh van Loreynen ter ooren ghekomen / die terstont door Posten den Koningh verwitticht heeft / soo datmen door neerstich ondersoeck den Man ghevonden heeft / die daer over Anno 1599. gheexecuteert is gheweest.

Een Capuchyn tracht den Koning van Vranckrijc te moorden / om absolutie van sonden te verwerven.

Over dese Moordadighe attentatien / verwonderden hun veel wijse Politicque Mannen / ende discourceerden daer over in Princen Hoven / dat Politicque Princen in Christenrijck / niet t'samen en spannen / om sulcken soorte van menschen nauwer te dempen ofte uyt te roeyen / die met alderhande middelen een trafficque ende neeringhe maecken / over Princen leven met ghelde ende Hemelsche beloften dat bedinghen / ghebruyckende den deckmantel van Religie / ende misbruyckende de Biechte / sy seyden meer datmen saghe / dat by de rechten der Zeerovers ofte Straetschenders waren den Princen gesaemdelijcken bevolen te straffen / als Publici hostes Societatis humane, te weten als vyanden vande menschelijcke vredelijcke by een wooninghe / die by veelen nae niet soo seer en verturbeerden de menschelijcke societeyt / ende sy en gheloofden niet / dat de Templiers hier voormaels (die nu weynighe weecken alle de Weereldt over / omghebrocht werden) oyt waren soo schadelijcke misdoenders / in soo hoogen graet / ende het ware wonder dat den Paus dat heefdegh niet en weyrde uyt de Kercke / ten insiene dat de Catholijcksche Roomsche Religie daer mede beticht ende geschandaliseert wordt / dat sy haer hier ghesedt tot een waerschouwinghe.

Discoursen over de Jesuyten handelinghe.

Wy hebben vooren wat ghesedt vanden grooten noodt ende ghelegentheydt der Fransoysen / ende vanden grooten ernst die de Walsche Provintien hadden tot Vrede ofte Bestant / ende hoe de Koningh van Spaengien selve daer toe porrede / soo om door sijn doodt sijnen Staet te bevredighen / als om de alliantie tusschen Vranckrijck / Engelandt ende Nederlandt te breecken. De Coningh van Vranckrijck en konde niet wel resolveren op sulcken Vrede-maecken / als vreesende weder Inlandtschen krijch by den Wtlandtschen Vrede / om de verscheydene humeuren ofte ghemoeden van sijn Ondersaten / die noch verdeylt waren in Catholycke / Ghereformeerde ende in Ligeurs / ende wiste niet wien hy best mocht te vertrouwen / niet gheern wijckende vande verbontenissen van Enghelandt ende der Vereenighde Nederlanden. Dies hadde hy ghesonden inden Winter de Heere van Maisse aende Coninginne / om te hooren hoe sy daer toe mochte ghesint wesen / ende wat secours sy soude totte ghemeyne Oorloghe / den uytkomenden tijdt willen doen: Waer op sy haer hadde ontschuldicht by de redenen voor verhaeldt / waerschouwende niet te min den Koningh op sijn saecken wel te letten / ende dat sy wilde haer vorder daer op bedencken / ende haer Ghesanten hem toe schicken. Dese andtwoorde verstondt den Coningh tot sijnen voordeel / als oft de Coninginne niet heel den Pays soude teghen wesen. Hy hadde meer-malen oock aende Gheunieerde Landen gheschreven / ende doen aenseggen door sijn Ambassadeur den Heere van Buzenval / hoe alle zijn Rijck om Pays riep / door grooten noodt / ellende ende armoede / ghebreck van Justitie / ende diergheljcke / ende daer op souden sy met hem moeten resolveren / ofte op een strenghe / stercke ende korte Oorloghe. Waer over de Staten Generael goedt-ghevonden hebben / hare Ghesanten aenden Coningh te schicken / hebbende daer toe gheordonneert den Heere Admirael Justinus van Nassouwen / ende Joncker Johan van Oldenbarnevelt / Heere vanden Tempel / Advocaet vanden State / ende bewaerder vanden Zeghel van Hollandt / den welcken sy nochtans om sijn ampts ende ervarentheydts wille / qualijck derven konden / maer om de ghewichticheydt vander saecke / ende om dat hy best vanden staet der Landen gheinformeert ware / was hem die Ambassade mede opgeleydt.

Koning van Vranckrijck werdt Vrede met Spaengien aenghe-boden / begeert advijs van sijn Bondghenooten.

Admirael Nassou ende Landts van Hollant Advocaet Oldenbarnevelt Ghedeputeert nae Vranckrijck.

Hier en tusschen hadde den Coningh nae Hollandt ghesonden den Heere Rozel / die arriveerde den drie-en-twintichsten January met 's Coninghs Brieven / van date den veerthiende der selver Maendt / inhoudende hoe den Coningh verwachte de voorschreven Ghedeputeerde / om op 't voorschreven stuck te moghen resolveren: Vorder seyde hy hoe den Koningh voor-ghenomen hadde / selve nae de Oorloghe in Bretangien te gaen / hebbende alle goede ordere op de Walsche Frontieren ghesteldt / biddende hem te willen assisteren met ses Cromsteven Schepen / ende acht Vlieboots / gerust ter Oorloghen voor vier Maenden / om de Reviere van Nantes te sluyten met hulpe van sijne Schepen / teghen den lesten Februarij / ende noch de twee Regimenten Voet-knechten / die sy hem het leste Jaer gheconsenteert hadden / boven de voorgaende noch dit loopende Jaer van 1598. te onderhouden met betalinghe: Versochte wyders dat de Gedeputeerde mochten afgeveerdicht worden / midts den tijdt van te resolveren op de Oorloghe verre was verloopen / behalven dat hy seer ghedrongen worde te verstaen tot Pays met Spaengien / van 't welcke hy niet en wilde resolveren sonder de Koninginne van Engelant ende haer advijs / ende hadde maer gesonden sijn Gedeputeerde tot sint Quintijn by den Legaet van den Paus om te hooren / daer en tusschen wilde hy selve Nantes ende Bretangien gaen beoorlogen. Hier op wert den Ambassadeur Rozel geantwoort dat de Gedeputeerde om nae Vranckrijck te reysen / na den wint waren wachtende / ende dat inde betalinghe voor de voorsz Regimenten Krijgsvolck noch in zijn begeerte

Koning van Vranckrijcx Ghesante Rozel komt in Hollandt om Schepen ende geldt / den 23. January.

Staten antwoorde aen des Koning van Vranckrijck Ghesanten.

van

1598.

van 14. Oorloch-schepen / geen gebreck soude zijn.

Koninginne vertooch door Gilpijn aende Staten den 25. January.

Den vijf-en-twintichsten January compareerde inde vergaderinghe der Staten Generael den Raetsheere Gilpijn / van weghen de Koninginne / toonende Brieven van Credentie / ende verhaelde der Koninginne handelinghe metten Ambassadeur vanden Koningh van Vranckrijck / over den Pays / waer by hare Majesteyt verstont dat hy ghenootsaeckt was in handelinghe te treden / om syn Ondersaten contentement te gheven / begheerende advijs op wat voeghen hy mochte handelen van Payse ofte van Oorloghe / tot conservatie van haer allen / met protestatie dat hy niet inde Oorloghe konde harderen met de kleyne middelen / daer hy tot noch toe mede was gheassisteert. Daerom hadde hare Majesteyt hem rondelijck gheantwoordt / om hem stantastich te houden / wat sy vermochte / daerom wilde sy de Heeren Staten vermaendt hebben / dat sy hare Ghedeputeerde die sy nae Vranckrijck waren sendende om hem van Payse af te wenden / wilden naerder authoriseren / om mette ghene die sy soude senden / onderlinghe communicatie te houden / om te moghen t'samen resolveren / soo ten Payse als ter Oorloghe / sulcx bevonden soude worden oorbaerlicxt te wesen / daer toe hare volle commissie gevende in Amplissima forma.

Met dese propositie en konden de Generale Staten niet gheraden vinden haer commissie ende last die sy hare Ghedeputeerde alreede ghegheven hadden / te veranderen / door naedencken die sy kreghen datmen haer mochte in eenen Vrede also verstricken / ofte hare Ghedeputeerden eenen Pays over den hals dringen / insonderheydt alsoo eenighe Fransoysen ende andere haer hadden laten verluyden / dat als den Koningh ende Koninginne malkanderen verstonden / dat de Vereenighde Landen dan wel souden moeten totten Pays verstaen. Daerom sy seyden niet te konnen nu veranderen dien last / sonder vorder consent daer over vande Provintien te hebben.

De voor-ghenoemde Ghecommitteerde waren al veerdich / wachtende op haer reyse nae den windt / desghelijcx oock waren gheordonneert aende Koninginne van Enghelandt te gaen / den Heere Johan van Duvenvoorde / Heere van Warmont ende Woude / Admirael ende Houtvester van Hollandt / met Johan vanden Wercke / Raedt ende Pencionaris van Middelborch / ende Joncker Jan van Hottinga Schiltknape / beyde Ghecommitteerde inde Staten Generael / met eerlijcken state verselschapt. Terwijle hadde oock de Koninginne van Engelandt hare Gedeputeerde ofte Ambassadeurs reede om nae Vranckrijck te gaen / verwachtende nae de Nederlandtsche Gesanten / om t'samen te handelen.

Den Admirael van Hollandt / Heer van Warmont / mette Heere vande Wercke, ende Hottinga Gedeputeerde nae Engelandt.

Maer alsoo dit langhe aenliep / was de dachvaert tusschen Vranckrijck ende Spaengien metten Vorstelijcken Cardinael / gheleydt tot Vervin in Tyrasse / alwaer verschenen by den Legaet vanden Paus / van weghen den Vorstelijcken Cardinael den achtsten Februarij / Heer Johan Richardot / Ridder / President vanden Rade van State / ende secreten Rade / Johan Baptista de Taxis / Ridder / Commandador / met Loys Verreycken / oock Ridder ende Audiencier. Van weghen den Koningh van Vranckrijck waren ghesonden Pomponius de Bellievre Ridder / Heere van Grigon / metten Heer Nicolaes Brulart / Ridder / Heere van Sylleri / beyde Raedtsheeren des Koninghs. Daer was oock by den Generael over alle de Generaels vande Minnebroeders / Boaventura Calatagiron.

Spaensche ende Franse Gedeputeerde over vrede-handel / vergaderen tot Vervin in Maert.

Dese hebben tot in Meert ghedisputeert over des eens des anders volmachten ofte Procuratien. Den 9. Maert worden des Koninghs Procuratien ghetoont / onderteeckent Yo el Re, ende by-gheteeckent Martiin Idiaques, van date den dertichsten Januarij / bevanghende des Vorstelycken Cardinaels procuratie / vanden tweeden Augusti Anno 1597. ende hieldt inne / hoe dat hy van des Paus weghen aenghemaent was / om in eenen Pays met Vranckrijck te willen treden / op hoope dat 't selfde soude ghedijen tot dienste Godes ende van syne Catholijcke Kercke / ende ghemeyne ruste van Christenheydt. De Fransoysen vertoonden niet te willen handelen sonder ghe-allieerde te begrijpen. Daer toe soo toonden de Spaensche Gedeputeerde alleene volle macht vanden Vorst. Cardinael te hebben / die krachtich ghenoech was / ende datter geen apparentie ware dat sijn Gheconfedereerde souden willen handelen / dan so het noot ware konden sy volle macht uyt Spaengien dies aengaende krygen.

1598.

Alsoo dese advijsen den 16. Maert in Hollandt quamen / werdt den Windt Oost / dies vertrocken de voorschreven Gedeputeerde / den Admirael Justinus van Nassou / metten Heer van Oldenbarnevelt / verselschapt zijnde met den Ambassadeur van Vranckryck Buzenval / ende scheyden den 18. Maert uyt de Maze vanden Briele nae Vranckrijck: Desghelijcx naer Enghelandt / den Admirael van Duvenvoorde / met de Raetsheeren vanden Wercke ende Hottinga / t'samen met vijf Schepen van Oorloghe / ende veel Koopvaerders: ende tusschen Cales ende Doveren komende / vonden sy noch ses Schepen van Oorloge / ende maeckten tot Cales eenen alarm / die seer nae de Schepen schoten. De Ghesanten naer Vranckryck quamen den 20. Maert tot Diepe / alwaer sy vanden Gouverneur wel zijn ontfangen.

Gedeputeerde na Vranckryck ende Enghelandt vertrecken uyt Hollant den 18. Maert.

D'ander Ghesanten arriveerden mede met goeden voorspoet in Enghelandt / die ghelast waren van weghen de Landen / hare Majesteyt te presenteren haren ootmoedighen dienst / verklarende dat de Heeren Staten ongheerne verstaen hadden / dat den Koningh van Vranckrijck in handelinghe van Vrede mette Dienaers van haren Vyandt getreden ware / doch verblijt dat sy hoorden dat den Koningh (midts dat hy van haer mochte gheassisteert worden) liever de Oorloghe soude herderen / ende daeromme hadden de Heeren Staten goedt ghevonden aen beyden te senden / om alsulcke handelinghe te beletten / ende middelen te ramen / om d'Oorloghe te continueren: Dat sy wel bekenden dat de Koninginne groote kosten hadde ghedaen / int rusten van Armaden ter Zee / ende Vranckryck ende haerlieden te assisteren: dat de selve Armaden hadden den Vyandt doen gheldt verteeren / ende belet syn gheweldt herwaerts te ghebruycken / ende syn Vloten werck ghegheven / die sints waren verstroyt: Dat sy reden hadden de Koninginne te bedancken / om 't voordeel dat Vranckrijck ende sylieden daer by hadden ghenooten. Dan ghemerckt de ghemeyne verbontenisse soo goeden voorspoet hadde ghehadt / ende meer stondt te verhoopen / baden sy dat de Koninginne alle middelen wilde aenwenden om den Koningh van Vranckrijck van Vrede-handelinghe af te houden / ende te verstaen tot volherden inde Oorloghe / ende sulcx hare Ambassadeurs in Vranckryck belasten / mette Ghedeputeerde vanden Koningh ende der Staten te ramen / den voet om d'Oorloghe voor desen loopenden Jare te onder-houden / tot beschuttinghe van Vranckrijck / Enghelandt / Yrlandt / ende Nederlandt. Daer toe de Staten onaenghesien de groote kosten die het voorleden Jaer ghedaen waren / haer tot contentement van beyde Koninghen sullen verkrachten / ende haer Ghedeputeerde nae Vranckryck ghelast hebben daer op te resolveren / ende vertrouwen dat daer mede de Vrede-handelinghe sal komen te cesseren / als wesende teghen de verbontenissen / ende de verseeckertheden van beyde de Koninghrijcken ende Nederlanden / ende vande gantsche Christenheydt / om datmen gheen eynde van d'Oorloghen heeft te verwachten / dewijle de Koning van Spaengien om tot de Monarchie te komen / onder 't decksel vande Roomsche Religie / meynt te vermoghen alle Landen te invaderen ofte overvallen. Ende dat het voor-werpen van Vrede alleen op bedroch gheschiet / sonderlinghe om dat Richardot daer toe ghebruyckt wort / te weten om inde Landen met oorloge beswaert ende totten Pays gheneyght / met sulcke handelinghe groote verachteringe inde resolutien ende preparatien ter oorloge te maken / terwijle den vyandt hem ter oorloghe is rustende / ofte voor eenigen tijdt Vrede te maken om sijn saecken te redresseren / ende dan met beter commoditeyt d'oorloghen weder te beginnen / daer toe de Spaengiaert nemmermeer de occasien sullen ghebreken. Dat de Koninginne daerom wil letten / wat

Vertooch der Staten Gedeputeerde aende Koninginne van Enghelandt.

haer

1598. haer tot noch toe vanden Paus ende den Koning van Spaengien is wedervaren / ende dat de redenen daerom sy tot noch toe aengevochten is / noch by den Koningh van Spaengien (ghebonden aende macht vande Inquisitie) noch by den Paus / teghen 't fondament van sijnen staet / 't zy by hem ofte by syn Successeurs / konnen vergeten nochte vergeven worden.

Item dat den Vyant niet en meynt d'Oorloghe te verlaten / maer alleene haer Verbondt te breken / ende van d'een te overvallen / ende als hy meynen sal meer voordeels te hebben / den anderen oock aen te grijpen / als de naetuere ende alle exempelen uytwijsen. Ende om dat de Nederlanden gheenen Pays en moghen maecken / soo sullense de Oorloghe (indiense verlaten worden) alleen moeten voeren ende dragen / ende de avontuere loopen van t'onderbrocht te worden. Ende op dat deckisel in Wapenen blijvende / sal gheredt wesen om met alle occasien te doen invaderen de Rijcken van Enghelandt ende Vranckrijck: ende kan hy het Nederlant overwinnen / daer Sedem Belli moghen maecken / sal meer machts ende middels hebben d'andere te bevechten. Datmen den Spaengiaert over beyde de Indien niet en behoordt te laten domineren / ende alsoo alle Potentaten met de macht van dien suspect worden / daer af men de vruchten eerst bemercken soude naer den Vrede / als hyse beyde vrijelijck soude moghen doen bevaren ofte beseylen / des hy noyt en heeft konnen doen tsedert hy de macht van Portugael by Spaengien vervoecht heeft: Immers dat den selven Koningh in Spaengien te Water / onder 't deckisel van verseeckertheydt vande Indische Navigatie ende Turckische Oorloghe / ende in Nederlandt te Lande / onder 't decksel vande Oorloghe aldaer / ende 't gheheele Huys van Oostenrijck / onder 't deckisel vande Oorloghe teghen den Turck / sullen ghewapent blijven / is notoir. Ende daerom sullen sy / de Koninginne ende den Koningh van Vranckrijck oock altoos inde kosten moeten vallen van haer te wapenen ende te rusten / sonder daer mede eenich voordeel te konnē doen / Ende mitsdien behoorden alle de Princen van Christenrijck veel eer met openbare Oorloghen de selve suspecte macht soecken te verhinderen / dan de Wapenen (met goede redenen in handen ghenomen) af te legghen / ende haer voordeel te quiteren / sonderlinghe de Koninginne / teghen de welcke het heel Huys van Oostenrijck sulcken haet heeft / datse haer Natie in gheen plaetse van Duytslandt wilt toelaten: Te meer om dat God den Koninghen heeft ghesteldt / om oock met Wapenen alle toekomende swaricheydt voor te komen / ende gheeft de victorie / 't zy aen kleyn ofte groot / die 't hem belieft / ende soo de continuatie der Oorloghen noodich is / volghende d'Alliantie om teghen sulcken Vyandt ghewapent te wesen / soo sal voor allen oock noodich wesen / dat Nederlandt ghewapent / ende vanden Huyse van Oostenrijck afghescheyden blijve. Dat in gheen consideratie behoordt te komen / dat de Koninghen om de Nederlanden wille / in gheen Oorloghe souden behooren te blijven / ofte met quaden exempel haer teghen haren Prince te favoriseren. Om dat alle Princen wel weten te bedencken datter immers redenen zijn waeromme de Landtschappen moghen scheyden vande ghehoorsaemheydt van haren ghewesen Prince / bysonder Landen die niet subject en zijn eenighe Koninghen / maer ghefondeert op hare Vryheydt / Rechten / ende gherechticheden / als de Nederlanden van alle oude tijden zijn gheweest: die mitsdien sy over veele Jaren met seer groote redenen / den Koningh van Spaengien verklaert hebben vervallen te wesen van syn Overicheydt / ende daer naer haer altoos vry ghedraghen / ende in dier qualiteyt ghetracteert met diversche Princen / ende over veele Jaren / ende oock nu onlanghs inde Aliantie mede met de Koninginne ghemaeckt / daeromme men nu niet en behoorde in questie te brenghen / oft 't selve wettelijck ghedaen is / naedemael noch in memorie is / datse daer toe niet en zijn ghekomen / dan naer 't ombrenghen van veel duysenden / 't wech-jaghen van ontallijcke menschen ende neeringhen / ende het dooden van haer principale Heeren / in Spaengien aenden Koningh in

Spaengien met syn vaerten op Indien te Water, ende met syn Oorlogen te Lande / met het Huys van Oostenrijck / is allen Princen suspect.

Legatie ghesonden / ende tot Brussel / ende datse met gheener Princen interessie tot vrede hebben konnen komen / ende oft wel den Spaengiaert daer nae hadde doen vermoorden den Prince van Orangien / Verlosser vande Landen / soo hadde Godt nochtans de Koninginne beweecht dese Landen te assisteren / ende onder 't beleydt vanden Prince Mauritz / de selve in beteren staet doen brenghen / ende met veel victorien laten vermeeren. Datmen vande Provintien niet en heeft te dencken / datse vanden Spaengiaert zyn ghescheyden om haer van Princen Gouvernement te exempteren / terwyle hare handelinghen van Vrede / ende anders metten Hertogh van Anjou / Koninghen van Vranckrijck ende Enghelandt / ende delatie van Hooghe Overicheydt / aenden Prince van Orangien ter contrarie bewysen. Ende sy verstaen wel datmen syn Vryheydt soo wel kan gebruycken onder een Prince die met Justitie regheert / als anders. Dat de Oorloghen noodich zyn / selfs tot conservatie vande Rijcken van Vranckrijck ende Enghelandt / alsoo wel als Nederlandt / op dat Vranckrijck niet en valle in een inlantsche Oorloghe / daer toe de fondamenten byde Ligue zijn gheleydt meer als te vooren / ende den Koningh van Spaengien ende Paus niet en sullen aflaten die vande Religie onder eenich pretext te bekrijghen. Ende Enghelandt kan niet verseeckert wesen / om dat de Koninginne is vande Ghereformeerde Religie / ende dat den Koningh van Spaengien ghebonden is aende Inquisitie / ende den Paus ende syn Successeurs aen 't Fondament van haren staet / die oock ghewoon zijn veel minder saecken te retracteren. Dat de Koninginne mede niet en moet meenen datmen alle Oorlogen voert om tot vrede te komen / ende dat haer gheleghentheydt anders is als vande Nederlanden / want den Koningh van Spaengien altoos blijvende ghewapent onder de voorschreven pretexten / ende dat hy zijne Garnisoenen moet veranderen / sal sy ende den Fransoys mede altoos ghewapent ende op haer hoede moeten wesen: Ende souden daerom met meerder versekertheydt d'Oorloghe continueren / dan de Nederlanden abandonnerende laten overvallen / ofte tot Vrede bedwingen (sonderlinghe om dat de Voorsaten van hare Majesteyt altoos seer hebben gearbeyt / om haer vande Nederlandtsche Provintien met Alliantien te verseeckeren / ende soude so mogen de uytkomste die de Oorloghe soude mogen gheven / verwachten met apparentie / soo Vranckrijck / Enghelandt ende Nederlandt noch eenen korten tijdt t'samen wilden blijven / datse de Spaengiaerden uyt de Nederlanden sullen verdrijven / ofte tot datter in Spaengien ende Italien veranderinghe by den eenen ofte anderen middel ghebeure / ofte diergheliicke. Datmen de Nederlanden behoordt te prijsen / datse soo langhe in Oorloghe gheweest hebbende / alsnoch daer inne willen continueren / ende datmen behoordt te erkennen / dat Godt de selve vande Spaensche macht heeft verlost / om veel haer Gheburen te beschermen / ende de voorschreven macht te matighen / ende te bidden datse soo moghen blijven / sonderlinghe soo sy nu de Wapenen zijn ghewendt / &c. Vorder waren sy belast haer noch te behelpen mette Instructien den Ghesanten van Vranckrijck op die materijen mede ghegheven / ende met de selve correspondentien te houden. Noopende 't versoeck der Koninginne / om te verbieden het transporteren ofte uytvoeren van uytheemsche Granen nae Spaengien ofte elders / souden sy vertoonen dat sulcks niet konde gheschieden sonder de neeringhe te verdrijven nae ander plaetsen: met meer ander redenen hare Majesteyt te vooren gheschreven.

Vryheydt kan wel ghebruyckt worden onder een absolut Prince die met Justitie regeert.

De instructie vande Gesanten op Vranckrijck was mede vanden 13. Januarij / ende was gedeylt in twee stucken / d'eene om den Koningh den Pays te ontraden / ende d'ander / om mette Ghedeputeerde vanden Koningh ende vande Koninginne van Enghelandt te resolveren den voet om dit loopende Jaer de Oorloghe te voeren. De eerste inhoudende dat de Staten verstaen hebben de aensoeckinghe die den Vyandt den Koning dede om tot vrede te komen / ende de vor-

Sommatie vande Ghesanten in Vranckrijck uyt Hollandt ghesonden.

1598.

voorderlicke conditien die hy hem presenteerde / ende dat hy die niet en hadde willen aennemen / indien de Staten het verbont met hem wilden handthaven/ende inde Oorloghe met sulcke middelen harderen/datmen den Vyant de incommoditeyten ofte ellende van dien konde doen gevoelen / tot int binnenste van sijn Lant/ als hy Vranckrijck ghedaen hadde / ende daerom den Koningh by Brieven vanden 13. Novembris hadden verwitticht: dat sy wel wisten dat den Vyandt niet konnende wederstaen de kracht van haer Verbont / 't selfde terstondt soude trachten te doen breken/ dat daerom den Koningh soude willen bedencken 't groot achterdeel dat hem ende 't gantsch Christenheydt in sulcken handel ware ghelegen / hoopende om gheen conditien in Vrede ofte Bestant te treden / tot naedeel van haer Verbont/ van hem ende de gantsche Christenheydt. Ende onaengesien hare groote lasten dien Jare ghedraghen, datse verhoopten den Koningh in het toekomende Jaer noch soo te secunderen ende by te staen in Brabandt ende Vlaenderen / dat hy de effecten daer van soude voelen/ende hem ghenoeghen/ ende moghen sien hoe weert de Staten den Eedt is/ diese int Verbont hebben ghedaen: Gaven hem oock te kennen dat den Vyandt den Vrede niet voor en slaet om die te houden / maer om tijdt te winnen / sijn saecken te herstellen / ende dan met meerder macht d'eene partye voor / ende d'ander naer te bekrijghen. Daerom baden sy hem het Verbont ende d'Oorloghe teghen Spaengien te continueren / dat 't selfde hem eerlijck ende door de gantsche Christenheydt roemlijck soude wesen / ende dat hy daer mede sijnen staet van binnen ende van buyten soude verseeckeren/ die hy anders sal stellen in ghevaer. Ende om hem daer toe te beweghen / presenteerden sy hem de continuatie van xlv. duysent guldens ter Maendt tot sijn secours/ende boven dien teghen den toekomenden tijdt alle haer macht te Velde te brengen / om metten Koning Conjunctim ofte Divisim d'Oorloghe te voeren / nae dat sulcx onderlinghe goedt ghevonden sal worden / tot meesten afbreuck vanden Vyandt. Het tweede deel haerder Instructie was (indien plaetse ende tijdt geleydt werde) om onderlinghe te adviseren op den voet vander Oorloghe / met alle 't ghene datter aenhinck/ welcke Instructie was te korter met minder verhael / om dat de selvighe ghelaten waren veele ter discretie ende kennisse vanden Heeren Gesanten / als ten vollen geinstrueert zynde.

Dese Ghesanten zijn van Diepen op Rouaen ghereyst / alwaer sy bescheyden werden den Koningh tot Nantes te volgen, de Engelsche Gesanten / den Heere ende Ridder Sire Robbert Cicil / met den Ridder Sire Johan Wilkes / waren te vooren in Vranckrijck aenghekomen / alwaer den voorschreven Ridder Wilkes sterf.

De Nederlantsche Gesante hebben audientie by den Koning tot Nantes/ den sesten April.

Als sy tot Nantes den vijfden April aenghekomen waren / hebben sy den sesten by den Koningh audientie verkreghen/ende hem aldaer vertoont de apparente schade die hy by den Pays hadde te verwachten/ ende daer-en-teghen het profijt / soo hy inde Oorloghe bleve / om dat den Koningh van Spaengien heel benauwt was / ende sijn Nederlandtsche Provintien meest tot alteratie ofte veranderinghe gheneyght waren / daer by aenbiedende alle hulpe ende bystandt van weghen de Gheunieerde Landen conform haerlieder Instructie. Den Koningh scheen dat hy hare inbeeldinghe ende waerschouwinghe wel ghenoegh verstaen ende ghevat hadde / ende toonde sijn gheneghentheydt wel te strecken om de Oorloghe te harderen / dan veel ander saecken dronghen hem om tot den Vrede ghehoor te gheven: seyde oock dat hy niet en gheloofde dat den Spaengiaert hem Blauet ende Cales overleveren soude / ende indien niet / soude hy inde Oorloghe voort-varen: dat hy met groote moeyte totte Kroone ghekomen was/ ende dat hy die Kroone noch hem selven niet stabilieren konde sonder Pays / maer dat hy hoopte dat de selve soude strecken tot confusie vanden Vyandt: alsoo datmen doen konde speuren dat den Pays soude voort-gaen. Daer nae hadden sy noch tweemael audientie by den Raedt / als den 19. April op 't Kasteel tot Nantes / mette Enghelsche Ambassaten/

Nederlantsche Gesanten handelinghe by 's Koninghs Raden/den 19. April.

daer saten den Cancelier / de Hertoghen van Espernon ende Bouillon / de Heeren van Schomberg / Sanci/ Villeroy / Plessis / Meisse / ende mede Buzenval / alwaer de Enghelsche verklaerden aenden Koningh ghesonden te wesen / om met sijne Majesteyt ende de Nederlandtsche Ambassadeurs te adviseren / op het maecken van een goeden Generalen Vrede / maer nae dien sy hadden verstaen dat de selvighe tot het maecken van eenen Vrede niet ghelast en waren / ende by veele redenen betoont hadden/ dat sulcx niet en was gheraden / noch voor Vranckrijck noch Enghelandt / ende minder voor de Vereenichde Nederlanden/begheerden ende vonden sy goet/ dat de selve redenen aldaer mochten ghehoordt ende geexamineert worden.

Waer op de Nederlandtsche Ambassaten vertoonden met bequame woorden ende redenen / dat het continueren vande Oorloghe / het verdrijven der Spaengiaerden ende ghespaenjoliseerde uyt de Nederlanden / ende het onder-houden van haer onderlinghe Verbondt / eerlick/ profijtelick/ seker/ ende wel doenlick ware / bysonder inde teghenwoordighe gheleghentheydt. Ter contrarie / dat het tracteren noch eerlyck noch seecker was. Waer op den Enghelschen Ambassadeur verklaerde / de selve redenen wel gheexamineert te hebben / ende dat hy daer niet en wiste toe te voeghen / maer verstondt dat de selve behoorden wel ghewoghen te worden / begheerende dat den Koningh sijnen Vreden-handel wilde ophouden/ ten minsten tot dat hy hare Majesteyt van Enghelandt rapport mochte ghedaen hebben / ende dat by de selve daer op soude wesen gheresolveert: ende om wech te nemen 't ghene men hem nae seyde / als dat hy van sijn Princesse noch tot het maecken van Vrede / noch tot het doen van secours ter Oorloghe en was ghelast / verklaerde hy/ dat soo den Koningh eenighen particulieren voorslach ter Oorloghe wilde openen / dat hare Majesteyt hem daer toe soude assisteren / nae dat den voorschreven voorslach soude vereysschen / alsoo datmen over haer niet en soude te klaghen hebben.

De Koninginne van Engelandt biet hulpe aen ter Oorloghe totten Koning van Vranckrijck.

Hier op heeft den Heere Cancelier de antwoorde ghedaen in generale termen / met veele woorden ende onseecker besluyt / voldoeninghe soeckende te doen/ doch dat hy den Koningh alles soude rapporteren/om sijn eyndelicke resolutie te verstaen. Hier over verkreghen de Engelsche Ambassadeuren haer afscheyt / ende vertrocken den 23. April / ende met haer trock een Fransoys Gesante / om de Koninginne van Enghelandt te presenteren / soo sy mede wilde treden int accoort met Spaengien / datmen den handel een Maendt soude mogen op houden.

Afscheyt der Enghelsche Gesanten.

De Nederlantsche Ghesanten siende dat de Fransoysen gheheel tot Pays gheneghen waren / sochten oock haer afscheydt / om toe te sien watter voorts van werden soude / want den Koningh hadde haerlieden ghetoont een Dubbelt van een Instructie des Koninghs van Spaengien / by de Koninginne van Enghelandt gheintercipieert ofte afghesworpen/ houdende op den Voorstelijcken Cardinael / als dat indien den Fransoys daer op soude staen / datmen de Enghelsche mede moeste inden Pays begrijpen/ datmen dan van weghen den Paus moeste versoecken vry exercitie van Pauselijcke Religie in Enghelandt / daer toe den Paus ende Koningh / by de Catholijcken van 't Landt / seer aengesocht werden: ende datmen voor al / daer op soude staen / datse aen hem souden overleveren de Steden van Vlissinghen ende den Briel / ende indien sy gheldt daer vooren souden willen bedinghen ofte bespreecken / datmen hem dan eerst vande quantiteyt oft somme soude verwittighen / ende sijnen vorderen last daer over verbeyden. Ende noopende de Nederlandtsche Rebellen / en soudemen de selve daer inne niet moghen begrijpen/ dan midts dat aenghenomen worden alomme de Catholijcke Religie / ende de Hoocheydt ofte Souverayniteyt vanden Koningh / ende hersteldt ofte gheremtegreert de oude Officieren / noch levende: soo nochtans / dat de ghene die int Landt souden blijven/ capabel vande Officien souden wesen / indien sy Catholick en niet Heretijck en waren: anders soudemen

Afgeworpen Brieven des Koninghs van Spaengien / nopende de Vrede met Enghelandt ende Nederlandt.

een

1598.

een generale vergetinghe ende verghevinghe van alles accorderen. Dat den Koninck van Vranckrijck in beyden niet min als voorsz is/ en behoorde te doen/ indien hy bethoonen wilde te wesen die hy scheen.

Afscheyt der Nederlantsche Gesanten.

Wt oorsaecken van desen/ soo resolveerden de Nederlandtsche Ambassadeurs/ de Heeren van Nassou ende Oldenbarnevelt/ op haer wederkeeren naer Huys/ in Enghelandt aen te varen/ aldaer sy tot Doveren de ander Nederlandtsche Legatie aen de Koninginne van Enghelandt ghesonden/ bescheyden teghen den 15. Mey haer te vinden/ ende twee ofte drie daghen nae haer aldaer te toeven/ het welcke sy deden/ ende beyden daer totten 18. Mey/ ende de andere uyt Vranckrijck niet vernemende/ gingen sy 't Schepe na Hollandt/ ende quamen den 23. Meye in den Haghe.

Rapport vā de handelinge der Nederlantsche Gecommitteerde Ambassaten in Engelant in April eñ Mey.

Dese waren als wy vooren verhaeldt hebben/ de Heeren Admirael van Warmont/ mette Heeren van den Wercke ende Hottinga. De welcke rapporteerden hoe de Koninginne haer met grooter eere ende caresse hadde ontfanghen/ ende haer propositien met goede aenmerck ghehoort/ maer in haer antwoorde hadde sy seer gheklaecht over dese Landen/ in twee poincten/ het eene dat sy nu soo langhe de Landen hadde gheassisteert/ sonder te konnen komen tot eenich rembourfement oft voldoeninghe/ Jae selfs niet tot reeckeninghe. Het ander poinct was/ dat sy om dese Landen inde oorloghe teghen den Spaengiaert ware gekomen/ soo dat haer Onderdanen op Spaengien niet mochten handelen/ ende dat de Nederlanden haer noch noyt dadelijck hadden willen voor vyandt teghen Spaengien toonen/ met het verbiedē ende schorten van Coorn op Spaengien te voeren: Voorts dat sy nu van middelen van ghelde uytgheput was/ ende dat haer vast veel alteratien in Yrlandt gemaeckt worden/ende in Schotlant oock een groote oproerkinghe op handen was/ datse daeromme tot verseeckeringe van haren staet/ niet en soude konnen naelaten te luysteren nae de conditien/ die haer van weghen den Koninck van Spaengien om tot Pays te komen/ ghepresenteert werden/ doch dat sy daer inne niet en hadde willen treden/ sonder eerst met haer te handelen/ ende te verstaen oftse niet ghelast en waren daer op mede te helpen raetslaghen/ sonderlinghe soo sy seer noode alleene ende sonder de Nederlanden soude handelen/ maer liever tsamender hant mette selvighe: Dat was sommierlijck de antwoorde diese vande Koninginne ende haren Raedt hadden bekomen: Maer uyt de particuliere discoursen verstonden sy/ dat de Enghelsche tot continuatie van der oorloghe wel te beweghen souden zijn/ soo men hier te Lande de traffycque op Spaengien gantsch wilde op-schorten/ ende haer eenigh Rembourfement doen/ midtsgaders haer vande groote kosten ontslaen.

Justinus van Nassou eñ Oldenbarnevelts handelinge met de Koninginne.

Terwijle dat dese Ghesanten uyt Enghelant quamen/ soo arriveerden de Fransche/ te weten/ de Heere van Nassou ende van Oldenbarnevelt/ tot Doveren in Enghelant den 22. Mey/ ende reden van daer met 20. Paerden nae Londen/ de reste van haren treyn na Hollandt sendende/ alwaer sy tweemael by de Koninginne audientie hadden/ die haer maeckte als aen de voorgaende de selvige klachten/ eñ te moeten mette vereenighde Landen in reeckeninge komen/ ende betalinge vervolgen/ ofte te treden in Vredehandelinge/ dat sy gheerne t'samender handt doen soude/ in conformiteyt van 't Contract: Met welcke antwoorde/ zijn sy met goeden wint den tweeden Junij inde Mase oock aengekomen.

Pays tusschen de Coningen van Spaengien eñ Vranckrijck beslotē te verbinden den 2. Mey.

Na het vertreck der Enghelsche ende Nederlandtsche Ambassadeuren uyt Vranckrijck/ soo heeft den Koninck aldaer den Pays met Spaengien ende den Doorluchtigen Voorstelijcken Cardinael besloten/ sonder eenichsins vande Koninginne van Enghelandt antwoorde te verwachten den tweeden Mey. De conditien werden langhe secreet ghehouden: Doch namaels publicatie daer van ghedaen wesende/ soo heeftmen bevonden die eerste Artijckelen van dien/ te wesen conform de Artijckelen tusschen den selven Koninck van Spaengien/ ende Hendrick den II. Koninck van Vranckrijck/ ghesloten Anno 1559. int Casteel van Cambresis/ die wy hier vooren in ons eerste Boeck verhaelt hebben/ die welcke volkomelijck gheconfirmeert werden. Vorder werdt besloten alsoo den Catholijcken Koninck overdraecht by Testamente/ ofte gifte/ resignatie ofte andersins aen de Hoochgheborene Vrouwe Isabella sijn oudtste Dochter/ alle sijn Provintien van de Nederlanden/ met de Graefschappen van Bourgondien ende Charloys/ dat de voorschreven Graefschappen verstaen worden begrepen te zijn/ in dit teghenwoordighe Tractaet/ sulcx als sy waren Anno 1559. Ende vorder is overkomen/ dat den Alderchristelijcksten Koninck sal restitueren den Catholijcken Koninck het Graefschappe van Charloys/ met sijn toebehoorten om te besitten onder de Souverainteyt vande Koninghen van Vranckrijck/ desghelijcx ander plaetsen den Catholijcken Koninck van Spaengien toebehoorende/ binnen den tijdt van twee Maenden.

Inhout van de Artijckelen vanden payse tusschen Spaengien ende Vranckrijck den 2. Mey.

Desghelijcken sal den Catholijcken Koninck restitueren alle plaetsen by hem beseten/ sints den voorschreven Pays van Cambresis/ te weten/ Cales/ Ardres/ Mouthulin/ Dourlens/ la Chapelle/ le Chastelet in Picardien/ Blavet in Bretangien/ ende alle andere plaetsen/ ende dat vastelijck binnen twee maenden nae date/ in state alsoo sy nu zijn/ sonder yet af te breecken ofte te beschadighen/ sonder vergheldinghe van eenighe Fortificatien. Nopende Blavet/ daer mach den Catholijcken Koninck af breken alle Fortificatien door hem ghemaeckt/ ende dat dan overleveren binnen drie Maenden/ ende mach van alle de plaetsen wegh-voeren alle Gheschut/ Busslooten/ Vivres ende Amonitie/ daer toe leenende Schepen. Tot verseeckeringhe van het besluyt/ soude van weghen den Catholijcken Koninck van Spaengien/ ghelevert worden vier Ostagiers/ nae der Fransoysen eyghen verkiesinghe: Alle ghevangenen vry/ van wat state die mogen zijn. Daer bleef ghereserveert aenden Catholijcken Koninck van Spaengien/ ende aen de voorschreven oudtste Dochter ende hare Successeurs/ alle het recht/ actie/ pretensie/ die sy verstaen haerlieden toe te hooren/ van 't voorschreven Koninckrijcke van Vranckrijck/ Landen/ Heerlickheden ofte andersints/ om wat saecken het zijn mochten/ van de welcke hy/ noch de sijne niet en hebben te renonceeren/ om daer af eenigh vervolgh te moghen doene/ by weghen van vrientschappe ofte Justitie/ maer niet met Wapenen. Daer werdt oock besloten dat den Hertogh van Savoyen oock soude in desen Vrede vervat worden/ midts leverende den Koninck van Vranckrijck het Casteel van Berre/ met het Gheschut ende Amonitie: Mede stellende alle de vordere differenten/ als vant Marquisat van Saluces/ etc. in handen van den Paus Clement de VIII. om daer van te disponeren binnen een Jaer nae datum van desen. Tot breeder particulariteyten van dese Artijckelen/ willen wy den begheerighen Leser senden aende Artijckelen/ die van desen vrede alomme ghedruckt zijn/ als sy noodich achten dat de Werelt weten soude mogen. In desen vrede werden begrepen ende benaemt/ generalijck alle Princen/ met eenige particuliere: Boven dien/ alle die met consente vande Koningen moghen werden ghecoren ofte ghenoemt/ binnen ses Maenden/ soo sy geven haer Brieven van verklaringen daer toe dienlijck. Dit Tractaet sal binnen drie Maenden geratificeert eñ beswooren worden by den Koninck van Vranckrijck/ den Voorstelijcken Cardinael Albertus/ Hertogh van Savoyen/ ende den Koninck van Spaengien/ sweerende t'selfde te onderhouden op het Cruys/ Heylighe Evangelium/ Canon vander Misse/ ende haerlieder eere/ in presentie van die sy daer toe onderlinghe sullen committeren.

Vrede ghepubliceert tusschen Vranckrijck ende Spaengien.

Desen Vrede is aldus volkomen/ ende alomme in de Provintien onder den Koninck van Spaengien/ met groote vreughde ende feeste ghepubliceert den eersten Julij/ zijnde in Vranckrijck voor Ostagiers ghetrocken/ den Hertogh van Arschot/ den Grave van Arenbergh/ den Admirante van Arragon/ met Don Loys de Velasco/ met seer grooten state. Om den Voorstelijcken Cardinael den Eedt oock af te nemen/ was den Hertogh van Byron/ mette Heeren

Bellievre ende Sillery / met seer grooten state nae Brussel ghesonden / ende werden seer feestelijcken onthaelt. Ende zijn den 12. Augusti nae Vranckrijck gekeert / hebbende besocht de principaelste Steden van des Cardinaels Landen / daer sy alomme seer heerlijck onthaelt ende ghetracteert werden / ende beschoncken : Den Voorstelijcken Cardinael beschonck Byron met twee Spaensche Peerden / met twee louter gouden Lampetten ende Beckens daer toe / noch een Rappier van duysent Croonen ende meer weert / hebbende de Scheede / Gebeste ende de reste al van gout / niet anders dan de Lemmet uytghesteken: noch eenen Sadel/ende een Peerden-toeykien al met Diamanten beset / welcke hem naederhant tot sijn verderf oorsaecke was. De Prince van Orangien beschonck hem oock met een seer schoon Spaensch Peert. De Heer van Bellievre ende Silleri / hadden elck twee gouden Ketenen / die gheschat werden op vijf-en-twintich hondert Croonen beyde/ noch elck een Camer ofte hanghsel van Tapitserije/ van vijfthien hondert Croonen: Noch werden veel gouden Ketenen onder d'ander principale Edelen uytgedeelt.

Treffelijcke geschencken aen de Ghesanten van Vranckrijck.

Daer nae werden dese plaetsen overghelevert / als namelijck den neghenden Julij wert Cales ghelevert aenden Heere Grave van Sint Pol / metten Heere van Vigues / die daer als Gouverneur ghestelt wert/ daer inne komende met ontrent twee duysent Mannen / de Amunitie van oorloge ende Geschut al wech gheboert zijnde / nae het Contract : De Spaensche Schepen bleven noch inde Havene ligghen / niet dorvende uytvaren / ter oorsaecke van de Hollandtsche ende Zeelandtsche Oorlochschepen. Die van Ardres ende Dourlens waren om haer betalinghe ghemuytineert / maer alsoo die ten lesten te vreden ghestelt werden/werden beyde oock in Augusto met La Chapelle/Chastelet/&c. overghegeven/ ende Blauet lange daer naer.

Cales ende ander steden overgegeven aenden Coninck van Vranckrijck volghens t'Contract.

Int voorgaende Boeck hebben wy verhaelt het verschil tusschen den Heere Grave ende Stadt van Emden / ende hoe dat met een Tractaet tot Delfzijl in Vrede t'selve vereenicht was. Sints isser dit Jaer weder nieuwe beroeringhe opghestaen / door middel ofte toestoocken van eenen Fonck/ die daer by den Voorstelijcken Cardinael gesonden was / die welcke eertijts in Hollandt/ om diergelijcke oorsaken ghevanghen was ghweest/ alwaer hy ongheypijnicht af quam/ende hem naer Emden transporteerde.

Aenslach op Emden by den Grave voorgenomẽ ontdeckt/ in Mey.

Die oorsake van dese tweede beroerte bestont daer uyt/ dat de Stadt veel ten achteren was / uyt oorsake vande voorighe questie / ende haer solicitatien tot Praga / by den Keyser ghedaen / oock om den Grave te betalen sijn Jaerlijcksche Pencioen nae Tractaet/ soo dat sy niet en wilden hoe sy haer langher souden onderhouden teghen des Gravens practijcken/ ten waer de Borgherije schattinghe inwillighde/ daer toe sy eenighe inpositien gheraemt hadden/ ende den Borgheren voorghehouden om daer inne te consenteren.

De Grave trachtende weder in voorighe authoriteyt te komen / sochte door behendighe persoonen die inwillinghe te wederstaen / om die van Emden arm te maecken ofte twistich : Hy hadde daer toe eenen Kisten-maecker beweeght / die hy schriftelijcke commissie hadde ghegheven / om oproer te stichten/ ende aenhangh te krijghen/ om hem een Poorte open te krijghen / ende sijn volck daer binnen te brenghen/ daer toe hy onder verscheyden pretexten / veel Krijghs-volck hadde aenghenomen : Ende om dat lichter te passe te brenghen / hebben twee des Graven Jonge Sonen inde Stadt/ haer op de Borcht ghehouden. Desen Kisten-maker met sijn commissie/ addresseerde hem meest aen die vander Flaccianer Religie onder de Martinisten waren / ende bracht menigh soo verre datse daer inne consenteerden : Maer onder andere / addresseerde hy hem aen eenen die van die Religie was gheweest / maer was afgheweken/ ende nu totte Ghereformeerde ghekomen. Dese gaf dit den Magistraet te kennen / die ontboden den Kisten-maker / ende streden hem t'selfde aen. Naer eenigh ontkennen / bekende hy ten lesten de commissie te hebben / maer midts dat sy in bewaringhe was vande jonghe Heeren op de Borcht / presenteerde hy de selfde te gaen halen / ende haer over te leveren. Sy lieten hem gaen / maer haer bedenckende/ sonden sy hem nae/ ende lieten hem in sijn huys aentasten/ daerse mede in handen kreghen de voorschreven commissie. Snachts worde hy wederomme naet Raethuys ghebracht/ ende daer nae ettelijcke malen gheexamineert / ende eyndtlijck ghepijnicht/ ende doen noemde hy als principael beleyder van 't stuck / eenen Jan Groenen / Swagher zijnde van Fonck voorschreven / ende eenighe andere / die hy aenghesproocken hadde/ die meest alle ghevanghen werden ende haer Pampieren ghenomen. Ende doen werden eenighe van de Magistraet ghecommitteert / om aen de Jonghe Heeren te gaen op de Borght / ende haer te vertoonen / dat het van haren Vader ende oock van haer (indien sy daer kennisse van hadden) leelick ghedaen was / teghen soo solennelen Contract / t'welck by hem aenghegaen was / ende by den Keyser selfs gheaggreeert. Maer sy excuseerden haer daer op/ segghende van t'selfde int minste niet te weten : Ende hoe wel sy versocht waren noch inde Stadt te blijven / soo sijn sy evenwel den neghenden Mey uyt de Stadt wech ghegaen ende vertoghen / niet langher dervende verwachten den oproer van den Volcke. Onder de Pampieren van Jan Groenen/ werden verscheyden Coppen van Brieven ende instructien ghevonden / die aen den Grave gheschreven waren / ende oock eenighe Brieven van Fonck / meest daer op luydende / dat den Grave wel sach / dat hy vanden Keyser ende t'gantsche Rijck verlaten was / ende dat hy daeromme noodtlijck anderen scherm soude moeten soecken/ datter geenen beteren noch machtigher en ware door hem / als den Koninck van Spaengien / ende die het liever doen soude / dat hy hem moest vermeesteren vande Stadt / ende dan alleen voor eenen tijdt toe laten / dat den Koninck een Krijghs-Overste in zijn Landt hielt / ende met den stroom hem te Water behielpe ende diende / waer mede hy wederomme soude konnen komen tot sijn voorighe authoriteyt. Item/ noch veel Pampieren / inhoudende van desen aenslach op de Stadt / hoemense beleyden ende doen soude / daer uyt die van Emden wel saghen / dat voor haer eenen leelycken Pot te vyere was : Waeromme sy om haer te verseeckeren / alle moghelijcke ondersoeck deden / om alle de medeplichters in handen te bekomen / daer eenighe ter Stadt uyt liepen vluchtende. Hier door moesten sy wederomme last gheven aen Capiteyn Knoop / om drie hondert Mannen in Souldye aen te nemen / hoewel de Stadt maer te vele belast ware : Ende sy schreven oock aen den Heere Grave Willem van Nassouwe / ende andere / ende versochten assistentie / soo het noodt soude wesen/ ende dat men daer toe ter best gheleghen plaetsen eenigh volck by de handt mochte houden : T'welck Graef Willem hem niet alleene toeseyde/ maer bestelde mede dat de naeste gheleghen Capiteynen / eenighe Soldaten met volle gheweer af danckten/ die terstont in dienste van die van Emden traden. Eyntlijck dat rumoer gestaen hebbende tot int eynde van Mey/ worde daer naer veel gheslist / midts dat den Kistenmaecker ende Jan Groenen voorschreven / ter doodt onthalst werden / ende d'ander ghevanghenen meest ghebannen ende op groote amenden ghestelt. Vele inde vereenichde Landen / waren verblijt dat sulcx ontdeckt was.

Voornemen des Graven van Emden.

Kistemaker ende Jan Groenen onthalst.

Daer nae heeft den Grave hem hooghelijck over die Stadt Emden by den Keyser beklaecht / als dat sy het Tractaet ghebroken hadden. Dies den Keyser Rudolphus uyt het Camer-gherícht Spiers citeerde ofte daechde de Stadt Emden van date den 13. Junij/ dit Jaer 1598. te compareren den 16. Augusti / welcke citatie gheinsinueert was by eenen Camerbode den derthienden Julij / te antwoorden op de klachten des Gravens / over verscheyden pointen/ als onder andere / dat sy door eenighe Statische Krijghs-volck uytvallen gedaen hadden op des Gravens Heerlyckheden ende Ampteren van Marienhove / Visquart / Prosthumb / ende voort veel ghe-

Emden by den Grave ghedaecht tot Spiers/ den 13. Junij.

vangen

1598. vangen ghenomen ende ghepijnicht/ Joan Groenen ende Joan Kempts nae pijnighen onthalst / dat sy de Graven Johan ende Christoffel/ die met sijn instructie gekomen waren/ hebben verachtelijck ghehandelt/ oock dat sy eenen Notarium mishandelt hadden den negenden Mey / ende voorts hadden sy mede de jonge Ghesellen nieuwen Eedt voor ghehouden / daer de Graven niet in begrepen en waren. Wy sullen desen Boeck hier sluyten / ende met de Infanta van Spaengiens Regieringhe beginnen. 1598.

Eynde des Negenthienden Boecks.

Het Twintichste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Twintichste Boeck.

Den Koningh van Spaengien/ draeght by Acte de Nederlanden met Borgondien over/ aen sijn Dochter Isabella/ trouwende den Cardinael Aerts-Hertoghe/ met conditien/ 't welck oock den Prince vã Spaengien by Acte toestaet/ daer over Isabella volle macht sendt aenden Cardinael Aerts-Hertogh/ om in haren naem aengenomen te wordẽ. Tegen het transport worden alle swaricheden eñ Inconvenienten verhaelt. De Koninginne van Engelandt versoeckt aende Vereenighde Landen raedt/ om Pays te maken / ende Rembourſement van haer verschoten ghelt: Daer over de Landen resolveren/ geenen onsekeren Vrede aen te gaen/ ende deputeren Ambassade / om de Koninginne van Enghelandt te vreden te stellen. Den Keurvorst van Colen/ op sijn versoeck der Stadt Berck vande Geunieerde Landen/ bekomt antwoorde/ dat op goede verseeckeringe van des Rhijn-strooms vrijheyt/ die hem soude geworden. Meurs ende Alpen worden neutrael. Verscheyden Courssen ende Krijghs-oeffeningen werden voorgenomen. Den Vorst van Cleve wort in sijn Landen gehult. Die van Geneva versoecken hulpe in Hollandt/ ende werden verklaert byden Koningh van Vranckrijck begrepen te zijn inden Pays. Die van Aken worden in Rijcks Ban gestelt/ daer de oorsaken van verhaelt worden / Magistraet ende Religie afschaffende/ ende executeren Represalien teghen der Vereenighde Landen verwanten/ dies sy met diergelijcke gedreycht worden. De Garnisoenen van Liere/ ende Kasteel van Antwerpen muytineren. De Statische Ghesanten met Tractaet uyt Engelandt/ hebben de Koninginne te vreden gestelt. Engelsche werden in Yrlandt geslagen. Den Cardinael leydt sijn Geestelick ghewaet af/ ende doet hem voor toekomende Heere in Nederlandt/ op sekere conditien aennemen/ vertreckt nae Spaengien/ stelde voor Gouverneur in sijn plaetse / Andreas Cardinael van Oostenrijck. Nae sijn vertreck valt Admirante d'Aragon met grooten Leger in 't Lant van Cleve/ Gulick/ &c. neemt Orsoy eñ ander plaetsen. Den Grave van Valckensteyn ende Broeck wert gevangen/ eñ na vermoort. Wesel ende omliggende Steden in Westphalen/ die werden gebrantschat/ gheseyt ten dienste Gods ende des Koninghs. De Prince Mauritz die begeeft hem oock te Velde in tegenweer/ schrijft aende vergaderingen des Rijcx Creytsen/ die weder aen hem schryven. Den Admirante belegert Rijnberck ende wert hem overgegheven/ door brandt in 't Buscruyt gekomen/ neemt oock Rees ende Emmerick/ belegert ende krijght Deutecum ende Schulenborgh. Prince Mauritz sterckt/ ende verwacht hem voor Doesborgh. De Westphalische Creytsen tot Dortmont vergadert/ schrijven eñ klagen aenden Keyser/ Keurvorsten eñ Gebueren. Den overlast der Spaengiaerden wort verhaelt. Sy wordẽ eensdeels wederstaen by Prince Mauritz / die hun Emmerick afneemt / ende des Vorst van Cleve Krijghs-volck daer weder instelt. Den Admirante neemt sijn Winter-legher alomme op Rijcxbodem. De doot des Koninghs van Spaengien/ den 13. September 1598. wordt verhaelt / met verscheyden opinien over sijn leven ende regieringhe / mede de Instructie aen sijnen Sone ghelaten. Den Jongen Koningh neemt in Spaengien het Nederlants schips-volck gevangẽ. Den staet van Europa van dit Jaer 1598.

1598. wort verhaelt/ als van Vranckrijck/ Italien/ Hongarien/ Turckijen ende Polen/ ende hoe den Koningh Sigismond/ willende sijn Koninghrijck Sweden overweldigen/ werdt van sijnen Oom Hertogh Karel gedwongen in Tractaet te komen/ dies hy uyt sijn Rijcke na Polen vlucht. Den staet ende regieringe vande Nederlanden onder den Koningh/ wordt verhaelt/ also oock de Policien ende Regieringe vande Vereenighde Landen. 1598.

Dit alles is gheschiet in min dan een Jaer tijdts/ regerende den Aerts-Hertogh Cardinael Albertus/ onder de Spaensche/ ende Prince Mauritz ende Graef Willem van Nassouwen/ over de Vereenighde Landen/ 1598.

Transpoort des Konincx van Spaengien vande Nederlande aende Infante sijn Dochter/ de 6. Mey.

WY hebben vooren verhaelt/ de Resolutie die de Koning van Spaengien verkondicht hadde/ van sijn dochter de Infante Isabella/ haer te wille geven de Nederlanden/ met het Graefschap van Borgongien/ ten Houwelicke aende Vorstelijcken Cardinael Albertus/ hoe wel dat selfde vele vreemt dochte/ dat de oudtste Dochter soude besteet worden aende voorsz Vorstelijcke Cardinael/ die voorsien was met Geestelijcke staten/ en met het rijck Aertsbisdom van Toledo/ voorby gaende de oudtste Broeders/ als den Keyser/ Aertshertogen Matthias en Maximilianus/ die voor den jonghsten geerft waren/ ofte te erven hadden/ de Koninghrijcken van Hongarijen ende Bemen/ ende de Oostenrijcksche Landen: Waer over vele discourssen inde Weerelt gemaeckt werden/ ende veel nae-dencken gaf. Dese Resolutie is nu schriftelijck volbrocht gheweest/ op eenen Woonsdagh/ den sesten Mey inde Stadt van Madril/ op welcken tijdt is aldaer voor den ouden swacken ende krancken Koningh Philippus den II. verschenen den Prince Philips/ sijn eenigh Sone/ ontrent twintich Jaren oudt zijnde/ de Infante Isabella Clara Eugenia/ ontrent twee-en-dertich Jaren oudt/ met haerlieden Don Gomes d'Avila/ Marquis de Vellana/ Gouverneur ende groot Hofmeester vanden Prince voorsz/ Don Christoffer de Moro/ Grave van Chastel/ Rodrigo den grooten Commandador van Alcantara/ Don Johan Idiacques/ grooten Comandador van Leon/ alle drie Raden van State/ ende Messire Nicolaus d'Amant/ Ridder/ Raedt/ President ende Cancelier van Brabandt/ metten Secretaris der Nederlandtsche saken La Loo/ sonder andere. De schriften waren in Fransoys/ ende werden doen voor haer gelesen/ onderteeckent/ gezegelt ende gepasseert/ welck Transpoort ofte Overdracht wy hier by stellen.

Philippus/ &c. Aen alle tegenwoordige en toekomende/ die dese Brieven sullen sien ofte hooren lesen/ Saluyt.

Copye van het Transpoort des Konincx.

ALsoo wy hebben bevonden behoorlijck te wesen/ soo wel om de welvaert der Christenheyt in 't generael/ als in 't particulier van onsen Nederlanden/ niet langher uyt te stellen 't Houwelick van onse seer lieve ende wel beminde goede oudtste Dochter/ de Infante Isabella Clara Eugenia: Ende hier toe te meer beweecht zijnde/ uyt oorsaecke der bewaringe van onsen Huyse/ oock in 't aensien van wat anders goedts/ als oock om de bysondere gheneghentheyt die wy draghen tot onsen seer lieven ende wel beminden Broeder/ Rechtsweer ende Neve/ den Aerts-hertoghe Albert/ van onsent weghen Gouverneur ende Capiteyn Generael van onse voorsz Nederlanden/ en van Bourgondien/ d'ooghe geworpen hebbende op sijnen persoone/ hem verkiesende tot eenen toe-komenden Man/ van onse voorsz oudtste Dochter/ alles soo wel by consent ende dancke van onsen Heylighen Vader den Paus/ den welcke de begheerde dispensatie daer van heeft gheaccordeert: Als oock de communicatien daer van gehadt ende gehoude/ met den seer Hoogen/ seer Excellenten ende Groot-moghenden Prince/ onsen seer lieven ende seer beminden goeden Broeder/ Rechtsweer ende Neve/ Rudolphus den II. van dien Name/ Keyser van Roomen: Met eenen oock aen onse seer lieve ende wel beminde goede Suster/ de Keyserinne sijne Moeder. D'welck geconsidereert/ ende op dat onse voorsz Dochter mocht voorsien worden van middelen/ alst reden is/ voor haer groote gratien ende verdiensten: Selve om van onser zijden bewijs te doen vande sonderlinghe liefden die wy altoos ghedraghen hebben/ ende noch dragen tot onse voorsz Nederlanden/ ende van Bourgongien/ hebbende Resolutie genomen tot vorderinghe vanden voorsz Houwelijcke/ te doen aen onse voorsz Dochter/ een gifte oft Donatie der selver onse Nederlanden/ met alles wat daer toe behoort/ inder manieren als hier onder ghesept ende gespecificeert wordt/ ende dat alles door den middel ende interventie/ wille ende consente van onsen seer lieven en wel beminden ende goeden Sone den Prince Philippus/ onsen eenighen Sone ende eenigen Erfgenaem/ volghens d'advertentie die door ons ende den selvigen Prince onsen Sone/ ghedaen is gheweest aende Overheeren/ Ridders van onser Ordene/ Raden ende Staten van onse voorsz Nederlanden/ haer houdende onder gehoorsaemheyt/ met oock aen die van onsen Lande ende Graefschappe van Bourgongien: De welcke verklaert en betuyght hebben door henlieder antwoorde/ de vreuchde ende 't vernoegen datse ontfangen hebben/ van alsulcke onse goedertierene Resolutie/ die sy bekennen ende belijden dienstigh te wesen/ ter welvaert ende ruste van onse voorsz Nederlanden/ en dat het den rechten wegh is/ om te gheraken tot eenen goeden ende vasten Vrede ofte Pays/ en hen te verlossen van een alsulcken verdrietighen Oorloghe/ met de welcke sy vertravailieert hebben gheweest soo langhen tijdt van Jaren/ welcke stilte ende ruste wy voor henlieden altijdt begeert hebben: Ende considererende 't ghene eenen yegelijcken kennelijcken is/ dat 't meeste gheluck 't welck over een Landt komen mach/ is/ hem vindende geregeert ende gevouverneert met den ghesichte ende metter teghenwoordigheydt van sijnen Prince ende natuerlijcken Heere: Godt zy getuyge der moeyten ende sorgen die wy dickwils hebben ghehadt/ om dat wy 't aldaer persoonelijcken niet en hebben mogen uytrechten/ als wy het inder waerheyt grootelijcx begeert hebben/ indien ons andere saken van grooter importantien/ onsen Koninghrijcke van Spaengien aengaende/ niet en hadden verobligeert daer vast te blijven/ ende de residentie te continueren/ sonder ons van daer te beghe-ven/ gelijck als wy nu noch tegenwoordigh over sulcx verbonden zijn. Ende hoe wel het reysen beter schijnt te passen de bejaritheyt van onsen Sone den Prince/ dan onsen ouderdom: Nochtans den goeden wille Gods gheweest zijnde/ ons te gheven soo vele andere Koninghrijcken ende Landen/ om welcke goede regeeringe der selver/ nemmermeer en sullen ghebreken saken van seer grooter importantie/ om welcker wille oock ghereyscht wort sijne teghenwoordicheydt alhier: Daeromme bevonden behoorlijck dese Resolutie te nemen/ om onse voorsz Nederlanden niet te laten inde selve inconvenienten als voor henen/ met redene hier by gevoecht/ die daer is/ in mede-deylinge te doen aen onse voorsz Dochter de Infante/ nae hare verdiensten ende Hoocheydt harer Gheboorten/ ende oock overgheven in 't particulier/ nae dien naest onsen voorsz

Sone

1598. Sone den Prince (dien Godt beware in langhe Jaren / ende hem voorspoet gheve tsijnen dienste) onse voorschreven oudtste Dochter de eerste ende de naeste is / ende dat door middel van den wille onses voorsz Soons / sy van nu aen daer inne mach toegheIaten worden / hebben wy vercoren een sulcken middel / op hoope dat door den selven / onse voorsz Nederlanden sullen moghen keeren tot haren ouden fleur / ruste ende voorspoet / die sy voortijdts ghehadt hebben. Doen te weten / dat begheerende teghenwoordelijck in effect te brenghen in zijn voorschreven behoorte / t'ghene des wy soo rijpelijck ghereſolveert zijn / ende verstaen hebbende het willich consent / dat onsen voorschreven Sone den Prince daer toe soo liberalijcken ghegheven ende verleent heeft van sijnder zijden / selve noch wetende de submissie met de welcke onse voorschreven Landen zijn gheconformeert / tot deser onser goeder intentien / hebben wy gheresolveert te cederen ende transporteren / aen de voorschreven Dochter de Infante / tot vorderinghe van den voorschreven Houwelijcke / alle onse voorsz Nederlanden / ende van Bourgongien / op de forme ende maniere / ende nae de besprekinghen ende condition / hier beneden uytgedruckt ende ghementioneert.

1. De eerste conditie is / ende niet anders / Dat de voorschreven Infante onse Dochter / haer ten Houwelijcke sal begheven met den Aertshertoghe Albertus / uyt crachte der dispensatien / die welcke onsen voorschreven Heylighen Vader den Paus / tot dien voorschreven eynde verleent heeft / ende datse giftelijck ofte voor een gifte aen neme / de voorschreven Nederlanden ende t'Graefschap van Bourgongien. Ende indien t'voorschreven Houwelijck belet wordt door eenighe oorsaecke die 't soude mogen wesen / soo sal de voorschreven donnatie ofte gifte ende concessie / nul ende niet geeffectueert worden: Ghelijck wy in sulcken voorschreven cas / het van nu aen wederroepen ende tot niet maken.

2. Item / op conditie / ende niet anders / Dat de Kinderen ende Nacomelinghen van den selven voorschreven Houwelijcke / Mannelijck ofte Vrouwelijck / Wettelijck ende in rechten Houwelijcken staet ghebooren / ende niet onwettelijck / hoe wel het ware by subsequenten Houwelijcke / den oudtsten precederende den Naghebooren en / ende t'Mannelijcke het Vrouwelijcke: Inden selven graet sullense Erfghenaem zijn / van Handt te Handt / van alle de voorschreven Provintien ghesamentlijck / sonder die te moghen verdeylen noch eclipseren: Verklarende dat den oudtsten Sone ofte de oudtste Dochter / der overleden int leven van haren Vader / sal worden gheprefereert tot den Oomen / ende aen eenighe andere van de Linie Collaterale.

3. Item / op conditie / ende niet anders / Dat indien (twelck Godt niet en wille) gheenen Sone oft geene Dochter van desen Houwelicke en quame / ofte datse overleden waren in den tijdt van 't overghelden van d'eene der voorsz den Aertshertoge Albertus / ende onse Dochter de Infante / die nu t'samen te Houwelijcken hebben / sal de teghenwoordighe donnatie ende concessie / van nu aen nul wesen / ende van geender weerden. In welcke cas / soo onse voorschreven Dochter de Infante / Weduwe bleve / sal de portie Legitime vander Vaderlijcker zijden / ende de gifte vander Moederlijcker zijden / sulcx haer toequam / volgen: Boven desen dat te meer sullen wy ofte onsen voorseyden Sone den Prince / doen in sulcken cas t'hemwaert / om der liefden wille die wy t'hemwaert dragen. Ende of de voorsz Aertshertoge Albert / onsen goeden Rechtsweer / overleefde de voorsz Infante / sal hy hebben te blijven Gouverneur van de voorsz Nederlanden / voor ende inden name van den Erghenaer / aen welcke de selve Landen alsdan sullen gedevolueert zijn.

4. Item / op conditie / ende niet anders / Dat als wanneer alle de descendenten faelgeerden / Mannelijck ende Vrouwelijck / uyt den voorschreven Houwelijck ghe procreert gheweest zijnde / alsoo datter niemant over en bleve van alle die tot dese goederen beroepen zijn: In sulcken cas / sullen de selve weder te keeren hebben / al te samen tot den Koninck van Spaengien den welcken dan van ons ghedescendeert sal wesen: Ende volgens dese donnatie ende concessie in sulcken ghevalle / daer van maecke wy hem van nu aen beghiftich ende is sijne donnatie.

5. Item / op conditie / ende niet anders / Dat onse voorsz Dochter de Infante / noch niemant anders vande geroepene tot der voorsz successien / en sal moghen om eenigherhande redenen verdeylen de voorsz Landen / noch gheven ofte veranderen / sonder onsen consente / ende des ghenen die onse Erfgenamen ende Successeurs sullen zijn in dese Rijcken.

6. Item / op conditie / ende niet anders / Dat de selve / die Princesse ofte Vrouwe sal zijn van de voorsz Nederlanden / haer sal moeten ten Houwelijcke begheven met den Koninck van Spaengien / oft met den Prince sijnen Sone / die alsdan int leven wesen sal / daer inne altoos precederende de behoorlijcke dispensatien / in t'ghene noodich sal zijn: Ende oft sy alsdan den wille oft t'vermoghen niet en hadden / t'voorschreven Houwelijck te doen voor henlieden / en sal in sulcken ghevalle de voorsz Vrouwe gheenen Man moghen nemen / noch haer eyghenen in eenighe gifte / in eenighen deele der voorsz Landen / ten sy by onsen addvijse ende consente / ende van onse Erfghenamen ende Successeurs inde voorsz Koninckrijcken van Spaengien / de welcke van ons sullen voortghekomen zijn: Ende by ghevalle van contraventie al t'gene daer ghegeven gheweest sal hebben ende gheoctroyeert sal wederom tot henlieden keeren als oft dese donnatie / concessie ende Transport noyt ghedaen en ware gheweest.

7. Item / op conditie / ende niet anders / Dat alle ende elcken Prince oft Heere der voorsz Nederlanden / sullen ghehouden wesen te Houwelijcken hare Sonen ende Dochteren / by onsen addvijse ende consente / ende des genes van onsen Erfgenamen ende Naekomers / Koningen van Spaengien.

8. Item / op conditie / ende niet anders / Dat onse voorsz Dochter de Infante ende haren Manne / noch eenige van hare Successeuren / aen de welcke de voorsz Landen sullen gedevolueert zijn / en sullen in geenderley maniere houden handelinghe / traffijcque ofte contrarie inde Orientaelsche ende Occidentaelsche Indien / noch en sullen derwaert senden eenigherhande soorte van Schepen / onder wat tijttel / verhael oft pretext het ten voorsz deele soude moghen wesen / op pene dat de voorsz Landen sullen ghedevolueert zijn / indien ghevalle van de voorsz contraventie. Ende indien eenighe der voorsz Nederlanden Ondersaten haer begaven na de voorsz Indien / teghens t'voorschreven Verbodt / datse de Heeren der voorschreven Landen alsdan sullen hebben te castijden met penen / confiscatien der goederen / ende met anderen noch swaerdere / jae selve metter doodt.

9. Item / op conditie / ende niet anders / Dat soo den voorschreven Aertz-hertoch Albert / onsen goeden Rechtsweer / overleefde onse voorschreven Dochter de Infante / naelatende Sone oft Dochter / sal hy hebben het Gouvernement van sulcken Sone ofte Dochter / Erfghenaem ofte Erfghename / ende de handelinghe van alle de goederen / alst wesen soude / oft onse voorschreven Dochter de Infante noch int leven ware. Ende sal boven desen / onsen Rechtsweer den Aertshertoghe in desen ghevalle ghebruycker zijn (sijn leven langh gheduerende) van alle de voorschreven Nederlanden / ende Usufructier der selver: Overmidts hy eerlijcken onderhoude alle de voorsz Kinderen nae ende volghens hare qualiteyt: Ende de oudtste / t'sy Sone oft Dochter / sal hy gheven het Landt ende Hertochdom van Lutzenburgh / ende t'Graefschap van Chiny / datter toe behoort / om dat te hebben ende te ghebruycken / gheduerende t'leven des Vaders / na welckers doodt sulck kint het al hebben sal / als universelen Erfghenaem. Wesende alhier expresselijcken verklaert / dat dese oorsaecke van Usufructie / alleenlijcke verstaen zy tot faveur van onsen voorsz goeden Rechtsweer / den Aertshertoge Albert / ende datse niet en sal moghen getrocken worden tot andere consequentie / op dat gheene van sijne Successeurs eenich exempel daer van en allegeren / noch eenigerhande recht te hebben in ander diergelicke saken.

 10. Item /

10. Item/op conditie/ende niet anders/ Om dese te wesen de principale ende de meeste verbindtenisse boven alle andere/ dat alle de Kinderen ende descendenten vande voorsz Houwelicken/volghende de Heylicheydt ende Religie die nu inde selve lichtet/ sullen moeten leven ende sterven in onse Heylige Catholijcke Wet/ ghelijck alsoo de Heylighe Roomsche Kercke leert ende onderhoudt: Ende al eer men possessie sal nemen vande voorsz Nederlanden/ sullen den Eedt doen in dier formen/ als hier naest desen Artijckele wort bevonden ghecoucheert. Ende indien ('t welck Godt niet en wille) dat eenighe der voorsz descendenten afweken van onsen Heyligen Gheloove/ ende vervielen in eenighe Heresie/ nae diense onsen Heylighen Vader den Paus voor sulcke verklaert sal hebben/ sal ghepriveert worden van d'Administratie/ Possessie ende eygendom der voorsz Provintien/ ende dat de Ondersaten ende Vassalen der selver/ hem niet meer en sullen obedieren: Maer datse toelaten ende ontfangen sullen den alder-naest-volghenden Catholijcken van die afkoemst/ den welcken in cas van sulcken ghefourvoyeerden vanden gheloove/ hem behoorde te succederen: Ende sal een alsulcken Hereticque ghereputeert wesen/ als oft hy Reelijcken ware overleden door den natuerlijcken doot.

Eedt die de Koning van Spaengien de Souveraine Heere des Nederlandts oplegdt.

EGo juro ad Sancta Dei Euangelia, quod semper ad extremum vitæ meæ spiritum, Sacrosanctam Fidem Catholicam, quam tenet, docet & predicat Sancta Catholica & Apostolica Romana Ecclesia (omnium Ecclesiarum Mater & Magistra) constanter profitebor, & fideliter firmiterque credam, & veraciter tenebo: Atque eam à meis subditis teneri, doceri & predicari (quantum in me erit) curabo: Sic me Deus adjuvet & hæc Sancta Dei Euangelia.

Dat in Duyts is/

Ick sweere by dat Heylige Evangelie Godts/ dat ick altijdt tot den uytersten adem mijns levens/ dat Heylighe Catholijcke geloove 't welck houdet/leeret/ ende predicket de Heylighe Catholijcke ende Apostolicke Roomsche Kercke (aller Kercken Moeder ende Meesteresse) standt-vastelijck belijden/trouwelick ende vast ghelooven/ ende warachtelijck onderhouden sal: Ende dat ick sal besorgen (soo veel my moghelijck sal zijn) dat het selve van mijne Onderdanen onderhouden/gheleeret ende ghepredihet worde: Soo helpe my Godt ende syn Heylige Evangelie.

11. Item/op conditie/ende niet anders/dat om de meeste versekeringhe ende vasticheyt van vrede/ liefde ende correspondentie dier behoort te wesen/ tusschen de Koningen ende sijne Koning-rijcken/onse Descendenten ende Successeuren/ ende de Princen ende Heeren van derwaerts over/ oock onse Descendenten ende Successeuren/ eenen yeghelijcken vande ghene die welcke metter tijdt inde Possessie ende Heerschappije der voorsz Nederlanden sullen komen/ ende van Bourgongien/sal hebben te advoueren/t'approberen/ ende te ratifieren de superabundantie 't ghene in dit Artijckel begrepen staet.

12. Ende om dies wille dat onse intentie ende wille is/ dat de voorschreven conditien souden hebben ende gheraken tot een gheheel ende volkomen effect/ onder ende door middele der selver/ Gheven, Cederen, Verlaten, Transfereren, Renunceren, ende Accorderen wy, in gifte/ in leene/ achter ofte nae-leen/ ende door eenighen beteren weghe/ maniere ende forme als men met rechte soude moghen doen/ ende van weerden behoort te wesen/ sonder dat de onnutte forme soude moghen toe-brenghen eenigh achterdeel/ de ghene die nut ofte noodigh is/ ende vorderlijck der voorschreven Infante/ Isabella Clara Eugenia, onse seer lieve ende wel beminde goede oudtste Dochter/ Alle onse Nederlanden, ende elcke Provintie der selver, met eenen het Landt ende Graefschap van Bourgondien. Daer onder mede begrepen dat van Charlois ende de Hertoghdommen, Princelijckheden, Marcquisaten ende Sterckten, de welcke daer zijn in onse Nederlanden ende Bourgondien/ met oock alle de Regale Leenen/ Homagien Rechten van Patronagie/ Renten ende Inkomens/ Domainen/ Aiden/ Confiscatien ende breucken/ met alle ende eenigherley gherechticheden ende Actien/ die wy mogen pretenderen ter oorsaken der selver Nederlanden ende Bourgondien/ met oock alle Preeminentien/ Prerogativen/ Previlegien/ Exemptien/ Garden/ Advouerien/ Jurisdictien/ Hoocheden/ Ressorten/ ende eenigherhande andere Superioriteyten/ ghelijck ende inder selver maniere als die selve zijn/ ende uyt wat oorsake oft waer door sy onse mogē wesen oft toe-behooren/ 't zy van Patrimonie oft anders/ tot wat Tijtel/ hoe het zy oft soude moghen wesen/ om gheelicken 't ghebruyck oft besittinghe daer van te hebben/ even ghelijck wy de selve ghehadt ende beseten hebben/ sonder eenighe exceptie: tot laste nochtans/ datmen onghevioleert sal houden ende observeren/ alle ende een yeghelijcke boven ghespecificeerde conditien inde Pragmaticque ghemaeckt/ door d'onsterffelijcke Memorie vanden Keyser mijnen Heere ende Vader/die inde glorie is/ inde Maendt van November/ inden Jare 1549. daer inne de eenicheydt der voorsz Nederlanden/ sonder te consenteren noch te accorderen eenighe divisie ofte separatie inde selfde/ om wat oorsaken/ noch in eenigherley manieren dat het zy.

13. Ende is onse intentie/ ghelijck als wy verklaren ende expresselijcken ordonneren/ door dese teghenwoordighe/ dat door middel deser onser Donatie/ Concessie ende Transport/ dat onse voorsz Dochter de Infante/ ende haren gheseyden toe-komenden Man/ den Aertshertoghe Albert/ sullen ghehouden/ verobligeert ende belast zijn/ te betalen/ te voldoene alle ende eenigherhande schulden ende Obligatien/ Contracten/ by ons/ oft in onsen name/ oft van wijlen sijne Keyserlijcke Majesteyt/ op onse Patrimonie ende Domaine der voorsz Nederlanden/ ende Graefschap van Bourgongien/ ende dat sy insghelijcx sullen ghehouden zijn ende verobligeert/ te lijden/ dragen ende onderhoudē alle ende eenigerley Renten/ pensioenen tot lijftocht/ ende alle andere/ wat giften/ recompensen ende belooninghen/ welcke de selve sijne Keyserlijcke Majesteyt/ ende wy ofte onse Predecesseurs hebben ghegheven/ gheassigneert/gheaccordeert ende gedaen/ aen welckerhande persoonen dat het zy. Ende also doen, Scheppen ende Denomineren wy, door dese teghenwoordige/ onse voorseyde Dochter de Infante/ voor Princesse ende Vrouwe der voorsz Nederlanden, ende vandē Graefschappe van Bourgongien, met eenen van Charlois.

Octroyeren insghelijcx onse voorschreven Dochter/ dat boven de particuliere Tijtelen van elcke der voorschreven Provintien der Nederlanden/ ende voorschreven Graefschappen van Bourgongien/ sy haer mach schrijven ofte intituleren ende denomineren/ Hertoginne van Bourgongien. Niet teghenstaende dat wy oock voor ons hebben behouden/ ende voor onsen Sone de voorseyde Prince (soo vele ons sal ghelieven) den selven Tijtel van Hertoghe van Bourgongien/ met alle de ghrechticheden ons deshalven competerende: Daer by ghevoecht de qualiteyt der Hoocheydt ende Souverainiteyt onser Ordenen vanden gulden Vliese/ te hebben macht ende faculteyt daer van te moghen disponeren in toekomenden tijden/ als wy ten besten sullen behoorlijck vinden. Soo consenteren/ accorderen wy/ ende laten toe onse voorschreven Dochter de Infante/ ende gheven haer absolute ende onwederroepelicke macht/ om door hare privee authoriteyt/ sonder andere versoeckinghen om consent/ door haer ofte hare ghesondene aen haren ghesevden toekomenden Man/ te nemen ende te aenveerden de gheheele ende volkomen Possessie van alle de voorsz Nederlanden/ Graefschap van Bourgongien ende van Charloys/ ende ten effecte van dien te doen vergaderen de Generale Staten der selver Landen/ ofte de particuliere Staten van elcke Provintie/ oft een ander maniere ghebruycken/ de welcke sy sal bevinden redelijck ende best dienstich tot dese onse Donnatie/ Concessie ende Transport. Ende te doen notificeren/ als oock te doen den nootwendighen Eedt aende Ondersaten ende Staten der voorsz Landen/ ende vereysschē Investiture vande stucken ende Seignieuryen daer 't van

1598. van doen sal wesen. Ende oock van henlieden ontfangen den schuldigen ende behoorlycken Eede haerlieden verbinden in alles, waer inne sy volghens den voor-gaende Eeden / zyn oft sullen reciproquelyck gehouden oft verbonden wesen. Ende ter tijdt toe dat onse voorsz Dochter sal ghenomen ofte doen nemen hebben in haren name, de Reele Possessie der voorsz Nederlanden / ende Graefschap van Bourgongien ende Charlois / inde forme ende maniere ghereserveert door dese ghesende patenten. Stellen ende Constitueren ons voor Possesseur der selver / inden name ende van wegen onse voorschreven Dochter.

Tot ghetuyghenis daer van / Ordonneren ende willen / dat haer over-ghelevert sullen worden de selve onse patent Brieven / Consenterende ende accorderende aen onse Dochter de Infante, te weer-houden / toelaten ende instituëren inde voorsz Nederlanden ende Bourgongien, Gouverneurs / Rechters / Justicieren ende Officieren, 't zy tot bewaernisse ende bescherminghe der selver / als tot administratie der Justitien / Policien / ontfanginghe van Domainen ende andersins: Ende daer-en-boven doen al 't ghene een rechte Princesse ende naetuerlijcke vrouwe van de eyghendommen der selver Landen nae ghewoonlyck recht ende andersins mach ende behoort te doen / ende ghelyck als wy 't ghedaen hebben / ende souden hebben konnen doen: Observerende niet te min altoos de voorsz Conditien hier boven gheinsereert: Ende ten desen effecte hebben wy ghequiteert / afghesondert ende ontlast / quiteren / absolveren ende ontlasten door dese voorsz alle Bisschoppen / Abten / Prelaten ende andere Lieden der Kercken / Hertoghen / Princen / Marquisen / Graven / Baroenen / Gouverneurs / Hoofden ende Capiteynen der Landen ofte Steden / Hoofden / Presidenten ende Lieden van onsen Raden / Canceliers ende de ghene van onse Finantien ende der Reeckeninghen / ende andere Justicieren ende Officieren / Capiteynen / Lieden van Oorloghe / ende Soldaten der sterckten ende Casteelen / ende hare Stede-houderen / Ridders / Escuiren ende Vassalen / met de Wethouderen / Borgheren / Woonders / ende Inwoonders der goeder Steden / Bourgen / Vryheden ende Dorpen / ende alle ende yeghelicke Ondersaten van onse voorschreven Nederlanden / ende Graefschappe van Bourgongien ende van Charlois / ende een yeghelyck van henlieden respectivelijcken vande Eeden ende ghetrouwicheden / Gheloove ende Homagie / belofte ende verbintenisse / die sy aen ons ghedaen ende bewesen hebben / als haren Wettelicken Souveraynen Prince: Willende / Ordonnerende ende bevelende wel expresselyck aende selvighe / datse sullen hebben te sweeren ende t'ontfanghen de voorsz Infante onse Dochter / voor hare rechte Princesse ende Vrouwe / ende haer te doen ende te gheven de behoorlicke Eeden der ghetrouwicheyt / gheloove ende homagie / belofte ende verbintenisse / inder ghewoonlycker manieren nae der naetueren der Landen / plaetsen / Leenen ende Seignieurien. Ende vorder / datse haer ende haren voorsz toekomenden Manne bewijsen alle eere / reverentien / affectien / gehoorsaemheyt / getrouwicheydt ende dienst / als goede ende trouwe Ondersaten behooren ende ghehouden zijn te doene aen hare rechte Princen ende naetuerlijcke Heeren / alsoo sy tot den daghe van heden aen ons ghedaen hebben / ende met voldoeninghe van alle ende yeghelijcke deffauten ende naelatinghen / soo wel gherechtelijck als daetlick / de welcke tusschen dese onse Donatie / Concessie ende Transport mochten in komen. Ende door onse eygene beweginghe sekere wetenschap / ende volkomene absolute Coninghlicke macht / welcke wy in desen willen ghebruycken / ende oock gebruycken: Hebben ghederogeert / ende deroguëren aen alle ende eenigherleye Wetten / Constitutien ende Costuymen / die hier teghens souden mogen sijn ende contrariëren: Want sulcx is onsen eyghenen wille ende begheeren. Ende op dat van alles wat boven gheseydt is openlyck worde een saecke die vast / altoos ende eeuwelijck blijve: Hebben wy dese onse teghenwoordighe ghetEeckent met onse Name / ende onsen grooten Zeghel daer aen doen hanghen: Willende ende ordonneren-de dat het sal worden gheinregistreert / om van weerden ghehouden te worden in alle ende yeghelycke secrete Raden ende Kameren van Rekeninghe daer het behooren sal. 1598.

Ghegheven in onse Stadt van Madril / int Koninghrijck van Castilien, den sesten dach der Maendt van Mey / int Jaer der Gratien 1598. Ende van onser Regeringhe van Napels ende van Jerusalem het vijf-en-veertichste / van Castilien / Arragon / Cecilien ende vande andere het vier-en-veertichste / ende van Portugael het negenthiende.

Alsoo gheparapheert / N. D. V.
Onderschreven / Philippus.
Ende meer onder / By den Koningh.
Ende onderteeckent /

A. de la Loo.

Nae dat dese overdrachte by den Koningh aldus gepasseert was, so heeft den Prince Philips, de approbatie ende aggreatie daer toe oock schriftelyck en met Eede bevesticht / in forme als hier nae volcht.

Philips by der gratien Gods / Prince / eenich sone ende Erfghenaem der Koninghrijcken / Landen ende Heerschappijen vanden Koningh Philips / den tweeden dies naems / mijnen Heer ende Vader. Aggreatie ende approbatie van den Prince Philips over de Donatie der Nederlanden.

Aen alle teghenwoordighe ende toekomende / Saluyt. Als hebbende mijnen voorseyden Heere ende Vader Resolutie ghenomen te Houwelycken mijn Vrouwe de Infante Isabel Clara Eugenia / onse seer lieve ende wel beminde goede Suster / metten Aerts-hertoge Albert, onsen goeden Oom ende Neve / ende dat volghens dien / heeft syne Catholycke Majesteyt oock ghedetermineert in onse communicatie / ende met onsen consente hier toe beweecht / door seer groote redenen ende respecten der ghemeyner welvaert / selve om der rusten wille der Christenheydt int Generael / ende den Vrede ende stillicheydt der Nederlanden int particulier. Ende op dat onse voorseyde goede Suster voorsien zy nae hare qualiteyten ende groote verdiensten / te doen een begiftinghe aen onse voorseyde Suster vande voorsz Nederlanden ende den Graefschappe van Bourgongien / inder forme ende maniere daer van wesende / ende blijckende by de opene Brieven de welcke mijnen Heere ende Vader daer van heeft doen depescheren / ghetEeckent met synder handt ende gezegelt met sijnen grooten Zeghel / van welcker d'Inhoudt hier volcht van woorde te woorde.

Philips / &c. Doen te weten / dat wy nae dien wy hebben particulierlijcken verstaen / 't ghene 't welck boven gheseydt is / ende een yeghelijck poinct der dinghen ghementioneert / considererende de ghemeyne welvaert die daer uyt ontstaen sal onder de Christenheydt / selve uyt oorsaecke der besondere liefde die wy schuldich zyn ende draghen tot onse goede Suster de Infante / door hare groote verdienste oft weerdicheden / loonen / approberen / aggreëeren ende houden wy het voor goedt door dese teghenwoordighe: Niet teghenstaende eenich prejuditie / 't welck ons ofte onse Successeurs daer van nu teghenwoordich oft hier naemaels mochte toekomen / ende om der selver redenen wille / wy consenteren ende sijn te vreden / door dese teghenwoordighe / dat die voorseyde Nederlanden ende Graefschap van Bourgongien ende Charloys sullen gheccedeert / ghetransporteert ende ghegheven zijn aen onse goede Suster de Infante / inder manieren alsoo het mijnen voorseyden Heere ende Vader ghedaen heeft / ende soo het ten besten mach houden ende ter meester seeckerheydt / corroboratie ende bevestinghe van 't ghene daer van syne Majesteyt disponeert ende ordonneert / ten faveure ende tot voordeele van onse goede Suster: Soo disponeren ende ordonneren wy daer toe (soo het noodich zy) door dese teghenwoordighe / oock in faveur der selver inde selve forme ende maniere / in alles ende over al uyt onsen vrijen ende eyghene wille / sonder dat eenichsins daer tusschen ghekomen zy eenighe aendringinghe / dwangh / bedroch / valscheydt / noch eenich respect / noch Vaderlycke reverentie /

1598. noch eenighe brieve / noch door dwalinghe ofte ten rechten / wesende onse intentie ende wille / dat de selve Landen sullen zijn ende toebehooren onse goede Suster de Infante / Isabel Clara Eugenia / ende hare Successeurs / in formiteyt der voorseyder dispositie vanden Koningh mijnen Heere ende Vader. Ende op dattet al gheraecke ende hebbe zijn gheheel effect/ ende voor alle tijt te stercker ende vaster blijve / hebben wy ghereroncieert / ende renoncieren door dese tegenwoordighe / in faveur van onse voorseyde goede Suster, voor ons ende onse Successeurs / alle beneficien 't welck ons oft henlieden respectivelijck het recht mach ofte mochte gheven / om te gaen ofte komen int contrarie van deses / noch dattet ware door recht vande restitutien in Integrum, int welcke wy ooch gherenonceert hebben/ende renoncieren door dese gheseyde teghenwoordighe: Want onsen beslotenen ende ghedetermineerden wille is / dat gheenderhande dinghen kracht ofte macht en sullen hebben teghens dese donnatie / concessie ende dese transpoort / de welcke ghedaen wordt vande voorseyde Nederlanden / inder formen ende manieren voorschreven.

So hebben wy gedaen ende gegeven onsen Eedt op de Heylighe Evangelien / die wy met onsen handen gheraeckt hebben/om te houden/ observeren/ mainteneren ende accomplieren / ende sullen doen houden/ observeren / mainteneren ende accomplieren alles wat punctuelijcken gheseydt is / sonder daer aen voor te brenghen eenigherhande excuse noch exceptie / noch toe te laten datse yemanden van onsent weghen sal voort-brenghen / het welck wy affirmeren ende beloven met Princelycke woorden / ende dat wy sullen gheven hulpe ende assistentie vereyscht door 't gheheel effect ende furnissement van alle het ghene gheseydt is / om sulcks te wesen (ghelijck wy boven gheseydt hebben) onsen ernstighen ende voor-ghenomen wille: Tot ghetuygheniße daer van / hebben wy doen depescheren dese teghenwoordighe opene Brieven / de welcke wy met onse handt gheteeckent hebben / ende doen teghen teeckenen door 't Secretarie infraschript vanden Staten des Koninckx mijnen Heere ende Vader / inde voorseyde saecken der voorschreven Nederlanden ende van Bourgongien / ende doen zeghelen met den grooten Zeghel der Wapenen van syne voorseyde Majesteyt / uythanghende met een goude snoer ofte Lint : haer present vindende als ghetuyghen daer toe gheroepen / Don Gomes de Avila Marquis de Velado / onsen Gouverneur ende grooten Hofmeester / Don L. H. T. A. P. de Mora. Grave van Castel Rodrigo / Grand Commandeur d'Alcantara / Edelman der Kameren van syne Majesteyt/ ende onsen Sommelier des Lijfs/ Don Johan d'Idiaques / grooten Commandeur van Leon / alle drie vanden Rade van State / ende Messire Nicolaes d'Amant Ridder / oock Raetsheer van State / ende bewaerder des Zeghels der selver Majesteyt inde voorschreven saecken der voorschreven Nederlanden/ ende van Bourgongien / ende Cancelier van sijnen Lande / ende Hertoghdom van Brabandt. Ghegheven inde Stadt van Madril / int Koninghrijck van Castilien / den 6. dach der Maendt van Mey/ int Jaer der gratien 1598. gheparapheert / N. E. R. T. Gheteeckent Philippus, Ende meer onder/ By ordonnantie van mijnen Heere den Prince, onderteeckent/ A. de la Loo, ende waren de voorsz Brieven ghezeghelt metten grooten Zeghel der Wapenen van syne Majesteyt in rooden Wasse / uythanghende met goude Lint.

Ceremonien nae de overdrachte der Landen.

Dese Instrumenten alsoo voor de voorsz ghetuyghen ghepasseert zijnde/ soo stondt den Prince op/ende kussende de handen van synen Vader den Koningh/ danckte hem voor de goede gunste die hy syne Suster bewesen hadde / ende doen ginck hy nae sijn Suster / om haer daer over alle gheluck te bieden ende te congratuleren. Doen stondt oock de Infante op/ende kussende de handen van haren Vader / bedanckte sy hem oock voor de gunstighe weldadicheydt/ ende daer nae bedanckte sy oock haren Broeder den Prince. Savonts werdter groote feeste ghehouden int Hof/ ende meerder soude men ghedaen hebben/soo den Koningh niet soo kranck gheweest ware / nochtans bykans sonder koortsen / maer seer weeck zijnde. Twee daghen daer nae den 8. Mey / quam de Keyserinne te Hove / des Koninghs Suster/ ende den Voorstelijcken Cardinael Albertus Moeder / metten Ambassadeur vanden Keyser / metten voorsz Marquis de Vellado / Don Christophoro de Moro / Don Joan Idiacques/met Don Martin voor Secretaris/ ende daer werdt het Houwelijck bevesticht / ende de Infante Isabella verbondt haer selven doen by Eede/ dat sy trouwen soude met den Aertz-Hertogh Albert van Oostenrijck nae sijn begheeren/ ende de Keyserinne Maria verobligeerde haer / dat den Aertz-Hertoghe haer Sone haer oock trouwen soude/ uyt krachte van sijn volle macht ofte procuratie die hy haer ghegheven hadde/ ten overstaen vande boven ghenoemde als ghetuyghen. Doen tradt de Infante voorts om de handen te kussen aen haer Moeye ende Schoon-Moeder/maer sy en wildet niet ghedooghen/noch haer de handt gheven/maer omhelsde haer : ende nae lange beleefde courtoysien ende vriendelijcke propoosten tusschen haer beyden / soo vertrock de Keyserinne/ ende met haer de Schoon-dochter ende Nichte : int scheyden wilde de Infante anderwerf de handen kussen van haer Schoonmoeder/ neygende haer mette een knie op de aerde / dan de Majesteyt en wilde haer de handt niet gheven / maer begheerde dat sy opstaen soude/ende soo de Infante dat noch weygherde/ soo kuste de Majesteyt haer aen de wanghe/ende alsoo scheyden sy / daer op volchden veel congratulatien ende geluck-biedingen. 1598.

Triumph over de opdrachte der Nederlanden.

Houwelijck bevesticht tusschen Albertus ende Infante.

Hier nae soo sondt de Infante Isabella Clara Eugenia / een procuratie aen haren toekomenden Bruydegom / inde qualiteyt als Princesse vande Nederlanden/schrijvende als volcht.

ISabel Clara Eugenia / By der gratien Godts/ Infante van alle de Koninghrijcken van Spaengien / Hertoginne van Bourgongien / van Lottrijck/ van Brabandt / van Limborch/ Lutzenborch/ Gravinne van Vlaenderen / van Artoys / van Bourgoigne / Paltz-graef van Henegou / van Hollandt / van Zeelandt / van Namen / ende van Zutphen / Marquise van 't Heylich Rijck / Vrouwe van Vrieslandt/ van Salines ende Mechelen / der Graefschappe Stadt ende Lande van Utrecht / van Over-Yssel ende Groeningen.

Procuratie vande Infante aen Albertus/ om de Nederlanden te ontfanghen den 30. Mey.

Aen alle tegenwoordighe ende toekomende die dese Letteren sien ofte hooren lesen/ Saluyt.

Hoe dat soo wel om de welvaert der Christenheydt int Generael / als het particulier der Nederlanden ende om andere goede consideratien / ghelieft heeft den Koningh mijnen Heere ende Vader / tot vorderinghe onses toekomenden Houwelijcx / by dispensatie van onsen Heylighen Vader / den Paus / met onsen seer lieven ende wel-beminden Neve den Aertz-Hertoghe Albert/ende met consenteringhe/ aggreatie ende toesien vanden seer hooghen ende seer machtigen Prince/ onsen seer lieven ende wel-beminden goeden Broeder/ Ons te doen begiftinghen / concessie/ ende transpoort van alle de Nederlanden / ende van Bourgongien / door de opene Brieven daer van ghedepescheert / ende respectivelijck gheteeckent / van hare eyghene handen / den sesten deser teghenwoordiger Maendt van Mey / met andere onse opene Brieven / aengaende d'acceptatie der selver donnatie / ende transport : Op dat de voorsz Nederlanden ende van Bourgongien / van ons souden ghehouden ende beseten worden / oock van onse Hoyrs ende Nakomelinghen/inder formen, manieren/ende volgens de conditien particulierlijck begrepen ende gheexpresseert door de voorsz opene Brieven / ende dat door de selve syne Majesteyt ons heeft gheconsenteert / gheaccordeert ende belooft / ende gheeft absolute ende onwederroepelicke macht van weghen onse eyghene authoriteyt/ sonder andere requisitie ofte consent te nemen / ende aentasten by oft door sendinghe van procuratie / aen onsen voorsz toekomenden Man den Aertz-Hertoghe Albert : Het gheheele ende volkomene besit van alle de Nederlanden / ende Graefschap van Bourgongien ende Charlois / ende int voorsz effect te doen al 't gene int particulier de selve opene brieven mede brenghen.

Doen

Isabella Clara Eugenia Infante van Spaignen Hertoginne van Borgundien Brabant etc. Gravinne van Vlaenderen Henegou. Artoys etc. *H. Iacobsen. excud.*

Doen te weten / dat wy om der redenen boven verhaeldt / ende om punctuelijcken te volgen den goeden wille ende ordonnantie van sijne Majesteyt / selve op dat ghevordert worde alles wat in regard des voorseydt is behoordt / door onse reyse nae de selve Nederlanden : Hebben upt onse seeckere wetenheydt / volkomene ende absolute macht / gheauthoriseert ende gheghteven volle macht ende commissie onwederroepelijck / met alle faculteyt / soo wel Generael als particulier aen onsen toekomenden Man / den Aertz-Hertoghe Albert / om in onsen name ende van onsent weghen te doen / door hem selven / ofte door andere / die hy substitueren sal / oft bevinden behoorlijck upt krachte van dese selve Brieven / tot een ofte meer reysen / alle ende int bysondere de dinghen / soo veele in onsen naem ende van onsent weghen / als van weghen alle de Provintien der Nederlanden / ende van den Graefschappe van Bourgondien ende Charlois int Generael / ende door de Staten van elcken Provintie int particulier / vereyscht sal worden / ende noodich zijn aldaer te doene : Om respectivelijck te nemen / aen te tasten / te hebben / ende te houden in onsen namen / de gheheele / reele ende volkomen possessie van alle de voorschreven Landen / ende van elcke Provintien der selver / met alles datter toebehoordt / om de selve gheheelijcken ende vredelijcken te ghebruycken sonder eenighe teghen-spreeckinghe / opstaecke noch behinderinghe / tot dien eynde doende t'samen roepen ende vergaderen de Staten der selver Landen / 't zy int Generael oft int particulier / ende doen in onsen name de nootwendighe Eeden : Als oock t'ontfanghen vande voorseyde Staten ende andere de ghewoonlycke Eeden. Ende daer-en-boven te doen door onsen voorseyden toekomenden Man / den Aertz-Hertoghe Albert / 't ghene 't welck wy selve tot dien eynde souden moghen doen in eyghener Persoone / soo wy daer teghenwoordich waren : Alwaer dat daer eenighe saecke ware / de welcke spectaelder Mandament vereyschte / alsser inde voorseyde Brieven begrepen ende gheexpresseert wordt. Soo laten wy toe by Princelijcke worden ende by onser eeren / in aenghenaemheydt te hebben / vaste ende seecker / ende t'observeren ende doen observeren / ende inviolabel te volbrenghen / ende in goeder trouwen altijdt / alle 't ghene by onsen voorseyden Aertz-Hertoge Albert onsen toekomenden Man / ende door de welcke hy committeren ende substitueren sal / upt krachte der voorseyde Brieven ghedaen zijn sal / ghebesoigneert ende ghepasseert int regard der voorseyder reele / gheheele ende volkomene

possessie der selver Nederlanden ende Bourgongien/ na de forme ende maniere inde voorseyde opene Brieven gementioneert/ vande voorseyde Donnatien/ Cessien ende Transpoort: Tot de welcke wy ons refereren/ sonder immermeer daer teghens te doene/ noch te lijden datter teghen ghedaen sal worden/ directelijck noch indirectelijcken/ in welckerley maniere dattet zy/ want sulcx is onse ghelieven. Tot ghetuyghenisse daer van/ hebben wy dese teghenwoordighe gheteeckent met onser handt/ ende doen teghen teeckenen door 't Secretaire infrascript/ vanden Staten des Koninghs mijnen Heere ende Vader/ inde voorschreven saecken der voorsz Nederlanden ende van Bourgongien/ ende zeghelen metten grooten Zeghel der Wapenen van sijne voorsz Majesteyt/ uythanghende met een gouden Lindt.

Ghegeven inde Stadt van Madril/ int Koninghrijcke van Castilien/ den 30. dach van Mey int Jaer der gratien 1598. Aldus geparapheert/ N. D. I. T. ende was onderschreven. Vrouwe ISABEL. Ende op de Vouwe/ By Ordonnantie van mijn Vrouwe de Infante, ende geteeckent/ A. de la Loo. Ende de voorseyde Brieven zijn ghezegelt metten grooten Zeghel des Koninghs/ in rooden Wassche/ upthangende met gouden Lint.

Dese Procuratie was mede verselschapt met Brieven vanden Koningh ende vanden Prince aende Nederlanden/ met toesegghen dat sy niet en souden vande middelen die ter Oorloghe noodich waren verlaten worden/ soo gheenen goeden Pays getroffen en worde.

Anno 1599. isser een verklaers op de overdrachte in druck uyt gekomen.

Nae dat dese overdrachte in Nederlandt alomme verkondicht was/ isser eenen Brief int licht ghekomen/ ooch ghedruckt van date den 25. Februarij/ 1599. gheschreven aen eenen Prelaet van Brabandt/ die versocht hadde den 16. November te vooren/ een gheleert Mans van qualiteyten opinie/ op dese overdrachte: die schrijft/ dat nae de advijsen die hy uyt Italien/ Vranckrijck/ Duytslandt ende Enghelandt hadde/ dat waer den Koningh seydt/ niet teghenstaende van sijnen grooten ouderdom/ beghеerende sijnen Sone eenen paeyselijcken staet nae te laten/ niet en hadde in dese saecken ter goeder trouwen gheprocedeert/ want het buyten alle apparentie ware/ dat hy ende den Spaenschen Raedt/ tot eenighen tijden souden goedt vinden/ te laten in goeder trouwen de Nederlanden scheyden van Spaengien/ als meer commoditeyten hebbende/ tot de grootheydt van een Prince gerequireert/ dan alle de Rijcken van Spaengien/ ende dat daeromme dien handel soude strecken om daer door te weghe te brenghen/ 't ghene datmen mette Wapenen ofte andere middelen qualijck kan doen. Noch soo ware hem van eenen Grooten gheschreven/ tot bevestinghe vande selve opinie/ wel ende seeckerlijck te weten/ dat by de Hoochst-gedachte Princesse ende den Aertz-Hertoge Brieven van Reverse souden ghegheven/ ende oock tot versekeringhe van beloften daer by ghedaen/ toegheſtaen zijn/ dat vier vande principaelste plaetsen der Nederlanden/ altijdts met Spaengiaerden beset souden blijven: Voorder gaet hy gloseren van Artijckel tot Artijckel/ als op 't eerste seyde hy/ dat de singuliere liefde die den Koningh seydt tot de Nederlanden te dragen/ niet en bleecke aende violente middelen/ ghebruyckt aldaer teghen de Previlegien/ ende dat dese gifte strede teghen de Previlegien/ midts dat Spaengien die Landen niet en kan weech gheven/ sonder vrye vergaderinghe vande Generale Staten. Mede datmen gheenen Vrede sochte/ terwijle men also doen was Oorloghende ende handelende inde Ghebuerlanden van Cleve/ &c. Oock de muyterijen inde Landen ende op 't Casteel van Antwerpen/ argueerden datmen de Nederlanden wilde een Sedem Belli maecken/ om haer groote goede commoditeyten/ Havenen/ Schepen/ Zeevolck ende alderhanden overvloet/ den welcken overlast by den Admirante van Arragon wordt ontschuldicht/ dat den dienst Godes ende des Coninghs sulcx vereyschte/ daer mede alle Tyrannijen ende Eedtbreken beantwoordt werden: 's Coninghs kleyn liefde bleeck oock/ dat hy hem in veertich Jaren tijdts niet verweerdicht heeft die selve

Nederlandt heeft meer commoditeyten tot grootheydt van een Prince noodich/ dan al Spaengien.

Donatie der Nederlanden teghen hare Previlegien.

Liefde des Koninghs teghen de Nederlanden.

Landen eens in persoone te besoecken/ maer sondt haer eenen Hertogh van Alba met vreemdt Krijghsvolck/ daer sijn Vader Keyser Karel/ om alleene binnen Ghendt ordere te stellen/ met sonder ghevaer van sijnen Persoone/ die reyse door Vranckrijck aen nam. Noopende de submissie diemen seyde dat de Staten ghedaen hadden/ suchtende onder het Spaensch jock/ siende haer Steden beset/ haer Landen overvallen/ waer van kleynder weerde/ want sy moesten noodelijck 't minste quaet kiesen/ daeromme ware te vreesen dat de Naekomers daer toe niet en sullen willen verstaen/ in uberreyt zijnde/ noch de afghedwonghen conditien willen houden/ noch oock lyden dat de Nederlanden Spaengien ofte den Spaenschen Raet onderworpen souden wesen/ noch haer Princen mede/ die etlicke hondert Jaren soo groot gheweest waren/ alsoo de volghende Artijckelen vorder mede brenghen/ die willen dat de Landen op een Vrouwe versterv ende/ altijdt aende Coninghen van Spaengien sullen vervallen/ selve en vermoghen noch de Nederlandtsche Princen/ Sonen noch Dochteren/ sonder advijs ende consent van Spaengien niet te trouwen/ 't welck ware die in Tutele van Spaengien/ ende hun eeuwighe Wetten stellen/ teghen alle Volckeren Rechten. Het was oock een groote vermetelheydt/ ende mede teghen alle Volckeren Rechten/ datmen de Nederlanden/ diens welvaert den Coningh soo seer schijnt te soecken/ soude verbieden de Navigatie ende Trafficque op Oost ende West-Indien/ die noch meestendeel den Coningh noch niet en erkennen/ van waer quame Spaengien dat recht teghen de Nederlanden? dies hy dochte datter noch menich duysendt/ nu suchtende onder den Spaengiaert/ liever voor der Landen vrijheden sullen willen sterven/ dan sulcke oneerlycke ende onbehoorlijcke conditien aen te gaen. Van het neghende Artijckel docht hy/ dat de Staten van hunnen Rechte niet sullen willen verstooten wesen/ van het Gouvernement der Landen/ duerende de minoriteyt hunder Princen. Het thiende Artijckel tendeerde om de Landen in een eeuwige Civile Oorloge te houden/ op pene vanden Prince te vervallen vande Possessie/ daer uyt de Hollanders/ &c. de Spaensche Inquisitie souden verstaen/ ende datmen de Conscientie soude willen dwinghen/ 't gheloove nochtans een gave Godts zijnde. Het derthiende Artijckel begrijpt/ datmen de Nederlanden soude houden als een Leen ofte achterleen van Spaengien/ daer die Princen altijdt van gheweest hebben menich hondert Jaren/ absolut ende Souverain/ waeromme hy dochte dat de Nederlanders/ onder gheen Vassellagie der Coninghen van Spaengien en souden willen staen: daer mede dat de Hollanders/ &c. haer saecke seer mede souden justifieren/ principalycken ten overlijden vanden Coningh/ waer door sy van alle verbintenissen ontslaghen zijn/ &c. Waeromme hy besloot dat dese ghecondiotioneerde ende ghereſtringheerde gifte/ niet en konde den middel wesen/ om dese Nederlanden in Vrede ende prosperiteyt te brenghen/ maer achte ghevoechlijcker datmen met occasie van de doodt des Coninghs van Spaengien/ ghesamentlycken de Wapenen aen name teghen de Spaengiaerden/ ende die met alle de vreemde/ uyt hare ende haer Ghebuerlanden te drijven/ ende alsoo die ghestelt in haer Rechten/ Vrijheden ende Previlegien/ dan de Staten Generalycken te vergaderen/ ende daer te adviseren ende resolveren op eenen ghedurighen ende seeckeren Vrede/ tot dien tijdt toe/ latende elcke Provintie in sulcken ordre int stuck van Religie/ als andersins in haer gheheel/ het welcke niet alleene soude wesen tot dienste der Nederlanden/ maer oock voor de Doorluchtichste Infante ende sijne Doorluchticheydt selve/ die haer anders stellen in eeuwighe Slavernije/ by dese gherestringheerde donnatie onder Spaengien/ ende dat soude veel lieden ende Natien seer aenghenaem wesen. Dit was het Sommaire vanden voorschreven ghedruckten Brief.

Teghen alle Volckeren Rechten de Nederlandtsche Heeren te stellen in de Tutele van Spaengien/ mede de vaert op de Indien.

Opsprake teghen de Artijckelen vande overdrachte.

Donatie gherestringeert gheen middel om de Nederlanden te bevredigen.

Als nu den Pays tusschen Spaengien ende Vranckrijck vast volbracht worde/ ende datter noch tijdt bestemt was om andere in te moghen komen/ soo heeft

men

1598.

men in Enghelandt veel van Pays ghesproken / veel discoursen daer op ghemaeckt / waer over de Koninginne van Enghelandt den noot haer dringhende ende siende den Koningh van Vranckrijck van het Verbondt afgheballen / ende dat de Vereenichde Nederlanden gheenderhande gheneghentheydt noch en toonden / om haer onder Spaengien weder te begheven / als die noch alle de oversettinghe der Nederlanden aende Infante / suspect ware / heeft den Heere ende Ridder Fransoys Vere / nae de Gheunieerde Landen afghesonden / die welcke in Hollandt by de Staten Generael den 29. Junij / van weghen de voorsz Koninginne / gheproponeert heeft als volcht.

Koninginne van Enghelandts propositie aende Geunieerde door den Ridder Vere den 29. Julij.

Als dat sy ghelet hadde op den Pays die nu ghetracteert ware / ende de importantie van dien / ende ghesonden hadde haren Secretaris in Vranckrijck / met last om te onder-tasten welcken den seeckersten wech voor de Landen ware / in Pays te treden ofte in Oorloghe te blijven / maer hadde nochtans geweygheert / hoe wel daer volle macht uyt Spaengien ghekomen ware / ende dat daer toe den Koningh van Vranckrijck haer scheen te nooden / ende oorsaecke van uytstel hadde ghenomen / den Pays te besluyten sonder hare ghealliëerde / tot haer groot naedeel / te meer soo men haer daer over sal verwijten / dat sy alleene de oorsaecke vande continuatie der Oorloghe in Europa zy / dewijle den Vyandt schijnt ghedisponeert te wesen tot Vrede / het eenich eynde daer nae alle Christelijcke Oorloghen moeten trachten. Dat de Koninginne daeromme rondt uyt tot der Staten Ghedeputeerde hadde ghesproken / maer bevant dat sy gheenen last en hadden / om van Pays met Spaengien te handelen / oock niet om ander middelen tot continuatie van d'Oorloghe voor te slaen / hoe wel sy meynde vande selve te verstaen sulcken middelen totter Oorloghe / daer mede sy haer verseeckeren mochte / indien sy om der Staten wille / de handelinghe van Vrede moeste afslaen: daeromme sy verklaert hadde / dat sy niet wel en konde nemen die slechte maniere / diemen daer inne aen haer ghebruyckte / daer sy benoodicht was te resolveren / oft sy tracteren soude ofte niet / daer toe den wech haer noch open stondt ende bereydt ware. Dat de Koninginne haer dickmael beklaecht hadde over de sware lasten diese om dese Landen hadde moeten ghedooghen / om de selve te conserveren uyt den perijckel daer inne de selvighe waren / als Antwerpen was beleghert / ende men haer om secours aensochte / en haer niet alleene en presenteerde de Souverayniteyt (die sy gherefuseert heeft) maer oock beloofde te remborseren van alle 't ghene dat sy voor de beschuttinghe vande Landen verschieten soude. Datse daeromme inde Staten Conscientie stelde / oftse oyt ghemeynt hadden dat de Coninginne daer inne soude konnen ofte willen volherden / alsoo sy ghedaen heeft: daer uyt dan volghde / indien de Staten haer door dit langh secours souden meynen te contenteren / met debatteren ende insisteren op eenighe woorden van 't Contract / om een uytvlucht te vinden van niet te gheven 't ghene behoorde nae het ghesondt verstant van dien: Dat de Koninginne met reden mochte berou hebben van 't ghene ghepasseert ware / ende allen Monarchen ten exempele dienen / van haer niet te menghen metten ghenen die alleen op haer eyghen goet ende bate sien / sonder te dencken hoe den staet was daer inne haer vrienden haer vonden / teghen den staet daerse nu in waren. Ende dewijle gheen ander wech en ware / dan ofte naer Vrede metten Vyant te luysteren / oft d'Oorloghe te volgen / niet seecker apparentie van goedt succes / soo en konde sy nerghens beter haer addresseren dan aende Staten selfs / ghemerckt dat de differenten tusschen de Koninginne ende Spaengiaert lichtelijck gheeffendicht soude konnen worden / ten ware sy om der Staten wille sulcx achter-weghe liet / alsoo den Spaengiaert van haer niet en besat / ende hy gheen reden hadde om te beroemen van voordeel op haer inde offensive ofte deffensive verkreghen te hebben. Ende noopende 't verbolch vander Oorloghe aenghesien de principale oorsaecken vande Staten herquame / daer door de Koninginne haer macht uyt-gheput hadde / soo moestse vande Staten mede alleen verwachten de middelen om haer selven te deffenderen / sonderlinghe om dat de Staten midts der Koninginne secours haer staet ghereddresseert / wel ghestelt ende in ordre ghebracht hadden / die gantsch sonder ordere was. Ende dat de Staten aen andere groote assistentien van volck ende ghelt / ende diergheliicke hadden konnen doen. Ende mede moesten sy bekennen dat metter Oorloghe de Koninginne op haer laedde ende seer vermeerderde den haet van verscheyden Monarchen (daer met sy in Vrede ware) het welcke ware ghebleecken inde proceduere van den Keyser ende andere / datse daeromme nu aende Staten ghesonden hadde / om te weten oft sy sal af-slaen de voorschreven handelinghe van Pays / ofte laten 't selfde tot haren keure / om dat haer intentie niet en ware den Staten te persuaderen / tot anders dan dat best is / om haren staet te conserveren / ende datmen levende redenen ende seecker effecten soude moeten voort-brenghen / om haer te diverteren vanden Pays / ende toonen waer mede sy stercker soude worden / om d'Oorloghe voor de Staten te mainteneren: Ende datmen 't selfde haer moeste laten weten in haeste / door ghequalificeerde Persoonen / die volkomelijck tot sulcx ghelast souden zijn.

Ende tot meerder openinghe / werdt by den voorsz Oversten Vere ende den Heere Gilpin / den Staten aengheseydt dat de Koninginne versochte / soo daer gheenen Vrede en ghevicle / dat sy mochte ontslaghen wesen van vorder kosten ende lasten / so wel van Cautionaire als auxiliare Krijghs-volck.

Dat sy tot haren teghenwoordighen noot / mochte hebben van haer in ghelde / hondert duysent ponden steerlincx op rekeninghe.

Propositie der Koninginne aende Staten.

Voorts soo de Koninginne goet dochte d'Oorloge te voeren op de Nederlandtsche Provintien / om diversie des Krijghs te maecken / dat sy lieden alle haer macht haer souden byvoegen.

Soo sy oock gheinvadeert ofte besprongen werde / vraechde sy wat assistentie sy haer doen souden?

Soo sy oock een Vlote in Spaengien sondt / wat hulpe sy souden doen?

So Spaengien een Vlote tegen haer sont / versocht sy een assistentie van vijftich Schepen van Oorlogen / groot boven de tsestich lasten 't stuck / onder 't ghebiet van haren Admirael.

Mede dat sy haer eenighe hulpe tot haer Oorloghe in Yrlandt souden willen doen ende senden.

Waer over de Staten aldaer resolveerden nootlijck een Ambassade in Enghelandt te senden / als wy sullen verhalen.

Den Pays tusschen Spaengien ende Vranckrijck ghemaeckt zijnde / ende dese propositie van weghen de Koninginne van Enghelandt verstaen / soo hebben de Staten Generael vande Vereenichde Landen / ende insonderheydt die van Hollandt / die op dit stuck den 25. Julij vergadert waren / gheresolveert liever inde Oorloghe te blijven / dan eenen onseeckeren Pays aen te gaen.

Hollandt resolveert over Pays oft Oorloge in Julio.

Hier en dient niet vergeten / 't welck onlancx voor 't besluyt vande voorschreven Vrede-handelinghe was ghepasseert / te weten / dat Daniel vander Meulen van Antwerpen / woonende tot Leyden / een wijs gheleert ende verstandich Koopman / behendelicken van sijnen Swagher met een Paspoort t'Antwerpen ontboden was gheweest / onder 't decksel dat hy in doots nooden lach: Als hy daer was / werdt hy tot Brussel ontboden by de Raedts-Heeren Richardot / d'Assonville / den Abt van Marolles / den Marquis van Haurech / d'een voorzen d'ander nae / die hem af vraechden ofter gheenen middel ware van Vrede tusschen de Landen te maecken. Als hy antwoorde daer van gheenen last te hebben / noch oock daer van te konnen spreecken / soo werdt hem gheseydt / op dat hy 't vry mochte nae segghen / dat den Koningh van Spaengien ende den Vorstelijcken Cardinael / in alle manieren nu wilden Vrede maecken / by wat middelen het oock mochte wesen / ende daer toe soodanighen verseeckeringhe doen / datmen

Raetsheeren des Aertz-Hertoghs redenen / met Daniel vander Meulen.

datmen

1598.

datmen wel soude behooren te vreden wesen: men soude de Vereenighde Landen toelaten hare Religie ende Regeeringhe / ende van 't minste tot int meeste haer alle contentement doen. Sy seyden vorder / hoe dat den Koningh den Persoon van zijne Excellentie Prince Mauritz / nu seer besint ende in groote achtinghe hadde / ende en souden nu niet meer onderworpen zijn den Raedt ofte advijsen van Spaengien / maer haer eyghen voordeel betrachten: Dat hy niet alleene den Prince Mauritz en wilde in sijn Gouvernement laten daer hy nu in was / maer hem vorderen ende vergheldinghe bewijsen: Jae dat hy hem gheerne saghe als Generael Overste teghen den Turck / in sulcken achtinghe ware sijn deucht / ende Manheydt by haer allen: Datmen mede alle de Regheerders der Vereenichde Landen soude in haer Ampten ende bedieninghe laten / ende belofte doen / selve haer kinderen naer haer doodt daer inne te stellen / indien sy tot sulcx bequaem waren / midts datse alleene tot Payse verstonden / ende den Vorstelijcken Cardinael Albertus voor Heere aennamen: Dese ende diergelijcke dinghen meer werdt hem aengheseydt / ende noch ghebrocht by den Vorstelijcken Cardinael selve / die hem oock mondelinghe diergelijcke int Latijn verhaelde / biddende daer van goedt rapport te doen.

Dit alles by de Staten ghehoordt zijnde / oordeelden sy dat 't selfde alleenlijck ghedaen was / om in de Landen onder haer een beroerte te maecken onder de Ghemeente / als oftmen sonder oorsaecken inde Oorloghe bleve / terwijle men goeden verseeckerden Pays konde bekomen / naer haer segghen. Men gheloofde wel dat sy Prince Mauritz gheerne van daer in Hongarijen saghen / hem ende de Landen alle conditien vergonnen / als sy maer dat poinct mochten winnen / datmen haer weder voor Heere aen name / wel meynende dat sy daer nae lichtelijcken Meester souden worden / eerst van de Regheerders (die haer souden soecken by den Heere ten eersten aenghenaem te maecken) ende daer naer van de regeringhe selve der gantscher Landen / hoe wel andere oock meynden dat het alsoo maer uytghegheven ware / om de Staten in handelinghe van Payse te brenghen ende te locken / ghelijck sy die van Vlaenderen ende Ghendt eenighe Jaren te vooren gelept hadden / ende dat sy dat soo wilden verstropen / om te verseecken / ende daer naer niet meer te consenteren / alst haer wel ghevallen soude / ende dat sulcke woorden nergens anders toe en dienden: Insonderheydt alsmen hier teghens ginck confereren de instructien uyt Vranckrijck ende Enghelandt ghebrocht / ende by de Enghelsche afgheworpen / waer van wy hier vooren mentie ghemaeckt hebben / ende daer inne den Koninck van Spaengien / den Vorstelijcken Cardinael ter contrarie instrueerde datmen inden Franschen Pays-handel sijn Rebellen niet soude moghen begrijpen / dan met conditie dat alomme aenghenomen werde de Catholijcksche Roomsche Religie / ende de Souverayniteyt ende Hoogheyt vanden Koninck / ende weder ingheſteldt de oude verdreven Officiers / maer mede / dat die int Landt soude blijven / wel capabel ofte bequaem souden moghen wesen / soo sy Catholijck ende niet Heretijck waren / vorder souden sy moghen alle Generale verghevinghe ende vergheetinghe toeseggen: Ende dat den Koninck van Vranckrijck niet anders en behoorde te vorderen / indien hy wilde betoonen te wesen die hy scheen / te weten / soo Catholijck. Dese instructie de welcke gheconfereert zijnde by t'ghene door den voorschreven van der Meulen hadde laten / weten / met meer andere advertissementen / soo saghen sy klaerlijck / dat sy uyt sulcken Pays niet te verwachten hadden dan veranderinghe van religie / de regheringhe in de handen vande ghespagnioliseerde ende verdrevene ghesteldt / diese veel harder ende wraeckgierigher achten dan de Spaengiaerden selfs / ende dat daeromme niemandt die de Landen gedient hadden / souden moghen blijven sitten / wetende dat op sulcke conditien ende gheen andere / de Landen souden de Infante overghegheven worden / de selve in toom houdende mette middelen van Spaengien te senden ofte achter te houden: dit was aldaer de opinie.

Aenbiedinghe van den Vorstelicken Cardinael tot vrede / ende de instructie des Coninck afgeworpen: malcanderen contrarierende.

Daeromme t'samentlijcken besloten werde / niet te handelen van Payse ofte Bestant / maer de Oorloghe totten uytersten toe vervorderen / ende te verwachten sulcke uytkomste / als Godt haer soude willen verleenen / liever als het Landt te verlaten / ende de Vyanden van dien totte regeeringhe toe te laten / maer te vorderen alles wat totte Oorloghe mochte dienlijck wesen. Ende siende daer toe te moeten komen om de Koninginne van Enghelandt in alle manieren te contenteren / soo zijn sy metten anderen in Julio gheresolveert / om een solemnele Legatie in Enghelandt te senden / ende de Koninginne te bewegen / om neffens henluyden inde Oorloghe te continueren: daer mede den Heere ende Ridder Fransoys Vere / vertrock.

1598.

Manlicke resolutie der Staten tot continueren der oorloge / in Julio.

Hier-en-tusschen hadde de Koninginne van Enghelandt meer door haer Dienaers de Staten laten weten / watter tusschen haer ende den Koningh van Vranckrijck ware ghepasseert. Als dat haer by hem aenghedient was van weghen den Aertz-Hertogh / nu als Hertogh van Bourgondien / &c. ende aenghe boden / te moghen van Pays handelen / binnen den termijn van ses Maenden / die nu bykans gheexpireert was / ende daer op en ware den Koningh noch gheen antwoorde ghegheven / ende den Aertz-Hertogh Cardinael was op sijn vertreck nae Spaengien / soo datter nu niemandt soude ghelaten zijn / om mede te tracteren / dies sy versocht hadde prelongatien vanden tijdt.

Koninginne die adviseert wat sy met de Aertsherthoge gehandelt hadde.

Den Aertz-Hertogh hadde daer op gheantwoort / dat hy hem verwonderde over de Koninginne / dat sy / die hy noyt en hadde gheoffendeert / wilde assisteren sijn rebellighe Subjecten / de Koninginne hadde den Koningh van Vranckrijck gheboden van harent weghen den Vorstelijcken Cardinael te antwoorden / dat de verbonteniſſen met de Nederlandtsche Staten / gheen nieu dinck en was / maer van ouden tijden herkomen / ende mede soo en hadden die Staten hem noch niet voor haren Overheere erkent: ende als voor haer / sy bevinde den Vorstelijcken Cardinael als een Broeder vanden Keyser / ende Aertz-Hertogh van Oostenrijck / maer als Luytenant ofte Stadthouder vanden Koningh van Spaengien / hiel sy hem als voor haren Vyandt. Het verdroot haer van sijnent weghen / dat hy inde Nederlanden niet en ware ghesteldt in een absoluter maniere / dan te moeten stil zijn onder 't gebodt ende support / ofte onderworpen de Fortuyne / alsoo gheensins de oude Hertoghen van Bourgondien ghewcest waren / mette welcke haer Koninghrijcken ende staet altijdt vereenicht gewcest hadden.

Tot de Legatie van Enghelandt / werden ghecommitteert Heere Johan van Duyven-voorde / Heere van Warmont / Woude / &c. Admirael ende Houtvester van Hollandt: Joncker Johan van Oldenbarnevelt / Heere van Tempel / Raedt ende Advocaet van State / ende bewaerder vanden Zeghel van Hollandt: Johan vanden Wercke / Raedt ende Pencionaris van Middelborch / ende Joncker Johan van Hottinga / Raedt ende Ghedeputeerde inde Staten Generael / ende den Raedtsheere Andries Hessels / eerste Raedt van Brabandt gheordonneert inde Gheunieerde Landen / die oock eenighen last ghegheven werde van weghen Prince Mauritz. Dese sijn met volle Instructien den 18. July uyt den Haghe vertrocken / ende den 19. savonts in Enghelandt aenghekomen tot Marigat / ende den 20. tot Londen / ende hadden den 23. by de Koninginne audientie / vande welcke sy een generale andtwoorde kreghen / de principale saecken refererende aen haren Rade / in welcken Rade op datmael ontbraken twee principale Hoofden / als den Heere Grave van Essex / door sijn vyanden in eenighe disgratien by de Koninginne ghesteldt / ende den grooten Tresorier / die doodtlijck kranck was / ende den 14. Augusti ghestorven is / als hy int seven-en-tseventichste Jaer sijns ouderdoms was / ende de Koninginne voor principael Raedt ende Tresorier / nu int veertichste Jaer ghedient hadde / behalven noch te vooren

Solemnele Ambassade der Landen nae Enghelandt gesonden / den 18. July.

Staten Gesanten hebben audientie by de Coninginne.

De Heere Burghley Tresorier ende outste Raedt in Engelant sterft.

haren

haeren Broeder den Koningh Eduard den Sesten / een Man van groote ervarentheyt ende wetenschap / byden welcken de saecken nu in questie, meest tot noch toe ghehandelt gheweest waren / ende diemen achte dat van weghen sijn Ampt / seer op remboursement dronghe vande Vereenighde Landen / ofte op Pays te maecken / ende de kosten te sparen / soo datmen wel sach, om de Koninginne van Paysmaken te beeren, datmen haer moste ontheffen van haer groote kosten die sy inde Nederlanden supporteerde / ende haer noch eenigh contentement doen / voor haer uyt-gheleydt ende verschoten ghelt / dat sy in haer Oorlogen in Yrlandt wel van doene hadde / anders en waren daer geen groote oorsaken voor Engelant om Vrede te maecken / want den Koophandel van alle Spaensche waren / als Olye / Wijnen ende Fruyten / halen sy uyt Spaengien / soo wel onder neutrale namen als andere doen / ende in plaetse van met haer Schepen in Spaengien op Koopvaerdye te varen / dat sy nu missen / souden sy onder gheenderhande pretext moghen meer op Vrybuet varen / noch op gheen van Koninghs Indien / noch ander plaetsen. Boven dien moet hem den Spaengiaert om sijn Indische Vaerden altijt tee Zee armeren / ende blijft in Nederlandt oock te Lande ghewapent / waeromme de Enghelsche altijdt moeten in kosten vallen om te Water ende te Lande ghewapent te wesen: Aldus was er goede hope dat de Koninginne van Engelandt soude inde Oorloge blijven: haer ondersaten noch groote conquesten / soo op Spaengien als op West-Indien ende ander plaetsen voorhanden hebbende. Dit waren haer discoursen.

Keurvorsts van Ceulen Ghesanten / die Berck vande Staten versoecken / den 17. Februarij.

Ontrent desen tijdt / werdt byde Vereenighde Landen gheresolveert op het stuck vande Stadt Berck / ter instantien vanden Keurvorst van Ceulen / die in Februario aen henlieden tot dien eynde ghesonden hadde den Heere Grave Jan van Nassouwen den Jonghen / metten Heere van Soppenbroeck / die hadden audientie den seventhienden Februarij / nae dat sy hare Credentie ghetoont hadden / ende verklaerden van weghen den Keurvorst / dat het Huys van Beyeren / sijn Broeders ende Neven / altijdt vriendtschappe den Nederlanden hadden bewesen / dat hy hadde sijn beste ghedaen totte restitutie van de Gravinne van Meurs / &c. daeromme versochte hy de restitutie van Berck / als om dat de Gheunieerde d'eerste oorsaecke waren / waeromme die Spaensche die namen / dat hy groote kosten ghedaen hadde / over al byden Koningh ende sijn Gouverneurs in Nederlandt / om de restitutie: ende hadde het consent daer van tot driemael in Spaengien verkregen / ende was t'elcke reyse by den eenen ofte anderen middel verhindert: ten lesten hadde hy nu eyntlijck bevel uyt Spaengien op den Vorstelijcken Cardinael / die al bereyt meynde de overgevinghe te doen / als hy by den Leger der Landen was voorkomen: De Stadt ware haer meer schadelijck dan profijtelijck / daer mede sy haren vyandt (Meester vanden Velde wesende) niet en konden verhinderen den pas over den Rhijn / alsoo daer bequamer plaetse dan Berck ware / ende midts hy met groote kosten hadde Hoeye moeten weder-krijghen / soo versocht hy dese restitutie sonder vergeldinghe / ende hy soude hem verbinden / dat haer vyandt daer gheenen pas meer over nemen en soude.

Staten Generaels antwoorde aende Keurvorsts Ghesanté / nopende Berc / den 28. Februario.

Hier op hebben de Staten Generael den lesten Februarij antwoorde ghegheven / den Keurvorst bedanckende vande goede Nabuerschap / gaven mede te bedencken dat Anno 1590. der Duytsche Creytsen Ghesanten beloofst hadden / soo de Heeren Staten ontruyminghe deden vande plaetse op Ryexbodem gheleghen / dat sy versekerden dat de Spaensche van ghelijcke doen souden / ende soo des niet ghesciede / dat sy bedacht waren de klaghende partye daer toe te helpen / mette middelen die des Ryex constitutien toe-lieten / waer over sy hadden doen restitueren alle plaetsen: daer na hadde haren vyandt met Berck haer de Oorloghe aenghedaen / sy haddent met grooten koste beleghert / ende dobbel Tollen afghestelt / om den Rhyn van alle de rooverijen te bevrijden / ende soo 't selfde met ghemeyn consent ghewonnen was / soo moesten de Landen over sijn versoeck beschreven worden / 't welck voor die tijdt haer antwoorde was.

Prince Mauritz genegen om Berck den Keurvorst over te leveren.

Daer nae den 17. July / naerder op dit stuck ghelet zijnde / ende vele bevindende die voorsz plaetse meer schadelijck dan profijtelijck te wesen / van grooten kosten / indien men 't selve soude willen fortificeren / seer verre gheleghen / ende niet wel teghen een belegh houdelijck: den Prince Mauritz insghelijcx tot die ontruyminghe stemmende / soo men dat niet wilde sterck maecken / soo werdt namaels gheresolveert de Stadt ten behoeve vanden Keurvorst te restitueren op seecker conditien. Over sulcx soo verklaerden de Staten Generael aenden voorsz Ghesanten / hoe sy ander plaetsen hadden gherestitueert / onder beloften dat den Vyandt van ghelijcken doen soude / die daer nae nochtans sulcx niet en hadden willen doen / noch Berck geensins selve willen overleveren / om 't voordeel dat hy daer door hadde tot den pas over den Rhijn / daeromme de Staten de selve Stadt tot grooten excessive kosten / hadden moeten beleghren ende winnen: ende oft wel de Staten uyt de selve plaetse seer groot voordeel tot hare defentie toghen / tot belettinghe van den pas des Vyandts over den Rhijn / soo hadden sy nochtans daer inne willen toonen / datse niet en sochten op ander Heeren Landen ende Jurisdictien yet voor te nemen / ende daeromme presenteerden ende verklaerden sy te vreden te wesen de Stadt aenden Keurvorst te restitueren / midts dat den Keurvorst uyt-brochte belofte vanden Vyandt / dat hy op de selfde plaetse ofte andere int Stift van Colen ofte op des Ryex bodem gheleghen / geen aenslagen ofte belegheringen en soude maecken / ofte ymmermeer in nemen / nochte tot belet vande Navigatie des Rhijns / ofte om die met Tollen ofte Licenten te beswaren / eenighe Forten te maken / ende dat daer vooren als Borghe souden blijven sulcken Vorsten ende Landen als de Staten dan noemen souden / die metten Keurvorst haer souden verbinden / te repareren alle de schaden die eenighe Schippers / Kooplieden oft anderen / op den Rijn-stroom souden aenghedaen worden: ende dat den Keurvorst nae sijn eyghen discretie soude erstadinghe doen vande kosten die tot het belegh / veroveren ende repareren vander Stadt ghedaen ware / op goedt vertrouwen dat hy de Gravinne van Meurs / ende de Princesse van Chimay soude doen instellen ofte reintegreren in hare goederen. Met dese antwoorde is Graef Johan van Nassouwen ghekeert nae den Keurvorst den 25. July.

Berck den Keurvorsten aengeboden op belofte van bevrijdinghe des Rhijnstrooms / in Julio.

Staten sorghvuldiger om den Rhijn te vryen.

Hier uyt scheen dat de Staten sorghvuldiger waren de Navigatie lancx den Rijn vrij te maecken / als te beletten haren vyandt met kleyne ofte met groote macht / de passagie over den Rhijn tusschen Colen ende 's Graven-weert over des Ryex bodem / daerom oock vele meynden dat het Graefschap van Zutphen terstondt nae dese overleveringhe / wederomme onder contributie soude moeten komen.

Keurvorst van Colen schrijft aen Graef Willem.

Daer nae soo schreef den Keurvorst aen Graef Willem van Nassou / dat den Vorstelijcken Cardinael gantsch niet en hadde willen doen dat by der restitutie was versocht / daeromme versocht hy datmen Berck wilde simpelijck weder gheven / onder sijne belofte dat hy dat wel soude bewaren / dat haren vyandt daer op gheen aenslaghen maecken soude. Hier op en is niet ghevolght / dies sy namaels haer lieten duncken / dat den Keurvorst voorsagh / het onweder ende tempeest dat die Landen ende Rhijnstroom nakende was / ende terwijle werdt Berck vande Staetsche versuymt te stercken / de Peste daer seer regnerende / hoe wel dat int leste (als het te spade was) belast werde.

Meurs en Alpen worden neutrael gestelt.

De Weduwe van den onthalsden Grave van Hoorne / die sints gheworden was Gravinne van Meurs / heeft ontrent dese tijdt verkreghen vanden Vorstelijcken Cardinael / om het Casteel ende de Stadt van Meurs te moghen neutrael besitten ende houden / ende heeft daer over oock ghelijcke verklaringhe verkreghen vande Staten Generael der Vereenighde Provintien / ende soo werdt haer alles vrij over-ghelevert. Te vooren in Maerte / hadden de Spaen-

1598.

Spaensche noch eenen aenslagh op Meurs ghehadt met Schuyten / die alreede in't Meer waren ghebrocht. De Palsgravinne verkreech oock/soo vanden Vorstelicken Cardinael als vande Staten / dat haer Stadt Alpen neutrael ende vrij mochte zijn.

Krijghs gereetschap in Brabandt.

Men verstondt ende sach in Brabandt veel versamelinge van Krijghs-volck/ ende vooraet van Gheschut ende Leger-gereetschappe maken : Waer over de Gheunieerde Landen versochten aenden Grave vã Hohenlo (die nu weder tot Bueren met sijn Huysvrouwe uyt Duytslandt ghekomen was) te willen omtrent Bommel met vier-en-twintich Vaendelen knechten die hem toegeschickt werden/ ende vier Vanen Ruyteren / toe te sien ende te bewaren allen inbreuck der Spaensche / om dat den Vorstelijcke Cardinael alomme meer Krijghs-volck/ soo uyt Vranckryck als elders/dede oplichten.

Krijghs-handels exploicten.

Den derthienden Julij hadden de Spaensche voor Nimmeghen een Embuscade ofte laghe gheleydt van vijf hondert Peerden/ uytsendende eenighe Peerden om die vander Stadt uyt te locken : Maer den Gouverneur sondt ontrent tsestich Soldaten te voet/ onder den Luytenant ende Vaendraghe uyt / op den wegh van Gennip/ met last om 't Moras te houden / ende siende dat het Moras drooghe was / trocken sy nae 't Bosch / haer daer in't Moras teghen de Peerden niet wel betrouwende. Maer de Spaensche braken met vijftich Peerden op haer uyt / ende soo sy haer in ordere stelden ende weere wilden bieden/ braecken sy al op haer los/ omcingheldense / ende sloeghender neghenthien op 't Veldt doodt / eenighe als doodt ghequetst/ bleven ligghen/ ontrent vier-en-twintich ontliepent in 't Moras / ende den Luytenant ende Vaendrich mette reste / werden ghevanghen : ende door datter van dit Voet-volck gheen seecker bescheet inde Stadt en quam / en wilde den Gouverneur de Ruyteren niet laten uyt-rijden noch hasarderen.

Daer nae den 18.Julij / meynden de Ruyteren van Nimmeghen ende Berck / de Ruyteren van Graef Hendrick vanden Berghe tot Ruermonde ligghende / oock uyt te locken : maer Graef Hendrick was ghewaerschout / dies passeerden maer eenighe scharmutselen / daer Graef Hendrick aen 't been ghequetst werdt. Dese Ruyteren van Nimmeghen / hebben nochtans den lesten Julij over Mase een Convoy van ontrent tsestich Mannen aen ghetroffen/ ende een deel daer van doodt gheslaghen / een jongher Graef van Mansvelt / Broeder van die tot Turnhout ghevangen was/ ende een Spaensch Capiteyn namen sy ghevanghen / ende brochtense tot Nimmeghen/ende dat was haer revenge vande voorschreven Embuscade. Korts hier nae soo miste den Grave van Hohenlo mette Nimmeghensche Ruyteren/ door gebrec van goede kontschap/ die van 's Hertoghenbosch te slaen / die seer sterck van Borgherye uyt-ghetrocken waren om haer Bleyckerije te salveren ende in te halen.

Vorst van Cleve / ghehult / ende van Houwelijcken met Lottringen ghesproken.

Den Vorst van Cleve nu redelijck te passe zijnde/ werdt desen Somer meest alomme in sijn Landt gehult als Lantsheere/ Prince Mauritz sondt hem door synen Hof-meester / den Heere van Sonsfelt / twee schoone Peerden tot vereeringhe / ende men seyde doen vele van sijn Houwelijck met de Dochter van Lottringhen / ende den tweeden Sone van Lottringhen soude trouwen met Jofvrou Sybilla / des Vorsts Suster / maer daer teghen werdt onderhandt gewrocht om 't selve te beletten.

Vereenighde Landen liberaelheyt betoont ende andermaels versocht van die van Geneva.

De Republijcque van Geneva / wel vermaert/ hadde nu de tweede reyse afghesonden / met nieuwe last/een van haer Raedts-heeren ende Edelman/ Heer Jacob Anjorant / Heere van Soully / aende Heeren Staten vande Vereenighde Nederlanden / die welcke den derthienden Junij audientie hebbende / verklaerde ghelast te wesen / haer voor te draghen de armoede der Stadt / ende de Sterckten die den Hertoghe van Savoyen / ghestyft vanden Paus ende Koningh van Spaengien / daer omtrent maeckte/ ende hoe noodlijck die Republijcke diende gheconserveert / principalijck haer Schole / die t'onderginck by ghebreck van middelen: waer door de Borgherije verliep / principalijck vreesende arresten in Switserlandt / door penninghen die de Stadt in haren noodt alomme ontleent hadde / ende apparent waren in handen van haren Vyandt te vallen / waerom sy versochten dat de Staten haer wilden uyt liberaelheydt quyt-schelden / ende schencken aen haer Schole de vier-en-twintich duysent guldens / die haer te vooren gheleent waren / ende te restitueren de Obligatien / ghelijck die van Ghelderlandt / Ommelanden ende Utrecht / een apart haer gheschoncken hadden / om met soodanighe liberaliteyt / ander Republijcken te beweghen om 't selfde te doen / ofte door schaemte afstandt te doen van manen ende arresteren/ op dat de Borgherije niet en verliepe : Versoeckende noch in gifte eenighe hulpe / om eenighe provisie van Victalie ende Ammunitie voor de Stadt te koopen / het welcke by de Staten in deliberatie werdt ghestelt / ende hebben hem goede antwoorde ghegheven / ende alle goedt contentement/ daer van de effecten volghden. Ende daer nae quamen Brieven uyt Vranckrijck / dat die van Geneva hadden doen versoecken aenden Koningh / om mede inden Pays begrepen te wesen / ende dat den Koningh verklaert hadde haer begrepen te hebben onder het woordt vande Switsers ende haer Bondt-ghenoten / ende daeromme gheschreven hadde aenden Hertogh van Savoyen / die van Geneva in vrede te laten / ofte dat hy hen anders soude moeten aennemen / 't welck die Republijcke van Geneva groote verlichtinghe was.

Geneva in den Peys begrepen.

Verhael van de verbanninghe ende gheschiedenissen van Aken.

Wy hebben voorens meermael mentie ghemaeckt/ van desen Somer heeft de Keyser den Magistraet vande oude vrije Rijck-stadt Aken / ghecasseert ende inden Ban ghedaen / mede casserende alles wat hy hun ende haere Voorsaten / sints het Jaer vijfthienhondert een ende tachtich / Religie betreffende / verandert / toe-ghelaten oft ghestatueert is gheweest / stellende hare lijven ende goederen / in 't ghewelt van seeckere Roomsche Catholijcke Burghers / welcke executie deses Bannes (als oock de verloopende oordeelen ende sententien ten selven effecte streckende) sy op den naem van Catholijcke Burghermeesters / Raedt / ende Burgherschap van Aken ghesoliciteert/ ende met hulpe van des Paus Legaet / ende des Admirants van Arragon / by den Keyser zijnde / door ghedronghen ende te weghe ghebrocht hebben / ende door sulcken middel zijn de selve nu in stede der voorschreven afghesetten in 't Regiment ghestelt. By den selven Ban reserveert hem de Keyser vorder noch arbitrale straffe / ende allen anderen gheinteresseerden hare aenspraken tegens de verbannene/ voor hare ghepretendeerde actien ende interessen. Onder de gheinteresseerde zyn specialijcken genoemt / den Hertogh van Gulick ende het Huys van Bourgongien / welcke inde voorleden Jaren / sonderlijck vijfthien-hondert een en tachtich/ende vier en tachtich/ geassisteert vanden Bisschop van Luyck / als Deocesianus , ofte Wye-bisschop over de Gheestelijckheydt binnen der selver Stadt / onder pretensie van interesse in 't toelaten eeniger andere / als de Roomsche Catholijcke Religie/hart aen ghehouden hebben/ dat de vreemde van weghen haer Conscientie aldaer ghevlucht / souden uyt-ghesedt worden/ ende gheene andere als Catholijcke Burghers den Raedt besitten / ofte eenige Magistraets Officien bedienen moghen: den Raedt daer-en-tegen altijdt sustinerende dat Aken een vrije Rijck-stadt/ Jae een vande oudtste was/ over welcke gheene vande voorschreven Princen en hadde te ghebieden: ende dat sy / alsoo wel als andere Rijcks-steden ende Vorstendommen / hadden te ghenieten den alghemeenen Religions-vrede / by de ghemeene Stenden des Rijcks opghericht / heeft den Burgheren ende vreemde Inwoonderen / die met wettelijcke attestatie harer vromicheydt daer ghekomen waren / toeghelaten het exercitie der Ausburchscher Confessie/ ende niemandt daer van professie doende uyt den Raedt noch Officien ghestoten / die anders ghequalificeert / ende wettelijck daer toe ghepresenteert is gheweest. Hierom heeft de Keyser door sijnen Hofraedt Anno 1593. den Raedt ghecondemneert ende ghecasseert als boven / ende daer nae met mandaten executo-

1598.

executorial ende monitorial op pene des Bannes bevolen / het exercitie voorschreven / ende alle andere nieuwicheden in Religie saken gheschiet af te schaffen / ende van't Regiment af te staen. Maer den Raedt ende Burgherije meynende / soo in kracht harer oude Previlegien / als des alghemeenen Religions vredes / daer toe onghehouden te zijn : Hebben van de sententie gheappelleert tot den Keyser selve / als qualijck gheinformeert / om beter te informeren / ende teghen de onwaerachtighe beschuldinghen haerder teghenpartije ghehoort te worden. Soo heeft oock de Ghemeynte selfs interveniërende als principalijck hier in gheinteresseert / de Keyserlijcke Majesteyt om verhoort te worden / ghebeden / als oock de protesterende Keurvorsten / Vorsten ende Steden / voor hun / soo door diversche Brieven gheschreven / als oock met hare Ghesanten tot dien eynde eyghentlijck verordent / by de Keyserlijcke Majesteyt gheintercedeert / soo dat ment gantsch ontwijffelijck daer voor houdt / dat de executie des voorschreven oordeels / vele min des Bans / niet en soude ghevolcht hebben / ten hadde gedaen d'onaflatighe importuniteyt van des Paus Legaet / ende Spaensche Ambassadeurs / insonderheyt des Admirants van Arragon / Anno 1597. in s'Keysers Hof gekomen zijnde.

Paus Legaet / ende Spaengien d'oorsake vã de onrust tot Aken.

Partijdigheyt der Gulickers teghen de stadt Aken.

Ende alsoo t'Hof van Gulick etlijcke Jaren herwaerts / sonderlijck sedert de uytspraecke des voorschreven oordeels / ende noch meer nae de declaratie des Bans / op de Burgherije van Aken / ende hare goederen int ghemeyn / niet alleen binnen sijne Lantpalen / maer oock dickwils op Aken bodem selfs / alle vyandtlijcke ghewelt-dadicheyt / door Gerart Ellerborn / mede partijdich Schepen van Aken / met sijne Dienaers / als oock andere daer toe ghehuerde Soldaten / ende eyndelijck mede door des Vorsten ghesworene Schutters heeft gheoeffent / soo met rooven / vanghen ende dooden / als oock met opene Edicten alle sijne Ondersaten tot sulcx verweckt / ende d'Officiers allent-halven doen arresteren alle erfgoederen / eenighen Burgheren van Aken (uytghenomen die sijne partije wilden houden) toebehoorende / de vruchten ende pachten van dien / soo wel als alle andere ghereede goederen ende Coopmanschappen diese achterhalen konden ghelicht / ende de Pachters bedwonghen niemandt anders dan aen des Vorsten Commijsen te betalen oft volghen te laten / alsoo't by diversche Edicten tot dien eynde ghepubliceert / ghebleken heeft / al wast oock dat hem by expresse mandaten van't Keyserlijck Camergherícht van Spiers / by die van Aken gheimpetreert / is gheboden gheweest / conforme des Rijcx Lantvrede van alle sulcke ghewelt-daden af te staen / ende sijne ghepretendeerde actien by weghe van ordinarissen rechten te vervolghen. Soo is te weten / dat de lest overleden Wilhelmus Hertogh van Gulick / teghen die van Aken processen ghevoert heeft int Camer-gherícht te Spiers / gheduerende den meesten tijdt sijner regieringhe / pretenderende diversche puncten van Jurisdictie binnen de selve Stadt / maer niet gheobtineert / dan dat die van Aken met hem een vriendelijck appoinctement ghemaeckt hebben / ontrent den Jare 1576. meynende des Vorsten vrientschap door sulcken middel te ghewinnen / die hun oorbaerlijcker zijn soude als een ghewonnen Proces / teghen eenen Ghebuer die hun te machtich ware / doch de Vorst ontrent der selver tijdts vervallende in swackheyt van verstande / ende het verdrach by sijne Commisen ghepasseert niet onderteeckent hebbende / soo hebben sijne Raden / gheduerende hares Heeren simpelheyt / practijcken ghesocht / sijne ghepretendeerde authoriteyt met fortselijcke middelen / ende niet meer door processen te ghewinnen. Ende bevindende dat de voornoemde questie van Religie (diese oock in haers Heeren ghebiede vervolghden) daer toe wel diende / soo ist gebeurt dat sy den Major van Aken (inde wandelingh genoemt de swarte Schrijver) een ghebooren Akener / die van jonghs op by den Raedt ter studien gheavanceert / ende van Clerck tot des Raedts Secretaris Ampt ghekomen was / het welck hy etlijcke Jaren bedient hadde / ende daer door alle desselven secreten vernomen / ende de documenten meest in sijne bewaernisse ghehadt hebbende tot Meyer van den Vorst (wien de presentatie sulcker Officie toekomt) ghepromoveert hebben / ende by den Raedt aenghenomen is / den selven beeedicht gheweest / de oude querelen van Jurisdictie van tijde te tijde laten vernieuwen / ende niet toestant eenigher Schepenen (welcker eenlijcke Officie ad vitam duert / ende door sulcke continuatie vele vermogen heeft) is den Burgherlijcken vrede ende eenigheyt onder deck-mantel der Catholijcke Religie voor te staen / alsoo ghetuibeert / dat het Anno 1581. tot een opentlijcke ende dangereuse seditie ghekomen is (welcke doch door Godts beschickinge sonder andere ghevreesde effecten ghestilt werde) van welcker tijdt aen desen Meyer ende sijne complicen / ten hoochsten niet boven acht oft neghen int ghetale / t'onvreden zijnde / hun selven van den Raedt ende andere plaetsen harer Officien afghesondert hebben / ende zijn ten lesten nae des Keysers Hof gheloopen / daer sy niet afghelaten hebben / tot datse de voorschreven veranderinghe / niet alleen tot verdruckinghe der Ghereformeerde Religie / maer oock tot merckelijcke verstooringhe der ouder Politie / ende consequentelijck blijckende verderf der ghemeener welvaert / van sulcke een oude vernaemde Stadt / haer eyghen Vaderlandt / te weghe ghebrocht hebben.

1598.

Ondanckbaerheyt van den Secretaris van Aken aen sijn Vaderlandt.

Aken in des Rijcx Ban.

Dese Ban des Keysers / ghedateert den lesten Junij Anno 1598. in s'Keysers Hofraet tot Praga / is by eenen Officier / Eerenhaut ofte Herault / behendelijcken tot Aken sonder achterdencken afghelesen gheweest / den 28. Julij 1598. duydelijcken van Keysers weghen / denuncierende ende afcondighende die doen dadelijcke regerende Borgermeesteren ende Raden / tsaemt ende bysonder / als open verbanders / stellende die uytten vrede / in onvrede / ende oorloffen hun lijf ende goet / den gherechten Clageren / ende hun met consoorten / etc.

Die van Aken waren hier inne seer ontset ende verslaghen / om datse van vele Vorsten ende Steden vant Rijcke / ander hoope ghekreghen hadden / dat den Keyser totte verklaringhe van de Acte niet en soude komen / ende om dat hare Stadt soo seer swack was / dat de selfde teghen gheen ghewelt en was te beschermen / te meer oock om dat aen de een zijde van de Stadt de lichtinghe van Krijchs-volck des Vorstelijcken Cardinaels laghen / ende aen d'ander zijde van den Keyser tot den Hongarischen Krijgh : Waerom de Magistraet den achthienden Julij naer eenigh beraedt / goet vonden haer Ampt te stellen in handen vande Gaffels ofte Ambachten (daer presenterende t'Corpus van de Stadt) om te resolveren wat tot des Stadts ende Inwoonderen meesten besten soude wesen. Dese Gaffels hebben terstondt afgheschaft de Predicatien van dien van de Ghereformeerde ende Lutersche Religie / die daer seer sterck waren / ende den neghenthienden Julij aldaer haer leste Predicatien deden : Ende hebben daer nae haer gantsche saecke ghestelt in handen van den Keurvorst ende Bisschop van Colen / om die te middelen / ende Ghedeputeerde aen den selven ghesonden om sulcx aen te nemen / soo dat den Keurvorst ten lesten aennam voor haer te intercederen / ende schreef aen de Landtschappen van Gulick ende Limborch / die alreede seer nae by Aken een Schansse oprechten / ende die van Gulick begonden volck te vergaderen / om die van Aken op't lijf te loopen / ende haer Beesten ende goederen goeden prijs ende buet te maecken : Sy hadden alreede by de duysent Mannen beschreven / luttel bevroedende wat haer Ghebueren ende Landtsaten selve naeckende ware. Op het schrijven vanden Keurvorst / zijn die van Gulick ende Limborgh van vyandtschappe wat afghestaen : Maer korts zijn de wederpartijen met drie ofte vier hondert Krijghs-volck van die van Gulick ende Cleve in de Stadt ghekomen / ende hebben de Magistraet verandert / de uytghewekene daer in ghestelt / de ander in haer Huysen bevolen te blijven / tot dat vorder Resolutie teghen haer ghenomen soude worden / vies etlijcke van de principaelste / uyt vreese

Magistraet van Aken treden van haren ampt / dẽ 18 Julij.

Ghereformeerde ende Lutersche Religie oeffeninge tot Aken verboden.

Veranderinge van de Magistraet tot Aken.

van

1598.

van strenger procedure/ alsoo sy van ettelijcke Geeste-lijcke ghedreycht werden/ secreetlijck haer hebben ver-steken ende gevlucht. Sy hebben niet alleene de Ma-gistraet vermaeckt van enckel Catholijcken / maer oock alle de Officien der Stadt verandert / ende Ca-tholijcken ingestelt.

Ritmeester Ellerborn executeert represalien in Aken op de Nederlanders/ door de Generale Staten der Nederlandẽ schulden.

Onder de uytgeweckene/ende die nu in Ampte ghe-stelt/ was eenen Gerard Ellerborn/ die eertijdts de Staten Generael der Nederlanden door Ritmeester gedient hadde ende ten achteren zijnde aen de Staten Generael van alle de Nederlanden/ hadde hy ver-kregen Brieven van represalien jeghens den Inghe-setenen van dien: Dan alsoo hy de selve tot noch toe binnen Aken niet en hadde konnẽ executeren/ soo heeft hy dese occasie / ende hem siende in Authoriteyt / daer mede aenghesproken onder andere ghewichtighe Ne-derlandtsche Cooplieden Loys Malepart ende Jan Vivien / beyde treffelijcke ende aensienlijcke persoo-nen/ welckers goederen hy heeft aengheslaghen / ende haer persoonen ghevangen gestelt / ende hoe wel Jan Vivien middeler tijt aldaer vande Peste quam te ster-ven / soo heeft hy nochtans alle uyterlijcke streng-heyt ghebruyckt / den Huysraet / jae sijn bedden uyt-ten Huyse ghehaelt / om de schult der Nederlanden van veel duysenden te voldoen.

Staten Generael dreygen die van Aken.

Daer over hebben de Heeren Staten der vereenighde Nederlanden / tot tweemael gheschreven aen die van Aken / haer ten lesten dreyghende / t'welck de ander Provintien oock apparent waren te doen. Waer op die van Aken met Ellerborn de saecken hebben ghemiddelt/ in voe-gen dat de voorsz gevangenen ontslaghen / ende hen-lieden alle goederen weder gherestitueert zijn / alleen-lijck t'samen verdraghende over eenige kosten die ge-daen waren.

T'garnisoen van Liere muytineert.

In Julio tusschen den 29. ende 30. is het Garni-soen van Liere in Brabandt/ ghemuytineert/ t'welck Spaengiaerden waren / ende hebben haer Officie-ren ende Capiteynen van haer ghedreven: Desghe-lijckẽ verstontmẽ van de Regimenten van La Bour-lotte ende Asschicourt / met vier Vanen Ruyteren in Lutzenborch / maer die werden lichtelijcker be-vredicht.

T'garnisoen op 't Casteel t'Antwerpẽ muytineert/ ende schieten inde Stadt/ den achtsten Augusti.

Den achtsten Augusti begonnen de Spaengiaer-den van 't Garnisoen in het Casteel van Antwerpen te muytineren / ende jaeghden van haer uyt den Ca-stelleyn Augustijn Merta / ende begonden s'nachts in de Stadt te schieten / selve in het Sadthuys: Daer over de Borgherye in Wapenen quamen / ende son-den nae het Casteel. Sy verstonden de redenen van haer muyterije/ ende dat sy twee-en-twintich Maen-den van haer Soldye ten achteren waren / dies ver-coren sy eenen Electo om voor haer te spreken / met-ten welchen ghehandelt is / ende soo verre ghespro-ken / dat de Stadt beloofde haer beste te doen om haer tot betalinghe te helpen / ende haer middeler tijdt te gheven onderhoudt in ghelde ende victualie/ elcken daghe voor elcken Voetknecht / twaelf stuy-vers ende eenen halven / ende elcken Peerde-ruyter vijf-en-twintich stuyvers / zijnde sterck tsamen on-trent ses hondert Mannen : Alsoo is de saecke voor een tijdt sonder schieten stil ghebleven / sonder dat de Stadt te Hove afrekenninghe ende ghelt tot haer be-talinghe heeft konnen verkrijghen.

Ongehoorde moetwil der Spaẽgiaerden op 't Casteel t'Antwerpẽ.

Daer nae heb-ben sy dickmael wederomme in de Stadt ghescho-ten / t'elcke reyse als sy yet van doene hadden / als om gheldt / ettelijcke hondert Philips Daelder in specie/ een Coetse met fraey Peerden / Silverwerck/ ende een vergult Rappier / Bedden / ende fraeye Bedsteden met zijden Gordijnen / ende dierghelijcke voor haren Electo: Oock om Speten/ Pannen/ende ander ghereetschappe / als sy Banketten wilden houden / ende sulcx meer. Die van Liere quamen met haer contracteren / om d'een den anderen te hel-pen / ende totte betalinghe by te staen: Haer was al-reede seven Maenden betalinge belooft/ maer dat de en werdt niet aenghenomen / om dat sy niet alleene alle oude t'achterheden eyschten / over dienst die sy in Nederlandt den Koninck gedaen hadden / maer oock in Italien ende elders / t'welck die van Antwerpen een vreese ende schrick aenjaeghde / ghedenckende t'ghene haer overkomen ware. Anno 1576. als die gemuytineerde van Liere ende Aelst tsamen spanden/ ende haer Stadt innamen/ branden/moorde ẽ plon-derden/ het welck veel lieden dede vluchten met haer gheldt ende beste goederen / zijnde in groote benaut-heyt / ende alle de uren vanden dage onseker van haer goet ende leven / in voegen dat de Spaengiaerden in sulcke vermetelheydt quamen / dat sy het dochten groote beleeftheyt te wesen / als sy niet met schieten die van der Stadt ontboden by haer te komen / om te vraghen wat de Heeren Soldaten van noode had-den / als haer Lackayen/ maer schreven Brieven aen de Heeren/ A los della Casæ della Villa, dat is / aen die vanden Stadthuyse/ sonder anderen Tytel.

1598.

Benautheyt ende vreese der Borgerye van Antwerpen.

Sy dorsten wel voorslaen ende eysschen van de Stadt/ provisie van veertich duysent Veertelen Coorns/ ende diergelijcke onbehoorlickheden meer: Haer wor-den hondert ende vijftich duysent guldens eens ghe-presenteert in dese Maendt van November / maer men konde met haer niet overkomen / door ghebreck van ghelde / t'welck by den Vorstelijcken Cardinael geallegeert wert / hoewel nochtans de twee hondert ende vijftich duysent Croonen alle Maenden van de Hoofsche Negocianten betaelt worden / soo dat die van Antwerpen hier door begonden te vreesen / dat sy souden moeten haer rekeninghe maecken (om ghe-ruster te wesen) vande selvighe Garnisoenen niet al-leene haer t'achterheyt te betalen / maer selve voor-taen haer gagien tot haren laste te nemen/ soo sy maer verseeckert konden worden/ van alle Civile ofte Bor-gherlijcke traictement. Daer worden die van Ant-werpen toegheseyt datmen de Spaengiaerden uyt-nemen soude / ende Walen daer in legghen / maer de Spaensche en waren noch alsoo niet ghesint/ hoe wel sy niet boven drye hondert te voete/ ende twee Cornet-ten Peerden sterck en waren. In dese dienstbaerheyt vonden haer de Borghers van Antwerpen / die noch-tans de Wapenen in de hant hebben/ende wel gheoef-fent zijn / ende dat henlieden noch macht noch middel en zijn ontbrekende.

Aenslach van het Garnisoen van Bergen op de Borgherije van Antwerpen/ den 24. Augusti.

Die van Berghen op Zoom zijn den 24. Augusti uytghetrocken met vier Vanen Ruyteren / ende on-trent drie hondert Mannen te voete / onder t'beleyt van de Capiteynen Cotwis / Augustijn / ende an-dere / in meeninghe zijnde van voor Antwerpen een deel Borghers te lichten / die met menichte alle da-ghe nae Borgherhout ginghen spaceren / ende had-dent aldus toeghelevt : Dat hondert van de beste Peerden achter-omme souden rijden / ende alsoo van boven door by de Stadt komen / ende vanghen ende voor wech jaghen alle de Borghers die sy sou-den vinden / ende soo den pas nemen naer Dam-brugghe toe / daer 't Water diep is / ende niet om passeren / als ofte sy uyt misverstant ende uyt vreese dien wegh namen / op dat de Borghers dat siende/ ende meynende datse daer in eenen sack souden we-sen / de selve met alle macht souden naerjaghen ende vervolghen : Ende de Ridtmeesters ende Capitey-nen mette reste van de Ruyterije ende Voet-knech-ten souden by Dambrugghe een Brugghe over het Water slaen / ende tot bewaringhe van dien hon-dert ende vijftich Mannen te voete laten / ende de reste souden dan op de uytvallende Borgheren aen-vallen / ende daer af vanghen ende verslaen wat sy souden konnen. T'besteck was goedt / ende de passagie om achter omme te komen / twee nachten te vooren wel besien ende goet ghevonden : Maer midts dat het des nachts te vooren seer hadde ghe-reghent / was t'water soo seer ghewassen / dat van de hondert Peerden gheen twintich en hadden kon-nen door komen / maer moesten te rugghe blijven/ hebbende wel vyf ofte ses Peerden int Water laten sitten. De ghene die doorghekomen waren / na-men drie ofte vier ghevanghen / daer den allarm op aenginck inde Stadt / doch midts datter weynighe ghevanghen waren / en vielen de Borghers niet sterck uyt / op de welcke nochtans die van Berghen chargeerden ende aenvielen / nemende ontrent veer-tigh daer van ghevanghen / ende sloeghen eenighe doodt / haer drijvende ende vervolghende tot aen de grachten vande Stadt van Antwerpen : Onder de ghevanghenen waren eenighe Coopllieden kinderen/ die

1598.

die machtich waren goet rantsoen te gheven maer die van Berghen en wildense particulierlick op gheen rantsoen stellen / maer int generael daer af hebben vijftich duysent guldens / om oorsaecke dat die vande Stadt van Antwerpen over eenige tydt eenige vande Ruyteren van Bergen om geldt hadden gekocht ende daer nae doen dooden ende ombrengen.

Oproer ende twist binnen de Stadt Grave.

Daer ghevіel een groot oproer in Augusto binnen de Stadt Grave/ tusschen het Spaensch ende Hoog-duyts Garnisoen / maer die Borghers vielen ende hielpen de Duytschen / dies eenighe Spaengiaerden doodt bleven : dan dit werdt ghesist teghen de opinie van velen.

Handelinge der Statische Ghedeputeerde in Engelandt den sesten Augusti.

Vande Ghesanten ende Ghedeputeerde der Vereenighde Provintien die nae Enghelandt ghesonden waren / hebben wy hier vooren verhaeldt. Dese zijn wederom in Augusto den 30. in Hollandt ghekeert/ met een volkomen accoort / 't welck sy mette Koninginne aldaer besloten hadden. Als dat het Contract van 't Jaer vijfthien-hondert vijf ende tachtich / in syn kracht ende gheheel soude blyven / behalven de Artyckelen van 't Gouvernement ende Politie vanden Lande ende Gouverneurschap Generael. Dat de Koninginne noch sal houden eenen Raetsheere inden Raedt van State : Dat de Koninginne niet ghehouden sal wesen de Vereenighde Landen te secoureren anders als ter ghelieste/ maer sal voortaen ontlast blijven van alle secours 't welck by 't Contract van 't Jaer 1585. belooft was : Dat de Staten sullen moghen onder Enghelsche Capiteynen aennemen alle Ruyteren ende Knechten / die op de ordre vande Landen sullen willen dienen/ ende tot dien eynde oock naer gheleghentheydt volck in Enghelandt sullen moghen doen lichten. Soo den Spaengiaert eenighe entreprinse op Engelandt voor name / ende de Koninginne een Vlote ter Zee toereede om hem te wederstaen/ ofte dat sy selve eenighen aenslach op Spaengien ofte Indien aenname / soo sullen de Staten daer dertich ofte veertich Schepen by voeghen. Ende soo den Spaengiaert eenighen inval in Enghelandt dede/ soo sullen de Staten haer bystaen met vijf duysent Man te Voete ende vijf hondert Peerden / ofte gheldt daer vooren : ende sy sullen oock de Koninginne moeten assisteren inde Oorloghe diese offensive sal voornemen teghen Spaengien ofte Nederlandt. Noopende de verschoten penninghen der Koninginne / uyt saecke van 't voorschreven secours / 't welck sy hen tot nu toe ghedaen hadde / daer van werdt ghetransigeert ende verdraghen voor een somme van acht hondert duysent ponden sterlincx / dat is ontrent acht Millioenen gulden / ofte tachtentichmael hondert duysent guldens / daer van souden sy betalen den sesten November / in dit Jaer 1598. vijfthien duysent ponden sterlincx / ende den sesten Februarij naest-komende noch vijfthien duysent ponden sterlincx / ende dan voorts alle Jaren dertich duysent ponden sterlincx / tot dat de vier Milioenen ofte veertigh honderdt duysent gulden ten vollen betaeldt souden zijn : De betalinghe vande andere vier hondert duysent ponden sterlincx/ ende de restitutie vande Steden / soude gheschieden als de Koninginne in Tractaet van Payse soude willen komen met de Spaengiaerden / ende dan souden sy de resterende somme / vande eerste vier hondert duysent ponden sterlincx / betalen met twintich duysent ponden Jaerlicx. Soo lange de Koninginne inde Oorloghe blijft/ sullen de Staten betalen de Soldaten binnen de cautionarise ofte verpande Steden van Vlissinghen ende den Briele / ten ghetale van duysent een hondert ende vijftich Mannen / beginnende vanden 26. Augusti af / sonder meer / ende die boven 't voorseyde ghetal zijn/ die sullen tot laste vande Koninginne blijven. Daer over soo quiteert de voorschreven Koninginne alderhande actien ende pretensien/ hoedanich die oock souden moghen wesen / op de Vereenighde Nederlanden / in goeder forme / alleene uytghesteken de Actie van Spinola ofte van Messire Horatio Palavicino, welcke Actie in haer gheheel blijft. Maer op de onvereenichde Nederlandtsche Provintien onder Spaengien staende / behoudt de voorschreven Koninginne haer Actien. Vorder quiteren oock de Staten vande Vereenichde Nederlanden alle actien ende pretensien op Enghelandt / hoedanich die mochten wesen tot den sesten Augusti / zynde ten dage als dit besloten werdt : welck accoort by de Koninginne ende by de Nederlandtsche Staten in September gheaggreeert ende volkomen toeghestaen is gheweest. 1598.

Koninne van Enghelandt resolveert d'Oorloghe te continueren.

De Koninginne van Engelandt met dit Tractaet haer ontslaghen ende ontheven vindende van groote kosten/ ende ter contrarie Jaerlicx goede somme gelts ontfanghende heeft lichtelick gheresolveert inde Oorloghe te blyven/ insonderheydt soo veele menen dat de Oorloge op Spaengien den Engelschen meer profyts doet/ dan den Spaengiaert op haer verovert/ terwyle sy gelijcke-wel altijt ende insonderheyt/ so langhe de Nederlantsche Oorloge soude komen te dueren/ gewapent ende op haer hoede soude moeten wesen teghens den Spaengiaert ghewapent zynde ter Zee ende te Lande, ende haer Rebellen in Yrlandt onder de handt stijvende :

Nederlaghe der Enghelsche in Yrlandt van Teron den 14. Augusti.

Alwaer nu in Augustus de Koninginne van Enghelandt / een groote nederlaghe onder haer Krijghsvolck geleden heeft welcke nederlaghe geseydt wordt by gekomen te wesen/ door dien dat den Grave van Teron/ met rebelle Yrisschen een sterckte belegert hadde, die den Lord Borowes voor syn doodt/ aldaer op Terons Landt ghebout hadde / op een plaetse van het swart water ofte Lacus, ofte Zee Eagh genoemt/ by de Stadt Armagh.

Dese sterckte zijnde soo van gheleghentheydt / dat daer door het gantsche Landt daer omtrent werde ghedwonghen / was in perijckel van te verliesen : dies den Ridder Sire Henri Bagnal / Overste der Enghelsche aldaer / met alle het Krijghs-volck dat hy daer konde vergaderen / derwaerts trock om 't selve te ontsetten. Als hy aldaer quam / vondt hy de Yrische op haer voordeel wel beschanst/ een saecke welcke te vooren in Yrlandt niet ghesien en was / als die sulcx rekenen een poinct van blooheydt / maer hebben 't selfde in onse Nederlandtsche Oorlogen wel geleert. De Enghelsche dien niet teghenstaende / daer op met alle ghewelt invallende / werden gheslaghen den 14. Augusti nae haer stijl/ dat is den 24. nae den nieuwen styl / daer bleven metten voorschreven Overste Sire Henri Bagnal / wel veerthien ofte vijfthien Capiteynen / met andere Edele van name / ende wel vijfthien-hondert ofte daer omtrent Enghelsche Soldaten / de reste ontquament inde Stadt van Armagh/ ende eenighe vluchten int Fort dat beleghert was/ 't welck sy korts over moesten leveren / ende soo salveerden sy het leven vande wreetheydt der Yren / die qualick ghelooven dat een mensch doodt is / eer sy het hooft af sien. Desen Oversten Bagnal was den ghenen daer den eersten twist met Teron uyt gheresen was/ zijnde ghewagers. Een ander ghenaemt Sire Samuel Bagnal / die het Enghelsch Krijghs-volck leyde dat uyt Vranckrijck ghekomen was / was op den wegh nae Yrlant/ ende quam daer met twee duysent Soldaten / waer mede haerder vyanden victorie gestuttet werdt.

Butzanval keert weder als Ambassadeur in Hollandt.

Den Heere van Butzanval was weder vanden Koningh van Vranckrijcx weghen/ als Ambassadeur in Hollandt ghekomen / om by de Staten der Vereenighde Nederlanden te resideren / die veel excusen maeckte van weghen den Koningh / waeromme hy den Pays hadde moeten aengaen / toeseggende dat den Koningh haer regheringhe gheen Vyandt soude wesen / maer soo veele in hem ware (behouden den Pays) haer saecke te favoriseren / ende de alliantie te continueren/ met beloste van henlieden te rembourseren 't ghene by de Landen tot syn Majesteyts dienste verschoten was.

Koning van Vranckrijck trout syn Suster aen den Sone van Lotringen.

Ontrent desen tijdt soo heeft den Koningh van Vranckrijck syn eenighe Suster te Houwelicke gheaccordeert den Marquis du Pont / oudtste Sone vanden Hertogh van Lottringhen / haer bewijsende een dote van hondert duysent Francken Jaerlicx/ op de Graefschappen van Foys ende Albret / met een goede somme ghereet gheldt / ende dat sy vrylick soude behouden de exercitie vande Ghereformeerde Religie / alomme waer sy sal zijn : sy soude oock haer residentie meest houden tot Barleduck / op de Frontieren van Lorayne.

 Den

Koning van Vranckrijck tot vorderinghe van vrede in sijn Landt/ geeft die vande Ghereformeerde Religie contentement.

Den Koningh soeckende by alle middelen sijn Rijcke met een generalen Vrede te verseeckeren / is oock overkomen met die vande Ghereformeerde Religie / haer in handen ghevende vaste Steden tot hare securiteyt / betalende Jaerlijcx groote sommen gheldts / tot onderhoudt van haer Predicanten ende Scholen/haer vergonnende ende authoriserende twee Steden / als Universiteyten ofte Hooghe Scholen/ te weten Montpelliers ende Montalban. Henlieden werde mede toeghestaen / dat inde Parlementen ghecommitteert soude worden seecker ghetal van Raetsheeren / zijnde vande Ghereformeerde Religie / met dierghelycke verseeckertheden meer / om alle oorsaecken van twisten wech te nemen. Hier hebben de Sorbonna van Parijs / ende oock des Paus Legaten seer teghen ghestreden / maer den Koningh seyde dat hy vrede hebben wilde / als Moeder ende Voester van eenicheydt ende liefde / ende hy wilde ende moeste sijn Rijck vesten/ende met vrede dat sterckèn/ seggende ende antwoordende den Paus / datmen hem niet en behoorde op te legghen in desen tijdt / dat Koningh Kaerle den negenden / in sijnen tijdt niet konde te wege brengen/aldus haer tot verseeckertheydt/ende hem selven tot gerustheyt brenghende / sochte hy sijn Rijcke met vreden te besitten.

Den Aerts-Hertogh Albert wordt tot Brussel by procuratie aenghenomen van weghen sijn Bruyt / den 22. Augusti.

Naer dat in Junio tot Brussel de tijdinghe ghekomen was / vande overdrachte die den Koningh van Spaengien / met consent vanden Prince sijnen Sone ghedaen hadde / vande Nederlanden aende Infante Isabella sijn Dochter / trouwende metten Vorstelicken Cardinael Albertus : Soo worde de Copije vande Procuratie / byde Infante / den Cardinael Alberto gesonden / terstont aldaer gedivulgeert ende aen eenen yeghelijcken bekent ghemaeckt / ende worden boven dien alle de Provintien die noch onder Spaengien waren staende / beschreven/ met laste om haer Ghedeputeerde tot Brussel te senden / met vollen macht den vijfthienden Augusti / ten welcken daghe sy elck apart tot Brussel vergadert waren. Den sesthienden Augusti quamen dese Ghedeputeerde ghelijckelijck op het Stadthuys / om haer Volmachten te communiceeren. Daer dat hen lieten vinden den Marquis van Havre/ de Grave van Arenbergh / den President Richardot / ende meer andere ('s daeghs te vooren den Hertogh van Arschot by haer gheweest hebbende) alwaer langhe ende ernstighe conferentie ghehouden werdt / met groote verscheydenheyt van opinien / eenige van meyninghe datmen volghens de Cessie / Transport ende Procuratie vande Infante / niet en behoorde aen te nemen ende Hulden sijn Hoocheydt : andere ter contrarie/ dat wel / maer met restrictie ende by wegh van Interim ofte provisie / tot dat de Infante selve soude uyt Spaengien ghekomen wesen/daer op dat noch 's ander-daeghs veel Provintien swaricheydt maeckten/ vande Cessie ende Transport selve / als ghepasseert te vele tot voordeel van Spaengien / met verscheyden restrictien : dese questien niet tegenstaende/ so ist nochtans gheschiedt / dat daer nae den 22. Augusti / den Cardinael Aerts-hertogh Albertus / seer solemnelicken op sijn Procuratie ontfangen ende aenghenomen is gheweest / by de voorsz Provintien / die hem oock Eedt ghedaen hebben onder seecker conditien / waer over dese volghende Artijckelen naemaels in Druck uyt-gegeven zijn.

Artijckelen dat vertoog vande Staten der Provintien aen sijn Altese gedaen.

1. Het eerste Artijckel spreeckt vande aggreatie/ vande overdracht ende gifte vande Nederlanden / en van 't Houwelyck.

2. Het tweede/ vande Provintien te ontfanghen/ ende den Eedt te doen.

3. Dat sijn Altese binnen drie Maenden sal doen blijcken de vervullinge van het Houwelick.

4. Dat sijne Majesteyt Acte sal gheven / dat het twaelfde Artijckel begrepen in dese overdracht niet schadelick en sal zijn voor dese Nederlanden.

5. Datmen sal wech nemen alle contributien/ logeringhe van Soldaten/ende ander lasten/ ende dat van nu voortaen sijn Altese hem behelpen sal met de Domeynen ende Beden/ofte Aides.

6. Dat de Vreemdelinghen van nu voortaen/ sullen blijvē ten laste en betalinge van sijne Majesteyt/ ende datse sullen geimployeert worden in 't Veldt / op de Frontieren vanden Vyandt.

7. Dat alle andere Soldaten/ooc mede de Hoochduytschen / vande Landen sullen onderhouden ende betaelt worden / soo vele moghelicken sal zyn / ende de reste sal Syne Majesteyt betalen.

8. Dat alle Officien ende regeringen vande Provintien/ Steden ende Fortressen/ten langhsten binnen een Jaer/ wederomme sullen gestelt wordē in handen vanden naturelen Heere vanden Lande.

9. Alle extraordinarise Raden sullen gestelt worden op haren ouden voet. Dat oock den Raedt van Mechelen/ ghelijck oock dien van Brabandt ende den Raedt van State / sullen herstelt worden met volck van dese Landen.

10. Dat alle de Provintien / Landen ende Steden / sullen onderhouden worden in hare oude Previlegien.

11. Dat Sijn Altese hem sal verbinden wederomme te komen in dese Nederlanden binnē de Maent Meye naest-komende.

12. Dat Sijn Altese in sijn plaetse (gheduerende sijn absentie) stellen sal een Gouverneur van sijnen Bloede/die gehouden sal zijn/te sweeren alles dat sijne Majesteyt gesworen heeft.

13. Dat het sal gheoorloft zijn de Generale Staten door intervventie van Syn Altese / haer te voegen in communicatie met die van Hollandt en Zeelandt/ om Pays te maken.

14. Ende gemerckt dat de Landen voorsien zijn van naturele Heeren / soo salmender drie deputeren om met Sijn Altese nae Spaengien te gaen/ om sijne Majesteyt te bedancken.

15. Dat Sijn Altese ghehouden sal zijn te onderhouden alles boven verhaeldt / ende dat hy in sijn wederkomste mette Infante / in alle Provintien den gewoonlicken Eedt sal doen.

16. Dat alle Gouverneurs / Capiteynen ende volck van Oorloghe / niet nieus en sullen attenteren/ gheduerende de absentie van Sijn Altese.

17. Dat Sijn Altese nae de weder-komste / ghehouden sal zijn te vergaderen de Generale Staten / ende gesamentlicken te besoigneren/ om de saecke van Nederlandt in goeden standt te brengen.

Den Vorstelicken Cardinael leydt sijn Gheestelick ghewaet af/ende wort voor Over-Heere aenghenomen.

Doch aleer den Vorstelicken Cardinael als Heere vande Landen ontfanghen werde / soo hadde hy sijn Cardinaels Hoet ende Habijt afghelegdt / ende opgheoffert aen onse Lieve Vrouwe tot Halle boven Brussel / desghelijcx hadde hy oock gheresigneert het Aertsbisdom vā Toledo aen eenē Garcia de Loyasa/ behoudende (soo men seyde) daer uyt een Jaerlicx Pencioen van 50. duysent Ducaten. Vorder begonde hy ordre te stellen op het Gouvernement vande Provintien / terwyle hy soude reysen na Spaengien / om de Infante te trouwen ende halen.

Edeldom van Nederlant treet na Spaengien.

Alsoo hy oock alomme op de Frontieren van Duytslandt ende Vranckrijck / groote lichtinghe van Krijghs-volck alle den Somer gemaeckt hadde/ soo gaf hy daer den last van aen Don Francisco de Mendoza/ Admirante van Arragon als Generael/ ende den Grave Frederick vanden Berghe als Veldt-Maerschalck / met andere Overste Officieren : Vorder werden oock Nederlandtsche Heeren ghedeputeert / als den Prince van Orangien / de Graven van Barlemont / ende de Grave van Sore/ ende de Grave Karel van Egmondt / om van weghen de Landen / den Koningh ende Prince te dancken / de nieuwe Princesse te begroeten / ende dierghelijcke voldoeninghe te doen. Dese waren verselschapt met veel Edelen ende Joffrouwen met grooten state / als de Huysvrouwe van Barlemont/ de oude Gravinne van Busquoy / de oude Hertoginne van Arschot / de Gravinne van Mansveldt / Dochter vanden onthalsden Grave van Egmondt/ ende Dowagiere vande Graven van Hennin ende van Hoochstrate / met meer andere veel jonghe Heeren ende Graven/ als de Grave van Ligni / de Heere van Barbanson / de Grave van Fonteney / Sone van Havregh. Eenighe van dese trocken door Vranckrijck nae Spaengien / andere reysden met den Aerts-Hertogh.

Den

1598.

Prince van Orangien treckt nae Spaengien.

Den Prince van Orangien werde een somme van dertich duysent guldens / van syn Suster de Gravinne van Hohenlo / ghesonden tot syn reyse / procederende van syn Landen van Bueren / Sinte Martens Dijck / Leerdam ende Yselsteyn / ende andere: alsoo oock dede sijnen Broeder den Prince Mauritz / van weghen den Lande van Breda / waer over hy hem vereerde met eenen schoonē Spaenschen Hengst: ende hy reysende door Duytslandt / besochte inden weghe sijnen Swagher de Paltz-Grave Keurvorst / met syn Suster de Keurvorstinne. Veele verwonderden hē dat desen Prince noch lust hadde in Spangien te trecken / maer ghewoonte verandert naetuere.

Swaricheyt noopende het Prinschap van Orangien.

Derwaerts gaende / trachte hy 't besit van syn Prinschap ende Landt van Orangien / daer hem den Koningh van Vranckrijck metten Pays in beworderde / hoe wel den Heere van S. Aldegonde / die van Prince Mauritz daer ghesonden was gheweest / eer den Pays besloten werde / om de Oorloghe / de saecken bevonden hadde in sulcker ghestalt aldaer (midts dat den Heere van Desdigieres al dede wat hy wilde) datter luttel ofte gheen respect den Huyse van Nassou ende Lantsheeren ghedraghen werde / om dat alle haer doen van alle kanten aldaer teghen-streven ende ghetraverseert werdt / eenighe aldaer opworpende datmen behoorde dat Prinsschap te behouden / voor des Princen Hoogher gedachtenisse jonghste Soon / gheboren van een Fransche Vrouwe: soo datter gheen kleyn perijckel was / dat het selfde Prinsschap den Huyse van Nassou ontvreemt soude zijn gheweest. 1598.

Cardinael Andreas van Oostenrijck wordt Gouverneur tot Brussel.

Den Eertz-Hertogh Albertus noemde voor Gouverneur Generael neffens den Raedt van State / den Cardinael Andreas van Oostenrijck / sijnen Couzijn wettelijck sone vanden Aertz-Hertogh Ferdinand / die gewonnen is by de Welserinne van Ausborch / die welcke korts in September tot Brussel aenquam.

Albertus by der gratien Gods Aerts-hertoch van Oostenrijck Hertoch van Borgongien, van Brabant, Lymborch Lutzenburg etc. Grave van Vlaender, Henegou. Artoys etc.

H. Iacopsen excud.

Aertshertog Albert vertreckt nae Greyts / om mette Spaensche Bruyt na Spangiē te varen.

Als nu den Aertshertogh Albertus de Souverayniteyt der Nederlanden met syn toekomende Bruyt ontfangen hadde / ende tot dien eynde nieuwen Zegel ghemaeckt / draghende d'een helft de Wapene vande Nederlanden ofte vande Infante / ende d'ander helft wit sonder Wapen zijnde / ende voorts alle saecken ter Oorlogen gesteldt / 't Krijghs-volck in grooten getale vast nae de Mase sendende totten tocht nae den Rhijn / is hy van Brussel vertrocken ontrent half September / met den Prince van Orangien ende ander Heeren / uytgevende dat hy vertrock nae Prage in Bohemer Landt / by sijnen Broeder den Keyser / ende dat hy van daer soude trecken nae Greyts / om daer te halen de Bruyt vanden Koningh van Spaengien

 Margareta,

1598. Margareta, een Dochter vanden Aertz-Hertogh Karel/ die was Broeder vanden Keyser Maximiliaen/ die hem (sijn Susters Dochter Maria/ gheboozen Hertoginne van Beyeren) dese Dochter (neffens andere) baerde/ als Eytzinger schrijft/ Anno 1584. den 25. Decembris/ welckers Suster seeckere tijdt te vooren ghetrout heeft den Coningh van Polen/ ende de andere den Vorst van Sevenberghen/ die met den Coningh van Spaengien Swaghers souden zijn. Dese Bruyt soude den Aertz-Hertogh Albert in Spaengien voeren/ ende daer oock sijn Bruyt de Infante trouwen.

Aertshertog Albert schrijft aende Staten van Hollandt/ Zeelandt en Geassocieerden/den 28. Augusti.

Door sijn vertreck heeft den Aertz-Hertogh Albert een Brief ghesonden onder couverte vande Hertoginne van Arschot/ van date den acht-en-twintichsten Augusti/ aende Staten van Hollandt ende Zeelandt/ ende haer Gheassocieerde/ inhoudende dat hy ginck trouwen mette Infante/ ende met haer soude hebben de Nederlanden tot een dote/ daer toe alreede soo verre gheprocedeert was/ dat een groot deel der selver Landen/ hem alreede voor Heere erkendt ende aenghenomen hadden: dat hy niet anders sochte dan alle de Nederlanden te bevredighen/ ende terwijle men nu klaerlicken sach/ dat den Coningh van Spaengien gheresolveert was/ dese Landen van Spaengien af te scheyden/ ende alsoo wech te nemen alle de redenen van diffidentie ofte mistrouwen/ ende de Oorloghe daer door te doen cesseren/ soo versocht hy aende Staten/ datse 't selfde wilden in consideratie legghen/ende ghedencken dat d'Oorloghen eens moeten tot Pays komen/ ende daeromme haer met die van Brabandt ende Vlaenderen conformeren/ ende tot generalen Pays verstaen/ ende tot aenneminghe van hem als haren Landtsheere/ daer toe hy de Staten Generael hadde gheauthoriseert/ ende dat sy hem wilden antwoorde schrijven. Daer waren oock Brieven by vanden Prince van Orangien/ aen sijnen Broeder Prince Mauritz/ desghelijcx vanden Hertogh van Arschot/ den Marquis van Havre/ de Graven van Arenbergh ende Solre/ al t'samen onderteeckent: inhoudende mede/ terwijle den Coningh van Spaengien nu de Nederlanden van Spaengien hadde afghescheyden/ ende dat derhalven gheen vreese meer ware van Spaengien/ dat hy daeromme de handt wilde aenhouden/ ten eynde dat den Pays mochte ghetroffen worden/ dat sy wel wisten dat hy veel daer inne vermochte/ ende dat hy wilde in ghedachtenisse houden de recommandatie van sijn Huys/ welcke hy nemmermeer beteren dienst en konde doen/ de andere Provintien hadden den Aertz-Hertoghe alreede al aenghenomen: met meer dierghelijcke redenen/ begheerende presente antwoorde. Op alle dese Brieven en werde noch vande Heeren Staten Generael/ noch van Prince Mauritz gheantwoordt/ maer werden opgesloten.

Prince van Orangien ende ander Heere schrijven aen Pr. Mauritz.

Admirante de Castilia/ seer sterck treckt nae den Rhijn.

Int leste van Augusti/ alsoo de Spaensche Oversten hier ende daer met haer Krijghs-volck op trocken nae de Maze/ dies Prince Mauritz oock daer teghen eenighe gereetschappe versorchde/ so werdt door een Schips Capiteyn uyt Hollandt/ ghenaemt Jan de Raet/ een Wtlegger ofte Oorloch-schip voor Venlo ligghende/ besprongen/ ghenomen ende verbrant/ daer uyt ses ghevanghen ghekreghen werden/ de reste sprongen over boort.

Oorsaken die de Spaensche beweecht hebben inval in Ghebuerlanden te doen/Anno 1598 in September.

Als nu den Voorsteliicken Cardinael op sijn vertrecken was/ soo heeft den Spaenschen Raedt tot Brussel met hem/ nae het bevel uyt Spaengien/ gheresolveert eenen tocht int Landt van Kleve/ Gulick ende Westphalen te doen/ om die Landen onder 't deckmantel van Oversiender/ Beschermer ende Momboir/ te vermeesteren/ die gheacht werden verlooren te gaen/ by ghebreck van Regement/ door de simpelheydt des Vorsts/ ende dat nu ten tijde van Inter regnum, om datter een generale hope was/ van datter op de aenkomste vande Infante/ nieuw Princesse/ de saecken souden moghen tot een generale bevredinghe uytvallen/ waer mede de goede oorsaecken die sy nu hadden/ verliesen souden/ van die Ghebuer-landen te verheeren/ om dat sy nu de Vereenichde Nederlanden/ nerghens beter dan uyt die Ghebuer-landen konden aenvallen ende bespringhen: uytghevende dat Prince Mauritz dat selfde socht te doen/ ten profijte vande Dochteren van Kleve/ &c. Ghetrout met Protestante Vorsten in Duytslandt/ ende mede in die Landen zijnde/ konden sy onder pretext van Winter-legher/ haer daer ende in Westphalen Logheren/ dat welcke de Landen van Brabandt/ Vlaenderen/ &c. ghewillich tot contributien maecken soude/ om vanden Winterlegher ontslagen te wesen. Dit was altijdt het voornemen vanden Coningh gheweest/ die ontrent desen tijdt quam te sterven/ om alsoo een conqueste van die Ghebuerlanden te maecken/ nae de opinie van sijn Vyanden/ ende andere die sijn voornemen wel meynden te weten/ onder 't decksel van Momboirschap ende Religie/ ende om de rebellighe Provintien te beter van dier zijden te dwinghen/ den Keyser twee Jaer te vooren/ door den Admirante daer toe verwillicht hebbende/ die van doen af belaste sijn fortsen daer toe reede te houden/ totter tijdt toe als het wel te passe komen soude/ alsoo by de afghewoorpen Brieven bleeck/ daer wy vooren mentie van ghemaeckt hebben/ ende alomme aende Vorsten ghesonden waren gheweest/ ende dat onder 't pretext dat die Vorstendommen/ niet en souden vallen in handen vande Vorsten van Brandenborch ende Zweybrugghen/ die des Vorsten Susters ghetrout hadden/ ende Erfghenamen pretendeerden te wesen/ vande welcke naedencken was/ sy mochten tot sulcken eynde in verbontenissen treden mette Geunieerde Landen/ midts sy oock toeghedaen waren de Ghereformeerde Religie.

Van dese ende dierghelijcke aenslaghen/ hadden de Vereenichde Landen den Raedt van Kleve/&c. meermael verwitticht/ oock toeghesonden meer andere afghewoorpen Brieven/ tusschen den Maerschalck Schenckeren/ ende andere des Vorsten Raden ghescheven/ de welcke het Slot van Cuylick voor de Spaensche scheen in te houden: om welcker raetslaghen voor te komen/ sy al over eenighe Jaren aengeboden hadden in eenighe verbontenissen te treden/ tot bevrijdinghe vanden Rhijnstroom/ om den gepretendeerden inval van alsdoen voor te komen/ maer werdt doen door veel ghespanioliseerde Raden/ niet gheacht ofte gelooft.

Alsoo is het Krijghs-heyr vanden Aertz-Hertogh Albert/ onder het beleydt van Don Francisco de Mendoza/ Admirante d'Arragon/ Marquis de Guadalesta/ Commandeur van Calatrava/ als Generael/ met Graef Frederick vanden Berghe/ als Veldt-Maerschalck/ begonnen te vertrecken/ ende hebben int begintsel van September/ begonst ontrent Ruermonde de Maze te passeren/ treckende naer den Rhijn/ in meyninghe zijnde om dien mede te passeren/ daer van den voor-tocht werdt ghegheven den Colonel La Bourlotte met sijn Regiment/ die met twee honderdt Mannen tusschen Ceulen ende Bonna/ tot Berckeraet dwongh te komen alle de Ponten ende Aecken die sy bekomen konde/ ende daer mede passeerden ontrent acht hondert Mannen van sijn Regiment/ met twee Veldt-stucken/ de reste blijvende over de Keulsche zijde des Rhijns: met dit volck ende Gheschut/ verdreef hy alle de Hollandtsche ende Gheldersche Wtlegghers ofte Oorlogh-Schepen van voor Ceulen wegh/ mede sleypende alle de voorschreven Ponten/ daer mede beneden Ceulen/ passeerde de reste van sijn Regiment over Rhijn/ ende noch meer Gheschuts. Derwaerts oock terstondt tooch met alle sijn macht den voorschreven Admirante ende Graef Frederick/ seer sterck van Voetvolck ende Peerden: daer werden ghetelt 62. Vaendelen Spaengiaerden/ neghenthien Vaendelen Italianen/ onder Don Alphonso d'Avalos/ Broeder naturel vanden lesten Marquis del Guasto ende Pescara/met twee Vaendelen Vriessche: daer waren noch vier Walsche Regimenten/ als van La Bourlotte twaelf Vaendelen/vanden Grave van Busquoy thien Vaendelen/ van Monsieur d'Assicourt/ een Sone vanden Grave van Hooghstraten/ elf Vaendelen/ ende van Stanley Engelsman thien Vaendelen/ ende andere Walsche Regimenten meer/ daer-en-boven noch vier Duytsche Regimenten/ als vanden Grave 1598.

Macht van des Admirants Leger.

Frederick

1598.

Frederick vanden Berghe thien Vaendelen / vanden Graef van Bye / van Slegel ende van Barlaymont / elc van twaelf Vaendelen / de welcke men achte sterck te wesen / drie duysent Hoofden / ende generalicken den gantschen hoop werde gheschat / in hondert acht-en-tsestich Vaendelen van alle Natien / over de vijfentwintich duysent Mannen te voet / ende wel vijf en twintich hondert Peerden : de Ruyterye bestondt in acht-en-twintich Vanen / als ses Vanen Albanoysen Lanciers / ende seven Vanen Spaensche Lanciers / ende twee Vanen Nederlandtsche Lanciers / als die van Graef Adolf vanden Berghe / ende van den jonghen Chalon : noch vijf Compagnien Cuirassiers / als onder Graef Hendrick vanden Berghe / Boedberghe / Chalon den oudtsten / Capiteyn Symon / ende onder Capiteyn Daniel : noch warender acht Compagnien Archibusiers te Peerde / Spaengiaerden ende Italianen. Over Rhijn in Brabandt mochten sy noch laten thien ofte twaelf Vanen Ruyteren / behalven de Benden van Ordonnantien. Dese Vanen waren vele ghesterckt op de Frontieren vande Fransoysen / die inden Pays van Vranckryck afghedanckt waren. De Vaendelen van 't Voet-volck waren oock sterck / want een Rolle autentycke vande monsteringhe isser afghewoorpen / ende ghesien / ghepasseert den 14. ende 15. Augusti / als dat de 62. Vaendelen Spaengiaerden / neghenthien Vaendelen Italianen / ende twee Friessche / ende 10. Vaendelen vanden Grave van Busquoy t'samen 93. Vaendelen uytbrochten thien duysent ses hondert ende 78. Koppen / ende de Duytsche zijn ghemeenlick grooter.

Admirante neemt Orsoy in Cleve an.

Met dese hoopen is den Admirante aenden Rhijn tot Orsoy ghekomen / begeerende ingelaten te worden om den Rhijn te passeren. Den Kleesschen Maerschalck Horst / met den Landt-schrijver / hebben daer willen teghen segghen ende protesteren / allegerende neutraliteyt. Maer over den Admirante een Bijle nam / lichtveerdelick houwende inde Hamaye vande Poorte / ende bestonde met de Leeren vande Brabandtsche Waghens / die Stadt te beklimmen / waer door de Borghers vervaert zijnde / lieten sy sijn volck binnen / op belofte van alleenlick aldaer den Rhijn te passeren.

Beschrijvinghe van Orsoy.

Orsoy is een kleyn Stedeken op den Rhijn / boven Berck / seer wel gelegen / ende bequaem om te stercken / 't welck te vooren by de Vorst gheraemt ende besloten was om sterck te maken / op de forme van het Kasteel van Antwerpen / den grondt vande Bolwercken alreede gheleydt zijnde / maer het is om den grooten kost onvolmaeckt gebleven.

Admirante sterct Orsoy in Septemb.

Als den Admirante hier ghekomen was / bestondt hy dat te stercken in haest / met grooten vlijt / ende dede daer noch den Rhijn passeren 't Regiment van Busquoy / ende drie Spaensche Regimenten / met twaelf Vanen Ruyteren / ende maeckte oock een Schansse tot Walsum / teghen over Orsoy / veel Boomen totte Fortificatie afhouwende / het Huys ofte Kasteel van Orsoy (daer eenighe Soldaten / die aldaer Hanevederen ghenoemt zijn) op laghen / dede hy oock op-eysschen / ende den Admirante vertoonde hem dien van den Kasteele / met drie Capuchini Gheestelicke aen d'een zijde hebbende / ende aen d'ander zijde eenen Beul / selve met een deel stroppen inde handt / afvraghende oft sy 't Huys opgheven / ofte alle hangen wilden / ende alsoo door vreese verschrickt zynde / werdt hem dat overgheghheven / daer hy logeerde / ende sondt voorts alle de Steden ende plaetsen rondtomme af te loopen / op te eysschen / ende te brantschatten.

Pr. Mauritz treckt met eenigh volck te Velde, den 4 Septemb.

Als dit geschiede / tusschen den eersten ende achtsten September / soo dochten de Vereenighde Landen oock op wederstandt. Prince Mauritz hadde een deel van sijn Krijghs-volck beschreven / hy vertrock selve uyt 's Graven-Haghe den vierden September / ende hadde die bescheyden ontrent Arnhem / te weten alle de Ruyteren / met derthien Vaendelen Enghelsche van Vere Regiment / met vier Vaendelen uyt Oostende / ende drie hondert Man uyt Vlissinghen / ende twee hondert uytten Briele / met twaelf Vaendelen Schotten / ende twintich Vaendelen Vriesen ende Ommelanders / alleen hadde hy uyt Hollandt beschreven vijfthien Vaendelen / latende de reste noch in Garnisoen. Hy heeft alle Amonitie / Gheschut / Scheep-brugghen ende allerhande ghereetschappe / in menichte van Schepen den Rhijn op ghesonden / die door contrarie windt langhe waren in 't opkomen.

Prince Mauritz quam den achtsten September inde Schansse van 's Graven-Weert / alwaer hy verstondt van 't nemen van Orsoy / ende 't loopen van Graef Frederick verre in 't Landt / ende verstondt oock uyt de gevangenen / als dat in 't Legher vanden Admirante / was een vande Sonen vanden Grave van Emden / solliciterende dat den Leger op Emden mochte trecken / 't welck men seyde dat hem toe-ghesevdt ware : Waerom dat Prince Mauritz eñ Grave Willem van Nassouwen / deden schrijven aende stadt van Emden / vermanende op haer hoede te wesen / oock presenterende Garnisoen in haer Stadt te senden / ende dat sy haer souden bedencken ende verklaren / oft het niet best ware eenige plaetsen omtrent haer te stercken / aleer den Vyandt de selve bekomen mochte.

Pr. Mauritz ende Graef Willem van Nassouwen waerschouwen die van Emden.

Prince Mauritz beducht wesende voor Zutphen / heeft daer meer Garnisoen binnen ghesonden / ende over sulcx oock hem versterckt / met meer Krijghsvolck uyt Zeelandt / ende den 9. September sondt hy den Grave van Solms met 8. Vanen Ruyters / om 3. Vaendelen Voetvolcx binnen Brefoort te voeren tot het oude Garnisoen / ende noch binnen Grol boven de vijf Vaendelen die daer binnen waren / noch vijf andere / desghelycx versterckte hy mede het Garnisoen van Lingen ende Oldenzeel. Den 11. September trock hy selve nae Doesborgh ende Deutecum met eenige Ruyters / om die plaetsen mede nae de ghelegentheyt te voorsien.

Pr. Mauritz beset sijn Frontieren.

Op dese reyse ontmoete Prince Mauritz onversiens sijn Moeye de Gravinne vanden Berghe / de Moeder vande Graven Herman / Frederick ende Heyndrick vanden Berghe / de welcke ghesolliciteert hadde / ende verkreghen byde Staten Generael der Vereenighde Landen / datmen haer Huys te Ulft / niet vorder soude demanteleren / ende dat haer Stadt van 's Heerenbergh neutrael soude ghelaten worden / vertoonende een Acte vanden Aertshertoghe Cardinael / dat hy op die plaetse niet en soude voornemen / noch de Landen daer uyt eenighe vyandtschappe doen lijden / ende dat sy hare Kinderen ende Sonen soude doen beloven / van ghelijcken daer uyt gheen vyandtschap te doen ofte laten geschieden / op 't verbeuren van alle haer Hooge ende Leege Heerlickheden ende goederen : Daer toe sy wel over eenighen tijdt / Acte van den Vorstelijcken Cardinael verkreghen hadde / maer moeste vernieut wesen / 't welck noch niet gesciet en was. Waeromme sy nu quam met alle haer Dochteren de Gravinnen / ende beloofde 's Heerenberghe terstondt te doen demanteleren ofte afbreecken / ende binnen acht daghen Acte van alle hare Sonen te leveren / midtsgaders oock een nieuwe Acte vanden Aertshertogh Albert / soo haest het moghelick soude wesen : Daer over dese Gravinne haer sterck maeckte. Waer op haer gheconsenteert worde dat 's Heerenberghe soude neutrael ghehouden worden / ende dat het Vaendel van Poelgheest daer uyt soude trecken : Alsoo verkreegh dese Gravinne 't ghene dat sy langhe ghesolliciteert ende versocht hadde. De selve neutraliteyt werde oock vergundt de Stadt van Aenholt / daer oock het Garnisoen uytgetrocken werdt / Bronckhorst werdt mede neutrael ghelaten.

Gravinne vanden Berge verkrijgt neutraliteyt.

Ontrent den 14. September / delibereerde Prince Mauritz / op wat plaetse hy synen Leger versekerst mochte slaen / om ten besten te secoureren de plaetsen die synen vyandt soude moghen aentasten / ende vondt gheraedtsaem 't selve te doen tot oudt Sevenaer / eensdeels op het vaste Landt / ende eensdeels op den Weert ofte Eylandt voor de Kercke ligghende / ghenaemt den Gelderschen Weert / waerom hy aldaer een Brugghe dede slaen op vier Schepen / tot op den Weert / ende uyt den Weert weder op de Betuwe : in 't middel van desen Ghelderschen Weert / maeckte

Pr. Mauritz resolveert sijn Legher te slaen op den Gelderschen Weert.

 hyeen

hy een brugghe lanck ontrent hondert roeden / op 44. Schepen ende Keecken / om de Ruyterye uyt de Betuwe te passeren / alwaer hy brochte thien heel Canons/ vijf halve/ ende thien Veltstucken/ met ontrent hondert duysent pont Buscruyt / ende alderhande Amunitie: Daer quam oock by den Grave van Hohenlo / met eenich meer Krijghs-volck uyt Oostende eñ Nimmegen: ende om dat tot Nimmegen de Peste gheweest was / schepde hy die Vaendelen vanden anderen / ende nam aen twee experte Pest-meesters tot 150. Guldens per Maendt elcx / instellende alle goede ordonnantie tot die sieckte/ voorts dede hy wonderbaerlick sijnen Legher verstercken/ teghen allen aenval.

Pr. Mauritz aenslach op een Convoy/ te vergeefs/ de 16. September.

Den 16. Septembris / als Prince Mauritz verwitticht was van een groot Convoy dat uyt Ghelder den Admirante toekomen soude / van victalie/ Amunitie ende Geschut / ghelept met vijfthien hondert Mannen / ende twee Vanen Ruyters / soo trock hy uyt sijnen Legher/ met alle sijne Peerden / vergheselschapt mette Graven van Hohenlo/ Nassou ende Solms / den last over den Legher latende den Heer Sidenisky / ende passeerde de Wale met Ponten by Byminen / ende meynende 't selfde Convoy tusschen weghe aen te tasten / hadde hy den voorsz Sidenisky belast/ hem 's anderdaechs 1500. Voet-knechten over de Wale tot versterckinghe toe te senden: Maer hoe wel den aenslagh wel belept was/ soo en werde gelijckewel by hem niet uytgherecht / de Spaensche gheadviseert zijnde/ ende over sulcx haer ongheluck voorkomende.

Brieven afgheworpen uyt Spaensch Leger/ gheschreven den 20. Septēb.

Prince Mauritz werden afgheworpen Brieven behandicht/ uyt des Admirante Legher gheschreven/ by den Capiteyn Henri de Chalon / Sone van Palimedes de Chalon / die Bastaert Sone was van Prince Rene de Chalon ende Nassou / Prince van Orangien. Dese Capiteyn Chalon/ zijnde gebooren vande Dochter van Graef Pieter Ernst van Mansvelt/ schreef aen sijnen Grootvader de gheleghentheyt van den Legher / van den thienden September / hoe dat den Admirante Orsoy inghenomen hadde / met meyninghe daer te blijven / ende dat te stercken over beyde sijden des Rhijns / om sekeren pas des Rhijns te hebben / eer hy vorder wilde voornemen / 't welck hy meynde op Vrieslandt soude wesen / waer toe den tijdt vast seer verliep / ende spade op 't Jaer werde: Dat sy tot voor Berck gheweest waren / om de Oorloch-schepen te doen neder drijven / ende de Stadt te besichtighen / maer luttel uytghericht: datter den neghenden September een groote alteratie ende oproer int Legher geweest was/ tusschen de Spaengiaerden ende Walen / seer periculeus/ en hadde de authoriteyt vanden Admirante dien twist niet geslist: anders bysonders en was 't Legher niet uytrechtende / dan het Landt van Cleve rondtomme als vyanden afloopende ende beroovende.

Hier na soo zijn eenige overgheloopen Schippers van Bommel ende Thiel / met een Cage-schuyte den 20. September aen boort vande oude Galeye / daer Symon Janssz van Edam Capiteyn op was / die teghen over Rees op de wachte lach / 's morghens vroech komen afdrijven voor op de Pinne vande Galeye / als oft sy by ongheval door den stroom daer op waren gedreven/ ende also 't volck vande Galeye (28. Mannen sterck zijnde) in haer morgen-gebedt was/ luttel op haer hoede / soo hebben sy terstont de Luycken vande Cage-schuyte opgestotē / ende inde Galeye geschoten/ veel gequetst ende dootgesmeten/ eñ d'ander soo verbaest/ dat den Capiteyn met 10. Mannen ghesprongen zijn inde Jachte / ende soo ontroeyt / waer door de Spaensche Meester vande Galeye werden/ daer laghen drie ijseren Gotelinghen op / die sy afnamen mette reste / ende verbranden de Galeye die nu oudt was.

Een Hollandtsche Galeye voor Rees/ by een Caghe schuyte genomen/ den 20. Septēb.

Prince Mauritz heeft noch ontrent desen tijdt/ goet ghevonden meer Garnisoen in Zutphen te senden / ende vier groote ijsere Gotelinghen als half Canons / met Koghels / ende neghen duysent pondt Buscruyts / nae Brefoort / ende diergelijcke twee met vier duysent pondt Cruyts in Grol / desghelijcx noch Cooren / Lonten / Bylen/ Cordewaghens ende alderhande Amunitie / belastende den Grave van Hohenlo / met veerthien Vanen Ruyters dat gheleyde te doen / als den Grave oock dede met groote kloeckheyt.

Rapport vā eē Overlooper van het Spaensch Leger, den 22. Septēb.

Den 22. September/ brocht een Vriesch overlooper ofte Spie / in Prince Mauritz Leger tijdinghe / als dat den Admirante / nu stercker van volck in syn Legher was / te weten / vier-en-twintich duysent te voete/ ende drie duysent te Peerde/ hoe wel vele meynden / dat hy niet en konde soo sterck wesen: Die van Vlaenderen / de Walsche Landen ende oock Brabandt/ waren haer bedanckende / dat sy van alle haer Krijghs-volck ten platten Lande meest ontlast waren/ doch den Legher vanden Admirante worde ghehouden inder waerheyt/ sterck te wesen van Peerden/ geen drie duysent / in acht-en-twintich Vanen / ende dat 't Voet-volck mede gheen vier-en-twintich duysent en konden wesen. Men verstont vorder/ als dat sy daer inde neutrale Landen meynden te verwinteren/ om die Vlaminghen ende Brabanders te sparen/ alsoo den Aertshertoch Albert haer toegheseyt hadde: Dat sy op die van Wesel ende andere/ van weghen de Ghereformeerde Religie/ seer verstoort waren: Dat alles int Legher redelicken koop was / maer daer was gheen ghelt. Van Ceulen hadden sy veel toevoer / soo datmen elcken Soldaet een pont broodts daeghs uytdeylde : Dat sy alomme grooten moetwil bedreven/ ende dat het volck rondtom Orsoy verliep / ende dat die Berchsche ende ander Boeren hier ende daer / veel vant volck doodt sloeghen : Dat de Hoofden int Leger oneenich waren / mits dat Graef Frederick ende de Nederlandtsche Krijghs-overste/ wilden raden na Over-Yssel ende de Twente te trecken: maer den Admirante mette Spaensche wilden den Rhijn lancx aftrecken / daer over dat sy selve ende andere / te Poste tot Brussel reden : Datter eenen Lantsdach by den Vorst van Cleve uytgheschreven ende bestelt was / den 25. September: Dat de Borgherije van Orsoy jammerlick versocht hadden aen haren Heere ende Vorst van Cleve / te willen vanden Admirante verwerven/ te moghen met Wijf ende Kinderen wegh trecken / vrij ende in vrede / achterlatende Huys ende Hof/ overmidts dat sy gedwongen werden vande Spaengiaerden / tot wercken ende slavernijen.

Landt-dach tot Cleef beschreven eñ gehoude den 25. Septēb.

Op den Lantsdach van Cleef die teghen den 25. Septembris beschreven was / besloten de Ridderschappe ende Steden / datmen alle moghelijcke middelen soude voorwenden / ende daer op aenhouden/ dat Orsoy mochte weder ghegheven worden / (niet denckende anders dan dat den Admirante maer eenen pas over den Rhijn en sochte) ende soo sulcx soude worden gheweygheert / soo soudemen uyt noot/ dat by weghe van feyte versoecken : Datmen daer over dan den Grave vander Lippe / als Krijghs-Overste vanden Westphalischen Nedercreyts / soude bevelen gheen volck meer nae Hongarijen te laten gaen / maer aen te nemen tot bescherminge der Landen/ soo veel volcx als sy souden bekomen konnen / eñ daer toe te besteden ofte aen te legghen alle de penninghen / die gheconsenteert waren tot den Turckschen stuer/ ofte Turcksche Oorloghe : Ende dat hy voorts metten eersten de vijf Nedercreytsen soude te samen doen komen tot Dortmont / om te raetslaghen volghende hare beloften/ op de middelen daer mede sy die van Cleef souden willen assisteren. Boven dien soude den Vorst van Cleef schrijven aenden Keyser/ Vorsten / ende aen alle de Steden des Rijcx / ende sonderlinghe aen de vier Rijnsche Keurvorsten / ende de Vorsten van Bruynswijck ende Hessen / hem beklaghende over t'groot onghelijck ende ghewelt datmen hem dede / ende tot remedie van dien versoeckende haer assistentie. Sy deputeerden mede eenighe totte aenstaende versamelinghe vande vijf Creytsen / met last aen te houden datse prompte hulpe ende remedie teghen haer verderf soude willen verschaffen / ende oock die van Ceulen beweghen / datse aenden Spaengiaert gheen toevoer van victalie meer en deden / ende datmen metten eersten Dusseldorp met Krijghs-volck mochte besetten / ende diergelijcke meer.

Des-

1598.

Dese beroeringe wert by velen gheacht / dat gheen vrucht en soude baren / hoe wel eenighe meynden dat het soude mogen eenigh bedencken maecken / dat den Admirante met dorven soude vanden Rhijn trecken / vreesende dat de Kleefsche Lantschappen souden moghen met de Staetsche aenspannen / ende dat de vijf Neder-Creytschen mochten de vijf Over-Creytsen beschrijven / ende alsoo gantsch Duytslandt in roere ende bedencken brengen.

Vorst van Kleef ende Jonckvrouwe Sybilla schrijven aen Prins Mauritz.

Den Vorst van Kleef ende sijn Suster Joffrou Sybilla (die haer op den Lantsdagh tot Kleef Manlick ghetoont hadde / om die Ridderschap te animeren ofte kloeckmoedigh te maecken / dickwils met tranen inde ooghen) schreven aen Prince Mauritz / ende bedancten hem ten hooghsté vande goede ordere die hy hielt / om haer ten minsten te beschadigen / ende versochten dat hyse doch vorder wilde verschoonen / soo veel als moghelick ware / ende door 't ongheluck dat haer by den Vyandt over ghekomen ware / geenen haet / maer eer mede-lyden met haer te scheppen / &c.

Mauritz ende Staten schrijven aende vergaderinghe tot Dortmont / aenbieden de Stadt Rhijnberck weder te geven.

In 't leste van September / waren weder die vande Neder-Westphalische Creyts tot Dortmont vergadert / de welcke den Prince Mauritz toegheschreven heeft / van uyt synen Veldt-legher op den Ghelderschen Weert / den lesten Septembris 1598. alsoo oock neffens hem deden de Heeren Raden van State. Hoe dat sy verstaen hadden van hun vergaderinge aldaer tot Dortmont / om te raedtslaghen hoe sy mochten onbeschadicht ende onbeswaert blyven / ende hoe sy hun Steden / inghenomen van beyde de Krijghs-voerende partyen / weder mochten hen ingheruymt krijghen / &c. Waer over sy dochten goedt hun aen te dienen / hoe dat de Staten Generael der Vereenighde Landen / op des Keurvorst van Ceulen versoeck om de Stadt Rhijn-berck hem ingheruymt te hebben / gheresolveert hadden / met alleene hem die weder te geven / maer oock goede borge te stellen / ende versekeringe te doen / dat voortaen van haer Krijghsvolck / gheen Steden sullen op Rijcks bodem inghenomen / noch niemandt daer op beschadicht worden: Ingheval dat de Vorsten ende Heeren eensaemtelicken Lidtmaten vanden Neder-Westphalischen Creyts / wilden borge blijven / dat de weder-parthije vande Vereenighde Landen / de Steden ende Stercten sullen insghelijcx oock ruymen ende verlaten / die sy op Rijcx bodem hebben inghenomen / ende vorder beloven wilden / gheen andere meer te sullen in nemen / ofte gheen Sterckten daer op te bouwen. Ende nae dien sy de Stadt Rhijn-berck den Heer Keurvorst niet en hadden afghenomen / maer met ghewelt uyt hun vyanden handen / soo waren sy ghenoech gherechtet die te behouden / dies waren met meerder redene hun weder-parthye ghehouden te restitueren die Steden / niet van hunlieden / maer den Rijcke teghen belofte afghenomen / want soo sulcx soude de teghenparthije ghedoocht ende toegheleten worden soo souden de Vereenighde Landen verstaen / dat het selfde hun soo wel als hun vyanden / behoorde toe-ghelaten te worden.

Hier over heeft dese vergaderinghe besloten meer Creytsen te beschrijven / ende goedt ghevonden den Grave vander Lippe aenden Admirante te senden / om restitutie van Orsoy te vorderen.

Pr. Mauritz monsteringe.

Prince Mauritz siende dat den Admirante noch stil bleef ligghen / Orsoy sterckende / ende Prince Mauritz sijn Garnisoenen alomme redelicken beset hebbende / heeft den 25. September een Generale monsteringhe van sijn volck ghedaen / op een vlacke Heye achter 't Huys te Gronsteyn / ende brochtse alle in slachorder: De vier en twintich Vanen Ruyteren werden sesthien-hondert ende vijf-en-tneghentich Peerden bevonden / behalven eenighe Peerden die absent ende uytgereden waren. Het voetvolck was ghebrocht in viercante slachorden / de Pyckeniers int middel: Hy bevont de twee Regimenten Schotten (in twaelf Vaendelen) sterck elf hondert ende tseventich Mannen / de Enghelsche achthien Vaendelen in drie Regimenten / hadden achtien-hondert ende ses-en-dertich Mannen / sesthien Vaendelen Vriesen / waren sterck neghenthien-hondert ende twee-en-veertich Mannen / de drie Vaendelen vande Garden vande Veldt-oversten / als Prince Mauritz / Graef Willem van Nassou / ende des Graven van Hohenlo / waren vier hondert ende vijf-en-vijftich Mannen / 't Regiment van Graef Ernst van Nassou / ses Vaendelen / waren vijf-hondert twee-en-tsestich Mannen / die t'samen vijf duysent neghen hondert ende vijf-en-tsestich Mannen uyt brochten / sonder die / die ghelaten waren tot bewaringhe van quartieren / mette welcke hy niet geraden vondt sijnen Vyandt te bespringhen / maer te sien syn voornemen ende te beschermen sijn quartier.

1598.

Admirante laet sijn Krijghsvolck alomme loopen ende straben.

Den Admirante tot Orsoy liggende om meer gherieffs in sijn Leger te brenghen / dede een lichte Brugghe over den Rhijn slaen van Schuyten / die sy een Canefasse Brugghe hieten / dese Brugghe is ontrent den 24. September / met storm ende wint wech ghedreven / waer door gebreck int Leger quam / het Lant rondtomme wel vijf mijlen verwoest ligghende / ende door ghebreck van ghelde ende victualie / verliepen vast vele van sijn volck / ende op eenen tijdt wel vijf hondert Spaengiaerden / nemende den pas nae de Moesel / daer den Admirante Peerde-volck achter sondt / om die met ghewelt weder te halen / maer sy stelden haer daer tegen te weere / soo dat sy haer moesten laten gaen.

Alpen vanden Admirant inghenomen.

Hier nae nam den Admirante Alpen in / 't welck nochtans neutraliteyt was vergundt / ende oock ander plaetsen: hy sondt oock ontrent vier hondert Peerden nae Swol toe / om dat Landt alomme af te loopen veel Beesten nemende: ende oock rondt-omme Bocholt alomme veel Munstersche Soldaten / diese Hanebederen noemen / ende hen ter weere stelde / doot slaende / die alsoo met veel buets weder in 't Leger keerden.

Daer na heeft hy het meestendeel van sijn Krijghsvolck / met groot Geschut op d'ander zijde des Rhijns gebrocht / daer hy by het Dorp Walsem / nu een stercke Schansse ghemaeckt hadde / ende wel beset liet / ende trock alsoo in 't Hertoghdom vanden Berghe / ende is ghekomen den sesten October voor het Slot van Broucke / woon-plaetse vanden Heere Vlrick van Daun / Grave van Valckensteyn / ende Heere van Oversteyn ende Broucke.

De Grave vã Valckensteyn eñ van Broucke werdt aenghetast.

Op desen Grave hadden de Spaengiaerden van oudts her / eenen grooten haet / eensdeels om dat hy de Ghereformeerde Religie toe-ghedaen was / oock om dat hy altijdts een beschermer ende voorstander van sijn Vorsten / ende Heere ende sijn Vaderlandt / hem vertoont hadde / op alle vergaderinghen ende Lantsdagen / hem teghen stellende de Spaensghesinde Raden ende Spaensche Pencionarissen / ende daeromme een seer aensienlick Man / in die Landen gheacht was. Waeromme hem vanden Vorst ende Regeringe / toe-ghesonden werden eenige Soldaten / tot sijnder ende des Landts bescherminghe / ende afweeringe van allen moetwilligen overlast / welck Krijghsvolck hy belaste ende oock den Lande daer omtrent / met Trommelslagh / hun te onthouden van alle onbehoorlickheyt / maer hun te dragen met alle gheboegelicke neutraliteyt / eenlicx afweeringe bruyckende / selve versocht Brieven van Sauvegarde vanden Admirante / tot behoudenisse van sijne goederen ende Onderdanen / op welcke Brieven den Admirante antwoorde / uyt Orsoy / den een-en-twintichsten ende twee-en-twintichsten September: waer inne hy schijnt die niet af te slaen / maer ghenoech toeseghende / soo hy hem Spaens van herten ende van Religie vertoonde / &c. ende scheen met sijn schrijven oorsake te soecken / om te komen tot 't ghene voorghenomen was.

Aldus ghesint ende verbittert op desen Grave zijnde / is den Spaenschen Capiteyn Ferdinando Lopes / van Antwerpen ghebooren / Gouverneur van Carpen / den sevenden October voor 't Huys van Broueck gekomé / zijnde een Leen van 't Hertoghdom vanden Berghe / ende eerst versoeckende eenighe van sijn Krijghs-volck gestraft ofte gelevert / heeft dat opgheeyscht / hebbende den Grave tsavonts te vooren / sijn Huysvrouwe ende Kinderen wech ghesonden / ende hebben ten selven daghe dat met vier stucken

1598. Gheschuts beschoten / boven de vijftich scheuten. Sanderdaechs den achtsten isser gheparlementeert ende gheaccordeert 't Slot op te gheven/ met beschepdelicke conditien ende handt ghelosten / dat sijnen Persoone met des Vorsten ende sijn eyghen Krijghsvolck / souden met gheleyde vertrecken op versekerde plaetse / ofte persoonlick selve daer blijven / sonder

Grouwelicke Moort. dat hun aen lijf ofte leven / have ofte goedt/ eenich leet soude gheschieden. Dan alsoo het voorschreven Krijghs-volck daer souden upttrecken / ende komende op eenen Voor-hof / werden vande Peerde-rupteren hunder ontrent veertich / ghedwonghen niet alleene hun Wapenen neder te legghen / maer oock gheheel naeckt hun te ontkleeden / ende werden also doorschoten ende doorsteken/eenighe ontkomende/met noch 6. daer den Grave seer voor badt/ zijnde Dienaers ende Muskettiers vanden Vorst / die haer verstaken hier ende daer : Den Grave willende ten besten spreken/ trocken sy oock de kleederen van 't lijf/den Hoet van 't Hooft / 't gheweer vander zijden / ende meynden hem daer oock te vermoorden/ soo hem een Spaensch Capiteyn niet wech ghelept en hadde/ die hem weder sont ghevanghen op sijn Huys / het welcke sy gheheel ghe-plondert hebben. 1598.

Franciscus de Mendoca Admirael van Arragon Marcgrave van Guadaleste. en van Jamaica, Comandor van Val de Pennas Vander Orden van Calatrava Hofmeester en opperste President des Coninck van Spaignen. opper Hofmeester des Aerts Hertochs Capiteyn van lichte peerden. H. Iacopsen exc.

Daer nae/ niet teghenstaende alle redelicke ende

Depositie over de doot vanden Grave van Brouck. wettelicke verandtwoordinghe des Graven / selve aenden Admirante schrijvende / ende nae veele quellinghen om mede ter Missen te gaen / soo isser ten lesten int licht komen hoe hy vermoort is ghewoorden/ op sijn eyghen Slot bewaert zijnde/alsoo ghedeposeert heeft eenen sijnen Dienaer die daer by was/ghenaemt Gochart Hensgen tot Dusseldorp den 14. October: hoe dat Sondaechs te vooren den elfden October / de Grave 's noenens ter Maeltijdt hem hadde op sijn Huys beset met een Capiteyn (een fijn Man van aensien) beneffens des Graven Richter ende Rentmeester / ende nae de Maeltijdt is den Grave op de plaetse gaen wandelen / waer by hen voeghden twee Soldaten van 't Garnisoen / met blauwe Casacken/ vraghende oft hem luste buyten te spaceren ? Daer op hy andtwoorde jae / dies een van haer boven by den Capiteyn ghegaen was / doch stracx weder ghekomen / ende zijn soo t'samen ter Poorten uytgegaen/ desen voorschreven Dienaer deposant hem volgende/ ende zijn soo door den Kruyt-hof ghegaen / daer dese Soldaten hem weygherden yet inde handt te hebben dat hy van sijnen Dienaer eysche / doch nam een stocxken uyt den Kruyt-hof op / ende ginghen soo t'samen spaceren nae de Watermeulen ende Visslach/ daer Visch ghevanghen lach / den Grave wenckende

den

1598. den eenen Soldaet dien op te nemen / die doch stil bleef staen / terwijle den anderen hem eenen sterchen slach sloech onversiens int slaep van sijnen Hoofde / met een Vederspiet / soo dat hy ter aerden viel / roepende / o Jesu / daer over den Soldaet sijn sijdt-gheweer upt troch / ende hem eenen steech ghegeven heeft / daer over den Grave noch eens gheroepen heeft / o Jesu / doch kommerlick / dat hy 't qualick verstaen konde / want terwyle hadde den anderen Soldaet een fleghelkop door de Meulen vander aerden opghenomen / ende nae hem Deposant gheslaghen / die hem vande hooghde af inde Ruer ende Meulen-gracht ontsprongh / soo dat den slach hem aende schouder wat raeckte / ende doen troch hy sijn sijdt-gheweer ende stack nae hem / maer konde hem niet reycken / ende soo gheraeckte desen Dienaer langhs de Ruer op / achter een staket weder te Lande / daer den Soldaet hem niet volghen konde / ende ist alsoo ontloopen. Daer waren noch twee Soldaten inden Krupt-hof ghebleven / die den Holt-houwer ende Visscher vanden Graef / noch deden eenighe doode lichamen begraven / die int innemen van 't Slot verslaghen waren / ende waren ghewenckt vande andere daer te blyven. Dit is 't ghene oock Georgh Beckman / Rentmeester tot Broeck / ende andere meer hebben int licht ghebrocht van des Graven doodt / sijn lichaem hebben sy in een Huys verbrandt.

Over het innemen ende plonderen des Casteels vanden Grave van Broeck / heeft den Admirante d'Arragon / die hem schreef ende tituleerde Don Francisco de Mendoza / Hertogh van Veraguas / Marquis van Guadalesco ende van Jamaica / Admirante d'Arragon / Commandador van Valle de Pennas / vande ordere van Calatrava / Hofmeester des Koninghs van Spaengien / ende President des Kryghsraets / ende Opper-hofmeester vanden Aertz-Hertogh Albert / &c. Opperste Veldt-Heer ende Capiteyn vande lichte Peerden / &c. gheschreven aende Raden van Gulick ende Kleef / upt Orsoy vanden achtsten Octobris / 2. dagen na het innemen van het Slot / ende door den moordt des Graefs / als voor sijnder antwoordinghe / desen volghenden Brief in 't Latijn / het inhoudt (als totte Historie dienlick) hebben wy goet gedocht hier by te voegen.

Brief vanden Admirante / aenden Raet van Gulick / etc. gesonden tot ontschult over de doot vanden Grave van Broeck.

Edele / strenghe ende Hooghweerdighe Heeren ende Vrienden / voorleden daghen hebben wy twee uwe Brieven beandtwoordt / die ons brochte den Edelen Henderick van Berloe / daer mede wy u lieden verwitticht hadden / ende versocht datter gheen oorsaecken van klaghen / ofte tot quaet te verwecken en soude ghegheven werden / met het verbolch / dat wy desen Legher upt de plaetsen omtrent den Rhijn / ofte de Landen / den Doorluchtighen Vorst van Gulick toebehoorigh / souden lichten / naer dien ghylieden door uwe wijsheydt ende ervarentheydt / upt goedt-gunstighe begheerte tot het alghemeyne goedt ende Koninghlicke Majesteyts dienst / wel kondet considereren / dat den Koningh van Spaengien niet met wille ofte begheerte / maer upt noode van ghemeen perijckel ende welvaren dese Oorloghe voerde / ende aldaer sijnen Legher ghebrocht hadde / ende oft dan dat by uytstellinghe van betalinghe / ende door ghebreck van Lyftocht / den Soldaet van noots weghen moeste gaen loopen ofte moes-koppen / ende alsoo sijnen kost soecken / en moeste men den oorspronck van soodanighen overlast / den Koningh noch den Oversten sijns Leghers niet wijten / maer den ghenen die daer d'oorsaecken van waren / ende dat en behoorde men terstondt niet met Wapenen / Moorden ende doodtslaen soecken te wreecken / maer men moeste al wat veel verdraghen / op hoope van een goedt eynde der menichvuldighe quaden ende ellenden. Dat welcke ons niet alleene soude aenghenaem wesen / maer dat den Koningh / den Doorluchtighen Aertz-Hertogh / ende hy / 't selfde soude erkennen ende verschulden / alsoo den onderlinghen noodt dat vereyschte / ende het ware te wenschen / dat alle andere dien sulcken dienst ende verbintenissen toestondt / ofte selve / ofte door haer volck ghebruyckten ghelijcke wijsheydt / goedtherticheydt / ghemeyne raedtslaghen / om met ons met alle modestie ende discretie / haer ende haers volck actien te beleyden. Ende alsoo wy onsen sin ende meyninghe tot onderlinghen ghemeynen dienst / opentlick ende privatelick verklaert hadden / ende selve van 't beginsel af den Heere Graef van Broeck / aenghebooden hebben onsen goeden wille met woorden / Boden ende Brieven / soo ware ten lesten van hem / nae menichvuldighe groote klachten over den overlast van sijn volck / ons toeghekomen eenen Brief in Duyts gheschreven / den welcken / soo wy niet wel den sin en verstonden / ende ons het inhoudt was beduydt / dat al wat bitterheydt ende verbreeckinghe van vriendtschappe / dienst ende van eerbiedinghe inhieldt / soo hebben wy hem wederomme vriendtlick gheandtwoordt in Latijn / 't welck alle Natien ghemeyn is / ende van een yeder verstaen kan worden / dat hy het inhoudt van sijnen Brief / ende sijnen sin ende meyninghe verklaren soude / op dat wy hem mochten andtwoorden / ende onsen sin ende den sijnen / tot onderlinghen ghemeynen dienst aenwenden: Het welcke alsoo wy meynden dat hy 't selfde doen soude / ende dewijl wy sijne verklaringhe eenighe daghen verwachtende waren / soo zijnder daer-en-tusschen daghelicx tot onsen ooren ghekomen groote klachten / kryten / karmen over doodtslaghen / moorden ende allerhande Barbarische wreedtheden / teghen ons Krijghs-volck / Soetelaers ende andere Persoonen / 't welck by des Graven Hanebederen ofte Krijghsvolck begaen was / tot onsen grooten medelijden ende leetwesen / dies nochtans hebben wy / verwachtende sijn andtwoorde / alles veracht / ende hebben niet strenghes teghen hem ofte de sijne willen uytspreken ofte toelaten / tot dat ten lesten door het alghemeyn gheroep ende toeloopen des gantschen Leghers / van Overste / Capiteynen / Krijghslieden van alle Natien / over soodanighe onghehoorde wreedtheden van moorden ende doodtslaen / teghen de onnoosele persoonen onses Heyr-Leghers / al by dese Moorders des voorschreven Gravens volck begaen / wy van ampts weghen besloten hebben / den Grave ons verde schrijven te senden / inhoudende / hoe dat ons leet ware sijn vyandtlicke actien / verwonderende dat hy ons niet en antwoorde / verklarende dat het den Koninghlijcken Legher onlydelick ende schande ware / die selve te dulden ende onghestraft te verdraghen / daeromme wy versochten / dat hy alle sulcke Hanebederen / Moorders / straffen ende afdancken soude / ofte de Rechteren tot straffen overleveren / ende dat hy hem voorts tot alle vriendelicke ghedienstigheydt voeghen soude. Dese Brieven bevalen wy eenen Spaenschen Colonel / hem byvoeghende (midts suspitie van sijn contumatie ende hartneckicheydt) Krijghs-volck ende Gheschut / doch met last / by des Graven Slot komende / hem nae het inhoudt des Briefs te sommeren / vriendelick tot opspraecke te komen / ende tot alle eerbiedinghe ende manierlickheydt. Op het welcke soo hy uytstel ofte weygheringhe dede / ende vyandtschappe toonde ofte verwachte / soo soude den Oversten met gheweldt hem aentasten nae Krijghs ghebruyck / doch altijdt met sulcken conditie / soo wanneer tot eenighen stonde den voorschreven Grave beter hem bedachte / ende dat selfde metter daedt bewese / soo soude sijnen Persoon / sijn Huysvrouwe ende Kinderen / sijn Huysghesin / in alle haer eeren ende goedt behouden worden. Maer alsoo nu den Spaenschen Krijghs-overste met alle beleeftheydt hem sochte tot spraecke te brenghen / ende te voldoen 't ghene de Brieven inhielden / ende den Grave onnoodelick uytstel versochte / soo waren sy van beyde zijden tot de strenghe ende bitter Wapenen ghekomen / daer naer ware ghevolcht / 't ghene in sulcke tempeesten ende toeloop van vergramde ende verbitterde Soldaten / over soo veel onghelijcks / ghemeynlick pleecht te ghebeuren / oock menichmael teghen het bevel der Hooft-lieden ende Oversten / naedemale dien sijnen Legher bestondt van alle soorten van volcke / waer van den meesten hoop / jae gheheelen Legher / waren ghetercht ende verbittert / door de Barbare wreedtheden / moorden / doodtslaghen ende schaden gheleden / de welcke 's Koninghs volck haer lieten duncken / dat het al gheschiede door raedt vande by-ligghende 1598.

Landen /

Landen / daer sy mede eens waren. Ende daer ware noch een derde soorte van Menschen in 't Legher / die nae rechte ende redene / de acten ende uytkomsten wysselicken ende bedachtelicken toeschreven / de eyghen causen ofte oorsaecken van dien / ende dies meer den Grave beschuldighen / om dat hy hem veel Jaren vertoont heeft als een voorstander ende voorghangher van alle besmettelicke quaedt-saeyers / met veranderinghe van Religie / niet alleene de Landen vanden Doorluchtighen Vorst in roeren stellende / ende selve twist inde Landen op de ghemeene Landts-daghen berockt ende ghevoet / maer mede van 't beginsel deses verdrietelicken kryghs / heeft met alle de vyanden der ghemeyn welvaerts ruste / der Religie / des Rijcks ghebuerlickheydt / gheraedtslaecht / gheconspireert ende ghehanthaeft : Ende sy achten de Autheurs ende Menschen van sulcken quaden opset / in een ghemeyn welvaert veel schadelicker te wesen / dan die van sulcke beweecht / onbedachtelick de Wapenen inde handt nemen / ende hen onwettelicken de wreede straffinghen onderworpen: Alsoo dat den ghemeynen roep ende wensch daer in eens zijn / dat den Grave niet alleene nae Kryghsrecht / maer oock nae de Goddelicke ende Menschelicke Rechten / hem loon nae sijn verdienste ghewooden zy / ende by dat exempel achten sy / dat veel andere haer sullen beter bedencken / ende 't volck tot devoor ende ghehoorsaemheydt daer door beweecht worden. Wy nochtans nae onse goede natuerlicke sachtmoedicheydt / hebben medelyden over sijn ende des arms volcks ongheluck / dat sy gheenen goeden raedt in tydts hebben willen volgen / ende daeromme hebben wy u dat met groot mede-lyden willen in 't breede verhalen / niet dat wy het feyt verantwoorden willen / ofte dat wy in 't minste willen ofte meynen / verminderdt te hebben de authoriteyt vanden Doorluchtighen Vorst van Gulick / ofte de uwe / die wy veel liever met alle eerweerde soecken te vermeerderen: maer op dat wy uwe wijsheden souden verkloecken / versoecken wy / datse met ghelycke bedroefthevdt / de wrake van Godes gramschappe / ende de dulheydt der Menschen / wilde beweenen ende verbidden / ende met sorghvuldicheyt ende stantasticheydt / al 't ghene nut ende nootelick zy tot ruste ende welstandt vande ghemeyne welvaert ende Religie / wildet veneerstigen / nae eysch van onderlinghen noodt ende wensche / mede alles in 't beste wildet interpreteren ende publiceren / in 't welcke wy Gode bidden uwe E. te stercken / ende langhe in welstandt te bewaren. Uyt Orsoy den achtsten October 1598.

Als Jesuijten.

Desen Brief en heeft alomme gheen contentement over de doodt vanden Grave vanden Broucke ende Valckensteyn ghegeven / principalick alsmen hoorde / dat den Keyser schreef aenden Admirante / datmen Justitie over de Moorders soude doen / dies dat veel particuliere ghesocht hebben de doodt te wreecken / om dat hy een seer vroom Heere was in sijn Landt / ende veel onnoosele hebben 't moeten bekoopen / onder ander eenighe die het wel verdient hadden. Want alsa eenighe Hollantsche Soldaten / onversiens overvielen een sterck Slot ghenaemt Assel / toekomende een Hooghduyts Commandador / op het welcke werdt ghevanghen een Spaensch Capiteyn / ghesept den Broeder van Don Loys de Velasco / Opper-Artillerije-meester van 't Legher / desen hebben sy dat Hooft afghehouwen / 't selfde op een Tafel ghelevdt / ende rondtomme dat Hooft geschreven / dit is d'eerste wrake over den Grave van Broucke / ende dat / om dat sy achten ende hielden desen Capiteyn voor een vande mede-Moorders / want sy by hem vonden des Graven Houdt ofte Dogge / ende meer ander dingen / daer geplondert.

Wrake over de Moordt aenden Grave vanden Broucke.

Alsoo de Vereenighde Landen verstaen hadden dat den Keurvorst van Ceulen (noopende het overleveren van Berck) gheen ander antwoorde en sondt / dan datmen hem die Stadt wilde overleveren tot synder discretie / soo hadden sy wel ghewilt dat sy die hadden laten stercken / last ghevende 't selfde te doen soo het noch doenlick ware. Waer over Prince Mauritz goedt dochte / eenighe Vaendelen Kryghs-volck op den Weert ofte Eylandt inden Rijn te legghen / om dat in te nemen / ende haer daer te retrencheren: maer alsoo die daer meynden te varen den Rhijn op / soo en heeft den wint niet willen dienen / dies hy ten lesten sondt drie Vaendelen / dat van Poelgeest / Spaen ende Fovilleau / over Landt nae Wesel / om van daer metten minsten perijckel / den Rhijn voorts op te komen tot voor Berck op den Weert ofte Eylandt / ende haer daer te begraven / haer belastende / om dat de Peste soo seer regneerde in Berck / daer niet binnen te gaen tot vorderen noodt.

Berck versuymt te stercken door onderhandelinghe vande restitutie.

Terwijle dit aldus volbrocht werdt / soo hadde den Admirante de Stadt Berck doen sommeren met Brieven aenden Gouverneur Schaef / die hem gheantwoordt hadde / dat hy stondt in handelinghe / noopende het overgheven metten Keurvorst van Keulen / waer over hy antwoorde verwachte / dies hy hem nu gheen ander antwoorde en konde gheven / hem bedanckende van sijn civil ende beleeft schrijven. Middelertijdt de drie Vaendelen op 't Eylandt ghekomen zijnde / vonden daer een weeck logijs ende retrenchement / ende datmen door de leechte van 't Rijnwater daer lichtelick mochte opkomen / soo dat sy in groot perijckel daer laghen : 't Garnisoen in Berck was meest vande Peste ghestorven / in vougen dat sy boven vier hondert Mannen niet sterck waren / daer toe soo was den Gouverneur Schaef oock kranck aende Peste geworden / daer hy van storf den 29. September.

Berck besocht met Peste daer den Gouverneur Schaef van sterft / den 29. September.

Ten selven daghe sondt den Admirante andermael Brieven / inhoudende hoe hy uyt sijn schrijven / sijn goede affectie bemerckte / versoeckende te willen de overleveringhe der Stadt aen hem vorderen / sonderlinghe nu hy sieckelijck ware / ende al konde hy het by sijnen leven niet doen / terwyle hy nu kranck ware / dat hy ordre wilde stellen dat het eben by sijn Huysvrouwe mochte geschieden / ende hy Admirante soude sien dat sy daer vooren rijckelick gherecompenseert soude werden : hy schreef oock aende Gouverneurs Huysvrouwe selve tot dien effecte. Desen Brief sondt den Gouverneur Schaef noch voor sijn doodt aen Prince Mauritz / die daer mede loech / om dat den Admirante meynde den Gouverneur Schaef en sijn Wijf al ghewonnen te hebben / ende Prince Mauritz die hadde 't Gouvernement op Schaefs afsterven / aenden Capiteyn Heddingh gegeven.

Admirante die sommeert Berck.

Den neghenden October / dede den Admirante Berck berennen / ende quam met eenighe Peerden op den Weert ofte Eylandt / daer die uyt der Stadt dapper nae schoten / maer nochtans besprongen sy die daer op laghen dapperlick / zijnde noch slechtelick begraven / ende wonnen den elfden October een stuck van een oude begravinghe / ende begonden die selve te verhooghen / sy stelden oock twee stucken Gheschuts / met welcke sy over het Water nae de beschansinghe schoten / daer alle de ysseren Koghels door vloghen / het welcke den Gouverneur vande Stadt bemerckende / heeft belast uyt elcke Compagnie een Sergant met seven ofte acht gheresolveerde Mannen op de Weert te blijven / ende mette reste vanden volcke op de Stadt te wijcken / ende als die onder den Wal souden zyn / dat dan de voorschreven Serganten souden volghen / ende de Hutten in brandt steken. Ende om haer onder den Wal te beschermen / was het Gheschut ghesteldt / ende den Wal lancks henen beset ende gheboordeert met Musquettiers. Volghende welcke / zyn sy des nae Noens over een kleyn Recke ofte Schuyte / door de diepte ofte Kreecke (soo leeghe was het Water) overghekomen ende nae de Stadt ghetrocken / ende hebben alsoo sonder schade te lijden / den Weert ofte Eylandt verlaten / de Hutten verbrandt met na-ghelaten poppen ofte vyerwercken / ende alsoo zijn eerst 's ander-daeghs de Spaensche gheheel Meester van den Weert gheworden.

Den Weert door Berck verlaten.

Terwijle hier mede den Admirante besigh was / ende voorts wilde varen / soo heeft hy den selven elfden October / een parthije volcr nae Burick ghesonden / op den Rhijn beneden Berck gheleghen / om van onder niet besprongen te worden : hy dede dat sommeren / die antwoorden dat sy neutrael waren / ende soo behoorden ghelaten te worden / dies hy op den

Burick wert by den Admirante ingenomen / den 11. October.

1598. den avondt een Poorte dede in brandt steecken / waer over de Borghers verschrickt werden / ende hebben hem gheconsenteert in te laten / behoudens lijf ende goedt: ende alsoo ingekomen zijnde / heeft hy veel volck daer binnen ghelepdt / tot grooten overlast vande Borgerije.

Waer nae als op den twaelfden Octobris / heeft hy sijn begravinghe door Berck ghevordert/ende begonste drie Batterijen op te worpen van twaelf stucken Gheschuts / op de poincten vanden Weert ofte Eylandt/om op de defentien vande Stadt te schieten/ hy dede oock twee Batterijen opwerpen voor de Casselpoort/van 2. halve ende 2. heele Canons/ die hy op de Poorte ende Bolwerck van dien gebruyckte/ende stelde een stuck aende Santpoorte: ende den 14. October wast mistich weder/waer mede hy met sijn approchen vast naerderde/ende was by de Rijnpoorte genaerdert tot by een Sluysken / ligghende buyten de half Mane aldaer: aende Casselpoorte waren sy ghekomen tot op vier ofte vijf roeden naer aenden gracht / ende aende Santer-poorte noch niet soo nae. Aldus reede zijnde oock met sijn Geschut/soo heeft Don Alfonso d'Avalos uyt sijnen eyghen naem / de Stadt aende Santerpoorte by eenen Trommelslagher doen op-eysschen. Inde Stadt waren onder-tusschen die vande Magistraet by den Gouverneur/ beraetslagende om aenden Admirante te moghen versoecken Paspoort / voor eenen Bode naer den Keurvorst van Ceulen te senden/ om te sien oft hy die Stadt Neutrael mochte krijgen/waer op ende op de sommatie vanden Trommelslagher/alle de Capiteynen by den anderen ghekomen zijn / ende besloten aldaer met malkanderen de Stadt totten lesten toe te houden / ende datmen de Magistraet haer versoeck soude ontseggen/ om alle suspitien van vreese wech te nemen: ende oft sy wel een voorschrift hadden van Prince Mauritz / daer nae sy souden antwoorden/ als den Admirante haer soude sommeren / nochtans om dat sy nu door een particulier Colonel ghesommeert waren/ soo vonden sy goet den Trommelslager te segge / datse de Stadt voor Godt/ Prince Mauritz / ende de Staten totten lesten Man toe wilden houden / ende dat hy Trommelslagher in vier voegen niet weder komen soude/ ofte sy souden op hem schieten: Den Gouverneur dede mede het slaen vande Klocke op houden.

Naer dese andtwoorde dede den Admirante seer met alle sijn stucken schieten / waer door nae den neghen uren/quam den brandt inden Tooren van 't Casteel daer het Buskrupt in lach / die met alle het Poeder inde lucht blooch / soo datter gheen ander Poeder meer inde Stadt bleef / dan dat de Soldaten in haer Flessen / ofte de Canonniers by het gheschut hadden. Desen Poeder-tooren stondt aen het Casteel / by den muer na de Rijnpoorte / ende was vast ende wel gesloten / ende en hebbe die vander Stadt niet anders konnen vernemen/dan dat den brant ghekomen was van een yser ofte Coghel inden selven Tooren gheschoten/ ende so heet opt Krupt gevallen/ende dat door een toeghemetst gat maer eenen enckelen steen dickte: inden Tooren waren boven de hondert ende vijftich tonnen Krupts / het welcke met sulcken kracht opblooch/ dat de Stadt scheen te vergaen / ende sloech niet alleene om verde veel Huysen vander Stadt / maer oock een groot deel van des Stadts muer nae de Rijnpoorte toe / ende de Houten-poorte daer buyten inden Walle staende / daer men nae de halve Mane ginck / werde met sulcken gewelt daer uyt gheruckt/ dat veele vande Soldaten inde halve Mane liggende / doot gheslagen werden ende weerloos ghemaeckt / ende 't gat daer de selve Houten-poorte gestaen hadde / een groote bresse/ 't welck die van buyten aen 't Sluysken merckende/ sochten de hamaye van die Poorte te breken / ende soo nae de halve Mane te komen/ maer werden belet door het versch volck datmen terstondt nae de halve Mane sont. Met desen slach is oock den Gouverneur Lucas Heddingh/ komende vande Rijnpoorte/van een Huys dat op hem viel ter doodt ghequetst / daer van hy terstondt daer naer ghestorven is.

De Stadt haer vindende in sulcken state / dat de Bresse niet lichtelick konde gherepareert ofte opghemaeckt werden / ende datter gantsch gheen Krupt meer inde Stadt was / zijn alle de Capiteynen by malkanderen ghekomen / ende hebben goet gevonden terstondt appoinctement te versoecken / om dat alle uytstel haer periculeus dochte / ende onmoghelick de stormen af te weeren sonder krupt / ende hebben daerom een Trommel aende Santer-poorte doen slaen/ ende versochten Gyselaers inde Stadt te moghen krijgen / om eenige Gedeputeerde aenden Admirante te mogen uytsenden / daer op Don Alfonso Davalos twee Italiaensche Capiteynen inghesonden heeft/ ende zijn uytghegaen den Capiteyn Loon ende Fobilleau / die veel moeyte hadden / eer sy eenich lijdelick appoinctement konden verkrijghen / om dat den Admirante haer wilde met eenen stock inde handt alleenlick doen uyttrecken: de Spaengiaerden waren soo seer tegent appoinctement / dat sy van 't schieten niet en wilden ophouden aende Casselpoort / voor dat het accoort ghemaeckt was / ende seyden openlick datse wel wisten dat alle het krupt vande Stadt gheblogen was: Eyndelick werdt haer nochtans vergunt te mogen uytgaen met opghewonden Vaendelen/stille Trommel/doove Lonten/ Wapenen ende Baggagie / soo wel Soldaten als alle andere die souden willen uytgaen/ende datse gheconvoyeert ende met veertich Waghenen gheassisteert sullen worden tot by Santen / midts beloovende in vier Maenden tegen den Koningh van Spaengien ende den Aertz-Hertoghe Albertus niet te dienen / maer haer in Hollandt te houden.

Dit appoinctement roemden hen Graef Frederick ende Don Alfonzo d'Avalos ghemiddelt te hebben/ ende extendeerden 't selve by uytlegginghe / datse in die vier Maenden / niet en souden moghen dienen in eenighe Frontieren / ofte haer in Steden laten besluyten: Welck appoinctement werdt by die vande Stadt aengenomen/ ende beloofst des anderen daechs uyt te trecken: alsoo trocken sy uyt den vijfthienden Octobris. Graef Frederick beloofde twee Schepen voor de siecke ende ghequetste af te senden: sy ontfinghen groote vrientschappe van Don Alfonzo d'Avalos/inde vergeldinghe vande beleefthepdt hem te vooren bewesen inden Haghe van Prince Mauritz / alsoo hy voor Nimmeghen met de Italiaensche Ruyterije gheslaghen ende ghevanghen was gheweest/ waeromme hy dese Soldaten convoyeerde in versekerthepdt. Daer quamen uyt seven hondert ende derthien Mannen / die op Nieulants Weert ofte Eylandt ghelogheert werden / om de besmettinghe der Peste / daer over Prince Mauritz dede schrijven aen Graef Frederick / dat hy wilde over 't selfde verlof vanden Admirante krijgen / midts datmense nerghens inlaten wilde.

Prince Mauritz hoopte dat dit belegh van Berck/ den Admirante langer werck soude ghegeven hebben/ op dat de Admirante inde Winter mochte daer mede gheraecken / ende hy daer-en-tusschen meer Krijghsvolck by den anderen mochte ghekrijgen/om den Admirante te bekommeren ende ander werck te gheven/ alsoo oock de Staten Generael gheschreven hadden/ dien het leet was dat sy die Stadt niet ghestercke hadden / 't welck versuymt werdt door de hoope die by den Keurvorst gegeven was: maer de Pestilentie/ de leechte van 't Rijn-water / 't verlies van twee Gouverneurs / ende principalick den brandt van 't Buskrupt / heeft alles verhaest: Prince Mauritz vindende oock hem noch te swack om den Vyandt te keeren / diemen seyde doe sterck te wesen tussche twintich ende vier-en-twintich duysent te Voete/ ende drie duysent Peerden / met noch veerthien hondert int Landt van Ravensteyn ligghende / waeromme hy alleenlijck op sijne defensive ofte teghen-weer dochte te passen/ ende om 's Graven-weert ende sijnen Legher te stercken / ende soo lanx de Revieren ende Wateren sijne plaetsen ende Landen te versorghen / ende daeren-tusschen nieuwe lichtinghen van volck ende gelde te weghe te brenghen/ meynende dat den Vyandt hem selven soude inden Winter consumeren ende verteren / door ghebreck van ghelde / nootdruft / ende met sulcke teghenheden als groote Leghers ghemeynlick inden Winter overvallen: Nochtans verklaerde hy naemaels / dat hy qualick ghedient was gheweest

Berck by den Admirante beleghert ende beschoten.

Buskrupt tot Berck in brandt gekomen/ den 14. October.

Den Gouverneur tot Berck door het Buskrupt verslaghen den 14. October.

Berck werdt overgegeven aenden Admirante/ den 15. October.

De Peste ende brandt des Buspoeders doen den Berck verliesen.

van-

van Spien/ die hem gheen seeckerheyt en rapporteerden / noch van des vyandts ghetal ende machte/ noch van syn disordre ende ghebreck.

Ghesanten vandē Vorst van Cleve in Prins Mauritz Legher den 14. October.

Daer werden ghesonden in't Legher aen Prince Mauritz den veerthienden Octobris / Ghedeputeerde van weghen den Vorst van Cleve / vertoonende hoe dat den Admirante vast alle daghe plaetsen ende Steden op sijn Landt innam / ende dat die vanden Westphalischen Creyts / gheconsenteert hadden te lichten drie duysent Man te voete / om inde Steden alomme tot tegenweer te leggen / ende so te verwachten wat den Keyser teghen dat onghelijck soude willen doen ofte voornemen / ghemerckt sy ende de Rynsche Keurvorsten daer toe aen hem gheschreven hadden/ ende doen aenseggen / soo sulcx niet en gheschiede / hebbende nu synen Broeder den Aertshertogh Albertus by hem / datse bedacht waren selve middelen by de handt te nemen : Vorder protesteerden dese Ghesanten voor Prince Mauritz / Raden vanden State ende Krijghsraden/ dat alle 't ghene den vyant haer aen dede / niet en ghesciede by connibentie ofte oochluyckinghe vant Lantschap/maer by louter ghewelt ende in wederwil van den Vorst ende vande Landtschap.

Opinien in de vereenichde Landen over des Admirante aenslagen.

Dese niet teghenstaende / soo hadde men inde vereenichde Landen opinie / dat van sulcken senden aen den Keyser niet komen soude.

Den Admirante schreef hier nae aen die van Bocholt / dat hy binnen haer Stede begheerde vyf hondert Peerden te legghen / om haer te ververschen/ ende aen die van Borcken om drie hondert te legghen / passeerde meestendeel van sijn Volck ende Gheschut over den Rhijn / tot Berck ende Orsoy/ ende sondt aen die van Wesel / versoeckende dat hy in haer Stadt mochte legghen / twee duysent Man te voete / ende thien hondert Peerden / ofte datse opbrenghen souden twee hondert duysent Croonen/ende broodt voor een Maendt voor sijnen Legher / ende Ostagiers leveren tot Burick / dat Prince Mauritz ontrent Wesel ende de Lippe gheen aenslaghen soude doen / met dierghelijcke meer onbetamelycke versoecken.

Admirante versoeck aen die van Wesel.

Waer over die vande Stadt seer becommert waren / om dat het haer niet doenlijck was/ ende saghen dat hy haer opt lijf wilde / daer over sy haer Borgherije inde groote Kercke vergaderden/ die besloten te vreden te wesen datmen den vyandt met lydelicke middelen soude soecken te paeyen / maer wilden liever sterven dan haer Religie verlaten / ofte den vyandt in haer Stadt ontfanghen / dies 't selfde den Admirante aengheseydt werde / presenterende eenige beleefde vereeringhe : Waer over sy ten lesten tot accoort ghekomen zijn/ den 21. Octobris / als dat sy voor haer Stadt alleen hondert vijftich duysent guldens gheven souden / ende duysent malders Rogghe / sy sochten daer mede vrij te bedinghen Rees/ Griet ende Emmerick / maer den Admirante en wilde daer toe niet verstaen / sy beloofden oock een Brugghe over de Lippe te maecken/ 't welck den 23. October gheschiede / die van de Magistraet van Wesel vonden dit gheldt uyt haer Tresorye vander Stadt / sonder contributie vande Borgherije / ende sochten noch de leveringhe van 't Cooren met gheldt af te koopen / 't welck den Admirante niet wilde doen / maer merckte wel datter noch gheldt was. Die van Santen accordeerden oock voor achthien duysent guldens / ende verscheyden ander plaetsen meer.

Wesel verdraecht met den Admirante voor hondert eñ vijftich duysent guldens etc. den 22. October.

Admirante gelt becomen hebbende/ treckt over Rhijn/den 24. October.

Met dit gheldt / ende met noch een deel van Brussel ghesonden / dede den Admirante den Rhyn passeren de reste van sijn Spaengiaerden / die langhe gheldt gheroepen hadden / desghelijcx sijn Peerdevolck / alleenlyck latende Orsoy / Berck / Meurs/ Burick / Alpen beset / ende passeerde de Lippe by Wesel/ langhe gedisputeert hebbende oft sy na Over-Yssel ofte den Rhijn af trecken souden / maer sy trocken op den wegh van Bocholt / ende sonden alomme aen de Munstersche Steden om gheldt. Waeromme de Staten der Vereenighde Nederlanden / schreven aende regieringhe van Munster/ dat sy haer wachten souden sulcke penninghen te betalen oft gheven / ofte sy souden haer mede moeten dwinghen tot ghelijcke sommen haer op te brenghen dat sy tot noch toe naeghelaten hadden / want sy en konden de sulcke niet langher neutrael achten / die haer vyanden met gheldt assisteerden.

Den Admirante logeerde sijnen Legher ontrent Bisslick tot Dinsford / Meeren / Haffen / ende daer omtrent / Graef Frederick logeerde te Bruyn / Dingen ende daer omtrent / ende brantschattede omtrent Bocholt veel Jonckeren Huysen / die sy vele leelicken plonderden. Sy maeckten een Embuscade voor Brevoort / maer die van binnen quamen niet uyt / keerden alsoo tot Bruyne / roovende alles wat tot Winterswijck ende Aelten noch gheblleven was. Den Admirante schreef oock aen die van Emmerick / dat sy een Brugghe over het water vande Hetter maecken souden / ter plaetsen daer sy die voor Prince Mauritz / Anno 1595. ghemaeckt hadden.

Admirante neemt Rees/ den 30. October.

Den dertichsten October sondt den Admirante eenich volck met drie stucken Gheschuts nae Rees / begheerende datmen hem de Stadt overleveren soude voor eenen tijdt/ om volck in te legghen/maer om dat hem dat gheweygert werde/dede hy noch vier stucken Gheschuts meer daer vooren brenghen / ende verschrickte de Stadt alsoo / dat sy hem inlaten moesten/ sonder een ure tijdt te moghen verkrijghen / om haer Borgherije by een te vergaderen / ende hoe wel sy bedonghen maer twee Vanen Ruyteren ende twee Vaendelen Voet-knechten in te nemen / soo en werdt hen 't selve niet gehouden/ maer den Admirante leyde daer acht Vaendelen binnen / ten laste van de Borgers / nam oock de stercke Huysen ofte Casteelen daer rontomme al in.

De troupen van Graef Frederick die gheerne voorts ghetrocken hadden / moesten weder by den Admirante keeren/ om dat den Spaenschen Colonel Don Loys de Velasco / niet en hadde willen mette Ruyteren marcheren / seggende dat het ondienst voor den Koninck van Spaengien was / het volck vorder int Landt te brenghen / daer haer den lijf-cost soude moeten gebreecken / waer over Velasco in groote ongenade quam.

Pr. Mauritz stercke hem tot tegenweer.

Prince Mauritz met sijnen Legher noch by oudt Sevenaer ligghende / ende gheadviseert sijnde vande verscheydenheyt der opinien onder den vyandt / d'een willende lancks den Rhijn afkomen / ende d'ander vorder op int Landt trecken / elck sijn reden hebbende / soo wilde hy hem verseeckert maecken van 't principaelste / ende wende alle vlijt aen om sijnen Legher te stercken / vreesende oft sy mochten subijtelijck nederwaerts nae het Dorp van Sevenaer toekomen/ ende daer liggende/ hem met sijnen Legher van alle de Steden van 't Graefschap Zutphen af snijden / waer mede hy verre soude ghebrocht worden/ buyten sijn meyninge/die was na Doesborch te gaen/ als sijnen vyandt nae dat Graefschap soude willen trecken / daeromme hy resolveerde de Kercke van oudt Sevenaer rondtomme af te doen steken / om te stercken / ende daer mede te bevrijden de passagie nae Doesborch/ende dede maecken by de Kercke van oudt Sevenaer / drie Batteryen om grof Gheschut te planten / ende buyten de trencheen halve Maenkens/ 't welck gheschiede met groote neerstichheyt / ende sterckte de opinie van Graef Frederick / als datter omtrent Prince Mauritz Legher / niet dan schade te halen was

Pr. Mauritz stercke de Kercke van oudt Sevenaer.

Pr. Mauritz mōstert anderwerf sijn volck/ den 23. October.

Daer quam oock tijdinghe van Heusden aen Prince Mauritz int Legher / dat in Brabandt by Helmont de Spaensche vergadert waren / ontrent twee duysent sterck / soo te voete als te Peerde / ende hadden oock veel Schuyten by haer / dies die van Heusden versochten meer Garnisoens / midts dat het ghenoegh bleeck datse daer omtrent / erghens eenen aenslagh voor handen hadden. Waeromme Prince Mauritz / hebbende nu alomme de Garnisoenen ghesterckt / oock int Over-Ysselsche quartier / als Oldenzeel ende Linghen / resolveerde hy wederomme een Generale Monsteringhe van sijn Volck te doen / zijnde den Heeren Staten Generael van noode te weten wat Enghelsche uyt Vlissinghen / Briele ende Oostende waren/

1598. waren ghekomen / midtsgaders vande Enghelsche Ruyters / die volghende het accoordt 't welck mette Koninginne van Enghelandt ghemaeckt was / nu waren tot laste ende op de betalinghe vande Staten ghekomen: Waeromme hy den drie-en-twintichsten Octobris een generale monsteringhe maeckte op den Gelderschen Weert ofte Eylandt / ende bevondt hem sterck van Peerden seventhien hondert ende seven-en-tsestich / boven eenighe andere diemen wiste dat noch absent waren / ende van 't Voet-volck vier-en-tsestich hondert ende neghen-en-tseventich Mannen / sonder Jonghers / Krancken ende Absenten / met dese wilde hy sijnen vyandt verwachten ende weeren. Ende also het Water vanden Rhijn nu in eenighe daghen ghewassen was / wel seven ofte acht voeten hooghe / soo dede Prince Mauritz den lesten Octobris / een Schip van Oorloghe van beneden Rees afkomen / om den Dijck van Hetter boven Emmerick door te steecken / 't welcke sy 's nachts deden / soo wel / dat het Water voor den dach seer inliep / ende om die Gravers te bewaren / was den Grave van Hohenlo daer met hondert ende twaelf Ruyteren / dien op den avondt meer Ruyteren ende Voet-volck volghden: maer 's anderdaeghs nae de Noene quamen de Spaensche aldaer / die van des Graven vã Hohenlo Musquettiers / dapper ghegroet werden / maer alsoo sy daer ten lesten grof Gheschut op den Dijck kreghen / moesten die Musquettiers vertrecken / ende het Oorlogh-Schip moeste oock wijcken / ende alsoo vielen de Spaensche met alle macht van volcke aen / om dat gat weder te stoppen / ende maecktent dien nacht weder toe / ende alsoo beletten sy dat die gheheele Hetter niet in en liep ende onbruyckelick werde. Noch hadde Prince Mauritz een ander Oorlogh-Schip belast / metten wint die doen goedt was / naer Bisselick op te varen / ende te trachten aldaer den Dijck oock door te steecken / maer den wint keerde / ende alsoo werdt dat verhindert.

Pr. Mauritz steeckt den Dyck vade Hetter door den 30. October.

Prince Mauritz vernomen hebbende dat des Admirante Legher nae Emmerick af quam / dede hy tot sijnder verseeckeringhe / de Stadt ende het Huys van Sevenaer / daer by sijnen Leger ghelegen / ende Kleefs waren / op eysschen / doch en wilde den Drossaert het Huys ofte Kasteel niet op gheven / voor dat den Heere vanden Tempel / die daer den vierden Novembris was ghesonden / mette twee stucken Gheschuts dat hadde doen beschieten / ende soo gaven sy 't over. Desghelijck sommeerde hy oock het Tolhuys / dat oock weygheringhe dede / waeromme het met ses stucken beschoten wert / ende gaven 't oock over / behoudelic dat den Drossaert op 't Huys mocht twee Kameren vrij houdẽ / ende den Tol sijns Heeren vrijlick ontfangen.

Den Admirante hadde den tweeden November aende Stadt van Emmerick doen versoecken om passagie te geven voor sijn Gheschut / ende onder dien maeckte hy hem Meester vande Stadt / ende lieter veel volcx binnen: Van daer trock hy met sijnen Leger na Eltenbergh / latende Emmerick ende Rees wel beset / ende dede tot Emmerick brengen meest al den voorraet van sijnen Leger. Hy dede oock Yselborch in nemen / daer veel Borghers leelick omghebrocht werden.

Admirante krijcht Emmerick / den 2. November.

Men verstondt ontrent desen tijdt / dat de Ghesanten vanden Vorst van Kleef / soo veel byden Hertogh van Lottringhen ghedaen hadden / dat hy aen den Admirante ende aenden Regent Cardinael tot Brussel hadde gheschreven / versoeckende dat sy wilden het Landt van Kleef ende andere als neutrael houden / ende verlaten / als mede begrepen inden Franschen Pays / ende dat hy aengenomen hadde den Koningh van Vranckrijck te beweghen / dat hy tot dien eynde nae Brussel soude senden / waer uyt metter tijdt het Landt aldaer verlossinghe verhoopte / maer te vergheefs.

Die van Kleef verhoopen by tusschen-spreken van die van Lotringen verlichtinge.

Den vijfden Novembris dede den Admirante drie Regimenten van sijnen Legher nae Deutecum trecken / om dat Stedeken aen te tasten / dit volck miste den Grave van Hohenlo aen te grijpen ende te bespringhen / qualicken verwittlcht zijnde van haren wegh / ende meynde dat den gheheelen Legher daer ware / het welcke eerst daer 's ander-daeghs quam / latende Emmerick ende Rees beset elck met vier ofte vijf stercke Duytsche Vaendelen. Prince Mauritz siende den Admirante voor Deutecum / resolveerde met sijnen Legher nae Doesborgh te trecken / daer toe dede hy terstondt alle het Gheschut t' Scheepe doen / ordonnerende den Grave van Hohenlo omtrent het Tol-huys te blijven / op dat den Vyandt inde Betuwe niet en soude komen / met het Regiment van Graef Ernst / ende het half Regiment der Schotten / ende neghen Vanen Ruyteren / met eenich grof Gheschut / om de selfde Betuwe / van 't Tolhuys af tot Huyssen te bewaren / ende selve trock hy alsoo mette reste vanden Legher ende Gheschut nae Doesborgh / om dat te bewaren / ende daer mede de Veluwe. Hy dede daer oock de Brugghe vanden Ghelderschen Weert voeren / ende den selfden Weert ofte Eylandt liet hy aldaer seer sterck maecken ende retrencheren.

Admirante treckt voor Deutecum / ende Prince Mauritz na Doesborch.

Den Admirante zijnde den sesten November met alle sijn macht voor Deutecum ghekomen / heeft terstondt / noch den selven nacht / aldaer voor de Doesborchsche Poorte vier stucken Gheschuts doen planten / sonder de Stadt op te eysschen / om die alsoo te overvallen inder haest / ende daer mede alle de kleyne Steden eenen schrick aen te jaghen / ende schoot daer op den sevenden November van 's morgens tot naer de noene / zijnde de Stadt daer swackste ende sonder Tocht-brugghe / zijnde alomme een weecke Stadt / daer oock maer vier Vaendelẽ Soldaten voor Garnisoen in laghen / als de Vaendelen van Gijsselaer / Storm / la Grappe / ende Achthoven / ende om die gheenen tijdt te gheven om teghen-weer te maecken / plante hy den naesten nacht noch veerthien stucken Gheschuts / op beyde de zijden vande selfde Doesborghsche Poorte / dies 's anderdaeghs den achtsten November / die van Deutecum siende dat haer Poorte bykans afgheschoten was / ende dat haren Vyandt noch meer Gheschuts gheplant hadde / hebben begonst kleyn-moedigh te worden / soo wel Soldaten als Borgheren / sonderlinghe om dat de Stadt seer swack aen die zijde was / ende teghens soodanighen Veldt-legher onversien / ende midts datmen haer noyt en hadde doen sommeren / vreesden dat den Vyandt haer met gheweldt mochte overvallen / ende alle den hals afsnijden / om met haer exempel ander Steden te verschricken / derhalven soo zijn de Capiteynen ende Magistraet by een vergadert / ende hebben goedt gevonden een Trommel te doen slaen / ende appointement te versoecken / 't welck volbracht zijnde / zijn totten Admirante uytgegaen de Capiteynen Gijsselaer ende La Grappe / met twee Burghermeesteren / versoeckende de Capiteynen te moghen uyttrecken alsoo sy inghekomen waren / ende de Borgers oock te mogen vertrecken / ofte een half Jaer blijven / ende haer goederen te moghen verkoopen / eñ voorts de andere Borgheren te houden by haer Previlegien ende goederen. Daer toe den Admirante metten eersten gantsch niet en wilde verstaen / ende hiete haer ettelicke malen weder wegh gaen / ten ware sy haer alle wilden overgheven in syn discretie: Doch nae langhe woorden / ende dat de Capiteynen uyt de Stadt komende / vertoonden dat sy noch tsestich Tonnen Kruyts hadden / ende datse daer mede liever de Bresse wilden doen springhen / ende de Stadt aen brandt te steecken / ende alle het Koorn datter in Stadt was verderven / op dat haeren Vyandt daer anders gheen profijt mochte van trecken / liever als haer in discretie over te gheven: Soo is henlieden ten lesten soo veele vergundt / voor soo vele als den Soldaten aenginck / om uyt te trecken met Wapenen ende Baggagie / maer te moeten overleveren hare Vaendelen / ende belooven in ses Maenden buyten Hollandt ende Zeelandt niet te dienen: Ende noopende de Borghers / die en wilde den Admirante gheen appointement by gheschrifte gheven / maer beloofdese op sijn woordt / dat hy haer in goederen nochte leven niet en soude beschadighen: daer mede de Borghermeesters ende Capiteynen ten lesten te vreden waeren / siende datse niet meer krijghen konden / ende zijn noch ten selven daghe

Admirante besprinqt Deutecum sonder sommerẽ / den 6. November.

Deutecum beschoten met 18. stucken / den 7. November.

Deutecum appoincteert metten Admirante den 8. November.

1598.

daghe overghegaen / ende de vier Vaendelen uytghetoghen : ende alsoo werdt Deutecum verlooren / dat seer onsterck was / doch vol goede Borgherije / die langhe op de Staten zijde ghewéest waren / daer den Vyant voor-raet van Kooren ende Poeder in vondt. Dat dese Stadt soo ras overginck/ gaf aende Heeren Staten quaet achter-dencken / meynende dat de goede Borgherije vande Soldaten ghedwongen ofte verlaten waren / ende deden daer informatie over nemen / het welcke ghedaen zijnde / waren sy wel te vreden : ende eenighe die met Pasquillen de Capiteynen daer over beschimpt hadden / behaelden groote schande.

Den Admirante beschiet ende krijcht Schuylenborch/ den 11. November.

Den Admirante dese Stadt hebbende / sondt terstondt nae het Huys Schuylenborch / om dat te sommeren/ een kleyn Huys / maer wel gheleghen in Morasch / 't welck maer eenen toeganck en hadde / daer Capiteyn Dorth / des Heeren van Dorth Sone/ met syn volck op lach. Den Admirante dede hem aenseghen / indien hy het Gheschut verwachte / hy wilde hem mette sijne al op hanghen/doch soo den Capiteyn dat alsoo nochtans niet en wilde over gheven/dede hy den selven nacht dat berennen / besluyten ende 't Gheschut daer voor brengen/tot thien stucken/ende begonde den neghenden Novembris nae middaghe te schieten/geduerichlicken totten avont toe/ ende noch meest alle den nacht / ende den naesten daghe alles reede maecken dat tot stormen dienlick was / te weten/ menichte van Schuyten die hy met Waghens daer dede brenghen/ om daer mede van alle kanten over 't Morasch ende Water aende storm te mogen komen. Als den Capiteyn Dorth dit sach den elfden November/ datmen van alle zijden op hem wilde aenkomen/ ende dat hy niet volcx ghenoech en hadde om op alle plaetsen den aenval af te weeren / soo heeft hy begonnen te parlementeren / ende eyndtlick de plaetse overghegheven/verlatende Vaendelen ende Wapenen/ uytgaende met eenen stock.

Prince Mauritz verwacht dē Admirante voor Doesborch.

Prince Mauritz nu denckende dat den Admirante op hem soude komen / heeft alle vlijt aenghewendt om synen Legher onder Doesborch te stercken / Batterijen te maecken / om 't Gheschut tot bewaringhe te planten : Hy sterckte oock de Stadt Doesborch/ ende ontboot noch eenighe meer Vaendelen uyt Hollandt ende Zeelandt / ende verkreech oock een deel gelts uyt Vrieslandt ende Ommelanden. Hy belaste oock de Scheeps Capiteynen met haer Oorlogh-schepen den Rhijn op te seylen / ende alle toevoer van Rees ende Emmerick te beletten/ maer den windt en wilde noch niet dienen. Aldus verwachte hy den elfden/ twaelfden / ende derthienden Novembris / des Admirante Leger/zijnde wel versien : maer den Admirante zijnde alomme beset van Garnisoenen / hadde van alles gebreck/dorste niet vorder avontueren. Prince Mauritz vreesende voor Locchem/mits de Generale Staten daer seer sorchvuldelick voor geschreven hadden/ sondt daer noch een Vaendel knechten / ende goede Busschieters / op hoope dat den Admirante erghens mochte ghestuyt worden.

Vorder ter instantie van Prince Mauritz / trachtemen in 's Graven - Haghe om het Magasin ofte Versorch-huys tot Arnhem / 't welck nu met verscheyden plaetsen te besorghen / gantsch ledich van allen voor-raet was geworden / wederomme van alle Amonitie/ Kooren ende anders te versien/ oock Zutphen ende 's Graven-weert voor een Jaer te versorgen : ende voor al was men besich om provisie van ghelde te maecken / ende dat de Vaendelen weder mochten ghebrocht worden tot het behoorlick volle ghetal.

T'samenkomste des Westphalischen Creytis tot Dortmont/ in November.

Ontrent dese tijdt isser weder inde Rijck-Stadt Dortmont/ een vergaderinghe ghewéest vande Ghedeputeerde der Vorsten ende Heeren / behoorende onder den nederen Westphalischen Creytz / daer van dat Overste is den Grave vander Lippe / alwaer alle de klachten der byligghende Landen ghebrocht zijn ghewéest / waer over ten lesten is besloten ende gheresolveert ontrent den 13. Novembris / Brieven aenden Keyser te schrijven / ende aende vier Rijnsche Keurvorsten / op dat sy vorder schreven / soo aenden Keyser als Admirante / ende tot Brussel aenden Cardinael Andream van Oostenrijck / Bisschop van Constans / ende Gouverneur van Nederlandt. Insgelijcx aende Heeren Staten vande Vereenichde Nederlanden / op dat sy over beyde zijden de innehebbende Steden ende plaetsen van haer Krijghsvolck ontledighen souden. Waer over dese vergaderinghe weder in Januario souden tot Ceulen by den anderen komen.

Inhout van schryven aen Keyser/ Keurvorstē/ etc. vande neder Creyts over den Spaenschen inval ontrent den 13. November.

Het Inhout van dese Brieven was / Dat soo haest den Vorstelicken Cardinael Albertus uyt Nederlandt vertrocken was / Don Francisco de Mendoza / Admirante van Arragon / Hertoghe van Verraguas / Marquis van Guadalesta / &c. ware met dertich duysent Mannen te Voete ende te Peerde/ ghevallen int Hertoghdom van Kleef / ende hadde die Stadt van Orsoy overvallen / het Slot oock inghenomen / ende het Gulicksche Garnisoen dat daer in ghewéest was / wech doen gaen : vorder 't meestendeel syns volcx over Rhijn ghepasseert zijnde / hadde hy het Dorp Walsum teghen over Orsoy ghesterckt ende beschanst : Daer nae was hy int Vorstendom Berch / voor des welgheboo ren Heeren Vlrigh van Daun / Grave zu Valkensteyn/ Brouck/ &c. syn Residents-huys ende woon-plaetse ghetrocken / ende hadde het Slot van Brouck / een Vorstelick Bergisch Leen / beleghert / beschoten : ende onaenghesien dat de voorschreven Grave onder ghelofte ende conditie aller vryheydt aen lijf / have ende goederen/ voor hem ende die daer op laghen / (Gulicksche ende syn eyghen Soldaten) dat hadde opghegeven soo hadden sy de selvige Soldaten eensdeels berooft/ door-steken/ eensdeels gherantsonneert / ende den Grave / wiens verlaten Weduwe aldaer haer klachte gedaen hadde/ naedemael hy hem niet anders als Neutrael / ende als een Berchsche Landtsvurstelick Overheydt ghedraghen hadde / ende vanden Heere Admirante selve Sauvegarde begheert / ende sulcken ongeluck niet en verwachte) hebben sy den voorsz Grave ettelicke daghen ghevanckelick ghehouden / ende daer nae heymelicken/op ongehoorde wijse jammerlicken omgebracht : Ende dat Huys gheplondert ende gantsch berooft / ende daer nae de Kleefsche Steden / als Burich / Dinslaken/ Holt ende Rees / met alle uyterlicke ghewelt inghenomen. De Frontier-schanssen inghebroken / de besettinghen ofte Garnisoenen om 't leven ghebrocht ende verdreven / die Stadt Neder-Wesel soo beanghst / dat sy heeft moeten honderdt duytsent Daelders ghereet gheldt tellen/ ende duysent malder herde vruchten gheven.

Graef van Valkensteyn ende Brouck vermoort.

Gheswe ghen dat sy verwitticht waren noch binnen twee daghen / van eenighe Steden des Stift Munster/ die gedwonghen waren 's Koninghs Garnisoen in te nemen/oock dat de Stift Essen ende Werden afghelooopen werden/ de Heerlickheden ende 't Huys Kranckenberch / toebehoorende den Grave van Schaumburch / ende Wennelichoffer / toebehoorende den Grave van Benthem / mede het Vorstelick ende Adelick Slot/ Loe/ Wunnendael/ Driesfort/ Resou/Implen/ Dorninck/Luchaussen/ al int Vurstendom Kleef gelegen/ ongheacht syne Vorstelicke Ghenade daer self ware Huys houdende/ hadden die selvighe ingenomen ende gheplondert / de Kloosteren ende Kercken berooft/ ende die inden alder ellendichsten staet ghebrocht/ende oock dat ghemeyn Landt-volck/met sulcken grooten machtighen hoopen ongheregelt Krijghs-volck/ nu over de acht weecken gheduerende / soo benaut / aenghevochten ende overvallen hebben / dat het onmoghelijck ware te beschrijven / ende voor Godts ghe rechtighen ooghen nimmermeer te verandtwoorden sal zijn.

Steden ende plaetsen ghenomen.

In dese gheleghentheydt heeft het Vereenighde Nederlandtsche Krijghsvolck sich oock gheroert/ende eensdeels haer int Vorstendom Kleef / ende op des Heylichs Rijcx grondt ende bodem gelegert / daer een tijdt lanck gheleghen/ ende daer naer de Stede Sevenaer / oock dat Slot ende Tolstadt Lobith/ int Vorstendom Kleef/ met het Geschut ingenomen ende uyt het Stift Munster veel Gheestelicke ende Weereldtlicke Persoonen ghevanckelick tot Grol ghevoert soo dat van beyde zijden den Krijgh op den Rijcxbodem gevoert worde.

Den

1598.

Twee Casteelen ingenomen.

Den Gouverneur van Limborch Don Gaston Spinola, onder 't pretext van des Achts executie teghen de Ryckstadt Aken, heeft op desen tijt twee Heeren Huysen, namelick Franckeberch ende Heyden ingenomen ende daer uyt groot ghewelt ende schade op alle Man gedaen. Oock mede soo hebben de Spaensche Garnisoenen de Dorpen van het Overquartier van Ghelderlandt, elck duysent ende twaelf hondert Daelders afgebrant schattet, &c.

Staten Generael der Vereenighde Provintien verbieden toevoer aen haer vyanden in November.

Prince Mauritz verstaende datter van Oosten grooten toevoer naer Colen ende Munster geschiede, van Cooren ende Ammunitie, ende van daer blyckelijcken nae den Spaenschen Legher, soo versochte hy aen de Heeren Staten Generael, dat sy wilden met haer authoriteyt daer in versien. Waer over de Staten schreven aende Oostersche Steden, als Emden, Bremen, Staden, Hamborch, Oldenborgh, Munster ende de Lantschappen daer omtrent, dat sy haren vyandt gheen toevoer souden hebben te doen, ofte soo sy daer over gekregen werden soo souden die goederen wesen van goeden pryse: Ende dieshalven hebben sy by open Placaet alle haer Garnisoenen daer van verwitticht.

Terwyle den Admirante vast stil lach, ende dat sy advijs over haer resolutien verwachten, soo maeckte Prince Mauritz een reyse op Zutphen den vyfthienden November, zijnde nu syn stercten tot Doesborch in goede defensien, om die Fortificatie te besichtigen, vresende ofte den vyandt daer op mochte d'ooge hebben, alsoo tooch hy daer, ende die selvige in goede ordre vindende, is hy ten selven daghe weder ghekeert, ordonnerende nochtans, om in toekomende tyden de Veluwe te bevryden, datter beyde tot Zutphen als tot Doesborch, aen elcke Stadt noch twee Bolwercken souden ghemaeckt worden, die hy aen bestede.

Pr. Mauritz sterckt Zutphen ẽ Doesborgh.

Restitueert de stadt Sevenaer in November.

Siende oock dat de Stadt van Sevenaer gheen vrese van den vyandt en hadde, heeft hy die aende Cleessche Officieren doen restitueren met het Slot, daer sy weder Cleessche Knechten ofte Hanebederen opleyden.

Den Admirante met sijnen Legher langhe resolverende omtrent Deutecum, sach wel dat hy veel versuymt hadde, ghevende Prince Mauritz soo vele tyts om hem te stercken voor Doesborch, ende Graef Frederick mette Nederlandtsche Hoofden die raden al voorts te trecken, vresende soo den Admirante nederwaerts den Rhijn volghde, dat hy te stercken wederstant aen Prince Mauritz vinden soude, ende souden oock willen uyt onervarentheyt haer eygen Hooft volgen, om dat het Spaensch Krijghs-volck so sterck was, die vreesden dat sy souden hebben (voorts treckende) ghebreck van nootdruft ende victalie. Ten lesten den 16. November, is 't Legher opghetrocken nae Zelem, ende soo nae 't Landt van Cleef ẽ Munster, om daer te verwinteren, latende in Deutecum vijf Vaendelen van alle Natien, als Spaengiaerden, Duytschen ende Walen, met de Vanen Ruyteren van Mendo, een Spaengiaert, daer nu Gillis over commandeerde: Voor Gouverneur bleef daer Inigo d'Otajola.

Admirantes Legher vertreckt nae Westphalen den 16. November.

Prince Mauritz siende sijnen vyandt vertrecken, die hy met groot verlanghen teghen sijn sterckte verwacht hadde, is hy den achthienden November uytghereden nae Deutecum, om sijn legheringhe te sien, die hy slecht vondt, ende beklaechde hem van quade onderrichtinghe die hem was ghedaen, hy vondt veel dooden ende krancken hier ende daer, daer over liet hy den Gouverneur van Deutecum aensegghen, dat hy die krancke wilde doen inhalen: Maer den anderen bedanckte hem vant erbarmen, ende beleeftheydt die hy den krancken betoont hadde, doch dewyle hem bevolen was de bewaernisse van Deutecum ende niet vande krancken, soo en konde hy die niet inne doen halen.

Bocholt ẽ Borken ingenomen.

Des Admirants Leger trock voorts, Graef Frederick vanden Berge beschoot Bocholt, dat hem daer nae op gaf, desghelijcx Borken, daer sy seer qualijck leefden mette Borgerijen.

Daer werdt doen gherapporteert ende in Druck uytghegheven, den grooten moetwil die sy alomme bedreven, als tot Bocholt, daer dat den Borghermeester toegheloopen was, alsmen sijn Dochter wilde verkrachten die sy terstondt doorstaecken ende des niet te min, verkrachten schendelijck die ellendighe Dochter by haer Vaders doodt lichaem. Den Richter van Dulman hebben seven Spaengiaerden in een stoel ghebonden, ende voor sijn oogen sijn Huysvrouwe verkracht, alle d'een voor d'ander nae, desghelijcx hebben sy alomme veel Edele Josvrouwen, Nonnen ende andere die schoon waren, verkracht ende vele allomme in verscheyden plaetsen, Vrouwen die sulcx van haer wilden weyren, doorsteecken, veel swanghere Vrouwen metten kinde vermoort, het Josvrouwen Clooster van Scholnhorst gheplondert hebbende, hebben sy die Edele Josvrouwen naeckt ontkleet, seer qualijc gehandelt ende die schoon waren gheschent, Vrouwen Lazarus ofte Leproos zijnde, hebbense niet ontsien te misoirbrycken ende dierghelijcke veel schandelijcke daden meer werden voor waerheydt verhaelt, die wy ons schamen hier te schryven, als Heliogabalus noyt argher ofte leelicker en bedreef. Tot Asselt nae plonderinge, worpen sy het Mannen volck uyt een Tooren int Water: Boeren die gheen ghelt gheven wilden, hebben sy half ghewordcht, ende etlicke tot Reeck levendich ghebraden.

Overstaen, Meysken, en Vrouwen verkracht tot by 't Admirantes volck ghepleeght.

Voorts toghen sy op nae Schermbeeck, ende meer ander plaetsen, als Dortmont, Essen, Dorsten, Coesvelt, Reckelijckhousen, ende veel Jonckeren Huysen, sy waren oock tweemael voor Oostendorp, maer moesten af trecken: Sy dreyghden met brandt het Stift oft Landt van Osenbrugghe ofte Osnabrugghe, eysschende honderdt duysent Daelderen, maer het werdt gheweygert, ende die namen Krijghs-volck aen. De Spaengiaerden wilden vele weder nae Rhijn met seer grooten roof: Maer Bourlotte werdt derwaerts ghesonden, die op den vier-en-twintichste Novembris, wilde met meer volck binnen Emmerick wesen, daer drie Duytsche Vaendelen van den Grave van Bye in laghen, die ghenoegh ghedwonghen zijnde by de Borgherije, den Bourlotte uyt hielden, dies hy Bourlotte met groote dreyghementen van de Stadt weder moeste af trecken.

Admirante neemt veel Steden int Stift Munster ẽ Westphalen.

Bourlotte tracht weder binnen Emmerick te komẽ den 23. November.

Om dit weygeren te ontschuldighen by den Admirante, werden Ghesanten van Emmerick by hem ghesonden, onder ander den Deken, een goet Catholijc ende Voorstander der Jesuyten aldaer de welcke hem vertoonde wat contracten ende belofte de Stadt Emmerick, by hem ghedaen waren, van die Stadt vry ẽ neutrael te houden, die al gebroken waren, ende soo den Admirante antwoorde dat de ghelegentheyt des tyts, den dienst Godes ende des Conincx sulcx nu vereyschte, ende dat sy daer mede moesten ghedueldigh zijn, andtwoorde den Deken, dat sulcks een groote schande voor Godt ẽ de Weerelt ware, ende voor den Catholijcken Spaenschen Naem, dat alle beloften, toeseggingen, contracten, moghen gebroken ende verantwoort worden, met den dienst Gods des Conincx ende met gelegentheyt der saken, dat selve de Turcken niet deden, ende soo doende, en waer geen wonder dat de vereenighe Nederlanden niet en wilden haer op eenighen Vrede betrouwen, ende Rebellen bleven, nademael men haer (die Gebueren ende Vrienden waren) alsoo handelde: Daer over den Admirante verstoort ende beschaemt bleef ende liet niet sonder perijckel dese Gesanten vertrecken.

Bescheydelicke ende kloecke antwoorde van den Deken van Emmerick aen den Admirante.

Den Admirante siende sijnen Legher aldus verdeylt, ende vol behoefte ende ghebreck, sochte goeden Winterleger. Soo heeft Prince Mauritz ooc den 25. November begonst sijnen Legher voor Doesborch op te breken, die oock door hooghe opper-Wateren wert ghedwonghen te veranderen: Dies hy den 26. November, negen Vaendelen Vriesen met Graef Willem van Nassou sont na Vrieslandt, die daer op eenen beschreven Lantsdach moeste wesen.

Pr. Mauritz begint oock sijnen Legher van Doesborch te verdeylen, den 25. November.

Ende om dat hy verstaen hadde dat die van Deutecum alle daghe uyttrocken met drie hondert Man om Rysbossen te halen, daer mede sy de Wallen vande Stadt versterckten, hadde hy den 26. 's morghens uytghesonden Graef Lodewijck van Nassou, met vier honderdt Peerden van verscheyden Com-

Graef Lodewijck van Nassou slaet een Vaen Spaensche Ruyteren tot Ulft den 26. Novemb.

Compaignien ende vijf hondert te voete/ vroech voor den daghe/ om omtrent de Stadt in Embuscade te wesen / ende de selve 300. Mannen uyt de Stadt komende te overvallen. Dese in de Embuscade ligghende/ vernamen ten lesten dat het volck uyt de Stadt niet en trock / om dat de Vane Ruyteren van Gillis nae Ulst was ghereden / daer over Graef Lodewijck dat Voet-volck weder te rugghe sondt / ende hy besloot met syn Peerden de voorschreven Vane nae te jaghen/ die hy niet en konde achterhalen / voor datse op den Voorhof van Ulst waren / ende daer de Valbrugghe tot haerder beschuttinghe opghetrocken hadden. Graef Lodewijck dat siende/ dede verscheyden Ruyteren afsitten / ende te voete nae de Valbrugge gaen/ om die te doen neder vallen / die welcke naer eenighe wederstant de selve neder kregen / daer op die ander Ruyteren inreden/ ende sloeghen op den Voorhof de voorschreven Vanen / ten aensien van Graef Hendrick van den Berghe ende den Capiteyn Gillis / die op Ulst waren / ende en dorsten haer niet weeren : Sy namen twee-en-tsestich Peerden/ meest magere afghereden Peerden / ende neghen en dertigh gevangenen / daer onder den Luytenant vande Vane was / zijnde de Cornette mette andere ter zijden door de Morasschen ghesalveert: Noch kreghen sy daer by een groote Ruyter-vane / nieuwe ghemaeckt / mette couleuren van Bergh in ruyten / eenighe bleven verslaghen. Den Luytenant sprack voor het rantsoen van meest al de ghevangenen/ die men daeromme liet gaen. Graef Lodewijck met Stakenbroeck gingen daer naer op Ulst/ om de Jonckvrouwen te groeten/ de Susters vanden Grave vanden Berghe / die hem het opkomen niet weygheren dorsten / om dat sy haer neutrael hielden / daer questie ghereés oft den Capiteyn Gillis niet behoorde syn ghevanghen te wesen. Dit is 't eerste exploict daer over Graef Lodewijck hier te Lande ghecommandeert heeft / 't welck hem wel geluckt is/ den welcken Prince Mauritz sochte te vorderen.

S'anderdaeghs / alsoo veel van des Admirante Ruyteren verliepen / heeft den Ritmeester Coutelaer een partije daer van gheslaghen/ ende vijf-en-dertich goede Peerden ghekregen/ van Graef Hendrick vanden Bergh ende van Bodbergen/ende 's anderdaechs kreghen noch eenighe ander Ruyteren van Prince Mauritz / noch thien Peerden van den voorsz Graef Hendrick vanden Berge/ by Schutdorp in des Graven van Bentheims Landt.

Prince Mauritz sent Cooren binnen Brevoort ende Grol/den eersten December.

Alsoo de Staten vijftich lasten Coorens versocht hadden/om in Grol ende Brevoort te doẽ/ gaf Prince Mauritz ordre / dat die den tweeden December daer souden ghevoert worden / siende synen vyandt ghescheyden ende verdeylt/ hy liet de Waghens tot Doesborch laden / ende belaste Graef Lodewijck dat gheleyde te doen / met seventhien Vanen Ruyteren / eerst nae Brevoort/ende dan nae Grol. Dese 's morgens vroech vertrocken zijnde / dede hy ten twee uren nae noen / den Ritmeester du Bois met drie Vanen/ ende den Colonel vander Noot met ses hondert te voete/ marcheren nae Zelem / ende daer blijven tot dat het Convoy wederom quam / om haer de retraicte te versekeren / dan het Voet-volck moeste totte middel door 't Water gaen / dat ghewassen was door het doorsteken vande Dijcken. Dit Convoy geraeckte noch dien avont op haer gheordineerde plaetse / hondert ende acht Waghenen/ elck met vijf sacken/ maeckende ontrent een-en-dertich lasten / de reste tot vijftich lasten / werdt daer nae by anderen wegh ghesonden.

Ontrent desen tijdt hadde Prince Mauritz / ses Schepen van oorloghen / den Rhijn op doen varen voorby Emmerick / daer sy nae de Stadt schoten/ om omtrent Griet te gaen ligghen / het welcke de Spaensche Oorloch-schepen siende / maeckten seyl/ ende voeren op / naer Rees toe vluchtende / daer eenighe Schepen ende Soetelaers met victalie ghenomen werden : Den Grave van Hohenlo/ die hier omtrent ghebiet ende volck hadde / kreech eenighe tijdinghe uyt Emmerick/ dat de Borghers den vyandt wel soude willen uyt jaghen / indien Prince Mauritz volck inde Vetter soo konden Schanssen / dat sy den vyandt mochten schutten ofte upthouden : Waeromme hy heeft den lesten November / den pas alle dien dach alomme doen ghesloten houden / ende is op den avont met een deel volcx den Rhijn opghevaren/ om te komen op den Dijck tusschen Emmerick ende Doornick / om dien beter te moghen doorsteken ende te Schanssen/ maer het Rhijn-water was soo hooge/ dat hy niet Schanssen konde / dan den Dijck wat meer doorsteken / nochtans vervolchden den Grave syn voornemen / daer hy wel dochte toe te komen/ soo hy konde den Dijck boven Rees door steken / om alsoo 't gantsche Landt te doen overloopen / dies eenich Schipsvolck ofte Matroosen / metten Schipper van het Keucken-schip van Prince Mauritz / dit aenghenomen hebben : Dese hebben verstant ghemaeckt met eenighe goede wech-kenders ende Leytsmans/ ende zijn den vierden December te Lande opgegaen nae Calcar/ ende van daer naer Santen/ende beneden Santen ghekreghen hebbende een Schuyte ende Schuppe/ zijn sy 's avonts over Rhijn gevaren/ ende ghekomen aenden Dijck tusschen Rees ende Bisselick / daer dien eertijdts door ghebroken hadde gheweest/ ende alleen beset was met een Vingherlinck/ om den Dijck weder tot bequamer tijdt te maecken/ Dese hebben aldaer tusschen twee Corps de garde/ ofte Wachten des vyandts / die daer laghen om het doorsteken te beletten/ desen Vingerlinck ofte kleynen Dijck door ghesteken/ sonder dat sy des ghewaer ghe worden zijn / om dat het seer waeyde : terstont liep het Water seer sterck inne / ende 't gat werde seer groot / in dier voeghen dat het Spaensch Krijghsvolck / ligghende tot Meeren ende tot Hessen / haer qualick voor dien nacht inde Kercke conden salveren/ ende tot Bisselick op de solders vande Huysen / tot datse des anderen daechs met Schuyten afghehaelt werden. Dat voorsz Schipsvolck ofte Maetrosen dit ghedaen hebbende / voeren weder over Rhijn / ende quamen lancks de Cleessche zijde weder by den haren.

Schipvolck steken den Dyck des Rhijns door tusschẽ twee Wachten der Spaensche/ den vierden December.

Hier over soo quam den Grave van Hohenlo by Prince Mauritz / die t'samen resolveerden dat Hohenlo met het volck ende acht stucken Gheschuts/ soude naer Emmerick trecken / ende die sien te forseren / alsoo dat hy den sevensten December 's nachts aen 't vaste Landt van Emmerick quam/ beginnende syn approchen te maecken/ terwijle dat Prince Mauritz syn Peerde-ruyteren uyt sont / om te vernemen oft den vyant die van Emmerick niet soude moghen ontsetten van over Deutecum ende Eltenberch/ maer die brochten tijdinghe dat het onmoghelick was / die van Emmerick secours te doen. Waer over Prince Mauritz den achtsten December/ uyt Arnhem mette Ruyterye ende eenighe Enghelsche nae Emmerick trock / het welcke beschoten wert met twee volleen Gheschuts / waer over sy in compositie traden / ende accordeerden / dat het Duytsch Garnisoen daer uyt trecken soude over Rijn met twee stuckken Geschut/ dat sy daer in gebrocht hadden / ende de Stadt soude haer conform goede neutraliteyt houden / ende haers Vorsten van Cleef Krijghs-volck innemen/ den vyant geen onderstant doen/ &c. Alsoo trock dat Krijghsvolck also gedwongen noch den negenden December/ daer uyt over Rijn/ende die Stadt wert by den Prince Mauritz ende den Gheunieerden Heyrlegher/ verlost van hare vyanden / int gesichte byhans vanden Admirante/ die te Rees met 3000. Mannen was/ ende La Bourlotte tot Doornick/ende andere daer omtrent. De Vereenichde Nederlanden willende met desen dienst inder daet bewijsen/ dat sy niet dan alle goede Ghebuerschap sochten / ende dat sy die plaetsen des Vorstendoms Cleef / nerghens dan om haer eygen ende Gebueren beschuttinghe aenghetast hadden/ midts dat sy die nu weder over gaven / alsoo sy oock Sevenaer gedaen hadden / ende nu van het Tolhuys oock resolveerden / trachtende den Rhijn in alle manieren te bevrijden / als een Riviere des Rijcx / betoonende wie de rechte vyanden vanden H. Roomschen Rijcken waren.

Emmerick belegert by den Grave vã Hohenlo/ den 8. December.

Het Spaensche Garnisoen binnen Emmerick wordt ghedwonghen uyt te treckẽ eñ de Stadt haer vrijheyt selve te weeren/ den 10. December.

Daer wert ontrent den vijfden December ghevanghen den Hofmeester van Graef Frederick vanden Berghe / met eenighe Spaengiaerden / die tot

Arnhem

1598.

Admirante en Spaenschen Leger maken haren Winter-legher in Cleef ende Westphalen.

Arnhem verklaerden / dat Graef Frederick met sijn Regiment / ende het Regiment Spaengiaerden van Chapena / Barlaymont ende Busquoy / met eenighe Rupteren van sijn Broeders ende andere / met vier halve Canons / Garnisoen souden houden te Coesvelt / Ransdorp / Suytloe / Stadtloe / Vreden / Ahaus / Horstmaer / Dulmen ende Rhenen by Linghen / ende dat hy op wegh was om die plaetsen die hy noch niet in en hadde / in te nemen: Dat het Regiment Spaengiaerden van Colonna / lach tot Bocholt ende daer omtrent: Dat Don Lops de Velasco mette reste vande Rupterye / waren ghetoghen mette Regimenten van Don Lops de Villar / vanden Grave van Bye / van Sleghel / ende van Stanley / naer Borken / Schermbeet / Dorsten / en 't Landt vander Mare / by haer hebbende vier heel Canons / ende dat de reste van 't Volck in 't Landt van Cleef soude ligghen / te Rees / Bisselijck / ende daer omtrent / ende datter drie Vaendelen Spaengiaerden upt elck Regiment weder over Rijn ginghen / om twee daer van int Casteel van Antwerpen te legghen / ende een tot Liere.

Den Spaensche Heyrleger bleef aldus inde voorsz Landen van Cleef ende andere omligghende plaetsen verwinteren / om te wachten eenen Vorst / ende soo eenen inval in Hollandt ende Vrieslant te doen. Den Admirante heeft alomme in sijn Winter-leghers een Krijghs Ordonnantie / om goede disciplijne te houden / doen publiceren / die seer goedt ende loflijck waren / dan die Landen klaechden die qualicken onderhouden te worden / sy waren ghegheven tot Rees / den 11. Decembris / 1598.

Die van Brabandt ende Vlaenderen hebben door een goede somme ghelts / van den Eertz-hertogh Albert afghekocht / dat 't voorschreven Legher door Maert / in Brabandt ofte Vlaenderen niet ghebracht soude worden.

Protestante Duytsche Vorsten vergaderen in December.

Hier-en-tusschen worde vast verwacht / wat resolutie ghenomen soude worden op de voor-verhaelde Brieven / die aenden Keyser ende Keurvorsten vanden Westphalischen Creytz geschreven waren / midts dat sy wederom in Januario tot Colen souden vergaderen: Dat oock de Protestantsche Duytsche Vorsten desen Kersmisse by den anderen wesen souden. Vele by-gheleghen Vorsten / als Paltz / Hessen / Brunswijck / Nassouwers / ende ander Protestantsche Heeren / vonden haer ten hoochsten by de voorsz Spaensche proceduren beswaert / ende hoe wel sulcx niet en ware op haer eygen Landt / soo ware het aen haer vrienden ende verwanten / zijnde seer ontstelt over den Moort vanden Grave van Valckesteyn ende Broeck / wel siende wat haer te vreesen stondt / waer over vele haer Huysen ende Sloten verlaten hebben.

Die van Osnabrugghe worde oock grooten brantschat afghevordert / maer sy hebben dat ghewepghert / ende haer te weere gestelt / haren Heere ende Bisschop zijnde vanden Huyse van Brunswijck.

Pr. Mauritz verdeylt sijnen Leger in Decēber.

Over dese tijdinghen soo heeft Prince Mauritz oock sijn Leger gebroken / ende heeft de Enghelsche (die wel de sterckste int Legher gheweest waren) verdeylt inde Steden van Zutphen / Arnhem / Wijck / Wagheninghen / Renen / Culenburch / Dianen / ende andere Steden daer omtrent: De Rupteren in Zutphen / Over-Yssel / ende de Veluwe: Ende soo alles in goeder ordre / elck op sijn wachte gebracht hebbende / is Prince Mauritz selve inden Haghe ghekomen den 18. December / daer vergaderinghe vande Staten was / om op meerder middelen ende lichtinghe van Volck te resolveren: Sy hadden alreede begonnen eenighe Switsers ende Fransoysen / die upt Vranckrijck ghekomen waren aen te nemen / latende den Switsers haer eyghen Commandeurs verkiesen.

Bevel van Biddagh en Vastendagh te houden door alle de Vereenichde Landen, den 16. Decembri.

De Staten Generael hadden teghen den 16. December een Biddagh ende Vastendagh wel 14. ofte 20. daghen te vooren gheordineert / ende bevolen alle de Vereenighde Landen door / om Gode te dancken / dat sulcken Heyrlegher haerder Vyanden soo wel afghewеert was / ende voorts te bidden om den selven te wederstaen / ende soo te komen tot Vrede ende Vryheyt van Ziele ende Lichaem.

1598.

Fransoys Vere Gouverneur in den Briel.

Daer was in November in Hollant aenghekomen / den Ridder Sire Fransoys Vere upt Engelandt / die by de Koninginne Gouverneur in den Briel ghemaeckt was / versoeckende dien volghende daer als Gouverneur ingheftelt te worden / daer toe de Generale Staten eenighe ghecommitteert hebben om hem den behoorlijcken Eedt af te nemen / ende in sijn voorsz Gouvernement hem in te stellen.

Ghesanten van Hamborch komen inden Haye.

In December heeft de Magistraet der Hansestadt Hamburch / afgeschickt hare Ghesanten Eberhart Esich Raedtsheer / ende den Licentiaet Sebastiaen van Berghen / Secretaris / om by den Staten der Vereenighde Landen / vergadert inden Haghe / te bevorderen de onderhoudinghe der ware neutraliteyt / ende conservatie der Stadts oude Privilegien / met alle goede Nabuerschap tusschen die van Hamburch / ende die voorsz Landen / 't welck henlieden vergunt is.

Doodt des Graven van Culenborch.

Gheduerende desen Spaenschen tocht des Admirante / in het Landt van Cleef ende Westphalen / soo is ghestorven tot Culenborch in Hollandt / den Heere Florentz van Pallant / Grave van Culenborch / den neghenden September / zijnde een vande vier principaelste Heeren / die door de geconfedereerde Edellupden presenteerde de Requeste aende Regente de Hertoginne van Parma / teghen de Inquisitie ende nieuwe Bisschoppen / Anno 1576. ende hadde hem sints met de Oorloghe ende Regieringhe luttel ghemoeyt / heeft altijdts inde Gereformeerde Religie gheleeft / ende is by de selve ghestorven doen hy ontrent 70. Jaren oudt was / achter-latende eenē Sone ende een Dochter / ende werdt den 18. November tot Culenborch begraven.

Ontrent den selven tijdt is in Nederlandt sekere tijdinghe ghekomen vande doodt vanden Koningh van Spaengien / diens Jaer van sijn gheboorte / wesende het Jaer 1527. was vermaert / door dien dat den Prince Philibert van Orangien / Roomen innam / daer Bourbon doot bleef / en met sijn Duytschen ende Spaengiaerden den Paus ghevanghen kreegh: sijn doot-Jaer wort nu oock fameus ghemaeckt / door de invasie vant Landt van Cleve ende Westphalen.

Doodtlicke sieckte van den Koningh van Spaengien.

Van sijn doodt hebben wy verscheyden schrijven upt Spaengien ghesien / van Madril ende ander plaetsen. Inhoudende in effecte / dat alsoo hy in de twee laetste Jaren / altijdt vol Cortsen ende Flerecijn (soo dat hy niet konde staen) was gheweest / soo is hy sints siecker geworden / ende heeft 't Flerecijn in beyde sijn handen ghekreghen: Ende nae S. Jansmisse krancker wordende / beval hy datmen hem soude vervoeren / van Madril nae sijn schoone Huys Escuriael / het welcke / hoe wel sijn Medecyn Doctor Mercado seer ontriet / om sijn sieckte / soo werdt hy nochtans aldaer by seeckere Mans persoone / in ses daghen ghedraghen / zijnde seven mylen: daer zijnde / begonde de pijne van 't Flerecijn ende Cortsen te vermeerderen / waer over hy ghevoelen kreegh vande doodt / ende begonde te dencken op sijn ziele / Biechte hem / ende nam het Sacrament / ende geboot dat Don Garcia de Loyasa soude solemnelijck van 's Paus Legaet gheconsacreert worden Aerts-bisschop van Toledo / aen hem geresigneert van den Eertz-hertoch Albert / behoudens soo men seyde vijftigh duysent Ducaten Jaerlijcx hem daer upt te betalen. Hier over kreegh den Koningh een apostema in sijn rechte Been / daer nae noch vier op sijn borst / waer over sijn ghewoonlicke Medecijns verbaest zijnde / ontboden tot haer eenen Doctoor Olias van Madril / de welcke t'samen metten advijse vanden Licentiaet Vergara / rijpende plaesteren op de apostemen ghelept hebben / ende ten lestē die geopent / daer veel etters ende materie upt liep / ende groote menichte van Luysen upt groeyden / soo datmen hem daer van niet reynigen en konde / ende was daer by soo swack datmen hem by vier Mannen in een slaep-laken opheffen moeste / om sijn Bedde te vermaecken ende reynigen. Daer werdt geseyt / dat die Luysen groeyden vanden etter ende vuylicheyt / want sijn lichaem wert gheheel over soo ellendich ende mismaeckt / als noyt Job ofte diergelijcke geweest waren: hy hadde wel drie en vijf-

Ellendicheydt van des Conincx siecken.

tich daghen gheduerichlijck altijdt op sijnen rugghe ghelegen / ende soo sy van daer schrijven / soo was sijn ghedult ofte patientie soo groot / dat het een groot teecken van sijn salicheyt gheacht werde.

Devotie des Koninghs.

Hy dede by hem brenghen veel Reliquien / als den arm van S. Vincent de Ferret / de knie van S. Sebastiaen / ende oock mede wat van S. Albanus / dese Reliquien kuste hy alle met groote devotie ende reverentien / ende streeckse aen sijn zeeren ende Beenen / ende dede die voor hem in sijn Kamer op eenē Outaer setten. Hy verheuchde hem seere / als men seyde / dat de Heylighen voor hem souden intercederen / om dat hy hun Reliquien soo eerde / ende dat ten tijde / als de Ketters die verachten ende met voeten stieten. Hy hadde veel sijn ooghen op een Crucefix dat voor hem stondt / ende hadde gheduerichlijcken dit Ghebedt in sijnen mondt / dat sijn lyden ende pijn hem mochte streecken tot verghevinge sijnder sonden. Seyde oock tot Pater Piedro de Yepis / hy en hadde noyt yemanden onghelijck ghedaen / ofte onrechtveerdicheyt bewesen / ten ware onwetens / ofte dat hy bedroghen ware gheweest : Somma hy was soo pacientich ende ghewillich om te voldoene alle de penitentien / die men hem mochte oplegghen ofte voorbrenghen / dat sijnen voorsz Biecht-vader / heeft in Druck uyt-ghegheven / dat sijn sterven was te dienen tot een exempel voor alle stervende menschen om dat te volgen.

Acten van den Koning voor sijn doodt.

Hier over de Cortsen hem meer overvallende / int begintsel van September / ontboodt hy by hem den Prince ende de Infante sijn Dochter / daer by waren den Aertsbisschop van Toledo ende andere / ende seyde totten Prince / wijsende op sijn lichaem : Siet Prince / wat is vande grootheydt deser Weereldt ? siet dit ellendich lichaem / alle menschen hulpe waer nu verlooren : Sy moesten voor sijn begravenisse sorghen / ende liet sijn doodt-kiste van Kooper daer brenghen / ende een Doodts-hooft op een Buffet ofte Tresoor / setten / met een sijn gouden Croone daer op : Hy belaste eenen Jean Ruys de Velasco / Kamerlinck / te halen een kleyn Kofferken / waer uyt hy dede nemen eenen kostelijcken Steen ofte Juweel / die hy sijn Dochter gaf / in presentie van den Prince / seggende / dat selfde Juweel komt van u Moeder / houdt dat tot een memorie / een Diamant gheschadt tachtich duysent Croonen : Hy dede daer noch uyt langhen een gheschrifte / dat hy den Prince gaf / seggende / daer ware een instructie hoe hy sijn Koninghrycken soude regieren : Daer naer dede hy uytlangen een discipline ofte geessel / daer aende eyndekens scheen bloet aen te hanghen / ende dede die ophouden / segghende / dat waer bloet van sijn bloet / nochtans wast sijn bloet niet / maer het bloet van sijnen Vader / die nu inden Hemel ware / die sijn Lichaem met sulcx castijde / ende hadde die geessel daeromme voortghebracht ende haer willen toonen.

De Koning belaste de maniere van sijn begravenisse.

Daer nae dede hy den voorschreven Jan Ruys de Velasco / een ordonnantie van sijn begravenisse luyde lesen / als dat hy nu over de veertich Jaren gheregeert hadde / ende beveelde sijn ziele inde handen Gods / daer mede te doen 't gheue hem ghelieven soude / ende sijn Lichaem als de Ziele daer uyt ghescheyden ware / wilde hy ghebalsemt hebben / ende dan Koninghlijck gekleedt / geleydt inde koperen kiste die daer stondt : Ende als den tijdt vande ghewoonlycke beklaginghe / Vigilien ende Ghetijden ofte Officien / souden ghedaen wesen / wilde hy begraven wesen op dese maniere : Vooren soude gaen de Guidon van den Aertsbisschop / mette Monicken ende Clergie / nae hen den Adelantado metten Koninghlijcken Standaert sleypende / den Hertogh van Gera soude de Croone draghen / den Marquis van Aguilliar den Scepter / het lichaem acht gheïntituleerde Heeren / de Pagien al brandende flambeaux draghende : Nae de groote Heeren soude volghen den Aertsbisschop / ende naest hem den Erfghename / al in rouwe op de Fransoysche wijse / ende soo inde Kercke de Misse ghedaen zynde / sal int graf ghesteit worden in sijn leste Huys. De Infante sijn Dochter / soude met haer Moeye / sijn Suster / gaen int Clooster van Sinte Clara / ende daer opghesloten

Becommerde scrupuleuse religieusheyt vanden Koningh van Spaengien.

blijven / de ghewoonlijcke Vigilien ende Ghetijden doen lesen / ende sulcx meer als hy haer eertijdts bevolen hadde : Den nieuwen Koningh Philips den derden / soude hem vertrecken in Sint Jeronimus Clooster tot Madril / om daer oock de Vigilien / Ghetijden ende Zielmissen te doen doen / die oock al veel ware : Dat was d'inhout van sijn Ordonnantie. Hy hadde wel veerthien dagen lanck gheduerichlick in sijn Kamer in-ghehouden de Sanghers van de Kercke / sonder van hem uyt te laten gaen / singhende de Letanien / zijnde ghebeden ende aenroepinghen der Heylighen / nae de Ordonnantie vande Roomsche Catholycke Kercke / om voor hem te bidden: Hy belaste oock datmen sijn doodt niet verborghen en soude houden / maer verkondigen / op datmen terstont alomme voor hem bade.

Hy recommandeerde / inde presentie van 's Paus Nuntius / aen sijne Kinderen / den stoel van Roomen / den Paus / de Catholijcksche Roomsche Religie / ende versochte de absolutie mette benedictie vanden voorsz Nuntius / als Stadthouder Generael in sijn Koninghrijcken, ende recommandeerde de Infante aenden Prince seer / hem oock bevelende den Lants-vrede / sijn Landen te versien van goede Gouverneurs / beloonende de goede / ende straffende de quade. Vorder beval hy oock uyt de ghevangheniſſe te ontslaen den Marquis van Mondelar / op conditie dat hy int Hof niet en soude komen : Oock datmen de Huysvrouwe van Anthonio Perez / die eertijdts sijnen Secretaris gheweest was (waer van wy hier vooren verhaelt hebben) nu in Vranckrijck zynde / soude uyt ghevangheniſſe laten / soo dat sy in een Clooster gae : haer Dochters soude men oock laten erven haers Moeders goederen : Men soude oock ghevanghenen die ter doodt verwesen waren / nae dat de Wetten verdragen mochten / verlossen.

Nae dese gheschiedenissen nam hy oorlof aen sijn Kinderen : Ende den Prince uyt de Kamer gaende / vraechde aen Don Christophore de Moro / ofte hy niet den principalen Sleutel hadde (die sy den Meester-Sleutel noemden) hy antwoorde jae / den Prince seyde / gheeft hem my / hy antwoorde weder / het ware den Sleutel van trouwe / ende hy en konde dien niet gheven sonder expres bevel van sijne Majesteyt / hy seyde Basta, dat is / 't is goet / ende soo ginck hy door : Daer nae seyde Moro 't selfde den Koningh aen / die hem antwoorde qualijck ghedaen te hebben : Daeromme daer nae als den Prince by den Koningh quam / gaf Moro den Meester-Sleutel aenden Prince / met groote eerbiedinghe / die hem nam / ende gaf dien aenden Marquis de Denia te bewaren.

Hier nae den Koningh vast swacker wordende / nam hy het Heylich Olysel vanden Aertsbisschop / ende dede een Crucefix langhen daer sijn Vader mede ghestorven ware / ende seyde dat hy oock daer mede wilde sterven / ende twee daghen voor sijn doot / gaven sijn Doctoren hem eenen dranc van Hiachintsteenen ghemaeckt / waer op hy seyde / sijn Moeder de Keyserinne hadde een Jaer voor haer doodt 't selfde ghedroncken / ende seyde / hy en soude noch dien dagh / noch des ander-daeghs niet sterven / want hem hadde een Religieus voorseyt de ure van sijn doodt: Ende soo den Prince ende de Infante by hem waren / recommandeerde hy sijnen grooten Dienaer Don Christophoro de Moro aenden Prince / met sijn andere Dienaers / ende soo verloor hy sijn spraecke : Ende twee dagen soo ligghende / storf hy Sondaeghs 's morghens vroech / den 13. dagh September / soo immers uyt-ghegeven werdt. Sanderdaeghs soo werter over de begravinghe van 't inghewant / solemnele Misse ghedaen / daer den Prince als Koningh hem vertoonde / den 16. September vertrock hy nae Madril met sijn Suster / die haer begaf in Sint Claren ofte Barvoetse Clooster / met haer Moeye de Keyserinne / des Eertz-hertogh Albertus Moeder / ende hy in Sint Jeronimus Clooster / om de Officien van Vigilien ende Ghetyden te lesen / ende te doen doen / over de Ziele.

Den Koningh van Spaengien sterft / den 13. September / Anno 1598.

Over dese doodt des Koninghs Philips den II. zijnde verscheyden Wivaerden in verscheyden

Lan-

1598. Landen ende Steden / onder andere tot Doornick in Vlaenderen / alwaer oock een Oratie Funebris ofte Graf predikinghe ghedaen werdt / by Meester Johan Boucher / Doctor inde Godtheyt vande Universiteyt van Parys / de welcke by laste vanden Secreten Raedt van Brussele / in Druck is uytghegeven / gheschiet Anno 1598. den 26. Octobris / daer veel syn actien van syn sieckte ende sterven verhaeldt werden: Onder andere verhaeldt de vreucht ende vruchte die alle de Roomsche Catholijcken hebben / dat sy nu den Hemel van nieuws vervult saghen / met eenen gunstighen Advocaet / die welcke nu zijnde veel Rijcker / veel charitatiffelijcker / ende veel machtiger dan oyt / ons helpen sal veel volkomelicker met syn ghebeden dan hy oyt dede met syne Rijckdommen ende Tresoyren / van waer men verhoopte korts te sien ende ghevoelen de effecten van syn verdiensten: Met sulcke dinghen meer / als daer te lesen is.

Hy heeft geleeft 71. Jaer ende ontrent vier Maenden / redelijck ghesont / als noyt gheen sonderlinghe sieckte ghehadt / dan daer hy van storf / van het Flerecyn: Hy was van goeder ghedaente ende maecksel / eer middelbaer dan kort van persoone / wel ghemaeckt van alle leden / wit van coleure / ende van hayre / ende van Baert geel / gheen Spaensch / maer een Nederlandtsch aensien hebbende / hooch ende breet van voorhoofde / minnelijck van wesen / de lippen wat hooghe / alsoo alle syn gheslacht hadde / ende wat gapende / van complexie swaermoedich / stille ende statich van manieren / van vernuftheydt oft verstande, en was hy by sijnen Vader ofte voor-Ouders niet te ghelijcken / dan was neerstich / arbeydich / geerne besoignerende / 't zy schrijven ofte anders doende / dickmael diep inde nacht: hy was gheneyght tot melancolie / afgunstich / nijdich / seer diep ghevenst / straf ende strenghe / niet licht vergheetende / contrarie syn wesen ende aensien: Hy was eer liberael dan gierich / manierich ende ghestadich genoech / maer hoogh-moedich / ambitieus / veel aenslaende / meer dan hy wel konde uyt-voeren: In syn Regieringhe reguleerde hy hem int eerste meeste nae de instructien vanden Keyser sijnen Vader hem ghelaten / ende by syn Vaders Raedts-heeren: Syn principale familiaren waren Don Rygomes de Silva Prince de Eboli / Don Johan Idiaques / ende den voorsz Don Christophoro de Moro / met andere / van sijnen humeure zijnde.

Syn natuerlijckste aert.

Oorloghen heeft hy meest alle sijnen tijdt ghevoert / maer selve niet / dan was int winnen van Sint Quintijn ende den naesten Jare 1558. leyde hy sijnen grooten Legher teghen den Koningh Hendrick van Vranckrijck in Picardyen ende Artoys / daer den Vrede uyt volchde: Alle andere Oorloghen heeft hy door syn Veldt-Oversten van verscheyden Natien gevoert / ende menighe schoone Victorien gehadt / oock altemet schade: Het Koninghrijck van Thunes / de Heerlijckheydt van Siene in Italien / hem by den Vader gelaten / heeft hy ende de principale Nederlanden verlooren / ende Portugael gewonnen / mette conquesten van Indien die groot zijn. Hy is een uytermaten groot-machtich ende vermoghende Heere geweest / alle syn Voorsaten passerende in machte / van middelen / van ghelde / van volcke / van dappere vermaerde Kryggs-oversten ende Capiteynen / ende wijdtstreckende Heerschappije / als in beyde de Indien dominerende / met soo groote schatten / nochtans soo luttel notabels uyt-rechtende / hebbende in sijnen tijden niet ontmoet / ghebonden noch teghen ghehadt eenen strijdtbaren Sultan Soliman / noch groote Koningh Fransoys van Vranckrijck / noch eenen Hendrick de VIII. van Enghelandt / met andere dappere Vorsten / noch kloecke Pausen / als sijnen Vader den Keyser Karolus in sijnen tijde ontmoete / maer heeft ghevonden den verwijfde Turcken / Kinderen in Vranckrijck / uytghesept den Koningh / Hendrick den vierden / dien hy ooc meest vreesde / ende onder haer selven verdeylt / een Vrouwe in Enghelandt / ende Pausen meest van syn maecksel / ende die tot sijnen ghebode stonden / den Paus Sixtus Quintus doodt / wordt hem te laste gheleydt / hem vreesende.

Syn Oorlogen.

Syn verliesen ende conquesten.

Hy heeft vier Huysvrouwen ghehadt / ten eersten Anno 1543. trouwde hy Mariam / de Dochter van Koningh Johan van Portugael / die baerde hem Anno 1545. int 18. Jaer syns ouderdoms / eenen Prince Karel / sy stervende int Kinder-bedde qualijck bewaert zijnde / alsoo wy verhaelt hebben. Den Sone Prince Karel is ghestorven als hy 27. Jaer oudt was / in ghevangenisse syns Vaders; op wiens graf een Epitaphium ghevonden werdt / Aqui jaze, quien para dezu verdad, morio sin enfermidad. Dat is: Hier leydt die begeerende de waerheyt te segghen / stierf sonder sieck zijn. 1598.

Des Koninghs van Spaengien eerste Houwelick in Portugael / Anno 1554.

Hy trouwde Anno 1554. syn tweede Huysvrouwe Maria / de Koninginne van Enghelandt / syn Groot-moeders Suster Dochter / die sonder Kinderen nae vijf Jaren stierf.

Tweede Houwelijck in Enghelandt, Anno 1544.

Daer nae trouwde hy Anno 1560. Isabella / de oudtste Dochter vanden Koningh Hendrick van Vranckrijck / daer by heeft hy ghewonnen de Infante Isabella Clara Eugenia / gheboren Anno 1566. den 22. Augusti op Sinte Clara dagh dien hy de Nederlanden tot Erf-goedt ende ten Houwelijck ghegeven heeft: noch een ander Dochter Catharina / die hylickte aen den Hertoghe van Savoyen / die veel kinderen ghebaert ende naghelaten heeft / ende is gestorven voor haren Vader.

Derde Houwelijck in Vranckrijck Anno 15[illegible].

Syn vierde Huysvrouwe was Anna van Oostenrijc / Keyser Maximiliaens Dochter / ende den Eertz-hertogh Albertus Suster / ende syn eyghen Susters Dochter / die hy trouwde by des Paus dispensatie / Anno 1570. ende hem baerde drie Sonen ende een Dochter / die alle vroech ghestorven zijn / behalven den teghenwoordigen Prince Philips den derden / die nu Koningh van Spaengien is / ende gheboren is den 8. Juny / 1578. Dese Anna syn leste Huysvrouwe is voor hem ghestorven / niet sonder suspitie van violente doodt. Van syn onechte Kinderen die hy gehadt heeft by syn By-wyven / is noch gheen groote wetenschappe.

Vierde Houwelijck met des Keysers Dochter / Anno 1570.

Hy was seer Religieus ende superstitieus / driemael 's daeghs viel hy op syn knien / 's morghens 's noenens ende 's avonts / spreeckende Pater noster ende Ave Maria: hy seyde daghelijcx syn ghetyden / al oft hy Priester ofte Monick gheweest ware: Hy heeft de Jesuyten niet veel ghevordert / die hem nochtans boven alle Princen ter Weereldt alder-meest aenhinghen ende verhieven / hem wijsmakende dat de leste Monarchie inde Weereldt / de Spaensche wesen soude / sonder welcke nae haer opinie / en konde de Roomsche Catholijcksche Religie niet blijven staende. Hy verstont nochtans Religie alsoo ende niet verder / dan dat sy moeste wijcken ofte plaetse gheven / ende strecken tot vorderinghe van Heerschappije ende Regieringhe / nae den Generalen Politiequen Reghel van Princen ende Vorsten / die vele haer selven laten inbeelden / dat hun sulcks alles gheoorlooft zy / als het maer bekleedt is te strecken tot een goedt eynde / slachtende de Spaengiaerden die alder-eerst de West-Indien conquesteerden / ende daer Millioenen van Menschen vermoorden / om machtich te zijn weynighe te dwinghen tot Christenen te worden / die leerende slechts haren Ave Maria in Latijn / en de gheschickste den Paster noster, daer mede sy de groote Moorden ende doodtslaghen / niet alleene mede meynden versoendt te hebben / maer selve den Hemel te verdienen / strijdende recht teghen de opinie van Sinte Bernard / die schrijft Fides suadenda & non imperanda: Dat is / 't Gheloove moet gheplant worden / met vermaninghen ofte persuasien / ende niet by strengh ghebodt ofte gheweldt. Het gebruyck der voorsz Spaengiaerden / scheen den Admirante d'Arragon dit Jaer te volgen in sijnen tocht inde Landen vanden Vorst van Cleve / met syne Acten aldaer inder daet betoonende / dat breecken van Eeden / Previlegien ende beloften / 't volck neutrael verjaghen ende vermoorden / kleyn soude zyn / als het tot sulcke goede meyninghe gheschiet / om die te verheeren / ende die Landen alsdan te suyveren van Ketterijen ende Ketters / ende soo Gode de Zielen te gewinnen / ende haer selve de Heerschappije.

Syn Religieusheyt.

Spaengiaerts den superstitieusheyt in West Indien.

Koningh Philips is van sijn Onderdanen niet

seer bemindt gheweest / ende daeromme niet seer beklaecht / maer seer ontsien ende ghevreest: Men dorste in Spaengien wel Pasquillen uytgheven tegen hem / als onder andere / Si il Rei non muore il Reyno muore, Dat is / soo den Koningh niet korts quame te sterven / het Koninghrijck moeste sterven.

Koningh Philips niet seer bemint van sijn ondersaten.

Aldus is ghestorven den grootmachtichsten Philips den tweeden Koningh van Spaengien / van wiens doodt in Princen Hoven / ende in Neutrale plaetsen ghediscoureert werdt / als dat hy altijt ghetracht hadde nae sijn Voorsaten Instructien / hem een absoluter Heer over de Nederlanden te maecken / ende daer sijn Sedem Belli, ofte stoel des Krijghs te planten / als bequaemst / om de Monarchie van Europa ofte Christenrijck te beginnen / om haer goede gelegentheden van der Zee / daer soo vele groote Revieren / invallen / daer sy Meester van zijn / hebbende soo vele Schepen ende Schips-volck / middelen om ander Potentaten van den anderen te scheyden ende houden / meestendeel van haer Ghebuerlanden zijnde weeck / hebbende lancx Mijlanen op d'ander zijde van Vranckrijck / ghenoech eenen wegh tot in Italien / &c. Om daer toe te komen / moeste men de Nederlanden / die by de trafficque bestondē / ende daerom tegen alle hare ghebueren niet en wilden in ghestadige Oorloge wesen / haer groote ghepretendeerde Vrijheden ende Privilegien benemen / overmidts sy met de selve sijn voornemen ende Sedem Belli beletteden / daer toe hy beter middel hadde / dan oyt eenighe van eenighe van sijn Voorsaten / te weten / ghebruyckende Religie tot deckmantel: Daer toe seer vorderlick was / den dwanck over de Conscientien / die specieus ofte fraey was / ende grooten schrick maeckte / eñ alsoo gaf oorsake om 't volck hem te misgrijpen teghen hun Overheyt / volghende 't segghen vande Koninginne Elizabeth van Castilien / die ghewoon was te seggen teghen haren Man den Koningh Ferdinandus van Arragon / dat sy wenschte dat de Arragonnoysen teghen hem mochten rebelleren / op datmen die dan met Wapenen ghedwonghen / soude moghen met goeden rechte ende rechtveerdicheyt / benemen hun groote Previlegien / daer mede sy altijt soo moeyelick waren hare Koningen.

Vyhe discoursen in Princen Hoven van des Konings Regieringe.

Vorder wasser om de Nederlanden behendigher tot generale beroerten te brengen / eñ de selve van alle hare Previlegien te doen vervallen in alle Staten / ghesocht om de groote Heeren ende Edelen twistich te maken / ende in diffidentie d'een van d'ander te stellen / alsoo te passe wel gebrocht was / metten dooden Cardinael Granvelle / desghelijcks oock tusschen de Geestelijckheyt / als de Prelaten teghen de nieuwe Bisschoppen / eñ het invoeren vande Inquisitie ende dierghelijcke / gaf de oorsaecke vant Verbont der Edelen ende presenteren vande Requeste / ende daer nae om datter gheen resolutie uyt Spaengien quam / vant open Prediken ende Beeltstormen / daer over den Koningh verkreegh middel om sententie te gheven / van lijf ende goet ende Previlegien alle verbeurt te hebben / d'eene om de misdaet selve begaen te hebben / de andere om die niet belet te hebben / pardonnerende alleenlijcken die hem dienstich mochten wesen / ende soo van sijnen Eedt by den Paus ontslaghen: Den Hertogh van Alba te senden om te executeren / goederen te confisqueren / sijn Krijghs-volck als Legionarissen te houden ende exerceren tot vorderen dienst / ende dan den thienden Penningh te extorqueren tot Krijghs nootdruft om niemant sonder miscontentement te laten / maer alle tot alteratie te brengen. Hy getrooste hem selven oock lichtelick metten inval der Geusen / Anno 1572. om meer materie te hebben tot de Confiscatie inde Rijcke Nederlanden / die hy alle overwonnen rekende / niet achtende dat de Nederlanders ofte Belgien / waren de Natie die de Romeynen de meeste wederstant deden / ende noch noyt gheheel overwonnen / die ghenoemt werden Socij & Amici populi Romani: dat is / Gesellen ende Vrienden vant Roomsche volck / die hy nu als gheconguesteerde ofte overwonnen slaven wilden houden. Hy vreesde boven al de Fransoysen / daeromme dat den Hertogh van Alba boven alle / Anno M. D. Lxxij. Berghen in Henegouwe belegherde / te weghe brenghende de Moort van Parijs / met ander beroerten / daer nae tot het maecken vande Heylighe Ligue / ende soo dochte hy / Anno 1588. te beginnen met sijn Armade sijn Monarchie mette conqueste van Enghelandt / ende voorts met het versoeck vanden Admirante van Arragon by den Keyser / Anno 1596. alle de poincten van sijn versoeck daer toe tenderende / om ten eersten den tocht ende aenslagh inde Landen van Cleve / &c. te doene. Maer dese dinghen alle / en hadde hy voor sijn doodt niet wel konnen te weghe brenghen / maer hy contenteerde hem selven noch voor sijn doodt / twee groote dinghen gheeffectueert te hebben / te weten / ghebroocken te hebben / de alliantie ofte Verbondt tusschen Vranckrijck / Enghelandt ende Nederlandt: het ander was / dat hy de Provintien noch in sijn besit / als Brabandt / Vlaenderen ende de Walsche Landen / hadde ghebrocht onder den Eedt vanden Eertz-hertoghe ende Infante / dat hem een groot feyt dochte / om met sijn afsterven daer in gheen veranderinghe te lyden / ende hadde sijnen Raedt volkomelijck gheinformeert vanden voet / diemen inde Regieringhe ende conquesten te houden hebben soude: Dit waren hun discoursen.

Vorder expostulatie ofte klachte.

Daer waren noch ander die hun seer hooghelijck over den Koningh ende sijnen Spaenschen Raedt beklaeghden / ende dat waren de alderbeste Roomsche Catholijcken / die seyden dat met de ghepretendeerde conquesten ende strenghe proceduren in Nederlandt / de Roomsche Catholycke Religie vast alomme uyt Nederlandt verbannen werde / want nae de eerste beroerten ende disorderen / was alle goede ordre ende regiment van den Regente Hertoginne van Parma / voor de komste vanden Hertogh van Alba weder hersteldt / den meestendeel vande Beelt-stormers ghestraft / de reste ghevanghen ende verjaecht / de Catholijcken alomme weder in haer Kercken ghestelt / die beter herbouwt ende verciert waren dan te vooren. Maer den Spaenschen Raedt bewesen van doen af ghenoech / dat sy wat anders dan de Catholijcke Religie trachten ende sochten / ghebruyckende alleene den deckmantel van Roomsche Catholijcke Religie / om hare giericheydt / wrake / moetwil ende conquesten te vorderen: Welcke sonde / wrake voor God riep / ende daeromme dede prospereren de aenslagen vande vyanden / tot verdempinghe vande Catholijckschе Religie / die men wilde met Spaensche Tyrannije op bouwen / door bassende Honden op Predickstoelen te brenghen / om van hun Tyrannije eenen Godsdienst te maecken / daer de eenvoudighe oprechte Catholijcken grootelijcx in ghearghert waren / ende hun daer over by hooghe ende leeghe / selve by den stoel van Roomen opentlick ende privatelick beklaecht hebben / als oock de beste ende Catholijckste Raetsheeren den Koningh gheinformeert ende ghewaerschout hadden / namelijck den Hertogh van Arschot / Viglius / Hopperus / Schetz / de Abten van Maroles ende Sint Geertruyde ende andere / dien des Lants aert / trouwe ende oude inboorstighe Religie beter bekent was / dan den Spaengiaerden die meest nieuwe Christenen waren. Maer tot noch toe al te vergheefs / welck de wijste ende verre-sienste Roomsche Catholijcken dede spreken / concluderen ende hun beklaghen / dat de ambitie ende de ghepretendeerde Monarchie / diemen in Nederlandt wilde aenvanghen / ware de ruyne ende ondergangk vande Roomsche Catholijcke Religie aldaer / diemen alreede verdreven sagh in soo veel schoone florerende Provintien / met apparentie / soo men noch soodanigen voet ende Spaensche Regieringhe continueerde / dat de ander Provintien selve die noch verliesen ofte verdreven sien souden: want de Geunieerde Provintien ende vande Ghereformeerde Religie / waren ghestijft in haer voornemen / ende wilden nae gheenen Vrede hooren / segghende dat den Koningh ende de Spaengiaerden moesten van Gode 't verstant benomen wesen (zijnde de meeste straffe die God den menschen opleyde) om datmen sach continueren den selfden ouden voet ende Regieringhe / confirmerende hun opinie met het segghen van den Keyser Maximiliaen / hoogher ghedach-

Beklach der Catholycke dat de Koningh door quade Regieringe de Catholycke Roomsche Religie in Nederlandt verdreven hadde.

1598. ghedachtenisse / des Eertz-hertoghs Alberts Vader / dat het Tyrannen waren / die wilden Religie ofte Conscientie dwingen en met sulcken ghewelt 't volck inden Hemel dringen / die verlooren dickmael 't gene sy op der Aerden besaten: ende dit was het Generael beklagh vande beste ende verre-siende Roomsche Catholijcken over den gestorven Koningh.

Sprueke des Keysers Maximiliae de tweede.

Daer is nae 's Koninghs doot / in 't licht gekomen ofte ontdeckt een Secreet ofte Instructie / voor den jongen Koning sijnen Sone / vervattende hoe hy hem best regieren soude nae sijn Vaders doodt / door eenen Dienaer vanden Heer Christoffer de Moro / Schatbewaerder des Koninghs / ghenoemt Rodrigo D. A. waer van wy hier stellen de Copye uyt den Spaenschen overgeset.

Koning van Spaengien instructie aen sijnen Sone / ghehouden als Testament.

Sone / ick hebbe veelmaels bekommert gheweest om u eenen gherusten Staet achter te laten / maer noch den tijdt van mijn langhe leven / noch de gheleghentheydt der Vorsten die my toeghedaen zijn / en hebben my daer in konnen helpen / ick belijde dat ick over de ontallijcke Millioenen Ducaten verquist hebbe / daer ick niet voor ghenooten en hebbe (in min dan dry-en dertich Jaren) dan hertseer en verdriet / 't Is waer ick hebbe Portugael verovert / maer soo licht als my Vranckrijck ontslibbert is / soudet hier mede oock mogen varen / Och oft ick den Raedt van mijn Heer Vader (saliger memorie) gevolcht hadde / oft dat ghy ten minsten noch wildet mijnen raedt naer komen / ick soude mijn lijden te gheruster verdraghen / ende te ghewilliger stervende / u in dit Aertsche leven laten.

Dit is dan dat ick u tot een eeuwigh Testament achterlate (boven soo veel Heerlijcke Koningrijcken) om als in eenen Spieghel te sien / hoe ghy u nae mijn doot inde Regieringhe dragen sult. Altijdt waernemende de veranderinge van andere Rijcken / om daer mede u profijt te doen nae ghelegentheyt / ende niet te min de ooghe houden op den ghenen die inden Raedt naest by u zijn.

Ghy hebt twee middelen daer ghy u Spaensche Rijcken meucht door onderhouden. Het een is de Regieringe / het ander de Indische Vaert. Soo veel de Regieringhe aengaet / oft ghy moet den Edeldom / oft de Gheestelijcke tot u trecken. Verlaet ghy u op de Gheestelijcke / houdt de ander in breydel / alsoo ick ghedaen hebbe. Maer soo ghy u meynt met den Adel te versterken / soo verkrimt der Gheestelijcker inkomen / soo veel als u immers mogelijck is. Wilt ghyse beyde te vriende houden / sy sullen u uyt-suypen / ende ghy sult daer benevens u Rijcken in onrust stellen / nemmermeer tot Resolutie komende / de balanche sal als nu vande een als nu vande ander overwogē worden. Mijnen raedt is dat ghy de Nederlantsche Provintien te vriende houdt / by soo verre als ghy u met den Edeldom wilt behelpen / overmits dat sy Vrienden met den Fransoys / Enghelsman / ende eenighe Duytsche Vorsten zijn.

Noch Italien / noch Polen / noch Sweden / noch Denemarcken / noch Schotlandt en konnen u niet te bate komen. Den Koning van Schotlandt / is arm. Denemarcken krijcht sijn inkomē van d'uytlantsche Natien. Sweden is altoos ghedeelt / ende daer benessens ongelegen. De Polen zijn altoos Meesters over haer Koninghen. Italien / al ist Rijck / is veel te wijdt van dese gheleghen / ende daer en boven zijn al hun Princen van verscheyden humeuren.

Maer ter contrarien / de Nederlanden zijn Volck ende Schip-rijck / geduerich inden arbeydt / neerstich in 't ondersoecken / kloeckmoedich in 't aenvanghen / ende goedt-willich in 't verdragen. 'T is waer / ick hebbe Isabella Clara Eugenia / uwe Suster / de selve ghegheven: Maer wat ist / daer zijn wel hondert uytvluchten in 't ontwerp begrepen / daer ghy u mede behelpen kondt.

De principaelste zijn / dat ghy Voocht blijft van al hare Kinderen / ende datse niet en moghen veranderen in 't stuck vande Catholijcke Religie / want dese twee poincten wech-ghenomen / soo zijt ghy voor seker de selve Nederlanden absolutelicken quijte / ende andere Koninghen sullen soo rasch inde weere wesen / om die door eenighen middel aen haer te verbinden / dat ghy daer over wel soudt moghen in een eeuwigh verderf komen. 1598.

Soo ghy u daer-en-teghen meynt te behelpen met den Gheestelijcken staet / soo sult ghy u veel vyanden verwecken / ick heb 't gheproeft. Maer houdt alleen uwe correspondentien met den Pausen / gheeft haer veel / zijtse haest goedt-willich / onderhoudt de Cardinalen die de meeste by hem zijn / maeckt u Heere in haer Conclavium / houdt de Duytsche Bisschoppen te vriende, maer en betrout niet meer door 's Keysers handt haer Pensioenen te verstrecken / doch maeckt dat ghy selve van haer bekent werdt / sy sullen u voorwaer te ghewilligher dienen / ende u giften met meerder vreucht aennemen. Die van minder qualiteyt zijn en laet u niet ghenaecken / om daer door den Adel ende de Ghemeynte een goede ooghe te weghen: want inder waerheydt als ick 't segghen moet / haer hoovaerdye is groot / sy zijn machtich in Rijckdommen / wat sy begheeren moet ghedaen wesen / sy sullen u lastich vallen / ende in 't eynde uwen Scepter beheerschappen: Daerom behelpt u met de ghene die van den Adel zijn uyt grooten Huyse / ende dringhtse altemet in groote Gheestelijcke inkomen / het onnut ghespuys en is u soo dienstich niet / oft ten sal u duysent-mael duysent nijden doen verwecken / daer door ghy alle u inkomen sult consumeren / en gheloof dan niemandt vanden haren / oft hy en zy van qualiteyt / verlaet de Enghelsche Verspieders / ontslaet u vande Fransche ongheldden / ende laet u vrij dienen van een deel Nederlandtsche Heeren / op dat ghy u altijdt aen u best vertroude verknoopen meucht.

Soo veel de Indische Vaert aengaet / Oostersche ende Westersche / daer in bestaet de macht vande Koninghrijcken van Spaengien / ende oock met eenen den dwanck vanden Italianen.

Vranckrijck ende Enghelandt en konnen in dese palen niet begrepen worden / om daer uyt ghestooten te zijn / haer macht is te groot / haer Schip-volck te veel / de Zee al te ruym / haer Koopluyden te machtich / haer Soldaten te geldt-gierich / ende haer Onderdanen te ghetrouwe.

De Nederlanden heb ick voor u daer uyt ghesproken / maer ick vreese dat den Tijdt ende de Menschen veranderlick zijn / daerom moet ghy twee dinghen doen. Verandert inde West-Indien dickwils u Gouverneurs: die ghy van daer treckt / steltse inde Regieringhe vanden Raedt van Indien alhier / soo en sult ghy mijns beduynckens nemmermeer konnen bedroghen werden / oft elck van beyden sal u 't profijt openbaren ende de meerder eere soecken. Siet ghy dat den Enghelsman hem stelt om u de selve profijten te benemen (ghelijck hy machtich van Zee-volck ende Schepen is / den Fransoys en achte ick in desen deele niet) sterckt u straex met de Nederlanders (al waer 't dat sy oock eensdeels Ketters waren ende blyven wilden) midts conditie dat sy sullen moghen hare goederen / in Spaengien ende Italien liberlick verkoopen / midts betalende de Koninghlicke inkomen ende andere gherechticheden / ende alsdan Paspoort verwerven / om op de selve Oostersche ofte Westersche Indien te varen / midts stellende Borghe alhier ende Eedt doende / dat sy van daer komende / weder in Spaengien sullen lossen / op verbeurte soo sy anders bevonden waren / aenden lijve ghestraft te werden: ick soude meynen dat sy u dit niet en sullen weygheren te onderhouden / ende door desen middel sullen de Indische ende Spaensche Rijckdommen / met de Nederlandtsche Traffijcke in een ghebonden blijven / Enghelandt ende Vranckrijck sullen moeten op haren Buydel teeren.

Mijn Soon / ick soude u wel veel meer voor oogen stellen / in 't veroveren van andere Koninghrijcken / maer alle de advertissementen daer af / oock de discourssen die my daer op ghelevert zijn ende by my verbetert / die sult ghy vinden in mijn Cabinet / laet u Christoffel de Moro straex de sleutel gheven / op dat dese vertroutheden niemandt in handen komen. Ick hebbe op den sevensten Septembris van dese Memoriens / die seer doornaeyt met schrijven waren / in 't vyer doen werpen / ick sorghe datter wel wat mocht

1598. verduystert wesen / neycht u ooze om sulcx te vernemen.

Ick heb heden noch hier by ghevoecht / soo ghy 't met Antonio Perez kont maken / siet dat ghy hem in Italien treckt / of ten minsten dat hy u beloove dienst in ander Koninghrijcken te doen / maer en laet hem nemmermeer in Spaengien noch in Nederlandt komen. Aengaende u Houwelijck / de stucken berusten onder den Secretarius La Loo / dan ghy sult daer - en - boven dit bezeghelt Billietken dickwils over lesen / hier en is niemandt over gheweest dan mijn eyghen handt. 1598.

Hebt altijdt acht op de Raetgevers die rondtom u staen. Het ontcijfferen moet ghy u selfs onderwinden. En vertoont u Secretarissen niet / levert haer altijdt werck / 't zy van kleen ofte grooter importantie / beproeftse liever door u vyanden dan door u vrienden / al moest ghy u Secreet eenighen van den uwen voordragen / behout het uyterste altijt in uwe borst.

Wat van dit Secreet ofte Instructie te verstaen is / gheven wy den verstandighen Leser / Landts ende Staten saken verstaende / te bedencken.

Philippus de III. bij der Gratien Gods Coninck van Hispaignen ende Indien etc. H. Iacopsen excud.

Nieuwe Raetsheeren van Philips de derde.

Men hoorde korts nae 's Koninghs doodt / dat den nieuwen Koningh / nu Philips den derden ghenoemt / ende twintich Jaer oudt zijnde / hadde nieuwe Raetsheeren ghemaeckt / zijnde meest vande groote Meesters van Spaengien / als den Hertogh van Infantasgo / den Hertogh van Medina Sidonia / den Marquis van Denia / dien hy alle Secreten ende principale Pampieren betrout / ghelijck sijn Vader Don Christoffoxo de Moro / ende Don Johan Idiaques ghedaen hadde / oock meer was den Grave van Fuentes / die in Nederlandt wel bekent was / metten Adelantado van Sivilien / groot by hem / door welcken Raedt in November in Spaengien ghearresteert werden / alle Schepen vande Duytsche Natie / ghepretendeert Nederlanders te wesen / ende werden seer strenghelijck ghehandeldt / de Schippers ende Schipsvolck werden op de Galleyen ghesteldt / ende gheschooren als Slaven / tot roeyen ghedwonghen / de Nederlandtsche Kooplieden werden oock vele ghevanghen / ende crimineliicken aenghesprooken : Soo datter met ende by tormenten uytghesocht werde / wie datter mochte onder wesen / die inden tocht van Calis Malis ofte in Indien gheweest waren / 't zy Koopman ofte Schippers / die sy alle mette Galleyen ende ghevangenissen straften / maer seer vele ontliepent behendelijcken en met ghewelt / veel eerlijcke degelijcke Schippers / hebben daer moeten op de Galleyen roeyen.

In Spaengien vanden nieuwẽ Koningh alle Nederlantsche Schepen ghearresteert ende 't volc op de Galleyen ghestelt.

meer

1598. meer dan drie Jaren / tot dat sy los quamen door ende voor de ghevanghene Spaengiaerden (die inden slach van Nieupoort / Anno 1600. metten Admirante van Arragon ghevanghen werden / tot grooter eeren der Heeren Staten Generael / die sulcke Vaderlijcke sorghe achtinge ende medelijden met haer Volck ende Onderdanen hadden.

Wt Spaengien werdt gheboodtschapt / dat daer was groote toe-reedinghe van een groote Vlote ofte Armade ter Zee / 't zy tot invasie ergheus te doen / ofte haer Indische Vlote te convoyeren ende in te halen / dewyle de Vlote van het Silver van desen Jare 1598. in Cuba ofte Havana ghebleven is / daer de Hoofsche Negotianten na wachten / die daer van twee Milioenen hebben souden / achter-volghende 't Contract 't welck te vooren in Januario ghesloten was / waer van hier vooren verhaeldt is. Die van Portugael verhoopten eenighe verlichtinge by den nieuwen Koningh te verwerven / ende met andere Koninghrijcken in Vrede te komen.

Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijcker dochter treckt nae Spaengien / om metten Koningh te trouwen.

De Koninginne oft Bruyt vanden Jonghen nieuwen Koningh / was nu in Spaengien verwacht / hoe wel het scheen datse door den Winter soude moeten in Italien blijven die den Eertz-Hertogh Albert verselschapt / met des Bruyts Moeder / wesende een Dochter vanden Hertogh van Beyeren / ende vande oudtste Dochter vanden Keyser Ferdinandus: dese troude haren Oom Eertz-Hertogh Karel / Ferdinandus jonghsten Sone, ende haer Moeders Broeder / by dispensatie vanden Paus / by wien hy veel Sonen ende Dochteren verkregen heeft / als de twee Koninginnen van Polen / ende den Vorst van Sevenbergens Huysvrouwe / ende dese toekomende Koninginne van Spaengien / de welcke nu in November tot Ferrara by den Paus ghekomen was / alwaer sy feestelicken / kostelick ende Koninghlick ontfangen werde / metten Eertz-Hertogh Albertus / die daer oock mette Nederlantsche Heeren wel was aengekomẽ om dese Koninginne te gheleyden / ende selve de Infante in Spaengien te trouwen / ende die in Nederlandt te brengen.

Wy hebben goedt ghedocht / op ende nae de doodt vanden Koningh van Spaengien / hier int kort te overloopen ende stellen den standt ende staet van Europa / haerder Koninghen ende Potentaten / ende mede hoe de Nederlanden verdeylt waren / d'een partye noch onder Spaengien / ende d'ander onder die / diemen noemde de Vereenighde Provintien / ende hoe sy op dat pas elck bysonder gheregeert wierden / ende soo het twintichste Boeck eynden.

Staet van Vranckrijck.

In Vranckrijck hebben wy verhaeldt / hoe den Koningh alle syn Rijcke ende Landen weder int gheheel onder de Kroone ghebrocht hadde / behalven het Marquisaet van Saluces / daer den Paus Clement de VIII. overleyde de pretensien van weder-zijden / te weten / des Koninghs ende des Hertoghs van Savoyen / aen hem ghesteldt zijnde / om die by Sententie te decideren / volghende 't Contract van Vayse met Spaengien ghemaeckt. Den Koningh moede van Oorloghen zijnde / ende soeckende Vrede aen allen zijden / hebbende nu den Vrede met Spaengien ghetroffen / ende alle de Ligeurs in Vranckrijck tot syne ghehoorsaemheydt ghebrocht / sochte die vande Ghereformeerde Religie mede te contenteren ende in Vrede te houden ende te verseeckeren / wiens sieckte ende medecijne niemandt beter dan hy selve kende / als die daer van / selve het Hooft gheweest was / ende wiste hoe die te handelen waren / daerom hy haer Steden / Scholen / plaetsen / selve sessie inde Parlementen / ende ghelt tot onderhoudt van hare Predicanten consenteerde. Ende alsoo den Paus / de Gheestelijcke ende de Sorbonna van Parijs / hier teghen streden / ende groote breede Remonstrantien over gaven / soo heeft den Koningh ten lesten / die alle een pertinente antwoorde mondelinghe gegeven / als dat hy bekende 't ghene sy hem seyden / waer te wesen: maer alsoo sy veel teghen de nieuwicheden in te brenghen geseydt hadden seyde hy / hy en ware geen Autheur vande nieuwicheden / die swaricheden / waren in Vranckrijck gheweest eer hy daer gekomen was: gheduerende de Oorloghe / was hy geloopen int vyer daer het meest ontsteecken was om te blusschen / dat hy nu oock doen sal dat behoordt in tyde van Payse: Hy wiste dat Religie ende Justitie waren de fondamenten ende columnen van synen state / diemen opbouwt met Godtvruchticheydt ende rechtveerdicheydt / ende als die daer niet en ware / soo wilde hy die daer allensken instellen / als hy ander dinghen doet / hy soudet met Godts hulpe alsoo maken / dat de Kercke daer soo wel soude wesen / als sy over hondert Jaren was gheweest / soo wel tot ontlastinghe van syn Conscientie / als om haer contentement te gheven / maer Parys en ware niet op eenen dach ghemaeckt: maeckt dat by uwe goede exempelen het volck soo wel mach vermaendt wesen / als sy te vooren daer door syn afghekeert ghewozden: ghy hebt my van myn devoir vermaendt / ick vermane u lieden oock van het uwe / laet ons dan alle wel doen ghy lieden ende ick mede / gaet den eenen wech / ende ick sal den anderen gaen / ende ist dat wy den anderen ontmoeten / 't sal haest gedaen zijn: Mijn Voorsaten hadden ghegeven woorden van grooten schijn / maer ick met mijnen grauwen rock sal u lieden geven effecten, ick ben grijs van buyten / maer al vergult van binnen. Het vorder innhouden van hare Remonstrantie / souden synen Raedt beandtwoorden / hy wilde alles versorghen met sulcken goetwillicheydt alst moghelijck soude wesen / ende diergelijcke redenen meer.

Onder verscheyden Placaten / streckende tot den Vrede ende Religions saecken / waren dese woorden: Men moeste toesien / dat God ghevreest ende aenghebeden werde van alle syn Onderdanen / ende soo het hem noch niet gelieft en heeft / dat 't selfde geschiede al op een maniere / dat het ten minsten gheschiede al met een intentie ende voornemen / ende dat met soodanigen ordere ende reghel / dat daeromme onder haer gheen trouble noch beroerte en zy ofte ontstae. Hier mede was den Koningh noch besich / ende trachtede om alsoo in syn Rijcke wederomme den Ploech / neeringhe ende traffijcke te doen floreren. Den Koningh was oock noch bekommert om syn Susters Houwelick metten Sone van Lottringen ghevoegelick te voltrecken / de Catholijcken in Lottringhen swaricheydt makende / toe te laten haer toe-komende Princesse / de Predicatie vande Ghereformeerde Religie in haer Steden, sonder des Paus consent. Nota,

Staet van Italien.

In Italien was dit Jaer 1598. den Paus Clement den VIII. den Stoel van Roomen besittende / ende beneffens dien in volkomen possessie ende ghebruyck van syn Hertoghdom van Ferrara. Die vande Koninghrijcken van Napels ende Cecilien / ende die van Milanen / verwachteden van haren nieuwen Landts-heere groote verlichtingen ende verbeteringhe in haer Regieringhe.

De Venetianen ende den grooten Hertogh van Florentien / sochten alomme Vrede te houden / feesterende midler-tijdt de Bruyt van Spaengien metten Eertz-Hertogh Albert.

Staet vande Keyser in Hongarijen ende Turckyen.

Den Keyser Rudolphus vorderde noch den Turckschen Krijch / hebbende onlancx Pest genomen / over de Reviere ligghende / ende trachtende Buda te benauwen / met luttel hoope. Daer was twist geresen in Transilvanien ofte Sevenberghen / met Sigismondus Battori / Prince ofte Vayvoda van Transilvanien / een jonck / woest / onbedacht / maer kloeck ende strijdtbaer Prince / den welcken was ten Wyve ghegeven een Dochter vanden Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck / Suster vande Koninginne van Polen / ende Suster vande Bruyt van Spaengien / ende met hem was ghecontracteert (midts hy den Turck afghevallen was / onder wien hy Tributaris was gheweest) dat soo hem den Turck over-viele / datmen hem in sulcken ghevalle / een Heerlickheydt die synen Persoone weerdich soude zijn / ende nae syn qualiteyt / ergheus in Duytslandt gheven soude / ten lesten uyt Turcx vreese / worde hy soo verre vande Jesuijten ghepersuadeert / dat hy syn Landt den Keyser resigneren soude / ghelijck hy naemaels dede, hebbende syn Heerschappijen over ghegeven den Eertz-Hertoghe Maximiliaen van Oostenrijck / ende is in Slesie getrocken daermen hem eenige Heerlickheden in gheruymt heeft / maer alsoo hem dochte dat de selve niet by velen gelijckweerdich waren syn Vorstendom

Historie int korte vanden Vayvoda van Transilvanien.

Den Koningh soeckt de Ghereformeerde te verseckeren.

Den Koningh van Vranckrijcks andtwoordt aen den Paus ende Sorbonna.

1598.

van Transilvanien ofte Sevenberghen / soo is hy secretelijck daer van ghetrocken / ende weder onbekent in syn Landt van Sevenberghen ghekomen/tot Clausenbergh / daer hy syn Huysvrouwe ghevonden ende tot hem ghenomen heeft / ende heeft syn Onderdanen meesten-deel verwillicht hem weder aen te nemen / om dat vele vreesden dat het Huys van Oostenrijck in 't stuck van Religie soude willen heerschen / soo wel over de conscientie als over de lichamen / ende derhalven oock vele hem raedden liever de Turckische beschuttinghe weder aen te nemen ende te onderworpen / indien hem den Keyser syn Landt niet en wilde weder geven.

't Huys van Oostenrijck soectmen by Albertus en de Nederlanden op te bouwen.

Den Eertz-hertogh Albert hadde tot Praga den Keyser synen Broeder begroet / soo men seyde secretelijck / dan andere twijffelen daer aen / ende was soo voorts ghetrocken nae de Bruyt van Spaengien/ om die mede te gheleyden. Vele lieten hen voorstaen/ dat men trachte by dese Eertz-hertogh Albert / het Huys van Oostenrijck in state te houden/ niet sonder nae-dencken vande ouder Broeders / ende veele van des Rijcx Vorsten ende Stenden / hoe wel andere scheenen seer wel te moghen lijden / generalijck dat 't selve Huys groot ende machtich worde / om beter te moghen den Turck wederstaen / sonder haer hulpe. Derhalven oock veele gheerne sien ende dulden souden/ dat Nederlandt/ Kleef ende Gulick/ ende de ander Ghebueren daer onder mochten vallen/ liever dan dat de Protestanten ofte haer toe-ghedane Vorsten dat souden erven ofte verheeren. Over dese dierghelijcke saecken hadden de Protestanten een t'samen-komste tot Aughsborgh / in December verschreven.

Staet van Polen ende Sweden.

Den Koningh van Polen Sigismundus / was met verlof/ 't welck hy (nae veel ende langhe aenhoudens) vande Staten van Polen verkreghen hadde / ghetrocken nae Sweden / om aldaer syn authoriteyt wat meer te stabileren. Want nae dat Sigismundus daer was ghekroont gheweest / ende weder nae Polen vertrocken / heeft hy van aldaer ende absent / dat Swedens Koninghrijck willen regieren als present / ende mede behendelijcken door kloecke Jesuijten / de Catholijckische Roomsche Religie daer weder in voeren / dan sulcx hebben de Sweden Rijcx-staten alsoo niet willen lijden / maer hebben te Suderkoopen / Anno 1595. op haer alghemeyne vergaderinghe van Staten / onder ander dinghen besloten ende gheconfirmeert/ dat 's Koninghs Oom Hertogh Karel soude regieren als Stadthouder / en datter gheen ander oeffeninghe van Religie / dan de Confessie van Augsborgh / van Gustavus 's Koninghs Grootvader/ soude inghebrocht worden : dat sy den Koningh souden alle behoorlijcke ghehoorsaemheyt toedraghen / volghens de Articulen in syn Coronatie beswooren / vorder datter gheen klachten ofte Processen uyt Sweden in Polen ghedraghen / noch aldaer aenghenomen souden worden / ende die hun in Sweden beswaert vonden in Processen over ghegheven vonnissen ende uytspraken / en soude niet vermogen uyt Sweden tot Polen te appelleren / maer verwachten 's Koninghs komste in Sweden/ende hun daer beklaghen : Alle Ordonnantien vanden Koningh uyt Polen ghesonden / en souden in Sweden niet gheexecuteert moghen worden/ voor dat die eerst byde Staten souden gheexamineert ende bevonden worden / dat die met Rijcks Rechten/ Ordonnantien ende Koninghs eere/over een quamen ende accordeerden. Somma/ al waer haren Koningh/Koningh van Polen ghekooren/ soo en wilden sy daeromme gheen veranderinghe toelaten/noch dat de Regieringe metten Koningh soude uyt den Rijcke ofte Lande trecken/&c. Hier over sonden die van Polen Legaten in Sweden/ die beantwoort worden niet nae 's Konings sinne / dies hy verkreech vande Staten van Polen / verlof ende hulpe om in Sweden te trecken / ende syne authoriteyt aldaer weder te bekomen / mits conditie ten naesten Jare weder in Polen te moeten wesen.

Koningh Sigismundus van Polen/ vaert vyantlijcker wijse nae Sweden.

Aldus is den Koningh derwaerts ghevaren / inde Maendt van Augustus/ van Danswijck af / met veel Krijghs-volck ende ontrent tsestich Schepen/ waer onder waren eenige gedwongen Hollantsche en Enghelsche Schepen / waer mede hy is in Sweden wel aenghekomen / daer hy heeft ontrent drie duysent Krijghs-volck ghelandt/ende werdt tot Calmar vanden Gouverneur op het Slot wel ontfangen/ als syn Heere/ volghens den Eedt hem als Koningh gedaen/ ende synen Oom Hertogh Karel / als Stadthouder in synen Name/ den Koningh ontfing de plaetse ende het Slot / ende besette dat met Polen / ende nam den Castelleyn ghevanghen / ende veel Sweden vielen hem toe als haren Coningh : hy trock van daer nae het Casteel van Steborgh/ daer syn Suster Anna woonde/twintich mijlen van daer.

Hertogh Karel van Sweden Victorie teghen den Koningh/ bidt om Vrede.

Daer-en-tusschen Hertogh Carel gekomen zijnde uyt Finlandt / hoorende dat den Coningh vyandelijcker wijse gekomen was / om den staet ende Religie te veranderen / ende om hem te vanghen / heeft hem sterck opghemaeckt/ ende nae Steborgh ghetrocken/ daer een groote scharmutsel als een slagh ghebeurde/ vaer Hertogh Carel victorieus was / waeromme hy bestondt de plaetse te bespringhen/ veel tusschen spreecken ende parlamenteren ghesciede daer / wel veerthien daghen lang/ tusschen den Neve Coningh/ ende den Oom/maer al te vergheefs : want den Coningh gheen conditien / hem van Hertogh Carel voorgheschreven / wilde lijden / de welcke was indien hy het vreemt krijghs-volck uyt dien Lande wilde senden/ so soude hy hem mede ontwapenen : selve en konde Hertogh Carel den Coningh noyt mondelinge ter sprake komen / dat hy nochtans ernstelijck versochte / den Coningh hem in die plaetse niet wel betrouwende/ trock op met syn Suster met alle syn beste goedt / dieper in 't Landt/ nae Denemarcken / latende tot Steborgh sterck Garnisoen / van Polen / Sweden ende Duytschen / dies Hertogh Carel terstondt het Slot van Steborgh beschoot / ende met storm innam/ daer inne wel drie hondert Mannen verslaghen ende verdroncken werden / ende werdt gheplondert / dan des Koninghs schut/ goederen/ wapenen ende meubelen/ ofte syn Suster toe-komende/werdt niet beschadicht/ maer wel bewaert.

Daer nae volghde Hertogh Karel den Koningh nae / altijdt met eerbiedinghe / beschermende wijse/ hem meer-mael te kennen ghevende / dat syn meyninghe niet en was gheensins hem de Kroone te benemen / ghelijck syn vyanden dat uyt gaven / maer hy kreegh altijdt onbillicke antwoorde. Hier nae als den Koningh den eersten September uyt de stadt Surcupen ghetrocken was / nae een Slot Lincopen ghenaemt / vijf mijlen van daer / ende Hertogh Carel hem op twee mijlen ghenaeckt was / soo schreef hy hem eenen Brief : Inhoudende / dat / hoe wel hy twee Victorien teghen hem te Lande hadde bekomen / soo en konde hy nochtans niet beweecht werden / van syn behoorlijcke onderdanicheydt te wijcken / noch niet te meer mette schoone Victorie te Water / die syn Oorloghschepen hem uyt Finlandt ghebrocht hadden / 's daeghs te vooren teghen 's Coninghs Armada ghekreghen / soo dat hem niet een Schip over ghebleven ware / maer waren alle ghenomen/ dat welcke hem goedt ghedocht hadde den Koningh te laten weten / als dat hem alle Zeevaert nu benomen ware / &c. Hier op sondt den Koningh een Edelman aen Hertogh Karel/segghende hy wilde Vrede maecken / dan de voorgheslagen conditien waren soodanigh / als datse Hertogh Carel niet konde aen-nemen.

Armade des Coninex van Polen geslagen.

Sanderdaeghs alsoo den Koningh wel ghelegert was / by het Slot Lincopen / by een kleyn Reviere/ daer een Brugghe over was / met Meulen-huysen/ ende daer by ses Heuvelkens / die een groote pleyne commandeerden / soo gheliedt hem den Coningh als ofte hy slaen wilde / maer sanderdaeghs 's morghens den vijfden September voor den daghe / sondt den Coningh aen den Hertogh Carel / hem aenseghende dat hy vertrock nae syn Casteel Wasten, naerder Denemarcken / alwaer hy bereydt soude zijn wat vruchtbaerlijcks te besluyten / ende soo gheliet hem den Coningh als wilde hy op trecken / dan was alleene om synen vyant onachtsaem te maecken ende te bedrieghen / maer den Hertogh Carel achterdenc-

terdencken hebbende / ofte den Koningh hem opt Lijf mochte vallen / heeft sijn Volck in slagh-ordene ghestelt / ende den Koningh bejeghent op de voorschreven pleyne / noch niet wetende ofte den Koningh slaen ofte vertrecken wilde / maer den Koningh ghelockt door 't voordeel vande plaetse / wilde treffen / dan hy en hadde hem niet langhe bloot ghegheven / ofte hy en werde terstondt in min dan een ure te rugghe ghedreven / verliesende de heuvelen / de Huysen / de Meulens ende de Brugge / den slagh ende sijn Gheschut / maer overmidts dat de weghen engh ende bekommerlijck waren / en konde Hertogh Karel sijn Victorien niet verre vervolghen / hoe wel het Stedeken daer by niet ghesloten was / maer alleene konden sy malkanderen met Grof ende kleyn Gheschut begroeten.

Daer na resolveerde Hertoch Carel sijn volck over 't Water te doen passeren / ende den Koningh uyt het stedeken te slaen / hier over den Coningh sijn eyghen weeckheyt kennende / sondt Trompetters ende Edelluyden om van Vrede te handelen / waer op den Hertogh Carel gehoor gaf / op conditie datmen hem voor al in handen als ghevanghenen soude leveren vijf Heeren / te weten Erick Sparra / den Cancelier van Sweden / Gustan Banner / Maerschalck / Steyn Banner Rijcx Admirael / Turo Bielke Rijcksraet / Jorgien Posch Raetsheer / die welcke hem terstondt in handen ghesonden werden / diese in goede bewaringhe bestelde / zijnde die selve / diemen d'oorsaecken toeschreef van alle het misverstant.

Vrede tusschen den Koningh ende Hertogh Karel ghetreft den 28. September.

Daer nae den 28. September / zijnde Hertogh Carel ghelegheert op de plaetse daer sy gheslaghen hadden / werdt daer nae eenen Vrede ende reconciliatie ghetreft / beyde den Coningh ende sijnen Oom t'samen spreeckende / alwaer den Hertogh als een vertueur Prince / in alle maticheydt hem selven overwan ende besnede / tot sijnder grooter eeren / soo dat men in hem geen ambitie ofte begeerte tot de Croone konde speuren: sijnen Legher was sterck ontrent drie duysent Peerden ende vier duysent te voete / al Sweeners / ende des Coninghs Legher was niet veel min / met alle de vreemde / maer den Hertogh Carel hadde niet de helft van sijn Voet-volck by hem / noch oock niet alle sijn Peerden / daer werden gheteldt ontrent acht hondert ende tsestich dooden / sonder die verdroncken / ende sonder veel Polen die int Bosch verslaghen waren / den Hertogh Carel verloor boven vijf-en-twintich Mannen niet / ende ontrent tsestich ghequetste / ende kreegh vier stucken Gheschuts.

Articulen van het verdragh in Sweden.

Den Vrede gemaeckt / vervatte in Artijckelen / als dat Hertogh Carel als lieve Oom / den Coningh soude bewijsen alle onderdanicheyt / heylichlijck ende weerdelijck / verseeckerende hem ende sijn Erven / alle eere / trouwe ende Broederlijcke liefde / volghens Eedt ende verplichtinghe.

Daer teghen den Coningh beloofde ende verseeckerde / dat hy tot gheenen tijde soude soecken eenighe dinghen te wreecken / die gheduerende den twist bejeghent ende ghebeurt waren / ende met gheenen haet ofte ongheenade den Hertoghe ofte syne Mede-helpers soude vervolghen / noch oock tot eenighe tijden / ofte oock over de Dienaers ofte Autheurs der ghepasseerde Acten / eenighe straffe doen: in somma gheen gheweldt ofte bedrogh doen ofte voornemen / noch toelaten / binnen ofte buyten den Coninghrijcke / dat den Doorluchtighen Hertoghe / sijne Kinderen / Dienaers / ofte Hulpers / ofte Onderdanen / van wat conditie sy oock mochten wesen / mochte tot eenighe schade aen lijf ofte goederen strecken / bevelende mede sijne Ondersaten te handthaven de maniere vande Regieringhe / nae het formulier vanden Eedt ende Coninghlijcke belofte in sijn Huldinghe ghedaen / vorder alle gheschillen souden uytghesteldt worden / tot eenen vrijen Rijcxdagh binnen vier Maenden te houden / souden oock alle questien refereren tot Arbitres van Koninghen ofte Keurvorsten Ghesanten / om neder ghelegdt te worden / maer tusschen hun beyden soude gheen disputatie meer wesen / maer hun verschillen souden door de deucht der vergheetenheydt gheeyndt / doodt / ende voor eeuwichlijck te niet te blijven.

Wat in toekomstighe Rijcxdaghen besloten soude werden / soude bestendigh blijven.

Alle ghevanghenen van weder-zijden / souden ghehouden wesen inden selfden Rijcx-dagh te Rechte ende ten oordeele te staen.

Dat vreemt Krijgs-volck van weder-zijden / soude uyt den Rijcke gesonden worden / behoudelijc Coninck Hofdienaers afdanckende oock het Krijghs-volck.

Alle Officieren ende Gouverneurs / by den Hertogh gestelt / sullen blijven tot de toekomende Rijcx-dagh.

De vijf overgheleverde Raetsheeren den Hertogh Carel over ghelevert / sullen in sijn macht blijven tot dat haer saken gedecideert soude wesen.

Dit Verbondt ende Contract soude in alle Provintien gepubliceert worden / ende daer by ooc ontschuldighen den Hertogh van allen achterklap ende calomnien die hem mochten tegen geworpen zijn / met ernstelijck bevelen vande Wapenen neder te legghen / ende den Vrede te onderhouden.

Alle dese Articulen ten effecte ghebrocht / ende den Coningh ghekomen in sijn Coninghlijcke Hofstadt Stockholm / daer hy eerst daeghs soude reysen / soo soude de Hertogh den Coningh verseeckeren ende in handen stellen ende leveren de Casteelen / Vestinghen / Schepen / Gheschut / ende wat meer hem van weghen den Swedischen Rijcke toequame / ende hem den Hertogh toe betroudt ware gheweest / met belofte des Coninghs / dat hy de selvighe gheensins teghen den Hertogh tot verderf des Vaderlandts soude ghebruycken.

Dese Articulen werden van weder zijden met beloften / onderteeckende Brieven ende Zeghelen / bekraftighet / met besproken conditien / soo het gebeurde dat de een partije ofte d'andere van dat verdragh afweken / souden de Staten des Rijcks in dien ghevalle recht ende macht hebben / die violerende partije tegenstant te doene / Actum op den Casteele van Lincopen / den 28. September / 1598.

Koning van Sweden vlucht uyt sijn Coninckrijck / teghen sijn Contract.

Niet teghenstaende dit verdragh / ende allen dien volghende den Coningh overghelevert / als sterckten / Schepen / &c. ende den Coningh een tijdt aldaer alsoo blijvende / ende verwacht werde tot Stockholm te komen / soo is hy in secreter wijse met sijn Suster uyt den Lande / ende uyt sijn Coninghrijck ghetrocken / waer over den Hertogh Carel / hem terstondt weder Meester van alle de plaetse ghemaeckt heeft / ende het Slot van Colmar / dat den Coningh wel besorcht ende versien ghelaten hadde / in handen van Ladislaus Bekes / een Honghers Overste / ende Johan Sparre / met andere Swedischen Adel / heeft hy beleghert / ende siende dat des Rijcks vergaderinghe metten Coningh tot Stockholm / gheenen voort-ganck en was te hebben / heeft Hertogh Carel des Rijcks Staten beschreven tot Jenecopen / in Februarij 1599. alwaer vergadert zijnde / sy hun onderlingh verbonden tot des Rijcks ende hun eyghen beschermінghe / beloovende gheenen anderen Gouverneur aen te nemen int afwesen des Coninghs / dan den Hertogh Carel &c. Ordonnerende mede een Legatie aen haren Coningh Sigismundus te senden / om hem anderwerf alle ghehoorsaemheyt ende trouwe aen te bieden / soo hy als een ghenadich / vredelijck ende goedt Vader / wilde in sijn Rijcke komen / maer niet in vyandtlijcker wijse met eenen vreemden Heyrlegher als hy nu voorleden Jare ghedaen hadde / maer wel met drie hondert ofte vijf hondert Mannen / om te regieren nae de Coninghlijcke Wetten / dan soo hy met vreemdt Krijghsvolck wilde komen / soo wilden sy hem met alle gheweldt wederstaen / dies sy versochten sijns persoons vriendelijcke komste / ende so hy verhindert ware door sijn Poolsche Rijcks gheschesten / dat hy wilde sijnen Jonghen Sone Vladislaum / hun voor een Coningh senden / ofte sijnen Broeder Johan / de welcke sy alle behoorlijcke Coninghlijcke ghehoorsaemheyt toe seyden.

Staten van Sweden versoecken haer Koninghs komste ofte sijnen Sone ofte Broeder.

Terwijle dese Ambassade nae Polen was / hadde den Hertogh Carel / het belegh van Colmar alle den Winter ghehardeert / ende nae ses Maenden belegh / het Garnisoen uyt honghers noot ghedwonghen tot

Hertog Karel dwinghe het Slot van Colmar den 12. Julii.

1598. opgheven / op ghenade ofte onghenade / den 12. Mey 1599. ontrent 250. Polen ende Hongeren ende wel so veel Hoochduytschen dede hy al ghevanghen in een Kercke vertrecken, ende van 84. Swedeners, dede hy den meestendeel ophanghen / de andere sondt hy elck nae Huys / den Heere Johan Sparre / die op synen Eedt genomen hadde te vooren tot Linkopen, teghen hem niet te dienen / met Christopher ende Laurents Andriessen / mede den Oversten des Gheschuts dede hy onthalsen, den Hongherschen Gouverneur Vladislaus Bekes / liet hy vry voor eenighe andere Swedische gevangenen.

Hier nae heeft den Hertogh Karel het gantsch Rijck ende sijn Frontieren wel beset / te Water ende te Lande / met seven Schepen van Oorloghe op de wachte / de reste heeft hy teghen de Lubekers ghesonden / hun veel schade aendoende / om dat sy den Koningh Sigismund teghen Sweden ghedient hadden, daer over de Borgherye van Lubeck / teghen hun Magistraten seer ghestoort waren / om dat sy sulcks toeghelaten / ende die Stadt in Oorloghe ghebrocht hadden teghen Sweden / sonder consent der Leden van haer Stede.

Vorder heeft den Hertogh / de Staten van Sweden tot Stocholm in Julio beschreven / daer alle sijn voor-gaende Acten gheapprobeert werden / oock werdt haer versorcht voor alle vrijheydt / beschuttinghe ende assistentie tegen den Koningh / 's Paus aenhanck / ende alle sijn ende des Rijcks vyanden: mede dat hy die Finlanders ende andere / noch den Swedischen Rycke rebel in faveur vanden Koningh / soude op Ryck-kosten dwingen.

Rijckstaten van Swedē verklaren haren Koningh Sigismond vervallen vande Kroon / aenbiedende de Sone aen te nemen.

Ten lesten / om dat den Koningh Sigismund / op des Rijck-staten Brieven ende Legaetschap niet gheantwoordt en hadde / hebben de Staten met een publijck Decreet / hunnen Koningh afghesteldt / ende verklaert als vervallen / hem alle trouwe ende ghehoorsaemheyt opsegghende / maer soo hy synen Sone Vladislaum / binnen drie Maenden int Rijcke van Sweden sonde / op dat hy inde Religie ende Wetten van Sweden mochte opghebrocht worden / om 't Rijck nae sijn Wetten te regieren / soo wilden sy hem ontfangen.

Alle Ballingen ende vluchtighe Swedeners deden sy indagen op sekere termijnen / op de verbeurte haerder goederen ende eeuwige verbanninge.

De Lubekers / om dat sy de goederen ende schepen van Sweden hadden ghearresteert / teghen het verdragh van Stettin hebben sy van alle Previlegien int Rijcke gheschorst / soo langhe tot dat daer over wettelijck soude verdraghen worden.

Hertogh Karel dwinght de Finlanders onder de Kroone vā Sweden.

Hier nae heeft Hertogh Karel de Finlanders die Sigismunds partye ghehouden hadden / ende van hem ghesterckt ende ghestijft / ghedwonghen / ende de Kroone van Sweden onderworpen, ende alles bevredicht / tot Riga ende Revel toe / oock verdreven ende verjaecht acht schepen van Oorloghen des Koninghs Sigismond / ghesonden tot Elsborch een Haven van Sweden / ende also alles bevredicht: Ende heeft daer nae vā alle sijn doen / aen alle Koningen ende Princen / Potentaten ende Staten bericht ghedaen / selve mede aende Nederlandtsche Staten der Vereenichde Provintien / mette selvige in Tractaet ende vrientschappe tredende / also oock met andere.

Verbondt tusschen Spaengien ende Polen / om Meester vande Zee te worden.

Ende daer naer werdt ontdeckt het geheel voornemen des Koninghs van Polen / ende syn Verbondt met Spaengien, om Sweden te dwinghen / ende dan ghesamentlijcken met haer Schepen / eerst de Oostzee / ende dan de Hollanders te helpen dwinghen / ende hun Meesters vande Zee te maecken / mette Spaensche hulpe ende hun Gheburen / als die van Lubeck / die daer toe wel waren gheneghen / maer de andere Hanse-steden niet / desghelijcks de Grave van Emden met syne Sonen, maer de Stadt ende Landt van Emden niet.

Het schijnt dat die van Sweden nu aenden Sone meynen te vergheldcn / het onghelijck dat hen by Koningh Johan / dese Sigismondus Vader / aen sijnen oudtsten Broeder den Koningh Ericus ghedaen was / dien hy affsettede / pretenderende dat hy soude kranckSinnich zyn / hem legghende ghevangen / daer hy storf / ende synen principalen Cancelier ende Dienaer Joren Piersen, doende levendich seer Barbarclick aen eenen pael speten ende dooden / voor de plaetse sijnder ghevanckenisse / ende sulcx dat hy al 't selve aensien moeste. 1598.

In desen tocht vanden Koningh van Polen nae Sweden / waren mede twee Jonghe Graven van Emden / sijn Vaders Susters Sonen / die siende den Koningh sonder toeval / ghenoech besloten ende van sijn Oom overwonnen / zijn daer van ghekomen / ende hebben vijf Emdische Schepen ghenomen / daer mede sy tot Eckelfort in Holsten aenghekomen zijn / waer van sy de twee Schepen ter Oorloghe toe-gherust hebben / ende daer op ghesteldt twee verbannen uyt Embden (om de leste beroerte) als Capiteynen / die selve ghevende ghenoech bescheet ende bestellinghe / teghen alle Schepen ende Goederen van die van Embden / als haer Vaders rebellen. Den Koningh van Polen voorschreven / hadde t'sijnder aenkomste in Sweden / straffe ende strenghe Brieven gheschreven aen die Stadt van Emden / ghebiedende haren Grave te ghehoorsamen / ende soo sy ter contrarie deden / dreychde hy die met alle vyandtschappe / alle syne Landen door. Dierghelijcke Brieven schreef hy oock aende Staten Generael der Vereenichde Nederlanden / seer prachtelijck / van dien van Emden gheenen bystandt te doen teghens haren Grave. Alle 't welck by veelen inde Nederlanden seer suspect was / die vreesden (niet sonder groote merck-teeckenen) dat den Koningh van Spaengien ofte den Eertz-Hertogh Albertus, dese saecke van Emden stijfden / om door hulpe vanden Grave selfs / soo wel de Stadt als de Reviere vande Ems te vermeesteren / tot naedeel vande voorsz Geunieerde Landen.

Jonge Graven van Emden rusten Oorlogschepen tegen de Stadt Emden.

In Denemercken regneerde den Jonghen Koningh Christianus / hem bestende in sijn Rijcke ende inde herten van sijn Onderdanen / aensiende wat sijn Gheburen alomme aenrechten.

Staet in Denemercken.

In Schotlandt regneerde den kloecken ende gheschickten Koningh Jacob de VI. over een strengh / ende sterck vry volck / met veel moeyte ende met alle behendighe manieren / soeckende de adoptie ofte goede gunste ende vermoghen vande Koninginne van Engelandt / om by haer leven verklaert te mogen worden Successeur vande Kroone aldaer.

Staet van Schotlandt.

In Enghelandt regeerde de kloecke Koninginne Elizabeth / nu de oudtste levende Princesse van Christenrijck / als getreden zijnde int 41. Jaer haerder regieringhe / bemindt van haer Onderdanen / voerende noch den Krijgh teghen Spaengien / ghealliecrt mette Vereenighde Nederlanden / om haren Staet te versekeren teghens de Spaensche Dominatie / denckende met haer wel-geoeffent Krijghs-volck / eenighe nieuwe invasie te doen in Spaengien / Indien ofte Eylanden / staende onder den Spaengiaerden ghebiedt / als mede lettende op haer defensie teghen alle Spaensche invasien / niet teghenstaende de rebellie in Yrlandt.

Staet van Enghelandt ten eynde deser Memorien in December.

Onder de ongheunieerde Nederlandtsche Provintien / begonden de Walsche Landen haer schaden wat te verhalen / met den Pays met Vranckrijck. Die van Vlaenderen waren nu oock wat verlost vande groote Spaensche Garnisoenen / hoe wel sy noch eenighe hadden / ende moesten de excursien van die van Oostende / Arele ende ander plaetsen der Vereenighde Landen lijden / ende haer sauvegarde met groote contributien ghenieten.

Staet vande ongeunieerde Provintien.

Die van Brabandt betalende groote Contributien / waren nu oock wat verlicht vande voorschreven Spaensche Garnisoenen / maer niet al verlost / die weder verwachtende vanden Rhijn ende Maze / vullende daghelicx haer Gast-huysen mette Krancken.

Die van Antwerpen waren gheaccordeert met het ghemuytineerde Garnisoen van het Casteel / maer nochtans ten beyden zijden niet ghecontenteert noch verseeckert / terwijlen werden dien van 't Casteel weekelijck betaeldt duysent ses hondert ende twee-en-tneghentich Philips Daelders / van vijftich stuyvers 't stuck tot hun onderhoudt.

Ten

1598.

Verhael van de neghen Provintien noch Anno 1598. onder den Koning van Spaengien.

Ten tijde vande doodt des Konings van Spaengien / Philips de II. waren vande 17. Nederlandtsche Provintien / noch neghen onder Koninghs onderdanicheyt / te weten / Brabandt / Limborgh / Lutzenborgh / Vlaenderen / Artoys / Henegouwe / Namur ende Mechelen / met het Marckgraefschap des Heyligh Rijckx: Maer een deel van Brabandt / als de Steden van Berghen op Zoom / Breda / Steenberghen / Willemstadt / &c. besaten die van de Vereenighde Landen / alsoo oock een kleynder deel in Vlaenderen / te weten / Oostende / Axele met ander Schanssen: maer daerentegen besat den Koningh noch een quartier van Gelderlandt, als Ruermunde / Venlo / Gelre / Stralen / Waghtendonck &c.

Daer zijn noch twee Landen / als die steden van Rijssel / Dowaye ende Orchies / ende Doornick ende Tornesis / die haer als Provintien noemen ende voor sulcke haer contributien / schattinghen ofte beden op brenghen / hebbende bysondere Gouverneurs / dan nae de oude bedeylinge / soo resorteren sy onder Vlaenderen / ende worden onder de seventhien Provintien niet ghetelt.

De acht Provintien genoemt de vereenighde Landen.

De Provintien die men de vereenichde noemt ende die den Koningh niet meer wilden erkennen / waren op dit pas achte / te weten / Ghelderlandt / Hollandt met West-Vrieslandt / Zeelandt / Zutphen / Utrecht Vrieslandt / Over-Yssel ende Groeninghen mette Omlanden / t'samen achte / mette Steden ende Forten in Brabandt / Vlaenderen met haer gheallieert ende vooren verhaeldt.

De neghen Provintien noch onder den Koningh / werden gegouverneert ten vertrecke vanden Eertz-hertogh Albert / van Andreas van Oostenrijck / Cardinael ende Bisschop van Constance / een Sone vanden Eertz-hertogh Ferdinand / ende daer-enboven onder hem hadde noch elcke Provintie hunnen bysonderen Gouverneur / behalven Brabandt ende 't Marckgraefschap / die staen onder den Gouverneur Generael / nae oudt ghebruyck. Over Limborgh was Gouverneur Don Gaston Spinola / Heere van Dembry / een gheboren Ceciliaen / van Italiaensche afkomste. In Lutzenborgh was Heer Pieter Ernst / Grave van Mansvelt / Prince des Rijcx ende Riddere vant gulden Vlies. Vlaenderen en hadde op dit pas gheenen particulieren Gouverneur / dan een Spaengiaert Joan de Rybas / was Superintendent vant Krijghs-volck in Vlaenderen. In Artoys Gouverneerde Florent Grave van Barlaymont / Riddere vanden gulden Vlies / die ghetroudt hadde de Dochter ende Erve vant Graefschap van Lalain. Van Henegouwe was Gouverneur / Charles de Croy / Hertogh van Croy ende Arschot / Prince van Chimay / Grave van Megem / &c. Riddere vant gulden Vlies. Van Namur was Gouverneur Caerle Grave van Egmont / Prince van Gavre / &c. oock Riddere vanden gulden Vliese. Tot Mechelen Gouverneerde den Grave ende Baron van Bassigni sone vanden Heere van Boxtel / vanden Huyse van Horne. Van Rijssel / Dowaye ende Orchies / was Gouverneur de Heere van Robles / Baron van Billy. Tot Doornick ende Tornesis was Gouverneur / Charles Philippe de Croy / Grave van Solre / Baron van Molenbais / oock Marquis van Renti van wegen syn Huysvrouwe / oock Riddere vanden Vliese.

Gouverneurs over de 9. Provintien onder den Koningh, Anno 1598.

De Nederlandtsche Provintien zyn elck Souverain.

Alle de Nederlandtsche Provintien (ghelijck elck Hertoghdom / Graefschap ofte Heerlijckheyt / Souverain is / zijnde noch Keyser noch Koningh / noch d'een den anderen niet onderworpen in gheenderhande manieren) heeft elck sijn eyghen Munte / elck sijnen Provincialen Raedt ende Regieringhe / als in Brabandt / den Raedt van Brabandt daer den Cancelier van Brabandt 't Hooft van is / den Heere Nicolaes d'Amant Riddere / nu dat Ampt bedienende: alsoo hebben oock de andere Provintien haer Raden ende Presidenten. Tot Mechelen resideerde noch den Hooghen ofte groote Raedt / daer het uyterste Appel valt van meest alle de Provintie / eerst ingestelt by Hertogh Carel van Bourgondien / Anno 1473.

Verscheyden Raden in Nederlandt.

Alle dese Provintien ghesamentlijcken / werden alsnu noch ghegeert op den ouden voet des Huys van Bourgondien van verscheyden Raden / als van Raden van State van Secreté ofte Privaten Raedt / ende Raedt van Finantie / met de Raden vande Reken-kamer / alsoo ghenoech te lesen is, by Lodewijck Guicciardin ende andere.

De Raetsheeren van State.

Voor Raetsheeren van State / neffens den Cardinael Andreas van Oostenrijck / nae het vertreck vanden Eertz-hertogh Albert / waren ghenoemt den Hertogh van Arschot / den Prince van Orangien / hoe wel hy met den Eertz-hertogh was vertrocken / den Grave Pieter Ernst van Mansvelt / den Grave ende Vorst Carel van Arenborgh / den Marquis van Havre / den Grave van Solre / den Admirante van Arragon / Joan Baptista de Taxis / Christoffer d'Assonville / Ridder ende Heer van Hautevile / ende Johan de Crusel ghenoemt Richardot / Riddere ende Heere van Barlay / met Loys Verreycken / Riddere Audiencier ende eerste Secretaris van State / met noch Fransoys le Vasseur Heere van Moriensart / ende Andries de la Loo Secretarisen / ende noch andere Assistenten ende Secretarissen / van Spaengien / Duytslandt / Bourgondien / &c.

Raetsheeren van den Secreten Raedt.

Inden Secreten ofte Priveen Raedt / waren als President den voorschreven Heer Johan Richardot / de Heer d'Assonville / beyde Raden mede van Staten / de Heere van Salinas / de Heere Varenneman / de Heere van Houst / de Heere van Montault de Heere van Griffele / den Audiencier Verreycken / met drie Secretarissen van State ende ander Clercken.

Raetsheeren van de Finantien.

In dien Raedt van Finantien waren als Overste / den Marquis van Havre / den President Richardot / den Audiencier Verreycken voorsz / de Heer Drinckwaerd / Heere van Dormale / Tresorier Generael vande Finantien: Comysen waren de Heer van Chassey / de Heere van Hingent / beyde Ridderen / de Heer van Merode / de Sterck / de Heer d'Ayla / ende Croonendael, principael Greffier / met noch Wouters ende Bouwt / Greffiers.

Spaenschen Raedt over het Spaensch ghelt.

Gheduerende dese Inlandische Oorloghe / daer toe hem Spaensch gheldt van noode was / soo was daer noch eenen Spaenschen Raedt van Finantien / El Conseigio de las hasiendas ghenoemt / om te handelen ende disponeren 't gheldt datter uyt Spaengien moeste komen / 't welck op desen tijdt ghesegdt was te wesen / twee hondert duysent Ducaten ter Maendt / ende vijftich duysent ter Maendt tot extra-ordinare kosten.

Dese Raden waren Don Baltazar de Zuniga / Ambassadeur van Spaengien / den Admirante van Arragon / Don Loys de Velasco / Don Jeronimo Zapata / Don Domingo Dorbio / metten Secretaris Jan de Manciciodor: Desen Raedt hadde groot aensien / ende wel de meeste authoriteyt over al.

De Krijghsraedt.

D'oorloghe werde ghevoerdt meest door Spaenschen Raedt / hoe wel den Raedt van State daer altijdt mede onder ghereeckent zyn / waer van op dit pas Veldt-overste was den voorsz Admirante van Arragon / de Generael vant Gheschut / Don Loys de Velasco / d'ander Raden van Oorloghen waren / Don Gaston Spinola / Don Sancio Martines de Leiba / Gouverneur van Camerijck / Don Augustijn Mexia / Castelleyn van Antwerpen / Don Augustijn de Herrera / Castelleyn van Gent / Johan de Rybas / Superintendent des Krijghs-volcx in Vlaenderen / Don Francesco de Agular / Gouverneur eertydts van Duynkercken / Joan de Manciciodor / Secretaris / ende Don Rodrigo de Lasso. Boven dese waren ooc dickmael geroepen de Colonellen / als den Grave Frederick vanden Berghe / La Bourlotte Heer van Capagna / Don Jeronimo Gualteres de Zapata / als Vivador Generael.

Krijghs volck int Legher, 14. Regimenten.

Voor Krijghs-volck waren op dit pas int Legher in dienste vanden Koningh / in Nederlandt / behalven ghewoonlijcke Garnisoenen / ontrent veerthien Regimenten Voet-volcks / als vijf Regimenten Hooghduytschen / drie Regimenten Spaengiaerden / een Regiment Neapolitanen / een Rigement Enghelsche ende Yrlandische / een Regiment Bourgonions / ende drie Regimenten Walen / ende ontrent acht-en-

1598. acht-en-twintich Cornetten Peerde-ruyteren/ behalven de Benden van Ordonnantien.

Alle de principaelste Steden/ Kasteelen eñ stercten/ hadden haren Gouverneur elck bysonder / meestendeel Ingeborene / dan wel de principaelste Steden eñ Plaetsen/ als namelijck Antwerpen/ Ghendt/ Kamerijck/ Duynkercken/ Nieupoort/ Sluys/ Denremonde / Grave / Diest / Liere / Limborch / het Zas van Ghendt/ ende andere/ hadden al Spaensche Gouverneurs / ende andere meer hadden oock Spaengiaerden/ maer in Nederlandt gebooren.

Vanden Edeldom der Landen / werden mede een deel gebruyckt in dienste des Koninghs/ als de Broeders de Graven vanden Berge in principale Amptẽ/ den Marquis van Varrabon Bourgonion / de Graven van Solre ende van Busquoy / ende van Fresin/ den Heere van Achicourt/ vanden Huyse van Lalain/ de Heere van Croysilles/ de Heere van Barbanson/ de Heere van Wesemal. De Grave Kaerle van Egmondt / de Heere Grave van Bassigni / waren veel gebruyckt in Ambassaden.

Admiraliteyt.

Daer was mede als Admirael Generael den Grave van Arenbergh/ eñ den Heere van Wackene/ Catthem eñ Cappelle/ was als Vice-Admirael/ ende dese hadden haer Raden vande Admiraliteyt/ waer onder was Martin de la Faille Koopman van Antwerpẽ/ haers Stadthouders Rechters ende Officieren.

Residerende Ambassadeuren.

Daer waren in Nederlandt in't Hof tot Brussel/ ordinaerlick residerende verscheyden Ambassadeurẽ/ van verscheyden Potentaten gebuerẽ / als van wegen den Paus als Nuntius / Octavius den Bisschop van Tricarien/ van wegen den Koning van Vranckrijck/ Monseur de la Boudrye / ende soo van ander Vorsten ende Heeren.

Staet van de Vereenichde Landen / in December / 1598.

De Vereenighde Nederlanden latẽ wy tegenwoordelijcken in December / noch in teghen-weer van des voorsz Admirante van Arragon groote Heyrkracht/ verdeylt inde Steden eñ ten plattẽ Lande van Kleef/ Westphalen/ ende des Stifts Munster.

Kort verhael vande Politie der vereenichde Nederlanden.

Ende over de selfde Vereenighde Provintien/ werden de saken de ghemeene defensie eñ versekeringe der selver/ mitsgaders de consenten eñ middelen van contributien ter Oorloge/ soo te Water als te Lande/ met den aenklevẽ vandien/ eñ het onderhout vande Unien eñ verbintenissen tusschen hun gemaect/ de correspondentie eñ onderlinge assistentien met de nae-ghebuere Koningen/ Princen eñ Republijcken/ ende voorts alle saken den gemeenen welstandt der voorsz Landen in't Generael betreffende/ beleydt/ geresolveert ende gedecreteert byden Heeren Staten Generael vandẽ voorsz Vereenighde Provintien/ wiens vergaderinge bestaet in sulcke Ghecommitteerden/ als elcke Provintie soo uyt hare Heeren/ Ridderschap/ Edelen uyt de Regierders vande Landen ende Steden / ter selver vergaderinge goedt vinden/ van tijdt tot tijdt te Committerẽ: de welcke adviseren ende opinieren niet capitatim, maer provincialiter, van wegen ende by representatie van hare respective Provintien/ ende hare Commissie streckt niet alleen/ om op de poincten daer op van tijdt tot tijdt / nae de gelegentheyt ende occurrentien aende Provintien verschrijvinge wordt ghedaen/ maer oock om op alle voor-vallende saken t'adviseren ende te resolveren/ sulcx sy tot 's Landts dienste/ welvaren ende verseeckeringe bevinden te strecken.

't Ghebiedt ende Souverainiteyt vande Staten Generael der Vereenichde Nederlanden.

De Namen vanden Heeren Ghecommitteerden/ uyt de respective Provintien ter vergaderinghe vande Heeren Staten Generael compareren de (zijnde de beste ende ghequalificeerste vanden Lande) om datse soo onseecker zijn / nu de eene ende dan de andere / en stellen wy niet/ oock overmidts de respective Provintien soo veel Persoonen ter selver vergaderinghe moghen committeren / als hun Luyden goedt dunckt / maer sy stemmen provincialiter op dese ordre. Ghelderlandt ende 't Graefschap Zutphen/ Hollandt ende West-Vrieslandt / Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Over-Yssel/ Groeningen ende de Ommelandẽ/ ende alle Weken wordt het Presidentschap van Provintie tot Provintie verandert. De President doet de propositie / Colligeert de opinien / ende Concludeert byde meeste stemmen / in saecken daer overstemminghe plaetse heeft. Sy hebben eenen ordinaris Griffier / M. Cornelis Aertsen/ met ander Officieren.

Ordre vande Provintien inde stemminghe ende andersins.

De directie vande saken ende Exploicten van Oorloghe te Lande/ worden beleydt byden Generael vanden Legher / ende Gouverneur vande meeste Provintien / Te weten / Alsnu byden Doorluchtighen Hoogh-ghebooren Prince MAURITZ, Prince van Orangien, Grave van Nassau, Catzenellebogen, Dietz, Meurs, Vyanden, &c. Marquis vander Veer ende van Vlissinghen, Heere van Sint Vijt, Daesborgh, der Stadt Grave, ende vanden Lande van Kuyck, Leck, Polanen, &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, West-Vrieslandt, Zutphen, Utrecht, ende Over-Yssel, mitsgaders vande Steden ende Stercken in Brabandt ende Vlaenderen, onder de Unie wesende, ende Admirael Generael der Nederlantsche Zee. In wiens Persoon ghevonden werden alle bequaemheydt tot sulcken Ampt noodigh / als opghebrocht inde Oorloghe ende affayren van State/ by eenen kloecken Vader / selve seer neerstich / sorghvuldigh ende onverdrietich in arbeydt / bedachtich / studieus inde Mathematijcken / ende in alles dat tot den Krijgh hoort/ scherp ende haest van begrijp/ ende van sijn Krijghs-volck ontsien ende bemint. 1598.

Pr. Mauritz Generael van 't Legher.

Ende over Hollandt met West-Vrieslandt/ Bommel / Bommelre ende Thielre Waerden (die met de gheheele Provintie van Ghelderlandt / Utrecht / Over-Yssel / die Steden ende Forten van Brabandt ende Vlaenderen / onder Prince Mauritz Gouvernement staen) was Luytenant Generael den Welgheboren Grave Philips, Grave van Hohenloo, Vrij-Heer tot Langhenberch, &c. Wiens vroomicheydt / kloeckheydt ende ervarentheydt / eensdeels in dese Memorien bekent zijn.

De Grave van Hohenloo Luytenant Generael van Prince Mauritz.

Over de Provintie van Vrieslandt / de Stadt van Groeninghen/ Ommelanden/ ende over de Drenthe/ was Stadthouder den Welgheboren Grave Wilhelm Lodewijck, Grave van Nassau, &c. Wiens Loflijcke ende Heroique qualiteyten / mede uyt dese Memorien blijcken.

Graef Wilhelm van Nassau Gouverneur van Vrieslandt/ eñ Ommelanden.

Ende waren oock in dienste der Heeren Staten voorschreven / den Hoogh-gheboren Prince Hendrick Frederick, Grave van Nassou, Sone vanden voorleden Hoogh-ghedachten Wilhelm, Prince van Orangien, &c. den Wel-gheboren Grave George Everart, van Solms. Graven Ernst ende Lodewijck, van Nassau. Heer Floris Broeder tot Brederode, Heer van Cloetingen, &c. Heer Fransoys Veer, Ridder, ende Generael vande Enghelsche Soldaten. Heer Maximiliaen van Hoorn, Heere van Lookres, &c. Ioncker Alexander Murthay, Colonel vande Schotsche Soldaten. Ioncker Arnolt van Groenevelt, Heere van Neufville ende Arondeaulx. Ioncker Pieter Heer van Gistelles. Ioncker Olivier vanden Tympel, Heere van Corbeeck, Hooft van Iustitie. Ioncker Pieter vander Does, Heer ter Does, Generael der Artillerie. Ioncker Iaques, Heer van Grijse, Generael vande Vivres. Ioncker Pieter Sidnelisky, Baron van Golthis, Sergeant Major, Generael van 't Legher, ende verscheydene andere Heeren ende Edelluyden / soo uyt de voorschreven Vereenighde Landen / als van verscheyden andere Natien / dienende als Colonellen/ Gouverneurs in Steden eñ Stercten/ Overste Luytenanten/ ende in andere hooge Ampten.

Verscheyden Graven ende Heeren in dienste der Heerẽ Staten Generael.

Ende tot beleydt vande discipline Militaire inden Legher / werden ghebruyckt de voorschreven Heere van Tympel/ met den Fiscael Generael Meester Anthonis Duyck/ die de Colonellen ende Capiteynen uyt alle Regimenten daer toe vergaderde / de saecken voor-stellende / ende by pluraliteyt van stemmen dede decideren.

Sijne Excellentie ghebruyckt neffens den ghenen die te Velde ende elders hem by-ghevoecht werden/ soo uyt de Vergaderinghen der Heeren Staten Generael / als uyt de Raden van State / tot beleydinghe der exploicten van Oorloghe / de voorsz Grave ende Heeren/ ofte eenighe der selver/ naer dat de importantien vande saken vereyscht.

Raedt van State der Vereenichde Nederlanden.

Den Raedt van State der Vereenighde Nederlanden / werdt by den Heeren Staten Generael op de nomi-

1598.

nominatie vande respective Provintien ghecommitteert / die hare Commissien ende Instructien ontfanghen vanden voorsz Heeren Staten Generael / ende werden by Eede verbonden / de Generaliteyt ghetrou ende ghetrou te wesen / ende hen te reguleren nae de voorsz Instructien : oock verstaen de Staten Generael hen selfs te moghen doen / al 't ghene sluyden den Raedt by Instructie belasten / als sy bevinden der Landen dienst sulcx te vereysschen : van ghelijcken de gheghevens Instructien naer beschryvinge aende Provintien te veranderen / verminderen / vermeerderen ende te interpreteren. Ende ghemerckt den voorsz Raedt bestaet in seecker ghetal van Persoonen / soo hebbe ick goedt ghevonden hier te stellen de Namen der ghener die daer inne dienden / als ick dese mijne Memorien vanden Jare 1598. meynde te eynden / boven de voorsz Stadthouders Prince Mauritz ende Grave Wilhelm van Nassau / te weten van weghen de Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt / volghens den Tractate / den Heere George Gilpijn.

Namen des Raedts van State Anno 1598.

Wt Ghelderlandt ende Zutphen, Ioncker Iohan van Ghendt, Heere van Oyen ende Dieden, &c. ende Ioncker Henrick van Brienen, Heer in Zindeten, &c. Wt Hollandt met West-Vrieslandt, Ioncker Iohan, Heere van Mathenesse ende Riviere, &c. Meesters Franck Duyck de Iode, ende Doctor Pancraes Castricum Rechts-gheleerde. Wt Zeelandt, den Wel-ghebooren Heere, Heer Maximiliaen van Kruninghen, Baender Heere tot Kruningen, Heere vã Heenvliet, Hasserwoude, &c. ende Ferdinand Alleman. Wt Utrecht, Aelbrecht Foeck. Wt Vrieslandt, Ioncker Vithus de Kamminga, ende Meestet Rembert Sirxma, Doctor inde Rechten. Wt Over-Yssel, Ioncker Ernst van Ittersum ten Nyenhuys. Wt Groeningen ende de Ommelanden, Roelof Battingh. Ende was ten selven tijde Tresorier Generael vande Vereenighde Provintien / George de Bye, Heere van Albrantsweert, ende Philips Doublet, Ontfanger Generael. Ende dienden mede op de Commissie vande Heeren Staten Generael inden voorsz Raedt van State / als Secretarisen / Meester Christiaen Huygens, ende Gijsbrecht van Zuylen: ende hadden tot Advocaet Fiscal, M. Anthonis Duyck voorsz.

Beleydinge van d'Oorloghe ter Zee.

Tot de beleydinghe vande Oorloghe te Water / hebben de Heeren Staten Generael / gecommitteert / den Hoogh-gheboozen Heere Prince Mauritz / als Admirael Generael / ende de Raden vande Admiraliteyt / ghefoormeert uyt persoonen van alle de Provintien / in Zee-vaert ofte saken van Admiraliteyt ervaren / die daer inne volghen de Lijsten ende Instructien byde Staten Generael daer op ghenomen / die in verscheyden Provintien ende quartieren resideren. Der welcken Collegien op dit Jaer acht-en-tnegentich vijve waren / als tot Middelburgh / tot Rotterdam / tot Amsterdam / tot Hoorn ofte Enckhuysen / ende tot Harlinghen ofte Dockum / by ghebeurten. Ende ghebruyckt Prince Mauritz / als syne Luytenant Generael / in 't stuck vande Admiraliteyt over Hollandt ende West-Vrieslandt / Joncker Johan van Duyvenvoorde / Heere van Warmont ende Woude : ende over Zeelandt / Joncker Justinus van Nassau / synen natuerlicken Broeder. Dese ghebruycken ende hebben haer Vice-Admiraels / als in Hollandt ende Vrieslandt / Johan Gerbrantsen : In Zeelandt Joos de Moor / &c. Maer in dit stuck werde altemet extraordinaris ghebruyckt / Joncker Pieter vander Does / Heere ter Does / &c. voorsz.

Staet ende exercitie van Religie.

De publycke exercitie vande Religie inde voorsz Vereenighde Landen / werdt alomme op eenen eenparighen voet / soo inde Steden als Dorpen ghehouden / nae de Reformatie inde selfde Landen over veel Jaren aenghenomen / op de Confessie ende Belijdenisse des Gheloofs in Druck uyt-ghegheven / sonder openbaer exercitie vande Roomsche ofte ander Religie toe te laten / soo nochtans / dat niemandt gedwonghen werdt de Religie aen te nemen / maer van ander ghesintheydt zijnde / handthaefden ende mainteneerden sy even wel onder de bescherminghe vande Regieringhe vande Landen / sonder inde Conscientie ofte op haer geloove oft actien / ondersocht te worden / ofte meer als andere ghesinden beswaert te werden / selve de Gheestelicke ofte Religieuse Persoonen / die te vooren gheweest ende inde Landen ghebleven waren / wordt toeghelaten uyt de Gheestelijcke goederen redelicke alimentatie ofte onderhoudt / nae de ghelegheydt ofte qualiteyt vande Persoonen / soo wel die by de Roomsche Religie blijven / als die hen tot de Ghereformeerde begheven, haer leven lanck : Maer om de perijckelen in dese Oorloghs-staet te verhoeden / is daer eenlijck by Placate verboden / secrete vergaderinghen ofte conventiculen te maecken / nochtans sonder eenigh rigoreus ondersoeck / ofte dat eenige (anders ghesinde) in Religie gedwongen worde / eenighe publique Acte van die vande Ghereformeerde Religie te gebruycken.

1598.

Elcke Provintie behout haer Souverainiteyt.

Roypende de saken vande Hoocheydt ende Souverainiteyt de Provintien in 't generael raeckende / hebben die selve Provintien elcx die aen haer behouden / soo in saken van Politie als Justitie / met alle haer Privilegien / Rechten / Vryheden ende Ghewoonten / ende hebben daer toe hun ordinarisse Officiers nae ouder ghewoonte / alleen veranderende / dat die ghene die op den naem vanden Heere plachten te dienen / nu op den naem vande Staten dienen.

Inden Landen van Ghelderlandt / Zutphen ende Over-Yssel / worden de Staten ghereformeert byde Edelen ofte Jonckeren suo Iure, ende de Ghedeputeerde der Steden. In Hollandt ende West-Vrieslandt / by de Ridderschappen / Edelen mede suo Iure, ende byde Steden. In Zeelandt byde Marquis vander Vere en Vlissingen / representerende den Edeldom ende byde Steden. In Vrieslandt by Oostergoe / Westergoe / seven Wolden / ende de Steden. Ende in Groeningen ende Ommelanden byde Stadt / Hovelingen ende eygen-erfde van 't platte Landt.

Vereenighde Landen Regieringe gheensins populaer.

Om de forme van elcker Provintie Regieringe bykans te verstaen / sullen wy wat naerder verhalen de Regieringhe van een vande principaelste ende machtichste Provintien / van dese Vereenighde / als Hollandt / om daer by de Regieringhe van andere af te meten. Daer uyt men wel sal konnen bemercken / dat der Vereenighde Landen Regieringe / niet Populaer is / alsoo vele / oock hun vyanden dat willen uytgeven.

Staet ende Regieringe particulier van Hollandt ende West-Vrieslandt.

De Regieringhe van Hollandt ende West-Vrieslandt / bestaet byde Ridderschap / Edelen suo Iure, ende byde Steden / alsoo wy hier vooren oock int veerthiende Boeck hebben verhaelt. De Ridderschappen / ende Edelen / die met de Steden / de Staten vanden selven representeerden / ende op alle vergaderingen teghenwoordelijck beschreven wierden / waren dese nae-volghende Heeren ende Edelen. De Wel-gheelbooren Heere, Heere Walraven, Heer tot Brederode, Vrijheer tot Vyanẽ, Burgh-graef tot Utrecht, Heer ter Ameyde, &c. Ioncker Rutger van Boetselaer, Heer van Asperen, Merwede ende Langheraeck. Ioncker Iohan Heere tot Schagen, Bersinghehorn, Colhorn ende Goudriaen. Ioncker Arent van Wassenaer, Heer van Duyvenvoorde. Ioncker Cornelis, Heer van Assendelft, Beverwijck, ende Heemskerck. Ioncker Iacob, Heere tot Wijngaerden ende Ruychbrouck, &c. Ioncker Iohan, Heer van Matenesse, Opmeer ende Riviere, &c. Ioncker Gerardt, Heer van Poelgeest ende Hoochmade, &c. Ioncker Iohan van Duyvenvoorde, Heere van Warmondt, Woude, Alckemade, de Cage, &c. Ioncker Iacob van Egmondt, Heere van Kenenburgh, Maeslandt, Schipluy, &c. Ioncker Iohan vander Does, Heere van Noortwijck ende Cattendijck. Ioncker Iohan van Assendelft, Heere van Kralinghen eñ Besoyen, ende Ioncker Willem van Zuylen, van Nievelt, Heere van Aertsberge.

Staten van Hollandt en West-Vrieslandt.

Convocatie der Heeren ende Edelen in Hollandt ter vergaderinge.

Convocatie der Steden ter vergaderinge.

De Steden die ghemeenlijck beschreven werden zijn dese. Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Gorchum, Schiedam, Schoonhoven, ende Briele, ende uyt den Noordt-quartier ende West-Vrieslandt, Alckmaer, Hoorn, Enckhuysen, Edam, Munickendam, Medenblick ende Purmereynde. Haren ordinaris Secretaris is Coenraedt de Rechtere.

De Convocatie vande Ridderschap / Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt / werdt

beleydt

1598.

beleydt by den Advocaet der selver Landen / die oock inde vergaderinghe alle propositien doet / de opinien collegiert / ende nae de meeste stemmen de conclusie maeckt / ende de Staten ghescheyden zijnde / besoigneert met de Ghecommitteerde Raden in Hollandt / ende altoos mede mette andere Ghecommitteerde / ende de voorschreven Ghecommitteerde Raden inde Staten Generael / van weghen die van Hollandt meest dirigerende alle de besoignen : welcken staet teghenwoordelijck / Anno 1598. met groote lof ende ghetrouwicheydt bedient werde (ende was bedient gheweest zedert den Jare 1568.) by Ioncker Iohan van Oldenbarnevelt, Heere vanden Tempel, Rodenrijs &c. Die mede was Bewaerder vanden Zeghel vanden Lande : alle dese hebben oock voor Secretaris ordinaris / Cocnraet de Rechtere voorschreven / ende voorts ander Officieren. Ende vergaderen de voorsz Heeren Staten ordinarie inden Hage / ofte in andere Steden / plaetsen der voorsz Landen / vijf ofte ses mael in 't Jaer / ende voorts soo dickwils / als den noodt ende gelegentheyt vereyscht.

Ampt van de Advocaet van 't ghemeene landt vã Hollandt ende West-Vrieslandt.

Vergaderinghe ordinaris inden Haghe.

In welcke vergaderingen ghelet ende geresolveert wordt / op alle 't ghene tot welstandt / ende versekeringhe der Landen in 't Generael ende particulier dienstich is : Op de middelen van Contributien / tot uytvoeringhe vande Oorloge te Water ende te Lande / ende andere lasten / die byden voorsz Landen ghedragen moeten worden. Insghelijcx op alle 't ghene tot conservatie / redres ende reformatie inde saecken / den welstandt der Landen / den Staet / Kerck / Finantie ende Politie der selver in 't Generael betreffende / noodigh is / volgende den last de Gedeputeerde byde Vroetschappen gegheven op de poincten van informatie aende selve gedaen.

Ende committeren de voorschreven Staten / tot executie vande ghenomen resolutien / mitsgaders tot directie van alle occurrerende saken / den welstandt der voorsz Landen in 't Generael roerende / neffens den voorsz Heere Advocaet / eenighe uyt den Edelen ende Regierders vander Steden / als Raden die hen by Commissie ende Eeden verbonden worden. Ghelijck sy oock andere hare Ghecommitteerden: uyt den Edelen ende Steden stellen / tot vorderinghe / hooringhe ende sluytinge van des ghemeene Landts rekeninghen : oock tot andere particulier saecken / met ghelimiteerde last ende instructie. Ende zijn de selve respective Raden ende Ghecommitteerde / schuldigh ende ghehouden hare Actien te verantwoorden / voor den voorsz Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / ghelijck den Raedt van State ghehouden is te doen / de hare / voor den Heeren Staten Generael.

Gecommitteerde Radé vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

De voorsz Ghecommitteerden uyt den Edelen eñ Steden als Raden / werden boven de voorsz poincten ghelast ende gheauthoriseert / met de kennisse ende Judicature by arrest / over alle saecken raeckende de middelen ende Contributien / by den voorschreven Heeren Staten / tot 's Landts dienste inghewillicht ende gheconsenteert : Ende by preventie over de excessen vanden volcke van Oorloghe / tot laste der voorsz Landen staende / insghelijcx teghens alle oproeren / verraderijen ende andere delicten / die teghens den welstandt der voorsz Landen gheperpetreert werden.

Judicature vande voorsz ghecommitteerde Raden.

De Regieringhe vande Steden der voorschreven Landen / wordt nae hare particuliere Rechten ende Previlegien beleydt. In elcke Stadt is een Officier / genaemt Schout ofte Bailliu, die byden Heeren Staten wordt ghecommitteert : Ende zijn inde meeste Steden vier-en-twintich / dertich / veertich / vijftich / ofte meer vande notabelste ende vermoghenste / soo vande oude gheslachten / als andere vande eerlickste / vredelickste ende bequaemste persooné / die men noemt Vroetschappen eñ representeren het geheele Lichaem vande Steden / dienende haer leven lanck / ofte soo langhe sy Burgers ofte Poorters blijven / byde welcke alle ghewichtighe saecken / soo wel rakende den staet vande Landen / als den Steden / worden gheconsulteert ende ghedelibereert. Dese Vroetschappen ofte Raden der Steden / verkiesen ofte nomineren Jaerlicx persoonen daer uyt / twee / drie ofte vier / tot Burghermeesters der selver Steden / ende seven ofte meer tot Schepenen. Der Burgermeesters Ampt streckt principalijck tot der Steden Regieringhe ende onderhoudt van goede Politie ende Eenicheydt onder den Burghers ende Inwoonders : Ende vanden Schepenen tot administratie vande Justitie, soo in 't Civil als Crimineel. Dies en wordt over den Burghers ofte Poorters in Criminele saecken niet gewesen / dan ten overstaen vanden Burgermeesters. Ende worden byde voorsz Vroetschappen mede gecommitteert / een ofte meer Tresoriers / Fabrick-meesters ende Weesmeesters : daer van die eerste administratie hebben vander Steden inkomsten ende goederen : de tweede hebben de opsicht op de Fabrieque vande publique wercken : ende de derde op de Wees-kinderen goederen. De voorsz Burghermeesters ende Schepenen committeren Kerck-meesters ende Besorgers vande Arme Huysen / ende vele andere Dienaers / eñ den dienst van alle de selve is ordinarie maer voor een Jaer.

Regieringe vande steden in Hollandt ende West-Vrieslandt.

1598.

Administratie van Justitie binnen de Steden.

De quartieren ende Dorpen vanden platten Lande / worden mede ghegeregiert naer hare particuliere Rechten ende Handtvesten / ende hebben hare Regenten / soo generale als particuliere : te weten / in materie van Dijckagie ende 't ghene daer aen kleeft / Dijckgraven ende Hooghe Heemraden / wiens Jurisdictie oock over den Inghesetenen der Steden gaet / ende in Criminele ende andere ghewichtighe saken / Bailliuwen ende Welbooren Mannen : hebben voorts Burghermeesters ende Ambachts-bewaerders / die letten op de Politique ordre ende administratie vande Ambachten / goederen ende innekomen : Administreren in Civile saken / Justitie by Schout ende Schepenen ofte andere goede persoonen: Ende zijn seer veel Dorpen / die haer Particuliere Heeren hebben / met authoriteyt van te exerceren hooghe / middele ende laghe Jurisdictie: staende niet te min onder de Souverainiteyt der voorsz Landen / soo wel in opperheydt / manschap / resorte / als diverse andere poincten van Regalien.

Regieringe ten platten Lande in Hollandt.

Administratie van Justitie ten platten lande.

In Criminele saken wordt byde Gherechten vande Steden / quartieren ende Dorpen / hooghe Jurisdictie exercerende / by arrest ghewesen / soo wanneer extraordinarie op de confessie van den ghevanghens wordt recht ghedaen / sulcx dat in dien ghevalle hare vonnissen sonder eenighe provocatie werden gheexecuteert.

Judicature van die vanden Gerechten vande Steden ende Dorpen in Criminele saken.

Maer van ordinaris Processen / soo in 't Civil als Crimineel / wordt gheprovoceert aenden Hove vande voorschreven Landen / bestaende van een President / ende ordinarie van neghen ofte thien Raden : welck Hof oock kennisse ende judicature ghebruyckt / over veel andere saecken / soo in cas van Politie als veele anderen / over Hollandt / Zeelandt ende West-Vrieslandt / volghende hare Instructie. Ende werden de Mandamenten ende Dachvaerdinghe gheexpedieert op den Naem van Prince Mauritz / als Gouverneur / midtsgaders vanden President ende Raden vanden voorsz Hove : ende niet te min de bevelen ghedaen van weghen die Hooge Overicheydt ende Graeffelijckheydt van Hollandt / Zeelandt ende Vrieslandt / in welckers Naem die vanden voorsz Hove / oock hare Sententie wijsen / doen pronunceren ende executeren.

Raedt Provinciael van Justitie over Hollãt / Zeelandt eñ Vrieslandt.

Ende was den staet van President / vanden selven Hove / teghenwoordelijck in December 1598. vacant / door 't overlijden van wijlen Ioncker Geraert van Wijngaerden, Heere van Benthuysen ende Soetermeer : Ende dienden inden selven Hove als Raden / dese na-volghende Persoonen / zijnde alle Rechtsgeleerden : te weten / Heeren ende Meesters Niclaes van Valckesteyn, Leonard Casembroot, Frederick Verhorst, Fransoys de Koningh, Nicolaes Cromholt, Adriaen vander Meer, Adriaen Junius, Pieter van Couwenburgh, eñ Hendrick Rosa, met Meester Symon van Veen, als Raedt ende Advocaet Fiscael vande voorsz Landen / ende Iohan de Rechtere was haren Greffier / ende hadden totten Depeschen vande Provisien van Justitie / noch ses Secretarisen.

Totte appellatien vande saken en sententien van 't voorsz Hof / is inde voorsz landé opgerecht / An. 1582.

in plaetse

1598.

in plaetse vanden Hooghen Raedt van Mechelen / een opperſten Raedt van Juſtitie / ghenoemt den Hooghen Raedt: bydē welcken in alle ſaecken tot hare kennisse gheſtelt / ende by appellatie ende refor- matie / vande Sententien vanden voorſz Hove ende andere Rechters / aen haer luyden devolverende / by arreſt ghewesen werdt / sulcx dat hare Senten- tien ſonder vorder provocatie effect ſorteren : maer mach vande ſelve alleen worden verſocht Revisie / ende gheproponeert ERREUR : in welcken ghe- valle de Heere Staten vande voorſz Landen / com- mitteren neffens den voorſz Raedt / eenighe Persoo- nen die het gheternineerde Proces ex iiſdem Actis revideren / ende by hare Sententie verklaren / ofte de ſententie ERREUR heeft ofte niet : nae welcke verklaringhe een yeder hem moet reguleren / ſonder dat verder beklagh plaetſe heeft / ofte toegelaten wert. Desen Raedt is mede ghecomponeert / by nominatie uyt de Provintien van Hollandt / Zeelandt en̄ West- Vrieslandt. Ende was den ſtaet vanden President in desen Rade / in 't eynde vanden Jare XCviij. mede vacant / door 't overlyden van wijlen Heere ende Meester Diederick van Egmondt vander Nyen- burgh. Ende dienden inden ſelven Rade als Raden / dese nae-volgende Persoonen / ſoo Edelen als andere / wesende t'ſamen Rechts-ghelеerden / Heeren ende Meesters Iohan van Banchem, ſtaende neffens de Heeren ende Meesters Pieter de Hiniosa / en̄ Meester Pieter vander Meer / in nominatie van President / Cornelis vander Nieuſtadt, Ambachtſ-Heer van Sevenhoven: Iohan vander Does, Heere tot Noort- wijck, ende Regiſter-meeſter van Hollandt ende West-Vrieslant, Schilt-knaep : Fransoys Vrancken: Amelis vander Bouckhorſt Schilt-knaep: Leonardt de Voocht: Rombout Hoogerbeets: Peter de Hino- joſſa voorſz: Frederick Hermanſſen, ende Reynoult van Brederode, Heere tot Veenhuyſen, ooc Schilt- knape : ende hebben eenen Griffier M. Iacob Ies, ende andere behoorlijcke Officieren.

Hooghen Raedt van Justitie in Hollandt over de voorſz Landen.

Sulcx dat de ſaken / ſo wel rakende den Staet ende Finantien der ſelver / als de Politie ende Justitie der Steden ende platte Landen / mitſgaders alle ſaecken in't Generael inde voorſz Landen passerende / niet te- genſtaende d'Oorloge / ende de groote laſten vandien / met ſo goeden ordre / ghereghelthеydt ende rechtvaer- dicheydt beleydt werden / als of de ſelve Landen wa- ren in volkomene Vrede. Waer door oock alle vreem- de Natien / de Landen voornoemt / by traffyeque ofte andersins frequenterende / bekennen dat ſy in alle de ſelfde ſoo goede ordre ende administratie van Ju- ſtitie vinden / alſmen in eenigh Koninghrijcke ofte wel ghepoliceert Landt / ſoude mogen vinden. Ende is ſonderlingh te noteren / dat alle uytheemſche Na- tien / in 't ſtuck vande Traffyequen / Handelinghen / Negotiatien ende Navigatien / wel eerder meer ghe- favoriseert / ghevordert ende minſt belaſt werden / dan de Ingheſetenen vande Landen ſelfs. Daer- omme oock de ſelfde Landen te meer by alle vreem- de Natien beſocht / ghefrequenteert ende bewoont werden.

Vreemde inde gemeerde Landen hebben meer voordeels dan de Ingesetene.

Tot administratie vande Domeynen van Hol- landt en̄ West-Vrieslandt / committerende de Heeren Staten ghenoechſaem op de oude ordre byden ouden Graven van Hollandt ghebruyckt / eenighe Raden / Meesters ende Auditeurs vande reeckeninghen / mitſ- gaders Rentmeesters ende Officiers daer toe noo- digh. Ende dienden inde Kamer vande reecke- ninghe ten tijde voorſz / dese nae-volghende Persoo- nen : Te weten / Heer Philips Doublet als eerſte / mede Ontfanger Generael der Vereenighde Neder- landen / Iohan vander Kammen, George de Bye, Heer van Albrantſweert, Geraert van Valckeſteyn, Iohan Pauli, ende Feinto Rickſen, zijnde geaſſiſteert met twee Auditeurs / Cornelis vander Goes, ende Bernard van Crompvliedt, ende eenen Klerck van Santen ghenaemt.

Kamer van de rekeninghe in Hollandt.

Ende hoe wel de Vlecke vanden Haghe een open plaetſe is / niet meer als ontrent twee duyſent paſſen ligghende vande Noortzee / ſoo houden nochtans inde ſelfde ordinarie hare vergaderinghen ende residentie de Heeren Staten Generael vande Vereenighde

Residentie ghehouden inden Hage.

Provintien / Hoogh-ghedachten Sijne Excellentie Prins MAURITZ, de Raden van Staten, de Staten van Hollandt ende hare Ghecommitteerde Raden, de Presidenten vande Hooghen Rade ende Hove van Hollandt, mitſgaders de Meesters vande Reeckeninghe.

1598.

Ende boven dien is aldaer mede opgerecht Eenen Raedt van Brabandt, over de quartieren / Steden ende Dorpen / mitſgaders den Ingeſetenen der ſelver vanden voorſz Lande van Brabandt / onder der Heeren Staten Generael vande Vereenighde Pro- vintien wesende. By welcken Raedt inde voorſz ſaec- ken van Brabandt ghebeſoigneert werdt / by Com- missie ende laſt vanden Heeren Staten Generael / ſulcx ende op de instructie als die vanden Cancellarie / Rade ende Leenhove van Brabandt / van ouden tij- den ghewoon zijn te doen / op dat alſoo een yeghelijck by ſijn Recht ende Privilegien / ordentelijck mach werden geregeert ende ghedient. Ende inden ſelven Rade dienden ten tijde voorſz / dese na-volgende Per- ſoonen ende Rechtſ-geleerden / Heeren en̄ Meeſters Andries Heſſels, Nicolaes Bruynincx : Iaſper Kint- ſchot : Louys Meganck : Iacob Mannemaker, ende Willem Martini, met Baudewijn van Berlicum, Raedt ende Griffier vanden ſelven Rade.

Raedt van Brabandt in den Hage.

De Stadt van Leyden / haer ſeer vromelijck ende wel ghedraghen hebbende / in twee beleghеringhen / by de Spaengiaerts door de ſelfde Stadt ghebracht / ende hare conſtantie met een on-uytſprekelijcke reſo- lutie ende getrouwicheydt / vanden Prince van Oran- gien / de Edelen ende andere Steden der voorſz Lan- den / tot hare bevrijdinghe ende ontſettinghe vander Vyanden belegeringe / gheſecundeert zijnde / met door- ſteecken der Dycken / inonderen der Landen / ende aenvaerdinghe van alle moghelijcke devoiren / ende de ſelve miraculeuſelijcken van God den Heere gezegent / ende tot een geluckige uytkomſte ghebracht wesende / ghelijck hier vooren verhaeldt is / was byden Heere Prince van Orangien ende den voorſz Heeren Sta- ten gherecompenſeert / met de erectie van een Univer- ſiteyt inde ſelve Stadt : welcke Universiteyt op dit pas in grooten fleur was / hebbende opſichte van dien als Curateurs / by Commissie der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / Ioncker Iohan vander Does, Heer tot Noortwijck, Heere ende Meester Iohan van Banchem, beyde Raden inden Hooghen Raedt voorſz / Meester Iohan de Groot, ende de Burghemeesters der ſelver Stede aldaer. Ende was vereert met de preſentie vanden ſeer Ede- len / Hoogh-ghelеerden ende wijdt-beroemden Heere / Ioſephus Schaliger, ende van Ioncker Philips van Marnix, Heer van S. Aldegonde, ende Karolus Cluſius, eerlicken ghegageert byden Heeren Staten voorſz. Ende met de nae-volgende Hoogh-geleerde ordinariſe Profeſſeurs / als in Theologie, Doctor Franciſcus Iunius, die mede Profeſſeur was vande Hebreuſche ſpraecke / Doctoren Lucas Trelcatius, ende Doctor Franciſcus Gomarus. Inde Faculteyt vande Rechten / Doctoren, Cornelis de Groot; Everardt van Bronckhorſt, ende Gerardt Tuyning. Inder Medicijnen / Doctoren, Iohan van Hoorn: Gerardt Bontius, ende Peter Paw. Inde Philoſo- phie / Antonius Tuytins, ende Rodolphus Snellius. In Hiſtorien / Grieckſche ende Latijnſche ſpraken / Doctor Paulus Merula, Bonaventura Vulcanius (die mede Secretaris was der ſelver Universiteyt) ende Ælius Everardus Vorſtius. Ende waren inde ſelfde Universiteyt / niet alleen veel Edele ende andere goede Luyden kinderen / vande Vereenighde ende andere Nederlandtſche Provintien / maer oock van andere Natien / als Hoogh-duytſchen / Fransoysen / Engelſche / Schotten / Denemarckſche / Poolſche / ende van verſcheyden andere Koninghrijcken ende Landen / die inde ſelve Universiteyt ſoo goeden voort- ganck in alle Faculteyt / onder ſeer goede ordre ende politie zijn doende / alſmen oyt in eenige Universiteyt- ten van Europa heeft weten te doen. Ende werden de gepromoveerde inde ſelfde Universiteyt / niet alleen inde Vereenighde Nederlanden / maer oock inde Ko- ninghrijcken van Vranckrijck / Enghelandt / Schot- landt ende elders / tot alle dignityten gheadmitteert /

Universiteyt binnen der Stadt Leyden.

Profeſſeurs inde Universiteyt van Leyden.

ende

1598. ende daer inne ghereſpecteert naer behooren. Oock hebben de Heeren Staten voorſz / aldaer ghefondeert ende gedoteert een Collegium Theologiæ, daer inne tot koſten der ſelver Landen ghehouden werden / een Regent / Subregent / Oeconomus / ende tuſſchen de dertich ende veertich Studenten / die tot dienſte der Landen ende Kercken / aldaer werden gheinſtitueert ende bequaem ghemaeckt: van welcken Collegie Regent op deſen tydt was / den wel gheleerden Iohannes Cochlinius, ende Petrus Bertius Subregent.

Collegium Theologiæ tot Leyden.

Den vyfthienden Decembris is tot Leyden ghestorven / den ghcleerden erbaren Ioncker Philips van Marnix, Heer van S. Aldegonde, van alle gheleerde ſeer beklaecht / wert daer begraven den twee-en-twintichſten Decembris. Den ſeſthienden Decembris is oock tot Arnhem gheſtorven / Doctor Elbertus Leoninus, Cancelier van Ghelderlandt / een gheleert Man / die zedert den aenvanghe der Inlandtſche troublen / in meeſt alle de Landtſaken van importantie / is ghebruyckt geweeſt. 1598.

Doodt van Philips van Marnix / Heer van S. Aldegonde.

Elbertus Leonius Cancelier van Ghelderlandt geſtorven.

Alſoo wy het Gouvernement Generael der Provintien vereenicht / verhaeldt hebben / ende mede int particulier dat van Hollant / om daer by dat Gouvernement van d'andere af te meten / ſoo ſenden wy den curieuſen Leſer / begeerende vande andere Geunieerde Provintien / 't ſelfde oock te weten / aende Hiſtorie van Joan Franſoys le Petit / in Franſoys / ghedruckt tot Dordrecht / Anno 1601.

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des Twintichſten Boecks.

Het Een-en-twintichſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Een-en-twintichſte Boeck.

DE Vereenighde Nederlanden verwilligen Conſenten van ſchattingen voor het Jaer 1599. Het Schip-volck van Nederlandt werdt in Spaengien qualijck ghehandelt / daer toe den Gouverneur Andreas van Ooſtenrijck / Cardinael / publiceert een Placaet uyt den Name vande Infante: daer de Vereenighde Landen teghen publiceren / ende een Vlote uyt-ſenden nae de Spaenſche Eylanden / vorderende alomme de Zee-vaert. Vermeerderen ende reformeren haer Krijghſ-volck met haer Wapenen / doen Ruyterey-tocht in Limborgh ende Lutzenborgh. Aenſlaghen op Breda ende Nimmeghen miſlucken. Een Predicant wordt tot Deventer inde Kercke vermoort. Beroerten tot Embden / mette doodt vanden Grave. Houwelijcken in Lottringhen ende Cleve. De Koningh van Vranckrijck brengt in het Edict van Religions-vrede / met verhael van 't inhoudt der articulen. Contrarie van Vranckrijck verbiedt het Huys van Ooſtenrijck de Ghereformeerde Religie / by hun Vaders toe-ghelaten / ende is oorſaecke van beroerten. Den Aertz-hertogh Albert reyſt nae Spaengien met 's Koninghs Bruyt / wort over al ghefeſtoyeert. Byden wegh wordt Philips Prince van Orangien ghehult in ſijn Prinſchap. Den Eertz-hertogh ende Koninghlicke Bruydt komen in Spaengien / daer ſy beyde ghetrout worden den 18. April / van waer Albertus mette Infanta keeren nae Nederlandt / den vijfden Septembris aenkomende tot Bruyſſel. Den Admirant metten Spaenſchen Leger / ſtraft ende dwingt de Landen van Weſtphalen / ende herſtelt de Roomſche Religie tot Weſel: Hier teghen beraedtſlaghen tot Cobelents des Rijcks Creytſen ende Vorſten / ende reſolveren den Admirant wederſtant te doen / dies van alle kanten hun te Velde begheven. Den Admirant komt in Bommeler-weert / voor Bommel / daer hem Prince Mauritz afdrijft. 't Succes vande Nederlandtſche Vlote onder Joncker Pieter vander Does in Canarien wordt verhaelt / mette ſchade in S. Thomas Eylandt ende Braſilien / dat ſy deden met verlies van veel volcks / ſonder profijt. Spaengiens wapeninge ter Zee doet Enghelandt vreeſen. Frederick Spinola brenght ſes Galeyen tot Sluys / die meer-mael ſtrijden. De Hiſtorie van Antonio Perez met den ſtaet

1599. staet van Arragon wort vertelt. Den Cardinael Andreas eñ den Admirant wijcken van Bommel/ eñ bouwen S. Andries Royale Schansse op Bommelerweert/ daer dat d'een den anderen besprongh. Discours van 't Kryghs-volck des Rijervorsten ende Stenden onder den Grave vander Lippe/ tegen den Admirant/ ende Krygspartyen in Nederlant belegeren Rees/ daer sy door oneenicheyt disordelijck verloopen/ nochtans den Admirant vertreet van Rijerbodem. Mauritz die neemt Emmerick in. Op den Winter vergaderen de vereenichde Staten tot Gorchum. De Kryghsheyren trecken in Winterleger. Voorslagen van Paus by Keyserlijcke Gesanten/ worden schriftelijck beantwoort. Den Eertzhertogh Albert schrijft ooc van Vrede aende Koninginne van Engelandt/ die hem antwoort. Karel Prince in Sweden soeckt vrientschappe in Nederlandt/ tegen den Koningh Sigismond. 1599.

Dit alles is geschiet binnen het Jaer 1599. Gouvernerende den Eertz-hertogh Albertus eñ de Cardinael Andreas van Oostenrijck aen d'een zijde/ ende Prince Mauritz eñ Graef Willem van Nassouwen over d'ander zijde.

In 't leste Boeck hebben wy verhaelt den staet der Nederlanden nae de doot van dē Koning Philips/ eñ hoe die twee-voudich geregeert worden: mede den standt der Ghebuerlanden: eñ oock hoe den Admirandt van Arragon/ Generael Velt Overste van des Koninex Leger in 't Nederlant/ den Eertshertogh Albert van Oostenrijck nae Spaengien getrocken zijnde/ synen Velt-legher in Cleve/ Westphalen ende daer ontrent gheleydt hadde/ daer over een generale miscontentement wesende/ zijnder inden Winter veel vergaderingen ende raetslagen geweest/ die wy hier nae sullen verhalen. Eerst den voorraet vande Vereenighde Landen voor-legghende/ die welcke hebben elck in haer Provintie groote consenten ghedragen van geldt te vinden/ tot meer lichtinghe van Voet-volck ende Peerden-volck/ ende tot de Generaliteyt contribuerende elcke Provintie nae een voorige oude ende inde troubles gevolchde quota ofte rate.

Capitale impositie in Hollant ende Zeelandt inghewillicht, van een half ten hondert.

Die van Hollandt en Zeelandt/ om haer aendeel te vinden/ hebben inghewillicht een Capitale impositie van een half van 't hondert/ dat is/ van hondert gulden eenen halven gulden van een yegelijcx rijckdom/ gelegen in heerlickheden/ thienden/ lant/ sant/ huysen/ gelt/ goet ofte have/ een yeghelijck gheschat te worden by syn ghebueren/ ten overstaen van Ghedeputeerden vande Staten: soo nochtans dat alle die niet boven de drie duysent gulden rijck souden bevonden worden/ niet souden gheven/ eñ daer van verschoont zijn: dan alleene die daer boven souden rijck bevonden worden/ souden betalen als voren/ een half ten hondert: so dat die van vier tot vijf duysent gulden rijck waren/ souden betalen 20. gulden; van vijf tot ses duysent 25. gulden; van ses tot seven duysent 30. gulden; van seven tot negen duysent 40. gulden/ ende soo voortaen: soo dat hondert duysent gulden rijck zijnde/ souden betalen vijf hondert gulden/ ende die duysent gulden wilde gheven/ en soumen niet schatten/ noch nae syne rijckdom vraghen: ende dit ghelt soudemen maer betalen als eene leeninghe/ d'een helft Anno 1599. ende d'ander helft 1600. 't welck also geconsenteert werde in Februarij 99. Maer om dat die van Hollandt noch evenwel niet en konden vervallen heure quota/ werde in Junio daer aen ingewillicht/ dat de wederhelft by anticipatie betaelt soude werden: eñ dat den genen die de selve soude willen verdubbelen met twee-mael soo veel daer voor ontfangen/ souden renten den penningh twaelf: daer over de luyden bewijsende ende gevende goede Brieven/ soo dat die capitale leeninghe ten lesten geen groote beswaernisse konde wesen/ maer eer profijtelick/ om dat die oock ten naesten Jare dan niet hernomen ende geitereert en werde.

Den veertichsten penningh/ van verkoopinghe gheconsenteert van onroerlijcke goede.

Desgelijcx eñ meer hebben die van Hollandt/ Zeelandt eñ Westvrieslant in Februario 99. ingewillicht te geven den 40. penningh/ vande verkoopinghe ofte vermangelinghe van alle onroerlijcke goederen nae den eersten January 1599. verkocht oft vermangelt: Insgelijcx van alle los ende Lyfrenten/ die van nieus souden worden geconstitueert: Mitsgaders van alle onroerende goederen/ die yemandt van ter zijde ab intestato, by dispositie Testamentaire/ Legaet ofte gifte uyt sake des doots souden aenkomen &c. als byden Placate ende Ordonnantie daer van gedruct/ blijckt.

Dese ende diergelijcke schattinghen hebben een statelijcke somme gheldts uytgebrocht/ om dat die Landen ryck ende vol volcx waren/ soo datter oock luttel klachten vielen/ door de moderatie daer in gebruyckt. Deser gelijcke middelen hebben oock de andere Provintien onder hun bestemt ende gevonden/ tot opbrenginge van haer aendeel ofte quota.

Nederlantsche Schepē ende Schipvolck in Spaengien ghevangen ende gheconfisqueert.

Wt Spaengien zijn inden Winter tijdinghen ghekomen/ als datmen daer scherpe informatie ofte ondersoeck gemaect heeft onder alle de Duytsche Schepen aldaer in alle de Havenen gevonden/ haer ondervraecht van waer sy waren/ (hoewel sy Zee-brieven hadden/ ende dat de Schippers ofte Reeders van Neutrale plaetsen waren/ als van Emden/ Bremen ofte Hamburch) soo hebben syse ghelijcke-wel seer scherpelijck ondersocht/ oft sy gheen Nederlandtsche Mede-reders hadden/ ende van waer haer Kooplieden waren/ oock waer sy elck geboren waren: ende hebben daer door stoffe ghevonden om veel schepen te arresteren/ aen te slaen ende te confisqueren in alle havenen van Spaengien/ ende dat in grooten getale: jae hebben al de Schippers ende Scheeps-volck ghevangen ghenomen/ ende veel op de Galeyen ghestelt: waer van een groot deel door het medelydē van 't gemeyne volck/ die sulcken strengicheydt mishaechde/ los gekomen ende ontloopen zijn: hare Schepen ende goederen achterlatende.

In Portugael heeft-men de Nederlanders wat sachter gehandelt/ mits dat 't Gouvernement vande Castilianen aldaer noch eensdeels hun Privilegien niet en dorsten breecken/ waer door de Nederlanders van daer meest t'huys geraect zijn: Maer in Spangien ende Andolosien &c. soo daer op eenigen Nederlantschen Koopman oft schipman suspitie was/ van mede gheweest te hebben inde voyagie van Indien/ ofte in 't nemen van Gades ofte Cales Males/ die hebbense met tormenten ofte pijnighen ondersocht/ ende soo bevonden worde datse yet schuldigh waren/ heeftmense als Slaven op de Galeyen geworpen.

Placaet van weghen de Infante, alle Licenten eñ Trafycque op Spaengien verbiedende.

Tot confirmatie eñ ontschuldinghe van desen handel/ heeft tot Brussel den Cardinael Andreas van Oostenrijck Gouverneur/ meynende de vereenighde Nederlanden nu wel vast besloten ende berent te hebben/ met den Legher vanden Admirant/ inden name vande Infante van Spaengien by Placate oock gepubliceert van date den 9. Februarij 1599. verklarende wat den voorleden Koningh van Spaengien ghedaen hadde om de Inlandische oorloge te slissen/

1599. soo met strengicheydt/ als met miltheydt en perdoenen: oock met toelatinghe van vrije Zeevaert/ Negotiatie ofte Koophandelinge op Spaengien/ op dat die met den Nederlanden soude ontoghen worden by andere Natien. Daer waer oock eertijdts tot Breda/ tot Keulen/ ende door de Keyserlijcke Ghesanten t'allen tyden vrede aenghebodeu/ diemen niet en hadden willen gehoor geven: ja selve den Koningh van Vranckrijck/ die hun begheerde in synen Vrede te verbatten ofte comprehenderen/ hebben sy niet geacht. Vorder hadde oock den Koningh hun voor Gouverneurs gesonden/ om dat sy over de Spaensche klaechden/ de Eertshertoghe Ernestus ende Albertus/ der welcker aller genoechsame ende vriendelijcke aenbiedingen sy oock wederleyden. Ten lesten hadde den Koning uyt gunstighe goet-dadicheydt besloten dese Nederlanden eenen eygen Prince apart te geven/ hare Hoocheyt syn Dochter de Landen opdraghende/ trouwende metten Eertzhertogh Albert/ die van harent wegen de Staten tot Brussel vergadert/ hadde verwillicht ende toeghelaten om beleefdelicken te schrijven aende wederspannige tot reconciliatie/ waer van de Boden sonder resolutie weder ghekomen waren. Het welcke alle was spruytende uyt stercke opsette booshcydt ende ondanckbaerheyt tegen Godt/ hunnen Prince en Vaderlandt/ sonder aenmerck ende mede-lyden te hebben/ dat oock het Roomsche Rijck met hun Oorlogen belast ende beswaert moeste worden/ Christenrijck overvallen vanden Turck/ ende Nederlandt ellendelijck bedorven: gevende het onnoosel gemeyn volck te verstaen/ dat sy niet verliesen/ maer dat sy Zeevaert/ Visscheryen ende Koophandel ghebruycken/ ghenoech in vrede sittende/ rijcker ende machtiger mette Oorloge wordende/ &c. Het welcke hun meestendeel gebeurde om dat sy vryelicken op de onderdanige Nederlanden mochten handelen by Paspoorten ende Licenten: oock by toe-latinghe van Visscheryen ende dierghelijcke beleeftheden/ die niet anders wrochten dan d'Oorloge te voeden.

Waeromme den Koning haren Broeder in Spaengien verboden hadde alle handelinge ende traffiquen/ tot dat sy weder tot gehoorsaemheyt quamen. Waeromme sy oock met rijpen rade ende advijs vanden Gouverneur Cardinael Andreas haren Neve/ mitsgaders oock vande Raden van Staten/ Secrete ende vande Financien/ verbieden ende interdiceren alle communicatie/ Traffiquen ende Koophandel mette voornoemde van Hollandt/ Zeelandt ende hunne adherenten/ 't zy haer Ondersaten ofte andere/ totter tijdt toe dat sy met Syne Majesteyt/ ofte met haer/ hare Souveraine Vrouwe en natuerlijcke Princesse sullen gereconcilieert ofte vereenicht wesen.

Verbiedende daeromme een yeghelijck aen hun eenich gelt/ koopmanschappen/ &c. te mogen transporteren ter Zee/ door de soete Wateren/ ofte te Lande/ directelijck ofte indirectelick/ noch oock uyt ofte van die Landen/ afgeweken van hare ghehoorsaemheydt/ over te brengen eenighe Waren/ Koopmanschappen/ ofte andere dinghen aldaer ghegroeyt/ ofte komende/ ofte passerende door de selve Landen/ op pene en verbeurte vande voorsz Waren ende Koopmanschappen/ en van extraordinarlicken gestraft te worden: wederroepende alle Permissien/ Gratien en Licenten verleent ofte gheaccordeert. Ende om die selve redenen casserende alle Sauvegarden/ vergunt om te moghen Visschen ende Navigeren. Hopende de Paspoorten vanden gaenden ende komenden Man/ worden oock wederroepen/ toe-latende een Maendt om een yeder weder te keeren: sonder nochtans dat sy haer Ondersaten wilden sluyten uyt gratie ende genade/ noch benemen den wech van reconciliatie/ maer aenbieden de selve presentatien/ die hun voormaels ghedaen zijn geweest/ ende die noch redelijcken gevonden mochten worden. Ghegheven t'Hantwerpen/ onder den Contre-Zegel/ den 19. Februarij 1599.

Dit was het inhoudt van 't Placaet/ waer teghen ten lesten oock alle vaert op Spaengien by de Vereenighde Landen verboden werdt/ by Placate van date den 2. April 1599. gegeven in 's Graven-Hage/ waer by voorsien werde ende verboden alle Navigatie ende handelinge op eenighe Landen/ toekomende den Koningh van Spaengien ofte synen ghebiede onderdanigh/ voorsiende ende ordre nemende teghen alle frauden/ &c. Mitsgaders op het uytgeven ende ontfangen van eenige Savegarde ende Saveconduyten van hunnen vyandt/ om vrij te mogen varen ofte visschen/ op lijf-straffe ende confiscatie van goederen/ ende beloven goede ordre te nemen tot bevrijdinge van de Zeevaert ende Visscherije: verbieden mede alle Schipluyden ende Stuerlieden die vanden vyandt mochten genomen ofte gevangen worden/ geen rantsoen te betalen boven de ordre by hun daer over gestelt: Ordonnerende dat alle exorbitante rantsoenen ende schaden verhaelt souden werden aende Officiers/ Gerechten ende Ondersaten vande Dorpen van Brabandt/ Vlaenderen ende andere/ onder des vyandts gebiedt sittende/ boven 't gene sy aende ghemeene sake waren voor contributien betalende: daer toe last ende bevel gehvende aen Ghecommitteerde Raden/ als byde ghedruckte Copije te lesen is.

(Margin: Placaet van de Vereenighde Landen/ verbiedende alle vaert ende handel op Spaengien ende Spaensch ghebiedt.)

Desghelijcx vorder deden de Staten Generael der Vereenighde Landen in Vrieslandt een Placaet publiceren teghen de Savegarden van hun vyanden die met Brieven ende dreyghementen poochden die van Vrieslant en Ommelanden/ Drenthe/ &c. te doen komen onder hun contributien/ onder aenbiedinghe van hun bescherminge en Savegarde: Waeromme sy verboden alle correspondentie met brieve ofte andersins/ selve ghebiedende alle Soldaten van hunnen vyandt/ die hun souden vervorderen in hun quartieren te komen/ by klock-slagh/ hoorn/ ofte vyer-teecken te vervolgen en om te brengen/ ofte ten minsten gevangen te nemen: Mede verklarende met sodanige vyanden alle quartier gebroke ende afgeseyt/ sonder oochluyckinge/ op pene van gestraft te worden/ als sulcke vyandtlicke Soldaten selve: Ordinerende vergeldinge een yegelick die sulcken vyantlicken Soldaet soude ombrenghen/ dooden ofte vangen van 50. gulden: ende die yemandt aenbrenghen soude van dat Placaet niet onderhouden te hebben/ maer contributien gegeben/ den vyandt geherbercht/ ofte correspondentie ghehouden te hebben/ van 25. gulden/ als by het Placaet blijckt. Ghedateert in 's Graven-Haye den 20. Meert 1599.

(Margin: Placaet in Vrieslandt/ verbiedende alle vyandts schatten te gheven.)

De Vereenighde Landen hebben oock ordre genomen om 't vrijbuyten vande Spaensche Duynkerckers/ als oock andere/ te beletten: Ordonnerende dat met de schepen van Oorloge altijt in Zee soude wesen eenen Admirael in persoone/ ofte een ander persoon van aensien/ met ander lieden voor Raden ende Toesienders/ om de Visscherye te beschermen/ en geley ofte convoy te doen/ en dit gedaen zynde/ de Zee te cruyce/ ende soo hun vyanden in toom te houden.

(Margin: Ordre tegen de Zee-roovers.)

Alsoo nu met het verbodt vande Navigatie op Spaengien/ de Zee ofte Koopvaert meest viel inde handen vanden Fransoysen/ Schotten/ Emdenaers/ Oostersche ende Denemerckers/ dat welcke hun schipvolck/ dat op Spaengien plach te varen/ mochte wech locken/ soo hebben de Staten Generael geresolveert om die in 't werck te houden/ een Vlote ofte Armade ter Zee op te rusten/ van ontrent 70. Schepen van Oorloge/ ende daer mede Spaengien te gaen besoecken/ de Indische Vloten/ gaende ofte komende/ te bespringhen ende aen te tasten/ ende voorts alle de Spaensche Eylanden/ met vollen lasten ende bevel.

(Margin: Oorloghs-Vlote gheresolveert nae de Spaensche Eylanden ende Indien te senden.)

Hier over wert ghenoemt opperste Admirael ende Generael ter Zee en te Lande/ Joncker Pieter vander Does/ Heer vander Does/ en van Rijnsaterwoude/ en Generael vade Artellerye: den onder-Admirael ter Zee Jan Gerbrantsen/ ende tot Vice-Admirael Cornelis Leynsen van Vlissingen. Om te Lande te ghebruycken/ soude men hebben negen Compagnien Voetvolck/ elck van twee hondert Hoofden/ onder den Capiteyn Gerart Storm/ als Luytenant Colonel vanden Oversten Verdoes te Lande: De Capiteynen waren/ Verdoes/ Storm/ Calewert/ vander Dussen/ Meetkercke/ Loe/ Reynier/ Jan van Egmondt/ van Meresteyn/ ende Beynum.

Dese Vlote soude wel versien worde van alle nootdruft ende behoorten: de helft vande Schepen souden met een dubbel huyt bekleet worde/ om tot in Indien toe te moghen varen/ met alderhande Officieren ende Commissarisen/ hun verstaende over Buyten ende Koop-

1599. Koopmanschappen om die ten meesten profijte vande gemeyne welvaert te beneficieren.

Tot desen eynde deden sy oock bouwen vier groote nieuwe Oorlogh-schepen, so tot Amsterdam, Rotterdam ende elders, 't eene groot ontrent thien hondert vaten ofte 500. lasten ende de andere wat minder.

Groote oorloch-schepen ghebout in Hollandt.

De Generale Staten hebben aldaer alle Zeevaert seer gevordert, als de Voyagien op Oost ende West-Indien, alle faveur ende gunste aenbiedende die derwaerts avontueren wilden: Desgelijcx mede de beseylinge van alle de Kusten van Afriken ende der Mooren Landen, tot Cabo de bon Esperance toe, ende hebben met de Koninghen der Mooren alliantie ende vriendtschappe ghemaeckt: met teghenstaende datter quade tijdinghen ghekomen waeren van Capiteyn Kleerhagens ongeluck, die van wegen Balthasar de Moucheron het Eylandt del Principe hadde inghenomen op de selve Kuste: welcke Eylandt als hy dat sterckende was met Kasteelen ofte Schanssen, meynende daer Suyckerhuysen op te rechten by 't Nederlandtsche Colonie van Vrouwen ende Kinderen: soo hebben Kleerhagen ende andere haer instructien van Moucheron qualijck gevolcht, ende met de Inwoonders dickwils ghetwist, waer door dat Fransoys le Fort Neve van Moucheron verslaghen werdt. Ten lesten hebben de Inwoonders hulpe vande Portugesen uyt het Eylandt van S. Thome ende van Castel de Mina ontfangē, daer over dat Capiteyn Kleerhagen storf met den Admirael Gerart Stribos ende de resterende zijn gemindert van volck ende door dagelijcx bespringhen oock moedeloos gheworden, soo dat ten lesten Cornelis de Moucheron, Neve van Balthasar, met Joris Spilbergh, Adriaen Loo ende Steven Janssz die de principaelste waren, gheresolveert hebben het Eylandt te verlaten, eer dat sy daer uyt - ghedreven mochten worden, ende hebben oversulcx hun stercken, die noch niet volmaeckt waren, weder afghebroken, ende al haer goedt ende have ghescheept, zijn soo weder van daer ghekomen ende nae Zeelandt ghevaren, als veerthien daghen daer nae, te spade, hun onderstant gesonden worde vanden voorsz Balthasar van Moucheron, als ick voor verhaeldt hebbe in 't Negenthiende Boeck.

Zeevaerden op beyde de Indien ende de Kusten van Afriken gevordert.

Verhael van het verlies van Isola del Principe met Capiteyn Cleerhagen ende andere.

Dit ongheluck niet teghenstaende, soo heeftmen op dit pas seer sterck beginnen te varen nae Brasilien, ende op alle de Zeekusten van West-Indien, met alle die Eylanden: Oock zijnder onder andere drie Schepen uyt Hollandt toegerust, om te ontdecken een goude Mijne ontrent Guiana, ende hebben voorts alle die Eylanden aldaer beseyldt, ende vonden Eylanden onbewoont, die sy de Soute Eylanden noemden, daer sy op de klippen seer veel goet Sout vonden, dat van 't opghesmeten Water uyter Zee, aldaer door de hitte vander Sonne getongeleert ofte gebacken wordt, dat welcke seer fijn, wit ende sterck is, beter dan eenigh ander, seer dienstelick om in Hollandt ende Zeelandt geraffineert Sout van te maken, ende dat en kost aldaer niet dan het halen, laden ende brenghen, daer dat wel 80. ofte 90. vande grootste Schepen Jaerlijcx hun neeringe in soecken ende vinden, ende de reyse is soo groot niet, want men heeft gheweten datse eenige ghedaen hebben in elf weecken, andere een weynich meer, nae dat de Winden haer dienden, het welcke Spaengien ende Portugael apparent is groot achterdeel by te brenghen, ende dat door het verbodt haer in Spaengien gedaen, daer sy dat Sout plegen te halen: waer door de Spaengiaerden in haer meyninghe hun bedrogen vonden, mits denckende dat d'een Navigatie de andere soude verswacken, namelijck die op Oostlandt, maer dat heeft hen anders bevondē: want in 't beginsel van April in dit Jaer zijnder t'Amsterdam seffens aengekomē een Vlote wel van 640. meest groote Schepen van Oosten, alle meest met Koorn geladen: de andere met Hout, Masten, Sperren, Delen, Peck, Terre, Vlas ende Was, &c. die te samen wel vijfthien duysent Lasten goedts mede brochten, ende die hadden d'een voor d'ander wel veertich gulden ter vracht voor 't Last, soo dat sy na die rekeninge voor loon verdiendē wel ses hondert duysent guldē, so dat de rechte Zeevaert, de Visscherye eñ de Koophandel, de Mijne vā Nederlant wel mach geacht wordē.

De vaert nae de soute Eylanden ghevonden, wordt ghebruyckt.

Ses hondert en veertich schepen van Oosten zijn in April gheladen tot Amsterdam aengekomen.

De Compagnie van Amsterdam die in Mey 1598. acht Schepen nae Oost-Indien ghesonden hadden, hebben nu 1599. den eersten May weder drie Schepen uyt Texel derwaerts ghesonden, als 't Schip de Sonne, met Schipper Cornelis Janssz Schouten: de Mane, Schipper Cornelis Verrijsen: met de Morghensterre, Schipper Cornelis Janssz Melckmay, eñ over dese drie was Admirael Steven vander Hagen. 1599.

Voorder hebben desen Winter de Staten Generael vande Vereenichde Landen niet alleene op de Oorloge defensive alsoose het voorleden Jaer gedaen hadden, maer oock op de Oorloghe offensive haer gheresolveert, siende haren Vyandt soo sterck int Winter-Leger op haer Frontieren hebben niet alleene de oude Vendelen versterckt, maer oock nieuwe Vendelen ende Regimenten aengenomen, ende meer Cornetten van Nederlants Peerde-volck.

De Vereenichde Staten vermeerderen haer Ruyterey ende Voet-volck.

Ten eersten gavense den Grave Ernest van Nassouwe last van een Regiment Duytschen van thien Vendelen aen te nemen, elcke Vendel van twee hondert hoofden, die hun versamelden ende loop-plaetse ontrent Emden hadden. Noch belasten sy den Heere van La Nove uyt Vranckrijck twee duysent Mannen in Hollandt te brenghen, van die aldaer den Coningh soo langhe ghedient hadden op haren kost, daer mede sy hoopten den Coningh ghewilliger te maken, tot remboursement vande penninghen hem in sijn Oorloge aen dit volck betaelt, principalijcken als dat ghelt aen sijn Natie betaeldt, besteet oft aenghelevdt worde. Noch namense aen duysent Switsers, die in Vranckrijck ghedient hadden. Hun Ruyterije vermeerderden sy met noch neghen Vanen meer aen te nemen, ende alle Curassiers, te weten, een Vane onder den Prince Mauritz, daer Joncker Walraven van Ghendt, Sone vanden Heere van Oyen, Luytenant van soude wesen, twee Vanen onder den ouden ende jonghen, beyde Graven van Solms, oock onder den Heer vanden Tempel, onder Balen, Jan Bar, La Sale, Cloet ende Hamelton een Schotsman. De Schotsche Vendelen van 't Voet-volck deden sy oock vol maken, elck Vendel van hondert en vijftich koppen, ende noch een Vendel van twee hondert hoofden voor den Colonel.

Van Enghelschen hadmen geerne supplement ofte versterckinghe ghehadt, maer sy en dorsten dat aen de Coninginne niet versoecken, om dat sy tot haer Oorloghe in Irlandt overgeschreven hadde, om twee duysent oude Enghelsche overgesonden te hebben, daer sy twee duysent nieuwe Enghelschen voor soude senden, het welcke niet konde geweygert worden: ende alsoo daer doen int Landt waren seven-en-twintich Vendelen Enghelschen, soo sonden sy ses Vendelen geheel over, ende voorts de reste onder elcke Capiteyn het slechtste volck dat sy hadden, het welcke qualijck ghenomen werdt, ende daer vooren quamen over ontrent twee duysent versche Engelschen, onder den Ridder Knoles, op hoope van Colonel te wesen, maer de ander Capiteynen en wilden hem niet wijcken, ende stelden hem te vreden met een Vendel, ende even-wel toghen de Officiers vande Enghelsche daer nae over, om hun Compagnien elcx tot op twee hondert koppen te stercken.

Voorder arresteerden ende besloten sy een Placaet op 't stuck vande monsteringe, tot voor-kominge van alle frauden, in 't volle houden vande Compagnien, met alle ordonnantien tot Krijghsvolck noodich, van date den 4. Februarij 1599.

Ordonnantie op de Wapeningen.

Als onder de Ruyteryen, dat niemandt mochte dienen, dan met zijn eyghen Peert, dat niet minder mochte zijn, als hooghe vijfthien groote Mans palmen, volgende een gesette mate.

De Curassiers moesten voeren een Salade ofte Casquet, Gorgerin met 't voorste ende achterste van de rustinghe, beyde de schouder Wapenen met twee brassetten, een gantelet om den toom te houden, een kort Roer ofte Pistole de Loop lanck sijnde twee voeten, een sweert tot houwen ende steken, al volgende het patroon ende ghesette mate, ende elck van dese stucken ontbrekende, waren zy gesteldt op verbeurten van niet op monsteringhe gepasseert te worden, ofte op gheldtstraffe hun van hun gagien afgekort te worden.

Ghemeyne Ruyteren Wapeninghe.

Kkkk ij Eeni-

1599.

Eenighe van dese Curassiers in elcke Bende waren gheappoincteert Baggagie Peerden te moeten hebben/ ende moesten noch boven de voorsz Wapenstucken noch ghewapent wesen vanden middel ofte riem tot aende knien/ met beyde de tassetten ende beyde die kniestucken ofte gailliardeaux/ ende oock versien van Culotes/ ende noch van een ander ofte tweede kort Roer als d'eerste patroon/ ende desghelijck het Casquet/ voorste borst-stuck ende achterste scheut-vry van een kort Roer/ dese moesten hebben een Baggagie Peert/ ende een jonghen/ hem naevoerende het derde kort Roer van 't voorsz patroon.

Wapeninghe van gheappoincteerde Curassiers.

De Ruyteren Harquibusiers ghenoemt/ moesten ghewapent wesen met Casquet/ Gorgerin/ achterste ende voorste rustinghe/ een sweert/ ende Roer ofte Carabin ghenoemt/ den Loop lanck drie langhe Mans voeten/ met Peert als voorzen verhaelt.

Wapeninge van Archibusiers te Peerde.

Sy en ghebruyckten in dese tyden gheen Lancien mede alsmen plach/ om datmen daer gheen ghewelt meer doen kan/ dan met rennen ofte loopen/ maer in stede ghebruyckten sy al Pistolen oft langhe Roers/ sy moesten oock draghen Cassacken ofte Wapen-rocken als Lanciers plegen.

Het Voet-volck dat Spiessen droech/ moesten hebben een storm-hoet/ een Gorgerin/ met voorste ende achterste rustinghe/ een Sweert ofte Rappier/ de Spiesse moest lanck wesen achtien hout-voeten/ ende dit al op ghesette verbeurten: Het een vierde-deel van die spiessen droeghen/ moesten noch ghewapent zijn met gardebrassen tot aenden elleboghe toe/ ende beneden met breede tassetten.

Wapenen van 't Voet-volck/ Spiessen.

De Musketiers moesten hebben een stormhoet/ een Rappier/ een Musquet gheboort op thien koghels in 't pondt/ ende een Forquet.

Musquettiers ende Archibusiers.

De Archibusiers moesten draghen een stormhoet/ een Rappier/ een goede Archibuse ofte Calibre gheboort op 20. kogels int pont/ hoe wel schietende een loopende Kogel van 24. in 't pondt/ ende elck een van desen hadden gagien ende soldie naevenant: Ende dus veele heeft ons goet gedocht te verhalen/ om de Nakomers te laten weten/ wat Wapenen men in Nederlandt in dese Oorloge/ ende op desen tijdt gebruyckt heeft.

In 't eynde van Januario 1599. hebben etlijcke elf Vanen Ruyteren der Vereenichde Landen/ met eenich Voet-volck/ onder 't beleydt vanden Ritmeester Edmont Schotsman ende anderen/ eenen tocht ghedaen ofte Lantstreyffe int Landt van Limborch ende Lutzenborch/ om dat sy hare Contributien niet behoorlijcken inne en brochten/ alwaer sy groote schade ghedaen hebben/ als aen die vande Kelmisberch ende andere: sy namen veel Peerden ende goeden Buyt/ oock veel Jonckeren ende Edelen gevangen/ die voor de contributien moesten verantwoorden. Deden oock wrake over seven ofte meer Ruyteren/ die den Marschalck Schenckern by Gulick/ als straet-schenders hadde doen ophangen/ die sy deden afnemen ende eerlijck begraven. Int weder-keeren namense den Heere van Grobbendonck eenighe Peerden af: ende sy verstoorden ende versloegen een vergaderinge/ daer mede men eenen aenslach op Breda voor handen hadde.

Ruyter-tocht in 't Landt van Limborch ende Lutzenborch.

Desen aenslach op Breda hadde noch naemaels voort-ganck den 17. Februarij/ door een Soldaet La Roche ghenoemt/ die vanden Gouverneur van 's Hertoghen-Bosch/ den Heer van Grobbendonck/ ende Don Augustijn Mexia/ Casteleyn van Antwerpen/ beweecht was om des Koninghs volck binnen Breda te brenghen/ midts beloofte van twee duysent Kroonen/ ende andere vereeringhen: maer hy heeft sulcx den Prince Mauritz ontdeckt/ die met den Borgemeester Govert Monteus/ ende den Gouverneur den Heer van Heraugiere/ heeft toegheleydt om de aenvanghers in een atrape ofte valle te brenghen: waer inne desen La Roche zijn personagie seer wel ghespeelt heeft. Den 17. Februarij hebben de voorsz Heeren/ Grobbendonck ende Mexia/ wel vier duysent te Voet ende elf Vanen Ruyters 's nachts voor de Stadt ghebrocht/ alwaer hun oock behendelijcken ende ingenieuselijcken de Poorte gheopent werdt/ ende alles was seer van beyde zijden van buyten ende binnen voorsichtelijck toegheleydt: maer door groot ghevaer dat in sulcke stucken is/ ende dat de Burghers ende Soldaten op 't Kasteel ten hinderlaghe gheleyt/ veel dronchen waren/ hebben den Gouverneur ende Monteus achter-denelien ghekreghen/ ende een Valbrugghe op doen trecken/ ende door sulcx/ selfs desen attrap verhindert/ ende alleen last ghegheven op den Vyandt te schieten als hy aenkomen soude/ 't welcke gheschiede/ doch met disordre/ om redenen voorsz. Niet te min de Spaensche/ door de vreese voorsichtelijcken aentredende/ als sy hun bedroghen saghen/ zijnde soo nae by de Stadt/ hebben willen met gheweldt fortselijck die Stadt overvallen/ maer oock te vergeefs door de ophalinghe vande Valbrugh voorsz/ dan den stouten aenval van die van buyten/ wederhiel die van binnen op haer vyanden uyt te vallen/ 't welck de oorsake was dat sy haer soo grooten schade niet aendeden/ als wel beraemt was mette Ruyterije vande Stadt die aende Poorte daer toe ghereet stondt/ hoe wel men achtede datter wel een hondert doodt bleven/ alsoo vertrocken de aenvanghers sonder meerder schade.

Aenslach vã Grobbendonck ende Mexia op Breda ghemist/ den 17. Februarij.

Daer was oock een aenslach op Nimmeghen ghepractiseert by een Schots Graef/ genaemt de Grave van Bodwel/ die uyt Schotlandt ghebannen was/ ende hem tot Brussel onthiel/ die in April eenen Edelman Willem Sibbeth ende Robbert Lungden ghenoemt/ beweechde/ met beloften van drie duysent Kroonen voor een drinck-penningh/ soo hy de Stadt Nimmegen konde brengen in handen vande Spaensche/ want daer was wel middel/ overmidts dat daer vier Vendelen Schotten binnen laghen/ daer by was eenen Mesterthon/ die sy wel kenden ende veel vertrouden/ om dat hy te voorzen in Schotlandt vande factie ofte aenhanck des selven Grave van Bodwel gheweest was/ die sy meynden dat de handt daer wel mede soude aenhouden: Maer alsoo dit bestreck aldus int werck gheleydt was/ soo is het stuck selve by den voorsz Mesterthon ontdeckt: waer over den voorsz Sibbeth ende Lungden werden ghevangen/ ende den voorsz Mesterthon ende Lungden/ als hem meest mette saecke bemoeyt hebbende/ verwesen den eersten Meert/ inden Haghe onthalst/ zijn voornemen seer beklaghende.

Aenslach op Nimmegen by Lungden ontdeckt/ en hy onthalst.

Tot Deventer ghesehiede een vreemdt stuck van eenen Hendrick Achterbelt/ die inde Stadt by een Priester woonde: dese/ alsoo hy inde Kercke was/ daer den Predicant Franciscus Schoorickman ghenoemt/ hadde ghepreeckt/ soo hy vanden Predickstoel was ghekomen/ ende achter 't Choor gingh wandelen tusschen twee ander Mannen den 22. Januarij/ is desen Hendrick Achterbelt hem ghevolcht/ ende heeft hem van achter een mes/ over beyde sijden snijdende/ inden neck ghesteken/ dat het ter keelen door uyt quam/ de tonghe gheraeckt hebbende: waer van den Predicant ter aerden viel ende sterf korts daer na. Den misdoender liep terstondt ter Kercken ende ter Stadt uyt/ dan wert door der Stadts Dienaers te Peerde ghevolcht ende ghevanghen/ ende ghepijnicht zijnde/ heeft hy opentlijck bekent dat seyt vrywillich ghedaen te hebben uyt haet zijnder Leere/ ende uyt yver der Catholijcksche Roomsche Religie/ ende dat met opsetten wille/ daer toe hy het mes op twee zijden snijdende hadde doen maecken/ om dat verdienstelijck ofte meritoir werck te volbrenghen: ende hy werdt daer over als een Moorder ter doodt verwesen/ ende gedoodt.

Tot Deventer wert den Predicant Schoorckman inde Kercke vermoort/ uyt haet van Religie/ den 22. Januarij.

In desen Winter den 18. Januarij maeckten die van 't Garnisoen van Lillo ende Liefkens hoeck schansen op de Schelde/ eenen aenslach op de schanse van 't Veyr in Vlaenderen/ teghen over Antwerpen/ ende quamen van achter door 't verdroncken landt onversiens inde schanse/ daer sy eenighe/ die wederstant boden/ doodtsloeghen/ ende pilgheerden wat daer was: Sy vonden oock veel buyt ende juweelen ghevlucht uyt het Casteel van Antwerpen/ door de muyterye van 't Garnisoen aldaer: Onder andere vonden sy daer een casse met Peerlen: oock namen sy veel ghevanghenen mede/ die sy rantsoneerden/ ende zijn alsoo met goeden buyt vertrocken.

Het Veyr van Antwerpen geplondert den 18. Januarij.

Wy sullen hier weder vanden staet onser ghebuerlanden verhalen/ ende wat daer desen Winter ghepasseert is/ de Nederlanden mede betreffende. In

Beroerten ende factien tot Emden.

Emder-

1599. Embderlandt was noch twist ende warringhe tusschen den Grave ende de Stadt Embden/ door het aensetten vande Spaensche / ende den Koningh van Polen: soo dat het verdrach van Delfziele ghenoech ghebroken werdt / een factie onder de Burgherye van Embden opstaende / tot voordeel van des Graven pretensie: Dese factie bestondt van Kooplieden/ Schip-reders ende Scheeps-volck op Spaengien handelende / die nu hoopten door d'uytbannen ende scherp toesicht in Spaengien op de Neerlanders (die daer bedecktelijck onder ander namen sterck ghehandeldt hadden) dien gheheelen handel ende vaert aen hun Burgherije te brenghen / waer van de Nederlanders verstooten zijnde / souden mede apparentelijck die vaert ende handel Oost-waerts verliesen/ ende soo bykans alleene in handen van die van Embden vallen. Dese factie stout ende sterck door het aenhitsen ende aengheven vanden Grave ende Spaensch ghesinde/ worden den ghemeynen man seer aenghenaem: soo hadden die vande Regeeringhe van noode daer inne te versien / ende Krijghs-volck aen te nemen / om alle vyantlycke aenslagen voor te komen/ daer toe hun geldt ontbrack/ hebbende noch onghereet de middelen om veel te vergaderen / zijnde seer belast met betalinghen aenden Grave te doen / nae het verdrach van Delfziel: Waeromme die Vereenichde Landen middelen ghevonden hebben de Stadt te helpen / ende te leenen twintich duysent Daelders / tot remborsement de Stadt ende Burgherije hun verbindende: waer mede sy Krijghs-volck aen namen onder eenighe Hoplieden. Hun werdt voor-ghehouden diversche exempelen / der Spaengiaerden intocht in 't Landt van Cleef/ Westphalen/der Stadt Wesel/ende andere overvallinghen / waeromme haer diende op haer hoede te wesen. Desen niet teghenstaende / soo sochte de contrarie factie noch al de overhant te hebben/ soo dat in April over eenen doodt-slach ghenoech een beroerte opstondt / waer door de Magistraet ende veertich Mannen op 't Stadthuys zijnde / daer lange worden vast ghehouden/ tot datmen resolveerde Ghesanten aenden Grave te senden / om in ghespreck te treden / het welcke die vander Stadt vreesende / versochten eenich volck vande Vereenichde Landen tot haerder beschuttinghe by de handt te hebben / tot welcken eynde den Hopman / Johan vanden Corput / met eenigh Krijghs-volck derwaerts ghesonden was: ende so hy by de Stadt was / ende des Graven Gesanten naer Emden komende / met de Embdische ontmoette / zijn sy van Corput aenghesproken / ende met hem wech ghevoert / segghende: onbillich te wesen dat de Stadt Embden metten Grave over den twist souden handelen / sonder dat de Vereenichde Landen (hun soo veele aenghelegghen zijnde) souden (volghende 't verdrach van Delfziel) mede daer inne aenghesien worden: Met welck feyt de voorslaghen van die factie voor datmael gheheel gebroken worde.

Graef Edzart van Embden/ ghestorven den eersten Mey.

Hier over soo was den ouden Grave Edzart den eersten Maert ghestorven / naelatende vijf Sonen by de Dochter van Sweden / als Graef Enno / Gustanus / Johan / Christoffer ende Karel / vande welcke den oudtsten Sone Enno/ die tot nu toe den Heer van Esens was genoemt / door houwelijck met de Erfgenamen van Esens / heeft het Gouvernement van 't Landt aenghenomen: Christoffer heeft hem in dienst gegeven vanden Eertz-hertoge Albert in Nederlant/ die hem Colonel maeckte over een Regiment Knechten / die hy in dit Jaer in Brabandt ende elders ghelicht heeft.

Twist tot Embden met Graef Enno geaccordeert.

Graef Enno int Gouvernement zijnde / heeft met toedoen ende tusschen-spreken van Johan Frederick/ Bisschop van Bremen / sone vanden Hertogh Adolf van Holst / ende mette Hertoginne Weduwe van Holst / daer desen Graef Enno voor zijn tweede houwelyck nu oock de Dochter van ghetrout hadde/ heeft met die Stadt Embden ende hare Adherenten/ ende met de Vereenichde Nederlanden een bevredinghe ghemaeckt / ghenoech op den ouden voet des Contracts van Delfziel / over vier Jaren gemaeckt/ ende by Keyserlijcke Authoriteyt gheconfirmeert. Desen vrede is daer nae den sesten Octobris van dit Jaer 1599. met ghemeyn consent ghepubliceert/ ende den Graef Enno gehult. 1599.

Desen Winter in Februario vijfthien-hondert negen en tnegentich/ heeft den Coningh van Vranckrijck/ Henricus 4. zyn eenighe Suster/ Catharina van Borbon ende Navarra / ghetrout met Henrych van Lottringhen/ Marquis du Pont/ oudtste Sone vanden Hertoghe geboren van een Dochter van Vranckrijck. Sy houdende de Ghereformeerde Religie/ werdt ghetrout ofte t'samen ghegheven Catholyckscher wijse by den Eertz-Bisschop van Rowaen: Soo haest die Ceremonien ghedaen waren / ginck den Marquis de Misse vanden Eertz-Bisschop hooren/ ende de Bruyt ginck ter Kercken uyt / nae de vergaderinghe van die vander Ghereformeerde Religie / al waer sy opentlyck protesteerden / dat sy in haer houwelijck gheensins en meynde te verlaten de professie vande Ghereformeerde Religie / maer wilde alsoo sy daer in opghebrocht was / by leven ende sterven. Daer nae / alsoo sy noyt weygherde goede instructie te hooren / zijnder diversche disputen voor haer tusschen Jesuijten ende andere Catholycken met haer Predicanten ghehouden / als tusschen den Jesuyt Comelet ende haren Predicant/ die niet en konden accorderen / naedemael den Predicant bespraeck gheen vorder probatie van haer argumenten te moghen halen ende allegeren dan uyt de Bybelsche Schriften daer Christus selve van seydt / en ons toewyst/ maer den Jesuyt wilde daer by hebben / te moghen proberen by de oude Vaders ende Kerckelycke Schriften / die Heylighe Schriftuere niet volkomen achtende.

Catharina van Bourbon ende Navarra/ suster vanden Koningh van Vranckrijck/ getrout met den Prince van Lottringhen.

In desen tijdt isser oock een Houwelijck tusschen den Hertogh van Gulick ende Cleve besloten / met een Dochter van Lottringhen Antonette / in hoope van kinderen te ghewinnen / de welcke dit Jaer in Mey tot Ceulen met grooten staet aenghekomen is/ ende van daer verselschapt met haren Broeder ende eenen Grave van Salm / is nae Dusseldorp vertrocken: alwaer den Vorst van Gulick / Cleve / &c. met 300. Peerden is inghereden den 19. Junij / ende den 20. ghetrout.

Hertoghe van Kleve trout Antonette/ dochter van Lottringen.

Alsoo in dit voor-jaer van weghen de Vereenichde Landen in Vranckrijck Krijghs-volck aenghenomen werdt by den Heere van La Nove / soo sondt derwaerts den Cardinael Andreas van Oostenrijck/ Gouverneur / den Grave van Bassigni / Sone vanden Heere van Boxtel / om sulcx te beletten / ende hem te beklaghen over sulcken assistentie die den Koningh toeliete de rebellighe Nederlanders / teghen contract van Vrede / &c. Den Koningh gaf daer op korte antwoorde / als dat hy hoorde / dat die derwaerts trocken / waren Hughenoten / die ginghen ter assistentie van haer Broederen / naedemael d'Oorloghe/ die hy hadde moeten voeren tegen de Ligue (inde welcke sy hem ghetrouwelicken hadden gedient) hadden hem soo ontbloot van middelen/ dat hy haer niet hadde konnen recompenseren ofte loonen haren dienst / op dat sy mochten woonen in vrede in hare huysen: maer by aldien daer-en-tegen den Vorstelijcken Cardinael van doen hadde diergheljjcke getal van Ligeurs uyt zijnen Rijcke / sy waren hem tot zijnen dienste wel vergundt. Somen 't selfde teghen den besloten Vrede wilde segghen te strijden / soo en soude hy d'eerste niet bevonden worden teghen het contract van Vrede ghedaen te hebben / maer wel den Koningh van Spaengien / die voedede ende onderhieldt den Hertogh van Savoyen/ op dat hy hem niet weder gave het Marquisat van Salucen / daer toe hy sulcken tijttel hadde/ als alle de weerelt wel wiste/ ende hadde daer-en-boven inde Landen vanden Hertoghe van Cleve zijnen ghealliëerden / eenen Legher van dertich duysent Mannen ghevoert ende ghelegert.

Koning van Vranckrijck ontschuldicht hē dat zijn Volck in Nederlands dienden.

Daer werdt oock ghesproken van eenighe ghebannenen uyt Vranckrijck / als den Hertogh van Aumale ende andere / die 's Koninghs Steden den Spaengiaerden hadden overghelevert / ende versocht dat sy souden moghen t'huys keeren / ende hun goederen besitten: maer zy kreghen antwoorden dat het selfde soude gheschieden so wanneer den Koningh

1599. van Spaengien sijnen Secretaris Antonio Perez ende andere/ restitueerde in haer gheheel.

Koningh van Vranckrijck vordert Edict/ tot versekeringe vande Gereformeerden in Vranckrijck.

Den Koningh van Vranckrijck heeft seer getracht om zijn Rijcke in Vrede te besitten / hebbende sijn Jonckheyt in d'Oorloge versleten/ ende tot nu toe een Martiael leven gheleydt / daer van hy nu soo moede was/ dat hy alle dinghen ter werelt aen d'een zijde stelde ende kleyn achtede/ om tot volkomen Vrede in zijn Rijcke te gheraecken/ alle vreese ende perijckelen zijns levens / alien haet ende wraeckgiericheydt over syne vyanden vergetende/ ende reconcilieerde tot hem alle zijn vyanden die de Wapenen tegen hem gevoert hadden/ hoe wel Iulius Cæsar qualijck over ghelycke maniere van doen gevaren was geweest.

Ende om oock niet ondanckbaer te wesen den gheenen / diens saecke ende protectie hy te vooren voor-ghestaen hadde / ende die hem oock met haer bloedt ende goet beschut ende by-ghestaen hadden / jae selve tot de Kroone ghebrocht / ende ghetrouwelycken totten lesten ghedient / soo heeft hy oock ghesocht die vander Ghereformeerde Religie eenighe ruste ende Vrede te gheven / met rijpen rade / selve volghende de opinie van sijnen Voorsate den Koningh Hendrick den derden / ende van alle Vredelijcke wijse Raedts-Heeren / Princen ende Potentaten van alle Eeuwen / ende heeft een Edict / Placaet / ofte forme van leven gheconcipieert / waer mede hy dachte dat die vande Ghereformeerde Religie haer behoorden te vreden te houden / ende dat oock die Roomsche Catholijcke verdraghelijck ware. Als hy dat nu sochte nae langhe deliberatie ende uytstellinghe in 't werck te stellen / ende veel teghen-spreeckens van weder-zijden langhe ghehoordt ende ghedebatteert hadde / heeft hy ten lesten met allen ernst daer mede willen voort-varen / ende het Edict ghepubliceert hebben : Hier teghen hebben de Gheestelijcke / de Iesuijt-ghesinde/ de Parlementen ende andere / heur met ghelijcken ernst teghen ghesteldt om 't selfde te verhinderen / ende om datmen den ernst van weder-zijden mochte mercken ende speuren / sullen wy hier in stellen 's Koninghs redenen ende bede / die hy den Ghedeputeerden vanden Parlemente heeft voor ghehouden den 7. Januarij vijfthien-hondert neghen ende tnegentich / ende dan noch nae meerder teghenspraecke des selvighes 's Koninghs eyghen woorden/ den 16. Februarij daer nae / alsoo die in Vranckrijck in drucke sijn uytghekomen / waer op ten lesten het Edict is ghepubliceert ghewoorden. De woorden des Koninghs sijnen Parlemente voor ghehouden den 7. Januarij/ waren dese :

Koninghs aensprake aen zijn parlement/ den 7. Januarij.

Al eer ick spreke vander saecke daerom ick u lieden hebbe ontboden / soo wil ick u lieden verhalen een Historie/ die ick den Marschalck van Chastre terstont vertelt hebbe.

Korts nae de Moordt van Parijs (d'welck gheschiede op Sinte Bartholomeus dach) soo wy onser vieren op een Tafel waren spelende met dobbel-steenen / wierden wy ghewaer eenighe droppelen bloedts/ ende siende dat de selve tot twee-mael uytghewist zijnde / haer voor de derde reyse weder openbaerden : ick seyde dat ick niet langher en wilde spelen/ ende dat 't selve yet quaets was beduydende / voor de ghene die bloedt hadden vergoten. Die Hertoghe van Guyse was een vande Compagnie. Dit alsoo verhaeldt zijnde / vervolchde de Majesteyt zijn propoost aldus : Ghy-lieden siet my hier nu in mijn Kamer / daer ick u lieden kome toe spreecken / niet in Koninghlijcke kleederen / oft met Rappier ende Kap / ghelijck mijn Voorsaten / noch oock als een Prince die daer komt om te verhooren eenighe vreemde Ambassadeurs / maer ghekleedt als een Huysvader / om ghemeynsaem te spreecken met zijne Kinderen.

Het ghene ick u lieden te segghen hebbe / is : dat ick begheere dat ghy-lieden sult bewillighen in het Edict oft Placaet / 't welck ick die vande Religie toeghelaten hebbe. Het ghene ick daer van ghedaen hebbe / is ghescliedt om des ghemeynen vredes wille. Ick hebse ghemaeckt buyten / ick wilse oock maecken binnen mijnen Rijcke. Ghy-lieden behoort my te ghehoorsamen / al waert maer ten respecte van mijne qualite / ende de plicht daer mede alle mijn Onderdanen / ende voornementlijck ghy-lieden vanden Parlemente / my verbonden zijt. Den eenen hebbe ick weder in zijn huys ghebrocht / daer hy uyt ghebannen was / den anderen in zijn gheloove/ 't welck hy verlooren hadt. Voorwaer soo men mijne Voorsaten ghehoorsaemheydt schuldich is gheweest/ men is die my oock schuldich / ende dat des te meer/ om dat ick het Koninghrijck wederom in zijn standt ghesteldt hebbe / hebbende Godt mijnen persoon verkoren om te stellen in het Rijcke / 't welck mijn eyghen erf is / ende oock mette Wapenen verkreghen hebbe : sonder my / die vanden Parlemente en souden in hunne staet niet sitten. Ick wil my niet roemen : maer nochtans dorve wel segghen / dat ick gheen ander exempel en hebbe om nae te volghen/ als van my selven. Ick weet wel datter eenighe comploiten ghemaeckt zijn int Parlement / ende datmen oproerighe Predicanten heeft verweckt / maer ick sal teghens soodanighen volck wel ordre stellen / ende sal my op u lieden niet verlaten. Dit is de selve voet diemen nam / doe men sich binnen Parijs beschanste teghens den overleden Koningh/ ende so voorts quam tot het vermoorden van zijnen persoon. Ick sal my voor sulcks wel wachten. Ick sal de wortel uytroeyen van alle Liguen / ende van alle oproerighe Predicatien / ende alle die hun daer met bemoeyen / sal ick wel verkleenen. Ick ben gheklommen op des Stadts mueren / ick sal oock wel over de Schanssen springhen / die soo hooghe niet en zijn. En spreeckt my niet vande Catholijcke Religie : Ick beminse meer als ghy-lieden doet. Ick ben Catholijcker als ghy-lieden zijt. Ick ben de oudtste Soon vande Heylighe Kercke. Niemandt van u lieden en ist/ of macht wesen : Ghy zijt verabuseert / dat ghy meynt wel te staen met den Paus. Ick staender veel beter mede als ghy-lieden. Soo ick wilde / soude u lieden alle voor Ketters moghen doen verklaren / om dat ghy-lieden my niet en zijt ghehoorsaem. Ick hebbe meerder kuntschap ende verstant binnen Roomen als ghy doet. Hoe ghy 't maeckt / ick weet al wat ghy doet / ende oock wat ghy seght / want ick heb een Dæmon , ofte gheestken die 't my openbaert. Voorwaer / de ghene die hun teghens mijn Edict stellen / soecken de Oorloghe. Wel aen / ick ben te vreden / ick sal morghen de Oorloghe verklaren teghens die vande Religie : maer ick en salse niet aenvanghen / oft ghy-lieden sult alle met u lieden langhe Tabbaerts oock daer henen komen / ende sult vergheleijcken de Processie vande Capucins/ die de rustinghen op hunne Kappen waren draghende / 't welck seer aerdich om sien was. Indien ghy-lieden in het Edict niet en bewillicht/ sult ghy my oorsaecke gheven te komen in 't Parlement. Voorwaer ghy-lieden sult grootelijcx uwe ondanckbaerheydt laten blijcken / soo ghy my sulcx doet doen. Ick neme tot ghetuyghen die van mijnen Rade/ die 't selve Edict goedt ghevonden hebben/ ende noodtsaeckelijck tot de welstandt mijns Rijcks. Mijn Heere de Conestable / mijn Heer de Canchelier/ mijn Heeren van Bellievre / van Sance / van Sillery / ende Villeroy. Ick hebt ghedaen met haerlieder advijs / ende oock vande Princen vanden Bloede / ende des Rijcks ghenooten. Daer en is niet een van haer-lieden oft hy derf hem roemen te wesen een voorstander vande Catholijcke Religie/ ende nochtans moghen zy niet ontkennen of sy hebben my het selve advijs ghegheven. Ick ben alleen de Bewaerder vande Religie. Ick sal dat gherucht/ 't welck men is stroyende / wel haest doen cesseren. Men beklaecht sich daer over binnen Parijs / als dat ick Switsers ende ander volck van Oorloghe soude hebben laten opnemen. Soo ick sulcks dede/ men moestet ten besten beduyden / ende soude oock wesen om een goede oorsaecke / regard nemende op mijn voor-gaenden handel / ende lettende op 't ghene ick ghedaen hebbe om Amiens weder te krijghen/ alwaer de penninghen ghegheven om het Edict te verwerven zijn gheimployeert : Daer inne ghy-lieden niet en soudt hebben bewillicht / soo ick daerom niet selfs int Parlement waer ghekomen. De noodt heeft my bedwonghen dit Edict te maecken/ ende

1599.

1599. ende uyt ghelijcke noot hebbe ick wel eer een Soldaet moeten wesen / men heefter my van berispt, maer ick hebt onghemerckt laten henen gaen. Ende als nu ben ick een Koningh / ende spreecke als een Koningh / ende wil daer voor gheobedieert wesen. 't Is wel waer dat de Officieren vander Justitie zijn onse rechter arm: maer soo de kancker den rechten arm gheinfecteert heeft / de sincker moetse wel afsnyden / ende soo wanneer mijn Regimenten my niet meer dienen / ick danckse af. Wat sult ghy doch ghewonnen hebben / dat ghy niet en consenteert in 't Edict? Want even wel sal ick 't doen onderhouden. De Predicanten moghen roepen soo sy willen / ghelijck daer heeft ghedaen de Broeder vanden Heere van Silleri / den welcken ick in dese compagnie wil toe-spreken. Daer op tot hem roepende den voorschreven Heere van Silleri / seyde: Ick hadde u laten weten datmen my had komen klagen over uwen Broeder / ende had u daerom bevolen / dat ghy hem soudt vermanen / op dat hy hem wysselyck hielde. Ick en konde metten eersten niet ghelooven datter yet aen was / van 't gene men seyde dat hy ghepredickt hadde tegens het Edict / om dat het niet bewesen en worde / nochtans soo was het waer: Eyndtlyck is hy ontloopen ende gaen preecken tot Sint Andries alwaer mijn Procureur Generael hem selfs heeft hooren seditieuselick preecken tegens het Edict / ende dat heeft men niet openbaer gemaeckt / soo 't wel behoorde. Men wil hem ontschuldigen / als dat hy 't soude hebben gedaen uyt een yver / ende sonder opset van eenige oproer: maer hoe dattet zy 't is qualijck ghedaen / ende alsulcken onverdachtigen ijver verdient straffe.

Dese klachte voleynt wesende / keerde Sijne Majesteyt hem weder tot die vanden Parlemente / segghende: Daer en is niemandt van u lieden die my niet voor goedt en acht als hy mijns van doen heeft / ende voor-waer ghy hebt my ten minsten eens 's Jaers van doen / ende nochtans teghens my / die soo goet ben / verthoont ghy u lieden quaet ende rebel. Indien die ander Parlementen / omme hun teghens mynen wille gestelt te hebben / oorsaecke zyn gheweest dat die vande Religie nieuwe saecken versocht hebben / ick en wil niet ghedooghen dat ghy-lieden deur u lieder weygheringhe oorsaecke sult wesen van andere nieuwicheden.

Inden Jare 94. ende 95. soo ick u lieder toe-sonde een verklaringe op het Edict vanden Jare 77. belanghende 't bedienen vande Officien / had ick belooft die vande Religie niet te voorsien met eenighe staet ofte officie in 't Hof van 't Parlement. Daer nae heeft des tijdts veranderinge ander gheleghentheydt met ghebrocht. Ende nochtans heb ick goedt vertrouwen dat de ghene die ick in eenige officien stelle / de selve behoorlijck sullen bedienen. En spreeckt my niet vande Catholycke Religie: dat ick maer slechts dese groote Catholijcken ende Gheestelijcke / die dus luyde roepen / begifte / den eenen met twee duysent Kroonen aen Beneficien / ende den anderen met vier duysent Kroonen Jaerlijcksche Renten / sy en sullen niet een woort meer kicken. Gelijcke oordeel ende gissinghe maeck ick van alle andere / die hun souden willen stellen teghens het Edict. Daer zijn sommighe boose die schijnen het quaet te haten: maer het is uyt vreese van straffe / in plaetse dat de goede het quaet haten om des deuchts wille. Ick hebbe wel eer twee Latijnsche veerskens geleert.

Oderunt peccare mali formidine pænæ,
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Het is meer als twintich Jaer gheleden dat ickse gelesen hebbe / ende noyt verhaelt als nu / God ghebe dat ick mach bekennen wie van u lieden het quaet haet om des deuchts wille / op dat ick mocht straffen de ghene die het haten uyt vreese vande straffe / ende als dan salmen my noch moeten bedancken vande straffe / ghelijck een kint doet sijnen Vader. Ick en had voor my niet ghenomen u lieden hier te ontbieden / als gister heel spade. Ghedenckt dat het Edict / daer van ick hier spreecke / is het ghene vanden overleden Koningh / ende is oock het mijne / want het met my ghemaeckt werdt / ende nu ick het bevestighe, en vinde ick niet goedt datmen eensins meene ende andersins uyt-ghebe, ende hoe wel sommighe andere sulcx moghen ghedaen hebben / ick en wil het daerom niet nae doen. Het leste woordt dat ghy van my sult hebben / is / dat ghy u lieden wilt voorstellen / ende volghen het exempel vanden Hertoghe van Mayne. Men heeft hem willen oproecken om yet te verrichten teghens mijnen wille / maer hy heeft gheantwoordt / dat hy te seer tot mywaerts verbonden was / ende aen mijne Ondersaten / onder alle welcke hy altijdt de besonderste wil wesen die bereydt is sijn leven te waghen om mijnen dienst / om dat ick het Rijck weder in sijnen standt ghebrocht hebbe / in spijt vande ghene die 't selve hebben ghepoocht te destrueren / hoe wel hy voormaels selfs sijn beste heeft ghedaen om 't selve in trouble te stellen. Heeft hy (die 't Hooft is gheweest vande Ligue) also ghesproken / hoe veel te meer ghylieden / dien ick weder in haer goederen ende staten gestelt hebbe / mijn behooren te ghehoorsamen. Doet om mijnen biddens wille t'ghene ghy sout willen doen om mijn dreyghementen. Ghy en hebter gheen van my te verwachten / doet slechts dat ick u lieden bevele / oft veel eer bidde / want ghy sullet doen niet alleen om mijnen 't wille / maer om de ghemeene ruste. 1599.

Hier over die vanden Parlemente des Koninghs ernst siende / hebben naerder op het Edict ghelet / ende vertooch aen den Koningh ghedaen: Waer op den Koningh den 16. Februarij aldus mondelingh gheantwoort heeft.

Ick hebbe ontfanghen de Supplicatien ende Remonstrantien van mijnen Hove van Parlemente / soo wel mondelinghe / als by gheschrifte / die my aenghedient zijn door mijn Heere den President Seguier. Ick sal altijdt goet-willichlijck ende in dancke ontfanghen de Remonstrantie die ghy aen mijn doen sult / als vande ghene die tot mijnen dienste ghenevcht zijn / oft ghenevcht behooren te wesen. Uwe leste vertooninghe hebbe ick mijnen Rade laten sien / ende hebbe doen herstellen mijn Edict / oft veel liever het Edict vanden overleden Koningh in veel Articulen / soo wel op 't ghene ghy my vertoont hebt / als op 't advijs van mijnen Rade. Ick wil gheloven dat sommighe onder u lieden insicht hebben ghenomen op de Religie: Maer de Catholijcke Religie kan niet onderhouden worden dan door vrede / ende de vrede vanden state deses Koninghrijckx is de vrede vande Kercke. Hebt ghy vrede lief / soo hebt ghy my oock lief. Dat moet ghy bewijsen / het ghene ghy niet ghedaen hebt / twijfelende van my. Want ghy doet / dat oock vreemde mijne vyanden niet hebben willen doen: En ist niet wat schoons? Alle Princen vande Christenheyt houden my voor den oudtsten Sone vande Kercke / voor den alder Christelijckxsten Koningh: Den Paus hout my voor Catholijcke / ende ghy die mijn Parlement zijt / wilt my doen gheraecken in mistrouwen by mijne Ondersaten / ende wilt datse twijfelen van mijn gheloove. Ick ben Catholijck / Catholijcken Koningh / Roomsch Catholijck / niet Catholijck Jesuitisch. Ick kenne de Catholijcksche Jesuiten. Ick en ben niet van 't ghevoelen ende sinne van soodanighen volcke / oft haers ghelijcken die Moordenaers van Koninghen maecken: Ende en betrout ghy niet de woorden die ghy van my hebt ghehadt? Den Paus ende den Koningh van Spaengien hebben mijnen woorde gheloove ghegheven / ende ghy wilt daer op gheen betrouwen hebben. Mijne meyninghe ende voornemen is te behouden den state deses Koninckrijcx / die ick verkregen hebbe: die kan ick anders niet doen dan door vrede. Ick weet wel dat mijn Koninckrijck niet kan in behoudenisse blijven / dan door de onderhoudinghe vande Catholijcke Religie: maer noch Religie / noch staet kan behouden wesen / dan door mijne persoone. Ende daer-en-tusschen nochtans zijnder Gheesten dwaeslijck verleydt door superstitien van arme Gheestelijcke persoonen in ontallijcke saken / die men seyt te wesen / ende nochtans niet en zijn: Soo verre oock / datter een by my

Koninc van Vranckrijck aenspraecke aē zijn Parlement den 16. Febru.

ghekomen is / vraghende oft men twee Kercken te Parijs maecken soude / d'eene van Catholijcken / d'andere van Hugenoten. Haer adbijs en neme ick niet qualijck / ende indien men my eenighe ghebe dat goedt is/ soo ghelooue ick 't : Maer men moet maecken op te houden de valsche gheruchten ende spraecke. Men moet gheen onderschepdt meer maecken van Catholijcken ende Hugenoten / maer sy moeten alle goede Fransoysen wesen / ende moeten oock de Catholijcken bekeeren de Hughenoten door exempel van goedt leven. Maer men moet gheen oorsaecke geven tot de quade geruchten / die door 't gheheel Coninghrijck verstropt worden / waer van ghy de schult hebt. Want by ghebreecke dat ghy niet terstondt hebt bewillicht in het Edict / seghtmen in verschepden plaetsen dat het zy het Edict van Januarij / ende dat het zy een coleur van Godsalichepdt der Jesuijten / die upt-ghemaeckt hebben den Moordenaer / die door raedt vande Jesuijters van Lotheringhen onlancx ghekomen is om my om te brenghen. Ghy sult de oorsaecke zijn van mijne doodt / indien ghy my niet ghehoorsaem en zijt. Want dese Catholijcke Jesuijters sullen maecken te doen ghelooben / dat in mijn Edict staen sulcke dinghen / die daer niet in en zijn. Jck wete wel dat de Catholijcken het meeste ghetal maecken in desen state/ maer sy zijn niet/ ende konnen niet zijn / dan alleen door my. Jck hebbe een voornemen van langhen tijde/ ende begheere 't selbe te volghen/ 't welcke is de Kercke te reformeren. Dat kan ick niet doen/sonder vrede. Het is niet moghelijck de Hugenoten te bekeeren met gewelt. Jck ben Koningh als Herder / die niet en wil storten het bloedt van mijne Schapen / maer die selbe te vergaderen door soethept ende goedertierenhepdt eens Koninghs/ende niet door kracht eens Tyrans. Jck wil maecken dat de Geestelijcke van goedt leven zijn : tot welcken eynde ick oock sommighe Benefitien hebbe verleent aen ettelijcke mijne Dienaers/ op datse hare kinderen opbrengen moghen / ende bequaem maken tot bedieningen vande Kercke. Ghy verhindert mijn voornemen door de beroerte/ die ghy onderhoudet in 't Koninghrijck met uwe stijfsinnichept.

Jck hadde alleen den sprongh/ om beroerte te maecken onder die vande Religie / doen ick my weder begaf te Tours met den overleden Koningh / niemandt wiste meer wat wech te nemen om hen te beroeren. Door uwe wepgheringhe hebt ghy de Hughenoten oorsaecke ghegheven om oorlof te begheeren van haer te moghen vergaderen. Indien ghy de Hughenoten ghelt gaeft / soudet ghy niet soo veel voor hen doen als ghy ghedaen hebt ? Als men Edicten was maeckende teghen die vande Religie / doen ick by hen was / sprongh ick op van blijschap / segghende : Godt zy ghepresen / want kortelingh sullen wy vier duysent sterck zijn / ende kortelingh ses duysent : het welcke ten eynde oock alsoo ghesciieden. Want de ghene daer van gheen hoope was gheweest / werden ghedwonghen om haer te vereenighen met ons. Het is ontrent vijf-en-twintich Jaren gheleden / dat ick Overste ben gheweest van die vande Religie. Jck wete wie dat Oorloghe/ ende wie dat Vrede sochte. Jck kenne de ghene die oorlooghden voor de Catholijcke Religie : weete oock wie 't selfde deden om haer eyghen eergierighepdt wie dat upt partijschap / wie dat alleen maer begheerden te plonderen ende te rooven / onder die vande Religie. Daer zijn gheweest van alle sooten. Even soo wel oock onder de Catholijcken. Jck hebbe groote moepte ghehadt om te maecken de Hughenoten ghehoorsaem te zijn / daer over den overleden Koningh veel te lyden heeft ghehadt in synen staet. Jck hebbe altijdt vrede begheert. Jck ben altijdt goedt Patriot gheweest / waer van mijn Heere de Bellievre goedt ghetuyghe is. Als ick peys begheerde / ende met my mijn Heere de La Noue ende andere / Blacon ende sijns ghelijcke die Oorloghe sochten / noemden ons de stomme honden. Jck moet u wat vertellen van twee persoonen vande Religie / die by my te Rouan quamen / hare namen wil ick swijghen in dese vergaderinghe: Een van dese twee maeckte voor my een groot verhael op 't stuck vande Religie / ende oock op 't ghene hy sepde alles verlaten te hebben om sijne conscientie vrij te houden / ende dat hy liever wilde de Weereldt verlaten / dan sijne ziele quetsen. Nae dat hy al ghesepdt hadde dat hy wilde/ begonde ick te segghen: Mijne Heeren / ghelooft daer niet van. Maer over hy hem tot my keerende / sepde : Heer Koningh/ waerom ? Jck antwoorde hem : dat hy de ghene was daer van ick dachte te spreecken / ende datmen niet moeste ghelooven 't ghene hy sepde / om dat soo dickmaels als eenighe Edicten upt-ghegaen waren teghen die vande Religie/ hy ter Missen ghegaen hadde / ende wanneer niet met eene ghenoech was / soo pleech hy twee te hooren. Belangende den anderen/ die my dierghelijcke verhael wilde maecken vande Religie ende vande conscientie/ ick sepde hem : Ghy weet wel dat ghy zijt een Roover / een Dief / jae een Verrader : al zijt ghy mijnen Rade / ick sal u wech jaghen.

Sijne Majestept dese woorden spreeckende / leyde de handt op den arm vande Canchelier. Ghy en kent het quaedt van mijn Koninghrijck niet meer dan het goedt / soo wel altijdt niet als ick. Jck kenne alle sieckten die daer zijn / ende mach sonder beroemen segghen / dat ickse beter kenne dan alle Koninghen die voor my gheweest zijn. Jck weet oock de remedien daer toe dienende : want de plaetsen daer ick gheweest ben / hebbense my ghelcert. Het welcke ick niet soo wel hadde konnen weten/ sonder de erbarenthepdt die ick daer van ghehadt hebbe. Jck hebbe begheert twee houwelijcken te maken / d'eene van mijne Suster / dat hebbe ick ghemaeckt / d'ander van Vranckrijck met de peys. Dit leste heeft niet konnen wesen / dan alleen door peys: ende gheen vaste peys salder zijn / alvooren dat in mijn Edict bewillicht zy. De wepgheringhe die ghedaen is by mijne andere Parlementen / om te bewilligen de Declaratie van 't Jaer vijfthien-hondert vier-en-tneghentich / is oorsake gheweest dat de Hughenoten meer gheepscht hebben te Castellerault/ danse opt te vooren ghedaen hadden. De voornaemste van henlieden die daer waren / ende die 't wel-varen sochten / begheerden op my datter Raedtsheeren souden zijn in 't Parlement : maer de meeste stemmen vande oproerige ende Muytmaeckers droeghen 't wech / ghelijck ghesciiedt in uwe vergaderinghe / als door 't meeste ghetal de beste opinie overstemt wordt. Mijne Officieren vande Justitie zijn mijn rechten arm : nochtans sal ick oock wel behouden den staet des Rijcx / wesende maer slincx. Het is waer/ ick sal moepte hebben/ maer niet te min / ick sal hem beter bewaren dan ghy uwen staet. Ende indien ick een Sone hebbe / ick ben verseeckert dat hy Koningh zijn sal : maer onder u lieden / die daer zijn Presidenten / Raedts - heeren ende Officieren in mijn Parlement / zijn niet verseeckert dat haer kinderen nae haer 't selbe zijn sullen. Als ick de verklaringhe dede in 't regard vande Officieren / in 't Jaer vier-en-tneghentich hadde ick u lieden belooft / dat ick gheen Raedts - heeren noch andere Officieren soude stellen in mijn Parlement / dan alleen Catholijcken. De wepgheringhe van te bewilleghen in dese verklaringhe te Bourdeaux ende elders / heeft veroorsaeckt te begheeren datter Raedts-heeren vande Religie souden zijn in Parlementen. Het welcke ick hen toeghelaten hebbe om de nootwendichept van mijne saecke. Jck dachte door middel van verdruckinghe / dat ick het quaet soude moghen remedieren / 't welck in mijn Koninghrijck quam door onghebonden ende ongheorepdelt getal van Officieren. Den noodt die de Wet vande tijde is / maeckt dat ick nu dit / ende dan wat anders segghe.

Jck wil niet meer persoonen setten in 't Parlement dan in sulcken ghetal als begrepen is in mijn Edict/ obermidts mijne saecken tot sulcx my aenwijsen. Jck wil oock gheene Generale Luytenanten / noch pemandt van mijn Generale Procureurs stellen over de Steden / in welcke mepninghe Catholijcken zijn. 'T ghene ick u segghe ghesciiedt daerom / dat het welbaren van mijne saecken sulcx vereyscht. Jck wil Catholijcke Officiers stellen inde Steden die de Hugenoten

1599.

Huyghenoten hebben: Ende voor een exempel: Ick hebbe begonnen te Nismes / alwaer ick ghestelt hebbe een Viguier / wesende Catholijck / niet teghenstaende dat die vande ghepretendeerde Ghereformeerde Religie vijfthien hondert Croonen meer aenboden dan de Catholycke: Waer van M. H. den Conestable goede ghetuyghe is. Seght den ghenen die zijn van mijn Parlement / ende niet tot mijn Parlement int Generael / maer elck een in zijn oore / t'ghene ick u nu segghe van mijn voornemen / nopende t'ghetal vande Raetsheeren. Ick hebbe lief mijn Parlement van Parijs boven alle andere: Want het is niet met ghelt verdorven / maer in het meestendeel vande andere wordt de Justitie vercocht / ende die twee hondert Croonen gheeft / wint het vanden ghenen die min gheeft. Ick wete het wel. T'andere tijden hebbe ick gheholpen om de beursen te stofferen: Want t'selve diende tot mijne particuliere aenslaghen. Nu dewijl ick soo goet ghevoelen / van u hebbe / bewillicht in mijn Edict. Ick hebbe u te verwittighen dat uwe uytstellinghen oorsaecke hebben ghegeven tot vreemde beroerten / want men heeft derven processen maecken teghen 't Edict te Tours / te Mans / ende andersins / om de Rechters in te blasen het Edict te rugghe te houden. Dat is niet gheschiet dan alleen door quade t'samen spanninghe. Belet dat sulcke dinghen niet meer ghebeuren. Ick hebt mijne dienaers gheseyt / ten eynde sy daer in hen ghedraghen nae behooren ende haren laste / het staet niet te lyden datmen my in haet soeckt te brenghen / om dat ick gheaccordeert hebbe die vande Religie / want het is wel mijn Edict / maer inder daet selve ist anders niet dan het Edict vanden overleden Koningh / dat ghy ghesien hebt / ende daer inne ghy viermael hebt verwillicht / maeckter nu een eynde af nae mijnen wille.

Hier nae / namentlijcken den vijf-en-twintichsten Februarij is het Edict des Religions vredes / voor die vande Gereformeerde Religie ghepubliceert / ende sullen de voornaemste artijckelen wat int corte verhalen: D'eerste was / te vergheten van weder-zijden / ende te vergheven al datter gheschiet was sindert de Jaren 1585. sonder die d'een den anderen te moghen verwijten.

Inhout van de Artyckelen des Religions vrede.

Dat de Catholijcksche Roomsche Religie alomme weder sal inghevoert worden sonder belet. Dat de Gheestelijcke sullen moghen ontfanghen haer thienden / vruchten ende inkomen van haer Beneficien / oock alle hun Kercken / eenighe huysen ofte ghebousels ghemaeckt op ghewijdde plaetsen / sullen moghen de Gheestelijcke wedercoopen / ofte bedwingen de besitters te verkoopen de gronden / achtervolghende behoorlijcke taxatien.

Edict in Vranckrijck / den 25. Februarij / 1599.

Die vander Ghereformeerde Religie sullen alomme vrij moghen woonen ende leven / sonder ondersocht te worden / ghequelt / ghemoeyt / ofte ghedwongen tot yet teghen haer conscientie.

Sullen oock de oeffeninghe van haer Religie vrij hebben / alle Heeren / Edelen / ende andere / hebbende hooghe Justitie / ende vollen Leen besittende / ende dat opentlijcken voor eenen yeghelijcken. Andere Edelen gheen hooghe Leen besittende / sullen mogen de exercitie alleen hebben voor hun huysghesin / ofte tottet ghetal van dertich meer.

Vorder sullen hun oeffeninghe van Religie ghenieten alle de steden ende plaetsen door het gheheel Koninckrijck / daer het ghebruyckt was inde Jaren vijfthienhondert ses-en-tnegentich ende 1597. ende daer die mochten ghestelt ofte weder op-ghericht worden uyt crachte van het Edict van Vrede van Anno 1577. &c.

In 't Hof vanden Coningh / ofte binnen Parijs / noch in vijf mijlen rondtomme / is dese oeffeninghe vande Religie verboden / soo nochtans dat een yeder behout de vryheyt zijnder Conscientie.

Inde toeghelatene steden sullense bouwen moghen plaetsen tot hare oeffeninghe van Religie noodich.

Alle haer Predicanten en Lesers sullen hun wachten van te ghebruycken eenige seditieuse woorden ende forme van spreecken.

Sullen oock de gewoonlycke Vier-daghen onderhouden met gesloten winckels dan moghen binnens huys wercken, sonder groot gebaer. 1599.

Boecken aengaende de Ghereformeerde Religie / en sullen niet moghen ghedruckt noch vercocht worden / dan ter plaetse daer die Religie toe-ghelaten is / verbiedende alle schimp-boecken ofte schimp-schriften.

Inde hooghe Scholen ende Universiteyten / sal een yeghelijck moeten ontfanghen worden / sonder onderscheyt van Religie.

Desghelijcks die siecke ende arme menschen sullen toe-ghelaten worden inde Gast-huysen / sieck-huysen / ende openbare aelmoessen.

Die Ghereformeerde sullen ghehouden zijn te onderhouden de Wetten der Catholycken / in 't stuck van houwelijcken / inde graden van Bloet-vrienden ende Swagerschappen.

Zy sullen oock betalen de rechten ende inkomen vande lasten ende officien daer zy mede sullen versien zijn / sonder dwanck van Ceremonien contrarie haer Religie: Ende tot Eede gheroepen wesende / sullen niet ghehouden zijn dan de handt op te steecken / te sweeren ende gelooven aen Godt / dat zy de waerheyt seggen sullen.

De thienden den Roomschen Catholijcken schuldich / sullen zy ghehouden zijn te betalen / ofte af te koopen.

Die vande Ghereformeerde Religie worden verklaert capable ofte bequaem / om te houden ende te bedienen alle Staten / Ampten / Officien / ende openbare lasten / hoedanigh die oock zyn Coninckly cke / Heerlijcke / ofte van steden / ende sonder onderscheyt ontfanghen te worden inde Hoven van Parlementen / ende in alle Raden / raedt-slaghen / vergaderinghen ende bedieninghen van ghemeyne publique saecken.

Plaetsen van begravinghen sullen alomme haer toe-gheordineert worden / ende hun Kerck-hoven die zy te vooren ghehadt hebben / sullen weder ghegeven worden.

Ten aensiene dat de Justitie eenparich gheadministreert worde sonder achterdencken / haet ofte gunste / wordt gheordonneert dat in 't Hof van 't Parlement van Parijs / sal op-gherecht worden een Camer / bestaende van eenen President ende sesthien Raetsheeren van 't voorschreven Parlement: Ende in ander Parlementen sullen ontfanghen worden Rechters / professie doende vande Ghereformeerde Religie / op dat die recht doen mogen op alle saecken / tusschen die van d'een ende van d'ander Religie / ende diergheljjcke als te Castres: Sullen oock inde Hoven vande Parlemente van Grenoble ende Bordeaux opgherecht worden / met behoorlijcke ordonnantien daer toe behoorich.

Alle Arresten / Sententien / Processen / Verkoopinghen / Decreten / ende Executien / teghen die vande Ghereformeerde Religie / soo wel levende als doode / sindert de doodt vanden Coningh Hendrick den tweeden / ter oorsaecke van Religie ofte oproeren / sullen te niete zijn ghedaen / met alle de teeckenen ende Marcken ter Memorien ofte tot schande op-gherecht / ende de ghecondemneerde / ofte hun erfgers / sullen in hun verbeurde goederen herstelt worden: Die d'oorloghe ghevoert hebben / ofte om de Religie absent gheweest / ende ghedurende de beroerten om de Religie ghecondemneert / worden al te samen weder in haer gheheel ghesteldt / &c.

Alle ballinghen om de Religie / ofte oock uyt den Rijcke ghebooren / worden weder als goede Fransoysen ende Ondersaten aengenomen.

Alle privilegien / rechten ende vryheden / die de onderdanen ghehadt hebben voor 't Jaer 1585. ende te vooren worden weder-gegeven.

Alle ghevangenen ende gebannen om 't feyt vande Religie / oock die op Galeyen ghesetwaren / werden ghelost.

Die vander Ghereformeerde Religie en sullen in alle ghemeyne lasten ende schattinghen / niet swaerder dan andere belast worden.

1599. Van Coninghs/ ofte ghemeynen nemen ofte uytgheven van ghelde inde berorerten gheschiedt/ sullen ontlast blyven/ soo mede van alle Oorloghschen handel/ af-breecken van Sterckten/ Kercken/ verbontenissen met vreemde/ ende die vreemde binnen 't Rijck te brengen/ desgelijcken van alle rekeninghen ende handelingen/ ten ware datter valscheyt ghebruyckt ware.

Sullen die vander Ghereformeerde Religie oock af-staen van alle verbontenissen buyten ende binnen den Rijcke.

Ende sullen gheen Krijghs-volck sonder des Coninghs wille ofte ghebodt aen-nemen.

Alle beroovinghen/ ofte buyten ghenomen/ ter Zee ofte by Lande inde Oorloghe geschiet/ ende byde Admiraliteyten voor goedt toeghewesen/ sullen blijven by die/ diese besitten: Maer die teghen recht ende discipline des Kryghs/ uyt eyghen haet ende authoriteyt/ genomen ofte afghedronghen zijn/ sullen byden rechte weder mogen geeyscht worden.

De af-gheworpen Mueren van Steden/ sullen mogen met consent des Coninghs weder op ghebout worden.

In somma/ die Gereformeerde worden herstelt in hare goederen/ name/ fame/ ende in alle acten/ ende alle voor-gaende Placaten/ Sententien/ Arresten teghens haer worden vernietiget.

Dese ende diergheliicke zijn de artijckelen veel/ ende wel particulierlijck te lesen inde ghedruckte Copijen/ in 92. Artijckelen/ daer wy den Leser toe wijsen: De welcke/ al om vastelijck te onderhouden/ moesten sweeren alle Overste/ Stadthouders/ Gouverneurs/ Baillious/ Presidenten/ ende alle andere publique Ampten bedienende.

Ghegheven tot Nantes in April 1598. In 't Parlement van Parys uytghekondicht den 25. Februarij/ 1599.

Boven dit Placaet waren daer noch particuliere Artijckelen/ ghetrocken uyt de Generale die den Coningh aen die vande Religie heeft toegelaten/ tot seven-en-dvjstich toe/ die den Coningh niet en heeft ghewilt inde voorsz generale begrepen te wesen/ noch in dit Edict voorschreven. Niet te min by den Coningh toe ghestemt ende ghewilt te sullen gantschelijck volbracht ende ghehouden worden/ ende tot dien eynde gheregistreert in zijne Parlementen ende elders/ daer het soude vereyscht worden/ ende dat daer over alle provisien/ verklaringhen ende noodighe brieven souden worden uytghereyckt. Ghegheven tot Nantes den tweeden Mey/ 1598. Ende die Artijckelen zijn oock in drucke uytghegaen Anno 1604.

Edict van Religions vrede wordt in Vranckrijck in executie gestelt. Aldus is dit Placaet door des Coninghs eyghen yver tot Vrede door ghedronghen ende gheeffectueert/ op hoope dat den Vrede/ eenen yver ende begheerte tot Goddelijcke devotie/ de Moeder vande deucht/ voort brenghen soude: Daer d'Oorloghe/ twist ende haet/ de Moeder van alle Godtloosheydt is/ naedemael dat nu de ervarentheydt ghenoech bewesen hadde/ dat de conscientie by dwanck niet konden beweecht worden/ waer dat den Coningh (boven alle andere menschen) de beste experientie van hadde.

Alsoo nu beyde partijen/ noch Catholijcken/ noch Ghereformeerde/ niet volkomentlicken met dit Edict te vreden waren/ soo begonsten sy nochtans allenskens nae de Publicatie van dien/ hun redelijcken te bedancken: want de Catholijcken saghen in alle steden ende plaetsen weder de Misse ingheboert/ daer sy nu langhe Jaren uytghesloten gheweest was/ ende dat sy nu haer renten mochten volkomelijck ghenieten.

De Ghereformeerde hadden oock middelen hun te vreden te houden/ midts dat beyde de partijen hun nu te oeffenen hadden/ in wel preecken/ wel te doen/ ende wel te leven/ om alsoo met Deucht ende Liefde malkanderen te winnen/ ende in deuchden strijdende/ soude ende moeste Goddelijck devotie floreeren: ende dit exempel van Vranckrijck was apparent eenen reghel te gheven/ ende de voet te stellen alle Europa ende Christenrijck deure.

Maer dit exempel en hebben die vanden Huyse van Oostenrijck niet konnen bewegen/ om inde Landen (hun onderworpen) de Religie ende de Conscientien ongheedwongen te laten/ nae den sin ende exempel van hunne Voor-ouders/ naemelijck den loflijcken Keyser Maximiliaen/ dan hebben nu inde Oostenrijcksche onder-worpen Provintien/ alle die te vooren toeghelaten exercitie wille verbieden/ waer over in dese leste Jaren ontsprongen groote oproeren ende seditien onder hun Landtsaten ende Boeren/ naemelijck inde Landen van Stiermarck/ Carinthia/ &c. Frontieren teghen den Turck/ om dat sy boven hun groote overlasten vande ongedisciplineerde Krijghsheyr-tochten/ noch ghequelt ende ghedwongen werden in hun Gods diensten/ teghen hun Conscientie ende ghemoet.

Inde Oostenrijcksche Landtschappen beroerten om de Religie. Want alsoo den jonghsten Broeder vanden voorsz Keyser Maximiliaen/ saligher ghedachtenisse/ Eertz-Hertogh Carel van Oostenrijck/ ghetrout hadde een Dochter/ gheboren vanden Hertogh van Beyeren en zijn suster/ ende byde selve ghewonnen veel kinderen/ naemelijck den Vorst Ferdinandus/ met veel Dochters/ als de Coninginnen van Polen/ de Vaynodinne van Transylvanien ofte Sevenbergen/ ende nu de toekomende Coninginne van Spaengien: So heeft den voorschreven jonghen Eertz-Hertogh Ferdinandus/ den vier-en-twintichsten Octobris in 't voor-leden Jaer 1598. Mandamenten ende Placaten uyt-ghesonden inde Landen van Stiermarck ende de byligghende/ tot schorsinghe vande Predicatie der Ghereformeerde Religie/ ende verjaginghe vande Predicanten/ by verbeurte van lijf ende leven/ ende te moeten inde Roomsche Catholijcksche Kercken ter Missen gaen/ ende daer de Sacramenten te ghebruycken/ ende gheen Luthersche ofte oock Ghereformeerde Schrijvers Boecken te moghen hebben/ al op groote straffe: ofte die dat niet doen wilden/ mochten uytten Lande vertrecken/ daer latende het thiende van zijn goedt.

Staten vant Landtschap Stiermarc/ versoecken om hun Predicanten te behouden. Hier teghens hebben nu den tweeden Januarij tot Gratz/ de Edelen ende Welgheborene Staten des Landtschaps Stiermarck ende ghebueren/ schriftelijck ende by Requeste versocht hunnen ghenadichsten Landts-Heere/ verthoonende dat sulcken Placaet ofte Decreet waer strijdende teghen hunne Adelijcke eeren ende vryheden/ dat zijnen Vorstelijcken Doorluchtighen Vader hun ende hunne Voor-ouderen gegeven ende verleenet hadde/ om dat sy lijf ende leven soo Ridderlijcken ghewaecht hadden op de Windische ende Croatische frontieren/ teghen de alghemeyne vyanden de Turcken: ende dat sulcke Mandamenten oock waren strijdende teghen de verscheyden accordatien ende verdraghen van Anno vijfthien-hondert neghen-en-twintich/ Anno vijfthien-hondert neghen-en-vijftich/ ende Anno vijfthien-hondert vier-en-tsestich ghemaeckt. Waeromme sy versochten/ persoonlijcken van zijne Vorstelijcke Doorluchticheydt daer over ghehoordt te worden/ ende soo hun onderdanighe begheerte gheen ghehoor soude vinden: maer datmen daer-en-tusschen hun soude willē van haer Predicanten berooven/ lieten sy hem in alle onderdanicheydt weten/ dat sy souden ghedwonghen wesen (hoe wel teghen hunnen wille) tot beschuttinghe van hun Adelijcke eeren ende vryheden/ andere middelen voor te nemen/ die Predicanten weder in te stellen/ ofte door goede ofte door andere weghen: nochtans daer benefens verklarende ende aenbiedende/ lijf ende goedt op te stellen teghen den Turck/ tot defentie van 't Windische landt ende Croatien/ ende alles doen wat sy voor Godt/ ende als een eer liefhebbende Ridderschap te doen schuldich waren. Maer ter contrarien/ soo hun bede ende versoeck soude worden gheweyghert/ soo waren sy gheresolveert het Evanghelium/ haer ende haere kinderen/ hun van Gode ghegheven/ ende hun Privilegien ende Vryheden van veel Vorsten vanden Huyse van Oostenrijck gheconfirmeert/ tot op den lesten droppel bloedts te beschermen/ ende nae uyterste vermoghen te helpen behouden/ biddende om dach ende plaetse te hebben/ om hare motijven ende redenen persoonlijck voort te brenghen/ &c.

Hier

1599.

Hier over zijn aldaer te Lande alomme veel beroerten ghevolcht/ principalijcken oock onder de Mijnen ende Berch-werckers/ die daer vele zijn/ ende ten lesten eensdeels maer niet volkomelijck ghestilt: Dewyle in 't volgende Jaer veel treffelijcke lieden in haer huysen besprongen, ende haer goet gheplondert is gheworden/ uyt haet vande Gereformeerde Religie/ ende hun Schriften ende Boecken opentlick voor haer oogen verbrandt/ ende langen tijdt gevangen gehouden tot Gratz ende elders.

Reyse van den Eertz-Hertogh Albert/ om sijn Bruyt in Spaengien te halen.

Wy hebben int voor-gaende Boeck verhaeldt/ hoe dat den Eertz-Hertogh Albertus van Oostenrijck vertrock door Duytslandt nae Spaengien/ om zyn Bruydt/ de oudtste Dochter des Koninghs te halen/ de Infante Isabella Clara Eugenia/ gheboren Anno 1566. op Sinte Clara dach/ ende met eenen te ghelepden de Princesse/ Vrouwe Margarieta van Oostenrijck/ zyn Nichte/ Dochter vanden Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck/ Sone van Keyser Ferdinandus (die by de Dochter van Beyeren veel Kinderen naeghelaten heeft/ onder andere dese Margarita) met haer Moeder/ als toekomende Bruydt van des Koninghs Sone den Prince van Spaengien: sy was gheboren den 25. Decembris 1584. zijnde gheen vijfthien Jaren oudt.

Den Eertz-Hertog nam zijn reyse aen van Bruyssel den 14. Septembris 1598. als hem ghebootschapt werde/ eer hy uyt Nederlandt raeckte/ de doodt des Koninghs dat die ghestorven was/ welcke tijdinghe hy kreech daechs te vooren van zijn vertreck uyt Bruyssel. Met hem reysden den Hertogh van Aumale/ den Prince van Orangien/ de Graven Karel van Egmont/ van Berleymont/ van Ligni/ van Solre/ van Fontenoy/ Sone vanden Marquis van Havre/ den Baron van Soubernon/ met de Gravinnen/ Weduwe van Mansveldt/ Hoochstraten ende Busquoy/ met meer andere Edelmans ende Edelvrouwen/ zijnde wel sterck twee duysent Mannen/ ende duysent Peerden ende Muylen. Met dit gheselschap is hy door Lutzenborch ende het Landt van Trier getrocken: dan komende int Lant des Cheurvorst/ Paltz-grave van Heydelberch/ &c. werden hem ende de zijne vry alle de kosten afghesproken/ ende vanden Cheur-vorsts weghen betaelt ende ghedefroyeert. Desghelijcke liberaliteyt gheschiede hem oock/ ende allen zijnen treyn in 't Landt vanden Hertogh van Wirtenberch/ ende dat tot op de frontieren vanden Hertogh van Beyeren/ die 't selfde oock dede/ tot dat sy int Landt van Tyrol quamen/ alwaer yeder man moeste zijn eyghen geldt verteeren tot Trenten toe/ daer sy ontmoeten de Eertz-hertoginne Dowagiere van Beyeren/ met haer Dochter Margarita de Bruydt/ ende toekomende Konninginne van Spaengien/ met treyn van vijf hondert sterck/ alwaer oock de Princen ende haer Kamerlingen/ maer niet den gheheelen treyn/ ghedefroyeert werden: van Trenten vervolgende de reyse/ quamen sy op 't Venetiaens ghebiedt/ daer de Koninginne/ van weghen de Heerschappije van Venetien/ by twee Ambassadeurs ontfangen werdt met groote magnificentie/ oock wel thien ofte twaelf dagen al kost-vry afghesproken/ den treyn nu wel zijnde drie duysent vijf hondert Menschen/ ende wel twee duysent Peerden ende Muylen/ ende dat ten uytersten tot keucken-dienaers ende staljongers toe.

Toecomende Konninginne van Spaengien voeght haer met haer Moeder by den Eertz-Hertogh Albert.

Reyse ende feeste vande Konninginne ende den Eertz-Hertogh in Italien.

Van daer quamen sy tot Ostea/ een Stedeken des Hertoghs van Mantua/ Vincentius Gonzaga/ gheleghen op de Revier Padus ofte Po/ alwaer sy alle de Reviere passeerden in kostelijcke vercierde groote barquen als paleysen/ daer inne sy ghebancketteert ende vereert werden met alderhande Musijcken. Aldus vier daghen beyde dese Hofghesinnen ghedefroyeert zijnde op Mantua Landt/ zijn sy op Ferrarens Landt ghekomen: zijnde dat Hertoghdom van Ferrara nu vervallen aenden Stoel van Roomen/ ofte op den Paus. Den Hertogh Cesare d'Este/ om zijn onwettighe gheboorte/ met verdrach daer van wijckende/ ende hem te vreden houdende met de Hertogh-dommen van Modena ende Regio/ die vanden Keyser verheffen.

Ferrara.

Tot Ferrara was den Paus Clemens den achsten ghekomen/ om dese twee Houwelijcken opentlijck te solenniseren/ die trouwende door Ambassadeurs/ d'welck ghescliedt wesende/ waren dese Princen ende haer Hofghesinnen daer heerlijck ontfanghen/ beschoncken ende ghefestoyeert met onspreeckelijcke kostelijckheydt. Sy zijn van daer weder over Mantua ghetrocken nae Milanen toe. Van desen Hertogh van Mantua zijn dese Princen seer fraey/ gentilder ende seltsamer ontfanghen dan in eenighe andere plaetsen/ met Triumphale Boghen ende ander vertoginghen: onder andere/ een Comedie Pastorale/ dat alle andere vrolijckheden te boven ginghe/ als wel alleene ghekost hebbende vijf-en-twintich duysendt Kroonen/ boven noch wel vijftich duysendt Kroonen dat het defroyement van dese twee Hofghesinnen kostede/ zijnde ghereeckent wel vijf duysent Menschen/ ende vier duysent Peerden/ die daer voor negen dagen kost-vry werden gehouden. Desen Hertogh hem meer heerlijcker ende liberaelder bewijsende dan eenighe andere/ daer mede des Hertoghs Dochterken by de toekomende Konninginne ten Doope gehouden werdt.

Mantua

Milanen.

Van daer trocken dese Princen op Cremona ende ander Steden/ tot op Milanen/ alwaerse arriveerden den 30. November/ daer wonderlijcke groote magnificentien ende kosten (als tot haer Landtsvrouwe) ghedaen ende vertoont werden/ als met Arcus Triumphale/ eenighe van steen ter eeuwigher Memorien: Daer bleven sy twee Maenden/ eñ trocken op Pavien/ ende soo tot Genua/ alomme met seer groote feeste ende kostelijckheydt onthaeldt/ dat wy wel een weynich hebben willen aenroeren/ om de groote magnificentie hun alomme bewesen/ alsoo den curieusen Leser in verscheyden ander Boecken mach lesen.

Pavia ende Genua.

De Princesse Bruyt/ met haer Moeder/ ende den Eertz-Hertogh met hun ghesellschap/ met dese groote feesten hun alomme aenghedaen/ hebben den bequamen tijdt van te passeren nae Spaengien verlooren/ ende alsoo den Winter tot Milanen ende Genua overghebracht tot in Meerte/ dat sy inde Galeyen ghescheept zijn/ ende eens in Zee ghewеest zijnde/ keerden weder tot Savona.

Terwijlen dat dese Personagien nae goede passagie verwachten/ soo werdt de Stadt van Final/ op de Genuasche Zee gheleghen/ zijnde een Marquisat/ van weghen den Koningh van Spaengien/ ghekocht vanden Heere Orlolo voor vier hondert duysent Ducaten: een Stadt seer bequaem gheleghen om te moghen van Spaengien komende/ tot Milanen reysen/ al op des Koninghs eyghen Landt ende grondt/ dat welcke seer was tot discontentement vande Italiaensche Potentaten.

Final ghekocht vanden Koningh van Spaengien.

Daer troude oock ontrent desen tijdt/ den Hertogh van Urbino met een Bastaert Dochter van Don Johan van Oostenrijck/ die Gouverneur van Nederlandt ghestorven was. Dese Dochter was tot Napels in een Klooster opgevoet.

Den Hertog van Urbino trout de dochter van Don Johan van Oostenrijck.

De toekomende Koninginne metten Eertshertogh tot Genua noch zijnde/ verwachten den bequamen tijdt om te varen/ ende in hun ghesellschap den Heer Philips van Nassou/ Prince van Orangien/ &c. Soo is aldaer by hem te Poste ghekomen Monsieur de Blacon/ den Gouverneur van 't Prinsschap van Orangien/ die dat nu langhe/ gheduerende de Fransoysche beroerten/ beseten hadde/ ghenoech teghen den danck vanden huyse van Nassou/ die int afwesen vanden voorsz Prince in Spaengien/ van weghen des Vaders sterfhuyse/ den Prince Willem saligher/ dat pretendeerden te behooren te regeren ende gouverneren naevolghende den Testamente. Desen Blacon hoorende dat des Princen rechten Erfghename daer soo nae by was/ is by hem ghekomen/ ende hem dat Prinsschap/ Staet/ Stadt/ Steden ende Kasteelen aengepresenteert/ klagende dat hy gheen resolutie uyt Nederlandt en ontfinghe. Aldus is metten Prince overkomen dat hy Gouverneur soude blijven/ de Catholijcke ende de Ghereformeerde Religie beyde in vrede te onder-houden/ ende daer over is den Prince wel verselschapt derwaerts ghetrocken/ om aldaer gehult te worden als wettich Heere.

Den Prince van Orangien besoeckt by den wege zyn Prinsschap ende wordt in Orangien gehult, den 11. Meert.

Aldus

1599. Aldus is hy den 11. Meerte 1599. nae Orangien ghereden/ daer hem den Heere van Blacon twee mijlen buyten der Stadt teghen ghekomen is met veel Edelen/ sterck ontrent hondert Peerden: by de Stadt ontfinghen hem een slach-ordene Voet-volck in wapen / sterck ontrent duysent Mannen: ontrent de Poorte vander Stadt is hem te ghemoete ghekomen den Bisschop van Orangien/ met zijn Geestelijckheyt in Pontifical ghewaet / alwaer den Prince is vanden Peerde ghetreden / ende in eenen Stoel ghesetten/ doende de behoorlijcke Ceremonien van huldinghen/ ende een Pavillion ofte Hemel werdt hem daer ghepresenteert / ghedraghen van vier vande Magistraten der Stadt: de Magistraet heeft hem de Sleutelen ghepresenteert / die hy den Heere van Blacon over gaf: de Poorte was verciert met wapenen / congratulerende inscriptien: de straten met Tapiten behanghen: de vensteren vol Edeldoms ghevult / die daer van alle kanten ghekomen waren / als van Avignon/ daer sy hem hadden drie daghen doen vertoeven / om hun ghereetschappe te maecken. Het gheschut grof ende kleyn afgheschoten / ende inde Kercke te Deum ghesongen / ende alsoo hunnen wettighen Over-heere ende absolut Prince hebbense als goede Ondersaten alle moghelijcke eere bewesen.

Daer nae heeftmen oock eenen dach besteet om te visiteren ende te oversien de andere plaetsen van sijn Prinsschap / als de Steden van Conthesou / Jouquiers / Gigondas ende ander plaetsen / daer sy hem oock heerlijck inhaelden.

Het Casteel van Orangien dede den Gouverneur Blacon ruymen van alle 't Garnisoen dat daer binnen lach / met oock alle zijne dienaers / ende leverde alsoo met de sleutelen het besit daer van aen zijn Princelijcke Excellentie / met groote ghehoorsaemheydt: welcke sleutelen aenveert hebbende / gasse hem weder / ende bevelende met ghetrouheydt die wel te bewaren ende te regeeren: zijnde dit Prinsschap een absolute souveraine Heerlijckheydt / niemanden onderworpen / als ghehouden van God ende het Sweert/ soo men dat noemt / met een Tijtel / Prince by der Gratien Godts/ Ec.

Als den Prince hier nu vier daghen mede besich gheweest was / oock den Coningh van Vranckrijck van dese zijn inhuldinghe verwitticht / als zijn naeste ende nootelijckxsten ghebuer / soo heeft hy oock doen publiceren eenen generalen peys / verghevenisse ende vergheetenisse van alles datter mochte inde Oorloghen ghepasseert zijn / alles tot groot contentement vande Onderdanen: hoe wel het scheen dat den Coningh van Vranckrijck / ende die van 't sterf-huys zijns Vaders/ met het huys van Nassou / wel anders daer inne ghehandelt wenschten / om dat den persoon vanden Prince noch niet van als volkomelick gheinformeert was.

Aldus zijn afscheyt nemende van zijn onderdanen ende Vassalen / synde liberalijcken beschonckẽ met een notable somme ghelts tot zijn voyagie / is hy den 15. Meerte te Poste nae Marsilien gereden/ by de Coninginne ende Aertz-Hertogh/ die daer-en-tusschen daer gekomen waren/ die hy opt sints heeft verselschapt.

Albertus met de Koninghlijcke Bruyt arriveren in Spaengien/ den 27. Meert.

Tot Marsilien heeft de Coninghlijcke Bruyt van de Stadthouders des Coninghs van Vranckrijck/ alle behoorlijcke eere ende traictement ontfanghen/ met groote eerbiedinghen / haer aenbiedende de Sleutelen vande Fortressen: maer sy zijn alle den 20. Meerte van daer ghescheyden / ende zijn langhs den Lande varende / den 27. Meerte tot Byvaros aenghekomen / ende aldaer ghelandt/ alwaer vanden Marquis van Denia / des Coninghs opperste Stalmeester/ ende die sijnen Gouverneur geweest was/ ende meest familiaer/ was gheboozen uytten huyse Borgia/ ontfangen ende gewille-komt. Den Eertz-Hertogh reet te Posten nae Valencen / daer den Coningh ende de Infante zijn Bruyt was / ende die ghegroet hebbende/ reedt vorder tot Madril/ om de Keyserinne zijn Moeder te besoecken.

Daer nae den eersten Sondach nae Paesschen/ zijnde den achtienden April / is Coningh Philips den derden van Spaengien / tot Valencen ghetrout met Vrouwe Margarieta van Oostenrijck: desghelijcx den Eertz-Hertogh Albertus van Oostenrijck mette Infante Isabella Clara Eugenia / des Koninghs Suster / Hertoginne van Brabandt / Ec. ende dat al met seer kostelijcke Pompe / pracht ende magnificentie/ nae den staet ende macht van soo machtighen Princen. 1599.

In 't leste van Mey soo trock den Koningh met sijne Koninginne nae Madril / ende de Infante met haren Man Albertus nae Barcelona / ende is aldaer den 8. Junij t'schepe ghegaen / ende den 18. tot Villa Franca aengekomen/ mette Hertoginne Dowagiere van Beyeren / de Moeder vande Koninginne die nae huys tot Gratz in Stiermarck trock.

Den Eertz-Hertogh met de Infanta zijn den 5. September tot Brussel aengekomen.

Den Eertz-Hertogh mette Infante zijn langhs Milanen over de Alpes gheberchte / langhs Basel tot Bezanson in Borgondien gekomen/ ende alsoo tot Lutzenborch / ende van daer den 5. Septembris tot Bruyssel wel aenghekomen / met groote triumphen vanden Staten / Landen ende Steden wel ontfanghen/ als wy hier nae sullen mogen verhalen/ inde regeringhe tredende.

Den Hertog van Mantua besoeckt de Nederlanden.

Den Hertogh Vincentio Gonzaga van Mantua/ die wy geseydt hebben dat in zijn Landt de Koninghlijcke Bruydt ende den Eertz-Hertogh Albertus soo heerlick hadde ghefestoyeert / was uyt Vranckrijck/ daer hy sijn Neven ende Maechschap hadde besocht/ te weten / de Hertoghen van Nevers ende van Longeville/ tot Bruyssel oock gekomen/ om de Landen te besien / alsoo hy een seer kloeck versocht ende ervaren Vorst is / alomme de Steden ghesien: hy hadde oock gheerne Hollandt ende den Prince Mauritz van Nassouwen besocht: diens vrientschap hy door den Colonel Don Alfonso Davalos / die doen gequetst lach/ versoecken dede / als die hem van Prince Mauritz groote lof aen ghesepdt hadde / vanden welcken hy ghevanghen zijnde / seer beleefdelijcken ghetracteert was gheweest) dan alsoose malkanderen persoonlijck te besoecken hebben moeten naelaten / door dat d'oorloghe / de jalousien / de plaetsen ende tijdt dat niet toelieten/ hebbense malkanderen met boden besocht/ ende beschoncken met Peerden / Wapenen ende dierghelijcke/ Ec.

De oude Gravinne van Arenberch sterft.

De oude Gravinne van Arenberch / Weduwe vanden Grave die inden slach tot Heyligherlee van Graef Lodewijck van Nassou verslaghen werdt / is in 't beginsel van dit Jaer tot Sevenberghen ghestorven / een kloecke verstandighe Vrouwe / die haer aldaer / als in een plaetse Neutrael / was onthoudende. Dies den 24. Februarij in Hollandt besloten wert / dat haer goederen (die syer veel ende schoone in Hollandt ligghen hadden/ nu verstorven op haer twee Sonen / die inden dienst van 't Koninghs volck waren / nu hare vyanden) weder souden gheslagen worden in confiscatie ende alsoo houden.

In 't begintsel van dit Jaer is den jonghsten Sone vanden Prince Willem van Orangien saliger/ Graef Hendrick Frederick / uyt Vranckrijck weder in Zeelandt aengekomen / met contentement vande Vereenichde Landen (hoe wel de Moeder hem geerne langher in Vranckrijck ghehouden hadde) om in Nederlandt op gebrocht te worden.

Admirant van Arragons handel in zijnen Legher/ inde Landen Cleve/ etc.

Wy sullen nu weder de oorlochsche gheschiedenissen verhalen / van daer af / daer wy in 't leste Boeck beyde de Leghers / in het Winter-Legher ghebrocht hadden / te weten / den Spaenschen in 't Landt van Cleve ende Munster / alwaer hy noch inde Winter ende int leste van December / Calcar / Goch / ende mede Gennep heeft inghenomen / ende door-toghen Westphalen / zijn inde Stiften van Munster / Osenbrugghe / Essen ende Werden ingheballen: hebben oock die van Pader-born ghescheven ende ghedreycht met groot quaet / soose de Lutersche Predicanten niet afschaften ende wech deden. Desghelijcken hebben oock die van Wesel vanden Admirante eenen strenghen Brief ontfanghen uyt Rees den achthienden December / vermanende dat sy acht behooren te hebben / wat het voornemen des Koninghs/ des Eertz-Hertoghs/ ende zijn Heyr-Leghers ware / om haer te vermanen haer Voor-Ouders voetstappen te volghen / haer bekeerende tot de Moeder de Heylighe Roomsche Kercke/ nae den yver

Schrijft ende dreycht die van Wesel.

ende

1599.

ende exempel haers Vorsten / die hy bewese de Keyserlijcke Majesteyt / uyt kracht des verbondtenisse metten Catholijcken Koningh van Spaengien / tot ghemeyn welvaren ende behoudenisse vande Catholijcke Religie, ende dat sijnen Legher tot dien eynde opghebrocht was / teghen alle Rebellen van Godt ende haren Prince : biddende haer te bekeeren totte Roomsche Catholijcke Religie / soo souden sy alle gunste des Koninghs ghenieten / (ende terwijlen hy sijn volck in 't Winter-legher voerde / om 't selfde elders mede te weghe te brenghen / hoopten hy / dat sy daer-en-tusschen haer beloofde gelt opbrenghen souden / ende de Catholijcke Religie herstellen / tot suyveringhe vande oploopinghe duyllicheydt der Calvinisten Secte / die mede door het gantsche Rijcke verbannen is / ende datse sullen grootelijcx by Godt / by den Paus / by den Koningh van Spaengien / ende by hare toekomende Catholijcke Princesse danck behalen : Eyndelinghe belaste wel strenghelijck de Catholijcke Religie te herstellen / de Gheestelijcke haer goederen restitueren / uytjagende de Calvinisten met haer Consistorien ende Predicanten / Catholijcke in haer plaetse stellende / ende tot alle versekeringhe met Eede te bevestighen. Tot welcken eynde hy haer sondt / Doctor Pieter vanden Bossche / beyder Rechten Doctor / van weghen des Koninghs / ende Auditeurs sijns Leghers / om hem breeder te vertoonen / ende alles te vorderen : dien sy gheloove sullen gheven / op dat hy niet ghedwonghen zy / strengher middelen met des Koninghs Legher by der handt te nemen / &c.

De Stadt Wesel wort gedwongen Religie te veranderen.

Die van Wesel / door dese dreyghementen vanden Admirante verbaest zijnde / hebben hunne Ghereformeerde Religie heel verandert / ende door kleynmoedicheydt van eenighe vande Magistraten / hebbense mede hun Predicanten ende Scholen afgeset / om dat daer ondersiens binnen quam den Bisschop van Ossero / 's Paus Nuntio van Ceulen / den welcken sy consenteerden alle de Kercken te wijdē / ende de Misse daer in te stellen / present de Raets-heeren van Cleve / metten Commissaris vanden Keyser : het welcke geschiede met groote verslaghentheydt vanden volcke / ende verwonderen der Jonckheydt / die de Jesuyten ende den Pastoor van Emmerick wel hoorden preecken / maer inde Misse werden weynige gevonden : de Predicanten vande Ghereformeerden blevender noch secretelijck binnen.

Dreygementen aende Graven van Oldenborch / Lippe ende Benthem.

Diergheliycke dreyghementen heeft men ghedaen den Grave van Oldenborgh / den Grave van der Lippe / den Grave van Benthem / ende andere meer / principalicken die de Ghereformeerde Religie voorstonden : sy sondense brandtschat-brieven / ende hebben voorts alomme onmenschelijck ghewelt ende wreetheydt aengerecht / alsoo hun den noodt drongh / door ghebreck van betalinghe. Alsoo nu de Kreytsen ende de omligghende Vorsten daer over waren raedtslaghende / soo hebben de Spaengiaerden haren spot daer mede ghehouden / ende daer van beschimpelijcke Comedien ghespeelt : haer Ghesanten aen den Admirante komende klaghen / hebbense achter rugghe met Esels ooren beschimpt / na roepende / Lutherano / Lutherano : ja selve den Colonel La Berlotte / alsmen hem vriendelijck vermaende van soeter te handelen / ende dat de Kreytsen ende Vorsten langhe armen hadden om sulcx te vergheldden / soo wees hy mette vingher een bleytende Koe / antwoordende schimpelijck / dat sy de Kreytsen ende Rijcx Vorsten soo luttel ontsaghen / als sy die Koe deden / &c. dan vele van die schimpers zijn in die Oorloghe noch wel van haren hoochmoet vernedert gheweest / als dese Memorien sullen aenwijsen.

Spaengiaerden spotten met t'Rijck.

Vergaderinghen van Kreytsen en Vorsten.

Over desen vyandtlicken inval der Spaengiaerden zijnder van verscheyden Rijcx Creytsen / desghelijcx van Rijcx Vorsten / vele (dan langhsaem) vergaderinghen ghehouden gheweest / daer alle de groote klachten ghekomen zijn : alwaerse goedt vonden den Keyser te schrijven / oock aenden Aertz-hertogh Albertus / den Admirante 't Hooft van 't Legher / ende aen den Gouverneur Cardinael Andreas / maer al te vergheefs. Ten lesten heeft den Keyser nae veel schrijvens in 't particulier / een Mandaet uytghegheven teghen Don Francisco de Mendosa / Admirael vanden Koninghrijcke van Arragon / Marckgrave van Guadalest / ende Commandeur vande Ridderlijcke ordere van Calatrava &c. Veldt-heere van 't Bourgoensch kryghs-volck des Aertz-Hertoghs Albert / &c. Van date den dertichsten Decembris 1598. tot Praghe.

1599.

WY Rudolphus / by der Gratien Godts den tweeden / ghekooren Roomsche Keyser / tot allen tyden vermeerder des Rijcks / in Hoochduytslandt / Hongaryen / Bohemen / Dalmatien / Croatien ende Sclavonien / &c. Koningh / Eertz-Hertoghe van Oostenrijck / Hertoghe van Bourgonien / Stier / Carinthen / Crain ende Wirtenbergh / Grave van Tirol / &c. Ontbieden wy den wel-ghebooren onsen lieven besonderen Don Francisco den Mendosa Admirante des Koninghrijcx van Arragon / Marchgrave van Guadaleste / Ridder der ordre Calatrava / Commandeur in Val de Pennas : Onses vriendelijcksten ghelieefden Broeder Eertzhertoghe Albertus van Oostenrijck Velt-oversten / oock aen u N. ende N. al ende eenen yeghelijcken Regimenten / Admiralen / Veldt-legheren / als oock alle toe-ghedanen Kryghsoversten / Ritmeesteren ende hare Luytenanten / Capiteynen ende Bevelhebberen vande kryghslieden soo te Peerde als te Voet / van wat Natie / staet ende conditien die selve souden moghen wesen / ende deses onses Mandaets ende gheloofweerdige schriften te vooren komt / ende ghetoont oft verkondight soude moghen werden : Soo veel heurder op onsen Rijcx oft der selver Vasticheden / Grondt / Bodem / Steden / Vlecken / Schanssen ende Stroomen / soo te Water als te Lande in oft opghetoghen zijn / ende hen daer op onthouden. Doen wy hier mede te weten / dat onse Vorsten ende Stenden der Nederlandtschen ende Westphaelschen Craitz. Insonderheydt den Hoogh-geboren Johan Wilhem / Hertoge van Gulick / Cleve ende vanden Berghe / &c. onsen lieven Neve : Die ons nu eenen gantschen langen tijdt ende den eenen tijdt nae den anderen in aller onderdanicheydt te kennen heeft ghegheven / ende ons daer over seer hoochlijcken gheklacht heeft / in wat manieren ghy Admirante met grooter Heyrkracht / ghewelt ende macht / Ja over die dertich duysent ghewapende Mannen / in 't leste vande voorleden Maendt van September uyt Brabandt getrocken zijn, uwen wech stracx deur het Vorstendom Gulick ghenomen hebt / ende der selver Maendt des voorsz Hertogens Stadt Orsoy overweldicht / vast ghemaeckt ende besettet. Daer naer ettelijcke duysent te Peerde ende te Voete over den Rhijn ghesonden / die aldaer op den Rijcx bodem een Schansse opghewòrpen hebben / ende over beyden de zijden der selver alle die Beesten ende Vee (soo groot als kleyn) wech-ghenomen hebben / dat platte Landt gheplondert / ende boven dien de arme luyden met vanghen / rantsonneren / branden ende Dootslaen / verdruckt / dat diergheliycke noyt ghehoort en is geweest van eenighe Deurtochten : Daeromme dat oock d'Inwoonders / ende Onderdanen den meestendeel allen heure Huysen / Hoven (ende wat sy met haren sueren arbeyt ghewonnen hadde) verlaten moesten : Waer by het noch niet ghebleven en is / maer hebben tselve Krijchsvolck ghesonden int Landt van den Berghe / wesende een Vorstelijck Gulicx Leen / ende wijlen Olrich van Daum Grave tot Valckensteyn / woonende opt Huys Broeck gheheeten / hebben dat selve beschoten, ende onaenghesien dat den Grave dat Huys met conditien ende versekeringhen van alle de vryheden / (lijf / have ende goederen voor hem ende die daer op waren / namentlijck de Gulicksche ende des Graven Soldaten) opgheghеven hadde / hebben boven de voorsz conditien een deel van dese selve Soldaten doodt gheslaghen ende vermoort / ende den voorsz Grave (welcke des Admirantes Sauvegarde selver hadde) hebben sy sommighe daghen ghevanckelijck ghehouden / ende op eenen tijdt met verwillinghe ende consent van des Capiteyns (die op het Huys lach / als hy teghens den Avont wandelen ghegaen was) jammerlicken verslaghen / vermoort ende omghebracht. Middelertijdt

heeft

1599. heeft dat Kryghs-volck noch sommighe Cleefsche Steden, als Burich/ Dinslaken, Holdt, Rees, Emmerick ende andere Sloten, Edellupden Huysen/ ende Dorpen hier ende daer (onder den voorschreven Vorstendom toe-behoorende) met gewapender handt doorghetrocken/ ende oock somtydts met het grof Gheschut daer voor ghetrocken zynde/ die selve alsoo ingheñomen/ verwoestet/ ghedwonghen ende uyt ghegheten: waer onder dat waren veel Gheestelijcke ende Wereldtlycke persoonen/ sonder yemanden te verschoonen/ maer op't alder-ellendichste gheplaecht ende ghetormenteert/ een deel van dien ghevanghen/ een deel verworcht oft om ghebracht/ met vrouwen/ Jonckvrouwen ende dochter-schenden op het alderschandelijckste/ dat dierghelycke noyt ghehoort en is gheweest. Ende boven dien noch de Stadt van Wesel soo benaeut/ dat sy hondert ende vyftich duysent Daelders (waer van sy d'een helft ghereet/ ende d'ander helft binnen weynich tijdts) hebben moeten opbrenghen: daer nae (midts noch opbrenghende) duysent Malders Rogghe/ die sy des Admirante Oversten ende Bevel-hebberen hebben moeten beloven. Daer en boven de Heerlijckheyt ende Huysen/ als Kruydenberch/ Weyflijckhoven/ met oock die Vorstelijcke Edellupden Huysen ende Sloten/ als Lhan, Windendal/ Dulport/ Noisau/ Impel/ Dornich/ Lackhuysen/ Woremsemmerwogen/ ende den Hertogh van Gulick selve met syn Hofhoudinghe in de uyterste armoede ghebracht. Ende vorder/ watter voor andere plaetse meer met ghewelt ghenomen/ gheplondert/ beschadight ende afghebrandt zijn gheweest/ daer van ons eenen grooten nomber van specificatie ghesonden is. Voorts soo hebben hen sommige vanden Velt-legher dorven beroemen den Hertoghe selve in persoone te veroveren ende verdrijven. Boven desen al/ soo hebt ghy Admirante met u Kryghs-volck oock vervordert voor desen/ eenighe Steden in't Sticht van Munster met uwe Spaensche Soldaten te besetten/ ende de ghene die eenighe weygheringhe ghedaen hebben/ met gheweldt daer toe ghedwonghen ende inghenomen: Ende boven dien hebt ghy het Sticht Munster/ ende de Bisschoppelijcken Stadthouder ende Raedt der selver Alexander van Vebelen als Oversten, doen presenteren een quartier brief/ ende boven het voorsz quartier ghemaeckt hebbende als voorschreven is/ hebt ghy het Hertoghdom van Cleve/ met noch dertich Steden ende Vlecken aenghetast ende inghenomen/ soo Cleefsche als Munstersche/ tot behoeve uwes Krijghsvolcx Winter-legher/ eñ het Sticht Essen eñ Werden gantsch ende gheheel bedorven: Soo gheschiedender oock daghelijcks uyt die Vasticheden des Vorstendoms van Ghelder op den Dorpen ende Nae-ghebueren soo veel roovens ende rantsoenerens/ dat geen Ackerbouwinghe noch Koopmanschappen konden ghedreven worden: ende watter vorder meer voor gheweldt ende moetwille ende overlast bedreven is ghewordem: Zijn wy vande Hooghe Overicheydts weghen ghedwonghen/ ghelyck oock mede zijn alle andere aensienlijcke Cheurvorsten/ de welcke ons daer toe seer ernstelijcken aengheroepen/ versocht ende ghebeden hebben/ ende alsoo ghy nu sulcken onbehoorlijck ende onbillijcken voornemen voorgenomen hebt/ ende gheensins en hebt willen laten ghesegghen oft vermanen/ dat ghy Admirante dese ons ende des Heyligen Roomschen Rijcx vredelicken Landen/ ende die ons ende den Heylighen Roomschen Ryck toegheswooren zijn met een alsulcken Kryghs macht (sonder eenigh aensien ofte waerschouwinghe in tijdts) te overvallen: Soo en hadden wy/ noch alle onsen Cheurvorsten/ Vorsten ende Staten/ van den Koningh van Spaengien/ ende noch min van onses vriendelyckisten gheliefden Broeder Albertus Aertz-hertoghe, &c. ghelijck oock de gheheele Nederlandtsche Regieringhe/ gheen alsulcken vyandtschap verwacht/ maer ter contrarien altijdt voor desen/ als oock noch ter tijdt/ van ons vertroostet met een goede ende vriendelycke Nabuerschap/ maer hebt de voorsz Landen (den Rijcx-Onderdanen) overvallen met u Krijghsvolck ende tot eenen roof gemaeckt/ die selve verarmt ende verdorven. Soo hebben wy/ ghelijckewel voor desen aen u/ ende als oock aen onsen ghelieven Broeder Alberti/ onsen wille ende sinne dien aengaende (door diversche schrijvens) te kennen gegeven. 1599.

Soo schijnt dat (niet teghenstaende de voorgaende waerschouwinghen ende vermaninghen) ghy die selve in't minste niet na en komt/ noch in't weynichste na en volcht naer behooren: Daeromme ons van noode is scherper toesicht ende andere middelen daer toe te ghebruycken. Hieromme bevelen wy u Admirante van Arragon/ midtsgaders alle uwe naerghelaten Oversten/ Bevel-hebberen ende Kryghsvolck/ soo in't particulier als generael/ van weghen der Roomscher Keyserlijcke Majesteyts macht/ als ons ende des Heylighen Rijcks Onderdanen schuldigh zijnde/ op lijf-straffe waer sy te vinden zijn/ ende den anderen onses ende Rijcks hooghe ende leeghe Onderdanen/ Bontghenooten/ Vassalen ende Leenlupden/ ofte die onder ons ende des Heyligh Rijcks ghesetten oft ghegoet zijn: Op pene ende straffe van ons ende des Heyligh Rijcx Acht ende weder Acht/ Ban ende weder Ban/ ende daer en boven met verlies van hare Beneficien/ Previlegien/ Vryheden/ Digniteyten/ Leenen/ Haven ende goederen/ tot wat plaetsen die onder ons ende des Heyligh Rijcks oft der selver ghealieneerde gheleghen zijn/ wie de selve overtreden/ metter daet te moghen executeren sonder eenighe meerder verklaringhe te dorven hebben. Ernstelijcken ende vastelijcken ghebieden wy/ ende willen dat ghy ende ghylieden/ dit onses Keyserlijcke Mandaet ende Vidimirte oft gheloofweerdighe Schriften ghesien ende ghetoont sal worden/ ende de wete daer af ghedaen sal wesen/ met allen u Krijghs-volck/ sonder yemants veerder ghelepdinge/ van ons ende des Heylich Rijcx gront ende Bodem aftrecket/ ende den selven ontlastighet/ verlatet alle Steden/ Sloten/ Edellupden Huysen/ Vlecken/ Vasticheden ende Schanssen/ die ghy ende ghylieden (als vooren verhaelt is) den Hertoghe van Gulick/ dat Sticht van Munster ende andersints ons ende des Rijcks Staten ende heure Ondersaten afghedronghen hebt/ hoe die moghen ghenoemt zijn/ ende haer gantschelycken verlies haer voorighe Heeren wederomme in handen stelt/ de ghedane ende veroorsaeckte schaden betalet ende opleggnet. Aen dien van Wesel ende andere afghedwonghen Penningen ende kosten met brandtschatten/ sonder afkortinghe wederomme ghevet: Ende oock om te bewijsen dat ghy Admirante in het schandelicke ombrenghen ende vermoorden van den Grave van den Broecke gheen welbehaghen en hebt ghehadt/ ende der Gravinne (Weduwe wijlen des voorseyden Broecks) ghenomene ghereetschappen/ als Ghelt/ Clepnodien ende Silverwerck wederomme ghevet/ oft die behoorlijcke weerde daer vooren betalende/ die ghemolesteerde Geestelijcke ende Wereltlijcke persoonen (sonder quade mishandelinghe) op hunne vrije voeten stellende. Ende u wacht van nu voortaen tegens de boven ghenoemde/ noch oock andere/ in onse ende des Rijcx Staten ende Onderdanen, in eenigher manieren op die selve yet vyandelijcks te attenteren oft voor te nemen/ ende hen niet anders te doene/ op ghehoorsaemheyt/ soo lief u ende een yegelijcken in besondere dat wesen mach/ om de voorsz straffe te vermijden. Daer naer weet u te schicken: Ende dat vermanen wy u wel ernstelijcken &c. Gegeven op onse Slot Padibrod den 30. der Maent Decembris 1598.

Rudolph. Ad mandatum Ces. Mayst.
V. L. Carodino. Arnd, Hanniwaldt
in Dorso.

Hier oppe antwoorde de Admirante/ met dese volghende woorden.

DAt hy niet en mach achten noch deses ende al d'ander schrijvens/ dat soo de Keyserlijcke Majesteyt macht ende kracht over de een zijde/ ende des Heylighe Vader des Paus met syne excommunicatie op d'ander zijde/ hem noch eens commandeerde oft ghebode te vertrecken/ dat hy niet en soude obedieren/ als hebbende eenen Heere die hem bevolen

heeft

1599.

heeft zijn exployct te doen, ten ware dat hy door cracht van Wapenen door yemandt hem opkomende, met launer ghewelt anders dede doen resolveren.

Keysers Mandaet aen de Vereenichde Landen.

Dergheljcke Brieven heeft de Keyser oock ghe-schreven, ende een Mandaet ghesonden aende Staten van de vereenichde Landen, beklaghende dat sy haer Krijghs-volck onderhielen in het Cleefsche ghebiedt, ende het innemen vande Cleefsche Stadt Sevenaer, het Slot Tolhuys, ende int Stift van Munster de stadt Breda overweldicht, ende veel Gheestelijcke ende Wereltljcke persoonen ghevanghen, ende nae Grol ghesleypt: Belastende op de pene van den Ban dese plaetsen te ruymen, ende de ghevanghenen te verlossen, &c. Oock gegeven tot Padrbod den 30. Decembris, 1599.

De vier Rijnsche Cheurvorsten, van Ments, Ceulen, Trier ende den Paltzgrave, hebben mede Brieven aende Staten der vereenichde Provintien gheschreven, ende aen Prince Mauritius, hun seer beklaghende over 't ghewelt van hun Krijghs-volck, die belastende van des Ryex-bodem af te wenden: Waer op de Staten heftelijck antwoorden, van oyt tot dien eynde alle goet devoir ghedaen te hebben, ende noch bereet te doen, soo hare vyandt hun niet daer toe en porde ende dwonge, &c.

Vergaderingen van de nederige Creytsen en Rijcks Vorsten.

Dese Brieven ende schrijven niet helpende, hebben niet alleene des Ryex Creytsen, maer oock de bylig-ghende Vorsten als die van Bruynswijck, Brandenborch, Ausbach, Lantgrave van Hessen, met Simon Graef vander Lippe, als Westphalische Circkel ofte Creytz-overste Luytenant, veel vergaderinghen gehouden, als tot Franckfort, Erfort, Ceulen, Magdenborch, ende ten lesten tot Cobelentz, ende beraetslaecht hoe dat men sulcke invallen best nae des Ryex constitutien ende afscheyden souden mogen afweeren.

Spaensche Ghesantens ontschuldinghe over den tocht ende Winterlegeringhen op Ryexbodem.

Alwaer hun oock gevonden hebben tot verscheyden reysen de Ghesanten van den Koningh van Spaengien, van wegen den Eertz-hertoch Albert, ende van weghen den Gouverneur Cardinael Andreas, te weten, D. Godefroy van Moestenbroeck, D. Niclaes van Langhenberch, ende D. Meussenbroodt was hem dickmael bygevoecht, die welcke tot verscheyden tijden ende plaetsē in Januario ende Februario hebben vertoont veel ontschuldinghen, leggende d'oorsaken van dit ongheval, op des Ryex Staten int generael ende particulier, om dat sy inde Nederlandtsche oorloghen den Catholijcken Koningh soo luttel behulp ende vorderinge ghedaen hadden, daer het Rijck vanden Koningh meerder weldaden hadde ontfangen, sommierlijck seggende.

Den tocht waer uyt grooten noot, ende niet om de Landen te verheeren, aenghenomen, maer tot des Rijcks besten, ende bewaringhe van de Roomsche Catholijcke Religie, daer veel Ryex verwanten ter contrarien de Nederlandtsche Rebellen in hun Ketterijen sterckten, die daer door noyt hadden willen tot eenighe versoeninghe komen, wat middelen ende intercessien men oock hadde ghebruyckt. Metten Tocht ware het wederghеven van Rijnberck, ende Schencken schansse getracht: Daeromme den Keurvorst van Ceulen, al ist dat hy inde Stiften van Ceulen ende Munster wat schade lijdet, hem niet en behoefde te belgen, nademael hy den Koningh moste danck weten, dat hy noch in zijn geheel ware, ende de gene was die hy gheweest hadde: Hy mocht oock bedencken tstuck van Truexses, Nuys, Berck, Bonna ende andere groote diensten vanden Koningh ontfangen, soo vorderlijck tot t'ghemeyn welvaren der Catholijckshe Religie, den staet vande Geestelicke Vorsten ende vanden Westphalisschen Creyts: aenmerckende de groote deucht die ander Landen daer uyt toekomende was, ende de Landen beschuttende van het plonderen der rebellen ende vyanden.

Onschult over den Grave van Broeckens Moort.

Den Grave van den Broecke was om zijn nijdigh herte omghekomen, zijn aenghebooren wreetheyt ghedurichlicken toonende, uyt haet van de Catholijcke Religie teghen des Koninghs volck, als sy om voeragie liepen, die alomme wreedelijcken dootslaende: waer door des Koninghs volck tot wrake ontsteken zijnde, teghen sulck een die geen waerschouwinge vanden Heer Admirant wilde hooren, was hy teghen sijnen danck omghebroocht, twelck hy dochte by nadeel van Justitie te wrecken.

Desgheljcx de Vorst van Cleve ende Gulick hadden oock soo grooten noot niet van klaghen, den Heer Admirante sochte een yeghelijck rechtveerdich contentement te ghеven: Want soo haest Rijnberck verovert was, ende t'ghelt van Wesel bekomen, was hy den Rhijn afghetrocken, besettende Rees ende Emmerick, om Schencken Schansse te winnen, maer die te sterck ende niet aenkomelijck vindende, waer hy voortghetoghen nae Deuthecom, den vyant Schulenborch afnemende, daer over was den Winter ghekomen, ende t'ghelt totte betalinghe ontbrack hem, dies hy resolveerde t'Legher te Winteren in de Landen des Ryex, om t'selfde Rijck soo wel teghen des Rijcks als des Coninghs vyanden te beschermen, die daer over oock wel mochten wat ongemacx lijden, namelijck den Vorst: want hy by de verbonden van Venlo ende andere meer, ghehouden was tot onderlinghe bescherminghe, bystant ende bewaringhe vande Catholijcke Religie, dat welcke t'allen tijden ware gheneghligeert ofte naeghelaten, niet tegenstaende geduerige vermaninghen hem aenghesеyt ende gedaē van alle de Nederlantsche Gouverneurs, als dat hy in tydts soude versien teghen de Schele van de Secten in sijn Stadt van Wesel, ende dat hy daer niet ontfanghen soude ofte laten nestelen alderhande Ketters: Met protesten, dat hy daer mede oorsaecke soude ghеven van t'selfde te wrecken, ende evenwel heeft hy de Ketters ende Rebellen alle gunste bewesen, oock van alle nootdruft in Wapenen versorcht, onder deckſel van Neutraliteyt, ende selve in des Vorstens Hof werden Calvinissche Predicanten ghedoocht.

Vorst van Gulick ende Cleve beschuldicht.

De Borghers van zijn steden lieten voor haer ooghen, jae uyt hare Steden vangen ende wech voeren des Koninghs Krijgs-volc, als Schenck ende Boedberch uyt de Stadt van Santhen gedaen hadden.

Den Vorst hadde belooft Schenckens schansse te raseren, op welcke toeseggìnghe de Stadt van Orsoy wederghegheven, ende de Schansse teghen over Rees gherasееrt werdt, van welck quaet de Cleefsche d'oorsake waren.

Keyser ende Rijcks Vorsten beschuldicht.

Alsoo hadde oock den Keyser ende andere Rijcks Vorsten hun devoir niet ghedaen volghende generale ende particuliere verbondtenissen ende Tractaten, tusschen den Rijcke ende t'Huys van Bourgondien: want zijnde meermael vermaendt van de Gouvernante van Parma, den Hertoghe van Alba, ende vande andere volghende Gouverneurs, dat sy (volghende verbondtenissen van vrientschappen) niet en souden de ballinghen ende ghebannen Ketters in haer heerlijckheden ontfangen: soo hadden sy dien niet teghenstaende, de Heyrtochten van den Prince van Orangien, van Hertoch Casimirus ende meer andere, laten vergaderen, Monsteren ende passeren, ende alsо tegen de ordonnantien des Ryex de Rebellen allen onderstant ende voetsel gegeven: Ende daeromme behoorden int Rijck een kleyn ongheмack niet aen te sien, ten respecte vande groote weldaden des Koninghs (soo nootlijck voor de ghemeyne welvaert ende Catholijcke Religie) van des Majesteyts name ende weerdicheyt van 't Rijck, ende den staet vande Gheestelijcke Vorsten, ende van alle de Landtschappen van den Westphalisschen Kreytz.

Dit is in effect het sommarie vande bewijsredenen der ontschuldinge, ghedaen van weghen des Coninex Krijchsheyrs Oversten, waer van veel schriften in drucke breeder te lesen zijn, met groote prolixiteyt, waer mede sy (die hun wel toegedaen ware) goet contentement gaven: Soo dat de Resolutien, die van vele ghevordert werden, seer werden geretardeert.

Naerslagen der Creytsen over d'oorloghe met s Keysers Commissarissen.

Hier over hebben mede des Keysers Commissarissen van meyninghe gheweest ende versocht, datmen gesien hebbende zijn Keyserlijcke Majesteyts groote sorchvuldicheyt over dit stuck, in 't publiceeren van sijn Mandaten, ende schrijven van zijn Brieven al over: Daer op den Aertshertogh Albertus, ende den Cardinael Andreas belooft hadden, dat men t'Krijchsheyr van den Ryex-bodem souden afleyden, ende liberalijcken de schaden vergelden: segghende

dat

1599.

dat den Admirant dien tocht dede sonder hun particulier voorweten / waeromme men moeste wat ghedult hebben/ ende wachten op voldoeninghe ende uytgangh vande beloften.

Opinie van de Rynsche Cheur-vorstelicke Gesanten.

Met dese opinie stemden oock ghenoech de Rijnsche Cheurvorstelicke Ghesanten / te weten / als datter teghen de partijen / die d'een den anderen bekrijghende waren/ niet offensive diende voor-ghenomen/ maer datmen behoorde het eynde vande toe-seggingen te verwachten : Ende volghens het besluyt vande vijf Creytsen / oock op de forme vande executie / soo ware het noot daer over eenen Rijcks dagh ofte Deputations-dagh te beschryven / om wysselijck ende discretelicken te raetslaghen / considereren ende weghen de macht van beyde de Oorloghende partyen / hebbende oudt Krijghs-volck die over de dertich Jaren inden Kryghs-handel gheoeffent waren: Den Koningh van Spaengien hadde d'Oorloge nu langhe teghen sijn Nederlanders / ende oock daer-enboven teghen andere / jae Koninghen ghevoert / ende al hadde hy by wylen schade geleden / soo hadde hy gelijcke wel wederomme hem versterckt ende d'Oorloghe hervat. Soo men wilde des Rijcks affschept executeren ofte in 't werck stellen / waer niet alleene te weghen / dat sy ghelijcke macht dienden te hebben/ maer oock toesien de partijen niet vorder te terghen ofte tot wraecke te beweghen / tot perijckel vanden gantschen Krijgh op Rijcx-bodem te trecken / waeromme gheordonneert ware / datmen ghebruycken soude den Raedt van d'ander Creytsen / ende mede niet te doene sonder consent vanden Keyser / als Opper-hooft des Rijcx / die welcke als noch alle violente ende sorgelijcke middelen ontriede/ om dat den Eertshertogh Albert versocht / als datmen hem (als een Vorst uytten Duytschen bloede gesproten) wilde gheloove gheven / aenbiedende alle schade ghedaen te repareren/ende te voldoen.

Welckens loffelijcke beloften sy niet en behoorden lichtelijck te mistrouwen / noch sijn Hoogheyt gheen oorsake te gheven / van sijn woort niet te houden/ soo men niet wilde thoonen te benijden ofte te misgonnen dat de Nederlanden hem toe-ghevallen waren. Waeromme sy besloten ('t stuck so gewichtich zijnde) dat sy behoorden 't gantsche Rijcks ghevoelen daer over te hebben / op dat het den vyf Creytsen hier naemaels niet verweten en werde / dat sy 't gantsche Rijck in onlijdelijcke schade ende ongheval door haer lichtveerdicheyt ghebrocht hadden : Daer en tusschen behoorden sy niet af te laten vande negen-maendische contributie van het gantsche Rijck te vergaderen / niet om daer mede te offenderen / maer te defenderen/ ofte alle overlast af te weeren.

Opinie van de Rijcks Creytsen.

Dese opinie der Rijnsche Cheur-vorstelijcke Ghesanten / niet teghenstaende die vele goedt vonden ende toestemden / soo hebben ghelijcke wel de ander Ghesanten / Franconische / Overrijnsche / Westphaelsche ende Nedersaxensche Creytsen vermaendt ende gheseydt / dat des Rijcx constitutien op den ghemeynen Vrede (vanden overvallen leden) bystandt te doen openbaer waren / ende datter gheen questien waren ofte men 't selfde mochte doen/ maer hoe men 't selfde in 't werck mochte stellen/ waer nu te resolveren : Sy hadden des Keysers ende Cheurvorsten opinie ghehoort/ so ware des Eertzhertogs Albert sijn Krijgsheyrs gheweldt in 't Rijck van over langhe bekent/ ende daer en boven hadde den Admirant dickwils belooft / selve met Zeghelen ende Brieven / dat hy wilde sijn Krijghs-heyr van den Rijcx-bodem voeren : daerentusschen vaert hy gelijcke-wel voort/ ende vast werden des Cheur-vorsten ende Vorsten Stedē/ Kasteelen ende Ondersaten hart ghedronghen / ende met Geschut haer Poorten te openen ghedwonghen/ de Brandtschattinghen vermeerdert / ende de openbare Vrede-breeckers (diemen seydt onwetens des Eertz-hertoghs ende Cardinaels sulcken moordadicheydt te aenrichten) en worden niet alleene ongestraft gelaten / maer werden in grooter eeren gehouden ende begaeft / Jae vereert met hooghe Krijghsdienstige Officien ende Ampten : Mede van wedergevinghe vande plaetsen/ noch van voldoeninghe der schaden / en wert geensins ernstelick van hun eenighe aenbiedinghe ghedaen : Alsoo en waerder gheen gheloove hun ydel belofte te gheven / maer men soude de beswaerde Leden ende Stenden (nu twee-en-dertigh Jaren by dese Oorloghe ghequelt / ende nu in de seven Maenden onlijdelijcken overvallen) bystaen/ ende den lievē Vaderlande/ende der ouder Duytscher Natie eere voorstaen / malkanderen helpende / ende alsoo weeren de schande die de Keyserlijcke Majesteyt ende den gantschē Rijcke daer over soude toegeschreven worden/ by alle Gebueren ende Natien/soo sy hun Mandaten ende Decreten niet en executeerden / ofte en veeracht hebben.

Decreet ofte resolutie totte Oorloghe.

Waer door by de meeste bestemminghen ghedecreteert wert ende besloten/ uyt crachte van Rijcks Constitutien / datmen den Westphalisschen Creytz ende andere overlaste Rijcks verwanten souden bystandt doen/ende beyde de oorloghende partijen belasten/ van des Rijcks bodem te trecken / ende dwinghen tot reparatie der schaden / ende verseeckeringhe te doen dat sulcks niet meer en soude gheschieden / oock sonder voorts den loop van Coopmanschappen ende handelinge te verhinderen/ &c.

Graef Symon vander Lippe Velt-overste ghecoren.

Voor Generael Velt-overste vercoren sy de Grave Symon van der Lippe / des Westphalisschen Creytz Overste Luytenant / nochtans met teghenspreecken vande Nedersaxensche / ende des Paltzgrave Cheurvorstelycke Ghesanten / met dien van Ansbach: Maer die ander Creytsen (dat het den Decreet des Rijcks constitutie gelijckformich was) hebben dien Cheur alsoo bestemt ofte overstemt / ende met desen Generalen Oversten waeren de andere Creytsen Overste te beraetslaghen / hoe / waer ende wanneer de saecken te handt-haven waren/met meer ander saecken. Voorts mede datmen de Keyserlijcke Majesteyt souden versoecken/ zijne Mandaten te vorderen tot dat sy ghehoorsaemt werden/ ende voortvarende met des Rijcks Ban teghens de onghehoorsame/ &c.

Daer wert oock gheproponeert/soo beyde de oorlogende partyen des Rijcks Mandaten ghehoorsaemden/ende van Rijcks bodem afweken/datmen alsdan op gemeyne kosten soude Garnisoenen stellen/ om alle vordere diergelijcke invallen te weeren.

Affschept der Creytsen aen des Cardinaels Gesanten.

Nae dit besluyt werde den Ghesanten van den Cardinael Andreas / Eerts hertogh ende Gouverneur / van weghen de vijf Creytsen aengheseyt / ende gheantwoort / dat zijt veel anders verstonden van des Cryghsheyrs handelinghe / dan sy wel verhaelt hadden : Maer soose hun belofte ende toeseegginghe wilden metter daet volbrengen / afleydende t'Krijchsheyr van des Rijcks bodem / recompenserende de schaden ende ghehoorsaemden de Keyserlijcke Mandaten / soo en soude niet voor ghenomen worden / dat des Cardinaels Hoocheyt soude tot achterdeel / ofte schadelyck wesen/ ende tselfde wert hun mede schriftelijck gegeven.

Met diergheliJcke Brieven werden mede der Staten Generale Ghesanten van de Vereenichde Landen / vermaent af-stant te doene van de plaetsen des Rijcks/by haer ingehouden ofte beseten.

Den Admirant begint Winterlegers te lichten/ om dat den Prince Mauritz te Velde wilde.

Terwyle dat dit Decreet tot Cobelentz den een en twintichsten Meert besloten wert/ende dat den Prince Mauritz zijn Krijghs-volck begonde te Velde te trecken / soo hebben de Spaensche begost te verlaten hunne Winterlegers int Stift Munster/ ende uyt het Berchsche ende Cleefsche quartier / nochtans om dat sy den Rijnstroom in hun ghewelt mochten houden/ ende vrije toeganck in Gelderlandt hebben/ so hebben sy vijf Steden in Cleve willen hebben ende behouden/ te wetē : Rees/ Carcar/ Goch/ Gennep ende Emmeric/ die welcke om te gewinnē/ Schenckens Schansse hem van noode was/ dies hy de Stadt Emmerick dede op eysschen int eynde van Februarij / belovende vergevenisse van alle voorgaende saecken / oock mede dreyghende soose hem niet openden/ alle ghewelt ende verderf.

In Hollandt beraetslaechden sy oftse Emmerick beschermen souden/ ende hunnen vyandt voorkomen: Maer terwyle zijn de Spaensche daer sterck voorghekomen / ende hebben de Hollandtsche Oorlochschepen mettet Gheschut vant Landt af doen drijven/

ende

ende daer nae 't Gheschut met Ponten voor de Stadt ghesonden ende eenighe 20. ofte 24. scheuten daer op gheschoten. De Borgherye daer over verschrickt/ hebben gheen ghehoor willen gheven aen hunnen Capiteyn vander Stadt / Overste van 200. Kleefsche schutten / van weghen den Hertogh synen Heere, die welcke hun rade datse souden ghetroost zijn, ende hy soude om hulpe senden aen die van Schenckens Schanse/ die hun aen-gheboden waren gheweest: maer den meesten-deel der Borghers / beweecht by de Jesuyten ende Spaensche gesinde/ hebben 't willen over-gheven ende uyt-gesonden hun Borgemeesters/ die den lesten Februarij mette Spaensche verdroegē/ ontrent duysent Man soo te Voet als te Peerde in te nemen/ tot verwonderinghe van velen / midts dat sy hun te vooren soo animeus ende kloeck gethoont hadden voor haer vryheydt, ende nu soo lichtelijck lieten ghesegghen / waer uyt die Gheunieerde Landen merckten / datter connibentie ende secreet verstandt was onder die vande Kleefsche Regieringhe mette Spaensche.

Den Admirant neemt Emmerick weder in/ den lesten Februarij.

Den Admirant leyde in Emmerick Garnisoen van Walen/ Italianen ende Spaengiaerden onder 't beleydt vanden Grave van Busquoy / die Sone was vanden Heere van Vaulx / vanden huyse Longeval/ die vanden Koningh onlanghs Grave ghemaeckt was : dese was een kloeck jonck Heere / die principalyck Atrecht beschermt hadde teghen den Koningh van Vranckryck. Den Capiteyn mette Kleefsche Schutten werden in Schuyten gestelt om te vertrecken / dies sy quamen tot Graven-weert haren dienst aenbieden, ende werden byde Staten der Vereenighde Landen in dienste aengenomen.

Hier over vont Prins Mauritz geraden de Stadt van Sevenaer weder in te nemen / latende den Gelderschen Weert beset / byden Heer Sidelnisky met acht Vendelen, ende eenighe stercke Huysen daer omtrent: waeromme hy uyt sont Graef Lodewyck van Nassouwen met eenighe Ruyterije ende Musquettiers nae Emmerick / om syn voornemen te volbrenghen sonder hinder van 't Garnisoen van Emmerick / ende bestelde voor den daghe een kleyn Embuscade voor de Stadt / van eenighe Peerden onder Conteler/ ende sondt uyt eenighe om de Beesten (die uyter Stadt ter weyden ghedreven werden) te nemen : 't Garnisoen vander Stadt dat siende / meynende datter alleenlijck eenighe weynighe Koeyedieven waren / ende wilden de beesten beschutten / waer uyt groote alarm ende scharmutsel gherese: ende die blyvende dueren / soo is den Gouverneur Grave van Busquoy; selve met een hoop Volcks te Voete ende te Peerde toe-gheloopen / dan Graef Lodewijck hadde daer by een grooter Embuscade van ontrent hondert Peerden besteldt, daer hy selve by was / die ten bequamen tijde opstonden, ende de andere inde vlucht brochten, daer werdt oock terstont den Capiteyn Donato gevangen, dien de Grave van Busquoy met ghewelt wilde ontsetten, dan verwerreden daer over soo diepe / dat hy vanden Ritmeester Edmontz ende andere, deur 't water worde ghedreven ende ghevanghen, met Donato ende de Grave Paciotto, diens Vader het Kasteel van Antwerpen ghebout hadde : Den Grave van Busquoy werdt (ghevanghen zijnde) als een beest voorts ghestout / ende ghedwonghen / in groot perijckel sijns levens / weder met sijn Peert over 't Water te swemmen / seer ghequetst zijnde, hy bleef ettelijcke Maenden ghevanghen/ wel getracteert/ ende ten lesten is hy afghekomen met twintich duysent gulden rantsoen: daer werden meer andere Alferos ende van name ghevanghen / als den Sone vanden Heer Palimedes de Chalon / Bastaert van Rene Prince van Orangien : dese Sone was gheboren van een Dochter van Graef Pieter Ernst van Mansveldt / dien verweten werdt / hy zijnde van 't Huys van Nassou / mochte hem wel onthouden van tegen dat syn Huys de Wapenen te voeren.

Sevenaer ingenomen.

Grave van Busquoy wordt ghevanghen.

De Staten Generael der Vereenighde Landen/ insiende het stout doen ende bedryf vanden Admirant met synen voort-ganck / ende dat des Keysers Mandaten hem niet en beweeghden / noch ghe-respecteert en worden / 't welck gaf hun ende meer ander lieden achter-dencken dat het al met des Keysers oogh-luyckingh gheschiede, jae al ofte het syn stuck gheweest ware, voorwendende verscheyden oorsaecken / te weten / om dat den Keyser daer soo langsaem in versagh, ende dat sijn Ghesant / Heer Carel Nutzel (hem houdende in 't Hof van Cleve) niet teghenstaende harde vermaninghen ende strenghe brieven by hem ghescreven aenden Admirant nochtans de veranderinghe vande Religie tot Wesel hestelyck seer vorderde.

Jalousien over de Regeringe.

Ende daer werde mede uyt-ghegheven / dat den Marquis van Borgow / Sone vanden Eertz-hertogh Ferdinandus / ende Broeder vanden Cardinael Andreas van Oostenrijck, Gouverneur in Nederlandt/ soude afkomen ende trouwen mette Jonckvrouwe Sibilla ende aennemen de regheringhe vande Landen van Cleve, Gulick, Berge ende Marcke/ ende so veel authoriteyts meer, als hem het Spaensch ghewelt konde toe-brenghen / tot nadeele vanden Vorsten die de ander Dochters ghetrouwt hadden: Ten ware het houwelijck ontrent desen tijdt besloten tusschen den Vorst van Cleve, &c. selve met de Vrouwe Antonetta, dochter van Lottringen sulcks mochte beletten.

Daer werdt oock gheseydt dat den Koningh van Spaengien soude den Keyser raden om vrede metten Turck te maecken/ om sijn macht te ghebruycken tot de Nederlanden te dwinghen, daer Sedem belli, ofte den stoel der Oorlogen ende conquesten te stellen, ende mede de protesterende Duytsche Vorsten haer vermetelheyt te breken ende dempen : Waer over souden Brieven afghevvorpen wesen vanden Keyser / aenden Lantgrave van Hessen, daer-mede den Keyser 't selfde loochende / hem vermanende tot stilte / ende hem niet te moeyen noch te roeren.

Tot dese maren te stercken / hielp mede datmen hoorde dat in Italien meer Krijghs-volck aenghenomen wert / om in Nederlandt te senden / ende datter contracten ofte partijen van ghelt op te brengen ghesloten waren / als dat de Hoofsche Coopluyden ofte Negocianten souden van wegen den Koningh opbrengen ende betalen aende Eertz-hertoghen Albert ende Isabella / twee hondert ende vijftigh duysent Ducaten alle Maenden / ende dat om dat sy heur rembourcement verseeckert saghen mette aenkomste van twee Vlooten uyt Indien (als die vant Jaer 1597. ende 1598.) in Spaengien, diemen uytgaf datse wel 14. Millioenen weert waren.

Dese voorgaende maren hielpen mede de suspitien vermeerderen / dat in Meerte van het Garnisoen van Grol / by Wesel afghevvorpen werdt ende ghevanghen eenen Willem Rodowitz / Capiteyn ende Lieutenant Colonel der Duytschen / uyt-ghesonden vanden Admirant / ende men bevondt sijn instructie van date den eersten Meerte / in te houden / excuse vande overlasten ende extorsien syns volcks / dat hy sondt den Heere Jeronimus Carapha / Marquis de Monta Negro, met Pieter vanden Bossche, Auditeur des Leghers, om alles inde Winter-leghers te verbeteren / ende eerst te gaen aenden Grave vander Lippe, ende soo voorts aende ander Vorsten, ende in alles te volghen de vorder instructie die den voorschreven Heere vander Lippe hem gheven soude, oock mede soude vernemen wat raden ofte Raedts-heeren by de verscheyden Vorsten den Koningh van Spaengien toe-ghedaen waren, ende aen die te procureren vanden Grave vander Lippe sijn brieven van recommandatien: Oock te vernemen 't fondament vande confederatie der Duytscher Vorsten ende Creytsen / ende of die offensive ofte defensive souden wesen, hoe sterck / ende op wat conditien die aenghenomen waren / ende terstondt alles te adviseren / ende souden metten voorschreven Grave vander Lippe hem beraden / wat ordere daer best in te houden ware / ende aen welcken Vorst men eerst trecken souden / ende wat aldaer te seggen ende te doene ware / ende voorts hoe te handelen was / met hare familiare Raden ondersoeckende wie daer van te betrouwen waren / ende wie niet/ &c.

Admirants onderhandelinge by de Duytsche Vorsten geopenbaert.

Willem Clodowitz commissie aende Duytsche Vorstē.

De Vorsten die hy by sijn Commissie aen te spreken hadde / waren den Bisschop van Paderborn/ Theodorus vanden Huyse van Furstenberch / by den welcken sy alles wat sy konden vernemen/ souden hem vriendelijck van weghen des Koninghs van Spaengien / ende des Eertz-hertoghs Albert / allen dienst aenbieden / men soude hem danckbaer wesen/ ende sijn Landt van schade verhoeden. Van daer soude hy gaen nae den Bisschop van Minden / zijnde een Grave van Schouwenberch / Catholijck / alles goedts hem toe-segghende / met behoorlijcke voldoeninghen: Vorder nae den Bisschop van Ossnabrugghe / een Broeder van Bruynswijck geen Catholijck/ alles goets hem toesegghende / de verplichtinghe ende vrientschappe des Huys van Bruynswijck / aen t' Huys van Oostenrijc ende Borgondien/ hem voorlegghende.

By de Heeren/Graven van Schouwenberch ende Holsteyn komende/ soude hy hem regeeren / nae dat den voorschreven Heer / Grave vander Lippe / hem soude belasten / ende hem sijn instructie recommanderen ende nae den Heere Grave goedt-duncken soude hun aenseggen allen dienst ende belofte van groote liberaliteyt / ende dat hy hiel voor sonderlinghe ghe-recommandeert sijnen bastaert Sone in sijnen (des Admirantes) dienste / zijnde een Vaendraghér / die hem wel droegh/ &c.

Den Hertogh van Bruynswijck soude hy groeten ende dienst aenbieden also hem den Heer Grave vander Lippe sal bevelen: Aenseggende nae sijn generale Instructie / datter gheen oorsaecken waren / om Krijghs-volck aen te nemen : verhael doende vande oude vrientschappe ende verbontenissen des Huys van Bruynswijck.

'T selfde soude men doen by den Landtgrave van Hessen / ende hem soecken te persuaderen / van alle mistrouwen uyten hoofde te stellen / ende een goedt betrouwen op den Koningh van Spaengien te hebben / toe-segghende datmen gheen andere Vorsten Landen meer soude aentasten / maer na den vyandt trecken / &c. ende men sal hem bidden / hem te huys stille te houden / ende by de andere Vorsten alle goede officien te doen/ ende hem soude danckbaerheyt bewesen worden.

Dierghelijcke officien soude desen Ghesante oock doen aen ander Vorsten / als by den Hertogh van Lunenborgh den Grave van Oldenborgh/ &c. Met desen Ghesante des Admirants / hadde sijnen Raedt oft Raedts-heere Bucho Aytha / eenen sijnen Hofmeester / mede ghesonden / met instructie (die daer ghevonden was) sijnen Meester Bucho Aytha (alsoo die veel by den Heer Admirant vermochte) in 't particulier sijnen dienst by de Vorsten aen te bieden / om elckens Landen in 't bysonder te verschoonen / ende de Vrienden te bevryden : Midts eenighe beleefde vergeldinge/ ende eenige vereeringhe van Oostersche Hammen ende dierghelijcke / om de Capiteynen daer mede te vriende te houden / dat sy die mochten tot Ceulen bestellen op seecker bestemde plaetsen &c.

Dit was het sommaire van desen last ende instructie / over de welcke in Hollandt verscheyden opinien vielen : Eenighe meynden dat daer mede ghesocht worde / den Veldt-oversten vander Lippe sijn eere / credijt ende authoriteyt te benemen: Ende andere waren van ander opinien / ende alsoo werden die nae een yeghelijcks ghesintheydt gheinterpreteert.

Prince Mauritz teghenweer ēn beschansinghen/om den Admirāt te schutten inden Meert.

De Staten der Vereenighde Landen ende Prince Mauritz / die de sorghe des Krijghs-handels op-geleyt was / hadden (op het innemen des Admirants van de stadt Emmerick) de stadt Sevenaer inghenomen : dan siende den Admirant weder sijn volck in Garnisoen legghen / door dat sy die te vroech te Velde ghebrocht hadden / daer sy noch alderhande ghebreck van nootdruft tot eenen Legher vonden/ ende principalijck ghelt ontbreckende : Soo hebben sy daer-en-tusschen best ghedocht alle plaetsen voor inval te stercken , ende namelijcken op Gravenweert/ daer Schenckens Schanse op staet / heeft men met alle macht een stuck Wals / 't welck den voorighen Winter door hooghe Wateren aenghespoelt was/ weder doen op-maecken. Voor Doesborch dedemen weder repareren alle de Fortificatien van 't voorleden Jaer : Desghelijcken alle de Wercken van oudt Sevenaer Den Prince Mauritz trock selve nae Nimmegen om dat mede te versien / maeckende staet met sijn wercken tot Doesborch / te oudt Sevenaer/ aen Gravenweert / die sy mede rondtomme deden affschansen en retrancheren/ ende tot Nimmegen/ om den vyandt te moghen stutten ende schutten : aenbestedende soo veel wercken in de Maendt van Meert/ van trencheen ende gravinghen / dat sy daer inne besteden veertich duysent gulden : In welcke wercken den Prince Mauritz hem vertoonde een groot Meester te wesen (als zijnde een hooft-stuck inde Oorloge) boven alle andere Veldt-Oversten / in hoope dat dese vestinghen by tijdts souden volmaeckt wesen / tot dat de nieuwe lichtinghen van Krijghs-volck mochten by de handt wesen.

Onder-tusschen soo begonsten de Duytsche Vorsten ende de Kreytsen vast veel Crijghs-volcks op te lichten / volghende haer resolutie tot Cobelents ghenomen / ende ontboden by haer den Grave van Hohenloo / ende behielen by haer den Grave Eberard van Solms/ die in Duytslandt te vooren ghetrocken was : Waer uyt de Spaensche regheringhe seer veel bedenckens kregen / soo dat den Cardinael Andreas van Oostenrijck / Gouverneur / selfs van Bruyssel nae Maestricht / ende van daer nae Ruermonde ende Venlo ghereyst is : Ende nae onderlinge communicatie metten Admirante ende d'ander Crijghs-oversten / hebben te samen ordre ghestelt op de betalinghe van haer volck/ ende die te lichten uyt de Landen van Munster / Berghe / der Marcke ende Recklinckhuysen/ ende te doen komen omtrent den Rhijn / ende daer te monsteren / ende die dan in 't veldt te houden/ teghen welcken tijdt den Cardinael selfs nae Rees soude komen / den dagh bestemmende den twaelfden April / om uyt de voorschreve Landen te beginnen te vertrecken.

Pr. Mauritz treckt te velde den 12. April.

Hier van wert Prince Mauritz verwitticht by afghewarpen Brieven / dies heeft hy oock sijn Crijghsvolck beschepden inde Betuwe by een te komen/ ende is selfs daer naer toe-ghetrocken den 12. April / logherende in 't Dorp van Aert/ quartierende ofte verdeylende sijn volck te Bemmel / Ghendt / Angeren/ Dorenborgh / Art Hedin / ende Tolhuys / behalven thien Compagnien/ die hy aendē Gelderschen Weert in schepen hielt / by ghebreck van stroo om hutten te maken : hadde oock te voren een brugghe doen slaen over de oude Wale by 't Tolhuys / ende sloech nu noch een over den Rhijn aende Ghelderschen Weert/ ende noch eene over den arm des Rhijns te oudt Sevenaer / om sijnen Legher by een te mogen brengen. Tot Doesborgh hiel hy oock thien Vendelen knechten ende eenighe Ruyteren/ totte bewaringhe vanden Weert ende de Stadt.

Admirant vergadert sijn volck te velde/ verlatēde meest sijn Garnisoenen.

Middeler tydt was den Cardinael Andreas van Venlo / den 14. April tot Rees aenghekomen/ daer sijn volck sterck vergaderde / ende den 16. April ghemonstert werde. Den 17. dede hy eenighe Trouppen over den Rhijn trecken naer de Cleessche zijde / ende den 19. noch meer / ende quam ten selven daghe tot Emmerick metten Admirante / Graef Frederick vanden Berghe ende andere Oversten meer / ende hy leyde sijnen Legher eensdeels tot Griethuysen ende rondtomme Cleef in Cleverham : hy dede oock sijn schipbrugghe van Rees nae Emmerick afdryven ende daer maecken / daer Graef Frederick met sijn Regiment terstondt over-trock/ ende dreef de Hollandtsche Oorlogh-schepen boven Gravenweert/ ligghende al nederwaert / ende quam noch mette Regimenten van Don Carlos Columna / Gaspar Sapena / Don Alfonso d'Avalos / La Bourlotte ende Stanleys ofte Bastock / legheren dichte achter den Waeldyck bezijden Schencken Schanse : Doch van dese Regimenten waren afghesonden ontrent drie duysent Mannen onder Sapena nae Gennep op de Mase / onder 't decksel van te doen een Convoy ofte geleyde van geschut. Den Cardinael trock daer nae selfs tot Griethuysen /

ende

1599. ende in sijnen Legher omtrent 't huys te Haelt. Den 28. sondt hy de Regementen van Graef Hendrick/ Barlamont ende twee andere met thien Vanen Ruyteren / weder over Rhijn naer de Eltensche zijde van Schencken-schanse / hun gelatende oft sy die met alle macht wilden bespringhen / hoe wel Prince Mauritz hem 't selfde niet konde laten voor-staen / om de blijckelijcke swaricheden / nochtans soo en liet hy niet af/ den geheelen Weert ofte Eylandt van Grabenweert wonderlijcken te door-graven / fortificeren / ende met batteryen wel te versien / op dat daer vooren niet te vreesen soude wesen: maer dat hy syn volck elders soude moghen ghebruycken / alsoo het oock gebeurde. Want den Admirant sont 's nachts den eersten Mey de Colonellen Sapena / La Bourlotte ende andere/ metten meesten-deel vande Regimenten van Don Alfonso d'Avalos / Don Carlos Columna / ende Stanleys de Mase af/ nae de Voorne toe/ afdrijvende met 't Gheschut de Hollandtsche Wtlegghers ofte Oorlogh-schepen.

La Bourlot treckt nae Bommel den 1. Mey.

Voorne is oock een Eylandeken / legghende recht op de plaetse daer de Maze / ende eenen arm vanden Rhijn / de Wale heetende / by den anderen komen/ onder ende boven / al eer men komt aen het Eylandt Bommelerweert geheeten. Dit kleyn Eylant Voorne leydt voor het groot Eylandt / beyde ghemaeckt vande Maze ende Wale: op dit kleyn Eylandt hadden over eenighen tydt de Vereenighde Landen een Schanse doen maecken / ghenoemt de Nassousche Schanse / daer mede men nu besich was om te vergrooten ende te versterken / de welcke La Bourlotte onversiens dochte te verrasschen ende overvallen: maer alsoo hy daer meer volcx ghesonden vonde / dan hy meynde / heeft hy die schansse niet derven aengrijpen: want alsoo Prince Mauritz uytghesonden hadde den Ritmeesters Du Boys / Laurent/ Clowt/ Swickel ende Potiers om te Nimmeghen de Revière te passeren / ende van daer een aenslagh op den Vyandt by Cranenborgh te maken / met een deel Peerden / ontmoeten sy den eersten Mey by Cranenburgh vijf Cornetten van des Admirants Peerden / die sy besprongheu ende sloeghen / nemende ghevangen den Grave Paulo Emilio Martinengo/ met ontrent 80. Peerden / by de welcke sy kontschap ende brieven vonden / ende den Prince Mauritz brochten/ van des Admirants voornemen. Waer op hy terstondt den tweeden / derden ende vierden Mey nae de Voorne sondt 28. Vendelen knechten/ met ses Vanen Ruyteren.

Beschrijvinge vande Voorne ende schansse.

Den Admirant uyt den Legher omtrent te Griethuysen / heeft met grooter haest besorcht / dat veel schuyten ende gereetschappe op waghens/ van 's Hertoghen-Bosch / souden nae Kessel ghesonden worden/ om op de Voorne ofte Bommelerweert te vallen / eer daer meer volcx van Prince Mauritz ghesonden werde: waer mede La Bourlotte / den 4. Mey nae den noene tusschen Kessel ende Maren over in Bommelerweert gekomen is/ 't zy om de Stadt Bommel aen te tasten / ofte om over de Wale in Thielerweert te gheraken tot inde Betuwe / ende alsoo beyde de dijcken ende Rivieren te behouden: ende hier op soo is den gantschen Legher allenskens oock opghebroken van Haelt / ende nae Bommelerweert ghetrocken: den Cardinael Andreas is selve tot 's Hertoghen-Bosch den 11. Mey ghekomen / veel plaetsen verlatende/ als Emmerick den 7. Mey.

La Bourlot kompt over in Bommelerweert/den 4. Mey.

Den Prince Mauritz van Bourelottens inval verstaen hebbende / is den 5. Mey 's nachts / stracks met drie Vendelen knechten ende seven Cornetten Ruyteren nae de Stadt Bommel ghetrocken/ om ordere te stellen / ende de Stadt ende plaetsen te sterken / latende noch het principael Legher legghen tot Aert/ van daer ontbiedende neghen stucken Geschuts ende alderhande munitie van Oorloghe / met last den Legher niet te breken oft hem te volghen voor dat hy het ontbieden soude/ soo den Admirant syn Leger optrock/ alsoo korts ghebeurde.

De Stadt Bommel leyt in 't Eylant Bommelerweert aende Noort-zijde / ende aende Wale/ een middelbare Stadt van groote ende schoonheydt / maer upter naetueren tamelijcken sterck. Somers om de watericheydt des Landts niet wel onder-gravelijck/ ende Swinters door de grondt-wateren ende gheweldigh oberloopen vande Revieren noch minder. Dese Stadt was in dese Inlandische Oorloghe seer ghesterckt / ende nu waren sy daer weder aen sterckende / als oock op de Voorn / om die Schanse grooter te maecken. Bourelotte versuymde metten eersten voor de Stadt te trecken / want de Borghers waren int eerste seer verschrickt / om dat haer Stadt (midts het stercken) noch open lagh / ende veel die vluchten: tot dat den Prince Mauritz daer quam in Persoone / die terstondt die stercke met Ravelins/ versiende des Stadts Cinghel ofte Contre-scherpe met borst-weeringhen / ende buyten de Bosch-poorte een stuck Landts met Trencheen omgravende/ desghelijcks aen beyde de eynden langhs de Riviere / om meer grondt ende kant vande Riviere te besitten / ende daer krijghs-volck in te legghen: Dese Trencheen ende Borst-weeringhen dede hy met veel Schans-korven besetten in grooter menichten/ dichte by den anderen / ende als hy meer volck by hem ghekreghen hadde / soo logheerde hy sijn Peerde-volck langhs de Wale van Loevensteyn af / tot Thiel toe: het Driesche Regiment legherde tot Oppnen / de Schotten op de Voorne / met het Regiment van Jonckér Jan van Egmondt / onder Graef Ernest van Nassou / d'Enghelsche tot Haesten / de Fransoysen onder den Heere van La Nove binnen Bommel ende te Nerijnen / met noch in Bommel acht Vendelen van Pieter vanden Dorp / ende acht vanden Heere vander Noot / met noch vier Vendelen Switsers.

Descriptie van Bommel.

Terwyle den Prince Mauritz alsoo doende was mette beschansinghen/ soo is des Admirants Legher ghebleven in Brabandt / ende inde Bommeler-weert rontsomme Crevecoeur/ 't welcke den Prince Mauritz dede vermoeden / of hy 't ooghe wel hebben mochte op Heusden / zijnde een stercke wel-gheleghen Stadt/ twee mijlen van Bommel/ ende is daerom den elfden Meye / Prince Mauritz selve derwaerts ghetrocken met thien Vendelen knechten / ende dede rondtomme den Hemertschen weert met Trencheen beschansen. Ende den Admirant is met alle sijn macht even vast ghebleven voor de Schanse van Crevecoeur/ die welcke leyt op den punt daer het water (de Diese/ van 's Hertogen-Bosch komende) loopt inde Maze/ die ghemaeckt was binnen dese Oorloghe / daer lach oppe Capiteyn Spronghe met sijn Vendel / den welcken toe-gesonden waren uyt Heusden tsestich Schutten: dit beschietende den 11. Meye met drie stucken/ werdt hem nae den noene over-gegeven/ met conditie daer ghewapent te moghen uyt-trecken nae Hemert. By Crevecuer dede den Admirant een Brugge maecken / ende aende Heelsche zijde een half-mane / tot bewaringhe der selviger.

Crevecœur wordt den Admirant overgheghegeven den 11. Mey.

Daer naer heeft sijnen Legher alomme geswermt ende gheloopen in 't Eylandt / pooghende van omtrent Rossum (over de Wale) inden Thielschen weert te komen / dan ten lesten is hy den vijfthienden voor de Stadt Bommel gebleven/ die als beleggende/ maeckende sijn Legher-plaetse aen een zijde alleen/ tot Oensel op den Oensen dijck / daer hy best bewaerdt lach van 't Geschut upter Stadt: hy was wel sterck twaelf duysent Man / ende drie ofte vier Cornetten Peerden / want de reste bleven in Brabandt. Hier over soo werdt Prince Mauritz omtrent Bommel oock sterck van Volck / meest al oudt gheoeffent krijghs-volck.

De Stadt van Bommel belegert ende besprongen.

Den 16. Mey / den Admirant selve in 't Legher ghekomen zijnde/ heeft des nachts eenen gheweldigen aenval doen doen op de upterste beschansinghen/ die dien dagh ghesapsieert was inde kroomte van Oenssen Dijck/ ende die noch niet volmaeckt waren/ maer sy werden kloeckelijcken met verlies afghedreven/ daer latende eenen Capiteyn La Motte ghequetst ende ghevanghen/ ende Don Alfonso d'Avalos werdt daer seer gequetst: ende sindert is 't Leger stil gehouden geweest voor de Stadt / alleenlijck dagelijcks veel schietende nae de Huysen ende Kercken/ dat by gevalle aen veel Menschen schade dede / wy selve ons binnen Bommel vindende.

1599. Prince Mauritz siende den Admirant niet anders voornemen / heeft sijnen Legher selve ghesocht te bespringhen / ende een deel van sijn approchien ende geschut te overvallen / treckende uyt de Stadt den 19. Mey / selve mede in Persoone / met goeden macht nae sijn Vyandts Schansen aende Oost-zyde: maer om dat de ghenen die de last hadden op de approchien niet stucks aen en vielen als wel gheordonneert was / ende den Vyandt hem niet en verthoonde buyten sijn begravinghen / en is daer van oock niet ghekomen / hoe wel den ophief groot was gheweest / ende weynigh Ruyteren die versochten malkanderen op den Dyck / dan het Landt niet voor Ruyterije dienende ofte bequaem zijnde / onder-tusschen wert van beyde zijden seer met Geschut geschoten / 't welcke schade dede / ende daer mede werdt op de Stadts Wallen wandelende / gheraeckt den Schotsen Colonel Murray / om dat hy onvoorsichtelijck / niet genoech en buckte als de schoote aenquam / soo dat de kruyn van sijn hooft geraeckte / ende ghebroocken werdt: Een fraey kloeck Man / ende die veel eere met synen dienst behaeldt hadde.

Schotsen Colonel Murray doodt.

Des daeghs te vooren / den achtienden Mey / was den Grave Lodewijck van Nassouwen met acht Cornetten Ruyteren over-gevaren nae den Brabantschen kant / om sijn Vyandts wachten op te lichten / maer rechte niet veel uyt.

Tot behulp ende beter directie vande voorschreven uytval vanden 19. Mey / was binnen Bommel ontboden het Schip-volck dat op de Armade ofte Vloote nae Spaengien varen soude / dan om 't faelgeren van dien werden onghebruyckt weder nae haer Schepen ghesonden.

Den 21. Mey dede Prince Mauritz ('s morghens voor den daghe) sijn Vyants loop-schansen bespringen ende innemen / daer datter van beyde zijden wel 40. doodt bleven ofte meer / dan desen aenslach ghelukte oock niet wel / door dat 't ghesette signael niet gedaen en werde / ende den Vyandt van sijn trencheen te rugghe ghewecken was / ende daer naer met ordre op de uyt-vallende aen quamen dringhen / behalven dat de uyt-vallende in een misverstant quamen / ten opsien van eenighe schoten by de Fransoysen ghedaen / die d'Engelschen meynden naer heur gedaen te wesen: dan den Schotschen Capiteyn Brock brocht een Spaensch Bevel-hebber mede gevangen: d'Enghelschen een Capiteyn Aldona / ende andere: daer bleef van Prince Mauritz zijde den Capiteyn Coplant / Item den Capiteyn Gael / seer beklaecht / met twee Luytenanten ende een Vendrich vande Enghelschen / ende andere: De dooden diemen niet afbrengen konde / lieten de Spaengiaerden langhe onbegraben naeckt ligghen / aenwijsende datse vande haren niet en waren.

Alsoo daer nae den Admirant sijn begravinghen ende bateryen teghens de Stadt daghelijcx vermeerderde / heeft Prince Mauritz oock de syne van alle kanten vermeerdert / selve ter zijden van over de Wale in sijn Legher schietende / alsoo wy dat al selve ettelijcke dagen tot dien tijdt binnen Bommel zijnde / ghesien hebben.

De Stadt Bommel was met twee brugghen aenden Tielschen Weert ghehecht: de eene voor 't Voetvolck ende Peerden / aende opper-zijde vande Stadt / van veerthien seer langhe Pleyten / dwers over de Rivieren / d'een achter d'ander vast gemaeckt: de ander Brugghe was voor Waghenen ende alderhande Volck / gheleydt op thien groote ende 28. kleynder Schepen / ende een groote ponte al gheanckert lancx den stroom / met masten vast aen een ghehecht / daer over Deelen verderen gheleydt / ende sy was wel vijf treden breedt / soo dat twee Waghenen malkanderen ontmoetende / konden neffens den anderen passeren / ende dese brugghen waren lanck tusschen de vier hondert veertich ofte vijftich treden / by ons selve ghemeten.

Fatsoen ende lenghde van de twee brugghen voor Bommel.

Ontrent den 24. Mey / heeft den Admirant ontrent 600. te Voete / ende 13. Vanen Ruyteren secretelijcken afghesonden nae Brabandt / om eenighe provisie van gheldt te bejegenen ende in 't Legher te convoyeren: het welcke Prince Mauritz vernomen hebbende / is oock derwaerts getrocken den 26. 's nachts / met twee duysent Man te Voete / ende met 28. Vanen Ruyteren / in grooter haeste / meynende hem met voordeel aen te grijpen / en leyde hem daer toe in Embuscade voor de stadt Eyndhoven / den 26. 's nachts / soo dien dach 't Convoy daer inne ghekomen was: maer om dattet heel laet op den dach daer uyt toogh / hadde Pr. Mauritz te vooren sijn Embuscade opghebroken: ende naer verstaende dattet Convoy quam / keerde wederom om 't selve schade aen te doen: 't welcke ghemerckt wesende by 't Convoy noch niet verde vande Stadt zynde / keerden te rugge van daer sy ghekomen waren / ende alsoo was de reyse te vergeefs: waeromme daer nae den Admirant dat Convoy in sijn Leger heeft gekregen / met meerder macht ende behendicheydt. 1599.

De Vereenighde Landen bewesen grooten vlijt in desen teghen-weer / selve den meesten-deel vanden Raedt van Staten / oock mede een deel vande Staten Generael / begaven hun Persoonen inde Stadt van Bommel / niet sonder perijckel / want de klooten niet alleene over het Huys / maer oock daer inne quamen / daer sy vergadert saten / in het Huys van wylen Marten van Rossem / Heer van Poderoyen. De Landen thoonden de saecken seer te behertighen / want sy versorchden het Legher van alle nootdruft volkomelijck / ende onder-hielden dien gheheelen Somer in dienste ontrent 280. schepen / alsoo oock waghens / waer van het ghetal was 379. treckpeerden / tot het gheschut ende amunitie / hadden daer 356. Brugh-meesters ende Officieren over sulcken arbeyt (die dagh-loon hadden) waren 203. In somma / daer werdt gherekent dat dese extraordinarissche kosten van schepen / waghens / treck-peerden / amunitie / ende ghereetschappe der artillerie / mette toebehoorende Officieren / midtsgaders het graben ende delven op soo veele plaetsen / ende tot soo grooten wercken / de Landen dien Somer ghekost hebben (boven de soldyen des Krijghs-volcx) over de twaelf hondert duysendt gulden. Nu overmidts luttel van importantie (tusschen den Admirant ende Prince Mauritz) desen Somer gebeurde in 't Eylandt van Bommel / sullen die daer laten / ende verhalen wat elders ghepasseert is.

Kosten van Pr. Mauritz Legers gereetschap tot Bommel.

De Spaensche Regeringhe onder den Eertz-Hertogh / verboden in Meerte alle Licenten ende Paspoorten van goederen uyt ende in te brenghen: De Vereenighde Landen deden 't selfde / stoppende alle passagien ende Rivieren / soo datter gheen Schepen den Rhijn / Mase ofte Wale en passeerden / hun Galeyen ende Barquen op ende af varende / alle kreken ende gaten besettende / de Licenten op Cales ende Embden mede verbiedende / ende begosten brieven van marque ofte vrye Prinsen op Spaengien ende Portugael te gheven / aen gheinteresseerde ende andere.

Wy hebben vooren verhaeldt vande verboden Navigatie ende Negociatie van weder-zijden op Spaengien: dies de Vereenighde Landen gheresolveert hadden een groote Heerlijcke Vloote ofte Armade ter Zee uyt te senden / midts datse hoorden dat sy haer sterck in Spaengien armeerden: Ende om Spaengien te offenderen / ofte haer Eylanden / ende oock om hun Schip-volck in 't werck te houden / ende dat onder den Admirael Jonckher Pieter vander Does vooren verhaeldt / die welcke den een-en-twintichsten Mey / sijn afscheydt tot Bommel nam vanden Prince Mauritz: Alsoo de Generael in Zeelandt ghekomen zijnde / zijn den acht-en-twintichsten Mey t'seyl ghegaen ontrent drie-en-tseventigh Schepen / den windt Noordelijck / verdeylt in drie hoopen ende Admiraelschappen: d'een d'Admiraelschap voerde den Generael Jonckher Pieter vander Does / gheschcept int Schip de Orangie-boom / daer Willem Dircksen Kloyer als Capiteyn op was / ende voerde een vlagghe van coleur Orangie / hebbende onder hem Schepen / soo wel van Hollandt als Zeelandt / alle ghelijcke vlagghen voerende: Het tweede squadroen was onder den Vice-Admirael Jan Gerbrantsz / voerende alle witte vlagghen: dat derde squadroen ofte Vlote was onder den Rire ofte achter-

Nederlandtsche Vloote uyt Zeelant tegē Spaengien t'seyl ghegaen den 28. Mey / onder Jonckeer Pieter vander Does.

1599. achter-Admirael Cornelis Gelepnssz van Vlissinghen / voerende alle een blaeuwe vlagghe: beneffens dat dese Schepen wel ghemant waren van Schip-volck / hadden sy noch 10. Vendelen Landt-soldaten. Daer was een groot nieu Schip (tot Admirael van dese Vloote) tot Amsterdam ghemaeckt / dat dese Vloote volchde / seer schoon ende geweldich / genoemt den Hollandtschen Tuyn / ende voerde de Vloote inde Corone/met syn Jacht.

De Vloote is den 11. Junij voor de Coronna in Gallissie ghekomen / dan daer vindende de Kasteelen wel met volck / de Haven wel met Schepen ende Galioenen beset / als van hun komste ghewaerschout/ zijn sy van daer vertrocken / nae datter van 't Kasteel ontrent 200. scheuten grof geschuts geschoten wert sonder schade: haren cours houdende nae de Canarische Eylanden / daer sy den 26. Juny quamen / eñ in groot Canarien met fortse Landen: want alsoo sy langhe tegen de Kasteelen geschoten hadden / soo was het volck in booten ghetreden om te Landen / dat de Spaengiaerden oock met drie stucken Geschuts hun wilden beletten / ende met veel Musquettiers: dan nae veel schietens is den Admirael vander Does selve de eerste aen Lant gesprongen / tot den middel toe in 't Water/ met meer andere / maer met groote moeyte gheraeckten se alle aen Landt/ daer ontrent 30. ofte 36. Spaengiaerden doot bleven: den Gouverneur van 't Eylant te Peerde sittende/ werdt syn been afgeschoten: vande Hollanders bleven 4. Soldaten doodt / ende wel 15. gequetst: daer bleef doot den Generaels Vaendrager/ ende zijn alsoo met 24. Vaendelen/ so Krijghs-volck als Schip-volck/ opgetrocken. Het Kasteel vande Haven dit siende/ gaf hem over/ daer ontrent 80. soo Soldaten als ander Volck op waren / met neghen metalen Stucken/ende ses ysere Gotelingen.

Het Eylant van groot Canarien ghenomen ende geplondert.

's Anderendaechs zijnde dicht onder de Stadt van Canarien / ghenoemt Allagona / ghekomen / dan de Stadt met het Kasteel werdt ghedwongen/met batteryen daer tegen te maken: sy vonden aldaer 5. metalen stucken/ verlosten 33. ghevangenen/ plonderden de Stadt/maer het volck was al met wijf/ kint/ beesten/ ende 't lichtste goet op 't geberchte gevlucht/ sy namen noch een Kasteelken / legghende een half mijle vande Stadt / met 3. stucken Gheschuts: maer alsoo etlijck Hollants Krijghs-volck ende Schips-volck te hooge int geberchte waren getrocken / werden sy geslaghen/ daer Capiteyn Jacob Dircksz met sijnen Hooghbootsman doodt bleven / met veel schermutserens. Over het rantsonneren vande Stadt quamen sy in bespreck met eenige Oversten van 't geberchte/ om die vanden brande te bewaren / dan niet konnende accorderen: so haest sy alle den buyt van Wijnen / Suyckeren ende Geschut t'schepe gevoert hadden/ ende dat sy inde groote Kercke van Canarien een Sermoen hadden laten predicken / by den Predicant van Yselmonde / Henricus Leflerus/ Gode danckende / zijn sy alle den 4. Julij te schepe weder ghegaen/ de Stadt/ Kercken / Kloosters / met het Inquisitie-huys in brandt steckende/ doende de vier Kasteelen met buskruyt springen ofte vernielen/ rantsoenerende wel eenighe die op't Kasteel vande Haven waren gevangen.

Van daer zijn sy t'seyl ghegaen den achtsten Julij/ ende zijn den derthienden ghekomen voor een ander Eylandt van Canarien / ghenoemt Gomera / daer sy oock aen Landt traden / dan het vluchte daer oock al op 't geberchte / haer swaerste goederen inde aerde gedolven hebbende / als hun Geschut/ Klocken/ende ander dingen: maer door de ghevangenen ontdeckt ende ghemeldt zijnde / ontgroeven dat: daer werden veel Scheeps-volck ende andere vande Inwoonders al omme verrast ende verslaghen / te weten/ ontrent 58. ofte 60. in als / die hun in holen ende spelonken verborgen hielen: ende ten lesten de Stadt ende de Kercken in brandt ghesteken hebbende/ zijn weder van daer vertrocken.

Het Eylant Gomera geplondert.

Den Generael vander Does / heeft alhier sijn Vloote in twee deelen ghespleten / ende de helft zijnde 35. Schepen / heeft hy onder het beleydt ende Admiraelschap van Jan Gerbrantsen belast weder na Nederlandt te seylen den 21. Julij / ende hy selve met 36. schepen / die alle met dubbelde huyden voorsien waren tot een verder reyse / is hy ghesept Zuydt Zuyt-west henen. De 35. Schepen zijn in September alle wel t'huys gekomen / elck int sijne met kleyne winste. 1599.

Int uytseylen uyt Zeelant / is versteken een Schip van Amsterdam / onder den Capiteyn Gerart Jansz Kater / die welcke ontmoetende eenighe kleyne Engelsche Vrybuyters/ heeft Contract met hun aengegaen/ om het Eylandt van Sinte Maria te overvallen / also sy den 2. Julij deden / ende randtsoeneerden 't selfde Eylandt: den buyt gedeylt hebbende/ quam Capiteyn Kater t'huys tot Amsterdam/ alwaer hy aenghesproken werdt vande Admiraliteyt / van niet rechtelijck gehandelt te hebben.

Den Generael vander Does met sijn 36. Schepen is gheseylt nae de kusten van Afriken ende Guinea/ langhs de Eylanden van Cabo Verde ende so tot S. Thome / een Eylandt onder de Linie Equinoctiael ghelegen/ alwaer sy oock met gheweldt ghelandt zijn/ maer het volck van daer is oock met haer beste goederen ghevlucht in 't gheberchte / die sy oock sochten veel rantsoens af te dringhen: namen oock de Kasteelen in met aprochen ende begravinghen te maken/ die dese Nederlandtsche Oorlogen geleert hebben. Daer naer zijn die van 't gheberchte wel 7000. sterck afgekomen/ om de Hollanders te slaen ende te overvallen/ maer den Generael vander Does / heeftse gheweldelijcken te rugghe ghedreven / naelatende veel dooden. Ten lesten so is het Eylant ende de Stadt Pavoasan mette sterckten gheheel gheplondert / ende den buyt in Schepen gebrocht / zijnde by de 100. metalen stucken Gheschuts / 9000. kisten met S. Thomas bruyn Suycker / ontrent 1400. Oliphants tanden / veel Callicuts / Linwaet / Catoen ende andere Waren uyt Indische Schepen / die daer ghebleven waren / oock mede goede sommen van gelde.

Den Generael vander Does neemt eñ plondert het Eylandt van Sinte Thome.

Maer also sy nu lange op Zee ende in dese exploiten besich hadden gheweest / ende dat die locht aldaer onse lieden onghesont ende seer pestilentiael was/ ende dat daer by het volck hun qualijck in die heete locht konden gouverneren/ met eten/ drincken/ ende hun te wachten vande vruchten des Landts / soo is daer een sieckte ofte kortse Calentura / anders La Modorra daer geheeten/ onder haer gekomen/ die daer gemeynlijck het volck van Europa/ daer komende/ overvalt: eenighe smolt het vet van haer lichaem als gesmolten boter in haren buyck ligghende / dat sy bevonden by eenighe open gesneden.

Van dese sieckte is aldaer / eñ meest op de Zee inde Schepen in 't weder-keeren / seer veel volcx gestorven/ onder andere mede noch op 't Eylandt/ den Generael Joncker Pieter vander Does / daer dese Vlote/ oock de Vereenichde Landen / veel aen verlooren/ zijnde een kloeck / vroom ende seer sterck Man / seer ervaren in krijghs-handel/ ende oock in Schip-vaerts saecken: sijn volck hebben hem int Eylant in een Huys begraven / wel diep inden grondt / ende daer nae dat Huys met meer andere verbrandt / om datmen sijn lichaem niet wel soude konnen vinden/ om op te graven. Daer is oock ghestorven sijnen Neve Georgius vander Does/ een sone vanden geleerden Heere Joncker Jan vander Does / Heere van Noortwijck / mede een seer gheleert ende ervaren Jonghman: voorts oock veel Capiteynen/ soo van 't Krijghs-volck als Zee-volck/ tot vijfthien toe / in alles aldaer / ende int weder-keeren/ ende wel ontrent de twaelf hondert/ soo Krijghs-volck als Schip-volck.

Sterfte inde Vloote van den Generael vander Does, met veel andere.

Nae dese sterfte heeft Capiteyn Cornelis Leynsen het opperste ghebiedt ofte Generaelschap over de Vlote aenghenomen / ende 't goet al t'schepe ghedaen hebbende/ mette gebangen Gouverneur/ Don Francisco de Meneses/ is nae huys t'seyle ghegaen/ sendende noch seven van sijn beste Schepen met een Jacht/ wel ghemant ende versien van alle nootdruft / onder de Capiteynen / Hartman/ Broer/ ende meer andere/ om op de Kusten van Brasilien te varen / nae d'Instructie haer mede gegeven.

Den Admirael Cornelis Leynsen brenght de Vloote t'huys.

Den Admirael Cornelis Leynsen mede sieck zijnde / is mette reste vande Schepen in Februario 1600. t'huys ghekomen/ metten buyt ende veel gevangenen/ seer onsterck van volck / eñ die noch seer siec eñ swack/ so datter uyt swackheyt eenighe Schepen in Vranckryck/

1599. rijck/ ander in Enghelandt/ oock een in Yrlandt verstaken: onder andere een seer swack by ghebreck van een goeden Piloot/ voer tot Sluys inne/ by mistich weder/ alwaer sy voor goeden prijs aengheslaghen werden/ in-hebbende eenigh gheldt/ ende vier ofte vijf hondert kisten Suyckers.

De voorseyde seven Schepen onder Hartman voeren nae Brasilien alwaer sy oock goeden buyt van Suyckeren kreghen/ ende hunnen vyandt seer groote schaden aendeden: komende oock inden Jare 1600. mette buyt t'huys.

Van dese Vlote was groote hope van yet notabels uyt te rechten/ dan sy misten: eerst de Spaensche Vlote van Cales nae West-Indien varende/ daer nae succedeerden veel dinghen niet na den voorslagh/ ende werden vorder vande sieckten overvallen/ om dat sy door contrarie Winden soo langhe op die heete Custen moesten ligghen: sy hebben meerder schaden haerder vyandē landē aengedaen/ dan hun selven profijt: dan sy hebben den Koningh van Spaengien op groote onkosten ghejaecht/ reputatie ghewonnen ende achter-dencken ghemaeckt/ als dat Spaengien sulcke stooten meer te verwachten heeft/ ende dat niet sonder perijckel van een-mael hun gelt-Vlote te verliesen.

Spaensche Armade lijt schade by tempeest. Om dese Nederlandtsche Vloote ofte Armade af te weeren/ was in Spaengien wel eenighe teghenweer ghemaeckt/ van ettelijcke ghewapende Galjoenen ende Galeyen/ maer ten lesten scheyden hun eenighe/ varende nae de Eylanden van Terceras/ om hun Vloten van beyde de Indien/ soo gaende als komende/ te gheleyden/ waer van een groot deel vande grootste Schepen (wel de principaelste) ontmoeten in Zee een groot onweder/ soo datter veel verlooren ginghen/ ende de reste al Masteloos met groote schaden nae Spaengien keerden.

Armade in Spaengien tot invasie van Engelant toegereedt. Dit armeren in Spaengien ter Zee/ heeft inde Vereenighde Landen geen kleyn achterdencken ghemaeckt/ maer noch meerder vreese in Enghelandt/ van eenen generalen in-val op haer Landt/ als sy in't Jaer 1588. hadden sien aenkomen: welcke invasie gheseydt werde beleydt te wesen vanden Adelantado/ een stérgh ervaren Man: waer teghen in Engelant met seer grooten koste alle het Landt deur ghemonstert wert/ te Voet ende te Peerde/ oock ter Zee seer machtighe preparatie: selve uyt Hollandt versoeckende 40. ēn daer nae 60. schepen van oorloge/ door Sr. Fransoys Vere/ ende twee duysent Enghelsche Soldaten: dat die Vereenighde Landen wel consenteerdē/ maer hebbende beter advijs uyt Spaengien dan de Koninginne/ isser ten lesten niet van ghekomen/ de oorsaken oock secreet gehouden: dan evenwel soo heeft eenen Italiaen Don Frederico Spinola/ van afkomste een Genevoys/ seer rijc van gelde/ ten dienste vanden Koningh/ uyt Spaengien ghebrocht ses groote Galleyen/ wel ghewapent ende versien/ om in Vlaenderen de Zeecust te bewaren/ daer toe oock tot Duynkercken eenighe kleynder Galeyen werden getimmert. Spinola zijnde metten Koningh oft Eertz-Hertoghe overkomen/ dat hy dese Galeyen op sijn eygen kosten soude bekostigen/ dies souden alle de schepen/ die hy van hun vyanden soude nemē/ hem als goede buyt ende prinse toegewesen worden.

Frederick Spinola brenght tot Sluys ses Galeyen/ dē 11. September. Op dit accoordt zijn dese Spinolas ses Galeyen over de ondiepten langhs de Custen van Vranckrijck gevaren/ ēn werden omtrent Conquet in Britagnien ghesien/ in't leste van Augustus/ daer op dat besteldt waren/ soo wel Enghelsche als Nederlandtsche Oorloghschepē: dan also de Engelschen een wijle tijdts op de Custen van Vranckrijck gheleghen hadden te vergeefs/ ende nu overgekomen waren/ zijn dese ses Galeyen onversiens met eenen schoonen voor-windt komen seylen door de Hoofden tusschen Cales ende Doveren/ ende geen Schepen siende/ voeren Noortwaert op/ om te schouwen de Nederlantsche Oorlogh-schepen/ ligghende op de Custen van Vlaenderen/ onder't beleydt vanden Admirael Heer Justinus van Nassouw/ die meynden dat de Enghelschen den pas tusschen de Hoofden souden bewaren. Aldus haer cours houdende als van Noorden niet verwacht/ werden niet ghesien ofte erkent/ dan seer late/ van 10. Schepen van Oorloghe/ die seer daer teghen schoten/ maer ghenoech te vergheefs: want sy voorwint met vollen ghetijde/ den elfden Septembris/ teghen den avont inde haven van Sluys ghezeylt zijn/ midts dat sy inde vaert/ waren met voordeel tusschen de zanden/ ende gheraeckten alle inde haven/ in't ghesichte van Vlissinghen/ hoe wel niet al sonder schade/ want eenen den Mast afgheschoten werdt/ ende een ander strande in't in-komen/ daer sy alle het ghereetschap ende volck moesten af-nemen/ ende naemaels also ghelicht/ wegh kregen/ maer onbequaem tot varen/ tot dat de selve met groote kosten weder toe-gherust was. 1599.

Dese Galeyen hebben naemaels de Zeelanders veel kosten ende moeyten aenghedaen: want sy ghedurichlijcken voor het gat van Sluys schepen van Oorloghe moesten houden/ om de Galeyen inne te houden/ de welcke/ als het stil weder was/ uyt-quamen/ ende eenige Schepen bespronghen/ als die d'een den anderen door de calmte niet konden helpen ofte bykomen: Als onder andere den 16. Octobris/ quamen dese Galeyen uyt/ ende besprongen het Oorlogh-schip van Capiteyn Legier/ een kloeck Man/ op ende af varende/ ende schietende/ sonder dat hy hem door calmte luttel ofte niet konde roeren/ ghelijck een Vogel sonder vleughelen/ dies sy hem aen boort quamen/ meynende hem sijn Roer achter uyt te lichten/ ende met harpioenen soeckende het Schip vast te maecken ende wegh te sleepen: maer alsoo sy t'elcke reyse met veel Musquettiers uyt het Schip begroetet werden/ moesten sy ten lesten af-wijcken: aldus het Schip meer-maels van 't grof Gheschut der Galeyen doorschoten zijnde/ ist seer leck ghèworden ende beschadicht/ den Capiteyn Legier gequetst/ met noch twintich andere van sijn volck ende twaelf dooden/ ende is noch in behouder handt tot Vlissingen met grooter eeren gekomen. Ghevecht tusschen de Galeyen ēn een Schip den 16. October.

De Zeelanders sonden terstondt weder derwaerts een ander Schip dat in Enghelandt gemaeckt was/ ghenoemt Consent/ groot 300. vaten/ daer Capiteyn op was Jan Adriaenssz Cant/ dat meer Gheschuts achter uyt hadde ligghen/ daer op den 19. October dese Galeyen weder uyt quamen/ ende groot gheweldt op deden inde calmte/ met op ende af roeyen/ ende schieten: Maer alsoo de andere Schepen met wat Wints begonden naerder te komen/ soo keerden sy ende roeyden terstont wech/ ende als het wat waeyde/ roeyden sy teghen den Wint op/ ofte begaven haer tusschen de zanden/ daer de Schepen hun niet en konden volghen/ ende daer wert namaels gherapporteert/ dat dese Galeyen groot verlies van Slaven ende Volck in dese twee gevechten gheleden hadden/ ende over etlijck hondert dooden ende meer ghequetste/ naer dese ghevechten en werden de Galeyen niet meer ghevreest.

De Admiraliteyten der Vereenighde Landen/ resolveerden oock eenighe groote Galeyen te laten bouwen/ midts die van Duynkercken door dese Galeyen groot voordeel verhoopten te vinden/ voor het uyt ende in-varen van haer Haven/ sonder de beschuttinge van dese Galeyen/ waer op hun verstouten ses Duynkerckische Schepen den 21. Octobris uyt te varen/ maer daer nae werden de twee weder in ghejaecht/ andere twee werden genootsaeckt te stranden/ 't volck meest ontkomende/ eenige verdroncken/ ende thien ofte elf werden daer van ghevanghen ende tot Vlissingen gebrocht: de leste twee Schepen geraecten t'Zeewaerts inne alwaerse gevolcht werden/ soo datter een van wert gekregen ende ghenomen/ waer van dat 29. Mannen tot Rotterdam ghehangen werden/ geen quartier ofte verdragh tusschen 't Krijghs-volck ter Zee zijnde. Een Duynkercks Oorlochschip genomen ende 't Volck gehangen.

Den Gouverneur van Duynkercken/ Don Jan de Aguillar/ zijnde langhe Sire Eduard Norris/ Gouverneur van Oostende/ gevangen gheweest ende langhe in Enghelandt bewaert/ heeft ten lesten sijn rantsoen ghemaeckt/ ende betaelt thien duysent Croonen: Ende omtrent dese tijdt/ is oock desen Sire Eduard Norris na Engelant verreyst (hebbende nu lange Oostende Gegouverneert) mits sijn Broeders aldaer waren ghestorven/ waer onder wel den voornaem-

1599.

naemsten was Sire Joan Norrits/ diens goede diensten alle den Nederlanden gedaen/ in dese Memorien te lesen zijn.

Regeringhe des Konings in Spaengien ende authoriteyt des Marquis van Denia.

In Spaengien veste hem vast den jonghen Koningh Philips den derden in sijn Rijcke ende Regimente/ met sijn Vaders ende eenighe nieuwe Raedts-Heeren: onder andere volghende seer den raedt ende advys van sijnen Hofmeester den Marquis van Denia/ vanden gheslachte Borgia/ die hy nu Hertoghe van Lerma maeckte/ ende sijn Sone Marquis/ ende verhief alle dat gheslachte: vereerde hem oock met de Ordre des gulden Vlies/ oock meer van die Orden makende: de Hertoghen van Medina Sidonia ende Medinaceli/ de Souvereyniteyt van die Ordre/ hoe wel die toekomt den Huyse van Borgondien/ Brabandt ende de Nederlanden/ soo hadde even wel den Koningh inde overdrachte die aen hem mede behouden.

Desen nieuwen Koningh met sijn nieuwe Koninginne/ heeft dit Jaer sijn Koninghrijcke gheweest besoecken/ onder andere dat Koninghrijck van Arragon/ alwaer groote beroerten geweest waren in voorleden Jaren/ naemelijck Anno 1577. begost/ ende nu noch qualijck bevredicht/ waer van wy het sommier kortelijck sullen verhalen.

Antonio Perez beschuldicht over de doot van Escovedo.

Den voorleden Koningh/ Philips den tweeden/ alsoo wy in voor-gaende Boecken verhaeldt hebben/ ende naemaels breeder int licht is ghebracht/ hadde door sijnen Secretarius Antonio Perez/ op den welcken hy hem principalijck betroude/ doen secretelijck ombrenghen ende dooden Joan d'Escovedo/ den Secretaris van Don Jan van Oostenrijck/ Gouverneur inde Nederlanden/ om dat hy sijnen Heere ende Meester vervoert hadde/ ende voede in eenighe sorghelijcke aenslaghen/ teghen ende contrarie den last ende wille des Koninghs/ ende grootelijcks tot des Koninghs achterdeel/ also dat genomen wert/ ende wert alsoo behendelijck ende secretelijck/ by middel vanden voorsz Antonio Perez/ by eenighe ghehuerde Soldaten/ in Spaengien doodt-gheslaghen/ op dat Don Jan van Oostenrijck gheen nae-dencken daer van soude hebben. Nae eenighe Jaren is dese moordt/ 't zy door de Soldaten ofte anders eenichsins ontdeckt/ dat den Secretaris Antonio Perez dat soude doen doen hebben/ daer over heeft den Sone van Escovedo/ mette bloedt-vrienden den Secretario Perez by den Koningh beschuldicht/ dat welcke den Koningh wel sochte behendelijcken te dempen/ maer de importuniteyt vande partije was soo groot/ dat het Proces heftelijck vervolcht werdt/ met alle strenghe proceduren/ soo dat den Koningh noch Perez nae ettelijcke Jaren uyt-vluchten/ niet wisten hoe tot goeder uyt-komste te komen/ overmidts men niet mochte (om 's Koninghs eere niet te besmetten) de waerheydt uyt-seggen. Ten lesten Perez met ghevanghenissen ende pijn-bancken langhe vervolcht/ werdter ghetracht om den Koningh te ontschuldigen by den Biecht-vader des Koninghs Frere Diego Chaves/ Perez te ontheffen ofte te benemen sijne schriften ende bewijsinghen/ die hyer seer veel ende blijckelijcke van 's Koninghs eyghen handt gheschreven hadde: Antonio Perez om niet tot die extremiteyt te komen/ is ten lesten in Castilien uyt de ghevanghenisse in sijns Huys-vrouwen kleederen uytghekomen/ ende vluchte in Arragonien/ alwaer hy een Inghebooren was/ in meyninghe mette Privilegien vanden Lande aldaer hem soo wel te beschermen/ dat hy sijn leven mochte bewaren/ ende sijnen Koningh alle schande af te weeren. Den Koningh hadde hem langhe seer gunstich in dit Proces gheweest/ maer sint sijn afghedrongthen belijdinghe/ sochte hy by alle middelen dat Perez mochte als een overtuycht leughenaer bevonden ende ghescholden worden/ ende hy ontschuldicht. Als nu Antonio Perez vervolghers ende vyanden sagen dat sy in Arragon by Rechte/ om de groote Privilegien/ teghen hem niet konden haer aen-tichtighen goedt maecken/ leyden sy hem op/ dat hy met roverije uyt de ghevanghenisse ghebroocken was/ ende inden sin hadde ghehadt in Nederlandt by de Ketters te vluchten/ waer over sy hem beklaechden by het officie vande H. Inquisitie/ welcke Officieren hem meynden alsoo in haer ghewelt te kryghen/ ende hem alsoo in Castilien te vervoeren/ maer als sulcks by het gantsch Koninghrijck ende de ghemeynte aldaer vernomen ende ghemerckt werdt/ hebben sy versocht ende ghewilt/ dat sijn eerste vonnisse over sijn ghevanghenisse/ aldaer eerst soude ghewesen worden/ volghende 't recht der ghevanghenissen die sy Manifestatie noemen/ ende also werdt hy met een ghemeyn appel weder gheeyscht/ ende dat niet sonder oploop ende dreyghementen/ in welcken oploop Don Inigo de Mendozza/ Marquis de Almanare gequetst wert/ daer hy van storf.

Antonio Perez vlucht in Arragon.

Antonio Perez werdt tot Saragossa verlost uyt handen vande H. Inquisitie.

Dit gemerckt by sijn tegen-partijen/ met die vande H. Inquisitie/ hebben gheresolveert met geweldt ende gewapender-handt hem wech te kryghen/ op den 24. Septembris 1590. tot Saragossa: daer toe den Viceroy met alle de voornaemste Heeren/ Edelen ende Officieren vanden Koningh/ ende met ontrent twintich hondert ghewapent Kryghs-volck/ oock mede de Ruyterije daer over vergadert/ ende hebben de Merckt beset/ ende de straten ende weghen met Karren ende Waghenen ghebarricadeert ofte toegestopt totte ghevanckenisse vande Manifestatie toe: wel sterck alsoo ghewapent zijn sy ghegaen op 't Raedthuys/ aldaer een sententie teghen Perez gheprononcieert werdt/ ende tot executie vande welcke/ zijn den Viceroy/ Heeren ende Officiers/ mette Inquisiteurs ghegaen nae de ghevanckenisse daer Perez lagh/ dien sy voort-brochten met eenen Jan Francesco Mojorini Genevois/ diemen seyde dat Perez gheholpen hadde uyt de ghevanckenisse te breecken. Terwijle men nu besigh was dese met een Koetse (ende met voeyen aen handen ende voeten) wegh nae de Inquisitie te voeren/ soo quam aldaer een oploop vande Ghemeynte ende 't Landt-volck/ beleydt van eenen Gil del Mesa/ die t'samen met eenighe 200. jonge gesellen op dese besettinghen ende Kryghs-volck vielen/ diese (hoe wel sy op hun voordeel stonden) inde vlucht brochten ende verstroyden/ steeckende het vyer in 't Huys daer den Viceroy in vluchte/ dies hy ende de syne moesten oock verloopen/ ende daer bleven ontrent 50. doot/ ende wel 150. ghequetst: sy verbranden de Koetse met de vier Muylen daer sy de gevangenen meynden mede wegh te voeren/ ende alsoo verlosten den Antonio Perez uyt de ghevanghenisse met sijnen mede-ghesellle/ met groot gheroep ende congratulatie vanden Volcke: maer des avonts soo reedt hy opentlijck uyt de Stadt/ dan eenighe dagen daer nae quam secretelijck weder binnen/ hem nerghens beter bevrijdt bevindende dan inde Stadt.

Don Alonzo di Vargas/ komt om Arragon te straffen.

Den Coningh resolveerde dit feyt rigoreuselijck te straffen: want alsoo Don Alonzo di Vargas/ die in Nederlandt voor den Pays ofte eeuwigh Edict van Don Johan van Oostenrijck/ was Generael van 't Peerde-volck gheweest/ hadde vanden Coningh bevel om een hoop Krijghs-volck te Voete ende te Peerde aen te nemen/ uyt-ghevende dat hy daer mede nae Vranckrijck soude trecken/ om de Ligue aldaer te helpen/ ende alsoo nae Nederlandt: soo is hy met dat Volck in 't Coninghrijck van Arragon gevallen/ waer tegen terstondt dat gantsch Coninghrijck hem heeft teghen ghestelt met ghelijcker handt/ volghende hun Privilegien met seer groote solemniteyten/ sommerende hun hooghe Justitie/ ghenoemt El Iustitia d'Arragon, daer doen dat hooghen Ampt bediende eenen Don Joan Dela Nuza/ als een Officier/ ghesworen Recht ende Justitie tusschen den Coningh ende de Ondersaten van Arragon te doen/ met sijn Officieren ende Amps-lieden/ volgende hun Privilegien.

Privilegien van Arragon ende hoe sy daer aen zijn gekomen.

Dese Privilegien van Arragon zijn ghenoech gelijckformich de Privilegien van Brabant ende andere/ die sy hun selven in voor-leden tijden ghewonnen ende verovert hebben. Want over seven hondert Jaren/ als Don Rodrigo Coningh van Spaengien sijnen Ondersate/ den Grave Juliaen/ sijn Dochter La Cuba schoffierde/ so brochte desen Grave Juliaen/ om sijn leet over den Coningh te wreken/ de Moren ende Saracinen in Spaengien die alle dat geheel Landt overweldichde/ oock mede Arragon: so

1599. hebben het volck van Arragon / dat veel ghevlucht was / hun selven verlost / ofte hun selven ghewonnen upt de handen vande voorsz Moorsquen ende Saracinen : ende als sy nu hun eygen Heeren en Meesters waren ghewoorden/ heeft het hun ten lesten goedt ghedocht voor haer beter ruste ofte bequamer regeringhe / een Hooft te verkiesen / ende berieden hun doen metten Paus / die doen een seer wys ende politijck Man was / die hiel haer voorzen / 't ghene dat Samuel den kinderen van Israel voorhiel : dan soo sy eenigh Hooft verkoozen / dat sy ten minsten / om die altijdt wassende begeerlijcke natuere van macht ende mogentheyt ende de gheneghentheden der Princen te temperen ende te matighen / sy souden eenen upten haren verkiesen / om altijdt ghelijck eenen middelaer ofte derde persoon te wesen tusschen den Koningh ende heurlieden / als een boven-Richter boven den Koningh / over alle gheschillen / die tusschen den Koningh ende haer (het Koningh-rijck) mochten voorvallen / nae het exempel vande Ephoros / die welcke Licurgus instelde, ende die Theopompus / Koningh van Sparten/ toeliet.

Desen raedt hebben die van Arragon ghevolcht/ verkiesende eenen Koningh / maeckende hun selven Rechten / nae de welcke sy begheerden gheregheert te worden : ende alsoo onder andere ordonnantien richten sy op het ampt van eenen Over-richter boven den Koningh / tot eenen behouder en beschermer van hare Rechten / die sy noemden El Iustitia d'Arragon, dat is soo vele/ als Recht-ampt van Arragon. Desen hoogh-weerdighen Amptman sit op hun Rechtsdaghen / daer den Koningh moet verschijnen / boven den Koningh / om yeghelijck recht te doen nae hunne Rechten / ende voor dat alle de processen ghesententieert ofte ghewesen zijn / en kan den Koningh syn Domeynen ofte toe-komende gerechticheden aldaer niet ontfangen.

Wat de Justitie van Arragon is.

Ende de maniere op de welcke de Koningh de Privilegien besweert / is / ende gheschiedt met dese ceremonien ende erkentenisse van dese Overheyt/ dien het ampt van Justitie van rechts weghen toekomt / te weten/ die tot het ampt van Iustitia d'Arragon is verkozen / ende presenteert het gheheel Landt : die sit in eenen stoel met ghedeckten hoofde / ende by hem komt den Koningh metten blooten hoofde voor hem liggen op syn knien / ende alsoo ontfanght die Iustitia van Arragon vanden Koningh den Eedt op een kruycesix ende op de H. Evangelien / te houden alle hare Rechten ende Previlegien/ also die tot Saragossa gedruckt te lesen zijn/ daer wy de Lesers toe senden. Daer nae soo sweeren die van Arragon haren Koningh/ noch in onse daghen / alle ghehoorsaemheydt op de oude maniere/ te weten : wy Arragonnoysen/ die soo goedt zijn als ghy/ ende ghy soo goedt als wy/ wy maecken u onsen Koningh ende Heere / met sulcken bescheyde / dat ghy ons bewaren sult in onse rechten ende vryheden/ ende so niet/ soo is onsen Eedt oock niet/ te weten : soo ghy ons niet en bewaert in onse rechten / zijn wy niet tot u gehouden.

Huldinghe vande Koninghen van Arragon.

Boven dit hadden sy noch een Recht behouden/ dat de Edelen ende Heeren van Arragon vermochten alliantien ende confederatien te maecken teghen haren Koningh/ in cas van oppressie ofte infractie van hare gherechticheden / ende daer over verkozen sy eerst haer Koninghen / ende naemaels naemense aen successivelijck haer Koninghen op voorighe Conditien.

Volghende dese verhaelde manieren ende Privilegien / om die te beschermen / als dese voorsz Don Alonzo de Vargas in Arragon met krijghs-volck gevallen was / soo heeft het volck ende de Staten van Arragon (als wy voorzen geseyt hebben) heur in Wapenen teghen hem opghemaeckt / aenroepende haer Iustitia ofte Recht-ampt-houder om recht ende defentie / die welcke met behoorlijcke ende ghewoonlijcke Ceremonien Sententie uytsprack / ende boden uytsandt aenden voorsz Don Alonzo / hem aenbiedende dat hy in 't Koninghrijck van Arragon met gewapender handt niet en behoorde te komen/ op lijfstraffe / &c. ende op syn onwettelijcke antwoorde / verkoozen sy terstont voor Velt-Oversten tegen hem/ Don Mertin de la Nuza / Broeder van dien die het ampt van Iustitia bedienende / die krijghs-volck vergaderde. Maer des niet teghenstaende / soo is Don Alonzo de Vargas / niet alleene in Arragon ghevallen/ maer selve ghewapent inde Hooft-stadt van Saragossa ghekomen / vindende swacken wederstandt/ waeromme hy alle de Hoofden / die niet ghevlucht waren/ ghevanghen nam / jae Edel ende Onedel van alle staten : onder andere den Hertogh van Villar Mosa / den Grave van Aranda / Don Joan de Luna / ende meer andere / Gheestelijck ende Wereldtlijck / die veel in Castilien wegh ghevoert werden : onder andere oock El Iustitia, ofte Ampt-houder/ genoemt Don Joan de la Nuza / die terstondt onthalst werdt / met veel meer andere van alle staten / ende vorder werden alle hun Privilegien ende Rechten verklaert verbeurt/ ende hun afgenomen.

Don Alonzo komt in Arragon ende doet groote straffe.

Hooft vande Justitie van Arragon onthalst.

Maer alsoo Antonio Perez verstont vande komste van Don Alonzo di Vargas in Saragossa / soo trock hy daer secretelijcken upt / ende weeck in Navarra tot Paw / hem met eenighe andere beghevende onder de beschuttinghe van Madam Catharina / de Suster vanden Koningh van Vranckrijck ende van Navarra : dan alsoo hy daer noch secretelijck vervolcht ende in perijckel was / soo trock hy naer Enghelandt/ daer hy hem eenen tijdt langh onthielt/ ende van daer keerde hy wederomme in Vranckrijck/ daer hy hem noch onderhoudt by de beleefthept vanden Koningh/ dan Anno 1611. daer ghestorben/ ende alsoo den Koningh Philips den tweeden van Spaengien storf/ soo belaste hy in syn doodt-bedde / men soude de Huysvrouwe ende kinderen van desen Antonio Perez/ doen noch ghevanghen zijnde / vry ende los laten in een Klooster gaen : ende beval oock sijnen Sone/ soo hy met Perez konde overkomen/ dat hy hem tot sijnen dienste in Italien soude trecken/ ofte ten minsten hem beloovende dienst in andere Koninghrijcken te doen : maer dat hy hem gheensins in Spaengien ofte in Nederlandt soude laten komen. Ende int Jaer 1599. also den Koningh van Spaengien versochte by den Koningh van Vranckrijck dat den Hertogh van Aumale weder mochte herstelt worden in syn goederen/ eere ende staten/ so antwoorde den Koningh van Vranckrijck / dat 't selfde soude gheschieden / soo hy den Secretaris Antonio Perez oock soo herstelde. Ende also nu in dit Jaer de nieuwen Koning besocht/ ende syn blyde inkomste dede in Arragon/ alsoo wy geseyt hebben/ soo heeft hy op seecker forme ende bescheet haer Privilegien eensdeels weder gegeven. Dus vele heeft ons goet ghedocht daer van te melden.

Antonio Perez vliet in Vranckrijck.

Hoe dat beyde de Leghers vanden Admirant ende Prince Mauritz omtrent Bommel laghen / hebben wy voorzen verhaeldt / sullen nu voorts vertellen wat tusschen beyden desen Somer gepasseert is : Ontrent den lesten Mey vreesde Prince Mauritz of de Vyandt deur Maes en Wael boven Tiel mochte trachten inde Betuwe te komen/ dies hy na Nyden sondt om daer wacht te houden/ 16. Vaendelen knechten / ende vijf Compagnien Peerden. Als nu metter tijdt door des Prince Mauritz neersticheydt de stadt Bommel alsoo ghesterckt was/ datter eenen Legher konde buyten de Stadt begraven logeren / ende datter alomme aen alle kanten veel Gheschut gheplant was/ soo heeft den Admirant/ naer dat hy hem metten Cardinael die den 30. Mey in syn Legher quam beraden / hadde goedt ghedocht het belegh eensdeels te verlaten / dan eer hy daer toe wel komen konde / soo heeft den Prince Mauritz alle syn Gheschut nae den Spaenschen Legher toe-ghestelt / soo wel upt alle de Bolwercken / Catten ende Bateryen / als upt den Tielschen Weert / over d'ander zijde vande Wale / en den 3. Junij / belaste hy van alle zijden tseffens op hunnen Legher te schieten / ontrent een ure lanck/ soo dat sy terstont door het gheweldigh schieten ghedwonghen zijn ghewees af te trecken / steeckende het vyer inde hutten / ende alsoo vertreckende upt hunnen Legher vande Stadt Bommel : daer op zijn die vander Stadt in hunnen Legher ghevallen / veel bagagie / wapenen / doode ende ghequetste vindende/ met veel jonghe kinderen ende vrouwen / diemen hun nae

Des Admirants Leger treckt op van voor Bommel den 3. Junij.

1599.

nae sondt: de dooden dede men begraben / de ghequetste inde stadt brenghen ende heelen / ende sy deden des Vyandts beschansingen slechten.

Twist in 't Spaensch Legher tusschen Verlotte ende de Spaengiaerden.

Daer was grooten twist in 't Spaensch Legher ghekomen / soo om gheldt datter ontbrack / als om 't onghemack ende andersins / dies de Spangiaerden seer ghestoort waren op den Colonel La Bourlotte / zijnde wel een vande kloeckste ende verstandichste Krijgs-overste onder hun allen: dan hy was van kleynen state (door sijn kloeckheyt) tot hooghen state op-gekomen: Dese hadde meest den aenslach aldaer op Bommel te doene ghedreven / als den apparentsten van alle d'andere die voor gheleyt werden / daer dat Sapena (den Maestro di Campo) met ander Spangiaerden seer teghen waren. La Bourelottens redenen waren / dat het best ende eerlijckste ware / dat sy hun Legher op Vyandts bodem hielden / daer de hoope was passagie over de Betuwe tot seer groot voordeel te ghewinnen: Ende mede alsoo Prince Mauritz nu sijnen Legher seer versterckt hadde / apparent selve erghens eenen inval te doene / (den Spaenschen Leger geswackt zijnde) soo dienden sy sulcks te beletten / ende op de defensive te passen.

Den Spaenschen Legher ghedreven vande stadt Bommel / vertrock ende legherde hem omtrent Rossum op 't uyterste van 't Eylandt / ende heeft sijn brugghe voor Crebeceur doen afnemen / ende doen hooger leggen / tusschen de Dorpen Alem ende Maren: waeromme den Prince Mauritz sijn volck uyt Bommel naerder hunnen Vyandt doen legheren heeft / ende Batterijen doen maecken / ende het Eylandeken Voorn daer by / met sware ende stercke Trencheen doen rondtomme sterck maecken / om dat hy sagh dat den Admirant groot ghetal van Pleyten / Ponten ende ander ghereetschappe hadde / om over de Wale inden Tielschen Weert te gheraken: dan daer teghen was te grooten wederstandt / dies resolveerden ende begrepen een gheweldighe schanse boven Rossum te maecken / die sy begonnen den vijfden Junij / boven de Lorre gracht ofte Creke / daer het Landt een enghte heeft / welcke schansse met sijn Bolwercken konde bereycken / ende sulcx met Gheschut beschieten ende onvrij maecken: de Vaert soo wel vande Wale als vande Mase / ende de Betuwe in ghedurighe alarme houdende.

Beschrijvinghe vande schanse van S. Andries by den Cardinael ghebout / met haer forme.

Dese Schanse was groot van begrijp / met vijf bolwercken omringet: de twee op de Wale: twee op de Mase: ende t'vijfde naer Harwerden toe: de Contra-scharpe buyten was seer groot / ende die begonnen als eenen Dijck / om te wederstaen t'opwater ende den overvloet van de rivieren op seecker tijden: ende dese Schanse was meest goet ghevonden vanden Cardinael Andreas van Oostenrijck: die welcke in 't Legher ghekomen was om den twist te slissen tusschen de Oversten als ghesept hebben / ende soo hy daer naer den 22. Junij weder in 't Legher ghekomen was met sijnen Broeder den Marquis van Borgow / ende eenen Hertogh Mauritz van Saxen / soo werden de vijf Bolwercken ghenoemt Austria / Borgow / Sassen / Arragon ende Velasco / die Overste van 't Gheschut was: Maer het gheheel Fort was gheheeten Sint Andries / nae des Cardinaels Name / dat welcke oock bediet Manlijcke vromicheyt / ende oock nae den Sant S. Andries / in wiens Name den Cardinael daer stichte een kleyn Kercken / dat hy wijdde. Voorder werden daer binnen (boven nootelijcke Huysen) oock Brouwerijen ghebout / Water-meulens / ende anders wat dat tot een volmaeckte Fortresse mochte dienstelijck wesen / om wel alle gheweldt af te weeren: Ende twee soo groote stroomen met haer Geschut te commanderen / ghelegen op een onbedijckt Landt / daer alle de Wintersche hooghe overvloeden / wel een Mans lenghte hooghe overvloeyden / daer teghens sy de Contrescharpe rondtomme als Dijcken sterck mosten maecken. Daer ghebeurde als den Cardinael met sijnen Broeder de Marquis van Borgow / ende Hertog van Saxen voorsz / souden alle drie neffens den anderen uyt dit Royal Fort nu in defensie uyt-rijden / dat (also daer ghedurich schieten uyt Prince Mauritz Legher nae het Fort was / om de wercken te bekommeren) daer vloogh eenen kloot recht voor haer Peerden hoofden / ende noch eenen recht achter haer Peerden steerten / tot haerder groot geluck. Diergheliijcken gheluck ghemete oock den Prince Mauritz / als hy in sijn Koetse was rijdende / eenen kloot uyt het Fort komende / viel voor sijn voeten in 't stuck neder / daer mede hy alleenlijck seer leelijck besprenckelt werdt.

Avontuerlijcke schooten. 1599.

Dese Schanse te maken konde Prince Mauritz sijnen Vyandt niet beletten / om datse begrepen was op een plaetse / die gheenen toeganck hadde dan eenen van Bommel / lanck een stuck dijcs / daer voor ende op sy alle hun Legher logheerden / ofte men moeste over de rivieren passeren / ende die als een Eylandt bespringen: ende om ghemackelijcken te moghen wercken / deden de Spaensche terstondt veel Blinden ende Trencheen maecken / om niet gesien ofte gemerckt te wesen: Tot welck gebou hy sijn Legher den geheelen Somer / en een stuck vanden Winter heeft moeten gebruycken / niet anders voornemende / dan soo nu als dan van beyde zijden diverse schermutselen / ende onder dien eenen aenslagh ghemaeckt den 20. Julij / op de stadt Woudrichem / int korte Worcum ghenoemt / by Loevensteyn / daer niet dan huyslieden ende Weertgelders in waren / die quade wacht hielden: dan den aenslagh miste hun / om dat eenen Borgher metter haest de valbrugh op toogh / terwijle sy int exploict een verschricken kreghen / ende met dorsten aen-treden oft aen-dringen / sulcx als de sake vereyschte.

Des Admirants aenslagh op Worcum te vergeefs.

Daer en tegen heeft Pr. Mauritz op den Spaenschen Leger (uyt Bommel) diversche aentastinghen gedaen / om hun werck te bekommeren / ende mede teghen over de Voorn / wesende een Eylandeken / heeft hy den Litsen Ham in Brabandt aengheveert / ende daer een half mane gheslagen / om dat aldaer tot Lit / ende de ander Dorpen lancks de Mase op / tot de Stadt Grave / alle den Maesecante vanden Admirant met veel volcks beset was: namelijck Don Ambrosio di Landriano / Generael vande lichte Peerden / metten Cavallier Ludovico Melzi / Ferdinando di Genara / en Commissaris Contrecas met Voet-volck ende Peerde-volck daer ghelegert zijnde: dies Prince Mauritz dede den Litsen Ham meer beschansen / om een Brugghe die hy uyt het Eylandt Voorn (over de Mase tot in Brabandt) dede leggen / te bevrijden. Onder anderen heeft den vierden Julij den Prince Mauritz met goede macht behendelijcken vande Voorn over-ghescheept / op 't Landt van Harwerden / daer den Admirant sijn groote schanse maeckte / in veerthien uren tijdts / heeft een halve mane gheslaghen ende ghemaeckt / twee mans lenghte hoogh / met een gracht twaelf voeten breet / ende ses voeten diepe / seer lanck ende groot / ende die met palissaden ofte staken rondtomme beset / dat sy eensdeels weerbaer was / met grooter kloeckheyt ende stoutheyt die staken rondtomme seer dicht inslaende / om allen toe-ganck te weeren ofte grootelijcks te bekommeren: 't welcke de Spaensche seer spade ghewaer werden: dan teghen den avont te ses uren werdt daer ghesonden Jaspar Sapena met drie duysent Spangiaerden ende Italianen / om Prince Mauritz volck van daer te verdrijven: maer soo sy in haer sterckte weecken / ende daer standt hielden / soo hebben sy die ghemeynt af te loopen / verselschapt met een deel Religieusen / die met Cruycen ende Vanen onder heur liepen / om 't volck moet te maken: maer van uyt de schepen / ende die eylanden vanden Voorn / Varick ende omligghende plaetsen / schoten dapper nae haer toe met alderhande Gheschut: ten lesten zijn sy op dese halve mane ofte reduitte ghevallen / seer onvervreest de staecken uyttreckende met groote moeyte ende perijckel / dies eenighe quamen binnen de Grachten vande beschansinghen / daer handt tot handt vechtende / malkanderen oock met spiessen aentastende: Onder andere bleef daer doodt een Monick / die sijnen arm vol pallissaden hadde / by hem uytghetrocken: ende men sagh dat om een groot Meesters doode lichaem wech te krijgen / datter wel ses ofte seven mannen over doodt bleven. In somma sy werden weder by

Pr. Mauritz schanst hem teghen over de Voorn in Brabant.

Schanse tot Harwerden by de Spaense bestormt ende afgeslagen.

by den Heere van La Nove / Horatio Veer ende Edmont / (nu Colonel vande Schotten) die de halve mane defendeerden / daer afgheslaghen / daer latende 91. dooden / behalven die sy daer van wech sleypten nae hun Fort / dat maer een goedt quartier myls van daer was / soo datter wel ten minsten over de 300. doot bleven / behalven de ghequetste : onder de dooden werden drie ofte vier Capiteynen ghereeckent : oock den Grave Paciotti / den Sone vanden Ingenieur Paciotti / die het Kasteel t'Antwerpen maeckte / die seer beklaecht werdt / om veel gratien die hy hadde / soo dat hy veel kloecker dan syn Vader gheacht worde : vande Verweerders bleven aldaer acht doodt / ende 22. ghequetste.

De Spaensche overmidts sy die stoutigheydt niet konden gheelooven / datmen van over de Rivière soo nae by haer souden sulcken retrenchement maecken / deden een groote faute dat sy niet eer quamen / dat sy sonder Peerden quamen / ende oock sonder geschut : want daer mede souden sy de stercke dien dach / ende oock den naevolghenden dach / apparentelijcken hebben konnen forceren : Maer 's anderdaeghs den 5. Julij / dede Prince Mauritz beschansen meest alle het Dorp van Harwerden : waer teghen de Spaensche niet anders deden / dan een Trenchee opworpen vande Mase totte Wale / om hun Werck-lieden te bevrijden : eñ Prince Mauritz leyde noch mede een Brugge vande Voorn tot Harwerden.

Ten selven daghe den vijfden Julij / meynden La Bourlotte den Ritmeester Marcelis Bax met een deel Ruyters voor Bommel op de wachte te betrappen / met een Embuscade van een deel Ruyteren vanden Ritmeester Daniel : maer Bax sulcks vermoedende / trock te rugghe / ende nam eenen anderen wech / over den welcken hy stoutelijck nae de Spaensche toe reedt / ende die op de vlucht sloech / nemende den Baron van Rosne ghevanghen / met meer andere Ruyteren / ende slaende den Ritmeester Daniel doodt.

Den 8. Julij dede Prince Mauritz den Litsen Ham (in Brabandt tegen over Harwerden) beschansen / om een Brugghe vande Voorn tot in Brabandt te bevrijden : oock verbreydende de beschansinghen van Harwerden / om met syn Gheschut de brugghe vanden Admirant te beschieten ende af te snijden : waeromme hy die wederomme den 9. Julij / dede by Creveceur leggen.

Den 12. Julij trock Graef Hendrick van Nassou / met Briaute ende andere Fransoysen nae 't veldt voor Harwerden / al waer op een onvoorsichtige schermutsinghe ter doot gequetst worde den Baron van Monglas, een Sone vanden Hofmeester van Vranckrijck / de welcke korts daer nae vande quetsuere sterf / wesende een jongh Heer.

Den 15. Julij trock Prince Mauritz selfs op den Litsen Ham over in Brabandt / met 5. ofte 600. Man / soo te Voete als te Peerde / nae het quartier van Ambrosio Landriano / daer mede hy meynde de Spaensche / ligghende te Lit / Kessel ende Maren verspreyt / op te lichtẽ / zijnde alleen van vooren beschanst / ende dachten van achter om te trecken / ende haer te bespringhen / daer gheen trencheen waren : maer de Fransoysen die de voor-tocht hadden / waren te hittich / willende een te korte overwinninge hebben / hebben den aenslach te niete gemaeckt : want de Spaensche hun terstondt buyten hun trencheen begaven / schermutserende / die ten lesten wel werden te rugghe geslagen / nemende eenen Capiteyn / Don Jeronimo Augustin gevangen : namen oock eenighe trencheen / ende wilden oock de andere overloopen / maer vonden die te hooghe ende te ghewELDICH / daer sy nochtans stoutelijck op aen vielen aende Kesselse zijde : dan alsoo de Spaensche meer hulpe verwachtende waren / werden sy afgheslaghen / met verlies van ontrent 60. soo dooden als ghequetsten / die sy daer van brochten / waer onder was eenen Luytenant / ende den Heer van Briaute werdt daer mede ghequetst / ende den 16. July werde op een ander schermutsingh op 't veldt van Herwerden ghevanghen den voorschreven Cavaillier Ludovico Melzi.

Pr: Mauritz trecke sterck over in Brabant.

Alsoo nu de Schansse van Sint Andries ghenoech in defentie was / soo resolveerde den Admirant (siende de daghelijcksche aenvallen die den Prince Mauritz op syn volck / die in Brabandt logheerden / dede) die plaetsen stercker te besetten / ende sijnen Legher upt het Eylandt van Bommeler-weert te leyden / dat vol muyterien ende oproeren was / onder de Soldaten om de quade betalinghen / ende onder de Oversten tusschen de Walsche ende Spaensche Colonellen : alsoo werdt den Legher ghevoert tot Alem in Brabandt den 22. Julij / latende de schansen ende wercken beset met stercke wachten / ende wel 3000. Mannen / om die voort op te maken / vande 3. Regimenten / van Barlaymont / Hachicourt / ende Graef Christoffel van Embden / met noch Spaengiaerden ende Italianen / ende 13. stucken Geschuts.

In Julio den vierden / op den grooten aenval / schoten de Spaensche by Herwerden een vande Hollantsche uytleggers inden gront / met een half kortou / daer het volck hem van salveerde / behalven ses ofte seven soo doot als gequetst.

Hollandtsche Wtlegghers ofte Oorlogh-schepen overvallen.

Also oock den 26. July omtrent Amelroyen eenen anderen uytlegghers overvallen werdt / ende 't Volck meest doot ghesmeten.

Den derden Augusti so trocken Graef Lodewijck van Nassouwen / metten Oversten Heer Fransoys Vere / met een deel Ruyteren ende Knechten vande Bommelsche zyde / tot aende brugghe vande Spaengiaerden / om die ghelegentheydt te besichtighen ende te versoecken / maer vonden die brugghe seer sterck beschanst.

Den 8. Augusti trock Graef Lodewijck weder upt met 17. Vanen Ruyteren / om een deel Peerden van sijnen Vyandt upt Brabandt te halen / ende daer toe sloech hy een brugge over 't Water de Diese / tusschen Creveceur ende 's Hertoghen-Bosch / meynende oock te ontmoeten 300. Peerden / onder den last van Don Joan de Braccamonte / die den Marquis van Burgou upt 't Spaensch Leger nae Bruyssel gheconvoyeert hadde / maer hy miste die / ende gekregen hebbende 250. Peerden / voerden die mede.

Ruytersche tochten van Graef Lodewijck van Nassouwen.

Diergheliјcken tocht dede Graef Lodewijck noch eens den 30. Augusti met 10. Vanen Ruyteren / passerende de Mase / tusschen Batenborgh eñ Ravensteyn / treckende naer Gennep / maer vonden daer den wech seer quaet / ende aen een langhe strate voor by Grave werden sy achter-haelt van Ambrosio Landriano / die mette Vanen van Contreras ende Melzi vergadert hebbende wel boven de 20. Vanen / hem aenviel inde lange strate voorsz / ende daer upt zijnde / stelden hem wel ter weere / drijvende eenighe Cornetten op de vlucht : dan alsoo sy niet sien konden hoe sterck Landriano was / so trock hy te rugge / doende een retraicte van daer tot Gennep toe / die meest beleyt ende gedirigeert werdt by Marcelis Bacx / ende Lievin Seis / Luytenant van Jan Bacx : ende sonder merckelijcke schade gheeffectueert / haer salverende aldaer weder over de Mase / naer datse inde Langestrate verlooren hadden meer dan 100. Peerden / die meest gevanghen werden : dan sy brochten noch wel mede ontrent 200. voeragie Peerden / met 25. gevangenen.

Also des Admirants Leger nu meest in Brabandt lach / so hadden Prince Mauritz sijnen Cousyn Graef Willem van Nassouwen / Gouverneur in Vrieslandt / uytgesonden met 10. Vanen Ruyteren ende 24. Vendelen Voet-knechten / met bevel noch 26. Vendelen / upt verscheyden plaetsen te lichten / t'samen 50. Vendelen / met Geschut ende gereetschappe om die Stadt van Deutechum den Vyandt weder af te nemen : de welcke daer vooren trock den 24. Augusti : den 25. begonne hy syn begravinghen te maken : den 26. plante hyer 2. stucken geschuts / ende daer nae noch een / ende begonne te schieten : dies die van binnen op de eerste sommatie versochten te parlementeren / ende accordeerden daer upt te trecken / 't welck sy deden op den 27. Augusti met vier Vendelen / als dat van Gardot daer commanderende / van Innevelt / Slysthof ende den jongen Tysseling / Graef Willem dede moeyte om 't Kasteel Schuylenborch in 't selve appoinctement te bekomen / maer Gardot en wilde daer toe geenen last geven / maer int voor by trecken van 't volck upt Deutechum ghekomen gedreycht wesende / datmense geen apoinc-

Deutechum ende Schulenborch by Willem van Nassouwe verovert, den 27. Augusti.

1599.

apoinctiment en soude gheven/ immers geen convoy/ om door den Duytschen Leger over Rhijn te komen/ werden sy verschrickt/ ende doen t'verdrach van Innevelдt daer op ligghende/ gaf de plaetse over/ ende trock met die van Deutechum voorts over den Rijn/ volgende haer apoinctement.

Alsoo dese twee plaetsen gheruymt/ waren de Vereenighde Landen weder alomme totten Rijn toe bevrijt. In Deutechum wert Garnisoen geleyt/ ende daer werden 52. Tonnen buscruyt inne gebonden/ en het Krijghs-volck quam weder in 't Legher by den Prince Mauritz den 29. Augusti.

Vooren hebben wy verhaelt/ hoe dat de Duytsche Vorsten ende de Ryer Kreytsen hun opmaeckten/ onder den verkozen Veltoverste de Grave vander Lippe/ volghende de resolutie der vergaderinghe tot Cobelents genomen/ ende elck soude syn Krygs-volck in Mayo ende Junio vergaderen/ om te wreken (so het scheen) den overlast hun aengedaen/ ende 't Rijcks gerechticheden te beschermen: maer alsoo sy alle Ryer verwanten/ om de kosten int ghemeyn te helpen draghen/ mede met haer inne lieten/ soo Gheestelijcke/ Spaensch-ghesinde als andere/ werden de wel-meynende seer bedroghen: want nae de Generale resolutie/ gaven sy in 't eerste de principale Ampten ende Officien nae de meeste stemmen/ die seer verscheyden uytvielen/ so dat sy niet accorderen en konde/ ende dat de onwillige nauwe een poinct vande beloften en volbrachten/ maer traverseerden ofte wederstreefden vanden eersten af het gantsche beleyt: In 't lichten van 't Krygs-volck lieten sy de haestichste vrij al voorgaen met t'volc te lichten/ ende so trockense de saké in sulcken verlenghen/ dat vele (te seer beswaert mette vroeghe oplichtinghe) haer volck weder afdancken moest: De andere deden ten lesten haer volck marcheren ofte op-trecken nae den Rijn/ daer van eenighe uyt animositeyt deur Orsoy trocken/ daer volck in latende/ ende toghen op den Weert ofte Eylandt voor Berc/ daer sy dé schanse in-namen: daer over terstont den Vorst ende Raedt van Gulick &c. klaechden/ dat hun Landt bedorven ende afgheteert worde.

Des Rijcks Vorsten eñ Steden Legher vergaert seer onordentlijck.

De Gheestelijcke ende andere vanden Westphalisschen Nederlandtschen Kreytz/ hadden belooft op te brenghen drie duysent Mannen te voet ende thien hondert Peerden/ ende 12. stucken grof Geschuts/ mette amunitie daer toe behoorende: maer uyt vreese ende mits dreyghementen vanden Spaenschen/ en volbrochten sy haer beloften niet/ ende maeckten dat het andere Krijgs-volck een Maent langh op den Rhijn laghen/ sonder yet te doen/ wachtende op dese middelen ende nootdruft: dies begonste-men onder haer te disputeren/ of sy by faute van sulcken ghebreck/ 't selfde Gheschut ende Amunitie souden vande Staten vande Vereenighde Provintien versoecken: eñ siende geene andere middele/ besloten sulcx te doen. Nae veel questien ende disputerens versochten eñ verkregen sy van Prince Mauritz 12. stucken Geschuts/ ende alle behoorlijckheyt daer toe: ende vorder overleggende dat sy Gennep (een Cleefsche stadt op de Mase liggende) niet wel machtich souden wesen te vermeesteren/ sonder meerder hulpe/ versochten sy aen den Prince Mauritz daer toe assistentie/ ten vollen resolverende/ alle plaetsen by de Spaenschen inghehouden/ van voor af aen te tasten/ ende vande Mase des Ryer frontiere te maken: Maer dat selfde vande Spaensghesinde onder hun/ den Admirante verwitticht/ heeft hy den Heere Ferdinando Madruccio/ by der Duytschen Overste ghesonden/ om te weten wat dat haer moveerde/ naedemael hy/ nae sijn belofte/ vast doende was om alle syn Krijghs-volck uyt Westphalen te lichten/ ende andere plaetsen: Maer hem werdt gheantwoordt by den Grave vander Lippe/ men soude sien wat hy doen soude/ ende dan soudemen den Heere Cardinael Gouverneur antwoorde senden. Dies Prince Mauritz mette twee derdendeelen van syn Voet-volck/ ende alle sijn Peerdenvolck/ meynde hem selven by haer te voeghen/ zijnde den dach ende ordre van 't optrecké bestemt den seventhienden Augusti/ daer toe een brugge/ om voor Nimmegen te slaen/ reede was: Maer den Admirant ongheraden bindende het Duytsche Legher met des

De Westphalische voldoen niet haer belofte.

Ryser Leger ontleenen geschut van Pr. Mauritz.

Princen Legher te laten vereenighen/ heeft ghesocht dat in alle manieren voor te komen ende te weeren/ ende heeft seer behendelijcken de stadt ende het Casteel van Gennep/ den 15. Augusti savondts/ van sijn Krijghs-volck doen verlaten/ also ooch andere plaetsen: daer mede hy dien gemeynen aenslagh ende vereenvouginge wijslijck heeft belet ende gebroken.

Dat Duytsche Leger tracht Pr. Mauritz hem te voegen/ dat den Admirant belet.

Daer nae zijn even wel de Duytschen alleene te peerde ende te voete over den Rijn getrocken/ eñ hebben Gennep met het Huys ofte Casteel inghenomen ende beset: zijn ooc den 21. Augusti over de Mase getoghen/ ende hebben in Brabant inde Peel/ het Dorp/ Kerck/ ende het Clooster van Sint Ouderopde gheplondert: wesende de eerste ende meeste acte van hostiliteyt ofte vyandtlijcke daet/ die sy bewesen hebben tegen de Spaenschen op den Spaenschen bodem.

Duytschen namen Gennep/ eñ tonen hun vyandtschap tegen de Spaensche.

De Grave vander Lippe/ hebbende nu eené schoonen hoop Crijgs-volcx by den anderen soo te voete als te peerde/ geschat ontrent 20. duysent sterck: ooc mede geschut/ ammunitie ponten/ bruggen eñ schepen vande Vereenighde Landen/ resolveerde de stadt van Rees aen te tasten/ ende quamé daer voren den 29. Augusti/ om dat Spaensch Garnisoen daer uyt te drijven: Daer was binnen Don Ramieres de Gusman als Gouverneur/ met 3. Vendelen Spaengiaerden twee Borgoensche ende een Wals Vendel/ met 3. Vendelen Hoochduytschen/ ooch ontrent 50. Peerden vanden Ritmeester Botbergh: daer na soo werden daer noch by gesonden den 9. September den Capiteyn Andrea Ortirio/ met 200. Spaengiaerden van Lois del Villar/ eñ noch 300. Walen van Conte de Busquoy.

Rees by de Duytschen belegert.

Aldus sterck van buyten ende binnen zijnde/ hebben de Duytsche Oversten malkanderen qualijck begonnen te verstaen/ midts datter te vooren tweedracht tusschen de Commissarissen der Vorsten van Bruynswijck ende van Hessen was ghereesen in 't verkiesen vanden Veltoversten ofte Generael/ de welcke nu weder uytbrack/ soo datter gheen goede ordre in hunne saken konde ghestelt worden: mede in haer raetslaginghen inghelaten hebbende veel Spaenschgesinde ende Geestelijckheyt/ die veel den Spaenschen waren toegedaen/ ende alle goede resolutie traverseerden ende wederstreefden/ ooch den Spaenschen openbaerden/ die hun daer na wisten te regulen.

Twist tusschen der Duytschen Oversten.

Als sy nu voor Rees waren/ soo vont hem den Generael Oversten/ de Grave Symon vander Lippe/ met kleyne authoriteyt/ ende niet behoorlijck gherespecteert. Int Leger zijnde den Grave van Hohenloo/ die bewint over de Bruynswijckische hadde/ ende de Grave van Solms desghelijcx over de Hessensche: dese als ervarene ende verstandige Chrijghs-oversten/ van grooter aensien zijnde/ waren mede ghehouden te volgen den last ende opinie elck van haer voorsz Vorsten van verscheyden gevoelen. Wt dese diversiteyt van gesintheyt/ groeyden een soodanighe verachtinge des Generaels Overste/ de Grave vander Lippe/ dat selfs de minste hem niet en ontsaghen/ elck byhans doende wat hem goet dochte.

Daer by ghevielt dat des Marcg-graef van Ansbach volck qualijck betaelt worden/ ende nu 2. Maenden soltz ten achteren waren/ ende de Hessensche wel drie Maenden/ waer van de twee Maenden soltz wel voor een Maendt getelt lagen tot Ceulen/ ende alleene by de Hoofden/ daer van geneghgeert/ (uyt afgunste) om te gaen lichten ende te halen.

Ten derden soo was den Grave van Hohenloo altoos van advyse gheweest/ met het Krijghs-volck den Rhijn te passeren/ ende de schanse teghen over de stadt Rees eerst aen te tasten/ daer dat den Grave van Solms met andere soo en teghen waren/ dat 't selfde belet werde/ dat inne volgende de Generale inclinatie vande Duytschen/ die niet geerne over Rijn quamen: hier over quamen de Overste van 't Legher d'een teghen d'ander in twist ende in groote jalousien/ ende bynaest in een openbaer op-seggen.

'T ghemeyn Krijghs-volck nu merckende dat haren Veldt-oversten gheen ontsagh ofte authoriteyt hadde/ ende dat die/ die het stuck ten besten behoorden te beleyden/ opentlijck genoech tegen den anderen streden: ooc mede dat sy qualijck betaelt werdé/ zijnde maer voor drie maenden aengenomen/ die den elfden

Generale onwillicheyt int Leger.

Sep-

Septembris expireerden : begosten sy onlustich te worden ende te murmureren / dat welcke den sesten Septembris sich begoste te openbaren: desghelijcks den achtsten noch meer / ende den thiensten tot een openbare onghewillicheydt uytborste : Waeromme de Overste in Rade besloten / datmen Doctoor Wyer aenden Prince Mauritz soude senden/ om te versoecken dat Graef Willen van Nassouw' daer mochte werden ghesonden/ met vier ofte vijf duysent mannen de goetwillige te helpen / ende alle vordere disordere te verhoeden.

Terwijle men hier mede besich was/ soo is den 11. Septembris den Capiteyn Ortirio / met 600. mannen uyt de stadt Rees ghevallen / in drie hoopen verdeylt / die ghestijft werden vanden Ritmeester Botberger met 30. peerden : dese vielen int quartier vanden Grave vander Lippe / daer die Hessensche lagen/ daer sy inbraken ende 't Gheschut vermeesterden/ dat selfde vernagelēde / ende een kleyn stuck met haer inde stadt voerden / ende souden wel meer wegh ghevoert hebben/ hadden sy haer Ponten byder handt ghehadt: sy versloeghender ende questender over de 200. veel ghevangenen/eenen Capiteyn ende een Vaendragher namen sy mede : ende soo hun het geheele Leger op 't lijf quam / zijn sy met behulp vande 30. Peerden bevrijt daer van gekomen. Des anderendaechs is den selfden Capiteyn weder uyt-ghevallen in 't quartier van Hohenloo/ maer vondt aldaer soo goede wachte/ ende in-ghestagen staken met ysere pinnen op de aenkomsten/ dat sy moesten te rugge keeren.

Wtval der Spaēgiaerden uyt Rhees in September.

Alsoo door dese uyt-vallen/ de opspraecke/ jalousien ende schrick meerder in 't Legher worden/ende de onwillichheyt des Krijghs-volcx nu geheel generael ende openbaer was / datmen daer gheenen raedt meer toe en wiste / hebben sy den Ritmeester Smeltsingh in alder neersticheydt nae den Prince Mauritz ghesonden/ op dat den persoon van Graef Willem van Nassouw aldaer metter haest mochte comen/ om de jalousien wegh te nemen / ende hun saecken te helpen beraden : doch de Generale onwillighheden ende oproeren groeyden soo dapper/ datmen ten selven dage/ den 12. Septembris/ dat Smeltsingh vertrocken ware/ moesten resolveren het vertrecken van 't Legher / het welcke den 13. September van voor Rees vertrock/ met sulcken schrick ende haesticheyt / dat sy nauwe tijdt gaven om het Gheschut af te voeren / ende verlieten veel van haer Amunitie/ zijnde de Garnisoenen vander Stadt haer op de hielen / ende sy trocken inde Hetter.

Het Duytse Legher breeckt op van voor Rees/ den 12. September.

Graef Willem van Nassou (op de komste vanden Ritmeester Smeltsingh) trock nae dat Legher toe/ (vant optrecken niet wetende) eñ dat tot Emmerick ontmoetende / verstont alle de klachten over de voorsz jalousien / eñ het despect ofte kleynachtinge des Graven vander Lippe / Generael Overste : eñ alsmen nu beraetslaghen soude hoemen daer inne mochte remedieren/eñ alles repareren/ ende 't Leger getogen was voor by Emrick naer Elten / verstonden sy / hoe dat eenighe Bruynswijcksche Ruyteren / die men noch gheen maent soltz schuldich was / ghemutineert ende gedebandeert / den 15. September verloopen waren: Als de Heeren ende Overste tegen diergelijcke afvallen trachten te voorsien / richten sy niet anders uyt/ dan dat oock de Hessensche metten meestendeel vande Bruynswijcksche / ghemuytineert den 17. September / mede daer van reden : Dies de reste van 't Legher weeck op oudt Sevenaer : maer daer nae liepense mede deure / segghende voor onschult / dat sy gheensins van Rijcx bodem wilden gaen / noch datse die Staten vande Vereenighde Landen niet dienen wilden / ende daer mede brac meest alle hunnen tocht/ verlatende het Geschut dat gebracht werde tot Aernhem : Dese verstropinghe meest bykomende by de Westphalische ende de Geestelijckheyt door het dreyghen ende ontsagh vande Spaensche factie ofte aenhanck / die niet hadden (als vooren ghesept hebben) opgebrocht het gheldt/ noch het volck/noch het Gheschut/also sy belooft hadden / daer de andere hun daer op verlaten hadden.

Het Duytse Legher verloopt om dat te beletten Graef Willem te spade komt.

Daer nae quam den Grave van Solms inden Haghe / ende den Grave van Hohenloo tot Gorkum den 24. September/ om te versoecken betalinge voort Garnisoen van Emmerick ende Gennep / op dat die Steden niet verlaten mochten werden / tot voordeel vande Spaensche / ende naedeel vande Vereenighde Landen : welck gheldt hy verkreegh / ende hy tooch noch den selvighen daghe weder (met eenigh goedt bescheyt) nae de Duytschen.

De Gedeputeerde der Vorsten ende Kreytsen vergaderden in 't leste van October tot Erfort / daer dat niet bysonders anders besloten werdt / als een Generale afdanckinge ofte cassatie van alle heur Krijghsvolck / door het solliciteren van den Keyser / die sijnen Broeder den Eertz-hertogh Maximiliaen gesonden hadde aen verscheyden Duytsche Vorsten / die op Keyserlijcke toe-seggingen beweecht worden / te ghelooven / dat de Spaensche voortaen souden nalaten des Rijcks Stenden meer te molesteren.

Vergaderinghe der Duytsche gecommitteerde tot Erfort in October.

Daer werdt tot Erfort beslooten / hoe men dese voorsz ghemuytineerde des Leghers / alomme naetrachten ende straffen soude / also namaels elck Vorst in sijn Landt hier ende daer veel gedaen hebben. De Duytschen hadden noch eenigh Garnisoen in Emmerick / Gennep ende Orsoy / daer dat Capiteyn Lantsbergh in gelegen hadde, ende nu uyt track.

Gennep behielden sy tot den derden November/ doen was het Leger vanden Admirante daer vooren gekomen/ende nam die stadt inne, plante sijn Geschut tegen het Huys ofte Casteel/ dat van over de Mase beschietende : maer alsoo hy daer ontrent dertich scheuten op geschoten hadde, soo wert hem dat slot by compositie van de Duytschen over-ghegeven den vierden Novembris.

Den Admirant neemt de Duytsen Gennep af.

De Duytschen hadden Emmeric noch inne / daer Overste in was de Heere van Rheyt / het welcke (alsoo hy by die van Rees eñ de Spaengiaerdē omtrent Gennep noch zijnde) gedreycht wert met belech / soo heeft den Heere van Rheyt aen Prince Mauritz gheschreven om assistentie : alle d'ander Duytschen nu alle verloopen zijnde / waeromme Pr. Mauritz derwaerts sont de Colonellen Edmont ende Dubenvorde/ met 15. Vendelē te voete / eñ vijf vanen Ruyteren/ metten Heere Sidlenisky / die naer diverse handelinghe metten voorsz Heere van Rheyt : ten lesten siende perijckel van uytgeslagen te werden/ den 16. Novem. voor de stadt quamen : maer als sy daer meynden binnen te komen/ soo was daer een factie van Borghers/ door aensetten vandē Heere van Wels / eñ van eenige Soldaten / contrarie van des Gouverneurs voornemen/ op-gestaen / die daeromme niet dorsten waghen dat volck daer binnen te brengen / die also in groot perijckel / tot desperereens toe/ wel langhe opghehouden werden : ten lesten quam den Colonel Edmont aende Kraen-poorte/ dies de Borghers seer in roere waren: dan daer en tusschen eenighe goedtwillige Duytschen binnen ende Egmont van buyten/ hebben die Poorte opgeloopen met balcken ende masten / ende geraecten alsoo met 400. mannen daer binnen / met verlies van weynige/ ende tooch terstont deure/ ende vorder na de Steenpoorte/ die sy mede op slogē/ latende also Ruyteren ende Knechten binnen : ende daer binnen ordere stellende / zijn de Colonellen ende Heere Sidlenisky met de vordere Ruyteren ende Knechten daer weder uyt ghetrocken/ latende daer inne thien Vendelen van hunnen volcke / onder den Heere van Rheyt ende Capiteyn Aert van Briemen als Sergiant Major tot des stadts bewaringhe/ om daermede te benemen alle voornemen des Admirantes / die scheen voorghenomen te hebben / om met sijnen Leger lancks den Rijn af te komen / lancks Berck ende Rhees in 't Graefschap van Zutphen.

Pr. Mauritz krijcht sijn Volck binnen Emmerick den 16. Novem.

Alsoo bleef Emmerick noch onder 't ghebiedt vanden Heer van Rheyt (ten laste vande Vereenighde Provincien) dan sijn Duytschen die mede daer binnen laghen / hoe wel men haer alle goede betalinghe toe-seyde/ om in dienst te houden / soo waren sy onder den anderen soo vol jalousien / ende van soo verscheyden ghesintheden / datmense aldaer in gheenen dienst konde behouden / om dat den Hertogh van Bruynswijck (van wiens volck dese waren) die plat af contremandeerde/ ende t'huys ontbode/ schijnēde al ofte hy die selvighe wilde ghebruycken tegen die stadt van

Hoochduyts Krijgs-volck vertreet oock uyt Emmerick.

1599. van Brunswijck / mette welcke hy in groot verschil stondt: alsoo trocken die daer uyt den 18. Januarij / Anno 1600. Veele hieldent daer voozen / dat doo2 de jalousien vande groote Vo2sten ende P2ovintien / de beste resolutien belet / verhindert ende omghestooten waren gheweest.

Eynde van al den Hooghduytschen tocht. Alsoo verdween / als eenen roock / de groote gereetschappe des Rijcx ende Rijcx Vo2sten / dat een Jaer gheduert hadde / verloozen hebbende veel reputatie / midts het ontdecken ende bloot-gheven haerer weeckheydt doo2 oneenicheydt: welcke ghebreken de verresienste oo2deelen / dat de Spaensche naemaels souden mogen waer nemen ende gebruycken / als sy de Nederlanden volkomender verheert souden hebben / om eenighe conqueste op des Rijcx bodem te herbatten: Want men sach dat den Admirant luttel met gewelt sochte uyt te rechten / maer meer doo2 Spaensche ende Bo2gondische schalckheydt / meer ghelts alomme dan bloets verteerende. Want alsoo den Admirant sach dat Prince Mauritz Emmerick nu weder in hadde / verloo2 hy den moet van eenich voo2deel dat Jaer int Lant van Kleve te mogen doen: waeromme hy niet alleen afgelaten heeft van eenige steden meer aldaer te versoecken tot sijnen Winter-legher / maer heeft oock geresolveert Rees te verlaten / dat hem nu maer konde dienen als een onnutte frontiere / daer uyt hy gheen excursien ofte groot quaet konde doen / noch oock niet wel behouden / dan met groot ghevaer van daer uyt gheslaghen te wo2den / ofte soude moeten tot grooten koste sterck garnisoen daer binnen houden / met groote opsp2ake: waeromme hy heeft doen slechten de schanse over den Rhijn / voo2 de stadt: en so trock sijn volck daer uyt den 18. Decemb2is nae Rijnberck / niet sonder hoope van daer weder lichtelijcken te mogen binnen komen / soo den Prince Mauritz Emmerick weder verliet: om 't selfde te versoecken / alreede Gesanten aen des Rijcx weghen beweecht ende gheo2dineert waren. Desgelijck verliet hy oock Gennep.

Spaengiaerden verlaten Rees den 18. December / oock Gennep.

De Vereenighde Landen boden de Duytsche Vo2sten ende Stenden aen / de steden op den Rhijn voo2 haer te veroveren / den Rijn-stroom ende het Rijcke vanden Spaenschen inval te bevrijden / midts eenighe hoopen Voet-volcx ende Peerde-volcx haer daer over betalende. Hier over en konde sy niet resolveren / maer veele Vo2sten ende Stenden waren wel van advijse / in dienste te behouden ofte aen te nemen 4000. te Voete ende 1000. Peerden / tot besettinghe des Rijcx Frontieren voo2 dien Winter: dan 't selfde wert oock van contrarie factie verhindert / midts de Spaensche alomme dien Winter / doo2 haer Ghesanten den Grave Karel van Egmont / metten Raedts-heere Hoest / hun by verscheyden Vo2sten ende Stenden des Rijcx vertoonden: alle de steden ende plaetsen te willen inruymen: excuserende alles datter mochte ghescheidt wesen: beloovende de schaden te voldoen ende eensdeels op te rechten: vo2der hun bedanckende alles dienst / &c.

De Staten vande Vereenighde Nederlanden vonden haer in dit Jaer / hoe wel maer defensive Oo2loghe gevoert / in groote bekommeringhe ende t'achterheydt van ghelde / mede toeghekomen doo2 de toerustinghe vande groote Armade ter Zee / die gekost hadde over de twaelf hondert duysent gulden / daer noch weynich van weder-gekeert was / ettelijcke Schepen doen noch uyt zijnde: mede quamense ten achteren / dat sy te Lande soo veel Krijghs-volck hadden opghelicht / die sy maer een weynich tijdts dochten te onderhouden / ende nu moesten gecontinueert wo2den / waer over sy den 29. Octob2is int Leger monsterden / ende doen noch sterck vonden thien duysent ende 600. ghesonde Mannen / met het Peerde-volck. Boven dese oplichtinge van volck / hadden sy alomme veel gegraven ende ghedolven / oock in dienste ghecontinueert groote menichte van schepen / schuyten / waghenen / treck-peerden / treyn van artillerie / ende andere extrao2dinarissche kosten: bed2agende mede boven de betalinghe van 't Krijghs-volck / over de twaelf hondert duysent gulden dat Jaer.

Vergaderinge van Staten Generael tot Go2chum. Waeromme sy een bergaderinge beschreven hebben tot Go2chum / daer de Staten Generael / Raedt van Staten / Prince Mauritz / met Graef Willem van Nassouw / by een quamen / om te beramen / hoe datmen de kosten van het Leger soude moghen ofte konnen minderen / siende de fauten ende diso2deren onder de Spaensche hunnen vyandt / doo2 geb2eck van goede overleggingen ende rekeninghe te maken / dat hun mochte dienen voo2 een spiegel.

1599. Sy hadden oock in Zeelandt te so2ghen teghen het uytkomen vande Galeyen van Spinola: Op het stuck vande Hoochduytschen was oock te advijseren ende te bedencken met diergelijcke meer.

Resolutien der vergaderinghe tot Go2chum. Dies sy tot Go2chum beraemden een generale reductie van alle hun Krijghs-volck te maken ende niet meer in dienste te houden / als den staet van 't Landt soude konnen lijden: datmen waghens / schepen ende andere treyn / soo veele moghelijck waer / souden afdancken: het graven ende fo2tificeren soo schaers doen als lijdelijck soude wesen: niet te min datmen een nieuwe vaert deur den Bremer-weert soude trecken ende graven / teghen over de Schanse van Sint Andries / om alsoo de Riviere vande Wale onverhindert vande Schanse te mogen op ende af varen.

Vo2der datmen op de t'achterheyt ofte verloop van de Admiraliteyt te Water / de beste o2d2e in elcke Provintie soude beramen / ende datmen 't gat van Sluys gesloten mochte houden met schepen van oo2loge / met last exp2esselijck niet te wijcken / maer tegen de Galeyen te vechten / soo langhe mogelijck soude wesen: ende datmen trachten soude te Nieuwer Haven in Vlaenderen een Fo2t te leggen / maer dat Fo2t bleef te rugghe / by faute van geldt / niet tegenstaende 't volck ende 't geschut doen daer toe by de handt waren.

Ten derden besloten sy eenen tocht te doen doo2 haer Vyandts Landen / ofte die ergens aen te vallen: trachtende daer toe eenighe vande Hoochduytschen / daer omtrent Sevenaer noch ligghende / voo2 eenen kleynen tijdt in dienste aen te nemen / dat welcke sy niet en konden te wege b2engen / mits dat 't selfde Krijghsvolck (als wy voo2 ghesepdt hebben) niet dienen en wilden aen der Staten zijde: waeromme sy resolveerden op de reductie ende afrekeninge van 't Krijgsvolck / ende 't verminderen vande kosten.

In dese vergaderinghe tot Go2chum werden oock voo2-slaghen ghemaeckt om gheldt te vinden teghen het toekomende Jaer.

Ende siende dat de Schanse by Bommeler-weert / Sint Andries genaemt / nu in sulcken staet was / datter gheen apparentie en ware / de selve dit Jaer den Spaenschen weder af te nemen / sonderlinge terwijlen den Admirant noch daer omtrent lach / soo namen sy voo2 de handt de nieuwe Vaert doo2 den Bremerweert te doo2-graven / dat sy volb2ochten / hoe wel het quaet weder ende andere beletselen hun seer verhinderden / ende noch soo volb2ochten sy aen de Betuwesche zijde / op den voo2sz Bremersche ende Rossemsche Weert / al vanden beginne van September begost / seven Redouten ofte kleyne vierkante schanskens / van thien ofte elf roeden int vierkante / diemen soo verhoochde om dat het Winter-water daer over niet soude loopen / ende om daer doo2 te beletten / dat den Vyandt van sijn Schanse niet over quame inde Betuwe / om hem aldaer te stercken.

De Staten Generael maecken een nieuwe vaert doo2 den Bremer Weert.

In Hollandt werde uyt sijn ghevanckenisse ghelaten den Grave van Busquoy / die voo2 Emmerick ghevanghen gheweest was: midts betalende twintich duysent gulden den 21. Novemb2is: ende Paulo Emilio Martinengo voo2 een duysent gulden / op 't quartier ofte acco2dt op nieus ghemaeckt voo2 de Ritmeesteren.

Graef Busquoy ende Martinengo worden met rantsoen gelost.

De Prince Mauritz begonste sijnen Legher te b2eecken ontrent den twintichsten Novemb2is: dan anderwerf resolveerde hy daer mede noch eenen aenslagh te maecken op de Schanse van Crevecœur / ofte op de Stadt van 's Hertoghen-Bossche: maer alsoo hy den 26. Novemb2is met een deel Volcx op de beene was / ende met 60. Waghens met alderhande ghereetschappe. Meenende nu sijnen aenslagh in 't werck te stellen / soo op-stondt daer een seer quaet onweder van windt / sneeu ende reghen / dat niet moghelijck was ergens te marcheren ofte te trecken: Waeromme hy den 28. ende 29. November sijnen Legher gheheel b2ack / latende de Vooz ne / 't quartier te Hesel / ende

Pr. Mauritz b2eeckt sijnen Leger in Novemb.

1599. ende alle die Redouten ofte Schansen wel beset.

Daer was by de Staten Generael ten selven tijde gheordonneert / ende ordere ghegeven van een streuffe ofte executie in Brabandt te doene / over de Dorpen ende Boeren die niet contribueren en wilden. Daer toe van Prince Mauritz gheordonneert waren 12. Vanen Ruyteren / ende twee duysent Man te Voete: dan eer sy wel reede waren / ende haren last ontfanghen hadden / quam het voorseyde quaet weder over den hals / soo dat sy over het water / de Demere / niet en konden komen / ende noch min tot Loven gaen / daer sy toe geordonneert waren / in voeghen dat sy anders niet en deden dan eenige Boeren den 29. Novembris te Baller slaen / die hun te weere stelden ende haer wilden keeren: sy branden oock eenighe huysen. Den Ritmeester du Bois ofte van Houte / willende dieper int Landt trecken / werdt ghequetst / ende sijn Cornet doot geslagen: Even-wel maeckte desen tocht so veel schricks / dat de meeste Boeren hunne Contributien ofte Brantschat gingen betalen.

Prince Mauritz Ruyterye / etc. straest Brabant om brantschat.

Den jonghen Graef Johan van Nassouw / Sone vanden ouden Grave Johan tot Dillenborgh / broeder vanden Prince van Orangien / tot Delft doorschoten / quam den 6. Decembris in Hollandt inden Haghe: hadde audientie inde vergaderinge der Staten Generael / over de achterstellen van sijnen Vader / 't welck het pretext ofte schijn van sijn komste was / hoe wel veele meynden dat hy eenighen secreten last hadde van eenighe Duytsche Vorsten / om yet te hervatten / dan alles werdt secreet ghehouden / ende daer en is niet van ghekomen / hoe wel den Grave van Hohenloo veel over ende weder reedt.

Graef Jan van Nassau komt inden Haghe.

Als Prince Mauritz nu sijnen Legher te Winteren afgheleydt hadde / soo hieldt den Admirant noch sijn Legher / dat nu vier Maenden om het Fort van Rossum in Bommelerweert hadde gheleghen / al omtrent de Maes-kant / tot Lit / te Kessel / tot Os ende daer omtrent / sijn Volck inden Peel / tot int Landt van Luyck plonderende. Den Admirant hadde gheweest den 17. October inde Schansse van Rossum ofte Sint Andries: brochte daer binnen vijf Vendelen Walen van Hachicourts Regiment: vijf vanden Grave van Bye: met noch vier Vendelen van het nieu Regiment van Tserartz / Marck-graef van Antwerpen: ende daer Gouverneur in stellende den Capiteyn Catrice.

Den Admirante beset S. Andries schanse.

Van daer was den Admirant ghetrocken op Gennep / ende heeft hem daer onthouden tot ontrent half December / op hoope dat het soude moghen vriesen / om wat over het Ys in Hollandt te moghen voornemen: daer Prince Mauritz hem dapper op versien hadde / datmen de Spaensche / alst nu wel ghevrosen was / dede aenseggen / dat sy nu geen brugghe hoefden om haer te komen besoecken / alsoose haer wel vermeten hadden. Maer also het nu den 29. Decembris begost te dooyen / scheyde den Admirant sijnen Legher van een / met groot mescontentement van 't Krijghsvolck / om dat hy die met weynich gheldts betaelde: ende onder haer was eenen al-ghemeynen roep / dat den Eertz-Hertoghe Albert niet anders en soude betalen hun achter-stellen / dan vander tijdt af sijnder Huldinghe / ende dat sy de reste op den Koningh van Spaengien souden moeten soecken. Het welcke het Krijghs-volck achten te wesen een te veel achter-deelighe afreeckeninghe ende executie: ende alsoo vielen sy al omme aen 't muytineren.

Den Admirant scheyt sijnen Leger onbetaelt.

De Duytschen van Slegels Regiment / legghende in Herentals / met een Compagnie Albanoische Peerden / onder Nicolo Basta namen met schalade ofte ghewelt inne het stedeken Peer / daer dat hunder vele doot bleven: vermoorden de Borgers / ende plonderden het stedeken: Tot haer was ghesonden / om met woorden te payen / den Grave Jan-Jacomo Belgiojosa / maer sy en wilden hem niet hooren spreecken / noch oock in-laten.

De Soldaten van Graef Hendrick vanden Berghe / roofden wel 300. Ossen voor de Poorten van Ceulen / van die daer ter Marckt quamen / eensdeels die rantsoenerende / ende meer diergelijcke gheschiede elders: die beschadichde klaechden tot Brussel / maer kreghen gheen andtwoorde / dan wel bescheyt dat sy haer bootschappe ende klachte ghedaen hadden.

1599.

Ontrent den lesten Decembris hebben de Spaensche wel 1200. sterck / van alle Natien te Voete ende te Peerde / Weert inde Kempen inghenomen / ende ghevallen in 't stedeken van Hamont / generalyck muytenerende: ende verkoozen eenen Eletto Italiaen / Johan Alonzo Maiolichino / ende van haer Peerdevolck / Giovan Martines: Daer werdt by haer gesonden om te stillen / den Colonel Gaspar Sapena / maer sy en wilden hem niet hooren / hem wech-jagende met een deel musquettaden.

Des Admirants volck mutineren.

Den Admirant dit al omme siende / ende vreesende meerder oproer / heeft de reste van sijn Legher gheheel wijdt van malkanderen ghescheyden: siende dattet hem onghelegen ende ongheraden was in 't Landt van Kleve ende Gulick eenich Garnisoen te houden: Daeromme sondt hy eenighe Regimenten ende Ruyteren in 't Landt van Lutzenborgh ende Namen: eenighe inde Landen van Limborgh / Valckenborgh / om die van Henegouwe ende Artoys naerder te wesen (die swaricheydt schenen te maecken in 't aennemen ende hulden vande Infante mette Eertz-Hertoghe Albert.) Oock eenigh volck werdt tot Ruermonde ende Berck ghesonden: de reste behieldt hy in Brabandt / als tot Eyndhoven / Helmont / Thienen / Liere ende Crevecuer (welcke Schanse nu begost was seer te vergrooten.) In het Landt van Luyck Steden beklimmende ende plonderende / ende daer al omme grooten over-last gebruyckende.

Den Admirant verdeelt sijn Legher geheel wijdt.

Met dese wijde verdeylinghe ende ghemackelijcke logeringhe van sijnen Leger / ontquam ende ontginck den Admirant een groot deel vande resterende apparente mutinatien: dan daer mede benam hy hem selven mede den middel / om 't Volck op een goede occasie weder by een te konnen brenghen / om yet uyt te rechten / het welcke daer naer wel bleecke: want inden grooten Vorst van Januario ende Februario / dat alle stroomen wel drie weken gesloten waren / en maeckte hy noyt ghereetschappe van yet op Hollandt voor te nemen / hoe wel hy in voorleden Jaren daer toe de occasie altijdt ghesocht hadde / ende noyt soo schoon als nu gehadt hadde.

Int beginsel van 't nieuwe Jaer 1600. hadde by de Staten Generael in 's Graven-Haghe / een Ghesant uyt Westphalen audientie / seer klaghende van den grooten over-last die het Statisch Krijghs-volck in haer Landt ghebruyckt hadden: willende weten / oft sulcks met haren wille ende bevel gheschiedt ware: Hem werdt gheantwoordt / dat 't selfde hun van herten leet ware / ende souden daer in versien: dan vorder seyden sy hem aen / dat sy hun seer verwonderden / dat de Westphalinghen soo luttel wederstandt hun Vyanden ghedaen hadden / hebbende hun soo hooghelijck beklaecht aenden Keyser / ende veroorsaeckt de Kreytsen in Wapenen te komen / ende als haer Met-verwanten in 't Veldt waren / soo ware van haerder zijde alles ghebreeck geweest / ende hadden hun niet alleene by-ghestaen / maer hadden selve den Vyandt gheholpen ende voor-ghestaen: dat welck ter avontuere hun Krijghs-volck nu totten onbehoorlijcken over-last beweeghde / die nemende voor haer Vyanden / als die oorsaecke waren van haer eyghen / ende hun ghebuerens quaet / door haer groote ghenegentheydt totten Spaengiaert. Diergelijcke antwoorde gavense noch tot andere meer / die van daer quamen klaghen: schrijvende niet te min ende bevelende wel scherpelijck haer Krijghs-volck / hun wijsselijcken te draghen / ende de Neutrale te respecteren.

Die van Westphalen klaghen van den overlast van des Staten Krijgsvolck.

Wy hebben vooren verhaeldt / hoe dat den Eertz-Hertogh mette Infante uyt Spaengien langhs Italien tot Bruyssel aenghekomen waren / den 5. Septembris: Eer dat wy nu haer Regeringhe inde Nederlanden vertellen / sullen wy verhalen wat sy ghedaen hebben om eenen Generalen pays te verkrijgen ende te maecken / alsoo de Landen versocht hadden / eer sy tot haer aenneminghe wilden verstaen / al om haer huldinghe te vorderen.

Hier toe hebbense den Keyser beweecht / (als wien de grootheydt ende welstandt des Huys van Oostenryck

rijck seer nae treste) om aende Vereenighde Nederlanden een treffelijcke Legaetschap te senden: voorghevende te trecken / tot vermijdinghe van alderhande deses tijdts onseker-heden ende inconvenienten / den gantschen Rycke hoogh ende vele aen ghelegen zijnde.

Keyserlijcke Gesanten schrijven aen de Staten om Pas-poort tot Vredehandelinge.

Tot dese Legatie waren gheordonneert / Salentijn / Grave ende Heer tot Isenborch: Herman Grave tot Manderschept / ende Carel Nutzel van Sonderphuils Ridder / als Keyserlijcke Commissarissen. Dese hebben uyt Grensauwe met eene Trompetter aende Staten Generael vande Vereenichde Landen gheschreven om een Pas-poort / ende vrij gheleyde / om haren last te vol-voeren: Waer op de Generale Staten desen volghenden brief voor antwoorde ghesonden hebben / die oock ghedruckt is ghe-worden / ende als totte Historie dienlijck / sullen dien hier stellen.

Antwoorde der Staten.

Hoogh ende Wel-geboren Graven / &c. Ons is V. L. ende junsten Brief ghedateert den lesten Octobris / tot Grensauwe / by den Trompetter / brengher deser / wel ghelevert / daer uyt wy verstaen / dat de selve sampt ende besonders ghedeputeerde Commissarien by den Keyserlycke Majesteyt alder-ghenadichst bevolen is / by ons om saken, daer aen hoochst-ghedachte Keyserlycke Majesteyt / ende consequentelyc den gantschen Roomschen Rijcke hooch ende veel gelegen is sich in persoone te vervoegen ende al voren om behoorlijcke pas toeganck / ende geleyde / tot vermijdinghe van alderhande deser tijdts onsekerheden ende inconvenienten aen te houden / dat daeromme V. L. ende G. begeeren / beneffens vrijen sekeren geleyt ende Pas-brief / ghewisse tijdt en plaetse / om de voorsz Commissie op 't spoedichste te expedieren ende af-legghen. Waer op wy V. L. ende G. om 't respect 't welck wy onderdanichst sijne Keyserlycke Majesteyt ende den gantschen Roomschen Rycke dragen / onvermeldet niet konnen laten / dat wy ons aen hoochst hooch ende wel-ghedachte Keyserlycke Majesteyt / Cheur ende Vorsten / ende andere stenden des Ryckx ten hoochsten verbonden houdende, deur de selve verbintenisse eensamentlijck vele andere goede consideratien bewoeghen zijn / V. L. ende G. te openen / dat ons van goeder hant geadviseert is / V. L. ende G. Commissien aen ons te bestaen in twee poincten: Als eerst / omme te vorderen een handelinghe ofte tractation tusschen den Deurluchtichsten Hertoghe Albert met d'Infante van Spaengien ende ons: Ten tweeden / op de restitutie vande plaetsen behoorich onder den H. Rycke / ende af-doeninge van schaden op des Rijcx bodem.

Wat nu het eerste poinct aengaet / weten V. L. en G. sich te erinneren 't gene by ons inden Jare 1591. aenden hoochst-ghedachten Keyserl. Majesteyt in 't langhe daer op by onse democdighe brieven is verthoont oock 't gene by ons in den vervolgenden Jaer 1592. aen den Vrijheere van Rheyt ter ghebuerlycker antwoort op de ghedane propositie is ghegheven / wat vervolghens in den Jare 94. opte Brieven vanden hooch-loffelijcke memorie den Eertz-hertoghe Ernst by ons gheantwoort / ende iterativelijck inden Jare van 95. ende 96. geremonstreert aende hoochst-ghedachte Keyserl. Majesteyt / den Cheur-Vorsten van Mentz / &c. Eertz-bisschop van Salsburgh / Administrator van Saxen / Pals-Grave Philips / Ludwich vander Nijenburgh / sampt den Steden van Ceulen ende Neurenburgh / oock aen den Ghesanten vande Koninghlijcke Majesteyt van Polen ende Denemarcken / ende lestelijck aen V. L. Carel Nutzhel van Sonderphuils op dese poincten is verklaert / van alle 't werck Copye neffens desen gaet / daer uyt hoochst / hooch ende wel-gedachten Keyserlycke Majesteydt / Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des gantschen Rijcks lichtelijck hebben konnen oordeelen met wat apparentie het voorschreven poinct alhier soude konnen ghevordert worden / oock niet tegenstaende voort-gebracht soude moghen worden / dat de saken der Nederlanden / t'sedert verandert soude zijn / door de ghepretendeerde Donatie van de selve Landen aen de Infante ghedaen / nutsgaders het over-lijden des ouden Coninghs van Spaengien / en 't gevolchde Houwelijck tusschen den Eertz-Hertoge Albert ende d'Infante: also daer-tegens dient / dat de Vereenichde Nederlanden nu veel meerder / hoochwichtiger ende onwedersprekelijcker redenen hebben omme beswaert te zijn tot eenighe handelinge metten Spaengiaerts / den Eertz-hertoghe ende d'Infante (als vanden Spaengiaerts dependerende) te verstaen alst opt te voren gelijck eensdeels uytten Placate daer op by ons in April lest-leden uyt-gegeven (mede neffens desen gaende) is te verstaen / soo daer inne kortelicken aenghetoghen zijn eenighe principale poincten / waer deur den jeghenwoordighen Coningh van Spaengien onder den Eertz-hertoghe hem teghens dese Landen ende den goeden ingesetenen der selver / teghens des Rijcks litmaten ende Stenden onghelijck tyrannigher ende wreeder / nopende hare rechten ende vryheden / is dragende / als den overleden Coningh heeft ghedaen / dat onder 't ghebiedt van den Eertz-hertoge / ter oorsake vande Christelijcke Religie seer tyrannichlijck is ghehandelt: Dat oock den staet niet alleen vande Vereenichde Landen / maer oock vande Nae-ghebueren / ende namentlijck van vele Stenden des H. Rijcx soo onbehoorlijcken ende onweerdelijcken is getracteert / dat met verwonderinghe verstaen wort van des Rijcx litmaten ende Stenden noch eenige / te weten die niet tot reparatie van het ongehoorde ghewelt ende ongelijck / alle middelen ende begheeren te ghebruycken: te meer nae dien de Veldt-oversten vanden Coningh ende Eertz-hertoghe vermaent zijnde tot onderhout vande gedane beloften / soo openbaerlijck selfs aen des Rijcx litmaten heeft verklaert / dat hy de ghedane beloften van den Eertz-hertoge niet en konde ghenoech doen / overmits Godes ende des Coninghs dienst anders vereyschen: te kennen gevende / dat hy des Rijcx Stenden ende ondersaten onder sulcken pretext / oock boven ghegheven beloften alle soorten van ghewelt ende tyrannie wilde aendoen in 't moorden / roven / branden / ende andere execrable acten: oock in 't veranderen van Wetten / Politien / jae Religie: ende in plaetse dat de Eertz-hertoghe behoorde ressentiment te thoonen van alsulcke proceduren / hy niet alleen sulcks niet en doet / maer des Rijcx Steden inhout: ende boven dien hem noch vanteert van een groote victorie over des Rijcx volck van Oorloge te hebben / ghelijck 't selve met goede autentijcke bescheyden kan bewesen worden.

Eensamentlijc dat hy niet en meent de geoccupeerde steden te verlaten / maer de selve tot sijn welghevallen te behouden: behalven dat noyt klaerder en is gebleken als jeghenwoordich der Spaengiaerts ende hare adherenten meeninge te wesen in Perpituum, de welstant / rechtē ende Privilegien der Nederlanden te inquieteren / ende daer over onrechtveerdelijck tot ruine der selver ende onuytsprekelijcke interesse van alle Nagebueren Coningen / Princen ende Republijcken / maer voor al vande stendē des Rijcx te heerschen / oock de Eertz-hertoge met d'Infante ende hare nakomelinghen houden in eeuwigije subjectie / omme de Nederlanden ende de goede inghesetenen der selver int stuck vande Christelijcke Religie ende andere hooft-poincten / den welstant van diē betreffende / niet te mogen yet accorderen: hier toe en is niet noodich V. L. ende G. openinghe te doen / noch vande brieven van renverse / daer by gheaccordeert is / dat altijts vier ofte meer vande principaelste steden ofte stercten der Nederlanden met Spaengiaerts sullen beset blijven / nochte de secrete vermaninge des overleden Conings van Spaengien aen den jeghenwoordigen ghedaen / aenwijsende / by wat middelen hy altijdt occasie sal konnen nemen / omme over de Nederlanden te heerschē / maer is genoech den text vande voorsz gepretendeerde gifte / daer by den Eertz-hertogh / d'Infante ende hare Nae-komelinghen voor altijdt hen hebben verplicht ende by Eede verbonden / soo wel de Vryheden / Rechten ende Gherechticheden der Landen / als het stuck vande Religie inde selve / nae der Spaengiaerts wil ende appetijdt te doen beleyden de perpetuelle substitutie inde successie der Nederlanden / die vooghdyen vande Spaengiaerts over den Kinderen / de macht van dat de Koninghen

van

van Spaengien hen aende selve ofte hare kinderen sullen moghen Houwelijcken / of de selve nae haren wille in Houwelijck gheven / de Nederlanden voor een Spaensch leen ofte achter-leen te houden / den Nederlanders te beletten hare vrije navigatie ende negotiatie / ende alle ende elck poinct van dien op de verbeurte vande Nederlanden / brenghen dit klaerlijck mede / als oock dat sy hen ende hare nakomelinghen aen het onderhouden ende doen onderhouden van de Roomsche Religie / op ghelijcke penen verbonden hebben / ghelijck alle 't selve de klare text vande voorsz donatie (oock neffens desen gaende) mede brenght / sulcks dat noyt minder apparentie en konde wesen / noch voor de Keyserlijcke Majesteyt / noch voor den Rijcke / noch voor dese Landen / met handt-houdinghe van hare respective vrij ende gherechticheden / ende Religie / tot handelinghe te konnen verstaen / als jeghenwoordigh metten voorsz Eertz-Hertoghe / te min / dat boven dien alle proceduren des jeghenwoordighen Koninghs van Spaengien / ende des Eertz-Hertoghe / niet alleen en verbeteren de voor-gaende vanden over-leden Koningh / maer veel eer verargheren / de voor-verhaelde wreede ende Tyrannique proceduren inde Nederlanden ende den Heylighen Rijcke/gheven daer van ten principale ghenoechsame ghetuyghenissen/ ende is kennelijck / dat gheduerende de preparatie nu binnen 's Jaers vande handelinghe tusschen de Koninghlijcke Majesteyt van Enghelandt / by den Spaengiaerts ende den Eertz-Hertoghe op den ouden voet is ghehandelt / namentlijcken / dat de selve soude strecken tot een attrappe omme onder 't decksel van Vrede-handelinghe / meerder gheweldts te ghebruycken : 'T selve heeft gheleert de gheweldighe Armade van Spaengien binnens 's Jaers / die uyt alle quartierē van Spaengien ende Italien gebracht was in Ferroel / omme op Enghelandt eenen inval te doen/ ghelijck oock datelijck in Augustus lest-leden soude zijn ghescliet/ indien God de Heere Almachtich deur syne ghenade niet hadde believt de voorschreve Armee te diverteren in 't vervolghen vande Schepen van Oorloge deser Landen/ opte Rijckē van Spaengien ghesonden / behalven dat de hoogh-moet vanden Eertz-hertoghe ende d'Infante soo groot is/ dat niet teghenstaende sy wel weten gheen recht totte voorschreven Vereenighde Nederlanden te konnen pretenderen / uytte voorschreven nulle donatie / ofte eenige andere titulen / sy de selve by Placate ende publicque fameuse Libellen houden voor Rebellen / onbedachte / onweerdighe ende onrechtveerdighe Acten die tot gheenen tyden en sullen konnen verdedicht worden.

Wat nu 't voorsz tweede poinct raeckt / verhoopen wy hooghst / hoogh ende wel-ghemelte Keyserlijcke Majesteyt / den Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des Rijcx niet alleene by presentatie / maer oock datelijck onse oprechte goede meyninghe bewesen te hebben / sulcx dat ons seer vreemt voorkomen soude / dat in plaetse vande ghemeene vyanden in hare hoogh-moet neder te setten ende tot redene te brenghen / wy daeromme vorder souden worden ghemolesteert.

Wt dese ende meer andere redenen kan lichtelijck gheoordeelt worden / tot conservatie van de hooghloflijcke reputatie vande hoogh-ghedachte Keyserlijcke Majesteydt ende den gantschen Rijcke / niet dienstelijck te wesen / dat V. L. en G. om de voorsz poincten alhier komen / ghelijck wy gheensins 't selve goedt vindende / oock daer toe gheen depeschen en senden / maer vertrouwen vastelijcken / dat hooghst/ hoogh ende wel-ghemelte Keyserlijcke Majesteydt den Cheur ende Vorsten / ende andere Rijcx Stenden desen ghesien hebbende / onse teghenwoordighe devoiren ghenadichst / ghenadich ende gunstich sullen verstaen.

Namentlijcken dat wy V. L. G. vande moeyte ende beswaernisse der voor-ghenomen reysen by desen begheeren te ontledighen / ghelijck wy de Keyserlijcke Majesteydt alder-onderdanighst zijn versoeckende / ende V. L. en G. biddende / om daer aen oock de goede handt te houden / daer aen de Keyserlijcke Majesteyt ende den gantsche Rijcke dienst/ ende ons vrientschap gheschieden sal / die wy tegens V. L. ende G. sampt ende besunders altijdts te erkennen sullen bereydt wesen. Hier mede / &c. uyt 's Graven-Hage/ den 2. December/ Anno 1599.

V. L. ende junsten goetwillighe ende goetgunstige Vrienden/ De Staten Generael.

Desen brief by de Keyserlicke Ghesanten ontfanghen zijnde/ hebben sy dien den 28. Decembris 1599. beantwoort met dit nae-volgende.

Hooghe ende Welghebozene/ Ghestrenghe/ Edele/ oock Erntfeste lieve Vrienden.

Ghenadighe / oock gunstighe Heeren / wat V. L. ende ghy luyden / oock Vorstelijcke Ghenade ende gunstelijck/ oock aen ons samentlijck de dato 's Graven-Haghe / den tweeden Decembris lestleden / by onsen afghevéerdichden Trompetter / aen ons tot antwoort ghelangen laten/ dat is/ dat ons beneffens de by-gevoechde stucken / behoorlijck over-gelevert/ ende hebben 't selve lesende / den inhouden ghenoechsaem verstaen : Oft wy nu daer uyt wel soo veel bemercken/ dat V. L. ende ghy luyden/ ooc Vorstelijcke Ghenaden ende gunsten / als of sy alreede Ex Relatione aliorum van onse Legation ende toekomstigen Prohibition ten vollen gheinformeert waren / sich selfs persuaderen / Wy oock wel bekennen moeten/ dat/ soo veel den eenen poinct/ namentlijck de in-ruyminghe ende Restitutie van de plaetse des Heylighen Rijcx ende toe-ghevoechden schaden belanght / Wy sulcks/ vermoghens de Keyserlijcke Pœnael Mandaten, by den eenen ende den anderen deel / met allen ghebuerlijcken ernst/ te solliciteren sonderlinghe ghelastet zijn / soo is het doch met den anderen poinct de meeninghe gantsch niet / dat wy / namentlijck van weghen Tractation des Vredes / ons voor onse personen / ofte uyt bevel Hoogh-gedachten Keyserlijcke Majesteyt/ met V. L. ende u lieden oock Vorstelijcke Ghenaden ende gunsten/ tot eenighe handelinghe inlaten sullen : Maer weten niet anders dan dat sulck werck den tot Reghensborgh / Anno 94. daer toe deputirten Cheur-Vorsten / Vorsten ende Stenden des Rijcks / tot gebuerlijcker tijdt te verrichten bevolen blyve.

Antwoort der Gesanten aende Staten.

Wat andersins de over gesonden stucken aengaet/ weten wy ons gheleghentheydt des verloops / ende mistrouwens tusschen der Koninghlijcke Majesteyt van Spaengien ende de Nederlanden / tot der gheheele Christenheyt groote schaden ende naedeel leyder te erinneren.

Ende oft wy wel/ dies aengaende / vander Roomscher Keyserlijcke Majesteydt / onsen aller Ghenadichsten Heeren / ons metten eenen oft anderen krijgenden deel / tot eenige disputatie in te laten / egeen last en hebben / soo sullen doch V. L. ende ghy luyden / oock Vorstelijcke Ghenaden ende gunsten verghewisset / ende verseeckert zijn / dat de Keyserlijcke Majesteyt / sampt allen Cheur-vorsten ende Stenden des Rijcks / aen beyder zijts / maer voornamelijc op der Spaenscher zijde begangene/ ende by V. L. Vorstelijcke Ghenaden ende gunsten ghealligeerden onbehoorlijckheden / dat alder-hoochste ongheballen alle tydt ghedraghen / oock sulckes door Ghebuerlijcke middelen ende weghen te remedieren / ende dat Rijck / midtsgaders den selven / by den eenen ofte anderen krijghenden deel / gheoppresseerden ghelederen ende onderdanen voor ongheburlijcken ghewalt/ ende onval te bevrijden / dese ons op-ghelеyde commission van hooghst ghedachter harer Majesteydt op 't onderdanichste versoecken / raedt ende goet vinden des Rijcx Cheur-Vorsten ende Stenden voornamentlijck aenghesien werden/ ghelijck V. L. Vorstelijcke Ghenaden ende gunsten tot onser aenkomste wijtloopich/ ende met meerder omstandicheden werden vernemen.

Dewijle ons dan / vermogens onser des-aengaende / hebbende instruction. In alle weghen gheheuren wil/ dat jeughe / soo ons hooghst-ghedachten Keyserlijcke Majesteydt alder-ghenadighst op-ghedraghen / ende het welcke / soo wy uyt V. L. Vorstelijcke Ghenaden ende gunsten schrijven vermercken/ den selven noch ter tijdt niet bewust zijn kan/ onderda-

1599. verdanichste te verrichten ende by den Heeren Staten Generael naer behooren voor te dragen. 1599.

Soo stellen wy in egheenen twyfel U. L. ende ghy luyden / oock Vorstelycke Ghenaden ende gunsten / werden alle 't selve naer behooren behertighen / ons als Keyserlijcke Ghesanten die begheerte ghelepdt / ende passe-brief tot verkleyneringhe der Keyserlijcke Majesteyt authoriteyt ende reputation tegen behooren ende aller volcken Rechten / niet alleen veruers niet verweygeren / ende ons ongehoort onser werninghe / soo vander Keyserl. Majesteyt ende den Rijcke / den Gheunieerden Provintien ten besten ghemeynt werden / soo schimpelijck afwijsen / maer veel meer / vruntlijck / ghenadich ende gunstelijcke verdacht zijn / daer mede die saecken verboordert werden / ende tot ghebuerlijcke audientie ende af-legginghe onser aenbevolener commission, die wy vermoghens onser instruction, ende hebben den bevel wijders noch langher niet en dilayeren Wetten metten eersten gheraken moghe.

Alle 't welcke wy dan hier mede vrundtlijcke ende dienstelick met verhalden / sullen U. L. Vorstelycke Ghenaden ende gunsten / beneffens dien in schuts des Almachtigen / ende ons tot der selver vruntschap bevelen. Datum den 28. Decembris Anno 99.

Onder stont U. L. Vorstelycke Genade eñ gunsten vrundt ende dienwillighe Salentijn / Graef vnd Her zu Ysenburch. Herman Graef zu Mandersheydt. Karel Nuts. v. S. Mipria.

Tweede antwoordt der Staten. Dese andtwoorde der Keyserlijcke Ghesanten hebben de Staten Generael weder geantwoordt, den 31. Januarij 1600. als volcht.

Hooghe ende wel-ghebooren Graven / oock Edele Gestrenge Heeren / insondere goede Vrunden.

Wy hebben U. L. ende gunsten Brief gedateert den acht-en-twintichsten ende neghen-en-twintichsten Decembris / responsive opten onsen vanden tweeden der selver Maendt / vanden brenger deser wel ontfanghen / ende naer dat onse versamelinghe (die jeghens de vergangen Kersdaghen van eenighe Gedeputeerden was gheswackt) wederomme in behoorlijcken ghetale by den anderen ghebracht is ghewecst / hebben wy den selven U. L. ende gunsten Brief / mette redenen daer inne vervatet / wel ende rijpelick gheexamineert / ende naer volkomen deliberatie daer op gehouden / eendrachtelijck goedt ghevonden ende ghceresolveert / U. L. ende gunsten als noch te versekeren / dat ten aensien van het respect / 't welck by ons / Zijne Keyserl. Majesteyt den Cheur ende Vorsten / ende andere des Rijcks Stenden van gantscher herten toegedragen wort, wy U. L. ende gunsten teratieve begeerte niet en konnen goedt vinden / wetende hoe veele de gemeene Christenheydt / Zijne Keyserl. Majesteyt eensamentlijck den Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des Rijcks daer aen gelegen is / dat hooghst ghedachte zijne Keyserlijcke Majesteyt ende des Rijcx Stenden hoogh loflijcke reputation naer onse uytersten vermoghen by ons mede mach ghehanthavent worden / U. L. ende gunsten hebben uyt onse voorgaende ghenoechsaem konnen verstaen / wat reden wy nu meer hebben als opt te vooren omme ons metten Koningh van Spaengien / ofte den Eertz-Hertoghe Albert ende d'Infante in eenighe onder-handelinghe directelijcke ofte indirectelijcke inne te laten / ende dat 't selve niet alleen voor den welstandt der Vereenighder Nederlanden / ende den goeden Ingesetenen / voor de Naebuerighe Evangheliſche Koninghen / Princen ende Republijcquen / nochte de Landen / Steden ende goede Inneghesetenen der Nederlanden / althans onder de Spaensche Tyrannije suchtende : Maer selfs niet voor de Keyserl. Majesteyt den Cheur ende Vorsten / nochte andere Stenden des Rijcks gheraden is. Nu moghen wy U. L. ende gunsten verseeckeren / dat boven de selve wichtighe / ende onderwedersprecckelijcke redenen / veele andere daghelijcks aenden dach komen / die ons in 't selve ghevoelen bevestighen.

Wat nu aengaet 't poinct vande restitutie die van ons begheert soude moghen werden / van eenighe Steden ofte plaetsen / die wy tot onsen ende des Heylighen Rijcks dienste / tot af-weeringhe vande Spaensche ghewelden ende Tyrannijen / niet alleen van dese Landen : maer oock van des Rijcx Ondersaten ende Stenden / tot onser nootlijcker defentie met Garnisoenen beseten hebben / ende tot onsen kosten onder-houden / U. L. ende gunsten zijn by onse voor-gaende brieven / ende de redenen daer inne vervatet / ghenoechsaem gheinformeert van onse oprechte goede meyninghe / tot des Heylighen Rijcks ende deser Landen diensten : oock en konnen wy uwe E. ende gunsten niet onthouden dat ter oorsaecke van dien / ende 't ghene daer aen kleeft : Jeghenwoordigh alhier sijn Ghesanten afghesonden op den naem vanden Vorst van Kleve / Gulick / Berch / &c. ende vande andere Naebuerighe Stenden / die hare begheerte ons hebben gheopent / den welcken wy soo goetlijck / vriendtlijck ende redelijck verhoopen te bejeghenen / dat wy vastelijck vertrouwen / dat by de Keyserlijcke Majesteyt den Cheur ende Vorsten / ende andere des Rijcks Stenden / van ons sal werden ghenomen goedt contentement / wesende onse uyterlijcke meyninghe dat wy een voet Landts buyten de Vereenighde Nederlanden niet en begheeren te houden / nochte te ghedooghen een stuyver schade den naeghebuere Landen / ofte Inne-ghesetenen aen-gedaen te werden / ende oock daer vooren goede verseeckeringhe te doen : oock de Stadt Emmerick ende het Tol-huys te ontruymen / soo haest als de vyanden van hare zijde van ghelijcke doen : Insghelijcx sijn wy te vreden belofte ende verseeckeringhe te doen / hier naer op des Rijcks-bodem gheen Steden ofte Plaetsen inne te nemen / Schansen te maecken / ofte tochten over des Rijcks-bodem te doen : behoudelijck dat de Vyanden van ghelijcke belofte ende verseeckeringhe te doen : 't welck wy verstaen volbracht te konnen worden met goede Brieven van verbande / by ons ende den Vyanden te verleenen / ende verklaringhe vande naest-ghesetenen Cheur ende Vorsten / dat den gheenen van partijen die daer teghens doen / voor vyanden des Rijcks ghehouden / ende alle infractie byden Cheur ende Vorsten afgheweert sullen werden. Wy hebben over ettelijcke Jaren ghelijcke aenbiedinghe ghedaen / oock aen zijne Cheur Vorstel. Gen. van Ceulen / ende soo de selve aenghenomen ware gheweest / en soude den Heylighen Rijcke alsulcken schimp / smaet ende onheyl vande Vyanden niet over-ghekomen zijn / alsmen (leyder God) sulcks inde naeste vijfthien Maenden ghesien ende ghevoelt heeft / dat de gheheele Weereldt verwondert is / hoe zijne Keyserlijcke Majesteyt de Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des Rijcx / die sullen konnen vergheven ofte vergheten : wy hebben wel ende rijpelijck overdacht / dat de Vyanden sich sullen beroemen dat sy de Keyserlijcke Majesteyt / ende den Cheur ende Vorsten te ghevalle de Stadt Rees nu hebben verlaten : maer wy en twijfelen niet oft U. L. ende gunsten sullen soo wel als wy verstaen / tot wat meyninghe ende intentie sulcks is ghedaen. Naementlijck / niet omme in 't alderminste de Keyserl. Majest. ofte den Cheur ende Vorsten te ghelieven : Maer eensdeels / omme hare Tyrannelijcke procceduren daer mede te versoeten / de Cheur-Vorsten / Princen ende Huysen die sulcke Tyrannije te doen repareren ghceresolveert zijn / daer mede ende deur hare vordere bedrieghelijcke handelinghen ende practiquen / van resolutie te doen veranderen / ofte de executie van dien op te doen houden : ende anderdeels omme dese Landen / die den Heylighen Rijcke / zijne Keyserl. Majest. den Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des Rijcks altijdts dienst te doen bereydt zijn gheweest / by den ghenen die niet wel van alles bericht en zijn / in ongunste te brenghen / houdende daer-en-tusschen inden Cheur-Vorstendom Keulen / niet alleen de Stadt Rhijn-berck / plaghende ende knaghende den Inneghesetenen van Keulen / ende andere aengrensende Rijcks Ondersaten tot inden beene toe : Maer oock inden Stift Ludick daghelijcks gheheele Steden ende Dorpen innenemende / plunderende / ende aldaer alle uyterste hostiliteyt pleghende : wesende boven dien soo vermetelijck / dat sy hen derven vanteren tot aller uren ende stonden inden Heylighen Rijcke sulcke Steden te

Aenbiedinge der Staten alle restitutie so de Spaensche 'tselfde doen.

willen ende konnen inne nemen / als hun wel gheval- len : Wy bidden V. L. ende gunsten aldaer inder Vyanden Hoven / heur desseing ende voornemen hier op te willen ondersoecken / ende wy sullen zijn verse- kert dat V. L. ende gunsten 't selve alsoo sullen bevin- den : Als oock in plaetsen den Admirante van Arra- gon tot loutere offentie / meer als vyandtlijcker wijse soo veele Steden / Dorpen ende Huysen opten Heyli- gen Rijcke met ghewelt inne ghenomen/berooft/ge- plondert / veele Inneghesetenen vermoort : ende ghe- schoffiert hebbende den Grave vanden Broucke / soo schandelijck doen omme-brengen : veele Vorsten ende Grave Landen / oock eenighe Rijcks Steden ghe- brantschat : ende tot veranderinghe van Wetten ende Politien / ende Religien gheweldichlijck gedwongen/ tot behoorlijcke straffe soude behooren ghelevert te werden / de selve in recompense van alsulcken schan- delijcke handelinghe / Ridder vanden gulden Vliese ghemaeckt / ende met andere honorable ende profita- ble staten versien is : ende alsoo in syn quaet voor-ne- men gheanimeert / dat hy niet alleen des Rijcks Le- ger eerst (omme tijdt te winnen) met bedrieghelijcke handelinghen heeft gheilludeert / schimpelijck bespot/ ende naermaels ghewelddichlijck aenghetast / maer oock hem in alles gheprepareert en gheresolveert om- me 't selve gantschelijck te ruineren / ghelijck wy daer van onder ons goedt ende onweder-spreeckelijck be- scheydt hebben/ ende soo V. L. ende gunsten het inte- rieur vanden Spaenschen Raedt vanden Hove van- den Eertz-Hertoge willen sonderen/ sullen aldaer niet anders bevinden dan dat sy seer schimpelijck / jae gee- kelijck ende spottelijck / niet alleen vande Evangheli- sche Cheur ende Vorsten : maer selfs vande Keyserl. Majesteyt Cheur ende Vorsten/ende andere Stenden des Roomschen Rijcks / vande Roomsche Religie spraecken, handelen ende oordeelen/ende dat hare ghe- moet soo seere als opt te vooren streckt tot bloedt- vergieten van des Religions verwanten / ende heer- schinghe over alle Staten ende Volckeren : sulcx dat in plaetse van sich te laten beweghen / tot vergheten van soodanighen schimp ende schade : den Heylighen Rijcke by den Vyanden aengedaen : Alle Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des Rijcks souden behooren ghelijckelijck te resolveren / omme den Vyanden tot redenen / ende tot sulcke poincten te brenghen / dat ghelijcken onheyl van hem niet vorder en soude staen te bevreesen. Wy versoecken V. L. ende gunsten vriendelick ende ernstelijck/ daer aen de goede handt te houden/ ende onse procedueren te houden als den Heylighen Rijcke dienstelijck : Oock dat wy van herten begheeren syne Keyserlijcke Majesteyt den Cheur ende Vorsten / ende andere Stenden des Rijcx in alles te toonen / in wat weerde/ respect ende aensien wy de selve houden/ghelijck wy oock V. L. ende gun- sten altijts in alles naer onse vermoghen te believen/ sullen bereydt wesen.

Hier mede Hoogh ende Welgeboren Graven: oock Edele / Ghestrenghe Heeren/ insonders goede Vrun- den / V. L. ende gunsten in schuts ende scherm des Almachtighen / tot allen goeden ende ghewenschten welstant bevelende. Datum 's Graven-Haghe / den 31. Januarij 1600.

Onder stondt / V. L. ende gunsten / goetwillighe ende gunstighe Vrunden/ De Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden.

Ter Ordonnantie vande selve gheteeckent/

C. Aerssens.

Handel der Keyserlijcke Ghesanten tot Brussel.

Verwachtende dese andtwoorde / zijn de Keyser- lijcke Ghesanten nae Brussel ghetrocken / om oock aende Eertz-Hertogen haer bootschappe te doen/ al- waer sy den eersten Februarij hadden open audien- tie by de Eertz-Hertoghen / present den Admirante/ den Prince van Orangien / ende veel andere : Heer Karel Nutzel voerde het woordt : het effect was dat sy de Eertz-Hertoghen van haren Broeder des Key- sers weghen / over hun gheluckighe reyse ende aen- komste in hunne Nederlanden begroeteden / vertoo- nende wat grooter begheerte den Keyser hadde die Nederlanden te bevredighen / die van ampts weghen toestondt de bescherminghe des Rijcks verwanten van allen ghewelt ende overlast / ende soo passeerde voorts vande restitutie / die de Eertz-Hertoghen toe- stondt te doen aenden Cheurvorst van Keulen / vande Stadt Rijnbergh / de oprechtinghe der schaden ghe- leden by die van Westphalen / de Landen van Kleve ende Marcke int voorleden Jaer / &c. Den Eertz-

Antwoorde des Eertz-Hertoghen aende Keyserlijcke Gesanten.

Hertoghe andtwoorde generalijcken/ dat hy den Key- ser bedanckte van syn groote goedtwillicheydt / ende wilde syn antwoorde haer oock in schrifte gheven / op dat het te beter mochte blycken syn oprecht herte tot den H. Rijcke, daer hy geen onnut litmaet van ware/ ende hoe seer hy sochte den Vrede ende alle goedt van die Landen / die nu syne ghewo rden waren / ende aen hem en soude het niet ontbrecken van in te gaen eeni- ghe eerlijcke conditien van Vrede, op dat hy geen oor- sake zy/ alsoo syn voornemen nemmermeer sal wesen/ dat syn ghebueren eenighe schade ofte overlast toe- quame van syn Krijghs-volck/ dan de contrarie effec- ten daer van waren toe te schrijven / de quade naetue- re ende vruchten vanden Krijgh / ende niet de ordre ofte ghewillighe toelatinghe van die het ghebiet daer over hadden/ &c.

Hier nae hebbende etlijcke dagen vanden Hertoghe ende Infante feestelijck onthaelt ende beschoncken ge- weest syn nae den Keyser ghekeert/ van waer sy korts weder quamen/als wy nae sullen verhalen.

Vredelijcke Brieven tusschen den Eertz-Hertogh Albert ende de Koninginne vã Engelandt.

De Eertz-Hertoghe hadde mede op syn komste in Nederlandt / eenen brief met syn eygen hant ghescre- ven aende Koninginne van Enghelandt / aenseggen- de haerlieden komste in Nederlandt / ende de groote begheerte die sy hadden/ om Vrede met hun gebueren te hebben / ende met hare Majesteyt te vernieuwen de oude vrientschappen ende tractaten/ die het Huys van Bourgondien hadde met hare Majesteyt : tot dierge- lijcke sylieden oock hadden volle macht ende bescheydt vanden Koningh van Spaengien/&c.

Waer op de Koninginne Elizabeth van Engelant antwoorde den 30. Octobris/ hoe dat sy altijdt geerne gesocht hadde Peys ende Vrede/ die welcke Christen- rijck mochten goet doen / daer sy nu oock gheerne nae hooren wilde / naedemael sy seyden die authoriteyt daer over vanden Koningh van Spaengien te heb- ben : maer dat sy van eeren weghen ghehouden was/ aen mijn Heeren de Staten Generael vande Veree- nichde Provintien / daer van niet te doen/ sonder hun dat te vooren aen te segghen / ende daer van hun reso- lutie te weten/ ofte sy mede daer inne wilden begrepen wesen : daeromme sy derwaerts wilden expresselijck metten eersten senden / ofte sylieden met haer / ofte sy alleene wilden handelen / waer van hy t'zijnder tijdt soude verwitticht worden. Vorder so congratuleerde sy syne ende de Doorluchtighe Infante syn Huys- vrouwe haer komste inde Nederlanden / ende dat te lieber/om dat sy van haren bloede eenen Oom gehadt hadde/die haer groote eere bewesen hadde/daeromme sy oock haer wenschte alles goets/&c.

Naer sulcken schrijven ende diergelijcke meer/ over ende weder sendende twee ghebroederen/ Jeronimus ende Jasper Coeymans/ so is men tot een handelin- ghe van Vrede ghekomen / dan hoe die onvruchtbaer gevallen is/sullen wy hier nae verhalen.

Spaensch Secretaris gevanghen om ontdeckt te hebben 's Konings voornemen om Monarchie te planten.

Terwijlen de Eertz-Hertoghen gheerne de Neder- landen / tot een eendrachtige gehoorsaemheyt tot haer sochten te brenghen/werdt van veel plaetsen ghescre- ven / dat eenen Secretaris vanden Hertogh van Lerma, in Spaengien ghevanghen was/ om een dis- cours dat hy gemaeckt hadde/hoe den lesten Koningh van Spaengien gepretendeert hadde een Monarchie in Nederlandt te bouwen / ende daer Sedem Belli te stellen ende te maken / om dat de ghelegentheydt daer toe beter ende bequamer was dan Spaengien / om zijn groote Revière uyt gebueren Landen/ende de ge- riesselijckheydt vande Oceaensche Zee/mette menich- vuldige Schepen ende Schipluyden/ &c. maer of wel sulcks te openbaren/ van veelen seer qualijck genomen was/ so werdt nochtans desen Secretaris in Februa- rio naest weder uytgelaten.

Hertogh van Arschot komt in Zeelandt.

Inden voor-winter was den Hertogh van Ar- schot in Zeelandt ghekomen tot Cruyninghen / daer hem zijn Huysvrouwe / de Gravinne van Megem/ uyt 's Graven-Haghe ghekomen / ontmoette/ daer sy eenighe daghen t'samen by den anderen waren / op

hoope

1599. hoope van vorder reconciliatie tusschen haer / ghenoech; als ghescheyden / om diversiteyt van Religie onder hun: maer nae gheineyn opinie was het meer om meerder openinghe te maecken, tot vorderen Vrede-handelinghe: maer overmidts die Staten dat sorgelijck onder hun gemeynte achten / so en compareerde aldaer niemandt vande Staten weghen: alsoo is den Hertoghe den 19. November weder vertrocken naer Brabandt / ende zijn Huysvrouwe de Gravinne weder nae 's Graven-Haghe.

Ghesanten van Prince Karel van Sweden in Hollandt ghesonden.

In 't leste Boeck hebben wy verhaeldt den standt des Koninghrijcx van Sweden / dat daer regheerde Hertogh Karel Prince van Sweden / Hertogh van Sudermanlandt / Nerijcke ende Wermerlandt / Sone van Koningh Gustavus / Broeder van Johan / ende Oom vanden tegenwoordigen Koningh Sigismond van Polen ende Sweden / die door quaden raedt in Sweden hadde willen in voeren veranderinghe van sijn Vaderlijcke ende toegheswooren Religie / ende van Gouvernemente: dies desen Prince Karel dit Jaer 1599. inden Somer ghesonden heeft / aende Staten Generael der Vereenighde Provintien twee Ambassadeurs / Heeren Jacob Hylde ende Johan Nilsen die oock in Engelandt gheweest waren / om mette Vereenighde Landen in eenighe onderlinge verbontenisse te komen, tot onderhoudt van goede alliantie ende traffique: welcke Ambassade wel beantwoordt werdt / maer noch als doen niet volkomelijck besluytende die vrientschappe totten Koophandel ende Zeevaert seer nootelijck. 1599.

Zijnde in dit Jaer in haren Rijcks-dach in Februario te Jenicopen besloten / vanden Koningh Sigismond niet meer te erkennen / maer hielen hem voor vervallen ende afghestet: dan soo hy Vladislaum sijnen Sone / doen ontrent vijf Jaren oudt / binnen ses Maenden in Sweden sondt / om nae haer Wetten ende Religie het Rijcke te regheeren / souden sy hem aennemen, ofte zijnen Broeder / Jan van Finlandt / het welcke gheen van beyden en gheschiede. Vorder belasten den Hertogh Karel / alle dat totte Kroone van Sweden toequam / te veroveren op des Koninghrijcx kosten.

Eynde des Een-en-twintichste Boecks.

Het Twee-en-twintichste Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Twee-en-twintichste Boeck.

Den Eertz-Hertogh Albert ende Isabella Infante in Nederlandt aengekomen zijnde / worden voor Lants-heeren aengenomen ende ghehult: doen haer blijde inkomsten t'Antwerpen ende elders. Graef Lodewijck van Nassou neemt Wachtendonck. Een Fransoys Edelman Briaute ghenaemt / die Kamp-vecht te Peerde met sijn 22. Fransoysen / tegen 22. Brabanders / daer Briaute ghevanghen ende vermoordt werdt. Eertz-Hertoghen Krijghs-volck muytineren. Verscheyden Schipvaerden in Oost-Indien ende elders / by de Hollanders ghevordert. Door gebreck / dat de Consenten inde Vereenighde Landen niet wel betaelt worden / naemelick tot Groeningen / hebben sy de Borgerije ontwapent / ende daer een Kasteel gebout. De Eertz-Hertoghen vergaren de Staten tot Brussel / versoeckende schattingen. Den Vrede-handel tusschen Spaengien ende Engelandt tot Bolonien / breeckt af om de precedentie. De Royale Schansse S. Andries gemuytineert: wordt van Prince Mauritz benadert / beleghert ende ghedwongen. De Gravinne van Meurs sterft / ende geeft haer Landt wech by Testament. Den Marquis van Baden is tot Brussel gestorven. Keyserlijcke Gesanten handelen in 's Graven-Haghe / over Schenckens schansse ende andere klachten / die beantwoort worden / ende Emmerick den Vorst van Kleve gerestitueert. Tot Brussel worden middelen verthoont om tot Pays te komen. Prince Mauritz treckt met Heyr-kracht in Vlaenderen: den Eertz-Hertogh volcht hem subijtelijcken / overvalt ende slaet Graef Ernst van Nassouw: maer wordt van Prince Mauritz by Nieupoort met Veltslach geslagen / daer wel van weder-zijden ghestreden werdt / daer den Admirant met meer andere gevangen werden / ende vele verslagen / alles wel warachtelick ende bescheydelick beschreven. Den Eertz-Hertogh vergaert eenen nieuwen Legher / beset Nieupoort ende ander Schanssen / stuttende Prince Mauritz Victorie / die uyt Vlaenderen vertreckt / ende aenslaghen in Brabandt te vergeefs versoeckt. Tot Bergen vergaderen Gedeputeerde van weder-zijden om Vrede / maer te vergeefs: dies de Staten tot Brussel resolveren den Eertz-Hertogen by te staen / consenterende groote beden op redelijcke conditien / die qualick ghehouden werden. De Duynkerckers varen sterck ter Zee / om de Vereenighde Landen de Visscherijen te beletten. Die Visschers vele inde Zee genomen / versincken / dan by de Hollantsche ende Zeelantsche Oorloch-schepen vervolcht / verloo-

 pen eeni-

1599. pen eenighe nae Spangien. De Dordrechtsche swarte Galeye neemt het Admiraels-schip met andere voor Antwerpen. De Koningh van Vranckrijck van syn Huysvrouwe ghescheyden/ trout de Dochter vanden Hertogh van Florencen: Ende dwinght den Hertogh van Savoyen niet hem te accorderen over het Marquisat van Salucen/ hem gevende het Graefschap van Bressen. Fuentes armerende tot Milanen/ geeft geheel Italien groot achter-dencken. Duc de Mercure treckt nae den Krijgh in Hongaren met Fransoysen/ die ghemuytineert Pappa den Turck sochten te leveren/ dies belegert ende gedwongen/ grouwelyck gestraft worden. Canissa wort vanden Turck gedwongen. Des Koninghs van Schotlants wonderlijcke perijckel van vermoort te werden. 1599.

Dit alles is geschiet binnen den tijt van het Jaer 1600. onder 't Gouvernement vande Eertz-Hertogen aen d'een zijde/ ende Prince Mauritz met Graef Willem van Nassouwen over d'ander zijde.

In het voor-gaende boeck hebbē wy vertelt de wederkoemste vanden Aertzhertog Albert van Oostenrijck/ met syn Huysvrouwe Isabella Clara Eugenia/ hoe dat sy dē 5. Septembris tot Brussel waren aengekomen: wy sullen nu verhalē hoe sy haer regheringhe hebben aenveert inde Nederlanden/ die haer ghehult hebben.

Ouderdom eñ gheboorte vande Eertshertogh Albert ende de Infanta.

Den Eertzhertog Albertus was nu out 39. jaren/ als geboren Anno 1560. den 3. November. De Infanta Isabella was oudt 33. jarē/ geboren in Spaengien/ Anno 1566. op S. Clara dagh. Tot Brussel gekomen wesende/ hebben sy de Staten van haer Dominien eñ Landtschappen ontboden: die by laste van haer Generaliteyt hun quamen begroeten ende congratuleren: sy raetslaechden t'samen op haer Huldingen/ ende hun blijde inkomstē te doene inde principale Steden/ na het out gebruyck: daer toe formeerden sy/ oft ordonneerden hun huysgesinnen op hooghen voet ende staet/ volghende de oude ordonnantien vanden huyse van Borgondien ende Spaengien: daer mede veel met Officien ende Ampten vereerende/ zijnde tot hunder instantie ende eere het gulden Vlies (daer van de Souverainiteyt de Koningh van Spaengien aen hem behouden hadde) ghegheven/ aenden Prince van Orangien/ den Hertogh van Arschot/ den Marquis van Havre/ den Grave van Arenbergh/ die mede ghemaeckt was Admirael/ de Grave Florentz van Barlaymont/ de Grave Karel van Egmont/ Philips de Croy/ Grave van Solre/ oock den Admirant van Arragon/ synen Velt-overste/ voor recompensie van syn diensten: ende soo meer andere ghesocht tot haer met Officien te verbinden/ also wy int 20. Boeck eensdeels verhaeldt hebben/ vande Gouverneurs ende Raedts-heeren.

Heeren van den gulden Vlies in Nederlant.

Hofghesin der Eertshertoghen in Nederlant.

Haer Hof eñ staet werdt pompeuselijcken opgestelt/ als eenen stal van 70. oft 80. groote Peerdē 80. Koetspeerden/ 150. Muylen/ den Grave van Solre was opperste Stalmeester: sy hadden wel 16. ofte 18. Pagien Graven eñ Heeren kinderen met Hellebardiers/ eñ Arsiers eñ ander Officieren/ so dat den onkost van het Hofgesin geschat wert te beloopen boven de 2000. gulden alle dage sonder de gagien. Haer Capiteyn van de Guardia te Peerde/ was Don Rodrigo de Lasso: sy sonden alomme haer Ambassadeurs om goede gebuerschappe te versoeckē eñ aen te biedē als in Vranckrijck den Prince van Orangien &c. ende elders.

Swaricheden by de landen voorgewent/ opt hulden van de Eertshertogen.

Aende Ghecommitteerde der Provincien die hun Eertshertoghen quamen willekom heeten/ hebben sy versocht haer huldinge te vorderē eñ blyde inkomsten te doen daer dat swarichedē op vielen: want de Landen versochten met verscheyden Requesten/ generalijcken het volbrengen van seker Artyckelen/ ende den Vrede/ byden Eerts-hertogh haer toeghesept voor syn vertreck na Spaengien/ ende soo volghens wilden sy totte huldinghe komen: staende meest daer op dat de vreemde Garnisoenen mochten uyt de sterckten ghenomen worden/ ende dat alle importerende plaetsen mochten worden beset met Inlandisch Krygs-volck: seyden oock opentlijck aen/ dat sy voorseker ghenoech verstaen hadden/ hoe sy in Spaengien belooft haddē/ de Spaensche garnisoenen in ettelijcke Steden ende Kasteelen te houden/ tot hunder versekeringhe/ eñ een schattinge te versoecken tottē onderhout der selviger/ van vier milioenen guldens/ dat welcke alderhande nadencken maeckte/ den Vrede mette Vereenighde Nederlanden geheel verhinderende/ met diergheliycke swaricheden meer/ so dat sy tot geen huldinge alsnoch kondē verstaen/ ten ware de drie nabolgende poincten meer dan nootsakelijcke/ volbrocht warē/ te wetē: dat nabolgende hun Privilegien/ alle vreemde garnisoenē ende Soldaten uytte Landen ghewert werden: alle Ampten by Landtsaten bedient: ende den Vrede mette Vereenighde Nederlandē/ by interventie vande Staten der Provincien gemaeckt werde.

Machiavelische opinien op de huldinghe van de Eertshertogen.

Maer dese swaricheden niet tegenstaende/ soo werter in Spaengien daer over gesonden/ eñ behendelijcken met velen onder handt gehandelt/ eñ machiavelsche persuasien gebruyckt/ als dat sy siende de sterckten eñ Steden beset de Landen vol vreemt Krijgs-volck/ daer gheen teghenstrijden en was/ zijnde vermeestert/ waer oock het beste/ onder het Jock het minste quaet te verkiesen/ eñ dat uyt vreese eñ dwanck: Waeromme die Huldinghe ende Eedt vande Landen weghen/ in geen Rechten konden valideren/ maer als afghedrongen/ dies souden sy tot allen tijden die selve mogen breken/ ende met diergelijcke redenen meer.

Men seyde dat de Infante allegeerde geenen Eedt schuldigh te wesen/ als haer Voorsaten/ om dat het Landt by gifte haer gegeven was van haren Vader/ dat welcke seer qualyck genomen werdt.

De Eertzhertoghen dat selfde oock wel verstaende eñ wetende/ dochte hun verre het beste eñ min schadelick/ die also op dien voet nochtans aen te nemen/ die Previlegien te besweeren/ om also int besit te komen/ daer van sy alsdan lichtelijck konden eenen uytlegh maken. Met dese meyninghe van weder zijden/ niet sonder secrete toe-seggingen/ is men op de Huldinghe overkomen/ op de gewoonlijcke manieren.

Huldinghe der Eertshertoghen in Brabant.

Tot Leuven zijn sy den 24. Novembris seer heerlick eñ triumphantelijck aldaer ingehaelt eñ ghehult: alwaer verschenen de Ghedeputeerde van die kleyne steden/ ende vande vier groote Hooftsteden/ te weten: 's Hertogen-Bosch/ Antwerpen/ Bruyssel eñ Leuvē/ makende een derde lidt van Brabant: van wegen het tweede deel/ de Baenderheeren van Boxtel ende Bassigni/ Grimbergē eñ Weesmale/ de Grave van Arenberch/ den Marckgrave van Berghen op Zoom/ den Prince van Orangien als Baron van Breda/ den Hertogh van Croy ende Aerschot: van wegen 't derde lidt ofte Geestelijcken staet/ de Prelaten van S. Geertruyde/ Everbode/ Diligem/ Tongerlo/ Heylichstem/ Grimberghen/ Villers ende van Vlierbeque/ mette Bisschop-

Bisschoppen van 's Hertoghen-Bosch / Antwerpen/ ende Eertz-Bisschop van Mechelen: dese zijn verschenen voor de Infante ende Eertz-hertoge/ die verselschapt waren metten Ambassadeur van Spaengien/ den Hertog van Aumale, gebannen uyt Vranckryck / den Marquis van Habrech / den Grave van Mansfelt / den Admirant van Arragon / den President Richardot den Raets-heere Dassonville Dammant/ den Cancelier van Brabandt/ metten Audiencier/ die welcke de blijde inkomste van Brabant/ ende Privilegien / gheteeckent ende ghezegelt by de Eertz-Hertogen/ aldaer beyde in Latijn ende Duytsch voorghelesen heeft / die welcke de Infanta eerst op haer knien ligghende / heeft beswooren op 't Heylich Evangelium: daer nae mede den Eertz-Hertogh. Hier op so hebben de drie Staten vooren genoemt/ van wegen heure Provintien: de Staten vande Landen van Brabandt ende Over-Maze/ alle behoorlycke onderdanicheydt beswooren: desgelijcks zijn oock die Privilegien der Stadt van Leuven geswooren.

Van Leuven zijn sy weder nae Brussel gekeert den 28. Novembris/ met groote solemniteyten/ daer noch de Arcus triumphale, ofte Eer-poorten (van als sy eerst inghehaeldt werden) over eynde stonden/ ende werden daer oock gehult: de Stadt haer schenckende ofte vereerende met een Tresoor van Silver-werck/ geestimeert op twintich duysent gulden.

De Eertz-Hertoghen doen binnen Antwerpen haer blijde inkomsten.

Van daer zijn de Eertz-hertogen ghekomen den 5. Decembris tot Antwerpens Casteel / ende van 't Casteel hebben sy haer blijde inkomste inde Stadt van Antwerpen den 8. Decembris ghedaen / ende werden daer seer triumphantelick / heerlick ende kostelick ingehaelt: voor eerst reden vooren 56. Dekens vande 28. Ambachten der stadt: daer nae 26. Wijckmeesters/ al gekleet in purpel Zijde ende Fluweel: daer na de oude Wet/ ofte de Heeren/ die te vooren Magistraetschap eñ Officien bedient hadden/ eñ ter Liefden van ons Vaderlant/ sullen wy die hier verhalen/ ende waren dese:

Heer Jacob van Berchem Ridder.
Heer Nicolaes van Mechelen Ridder.
Heer Jacob Santa Cruz Ridder.
Meester Johan de Pape.
Heer Arnolt Schoyt.
Meester Johan Bacx.
Meester Machiel Cnobbaert.
Meester Gillis Gerardi.
Heer Jacob Dassa.
Heer Adriaen de Martzelaer.
Meester Andries van Breusegem.
Heer Niclaes de Mepere.
Meester Balthasar de Robiano.
Heer Daniel van Ranst.
Heer Melchior de Villegas.
Heer Meynart vanden Kruyce.
Heer Johan Happart.

Naer desen volchden vier Officieren/ de korte Roeden ghenoemt / ende oock de langhe Roeden / ende de vier Stadts Secretarissen / die waren Meester Hendrick de Moy / beyder Rechten Doctor / Meester Denijs vander Neesen Licentiaet / ende Meester Johan Boge/ dien volchden de vier Griffiers/ Meester Adriaen van Dijck / Meester Jacob Jacobens/ Meester Johan Baptista vanden Kieboom / ende Meester Johan Brant / Licenciaten/ wien volchden beyde der Stadts Pencionarissen/ die oock Stadts Raden zijn / Meester Hendrick Schot / ende Meester Joost de Weert/ beyder Rechten Licenciaten: dese volchden noch andere Officieren / als des Stadts Tresorier/ Heer Hendrick van Etten: Daer nae soo reden de Burghemeesters ende Schepenen vander Stadt/ ende waren dese:

Magistraten van Antwerpen/ Anno 1599.

Heer Blasius de Bepae/ Ridder eñ Heere van Westacker Burgemeester/ maer doen kranck ende absent.
Heer Hendrick van Halmale / Ridder ende Burgermeester/ oock Schepen ofte Raedt.
Heer Eduart vander Dilst Ridder / Heer van Levergem.
Heer Antonis van Berchem Ridder.
Heer Lodewijck vande Werve Ridder.
Heer Jan van Brecht.
Meester Paulus van Liere.
Heer Lancelot Tserarts.
Meester Lucas Despomeraulr.
Heer Robbert Tuccher.
Heer Jasper de Rebelasco.
Heer Nicolas Roecox.
Meester Fransoys de Schot.
Heer Jan de Visschere.
Heer Gielis de Meere.
Heer Jan van Stembor.
Heer Niclaes de Wyse.
Heer Marcus Antonis Perez.
Heer Nicolas van Herde.

Dese volchde Heer Hendrick van Varich/ Schout eñ Marchgrave des lants van Ryen: met Heer Jan Dammant/ Amptman der Stadt/ beyde Ridderen.

Ceremonie van 't Ridder slaen.

Van dese werden by den Eertz-Hertogh daer nae Ridder gheslaghen Heer Robbert Tuccher/ Heer Nicolas Roekox / Heer Jan van Brecht / ende Heer Jacob Dassa/ met dese ceremonien/ sy knielden d'een voor en d'ander naer/ voor den Eertz-Hertoghe/ ende den Grave van Solre daer by staende / dat sweert reyckende / sloech haer drie lichte slagen op haer rechter schouderen/ met sijn eyghen hant/ dies sy den appel ofte het kruys van 't sweert kussende / sprack den Hertogh: Ick maecke u Riddere inden name Gods ende S. Joris/ om trouwelijck voor te staen 't Gheloove/ de Kercke/ Justitie/ de Weduwe ende Weesen.

Daer nae den 10. Decembris/ zijn de Eertz-Hertogen (nae een Misse by den Bisschop van Antwerpen inde Kercke ghedaen) nae het Stadt-huys ghegaen/ alwaer op een vercierde Stellagie sy ghehult ende geswooren zijn / met behoorlijcke Ceremonien: ende om dat alomme de forme meest alleleens was / sullen wy desen Eedt van Antwerpen hier verhalen / ende was aldus:

Forme van den Eedt by de Eertz-Hertoghen gedaen aen die van Antwerpen.

Wy Albertus ende Isabella Clara Eugenia / Infante van Spaengien / by der gratie Godts / Eertz-Hertoghen van Oostenrijck / Hertogen van Borgondien/ Lottringen/ Brabandt/ Limborch/ Lutzenborch ende Ghelre / Graven van Habsborch / Vlaenderen/ Artoys / Tirol / Bourgondien-palatin / van Henegouwe/ Hollant/ Zeelant/ Namur/ Zutphen/ Marckgraven des Heylich Rijcx / Heeren van Vrieslandt/ Salins ende Mechelen / vande Steden ende Landen van Utrecht/ Over-Yssel ende Groeningen/ verklaren / te weten / ick Eertz-Hertogh/ als Man ende wettich Momboir oft Voocht vande voorsz Infante / ende ick Infante / als Prince ende eyghenaer van de voor-ghenoemde Landen / om te volbrenghen ende te voldoen 't ghene dat den 21. Augusti in 't Jaer 1598. by ons / ende van onsen 't weghen belooft ende beswooren was gheweest / alle ende elck bysonder: de Staten van dese Nederlanden (doen tot Bruyssel vergadert / op de groote Sale van haer Paleys) sweeren / dat wy het recht vande H. Kercke / ende 't recht van 't Marckgraefschap des Heyligen Roomschen Rijcx / universaliter alle haer Statuten / Privelegien/ Charteren/ Vryheden/ ende alle hun gerechticheden/ herkomen/ ghewoonten/ oude ende nieuwe/ als oock de Previlegien van onse blijde inkomste / die van ons ende onse Voorsaten de Staten van Brabandt ghegheven ende verleendt zijn/ niet uytgenomen/ ende die volkomelijcken te onderhouden / ende doen onderhouden/ ende dat wy teghen die niet doen sullen/ noch toelaten dat ghedaen worde / in deel ofte ghebeel / in geenderleye manieren / ende dat wy alle het gene doen sullen/ dat goede rechtveerdighe Heeren ende Marckgraven des Heylighen Rijcks/ sijn goede Onderdanen van 't selfde Marckgraefschap gehouden ende schuldigh zijn te doen: ende soo wat daer ter contrarien ware inghebroken ofte vernieut / sullen wy beteren/ ende in zijn ghebeel stellen: soo moet ons Godt helpen ende alle zijn Heyligen.

Daer op heeft de Magistraet in name ende plaetse vande Stadt (het woordt in Duytsche voerende den Audiencier) met opgerechte vingheren den Eedt gedaen/ die aldus luyde:

Wy Burgemeesteren/ Schepenen/ Raedt ende gemeyn Inwoonderen der Stadt van Antwerpen / yegelick ende elck bysonder/ sweeren u lieden/ Doorluchtige Vorsten / Albert ende Isabella Clara Eugenia/

 Infante

1599. Infante van Spaengien / by der Gratien Godts/ Ertz-Hertoghen van Oostenrijck / Hertoghen van Bourgondien/ Lottringen/ Brabant/ Limborch/ Ec. Graven van Habsborch / Vlaenderen / Artoys / Ec. onse Overste Heeren ende Wettelijcke Princen / die hier teghenwoordich zijn/ dat wy lieden u lieden sullen wesen goet ende getrouwe/ende alles te doen wat goede ende getrouwe Vassalen ende Ondersaten hunnen Wettelijcken Heeren schuldich zijn te doen: soo moet ons Godt helpen ende alle zijn Heylighen.

Ghetuygen vanden onderlinghen Eedt. Vorder werdt nae ghewoonte van desen solemnelijcken onderlinghen Eedt een open publijcque instrument ghemaeckt / ter begheerte vande Magistraet by de Princen onderteeckent/met byschrift vande namen der ghetuyghen van Acte: Aldus ghedaen in onse Stadt van Antwerpen den 12. dach Decembris 1599. ter presentie vanden Doorluchtichsten ende eerweerdichsten Vader in Gode / den Bisschop Tricaricensis Nuntius Apostolique / Heer Balthasar de Cuniga / Ambassadeur vanden Koning van Spaengien/den Hertogh van Aumale/ den Vorst ende Grave van Mansfelt / Ec. den Hertogh van Arschot / Ec. den Prince van Orangien / den Marquis van Haurech / den Grave van Arenberch / den Grave vanden Berghe/Marquis van Bergen op Zoom/ Heer Jan Richardot Ridder/ Heere van Berlij President/ Heer Christoffer van Assonville / Heer van Alteville Ridder/ Heer Niclaes Dammant Ridder/ ende Cancelier van Brabandt / met meer ander personagien ende Efficieren / met de omstaenders / was onderteeckent I. Albert/ende A. Isabel: Onderschreven by laste van hare Hoogheden/ende gheteeckent/

Verreycken.

Ende daer wert geldt onder 't volck geworpen van Gout ende Silver / daer op d'een zijde stonden de tronien vande Eertz-Hertogen/ ende gheschreven rondt-om beyde zijden haren Tijtel/ als Hertogen van Brabandt/ Auspitijs, op d'ander zyde/ binnen een Laurier Kroone Munificentia P. P. 1599.

Dit ghesciede alomme met groote triumphe / als mede den 28. Januarij tot Ghendt/ alwaer den lesten Januarij die van Brugghe ende 't Vrije / met andere door Gedeputeerde haer Huldingen ende Eeden ghedaen hebben: den 3. Februarij ghesciede 't selfde tot Cortrijck / den 6. tot Doornick/ den 9. tot Douway/ ende so voorts alomme in d'andere Steden/ alsoo seer fraey beschreven/ in drucke uytghegeven heeft D. Johannes Bochius/ Secretaris der Stadt van Antwerpen aldaer/ inde Druckerije van Plantijn ghedruckt met Figueren/ Anno 1602. 1599.

Lodowyck Gunther, Grave van Nassau,
Catsenellenboge, Vianden, Dietz. H. Iacopsen ex.

Terwijle

Wachtendonck in Gelderlandt by Graef Lodewijck ingenomen, den 23. Januarij.

Terwijle de Eertshertogen alomme ghehult werden / soo heeft Prince Mauritz door de Heere van Rijhoven ghepractiseert eenen aenslach op Wachtendonck / een sterck Stedeken in 't over-quartier van Gelder ghelegen / op de Riviere Niers / dat de Vereenichde Landen over twaelf jaren by Graef Carel van Mansfelt afghenomen was / nae twee Maenden belech. Hy heeft den 22. Januarij doen vergaderen in 't Clooster tot Bebber by Cleef acht Vanen Ruyteren / ende ontrent acht hondert Mannen te voete / onder Graef Lodewijck ende den Colonel Edmont / die vanden voor-Noene begonden te marcheren met eenige Wagens derwaerts / ende quamen inder nacht ter Nyekercke by Wachtendonck daer sy een weynich rusten / ende van voorts nae de Stadt toghen / een deel over het ijs / eensdeels door de grachten / ende quamen over den Wal inde Stadt / daer dat boven tachtich Soldaten inde Stadt ende 't Casteel niet en waren / want het Peerden-volck dat daer in Garnisoen lach / was om buyt nae Ceulen gaen moes-koppen / ende plonderden dat Slot Wandersluyten / alwaer sy van een deel Soldaten vande garnisoenen van Bonna ende van Brouwijler / geslagen werden. Als Mauritz volck nu inde Stadt gheraeckte / was terstondt den alarm groot / maer en vonden geen volck om behoorlijcke resistentie te doen / in voeghen dat sy lichtelijck Meester vande Stadt werden. Daer nae namen sy een deel Musquettiers / die sy op eenen Wal vande Stadt stelden / ende ghestadelijck deden schieten naer het Casteel / ende alle die sy in teghenweer saghen / die welcke den Heere van Gileyn / Gouverneur eñ Pantheere aldaer / in syn kaecke quetsten / ende noch eenen Conestabel ende andere dootschoten. Den Heere van Geleyn hadde maer ontrent dertich Soldatē by hem / ende sondt terstondt in 't begin / aenden Grave vanden Berghe nae Ruermonde om hulpe / die wel terstondt alle byliggende Garnisoenen dede derwaerts trecken / maer te spade: want Graef Lodewijck van Nassou hebbende doen voort-komen ende inne laten sijn Ruyteren / ende ander volck / zijn ettelijcke Ruyteren vande Peerden afgeseten / onder andere den Capiteyn / Luytenant vande Compagnie van Prince Mauritz / gheraeckte over de Grachten op den Wal vanden Casteele / die oock ten lesten de Domon vermeesterden op belofte van 't leven te salveren / die daer binnen waren / in 't beklimmen vande Wallen was een Dienstmaecht vanden Gouverneur / die met een Manlijck herte / met een forcke een leere omwierp daer vijf Mannen opstonden. Alsoo kreghen sy de Stadt ende 't Casteel inne den 23. Januarij / welcke Stadt zijnde ghelegen in 't over quartier van Ghelre / rondtomme inde Steden die de Spaenschen noch hebben in Gelderlandt / in een Morasse / ende is hun van grooter importantien / om te verachteren ende om te stooten de raedtslagen vanden Admirant: daer ontrent lagen etlijcke Vendelen Spaensch Voet-volck / die in groot perijckel waren van ontdeckt te wesen ende gheslagen te worden / want noch tot Ghelder / noch in andere plaetsen wilde niemant die innemen / mits de disordre onder haer / om de generale Muyterije alomme.

Desen aenslagh gheluckelijck volbracht by Graef Lodewijck ende Colonel Edmont Schotsman / was seer profytelijck voor hunlieden / want de Boeren van daer omtrent alle hun beste goederen daer binnen gebrocht hadden: ende daer naer hebbende aldaer alle goede ordre ghestelt / zijn mette Ruyterije den 24. Januarij weder vertrocken / latende daer voor Gouverneur den Heer Loys vander Cathulle / Heer van Rijhove / met alle het Voet-volck / datse mede ghebrocht hadden / wesende stucken van Compagnien / tot dat andere heelen daer inne souden ghesonden worden. Ende midts de Stadt van lonten / schoppen / spaden / ende van meer ander gereetschappe onversiē was / so tooch den voorsz Colonel Edmont weder derwaerts / met goet Convoy den vijfden Februarij / daer binnen voerende alle nootdrust.

Aenslaghen van Graef Lodewijck eñ La Bourelotte beyde gebroken / d'een van d'ander.

Wederomme den 14. Februarij / dede Prince Mauritz anderwerf / onder het beleydt van Graef Lodewijck / vergaderen tot seventhien Vanen Ruyteren / eñ wel twee duysent te Voete / om een vorder Convoy na Wachtendonck te doen / ofte onder dat decksel eenige aenslagen op eenige Steden: doch soo hy aen 't marcheren was / soo werter vernomen / dat den Colonel Claudio de La Bourlotte / in Brabandt mede marcheerde met syn Regiment / ende 't Regiment van Asschicourt / op eenigh seecker exploict ofte Convoy te doen: den Heere Sidleniszky ligghende tot Bommel / om de ooghe ende opsicht op alles te hebben / contremandeerde daeromme den Grave Lodewijck / met alle syn volck te komen nae den Tielerweert ofte daer omtrent / om daer mede La Bourlottens aenslagh te breken of te verhinderen / alsoo het gebeurde.

La Bourelotte meynde tot synen aenslagh mede te ghebruycken een deel vande ghemuytineerde van Hamont / maer de selvighe krijgende achterdencken / en wilden niet optrecken / sonder aensien dat sy te vooren daer toe hope gegeven hadden: hy meynde oock mede te nemen een deel van 't Garnisoen / van de Schansse van S. Andries / moghelijck om 't selfde te veranderen / ende dedese daer op den 15. Februarij monsteren: dan dit Garnisoen in langhe tydt gheen gheldt ghehadt hebbende / ende hoorende dat by de monsteringe noch gheen gheldt en was / begonden ten selvighen daghe te muytineren / ende hoe wel sy in 't eerste wel ghestilt worden met schoone woorden / soo begonnen sy noch den selvighen avondt meer als te vooren oploopich te wesen / schietende met Gheschut over de Schansse / namen gevangen alle hun Ghebieders ende Capiteynen / ende plonderden des Gouverneurs ende andere Logementen: den 16. sonden sy alle heur ghevanghen Officiers / met veel Vrouwen ende kinderen naer 's Hertoghenbosch / 't welcke die van Creveceur hoorende / ende bemerckende dat voor heur mede gheen andere betalinghe en was / volghden den 17. daer aen / ende begonden mede te muytineren. Hier door La Bourelotte siende synen aenslagh eñ voornemen geheel gebroken / keerde weder na de Mase.

De schansse van Sint Andries eñ Creveceur muytineren.

Hier en tusschen was het rumoer soo groot in Hollandt ghewo rden / van La Bourelotte Tocht / dat Prince Mauritz selve nae Gorchum tooch / ende dede derwaerts veel Krijghs-volck marcheren / vreesende eenigen inval / om dat het ijs alomme seer hart lagh / ja so seer vast / datmen uyt Dordrecht vier Velt-stucken Geschuts op haer affuyten ofte wielen over het ijs eñ Riviere tooch nae Papendrecht: maer hoorende het wech-trecken van La Bourelotte voorsz / en tooch Prince Mauritz oock niet vorder.

Hieromme belaste hy het voorsz Convoy / vā Graef Lodewijck voorts nae Wachtendonck op te trecken / alsoose deden den 26. Februarij / met 17. Vanen Ruyteren / eñ 6. Vendelen knechten (die te Wachtendonck souden in Garnisoen blijven) met 100. Wagens / geladē met alderhande amunitie ende nootsakelijckheden: ende alsoo die savonts gekomen waren omtrent Bebber / marcheerden den 25. tot Nyekerck toe / eñ den 26. Februarij vroech sonden sy alle de Wagens inde stadt / ende keerden in den nae noene wederomme / ende quamen tot Marienboom / ende soo wederomme elck in hun Garnisoenen / hebbende Wachtendonck nu wel versien: zijnde een plaetse ende Stadt van waer sy bequame verde coursen konden doen rondtom Ceulen ende Aken / tusschen den Rijn ende de Mase.

Wachtendonck wort volkomelijck gevictualieert ende versien / den 26. Februarij.

Terwijlen in Nederlant beyde de Legers in Winterleger lagen / ist gebeurt dat een deel van Grobbendoncx Compagnie Peerden / erghens ontmoet hebben eenigē troupe vande Bende Peerden van eenē Fransoyschē Edelman / dienēde Prince Mauritz / genoemt de Heere van Breaute uyt Normandien / een jongh / kloeck ende hoogh-moedich Krijghsman: het ghebeurde dat de Fransoysen gheslagen werden / ende zijnen Luytenant Capiteyn Jaques Devise gevangen / die aen zijnen Ritmeester schreef om zijn rantsoen: Breaute hem antwoordende / schelde hem seer / dat hy hem soo hadde laten slaen ende vangen / zijnde seer nae van gelijck ghetal geweest / ende dat de Officiers van Breaute haer niet en behooren te laten vangen / al waren de vyanden veertich tegen twintich / ende dat synder twintich hem niet ontsien en souden / veertich van Grobbendoncx Compagnie aen te tasten ende te slaen / ende diergelijcke vermetelijcke woorden meer. Desen Brief komende van den Capiteyn aen sijnen ghevanghen Luytenant / (alsoo alle Brieven / ko-

Combat oft gevecht tusschē 22. Brabanders onder Gerard Abrahams / teghen 22. Fransoysen onder La Breaute den 5. Februarij 1600.

1600. meynde aen de ghevangenen/ eerst ghelesen worden) so heeft dat den Luytenant van Grobbendonck seer ghespeten/ van desen Briaute alsoo getrotst te wesen/ ende hem ghescreven/ dat hy hem die schande niet en behoefde voor te houden van met twintich teghen veertich te willen vechten/ maer hy wilde hem met twintich vande zijnen erghens ontmoeten/ ende betoonen zijn Manheyt. Ten lesten door veel schrijven over ende weder/ kreghen sy verlof van hare Oversten/ zijn veraccordeert op de Wapenen/ op den tijdt/ ende op de plaetse: de Wapenen waren ghewoonlijcke Ruyters Wapenen/ twee langhe pistolen/ een cortelasse/ ende goet harnasch. Briaute die versocht dat Grobbendonck selve zijn volck soude voeren/ hy wilde met hem te doen hebben: maer Grobbendonck ontschuldichde hem/ dat hy Gouverneur van 's Hertogenbosch was/ ende dien last en liet hem dat niet toe/ ende soo de questie metten Luytenant was begonnen/ soo soude hy die eynden. Briaute hier over niet vertsaecht zijnde/ heeft het compact aenghenomen/ dat gheen ghelijcke parture was/ zijnde den Luytenant Gerart Abrahams/ alias Leckerbeetghen gheheeten/ met zijnen Broeder Antonis Abrahams/ geen Edelluyden/ ende meestendeel vande reste waren oude ervaren Soldaten/ oock vertwijfelde overloopers/ diemen de Cooplieden noemde/ midts sy vercocht hadden de Stadt van Geertruydenberch aen de Hertoch van Parma/ pretenderende t'achterheyt van hun gagien/ diemen hun aengeboden hadde/ ende wat sy meer konden versoecken: dan door giericheyt verkochten sy die voor vijfthien Maenden gagie/ de thien Maenden seyden sy ten achteren te wesen/ ende de vijf voor hunnen koop/ ende sy werden daer over alle gheproscribeert ende ghelt op haer lijf ghestelt/ ende waer sy ghekreghen werden/ werden ghehanghen: daer van desen Luytenant een vande principaelste was geweest: met dese ghesellen heeft Briaute lichtveerdelijcken gehandelt/ de parture seer onghelijck/ hy zijnde een groot Edelman: Nochtans Prince Mauritz ende sijne vrienden konden hem daer niet van brengen/ hoe wel sy hem voorhielen dat die parture nae sijn qualiteyt niet en was/ &c. dan sijn jonghe luttichheyt wilde daer mede voortgaen/ selve consenterende de plaetse te seer vorderlijck voor sijn teghenpartije/ te nae de Stadt van 's Hertoghenbosch op de Vuchtse Heyde/ alwaer na bespreck van vrelijcken van weder-sijden daer te mogen komen/ zijn beyde de partyen daer ghekomen den vijfden Februarij/ zijnde elck twee-en-twintich in ghetale/ behalven de Trompetten.

Zijnde op de plaetse/ zijn sy aen 't treffen van malkanderen ghekomen/ alwaer Briaute ten eersten sijnen vyandt Leckerbeetghen sijn pistole ghestelt heeft tusschen het Casquet ende ringh-craghe/ ende hem so doodt ter aerden geschoten/ het peert van Briaute is oock gheschoten ende doodt ter aerden ghevallen: den Broeder van den Luytenant Anthonis Abrahams bleef oock doodt/ ende meer andere/ ende wel 26. peerden inden eersten aenval/ van wedersijden/ een teecken van een seer vreeselijcke batalie. Briaute was van eenighe vande zijne weder op een ander Peert gheholpen/ ende daer werdt weder van beyde zijden seer ghevochten: ten lesten wert anderwerf Briaute zijn Peert gheschoten/ dan omringht van de zyne/ geraeckte weder op een derde Peert/ alwaer hy noch langhe metten zijnen gevochten heeft/ ende alst scheen dat de Fransoysen swacker werden als de Brabanders/ ghemidts eenighe Fransoysen terstondt naer den eersten aenval schandelijck waren gaen loopen/ ende vande anderen veele te voete waren/ soo isser eenen Jongen/ (een wech-loopende Peert ghevanghen hebbende/ daer den Ruyter van was verslagen) daer op ghesprongen/ ende liep nae de Stadt van 's Hertogen-bosch/ roepende victorie/ het welcke soo aengenaem te hooren was/ dat sy terstont twee groote stucken gheschuts afschoten van blijschap/ waer over de reste van Briaute sijn Volck verschrickt waren/ meynende dat daer eenige Embuscade oft verraderije voor handen was/ soo dat eenighe weder leelijcken ghevlucht zijn/ sulcks dat Briaute hem siende ghenoech verlaten/ weder te voet ende seer ghequetst heeft hem ghevangen ghegheven/ aenbiedende groot rantsoen voor sijn lijf/ dat hy te vooren belooft hadde/ ende soo den Luytenant hadde ghevanghen gheworden/ soude veel min ghegheven hebben: dit contract loochenen die van d'ander zyde/ dat nochtans schijnt ten deele waer te wesen/ om dat den Lieutenant Abrahams/ alias Leckerbeetken dat anders soo lichtelijcken niet aenghegaen en soude hebben/ om dat hy gheproscribeert was/ ende ghelt op zijn lijf ghestelt/ ten ware zijn lijf hem in ongheluck van ghevanckenisse toegheseydt hadde geweest mette zyne/ die oock meest van die ghebanne waren/ dan dit wordt in een ghedruckt boecxken (by die vanden Bossche uytghegheven) ghelooghent/ segghende datse hadden ghesworen niemanden te sparen: dit zy soo het wil/ om de vuyle moordt te bedecken/ soo ist ghebeurt/ dat zy door het op-ruyden van eenighe die uytter Stadt quamen/ verstoort over de doodt vanden Lieutenant Leckerbeetken/ hem met koelen bloede/ als zy hem ontwapent hadden/ wel drie quartier van een ure ghevanghen gheweest zijnde/ is hy met meer dan dertich wonden/ by de Cornette Jan van Mil ende anderen/ vermoordt gheweest/ te weten van die/ die van 't ghevecht niet en waren gheweest/ ende soo hebben die verwinders zijn doodt Lichaem met eenen van Briaute zijn Neven/ neffens hem op ghelijcke wijse vermoordt/ in 's Hertoghen-Bosch ghebrocht/ zijnde vanden haren metten Lieutenant Gerart Abrahams ende zijn Broeder vijf doodt ghebleven/ ende soo veele wel ghequetst/ ende nae het segghen vande voorschreven Boecxkens/ veerthien van haer vyanden: maer die Fransoysen segghen datter maer neghen vanden haren doodt bleven/ ende eenighe seer ghequetst: Aldus schijnt dat dit ghedruckt Boecxken in Fransoys ende Duyts alleenlijck uytghegheven zy om die vilaine moort te verschoonen. Dit seyt/ om dat zy de Lichamen op 't versoeck vande vrienden tot Dordrecht sonden/ is seer mis-sproken gheweest/ want sy aldaer dat Lichaem met alle sijn wonden (men seyde tot ses-en-dertich toe) af doen schilderen hebben/ ende dat alsoo aen sijn vrienden ghesonden/ om te begraven nae sijnen state: waer over een Fransch Edelman Hocklincourt ghenaemt/ in Meerte in Hollandt ghekomen is/ om die doodt te wreken/ beroepende Grobbendonck tot Kampvecht (dien zy de Moort toeschreven) die dat van Ampts-weghen ontseyde: Hoe wel de lichtveerdicheydt ende vermetelheydt van Briaute by alle wijse te misprijsen was/ dat hy die aldaer een vreemdelinck was/ hem stelde teghen een hoop uytgelesen/ infame/ geproscribeerde ende verbannenen oude boeven/ die in haer eyghen Landt veel voordeel hadden/ waer over een yeder oordeelde nae gesintheydt. 1600.

Briaute wordt vermoordt ghevanghen zynde.

Vande muytmatien onder des Eertz-Hertoghs Kryghs-volck hebben wy vooren wat gheseydt/ de welcke de Eertz-Hertogh door het advijs vanden Admirant heeft goedt ghedocht te castijden/ als een nootelijcke ende beste Medecijne teghen sulcke sieckten: dies hy drie stucken Gheschuts van Maestricht dede brenghen/ met twee duysent Bourgongions/ nieuwe opghelicht by den Marquis van Varrabon/ met noch andere twee duysent Duytschen ende Walen/ die minste ten achteren waren/ ende met dese wilden sy trecken om de ghemuytineerden te slaen ende te dwinghen sonder gheldt/ maer sy vonden weynighe tot sulcx ghewillich: eenighe Hoofden hun verhalende het inconvenient dat van met onwillighe teghen desperate te verwachten stonde/ ende watter ghebeurt was tusschen de ghemuytineerde Italianen ende Spangiaerden tot Sichem Anno 1595. ende midts dat sulcken rigeur teghen rechtveerdighen ende nootdringhende eysch een yeghelijcken teghen 't hert stack/ ende leyde hem vooren het perijckel/ van eenen generalen oproer ende muytineren: Waeromme hy resolveerden met veranderen van Garnisoenen/ ende exploicten die La Bourlotte aenghenomen hadde te doene/ alle vordere muytinatien voor te komen ende te beletten: maer dies niet tegenstaende so muytineerden het Kryghs-volck noch even seer: naemelijck de garnisoenen van 't Fort Crevecuer/ ende die van Sint Andries/ als gheseydt is: Dies de Eertz-Hertoghen siende gheenen anderen middel/

Eertz-Hertogh en derf zijn gemuytineerde niet castijden.

1600. middel / accordeerden de ghemuytineerde van Hamondt / dat sy trecken souden nae Diest / ende daer blyven tot dat sy betaeldt souden zijn / van alle t'achterheden / daer op werden sy derwaerts ghevoert by den Maestro del Campo Tesseda / sterck ontrent twee duysent te Voete / ende duysent te Peerde / daer men hun daghelycks souden gheven veerthien stuyvers elcken Voet-man / ende acht-en-twintich stuyvers elcken Peerde-ruyter / tot datmen met hun afghereeckent ende betaelt soude hebben : maer des niet te min / ofte dat de betalinghe spade by wijlen voortquam / ofte andersins / soo liepen zy met acht hondert Peerden ende duysent te Voete nae de Walsche Landen / tot Berghen in Henegouwe ende tot Doornick toe / ende deden het platte Landt noch t'achterheden van contributien opbrenghen / die noch onbetaeldt waren van dat sy in Hamont waren / ende daeren-teghen hielpen gheen vertooninghen die den Heer Giovan Jacomo Belliojosa / daer ghesonden / hun konden doen.

Die gemuytineerde wordt Diest ingegeven / ende daghelijcx onderhoudt.

Die van 't Kasteel van Carpen / maer twee-entwintich Soldaten ende eenighe Peerden in hebbende / muytineerden oock / soo dat sy twee duysent Peerden Spaengiaerden by haer inlieten / derwaerts dat den Gouverneur Fernando Lopes ghesonden werde / die oock niet bevredicht konden worden tot in Augusto.

Die van 't Kasteel van Carpen muytineeren.

Alsoo een deel van het Spaensch Legher omtrent 's Hertogen-Bosch lach / tusschen Grave ende Venlo / bevontmen dat het sorghelijck ware soo nae te legheren by de ghemuytineerde / want sy bevonden dat daghelijcx veel Kryghs volck te Voete ende te Peerde / meest Italianen ende Walen / haer toeliepen. Dese / als sy hun redelijcken sterck bevonden / ontrent drie hondert Peerden ende vijf hondert te Voete / begaven haer tot Hamont / daer de Spaensche veele nae Diest ghetrocken waren / ende naer de ghemuytineerders ghewoonte / verkoren haren Eletto ofte Oversten / Brunoro Gabrielli di Augubio, ende van 't Peerdenvolck Pietrantonio Genevesi de Alessandria, ende alsoo alle Officiers Italianen / als die tot dat Ambacht bequaemst waren.

Weder nieu muytinatien int Spaens Legher.

Hier over Lops de Velasco / vreesende meerder verloop van sijn volck / trock over de Maze tot Arsen / ende marcheerde nae Berck : omtrent Venloo legherde hy hem inde Dorpen van Nyerkerck ende Oudekerck / ende den selven nacht soo verliepen wel ontrent drie hondert peerden / met eenich voet-volck / ende vervoechden hun by de ander ghemuytineerde / soo dat de Eertz-Hertoghen Oorloch-saken seer perplex stonden.

Inde voor-gaende Boecken hebben wy verhaeldt / hoe datter acht / meest groote Schepen / ende vier ofte vijf uyt Zeelandt nae Oost-Indien / by Cabo de bon Esperanza / uytghevaren waren : de acht zeylden uyt Tersel den eersten Mey / Anno 1598. den 20. July / daer nae waren sy aen Cabo de bon Esperanza : daer nae kreghense tempeest / dat sy d'een den anderen verloozen soo dat de drie Schepen daer van arriveerden tot Bantam in Java den 26. November / inde sevende Maendt dat sy uytghezeylt waren : de andere vijf Schepen quamen daer eerst den eersten Januarij 1599. sy vonden daer quantiteyt van Peper / dat sy vier Schepen daer mede vol laden / ende de andere vier schepen sonden sy nae de Eylanden van Molluccas om ladinge te soecken.

Acht Hollandtsche Schepen varen ende keeren seer kort in Oost Indien.

De vier gheladen Schepen / onder 't ghebiedt van Jacob van Necke / keerden weder in Tersel den 19. July 1599. hebbende maer uytgheweest veerthien Maenden ende 19. daghen / goedt profijt brenghende / ende hadden by den weghe gheweest in 't Eylandt van S. Helena ende hun daer ververst.

Als de drie vande acht Schepen eerst tot Bantam quamen / waren sy ghekendt van d'ander reyse / ende meynden dat sy daer omtrent hadden ligghen Zeeroovers / waeromme sy met haer niet wilden handelen / maer alsoo sy eenen Man / uyt China gheboozen / Abdol gheheeten / saghen / die sy d'eerste reyse met haer in Hollandt ghevoert hadden / en nu met haer ghekeert was / ende hun sijn reyse verhaelde / soo waren sy willekome / ende by den Koningh ofte Regent vriendelijck ontfanghen. Desen Abdol / in Indien onder haer een slave gheweest hebbende / verhaelde al wat hy in Hollandt ghesien hadde / dies sy boven al verwondert waren te hooren / dat het Water 's Winters toe-vriest naementlijck de binnenlandtsche Zee ende de soete Wateren / ende dat daer over Sleden Waghens / Peerden ende Menschen op gaen konnen : seyde hun / hoe dat Hollandt een vry Landt was / ende dat elck Man daer zijn eyghen Meester ende Heere was / ende dat daer gheen eyghen knechten ofte slaven waren : voorts verhaelde hy vande fraeye Huysen / menichte van Schepen / groote Kercken / ende dat sy dertich Jaer Oorloghe gevoert hadden met den grooten Koningh van Spaengien / ende dat sy noch ryck ghebleven waren / met dierghelycke particulariteyten meer / die sy / midts het hun te wonderbaer scheen / niet al wilden gheloven : dese reyse is particulierlijck in drucke uytghegaen. 1600.

Vande andere vier Schepen voeren de tweede tot Banta / ende quamen oock korts t'huys gheladen met Noten-muscaten / Macis ofte Folie : de leste twee liepen in 't Eylant van Ternate ende laden daer Garoffoli Naghelen / ende quamen weder tot Bantam / ende alomme volck ende goederen latende / zijn oock kostelijck gheladen te huys ghekomen / waer van de particulariteyt in ghedruckte Boecxkens te lesen is.

De Compagnie uyt Zeelandt hadden Anno 1598. uytgesonden drie Schepen / de Mane de Sonne / ende de langhe Bercke / daer van de Mane bleef int uytvaren / qualijck gheballast / om vallende voor Doveren : de twee andere / de Sonne ende de langhe Berck voeren tot Bantam / daer sy Peper laden / ende quamen niet geheel volladen t'huys.

Zeelantsche Schepen na Oost Indien.

Meer hadde Balthasar de Moucheron / een kloeck Koopman / Cornelis Nuenicx / &c. Anno 1598. uytghesonden uyt Zeelandt twee Schepen den Leeu ende Leeuwinne : dese trafiqueerden in 't Eylandt van Sumatra / inde Stadt ende metten Koningh van Achin / daer sy (midts eenen dienst doende teghen den Koningh van Por in Oorloghe) hadden begost voor haren loon Peper te laden / maer den opper Commijs / Cornelis Houtman / hem niet voorsichtich ghenoech draghende / heeft hem in suspitie ende haet by den Koningh ghebrocht / door instigatie van eenighe Portugesen / ende is ten lesten overvallen gheweest vanden Secretaris des Koninghs / die hem / terwijlen een deel van sijn volck aen Lant was / met veel volcx / vriendtlijcker wijse is komen besoecken / in 't Schip den Leeu ende zijn daer met goeder chiere wel getracteert geweest / gebruyckende eenighe Kruyden / die het volck inden dranck droncken maeckte / ende alsoo hebben ten lesten de Indianen den Oversten Hout-man in sijn Kamer vermoordt / met meer andere : den Schipper ende andere ontsprongen beneden int Schip / daer sy met den Enghelschen fameusen Piloot / Jhon Davids / hun te weere stelden / soo verre datse (hoe wel dat de Indianen boven Meester van 't Schip waren) ten lesten daer uyt ende van ghedreven werden / door dat den Schipper een stuck Gheschuts affschoot / waer mede het ander schip / de Leeuwinne / haer oock ter weere stelde ende te hulpe quamen / waeromme de Indianen het verliepen ende over boort sprongen / met groot verlies van haer volck.

Balthasar Moucherons Schepen in avontuere Sumatra.

Dit de Indianen qualijck gheluckt zijnde / sondt den Koningh vanden Lande aenden onder Commijs / Le Fort gheheeten / die met meer andere aen 't Landt was / aenbiedende / hoe datter in misverstandt veel van zijn volck vermoordt waren / dan soo sy hem een wilden van hun Schepen in vergeldinghe gheven / ofte voor randtsoen / soo wilde hy haer hun volck / noch by hem aen Landt zijnde / weder senden / ende Peper voor haer ladinghe : maer desen onder Commijs Le Fort aende Schepen ghekomen zijnde mette bootschappe / rade selve de conditie niet aen te nemen / ende hun niet vorder te vertrouwen / segghende : dat hy gheloofde / dat hun volck meest al vermoordt waren / waeromme sy wech seylden nae veel onder-handelinghen / met een deel Pepers ende

met haer gelt wederomme: ende soo langhs de custen quamense by het Eylandt van Ceylam/ alwaer sy Rijs tot haer victalie kreghen ende Water/ende quamen alsoo dit Jaer te huys in Julio/ hebbende wel het tweede-derdendeel van hun volc verlozen. Desen Moucheron/ Symon Jasperssz Verduyn/ ende Pieter van Herke hebben het naeste Jaer/ den vijfden Mey/ onder het bewint van Joris van Spilbergh/ weder drie schepen derwaerts ghesonden/ die Anno 1604. den 24. Meerte seer rijck t'huys quamen/ als wy hier na sullen verhalen.

De eerste Compagnie van Amsterdam/eer hare 8. voorgaende schepen t'huys ghekomen waren/ hadden uytghesonden Anno 1599. onder den Admirael ofte Commys/ Steven vander Haghen/ den vierden Mey drie Schepen/ de Sonne/ de Mane ende Morghen-sterre: maer soo sy in Julio daer na de vier van haer acht schepen wel met Peper geladen t'huys ghekreghen hadden/ hebben sy die selvighe terstont weder uytghereet/ de drie daer van voor de derde reyse/ als Mauritius/ Hollandia/ Vrieslandt ende Over-Yssel/ daer Overste Admirael op was Jacob Willemsz/ ende onder Admirael Cornelis van Heemskerck/ ende dese voeren uyt den 21. Decembris inden Winter/1599.

Een nieuwe Compagnie Brabanders senden schepe na Oost-Indien.

Ander Coopluiden/meest van Brabandt ende Antwerpen/siende dat die oude Compagnie nu haer schepen de derde reyse uyt-sonden/ hebben oock een nieuwe Compagnie op-gherecht/ ende vier schepen toegherust/ diese noemden/ Nederlandt/ Vereenichde Landen/Nassouw/ende 't Hof van Hollandt/daer sy Admirael op stelden Pieter Both van Amersfoort/ die mede den 21. December lest mette vier andere/ vande oude Compagnie/ uytvoeren/ ende zijn wel gheladen t'huys ghekomen/ ontrent twee Jaren uytgheweest zijnde.

Dese selve nieuwe Compagnie heeft weder dit Jaer 1600. twee schoone schepen/ ontrent van drie hondert lasten/ ofte ses hondert vaten/ ofte twaelf hondert voten uytghereet/ ghenoemt den swarten ende witten Arent/ die uyt voeren den 2. Junij dit Jaer 1600. met ses schepen vande oude Compagnie ende zijn oock wel vol gheladen t'huys ghekomen/ontrent twee Jaren daer na.

Hier mede voeren uyt ses Schepen van de oude Compagnie/ die sy groot ende schoone selve doen bouwen hadden/ ghenoemt Amsterdam/ als Admirael/ Dordrecht als Vice-Admirael/ Goude/ Delf/ Leyden ende Haerlem/ elck groot by de vijf hondert lasten/ ofte duysent vaten/ met dertich soo Metale als ysere stucken Gheschuts/ daer Overste Admirael van was Jacob van Necke: Sy hadden elck op hondert tachtich/ hondert tsestich ende hondert veertich Mannen/ voeren uyt den tweeden Junij 1600. ende zijn daer naer in verscheyden tijden wel rijckelijck 't huys ghekomen/ eenighe by de drie Jaren uyt gheweest hebbende tot Patane geladen/ op 't vaste Landt van Malacca.

De Vereenighde Nederlanden hebben oock mede ghetracht tot vorderinghe van haer Zeevaert/ een vaert op de West-Indien uyt te vinden/ ende hebben veel schepen (ende dat groote) ghesonden nae de West-Indische onbewoonde Eylanden/ om Sout te halen/ (gebacken door de hitte der Sonne van Zeewater dat op de Clippen ghesincten wordt) dit Sout is seer crachtich ende substantiael/ niet kostende dan het halen/ dat is de vrachte/ ende vande Clippen t'schepe brenghen/ ende dat wordt in Hollandt ende Zeelandt gheraffineert tot goedt profijt. Dese vaert die quam hun wel te passe/ om dat de vaert op de Custen van Africken ofte Guinea/ door de menichte van schepen/ die van alle Landen daer voeren/ nu voort aen gheen soo goeden profijte en gaf als in 't eerste dede: Waeromme sy hebben ghetracht met dese vaert op de Soute Eylanden allenskens een handelinghe in West-Indien te brenghen/ sonder te soecken eenighe conqueste daer te maecken/ maer liever eenighe Indianen beschermen/ om alsoo daer mede in Traffijcque te komen/ het welcke apparent is / dat het metter tijdt een handelinghe wil uyt brenghen/ door dat de Nederlanders alle dinghen een half deel beter koop konnen gheven/ dan de Spaengiaerden doen/ door de groote Spaensche lasten ende tollen: Soo dattet Spaengien beter had de gheweest/ den Nederlanders de vaert van Spaengien niet te verbieden: maer met oogh-luyckinghe hun die toe te laten als voorẽ/ dan die uyt noot te dwinghen ander vaerden te soecken/ daer ten lesten niet veele toe en sal helpen/ eenighen voorslagh (op-ghewoorpen by eenighe) hun toe te laten op Indien te varen ende handelen/ met conditie dat sy derwaerts gaende ende komende/ souden moeten aenlegghen in Spaengien/ ende daer de groote tollen alomme betalende/ den Koningh also sijnen rijckdom toebrenghende/ daer de Nederlanders niet toe ghesint zijn.

Wy hebben voorẽ verhaelt watter in Nederlandt in Krijghs-saecken tot inden Winter was ghepasseert/ wy sullen nu segghen watter gheractslacht is totten Crijgh voor den toe-komenden Somer van weder-zijden. De Vereenighde Landen hebben in den Winter doende gheweest/ om vande Provincien consenten van gheldt totten Crijgh te hebben/ daer-inne dat veel swaricheden vielen/ eensdeels om dat de Admiraliteyten alomme door de groote equipagie van 't voorleden Jaer seer verachtert waren/ ende alle daghe meer verachterden/ om dat het inkomen heurer middelen seer was ghekrenckt/ midts het verbodt vande Licenten/ daer de parthijen d'een den anderen mede meynden te krencken. De weder-komste vande Vlote van Westen en konde daer-inne niet remedieren/ als veel meer hebbende ghekost/ dan profijt ghedaen: de neeringhen waren alomme seer slap/ ende de vreese vande Galeyen tot Sluys en maeckte gheen kleyn sorghe ende achterdencken in Hollandt ende Zeelandt/ soo vele datmen sprack vandẽ Graven-Hage te beschansen/ ende daer Krijghs-volck te voet ende te peerde te legghen.

Veraetslagingen onder de Vereenichde Landen om middelen totter Oorloghe.

Die van Groeningen ende Omme-landen maeckten oock moeyte/ want die nu eenighe jaren goede sommen van haer consenten waren schuldich ghebleven/ wel drie jaren/ ende stelden gheen ordre van hun tachterheden te betalen/ die wel waeren vier hondert duysent gulden: daeromme de Staten van d'andere Provincien Generalijcken moesten teghen haer voornemen/ eenighe strenghevt ofte executie (een bedroefde saecke van quaden exempele ende consequentie in soodanighen staet ende Civile oorloghe.) Sy committeerden daer toe den Heere vanden Tympel met acht Vendelen knechten/ ende twee vanen Ruyteren: Mette welcke Tympel/ met eenighe Vriesche vendelen meer/ quam in Groeningen den sesthienden Meerte/ half met onwille vande Borgherye/ dies hy des anderendaechs de Borgherwacht verbode/ ende heeft by beleyt van Meesters Adriaen Junius ende Pancras van Castricum als Commissarissen daer toe ghedeputeert/ aldaer seer veele ende soo verde ghehandelt/ dat sy ten uyttersten werden gheexecuteert met rouwe proceduren/ niet teghenstaende dat den Gouverneur Graef Willem van Nassouwen veel daer vooren dede/ ende alle soetichevdt ghebruyckte/ zijnde eenighe particulieren oorsaeck vande hardighen van alles/ soo dat om de selve te temmen/ ten lesten aldaer een Casteel gheboudt is/ allegerende het perijckel daer anders die stadt ende staet van Groeninghen in stonde/ door haer groote weeckelijcke Marckt-daghen/ op de welcke soo grooten buyten-volck vergaderde/dat den Vyandt daer onder konde lichtelijcken verscheyden aenslagen aenrichten/ ende te passe brenghen teghen die Stadt: Waer door men moeste ghedurichlijcken/ twintich ofte vijf-en-twintich Vendelen knechten daer in Garnisoen houden/ sulcks datmen resolveerden/ niet sonder groote verbitternissen ende opsprahen van velen/ goede ende quade/ daer een Casteel te bouwen/ dat welcke werdt nae langhe tracteringhen ende veel teghenspreecken/ aenghevanghen ende volmaeckt aen 't Noordt-oost eynde van der stadt/ noch den volghenden Somer: t'welcke van de Commissarissen execeuteurs voorgheslagen ende verseeckert wesende/ maer te sullen kosten ontrent 70.

Tot Groeninghen wordt een Casteel gebout.

duysent

1600. duysent gulden daer op 't selvighe te lichtelijcker gheconsenteert werdt: maer de experientie heeft gheleert/ dattet ghekost heeft over de 400. duysent gulden/ meer dan wel de geheele t'achterheydt was/ so dat de executeurs luttel dancx daer over alomme begaen hebben: daer wert Joncker Caspar van Ensum Gouverneur op gemaeckt/ met ses ofte 800. Mannen.

Die van Zeelandt klaechden op de generale vergaderinghen niet machtich te wesen/ tot vorder onderhout des Kryghs te Water ende te Lande/ daer sy mede belast waren/ waeromme sy presenteerden aen die van Hollandt alle hunne middelen van schattingen ende Impositien/ versoeckende daer mede te ontstaen/ ofte te hebben assistentie van gheldt ende volck/ mette nootdruft tot hare defensie noodich/ d'Oorloge aen hunnen kant zijnde.

Die van Hollandt ende Utrecht schenen de kloeckste te wesen/ te vreden zijnde te consenteren ende alles op te brengen/ ghelijck sy ten voor-leden Jare ghedaen hadden/ ende datmen de bescherminge der Landen/ ende den Krygh met machte ende vlijt aenvangen souden. 1600.

Die van Ghelderlant ende Over-Yssels rapporten bestonden oock in klachten te maken/ maer generalijcken soo vonden sy goedt/ datmen behoorde den tijdt waer te nemen/ terwijle hunnen Vyant muytineerde: oock vonden sy generalijcken alle hoochnoodich/ dat teghen de Galeyen ende ter Zee wat meer ghedaen werde: also beraemden sy alle generalijcken treffelijcke consenten ende middelen totten Krijgh/ voor den toekomenden Jare/ ende eenighe dappere offensive Oorloghe voor te nemen.

Resolutie der Staten vande Vereenighde Landen, op de middelen totter Oorloghe.

Frederick Hendrick by der gratcien Goodes Prince van Orangien. Grave van Nassau Meurs Buren Leerdam etc. Marquiz van veere en Vlissingen etc. Baron van Breda Gouvernenür over Gelderlant. Hollandt. zeelandt. West vrieslandt. zutphenen. Uytrecht etc. Giniraal vander zee etc. Ridder vande Orden des kousebants. etc.

Alsoo den Jonghen Prince Graef Hendrick Frederick van Nassouwen/ den Jonghsten Sone van wijlen Prince Willem van Orangien/ met syn Moeder in Vranckrijck gheweest was/ ende over een tijdt nu weder ghekomen was/ soo hebben die Gheunieerde Landen hem ghesocht vroech inde regeringhe ende affairen van State te oeffenen/ tot meerderen dienst vande Landen/ daer van hy een gheboozen ende ghegoeyde Landtsate was: daeromme hebben sy hem ghemaeckt Raedt ofte Raedts-Heere van State/ om daer te moghen hooren ende sien/ watter inde regeeringhe omginghe/ zijnde int seventhiende Jaer syns Ouderdoms/ daer van hy d'eerste sessie ofte sittinghe nam den 17. Meert/1600.

Prince Hendrick van Nassouwen ghemaeckt Raedt van State onder de Vereenichde Provincien.

Den Eertz-Hertogh Albert mette Infanta/ nu alomme meest ghehult/ ende als Princen der Landen ontfanghen zijnde/ vonden mede hun tot deser tijdt in groote perplexiteyt by ghebreck van ghelde/ waer

door

door dat Spaensch / Italiaensch ende ander Krijghsvolck alomme ghemuytineert waren / als wy voorzen verhaeldt hebben / die alomme de Landen door trocken/het Landt-volck brandtschattende/apparent van grooter oproer op te staen / soo niet by tijdts daer inne versien werde: waeromme sy de Staten Generael vande Provintien (staende onder hun ghehoorsamheydt) hebben oock beschreven ende opgheroepen/ alwaer sy mondelijck ende schriftelijck / den 28. April tot Bruyssel opentlijck vertooght hebben / door den President Richardot ende Dassonville / als hier nae volght.

Propositie van weghen de Eertz-Hertoghen aen de vergaderinghe der Staten Generael tot Brussel den 28. April.

Mijn Heeren / kennelick ist een yeder / met wat een verlanghen dat ghy lieden nae dese vergaderinghe verlanght hebbet / door eenen bysonderen yver / die ghy lieden den saecken des Landts zijt draghende/die u. l. schijnen verde verloopen te wesen / ghedreven ende beweeght zijnde. 't Selve verlanghen hebben hare Alder-doorluchtichste Hoogheden ghehadt / soo haest sy in dese Landen eerst sijn ghekomen gheweest/ d'welck sy oock over langhe te wercke ghesteldt souden hebben/soo die Voyagien ende Ceremonien in het afnemen des Eedts / haerluyden sulcx niet en hadde verhindert. Ghemerckt het van noode was alsoo te beginnen / soo om den ghemeenen volcke contentement te doen / als om te voldoene 't ghene inde leste vergaderinghe/voor het vertreck van mijn Heere den Eertz-Hertoghe uwen Prince / nae Spaengien/ u. l. belooft is gheweest.

Maer wesende tot hier toe ghekomen / ende dat daer niemandt onder u. l. en is die hem selven niet in en beelde d'oorsake / om welcke u. l. hier gheroepen zijt. Benevens dat u. l. alreede 't selve meucht verstaen hebben / een yeder in sijne bysondere Provintie/ sal het niet van noode wesen / u. l. in 't langhe te vertoonen 't ghene onder u. l. ghehandeldt moet worden/ dienende tot weder op-richtinghe der saecken des Landts. Ghemerckt uwe Princen meer verlanghen te verstaen / 't ghene u. l. sullen willen voor-wenden aen hare Hoogheden / als wesende soo wel onderricht vanden standt / als wel van meyninghe u. l. gheen nieuwe propositie hier te doen / dan die / welcke u. l. alreede meucht verstaen hebben. Desghelijcx soude het hare Hoogheden ghenoech duncken te wesen/ dat u. l. weten ende voor seecker houden moghen/ haer lieden hier te wesen om met u. l. ghesaemdelijck te leven ende te sterven / ende alles te doen / d'welck d'offitie van goede ende sachtmoedighe Princen is vereyschende / midts verhoopende dat u. l. wederom alle devoir van goede ende getrouwe Ondersaten sult aenwenden.

Soo ghy lieden nochtans meerder verklaringhe van haren wille ende gheneghentheden t'uwaerts sijt begheerende: sal wesen dit d'welck sy op u. l. begheeren / als rijpelijck te willen letten op den teghenwoordighen standt des Landts / den welcken sy sien (tot haerder groote droefheydt) al anders dan sy lieden wel wenschten. So mishaecht oock hare Hooghheden grootelijcx u. l. met soo veel swaricheden overdruckt te sien. Nochtans en hebben sy nu niet voorgenomen u. l. de selvighe/ noch beter/nochte ergher af te malen/dan sy en zijn/noch oock u. l. wanhoopich te maecken/ofte door een ydele hoope te onthouden. Wel bekennen sy / datter veele ende groote swaricheden zijn / ende datmen moet om die te overwinnen sweeten ende arbeyden / soo en hebben wy oock gheen beter middelen / om ons hier van te ontlasten/ ende de saecken op eenen goeden voet te brenghen / ende zijn tot dien eynde maer te machtich / om ons uyt de swaricheden te rucken / die welcke schijnen ons nu te omringhen / soo wy onse kracht ende macht willen toonen / mettet ghene wy sijn ende vermoghen / welverstaende met Godes hulpe / die ons nimmermeer ontbreken sal / soo wy hem van gantscher herten om die bidden.

Soo is dan den bysondersten eynde ende waerom van dese vergaderinghe / overmidts de groote klachten aen allen zijden / ende de groote disordren die ghemeenlijcken uyt soo langhduerighe ende bloedighe Oorloghe sijn spruytende/ hare Hoogheden begeeren/ dat een yeder van u. l. int bysonder / ende alle in 't generale hen imployere om te Raden / op wat maniere dat het soude moghen wesen / ende voor te staen 't ghene daer soude moghen dienstich zijn / tot weder op-richtinghe der saecken / ende vast-makinghe van eene goede ordre / tot profyte ende nutticheydt des Landts. Ick segghe in wat manieren dat het soude moghen wesen / want sy sullen haer verblijden te hebben ende ghebruycken / van uwen goeden ende wijsen raedt/ gheen ander voornemen noch wille hebbende / dan om alles wel te Gouverneren / ghelijck de daden in toekomstighe tijden selfs ghetuyghenis sullen geven.

Doch om te komen tot eenige saecke van meerder ghewichte / 't ghene daer toe wy ons moeten resolveren/ is / ofte tot Peys ofte tot Oorloghe. Den Peys soude ons best dienen/ ende is sonder twijffel / 't ghene u. l. meest sijt begheerende / maer uwe Princen noch allermeest / als van naetueren daer toe gheneycht wesende / ende midts dien sy begheeren u. l. in ruste ende vrede te regieren. Soo dan u. l. eenigen middel weten om daer toe te komen / sult hare Hoogheden den selven voor-wenden / ende sullen u. l. vlijtelijck aenhooren om de selve te verstaen/ jae met openen armen altijdt staen / om de afghedwaelde minnelijck t'ontfanghen/ende de selvighe aen het lichame wederom te voeghen/ van 't welcke sy tot heuren ende onser groote schade ende ongheluckе / door het stoken ende ingheven van eenighe / lichtveerdichlijck afghewеken/ ende d'welck d'erchste van allen is / soo hals-starrichlijcken verherdet / dat noch redenen / noch presentatien / noch middelen van gheenen krachte tot noch toe gheweest en hebben / om henluyden daer toe te beweghen.

Soo dit dan gheenen beteren voort ende uytgangh en heeft / als het voor-gaende / sal het van noode wesen de Wapenen aen te nemen / ende ons tot de Oorloghe te bereyden / om welcke te voeren / wy een Millioen voor-raets ende voor-baets hebben / meer dan onse vyanden: Want boven dat God ghemeenlijcken den ghenen die een goede cause hebben (om welcke sy de Wapenen voeren) is helpende / midts dat wy oock van ons selven / sonder eenigh vergheliјcken / stercker zijn als sy. Nochtans willen wy niet ontkennen / dat wy ons steunsel hebben / op die groote ende ghewеldighe Monarchie van Spaengien / alwaer de schatten ende onuytsprееckelijcke rijckdommen / van Peru ende Indien ons gheopent zijn / ghemerckt desen jonghen Koningh / soo veele goede gheneghentheden / teghen de Doorluchtichste Infante / sijne eenighe Suster / uwe Souverayne Princesse / is bewijsende / ende de selvighe liberaelheydt die den voorleden Koningh sijnen Vader / is ghebruyckende.

Verhael van de goede cause/middelen ende macht die de Eertz-Hertoghen hadden totter Oorloghe.

Wel is waer dat alles van daer niet komen en kan/ so is het oock van noode dat wy ons selven helpen/om eenmael uyt onse ellenden te gheraken / ende om dier oorsaecke wille sijn u. l. hier beroepen / om ghesaemder-handt te raetslaghen/ de middelen om d'Oorloge te voeren/den tijdt verwachtende dat ons Godt eenen goeden Peys verleenen sal.

't Ghene Maendtlijck van Spaengien komt / zijn twee hondert vijftich duysent Kroonen / 't ghene daer noch meer resteert/ moet in dit Landt gevonden werden / waer inne u. l. adviseren sullen / 't welck u. l. bequaemst sal duncken/ om de middelen ende penningen van Spaengien / als oock van dese Landen / uyt te deylen ende t'imployeren / om beter Krijghs-ordre te moghen houden / de klachten ende disordren doen ophouden / ende het Landt te verquicken ende contentement te geven.

Twee hondert eñ vijftich duysent Kroonen gaf den Koning Maentlijck totte Oorloghe.

Boven dien moeten u. l. acht nemen ende voorsien op de gheringhste betalinghen van uwe gewoonlijcke Garnisoenen/ uwe Frontier-plaetsen te laten repareren ende vast maken / die soo grooten noot hebben/als zijnde in eenen quaden stant.

Beneven dit / weten u. l. oock dat een yghelijck moet leven van het zijne / ende dat 't selve soo wel verstaen moet werden vande Princen / als vande particuliere Persoonen. D'erve ende Patrimonie van onse Princen zijn hare Domeynen / van welcke in voorighe tijden de Hertoghen van Bourgondien
leefden/

1600.

leefden / onse Princen ende Voorsaten / die hemlieden dat behielden voor haer leeftocht ende onderhout van haren Huysen. Maer naederhandt dat wy aen Spaengien vereenicht zijn gheweest / hebben onse Princen soo machtich gheweest / met soo veel andere Staten ende Croonen versien / dat sy gheen acht en hebben ghenomen om haer Leeftocht van dese Landen te nemen / maer hebben ter contrarien hare Domeynen ende inkomen belast ende te pande gestelt / seer liberalijcken tot den noot deser Oorloghe / beschuttinge ende eygene bewaringhe deses Lants / in dier voeghen dat het qualijck suffisant ghenoech is om de renten te betalen. Hier op mijne Heeren moeten U. L. ooghen-merck nemen / als wesende van Natueren wegen verbonden / U. L. te ontlasten van die schulden / die om uwent wille ghemaeckt zijn. Op dat onse Princen hebben / waer op te mogen leven / sonder hare Ondersaten moeyelijck te vallen : beneffens datmen is verhoopende / dat dese ontlastinge in weynich Jaren te wege ghebracht sal konnen worden / het zy door soodanighe middelen als U. L. selfs sullen vinden / het zy door sodanige als hare Hoogheden U. L. sullen te kennen geven. Daer-en-tusschen versoecken sy op U. L. haer lieden te willen uytreycken om daer op te leven / onderwijlen dat de Domeynen ontlast sullen werden.

Versoecken ontlastinge van Domeynen voor haer lijftocht.

Soo dit / t'welck boven verhaelt is / te weghe kan ghebracht werden / sal middel ghenoech zijn om den vyandt te dempen / ons Kryghs-volck in goede discipline te houden / alle disordre te schuwen / ende te doen cesseren de daghelijcksche klachten die seer groot ende menichvuldich zijn / tot grooten leedtwesen ende bedroefthept van hare Hoogheden / ende van alle Lieden met eeren. Soo dan / mijne Heeren / sullen U. L. eendrachtelijcken hier op advijs nemen / ende met sulcke eene eendrachtichept ende over-een-stemminge / hier in procederen / als het immermeer doenlijck sal wesen / als oft U. L. al te samen Kinderen waert uyt eenen Moeders Buyck voort ghekomen. Ende daer in U. L. alle niet en sult konnen accorderen hare Hoogheden sullen haer advijs U. L. vriendelijck laten aen dienen / ende die middelen voorstellen die daer schijnen / lichtelijcken te wercke te konnen ghebracht werden / om alsoo ghesaemdelijcken ende met ghemeynder handt / desen Staet ende Lichaem / d'welck soo florerende ende machtich als wy wel gesien hebben / plachte te wesen / te mainteneren ende te handthaven.

Dese propositie ghehoort / ende datter daghelijcx boven de ghemuytineerde van Diest / Hamont ende Bilsen de andere Garnisoenen oock murmureerden / ende dat de voorschreven ghemuytineerde niet alleene Henegouwe ende 't platte Landt van Brabandt brandt-schattende / maer oock in Artoys 't selfde meynden te doen / alsoo sy oock in het Landt van Luyck ende Limborch ghedaen hadden / dat men met klock-slaghe ende ander Krijchs-volck hun moeste verdrijven ende wat in toom houden : Soo werdt oock dese vergaderinghe voor ghehouden / dat de Staten voor den aenstaenden noot / om de ghemuytineerde alomme een weynigh te vreden te stellen / wilden vinden vijf hondert duysent Croonen / het welcke gheconsenteert werde / met conditie / dat het hun soude worden afgeslagen / aen 't gene sy de Eertz-hertoghen souden consenteren moghen voor het eerste ghelt.

Vorder in onderhandelinghe tredende / hebben de Staten Generael versocht verklaringhe op verscheyden poincten / als op den staet van 't Kryghs-volck noodich / ende wat natie men wilde ghebruycken / ende wat de soudyen souden toekomen / wat vorder noodich was tot onderhout van de Admiraliteyt / tot t'geschut / amunitie / victualie / &c. ende wat het al beloopen soude : maer dat al op conditie / dat voor al de gemuytineerde van Diest / Hamont ende Bilsen mochten gestilt ende betaelt wesen.

Eysch van de Eertz-hertogen.

Hier op hebben de Eertz-hertogen doen antwoorden den 23. Mey / dat 't selfde qualijck volkomelijck doenlijck ware / maer wilden wel verklaren / dat sy versochten soo veel penninghen als noodich souden wesen / om te velde te houden gegageert ende betaelt / 't getal van thien duysent Mannen te voete / inghebooren Ondersaten van de Patrimoniale Landen boven de ordinarisse Garnisoenen.

1600.

Noch boven dien het onderhoudt van de Benden van Ordonnantien / met noch vijf Compagnien lichte Peerden.

Voor het onderhout vande Admiraliteyt / achten sy van noode te hebben dertich duysent gulden ter Maendt.

Tot fortificatie van de Frontier-steden / drie hondert duysent gulden Jaerlijcx.

Tot ontslaginghe vande Domeynen / een provisioneel onderstant van twee hondert en vijftich duysent gulden Jaerlijcx / tot onderhoudt van hunnen huyse ofte hove.

Roerende de reste totte betalinghe van de oude schulden / en de gemuytineerde hoopten sy vande liberaliteyt des Koninghs te verkrijgen / midts mede nemende tot hunnen laste de betalinghe van vreemt Krijghs-volck / uyt de penninghen van Spaengien / sonder last vande Staten / te weten / uyt de 250. duysent Ducaten ter Maendt.

Daer nae versochten de Staten te weten / wat verseeckerthepdt daer ware van de twee hondert en vijftich duysent Ducaten uyt Spaengien toe te komen / hoe ende waer die aengeleyt worden / op dat het Kryghs-volck mochte onder-houden worden in discipline / sonder lastich te vallen het Ghemeynte / soo om servitie ghelt ende voeragie / als andersints : want by ghebreck van sulcken regelemente souden de Landen uytgeput worden / ende hun onmogelijck zijn hunne Princen eenighen onderstant te doen : waeromme sy gheraden vonden / een afrekeninghe metten Krijghsvolcke te maecken / ende den staet daer van den Koningh in Spaengien voor te draghen / op dat van sijn mildighe handt / de tachterheden afgheleyt mochten werden : versochten oock specificatie / om te weten wat garnisoenen souden staen ten laste vande Landen: oock mede / oft met het volbrenghen vander bede / sy niet ontslaghen souden wesen van Waghenen / pioniers / &c. met alles dat dependeert totter Oorloghen / als doortochten van 't Krijchs-volc / ende dat die leven mochten ten platten Lande op haer eygen borse ende gagien / &c.

De Staten versoecken versekertheyt over de 250. duysent ducaten ter maent / ende de staet van de Oorloghe te weten.

Op dese ende diergheliicke poincten antwoorden hunne Hoogheden den 12. Junij / en verseherden seer sterck de twee hondert en vijftich duysent Ducaten ter Maent / ende voorts verklaerden sy particulierlijcken haren sin ende meyninghen in derthien Artyckelen / te lange hier te verhalen.

Antwoorde der Eertz-hertogen.

Daer op dat die Staten Generael wederomme repliceerden den 27. Junij van Artyckel / tot Artyckel : namelijck onder andere / dat nae de verseeckertheyt van de twee hondert vijftich Duysent Ducaten ter Maendt uyt Spaengien komende / die also mochten in 't werck geleyt en gehandelt worden / op dat de Staten mochten gevoelen de daet ende het effect van dien / biddende te senden tot dien eynde eenen persoon van trouwe aen den Koningh / om te versoecken ende te bidden / te willen die negotiatie ofte betalinghe van de twee hondert en vijftich duysent Ducaten / continueren boven het loopende Jaer van 1600. noch voor het ander Jaer van 1601. tot den eersten Januarij 1602. met oock te haesten de extraordinarisschen provisie / tot betalinghe van de oude achterstallen van den Krijghs-volcke / de Staten tot dien fijne aenbiedende / elck aen den Koningh (by hare permissie) te schrijven : ende versochten ootmoedelijcken / dat daerentusschen tot hunder meerder versekeringe ende ruste / elcke Maendt mochten doen blijcken / dat sulcx alle volkomen ende volbracht ware / dat sy tot hunnen laste hadde ghenomen / ende soo voorts antwoordense op de andere Articulen.

Replicque der Staten.

Waer op wederomme hunne Hoocheden de Eertshertoghen Appostilleerden op elcke Artyckel den 29. Junij. Tot Ghendt in Vlaenderen gekomen zijnde / daer den Prince Mauritz met sijnen Legher ghekomen was / &c. doch wy sullen vorder daer van wat swijghen / tot nae den slach die aldaer ghesciede / ende oorsaecke van veranderinghe gaf / ende verhalen wat van den Enghelschen Vredehandel.

Apostille der Eertz-hertogen.

Wy

Vrede han-delinge tus-schen Enge-landt ende Spaengien versocht.

Wy hebben in het leste Boeck verhaelt wat con-gratulatie Brieven datter passeerden tusschen de Koninginne van Enghelandt ende de Eertz-hertoghen: daer nae het oversenden van Jeronimus ende Jasper Coepmans/ ende weder vander Conin-ginnen weghen Meester Edmoutz/ Secretaris van den hooghen Raedt/ nae Brussel: soo is ten lesten in Meerte 1600. nae Enghelandt ghesonden den Au-diencier Loys Verreycken Ridder/ die prepareerde den wech tot Vredehandelinghe/ ende versochte een verbont ende Ligue offensive ende defensive/ dat de Koninginne met doen konde/ om haer ouder verbon-tenissen mette Vereenighde Nederlanden. Daer teghen werdt byde Koninginne voorgheslaghen ver-nieuwinghe van Entercoursen/ dat sy van haer ghe-leent ghelt mochte betaelt worden/ daer de Landen van Brabandt/ Vlaenderen/ Artoys ende Henegou-we/ &c. voor verbonden waren/ dat haer schepen vry mochten nae Indien varen/ oock in Spaengien te moghen handelen sonder molest van Inquisitien/ met dierghelijcke meer: Maer boven al soo bespract sy drie poincten/ dat sy gheen Ligue offensive noch defensive wilde maken: ten tweeden/ dat sy gheen ste-den wilde overleveren: ten derden/ dat sy niet wil-de verlaten de Traffique op Hollandt ende Zeelandt. Maer op dese propositien werter van wederzyden besloten/ datter ghecommitteerde souden ghesonden worden tot Bolonien in Vranckrijck met volle machte/ soo wel van weghen den Koningh van Spaengien/ als van weghen de Eertz-hertoghen/ het welcke gheschiede in Meye: Ende de Ghecom-mitteerden waren/ Don Balthasar de Zuninga/ als Ambassadeur vanden Koningh van Spaengien/ re-siderende in Nederlandt: byde Eertz-hertogen Don Hernando de Cariglia/ Johan Riechardot Presi-dent/ met den voorsz Audiencier/ Loys Verreycken: Van weghen de Koninginne van Enghelandt/ wa-ren Sire Henri Nevel/ haren Ambassadeur in Vranckrijck/ Sire Jhon Herbert Raedt ende Secre-taris vande Koninginne/ Meester Robbert Beale/ met Meester Thomas Edmoutz/ Secretaris inde Fransche Tale.

Namen der Gezantē tot den Vrede-handel.

Vrede-han-delinge tus-schē Spaen-gien eñ En-gelant afge-broken/tot Bolonien om Prece-dentie.

Dese vergaderden inde stadt van Bolonien/ den twintichsten Mey/ alwaer d'een den anderen haer aenkomste (in Bolonnoys) gheboodtschapt hebben/ maer en konden byden anderen niet vergaderen/ om het voorsitten/ ofte dat sy precedentia noemden/ dan wel met bootschappen d'een den anderen aenghe-dient/ dat elck wilde/ ter eeren van hun Meesters/ niet wijcken van hun weerdicheydt: Spaengien pretenderende dat t'selfde hem toe-quam by order van 't Concilium van Trenten/ overmits de verrijc-kinghe van Spaengien met veel Coninghrijcken/ en-de mede de Indien: Dat welcke Vranckrijck hem noch niet wilde wijcken ofte gheven/ ofte zijn oude eere verliesen: de Koninghen van Enghelandt/ hoe-wel sy Vranckrijck van oude tyden het voor-sitten gheerne wijcken/ soo pretenderen sy nochtans naest Vranckrijck boven alle andere Koninghen te gaen/ ende alsoo te sitten op ghemeyne Rijcx-daghen/ Landt-daghen/ ofte solemnele vergaderinghen: alle-gerende dat sy vande alderoudtste ende eerste Chri-sten Koninghen ghesproten zijn/ als van Lucius den eersten Christen Koningh/ regnerende 143. Jaer nae Christus gheboorte: dat Enghelandt oock het oudtste Koninghrijck was/ mede absolut/ als Monarchiale authoriteyt hebbende/ oock over haer Gheestelijcke van oudts her mede ghesalfde Koninghen zijn/ soo wel als Vranckrijck: met diergelijcke weerdicheden meer/ hun van oudts toekomende/ by alle oude ge-nerale Concilien/ als Nicenen/ &c. oock by meer an-dere toegheseyt/ die Enghelandt altijdt die weerdig-heyt van 't voor-sitten/ naest Vranckrijck/ ghegeven hebben/ alsoo wy te vooren int derthienste Boeck ver-haelt hebben.

Als nu beyde de partijen/ Spaensche ende En-ghelsche Ambassadeuren/ d'een den anderen/ het voorsitten niet gheven wilden/ noch mede gheen equaliteyt consenteren/ midts dat haer redenen wa-ren/ by aldien sy hun maer egual ofte ghelijck met Enghelandt stelden/ soo soude Spaengien de precedentie ofte opperhandt ghenoech geven aen Vranck-rijck/ den welcken Enghelandt dit voorsitten gaf: en-de alsoo daer over met bootschappen ende schriften groote dispute gehouden werde/ ende niet overkomen konde/ hoe wel hun Princen daer van meermael ver-wittight waeren/ soo zijn sy na drie Maenden dispu-terens/ met consent ende bevel hunder Meesters/ den 13. Augusti/ elck vriendelijck vertrocken/ om by hun Coninghen ofte Overheeren/ op de verscheyde voor-slagen ende middelen/ daer over te accorderen. Dan op het leste ontboden de Enghelschen aende Spaen-sche/ dat sy beyde de voorsz plaetsen veranderen sou-den/ ende trecken tot Berghen op Zoom/ ende dat alsoo de Hollanders daer mede souden intreden/ ende daer soude den Coningh van Spaengien precedentie hebben/ om dat hy pretendeerde interest in sulc-ken plaetse te hebben: ofte anders te kiesen Sint Wynocxberge/ Sint Omer ofte Borborgh/ ende daer souden sy de precedentie aende Coninginne gheven/ alleene haer/ sonder de Hollanders/ maer het en wert niet aenghenomen: ende alsoo is dien Vrede-handel niet voort ghegaen/ ende als noch ghestaeckt ghebleven.

Accoort tus-schen Spae-gien eñ En-gelandt over de Prece-dentie.

Dan sint in October daer nae/ hebben dese Prin-cen een besluyt ofte reces ghemaeckt onder den an-deren/ soo wanneer d'Enghelsche Commissarissen souden komen in 't ghebiedt vanden Coningh van Spaengien/ soo souden sy het voor-sitten hebben/ als uyt cortesie ofte beleeftheyt/ dan altijdt met behoor-lijcke protestatie: Ende soo wanneer de Spaensche Commissarisen souden in Enghelandt komen/ soude sy mede uyt de selve cortesie het voorsitten aldaer van hebben/ met ghelijcke protestatien: maer sint en heb-ben die Princen van sulcken dach-vaert noch niet ge-resolveert.

Garnisoen van S. An-dries schans mutineert.

Wy hebben te vooren verhaelt/ hoe dat des Eertz-hertoghs volck seer veel ghemuytineert hadden/ on-der andere die van Sint Andries/ de nieuwe schan-se/ ende hebben mede begonnen den 15. Februarij op de Monsteringhe/ diemen aenbode eenen daelder in ghelde/ een Maendt in Laken/ ende twee pont broodt 's daechs: maer sy en wilden niet te vreden wesen dan met betalingh van 30. Maenden/ ende op-loopich wordende/ smeten eenen Capiteyn ter brugghen af/ ende een Sergiant bleef doodt: sy dwongen de Capi-teynen als ghevanghenen in hare huysen: ten lesten sonden sy die nae 't Hertoghenbosch om te solicite-ren. Het garnisoen was van Walen ende Duyt-schen: sy speelden wie den Eletto ofte vercoren voor-stander soude wesen/ ende 't geviel op de Walen/ dien te kiesen: Welck spel by die van Creveceur den 17. gevolcht was.

Pr. Mau-ritz belegert eñ neemt in de Schanse van Creve-ceur/den 24. Meert.

Waeromme de Staten der Vereenichde Landen goet ghedocht hebben die occasie waer te nemen/ en-de den Prince Mauritz heeft den 19. ende 20. Meert voor Dordrecht beschreven 80. Vendelen voetvolck/ ende is daer mede de Mase opghevaren nae de schanse van Creveceur: de maer al-omme loopende dat hy nae Vlaenderen trecken soude/ maer quam dien avont tot Hemert/ ende den 21. Meert voor Creveceur voorsz. Ende hoe-wel den tijdt van 't Jaer boven maten cout ende nat was/ investeerde ofte belegde hy die schanse/ maeckende begravinghen ende ghereetschap om t'geschut te planten. Den sel-ven daghe/ hebbende achter dencken/ hadden die vant Sint Andries schanse boven de twee Vendelen daer in liggende/ daer in gesonden ontrent 200. man-nen maer dies niet tegenstaende/ so en vonden die van Creveceur niet gheraden nochte mogelijck die plaetse te houden/ hoe wel sy boven dese nieuwe in-gecome-ne noch twee Vendelen volcks binnen hadden: maer alsoo sy ghemuytineert hadden/ vreesden sy datse veracht souden wesen ende verlaten/ ende alsoo nem-mermeer tot haer betalinghe te moghen komen/ dies sy den 24. Meert haer over-gaven/ met compositie dat/ die uyt S. Andries schanse ghekomen waeren/ weder mochten derwaerts trecken/ ende vande an-dere twee Vendelen bleven ontrent hondert man-nen in Pr. Mauritz dienste/ desvererende van eenighe betalinge te mogen krijghen/ zijnde van 't Regiment van Achicourt/ ende ontrent veertich daer van deden hun

1600.

hun voeren nae Cales / om te verloopen : de reste wesende van 't regement van Graef Christoffel van Embden / versochten by haer Overste ghenade ende perdoen / ofte sy wilden oock verloopen.

Ten selven daghe den 24. Meerte/trocken uyt Helmondt ende Eynd-hoven ontrent 500. Borgoensche Soldaten / Spaengiaerden / Italianen ende Walen nae 's Hertoghen-Bossche / om binnen Crevecuur te geraken : maer om dat het nu overgegeven was/ende Prince Mauritz Peerde-volck daer omtrent was/ begeerden sy binnen 's Hertoghen-Bossche te komen/ 't welcke die vander Stadt (jalours van haer vryheydt) weygherden / dies keerende sy weder nae Helmont/ ende onder wege werden sy vant Peerde-volck van Berghen gheslagen/den Sergiant Major met 2. ofte 3. Capiteynen werden gevangen met ander Officieren ende veel Soldaten/ende wel 250. verslagen/de reste vande ghevangenen werden gerantsoeneert ende los gelaten op het woordt vande Capiteynen/ die daer vooren spraken. Ende vijf dagen daer nae werdē twee Vanen Ruyteren / d'eene zijnde de Vane van Grobbendonck / van dat Garnisoen van Bergen geslagen/ doende een Convoy naer Antwerpen.

Secours voor die schansse van Crevecuur geslagen.

Twee vanen Ruyteren des Vyants geslagen.

Dese schanse van Crevecuur hadde den Admirante doen vergrooten / met drie massive Bolwercken ende nu by naest alle volmaeckt/in voeghen dat het een seer stercke Schansse soude gheweest hebben : dies Prince Mauritz aldaer den 25. Meert bleef ligghen / om die fortificatie te vorderen / eñ alle ordre daer op te stellen.

Den 26. Meerte trock Pr. Mauritz op naer Alem/ op de selve plaetse daer den Admirante int voor-leden Jaer met sijnen Legher ghelegen hadde/om te beginnen te becingelen ofte inbesteren / ende van Brabandt af te snijden die groote Schansse van S. Andries/die noch ghemuytineert ende onbetaelt lach. Hy hadde te vooren doen deur-steken de Dijcken boven groot Lit/ om te doen overloopen 't platte Lant van Brabandt/ naer Osse / Geffen / Nieulandt ende den Bosch toe. Ende nu metten Legher tot Alem komende/sont den Colonel Gistelles noch met 12. Vendelen knechten tot Littoyen / ende liet daer mede den Dijck door-steken / om het Landt alomme noch beter onder Water te stellen / ende dede daer retrencheren om 't gat te bewaren ende open te houden : hy liet tot Maren op den Brabantschen kant/teghen over de Schansse van S. Andries 12. stucken geschuts planten/mette welcke hy dagheliJcx dede hier ende daer op de schansse schieten. Tot Kessel liet hy de vervallen schansse/by de Spaenschen te vooren ghemaeckt/weder op maken. Hy beschanste noch daer rontomme de kercke van Maren/ 't hooge Lant van Alem/ noch tot Sint Annenbergh ende de Kercke van Empel/om dat('t Lant als vooren gesept is / onder 't Water liggende) den Vyandt geen middel en soude hebben / om tot eenich ontset van dese Schansse van S. Andries te komen / dan langhs den Dijck/'t zy dan door 's Hertogen-Bosch langhs Empel / ofte vande Grave langhs Littoyen / Lit / Kessel ende Maren / daer hy op alle zyden soude moeten forceren de voorsz trencheen ende Schanssen.

Schansse van S. Andries by Pr. Mauritz belegert/ den 26. Meert.

Al de Dorpē rontomme S. Andries gesterckt.

Aldus was S. Andries rontomme besloten/ende sy leyt met het hooghe Water vande Revieren rontomme int Water / d'welck sy moet stuyten ofte uythouden met haer contrescherpe ofte voor-dijck : Eñ in het beginsel van April/ was het Water so hooghe gewasschen / datmen uyt ofte inne die Schansse niet komen en konde/dan met schuyten. De beleggers lagen ende logeerden in haer schanssen / reduyten eñ op den dijck/ oock veel inde Schepen/ dier veel waren. Het water soo hooghe zijnde/verhinderde de beschanssingen ende begravinghen seer int eerste/ dan het begoste ten lesten weder te vallen. Men schoot vast van alle kanten op de Schansse / principalick van Maren soo vlack / dat sy alle de huysen hebben moeten ontdecken / veel worden inden grondt gheschoten / ende schoten oock veele om hun de Meulen te benemen vande Brouwerijen ende de Backerijen/ om die also ten lesten tot armoede ende gebreck te brengen.

Die vande Schansse weerden hun dapper met geschut / ende schoten veel / tot luttel schade der uytleghers/om datse verre aflaghen/ ende sy schoten Ysers van 40. ende 45. ponden swaer. Prince Mauritz heeftse tot diversche malen doen sommeren / maer hebben gheen gehoor willen gheven/ hoe wel sy saghen alle het platte Landt / van waer sy mosten ontset werden/ vol waters als een vlacke Zee. Sy hadden binnen gebreck van diversche nootelijckheden/ als gheldt/ kleederen ende ander dingen/ maer aldermeest brandt ende hout / om te backen ende te Brouwen : want also de straten met Wilgeboomen beleydt ende ghemaeckt waren/ ofte geplaveyt/ so moesten sy die opnemen ende tot brant gebruycken : hadden oock Medecynen / Apteckerien ende Drooghen van noode voor siecke ende gequetste : Koorn hadden sy genoech/ maer Bier ghebreck/ midts quade ghereetschappe tot het Brouwen : sy waren boven de 2000. Mannen daer binnen / ghemuytineert sonder ghebieders ende Capiteynen / dan haren Eletto ende nootelijcke Officieren.

Die van 's Hertogen-Bosch ende andere trachten S. Andries te ontsetten.

Die van 's Hertogen-Bosch droegen groote sorghe voor haer / deden al watse konden / met beloften van secours/met vieren ende teeckenen/ geschut/ ende eenighe boden/daer by sy veel beloofden/ maer geen wercken en volghden.

Den 10. April heeftmen eens ghetracht over het verdroncken ofte overgeloopen Landt / eenighe pleyten ofte platte bodem schuyten by nachte binnen te senden / ende quamen soo verre als tot achter Maren/ alwaer sy ontdeckt werden : ende zijn te rugghe ghedreven : daer waren eenighe Rebels-lieden inne met eenighe nootdruft / gheldt ende groote beloften ende toesegginghen.

Daer en boven so begost het Krijghs-volck vanden Ertz-Hertogh een vergaderinghe te maken omtrent Diest/ende van daer zijn de selve tot Os seer sterck gekomen/onder 't beleyt van Don Lops de Velasco/om een ontset te weghe te brenghen : maer door dat sy de Dorpen op den Dijck (genoemt hier te vooren) vonden al gesterckt/ende het Lant al onder water/en vonden sy geenen middel om deur te mogen komen.

Vorder dede Prince Mauritz (om die belegherde inde Schansse meerder desperatie aen te jaghen) het Kasteel van Batenborch/ daer 25. Mannen op lagen/ met Geschut innemen : dat welcke leydt tusschen Lit ende de Grave/ in Masen-wael/ van daer hun eenigh ontset hadde konnen komen.

Als nu int leste van April de wateren vande Wale ende Mase begonden te vallen/ soo heeft Prince Mauritz die schansse met sijn geschut van alle kanten ghenadert / in soo veele dat sy van alle kanten schenen bespronghen te worden : ende ten lesten werden gheapprocheert tot op de grachten vande Contrescharpe/ als het water nu gheheel ghevallen was : Daer w... oock een Brugghe ghelept van Alem totte[...] schen Dijck/ lanck 360. passen : In somma [...]en lesten soo genadert/ datmen aen haer Contrescharpen soude konnen komen/ende dat alle ontset onmogelijck was / hebben sy ten lesten in Meye gheroepen aende gravers om te parlementeren / veel Walen waren wel by haren Pastoor ghepersuadeert / totten lesten doch uyt te houden / op toesegghen vanden Hemel te verdienen/ ende diergelijcke : maer alsoo hunder veele (oock mede de Duytschen) op den toegheseyden Hemel het lijf niet waghen en wilden / soo hebbense twee vanden haren uytgesonden : daer tegen Prince Mauritz sondt Joncker Niclaes vander Aa / Capiteyn van sijn Guardia / met Joncker Johan van Huchtenbroeck / Colonel van 't Sticht van Utrecht Regiment : dese hebben overdragen / dat sy t'samen souden hebben / voor ofte in plaetse van alle hare betalinghe van veel Maenden / die sy ten achteren waren de somme van hondert vijf-en-twintich duysent gulden : dat welcken te gheven die vande Vereenighde Landen profijtelijcker dochte/dan noch langer tijt daer vooren te liggen ende 't Leger continueren / ofte 't Volck met stormen te avontueren.

S. Andries Schansse wort ghenadert tot op de Contrescharpe/ ende ...zeert ...ntset.

Nae lange onder-handelinghe / hoe wel die vander Schansse meerder t'achterheyt pretendeerden/ dan de hondert vijf-en-twintich duysent gulden : Zijn sy geaccordeert dat die somme nochtans onder hun soude ghedistribueert worden / naer advenant van hunne gagien / ende van 't ghene elck van hun ten achteren was / ofte op soodanighen voet als sy onder den anderen souden accorderen.

S. Andries Schansse composeert met Prince Mauritz/ den 6. Mey.

De

De siecke ende ghequetste souden ghevoert worden inde naeste Steden om ghenesen te worden/ mede hun aendeel vande voorsz somme ghenietende.

Articulen van't accoort vande Schansse van S. Andries.

Aende Weduwen der afghestorvenen soude oock gratuiteyt ende erkentenisse gheschieden vande voorschreven somme/ nae advijs vande Officieren.

Alle overloopers misdaet soude vergheven / ende sy gequalificeert wesen hun deel mede te genieten.

Alle die nae haer aendeel ontfanghen / wilden nae huys vertrecken / souden Paspoort hebben : maer die de Ertz-Hertoghe wederomme begeerde te gaen dienen/ souden gheen ghениet vande voorsz penningen hebben.

Alle die andere / die de Staten der Vereenighde Landen willen dienen/ sullen ghetracteert worden als de beste vanden Lande/ &c.

Alle die ghekomen waren uyt Crevecuer / souden mede voldaen ende betaeldt worden ghelijck d'andere/ vande voorsz somme.

Datmen henlieden 't ghepasseerde niet en sal verwijten.

Die Soldaten souden met consent van Prince Mauritz moghen verkiesen acht Walsche Capiteynen vanden Regimente van Achicourt : ende van 't Volck vanden Marck-grave drie Hoochduytsche.

Dat alle de Commissarisen soo vander Oorloghe als vande Proviande/ Provoosten/ Brouwers/ Backers / Meulders ende andere / die hun begheeren te vertrecken / vry gheleyde ende Paspoort soude worden verleent/ met Convoy.

Den Priester met alle de Ornamenten der Kercken/ met kleederen ende bagagien/ sal desghelijcks met Paspoort ende Convoy vertrecken mogen.

Dat alle Sergianten ghereformeert ende Corporalen / die eenich voordeel ofte avantage hebben ghenooten / sullen van ghelijcke in dienste worden getracteert van Prince Mauritz.

Alsoo de Soldaten uyt het Fort treckende / inder Landen dienst willen blijven / sullen den Eedt van ghetrouwicheydt doen / ghelijck ander Soldaten in dienst zijnde : ende monster ghepasseert zijnde/ sal hun een Maendt gagie op de hant betaelt worden.

Alle dese conditien zijn aldus den sesten Mey begonst ende besloten gheweest / ende den 8. ende 9. Mey volbracht geweest : daer wert binnen gevonden Gheschut/ te weten/ vier groote Cartouwen/ ende vier halve/ drie Slanghen/ ende soo voorts tot 18. stucken toe : ontrent 70. ofte 80. tonnen Buskruyt/ 4000. ysere Koghels ofte Kloten/ tusschen 60. ofte 70. lasten Korens/ met andere provisie ende geweer.

Het garnisoen ende Krijghsvolck van S. Andries blijft meest in dienste van Pr. Mauritz.

Van dit Krijghs-volck met die uyt Crevecuer ghekomen waren / zijn ghemaeckt elf Vendelen Walen/ ende drie Vendelen Duytschen / de Duytsche syn ghebracht onder 't Regiment van Graef Ernest / ende de Walen hebben een Regiment apart ghemaeckt/ wesende meest al oude Soldaten / kiesende hun eyghen Capiteynen / sy waren seer naeckt ende qualijck ghekleet / maer alsoo sy terstondt verdeylt werden inde omligghende goede Steden / hebben sy hun terstondt wel vermaeckt ende ghekleet / meest al in Buffel-leer : ende over haer werdt voor eerst Colonel ghestelt Hendrick Frederick / Grave van Nassouwen / den jonghsten Sone van Willem Prince van Orangien / ende de Heere van Marquette werdt sijnen Luytenant ghestelt / ende werden ghenoemt de nieuwe Geusen : met expresse ordere dat niemandt hun yet mochte verwijten / want sy namen 't daer vooren/ datmen haer niet ghetracteert hadde als brome Soldaten toekomt/ mits datmen hun hadde laten liggen in een nieuwe Schanse voor den Vyandt / met veelderhande nootdruftighe ghebreecken/ van gheldt/ kleederen / &c. daer over sy ghemutineert waren / als andere meer / uyt noodt / ende daer by hadden sy hun devoir ende schuldighen plicht voldaen / by de ses weecken langh ontset ende nootdruft verwacht / daer toe sy gheenen middel konden verhoopen/ nae de ghestaltenisse van haer belegh / ende voor haren trouwen dienst hadden sy niet te verwachten / dan 't verlies ende verbeurte van hare gagien ende achterstallen / zijnde sonder gheldt ende middelen om hun te kleeden / om dat het verlies vande plaetse haer inu

Ontschult van 't garnisoen van S. Andries Schanse.

tinuatie soude gheweten ofte toegheschreven worden : daeromme resolveerden sy by de Vereenighde Landen dienst aen te nemen.

Ende dat gheheel contrarie (nae hun segghen) van die van Geertruyden-berge / die de Stadt ende Burgerye verkochten aen hun Vyanden voor 10. Maenden gheprætendeerde t'achterheydt / ende noch voor vijf Maenden soltz/ ende dat sonder noot ofte gebreck van gelde ofte kleederen / midts sy Schepen ende 't platte Landt brandt-schatten / zijnde noch belegert noch benaut vanden Vyandt : maer selve hun Heeren ende Meesters/ dien sy ghesworen waren / hebben hun met het Leger ghesocht nae haren Eedt in eere ende trouwe te behouden/ aen-ghebođen haer achterstel te betalen / perdoen ende paspoort te gheven / jae selve al wat sy meer in billigheydt souden moghen eysschen : maer al te vergheefs/ ende hebben uyt haet ende nijt (van haren Vyandt opgherupt) ende uyt giericheydt die Stadt verkocht / waeromme sy Kooplieden genaemt werden / ende met name ende toename / verbannen ende gheproscribeert werden / ende gheldt op haer lijf ghestelt / tot onschult van hun Overheydt / ende werden alomme metten strop gheexecuteert / andere ten exemple.

Comparatie onbehoorlijck tusschen die van S. Andries en Geertruydenbergsche garnisoenen.

Aldus is de groote stercke Schanse van Sint Andries / die veel ghekost hadde / ende daer toe eenen grooten Leger soo lange te Velde gehouden was geweest : een Schanse die groote hoope gaf van 's winters over het ys de Betuwe te conquesteren / soo slechtelijck verlooren / door datmen meerder aen-slaghen ende kosten wilde aen-nemen / dan de middelen van ghelde wilden verstrecken / ende alsoo met qualijck hun rekeninghe te maken/ hebben de Spaenschen een stercke Schanse ende goede plaetse voor haren Vyandt ghebout. De Eertz-Hertoghen niet anders resterende van twee-jarighe conquesten dan de Stadt Berck / daer die Vereenighde Landen Emmerick teghen hadden ghenomen / hun nutter dan de Eertz-Hertogh Berck / ende beyde gheen van hun beyden toekomende.

Ontrent desen tijdt in Mey is gestorven de schoone Edele Wel-ghebooren Vrouwe Walborgh / Gravinne van Nieuwenare / Horn / Meurs / &c. die eerst ghetrout was gheweest metten Grave Philips van Montmorentzi / Grave van Horn / &c. by den Hertogh van Alba onthooft ; daer nae hadde sy ghetrout den Grave Adolf van Nieuwenare / Alphen/ &c. beyde haer Houwelijcken ghepasseert sonder Kinderen / ende heeft by haer Testament naeghelaten/ het Graefschap van Meurs/ aen Prince Mauritz van Nassou : het Graefschap van Horn met die Stadt Weert / met alle haer meublen aenden Graef Eberard van Solms / die ghetrout was met Vrouwe Sabina van Egmondt : den Grave van Bentem gaf sy de Heerlijckheydt van Bodborgh met sijn toebehooren/ ende de Staten Generael vande Vereenighde Landen / maeckte ende stelde sy voor Executeurs van haren Testamente / die veel voor haer ghedaen hadden / om haer gherechticheden voor te staen. Maer soo haest haer doodt vernomen is gheweest vanden Hertogh van Gulick ende van Kleve / soo heeft hy terstondt op het slot van Meurs ettelijcke honderden Krijghs-volck ghesonden / het slot ende de Stadt Meurs als een Kleefs Leen inghenomen ende stercк beset : ende alsoo korts daer nae van Prince Mauritz weghen daer gekomen was den Ritmeester Kloet met eelijck Krijghs-volck / is hy vanden Kleefschen afghewesen : dan 't naeste Jaer / als Berck by Prince Mauritz weder gewonnen was / wert 't selfde aenden voorsz Ritmeester Kloet overghegheven / die daer Gouverneur in bleef. Daer werde wel een statelijcke somme geldts voor 't Graefschap / aen Prince Mauritz gheboden / maer hy wilde het Graefschap behouden.

Walborgh Gravinne van Nienware ende Meurs gestorven in Meye.

g Beset by Testamente het Graefschap van Meurs aen Pr. Mauritz en Horn aende Graef van Solms.

Meurs vande Kleefsche beset.

Tot Brussel onthiel hem in 't Hof vande Eertz-Hertoghen den Marquis van Baden / Sone vanden Marck-grave Johan Christoffer / ende vande Vrouwe Cecilia / een Dochter des Koninghs Gustavus van Sweden / die Anno 1565. swangher zijnde / quam de Koninginne van Enghelandt besoecken/ ende baerde daer eenen Sone/ die de Koninginne

Elisabeth

1600.

Elisabeth den naem gaf Eduardus Fortunatus om dat sy swangher ghelucklijcken met hem uyt Sweden ghekomen was. Desen Eduardus seer jongh sijnen Vader verliesende / heeft hem selven qualijck ghereghеert / met sijn Broeder van quaden leven ende hebben alle haer Landen verlooren. Dese een Heer nu zijnde byhans sonder Landt heeft hem in dienste vanden Ertz-Hertogh ghehouden / om Ruyteren ende Knechten aen te nemen / ende in Nederlandt ghetrout een schoone Edel Dochter vanden Heere van Eycke Hofmeester eertydts gheweest vanden Prince van Orangien / een Vrouwe niet nae sijnen state / daer hy kinderen by ghewonnen heeft. Desen March-grave zijnde tot Brussel op de Bruyloft van sijnen Secretaris / den 18. Junij in sijn eyghen Logement / verselschapt neffens andere / metten Paltz-Grave / Heer Karel van Berenfelt den Grave van Oversteyn / &c. zijnde daer vrolijck / ende dansende struyckelde twee ofte driemael / nochtans niet seer ghedroncken: Ten lesten heeft den Paltz-grave hem in sijn Bed-kamer ghebracht / ende soo goeden nacht ghewenscht: hy wilde eenen wentel-trap neder gaen / ende alsoo hem sijn dienaers wilden helpen / wilde hy gheen hulpe aennemen / ende soo strijcende viel vallelijck de trappen af / ende brack niet alleene den hals / maer oock sijnen arm ende een been / ende sprack noyt woordt: sijn Broeder is oock onnooselijck om-gekomen.

Marquis van Baden tot Brussel ghestorven/ den 18. Junij.

Wy hebben vooren int 21. Boeck verhaeldt watter schriftelijck ghehandeldt was mette Ghesanten vanden Keyser ende Rycke / de Graven van Ysenburch / van Manderschеydt ende Karel Nutsel soo wel by de Vereenighde Provintien / die haer komste by haer onnoodich achten / op sulcken voet van Vredenhandel te spreké / oock tot der Keyserlijcke Majesteyts ende Ryckx reputatie nae-deelinghen: daer nae waren sy by de Ertz-Hertoghen gheweest / daer sy oock een andtwoorde (meer bestaende in goede woorden dan wercken) verkregen.

Keyserlijcke Ghesanten handelen in den Haghe in Junio.

Daer nae zijn anderwerf in Mayo sesthien-hondert in 's Graven-Haghe gekomen den Grave Herman van Manderscheydt / ende Heer Karel Nutzel / Keyserlijcke Gesanten te vooren genoemt / die hebben inde vergaderinghe der Staten gheproposeert haer bootschappe ende versoeck te bestaen om weder te stellen de Steden ende plaetsen / die sy van 't Rycke inhielden / met reparatie der schaden op den Ryckx-bodem ghedaen / ende dat den Keyser verwondert was / dat (luydende hare brieven vanden 31. January) daer ghesеydt was over te leveren sulcke plaetsen / die sy vanden Rijcke besaten: daer de Spaenschen nu Rees / Emmerick / Lobith ende andere plaetsen verlaten hadden / sy nu weder eenighe plaetsen inghenomen hadden / ende Emmerick noch behielden / ende daer by den Spaenschen oorsake van sorghelijck achter-dencken gaven / zijnde een openbare verachtinghe vanden Keyser ende het Rycke. Ende noopende de Schanse van 's Gravenweert gheheeten Schenckens schanse / die de Staten segghen te staen op den Ghelderschen grondt: ende alsoo de saecke onghewesen stondt Sub lite pendente, soo ware het ghevoechlijck de plaetse de Hertoghen van Kleve daer-en-tusschen te behandighen / ofte ten minsten dat sy by forme van sequestratie in Neutrale handen mochte ghesteldt worden / die het Rycke daer toe mochten ordonneren.

Versochten mede reparatie vande rantsoeneringhen / ghewelden ende berooven op Ryckx verwanten ghedaen / als mede verseeckeringhe dat sulcx niet meer gheschieden soude.

Voorder dat sy expres ende wel ernstich bevel hadden te klaghen vanden overlast by haer Krijghs-volck bedreven op het Akensche ghebiedt / die brandtschattende tot onder de Poorte. Desghelijcx in Westphalen / ende int Gulicksche Landt ende Stift van Ceulen: sy klaeghden mede over een sententie teghen die van Eclekercke ghewesen.

Klachte van Aken.

Mede dat den Heeren Fockers van Ausborch Ryckx verwanten / hun Renten in Vrieslandt onthouden werden / met diergelijcke beschuldinghen meer. Waeromme sy versochten dat die saecken mochten by eenige Commissarisen geconsidereert worden / om alles te verstaen overleggen ende in ordere te brengen / ende dat daer toe een schorsinge van Wapenen mochten geaccordeert worden / hopende dat by des Keysers ende Ryckx intercessie / de weder-partye daer toe oock souden mogen gebrocht worden &c.

Hier op hebben de Vereenighde Nederlanden Staten geantwoordt den 7. Junij dat sy den Keyser ende Ryckx-vorsten seer bedanckten vande sorchvuldicheydt over de Nederlanden: dat van haren 't weghen altijdt ghetracht was alle eere ende contentement te gheven aen het Rijck ende Vorsten nae haer vermoghen met restitutien ende satisfactien volghende het decreet van Reghensberch / &c. Het ware hun verdrietelijck te hooren / dat den Keyser valschelijck soude gheinformeert wesen / dat sy eenighe nieuwe plaetsen souden inghenomen hebben / sints dat de Spaensche souden weder ghegheven hebben de Steden die sy hielden / als noopende Emmerick: baden sy te considereren / dat die Stadt noyt en was by de Spaensche weder ghegeven / maer soo de Spaensche die inhielden met gheweldt teghen den danck van 't Rijck soo hadde haren Veldt-Oversten Prince Mauritz / Anno 1598. die vande Spaensche ghenomen / ende weder ghesteldt in handen vanden Vorst van Kleve haren Heere / met conditie van daer geen Spaensch Garnisoen meer te laten inkomen: ende sints Anno 1599. so de Spaensche Gennep ende Rees hadden ingenomen / ende tegen de Stadt weder attenteerden / hadden de Burgerije aen haer begheert eenich van haer volck daer binnen te leggen tot haerder beschuttinghe / die daer oock sints gebleven waren.

Andtwoorde der Gheunieerde Staten aende Keyserlijcke Gesanten.

Aengaende 't Kasteel van Lobitz / dat was noyt by de Spaensche beseten: maer in 't voor-gaende Jaer / alsoo het Spaensch Legher daer by heenen trock / soo waren sy ghenootsaeckt daer garnisoen in te leggen / tot haerder verseкeringhe: also sy mede deden inde Stadt en Huys tot Huysen ende Sevenaer / welck garnisoen / soo haest de Spaensche vertrocken waren nae Bommeler-weert / hadden sy dat weder uytghelicht / 't welcke sy oock reede waren te doen tot Emmerick / soo de Spaensche beloofden dat niet weder in te nemen: ende wanneer de Spaensche Rhijnberck verlaten sullen / met andere plaetsen die sy noch houden / ende dat by den Vorst van Kleve alle goede gonste bewesen worde / den Prince Mauritz ende den Grave van Solms / om vredelijck te moghen besitten de goederen vande Gravinne van Nieuwenare eñ Meurs / haerlieden by Testamente gemaeckt. Ende dat ware sindert Anno 1597. de derde reyse / dat sy restitutie ghedaen hadden aenden Rijcke vande plaetsen der Spaengiaerden afgenomen / waeromme men hoopten / dat sy nu de vierde reyse hun niet dringhen souden restitutie te doen / voor dat de Spaensche desgelijcx deden.

Noopende Schenckens schanse op Graven-weert gaven sy te considereren / dat int Jaer vijfthien-hondert ses ende tachtich / de Spaensche selve hebbende voor-genomen daer omtrent een Fort te bouwen om voet te hebben in Ghelderlandt ende Kleve / waren sy hunlieden voor-gekomen / ende hadden tot hunder beschermінge dat selfde Fort gebout / sonder dat die van Kleve daer over klaeghden / als zijnde Ghelders / eenlijck schijnende te willen pretenderen eenighen Tijtel van Civile Jurisdictie / zijnde blijckelijck dat de Ghelдersche souvereyniteyt daer in niet ghepraejudiceert werdt / waer over nae dat het Fort was opghebout Anno 1590. bethoonden de Vereenighde Staten voor den Keyser 't recht dat sy hadden / waer teghen doen niet ghesеydt werdt / waer door sy voorts voeren om die plaetse te stercken / dies sy hoopen (siende datse gebout was op eenen ledighen grondt / Ad legitimam defensionem) sy sullen moghen de possessie daer van behouden / zijnde een plaetse daer hun vyanden soo nae stonden / siende oock dat den Vorst van Kleve daer over doen niet en klaechde / soo ghelooven sy / dat hy niet anders en insisteert op de restitutie / dan door het aensetten ende practijcke der Spaensche: Ende aengaende het versoeck van die stercktе te willen stellen in Neutrale handen ghesequestreert / ende haerlieden te houden belast tot onderhoudt

Vã Schenckens schansse Tytel.

1600. desselves / dat ware alleenlijck om den Spaengiaerden te gelieven.

Noopende vande voldoeninghe der schaden gheschiedt / soo achten sy dat de Spaensche zijde die behooren te voldoen / die moetwillens (om haer eyghen Landt te verschoonen) op Rycks-bodem ghetrocken waren / om van daer inde Vereenighde Landen in te breecken / alwaer sylieden benootsaeckt waren hun te opposeren / ende soo daer door eenighe excursien in 't Rijck ghebeurt zijn / dat ware teghen hunnen wille ende tegen haer Placaten: soo sy de Spaensche niet en hadden laten komen op Ryckx-bodem / so soude sulcks noyt gheschiet zijn.

Beloven ordre te stellen voor de stadt Aken.

Als voor die van Aken / beloven de Staten soo goeden ordre te stellen / dat sy gheen oorsaecke van klaghen hebben sullen / soo sy mede hun hielden in termen van Neutraliteyt / hun draghende teghen d'eene partije niet meer gonstigher dan teghen d'andere. 'T selfde seyden sy oock toe / die van Ceulen / Gulick ende andere / protesterende hun allen overlast leet te wesen.

Aengaende de Renten vande Heeren Fockers in Vrieslandt / soo het blijckt dat sy daer in gherecht zijn / sullen sy allen vlijt aen wenden / dat hun goede Justitie sal geadministreert worden.

Swaricheden en achterdencken inde donatie der Landen aende Eertz-Hertogen.

Noopende de voorghenomen Ambassade besloten tot Regensborgh / streckende tot vrede maecken / het ware blyckelijck / dat beyde byden afghestorvenen ende desen teghenwoordighen Koningh van Spaengien / noyt anders hadde ghesocht gheweest / dan de Nederlanders te onderworpen de Spaensche slavernije / dat welcke principalicken ghemeyndt werdt met de Donatie / ofte gifte der Landen aende Infante / waer by / sy de Eertz-hertoghen ende Naekomelinghen zijn verplicht by Eede / haer regeringhe te richten nae den wille / ordere ende goedt-duncken vanden Koningh van Spaengien / contrarie de Privilegien ende loffelijcke ghewoonten der Nederlanden / oock mede zijnde de Momboirschappen ende Houwelijcken vande Princen der Nederlanden / ghereserveert tot het goedt-duncken van Spaengien / der Landen vrijheden vernieticht / ende ghemaeckt Feudætaire in perpetuum, vande Kroone van Spaengien. De vrijheydt der Zeevaert besneden / ende wederboden / nae goedt-duncken van Spaengien: zijnde mede ghesworen voor eenwelijck te onderhouden de Roomsche Religie / ende gheen andere: Ende dese Conditien soo sterck te moeten onderhouden / dat sy om de minste overtredinghe het gantsche Landt verbeuren.

Daer en boven soo diende de Donatie der Nederlanden hun voor een justificatie / van datter niet goedts mede ghemeynt werde / alst blijckt by het beginsel hunder regieringhe. Want den Koningh van Spaengien voor 't eerste hadde ghevioleert Fidem publicam, met ghevanghen te stellen soo veel Schippers ende Zeevolck vande Nederlanden / die sijnen Vader toeliet in Spaengien te komen voor sijn eyghen nut ende goedt.

Den Eertz-hertogh hadde mede sindert syn aenkomste ghebroken sijn Paspoort ende saufconduit / bevelende die arme Visschers ter Zee te rooven ende te vanghen / noch gheduerende den tijdt van hunne Paspoort.

Ende hadde by den Admirant van Arragon sijn ghebuerlanden ende vrienden vyantlick aengheetast / haer Steden met ghewelt beseten / de Inwoonders tracterende met alle barbaerheydt / proclamerende andere die met hem niet te doen hebben / rebellen / &c. Het welcke / by hun wel overleydt / soo hadden sy behoorlijcke redenen te oordeelen / dat het niet en konde voor haerlieden / noch eerlijck / noch profijtelijcken wesen / den Eertz-hertogh te erkennen / ofte met hem te handelen ofte met Spaengien: Waeromme sy ootmoedelijcken de Keyserlijcke Majesteyt ende des Rijcx Vorsten versochten / doch alles met medelijden te willen overleggen / &c.

Nae desen soo persisteerden de Keyserlijcke Ghesanten / dat sy wilden admitteren de gheordonneerde ambassade op den Rijcks dagh gheresolveert / die andere redenen te allegeren mochten hebben / ende dat sy alle poincten doch wel wilden overlegghen. 1600.

Daer de Staten weder den twaelfden Juny op repliceerden / dat sy op de poincten van restitutie ende reparatie hun rijpelijck bedocht hadden / ende bevonden nae het uytwijsen des loops / diemen ghehouden hadde sindert vanden Jare 1594. af / dat de resolutie tot Regensborgh ghenomen / niet nut ofte profijtelijcken en ware den Rijcke noch de Nederlanden. Sy baden datmen by de Spaenschen wilden aenhouden / dat de schade de Stadt ende 't Landt van Meurs aenghedaen / mochte gherepareert worden / ende sy souden allen vlijt aen wenden den Rijcke te ghelieven / ende ordere te stellen van alle excursien te verhinderen.

Alsoo daer mede versocht was de stadt Wachtendonck neutrael te stellen / om de excursien voor te komen / dat dochte hun onredelijck / zijnde haer conqueste op hunnen vyandt in Gelderlandt.

Daer nae hebben dese Keyserlijcke Ghesanten by de Generale Staten der Vereenighde Landen soo verde ghehandelt / ende in 't minlijck gheaccordeert / dat sy de stadt van Emmerick anderwerf den Vorst van Gulijck ende Kleve weder ghegheven hebben / ende dat met voorwaerden ende toe-segginghe / datter soo vele te weghe soude worden ghebrocht / van weghen Keyserlijcke Majesteyt ende des Rijcks / dat de Eertz-Hertoghen desghelijcx oock souden restitueren de Stadt van Rhijn-berck aenden Cheurvorst van Ceulen / om alsoo het Rijck te bevrijden / ende van weder zijden in vreden te laten / dadelijck bethoonende dat sy niet dan goede vriendtschappe met het Rijck en sochten / met van 't Rijcke (ghepretendeert) behoudende van 's Gravenweert / daer sy Schenckens Schanse op hadden ghebout / welcken Weerdt ofte Landt / zijnde in questie wien het toekomt / sy pretendeerden te houden / tot datter over ghesenteniceert soude worden. Alsoo werdt Emmerick den Vorst sijnen Heere weder over ghelevert in Junio / tot contentement vanden Vorst ende de Ghesanten / die van daer vertrocken nae Antwerpen ende Brussel / om de restitutie van Rhijn-berck oock te verwerven: Maer alsoo de Eertz-hertoghen nae de Oorloghe in Vlaenderen waren ghetrocken / zijn dese Ghesanten nae Ghendt ghevolcht / alwaer sy den veerthienden July by de Eertz-hertogen (neffens ander Ghesanten meer) versochten dat Rhijnberck oock mochte den Cheurvorst ghelevert worden / ghelijck de Vereenighde Provintien hun alreede voor ghedaen hadden / op hare toesegghen / dan hebben sulcks als doen oock van hun niet verkregen / maer de saecke is ghereserveert tot op een bespreck dat door de Ghesanten te weghe ghebracht was / tusschen Ghedeputeerde van weghen Geunieerde Staten / ende Ghedeputeerde der Staten des Eertz-hertoghen ghehoorsame Landen / als Brabandt / Vlaenderen / &c. daer over sy Paspoort uyt Hollandt verwachtende waren / waer de vergaderde Staten tot Brussel seer mede doende waren / alsoo werden die Keyserlijcke Ghesanten verlof tot vertrecken ghegheven.

Emmerick by de Statē den Vorst van Cleve gerestitueert.

Door Keyserlijcke Gesanten wort mentie van Peys gemaeckt.

Vande Staten tot Brussel vergadert / werden de Eertz-hertoghen verthoont middelen om tot eenigh verdragh te komen.

Middelen tot Brussel by de Statē den Hertoch voor gehouden / noopende den Peys te maken.

Voort eerste verthoonden sy / dat sy bemerckten dat die van Hollandt ende Zeelandt weygerden hare Hoogheden ghehoorsaem te zijn / ghelijck het in verscheyden brieven ende uytspraecken was blijckende overmidts (niet teghenstaende de tegenwoordicheydt van haer Hooghedē / ende de Privilegien der Landen van haerlieden besworen) sy saghen van de Spaengiaerden ende vreemde Natien vergont / gegeven ende bedient te wesen / 't Gouvernement van alle de bysonderste Steden ende Casteelen des Landts: als de Casteelen van Antwerpen / Ghendt / &c. de Steden Grave / Liere / 't Fort van Vlaenderen / de stadt van Dermonde / 't Sas van Gendt / de Stadt ende 't Casteel van Sluys / Nieupoort / Duynkercken / de stadt ende 't Casteel van Camerijck / ende diergelijcke.

Dit poinct verthoonden de Staten dat lichtelijck te voorkomen ware / by aldien men het vreemt Krijghsvolck uyt de voorsz Steden ende Casteelen lichte / met twijfe-

1600. twijfelende of men soude door eenighe andere middel den stant ende authoriteyt van hare Hoogheden wel konnen vast maken ende verseckeren/ gemerckt de getrouwicheydt ende stantvasticheyt alreede menighmael ghenoech bewesen by velen Steden / die geweest hebben ende zijn houdende sonder Garnisoen / als daer zijn Atrecht / S. Omaers / Bethuynen/ Rijssel/ Valencijn / Doway/ Berghen in Henegouwe/ Aelst/ Doornick / Namen / Maestricht/ Bruyssel/ Mechelen/ Leuven/ Venlo/ 's Hertogen-Bosch/ Ec. Daeromme / soo het hare Hoogheden gheraden dochte/ dienden die selvighe Steden ende Kasteelen te wesen versien met Inlandische Garnisoenen/ nae dat de Spaengiaerden die selvighe verlaten ende gheruymt souden hebben.

Voor het tweede poinct allegeerden de Staten/ dat den Vrede belet ware / door datmen saghe de voor-genoemde vreemdelingen tot noch toe ghestelt (ende onderhouden mede) inde bysonderste gouvernementen/ regel recht teghen de Privilegien/ als inde Stadt Limborch/ Weert/ het Lant van Cambresis/ Brugghe/ Antwerpen/ Ghendt/ Dixmuyden Liere/ Nieupoort / Duynkercken / Ec. Welcke Artijckels swaricheydt sy seyden konde lichtelijcken ghewcert wesen / ghemerckt het Landt ghenoech versien ware van Inlandische Heeren / die welcke men mochte vertrouwen 't Gouvernement vande voor-genoemde Steden ende Kasteelen / wesende met Eede aen hare Hoogheden verbonden / soo sterck als de Spaensche Gouverneuren aenden Koningh van Spaengien waren: het welcke anders wel mochte een oorsaecke werden / waer door hare Hoogheden ten lesten hun wel mochten vinden ontbloot ende berooft vande voor-ghenoemde Kasteelen ende Steden / als die hun selven moghen houden ten dienste des Koninghs van Spaengien / tot ruyne ende onder-ganck des Lants. Om welcke redene wille/ die van Hollandt ende Zeelandt voor seecker hielden / dat die Steden ende Kasteelen voor-noemt / noch waren onder 't gheweldt ende ghebiedt des Koninghs van Spaengien / ende niet van hare Hoogheden.

Ten derden ontschuldichden haer die van Hollandt ende Zeelandt / op de liberteyt des Religions / welcke hare Hoogheden ghesworen hadden (door de cessie) nimmermeer te consenteren: Waer op sy seyden men soude dat poinct laten de Theologanten disputeren/ ende in het goet-duncken des Princen stellen.

Het vierde poinct allegeerden de Hollanders / Ec. dat dese andere Nederlanden / uyt kracht vande voor-ghenoemde Cessie / schijnen voor Leen ofte achterleen van Spaengien ghehouden te zijn. Waer op sy seyden / dat ghelijck het hare Hoogheden belieft hadde ten verscheyden stonden aenden Staten van Brabandt te verthoonen / dat sy in gheender manieren en verstaen / dat de Nederlanden ghehouden souden werden voor Leen van Spaengien: daeromme sal haerlieden ghelieven den Koningh van Spaengien te bidden / dat hy wilde verleenen eenighe brieven van certificatie / als dat sijne meyninghe niet en zy soodanigh: niet teghenstaende datter wel eenighen schijn zy / ghemerckt de selve Cessie wat mentionneert.

Voor het vijfde vindense swaricheydt / dat die van Nederlandt niet toeghelaten soude zijn haer Navigatie op Indien te continueren. Het welcke sy seyden voorwaer te strijden teghen naetuere / te willen verbieden die van Nederlandt de vaert op Indien/ op sodanigen voet als het henlieden sal goet duncken: Gemerckt sy behooren vry te wesen/ om aldaer te soecken hare avontuere/ soo wel als de Spaengiaerts dagelijcx doen.

Voort leste ende seste poinct verthoonden sy / het mistrouwen van die van Hollandt ende Zeelandt/ midts den Peys die sy souden moghen sluyten met hare Hoogheden/ niet en soude worden van poinct tot poinct onderhouden/ ende wat versekeringe men hun soude mogen gheven. Om dat wantrouwen te voorkomen/ achten sy / datmen behoorde aen die van Hollandt ende Zeelandt vry gheley te gheven / om inde vergaderinghe vande Generale Staten ontfanghen te worden / ende aldaer te handelen vanden Peys/ ofte van stil-stant van Wapenen / daer sy hun beter op betrouwen / met authorisatie van hare Hoogheden / altijdt behoudens dat ten aensiene vande ghehoorsame Provintien / niet en souden worden verandert / in 't stuck vande Catholijcke Religie / noch yet betreffende de authoriteyt van hare Hoogheden: maer wel vermoghen te handelen van onderlinghe restitutien van goederen ende Privilegien / ende dat de conclusie vanden Peys ghesciede met uyt-druckelijcke conditie. Dat ingevalle alle 't ghene 't welck met die van Hollandt ende Zeelandt sal worden besloten / henlieden van poinct tot poinct niet en werde onverbreeckelijck ghehouden souden de voorghenoemde Generale Staten / henlieden verbinden alles te doen onder-houden / ende tot dien eynde die van Hollandt / Ec. te helpen / oock by ghebreecke van dien / souden de Generale Staten gheheelijcken van haren Eede (die sy hare Hoogheden ghedaen hebben) los ende ontslaghen zijn: Ende om dat te onder-houden / souden die voor-ghenoemde Generale Staten hemlieden met Eede aen die Vereenighde Provintien verplichten.

Hier mede en treften dese Staten noch het wit niet / daer de Vereenighde Staten nae trachtende waren / soo het scheen / want sy seyden dat sy nimmermeer wederomme wilden onder der Spaenscher Regeringhe komen: want soo hunne pijlen eens uyten pijl-koker ghetoghen/ weder daer inne quamen ofte ghebroken werden / niet weder lichtelijck sterck by een souden gheraken konnen. Dus veele isser tot Bruyssel vanden Vrede onder de Staten ghehandeldt / wat daer van voorts ghevolcht is gheweest/ sullen wy hier nae verhalen / als wy den inval van Vlaenderen verteldt sullen hebben / die welcke veel veranderinghe by brochte / ende met vreemde opinien ende intentien van beyde zijden verwacht werde.

De Vereenighde Nederlanden hebbende inden lesten Winter besloten een dappere Oorloge offensive te voeren/ ende haer weder-partije te besoecken/ overmidts het Spaensch Krijghs-volck meestendeel ghemuytineert was / door 't groot ghebreck van ghelde/ dat meest uyt Spaengien moeste komen / ende al omme by den weghe vermindert / af ende op ghegheten werdt/ ofte onvolkomen ter handt vande Eertz-Hertoghen quam / soo hebben sy / hoe wel het belegh ende veroveren vande Schansen van Sint Andries ende Creveceur hun seer kostelijck ende swaer ghevallen hadde / gheraetslaecht wat tocht sy best mochten aenveerden / oft sy hun victorie den Maes-kant op / daer die sekerste scheen wilden volghen/ ofte elders: Maer door de groote instantie van die van Zeelandt / die gheerne haer vyanden verder van haer ghewcert sagen/ is den tocht op Vlaenderen geresolveert/ op hoope offe hadden konnen de Oceaensche Zee ende Zee-kusten van Spaensche Vrijbuyters suyveren / soose hun konden die Zee-steden af nemen: Waer mede niet alleene de Admiraliteyten groote onkosten van Convoyen souden sparen/ maer souden de Provintien selve / daer door lichtelijcker tot hooger consenten van schattingen brengen. Vereenighde Landen resolveren een tocht op Vlaenderen.

Waer-omme alles tot sulcken tocht noodich / by de Vereenighde Landen versocht / heeft den last daer van mette ghewoonlijcke Raden van State den Prince Mauritz ontfanghen / die hebben nieuwe lichtinghen van Krijghs-volck ghemaeckt / ende het oudt Krijghs-volck daer toe noodich / doen beschrijven / met veel Edelen / Heeren ende Graven/ ende met 800. Schepen ende meer / van alderhande soorte ghereedt zijnde / heeft in Hollandt ghescheept 128. Vendelen Voet-volcx / ende 25. Vanen Ruyteren / 30. stucken grof Gheschuts / ende 7. Veldt-stucken/ met alderhande Amunitie tot Veldt-Leger noodich: Ordonnerende alderhande noodighe Ampten ende Officien / ende alomme goede ordre latende / de Landen noch wel versien / als in Vrieslandt den Grave Willem van Nassouw Stadt-houder / ende in Brabandt den Grave van Hohenloo / elck met tamelijcke hoopen van Krijghs-volck / te Voete ende te Peerde/ ende de plaetsen met Garnisoenen beset. De Staten Generael nae hun ghebruyck/ deden door alle

haer Provintien eenen algemeynen Vast-dagh ende Biddagh publiceeren/ om te verbidden Godes segen.

Aldus alles veerdigh zijnde / is Pr: Mauritz den 17. Junij upten Haghe ghescheyden / ende hy is in Zeelandt ghekomen den 19. Junij / daer hem den Wint gheensins heeft willen dienen / om mette Vlote in Zee te slaen / nae de Zee-kusten van Vlaenderen. Aldus met dese seer groote Vlote / als ontallijck (niet veel erghens soo veele by een gesien / diemen noch veel meerder schatte dan sy was) lach hy in Zeelandt voor Rammekens: dies hy aen Landt voer om te resolveren mette Ghedeputeerde vande Staten Generael / daer sy t'samen bestemden / siende dat den Wint geensins konde dienen/ ende dat het Volck ende Peerden / hoy / stroo/ ende soet water/ &c. van noode hadden / datmen het naeste Landt van Vlaenderen soude aenvaren / ende so voorts ten Lande intrecken: welcke nootelijcke resolutie tot groote verachteringhe streckte van haren aenslach / die scheen te wesen om Nieupoort te belegghen/ daer sy bykans mochten vooren beschanst geweest hebben / eer den Eertz-Hertogh daer de wete van konde hebben.

Pr: Mauritz by faute van windt/ seylt nae Philippinen treckende door Vlaenderen nae Oostende.

Waeromme de gheheele Vlote/ ontrent thien hondert seylen sterck/ den mont vande Rivière/ de Schelde opgevaren is/ nae het Sas/ de Haven van Ghent/ ende Landen den 21. ende 22. Junij te Philipinen/ daer een Schanse lach / beset ontrent met 40. Mannen Spaensch Krijghs-volck / die nae dat heur Sergiant gheschoten was/ met eenighe andere / met heur zijd-geweer den 21. daer upt togen/ ende den 22. werde in min als vijf uren tijdts de reste vanden gheheelen Leger aen Landt gesteldt/ met alle nootdruft/ ende de Schepen werden metten aenkomenden hooghe Water weder nae huys gesonden.

Het volck wert aldaer geacht sterck ontrent 12000. Mannen te Voete / ende ontrent twee duysent Peerden/ den welcken aengeseyt ende belast werdt/ elck hem te versorghen van nootdruft ende lijf-tocht voor ses ofte seven daghen/ ende onder-wegen Water te drincken/ indien sy niet beter vonden. Den Sergiant Major van 't gheheele Legher / Heer Pieter Sidelnisky/ stelde alle ordre op de Guiden / om nae Oostende te trecken / uytsendende met het Peerde-volck gedruckte billetten / alle goet tractement den Landt-volcke toeseggende/ soo sy provisie van Wagenen/ victualie ende nootdruft aenbrochten : ende ter contrarie doende/ hadden brandt te verwachten.

Oudenburch ingbenomen ande beset.

Sy zijn opghetrocken met ses halve Canons nae Eecklo/ ende so na Male by Brugge/ alle Forten ende Schansen in haren wech innemende. Sy passeerden den 26. Junij voor by / ende bykans rondt-omme de Stadt Brugge/ die dapper nae het Leger uytschoten/ doch met kleyne schade/ ende quamen te Jabbecke tot Oudenborch/ daer de Schanse verlaten was/ ende soo nae Oostende/ daer men mede verstont dat de Spaenschen verlaten hadden de Schanse van Bredene / die Prince Mauritz beyde dede besetten / latende Oudenborch (als een passagie daer veele aen ghelegen ware/ ende den principalen pas om in Vlaenderen te vallen) wel versien / soo hy meynde / met ses Vendelen Voetvolc/ dan niet boven 500. Man sterck/ onder den Colonel Jan Pyron/ met twee Vanen Peerden/ wesende ontrent 150. Peerden / ende den Luytenant Colonel Bruges tot Bredene met vijf Vendelen Knechten/ ende een Vaen Ruyteren.

Pr: Mauritz kompt tot Oostende/ neemt Albertus Schanse.

Tot Oostende ghekomen zijnde/ gaf Prince Mauritz last aenden Grave van Solms aen te tasten een Schanse/ gheheeten Albertus/ ghelegghen aende West-zijde van Oostende inde Duynen / een kleyn half mijle vande Stadt / daer een Capiteyn Michiel Neron op lach / de welcke nae dattet 80. scheuten ontfangen hadde / haer overgaf/ ontrent 140. Man daer aftreckende onder 2. Vendelen : daer werden in ghevonden twee kleyne metale ende drie ysere stucken Geschuts. Dese Schanse Albertus gewonnen zijnde / en dochte Pr: Mauritz niet gheraden om d'ander Schanssen/ als Isabella/ &c. te winnen/ eenighen tijdt te verslijten/ als ghelegghen in morassen / ende qualijck by te komen: dies hy den lesten Junij optrock nae Nieupoort / latende neffens Oudenborch / Plassendael / Bredene/ Snaeskercke ende andere plaetsen/ versien met eenigh Krijghs-volck.

Pr: Mauritz treckt na Nieupoort / ende campeert aldaer den 1. Julij.

Nieupoort is een fraey/ sterck ende goedt Stedeken / wel ghelegghen / een kleyn half mijle vande Zee/ daer Prince Mauritz derwaerts marcheerde / om hem aldaer op de Haven te stercken ende te beschansen / ende syn Schepen daer te berghen. In sijnen wech vondt hy veel Redouten ofte Schansen verloopen / het Landt aldaer vol Schansen ghemaeckt zijnde / teghen de excursien vande Garnisoenen van Oostende : ende by Nieupoort lach het Fort van Nieuwendam met een sluys / op een Waterken dat van Brugghe tot Nieupoort loopt / noch sterck beset/ ende 't Water soo breedt / dat hy daer omtrent niet over-brugghen en konde / waeromme 't Legher ghedwongen was weder te rugghe nae Leffinghe te trecken/ aldaer hy een brugge gemaeckt vont/ ende voorts een passagie ende wech wat ghebroocken/ beterde ende vermaeckte hy met hout ende eerden soden / ende soo Legherde hy by Sinte Marie Kercke/ naer by Albertus Schansse / van waer sy den eersten Julij / des Saterdaeghs voor Nieupoort quamen / daer sy innamen het Fort aende Duyn-toren / met drie kleyne stucken Gheschuts : ende door vreese verlieten die van Nieuwendam oock haer Schanse / uyttreckende met drie hondert man/ die Prince Mauritz terstondt dede besetten / waer mede synen Legher langhs die wegh bevrijt was.

Eenige van 't Peerden-volck hadden van Philippine afghedaen een kourse int Landt tot by Ghendt/ daer sy de Gheel-rocks Peerden van Brugghe sloeghen / ende de Compagnie vande Casselrie van Oudenborgh / ende hadden ghenomen ghevangen Joncker Jan Serclaes/ die eertijdts Pagie gheweest hadde vanden Prince van Orangien / ende namen oock veel Hoorn-beesten.

Tot Nieupoort inde Haven quamen den eersten Julij/ ten naesten ghetijde / ontrent hondert Schepen met victualie ende alderhande amunitie : de twee derdedeel van 't Legher werden gecampeert aende West-zijde vande Haven nae Duynkercken / ende de reste aende Oost-zijde / ende dien dach was besteet om den Legher te legghen/ besichtighen ende af te steecken.

Ghevecht tusschen de Galeyen ende het Oorlog-Schip van Capiteyn Blancker.

Terwijlen het Legher van Prince Mauritz door Vlaenderen trock / soo waren veertich oft vijftich heuden ende platte schepen geladen met bagagie ende victualie / den 25. Junij uyt Zeelandt nae Oostende geseylt : dese hadden voor convoy een Oorlogh-schip/ daer eenen Adriaen Blancker Capiteyn op was: dese soo verre als Blanckenberch ghekomen zijnde/ werden bekalmt / dat den Windt soo stille was / dat hy nerghens waeyde. Dit de Galeyen tot Sluys merckende / zijn met vier Galeyen uytgheroeyt op dese Vlote / ende namen daer 18. ofte 20. van/ waer uyt het volck meest met schuyten ontvlucht was: inde sommighe staken sy het vuyr/ ende eenige namen sy met hun. Het voorsz Oorlogh-schip weerde hem soo veel als het konde / maer om die kalmte was het als een Voghel/ die sonder vleughelen niet vlieghen en kan. De Galeyen quamen hem wel dichte aen/ maer boordeerden niet / meynende dat met haer Gheschut te doen sincken/ ofte tot overghEven te dwinghen/ ende werdt meermaels dweers deur gheschoten/ ende daer van werdt het soo leck / dattet apparent was van te sincken : daer toe wel te passe quamen etlijcke mannen ende vrouwen/ die vande verlaten ende ghenomen Schepen daer ingevlucht waren/ ende groote weere deden met tobbens / tonnen / jae hoeden / het Water uyt te gieten/ ende 't Schip alsoo boven 't Water te houden: niet tegenstaende/ als de Galeyen hun naeckten / schoot het schip soo vreeselijck / dat sy t'elcke reyse wijcken mosten. Ten lesten als sy nu int Schip 23. dooden hadden / waer onder den Capiteyn Blancker selve was / met meer ghequetsten / ende weynighe ghesonde ofte ongequetste : ende dat sy hun seer desperatelijck toeriepen / veel liever 't vuyr in 't buskruyt te steken / dan haer over te gheven / ende alsoo al even rijck te sterven : waer deur de Galeyen oock den moet verlooren gaven / ende verlieten dat / hebbende groote schade (ende veel dooden) onder hun volck gheleden/ vertreckende nae Sluys met goeden buyt / ende alsoo

Eenighe Schepen vande Galeyen ghenomen.

geraeck-

1600.

geraecten het schip noch weder binnen Vlissingen.

Ghevecht tusschen den Admirael Duyvenvoorde ende de Galeyen.

Des anderen daeghs/ den 26. Junij / is Joncker Johan van Duyvenvoorde / Admirael van Hollandt/ met ses schepen van Oorloghe / ende ses kromstevens ofte smacseylen ter oorloghe wel toegerust uyt Zeelandt nae Vlaenderen ghevaren / om convoy te doen ontrent 150. schepen/geladen met het Gheschut ende amunitie van oorloge voor't Leger. Dese Vlote voor Sluys ghekomen zijnde/ wert den Wint seer stil ende calm / waer op de 4. Galeyen oock uyt quamen: maer also korts de Wint weder wat begoste te waeyen/ quamen de Oorloch-schepen hun soo naer / dat sy niet alleene getreft werden vant groot Geschut/maer oock vande menichte van Musquetten / soo dat sy moesten met groot gewelt tegen ende inden Wint oproepen / ende alsoo ontvluchten : een vande Galeyen was soo doorschoten / dat sy langhe haer op een zijde hellende moesten houden/om het gat te stoppen.

Turck wonderlick ontkomen.

Het ghebeurde dat een Turck/ ghebooren van Constantinopelen / zijnde een slave op een Galeye / een kloeck ervaren Man / die wy selve ghesien ende ghesproocken hebben / dat hem (tot sijnen ghelucke) sijn ketten / daer sijn been mede vast was / afgheschoten wert/en hy ongequetst: dies hy hem los siende/sprong met noch een stuck kettens aen sijn been / inde Zee/ swemmende nae de Zeeusche Schepen / in groot perijckel/want sy nae hem schoten : maer int swemmen toonende sijn ketten / werdt hy by de Schepen inghenomen / dien hy het voornemen vande Galeyen ende hun verlies vertelde. Hy wert daer nae by Pr. Mauritz gekleet ende vereert/ende tot dienst versocht : dan alsoo hy tot Constantinopelen een Man van goede middelen gheweest was / versocht hy sijn paspoort : ten ware men hem wilde gebruycken om een Galeye te regeeren/alsoo hy eertijdts by de sijne ghedaen hadde / om Spaensche slaven te ghebieden : welck ghebruyck de Nederlanders niet wilden beginnen : ende hy is met paspoort over Enghelandt nae Barbarien ghevaren / ende soo over Landt nae Constantinopelen/daer hy de Princen/ Koningen / ende den grooten Turck / sijnen Heere / alle der Christenen Oorloghe wilde vertellen.

Den Eertz-hertogh rustet hem teghen Prins Mauritz/ bewegende de Gemuytineerde.

Den in-tocht in Vlaenderen van Prince Mauritz / zijnde verstaen by den Eertz-Hertogh / die eer dochte tot Rijnberck ofte op den Maescant besprongen te worden / daer hun 't gheluck scheene te locken : Hadde nu al-reede eenighe Vendelen in Ghelderlandt vergadert / om de coursen vande Garnisoenen van Wachtendonck te weeren : dese dedense terstondt onder Don Loys de Velasco nae Vlaenderen overkomen : hy sant oock alomme aende ghemutineerde Soldaten ende andere / den Grave van Solre / Don Augustino de Herrera / Casteleyn van Ghendt / ende Don Alfonso d'Avalos / om die te beweghen tot ghewillicheydt / ofte desen nootelijcken dienst noch te doen / accorderende met de Walen / sy souden neghen Maenden soltz hebben / de Italianen / de Spaengiaerden ende de Duytschen souden ten vollen betaelt worden / maer souden 't op termijnen gheven / ofte betalen in neghen Maenden tijdts. Hier toe te brenghen werden gheenderhande persuasien / toe-segginghen / verpandinghen ende beloften ghespaert / als datmen dese occasie niet en behoorde te negligeren / maer gade te slaen / den Vyandt nu hebbende in 't bloote veldt / op ghelijcke voordeel ende plaetse / daer sy dien altijdt ghewenscht hadden eens te moghen ontmoeten. Dat sy nu vanden Eertz-Hertogh selve souden aenghevoert worden / die sijn leven met haer wilde waghen / ende sijn persoon ende eere verpanden.

Hier mede zijn de principaelste Ghemuytineerde van Diest soo verre ghebrocht / dat sy hun veerdichste troupen sonden / niet onder hun behoorlijcke Capiteynen ende Officieren / maer onder hun verkoren Hooft ofte Eletto / ende onder een nieuwe groote baniere/ latende besettinghe in haer ghegunde steden/ met haren trots ende bagagie : somma/ die ghemutineerden waren sterck ofte ontrent over de 2000. soo te Voete als te Peerde / ende marcheerden met alle vlijt nae Vlaenderen / op de bescheyden plaetse / omtrent Ghendt / tot Langher-brugghe / daer oock La Bourelotte ende andere onder hun Colonnellen/ ende veel uyte Garnisoenen alomme vergaderden. Die ghemutineerden van Hamont en konden noch door den Marquis de Montenegro / noch by den Heere van Achicourt tot gheenen dienst ghebrocht worden/ dan nae den slagh.

1600.

Eertz-hertoghen die monsteren haer Volck by Gen. de 29. Junij.

Aldus marcheerdense alle nae Ghendt / onder de principaelste Ghebieders / als Don Jeronimo de Monroy / Loys de Villar / Gaspar Sapena / Don Alfonso d'Avalos / Don Rodrigo Lazzo / Capiteyn van des Eertz-Hertoghs Garde / Don Joan de Braccamonte / de Grave van Busquoy / La Bourelotte/Bastock/ ende meer andere/ soo Officiers Vrywillige aventuriers/ Entretenidos/ Hovelingen/ met ooc vrijwillige Burgers vanden steden daer omtrent.

Eertz hertoginne vermaent haer krijgs volck te vechten teghen haer Rebellen.

Dese haer troupen waren alle tot Langher-brugghe den 28. Junij by Gendt/gerekent 144. Vendels voetvolck onder seven Regimenten/ met noch verscheyden Compagnien uyt de Regimenten vande Grave vanden Berghe / vanden Marquis van Varrabon / den Grave van Barlaymont / de Heer van Barbanson/ ende den Heere van Achicourt : daer waren oock 19. Vanen Ruyteren/soo Lanciers/Cuirassiers als Arcquibusiers te Peerde/ met 600. Ruyteren vande gemutineerden van Diest. Dese alle waren sterck gherekent ontrent 1400. Peerden ende 11000. te Voete/ al oudt ende ervaren Krijghs-volck : dese monsterden den 29. Junij / ende den Eertz-hertogh ende de Infante hebben hun daer onder vertrout / rondtomme ende door de slagh-ordene rijdende / heeft de Infante den meesten hoop by een geroepen/ ende aensprekende vermaent / vromelijck te willen strijden teghen haer Rebellen / ontrouwe onderdanen / ende ondanckbare Ketters / onder de baniere vande Roomsche Kercke/ ende ter gedachtenisse hares Vaders den Koning van Spaengien saligher / ende Vlaenderen te willen beschermen/den Hertoge bewaren/ het soude van Gode ende van haerluyden vergolden worden/&c.

Oversten des Eertz-hertoghs.

Daer waren oock by als generael vande Cavallerije Don Francesco de Mendoza/ Admirant d'Arragon meermael ghenoemt / Don Loys de Velasco generael vande Artillerije / Graef Frederick vanden Berge Mareschal de Camp / den Grave de La Fere genoemt Seneschal de Montlimar/ende andere. De principale Heeren vanden Lande waren tot Brussel belast te blijven inde vergaderinge vande Staten/ om de bede ofte schattinge te vorderen.

Eertz-hertogh treckt voort op Oudenborch.

Desen Leger met sijn Gheschut ende behoeften is nae Brugghe ghetrocken den lesten Junij/ alsoo oock den Eertz-hertogh / die verstaende op den wegh wat Prince Mauritz uytghrecht hadde / trock stracks op Oudenborgh / daer dat de passagie is van Brugghe op Nieupoort / ende leydt op het waterken Yperlee ghenoemt / daer dat den Colonel Pyron met ses vendelen ende twee vanen Ruyteren binnen lagh / dat welcke hy dede sommeren : Den Colonel Pyron hadde dien dagh een hondert Mannen om een Convoy van Oostende te doen / uytghesonden / ende noch hondert vijftich Man met hondert ende twintich Ruyteren om een buyt voor Brugghe te halen / niet denckende dat den Eertz-hertogh met sijnen Legher haer soo nae by was / ende daerom veel neerstigher waren om een deel Koeyen voor Brugghe te halen/ dan hun commissie te volbrengen/ende op haer defentie wel te letten / daer deur dat Pyron hem onsterck binnen Oldenborgh bevindende / ende van sijn uytghesonden Volck niet hoorende / overmidts die den Vyandt ghemist hadden / heeft compositie versocht te maecken / hoe wel hy wel wiste hoe vele die plaetse importeerde : hy tracteerde met Don Augustin de Herrera / Casteleyn van Ghendt / lancksaem daer nae met Don Loys de Velasco / den Heer de Rijvas / met den Secretaris Moriensart / accordeerde voor hem ende voor het Fort van Snaeskercke / daer dat in laghen den Capiteyn Bussigny / ende Hans van Eyndhoven / elck met haer Vendel / als dat sy daer uyt souden trecken met Wapenen ende Bagagie / sonder ghevierde lonten : ende die van Snaeskercke haer Vendelen achter-latende / sonder de Brugghe af te breecken / uytsluytende de Soldaten van Sint Andries ende Crevecur : dit accoort was

Neemt Oldenborch ende Snaeskercke, daer hy tegen sijn Contract handelt.

1600. den eersten Julij 1600. onderteeckent Albertus / ende onder by den Secretaris Vasseur: Aldus trock Pyron nae Oostende / niet sonder perijckel van gemassacreert te worden / ten ware dat Don Lops de Velasco hun beschermt hadde: maer dien van Snaesckercke en werdt het Contract niet ghehouden: maer de ghemutineerde naemense eerst hun Wapenen af / ende daer nae door-stakense / mette voorsz Capiteynen: Den Eertz-hertoch daer van hoorende / sondt derwaerts Graef Frederick vanden Berge haer te verschoonen / maer al te late. Den Capiteyn Bruges liggende te Bredene / heeft uyt vreese van dit innemen sijn Fort oock verlaten / ende is naer Oostende ghetogen / al eer hy den Vyandt sagh.

Hier van heeft ten eersten Pyron de Ghedeputeerde vande Staten ghebleven tot Oostende / ende daer nae oock Prince Mauritz verwittight / door den Capiteyn Wageman / daer van hem de tijdinghe quam den selven eersten Julij nae midder-nacht: als hy nu besich was gheweest om hem te camperen voor Nieupoort: hier van seer ontset ende verwondert zijnde / om dat hy niet ghehoordt hadde van haer kompste oock en dacht hy niet dat den Eertz-hertogh so haest konde op de beene wesen / ende oock dat Oudenborch met dat volck daer inghelaten / wel eenighe daghen soude tegen gehouden hebben / tot dat hy daer by ghekomen hadde: so heeft hy seer stille inder nacht last doē geven aen alle de schepen metten hooghen water uyt te loopen ende vant volck dat op de Oost-zijde vande Haven van Nieupoort noch lagh / onder Graef Ernst / naer Oostende / ende om den pas van Leffingen naer Albertus schanse in te nemen / ende te bewaren / gesonden het Schotsch Regiment onder den Colonel Edmontz / ende het Zeeusch Regiment onder den Heere Charles vander Noot / met vier Benden Peerden ende twee halve Canons / ende soude mede tot hem voeghen het ghesalveert volck van Pyron ende Bruges / met laste / de Spaensche den voorsz pas te stoppen. De vier Compagnien Peerden waren / de Compagnie vanden Heere van Rysoir / commanderende mede over de drie ander Compagnien / als waren des Heeren van Merwede / des Heeren vanden Tempel / met sijnen Lieutenant Beringhen / ende die Compagnie van Stakenbroeck.

Den Colonel Heer Charles vander Noot commandeerde over seven Compagnien voet-volcx van sijn Zeeusch Regiment / als waren / sijn eygen Vendel / dat vande Capiteynen Jugenhaef / van Turqueau / van Prince / van Walraven / van la Grappe ende van Rolle. De Schotsche Vendelen waren / den Colonel ende Ridder Edmondt / dat Vendel van Brogh / van Stewart / van Caddel / van Barclay / van Andries Murray / van Kilpatrick / van Hinderson / van Michiel / van Nisbeth / van Kar / ende vā Strachem / t'samen twaelf Vendelen.

Dit volck onder Graef Ernest ghesonden / was by Pr. Mauritz belast den pas ende brugge tot Leffinge in te nemen / ende af te breken / eñ so lange den Hertoch daer te stoppen / tot dat hy sijn volck weder over de Haven van Nieupoort soude hebben ghebrocht / ende hem te hulpe soude komen: want hy verstont by het onderteeckent Contract vanden Hertoghe / den Pyron gegeven / dat den Hertogh daer selve in persoone was / met alle syne macht / dat sy te vooren qualijck hadden konnen gelooven.

Nederlage van Graef Ernst ghesonden van Pr. Mauritz om den Pas te bewaren den 2. Julij.

Als Graef Ernst daer ghekomen was / vant hy de passagie by de Spaenschen al ingenomen / waeromme hy niet wetende wat voor best te doen / ost te trecken nae de Schansse van Albertus / ofte daer te blijven / nam ten lesten voor / hem aldaer met sijn volck vast by een ghesloten te onthouden / tot dat hy meerder bystant hadde moghen krijghen / soo hy dochte. 'T volc vande Eertz-hertoge dese troupe van Graef Ernst siende / ende meynēde dat 't geheele Leger daer was / hielden eerst een wijle stille / maer daer na merckende dat de troupe niet meerder en wert / marcheerden sy daer nae toe / waer door de vier banen Ruyteren by Graef Ernst zijnde / den schrick kreghen ende namen de vlucht / sonder dat sy door tghebodt vanden Grave kondē opgehouden werden / eñ sijn voet-volck dat siende / kregen mede de vreese / ende begonsten oock te loopē / meest hun geweer af worpende / die vant Regiment vander Noot vluchten nae de Schansse van Albertus / de Schotten onbedachtelijck door de Duynen na de Zee / dies de Ruyterije vanden Eertz-hertoge dat siende / dapper op haer aentrefte / waer door sonder slagh ofte stoot te doen veel van hun verdroncken ende dootgheslagen werden / doch meest inde Zee verdroncken / de twee stucken Gheschuts ende Vendelen werden genomen / in sulcker voegen dat in die groote disordre wel 600. Schotten omquamen / met 7. Capiteynen / te weten Stuart / Barclay / Kilpatrick / Andries Murray / Michiel / Nisbeth ende Strachem / waer van Barclay ende Murray / nae datse langhe hadden gevangen geweest / werden doorsteken. Vant Regiment vander Noot bleven daer verslaghen ontrent 180. Mannen / daer mede onder waren de Capiteynen Turqueau / Walraven eñ La Grappe / vant volck vanden Colonel Pyron ende Bruges mede uyt Oostende gekomen / eñ verjaecht ende vervolgt tot de Poorten van Oostende / bleven doodt ontrent hondert Mannen / met den Capiteyn Gistelles / de reste van dit volc salveerden hun binnen Oostende / met den Heere Graef Ernst / de Colonel vāder Noot eñ andere meer. 1600.

'T getal der dooden met de Capiteynen.

Wreetheyt van des Eertz-hertoghs volck tegen de gevangenen.

De Spaengiaerdē dese victorie sonder eenich verlies bekomen hebbende / en hielden gheen gevangenen van dien tut leven / soo om haer met geen gevangenen te verlasten / als om dat sy last hadden niet levende te laten dan den Pr. Mauritz eñ sijnen broeder / den eenen om sijn vroomheyt / den anderen om sijn jonckheyt / die sy meynden hun niet te konnen ontkomen haer nu afgesneden hebbende van Oostende / sy haddē te voren gemeynt den pas van Nieuwendam te nemen / maer vindende den wegh van Leffingen open eñ onbeset / so waren sy door die occasie dien ingetogen / eñ nu tot dese victorie gekomen. Maer terwijle sy raetslaechden hoe eñ in wat manieren voorts te trecken / eñ oft hen geraden ware ofte niet / daer inne des Eertz-hertoghs Overste van diversche advijsen waren / soo kreegh Pr. Mauritz tijt eñ respijt om sijn volc van over de Havene van Nieupoort te brenghen / sonder verhinderinge. Terwijle hy daer mede besich was / vā smorgens aen / doende om ordre te stellen / eñ sijn volck weder over de Haven aende Oostendische zijde te mogen brengen / eñ verstaē hebbende uyt eenige Soldatē / die van Snaeskercke ontkomen ende ontswommen waren / dat sijn vyandt beyde de Compaignien hadde doen massacreren / ende den wegh hielt nae den Nieuwendam / sant hy vroegh den Heere vā Tympel nae het Fort op den Nieuwendam / om meer volcx daer in te brenghen / eñ de selve te vermanen datse de plaetse souden willen houden eñ defenderen / eñ daer toe haer aen te seggen / dat hy in woorde als Prince beloofde hun te komen secoureren met sijnen gheheelen Leger / soo haest dien soude over de haven gebracht wesen / eñ om beter ordre te stellen op de saecke van die van Nieuwendam daer van hy advertentie ontfinck dat door seker den vyant op haer aenquam / was hy gegaen inde kleyne vyerboet voor de stadt / om op alles by der hant te wesen / oock ordre te stellen tot het overtrecken vant volck eñ daer nae het uytbrengē van de Schepen die noch inde haven lagen ten leegen water / ende dien nacht niet en hadden konnen uytkomen / ende daeromme een ander hoogh Water van doen hadden / hy belaste dat de Avantgarde met de Batailge ten leegen water / ten 9. uren souden over-trecken / ende dat de Arriergarde voor de stadt soude blijven / tot dat de schepen voorts uyt de haven souden ghebracht wesen / ende dat men meerder versekertheyt soude hebben vanden wegh die den Eertz-hertoge hielt / noyende soo hy na den Nieuwendam quame (als hy vastelijck meynde) datmen hem daer so lange soude konnen ophouden dat hy tijt eñ stonde soude hebben / om met ordre in alles te voorsien / ende om in allen gevalle sijn Arriergarde tot hem te moghen trecken alst noot soude wesen / liet hy inder haest een brugghe over de haven aen de vyer-boete maken / om niet te behoeven weder na den leegen water te wachten / ende om tot allen desen ordre te doen volgen / hadde hy by hem ontboden vele Heeren ende Officiers / ende Grave Lodowijc belast so tijdelijc als hy konde / met eenighe banen Ruyters door de haven te passeren / om op d'ander zijde te wesen / 't welck

Groote neerstichept ende sorghvuldicheyt des Prince Mauritz.

Pr. Mauritz brengt sijn volck over twater ten strijde.

Graef

1600.

Graef Lodewijck met een deel Ruyteren treckt door de Haven.

Graef Lodewijck dede en brachte met groote moeyte vijf vanen Ruyteren door de haven/ ontrent ten seven uren daer door ghekomen wesende / ontdeckten dat de stranghe nae Oostende toe heel swart van volck begonst te worden / dies Graef Lodowijck uytsant eenighe wel bereden Ruyteren / om te ontdecken wat het was / de welcke weynigh voor acht uren weder quamen bootschappende / dat het haren vyandt was/ met alle sijne Legeren / waer af Graef Lodowijck den Prince Mauritz terstont aende vyerboete (plaetse daermen snachts vyert) dede verwittighen/ de welcke doen hoorde dat hy hem te vergheefs / met de Nieuwendam bekommerde / hy is terstondt selve aen 't strange gekomen / ende siende mede de strange swart/ dede de Avantgarde terstondt voort marcheren / met de kleederen inder haest al door 't water henen / ende dat gedaen zijnde / ende die op d'ander zijde ghebracht ende in slagh-ordene ghestelt hebbende / dede hy mede door komen de Batailge/ doch met die discretie/ datse hun hosen ende braecken uyt trecken mochten / ende bracht die alsoo mede door noch voor den leeghen water/ ende steldese oock alle in slach-ordre op de strange/ ende dede daer op horden planté de ses halve Canons/ die sy by haer hadden / belastende de Arrier-garde aende vyer-boete te blijven / tot dat de Schepen wech souden wesen / ende dat hy haer by hem soude ontbieden. Korts daer nae quamen by hem eenighe persoonen / de welcke met Graef Ernst ghewest waren ende ontkomen zijnde/ hem aenseyden/ dat alle 't selve volck verslaghen was / 't welck hem niet weynich en ontstelde / maer siende waer hy was / ende dat 't gheruchte vande tydinghe hem geen goet en konde doen / so sant hy de selve persoonen terstondt met een Jacht aende schepen op zee/ haer bevelende op den hals/ niemandt daer van yet te segghen/ ende hy selve dissimuleerde het teghen 't volck / voor-ghevende dat Graef Ernst met de Troupen tot Oostende was ghekomen/ hy hadde ter selver tydt gheerne ghesien/ dat sijn broeder Graef Hendrick / wesende jonck/ ende noch maer 16. Jaren oudt / mede van daer nae de schepen hadde willen gaen / met den Admirael Nassau/ ende de uytheemsche Princen die by hem waren / als de Hertoghe van Holsteyn / de Prince van Anhalt / de broeders van Solms/ de Heere van Chastillon/de Baron Grey / de Ridder Drurey / ende andere/ maer Graef Hendrick en was daer toe niet te bewegen/ende de ander Heeren wilden mede blijven/ uytgeseydt den Heere Sidney Gouverneur van Vlissinghen / die maer uyt curieusheydt daer was gekomen / ende vreesde of hem dat qualijck afghenomen soude werden van sijn Koninginne/ende dede hem daerom t'schepe brengen nae Oostende. Pr: Mauritz siende dat sijn broeder ende de ander Heeren niet en wilden hem verlaten / dede de selve versien van wapenen/om hen selven te mogen beschermen / ende stelde voorts ordre om wel te vechten/ ten besten dat hy mochte / sonder eenige vergaderinge van Krijghs-Overste te houden/uyt vreese dat sy siende in wat parquet sy waren/ende by malkanderen komende / d'een meer als d'ander mochten vernomen hebben/ende so malkanderẽ verbaert maken/ 't welck hy sach dat niet helpen en konde/mits dat sy dien dach victorie moesten vechten / ofte alle verslaghen wesen.

Voorsichtigheydt van Prince Mauritz.

Namen der Heeren by Prince Mauritz.

In dese vaste resolutie hielt Pr: Mauritz sijn Avantgarde / ende Bataille te Peerde ende te Voet / op de strande in diversche slach-ordenen gesteldt/ ende de ses stucken daer vooren geplant stille/om te sien wat sijnen Vyandt doen soude / de welcke seer langhsaem voorts quam/ ende hy en dorsde de haven van Nieupoort niet verlaten / soo om de menichte van Schepen die daer noch inne laghen/als dat sijn Arrier-garde noch over de haven lach / ende inde voorsz Schansse van Nieuwendam wel 300. mannen laghen / die hy hadde alle moeten abandonneren/ niet te min siende dat de saken so gesteldt waren/dat hy dien dach soude moeten slaen teghen sijnen Vyandt / 't zy om victorie te hebben/ofte door te slaen nae Oostende toe / vondt gheraden alle saken tot desperatie/ ende buyten alle hoope ende hulpe te brenghen / anders als met wel te vechten / ende gaf daeromme ten lesten last aen alle sijn schepen die voor 't gat van Nieupoort laghen geanckert/datse zeyl souden maecken / ende wech varen nae Oostende / op dat hem niemant en verliete van daer te komen hem salveren/ niet anders verwachtende als om te vechten/ so haest als hy sijn Arriergarde soude konnen overbrengen/ ende sijn Schepen voorts salveren.

1600.

Graef Lodewijck van Nassouwen / Broeder van Graef Ernst / hadde den last vande Avantgarde te Peerde / hy zijnde Luytenant Generael van het Peerde-volck/ hadde by hem sijn eygen Vane/ de Vane van Pr: Mauritz. De Compaignie Curassiers van sijn Excell. is ghecommandeert gheweest van Heer Walraven / Vry-heer van Ghendt / &c. outsten Soon vanden Heer van Open. De Vane van Graef Hendrick Frederick / Broeder van Prince Mauritz) ghevoert vanden Capiteyn Bernard / al in een troupe. De tweede troupe ghecommandeert van Mercelis Bax / sijn Vane / de Vane van Paul Bax / onder den Luytenant Hans Sixen/ ende de Vane van La Sale. Achter dese waren de Vanen Carabins van Heraugiere / Pierre Panier / ende Baertenberch.

Slach ordre van 't Peerde-volck in Vlaenderen inde Avantgarde.

By dese Avantgarde / stonde te voet het Vendel vande Garde van Prince Mauritz / onder den Capiteyn vander Aa / mette Compagnie vanden Grave van Hohenloo/ onder den Lieutenant Strijthorst: voorts het Regiment Enghelsche van 13. Vendelen/ onder den Generael ende Ridder Fransoys Vere/ sijn eyghen Vendel / die vande Capiteynen Jarley / Sergiant Major / Denis / Daniel Vere / Honiwood/ Haumunt/Ogle/Tyrel/ Farfax/ den Ridder Callistenes Broocke/ Foster/ Garnet/ ende Holkreft.

Slach-ordene van het Voet-volck inde Avantgarde.

Meer het Regiment vanden Ridder Horatio Veer / sijn eyghen Compaignie / dat Vendel van Sutton/vanden Ridder Thomas Knolles/ ghecommandeert van Pietfielt / dat van Pirton / van Cicil / van Morgan / van Meetkercke/ van Schot/ van Vavisour / van Caius-Hartwirson / ende van Duxbery/t'samen elf Vendelen.

By haer stonden de Vriesen / ghecommandeert by den Oversten Luytenant Taco Hettingha / sijn Vendel / 't Vendel vanden Baron van Sidlenisky door sijnen Lieutenant / dat van Gaspar van Eussum door sijnen Lieutenant/ van Michiel Haghe/van Frederick Groebesteyn / van Hans van Osthem/ van Hans de Vries / Hans Zageman/ Quirijn de Blauw / van Etsart Groebesteyn / van Hans Kijf/ van Egbert Hovingh / van Holsteyn / van Assuerus/ van Gerrit Schap de jonghe/van Arusma/ ende van Ripperda / t'samen 17. Vendelen. Dese 43. Vendelen maeckten de Avantgarde te voet / ende over alle commandeerde den voorschreven Heere Generael Fransoys Vere.

De Grave George Everard van Solms leyde de Bataille/ ende bestont in sijn eygen Compagnie Peerden / de Vane van Grave Frederick van Solms / de Vane van Jan Bax / ende de Vanen Joost Wyerich Klout : ende in een ander troupe / de Vane van Godert van Balen / vande Vane van Fransoys Veer/ ghevoert by sijn Lieutenant / met de Vane van Sire Eduard Cicil/ t'samen seven Cornetten.

't Voet-volck int middel tusschen de Peerden/was het Regiment van Graef Hendrick Frederick van Nassouw / ghecommandeert by Daniel de Hartain/ Heere van Marquette/ sijnen Luytenant/ sijn Vendel/ dat van Jan de Bow/ Antonio de Saney/ Fransoys Marly / Fransoys Marceschal / Philippe de la Low/ dat van Jan Nemmery / dat van Jonas Durant/ ende van Gabriel Nouvelle/t'samen 9. Vendelen.

Meer het Regiment Switsers / 4. Vendelen / als dat van Hans Kriegh van Ballichon / van Hans Sas van Underwalden / van Hans Mayer van Zurich/ende dat van Guilliam du Puis.

Meer twee Bataillons Fransoysen / ghecommandeert deur den Heere van Dommerville / als Luytenant vanden Colonel / de Heere van La Nove / sijn eyghen Vendel / dat Vendel van Rocques deur sijnen Luytenant / dat van Dussault commanderende het tweede Bataillon/ dat van La Simendiere / van Mareschot / van Hamelet / van Brusse / van Corimeres (hy geschoten zijnde voor Albertus Schanse/ door de Luytenant / dat van du Fort / van Formentiers / van Vernevil / ende van Pont Aubert/ t'sa-

1600. t'samen 12. Vendelen. Daer dat Pr: Mauritz selve eerst onder reede / om over al ordre te gheven / verselschapt met sijnen voorsz Jonghen Broeder Graef Hendrick Frederick van Nassouw: ende de Heeren/ als Johan Adolfo Hertoghe van Holsteyn / Johan Ernest Vorst tot Anhalt / drie Graven van Solms/ als Graef Frederick/ Graef Albrecht/ Ot/ ende Graef Hendrick Willem van Solms / den Grave van Colligny / Heer van Chastillons / soons sone vanden fameusen Admirael van Vranckrijck : Milord ofte Baron van Gray / de Heere Drawery / de Heere Justijn van Nassouw/ende meer andere/soo Enghelsche/ Fransche/ als Hoochduytsche Heeren van Adel/ die sonder eenich bevel Prince Mauritz verselschapten. De Bataille zijnde sterck 25. Vendelen Voetvolck/ende seven Cornetten Peerden.

Heeren ende Edelen die by Prince Mauritz inde slach waren.

Arriere-garde.

De achter-hoede ofte arriere-garde gebleven over de haven van Nieupoort / was ghelepdt vanden Heer Olivier vanden Tempel / Heere van Corbeque / ende bestondt van twee Vanen Ruyteren / daer Wernard vanden Houte/ alias Du Bois over commandeerde/ dat waren / de Vane van Hamelthon / ende George Conteler / welcken Conteler inden slach mede doorgetogen werde.

't Voet-volck waren oock drie bataillons/ 't Regiment van Graef Ernst van Nassou / als sijn eyghen Vendel onder sijnen Lieutenant / 't Vendel van Huseman Luytenant Colonel / dat van Massau / van Embiesen / van Cotwis / van Balthasar / van Ensfum / van Pithan / de oude Compagnie van Graef Ernst deur een Luytenant / dat Vendel van Crimnits / van Andries Breeder / van Lucas Renser/ van George Weckerle/ t'samen derthien Vendelen.

't Regiment vanden Colonel den Heere van Eistelles sijn eygē Vendel/dat van Grave George Eberart van Solms deur sijnen Luytenant / dat van Aeneas van Treslongh/ van La Moullerije/dat van Langevelt/ van Ruysse/dat van Floris van Wijngarden.

Meer het Regiment van Colonel Huchtenbroeck/ sijn eygen Compagnie ofte Vendel belepdt van Marlijn / het Vendel vanden Heere vanden Tempel / ghevoert by Belin / sijnen Lieutenant / dat van Marlin selve / van Dierick de Jonghe / van Jan van Loon/ van Ryssenborgh / ende dat van Caluart. Dese 26. Vendelen maeckten de Arrier-garde / mette 3. Cornetten Peerden. Inde besettinghe van Oudenburch/ Plassendael/ Bredene ende Snaeskercke te vooren gebleven/ ende nu veel verslagen/ oft binnen Oostende verscheyden Compagnien uyt diversche Regimenten/ als de Ruyteren van Du Bois / van Wagheman / ende van vander Del : 't Voet-volck de Compagnie Colonel van Pyron / van Bebry / van Gistelle/ Dominicque/ Jan vander Horst/ van Maximiliaen Regniers/ van Allart/ van Gilson/ van Hans Bemart Switser/ dat vanden Heere van Ressel/ dat van Bussigny/ ende dat van Eyndoven/ als wy vooren verhaeldt hebben/ die alles inden slach niet en waren / gelijck mede inden slach niemandt en was vande 19. Vendelen te voet/ ende vier Vanen Ruyteren / met Graef Ernst wech gesonden / die t'samen het Leger van een gerecht derde-part verswackten.

Vendelen in besettinghe.

Aldus verhaelt hebbende het krijghsvolck van Pr: Mauritz en sijn ordonnantie / sullen wy eensdeels mede vertellen het Kryghs-volck van sijne Hoocheyt den Eertz-Hertogh Albertus / die daer hadde 19. Vanen Ruyteren / als des Eertz-hertogs Compagnie / onder 't beleydt van Don Rodrigo de Lasso/ Lanciers/ met noch een onder den selven van Archibusiers : de Vane Lanciers vanden Admirante/ de Lanciers van Don Jan de Braccamonte/ van Don Jan de Silva/ van Don Philippo d'Arillano / van Don Fernande de Guevara/ van Don Guillelmo Verdugo/ van Conte Giacomo Belgiojoso / vanden Ridder Vicomte van Carlo di Sangre/ alle Lanciers : vanden Grave van Salms / van Ryserscheydt / van Forest / Schotsche Curassiers : van Anthoni Godart / van Symon de Latre / al Curassiers : van Michiel de Telles / van Jan Cepate van Nicolaes de Blyer/ende van Fransoys le Roy/ t'samen 19. Cornetten/ met 600. gemuytineerde Peerden van Diest.

Cavallerie ende Ruyteren van den Eertz-Hertogh.

Het Voet-volck waren drie Spaensche Regimenten/onder Don Jeronimo de Monroy / Casper Sapena / Lops del Villiar : Regimenten Italianen onder Don Alfonso d'Avalos : de Regimenten vanden Grave van Busquoy / van La Bourlotte / van Bastock : met verscheyden Compagnien uyt de Regimenten van Graef Frederick vanden Berge / vanden Marquis van Varrabon / vanden Grave van Barlaymont / vanden Heere van Barbanson / vooren verhaelt/ sonder dat wy naerder sijn ordre sullen vertellen/ om dat 't selve ons soo volkomentlijck niet kondich en is gemaeckt geweest.

1600.

Bevel-hebberen over het Voet-volck vanden Eertz-Hertogh.

Met dit Krijghs-volck was den Eertz-Hertogh in deliberatie / ofte hy Albertus Schanse soude beleggen/ende den Vyandt den pas tusschen Oostende ende Nieupoort benemen / daer hy sijn victorie voorts vervolghende / dewijle hy nu de troupe van Graef Ernst verslagen hadde.

Inde voorsz deliberatie ghedisconreert werdende/ waren den Admirant / den Maestro de Campo Sapena / Lois de Villar / Monsieur de la Biche / Gouverneur van Hulst / ende andere/ van opinie Albertus Schanse eerst aen te tasten : want soose hun vorder begaven / soudense moghen ingheslooten worden tusschen Prince Mauritz ende Oostende / daer eenige ghevanghenen gheaffirmeert hadden/ dat den Grave van Hohenloo verwacht was / &c. Dan daer teghen seyden andere / men moeste de verslaghentheydt waernemen / die onder hun vyanden moeste zijn / vande versche neder-laghe / ende mede de couragie van 't Krijghs-volck generalijck / ende naementlijck vande gemuytineerde/ diens dienst ende willicheyt best ware te ghebruycken / dewijle sy daerom riepen : vreesende dat den Vyandt hun ontwijcken soude / ende dat het schande ware te rugghe te wijcken : ende datmen seyde dat den vyandt stercker ware dan sy wel meynden/ seyden sy ware alreede soo veel ghemindert/ roepende : quanto mas Moros , tanto mas ganances , dat is / te meer Moren/ te grooter de victorie : hun vyanden gelijckende by de Moren ofte Morianen : Ende van dien addijse waren veele vande Nederlandtsche Oversten/ La Bourlotte ende andere / oock vande Spaensche/ Don Jeronimo de Monroy / Don Rodrigo Lasso ende andere / die voor-gaven dat 't volck van haren vyandt de resolutie niet en souden hebben hun te verwachten/ oft de voeten te sien/ waer toe de Eertz-Hertoge selve mede inclineerde/ ende terwijle sy met debatteren van elcx haer opinien doende waren / ghebeurde dat alle de schepen van Prince Mauritz / die 's nachts ende 's morghens gheloopen waren uyt de haven van Nieupoort/ gelijckelijck zeyl maeckten ende wech voeren nae Oostende toe / 't welck den moet dapper verhief aende ghene die van opinie waren de victorie te vervolgen / de welcke hun inbeelden / dat de Schepen vast 't beste deel van't volck met de Heeren na Oostende brachten / ende dat de reste haer souden trachten te ontloopen ende ontrijden / ende daer over dronghen sy hart aen / dat de Eertz-Hertoghe consenteerde dat de Ruyterije vande gemuytineerde met verscheyden ander Vanen voort rijden souden / om te besien wat contenantie haren vyandt hieldt/ hy selve metten Legher noch op een half myle nae de Schansse van Albertus blijvende. Dese voorsz Ruyteren quamen in ordre langhs het strangh sterck aenrijden / ende naerderden het Leger van Pr: Mauritz ontrent den middaghe. Pr: Mauritz dat siende / stelde ordre op eenige Ruyteren die trachten souden de selve in een heete schermutsinghe te trecken / om de selve onder sijn geschut te locken/ 't welck eensdeels/ doch niet volkomelijck geeffectueert werde / ende werden alsoo de Ruyteren vanden Eertz-Hertoghe gelockt tot onder 't geschut / 't welck met eenige troupen Ruyteren bedeckt was / ende so de troupen hun openden/ schoot het geschut onder de Ruyterije vanden Eertz-hertoge/ quetsende ende doodende vele van heurlupden / sy dit siende / oock merckende dat 't geheele Legher van Prince Mauritz te Peerde ende te Voete/ daer vast stont in goede ordre ende mijne van wel te vechten / weken ter zijden af van 't geschut inde Duynen/ om van 't gheschut vry te wesen/ ende bootschapten terstondt den Eertz-Hertogh / hoe sy haren vyandt hadden gevonden / ende datter gheen anderen staet en moeste ghemaeckt worden / als dien dach wel

Beradinghen by den Eertz-Hertoghe.

Eertz-hertoghe die raet slaecht met zijn Oversten.

Schermutsinghe op het strangh.

1600. wel te vechten / met luyden die desperaet ende buyten alle hoope van ontset waren. 1600.

Hier op int Leger vanden Eertz-Hertoghe weder ghedelibereert / werdt wel bevonden dat het advys / eerst de Schansse Albertus aen te tasten 't beste ware geweest / maer oock dat groote swaricheydt was in 't poinct hoe men de voorsz Ruyterye / nu soo diep in geengageert redden / ende wederomme soude moghen krygen / want somense herboot wederom te komen / so soude 't selve int Leger een groote verslagentheyt maken / behalven datse by haren vyandt op de hielen souden konnen vervolght worden / ende alsoo inde vlucht geslagen / die in een retraitte van een ure rydens / niet anders als gevaerlijck soude konnen wesen / ende lichtelijck 't gheheele Legher in breucke brenghen / tot een onverantwoordelycke verispinghe haerder saecken: Ooch de Ruyterij daer gheengageert te laten ware de selve aen haren vyandt gheabandonneert / ende daeromme werde by alle de Hoofden verstaen / oock vande gene die te voren van anderen advyse waren geweest / datmen nu vande noot een deucht moeste maken / ende voorts trecken met den Legher om de Ruyteren te ontsetten / ende te slaen alst anders niet en soude konnen wesen / waeromme den Eertz-Hertoghe die selfs meest daer toe inclineerde / last gaf ende ordre stelde / om met den geheelen Leger voorts nae sijnen vyandt te trecken.

Eertz-Hertoghe resolveert den slach.

De Pr: Mauritz en dede de voorsz Ruyteren van sijnen vyandt niet chargeren / maer alleen met scharmutselen onder-houden / vindende niet gheraden sijne Ruyteren alle daer op te doen aenvallen / uyt vreese datse int naejaghen mochten in disordre komen / ende dan niet baren sulcken effect als hy daer van verhoopte / te meer / soo hem metten aentrecken van syn Leger om henluyden te secondeeren / niet gheleghen en was vande Schepen die noch inde Haven lagen af te trecken / ofte sijn Arrier-garde die noch over de Haven was te verlaten.

De Eertz-Hertoghe in voegen als voorsz gheresolveert wesende voorts te trecken / en hebbende de strande heel breedt / hoe wel het water al veel ghewasschen was / soo dede hy marcheren op 't strande de gemuptineerde van verscheyden Natien / onder haren Electo / (hebbende hare Capiteynen verjaecht) sy hadden met de Regimenten van Don Jeronymo de Monroy / en Bastocq de Avantgarde / met meest al het Peerde-volck in verscheyden troupen / een weynich nae die volchde de Battailge met de Regimenten van Loys de Villar / Don Alphonso d'Avalos ende La Bourcelotte / Spaengiaerden / Italianen ende Walen / ende daer nae volchde de Arriergarde met de Regimenten van Sapena / Busquoy ende andere.

Slach-ordre des Eertz-Hertoghs.

De reste vande Cavallerye waren meest aende slincke handt van 't Voet-volck by haer noch hebbende de Compaignien uyt verscheyden Regimenten / als van den Grave vanden Berghe / van Varrabon en andere.

Dese hoopen over weder-zijden waren ghenoech even sterck van ghetale / doch de Spaengiaerden eer stercker / mits het volck van Graef Ernst dat 's morghens gheslaghen was / ende de besettinghen al omme die daer af was / desghelijcx wasser oock van des Eertz-Hertoghs volck tot Leffinghe met de Baggagie ende daer omtrent.

De Eertz-Hertoge aldus de strange langes sachtelijck voorts treckende / overmidts 't Gheschut dat hy naer sleypte / soo gheschiede dat metten wassen vanden water eenige Oorlogh-schepen vanden Pr: Mauritz inde Zee onder zeyl waren / volgende haren last / als de Vice-Admirael Joos de Moor / Cornelis Leynsen / Adriaen Craynsen / Knooper ende Marinus Dominicus vander Veer / ende een ander sijnen Leger ende het strande wat naerderden / ende met hun geschut op hare troupen schoten tot verscheyden malen niet al sonder vrucht / om dat sy somtijdts merckelicke schade onder 't volck deden / waer door de Eertz-hertoge belaste twee stucken Gheschuts op 't stranghe teghen de schepen te stellen / ende die alsoo met het schieten af te weeren / gelijck sy deden / want haer stucken opt strande vast staende / schoten soo wel nae de selve Schepen / datse af wijcken mosten / daer door merckte Pr: Mauritz dat de Eertz-Hertoge met Geschut aenquam.

Zeelantsche Oorlogh-schepen schieten nae des Eertz-Hertoghs Armade.

Daer nae 't water gewassen wesende / seylden vast veel schepen uyt de haven van Nieupoort / immers alle de ghene die best konden / ende seylden met eenen hoop nae Oostende toe. Maer merckende Pr: Mauritz ten lesten dat diversche schepen tot Nieupoort hooge op 't zant geloopen waren ende datter gheen apparentie en was datse met dat ghetyde soude konnen los komen / ende siende den Eertz-Hertoghe met al syn macht op hem aenkomen / heeft belast die schepen te abandoneren / en dat syn Arriergarde over de gemaeckte brugge marcheren ende by hem komen soude / en om de brugge weder af te breken ende de Jachten ofte Schuyten daer op die ghemaeckt was / te salveren / hadde hy een goet getal Musquettiers doen houdē op de Oost-zyde vande haven / om 't afbreken te defenderen op welcken last de resterende schepen geabandonneert werden / ende de Arriergarde overtoogh / ende over zynde / werde de brugge inder haest ende ten besten mogelyck zynde / gebroken onder faveur vande voorsz musquettiers ende de Jachten met eenige Schepen die noch los ghewoorden waren / geraeckten onder 't selve faveur noch uyt de haven / daer anders die van Nieupoort sterck op uytghevallen waren / plonderende de Schepen die vast saten / ende in eenighe den brandt stekende sy sloegen oock doot eenighe moeskoppers / die om buyt in 't Landt gheloopen waren / ende te laet weder quamen om by haer troupen te komen.

Middeler-tijdt was de Eertz-Hertoghe met alle sijnen Leger gekomen by syn voor uyt-gereden Ruyteren / de welcke inde Duynen ghewceeken stonden / ende om dat de stranghe met den hooghen water heel enge werde / moeste hy oock veel van syn Voet-volck inde Duynen laten trecken.

De Duynen zijn sant-bergen / die als de Zee afgeloopen is / ende 't sant vande Sonne wat ghedrooght zynde / wordt by den Windt opghewaeyt tot veel hoopen sants / die van diversche winden / dan hier dan daer op ende af waeyen / principalyck daer het Landt leeghe is / ende dat selve af etende / ende binnen dat goede Landt bedeckende / wel twaelf oft vijfthien hondert treden breedt / alwaer dat by ervarene neerstigheyt tegen gestreden wort / naemelyck in Hollant / daer datmen een Kruyt / Hellem geheeten / plant / ende is ghelijck biesen / ende wortelt int sant / ende dat hout het sant dat het soo seer niet en verwaeyt over het by-liggende Landt.

Beschrijvinghe der Duynen.

Prince Mauritz mede merckende dat de Zee-vloet de stranghe enghe maeckte met den hooghen water / ende dat sijnen Vyandt sijn volck in ende door de Duynen voerde / heeft met den Generael Veer ende andere goet gevonden het Voet-volck op de Duynen voorsz mede te brenghen ende de Peerden aen d'ander zijde nae de beemden. Prince Mauritz marcherende Oost-waerts / hebbende de Zee aende slincke handt / ende het water Yperlee / dat tot ende door Nieupoort loopt / aende rechter handt: ende also de windt Westelijck was / hadde hy dien van achter: ende mede desghelijcx alsoo het nae middach ghewoorden was / eer sy aen 't strijden geraeckten / so hadde hy oock de Sonne van achter / 't welck een groot voor-deel was voor het ghesichte / weerende het stuyven van 't sant / ende den roock van 't ghesichte / dat gheen kleyn avantage op sijnen Vyandt en gaf. Veele meynen dat de Oorlogh-schepen van Prince Mauritz wel wat meer quaets op haren Vyandt noch op 't stranghe staende souden hebben moghen doen / soo het Ghetyde ende de Windt gedient hadde / ende soo daer meer Schepen by der handt gheweest hadden / want te vooren inden morgen-stont / hadde een Hollandts Schip Capiteyn Joost de Block by Albertus Schansse / het Legher oock schade met schieten aengedaen.

Voordeel van Prince Mauritz in Windt ende Sonne.

Aldus door het wegh-varen vande Schepen van Prince Mauritz benomen zijnde alle middelen van te vluchten / beslooten vande Zee aen d'een zijde de Yperlee ofte het Water van Nieupoort / achter de Haven van Nieupoort / ende van vooren den Vyandt voor ooghen / met een victorieus ghemoet aenkomende.

Pr: Mauritz vermaninghe aen sijn Kryghsvolck.

Soo heeft Pr: Mauritz occasie genomen de sijne te vermanen / haer niet alleene te moeten weeren / maer oock eenen wech te maecken om daer door te komen /

Nnn v nemende

1600. nemende God/ de goede cause/ ende haer vroom ghemoet te hulpe/ het welcke alomme door de slagh-ordeningen verkondicht werde: ende God ghebeden hebbende/ heeft hy belast/ dat elck sich aenstellen soude om wel te vechten/ segghende sy mosten dien dach Victorie vechten/ ofte alle het water vander Zee uytdrincken. Ende om dat op den nae middach ('t was ontrent drie uren) 't water hooch wesende/ de Zee-strant seer enghe was/ ende daerom des Eertz-Hertoghs volck sich meest in ende achter de Duynen hadde begheven/ heeft Prince Mauritz om de selve te meer inden strijdt te beschadigen/ twee stucken Geschuts doen planten op eenen bequamen Duyn ofte Sant-heuvel/ die seer wel te passe quamen.

't Veldt daer de slach ghe-schiede.

De placts daer dit gheschiede/ was tusschen de Parogien van 't West-eynde ende Willekens Kercke/ eene kleyne halve mijle van Nieupoort/ ende ontrent twee mijlen van Oostende.

D'Eertz-Hertoghe vermaendt syn Volck.

D'Eertz-Hertoghe zijnde gheresolveert den slach te waghen/ ende sich vindende vergheselschapt van veel groote Heeren ende Meesters nae syne qualiteyt/ hoe wel van weynighe Edelen des Landts/ die op dat pas meest tot Brussel inde Generale Vergaderinghe van Staten waren/ om gheldt te fineren/ heeft sich seer kloeckelijck verthoont/ syn Volck vermanende de Catholycke Religie ende hare wettighe Princen voor te staen/ met eenighe redenen daer toe dienende.

Den slach begindt.

Aldus malkanderen een wijle besichticht hebbende/ is tusschen drie ende vier uren naer noen den strijt begonnen/ om dat d'Eertz-Hertoge met sijnen Leger merckelijck naerderde: Daeromme oock de vier stucken Gheschuts die Prince Mauritz op de Zee-strant hadde/ begonden te spelen/ daer op d'Eertz-Hertoghe weder met ses stucken dede antwoorden: ende middeler-tijdt begonde 't Voet-volck allenckens aen malkanderen te komen/ midtsdien elck sijn voordeel socht op de Duynen/ ende eerst de avant-gaerde ofte voortocht van Prince Mauritz/ beleydt vanden Generael Veer/ met sijne Enghelschen/ diens Musquettiers ende Harquebusiers begonden te schermutseren/ verghelselschapt mette Vriesen/ ende de twee Compagnien van Prince Mauritz ende den Grave van Hohenloo/ teghen de Spaensche Musquettiers van Don Hieronymo de Monroy.

't Peerde-volck begint te treffen.

Prince Mauritz siende dat nu den strijdt met schermutselen begonnen was/ sondt uyt Grave Lodewijck van Nassau/ met ses Cornetten Peerden/ te weten sijn eyghen Compagnie/ ende die van Graef Lodewijck selve/ met die Compagnie van sijn Broeder Grave Henrick/ neffens die van beyde de Baren ende van La Sale/ de welcke het Spaensch Peerdevolck aenghetroffen hebbende/ hebben die ten grooten deele inde vlucht ghedreven ende verslaghen/ soo dat een groot deel vande eerste charge aen 't vluchten gebracht zijnde/ tot binnen Nieupoort door de Baren zijn gedreven geweest.

Avantgaerden ontmoeten malkanderen.

De Generael Veer hadde terwijlen de Spaensche Musquettiers doen wijcken/ die even wel terstondt ontset wierden/ door het Esquadron spiessen van Montroy ende andere/ midtsgaders door eenich Spaensch Peerde-volck van ter zyden/ waer door ende meest door de ongheleghentheydt vande Duynen sijn volck seer gheperst wierdt/ zijnde oock hy selve inde hitte vanden slach seer ghequetst/ ende midts twee scheuten die hy hadde in syn been/ is hy uyt den slach ghevoert: even wel hieldt het sijn volck soo langhe teghen/ tot dat de Ridder Horatio Veer/ des Generaels Broeder/ met sijn Regiment ende andere Vriesen hun te hulpe quamen: Maer de Spaensche drongen even wel in/ voet tegen voet/ ende lijf teghen lijf/ soo dat sy altemet scheenen d'overhandt te hebben/ om dat Prince Mauritz altemet te rugghe deysde: maer sy hervatten altemet het stuck/ ende kloeckelijck indringhende/ dede haren Vyandt wederom eerselen/ middeler-tijdt dede Prince Mauritz op de Cavaillerie vanden Vyandt mede chargeren noch drie Cornetten Peerden/ te weten die van Couteler/ Pieter Panier ende Godart van Baertenberch/ op dat Graef Lodowijck daer-en-tusschen syne ses Vanen die ghebroken waren/ weder soude in ordre brenghen. Dede mede chargeren de Compagnien van Grave Frederick van Solms. In welcke ghevecht de Compagnie Peerden van Grave Hendrick weder aenden Vyandt gaende/ onder het beleydt van Capiteyn Bernard groote schade leet/ want dese Bernard wierdt verslaghen/ ende sijne Cornette ghevoert by Joncker Assuerus Nieulandt wierdt ghenomen/ midts hy/ sijn Peert gheschoten zijnde/ soo te gronde ghestort wierdt/ dat hy sijn arm uytten leede viel, soo dat hy uyt den slach ghevanghen wech ghevoert wierdt. Daer bleef oock doodt de Ritmeester Couteler. 1600.

De batail-len worden aengevoert.

Daer nae commandeerde Pr: Mauritz dat Grave Eberhardt van Solms mette Bataille aenval doen/ ende de avantgaerde/ die door 't aenkomen van haers Vyandts bataille seer ghebroken was/ secoureren soude mette twee Regimenten Franchoysen onder Dommervile ende Dussau/ ende een indruck doen op het Esquadron Spiessen vande Regimenten van Loys de Viller/ van Don Alonzo d'Avalos ende andere: maer dese Regimenten (zijnde van des Vyants bataille/ ende heel sterck) hielden tegen/ sterck ende langh strydende/ niet tegenstaende alle het ontset van versch volck dat den Grave van Solms toeghesonden wierdt.

Daer wierdt oock aengevoert het Walsch Regiment van Grave Henrick Frederick/ datmen noemde 't Regiment vande Nieuwe Geusen/ om dat het uyt de Schanse van Sinte Andries aender Staten zyde over-ghekomen/ ende dienst ghenomen hadde/ zijnde dit Regiment nu ghecommandeert ende geleydt door den Heere van Marquette: wierden oock aenden man ghebracht/ de Switzers onder Hans Kriegh: dese ontmoetten de Walsche Regimenten vanden Grave van Busquoy ende van La Bourrelotte/ zijnde mede vande bataille/ den welcke sy groote schade aen deden.

D'arriere-garden komen aen.

Prince Mauritz siende de Spaensche arrieregaerde ofte achter-tocht mede nae hem toe setten/ om hare Bataille te seconderen/ dede oock marcheren sijn arriere-garde/ de Regimenten van Grave Ernst/ van Gistelles/ ende van Huchtenbroeck/ die den Heere van Tempel ende den Grave Eberard van Solms secondeerden/ die oock haren Vyandt wat deden wijcken/ maer wierden terstondt weder te rugghe ghedreven/ ende bykans gheheel aen 't wijcken ghebracht/ doch hernamen 't selve haest weder om.

Aldus wiert daer ghevochten wel drie uren lanck/ met voordeel dan van d'een dan van d'andere zijde/ ende quam Graef Lodowijck van Nassau daer soo diepe onder sijne Vyanden/ dat hy omringht ende by naest ghevanghen was/ met thien oft twaelf vande sijne/ maer wierdt vanden Ritmeester Kloet ende andere die hem aen sijn Orangie Plumagie kenden/ met kracht ontset.

Aen d'ander zijde dede d'Admirante van Arragon groot debvoir om sijn Peerde-volck wel aen te voeren/ maer alsoo sijne Ruyteren haer niet wel en queten/ wierdt hy al vroech ende wel anderhalf ure voor de Victorie vanden Peerde ghereden/ overloopen/ bekendt ende ghevanghen/ schandelick van syne Ruyteren die uyt den slach wech liepen/ verlaten zijnde/ Don Rodrigo Lasso de groote Kamerlinck vanden Eertz-Hertoghe/ int ghevecht seer ghequetst zijnde/ wierdt vanden Peerde ghesmeten/ ende langhe onder der Peerden voeten overloopen zijnde/ is noch vande syne bykans miraculeuselijck ghesalveert.

Door het menichvuldich chargeren van Prince Mauritz Ruyteren/ die alle besich waren/ uytghenomen de drie Vanen van Reserve/ van Balen/ Vere/ ende Cecil (die Prince Mauritz alle-tijdt by sich ghehouden hadde) wierden des Eertz-Hertogen Ruyteren seer gebroken/ ende soo in disordre ghebracht/ datmen nergens geen merckelijcke Troupen vande selve en sach/ even al of sy bykans alle te samen wech oft verslaghen waren gheweest. Hadde oock Prince Mauritz gheduerende dit gevecht groot behulp vande twee halve Canons op den Duyn gheplant/ soo voor is verhaeldt/ die veel tijdts groote schade onder

des

1600. des Eertz-Hertoghen volck deden. 1600.

De Victorie was aldus langhen tijdt twijffelachtich/ beyde partyen vermoeyt ende t'eynden adem zijnde/ soo dat de kloeckmoedighe hun wel hondert mylen van daer wenschten ende gheerne ghevlucht hadden/ indien Eere ende debvoir hun niet wederhouden en hadde/ want daer gheen Man soo sterck ende kloeckmoedigh was/ wiens hair niet te berghe en stondt van vreese/ alle cholere ofte gramschappe verteert/ het herte soo perplex ende bedwelmt/ als oft sy den uytersten dagh des Heeren teghenwoordich hadden ghesien/ siende al omme de wonden/ het bloedt ende de doodt van soo vele voor haren ooghen/ oock mede God als nu ghereedt om te vonnissen ende te oordeelen nae sijnen Godlijcken wille/ daer op sy ten beyden zijden scheenen te verwachten: te meer door dien sy (zijnde van weder-zyden meest alle oude ervaren Soldaten) bewesen ende ghedaen hadden alle wat verstant/ wetenschap/ manheydt ende dapperheydt konde by brenghen: beneffens dat veler Lichamen (midtsdien sy dien dagh seer luttel oft niet veel ghegheten oft ghedroncken en hadden) door arbeydt ende vermoeytheydt soo wel ghematteert ende gants krachteloos ghewordeu waren/ als hare zielen ende ghemoeden/ 't welck te bemercken was aen beyde zijden.

Groot ghevaer ende perplexitept inde strijders van beyden zijden.

Prince Mauritz soo wel inden aenval/ als voornemelijck in desen twijffelachtighen stant des strijts bewees boven alle andere/ groote resolutie/ voorsichtichept ende manheyt/ alomme ghestadich hem selven presenterende/ vertoonende over al sijn voorsichtich beleydt/ soo int accouragieren vande wijckende/ t'allieren vande vluchtende/ als t'elcke mael int gheven van nieuwen moet aende troupe die hy t'elcke mael tot nieuwen aenval ende ontset van de sijne daer het de noot vorderde/ ghebruyckte/ roepende al omme sy moesten vechten oft de Zee indrincken: sy souden hem bystaen/ hy wilde persoonlijck met sijnen jongen Broeder Hendrick Frederick hun voorgaen/ hun Casket op't hooft/ 't Roer inde handt/ bereydt om aldaer met haer te leven oft te sterven. Alsoo deden oock de Heeren ende den Adeldom die by hem was: als de Hertoghe van Holsteyn/ den Vorst van Anholt/ de Grave van Chastillon/ de Baron Grey ende meer andere Avonturiers/ die gheen charge oft bevel en hadden.

Groote dapperheyt en voorsichtichept van Pr. Mauritz.

Over d'ander zijde vertoonde sich d'Eertz-Hertoghe meermaels selve voor sijne Trouppen ghedurende den slagh/ voor de slagh-ordeninge op ende afrijdende/ de sijne vermanende ende aenvoerende/ onder anderen selve met de Ghemuytineerde vechtende/ soo dat hy met een Hellebaert in sijn aensicht wierdt ghequetst/ alsoo hy reedt sonder Helmet/ om bekent te wesen.

Kloeckmoedichept vanden Eertz-hertogh Albertus.

Int leste als het nu naer den avondt begonde te gaen/ d'Overste Franchoys Veer (soo voor ghesept) tweemael ghequetst zijnde/ soo zijn de Enghelschen (die neffens hem metten vyant langhe waren doende geweest) te rugghe ghekeert/nemende haren wegh met noch eenige andere Trouppen langhs de strandt naer het Gheschut toe. Waer op des Eertz-Hertoghen volck voor hen nemende eenen desperaten aenval te doen/ om alsoo de Victorie ende eere te verkrijghen/ zijnde de Walsche Regimenten van Bucquoy/ Bastock ende La Bourelotte/ met Spaensche ende Italiaenschen alle onder malkanderen vermenght/ met een groote furie aenghevallen zijn op d'Enghelsche ende Vriesche/ de selve voet voor voet volghende/ mede naer het Gheschut toe/ 't welck de Colonel Sapena/ meynde te vermeesteren/ ende hebben eenighe van des Eertz-hertoghen Ruyters ettelijcke van Prince Mauritz volck met haer hant-gheweer doodt ghesteecken.

Doch is Mauritij Volck haer wapen houdende sonder loopen in trouppen allenexkens in trouppen te rugge ghetoghen. Aen't Gheschut komende/ begon het Volck te roepen/ de vyandt komt aen onse batterije/ val aen/ val aen. Waer over Pr. Mauritz siende den generalen aenval van des vyandts Voet-volck/ ende dat sijn volck aent wijcken was gekomen in perijckel van 't Geschut te verliesen/ ende voorts inde vlucht te gheraecken/ heeft hy verwaerts ghesonden de drie vanen van Reserve/ naemelijck van Veer/ Cecil ende Balen voorghenoemt om het Gheschut te secoureren/ 't welck Balen seer vroomelijck dede/ drijvende de Spaensche wederom daer van/ ende hy seer ghequetst zijnde/ nam den Colonel Sapena ghevanghen/ d'andere twee Vanen chargeerden inde Duynen. Ende de Heere Franchoys Veere (hoe wel ghequetst) dit alles hoorende ende siende/ belaste sijnen broeder Horatio Veer/ dat hy de voorseyde Compagnien met het Enghelsch Voet-volck (wesende tusschen de twee ende drie hondert sterck) dat hy aldaer gerallieert hadde. Waer over haer vyandt ghewaeckert zijnde/ heeft Horatio Veer mette Capiteynen Sutton/ ende Lower (die de Compagnie van Franchoys Veer commandeerde) sich begheven inde Duynen/ ende daer komende genomen de Capiteynen Ogle ende Farfax, de welcke ontrent hondert Mannen versamelt hadden. Oock wasser eenen kleynen troup van des Eertz-hertoghen Volck (groot ontrent twee hondert/ ghesorteert uyt een Gros van meer als duysent Mannen) 't welck stont in een hol oft laechte vande Duynen/ van meninge zijnde dat troupken Enghelschen dat de voornoemde twee Capiteynen vergadert hadden/ te coupperen/ zijnde met sulck een voornemen een groot stuck weeghs langhs de kant vande Duynen heen ghetrocken/ ende waren de twee voorseyde Capiteynen gheresolveert de selve te chargeren/ maer is 't selve belet door de komste van Horatio Veer/ die henluyden belaste haer Volck by 't sijne te voeghen/ met resolutie om 't voornoemde Gros vanden vyandt aen te tasten: waer op die kleyne trouppe vanden vyandt weder nae sijn Gros ghekeert/ Vere met die by hem waren 't selve wacker op de hielen volghende.

Prince Mauritz (die sijn ooghen over al liet gaen/ ende sijn verre-siende oordeel altijdt by sich hadde) dit ghewaer wordende/ heeft promptelick last ghegheven aen de drie Compagnien Ruyters van Vere/ Cecil ende Balen met het Voet-volck te chargeren/ het welck ghesciedt is/ ende het Gros van den Eertz-hertogh daer mede in Route gebracht. Ende is dese charge door Prince Mauritz volck ghefaciliteert eensdeels door dien kleynen Troup/ dat (gelijck hier vooren ghesept is) uyt het Gros vanden Eertz-hertoghen was uytghegaen/ om 't welck wederom te ontfanghen/ sy hare Gelederen moesten ontsluyten anderdeels door dien de Compagnie harquebusiers vanden Eertz-hertogh wat voor uyt avancerende/ door Cecil ende sijne Compagnie te rugge ghedreven wierdt/ soo datse haer met confusie moesten begeven onder 't Voet-volck vant voorsz Gros. Welck alles aldus geschiet zijnde/ heeft Prince Mauritz Ordre ghestelt/ dat sijn Bataille avanceren soude/ en dat de gheheele Cavaillerie soude de mijne maecken van een generale charge/ het welck ghelijck het een schrick den vyandt heeft aenghejaecht/ soo heeft het den anderen ghecourrageert ende moet ghegheven/ roepende in 't aen-vallen/ Victorie/ Victorie/ met welcke geroep ende gheschrey alle het Voet-volck terstont met meerder resolutie begonde te vechten ende aen te loopen/ mette resterende Ruyteren/ meest in disordre: soo dat alle die hun te vooren uyt vreese ofte vermoeythept te rugghe ghehouden hadden/ begonden met groote hoopen aen te vallen/ alle roepende Victorie/ daer mede sy eerst de leste groote troupen van heuren vyandt deden staen/ ende eyndelijck wijcken: inder voegen/ 't gene dat int eerste gheschrey noch gheen rechte Victorie was/ is ten lesten Victorie geworden: want daer over Prince Mauritz Voet-volck van vooren/ ende de Ruyteren van achteren ende ter zijden aenvallende/ kreech 't volck vanden Eertz-Hertoge den rechten schrick/ en vonde hun stracx in groote disordre/ soo dat sy niet meer versamelen en konden/ sonderlinge om dat heure Ruyteren al te vooren ghevlucht ende wegh ghelopen waren/ maer moeste de Victorie over-gheven ende 't velt verlaten/ hun alle te samen op de vlucht ghevende/ ende werden al-omme gheslaghen ende ghevanghen: vervolght tot inde donckere nacht/ die daer noch veel

Lesten aenval op de Spaensche.

Eertz-Hertoghs volck neemt de vlucht.

salveer-

1600. salveerden/ ende over sulcx tijdt kreghen om heur te verbergen/ende daer van te komen.

Alsoo het oock ghebeurde metten Eertz-Hertogh Albertus van Oostenrijck/ ende metten Hertogh van Aumale/ die ghequetst was met een spiesse/ ende met Gaston Spinola/ ende La Bourelotte/ die omtrent hun eenighe troupen ghemaeckt hebbende/ daer van reden naer de brugghe van Leffinghen toe/ die sy beset vonden met eenige Ruyteren uyt Oostende/ ende souden daerom het water hebbē moeten kiesen/ dan siende dat de Ruyteren van Oostende verbaert werden/ ende de Brugh verlieten/ niet wetende van Victorie/ zijn sy daer over ghekomen naer Oudenburch/ daer Lops de Velasco met een deel Vendelen van Barlamont ende des Graven vanden Berghe Regimenten waren/ alwaer de Eertz-Hertoghe een versch Peert gekregen hebbende/ is hy daer mede dien nacht noch binnen Brugghe ghekomen/ ende weynich vervolcht wesende/ terstondt naer Ghendt vertogen/ sijn onghe-luck kloeckelijck by hem dragende.

Den Eertz-Hertogh ontkomt van ghevanghen te worden/maer wordt ghequetst.

Hy was seer nae by gebangen gheweest/ van eenen Duytschen Sergiant kreech hy eenen slach van eenen Hellebarde/ hem quetsende int slach vanden hoofde: een ander hem niet kennende/ mits hy sat in een swart Harnas met eenen slechten sluyer/ oock verandert van Peerde/ nam sijn Peert metten breydel/ ende riep/ Ren toy Bougre, maer daer was een lanck Duytsch Jonckman/ die den selven met een spiesse door-stack/ ende voorts was daer by een Vlaemsch Edelman/ Capiteyn Cabbeljau gheheeten/ die nu aldaer was als een Aventurier/afgeset zijnde van sijn Vendel/om dat hy eenen Capiteyn Templeur onlanghs doodt ghesteecken hadde: desen Capiteyn was te Peerde/ ende met sijn Vier-roer ende Cortelasse dede al wijcken wat omtrent den Eertz-Hertoghe dorste komen/ ende sloeger veel doodt tot vijf ofte ses toe/ ende werdt ten lesten daer oock doot geslagen/ want den Eertz-Hertogh (om sijn vroomheydt) dede alomme naermaels nae hem vernemen/ om hem te vereeren/ ghelijck hy den voorsz Jonckman dede. Door dese Beschermers soo gheraeckte den Eertz-Hertogh van daer (als wy geseydt hebben) uyt die foule.

Den Admirant die hem kloeckelijck ghedraghen hadde/ werdt al vroegh inden slach ontmoet vande Compagnie Peerden des Ritmeester Pieter Pannier/ overloopen/ vanden Peerde gherent/ ende onder de voeten gheworpen als voor ghesepdt is/ sonder opt gheholpen te konnen werden om weder te Peerde te komen/ ende soo onder de voeten ligghende/ werde bekendt aen sijn Harnasch ende Veldt-teycken/ van eenen Spaengiaert ghenaemt Pedro de Villalobos/ die wel eer sijnen Huys-dienaer was gheweest/ maer om dat meer anderen om hem stonden/ drieghende hem te door-schieten/ en dorste hy hem niet kuntbaer maken. Den Admirant kende selve een Juan Mendo die mede om hem stont/ ende badt dien datmē hem soude 't leven salveren/ daer toe ten lesten Mendo/ Villalobos ende twee Nederlanders heur beste deden/ ende brachten hem met seer groot perijckel uyte presse vande slach/ selfs in dangier ghenoech van haer eyghen leven: ghevraecht waer van hy Mendo (nu de Staten dienende) kende/seyde/als Soldaet hem ghedient te hebben onder Don Diego de Acuna/ dien hy tot teecken van sijn gebangenisse gaf sijn hanckfel ende scheede van sijn sweert/ ende Villalobos gaf hy sijnen sluyer ofte Velt-teycken: ende so dit niet verde en geschiede vande plaetse daer hem Prince Mauritz persoonlijck vondt/soo brochten sy den selven alsoo by hem

Admirant d'Arragon wordt ghevangen met andere.

ghevangen: Prince Mauritz sprack hem vriendelijck aen/vragende ofte hy niet en ware ghequetst/ende eenighe andere seeckere woorden/ende beval sijnen Secretaris den Heer Milander/ Heer van Poderoyen/ ende een van sijn Edellupden Joncker Quaet/ hem wel te bewaren/ende op een Peert te setten/dies Juan Mendo af tradt ende gaf hem 't sijne/ ende brochten hem alsoo wech naer de strande toe/ by de carrope ende bagagie/ daer hy terstont om drincken ende ooc om eten badt/ 't welcke hem ghegheven werde/ ende gingh daer naer op de Koets-waghen van Milander/ tot dat hy naer den slach int Quartier van Prince Mauritz quam. Desen sijn ghevangheniſſe gheschiede al wel anderhalf ure te vooren eer Prince Mauritz noch de victorie hadde bekomen. 1600.

Daer werden op 't leste mede ghevanghen veele van des Eertz-Hertoghs Hof-ghesin/ ende van sijn Garde/ oock den Seneschal de Montlimar/ diemen noemde Graef van La Fere/ die ghequetst 's anderdaeghs storf: noch Lops del Villar ende meer anderen/ tot een seer groot ghetal toe/ die ten deelen inde vlucht/ ende ten deelen voor heen ghevanghen waren/ meest vande Battaelgie ende Arriergarde/ sulcks dat onder de ghevanghen ghevonden werden boven den Admirante/ den voorsz Villar ende Sapena/ beyde Spaensche Colonellen/ daer af Sapena van sijn quetsueren daer naer storf: noch twee Spaensche Ritmeesters/ te weten/ de Grave van Salms ende Joan Cesar.

Spaensche Capiteynen gebangen.

Vande Spaensche Capiteynen werden ghevangen ghevonden alle dese/ Don Diego Idiacques/ Don Lops de Monroy/ Davila/ Don Francesco de Racacabal/ Simon Antheunis Portugees/ Hernando Mota/ Don Gaspar de Morechon/ Lops Perasa/ Francesco Ruys d'Aguira/ Mathias d'Ostano/ Diego Calvo de Villalobos/ Joan Navarro/ ende Capiteyn Lignan/ alle 12. Spaensche Capiteynen/ met noch andere die gheen Compagnien daer en hadden/als Don Pedro de Montanegro/ ende Francisco de Guebarra/ ende andere treffelijcke personen/ Don Baptista de Villanova/ Don Alonzo Riquel/ Don Gonzalo Hernandes Despinosa/ Don Philippo de Cassis/Don Piedro Velasco/ Don Piedro de Leustina/ Don Antonio de Mendozza/ Don Francesco de Torres/Don Diego de Zuniga/Don Joan Rober/ met veel Nederlandtsche Capiteynen ende Bevelhebberen/ als Lanoy/ ghesepdt La Motterie/ Herry Flud/Capiteyn Lantijn/ Martē Maynarts/Eduart Gyraldijn/ Guilliam Carre/ Herry Jarbes/ Pieter Fiers/Robbert Deper/alias Glims/Jan du Hapon/ ende George Oterwijck.

Italiaensche Capiteynen gebangen.

Vande Italiaensche Capiteynen warender gebanghes ses/ als Vespasiano/ ende Decio Magio/ Vespasiano Stanga/ Jan Baptista Gambaloita/ Flaminio Villa Verde/ende Jeronimo Roo/met Curtio Grevellis ghereformeert/ Angelo de Marines/ ende Camillo Magio adjoudanten/ met noch wel 77. Vaendragers ende andere Officieren.

Van des Eertz-Hertoghs Hofghesin waren ghevanghen/ den Grave Karle Resin/ Don Diego de Gusman/ Artus de Croy/ ende Mortier sijn Pagien/ Doctor Andrea Medecijn/Esteban de los Rapas sijn Buson/ Don Piedro de Monte Mayor/ ende Jan Verdugo/ Edelen van sijn Hoogheydt/ veel van sijn Hellebardiers/ eenighe Religieusen/ ende Jacob van Schoonhoven/ met Jaques de Pouselle Officieren van 't Gheschut: In somma/de ghevanghenen van name/ mette Officiers ende andere ghemeene Soldaten/waren wel over de 520.

De Edele Pagien/dienaers eñ Hellebardiers heeft Pr: Mauritz den Eertz-hertog terstont al vry t'huys ghesonden/ de gequetste heeft hy doen genesen/ ende in Hollandt ende Zeelandt in gebangenisse gehouden.

Edelen verslaghen.

Die voornaemste die van des Eertz-Hertoghs zijde daer doot bleven/ waren den voorsz Seneschal van Montlimar/die gebangen storf/ alsoo oock den Colonel Sapena/ den Colonel Bastock/ den Baron van Pilmorel/ sone vanden Commis vande Finantien Chasse/de Heere van Ottigny/sone vanden President Richardot/ een sone vanden Marquis Palabicino van Como/ den Broeder vanden Marquis Bentivoglio/ende een sijn Neve/Bougio/ Ridder van Malta/ den Grave Latino Prata/ Septimio die Faby/ die inden slach van Tuernout onder de dooden oock eens ghevonden was/ ende meer andere Italiaenschen Edeldom/ onlanghs uyt Italien ghekomen om den Krijgh te sien ende te leeren.

Spaensche Capiteynen ende andere verslagen.

Vande Spaengiaerden bleven daer verslaghen/ Don Diego di Torres/ Don Jaspar de Lopaza/ Don Gonzalo Spinoso/ Don Garcia/ ende Don Rodrigo de Toledo/Don Lopes Capata/Don Alonzo de Carcano/ Don Lops Facardo/ Giovan Paulo Gabbo/ Sergiant major vande Italianen/ Gabriel Bataglia/ Cornelio Mariant/ Giovan Baptista Carizea/

Carizea/ Cesare Calcano/ eñ Balthasar Suico/ Cristobal Verduges/ Matheo de Otovil/ Joannettin de Casanova den Contador Alnis/ de la Fontaine Hopman Bernart Hoochduytsch: In somma daer waren bevonden boven Colonellen ende Ritmeesters/ 29. Spaensche Capiteynen/ ende vier Italiaensche: ende van 19. Italiaensche Vaendragers/ bleven daer 16. doot/ ende de drie andere gequetst: in somma in desen slach bleven aen Capiteynen/ Luytenanten/ Vaendraghers/ ende andere Officieren in state noch wesende/ ofte gereformeert/ over de 250. persoonen/ ende noch wel 2200. Ruyteren/ Soldaten ende anderen.

Den Colonel vande Italianen Don Alfonso d'Avolos seer ghequetst zijnde ontquam/ door hulpe van sijnen dienaer ofte lackay die hem een Peert brochte/ ende daer op hielp/ hy onder de voeten met drie wonden liggende/ alsoo trock mede den Hertogh van Aumale/ Don Rodrigo de Lazzo alle gequetst/ met andere meer van authoriteyte/ als Conte de Busquoy/ La Bourelotte/ Ec.

Pr: Mauritz verloor dien dach drie Ritmeesters/ ende Capiteynen.

Die Vereenighde Landen ende Pr: Mauritz stont die victorie oock diere/ door de nederlaghe van Graef Ernst inden morgenstont ontfanghen/ soo dat sy doen alles verloren seven Schotsche Capiteynen/ te weten/ Stuart/ Barcley/ Kilpatrick/ Michel/ Nisveth ende Strachem: vier Nederlanders/ als Torqueau/ Walraven/ la Grappe ende Gistelles/ t'samen elf.

Inden nae noene verloren sy 3. Ritmeesters/ te weten Conteler/ Hamelton ende Bernard: 3. Engelsche Capiteynen/ te weten/ Tyrel/ Pirthon ende Durbery: Fransoysen/ Maroischot ende La Sunendiere: Vriesen/ Holsteyn ende Assuerus: Duytschen/ Stael ende Jan de Bouw/ t'samen 20. Capiteynen.

Ende nae de beste rekeninge diemen maken konde/ werdē de dooden van hunder zijde geschat op ontrent 1000. man/ eñ ontrent de 700. gequetste/ diemen meest wech voeren moeste/ maer verloren geen mannen van grooter name/ dan die wy verhaelt hebben. Die smorgens gebleven waren/ waren ontrent 900. waer onder elf Capiteynen waren/ also wy verhaelt hebben. Soo dat der Vereenighde Landen haer verlies gherekent werdt ontrent 2000. Mannen: ende vanden Eertz-Hertoghs zijde werden op 't Velt ende die inde vlucht daer doot lagen/ getelt over de 2500. behalven die inde morasschen mochten versmoort wesen/ ende die vande wonden storven: daer werden oock 's anderdaechs eenige 30. oft 40. gevangenē by de Schotten ende andere met kouden bloede door-steken/ ter wrake vande Zeelanders ende Schotten vermoort/ tegen de beloste ende Contract vanden Eertz-Hertoge/ te vooren inde Forten van Snaeskercke/ ende vande Schottē die op de strange ettelick omgebrocht waren: eenige werden oock aent strande vant schip-volck doot gesmeten/ die vande Zee wech gedreven worden: In somma datter wel tusschen de 5. ende 6000. dien dach doot bleven/ dat wel het nauste ende rechte ghetal is/ niet tegenstaende wat elck daer van mach segghen ende schrijven/ ghemeynlijck soo worden de ghetalen grooter gemaeckt/ ende is een groote faute inde Historyschrijvers.

Tgetal der dooden over beyde zijden ghereeckent ontrent ses duysent Man.

Daer wert genomen alle des Eertz-hertoghs Geschut dat daer was/ eñ mede weder gekregen de twee stucken des morgens verlooren/ met alle de verlooren Vendelen: Maer wierden Pr: Mauritz gebrocht alle des Eertz-hertoghs afgenomen Vendelen/ tot 105. in getale/ mette groote Vane vande gemutineerde/ ende eenighe 4. Cornetten vande Ruyterye/ die dat Prince Mauritz inden Haghe sont/ ende zijn ter gedachtenisse op de groote sale van 't Hof daer op gehangen. Daer wert tamelicken buyt gevonden/ hoe wel de meeste bagagie/ over de brugge van Lessingē noch zijnde/ meest ghesalveert zijnde/ door versuymen dat niemandt van Pr: Mauritz volck dien avondt soo verde quame/ om dat het so laet was. Des Eertz-Hertoghs Peert seer schoon eñ wit/ daer hy sijn blyde inkomste inde steden mede gedaen hadde/ wert daer genomē/ met meer andere. By het Krijgsvolck vontmen weynich gelts/ dan wel eenige/ so van silvere als oock goude massijf/ gevesten van Rappieren/ Poingiaerden/ ende Coutelassen.

Het geschut ende 105. Vendelen genomen.

Pr: Mauritz dancksegginghe tot God.

Nae den gewonnen slach eñ volkomen Victorie/ is Prince Mauritz van sijn Peert gestegen/ Gode danckende/ ende onder ander uyt-verstende/ dese woorden met weenende ooghen sprack: O Heere/ wat zijn wy arme sondighe menschen/ dat ghy ons heden tot dijns naems eere ende glorie/ sodanigen geluck mede-deylt/ u zy de glorie ende danck inder eeuwicheydt.

Ende indien den duysteren nacht hem niet en ware overvallen gheweest/ so dat hy sijn troupen niet wel en konde weder by een ghekrygen/ hy soude anders oock belast ghehadt hebben door het geheel Leger een generale dancksegginghe te doen/ dan sulcx gheschiede des anderen daechs door Mr. Johan Wtenbogaert binnen de Stadt ende Kercke van Oostende/ inde tegenwoordicheyt van Prins Mauritz ende alle de Heeren: ende werdt noch naemaels van weghen de Staten Generael door alle de Vereenighde Landen/ belast te doene/ daer toe eenen gesetten dach bestemmende.

Pr: Mauritz keerde van 't vervolgen der Victorie wederomme/ ende bleef dien nacht op 't veldt daer den slach gheschiet was/ ghelogeert in een Tente/ daer hy sijn avondt-mael dede/ te gast hebbende den Admirante: alwaer hem afghevraecht worde/ wat hun dochte van sulcke bisoignes ofte jonghe Soldaetsche Leer-jongers/ also men hun die afgheschildert hadde/ als oft sy niet anders doen konden dan steden ende nesten winnen/ sonder te derven hun bloot te Velde geven: ofte oock noch Krijghs-lieden souden mogen worden/ ende diergelijcke meer/ moeste hy eñ d'andere gevanghenen hier ende daer genoech hooren: dan hy wiste hem wel statelijck ende wysselijcken te verandtwoorden: Onder verscheyden discoursen die over Tafel vielen vanden slach/ klaechde den Admerant over hun Peerde-volck/ dat die hun devoir niet wel gedaen hadden/ want so sy niet ghewecken en hadden/ hun Voet-volck was apparent/ dat sy het Gheschut souden vermeestert hebben/ daer mede sy de Victorie te verhopen hadden: hy beklaechde oock (gelijck sy den aenval al tseffens ghedaen hadden) dat sy op 't leste geen achterhoede ofte reserve en hadden behouden/ om hier ende daer d'squadren ofte slagh-ordene (die in 't wijcken ende inde vlucht gedreven waren) te ontsetten/ ende weder tot nieuwen aenval by een te vergaderen/ also dat Prince Mauritz gedaen hadde/ menagerende ofte sparende syn Voet-volck ende Peerde-volck/ ende niet al tseffens avonturende sijn macht: hy prees oock dat Pr: Mauritz syn Geschut seer wel ende bequamelijck ghesteldt hadde/ 't welck hun veel quaets gedaen hadde: maer boven al prees hy hem hooghelijck/ dat hy sijnen Vyant so kloeckelijck onder de ooghen ware gekomen/ eñ met het wegh-senden van alle de schepen/ syn Krijghs-volck inden noot ghebracht hadde/ van te moeten vechten elck voor sijn eyghen leven/ hy met meer andere Oversten/ niet meer voor-deels hebbende dan elck ghemeyn soldaet: waer uyt elck een afgemeten hadde/ dat sy groot voor-deel moesten hebben/ ende also wel gemoet ten strijde ginck.

Discoursen over Prince Mauritz Tafel in presentie vanden Admirant/ over den slagh.

Daer werdt vande History-lesers ghemerckt ende verhaelt/ dat het ten selven daghe/ zijnde den 2. Julij/ doen 302. Jaren geleden was/ te weten/ Anno 1298. dat een Voorsate van desen Eertz-Hertogh Albert (oock Albert van Oostenrijck doen ghenoemt/ ende naemaels Keyser) verslaghen hadden met sijn eygen handen eenen Voorsate van desen Prince Mauritz van Nassouwen/ die doen Keyser van Romen was/ ghenoemt Keyser Adolf van Nassouwen/ op dien dach 302. Jaren geleden: daer mede nu scheen dat het Huys van Nassouwen haer leet teghen de Oostenryckers nu gewroken hadden.

Albert van Oostenryck Victorie over Keyser Adolf van Nassou/ geleden 302. Jaren.

Wy sullen nu verhalen den standt/ staet ende sorchvuldicheydt daer hen die Ghedeputeerde der Heeren Staten Generael/ die binnen de Stadt Oostende waren/ in vonden: dese waren Joncker Jacob van Egmont/ Heer van Kenenborgh/ Ec. Joncker Jan van Oldenbarnevelt/ Heer vanden Tempel/ Ec. Advocaet van Hollandt/ Ec. Jacob Huyghens vander Dussen/ Burghemeester van Delft/ Meester Nicaseus Sille/ Doctor in beyde de Rechten/ ende Pencionaris van Amsterdam/ Garard Koren Burghemeester van Alckmaer/ Jacob Boelensz Burgemeester van Amsterdam ende Raedt van Staten/ Meester Jan van Santen/ Raedt ende Pencionaris van Middelborgh/ Ferdinant Alleman/ Nicolaes Jansz Hubert/ Burghermeester van Zierickzee/ Joncker

Staet ende sorchvuldicheyt van die binnen Oostende/ ghedurende den slach.

Cerato

1600.

Gerard van Renesse/ Heere vander Aa/ Meester Abel Franckena Doctor in beyde der Rechten / Egbert Alberda Burghemeester van Groeninghen / metten Greffier Cornelis Aerssens.

Alle dese Heeren/ zijnde vande Heeren Staten Generael gecommitteert desen Heyr-tocht by te zijn / om Prince Mauritz met Raet ende nooteliche behoeften te assisteren / ende niet meer als Prince Mauritz selve wetende / dat Eertz-Hertogen hun met sijn gewelt so naer op de hielen was / waren ghebleven binnen Oostende/ terwijlen Prince Mauritz metten Leger voort naer Nieupoort tooch/ zijnde Oostende de naeste plaetse van waer op alles wat tot de behoeften des Legers nodich was / ordre gestelt moeste worden : in meninge voorts te volgen/ wanneer de Legher voor Nieupoort vast leggen soude. Daer zijnde/ sijn hun de Soldaten die so haest uyt hunne Forten by den Eertz-Hertogen gedreven waren/ wel onverwacht te huys ghekomen/ en daer op vernomen hebbende dat d'Eertz-hertogen met sijn gewelt voort marcheerde naer Prince Mauritz toe/ hebben oock terstont daer op verstaen de droevige nederlage van Grave Ernst van Nassouwe met de sijne/ uyt den welcken sy alle gelegentheydt gehoort/ ende de overblijffselen van gesonde ende ghequetste/ die inder Stadt ghevlucht waren ghesien hebbende/ ende bemerckende dat daer door eene generale vreese ende schrick inde Stadt gekomen was/ hebben met groote sorchvuldicheydt ghesocht te stellen de beste ordre die sy nae ghelegentheydt van saecken konden op 't gheen wijders mochte voor-vallen : ende hadden geerne gesien / dat eenighe Compagnien Ruyteren die inder Stadt waren / hun in wapenen hadden begeven buyten de Stadt/ om te sien oft sy den vyant van achteren ende van verre volghende by d'een ofte d'ander occurrentie hadden konnen eenighen afbreuck doen : maer en waren door geene middelen noch van authoriteyt/ noch andersins te beweghen om uyt de Stadt te trecken/ so groot was den schrick/ daer mede veel toe hielp/ dat de wech daer sy moesten heenen trecken ('t welck was de Zeestrant) vol dooden lach vande Schotten ende andere die inde voornoemde nederlaghe gebleven waren : so dat de Heeren niet en wisten voor dien tijdt wat voor te nemen/ anders dan de Stadt te bewaren/ ende hun met hare ghebeden tot God voor den welstant van hunnen Legher te bekommeren. Jae was de verslaghentheydt inder Stadt soo groot / datmen naulicx eenen mensch op de straten en sach / zijnde de selve straten soo ledich van volck/ als oft het alles was uytgestorven geweest.

Groote verslagentheydt inde Stadt.

Geschiede evenwel by die ghene die 't Commandement hadden over de Soldaten inde Stadt in soodanige gelegentheyt eenen grooten misslach (soo schijnt) want sy hadden met de 7. Vanen Ruyteren die daer waren wel een gros ofte hoop konnen maecken / ende buyten eenich ghevaer den Vyandt op een quartier mijls nae konnen volghen sonder te slaen / oft aen te tasten/ daer mede sy haren Vyandt in extremiteyt souden ghebracht hebben/ dat hy 5. ofte 6. Vanen Ruyteren achter teghen haer soude hebben moeten houden/ die hy inden Slach niet soude gebruyckt hebben / ende also hem belet/ ofte dien dach niet te slaen/ ofte slaende 't gheheele Legher van achter te ruyneren : maer de schrick was so groot/ dat niemant oordeel oft verstant hadde/ om yet merckelijcx te doen oft voor te nemen.

Oeffeningen ende gebeden der Predicanten/ die geduerende den slach inde Stadt waren.

Oock waren ter selver tijdt mede inde Stadt ghebleven alle de Predicanten ten dienst van desen Leger gedestineert/ ende onder de selve mede Mr. Johannes Wtenbogaert / den welcken Prince Mauritz specialick uyt 's Graven-Hage mede genomen hadde op desen tocht/ gelijck hy oock zedert in alle tochten ende legers ontrent den persoone vanden Prince voornoemt is gebruyckt gheweest. Dese door last van Pr: Mauritz op sijn vertreck naer Nieupoort / ter bede van een Frans Edelman Cormieres ghenaemt / (die voor de schans Albertus dootlick gequetst zijnde/ binnen Oostende kranck lach/ ende Wtenbogaerts assistentie ende vertroostinghe in sijn uyterste versochte) mede inde Stadt ghebleven zijnde / Prince Mauritz daer naer voor Nieupoort te gaen vinden/ was des Sondaeghs heel vroech/ als de slach nae middach geschiede/ gereet om naer Pr: Mauritz Leger te reysen/ van geen swaricheyt wetende/ maer dē wech hen door den aentocht des vyants afgesneden/ ende hy derhalven gedwongen zijnde binnen Oostende te blijven / ginck nae ghedane Predicatie inder stadt / sijne ander mede-broeders die oock nergens van en wisten aenspreken : ende met den Predicant der stadt te samen gekomen zijnde / hebben hun te samen tot bidden en schreyen tot God begeven/ den selven om hulpe ende bystant uyt den Hemel in so grooten gevaerlickheyt des Vaderlandts ende sijner Kercke geduerichlijck aenroepende : tot dat sy des naemiddaeghs eenighe scheuten van grof ende kleyn Geschut (also het aenwindich was) gehoort/ en daer uyt gissinghe ghemaeckt hebbende dat het aen een treffen ginck/ te samen zijn ghegaen int logijs daer de Heeren Gecommitteerde voorgenoemt vergadert waren / alwaer den voorsz Wtenbogaert hare E: E: aendienden / dat het nu tijdt was den Almachtighen God te voet te vallen / ende nae 't exempel Mosis terwijl Josue teghen Ameleck street/ sijn Excell: metten Legher die nu int ghevecht waren/ mette ghebeden te helpen : versoeckende dat het volck der Stadt door der Heeren authoriteyt tot dien eynde by een gheroepen mochte werden : dan also daer toe mits de groote verslagentheydt ende andere beletselen gheen bequaem middel en was/ wiert goet gevonden/ dat het Gebedt inde Sale van hare E. E. met open deuren / ende naer mne roepen van alle die daer by ende omtrent waren / neffens ende met de Heeren ghedaen soude worden / als oock door den voorsz Wtenbogaert is geschiedt/ met groote aendacht ende yverichheyt van alle de Heeren/ ende andere daer teghenwoordich zijnde : in welcke ghebeden ende smekinghen tot God/ de selve vergaderinghe alle vry een goede wijle tijdts volherden / ende so lange tot dat het bykans tijdt was te vernemen wat ghenade Godt uytten Hemel gegeven mochte hebben.

Daer naer eerst het loopen van des Eertz-Hertogen volck te velde-waert inne vande wallen der stadt ghesien zijnde / ende daer op de volle tijdinghe vande seeckere Victorie de Stadt vervult hebbende / heeftmen terstondt de straten der Stadt sien krielen vande menichte des volcx/ so Krijghsvolck als ander die sich uyt allen hoecken verthoonden / elck vertoonde sich daer een man/ loopende met so groote menichte uyt de Stadt/ dat de Heeren ten lesten ghedwonghen werden de Poorten te laten sluyten / op dat de Stadt niet heel ledich van volck en werde : doch sy lieten eenige Ruyteren uyt trecken / om te sien of den Vyandt den wech afgesneden konde werden : maer eer sy rechte kennisse vande volle victorie kreghen/ was het alreede seer laet ghemorden/ ende te spade om wat behoudens te doen/ overmits de principale alle ontkomen waren / ende sy oock elck gheen rechte lust en hadden haren Vyandt verre te vervolgen.

Groote veranderinghe inde Stadt.

Vele beschuldigen Pr: Mauritz dat hy geen meerder neerstigheydt ofte vlijt en gebruyckte int naejagen vanden vluchtigen Vyandt/ die hy gheheel hadde mogen verstroyen ende gevangen krijgen/ segghende/ dat hy wel Victorie konde bevechten / maer de Victorie niet wel gebruyckten : dan andere seggen daer teghen/ dat het gemackelicker is daer van te discoureren / dan beter daer inne te doen : want sijn volck vermoeyt zijnde / van smorghens tot savonts te trecken ende te strijden / sonder veel oft niet gegeten ofte ghedroncken te hebben / daer den hoop oock wel van duysent ghemindert was / ende bekommert wel met 700. gequetste/ oock weynich min ghevangenen vanden Vyandt/ ende met sulcken duysteren nacht overvallen / datmen geen hant voor sijn oogen en konde sien : hadden oock gheen lust nochte macht veel langher nae te jaghen/ principalicken in een marascagicus landt / vol schansen / diemen niet en wiste of den Vyandt de selve beset mocht hebben/ ende daermen/ midts de duysterheydt/ de wegen ende wateren niet en konde onderscheyden/ te meer dat veele de vluchtende so langhe naegejaecht hadden / datse niet weder by de trouppen en konden komen / maer hier ende daer inde duynen den heelen nacht moesten blijven leggen.

Oorsake waerom me de Victorie niet beter vervolcht werde.

Den aenslach vande Staten was om Duynkercken ende Nieupoort te veroveren / dat hun was missende/ eerst door den contrarien Wint/ ende ten anderen / dat den Eertz-Hertogh hem soo haestich op den

hals

1600.

hals was ghekomen / daer de hope was gheweest dat de Ghemuytineerde soo haest niet beweecht souden gheweest hebben : soo moeste nu nae den slagh andere raedt ghehouden, ende naerder op 't voornemen van 't Leger gedelibereert werden.

Pr. Maurits, treckt weder voor Nieupoort, den 6. Julij.

Dies Prince Mauritz des anderē daechs naer den slagh / den 3. Julij / optrock nae Oostende / daer alle sijn Schepen ende ghereetschappe omtrent was / om sijn volck wat te spijsen / ende van ghequetst ende ghevanghenen te ontledighen ende aenslagh op Duynkercken te volvoeren : maer daer geviel een so grooten tempeest van windt ende reghen (die veel daghen duerde) dat sy eerst den sesten July derwaerts trocken / ende daer ghekomen zijnde, konden sy (door het tempeest ende quaet weder op den Zeekant) luttel met schansingen uyt-rechten.

Den Eertz-Hertogh komt kloeck te teghenweer.

Daer warender vele van opinie / datmen niet versuymen moeste de Schansen van Oldenborgh weder in te nemen beter te besetten ende te bewaren / terwijlmen daer langhs in Vlaenderen konde komen / ende anders niet : ende daer door konden sy Vlaenderen in contributie brengen ende houden / ende alle de Steden in sulcken schrick / dat de Eertz-Hertoghe ghenoech soude te doen ghehadt hebben / sijne Steden alomme wel te bewaren / men soude oock belet hebben dat de Eertzhertoghe onder Brugge sijn volck niet en soude hebben konnen by een vergaderen / maer sijne Rendevous hebben moeten legghen veel verder van daer / jae met een Cavalcade mette Ruyterije in 't Landt te doen / souden sy naer sommigher opinie hem over' al werck gegeven hebben / ende dan hadde men moghen d'een oft d'ander plaetse op sijn weeckste aentasten. Maer om dat de Ghedeputeerde de opinie van weder nae Nieupoort ende Duynkerck te gaen vast blyvende / grepen die van Vlaenderen weder moet tot hun Landts bescherminghe : ende den Eertzhertoghe van Brugghe tot Ghent ghekomen zijnde byde Infanta / was terstont inde teghenweere doende / ramasseerden wat vanden slagh ontkomen was / en maeckten nieuwe vergaderinge van volck tot Damme by Brugge / van alle de omliggende plaetsen en garnisoenē / en met de selve occasie dede hy Oudenborgh wel beset houdē / en allē sijn ander schansen ende forten verversschen / als Colombyn / Clara ende Isabella / daer de vier Leden van Vlaenderen ongelooflijck devoir en neersticheyt toe betoonden / 't welck geen kleyn versuymen was / en naderhandt inde saken van dese tocht groote swaricheyt maeckte / als in 't volgende sal geseyt worden.

Nieupoort wert by La Bourelotte wel versien.

Binnen Nieupoort was Gouverneur den Grave Jan Jacomo Belgiojoso met weynigh volck / dan eenighe uyt den slagh waren daer binnen ghevlucht: maer alsoo Prince Mauritz daer weder vooren was ghekomen / soo konde hy door het quaet tempeestich weder luttel met beschansinghen vorderen : ende terwylen soo zijn daer / door de neersticheyt vanden Colonel La Bourelotte / van Diexmuyden eerst vijf hondert Mannen ingebrocht / ende daer nae noch andere tot twee duysent toe / daer La Bourelotte mede introck / ende die doen met de Ruyteren vanden Gouverneur Belgiojoso diversche uytvallen dede / om 't Leger van buyten in alarme te maken. Hier door heeft Prince Mauritz best gedocht sijn Gheschut / dat hy begonnen hadde te planten / weder wech te nemen: ende dagheliicx vernemende van veel Krijghs-volck datter uyt Walsch-landt op de beene was / ende nae den Eertzhertogh toequam / ende die Stadt wesende versien / als vooren / afstandt vant belegh te doen / ende bracht over-sulcx sijn Legher / ende trock weder op nae Oostende den 18. Julij.

Omtrent Oostende gekomen zijnde / bestont Prince Mauritz het Fort Isabella te belegeren : daer binnen commandeerde den Luytenant Colonel vanden Heere van Fresin : welcke Schansse een wegh door 't verdroncken Landt hadde / daer door men die secoureren konde / aenkomende teghen Sinte Catheliynen Kerckhof een hooghe plaetse / tusschen Isabella ende Grooten-dorst : Welck Kerckhof by Prince Mauritz ghelast wesende te sapseren den 21. 's nachts / werdt 't selve slechtelijck versuymt / by Grave Georg Eberart van Solms / dien den last gegeven was : waerom den Eertz-hertogh terstondt daer sandt den Colonel Catrice / de welcke de plaetse innam / ende daer nae oock La Bourelotte / soo datse wel sterck werden / daer binnen ende inde byligghende Forten twee duysent Mannen / waeromme Prince Mauritz aldaer oock gheen goedt succes van te verhoopen hadden : dies niet anders meer daer oock uytgherecht werdt / te meer door dien den Eertz-Hertogh daer nu weder van alle kanten eenen goeden Leger vergadert hadde / tot behulp van dese plaetse / die doch niet om by te komen ofte accessibel waren.

1600.

Den Colonel Claude de La Bourelotte wort gheschoten uyt Isabella Schansse.

Den Colonel Claude de La Bourelotte / Heer van Copagna / die hem dapper ende onversaechdelijck liet ghebruycken / werdt in dese Exploiten ende Belegh van dese Schansse Isabella op 't voorschreven Kerck-hof met een Musquet in 't hooft gheschoten / dat hy doodt ter aerden viel : Hy was van een kloeck ende onversaecht Krijghsman / nu een ervaren ende dapper Krijghs-overste gheworden ende Colonel / ende was een Lorrannois van ghebooren / ende van ambachte een Barbier ofte Chirurgijn / door Krijghs-dienste tot Hooghheydt ghekomen / ghevordert by den Grave Karel van Mansfeldt / dien hy eertijdts eenen dienst ghedaen hadde / diet niet eerlijck was / ende was nu gheacht een vande beste ende kloeckste Oversten die den Eertz-Hertogh mochte hebben / die om sijn doodt seer droeve was : dan de Spaengiaerden ende Italianen waren daer niet droeve omme / om dat sy sijn vroomheydt ende vryheydt in 't spreecken hem benyden.

Pr. Maurits vertreckt met sijn Legher uyt Vlaenderen.

Prince Mauritz zijnde oock van door Isabella opghetoghen / den lesten July weder met het Legher omtrent Oostende ghekomen / ende siende die Forten soo al-omme ghemandt ende versien / heeft het Fort Albertus / op de Duynen ligghende / afghebroocken ende gheraseert / ende heeft sijn Peerden gheschept nae Brabandt noch den lesten Julio / ende daer naer oock naer Zeelandt ghesonden sijn Voet-volck / om dat de Ghedeputeerde vande Staten Generael op gheen groote exploiten meer konden resolveeren / midts het te spade op het Jaer viel / sy sonden van daer den Colonel Edmontz naer Schotlandt / om volck aen te nemen / ende sijn Regiment weder te maecken. Het Peerde-volck van Prince Mauritz weder in Brabandt ghesonden deden daer diversche afloopinghen / ende daer nae trock oock Graef Lodewijck van Nassou met een goede partije nae Weerdt / op hoope de ghemuytineerde Spaensche uyt te locken / ende te slaen den 28. ende 29. Augusti : Maer alsoo hunder een deel uyt waren op een Convoy / en dorsten de andere (weeck zijnde) niet uytkomen / alsoo was dien aenslagh te vergheefs : Den welcken Graef Lodewijck weder den negen-en-twintichsten October daer nae meynde te hervatten / uyt-sendende hondert Ruyteren uyt Breda / voorby Weerdt / om over de Mase te gaen / hoopende dat de Ghemuytineerde die over de Mase volghen souden / die hy met thien hondert Peerden uyt Nimmeghen meynde te betrappen / dan sy en quamen weder niet uyt.

Aenslagen van Graef Lodewijck te vergeefs in Brabant.

Wederomme hadde hy eenen aenslagh op de stadt Venlo / met 2000. te voete ende 700. peerden : maer mits dat door grooten reghen de wegen soo bedorven waren / datmen nerghens door konde / bleef den aenslagh onversocht. Alsoo passeerde dat Jaer den Krijghs-handel van dier zijden.

Den Eertz-Hertoghe hadde nu vergadert tot grooten koste veel ende veelderhande Krijghs-volck / dat welcke nae 't vertreck van Prince Mauritz / hy meest overvoerde in Brabandt / onder Don Lops de Velasco / ende logeerde dat meest tusschen Brussel ende Mechelen / genoech te samen by een / uyt vreese van Prince Mauritz Peerde-volck / daer mede sy dat Landt rondtomme groote schade aendeden. De Gemuytineerde van Hamont hielen noch de Stadt ende 't Casteel van Weert tot hunder versekeringhe / hun ingegeven met 14. stuyvers 's daeghs elck Soldaet / ende deden nochtans alomme groote schaden. Den Eertz-Hertogh reformeerde oock sijn oudt Krijgs-volck / soo te Peerde als te Voete / principalijck Spaen-

Spaengiaerden ende Italianen / ende maeckten ofte reduceerde veel Vendelen in een.

Daer storf in desen tijdt tot Brussel een befaemt Overste/ Don Ambrosio Landriano/ die Luytenant Generael van 't Peerde-volck was gheweest : in wiens plaetse den Eertz-Hertogh stelde Basta Albanois / die vanden Hertogh van Albas tijden daer ghedient hadde.

Wy hebben vooren verhaeldt / hoe dat de Keyserlijcke Ghesanten / Graef Herman van Manderscheydt/ ende Heer Karel Nutzel &c. by de Staten der Vereenighde Provintien verkreghen hadden de wederleveringhe vande Stadt Emmerick aenden Vorst van Kleve / &c. op seeckere toesegginghen van te verwerven dat de Eertz-hertogen Rynberck den Cheurvorst van Ceulen oock soude restitueren / ende vorder eenighen middel voornemen / om tot eenen generalen Vrede te komen. Maer alsoo dese Ghesanten maer aenquamen tot Brussel / als den Eertz-Hertogh op den tocht naer Vlaenderen was / soo konden sy haer voornemen ende last niet uytrechten, als nae den tocht soude geeynt wesen/ ende alsoo werdt dese handelinghe uytghestelt/ende ghereferéert tot een t'samen-komste van Ghedeputeerden over Vrede-handel : waer over de Eertz-Hertogen seyden / dat sy dagelijcx verwachtende waren de Paspoort vande Vereenighde Provintien / voor de Ghedeputeerde vande Staten van hun ghehoorsame Provintien / Brabandt / Vlaenderen / &c. die alreede van doen af / t'Antwerpen de Paspoort waren verwachtende.

Als daer nu ontrent desen tijdt in Julio uyt Oostende met bedencken van veelen, een Paspoort vande Vereenighde Provintien ghekomen was / soo zijn de Ghecommitteerde van weghen de Staten van Brabandt / Limborch/ Lutzenborch/ Ghelderlandt/ Vlaenderen / Artois / Henegouwe / Valenciennes/ Namur/ Rijssel/ Doway/ Orchies/ Dornick/ Doornesis ende Mechelen / tot Brussel vergadert / van Antwerpen nae Berghen op Zoom ghetrocken, ende waren dese / den Heere Gerard de Hornes / Grave van Bassigny / sone vanden Heere van Bortel / vanden huyse van Horne / Gouverneur tot Mechelen/ Joncker Philips van Bentingh / Heere van Bight ende Passenhoven / Seneschal van Montfort ende Colonel / ende Meester Hendrick Codt / Pencionaris van Yperen / met andere / dese zijn den 20. Julij tot Berghen aenghekomen / alwaer sy vanden Gouverneur ende Ritmeester Bacx een vierdeel mijls zijn ontmoet buyten de Stadt / ende ingheháeldt gheweest. Te vooren waren oock aldaer ghekomen de Heeren van Renenburch / Oldenbarnevelt / vander Dussen, Gille/ Santen/ Hubert Renesse/ Franckena/ Alberda ende Aerssen/ Ghecommitteerde vande Vereenighde Landen / die al te samen van Bacx ghebancquetteert werden.

Vergaderinghe tot Berghen op Zoom om Vrede van weder zijden.

Des anderen daeghs te samen vergadert zijnde/ werdt ghelesen het schrijven vande Staten tot Brussel aende Staten vande Vereenighde Landen/ inhoudende ende aenseggende / hoe dat sy begheerden mette Vereenighde Staten in Vrede-handelinghe te treden : verhalende hoe goedt ende hoe noodigh den Vrede ware / ende wat ellende ende quaet den Krygh mede brochte : biddende eenmael het Masquer ofte Mom-aensicht des mistrouwens af te legghen / om met oprechte wel-ghemeynde herten de Vrede saken in handen te nemen &c.

Brieven der Staten tot Brussel, en het inhout.

Daer over stonden de Ghedeputeerde der Vereenighde Landen op / ende vertrocken haer te samen aen d'eene zyde vande Kamer ofte Sale / ende nae raedtslagen zijn weder neder ghesetén / ende den Heer Oldenbarnevelt heeft het woordt ghedaen : hoe dat sy verbreucht waren/ te verstaen / dat de Heeren Staten Generael tot Brussel vergadert, soo wel totten Vrede ende Eenicheydt der Landen gheneycht waren : als tot hun sendende / ingheborene Landtsaten ende Liefhebbers des Vaderlants, eenighe hun bloet-verwanten zynde / ende goederen inde Landen besitten de / die niet anders dan der Landen welvaert konden wenschen / waeromme sy die grootelijcx bedanckten vander goeder gheneghentheyt : nemende Gode, de Wereldt ende haer Conscientien tot ghetuygen, dat sy mede niet anders en sochten dan eenen Christelijcken/ oprechtighen ende bestendighen Vrede : maer uyt veel ongehoorde wreedtheden ende tyrannye der Spaengiaerden ende hunne aenhanghers, hadden sy groote oorsaecke van mistrouwen, waer van hy ettelijcke exempelen verhaelde : onder andere/ hoe dat den Eertz-Hertoghe een ongheshoude dienstmaecht om haer gheloove levendich ghedolven hadde / &c. waer van de ghedachtenissen noch heel versch waren : verhaelde mede des Admirants tyrannye / soo wel teghen hun als hun ghebueren Landen ghepleecht/ die 't nochtans meer met hem/ dan met haer ghehouden hadden / ende dierghelycke meer : soo dat sy niet anders en konden ghelooven / dan dat alle sulcke daden ende tyrannye by de Eertz-Hertogen ende hunne Raden, besloten ende bedreven werden : die welcke sylieden oock tegen haer ter gelegener tijdt dochten in 't werck te stellen.

Antwoorde van Oldenbarnevelt op de brieven der Staten tot Brussel.

Waeromme sy gheensins en waren ghesint in eenige Vrede-handel metten Spaengiaerden/ Spaenschghesinde ofte Adherenten te treden : ten ware dat de Heeren Staten Generael, met hun de wapenen wilden aen nemen/ om de vreemden uytten Lande te drijven / ende als dan soo soude men wel middelen vinden de Provintien te vereenigen / ende die wederomme in haren ouden staet te brengen &c.

Hier op worde gheantwoordt / dat sulcx wel te ghelooven ware / dat met het vertrecken der vreemden/ ende dat de Kasteelen ende sterckten met Landtsaten beset waren / alle mistrouwen soude wech-ghenomen wesen, ende soo op den ouden voet ghebrocht worden : maer sy/ als verstandighe / hadden te bemercken / dat soo langhe als de Vereenighde Landen die wapenen niet af-leyden, maer die in handen hielden/ so en ware het de Staten tot Brussel niet gheleghen de hulpe ende bystant des Koninghs van Spaengien te verwerpen / om haer te beschermen ende te weeren tegen die hun beoorloghden.

Die Brusselsche Staten konden 's Koninghs volck niet wech senden soo langhe de andere ghewapent bleven.

Hier op worde van beyde zijden weder af-getreden om te beraetslaghen/ ende weder neder geseten zynde/ heeft den voorsz Oldenbarnevelt verklaert / dat by de over-dracht ofte transport vanden Koningh van Spaengien aende Infante ghedaen / (die sy achten voor valsch / nul ende van geender weerden te wesen:) daer ware uytdruckelijck besproken ende gesloten, dat/ so verde den Eertz-hertogh sonder kinderen afstorve/ soude de Infante weder nae Spaengien vertrecken : ende soo de Infante storve / soo soude den Eertz-Hertogh maer als een Gouverneur inde Landen blijven/ ende de Landen weder onder Spaengien komen : oock ware meer besloten/ soo sy te samen erve gewonnen/ dat die nerghens mochten / dan met Spaengien Houwelijcken aengaen.

Beklagh over Transport der Nederlanden.

Vorder ware daer oock uytdruckelijck ende scherpelijck by het transport besproken ende verboden / dat de Nederlantsche Ondersaten de Zeevaert op Indien niet en souden mogen gebruycken / ende dat op de verbeurte der Nederlanden. Soo dat dese Landen in Spaengien niet anders gheacht worden dan als een Koe ofte Peert / de welcke tot voldoeninghe eens verdrachs / met een pene ofte verbeurte konde verstrickt worden. Daer uyt besluytende dat sy nu meer dan oyt onder de Spaensche dienstbaerheyt verplicht waren : want in consideratie / dat den Prins ende de Infanta hun so hooch aen Spaengien verbonden hadden, ende de Staten Generael wederomme hun Lants-heeren trou ende goet te wesen/ swoeren/ so moeste het voorsz jock nootwendich volgen.

Ten selven propooste sprack Bernevelt / noopende de poincten vande communicatien ende Brieven van Credentie, Instructie ende mondelycke ghedane propositie / ende gaf te verstaen / dat die Heeren hunne principale alles wel ghemerckt ende overleydt hadden / dat de gheheele handelinghe ende bewillinghe des Koninghs / aen syn Dochter de Infanta / alles streckte tot nadeel vande Nederlandtsche Provintien/ door dat de Eertz-Hertogen soo hart/ende desgelijcx de Staten met hem / aen Spaengien verbonden ende verknoopt waren : dat sylieden sulcx niet en meynden te konnen met Spaengien / noch mette Eertz-hertogen/ noch metten Staten (als zijn geede onder=

Twijfelinghen aende commissien.

1600. onderdanen / die daer over oock gheen volkomen macht hadden) tracteren. Sy stonden oock in groot bedencken dat hare commissie ende vol-macht soo wydt niet en streckte / dat sy 't ghene sy metten anderen souden moghen besluyten / souden konnen toestaen voldoen ofte effectueren : waeromme sy volkomene versekeringhe versochten te hebben / eer sy in eenighe vordere communicatie wilden treden / ende versochten daerom voor alles te verstaen / oft de meyninghe was / dat alleene met de Staten van d'ander zijde soude ghehandelt worden / dan oftmen mede soude handelen met den Eertz-Hertoghe / ende consequentelijck met de Spaengiaerden / ende inghevalle men met de Staten alleene soude handelen / of de selve oock ghesint waren / ende macht hadden te doen effectueren 't ghene tot der Landen welstant ghehandelt soude werden / alwaer 't oock dat de Eertz-Hertogen daer tegen waren.

Aenmedingh van Vrede / soo men konde de Eertz-hertogen en Spaengiaerden quijt worden.

Eyndelicken gaven die vande Vereenighde Provincien wel soo veel te kennen / dat soo men de Eertz-hertoghen met de Spaengiaerden konden quijt worden / van haren 't weghen souden sy hun versecker houden / dat sy alles ende een yeghelijck by synen standt ende in sijnen wesen wilden laten blijven ende soo op-richten een forme van Regieringhe ofte Republique / daer-inne een yeghelick sijn gheloove / 't zy Catholijck ofte Ghereformeert / soude moghen vry leven.

De Bruyselsche Staten willen 't met haren Prince houden.

Daer op werdt vande Bruyselsche Ghedeputeerde klaerlijck gheantwoort : dat sy eenen Prins hadden sonder wien sy niet en begeerden te doen : maer sy verhoopten dat alle saken / door goedt-tusschen spreken / soo wel beleydt soude worden / dat Syne Hoogheydt hem alsoo mette Staten schicken ende voegen soude / dat van alle zijden een yegelijck daer aen een genoegen soude hebben.

Noyende de begeerde verseeckeringhe men en konde den Waghen niet voor de Peerden spannen / maer sy versochten voor al ende eerstelijck in communicatie te treden / de welcke / wanneer die aenghevanghen sal wesen / souden de Ghedeputeerde vande Generale Staten / daer van te handelen / moghen belast worden / ende alsoo totte hooftstucke komende / hun alsoo verseeckeren / dat sy daer een ghenoeghen in souden hebben.

Alsoo bleven eyndelijck die Bruyselsche Ghedeputeerde daer by / dat sy by haeren Lants-heeren staen ende blijven wilden / ende sonder de selvighe niet voornemen : alsoo dat het volbrenghen ofte effectueren vande Eertz-hertoghen / ende niet vande Staten moeste komen. Dies hebben de Ghedeputeerde vande Vereenighde Provincien ront uyt verklaert datse niet ghesint en waren met den Eertz-hertoghe te handelen / om sijn verbintenissen met Spaengien / om de welcke men niet met hem niet dienstelijck en soude konnen besluyten / noch inden welstandt vande Landen / noch der Religie / noch de vryheydt vandien / ende hebben eyntlijck voor-ghewendt / hoe dat sy met etlicke Koninghen ende Vorsten verbonden waren / ende die toe-ghesegdt hadden / dat sy mette Spaensche noch mette Eertz-hertoghen gheenen Vrede in Nederlandt aengaen souden : daer over sy oock verscheyden Placaten hadden uyt-ghegheven / ende den voorsz Koninghen ende Vorsten / als oock hunne principale Heeren / begeerden sy te verwittighen van haerlieden commissie / instructie ende mondelinghe ghedane propositie : welck rapport sy soo Broederlijck doen wilden / datmen speuren souden / dat sy niet dan Vrede ende eenicheydt sochten / alsoo sy oock begheerden dat van hunder zijde mochte gheschieden / ende baden dat sy wilden by de Staten Generael tot Bruyssel aenhouden / dat sy den Eertz-hertogh ende die Spaengiaerden uyt de Kasteelen ende Sterckten der Nederlanden wilden weeren / ende in haer plaetse die mette Lantsaten besetten / alsoo metter daet bewijsende / dat hy sijnen onderdanen betroude / &c.

Affscheyt vande vergaderinghe tot Bergen.

Alsoo eynde die t'samen-spreeckinghe / ende die Ghedeputeerde vande Vereenighde Provincien / gaven die andere besloten Brieven mede / van Date 2. Julij : inhoudende in effect datse hare Brieven ontfanghen ende harer Ghedeputeerde Propositie ghehoort hadden / ende daer mede langhe ghecommuniceert / ende eyndelijck goedt ghevonden hadden / aen hare Principalen rapport te doen / ende besorghen souden / dat byde selve op de Propositie behoorlijck werde gheantwoort / datse daer mede gheschreven waren / met vertrouwen / dat hare Ghedeputeerde warachtich rapport sullen doen / recommanderende de selvige den welstandt der Nederlanden : waer mede die voorsz Ghedeputeerde van Berghen weder nae Bruyssel ghekeert zijn / ende hun rapport ghedaen hebben. 1600.

De vergaderde Staten tot Bruyssel siende / by het voorgaende rapport / den Vrede noch verre te soecken te wesen / principalick om de Victorie over d'ander zijde / ende dat daer en tusschen haer Landen moesten beschermt wesen / hebben gheresolveert / hunnen Prince een goet consent van penninghen te draghen : volghende haer prijselijcke voor-ouders / die noyt hun Overheeren verlaten hadden in haren noodt / maer die altijdt liberalijcken by-gestaen : consenterende ende stellende in 't werck terstont het schou-ghelt ofte schoorsteen-ghelt / alle haer Landen deure / te betalen voor elcken schoor-steen ofte heert-plaetse / daermen vuyr maeckte / ofte die roock uyt-gheeft / eenen gulden ofte twintich stuyvers : ende sy beraetslaechden vorder op de middelen / om te vinden de betalinghe van thien duysent mannen te voet / ende drie duysent Peerden / &c. die sy bevonden datse souden komen te kosten drie hondert ende twintich duysent gulden ter Maendt : ende hadden al den vierden Julij als sy de tijdinge kreghen dat den slagh verlooren was / over-ghegheven hun vierde gheschrift aen des Hertogen Ghecommitteerde / ende zijn over veel poincten eens geworden.

Ghehoorsame Staten tot Brussel resolveren hun Prince by te staen / met schou-gelt en de gemeene schattinghe.

Als dat de ghemuytineerde Soldaten souden betaelt worden / ende alle het Krijghs-volck onder Krijghs-discipline gehouden.

Dat die Spaensche Tribunalen / gheheeten de la hazienda, als de la visita, dat zijn Tresoriers ende Oversienders vanden Spaenschen ghelde / vande 250. duysent Ducaten des Koninghs ter Maendt gheordonneert / mochten werden ghereformeert : als dat sy niet meer hun souden onderwinden ofte kennisse nemen over de ingheborene Lantsaten / ten ware die uyt eenighen voorgaenden handel / reeckeninghe schuldigh waren.

Conditien / besproken en voorgewent.

Dat de Staten aennamen ofte accepteerden de aenghebode ontlastinghe vande Admiraliteyten / vande Garnisoenen / ende vande Fortificatien, volgende de Lyste.

Namen mede op haer twee hondert en vijftich Legher-waghens te vinden / ende te betalen de voorgenoemde thien duysent Voetknechten / ende de Benden van Ordonnantien voor een Jaer : met conditie dat sy dan souden ontlast wesen vande vijf Compagnien lichte Peerden / ende dat gesloten om rapport te doen hunne Principalen.

Dese Schriftueren werden meestendeel overghelevert / oock de saecken beleydt byden Heer Grave van Solre / diese verhandelt in Landts Talen / want sy moesten in Spaensch / ende uyt den Spaenschen weder in Landts Tale overghesett worden : ende over het voorgaende schrift Appostilleerden de Hertoghen tot Brugghe den sesten Julij / by welcke Appostille sy ghenoech accorderen over de principaelste Artijckelen.

Op den selven dagh verscheen oock inde vergaderinghe der Staten / mijn Heere den Marquis van Havrech / vertoonende ende versoeckende van weghen de Eertz-Hertoghen / hunne Princen / te willen resolveren op de ontlastinghe vande Domeynen / ende van 't tractement ofte onderhoudt vande Eertzhertogen.

Op de ontlastinghe vande Domeynen / begheerden de Staten als noch daer van ontslagen te wesen ende gheexcuseert / tot dat de Landen eenen peys bekomen hadden. Op 't onderhoudt vande Eertz-hertoghen consenteerden sylieden / in het versoeck van 250. duysent gulden Jaerlijcx / ten laste van gheheel Nederlant / en dat op conditie dat hunne Hoogheden souden

Consent der Staten over het tractement der Eertzhertogen.

hun huysghesin reformeren ende besnijden van onnoodighe dienaren/ ende 't selfde stellen op den voet/ als t'andere tijden ghedaen hadden de Hertoghen van Borgondien.

Daer nae begonden de Staten onder hunlieden te ramen hoe men dat gheldt op brenghen soude: de Prelaten ende Edelen van Brabandt wenden vooren/ datmen soude instellen al Nederlandt over een belastinghe op de Consumptien/ midtsgaders op de slete van alle andere Waren ende Koopmanschappen/ ende daer op te communiceren met die van Vlaenderen: nae welcke communicatie consenteerden ende resolveerden sy voor twee Staten/ ende op het wel-behagen vanden derden/ 't gheldt te vinden op de Consumptien vande Granen/ Wijnen/ Bieren ende Vleysch/ eerst lichtende.

Voorslagh van schattingen vyde 2. Staten van Brabandt op de consumptie.

Op de Tarwe nae advenant ende by proportie van een sester mate van Bruyssel/ in ghelde vier stuyvers.

Op de Rogge ofte Mastelupn mate als boven/ drie stuyvers.

Op elcke ame Wijns/ so Rijnschen/ Franschen als Spaenschen acht stuyvers.

Op een ame ofte Tonne Biers/ weert van twee tot vier guldens/ ses stuyvers.

Ende op de Tonne Biers van vier tot ses gulden/ twaelf stuyvers.

Op de hooghe/ ende alle vreemde Bieren/ dobbel/ vier en twintich stuyvers.

Op elcke Osse ofte Vee van drie Jaren opwaerts/ dertich stuyvers.

Op elcke Koe ofte Veers/ twintich stuyvers.

Op elcken Hamel ofte Kalf/ vijf stuyvers.

Op elck Schaep ofte Ram/ vier stuyvers.

Op elck Lam/ Gepte ofte Braedt-vercken/ twee stuyvers.

Op elck Vercken/ acht stuyvers.

Boven dien consenteerden sy noch voor een Jaer op elcke Melck-koeye/ so wel Winters als Somers/ ter Maendt eenen stuyver.

Elcke Koeye ofte Osse ter Weyden gaende om vet te maken/ twee stuyvers.

Dan alsoo de Ghedeputeerde vande ander Provintien/ hier inne scheenen swaricheydt te maecken/ ende liever verstaen souden tot een generale repartitie/ ende een yeghelijck vande Provintien te bewijsen zijne quote ofte aen-deel/ onder behoorlicke moderatie/ nochtans naevenant de teghenwoordighe ghestaltenissen/ ende middelen vande selvige Provintien: so souden nochtans den voorsz Heeren/ Prelaten ende Edelen oock te vreden zijn te betalen de twee derdendeelen van een vieren-deel van 't gheheel/ behoudelicken altijdt de restauratie vande ingebroocken poincten van hunne Privilegien/ ende de Tollen ghelicht op den ouden voet.

Die van Antwerpen opposeren haer vande schattinghe te vinden op de Consumptien.

Die van Antwerpen hebben hun t'achterheden ende swaricheden teghen de Consumptien verklaert: als dat sy eensdeels by Octroyen haer schulden betaelden uyt de Accijsen ende Impositen op de Consumptien/ ende die waren eensdeels alreede verbonden aende Kooplupden/ die daer op hondert en vijftich duysent guldens uyt-ghelepdt hadden/ ten behoeve vanden Eertz-hertoghe voor sijn vertreck nae Spaengien: ende noch hadden sy hunne middelen verstreckt totte betalinghe vande ghemuytineerde van 't Kasteel/ met vier-ghelijcke swaricheden meer/ versoeckende 't selfde gheconsidereert te werden.

Op de communicatie tot Berghen op Zoom ghehouden/ werden den neghenden Augusti wederomme verhael ghedaen/ om te weten hoemen de afghewecken Provintien (soo sy die noemden) weder mochten vereenighen/ soo dat die saecke stondt op dat de Ghedeputeerde van d'ander zijde beloofst hadden/ trou rapport te doene aen hunne Committenten/ dies en kondemen noch ter tijdt niet seeckerlijck oordeelen/ wat daer van te verwachten ware: behalvens dat de voorsz communicatien/ ende de voordeelen die sy meynden onlancx ghehadt te hebben/ meer achterdencken gaven dan hoope: waeromme haer Princen dienden daer-en-tusschen gheassisteert te wesen/ sonder datmen daeromme soude mogen het voorsz tractaet van Peys vergheten/ dat soo in een subyt niet konde gheschieden/ ende daeromme moestmen op d'Oorloge sorgen.

Calculatie der Staten/ van 't ghene sy te bekostigen hadden/ ende was 320. duysent gulden ter Maendt.

Hier over hebben de Staten Generael aldaer vergadert/ den eysch vande Eertz-hertoghen ghestelt op een lijste/ ende calculatie ghemaeckt vande kosten die daer over souden komen te beloopen/ bevindende dat de ordinarij Garnisoenen/ ghelijck die betaelt waren gheweest tot nu toe/ uyt de beden die de Provintien respectivе daer toe van tijde tot tijde hebben gheconsenteert/ beliepen 't gheheel Landt over voor 8450. Mannen/ hun onderhoudt 81. duysent ende 120. gulden ter Maendt.

De thien duysent Mannen te Voete/ bedeylt in vijf Regimenten/ alle ingheboorene vanden Lande souden behoeven 128. duysent/ ende seven hondert gulden ter Maendt.

De vijfthien Benden van Ordonnantien die ses Maenden souden dienen op volle/ ende d'andere ses Maenden op halve gagien/ souden d'een door d'ander ghereeckent ter Maendt kosten 60. duysent ende 750. gulden.

Daer by ghevoecht ontrent 21. duysent guldens ofte daer ontrent/ voor den huyse van hunne Hoogheden.

Ende 16. duysent 667. gulden/ voor de 250. Leger-Wagens/ soo beliep dat al te samen 308. duysent 237. gulden ter Maendt.

Daer by ghevoeght de onkosten van collectatien ende monsteringhen/ ontrent 12. duysent gulden/ soude t'samen beloopen drie hondert ende twintich duysent gulden ter Maendt.

Repartitie vande oude negen jarige bede/ ten tijde van Karolus 5. en Philips.

Om dit gheldt/ 320. duysent gulden ter Maendt te vinden/ waren de Provintien van verscheyden ghevoelen: want inde repartitie/ quota ofte ghelijcke verdeylinghe te maken onder de Provintien/ volghende den ouden voet/ vande Novenale bede inde leste Oorloghe van Vranckrijck in Keysers Kaerle tijden ghebruyckt/ vonden Brabandt ende Vlaenderen swaricheyt/ want die van Brabandt betaelden vande gheheele gheconsenteerde somma/ als inde drie hondert duysent gulden ter Maendt/ de vijf achtiende deelen ter Maendt: Vlaenderen de ses achtste deelen: Artois ende Henegouwe elck een seste deel vā Vlaenderen: Valencijn een seste deel van Henegouwe: Ryssel/ Dowap ende Orchies een achtste deel van Vlaenderen: Hollandt de helft van Vlaenderen: Zeelandt een vierendeel van Hollandt: Utrecht ende het Sticht een thiende van Hollandt: Namur een sesthiende van Vlaenderen: Doornick een neghentichste van Vlaenderen: Tornesis een vijf en veertichste deel van Vlaenderen: Mechelen drie ten honderden van Brabandt: ende doen en contribueerden die van Gelderlandt/ Lutzenborgh/ noch Limborgh niet: ende alsoo inde Novenale ofte Negen-jarighe bede regard ende opsicht was ghenomen/ op de Provintien naest den Vyandt gheleghen/ als doen waren Artoys/ Henegouwe/ Ryssel ende Namur/ ende over sulcks op kleyne quoten ofte aen-paerten waren ghestelt/ ende den last ghedrongen werde op Brabandt/ Vlaenderen/ ende d'andere/ als doen voorspoedigh: soo waere nu oock dat respect te draghen/ dat de weeldighe Provincien/ nu Brabandt ende Vlaenderen verschoonden: waer over ten lesten de Eertz-hertoghen een redelycke repartitie ghemaeckt hebben/ als wy nae sullen verhalen.

Versoeck vande Staten van Brabant en de van Antwerpen aen de Eertz-Hertogen.

Die van Brabandt versochten oock dat de twee Compagnien lichte Peerden/ vanden Grave Adolf vanden Berge/ en vanden Heer van Grobbendonck/ als geheel noodigh tot beschermínge van Brabandt/ ende merckelick hun frontiere de Stadt van 's Hertoghenbosch/ dat die mochten begrepen zijn inde lijste vande Garnisoenen/ staende ten laste van dese bede: Mede dat de Winterlegers mochten verdeylt worden dat hunne Hoogheden ghedient wilden zijn met dat/ achter-volghende de Blijde inkomste/ het Gouvernement van Limborgh ende Overmase te stellen in handen van In-ghebooorene vanden selven Landen van Brabandt: desghelijcks de Steden/

Kasteelen

1600.

Casteelen ende Forten in Brabandt. Oock mede dat de Stadt van Antwerpen (recht contrarie het tractaet / van 't opbouwen vanden Casteele ghemaeckt) niet meer ten laste mochte ghelept worden / de leveringhe van hout ende brandt / noodich totten selfden Casteele / noch yet dat het voorsz Casteel soude mogen pretenderen / het ware servitien ofte andersins / dwelck behoort te wesen ten laste van hare Hoogheden / als ander servitien.

Dat de Brabanders mochten inde regeringe ende sterckten ghestelt worden.

Sy beklaechden hun oock / dat de Stadt Antwerpen (sedert de Troublen) ware benomen ofte ghefrustreert geworden van verscheyden Cloosteren van haren quartieren / als naemelick dat van Affligem / dat welcke men hadde ghetransporteert ofte ghehecht aende Stadt van Mechelen / onder het Aertsbisdom / tot grooten achterdeele vast verliesende haer principale Ornamenten / ende dat het selfde niet meer en contribueerde inde lasten vande Landen / alst pleech te doen: waeromme sy versochten dat den eerweerdighen Heere den Eertsbisschop wilde gelieven het selfde Clooster te redresseren / ende in zijnen state te stellen / conforme de goede Justitie van de oude Hertoghen van Brabant / ende diergelijcke klachten waren daer meer.

Dat Brabant maer 60000. gulden ter maent mochte geven.

Men klaechden oock dat tseventich duysent gulden ter Maendt voor Brabandts aenpaert te veel was / midts haer tachterheydt / ende dat het schoughelt / voor eenen gulden vande schouwe / maer hondert ende vijftich duysent gulden uytghebrocht en hadde: daeromme baden sy met tsestich duysent gulden Maendtlijck te ontstaen / ende haer voorschreve tachterheydt van 150. duysent gulden aenden Eertz-hertoghe voor zijn vertreck nae Spaengien verschoten: mede het verschiet vanden ghelde aen de gemutineerde vanden Casteele betaelt / versochten dat het mochte gheconsidereert worden.

Clachten en versoeck van de Staten generael in 26. Artikelen.

Dierghelijcke klachten hebben de Staten generalicken oock ghedaen den veerthienstten Octobris / aen hare Hoogheden / versoeckende 26. Artijckelen / verbattende veel ordonnantien opt Cryghs-volck / ende dat mochten ophouden alderhande contributien / t'sy van servitien / voeragien / fortificatiegelt / waghenghelt / pionierghelt / passagien / uyt-teeringen / &c. ende voorts alle lasten opgeset ende inghebroocken / sonder consent vande Staten / de Landen eenlijck belast blyvende met dese bede: sy bespraken boven al bevrijdt te wesen vande gemutineerde / principalick van die van Diest ende Weert.

Dat de penninghen by de Provintien ontfanghen/daer eerst haer eygen lasten mede mochten betaelt worden.

Ende dat alle de penninghen in elcke Provincie ontfanghen mochten worden by de Rentmeesters ende Ghecommitteerde vande Staten / vande selve Provincie / ende dat daer van / met preferentie ofte voor al souden betaelt worden / de garnisoenen vande steden / Casteelen ende plaetsen van elcke Provincie / hier-inne contribuerende / staende ten laste van dese bede / ende merckelijck die op de frontieren dadelicken dienst deden tot beschermínghe der Landen.

Ende dat het overschot vande penninghen mochte ghebracht worden in een ghemeynen borse / tot betalinghe vande nieuwe Regimenten / Benden van ordonnantien / ende andere: wesende ten laste van dese bede / van Maendt tot Maendt. Oock mede totte betalinghe vande twee hondert en vijftich Legerwaghens / ende tot onderstant vanden Huyse van hunne Hoogheden / ende dat al met kennisse vande Ghecommitteerde der Staten: desghelijcx de monsteringhe te gheschieden ten langhsten van drie Maenden tot drie Maenden.

Dat vande middelen deser gheconsenteerde bede / niemant vry ofte exempt en soude wesen / Gheestelick noch Weerlick / Ridders vanden gulden Vliese / Raden / ofte andere gheprivilegieerde persoonen ende officieren / wie sy oock mochten zijn behalven de persoonen van haere Hoogheden / ende die van binnen haerren huyse: dierghelijcke waren de reste vande 26. Artijckelen.

Antwoorde der Eertz-hertogen op de 26. Artikelen.

Op dese 26. Artijckelen hebben de Eertz-hertogen door den Grave van Solre antwoorde ghegheven van date den lesten Octobris / beklaghende dat sy soo langhe in 't resolveren waren / daer-mede veel goede aenslaghen teghen den vyandt verhindert werden: ende dat hun versochte Artyckelen veel onnoodigh ende mede niet practicabel waren: des niet te min hadden sy hun wel willen op elck Artyckel antwoorde gheven / voor de leste reyse / ende sonder Replycke om rapport aen hun Meesters te doen / ende met eenen de handt aen te houden / dat teghen t'leste vande toe-komende Maendt November / de penninghen mochten reede wesen. Vorder waren de antwoorden eenighe nae begheeren / andere breeder uytghelept / ende op 't thiende Artijckel / als dat het ghelt vande bede / soude verstrecht worden tot betalinghen vanden Inlandisschen Kryghs-volcke: hoewel het alsoo toeghesept ware / vreesden sy dat van sulcken separatie ofte affonderinghe / soude moghen misverstant groeyen / soo de betalinghen niet souden eenvuldigh wesen: daer-omme moesten sy versoecken / dat de Heeren Staten dat stuck hare Hoogheden wilden toe-betrouwen / dat sy daer mede niet souden betalen / dan tot voordeele vande Landen ende van d'oorloghe: verklarende het Kryghs-volck van inghebo-rene / groot te achten om hare vroomheyt / ende waren in meyninghe vier Walsche Regimenten te onderhouden / ende die Maentlick te betalen als andere / van d'een ende d'ander ghelt / alsoo oock de Benden van Ordonnantien.

Eertz-hertogen begeerde dat de handelinge van de gelde hun betrout sy.

Oock namen sy aen dat niemandt van deser bede soude vry wesen ofte gheprivilegeert / alleenlijck voor dese reyse / sonder t'selfde te trecken in consequentie: dan sy lieten hun voorstaen / dat de Staten niet en pretendeerden daer inne te begrijpen de vier biddende Ordenen / noch die van de Compagnie van Jesus ende de Capucynen / die alle te samen meer van doen hadden gheholpen dan belast te worden.

Dierghelijcke Apostille hadden oock in 't particuliere die van Brabandt / ghenoech favorabel / alles onderteeckent Albert ende Isabella, beneffens Verreycken.

Dese bede ende schattinghe aldus gheconsenteert ende ghepasseert zijnde / hebben terstont op dese bede de Provintien tot hunnen laste ghenomen / ende betaelt by anticipatie ofte voor de handt eerst die van Brabandt / de opruftinghe ende betalinghe van drie Benden van Ordonnantien / ende twee duysent Voet-knechten: Limborgh een Bende ende vijf hondert Voet-knechten: desgelijcx Gelderlant ende Lutzenborgh elck soo vele: Rijssel / Dowav ende Orchies twee Benden en duysent Voet-knechten: Artoys en Henegouwe elck 3. Benden en duysent Voet-knechten: ende naer advenant de andere kleyne Provincien: behalven Vlaenderen die consenteerden de tachtentich duysent gulden ter Maent.

De Provintien nemen elck wat tot haren laste.

Om te voorkomen vorder questien ende debatten die onder de Provincien mochten vallen in 't opbrenghen vande somme van drie hondert duysent gulden ter Maendt / by dese bede gheconsenteert: uyt oorsaecke dat eenige Provincien haer deel ofte quota wilden vinden op de consumptien / andere op andere middelen / soo hebben de Eertz-hertoghen een lijste ende repartitie onder haer contribuerende Provintien ghemaeckt / consideratie ghenomen hebbende op den voet vande bede novenale ofte neghen jarighe / inde masse van drie hondert duysent gulden / ende oock op de macht / vermoghen ende welstandt van elcke Provincie nae loopende tijdt / als naemelijck op dese bede van drie hondert duysent gulden ter Maendt.

Repartitie vâde Eertzhertoghen onder de Provincien / om op te brengen de 300000. gulden ter Maendt.

Brabant op te brenghen tseventich duysent gulden.

Limborgh ses duysent gulden.

Lutzenborgh thien duysent gulden.

Gelderlandt thien duysent gulden.

Vlaenderen vijf-en-tnegentich duysent gulden.

Artoys dertich duysent gulden.

Henegouwe dertich duysent gulden.

Rijssel thien duysent gulden / Dowav vijf duysent gulden / Orchies thien duysent gulden / maeckt vijf-en-twintich duysent gulden.

Valencyn vijf duysent gulden.

Namur seven duysent gulden.

Doorniek

Doornick vijf-en-dertich hondert gulden.
Doornesis vyf duysent gulden.
Mechelen vijf-en-dertich hondert gulden.

Maeckende te samen dese derthien contribuerende Provintien nae dese repartitie des Eertz-hertoghen/ drie hondert duysent gulden ter Maendt / eerst maer gheconsenteert voor een Jaer / hebbende wel acht Maenden besich geweest in het resolveren.

Staten tot Bruyssel in haer meyninge bedrogen.

Dit consent ofte dese bede en werdt namaels niet wel ghevolcht / want het niet dan voor een Jaer in ghewillicht was / dan t'is blijven duerende : Ende daer de Staten goet ghevonden hadden twee Leghers te hebben / d'een van vreemde / ende d'ander van inghebrorene / om d'een den anderen in breydel ende ordre te houden/ soo heeft den Spaenschen Raedt sulcr niet goet ghevonden / mistrouwende de inghebrorene / als dat sy mochten eenmael uyt onverduldicheyt mette Vereenichde Provincien raedtslaghen ende accordeeren/ ende de vreemde gheheel uytdrijven. Den Eertz-hertoch die heeft oock soo vele ghehandelt / dat het gheldt meest over al op de consumptien soude ghevonden worden / bequaemste om te houden staende : Ende alsoo by de Staten tot ontfangher Generael van dese Bede Ghecommitteert was : den Heer ofte Grave van Bassigni voor een tijdt lanck: Soo heeft den Hertoch hem daer over beklaecht/ datmen zijn Hoocheyt soo kleynen gheloove gaf / allegerende dat het selfde grootelijcx tot zijn ende des Landts verachteringhe streckte / hy heeft den ontfanck selve oock verkreghen in handen van zijn ghecommitteerde.

Alsoo worden de Provincien de handelinghe van den gelde quijt/ ende de contributie van een Jaer bleef duerende / ende hadden bykans niet eenen man van inghebrorene meer te velde / maer waren subject totte vreemde Soldaten ende haer muyterijen.

Troostbrieven en ghelt uyt Spaengien ghekomen aen de Eertz-hertogen.

Daer is ontrent desen tijdt in den Winter in Nederlandt ghesonden Don Euriques de Goesman/ met eenighe troostbrieven over den verlooren slach/ soo aen de Eertz-hertoghen / als aen de vergaderde Staten tot Bruyssel / handelende op de voorschreven bede / met opschrift / a nos Estados , dat is / aen onse Staten : het welcke onder de Staten ende volcke groote opspraecke maeckte / als niet wetende wien sy toebehoorden / den Koninck van Spaengien noch pretenderende ghebiet over haer / ende dat de opinie vande Vereenighde Landen / vande nulliteyt des transports moeste recht wesen / ende datmen daeromme wel bedacht moeste wesen / &c. in 't consenteren van schattinghen : de Landen te arm zijnde/ ghedreycht vande Fransoysen / bevochten by de Vereenichde Landen : boven dien neeringhloos / door 't stoppen ofte schorsen van alle Licenten / op 't inkomen ende uytgaen van alderhande Waren / soo dat de Landen in een ellendighen staet waren : maer desen Goesman brocht eenighe middelen van ghelt mede / ende de inscriptie van de Brieven aen de Staten/ werdt by den Heere Richardot President gheexcuseert / als zijnde een misverstant ende faulte van den Schrijver.

Antwerpse Coopluyden ghesuspecteert mette Hollanders op Indien te handelen.

Den voorschreven Don Euriques de Goesman/ hadde oock last hem in Nederlandt te beklaghen over de Coopluyden van Antwerpen / als dat sy mede met haer gheldt onder de Hollanders Negotieerden ofte handelden op Indien / ende oock op Spaengien/ onder den naem van Fransoysen / Oosterlinghen ende diergheltjcke / by middelen ende bedeckte kromweghen : welcken handel ende traffique / de Spaengiaerden in alle manieren sochten dien vande Vereenichde Landen te verbieden / achtende dat door dierghelijcke neeringhe sy middel vonden / waer mede sy d'oorloghe konden houden : waeromme sy oock

Licenten gestopt.

alle Licenten van goederen te laten passeren uyt de Vereenichde Landen, komende ofte gaende / stricktelijck verboden hebben / met de Stadt Rijnberck des Rijns passagie stoppende / ende in Spaengien alderhande Nederlandtsche Coopluyden ende Schippers/

Coopluyden in Spaengien vervolcht.

door den Adelantado ofte Admirael/ghevanghen nemende / groote Inquisitie ofte ondersoeck doende/ soo met visiteren van hare Reecken-boecken / als met wreede torturen van haren Coophandel vernemende / ende met die op de Galeyen te stellen / ende eenighe metter doodt straffende : haer examinatien waren / wat ghelt ofte realen sy teghen 't verbodt uyt Spaengien ghevoert hadden / ende oft hunne goederen niet uyt de Vereenichde Landen ofte Enghelandt quamen / ofte daer te huys hoorden / &c. Ende tot dien eynde versocht desen Goesman / dat tot Antwerpen eenigher Coop-lieden Contoiren / Reeckenboecken ende Schriften mochten ghevisiteert worden / om dierghelijcke frauden te vinden : meynende daer mede hun vyanden alle Coophandel ende Neeringhe te benemen / dan tselfde en was t'Antwerpen noch in Nederlandt niet wel practicabel : dies ten lesten den voorschreven Adelantado in Spaengien als hy alle groote tyrannije over den ghemeynen Nederlandtschen Coopman ende Schipper langhe voorghesteldt hadde / heeftse daer na een compositie/ voor t'ghene ghepasseert was / afghedronghen / van eenighe ses hondert duysent ofte meer Ducaten / in Meert 1601.

Duynkercksche oorloch-schepen ter Zee/onder den Admirael van Wackene.

Tot vorder beneminghe van alderhande Neeringhen der Vereenichde Landen/ so zijnder uyt Duynkercken uytghevaren in Augusto / onder den Vice-Admirael / den Heer van Wackene / &c. twaelf ofte veerthien schoone Schepen ter Oorloge op Vrybuyt toegherust/ om der Hollanders ende Zeelanders Visscherijen te beletten / ofte te verbieden / met expressen last ende bevel vande Admiraliteyt aldaer / te sincken ofte te verbranden alle de Haringh-buysen ende Visschers/die haer ter weere souden willen stellen/om dat het niet en was toe gelaten eenich quartier ofte rantsoen-gelt te geven.

Alsoo voeren de Duynkerckshe Schepen nae de Noortsche Zee / onder de Visschers / alwaer sy twee ofte drie Hollandtsche Oorloch-schepen voor Convoyers vonden / die de Visschers voor stonden / die sy bespronghen : waer van eenen Capiteyn Evert door langh ghevecht verbrant wert/ ende den selven Capiteyn seer gequetst zijnde/ is inde Zee gesprongen/ daer hy van zijnen vyant weder uytgetrocken ende gevangen wert/ende is tot Duynkercken ghevoert/ daer hy van sijn quetsure storf. De twee andere Convoyers ontquament/seer beschadicht zijnde.

Wreetheyt der Duynkerckshe Oorloch-schepē onder de Hollandtsche Visschers.

Dese Duynkerckshe Schepen namen veel Visschers/eenighe verbranden sy/ andere sonckense / ende de arme Visschers nagelden sy onder inde Schepen/ boorden gaten inde Schepen / ende lietense allenskens sincken : oock waren daer twee Schippers die niet onder int schip en wilden gaen/om alsoo versmoort te worden/ biddende om doorsteecken ofte overboort geworpen te worden : dies namen sy dese / ende naghelden die dweers cruys-wijse d'een over den anderen/ met nagelen door handen ende voeten / ende lietense also sincken : het welcke eenighe van dese selve quaetdoenders / korts daer naer onder de Galghe in Zeelandt bekent hebben / ende betuychden Gods rechtveerdicheyt.

Op de tijdinghe van 't uytvaren des Admiraels van Wackene / met sulcken wreeden ende strenghen commissie uyt Duynkercken / hebben de Vereenichde Landen eenighe Oorlogh schepen nae die toe ghesonden: die de selve eensdeels achterhaelden ende bevochten / ende haddense ghenoech beset : maer of sy niet wel toe saghen / ofte dat het buyr-in eenighe van haer schepen gekomen was/ sy zijnt ontkomen/ want

Duynkerckers vervolcht loopen nae Spaengien.

drie gheraeckten binnen Duynkercken / ende de andere / metten Admirael (hoewel sy vervolcht werden) ontseylden 't door de Hoofden / voor by Cales ende Doveren : maer Capiteyn de Wael van Vlissinghen / achterhaelden een daer van / daer Jacob Colart Capiteyn op was / dien hy de masten afschoot/ ende naer veel ghevechts overmeesterde / ende de levende worden alle ghevanghen nae Vlissinghen ghevoert / daerder 38. van ghehanghen wierden in 't beginsel van September / ende dat overmidts datter tusschen dit volck van Duynkercken die niet dan op vrybuyt en varen/ gheen quartier ghehouden wordt/ dat is / datter gheen rantsoen / wisselingh ofte gheldt wordt ghegheven : oock om dat dit Schip-volck van Duynkercken meest al Ballinghen uyt de Vereenichde Landen zijn / die met onrecht teghen de Visschers

schers

1600. schers en niet teghen de Oorlogh-schepen haer wreetheydt gebruyckten.

Den Admirael van Wackene / zijnde verbolght/ voer nochtans deur met vijf ofte ses Oorlogh-schepen in Biscayen / hem salverende tot Bilbouw, van waer hy besochte ende beroofde de Custen van Vranckrijck daer hy oock eenighe Hollandtsche ende Zeelandtsche Schepen nam ende beroofde : maer ten lesten / alsoo hy daer-op ghehouden werdt / om met een Spaensche Vloote in Nederlandt te komen / is syn Schip-volck daer meest vergaen / ghestorven / ende veel moesten dien Winter daer broot gaen bedelen : Den Heer van Wackene / van Cathen ende van Capelle / zijnde van Bastardyen ghebooren uytten huyse van Borgondien / is aldaer oock ten lesten van ongheneuchte ghestorven / als hy sach datmen slechte Spaengiaerden voor hem in dienste prefereerde / om over een Vlote in Nederlandt te commanderen.

Heere van Wackene in Spaengien gestorven.

De Jesuijten (als in eene heylige Oorloge) werden beticht mede te reeden in Schepen onder dese Duynkerckers Vrybuyt-vaerders / eenighe zijnde des Eertz-hertogs, andere particuliere toekomende / elck ghenietende mede de profyten / die groot zijn : als een (hoe wel slechte) Haven / nochtans in een seer Schiprijcke Zee ghelegen / die nimmermeer leech is van eenigerhande Schepen goede ende rijcke / die voor hun op dat pas meest al goeden prijs ende buyt waren / zijnde van haer Vrienden weynich beseylt.

De Galeyen van Frederick Spinola en quamen niet veel meer uyt / door oorsaecke dat sy roeyende Slaven van doen hadden / die haer veel vande Zeelandtsche Oorlogh-schepen doot waren gheschoten / oock vele door de koude Winter afghestorven / ende de Nederlandtsche gevangenen en konden sy soo geringe niet wel tot roeyen oeffenen : sonden oock uyt tot in Hongarien / om aldaer ghevanghen Turcken te koopen : maer wisten gheenen middel hoe die arme menschen in Nederlandt te brengen.

Dies de vier Leden van Vlaenderen op wech waren om de Galeyen ende Slaven van Spinola te koopen / ende wilden noch meer Galeyen bouwen ende dat op hoope vanden Eertz-Hertogh te beweghen om Oostende te beleghеren om also Vlaenderen te bevryden van alle Contributien ende gheduerighe onkosten van het onderhoudt van soo vele Garnisoenen / in soo vele Schanssen op alle de passagien / daer toe aenbiedende den Eertz-hertogh een liberale somme gheldts.

Die van Hollandt hadden tot Dordrecht een groote Galeye doen bouwen / om de Galeyen van Sluys te wederstaen : dese was ontrent 46. ofte 48. treden lanck / ende quam in Zeelandt in September / daer dat wel vijfthien metalen stucken op laghen / met veel steen-stucken / vol roeyers ende Krijghs-volck / de roeyers sittende scheut-vry voor musquet-scheuten / ende was ghenoemt de Swarte Galeye / van Dordrecht : ende voer ten eersten nae die van Sluys / dien sy een Schip (dat sy ghenomen hadden) ontweldichden op dese Galeye was Capiteyn Jacob Michielsen / een seer kloeck Man.

Die van Hollandt maken Galeyen.

Daer nae den negen-en-twintichsten November / zijn de Admiralen van Zeelandt ende Capiteyn Legier / met dese Galeye wel ghemant / mede met eenige Sloepen ofte Jachten / roeyende op-gevaren na Antwerpen / ende metten donckeren voorby de Schansse van Ordam / die meynden dat sy victualierders van Hulst waren : nu ontrent midder-nacht voor Antwerpen gekomen zijnde / hebben daer gevonde het Admirael-schip van Antwerpen / zijnde een schoone groote Heude ofte Smack-seyl / 't welck sy Cromsteven noemden / soo fray / groot ende gheweldigh / dat de Zeelanders niet een desghelijcks en hadden van dier soorte / geestimeert groot hondert ende tachtich vaten ofte meer / gewapent met sesthien ofte seventhien metalen stucken / behalven de ysere ende steen-stucken / 't Gheschut liggende drie hooge / d'een boven d'ander. Den Capiteyn Admirael Maes was by gevalle daer doen niet op : dit Schip liggende tegen over de Nieustadt aenden Vlaemschen hoeck / soo is dese Galeye met de ysere pinne voor op den snuyt / het Schip soo

De Galeye van Dordrecht neemt voor Antwerpen het Admirael-schip / met 7. ander schepen den 29. November.

heet op 't lijf gheroeyt / dat de pinne soo diep ende vast in 't Schip vloogh dat die daer niet konde uyt ofte van komen / soo dat sy met groot perijckel den snuyt moesten af-sagen : terwijle hebben het Krijghs-volck het Schip vermeestert / van het volck bleven daer eenighe doodt / andere vallende over boordt ende salveerden hun swemmende : het Schip hadde door de Galeye gheschoten / eenighe doot ende vele ghequetst. Dit Schip ghenomen zijnde hebbense de twee Jonghers die sy salveerden / ghedwonghen hun de seylen ende andere ghereetschappe om te varen te wijsen inder nacht / ende sy zijn daer soo mede (het ghetijde dienende) weder de Revière af-gekomen. Sy hebben noch twee nieuwe Merckt-schepen (op Brussel ende Mechelen varende) mede ghenomen / op hebbende elck vier Metalen stucken met ander Gheschut / met noch ander vijf Heude-schepen, die sy by ghevalle inder nacht konden ghereet vinden / ende quamen also met acht Schepen weder de Reviere af na Lillo / ghewonnen hebbende boven de vijftich stucken Gheschuts / den buyt wel soo veel weert zijnde / als de Galeye uyt-ghereet koste. Met dit schieten en vechten wert binnen de Stadt Antwerpen eenen grooten alarm / ende te meer / dat sy op de Caeyen met Trompetten staecken ende speelden het ghemeyn Liedeken / Wilhelmus van Nassouwen, &c. seer wel bekent / daer-mede vervattende den lof des afghestorven Prince van Orangien. 1600.

Waeromme daer naer t'Antwerpen quam den Heer Admirael / de Grave van Arenbergh / om den Admirael Maes ende andere van onachtsaemheydt te straffen / ende om diergheliijcken trots voor te komen / heeft hy aldaer een Schanse op den Werf doen maecken / om oock by nachte haer Schepen te mogen beschermen.

Schansse op den werf t'Antwerpe gebout.

Als wy nu het bysonderlijckste wat dit Jaer Anno sesthien-hondert in Nederlandt gheschiedt is / verhaelt hebben / sullen wy mede wat segghen vanden standt van Vranckrijck ende andere Landen. Enghelandt is dit Jaer stille gheweest / hoe-wel de Oorloge in Yrlant noch duerde / ende gheboert werde byden Grave van Essex / als Vice-roy aldaer. De Koninginne van Enghelandt is dit Jaer besocht gheweest in Augusto / met een treffelijcke Legaetschappe vanden Koningh van Barbarien Meuley Hamet, Koningh van Maroques / Fessa ende ander Koninghrijcken / die haer vriendtschappe versochten / ende met haer Landen te hanteren.

Desghelijcks ontfingh sy oock een Legaetschappe van het Noordt-quartier vande Wereldt / te weten / van Boris Feodoritz, Groot-vorst van Russien ende Moscovien / die haren welstandt congratuleerde ende de oude vriendtschappe confirmeerde : soo dat het vreemt was om aen te sien / in een stadt Londen te sien Volck dat bykans geheel stack in sijn Bont / ende met voeyeringe ofte Pelsen gheheel bedeckt / als van de koude : ende ander Volck bykans naeckt in Lijnwaet ende Syde ghekleet / d'een uyt Zuyden d'ander uyt Noorden gekomen. Den Ambassadeur van Maroques schonck de Koninginne neghen Nederlanders / die voor Slaven in syn Lant hadden verkocht geweest / die hy eerlijcken gekleet hadde.

De Koninginne van Engelandt wordt versocht by Ambassaeten uyt Noorden en Zuyden.

In Vranckrijck werdt den Religions-vrede redelijcken wel onderhouden / 't volck beginnende metten Vrede ende prosperiteyt de voorgaende vyandtschappen te vergheten : De Jesuijten blijvende aldaer ghewеert als te vooren. Den Koningh Hendrick de IIII. vindende hem sonder Wettighe kinderen / zijnde van sijn Huysvrouwe Catharina de Valoys afghescheyden / doen hy noch Koningh van Navarre maer was / ende dat met wille van haer Moeder / ende vanden Koningh Hendrick den III. haren Broeder : heeft ghesocht hem anderwerf ten Houwelijcke te begheven : ende zijnde dit Jaer tusschen de voorschreve sijn Huysvrouwe ende hem (byden Paus Clemens de achtste) een Echt-scheydinghe voort-ghebrocht / die byden Koningh / oock by haer / ende oock by de Hughenoten goedt ghevonden was / soo heeft den Koningh haer een Jaerlijcksche pencioen ofte rente bewesen / van ontrent tseventich duysent Kroonen / soomen seyde / met Koninghlijcken titel ende eeren /

Scheydinghe des Koninck van Margriet van Valoys.

1600. een Dochter van Vranckrijck wel betamende: Ende heeft een Houwelick besloten mette Nichte vanden grooten Hertogh van Florencien / Maria de Medicis / Dochter van Franciscus voorgaenden Hertogh / ende van Johanna van Oostenrijck / die Dochter was vanden Keyser Ferdinand / daer den Hertogh van Mantua de Suster van hadde / met veel kinderen. Dese Bruyt zijnde een schoone Vrouwe / werdt seer kostelijck uytghesteldt byden Hertogh van Toscana ende Florentien / Ferdinand haren Oom / soo met gheldt / Juweelen / ende afslagh van schuldt / als andersins / dat gheschat werde wel vijfthien-hondert-mael-duysent Ducaten weert te wesen / ende sy wert geheel Koninglijck met veel schoone Galeyen tot Marsilien ghevoert / in November / byden Bastaert van Florentien / ende den Heer Virginio Orsino / Duca de Brassiano / ende van daer vorder tot Lions gebracht. 1600.

't Houwelijc des Koninck van Vranckrijck Hendrick de Vierde / met Maria de Medicis

Maria de Medices, Conninginne van Vrancrijck en-Navarre. *H. Iacobsen exc.*

Den Hertog van Savoye handelt in Vranckrijc / over 't Marquisaet van Salucen.

Dit Houwelijck was een tijdt lanck gheschorst / door een Oorloghe die den Koningh ghenootsaeckt was aen te nemen / teghen den Hertogh van Savoyen / om sijn Marquisaet van Salucen / dat wy in ons vijfthiende Boeck verhaelt hebben / dat den Hertogh de Kroone van Vranckrijck afghenomen hadde / welcke questie in 't Tractaet vanden Peys met Spaengien / lestmael was ghestelt / ter uytsprake vanden Paus / binnen den tijdt van een Jaer / welck termijn meer-mael verlenght werdt: den Paus soeckende ontslaghen te wesen / respecterende beyde de partijen. Ten lesten / den Hertogh vreesende / resolveerde persoonlijck in Vranckrijck te trecken / ende is den vierden December Anno 1599. te Lions aengekomen / met twaelf hondert Mannen / om mondelinghe selve metten Koningh te handelen: hy werdt heerlijck vanden Koningh ontfangen / tot Parijs gebrocht ende Koninglijck getracteert: veel giften ende gheschencken mede brenghende: aenbiedende groote hulpe / diensten ende vorderinge / so den Koningh wilde aspireren tot het Keyserrijck / ofte diergheljjcke: Maer den Koningh niet dan Vrede ende sijn Marquisaet soeckende / zijn sy ten lesten overkomen / dat den Koningh het Marquisaet weder hebben soude / ofte het Graefschap van Bressia / met eenighe toebehoorten: maer den Hertogh versocht keur voor ses Maenden / om daer-en-tusschen te verklaren / welcke hy gheven soude / het welcke den Koningh hem consenteerde / om niet te schijnen uyt dwanck in Vranckrijck sulcx besloten te hebben.

Hier over is den Hertogh weder naer sijn Landt ghetrocken / met aller eerbiedinghe / veel ghesproken

over

1600.

over de Houwelicken van haer kinderen: maer in Savoyen ghekeert zijnde, heeft hy ten bestemden tijdt gheen resolutie ghesonden, maer uyt-ghestelt van d'een Maendt tot d'ander versocht ende ghenomen. Ten lesten heeft den Koningh, den elfsten Augusti, een Placaet uyt-ghegheven, verklarende, hoe dat den Hertogh van Savoyen het Marquisat van Saluces, synen Voorsate, Koningh Henrick den Derden, ondanckbaerlicken af-ghenomen hadde, ende hem nu ghedwonghen teghen sijn naturel weder de Wapenen aen te nemen: want volghende 't Contract tot Vervins Anno 1598. besloten, ende volghende des Hertoghs Contract lest-mael besloten, soude hem contentement geschieden binnen den lesten Juny, dat noch niet gheschiedt en was: dies verklaerde hy, den Hertogh gheen Oorloghe te willen aendoen, dan om sijn Marquisat van Saluces, ende te willen houden het Contract van Vervins met alle de ghene, die 't selfde Contract met hem wilden onderhouden. Voorder verklarende, sulcke des Hertoghs Ondersaten, niet te willen handelen als Vyandt, die de wapenen tegen hem niet sullen aennemen: principalijck op hem nemende de protectie van alle sulcke Gheestelijcke, die niet souden dienen tot onderstandt ende hulpe des Hertoghs: verbiedende niet te vanghen ofte te beschadighen des Hertoghs ondersaten in Savoyen, Bresse, Bourgey ende Veronne, met alle andere, die binnen veerthien daghen nae de inkomste van zijnen Legher, souden verklaren hun te willen houden onder zijn ghehoorsaemheydt. Voorder verboodt hy alle brandt ende Kerck-roovinghe, &c.

De Koning van Vranckrijck verklaert d'oorloghe teghen Savoyen.

Hier over heeft des Koninghs Legher, onder den Heer Desdiqueres, ende de Mariscal de Byron vergadert, de Hooft-stadt Chambery, oock Bourg in Bresse ende Montmegliano inghenomen, gherantsoeneert, ende de Kasteelen daer van beleghert, ende ten lesten die Kasteelen inghenomen met compositie, oock het Fort Sint Catharina, twee mijlen van Geneva gheleghen, een sterckte met vijf Bolwercken, die welcke de Stadt Geneva seer quelde ende in ontsach hielt: dan de selfde sterckte heeft des Koninghs volck doen springhen, ende dat die van Geneva (soomen vermoet) ten ghevalle afghebroken ende gheraseert, dat den Hertogh seer ghequelt heeft.

De Oorloge in Savoyen.

Den Hertogh heeft hem in 't beginne hier teghen op ghemaeckt, om Piedmont ende Saluces wel te besetten over al 't gheberchte, met hulpe vanden Grave van Fuentes (in Nederlandt wel bekendt) die tot zijnen ghelucke met etlijck Spaensch Krijghsvolck ende gheldt uyt Spaengien in Italien ghekomen was, om den Constabel van Castilien te succederen in 't Gouvernement van Milanen: maer hy en heeft Savoyen ende ander Landen niet konnen secoureren, daer af de Kasteelen naer langhe belegeringen, ten lesten verloren gingen, ende hy de selve geheel quijt worde: daer-en-tusschen, met tusschen-spreken vanden Paus, heeft hy doen handelen van Peys, ende soo is men ten lesten tot een verdrach ghekomen, in Januario 1601. waer by besloten werdt, dat den Koningh soude quiteren het Marquisaet van Saluces aenden Hertogh, dies soude hy behouden het inghenomen Graefschap van Bressen, een Graefschap wel 50. Italiaensche mijlen lanck, ende 12. breet, alles streckende totte Riviere Rhodanus toe, ende met een brugghe daer over: ende den Koningh soude weder geven, al 't ghene den Hertogh was afghenomen in Savoyen, mette sterckte van Montmegliano, en andere plaetsen, midts eenighe remboursementen van ghelde aenden Koningh te doen voor zijne kosten. Daer teghen soo soude den Hertogh de passagie over de voorsz brugghe moghen gebruycken, om Spaensch Krijghs-volck nae Borgondien in Nederlandt te senden, maer midts dat de conditien van dien pas, niet wel en waren besproken, hoemen die soude moghen houden ende stercken, soo is de confirmatie van 't accoort langhe uytgestelt geweest, tot dat den Hertoghe daer over verkreghen hadde het consent vanden Koningh van Spaengien.

Forme van het verdrach Final tusschen den Koningh en Savoyen.

Terwijlen dat dese aggreatie uyt Spaengien verwacht was, soo ruste hem den Grave van Fuentes, als Gouverneur van Milanen, tot eenen grooten Krygh ende Tocht, aennemende Hooghduytschen, Switsers, Italianen, ende veel volcx uyt het Koninghrijck van Napels, het welcke, om dat het langhe duerde, ende dat de ratificatie van Spaengien niet en quam, doch ten lesten komende, die rustinghe niet op en hiel, isser in gheheel Italien een groot achter-dencken gheresen, dat den Koningh van Spaengien eenighen Potentaet van Italien, ofte Republique meynde te overvallen, te meer om datter op Marsilien, Geneven ende andere plaetsen aenslaghen ontdeckt werden, ende daer over eenighe gheexecuteert, als oock tot Metz in Loreynen, daer dat den Hofmeester vanden Grave Pieter Ernst van Mansfelt ghevanghen, ende in Vranckrijck ghesonden werdt. De Venetianen ontdeckten eenen aenslach metten Gouverneur van Milanen (bykans volkomen) om hem over te leveren het Kasteel van Bressa, waer over eenen Clarissimo Iseppo Donati, een Raets-heere vande Pregadi, die langhe correspondentie met Fuentes ghehouden hadde, daeromme tot Venegien gheexecuteert werdt. Over dese dinghen ontstondt in Italien sulcken achter-dencken, dat elck Vorst Krijghs-volck vergaderde, ende hem wapende te Water ende te Lande, als de Venetianen, den grooten Hertogh van Florencen, ende selve den Paus: dan ofte het eene sweert het ander inde schede hieldt, ofte dat de secrete aenslaghen niet en gheluckten, is ten lesten die Krijghsrustinghe ghescheyden, midts Fuentes ende den Paus, een deel van hun volck sonden aenden Ertz-Hertogh Ferdinand, teghen den Turck in Stiria, ende een deel onder Andrea Doria, ende den Hertogh van Parma, om ter Zee op eenen aenslach van Argile in Barbarien te varen: de reste werde nae Nederlandt gheschickt.

Fuentes voor den Koningh van Spaengien hem in Italien wapenende, stelt geheel Italien in roere.

Verscheyden aenslaghen ontdeckt.

Noopende den Krijgh in Hongarien, nae het ghelucki veroveren van Raab, hebben de Keysersche Krijghs-saken tegen den Turck, Anno vijfthien-hondert negen ende tnegentich, ende dit Jaer redelijcken wel gheprospereert: dan in Transilvanien ofte Sevenberghen liepen de saken vreemt af: want also Sigismondus Battori een contract over de mangelinge van zijn Landt metten Keyser hadde aenghegaen, ende dat hy 't hem weder hadde laten berouwen, ende alsoo gekeert was in Sevenbergher Landt, is weder in een nieuwe handelinghe metten Keyser ghetreden: dan korts daer nae hem die oock niet wel gevallende, heeft het Landt ende zijn actie overghegheven zijnen Neve den Cardinael Andrea Battori, die in 't Landt van Sevenbergen, den 29. Meert Anno 1599. vande Landtsaten ghehult ende aenghenomen werdt, steunende op de hulpe van Polen, ende Neutraliteyt vanden Turck te verwerven: hy sochte mede vriendtschap ende protectie by den Keyser, door den Georgio Basti Veldt-overste in Over-hongheren, een kloeck Albaneser, die in Nederlandt menich Jaer een Ritmeester gheweest was, ende aldaer als in een hooghe groote schole nu van Krijgh ende Oorloghe, groote ervarentheydt in Krijghs-saecken ghelcert hadde, is hy in Hongheren ende by den Keyser in grooten aensien gekomen.

Krijgh in Hongarien ende Sevenberghen.

Den Keyser seer t'onvreden metten Battors ongestadicheydt, verweckte ende sondt teghen den Cardinael Battori Michael den Vayvoda van Walachien, die met veel volcx in Transilvanien viel, ende den lesten Octobris 1599. over-won hy den Cardinael met eenen ghewelddighen slach, inden welcken den Cardinael inde vlucht doodt bleef, ende zijn hooft werdt op een Lancie om-ghedraghen, ende al omme versonden, daer hem den Paus om stoorde: ende het gantsche Landt van Transilvanien ofte Sevenberghen, werdt by den voorsz Vayvoda van Walacchien inghenomen, inden naem vanden Keyser: maer alsoo den Walaccher versochte dat hy het Landt als Stadt-houder mocht regeerende blijven, soo is hy in mistrouwen ende nae-dencken by den Keyser ghekomen. Dies heeft den Sigismondus Battori weder-omme ghetracht ende middelen bedocht hoe hy weder in zijn Landt mochte gheraken,

1600.

met hulpe vande Polacchen ende vanden Vayvoda Jeremias van Moldavia / ende met vrientschap van den Turck/ die alle-gader niet gheerne en saghen den Keyser met Hongarijen / Zevenberghen / ende Walacchien ghesterckt ende vereenicht: dan den Walaccher heeft daer over den Battori ende Moldaver meermaels gheslaghen/ als oock int Jaer 1601. ende hy is selve daer over by den Keyser te Praga ghetrocken / etlijcke sterckten den voorschreven Georgio Basta in handen stellende / tot behoeve vanden Keyser.

Ducq de Mercure krijcht tegen den Turck.

Teghen den Turck is in dit Jaer gheduerighen Krijgh ghevoert met winninghe ende verlies : den Keyser heeft daer in ghebruyckt den dienst vanden Hertogh de Mercure/ vanden huyse van Vaudemont ende Lorreynen / de welcke/ naedemael hy metten Koningh van Vranckrijck in Britangien ghereconcilieert was/ hem met een deel Krijghs-volcx (van alderhande soorten vergadert) begheven heeft in dienste vanden Keyser / inde Oorloghe teghen den Turck. Dit zijn geraept Krijghs-volck/ zijnde het overblijffsel vanden volcke die in Vranckrijck de Ligue aldaer ghedient hadden / ende werden in Hongarijen meest/ ofte al / Walloenen ghenoemt / hoe wel het meestendeel Fransoysen ende Lorreynoysen waren. Desen eenen hoop geleydt zijnde in garnisoenen ende vestinghe van Pappa/ een sterckte die voor twee Jaren den Ertz-Hertogh Maximiliaen stormender handt met bloedtstortinghe ghewonnen hadde/ niet verde van Raab gheleghen/hebben inde Maent van April in dit Jaer ghemuytineert/ende haer ghebieders meest van haer verjaecht / om dat sy ettelijcke Maenden van haer soudye ten achteren waren : ende hoe wel men hun redelicke conditien aenbode / ende ettelijcke drie ofte vier Maenden solts : dies niet teghen staende/ hebben mette Turcken ghehandelt van conditien/om die fortresse over te leveren / als dat hun t'achterheydt vol op hun soude betaeldt worden / ende dat hun vry gheleyde ende passagie soude ghegheven worden / dat sy by der Zee vry souden moghen naer Vranckrijck ghevoert worden : dies namen sy haren Hongerschen Gouverneur Michiel Maroti ende zijn Officieren gevanghen : desghelijcx de Borghers van 't stedeken/ soo Hongaren als Duytschen / met Wijf ende Kindt/ brochten alle haer goederen op een plaetse / ende boden dat den Turcken aen metten Oversten Maroti te verkoopen voor hondert duysent Daelders. In dit Tractaet mette Turcken staende / is den Heer van Swartzenborgh met ettelick volck daer vooren ghekomen / ende haer aengheboden korts haer betalinghe te gheven/ende ghebeden/ dat sy sulcken ongehoorden schelmschen daet doch niet en souden bestaen : dan sy en hebben daer nae niet willen hooren / hoe wel sy oneens daer over onder malkanderen waren. De Turcken het gheldt met al by der handt hebbende / deden hun wel eenich ghelt ende victualie den 27. Junij met drie hondert waghenen / maer sy dorsten d'een den anderen niet betrouwen : met de waghenen voerden die Turcken wel ses hondert Christenen zielen/ soo Man/Wijf ende Kindt/van daer wech/ende lieten eenighe Turcksche Ostagiers aldaer / tot dat sy de reste van 't gheldt souden brengen / ende dan wilden sy de plaetse over leveren.

Fransoys Garnisoen in Pappa muytineert/ ende verkoopen de Burgers aende Turcken.

Den Heer van Swartzenborgh wordt by die van Pappa gheschoten/ de 28. Julij.

Daer nae is den Heer van Swartzenborgh daer voor met eenen Legher gekomen / daer sy groote uytvallen op ghedaen hebben / ende oock groote schade : onder andere eenen uytval den 28. Julij ghedaen / is daer den voorsz Heer van Swartzenborgh met een Musquet-schoot int hooft ghetreft/dat hy daer doodt bleef : een kloeck Overste / die zijnen Krijghs-handel mede in Nederlandt geleert hadde. Sy hadden seven Fransche Capiteynen uytgedreven/ met Monsieur de Huny/ende die werden tot Raab gevangen genomen/ over mishandelinghe beschuldicht / ende alsoo oorsake van dese forgelicke muyterije.

De gemutineerde van Pappa zijn belegert.

Als sy nu alle dit quaet begaen hadden / ende beleghert bleven/soo en hebben de Turcken haer niet konnen ontsetten / waer door sy inden uytersten noot van alle nootdruft ende ghebreck van victualie ghekomen zijn/Zout ende Broot hun ontbrekende/ maer beesten hadden sy noch eenighe. De 126. ghevanghen Christenen / noch by hun behouden hebbende/ daer de Turcksche Ostagiers voor baden (die door haer eenighe beter uytkomste hoopten) en hadden sy in vijf weecken geen Broodt/dan alleen Honden ende Peerden-vleysch gegeven.

1600.

Ten lesten als sy nu sagen dat sy gheen ontset noch ghenade te verwachten hadden / ende den honghers noot nu ten uytersten was ghekomen / hebben sy met haren Oversten Della Mota gheresolveert gheweldelijck daer uyt te trecken / ende deur te vechten. Alsoo zijn sy den 8. Augusti 's nachts langhs een Morasch ende afghelaten water door ghetrocken/de diepe weghen met plancken/ horden ende andersins wat gheholpen : maer die van 't Leger haren uyttocht gemerckt hebbende/ haddense alomme beset / soo nauwe sy konden. Den Oversten van haer / Della Mota/ siende hem beset / begheerde metten Heer Colonitz te spreecken : als den Heer nu wat nae hem toequam/ meynde hy sijn roer op hem af te schieten / maer eenen Moor zijn dienaer/ weerde den schoot/ door-schietende den Della Mota. Als nu elck sochte te ontvluchten/werden sy dapper naegheset/vanden Grave Philips van Solms / ende vanden Grave van Thurn/ met twee hondert Hussaren / ende de Ruyteren van Collonitz / ende werden meest al ghevanghen / die sy eensdeels handen ende voeten hebben afghehouwen/ de ooghen uytgesteken/ende alsoo laten liggen : andere hebben sy levendich by haer middel / handen ende voeten ghebonden/ aen boomen ghehangen. Die Nadastische Hussaren hebben oock ontrent twee hondert van dese aenghetroffen / hoe wel sy haer sterck weerden/ werden even-wel ghevangen : sy waren ontrent vijf hondert sterck / dan zijn meest omgebrocht : sy wierden inde quartieren vande Soldaten / om te dooden / uytghedeylt / elcke Natie belast die te dooden op sulcken manier alst haer goedt dochte : de Duytschen werden de bermhertichste ghevonden / diese meest door-staken/ofte korte doot aen deden : maer die Hongheren / diens Landtsluyden sy de Turcken verkocht hadden / ende de Fransoysen / die sy in 't belegh alle schemperheydt verweten hadden / die hebben alder-grouwelijckste met hun gehandelt : dese twee Natien hebbender een deel ghecaupalleert / dat is/ door 't lijf met eenen staeck ghespeet/ ende soo opgerecht laten leven/ andere levendich gherabraeckt/ andere aen haken ghehaeckt ende laten hanghen / de manlijckheydt afghesneden/ ende die dan levende op raders ligghende/te eten gegeven/ sommighe versenght ende half gebrant/rieme uyt den lyve gesneden/ ende dan die wonden met Azijn / Zout / Peper ende brandende peck besprenght/ andere mette voeten opwaerts ghehanghen ende laten sterven / sommighe hebbense levendich begraven tot den hals toe / ende dan met groote yfere klooten om gelt nae de hoofden geschoten ende gebolt: eenen Fransoys hebben sy in een beesten-huyt ghenaeyt / alleenlijck het hooft uytkijckende / ende hem alsoo drie uren levendich met stroo ghebraden/ tot dat hy doodt was/ende van dat ghebraedt/dien/ die op de raders saten/te eten ghegeven. Een vrouwe die haer vermeten hadde het Buskruyt inde Stadt aen te steken/ ende de Stadt te verbranden / hebbense (op haer bekentenisse) met solpher ende peck brandende bedruppt / ende daer nae eenen staeck door haer lijf gheslaghen / die tot inder nacht alsoo leefde. Den Gouverneur Maroti hadden sy ghebonden ende met haer ghenomen / dan int vechten is hy los gheraeckt / hoe wel hy korts daer nae vanden Tartaren besprongen/ berooft/gequetst/ ende daer voor doot ghelaten werdt. Wat datter noch inde Stadt van Fransoysen ghevonden wiert / werdt door-steken. De hondert ses-en-twintich Christenen / die vande vier Turcksche Ostagiers verbeden waren / zijn levendich in eenen donckeren kelder gevonden.

Grouwelijcke ende onmenschelijcke straffe over de ghemutineerde Fransoysen tot Pappa, den 9. Augusti.

Aldus is dat Garnisoen van Pappa seer wreedelijck ghecastijt gheweest / als nerghens diergheliicke ghehoordt en is / daermen Godes rechtveerdich oordeel in mercken mach : ende om te overlegghen / soo wel de misdaet als de straffe / daerom hebben wy dit hier tot een verschrickelijck exempel verhaeldt / ende alsoo werdt die Stadt Pappa weder voor de Christenen verseeckert.

Abra-

1600.

Canissa van de Turcken belegert.

Abrahim Bascha / een Velt-overste vandē Turck / heeft dit Jaer 1600. oock Canissa in Styria met alle gheweldt belegert / zijnde een wel ghelegen stercte / doch niet groot / ende niet wel versien van Kryghs-volck / want sy en hadden daer gheen ses honderdt Mannen binnen : mede soo sloech daer een ongheluck toe / dat het Buskruyt in brandt quam / ende schade dede. Ende so den Eertz-Hertogh Matthias aldaer ontrent ses daghen ghelegen hadde / ende haer niet hadde konnen ontsetten / soo is dat Kryghs-volck van binnen op-roerich ghewoorden / naemelijck de Hongherschen / ende wilde de stercte overgheven / dreyghende den Gouverneur George Paradyser / 't welck oock de Duytsche knechten ten lesten toestemden / hoe wel sy korts te vooren hunnen Eedt alle vernieut hadden / ten uytersten toe te houden. Alsoo werdt het stercke Slot Canissa overghegheven den 22. Octobris / hebbende goede conditien / ende werden in behouder handt met lijf ende goedt wel beleydet : maer daer nae is den Gouverneur George Paradyser ghevanghen ghestelt / ende langhe tijt teghen hem gheprocedeert / ende ten lesten is hy met eenighe van syne Bevel-hebberen ter doodt ghebrocht / hoe wel veel alomme in Duytsch-landt hem ontschuldich hielden / alsoo hy oock den doodt daer op ghestorven is / ende beriep zijn Rechters voor den Richter-stoel Christi / maer men seyde dat hy om de Religie in haet was / ende zijn doodt moeste eenighe grooter Meesters ontschuldigen.

George Paradyser onthalst.

Den Turck dese plaetse bekomen hebbende / wel gheleghen om zijn frontieren te bewaren / heeft aldaer rondtomme doen publiceren / dat hy het Landt-volck vrijheyt consenteerde voor drie Jaren / sonder aen gheloove / lijf / leven ende goederen eenich leedt ofte quellinghe aenghedaen te worden / ende dat met schut ende scherm des grooten Heere / Ec.

Vrede-handelinghe met den Turck begonst te handelen.

Machomet Bascha Overste des Turcks in Hongarien / hebbende eenighe kennisse ende vriendtschap (door ghevanghenen) metten Hertogh van Mercure ghemaeckt / heeft hem eenen Brief ghescreven van date thienden Februarij / in 't Jaer van hun Machomets tellinghe 1009. versoeckende te willen met hem een middelaer wesen van eenen Vrede / tusschen zijnen grooten Keyser ende den Roomschen Keyser te weghe te brenghen / om te vermyden het Menschelijck Bloedt-storten / met veel redelijcke ende discrete persuasien : waer uyt naemaels wel een onder-handelinghe / maer gheen besluyt ghevolcht is.

Den Keyser Rudolf vondt hem op dit pas / soo in de Turcksche Oorloghe / als in Nederlandtsche saken / qualijck ghedient van veele van zijn Dienaers / principalijcken inden tocht vanden Admirant in 't Kleefsche Landt ende Westphalen : dies hy eenige van hem dreef / als Pencionarissen van Spaengien / ende die partije te veel toeghedaen / als daer doen ter tijdt ghenoemt werden / den Heer Wolf Rumpf / ende Heer Paul Sixt Crantson / ende andere.

Koninghs Jacob de 6. van Schotlandt / perijckel des doots / hem toekomende vandē Grave van Gore zijn broeder den vijfden Augusti.

Wy sullen hier een vreemde ghesciedenisse vanden Koningh (Jacob de seste) van Schotlandt verhalen / te weten : daer was inden Somer van dit Jaer 1600. een Schots jonck Grave van Gore genoemt / vanden ghslachte Ruthven / uyt een langhe reyse t'huys komende / hebbende Duytslandt ende Enghelandt wel besocht / oock in Italien ende Vranckrijck langhe ghewoont : Dese hadde veel Broeders ende Susters / ende den Vader was inde onder-jarichheydt van desen Koningh in Schotlandt onthalst geweest / dan dese kinderen waren in goede estimatie ende aensien : ende desen Grave nu nieu t'huys ghekomen zijnde / vermeerderde haer reputatie. Dese hadde eenen Broeder Alexander Ruthven ghenaemt / ontrent twintich Jaren oudt / die uyt zijn Broeders huys tot Perth 's morghens vroech reedt / den vijfden Augusti / om den Koningh van Schotlandt (die den selven morghen van Falcolandt ter Jacht rijdende was) te spreecken / by den Koningh ghekomen heeft hem secretelijcken aengheseydt / hoe dat hy eenen man ghevonden hadde / die savonts te vooren eenen grooten pot met ghemunt Gout in d'eerde ghevonden hadde : den welcken Man ende pot hy in syn Broeders huys op ghesloten hadde / om den Koningh dien te presenteren / om die groote rariteyten die daer in mochten wesen : Waeromme hy badt te willen secretelijcken afrijden nae Perth / ende dien ghenieten : dit bidden ghesciede met soo groote importuniteyt / dat den Koningh selve achter-dencken kreech : niet te min om den Edelman te ghelieven / ende de Jacht ghedaen zijnde / mede uyt nieus gierichheydt / heeft hem laten ghesegghen / ende is met kleyn ghselschap / metten Hertogh van Linocx / ende den Grave van Marre / met weynich andere / sonder zijnen Jacht-hooren af te doen / ofte zijn Sweert te gorden nae Perth ghereden / ten huyse vanden Grave van Gore / alwaer sy den Grave vonden aende Tafel sitten ten Noen-male : terwijle men de Noen-male voor den Koningh reede maeckte / hadde den Koningh gheerne dese pot metten goude besien : maer Alexander seyde den Koningh moeste eerst eten : als nu den Koningh ghegheten hadde / ende de ander Heeren oock nae den Koningh etende waren : heeft Alexander den Koningh secretelijcken alleene boven ghelеydt (soo hy seyde) by den Man die den pot soude hebben / ende sloot alle de deuren achter hem vast toe / ende brocht hem in een kleyn Cabinet ofte Kamerken / alwaer sy vonden eenen ghewapenden Man staen / ghenoemt Andreas Hendrickson / ontfangher vanden Grave zijnen Broeder : dese den Koningh siende / werdt van vreese bevende / ende niet spreeckende / alsoo hem belast was : al daer in ghekomen / ende de deure ghesloten / heeft Alexander zijn hooft niet alleene ghedeckt / maer met een grammich gemoet den mans (Hendrickson) poingiaert uytgetrocken / eñ den Koningh ghedreycht te door-steken / so hy riep ofte ghetier maeckte / ofte het Venster opende : seyde voorts / ofte hem niet en ghedachte de doodt van haren Vader / die hy nu aen hem wilde wreecken / Ec.

Dē Koning komt in Gore zijn huys om eenen gevonden pot gou'ts te siene.

Dē Koning in een Cabinet / wordt van Alexander / Gores broeder bespringen / in doots perijckel.

Den Koningh verslaghen (hem vindende sonder eenich gheweer / alleene met zijnen Jacht-hooren) begoste voor zijn leven schoon te spreken / excuserende hun Vaders doodt / als ghesciedt in zijn onder-jarichheydt ende Jonckheydt : ende hoe hy haer-lieden altijt in eeren ghehouden hadde. Mede het leet dat sy hem aen doen souden (zijnde haren Koningh) soude van de zijne (naemelijck van zijne kinderen) ghewroken worden : ten lesten toesegghende ende sweerende / al datter ghesciedt ware / soude secreet ende verholen / vergheten ende vergheven blijven : daer toe dat oock den ghewapenden Hendrickson / zijnde een slecht eenvoudich Man / zijn beste met bidden dede. Hier door scheen ten lesten Alexander beweecht te worden / ofte gheveynsde hem sulcks / segghende / ende zijn hoet afnemende met reverentie : sweerende / soo den Koningh die injurie ofte versmaetheydt hem aenghedaen / wilde vergheten ende vergheven / ende niet uytbrenghen watter ghesciedt ware / soo wilde hy hem zijn leven schencken ende behouden / ende zijnen Broeder alleene met hem te spreecken aldaer brenghen. Den Koningh mishaechde de Broeders komste / dan Alexander seyde / hy en hoefde niet te vreesen / noch mistrouwen zijn leven / soo hy selve de saecke secreet hiel : want zijnen Broeder ghekomen wesende / soude hem zijnen sin segghen / ende daer mede ginck hy uyt om zijnen Broeder (alsoo hy seyde) te halen : belastende den ghewapenden Man wel toe te sien / den Koningh wel te bewaren tot zijn weder-komste / hem wreedelijck dreyghende / soo hy 't selfde niet en dede : de Koningh oock biddende die garde ofte bewaringhe hem niet qualijcken af te nemen ofte te versmaden / met dien sloot hy het Cabinet toe. Den Koningh bestondt den ghewapenden Henrickson te vraghen / ofte hy daer gheset was om hem te dooden / ende ofte hy mette Broeders zijn doot ghesworen hadde / ende dierghelijcke meer : maer hy bevende / verschrickt ende verstorven / andtwoorde / nemende Gode tot ghetuyghe / dat hy gheensins vande broeders raedt ofte daer en wiste / dan dat den Grave hem belast hadde / dat hy alles doen soude / wat hem zijnen Broeder soude bevelen / ende alsoo hadde hem Alexander belast dat Harnasch aen te doen / ende aldaer in dat Cabinet zijn weder-komste wel te wachten / ende also was hy korts te vooren daer inne gestelt /

Dē Koning alleene met eenen gewapenden man opgesloten.

maer wiste niet tot wat eynde / ende van dit feyt gantsch noyt ghehoort ofte gheweten te hebben. Den Coningh / om dat hy ghesworen hadde niet te roepen / noch oock het Venster te openen / belaste hy hem het Venster te openen / dat hy terstondt dede.

Vier-en-tusschen dat den Coningh in dese benautheydt stondt / den Hertogh ende den Grave mette andere 's Coninghs Dienaers / hebbende haer Maeltijt ghedaen / ende sochten den Coningh / die den Grave Gowre seyde / waer wech ghereden by de achter-poorte / dan buyten by den Poortier komende / seyde dat hy niet uytghegaen ware: den Grave hieromme op den Poortier ghestoort zijnde / seyde / de Heeren souden wat vertoeven / hy wilde nae den Coningh vernemen: daer-en-tusschen mocht hy met zijnen Broeder Alexander spreecken / als wel te dencken is: weder-komende seyde tot de Heeren / den Coningh ware al langhe by de achter-poorte uytghereden / soo sy hem wilden volghen / mosten sy hun haesten / hy selve wilde mede rijden. Daer-en-tusschen was Alexander weder boven ghekomen / weynich ofte niet met zijn Broeder den Grave ghesproken hebbende / ende onbedochtelijck de deure niet sluytende / seyde totten Coningh desperatelijcken / hy moeste sterven / ende met groote ghestoortheydt toonde hem zijnen cousebant / daer mede hy ghesworen hadde den Coningh te binden. Hier over den Coningh (die te vooren schoon ghesproken hadde) ghestoort / seyde / hy waer een vry Coningh gheboren / ende alsoo wilde hy vry sterven / ende geen binden lijden: waer op dat Alexander bestondt zijn handen aenden Coningh te slaen / den Coningh hem weerende / soo wilde hy zijn sweert trecken / daer den Coningh zijn rechter handt op sloech / ende mette slincker hem by den halse vattende / om hem die toe te douwen : Alexander daer-en-teghen met zijn slincker handt stopte den Coningh den mondt / om hem 't roepen te beletten / alsoo worstelende t'samen / deysde den Coningh al nae de Venster (die Henrickson hem gheopent hadde / die terwijle uyt vreese al stil stondt) ende soo met zijnen elleboghe die open ghestoten / riep soo hy best konde / datmen hem vermoorde. Tot allen ghelucke waren doen rechts de Heeren daer ontrent / ende hem hoorende ende zijn stemme kennende / liep elck toe om by hem te komen / langhs den ghemeynen trap: den Grave van Gowre selve vraghende watter schuylde: maer alsoo daer eenen secreten trap was / daer rechts de deure open-ghelaten was / het zy by den ghewapenden Henrickson (die wech-ghelopen was) ofte andersints: eenighe dien trap vindende / waer van d'eerste was eenen Jan Ramsey / een Jonckman / Dienaer vanden Coningh / isse opghelopen / langhe besich zijnde om zijnen Valck (die hy op den arm hadde) af te worpen: terwyle hadde den Coningh Alexander al worstelende uyt het Cabinet ghestooten / ende ter neder geworpen / hem meynende met zijn eyghen sweert te slaen / ende de trappen af te stooten / rechts als desen Ramsey op quam / ende de deuren open vondt / open ghelaten om den Grave van Gowre op te komen / ofte oock by den Henrickson vluchtende open gelaten: desen siende den Coningh hem op 't lijf / soo gaf hy den Alexander met eenen Poingiaert een ofte twee steecken in 't lijf / ende alsoo stieten zy beyden hem de trappen af.

Alexander wil den Coningh binden.

De Coning met Alexander worstelende / riep / ende wordt verhoort.

Alexander werdt van Ramsey / metten Coningh worstelende door-steken.

Den Ridder Thomas Areskin hadde terwijle besich gheweest metten Grave van Gowre / om hem by den hals te vatten: maer werdt hem van zijn Dienaers ontweldicht: terwijle de andere Heeren elders ghelopen zijnde / vondt hem selven bykans alleene: dan soo wanneer hy (van boven uyt de Venster) van Ramsey gheroepen werdt / alsoo dat hy metten Medecijn des Coninghs / Doctoor Hughe Heresius / ende eenen Dienaer Wilson / terstondt de trappen opliepen / ende daer ontmoeten den ghewonden Alexander / die zy met veel wonden voorts door-staken / hy seer roepende dat het zijn werck ofte doen niet en was / noch hem sulcks te wijten / ende alsoo storf. Dese drie nu boven ghekomen zijnde / vonden den Coningh met blijschappe levende / met het sweert van Alexander inde handt / daer hy nu alle ghewelt mede wilde afweeren : dan dese Heeren ende Dienaers hebben hem met fortsen in 't Cabinet ghestooten ende ghesloten / hoorende meer gheruchts: Want den Grave van Gowre perplex / ende niet wetende wat voornemen / was terwyle met seven van zijn Dienaers ghelopen nae desen secreten trap / hy een Helmet op zijn hooft hebbende / ende in elcke handt een bloot Rappier. Boven ghekomen zijnde / eer sy de deure hadden konnen sluyten / hebben de vier van 's Coninghs zijde / haer teghen de acht ter weere ghestelt / alwaer om de enghde der Kameren sy alle niet wel vechten konden / principalijck om dat den Grave met zijn twee Rappieren swierende ende schermende / alle de ruymte den zijnen benam: ten lesten een wijle ghevochten hebbende / den Grave sweerende hy wilde sijn Broeders doodt wreecken: de andere roepende hy hadde den Coningh willen dooden / ofte ghedoodt: soo scheen den Grave / dat hy gheerne wilde spreecken ende hooren / ende so wat achter-waerts deysende / leunende teghen de Wandt / soo gaf hem Ramsey eenen steeck van onder inden buyck / dat hy viel ende noyt en sprack / ofte Godt aen riep: die andere zijn Dienaers veel ghequetst zijnde / verliepent / haren Heere doodt siende: van 's Coninghs zijde waren sy alle (drie) ghequetst / behalven den knecht Wilson / ende Bolwerckten terstondt dien trap toe.

Grave van Gowre met zijnder seven Dienaers ter weere zijnde / wordt door-steken.

Terwijle dit gheschiede / waren den Hertoghe van Linox ende de Grave van Marre / met haer volck / de ghemeyne trappen opghelopen / om den Coningh te helpen / daer zy de stercke deuren seer vast alomme vonden ghesloten / ende soo sy nu wel een halve ure doende waren gheweest / met Hamers ende andere Instrumenten / om de deuren open te slaen / midts 's Coninghs Volck meynden dat het haer vyanden waren / ende daeromme vast toehielden gebolwerckt / soo dat zy als altemet het gheroep ende slaen wat op hiel / nae malkanderen luysterende / sy malkanderen aende stemmen hebben ghekendt ende verstaen / ende selve gheopent: alwaer zy malkanderen het stuck klaghende / soo viel den Coningh ende zy alle-gader op haer knien / Gode danckende van zijn groote genade.

De Hertoge van Linox / Marre ende andere / breken de deuren open / en vinden den Coningh gesalveert.

Terwijlen was het Stedeken geheel in alarme gekomen / maer den Coningh hem inde Venster vertoonende / ende het volck aenspreeckende / heeft den alarm gheslist / de principaelste vander Stadt by hem ontbiedende / ende de sake verhalende.

Vorder dede den Coningh het huys onder-soecken / ende bevondt dat onder het Cabinet / daer den Coningh in ghebrocht was / eenen diepen kelder was / ende seer doncker / boven met plancken overdeckt / ende met biesen overstroyt / als ofte sy den Coningh daer hadden willen in worpen. De dooden werden oock ondersocht / dan in des Graven sack van zijn kleederen / vonden sy eenighe schriften van Toveryen soo het scheen / met Latijnsche ende Hebreeusche namen beschreven / ghelijck de Negromanten ghebruycken / waer uyt scheen / dat hy groot betrouwen daer op moest hebben: want zijn Dienaers die met hem in Italien gheweest hadden / gheтuychden dat hy altijdt dierghelijcke dinghen wilde by hem hebben / ende in Italien veel Nigromantische konsten van eenen gheleerden Pape / die eenen halven Tovenaer gheacht worde / gheleert hadde / ende konde veel konstighe dinghen doen / oock prognostiqueren / ende meynden nu wat vreemts daer mede uyt te rechten. Den Coningh reedt dien abont noch nae Falcklandt / daer hem 't volck met hoopen ghewapent teghen quam / tot zijner hulpe / die verblijdt waren dat sy hem saghen / Gode danckende / oock publiquelijck in alle Kercken. Daer werdt mede groote neerstichheydt ghedaen / om eenighe conspiratien uyt te vinden / selve die seven / des Graven dienaers / die met hem inquamen / ghevanghen zijnde / scherp gheexamineert / ende ter doodt verwesen / hebben niet anders beleden / dan dat sy uyt haren Heere ende Meesters bevel ghevochten hadden / alsoo sy dochten dat het behoorde / ende dat sy noyt vanden Coningh te dooden ghehoordt / noch haer Heeren van hem hooren spreecken hadden yet tot sulcx streckende / jae selve den Andreas Hendrickson / die scheen om den Coningh te vermoorden / dat daer van de

Broeders

1600.

Broeders ghestelt was/ en wisten mede van haer niet te seggen/ die dit Jaer 1609. noch leefde.

Discoursen over de ghescheidenissen in Koningen ende Vorsten Hoven.

Dit seyt met de verhaelde circumstantien / werdt alomme in Druck / in Latijn ende ander Talen / aldus uyt-ghegheven : ende dien niet teghenstaende / werdter alomme in Princen Hoven / ende elders / vreemt ende verscheydelijcken van ghesproken ende ghediscoureert / vele qualijck gheloovende / dat sulcken kloecken ervarenen Grave / ende soo jonghen Man / sijnen Broeder Alexander / soo grooten stuck soo onbedachtelijcken / sonder vorder conspiratie ende preparatie ofte vooraedt (om hun te salveren) souden aenghevanghen hebben / soo slechtelijck / ende te veel stoutelijck onder hun beyden alleen / sonder in eenighe maniere suspitie van haer ghegheven ofte betoont te hebben / met diergelijcke argumenten meer. Dies presumeerden eenighe datter Tooverije ofte yet anders onder schuylende was: maer alsoo daer over de Boecxkens in verscheyden Talen ghedruckt / te vinden zijn / sullen wy den Curieusen / sijn oordeel vry laten / totte Boecxkens senden.

1600.

Dien vijfden dach Augusti / wordt ter ghedachtenisse van des Koninckx behoudenisse / voor een Feestdagh ghehouden / Gode daer af te loven ende te dancken in Schotlandt ende Engelandt.

Eynde des Twee-en-twintichste Boecks.

Het Drie-en-twintichste Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Drie-en-twintichste Boeck.

FRansoys de Provincens aenslagh op Geertruydenberch wert ontdeckt. Verscheyden aenslagen en courssen worden ghedaen in het Landt van Kleef / Gelre ende Luyck. Marquis de Burgow trout Sibilla van Kleef. Kloet neemt Krakou. Den gevangen Admirant werdt verlost met alle andere / teghen de gevangen Onderdanen vande Vereenighde Landen. Historie / leven ende doodt vanden kloecken Grave van Essex in Engelant. De Vereenighde Landen senden meer Schepen na Oost-Indien. Olivier van Oirt komt t'huys/hebbende 's Werelts Kloot om geseylt. Het quaet succes van Jaques Mahu/met sijn vijf Schepen gevaren door de Strate van Magellaen. Engelandt sendt vier Schepen na Oost-Indien. Spaengiaerden ende Duynkerckers wapenen hun ter Zee. Galeyen van Sluys nemen Koopvaerders van Dordrecht / mits haren Convoyer van sijn eygen Poeder verbrande. Acht hondert Schepen varen uyt Nederlandt/Oostwaert : Ende wel vijfthien-hondert Buyssen ter Haringh-vaert. Aenslagh op Vlissingen ontdeckt. Dachvaerden by Gedeputeerde tusschen Vranckrijck en de Eertz-hertogen worden gehouden. Het Huys van Melun wert herstelt. Theodore Trivultio brenght Italiaensch ende Spaensch Krijghs-volck in Nederlandt / Met tydinghe dat eenen Priester hadde eenen anderen vergheven in 't Sacrament. Een Soldaet half Man ende half Vrouwe/hebbende een Wijf/baert een Kindt. Muytinatien inde Schanssen voor Oostende/ende tot Antwerpen onder 't Schipvolck. Graef Lodewijck van Nassouwen trout de Gravinne Weduwe van Valckensteyn en Brouck. Prince Mauritz belegert ende wint Rhijnberck/ ende doet het stercken. Meurs werdt oock genomen ende gesterckt/ende Prince Mauritz wort aldaer ende tot Krakow voor Heere gehult. De Eertzhertoghen doen Oostende belegeren/daer verhaelt wort de gelegentheyt / met het teghenweer ende ernst van weder-zijden. Prince Mauritz belegert 's Hertogenbosch/dies door den grooten Vorst daer moeste weder aftrecken. Geboorte vande Infanta van Spaengien/Dolphijn van Vranckrijck / ende des Paltzgrave Keurvorst Sone. Om twist inde Religie in Saxen/ wert Doctoor Crel onthooft. In Hongarien wert Alba Regalis gewonnen/ende weder verlooren. Het belegh van Canissa door de koude opgebroken. De Vlote van Doria op Africa/ heeft te vergeefs ghevaren. Don Joan d'Aquila van uyt Spaengien invadeert Yrlandt / neemt Keusel ende ander Havenen / die hy vast sterckte : dan wordt belegert/ ende sijn ontset gheslagen/ dies met compositie vertreckt. Oostende wordt gedreycht van stormen/doet den Gouverneur Vere van een geveynsde compositie handelen: maer meer Volck binnen gekregen hebbende/ spot metten Eertz-Hertogh/die ghestoort zijnde/stormt op Oostende/ ende wordt afgeslagen: Waer van den staet ende standt vertelt wort/ende beyde de Beleggers ende Belegerde resolutien om te herdueren. Vrouwen in Mans kleederen inde Neder-

1601. Nederlandtsche Oorloge gevonden. Een Dochter (Johanna Balam) leeft in 't derde Jaer sonder eten ofte drincken. Het Collegie van Conon tot Roomen / maeckt een verbondt tegen de Ghereformeerde Religie / dat eenen Baronius ontdeckt / maer werdt niet al gelooft. 1601.

Dit alles is geschiet binnen den tijt van vijfthien Maenden 1601. onder 't Gouvernement vande Eertzhertogen aen d'een zyde / ende Prince Mauritz met Graef Willem van Nassouwen over d'ander zyde.

N 't leste van't Jaer 1600. isser in Krijghsaken in Nederlandt weynich van weder-zijden voor-genomẽ / midts den Winter / maer wel secrete aẽslagen: onder andere isser ontdeckt eenen aenslagh om de stadt van Gheertruydenbergh in te nemen: daer was eenẽ Edelman van Bruyssel / Fransoys de Province genoemt / die versocht door sijnen Broeder Adolf / van weghen den Heer vã Grobbendonck / Gouverneur vã 's Hertoghenbosch sijnen dienst niet te weygheren, um dese Stadt van Geertruydenberghe te brenghen onder de macht des Hertogen van Brabant: tot het welcke hy ten lesten beweecht is gheweest / niet (soo hy seyde) om goedt te verkrygen maer om Gode ende sijnẽ Prince dienst te doen / ende met dat voornemen was hy nae Bruyssel ghetrocken / alwaer hy van Vasseur / Heere van Mariensant / vorder instructie ende twee hondert Philips daelders ontfinck / met vorder belofte van heerlijcke recompense. Eer hy van Bruyssel scheyde / hadde hy hem gebiecht ende het Sacrament ontfanghen vanden Oversten der Jesuyten / die hem consenteerde / dat hy mochte soecken / sonder sonde ofte quetsinge van conscientie / eenighe Stadt tot haren wettigen Heere te brengen / mits soo weynigh bloets te storten als moghelijck ware / &c. Hy liet daer mede een schriftelijck versoeck voor sijnẽ Broeder / om te mogen de beloofde recompentie soliciteren / soo hy ghevangen ofte daer over gedoot mochte worden.

Fransoys de Province sijn aenslagh op Geertruydenbergh ontdeckt / in Januario 1601.

Met dit voornemen heeft desen Fransoys de Province hem in dienste begeven tot Geertruydenberghe / onder den Ritmeester vander Wel / ende onder hem voor Ruyter gereden / om alsoo tot Geertruydenberge eenige plaetse te bespieden / om Grobbendoncks volck in te laten / alwaer hy een plaetse vondt / om achter een huys het Hert genoemt / met thien Leeren te beklimmen / ende te vooren soude hy met eenighe andere uytrijden / hebbende een loose gevanckenisse gepractiseert / te weten / dat hy soude ontrent twintich Mannen / met haren wille gevangen inbrengen van ontrent 's Hertoghenbosch / ende die stellen in handen vanden Gheweldigen Provoost / ende die soude hy des nachts / als men de Stadt beklimmen soude / helpen los uytbreecken / ende met die de Wacht door-steecken / ende de veste soo langhe klaer ende veyl te houden / tot dat Grobbendoncks volck met Leeren souden moghen opgeklommen wesen / ende alsoo de Stadt vermeesteren ende innemen.

Dit ontdeckt zijnde / is den voorsz Fransoys daer over ghevangen / ende heeft dit aldus al selve bekent / waeromme hy vanden Krijghs-raedt binnen Geertruydenbergh den vijfden Januarij 1601. ter doodt verwesen ende daer over onthalst ende gequartiert is. Eer hy storf heeft hy groot leet-wesen over sijn misdaet gehadt / ende schreef eenen Brief aen sijnen Broeder Adolf de Province beklagende sijn groote sonde / ende dat hy door sijn gevanckenisse vande H. Schrifture onderrichtinge gekrege hadde van sijn salicheyt: waeromme hy sijn Broeder eñ vrienden badt, neerstelijcken te willen het Nieuwe Testament lesen / op dat sy ware kennisse van hare sonden mochten verkrijgẽ / met het ware Saligh-maeckende Gheloove.

Fransoys de Province onthalst / verandert zijnde van Religie.

Hy hadde eertydts een Testament ghemaeckt / met een Legate dat het ghebroken Sacraments-huysken weder soude opgemaeckt worden: maer nu begeerde hy datmen sulcks niet en dede, want Christus woonde inden Hemel / dan sy souden dat gheldt de huys-armen gheven / dat welcke Godt veel aenghenamer soude wesen. Aldus werdt de Stadt Geertruydenberge van dien aenslagh bevrijt.

Eenige tachtich Peerden der Vereenigde Landen met wat Voet-volcx / hebben den 15. Januarij seer behendelijcken het Kasteel Crapoel by Limborch ingenomen / met een Petard ofte Mortier de Poorte open geschoten / ende daer eenen tamelijcken buyt in gelde / juweelen ende silver-werck ghevonden / dat daer veel gevlucht ofte in bewaringe ghebrocht was: sy vingen daer den Drossaert Herman Schuyl / Broeder vanden Rentmeester: sy namen maer mede het ghereetste ende dat sy wel konden dragen ende trocken daer weder van: sy werden terstont gevolcht van vier ofte vijf hondert Peerden / tot in 't Landt van Gulick / alwaer hun ontset ofte hulpe ontmoete.

't Casteel van Crapoel ghenomen ende ghe-plondert.

De Spaensche garnisoenẽ van Rijnberck eñ Gelre liepen eñ streufden alle desen Winter het Landt van Gulick eñ Cleve / namen oock etlijcke Wagenen / den Hertogh van Cleve toekomende / die sy tot Rijnberck voerden ende buyt maeckten: dies den Vorst tot Dusseldorp oock Schepen / die van Berck toe-komende / aenhiel: ende boven dat sulcx daghelijcx gheschiede / soo quelden de ghemuytineerde van Hamont (diemen de Stadt ende het Casteel van Weert tot verseeckeringe hadde ingegeven) die van Gulick seer / ende versochten onder eenighe pretexten / die sy voorwenden / een brantschat van veertich duysent gulden: dies de garnisoenen vande contrarie partye Pr: Mauritz oock veertich duysent gelijcke gulden eyschten / eñ dat om dat sy sulcx haer vyanden de Spaensche gavẽ / eñ haer Neutraliteyt niet en hielden / eñ over sulcx werdẽ die Landen van weder-zijden jammerlijck beschadicht.

Streuffen van die van Rijnberck in Cleve / etc.

Daer over werden veel Landt-dagen ghehouden / om sulcken overlast voor te komen / dies veel particuliere Steden ende Heerschappen volck aen namen tot haer eygen beschuttinghe: sy soliciteerden eñ trachten by alle middelen / hoe sy den Rijn-stroom vry eñ open mochten gekrijgẽ / gewillich zijnde daer vooren eenen redelijcken penningh te geven. Sy verkregen by wijlen met gelt een paspoort van die van Rijnberck voor eenige Schepen / om te mogen tot Keulen varen met visch / haringh / boter / keesen / &c.

De Landtsaten vanden Lande van Luyck hebben oock in 't beginsel van dit Jaer veelderhande klachten ghedaen / soo aende Eertz-hertoghen / Rijcx-vorsten haer ghebueren / ende aen haren Bisschop / haren Over-heere / over het brantschatten der ghemuytineerde omligghende Garnisoenen / ende dat soo ernstich / dat de Edelen / Ridderschap ende Steden haren Vorst ende Bisschop deden aensegghen / soo hy hun niet beter ende anders konde beschermen / soo moesten sy anderen scherm versoecken ende aennemen van haer ghebueren / die hun sulcx wel aenbiedende waren / waer onder den Koningh van Vranckrijck ghenoemt werdt. Hier over is den Bisschop selve tot Luyck ghekomen / ende ghesocht alle contentement te gheven: ende desen Cheur-vorst ende Bisschop Ernst van Beyeren / heeft synen Neef /

De Landtsaten van Luyck beklagen haer over de bescherminghe van haren Vorst.

Hertogh Ferdinand van Beyeren / voor Coadjutor des Stifts Ceulen ende Luyck doen aen nemen / als toekomende Bisschop.

Marckgrave van Borgou trout Vrou Sibilla van Cleve.

Daer is oock een Houwelijck ghesloten tusschen den Marquis van Burgow (een Sone van Ferdinand Eertz-hertoch van Oostenrijck / die een Broeder was van den lesten Keyser Maximiliaen van een Welserinne geboren) ende Vrouwe Sibilla van Cleve / de Jonghste Dochter van den selfden huyse van Cleve. Desen Marckgrave was een Broeder van den Cardinael Andreas van Oostenryck / onlanghs voor den Eertz-Hertogh in Nederlandt Gouverneur gheweest / ende dese is den tweeden Meert tot Ceulen aengekomen / ende soo voorts na Dusseldorp / alwaer het Houwelijck volbracht is ghweest den 4. Meert / ende is ontrent den twintichsten Meert met zijn nieuwe getroude Vrouwe door Ceulen na zijn Landt getrocken. Zijn voorsz Broeder den Cardinael / zijnde Bisschop van Constance / was te vooren in November tot Roomen gestorven / besittende veel Geestelijcke goederen.

Andreas Cardinael tot Roomen gestorven.

Gheslachte van Cleve.

In Cleve beneffens den regeerenden Hertoge / zijn vier Dochteren / waer van de oudtste Maria / ghetrout was met Albrecht van Brandenborgh / Hertoch van Pruyssen / die vaerde veel Dochteren. De tweede / Elizabeth Anna met Philips Lodewijck Paltzgraef aen den Rijn / Hertoch van Beyeren tot Neurborgh: De derde / Magdalena met Johan Philips / Lodewijcx Broeder / Paltzgrave ende Hertoch van Zweybrugghe / ende dese twee vaerden veel Sonen. Ende de leste / Sibilla / aen desen Charles van Oostenrijck / Marckgrave van Burgow / ende Sone van den Eertz-hertoch Ferdinand sonder kinderen.

Op dese Dochteren oft hare Erven was het apparent dat dese vier Vorstendommen / om dat den Vorst selve sonder kinderen is / soude moghen versterven / ende om dat dese drie oudtste aen Protestante Vorsten getrout waren / en dese jonghste aen 't Huys van Oostenrijck / gaf alderhande nadencken.

Tolleratie in Religie in Cleve.

Daer wert gherapporteert / nae veel Landtdaghen in dese Vorstendommen in desen tijdt ghehouden / dat tot Dusseldorp in April / door de beleydinge der Vorstinne / een Dochter van Lotteringhen / een redelijcke reformatie ende tolleratie in Religie voorghenomen was / om datter in saecken van Religie ghenen twist ontspringhen souden / ende datmen voortaen niemanden / om verscheydenheyt van Religie / tot Officien ofte Landts Ampten bequaem / en soude wederlegghen / dat welcke veel ruste ende vrede aldaer veroorsaeckte / ende de lieden bevrijde van alle vervolginghe om Religie saken.

Het Huys ofte Casteel van Cracouw' / mette heerlijckheyt / was ghegheven (als vooren ghesept is) vande Gravinne van Meurs by Testamente aen den Prince Mauritz van Nassouwen / zijnde een heerlijckheyt onder Meurs ghelegen / maer was Anno 1586. vanden Hertoch van Parma ghelevert aen Salentijn / Grave van Ysenborch / om eenighe pretensien: Desen Grave hadde sint die tijdt altoos het besit ghehouden / ende nu soo lach daer een Capiteyn op / ghenoemt den langhen Huyben / met vijfthien ofte sesthien Mannen / zijnde een stercke sterckte / in morasch gelegen.

Prince Mauritz verstaen hebbende dat de buyten grachten in den Winter niet ghevijt ofte van 't ijs open ghehouden werden / maer datmen daer over mochte gaen / heeft den Ritmeester Cloet / een kloeck ende strengh Krijghsman / bevel ghegheven / eenen aenslach daer op te maecken / met drie hondert Peerden uyt Nimmeghen / ende eenich Voet-volck uyt Wachtendonck. Alsoo is Cloet den achtsten Februarij met zijn Ruyteren ghekomen tot Nieukerck / ontrent Wachtendonck / daer den Gouverneur van Stralen / Dulcken ghenoemt / van ghewaerschout zijnde / hem volchde met ontrent veertich Peerden ende vier ofte vijf hondert Voet-knechten / de welcke 's morghens voor den dagheraet / Cloets volck soo dapper in 't Dorp aentasten / datter wel veertich Ruyteren overvallen werden / eer d'ander door het ghetier ende ghebas der honden / daer van konden ghewaerschout wesen / ende uyt het Dorp gheraecken: maer als sy nu uyt het Dorp gheraeckt waren / stelden sy heur in ordre / ende bemerckende dat die van Stralen heur niet en volchden / maer datse wech trocken door een diepe strate / vorderlijck om hun Voet-volck te verweeren teghen Peerden: hebbende alreede van Cloets Ruyteren wel dertich ghevanghen ghenomen / meest vande Compagnie van Prince Mauritz / heeft hy bedacht op middel om hem te wreken / ende sijn schade te verhalen gelijck hy dede ende de ghevangenen oock verloste: want Cloet daer door beweecht ende verbittert / heeft eenen anderen wech om gereden / en onderschepte hun den wech / als sy uyt dien wech op een heyde waren ghekomen ende heeft die van vooren ende principalijck van achter aenghetast / ende veel Ruyteren ende Voet-volckx verslagen: de reste (latende vele dooden op 't Veldt) salveerden haer op een seecker Hofstede die hy terstont besettede / ende dwonghse met appoinctement haer over te gheven / op 't quartier ofte behoorlijck rantsoen: hy liet de ghemeyn Soldaten / tot ontrent drie hondert tseventich toe / los gaen / ende hielt alleenlick ghevanghen den Oversten Dulcken / Gouverneur van Stralen / metten Capiteyn Golsteyn / ende seven Officiers / om te verantwoorden het rantsoen voor hun allen. Cloet verloor ontrent ses ofte seven mannen / maer hadde veel gequetste mannen ende peerden.

Ritmeester Cloet slaet den Gouverneur van Stralen / den 8. Februarij.

Crakouw by Cloet voor Pr. Mauritz ghenomen.

Daer nae soo quam het bestemt Voet-volck van Wachtendonck by Cloet / ende trock doen evenwel voort na Crakouw / ende quam den neghenden Februarij s'nachts daer vooren / de Ruyteren saten af / gingen over 't ijs / ende quamen in 't voor-hof / daer op die van binnen begonnen te schieten / maer Cloet schoot soo sterck op de Poorte / dat die van binnen daer niet blijven konden / ende doen dede hy sijn volck over de gracht gaen / en de valbrugge nederlaten / den Petard ofte Mortier aen de Poorte stellen / ende dede die soo opslaen: daer op gaven die van binnen haer over mette plaetse / recht op 't aenkomen vanden dach ende Cloet liet zijnen Lieutenant daer op met veertich Mannen ende twintich Ruyteren / tot vorder last van Prince Mauritz / ende hy vertrock wederomme in zijn garnisoen.

Muytenatie tot Grave gestraft.

Het Spaensch garnisoen inde Grave / midts quade betalinghe / hadden een muyterije op handen / maer sy wert gestilt / ende een deel vande beginners werden metter coorde gestraft.

Desgelijcx die van Venlo waren oock t'onvreden / om het ophouden van Licenten / waer deur alle lijftocht by haer verdierde: ende soo den Hertoge eenighe schepen uyt gonste paspoorten hadde gegeven / so hebben sy die schepen / daer de Mase passerende / aenghehouden / en in haer stadt tot hunnen gerief ontladen.

In 't voorgaende Boeck hebben wy vande ghevanghenen in den slach by Nieupoort gheschreven / daer by dient ghelet te zijn / hoe dat den befaemden Admirant van Arragon in Hollandt ghevoert wert / ende op 't Casteel van Woerden gestelt: ende in 't beginsel van 't Jaer 1601. begonnen in den Haghe met hem te handelen / zijnde beleefdelicken genoech getracteert na zijnen state.

Handel met den Admirante van Arragon / om zijn verlossinge en manghelinge van ghevanghenen over wederzijden.

Men is met hem in handelinge ghetreden / soo wel voor zijn verlossinghe / als voor alle de andere / mede begrijpende de Gouverneurs van het Eylandt van Sint Thome / Don Ferdinando de Meneses / ende die van Canarien / by de Hollandtsche schepen van Oorloge van daer ghebrocht / dat teghen alle dese gevanghenen oock souden los ghelaten worden / alle de ghevangenen der Vereenichde Provintien / sy waren Soldaten / Burghers / Schippers / Visschers / Bootsghesellen / Ingheseten Inwoonders / ofte die de Landen dienden / die soo wel in Spaengien ende andere des Koninghs Landen / als inde Nederlanden in Steden / Sterckten / Schepen / Galeyen ofte andersints / onder t'ghebiedt van den Koningh van Spaengien / ofte Eertz-hertoghen / ghevanghen waren / ter cause vande Oorloghe / ende niet om particuliere delicten. Den Admirante werde gheproponeert / dat / soo hy alle dese voorschrevene konde los ende vry maecken / sonder Rantsoen ofte kosten / ende dat hy daer-en-boven soude willen betalen vijftich

duysent

duysent gulden / datmen hem met alle de andere ghevanghenen / die de Staten hadden / soude los laten / midts betalende haer kosten ende rantsoen/ volghende de leste ordonnantie opt quartier ghemaeckt. Nopende desen voorslagh alsoo teffectueren van dien/ hingh aen de goede ghelieste vanden Koningh van Spaengien ende Eertz-hertoghe : soo heeft hy oock tijdt begeert om dien aengaende / met heur te mogen doen communiceren : Maer nopende de vijftich duysent gulden / wilde den Admirant niet gheven / ende nochtans alle de ghevanghenen los hebben / niet teghenstaende de Staten den Colonel Loys de Villiar geerne daer uyt ghesteken hadden / overmits hy ghevanghen was van den Ridder ende Overste Sire Fransoys Vere/ die vā hem wilde hebbē dertich duysent gulden / ofte te verlossen eenen Engelschen Edelman over twaelf Jaren in Indien ghevanghen/ Sone vanden Ridder Jhon Hawkins / met meer andere conditien.

Over dese propositien van weder zijden bleef de saeck een wijle hangende / eerst op de substantie van 't Tractaet/ om daer toe te hebben consent vanden Koningh van Spaengien ende der Eertz-hertoghen/ d'welck nae langh verbeyden quam : ende doen het accoort was gesloten/den festhienden Januarij 1601. hadde den Admirant gheerne uytghegaen / indien hy Borghe hadde konnen stellen voor ses-hondert-duysent gulden / om t'Contract te volbrengen / daer over dat een Olivera eenighe malen over ende weder tooch : maer ten lesten werdt wel ghemerckt dat den Admirant niet en sochte uyt te gaen / maer te blijven/ ende onder de handt sochte eenighe propositien van vrede ofte Bestant van wapenen te weghe te brenghen / het welcke te vergheefs was / soo dat het daer door langhe aenliep / eer de ghevangenen konden los ghelaten worden / waer door terwijlen in Spaengien vele inde ghevanckenissen ende op de Galeyen van ongheinack storven : ende sy ten lesten zijn ghevallen op een nieuw Contract / als dat den Admirant soude betalen / drie-en-twintich duysent gulden / ende noch borghe stellen voor vijf-en-tseventich duysent / om beneffens het oudt contract / ofte lijste van ghevanghenen / noch los te leveren / van alle die sints het stuyten vant oudt accoort gevangen waren in Vlaenderen op de Galeyen / t'ghetal van dertich / ende uyt Spaengien ende Indien dertich : ende daer op is hy ten lesten/ den 29. Mey Anno 1602. uytghegaen/ende vry met alle beleefthheydt tot Antwerpen ghevoert : een heerlijcke ende seer loffelijcke daet der Staten vande Vereenichde Provincien / die als Vaders des Vaderlandts / haer ghemeyne Onderdanen metten ghemeynen Buyt ofte publijck goet uyt de ghevanckenisse verlost hebben.

Vaderlijcke liefde der Staten int generael verlossen van haer Onderdanē.

Terwijle dat desen Admirant van Arragon / den eersten Winter in Hollandt gevangen lach/ soo quam daer de Weduwe vanden Grave van Valckensteyn ende Brouck / klaghende ende recht versoeckende om de moort van haren man den voorschreven Valckensteyn / over twee ofte drie Jaren doen vermoorden by desen Admirant (hebbende doen t'ghebiet over het Spaensch Legher) ende by Loys del Villar/ het welcke de Staten van de Vereenighde Landen vreemt dochte / om dat alle het vermoghen / deel ofte actie der selvigher persoonen / met hare ghevanckenisse ghevallen ware aende Landen / als met haer goet ende bloet verkreghen / ende datmen haer niet en konde helpen/sonder hunnen staet soo veel te crencken ende te vercorten : maer om datmen hoopte dat door haer verbolgh den Admirant te eer tot het redelijck Contract soude komen / wert zy een tijdt lanck opgehouden.

Gravinne van Valckē-steyn versoeckt recht over haer mans moort by de Staten/over den Admirant.

Daer lieten hun oock vinden in Hollant vier Cleefsche Ghesanten / om den Admirant af te vraghen/ wat persoonen uyt hare Landen hem in zijnen tocht over den Rhijn hadden ghefavoriseert / ende dierghelijcke onredelijcke questien meer : dese kreghen consent van de Staten aldaer / den 27. Novembris hem te moghen spreken. Dan by hem ghekomen zijnde/ sprack hy die hooch-moedichlijck ende spitsich aen/ als oft hy noch over eenen gheweldighen Legher in haer Landt heerschende ghweest ware / ende dat noch dreyghende wijse / haer noch opentlijck verwijtende / dat sy ghedencken souden in wat state haren Vorst was ghweest / doen hy / als met eenen strop om den hals voor den Keyser Karel de vijfde op zijn knien lach / &c. Hy seyde zy souden haer Raedtsheeren vraghen / wie die luyden waren / die hem gonstich waren dewyle heure Raden selfs hem hadden versocht die van Wesel te castijden / daer een Casteel te maecken/ende die Ghereformeerde Religie te verdrijven / om dat hunnen Vorst in die Stadt gheen volkomen Heere konde wesen : hy affirmeerde haer dat die Cleefsche niet neutrael en waren / noch konden wesen / om de Tractaten van Venlo / ende andere. Item dat den Cheurvorst van Ceulen te vooren oock wel hadde ghewetten van zijn komste in die Landen/ met dierghelijcke propoosten meer : Alsoo dat dese Ghesanten (waer van den eenen selve een Raetsheere was) seer beschaemt werden / soo dat sy niet wel en wisten / hoese met eeren haer commissie souden volvoeren/ oock niet hoe zy des Mans gramschap souden stillen. Hy wilde haer commissie sien/ ende merckende dat sy vanden Vorst van Cleve onderteeckent was/ seyde/ dat sulcken sotten commissie/ van sodanigen eenen Heere moeste onderteeckent wesen : waeromme de Cleefsche Ghesanten met confusie van hem vertogen.

Ghesanten van Cleef examineren den Admirant.

Hoochmoedige antwoort des Admirants aende Commissarissen van Cleve.

Ghelijckerwijse antwoorde hy de Gravinne van Valckensteyn ende Brouck/ also zy in haer petitie ghestelt hadde / om haer versoeck te beter te verkrijghen/ de goede genegentheyt ende diensten die den Grave de Staten eertijts bewesen hadde/ende dat hem dat versoeck aengheseyt was / soo antwoorde hy terstont kloeckelijck / te weten / dat haren Man alle die straffen wel verdient hadde / naedemael hy partialiteyt (so zy selve in haer schrift getuychde) ende geen goede neutraliteyt gehouden hadde.

Antwoort des Admirants aende Gravinne vanden Broeck.

Hy bethoonde hem selven in zijn ghevanckenisse uytermaten groots ende hooch-hertich / ende wat toornich van natueren / ende soo het schijnt bitter. Hy was kleyn ende spichtich van persoone / seer bigodt ende devoot in zijn Religie / lesende alle daghen meer ende beter zijn ghetijden / als eenighe vande stricksté Monicken ofte Regulieren. Hy was vigilandt / arch ende scherp van verstande ende begrijp/ wel gheoeffent ende afgeveerdicht (ofte resoluyt) in materie van state / stellende by gheschrifte soo wel ende gheschicktelick als den besten Advocaet soude konnen ghedoen. In zijn communicatien was hy affabel ofte ghespraecksaem / hebbende een gheaffecteerde maniere van vriendelickheyt int spreken/caresseren ofte hanteren/als hy buyten toorne was. Dus veel heeft ons goedt ghedocht van desen vermaerden ende befaemden Velt-heere te schrijven / dan om zijn tochten (inde Cleefsche/Westphalische ende de omliggende Landen gevoert) maer al te seer bekent.

Aert/nature en wesē van den Admirant van Arragon.

Wy sullen nu wat van Enghelandts gheschiedenissen verhalen/alwaer de Conincginne een Oorloghe in haer Koninckrijck van Yrlandt was voerende/ als wy in 't twintichste Boeck eensdeels wat verhaelt hebben. Also dat Yrlant/om dat het een woest ende wildt Landt is/het volck arm ende leech / woest ende ongheboden / ende daeromme ghenoech veracht : soo werdt dat ghemeenlick by Stadthouders ofte Vice-roys gheregheert / die welcke ghemeenlick veel prachtiger ende insolenter regheren dan wel de Princen selve souden doen / als onder pretext vande woestheyt van den volcke / daer alderhande tyrannien aenrechtende / het volck meer met dwangh de Ghereformeerde Religie over-dringhende / dan met goede leeringhe ende oprechten handel ende wandel die in plantende. Door dietghelijcke regeringhe isser in eenighe Provincien / eerst eenighe rebellie opghestaen / die ten lesten door het toedoen van Spaengien/ende voetsel van aldaer ghekomen/ tot een openbare Oorloghe uytghebosten is / ende byhans over het gheheele Landt / daer de Capiteynen / Bewinthebbers ende Oversten van waren / Yrsche Soldaten / die in Nederlandt over beyde de zijden ghedient hadden : de Hoofden waren/ den Grave van Teron/ een ervaren kloeck Man / met meer andere Yrsche Edelen ende Heeren.

Staet van Yrlandt.

Aert der Yrsche.

In

1601. In dese Oorloghe / ende teghen dese / heeft de Koninginne de principaelste van haer Krijghs-overste (die in Nederlandt ende elders ghedient hadden) moeten ghebruycken / als den Lord Borows / de Ridderen Bingham / Russel / Norrische ende meer andere / ende hebben dickmael haer Enghelsche Soldaten uyt Nederlandt ontboden / ende nieuwe ongheoeffende inde stede derwaerts moeten senden/ ende in Augusto Anno vijfthien-hondert acht ende tneghentich/ ontfingh sy een groote neder-laghe/ alsoo wy verhaelt hebben : Waeromme sy ten lesten derwaerts ghesonden heeft den Grave van Esser / Heer Robbert d'Eureulx / een kloeck broom Heere van grooten aensiene/ de Gravinne van Lepcesters voor-Sone / waer van wy meermael mentie ghemaeckt hebben / die welcke in Krijghs-handel wel gheoeffent was/ hoe wel noch jonck van Jaren. Desen Grave was in Enghelandt seer vanden volcke bemindt/ende seer populaer / waer door hy veel vyanden hadde / die hem sochten meermael inde ongenade by de Koninginne te brenghen / heur voor-houdende het perijckel van soo eenen populaeren Heere in handen te gheven/ soo een ghewelddighen Legher ende macht / als doen om Yrlandt te dwinghen van noode ware / principalijcken in haren afgaenden ouderdom : andere van zijn vyanden waren blijde dat hy upten weghe ende upten Hove was / om selve te beter daer te regeren. Van dit alle / niet tegenstaende den grooten noot van Yrlandt vereysschende sulcken personagie / werdt geresolveert dat hy dien last aenveerden soude : Alsoo werdt hy daer ghesonden Anno vijfthien-hondert neghen ende tneghentich / met alle noodighe ende stercke Krijghs-rustinghe ende volkomen authorisatie mette welcke hy ghenoechsaem d'Oorloghe ghewelddelick tot een eynde brochte / maeckende een bestant conditioneel/ oock gheraemt Artijckelen van Vrede/metten rebellighen Grave van Teron / metten welcken hy spraecke ghehouden hadde / ende bevonde dat hy niet dan zijns levens verseeckerheydt sochte : Waeromme eenighe conditien ontworpen werden / ghereserveert tot het goedt-duncken vande Koninginne ende haren Raedt in Enghelandt / hoopende alsoo d'Oorloghe te eyndighen ende te slissen : Waer over Esser te Poste metter haest in Enghelandt over-quam / den achtsten October 1599. niet teghenstaende hem daer belast was te vertoeven : maer hy achtende noodich om zijn Princesse selve mondelinghe rapport te doen/ vanden staet aldaer / ende om met haer te beraden/ was wel ontfanghen : maer zijn acten voor den Raedt ghebracht zijnde / werden soo qualijck ghenomen ende uytgheleydt dat hem belast werdt ghevanckenisse te houden / inden bewaerder vanden grooten Zegel ofte Vice-Cancheliers huys : afgestelt ende gesequestreert van alle Gouvernementen ende Officien/ niet sonder groote murmuratien vande Ghemeynte/ dat zijn stuck seer verargherde : ende in zijn plaetse werdt nae Yrlandt ghesonden den Lord ofte Baron van Montioy/een kloeck ende verstandich Heere/ met bevel het ghemaeckt bestant metten Grave van Teron in Yrlandt af te seggen / verworpende alle de gheproponeerde Artijckelen / alsoo dat den Krijgh aldaer in Yrlandt noch bleef duerende : eenen Krygh / meer by eenigher wilder Dieren Jacht / dan by menschelijcke Oorloghe te ghelijcken/dat om de barbaerheydt vanden Volcke.

Desen Esser werdt in dese civile ghevanckenisse doodt siecck / soo datmen hem (door solicitatien) zijn huys voor een ghevanckenisse gaf / eerst met eenighe opsienders / maer ten lesten in volle libertept / soo nochtans dat hy niet en mochte ten Hove gaen / met andere restrictien meer. Terwylen het Ghemeynte seer t'onvreden ende ongherust was / soo heeftmen / om die contentement te gheven/ in 't op-breken vande Rechts-daghen (diemen aldaer de Termien noemt) inde Sterre-kamer / aende Justiciers ende Officiers van 't gheheel Koninghrijck vertoont / de redenen die de Koninginne Majesteyt moveerden/ den Grave van Esser als ghevanghen te houden / bestaende in weynighe poincten : als dat hy zijn authoriteyt ende last te buyten ghegaen hadde / midts hy tegen haer Majesteyts schriftelijck bevel / die 't Legher wilde nae de Noortsche Provintien eerst gheboert hebben / selve gheboert hadden in 't Zuyden: dat hy hadde metten Vyandt Teroen secretelick spraecke ghehouden : dat hy veele Edelen / van zijne nae-volghers / Ridders hadde gheslaghen / daer hy wiste dat de Koninginne 't selfde mishaechde : oock waer hy uyt zijn Provintie in Enghelandt ghekomen / teghen het expres bevel ende inhoudt vande Brieven/ aen hem ghesonden / ende hadde groot gheldt / wel dertich hondert duysent gulden verteert / ende luttel uytgerecht/ &c. 1601.

Dese beschuldinghen causeerden meerder murmuratien onder zijn factie / om datmen zijn andtwoorde daer teghen niet en hoorde : waeromme ten lesten / als zijn saecken wat beter verstaen ende versoet waren / lietmen hem tot zijnen verandtwoorde komen/met open deuren voor den Raedt/met andere/ daer hy vertoonde : dat hy d'Oorloghe inde Zuyder Provintien / ende niet in 't Noorden gheboert hadde/ waer gewecst / om dat het hem metten Krijghs-raedt alsoo best dochte / alsoo hy vermochte te doen uyt zijn authoriteyt/ hem als Veldt-Overste ghegheven/ niet alleene onder der Koninginnen handtschrift / maer onder hare ende des Rijcx grooten Zeghel / als behoorlijck : Hy hadde spraecke metten Vyandt Teroen secreet ende alleen ghehouden / om dat hy dat anders niet doen en wilde / 't selfde hem niet ongheraden dunckende : Als van veele Edelen Ridders gheslaghen te hebben / soo hy oock vermochte / dochte hem soo goedt / om haer ghewillich tot des Majesteyts dienst te verplichten/zijnde veel Edelen/ Avonturiers hem ghevolght/ ende die om zijnen wille tot des Majesteyts dienste veel gheldts verteert hadden / dat hy met niet minder / dan met sulcken eere ende weerdigheyt konde vergelden : Van dat hy contrarie 't schriftelick bevel te Poste over-ghekomen ware / daer en ware des Majesteyts dienst niet mede verkort : den arbeydt ende de Zee te passeren ware zijn eyghen ongemach/ want hy sulcx hooch-noodich achtede/ om de Majesteyt mondelinghen te verwittighen / 't ghene dat 't schrijven niet wel konde verdraghen : Van 't groot gheldt verteert / hy ware daer mede niet verrijckt / maer liet de Tresoriers de reeckeninghe doen : hy mochte oock wel lyden / dat een andere daer beteren dienst dede / hy hadde het niet versocht/ ende diergelijcke meer.

Door dese verantwoordinghe werden zijn saecken veel meer versoet / ende verkreech de voorsz vryheydt van zijn huys : maer even-wel vondt hy hem verstelien vande Koninginne ter spraecke te komen. Hy hier over seer onverduldich zijnde (hebbende nu meer dan een Jaer soo ghehouden gheweest) heeft hem met zijn vrienden beklaecht ende beraden : onder andere heeft den Grave van Southamton (een kloeck verstandich Heere) zijn saecken seer behertícht / die welcke een particuliere vyandtschap droech den Baron van Grep / in Yrlandt begonnen / die sy t'samen met vechten meynden te eyndighen / ende waren malkanderen tot in Nederlandt ghevolght/ende hadden malkanderen meermaels bespronghen / d'welck dede Southamton den Esser seer aenhanghen : noch hinghen hem veel aen / Catholique Recusanten / ende andere Edelen / die miscontent inden staet waren/ ende veranderinge sochten.

Onder desen Esser vrienden ende aen-hanghers vielen verscheyden opinien / hoe hy mochte tot ghehoor vyde Koninginne komen. Hy hadde eenen Secretaris / een seer gheleert Man / maer seer hestich / die een ghewelddighe Medicijne wilde ghebruycken / alligerende Lucanus Sententie : Arma tenenti omnia dat, qui justa negat, ende noch mede : Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta ; tenent, ende diergelijcke meer. Daer werden eenighe vergaderingen ghehouden / daer wel gheproposeert werdt/ maer niet gheresolveert : Als van ten Hove te gaen/ de deuren ende in-ganghen des Hofs te besetten/ hem behelpende metten ghewcere vanden Hellebardiers / ende hem alsoo van zijn principael vyanden te verseeckeren / ende dan met zijn vrienden de Majesteyt te voete te vallen / ende zijn klachten te doen / &c. Andere die raden hy soude van daer ryden / in Wales ofte

Margin notes (left): Grave van Esser wordt als Veldt-Overste in Yrlandt ghesonden. — Esser komt uyt Yrlandt te Poste over/ om mondelijck rapport te doen. — Esser wordt ghevanghen ende afgeset van alle Officien. — Beschuldinghen des Graven van Esser.

Margin notes (right): Antwoorde van Esser op syn beschuldinghen. — Esser wederom vry/ maer niet te moghen te Hove komen. — Esser tracht de Koninginne te spreken/ by onwettighe middelen.

1601. ofte elders / ende van daer de wapenen teghen zijn vyanden thoonen : andere / hem te versekeren van de Stadt Londen / oock soo 't moghelijck waer van den Toer ofte 't Kasteel / door eenen Ridder Davis / een Officier aldaer / ende dierghelijcke meer. Maer op alle dese voor-slaghen ware gheen Resolutie genomen : dan zijn vyanden dit vernomen hebbende / kreghen gheen kleyn vreese ende achter-dencken / ende maeckten de Koninginne seer perplex / al oftmen haer breydelen wilde : dat welcke Essex oock al ten archsten overghebrocht werde / van eenighe dobbel-hertighe gheesten / om hem tot quader Resolutie ende confusie te brenghen / segghende / datmen hem nae zijn leven stondt / d'welck te ghelooven beweechde Essex onder andere dinghen / dat een van zijn Dienaers Meester Daniel / zijn secrete Brieven sinisterlijcken vande Gravinne (als hy noch ghevanghen was) in zijn handen ghekreghen hadde / ende die haer voor twintich duysendt gulden weder verkocht / onder pretext van een schult ende betalinghe / al ofte des Essex leven daer aen ghehanghen hadde : maer hy en leverde niet al rechte Brieven / dan wel afghe-schreven ende gheconterfeyte Copyen / soo konstelijcken / dat den Grave van Essex selve zijn handt nauwelijcks kennen konde : het welcke bevonden wesende / Essex vreesde datmen met die selvighe ofte dierghelijcke gheconterfeyte Brieven / hem sochte te betrappen / ofte yet was practiserende tot zijnder distructie / d'welck hem seer drongh tot yet heftichs voor te nemen / om sulcks de Majesteyt te moghen teghenwoordich klaghen / alsoo hy dede naemaels voor 't Recht : ende desen zijn Dienaer / Meester Daniel voorschreven is nae Essex doodt ghecondemneert geweest de twintich duysent gulden weder te betalen / ende noch gestraft te worden in 't Lichaem / boven andere amenden.

Dese raedtslaghen ende miscontentement de Koninginne overghedraghen / heeft zy hem den sevenden Februarij 1601. te Hove voor den Raedt ontboden : maer hy vreesende vast ghehouden te worden / ontschuldichde hem van dien dach te komen / ende 's anderdaechs 's morghens vroech ontboodt alle zijn beste vrienden by hem / om te resolveren wat hem te doene stondt / ende dit te Hove ghebootschapt zijnde / werden terstondt nae zijn huys ghesonden vier Raedts-Heeren / diemen achtede hem vriendt te wesen / om zijn swaricheydt te verstaen / ende met goede woorden hem te Hove te brenghen : in zijn huys ghekomen zijnde / siende de vergaderinghe die hier ende daer dreyghende woorden spraken / begheerden die Heeren hem alleene te spreken / alsoo boven ghegaen / ghehoordt haer bootschap / sloot hy die op / tot zijn wederkomste / ende dede de deuren met zijn dienaers sterck bewaren : alsoo zijnde perplex ende confuys met zijn vrienden / niet wetende wat voornemen / resolveerden onbedachteijcken alle nae de Stadt Londen te gaene (zijn huys zijnde inde Fauxborghs tusschen de Stadt ende 't Hof gheleghen) om daer eenighen raedt / hulpe ofte bescherminge te vinden / eer hy de Raedts-heeren antwoorden soude.

Essex te Hove ontboden / weygert upt vreese te komen.

Aldus troch Essex met ontrent twee hondert persoonen ofte meer / meest Edelen ende haer Dienaers te voete met haer Rappieren ende Poingiaerden eenlijck nae Londen / den meesten-deel niet wetende tot wat eynde / ende dat op eenen Sondach ten neghen uren / als het volck inde Kercke was : eenighe die hem saghen / wisten niet watter ware / ende eer hy konde de Magistraet ofte Ghemeynte zijn saeck te kennen gheven / ofte ter spraecke komen (hoe wel tusschen weghen alomme haer lieten verluyden / datmen nae haer leven stonde / ende datmen de Graven in haer bedde hadde willen vermoorden) soo en roerde hem niemandt / elcx perplex : ende terstondt werden vanden Hove / des Rijcks Officieren hem nae ghesonden / met Heraulten / om den Grave mette zijnen (in Koninginne name) als verraders te verkondighen / soose niet terstondt alle ghehoorsaemheydt en toonden. Essex inde Stadt komende / versuymde de Stadt-poorten te besetten / ende ginck ten huyse vanden Schryf ofte Burch-grave van Londen / Meester Thomas Smitz / maer eer die upt de Kercke ontboden konde worden / was het volck / ende by-kans de gheheele Stadt door het voorschreven ghebodt in wapenen tegen hem.

Essex treckt met 200. Edelen in Londen.

Hier door den Grave perplex hem vindende / mette sijne confuys ende radeloos / siende tot gheen sprake / audientie ofte conferentie konde gheraecken / veel min inde Stadt eenighe hulpe ofte raedt / wilde weder nae zijn huys gaen / om de Raedts-heeren / daer ghelaten / te spreecken / die terwylen behendelijck vertrocken waren : maer aende Stadt-poorte komende / vondt die beset / ende de ketenen opghetrocken / ende willende met fortse passeren / werdt tweemael nae hem gheschoten door zijnen hoet / ende een van zijn Pagien doot gheschoten : zijn Moeders Man / Sire Christoffel Blont / werdt dootlijck ghequetst / met andere : waeromme hy de vlucht nam nae de Riviere / ende soo met schuyten gheraeckte hy met meestendeel vande zijne / van achter in sijn huys / ende vondt zijn huys met Krijghs-volck omcingelt / ende 't Gheschut daer voor gheplant / ende eenighe doodt gheschoten : waeromme hy nu radeloos inden nacht / moeste hem met alle de zijne gevangen gheven in handen vanden Admirael van Enghelandt / op hoope dat hy soude de Koninginne ter sprake ghebrocht worden : met hem werden wel hondert meer gevangen / gheensins denckende so veel misdaen te hebben / als sy naemaels wel ghewaer werden : want inde Stadt Londen wesende / hadde hy de Riviere / den Vloet / ende den Windt goet ende gereet / ende daer waren veel Schepen reede ligghende / die hem des anderen daechs upt de Landen / sonder vervolch souden konnen gevoert hebben in Zeelandt oft Vranckrijck.

Essex na getracht / blievende upt Londé / wort in zijn huys gevangen / den 18. Februarij 1601.

Essex aldus ghevanghen zijnde / werdt den Edeldom op ontboden / ende zijn Proces werdt terstont gemaeckt eenen Capiteyn Lee die zijn saecke wilde verantwoorden / ende trachte om de Koninginne te spreken / werdt als een verrader ghesuspecteert ende ghehanghen.

Den 29. Februarij / ofte 19. ouden stijl / werdt Essex metten Grave van Southamton voor rechte ghebrocht (nae des Landts maniere) tot Westmunster / op een stellagie daer toe ghemaeckt / daer op onder eenen Koninghlijcken troon sat den Baron van Bockhorst / groot Tresorier van Enghelandt / presenterende de Majesteyt in die Actie / als partije / met alle de Koninghlijcke Officieren : daer dat opgheroepen werden / als Rechters ofte Peres, om haer goet duncken te segghen / dese volghende Graven / als van Oxfod / van Schraesberye / van Darbye / van Comberlandt / van Worchester / van Sussex / van Hertford / van Lincolne / ende van Nothingam / die Admirael is / oock den Vicompte van Bundon : de Baroenen / van Dela Ware / van Morley / van Cobham / van Stafford / van Gray / van Lumley / van Winsoore van Ritche / van Darrye / van Shandoys / van Hunsdon / van Sint Jhon de Bletzo / van Burgley / van Compton / ende van Haward de Waldom / te samen negen Graven / een Vicompte / ende 15. Baroenen / te samen 25. als Peres, so sy die noemen.

Forme van procedueren in saken van crime tegen Essex.

De gevangen Graven van Essex ende van Southamton / daer voor Rechte ghebrocht zijnde / vraechden ofte sy niet eenighe van dese Peres mochten wederleggen / als haer vyanden / die nae haer leven ghestaen hadden / ghelijck Cobham van Essex / ende Gray van Southamton waren / met andere ? dan haer werdt by de Landt-rechters ende Gheleerde gheantwoordt / neen : want sulcks ware tegen de Rechten ende ghebruyck / midts daer oock veel onder waren / die hun Vrienden ende Swaghers waren / Jae Vaders vande mede-plichters.

Also werden haer beschuldingen voor-gelesen / ende vander Koninginnen Advocaten / Procureurs ende Officieren / uytghelegt ende konstelijck geexaggereert ofte beswaert / daer de ghevanghenen selve opentlijck op antwoorden moesten / sonder dilay ofte uytstel / ofte hulpe van Advocaten / alsoo de Rechten aldaer zijn / van alle die crijminelijcken aengesproken zijn.

Dese twee Graven hebben haer kloeckelicken verantwoordt / bestaende de beschuldinghen in dat Essex van dat hy noch in Yrlant was / ghepractiseert hadde met zijn Kryghs-volck over in Engelandt te komen / ende

Beschuldingen en verantwoordinge van twee Graven Essex en Southampton voor rechte.

1601. ende hem selve Koningh te maken: dan sy stonden meest daer op/ dat sy hadden gheraetslaecht 't Hof in te nemen/ ende waren feytelijck inde stadt Londen ghetrocken/ roepende dat Enghelandt verkocht was aende Infante van Spaengien/ ende meynden daer aenhanck te vinden: gevangen gehouden de Raedtsheeren: sy hadden wederstaen in Esser Huys der Koninginnen forcen/ met dierghelijcke stucken meer/ op 't quaetste uytgeleydt/ die sy elcke poinct verraderye maeckten/ ofte Crimen læsæ Majestatis.

Waer teghen sy met goeden bescheede/ als beyde seer wel-spreeckende Mannen/ gheprotesteert voor Gode/ van oyt yet quaets teghen hare Majesteyts persoon ofte staet ghedacht oft ghemeynt te hebben/ noch sy en hadden oock noyt gheloofst ofte ghemeynt/ dat/ soeckende eenlijck hun selven te bewaren ofte te beschermen teghen hun vyanden/ ware verraderije teghen Prince ofte Landt/ oock en waren de raedtslaghen daer over ghehouden/ noyt gheresolveert noch gheexecuteert/ hadden alleenlijck middelen ghesocht/ om acces by haer Majesteyt te bekomen/ om voor haer voeten te vallen/ sonder 't belet van hare vyanden/ ende soo haer te onderworpen de ghenade van hare Majesteyt/ verklarende mondelijck hun grieven/ die sy dachten andersins haer niet oprechtelijck voor-ghedraghen en werden/ dies sy dochten best te avontueren haer Majesteyts ghenade/ dan langher te lijden den sorghelijcken staet ende perijckel/ daer mede sy dagheljcr van haer vyanden ghedreycht waren/ zijnde syn (Esser) handt ghecontersept/ ende brieven in sijnen naem gheschreven: waeromme sy noyt ghedocht hadden/ datmen sulcx Crimen læsæ Majestatis soude maken. Sy wederleyden veel ghetuygen/ berispten eenige ondanckbare blepaerts ende pluym-strijckers.

Hun werdt ghevraecht wie die waren/ die sy voor haer vyanden hielden? sy seyden den Secretaris Sir Robbert Cicil/ den Lord Cobham/ ende den Ridder Sir Walter Ralegh: daer op dat den Baron Cobham opstondt ende sprack voor onschult/ dat hy noyt quaet herte den Esser ghedraghen hadde/ dan alleenlijck ware hy t'onvreden over sijnen ambitieusen cours van sijnen handel/ die niet dan perijckel den staet konde inbrenghen/ &c. Sy beschuldighden den Secretaris dat hy den sorgelijcken Pays met Spaengien vorderde: dat hy den Tittel vande Infante van Spaengien totte kroone van Enghelandt soo goedt achte als yemandt anders by comparatie: maer om sulcx voor te komen (seyde Esser) hy hadde oyt sijn leven bereydt gheweest om sijn lijf te sacrifieren/ als een goedt subject van Enghelandt schuldigh ware: waer over den Secretaris hem verthoonde (op sijn knien biddende) dat het contrarie mochte blijcken/ ende dat sy wilden segghen/ waer sy sulcx ghehoort hadden: sy seyden/ vanden Raedtsheere Knollis/ die werdt terstondt ghehaelt/ die verklaerde/ dat sy te samen sprekende van eenen Boeck/ van eenen Dolman/ tracterende vande succeffie van Enghelandt/ dat den Secretaris soude ghesepdt hebben/ dat den Boeck van Dolman den Tittel vande Infanta soo goedt maeckte als vande andere/ dat welcke hy ghesepdt hadde schande te wesen/ ende soo werdt het misverstandt bevonden/ ende werdt ghenoech daer van ontschuldicht.

Ten lesten als dese procedure van 's morghens ten 9. tot nae de noene des avonts ten ses uren gheduert hadde/ ende veel poincten van weder zijden wederleydt werden/ daer de menichte van Advocaten teghen haerlieden groot voordeel hadden/ allegerende ende interpreterende de Rechten/ dat het verraderije moeste zijn/ soo werdt het vonnisse/ ofte sy van verraderije schuldigh waren ofte niet/ ghedefereert ter uytsprake vanden voorsz 25. Heeren/ Peres ghenoemt/ tot wiens oordeel sy haer te vooren ghesubmitteert hadden/ nae de kostuyme vanden Lande: alsoo werden de ghevanghenen wat afgheleydt/ terwylen de Heeren t'samen consulteerden/ ende nae sommighe questien onder haer/ die hun de Rechters ende Enghelscher Rechten-gheleerde beantwoorden/ vonden sy die te samen schuldigh: welcke uytsprake volgende/ werdt haer sententie des doodts/ als teghen

Graven van Esser ende Southampton worden ter doodt verwesen.

verraders/ seer rigoreuselijcken nae 't ghebruyck by den Heere Tresorier uytgesproken. 1601.

Waer teghen dese twee Graven anderwerf protesteerden/ dat sy noyt ghedocht en hadden in hare herten/ dat in haer doen eenigh verraet konde gheleghen wesen/ hoe wel nae de Letteren der Rechten (soo men seydt) mochte verraderye gheinterpreteert worden/ soo waren doch haer herten daer van vrij voor Gode. De Grave van Southamton badt de Heeren in dien respecte te willen by hare Majesteyt voor hem om ghenade middelen: maer anders niet/ dan ten ware hare conscientie hun ghetuychde dat sy in haer herte vrij daer van waren. Dit seyde Southamthon/ als die maer mede-plichtich was/ om sijn vrients wille ende om sijns levens versekertheydt: Maer Esser seyde stoutelijck/ hy paste op de doodt niet/ hy wilde als een Christen sterven/ met een trou hert tot God ende sijnen Prince/ niet teghenstaende hoe hy mochte gheoffendeert hebben nae de constructie vande Rechten: hoe wel hy en begheerde niet datmen hare Majesteyt rapporteren soude/ dat hy haer ghenade wilde versmaden/ maer hy dochte/ hy soude die niet versoecken. Hy ontschuldighde ende badt seer voor de andere/ die om sijnent wille met hem in dese swaricheydt ghevallen waren: Badt oock de Heeren om vergiffenisse/ die haer kinderen ende maechschap daer onder hadden. Alsoo werden sy weder nae het Kasteel ghevoert: dat is de somma van die actie ende vonnisse over die Heeren.

Daer nae soo was het volck in groote expectatie van ghenade nae de ingheborene Clementie van die Princesse: dan de Monarchiale Regeeringhe van Hooghe Majesteyt/ en heeft niet moghen lijden sulcken trots/ ghepretendeert van een Vassael/ tot verachtinghe van hare Regeeringhe in haren Ouderdom/ al ofte sy nu niet meer en wiste hoe te Regieren/ wie ende wat Dienaers haer dienlijck waren/ het ware een te presumptueusen exempel/ den Grave onghestraft te laten/ al hadden syn verscheyden diensten ghenade moghen verdient hebben/ ende naer andere meynden/ een eeuwighe ghedanckenisse ware suffisante straffe met verseeckertheydt/ zijnde recht met ghenade vermenght/ ende soo hadde sijnen persoon moghen dienen hare Majesteyt/ den Landts vyanden tot een ontsach/ in staet ende tijdt van Oorloghe: maer jalousie/ die meest in hooge Princen regneert/ heeft sulcx niet toeghelaten/ daer de groote populariteyt des Graven meest d'oorsaecke van ware: daer toe hielp seer de vreese die sijn vyanden van hem hadden/ soo de Koninginne ghevviel afflijvich te worden/ ende dan al soude moghen nae sijnen sin regeeren/ hoe wel men ghenoech suspecteerde des Graven gheneghentheydt/ noopende de successie/ gheheel Schots te wesen.

Daer werdt van alle zijden ghewrocht by sijne vrienden ende vyanden/ voor ende teghen hem. De Raedts-heeren/ ende principalijck drie ofte vier Predicanten/ hebben hem wonderbaerlijck beweecht/ alsoo hy van naetueren Religieus was/ dat sy in sijn ghemoet ghewrocht hebben/ midts vreese des eeuwighen doots/ sulcken afgestorventheydt des Wereldts/ dat hy der Majesteyt ende sijn vyanden actien gheheel verschoonde/ ende justificeerde datmen daer in sijn onghestadicheydt ende varieteyt speurde. Als sy nu by die middelen sijn hooch ghemoet vernedert hadden/ ende niet dan nae 't eeuwigh leven aspireerde/ ende generalijck alle sijn actien als Wereldtsche beklaechde/ tot syn weder-partijen volkomen Justificatie/ so isser (eer intercessie van buyten-landissche Princen/ Staten ende Heeren/ ofte den tijdt hen konden helpen) de Sententie ende het bevel des doots op den Vastel-avondt by de Koninginne onderschreven/ niet sonder groote bekommeringhe/ ghesonden gheweest: want 's avonts te bedde gaende/ dede sy eenen Edelman van haer Kamer Mr. Carew expresselijcken waecken/ op avontuere ofte sy van sinne veranderde/ alsoo sy dede voor den daghe/ ende dede hem roepen/ ende sondt hem nae den Toer/ aenden Heer Thomas Haward Castelleyn/ om de executie op te houden tot vorder bescheydt: dan daer nae 's mor-

1601. ghens ontrent ten ses uren sondt sy anderwerf een ander van haer Kamer / den Ridder Sire Eduard Darcie / met een briefken / hy soude met de executie voort varen / niet teghenstaende haer voorsz bevel van op te houden. Desen tweeden Bode vondt den Heer Castelepn hem noch kleedende / die dat van d'eerste boodtschap den Grave noch niet aenghesepdt en hadde / die den Ridder belaste daer te blijven / ende de Executie aen te sien ende te boodtschappen. Ontrent den acht uren daer nae / veranderde de Koninginne weder van sinne / ende sondt den Ridder Sr. Jhon Killegrew Kamerlingh / met eenen Rinck / met bevel / anderwerf de executie op te houden / tot vorder bescheydt : dan desen Bode quam te laet / ontmoetende op de Riviere by den wegh den voorigen Bode / den Ridder Darcie / die hem seyde hy ware onthalst / ende hadde het ghesien : dus keerdense te samen nae 't Hof van Westmunster : sy ontfinck de tijdinghe met droefheydt / ende daer nae als sy den Bode des doodts Darcie sagh / werdt sy weenende / dies hy hem voor eenen tijdt absenteerde van 't Hof. Dese ongestadicheydt van resolutien beklaeghde sy naemaels dat procedeerden uyt onwetenheydt van particulariteyten die daer ghepasseert waren / merckende dat sy door sijn doodt in een verachtinghe quam by den volcke / om dat oock al die by haer het hoochste bewindt hadden / ghehaedt werden / dat sy bevondt in alle publicque actien ofte vergaderinghen / aende ghewoonlijcke groote acclamatien vanden Volcke / die sy nu sagh vermindert : zijnde een Princesse die wonderlijcke groote gheneuchte ende glorie schepte in die acclamatien / ende wel wenschen van haer Ondersaten / daer in sy ongheveynstheydt speurde / soeckende gheacht te wesen / een Monarchie bemindt ende populaer / ende heeft oyt sints ghetreurt.

Aldus is desen kloecken Grave van Esser / in 't beste van sijn leven / op den Asdagh / den sevenden Meerte sesthien-hondert een / 's morghens vroech privatelijck inden Toer ofte Kasteel onthooft / in 't bywesen van ontrent hondert ofte meer menschen : waer onder veel Heeren / vrienden ende vyanden waren / geschiede op een leech Schabot van plancken geleydt / op fustagien van 't Gheschut / dat hy selve in Spaengien gheconquesteert hadde / verselschapt met twee Doctoren ende sijnen Cappellaen / daer hy gebruyckte met wonderlijcke resolutie dese woorden in effecte / benessens eenighe generale biechte ende beklagh over sijne sonden : onder andere beklaeghde mede dat hyer soo veele met hem in lijden ghebrocht hadde / biddende de Majesteyt hun dat te willen vergheven / ende dat God haer wilde langhe ende wel laten regheeren met sijnen seghen / tot welvaert vanden staet : vorder badt hy alle de Weereldt van hem te hebben ende te houden een goede ende charitable opinie / protesterende dat hy noyt quade meyninghe ofte intentie hadde gehadt tegen hare Majesteyt / ofte oyt ghedacht eenighe violencie tot haren Persoone. Hy danckte God dat hy noyt geweest en was Atheist / niet gheloovende Gods Woordt ofte de H. Schriften / noch oock Papist / betrouwende op sijn eyghen goede wercken / maer alleenlijck op de verdienste ende barmhertichepyt Christi : biddende sy wilden met hem bidden / alsoo hy seer luyde / ernstich ende heftich dede / sterrende nae den Hemel / beklagende sijn menighvuldighe sonden / ende diergelijcke.

Grave van Esser wordt onthalst / den 7. Meert / 1601.

Leste woorden van Esser op het Schabot.

Daer nae sijn fluweelen Nacht-tabbaert afgheleydt hebbende / ende een swart satijnen Wambays / staende in een scharlaken onder-lijfken / soo vraechde hy wat hy doen moeste / dat hem ghesepdt worde / waer over dat hy hem voechde plat op den grondt neder / ende leyde sijn hooft over een kleyn blocxken / dat hy noemde sijnen Outaer / aenghesepdt dat hy sijn armen soude uytstrecken / als hy daer toe reede ware / ende soo sprack hy : O God in alder ootmoedicheydt tot dijnen ghebode ende ghehoorsaemheydt van dijn Ordonnantien / ende nae dijn wel-behaghen / soo worpe ick my selven hier ter neder tot mijn verdiende straffe / biddende mijn Ziele t'ontfanghen : ende soo uytstreckende sijn armen / werdt sijn Hooft met een Timmer-mans ofte Vleysch-houwers Bijle / met drie slaghen afghehouden / maer den eersten was doodtlyck / het Vel noch wat houdende.

Dat was 't eynde vanden Robbert Devreulx / Grave van Esser / &c. van seer oude ende Edelen gheslachte / achter-latende een Sone en twee Dochters / ende een bastaert Sone. Hy was een Heere met veel deuchden begaest : maer Seneca seyt wel waer : Nullum esse magnum ingenium sine mixtura dementiæ, dat is : Groote verstanden zijn ghemenght mede met veel sotheden. Hy werdt met veel tranen by hooghe ende leghe beklaecht. Den Grave van Southamton sieck zynde van koortsen / werdt opghehouden / als tot der Koninginnen vorder believte / ende nae haer doodt verlost / ende in grooter eeren hersteldt.

Daer waren noch andere Heeren / Ridderen / Edelen / Capiteynen ende andere van desen aenhanck ghevanghen / als den Grave van Rutlant / den Grave van Bedfort / de Heeren van Cromwel / van Sandoys / van Montaigle / met veel andere Ridderen / daer der een deel oock van ter doodt verwesen waren / maer meestendeel door vrienden verkreghen hun Perdoen : de principaelste Heeren wierden voor eenen tijdt gheconfineert / ende op groote boeten ende amenden te betalen ghestelt : alleene twee Ridders / te weten / Sire Christoffer Blont / die Esser Moeder / Weduwe vanden Grave van Leycester / ghetrout hadde / ende Sire Charles Davers / om de Edelheydt van haer afkomste / werden opentlijck onthalst : noch des Graven Hofmeester / Sire Gijl Merrick Ridder / ende Mr. Henry Cuf sijnen Secretaris / een vande gheleertste onder de gheleerden ghereeckent / werden ghehanghen ende ghequartiert / om dat sy haren Heere alle strengheydt hadden ghesocht in te planten : ende alsoo is de beroerte doen in Enghelandt afghelopen / maer heeft seltsame effecten voort-ghebrocht.

Aenhanck van Esser wordt ghestraft.

Wy hebben vooren verhaeldt vande Hollandtsche Schepen naer Oost-Indien ghevaren / daer van dat in 't beginsel van desen Jare veel t'huys ghekomen waren / wel rijckelijck geladen : onder ander 't Schip Mauritius / Hollandia ende de Jacht / de welcke nu driemael in Oost-Indien die reyse ghedaen hadden met groote winninghe : Waeromme nu in dit Jaer 1601. den 28. Januarij nae Oost-Indien uytghevaren zijn / uyt-ghereedt van een Zeelandtsche Compagnie / 4. schepen / den Admirael gheheeten Zeelandia / groot 550. vaten : Middelborgh groot 350. vaten : de langhe Bercke / die daer eens ghewest was / groot 250. vaten / met de Sonne / groot 120. vaten : daer was Overste over Gerard de Roy / ende Laurens Bigger : sy hadden boven nootdruft van Victualie ende eenighe Koopmanschappen wel 450. duysendt gulden in Spaensche Realen in ghelde : die vier Schepen waren gheestimeert 660. duysent gulden weerdich / die seer goede reyse ghedaen hebben / als wy hier nae sullen verhalen.

Zeelandtse schepen nae Oost-Indie gevaren den 28. Januarij.

Den 23. April zijn noch uyt Texel uyt Hollandt ghevaren in een Vlote 13. Schepen / waer van vier waren vande oude Compagnie / onder Jacob van Heemskercke / ende vier vande nieuwe Compagnie / onder Jan Grenier : noch vijf Schepen vande oude Compagnie / die apart waren / onder Wolfart Hermansz. Dese 13. Schepen waren genaemt Gelderlandt Zeelandt / Utrecht / Amsterdam / Hoorn / Enckhuysen / Alckmaer / den swarten Leeuw / den witten Leeuw / den groenen Leeuw / den rooden Leeuw / den Wachter / het Duyfken / &c. Waer van de meeste helft 600. vaten / ende eenige grooter waren / ende dese waren ghedestineert op verscheyden plaetsen inde Oost-Indien te varen.

13. Schepen uyt Hollant naer Oost-Indien ghevaren den 23. April.

Waer van de acht van dese Schepen / uytghevaren ende gekomen op de hoochde van 14. graden / ontmoeten den 19. Mey 13. Spaensche Oorlogh-schepen / die haer besprongen / soo dat over beyde zyden eenighe doodt bleven / ende veel ghequetst : Den Spaenschen Vice-Admirael seer met groot Gheschut door-schoten zijnde / alsoo oock den rooden Leeuw / een Jacht zynde / seer beschadicht / zijn sy vanden anderen ghekomen / ende voorts gevaren : maer dese Jacht doorschoten ende beschadicht zynde / hebben haer goederen

ende

1601. ende volck eensdeels ghelost / ende hebben dat met 7. Mannen weder te rugghe nae Hollandt ghesonden/ daer sy wel aen quamen. Alle dese Schepen zijn naemaels al wel geladen t'huys gekomen.

Capiteyn Olivier van Oirt t'huys komende, in drie Jaren 's Wereldts Kloot omgeseylt hebbende.

Daer is dit Jaer in Augusto t'huys ghekomen in Hollandt den Capiteyn Olyvier van Oirt / die Anno 1598. met vier Schepen uytvoer naer de Strate van Magellan / doende de reyse / die Magellan / Draeck ende Candisch te vooren ghedaen hadden / langhs het Cabo de bon Esperance te huys komende / alsoo des Wereldts Kloot in drie Jaren omseylende: dan hy en heeft maer sijn grootste Schip te huys ghebrocht/ ende 45. ghesonde Mannen / al in Zyde ghekleet: de twee Schepen heeft hy selve verbrandt / door swackheydt van sijn volck: het vierde/ de Jacht / groot hondert vaten/werdt hem genomen so hy meynt.

Desen Capiteyn Olivier heeft veel wederstoots ghehadt/ als twist onder sijn volck/ kleynen voor-raet van Koopmanschappen/ ende midts dat hy de Schepen van Jacomo Mahu volchde / was hy alomme ghewacht ende beset: hy heeft wel 32. Schepen verbrant/ ende met twee groote Galioenen/ van 10. ende 1400. vaten groot / die van Manilla quamen / heeft hy ende sijn Jacht gheslaghen / dan sijn Jacht werdt genomen soo hy meynt/ ende sijn Schip was oock als inghenomen/maer is weder Meester gheworden van sijnen Vyandt / die sonck met 500. Mannen / hy verliesende maer ses Mannen / en twintich ghequetste. Hy hadde ghenomen verscheyden Schepen / die veel Gouts ende Silvers voor den Koningh in hadden/ het welcke sy (al eerse genomen wierden) over boort in Zee wierpen. In somma hy en brocht sijn Reeders gheen profijt t'huys / maer hadde veel versocht/ ende sijn voyagie is in druck uytgegaen.

Rapport vande quade avontuere vande vijf schepen vanden generael Jaques Mahu/ghevaren door de Strate van Magellan/ Anno 1599.

Desen Olivier ende oock andere / hebben gherapporteert vande Schepen van Pieter Verhaghens Compagnie / uytghereedt onder Jaques Mahu/ Simon de Cordes / Gerart van Beuninghen / Sebald de Weert / metten ervaren Stuerman Dierick Gerritsz China van Enckhuysen / Anno 1598. van Rotterdam uytghevaren / daer van den Admirael Mahu onder de Linie storf. Sebald de Weert/ alsoo hy van d'andere door ende inde Stretzo van Magellan versteecken was / werdt met contrarien windt weder de Strate inghedreven / ende hy is met veel tormenten ten lesten / als hy twee Jaren ende een Maendt uytgheweest hadde/ met 36. Mannen weder te huys ghekomen. De Pinasse van dese Vloote/ als sy inde Zuyt-zee was / in Peru negotierende metten Pilote Dierick Gerritsz / werdt aldaer verrast ende ghevangen in 't Eylandt van Sint Diago/ met 25. ofte 30. Mannen/ tot Lima ghevangen ghevoert/ van daer sy meest zijn door Spaengiaerden gerantsonneert gheweest/ ende den voorsz Dierick Gerritsz China is wel te huys ghekomen. Vande drie andere Schepen is gheen groot bescheydt ghehoordt: Symon de Cordes was met een ander Schip aen het Eylandt Sancta Maria gheweest / van daer hy met 23. Man nae Terra Firma ginck / ghenaemt Laupe / ende werden vande Indianen (die meynden dat sy Spaengiaerden waren) doodt-gheslaghen. De twee andere dat waren den Admirael ende 't Schip van Jacob Quack / hebbende niet boven 60. Man/ verstaken nae Japan / daer den Admirael in quam tot Bouge / noch sterck zijnde 25. Mannen/ waer van noch elf storven/ de resterende 14. hebben door ghebreck van volck 't Schip tot Alonza gheleydt op 36. en een half graet / het volck werdt vry ghelaten om een Schip te bouwen / ende te seylen waer 't hun beliefden / dan sy en waren 't niet machtich. Aldus werdt in Januario daer van gerapporteert aenden voorschreven Capiteyn Olivier van een Portugees van Manilla ghekomen / woonende te Japan. Daer nae brochten de Schepen uyt Indien tijdinghe / dat den Oversten Jacob van Neck met sijn twee Schepen / voor het Kasteel van Tidore inde Moluccas / hadde ghevonden twee Portugaelsche Schepen/ met een van dese Schepen van Mahu/ dat sy ghenomen hadden / het welcke desen voorsz van Neck hun gheerne weder soude afghenomen hebben / dat hem misluckte / want hem wel achc ofte 9. Mannen afgeschoten werden: sints eenige Jaren hier nae/ isser van desen Mahu Schepen eenighen retour in Naghelen uyt Indien ghesonden / selve goede quantiteyt / ende noch volck van ghekomen. Dit ist alle wat van die Vloote gherapporteert is / ende dat is 't meeste verlies dat de Hollanders noch ghehadt hebbē, vindende die Strate van Magellan moeyelijck ende sorgelijck/ hoe wel nu beter versocht ende neerstelijck beschreven. 1601.

Enghelsche senden mede vier schepen nae Oost-Indien.

In Engelant zijn oock dit Jaer vier Schepen uyt gereet/ ende na Oost-Indien gevaren in Meerte/ den Admirael groot 700. Vaten/ genoemt Malice schurge, dat is/de geessel van 't quaet: het tweede van 350. Vaten / ghenoemt den Hector: de andere / d'een de Assensie, d'ander de Susanna, van 300. ende 200. Vaten : Daer waren Commandeurs over Meester Lantkaster/ Mr. Middelton/ Mr. Browin/ Meester Havart: den principael Piloot was Jhon Davids/ die op Moucherons Schepen uyt Sumatra ghekomen was. Dese vier Schepen zijn oock wel nae 2. Jaren t'huys gekomen/ vol Pepers geladen.

De Fransoysen van Sint Malo hebben mede eenighe Schepen nae Oost-Indien ghesonden/ maer zijn ongheluckelijcken ghevaren ende ghebleven / het volck eensdeels ghebergt.

Wt West-Indien quam tijdinghe ontrent desen tijdt / datter vande Spaensche Vloote wel 16. ofte 18. groote Schepen ghebleven waren by tormente/ wel tot twee Milioenen Ducaten schade / ende daer op wel 1200. Spaengiaerden verdroncken: door welck verlies etlijcke groote bancken van Kooplieden hadden moeten bancquerotte maken.

Vervolginghe vande Nederlanders in Spaengien/ by den Adelantado.

Om de Nederlandtsche Zeevaert alle schade ende bekommeringhe aen te doen / hadde den Adelantado ofte Admirael vande Strate van Gibraltar / de Nederlandtsche Factoors ende andere Kooplieden seer strenghelijck vervolght ende ghetracteert / pretenderende voor Nederlanders ghehandeldt te hebben / ende de Spaensche Realen / tot vorderinghe van haer Indissche reysen / uyt de Landen ghevoert/ tegen de Ordonnantien: Hy nam oock een Enghelsch goet Schip/ Rebecca genoemt/ komende uyt Italien seer rijckelijck geladen. Daer werden oock Galeyen ende Krijghs-volck in Spaengien reede ghemaeckt/ om in Nederlandt te senden / onder den Marquis Sancta Cruce. De Fame ginck datter een Vlote soude komen van 80. Schepen ende 14. Galeyen/met acht duysent Spaengiaerden / ende dat daer de Heere van Wackene / Admirael van Vlaenderen / wel meynde het meeste bewindt over te hebben/ zijnde daer gekomen met eenige Duynkerckische Schepen: dan men seyde / hy in Spaengien / als een Nederlander zijnde/ mistrout werdt/ ende soo ghenoech van drucke aldaer gestorven.

Der Hollanders ende Zeelanders ghedurighe wachte op de Zee-kusten van Vlaenderen/ende Spaensche Vlooten.

Om dese preparatie te wederstaen/ zijn uyt Zeelant den Admirael Heer Justinus van Nassou / metten Vice-Admirael Joost de Moor / met een schoone Vlote Schepen / soo Hollanders als Zeelanders uytghevaren in Februario / ende waren wel versien met extraordinaris Krijghs-volck / Musquettiers uyt de Garnisoenen. Dan van dese Spaensche Vlote is niet veel van voorts ghekomen / uyt vreese vande Nederlantsche/ofte andere voor-slagen.

De Duynkerckische schepen voeren noch sterck uyt ter Zee by nachte ende andersins / ende kregen groote buyten / dan werden ghelijcke wel oock dickmael verrast / ghevanghen ende ghehanghen / ghelijck ontrent Paesschen een Duynkercker / liggende voor Schevelinghe in Hollandt / bedecktelijcken roovende / werdt door last van Prince Mauritz verrast by twee uytgemaeckte Visschers tot Rotterdam ghebrocht / ende daer alle gehangen. Tot Enckhuysen was oock een Duynkercker inghebrocht met 26. Mannen: sy hadden seer desperatelijcken ghevochten / dan werden nochtans overvallen van een kleyn Schip.

Exploict vande Galeyen van Sluys/ nemende schepen van Dordrecht.

De Galeyen van Sluys zijn hunder vieren in Julio uytghevaren / als de twee Zeeusche Galeyen waren ghevaren naer Oostende / om eenighe Amunitie-schepen te convoyeren: Dese Galeyen ontmoeten Schepen van Dordrecht met Koopmanschap geladen/ varende nae Engelant met een Oorlogh-schip

1601.

van Rotterdam/ die sy besprongen hebben: daer-en-teghen den Oorloghs-man hem wel weerde/ ende door schoot meermael de Galeyen/ ende men acht dat hy die wel hondert Mannen afgheschoten heeft: ten lesten is 't vuyr by ongheballe/ men en weet niet hoe/ in 't Rotterdams schip van oorloghe ghekomen/ ofte gheschoten/ soo dat het buskruyt 't gheheel Schip in 't vuyr stelde/ waer mede eenighe Dortsche Schippers oock doodt bleven/ die tot hulpe hun daerinne begheven hadden/ ende doen werden alle de Dordrechtse Schepen ghenomen/ ende nae Sluys ghevoert.

De Vereenighde Landen versochten alle middelen om de Zee-havenen van Vlaenderen te bewaren/ ende het uytvaren te beletten: sy deden daer eenmael eenighe Schepen vol steenen/ uyt Noorweghen ghehaelt/ inde Haven van Duynkercken sincken/ om te stoppen/ maer alle te vergheefs. De Admiralen vande Landen/ als Justinus van Nassouwen/ Jan Gerbrantsz ende Joost de Moor laghen daer by wylen/ d'een voor ende d'ander naer/ met 10. 20. ende 30. Schepen van Oorloge/ om de Zee van haer vry ende veyl te houden: ende dese hadden eenen Raedt van vijf Mannen ghekoren/ uyt de vijf Admiraliteyten/ met volle macht op alle occurrentien mette Capiteynen te resolveren.

Menichte van Zee-varende schepen inde Vereenighde Landen uyt-varende.

Daer was in 't beginsel van dit Jaer groote toeredinghe van alderhande Schepen ter Zee/ waer uyt de macht van die Landen ter Zee af te meten is/ datter in 2. ofte 3. daghen tijdts uyt die Landen uytvoeren/ tusschen de 8. ende 900. schepen nae Oostlant/ op alderhande neeringhe/ ende daer-en-boven voerender noch wel ontrent de 1500. Buyssen ter Harinckvaert/ het welcke alle goede ende groote Schepen zijn/ ende dese zijn noch niet de principaelste Schepen/ als de ghene zijn die op Koopvaerdije varen nae de Indien/ d'Eylanden van Afriken/ Italien/ Levanten/ Spaengien/ Vranckrijck/ Enghelandt ende ander Landen/ ende noch vint men in Hollandt ende Zeelandt altijdt de Havenen vol Schepen ende Schip-volck.

Aenslach op Vlissinghen ontdeckt.

Daer was van weghen de Eertz-Hertoghen in dit voor-jaer gheprractiseert eenen aenslach op Vlissinghen/ onder 't decksel van een Schanse tot Nieuhaven in Vlaenderen te maecken/ ende Oostende te willen beleggen/ hebbende eenighe met ghelde ghehuert/ om het vuyr ofte den brandt inde Stadt van Vlissinghen te steken/ ende dat sy met veel volcx daer op een aenval souden doen: dan 't selfde werdt ontdeckt/ ende eenighe werden ghevanghen/ waer van eenen/ een Stoel-maker/ hem selven inde ghevanckenisse verworchde/ ende daer over ghequartiert werdt: daer nae is den Stede-houder daeromme oock den 19. Junij onthalst geworden.

Dachvaerden gehouden tusschen Vranckrijck en de Eertz-Hertoghen over verscheyden saken.

In dit voor-Jaer zijnder vergaderinghen van Commissarisen tusschen den Koningh van Vranckrijck ende den Eertz-Hertogh geweest/ om saken den Landt-vrede betreffende tot Vervins/ Mabenghe ende elders: noopende Souvereyniteyten van etlycke Heerlijckheden/ als van 't Graefschap van Sint Pol/ 't Graefschap van Outreval/ tusschen de Schelde ende Scharpe/ daer Bouchain de Hooft-stadt van is/ tusschen Doway ende Valenchiennes/ die eertijdts beleent hadden gheweest/ daer het gheldt nu vooren ghepresenteert was. Daer was oock questie/ noopende den Koophandel op de Frontieren van omtrent Cales ende daer omtrent: de Fransoysen versoeckende dat alle Nederlanders/ die hun onder Vranckrijck begheven hadden/ als Fransoysen alomme in Nederlandt ende Spaengien souden gehouden worden.

Tot Mabenge over dese questien hadden vergadert gheweest van Vranckrijcks weghen den Hertogh van Bouillion/ den Grabe van Sint Pol/ ende van Dampmartin/ ende andere: van weghen de Nederlanden waren den Hertogh van Arschot/ de Graven van Arenbergh/ van Ligni ende van Solre/ met andere. Daer werdt oock ghehandelt over de Patrimonie goederen vanden Prince Despinoy d'Anthoni/ &c. vanden Huyse Melun/ zijnde in Vranckrijck ghestorven/ daer hy getrout was/ en kinderen gewonnen hadde. In deser goederen besittinghe was gekomen de Suster des lesten Prince/ die getrout was metten Grabe van Ligne/ die hem nu intituleerde van haren 't weghen/ mede Prince d'Espinoy/ Marquis de Robaix/ ende de Richebourgh Baron d'Anthoni/ &c. pretenderende dese goederen als gheconfisqueert/ in respect dat den lesten Prince haren Broeder/ de contrarie partije vanden Koning gehouden hadde/ haer by eenighe Rechten ofte Contracten toe te komen/ ende te meer dat nu desen 9. Januarij 1601. sy-lieden haer actie ghestijft hielden met een Houwelijck van haerlieder Dochter Jolanda/ ghetrout met Charles Alexander de Croy/ Grabe van Fontenoy/ Sone vanden Heer Marquis de Havre/ Vorst des Rijcx/ ghesproten van Moeders weghen van Lotringhen/ Dampmartin/ vander Marck ende Kleve: Dese Jolanda/ ghesproten uyten huyse van Melun/ van Linghe/ ende van Wassenare. Dese kinderen vanden Prince d'Espinoy werden in Vranckrijck seer ghevordert ende voor-ghesproken/ van Maximilian de Bethune/ Heer van Rhosny/ ghesproten van 't Huys van Vlaenderen ende van Melun/ Groot-meester vande Artillerije/ Chef ofte Overste vande Finantien/ Hertogh ende Marschalck in Vranckrijck.

Het Huys van Melun in Nederlât v. de. ghestildt: haer goederen.

Om dese questie by den Eertz-Hertogh te eyndigé/ was meestendeel de oorsaecke/ waeromme naemaels Jannijn President van Parijs ghesonden was aenden Eertz-Hertoghe in 't belegh van Oostende/ waer door die saken ten lesten verdragen werden.

In alle dese vergaderinghen is luttel gheresolveert/ dat immers in 't licht ghekomen is: maer de selvighe gaven groot achter-dencken/ als ofte den Koningh van Vranckrijck mochte oorsake soecken om d'Oorloghe weder te beginnen/ overmidts eenighe Fransoysen hier ende daer wel dorsten uyt-gheven/ dat den Hertogh van Nivers het Hertoghdom van Brabandt soude toekomen/ als Erfghename van Elizabeth de Valoys/ die een Dochter was van Johan Grabe van Nevers/ Rethel ende Estampes/ die sijnen Oom den lesten Jan Hertogh van Brabandt (die de Vrouwe Jacoba van Henegouwe/ Hollandt/ &c.) ten Wijve hadde/ ende nae sijnen Oom Philips behoorde ghesuccedeert te hebben/ het welcke sijn Couzijn/ Hertogh Philips van Borgondien/ ghenoemt de Goede (na hun seggen) met geweldt van die van Nevers usurpeerde/ door gonste ende wercken/ vanden Heere van Wesemale/ die de Staten van Brabant tot huldinge beweeghde van Hertogh Philips van Borgondien voorsz.

Hertogh van Nevers pretensien op Brabant.

Vooren hebben wy ghesceydt hoe dat Fuentes in Italien alle den Winter/ met groot achter-dencken van vele/ groot Krijghs-volck by een gehouden hadde/ die hy op den Voor-somer verdeylde/ afsendende nae Nederlandt onder Theodoro Tributio Milanoys/ ontrent ses duysendt Italianen ende twee duysendt Spaengiaerden onder Don Joan de Braccamonte/ die passagie over le Pont de Gees vanden Koningh van Vranckrijck verkreghen/ om met 500. seffens te passeren/ ende dese quamen in Julio in Nederlandt/ met veel Italiaenschen ende Spaenschen Adel/ Avonturiers/ die den Krijgh in Nederlant quamen sien ende leeren.

Italiaens en Spaens Krijghsvolck komt in Nederlandt.

Dit Krijghs-volck brochten seltsame tijdinghen/ als oock brieven uyt Italien/ dat tot Venetien in Junio/ een Priester van Sint Lenarts/ eenen anderen Priester sijnen vyandt/ Sabina ghenheeten/ zijnde Prior van La Misericordia/ hadde vergheven/ 't vergift ghedaen hebbende inden Wijn die hy gheconsacreert hadde in het Bloedt Christi/ daer hy ten lesten (niet tegenstaende aller Medicijnen hulpe) van storf/ onder Christenen afgrijselijck.

Grouwelijcke moordadichevdt van vergift in 't H. Sacrament.

Noch een ander seltsaem dinck isser ghescheidt in Italien/ als dat onder 't Krijghs-volck dat den Paus hadde doen aennemen/ om nae Hongarien te senden/ tot Piadena in Italien/ onder andere een was ghenoemt Daniel Burchamer van Puche: Dese also hy eenmael 's nachts met sijn ghetroude Huysvrouwe te bedde lagh/ klaechde dat hy seer groote pyne in sijnen buyck kreegh/ ende korts daer naer baert hy een Dochter/ de welcke by de Magistraten gheexami-

Een soldaet Vrouw ende Man zijnde baert een kindt.

neert

1601.

neert zijnde / bevondt men dat hy half Man en half Wijf was / Hermaphroditus ghenoemt : ende dat men hem, doen hy eerst gheboren was / een Mans name ghegheven hadde / ende jonck zijnde het Kleermakers ambacht gheleert hadde / ten lesten werdt een Krijghsman / ende hadde seven Jaren den Keyser in Hongarien ghedient : daer nae in Nederlandt onder den Koningh van Spaengien / ende aldaer in Nederlandt hadde hy maer eens met een Spaengiaert te doen ghehadt / ende uyt dien by-slaep was de vrucht gegenereert / ende hy hadde 't selfde altijdt verborghen ghehouden / oock teghen sijn Huysvrouwe noyt een woordt daer van ghemaeckt / die aen hem niet Manlijcks bevonden hadde / nochtans altijdt secreet ghehouden. Dit kint een Meyskens zijnde / werdt ghedoopt, ende Elisabeth ghenoemt / ende werdt alomme door een groot wonder verbreydt.

Met dit boven-gheschreven Krijghs-volck in Nederlandt was luttel gheldts mede ghekomen aenden Eertz-hertogh door soo grooten noodt soo dat de oude Garnisoenen niet konden betaeldt worden / dat meer andere maeckte oock te mutineren / als de Italianen ende Spaengiaerden van Heerentals / van Weert / mede de Walen in Vlaenderen / die inde Schansen voor Oostende laghen / als namelijck die vande Schanse Isabella / met Grootendorst / daer sy den Heere Verlanen / Luytenant Colonel vanden Heere van Fresyn / doodt smeten / ende diversche Capiteynen ghequetst hebben / waer over die van Zeelandt / ende die van Oostende haer brieven schreven / goede conditien ende compositien aenbiedende : dan door het tusschen-spreecken vanden Oversten Kynas / bleven sy volstandigh / ende verbranden de Brieven : dies sondt hy haer alle nootdruft / namelijck buscuyt / ende brochtse tot een accoordt / alsoo dat sy eenen gulden 's daeghs ontfinghen / tot dat sy ten vollen op betaelt souden worden : maer alsoo haer in dien staet te blyven soo nae den vyandt / sorghelijck was / werden sy verwillicht te gaen ligghen in Garnisoen tot Winocx-berghe : ende alsoo werdt die Schanse verseckert. Desen handel gaf die van Oostende achterdencken / dat sy wel mochten beleghert worden / te meer / om dat in April eenen stercken Noort-westen Windt een Poorte van Oostende mette Zee hadden doen wech dryven / ende dat om dat sy een duyne ofte zantbergh / die de Fortificatie hinderlijck was / hadden doen afsnijden : maer den Eertz-hertogh en hadde synen Leger noch niet reede / soo dat die van Oostende kortes alles terstondt repareerden.

Mutinatien onder Eertz-hertoghs volck ende de Schansen voor Oostende.

Tot Antwerpen mutineerden oock het schip-volck op de Riviere om haer betalinghe / ende besetten de Schelde boven ende beneden Antwerpẽ : waeromme den Admirael / de Grave van Arenbergh / metten Marquis van Havrech haer daer lieten vinden / ende sochten gelt onder de ryckste Burghers der Stadt op te lichten / die uyt vreese van ergher dat moesten opbrengen / ende werden bevredicht / ontrent de helft van haer betalinge krijgende.

Schipvolck voor Antwerpen mutineren ende worden betaelt.

De Staten vande Vereenighde Provincien / hebben oock desen voor-Somer groote preparatie van gelt ende volck gemaeckt / in Engelandt ende Vranckrijck / van waer sy verkregen gonstighe betalinghe ofte rembórsement van haer verschoten gelt in 's Koninghs noot : In Engelandt sochtense oock eenighe verpandinge te doen om gelt : sy lichten in haer Provincien het schou-gheldt / van elcke schouwe een gulden / ende een Impost op de ronde Maten / op 't Ghemael / ende diergelijcke middelen meer. Sy waren daer-en-boven seer verachtert van ghelde inde Admiraliteyt / die haer middelen apart ende verschepden houden / die men uyt de middelen vanden Lande moeste te goede komen ende helpen / om dat d'Oorloge ter Zee meer kostede / dan haer toe-gheordineerde middelen konde uyt-brenghen / ghecauseert uyt de groote rustinge met Joncker Pieter Verdoes ghedaen / ende uyt het verbot des Eertz-Hertoghs Licenten / die hy gesloten hiel : maer sy raemden eenen middel ende Impost op alle inkomende Waren / daer sy dat gebreck mede richtede / hoe wel den Eertz-Hertoge 't selfde by alle manieren sochte te bekommeren ende te verhinderen / houdende tot Hamborgh eenen

Preparatie der Vereenighde Landen tot Oorloghe offensive.

Agent / Ferdinand Lopes / om paspoorten te geven / ẽ op alles toesicht in Koophandel te houden. 1601.

Aldus rusten hun de Staten om offensive Oorloghe te voeren / ende haren vyandt aen te tasten / ende terwijle sy van alle ghewesten trocken na haren Rendevous vergaderende soo werden de Grave Adolf vanden Berghe / ende den Ritmeester Bocdberghs Compagnien Peerden ontmoet / alsoo sy op een aenslagh uytgereden waren van Prince Mauritz Ruyteren ende werden gheslaghen, daer des Graven Luytenant bleef.

Prince Mauritz nu ghereet om te Velde te trecken / beschreef syn volck te vergaderen by Schenckensschanse ende tot Arnhem / den thienden July een plaetse die synen vyandt twijffelachtich maeckte ofte op Berck / 's Hertogenbosch ofte elders soude vallen. Ende om den aenslagh beter te bedecken, wasser een Bruyloft bestelt den sevenden Juny tot Arnhem / van Graef Lodewijck Gunther van Nassouwen / Sone van Johan / met Anna Margareta / Gravinne van Manderschept / Weduwe vanden vermoorden Grave van Valckensteyn ende Brouck.

Graef Lodewijck van Nassouwe trout mette Weduwe van den Grave van Valckensteyn ende Brouck tot Arnhem.

Waeromme den Prince Mauritz den vierdẽ Junij derwaerts is vertrocken uyt 's Graven-Haghe : den Grave van Solms 's daeghs te vooren / om het eerste bancquet aldaer te geven den 7. Junij / van weghen de Bruyt / ende Prince Mauritz gaf het tweede / den 8. de Graef van Hohenlo het derde / den 9. ende Graef Lodewijck selfs het vierde ende leste bancquet den thienden Junij / ende sloten daer mede de Feeste : ende daer-en-tusschen was alle 't Krijghs-volck vergadert aen 's Graven-weert daer Prince Mauritz selve den 9. by quam / sonder op de volgende bancquetten te wesen / eñ hebbende bruggen doen slaen over den Rijn / de oude Wale / by het Tolhuys / ende de nieuwe Have by Haelte / is daer overgetogen / den 10. eñ den 11. Junij komen logerẽ te Mariendam met hondert twee vendelen voet-knechten / ende 33. vanen Ruyteren / ende quamen den 12. voor Rijnberck / den 13. arriveerden daer alle Schepen mette provisie.

Rijnberck by Prince Mauritz beleghert den 10. Junij.

Binnen de Stadt van Rhyn-Berck commandeerde van wegen den Eertz-Hertogh / Lops Bernardo d'Avila / by hem hebbende ontrent vijftigh Peerden ende seventhien Vendelen / sterck over de twee duysent Mannen / als twee Vendelen Spaengiaerden / twee Vendelen Walen / seven Vendelen Italianen / onder Joan Baptista Pecchio Sergiant Major / ende de reste Hooghduytschen / tamelijck van nootdruft versien / maer wel van Koren ende redelijck van Wijn : ende terwijlen Prince Mauritz inde eerste daghen besigh was / om alle de aenkomsten van buyten / die daer souden pooghen in te komen / te beschansen / soo hadden die van binnen een Conrador / Loop-plaetse ofte Contre-scharpe ghemaeckt / die hunnen Vyandt naederhandt moeyelijck viel te veroveren / ende het belegh langhe verlenghde. Den 16. Junij des avondts / begonste Prince Mauritz syn approchen te maken op den Weert / ofte Eylandt voor de Stadt inden Rhijn ghelegen / om te winnen een kleyn schansken daer op liggende / daer tegen hy stelden den seventhienden Junij twee stucken Gheschuts / ende beschoot het 's anderdaeghs / maer die van binnen verliepent ende verlieten de Schansse : Terwijle werden de buyten beschansingen ghemaeckt / soo datter den twintichsten Junij alreede veerthien Reduiten ofte Vertreck-schansen weerbaer met Palisaden volmaeckt waren / elck met twee ijsere Gotelinghen versien. Prince Mauritz legerde hem bezijden de Stadt op Sinte Annenbergh: Graef Ernest van Nassou mette Grave vã Solms / legerde boven de Stadt den Rijn afkomende: de Heer van Gistelles met andere / hadden haer quartier tusschen beyde.

Ghelegentheydt vande belegherde Stadt Rijnberck.

Ettelijcke schepen van Oorlogen werden boven de Stadt ghesonden / daer sy ses ofte meer Schepen met victualie van Ceulen afkomende / doen sincken / doen stranden / ende andere doen wederkeeren hebben.

Teghen de Stadt begoste men te approcheren voor de sant-poorte den 18. Junij / eñ voor de Cassel-poorte den 19. doch met vaste Corps de garde ofte Wachte / om de uytvallen te moghen wederstaen, ende van

Uytvallen van die van Rijnberck.

 doen

1601. doen af begonstmen alleensken de stadt te benaerderé/ maer door de menighvuldige uytvallen/ van het sterc garnisoen der stadt/ gingen de buyten wercken langsaem voort. Aende Casselpoorte deden die van binnen drie groote uytvallen/ als den 20. den 24. ende den 28. Junij/ t'elcke reyse als de Fransoysen de wachte daer hadden: inden eersten uytval wert gequetst de Heer Grave van Chastillion/soons sone vandé besaemden Chastillion/ Admirael in Vranckrijck: in dese drie uytvallen wert lange eñ dapper van beyde zijden ghestreden/maer die van buyté behielen altijt haer Corps de garde. Den 21. Junij werden twee Bootsgesellen (met brieven uytgeswommen zijnde) gevangen/ ende gehangen om dat sy Overloopers waren: waer by die van buyten den staet vander Stadt vernamen: aende selve Casselpoorte deden die van binnen noch den 26. ende 30. Junij uytvallen.

Den Grave van Northumberlant/ vanden huyse Percy in Engelandt/ die van outs herkomt van eenen sone van Brabandt/ quam in 't Leger den 29. Junij/ met meer andere verscheyden Heeren ende Edelen/ om den Krijgh te sien ende te leeren: desghelijcx verscheyden Hooghduytsche Vorsten ende Heeren. Grave van Northumberlant komt in 't Legher van Rhijnberck.

Den 4.5. ende 6. July/ deden die van binnen tamelijcke stercke uytvallen/ ten Noorden uytte Santpoorte/ maer werden ghestut ende t'elcke reyse weder inghedreven. De stadt Rhijnberck heeft omtrent haer veel Morassen/ ende daeromme moeste de besettinghe rondt-omme groot ende sterck wesen/ om dat het garnisoen binnen sterck was/ moesten teghen de Stadt alle daghe op de wachte wesen 28. Vendelen Knechten: ende oft wel daer de tijdinghe quam dat den Eertz-hertoghe Oostende ginck belegghen/ soo brochten de menighvuldighe uytvallen nochtans swaricheyt mede/ datmen het Krijghs-volck niet wel minderen konde: dan soo de Staten Generael ordonneerden/ dat de Generael Sieur Fransoys Vere/ die in Hollandt ghebleven was/ daer soude binnen gaen/ met sulcken volck als in Zeelandt tot dien eynde ghelaten was/ om buyten Oostende inde Contrescharpen te logeren/ ende daer mede den Vyandt verde vande Stadt te houden: ende den selven Generael Vere weygherde daer binnen te gaen/ ende dien last te aenveerden/ ten ware hy sijn twintich Vendelen Enghelsche uyt het Legher van voor Berck mede hadde/ segghende/ dat hy daer het beste ghebiedt ende meesten dienst konde van hebben: zijn hem eerst acht Vendelen gheconsenteert ende ghesonden den achtsten Julij: Dan niet te vreden zijnde/ moesten hem noch de resterende twaelf Vendelen den veerthienden Julij ghesonden werden. Dese verminderinge van Krijghsvolck scheen het beleghs voort-gangh in perijckel te stellen: Waeromme moeste Prince Mauritz andere in 't Legher ontbieden: Des niet te min sijn groote neerstichheydt ende standtaftighe resolutie brochte de approchen ende begravinghen den 11. Julij aenden Walle vanden Courador ofte Contrescharpe/ ten zuyden aende Casselpoorte/ welcken Wal hy terstondt dede ondergraven ofte mijneren/ ende den 16. Julij springhen/ daer veel volcx van binnen doot bleef/ ende hy wert alsoo meester ende besitter van een groot deel daer van: Eer dese Myne aenghesteecken werdt/ hadde Prince Mauritz vyer-ballen ofte klooten inde Stadt ghesch oten/ ende oock grof Gheschut op de Contrescharpe gheplant/ verthoonende terstondt veel Musquettiers/ al ofte hy die hadde willen bestormen/ ende dat om meer volcks derwaerts te locken/ die alreede begosten Griecx vyer ende anders uyt te schieté/ waer door een tonne Buscruyt inde Trencheen in brandt quam ende schade dede. Pr. Mauritz doet een Myne springhen tot Berck.

Daer waren op de Contrescharpe ontrent twee Vendelen Duytsche ende een Vendel Italianen: den Sergiant Major vande Stadt achter-dencken gekreghen van datter volghde/ was recht binnen de Stadt ghegaen/ om den Gouverneur te waerschouwen dat hy vreesde die Mijne/ waer op resolveerden de Contrescharpe te verlaten/ ende eenen uytval te doene/ ende soo een disordre inde Mijne te brenghen/ ende onnut te maecken: maer eer hy konde weder-keeren/ gaf de Mijne den slagh soo seer gheweldelijck/ dat twee Italianen werden alsoo inde Locht gheslaghen/ dat sy onder hun Vyanden vielen/ waer van den eenen seer ghequetst/ ende den anderen gheen groot leet hadde/ ende rapporteerden den staet vander Stadt/ haers levens perijckel soose de waerheydt spaerden hun aenghesepdt: die seyden/ datter wel twee hondert by dien slagh mochten ghebleven wesen. Op den slagh stonden veerdigh ontrent drie hondert Fransche Soldaten/ die terstondt de plaetse innamen ende besetten/ ende eensdeels de andere verbaest overvielen ende inde vlucht nae de Stadt dreven: maer die vander Stadt dreven haer Vyanden weder te rugghe/ dan soo haest niet: maer die van buyten hadden haer al beset ende ghesterckt aenden eenen kant van de selfde Contre-scharpe/ niet vermogende die geheel te vermeesteren door een Esperon ofte Courador/ dat die van binnen op voordeel tot defentie van het Contrescharp ghemaeckt hadden/ waer uyt sy dapper schoten/ soo datter wel veertigh vande Beleggers doodt bleven/ ende wel tseventich ghequetste ten verscheyden stonden: Onder dese dooden waren vier ofte vijf Capiteynen/ metten jonghen Marguette/ Luytenant vande Compagnie van Prince Mauritz/ een kloeck jongh Edelman/ seer beklaeght/ ende werdt statelijck tot Wesel begraven met Krijghse ceremonien/ verselschapt vande Graven Ernest ende Lodewijck van Nassouwen/ ende het gheheel Vendel van Prince Mauritz Garde.

Den 18. Julij dede Prince Mauritz den anderen hoeck vanden selven Courador oock mijneren/ maer die van binnen verlieten dien den 20. Julij: Waeromme dede terstondt besteeden te maecken een gaelderije/ dat is: eenen gang onder de aerde/ ende boven met aerde bedeckt/ om aenden Wal te moghen komen/ ende 's anderdaeghs noch twee Gaelderijen meer/ ende terwijle men daer aen arbeyden/ waren die Gravers voor de Santer-poorte/ oock dichte aende Contrescharpe ghekomen/ tot verscheyden plaetsen/ ende daer over begosten daer den 23. Julij te sapperen ofte onder te graven: oock middeler-tijdt wasser een Gaelderije over-ghebrocht aende Casselpoorte/ ende men begost de Wal vander Stadt den 24. te mijneren.

Den 23. werdt de Stadt eerst ghesommeert/ maer sy gaven voor antwoorde/ dat sy noch maer twee daghen beleghert waren gheweest/ rekenende vanden dagh dat sy de Contrescharpe verlooren hadden/ ende haren Gouverneur ware een Soldaet/ ende betrout sijn devoir te doen/ &c. dan snachts vierden sy op haer Toorens. Rhijnberck gesommeert.

Daer-en-tusschen de sappa ofte ingraven aende Santer-poorte namen sulcken voort-gangh/ dat die van binnen (vreesende de Mijnen) de gheheel Contrescharpe ofte Courador (sonder grooten noodt als doen) den 26. Julij 's nachts verliepen uyt vreese/ om dat dien dagh noch een kleyn Myne aende Cassel-poorte inde Contrescharpe ghesprongen was/ waer by sy van binnen ghedwongen waren/ een groot deel van dien weder te verlaten/ soo dat sy vast seer benaut werden.

Daer op dat den Prince Mauritz oorsaecke nam de Stadt anderwerf te sommeren/ ofte op te eysschen den 28. Julij/ ende doen soo begosten sy ghehoor te gheven ende van conditien te spreecken/ ende veel te eysschen: ende den 30. Julij 's avondts werdt het verdragh ghemaeckt. Rhijnberck wordt aen Pr. Mauritz overgegeven/ den 30. Julij.

Als dat sy souden uyt-trecken met vlieghende Vendelen/ Wapenen ende Lonten brandende/ met Bagagien/ Waghenen/ Peerden/ &c. sonder ondersoeck van eenighe delicten/ selve den Persoon van Jan Pieterss Thas. 1. Articulen van 't verdragh van Rhijnberck.

Den Gouverneur mede te moghen nemen twee Veldt-stucken Gheschuts/ met twee Tonnen Buscruyt/ ende vijftich Klooten. 2.

Souden gheassisteert worden met 200. Waghens/ voor haer ghequetsten/ tot Gelder/ ende Paspoort tot Maestricht toe. 3.

Dat den Heere Evert vander Ens/ Wijf eñ Kinderen/ met sijn pampieren ende bagagie/ oock vrij sal mogen vertrecken: desghelijcks oock den Raedtsheer Westendorp/ Niclaes van Hove mette Ontfan- 4.

ghers

gers vande Domeynen ende Contributien / met haer pampieren ende bagagien als vooren / als oock Gof wyn van Manem / Tollenaer met syn Officieren.

5. Dat den Gouverneur betalen sal die schulden aen 't Magistraet ofte aende Borghers / die hy ghemaeckt heeft inde Stadt / duerende 't belegh / uyt de goederen toekomende syne Hoogheydt / procederende van buyten / ende gheconfisqueerde Koopmanschappen / die teghen 't Placaet bevonden zijn / op de Reviere Rhijn.

6. Dat den Gouverneur sal mogen ontbieden alle dien dat afgenomen zijn hun Schapen ende Koeyen / voor het belegh / op dat hy die mochte assigneren by schrifte / by de krachte waer van sy souden moghen satisfactie versoecken van hare Hoogheden / als gheimployeert tot haren dienste.

7. Dat de mondt-kosten vande ghevangenen / ter cause vande Contributien sullen presentelijcken moeten betaelt worden / volghende het Tractaet gemaeckt metten Admirant van Arragon / ende geconfirmeert by hare Hoogheden.

8. Den Ontfanger Jan de Brun sal moghen vertrecken met syn pampieren / behoudens dat hy Copye gheve vande restanté vande Domeyné vanden Graefschappe van Zutphen eñ 't Lant van Over-Yssel.

9. Dat alle de Sadel-peerden / als andere ghenomen Peerden / duerende 't belegh / sullen ingheKocht worden voor twintigh gulden 't stuck.

10. Dat alle Soetelaers ende Kooplieden 't Leger volgende / mogen blyven haer goederen verkoopende / nae believte sal hun Paspoorte gegeven worden.

11. Dat alle de Borghers / die sullen willen vertrecken / sullen tijt hebben van ses Maenden / om haer huysen ende goederen te verkoopen.

12. De Gheestelijcke Persoonen sullen vryelijck vertrecken / ende men sal sorghe ende ordre nemen voor de Bagijnen ende Religieusen.

13. Alle ghevanghenen van weder zijden / sullen vry zijn betalende haer kosten. Geschiedt in 't Leger voor Rijnberck den 30. Julij 1601.

Wat besettinghe dat uyt Rhijnberck trock.

Volghende dese Articulen zijn 's anderen-daeghs uyt Rynberck getrocken 45. Ruyteren / ende 16. Vendelen Voet-volcks / sterck eñ gesonde Mannen 1247. in krancke ende ghequetste 370. met 78. Schipluyden / met een grooten tros van Vrouwen ende Kinderen / ende trocken nae Gelder.

Den Eertz-Hertogh hadde wel tot ontset van die Stadt ghesonden de Graven vanden Bergh / met ontrent 2000. Peerden / ende 5000. te Voete / daer den Grave van Busquoy ende Nicolo Basta by waren / ende verwachten noch een deel van 't Kryghsvolck uyt Italien ghekomen: maer het Legher van Prince Mauritz / was soo wel rondt-omme met Schansen ende Reduiten beset (daer hy een by-sonder Meester van is / in dese onse eeuwe) datmen niet en dorste wagen daer by te komen. Mede hadden die van binnen gebreck van eenighe nootelijcke dinghen / als mede medicamenten ofte gereetschappe voor siecke ende gequetste.

Vereenighde Staten resolveren Rijnberck te behouden ende te stercken.

De Staten ende Prince Mauritz / hebbende dese plaetse bekomen / resolveerden die wel te bewaren / soo wel ten dienste vande Vereenighde Landen / als voor hun ghebeuren des Heylighen Rijcks verwanten / die aende bevrijdinghe des Rijnstrooms veel gheleghen is / op datter weder gheen vreemde Heyrtochten over mochten komen / een plaetse wel weert met ghemeyne kosten des Rijcks bewaert te zijne: waeromme besloten die dapper te stercken / ende hebben een grooter Schanse laten maken op den Weert ofte Eylandt des Rhijns / voor de Stadt / die aenbesteedt werdt voor een groote somme gheldts: dat Gouvernement aldaer werdt ghegheven den Colonel Gistelles.

Die van Over-Yssel verbieden contributie aen haren Vyandt.

Het Ridderschap ende Staten van 't Landt van Over-Yssel / siende hun Landt nu bevest met Rijnberck / ende den Rijn vry / hebben een Placaet uytghegheven den 28. July / verbiedende alle Contributien aen haren Vyandt te gheven / ordonnerende alomme op alle Dorpen / ende in alle Parochien stercke wachte te houden / op groote straffe / als den Officieren / op pene van 25. oude schilden / den ghemeynen Huysman op eenen schilt / elcke mael ghebreckelijck bevonden: mede op alle alarmen ende klock-slagh gereet te wesen met haer gheweer: verbiedende op den hals eenighe Vyants Soldaten te herberghen: Die een van 's Vyandts Soldaten bekomen konde binnen den Lande / levende ofte doodt / soude 25. gulden van 't Landtschap omfanghen: soo eenigh Koopman door het Landt reysende / door onvoorsicht / vanden Vyant ghevangen ofte beschadicht werde / sullen die vanden Lande ende plaetse daer sulcx gheschiedt / moeten syn rantsoen ende schade op-richten ende metten Vyandt sullense niet moghen eenigherhande correspondentie houden met diergelijcke poincten meer / tot 's Landts bevrijdinghe.

Graef Herman vanden Bergh / vreesende het Legher van Prince Mauritz / ende dat hy noch ergens voor-vallen mochte / heeft ghetracht om meer Volcks in Venlo te brenghen / dan de Borghers wilden boven hun ordinarij Garnisoen gheen meer innemen / ende weerden alle syn secrete aenslaghen tot dien eynde.

Den Gouverneur van Maestricht / de Heer van Werpe met andere / waren oock doende om het ghemuytineert Peerde-volck van Weert te vreden te stellen / maer wilden sonder gheldt niet consenteren. In Maestricht was weynich Garnisoen / alsoo oock in Grave / daer dat ontrent duysent Mannen in laghen / onder den Spaengiaert Antonio Gonsales / soo dat dese Steden al op haer hoede waren.

Tot Meurs lagh een Garnisoen van Hanevederen (alsoo ghenoemt) des Vorsts van Kleve: maer Prince Mauritz pretenderende dat Graefschap hem toe te komen / by gifte vande leste Gravinne Walburgh: sondt aldaer den 6. Augusti den Ritmeester Kloet / ende den Colonel Edmondtz / met 12. Vanen Ruyteren / maer dat garnisoen en wilde niet wijcken: Waeromme Prince Mauritz selve 's ander-daeghs daer vooren ghekomen is / met 25. Vanen Ruyteren / ende 35. Vendelen knechten / met 6. halve Canons / dies die van binnen dat siende / hebben dat overghegheven / ende Prince Mauritz heeft daer Garnisoen in ghesteldt / ende daer eenighen naer ordre ghegheven om 't Kasteel te stercken / ende in vijf Bolwercken te legghen / 't welcke ten lesten ghekost heeft over de 100. duysent gulden: ende den 12. Augusti wert hy daer als Landts-heere ghehult / met behoorlijcke Ceremonien: Dede oock alsoo tot Cralow / daer bestedende wel voor 28. duysent gulden aen wercken / daer aen over de duysendt Man int werck ghehouden werden / soo dat dese twee plaetsen gantsch sterck ghemaeckt werden / ende niet dan by drooghe Somers / perijckel scheenen te konnen lijden.

Meurs by Pr: Mauritz inghenomen ende ghesterckt.

Den Eertz-Hertogh Albert heeft van die van Vlaenderen ghesoliciteert gheweest / als Grave van Vlaenderen / Oostende te belegghen / ende dien doorne uyt den Vlaemschen Leeuwen voet te trecken / het welcke hy ten lesten gheresolveert heeft / als veel hem aen gheleghen / maer meest om Prince Mauritz sijn belegh voor Rhijnberck te doen oplichten / niet twijfelende ofte soude d'een ofte d'andere verkrijghen. Ende om dat het een vermaert belegh is ghevallen / ende gherepeteert alle de Wereldt over / sullen vande gheleghentheydt der plaetse wat verhalen.

Oostende is over ettelijcke hondert Jaren een open Stadt geweest sonder mueren / hebbende een redelijcke Haven / van Visschers meest bewoont / diemen toeschrijft alder-eerst ghevonden te hebben den Haringh te souten / te packen ende te tonnen / alsoo men nu noch gebruyckt / hoe wel anderen schrijven / dat eenen Willem Beuckelens Schip-timmerman van Biervliet / dat eerst gevonden heeft / ende dat hy tot Biervliet begraven is gheweest / met een opschrift op syn graf / hun daer af de eere toeschrijvende / 't welck nu midts de Oorloghen verdestrueert soude wesen. Oostende is in dese Nederlandtsche Oorloghe / Anno 1572. eerst met houten Poorten ende Palisaden ghesloten / teghen elcken inloop: Anno 1578. hebben die van Vlaenderen de Stadt noch stercker gemaeckt / soo dat den Hertogh van Parma / als hy by na geheel Vlaenderen vermeestert hadde / nochtans Oostende niet

Beschrijvinghe van Oostende.

krijghen konde Anno 1583. maer nae (vijf daghen belegh / hoe wel eenigh Gheschut gheplant hadden/ brack hy weder op / om dat sy te Lande ende te Water te wel versien waren. Daer nae Anno 1585. hadde den Oversten La Motte langhs den Zeestrandt de oude stadt ingehenomen / maer werdt met schade weder uyt ghedreven : ende nae dat Ghendt ende Brugghe van Parma ghedwonghen waren/ hebben die van Zeelandt altijdt sonderlinghe sorghe daer vooren ghedraghen / gelijck oock de Koninginne van Enghelandt/ overmidts dat het by haer volck meest beset was / ende is langhe by de Ridderen Jhon Conway/ ende Eduard Norritz ghecommandeert gheweest. Daer nae Anno 1600. om dat het bevonden werdt dat die Stadt door d'Oorloghe in Vlaenderen seer profijtelijck was / om groote brantschatten ofte contributien uyt een rijck Landt te lichten/ ende oock bequaem om inval ende voet in Vyanden Landt te houden/ is dat niet alleene met vernieuwinghe ende verhooginghe van binne-wercken ende buyten-wercken / maer oock met nieuwe Grachten ende Contrescharpen van buyten soo ghesterckt / dat de selve Contrescharpen soo sterck zijn / als veel andere wel stercke gheachte Steden / nochtans ligghende onder de beschermínghe vande hooghe Wallen der stadt / soo dat Oostende wel moght gheacht werden onder de stercke steden van Europa. Daer-en-boven schijnt het dat God met dese stadt / wat sonderlinghs heeft willen uytrechten / want binnen ettelijcken tijdt herwaerts / heeft de Zee aldaer eenen nieuwen inbreuck ten Oosten vande stadt ghemaeckt / de welcke sy de Guele noemen: want alsoo sy de Duynen ofte Santberghen afghesneden ofte afghehoort hadden / om uyt de Stadt verre van haer af te sien/ is de Zee met springh-vloeden daer over ghekomen/ ende ten leghen water daer weder uyt-vallende / heeft de Zee dese Guele ofte Haven ghescheurt / d'welcke duerende het belegh noch seer verdiept is / die selven is over de hondert voeten breet/ende binnen 's Lants ten leeghsten water wel een spiesse diepe / ende in Zee aenden dorpel niet meer als een half vadem. De Stadt heeft altijdt een Haven in 't Westen ghehadt/ maer is by dese Guele niet te ghelijckene / midts die droogh valt ten leeghen watere / ende sulcks subject tot stoppinge ende bekommeringhen. Daer benefsens soo hadden de Staten aende Oost-zijde (nefsens de Guele) tot bevrijdinghe vande stadt de Duynen ofte Santberghen laten sleghten ende effenen/ daer over soo bedect ende overloopt alle ghetijden de Zee/ die Duynen ende het Landt / in sulcker voeghen soo wijdt ende breedt / datter weynigh ofte gheenen middel en resteert om die stadt te benemen ofte ontvrijden / vande voorsz Haven / ofte de Stadt te benaerderen / want met elck ghemeyn ghetijde de Zee wel 1200. voet-stappen vloeyt verde vande Stadt/ ende op eenen springhvloedt wel een Duytse mijle te Landewaerts inne / alles rondtomme overwaterende met veel sloten/ soo dat het alle doortoght ten leegen water verhindert / ende apparent is / in toekomende tijden / dat dese Guele een vande beste Havenen van Vlaenderen maecken sal / zijnde wel gheleghen / drie mijlen van Nieupoort / ende vier uren gaens van Brugge / hebbende een Reviercken dat daer aen loopt/ de Yperlee genaemt : de Stadt is van bequame wijdde / de Wallen een ure gaens rondtomme / het pleegh wel ontrent drie duysent Borgers te hebben/ maer nu gheen drie hondert.

Een miraculeuse Haven tot Oostende, van God by der Zee gemaeckt de Guele genoemt.

Wanneer den Eertz-hertoch Albrecht Anno 1596. Cales inghenomen hadde/ versochten die van Vlaenderen hem om Oostende te belegghen / aenbiedende wel 300. duysent gulden binnen drie maenden daer toe te contribueren/ daer op eensdeels gheconsenteert/ hy wel eenigh gheldt ontfingh/ maer verthoonde hem met synen Leger eenlijck voor de stadt/ eenighe scheuten schietende dan hy vertrock daer weder af.

Waeromme daer naer benoodight werden / om de coursen ende brandtschatten van 't garnisoen datter binnen lagh te beletten / wel 17. ofte 18. Schansen te maecken : maer by ervarentheyt ghewaer wordende/ dat de Garnisoenen van dese Schansen den Lande ende Lantslyden veel schadelijcker dickmael waren ende vielen / dan de voorighe contributien / (het onderhoudt vande Garnisoenen wel tneghentigh duysent gulden ter Maent kostende) hebben eyntlijck soo langhe by de Eertz-hertoghen aenghehouden / dat hy ghereso lveert heeft dese Stadt te beleggen / om die te veroveren / ofte ten minsten daermede den Prince Mauritz van het belegh van Rhijnberck te trecken. Hy hadde groote hoopen van Rijshout uyte Bosschen doen houwen / mede alomme de ghevanghenen ende misdaders doen bewaren/om op Galeyen te stellen/ verwachtende meer Galeyen/ om oock eenen aenslagh op Zeelandt te maecken/ &c.

Alsoo heeft den Hertogh de stadt Oostende doen beleggen den vijfden Julij/ ende daer gesonden Graef Frederick vanden Berghe / als Opperste Veldt-Maerschalck / met vier Regimenten Krijghs-volck hem nederslaende aende Oost-duynen vander stadt/ ende 's anderdaeghs heeft met vier stucken gheschuts nae de Stadt gheschoten / ende sijn komste laten weten/ en ten selven na noene is Don Augustijn Mexia/ Gouverneur van 't Casteel van Antwerpen / met vijf Regimenten/ontrent 8000. Mannen sterck/ ende vier benden Peerden/ aende West-zijde der stadt ghekomen / om te logeren tusschen Isabella ende Albertus Schansse / maer die vander stadt schooten so sterc uytter Stadt / dat hy hem te rugghe inde Duynen moeste vertrecken / met verlies / ende van daer is allenskens ghenaerdert met begravingen/ ende planten alsoo sijn Gheschut.

Oostende beleghert den vijfden Julij 1601.

Binnen der Stadt waren 21. vendelen Soldaten van diversche Regimenten / en een vendel Borghers/ wel versien van Gheschut Ammunitie/ Victualie ende alderhande nootdruft : daer commandeerde binnen den Heere Charles vander Noot/ Colonel.

De Staten Generael van de Vereenighde Landen / verstaen hebbende het apparent belegh van Oostende / ordonneerden derwaerts te gaen den Colonel Hughtenbroeck met thien vendelen knechten: Ende versochten den Generael Vere mede derwaerts te willen gaen mette 3000. mannen die uyt Enghelandt komen souden / de welcke swaricheyt maeckte derwaerts te gaen / sonder syn ende sijns Broeders Regimenten : waer op hem den 8. Julij ghesonden werden 8. Compagnien van dien / ende den 14. Julij uyt het Legher van voor Berck noch de resterende 12. Vendelen / alles boven de 21. Vendelen daer nu alreede wesende / daer onder noch 6. Engelschen waren / ende die van Hughtenbroeck. Den Generael Veer quam daer binnen den 15. Julij 's nachts/ ende 's anderdaechs werdt by den Admirael / den Heere van Warmont / noch alderhande Ammunitie inde Stadt ghedaen / niet teghenstaende het groot donderen van 't Gheschut / het welcke soo veel ende groot was / dat het in Enghelandt tot by Londen ghehoort werdt : want die van binnen Contrebatterije maeckten / ende beschooten 't Gheschut dat haer beschoot / ende dickmael dat braecken ende uyt de wielen smeten : tot welcken eynde daer noch twee heel dobbel Canons ende vier halve ghesonden werden.

Den Oversten Sire Fransoys Vere treckt in Oostende/ met 16. vendelen Enghelse.

Den 25. Julij quamen daer twee vande Enghelsche Konninginnen schepen / die een hoop nieuwe Enghelsche Soldaten daer in brochten / ende daer nae werden noch wel 2. ofte 3000. Engelschen meer daer binnen ghesonden, wesende de reste vande drie duysent diemen verwachtende was.

Twee daghen voor den Generael Veers komste/ hadden die van binnen eenen grooten uytval ghedaen op den Vyandt in haer Trencheen / daer-der veel vande beleggers doodt bleven / nae datmen seyde / wel 5. ofte 6. hondert / om dat sy noch niet wel begraven waren / ende Don Augustijn Mexia werdt ghequetst / Don Jeronimo de Monroy Maestro de Campo/ vant oude Tertio/ wert in syn Tente doodtgheschoten : die van de Stadt verlooren ontrent 30. Mannen : daer bleven mede seer naer op den selven tijdt / Don Diego d'Idiaques ende Don Joan de Braccamonte / Neve vanden Grave van Fuentes/ Don Pedro de Lojas / Sone vanden Marquis de Lojas / die de tijdinghe hadde ghebrocht vande ghebooꝛ-

Uyt-val uyt Oostende by den Gouverneur den Heer vander Noot.

1601.

gheboorte van 's Koninghs dochter ende meer andere.

Den Generael Vere binnen ghekomen zijnde met 't opperste bevel / stelde alomme ordre / deylende de Nederlandtsche Compagnien in twee Regimenten / onder den Gouverneur den Heere vander Noot / ende den Colonel Ughtenbroeck / nu daer mede ghekomen die inde oude Stadt commandeerde.

Die van Oostende logeeren haer volck buyten de Stadt in haer schansen en Contrescharpen.

Den 17. ende 20. July / dede Veer (hebbende nu veel volcx) een stuck Landts vanden Polder in 't Zuyden innemen ende wel beschansen: oock besetten-de alle die Contrescharpen / ende dese nieuwe Schansen op de Polders.

Den 22. July werdt de Haven soo met Gheschut beset ende beschoten / datter gheen Schepen meer konden ofte dorsten invaren: maer den 25. July werter bevonden by den Generael ende den Ingenieur Meester David van Orleans, ende van andere oude ervaren Schipluyden, dat de Guele soude moghen dienen om Schepen in te brenghen / midts openende eenen Dyck ofte Wal van 't Contrescharpe / ende berghen die Schepen inde gracht vande Stadt geheel bevryt. Dan den Eertz-Hertogh dede tot Nieupoort ende elders / Schepen met steenen ende anders laden / ende sincken omtrent ofte inde Guele / om die te stoppen, maer effectueerden daer mede niet met allen.

Voorts die van Oostende maeckten veel blinden / om 't Volck van 't Geschut te bevryden: oock dedense de Cataye ofte Pijlen van balcken in Zee met steenen vullen / om de Zee ende hare baren vande Stadt te weeren / ende het landen vanden Volcke aenkomende te helpen. Waer mede dese buyten wercken ofte Contrescharpen soo sterck ghemaeckt waren / als andere ghemeyne stercke steden Wallen / met Ravelijns / half Manen ende Forten bewaert / soo datmen met geen Geschut de Stadt so nae komen konde, datmen bequame Baterijen tot stormen maecken konde / ende daer-en-boven hebben het af-varen ende toe-varen versekert: waer by de Vereenighde Landen moet hebben verkreghen de Stadt te moghen deffenderen / daghelijcx alderhande materialen ende oock wercklyden binnen sendende / om noch stercker te maecken / gheenen kost sparende.

Descriptie vant Bolwerck den Santbergh.

De Beleggers en konden nerghens naerder by de Stadt komen / dan int Westen langhs de Duynen / van waer sy nae de Stadt gheweldelyck schooten / principalycken op den Zandt-hil ofte Zandt-bergh / ofte afghesneden Duyne, een gheweldigh Bolwerck / van twee wercken / d'een boven d'ander / rondtomme met veel reghels van Palisaden / van onder tot boven / al van rijshout gheweldigh opghemaeckt / met ander Bolwercken ofte Casamatten daer by: want het de gheheele West-zyde ende weeckste vander Stadt / oock mede de Westhaven / moeste beschermen. Desen Zandt-hil is soo geweldich ende veel beschooten gheweest datse is als eenen Yseren bergh ghewor-den / kloot op kloot gheschooten / datmense hoorde op den anderen klincken / ende eenighe weder te rugghe spronghen.

Daer by lagh eenen Zee-dijck / om die Zee te weeren ende uyt te houden / streckende tot aen de Duynen daer de Beleggers op lagen. Desen dijck werdt bewaert met halve Manen ende Palisaden / ende den Beir van dien werde bewaert met een sterck Ravelijn / dat sy Porc espic noemden / ofte ysere Vercken: het welcke den Eertz-Hertogh dochte te onder-mijnen / ende so de Stadt te naerderen. Waeromme den 15. Augusti die vander Stadt dien dijck hebben door-ghesteken / achter een van hun eyghen voorschreven halve Mane / ende hun eynde wel bewapent met veele verderen ende rijshout / teghen 't ghewelt der Zee-baren: nochtans seer vreesende dat het door-steken veel meerder schade aende Bolwercken ende hun andere wercken doen soude / dan 't ghedaen heeft: selve heeft het de Beleggers veel Schansen doen verlaten / door 't Zee-water. Alsoo was de Stadt nu een Eylandt ghewordeu / de Zee Oceane daer rondtomme loopende / ende alsoo van 't vaste Landt ende de Beleggers wel 100. voeten wijt afghescheyden ende ghesepareert / die al in groote hoope waren / dat de Zee inden Winter de Stadt meerder schade / door dat door-steken des Dijcx by brengen soude.

Den Zeedijck tot Oostende door-ghesteken den 15. Augusti.

1601.

Hier over hebben de Vereenighde Landen een betrouwen gekregen / dat God die Stadt bewaren wilde / ende allen vlijt aenghewendt om die wel van als te versorghen ende te verseeckeren: ende hebben op het ernstich schryven vanden Generael Veer / nae het innemen van Rhynberck / noch 23. Vendelen knechten metten Grave van Chastillion inghesonden / daer nochtans daer te vooren 59. Vendelen binnen laghen / behalven die dagelijcx noch uyt Engelandt derwaerts ghesonden werden / die meer dan twee duysent waren: maer daer werdt binnen daghelijcx meer volcx geschoten, als oyt in eenighe Stadt. De Landen sonden daer binnen in September / binnen den tijdt van 14. daghen / onder het beleydt vanden Heere van Warmont / Admirael van Hollandt / die met syn Oorlogh-schepen daer buyten in Zee op de wachte lagh / wel 170. Schepen ghcladen met alderhande Victualie / Wyn / Bier / Broodt / Turf ende berninghe voor den toekomenden Winter: met alderhande materialen / ende boven de 550. tonnen Buskruyt / die voor het belegh daer binnen waren: daer werden met dese 170. Schepen in gebrocht noch van grof ende fijn Buskruyt 373. duysendt ponden / van Lonten 77. duysendt pondt / ende Loot ghegoten tot musquet ende caliberschoten 98. duysendt pondt / met 15. duysent Ysere kogels ofte klooten / met alderhande nootdruft: soo dat de Lyf-tocht daer soo planteyt was / dat den Franschen Wyn daer ghelde drie ende vier stuyvers / ende den besten vyf stuyvers de kanne: Delfs-Bier vijf gulden de tonne.

Groote voorraedt van Volck ende nootdruft binnen Oostende gesonden.

Hier door is dit belegh van Oostende soo fameus ghewordeu / met den grooten ernst ende kost van weder-zyden / dat van alle quartieren de beleggers ende de belegerde besocht zijn geweest.

Het volck uyt Zeelandt met Wijf ende Kinderen voeren derwaerts spelen uyt nieusgierichheydt / verseeckert ghenoech / zijnde alle eten-ware ofte spijse soo goeden koop / ofte beter koop als in Hollandt ende Zeelandt / uyt oorsaecke dat alle Lijf-kost daer vry was van alle Excijsen ofte Impoften. Daer quamen binnen om de manieren ende Fortificatien te besien / den Broeder vanden Koningh van Denemercken / den Hertogh van Holsteyn / met den Grave van Hohenloo / Graef Jan van Nassou / den Grave van Northumberlandt uyt Enghelandt: den Grave van Sint Pol / Gouverneur van Picardien / was oock op weghe / maer wert vanden Wint in Zeelandt versteken. Selve den Koningh Hendrick de vierde / van Vranckrijck / quam in Augusto tot Cales / om de gheleghentheydt van dit belegh te verstaen / van waer hy den Eertz-Hertogh sondt te besoecken: alsoo oock den Eertz-Hertogh sondt aenden Koningh den Grave van Solre.

Den Grave van Chastillion / een seer fray / lanck / fris ende vroom Heere / Soons Sone vanden grooten Admirael van Vranckrijck / was inde Stadt in dienste / ende Overste vande Fransoysen / den welcken den 10. Septembris een ongheluck treste, staende op 't opperste vanden Zant-bergh / door de Schans-korven uyt-siende / verselschapt metten Gouverneur den Heere vander Noot / den Colonel Ughtenbroeck / Gouverneur vande Schansse Sint Andries ofte Rossum / metten Schotsen Luytenant Colonel Brogh ende veele Edelen, werdt met eenen kogel ofte kloot gheraeckt / de schelle ofte panne van syn Hooft afgheschoten / dat sijn hersenen ende beckeneel vloghen Ughtenbroeck / ende andere om de ooren / ende een stuck van 't beckeneel den Capiteyn Brogh in 't aenghesicht / dat eenighe in perijckel waren van sterven. Den voorschreven Colonel Ughtenbroeck werdt mede korts daer nae den lesten September / hem selven versuymende gheschoten / ende seer beklaecht: alsoo oock een Capiteyn vande Fransoysen / la Pomarede ghenoemt. Dan alle de Capiteynen die daer binnen ende buyten doodt bleven / waren onmoghelijck te schryven / mette verscheydene accidenten / die daer daghelijcx ghebeurden / met soo luttel vreese ofte schroomen / dat desghelijcx niet veele nerghens ghesien is / dat de ghewoonte alsoo de vreese beneemt: als onder ander een Soldaet broodt ghekocht hebbende / toonde 't broodt om hooge / een kogel

Grave van Chastillion in Oostende gheschoten / Ughtenbroeck ende andere.

Avontuerlicke scheuten binnen Oostende.

1601. neemt hem 't half broot wegh / de reste hiel hy vaste/ seggende: dat het eenen rechtschaffinghen Soldaets kogel was/ die hem noch 't grootste deel liet behoudẽ.

Een Enghels Edelman / onder twintich Jaren/ zijnde in eenen uytval / hem sijnen rechten arm afgheschoten / raepte den selven op / ende dede dien met hem draghen totten Chirurgijn: vermaeckt zijnde/ sonder sieck zijn / ofte bedde liggen / nam den arm in sijn slincker handt / ende droech die in sijn logement/ segghende: daer waer den arm die op de Noene den anderen voor-ghedient hadden.

Een ander Soldaet sijnen arm afgeschoten/ flauw zijnde wert van twee andere gelept / ẽ terstont komt een ander koghel/ende neemt hem het been af/ terstont stervende/ sonder dat eenighe van beyden/ die hem leyden/ gequetst ofte geraeckt waren.

Een Burgher / Cruydenier / staende voor sijnen winckel/ wert van eenen kloot doodt-geschoten/ ende nae dat hy ghekist was/ isset Lichaem anderwerf uyt de doodt-kiste ghe schoten.

Een Jongman op eẽ Peert sittende/ wert het peert onder hem van achter tot voren doorschoten / ende hy niet dan sijn broecke tusschen sijn beenen gequetst.

Een Capiteyn over 't Boots-volc / met eenen sprekende/ wert den spreker sijnen arm/ op des Capiteyns schouder ligghende/ afgheschoten/ sonder dat den Capiteyn yet geraect werde / dan vanden wint een weynich beswijmde/ dat hem de ooren wat bloeyden.

Het ghebeurde oock drie ofte vier-mael / dat des vyandts ofte beleggers ghe schoten kogel trefte in een heel ofte half Canons mont / dat ghe laden stont/ ende metten scheut ontstack het ghe laden Canon / soo dat het weder die twee kogels uytschoot.

Veel andere avontuerlijcke/ eenighe belacchelijcke stucken gebeurden aldaer/ ende veel rare ofte seltsame/ in soo grooten menichte van schieten/ende daeromme niet te verwonderen: naedemael datmen van aldaer affirmeert / datter inde eerste thien weecken tijdts van buyten in ende nae de stadt wel tsestich duysent schooten grof Gheschut ghe schooten zyn / oock gloeyende kogels brandt nae de Huysen schietende / dan tot kleynen effecte de Huysen al leeghe afghenomen ende ghedeckt / doch gheen wonder: want de opinie vande Spaengiaerden was de stadt met ghewelt ende menichte van schieten/ alles datter was in d'asschen ende over hoop te schieten / ende vande Stadt een steenhoop te maecken: maer die vander stadt en schooten niet weynigher dan de beleggers / haer schansen ende geschut van sijn raders desmonterende: alsoo dat wy achten tot geenen tijden/ noch by Turck/ Heyden ofte Christen / op een plaetse van weder-zijden soo veel geschoten is: jae dat het gheschut veel versleten is / ende de Lontgaten soo ghewijt werden met veel schietens/ als elders niet gesien en is.

Tgetal van 60. duysent scheuten op Oostende ende wel soo vele daer uyt geschoten in 10. weken.

Daer wert oock den 14. Augusti/ door een splinter boven op den Zantbergh / den Generael Veer ghe quetst in sijn Hooft / die welcke / om dat een Hooftwonde stilte van doen heeft/ ende sijn hooft seer begost te swellen / heeft hem nae Zeelandt voor eenen tijdt moeten vertrecken.

Daer werden oock kloecke uytvallen gedaen / daer de Beleggher s groote schade meermaels leden: naemelijck den 24. Augusti / deden die van binnen twee uytvallen / den eersten by de Enghelschen / daer nae by de Duytschen ende Enghelschen / daer datter van die van binnen ontrent neghen ofte thien doodt-bleven/ende ontrent 30. gequetsten / maer veel meer van buyten / die t'elcke reyse de selve dapper te rugghe dreven / ende soo sy dat met het Voet-volck altemet niet wel konden doen / dreven sy die mette Ruyterye binnen / daer dat by wijlen het grof Gheschut van de Stadt groote schade onder dede / soo datter een seer bloedich ende langhduerich belegh werdt.

De Beleggher s werden mede onder den anderen meermaels oneens / om dat veel aenslaghen niet wel en ghe luckten. Sy laghen gheintrencheert op de Westsche duynen / in seven ofte meer trencheen/ d'een hoogher dan d'ander / nae dat de duynen lagen/ alle seer sterck met rijs hout ende zant d'een aen d'ander ghehecht: van dese duynen af was noch een trenchee met reduyten hooghe beset / daer sy Gheschut op hadden ligghen / die streckte tot het Fort dat sy op het vervallen Kerckhof ghemaeckt hadden/ tusschen de schansen van Grootendorst ende Isabella / die op de Vaert / de Yperlee ghe heeten/ligghen: daer oock 't Fort van Sint Clara leyt ende het gheheel Legher van 't zuytquartier: van welck quartier eenen wegh deur ghemaeckt was van Rijs-hout/ tot in 't Legher dat in 't Oosten lach. Graef Frederick van den Berge hadde in 't zuyden een trenchee gemaeckt / tegen de trencheen der Enghelschen inden Polder/ al met Geschut inde Batteryen versien.

Gelegentheydt van 't Leger voor Oostende.

Over al dit ghewerste commandeerde Don Augustijn de Meria / ontrent 8000. sterck: ende voorts in 't Oosten vander stadt/ naest de stadt-brugghe/ lach mede een sterck Legher onder Graef Frederick / die wel 2000. sterck was. Sy hadden mede een Vendel van Engelsche Rebellen ende Overloopers/ dat uyter stadt vermeerderde / by quaetwillighe Overloopers/ onder Capiteyn Floudde: oock 4. compagnien Peerdẽ: sy waecten in 't Legher's nachts niet min dan 3000. sterck: Capiteyn Catrice hadde wel het meeste bewint met eenen Symon Anteunis inde trencheen: Mattheo Serrano was Luytenant Generael van de Artillerye: Don Loys d'Avila / Balthasar Lopes ende Don Johan Pantoche / waren Sergiants Major in 't Leger: daer waren de Regimenten vande Graven van Solre/ Busquoy/ Fresin/ Achicourt ẽ andere/ die niet wel en accordeerden mette Spaenschen/ die het meeste bewint van als ende over al hadden. De mutinatie van eenighe schansen en waren noch niet gheheel ghe slist / maer werden versonden met Ostagiers in Sint Wynocx-berghe/ tot volle betalinghe / die spade tot haer quam / soo dat sy 't platte Landt noch brandtschatten.

Den Eertz-hertogh Albertus vondt hem selven vele in 't Leger / logerende in Albertus schanse / daer het Legher rontomme soo betimmert ende gesterckt wert teghen den Winter als een ander Stadt / ende werdt het Westeynde ghenoemt. De Infanta Isabella logeerde binnen Nieupoort / ende quam den 2. Augusti selve int Legher met 16. ofte 18. Koets-waghens / dat die vander Stadt haer sien konden / terwylen het Gheschut van weder-zijden dapper schoot. Daer werde ghe seyt dat sy selve aen eenighe stucken 't vuyr gaf/ tot vereeringe des Krijghs geacht.

Eertz-hertogh Albertus ẽ Infante in 't Leger voor Oostende.

Sy bonden platte formen van hout ende rijs in 't westen op 't strande / die sy met Schans-korven besetten/ ende met Cabels vast maeckten / om van daer die Schepen inde oude haven varende / te beschieten ende uyt te houden: Sy trachten mede de dieypte ofte doorgestelen dijck te stoppen / met rijs-hout ende met sacken vol zants ghevult / daer-toe se meest al Vlaenderen door sochten alle Sacken de lieden te doen gheven/ende noch daer toe alle het canefas/ dat daer omtrent te vinden was / op-kochten: maer dese sacken met zant soncken / ende werden al van de Zee weghghespoelt ende also te vergeefs.

Daer werdt nae de opinie van Capiteyn Catrice/ die Luytenant van La Bourlotte ghe weest/ ende nu in sijn plaetse was / eenen generalen assault/ gheresolveert te doen aen alle hoecken vande Stadt / teghen de opinie van meest alle den Krijghs-raedt/ wel meynende de Westersche Walle vande oude Stadt met het leegh-water te overvallen / ende hun als dan daer te sterken / maer die van binnen waren daer teghen wel versien: ende soo int beginsel ofte aengaen van den storm / den selven Bewinthebber Catrice in 't hooft wert ghe schooten / bleef den aenslagh terstondt achter: maer hy wert datmael daer van genesen.

Dit is den staet ende gheleghentheyt van het fameus belegh van Oostende voor d'eerste vier ofte vijf Maenden van weder-zijden: het vorder verhael sullen wy schorten/ latende beyde de strijdende partyen in haren ernst/ ende voorts verhalen wat elders daeren-tusschen geschiet is.

Also de Staten vande Vereenichde Landen/ Rijnberck int beginsel van Augusto inghekregen hadden/ soo werter beraedtslaecht / oftmen niet wat anders soude mogen aengrijpen / om den Hertogh van Oostende te trecken ofte diverteren / den aenslagh op Cadsant haer doen wel aenstaende / daer toe ofte 't over

 't over-quartier Gelder aen te tasten Prince Mauritz seer geneyght was, indien de Staten hem van een redelijcke somme penningen totte kosten hadden willen versien/ maer alsoo den Generael Veer boven syn neghen-en-twintich Vendelen ende nieuwe Enghelse/ noch om meer volcks gheschreven hadde / ende hem noch 23. Vendelen Fransoysen ghesonden waren onder Chastillion / alsoo wy verhaelt hebben: soo vondt Prince Mauritz syn Leger swack van volck/ ende de Staten seyden oock/ hun Comptoiren (oft borsen der Landen) te seer gedeelt te wesen / door de groote ghedoochde kosten / ende daer mede werde de beste tijdt vanden Somer met disputeren deur-gebracht/ tot dat nu den Winter op de handt quam. Dan ten langhen lesten dese swaricheden niet teghenstaende / op hoope vanden Eertz-Hertoghe van Oostende te moghen trecken / resolveerden noch den Winter / hoe wel het laet was/ 's Hertoghenbosch te beleggen / een vande vier Hooft-steden in Brabandt.

Aldus om noch wat te doen / hoe wel den Winter was nakende / is Prince Mauritz ghetrocken met 73. Vendelen knechten / ende 33. Vanen Ruyteren (een kleyne macht tot so grooten stuck) nae Brabant: door 't eerste meynende te attrapperen de ghemuytineerde Ruyterie binnen Weert / maer die versaghen hun by tijts op haer hoede / soo dat op haer niet konde uytgerecht worden: van daer weder-komende brocht Prince Mauritz het Legher voor 's Hertoghenbosch den eersten Novembris / in nemende de advenuen ofte aenkomsten rondt-omme de Stadt / die hem dienstelijck waren: Graef Willem van Nassouwen legerde hem voor de Hintemer-poorte met 26. Vendelé Voet-knechten / ende veerthien Vendelen Ruyteren: Prince Mauritz mette reste aen 't Vughtse eynde metten Grave van Solms / ende begonden hun terstondt te begraven / ende rondt-omme met schansen ofte redupten te besetten: welcke besettingen van soo wijden Stadt groot waren ende spacieus / als wel acht uren gaens rondt-omme / eñ de wercken daer over so vele / dat het niet moghelijck was in korten tijdt die te volmaken / even-wel / werden aldaer door onverdroteñ neersticheyt / wonderbare wercken volbrocht : daer inne Pr. Mauritz dat voordeel hadde / dat hy teghen de wachten der Stadt weynigh volcx te ghebruycken behoefden / om dat de twee dijcken enghe waren / ende datter weynigh Krijghs-volck inde Stadt was / wiens uytvallen hy hoefde te vreesen : Want binnen de Stadt maer ontrent twee Vendelen knechten en waren / ende de Cornette Peerden van Graef Adolf vanden Bergh / met ontrent 50. peerden vande Compagnie vanden Ridder Antonis Schetz / Heere van Grobbendonck / die Gouverneur vander stadt was:

'S Hertogen-Bosch van Pr: Mauritz belegert op Alder-heylighen dagh.

Dese heeft het Ghemeynte met schoone woorden ende toe-segghen beweecht tot goede teghen-weer te doen / beloovende datse vanden Eertz-Hertogh ende 's Landts wegen souden ontset worden : dat de ghemeyne schade / die door brandt ofte schieten soude ghevallen / soude van des Hertoghs weghen opgherecht worden / ende de arme ende ghequetste versorcht zijn / met diergelijcke meer : soo dat sy resolveerden hun kloeckelijck te verweeren / zijnde een Burgherije van ouden tijdé van Krijghsche Manheyt vermaert / als pleghende een Frontiere te wesen tegen Gelderlant inde oude Oorlogen.

Borgherije van 's Hertogen-bosch stellen hun kloeck ter weere.

Den Bisschop ende de Gheestelijcke die 'r doen vele inde Stadt waren / ende hun veler die gheen wapenen voerden / deden haer beste met Predicatien het volck te verwecken / ende voorts met gaen in Processien / bidden ende segenen / ende aerde te dragen aende wercken.

De Magistraet / met Joncker Philips van Brecht Schouteyt / hebben oock alle opsicht ghenomen / ende ordonnantien gheraemt op den brandt / brant-reepen te maken / lanteernen uyt te hanghen / eñ diergelijcke : oplichtende noch twee Vendelen Krijghs-volck onder haer Burgerije : De Schutterije vander Stadt zijnde verdeylt onder vier Gilden / deden oock groot devoir: ende waernemende dien tijt / dat Prince Mauritz heelen Leger eenige dagen was bekommert metten Leger tegens de aenkompste van buyten te versekeren, ende sulcx negligeerde teghens de Stadt yet te doen / maeckten een halve Maen aende Vughtse-poorte ende ander wercken / die hun wel te passe quamen / daer sy Man / Wyf ende Kindt aen stelden.

Terwijlen die van binnen ende buyten aldus in 't werck waren / ende dat de Beleggers de Stadt noch niet alomme besloten hadden / soo zijnder vander Stadt Grave 's nachts ontrent 260. Mannen den 6. Novembris binnen ghekomen / over eenen leeghen wegh / alsoo die noch niet al door het stoppen vande Riviere overwatert was. Dese gheraeckten daer binnen / sonder dat die Beleggheers dat ghewaer werden / anders dan by eenighe die vanden hoop verdoolt waren. Anderwerf den 14. November 's nachts : soo zijn daer meer onder het beleyt van Blyleven / Luytenant Colonel van Achicourt / met Michiel vander Sterren / langhs den selvighen wegh / byden Rickendonck ingheraeckt ontrent 900. Mannen : waer inne by eenighe grootelijcks versuymt was: die tydts ghenoech het advertissement hadden, maer niet tijdts ghenoech daer in en versagen / daer den Prince Mauritz seer om verstoort was : dan alsoo wel den meesten hoop daer binnen gheraeckte / soo werdt nochtans de reste geslagen / ende ontrent 70. daer van ghevangen. Ende also daer nu ontrent 1600. Soldaten inde stadt mochten wesen / soo moesten die Beleggheers nauwer toesien / ende beter op haer stuck letten.

Daer werdt teghen de half Mane vande Vughter Poorte 10. stucken geschuts in batterije ghestelt / ende daer werden mede veel gloeyenden kogels gheschoten om brandt inde Stadt te brenghen / maer mits goede toesicht / van zant op de solders te legghen / eñ pannen eñ ketels ghereet te hebben / om de klooten daer mede te vatten eñ te dempen / soo deden de vyer-kloten kleyn quaet.

Batterije tegen 's Hertoge-bosse/ ende [illegible] kooten gheschoten.

By de Hintemer-poorte werdt een gaelderije ghemaeckt / die apparent was de belegherde groot quaet by te brenghen : aldus kreghen sy noch hoope de Stadt te vermeesteren : maer hoe wel het begoste den 12. Novembris upter maten seer te vriesen / noch bleef Pr. Mauritz syn approchen ende begravinghen continuerende met groote moeyte / door dat het aertrijck door den vorst soo hart werdt / soo nochtans dat hy hoopte binnen 12. ofte 14. daghen op de Wallen van der Stadt te logeren / zijnde de begravingen soo verde gebrocht / dat sy aende Hintemer-poorte vander stadt tot aende grachten waren ghekomen / ende daer inne een gaelderije begonnen hadden / ende aende Vughtse Poorte waren ghekomen / aende gracht van 't Nieuwe Ravelin / daerse door den dijck mette sappe oock aen wrochten / ende eyntelijcken oock begonnen te mijneren. Maer de koude ende vorst werdt daghelijcx strengher / soo dat de wateren / stroomen ende rivieren begonden heel hart toe te vriesen / ende daer door alle Landen ende waterachtighe plaetsen open lagen : so dat het Leger geen victualie meer by Schepen konde bekomen : ende alsoo oock vernam datter eenen hoop volcks omtrent Diest vergadert was tot ontset / soo hebben hun de Prince Mauritz mette Ghedeputeerde vande Staten inden Leger wesende / het belegh in deliberatie gestelt.

Want op het belegh van 's Hertoghen-Bossche / hadden die Staten van Brabandt door den Marquis van Havrech / ende den Secretaris Praetz / de Eertz-Hertoghen doen vertoonen de swaricheden die het verliesen van sulcken Stadt den ghemeynen Lande van Brabandt soude toebrenghen : als naemelijck het verlies vande Steden / Grave / Venlo / Herentals ende andere.

Die van Brabandt soliciteren ontset voor de Stadt 's Hertogenbos.

Waeromme den Eertz-Hertogh resolveerde selven derwaerts te trecken / ende sondt terstondt vooren wegh / van uyt het Leger voor Oostende / Graef Frederick vanden Berghe / met Nicolo Basta / ende oock Grave Johan Jacomo Belgiojoso / om Krijghs-volck te vergaderen omtrent Diest : alwaer dat hun by-voeghden duysent Peerden vande ghemuytineerde van Weert / met welcken hoop sy dochten tot ontsettinghe van 's Hertoghen-Bosch wat voor te nemen / 't zy met den Legher te verspringhen / ofte met Breda te beleggen / ofte een inval in Hollandt over 't Ys te doen / daer toe het Gheschut gereet stont. Het leger voor Oostende niet tegenstaende het veel wegh trecken van volck blyvende / om dat

dat die van Artoys ende Henegouwe derwaerts een hoop volcx souden voor eenen tyt / die betalende thien stuyvers 's daeghs elcken Man.

Staten met Pr: Mauritz resolveren het belegh voor 's Hertogen-bos op te breken.

De Vereenighde Staten / Prince Mauritz / metten Krijghs-raedt hier van volkomelijcken geadverteert zijnde / hoe wel haren Legher soo wel begraven was voor 's Hertoghen-bosch / dat sy alle ghewelt daer meynden te konnen wederstaen ende weeren: maer niet wel beletten van over het ys inde stadt te komen / ofte te trecken nae Bommeler-weert / ende van daer ergens een inval in Hollandt te doen / soo werter bedachtelijck besloten / den tijdt / het saysoen ende den grooten vorst plaetse te gheven: door eerst wegh ghesonden hebbende vele bagagien / ende alsoo het Legher den 27. October op te breecken / met sulcken grooten herten-leet ende regret van Prince Mauritz / dat syn resolutie was / dat / soo het weder dien nacht voor het op-breecken versoet hadde / ofte beginnen te dooyen / hy soude ghebleven hebben / ende werdt den selven dach genoech Meester vant Ravelin voor de Vughter poorte.

Aldus was dat belegh ongheluckich voor Prince Mauritz / door het late voornemen van dien / door het volck datter by nachte in gheraeckte / ende daer nae door den fellen ontijdelijcken vorst ofte koude / die niet vele ofte seer selden in die Landen soo vroech aen komt / gheheel tegen de opinie van Pr: Mauritz. Daeromme goedt vindende het af-trecken in tyde / om datter gheen minder eere te behalen is / door een verstandigh Velt-overste / een overvallende ongheluck mette minste schade te ontgaen ofte af te weeren / als by groote Victorien: also den tijdt sints gheleert heeft: want hy daer veel wysselijcker in dede dan den Eertz-hertogh Ferdinandus van Oostenrijck / die sijn stadt Caniffa op de Frontieren van Turckijen ten selven tijde beleghende door desen selven Winters vorst met synen Leger schandelijcken verliep / sonder noot des vyandts / achterlatende sijn Gheschut / sijn Tenten ende Siecken / ende 500. mannen op eenen nacht doodt gevrosen zijnde.

Pr: Mauritz die breeckt op van voor 's Hertogen-bos.

Aldus ist Legher voor 's Hertoghenbosch / nae 26. daghen belegh opghebroken: sijn schepen alle te Hemert ende te Crevecuer bevrosen zijnde / heeft nochtans sijn Gheschut / Amunitie ende nootdruft weck ghevoert nae Heusden / maer veel groove gereetschappe / als sperren / palissaden / schoppen ende spaden / die by ghebreck van Waghenen men niet al konde wegh voeren / werdt eensdeels verbrandt: sijn begrabinghen ende waeckhuysen liet hy staen tot een verwonderen ende vreese voor sijn vyanden / als voor een teecken ofte Tropheum van syn wetenheydt / neersticheyt ende vermoghen / naelatende een deerlijcke verwoestinghe van dat quartier van Kercken / Huysen / Gheboomten / daer de heyr-straten ende weghen van beyde zijden mede beset waren / met goede ordre die al om brandt teghen de koude te hebben / ghebroken ende afgeslagen waren.

Nae het vertreck des Leghers / isser alomme onder 's Hertogens ghebiet groote vreuchde bedreven: den Bisschop van 's Hertoghen-bosch / heeft buyten ende binnen al-omme Te Deum gesongen / ende Processien doen omgaen / de wallen ende huysen ghewijt / daer des vyandts schade ghesien wert. De stadt behielt ontrent 500. Man van Achicourts Regiment voor haer garnisoen / de andere vertrocken: ende het volc dat tot het ontset vergadert was / wert eensdeels binnen Heerentals geleydt: de andere trocken weder nae Oostende: also oock dede den Eertz-hertogh / die doen tot Bruyssel aenghekomen was: het Peerdevolck / de ghemuytineerde van Weert / trocken binnen Leeuwen.

Daer werden veerskens in 't Latijn van weder-zijden ghemaeckt, d'eene:

Non Ducis obsessæ servavit mœnia silvæ
Alberti gladius, frigida sed glacies.

Waer op de ander partye dese nae-volgende veerskens maeckten:

Tam Ducis obsessæ servavit mœnia silvæ
Alberti gladius, frigida quam glacies.

Prince Mauritz hadde noch gheerne sijnen Legher by den anderen ghehouden / om eenigh ander exploict te doen: maer den harden Winter en liet dat niet toe / ende moeste oock versch volck nae Oostende senden.

Aenslagh op Sluys.

Die van Zeelandt van in October hadden een aenslach op Sluys / ende op de schanse van Ysendijck / ofte om de Galeyen tot Sluys te verbranden / maer daer en quamen niet van.

Tocht in Brabandt van Belgiojoso.

Den Grave Jan Jacomo Belgiojoso dede ontrent October eenen tocht met 1000. Peerden ende 600. te voete in Brabandt tot Rosendael toe / daer hy verbrandde eenige Schepen met Ryß-hout gheladen / die men nae Oostende meynde te senden / ende dede voorts al-omme de Landen groote schade.

Maestricht accordeert met haer Garnisoen van gheen meer te willen innemen.

Tot Maestricht / als de Borgherije vernam datmen aldaer eenighe vande ghemutineerde van Weert meynde in te brenghen / hebben den 17. Septembris een accoort aen-ghegaen met haer Garnisoen / ontrent acht Vendelen Italianen / dat sy niemandt meer in laten souden / ende daer over hebbense eenighe die met haer Foriers ingekomen waren / doodtghesmeten ende verjaecht / accorderende met haren Gouverneur den Heere van Werp / dat sy eendrachtelijcken met dat Garnisoen die Stadt wel souden houden / onder de ghehoorsaemheyt vande Hertogen: alsoo mede die van Venlo ende Ruermonde deden / de Burgherije willende de sterckste blyven. Daer nae isser noch in Maestricht by de Spaengiaerden ghepractiseert / om behendelijcken in te komen / dan 't selfde zijnde ontdeckt / zijn daer over eenighe ghestraft.

Statē Ruyteren strabē het Capittel van Ceulen.

De Ruyterije der Vereenighde Landen hadden den 24. September eenen loop ghedaen / sterck 400. Peerden / met eenighe te voete / over den Rijn / teghen over Ceulen tot Duyts / al-daer wel twee ofte drie daghen brandt-schattende / ter cause van resterende penninghen / die de wijle afgestorvene Gravinne van Meurs noch pretenderende was van 't Capittel van Ceulen / ende soo vertrockense op Rijnberck.

In desen staet vonden haer de Nederlanden van weder-zijden op den Winter 1601. als het Krijghsvolck der Vereenichde Landen in garnisoen was geleydt / ende 't Legher van Albertus noch voor ende in 't belegh van Oostende lagh.

De Koninginne van Spaengien baert een Dochter den 22. Septem-ber.

In Spaengien heeft de jonghe Koninginne aldaer / den Koning Philippus den derden / een Dochter ghebaert den 22. Septembris / 1601. de jonghe Infanta van Spaengien: die wert gedoopt ende genoemt Anna Maria Mauritia / op Sint Mauritius dagh: daer toe waren uyt Nederlandt nae Spaenghe trocken / den Prince van Orangien / de Grave Hendrick van den Berghe / ende Heer Christoffer / een vande Broeders des Graven van Embden / om te congratuleren.

Dolphin in Vranckrijck geboren den 27. Septem-ber 1601.

Inde selve Maendt heeft oock de Koninginne van Vranckrijck / Maria de Medicis / den Koningh Hendrick de vierde / aldaer tot Fontaine-bleau ghebaert eenen Sone / Dolphin van Vranckrijck / den 27. Septembris.

Paltzgrave Keur vorst is een Sone geboren den 18 Septem-ber 1601.

Tot Heydelbergh heeft inde selve Maendt mede de Paltz-gravinne / een gheboozen Princesse van Orangien / den Keurvorst gebaert / tusschen den 17. ende 18. Septembris / oock eenen Sone: tot Gevaders ofte Mede-ghetuyghen des Doopsels / werden de Staten vande Vereenighde Landen versocht / door den Grave Otto van Solms: dies daer heenen sonden tegen den 28. Octobris / seer statelijck den jonghen Heere / Hendrick van Nassouwen / jonghsten Sone vanden Prince van Orangien / met Meester Jan van Santen ende Alberda. Ende alsoo op de Doop-feeste / daer een Tournoy ofte Steeck-spel was / soo wert aldaer den Paltzgrave / Loys Philips van Veldents / met een splinter van een Lancie door 't Helmet in sijn ooghe ghequetst / waer van hy nae acht ofte negen dagen storf.

Paltzgrave Loys van Veldentz in een steeckspel doot gebleven.

Ten tijden van desen Paltz-gravens ghevoorte / isser een Aertz-bevinge ghevoelt / van Franckfoort af tot Straesborgh toe.

Aert bevinge in Duytslandt.

In Duytsch-landt / ende namelijck in 't Keurvorstendom van Saxen / onder die Protestanten / ofte die vande Confessie van Ausborgh ende vande Ghereformeerde Religie / heeft langhe die questie ghereg-

neert

1601. gneert van 't Sacrament ofte Nachtmael Christi: d'een partije ghenoemt Martinisten / d'andere Swinglianen ofte Calvinisten. Desen twist hadde den lesten Cheur-vorst van Saxen / Christianus/ gheerne tot een eenicheydt / ofte ten minsten tot vrede ghebrocht / malkanderen verdraghende als een verschil ofte questie (malkanderen metter minnen verstaende) daer mede de partijen beyde ghenoech treffen het eynde / daer toe het Sacrament van Christus ingestelt was. Desen Cheur-vorst Christianus gestorven zijnde/ ende onmondighe sonen achter latende / soo hadde Frederick Willem / Hertogh van Saxen in Weymeren / als naeste ghequalificeerde Vorst des Huys Saxen / de Administratie des onder-jarigen Vorsts aengenomen. Onder desen soo hebben de Landtschappen ende Saxenschen Adel/ die de Martinisten partije aenhinghen / hun beklaecht over de Swinglianen / ende de Raedts-heeren vanden voorighen Cheur-vorst: onder andere / over den Oversten Cancelier/ Doctor Crepl / die het meeste bewindt hadde / ende van 't grootste aensien by den voorighen Cheur-vorst gheweest was: Waerom den Administrator hem met meer andere ghevangen ghestelt heeft / ende voorts alle andere Swinglianen ofte Calvinisten uyt de Ampten / Scholen ende Kercken ghedreven ende ghebannen/ die hun begaven in Paltz-graven Cheur-vorst / Hessen ende ghebuer-Vorsten Landen. Ten lesten als nu den 23. Septembris den jongen Cheurvorst Christiaen den tweeden / nae Keyser statupten ten 18. Jaren tot het Gouvernement ghekomen is / ende den Administrator hem sijn Administratie overghegheven hadde / soo is den voorsz Cancelier/ Doctor Crepl/ naer neghen-jarighe ghevanckenisse / vande selvighe sijn partije der Martinisten aenklachte / tot Dresden voor recht ghebrocht / ende van Keysers weghen ter doodt veroordeelt / seer subijtelicken ende sommierlijcken / sonder dat hem eenigherhande Appellen mochten helpen/ beschuldicht zijnde over sijn regeeringhe onder den voorigen Cheur-vorst/als getracht te hebben de Landen / ende de gebuer Landen in twist ende tweedracht te brenghen / ende diergheljcke: waer over hy subijteljcken uyt bevel des jonghen Cheur-vorst den 19. Octobris ouden stijl / is op eenen stoel/ midts hy nu seer oudt ende gichtich ofte podagreus was/ op een Schavot ghebracht/ ende daer onthooft: alwaer hy heftich klaechde ende protesteerde / dat hem onrecht gheschiede ende ghewelt: vorder beklaeghde hy sijne menighvuldighe menschelijcke sonden: ende nae sijn ghebedt tot Gode ghedaen / ende hem ter doodt begevende / sprack : Nu mijn God Vader/ wil ick u dat leven over leveren/ dat ghy my geleendt hebt/ ende u Heere Jesu Christe dat ghy met uwen Bloede verlost hebt / ende H. Gheest dat ghy gheheylicht hebt. Dies door de Predicanten / die by hem waren / dat seltsaem bevonden/ hebben die dat volck tot lacchen beweecht : Soo badt hy Gode/ dat hun lacchen in geen weenen mochte verandert worden. Over dese Doctor Crepls saken/ verdiensten ende doot/ zijn veel schriften ende boecxkens van weder zijden in Drucke uytghegaen/ daer wy den curieusen Leser toe senden.

In Saxen werden die Calvinisten verdreven.

Doctor Crepl Cancelier van Saxen tot Dresden onthooft.

De Oorloghe noch teghen den Turck durende/ heeft den Keyser by den Hertogh de Mercure Lorraynoys (te vooren Gouverneur van Britagnien) ende den Veldt-Maerschalck Rosworm doen beleghern den 3. Septembris de Hooft-stadt van Hongarien/ Alba Regalis / in Duyts Stoelweyssenborgh ghenaemt / daer veel aen ghelegen was: een Stadt / de meeste sterckte daer van in een morasch gelegen/ zijnde met twee voor-steden. Desen morasch en hadde geen Man by mensch gedencke gepasseert/ nochtans avontuerde den Veldt-Maerschalck Rosworm / den selven in eenen nacht in 9. uren tijdts selve in persoone te passeren met 10. hondert Mannen / elck met eenen mutsaert/ meestendeel totten middel toe/ ende daer het dieper was / wierpen sy die mutsaerden inne. Dese morasschen waren wel een half mijle breedt. Als hy ontrent 100. Man door den dageraet over hadde / terwijlen de andere noch aen quamen/ heeft hy die voorstadt besprongen / daer die Turcken op den eersten aenval uyt groot verwonderen verschrickten / ende de vlucht namen tot op 't Slot: also dat hy maer 5. ofte 6. Mannen verloor ende 7. ofte 8. verdroncken inden Morasch. Terwijlen dit op de een voor-stadt geschiede / dede den Hertogh van Mercurio de ander voor-stadt bespringen. daer die Turcken (meynende dat het Slot bestormt werde) oock toevluchten / en so kregen sy beyde de voor-steden / uyt de welcke sy de vestinghe beschoten hebben: en 2. bressen gemaeckt die bestormt ende geweldich ingenomen: de vestingen ende stercke huysen hier ende daer inde Stadt meest met buskruyt opgeblasen / geheel geplundert: jae selve de graven en sepulturē vande oude Koningen van Hongarien daer begraven. De Turcken zijn terstont uyt de by liggende garnisoenen t'samen gheruckt / ende hebben Stoelweyssenborgh wederomme beleghert: daer teghen de Christenen (het Leger noch daer omtrent zijnde) hebben hun wel geweert / ende weder van daer gedreven: maer ten naesten Jare hebben sy dat hervat: eerst die buyten Schansse ghewelddelijck af nemende/ daer nae die Stadt gheduerichlijck bestormende / is den Gouverneur/ den Grave Isolano ghedwonghen gheweest van Bestant te spreken: maer daer-en-tusschen werden sy vande ander zijde over 't morasch overvallen ende alle doot gesmeten / den Grave Isolano gequetst ende gevangen den 29. Augusti/ 1602.

Alba Regalis Hooft-stadt van Hongarijen den Turck afgenomen den 20. September.

Alba Regalis weder by de Christenen verlooren den 29. Augusti 1602.

Den jongen Eertz-hertog Ferdinand van Oostenrijck hadde in 't voorige Jaer een Frontier-stadt verloren/ Canissa geheeten/ als voren verhaelt is/ in Stiria gelegen: waeromme hy/ hoe wel spade die stercke nu weder in het beginsel vā September belegert hadde / mette assistentie des Huys van Oostenrijck / ende des Paus Clements den achtsten / die aldaer sijnen Neve / de Heere Johan Francisco Aldobrandino met groote macht van Italien sont: waer onder den Hertogh vā Mantua ende Don Johan de Medicis/ met veel Edeldoms verselschapt waren. Dit belegh was spade begost/ om dat het Krijghs-volck spade uyt Italien aenquam / door de Jalousien die aldaer de Potentaten/ als den Paus / de Venetianen ende den Hertogh van Florencen/ d'een teghen d'ander hadden/ om dat den Grave van Fuentes / Gouverneur van Milanen / zyn vergadert Krijghs-volck so langhe ophiel. Dit belegh ginck slappelijck voort / durende tot in 't leste van November / alwaer dat de Italianen het meeste bewint wel hadden/ die hun des Krijghs saken luttel verstonden. Als het nu eenen vroeghen Winter was/ende seer kout/ende grooten vorst van regen ende sneeu haer overviel: (wesende den selvighen vorst / die doen Pr: Mauritz van sijn belegh van 's Hertoghenbosch dede optrecken:) so wert derwaerts van Stoelweyssenborch gesonden van Eertz-Hertog Mathias/ den Veldt-Maerschalck Rosworm / met eenen goeden hoop Volcx. Dese daer ghekomen zijnde den 14. October / ende een tijdt langh door-sien de saken / heeft gevonden dat den Leger qualijck begraven ende gelogheert was / dede examineren inde presentie vanden Eertz-Hertogh Ferdinand/ den Hertogh van Mantua / ende Don Johan de Medicis / de Ingenieurs/ ende Officialen/ bevont luttel geavanceert inde approchen naer de Stadt / jae dat den vryen pas dien van Canissa noch niet benomen was / ende dat door onverstant het belegh gantsch qualijck aengeleydt was/ alsoo hy met Kryghs verstandighe redenen opentlijck bewees: oock vont hy datter alle ghereetschappe / ten Krijgh noodich/ ontbrack : Waeromme hy ten lesten rade af te trecken / naedemael dat den vroeghen Vorst alreede wel tusschen de twee en drie duysent van koude doen vergaen ende vervroosen hadde: soo dat de Soldaten veele vervroosen doot op de schilt-wachten ghevonden werden: jae selve de frayste/ beste ende Edelste Peerden/ die wel tot 300. gerekent werden.

Canissa Turckse Frontiere by Eertz-Hertogh Ferdinandus belegert.

Hier door werdt het opbreken ten lesten gheresolveert: den Velt-Maerschalck de achter-hoede te houden aenghenomen hebbende / waer over hy begonde het Gheschut / met sijn eyghen Peerden vande batterije af te voeren: maer als men aen 't werck vallen soude/ soo bevondt men geen ghereetschappe om de Peerden in te spannen : alle koorden / ketenen ende nootdruft daer toe / niet voor handen: waeromme sy het Gheschut moesten achter-laten/ dat sy vol op volden/ ende d'een tegen d'ander stelden/ ende soo met een

Eertz-Hertogh Ferdinand breeckt schandelijck van sijn belegh voor Canissa op, in Novemb.

veel

1601. deel Busskruyt verbranden ende deden bersten: een deel Busskruyt voerden sy noch mede: maer als het aftrecken verkondicht was / wilde een yegheliick d'eerste wesen / ende verliepen 't met sulcken confusie/ als niet veele gesien en is. Desen Roswrom/ hebbende de retroguarde ofte achter-hoede / legerde hem den naesten nacht een myle van daer / alle siecken ende krancken voort-drijvende / naemelijck Italianen/ die sy noch in grooter menichten moesten achter laten/ diemen niet voort-brenghen konde: veel kostelijcke Tenten ende andere ghereetschappe / heeft hy selve moeten verbranden/ met alderhande bagagie: so datmen daer mochte sien een wonderbare straffe Gods over de menschen/ die tegen God ende sijn Elementen wilden strijden / gheheele Winters te Velde ligghen/ ende 't menschelijck bloet/ van Gode soo dier gekocht/ so deerlijck vernielen: dat onse Voor-vaders nopt also ghedaen hebben / ofte het en heeft hun qualijcken ghelukt: also oock de obstinaetheyt ofte hals-sterrichheyt den huyse van Oostenrijck / is te veel aenhanghende/ als men mede sagh in 't belegh van Oostende. Daer was in dit Legher gestorven des Paus Overste ende Neve / Jan Francisco Aldobrandino / met meer andere van name.

De ghemeyne Landtsaten van Stiermerckt / &c. hadden op hun daghvaerden groote assistentie haren Vorst aengheboden tot desen Krygh / midts gewoonlijcke vrede ende vryheydt in Religie / als hun van sijnen Vader ende Groot-vader Keyser Ferdinand vergundt was/ dan sulcx (door toedoen vande Eertz-Hertoghs Moeder/ een dochter van Beyeren/ ende de Jesuijten) konde haer niet toegelaten worden/ten aensiene vanden Paus ende Koningh van Spaengien/ dat veel provisie verachterde/ alsoo dat het schijnt dat sijn Ooms (Keyser Maximiliaens) lesse waer ghemaeckt wordt / Quicumque conscientijs mortalium imperaturus est, is Cœli arcem invadit, & plerumque potestatem terræ perdit, dat is: Die willen heerschen over menschen conscientien / die bestrijden den Hemel/ ende ghemeynlijck verliest sijn macht ende besettinghe op der Aerden.

De versamelinge van 't groot Krijghs-volck desen Somer in Italien / hebben wy ghesepdt een deel nae Nederlandt aenden Eertz-Hertogh Albertus / ende het ander deel aenden voorsz Eertz-Hertogh Ferdinandus ghesonden te wesen: den derden hoop is eensdeels verdeylt op de Armade des Koninghs van Spaengien / onder den Prince Doria / die last hadde (so men voor gaf) de Kusten van Afriken te bespringhen/ ofte aenslagh op de Stadt van Argil te maken. Over het Krijgs-volck hadde het gebiet den Hertogh van Parma / metten Heere Don Virginio Orsini/ Hertogh van Braciano met meer andere/ende waren sterck ontrent 90. Galeyen / met veel Schepen / van alle nootdruft wel versien.

Princen Doria ende Parma aenslagh op Argil te vergeefs.

Dese Armade heeft tempeesten ontmoet / ende is schielijck tegen alle hoope van goet exploict/ te rugghe ghekeert sonder yet uyt te rechten / oft de voet op 's Vyandts Landt te setten / tot bedencken van veelen / ende met groote op-spraecke vanden Prince Doria ende de andere beleyders/ daer over in Italien veel beschuldinghen ende ontschuldinghen / ofte Apologien ghemaeckt werden.

Eenen anderen tocht ter Zee / ofte Armade / heeft den Koningh van Spaengien ten selven tijde voorghenomen / tot vorderinghe van sijn Nederlandtsche Oorloghe / ende om Yrlandt te conquesteren / uyt krachte vande Bulle van excommunicatie/ uytghegheven by Paus Pius Quintus / ende sints by Gregorius 13. ende Clemens 8. gheconfirmeert/ tegen de Koninginne van Enghelandt / tot welcken eynde/ hadde van over langhe groote ghereetschappe ghemaeckt / ter instantie principalijck van verscheyden Enghelsche seminarij / Jesuijten ende eenighe Yrse/ als den Grave van Teroen met sijnen aenhangh / die nu in rebellie hem langhe onthouden hadde inde Noordtse Wildernissen des Landts van Yrlandt/ woeste ende waterachtighe plaetsen / op toesegghen van Spaengien: desen Tiroen / ghenaemt Hugo O-Neal/hadde de Koninginne Grave van Tir-Oen ghemaeckt. De Conqueste van dit Koninghrijck/ hebbende veel schoone Havenen / principalijcken teghen 't Zuyden / zijnde groot ende vruchtbaer / heeft Spaengien goet ende licht ghedocht met hulpe vande Rebellen / zijnde gheacht redelijcken bequaem om tot sijn voornemen van Conquesten in Enghelandt ende Nederlandt te gheraken/ met het gebruycken ende besitten van die Haven / ende nootelijck totte dominatie vande Oceaense Zee. 1601.

Hier toe isser in Spaengien een Armade toeghereedt (die in Nederlandt ghevreest werdt) onder den erbaren Krijghs-overste Don Joan de Laquila/ die eertijdts Pagie gheweest was vanden Hertogh van Alba / ende Overste vande Spaengiaerden / die Bretagnien meynden te conquesteren / ende Blawet aldaer ghesterckt hadden / maer metten Vrede tusschen de Kroonen van Vranckrijck ende Spaengien/ dat weder verlaten hadden. Desen Don Joan de Laquila is in 't leste Augusti dit Jaer / met ontrent vijf duysendt Spaengiaerden / ende eenighe Italianen uyt Spaengien afghevaren / gheconvoyeert met veel Oorlogh-schepen van Don Joan de Gevara / van amunitie ende gheldt wel versien / veel Vrouwen ende Kinderen mede brenghende / om aldaer Coloniam ofte inwooninghe te planten / ende is den achtsten October ofte 28. September ouden stijl/ in Yrlandt aenghekomen / tot Kensal / een stedeken met een goede Haven / in 't Zuyden van 't Eylandt ghelegen: eenighe van sijn Schepen verstaken vanden anderen / ende keerden wederomme: aen 't Landt ghekomen met sijn volck ontrent vier duysendt / heeft gheenen toeloop ghevonden vanden volcke / als hem toegheseydt was / dies sterckte hem aldaer / sijn Schepen te rugghe sendende om de reste van sijn volck te halen: heeft Placaten ende verklaringhen uytghegheven / dat hy ghekomen ware tot hulpe vande ghetyranniseerde Yrssen / ende tot weder inplantinghe vande Roomsche Catholijcke Religie/ &c. Maer hy en heeft daer niet veele mede uytgherecht / zijnde dat Zuydt-quartier van Yrlandt/ alder-best de Koninginne toeghedaen / ende eenighe Rebellen aldaer / waren ghevanghen ofte andersins versekert.

Koning van Spaengien valt in Yrlandt met 6000. sterck/ onder Don Joan de Laquila.

Spaengiaerden nemen Kensal in Yrlandt.

Desen inval ofte aenkomste der Spaengiaerden vernomen zijnden vanden Viceroy / ofte Stadt-houder der Koninginne in Yrlandt / den Baron van Montyoye / vanden huyse Blont / heeft hem in October met sijn Krijghs-volck nae hem toe begheven/ latende eenighe besettinghen om den Grave van Tiroen in sijn Wildernissen te houden / ende heeft de Spaengiaerden allenskens benaut / beleghert ende besloten: Daer nae isser noch eenen anderen hoop Spaengiaerden ontrent twee duysent (de reste vanden eersten hoop) in December aenghekomen / maer alsoo sy de Haven van Kensal beset vonden mette Enghelsche Oorlogh-schepen / onder den Vice-Admirael Sir Richart Levison / soo moesten sy wijcken / ende voeren inde Haven gheheeten Castelhaven / daer sy by den voorsz Levison besprongen werden / hebbende meestendeel van haer volck ghelandt / ende verlooren vijf ofte ses Schepen / ende veel werden ghevanghen / hoe wel met het grof Gheschut (alreede ghelandt) de Konings-schepen eenighe schade aen deden.

Den Viceroy van Yrlant/ Montyoye/belegert de Spaense in Kensal/ in October.

Op dese tweede aenkomste der Spaengiaerden/ begosten veel Yren in die Provintie van Munster hun te ontdecken / ende ontfinghen soudye vanden Spaengiaert. Den Grave van Teroen selve met sijn sone O-Donel / dat is / een groot Heer / by de hulpe vanden overvallenden subijten Vorst / die alle waterachtighe passagie openden ende hert maeckten / ghe-raeckten sy met eenen hoop volcks uyt Noorden in 't Zuyden in Munster/ende te Velde/om de Spaense in Kensal beleghert/te ontsetten/ by hun heur voeghende de Spaengiaerden die te vooren ghelandt waren tot Castel-haven / die dat haer sterckten met noch ander Havenen / die sy ingenomen hadden / als Valtymore ende Beer-haven.

Daer waren met Tir-Oen/ O-Donel/ O Rouck/ O / beduydende groot / met Redman / Bourck/ Mac Guyre / dat is / den Sone van Guyre / Mac Mahone / Randal / Mac Surley / Oconor / Slygoes

Teroen wilt de Spaense in Kensal ontset doen.

1601.

goes Broeder, Tyrel / den Baron van Lixenho / met meer andere: dese sterck ontrent 6000. te voete / ende vijf hondert te Peerde / trocken tot ontset van Kensal / zijnde als Meesters vanden Velde / (den Viceroy Montyoy door den Winter seer van volck gheminderdert zijnde) hebben hun verthoont tusschen den Legher dat voor Kensal lagh / ende de stadt Corck / van waer 't Leger synen nootdruft ontfingh. Don Johan de Laquilla daghelijcx mede groote uytvallen op 't Leger doende.

Ten lesten op Kers-avondt / zijnde nae onsen nieuwen stijl den derden Januarij / bestonden de Yren de Beleggher̄s te bespringhen / ende meynden hun Arriergarde / mette beste Yren ende Spaengiaerden / onder 't beleydt van Tyrel / inde Stadt te krijghen / ofte worpense met veel Amunitie ende nootdruft (smorghens voor den daghe) by de stadt: maer den Viceroy Montyoye hadde goede ordere ghenomen / hoe wel seer weeck van volck / ende hadde een plaetse wel beset / boven het quartier vanden Grave van Thomondt / om sijnen Vyandt den pas te stoppen: Het welcke als Tir-Oen inden dagheraedt aenkomende sagh / wilde weder te rugghe trecken over een broecke ofte waterachtige plaetse: maer dat gemerct vanden Ridder Sire Richard Winckfiel / den Maerschalck van Yrlandt / uyt haer Retraitte ontboot 't selfde den Viceroy / die terstondt oock voor uyt reedt op een hooghde / ende sagh sijn vyanden over een plat veldt trecken in drie squadroenen / haer Peerde-volck voor Arrier-garde ende op de vleughels / ende de bagagie voor uyte / bethoonende de vreese in 't lijf te hebben / het welcke hem terstondt dede resolveren hun te volghen ende sijn gheluck te versoecken: wel wetende dat synen vyandt gheen soo vorderlijcke plaetse in dat ghewest soude vinden / als 't voordeel dat hy alreede versien ende ghepasseert hadde: Dies hy den President van Monster (Sire George Carew) beval met drie hondert Peerden in het Legher te trecken / om dat te beschermen teghen de uytvallen van Don Joan de Laquilla / hy selve met drie ofte vier hondert Peerden / ende ontrent twaelf hondert Voet-volcks / volghde synen vyandt / dien hy achterhaelde / midts sy een waterken te passeren hadden / daer mede hy meynde hem selven te bevrijden: Maer Sr. Herry Poers / den Maerschalc ende den Grave van Clam-Rickard / namen met hun Sr. Ricchard Greame / ende andere Cornetten Peerden ende Voet-volck / om eenigh van 's Vyandts Peerde-volck / die een ander passagie inhielden te bespringhen / dat sy wel deden / die van ter zijden aenvallende: waer over het Yrsche Voet-volck aenquamen al oft sy dien pas ende hun Peerden wilden beschutten: maer hoe wel sy groot samblant toonden / ende met ghevelde spiessen aenliepen / bleven terstondt weder staen. Montyoy den Vice-roy / sondt oock over 't Waterken sijn Cornet Peerden onder den Ridder Sr. William Gondolphin (een Sone van eenen Vader / Sr. Franses Gondolphin / daer het Nederlandts Schip-volck seer in ghehouden is / als Vice-Admirael op 't uyterste van Engelandt / daer sy menighvuldighe assistentien van ontfanghen hebben) met Carews Cornet onder Capiteyn Mishew ende eenich Voet-volck onder Jan Barcley / Sergiant Major van 't Leger / by de welck hem voeghden den Maerschalck / Sr. Herry Davers / met de Capiteynen Taff / Flemming ende andere / ende bespronghen des Vyandts Peerde-volck / die den aenval niet en wilden verwachten / maer namen de vlughte: het welcke sy siende / dochten beter (de slagh-ordene verbaest staende) te chargeren / dan de Peerden te volgen / de welcke sy terstont braecken.

Teroen vindende de pas beset / wijckt / ende wort van de Viceroy gevolght.

Teroen met de Spaengiaerden wort van de Viceroy in Yrlandt geslaghen / den vierden Januarij / 1602.

De Arriere-garde der Yren / onder 't ghebiedt van Tyrel / daer alle de Spaengiaerden by waren / stonden noch op een hooghde ter rechter handt stille: daer-en-teghen den Viceroy Montyoye sijn Arriergarde stelde: maer soo Tyrel trock tusschen dese Arrier-garde ende het vechtende Peerde-volck / soo bespongh Montyoye die van ter zijden / ende dreeffe tot een optrecken van eenen heuvel / ghenoech disordelijcken / om te volghen eenighe van haer ghesellen / waer dat sy boven op den heuvel bleven staen / maer niet langhe / want de Yrsche verlieten terstondt de Spaengiaerden / ende namen de vlucht: waer over de Spaengiaerden meest vanden Ridder Gondolphin verslagen worden. De Yrsse avantgarde met haer vleugelen / siende hier ende daer watter passeerde / de Wapenen van haer worpende / namen de generale vlucht / soo dat d'Engelse met doodtslaen genoech te doene hadden / die vervolghende ontrent een halve Duytsche mijle.

1601.

Den Oversten vande Spaengiaerden / Don Alonso de Ocampo werdt ghevanghen met drie Capiteynen / ses Alpheros ofte Vaen-draghers / ende ontrent 40. Soldaten / Spaengiaerden. Tir-Oen ende O-Donel mette Yrsse Heeren / vluchten alle / die vander batalie werden meest verslaghen: Daer waren dooden ghetelt op de plaetse ontrent twaelf hondert / men vont wel wapenen voor twee duysent Mannen / Vendelen waren daer neghen ghenomen / waer van de ses waren Spaense: de ghevanghenen Yrssche als Rebellen / werden in 't Legher gehangen. D'Enghelsche en verlooren maer een Man van name / de Cornette van Sr. Ricchard Greame. De Ridderen / Gondolphin / Davers / Crestz ende andere weynich ghequetst dan verlooren veel Peerden. Den Grave van Clam Richard droegh hem seer Manlijck / ende werdt op 't Velt Ridder gheslagen. Den slagh aldus ghedaen zijnde / ende 't volck vergadert / dede den Viceroy Montyoye voor de Victorie God opentlijck dancken.

Tgetal van de verslagene.

Don Johan de Laquila / binnen Kensal verstaen hebbende dat sijn Ontsetters gheslaghen waren / desparerende van eenigh ander ontset / dan datse met een stercke ende machtighe Armade moesten uyt Spaengien komen / om niet gheslaghen te worden / die welcke hy twijfelde / ofte 't sijnen Koningh mochte de kost weert wesen te resolveren ende te avontueren: sondt nae vijf ofte ses daghen / den twaelfden Januarij / uyt Kensal eenen Brief met sijn Trommel / begheerende met eenen bequamen Edelman te spreecken: daer werdt binnen ghesonden den Ridder Willem Gondolphin / den welcken de Laquila seer kloeckelijck aenspraeck: soo dat wy de woorden / om dat sy fraey / Historiael / ende Exemplaer zijn / wel hebben willen hier by voeghen / als volght.

Don Joan de Laquila sendt om compositie den 12. Januarij 1602.

Hy hadde den Viceroy Montyoye / wel sijnen harden ende strenghen / maer nochtans sijnen eerbaren vyandt ghevonden: daer teghen de Yrsche / niet alleene weke ende Barbarische / maer (alsoo hy vreesde) valsche vrienden waren / waer door hy in sijn gemoet seer wel ghenegen was tot de eene / en̄ verleent vande andere / het welcke hem hadde beweecht een openinge tot een compositie te maken / die mochte strecken tot versekeringhe en̄ profijt vanden staet van Engelandt / en̄ ten minsten achterdeele vande Kroone van Spaengien / midts leverende inde macht van den Viceroy de Stadt van Kensal / met alle de andere plaetsen in Yrlandt by de Spaengiaerden ghehouden / so dat sy mochten vertrecken met soo eerlijcke voorwaerden / en̄ middelen / als toestont sulckē Krijgsvolc / die door noot noch niet gedwongē waren t'ontfangen conditien / maer ghewillich beweecht / om behoorlijcke respecten / hun selven te verlossen ofte desgageren / ende te verlaten een volck / by wien synen Koningh ende Meester so opentlijck verabuseert (soo niet verraden) ware. Daeromme so het den Viceroy goet dochte / vorder van dat poinct te handelen / soo moeste het hem gelieven / hem wel ende recht te verstaen / ende hem toelaten sijn propositien te maecken / soodanigh / als toestondt Krijghs-volck volkomelijck gheresolveert / liever hun levende te laten begraven / ofte duysent dooden te sterven / dan te consenteren tot eenigh Artijckel van accoorden / dat in 't minste soude smaecken van eenighe kleynhertichheyt ofte on-eenbaerheyt: hebbende noch so vasten betrouwen op hare tegenwoordige stercte / en̄ op het Koninghlijck ontset / verwacht uyt Spaengien / dat sy niet en hadden te twijffelen / maer moesten goede rekeninghe gheven van hun selven / ende van den intereste van dat Koninghrijck. Van den gerechten smaet en̄ haet gekregen tegen de Yrsche Natie / verboot ende drong hun-lieden /

Oratie ofte aenspraecke van Don Joan de Laquila aen den Ridder Gondolphin, noodende tot parlement te komen.

1601. lieden / van hun (voor haer) vorder in te steecken ofte ingageren / meer dan den noodt hun mochte dwinghen/ Ec.

Den Ridder Gondolphin dit ghehoordt hebbende/ sonder anderen last dan rapport van 't gehoor te doen/ dede sijn boodtschappe aenden Viceroy / die hem met dese antwoorde weder sondt.

Antwoorde vanden Enghelschen Viceroy aen Laquila.

Hoe dat hy onlanghs hadde gheslaghen hun ontset / ende hy verstondt soo wel sijn eyghen vermoghen ende heur weeckheydt / dat hy niet en hadde te twijfelen van kortz hun te forceren ende te dwinghen / die hy wiste gheprefsseert van swaricheden / die niet te wederstaen waren / hoe seer sy die sochten te bedecken : niet teghenstaende / hy kennende sijn Koninginne Majesteyts gratieuse ende ghenadighe ghenegentheydt totte deucht/ soude mogen besmet worden door eenighe moetwillighe hartneckicheyt/ streckende tot stortinghe der Christenen bloedt / was te vreden te handthaven de aenbiedingen van verdrach / soo dat het mochte gheschieden met soodanighe eerlycke ende avantagieuse Artyckelen voor hare Majesteyt/ als het voordeel dat sy nu over haerlieden hadden/ met redene vereyschten.

Daer nae tracterende / werden sy over de forme vande Stadt over te geven genoech accoort/ ende hun vertreck : maer den Viceroy Montjoy wilde hebben/ sy souden daer laten hun ghelt ofte tresor/ hun vanden Koningh mede gegeven/ mede alle hun Artilerie ende Amunitie/ latende de Yrische Vassalen vande Koninginne tot haer dispositie/ Ec.

Replicke van Don Joan de Laquila aenden Viceroy.

Tot dese poincten heeft Don Johan gheensins willen consenteren/ maer met heftich teghen segghen/ seyde : dat hy ende alle de sijne liever wilden alle uyterste ellende aengaen/ dan bevonden te worden vervallen in soo grooten verraderije / teghen de eere van sijnen Koningh / ende teghen de reputatie van sijn professie/ alwaer 't oock dat hy hem bevonde onmachtich van het belegh te konnen wederstaen / hoe veel te meer nu / wanneer hy niet alleene verhoopte te moghen herderen het belegh eenen tijdt langh / maer selve met patientie ende standtafticheydt alles te overkomen. Jae (seyde hy) hy nam 't selfde qualyck/ dat hy soo misverstaen soude worden/ waer door men hem sulcke onredelycke Artijckelen soude voorhouden / die welcke / soo den Viceroy hem noch eenmael wilde voor-houden / soude van stonden aen ghebruycken het voordeel van sijn sweert / ende niet meer de benefitie van sijn voorighe aenbiedinghe / Ec. daer by segghende : dat den Viceroy hem wy mocht laten voor staen / een goet ende profijtelijck voordeel gedaen te hebben aende Kroone van Enghelandt / beter dan twee hondert duysent Ducaten weert / als hy henlieden ghedwonghen soude hebben sijn interest/ vast-hout ende voordeel te quiteren eenlijck in Baltimore / sonder de Stadt Kensal / Castel-haven ende Bere-haven. Want (seyde hy) ghenomen dat dese alle verloozen waren / soo ware dat Pene Insula, ofte half Eylandt van Baltimorie / boven sijn stercke gheleghentheydt/ noch ghesterckt by hare handen ende industrie / gheprovideert (alsoo het was) van victualie ende goedt Gheschut / met amunitie suffisant/ om den Koningh van Spaengien te gheven ende te behouden een seeckere ende bequame Havene / voor sijn aenkomende Vloten ofte Armaden : zijnde machtich eenen Leger van 10. duysent Mannen te wederstaen / tot dat Spaengien dat quame ontsetten : zijnde aen sijn volck soo veele ghehouden / ende hun soo veele aen gheleghen / al waer 't maer om der eeren wille : dat welcke een verre grooter ende machtigher invasie soude aenbrengen/ dan d'eerste ware gheweest / die aenghevanghen was op een quaedt fondament / ter instantie van een verachte / snoode ende Barbarische Natie / die welcke / ontdeckende haer weeckheydt ende gebreck van machte/ hadden nu gewapent den Koningh sijnen Meester / om voort-aen eenlijck te steunen op sijn eyghen macht : zijnde gehouden om der eeren wille / sijn volck te ontsetten/ soo diepe gheingageert ofte verpandt / om alsoo uyt te wisschen de memorie van sijn voorich ongheluck ofte tegenspoet. Maer (seyde hy) vorder/ dat waer eenlijck maer gesproken/ soo by gevalle den Viceroy machtich ware te forceren ofte over weldighen de Stadt / dat welcke hy hem wel verseeckeren wilde / niet en ware machtich te doen / hebbende (op sijn ware eere) op dat pas binnen de Wallen vander Stadt boven de 2000. vechtende Mannen / ghesont ende wel gemoet/ behalven die sieck ende ghequetst gheweest waren / ende dagelijcx genasen : den meestendeel oude Soldaten/ die niet lichtelijck en vielen / dan door 't sweert : ende sijn nieuwe Soldaten waren nu inde wapenen gheoeffent / ghewendt tot locht ende climaet / bequamer alle onghemack te lyden / dan sy waren in 't eerste : haer middelen waren van eetwaren soo goedt / alsse over 2. Maenden gheweest waren / daer den Spaengiaert hem mede lyden konde / ende noch ghenoech hadden voor drie Maenden meer : sy logeerden in goede warme huysen / met behoorlijcke amunitie / ende / welck 't beste van al was / waren wel verseeckert dat hun ontset daer kortz wesen soude. Maer om rondt uyt te spreken : Wy soecken ons volck te sparen/ ende ons macht te bewaren / ten besten wy konnen / om u lieden te beter te moghen ontmoeten op een bresse ofte storm. Ende om kort te maecken/ sijnen Meester den Koningh hadde hem ghesonden te assisteren de Graven van Tir-Oen ende O-Donel / betrouwende hun belofte / dat sy hem met hun macht by soude komen/ ende als hy langhe ghewacht hadde / ende den Legher vanden Viceroy weder-staen / waren sy met alle hun macht aenghekomen op twee Enghelse mijlen nae Kensal/ versterckt met een goet ghetal Spaengiaerden / toesegghende ons t'allen uren te ontsetten : maer wy saghen die ghebroken van een handt vol volcks / ende verstoven : O-Donel in Spaengien/ ende Tir-Oen in 't Noordt-Yrlandt vluchtende. Ende daeromme hadde hy dese handelinghe te weghe ghebrocht / om den Koningh sijnen Meester te ontlasten / te desengageren / ofte uyt te trecken / van te assisteren een volck / van hun selfs soo onmachtich/ dat den gheheelen last vande Oorloghe soude moeten op sijnen hals ligghen/ ende soo ontrouwe / dat het lichtelijcken soude moghen beweecht worden/ hem ten eynde / door alle goedt-gunsticheydt selve te verraden/ Ec.

Den Viceroy in Yrlandt/ accordeert de Spaengiaerden hun begeeren.

Naer dese ende dierghelijcke woorden meer / de Engelsche siende dat vast voornemen vande Spaengiaert / dochten best het appointement aen te nemen/ hun verschil maer zijnde / dat sy het gheschut / amunitie ende ghelt wilden mede nemen / het welcke ghelt van 't eerste af was hondert duysent Kroonen / ende nu vier Maendt soudtse aen soo veel volcks daer van betaeldt/ was nu tot een kleynder somme ghewordden/ die toch in sijn Krijghs-volck handen soude vallen / ende daeromme niet weert 't Legher inden Winter langher daer voorzen te houden / dat welcke van over de Zee uyt Enghelandt moeste ghevictalieert worden / het Landt rondt-omme daer omtrent al af-ghegheten zijnde : het Krijghs-volck door Winters onghemack in dat Climaet seer swack : ende boven al beweechden den Viceroy / dat sy te vreesen hadden / dat de Spaengiaerden te sterck mochten nestelen in die andere drie Havenen / van Castelhaven / Baltymoore ende Beer-haven : dat welcke gheldt / bloedt ende tijdt soude kosten eer sy daer uyt ghedreven souden worden : waeromme sy wijsselijcken den Spaengiaert de Artijckelen toesloeghen. Don Johan hem oock wel latende voor-staen / den Koningh sijnen Meester mede eenen goeden dienst te doene / met sijn Krijghs-volck te bewaren / ende voor te komen de groote kosten van een Armada/ ende hem te verplichten ende ingageren vorder sijn eere / voor een Landt ende Natie die het niet weert ware.

Articulen tusschen den Viceroy van Yrlandt ende Don Joan de Laquila.

Aldus hebben over die Artijckelen gheaccordeert/ die besworen ende onderteeckent / ende van wederzijden volbrocht / als dat alle de Spaengiaerden uyt alle de vier sterckten / van Kensal / Castel-haven / Baltymoore ende Beer-haven souden vertrecken metten eersten winde / met vlieghende Vendelen / bagghe ende bagagie / gheschut ende amunitie / voor haer huerende (voor hun gelt) schepen / koopende victualie ende nootdruft / ende te vertrecken in een ofte twee reysen ofte vlooten : daer-en-tusschen souden

de

1601.

de Spaengiaerden gheen Wapenen aennemen / al quam daer oock haer ontset upt Spaengien / voor zy eerst in Spaengien souden gelant wesen. Sy souden oock soo sy op haer reyse door Wint verstaken/ alomme als vrienden ghetracteert wesen. Don Joan de Laquilla soude Ostagiers geven / voor de goede wedercomste vande Engelsche schepen ende haer vrachten. Also geschiet in Januario 1602.

Spaengiaerden met Don Johan de Laquila verlaten Yrlandt in Januario.

Daer nae zijn sy in verscheyden reysen vertrocken/ ende langhe wachtende na den Wint/ zijn vande Enghelsche beleefdelijcken ghetracteert geweest ende zijn in Spaengien wel gelandt gheweest / zijnde alles eerlijck volbracht / ende d'Engelsche Schippers werden in Spaengien danckelijck betaelt : ende d'oorsake van desen Spaenschen tocht / en quaet succes / werdt de schult ghegeven/ datmen in Spaengien niet en konde resolveren/ om daer mede een geweldige Armade ofte Vlote te senden.

Staet vant belegh van Oostende/ int eynde vant Jaer 1601.

Alsoo is die gheluckighe Koninginne van Enghelandt ontslaghen gheweest van eenen sorghelijcken vyandt / die in haer Eylanden ende Havenen sochte te nestelen/ daer haer Koninghrijck ende mede de Nederlanden veel aen gelegen was.

Wy sullen weder wat van het langhduerigh belegh van Oostende verhalen / een belegh dat alle beleggheringen te boven gaet/ daermen inde Weerelt weet van te spreecken / ofte in Historien te lesen / daer soo grooten ghewelt / soo van gheschut als andersins op ghedaen is / ende soo veel volcks gheduerichlyck om vernielt is : Wy en sullen maer eenighe vande notabelste gheschiedenissen verhalen / renvoyerende den Leser curieus aen gheheele Boecken / die daer van sullen mogen beschreven worden.

Te vooren hebben wy de gheleghentheydt vande Stadt ende van 't belech beschreven/ dat so lange bleef duerende in een wesen gheduerichlijcken d'een teghen d'ander schietende : het schieten was meest als de Schepen daer upt ofte in wilden varen. De beleggers sochten de Guele te stoppen / by veelderhande manieren: by wijlen soo dede de Zee op springh-tijden ende Noortweste winden groote schade / dat zy vreese hadden/ofte de Stadt gheheel vander Zee / ofte eensdeels mochte wech ghevoert worden/ dan wert t'elcke reyse met Rijshout/ Delenbert/ Balcken/ Mastē ende steenen weder herbout.

De Soldaten buyten eñ binnen leden inden winter groote armoede / principalyck die vander Stadt/ die buytē in de Contrescharpen ende Schanssen moesten de wachte houden/ over de ander nacht/ synde de passagie daer so vuyle ende slykerich/ waer door d'Engelsche veel vertrocken/vluchten/ sieck werden ende storven / eñ soo seer minderden / dat het garnisoen twelck te vooren gheestimeert was seven ofte acht duysent nu in December tusschen twee ende drie duysent ghekomē was. Daer over dat den Generael Vere schreef met alle brieven om meer volcx.

Eertz-hertochs volck steeckt den brant in den voet vant Bolwerck.

Sindert is gebeurt dat den Eertz-hertogh liggende in Albertus Schansse / met de Wintersche langhe nachten wat heeft willen versoecken / eñ zijn Krijchsvolc zijn den 21. Decembris ter middernacht op het leech-water door de Haven van 't Westen met vier hondert Man ghekomen / langhs het strangh voor by Santhil/ aen de Oost-zijde eenen alarm makende/ van waer sy ontrent Schottenbergh op de Wallen quamen / doodende een sentinelle ofte schiltwachte van Gistelles Compagnie / ende met grooten wint hebbense in brant ghesteken/ een blinde ofte hoop van langh Rijshout / ghepylt teghen 't slaen vander Zee/ tot bescherminghe vanden voet vande Bolwercken gemaeckt by 't Noorden/ ten eynde vande faulse braye/ onder t'poinct vanden Santhil / waer van oock den voet/ die met Tuynwerck teghen den slach van 't water beset was/ drie daghen ende drie nachten ghebrant heeft / datment met geen zant ofte water heeft konnē blussen / door het gheduerich schieten. Den selven nacht werdt tusschen de Ramparen ende Palissaden verdoolt ende ghevangen ghenomen eenen Italiaenschen Soldaet.

Desen Italiaen / zijnde den 22. Decembris secretelijcken gheexamineert van den Generael Vere / heeft hy hem verklaert dat den Eertz-hertogh in den sin hadde eenen generalen assault op de Stadt / Contrescharpe/ Ravelijns / op de Zuyt ende Westquarree ende halve Manen te doen/ als te weten/ dat dē Grave van Busquoy soude vande Oost-zijde aenvallen het Noordt-Oost Ravelijn vande oude Stadt / metten leegen Water / dat seer wel s'nachts paste. Van 't Westen souden versoeck doen andere Oversten by den Santhil / ende ten twee steden op de oude stadt/ mede aen Porcepick / dat een kleyn Ravelijn is / inde Contrescharpe daer mede den Beir bewaert / ende de grachten vande Stadt vol Waters ghehouden worden / ende daer vele aen gheleghen was om diversche oorsaken. De ander aen loopen souden gheschieden op de buyten wercken liggende Zuyt ende Zuyt-west vander Stadt/ ghenaemt het Zuytquarree/ den Polder ende West-quarree / op het welcke drie weecken te vooren de beleggers eenen stercken aenval ghedaen hadden/ ende waren met groot verlies daer van ghedreven.

Generael Vere verstaet van eenen generalen storm.

Den Generael Veer dit aldus int particulier verstaen hebbende / heeft den 23. Decembris twee uren naer middach ghesonden vier Capiteynen om Porcepick te besichtigen / ende datmen hem rapport soude doen / ofte het selve wel te houden ware teghen s'vyandts aenval : met welck besichtighen / alsoo de selve Capiteynen besich waren om ghetrou rapport te doen / is daer gekomen de Capiteynen Loys de Couture/ die vanden Generael last ende bevel hadde aenden vyandt te versoecken spraecke / om tot een parlementeren te komen / ende tot dien eynde Ostagiers te senden ende te ontfangen : twelck also de Gouverneur dede sonder advijs ende voor-weten / vande andere Capiteynen aen velen geen kleyn nadencken gaf: Te meer / om dat s'nachts te vooren seecker Persoon upt des Eertz-hertogen Leger metten laghen watere ghekomen was / aen de West-zijde door de oude Haven voor de Stadt / metten welcken de Sergiant Major/ mede by laste vanden Generael langh spraecke hadde ghehouden/ soo langhe dat het water hoogh ghewasschen zijnde / de selve (diemen seyde Rivero/ of Mattheo Serrano te wesen) niet wederomme te rugghe en konde komen/ derhalven hy over de Santhil in de Stadt ghebracht ende door ghelept wiert na de Boschpoort/ ende wierdt alsoo over de Guele ende t'Ravelijn weder uytghelaten / ende dit alles seer secretelyck.

Veynsinghe van den Generael Veer om te parlamenteren.

Maer alsomen vanden Eertz-hertoghen zijde geen antwoorde en vernam : wiert de Lieutenant Colonel Capiteyn Ogle (overmits hy mede wat Spaens sprack) van den voornoemden Generael Veer ghesonden op de plaetse hier voor ghenoemt / mede ten eynde als voren : maer en creech ooc geen antwoorde. Derhalven hy by den Generael is ghegaen/ hem aendienende / dat het scheen datmen eenighe forme soude moeten gebruycken/ ende een Trommel doen roeren/ t'welck opt voornoemde Porcepick gheschiet zijnde/ en gaf den vyant evenwel geen gehoor.

Middelen hier toe gebruyckt by den Colonel Ogle.

Hier op is den voornoemde Ogle wederom ghegaen by den Generael / hem aenseggende dat het scheen / dat de vyandt die vander Stadt niet en wilde hooren spreecken/ op haer eyghen gront/ vraghende of hy goet vont/ indien hy den vyant tot spreecken wilde brenghen/ datmen met eenen Trommelslagher soude gaen buyten de Stadt wercken / tot op de kant van de Haven. Hoewel nu de Generael dit wel toestont/ maer voor het schieten vreesde / heeft sich niet te min de voorseyde Lieutenant Colonel door last van den Gouverneur derwaerts begheven : ende is op het tweede roepen by hem ghekomen Mattheo Serrano Gouverneur van Sluys : eñ wiert eyntelick besloten (naer dat een yder by zijne principale was gheweest) datmē Gecommitteerde inde Stadt/ ende Ostagiers int Legher soude senden / d'een op't woort van den Generael of Gouverneur Veer / d'ander opt woort van Don Augustijn de Mexia: ende daer-en-tusschen soude wesen stilstant van Wapenen te Lande / maer niet te Water.

Ostagiers ten weder zyden.

Hier over zijn van weghen den Eertz-hertoghe in de Stadt ghekomen de voornoemde Serrano ende Capiteyn Ottaignes : Ende daer teghen zijn van wegen den Generael int Legher ghesonden de Lieutenant

1601. tenant Colonel Ogle / den Capiteyn Farsar met hem nemende / overmidts de Generael niemant van d'andere natien (hoewel hy groote moeyte daeromme dede) en konde bewilligen mede te gaen. Welcke onwille hier uyt rees / dat dese Actie by den Generael voorghenomen was buyten kennisse van 't Garnisoen ende de Borgherye / oock datter weynich Officiers waren die daer af wisten: dies oock die vande Magistraet int Logement vanden Generael teghen dese handelinghe ginghen protesteren / waer over de Generael seer qualijck te vreden was / hun vertoonende dat hy dit parlementeren maer en hadde aenghevanghen / om zijnen vyant te amuseren / tijdt te winnen / ende middeler tijdt t'verwachte secours vande Staten te krygen / also hy een generale storm vreesde / ende swack van volck was / ende hy oock diende tijdt te hebben / om eenighe noodige aengevangenen wercken op te maken ende andere te repareren.

Aenkomste vande Ghecommitteerdes des Eertshertoge ende misnoeghen daer over ontstaen in de Stadt.

De voorschreve Gecommitteerde van den Eertz-hertoghe aende Faulse braye / of daer ontrent ghekomen zijnde / liet den Generael zijnen Camerlingh Edward Coldwel eenen alarm maecken / daer groot rumoer uyt ontstont inde Stadt / niet sonder apparentie van groote beroerte onder 't Kryghs-volck / alsoomen inder Stadt hier van niet en wiste: twelck evenwel de Generael hadde doen doen om een bequaem pretext te hebben / mette voorschreven Ghecommitteerde niet te spreken / ende alsoo te meer tijdts te winnen.

Middelen by Veer gebruyckt om tijdt te winnen.

De Ostagiers van Veer over de Haven wesende / zijn eerst by Don Joan de Pantoche Adjudante / ende daer nae aen de Batterye komende (daer achter het gheheele Legher soo te voet als te Peerde ghereedt stont om te stormen) by Don Augustino de Mexia ontfanghen: die by den Eertz-Hertoghe bracht / van waer zy luyden na eenighe vraghen by zijne Hoocheyt aen Capiteyn Ogle ghedaen / met Don Augustino in zijn Logement zijn getrocken.

Middeler tijdt heeft den Generael Veer de voornoemde Ghecommitteerde van den Eertz-hertoghe / soo langh op ghehouden (midts de Boden tusschen beyden over ende weder over ginghen) dat het water soo seer was ghewasschen / dat sy den selve wech die sy inghekomen waren / niet weder uyt en konden passeren: daer over hy / ten deel nu hebbende dat hy begeerde / hun dede aenseggen / dat alsoo hy in soo grooten saeck niet en vermochte te doen / sonder ghemeyn advijs van alle de Capiteynen ende de Magistraet / die alsnoch tot geene handelinghe ghesint en waren / sy wel wederom mochten vertrecken / dienvolghende / hy oock de selve terstont met eenen schuyte aen 't Oosten heeft doen oversetten: daer mede doen hy Veer eenen gantschen Winterschen nacht hadde ghewonnen / den welcken hy heeft doen toebrenghen met wacker ende neerstich te doen arbeyden op die Forten inde oude Stadt / hebbende daer toe gheordineert menichte van handen van allen kanten.

Vertreck van den Eertshertoghen Ghecommitteerde.

S'morghens daer aen / zijn Serrano ende Ottaignes met groot misnoeghen wederom int Legher ghekomen / om dies wille dat den Generael Veer henluyden niet eens en hadde willen te woort staen noch hooren spreken. Waer over deliberatie by den vyant ghehouden zijnde / isser garde op 't Logement vande Ostagiers ghestelt / ende heeft Don Augustino aen Ogle te kennen ghegheven de wederkomste vande Ghecommitteerde / midtsgaders het groot misnoeghen vanden Eertz-hertoghe op zijn persoon / om dat hy hem (soo hy seyde) bedrogen hadde. Maer Ogle / sich excuserende / seyde / dat hy de saeck soo staende / selve bedroghen was: ende heeft terstont met voorweten ende goet vinden vanden Eerts-hertoghen / eenen Brief aen den Generael Veer gheschreven ende in de Stadt ghesonden / daer in verhalende / hoe dat hy sich ten hooghsten verwonderde over sulcke maniere van doen / versoeckende zijne meeninge ende advijs hier op breeder te verstaen / met eenen oock te kennen ghevende den staet in de welcke hy ende Farsar waren / ende apparent waren noch meer te vervallen / ten ware hierinne wijsselijck werde voorsien.

Wederkomste van des Eertshertoghen Ghecommitteerde in 't Legher en lwarichept van de Ostagiers der Stadt.

Waer over de Generael Veer in zijn Logement ontboden hebbende alle de Fransche / Schotsche ende Nederlandtsche Capiteynen mede present den Colonel Loon / ende aldaer wederom verklaert hebbende / tot wat intentie hy ghesimuleert hadde in communicatie metten vyant te willen komen / met hun in deliberatie heeft gheleyt / hoe men de Ostagiers by den Eertz-hertogen zijnde soude konnen los maken / ende voorgeslagen hebbende / oft het niet goet en ware sich te houden als oft men int parlementeren soude willen voorts varen / om alsoo wederom eenighe Ghecommitteerde van den vyant inde Stadt te kryghen / door middel van de welcke men daer naer de voornoemde Gyselaers soude mogen lossen: is t'selve by gemeynen advijse goet gevonden / ende de sake soo beleyt / dat de Ghecommitteerde hier boven ghenoemt / wederomme op nieus in de Stadt ontboden ende gekomen zijn: Veere wel blijde zijnde van hare wederkomste / als daer door nu bequame gheleghentheydt hebbende om zijne Ostagiers los te kryghen. Ende zijn op het weder in komen van Serrano ende Ottaignes om de selve te ontfangen / Gecommitteert de Capiteynen Johan de Rijcke / ende Charles Russart / beyde onder de Colonelschappen van Zeelandt mitsgaders Capiteyn Sincleare Schotsman / die des avonts te ses uren zijn ghegaen aende tonne / ofte catape by Westen / alwaer sy ontfanghen hebben ende in ghekregen de voorsz twee Ostagiers / ofte Commyssen den Gouverneur van Sluys Serrano / en Capiteyn Ottaigne / Sergiant Major voorsz die welcke versochten vorderinghe vande saecke tot welcken eynde sy inde stadt gekomen waren. Waer op hun wert geantwoort: dat / terwijlen het nu spade was gheworden / ende de Capiteynen verscheyden op hun wachten / dat sy de patientie souden nemen totten aenstaenden daghe.

Middel ghebruyckt om d'Ostagiers te lossen.

Die vā Oostende ontfangen ghecommitteerde van den Eertsherto ge Albertus.

Ende nu smorghens / den 25. Decembris / Kersdach zijnde / sondt den Eertz-hertogh Albertus een Spaensch Capiteyn met een Trompette / ende openen Brief aen zijne Gecommitteerde / om op 't spoedichste te vorderen de affairen daeromme sy ghesonden waren: die by den Capiteyn de Rijcke ghehaelt / ter vergaderinghe vande Capiteynen gebrocht / ende den Serrano ghelevert werden / die daer over seer instantelijcken vorderden hunne belaste saecken. Daer werdt hun ghebeden sy souden wachten totten elf uren / men soude hun contentement doen: welcke antwoorde hy terstondt schriftelijcken sont aen den Eertz-hertoch / dan ontrent elf uren / ontdecktemen in Zee eenighe Oorloch-schepen die voor Oostende ten ancker quamen / ende mede brochten vijf Compagnien Soldaten / die sy terstont met Sloupen naer de Stadt sonden / ende daer in komende veel gheluyts van Trommelen maeckten / al ofte sy een groot Regiment knechten waren ghewеest / ende dese vijf Compagnien waren Capiteyn Johan Potey / de Compagnie van Joncker Justinus van Nassouwen / de Compagnie van den Heere van der Noot / den Capiteyn Johan Pyron de jonghe / mette Compagnie van Capiteyn Lacorde. Ende daeromme soo gaf den Generael Veer op de noene dese antwoorde aen den Serrano ende Capiteyn Ottaigne: dat het waer was / dat hy door ghebreck van weder ende wint / ende ander accidenten overvallen / was ghforceert om te dencken op middelen / om hem selven ende zijn volck te helpen / ende midts eenich ghebreck / tot het verstaen om een accoort te maecken / gedwongen ware geweest: maer / dat siende de Heeren Staten (zijn Meesters) zijn versoeck behertight hadden / den Wint alsoo mede helpende / dat zijn ghebreck nu versorcht ware / soo en konde hy nu niet met eeren vorder procederen in tractatie met zijn Hoogheydt den Eertz-hertoghe: ende daerom en hadde hy hun nu niet meer te segghen / ten ware eenen nieuwen noot / hem by ongheluck mochte overvallen / ende hem daer toe mochte veroorsaecken: hoopende zijn Hooheyt / als een vertueus Prince / hem dat niet qualijck soude afnemen / dat hy / als een Man van Oorloghe / nu niet anders en dede / dan hy behoudens sijn eere / vermochte te doen / ende sulcx als ordinaris ende ghebruyckelijck cours is voor Mannen van Wapenen. Hier over zijn dese Spaensche Ghesanten confuys vertrocken / hoe wel sy te vooren wat hadden

Vijf Zeelandtsche Vendelen komen binnē Oostende op Kersdach.

Generael Veer gheeft afscheyt des Eertz hertochs Ghesante.

1602. hadden begonnen te rucken. D'een vertrock voor ende d'ander nae: alsoo oock d'Enghelsche Ostagiers quamen weder / ende daer mede is elck in zijn gheheel gebleven als vooren.

Tot beter verklaringhe van 't voorsz / hebben wy goedt ghedocht den Leser hier te stellen de Copye des Briefs vanden Generael Veer / den 25. December ghesonden byden Capiteyn Jan de Rycke / aende Generale ende particuliere Staten der Provintien / ende aen Prince Mauritz.

Brief van Generael Veer, aende Heeren Staten over zijn acten / by Capiteyn de Rycke.

Myn Heeren / alsoo wy ons ghebrocht vinden in eenen soo weecken staet / dat het ons nae menschelijcke wijse onmoghelijck is te besetten alle onse buyten wercken / mede den om-vanck der Stadt / sonder 't gheheel te stellen in een openbaer dangier van overvallen te worden vanden Vyandt / soo hadden wy goedt ghevonden de voorsz buyten wercken te verlaten: maer overmidts 't selfde ontwijfelijcken soude veroorsaeckt hebben 't verlies vande Stadt / principalijck hebben mede / om 't selfde te voor-komen / willen ghebruycken een stratagema / ofte loosen vondt / te weten / een parlementeringhe metten Vyandt / om den selven te verleyden ofte amuseren / ende tijdt te ghewinnen / om daer-en-tusschen te moghen verbeyden het ghewacht Krijghs-volck / ende secours van uwe E. E. heerlijckheden / ende mede te moghen repareren / ende in beter defentie stellen de aenkomelicke plaetsen / als de oude Stadt / Porcquespick / Contrescharpen ende andere. Ende inder daedt zijnde heden seer wel te passe ghearriveert / sekere vijf Vendelen volcks van Zeelandt / hebben wy middel ghehadt om te gheven een korte ende peremptoire volkomen andtwoorde / aen sulcke / die hun hier hadden laten vinden van weghen den Vyandt: te weten / dat naedemale ons desen morghen-stondt toeghekomen was eensdeels 't ghene ons ontbrack / wy lieden niet en vermochten met eeren nae schuldighe plicht vorder daer mede voort-gaen. Maer daer-en-tusschen sal ick bidden uwe Edele Mo. Heerlijckheden te willen ghelooven / dat dit selfde secours / dat maer is van vier hondert Mannen / wel sober is / ende dat wy seer qualicken daer mede alles sullen konnen verseeckeren / ghemerckt daer by dat ons Krijghs-volck seer weeck is / midts den gheduerighen arbeydt vande wachten / die sulcks is / dat vande 48. uren / sy de 30. uren zijn op de wachten: Waeromme het meer dan tijdt is dat zy van hier ghetrocken werden / ende ons versorghen in alle diligentie van ander merckelijcke troupen / saemen tracht ende wilt dese Stadt bewaert hebben / alsoo wy tot noch toe ons niet hebben ghespaert / maer ons gheexposeert tot allen hazard ende schuldighen plicht / totte bescherminghe der selvigher: achtende dat niemandt 't selfde op dier voeghen soude willen doen: Alsoo uwe E. Moghentheden sullen moghen van als breeder ende particulierder worden gheinformeert by den Capiteyn Jan de Rycke / die wy tot hun senden / om het begheerde secours te doen haesten.

Hier over mijn Heeren / sal ick bidden den Almachtighen te seghenen het edele ende deuchdelijcke voornemen van uwe Edele Moghentheden / uyt Oostende den 25. Decembris 1601. Van uwe Ed. Mo. Heerlijckheden / den ootmoedighen ende seer onderdanigen ondertekent / F. Veere.

Oordeelen en interpretatien/met achter-dencken over Generael Veers acten.

Over dit doen ende schrijven vanden Generael Vere uyt Oostende / hebben veelderhande interpretatien ghemaeckt gheweest / veel achtende hy hadde wel moghen den Krijghs-raedt eer tot zijnen Rade nemen / ende dat stratagema anders aenlegghen / met minder jalousie ende achter-dencken over hem selven / midts sulcx ghesciede sonder weten van zijn Heeren ende Meesters / in alle ghevalle hoe wel het wel ghelukt ware / was sorghelijcken / naemelijck / den Vyandt door onbehoorlijcke plaetsen ten secreetsten in doen komende / ende dierghelijcke allegatien meer.

Den Eertz-Hertogh was seer ghestoort over desen soo spittighen treck ende handel / mede op eenighe vande zijne / die hem te veel betrouwens ende hoope ghegheven hadden / meer dan hy selve hadde: want door dese lichtveerdicheydt was alreede de mare alomme verbreydt / dat die van Oostende parlementeerden / ende dat werdt soo sterck ghelooft / dat selve de Hoven van Vranckrijck / van Enghelandt / ende de Staten in Hollandt ende Zeelandt anders niet en wisten / voor dat zy des Generael Veers voorschreven schrijven (met het rapport vanden Capiteyn de Ryck) ontfanghen ende ghehoordt hadden. De Borgheryen van Ghendt / Brugghe / Duynkercken ende Nieupoort / quamen met Wijf ende Kinderen in 't Legher / meynende dat die Stadt over gaen soude / ende verthoonden haer met menichte / dat die vander Stadt dat saghen / die hun alle bedroghen vonden.

Eertz-Hertogh maeckt ghereetschap tot eenen generalen storm.

Van dese acte beweeghde de belegghers soo veel / dat zy uyt passie ende affectie / meer dan uyt redene / resolveerden eenen Generalen storm ofte assault te doen.

De Staten vande Vereenighde Nederlanden waren wel verwondert / ende hadden oock noyt ghemeynt dat het Enghelsch Krijghs-volck soo ghesmolten hadde gheweest / door den Generael Veer ende zijner Capiteynen kleyn toesicht / ende lichtveerdigh Paspoort gheven van hun Volck / datmen die met groote troupen van veertich / vijftich / tsestich / jae meer t'seffens hadde ghesien in Enghelandt keeren / ghenoech welvarende: dies datter nu meer provisie werdt ghemaeckt / van Volck ende alle nootdruft daer te senden / soo dat die van binnen beteren moet kreghen.

Eertz-Hertoghens ordonnantie tot storm de 7. Januarij.

Den Eertz-Hertogh voor Oostende hem verdrietende zijn ydel hoope / is vande zijne beweecht eenen generalen storm te versoecken / eer datter meerder garnisoen in quame: Waeromme heeft alomme veel van zijn ghemutineerde Soldaten / ende andere onwillighe / met betalinghe ghecontenteert / ende groote ghereetschappe van leederen / schoppen / spaden / &c. ghemaeckt / hoopende den Santhil te onderkruppen / hem daer te begraven / ende soo die oude Stadt te bemeesteren. Ende daer over bestemde den sevensten Januarij sesthien-hondert twee / ten leeghen water nae de noene ordonnerende / dat den Maestro de Campo / ofte Colonel Gambaloitte soude de oude Stadt aenvallen: ende Conte Farneste / met den Capiteyn Ottaigne den Santhil ende Faulse braye: den Gouverneur van Dixmuyden op 't Porque-spick: een ander op de West quarree / oock op de Zuydt quarree / ende op het Noordt Ravelijn: desghelijcken den Grave van Busquoy met twee duysendt Man aen het Oost-eynde / ende alsoo aen alle kanten: hebbende noch den Grave Tribultio / ende Alfonso d'Avalos met andere troupen gheappointeert reede te staen / om de andere voort te helpen / ende assisteren daerse van doene waren: hebbende oock Peerdevolck om op alles wel toe te sien / &c. Den Eertz-Hertogh selve hem houdende achter de batterye vande Catayen: ende de Infanta in 't Fort van Isabella.

Generael Vere geabsenteert / ordonneert tegen-weer.

Dit alsoo gheordonneert / soo isser een Italiaen gheweest / dien het lot gheballen was / ofte gheordonneert was vande voorste te moeten wesen / die vreesende voor ongheluck / swom des nachts over de Haven met zijn Rappier inden mondt / ende verklaerde den Generael Vere vanden gheresolveerden storm / het welcke hy lichtelijcker gheloofde / om datmen den voorighen dagh ende nacht seer gheweldelijcken hadden gheschoten sonder ophouden: Waeromme bedacht op zijn teghen-weer / besettende alle plaetsen / versettende veel grof Gheschut / stelde seven groote mortier-stucken ofte steen-stucken op 't inkomen vande Haven / die vol gheladen waren met steenen ende musquet-loden ofte koghels / belastende zijn volck wel op haer stuck te passen / ende hun devoir te doen / ende niet te haestigh met schieten te zijn / maer toesien dat wel te besteden / ende dierghelijcke.

Nae den noene den sevenden Januarij voorschreven / alst leegh water was / ende dat het Gheschut seer vreeselijcken van alle kanten ghedonderdt hadde / zijn de belegghers ghemarcheert nae de oude Haven / met grooten moet / veertigh Man dick / die voorste droeghen schoppen / spaden ende houweelen: den

 tweeden

1602. tweeden rangh droeghen Leeren / daer nae volghden rondassiers ofte schilt-draghers / ende ghewapende scheut-vry / ende dan de musquettiers / ende soo volghende de reste / alle met kloecken moede wel gheresolveert marcherende / van alle ghewesten rondt-omme / elck bespringhende de plaetsen daer zy toe bestemt waren. Die nae de oude Haven quamen / daer de seven Steen-stucken gheplant waren / alsoo sy aen vielen / werden die afgheschoten / soo vielen zy neder als appelen vande boomen in storm : ende alsoo zy letsel ende bekommeringhe hadden in 't passeren vande Haven / daer zy totte knien toe diepe in moesten gaen / soo drongen de achterste de voorste voor-waerts / ende als zy nu op 't dickste by een inde Haven waren / soo werden daer twee Sluysen der Stadt / by ordere vanden Generael gheopent : de eene stoppende alle het opper ofte Landt-water : ende d'ander houdende het water inde Stadts grachten (den storm maer op de buyten Schansen / ende niet veel op de Stadt zijnde :) Dese Sluysen gheopent / ende krachtelijck veel waters ghevende / werden seer veel beleggers (alle die niet wel vast stonden) vanden stroom ter neder gheworpen ende wegh ghedreven / ende meest verdroncken / ende de andere stonden in 't water totten middel / soo dat meestendeel haer Buskruyt nat ende onnut ghemaeckt werdt / ende moesten bykans alleene met haer ander gheweer vechten. Het Peerde-volck dat belast was het Voet-volck te volghen op de hielen / ende gheensints toelaten te rugghe te keeren ofte te vluchten : maer voorts te drijven / vol-deden hunnen last wel / maer niet al sonder haer eyghen schade / want den stroom haerder veele inne Zee dreef / soo datmen naemaels de ghesadelde ende ghebreydelde Peerden in Vlaenderen / in Zeelandt ontrent Vlissinghen ende elders doodt ghevist heeft. De Walen op het Porcquespick stormende / werden oock dapper afgheslaghen. Die op den Santhil te bespringhen ghe-ordonneert waren / meynden hun aldaer onder te begraven / om bevrijdt van 't Gheschut der Stadt te wesen / tot dat sy de oude Stadt vermeestert souden hebben / ende hadden daer al-reede eenighe tonnen Buskruyt ghebrocht / met verscheyden ghereedtschappe : veele hadden daer toe hun knapsacken met victualie mede ghebrocht om daer te logheeren / ende den Santhil te onder-mijnen / zijnde aende Falsebraye ghekomen / maer werden van alle zijden ende kanten daer weder van ghedreven. In 't Oosten heeft den Grave van Busquoy mede zijn devoir wel ghedaen met twee duysendt Mannen / aenvallende langhs het Oost Ravelijn dat sy bestormden om over de Guele te komen / dan vondt aldaer mede sulcken wederstandt / dat zy te rugghe ghedreven werden / daer-en-tusschen was het water soo ghewassen / dat het haer totten hals toe quam / ende alsoo veel volcks verlooren : In somma zy werden van alle quartieren weder-staen / behalven van eenighe buyten-wercken / die eensdeels verlaten waren / ende nochtans by de beleggers niet in-ghehouden / maer mede verlaten : daer werdt wel ander-half ure ghestreden totten avondt toe / de donckerheydt hun dwinghende te retireren / met seer groot verlies / wel van veerthien oft vijfthien hondert Mannen / soo sommighe willen voor-gheven / veel verdroncken / men vondt aldaer noch veel ghequetste / veel noch hanghende aende Palissaden ofte staken ende Catayen hun salverende vander Zee. Van die vander Stadt en warender gheen veertigh doodt ghebleven / ende eenighe ghequetst. Onder de dooden vande beleggers werden genoemt den Colonel Ludovico Gambalotta : Don Albaro Strugar / Cavallier van Malta : den Sergiant Major Ottaigne / die te vooren Commissaris in Oostende gheweest was. Monsieur de la Tour Lieutenant van Busquoy / Don Piedro de Velasco / Loys de la Villa Verde / ende den Marquis de la Bella werden seer ghequetst / met meer andere van namen / die verscheydelijcken ghenoemt ende qualijck ghescreven werden / want eenighe daghen naer den storm / heeft den Eertz-Hertogh een Tamboer inde Stadt gesonden / om te vernemen nae eenighe ghevanghenen van grooter importantie / die

Generalen storm op Oostende den 7. Januarij 1602.

Storm op Oostende werdt afgheslaghen.

ghemist ende niet gevonden werden / ende om bestant om de dooden te begraven. 1602.

Nae den storm / midts dat de ghevanghenen seyden datse s'anderdaeghs ofte korts weder souden stormen : soo heeft den Generael Vere alomme de weeckste plaetsen versterckt / ende wel beset. Daer wert hem oock gerapporteert den twaelfden Januarij / dat de Stadt weder soude bestormt worden met twee duysendt scheut-vry ghewapende Mannen : maer schijnt / midts dat zy gheenen vasten voet onder den Santhil hadden konnen bekomen ende behouden / werdt t'selfde nae-ghelaten / oock mede om dat het Krijghs-volck alomme seer begoste te mutineren / meest de oude Spaengiaerden ende Italianen / van weghen quade traitementen / ende datmense alsoo op de vleesch-banck brochte / teghen alle Krijghsordere / ende hun deden als beesten mette Cavallerye in drijven ende houden / op de Turckse maniere : ende dat teghen den danck ende opinie van alle verstandighe Krijghs-raden / alleen schynende tot trots ende spijt ghedaen te zijn : Maer den Eerts-hertogh dede terstondt een deel van dese beroerte-maeckers vanghen / waer van hy wel veertich ofte vijftich dede worghen / daer onder datter drie waren van aensiene onder 't Krijghs-volck / d'een een oudt Soldaet die stervende riep / datter noch vier duysent waren die hun doodt noch wreecken souden : daer werden noch wel 150. op de Galeyen te roeyen verwesen. De ghemutineerde vande Schanse Isabella / tot Wynoxberghe ghesonden / werden mede noch niet op betaelt / die daeromme het Landt rondtomme brandtschatten.

Muyterije int Legher vanden Eertz hertoch gestilt en gestraft.

Het is verhalens weerdt dat in desen storm / onder de dooden der beleggers / een jonge Spaense Vrouwe (soo 't scheen ghevonden is / ghekleet als een man / die scheen gestreden te hebben als een Soldaet / ende hadde op haer naeckt lyf een gouden keten / met juweelen ende ghelt.

Ons is dierghelijcke aen-ghedient / van een Vriessche jonghe Vrouwe mensch / ofte Amasona / lanck van persoone / by name Margarita (de stadt ende het gheslachte hebben wy noch niet konnen vernemen) die welcke in Mans kleederen den Heeren Staten aldaer voor een Soldaet te Velde ghedient heeft / seven jaer lanck / onwetens haer Ouderen / in aller eerbaerheydt / eerst wel een spies ghedraghen / daer nae een Musquet ghevoert / met een witte veder op den hoet / voor een kloeck ende onversaeght Krijghsghesel / jae onder de Adel-borsten ghereeckent / selfs veel Schantsen om Groeninghen ende Steenwijck hadde helpen in-nemen / ten lesten bekent is gheworden van zyn Camerade / als zy onghevaerlijcke een schoon hemde aen-dede / hebbende grooter borsten ende ront op-ghewassen / meer dan andere wel ghelijfde jongh-mans : op zijn vrage heeft zy hem bekent dat zy een Vrouw-mensch was / t'welck den Camerade (een Trommelslager zijnde) hoorende met verwonderinghe / is daer op in eeren verlieft gheworden / ende heeftse ghetrout int leger voor Coevoorden ende souden beyde noch zijn woonende binnen Groeninghen / met eenen winckel van Vette waren in aller stilheydt ende eerbaerheyt huys houdende / ende haer t'samen generen. Dese Amasone heeft een Liet gedicht / de jonghe Dochters tot Liefde des Krijghs (om t'Vaderlandt te beschermen) by haer exempel vermanende.

Vrouwen hebben in Nederlandt den krygh gedient als Amasonen.

Corts hier naer isser meer Krijghs-volck in Oostende ghesonden / ende byder Landen Staten van alles versien / niet teghenstaende het vreeselijck ghedurich schieten / het welcke soo groot was / datmen binnen de stadt vereeckende / vanden eersten dagh des beleghs den vijfden Julij tot Kersmisse toe / datter wel 161. duysent ende vijf hondert scheuten op de stadt ghescoten zijn gheworden / ende bykans half so vele uyter stadt. De schade van 't beleggers gheschut ghedaen / en was niet alleene gherepareert / maer de stadt was veel stercker ghemaeckt. Den Santhil was so vol klooten geschoten / dat de werckluyden / die daer palisaden ende balcken sochten in te drijven met ysere pinnen / daer bykans nerghens inne konden / ontmoetende dickmael seven ofte acht klooten

Inde eerste 5. maenden en een half / waren op Oostende gheschoten 161. duysent ende 500. scheuten.

1602. klooten in een gat. Het ondermijnen der stadt was swaer ghereeckent / door datter soo veel buyten-wercken ende schansen lagen dat zy niet approcheren konnen / op de ander plaetsen waren bewaert / ende t'mijneren verhindert werden vander Zee ende gheтyden / soo dat sy oock niet lange wercken konden.

Alsoo was oock het uyt-hongeren genoech onmoghelijck, soo langhe zy vrienden buyten hadden: want niet teghenstaende alle het schieten der beleggers van alle kanten / soo quamen daer dickmael in eenen dagh (meest s'nachts) wel 20. 30. jae 40. schepen / Heuden ende Smack-seylen binnen: ende noch voor overvloet reede hebbende een ander Haven / daer zy t'allen tyden verhoopten te moghen innekomen / met minder perijckel: ende soo alle de Havenen hun souden faelgeeren soo konden zy aldaer met langhe Booten die zy Sloepen noemen, eenighe dinghen aende oude stadt brenghen.

Garnisoen van Oosten- de wordt verandert. Nae den storm hebben de Vereenighde Landen gheresolveert / het garnisoen van Oostende te verlossen ende te veranderen / ende dat alle vier ofte ses Maenden: Daeromme zijn daer allensknes inghetrocken Joncker Frederick van Dorp Colonel, ende Willem Edmont Ridder ende Colonel vande Schotten / mette Colonellen Joncker Daniel de Hertain / Heere van Marquette / Berendreght / de Heer van Dort / den Heere Dommerville / ende met hun verscheyden Kryghs-volck. Dese hebben de plaetsen daermen de Corps de garde hielden / seer ghesterckt / soo dat de beleggers met schieten inde stadt / soo veel quaets ofte schade niet doen en konden: waeromme sy voortaen soo veel niet meer inde Stadt schoten. Dese hebben allensknes (gelijck zy hun Kryghsvolck daer binnen brochten) het out garnisoen daer uyt ghesonden, om haer te verversen selve den Generael Veer track daer mede uyt / ende dede daer nae een reyse in Enghelandt / Dies Joncker Frederick van Dorp / als Overste Colonel daer Gouverneur werdt.

Dit uyt ende inbaren en ghesciede niet al sonder perijckel / hoe wel dickmael by daghe ende by nachte sonder schade / als den 17. Meerte liepen daer vijf schepen inne by doncheren / de beleggers schooten nae haer 21. scheuten grof Geschut: die vander stadt daer teghen 15. scheuten / ende quamender binnen sonder schade: S'anderen daeghs by schoonen daghe voeren daer inne 19. schepen wel rijckelijck geladen / de beleggers schooten nae haer 122. mael: de stadt daer teghen na haer geschut ende schans-korben 60. scheuten. Van dese 19. schepen werdender sesthien ghetreft ofte gheraeckt / maer hadden kleyn schade / dan daer werden twee mannen doot gheschoten / ende seven ghequetst: In somma / by wijlen met wat schade / ende by wylen sonder schade. Daer voeren binnen (binnen den tydt van ses weecken) 136. schepen ghеladen met volck / ende alderhande nootdruft ende amunitie. Een Schips Capiteyn Jan Adriaensz Cant brochte daer binnen den 10. Februarius / tsestich duysent ponden Lonten / ende 31. tonnen Buscrupt: soo deden meer andere oock / soo dat de Stadt voor langhen tijdt wel versien werdt: Desghelijcks oock mede van Rijshout / om de stadt te weeren tegen de Zee-baren ende hooghe vloeden / met dierghelijcke stoffe meer.

Het Kryghs-volck werdt ghemeynlijck by nachte met Sloepen ofte groote Booten / aen ofte van Landt ghevoert / soo dat in Meerte alle het oudt garnisoen / soo Enghelse als andere / daer uyt ghevoert was.

Eertz-hertoghen met Spaengien resolveren t'belegh van Oostende te continueren. Van weghen de Eertz-hertoghen wert daer in't Legher meer Kryghs-volck ontboden ende / volkomelijcken gheresolveert / volghende de advijsen uyt Spaengien / het belegh te continueren totten eynde toe / om datter hun soo vele aen gheleghen ware / als den eenighen wegh om de Havenen van Zeelandt daer-mede te sluyten / ende soo mede de Visserye ende Coopvaerdye ter Zee te bederven / ende de aenkomsten ofte avenuen van Enghelandt te bekommeren / daer toe menighte van Galeyen uyt Spaengien ende Italien souden ontboden werden / onder't beleyt van Frederick Spinola / ende besloten Schipvolck tot Emden ende in Oostlandt van te doen aennemen / ende daer mede de dominatie vander Zee / die van Hollandt ende Zeelandt te benemen / waer by zy soo machtigh waren ende bleven, om soo groote Princen weder-standt te doene / daerinne sy hunlieden seer bedroghen dewyle die stadt tot allen dien onbequaem is doch was, dat de reputatie niet alleene vanden Koningh van Spaengien / maer oock vande Eertz-hertoghen / vele daer aen was gheleghen / ende daerom Spaengien ende hem seer schadelijck. 1602.

Verscheyden nieuwe vonden om de Haven van Oostende te stoppen. Waer-omme meerder voor-raedt van ghelde uyt Spaengien ende van't Landt versocht ende verkreghen hebben / ende hebben van alle kanten der Weerelt verstandighe Mannen ende kloecke Ingenieurs uyt-ghesocht ontboden, ghehoort ende aen ghehouden / ende te wercke ghestelt / gheen gheldt sparende / sommighe 100. duysent Croonen belooft. Dese hebben menighvuldighe nieuwe inventien ofte vonden voort-ghebrocht / om de nieuwe Haven de Guele ghenoemt te stoppen / ofte het Schip-varen te beletten / die nochtans buyten neffens de Stadt loopt: als met Platte formen ofte hooghe Catten / daer zy t'ghеschut op setten / ende dapper schoten: mede met schepen vol steenen te doen sincken inde Haven / oock ander korben gherolt ende ghevult met sacken vol zants: hebben selbe groote hooghe ghevluchten hout ofte rijs-wercken / als langhe schans-korben ghemaeckt / die zy saucysen noemden / sommighe vijfthich voeten langh ende achthien voeten hooge / met steenen ende zant gevult ende t'samen gebonden / die sy meynden met vijfthich Mannen voorts inde Guele te rollen / ende vier veel by een ghebrocht / daer op een Fort te bouwen / ende doen die te groot ende te swaer bevonden werden, maeckten zy die veel kleynder. Hebben oock veel houts ende groote balcken by een ghebonden / ende daer op Bol-wercken bestaen te maecken / die sy metten hoogen water drijftigh aende Guele meynden te brenghen / ende van dat Bol-werck de passerende Schepen te beschieten ende te doen sincken / ende dierghelijcke nieuwe vernuftighe ende vreemde inventien meer / als s'menschen vernuftigh verstant konde imagineren ofte uyt-vinden ende soo continueerden vast daghelijcx met wat nieus / maer daer en werden van buyten soo haest sulcke inventien niet voort-ghebrocht / ofte die vander Stadt sochten ende vonden raet daer tegen t'zy die ter neder te schieten / ofte het vier daer in te steken, ofte de werck-lieden te verhinderen / ende als zy die wercken konden sien ofte gheraken met haer G. heschut / weeckten die alsoo met haer schieten / dat die / ontrent het water ende de Zee komende / met hooge spring-vloeden, vande Zee wegh ghevoert werden / met alle haer zant-sacken / ende hout-werck.

Door dit gheduerich belegh ende wercken diemen maeckte / werdt het Legher betimmert als een stadt / met gheriefelijcke huysen ende logementen als een Dorp ofte Stadt ende den Leger in't Westen noemden zy Westende / alsoo dat de beleggers seer wel ghelogeert waren.

De Vereenighde Staten resolveren te verbeteren de beschutinghe van Oostende. Die stadt metter lanckheyt van tijdt / verbeterde ende versterckte hun seere / soo wel tegen t'geschut / als oock de stuere zee: en tegen alle stormen: maer werden allensknes benaerdert / zy vermaeckten ende vernieuden de logementen vande Soldaten / om alle pestilentien ende besmettelijcke sieckten te weeren principalijck in't tweede Jaer heurs beleghs als daer veel peste regneerde, die alsoo wel onder de beleggers was / als onder de belegerde.

Die Vereenighde Landen niet teghenstaende dit langh-duerigh belegh hun seer swaer viel / ende uyter maten kostelijck / soo dat de nackomers het qualijck souden konnen ghelooven / den grooten schat die daer aenghehangen is geweest / te weten / ontrent 100. duysent gulden ter maent, boven de soldye van't Kryghsvolck: ende hoe die kleyne ende weynighe Provincien t'selfde hebben konnen opbrenghen / soo hebben sy nochtans geresolveert die Stadt te behouden ende te beschermen soo langhe zy konden / al soude het noch veel jaren dueren.

Den Eertz-hertogh om de resolutie van't belegh te

 continueren

continueren / sochte alle mogelijcke middelen om gelt te besorghen / reysende daeromme na Bruyssel inden Nae-winter/ van daer de Staten sijnder Landen beschreven hebbende / dan die van Brabandt en wilden gheen gelt gheven/ voor dat den Hertogh sijn beloften vol-dede / ende mede de ghemuytineerde contenteerden. Artoys / Henegouwe ende Lutzenborgh weygherden 't oock/ segghende / datse de Fransoysen verwachtende waren : dan Vlaenderen contribueerde alleene : die van Brabandt versochten oock ontslagh van ses-en-twintich duysent gulden ter Maendt / die het platte Landt aen die van Hollandt moesten contribueren over brandt-schat.

Don Rodrigo de Lasso was wel met confirmatie van ghesloten partijen van groote sommen gheldts uyt Spaengien ghekomen / maer die quamen spade ter handt : selve eenighe groote Wissel-brieven van gheldt in Nederlandt op ghenomen / om in Spaengien weder betaeldt te worden / quamen onbetaeldt met protesten wederomme/om daer met schade ende interest weder betaelt te worden. Ende de ghemuytineerde van Weert hadden noch hondert ende tsestich duysent Kroonen te ontfanghen / ende ontboden den Eertz-hertoge / soose niet binnen seeckere daghen betaeldt werden/ souden maecken van andere betaeldt te zijne.

Conspiratie ontdect van de ghemutineerde van Weert/ Antwerpen ende Hulst.

Daer werdt in Meert ontdeckt een Conspiratie tusschen dese ghemuytineerde van Weert / ende die van 't Kasteel van Antwerpen / oock mede het Garnisoen van Hulst in Vlaenderen / ende meer andere : die dachten wel met twee duysent te Voete / ende duysent te Peerde langhs het Kasteel / weder die Stadt van Antwerpen te saccageren: maer hunnen aenslagh werdt ontdeckt / ende den 14. Meerte werden een deel van't Garnisoen des Kasteels voorsz 's nachts ghevanghen/ende eenighe verworcht. In somma door ghebreck van betalinghe was inde Provintien des Eertz-hertoghs groote armoede / ellende ende vreese/ soo vanden Vyandt / als van haer ghemuytineerde/ zijnde sonder neeringhe / waer door der Landen Inwoonders versmolten ende vergingen/ datmen mercte aende Huysen ende Erven in Brabant ende Vlaenderen ter hueren staende / die sindert het belegh van Oostende/ wel een derde-part / ofte de helft van ghewoonlijcke huere afgeslagen waren.

Admirael van Zeelant doet eē reyse in Vlaenderen te vergeefs.

Den Admirael van Zeelandt / de Heere van Haultain / dede den 24. Meerte een versoeck op Sluys ofte daer ontrent / met sijn Galeyen / ende by de hondert Sloepen ofte groote Schuyten / om de Spaensche Galeyen te verrasschen / ende te branden daer sy lagen : maer sy waren gewaerschout/ende daeromme dieper inghevaren : ende alsoo keerde den Admirael wederom/sonder yet uyt te rechten.

Terwijle den Eertzhertogh noch in persoone voor Oostende was / soo werdt daer by hem tot Nieupoort (vanden Koningh vanden Vranckryck) gesonden in Meerte van Parys/ den Heere Jannyn/ eersten President/ om de saken (daer te vooren tot Vervins ende Mabeuge van gehandelt was) te eyndighen : alwaer oock versochte de restitutie vande goederē vande kinderen van Melun/ Princen d'Espinoy/ Ec. Waer door ten lesten met die vanden huyse Ligny / besitters vande goederen/een verdragh gemaeckt hebben.

Daer werdt die tijdt ghseyt / dat desen President doen klacchde aenden Eertz-hertoghe (van weghen sijns Konings) over een Libel Fameus, ofte schimpboeck / noopende het Houwelijck des Koninghs van Vranckrijck / ende ander dinghen / als Protestantsche Potentaten beschuldighende/ van met haer Consistorien geconspireert te hebben/ om Catholycke Potentaten om te brenghen / die toe-ghescreven waren

Jan Haren Predicant beschuldicht maer vry ghewesen ende sijn ongestadichept beclaecht.

gemaect te zijn by eenen Johan Haren / eertijdts een Wals Predicant gheweest / daer nae Catholijck gheworden : ende anderwerf weder Gereformeert Predicant tot Brugghe ghewordēn / ende ten lesten weder Catholyck / als wy vooren in 't twaelfde Boeck verhaelt hebben : Dese zijnde in dienste vande Hertoginne van Cleve / is daer ghevanghen ghewordēn/ ende vervoert in Lorraynen / maer ontschuldich van veel imputatien bevonden ontrent 1609. uyt vanghenisse ghekomen/ende heeft in eenen Boeck in Drucke uytghegheven / jammerlyck sijn roeckeloos ende ongheſtadigh leven ende Religie beklaecht / ende wonderlijck groot berou inde Ghereformeerde Kercken bewesen.

Graef Adolf vanden Berghe gheslaghen.

Ontrent den thienden April/ soo lagen vijf ofte ses Compagnien Peerden van Prince Mauritz op de bane van 's Hertogenbosch/ wachtende den Heer van Grobbendonck / Gouverneur vanden Bossche / met gelt komende van Antwerpen : maer van syn Spien gheadviseert/nam eenen anderen wech : ende soo is in haer handen ghevallen Graef Adolf vanden Berge/ met syn Cornette Peerden vanden Bosschen/tusschen Lommel ende Postel / komende hem te ontmoeten/ ende daer werdt hy geheel geslagen/ ende ghevangen/ datter seer weynigh van quamen: hy selfs werdt ghevanghen tot Breda ghevoert / ende werdt nae de ordere van Krijghs-quartier / soo sy 't noemen / met sijn rantsoen ontslagen.

Den Gouverneur Grobbendonck versocht Nederlantsche Compagnien te hebben (om sijn Stadt te bewaren) ende binnen te brengen/ ofte twee Forten te maken / buyten de Hinter ende Vuchter-poorten/ ende die van Brabant waren versocht de onkostē van de Stadt te betalen / ende op haer te nemen / maer sy weygherdent haer/ dan consenteerden dertich duysent gulden totte betalinghe vande amunitie.

Staet ende houwelijcke vande Graven vanden Berghe.

Den oudtsten Broeder van de Graven van den Berge / was Graef Herman Gouverneur van Gelderlandt / ende was nu onlanghs ghetrout mette Dochter vanden Heere van Bersele.

Desen voorsz Heer van Bersele hadde ghetrout de Dochter vanden Heere van Merode ende Petersem / ghebooren vande Suster vanden Marquis van Bergen op Zoom / in Spaengien ghestorven : ende desen Bersele was Marquis van sijn Huysvrouwe weghen / eñ gewonnen oock twee Dochters / erfghename van't Marck-graefschap / daer af d'outste die Graef Herman vanden Berghe in't voorighe Jaer ghetrout heeft : Zijn broeder Graef Frederyck / was Gouverneur van Vrieslandt gheweest / ende nu Maerschalck van des Eertshertochs Legher : Graef Heyndrick die was ooc in des Eertzhertochs dienste : daer waren noch twee Sonen / d'een verongheluckt genaemt Os walt / eñ den anderen Graef Lodewijck bleef tot Steenwijck gheschoten. Alsoo waren alle die Sonen t'samen sesse van den ouden Grave vanden Berghe/ geboren van een Suster des Princē/ Willem van Orangien ende Nassouw' / dienende den Coningh ende des Aertzhertochs sijde in goeder estimatie. Een haer-lieden Sustere / die professie dede vande Ghereformeerde Religie / was in't leste Jaer ghetrout metten Heere Floris van Pallant / Grave van Culenborch / etc.

Also ons dit Jaer wat vreemts is voor gecomen/ van een Dochter die nu in't derde Jaer vastende was / eñ leefde sonder eten ofte drincken/ hebben goet ghedocht hier daer van het bescheet te verhalen.

Een Dochter Johāna Balam was in het derde Jaer levende sonder eten ofte drincken.

Inde Stadt van Confelans / liggende op de frontieren van Limosin/ ende op de Reviere van Vienne/ is een Smit Johan Balam ghehecten / die by zijn Huysvrouwe Lucretia Chambella/ghewonnen heeft een Dochter Johanna Balam ghenoemt. Dese is Anno 1599. den 15. Februarij / int elfste Jaer haers ouderdoms / bevanghen gheweest met een gheduerighe Cortse / met veel over ghevens ende andere accidenten onder tusschen ghequelt : maer het afgaen ofte minderen van de Cortse / bleef sy gheheel 24. daghen sonder spreken / daer nae de sprake weder comende/ doch sonder verstant en heeftmen haer gantsch niet connen doen eten noch drincken / noch oock niet lieffelijcx : na ses maenden heeft sy weder het ghebruyck van haer leden vercregen / uytghenomen een heupe/ die haer den ganck moeylijck maeckte / dan en heeft noch cracht noch appetijt om yet te swelghen / waer door de Liesse ende gheheelen Buyck gantsch verwelckt ende in ghevallen is / daer door bewijsende dat oock de darmen gheheel toe ghecrompen moeten zijn. Ooch en ontgaet haer nederwaerts gheenderhande vochtichept ofte vuylichept / noch eenich sweet snoot / oorsmeer / ofte eenich excrement/ alleenlijck by tijden eenige tranen / haer borst is noch breet / armen ende

1602.

ende beenen redelijck ghevleescht / ende gaet noch ter Marckt / veecht het huys / spint mede ende diergelijcke wercken / ende is oock wel ter talen. Sy was ontrent veerthien Jaren oudt / ende nu in het derde Jaer aldus levende. Veel Edelen ende andere statelijcke Lieden hebben uyt curieusheyt haer in hun huysen ghenomen / om de waerheyt daer van seeckerlijcken te ondersoecken.

Dit beschrijft eenen Franciscus Citesius Doctor inde Academie van Poitiers / in syn Boecxken te Montpelliers dit Jaer 1602. in 't Latijn ghedruckt / die daer in oock het selfde accident poocht / met natuerlijcke redenen te bevestighen by de ghelijckenissen van Ajuyn ende ander diergelijcke Bollen / buyten de aerde fraey uytschietende: oock vyde Ynde-wormen / Cameleons / Paradijs-vogelen sonder spijse levende: oock midts datmen bevonden heeft dooder graven / daer dat goude Lampen noch in brandende waren / die daer acht hondert Jaren in ghebrandt hadden. Ende hy is de moghelijckheydt daer van mede bewijsende met het exempel van eene dierghelijcke / Catharina van Colbergen tot Spiers / die seven Jaren sonder spijse ofte dranck geleeft hadde / brenghende daer by de ghetuyghenisse van den Doctor Hendricus Smetius / Professor tot Heydelberch / onsen Eerweerdigen Bloetverwante. Hoe dat dit mogelijck is / laten wy J. Barvetius ende Joubertus decideren / die daer over contrarie opinien van gheschreven hebben.

Dit wonder seer wel van eenen Gheleerde in weynighe veersen beschreven zijnde / hebben goet ghedocht die hier by te stellen.

QVam varia exercent hominum miracula mentes,
  Quorum constitui non ratio ulla potest.
Ecce valens & adulta duos iam Virgo per annos
  Vitam agitat, nulla freta vel usa cibo.
Observata magistratu, & vicinia ab omni.
  Quo fluit exiguo, iuncta Vigenna Goro.
Iam ieiuna famem tolerat, sine fraude biennem.
  Et iam præclusis faucibus arcta gula est.
Mireris nullum suspenso a pectore ventrem;
  Mireris nullas inde vel inde vices,
Et nihil excernet, stricta vt nihil excipit alvo,
  Puraque ab utravis parte pudenda latent.
Illa tamen sentit, loquitur, videt ambulat audit
  Quod nos intentis vidimus ipse oculis.
Aut magico fallax, in corpore spiritus errat:
  Aut pasta exili lampade flamma sub est?
Aut docet ostento, natura potentior, isto,
  Maiorem humanis legibus esse Deum.

N. Rapinus P.

Dat is:

Hoe vele wond'ren groot hier comen voor ons' oogen /
  Waer van men reden vast u geensins gheven kan?
Siet! eene Maecht gesont / vol wassen / can gedoogen /
  Te vasten twee jaer lang geen voetsel neemt sy an.
Sy is genomen waer van d'Heeren en gebueren
  Der Stede Confelans / aen de Viensche vaert:
Sy levet sonder spijs en dranck tot aller uyren:
  Haer kele is so nauw' / dat sy den kost wel spaert.
Het is seer vreemt om sien / hoe dē buyck is vervallen /
  Hoe dat gesloten zijn de wegen over al.
Sy krijcht niet in het lijf / sy leuset niet met allen:
  Beyd' haer schaemsteden syn gants suyver van uytval.
Nochtans soo voelet sy / spreeckt / siet / en wandelt mede
  (Wy hebbent self gesiē met voordacht twijfelt niet)
De Geest door Tooverconst eē Lichaem so aendede /
  Of eene kleyne vlam van binnen brandet yet:
Of (t'welck ick best gheloof) natuere met dit wonder
  Leert / dat al s'Werelts loop van Gode inghestelt /
Moet buygen onder God / en halen het hooft onder.
  Gods Wijsheyt eñ macht al ons vernuft versnelt.

Een Collegie tot Thonon opgherecht tot bekeeringhe vande Ketteren.

In Savoyen / inde stadt van Thonon / seven mijlen van Geneva / daer is onlanghs op gherecht een Broederschap oft Collegie / van Sinte Maria van Compassie / ofte seven Weeden: ghefondeert tot bekeeringhe vande Ketteren / by de Bulle van Paus Clemens den achtsten / daer over ghegheven tot Roomen by Sinte Marcus / Anno 1599. den neghenden Septembris.

1602.

Dit Collegie heeft oyt getracht ende te weghe gebrocht te Roomen met de Congregatie, della propagation della Fede, middelē om haer institutie te volkomen / eñ hebben tot dien eynde van Roomen afghesonden den Heere Brocardus Baronius van Parma Auditor vande voorsz propagatione della Fede, (Bloedt-verwant vanden Gheleerden Cardinael Baronius) als hunnen Procurator ende Ghesante / met een commissie in behoorlijcker forme / ghedateert tot Roomen int huys van Thonon / den 2. Augusti 1601. onderteeckent van acht ofte negen vande principaelste des selven Broederschap / ghetuycht by Amedeus Milletus / Notarius van 't H. Apostelijck Palays / ende gesegelt met rooden Wasse.

Het Collegie van Thonon maeckt een Ligue tegen de Gereformeerde Religie.

Zijnen last was te verschijnen by den Koningh van Spaengien Philips / om hem te presenteren den Boeck van de institutien des voorschreve Collegie tot bekeeringhe der Ketteren ghefondeert / om van syne Majesteyt te versoecken / te willen in zijn bescherminghe nemen het selfde Huys ofte Collegie van Thonon / tot sulcken Heylighen werck gheeyghent / ende van hem te ontfanghen / sulcx als hy tselfde Collegie soude willen vergonnen / als privilegien ende immuniteyten. Ende voorts den selven Boeck te doen onder schrijven by alle Princen / Hertoghen / Marquisen / Graven / Baroenen ende Gouverneurs / soo Gheestelijck als Weerlijck / ende mede alle vorderinghe vande selve / tot extirpatie van Ketteryen te verwerven.

Dit aldus in 't werck ghesteldt / soo ist ghebeurt dat dese Ghesante van dit Collegie Baronius / aldus uyt ghesonden / op zijn reyse ontmoet heeft / eenen synen vrient / die hem congratulerende seer prees / dat hy tot soo heerlijcken ende heylighen werck uyt ghesonden was: daer hy familiaerlijck hadde op gheantwoort / dat hy uyt gesonden was tot een bloedighe / wreede ende sorghelijcke actie / vreesende Christenrijck gheen deucht daer van toekomen soude. Dese woorden ten quaetsten over ghedraghen zijnde / ende daer over beschuldicht / heeft hy synen dienst ende Legatie ontloopen / uyt vreese niet derrende weder keeren / ende daer na uyt noot heeft hem begheven by den Heere Desdiguieres / om hem ende Koninghen / Vorsten ende Potentaten te waerschouwen / wat onder dat Collegie mochte schuylen: informerende dat het voornemen van dat Collegie ware / tot verbreydinghe des Christen Gheloove / ende uyt Christelijcken yver trachtende om de Ketters te bekeeren / ende daerom alle Princen / Potentaten ende Republijcken te brenghen in verbintenisse tot Artijckelen Obligatoire / als tot een Cruys-vaert / Unie ofte Ligue tegen die vander Ghereformeerde Religie onder den naem van Ketters. Ende dat alle die van dit verbont souden wesen / souden alle haer vermoghen ende middelen moeten besteden ende aen legghen tot uytroedinge ende verdempinge van Ketterijen. Ende dat alreede meest alle de Princen van Italien hadden dat selfde verbont onderteeckent: Oock die van Vranckrijck ende de Hertoghen van Savoyen ende Lorayne.

In Duytsch-landt hadden onderteeckent / den Eertz-hertoch Ferdinand van Oostenrijck in Styria / den Hertoch van Beyeren / den Keyser soude dat oock onder schrijven: waer van den last hadde dat te vereerstighen / den Grave Sigismond de la Torre / Ambassador des Keysers tot Roome. Den Hertoch van Sessa / Ambassador des Koninghs van Spaengien doen ter tijdt / hadde dat verbondt van weghen zijnen Meester aenghenomen / met alle zijn Artijckelen. Dit verbondt ofte Ligue en wilden sy niet noemen Cruysvaert ofte Cruciata, hoe wel op de selvige fondamenten ghefondeert / om dat niet hatich te maken by die Ghereformeerden / daer men noch beter opinie van hadden / dan van Turcken / Saracenen ende Machumetanen.

Dese middelen om de Ketters te bekeeren.

De persoonen die sy uyt sonden ende ghebruyckten / om de verborghentheyt van dit nieuwe verbondt te ontdecken / hadden seer ample instructien / om te vertoonen de middelen daer mede men de Ketters / ende

die vande Ghereformeerde Religie soude verdempen ende t'onder brenghen alle de Werelt door / namelijck in Vranckrijck : om aldaer bekeeringhe der Ketteren te vorderen / ende dat te suyveren / souden ghebruyckt worden drie middelen / d'eerste zijn Missioni, dat zijn uytsendinghen / om die te bekeeren met Predicatien/ met goet leven/ Reformatien ende diergelijcke deuchdelijcke wercken. Den tweeden / Wettighe aenslaghen vande Magistraten / met behendighe ende Politicque Machinatien/ende pias fraudes, dat is/ salich bedrogh. Den derden was / met open wapen / gheweldt ende oorloghe. Hier toe soudemen ghebruycken middelen van oneenicheydt/ door de behendicheyt van Jesuijten ende andere/ om Provincien d'een van d'ander te scheyden / ende desghelijcx onder drie voornemende Personagien / die hun aldermeest te vreesen stonden / te weten Bouillion / la Tremoglie / ende Desdiguieres. Vorder ware nootelijck liberaliteyt te bewijsen totte bekeerde / ende onbekeerde / (om die aen te locken) met assigneren hun plaetsen in Spaengien / Italien ende elders / daer sy souden moghen komen woonen/ende haer vertrecken/ ende ghenieten groote Privilegien ende Vrijheden van schattinghen ende tollen / principalijcken van 't Sout / &c. Vereysschende daer toe huysen / collegien ende plaetsen op de Frontieren : om alsoo daer mede aen te locken de principaelste onder hun / als de Ministers / ende die van aensien ende reputatie waren / die goedt onderhout ghevende / alsoo men tot Thonon ghedaen hadde:die met dierghelijcke middelen alreede dat ghcheel ghewest van Lacco de Lemano bekeert hadden / om die alsoo dan als Sayers ofte Seminarij uyt te senden tegen de Ketters. Ende om de andere voorts met gewelt te dwingen moest men gelt vergaderen. Mede op dat den Eertz-hertogh Albertus mochte in Nederlandt gheholpen wesen met hondert duysent kroonen ter Maendt / byden Koningh van Spaengien op Milanen geassigneert / ende aldaer in Nederlandt te gebruycken de selfde middelen als in Vranckrijck.

Middelen van dese Conspiratie tot Enghelandts bekeeringe.

In Enghelandt hadden sy veel intelligentien / alwaer sy meer dan vijftich Jesuijten hadden in Weerlijcke kleederen / om 't volck te suborneren. Ende in Julio / Anno 1601. hadden dese consociatie Brieven van daer / dat sy aenhanck hadden van meer dan van 25. duysent Mannen totte Wapenen bequaem/ die alle professie deden vande Roomsche Catholijcksche Religie in haer huysen secretelyck / die ter eerster occasie ghereet waren haer leven daer vooren te waghen. Niet anders verwachtende dan eenighe veranderinghe by de doot vande oude Koninginne / ofte by de komste van een stercke Armade uyt Spaengien. Dat te Roomen in Junio lest 1601. een Engels Edeman / ghenoemt Thomas More / die van den vermaerden Thomas Mores gheslachte was/ die daghelijcx metten Paus ende Cardinalen handelde teghen dat Rijcke/met meer andere/arbeydende om den Koningh van Spaengien teghen dat Landt te verwecken ende te beweghen / ende dat de Vlote int leste Jaer uyt-ghereedt teghen Algier/ware ghedestineert te passeren de Strate van Gibraltar / ende soo nae Engelandt te varen.

Den Paus hadde alreede soo veel Predicanten ende principale Hoofden vande Ghereformeerde Religie ghewonnen ende ghesuborneert / dat hy eenigerhande beroerten onder hun konde berocken tot voordeel van de Catholijcke / verhoopende ten lesten by een Concilium / door den mondt ende sententien vande Ministers vande Gereformeerde Religie/ die selvige Religie te doen condemneren : daer mede alle Koningen ende Princen gepersuadeert souden zijn te weder-stellen alomme de Catholijcke Religie : selve dat den Keyser ende den Koningh van Vranckrijck daer toe alreede geaccordeert hadden. Ende in dit Jaer 1602. docht dese Ligue ende Bontghenooten het Rijcke van Engelandt soo veel wercks te gheven/met stercke Vloten ofte Armaden / dat het de Vereenighde Nederlanden niet en souden konnen assisteren : ende den Eertz-Hertogh Albertus soude met thien duysent Mannen versterckt worden/tegen sijn Rebellige Staten.

Verscheyden voorslaghen van dese Ligue op verscheyden Landen.

Den Hertogh van Savoyen/ met hulpe vande Potentaten van Italien / souden mette middelen (hem nae proportie gheassigneert) die van Geneva ende die van Berna bespringhen / teghen de welcke hy pretendeerde ten respecte van 't Landt van Vaulx ende Lozanna.

Den Hertogh van Lottringhen soude onder pretensien sijns Soons Cardinael/ tegē die van Straesborch / om 't Bisdom Oorloghe aen nemen / causerende eenige leste gheaccordeerde conditien niet volbrocht. Den Paus soude hem daer toe doen ende geven/ hondert duysent Ducaten / ende dat meest om de Ghereformeerde daer van te keeren ende te houden/ ende te beletten dat sy hun by den anderen niet en souden voegen.

Die Grisons / die een Landt bewoonen op 't gheberchte van Italien / hadden sy over Jaer gedocht te incorporeren / hebbende daer van een seer duydelijcke descriptie vande aenkomsten ende middelen daer toe: desghelijcx hadden sy Caerten ofte beschrijvinghen van Geneva/hoe dit ende dat te overvallen/ die sy alle inden lesten Winter meynden in 't werck te stellen/ mette occasien van 't Jubilee / dat opgerecht was tot Thonon by Geneva / om onder 't decksel van dien / 't volck sonder achter-dencken by een te brenghen/ ten behoeve vande voorsz Bontgenooten.

Daer was oock een verhael by vanden staet ende Religie in Duytslandt / eñ hoe de Catholijcksche daer weder in te brenghen waren / noemende veel Vorsten des Rijcx/ daer sy groote hoope toe hadden/ mits voedende den twist inde Religie onder de Duytschen/ mede met liberaelheyt onder haer te bewijsen.

In Styria/ Carinthia ende Austria/ hadden sy alreede veel Edelen ghewonnen/ ende ghedwonghen de Ghereformeerde Religie af te sweeren ofte te verlaten / als de Baroenen van Dona / van Taysel / van Cizindorf / de Heeren van Pernestain / van Prausberch ende Dandelau.

Int Palatinat hadden sy alreede beweecht Jasper Schoppio van Hamborch/ Joseph Winden/ Justum Calvinum / Johan Woberen ende andere / die daer bleven om beroerten aen te rechten / ende behendichlijck twist te saeyen/ midts dat aldaer met open Oorloghe niet aen te tasten ware.

Dierghelijcke aenslaghen meer heeft desen Baronius uytghebrocht/ ende in Princen Hoven vertoont/ tot waerschouwinghe/soo hy seyde. Die welcke/om dat ons die behandicht waren / ende ghelesen hebben/ dochten goedt in dese Memorien een weynigh daer af te melden / latende een yeghelijck Leser daer over sijn opinie vrij / hoe wel den aenslagh op Geneva / noch dit Jaer 1602.gebeurt/ daer hy ghewaerschout was/ ende mede in Engelandt sulcken macht ende voornemen namaels ontdeckt is geworden : ende den selven Baronius reysde daeromme door Hollandt in Enghelandt om te waerschouwen / ende hem was meermael dagh ende tijdt ghestelt / om vande Koninginne Anno 1602. ghehoort te werden : dan alsoo wy daer verstaen hebben / werdt belet byden Ambassador van Vranckrijck/ofte andere instrumenten/ ende also vertrock. 't Succes dat die Grisons namaels ghesien hebben / betoont dat dese Baronius al veel dinghen wiste / dan werdt in veel plaetsen mistroudt ende niet ghehoort / oock de swaricheydt die naer in Vranckrijck ontstonde teghen den Hertoghe van Bouillion / ter cause hy die vande Religie ghewaerschout hadde/ dat sy toe moesten sien op eenige Ministers die ghewonnen waren / om op een Concilie Nationael de Religie te helpen condemneren / ende de misvertrouwicheydt op de selve / oock 't bekennen van eenige / gaf groot bedencken datter wat aen moeste wesen / ghelijck mede ander successien hier ende daer in ander Landen ende Rijcken tsedert gevallen.

Eynde des Drie-en-twintichste Boecks.

1602. # Het Vier-en-twintichste Boeck. 1602.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Vier-en-twintichste Boeck.

OM datmen in Spaengien Schepen ter Zee rustede / zijn in Nederlandt ende Engelandt oock Schepen uyt-gereedt. Den Generael vande Enghelsche Luysson brandt twee Galeyen / ende neemt een Caracque voor Lisbona. Den Oost-Indisschen vaert ende handel wordt verhaelt / ende wat de Portugesen daer pretenderen ende niet pretenderen konnen. Van Sumatra/wat de Nederlanders daer over komen is/ door der Indianen ontrouwe. Twee Zeelantsche Schepen daer aen gekomen/eñ wel getracteert/voeren mede des Koninghs Ambassadeurs. In Sint Helena nemen een rijcke Portugesche Caracque / die haer bespronghen hadde. Justificatie tegen de opsprake van 't nemen vande Caracque. Den gedenck-penningh over het nemen vande selvige geslagẽ. Portugaelsche Kooplieden pretenderen by haer Privilegie restitutie van veel goederen der Caracque: 't Sommaire vande Privilegie wort verhaelt/ daer des Landts Staten interpretatie over geven. De mede gebrochte Ambassaten des Koninghs van Achem/in Sumatra/hebben audientie by Prince Mauritz/in 't Leger voor de Stadt Grave/met goet tractement. De Compagnie vande Oost-Indische handelaers wordt voor thien Jaren gemaect/ haer Ordonnantien worden verhaelt. Engelsche soeckẽ weder passagie na China in 't Noortwesten. Groote toerustinge vande Eertz-hertogen/ ende hun wederpartije der Vereenighde Landen wort verhaelt: Harẽ tocht in Brabant/met haer uytgegeven declaratien. Den Admirant hem sterck houdende by Thienen/ doet Prince Mauritz te rugge trecken/ende beleghert Grave/ daer hem den Admirant volght/ ende hem niet konnende opslaen/soo muytineert sijn Krijghs-volck / ende also treckt nae Venlo ende Maestricht: Waeromme die Stadt Grave haer over geeft aen Prince Mauritz/die daer vã Erf-Heere wort gehult. Het gemuytineert Spaensch Krijghs-volck neemt ende sterckt Hooghstraten / worden verbannen ofte geproscribeert vande Eertzhertogen: De proscriptie mette antwoorde wort verhaelt: Doen veel quaets/ende 's Paus Nuntius handelt met haer te vergeefs. Frederick Spinola brenght ses Galeyen na Vlaenderen / die bestreden worden/ overseylt ende beschadicht bydẽ Hollanders / &c. Graef Lodewijck doet tocht in Lutzenborch. In Vranckrijck wort den Marischal de Byrons verraet ontdeckt/ hy wort gevangen/sijn Vrienden intercederen voor hem te vergeefs/hy wort van 112. Raetsheeren ter doot verwesen/ende op een Schavot onthalst. Twist tusschen den Grave Enno eñ de Stadt Embden. De Vereenighde Landen senden Krijghsvolck inde stadt Embden/tot hunder versekeringe / daer den Oversten Du Bois veel Sterckten ende Schanssen (byden Grave ghemaeckt) gheweldelijcken inneemt / dat die Staten schriftelijck beantwoorden. Den Hertoghe van Savoyen (in tijdt van Vrede) beklimt by nachte de Stadt Geneva / daer sijn Volck geweldelijcken uyt-geslagen worden. Den Hertogh excuseert hem by de Switsers/ende maeckt weder Vrede mette Stadt. Hertogh Karel van Sweden Oorloge in Lijflant. Den Krygh in Transilvanien wort verhaelt/daer den Cardinael Andreas Battor doot blijft. Pest in Hongarijen wordt den Turck afghewonnen. West-Indische Vlote komt rijcke in Spaengien/boven de negen Milioenen. De Grave vanden Berghe neemt het Kasteel van Wachtendonck voor de Eertzhertogen/dan werden gedwongen het weder over te gheven. De sieckte/ doot ende loop des levens van Elizabeth/de Koninginne van Enghelandt/wordt verhaelt : Oock mede de doodt vande Keyserinne in Spaengien / ende de Lantgravinne van Hessen.

Dit alles is meest ghescheit binnen het Jaer 1602. onder de Regeringhe vande Eertz-hertoghen van Oostenrijck over sijn gehoorsame Landen/ende onder Prince Mauritz over de Vereenighde Landen.

1602.

Dē Adelantado van Spaengien Don Martin de Padiglia/ Generael vande Oceaensche Zee ghemaeckt.

IN dit voor Jaer van 1602. waren in Enghelandt ende Nederlandt tijdinghen dat de Adelantado in Spaengien / Don Martin de Padiglia / was ghemaeckt generael vāde groote Zee Oceanus / met sonderlinghen last / alsoo eertijdts te voren gheweest was / den Marquis Santa Croce: het welcke de Vereenichde Landen naedencken ghegheven heeft / als oock mede de Koninginne van Enghelandt/ die eenighe van haere goede Schepen ter Zee ghesonden heeft / onder den Vice-Admirael Sr. Richart Luysson / belast op de Custen van Spaengien te ligghen om voordeel te soecken. Dese Luysson ontmoete een Vlote wel van dertich meest Oorlogh-schepen/ maer verstroyt: waeromme hy / nochtans maer vier schepen by hem hebbende / den Admirael vande Spaensche abordeerde: maer de ander Spaensche schepen aenkomende / becinghelden hem wel met hunder 12. ofte 15. als in een halve Mane: dies hy vreesende vermeestert ende vermant te wesen/ weeck af/ latende vijf ofte acht van zyn volck in 't Spaens schip binnen boort.

Vereenighde Landen senden dē Heere van Opdam met schepen ten dienste van die van Engelandt.

De Koninginne van Enghelandt hadde versocht aende Vereenichde Landen eenighe Schepen ende schipvolck tot haerder Vlote assistentie/ volghende de contracten: waeromme sy eenighe neghen ofte thien Oorlogh-schepen met ander uyt Nederlandt sonden onder den Heere van Opdam / vanden huyse Duyvenvoorde. Die den twaelfsten April t'seyle ginghen / mette Capiteynen Olivier van Oirt / Jan Adriaensz Cant Vice-Admirael / Gerbrant Jansz Sael van Hoorn / Jan Houtman / met Gerbrant Jansen van Enckhuysen / met meer andere / die inde Duynen by Doveren mede brochten ontrent 200. Hollandtsche boots-gesellen ofte Schip-volck tot der Koninginnen dienste.

Enghelsche strijden ende nemen een Caracque uyt Oost-Indien.

Eer dese Hollandtsche schepen byde Enghelse schepen op de Custen van Spaengien konden komen/ soo hadde des Koninginnē Vice-Admirael Luysson / op de Spaensche Custen ontmoet een Portugaelsche Caracque uyt Oost-Indien gecomen/ met Specerije gheladen: zijnde een soorte vande grootste Schepen/ diemen nu inde Weerelt maeckt / van thien / twaelf ende vijfthien hondert vaten groot. Dese Caracque was nu ghekomen op de Reviere van Lisbona/ ende sach de Engelsche schepen rondtomme haer sweven: waeromme sy haer heeft begheven onder het Casteel van Setubal/ soo nae sy konde: ende van Lande kreech sy aldaer drie ofte 400. mannen tot haerder defensie: maer soo de Enghelschen haer dapper met grof Gheschut aentasten / soo zijnder noch uytghekomen acht Galeyen van Don Frederico Spinola (die daer lach om zijn reyse nae Nederlant voorts te vorderen) na d'Engelsche toe/ ende daer mede noch drie Galeyen vanden Marquis Santa Croce / die beyde / selve die in persoone uytvoerden/ om dese Caracque te beschermen. Dese elf Galeyen

d'Engelsche nemen ende brandē twee Galeyen/ d'eene van Spinola/ die de Caracque wilde beschutten.

werden terstondt vande Enghelschen alsoo aenghetast / dat beyde de Admiralen daer van seer doorschoten werden / ende den Vice-Admirael van Spinola / met een ander/ werden ghedwonghen hun over te gheven / die gheplondert werden / ende de Slaven meest verlost: maer alsoo sy meest trachtende waren om de Caracque te krijghen / soo staken sy den brant daer inne / zijnde eensdeels ghelade met Olie ende Buyschuyt-broot. Noch twee ander Galeyen waren oock bereyt om haer over te gheven / dan te seer bekommert / ende doende zijnde mette Caracque/ verachten t'selfde ende soo zijn de andere al te samen ghevlucht eñ ontkomen. De Caracque hebben sy gesocht van haer Cabels verder van het Casteel te doen drijven / ende bereyden daer toe een groote Hulcke van Lubeeck met twintich mannen/ende brochten die boven de Caracque om haer Cabels te snijden ende drijftigh te maecken / om die als dan te dwinghen met macht van 't Gheschut: maer terwijlen dese Hulcke daer by was komen anckeren / so kreech de Caracque eenen sorgelijcken scheut / dies vreesende van sincken ende van haer Cabels gedreven te worden/ sonden uyt eenen boot/ begeerende te tracteren / waer over Ostagiers werden gesonden/ende maeckten een bestant tot dat sy veraccordeert waren / dat zijt schip verlaten souden/ ende alle t'volck soude aen Landt gestelt worden/ met alle dat sy mede konden draghen. Ende alsoo kreghen d'Enghelschen die groote Portugaelsche Caracque/ wel seven hondert Lasten groot/ meest geladen met Peper ende andere Waren: ende hoe-wel de kleynste kostelijcke goederen daer uyt waren / soo voerden sy nochtans eenen kostelycken buyt in Enghelandt.

De genomē Caracque wort in Engelandt gevoert.

Die van Hollandt kreghen in dit Jaer 1602. mede drie Oost-Indische schepen t'huys / Hollandia/ Over-Yssel ende Dordrecht ghenaemt / met Naghelen / Peper ende andere Specerien ghe laden. Daer quam oock tydinghe datter in Spaengien een rijcke Vlote uyt de West-Indien aenghekomen was / daer d'Enghelschen te vergheefs op ghewacht hadden.

Terwijlen wy van 't Zee-varen spreecken / sullen vorder wat vande Oost-Indische handel ende vaert verhalen.

Verhael van den handel der Portugesen op Oost-Indien.

Castilien ende Portugael de Vaert op beyde de Indien ghevonden hebbende / hebben langhen tijdt ghedisputeert over de Molucksche Eylanden / door dat elck pretendeerde / die onder zyn Hemisphaerium te hebben / na de uytdeylinghe des Weerelts by Paus Alexander de seste / tusschen hun ghedaen: waer uyt ghesproten zijn andere nieuwe repartitien / by de welcke dat different vermeerdert is. Dan soo de Castilianen op de Molucken niet wel konden komen/ sonder in 't quartier van Portugael te seylen / dat welcke by de ordonnantie des voorsz Paus Alexander de seste verboden was / om die twee Koninghrijcken in onderlinghe vrede te behouden: heeft ten lesten eenen Portugees Magellanes / met eenen onwille uyt Portugael vertrocken / ontdeckt ten dienste vanden Koningh van Castilien / de Strate van hem Magellane ghenoemt / alsoo dat Castilien door zijn eyghen quartier nu seylen konde tot inde Molucken: het welcke de Portugesen met ghewapender handt hebben ghepoocht te weeren / daer door langhduerighe Oorloghe ghevoert hebben / tot dat Carolus de vijfde mette Infanta van Portugael troude. Want alsoo de Castiliaensche Coop-lieden aenden Keyser/ter tijdt hy tot Ghendt was/Octroy versochten voor drie Jaer / met presentatie van drie hondert duysent Ducaten / heeft het hun sortselijcken afgheslaghen: waer uyt men presumeerde dat onder de conditien van Houwelyck / dat mede moeste begrepen gheweest hebben / ofte andersins by verdrach onder beyde de Princen secretelijcken veraccordeert / om datmen anders geen wete daer van en heeft. Want zeder tijdt hebben de Portugesen Oost-Indien eñ de Molucken ghebruyckt / tot dat sy onder Koningh Philips heerschappye gekomen zijn: ende besaten in dese tijden 1602. de Custen van Brasilien / die hun jaerlijcx wel vijf hondert duysent Ducaten uytbrochten in Afriken Sefala, Monsanbique eñ Sena: inden Golf van Persien Ormus: eñ voorts op de Custē van Indien ende Malabar alle dese steden / als Diu, Damaon, Barain, Mannora, Chaulz, Goa, Onor, Bargilar, Maugalor, Cananor, Cranganor, Cochin, Conlaum, en op de Narzinga S. Tome ofte Malliapar, Negapatan, Nauar, ende Columba int Eylandt van Zeylan, eñ Malacca op den poinct van 't Landt eertijts Aurea Cherconesus, eñ op de Moluckē Mallucco eñ Amboyna, eñ in China het Eylandt van Maccao ende Cantao inde Latitude van 22.

Landē ende plaetsen die de Portugesen besitten inde Indiē.

Boven dese plaetsen daer sy eenighe sterckten ofte colonien hebben / zyn daer meer bekende Landen ende ghefrequenteerde Koninghrijcken/ als het groot Eylandt van Madagascar ofte S. Lorenzo, daer sy gheen besit hebben/ op den Golf van Bengala, is Orixa, Bengala ende Aracan, de Koninghrijcken van Pegu, van Inichalaon, vā Syanie, van Camboya, van

Oost-Indische Landen daer de Castilianen noch Portugesen geen ghebiedt en hebben.

Cauchinchinar,

Canchichinar, van 't groot Rijck van China, het rijck Eylandt van Sumatra, van Iava Major ende Minor, met Baly, met meer andere, dat vry Heeren ende Landen zijn, daer en hebben de Portugesen noch de Castilianen niet meer op te segghen / dan eenighe andere Natien.

Boven dese pretentien der Portugisen / ende de pretentien vande Castilianē / die geheel America ende Peru onder den naem van West-Indien hun selven toeschrijven / soo zijnder mede d'Engelschen.

De Engelschen die pretenderen recht van besittinghe / om dat zijt ontdeckt hebben vande Latitude van acht-en-vijftich graden Noortwaerts tot het Zuyden ende Zuyt-westen van Florida bykans duysent mijlen: noch inde Zuyt-Zee byden Ridder Draeck / te vooren vande Spaengiaerden niet bekent / ontdeckt een Landt / nova Albion ghenoemt: mede al dat Forbischer ende Davis in 't Noort-westen ghevonden hebben.

De Fransoysen pretenderen recht aen nova Francia, by haer ontdeckt S. Laurens, drie hondert mijlen / ende de Reviere Canadà Norenbega: noch de Rivière Genèro in Brasilien.

Aldus was den staet ende standt van deser Landen ende Indien, ten tijden als de Nederlandtsche beroerten gheeauseert hebben / Anno 1595. dat door de ghedurige arresten in Spaengien verboden werden alle Navigatien ende Negociatien derwaerts: dies socht men in Nederlandt ander weghen ende middelen om haeren Coophandel ende Navigatien te vorderen op Indien.

Middelen / oorsaken ende Ordonnantien van de eerste Nederlandtse Oost-Indie vaerders.

D'eerste occasie van desen handel was kleyn ende verachtelijck / eenen Nederlander Pieter Houtman ghenoemt / hadde langhe op de Portugaelsche schepen in Oost-Indien ghehandelt / alsoo dat hy ghenoech verstont wat profijten datter waren: Desen Houtman werde daer nae in Portugael ghevanghen ghestelt / ende alsoo hy tot zijnder ontslakinghe een merckelijcke somme ghelts van doene hadde / addresseerde hy hem aen eenighe residerende Coop-lieden tot Amsterdam / dien (soo zy hem hielpen) beloovende in recompentie te openbaren al watter op de Oost-Indissche reysen vallen mochte / hun grootelijcks aenprijsende de excessive profijten die daer te doene waren: ende alsoo is eerst door 't beleyt van die van Amsterdam / ende Cooplieden van Antwerpen daer residerende / de saecke in 't werck ghestelt / ende verthoont de Heeren Staten Generael vande Vereenighde Provintien / versoeckende Octroye / om die vaert te vorderen / die welcke de voorsz Staten uyt souverayne authoriteyt / hun verleent hebben: beweeght by verscheyden redenen die verhaelt werden / als tot vorderinghe ende verbreedinge vande ware Christelijcke Religie / ghefondeert op haeren noodt / nu staende in Oorloghe mette Coninghrijcken van Spaengien / welcke Oorloghe in Policie vereyste / dat sy haren Vyandt / de rijckdommen vande Oost ende West-Indien (als Monarche vande Weerelt) niet behoorde toe te laten / alleene te hebben in zijn handen / ende die te venten nae goet-duncken / als een Monopolier van Christenrijck / die beswarende mette anderswaerste Tollen na zijn believe: Naedemael het blijckelijcken was de Oceaensche Zee / als eenen hooghen ende alghemeynen wech / om d'een Lant d'ander te besoecken / ende met zijn onderlinghe gherieffelijckheden by te staen / van Godt gheschapen ware / alle menschen ghemeyn / nae de natuerlijcke ende aller volcken rechten / ghelijck als de Locht.

Mede voorschrijvende ende belastende nootlijcke Ordonnantien / dienende alleene om met Borgherlijcke civiliteyt / handel ende Coopmanschappe te drijven / ende gheen conquesten te maecken / niemanden te beschadighen / te terghen / ofte oorsaecke van questie te gheven / dan wel te moghen staen op haer defensie ofte teghen-weer / ende dat soo wie haren eerlijcken handel wilde beletten / soude moghen toesien wie de sterckste bleven / ende dierghelijcke meer.

Tot vorderinghe vande uyt-reeders leenden de Landen hun nootelijck Metalen Geschut / op goede borge van weder te leveren / ofte te betalen de weerde van dien. Ende alsoo is het eerste beleydt door die van Amsterdam in het werck gestelt.

Aldus is de eerste vaert op Oost-Indien aengegaen / waer van dat wy eensdeels het succes vooren int 17. 19. ende 22. Boeck verhaelt hebben: mede hoe die ghegroeyt is: sullen nu verhalen eenighe accidenten daer over ghebeurt / ende hoe die haer voortganck heeft ghenomen.

Beschrijvinge van het Eylandt van Sumatra / de stadt Achem ende haren Coningh.

De eerste vaert was op 't Eylandt van Iava Major, inde Coopstadt Bantam, ende sints op 't Eylandt van Sumatra eertijts Taprobana by de Ouders ghenoemt: dit leyt recht over Malacca, begint teghen over den Golf van Bingala, op den vijfden graedt aende Noordt-zijde / ende soo streckende Zuydt Zuydt-Oost voor by Malacca, volepndende by het Eylant van Iava Major op ses graden aende Zuydtzijde: De Portugesen hadden daer gheen vasticheyt / dan dreven haren handel op Pedir ende Achem, Het Eylandt heeft sommighe Koningen / doch den principaelsten is den Coningh van Achem, ghenoemt Soltan Alciden Rajetza, Lillo Lahe Felalam, oorloge voerende tegen den Coningh van Ioor, als hy oock teghen Malacca ghedaen hadde / maer onlancks vereenight door giften ende geschencken.

Dese Stadt Achem leyt op vier en een half graet op de Noordt-zijde vande Linie. De Coninghen hebben te vooren machtigh gheweest / dan voor twintich Jaren heeft desen zijnen voorsate de Koningh om ghebrocht / hem selven opghe worpen / seer tyranniserende over zijn Ondersaten / ende over de Persen ende Arabers / nemende veel Schepen van Macau ende Cambaya. De Persianen ende Gazeraten plochten te vooren groote vaert te hebben op dese stadt / maer om zijn tyrannije derven daer niet meer komen / maer komen op Java ende Pryama. De oude lieden aldaer segghen / over menigh hondert Jaren sy daer van Persien ende Arabien de vaert ghehadt hebben: daer valt veel Pepers / ende dien seer grof ende schoon: mede vindtmen daer schoon Gout / Benjowijn ende Canfer: die van Bantam hebben aldaer op Achem groote vaert / wel van 20. ofte vijf-en-twintich Fuysten jaerlijcks / ende haer Coopmanschappe is grove Porcelano / dick Coperdraet ende Sout / dat zy vermanghelen voor Peper ende Gout: haer spraecke is Malaeys / quaet volck ende bedriegelijck. De Synesen pleghen daer oock jaerlijcks met 2. ofte 3. schepen te komen: maer alsoo onlancks 2. Synesen geladen / van haer over weldight zijn gheweest / onder 't decksel van vrientschappe / ende haer te helpen tegen eenighe Galeyen van Malacca / soo en komen zy daer niet meer.

Coopmanschappen in Oost-Indie dienstlijck.

De Coopmanschappen die daer eenichsius dienen / is Schaerlaken in Greyn ende Cramozijn / root Corael / gheelen Amber tekens ront / vergulde Spiegels / Cristalyne glasen / Flessen / Norenburgher waren / brillen / glasen / pluymen / loot / yser / oock mede stormhoeden ende kammen.

Ongheluck twee Hollantse schepen tot Achem ervaren.

Wy hebben vooren in 't 22. Boeck verhaelt / hoe dat twee schepen uyt Zeelandt / den Leeu ende Leeuwinne / by dese Stadt van Achem seer qualijcken ghetracteert waren gheweest / als dat Anno 1599. den voornoemden Commijs Pieter Houtman / in tegenwoordigheyt des Coninghs voorsz door zijnen Secretaris / verradelijck van achteren (op 't Schip den Leeu) doorsteken werdt: Dan den Schipper hem ter weere stellende / met hulpe van 't ander Schip de Leeuwinne / de Schepen bewaerde / ende maer half gheladen / na datter veel van weder-zijden doodt ghebleven waren / zijn sonder betalinghe met onwille van daer na huys gevaren.

Niet langhe hier nae Anno 1600. zijn in Sumatra aenghekomen twee Amsterdamse Schepen van een nieuwe Compagnie / daer dat Commijs op was Paulus van Caerden / niet wetende in 't eerste / ofte hem niet aentreckende vā 't voorschreve misverstant / hebben in communicatie getreden metten voorschreven Coning van Achem / ende eenige van haer Coopmanschappe aen Landt ghebrocht / presenten ghedaen / ende eyndelijck genegotieert / dat zy den 28. December 1600. seker contract metten Coningh besloten

hebben

1602. hebben / dat hy hun soude leveren 1800. barren Pe- pers / te betalen nae de leveringhe / ende dan noch bo- ven den geaccordeerden prijs betalen vijf ten honder- den van 't ghelt ende goederen / voor 't inkomen ende uytvaren/ende mede het ordinaris weegh-gheldt: dat voorts niemandt soude moghen koopen ofte laden/ voor dat dese volle leveringe gedaen ware.

Koning van Achem die soeckt de Hollanders te overbal- len.

Dan alsoo daer ghekomen was een Portugees Ambassadoor / een Franciscaen / die den Koningh / die noch ongheresolveert was / ofte hem de vrientschap- pe ofte handel mette Portugesen nutter ware dan mette Nederlanders / is vanden selven Ghesante gheperfuadeert ghewees / de Hollandtse Schepen te vermeesteren met haer ladinghe / daer toe versoec- kende de assistentie vande Portugese Schepen van Malacca : dies om malkanderen te bedrieghen/ schonck den Koningh den Hollandtsen Admirael alle de ghevanghenen vande voorschreven Zeelandtse Schepen / den Leeu ende Leeuwinne / die doen daer aen Landt ghebleven waren / ende al doodt gherec- kendt werden. Den Admirael daer teghen gaf den Koningh sekere partije van Lakenen/ Carsayen/ met een notable somme van Realen van achten. Den Koningh ende Edelen kochten oock veelderhande ander Koopmanschappen op rekeninghe vande leve- ringhe. Maer alsoo sy saghen dat eenighe Ara- bisse Schepen van Mecha/ die zy op de reede ghevon- den hadden dagheljjcks hun ladinghe (die zy gekocht hadden) in namen / ter avontuere meer daer vooren ghevende / sonder dat zy konden eenighe leveringhe ghekrygghen / sonden aenden Koningh haer te bekla- ghen / niet te min / doende noch diverse presenten aen- den Koningh ende andere / door de welcke zy doch- ten dat de saecken konden ghebetert worden / aenhou- dende tot voldoeninghe van 't Contract / ofte restitu- tie vande ontfanghen goederen : Het welcke den Koningh weygherde / ten ware hem noch acht duy- sendt Realen van achten ghereedt gheteldt wierden: Den Admirael andtwoorde dat hy by Contract on- ghehouden was / ende soude sulcks niet konnen by zijnen Prince ende Principalen verandtwoorden: Maer om den Koningh alle achter-dencken te bene- men / van 't ghene sy voor-ghenomen hadden te doene / sondt hy noch eenighe Koopmanschappen den Koningh toe / resolverende eyndelijcken alle de Sche- pen die op de reede laghen / aen te tasten / om alsoo by forme van Represalien den Koningh te dwinghen tot volbrenghen van het Contract / ende de leverin- ghe vande beloofde ghevanghenen vanden Leeuw ende Leeuwinne / haer gheschoncken : Maer den

Hollanders nemen Indi- sche schepen vande Ree- de/om haer ghelt en goet weder te hebben.

volghenden nacht / zijn alle die ghevangenen die aen 't Landt waren / ontvloden/soo zy best konden / ende aen boordt ghekomen met een schuyte / ende sommighe swemmende / soo datter maer eenen verdronck: ende zijn daer nae niet ghemeyn addijs op de Arabische Schepen ghevallen / die in ghenomen / doch sonder bloedt-stortten ofte wreetheydt/om dat het volck meest vloden / ende de reste werden wel ghetracteert. De- se Schepen waren neghen / drie Roomse / drie Gen- geraten / twee Bengalen / met een Portugees schip- ken/ daer den Ghesante Franciscaen mede ghekomen was. Des anderen daechs schreef den Admirael aenden Koningh / bereedt te zijne noch te voldoen zy- nen koop als boven / ofte anders / den Koningh niet willende / soude sien zijn tachterheydt op een ander maniere te krijghen : Dan hier over ghebodt den Koningh op haer te schieten / dies ontboden hem we- der-omme / dat zy de voorschreven neghen Schepen souden in brandt steken / ende midts het schieten con- tinueerde / stalen zy het vier in het Spaens schipken/ ende 's ander daechs in noch twee ander Schepen/ waer door den Koningh dede het schieten ophouden. Den Admirael die presenteerde noch reparatie van- de verbrande Schepen / ende ontslakinghe vande an- dere / soo den Koningh het Contract vol-dede/ ende soo niet / dat hy zijn leveringhe vinden soude

Hollanders nemen Pe- per met ghe- weldt.

aenden Peper van drie Arabische Schepen / die den Peper vast laden / die den Koningh hun verkocht hadde : soo dit al te vergheefs was / soo hebben zy den Peper ten lesten ghenomen by ordere / ende by in- ventaris ende reeckeninghe / die aenden Koningh ghesonden werdt / aen-nemende den Peper op reecke- ninghe ende in recompentie van hun goederen ende gheldt / dat den Koningh van haer hadde / ende zijn daer nae aen een Eylandt Pulo ghegaen / om met 's Koninghs Commissarisen te effenen / indien het hem geliefde eenige te senden / d'welck niet en geschie- de : Maer alsoo den aengenomen Peper meer belie- pe dan haer toequam / so heeft den Admirael in Ban- tam provisie ghelaten / om 't selfde te betalen/ende zijn alsoo nae huys gekeert / ende tot Vlissinghen wel aen- gekomen. 1602.

Hollandtse Schepen in Zeelandt ghekomen/ worden van den Fiscael aengetast.

In Zeelandt ghekomen ende haer actien kundt- baer ghewoorden / zijn dese Schepen aldaer vanden Fiscael des Landts aengheſproken / ende beschul- dicht van gheweldt / ende vyandtschap teghen neu- trale vrienden ghebruyckt te hebben / ende daer over werdt by forme van Arrest hondert lasten Pepers van hun afghehouden / welcken Peper de ghedaechde ontkenden in sulcker voeghen over-ghenomen te hebben / ende oft schoon jae / dat nochtans sulcke quantiteyt niet soude konnen gheeyst worden / dan midts restitutien van vrachten / risicquen ende onko- sten. De Bewindt-hebbers hebben oock versocht dat zy op borghe de goederen mochten verkoopen ende beneficieren / het welcke hun afgheslaghen zijn- de / hebben verkreghen brieven vanden Hove / dat alsoo het Koopmanschappen waren / die bederven/ minderen / ende by tydt in prijse afgheslaghen souden moghen worden / tot grooter schade vande gheinte- resseerde / insonderheydt om dat de Franckforse Mis- se aenstaende was: datse oock scheenen ghefondeert te zijne op 't Recht van Represalien / hun by commis- sie ende brieven vanden Prince Mauritz vergondt: om de Kooplieden niet te alieneren vande begonnen Navigatie / soo zijn sy ten lesten ontslaghen / op borghe van vijftich duysent gulden / presenterende den ghein- teresseerden voor alle competente Rechteren te rechte te staen.

Twee Zee- landtse sche- pen voor Achem aen- gekomen/en haer hande- linghe.

Drie Maenden nae dit different zijn in Sumatra den 23. Augusti aenghekomen twee Schepen / vande vier die den 18. January 1601. uyt Zeelandt t'seyle waren ghegaen / te weten / Zeelandia ende de lan- ghe Barcque / onder de Commisen Gerard de Roy/ ende Lourens Bicker : Dese van 't voorschreven in- convenient der Hollanders onwetende zijnde / heb- ben haer Commisen met brieven vanden Prince Mauritz / ende mette presenten vande Principalen ofte Meesters aenden Koningh ghesonden tot Ac- hem: de presenten waren duysendt Realen van ach- ten eenighe verguldе Wapenen ende Spieghelen/ &c. Dese aen 't Landt by den Koningh ghekomen / ver- stonden van het voorsz inconvenient der Hollan- ders/ende siende hun in 't gheweldt van een so rouwen ende Barbarissche Natie / werden seer verbaest / dies andtwoorden seer beleefdelijcken nae eysch des tijdts ende der saken / als dat zy de voorsz Schepen wel ken- den / ende de Meesters van dien : maer dat die in dien- ste van een ander Provintie waren / ende onder ander Reeders stonden / dat zy hun oock wel versekerden / dat sulcks gheschiedt ware sonder last van haren Prince ende Overheyt / veel min door commissie vande Mee- sters / ende beloofden mede tot hunder weder-komste hun beste te doen om reparatie van 't voorsz misver- stant / by die van Hollandt te verkrijgen. Het welcke den Koningh haer dede (by den hoogen God) in forme van Eede belooben : ende om die saecke te vervolghen sijn mede over gekomen twee Factoors vande ghein- teresseerde Arabers / den eenen wesende van Buda in Hongarien / ende d'ander een verloochent Christen/ gebooren in Sicilien.

Dese in Hollandt ghearriveert zijnde / zijn mette Bewint-hebbers geaccordeert op 50. duysent gulden/ eñ daer over gepasseert Instrument publicq : daer ge- resen noch questien naer het sluytẽ / waer dit gelt soude betaelt wesen / dese Arabers voorgenomẽ hebbende na Barbarien te varen / van daer na Alexandrien / eñ also thuys / daer tegen opposeerdẽ haer de Bewinthebbers om 't perijckel vande Spaense Galeyen / ende om den onkost / waer door des gheinteresseerdens gheldt soude vermindert wesen / tot haerder blame / presenterende de somme ongheminderт sonder kost op de Reede voor

Achem

1602.

Achem te leveren / daer sy den Peper over ghenomen hadden / ten lesten onder den anderen eens wordende / is de sake geslist.

Sullen noch vorder verhalen van een ander incident op dese voyagien over ghekomen. Dese twee Zeelandtsche Schepen alsoo wy verhaelt hebben / in 't vriendelijck metten Koningh van Achem ghehandelt hebbende / zijn met haer Commijsen ende den Overstē Lourens Bicker / met haer volle ladinghe uyt Sumatra t'seyle gegaen den 14. Decembris 1601. mede brengende eenighe Ambassadeurs vanden Koningh / aenden Prince Mauritz ende de Heeren Staten / ende zijn gheluckelijcken gekomen op de Reede van 't Eylandt Sint Helena / den 6. Meerte 1602. alwaer by haer oock ghekomen is een Schip van Amsterdam den swerten Arent / seer gheswackt ende ontmant van volck / dat sy qualijck machtich waren het Schip te regeeren: daeromme die van Zeelandt haer met alle verversinghe gheholpen hebben / ende mede versien met ses gesonde Mannen.

Twee Zeelantse Schepen ontmoetten by Sint Helena een Caracque die haer bespringht / die sy vermeesteren den 16. Meert / 1602.

Alsoo daer ligghende werden noch ghewaer een Schip nae haer toe komende / dat sy meynden te wesen een ander Hollants Schip / den witten Arent / dies tot hulpe nae haer toe voeren / meynende oft sy oock ghebreck mochten hebben / dan naeckende / vonden dat het een Spaens Gallioen ofte Caracque was / de welcke sy soo nae aenvoeren / dat sy die aensprecken ende vrede aenboden / maer voor antwoordt kreghen 't gheroep / dat sy Ketters ende Dronckaerts waren / ende schoten met drie stucken twee Mans doodt / ende quetsten eenen inde Langhe Barcque: waer door de Zeelanders hun op de Barcque in defentie stelden ende wel een ure schoten op de Caracque: al eer 't schip Zeelandia daer konde by komen: ende daer naer t'samender-handt hebben dat soo langhe bevochten / dat het ghenootsaeckt werde soo naer onder het Eylandt van Sint Helena te loopen / dat daer niemandt soude dorven tusschen beyde komen / op dat hy alsoo zijn Gheschut soude moghen alles over de een zijde ghebruycken:. Des niet teghenstaende / soo is een vande Schepen tusschen beyde ghekomen / ende alsoo op hem gheschoten / dat hy voor den avondt moeste zijn touwen af houwen / op hoope van t'ontvlieden / d'welck ghenoech onmogelijck was: de Zeelanders ghestadigh hem volghende / ende zijn hooft-touwen ende cordagie / ofte staende want afschoten / om hem tot parlementeren te dwinghen / daer toe den Patroon niet wilde verstaen / voor dat hy bevondt datse over de derthien voeten waters in hadden / waer door sy een Vrede-vane uytstaken / ende begosten om ghenade ende leven te bidden. Het welcke hun is vanden Capiteyn van 't Schip Zeelandia toeghesevdt / midts dat sy souden overleveren alle Peerlen ende Ghesteenten die in 't Gallioen waren / ende dat sy het Schip souden drie daghen boven water met pompen houden / daer toe groote neersticheydt werdt ghedaen van beyde zijden / worpende veel kostelijcke goederen over boordt / die inden wech waren / overmidts het Schip te diepe ende onbehoorlijck geladen was.

Rijckdom ende ladinge van het ghenomen Gallioen Sint Jacob.

Ende alsoo is dit kostelijck Gallioen / ghenoemt Sint Jacob den 16. Meerte ghenomen / dat welcke in 't voorighe Jaer Admirael was / met noch acht Caracquen nae Oost-Indien van Lisbona ghesonden / ende aldaer gheladen nae Portugael: de Passagiers affirmeerden dat sy in Goa ettelijcke Millioenen rijck gheacht waren / haren ballast was Peper / in hebbende veel Peerlen / Diamanten / Lapis Besar / Ambergris / onghewrochte Zijde / ende ghewrochte zijde Lakenen / Lijnwaetten van Catoene / ende meer ander fraeyen ende kostelijcken Huysraet / zijnde het beste Schip ter Oorloge opgerust: was soo kostelijck gheladen / dat het alles wel uytghebrocht heeft boven de vijfthien hondert duysendt gulden: dit Schip groot ontrent vijf hondert ofte meer lasten / hadde op ontrent de vier hondert Mannen / ende seventhien metalen stucken Gheschuts: De Zeelanders daer teghen en hadden in beyde haer Schepen niet boven hondert ses-en-dertich Mannen / het welcke den Portugesen Patroon oft Overste soo speet ende quelde / dat hy aen de Zeelanders begheerde / men soude hem voor-schieten ende de reste gelofte houden: maer hem werdt gheantwoordt / datmen de ghelofte een yeghelijck moeste houden.

1602.

Om de Portugesen aen Landt te setten / zijn sy met dat Schip ghelooopen onder 't Eylandt Fernando le Rona / 80. mijlen van het vaste Lant van Brasil / ende hebben aldaer van 't afghebroken hout van 't Gallioens verdeck / gemaeckt een kleyn Schipken / waer mede den Portugaelsen Admirael ofte Patroon is overghevaren nae Brasil om Schepen / daer latende zijnen Sone by de reste van 't volck / wel versien van victualie. De Portugesen hebben in 't scheyden de Zeelanders bedanckt van 't goet traictement / ende getrouwicheyt inde beloften / ende niet ontkent / indien sy meester hadden geworden / dat sy hunlieden rouwer souden gehandelt hebben.

Dit Gallioen alsoo ghenomen / is ten lesten in Zeelandt aenghekomen den 20. Julij / ingebrocht by twee Schepen van Oorloghen / die uyt Zeelandt om dat te ontmoeten gevaren waren.

Justificatie en opsprake van 't nemen van dese Caracque.

In 't visiteren vande pampieren des Schips is bevonden het bevel ende last vanden Viceroy tot Goa / vanden Hollanders ende Zeelanders te wachten onder Sint Helenas Eylandt: Ende op den Outaer / inde Capelle van Sint Helena / is ghevonden eenen brief van 't Schip ofte Gallioen Sint Valentijn / dat sy daer een Maendt op de Reede van Sint Helena gelegen hadden / om de Nederlanders te wachten: maer dat sy ghenootsaeckt waren te vertrecken / uyt vreese van victualie / ende ghebreck van honghers noot: dat welcke dese Schepen niet weynich diende tot justificatie van desen aenslach / die veel opspraecke onder-worpen was / ende processen ghemoveert heeft: want veele die verstant van Zee-vaert ende Koophandel willen hebben / meenden dat het stuck met meerder gheluck afgheloopen was / dan met wijsheydt begonnen / dat Koopvaerders met hun volle ladinghe / een soo grooten wel ghewapent ende ghemant Schip / niet alleene aenghetast / maer oock eenighe daghen vervolcht / ende ghenomen hebben / sonder achte te hebben op de groote perijckelen die lichtelijck voor-vallen.

Andere disputeerden ofte het wel ghedaen ware / Koopliedten ofte Koopvaerders d'een den anderen te veronghelijcken ter Zee: daer teghen de andere voort-brochten 't Krijghs recht / Vim vi repellere fas est, siende dat de Spaengiaerden haer-lieden ergher tracteerden / ende dat dit Schip als Admirael uyt Spaengien nae Indien uytghevaren was / om de Nederlandtse Oost-Indtvaerders alomme vyandtlijcken te tracteren / ende die vaert te benemen die dat nochtans gheensins en negotieerden op eenighe plaetsen / onder haer jurisdictie gheleghen / ten sy dat sy de gheheele Werelt in eyghendom hun selven toeschrijven wilden / dat teghen alle naeture ware strijdende / ende tegen alle Rechten.

Triumph-penningh in Zeelandt geslaghen over het nemen van 't Gallioen.

De Bewindt-hebbers van dese Schepen in Zeelandt / tot berispinghe van sulcken opinie / hebben eenen fraeyen ende heerlijcken Triumph-penningh doen munten / ter eeuwigher memorien / beyde van Goudt ende Silver / daer sy haer vrienden mede vereerden / waer dat op de een zijde stondt dit Gallioen afgheconterfeyt / by dat Eylandt van Sint Helena / tusschen de twee Zeelandtse Schepen / alsoo het ghenomen werdt / ende rondt-omme stondt ghescheven / Possunt quæ posse videntur, 16. Meerte 1602. dat is: al dat schijnt doenlijck is doenlijck / oft mach ghescheiden: maer wy laten dat andere uytlegghen: Over d'ander zijde daer stondt het hoovèerdich Symbolum des Koninghs van Spaengien / in veel plaetsen van zijn Dominien opghestelt / te weten / gheconterfeyt den Kloot des Wereldts in Zee / met een Peert dat daer uyt springht / met opschrift boven 't Peert non sufficit Orbis, dat is: dese Wereldt is my niet ghenoech / ofte is my te kleyne: ende achter dit Peert stondt eenen swemmenden Leeu / op de Zee / (dat uytdruckt de Wapen van Zeelandt) met geschrifte / quo saltas insequor, dat is: waer ghy springht ick volghe u / soo veel aenwijsende / als daer dat Spaens Peert wilt loopen / al waert in een ander Wereldt / den Zeeusen Leeuw meynt hem te volghen / alsoo sy dadelijck

1602. met het nemen van dit Gallioen (die haer meynde te nemen, willen bewijsen / ende dat sy oock met haer over de heerschappije vande Oceaensche Zee willen strijden.

Om haer volck daer toe te verwecken / werdt daer mede een legh-penningh gheslaghen / hebbende over d'een zyde de Wapen van Zeelant eenen swemmenden Leeu op de zee baren met schrift / Luctor & emergo, dat is: ick worstele ende drijve boven: over d'ander zijde een triumphant Schip met volle seylen / met schrift rondt-omme / Imperator Maris terræ Dominus, dat is: den ghebieder ofte heerscher der Zee / is des Aertrijcx Meester / daer sy mede willen bewijsen 't ghene daer sy in dese Oorloghe nae trachten / tot haer bescherminghe.

Portugaelsche Natie pretenderen uut krachte van Privilegien de Caracque gheenen prijs te wesen.

Als dese Caracque ofte Gallioen in Zeelandt den 10. Julij was aenghekomen / is vanden Fiscael der Admiraliteyt aenghesprooken / ende ten lesten voor goeden buyt ofte prijs ghewesen / waer teghen hun opposeerden de Portugaelsche Kooplieden / residerende binnen Amsterdamme ende binnen Antwerpen / hun funderende op eenighe vryheden ende saubegarden / hun ende hunne supposten vergondt / by de Staten Generael van alle de Nederlanden / eerst binnen Bruyssel vergondt / Anno 1577. den 22. Octobris en in Amsterdam gheconfirmeert Anno 1581. den 19. Junij. Ende daer nae als Antwerpen van Amsterdam ghescheyden was / anderwerf Anno 1588. den elfden Februarij. In dese Saubegarden werden hunne Consuls ofte Natie gheconfirmeert hun oude Privilegien / die sy pretenderen by de twee hondert Jaren ghenooten te hebben: waer inne haer met haer Vrouwen ende Kinderen / Huysghesinnen / Supposten / Meublen / Koopmanschappen / &c. verleendt wordt / inde Vereenighde Provintien vrij ende onghemolesteert te resideren / ende te handelen ghelijck de Jngheboorene van dien / ende die buyten de Vereenighde Landen woonen in Neutrale plaetsen / te moghen traffiqueren in alles gelijck de voorsz Portugesen Inwoonders / die nemende in haer protectie ende Saubegarde / mede alle haer Schepen / Schipvolck / Goederen / Koopmanschappen / die sy uyt Portugael ofte andere Koninghrijcken op de Gheunieerde Provintien souden moghen brenghen / vergonnen haer die te verhandelen / ende weder uyt te voeren nae haer believen / midts betalende ghewoonlijcke Rechten / ende teghen den staet vande Landen niet te attenteren / ofte correspondentien metten Koningh van Spaengien / ofte andere vyanden des Landts te houden / prolongerende mede dese Saubegarden / ofte het ghebeurde dat sy hun die opseyden / ofte eenigh Oorloghs accident den Steden van haer residentien overviel / sullen hun dese Saubegarden vier Maenden geprolongeert wesen.

Som nare vande Portugaelsche Natie Privilegien hun verleent An. 1577. Anno 1581. Anno 1588. Anno 1592. Anno 1600.

Ende naer het innemen van Antwerpen / ende veranderinghe vanden Rijcke van Portugael / in handen vanden Koningh van Spaengien ghekomen / soo hadde dese Natie meer verkreghen Anno 1592. den 30. Julij in 's Graven-Hage / ampliatie vande voorsz vryheden: mede voor die / die binnen Antwerpen ende ander plaetsen onder hunnen Vyandt souden resideren / soo volkomelijcken / als die in neutrale Landen woonende waren / sonder nochtans persoonlijck over te moghen komen / dan met speciale Paspoort. Ende eyntelijck hebben Anno 1600. den tweeden Octobris in 's Graven-Haghe verkregen / dat sy over Lisbona ofte Portugael op Brasilien souden moghen handelen / ende haer goeden inde Vereenighde Landen brengen.

Uut krachte van dese Privilegien ende saubegarden / hebben dese voorsz Portugesen van Antwerpen ende Amsterdam hun geopposeert teghen den Fiscael van 't Landt / als Portugese vrij goederen / waer tegen den Fiscael remonstreerde / dat alle dese Privilegien in 't Casus van 't Gallioen hun niet en favoriseerden / nae langhe proceduren ist eyndelijck by de Admiraliteyt van Zeelandt voor vryen buyt ofte prijs verklaert ende gewesen.

Niet teghenstaende de Portugesen oppositie is wordt nochtans de Caracque voor prijs ghewesen.

Daer naer om dat de Portugesen hun niet meer vergrypen souden / uut misverstaen van hare Privilegien / soo hebben de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / een interpretatie ghemaeckt ende uytghegheven / ghedateert in 's Graven-Hage den 12. Septembris 1603. over dese Octroyen / om alle misgryp ende misverstandt wech te nemen / ende verklaerden. 1602.

De Staten Generael verklaren hoe de saubegard aen den Portugesen verleent te verstaen zijn.

Dat de verleende saubegarden gheweest zijn ende noch waren / dat de traffiquerende Portugesen in de Vereenighde Nederlanden woonende / ende hare Vrouwen ende Kinderen / midtsgaders hare goederen / ghenieten sullen binnen de selve Landen de protectie der Heeren Staten / dat insghelijcx de goederen die by de voorschreven handelende Portugesen in de Vereenighde Landen woonende / uyt de selve Landen nae ander Landen sullen worden ghetransporteert / volgende haer Octroy ende Licent-brieven daer toe verleent / ofte noch te verleenen / oock sullen ghenieten de protectie der Heeren Staten vande Vereenighde Nederlanden / te Water ende te Lande / als andere Ingesetenen.

Maer willende de voorsz Portugesen van Brasil ende van Sint Thome / op Lisbona ofte op andere vyandtlijcke Havenen / ofte vande selve vyandtlijcke Havenen op Brasil ende S. Thome / ofte oock vande voorsz ende andere vyandtlijcke Havenen op neutrale / ofte vande neutrale op de voorsz ende andere vyandtlijcke Havenen ende Landen handel doen / en sullen hare persoonen / Schepen ende goederen / op den selven handel bevonden / uyt krachte vande voorgaende saubegarden / acten ofte appointementen / gheen protectie der Heeren Staten moghen pretenderen ofte ghenieten: maer vande Schepen van Oorlogen der Landen ofte andere verovert zijnde / sullen gehouden worden voor goede prinse / niet teghenstaende / dat uyt de woorden vande voor-ghenoemde saubegarden ofte acten / ander verstandt soude moghen ghenomen worden / welcke woorden ofte verstandt wel expresselijcken by desen gederogeert worden.

De Bewindthebbers over 't Gallioen / die accorderen met het Schip-volck ende ander eyssers.

Dit Gallioen in Zeelandt inghebrocht zijnde / hebben het ghemeyn Schip-volck / hoe wel gheheel in Zijde laken ghekleet werden / hun seer t'onvreden ghethoont / om datmen hun kisten visiteerden / daer veel frayicheden / Tapijten ende kostelijckheyt in gebonden werden / die hun niet toequamen / die sy seyden ghevist te hebben van 't uytghewoorpen goet: sy eysten nae de Zee-rechten den sesten penningh voor haer aenpaert te ghenieten: maer door tusschen spreken vande Heeren Staten werden hun toe gheleydt hondert duysent gulden.

Van d'ander aen paerten / als den vijfden penningh die 't Landt ofte de Gravelijckheydt daer van pretendeerde / volghende de Zee-rechten / hebben de Bewindt-hebbers ghaccordeert / dat zy vande eerste penninghen (binnen vier Maenden) aen die van 't Landt betalen souden drie hondert duysent gulden op reeckeninge / nae den verkoop metten anderen voorder te rekenen. Ende alsoo zijn oock over ander gerechticheden schuldich overkomen.

Op dese Caracque werde mede ghenomen den persoon ende de goederen van eenen Florentijn / Francesco Carletti / die welcke met zijnen Vader etlijcke Jaren langh beyde de Indien door-reyst hadde / ende met gheldt ende faveur principalijcken vande Jesuijten licentie verkreghen hadde / om te moghen traffiqueren in Macao / daer sijn Vader ghestorven was / ende hy was met sijn goedt (ghestimeert weert ontrent tneghentich duysent gulden) ghescheept in dit Gallioen / maer by seeckere indicien werdt ghesuspecteert / zijn goederen souden den Jesuijten meest toekomen: mede hoe wel hy neutrael was / hadde uyt 's Vyants Schip gewelt helpen doen: so werter by de Admiraliteyt ghewesen / datmen sijn goederen mede verkoopen soude / by provisie / ad opus jus habentis, ten profijte van dien 't selfde soude toe ghewesen worden: maer den voorsz Carletti die allegheerde zijn neutraliteyt / ignorantie vande querelle / ende brocht voort brieven van recommandatien vanden Hertogh van Florentien / en de Koninginne van Vranckrijck / seggende: eenighe dinghen by expres bevel vande voorsz Princen ghekocht te hebben: hier door werden die goederen aen d'een zijde ghestelt / ten aensiene / dat den Hertogh van Florentien soude moghen in zijn Haven

van

1602.

van Ligorno, de Nederlantsche schepen by weghen van represalien molesteren / ende alsoo is daer over een langh proces geresen / ende eyntelijck by accoort afghemaeckt / maer om niet te offenseren de voorschreven Princen / als om 't recht van Carletti / die te voren tot Florencen ghefailliceert was ghewceft met synen Vader.

Vande Caracque goederen worden 1000. gulden de armen ghegheven.

Hier nae ismen in Zeelandt totte vercoopinghe van't goet ghecomen / ende hebben tot een voorspoedich begin den armen aldaer begaeft met een somma van thien duysent gulden.

Ambassadeuren van den Coningh van Sumatra gesonden aen Prince Mauritz.

Den Coningh van Sumatra ofte Achem / ghenoemt Soltan Alciden Raietza, Lillo Lahe Felalam, van Machometsche Religie / hadde met de twee voorsz Zeelandtsche Schepen die dit Gallioen namen / een treffelycke Ambassade ghesonden aen den Prince Mauritz met presenten / om de ghelegentheden vande Nederlanden te besichtigen / ende ofte het voor hem gheraden ware / de Portugaelsche traffique voor de Nederlantsche te verlaten: want in die Landen / zy het meest daer voor waerheydt houden / datter gheen witte Menschen zijn / dan alleen de Ondersaten van den Coningh van Spaengien ende Portugael / ende daeromme zy die onse voor Zeeroovers gheacht hadden / tot dat zy nu / door het nemen van dese Caraque / ende andere vyandtlycke daden / vernamen de waerheyt. Dese Ambassadeuren waren ghenoemt den eenen Abdul Zamat, ende den anderen Seri Mahomat, met noch een Edelman Meras San, met vier ofte vijf dienaers meer: zijnde in Middelborgh gecomen / so is den outsten Abdul Zamat aldaer den 9. Augusti ghestorven / seer out zijnde: ende s'anderen daechs werdt hy daer seer eerlyck begraven / zijn medeghesellen / al int swerte gheeleet / op de Nederlandtsche wyse achter de bare gaende / verselschapt vande Heeren Staten van Zeelant / Officieren ende Magistraten: mede vande Bewinthebbers en Reders der Schepen ende de Caracque: het Lighaem wert op de Indische maniere in een kiste ghelept op sijn rechte zijde / ende wert na haren sin begraven tot Middelborgh op het out Kerck-hof / in't graf gelept Zuyt ende Noort streckende / zijn sweert lach opt swert kleet op sijn kiste / ende daer wert een Epitaphium in ghehouden steen (int Latijn) opgerecht / ter Memorien vande Bewint-hebbers.

Doot ende Epitaphium van den een en Ambassaet des Coninghs van Sumatra.

Hic situs est
Abdul Zamat Princeps Legationis
à Rege Taprobanæ seu Sumatræ
Soltan Alciden Raietza, Lillo Lahe Felalam,
missæ
Ad Illustriss. Princip. Mauritium
cum duab. navib. Zeland. quæ in dedit. acceper.
Liburnicam Lusitanam
vixit an LXXI. obijt Anno CIↃ IↃCI I.
Magistri Societatis Indicæ.
H. M. P. C.

De Ambassadeur van Sumatra reyst by Pr. Mauritz in't Legher

De andere Ambassadeurs / Seri Mahomat die eertijdts Admirael gheweest was van Achem / zijnde midts een ongheluckighen aenslach in ongenade van zijnen Coningh gecomen / waeromme dese reyse te ghewilligher aen nam: is metten andere Meras San den eersten Septembris van Middelborgh vertreyst / nae de Prince Mauritz / by haer hebbende eenen Nederlander Leonaert Werner / die zy Pusque Camis noemden / die haer Tale seer wel spreect voor Taelsman / ende werden belept van twee bewinthebberen / Heer Adriaen Bommene ende Arnolt Verhoeven / van't Collegie daer toe ghecoren / ende zijn over Dordrecht ende Bommel ghecomen / in't Legher ende Belegh van de Stadt Grave / daer Prince Mauritz doen lagh: waeromme Prince Mauritz sijnen eyghenen Coetswagen met andere ordonneerde / met den Stalmeester / ende een Compagnie Ruyteren / hem te ontfanghen uyt het quartier van Graef Hendrick / ende hem te brenghen met geen minder eerbiedinghe dan zijnen eyghenen persoon vereyste / by hen: verwitticht zijnde / met wat solemniteyten den Coningh van Achem zijnen brief / sittende op eenen Olyphant / verselschapt met veel Adels / ende vande Commysen vande Schepen ontfanghen hadde.

Aldus is den vierden Septembris aenghecomen / ghelogeert by de Tenten van Prince Mauritz in een huys metter haest tot dien eynde gemaeckt / ende wert by den Hofmeester de Heer van Audensort ghetracteert nae behooren: naer den eten werdt hy in Prince Mauritz Tente ghebrocht die hem verwachte / wel verselschapt van een Marquis van Brandenborgh ende Ansbach / van den Landtgraef Philips van Hessen / twee Graven van Solms ende de Graven Ernst ende Lodewijck van Nassouwen / met veel andere Heeren ende Kryghs-Oversten: den principaelen Ambassadeur voor de eerste Tente ghecomen zijnde / tot ontrent twintich voeten na by / dede reverentie met ghevouwen handen / eerst van beneden zijn knien / dan die voor zijn hert houdende / ende ten lesten die boven zijn hooft houdende / so hooghe hy reycken conde / ende een wyle ghetoeft hebbende / is ghepasseert door d'eerste Tente met te ghewoonlijcke reverentie: den Prince Mauritz Adel aen beyde zijden staende / tot dat hy quam voor de Tente ofte camer vanden Prince: waer dat hy d'eerste eerbiedinge wederomme dede: eyntlyck / als hem sijnen persoone int ghesichte quam / tastede hy al buckende naer zijn voeten / het welcke den Prince weerde / hem op nemende by zijnen arm / begoste daer nae zijn aensprake te doen met ghedeckten hoofde / naer de Turcken maniere / seggende: dat hy God danckte dat hy soo grooten perijckeleusen Reyse so voorspoedich volbrocht hadden / ende 't gheluck hadde van sijn Excellentie te spreken / etc. Eyntlijck / presenterende uyt den name van zijnen Coninck alle vrientschappe en dienst / waer in hy conde / int teecken van't welcke hy leverde wederomme de eyghen brieven die den Prince Mauritz aen zijnen Coningh by die vier Zeelantsche schepen ghesonden hadde / ende met sijns Coninghs Schappa ofte Zegel gheteeckent / om te bewijsen dat de Brieven wel ontfanghen / hem weert ende aengenaem gheweest waren: versoeckende mede dat hem de Prince die selfde wederomme ooc met sijnen Zeghel mercken wilde tot den selven eynde: Dese propoosten werden vertaelt door den voorsz Leonaert Werner van Lutzenborgh / die de Tale conde / ende in Sumatra was op de Leeu ende Leeuwinne ghevanghen gheweest.

Audientie ende aenspraecke vanden Ambassadeur by Prince Mauritz.

Voorts beneffens de brieven voorschreven / leverde hy noch twee Brieven van zijnen Coningh in't Portugees ghescheven / ghewonden in Silvere Laken / die verdeplt gheweest waren op de twee Schepen teghen alle ongheluck: Dese Brieven met groote Ceremonien / met zijn handen op zijn hooft leggende / leverde hy die aenden Prince / diese in zijn handen behielt: Nae de Brieven nam hy uyt de handen van sijn Dienaers / ende presenteerde eenen Kreys ofte Poignaert / ontrent een halve elle lanck / met eenen serpentynen ofte ghevlamden Lemmer / den Hecht ghegarnisseert met een mixture van Gout ende Coper (die daer te Lande grootelijcx gheestimeert wort) ende Robijn Caleau / de schede vande selfde mixture als den Hecht: Hier naer langhde hy eenen houten Bol / Pyramijtsche wijse op d'een zijde open gaende / houdende ontrent drie potten nats / waer dat inne een gouden schotele was / daer inne stont eenen Cop van Gout ende Coper / als voorseydt / vermenght met ontrent twee pont Camphora de Borneo daer inne / Borneo synde een Eylandt daer ontrent / het pont gheestimeert ontrent hondert Ducaten daer te Lande / dan also hy sterck van reucke is / liet hy dien den Prince alleen maer sien / ende leverde dien aen een van de Edelen van de Camer: seyde voorder / datter by de twee Schepen die noch niet aenghecomen waren noch comen souden voor den Prince een Afagan, twelck is een soorte van een Spiesie: ende begeerde eyndelijck dat zijn Excellentie die voorsz giften in teecken van vrientschappe van sijnen Coningh in dancke wilde nemen / etc.

Den Prince Mauritz antwoordende / seyde: te dancken haren Coning vande presenten / ende Gode van haer voorspoedighe reyse ende aencomste / dan beclaechde over een overvallen accident / hem toecomende van een sinckinge wten hoofde / dat hy hun niet conde in persoone verselschappen / ende sulcken

tracte=

1602. traictement aen-doen als hy wel wenschede/ maer hoopte dat het voor haer vertreck noch beter worden soude.

In 't scheyden deysde den Ghesante achter-waerts ontrent acht ofte thien passen/ daer den heer viel/ende sloegh ter zijden af nae zijn Logement. Voorts daer nae begheerde hy van zijn Pr. Excellentie om te moghen den Leger besichtigen/ waer toe hem gheordonneert werdt een Capiteyn met 20. Musquettiers/ om hem te geleyden.

Onthael van de Ambassadeuren van Achem in 't Leger voor de Stadt Grave/in September.

Des anderen daeghs den vijfden Septembris sonde Prince Mauritz zijnen Stal-meester met eenighe Hovelinghen te Peerde/ om hem anderwerf door 't Legher te gheleyden/ waer mede wel vier uren tijdts passeerden. Nae den noene quam Graef Lodewijck van Nassouwen hem in zijn Logement begroeten.

Den sesten Septembris werde gemaeckt een slachordene van 16. Cornetten Ruyteren/ omme t'zijnder eeren/in 't gesichte des Legers/ met pistolen ende kort gheweer te scharmutseren d'een teghen den anderen/ dat welcke seer heftich/ al ofte het ernst ghewee st ware/ toe ginck/ malkanderen dat harnasch ontnagelende: waer inne de Indianen groot vermaeck namen. Dat welcke ghepasseert zijnde / werden sy vande Graven Ernst ende Lodewijck geleyt om te besichtighen de loop-schansen voor de Stadt Grave/ mette gaelderyen ende batteryen / ende d'ander wercken tegen de belegerde Stadt/ dat dinghen weert om sien waren/ dies schoot den principalen Ambassadoor/ ter memorie van sulcken belegh/ twee cortouwen los op de Stadt. Des middaechs aten sy aen de Tafel van den Prince (selve om zijn sieckte absent zijnde) mette voorsz Heeren.

Des nae-middaechs besochten sy den Prince/ ende discoureerden op 't stuck vande Oorloghe onser Landen ende harer Landen / ende op 't nemen vande Caracque ende dierghelijcke propoosten meer: met eenen soo resolveerden sy 's daechs daer nae te vertrecken/ d'welck hun geconsenteert werde.

Den 7. Septembris oorlof ghenomen hebbende/ reysden sy met een Convoy van 3. Cornetten Peerden op de Koetse vanden Prince Mauritz op Nimmegen/ van daer op 't huys te Bueren / te Culenborgh/ op Utrecht ende Amersfoort/ alwaerse alomme heerlijck ghetracteert wierden : Ten lesten quamense tot Amsterdam / daer de Pestilentie nu wat gheceffeert was/ zijnde in dat Jaer aldaer wel 700. ter weecken ghestorven / ende oock seer veele door al Hollandt. Dese Indissche Ambassadoren souden weder vertrecken ten naesten Jare mette eerste Schepen.

Groote Pest tot Amsterdam.

Al de Oost-Indie vaerders trachten haer al onder een Compagnie te vereenigen.

Alsoo nu beneffens de Nederlanders / beyde de Fransoysen ende oock de Engelschen/die Anno 1601. met 4. Schepen nae Oost-Indien waren ghevaren ende noch voeren/mede datter uyt alle de Nederlandtsche Havenen verscheyden Schepen derwaerts toe uytvoeren/sonder eenige correspondentie d'een metten anderen te houden / ende dickmael alle op een plaetse waren gedestineert ende voeren / ende aldaer malkanderen voordeel afnamen ende schade aen deden / ende daer-en-tusschen ander plaetsen niet trachten te versoecken / ende veel discoursen daer van ghehouden. Soo isser ten lesten dit Jaer 1602. onder de Oost-Indie-handelers gheresolveert op een vereeninghe te maecken van alle de handelaers/ ende die te redigeren ofte brenghen onder een societeyt ofte Compagnie/ om nae soo grooten avontueren / perijckelen / groote kosten in soo langhe voyagien / malkanderen niet te bederven/ maer goede correspondentien te houden/ende niet alsoo op een plaetse te varen / maer haer te verdeylen / ende ander plaetsen ende havenen uyt te soecken / beneffens nootelijck zijnde / malkanderen by te staen / ende te beschermen teghen alle vyanden / ende in 't ghemeyne raedtslaghen wat nootelijck ware tot voorderinghe vande Navigatie / ende den rechtveerdighen Koophandel/ al tot der Landen ghemeyne welvaert.

Hier over nae veel moeyten/beraetslaghen/ende byeen-komsten/zijn in 's Graven-Hage den 20. Meert/ t'samen gheaccordeert ende verdraghen / ende hebben oock het Octroy vande E. Mo. Heeren de Staten Generael verkreghen / inhoudende sommaerlijck: 1602.
Dat in 21. Jaren gheen ander Compagnie/op Oost-Indien uyt de Nederlandtsche Provintien en sal moghen handelen / waer vooren de Compagnie 25. duysent gulden den Heeren Staten sullen betalen / die ingheleydt sullen werden inde eerste rekeninghe van 10. Jaren / die ingaen sal Anno 1603. in welcke 10. Jaren niemant meer inde Compagnie sullen mogen nemen / dan die hen tusschen dit ende September sullen verklaren/ hoe veel sy inde selve Compagnie sullen begheeren in te legghen / mede deylen ofte herederen/ d'welck sy betalen sullen op vermaninghe vande Bewint-hebberen / ontrent een derde-part totte uytreedinghe van 't Jaer 1603. ende totte uytreedinghe van Anno 1604. een ander derde/ ende het leste derdepart Anno 1605. De vierde uytreedinghe sal uyt de retouren vande eerste equipagie ghedaen worden/ als die goederen verkocht zijn/ende vande uyt-gaende Schepen drie Maenden nae dat sy sullen vertrocken wesen. Ende als de thien Jaren om zijn / soo salder een generael slot van rekeninghe ghemaeckt worden/ sulcks dat alle de restanten die in Indien sullen wesen / ende de dependentien van dien / aende volghende Compagnien sullen komen / 't sy by taxatien ofte andersints / soomen dat best vinden sal / ende dan sal der openinghe wesen datmen daer sal moghen inkomen/ oock uytgaen die wilt.

Inhout van de Octroye den Oost-Indie vaerders ghegeven.

Die van Amsterdam sullen de halve equipagie ofte uytreedinghe hebben : Middelborgh een vierdedeel: Delf/Rotterdam/Hoorn ende Enckhuysen elck een sesthiende-deel.

Daer de Schepen uytvaren / daer sullen sy wederomme inkomen.

De Specerijen sullen op de voorsz ses plaetsen/ daer Kameren van Bewindt-hebbers zijn / verkocht worden op Amsterdams ghewichte: ende als d'een ofte d'ander Kamer uytverkocht sullen hebben / ofte dat sy niet ghepróvideert en zijn van Specerijen ofte ander Koopmanschappen/so sullen sy vande Kamere die ghepróvideert is/ ontbieden soo veel als sy sullen konnen verkoopen / die hun de ghepróvideerde Kamere sal moeten laten volghen / soo langhe tot dat het al verkocht is.

Daer is gheordonneert seker ghetal van Bewinthebbers / daer elcke Kamere op sal versterven: als Amsterdam 20. Middelborgh 12. d'ander Kameren elck 7. ende daer onder eenighen komende af te sterven/soo sullen die vande Kamer/ daer sulcx gheschiedt is / drie nomineren uyt de participanten bequame persoonen / ende die met goede sommen participeren/ ende de Borghemeesteren ofte Staten sullender een uyt kiesen.

Ut de 6. Kameren sullen 17. persoonen ghekoren worden/te weten/ die Bewindt-hebbers van Amsterdam sullender 8. kiesen uyt haer Kamer/ Middelborch 4. Delf ende Rotterdam 2. Hoorn ende Enckhuysen 2. ende den 17. persoon sal wesen van Middelborch/ ofte vande Maze ofte van Noort-Hollandt per vices ofte gebeurte: welcke persoonen te samen sullen komen als mense beschrijven sal/om mette meeste stemmen te resolveren / met hoe veel Schepen datmen varen sal/ op wat plaetsen / ende voorts alle dinghen totten handel betreffende / mede als de Schepen weder komen/ hoemen daer mede handelen sal.

Wat by het Collegie van 17. sal gheordonneert worden / sullen de andere particuliere Kameren moeten effectueren / ende in 't werck stellen: ende de plaetse daermen dit Collegie beschrijven sal / sal wesen ses Jaren nae malkanderen tot Amsterdam / ende dan twee Jaren tot Middelborgh: dan weder ses Jaren tot Amsterdam / ende dan twee Jaren tot Middelborgh / sulcx datter gheen beschrijvinghe in d'ander vier plaetsen / als in Hollandt gheleghen / en sal vallen.

De Bewindt-hebbers in 't contract ghenoemt/ Anno 1602. den 20. Meert/waren dese volgende.

Kamer van Amsterdam 23.

Gerart Bicker.
Reynier Pauw.
Pieter Dirckß Hasseler.
Jaques de Velaer.

Jan

1602. Jan Jansz Karel.
Bernaert Berrewins.
Johan Poppen.
Hans Honger.
Hendrick Buyck.
Loÿs del Beque.
Dierick van Os.
Fransoys van Hoube.
Elbert Lucas.
Isaack le Mayre.
Sybert Pietersz.
Gerrit Reynst.
Marcus Voghelaer.
Johan Hermansz.
Evert Diericksz.
Hubrecht Wachtmans.
Lenaert Ray.
Albert Simonsz Jonck-heyn.
Arent ten Grooten-huyse.

Kamer van Zeelandt 14.

Adriaen Hendricksz ten Haef.
Jacob Borcel.
Johan Lambertsz Coole.
Jacob Pietersz de Waert.
Cornelis Muenicx.
Adriaen Bomene.
Laurens Baer.
Everard Becquer.
Arnold le Klerck.
Arnold Verhoeven.
Gerard van Schoonhove.
Niclaes Pietersz.
Balthasar van Vlierden.
Balthasar de Moucheron.

Kamer van Delft 11.

Jan Jansz Lodensteyn.
Arent Jacobsz Lodensteyn.
Dierick Bruinssz vander Dussen.
Gerrit Diericksz Meer-man.
Cornelis Adriaensz Bogaert.
Michiel Jansz Sasbout.
Willem Joosten d'Edel.
Dierick Gerritsz Meer-man.
Johan Raet.
Jacob Sandersz Balbiaen.
Hendrick Otsz.
Jasper Moor-man.

Kamer van Rotterdam 9.

Fop Pietersz vander Meyde.
Willem Jansz Franck.
Gerart Huyghensz.
Pieter Lenartsz Busch.
Johan vander Veken.
Willem Jansz van Loon.
Jan Jacobsz Mus.
Adriaen Spierinck.
Cornelis Matelief de Jonge.

Kamer van Hoorn 4.

Claes Jacobsz Syms.
Cornelis Cornelisz Veen.
Willem Pietersz Crap.
Pieter Jansz Liorn.

Kamer van Enckhuysen 11,

Lucas Gerritsz.
Willem Cornelissen de Jonghe.
Jan Pietersz Schram.
Hendrick Gruyter.
Jan Laurensz van Logsen.
Dierick Diericksz Pelser.
Gysbrecht van Berensteyn.
Berthout Jansz Steen-huysen.
Jacob Jacobsz Hinloopen.
Fransoys du Gardin.
Willem Brasser.

De 14. Schepen die dit Jaer naer Oost-Indien sullen varen / te weten / ses van Amsterdam / drie van Middelborgh / twee van Rotterdam / een van Delft / ende twee van Enckhuysen die sullen oock vereenicht gaen / sulcx dat schade ende bate ghemeyn kome: maer als die wederom komen / soo sal 't Capitael mette winste de Participanten ghegheven worden: waer van eenighe ghereedt waren in Meerte te vertrecken / de andere de naeste Maendt / vermochten in twee Vlooten te varen.

Dit is het effect vande vereeninghe der Oost-Indische handelaers / die een Capitael beloofden in te brengen van ses ende tsestich hondert duysent gulden. *Capitael der Oost-Indische Compagnie.*

Terwijlen wy vande Schip-vaert spreecken / sullen wy verhalen van eenen kloecken Schip-meester / Capiteyn Weymouth ghenoemt in Enghelandt / die nae langhe solicitatien aende Enghelsche Koopluyden tot Londen verkreghen heeft / dat sy in Hollandt twee nieuwe Vlieboots ghekocht hebben / d'een van 70. d'ander van 60. vaten / die sy uytgherust hebben / ende voor langen tijdt gevictalieert / om te gaen soecken een passagie in 't Noort-westen / om inde Koninghrijcken van China te geraken. *Capiteyn Weymouth vaert uyt Engelandt om de Noortse passagie nae China te soecken.*

Desen Capiteyn Weymouth is met dese twee scheepkens / op beyde hebbende ontrent 60. Mannen / uyt Enghelandt in Junio ghevaren 1602. ende seylde met contrarie winden Noort-waerts dat sy quamen tot op 70. graden / van waer sy werden door de contrarie Winden / ende seer strenge koude ende mist te rugghe ghedreven / ende alsoo teghen Windt ende Weder strijdende / hebben den besten ende meesten tijdt vanden Somer omgebrocht. Ten lesten quamen sy ende voeren in / in een indracht ofte inlegh / ghenoemt Lomleys indracht / inde beste ghedruckte Kaerten. Desen inlegh haer opende in 't Noorden van America in 61. graden / ende voeren in / houdende cours Westelijcken ende by Zuyden voor de spacie van 150. mijlen / vindende de Zee hoe dorder sy voeren te wijder open / soo dat sy die binnen wel vonden veertich duytsche mijlen ofte meer breedt / daer het alder-enghste was. Als sy ten lesten contrarie Winden ontmoeten / zijnde op 59. graden / resolveerden sy in Enghelandt te keeren / soo ghereedt bykans aldaer te Winteren / als daer sy waren / om metten voor-jaer daer weder heenen te varen / ende den Somer voor de hant hebbende / het eynde van dien Inham te soecken / om dat te vooren den Piloot Jan Davids die indracht noyt en hadde derven inseylen / van vreese daer bevrosen te worden.

Op dese reyse was mede een welversocht ende gheleert Man Cartwright / die dat selfde Jaer uyt Asien ende Persien ghekomen was / ende sy t'samen achten dat dese Indracht sy de Linie / daer Chabotus van schrijft / ende dat aldaer de passagie soude te vinden wesen / zijnde tusschen de Latitude van 50. ende 62. graden: ende meynden mede / al waer Fretum Davis, ofte Davis passagie seker / soo en soude die niet te passeren zijn / dan in eenighe warme ofte heete Somers / ende soude mede niet wel doenlijck wesen met een Vlote. Aldus gheresolveert naer Engelandt te keeren om te Winteren / arriveerden sy den 15. Septembris tot Dortmonth / hebbende de helft van haren tijdt versleten wel ses Weecken langh inde Noort-zee / ontrent de 70. graden te vergheefs: ende nae de opinie van eenen Meester Ricchart Hacclupt / die veel op ende van dese passagie geschreven heeft / soo sy ten eersten nae zijnen raedt dese Indracht inghevaren hadden / hy presumeert sy souden soo verde als Tartarien gevaren hebben / ende 't selfde Jaer mogen weder keeren: sy verhoopten te vinden eenen inganck tot dese passagie in 58. graden. Sy en saghen noyt Menschen ofte Beyren op alle dese reyse: haer volck brochten sy al levendich weder / dan wel sieckelijck / uyt oorsaken van gestadelijcken te drincke heeten dranck / daer sy wel van versien waren / mede van kleederen ende stoven. *Weymouth weder in Engelandt gekeert.*

Als desen Capiteyn Weymouth in 't naeste voorjaer weder meynde uyt te seylen / zijn de Reeders onder haer / ende mede desen Capiteyn / in twist gevallen ende oneens ghewor den / waer door de reyse achter bleef / ende de provande werdt verkocht. Den Capiteyn heeft sints sijnen dienst de Vereenighde Landen aengeboden / dat hun doen niet te passe quam.

Inden Winter ende 't beginsel van dit Jaer 1602. hadden de Staten ende Leden der Vereenighde Landen groote consenten ghedraghen tot eenen tocht te doen in des Ertz-Hertoghen Landen / waerom me sy alomme groote lichtinghen van volck deden doen / *Vereenighde Nederlanden die nemen alomme krijgs-volck aen.*

1602.

doen / ende namelijck in Enghelandt van 3000. nieuwe Soldaten / ende andere 3000. tot volmaken van de Compagnien / noch Fransche recreuten onder den Colonel Bethune / vanden huyse van Melun / ende 2400. nieuwe Duytse Ruyteren / onder den Graef Frederick van Solms / ende den Rijn Graef: om de welcke te procureren / den Graef George Eberard van Solms derwaerts ghetrocken was / die op de reyse tot Arenspergh in Westphalen den 24. Februarij van steckte storf: een kloeck Krijghs-Overste / die nu langhe in de Nederlanden met reputatie ghedient hadde: In 's Graven-Haghe getrout hebbende Sabina van Egmont / een Dochter vanden onthalsden Grave Lamoral / hy storf sonder kinderen.

Graef Eberard van Solms sterft.

Keyser beklacht hem over taennemen der Staten volck.

Den Keyser Rudolphus hoorende dat de Nederlandtsche Vereenichde Staten in Duytschlant volck opnamen / heeft hem daer over aen de Vorsten ende Ryckstenden beklaeght / dat sy Krijghs-volck lieten aennemen / terwijle hy selve volck opnam teghen den algemeynen vyant den Turck / &c. Des niet tegenstaende soo kreghen de andere haer volck: onder de welcke in 't Landt van Ceulen ende daer ontrent den Ritmeester Quaet mede een Compagnie Ruyteren oplichte / niet teghenstaende dat sulcx verboden werde / ten ware sy patente ende bevel daer over vanden Keyser brochten.

Vorder waren by haer belast alle Ritmeesters ende Capiteynen haer Compagnien compleet ende vol te maken / soo dat daer toe uyt Engelandt / Schotlandt / Duytschlandt ende Vranckrijck vast in Hollandt veel Krijghs-volcx vergaderde / om eenen tocht te doen.

Des Eertz-hertoghs toerustinge tot tegenweer.

Den Eertz-hertogh Albert merckende de toerustinghe van zijn vyanden / heeft hem mede tot tegenweer gherustet / ende wel drie Regimenten Walen ende Borgoingnons doen oplichten: maer den Marquijs van Varnabon ontbrack gheldt / ende t'volck nieu aenghenomen onder de Regimenten van Colli / ende den Grave van Embden / verliepen meest. Den Heere van Werp Gouverneur van Maestricht was maer vijf hondert sterck / den Heere van S. Amour / behout Zone van Champigni hadde last van 5000. Switsers aen te nemen: de Regimenten van Achicourt / Barlaimont / mette Regimenten van Fresin / Gransen / Busquoy ende La Catrice / die sochten haer te stercken / ende haer te stellen mette Boeren teghen Prince Mauritz Legher: ende daer waren mede vijf Regimenten Italianen / als dat van Trivultio / Don Alfonzo d'Avalos / de Marquisen de La Bella ende Malespina / ende het vijfde Ghereformeert Regiment van Gambelotta. Den Grave Jan Jac. Belgojoso was Overste van veerthien Cornetten Peerden / dan gheen 600. sterck. Vande Benden van Ordonnantien daer over wert Generael ghemaeckt / Charles Alexander de Croy / Grave van Fontenay / Zone vanden Marquis van Havre / daer den Hertogh van Aerschot toe gheordonneert was / maer by hem gheweygert. Daer waren oock uyt Italien ontboden / ende komende onder den Marquis Spinola wel 8. duysent Italianen ende Spaengiaerden / meest op sijn eyghen borse opgebrocht. Den Eertz-hertogh ontboot oock etlijck volck uyt sijnen Leger van voor Oostende / in dat begelgh latende den Grave van Busquoy. De gemutineerde van Weert diemen wel twaelf ofte veerthien hondert peerden ende Voet-volcx rekenden / heeft hy met gelt dienstwillich gemaect: alsoo dat hy nu konde by een opbrengen 3. duysent peerden ende 13. duysent Voet-volcx onder den Admirante van Arragon (nu uyt sijn Hollantse ghevangenisse ghekomen) ende dese marcheerden alle nae de Mase / sonder de aenkomende Italianen / &c.

Velt-Oversten ende Regimenten des Aertz-hertoghs.

Daert wert oock veel nieu Geschut uyt Mechelen getrocken / met alderhande ammunitie / ende heeft hem soo wel versien tot tegen-weer vanden grooten tocht die zijn vyanden bereyden.

De Overste Bevelhebberen des Eertz-hertoghs waren Don Loys de Velasco / Don Augustijn de Mexia / Jan de Rivas / Augustijn Berera / daer d'ander meest onderschuylden. De Duytsche ende Walsche Colonellen wilden de Spaensche al redtgeren onder heur Mastro de Campo / ende benemen dat sy gheen Capiteynen souden moghen maecken van haer Regimenten / dat sy hun seer belchden.

Meyninge der Staten met den Tocht.

De Vereenighde Nederlanden vorderden haren Tocht gheweldelycken / zijnde onder haer nochtans verscheyden opinien: de Prince Mauritz en toonde hem tot desen Tocht niet seer ghenegen / maer wel eenighe vande Staten metten Heer Colonel Veer / die daer over in Engelandt ghetrocken was / ende brochte / met authoriteyt / mede het ghevoelen van de Koninginne aldaer / dat welcke de resolutie voortdreef / midts de Koninginne haer liberaliteyt totten Tocht bewees / soo met middelen als volck. Den Koningh van Vranckrijck betoonde mede goede gheneghentheyt: soo dat Prince Mauritz ende de reste ten lesten mede stemden. Men gaf voor van groote exploicten te doen / door het Landt te trecken tot in Vlaenderen / ende t'Legher voor Oostende op te lichten / hoopende datter eenighe revolte inde Landen voorvallen souden / daer sy hun hadden moghen stercken / om alsoo de Landen groote contributien af te dringen / den Oogst voor handen zijnde. Neutrale steden van Luyck souden mogen een deel provande formeren: ende sy souden moghen beletten de incomste ende by een komste vande Italiaensche fortsen / daer door eenighe voordeelen mochten voorvallen tot eenen Veltslagh.

Niet tegenstaende de macht vanden Vyandt / hebben de Vereenighde Landen willen ghelijcke wel voortvaren / ende voorts hun Legher van alles wel besorght ende versien / teghen alle overvallende inconvenienten / naemelijck van victualien / daer zy meest voor vreesden / als van Tonne-meel / meulens / quernen / ovens / ende voorts schuppen / spaden / houweelen / bruggen / ende groot ghetal van wagens / tot wel 3000. toe / soo waghens in dienste aenghenomen / als andere baggagie waghens / elck meest met drie Peerden: sy namen mede veelderhande handtwerckers / als Backers / Brouwers / Smeden / Metselaers / Timmerlieden / Sadelmaeckers / meer dan ander groote Leghers ghewoon ware te doene / mede goet ghetal van Pioniers / met ghereetschappe van alderhande Gheschut ende Amunitie / hondert Busschieters / 300. Boots-ghesellen / om 't Gheschut te regeeren met ongehoorde behendicheyt / 50. Mineurs / ofte Berghwerckers / 300. Brughlegghers / 680. Peerden om 't Geschut te trecken / alles elck met heur Officieren.

Macht en ordinantie van Prince Mauritz Leger in sijner Toght na Brabant.

Alle desen hoop gemonstert den 17. Junij op Eraven weert / hooch ende neder Elten waren geteldt ende ruym bevonden 18. duysent Voet-volcks / ende vijf duysent Peerden ten minsten / waer onder meer dan 2000. Hooghduytsche Ruyteren waren / behalven alle Soetelaers ende ghevolch / waghenen ende waghenpeerden / hoe wel t'ghetal vande andere Schryvers alomme veel grooter gemaeckt wert.

Legher der Staten treckt over de Mase.

Den 21. ende 22. Junij zijn alle dese hoopen over de Mase gekomen by Moock (alsoo te voren den 19. Junij door alle de Vereenighde Landen eenen solemnelen Vastdach ende Biddach om goet succes geordonneert ende ghehouden was) ende sy hebben hun verdeylt in drie Legers / elcken Legher van Peerden / wagenen / en nootdruft versien: bestaende elcken Legher van ontrent ses Regimenten Voet-volckx / ende 18. Cornetten peerden / ende hadden t'samen by heur twaelf halve Canons / ende drie Veltstucken: Den eersten Legher werde ghelept by Graef Ernest van Nassouwen / langhs den Maeskant treckende / waer onder hem hielt Pr: Mauritz / den Enghelsen Baron Gray van Wilton met andere / ende t'voorsz geschut: Den tweeden hoop die werde beleydt van Graef Willem van Nassouwen / met Graef Hendrick Frederick van Nassou / Pr: Mauritz Broeder / marcherende ter zijden vande troupen van Graef Ernest: Den derden hoop wert beleyt vanden Heer Generael der Engelse / Sire Fransoys Vere / ende marcheerde op de rechte handt van Graef Willem langhs den Peel / elcken Leger met sijn avantgarde / battalie ende Arriergarde / ende waer dese / ende hoe de selve logheren souden / ende hoe wijt vanden anderen trecken / was alle schriftelijck bescheyden.

Als desen Legher marcheren soude in Brabandt / hebben de Vereenighde Landen een verklaringhe in

1602.

drucke uytgegeven luydende als volcht.

Brant-brief der Heeren Staten om de Contributie.

Alsoo van weghen die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / door Gods ghenade / hulpe vande Potentaten ende Princen / daer mede zy in verbondt ende vriendtschappe zijn / ende goede devoiren voor-ghenomen is / in desen jare ernstelijck te vorderen den welstant der ghemeene Nederlanden / eensamelijck de verlossinghe der selvigher vande Spaense ende haerder Adherenten tyrannie / ende midts dien recht ende redene vereyst / dat oock alle Provincien / Steden / Dorpen / Ghehuchten / ende Ingesetene der Nederlanden / die mettet Spaense Jock veroverlast ende onder-druckt worden / daer toe de handt bieden : soo worden ernstelijck voor de eerste ende leste mael versocht ende vermaendt / de Regheerders van N. N. om binnen drie daghen nae de overleveringhe van desen / te fornieren in handen vanden Commis vanden Ontfangher Generael der Vereenighde Nederlanden / in onsen Legher wesende / de somme van N. N. op afkortinghe vande ghedraghen / ende noch te draghen consenten voor de bevrijdinghe der Nederlanden / ende sullen de voorsz Regheerders desen ghesien / inden voorsz onsen Legher senden twee Gijselaers / voor de voorsz betalinghe / met last omme met onse Gecommitteerde voorts te handelen / soo op een redelijcke contributie / als hare defentie voor overval van deses zijden Soldaten / voor den welcken desen sal strecken Sauvegarde ende Paspoort / ofte sal by ghebreke van desen nae te komen (tot onsen leedtwesen) metter daedt by Oorloochse executie moeten gheprocedeert werden. Aldus ghedaen / gheresolveert ende ghearresteert ter Vergaderinghe vande voornoemde Heeren Staten Generael / in 's Graven-Haghe / den 7. Junij 1602. Hero van Hottinga vidit. Onderteeckent C. Aerssens.

Vorder so gaven zy uyt / ende stroyden alomme uyt in Druck dit volghende Placaet / op dat de Landen souden moghen sien haer te bedencken / luydende als volght.

Placaet ende Verklaers der Vereenighde Staten aende ander Provintien.

Aende Hoogh ende Welgeboozen / Eerweerdighe / Edele / Erntfeste / Hoogh-gheleerde / Wijse voorsienighe / seer discrete Heeren / goede Vrunden ende Naeghebueren / de Prelaten / Princen / Graven / Heeren / Edelen ende Steden van Brabandt / Vlaenderen / Artois / Henegouwe / Valenchijn / Rijssel / Doway / Orchies / Namen / Doornicke / Doornick ende Mechelen / representerende de Staten der Nederlanden / onder de Spaensche ofte Eertz-Hertoghen regeeringhe / ende aenden selven Heeren / t'samen ende in 't bysonder.

Wy en twijfelen niet / oft uwe Excell. E. W. ende L. zijn noch wel indachtich de vriendelijcke vermaninghen tot verscheyden reysen by ons aenden selven ghedaen / streckende ten eynde uwe Excell. E. W. ende L. eens rijpelijck ghelieven souden te letten op 't voornemen der Spaengiaerden ende hare Adherenten / vyanden vanden Welstandt / Rechten / Vrijheden / Goederen ende Persoonen der Nederlanden / naementlijck op haer origineel ende ghewortelt schadelijck ende schandelijck voornemen / omme in 't ghemeen de Inghesetenen der Nederlanden / van allen staten ende qualiteyten ten uytersten te ruineren. Ons en is niet onbekendt (hoe wel 't selve voornemen aldaer niet min als alhier ghelooft ende voor onweder-spreeckelijck ghehouden wordt) dat nochtans eenighe van uwe Excell. E. W. ende L. eensdeels door heure naetuerlijcke goedtherticheydt / eensdeels by persuasien tot ghevoelen ghebrocht zijn / dat door der Eertz-Hertoghen beleydt / ende hare Hoogheden presentie / de saecken souden moghen gherecht / ende in beter poincten ghebrocht worden : maer aenghesien wy van het continueren des voornemens der Spaengiaerts ende hare Adherenten / tot ruine ende onder-ganck der Nederlanden / ende omme de selve voor altijdts het Spaensche jock te onder-werpen / ende over de goede Inghesetenen Conscientien / Lichamen / Rechten ende Goederen naer haren ghevalle te heerschen / volkomen kennisse hebben / ende dat 't selve door den Eertz-Hertoghe niet en sal konnen gherecht worden / soo en hebben wy ons met sulcken ghevoelen niet konnen conformeren / maer om uwe Excell. E. W. ende L. ende ons niet te precipiteren in eenen seeckeren / ghestadighen ende irreparablen onder-ganck / middelijck beter ghebonden / met een standtvastich ghemoedt te continueren inde loffelijcke resolutie / oorspronckelijck by de voorneemste Personagien ende lidtmaten der ghemeene Nederlanden / van alle staten ende conditien / ghenomen : ende ons vertrouwende op de ghenadighe hulpe van Godt den Heere Almachtigh / op de faveuren / gunsten ende assistentie vande Koninghen / Princen ende Republijcken / daer mede wy in vriendtschap ende alliantie zijn / eensamentlijck opte rechtveerdicheydt van onse saecke / eene Godtsalighe ghewenschte uytkomste der selver (voornementlijck door uwer Excell. E. W. ende L. toe-doen / directie / ende inwendich wijs beleydt in heuren staet) met ghedult af te wachten / ende ten selven effecte ghewillichlijck te draghen alle de swaricheden / periculen / kosten ende moeyten / die het handt-houden van een soo Goddelijcke / loffelijcke / eerlijcke / dienstelijcke ende noodtlijcke resolutie vereyscht : sonder dat oock het spottelick / bedriechlijck ende onweerdich transport der Nederlanden op hare Hoogheden ghedaen / ons heeft / oft immermeer sal konnen beweghen tot eenighe veranderinghe : hebbende ten selven respecte naer 't voorseyde transport / by onse Brieven ende mondelinghe communicatie met uwe Excell. E. W. ende L. Ghecommitteerden ghehouden / versocht / ende seer ernstelijcken vermaendt / dat goede acht ghenomen soude worden opten staet der Nederlanden van dier zijde / op 't beleydt van alle saecken van State / ende Oorloghe / soo binnen als buyten de Landen : Ende vertrouwen / indien 't selve met suyvere ooghen ende ongepassioneerde gemoederen / inghesien ende wel bedacht worde / dat niemandt soude konnen oprechtelijck oordeelen / of 't voorseyde bedriechlijck transport was onweder-spreeckelijck streckende / tot een ghewissen onder-ganck der ghemeene Nederlanden / ende van allen staten ende persoonen inde selve. Uwe Excell. E. W. ende L. sien / hooren / verstaen ende ghevoelen datelijck 't ghene aldaer passeert / ende konnen lichtelijck afmeten wat vorder te passeren apparent is / sulcx dat wy onnoodich achten daer van wijdtloopich te schrijven. Alleenelijck willen wy uwe Excell. E. W. ende L. alnoch seer vriendelijck versoecken / vermanen ende bidden / ernstelijck te letten opte loffelijcke reputatie die uwe Excell. E. W. L. ende onse Voor-ouders / van over veele hondert Jaren / hebben verworven / ende tot onsen tijden toe / ons tot een richt-snoer naer ghelaten / van te wesen op-rechte voor-standers ende beschermers der vrye ende gherechticheden der Nederlanden in 't ghemeen / ende der Landtschappen / Leden / Steden ende Inghesetenen van dien in 't particulier : ende te over-dencken oft den inhouden van 't voorseyde nul ende onweerdigh transport / ende de handelinghen daer nae ghevolcht / ende daghelijcx gecontinueert / over een komen mette devoiren daer mede uwe Excell. E. W. ende L. hare loffelijcke huysen / staten / posteriteyten / ende sonderlinghe den gheliefden Vaderlandt verplicht zijn : Indien jae / (des wy egheensins meynen) moeten wy Godt den Heere Almachtigh bidden / uwe Excell. E. W. ende L. te verlichten / ende met gesonder verstandt ende oordeel te begenadighen : maer indien uwe Excell. E. W. ende L. oordeelen het voorseyde pretense nulle transport (aldaer uyt noot / ende om een quader te vermijden / aenghegaen) oneerlijck / bedriechlijck / ende den vromen Nederlanders een schant-vlecke te zijn. Indien mede verstaen wordt / dat der Spaengiaerts ende hare Adherenten proceduren daer op ghevolght / ende tot noch toe / van quaet tot ergher / soo in saecken van State als Oorloghe ghecontinueert (ghelijck wy ons verseeckeren dat het beste deel van uwe Excell. E. W. ende L. doen) ruineus ende onverdraechlijck zijn / ende consequentelijck dat uwe Excell. E. W. ende L. daer aen niet gehouden en zijn / als die jeghens het gemeene beste / ende der Nederlanden / den Rechtē / Gerechticheden ende Privilegien strijden : Indien mede

1602. uwe Excell. E. W. ende L. overdencken ende considereren/ dat alle extremiteyten van ghewelt/ interdictien van handelinghen ende commercyen/ meneen ende practijcken/ omme de Koninghlijcke Majesteyt van Engelandt/ ende de Vereenighde Landen te verstricken/ hoe langher hoe klaerder aenden dagh komen: ende niet alleen tot het voornemen te vergheefs zijn/ maer gheheel contrarie operatie doen: dat de verradelijcke aenslaghen op steden ende sterckten des Koninghs van Vranckrijck/ groote oorsaecken ghegeven/ om den eenen ofte anderen dagh een haestighe revenge voor te nemen/ dat de Boecxkens/ fameuse Libellen/ ende Refereynen (daer mede men den Koningh van Vranckrijcke ende zijne saecken/ poocht onder de Ghemeynte hatelijck te maecken: ende de Rechten van Successien tot de Kroonen van Vranckrijcke ende Enghelandt/ in twijffel te brenghen) niet dan ydele voor-stellen zijn/ ende alleenlijck tot irritatie van hare Majesteyten strecken: ende dat te vergheefs ghetracht wordt oproer onder de Ghemeynte vande Vereenighde Landen te maecken/ terwijlen de selve/ aenmerckende dat hare conditie (Godt lof) honderdt mael beter ende verseeckerder is/ als vande Ghemeynte aende Spaensche oft hare Hoogheden zijde/ ende dat sy (gheen redenen hebbende/ om eenigh wan-trouwen van hare Wettelijcke Overicheden ende hare actien te hebben) haer in ruste ende ghehoorsaem draghen: Maer dat ter contrarien de Ghemeynte aende Spaensche ofte Ertz-Hertoghen zijden (siende dat alle saecken dagelijcx verargheren) dat de authoriteyt vande Staten/ Prelaten/ Princen/ Heeren/ Edelen ende Steden der Landen int generael ende particulier/ meer als opt onder de voet/ ende buyten alle respect ghebrocht is: jae dat alleenlijck fondament ghemaeckt wordt opte uytheemsche/ met verworpinghe ende verachtinghe van alle vrome Landtsaten: niet alleen inde besettinghe vande principale steden ende sterckten/ maer genoegh generalijck in alles/ uytghesondert datmen alleenelijck pro forma, in eenighe saecken yet schijnt te willen doen/ dat sy (meesters wordende) haest oock seeckerlijck souden naelaten: dat de Landen ende Inghesetenen niet alleen van neeringhe/ welvaert/ navigatie ende handelinghe/ maer selfs de drie vierde parten vande goede Inghesetenen vande middelen (tot haer onderhoudt noodich) berooft/ de principale steden tot Duys-huysen ghemaeckt/ de Dorpen ende platte Landen tot op den been vanden volcke van Oorloghe opghegheten/ uytgheschat/ ende het volck van Oorloghe soo qualijck betaeldt wordt/ dat de mutinatie vande eene partye niet en kan ghestilt wesen/ oft men is twee andere ghelijcke ende quader te verwachten: ende dat ten laetsten gheschapen is/ alles in eene sorghelijcke desperatie te vallen: Soo bidden wy uwe Excell. E. W. ende L. dat metter daedt by de handt ghenomen moghen worden die nootelijcke remedien/ ende naementlijck soo veele te ghelieven te effectueren/ dat hare Hoogheden willen verstaen uytte Nederlanden te vertrecken/ om te verkrijghen een gheruster ende verseekerder partagie/ als wanneer uwe Excell. E. W. L. ende ons niet seer beswaerlijck en sal wesen de Spaengiaerts ende andere vreemdelinghen hen te doen volghen/ ende van het beste deel haerder Adherenten/ goede vrome Nederlanders te maken: ende oft by eenigen hier teghen onvermogentheydt soude worden voor-ghesteldt/ ende dat uwe Excell. E. W. ende L. desen cours niet seeckerlijck en souden konnen nemen noch ghebruycken/ sullen de selve gelieven ter contrarie te ghelooven/ dat indien uwe Excell. E. W. ende L. voor ses Maenden ons met so veel middelen ende penninghen willen byvallen als de helft vande oude ordinaris Quote van Brabandt/ Vlaenderen/ Arthois/ Henegouwe/ Valenchijn/ Rijssel/ Doway/ Orchies/ Namen/ Doornicke/ Doornick ende Mechelen/ jeghens 't ghene wy door Godes ghenadighe toelatinghe totte saecke vande Oorloghe dit Jaer gheresolveert zijn te doen/ ende de selve hen willen ten opsien van hare Hoogheden stil houden/ ofte ons byvallen ('t welck wy stellen tot uwe Excell. E. W. ende L. keur/ ende goedt ghelieven) dat de saecke soo verre met Godes hulpe ghebrocht sal worden/ dat uwe Excell. E. W. ende L. selfs sullen oordeelen/ het goedt Succes seer apparent te sullen wesen: Ende aengaende de verseckertheydt/ daer mede vele goethertighe hen bekommeren/ ende hen achter-waerts ende irresolut houden/ uwe Excell. E. W. ende L. sullen soo opte Regeeringe als Religie/ sulcke ordre stellen ende houden/ als uwe Excell. E. W. ende L. best sullen vinden. Ende en hebben niet te bedencken/ maer moghen de selve seker ende gherust zijn/ dat by ons daer teghen niet gedaen ofte voor-genomen sal worden: Uwe Excell. E. W. ende L. oock verseckerende/ dat tot sulcken loffelijcken/ eerlijcken/ dienstighen ende noodighe saecke uwe Excell. E. W. L. ende ons geen appuy vande naegebuere Koninghen/ Princen ende Republijcquen en sal gebrecken: Waer over wy uwe Excell. E. W. ende L. nochmaels seer vrientlick versoecken/ dat de selve alle passien/ achter-dencken ende voor-gaende misverstanden/ in vergetinghe willen stellen/ ende desen voet met de jeghenwoordighe occasie aennemen ende ampleeteren: als wesende den rechten ende eenighen wegh/ omme de Nederlanden in haren ouden fleur/ Rechten/ welstandt/ ende in ruste ende vrede te brenghen: sonder te letten opte nieuwe gheptetendeerde forcen/ die niet anders als meerder verderf ende miserie sullen veroorsaken: Andersins ende by ghebreke van dien/ voorsien wy dat de schaden/ ellenden ende miserien/ gheschapen sijn grooter in desen te vallen/ als opt te vooren: daer van wy voor alle de Wereldt willen ontschuldicht gehouden wesen.

Hier mede bidden wy God den Heere Almachtich (Hoogh ende Welgheboozen/ Eerwaerdighe/ Edele Ernfeste/ Eersame/ Hoogh-geleerde/ Wijse/ Voorsienige/ seer discrete Heeren/ Vrunden ende Nagebueren) uwe Excell. E. W. ende L. te inspireren 't ghene tot der ghemeen Nederlanden (ende der goede Ingesetenen van dien) welvaren is streckende.

Wt 's Graven-Haghe den 7. Junij/ 1602. metter haest. Was geparagrapheert:

Hero van Hottinga v[t].

Onder stont: Uwe Excell. Ed. W. ende L. goede Vrunden ende Naeghebueren: De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Ter Ordonnantie vande selve geteeckent.

C. Aerssen.

Hier mede heeft Prince Mauritz zijnen Tocht aenghevangen den 23. Junij van 't Dorp Lynden/ ende savonts gelogeert tot Sambeeck/ ende sanderdaeghs den 24. Junij tot Blitterswijck/ den 25. tot Baerle/ den 26. tot Buggen/ den 27. tot Aldeneyck voor Maseyck/ alwaer de Leghers tot den tweeden Julij moesten stille blijven ligghen/ om dat de Enghelsche onder haer troupen soo slechte ordre ghehouden hadden/ dat het broodt 't welck beraemt was te strecken tot Tongheren toe/ al gheconsumeert/ verkocht ende verdaen was/ ende dat die van Maseyck soo ongherieffelijck handelden datmen uyt hare Stadt niet krijgen en konde dan met grooter moeyte/ ende tijdt verlies/ wesende een groote occasie des verlies van desen Tocht/ als wy hier nae sullen hooren. Int komen nae Aldeneyck was 't Legher ghepasseert het Dorp Thoren/ aldaer is een heerlijck Edelder Joffrouwen Stift/ in welck Klooster die Oversten seer wel ghetractcert wierden: neffens Prince Mauritz vande suster des Graven vander Marck (int begin deser Oorloghe wel bekendt) aldaer Abdisse wesende/ dat Landt wiert daer ontrent seer afgheghten/ uyt oorsaecken dat die vande Stadt gheen provisie hadden ghemaeckt/ zijnde nochtans vier dagen te vooren ghewaerschout als wy ghesepdt hebben/ midts sy met hare Ovens weynigh deden backen/ ende dat sy deden/ noch en konde het niet helpen: alle 't broot ende 't bier/ dat inde Stadt was/ werdt verkocht: dan de omligghende steden van Stockhem ende ander steden des Landts van Luyck/ brochten ten lesten van als wat te koope tot redelijck prijse/ de Born-putten ende Wateren werden al uytghedroncken/ ende Prince Mauritz moeste tot Aldeneyck veel Ovens laten maken inde Kercke/ om broot in te backen met sijnen Legher

Tocht van Pr. Mauritz Leger in Brabandt/ in Junio ende Julio.

1602.

ger voorts te mogen komen/ daer quamen oock gedeputeerde des Stifts van Ludich/ versoeckende datmen die vruchten des Veldts soo veel moghelijck verschoonen soude. Die van kleyn Brabandt quamen hier oock/ om over haer Contributien te accorderen. Die van Maseyck ontschuldighen hen vande quade provisie ende slecht traictement. Dan Prince Mauritz heeft hun niet alleene grootelijcx berispt/ dat sy zijn waerschouwen veracht hadden/ maer heeft hun oock voor-ghehouden de ongonste/ trots ende wederwillicheydt/ die sy sijnen Heer Vader salligher den Pr. van Orangien bewesen hadden Anno 1568. als hy den Hertogh van Alba voor Maestricht vervolghde/ haer Poorten voor hem sluytende/ ende alle victualie voor sijn geldt weygerden.

Pr. Mauritz berispt die van Maseyck.

Den tweeden Julij marcheerden 't Legher tot een groot Dorp Luet/ daer die van Stochem volghden met eenighe victualie tot redelycke prijse/ naemelycken een goede tonne Biers voor vijf gulden.

Tocht van Pr. Mauritz Leger.

Den 3. Julij quamense voor by Maestricht/ ende een Klooster genaemt Hught/ ende logeerden te Gellick/ daer de Ruyterie een Luytenant/ met 12. Ruyters des Eertz-hertoghs/ ende twee Minne-broeders ghevanghen brachten/ ende verstonden vande selve/ dat den Heer Admirante van Arragon/ des Eertz-Hertoghs Leger by Thienen verschantste ende sterck maeckte.

Den vierden Julij marcheerdense tot Tongherbergh by Tongeren/ trecken door het gesaeyde Landt van Tarwe/Garste/ende Rogghe/ welcke Rogge soo dick ende schoon stondt/ als niet veel ghesien is/ jae so hooghe dat een Ruyter te Peerde hem daer in vergen konde/ door-gaens meer dan 27. palmen hooghe. Hier bleven sy noch 's ander-daeghs ligghen/ midts die van Tongeren/ hoe wel sy in Stadt alles genoech tot redelijcken prijse besorght hadden/ op voor-raedt ghebacken/ ende ghebrouwen goedt Bier/ voor vijf gulden de Tonne/ ende 12. pondt Broots voor seven stuyvers: nochtans veel retardements ende beleth maeckten in 't laten uytgaen ofte brenghen: doch alst nu upte Stadt gekomen was/ werdt belast elck man/ die konde/ hem te versorghen voor drie daghen van victualie.

Den 6. Julij Legerden sy op een Dorp ghenaemt groot Gelmen/ op d'een zijde van Sint Truyden.

Den Admirant weyghert Prince Mauritz den Veldt-slagh by Thienen in Julio.

Den 7. Julij trock 't Legher oppe/ op d'ander zijde van Sint Truyden/ eenen quaden wegh seer moeylijcken tot Halmael/ niet verde van Thienen/ daer Pr. Mauritz sijn Legher sloegh/ om te sien of hy den Admirante van Arragon tot eenen Velt-slagh konde uytlocken op de by gelegene Velden/ maer den Admirante hieldt hem stille/ als noch gheen ghelegentheydt daer toe hebbende: ende daer ware noch een Beecke tusschen beyden/ dicht voor sijn Legher/ die Prince Mauritz eerst soude moeten passeren.

Den achtsten Julij heeft Prince Mauritz de Beecke te Halmael tot verscheyden plaetsen met vijf goede stercke bruggen doen overleggen/ ende sijn Legher in slagh-ordre doen brenghen/ om te sien wat moet den Admirante tot een slagh soude hebben/ ende is daer naer met 2000. Man/ ende 40. Vanen Ruyteren/ over de Beeck van Halmael getogen/ ende die daer in ordre latende/ is met dry Vanen Ruyteren over den Bergh ghetoghen naer Haecken-duyvel toe/ daer den Heer Admirante lagh/ doende sijn Schilt-wachten inne drijven tot sijn Legher toe/ om hem alsoo tot slaen te terghen: maer den Admirante hielt hem stille/ ende bracht alleen sijn Ruyterije upt sijn trencheen/ de selve placerende op de slincker-handt van dien/ sonder de selve te laten afkomen/ selfs niet om eens te schermutseren. Prince Mauritz dat siende/ keerde wederom/ sonder yet te konnen doen/ naer dat sijn volck meest den heelen dagh in slagh-ordre ghestaen hadde.

Den 9. Julij lach 't Legher stille: ende om datmen vernam dat den vyandt des nachts ghestopt hadde alle de wegen daechs te vooren gemaeckt/ ende afghe-worpen de brugghen over de Beecken/ sachmen wel dat sy niet ghesint en waren te slaen/ ende even-wel en worde niet gheraden ghevonden dieper in 't Landt te trecken/ om 't ghevreesde ghebreck van Vivres/ midts de onwillicheydt ende ongeriefelickheyt vande Steden alomme hoe kleyn en swack die waren so dat ten lesten daer door worde ordre ghesteldt om des anderen daeghs wederom te keeren. Des avonts kreegh Pr. Mauritz een alarm in sijn Leger/ alleen om ghevecht van sijn eyghen volck/ sonder datse opt Vyandt saghen ofte vernamen: selfs niet om een schermutsinghe ofte eenighen anderen afbreuck te doen/ so dat desen tocht eenen tocht was sonder vyandt te sien/ ofte te bevechten.

Pr. Mauritz keert in sijnen tocht te rugge.

Waeromme den thienden Julij Prince Mauritz siende sijnen vyandt soo sterck beschanst/ oock seer sterck van volck/ by hem ghekreghen hebbende eenen hoop Italianen/ by hem ghekomen/ in die weynighe daghen dat Prince Mauritz Legher voor Maseyck gheretardeert was/ soo dat den Admirant nu wel 20. duysent sterck zijnde: oock by hem hebbende wel achtien stucken Gheschuts/ heeft resolutie moeten nemen wat hem best te doen ware: de swaricheden vanden door-tocht werden voor-gheleydt/ de weghen quaet/ 't ghetal vande Waghenen groot/ oock de moeyte om de weghen voor soo grooten Waghen-tuygh te maken ende bereyden. De Luycksche steden vonden sy onwilligh in 't Broodt-backen voor haer gheldt: jae der Menschen ende Peerden waren soo veele/ datmen gheen voor-raet tot alle behoeften vinden konde; mede soo en was des Korens Oogst noch in veerthien dagen daer niet reede: ende wat secrete aenslagen hun faelgeerden/ is noch niet int licht ghekomen: sy waren weynighe daghen te spade aengekomen om de byeen-komste vande Italianen metten Admirante te beletten/ ende die te slaen. Waeromme sy besloten eenighe Stadt van importantie te beleggen/ eenighe Antwerpen voor-slaende/ daer toe veelder-hande nootdruft noch ongherceet was: Ten lesten resolveerdense te keeren/ ende de Stadt Grave te beleggen/ als doen bequaemste/ ende daer des Admirantens Legher te verwachten.

Redenen bewegende Pr. Mauritz wederom te keeren.

Hier over zijnse den thienden Julij weder te rugge ghetrocken/ ende gheleghert by Hasselt in een Dorp Alken/ daer 't Legher oock den elfden bleef/ door dien 't volck soo vermoeyt was van 't marcheren/ uyt oorsaecke van een extraordinaris bangh ende heet weder/ dat ettelijcke Ruyteren in haer Harnasch versticktten ende doodt vande Peerden vielen/ ende dat het Voetvolck van groote hitte ende bangicheydt by den weghe bleef ligghen: waeromme Prince Mauritz ende andere Oversten alle behendicheydt gebruycken moesten int marcheren/ properlijck ende langhsaem/ om 't volck te verschoonen ende te verquicken/ daer af veele ontrent de midder-nacht eerst in 't Logement quamen/ die onder weghe waren blijven legghen/ ende ten lesten noch voorts quamen ende 't leven behielden: die anders 's nachts by den weghe van de nacht konde/ ende ongheriel ghestorven souden moghen hebben/ ende even-wel blevender dien dach wel veertich menschen doodt/ die vande hitte versmachten. Die selve hitte heeftmen dien tijdt noch elders alomme ghevoeldt inde omligghende Landen. Daer verliepen doen oock veel Engelschen over nae 's Hertoghen Legher/ die Paspoort nae Enghelandt van hem verkregen.

Veertich menschen op eenen dach van hitte gestorven.

Den 12. Julij trock het Leger op voor by Hasselt tot Soorhoven/ ende werden by die van Hasselt gheriest met alverhande nootdruft van Bier ende Broot/ soo datter uyt de Stadt-poorten komende getelt werden 86. Waghenen/ elck met 160. ende 170. brooden geladen/ elck broot van ses pont.

Den 13. Julij passeerden sy een Heye/ met eenen grooten donder ende kouden slagh-reghen/ welcken donder doodt sloegh alle de Hoenderen/ Duyven ende diergheliijcke Ghedierten die den Leger naeghevoert ende in kopen bewaert werden/ ende legherden tot Helchteren/ den 14. tot S. Hubrecht Lille/ den 15. legerden tot Heeze.

Den 16. Julij zijn sy gekomen voor Helmont/ daer Prince Mauritz by een Trompetter 't Kasteel dede op-eyssen/ sy antwoorden dat sy noch gheen Geschut ghesien hadden/ waer over terstondt ses stucken gheplant werden aende West-zijde der Stadt/ maer nae eens afgheschoten was/ hebben sy 't Kasteel

Helmont ingenomen by Prince Mauritz.

overgegeven/ dies 's anderen-daeghs ontrent 40. ofte 50. Kryghs-lieden daer uyt trocken.

Pr. Mauritz belegert de Stadt Grave den 18. July.

Den 17. July marcheerde 't Leger door de Stadt Helmont/ door den Peel/ ende logeerden in het Dorp Volckel ende Uden.

Den 18. July is Pr. Mauritz ghekomen met het Legher voor de Stadt Grave/ daer neder gheslagen/ ende den 19. haer quartieren gemaeckt: Pr. Mauritz sloegh hem neder in 't Oosten vande Stadt aenden Maescant/ alwaer een Brugghe over de Mase ghemaeckt werdt/ 230. treden langh: Graef Willem van Nassouwe lagh aende Zuyt-zyde der Stadt/ ende d'Enghelsche onder den Generael Vere aende West-zyde/ alwaer noch een Brugghe over de Mase gheslagen werdt/ waer dat terstondt aenquamen veelderhande Schepen uyt Hollandt/ met alder-hande goedt ende victualie.

Treffelijcke beschansinge door de Stadt Grave.

Hier werdt terstondt allen vlijt aenghewendt om 't Legher alomme wel te beschansen/ seer breedt ende wydt/ de gheleghentheydt dat vereyssende/ want des Eertz-Hertoghs Legher onder den Heer Admirant/ van Thienen af hem was komen volghen: waeromme sy ten eersten dwongen die vander Stadt haer half Mane die sy hadden over de Mase/ te verlaten: ende hebben voorts soodanighe stercke begravinghen daer rondtomme ghemaeckt/ als niet veele om eenige Stadt te vooren gesien was/ met eenen gracht anderhalf Spiesse diepe/ ende een borstweeringe met strijckweeren op malkanderen flancquerende/ met veel reduten ofte kleyne Schansen beset/ een musquet scheut d'een vanden anderen/ dieder tusschen de 60. ende 70. in ghetale waren/ als Kasteelen ende Torens/ rondtomme de Stadt met grof Gheschut beset/ ende soo waren dese drie Legers elck beschanst rondtomme so groot als de Stadt selve/ ende alsoo met de selvige beschansinghen d'een aen d'ander ghehecht/ zynde een Duytse mijle ende meer d'omme-gravinghe van Oosten/ over het Zuyden totten Westen toe/ behalven aen d'ander zyde vande Mase/ daer oock sulcken beschansinghe was vande een brugghe totte andere/ dat oock by naest een mijle weeghs was.

Beschrijvinghe van Pr. Mauritz Leger.

Vorder werden daer uyt elcken bysonderen Leger/ approchen ghegraven nae de Stadt toe/ die begonnen van buyten scheut der Stadt Canons/ die al krom slangh wijs liepen/ ende naerder de Stadt haer in veele grachten verdeylden/ soo diepe/ dat de opgeworpen eerde/ een man daer in gaende/ bedeckte/ so dat die vander Stadt hun niet sien konden/ ende dese grachten ofte trencheen soo wijdt/ meestendeel datter eenen Waghen konde passeren: dese weghen waren om de Beleggers te geleyden op de plaetsen daer het Geschut gheplant stondt/ hier ende daer op hoogher plaetsen/ mede rontomme beschanst.

Maniere van Gaelderyen ende myneren.

Dese trencheen ofte weghen leyden oock tot inde Gaelderyen/ dat zijn bedeckte weghen die sy soo heeten/ om aende Stadts-wallen ende grachten te komen/ ende zijn inganghen ofte ghewelfde Kamers/ soo wijdt/ dat eenen Waghen daer kan in rijden/ nessens ofte onder de aerde ghemaeckt/ boven overdeckt met berders/ onderset met houte balcken ofte masten/ ende met aerde bedeckt/ daer mede soeckende van onder deur de grachten aende Stadts-wallen te naerderen/ altijdt van binnen ende van ondere/ ende voor haer de aerde op-worpende/ door een kleyn ghelaten gat/ daer sy ghestadigh de aerde deur ende over-werpen/ tot datse soo veel ghebult hebben dat sy de Gaelderije verlenghen/ ende 't selfde gat naerder brenghen konnen/ ende maken so ten lesten wegh door het ghebulde tot aende wallen toe/ ende van daer uyt beginnen sy dan te maecken heure Mijnen/ ondergravende ofte sapperende der Stadts-wallen ofte Bol-wercken/ ende komen soo onder der verweerders voeten/ dickmael eer sy dat wel weten/ ende doen dan die plaetse met Buskruyt op springhen/ ende inde locht vlieghen. Dit hebben wy selve met groot verwonderen voor de Stadt Grave ghesien/ ende binnen die Gaelderyen ghewcest den 3. Septembris/ die alsdoen wel 12. ghebunten/ soo sy 't noemen/ ghevordert was teghen een Ravelyn in 't Oosten: alsoo sy oock vande ander quartieren ghenadert waren tot aen de grachten/ daer waren mede Reduyten vande verscheyden batteryen/ daer twee/ drie ofte meer stucken op stonden/ die gheduerichlijcken schoten in ende op de Stadt/ ofte plaetsen daer eenigh teghenweer van mochte ghedaen worden/ ofte beletsels aende gravers mochte gheschieden. Dit sal dienen eens voor al voor beschrijvinghe wat dese approchen zijn/ ende wat dese gaelderyen/ mynen ende sapperen effectueren/ ende op dese maniere wert dese Stadt aenghetast/ alder eerst den 22. July werde een batterye van 6. stucken ghesteldt teghen de Schanse ofte halve Mane over de Mase: die de beleggher's 's avonts inkreghen sonder eenigh verlies/ midts dat het volck met eenen schrick daer uyt wech liep. Wy sullen nu wat vande Stadt verhalen.

Beschrijvinge der Stadt Grave.

Grave is de Hooft-stadt van 't Landt van Kuyck/ op de Mase in Brabandt gelegen/ eertijts onder Gelren gheweest/ maer daer nae onder Brabandt ghekomen/ ende werdt Maximiliaen van Egmont/ Grave van Bueren verpant: de Prince Willem van Orangien/ die sijn eenighe dochter troude/ heeft die voorts met alle de toebehoorten/ behouden/ ende heeft die alsoo eenen tijdt langh beseten/ dan nae de Pacificatie van Ghendt/ vande Spaengiaerden weghen daer eenigh Duyts garnisoen in ligghende/ werden van Princen volck/ met behulp vande Borgherije daer uyt gheslagen/ byde 40. daer doot blijvende: daer nae werdt de selve vanden Prince van Parma beleghert Anno 1586. als wy vooren in 't 13. Boeck verhaeldt hebben/ ende werdt hem slechtelijck overghegheven vanden Heere van Hemert/ sints is die Stadt (seer sterck van gheleghentheydt) noch veel stercker ghemaeckt met Bolwercken/ Ravelins/ ende Contrescharpen/ zijnde een vande sterckste in Nederlandt: daer was voor Gouverneur binnen Antonio Gonzales Spaengiaert/ maer soo daer Belegh ghevreest was/ soo begaf hem mede daer binnen Don Inigo Dotajola een ervaren Krijghsman/ met eenigh volck meest Italianen ende Spaengiaerden/ ende eenighe Vendelen Hooghduytschen/ onder Paugus Gallays uyt Tyrol/ Luytenant vanden Colonel Tysingh/ te samen wel sterck vijfthien-hondert Mannen/ behalven de Borgers/ die midts den overlast van 't Garnisoen boven drie ofte 400. niet sterck en waren: de stadt was van als wel versien/ van geschut/ amunitie ende victualie.

Gouverneur ende Krijghsvolck inde Grave.

Den 8. Augusti vielen die vander Stadt uyt op Graef Willems trencheen/ 't gevecht duerde een ure/ met verlies van 13. Man/ ende vande Beleggers wel 30. soo verslagen als gequetste.

Den Admirant komt tot ontsettinghe van Grave.

Den Admirant van Arragon met Graef Frederick vanden Berghe/ ende ander Overste des Eertz-Hertoghs Legher/ nu sterck by een vergadert/ is nae het Landt van Kuyck ghekomen/ ende daer eenighe daghen gheleghen: terwijle dat Prince Mauritz nu sijnen Legher seer alomme ghesterckt hadde/ soo is hy den 10. Augusty met schoonen daghe komen marcheren nae het Legher ende quartier van Prince Mauritz/ tot op een half ure nae by/ alwaer hy nedergheslaghen is in 't Dorp van groot Lijnde/ ende om te beter victualie te hebben/ heeft hy een brugghe over de Mase gheslaghen/ ende hem wel beschanst/ dit die vander Stadt siende/ triumpheerden van blijschappe met schieten: tusschen den 12. ende 13. Augusti schoten die vander Stadt eenighe signael schoten/ ende deden vyer-teyckenen/ daer op den Heer Admirante weder schoot ende signael dede: den 13. vroech deden die vander Stadt een stercken uytval op 't voorsz Graef Willems quartier/ ende ten selven dage soo verthoonde hem den Admirante met sijn Legher naerder/ te Voete ende te Peerde: maer van alle kanten uyt Pr. Mauritz Legher dapper beschoten zijnde/ keerde weder nae sijn Logement. Die van binnen vielen oock den 15. uyt op 't Engels quartier wel 300. sterck/ treften d'een den anderen soo naer/ dat sy met Spiesen malkanderen op 't lijf staken: daer bleven doodt vande Enghelsen/ Capiteyn Keys/ Hertwicksen/ een ghebooren Deen/ maer Capiteyn onder d'Enghelse/ met 16. ofte 17. anderen/ ende wel 50. van die van binnen/ soo doodt als gequetst.

Den 17. Augusti deden die vander Stadt weder eenen uytval wel 700. sterck op 't Enghels quartier/

als

1602.

als oft sy wonder ghedaen souden hebben / maer en quamen niet aen/ende alsoo het Gheschut alomme op haer gestelt werde/moesten sy vertrecken: Den Admirants Legher verthoonde hem mede in een gheveelte van over 't water / maer en deden gheen gheweldt / dan eenighe scharmutselen vanden wachten van weder-zijden / ende brochte op de andere zijde zijn Geschut so nae als hy konde/so dat hy schoot in 't Legher van Prince Mauritz ende andere / dies datmen daer dicke beschansinghen moeste teghen maken van dicke aerde wallen.

Die van Grave doen uytvallen.

Daer bleven hier ende daer vast kloecke Mannen geschoten/als den kloecken Capiteyn ende Ingenieur Andries de Roy / hem versuymende ende in een wit Wambays over de trencheen siende / een man daer Prince Mauritz veel van hiel / om zijn industrie/ wetenschap/ verstant in beschansinghen/ ende belegh van steden / ende onversaeghtheydt int aenvanghen ende beleyden van approchen: daer bleef mede een ander Ingenieur Jacob vanden Bossche: den Capiteyn Meetkercke werdt seer sorghelijcken door de schouderen gheschoten/ alsoo oock Capiteyn Morgan/ Capiteyn Hamelton storf vande quetsure.

Andries de Roy Ingenieur wordt door Grave gheschoten.

Den 22. Augusti werdt den Generael vande Engelse Sire Fransoys Vere inden hals ende kake gheschoten / inde Loop-graven gaende / was vanden sijnen niet seer beklaecht / zijnde onder veele van zijn volck niet wel bemindt / ende soo hy om sijn quetsure begeerde te vertrecken door eenighe dagen / soo werdt in sijn Engels quartier Overste ghestelt in sijn plaetse / den Grave Hendrick Frederick van Nassouw/ Prince Mauritz broeder.

Den Generael Vere ghequetst/ in zijn plaetse gestelt Graef Hendrick van Nassou.

Den Admirant begoste in sijn Leger ghebreck van victualie te hebben/ mits dat het in Brabant alomme afgeteert was / dat welcke midts quade betalinge onwillicheyt onder 't Krijghs-volck maeckte/dies hy op Pr. Mauritz Legher soo sterck beschanst / qualick yet heeft konnen voornemen / waeromme hy aldaer niet langher konde blijven liggen/maer hadde den 21. Augusti snachts een aenslach gemaeckt om in Pr. Mauritz beschansingen in te breken/ tusschen zijn eñ Graef Willems quartier / maer terwijle datter leeren/ schuppen / houweelen om door te breken by der handt gebrocht waren/is 't selfde ontdeckt/ so dat Pr. Mauritz Leger gheheel op de beene was/ ende hem wederstant thoonde / dies is hy daer van weder ghevlucht/ latende zijn leeren / waghenen / mette ghereetschappe achter/die daer 's morgens gevonden werden/ende is metten gantsen Leger den 22. Augusti 's nachts opghebroken / ende den 23. vertrocken / den selven morgen-stont zijn bagagie voor-sendende.

Admirantes aenslagh op Pr. Mauritz Legher gedaen/ vertreckt den 23. Augusti sonder t'ontsetten.

Den Heere van Grobbendonck Gouverneur van 's Hertogen-Bosch / versochte den Admirante dat hy met het Legher soude komen tot Ravensteyn/ daer hy beter victualie vinden soude: ende soude daer mede beletten ende afsnijden den toevoer vande victualie van Pr. Mauritz Leger/ die hem van benedẽ uyt Hollant t'schepe toegebrocht werdt / maer dat uyt ander redenen wert niet gedaen/ ende trock op mettet Leger nae Venlo: dies Pr. Mauritz hem mette Ruyterije ghevolgt was/ sonder achterhalen/ want hy te verde voor was / ende duchtende oft hy mochte nae Berck ofte Meurs trecken / sondt Graef Ernst van Nassouwen met een deel volck derwaerts / maer den Admirant sochte in Venlo (daer onsterck Garnisoen in was) te geraken/maer te vergeefs/ dies hy optrock nae Maestricht / om dat het Legher uyt gebreck geheel begoste te mutineren / principalijcken de nieuwe Italianen/ die sonder ghelt hun selven qualijck konden behelpen/ dies de selve met menichten overliepen in Prince Mauritz Leger.

Die vander Stadt Grave waren mistroostich van des Admirants vertreck / dan ghelijcke wel hebben sy haer ten uytersten ter weere ghestelt / veele vielen 's nachts uytter Stadt ende gaven haer over / ende affirmeerden dat sy gheen ghebreck ofte noot inder Stadt hadden/eenlijck gebreck van volck/ende 't mistrouwen van ontset / benam hun veel 't herte / alle de Overloopers heeft Prince Mauritz een Paspoort gegheven/ ende eenen gulden inde borse / ende alsoo vertrocken nae het Landt van Kleve/ ofte nae Zeelandt/ om door Vranckrijck nae huys te passeren / daer-entusschen werden de approchen op de Stadt seer ghenaerdert/ d'Enghelschen onder 't beleydt van Sutton Luytenant Colonel van Horatio Vere Riddere / bespronghen den 5. Septembris de half Mane vander Stadt / wat buyten de Contrescharpe vanden Beir liggende/ die sy in namen / daer sy een batterye teghen de Stadt op stelden / ende beschoten het Gheschut der Stadt/ dat haer gravers beschadichde/ ende soo mede by wylen door de huysen. Den 7. Septembris deden de Beleggers een aenloop op de halve Mane/ leggende voor de Bergh-poorte / die sy forcerende ende inne namen / maer om datse daer binnen niet bedeckt en waren / moesten zy de selve weder verlaten / daer bleven doot den Capiteyn du Puis, ende ghevanghen den Capiteyn Vise / ende den Luytenant van Scridos: aende zijde vande Enghelsen / naer den steenen Beir toe/werde by die vande Stadt uytgevallen daer den Luytenant van Capiteyn Charles Morgan / die weder-standt meynden te doene / ende ghequetst wordende / werdt van sijn volck verlaten / ende vanden Vyandt wegh ghevoert/maer werdt ten lesten gherecouvreert by Capiteyn Richart / die met zijn volck die vander Stadt dede vertrecken / ende dat was den lesten uytval.

Halve Mane ingenomen.

Van Prince Mauritz quartier / daer waren by die vander Stadt alle hun buyten weeren verlaten/ ende die Beleggers quamen met twee gaelderijen tot in 't Contrescharp / ende den 14. Septembris waren sy gekomen int rampart van een vande Stadts bolwercken aende Mase ligghende / met eenigh verlies / het welcke die vander Stadt aende omligghende steden met vier ende licht 's nachts uyt den Toren brandende te kennen gaven / maer gheen ontset voorhanden zijnde / ende haer volck seer met daghelijcks schieten verminder ende ghesleten, ende nu siende apparentie dat de Gaelderyen vande ander quartieren mede in vijf daghen souden aen haer ramparden wesen/hebben nae een goet accoort getracht / versoeckende sprake / waeromme den Heere Sidlemsky uytghesonden werdt/ die de sake so verre bracht / dat die van binnen Gedeputeerden uyt sonden aen Prince Mauritz/eñ Opselaers inne namen/ende so werde t'accoort den 18. ende 19. Septembris met haer op de overleveringhe besloten/dat welcke Pr. Mauritz te ghewilligher dede / om dat de wateren vande Mase seer begosten te wassen ende te hooghen/ende apparent was/ dat hem 't selve veel moeyte ende bekommeringhen in zijn begravinghen / approchen ende gaelderyen souden ghemaeckt hebben/alsoo werdt dat daer nae twee Maenden belegh geeyndt.

Die Stadt Grave soeckt te parlementeren.

Dat den Gouverneur ende Krijghsvolck uyt trecken souden met vlieghende Vendelen ende Bagagie/ ende hebben daer toe 150. Waghenen tot Diest toe/ daer vooren latende Ostagiers. De Overloopers die souden mede ghenieten 't selfde accoort als andere / als oock des Koninghs Officiers: de ghequetste ende siecke mette andere / mochten nae haren welgheballen t'schepe nae Maestricht vertrecken: De Officieren vande Vivres / Gheschut ende Amunitie/ souden 't selfde overleveren moeten aende Commissarissen van Pr. Mauritz / sonder verminderen ofte te bederven: den Gouverneur moeste belooben / by den Eertz-Hertoghe de handt daer aen te houden/ dat de Borgheren ende Magistraet der Stadt souden worden gherembourseert vanden ghelde den Gouverneur ende Soldaten gheleendt / ende dat metten eersten. Het Garnisoen soude 's anderen-daeghs vertrecken / ofte souden 200. Mannen laten in 't Kasteel ende Bolwerck van dien komen / ghedaen den 19. September.

Overgevinge ende capitulatie vande Stadt Grave den 19. September.

Hier over zijn sy 's anderen-daeghs uytghetoghen/ liever dan 200. Man inne te nemen / hoe-wel zy noch niet alle reede waren. De Borgherije versochten mede aen Prince Mauritz / als haren Lant-heere haer in ghenade op te nemen / ende alles vergevende / haer nemen in zijn Sauvegarde / confirmerende alle hun Privilegien. Hoopende de Religie mochten sy blijven / elck soose wilden / sonder ondersoeck ofte recherche / maer inde exercitie souden sy ghetracteert worden als andere Ingesetene der Vereenighde

Capitulatie vande Borgherye vande stadt Grave met Prince Mauritz.

1602.

Nederlanden / desgelijcken soo souden haer oock moeten reguleren de Bagijnen ende Kruys-broeders. De Borghers souden tijdt hebben van ses Maenden/ om by den Eertz-Hertoghe te mogen vervolgen haer schulden / ofte noch langher tijdt / met kennisse vanden Gouverneur ofte Magistraet: Alle Gheestelijcke ofte Weerlijcke Persoonen souden tijdt hebben van drie naevolghende Jaren / elders te vertrecken ende weder-keeren / ende met hare goederen handelen nae haer goet-duncken.

Op 't versoeck van bevrijdt te wesen vande generale middelen ende Hollandtsche Imposten / in consideratie van haer armoede / ende mede op dat het Garnisoen te beter mochte ghelogeert ende geaccommodeert wesen / volghende de Hollandtsche ordonnantien in ledighe plaetsen / daer op soude ghelet worden nae redelijckheydt ende behooren. Ende dat de Stadt soude bevrijt wesen voor twee Jaren van alle personele schulden ende actien op 't Corpus vande Stadt ghepretendeert. In dat accoort souden mede begrepen zijn die absenten in Stadts diensten ofte andersins uyt zijnde. Versochten oock dat de Hoven uytter Stadt grachten uytghevult / daer van Octroy zijnde vanden Hove / ofte ander vestinghen / nae haer Stadts rechten souden moghen blijven aen hare proprietarissen: waer op werdt geseydt / geexibeert zijnde de Octroyen/ soude daer op geset worden/ ende gedaen naer behooren. Aldus ghedaen den 18. September in 't Leger 1602.

Nae dese contracten is het Garnisoen daer den 20. September uytgetrocken/ ontrent 800. mannen ende 400. gequetste/ de reste van 1500. Onder de beleggers waren oock veele ghebleven / alleene wel 400. Engelschen / ende noch alomme veele inde Gasthuysen ghesonden/ onder haer regnerende een quade sieckte/ niet veel beter dan Peste.

Prince Mauritz wordt Erfheere ghehuldt in 3. ave.

Prince Mauritz is noch den 28. September aldaer ghehult als Pant-heere vanden Lande van Kuyck: ende daer vergaderden soo wel in 't Legher als inde Stadt/ de Gecommitteerde Staten Generael/ ordere nemende van het Legher op te breecken/ afdanckende ende betalende de Hooghduytsche Ruyterije / noch die toelegghende een halve Maendt soltz voor aftreck: ende namen mede een resolutie hoe te handelen mette overloopers ende gemutineerde vanden Admirantes Leger/ want die veel verliepen.

Duytsche Ruyterije afgedanckt.

Daer werdt binnen de Grave Gouverneur ghestelt den Heer Pieter Sildnitzky Baron van Gheltis/ een Man kloeck ende vroom / die Sergiant Major van 't Legher was gheweest / ende de Landen langhe trouwelijck in hooghe offitien ghedient hadde / ende Mabuse werdt daer Sergiant Major ghesteldt.

Groote mutinatie in des Eertz-Hertogh Legher/ onder den Admirante.

Wy hebben voozen ghemelt vande beroerten ende miscontentement die daer was in des Eertz-Hertoghs Legher / onder den Admirante van Arragon/ by ghebreck van betalinghe / principalijck onder de oudtste Soldaten: de nieuwe Italianen ende Borgondiers verliepen veele: waeromme den voorsz Admirante wijsselijcken dede zijnen Legher verder van zijn vyanden te legghen / zijnde onder zijn volck qualijck bemindt ende veracht / hem noemende el gran capitan del Rosario, om zijn devotie: maer alsoo hy ghetrocken was nae Venlo / om te versoecken oft hy daer meer Garnisoen hadde konnen in legghen / soo is de mutinatie ghemeerdert. Ende alsoo hy hem strenghelijck ghenoech teghen hun droech/ soo zijnder thien ofte twaelf honderdt van zijn volck uyt het Legher ghewecken / ende hebben een kleyn stedeken in 't Landt van Luyck/ Hamont ghenoemt/ ingenomen: dat welcke den Admirante terstondt wilde bespringhen met zijn ghetrouste volck te Voet ende te Peerde/ maer sy zijn hem ontweecken: ende een onder haer / zijnde vande verbanneme van Gheertruydenbergh/ Papauken ghenaemt/ heeft den Prince Mauritz aengheboden/ zijnen vyandt eenen hoop goede Ruyteren ende Voet-volck af te leyden/ ende ten dienste vande Vereenighde Landen te brengen/ soo hy zijn Remis ofte Perdoen mochte verwerven. Dese presentatie werdt wel overleydt / ende midts wantrouwicheydt wel bedocht / maer niet gheconsenteert/ noch oock niet afghesevdt / dan haer werdt alle faveur ende trouwe gonste toegheseydt / soose haer wel ende trouwelijck regheerden / &c. Hier over hebben dese Ghemutineerde haer in Brabandt begheven tot Grobbendonck / daghelijcx vermeerderende/ ende zijn ten lesten tot Hooghstraten ghekomen / waer sy goede ordonnantien onder hun ghesteldt hebben/ ende rondt-omme de Boeren tot contributien ghedwonghen.

1602.

Ghemutineerde nemen Grobbendonck/ ende stercken Hooghstraten.

Den Eertz-Hertogh te vooren om den aentocht van Prince Mauritz na Vlaenderen geweken/ nu om dese inconvenienten voor te komen / was uyt Vlaenderen tot Antwerpen ghekomen in 't leste van Julio / latende de Infanta tot Ghendt. T'antwerpen ontleende hy 't gheldt daer mede hy den Legher onder den Admirante dede marcheren / met een derde van een Maent soltz betalinghe/ dat een kleyn gheldt was: hier door soo verlieten veel Italiaensche ende ander ghebieders / het Legher / als waren veel treffelijcke/ Theodore / Tribultio/ Alfonzo d'Avalos/ Fernande Cariglio / Martin Lopez / ende Emanuel Texera/ Maestro de Campo / ende andere uyten Kryghs-raet gheweert/ dat welcke het Kryghs-volck generalijcken eenen aftreck maeckte: soo dat de 9000. Italianen ten lesten op 3000. gheschat waren/ de reste waren verloopen ofte by de ghemutineerde ghevoecht / ende daer en quam uyt Spaengien luttel hulpe / midts regeeringhe van eenen jonghen Koningh / ende Raets-Heeren van verscheyden opinien. Om dese swarigheden wech te nemen/ werter ghesevdt: dat Don Johan de Medicis / Bastart van Florencen / daer soude komen om te succederen inde plaetse des Admirants: dan daer is niet van ghevolght/ uyt oorsaecke soo men acht / hy dien swaren last in die confusie niet aen nemen wilde.

Ghebreck van gelde by den Eertz-Hertogh.

Dat Garnisoen van 't Antwerps Kasteel begosten mede met mutinatie te dreyghen/ maer de Stadt van Antwerpen spraecken ofte verbonden haer voor haerlieden betalinge ofte soudije / ende soo waren sy te vreden gesteldt.

Den Eertz-Hertogh trock nae Bruyssel om ghelt/ daer hy mede / om de menichvuldighe disorderen niet willecom en was: daer was een vergaderinghe van Staten beschreven / maer resolveerden luttel goedts teghen soo groote disorderen. Den Hertogh dede alomme veel Boeren ende Landt-volck inde Walsche Landen oplichten / niet alle tot eyghen defentie / maer mede tot zijnder versterckinghe / ende om de Ghemutineerde te slaen ofte te weder-staen/ hem onder sijn Krijghs-volck niet wel betrouwende / dan op eenighe die best ende wel betaeldt waren: want het Hooghduytsch Regiment van Barlaymont stondt oock om te mutineren / ende sochten om binnen Dermonde in Vlaenderen te komen. Den Eertz-Hertogh trock nae Doren ende soo in sijn Legher / daer hy den Admirante van sijnen dienst afdanckte / by ghebreck van ghelde: die daer / met miscontentement/ nae in Spaengien trock / daer hy oock niet seer willecome was. Den Eertz-Hertogh verkreegh mede met listighe behendicheydt ende schoone woorden / meer Krijghs-volck te Voete ende te Peerde binnen Venlo / daer dat Garnisoen gheen meester was/ ende de Stadt gheen meerder Garnisoen hadde willen innemen/ ende soo versekerde hy die Stadt wel voor hem.

Admirante afgedanckt treckt nae Spaengien.

Venlo daer brenght den Eertz-Hertogh meer garnisoen in.

Van daer trock hy op Liere / alwaer hy sochte met eenigh Krijghs-volck ende de vergaderde Boeren/ met Borghersche Soldaten van omliggende steden / de ghemutineerde te slaen / die haer tot Hooghstraten seer ghesterckt hadden / van waer sy het plat Landt rontomme rantsoeneerden/ soo dat sy haer daghelijcx alomme ontsaggelick maeckten/ ende 's Hertoghs macht luttel vreesden.

Als nu dit Esquadron vande ghemutineerde grooter werde / ende den overlast niet lijdelijck / ende van quaden exemple / ende gheen gheldt voor handen / soo heeft den Eertz-Hertogh metten Spaenschen Raedt/ ghenoech teghen het advijs vande Staten ende Landen/ ende der selvigher Raets-Heeren/ geresolveert de ghemutineerde te proscriberen / dat is / te verbannen / ofte uytroepen als verraders ende schelmen:

het

1602.

het Placaet daer van / om dat het Historiael is / stellen wy hier by / ende luyt aldus.

Proscriptie vande Ghemutineerde.

Alsoo wy onsen Legher hadden doen vergaderen / om te ontsetten de Stadt van Grave / die de vyandt beleghert heeft / ende al-waert de Soldaten daer inne zijnde / sich vromelijck verweeren / ende grooten prijs ende eere behalen. Ende gaende selfs in persoone om dit in 't werck te stellen / zijn bericht gheworden / dat sommighe Soldaten van onsen voorsz Legher / die seer nae by des Vyandts Legher was / onder schijnsel van te willen muytineren / om te bekomen t'ghene sy valschelijck vorderen hun schuldich te sijn : hebben schelmsche wijse verlaten hun Vendels ende Vanen / ende naer vele aenslaghen op verscheyden plaetsen / hebben by schelmachtighe ende verraderijcke middelen inghenomen het Casteel van Hooghstraten : ghevende by vele ende krachtighe teeckenen te kennen dat sy tracteren ende correspondentie houden met onse vyanden ende sich met hun willen behelpen / t'welck by alle redenen ende Wetten verboden wordt / ende noyt by andere Soldaten ghepleghet is gheweest. Maer ter contrarie / de ghene die hier te vooren in mutinatie waeren / als den vyandt eenighe van onse steden beleghert heeft / oft dat wy volck van doen hadden om eenighe Oorloghs verrichtinghe / zijn uyt de plaetsen ghekomen daer sy waren / ende ons ghediendt met grooten yver ende ghehoorsaemheydt : Ende alsoo de principaelste oproerighe van dit verraedt ende schelmachtighe daedt / zijn persoonen diemen niet / ofte seer weynich schuldich is : als wesende korts herwaert-over aenghekomen / ende andere die gheweest zijn inde alteratien van Diest / Weert ende Karpen / al waer men onlanghs afgherekent ende betaeldt heeft t'ghene men hun schuldigh was : Jae t'is volck die ghewoonlijck zijn muterien op te stellen / om deur dien middel te ghenieten het gheldt vande contributien / sonder ons eenighen dienst te doen : ende die d'andere bedroghen / bedwonghen / ende op-gherockt hebben / om desen verradelijcken handel te helpen aenstellen : waer door wy belet worden in het volbrenghen van het ontset van hunne beleghgerde medeghesellen ende Spits-broeders : eñ voorts alle andere goede voortganghen die wy teghens onse vyanden souden moghen doen. Ons over sulcx verobligerende onse Wapenen teghen hun te keeren / als teghen onse eyghen ende inwendighe vyanden : jae schadelijcker dan die / overmidts des vyandts macht daer door grootelijcks wordt vermeerdert : ende naedemael dit feyt is nieuw / vuyl / leelijck / van quaede consequentie / ende weerdigh om exemplaerlijck ghestraft te worden. Daerom soo ist dat / begheerende te versien tot onderstandt vande ghemeene saecke / ende welvaert van onse Vassalen ende Onderdanen / Ordineren ende bevelen aen alle Soldaten ende Persoonen van hunnen aenhangh / op 't Casteel van Hooghstraten zijnde / oft die aldaer / oft in eenighe andere plaetsen / onder 't schijnsel van ghemutineerde / sich by hun sullen voeghen / dat sy binnen drie daghen naer de Publicatien van desen / weder-keeren naer hunne Vanen ofte Vendelen / oft wel sich presenteren aen den Gouverneur van Liere oft van Herentals / om hen naer hunne voorseyde Vanen ofte Vendels te bestellen / alwaer sy sullen rustelijck ende vredelijck ontfanghen worden / ghelijck of dese alteratie niet gheschiet en ware : hunlieden beloovende in Princelijcke woorden ende trouwe / dat nu noch in toekomende tijde / sy om dese saecke niet ghestraft / noch ondersocht sullen worden / al waer 't schoon saecke dat sy waren vande principaelste muytmakers / maer sullen ghetracteert worden met goede gunste ende affectie / ghelijck wy oock hun volkomen vernoeginghe willen doen gheven / als aen Persoonen dien wy alles goedts begeeren. Ende indien sy sulcx niet en doen / de voorseyde drie daghen overstreecken zijnde / soo de ghene teghenwoordelijck by hun wesende / als andere die sich met hun souden moghen voegen / hebben wy van nu voor als dan verklaerdt / ende verklaeren voor Rebelle verraders ende schelmen / Ghecommitteert hebbende Crimen Lese Majestatis in primo capite: ende over sulcx verwesen totter doodt / ende hunne goederen verbeurt : de welcke wy willen terstondt gheincorporeert ende toegheschreven te worden aen onse Domeynen. Ghevende oorlof aen allen ende eenen yeghelijcken / van wat qualiteyt / conditie / ofte staet sy zijn / de voorseyde ghemutineerde vryelijck te moghen doodtslaen / sonder eenichsins te misbeuren / wien van hun dattet oock sy / alwaert onversiens oft andersins / soo het hun lichtelijcx ofte best moghelijck sal wesen. Ende wien dattet sy die sulcke doodtgheslaghen sullen hebben / sal voor elck hooft vande voorseyde ghemutineerde ghegheven worden thien Croonen : ende voor de gene die gheweest hebben ordinarise Officiers / hondert Croonen : ende voor die sy noemen vanden Rade / Sergiant Major / Gouverneur vande Cavallerie / twee hondert Croonen / ende voor den Eletto vijf hondert Croonen. Ende soo verre de ghene die hun alsoo doodtslaen oft ombrenghen sullen / van hun eyghen volck waren / den selven vergeven wy hun misdaedt / ende sullen hun de voorseyde sommen doen uytreycken. Voorts ordineren ende bevelen wy aen allen Rechteren en Justicieren van onse Leghers / Staten ende Landen / dat by Inventaris doen opteeckenen ende arresteren alle de goederen / roerende ende onroerende / die de voorsz ghemutineerde ende elck van hun zijn hebbende / midtsgaders de kleederen ende andere diergheljcke dinghen / hun vrouwen ende kinderen toebehoorende : Welcke goederen wy willen dat ghestelt worden in handen vanden Deposetaris van onsen Legher / ende daer van een certificatie ghesonden aenden Superintendent vande Justitie vanden voorseyden Legher / om alle de selve te doen incorporeren aen onse Domeynen / aen de welcke wy die van nu af aenwijsen. Ende bevelen allen ende een yeghelijcken die eenigh ghelt oft andere dinghen / den voornoemden ghemutineerde oft heuren Vrouwen ende kinderen toebehoorende / te pande / in wissel / depost / oft in bewaernisse hebben / in wat manieren dattet zijn mochte / dat sy de selve hen niet wederom en gheven / maer ons aenbrenghen ende openbaren / om die te confisqueren soo voorsz is / op pene van te verbeuren alle de goederen vande ghene die 't sullen verswijghen / ende voorts arbitralijck ghestraft te worden. Ende aenghesien de leelickheydt van 't feyt ende quade consequentie die daer uyt soude gheraken te spruyten voor andere Princen / aen wien t'selve soude moghen ghebeuren in hun Leghers / indien soo quaden beginsel ende bestaen niet ghestraft en worde. Wy bidden ende versoecken den Keyser ende Koningh van Spaengien onse Heeren ende Broeders / ende alle andere Koninghen / Princen ende Potentaten / in wat plaetsen ende Landen de voorseyde ghemutineerde sullen zijn / oft goederen hebben / te willen bevelen datmen de selve aentaste / ende ons toeschicke / midts oversendende de voorschreven ghetuyghenisse inder voeghen / ende ten eynde als boven verhaeldt is / wesende willich tot heurlieder versoeck t'selve oock te doen in onse Landen ende Heerlijckheden tot allen tijden / als sy sulcx op ons begeeren sullen. Van ghelijcken verbieden wy de voornoemde kinderen ende vrouwen vande ghemutineerde / te gaen ter plaetsen daer sy zijn / noch met hun handelen oft tracteren by gheschrifte / noch by monde / gheduerende de voorschreven alteratie / op lijf straffe : toelatende aen een yeghelijck de selve te vanghen ende affetten sonder misbeuren / indien sy gaen / oft datter suspitie is dat sy souden willen gaen naer hun voorseyden Vaders ende Mans : maer willen dat sy binnen drie dagen hun vertrecken uyt onse Landen / ende daer niet weder in keeren sonder onsen oorlof / op pene als boven. Oock bevelen wy dat niemandt van binnen oft buyten ons Landt / onder pretext oft decksel van Coopmans / Soetelaers / Vivandiers / dienaers oft andersins / den voornoemden ghemutineerden eenighen dienst / bystant oft toevoeringe doe van eetwaren / amunitie oft andere dinghen / noch aen hun knechten / peerden / oft yet dat hun aengaet / alwaer 't voor hun gelt / op lijfstraffe / ende andere geltboeten ter

1602.

1602. arbitragie van onse Richters / naer den eysch vande sake/ende qualiteyt vande persoonen. Consenterende oock datmense sal mogen dootslaen sonder te misdoen/ indien sy bevonden worden in flagranti. Eñ datmen trecke uyt de Boecken ende Registers vande besoldinghe vanden voorsz Legher de namen / toenamen/ teeckenen ende plaetsen / van waer de voorsz ghealtereerde ende hun Vaders geboren zijn : ende soo verre daer meerder klaerheydt van noode is / wy willen datmen derhalven informatie neme / op dattet klaerlijck mach blijcken wie dat veroordeelt is/ ende dat de voorsz ghealtereerde uytgheroepen worden in onsen Paleys / ende ter plaetsen daer sy ghebooren ende woonachtich zijn / soo binnen dese Landen / als inde Landen vanden Keyser / Koningh van Spaengien/ ende andere Princen onse Vrienden / ende gheconfedereerde / voor schelmen / verraders ende onnuttighe Persoonen / Ghecommitteert hebbende Crimen Læsæ Majestatis in primo casu. Ende voorts meer/datmen teghens hun/ hunne Kinderen ende nackomelinghen executere/de boeten tegens alsulcke by alle Rechten ghestelt : Waer in wy van nu af hen verklaren verwesen ende vervallen te zijn. Ende aenden ghenen die oorsaecke sal wesen om dese muyterie te niete te doen / ende ons over te leveren de ghene die beschuldight zijn van diere / vergheven / ende presenteren wy te ghceven eene eerlijcke recompense : ende van ghelijcken aen alle de ghene die daer toe helpen sullen / al waer 't sake dat sy waeren vande selve ghemutineerde ende principaelste Roer-vincken ofte Officiers van dien. Ende op dat dit ons jeghenwoordich Placaet ende Ban onverbreeckelijck onderhouden worde / ende dat een yeghelijck daer af kennisse mach hebben / soo de Generael vande lichte Peerden / Hooft vande Benden van Ordonnantie/ Meester vande Artillerije / Colonels / Maerschalcken/Gouverneurs/ Overste Capiteynen ende Bevelhebbers / Soldaten / ende alle andere Oorloghsluyden / van wat state / conditie/ qualiteyt oft natien sy zijn / als alle andere onse vassalen ende onderdanen : Wy willen dat t'selve ghepubliceert worde als Ban publijck / ende daer af copie autentycke ghesonden aenden Licentiaet / Johan de Frias / Raedt van zijne Koninghlijcke Majesteyt / ende Superintendent vande Justitie vanden Legher herwaertsover / op dat hy t'selve oock doet achtervolghen/ ende in 't geheel ende in deel onderhouden / ende daer van een exemplaer ghebe aenden Auditeur Generael/ende andere Officiers ende Persoonen die 't behooren sal: op dat alle Gherechts-bancken van Steden ende Dorpen hem moghen adverteren / van 't ghene daer uyt volghen sal / ende hy ons t'selfde consultere / om daer inne te versien/ende bevelen t'ghene noodich wesen sal tot executie ende oprechte volbrenginghe van 't ghene hier boven verhaelt is. Ende van ghelijcken willen wy dat oock coppye autentijck ghegheven sal worden aende Heeren / Johan Richardot / Ridder/ Hooft President van onsen Secreten Rade / ende Raedt van onsen Rade van State / op dat hy oock/ voor soo vele hem aengaet / dese onse Ordinantie doe onderhouden ende achtervolghen : ende van onsen 't weghen bevelen aen alle Rechteren ende Officieren van onse Landen van herwaerts-overe t'selve oock also te doen. Des t'oirkonden hebben wy dese jegenwoordige doen depescheren/ende onsen zegel daer aen doen hangen. Gegeven tot Diest den 15. dach van September/ in 't Jaer ons Heeren duysent ses hondert ende twee. Onderschreven/ Albert.

Ende wat Legher : Ter Ordinantie van hunne Hoogheden. Ende onderteeckent/

I. de Mancicidor.

Dit Placaet heeft de Ghemuytineerde Soldaten seer verbittert / die nu al sterck ghewoorden waren over de duysent peerden / ende twee ofte drie duysent te voete / volck van alle natien / van 't outste ende beste Kryghs-volck : soo dat sy niet naeghelaten hebben eenigherhande manieren van ghewelt / om de Landen ghelt af te dringhen / de vrienden ofte vyanden : Ende tot excuse ofte verandtwoordinghe van haer-lieden / isser in Drucke uyt-ghekomen een

1602. Apologia van haerlieden ofte voor haerlieden ghemaeckt / op den naem van het Esquadron/ Eletto eñ Raedt vande Krijghs-lieden/ tot Hoochstraten/ tegen den voorsz Ban ofte proscriptie / die wy oock hier om de consequentie goet ghedocht hebben den Leser mede te deylen/ende luyt aldus.

Verantwoordinge vant Esquadron der Ghemutineerde.

Indien schelden ende bannen betalen is / het Esquadron, Eletto ende Raedt van Hoochstraten, moghen wel stracx quitantie veerdich maecken / ende die aen hare Hoocheden overseynden / bekennende wel ende deuchdelijc ten vollen van alle achter-stellen vernoecht ende betaelt te wesen. Maer mits van sulcker betalinghe niet met allen inden buyck noch aent lijf en komt / ende dat ondertusschen niet en souden laten te sterven ende te bederven van hongher / koude ende ghebreck/even de selfde/ die om hare Eertz-hertogen te mainteneren in haren staten/lijf/ goedt ende bloedt/ soo langhe/ghelijck om Gods wille/ende sonder loon/ hebben moeten waghen / is meer als recht ende reden dat het voorseyde Esquadron, Eletto ende Raedt korte aen-wijsinghe doen vande onwaerachticheydt/ onredelickheydt / afgrijselickheydt ende onghehoorde wreetheyt/ daer van den voornoemden Ban ende Placaet tot den krop toe vol is : Op dat alsoo de billickheyt van hare rechtveerdighe saecke/voor alle de Werelt door de voorsz aenwijsinge ende rechtsinnige openinghe blijckende / een yeghelijck oordeelen moghe/ wat reden datter is / om de voorschreven Eertz-hertoghen dus te doen donderen ende blixemen in colere ende gramschap/ daer van Vrouwen ende Jonghers maer gheen Mannen ende Soldaten sich hebben te vreesen.

De Cholere dan / doet hare Eertz-hertoghen segghen / de Cholere segghen wy / want de waerheydt sulcken ghetuyghenisse niet gheven kan / dat zy haren Leger hadden doen vergaderen, om te ontsetten de stadt vande Grave, die den Vyandt belegert hadde: Wat wil dit zijn? Was de stadt Grave te Thienen ende omtrent Leeuwen belegert? Is de stadt Grave niet wel meer als een maent daer na eerst beleghert? hoe konden hare Eertz-hertoghen de stadt Grave te Thienen ontsetten / soo langhe te vooren eer zy opt beleghert was? Met even soo goeden gronde wertet byghevoecht/ Ende gaende selfs in persoone om dit in 't werck te stellen. Want niemant van ons ende van t'gheheele Legher en heeft opt desen persoone in 't Leger vernomen/ wanneer het zijne Excellentie van Nassouwen heeft belieft / op onsen nest (soomen seght) ons te komen bestoken : hebbende by sick even de selfde/ die hare Hoocheden so rouwelick by Nieupoort aengetast hadden / de gheheele Werelt het daer voor houdende/dat hare Hoocheden dan te Ghendt/ dan te Bruyssel vast ordre stelden / op dat hare Personen niet meer sulcken ryseco loopen souden / als wel doen ter tijdt daer gheschiede. Wel is waer / dat ten langhen lesten als nu de Grave al over was / zijne Hoocheyt sich inden Legher heeft gepresenteert / als wanneer de selfde daer omtrent niet mer en hadde te doen / dan zijne Wapenen op zijne eyghene Vrienden ende ghetrouwe Ondersaten te wetten / aenghesien den Vyandt te hart / ende zijne Hoocheyts Wapenen te stomp in Vlaenderen ghewoorden waren om sulcke harde knoopen door te houwen / dit sullen ons die van Remunde ende Venlo ghestaen ende helpen betuygen.

Met ghelijcke waerheyt werdt ghesecht / dat wy op den selfden tijdt / als wanneer zijne Hoocheyt vast besich was om de Grave te ontsetten , onder 't schijnsel van te mutineren , onse Vendels hebben verlaten, d'Arithmetijcke ende Conste van wel tellen en wil met gheene ghenturbeerde ende beroerde hersenen geoeffent werden/sien wy wel. De verstoortheyt is oock een quade School-vrouwe vande memorie/ doch als goede vrienden de vergheteliickheydt van yemandts memorie helpen ende ververschen / behoorden met recht grooten danck te behalen. Wat ons bejeghenen sal voor dese weldaedt / staet aen uwe Hoocheden. Even-wel moet verhaeldt worden / t'ghene daer van wy ende alle onse vrienden ende vyanden goede memorie alreede hebben / of ten minsten krijghen sullen / wanneer de wolcke van

passie

1602. passie die haer verstant tot noch toe bedwelmt heeft/ door 't licht der waerheyt sal worden geweert. T'is dan waer/ dat wy sonder ghelt ende middel in d'uyterste armoede ende desolaetheydt ons hebben laten ghebruycken/ soo langhe den Admirant van Arragon ons commanderende (ende niet de persoone van syne Hoocheyt) het Legher omtrent de Grave heeft gehouden/ ende en hebben niet eer begonnen den eenighen ende ghebruyckelijcken wech in te gaen/ om betalinghe van hare Hoocheden te bekomen/ dan alst Legher nu al verre vande Grave was vertrocken: Den voorschreven Heere Admirant gantsch van geen meyninghe zijnde yet meer op 't Legher van sijn Excellentie van Nassouwen, ende tot het ontsetten vande Grave t'attenteren: Ghelijck volkomelijck is gebleecken wanneer den Heere Gouverneur Grobbendonck langhe te vergeefs gearbeyt hebbende/ met alle redenen van persuasien/ die eenichsints konden by gebracht werden/ ten eynde het Legher van syne Hoocheyt soude werden ghebracht tot Ravensteyn/ omme de vyvers van des Prince Mauritz Legher te couperen (den eenighen middel om den voorsz Prince in sijn voornemen te verhinderen) met groot misContentement is gekeert van daer hy ghekomen was/ sonder yet uyt te rechten Op die tijdt/ ende niet eer ist dat wy onse rechtveerdighe saecke hebben eerst begost by de handt te nemen. Indient nu schelmen en verraders zijn die hare betalinghe versoecken oft versocht hebben, als wy nu doen: soo moghen hier uyt alle de Soldaten van hare Hoocheden nu wel weten/ waer vooren sy gehouden worden/ te weten/ voor schelmen ende verraders. Oock de selfde die hare Hoocheden met grooten yver ende ghehoorsaemheydt, komende uyt de plaetsen daer sy waren, in sijne oorloghs verrichtinge hebben gedien. Alle de Soldaten (seggen wy) van hare Hoocheden: want hoe veel zijnder doch die hare betalinge op eenē anderen voet dan desen/ hebben konnen verwerven? Hare Hoocheden noemē selve Dieſt, Weert, ende Karpen, daer even t'selfde (dat wy doen) is gepleecht geweest. Datmen ons niet ofte seer weynich soude schuldich zijn: ende dat wy valschelijc souden vorderen t'ghene wy eysschen, als onlancks herwaerts overgekomen, ende te Diest, Weert, ende Karpen al betaelt wesende, &c. Sulcks soude de rekeninge konnen uytwijsen: Want hoewel dertich hondert duysent guldens niet of seer weynich is, voor hare Hoocheden, by ons nochtans schijnet een merckelicke somme te wesen: Maer ist niet of seer weynich, gelijck hare Hoocheden seggen/ souden soo veel te eer (onder correctie) van hare Hookheden behooren betaeldt ghe-weest te zijn/ als die van sulcken sommeken soo luttel wercks hadden te maken. Wat belanght ons tracteren ende correspondentie houden, met de Vyanden van hare Hoocheden. Geeft ons groot wonder dat hare Hoocheden daer by voegen/ dat sulcx by alle redenen ende Wetten wert verboden. Aengesien sy in hare Ban selve bekennen sulcks ghedaen te zijn/ om ons met hun te behelpen: Want als wy de Wapenen van hare Hoocheden sagen ghekeert tegen ons, als eygen ende inwendige Vyanden, &c. in plaetse van ons in onse rechtveerdige doleancen te hooren. Was het niet reden/ dat wy (redelijcke menschen wesende) sochten te doen t'ghene oock d'onredelijcke dierkens ons voor doen/ die sigh met al haer kracht soecken te beschermen/ ende beschermt te worden teghen haren verderver. Ons doen dan op reden bestaende/ wert niet verboden door alle Wetten: maer rust op die alghemeyne Wet/ dat Noot gheen Wet en heeft, jae op de Wet der naturen/ die allen Creatueren (ghelijck met groote letteren) in 't herte voorgheschreven is: Van sich selven niet te verreanckeloosen. Een sake is te beklaghen/ dat die voor haere Hoocheden soo vele jaren haer leven ghewaecht/ ende haer bloedt soo ghewillighlijck ghestort hebben/ door die natuerlijcke aengheborene goetheydt vander selver vyanden t'overighe van haer bloet ende leven/ ghelijck te leene ontfanghen moeten/ ende van haer houden: Daer op d'ander zijde van hare Hoocheden alle middelen werden aenghewendt om ons van vrouwen/ kinderen/ goet/ vrienden/ vader-landt/ leef-tocht/ lijf ende leven te berooven/ gelijck by desen treffelijcken Ban noch naerder sal blijcken. 1602.

Weet syne Hoocheydt niet wat David ghedaen heeft/ als hy tot Achis den Koningh der Philisteen synen erf-vyandt/ voor Saul synen Heere vluchten moeste: T'sal syne Hoocheyt believen hare Hoocheyt daer van een weyningh t'onderrichten/ ende beyde haere Hoocheden alsdan believen een besten te houden/ dat wy Krijghslieden/ sulcken Kryghsman/ als David/ naevolghen. Dat nu sulcks noyt by andere Soldaten ghepleecht is geweest: nae 't segghen van hare Hoocheden, weten alle onse Mede-ghesellen ende Spits-broederen wel anders. Wat hebben ghedaen die van Sichem/ als sy ghedurichlijck hare Ghesanten in 's Graven-Hagge hebben ghehadt/ tot Breda uyt ende in ghegaen zijn nae believen: Inde Langhe-strate onder de vleughelen ghelegghen hebben/ daer onder men ons nu verwijt te rusten/ heele troupen van syne Excellentie als vrienden ghetracteert/ ende midden door haer (on-ver-hindert) hebben laten passeren. De exempelen die hare Hoocheden ons voorstellen/ van de gene die hier te vooren in mutinatie waren, ende uyt hare plaetsen ghekomen zijn, als hare Hoocheden volck van doene hadden, &c. zijn door voorbouchheyt al te haest uyt de penne ghevallen: Want nae dat wy gekomen zijn/ daer wy nu zijn/ en hebben hare Hoocheden noyt eenigh versoeck aen ons/ als aen d'ander ghedaen: Wat kan men dan klaghen van weygheringhe: Maer wat geldet/ of sy uyt hare plaetsen daer sy waren souden gekomen hebben: In dien men so eenen Herault met dusdanigen Wapen-rock aen haer hadde ghesonden/ ghelijck nu desen Ban aen ons komt. Ware mede te wenschen om der eeren wille van hare Hoocheden, datse dien grooten yver ende gehoorsaemheydt, daer sy nu soo luyde van spreecken/ liever noch wat hadden laten berusten: want den selven haren yver is al te heftich ende groot gheweest voor hare Hoocheden, als sy 't Princelijck woort van sijne Hoocheyt niet achtende/ t'selfde soo schandelijck aen die van Snaeskercke voor Oostende hebben ghevioleert/ t'ghene soo menighen van onse goede Spits-broeders t'leven ten selven daghe heeft gekost: Maer trouwen/ indien hare Hoocheden dat voor ghehoorsaemheydt hebben ghehouden/ alsoo 't merckelijck schijnt/ wanneerse niet alleen den yver maer de ghehoorsaemheyt van de selfde groote/ ende ghehoorsame yveraers prijsen/ zijn sy tot belastinghe van hare Hoocheden, van sulcken misdaet gherechtveerdicht. Datmen ons schelt voor volck die gewoonlijck zijn muyterien op te stellen, moeten wy gelijc de reste van hare Hoocheden op goede rekeninge ontfangē. T'is waer/ de wijse van ghelt t'ontfangen onder den dienst van uwe Hoocheden, is nu vele jaren dese gheweest: Maer wat is hier van oock den roep onder 't volck? Seght niet al de Weereldt/ dat hare Hoocheden dese ghewoonte ghemaeckt hebben/ op dat hare Soldaten op die maniere (sonder haren kost) betaelt zijnde/ de Keucken van het Hof te beter soude moghen roocken/ van t'geldt t'welcke de Soldaten behoorden te genieten? Want als hare Hoocheden volck van doen hebben, om eenige oorlochs-verrichtinghe, sy komen uyt hare plaetsen daer sy zijn, ende dienen haer met grootē yver ende gehoorsaemheyt. Hare Hoocheden abuseren haer (onder correctie) sy en behooren dit niet Mutineren maer Hyberneren te noemen Want wat Hyberna oft Winter-legers hebben t'volck van oorloghen van uwe Hoocheden anders dan dese/ soo veel jaren ghehadt? Ten tijde als syne Hoocheydt den Gheestelicken staet verliet ende sich tot de Weereldt begaf/ wy waren al t'samen verblijdt/ overlegghende dat syne Hoocheydt was gheweest Cardinael/ Eertś-bisschop ende opperste Hooft vande H. Spaense Inquisitie/ ende dat hy over sulcks syne Soldaten gheenen strengheren regel stellen soude/ dan hy in sijne Gheestelijcke qualiteyt soo dickwils in den Bybel ghelesen hadde/ te weten: Weest te vreden met uwe soldie: Maer eylaeen/ dat schijnt al vergeten/ eñ en can geen mensche gedroomen/ waer doch sijne Hoocheyt den Canon g. vonde heeft/ daer van hy de practijcke wil beginnen eer de We-

ghe

1602. ghepromulgeert is/namelijck/dat wy te vreden souden moeten wesen sonder soldie. Ons meyninghe is altijdt gheweest dat de Ecclesiastijcke Wetten de scherpste waren/ als de conscientien aengaende ende van Godt komende/ maer nu vinden wy ons al te merckelijck bedroghen. Hare Hoocheden weten mede wel/waer het ghelt vande Contributien gheteldt wordt: Ende t'is lachelijck voor den Huysluyden selve/te segghen/ dat wy het gheldt vande Contributien ghenieten. T'is waer/wy spreken uwer Hoocheden Landen aen om te leven/ want waer souden wy ons anders addresseren? Hare Hoocheden en geven ons niet/en de Soldaten en zijn geene Chameleons die by der lucht leven konnen: eñ na alle Rechten heeft de Schultheer sijne actie op de goeden van haren Debiteur ende Schuldenaer. Maer ondertusschen ist verre van daer / dat hare Hoocheden t'minste souden willen missen van haere ghewoonelijcke Contributien. Desen Secretaris verdient wel een cassatie (onder correctie van uwe Hoocheden) midts hy soo vele welghemeste ende tastelijcke leughenen in een soo kort gheschrift / onder der selver name in 't licht derf uytgeven: De feyten dan die so gewoonlijck worden gedaen, en zijn niet nieu: dat in goede reden ende op gemeene Wetten der natueren is ghefondeert/en kan noch vuyl noch leelick wesen: De Consequentie en mach oock soo quaet niet gehouden zijn/aengesien sulcke goede diensten met sulcken yver ende ghehoorsaemheyt van onse Spits-broeders gedaen, eñ noch van ons noyt afgeslagen/ by uwe Hoocheden selve soo grootelijcks ghepresen werden/ veel min is weerdich om exemplaerlic gestraft te werden, t'gene dat so pryselijck is. Maer mochtẽ wy hare Hoocheden wat in d'oore luysteren? Eñ waerom en souden wy 't oock niet doen? Ons is van goeder hant gewaerschout/dat hare Hoocheden sigh dus qualijck tegens ons/ meer als andere houdẽ/ om het volck wat te payen/ mits so veel jarẽ nagaens d'een wonde op d'ander gekomen is/ sonder een eenige te genesen. T'welck wy oock wel glooven/aengesien hare Hoocheden ons noch houden voor Medeghesellen eñ Spits-broeders vande belegerde binnen den Grave, die sich soo vroomlijck geweert, eñ grooten prijs ende eere behaelt hebben. Daerom maken wy te min swaricheyts in vele dingen/die daer na den DAEROM SOO ist met menichten volgen/ houdende de selfde maer pro forma ghestelt: Als van weder te komen onder onse Vendels, ende dat binnen drie dagen, anders dat hare Hoocheden ons verklaren voor Rebellen, Verraders ende Schelmen,&c. Verwesen totter doodt, ende onse goederen geconfisqueert, &c. Want ter doodt verwijsen die niet en begeeren gedoot te wordẽ / eñ macht hebbẽ sich te verdedigen / ja selfs te beschadigen die sulcx bestaen souden/ware een sake niet wel over een komende metter uytnemender wijsheyt die in hare Hoocheden is: De selfde weten oock wel dat wy haren oorlof gegeven aen allen ende eenen yeghelijck, van wat qualiteyt, conditie oft staet sy zijn, om ons vryelick te mogen doodtslaen, alwaert onversien oft anderssins, met onse Wapenen wel sullen weten soo te beleyden/dattet alleen by den Oorlof blyvẽ sal/ sonder datter yemant vele thien, 100. ende 500. Croonen winnen sal, met onse dierste panden/t'welck ons Hoofden zijn/ aen hare Hoocheden ofte hare Gesubstitueerde te komen presenteren. Wat mede onse roerende ende onroerende goederen belanght: Hare Hoocheden wetẽ seer wel wat dat de roerende ende onroerende goederen van arme uytgemergelde Soldaten zijn. Onse roerende goederen en konnen van niemant/ dan van ons gheroert werden/ het welcke onse Wapenen zijn/eñ de selfde sijn mede onse onroerende goederen, voor den genen diese veel souden willen bestaen te roeren/ want wy derven wel verseckeren/datse oock hare Hoocheden selve te swaer/ t'onbewegelijck eñ t'onroerlijck vallen souden: Sijnder eenige andere roerlijcke goederen, sullen de selfde lichtelijck aen yemanden (diese begeert) oversetten/boven maten verblijt wesende/dat wy alreede van een goedt deel van 't roerende goedt, dat wy in hare Hoocheden Legers geraeyt hadden/ verlost zijn ghewordẽ/nae dat wy hier te Hoochstraten wat beter hebben begonnen met den Schapen te staen. De Depositarissen van hare Hoochden Legers, sullen oock wel sonder Klerck gedoen in 't opteekenen van 't Gelt, Kleederen ende ander dingen, Ons, onsen Vrouwen ende Kinderen toekomende: Ende indien de Domeynen van hare Hoocheden geen ander middel en hebben/om dien al te grootẽ sleyp van een groote menichte ledige buyckẽ eñ Struyse magen op te kroppẽ/staet grootelijcx te beduchten/ datse eer lang eñ in kortẽ dagen/ wel so weynich Gelts eñ Kleederen hebben sullen / als Wy onse Vrouwen ende Kinderen hadden/op dien tijdt wanneer wy genootsaeckt zijn gewcest tot Hoochstraten by een te komen/om gelt eñ kleederen voor ons/onse wijven ende kinderen te bekomen / want alsdoen waren wy recht een volcxken om op sijn Indiaens / met de naeckte billen (onder reverentie) te loopẽ/daer toe het hier te Lande bry al wat te cout is / Uwer Hoocheden, Heeren ende Broeders de Keyser eñ Coningh van Spaengien, en sullen noch haere/ noch haerer Hoocheden handen seer vet konnen maecken van de vette soppen die te maken zijn op onse kleederen ende goederen onder hun ghebiedt gheleghen. Dat hare Hoocheden verbieden onse Vrouwen eñ Kinderen te komen daer wy zijn, op lijf-straffe, daer in sien wy hare merckelijcke gunste tot ons / als die niet gheerne hebben souden/ dat ons t'hooft vele vande selfde soude ghebroocken werden: Van dit soude voorwaer een vreemt spectakel zijn/dat onse Vrouwen ende Kinderen alle hare kleeren ghenomen zijnde, ende harer Hoocheden Fisco toegeeygent wesende/ binnen drie daghen te Lande uyt souden moeten vertrecken. Hare Hoocheden mochten wel yemandt van haer Hof-gesin begiften/met de conduite van sulcke naeckte trouppen / om een penninexken daer uyt te slaen vanden volcke / diese de selfde / als wat wonder wat nieus souden mogen verthoonen. Ter goeder trouwen meenen oock hare Hoocheden, datse ons door 't verbodt van toevoer van Vyvres sullen uyt honghe-ren? Meenen sy oock dat het den Landsaten sal mogelijck zijn sulcken bevel van hare Hoocheden te onderhouden? daer het hare Hoocheden onmoghelijck is de selfde teghen ons te beschermen? Want indien hare Hoocheden dit haer gebodt met dootslaen, vande ghene die in flagranti bevonden worden willen mainteneren/ wy souden al te lichtelijck konnen dootslaen/ alle de ghene die van weghen hare Hoocheden in flagranti bevonden souden werden, met onse Vyvandiers ende Soetelaers doodt te slaen. Dat hare Hoocheden willen desen haren Ban geexecuteert hebben teghen onse kinderen ende nakomelingen, en heeft sijne Hoocheyt uyt sijnen Bybel niet geleert/ als hy Eerts-bisschop wesende/dien gelesen/ende sijne Schaepkens heeft uytghelept/ ofte ten minsten hadde behooren uyt te leggen: Want hy hebben wel eenighe Geestelijcke t'anderen tijde(alst te passe quam)hooren segghen / dat Godt selve de misdaet der Vaderen aen den Kinderen niet en wil straffen / ten zy datse mede schuldich daer in bevonden werden: Al hadden wy dan alle de schult vande Weereldt / des neen: Wat Theologie heeft hare Hoocheden gheleert / teghens onnoosele op sulcken voet te procederen? Ist om de consequentie? Wat straffe sullen hare Hoocheden voor haer selven ende hare naekomelinghen decreteren / die d'eenighe oorsake zijn van allen desen? Hare Hoocheden nemen wegh (believet haer) de oorsake van t'onvreden te worden/ ende hare Soldaten sullen altijt wel te vreden zijn. Alle Coninghen/ Princen ende Heeren sullen sich mogen aen het quaet Regiment van hare Hoocheden spieghelen/ ende sien hoe sy varen/ die oorloghe voeren willen / ende nochtans des Kryghs Zenuen af snijden ende in stucken houwen / met haren Soldaten t'onthouden / t'ghene van alle tijden de Zenuwe vanden Krijgh genaemt is geweest. Alle die t'allen tijden vermaert geweest zijn in Kryghs-saken / hebben anders met haer Kryghsvolck geleeft/ Cyrus, Alexander, Scipio, Iulius Cæsar ende meer andere/ en hebben hare Soldaten niet verarmt/ maer verrijckt: niet gescholden ende gebannen alsser eenigen onwille rees/ maer met alle behoorlicke beleeftheyt bejegent eñ geeert / hebben soet eñ suer met 1602.

haer

1602. haer volck willen lijden. Wat dede Alexander als hem in een dorre eñ waterloose plaetse eenen Helm vol waters wert aengeboden? Heeft hy niet 't water daer henen ghestort, siende dat het maer voor hem soude hebben gedient, ende niet voor zijn Legher, om alsoo te bethoonen metter daet, dat hy niet een enckel hayr beter hebben wilde dan zijne Soldatẽ.

Hare Hoocheden hebben wel thien, 100. ende 500. Kroonen om onse Hoofden te koopen / maer en hebben geen thien, 100, ende 500. mijten gehadt om onse lijven ende sielen in haren ghetrouwen dienst te onderhouden. Sy hebben wel middel ghehadt om in pracht ende hoogen staet/selfs Karolus de vijfde hooger memorien, te boven te gaen: Hare Heeren ende Broeders, den teghenwoordigen Keyser ende Koning van Spaengien, in alle manieren t'overtreffen in kostelijckheyt / maer en weten hare arme soldaten niet te wille/ dan schelden ende bannen, daer zy nochtans de eenighe vasticheyt zijn van haren Staet. Alexander de groote, siende dat zijne Macedoniers, die hy rijck ende machtich hadde gemaeckt, op den Tocht wesende, in 't midden van so veel ongeloovelijcke victorien, der selver loop breken: ende niet vorder in Indien sigh wilden begheven, om die voor haren Heere te verheeren: heeft haren onwille met vriendelijckheydt, ende heerlicke remonstrantien, streckende tot scherpinghe ende opweckinghe van alle eer lief hebbende Geesten, te vreden gestelt.

Hare Hoocheden meerderen deel van hare beste Soldaten ende Krijghs-hoofden temerairlijck / tegen exempel van alle treffelijcke Helden / deerlijck om den hals ghebracht hebbende / hare saecken staende in een soo jammerlijck verloop / als huyden aenden dage is / meenen met een Oostenrijcksche stuerheyt, ende een Spaense pracht, hare verarmde, verhongerde, naeckte, beroeyde, ghewonde, ghequetste Soldaten met schelden ende bannen te verbijsteren, ende haren rechtveerdigen onvrede te dempen, met onversiens ofte andersins, so 't lichtste geschieden kan, te doen moorden by een yeghelijck, van wat staet, qualiteyt ofte conditie hy zy. Als Iulius Cæsar siende eenen sekeren tijt d'onwille vande Decumani oft outste Soldaten / met oproer begheerende ontslaghen te werden / ende opentlijck weygherende nae Africken te gaen / sonder datter eenigh gheschil van onderhoudt ofte betalinghe was / jae daer haer rijcke beloften ghedaen werden / haer niet Milites, dat is Krijghs-lieden / niet Commilitiones, dat is Cameraden ende Met-gesellen / ghelijck alle Imperatores ghewoone waren / maer Quirites, dat is goede oude Mede-borgheren ghenoemt / ende alsoo haren onvrede ghestilt heeft / leert daer mede ghenoechsaem / wat Heeren behooren te doen als zy sien dat haer arm Krijghs-volck by haer faute soo miserabel zijn: Boven alle de fraeyicheden die in desen heerlijcken Ban staen / wiltmen ons oock wijten de verwoestinghe van het landt Lutzenburgh / als die 't selfde niet en hebben ghewcert ende verhindert. Ende men heeft ons te vooren ghescholden voor Schelmen, Verraders, men hout ons voor Vyanden, de Wapenen van hare Hoocheden zijn tegen ons gekeert, men vermaent / men beveelt al de Weereldt ons te moorden / onversiens oft andersints: Ons Hoofden staen te koopen voor thien Kroonen 't stuck / seer een derde-part meer als Judas den Verrader ontfingh. Hoe rijmt ende sluypt dit al? 't Hadde beter gheweest (onder correctie) dat hare Hoocheden hare Wapenen hadden ghekeert om Lutzenburgh te bevrijden, ende om te sien offe daer meer hadden konnen gedoen in 't verdedigen van sulcken heerlijcken Provintie / dan sy ons tot noch toe hebben konnen beledighen. Daerom aenghesien de lelijckheyt van hare Hoocheden handelinghe, ende quade consequentie die daer uyt souden raecken te spruyten voor andere Princen, die 't selfde haren Krijghs-lieden souden mogen bestaen te doen.

Het Esquadron, Eletto ende Raedt moghen wel bidden alle Princen ende Republijcken sick te willen spieghelen aen desen Handel, ende wel toe te sien / datse hare goede ende ghetrouwe Soldaten / die den eenighen middel zijn om hare staten te houden staende / soo onbehoorlijck mishandelende / niet 't selfde ongheluck en veroorsaken over haer / 't welck hare Hoogheden van herwaerts over van daghe te daghe meer ende meer ooghen-schijnelijck schijnt te willen overvallen: Wel mach ergens eenen wijsen Man segghen: Wee den Lande daer de Heere een Kindt is, &c. 1602.

Het groot perijckel ende levens noot daer dese ghemutineerde haer in bevonden / heeft haer ghedrongen seltsaem ghewelt voor te stellen / met brandt-brieven / alomme sendende in 't Landt van Luyck / Kleve ende Gulick / in 't Akense quartier / die sy op brandt-schat stelden / hoe wel sy ghebueren ende neutrale Landen waren / die dies hun grootelijcx aende Eertz-Hertoghen beklaeghden / die haer andtwoorde gaf / dat hy hun niet konde helpen / hy soude t'synder tijdt de boeven straffen.

Waeromme sy sijn benoodicht gheweest Peerdevolck ende Voet-volck op te lichten tot haer eyghen defentie: maer ten lesten meestendeel van haerlieden hebben beter ghevonden eenen redelijcken brandtschat op te brenghen / dan de groote onkosten te ghedooghen / alsoo dat die van Gulick afkoop deden met twaelf duysent Daelders / ende Aken voor acht duysendt. Sy sonden haer Brieven aende vier hoecken wat gebrandt ofte versenght uyt / beduydende brandt: Sonden tot Antwerpen om gheldt ende buskruyt / op pene van alle de Meulens ende Borghers Hoeven buyten af te branden: daer nae om hondert duysendt gulden / op pene vanden Couwensteynsen Dijck door te steecken / de Meulens af te branden / ende alle de Borghers die sy betrappen souden / te hanghen / ghevende tot dat op te brenghen maer vijf daghen tijdts ende respijts: Sy haelden tot Austreweel by Antwerpen alle de Hoorn-beesten ende andere in groot ghetal / die sy rantsonneerden. In Brabandt verbranden sy Waveren / ende veel ander plaetsen ende Dorpen. Die vande Kempen moesten hun dagelijcx op brenghen vijf hondert gulden / ende noch twee duysendt Sadel-peerden voor haer t'allen tijden reede te houden / daer sy haer Voet-volck op setten / als sy eenighen cours ofte loop wilden doen / alsoo sy veel deden / ende liepen tot in 't Walsch-landt / tot Gembloers ende Nivelle: Sy hadden verstandt oft intelligentie in alle omligghende plaetsen / selve tot Bruyssel / Herentals ende Camerijck / daer sy veel Soldaten ghewonnen hadden / daer van dat etlijcke daer over metten strop gheexecuteert werden: Eenich van des Eertz-Hertoghs Krijghs-volck ontmoetende / persuadeerden sy die aen haer zijde te komen / ofte namen haer 't ghewcer af / ende de Ruyteren de Peerden / dat welcke sy in November twee Compagnien peerden van Weert deden. Inden winter verbranden sy het schoon Dorp van Hoegaerden / ende de Heerlijckheydt van Doormael / toekomende den Heere Druckwaer Tresorier Generael vande Finantien des Eertz-Hertoghen / mede het Dorp Grimmich ende andere.

Brandtschatten allomme der Ghemutineerde ofte Esquadron.

't Ghewelt ende overlast vant Esquadron ofte Ghemutineerde.

Dorpen verbrant van 't Esquadron.

Hier teghen hebben de Eertz-Hertoghen luttel hulpe ende middel geweten / met gewelt haer op 't lijf te vallen / vonden sy die te sterck: want sy nu opentlijck vande Vereenighde Nederlanden verkreghen hadden een maniere van beschermingе / als te moghen in noot trecken ofte hun bergen onder de Wallen ende 't Gheschut van Breda ende Berghen op Zoom / ende Sevenberghen: mede daer binnen te moghen voor haer geldt koopen allen haren nootdruft.

Ghemutineerde hebben Protectie vande Vereenighde Landen.

Hier door is des Paus Nuntius Octavius Frangipani beweecht gheweest te intercederen / die haerlieden heeft doen aensegghen ende vermanen van drie saecken / haer niet onder de vyanden te begheven / ende haer te laten met eenige redelijcke conditien contenteren / ende gheensins haer te laten vervoeren tot aenneminghe van Ketterse Religie. Waer op sy andtwoorden: dat sy haer totter doodt toe / tot gheen veranderinghe van Religie en souden laten bewegen: dat sy mette vyanden ende Prince Mauritz niet handelen souden / dan uyt seer hoogh-dringhenden noodt ende groote oorsaecken: Op 't derde seyden sy van geenderhande reconciliatie te willen hooren / voor den Ban ende proscriptie / hun so grouwelijck opghelеydt / afgedaen ware.

Paus Nuntius die handelt met het Esquadron te vergeefs.

Nae dit soo is den voorschreven Nuntius Apostoli-

1602.

stolicus des Paus in October by haer tot Hooghstraten gheweest / op Ostagiers hem by haer betrouwende/ ende werdt van hun seer beleefdelijck ende feestelick onthaeldt ende ghetracteert / principalijck vande Overste Capiteyn Frederigo Neapoliteyn/ ende Capiteyn Roderigo / een Spaengiaert / met haren Eletto / die hem wel eloquentelijck aenghesproken hebben : maer de concluste was / dat het Esquadron/ soo sy haer noemden / niet en begeerden in communicatie te treden voor den Ban ofte proscriptie weder-roepen ware / ende dat sy eenighe vaste plaetse/ 't zy Thienen/ Diest ofte Vilvoorden in hadden/ ende dan souden sy hun nae redene voeghen : maer by den Eertz-hertoghe was geen gehoor. Daer nae in December ende meermael daer nae heeft den Nuntius by haer gheweest / ende geleyden hem met duysent Peerden tot voor de Poorte des Stadts van Antwerpen/ maer heeft niet uytgherecht / hoe wel men seyde dat den Hertogh hun behendelijcken doen aenbieden hadde vergiffenisse van alles / ende daer-en-boven 3. hondert ende 50. duysent Kroonen in een somme voor hun allen / om met haer niet te komen in een moeyelijcke afreeckeninghe diemen in langhen tijdt niet en soude konnen opmaken/ende daer-en-tusschen tot dat hun dat gheldt soude betaeldt worden / soude haer een plaetse inghegheven worden / ende alle Maenden boven dese voorsz somme/ 30. duysent Kroonen tot haer onderhoudt : maer het en wert niet aengenomen / segghende dat die aenbiedinghe veel onbilligher ware/ dan de voorige gemutineerde/hun voor-gegaen/voorghelepdt ware. Eyndelinghe sy bleven als sy waren/ doende alle het quaet dat sy konden/ om gheldt te hebben.

Presentatie aende Ghemuytineerde.

Alsoo de Staten tot Brussel vergadert waren/ waren sy van opinie datmense behoorde te betalen : maer den Krijghs-raedt met des Koninghs Raedt/ de la Hazienda ghenoemt / bleven van contrarie opinie / datmense behoorde te straffen / ende beter ware met dat gheldt nieuw volck op te nemen / om die te castijden andere ten exempele : ende resolveerden twee nieuwe Regimenten Voet-volcx aen te nemen/ d'een onder den Grave van Biglia / d'ander onder den Heere van Rotenau / Ridder van Malta : met oock Peerden onder den Hertogh van Aumale ende den Heer van Rhosne in Loraynen : ende daer werdt hoope ghegheven van groot gheldt uyt Spaengien t'ontfangen.

De Spaensche Raden resolveren die vant Esquadron te straffen.

Aldus bleven die ghealtereerde / ghenoemt Esquadron / tot Hooghstraten / dat seer sterckende / ende van getale ende nombre groeyende / hoe wel veele hier ende daer vertrocken nae huys / zijnde de Krijgh moede. De Vereenighde Nederlanden die hielen die vast aen in haer devotie / met raedt ende daedt/ haer voor hun gheldt alle nootdruft toelatende te koopen.

De Ritmeesters vanden Houte alias du Boys ende Bacx / waren den achtsten Octobris uytgereden mette Peerden vande Garnisoenen van Breda/ Berghen ende Geertruydenberghe / wel veerthien Cornetten sterck/op haer avontueren/ oft op aenslagh nae Henegouwe : terwijlen dat oock die van 't Esquadron eenen tocht waren doende in Walsch-Brabandt/ ende dat den Eertz-Hertogh van Venlo ende Thoren uyt zijnen Legher keerende was. Als sy nu ontrent drie mijlen nae Maestricht tot Bilsen ghekomen waren / soo verstonden sy datter acht Benden Peerden / dien den Eertz-Hertogh ghelepdt ghedaen hadden / daer ontrent sonder achter-dencken laghen/ ende waren de Benden van Ordinantien / vande Graven van Mansfeldt / van Bueren / van Busquoy / van Beaurie ende andere / met drie Cornetten Walen / ende twee Cornetten Italianen. Dese werden 's nachts in twee Dorpen beset / de wachten werden besprongen / ende eensdeels gheslaghen / de reste vluchten / andere werden in haer bedden veel ghevanghen : De Ritmeesters selve waren daer niet by : vijf Cornetten werden ghevanghen ghenomen / een verbrande in een Kercke : sy vonden daer goeden buyt / ende wel vijf hondert Sadel-peerden/ ende twee hondert ghevanghenen : de Cornetten werden in 's Graven-Haghe ghebrocht : Een Sone

Acht Cornetten des Eertz-Hertoghs Peerden by den anderen verrast ende genomen.

van een bastaert van Rene de Chalon / vanden huyse van Nassouw / ist ontvlucht / syn Moeder was de dochter vanden Grave Pieter Ernst van Mansveldt.

Wy hebben voorzen ghesepdt / hoe de Vereenighde Nederlanden eenighe Schepen van Oorloghe/ onder den Heere van Opdam / ghesonden hadden de Koninginne van Enghelandt ten dienste : Van dese Schepen waren op den Winter viere belast te wachten op de komste van ses Galleyen die Don Frederigo Spinola uyt Spaengien brenghende was / om by zijne andere te voeghen die tot Sluys in Vlaenderen laghen. Dese Galeyen waren eerst acht gheweest / daer van de twee by Setubal in Portugael vande Enghelschen verbrandt waren / alsoo wy verhaeldt hebben. Dese Galeyen daer dat Spinola op was / waren / d'eerste de Admirale / ghenoemt Sint Lois / den Capiteyn hiet Cardinalm / met noch een Capiteyn Cascalis d'Avila met een Compagnie soldaten : de tweede was Sint Joan/ daer Vice-Admirael op was Vergas / met twee Capiteynen ende Compagnien Soldaten : De derde Galeye hiet Padilla / den Capiteyn Hasso / met een Capiteyn van een Vendel Portugaelse Soldaten : De vierde was la Lucera / den Capiteyn was Calliado / daer Portugaelsche Capiteynen met haer Krijghs-volck op waren : De vijfde hiet Sint Philippe/met Don Rodrigo de Naroys / Capiteyn met een Vendel knechten : De seste Galeye was Sint Jacento/ daer Lois de Camons op was met een Compagnie : daer zijn te samen op gheweest neghen Vendelen Krijghs-volcx/ te weten twee Vendelen Spaengiaerden / ende seven Vendelen Portugesen / gheschat op neghen hondert hoofden : de Slaven ontrent 1500. elcke Galeye hadde drie Metalen stucken Gheschuts / sonder meer. Ende of wel de Nederlanden gheadverteert waren vande aenkomste van dese Galeyen / soo was nochtans nootsaeckelijck de Heere van Opdam nae Hollant om Victualie gevaren/ latende voor d'Overste de Vice-Admirael Jan Adriaensen Cant/ met 't Schip de Mane/ met Gerbrandt Jansen Sael van Hoorn/ in 't Schip den Samson groot vier hondert vaten/ noch de Capiteynen Hendrick Hartman met 't Schip de Leeuwinne van Rotterdam / Gerbrandt Jansen in 't Schip de Hoope van Enckhuysen : dese waren geordineert van wegen der Koninginne dienst Westwaert te varen / maer noch daer ghehouden om dese Galeyen te schutten / alsoo oock belast was het Koninginnen Schip de Hoope / onder Sr. Robbert Mansel Riddere / met zijn Pinnerse de Avantagie ghenoemt / onder den Capiteyn Jonas / om t'samen op de komste van dese Galeyen te letten. Dese besloten dat den Vice-Admirael Cant / ende den Capiteyn Gerbrandt Adriaenssen Sael souden ligghen inde Duynen / daer dat noch een Schip vander Koninginnen lagh/ de Antwoorde ghenoemt / onder den Capiteyn Breadgate. Mansel lagh half zee over tusschen Dover ende Cales / met zijn Pinnerse/ ende daer ontrent oock de twee andere Hollandtsche Schepen.

Don Frederico Spinola brenght 6. Galeyen nae Vlaenderen den 3. October.

Namen der Capiteynen en ghetal der Soldaten en Slaven op de Galeyen.

Beschrijvinghe der Schepen die op de Galeyen wachten.

Aldus ligghende den 3. Octobris/ soo werdt Mansel voor den middaghe de Galeyen siende / alsoo de Galeyen oock dese Schepen sagen/maer midts eenen mist ende nevel trachten sy langhs den Enghelschen kust door te seylen / ofte ten quaetsten komende / siende dat de twee Hollandtsche Schepen haer seer naer waren / die te abborderen ende te nemen / alsoo de ghevanghenen bekenden/ luttel passende op twee ofte drie Schepen van Oorloghe : dan het scheen dat sy het Koninginnen Schip ontsaghen / waeromme sy te rugghe roeyden / op hoope 's nachts metten doncker en langhs den eenen ofte den anderen kust deur tot Duynkercken ofte Nieupoort te gheraecken. Het welcke Mansel siende / sondt zijn Pinnerse met Capiteyn Jonas over nae Cales ende de Vlaemsche kusten / om daer te adverteren aende Nederlandtsche Vloten om op haer hoede te wesen / ende dese Galeyen te besetten / ende hy selve dede zijn beste om dese in 't ghesichte te houden / alsoo oock deden de twee Hollandtsche Schepen / die mits het wenden naerder waren / tusschen hem ende de Galeyen / ende alsoo

Gevecht met Spinolas Galeyen den 3. October.

jaech-

1602. jaechden sy die nae tot der Sonnen onder-ganck / al laverende inden Windt met korte wendinghen / om haer in 't ghesichte te houden. Ter wijlen schoten sy meermaels eenich grof Geschut los om de drie ander Schepen inde Duynen te waerschouwen onder Zeyl te komen/also sy deden.

Galleyen trachten de Schepen t'ontroeyen.

Alsoo nu de Sonne onder was / soo maeckten de Galeyen weder Seyl / ende voeren hardt onder 't Landt van Enghelandt / soo dat de voorsz twee Hollandtsche Schepen nu achter haer waren: Ende den Ridder Mansel nu haren cours ghemerckt hebbende / ende wel wetende dat sy inden mondt vande twee andere Hollantsche / ende der Koninginnen schip vallen souden/ die inde Duynen lagen/ soo stelde hy sijnen cours nae den Fransen kust/ om die te onderscheppen/ teghen dat sy haren cours souden nae Vlaenderen stellen / tot dat hy het geschut hoorde: ende doen stelde hy sijnen cours nae de zanden/Goepinghen genoemt/ om haer daer te ontmoeten.

Het Koninginnen schip / mette 2. Hollantsche schepen van Cant ende Sael / hebbende de Galeyen in 't gesicht bekomen/ sijnder nae toe gevaren/ ende hebben die dapper beschoten: dan alsoo den Windt stilde / soo sijn de Galeyen de Schepen ontroeyt/ maer alsoo den Wint weder opstont/ ende daer na Noort-west waeyde/ soo sijn de Hollantsche hun nae ghejaecht twee ofte drie uren langh met alle seylen.

Eenighe Slaven ontkomen.

De Galeyen hadden so nae de klippen van Doveren gheweest / datter ettelijcke Turcksche Slaven/ middelen hebbende om haer boeyen af te vijlen / in Zee spronghen / ende swommen aen Landt ende upt haer dienstbaerheydt.

Den Ridder Mansel met der Koninginnen schip/ kreegh ontrent Goepinghen in 't ghesichte een passerende Galeye door sijn Schip / de welcke hy ghenaerdert sijnde binnen een musquet scheut / schoot wel 30. stucken geschuts op haer los/ ende saghen haren sprict ontstucken/ende hoorden 't volck jammerlijck schreeuwen / ende scheen nae hem toe te komen / ende daer omme dede hy haer toeroepen dat hyse in genade nemen wilde: maer terwijle hy hem bedochte / soo quamen de ander 5. Galeyen nae hem toe / dies stelde hy hem tot tegen-weer met dapper onder hen te schieten/ daeromme liet hyse hem ontroeyen / sijnde niet gheraden door Schepen van veel Galeyen ghabordeert te worden/die so veel volcx op hadden.

Gerbrandt Sael van Hoorn overseylt een Galeye den 3. October.

De vier Hollandtsche Schepen die bleven al stil volghende / ende by Grevelinghen / ontrent ten thien uren inder nacht/ soo heeft Gerbrandt Janssen Sael van Hoorn/met sijn Schip vier hondert vaten groot/ ontmoet een vande Galeyen / ghenoemt de Lucera/ die hy met vollen seyle op 't lijf gheseylt heeft / achter den mast op de backboortsche zijde vande Galeye / soo dat de Galey-slaven tot in 't middel toe in 't Water saten/ roepende Misericorde ende ghenade/ sonder tegenweer/ daer dat Sael noch twee halve Cartouwen/ die 24.pont ysers elck schoten/daer onder schoot/ daer mede veel doot geschoten ende gequetst werden: eenen Fransoys / Piloot vande Galeye / ghenoemt Jan Enout / van Hable ghebooren / liep stillekens over in 't Hollants Schip ongemerckt / om zijn lijf te salveren. Door desen stoot was de Galeye beschadicht van seylen ende riemen / dat sy haer selven niet meer konden behelpen/ het achterste ofte pouppe gheheel afghebroken/ende mede den koker van 't roer ontstucken/ waer omme den Capiteyn Sael daer sochte van te gheraken/ vreesende mette menichte vanden volcke overvallen te worden / ende ten lesten (sijn seyl ghescheurt hebbende) is daer van geraeckt.

Daer nae is een ander schip / Capiteyn Hartman/ anderwerf op dese Galeye ghekomen / meynende hy d'eerste ware gheweest / ende heefter ontrent veertich persoonen ofte meer van ghesalveert/ ende gheraeckte alsoo weder daer van / soo dat nochtans eenen van sijnen volcke daer bleef plonderende. Daer nae is Gerbrant Sael daer weder aen boort gekomen/ waer mede vijf van zijn volck over inde Galeye noch liepen / ende door het groot ghekrijt ende roepen van 't volck (om dat de Galeye wilde sincken) heeft hy met zijnen boot zijn volck weder upt-ghehaeldt/ende mede den Man van Hartman / niet wel konnende ofte willende / om eyghen perijckels wille / meer volcx salveren.

Dit was ontrent midder-nacht / ende bleven ontrent de Galeye soo langhe / dat sy mochten sien de masten op 't Water ligghen / ende daer nae met groot gekrijt sincken.

Vice-Admirael Cant overseylt een Galeye.

Den Vice-Admirael Jan Adriaenssen Cant / die ontmoete mede de Galeye Padilla / die hy over-seylde/ende noch een ander beschadigende.

Capiteyn Gerardt Evert / ende Jacob Pieterssen Mol/ende andere Schepen / op de wachte zijnde/ zijn oock op 't schieten by ghekomen / ende dese sinckende ende d'andere aen boort ende opt lijf geweest elck hem selven den lof toeschrijvende: Maer om de vreese van self overloopen te worden / hebben alleenlijck eenigh volck gheberght / t'samen ontrent twee hondert by verscheyden Schepen / gheen volck meer dervende overnemen / dan sy selve machtich waren te vermeesteren.

Vier Galeyen zijn noch aen Landt ghekomen.

Voorts hebben dese moedighe Galeyen in dese resconttre haer voorts sonder teghen-weer ghesocht 't leven te salveren / soo naere het Landt zijnde. De Admirael verstack tot by het Landt van Schouwen / van een Schip voor-by West-cappel ghejaecht / dat dochte door het onweder daer te gronde moeste gaen / ende verliet dat alsoo: Dan den Oversten Spinola / die daer op was / ende hem kloeckelijck draghende / veel goedts over boordt werpende / de Slaven vryheydt toesegghende / is ten lesten noch tot Duynkercken aenghekomen: een Galeye gheraeckte noch tot Cales schadeloos/ 't volck daer van verloopende: twee andere meer seer door-schoten / stranden op de kusten van Vlaenderen / niet wel reparabel: vande twee vanden Admirael Cant ende Sael over-seyldt / zijn gheen stucken van ghevonden. Cant heeft zijn rapport in Hollandt daer van ghedaen: Gerbrandt Sael van Enckhuysen / met Hartman deden haer rapport in Zeelandt / aenden Heer Jaques de Maelbere / die examineerde den Fransman Piloot ende andere / ende sondt die nae Hollandt / daermen alreede de eerste ghekomen Capiteynen daer van de eere ghegheven hadde. De Enghelsche Capiteynen hun oock belghende / datmen inde ghedruckte straet-maers Boecxkens hun eere verswegen hadde / pretenderende dat sy die eerst ontdeckt hadden ende schadeloos ghemaeckt / ende haer de selve inde armen ghejaecht / die anders apparent van te ontkomen waren: waeromme dat wy in dit te beschrijven particulierlick / wat prolixer hebben geweest.

Godts oordeel over de Galeyen.

Aldus zijn van Spinolas acht Galeyen twee in Portugael verbrandt/ ende hier twee ghesoncken ende vier ghestrant / daer luttel profijt van ghekomen is: zijnde daer inne Godts oordeelen te mercken / door dat dese Galeyen die selfde waren / daer de Nederlandtsche Schip-luyden meest op gevangen ghesetten ende op geroeyt hadden: waer onder weert is te verhalen / dat op 't Schip van Gerbrant Janssen Sael van Hoorn / die d'eerste Galeye / la Lucera / overseylde / wy selve sijn Stuerman / een deghelijcken kloecken Schipper / hebben hoore spreecken / hoe hy op dese Galeye ende op andere drie Jaren gheroeyt hadde / met alle die ellende moghelijck / zijnde daer op ghewoorpen soo hy met zijn geladen Schip in Spaengien was ghekomen/ daer hem 't Schip ende goet geconfisqueert werdt / ende hy met zijn Volck op verscheyden Galeyen gestelt / ende vaul geschoren als andere Turcksche Slaven. Desen Stuerman sach nu hier Gods wrake over sijn ellende / siende de Galeye daer hy op geseten hadde/van hem overseylt/ ende den Capiteyn Castiliado / die hem gheyrannifeert hadde/ beyde sijn beenen afghesch oten / die daer nae in Hartmans Schip storf / ende sach de Galeye door sijn ooghen sincken / wonder wercken Godts. Desen Schipper nu Stuerman zijnde/ een fraey langh ende sterck Man / en hadde niet konnen om eenigh ghelde los worden / dan by het contract metten Admirante van Arragon ghemaeckt / over 't verwisselen vande weder-zijden ghevanghenen / ende alsoo daer van geraeckt.

1602.

Den

1602.

Frederico Spinola syn Gout en Silver bergende/ laet daer gheldt van slaen.

Don Frederico Spinola berghde noch het meestendeel van zijn Gout ende Silver/ datmen schattede wel twee hondert duysendt Ducaten te wesen / ende hy dede dat t'Antwerpen terstondt munten / op des Eertz-Hertogen slagh.

Admirael van Duynkercken ghestrant.

Daer waren ontrent desen tijdt wel seven Vrybuyt-schepen uyt Duynkercken varende / waer van den Admirael / vervolcht zijnde vande Zeelandtsche Oorlogh-schepen/ wel ander-halven dach langh/ heeft op den kust van Vlaenderen / by de Schansse van Albertus / moeten stranden / zijn Schip gheborsten/ dan sy berghden het Gheschut ende ghereetschappe daer uyt.

Den Vice-Admirael van Duynkercken / Adriaen Dirckſz was nu wel tot Duynkercken binnen ghekomen / maer hadde inde Spaensche Zee / vande Duytsche ende Engelsche Schepen groote rescontre ofte weder-standt ghevonden/ soo dat hy meer dan de helft van sijn volck achter gelaten hadde.

Haringh-buyssen varen ghewapent ter Visscherye.

De Haringh-buyssen die voeren nu ter Zee al ghewapent met Gheschut beneffens haer wachters / om hun soo langhe te mogen weeren/ tot dat sy gheholpen mochten worden van haer Oorlogh-schepen.

Graef Lodewijck van Nassouw doet eenen stercken Tocht in 't Landt van Lutzenborch/ in November.

In November hebben de Vereenighde Nederlanden eenen tocht te doene voor-ghenomen in 't Landt van Lutzenborgh / onder 't beleydt van Graef Lodewijck Gunther van Nassouw/ met 33. Vanen Ruyteren ende 1200. mannen te Voete/ onder de Colonellen Edmontz / Oistelles / Dommerville ende Marquette / sijnde 200. Fransoysen / 200. Enghelschen / 200. Schotten / 200. Hooghduytschen / ende 200. Inlanders te samen 1000. met 3. velt-stucken geschuts ende 50. karren / als acht karren voor de amunitie / vier voor den Generael Graef Lodewijck / elcke Colonel eene/ ende de reste voor de Ruyterye.

Dese trocken den 3. November uyt Nimmeghen/ ende quamen te Legheren tot Keppelen ende Bedburgh: den 4. Legerden sy tot Nieuwekerck ende Oldekerck by Wachtendonck: den 5. tot Greven-raedt In 't Lant van Gulick: den 6. tot Juggen/ van waer eenighe troupen vertoghen / om S. Vit in te nemen: den 7. Legherden sy tot Reughen ofte Runghen: den 8. tot Zeverwijck: den 9. November tot Blommendael/ daer sy tijdinghen kreghen dat hun volck gefailgeert hadden S. Vit in te nemen: den 10. quamen alle de troupen voor S. Vit/ ende logheerden tot Meverdorp / ende begonnen noch dien avondt de Stadt te approcheren / den Colonel Marquette commanderende. Den elfden begonden die vander Stadt S. Vit te parlementeren / ende accordeerden dat de Soldaten van 't garnisoen te Voete ende te Peerde souden uyt trecken met wapenē ende bagagie/ ende sweeren int Landt van Lutzenborgh in twee Maenden niet meer te dienen noch wapen dragen/ dat volbrocht werde/ ende de Borgherije soude composeren voor een redelijck rantsoen.

Den twaelfden zijn sy voort ghetoghen/ ghelogeert tot Julligh: den derthienden quamense voor Bastoingne / daer sy een versoech te vergheefs op deden: den veerthienden bleven sy noch daer / maer den Ritmeester Mercelis Bacx werdt gesonden nae Marche in Famine ende S. Hubert/ brandende alles daer ontrent: den vijfthienden vertrocken sy van Bastoingne ende legerden tot Housnegen ofte Hardenge: den 16. legherden sy tot Petredorf by Decherp / daer dat Dommerville dien nacht begonde te approcheren/ ende 's ander-daeghs soo parlementeerden ende accordeerden de Borghers voor een redelijck randtsoen. Van waer weder eenighe Peerden vertrocken / om te brandtschatten tot voor Lutzenborgh toe / beleydt by den Ritmeester Cloet. Den achtienden/ negentienden/ ende twintichsten Novembris bleven sy noch tot Vitterdorf / Wolset ofte Walset / ende vertrocken den 21. nae Dorpwiel: den 22. tot Audenach in Guligh: den 23. tot Geldorp / ende daer den 24. blijvende/ daer weder by den anderen quamen de troupen die in S. Vit ghelegen hadden / 50. Peerden ende 200. Voet-knechten. Den 25. ende 26. logheerden sy tot Horum: den 27. tot Nederzier ofte Nierchende: den 28. ende 29. tot Wanlor: den 30. Novembris scheyden de Brabandtsche trouppen af / treckende nae den Grave ende de andere / quamen logeren tot Couborgh/ ende den 2. Decembris tot Nimmeghen. Alsoo hebbense in een Maendt tijdts sonder weder-standt dat Landt afgeloopen ende gebrantschat: midts dat den Gouverneur Grave Pieter Ernst van Mansfelt / alderhande contributie verbode: waer door veel huysen ende dorpen afghebrandt werden / daer sy dat volck niet t'huys vonden/ om rantsoen te gheven/ ende hoe wel sy daer toe meermael niet dan Water te drincken vonden. Den Eertz-hertogh sont Krijghsvolck derwaerts / maer by ghebreke van ghelde / bleven sy by den weghe op den Boer ligghen teeren/ ende de Landen op etende gelijck de vyanden deden: Graef Lodewijck brocht veel ghevangen Edelen/ ende Boeren mede: oock den Abt van S. Hubert/ die gherantsoeneert werden.

Lutzenburg wordt jammerlijck afgeloopen ende ghebrantschat.

Luttel andere exploiten zijnder desen Winter aengherecht: daer werdt ghesegdt van een aenslagh anderwerf op Hoey by die van 't ghemutineert Esquadron / daer over een Canonick gheexecuteert werde.

Ghemuytineerde hebben aenslagh op Hoey.

In Augusto hadde van wegen de Eertz-Hertogh Monsieur la Biche / Gouverneur van Hulst / ghehadt eenen aenslagh met 2000. man op de stadt Berghen op Zoom in Brabandt / die meynende te overvallen / om datter luttel Garnisoen in was: dan soo sy 's nachts ghekomen waren tot op een half mijle aen de Stadt / dede den Gouverneur van Berghen twee schoten schieten / om die van ter Tholen te waerschouwen van des Vyandts komste / waer deur sy merckende ontdeckt te wesen / weder te rugghe togen/ sonder yet aen te grijpen.

Aenslach op Berghen op Zoom te vergeefs.

Wy sullen nu wederomme wat verhalen van onser ghebeurden gheschiedenissen der Fransoysen/ midts de ghemeynschappe die sy mette Nederlanden hebben / ende dat een accident den Koningh aldaer wederhiel eenighe van zijn resolutien teghen Spaengien ende Nederlandt.

In Vranckrijck hadde den Koningh hem met alle vriendelickheydt/ soeticheydt ende liberaelheydt vereenicht met alle syne vyanden de Liguers / naemelijck metten Edeldom: het welcke veel andere / die hem grooten dienst ghedaen hadden/ seer verdroot/ die nae dien reghel pretendeerden meer verheven te worden: Onder dese is gheweest den tweeden Sone vanden ouden Marischal de Byron / den Heer Charles Gontault (sijnde den eersten ende outsten t'Antwerpen verslaghen ghebleven inde Fransche furie) die den Koningh voor zijn groote diensten nae des Vaders doodt maeckte Maerschalck van Vranckrijck/ ende daer nae mede Hertogh van Byron / Admirael ende Riddere van beyde de hoochste Orderen/ ende gaf hem het Gouvernement van 't Hertoghdom van Borgondien / ende was boven alle andere seer gheacht om sijne diensten / ende hadde boven alle andere de minste oorsaecke van hem te beklaghen/ als wel veel andere pretendeerden. Maer soo hy was een Man in Krijgh ende Oorloghe opghevoet / gheheeten den blixem van Vranckrijck / ende seer ambitieus: soo en heeft hy hem niet konnen in sijnen staet houden / ofte sijn quade naetuere matighen ofte dwinghen : maer siende veel Edelen die om voorschreven oorsaecken t'onvreden waren ende ongherust/ al en hadde hy gheen oorsaecke / so heeft hy nochtans ghesocht eenen aenhanck te maecken / ende metten Koningh van Spaengien/ Hertogh van Savoyen / ende metten Grave van Fuentes / Gouverneur van Milanen / secretelijck ghehandelt / hoe den Rijcxstant in Vranckrijck in tweedracht te brenghen/ waer by dat Savoyen het Marquisat van Salucen niet en soude hoeven aen Vranckrijck te restitueren / ende dat hy voor recompentie soude trouwen mette derde Dochter van Savoyen/ ende alsoo Cozijn worden vanden Keyser ende vanden Koningh van Spaengien/ &c.

De Heere van Byron beschuldicht van conspiratie teghen den Koningh van Vranckrijck.

Dese conspiratie begon eerst als Byron tot Bruyssel was / Anno 1598. de Eertz-Hertoghen den Eedt vande Peys te houden af nemende: daer hem een Pycotte / ghebannen van Orleans / seyde dat zijn diensten soo groot waren / dat sy hem wel tot een souvereynder Fortune brenghen souden / soo hy aende Spaen-

Middel hoe Byron bewecht wort.

1602. Spaensche zijde ware / om dat sy sijn groote Martiale actien soo verwonderden ende verhieven / &c. Waer op hy antwoorde / segghende : Hy soude hem naemaels daer van spreecken : den welcken naemaels ghehoor ghevende / kreegh heymelick verstant metten Eertz-Hertoghen / ende daer door metten Hertoghe van Savoyen / Conte de Fuentes / ende den Ambassador van Spaengien / daer toe hy ghebruyckte eenen Monsieur la Fin / die hem beklaeghde dat in groote schulden ghekomen was inden dienst vanden Koningh / ende was doodt-vyandt van Desdiguteres : noch handelde hy met eenen Renaze / ende den Baron de Lux / door dese / dat hem de Dochter van Savoyen soude ghegheven worden met vyf hondert duysendt Ducaten ten Houwelijck / met het Transport vande Souvereynitevt van Borgondien / onder homagie van Spaengien / midts den Koningh met sijn Kinderen om-brenghende (ghelijck hy beschuldicht werde) soude moghen een deel selve vande Kroone incorporeren : Item / dat hy adviseerde door de voorschreven Persoonen den Savoyer van een aenslagh op 's Koninghs Legher te maecken inde Savoysche Oorloghe / selve dat hy int belegh van 't Fort Sint Catharina by Geneva bestemt soude hebben vanden Koningh om den hals te doen brenghen op een plaetse / daer hy hem selve leyden soude / met teeckenen / daer sy hem by kennen souden / &c. 1602.

Verhael van Byrons conspiratie.

Charles de Gontault. Hertoch van Byron Maerschalck ende Admirael van Vranckryck Ridder van beyde de ordren Gouverneur van Borgundien. H. Iacopsen exc.

Ten lesten la Fin tot Milanen by Fuentes tracterende / hadde hem Fuentes voor-ghehouden / dat nimmermeer den Staet van Spaengien hem op de Fransoysen betrouwen soude / ten ware sy uytroeyden de race ofte wortel vande Princen vanden Bloede / beginnende aenden Koningh ende Dolphijn / daer aen dat hem desen la Fin seer schandaliseerde ende belchde : dies Fuentes over verscheyden discoursen met la Fin ghehouden / kreegh groot achterdencken van la Fin / ende schreef ergens men moeste hem van kante helpen / ende sijnder quijt maecken : La Fin yet van sulcks merckende / vertrock hem behendelijck van haer-lieden. Hier van werdt den Koningh eensdeels wat ontdeckt / ende ten lesten het gheheel stuck van la Fin selve / daer over werdt Byron vanden Koningh te Hove ontboden / dan ten eersten excusen maeckende : ten lesten op de persuasien vanden President Jeannin daer toe aen hem ghesonden / ende op 't schrijven van la Fin / die hem sterck affirmeerde niet gheklapt te hebben / dan de oude sacke van 't Houwelijck mette Dochter van Savoyen / dat hem den Koningh vergheven hadde.

Byrons conspiratie den Koning ontdeckt.

Hy is ten lesten den 13. Julij/ 's morghens vroech ten Hove tot Fonteyne-bleau ghekomen/ daer hy nae gewoonte vanden Koningh wel ontfangen werdt/ ende van veele saecken aenghesproken ende beticht (mede door last vanden Koningh/ vanden Grave van Soissons/ by wien hy ten avondt-male ginck/ by bevel vanden Koningh) wat verstant hy met Spaengien ende Savoyen hadde/ met vaste belofte ende Koninghlijck toesegghen/ hem alles te willen vergheven ende niet meer te ghedencken/ soo hy 't hem vrijelijck bekende: Maer dat was alles te vergheefs: 's Anderdaeghs weder by den Koningh ghekomen/ ende vorder ende scherper beticht/ swoer hy meermael al valsch te wesen/ ende versocht selve recht vanden Koningh/ om sijn beschuldenaers te weten/ ende die daer over ghestraft te hebben. Savonts nae den avondt-male/ den veerthienden Junij/ werdt hy vande Koninginne versocht à la prieme te spelen/ dat hy dede met een ongherust ghemoet. Den Koningh wandelde vast over ende weder de Kamere/ die sijn ghemoet wel merckte/ vraghende by wijlen/ wie daer won?

Byron komt te Hove.

Ende alst nu spade inder nacht was/ belaste den Koningh men souder slapen gaen: alsoo alle opghestaen zijnde/ sprack den Koningh Byron weder aen/ biddende hem te verklaren de waerheydt. Hy andtwoorde dat hy niet anders wiste te segghen. Wel seyde den Koningh/ ick sal 't wel vanden Grave van Auvergne weten: Den welcken Grave/ eenighe teeckenen merckende/ hadde te vooren Byron spelende inde oore gheblasen/ dat het niet goet en was voor hunlieden daer te wesen. Ter Kameren uytgaende/ seyde den Koningh: Adieu Byron/ ghy weet wat ick u geseydt hebbe.

Koningh versochte vã Byron de conspiratie te weten.

Aldus ter Kameren uyt-ghegaen/ is den Heere van Vitry hem ghevolght/ aenveerdende den hecht van sijn Rappier/ seyde: Den Koningh hadde hem gheboden reeckeninghe te doene van sijnen Persoone/ daeromme soude hy sijn Wapen over leveren. Ghy raest seyde Byron: Ick en doen niet seyde Vitry/ den Koningh heeft het my belast. Doen badt hy om den Koningh te moghen spreecken: dan Vytry andtwoorde/ den Koningh ware vertrocken: Ha seyde den Marischal Byron: Mijn Sweert dat soo veel diensten gedaen heeft: ende alsoo ontgordende sijn Sweert/ werdt in een Kamer wegh gheleydt: alle den nacht klaghende/ vloeckende ende verwijtende: eenighe van sijn Volck wilden int eerst handt aen hun gheweer steken/ maer werden vast gehouden.

Byron werdt ghevanghen den 14. Junij.

Ter selver stonde werdt by den Heere van Pralin mede den Grave van Auvergne/ Bastaert vanden Koningh Charles van Vranckrijck/ als mede-plichtich ghearresteert/ die welcke en verschrack niet/ maer seyde/ ick laet u mijn Wapen af nemen/ mette welcke ick yemandt opt doode/ dan wilde Beesten/ ende sliep dien nacht gerust op sijn bedde.

Grave van Auvergne gevangen.

Den selven nacht dat Byron ghevanghen werdt/ soo stonden alle sijn Peerden ghesadelt ende getoomt/ onder andere drie Peerden uyt Artoys van groote snelheydt/ alsoo dat/ soo hy dien nacht niet hadde ghevanghen gheworden/ soude ontvlucht hebben/ dan den Koningh hadde op alles voorsien. 's Anderendaeghs dede Byron den Koningh aensegghen/ dat hy soude toesien dat den Baron van Lus in Borgondien niet wat vreemdts aenrechte. Ende beyde dese ghevanghenen werden nae Parijs ghevoert/ alwaer Byron gheexamineert zijnde/ loochende veel wel int eerste/ maer int leste ontschuldighde hy hem luttel/ dan schreef den Koningh met eyghen handen eenen Brief/ soo immers uytghegheven werdt/ biddende te ghedencken de groote diensten den Koningh ghedaen/ ende hem het leven te schencken/ hem voorleggene sijn groote goetheydt ende sachtmoedicheydt sijn alder-grootste Vyanden bewesen/ ende dat hy nu alleene betroude op sijn clementie ende ghenade/ ende soo den Koningh hem die misdaedt wilde verghever/ soo wilde hy sijn leven den Koningh ende sijnen Vaderlande op-offeren/ ende soo hem dat int Vaderlandt niet toeghelaten en werde/ dat hy ten minsten in ballinghschap in Hongarien mochte ghesonden worden/ om te mogen den gantschen Christenrijcke eenighen notabelen dienst doen/ hy soude bethoonen/ niet vanden ouden Edelheydt ende vroomheydt der Fransoysen ontaert te wesen ofte ghedegenereert. De konste van Oorloghe ende discipline die hy by langhe Jaren vanden Koningh gheleert hadde/ soude hy metter daet bewijsen: Soo dat oock den Koningh niet goedt dochte/ versochte dat hy mochte in sijn Huys opghesloten werden/ welcken dorpel soo hy over-trade/ en weygherde hy niet alleene gheenderhande wreede doodt/ maer onder-wierpe hem selven tot eeuwigher verdoemenisse ende pijnen der Hellen: beklaeghde dat hy jammerlijck bedrogen ende opgerupt was van soodanighe/ die om hun profijt/ misbruyckten ander lieden perijckel: hy saghe nu 's Werelts ydelheydt ende boosheydt/ ende sijn eyghen onverstandt ende lichtveerdicheydt/ waer door hy nu in soodanighe benautheyt ware ghekomen/ de welcke hy nu sochte te beweenen/ &c.

Byron schrijvet aenden Koning ootmoedelijck om ghenade.

Tot desen selven effecte hebben de Bloedt-vrienden van Byron/ in goeden ghetale den Koningh den 18. Junij te voete gevallen/ ende by hem belast zijnde op te staen/ heeft den Heere de la Forche in haer allen name gheseydt (dit volghende in effecte.) Sire/ wy hebben altijdt ghewetén dat uwe Majesteyt altijdt wel afghenomen heeft sijn Ondersaten ootmoedighe Requesten: wy vallen uwe Majesteyt te voete/ metten wensch ende herte van meer dan hondert duysent uwe ghetrouwe dienaers/ om te verbidden ghenade/ ende niet om Recht voor desen armen miserablen: God wilt dat wy onse Sondaers sullen vergheven: alsoo wy willen dat hy ons verghevc: de Menschen hebben u dese Kroone niet ghegeven/ maer God: De Koninghen en konnen niet beter haer Mogentheydt bethoonen/ dan met ghenade. Sire/ wy en begheeren niet u eenigh perijckel t'onder-worpen/ dan bidden alleene uwe Majesteyt hem 't leven te gheven/ ende andersins hem stellen waer ghy wilt. Verbloeckt moet zijn die ambitie die hem daer toe gebrocht heeft/ ende de lichtveerdicheyt/ die hem moeyelijck ende verdrietelijck tot alle de Wereldt maeckt: Ghy hebt veel andere vergeven die u meer misdaen hadden.

Byrons Bloedt-vrunden versoecken ghenade.

Sire: Wilt ons doch alle niet besmetten met infamie/ noch stellen tot eeuwighe schande/ die ons altijt soude by blijven. Wy seggen noch eens/ dat onse ootmoedighe supplicatie is/ vergiffenisse te bidden ende gheen Justitie: Wy weten alle dat hy coulpable is van teghen uwen Staet voor-ghenomen te hebben: Aensiet doch de dienstẽ van sijnen Vader ende de sijne/ op dat uwe sachtmoedicheydt hem niet en ontbreke/ siende dat hy maer de wille heeft gehadt/ van u te misdoene: Naedemale ghy altijdt ghereedt hebt gheweest te vergheven/ die alreede de faute ghedaen hadden. Dat ware het versoeck van sijn ootmoedighe ende trouwe Dienaers/ die hoopen uwe Majesteyt verselschapt met sijne ghewoonlijcke sachtmoedicheydt ons sal accorderen.

Den Koningh heeft aldus daer oppe geantwoort: Ick hebbe ontfanghen de Requeste van mijn Vrienden ende goede subjecten/ in 't goede/ niet doende als mijn Voorsaten/ die niet wilden ghedooghen dat de Vrienden ende Bloet-verwanten souden spreken voor de misdadighe/ maer selve niet de Vaders/ Moeders noch Broeders: Want noyt en wilde den Koningh Fransoys den tweeden/ dat de Huysvrouwe vanden Prince van Conde mijn Oom/ hem soude om Pardoen bidden: als vande ghenade die ghy-lieden begheert/ dat ick soude bewijsen aenden Heer van Byron/ en soude gheen clementie ofte bermhertichheyt zijn/ maer wreetheydt: waer dat het maer mijn particulier interest en trefte/ ick soude het hem vergeven/ ende verghevc het hem van goeder herten/ dan het raeckt mijnen Staet/ dien ick veel schuldich ben/ ende mede mijne Kinderen/ die ick inde Wereldt ghesteldt hebbe: Want sy souden my moghen verwijten/ ende mede alle mijn Koninghrijck/ soo ick daer inne in gebreke ware ende faelgeerde: Ende daeromme/ naedemale het roert mijn leven/ ende 't leven van mijn Kinderen/ ende de behoudenisse van mijn Rijcke ende Staet/ so sal ick daer mede laten geworden den cours ofte loop vande Justitie/ ende ghy-lieden sult sien wat Sententie daer over sal ghestreken worden: oock sal

Antwoorde des Koninghs aen Byrons Vrienden.

1602.

ick gheerne daer toe brenghen wat ick kan voor syn ontschult / ende ick late u lieden oock toe voor hem te doene wat ghy kondt / tot dat hy vervallen zy in Crimen lesæ Majestatis, want dan en vermach den Vader niet solliciteren voor synen Sone / noch den Sone voor den Vader: het Wijf voor haren Man: noch den Broeder voor den Broeder: daeromme en maeckt u lieden niet hatich tot my / om de groote liefde die ghy hem toe-draeght.

Hoopende de schandt-vlecke ofte note van infamie/ daer en is gheene dan voor hem. Eertijdts den Conestable van S. Pol / daer ick van ben afkomen/ ende den Hertogh van Nemours / van wien ick gheerft hebbe / die en hebben ons gheen schant-vlecke ofte infamie nae ghelaten : ghelijck oock niet den Prince van Condé mynen Oom/ dien 's ander-daegs souden den Hals afgheslaghen worden / en hadde den Koningh Fransoys den tweeden niet ghestorven: ende daeromme ghy-lieden van 't Maeghschap van den Heer van Byron/ en kondt daer by gheen schande behalen / soo ghy-lieden continueert in uwe behoorlijcke ghetrouheydt / alsoo ick my verseeckere : Ende het is soo verde van daer / dat ick soecken soude u lieden misgonste/ ofte eenighe Ampt ofte Staet af te nemen : maer liever soo het te passe quame / soude ick u die van nieus vergonnen. Siet daer den Heere van S. Angel / die hy van hem verstooten hadde/ om dat hy een Man van eeren was : Ick selve hebbe meer leetschap van syn fauten dan ghy-lieden mooght hebben : maer voor-ghenomen te hebben tegen my synen goedt-doender / dat mochte niet verdraghen worden. Doen andtwoorde de Heere de la Forche/ ende seyde : Sire / wy alle hoopen ten minsten dat hy immers niet en sal voor-ghenomen hebben teghen uwen Persoone : den Koningh andtwoorde / doet alle wat ghy-lieden vermooght voor syn onnooselheydt / ende ick selve sal mede 't beste doen.

Aldus heeft den Koningh gewilt dat het Recht syn plaetse hebben soude / ende dat met alle behoorlijcke solemniteyten. Alsoo wert den 27. July Byron voor Rechte ghebrocht / daer hy een Oratie dede / meer om der Rechters herten te beweghen / dan om eenighe syne onschult te doene / verhalende syn diensten voor de Kroone ghedaen / syn wonden lit-tekenen toonende/ dier boven de 35. Jaren/ voor 't Vaderlandt ende den Koningh strijdende ontfanghen : Soo dat veele vande Rechters hun van tranen niet konden onthouden/ die wel wisten dat hy de waerheydt sprack/ beklagende de ellendicheydt ende ongestadicheyt des Menschen / daer voor haer oogen siende sulcken treffelicken Man / die sy op de selve plaetse meermael met groote acclamatien ontfanghen hadden / ende totten Hemel verheven/ nu daer saghen als een misdadighe om ghenade bidden/ met die victorieuse handen / die sy meermael te vooren met danckbaerheydt hadden gesocht te kussen : hy die den Blixem van Vranckrijck ghenoemt wert/ende een principale partye inde regeringe van Vranckrijck gehadt hadde/ sagen nu bidden voor syn leven/ &c. Onder ander woorden thoonde hy groote ghestoortheydt teghen den Heere La Fin/ synen beschuldiger/ als hy merckte dat hy hem beklapt hadde/ dien hy te vooren / als hy by hem geconfronteert werde / voor een eerlijck Edelman erkende te wesen / ende dat/ om dat hy doen noch gheloofde / dat hy van hem niet gheklapt hadde/ alsoo hy hem gheschreven hadde/ maer als hy hem verwesen vondt op syn beschuldinghen/ thoonde hy soo grooten ghestoortheydt / dat hy badt ende belaste syn Bloedt-vrienden hem ten uytersten totter doodt te verbolghen / ende overtuyghen hy ware een Sodomijt / valsche Munter / Toovenaer/ ende diergelijcke meer.

Byrons Oratie aende Rechters.

Vorder werdt hy voor de Rechters overtuycht/ by syn eyghen Brieven / syn cijferen metten Hertogh van Savoyen ghehouden/ ende uyt syn eyghen woorden/ onbedachtelijck spreeckende ende condemnerende hem selven : hy beriep hem op een Pardoen dat hem den Koningh tot Lions voor ghetuyghen hadde vergont / op syn confessie dat hy van 't Houwelijck mette Dochter van Savoyen ghehandeldt hadde : dan dese conspiratie was alle sints ghebeurt. Alsoo dat hy ten lesten ter doodt / van hondert ende twaelf Rechters/ als Crimen lesæ Majestatis ghecommitteert te hebben/ verwesen werdt.

Byron werdt verwesen.

1602.

Den 31. July / was daer tot Parys op de Greve/ publicque plaetse / een Schavot ghemaeckt , maer by bevel des Koninghs uyt ghenade / door syn Vrienden versoeck / werdt bevolen hem int Kasteel de Bastillie te onthalsen op de Pleyne / daer omtrent twee hondert Menschen mochten inghekomen wesen. Alwaer voor den Noene den Cancelier / ende andere Raedts-Heeren by hem ghekomen zyn / daer hem syn Sententie voor-ghelesen werdt / die hy seer ongheduldich aenghehoordt heeft, dickmael interpellerende/ roepende dat hy ontschuldich ware/ ende dan vraechde hy ofte daer geen genade voor handen ware : hy sochte alle hulpe van Vrienden van waer hy konde/ maer vondt hem verlaten. Hy werdt daer ghedegradeert van alle Ridderlijcke Ampten ende Staten. Hy beklaechde syn ongeluck/ syn ende ander lieden lichtveerdicheydt : elck een die inde Kamer quam / meynde hy soude hem syn pardoen brenghen : Hy werdt nae de Noene noch op sommighe vragen geexamineert. Als hy daer nae mette Biecht-vaders wat ghesproken hadde / werdt hem aengheseydt dat het nu tydt ware om te sterven : den Scherp-richter hadde hem wel willen de handen binden / dan hy dreyghde hem den hals af te wringen/ soo hy hem voor ofte nae syn doot ghenaeckte/ anders dan metten slagh hem te geven. Voorts hem als een dul ontsinnich Mensch in woorden ende wercken dragende/ vloeckende ende sweerende. Als hy nu gebiecht was/ sondt hy eenen Notaris aenden Heer Cancelier/ om oorlof ofte hy mochte syn Testament maecken/ 't welck geconsenteert werde : Onder andere maeckte hy een Bastaert Soonken mette Moeder/ die vā hem groot ginck / een goede legatie : schreef oock eenen Brief aenden Koningh / biddende dat 't selfde mochte volbrocht worden. Wtkomende gaf den rock / syn hant-schoenen / syn gheldt ende ringen aende bystaenders ende andere t'synder ghedachtenisse : mede drie schoone Ringhen badt hy een Edelman / een aen syn Suster de Sr. Blanckaert/ ende twee aen syn Suster Roussy te geven: Dickmael verhalende dese woorden: Moet ick dan sterven ? moet ick dan sterven ? O my ellendighe Mensche : Wel aen soo het anders niet wesen mach/ laet het ons lyden.

Byrons beklagh verwesen zynde ter doot.

Byron ghedegradeert.

Byrons ongeduldicheydt.

Als hy nu nae het schavot was komende/ werdt hy bleeck / ende op de trappen dede hy syn leste ghebedt tot Godt : hy bekende dat hy in waerheydt qualijck hadde ghedaen / maer soo hy alle den quaden raedt hadde willen volghen / den Koningh waer over thien Jaren doot gheweest. Daer nae wilde den Scherprichter hem de ooghen verblindt hebben / dat hy niet lyden wilde : hy dede syn wambeys af dat hy eenen wilde verschencken / daer den Beul teghen was/ daer hy hem seer om stoorde. Hy nam eenen Neus-doeck ende verblinde syn eyghen ooghen / ende viel alsoo op syn knien : maer ghevoelende dat den Beul hem wilde syn lanck hayr (synen neck bedeckende) afsnijden/ stondt hy seer grammelijcken op / syn ooghen ontdeckende/ siende alomme seer wreedelijcken nae 't sweert/ seyde : Wat ontbreeckt my / dat ick u niet ende de helft van dese Aensienders om hals brenghe ? Het Volck verschrack hier over seer/ wenschende hun van daer / die wel met groote moeyte ingheraeckt waren. Daer nae badt hy een bystaende Edelman hem 't hayr af te snijden / die welcke weenende / syn schouderen trock. Doen seyde hy : O arm bloede Mensche/ hoe weygert ghy my desen lesten dienst ? Ten lesten wondt hy selve syn Hayr op eenen knoop / ende den Lieutenant van syne Garde / Baranton ghehceten/ hielp hem dat opbinden: ende daer na neder geknielet/ stondt weder op/ seggende : O doodt/ o wreede doodt/ dat ick van myn ghemoet niet en kan verkryghen/ die ghewillich aen te gaen : Ende hem keerende tot synen Biecht-vader / badt / dat hy de Koningh wilde aensegghen/ ende syne Vrienden/ dat hy goedt Catholijck Apostolijck / ende de Roomsche Kercke Toestaender storve : Hun vermanende te wachten van quade Raedt-ghevers ende bedrieghers. Eyndelinghe selve weder verbindende syne ooghen / valt op syn knien de derde reyse/ roepende : Myn God/ myn God/ weest myns ghenadich : Ende doen seyde hy totten Beul:

Den Hertog van Byron wordt tot Parys onthalst/ den 31. July.

 sloet

1602.

slaet nu / haest u/ slaet nu / in welck woort was den hals af. Syn Lichaem werdt slechtelijck tot Sint Pauwels begraven / ende sijn goedt schanck den Koningh meestendeel sijne Vrienden.

Alsoo eynde den vermaersten ende strijtbaersten Man van Vranckrijck / meer nut voor de Oorloghe dan in Vrede / wiens kloeckheyt hem tot soo grooten state / ende wiens hooghmoet ende eergiericheyt hem tot een leelicken Val ende schande ghebrocht hadde den 31. July. Waer inne te sien is de menschelijcke broosheyt ende Weereltsche ambitie / als de menschen van Godt verlaten worden. Hy hadde te vooren by eenen Mathematicus la Brosse sijn nativiteyt laten sien / om te weten sijn gheluck ofte ongheluck/ ende dat inden naem van een ander: la Brosse kreegh achterdencken dat hy selve den Man was / wildet hem niet segghen / dies hy hem dwongh dat hy seyde dat die nativiteyt aenwese/ dat dē Persoon wel mochte komen tot grooten state door Oorloghsche vroomheydt/ende wel tot een Koningh te worden / ten ware dat het een teecken verhinderde: dat teecken wilde hy doen immer weten: ten lesten door dwangh seyde hem / dat de Nativiteyt uytwees/ dat hy soo veel maken soude / dat hy ten lesten soude onthalst worden/ waer over hy den la Brosse wel sloegh, ende sloot hem int huys op.

Byrons Godloosheyt.

Hy was sonder eenighe Religie / spottende met alderhande Gods-diensten. De Baron van Lux seyde hem eens / dat hy een Capucijn hadde hooren seggen aende Ertz-bisschop van Lyons / ligghende in sijn uyterste doodt-bedde / dat Godt gheen beteringe siende inden Mensche / dien verlaet / hem ghevende eenen verkeerden sin / ende alsoo verworpen uyt sijn ghenade/ gheeft hem 's Weerelts gheluck/dat alle dinghen nae sijnen sin gaen / versadicht van alle Weereltsche welstandt / Ec. Waer op Byron andtwoorde: dat hy met die conditie oock wel wenschte verlaten te worden / met diergheljjcke propoosten meer-mael ghebruyckende / dat welcke zijn grouwelijcke exempelen.

Grave van Aubergne verbeden.

Den Grave van Aubergne die mede ghevanghen was / werdt van sijn Suster van Moeders weghen/ ende Concubine ofte by-sit vanden Koningh / verbeden: vande ander ghevanghenen werden eenighe ghedoodt.

Achterdencken ofte suspitie op den Hertoch van Bouillon in Vranckrijck.

Den Mariscхal ende Hertogh van Bouillon/ was oock beticht van Byron ghewеten te hebben / ende dat hy onruste ghesocht soude hebben onder die vande Ghereformeerde Religie / 't welcke ghenomen werde vant ontdecken van eenighe practijcken om de Religie by eenighe Ministers op een Synodus te helpen condemneren/ 't welck gheinterpreteert werdt dat hy daer mede sochte om hem selven 't Hooft van die vander Religie te maecken : daer over te Hove ontboden zijnde tot Parijs / en wilde hy hem gheensins sijnre vyanden oordeel onderworpen / die hyer veel hadde : Maer aenbiedende te verschijnen tot Chastres / zijnde de gheordineerde plaetse / daer die vande Ghereformeerde Religie behoorlijck recht gedaen wort: maer den Koningh verstondt / om dat hy Officier in Vranckrijck was/ behoorde tot Parijs te Rechte te compareren : maer hy bevreesende yet erghers / ginck wel nae Chastres / maer vertrock terstondt van daer heymelijck nae Duytslandt by sijnen Swagher den Palts-Grave Keurvorst / daer hy eenen langen tijdt by bleef / hem niet betrouwende de colere vanden Koningh / maer die schouwende/ sochte alleen tijdt te ghewinnen / hoopende den Koningh eens contentement te gheven : Dies de Paltz-Grave Keurvorst na Vranckrijck sandt sijne Ghesanten / als de Grave Otto van Solms ende andere int volghende Jaer : Maer haer antwoorde vanden Koningh was / dat hem dochte dat den Heere Keurvorst Palts-Grave ende andere hen souden bemoeyen met saecken raeckende sijne Majesteyt ende sijne Domestijcquen/ sonder datmen oyt perfectelijck heeft konnen weten wat eyghentlijck 't ghene was dat den Koningh teghen den Hertogh hadde / overmidts hy hem van 't stuck van Byron seer wel excuseerde / ende dat nochtans de Koningh even ghestoort bleef / 't zy dat het dan was het ontdecken vande quade practijcke onder die vande Religie / ofte datmen hem imputeerde ofte opleyde / dat de schattinghen van Pancarte werde tegen gestaen / ofte yet anders altijt sachmen wel dat hy wijsselijck ghedaen hadde van te ontwijcken / ofte sijn stuck soude anders apparentelijck qualijck afgeloopen hebben. Hy spiegelde hem aen de foute by den Grave van Essex in Engelandt begaen/ die hadde moghen in 24. uren vluchten uyt sijn weder-partije handen in Zeelandt ofte in Vranckrijck/ ende sijnen peys verkrijgen.

Staet ende beroerten in Embderlandt.

Te vooren int 21. Boeck hebben wy verhaelt dat tot Embden den nieuwen Grave Enno / den sesten Octobris Anno 1599. ghehult was in alle goede bevredinge : Maer daer nae soo heeft de voorsz Grave Enno veel Edelen / als andere / die hem ende sijn Vader te vooren teghen gheweest waren / aen sijn zijde ghebrocht / als namelijck die twee Heeren van Kniphausen/ ende den Joncker van Risom / mede eenighe voornaemste der Stadt Emden / als den Syndicum Dotia Wiarda / ende de twee Borghemeesters metten Secretaris : heeft oock sijn Dochter de Erfghename van Esens / Ec. sijnen eyghen Broeder Graef Jan ten Houwelijcke ghegheven/ by den Paus ghedispenseert / op belofte van Catholijcke Religie ende Jesuyten in te voeren : alsoo hy dadelijck tot Paderborn bewesen heeft / sijn Hof-dienaers al Roomsch Catholijck / zijnde de Religie die by sijn Voor-ouders te vooren ghebannen gheweest was. Hier door by vele lieden in opspraecke ende achterdencken ghekomen zijnde/ al ofte hy van weghen den Koningh van Spaengien ofte de Ertz-Hertoghen wat tot achterdeel van die vande Ghereformeerde Religie van dat Landtschap/ ofte der Vereenighde Nederlanden voornemen wilde / ende heeft sijn Regeringhe gheheel absolut ofte Monarchial aenghestelt / ende onder het decksel van onderstant vanden Keyser totte Turcksche Oorloge / heeft Schou-ghelt ofte Schoorsteen-gelt / Collecten-gelt/ ende diergheljjcke meer andere lasten ende schattinghen ghevordert / ende de Landen behendelijcken willen overdringen : Waer teghen die van Embden hun hebben gheweygert. Ende alsoo die van Noorden/ een byligghende Stadt / dit Jaer 1602. sijn inhuldinghe daer gheweyghert hadden / om dat die Stadt sijn Vrouw-moeder / een Dochter des Koninghs van Sweden/ voor haer Douwarie toequam / ende dat sy haren Sone sulcx niet toestaen wilde / ende mede die schattingen ooc weder seyden: so is den Graef Enno (veel Kryghs-volck onder voorsz pretensien aengenomen hebbende) daer met drie Vendelen Knechten ende twee stucken Gheschuts heenen getrocken / daer Overste over was / Joncker Willem van Kniphausen : die heeft de Burghers haer geweer afgenomen/ ende ongewapent op de Marckt doen komen/ende also met het Krijghs-volck omcingelt/ende met ghevelde Wapenen op 't lijf ghedronghen / ende een Galghe daer doen oprechten / ende by een sententie afghelesen/ haer lijf ende goet verbeurt te hebben / met alle privilegien : maer de scharpe Lijf-straffe wert vergheven voor 33. duysent Rijcx-daelders hem te gheven / met vijf Jaren Schoor-steen ofte Schou-gelt / ende dede alsoo die Burghers onder de Galghe door-gaen/ bewijsende die verdient te hebben. Ten lesten zijn sy ghedwonghen gheweest vijfthien duysent Daelders te gheven/ ende hem in handen te leveren ettelijcke Personen om sijnen wille daer mede te doen : heeft daer oock etlijcke particuliere Edelen wreedelijcken ghehandelt / ende hebben daer nae den tweeden Junij eenen voet-val moeten doen / ende heeft noch etlijcke ghevangen wegh ghevoert : heeft oock een deel vande Principale Regeerders ende Borghers van Embden geciteert ende ghebannen/ uyt kracht van Keyserlijcke Mandaten.

Graef Enno gheeft sijn Dochter sijn Broeder ten Houwelijck.

Graef Enno stelt verscheyden schattingen op.

Graef Enno overvalt die van Noorden.

Embdenaers beklaghen haren Grave aen de Staten Generael.

Over dese moetwillicheydt des Graven / hebben die Stadt Embden ghesonden aende Staten der Vereenighde Nederlanden inden Graven-Haghe/ den Borghemeester Lubbo Sicken / ende Jan Amelinck/ om haer beklagh over den Grave te doen/ van contrarie het verdragh van Delf-ziel / haer te soecken gheweit aen te doen / ende oock dreyghde te handelen als hy die van Noorden ghehandelt hadde/

ende

1602. ende dat hy veel Kryghs-volck onder 't pretext van 's Keysers dienst teghen den Turck aennam / meer dan sijn vermoghen wel ware ende dat hy was practiseerende ten dienste vanden Koningh van Spaengien op de Stadt / door het Schip-volck hem toeghedaen / om neutrale Navigatie ende handel op Spaengien te ghenieten ende te moghen behouden. Dese dinghen inde Vereenighde Landen na-dencken makende / hebben die Stadt assistentie vergunt / soo dat op Paesschen-dagh daer behendelijcken is binnen de Stadt ghebrocht Capiteyn Knoop / met vier Vendelen Duytsche Knechten / mede hebbende die Riviere met Schepen beset / ende dat selfs soo recht te passe / dat Graef Enno maer een myle met sijn volck van daer was / meynende van sijnen aenhanck ingelaten te worden. Daer zijn oock van weghen de Staten Generael Ghecommitteerden ghesonden / om die saken met vriendtschappe af te handelen / soo wel met de Keyserlijcke afgesonden Commissarisen / als mette Graefsche Ghecommitteerde / maer alle te vergeefs.

Graef Enno van Embdē beschanst ēn belet de stadt Embden ēn haer Zee-vaert.

Hier over heeft den Grave dat Dorp Hinta sterck ghemaeckt / mede met sijn Kryghs-volck ingenomen ende beset het groot Dorp Larrelt op den Eemse-stroom gelegen / mede Klinterborgh / Rysum ende Knock / om alsoo de Eems te ghebieden / ende heeft een stercke vestingh ofte schanse tot Loegerhorn begonnen te maecken / bequame om die van Embden te dwinghen. Dit was een gheweldighe Royale Schanse / met vijf groote Bolwercken aenghelepdt / 180. voeten breedt ende dicke / ende den Wal tusschen elck Bolwerck lanck 500. voeten / ende 80. voeten dicke / met eenen Graft omleydt / wijt 140. voeten / die hy soo haest de selve in defentie begonst te komen / alle terstont met volck besettet / ende mede een schanse op de Eylstemerzijl gemaeckt / om aldaer alle Schipvaert oock upt te houden.

Die van Embden siende dese beschansinghe des Graven / om haer op te sluyten ende te dwinghen / hebben alle den Somer neerstich gesoliciteert aen de Staten der Vereenighde Landen om hulpe / aenwysende mede haer perijckel. De Staten besigh zijnde in het belegh vande Stadt Grave. Dan eyndelijck als nu de Stadt Grave verovert was op den Winter / hebben na alle Civile vermaninghen aenden Grave eerst ghedaen / derwaerts ghesonden den Ritmeester Warner van Houte / alias du Bois ghenoemt / gheboren upt Brabant / voor Generael / met twaelf Vendelen knechten van verschepden natien / boven de ses die inde Stadt lagen / ende de drie die de Stadt aengenomen hadde / en drie Compagnie Peerden / die aldaer in 't leste Octobris hebben de Eems ghepasseert / niet teghenstaende de Grave Enno wel sterck was vier duysent Mannen : dese heeft voor eerst het Dorp Hinta / de Schanse / met een Vendel Kryghs-volck beset / zijnde met Gheschut aenghetast / bestormt ende ingenomen : van daer is hy nae Grietzijl ghetoghen / die sonder groote wederstandt met compositie hun over-ghegheven hebben / daer over die van Eylstemerzyl-schanse zijn verloopen : Van daer is dat Legher te rugghe ghetrocken / het welcke die van Rysumb / Larrelt ende die van Klinterborgh vernomen hebbende / zijn mede verloopen / soo dat die van Knock mede werden ghedwonghen haer met haer Gheschut over te gheven.

Vereenighde Landen consenteren assistentie dien van Embden.

Verscheyden Schansen by du Bois ingenomen.

Hier na is den Generael Warner vanden Houte / alias du Bois / nae de groote Schanse van Loeghen ghetrocken / alwaer dat binnen lagen 700. ende meer knechten / onder den Gouverneur Joncker Willem van Knyphousen : sy hadden daer binnen 16. metalen stucken Gheschuts / als Canons ende halve Canons / halve ende heele Slanghen / met noch acht ysere Gotelinghen / ende wel versien van alderhande amunitie / als daer den Grave meynde sijn Oorloghstoel te maecken.

Warner van Houte Generael / neemt voor de stadt Embden den Graef Enno sijn stercken af / den 23. Novemb.

Den Generael maeckte sijn approchen tusschen twee Dycken / dat die van binnen wel souden belet hebben / soose Kryghs-verstant ghehadt hadden / dan die Fortresse en was noch niet vol op-ghemaeckt : oock waren die van buyten niet boven de veerthien hondert Mannen sterck. De Gouverneur Knyphousen siende hem gheweldelijck met Gheschut overvallen / heeft den 13. Novembris / ouden stijl / hem mette Sterckte op volghende Articulen over-ghegheven / als upt te trecken met vendelen / wapenen bagge ende bagagie / achter-latende alle artillerye ende amunitie : den Gouverneur soude tot Lieroort ghebracht worden / ende 't Kryghs-volck soude te scheepe vertrecken : alle ghevanghenen / soo Burghers van Embden als andere / daer aengehouwen / souden van weder-zyden los ghelaten worden / ende vorder soude Quartier als vooren behoorlijck ghehouden worden. Daer was mede gheaccordeert / dat alle goederen die mochten bevonden worden dat hyden Garnisoene van Loeghen den Burslupden van Larrelt / Twixlum ende andere Dorpen mochte afghenomen wesen / dat sy die souden moeten inde Fortresse achterlaten / om die den Eyghenaers weder te restitueren: Alsoo besloten in 't Legher voor Loeghen / den 13. Novembris / 1602. 1602.

Dese victorie hadde den Generael du Bois voor die Stadt Embden / binnen den tijdt van drie Weecken / ende keerde victorieus tot Embden / sonder de Victorie vorder te vervolghen / daer sy lichtelijck Aurick souden moghen inghenomen hebben / met ander plaetsen : Tot Embden eerlijck ontfanghen zijnde / soo trock hy 's anderdaeghs weder te Velde / om op de Dorpen inden Winter sijn Volck te verversehen / ende contributie totte betalinghe te verooveren. Alsoo werdt den Grave van Embden upt meest alle sijne stercken daer omtrent / in seer korten tijdt ghedreven.

Du Bois komt victorieus tot Embden.

Der Vereenighde Nederlanden Staten schreven aen de Keur-Vorsten / ende andere Ryex-Vorsten ende Princen / de redenen die hun tot dese Executie dwangh / overmidts dat hun vyanden 't selfde voor een groot gheweldt ende onghelijck ten quaetsten al-omme upt-riepen ende verstropden / het welcke hun upt het Hof vande Ertz-Hertoghen tot Brussel ghebootschapt was / dat alle de Kryghs-rustinghe des Graven teghen de Stadt Embden / nerghens anders toe en streckte / dan om die Stadt in handen vande Spaensche te leveren / om een vrije navigatie der Riviere de Eems / ende Havene te ghenieten / ende alsoo ter Zee ende te Lande / de Vereenighde Nederlanden / met eenighe andere Ryex-litmaten met macht te overvallen : Waeromme (alsoo dat van over langhe ghetracht was) soo hadden sy vanden beginsel allen vlyt aenghewendt / den twist tusschen den Grave ende de Stadt te slissen ofte te blussen / ende voor-gheslagen de conditien van Vrede tot Delfziel ghemaeckt / die over weder zijden aenghenomen waren : maer daer naer vanden Grave in veel poincten niet alleene ghebroken / maer hadde daer-en-boven tot nadeele van sijne ghebueren / tot diversche plaetsen op de Riviere de Eems stercken op-gherecht : usurperende metter daedt sulcken recht ende vermoghen / dat nopt sijne Voorsaten toeghelaten was / noch vermochten : daer beneffens waren seer groote redenen / waeromme sy den voorschreven Grave / als oock de Broeders suspect hadden : want onlanex een sijnre Broederen was in Spaengien ghesonden ende nu langhe in des Hertoghs dienst d'Oorloghe volghde : Mede soo achten ende pretendeerden de Spaensche het Graefschap van Oost-Vrieslandt hun toe te behooren / ghelijck het volkomelijck bleeck byde Artikelen vanden peyse van Vervin Ann. 1598. ghemaeckt. Sy lieden hoorden dagelijex selve / by die upt het Hof van Brussel quamen / voor ghewisheydt / wat grooten aenstoot de Vereenighde Landen upt het Embdens quartier seer kort aenstaende ware: Waeromme sy vriendelijcken versochten ende baden / datmen 't ghene de Vereenighde Landen tot hun eyghen ende hun ghebueren welstandt ghedaen hadden / hun te willen in 't goede afnemen / ende hun versekeren dat sy die van Embden in gheen saecken en souden willen voorstaen / die eenichsins mochten des Rycks gherechticheden ende sijne Keyserlijcke Majesteyt naedeelich wesen : maer alleenlijck dat sy die niet en willen in soo grooten perijckel verlaten / &c.

Vereenighde Landen verantwoorden hun actien teghen den Grave by Vorsten ende Heeren.

1602.

Graef Enno treckt uyt den Lande.

Graef Enno dit groot verlies ontfanghen hebbende / heeft hem uytten Lande gheabsenteert / om mede sijn klachten te doen over het onghelijck hem gheschiedt / daer-en-tusschen de regeringe bevelende sijnder Huysvrouwe de Gravinne / een dochter van Holsteyn/metten Joncheren van Kniphuysen ende Raet. Dese hebben ghesocht met hulpe van vrienden den twist neder te legghen / maer dat is sonder effect gheweest: dan den naesten Somer is de Grave in Hollandt ghetrocken / ende daer wert een Concordat ghemaeckt/als wy hier nae sullen verhalen.

Graef Enno vā Oost-Vrieslandt versoeckt een Admiraliteyts Collegie tot Embden voor 't Ryc op te Rechten/ende hy Admirael des Rycks te wesen.

Desen Grave Enno hadde nu eenen tijdt lanck aen den Rijcke ende by den Keyser / door sijnen Cancelier D. Thomas Frantzius / neffens Jonckheer Willem van Kniphausen / Pieter de Visscher ende sijnen Secretaris / (als die ghesonden waren om van sijn Graefschap van Oost-Vrieslandt vanden Keyser te ontfanghen de beleeninghe) ghepractiseert een Admiraliteyt int Rijck op te richten tot verdedinghe der vrijer Zeevaert in de Zee Oceane / der Duytsche Stroomen ende Havenen / ende om te dempen de Moghentheyt / Macht ende authoriteyt der Vereenichde Landen / daer hy seer over klaechde / als beswarende des Rijcx stroomen met Schattingen ende Imposten / als den Rhijn / Elbe / Weser ende Ems besettende met Wtleggers ende Oorloghschepen / daer mede sy de Commercien ende handelinghe onseecker maeckten / ende periculeus voor des Rijcx Onderdanen / mede Oost oft West uytvarende/ als dat sy vande Hollanders / Zeelanders / Duynkerckers / Engelsche ende Swedische ghemolesteert/ berooft ofte gheplondert werden / waer mede de Vereenighde Landen soo trotsigh ende machtich werden / datter gheenen middel voor de Eertz-hertoghen in Nederlandt bequamer ware / dan met sulcken Admiraliteyt tot redene te dwinghen / daer toe het Rijcke behoorde haer macht aen te wenden ende te contribueren / om niet alleene het Rijcke te defenderen / maer mede haer vyanden te offenseren: soo men het maer wilde laten berusten op de defentie/ soo soude de Vereenighde Landen meerder oorsaecke ghegheven werden / om met Enghelandt te exerceren openbare Zee-rooverije teghen des Rijcks Onderdanen/ende alsoo alle Commercien ende Koophandel te Water vant Rijcke / op Denemarcken / Pruyssen ende Polen te benemen / dies soudemen moeten Schepen ter Zee ghebruycken om sulcx te wederstaen / ende daer toe diende consent ende contributien by eenen Rijcks-dagh / daer men soude moeten verthoonen/hoe de Vereenighde Landen haer Afmaenbrieven ende Bevelen uytsonden op des Heylighen Rijcks stroomen / als den Rhijn / Ems / Weser ende Elbe/daer houdende haer Wtleggers ende Oorloghschepen / waer mede sy Tollen / Licenten ende Imposten des Rijcks Onderdanen af-dronghen / &c. 'T welcke de Keyserlijcke Majesteyt ende den Roomschen Rijcke tot groot merckelijck naedeel van hare Jurisdictie ende Hoocheyt streckte / daer teghen tot noch toe gheen klaghen oft protesteren gheholpen en hadde.

Want soo de Vereenighde Landen / als mede de Koninginne van Enghelandt/voor weynighe Jaren met openbare Mandaten des Rijcx Onderdanen/ verboden hadden op Spaengien te varen ende haer Schepen te confisqueren/ alsoo sy met een Schip van Embden den voorleden Somer hadden ghedaen/ alsoo soude te vreesen wesen / soo daer niet in voorsien werde/dat Denemarcken/ Sweden ende ander Ghebueren dat volghen ende nae-speelen souden / het welcke soude moeten strecken niet alleene tot naedeel vanden gemeynen Mans neeringhe/ maer mede tot des Rijcks-stenden schade in haer Tollen ende Imposten.

Waeromme hy besloot / dat een Admiraliteyt behoorde opgerecht te worden / met voorweten vande Zee-steden / ende met haer consent een Tol oft Convoy-ghelt opghestelt / om de kosten te vervallen van Oorlogh-schepen / daer mede souden des Rijcx Onderdanen bevrijdt worden vande sware Licenten die de Hollanders lichten op des Rijcks bodem / de Commercien op ende inden Rijcke verbetert / soo langhe de Hollanders op Spaengien niet en moghen handelen/diens inkomsten vermindert ende des Rijcx merckelijc daerentegen vermeerdert souden worden. Syne Keyserlijcke Majesteyt ende des Rijcks authoriteyt in aensien ghesterckt/ waer uyt ware te verhoopen/als de Vereenighde Landen soodanighe Ordonnantien souden sien / dat sy lichtelijck souden sien nae eenen goeden Vrede ofte beter Ghebuerschap met den Rijcke te houden. Ende soo dese Admiraliteyt by provisie eens int werck ghestelt werde / dat soude soo vele te weghe brenghen/ datter haest een generael consent tot sulcken Admiraliteyt vande Vorsten ende Rijck soude ingewillicht worden.

Vorder recommandeerde hy voor Stoel ofte plaetse om het Collegie van dese Admiraliteyt te resideren/ de Stadt Embden : want de Steden Lubeeck ende Hamborch waren te wijdt vande Nederlanden ghesceten/ de Weser en ware voor groote Schepen niet navigabel / den Rhijn en konde daer toe niet ghebruyckt worden/ midts de selve door Hollandt in de Zee loopt. Embden ware naest by Nederlandt / maer vijf mijlen vande Zee / seer Schip-rijck / met goede Havenen rondtomme haer/ van waer men nae alle gewesten konde Convoyen doen.

Ten lesten bewesen dese Soliciteerders datter geenen Persoon tot dese Admiraliteyt te bedienen als des Rijcks Admirael bequamer en ware te vinden/ als desen regeerenden Grave Enno/ hebbende alle de bequaemheyden/ Jaren/ wetenschap/ vrientschap van Potentaten / Vorsten / Heeren ende Ghebueren: als mede wijsheyt / voorsichticheyt / ende ervarentheyt van Schip-handel ende Zee-vaert behoorlijck/ als die van jonghs af daer sonderlinghe ghenuchte in geschept hadde.

Daer werdt mede ghediscoureert van 't ghetal der Schepen daer toe van nooden / wat Volck / wat Officieren / ende waer mede die Admiraliteyt ware te onderhouden / ende waer men die kosten soude vinden.

Ende soo daer onvoorsiens een groote macht van Schepen van noode ware / soo soude haren Grave van Oost-Vrieslandt alleene wel duysent Lastbare groote ende kleyne Schepen te wege brenghen/ waer onder ten minsten twee hondert met Grof Gheschut ende met allerley Krijghs munitie versien souden wesen / teghen alle de ghene die het Rijck te Water souden willen bespringhen / dat welcke in andere Rijcx Havenen niet en soude te vinden wesen : Sy verhaelden mede hoe groot de Schepen tot de Convoyen ter Zee behoorden te wesen / ende die binnen de Watten ofte Landen ende des Heylighen Rijcx stroomen bewaren soude / hoe de selve souden moeten toeghcrust wesen/ dat soude moeten tot discretie des Admiraels ghelaten worden / desghelijcks te ordonneren de Officieren / Capiteynen ende Krijghsvolck, &c.

Dit stuck was nu vanden Jare 1600. af heftelijck vanden Cancelier Doctor Thomas Frantsius by den Keyser tot Praga gesoliciteert / ende by middel vanden Heere Hanniwalt ende andere Raetsheeren den Keyser behandicht. Maer alsoo dit stuck requirerende was der Keurvorsten ende ander Stenden opinie ende consent / ende dat de Landt-saecken van Oost-Vrieslandt seer ongheluckich op anderen voet afliepen / als wy eensdeels verhaelt hebben / soo is de Erectie vande Admiraliteyt tot noch toe achter ghebleven.

In desen Winter in December was in de Stadt Ludick een beroerte tusschen 't Ghemeynte ende de Magistraet : 't Ghemeynte aldaer groot zijnde / ende van ouden tijden tot vryheyt ende oploopen genegen/ sy namen de Marckt ende het Stadt-huys in haer ghewelt/ ende een deel vande Magistraet ghevangen/ om seker Imposten op de Consumptien / sonder consent vanden breeden Raedt ofte Ambachten / ofte dat die werden ghecontinueert / die maer voor eenen tijdt (doen-men Hoey gingh beleggen) geconsenteert waren / welcken tijdt sy pretendeerden overstreken te wesen : dan dit is al door de voorsichticheyt vanden Bisschop gestilt / die reeckeninghe dede doen de Ontfanghers vande penninghen.

1602.

Wy sullen

1602.

Wy sullen hier verhalen den aenslagh op Geneva / om de selfsaemheyt vande gheschiedenisse / de nae-komers dienstlijck te weten / nae Copyen authentyck.

Aenslagh vanden Hertogh van Savoyen / op de Stadt vã Geneva.

De Stadt van Geneva / een oude Keyserlijcke Republique / gheleghen op de Lacke van Leman / tusschen Savoyen ende Switserlandt / is als eenen sleutel van Switserlandt / daer de Hertoghen van Savoyen altijdt seer nae ghestaen hebben / pretenderende Heerschappije daer over : ende die begeerte is seer ghewassen / sints dat de Stadt Anno 1535. de Ghereformeerde Religie aenghenomen heeft / ende daer van een voort-setter geweest is. Den Groot-Vader van desen Hertogh / Karel van Savoyen / hadde altijdt nae dese Stadt ghetracht / het welcke hem veroorsaeckte groot ongheluck / om dat hy ter contrarie verobligeert was. Van sijnen Sone Emanuel Philebert / zijnde een seer wys Prince / heeft de Stadt in vrede ghelaten : Maer den teghenwoordighen Hertogh sijnen Sone Charles Emanuel / heeft by alle moghelijcke middelen ghesocht dese Stadt te over-heeren.

Daer was een Jubilee te houden tot Thonon / een Stedeken 7. kleyne Fransche mijlen van Geneva gheleghen / alwaer ondert decksel vanden Aflaet / by Paus Bulle in dit Jubilee verleent / vergaderde alle hun bequaem Krijghs-volck / om de Stadt Geneva te beklimmen : ende om dat die vander Stadt geenderhande achterdencken en souden hebben / soo ware (weynighe daghen voor den aenslagh) gheweest een Raets-heere vanden Hertogh / ghenoemt Rochette / een President van Chamberye / inde Stadt Geneva / haer met schoone woorden alle versekerde toe-seggingen van gheduerighen Vrede doende : eenen Vrede nu twee-mael bevesticht tot Verbins / Anno 1599. ende tot Lyons Anno 1601. tusschen den Koningh van Vranckrijc ende den Hertoch : Voorts meer / den Heere van Albigny / een verlochent Fransoys / Lieutenant van des Hertoghs Krijghs-volck over 't gheberchte / hadde recht te voren by twee Brieven van sijn eyghen handt / aende Stadt gheschreven / seer ernstelijck vande groote affectie die den Hertoch ende oock hy hadden / om den Vrede strictelijck te onderhouden / dat welcke die Stadt een meerder vertrouwen veroorsaeckte.

Listicheyt des Hertoghs van Savoye om die van Geneve te bedriegen.

Aenvoerders om Geneva te beklimmen / den 21. December.

Desen Albigny / een Sone vanden Heere van Gordes / eertijdts Gouverneur van Daulphine / was wel een vande meeste Aensetters van desen aenslagh / met Brunaulieu / Gouverneur vande Stadt Bonne / die hadde 't leste Heyligh Olysel ghenomen / ende ghesworen dat hy niet meer wilde leven soo hem den aenslagh failgeerde. Den Hertogh heeft dese ende andere Oversten bescheyden den een-en-twintighsten Decembris / te vergaderen te Tembloers / een mijle van Geneva / met ontrent twaelf hondert Mannen / de welcke hy selve aenghesproocken heeft / den aenslagh licht maeckende / ende dat hy haer die Stadt ten besten ofte tot buyt gaf / het Manlijck volck doodt-slaende / die Vrouwen remitterende tot hunder discretie / ende heeftse alsoo vermaent voorts te trecken als sy souden de Trommel hooren slaen.

Oratie des Hertogs vã Savoyen aen sijne Soldaten.

Forme vant beklimmen.

Dese Troupen zijn alsoo ghetrocken nae Geneva / daer den Hertogh die volghde / ende met hem eenen Schotschen Jesuijt / Pater Alexander / die aen een zijde was om de Biechte te hooren van die opklimmen souden / die den Hemel toesegghende. Sy hadden drie Leeren al swart gheverwet / al van stucken ghemaeckt / elck stuck vier stappen lanck / om op Muylen te moghen ghedraghen worden : Dese met yser aen een vast ghemaeckt / konde men lanck maecken ende kort / ende boven aen 't eynde haddense rollen met vilten ofte Laken bekleet / om sonder gheluyt teghen de Mueren te vallen ende op te rollen : Sy hadden noch mede groote Hamers ende Vijlen om de Ketenen te breken : oock Petarts met alle behoorten daer toe bequaem.

Aldus ghereet wesende / zijn den twaelfden / ofte nae den Ghereformeerden styl / den twee-en-twintighsten December / op Sondagh / den donckersten ende den langhsten nacht vanden Jare. De kloeckste onder desen hoop zijn dese Leeren opgheklommen / ontrent twee hondert op den midder-nacht : den Heere van Albigny aen d'een zyde / ende den Pater Alexander aen d'ander zyde staende / de opklimmers den moet maeckende. 1602.

Den Hertogh daer-en-tusschen sondt terstondt Posten naer het Spaensch ende Napolitaens Krijghsvolck tot La Roche en tot Flunecy / om derwaerts toe mede te marcheren / niet twyfelende of die uytghekoozen twee hondert volcks / ghewapent nae behoorte / nu binnen zijnde / de Poorten souden open krijghen.

Dese twee hondert stille binnen zijnde gheraeckt / soo waren Attignac / Sonas ende andere haerder achte / twee ende twee door de straten ghegaen / om te besien ofte 't Volck wel sliepen / alsoo Sonas selve bekent heeft / ende 't rapport ghedaen aen d'andere die vast opklommen tusschen de Cortine vande Corratterie ende de poorte Tarasse / tusschen twee Toorens / daer sy hun een wyle stille hielden / eensdeels ligghende op de aerde / tot dat het tijdt soude wesen : want Brunaulieu ende andere Bewint-hebbers / waren in wille hun niet te roeren voor smorghens te vier uren / om / teghen dat het licht soude worden / alle haer stucken reede te hebben / ende dat haer Petardiers de Poorten hadden moghen open-breecken. Maer een Soldaet vander Stadt de Wachte hebbende / ofte Sentinelle op den Toren vande Munte / hadde wat ghehoort / ruysschende inden Gracht / ontrent derdehalf ure nae midder-nacht / ende waerschouwende dat den Corporael / die daer sondt een Soldaet met eenen Lanteerne / die welcke op de Borst-weeringhe ghekomen zijnde / siende ghewapende nae hem komen / riep / qui vive? ende met eenen schoot hy nae hun toe / dan sy overvielen hem / ende hy riep / arme / arme : hy werdt ghequetst ende ter aerden ghesmeten : de andere Sentinelle op den Toren / schoot oock / ende waerschoude daer mede het Corps de Garde.

Twee hondert Savoyaers binnen Geneve gheklommen den 22. December.

Worden ontdeckt en allarm ghe-roepen.

Brunaulieu ende de sijne / siende datse ontdeckt waren / resolveerden eenen aenval op vier quartieren te doen / aende Poorte Neuve / aen 't Corps de Garde vande Munte / ende te besetten de aenkomsten vant Stadt-huys ende vande Poorte Tarasse / om dat niet belet soude worden het wercken vanden Petard aende Poorte Neuve / die van buyten moesten op-ghebroocken worden / om het ander Volck in te laten / dat noch buyten lagh op 't pleyn-Paleys : Waeromme sy besprongen het Corps de Garde vande Poorte Neuve / dat maer derthien Man sterck was : passerende soo quetsten sy de Schilt-wacht / daer op eenighe vande Wachte afgheschooten hebbende / liepen wegh / den allarm ghevende aen die op 't Stadt-huys ende ander Plaetsen / die die Savoyers naer-jaechden totte Poorte La Traille / by den Arsenal / die terstont gheslooten werdt / waeromme sy keerden nae Poorte Neuve / daer sy meester van wierden / maer eenighe vande Wachte waren boven ghelooppen / ende hadden het schoof neder laten vallen. Den allarm daer en tusschen al-omme over de Stadt zijnde / ontwaeckten de Burghers / die elck liepen nae haren Rende vous ofte Ronde / ende daer begonden sy hun te barricaderen ofte te besetten aende houcken vande straten / daer een oudt Raedts-heere / Capiteyn van 't Quartier van Porte Tarasse / (die kloeckelijck wat te verre ghelooppen was) met eenighe andere doodt bleef / maer elck liep toe / ende de Klocken sloeghen allarm : daer teghen de Savoyers tusschen de twee Poorten op de Vesten (meynende wel Meester te wesen) riepen : Vive Espaigne , vive Savoye, ville gaigné, tue tue, à mort à mort, andere menghden hen onder de Burgerije / roepende arme / arme : den Vyandt ware aen Porte Rijve / om alsoo te diverteren ofte te keeren den toeloop aen die ander zijde.

Daer-en-tusschen eyndtlijck een hoop Borghers komende vant Stadt-huys / resolveerden die Poorte Neuve weder te bespringhen ende te winnen / maer van eenighe aende eerste Keten doodt bleven / maer werden wel ghesecondeert / dat den Petardier ghe-

Ghevecht binnen Geneva.

 heeten

heeten Prot daer doodt bleef/ besigh met sijn werck/ ende dreven den Vyandt nae de ander Ketene / ende soo voorts nae de Wallen/ daer sy op-ghekomen waren. De Savoyarts waren aen d'ander zijde aende Poorte vande Munte/ om daer langhs inde Stadt te komen/ daer dat sy mede te rugghe ghedreven werden : Sy begosten oock eenighe schoone Huysen/ gheleghen by de Mueren/ daer sy aen ghekomen waren/ wat in te nemen ende te plonderen/ breeckende door Petars de Poorte vande Stellagie/ maer werden ghedoodt ende eensdeels ghevanghen. Hier-en-tusschen het grof Gheschut van 't Bolwerck del Ope schoot langhs de Veste daer hun Leeren stonden / dat welcke buyten werdt ghehoort van 't Regiment vanden Baron de la Valdesire / al ghecomposeert van Fransche Overloopers / die wachtende waren in pleyn-Paleys / om mede inde Stadt te komen / imaginerende hoe sy de zijde Laeckenen / mette Spiessen meten souden / meynden dat den Petard de Poorte open gheslaghen hadde / ende riepen armé, armé, Ville gaignée, ende sloeghen de Trommele/ loopende nae de Poorte Neuve / die sy noch ghesloten vonden / waeromme sy keerden nae de Gracht daer de Leeren stonden / allwaer terstondt het Canon met naghelen ende steenen ghevult / onder trefte.

Op zeklommenen binnẽ Geneva' worden uyt geslagen den 22. Decem-ber.

Alsoo stondt mede het Peerde-volck reede ende bedroghen / die vast Victorie met haer Trompetten sloeghen. De Borgherye nu alle in Wapenen op de beene zijnde bijde poorte Neuve / hebbende ten lesten eenen harden aenval op haer Vyanden ghedaen / mede met Archibusen uyt de Huysen ende Vensteren schietende / van d'een Poorte tot d'andere toe / dies elck begoste te soecken hem te salveren : veel zijnder by de Leeren afgheraeckt / dan soo sy die ten lesten ghebrocken vonden / moesten sy van boven neder springhen / daer dat Pater Alexander ende den Ridder d'Andelot Borgoignon hun niet wel by vonden: daer bleven op de Vesten ofte Cortine vande Corraterye 54. dooden / meest Capiteynen ende Volck van commandement / ende derthien ghevanghenen / eenige daer van gequetst.

Den Heere van Albigny verbaest van 't ongeluck / siende de Courtaux de Boutique van Geneve (soo hy de Borgherye noemde) hem sijn kloeckste Volck van de Mueren neder-slaen / dede sijnen aftreck met groote schade / gheslaghen (alsoo was te ghelooven) vande wreeckende handt Godts over de meyneedicheydt.

Derthien gebangenen tot Geneva opgehangen.

Dit aldus ghepasseert zijnde / Sondaeghs nae de Noene ten twee uren / werden de derthien ghevanghenen by ordere van 't Magistraet / nae ghepronuncieerde Sententie vanden eersten Consul ende Syndique/gehangen/ ende gewrocht op 't Bolwerck del Ope / als straet-schenders / die teghen Recht aller Volcke / in 't midden van eenen Vrede / soo solemnelijcken besworen / sulcken moordadigheydt bestaen hadden.

Dese derthien stervende / betoonden leet-wesen / ghevende goedt ghehoor aende Predicanten / eyssende Godt ende den Volcke vergiffenisse : 't Magistraet hadde wel willen genadiger wesen / midts onder dese derthien veel van Adel waren / maer de gherechtighe gramschappe ende wille des Volcks / die voor hun ooghen saghen / hoe nae het Mes op haer keele was / 't gheweldt ende Vrouwen-schendinghe van haer Wyven ende Dochteren / vereyschte dese rechtveerdighe Executie. Twee daghen daer nae werdter geordonneert/dat de 67. Hoofden souden op de Galge ghestelt worden.

Ghetal der doode ende ghequetste binnen Geneva.

De Borgherije vander Stadt verlooren in 't ghevecht / in 't doncker twee uren duerende / sesthien Mannen / ende tot haerder Eeren / richten op een Heerlijck Monument tot eeuwigher ghedachtenisse / ende hadden oock mede wel soo veele ghequetste / waer onder waren twee vanden Raedt : de principaelste waren Monsieur Canard / oudt tachtich Jaren / Monsieur Bandiere / Capiteyn Bandel / Pierre Cabriole / Cambiago den Jonghen / den Sergiant de Volus / den Sone van Monsieur Martyn Galatin / met andere.

Het verlies vanden Hertogh werdt (mette derthien ghevanghenen) wel op twee hondert ghereeckent / daer onder mede die buyten door 't Canon doodt bleven / ende af-springhende hun selven den hals braecken / waer onder seer kloecke Edelen / als den Heere van Attignac den Ouden / ende Attignac den Cadet ofte Jonghsten / Brunaulieu / Cornage / Lieutenant van Albigny / Sonas / Chaffardon / de Grusy / La Tour / Payem / met andere / dier Namen van schaemte secreet ghehouden worden.

Memorabele gheschiedenisse van Sonas ende syn Huysvrouwe.

Onder dese derthien die ghehangen werden / wordt gheseydt een deerlick stuck dat verhalens weert is / datter van Albigny selve versocht was : Onder andere een wel bekendt Edelman Sonas ghenoemt / om vanden aenslagh te willen wesen / hy weygherde dat dickmael / dan ten aensien vanden Hertogh ende sijn eere / consenteerde ten lesten : ende so hy nu ghevanghen / moeste de Leere vande Galghe op-klimmen / vraeghde hy ofter gheen ghenade ware / ende soomen gheen mede-lijden met hem wilde hebben / datmen het toch wilde hebben met een Jonckvrouwe met seven Kinderen / ende met noch eene dat sy onder haer herte droegh / die hy wiste dat nae hem niet langhe leven soude : Waer op den Heere La Faye Predicant antwoorde / datter gheen ander mede-lijden voor handen was / dan soodanighe / als hy hadde ghehadt van soo vele arme Menschen / die hy rondt-om hem sagh : Als hy daer op vraechde ofter gheen ander doodt voor hem ware / antwoorde hem sijn Mede-ghesellen den Heere van Attignac / ende seyde / hy hadde het hem wel gheseydt / datmen niet en behoorde Geneva aen te tasten / ende dierghelijcke: Ten lesten begheerde Sonas datmen twee Paternosters ende twee Ave Maria voor hem lesen soude: Waer op de La Faye hem andtwoorde / datmen Godt voor hem bidden soude / alsoo Godt selve dat hadde gheordonneert. Nae dese doot dede de voorsz Joffrouwe / Huysvrouwe van Sonas / versoeck aende Heeren van Geneva / om te hebben 't Hooft van haren Man / om dat te sien ende te kussen eer sy storve / hebbende voor haer ghenomen niet te eten ofte te drincken / voor sy en ware by hem : Dat hooft werdt haer gheweygert / haer aenseggende dat het hooft ware ter plaetsen / daer het mochte tot eenen spieghel ende exempel dienen / elck een af te keeren van hun te begheven tot sulcken aenslaghen : des niet teghenstaende bleef sy volstandich in haer dwaes voornemen van niet te willen eten ofte drincken / ende soo is sy ghestorven met haer vruchte : Het welcke zijn grouwelijcke exempelen om voorsichticheydt te leeren.

Tot dancksegginge tot God / hebben des Stadts Magistraten bevolen te houden / thien dagen daer nae eenen algemeynen Vast-dagh ende Biddagh / daer sy vanden grootsten totten minsten in drie Kercken God gelooft ende ghedanckt hebben / voor haer miraculeuse verlossinghe.

Ende te overleggen 't ghene dat den Psalmist seyt / Het is te vergheefs ghewaeckt, daer Godt niet selfs de Stadt bewaert.

Aenslach op Geneva ghepracticeert vanden Syndique Blondel / die daer over werdt geexecuteert.

Eenighen tijdt hier nae isser seer miraculeuselijck ontdeckt / dat een vande treffelijckste Borghers ghenaemt Phillibert Blondel / Opperste Syndique van de Wacht / ofte Capiteyn vander Stadt / secreet verstandt ghehadt heeft met den Heere van Albigny / Aensetter vanden aenslagh op de Stadt / ende daer over beticht zijnde van slechte lieden / de welcke door de authoriteyt vanden Persoon ghedwonghen werden haer beschuldinghen lichtelijck af te gaen ende te herroepen. Maer hier mede en is desen Blondel nochtans niet te vreden gheweest / maer heeft die Persoonen willen ghestraft hebben anderen ten exempel / waer door de slechte Lieden zijn ghedwonghen gheweest om de straffe te voor-komen / vorder bewijs op te soecken / ende brochten voort ten lesten eenen Boer die Blondels brieven aenden Hertogh van Savoyen ende Albigny over ende weder ghedraghen hadde : Maer over dese saecke werdt wel twee oft drie Jaren gheprocedeert / eer desen Savoyschen Boer konde ghevonden worden : ten lesten

ghevonden

1602.

ghebonden zijnde / is de selve door authoriteyt vanden voorschreven Blondel ghekreghen / ende inde ghevangheniſſe in een gat tot Geneve ghestelt / den welcken hy daer door den Cipier ofte Bewaerder vande ghevangeniſſe / met gheldt ende groote persuasien dachte te corrumperen ende doen deposeren tot voor-deel van hem Blondel / ende alsoo 't Proces te eyndighen : Maer also desen Boer wilde by de waerheydt blyven / heeft Blondel voor dertich Kroonen met den Cipier gheaccordeert hem te verworghen/ ende te segghen dat hy hem selven verhanghen hadde/ ende alsoo werdt den Boer al slapende verworcht/ ende soo hy den strop hem om den hals liet / werdt bevonden dat hy hem selven niet konde verworcht hebben / om datter inden diepen kuyl geen plaetse en was om den strop vast te maecken / soo dat ten lesten het Feyt seer wonderlijck aenden dagh ghebracht werdt/ ende volkomelijck genoech bekent / dies desen Syndique Blondel op een Radt geexecuteert wert/ sterbende seer desperatelijck : Men seyde dat hy veel in Astrologia ghestudeert hadde/ ende een Nigromanticus ware. De Cipier alles mede bekendt hebbende / werdt mede ghedoodt.

Geneva neemt Garnisoen vande Switsers.

Die van Geneva namen aen tot hunder beter bewaringhe / een Garnisoen van ses ofte 700. Switsers : den Hertogh van Bouillion quam daer oock om haer te troosten ende te beraden : Den Heere Desdiguieres sondt Monsieur de Villars daer voor Gouverneur. Den Koningh van Vranckrijck self sondt haer Troost-brieven van Parijs vanden 8. Januarij/ bethoonende dat hem sulcken attentaet ter herten ginghe/ toesegghende assistentie/ al waert in eygen Persoone/ ghebiedende syne Stadthouders daer omtrent/ die Stadt by te staen ende sorghe daer vooren te dragen als haer eygen.

Koningh van Vranckrijck troost die van Geneva.

Den Hertogh van Savoyen heeft hier over groote schande behaelt by veel Potentaten / ende meest by syn ghebueren de Switsers / alwaer syn Ghesanten beschaemtheydt hebben moeten lijden : Onder andere den Grave van Tournon / residerende tot Friborgh/ dien werdt een bevel vanden Hertogh van Savoyen (synen Meester) ghesonden/ om hem te begheven nae Bern / om dese daedt te excuseren ende te justificeren/ tot welcken eynde / soude volghende syn Instructie/ allegheren drie redenen die den Hertogh rechtelijck tot dien aenslagh beweecht hadde : Ten eersten dat die van Geneva weygherden te betalen seeckere rechten die hem van oudts toequamen / ende die niet konnende ghekrijghen met haer granen ende goederen te arresteren ofte te weder-houden / hadde ghedocht het hem wel geoorloft ende behoorlijck te wesen / syn recht te soecken by dien middel / by welcken aenslagh hy selve in Persoon hem hadde willen laten vinden / om te verhoeden alle gheweldt/ bloet-stortinghen ende disorderen in sulcke actien / ende mede syn Krijghs-volck te beletten yet voor te nemen tot achter-deele van die Heeren van Bern ende ander syn gheallieerde / als lichtelijck ghebeurt in sulcke actien. De tweede redene was / dat hy die van Geneva niet en hieldt voor begrepen in 't Contract van Veyse / niet zijnde gheallieert met alle de Cantons / maer alleene van een partije. De derde oorsake was / dat hy gheadverteert was / dat de Heere van Desdiguieres hem wilde Meester vande Stadt maken / tot groot achter-deel van hem ende alle syn ghebueren / 't welck hy dochte voor te komen.

Savoyart heeft schande behaeldt over den aenslagh op Geneva.

Ontschuldinghe des Hertoghs van Savoye.

Dese Grave van Turnon verselschapt met eenen Secretaris vanden Hertogh / int doen van syn bootschappe / door de Heeren van Bern / merckende dat syn redenen niet wel ghenomen werden / sonder dat nochtans eenighe minste schaemte in hem konde gespeurt worden / soo versochte hy een Paspoort ende gheleyde om te vertrecken. Hem werdt geantwoort/ hy ware sonder Paspoort ghekomen/ hy mochte oock sonder Paspoort vertrecken / ende soo vertrock hy uytten Raedt: buyten zijnde / soo merckte hy dat het ghemeyn Volck over de straten hem nae-riepen ende dreychden / dies soo salveerde hy hem in een Huys/ van waer de Magistraet van Bern hem uyt hare Stadt deden gheleyden / ende vertrock weder met kleyne eere nae Friborgh. Veel ghebueren ende andere wijt-gheleghen Landen hebben mede-lijden gehadt mette Stadt van Geneva / principalijck die vande Ghereformeerde Religie / naemelijck het Koninghrijck van Enghelandt ende andere : ende die vande Ghereformeerde Nederlandtsche ende Fransoysche Kercken tot Londen in Enghelandt / vergaderden onder haer een ghewillighe gave van ses duysendt gulden tot onderhoudt van haer Garnisoen/ dat sy haer sonden : de Koningh van Enghelandt dede in alle de Prochien in Engelandt alle Sondaghe pedermans goede wille af-eyschen voor giste/ voor een gheel Jaer gheduerende.

1602.

Gheldt aen die van Geneva gesonden.

Ten lesten isser int volghende Jaer 1603. in Julio eenen Vrede by een Contract besloten / door het tusschen-spreken vande Switsersche Cantons / Glaris/ Basel / Solleure / Schafhuysen ende Appenzel / begrepen in vier-en-twintich Artijckelen : Onder andere werdt besloten / dat den Hertogh van Savoyen daer gheen Kryghs-volck inne brenghen en mach/ noch gheen Fortificatie maecken op vier mijlen nae de Stadt : maer haer Vrede bestaet meest in haer goede wachte.

Vrede tusschen den Hertogh van Savoyen ende die van Geneva ghemaeckt.

Vande saecken van Sweden hebben wy int 20. ende 21. Boeck vermeldt / Hertogh Karel van Sudermannen / Oom vanden Koningh van Polen ende Sweden / Stadthouder in Sweden / hebben met de Staten van Sweden goedt ghedocht op de actie ofte recht die de Kroone van Sweden pretendeert over Lyflant / 't selve voor Sweden te veroveren / alwaer hy in 't voorleden Jaer grooten Krijgh ghevoert heeft/ veel Steden ende Sterckten gewonnen/ Veldtslaghen geslagen/ verlooren ende ghewonnen/ hebbende den grooten Cancelier van Polen Samoysci seer sterck teghen hem / diens Legher hy by nacht overrascht heeft ende gheslaghen / ende door ghebreck van voeragie / hebben die Polen inden Winter moeten vertrecken. Hertogh Karel / ende met hem zijnde de Graven Jan van Nassouwen / ende Reynert van Solms / hebben Riga beleghert / maer in Januario vertrocken sy nae Sweden/ waer dat sy by den weghe by-naest verdroncken waren. Door desen Krijgh isser soo grooten dierte ende hongers noot in Lyflant ghekomen / om dat door de sneeu het Koorn bedeckt ende onder-bleven was / datter menigh duysent menschen van hongher storben : selve werde in veel plaetsen gheschreven van dit Jaer 1602. dat de Menschen d'een den anderen doodt gheslaghen ende ghegheeten hebben.

Hertogh Karel van Sweden Oorloghe in Lyflandt.

Polen gheslaghen.

Grooten honghers noodt in Lyflandt.

Noopende de Turcksche ende Hongarische saken met Sevenberghen / ofte Transilvanien / hebben wy te vooren wat verhaeldt/ als dat Sigismundus Battorus Vayvoda van Transilvanien/ contrarie syn resignatie van 't Landt aenden Keyser ghedaen / weder in 't Landt ghekomen was / ende sochte dat weder te winnen ende te besitten : maer swarigheydt daer inne vindende / heeft alle syn actie ende recht over-gegeven aenden Cardinael Andreas Battorus synen Cousyn/ een kloeck verstandich Heere / die welcke voor Vayvoda ofte Heere in 't Landt van Transilvanien ontfangen werde/ die welcke sochte terstondt des Keysers vriendtschappe / versoeckende dat Anna van Oostenrijck / die nu wettelijck van synen Neve Sigismond ghescheyden was / hem mochte ten Houwelijcke ghegheven worden/ ende so een geduerighe vrientschappe met het Huys van Oostenrijck maken / verworpende des Turcks hulpe / diens vrientschappe hy konde verwerben met een tribuyt van thien duysendt Kroonen Jaerlijcx.

Transilvaensche ofte Sevenberghsche Krijgh.

Andreas Barthorus Cardinael wordt Vorst van Sevenbergen.

Den Keyser en heeft dit niet wel-ghevallen / maer heeft teghen hem verweckt Michael den Vayvoda van Wallachien / die teghen den Cardinael Battorus te Velde trock / die nu sterck van volck was gheworden / met Turcksche ende Poolsche hulpe / maer den Cardinael werdt gheslaghen/ ende op de vlucht doodt ghesmeten/ ende syn Hooft afghehouwen/ ende op een Lancie de Wallaghsche Vayvoda ghebrocht/ ende elders by Potentaten gevoert.

Cardinael Andreas Barthorus Vayvoda van Transilvanien wordt geslagen.

Aldus werdt den Keyser weder Heer van Transilvanien / daer hem doen Sigismundus Battorus wederomme teghen stelde / ende spande aen metten Vayda van Moldavien Jeremias / hulpe soeckende

Vayvode van Wallachien neemt Moldavien in.

1602.

aenden Turck / dan sy werden terstondt vanden Vayvoda van Wallachien vervolght / ende vluchten t'samen op de Frontieren van Polen / waer door den Wallacher gheheel Moldavien innam / om dat Jeremias daer ghehaet was / dies stelde hy daer synen Sone tot Gouverneur / inden naem vanden Keyser / ende sloegh oock eenen slagh met victorie tegen Battorus.

Daer-en-tusschen soo hadde den Grooten Cancelier van Polen Samoscius / om niet alleene den Battor Sigismond weder in te stellen / maer oock om Moldavien weder onder de Kroone van Polen te brenghen / macht van Volcke vergaert / dies den Wallacher Wayda hem vreesde / ende socht doen seer vlijtelijck de vrientschappe vanden Keyser / toe-segghende alle ghetrouheydt / soo hy maer in die Landen als Stadt-houder in des Keysers name mocht gouverneren / ende alsoo mochte gheprefereert wesen voor alle andere / ten ware den Keyser een van sijn Broeders in Persoone daer wilde senden / die wilde hy dan alle gehoorsaemheydt bewijsen : hier over soo trock hy selve nae Praga den Keyser te besoecken.

Vayvoda van Wallachien by den Keyser.

Terwijlen waren die Staten van Transilvanien vergadert tot Clausenborgh / ende verkoren wederomme Sigismundum Battor / versoeckende des Keysers goeden wille ende consent daer toe / ende kregen vast eenige Steden inne : maer den Keyser hadde in 't voor-gaende Jaer sesthien-hondert een / den Georgio Basta alle sijn macht doen vergaderen / ende den Michael den Wallacher / die hem was komen besoecken / veerdichde hy oock af / om hem met alle sijn Volck metten Basta te vervoegen tegen den Battor / met last 't Landt geheel hem te onderworpen. Sigismond Battor hadde nu weder eenen schoonen Leger Volcks vergadert / van alle soorten van Volcke / mede van Tartaren ende Turcken : Ende hebben den eersten Augusti 1601. eenen Veldt-slagh ghedaen / daer den Battor den slagh verloor / met sijn Gheschut ende veel Volcks.

Verscheyden beroerten in Transilvanien.

Desen Michael Wallacher / hebbende met Basta dese Victorie ghehadt / ende mette andtwoorde des Keysers / op eenich sijn versoeck / niet wel te vreden zijnde / heeft secretelicken begonst mette Polen / Tartaren ende Turcken te handelen / hoe hy hem selven Over-heere in dese Landen mochte maecken : het welcke Basta ghewaer wordende / sondt om hem den 18. Augusti / om met hem wat te handelen van groote saecken / dat welcke alsoo Michael weygherde te komen / sondt twee Vendelen Walen ende twee Vendelen Duytschen om hem te vanghen / 't welck den Vayvoda Michael siende / riep om hulpe / ende trock sijn Sweert / daer over hem een Wael met een Spiesse door-stack / ende een ander sloegh hem dat Hooft af / ende plonderden sijn Legher : Brieven vindende in sijn Tente / daer Basta 't Feyt mede justifieerde ofte ontschuldichde / ende nam sijn Kryghs-volck een deel in dienste / ende een deel afdanckende : ende alsoo kreegh Basta meesten-deel alle het Landt van Transilvanien inne voor den Keyser.

Vayvode omgebracht.

Maer noch in dit Jaer sesthien-hondert twee / zijn ettelijcke Oversten op-ghestaen / ende onder anderen eenen Overste Seckhel Moyses / die oock gheslaghen werdt : Waer over ten lesten den Sigismundus Battor seer coragieus / maer ongestadich / nae veel ongheluckken hem begheven heeft in handen vanden Georgio Basta des Keysers Veldt-overste / die langhe in Nederlandt ghedient hadde / met alle de sijne : den Keyser hem ghevende Heerlijckheden / ende dertich duysendt Daelders Jaerlijcx in 't Landt vander Slesie : Waer over dat Basta dede verkondighen den Landt-saten alle Vrede / ende die als Vrienden ende Vassalen voort-aen te tracteren ende te beschermen : Maer daer was sulcken honghers noodt ende dierte / midts dat de Landtslieden al verstroyt ende vernielt waren / datmen bevonden heeft Menschen d'een den anderen te eten.

Sigismundus Battor overwonne / gheeft hem over totten Keyser / ende alsoo werden die vã Transilvanien onder den Keyser gebracht.

Maer alsoo den Keyser / als Koningh van Hongarien gheerne sochte die Landen onder sijn Kroone te brenghen : soo hebben die van Polen / ende mede den Turck / hen daer teghen gestelt / die Landen liever siende onder particuliere ende neutrale Heeren : waeromme sy altijt d'een ofte d'ander op worpen : als noch dit Jaer dede den Oversten Zechel Moyses / die noch op dit Jaer strijdende was.

Wy hebben vooren verhaeldt / dat Alba Regalis ofte Stoelweyssenbergh / by de Christenen ghewonnen was / ende sints en hebben die Turcken niet nae-ghelaten om dat weder te krijghen / ende hebben dat etlijcke Maenden beleghert : maer ten lesten in Augusto is de voor-Stadt by de over-gheloopen Fransoysen ende Janitseren inghenomen met ghewelt / daer dat veel Hayducken vermoordt werden : daer nae werdt die Stadt seer hart aengheballen / die hun hoopten te defenderen op hoope van ontset / maer het meeste Krijghs-volck binnen hebben 't willen over-gheven : ende soo is de Stadt weder verlooren / ende den Gouverneur / den Grave van Isolano / werdt met meer andere ghevanghen wegh-ghevoert.

Alba Regalis werdt weder by de Turcken genomen.

Den Oversten Heer / Herman Christoffer Rosworm / ghereedt zijnde om Alba Regalis te succurreren / is nu ghetrocken nae Buda / anders Ofen ghenoemt / die op de Riviere Donauwe ligghende / ende heeft over d'ander zijde vande Riviere een Stadt / Pest ghenoemt / de welcke Steden met een Brugghe d'een aen d'ander gehecht zijn / om in noodt malkanderen by te staen.

Christenen nemen Pest / ende strijden om Buda.

De Christenen hebben met toeghemaeckte Schepen de Brugge besprongen : ende terwijlen die Turcken die defendeerden / was den Grave van Sults aende Landt-zijde / ende viel inde voor-Stadt van Buda / de Wasser-Stadt ghenheeten / ende die inghenomen hebbende / verdreef de Turcken vande brugge inde vlucht / ende so brakense de brugge af : Daer-en-tusschen beklommen sy over d'ander zijde de Stadt van Pest / ende gheraeckten daer binnen / alles doodt slaende / maer den meesten hoop verliepent op stercke plaetsen / ende salveerden soo haer leven met compositie : dit geschiede ontrent November 1602. Daer nae eyschten sy Buda oock op / dat wel beschietende / maer die stelden hun wel ter weere : daer nae quam eenen Turckschen Legher om Buda te ontsetten / ende Pest te belegeren / maer te vergheefs : de Christenen hebben Pest meermaels ghevictualieert / ende Buda ghesocht besloten te houden / sy hebben daer toe eenighe Eylanden ingenomen / inde Donauwe Riviere gelegen / seer bequaem / gheheeten Adon / Feltnar ende Zolna / ende andere plaetsen.

Desen Winter van 't Jaer sesthien-hondert twee / is tot Brussel tijdinghe ghekomen / dat de Vloote uyt West-Indien in Spaengien aengekomen was / ende voor des Koninghs reeckeninghe gebrocht twee Milioenen / drie hondert ende 75. duysent / acht hondert / veertich ende ses Realen van achten : voorts voor particuliere Kooplieden / ses Milioenen 600. ende 70. duysent ende drie hondert dertich Realen van achten / met noch 2229. Cassen Consenille ende Indigo / ende 42. Cassen Peerlen ende Smaraghden. Men vernam mede dat het Landt Brasilien langhs de Zee-kust / beseten vande Kroone van Portugael / Jaerlijcks den Koningh weert was ende uytbrochte vijf hondert duysent Ducaten.

West-Indische Vlote t'Huys komende rijck in Spaengien.

Brasilien den Koningh Jaerlijcks weert vijf hondert duysent Ducaten.

Daer werdt desen Winter inde Vereenighde Landen gelet op de middelen van gelde / voor de Oorloghe vanden toekomenden Jare : alsoo oock den Eertz-Hertogh dede.

Veel Krijghssche inventien ende aenslaghen op Steden / zijn in Nederlandt van weder-zijden gepractiseert / die tot geenen effecte gekomen zijn.

Van den vijfden Meert / Anno 1603. heeft Graef Hendrick vanden Berge een aenslagh gemaeckt op 't Casteel van Wachtendonck in Ghelderlandt / door eenen Visscher / die stroo met een schuyte op het Rivierken / de Niers ghenheeten / int Casteel voerde : ten eynde hy eenighe thien ofte 12. Soldaten van Venlo onder het stroo gheborghen / binnen brochte : dat selve dede hy desen vijfden Meert / hebbende in sijn Visch-schuyte den Capiteyn Lambert Pas-man / met noch 14. Mannen onder 't stroo verborghen / quam by de brugge van 't Casteel / ende badt de Schiltwachte (een

't Kasteel van Wachtendonck werdt by die van Venlo ingenomen / den vijfden Meert.

van

van sijn kennisse) hem de handt te gheven / om opt Landt te springhen: 't welcke de schilt-wachte doende / trock hy hem gheweldelijck int Water / hem doorsteeckende / doen spronghen die andere upt het stroo / ende namen de Poorte inne / ende overweldighden de Wachte met hulpe van die daer te vooren in ghekomen waren / maeckten hun alsoo Meester van 't Casteel / in-nemende noch eenen hoop vant Garnisoen van Geldre / die daer omtrent daer op waren wachtende. Den Gouverneur Rijhove werdt daer ghevanghen: ende soo dit seer subtijlelicken toeginck / en konden die vander Stadt daer in niet helpen: maer hebben terstondt teghen 't Casteel haer in drie uren (met hulpe van 't Garnisoen / eensdeels upt Oosten-de ghekomen zijnde) gheboolwercht / ende ghereetschappe gemaeckt om dat te beschieten.

Wachtendoncks Casteel werdt by die vande stadt weder verovert.

Het ghebeurde dat op dat pas de Rit-meesters Cloet ende Quaet daer omtrent met haer Rupterie rydende waren / ende van dat rumoer hoorende / begaven haer inde Stadt van Wachtendonck / ende deden daer soodanighe teghenweer teghen 't Casteel tot dat sy meer Krijghs-volck by haer kreghen / mette welcke sy dat van buyten ende binnen beleghherden: ende soo daer gheenen voor-raedt van victualie int Casteel en was / soo hebben sy nae ses daghen moeten composeren met die vander Stadt / daer mette Wapenen upt te trecken / ende twintich Wagens voor haer ghequetsten upt te voeren / ende de ghevangenen werden van weder zyden verlost: Ende den Ritmeester Quaet bleef daer Gouverneur in Rijhovens plaetse / tot dat hy daer weder in quam.

Elisabeth Koninginne van Enghelandt wordt kranck.

In desen Winter / vanden Jare 1602. is de Koninginne Elisabeth van Engelandt / zijnde nu int 70. Jaers haers levens / een Jaer climaterich / swaermoedich allenskens in een traghe sieckte ghevallen zynde in haer Hof tot West-Munster / ende de sieckte door de koude locht vermeerderende / is sy nae Kersmisse van daer verhuyst nae Richmondt / een Palleys van haer Groot-vader ghebout / Hendrick den sevensten Koningh van dien Name / op de Riviere van Thamis ghelegen / vijf Enghelsche mylen van Londen / om aldaer de goede Locht ende stilte te genieten / de bequaemste toevlucht van quellinghen ouderdom: maer de sieckte allenskens toekomende / ende de vitale ofte levendige vochticheden haer begevende / is dagelijcx weecker ghewoorden: alle hulpe van Medecijnen verachtende / alsoo sy opt ghedaen hadde / genooten hebbende redelijcke gesontheyt.

Werdt verdrietich ende jaloers over haer successie / Essex doodt / etc.

Sy is metten ouderdom korsel / verdrietelijcken ende sorghvuldiger ghewoorden / denckende ende eensdeels merckende / dat haer Onderdanen de ooghen hadden op de opgaende Sonne / te weten / op Jacob den Koningh van Schotlandt / wiens recht totte Kroone sy (hoe wel door haer wijse voorsichticheyt niet opentlijck / nochtans van gherechticheyts weghen) altijdts gunstich haer vertoonde: Waer upt waren ghesproten de proceduren teghen den Grave van Essex / die haer seer verdroten / van sijn wel-meynen meerder beschept na sijn doot vernemende: merckende dat daer upt ghekomen was een verbreedinghe van hare Onderdanen tot haer / by de acclamatien ende gheluck-wenschinghe vanden volcke in publicque vergaderingen.

Haer verdriet over 't succes van Yrlandt.

Haer heeft mede ter herten ghegaen (alsoo veel achten) hoe-welse noyt daer van mentie maeckte / dat sy d'Oorloghe in Yrlandt niet en konde totten ghewenschten eynde brenghen / ende dwinghen haren rebel / Hugo Oneal (die sy tot eenen Grave van Tir-Oen verheven hadde) het zy door de slappicheyt van haer Krijghs-volck / ofte door de woestheyt der plaetsen verontschuldicht: hoe wel hy vanden Baroen de Heere van Montioye ghedwonghen werdt haer ghenade te versoecken / die hy nu ghenoech verkreech op de selve conditien / die hy soo langhe te vooren vanden Grave van Essex versocht hadde: Nu leetschap hebbende dat sy hem doen gheen ghehoor ghegeven hadde / door dien dat dien Krijgh sints soo veel ghelds / sorghe / goedt ende bloedt ghekost hadde / ende dat door de vyanden vanden Grave van Essex die hem die eere misgunden.

Daer-en-boven verstondt sy dat de ghebueren Koningen ende Potentaten haer moeyden / ende sochten te beletten dat den Koningh van Schotlandt / wanneer hy haer soude succederen / die twee Kroonen ende Rijcken van Enghelandt ende Schotlandt / niet aen een brengen soude.

Achterdencken over haer gebueren nae haer doodt.

Haer Roomsche Catholijcke Ondersaten ende Recusanten / trachten seer dat door de authoriteyt vanden Paus ende hulpe van gebueren / haer geenen Koningh succederen soude / dan die goedt Roomsch Catholijck ware / ofte die immers der Catholijcke Religie vrijheyt toelaten soude.

Over haer Roomsche Catholijcke Recusanten.

Dese dinghen alle by dese voorsichtighe Princesse in haren verdrietelijcken ouderdom te veel overleyt ende gheconsidereert / hebben in haer ghewrocht een swackheyt des Gheests ende des Lichaems / soo dat sy seer magher wert / zijnde nochtans gheen strenghe toevallen van fleryn / steen / colycke / ofte dierghelijcke onderworpen / meest gheleeft hebbende in goeder ghesontheyt.

Haer sieckte ende gesontheyt.

Sy was seer sober in eten ende drincken / als die door een ghewoonte hadde haer Noen-mael ofte Avondt-mael niet te doene / voor den hongher haer dwongh. Des niet te min / is sy ten lesten door den droogen kouden ouderdom in stille melancolische ghedachten ghevallen / dat sy niet konde slapen / ende appetijdt verloor / ende en wilde nochtans gheen Medecijne ghebruycken / seggende niet sieck te wesen: niet willende haer begheven tot slapen ofte te bedde gaen / noch tot eenich vermaeck: Mede en wilde sy haer ten lesten niet meer oft seer luttel met eenighe Landt-saecken bekommeren / dan sy bleef stil sittende / wat perijckel de Raets-heeren ende Medecijnen haer voorhielen.

Maticheyt in eten ende drincken.

Haer vervallentheyt inde sieckte.

Dese swackheydt haer van Lichtmisse af by-blijvende ende daghelijcx verergerende / sonder datmen nauwelijck eenigh bevel / ordre / ofte ghebodt van haer konde krijghen / noch eenigh testament / daermen haer niet van dorsde vermanen / jae selve niet voor haer Hof-dienaers ofte Vrouwen / soo hebben de Raedts-heeren ten lesten by haer int Hof geroepen des Rijcks Officieren / den Major vande Stadt Londen / die het Lichaem van die vermoghende stadt presenteert / den principalen Edeldom mette Geestelijcke / al tot Richmont int Palleys / ende haer gesterckt met eenigh Peerden-volck / ende der Koninginnen Garde / teghen alle inconvenienten die mochten overvallen / ende hebben soo t'samen gheraedtslaecht / soo haer Koninginne quame aflijvich te worden / sonder Successeur te noemen / wien sy de Kroone met recht / om den Vrede te behouden / mochten op-draghen / alle de ooghe hebbende op den Koningh van Schotlandt / als naeste Erve.

Gheen Testament makende / sorgen Rijcx Officieren over Landts-Vrede.

Dese Koninginne daghelijcks meer afnemende / ende luttel ofte gheen antwoorde ghevende / principalijcken alsmen haer van Landt-saecken sprack / soo en heeft sy niet ofte luttel van haren Successeur ghedisposeert / maer noch uytghestelt / ten aensien vande gebueren Koninghen gheen oorsake te gheven yet daer tegens voor te nemen.

Luttel ghe-ordonneert van haer successeur.

Als Doctor Witgift / Aerts-bisschop van Cantelbergh / manierlijck van Godt / van 's Menschen ellende / ende van sterven vermaende / heeft sy hem meermael wel gheantwoort / maer met luttel woorden / tot sterven wel bereydt te zijn.

Haer gherustheyt tot sterven.

Ende alsoo is dese groote Koninginne in stilheydt allenskens afgaende / ten lesten ghestorven smorghens voor den daghe den derden April / ofte na den ouden Engelschen stijl / den 24. Meerte tot Richmont / met open deuren / dat alle die van 't Hof waren dat sien mochten / in 't 70. Jaer haers ouderdoms / gheleeft hebbende 69. Jaren / ses Maenden ende 17. daghen / ende over de 44. Jaren gheregeert.

Haer doodt / ouderdom ende tydt van regnatie.

Sy werdt seer solemnelijcken begraven met grooter pompe tot Westmunster den achtsten Mey / ende werdt gheleydt inde Capelle ende Graf van haren Groot-vader / Hendrick den sevenden / ende haer Groot-moeder / by haren Broeder Koning Edward den sesten: Maer sints nae drie Jaren / is haer Lichaem daer weder upt-ghenomen / ende in een Capelle daer by gheleydt / by haer Suster de Koninginne Maria / daer voor haer een Heerlijcke tombe

Haer begravenissen.

1602. tombe van Marbar nu ghemaeckt is / Anno 1606. met dese volghende inscriptie.

Memoriæ sacrum,

Religione ad primævam sinceritatem restaurata. Pace fundata, Moneta ad justum Valorem reducta, Scotia Gallis liberata. Rebellione domestica vindicata. Gallia malis intestinis præcipiti sublevata. Belgio sustentato. Hispanica Classe profligata, Hibernia pulsis Hispanis & rebellibus, ad deditionem redactis pacata. Redditibus utriusque Academiæ lege annonaria plurimum adauctis, tota denique Anglia ditata, prudentissimeque Annos xlv. admistrata, Elizabetha Regina Vixtrix, triumphatrix. Piætatis studiosissima, fæliciss ima, placida morte septuagenaria soluta, mortales reliquias, dum Christo jubente resurgant immortales, in hac Ecclesia celeberrima ab ipsa conservata & denuo fundata deposuit.

Obijt xxIIII. Martij, Anno Salutis 1602. Regni xlv. Ætatis lxx.

Memoriæ æternæ.

Elizabethæ Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Reginę, Reg. Henrici vIII. Filię. Reg. Henr. vII. nepti. Reg. Eduard. IIII. pronepti. Patriæ parenti. Religionis & bonarum artium altrici plurimarum linguarum perititia preclara, tum animi tum corporis dotibus Regisque virtutibus supra sexum principum.

Incomparabili.

Iacobus Magnæ Britanniæ, Franciæ & Hiberniæ, Rex virtutum & Regnorum hæres, bene merenti.

Dit stondt ter zijden.

Pie posuit.

Regno consortes & vrna, hic obdormimus.
Elizabetha & Maria sorores, in spe resurrectionis.

Dit is in Duytsche soo veel ghesepdt/als:

Tot ghedachtenisse ghesteldt.

Vande Koninginne Elisabeth / Verwinster/ Triumpheerster / de deuchdelijckste gheneghen/ ende de gheluckisalichste / om dat sy de Religie tot de oude oprechticheydt hersteldt heeft : den Vrede ghevest: 't Gheldt totte rechte weerde gebrocht: Schotlandt vande Fransoysen verlost : haer binnen-landtsche Rebellien ghebroocken : Vranckrijck vallende door inwendich quaet/ op-gheheven : Nederlandt opghehouden: de Spaensche Vloote verstroyt: in Yrlandt de Spaengiaerden uyt-ghedreven / haer Rebellen daer ghestilt: De Scholen ende gheheel Enghelandt verrijckt/ ende seer wijsselicken 45. Jaer gheregeert hebbende / ende nu in 't 70. Jaer oudt / heeft met een soete doodt haer sterffelijckheydt afghelepdt / om met Christo tot onsterffelijckheydt te verrijsen: ende is in dese Kercke van haer gheconserveert ende herstelt/ begraven.

Sy storf den 24. Meert / in 't Jaer ons Heeren 1602. haerder Regieringe 45. haers Levens 70.

Ter Eeuwiger Memorie:

Van Elisabeth / Koninginne van Enghelandt/ Vranckrijck ende Yrlandt : Koningh Hendrick den achtsten Dochter: Koningh Hendrick des sevendens Nichte: Koningh Eduard den vierden ander Nichte: Een Moeder des Vaderlandts : van Religie ende alle goede konsten een Voester : in alderhande spraken ervaren: ende voorts een Princesse in alle Lichamelijcke ende Gheestelijcke gaven / ende Koninghlijcke deuchden/ boven den Vrouwelijcken aert begaeft/ ende by niemandt te gelijcken.

Jacob van Groot Brittannien / Vranckrijck ende Yrlant / Koningh van haer deuchden ende Koninghrijcken/ haer Erfgenaem/heeft de Wel-verdiende dit Graf seer erbarmlijck opgerecht.

Haer ghedaente ende wesen.

Sy was een schoone wel-ghemaeckte ende ghestreckte Vrouwe van statuere / eer onder de langhe/ dan middelbare Vrouwen ghereeckent te worden: was kloeck op haer Leden / wel te Peerde ende te Voet: sy hadde een fraey / rondt / hoogh voor-hooft/ geel blont hayr / bruyne wackere ooghen / ende witte tanden / alsoo wy die selve in haer jonghe daghen / eer sy totte Kroone quam/ghesien ende ghekendt hebben/ ende daer nae mede als sy oudt ende magher ghe worden was: sy hadde een klare heldere stemme int spreken: sy hieldt een Koninghlijcke gravitept / Majestept / ende vriendelijckheydt in alle haer wesen/ spreecken ende gaen: sy was seer kostelijck ende pompeus in kleederen / kleynodien juweelen ende cieraet. Sy hadde haer ghenuchte in alderhande Musiecken-spel / in lesen / ende in kloecke/ schalcke/ vernuftighe/ boerdelijcke ende belachelijcke redenen / dat de Italianen Mottegiare noemen. 1602.

Haer ghenuchte ende tijt kortinge.

Voor haer Lichamelijcke exercitie hadde sy het rijden/wandelen ende dansen / daer sy sonderlinghe verstant van hadde.

Haer exercitie.

Sy was verstandich, seer vernuft / ende van seer goeder memorie/ soo dat sy wonderlijcke goede kennisse droech van lieden die sy langhe te vooren maer eens ghesien hadde / recht oordeelende van yeders verstant.

Haer verstant ende memorie.

Sy was wel-spreeckende met een edele klinckende stemme: sprack neffens haer eygen tale / goet Latyn/ ende dat seer bequamelicken: Italiaensch seer geerne/ Fransoys wel: verstaende Griecx en oock Spaensch: alle Ambassadoren in hun tale meest aenspreeckende: was gheleert van veel lesens / de gheleertheydt liefhebbende / ende die seer vorderende: de Universiteyten ende Scholen begavende: daer onder de Doctoren Latijnsche Oratien doende/ende die voor-staende waer sy konde.

Haer welsprekentheyt ende geleertheydt in alderhande Talen.

Sy en hadde gheen ghenuchte in Paleysen te bouwen / ofte andere timmeragien / dan wel in kostelijcke fraeye Schepen/ende die seer Koninghlijck.

Sy was ghesparich/ nochtans magnifyck: boude gheen Paleysen/ maer wel Schepen.

Sy was ghesparich ende vroet / alle onnotelijcken kost hatende / nochtans seer magnifyck / daer 't hare ofte des Landts eere trefte: hadde altydt goede provisie van Wapenen van Geschut ende van Amunitie.

Noopende Houwelijcken / heeft sy noyt aenghegaen: sy was te groot van moede / om eenighe van haren Onderdanen te trouwen : 't Houwelyck vanden Koningh van Spaengien werdt haer aenghe boden / daer sy van grouwelde : Daer nae heeft den Koningh Ericus van Sweden haer langhe versoeck gedaen/zijnde een seer fraey/ jong ende kloeck Prince/ die tot haer sont sijnen Broeder Johan / den Hertogh van Finlandt / die naemaels selve in Sweden heeft ghesuccedeert.

Van haer weygerende Houlycken.

Des Konings Ericx van Sweden.

Daer naer is sy seer versocht gheweest vanden Keyser Maximiliaen voor sijnen jonghsten Broeder/ Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck / door de vorderinghe ende middel vanden Hertogh van Wirtenbergh / daer over dat twee-mael vanden Keyser voorsz in Enghelandt ghesonden werdt sijnen Ambassador Heer Adam Sweckovits / een seer goedt treffelijck ende bequaem Man / diemen Anno 1565. den tweeden Junij / Artikelen van een Contract (voor beworp) over-gaf / die waren ten eersten / dat hy gheen Wetten / Privilegien noch Religie / soude moghen in Enghelandt veranderen. 2. Dat het alles in Enghelandt soude by Inlanders gheregeert worden ende blijven. Het 3. Dat de Koninginne noch hare Kinderen buyten Enghelandt niet souden moghen ghevoert worden teghen haren danck. 4. Souden over Dowarie mede moeten accorderen. 5. Dat haer Schepen / Gheschut / Juweelen / Ec. nae haer doodt niet souden moghen vervoert worden. 6. Dat haer Koninghrijcken in gheen vreemde Oorloghen souden moghen ghetrocken worden / sonder Koninghrijckens hooghen noodt. 7. ende 8. waren/ om te handelen van vorderinghe ende alliantien int Roomsche Rijcke te verkrijghen / ofte by Spaengien ofte by Nederlandt / van Ordonnantien ende Staet des Huys-houdens des nieuwen toekomenden Koninghs Ec.

Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck.

Maer dit Houwelijck is oock achter gebleven door den Grave van Leycester/behendelicken geexcuseert/ ofte dat de voorsz conditien te hart scheenen / ofte dat Spaengien ofte de diversitept van Religie dat belettede : Want den Eertz-Hertogh Karel troude Anno 1571. sijn Nichte/sijn Susters ende des Hertogs van Beyeren Dochter.

Sints werdt dese Koninginne aenghesocht uyt Vranckrijck / voor des Koninghs Karels den neghendens Broeder / Hendrick Hertogh van Anjou/ naemaels Koningh van Polen ende Vranckrijck : Maer de moort van Parijs Anno 1572. veranderde dat versoeck.

Hendrick Hertogh van Anjou.

Ten lesten

1602.

Fransoys Hertog van Alenchon en Brabandt.

Ten lesten is sy seer versocht gheweest vanden jonghsten Broeder van Vranckrijck / Fransoys / Hertog van Alenchon / Anjou ende van Brabant / Ec. die aldaer ghehult werdt: maer 't selfde scheen meer om den selven te vorderen totte Heerschappyen van de Nederlanden / dan andersins. Maer sy is ongheghoudt ghebleven / om vele respecten / ende ontsiende eenigerhande subjectien ende oock jalousien: ongetrout best haer authoriteyt behoudende. Oock is van haer secreetste vrienden ende bywoonders gheseydt / dat sy selve een onbequaemheydt in haer Lichaem tot generatie vreesde.

Sy was opghebrocht inde Ghereformeerde Religie.

Sy was de Ghereformeerde Religie gheheel toeghedaen: want by haer Moeders bevel ende last haer op-sienders ghegheven / was sy daer in opghebrocht / ende dat midts den goeden wille die de Koningh / haren Vader / haer toedroech / alsoo wy int eerste Boeck van haer Moeder alles verhaeldt hebben.

Haer verdriet ende gevangenis in haer Suster Koninginne Marien dagen.

Alsoo sy om haer Religie / inde daghen haers Susters / de Koninginne Maria / te Hove niet seer aenghenaem en was / ende daer naer voor medeplichtich ghesuspecteert van Sir Thomas Whyat / conspiratie teghen des Koninginnen Houwelyck met Spaengien / soo werdt sy wel stricktelyck ghevangen ghestelt inden Toren van Londen / in groot peryckel haers levens / daer haer niemandt van en bevrijde dan het Houwelijc vande Koninginne vā Schotlandt / metten Dolphijn van Vranckrijck: uyt vreese / die het Huys van Bourgondien / ofte Keyser Karolus de vijfde hadde / dat by dat Houwelyck / Maria stervende sonder kinderen / soude moghen Vranckrijck / Enghelandt / Schotlandt / ende Yrlandt / onder een Kroone komen. In welcken tijdt haerder gevangenisse inden Tour / ende namaels int Landt gheregeert ofte gheconsineert / heeft sy haer meest tot studeren ende contemplatie begeven.

Totte Kroone gekomen schorste alle vervolgen om Religie.

Soo haest als sy nu totte Kroone ghekomen was / schorste sy terstondt de vervolginghe haers Susters Maria / die upter-maten wreet was gheweest teghen de Ghereformeerden: want wy selve daer ghesien hebben derthien Menschen in een vuyr levendich verbranden / sonder worghen / elf Mans met twee Vrouwen.

Heeft vernieuwt de Ghereformeerde Religie.

Daer nae by het Parlement haers Rijcks versocht / nae openbare disputatie / heeft sy wederomme herstelt de reformatie in Religie by haren Broeder Koningh Eduward den sesten inghevoert / sonder eenich vervolch vande Roomsche Catholijcken: selve heeftse haer veel laten dienen vande selvige die deughdelyck ende trouwe waren / ende heeft trouwelijck hunnen dienst gebruyckt in principale saecken: maer de veel heftighe Catholijcken ende Jesuijten / die haer excommunicatie by den Paus Pius de vijfde / ghesoliciteert hadden / ende naer haer leven stonden / als meermaels bevonden was / ende haer ondersaten tot rebelleren vervoerden / die persecuteerde sy met Civile proceduren / als waren die haer om des Paus Ban / voor gheen Princesse erkennen wilden / noch op haer ghebodt / tot haer ofte des Vaderlandts bescherminghe / gheen Wapenen wilden voeren / ten ware het metten Paus gereconcilieert ware: maer wel tegen haer / ende 't selfde achtende verdienstelijck.

Haer gunstigheyt tot trouwe Roomsche Catholijcken.

Haer straffe over rebellige Catholijcken.

Dese alsoo ghesint zijnde / heeft sy doen ombrenghen ofte executeren nae des Landts oude Rechten / als Verraders / eerst ghehangen ende dan gevierendeelt: welcke executie sy mochten voor-komen / haer conformerende nae 's Lants Rechten / schult bekennende. Voorts andere Roomsche Catholijcken die eens ter Maendt inde Kercke ten dienste / ofte ter Predicatie quamen / waren in als vrij / maer die niet ter Kercken wilden komen / die werden op amenden te betalen ghestelt / nae haer qualiteyt / diemen daeromme Accusanten noemden.

Haer clementie.

Sy en was van natueren niet Tyrannigh ofte wreedt / maer seer ghenadich: heeft niemandt ter doodt ghebrecht voor saecken van State / dan uyt hooghen dringhenden noot: als daer was den Hertogh van Norfolck (dien de selve misdaedt eens vergeven was) ende de Koninginne haer Competrice / die om haer verlossinghe / alsoo sy vastelijck ghepersuadeert was / na haer leven ende Kroone stondt / met assistentie ende aensetten van Spaengien / ende de Heylige Ligue van Vranckrijck: ende daer vooren en was by alle wijse ende gheleerde Raets-heeren / gheen andere versekeringhe te vinden dan hare doodt: ende sy was een upter-maten jaloersche Princesse over haren staet: welcke jaloersheyt door practijcken van vyanden / ende haer afgaende Jaren / brachten den Grave van Essex mede tot sijn eynde.

1602.

Haer heftige gramschap.

Sy was (vertoornt zijnde) seer haestich ende heftich in hooghe woorden / mede gramschap toonende met slaghen / alsoo haer Staet-Joffrouwen ende dienst-Kamenieren wel ghevoelt hebben: Maer als die gramschappe over was / ende sy lieden eenighe ootmoet toonende / was sy die selvigher veel meer gunstigher ende liberaelder in weldaden dan te vooren.

Haer statelijcke Regieringe.

Sy was een Princesse tot regeringhe ghebooren / altijdt seer doende ende practiserende curieuselijcken in haer affairen ende handel van State: Sy heeft eenen beroerlijcken tijdt ende eeuwe beleeft / ende heeft groote swaricheden moeten overkomen: totte Kroone komende / vondt sy die in soberen staet ende vol schulden: Het Gheldt ende de Munte vande Landen heeft sy van verscheyden alloyen in goedt Silver gebrocht / ende dat tot de oude oprechte waerde ende voet.

Alle 't geldt in goet Silver ghebrocht.

Vont haer in Oorloghe met Vranckrijck.

Sy vondt het Rijcke in een sware Oorloghe met Vranckrijck: de Stadt Cales ende 't Graefschap van Oyen (daer Enghelandt plach Vranckrijck en Vlaenderen mede in ontsagh te houden) verlooren / met groote quantiteyt van Gheschut ende voorraedt van Amunitie.

Haer stoutheyt int veranderen van Religie.

Sy herstelde stoutelijck ende Manlijck de Ghereformeerde Religie / zijnde de Roomsche Catholijcke by den Moghenden Koningh van Spaengien ende haer Suster daer nieuwelijck weder inghevoert / daer mede sy ghewan de herten van haer yverichste ondersaten / dien het Pauselijck jock ende wreedelijcke vervolginghe seer teghen waren: veel Edelen besittende Gheestelijcke goederen / begheerden die te behouden.

Straffe harer Rebellen.

Sy verkreegh daer over een Inlandtsche seditie ofte oproer van twee Graven van Northumberlandt ende Westmerlandt / die teghen haer om Religie in Wapenen op-stonden / met grooten aenhangh / die sy beyde over-quam.

Daer swaricheden met Vranckrijck en Spaengien.

Alsoo sy vondt haer Rijcken in Oorloghe met Vranckrijck / diens oudtsten Sone / den Dolphyn / getrout was met de Koninginne Maria van Schotlandt / die pretendeerde rechte Erffster te wesen van haer Koninghrijcken: de Tijtelen ende Wapenen daer van op haer nemende / soo boodt den Koningh van Spaengien haer alle vrientschappe aen / 't welck sy wiste uyt die vreese was / dat die voorsz Schotse Koninginne soude moghen die drie Koninghrycken / Engelandt / Schotlandt ende Yrlandt / aen Vranckrijck brenghen: Waeromme sy behendelijcken met hem moeste handelen / als dien sy kende: inwendich verstoort om het veranderen vande Roomsche Religie / by hem herstelt in Enghelandt: nochtans versocht hy haer ten Houwelijck / dat sy mede stoutelijck weygherde.

Den eysch van haer Kroone by de Schotsche Koninginne als 't Houwlijck met den Koning van Spaengien wederstaen.

Alsmen Anno 1559. tot Chasteau in Cambresis in vergaderinghe was / om van een generalen Vrede tusschen Spaengien / Vranckrijck ende Enghelandt te tracteren / daer dese Koninginne oock haer Ambassadoren ghesonden hadde / soo werde haer / ende haer Ambassadoren van wegen Spaengien / by den Hertogh van Alba / ende d'andere sijn Commissarissen / alle middelen ende persuasien ghebruyckt / om haer tot consent tot het houwelijck met hem te brenghen: die haer dreyghende aenseyden / dat die van Vranckrijck met hare Gesanten niet handelen wilden inde qualiteyt als Koninginne / selve eyschende van haer beyde de Koninghrijcken van Enghelandt ende Yrlandt voor de Schotsche Koninginne / ende wilden anders van Vrede noch restitutie van Cales niet hooren spreken. Waeromme en wisten sy voor haer gheenen raedt / dan te trouwen metten Machtighen Koningh van Spaengien haren Swagher /

anders

1602.

anders onmogelijck te konnen bestaen tegen eenen soo machtighen Prince als den Fransoys was: Want sy seyden hun wel bekendt te wesen / dat sy gheen macht/ gheen gheldt / ende weynighe Oorlooghsche ghereetschappe hadden / ende in alle hare Landen niet een stercke plaetse die het Canon konde verdraghen / ende boven al gheen Volck ter Oorloghe gheoeffent ofte ghedisciplineert.

Desen al niet teghenstaende / heeft sy met kloecke sterckmoedicheydt dese aenstooten behendelicken wederstaen / wijsselijcken over-weghende den noodt des Koninghs van Spaengien om haer vrient te wesen: daer sy nochtans verwitticht was gheraedtslacght te wesen / om uyt Enghelandt ghestolen te voeren de Vrouwe/ofte Lady Catharina Gray/zijnde ghesproten vande jonghste Suster van Koningh Hendrick den achtsten / om die te trouwen metten Prince van Spaengien/ofte yemandt anders/om also Tijtel totte Kroone te hebben/ende de Fransoysen ende Schotten te weeren.

Maeckt Vrede met Vranckrijck/ naelatende.

Waeromme sy haer beholpen heeft met vrienden te maken / ende hoope van haer Houwelijck te geven/ haer geen Vrijers ontbrekende / ende betrouwende op de goetwillicheydt van haer Ondersaten/die haer seer beminden / ende die sy seer wel wiste vriendelijck te behagen: Sy heeft gesocht den Koningh van Vranckrijck te vreden te stellen / ende met hem eenen Peys te maecken / latende 't Graefschap van Oyen ende de Stadt van Cales in sijn handen voor acht Jaren/ daer mede sy van veel swaricheden ende achter-dencken ontslagen worde.

Onderhoudt behendelicken vriendtschap met Spaengien.

De Koningh van Spaengien Anno 1559. moeste noch om de voorsz respecten haer Vriendt blijven: alwaer haer Ambassadoren (by hem residerende) meermaels vande Hertoghen van Alba ende Feria/ van te Houwelijcken nae des Koninghs sin weder aenghesproken worden / dat sy al kloeckelijck weder-stondt: soo dat de Spaengiaerden verwonderden over haer stoutheyt ende hoochmoedicheyt.

Drijft Fransche Garnisoenen uyt Schotlandt/tot haer Landts ende Religie verseeckeringhe.

Daer nae soo heeft sy haer weten te behelpen met de partijschappen vande beroerten tusschen Vranckrijck ende Schotlandt / daer de Religie mede onder ghemenght was: sy pretendeerde ghehouden te wesen de Schotten te helpen uytdrijven / de Fransche Garnisoenen aldaer inghevoert / onder 't pretext vande Schotten te dwinghen / ende te doen houden de Roomsche Religie / dat welcke haer te recht suspect was / om dat de Koninginne van Schotlandt metten Dolphijn haren Man / daer nae Koningh/ noch waren voerende den Tijtel ende Wapenen van Engelandt: welcke Garnisoenen sy hielp uyt Schotlandt drijven / tot verseeckeringhe van haren staet/ ende vande Ghereformeerde Religie/ ende tot herstellinge vande vrijheydt haerder gebueren / de Schotten tot haren grooten lof.

Assisteert den Prince van Conde tegen Guise.

Ende volghende vorder den selven voet / soo assisteerde sy mede in Vranckrijck den Prince van Conde/ met sijn gheassocieerde / teghen het Huys van Guyse / die de eenighe Aensetters waren van haer Nichte/ de Koninginne van Schotlandt / daer sy-lieden het ghegheel bewindt over hadden / zijnde haer Suster / des Koninginnen Moeder ende Regente in Schotlandt. Ende hier mede werden de Hughenooten / ofte die vander Ghereformeerder Religie/ in Vranckrijck gheholpen: Want sy dronghe de Schotsche Koninginne ende Regente by Tractaet/ de Fransche Garnisoenen uyt Schotlandt te lichten/ ende afstandt te doen van meer den Tijtel te voeren van Engelandt/&c. also wy vooren in dese Memorien verhaelt hebben.

Dwinght de Schotsche Koninginne of te legghen den Tijtel van Enghelandt.

Veracht de dreygementen van Spaengien.

Alsoo daer nae Fransoys den tweeden / Koningh van Vranckrijck/ ghestorven was / die ghetrouwt hadde Maria / Koninginne van Schotlandt / ende dat daer mede den Koningh van Spaengien verlost was van sijn vreese / over de vier Koninghrijcken onder een Hooft te brenghen: Soo heeft hy begonnen stouter te spreken teghen dese Enghelsche Koninginne / sendende in Enghelandt den Heer Philips van Stavele / Heere van Glayon / Riddere vanden Gulden Vliese / om met dreyghementen ende protestatien haer te beweghen om afstandt te doen vande Kettersche Schotten / ende andere te assisteren: soo datter groote vreese was alomme van datter een Oorloghe mochte opstaen: maer dese Koninginne heeft daer luttel op gheacht / om datse alreede haer saken in Enghelandt ende elders al wel beleydt wiste nae haren wensch.

1602.

Haer bekommeringh met te Schotsche Koninginne ende des Paus ban.

Daer nae verliep haer selven de Schotsche Koninginne met haer ongeluckige Houwelijcken/ daer mede haer selven ende haer Landt in meerder beroerten stellende/ wert gedwongen in Engelandt te vluchten/ daer sy ellendelijcken ghebleven is/ als een yegelijcken wel bekendt.

Niet teghenstaende heeft d'Enghelsche Koninginne / als een goede Moeder / den Sone / Koningh van Schotlandt / teghen alle aenstooten ende vyandtlijcke aenslaghen beschut ende beschermt. Waer by sy groote opspraecke / veel vyanden / ende groote bekommeringhen op haer gheladen heeft / als des Paus Pius Quintus excommunicatie / waer by haer Koninghrijcken wegh-ghegheven werden tot diese nemen konde / alsoo van Paus weghen een Enghelsch Edelman / Stuckleye / pooghde Anno 1578.

Haer sorghvuldicheydt over Nederlandtsche saken.

Daer-en-tusschen waren de beroerten in Nederlandt opghestaen / ende alsoo ghegroeyt / dat sy voor haer Landen ende Staet sorghelijck werden / die sy in 't eerste met tusschen-spreecken / ende ander Vorsten tot het selfde beweghende / gheerne hadde gheslist: maer die aldaer door de Spaensche obstinatie meer ende meer daghelijcks toenemende / vreesde sy dat de Fransoysen daer mochten eenen voet in setten / ofte datter een inwortelinghe van Spaensche Garnisoenen / op de Napelsche maniere / mochte gheplant worden / tot naedeele van alle Ghebueren ende haer Rijcken: diens macht bestont niet in stercke Steden ende Fortressen/ maer in goede Schepen: ende so verre de Nederlanden souden verheert worden vande Spaengiaerden ofte andere / ende also tot haer voegen de macht van Schepen ende Schipvaert van Hollandt ende Zeelandt / soo behoefde sy daer in te versien.

Tracht voor de Nederlanden te intercederen.

Alsoose ghedaen heeft / trachtende by alle Civile middelen persuasien / door menichvuldighe Gesanten in Spaengien ende in Nederlandt tot dien eynde ghesonden: heeft mede des Keysers ende andere Potentaten intercessie ghebruyckt / dan alles te vergheefs: jae selve is sy daer door by den Hertoghe van Alba in groote verachtinghe gekomen.

Haren loffelijcken ende eerlijcken handel int misverstant van generale arresten.

Want alsoo Anno 1568. den Hertogh van Alba/ den Prince van Orangien / ende sijn Heyr-krachten uyt Nederlandt ghedreven hadde / ende datter in Enghelandt een groote somme gheldts van Zeeroovers inghejaecht was / toekomende Italiaensche Kooplieden / ghedestineert tot betalinghe van sijnen Heyr-legher / ende vande Koninginne aenghehouden werde: soo dede den Hertoghe arresteren ende aenslaen / soo wel tot Antwerpen als in Spaengien / alle de Enghelsche Kooplieden ende Persoonen / confisquerende seer onbedachtelijcken haer goederen / eer de questie van het aenghehouden gheldt wel konde verstaen ende ghedecideert worden. Dies de Koninginne in Engelandt/ tot indemniteyt van haer Kooplieden ende haer goederen/ mede alle de Nederlanders ende Spaengiaerden met haer goederen aenslaen/ ende ten hoochsten dede verkoopen / ten behoeve van haer Kooplieden/ tot vergeldinghe van haer schaden: tot haren eeuwighen lof/ende tot groote schande vanden Koningh ende des Hertogs / die dat onrechtveerdelijcken d'Enghelsche goederen aen hun behielen: want de Koninginne de Italianen voor 't geldt contentement dede.

Vreest Oorloghe.

Waer by sy wel merckte datmen oorsaecke sochte om Oorloghe met haer te beginnen: den Hertogh van Alba zynde victorieus in Nederlandt / waeromme sy alomme op haer hoede was / ende behendelijck omsagh.

Handel nae de Pacificatie van Ghendt.

Maer alsoo den Hertogh van Alba in Nederlandt hem seer bekommert vondt / om een gestadighe schattinghe van thiende ende twintichste penninghen in te voeren / soo ghebeurde dat Anno 1572. den Briele ende Vlissinghen / ende allenskens Hollandt ende

Zeelandt

1602.

Zeelandt hen afdielen: de Fransoysen hen oock daer in moeyende/ daer op dat volghde de Pacificatie van Ghendt/ volghende de welcke alle de Spaengiaerden ende vreemde Garnisoenen de Nederlanden souden ruymen: dat den Gouverneur Don Johan van Oostenrijck maer eenfoeels gheveynsdelijcken en volbrochte/ ende die selve weder in brochte.

Sy assisteert de Nederlande met ghelt ende goeden raedt.

De Nederlandtsche Staten Generael hier door ghedwonghen zijnde/ hulpe aen haer Ghebueren de Fransoysen ende aen Enghelandt te versoecken/ hebben ghesonden den Heere van Swevighem aen dese Koninginne om ghelt te leenen: waer over sy hun thien hondert duysendt gulden toeseyde/ ende een goet deel daer van hun terstondt over-gaf/ al op conditie/ dat sy van Over-heere niet veranderen souden: naemelijck/ den Fransoys niet aennemen/ noch haer Religie niet veranderen. Sondt daer-en-boven in Spaengien eenen Edelman/ om den Koningh haer trouwe meyninghe te vertoonen: Maer dat mede ten ergsten afghenomen zijnde/ ontboodt sy den Hertogh Johan Cazimirus Paltz-grave/ om mette Staten de Spaensche uyt Nederlandt te drijven/ dat welcke uyt onderlinghe jalousie niet wel en succedeerde.

Waerschout den Koningh van Spaengien te vergeefs.

Den Eertz-Hertogh Mathias van Oostenrijck oock geen ruste by den Koningh vindende/ noch hulpe van sijnen Broeder den Keyser/ noch van 't Keyserrijcke/ om Nederlandt in sijn oude vrijheydt te behouden: so trachten sy den eenigen Broeder van Vranckrijck/ den Hertogh van Alenson/ daer voor een Prince in te stellen: Om den welcken de Provintien wel te recommanderen/ sy op seeckere conditien hem haer Houwelijck toeseyde/ daer toe hem leenende eenighe hondert duysent Kroonen: maer als hy nu daer Hertogh van Brabandt ende Over-heere was/ ende dat hy sijn gheluck ende haren wijsen raedt ofte instructie niet wel gade sloech ofte volchde/ heeft hy hem selven gheruyneert.

Recommandeert ende voert in Nederlandt den Hertoch vã Alenson.

Waer door die Landen tot uyterste verlatenheydt komende/ de Prince van Orangien haer Voorstander vermoordt/ ende dat sy de Souvereyniteyt den Koningh van Vranckrijck aengheboden hadden/ ende aldaer by Spaensche onder-handelinge ende Heylighe Ligue afgeseyt werden: So hadden de Vereenighde Nederlanden met een solemnele Legatie/ Anno 1585. dese Koninginne mede de Souvereyniteyt vande Landen aengheboden ende opgedragen: de welcke sy met een manierlijcke matichheydt/ tot haren grooten lof/ niet hadde willen aennemen.

Sy weygheert de Souvereyniteyt der Nederlanden/ haer aenbiedende.

Maer heeft mette Provintien Generael een contract van assistentie aenghegaen/ die te helpen met vijf duysent Mannen te Voete/ ende duysent Peerden op haer eyghen kost/ totten eynde des Krijghs/ ende dat ghelt nae een Jaer Vrede hebbende te remborseren: voor haer profijtelijcker achtende met sulcken onkost d'Oorloghe uyt haer Landt te houden/ dan die in haer Landt te hebben ofte te verwachten: ende haer werden de Steden van Vlissinghen ende den Briele tot onder-pande gegeven. Dies sy inde Vereenighde Nederlanden sondt den Grave van Leycester mette assistentie voorsz/ die de Landen terstont/ ter liefden van haer/ Oversten Gouverneur maeckten: maer also hy vreemt in sulcken regeringhe was/ ende niet wel en wiste hoe met sulck een vry volck te handelen/ ende mede kleyne ervarentheydt hadde inde Oorloghsche saecken/ zijnder terstondt Factien ghereesen/ streckende tot Landen verderf: Dies sy hem wijselijcken ende voorsichtelijcken t'Huys ontboot/ resigneerde sijn Ampt.

Gaet een mette Nederlanden een contract van assistentie.

Handel des Graven van Leycester in Nederlandt.

Als daer-en-tusschen den Koningh van Spaengien een groote Vlote ofte Armade Anno 1588. als onwinlijck uyt-sondt naer Enghelandt ende Nederlandt: So hadde dese Koninginne gedocht dien aenslagh onvruchtbaer te maecken/ met een Tractaet van Vrede/ vanden Hertoghe van Parma seer ernstelijck versocht: Van alsoo den Koningh van Vranckrijck haer rade/ als oock deden de Vereenighde Landen/ dat daer op niet te vertrouwen ware/ midts de Schepen te groot/ ende de Haven van Vranckrijck ende Nederlandt daer toe te onbequaem waren/ ende dat daeromme die Vlote/ om Enghelandt te invaderen/ meest bereydt ende ghemeynt was/ soo armeerde sy terstondt ernstelijcken/ ende weder-stont dapperlijck die groote machtighe Vlote/ soo dat het derdendeel daer van niet weder in Spaengien quam dies nochtans en was sy in gheenen gebreecke inde Vrede-handel tot Borborgh/ maer beweeg de Spaensche haren ontrouwen handel.

Wederstaet en verdrijft de Spaensche machtige Armade.

1602.

Voorts als daer nae den Koningh Hendrick den derden van Vranckrijck/ hadde doen straffen de Broeders van Guyse/ daeromme de Heylighe Ligue in Vranckrijck met Spaengien den Koningh beoorloghde/ daer inne den Koningh van een Monick ghesteecken ende vermoordt werdt: ende datmen aldaer teghen dien nieuwen Koningh van Navarra/ eenen anderen opworpen ende verkiesen wilde/ diemen trouwen soude mette Infante van Spaengien: tot welcken eynde diversche tochten by den Hertogh van Parma ende andere in Vranckrijck ghedaen werden. Soo heeft dese Koninginne oock grooten bystant hem te Lande ende te Water ghedaen: waer door oock den Koningh Hendrick den vierden d'Oorloghe tegen Spaengien verklaerde: By alle 't welcke de saecken vande Vereenighde Nederlanden onder Mauritz/ gheboren Prince van Orangien/ Grave van Nassou/ &c. seer gheprospereert hebben/ soo dat sy de Spaensche macht geheelijck Vrieslandt/ Hollandt ende de by-legghende Landen/ over Rhijn verdreven hebben/ ende brochten d'Oorloghe in Brabandt ende Vlaenderen.

De beroerte in Vranckrijck vande Ligue doet de Vereenighde Landen prospereren.

Als nu de Vereenighde Landen aldus haer eenige Jaren door der Koninginnen bystant verbetert hadden/ soo werdter tusschen Vranckrijck/ Enghelandt/ ende de Vereenighde Landen een drie-voudich Verbont besloten/ waer door sy beyden/ Enghelandt ende Nederlandt/ den Fransoys assistentie deden/ met volck/ ghelt/ amunitie ende schepen: Welck verbont Spaengien heeft ghesocht in alle manieren te breecken: Dan dese Koninginne/ die gheen voordeel vanden Vrede te verwachten hadde/ heeft niet dan nae eenen Generalen Vrede ghetracht: Maer Vranckrijck/ die meer metten Vrede konde winnen/ dan met veel Jaren Oorloge/ is het Verbondt afgegaen/ ende metten Vrede weder verkreghen Cales/ Ardres/ Chapelle/ Blabet ende ander plaetsen/ tot sijnen grooten voordeele/ ende schade sijnder Vyanden de Liguers: blijvende nochtans de Vereenighde Landen seer toe-genegen.

Maeckt verbont met Vranckrijck ende Nederlandt/ ende helpt Vranckrijck.

Behoudt haer verbont met Nederlandt/ den Fransoys Peys makende.

Dese Koninginne en sagh gheen eere noch voordeel om alsoo te verlaten de Vereenighde Landen: maer sochte wel/ door haer Ghesante Meester Thomas Bodley/ eenigh rembourſement van haer te krijghen tot haer Oorloge in Yrlandt/ ende om mede ontslaghen te wesen/ van tot een oneyndelijcke assistentie ghehouden te wesen: haer hebbende in het contract mette Landen misgrepen/ met meynen dat d'Oorloghe soo langhe niet gheduert soude hebben: hier mede de Vereenighde Landen/ om die loffelijcke Koninginne haer danckbaerheyt eenichsins te bewijsen/ sonden Anno 1598. haer Notable Ghesanten tot Londen/ met haer Ghecommitteerde vande schult overkomende/ mits betalende Jaerlijcx daer van een goede somme/ ende voorts soude het Contract in krachte blijven: haer mede ontlastende ende ontheffende vande gheduerighe assistentie ende verschot: selve op haer nemende de betalinghe van haer Enghelsche Garnisoenen binnen Vlissinghen ende Briele/ dies soudense moghen Krijghs-volck lichten in Enghelandt voor haer ghelt.

Maeckt nieu Contract mette Nederlanden.

In Yrlandt was ghevallen in September 1601. Don Johan de Laguila/ met etlijcke duysenden Spaengiaerden ende andere/ tot assistentie vande Yrische/ haer rebelligh/ over quader regieringhe der Engelscher aldaer. De Koninginne dickwils beklagende/ dat sy qualijck ghestoffeert ende ghedient was van quade Stadthouders ende Officieren.

De Spaenschen inval in Yrlandt geslagen en de Spaengiaerden daer uyt gedreven.

Desen Aguila nam inne eenighe stercke plaetsen op den Zee-kant/ als Kensal met andere/ die hy sterckte: Maer werdt ten lesten van der Koninginnen wegen van haren Viceroy/ den Baender-heere van Montioye beleghert/ die hem ende den Grave van Tir-Oen mette Spaengiaerden (t' sijnder hulpe

1602. hulpe ghekomen) met eenen memorabelen Veldtslagh heeft ghewonnen ende ghedwongen die Stadt Rensal niet alleene / maer alle de ander Steden ende Stercken te verlaten / ende met sijn Volck weder naer Spaengien te varen op Enghelsche Schepen: de Ersche Rebellen ghenade versoeckende / als breeder in onse Memorien te lesen is.

Haer ghewillighe subjecten seer gheschat / maer nochtans rijck naegelaten.

Aldus heeft dese loffelijcke Princesse tot inde 45. Jaren regeringhe haer leven versleten / haer Landt kloeckelick voor staende / met dienst van haer gebuer-Landen / tot haer eyghen ruste ende verseeckertheydt: haer Rijcken verrijckt / ende die in groote prosperiteyt latende: die nochtans haer meerder schattinghe gaven / dan oyt haer voorsaten Koningen ontfanghen hadden / die sy wiste profijtelijcken ende niet te vergheefs aen te legghen ende te ghebruycken: dies sy eer ghesparich dan liberael ghehouden werdt / haer nochtans altijdt statich / magnifique ende Koninghlijck dragende by alle Vorsten der Wereldt / hoogh geacht ende gerespecteert.

Alle de Potentaten der Weerelt verwonderende haer wijsheyt hebben by Ambassadoren haer besocht.

Alle groote Princen vander Wereldt hebben hun van haer wijse regeringhe verwondert / ende haer vriendtschappe begheert: als den grooten Turck / den Groot-vorst van Moscovien ofte Russien / de Koninghen van Persien ende van Oost-Indien / Fessa ende Marocques / de Roomsche Keysers / de Koninghen van Polen / Denemarcken / Sweden ende alle andere Potentaten: by alle de welcke sy de deure van Koophandel ende Trafficque voor hare Ondersaten gheopent heeft.

Vande welcke sy by Ambassaten besocht is gheweest / alsoo wy selve in haer Hof ghesien hebben / op eenen tijdt Anno sesthien-hondert / notable Ambassadoren vanden Groot-vorst van Moscovien / uyt de alder-koutste Landen / ende vanden Koningh van Fessa ende Marocques / uyt de heetste Landen / haer alle eere bewijsende. De leste Ambassade die sy audientie gaf / was vanden Hertogh ende Republicque van Venegien / die sy in sijn Italiaensche tale oock beantwoorde.

Raets-heere ende principale Dienaers van dese Koninginne.

Den Raedt / assistenten ende Dienaers die dese Koninginne ghehadt heeft in affayren van State / zijn wel de voorneemste gheweest / voor eerst haren Secretaris Sir Willem Cicil / die haer wel veertich Jaer in alle sware saecken ghedient heeft / dien sy op-leyde / nae de doodt vanden Marquis van Winchester / het groot Tresorierschap van Enghelandt / een Man kloeck / actyf / ervaren ende voorsichtich / diemen meest toeschrijft het beleydt vande Schotsche Oorloghe / daer mede de Fransoysen uyt Schotlandt ghedreven / ende ghedwonghen werden den Tytel van Enghelandt nae te laten: waer by de Religie ende beyde der Rijcken vrijheydt verseeckert werde: daeromme doen die Oorloghe Cicils Oorloghe ghenoemt werdt.

Lof vanden Secretarius Cicil.

Robert Cicil opper-Secretarius nu van Engelandt.

Desen Cicil heeft sijnen jonghsten Sone / Sir Robert Cicil Riddere / van jonckheydt af opghebrocht int verstaen ende handelen der Landt-saecken van Staten / die noch voor sijns Vaders doodt haren Secretaris ghemaeckt werde / ende sints sijn doodt van Anno 1598. af / de selve saecken van State onder de Koninginne beleydt heeft soo langhe sy leefde / ende noch hedens-daeghs onder den Koningh Jacobus met groote reputatie beleydende is / die hem om sijn weerde ende verdiensten heeft ghepromoveert ende ghecreeert Baroen van Essinghden / daer nae Viscompte van Cramborn / ende noch Grave van Salisburrije / ende Riddere van sijn Ordere de la Jartiere: ende ten lesten Tresorier des Landts ghemaeckt. 1602.

Principale naegelaten Raet(heeren) ende Officiers.

Noch meer andere kloecke Raedts-Heeren heeft dese Koninginne ghehadt: als den Grave van Sussex / den Admirael ende Kamerlingh Haward / den Grave van Leycester / den Zeghel-bewaerder Sir Nicolaes Bacon / den Cancelier Sir Christoffel Hatton / met verscheyden Secretarissen / als Sire Fransoys Walsingham / ende meer andere Heeren / daer wy in onse Commentarien mentie van maecken / hier te langhe te verhalen. Haer eerste Raedts-Heeren heeft sy alle over-leeft: heeft noch naegelaten den Heer Thomas Egerton / Baroen van Ellesmer Cancelier: noch Thomas Sackfield / Grave van Dorset Tresorier: Charles Haward / Grave van Nottingham Admirael: den Riddere Sire Johan Popham / opperste Justicier / ende meer andere levende.

Boven haer Raedts-Heeren ghebruyckte sy veel Edele ende gheleerde Mannen / als achter-raden / die sy gewoon was questien te proponeren / ende versochte daer op een andtwoorde in een discours ofte gheschrifte.

Dus veele heeft ons goet ghedocht te schrijven van dese loffelicke Koninginne / om te weder-legghen verscheyden History-schrijvers: onder andere den gheleerden History-schrijver des Koninghs van Vranckrijck / Pierre Mathieu, die seer qualijcken van d'Engelantsche saken is geinformeert geweest.

Doot vande Keyserinne / Weduwe ende Moeder vanden Keyser ende Eertz-Hertogh Albert.

Ontrent desen tijdt / in Meerte / is mede in Spaengien tot Madril ghestorven Maria van Oostenrijck / Dochter vanden Keyser Karolus de vijfde: ende de Keyserinne / Huysvrouwe vanden Keyser Maximiliaen de tweede: ende de Moeder vanden teghenwoordighen Keyser / ende den Eertz-Hertogh Albert van Oostenrijck.

Dese Edele ende treffelijcke Princesse ende Keyserinne is in goeden ouderdom ghestorven / int leven latende noch vier sonen / als den Keyser Rudolphus / die ghebooren is Anno 1552. nu overleden: Matthias teghenwoordich Keyser / ghebooren Anno 1557. Maximilianus / de welcke Koningh van Polen was ghekooren als voorsz / ghebooren Anno 1558. ende Albertus Hertogh van Brabandt / ghebooren Anno 1560. den 13. November / hebbende noch meer gebaert vijf Sonen ende ses Dochters / t'samen vijfthien Kinderen.

Landt-gravinne ghestorven.

Daer is oock ghestorven de Landt-gravinne van Hessen / een Gravinne van Solms / den Landt-Grave Mauritz selve zijnde in Vranckrijck ghereyst / daer hy by den Koningh ghemaeckt werdt Pencionaris Generael vande Kroone / als te vooren gheweest was den Administrator van Saxen. Den volghenden Somer heeft desen Landt-grave weder ghetrout een Dochter van Graef Johan van Nassouwen / Sone van Grave Johan den ouden van Nassouw tot Dillenborgh. Den jongen Grave Johan / Vader van dese Landt-gravinne / selve den negenden Septembris trouwende met een Dochter van Holsteyn.

Lant-grave trouwt een Dochter van Nassau.

Eynde des Vier-en-twintichste Boecks.

1603. # Het Vijf-en-twintichste Boeck. 1603.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Vijf-en-twintichste Boeck.

Iacobus Koningh van Schotlant wort Koning van Engelandt afgekondicht/ eñ wordet sonder eenige voorwaerde aengenomen. De Staten der Vereenighde Landen wenschen den Koningh schriftelijck geluck: Senden aen hem eene statige Legatie: Doen een schoone Oratie. De andere omliggende Heeren senden oock hare Ghesanten. De gevluchtige recommanderen haer selven aenden Koningh/ eñ verkrijgen goede antwoorde. Daer wordẽ Gesanten tusschen Engelandt eñ Denemercken gesonden. In Nederlandt wordet gewach van Vrede gemaeckt. Grobbendonck slaet vijf Cornetten van Mauritij Peerden. De Galeyen van Frederick Spinola ende de Zeeusche Oorlogh-schepen strijden tegen malkanderẽ. Spinola wort verslagen/ met verlies van Volcke van beyde zijdẽ. Het gemuytineert Esquadron neemt een Stedeken in. De Eertshertogh neemt wederom volck aen. Ordonnantien van het Esquadron tot Hoochstraten: Sy krijgen hulpe van Mauritio in haer belegeringe. Mauritius treckt voor 's Hertogenbosch. Den Marquis de la Bella wort verslagen. De Heere vanden Tempel wort geschoten eñ sterft. De Legers breken op voor 's Hertoghenbosch. Contract der Vereenighde Landen met het Esquadron. Krooninge des Koninghs van Enghelandt met sijne Koninginne. Pestilentie tot Londen. Twist van Embden met den Grave wort geslist. Handelinge des Keysers eñ der Staten/ dies aengaende. Rijcx-dagh tot Regensborgh wordet gehouden. Schrijven des Keysers aende Vereenighde Landen. Handelinge aengaende de Religie in Engelant. Conspiratie der Papisten in Engelant. Seven Conspirateurs worden verwesen/ maer drie geexecuteert. Doot des Koningh Muley Hamet/ ende uytdeylinge sijns Rijcks onder vijf Sonen. Oorloge onder de Broederen van Barbarijen. Afkomste vãde Koningen van Barbarijẽ. Placaet des Koninghs eñ des Eertshertoge/ stellende dertich ten honderden op de Koopmanschappen. Verklaringe des Eertshertogen op het selve. Die van Vranckrijck opposeren teghen het Spaensche Placaet/ maecken een strengh Placaet daer tegen: ende sy accorderẽ. Den Eertzhertoge eyscht tot Colen den Tol van Rijnberck. De Vereenighde Landen consenteren middelen tot de Oorloghe: Senden Paulum van Caerden met Schepen ter Zee. Derthien Schepen worden gesonden vande Oost-Indische thien-jarige Compagnie. Sy slaen een Portugaelsche Armade in Oost-Indien: ende keerende wederomme/ nemen een kostelijcke Caracque. De reyse van Joris Spilbergh. Hy brenght eenen kostelijcken Robijn in Zeelandt wegende 400. caraet. De doot vandẽ Sultan Machomet. Den tocht des Esquadrons in Westphalen. Eenen Walvisch tot Antwerpen gestrant. Inval Mauritij in Vlaenderen. Belegeringe ende innemen van Sluys. Het Esquadron der gemuytineerde doet met Mauritio eenẽ tocht in Vlaenderen. Accordeert met den Eertzhertoge. Vorder verhael van Oostende. Verhael van verscheydene krijchslistẽ. Komste van Ambrosius Spinola om Oostende in te nemẽ. Oostende wort overgegeven: De Articulen des verdraghs worden verhaelt. Daer worden Triumph-penningen geslagen ter gedachtenisse van Oostende ende Sluys. De Eertzhertoge besoeckt Oostende. De blijde inkomste des Koninghs van Engelandt. De Nederlantsche Kooplieden rechten den Koning ter eeren eenen Arcum-Triumphalum ofte Eer-poorte met haer beduydenisse. Vreden-handel tusschen Spaengien / Nederlant eñ Engelant. Discours in 't Parlement van Engelant op de Vrede vande Nederlanden / ende de Oorloge van Spaengien. Besluyt des Vredes tusschen den Koningh van Engelandt/ met den Koningh van Spaengien ende den Eertz-hertoghe. De Artijckelen worden beswooren.

Dit alles is geschiet in het Jaer 1603. ende oock wat in 1604. regerende de Eertz-Hertoghen van Oostenrijck over heur ghehoorsame Landen/ ende Prince Mauritz over de Vereenighde Nederlanden.

Y hebben verhaeldt het afsterven vande Koninginne Elisabeth van Enghelant ende Yrlandt / met het Sommarie van hare regeringhe vijf-en-veertich Jaren lange/ sullē nu voorts beschrijven hoe Jacob de seste/ Koningh van Schotlandt / aldaer aen sijn successie ghekomen is gheweest. Wy hebben ghesepdt dat de Raedts-Heeren siende de Koninginne sieckte desperaet / hebben te Hove vergadert den principaelsten Edeldom vanden Lande die daer omtrent waren/ met etlijcke Bisschoppen / ende daer by den Major der Stadt Londen / presenterende dat gheheel Corpus vande Stadt: Dese hebben den selve voor-noemde/ den vier-en-twintichsten Meerte nae den ouden stijl/ den derden April nae den Ghereformeerden stijl (sonder vorder advijs der Landt-saten ofte Parlement) tot Westmunster ende inde Stadt Londen de Borgherije belast / elck met zijn Wapenen in zijn deure te staen / ende alsoo afghekondicht ende ghepubliceert/ Jacob den sesten/ Koningh van Schotlande/ voor Koningh van Enghelandt / Vranckrijck ende Yrlandt / als Wettighe Successeur vande afghestorvene Koninginne / ghesproten vande oudtste Dochter van Koningh Hendrick den sevensten / ende zijn naeste Erfghenaem : de af-koemste vanden Sone Hendrick den achtsten uyt-ghestorven zijnde.

Jacob des sesten Koningh van Schotlandt afghekondicht Koningh van Engelandt/ etc. den 3. April 1603.

Jacobus de VI. by der gratien Gods Coninck van Groot-Brittangen Vranckrijck ende Irlant. H. Iacobsen excu.

Hier over heeft het volck alomme / naemelijck de Borgerye van Londen / groote acclamatien ende wel wenschen geroepen / eñ de vreuchde vieren gemaeckt/ ende den Toer ofte 't Kasteel alle het Gheschut afschietende / met grooter vreuchden : daer datmen mocht met verwonderen sien / de menschelijcke ongestadicheydt/ siende op eenen dach soo grooten droefheydt / om de doot van een so wel beminde Koninginne / ende de groote blijschap over den nieuwen Koningh. Van dese proclamatie hadde den Koningh in Schotlandt de tijdinghe tot Edinborgh / binnen den tijdt van ontrent tsestich uren/ zijnde wel drie hondert Engelsche mijlen / dies hy terstondt hem tot zijn reyse naer Engelandt bereyde.

Dese successie heeft groot verwonderen gemaeckt/ by alle Potentaten van Europa / die niet gheerne en

saghen

1603. 1603.

saghen de grootheyt van Enghelandt / als die niet hadden konnen bevroeden / dat de veranderinghe van Koningh / soo vredelijcken soude afgeloopen hebben / over-legghende de diversiteyten van opinien in Enghelandt / soo wel op de Policie als Religie: Mede dat den grooten Edeldom ende veel Raedtsheeren die mede ghestemt ende ghedrongen hadden / op de doodt van desen Koninghs Moeder sesthien Jaren te vooren / hem nu te vreesen hadden / daer by / dat hy een Wtlander gheboren was / daer d'Enghelsche Rechten seer teghen stryden: ende meynden daeromme sy souden de afkomste van de oudste Dochter van Hendrick de sevenste voor by passeren / ende op worpen de afkoemste vande Jonghste Dochter / die in Enghelandt ware geboren: andere meynden men soude daer ten minsten het Parlement ofte Landtstaten by een gheroepen hebben / ende den Koningh met eenighe conditien aenghenomen hebben / besprekende verghetenisse van zijn Moeders doodt / ende eenighe Privilegien / ende te besnijden de authoriteyt van de Koninghen groote prerogativen / ofte voordeelen so sy het noemen: ende boven al / dat de Roomsche Catholycken souden ten minsten toleratie van haer Religie ofte Religions vrede verkregen hebben: waer door de sulcke (die Enghelandts ruste hun misgonden) hoopten / dat twist ende Civilen Krijgh daer soude vallen / die sy meynden met assistentie onderhandt te voeden: Alle welcke opinien hebben sulcken Potentaten bedroghen: Maer de voorsichticheyt ende ghenade Godts / hadde daer anders in versien / ende wilde die Koninghrijcken in vrede bewaren / soo miraculeuselijck sonder eenich teghenspreken / dat daer van alle Politicque hun niet genoech konden verwonderen.

Verwonderinghe van s'Coninghs vredelycke inkomste.

Den Koningh Jacob nu Koning van groot Brittannien / Vranckrijck ende Yrlandt / heeft dien goeden wille ende gonste der Enghelschen ghesocht met alle beleefde vriendelijckheyt ende liberaelheyt te bejeghenen / tegen elck een groot ende kleyn.

In Nederlandt waren over dese veranderinghe van Prince in Enghelandt vele verblijt ende vele bedroeft / d'een daer by profijt hoopende / d'ander achterdeel vreesende.

Der Vereenichder Landen Staten waren over dese Koninginne doot seer verslaghen / vreesende een Eclipsis ofte veranderinghe in haren staet maecken mochte / te meer om dat sy verwachtende waren Krijghs-volck van daer / alsoo haer beyde in Enghelandt ende in Schotlandt toeghesept was / om de oude Vendelen van beyder die Natien te vullen / dat hun recht te vooren vergunt was: waeromme de Staten Generael voor d'eersten eenen gheluckwenschenden Brief aen den Koningh sonden / van date den achtsten April 1603. in Fransoys / het inhout was.

Brief der Staten der Vereenichde Nederlande den nieuwe Koningh geluck wenschende.

Sire / alsoo wy inder Sielen bedroeft waren / met groote redenen / over de tydinghe van de doodt der hoogher / grootmachtighe / souveraine Princesse / de Koninginne van Enghelandt / van alderhoochster / ende alderloffelijckster ghedachtenisse / om de sonderlijcke groote affectie ende goedtwillicheyt altijdt ghedragen ende verthoont aen onsen staet / ende om haer Koninghlijcke assistentie / die wy ghedurichlijcke hebben ontfanghen van haer milde ghenade / tot onser behoudinghe ende conservatie teghen den Koningh van Spaengien ende zijn Adherenten / ghemeyn vyanden van al het Christendom / waer door haer hooghe ghedachtenisse in ons / ende in onse Nakomers voor eeuwichlijck sal blijven ghevest ende geeterniseert.

Desghelijcx zijn wy oock verheucht gheweest van gantscher herten / te verstaen dat uwe Majesteyt met een ghemeyn accoord ende ordere van den staet des Koninghrijcks van Enghelant / verklaert ende gheproclameert is gheweest / wettelijck volghende de Rechten / voor waerachtich ende wettelijck Erfghename ende Successeur / ende Koningh van de Koninghrijcken van Enghelandt / Vranckrijck ende Yrlandt / te meer dat wy ons verseeckert houden / dat uwe vereeninghe mette Successie ende Possessie der selvigher Koninghrijcken / ons niet alleene en sal continueren zijn Koninghlijcke ghenade ende ghewoonlijcke gonsticheyt: Maer sal oock beerven uyt zijn ghenade de selvighe Koninghlijcke affectien tot ons waert ende tot onsen staet / die de voorseyde Doorluchtighe Koninginne van hoogher ende loffelijcker Memorien u nae ghelaten heeft / om ons te continueren zijn assistentie ende liberale gonste tot onser behoudenisse / tot welvaert van gheheel Christenheyt ende zijnen dienst / teghen de voorschreven ghemeyn vyanden / ghelijck wy dat langhe toebetrout ende verwacht hebben. Ende om inder daet uwe Majesteyt te bewijsen de goede Resolutie ende wille / die wy altijdt ghehadt hebben om de selvighe te behaghen ende te dienen / soo bidden wy den Almachtighen Godt voor onsen eersten schuldighen plicht / dat hy wil ghebenedyen uwe Majesteyt in dese Successie tot zijnder glorie ende verbreydinghe van zijn Heylich Woort / ende te zeghenen de regeringhe van uwe Majesteyt / met alle gheluckzalicheydt ende grootheyt / in ghesontheyt ende langhe leven / niet alleene tot glorie ende wel-vaert van zijn Koninghrijcken ende ondersaten / ende van onsen staet: maer mede tot welvaert ende ruste van gheheel Christenrijck / teghen de onversadelycke begheerlyckheyt der Spaengiaerden ende hare aenhanghers. Tot welcken eynde wy oock uwe Majesteyt seer ootmoedelijcken bidden / naedemael het believt heeft de voorschreven Doorluchtige Koninginne van hoochloffelijcker Memorien / in haer uyterste ons toe te laten in Enghelandt op te nemen Krijghs-volck / tot vol ofte op maken van d'Enghelsche Vendels die in onsen dienst zijn: Alsoo wy insghelycx ghebeden hebben uwe Majesteyt ons toe te laten t'selfde te doen in Schotlandt / voor de Schotsche Vendelen: Dat het nu uwe Majesteyt believe ons het effect daer van te accorderen / op dat wy die nu tegenwoordelijck mochten lichten / ende transporteren uyt Enghelandt ende Schotlandt herwaerts over / om ghebruyckt te worden tot onsen dienste / alsoo den noot van onse saecken die vereyschen / selve voor conservatie vande Stadt van Oostende: Op 't welcke wy ons verlaten / Sire / cussen ootmoedelijcken de handen van uwe Majesteyt / met ghebeden totten Almachtighen te beschermen den Troon van uwe Majesteyt in alle gheluck ende salicheyt / ende zijnen Koninghlijcken persoon in langhe Jaren.

Wt 's Graven-Haghe den 8. April 1603. Onderschreven van uwe Majesteyts wel ootmoedighe dienaers / de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden. Onderteeckent C. Aerssen.

Nae het senden van desen Brief / hebben de selfde Staten een statelijcke Ambassade in Enghelandt ghesonden / ende waren den Grave Hendrick Frederick van Nassou / des wijlen Prince van Orangien Jonghste Sone / metten Heer Walrave van Brederode / Vyanen / &c. den Heere van Oldenbarnevelt / Heer van den Tempel / ende Advocaet van Hollandt / met Heer Jacob Valck Tresorier van Zeelant. Dese verselschapt met veel Edeldoms / als Jonckeren van Batenborch / van Schagen / van Trelongh / van Hardenbroeck / van Borsele / van Hazewijn / ofte Brakele / van Meteren / Renghers / Torsey / Beaumont / Lambert / Digarde / Carnons / Plettenborch / Bockhorst / Blanckerot / Berckenrop / Rooner / &c. Voor Pagien waren daer Famars / Gendt / Mansart / Otto Brant / Bossy / Wanroy ende Seroosкercke / met groot Hofgesin.

De Vereenichde Landen senden een statighe Legatie aen den Koning van Enghelandt.

Dese zijn tot Londen aengekomen den veerthiensten Mey / den Koningh selve maer acht daghen te vooren aengekomen zijnde: sy hadden audientie den 27. Mey: Beneffens gheluck-wenschen in zijn nieu Koninghrijck / hebben den Koningh den staet van hun saecken vertoont / begeerende het supplement van Crijghs-volck voor hun ghelt / volghende het voorschreven schrijven: Ende met een mondelinghe Oratie / mede een schriftelijck vertoogh ofte propositie / daer van wy hier om korthejt wille alleen den sin sullen verhalen.

Sy verhaelden hoe sy verobligeert waren aen de ghedachtenisse wijle Coninginne Elizabeth / hooghghedachter Memorie / om haer Coninghlijcke affectie / eere / gonste ende hulpe / die sy hun veel Jaren ghedaen-

1603.

Oratie ofte aenspraecke vande Ambassadeurs der Vereenighde Nederlanden aenden Koningh van Engelandt.

ghedaen hadde / in haer rechtveerdighe ende seer nootelicke Oorloghen / tot haer onsterffelicke glorie / daer over sy seer bedroeft waren / nochtans verblijdt / dat sy (by Godts gratie) dien sy altijdt voor den rechten Successeur hadden ghehouden / nu soo gheluckelijcken gheproclameert saghen / daer van sy Godt danckten / als een groote beneficie voor gheheel Christenrijck / voor zijn subjecten / ende voor hun Vereenighde Nederlanden : daeromme haddense door alle hun ghebiedt / Steden ende Plaetsen daer over Gode doen dancken / ende mede zijn Successie ghecongratuleert met haer Brieven : ende om haer blijschappe vorder te betoonen / hadden sy dese Ambassade hem toeghesonden / om hem ende zijn afkoemste / eeuwich gheluck te wenschen / vast hoopende / alsoo hy gheerft hadde die Koninghrijcken / dat hy insghelijck mede gheerft hebbe / niet alleene de affectie / weldaet / eere ende hulpe / daer mede de voorighe Princesse haer soo langhe Jaren mede vereert hadde / maer dat zijne Majesteyt (volghende zijne ingheborene ende rare deuchden) die sal vermeerderen / om te kroonen ende tot perfectie te brenghen dat nootelijck werck / van te doen vertrecken de Spaengiaerden ende Adherenten uyt Nederlandt. Dat welck doende / soude zijne Majesteyt bewaren ende beschermen een groote menichte schoon Kercken des warachtighen Christen Gheloofs / ende soude de Nederlanden verlossen van onder-ganck / ende de Onderdanen van eeuwighe slavernije van Ziele ende Lijf / dat welck voorwaer soude wesen een werck Gode aenghenaem / profijtelijck voor gheheel Christenrijck / wel weerdich de deucht / grootheydt ende kloeckmoedicheydt / ende een Tijtel van zijne Majesteyt / daer aen hanghende eensdeels de verseeckertheydt van zijne Majesteyts Persoone / het goet ende prosperiteyt van zijn Koninghrijcken ende subjecten.

Sy wisten ende vreesden datmen by alle weghen zijne Majesteyt soude soecken te diverteren / vande conqueste van sulcken nootsaeckelicke / salighe ende onsterffelijcke glorie : maer ghelijck zijne Majesteyt / ende dewijle Koninginne saligher ghedachtenisse de Koningh van Vranckrijck / met andere Koninghen ende Princen van Christenrijck / hadden gheoordeeldt onse saken ende Oorlogen rechtveerdich ende hoochnoodelijck / by soo veel open ghetuyghenissen / ende dat het haer blijckelick ware / dat de Spaensche oock Vyandt van zijne Majesteyt waren / soo betrouden sy dat zijn wijsheydt ende voorsichticheydt soude overwinnen alle contrarie bewegingen / ende dat sy sal vinden meer deuchts / rechtveerdicheydt ende verseckertheyt totte conservatie / by zijn goede ende versekerde vrienden ende gebueren / zijn ootmoedighe Dienaers / dan in eenen ghedeynsden Peyse met zijn ghesworen Vyanden onversoenlick.

Het is wel waer / dat eenen goeden verseeckerden Vrede over Christenrijck te wenschen zy : maer sy gheloofden vastelijck / dat zijne Majesteyt selfs achtede dat sulcks niet te verhoopen stondt / voor dat de Spaengiaerden ende haer aenhangers sullen ghedreven wesen vande regeringhe ende dominatie der Nederlanden / zijnde voor gewis genoech dat de Spaengiaerden pretenderen inde Nederlanden soo absolutelijck te heerschen ende tyranniseren / daer voedende hun eergiericheydt / om van daer te bespringhen de omligghende Koninghrijcken ende Landen / daer toe ghedreven uyt ambitie ende des Paus van Roomen Decreten / by de welcke alle Koningen ende Vorsten / ende hun Onderdanen (die niet van zijn Religie zijn) over ghegheven zijn tot een prope ende elckens buyt / ende gehouden voor onversoenlicke vyanden / daer toe opgheruyt vande Jesuyten ende ander Secten.

Maer de Spaengiaerden eens uyt de Nederlanden ghedreven / ofte een stercke Resolutie ghenomen tot dien eynde by zijne Majesteyt / ende by alle Koninghen / Vorsten ende Republijcquen vande ware Christelijcke Religie / ende mede van alle andere / die suspecteren het ambitieus voornemen der Spaengiaerden / dan sullen uwe Majesteyt versoecken (alsoo de Heeren Staten nu deden in alle ootmoedicheydt ende reverentie) tot een Generale Ligue teghen de voorschreven Spaengiaerden / die hun dan souden tot redene voeghen / ofte souden haest sien dat by uwe Majesteyt ende zijn Bondtghenooten (hebbende ontwijfelijcken de heerschappije vander Zee) haer afghenomen soude zijn hun Indien / soo wel Oost als West / by de inkomste vande welcke sy dus langhe Christenrijck ghequelt hadden.

Daeromme sy zijne Majesteyt ootmoedelijcken baden / dat het zijnen Koninghlycken wille mochte wesen / met ernste aen te vanghen / te kroonen ende volbrenghen sulcken heylighen ende nootelijcken werck / minlijck opsicht nemende / met wat ghestadicheydt mijn Heeren de Staten handen by Gods hulpe / ende haer ghebuer Koninghen ende Vorsten soo langhe Jaren / soo wel in teghenspoet als voorspoet / over komen de lasten der Oorloghen / ende ghetoont den wech hoe lichtelijck (met hulpe vanden Almachtigen God) te komen ware tot een gewenscht eynde.

Ende ghemerckt nu de gheleghentheydt vande Stadt van Oostende / daer soo veele aen gheleghen ware / ende daer de Koninginne hoogher ghedachtenisse sulcken sorghe voor droech / principalijck terwijle sy nu twee Jaren beleghert ware gheweest / ende tot grooten koste ghedefendeert / die vereyscht teghenwoordelijck een haestich ende Koninghlyck ontset / soo baden sy in allen ootmoet een prompte assistentie.

Eyndelijck vertoondense hoe dat wijle de Koninginne aen mijn Heeren de Staten begheert hadde eenighe van hun grootste Oorlogh-schepen toe te reeden / om hun te voeghen by haer Vloote / ende ghebruyckt te worden teghen de Spaengiaerden / soo hadden sy tot dien eynde op gherust neghen Oorlogh-Schepen ende twee Jachten / ghevictalieert voor seven Maenden / die eenighe daghen by den Wint / ende sints door de aflijvicheydt vande Koninginne / achter ghehouden waren gheweest / verwachtende de ordre ende ghebodt van zijne Majesteyt alsoo die noch deden inde Duynen / in zijn Koninghrijck ghereedt : baden daeromme zijne Majesteyt te willen het exploict vande voorschreven wijle Koninginne doen executeren / &c. Alsoo baden sy Gode zijne Majesteyt te seghenen in alle zijn Goddelijcke Actien / &c. Ende was onderteeckent /

F. Hendrick de Nassou, W. de Brederode, Ioan van Oldenbarnevelt, Iacob Valck.

Antwoordt des Koninck Jacobs aen de Ambassadeurs der Vereenighde Landen.

Hier over hebben sy een gonstighe in generale termen / maer gheen absolute ofte ghresolveerde andtwoorde verkreghen / ontschuldigheyde dat hy eerst in zijn Rijck ghetreden ware / oock 't selfde vermoghen niet wel kennende / moeste hem eerst wel vestighen / ende van als wel zijn verwitticht / zijnde behoorlijck voor 't eerste / eer Vrede dan Oorloghe te soecken / ende met seer gonstighe ghenegentheyt wilde hy continueren met hun alle vriendtschappen / ghelijck zijn Voorsate ghedaen hadde / ende diergheljcke goede woorden meer.

Afscheyt der Ambassadeurs.

Jacob Valck Tresorier van Zeelant gestorven.

Waer over dese Legaten moesten hun afscheydt nemen / midts een groote Pestilentie in Enghelandt / naemelijck tot Londen op stondt / die den Koningh het Hof ende haer dede afscheydt nemen / ende soo vertrockense den thienden Julij / goede gheschencken van weder-zijden passerende. Daer storf in dese Legatie seer subijtelijcken den Heere Jacob Valck Tresorier van Zeelandt / van Watersucht / uyt rechte Melancolie ende onlust ghecauseert / een kloeck ervaren Man / die de Landen seer nuttelijck hadde in veel Amptem ende Legatien ghedient / ende was daerom seer beklaecht.

Koning van Vranckrijck sent dē Heer van Rhosny in Enghelandt.

Daer was ten selven tijde aenden nieuwen Koningh van Enghelandt mede een treffelijck Ambassador uyt Vranckrijck ghesonden / om hem gheluck te bieden / den Heer Maximiliaen van Bethune / Marquis van Rhosny / Grave van Mozet / Raedtsheere / Generael vande Finantien van Vranckrijck / &c. Dese was seer statelijck verselschapt vanden Grave van Chastillion / de Prince van Espinoy Nederlander / den Heer van S. Luck / ende meer

andere

1603.

andere in groot ghetal/ende werden seer heerlijck ende Coninghlijck ontfangen ende getracteert/ groote conferentien ende gemeynschap mette Ghesanten vande Vereenighde Landen hebbende/ die mede den sesten July vertrocken.

Den Ertz-Hertoge van Oostenrijck sendt in Enghelandt den Heer van Arenbergh/ etc.

De Eertz-Hertoghen uyt Nederlandt hadden op de doodt vande leste Conninginne een Edel-man in Schotlandt terstondt af ghesonden/ den Heer Nicolas de Schossy/ om te vernemen des Coninghs ghesintheydt tot eenighen Vrede/ die hem altijdt hadde laten hooren/ niet anders dan goeden Vrede te soecken: waeromme de Eertz-Hertoghen terstondt van in April af alomme op den Vlaemschen Zee-kant/ tot Duynkercken ende elders/ deden ghebieden dat men d'Enghelsche noch ter Zee noch te Lande geensins meer beschadighen soude/ maer alle vrientschappe bewijsen/ ende alle Enghelsche ghevanghenen los te laten: mede nae Enghelandt sendende een treffelijcke Ambassade/ te weten Charles/ Prince ende Grave van Arenberghe/ Ridderen vanden Gulden Vliese/ Raedts-Heere van State/ ende Admirael Generael vande Eertz-Hertoghen/ ende was heerlijck verselschapt met sijnen Sone/ den Heere van Sevenberghen/ de Grave van Bossuyt/ de Heeren van Robles/ van Wackene/ van Swevigem/ mede den Grave van Phirtburch/ ende Marten de la Falie/ Baroen van Nevele/ ende Raedt vande Admiraliteyt/ met meer andere treffelijcke Edelen ende Jonckeren met haer Dienaers: dese arriveerden tot Londen den sesthienden Junij/ ende hadden audientie den twintichsten Junij. Dese Ambassade tendeerde beneffens congratulatien/ den Coningh te beweghen tot Vrede/ ende te wederstaen eenigherhande resolutie/ op de vertooghen van weghen die Vereenighde Landen: ende midts de Pestilentie in Londen/ vertrocken sy metten Coningh Westwaerts/ alwaer mede by hem quam een Ambassador vanden Coningh uyt Spaengien/ Johan Baptista de Tassis/ generael Post-meester vanden Coningh/ die in Enghelandt bleef residerende/ continuelijcken den Pays soliciterende. Dies de Coningh noch in Julio sendende nae Hollandt de Heer Rudolf Winwood/ om daer te resideren als Raedts-Heere van State/ daer de voor-gaende Coninginne hem toe verkoren hadde: hy dede de Staten door hem af vraghen/ hoe datter een Vrede-handelinghe hem van weghen de Eertz-Hertoghen geproponeert was: waer toe hy niet wilde resolveren/ voor hun 't selfde te adviseren/ om te weten ofte sy lieden daer mede in treden wilden.

Koning van Spaengien sendt in Engelant Joan Baptista Tassis om Vrede.

Den nieuwen Coningh werdt noch besocht met treffelijcke Ghesanten van alle Princen ende Potentaten/ als vanden Coningh van Denemarcken zijnen Swagher/ die hem sondt zijnen Cancelier Christianus Friese/ met Henricus Belou/ ende Doctor Caritius: den Coningh van Enghelandt sondt oock aen hem den Grave van Rutlandt.

Ghesanten ghesonden tusschen Engelandt ende Denemarcken.

Dese onderlinghe Legatien was/ beneffens de congratulatien om metter minnen af te handelen/ seecker questien ende onderlinghe doleantien van haer Ondersaten/ daer toe over ghesonden waren gheweest in't voorleden Jaer/ in September dese Enghelsche Ghesanten/ den Baroen Evers/ den Secretaris Sir Jhon Herbert/ Doctor Duun/ metten Heer Steven Lesieur/ als haren Secretaris. Dese hadden tot Bremen alle den voor-leden Winter gheweest/ handelende mette Ghesanten vanden Coningh van Denemarcken/ over klachten van weder-zijden/ noopende de Zee-rooverijen ende Tollen/ ende vande vaert nae Moscovien over de Oceaensche Zee/ mede over de Visscherijen: maer op de doodt vande Coninginne Elisabeth hadden sy alle questien op gheschorst/ ende waren ghescheyden in 't vriendelijck.

Daer tot Bremen waren de Engelsche Ghecommitteerde mede verwachtende des Keysers Ghesanten/ den Heere Minsguid/ ende den Grave van Oldenborgh/ om te middelen het different tusschen Enghelandt ende de Anze-steden/ noopende haer ghepretendeerde Privilegien in Enghelandt: daer oock mede verwacht werden de Ghecommitteerde van Lubeeck/ Hamborch/ Dansick/ Keulen ende Bremen/ hebbende goede hoope van restitutie/ alsoo dese Steden omtrent desen tijdt weder hadden opghericht ende verkreghen hun Privilegien in Moscovien tot Novogrod: maer de doodt der voorschreven Coninginne in Enghelandt heeft dit alle verhindert ende ander bedencken gegeven.

1603.

Wtlantsche ghevluchte Ghereformeerden/ die recommanderen haer/ende groeten den Koningh.

De Wtlandische Natien/ Nederlandtsche ende Fransche/ om Ghereformeerde Religie/in Engelandt woonende/ zijn den drie-en-twintichsten Mey tot Grenewith voor den Coningh verscheenen/ om den Coningh te begroeten/ ende alle behoorlijcke danckbaerheyt te erkennen/voor haer ofte in alle de Wtlandische Gemeynten namen haer Predicanten/ naemelijck/ Messieurs Robbert Masson dict la Fontaine/ Aron Capelle/ Nataniel Mary van weghen de Fransoysen/ ende Assueres Regemortes/ Simon Rupting/ ende Johannes Regius vande Londische Nederduytsche/ noch Lamote van Southampton/ Chevalier van Cantelbergh/ met de Laune van Norwicche/ midtsgaders eenighe Ouderlingen vande voorschreven Ghemeynten. Dese voor den Coningh gebrocht zijnde in een Gaelderije/ heeft Monsieur de la Fontayne voor hun den Coningh aldus aenghesproken in Fransoysche Tale.

Oratie van Monsieur de la Fontaine.

Sire/ onder andere van u subjecten/ soo siet uwe Majesteyt hier voor zijn voeten een kleyn ghetal van vreemdelinghen/ die onder uwe bescherminghe ghevlucht zijn/ in plaetse vande welcke/ soo 't u beliefde/ soude komen verschijnen een groote menichte van Persoonen ende Huysghesinnen/ die haer houden in uwe Steden van Londen/ Cantelberch/ Norwicche/ Southampton/ Colchester/ Sandwiche/ Maydston ende andere plaetsen. Dus Sire verschijnen wy hier met een herte vol vreuchts/ vermenght met wat droefheydts: van vreucht/ om dat nae veel troublen de machtighe handt Godts u beschermt heeft/ ende dat ons nu u Coninghlijcke teghenwoordicheydt als eenen schoonen Sonne-schijn is verdrijvende alle het ghene dat van verre ende van nae by dit Coninghrijck dreyghde te bedecken met doodelijcke donckerheden/ tot nae-deel van alle de Christelijcke Kercken/ die derhalven Godt met blymoedicheydt bedanckende over uwe voorspoedighe inhuldinghe: alsoo dat Cains gheslachte de tanden knerset/ hoe schoonen ghelaet het toont. Ick hebbe oock ghesproken van eenich ghevoelen van droefheydt/ om dat wy uwe Majesteyt niet en konnen aenschouwen/ sonder met eerbiedinghe te dencken aende Princesse die voor u gheweest is: want al ist dat wy weten (nae het segghen vanden Poeet/ Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regum que turres, dat is/ de bleecke doot tast aen soo wel der Coninghen Paleysen/ als der armen hutten) dat sy in haer ruste ghegaen is nae den wech van alle vleesch: soo ist nochtans dat haer goedtheydt ende Christelijcke Liefde/ is als den Sleutel gheweest die de Poorte van haer Rijcke open ghedaen heeft/ om te zijne een openbare herberge voor den Sone Gods/ die in zijn leden vervolcht werdt/ als oft waer dat veel duysendt Persoonen verlost waren van Schipbreuck/hun gunnende middel ende vryheydt om God te dienen/ ende sich met hare arme Huysghesinnen door haren eerbaren arbeydt t'onderhouden: derhalven sy een ghevoelen in haer herten hadden/ terwijlen gheschreven staet/ dat de rechtveerdighe altijdt sal bedocht worden. Ende soo verre ist van daer Sire/ dat wy souden dencken dat het u soude mishaghen/ dat wy dus eerlijck met lof begraven/ de ghene die ons een soo goede Moeder gheweest is/ dat wy selfs verhoopen dat sulcx uwe Majesteyt sal aenghenaem wesen/ dewijle uwe Majesteyt daer uyt mach besluyten onse danckbaerheydt tot haren persoone/ende de hoope die wy hebben van ghelijcke gonste ende beschermen van u Coninghlijcke goetheydt: Ende dit is mede d'ootmoedighe begeerte die wy aen uwe Majesteyt teghenwoordelijcken doen/ naemelijck dat het u beliefde naevolghende het exempel van Coningh Eduard/ ende vande voor-leden Princesse uwe Voorsaten saligher ghedachtenisse: Jae selfs soo verre het moghelijck is/ de selfde overtreffende

inden loop der Godtsalicheydt ende weldadicheydt: niet alleen een schuts-heer te wesen vande Kercken van u Koninghrijck/ maer oock vande vreemde ende ghevluchte/ die alreede zijn/ ofte hun begheven sullen onder de schaduwe van uwe vleughelen/ hun achter-latende ende bevestighende: beneffens de vrye oeffeninghe van Godsalicheydt ende Kerckelijcke regeringhe/ de vryheydt ende Privilegien/ de welcke sy tot noch toe ghenuttet hebben int verhandelen van haer Koopmanschappen ende hanteringhen. Wy nemen alleene uwe Koninghlijcke goethevdt ende weldadicheydt tot een Fondament van dese onse ootmoedighe bede. Wy en moeten niet oordeelen/ of ons nederslaen alhier het Landt nut gheweest is: maer wy hebben meer gheneghentheydt hooghelijck te prijsen de weldaden die wy hier ontfanghen hebben. 't Is ons toeghelaten sonder hooghmoet ofte vermetenheydt te verklaren/ dat soo 't uwe Majesteyt beliefde te vernemen van uwen Edeldom/ Bisschoppen/ Koopluyden/ ende andere uwe Ondersaten/ hoe wy ons aengheſteldt ende ghedraghen hebben int middel van veel accidenten beroerten ende aenslagen/ die alhier gheresen zijn/ wy verhoopen dat door Gods ghenade uwe Majesteyt sal onderricht worden datter niemandt/ vande ghene die Litmaten onser ghemeynten gheweest zijn/ alle dien tijdt hem verbreemt heeft vande Liefde/ eerbiedinghe ende ghehoorsaemheydt/ die den Prince ende den Staet/ vande welcke sy ontfanghen zijn/ toequam. Dit en verhalen wy/ Sire/ tot gheenen anderen eynde/ dan om u des te meer doen verhoopen/ dat ons wel doende/ ghy op gheen ondanckbaer aerde sult saeyen/ maer sullen ten minsten onse renten betalen met onse wenschen ende ghebeden/ die wy alreede voor uwe Majesteyt doen.

Indien 't u belieft te weten hoedanighe die zijn/ wy en sullen u niet int langhe verhalen de exempelen van de voorleden eeuwen/ om u Sire toe te wenschen het gheloove van Abraham/ de kuysheydt ende voorsichtichevdt van Joseph/ de goedertierenheydt ende ghetrouheydt van Moses/ de overwinninghe van Josua/ David/ Cesar ofte Alexander/ de rijckdommen ende Wijsheydt van Salomon/ mitsgaders de Godtsalicheydt van Ezechias ende Josias: Neen Sire/ wy en sullen soo wijt niet loopen/ maer sullen alleenlijck wenschen dat den Gheest Gods/ die in u Ziele ghedruckt ende gheschreven heeft/ ende u penne ghelevdet heeft/ om in u kleyn Boecrken uyt te drucken soo veel volmaecktheden ende schoone deuchden van eenen grooten Koningh ende Prince/ dat dien selven gheve/ dat ghy die wel meucht uyt drucken in alle uwe actien/ ende inde regeringe van uwen staet/ ende vande Kercke die u Godt op een soo wonderbare wijse bevolen heeft.

Indien wy dat van Gods goetheydt verkrijghen/ laet vry het ghebroetsel van Loyola/ ende die factie van Roomen sich verkiesen eenen Catholijcken Roomschen Koningh/ om hem over te geven (waert moghelijck) die Monarchie vande oude ende nieuwe Wereldt. Ghy Sire/ metter daedt bewysende/ sulcx u boecrken belooft voor d'ooghen vande gantsche Wereldt/ soo sullen allen de Kercken Christi de oogen slaen ende 't herte keeren tot uwe Majesteyt/ ende sult ter Hellen drijven dien Appel van oneenicheydt/ die hun soo langhe ghequelt heeft/ ende sult den middel wesen om dien bandt van vriendtschap ende eenicheydt onder hun te versterckey: Eyndelijck den Sone kussende dien Godt over de Wereldt ghestelt heeft/ dien ghy eert/ die sal u eeren ende op alderley wijse seghenen. Dit zijn Sire/ ende sullen wesen onse aenhoudende ende ghedueriqhe ghebeden ende wenschen voor uwen Persoon ende Koninghlijcke voorspoedicheydt.

Koning van Engelants andtwoorde aende uytlandissche Kercken dienaren.

De Koningh dit aldus met een vriendelijck ghelaet aenghehoordt hebbende/ heefter op gheantwoort in Fransoysche Tale/ als volcht.

Messieurs/ ghy hebt konnen kennen aengaende mijnen Persoon/ soo uyt mijnen voor-gaenden wandel/ als uyt mijn schriften/ hoedanich mijn Ziele ende gheneghentheydt is: ick weet oock dat ghy niet en twijfelt/ ofte ick en hebbe altijdt den vreemdelinghen/ die om de Religie ghevlucht zijn/ wel toe ghedaen gheweest. Ick hebbe eertydts ghearbeydt om die selve tot my te nooden/ doch in eenen hoeck woonende/ ende als oft ware int eyndeken vande Wereldt/ soo en heeft het niet konnen gheschieden: maer nu/ dewijle het Godt belieft heeft my oock Koningh van dit Landt te maken/ sonder oyt ghearbeydt te hebben my in eens anders Rijck te dringhen/ soo wil ick u beschudden/ ghelijck een goedt Prince toe staet te doen/ alle de ghene die hun Vaderlandt om de Waerheydt verlaten hebben: ende wil u beschermen ghelijck mijn Suster de Koninginne ghedaen heeft/ die u gheherberght heeft/ ende voor de welcke ghy altijdt ghebeden hebt. Ick weet oock dat ghy lieden uwe plicht niet en zijt te buyten ghegaen/ om u te moeyen ende in te dringhen in eenighe saecken deses Rijcks/ ende dat ghy lieden veel konsten ende handt-wercken hebt mede ghebracht/ die het Landt verciert ende verrijckt hebben. Derhalven/ al ist dat ghy lieden mijn eyghen Onderdanen niet en zijt/ soo begeere ick/ dat soo yemandt u veronghelijckt ende moeyelijck valt/ dat my daer over de klachte gheschiede/ ende ick sal 't wreken/ over u sorghe draghende/ als over mijn eygen Ondersaten/ ende alsoo gonstich zijn als eenich Prince der Wereldt: ende alsoo scheyden sy van hem met blijschappe.

In Nederlandt wordt mentie van vrede weder gemaeckt.

Inde Nederlandtsche Krijghs-saken is luttel uytghericht: De Grave vander Lippe was in April in 's Graven-Hage (also men seyde) om particuliere saecken: eenighe meynden van des Keysers ofte van des Rijcks weghen yet te proponeren/ om de Landen met het Rijcke te accommoderen/ ofte te vorderen eenen wech om te vereenigen de Luttersche ende Gereformeerde daer dat heymelijck wat van broeyde/ ende daer en is niet vorder van vernomen.

Den Grave van Bassigni/ Sone vanden Heere van Bortel/ hadde tot tweemael gheschreven/ versoeckende metten Pencionaris van Antwerpen/ om Paspoort/ van te moghen komen in Hollandt/ van weghen de Staten van Brabandt: hem werdt gheantwoordt: hy soude sijn versoeck ende propositie stellen by ghescrifte/ ende oversenden/ ende men soude hem andtwoorden: maer hy schreef weder insisterende te moghen komen/ om dat zijnen last beter mondelinghe te doen ware dan schriftelijck/ maer te vergeefs.

Vijf Cornetten van Pr. Mauritz Peerden gheslaghen van Grobbendonck.

Ontrent den sevenden April heeft den Heere van Grobbendonck/ Gouverneur van 's Hertoghen-Bosch/ met zijn ende Graef Adolf vanden Berghe Compagnien Peerden ende eenich Voet-volck inde Kempen ontrent Gemert ontmoet/ ende behendelijcken met Embuscade gheslaghen ende overvallen vijf Compagnien van Prince Mauritz Ruyteren/ daer van wel tsestich ofte tseventich doodt bleven/ ende veel ghevanghen/ ende sy verkreghen wel hondert Peerden/ de reste ontquam/ d'een nae d'ander niet omme siende/ hoe wel sy veel stercker dan Grobbendoncx volck waren.

Oneenicheyt onder des Eertz-Hertoghs Oversten.

Onder de Krijghs-Oversten des Eertz-Hertoghs was gheen goede eenicheydt/ midts de Nederlanders hun qualijck konden verdraghen mette Spaengiaerden/ ende mede de Spaengiaerden met de Italianen: Don Loys de Velasco/ een stout Krijghsman/ werdt gemaeckt van Generael vande Artillerije/ Generael vande Cavallerye/ ende in sijn stede den Grave van Busquoy Overste vande Artillerye: Onder den Velasco en wilden veel andere niet staen/ als den Hertogh van Ossuna/ die twee Compagnien Peerden hadde op ghericht/ danckte die uyt hoovaerdie ofte ghebreeck weder af: Don Alonzo d'Avalos versocht oorlof om te vertrecken/ alsoo dede oock Don Augustijn Mexia Castelevn van Antwerpen. Daer waren by ordere vande Eertz-Hertogen/ by den Hertogh van Arschot aenghenomen in Artoys ende Henegouwe wel vier duysendt Walen/ met toesegghen/ sy souden by de Staten van die Landen betaeldt worden/ ende soo onder hun staen: maer alsoo sy byKans op de beene waren/ wilde den Eertz-Hertoghe daer van de betalinghe selve doen/ ende 't ghelt hebben/ d'welck dat Wals Krijghs-volck dede smelten ende verloopen.

Don

1603. 1603.

Don Frederico Spinola / Overste van de Galeyen tot Sluys / hadde oock twist met den Gouverneur van Sluys / om seecker versmaetheyt hem ghepretendeert aenghedaen te wesen. Hier door mede eensdeels zijnen dienst moede / om de kleyne eere behaelt / resolveerde wat voor te nemen teghen de Zeelandtsche Schepen voor Sluys leggende. Ende is dit Jaer 1603. den 26. Mey 's morghens voor den dageraet / den Wint Oost zijnde / met acht Galeyen upt het Sluyssche gat ofte Havene komen roeyen/ wat by Westen tusschen de bancken (ghenaemt den Franschen Polder) ende het Landt / roeyende van daer by Oosten het voorghenoemde gat. Daer laghen van weghen de Vereenighde Landen eenighe Schepen op de ordinarie wachte / te weten / den Vice-Admirael van Zeelandt Joost de Moor / ghebieder onder den Admirael den Heere van Haultain / met zijn Smacksepl / ende Capiteyn Logier Pieterssz. gheboren van Cruyningen / met zijn Radesepl / daer lach noch de Hollandtsche swarte Galeye / daer Capiteyn op was / Jacob Michielssz. mede de Zeeusche Galeye / daer op 't bevel hadde Cornelis Janssz van Gorcum : daer was noch niet verde van daer beneden Winde een radesepl / daer dat Schipper op was Krijn Hendrickssz. van Zierickzee / commanderende mede als Capiteyn / in absentie van dien. Op den Vice-Admirael Joost de Moors Schip/ende op de Zeelandtsche Galeyen waren op elck achthien Enghelsche Musquettiers van Vlissinghen/ende op de andere twee rade-seylen ende Hollandtsche Galeye en waren gheen Musquettiers / dan hun toebehoorende Schip varende volck. Spinola hadde op zijn acht Galeyen ende d'andere Fregatten boven zijn varende ordinaris volck / een seer groot getal van Musquettiers ghelicht upt het Leger van Oostende/ soo geacht wert.

Don Frederick Spinola met acht Galeyen bespringht de Zeelandtsche wachte voor Sluys den 26. Mey.

Den Vice-Admirael van Zeelant Joost de Moor wederstaet Spinola met drie schepen ende twee Galeyen.

Dese Zeeusche Schepen met hun twee Galeyen siende Spinola met zijn Galeyen upt komen / sijn onder Seyle ghekomen/ende zijn teghen Wint Oostwaerts ghelaveert : Spinolas volck hebben den Oosten Windt ende de Sonne tot hunnen voordeele gehadt / ende sijn dwers door de Zeelanders Noortwaerts henen ghevaren / ende alsoo over den Franschen Polder inde Wielinghe ghekomen / ende daer hebben hun beyde partijen verdeylt in de Wielinghe/ 's morghens ten vijf uren / elcke partye van vieren: ende de Galeyen zijn alsoo seer furieuselijcken in goeder Ordonnantien met gheroep op de Zeelandtsche Schepen ghevallen/abordeerende den Vice-Admirael Joost de Moor met twee Galeyen / daer Spinola met sijn Admirale d'een van was : vier andere Galeyen abordeerden Capiteyn Logier Pieterssz. ende de Hollandtsche Galeye werdt bespronghen van de resterende Galeyen. Als sy aldus een wijle met schieten ghestreden hadden / hebben de twee van de vier Galeyen / die aen Logiers Boort laghen/ de Zeelandtsche Galeye oock aen ghevallen : daer nae de andere twee mede Logiers Schip verlatende / hebben de Hollandtsche Galeye mede aen ghevallen : van de leste twee d'eene de Hollandtsche Galeye verlatende / is te hulpe ghekomen de twee die aen den Vice-Admirael Joost de Moors boort laghen / dit al toe gaende met ghewelt van schieten met alderhande Gheschut. Het ander Radeseyl van Krijn Hendrickssz. en konde niet by de wercken komen / by ghebreck van Winde / dan met schieten van verre na de Galeyen die aen den Vice-Admiraels boort laghen / ende aen de Hollandtsche Galeye/ daer inde zijn devoir wel doende. Dit ghevecht der Galeyen nu langhe gheduert hebbende teghen Schepen sulcken gevecht ongheewoone / ende acht Galeyen met vier Fregatten teghen twee schepen ende twee Galeyen: So zijn des Spinolas Galeyen / vresende dat de Zeeusche ontset souden moghen krijghen / ende siende dat hy groote schade / soo in volck / slaven ende riemen gheleden hadde / ende dat hy geen Victorie konde vechten / hoe furieuselijck sy hun oock hadden aen gevallen / in groote disordre properlijcken afgeroeyt naer het Sluyssche gat ofte Havene : hebbende bevonden onder hun dooden haren Oversten Don Frederick Spinola / meermael int schieten ghetreft / zijnde van den gheslachte Spinola van Genua / van groote middelen ende bedrijve / ende vyandt van Andrea Doria huys : Daer wert noch gherapporteert dat daer doodt ghebleven waren ontrent acht hondert Musquettiers/ Krijghsvolck Schip-volck ende Slaven / seer veel ghequetsten : dan het seecker ghetal was niet wel te weten / om dat het sedert seer bedecht ghehouden is gheweest.

Don Frederick Spinolas doodt/ met acht hondert meer.

Onder de Zeelanders sijnder in als 36. dooden ghevonden / ende ontrent tsestich ghequetste / haer Schepen ende Galeyen sijnde veter bevrijt voor de Musquet schoten. Onder de dooden van namen was den Capiteyn Jacob Michielssz. met sijnen Lieutenant vande swarte Galeye : van de 36. Engelsche Musquettiers op twee Schepen / waren acht dooden ende vijfthien ghequetste : Onder de ghequetste was den Vice-Admirael Joost de Moor met drie wonden ende die periculeus : desgelijcx den Capiteyn Logier Pieterssz. dan werden beyde namaels van hun wonden genesen.

Dooden eñ ghequetsten vande Zeelanders.

Terwijlen dit ghevecht duerde / ende dat het gheschut tot Vlissinghen ghehoort wert / soo is den Heer Admirael van Zeelant / Guilliam / Heere van Haultain / terstondt met het bystaende volck ghevallen in vier Oorloch-schepen ende een Fregatte / ende ghevaren t'beste sy konden nae het Sluyssche Gat toe/ maer de Spaensche Galeyen waeren vertrocken / eerse daer konden aen komen/ soo dat sy te samen alle verblijt Gode opentlijck danckten / ende hem alleene den lof toe-schreven / singhende te gader den vieren-dertichsten Psalm : want het sonder twijffel een kloeck stuck was / met soo kleyne ende weecke Schepen ende macht / te wederstaen acht Galeyen ende vier Fregatten / soo toe gherust met soo veel volcks ende kleynen Wint : daer over tot ghedachtenisse die van Zeelandt deden legh-penninghen van Silver ende Koper slaen / op d'een zijde stonden twee Schepen ende twee Galeyen / met schrift rondtomme cedunt triremes navibus 1603. op de andere zijde de Spaensche Galeyen rondtomme gheschreven victæ perempto Spinola den 26. Mey / beyde beduydende/ de Galeyen wijcken voor de Schepen / Spinola verwonnen ende gedoodt : soo dat de Galeyen niet meer ontsien worden van Schepen wel toegherust / al isser calmte.

Admirael Haultain vaert nae het Sluyssche Gat.

Ghedenck-penninghen gheslagen.

In het voor-gaende Boeck hebben wy verhaeldt den staet van het ghemuytineert / ende gheproseriveert Krijghs-volck des Eertz-hertochs / hoe die weder tot Hooghstraten waren ghekomen in Januario / hadden in haren lesten tocht inghenomen Joudoigne / daer de Compaignien Ruyteren van Nicolas Basti ende Grave Jacomo Belgiojoso in Garnisoen waeren / die sy beleefdelijcken handelden / midts eenighe ghelijcke beleeftheyt te vooren van hun genooten.

Handel van het gemuytineert Esquadron.

Joudoigne ingenomen ende eenige Dorpen gebrant.

Sy hadden daer ghebrandt etlijcke Dorpen ende twee Edelmans Huysen / om het Landt van Namen onder hun Contributie te brenghen : ende in het wederkeeren waeren sy in groot perijckel van gheslaghen te worden van den Grave Frederick van den Berghe / die wel sterck tot dien eynde binnen Thienen lach / diemen seyde dat eenighe vande voorneemste onder de Ghemuytineerde om ghekocht hadde : maer diergelijcken aenslach ontdeckt zijnde / hebben sy seven ofte acht van den haren ghevanghen / eenighe zijnde Officiers hebben sy ghepijnicht / waer van twee Oversten onder de Peerden met hunnen Dienaer / werden mette voeten opwaerts ghehanghen/ ende den 9. Januarij noch acht meer / die al vanden Eertz-hertoch ghewonnen waren / soo sy pretendeerden / zijnde maer onlanghs onder hun gekomen : also hielden sy seer strengh recht ende seer goede discipline. Alsoo sy van Namen keerden / hadden sy den Heer Ferdinando Lopez / Gouverneur van Carpen gevangen.

Ghemuytineerde hanghen eenige van haer Overste by de Beenen op.

Sy werden ghenoemt het Esquadron / sy Gouverneerden hun wel ghelijck een nieuwe Republique : sy hadden haer Overste ende Raedt verkooren onder hun een Hooft / Eletto ghenoemt / dien sy eenen Zeghel maeckten / waer in stonden ghegraveert seven

Maniere vant Regiment der ghemuytineerde.

 slangen

slanghen om een ghewrongen/ de seven hoofden mette tonghen uytsteekende/ met inscriptie tutto in ore, e sua Excellenza in nostro favore: daer sy by wilden segghen/ dat haer saecken bestonden gheheel in gout ofte gheldt/ ende in faveur van Sijn Excellentie den Prince Mauritz: Haer Oversten ende Regeerders waren Capiteyn Frederigo Italiaen/ ende Capiteyn Rodrigo Spaengiaert/ met eenighe Nederlanders/ waer onder een wel vande voorneemste was Thomas Filler ende een Papouken/ die een verbannen van Geertruydenberghe was gheweest/ kloecke Oversten.

Ordonnantien van het Esquadron ofte gemuytineerde tot Hoochstraten. Nopende hun Ordonnantien/ die sy strickteliick onderhielden/ alsoo vele ons rapporteerden/ die onder haer tot Hoochstraten verkeert hebben/ waren principael dese/ dier wy de principaelste om de seltsaemheyt goedt gedocht hebben hier te verhalen.

Dat die haer tot het Esquadron quamen voegen/ en wilden sy niet aen nemen/ dan eenighe op goede rapporten/ ende gedoogende eenighe bastonaden haer gegeven te worden/ als om soo lange vertoeft te hebben: dese aennemende/ namen syse den Eedt af op een Cruysken (daer toe geordonneert) van alle hare Rechten ende Ordonnantien te onderhouden/ op navolgende pene.

Die uyt sijn kleederen gaet wordt drie-mael ghewipt.

Die inden allarm niet en compareert/ worden met grove kluppelen gheslaghen/ dat sy Palis-slaen heeten.

Die op de Wachte slaept/ worde gestroppecoort.

Die yet stelen/ kleyn ofte groot/ worden ghearchebuseert.

Die wat klapt uyt het Esquadron/ waerom allarm was/ wert gestroppecoort.

Die wech meynt te loopen worde gehangen.

Die vloecken ofte sweeren/ die moeten in een diepe mande hanghen onder de Galghe 24. uren langh/ sonder eten ofte drincken.

Die vechten ofte gheweer trecken/ moeten door de Spiessen danssen totter doot toe.

Die met malkanderen yet secreteliicks wusperen inde oore/ ende luysterende ghesien worden/ werden met kluppels geslagen.

Die achter neghen uren savonts licht hebben ofte drincken/ werden ghevanghen ende ghewipt/ ofte in de voorsz mande ghestelt.

Die uyt sijn kleederen by de Vrouwe komt/ ghewipt.

Die op sijn Wachte niet en past/ wordt ghestroppecoort.

Die met besloten deuren slapen/ werden gebangen ende gecappittuleert.

Die eenighe Brieven kleyn ofte groot by hem op 't Casteel brenght/ sonder te kennen te gheven/ wordt gestroppecoort.

Die eenmael geschenck ontfanght int secreet/ wert gecasseert van sijn Officie ende gestraft.

Die mette Caerte ofte eenich ander Instrument speelt/ moet 24. uren inde mande.

Wanneer daer eenighe Brieven komen vande Eertzhertoghen ofte yemandt anders/ wordt daer allarm ghemaeckt/ ende het Esquadron vergadert/ ende alsoo werden sy ontfanghen byde ghene die de Wacht hebben/ ende dan byden Major van 't Esquadron/ opentliick ghebrocht aenden Eletto ende sijnen Raedt/ die terstondt boven op een Paleys vergaderden/ daer dat de Brieven voor hun allen byden Secretaris werde ghelesen: daer nae werdt het advijs ende goedt-duncken vanden Eletto ende Raedt het Esquadron te kennen ghegheven/ ende by aldien het selfde advijs het Esquadron niet en behaecht/ riepen sy alle te samen/ non, non, non, ende dan worden nae den Eletto stracx veel schoten gheschoten/ alsoo dat hy hem terstondt moet nederbocken/ achter een gheheel dick houten bert ofte plancke/ daer hy te vooren metten Raedt was op leunende/ ofte anders soude hy in perijckel van sijn leven wesen: Daer na soo werdt hy weder geroepen by het Esquadron/ Signor Eletto, Signor Eletto, dan recht hy hem selve weder op/ ende op nieus wederomme wat gheresolveert hebbende met sijnen Raedt/ soo wordt 't selfde by den Secretaris den Esquadron wederomme opentliick voor-ghelesen/ dat welcke in sulcker voeghen dickmael soo gheschiedt/ tot dat het Esquadron al te samen daer inne accorderen/ ende roepen si, si, si, ofte anders/ elck op sijn sprake.

Daer en mochten geen Vrouwen op 't Casteel van Hoochstraten komen by haer Mans/ dan wel door de Palissaden ofte Staketsels spreken/ ofte malkanderen yet wat behandighen van kost/ kleederen/ ofte diergeliicke/ ende dat op seker pene gestelt.

De Vrouwen mosten al te samen byde Ruyteren inde Vryheyt ofte Dorp bliiven/ dat rondt-omme begraben was/ ende verwachten tot dat haer Mans by haer quamen.

Daer en dorste niemandt onder haer segghen/ dat hy vreese hadde vande Eertz-Hertoghen ofte hun machte/ ende dat hy wel wilde accorderen met hem/ om yet van hun achterstal quijt te schelden/ ofte hy en worde gestroppecoort ofte gehangen.

Sy vermeerderen daghelijcx noch in ghetale/ want eenighe hoopen vanden Heer Achicourts Regiment/ ende van Gelre/ Stralen ende Erckelens Garnisoenen/ die hun selven niet en konden onderhouden/ vielen hun toe.

Het kleyn Garnisoen van 's Hertogenbosch begon oock te muytineren/ maer den Eertz-Hertoghe resolveerde die voor al te vreden te stellen ende te betalen/ zijnde maer ses ofte acht Maenden ten achter/ alsoo hy mede tot Mechelen dede.

De Eertz-Hertoghen nemen veel Kryghs-volck op. Den Eertz-Hertogh metten Spaenschen Raedt hadden geresolveert die van 't Esquadron te kastijde/ daer toe sy desen Somer veel volcks hadden doen aennemen/ als beneffens de Italianen ende Spaengiaerden/ die sy uyt Italien verwachten/ noch drie Regimenten/ meest Duytschen/ onder de Oversten Bentingh/ de Grave van Biglia ende den Heere van Rotonau/ noch vijfthien-hondert Peerden Curassiers in Lorreynen ende daer ontrent/ by den Hertoch van Aumale/ en den jonghen Heere van Rhosne Lorreynois/ Sone vanden Maerschalck Rhosne/ die voor Hulst bleef. Dese Peerden zijn in Junio buyten Brussel/ in presentie vande Eertz-hertoginne Infanta ghemonstert gheweest/ ende werden ontrent Leuven ghelogeert/ daer sy wel soo grooten overlast op den Landt-man deden/ als die van 't Esquadron mochten doen.

Overlast vã des Eertz-Hertoghs Soldaten.

Die van Artoys met die van Rijssel/ Douway ende Orchiers/ accordeerden vijfthien hondert mannen op te brenghen/ ende die van Henegouwe acht hondert/ die sy beloofden te betalen: en den Sone van den President Richardot soude daer over Colonel zijn. Met dese groote macht was doen het voornemen de Ghemuytineerde te straffen/ ende dan Berck ende Meurs weder te beleggen/ merckende die Vereenichde Landen haer schenen op de defensie ofte teghen-weer alleenliick te stellen/ mits sy misten van 't Kryghs-volck dat sy meynden uyt Schotlandt ende Engelandt te hebben.

La Bische victualieert het Casteel Wouwe. Dese macht des Eertz-hertoghen onder Graef Frederick vanden Berghe/ begonden in Brabandt in Julio te vergaderen/ daer dat de Heere la Biche/ metten Heere de Rhosne/ het huys ofte Casteel van Wouwe met sterck Convoy victualieerden/ en voorts de principaelste vergaderinghe daer naer/ gheschiede tot Ballart/ buyten Liere/ ende tot Beringhen ontrent Diest/ daer oock de Waghens met Gheschut gemonstert werden.

Die van 't Esquadron op dese tijdinghe begonden achterwaerts te dencken/ ende souden doen wel een goede conditie van reconciliatie aen-ghenomen hebben/ soo die met goede versekertheyt hun aenghebooden gheweest hadde. Hoe wel te vooren in Januario de Heer Justinus van Nassouwe/ Gouverneur van Breda/ aen haer ghesonden hadde eenen Capiteyn Griffon met dertich Ruyteren nae Hoochstraten/ om met haer te rijden na Namen/ om mede den Vyandt afbreuck te doen/ om also te versoecken ofte sy op ander malen stercker souden mede moghen uyt-rijden/ om met sulcke middelen die meer aen hun zijde te verbinden: maer sy weygherden ende excuseer-

1603.

excuseerden dat beleefdelijcken / niet goet vindende haer van als doen noch mette Staten te vermengen ofte d'Oorloge te voeren:

Het Esquadron wordt van Mauritz gewaerschout van des Ertshertoghs preparatie.

Maer sy lieden nu van Prince Mauritz ghewaerschout zijnde van des Ertz-hertochs Resolutie / als dat hy wel wiste wat groote doorne sy lieden in zijnen voet waren / waer teghen hy hen soo verre verklaert hadde / dat hy met hun in eeren niet konde handelen / mede hun schult te groot zijnde om te betalen / soo ware daer gheenen anderen wech dan haer te dempen ende te castyden / andere ten exempel / &c. Ende hier over soo presenteerde hy hun zijn hulpe / soo sy tijdelijcken spraecken / ende dat op hem versochten. Dese presentatie namen sy aen / ende souden hem veerthien daghen te vooren waerschouwen ende bidden / eer het Casteel van Hoochstraten in eenich ghevaer soude komen.

Graef Frederick vanden Berghe komt tot Hoochstraten teghen de Ghemuytineerde.

Daer mede passeerde den tijdt tot den 25. Julij dat Graef Frederick van den Berghe met eenen Legher van derthien duysent Voet-volcks / ende drie duysent Peerden / ende neghen stucken Gheschuts uyt Tuernout trock / waeromme het Esquadron resolveerden tot Hooch-straten te laten acht hondert Mannen metten Eletto / ende de reste vande troupen nae Ooster-houdt te doen gaen / om secours van Prince Mauritz te vorderen / dat welcke ghesch iede den 26. Julij / rechts wanneer dat Graef Frederick metten gheheelen Legher voor Hoochstraten quam legheren / ten deele in de vryheydt / ende ten deele tusschen de Vrijheydt ende 't Casteel / beginnende hostiliteyt.

Het Esquadron verkrijghen hulpe by Prince Mauritz.

Die van het Esquadron (soo sy hun noemden) sonden terstondt aen Prince Mauritz om hulpe / dat hun den seven-en-twintichsten Julij eensdeels toeghesept werdt / ende daer op quamen den neghen-en-twintichsten Julij de Ghedeputeerde van 't Esquadron in 's Graven-Haghe / ende worden op haer versoeck den selven avondt resolutie ghesonden / daer op den eersten Augusti het Esquadron hun antwoorde op sondt / te weten:

Conditien van het Accoordt tusschen Prince Mauritz ende het Esquadron / den eersten Augusti.

Dat sy te vreden waren Eedt te doen aen Prince Mauritz / en te belooven met hem / en voor hem tegen sijnen Vyandt met allen yver te vechten / ende soo den vyandt vluchte / souden sy den selven helpen vervolgen en verslaen: met conditie / indien den vyant gheslagen werde / ende daer door een generale revolte gheschiede / dat dan de Vereenighde Staten haerlieden souden doen betalen uyt de Landen die nu onder de Eertshertogen waren.

Dat sy niet ghehouden wilden zijn in 't quartier verdragh / nopende de Krijghs-ghevanghenen / ghemaeckt.

Voorts dat sy tot gheen ander exploicten ofte belegeringen souden worden ghebruyckt / sonder nieuw Contract.

Eyndelijck dat sy niet en begheerden te gaen over de Zee / &c.

Hoochstraten beschoten.

Volghende desen Contracte / quam 't Legher van Prince Manritz vast by een den tweeden / derden ende vijfden Augustij ontrent Geertruydenberghe: ende Graef Frederick binnen den selven tijde begonste sijn approchen voor Hoochstraten / plantende 't Gheschut / ende beschadichde daer mede soo veel hy konde dien van 't Casteel / midts sy gheen Gheschut binnen hadden.

Oproer tot Geertruydenbergh.

Prince Mauritz met Graef Willem van Nassouwen / waren den vijfden Augusti mede binnen Geertruydenberch ghekomen / als daer ten selven daghe / by eenich misverstant / een beroerte was opghestaen tusschen het Enghels ende Fransoys Krijghs-volck van 't Regiment vanden Heere van Bethune / alwaer verscheyden Persoonen doodt bleven / ende den Heere van Bethune / die onverdachtelijck hem selven onder die Enghelschen ghewo rpen hadde / ter doodt toe ghequetst werde / doch werden ten lesten by Prince Mauritz ende andere toeloopende / gheslist ende ghescheyden.

Den sevensten Augusti is Prince Mauritz vroech van Geertruyden-bergh met sijnen Legher opghetoghen / ende komen logeren tot Gilsen / daer de reste van sijn Ruyterye hem by quam / ende vondt daer de troupen van 't Esquadron ofte Ghemuytineerde / die sterck waren vyfthien-hondert te voete ende elf hondert te Peerde / alle seer fraey ende uytghelesen volck / Prince Mauritz was sterck 9500. te voete ende drie duysent te Peerde: te samen elf duysent te voete / ende meer dan vier duysent te Peerde: hadde noch by hem twaelf halve Canons met sijn toebehooren.

Pr. Mauritz ontset het Casteel van Hoochstraten.

Den achtsten Augusti legerde hem Prince Mauritz op de Heyde aen een Beecxken / tusschen Balen ende Hoochstraten / op een half myle nae sijn vyandts trencheen: daer teghen Graef Frederick uyt sijnen Legher uyt sondt ontrent duysent Peerden om te schermutseren / die Prince Mauritz dede bejeghenen over het voorsz Beecxken mette gemuytineerde.

Sanderdaechs den 9. Augusti trock Prince Mauritz met sijn Legher over 't voorsz Beecxken / daer teghen hadde Graef Frederick eenen Waghenborgh geslagen ende geschut gheplant / sendende weder Ruyteren uyt / om Prince Mauritz volck schermutserende onder sijn Geschut te brengen / dan daer en werdt niet anders uytgerecht.

Eertshertochs Leger vertreckende onder Graef Frederick.

Noch voor den midder-nacht begon Graef Frederick sijn baggagie wech te senden / uyt vreese dat hem het nootelijck toe-voer van sijnen Leger soude moghen benomen worden / ende daer op dede hy volghen het Gheschut ende Waghenen / door de langhe ende holle strate van Hoochstraten / ende hy selve volchde met alle de troupen / behoudende sijn wachte teghen Mauritz Legher / wel tot by de ses uren 's anderdaeghs 's morghens den thienden Augusti / die van 't vertreck / door het afhalen vander wachte / eerst de wete kregen / daer op dede hy sijnen Leger ghereet maken om te volgen.

Den Heer van Rhosne wordt voor Hoochstraté verslagen.

De Ghemuytineerde in 't Casteel van Hoochstraten vielen vroech uyt op de achterste / daer sy den jonghen Heer van Rhosne voorschreven / doende de retraitte / doodt sloeghen. Desen jonghen Heere werdt by Prince Mauritz / alsoo hy volchde / doot-ligghende bekent / ende voor een goedt Krijghsman beklaecht / want hy hadde te vooren in Hollandt ghevanghen gheleghen / dies dede hy hem eerlijck kisten / teghen den danck van de Ghemuytineerde / ende met een Trompetter by sijn Vrienden voeren / om ter eeren te begraven.

Eer Prince Mauritz Legher konde in ordre komen / was des Eertz-hertochs Legher al verre vooren / meest de voorschreven holle strate ghepasseert: dies sondt hy terstondt diversche Ruyteren naer / die hunnen vyandt op de Heyde vonden / in goede ordonnantien marcherende nae Sint Lenaers toe: Dies Mauritz Ruyteren meestendeel mede de holle strate ghepasseert zijnde / hebben des Eertz-hertochs volck soo hart aenghedronghen / dat sy stille moesten staen / ende hun het hooft bieden: maer alsoo den Prince Mauritz sijn Voet-volck soo haest niet door de voorschreven holle strate van Hooch-straten konde brenghen / midts die seer langh ende vuyl was / ende dat het dien dach uytnemende seer reghende / blixemde ende donderde / soo en vont hy niet gheraden met sijn Cavallerie alleene des Eertz-hertoghs Legher te chargeren / die in goede slach-ordre stondt / ende alle zijn Ruyterye aen de handt hadde / ende wel versien met Geschut / dat hem noch ontbrack.

Eertshertochs Leger treet te rugghe soo gheschickt elijcken, dat Pr. Mauritz die niet dorste aentasté.

Des Eertz-hertochs Velt-oversten Graef Frederick / met Don Loys de Velasco / merckende dattet Prince Mauritz niet wilde avontueren / namen die occasie waer / ende toghen al soetelijck voort in slach-ordre tot een ander holle strate / gaende nae Sint Lenarts / en dat al eer het Voet-volck van Prince Mauritz konde op de Heyde komen / alsoo dat sy den slach wel geresolveert ontquamen.

Die van 't Esquadron waren ende betoonden hun seer furieus / ende hadden geerne den slach gheavontuert: maer Prince Mauritz en wilde in die quade constitutie van sijn saecken / zijn geluck op het onseker niet hasarderen / om dat hem dochte dat het aensien ende contenantie van des Eertz-hertoghs Legher soodanich was / dat sy met goede ordre souden ghevochten hebben. Ende alsoo dat Spaensch Legher wech gheraeckt zijnde / keerde Prince Mauritz

1603. weder te rugghe nae Hooghstraten/ ende Legherde hem tot Minderhout/ hebbende die van 't Esquadron van het belegh bevrijdt. Ende nae dit ontset soo reedt hy met ses ofte seven vande sijnen onder de Ghemuytineerde ofte Esquadrons hoop/ daer sy alle hun seer over verwonderden/ om dat hy hem selven alsoo onder haer-lieden dorste betrouwen/ hy gaffe de handt/ groete de aensienste/ ende daer mede ghewan hy haer herten tot hemwaerts/ sy deden hem groote Feeste aen/ ende brochten hem weder in sijn Legher.

Pr. Mauritz betrout hem onder de gemuytineerde.

Prince Mauritz nae dit succes was ghesint met dese occasie voor 's Hertoghen-bosch te vallen/ om dat daer gheen vreemt Garnisoen noch Gouverneur binnen was: maer overmidts hy gheen Resolutie ofte last der Staten Generael daer toe hadde/ soo schreef hy terstondt den thienden Augusti aen haer-lieden daer over sijn voornemen: die hem den elfden Augusti daer op antwoorden/ 't selfde niet goedt en vonden/ om dat des Eertz-Hertoghs Legher noch daer by een was/ ende dat het te vele kosten soude/ ende mede datmen die van Zeelandt moeste contentement gheven om in Vlaenderen te vallen/ daeromme soude hy nae Berghen trecken: dan daer nae/ op vorder schrijven/ stelden sy 't selfde in sijn discretie/ daer mede dat acht dagen tijdts verliep: ende des Eertz-Hertoghs volck wonnen daer mede tijdt/ om op haer saecken te letten/ ende die alomme te redresseren. Immers na de acht daghen begon Prince Mauritz te marcheren na 's Hertoghen-bosch/ daer hy den 19. Augusti voor quam: ende niet teghenstaende hy wel dochte dat sijnen Vyandt in soo veel daghen weder moet soude gheschept hebben/ ende hem op de hielen volghen/ soo vondt hy 't selfde nochtans gheraden/ om sijnen vyandt voorts den gheheelen Somer in Brabandt te houden/ ende alsoo den Winter te winnen/ ende soo grooten macht/ ende sijns vyandts voornemen te beletten van over Rhijn te trecken/ ofte yet aen te tasten/ daer mede de Vereenighde Landen totte defensive souden genootsaeckt werden op hun eyghen Landt/ tot ruyne ende verderf vandien.

Prince Mauritz die treckt voor 's Hertogen-bosch.

Redenen Pr. Mauritz beweghende voor des Hertoghen-Bosch te trecken.

Daeromme is hy tot Vucht ghekomen/ ende terstont dapper sijn Legher doen beschanssen: dan ghelijck hy ghevreest hadde isset ghebeurt/ dat des Eertz-Hertoghs Legher hem was ghevolght/ ende legerde den 21. Augusti tot Voughen/ Oester ende Schindel Dorpen/ in nemende terstondt Elckendonck ende Hintem/ om die zijde vande Stadt open te houden/ daer hy hem beschanste.

Eertz-Hertoghs Leger volcht Pr. Mauritz.

Ende hoewel klaerlijck ghenoech te sien was/ dat Prince Mauritz voor dese Stadt niet bysonders soude komen profyteren/ om dat sy niet konde besloten/ veel min ghewonnen worden/ ende dat in dien men daer langhe voor bleef/ soude veroorsaecken dat die van binnen souden moeten Garnisoen in nemen/ ende alle hun plaetsen/ die sy noch rondt-omme hadden/ difficijl ende swaer te beschermen maecken. Nochtans om den Somer te passeren/ ende den stercken Vyandt/ die ontrent desen tijdt noch vier duysent Italianen in Nederlandt kreegh/ in Brabandt te houden/ ende vanden Rhijn af te keeren/ ende aldaer op de defensie niet ghedwonghen te worden/ soo den Eertz-Hertogh wat anders voorname/ alsoose wel gheresolveert hadden: Soo hebben de Vereenighde Landen voor haer saken dienstlijck ghevonden/ liever sonder hoope van winste daer te blijven/ ligghen op de offensive/ dan in Bommeler-weert ofte ander plaetsen op de defensive/ ende over-sulcks liever den Vyandt daer te houden/ dan op te breecken op 't onseecker: Waer over de Staten Generael resolveerden de by-legeringhe te continueren tot inden Winter/ alsoo sy deden tot den vijfden November toe.

Redenen waeromme beyde de Legers hun voor 's Hertogen-bosch hielden.

Den Eertz-Hertogh en konde sijnen Legher van daer niet trecken sonder merckelijck verlies vander Stadt/ want hem meermaels ghewyghert was garnisoen inde Stadt te legghen: die vander Stadt hem segghende/ hy soude haren Vyandt daer van houden/ slaen/ ofte dwinghen te vertrecken/ ende sy souden hare Stadt wel bewaren.

Hier over soo begroeven hun beyde de parthyen wel vaste met Schansen ende Redouten/ d'een nae de Stadt toe/ d'ander nae sijn wederpartijen Legher. Graef Frederick maeckte een sterckte/ de Sterreschanse ghenoemt/ van waer hy seer wel konde schieten in 't quartier van Graef Ernest van Nassou: diens Artillerie (ligghende tot groot Pettelaer) daer dapper tegen schoot/ ende soo hiel hem een yeghelijck op sijn voordeel. 1603.

Daer en zijn vorder boven twee ofte drie acten/ verhalens weert/ niet ghescheidt: Als onder ander den eersten Septembris/ metten doncker soo trock uyt des Eertz-hertoghs Legher den Marquis della Bella/ Broeder vanden Prince d'Avellino/ met ontrent 3500. Mannen/ ghekooren uyt alle de Regimenten/ stille sonder Trommel-slagh ofte Vendelen door de Stadt ende buyten omme/ buyten de Sint Jans Poorte/ ende namen inne aldaer een hooghde ofte plaetse/ ghenoemt Trent (d'welck seer wel ghelegen was om af te snijden ende te beletten den gheheelen toe-voer van 't Legher hunder vyanden/ dat hun quam van Hemert over Vliemen) daer hy hem terstondt beschanste met menichte van fassinen ofte mutsaerden mede ghebrocht/ ende met eerde: waer van Prince Mauritz eerst nae midder-nacht onderricht werdt/ die terstondt met haeste alle sijnen Leger in Wapen dede komen ende allarm maecken/ ende met hem nemende ontrent twee duysent Mannen te Voete/ Enghelsche/ Fransche/ Schotten ende andere/ ende meer te Voete ende te Peerde belast hem te volghen: is ghekomen by het retrenchement/ dat bykans een Mans lenghte hoogh ghebrocht was/ ende is daer van drie zijden met alle geweldt op ghevallen/ ontrent een ure voor den daghe: die vande Schanse zijnde Spaengiaerden/ Italianen ende Duytschen/ deden alle teghen-weer om de plaetse wel te bewaren: maer nae het ghevecht van ontrent een kleyne ure/ hebben die van binnen beginnen te beswijcken/ ende de vlucht te nemen nae de Stadt/ daer de Poorten ghesloten waren/ soo dat daer doot bleven wel ontrent de vier hondert/ ende wel twee hondert ghevangenen/ waer onder selve de Marquis de la Bella/ die zijnde seer gequetst/ terstont daer nae is gestorven: daer bleef mede een vermaert Capiteyn Ruck/ met meer andere Capiteynen ende Bevel-hebberen: onder de ghevanghenen was den Oversten Luytenant van Hachicourts Regiment/ ghenoemt Blij-leven/ met noch drie Capiteynen ende andere Officieren. Van Prince Mauritz weghen bleven daer ontrent veertich doodt/ ende over de hondert ghequetst: Den Engelschen Colonel Sir Horatio Veer droech hem aldaer seer Manlijck: de voorsz Schanse dede Pr. Mauritz voorts opmaken/ in ofte onder de ghenade van 't geschut der Stadt/ ende gaf die dien van 't Esquadron te bewaren.

Marquis de la Bella een schansse buyten de stadt maken-de/ werdt van Mauritz verslaghen/ den eersten September.

Den dooden Marquis de la Bella/ sont Pr. Mauritz slechtelijck in 't decksel van een Peert met een Trompetter nae de Stadt/ dat die vander Stadt seer verachtelijck dochte: dan de Trompetter hadde last dat te verantwoorden/ aensegghende/ hoe dat hy haer te vooren ghesonden hadde seer eerlijck het Lichaem vanden jonghen Heere van Rhosne/ ende dat sy seer onweerdelijcken ende onbeleefdelijcken dat van sijnen Trompetter aenveert hadden/ dies souden sy leeren beleefthheyt erkennen.

Alsoo Graef Frederick een Trompetter sondt/ om volghende 't quartier de ghevanghenen te lossen/ heeft Pr. Mauritz hem gheantwoort: dat hy verwittight was/ hoe dat sy in Vlaenderen voor Oostende seer moordadelijcken ghehandelt hadden met eenige van 't volck/ van Graef Ernst van Nassouwen Regiment/ hebbende schipbreucke geleden/ doende krancken/ gewonden ende andere ophanghen: daeromme liet hy haer weten dat hy der eerst een deel van dese gevangenen soude laten ophanghen/ tot vergheldinghe van 't voor-verhaelde/ ende dat sy vorder souden gedencken/ by aldien sy by henlieden eenen vanden sijnen ophingen/ hy soude daer tegen twee doen ophangen.

Voor Oostende het quartier gebroken/ moesten 12. ghevanghens by loten opghehanghen worden.

's Anderdaeghs/ zijnde den 16. Septembris/ is den gheweldighen Provoost van 't Legher ghesonden by dese 200. ghevanghenen/ de Bevel-hebberen uytgesteken/

1603. 1603.

ghesteken / met soo veel briefkens alsser ghevanghenen waren / ende uyt die opgherolde moest elcke ghevanghen een trecken: maer daer waren twaelf briefkens daer galghen op stonden / ende sulcke als die trocken ofte ghevallen souden / souden moeten hanghen / om hun vyanden te doen quartier onderhouden: also werden 's ander-daeghs die 12. tot hunnen grooten ongheluck opghehanghen / in 't ghesichte van die vander Stadt: dan een vande 12. heeft ghenade verkreghen / verbeden zijnde door een jonghe Dochter / overmidts zijn jonckheydt ende andere redenen: deerlijcke vruchten des Krijghs.

Den 9. September also des Eertz-Hertoghs Legher meermaels provande ende nootdruft ghebreck hadden / hebben die vande Stadt hun dat geweygert / ten ware sy hun weder Koren daer teghen inde Stadt sonden.

Daer en ghebeurde dagheliyx niet bysonders / dan schieten d'een teghen d'ander met grof geschut / waer door den derden October geschoten werde den Marquis Malaspina / ende den Heere vanden Tempel / als volght.

De Heere van Tempel met Marquis Malaspina werden t'samen uyt 's Hertogenbosch de beenen afgheschoten.

Desen Marquis Malaspina was ghevangen gheworden den 28. September / van die van 't Esquadron in 't Lant van Kuyck / komende vanden Eertz-Hertoghe tot Venlo / om nae het Legher te rijden: aldus by die van 't Esquadron in 't Leger voor 's Hertogen-bosch ghebrocht / ende den 3. Octobris hebbende metten Heere vanden Tempel ende Corbeque ten middaghe by Pr. Mauritz te gaste geweest / ende weder-keerende nae Vliemen / het quartier daer die vant Esquadron laghen / soo zijn beyde dese twee Heeren / neffens den anderen rijdende op den wegh nae Deuteren de beenen afgheschoten van eenen koghel vande Stadts-poorte komende / die trefte de vier beenen door beyde de buycken van hun Peerden / welcke Peerden beyde doodt bleven: Den Heere vanden Tempel / Corbeque / &c. storf noch ten selven daghe: den Marquis die behieldt 't leven / de voeten af zijnde leerende op steltkens gaen.

Tempel sterft ende begraven: du Boys werdt President des Krijghs-raedt in zijn plaetse.

Den Heer vanden Tempel werdt seer beklaecht van alle man / hy was een oudt erbaren Krijghsman ende kloeck Edelman / ende was President vanden Krijghs-raedt: hy had[illegible] over de 30. Jaren die Landen ghedient / werdt tot Heusden den 20. Octobris begraven met groote pompe / het Lijck verselschapt van Prince Mauritz / den Grave Willem van Nassou / den Vorst van Anholt ende 't gantsche Hof. In zijn stede werdt President vanden Krijghs-raedt ghekooren den Ritmeester du Bois / ofte Warner van Houte uyt Brabandt.

Den vierden Octobris quam den Eertz-Hertogh selve in 't Legher voor de Stadt / ende mede inde stadt van 's Hertogen-Bosch / altijdt practiserende om garnisoen daer binnen te brenghen. Den sesten Octobris siende dat tot Deuteren noch maer een kleyn retrenchement was / dochte in zijn ghemoet / dat selvighe Schansken Prince Mauritz af te nemen / om daer mede af te snijden den toe-voer vande victualie van zijn vyants Leger.

Eertz-Hertogh ghekomen in 't Legher / tracht een Schansken inne te nemē te vergheefs / den 14. October.

Den 13. Octobris heeft zijn Hoogheydt 's abonts seer veel voet-volcks inde stadt doen komen / ende als het nu duyster was / is daer mede ghetoghen buyten Sint Jans poorte / daer hy op een hooghde inder haest een batterije dede maken / ende ses stucken Gheschuts aldaer planten / ende in een water dat breet ende moerachtigh was / ligghende tusschen de poorte ende het retrenchement van Deuteren / dede hy veel pleyten brengen ende met Krijghsvolck vullen / om daer mede over te varen / ende 't selfde retrenchement dat niet sterck was ghemaeckt / dan teghen Musquet-scheut / in te nemen.

Den 14. Octobris voor den daghe dede hy eenen allarm maken by nieu Heerlaer / om Prince Mauritz derwaerts te locken: maer overmidts die van Deuteren een vyer-teecken deden / is Prince Mauritz selve met eenighe hoopen volcx derwaerts ghetrocken / ende mettet op-komen vanden dage / ontdeckte hy / eer hy daer quam / des voorsz Eertz-Hertoghs batterije / die terstondt dapper ende in furie op het rentrenchement begoste te schieten / daer dat alle de scheuten van vooren achter door vloghen / in voegen dat de Wachte hun moesten inde aerde begraven om vry te wesen: Prince Mauritz ginck ligghen achter inde hooghten dichte by het retrenchement ende dede drie Veldtstucken halen / ende die teghen zijnen vyandt planten: maer eer die ghehaeldt ende ghereedt waren / hadde den Eertz-Hertogh al 176. scheuten ghedaen / ende 't Schansken gantsch verpletteert: Doch soo Prince Mauritz met zijn drie stucken begost mede te schieten / kreegh des Eertz-Hertoghs volck den schrick in 't lijf / ende liepen al uyt de pleyten wegh / met soo groote confusie / dat zy 't gheschut ende alles watter was verlieten / d'welck Prince Mauritz wel soude bekomen hebben / indien 't moras dat niet belet hadde: dies daer naer des Eertz-Hertoghs volck haelden inder haest het gheschut noch wegh: dan Pr. Mauritz volck ten lesten passerende de morasschen / haelden de kogels / balcken / planchen / horden ende schans-korven wegh / daer mede zy het Schansken van Deuteren wederomme repareerden / oock tegen 't grof geschut / ende dat was de uytkomste van des Eertz-Hertoghs eygen aenslagh.

Alsoo nu dese twee Leghers d'een den anderen niet veel schaden en konden aen-doen / soo heeft den Eertz-Hertogh onder 't decksel van aenslaghen te doen / inde Stadt doen komen ontrent drie duysendt Mannen / ende daer binnen doen logheren teghen den danck vande Borgherye / die riepen dat het teghen zijn beloofte ware / &c. dan vermeestert zijnde moesten sy swijghen / midts eenighe daer over ghestraft werden.

Beyde de Legers voor 's Hertogen-Bosch breken op in November.

Den vijfden Novembris / als het nu Winter gheworden was / stelde Prince Mauritz zijn Legher in slagh-ordene / ende verliet alle zijn wercken voor de Stadt met goede ordere d'een nae d'andere / in voeghen dat hy op den middach bykans een kleyn myle vande Stadt was ghetrocken / ende ginck legheren aenden Kuycksen hoeck op 't vlacke Veldt / om te besien ofte den Eertz-Hertogh hem soude derven volghen / daer hy bleef ligghen den gheheelen 6. Novembris: dan den selven nacht begost des Eertz-hertoghs Leger mede op te breken / ende quam den 7. November tot Helmont / van daer trocken sy de Kempen inne / dien scheydende om te Winteren: desghelijcks den 7. voorsz brocht Prince Mauritz nae het huys te Hemert zijnen Legher / daer hy op brack / elck treckende nae zyn garnisoenen.

De Vereenighde Landen tracteren met het Esquadron die gheven de Stadt van Grave / den eersten November.

Ouerende den tijdt dat dese Leghers voor 's Hertogen-Bosch laghen / soo zynder veele swaere disputen ghevallen tusschen de Staten der Vereenighde Landen ende het Esquadron / Eletto ende Raedt: nae veel debaten hebben gheaccordeerdt het Esquadron in te ruymen de Stadt vanden Grave / ende dat zy souden stellen in handen van Prince Mauritz Hooghstraten: hoe wel 't selfde veelen vreemt ende sorghelyck dochte / dan achten het bequamer dan Rhyn-berck / daer mede seer ghelievende de Rijnsche ende Westphalische Landen ende Gheestelijckheyt / die hun seer vreesden. Dit Contract werdt besloten in 't Veldt-legher voor 's Hertoghen-Bosch tot Vught / den eersten Novembris 1603.

De Artijckelen bestonden voor 't eerste / dat het Esquadron soude inde stadt Grave trecken / ende mogen inhouden een Jaer / so dat der Landen Krijghs-volck daer vry passagie hebben souden t'allen tijden / dagh ende nacht.

Articulen van 't contract.

Die van 't Esquadron / den Eletto ende Raedt / souden den Staten ende Prince Mauritz Eedt doen / dat zy den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen sullen bekrijghen / soo langhe zy niet ghereconcilieert en sullen zijn: souden mede over alle Rivieren ende passagien vryen pas hebben / soose binnen 't Jaer niet en verdroeghen mette Eertz-Hertoghen / ende souden nae 't eerste Jaer moghen handelen voor langer tijdt.

Soo Prince Mauritz daer-en-tusschen eenighen aenslagh voornaeme / sy daer van verwittight zijnde / souden met ghelijck ghetal hem dienen / ofte in zijn absentie de Heeren Graven / als Willem / Hendrick / Ernst ende Lodewijck van Nassouwen / ende dat op eyghen kosten met alle hun macht: behalven eenighe

acht

acht hondert vanden haren/ die sy souden laten in haer Garnisoen: soo den tocht langher duerde/ souden de Staten hun onderhoudt besorghen/ ende over de vrye buyten soudense accorderen: sy souden hunnen Legher apart hebben/ ende souden tot gheen graven ofte stormen ghedwonghen worden/ dan tot eyghen beweeren.

So de Stadt Grave belegert worde/ souden sy die beschermen/ aenveerdende alle garnisoen dat by Prince Mauritz nootlick bevonden soude werden.

Mette Eertz-Hertoghen gheaccordeert zijnde/ souden sy de Stadt weder restitueren alsoo sy die ontfanghen hadden/ nae latende alle Amunitie/ Hutten/ Ec.

In vijfthien daghen nae de reconciliatie metten Eertz-Hertogh/ souden sy de Landen gheen Oorloghe aen doen: ende inde Stadt Grave souden sy niet handelen/ dan met weten vanden Gouverneur ende Magistraet/ die oock het Wacht-woordt gheven souden.

Ende dat sy mede mette Eertz-Hertoghen niet en souden handelen/ dan met weten vande Gedeputeerde vande Staten/ op verbeurte van alle benefitien hun verleent.

Souden geen Contributien mogen eyschen vande Vereenighde Landen/ Steden ende Dorpen hun behoorich: oock ghene vande plaetsen die den huyse van Nassouwen toebehoorende zijn.

Soo de reghueringhe der Staten oock goet dochte voor de Grave een ander in plaetse te gheven/ souden sy dat moeten consenteren/ sy souden mede acht Gyselaers gheven/ van elcke Natie twee/ nae Staten ende Prince Mauritz goedt-duncken/ diemen sal moghen veranderen/ ende sullen alomme wel ghetracteert worden.

Sullen hun mede met de Stadt Grave niet bemoeyen/ noch der Burgheren huysen lastich vallen/ ende als andere gheforriert worden: dan alleen voor hondert te Voete ende drie hondert Peerden: de andere sullen hun inde herberghen stellen/ ende met hutten behelpen: haer onthoudende mede van des Stadts amunitie.

Sy souden hun mede niet moeyen mette Religie binnen de Stadt/ maer haer eygen gebruycken.

Sy souden vry wesen vande lasten van Impositen/ Excijsen/ Ec. so wel inde Stadt als in 't Leger.

Sy souden oock gheen belet doen de Ontfanghers vander Staten middelen tot d'Oorloghe/ maer die eer helpen ende bystaen.

De Steden ende plaetsen onder 't Roomsche Keyserrijck gheleghen/ sullen sy gheen ghewelt aen doen: desghelijcx op den Rhijn-stroom/ noch den ghewoonlijcken Koophandel te Water ofte te Lande bekommeren.

Soo het ghebeurde dat sy vanden Koningh van Spaengien/ noch vande Eertz-Hertoghen gheen betalinghe krijghende/ sy met behulp der Vereenighde Landen/ van ander Landen haer betalinghe verkreghen/ wilden de Staten dat het een yeghelijck van vry soude wesen/ te dienen waer 't hun soude goedt-duncken/ elcken een behoorlijcke Pasport ende ghetuycheniße gevende.

Soo haest sy de Grave souden weder-leveren/ beloofden de Staten het Slot van Hoochstraten mede vry over te leveren/ ten ware dat het vande Spaensche daer-en-tusschen met ghewelt ofte andersins hun afgenomen werde.

Der Staten Krijghs-volck met haer te samen om contributie ofte buyt uyt treckende/ soo soude het een derde-part vanden buyt het Staten Krijghs-volck toekomen/ ende de contributie het Esquadron blijven/ soo sy alleene gingen/ soude 't haer alle blijven/ soo ghelijckelijck/ gelijck deelen.

Dit contract moeste van weder-zijden besworen worden/ wel te onderhouden op lijf-straffe. Den selven Eedt souden mede ghehouden zijn te doen/ alle die hun naemaels by haer souden voegen.

Dien van 't Esquadron wordt de stadt Grave door Hoochstraten ingelevert.

Dit alsoo beswooren den eersten Novembris tot Bucht in 't Leger/ soo heeft den Pr. Mauritz Hoochstraten van haer inghenomen/ ende die van 't Esquadron zijn ghelijckelijck nae den Grave ghetrocken/ daer Prince Mauritz dede maecken een groot retrenchement ofte begravinghe/ ende daer binnen hutten bouwen/ dat veel duysenden kosten: dan was op een te leghe plaetse qualick gebout/ so dat t'elcke reyse van hooghe Wateren nat stonde/ dies de Boeren tusschen de Mase ende Wale die Ruyteren meest moesten logeren/ want sy waren wel sterck vijfthien-hondert Peerden ende twee duysent te Voete/ ende konden noch vijf hondert te Voete altemets op eenen tocht te Peerde setten. Prince Mauritz hieldt inden Grave noch het Kasteelken beset.

Den Eertz-hertoge hebbende hier ende daer eenige vande ghemutineerde ghevanghen bekomen/ heeft die ghedreycht te hanghen/ volghende zijn Placaet ofte Proscriptie: Dan die van 't Esquadron hebben hem terstondt laten weten/ soo hy bestonde hun volck op te hangen/ sy souden hem volghen ende nae doen/ beginnende aende hooghste/ meynende den Marquis Malaspina ende andere.

Verhaeldt hebbende wat inde Nederlandtsche Oorloghe dit Jaer passeerde/ sullen wy wederomme van Enghelandt ende de ghebuerlanden wat verhalen.

Jacob den Koning van Engelant wordt met zijn Koninginne ghekroont.

In Enghelandt is den Koningh Jacob met zijn Koninginne Anna van Denemarcken tot Westmunster by Londen ghekroont gheweest/ met groote oude Ceremonien/ als in verscheyden Boecken te lesen is/ den vierden Augusti/ nae onsen stijl/ ofte nae den ouden Enghelschen stijl den vijf-en-twintichsten Julij op S. Jacobs dach: ghekroont zijnde/ is korts vertrocken uyt Londen met alle zijn Hofgesin/ Westwaerts nae Winchester ende Salesburry: desghelijcx zijn mede de Ghesanten van Koninghen ende Vorsten vertreyst om de groote Pestilentie regnerende desen Somer inde Stadt Londen/ die van Mey begon/ ende duerende tot in December/ soo datter sommighe weecken bevonden werden/ datter 2800. 3000. ende 3300. menschen in een weecke daer begraven werden/ daer nochtans het principale volck uyt ghevlucht was: Immers daer storven dien Somer boven 34. duysendt menschen/ ende dat gheheel Jaer vanden eenen Kersdach totten anderen boven de 38. duysendt in Londen/ ende de aenghehechte voor-steden reeckenende 34. duysendt van Peste/ ende maer vier duysent van ander siectken. Daer waren bevonden dat Jaer kinderen ghedoopt 4789. want daer van seer nauwe reeckeninghe ghehouden wordt/ ende alle weecke aende Magistraet overghebrocht. Als gheen extraordinarie siectken regheren/ sterven daer in Londen ontrent de vier duysendt menschen ghemeynlijck min dan daer ghebooren worden.

Pestilentie tot Londen/ daer dat 34. duysendt menschen van storven.

Dese Peste was wel een derde-deel grooter dan een Peste over 40. Jaer/ Anno 1563. ende een ander Peste 10. Jaren te vooren/ Anno 1593. de helft grooter: de Stadt Londen zijnde seer tot Peste onderworpen/ daer op hebbende geene/ ofte seer kleyne policie/ ende den ghemeynen Man schouwen die besmettinghe seer luttel.

Van Venegien worde van dit Jaer 1603. gherepoteert/ dat aldaer ghestorven waren 5586. Persoonen/ waer onder gheweest zijn twee-en-tneghentich Turcken ende Joden. Waer by seer naer is af te meten dat Venetia ende Londen bykans van eenen wesen/ ende ghelijck zijn van volcke/ Inwoonders ofte Volck-rijckheydt.

Venetia ende Londen seer nae even volck-rijck.

Wy hebben int voor-gaende Boeck verhaeldt hoe dat den Grave Enno van Embden/ ofte Oost-Vrieslandt/ in questie stondt met de Stadt Embden: daer over is hy in dit Jaer 1603. in persoone ghetrocken in Hollant/ by de Staten der Vereenighde Landen in Meerte: Alwaer over het verschil tusschen hem ende de Stadt van weder-zijden is ghedebateert/ ende ten lesten door tusschen spreecken vande Heeren Staten inden Graven-Hage/ van weder-zijden besloten/ ende dese 15. Articulen opgherecht/ gedateert den 8. April/ 1603.

Inden eersten sullen alle Offentien verbale/ ende schriftelijck injurien/ principalijck in de schriften/ die welcke duerende dese troublen directelijck ofte indirectelijck uytghegheven zijn: Item/ alle misdaden/

1603. den/ beschuldicheden/ ende generalijck alle wegen van feyten ende dadelijcke wercken gedaen / gheschiet ende volbracht ter oorsaken van die teghenwoordighe gheschillen / veranderinghen / beroerten/ Kryghs-wesen ende Oorloge/ tot wat plaetsen / ende in wat plaetsen/ ende in wat manieren dattet zy / soo in 't generael als particulier / zijn ende blyven vergheten: die injurien hier mede gherenonceert/opgheheven/ ende alles gheacht als niet gheschiet ofte toegheKomen: sulcx dat ter saken van dien / nochte om eenighe ghescheede beschadicheden / of gheeyschte/ op-gheheven/ op-gheheurde ende gheexecuteerde contributien / hueren / hooftschattinghen (daer van gheen obligatien zijn ghegheven) appendentien ende dependentien van dien/ gheen vermanen/molestatie/ quellinge ofte ondersoeck nimmermeer tot eenighe daghen nochte plaetse / jeghens yemandt ghedaen sal moghen worden: ende sullen over sulcx mede cesseren ende ghehouden worden als onverkreghen ende onghedaen die Mandaten / ende executorialen vande Keyserlijcke Majesteyt jeghens die Stadt Embden / den veertighen / twintich Mannen / ende andere vande Borgheren ende Inwoonderen verkregen/ metten gevolghe ende aenkleven van dien: behoudelijck dat Burghemeesteren ende Raedt zijne Ghenade vande civile actien daer inne geroert/ende by dat verdrach niet gheaccordeert/ behoorlijck ende rechtmatich contentement sullen doen / by vrientlijck verdragh / binnen den tijdt van dry Maenden naest-komende: ende so alle ofte eenige vande selve poincten binnen den selven tijdt niet verdraghen souden konnen worden / sal zijne Ghenade vry staen als dan / dies aengaende / het Mandaet vande Keyserlijcke Majesteyt van nieus te reassumeren/ salvis exceptionibus & defentionibus van die van Embden.

Het Haechse verdragh tusschen den Grave Enno vā Oost-Vrieslandt/ etc. ende de Stadt Embden.

2. Burghemeesteren ende Raedt der Stadt Embden / sullen restitueren aen zijne Ghenade die huysen/ plaetsen ende Gheschut / gheduerende het Krijghswesen van zijne Ghenade verkreghen: midtsgaders de opgheheurde hueren ende in-komsten van zijne Ghenade Domeynen ende Goederen / ende vande Amunitions ende andere goederen / soo veel in wesen ende onder den Burghemeesteren ende Raedt is. Van ghelijcken sal oock zijne Ghenade aen die van Embden restitueren 't ghene gheduerende den voorschreven tijdt aen gheschut ende ontfanghen hueren/ ende inkomsten vande Stadt Embden / eensamentlijck den Burgheren ende Inwoonderen der selver/ van zijne Ghenade verkreghen ende ontfanghen / ende vande amunitions ende andere goederen / 't ghene vanden selven in wesen ende onder zijne Ghenade is.

3. Zijne Ghenade is te vreden dat de Stadt van Embden niet en sal wesen verobligeert upte concordaten vanden Jare 99. in 't collecte-werck daer inne gheroert / nochte upten Landtsdagh-sluyt tot Aurich ghehouden/ inden Jare 1601. in het upter-stedeghelt / ende inde ordre opte administratien ende employ van des gemeene Lants van Oost-Vrieslandts penninghen: dies sal van nieus inden naesten Lantsdach van Oost-Vrieslant gehandelt ende ghesloten worden / wat die van Embden in plaetse van het collecte-werck ende upter stede-geldt sullen hebben te contribueren/ende de verschrijvinge eñ renversen so zijne Genade by tijden zijner regeringhe opten naem van Burgemeesteren ende Raedt zijn gegeven / sullen cesseren / ende ghehouden werden als niet uytghegheven: daer jeghens oock cesseren sal alle 't ghene zijne Ghenade op sulcke verschrijvinghen ende renversen die van Embden gheconsenteert ende toeghelaten heeft.

4. Die ghevanghens ende aen-ghehouden persoonen ten weder-zyden sullen los ende vry ghelaten worden / sonder eenich rantsoen te betalen: ende zijne Ghenade belooft te intercederen ende alle moghelijcke devoir te doen daer het behoordt: dat de Ingheseteenen van Embden / midtsgaders hare aengheslaghene Schepen ende goederen / die tot Duynkercken ende elders / buyten slandts aenghehouden ende ghevanghen zijn / vry uytgaen / los ghelaten ende ontslaghen worden: ende dat in toekomstighe tijden alsulcke aenhoudinghe nae blyven moghen/ ende niet meer en gescheden. 1603.

5. Al het gene die van Embden in het verdrach van Delffziel / ende daer op ghevolchde Keyserlijcke resolutie is ghegeven/ belooft ende gheconsenteert/ sal onderhouden worden / uytghenomen waer in by desen tractate eenighe veranderinghe ghedaen / ofte anders gheconditioneert wordt / ende nae de selve sullen die differentiale poincten daer inne gheroert / verstaen worden.

6. De nominatie/vocatie/presentatie/ collatie/ ende confirmatie der Predicanten ende Kercken-dienaren sal ghescheeden binnen der Stadt Embden / naer uytwysen het voor-ghemelte verdrach van Delffziel/ met dien verstaende soo die Heere Grave den tydt van veerthien daghen differeerde de confirmatie te doen / dat als dan die ghene die hem sullen zijn voorghedraghen / in haren dienst sullen moghen treden/ als oft sy waren van zijne Ghenade gheconfirmeert: ende die weder-aenstellinghe ouden vetus, ofte classicale vergaderinghe van Grietmer ende Embder Ampten / sal binnen Embden toeghelaten worden.

7. Zijne Ghenade accordeert ende is te vreden dat de veertighen tot Embden sullen alle Jaers opten eersten Januarij vier Burghemeesteren ende acht Raden moghen verkiesen / het sy met continuatie ofte vernieuwinghe tot die bedieninghe des Magistraets der Stadt / die sy aenden Heere Grave sullen presenteren / omme by zijne Ghenade / ofte die ghene soo in absentie van zijne Ghenade last daer toe sullen hebben / te worden opten sevenden des selven Maents gheconfirmeert / ende sullen ghehouden zijn te doen den ghewoonlijcken Eedt / welverstaende dat gheduerende het loopende Jaer van 1603. ende voorts van Jare tot Jare die oude Magistraet sal blijven in bedieninghe / tot dat die confirmatie op den sevenden Januarij sal wesen ghedaen / ende daer zijne Ghenade de confirmatie niet en dede / sullen die ghekosene persoonen ghehouden worden voor gheconfirmeert / ende in haer bedieninghe treden op den selven Eedt: welcke Burghemeesteren ende acht Raden sullen hebben vrye dispositie van alle des Stadts Officien / ende die ordre in wapenen ende wachten/ tot bewaringhe van die Stadt: nae dat sy tot versekeringhe van die Stadt / rust ende eenicheydt der Burgheren ende Inwoonderen sullen bevinden noodich te wesen.

8. Zijne Ghenade accordeert ende is te vreden dat die van Embden die voor-steden sullen inde Stadt onder een Jurisdictie moghen betrecken / ende fortificeren op sulcke manieren als sy luyden nut ende oorboor te wesen bevinden sullen: met dien bescheyde/ dat sy zijne Ghenade daer voor sullen doen ende gheven een behoorlijcke recompense / naer dat sy als dan sullen konnen accorderen / ofte tot arbitragie vande arbiters ten beyden zijden / ofte by ghemeen consent te verkiesen: ende dat soo langhe die van Embden de voorsz Fortificatie niet int werck stellen die Jurisdictien over de voor-steden by zijne Ghenade immediate blijven sal/ als voor dese is gheweest: ende sullen Burghemeesters ende Raedt soo inde voorschreven voor-steden inghetrocken ende ghefortificeert zijnde/ als inde gheheele Stadt sulcke nieuwe wercken tot Stadts oorbaer moghen maecken/ als sy luyden voor de Stadt goedt bevinden sullen / midts betalende den gheinterresseerden van hare huysen / gronden ende plaetsen / die daer toe ghebruyckt sullen moeten worden naer behooren.

9. Tot die kosten van welcke Fortificatie / ende tot vervallinghe van die andere lasten vande Stadt/ sullen Burghemeesteren ende Raedt moghen opsetten op die Consumptien binnen de Stadt opten Inwoonderen ende goederen inde Stadt gheleghen/ (niet eyghentlijck toebehoorende zijne Ghenade/ ofte van oudts gheprivilegheert wesende van vrydom in des Stadts lasten) alsulcke lasten ende middelen als die Leden vande Stadt sullen willen accorderen: midts dat vande goederen die van buyten komende door de Stadt sullen passeren / in 't deurvaren niet en sal worden yet afghenomen: ghelijck

oock

ooch niet en sal moghen ontfanghen worden van die goederen die uytghevoert worden in't uytvaren boven ouder ghewoonte: ende zijne Ghenade is te vreden dat de Stadt mette bewillinghe vande Stenden op een quote ghestelt worde in die lasten van het Landtschap van Oost-Vrieslandt / daer van opten naesten Landtsdach ghetracteert / ende als dan soo veel moghelijck van alle schulden ende andere lasten een pertinente staet ende begrootinghe ghemaeckt sal worden.

10. Zijne Ghenade authoriseert den Drost tot Embden / inder tijdt soo wanneer hem eenighe vrybuyters ofte vyanden op den stroom van die Eems souden presenteren / omme in absentie van zijne Ghenade binnen Embden met den Burghemeesteren ende Raedt aldaer promptelijck te adviseren ende resolveren op 't vervolghen vande selve / ende op de persoon diemen van weghen den Heere Grave daer toe commissie sal gheven: ende daer zijne Ghenade ofte den Drost absent mochten wesen / ende die saecken gheenen vertoogh lijden en konden / sullen Burghemeesteren ende Raden daerinne sonder prejuditie van zijne Ghenade moghen disponeren / doch ghehouden zijn / soo sy eenighe vrybuyters ofte rooyers ghevanghen krijghen / de selve te leveren in die bewaernisse van zijne Ghenade / omme daer jeghens nae de gheleghentheydt vande saecke behoorlijck te procederen.

11. Zijne Ghenade belooft tot allen tijden / soo wanneer Burghemeesteren ende Raedt aen zijne Ghenade voor seeckere persoonen / die sy als dan sullen benoemen / exprimerende de grootheyt van hare Schepen / ende waer heen hare voyagie ghedestineert is / Zee-brieven sullen versoecken / de selve in soo grooten getal / als sy sullen versoecken / hen promptelijck toe te senden / midts daer vooren betalende de ghewoonlijcke Rechten.

12. Die Regeringe van het Graefschap sal soo veel mogelijck beleyt worden met Lantsaten / ende de selve bequaem wesende / voor anderen inden Raedt van zijne Ghenade ghebruyckt worden: Ende wanneer zijne Ghenade met bewillinghe der Stenden eenich Oorlogh soude willen ofte moeten aenvanghen / ende eenich Krijghs-volck in 't Landt brenghen / ofte eenighe contributien uyt-schrijven / sal sulcx gheschieden met consent vande wettelijcke Stenden vant Graefschap: houdende zijne Genade op die huysen alleenlijck nootwendich Garnisoen.

13. De Landt-daghen sullen op geene vaste huysen ghehouden worden: ende wanneer zijne Ghenade op versoeck van die Landt-stenden / oft vande Ridderschap / ofte eene vande drie Steden in saecken het ghemeene Landts wel-varen betreffende / gheenen Landts-dach soude willen uytschryven binnen een Maendt / so sullen de Landt-stenden opte beschrijvinghe vande versoeckende Ridderschap / ofte Stadt / ofte anders nae ouder ghewoonte moghen te samen komen / op die saecke ende noot van 't Landt adviseren / sluyten / ende naer behooren procederen per libera vota in 't afwesen van zijne Ghenade ende zijne Ghecommitteerde.

14. Tot meerder versekertheyt van het onderhouden van dese Vrede-handelinghe / ende tot rust van zijne Ghenade / vande Stadt ende Landen / is zijne Ghenade te vreden dat ses ofte seven hondert mannen by Burghemeesteren ende Raedt aen-genomen / ende tot koste vande Stadt ende Landen binnen de Stadt in dienste onderhouden worden / waer over by Burghemeesteren ende Raedt een bequaem Commandeur tot noch toe inde Graefschap van Oost-Vrieslandt ofte de Stadt Embden inder Oorloghe niet ghedient hebbende / van tijdt te tijdt sal bestelt worden / die welcke sal doen Eedt van ghetrouwicheyt aen zijne Ghenade / die Stenden van Oost-Vrieslandt ende de Stadt Embden / ende omme hem alleene met het voorsz volck tot bewaringhe van de Stadt teghens uytwendich assault ofte overval / ende teghens inwendich oproerte te laten ghebruycken / ende voorts omme goede ordre ende wacht in die Stadt te houden ende doen houden: ende binnen drie ofte vier weecken uytterlijck naer date van desen sullen soo wel zijne Ghenade als Burghemeesteren ende Raedt der Stadt Embden af-dancken / ende uyttet Graefschap van Oost-Vrieslandt doen vertrecken alle het Krijghs-volck te Water ende te Lande / te Peert ende te Voet / t'welck tot nootwendich beset van zijne Genade huysen / ende tot verseeckeringhe vande Stadt Emden (sulcx hier vooren verhaelt is) niet en sal in dienste ghehouden worden ende sullen middeler-tijdt alle acten van hostiliteyt ten weder-zijden cesseren.

15. Eyndelijck soo neemt zijne Ghenade die saecke vanden Huys-mans stant in recommandatie / belovende op der selver beklach favorabelick tot haren redelijcken contentement metten eersten te versien naer behooren.

Aldus ghedaen ende gheaccordeert tusschen zijne Ghenade / voor soo veel de selve zijne Ghenade aengaet: Eyndelijck ende voor soo veel de beschadicheden van zijne Ghenade ondersaten van Oost-Vrieslandt: het veranderen vande resolutie der Stenden / ende het onderhouden des volcx binnen Embden / tot last vande Landen / aengaet / opte aggreatie ende goedt bevinden vande Stenden ende Leden van Oost-Vrieslandt / ende die Ghedeputeerde van die Stadt van Embden / op aggreatie ende goet-bevinden van Burgemeesteren / Raden / Veerthien / en Gemeente der selver Stadt. In des 's Graven-Hage ten overstaen ende op onderhandelinghe van mijn Heeren de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden: Ende hier van zijn twee Brieven alleens luydende ghemaeckt / de welcke ghetekent onder zijne Ghenade handt / ende met zijne Ghenade ende der Stadt Embden Segelen beseghelt zijn: waer en boven oock de Heeren Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden / als Intercesseurs ende onderhandelers op 't versoecken van beyde partijen / haer M. E. Seghel hier onder hebben doen hanghen / den 8. Aprilis 1603.

Terstont nae het maecken van dit verdrach is den Grave van Embden den 10. April vertrocken: ende de Heeren Staten Generael der Vereenighde Landen sonden den 18. April naer Emden hun Ghecommitteerde / de Heeren Jan van Santen / Gerard van Renesse / Heer vander Aa / ende Jacob Boulensz. om die vander Stadt het tractaet te doen aen-nemen ende volbrengen: daer van de Heeren Staten genoech van weghen der Stadt dochten verseeckert te wesen / hoewel die Embdenaers ende ander meynden men behoorde meer ghelet te hebben / om de Stadt als den Heer Grave te accommoderen.

Staten senden Gesanten om het volbrenghen vant Embdisch verdrach.

Dese Gesanten hebben hun vermoghen ghedaen om den Grave te beweghen tot accomplissement van 't contract / ende aggreatie daer vā op den Landtdagh: maer de Grave sochte uytvlucht van 't gheheel contract / ende vernietichde t'selve ten lesten gheheelijck soo vele / dat de Statissche Ghesanten / naer veel moeyte / sonder yet uyt te rechten / ende re infecta zijn wederghekeert. De redenen voortghebrocht / bestonden hier-inne: dat vergheving(h)e van alle vyantschappen / beroovinghen / delicten / contraventien teghen de Keyserlijcke Mandaten / den Keyser alleene / ende niet de partijen te doen toestonde: Dat den Keyser alle swaricheydt op zijn resolutien ende recessen / noopende de Embdische saken / aen hem hadde ghereserveert: dat de partijen daer-omme niet en vermochten by behulp vande Staten der Vereenichde Landen daerinne alteratie ofte interpretatie te maecken: Dat de voorgaende concordaten ende Keyserlijcke resolutien by forme van sententie waren uytghesproocken / ende onder Eedt van te onderhouden by partijen aengenomen: soo dat sy nu daertegen niet en vermochten te doen / ofte van nieuws transigeren / ende datter diversche poincten inne vervattet stonden / als van te mogen fortifieren ofte stercken: ende ander poincten / die alleene stonden totte hoocheyt vanden Keyser / &c.

Keysers bevel teghen 't verdrach tot Embden.

Maer het voorneemste belet / soomen sints verstaen ende gheoordeelt heeft / quam daer uyt / dat den Keyser qualijcken af-nam / dat den Grave Enno in Hollandt was ghegaen / ende vreemder Heeren ende Heerschappen middelinghe in zijn saecken versocht hadde:

1603.

hadde: waeromme hy door zijnen Commissaris Heer Karel Nutzel alle hun ghebesoingneerde ofte werck dede omwerpen.

Hier op is daer naer ghevolcht dat den voorschreven Nutzel ende Heer Maximiliaen de Cochy / van weghen den Keyser / aende voorschreven Staten zijn ghesonden: maer alsoo den voorsz Nutzel moeste in Oost-Vrieslandt blyven onder pretext van noch anderen last te wachten: soo is met zijne volmacht in 's Graven-Haghe ghekomen Heer Maximiliaen de Cochy voorschreven/die welcke op den vijfthienden Julij audientie by de Staten hebbende/ verhaelde het verloop vande Embdische saken / ende hoe dat de selvighe waren by den Keyser ter neder gheleydt / ende dat die van Embden wederomme hadde even-wel begonnen te rebelleren / dat den Keyser daeromme eenighe Mandaten ende Executorialen hadde moeten uytgheven teghen haer / ende specialijck by Brieven versocht / ende den Staten verboden hadde/ dat sy dien van Embden niet en souden helpen / ende dat hy nu onverwacht verstaen hadde / dat de Staten contrarie dien/ die van Embden met Krijghs-volck hadden gheassisteert / de Stadt doen innemen op Pincxterdach/ ende daer naer open Oorloghe op 't Landt doen voeren / 't huys Orita ende de Schansse tot Loghen doen innemen / met veel andere huysen/ roovende ende brandtschattende alles / ende de Inwoonderen op Contributien stellende: versochten daeromme restitutie van alles / hoe oock 't selfde mochte genoemt wesen. Klaechde mede over fameuse libellen ofte schimp-brieven/ ende begheerden dat sy haer Apologien souden verbieden te verkoopen in haer Jurisdictien. Ende daer naer metten selven Gesante vorder communicatie inden Hage gehouden sijnde/leverde hy over een debat teghen 't leste accoort/ inhoudende op elck Artijckele de redenen waeromme dat accoort (voorzen verhaeldt) niet behoorde bestandich te blijven.

Vertoogh aende Vereenighde Staten van des Keysers Ghesanten den 15. Julij.

Desen Ghesante kreegh zijn andtwoorde vande Staten aldaer den sevenden Augusti/ bestaende in een verhael vande overlasten die hunnen vyandt op den Heylighen Rijcke gedaen hadde / vande gepretendeerde Monarchie der Spaengiaerden / die alles sochten t'onder te brenghen / ende daeromme inden Peys tot Verbins ghereserveert hadden seker pretensien ende recht op 't Landt van Embden: ende van dat sy int heymelijck ghetracht hadden die Stadt ende dat Landt gheheel tot heur te trecken / ende dat het den Marquis Ambrosio Spinola was toegheeygent om te conquesteren/ende den Rijcke te ontvreemden/alsoo sy gedaen hadden de Landen van Gelderlandt / Zutphen / Utrecht / Vrieslandt / Over-Yssel ende Groeningen/daer mede sy deur gegaen waren sonder belet. Ende alsoo 't selfde strecken soude tot een groot naedeel vanden staet deser Landen / dat sy daeromme die van Embden niet hadden konnen verlaten: waeromme sy versochten dat den Keyser 't selfde int goede wilde interpreteren.

Antwoorde der Staten aen 's Keysers Ghesanten den 7. Augusti.

Ende noopende het gemaeckt accoort/ verklaerden sy/ dat den Heer Grave ongheroepen in Hollandt ware ghekomen/ende de Staten hadde versocht de saken te middelen. Dat 't selfde oock geschiet ware volgende den Delfzijlschen verdrach / daer by beyde partijen de Staten versocht hadden / om 't selfde verdrach te doen onderhouden ende nakomen. Dat sy niet gedaen hadden/ noch gedacht te doen / yet dat tegen de Hoogheydt ofte reputatie vanden Keyser soude strecken. En dat 't gene dat by hun tusschen-spreken daer was ghehandelt inde Keyserlijcke resolutien ende de voorgaende tractaten (ghesondelijck ende wel verstaen wesende) ware begrepen / ende nu maer wat klaerder ghesendt / ende hoopten dat sulcks den Keyser niet en soude qualijck konnen nemen/&c. met seer beleefdelijcke woorden.

De Staten deden met dese antwoorde den Gesante desfroyeren ofte kost vry af spreecken / ende vereeren met een goude Ketene van twaelf hondert gulden/ ende alsoo bleven de saken van Embden staen ongeeyndet om misvertrouwen.

Keyserlijcke Ghesant vereert.

Inden voor-Somer van dit Jaer 1603. isser tot Reghensborch in Duytslandt eenen Rijcxdach vergadert gheweest / daer dat van Keysers weghen ghepresideert heeft den Eertz-Hertogh Mathias zijnen Broeder: daer was meest ghehandelt noopende Contributie tegen den Turck/ die versocht ware voor festhien duysent te Voete / ende vijf duysent te Peerde/ Winter ende Somer onderhouden ende wel betaelt te worden: waer teghen veel swaricheden werden voorghebrocht / naemelijck vande Nederlantsche Creytsen ofte Circulen/ om de Nederlandtsche Oorloghe / daer sy alle toestemden/ datter middel behoorde ghevonden te worden om die te bevredighen / maer sy en konden niet accorderen op de Artyckelen / diemen strydende partyen met redelyckheydt souden moghen voor houden / noch op het dreyghen van sulcke voor des Rijcx vyanden te verklaren / die haer redelycke Artyckelen niet souden aennemen. Ten lesten resolveerdense Ghesanten te senden om de strijdende partyen te persuaderen / ende dat met advijse vande Vorsten van Keulen ende Kleve: men soude gheldt vergaderen om fortse ofte ghewelt te moghen ghebruycken teghen de weder-spannige / ende sy souden voorts elck doen wat mogelijcken ware.

Rijcxdach tot Regensborch Anno 1603.

Den Keyser hadde Ghesanten by de Vorsten van Saxen ende Nieuborch / om t'samen den Koningh van Denemarcken te beweghen / dat sy ghelijckelijck mochten de Nederlanden eenen Vrede over brenghen: tot welcken eynde den Keyser vermaen Brieven sondt aende Vereenighde Nederlanden / van date den vier-en-twintichsten December 1603. die eerst ghepresenteert werden den lesten volghenden Januarij: Inhoudende de groote klachten vande omligghende Rijcx Creytsen / principalijck des Vorsten van Kleve ende Gulick: niet alleene vanden overlast by het Nederlandts Krijghs-volck hun aen ghedaen / maer oock vande Ghemuytineerde / die nu in haer Landen geherberght ende onder-houden werden: verhalende datse veel schaden/ ghewelden ende extorsien bedreven/ ende dat contrarie hunlieden meermaels gheprotesteerde beloofde toesegginghen / als dat des Rijcx verwanten niet meer soo overvallen souden worden / maer dat hun Krijghs-volck soude in ordre ende discipline ghehouden worden/ende de quaet-doenders ghestraft.

Inhout van des Keysers schrijven aen de Vereenighde Landen.

Waeromme anderwerf (siende dat dit versoeck bestaet in equiteyt ende Justitie) hem goedt dochte hun andermael te vermanen ende strenghelijck te belasten / datter remedie ende restitutie mocht ghescheiden vande schaden aen ghedaen / volghende haer Brieven ende mondelinghe beloften: ende principalijck datter middel ende ordre by hun ghenomen mochten worden over dat ghemuytineerde Krijghs-volck haer toegheballen / die nu onder haer schuylden / ende hun plactse gheassigneert hadden: want mette Cheur-vorsten ende Rijcx-stenden ware gheresolveert by krachte van 't leste af-scheydt van Reghensborch / metten eersten daer inne te versien / ende de middelen in executie te stellen: daeromme betrouwende / souden sy (om 't Rijcke te ghelieven) sorghe draghen / alle vordere disordoren voor te komen/ doende wat equiteyt / recht ende Justitie vereyscht/ ende hem doen specialen dienst / die met Keyserlijcke ghenade soude erkendt worden. Datum den 24. December 1603.

Den nieuwen Koningh van Schotlandt in Enghelandt ghekomen ende ghekroont zijnde / soecken de in alle vriendelijckheydt zijn Ondersaten te beghenen / vondt aldaer de Ghereformeerde Religie in ghestelt nae de Reformatie van Koningh Eduard den sesten / ende by de leste Koninginne gheconfirmeert / ende by 's Landts Parlement / behoudende noch den Gheestelijcken staet der Bisschoppen / Decanen / ende regheringhe der Gheestelijcke nae Kerckelijcke ordonnantien noch op den ouden voet / wat varierende ende verschillende inde Ceremonien ende van 't ghebruyck der Ghereformeerde Kercken in Schotlandt / Vranckrijck / Nederlandt / Embden / Geneven ende andere meer / der welcker Reformatie veel nauwer besneden is / ende naerder der eerster Christelijcke Kercken / als ten tijden der Apostelen ghebruyckt was. De voorleden Koninginne / hoe wel haer meermael om naerder Reformatie versocht

Den stande van Religie hoe den Koningh die vont in Engelandt.

1603. versocht was / wilde vande ordonnantien / eens wettelijck in ghesteldt / niet af wijcken / maer sach wel by wijlen door den vingher : dan rigoreusheydt al te met betoonende teghen de sulcke / die sy te seer yverich ende te heftich vondt / in 't verwerpen van alle Pauselijcke ordonnantien / als sy haer verseeckert hieldt sulcken yver niet uyt quade meyninghe te komen / maer uyt te veel scrupuleusheydt.

Requeste vã die in Engelandt versochten vorder reformatie.

Dese luyden / die den naem van Puritanus kreghen / siende dat den Koningh uyt een Landt quam / daer de vorder Reformatie was / hebben wel gheneynt diergheliicke van hem in Enghelandt te verwerven : dies soo hebben sy hem Requeste over-ghegheven / inden name van wel een duysendt Ministers ofte Predicanten / versoeckende Reformatie in diversche poincten : waer van wel de voor-neemste waren / datmen int bedienen vanden Doop gheen kruys en soude maecken / den kinde onmondich gheen vraghen te doen / dat confirmatie ofte vormsel onnoodich sy / dat klaer uytghesevdt mochte wesen / dat het Doopsel van gheen Vrouwen behoordt bedient te wesen / datmen tot draghen van Papen Bonetten / ende witte Choor-kleederen niet mochte ghedwonghen worden / dat het ondersoeck van 't Gheloove mochte voor-gaen het Sacrament van het Nachtmael / ende dat 't selfde niet soude bedient worden sonder Predicatie / ende dierghelijcke Artijckelen meer : Vorder / Reformatie onder de Predicanten / ende wel regeringhe vande Kerckelijcke goederen / mede Reformatie noopende de Kerckelijcke discipline / dat niemandt van Leecke persoonen / als van Canceliers ende ander Officialen / gheexcommuniceert en wierde / voor niet betalende thien oft twaelf penninghen / ende dat niemandt soude mogen gheexcommuniceert worden sonder wete van zijnen Pastoor / alsoo inde ghedruckte Enghelsche Boecxkens mette antwoorde te lesen is.

Op dese Requeste en heeft den Koningh niet veel willen veranderen : Want soo hy in Schotlandt veel versmaetheden ende verachtinghe zijnder authoriteyt vande Gheestelijcke Consistorianten gheleden hadde / alsoo hy eensdeels aenwijst ende waerschout zijnen Sone / in sijnen Boeck Basilicondorom, ende dat hy die niet wel en hadde konnen breydelen / soo en hebben dese supplianten in Enghelandt niet veele van hem verkreghen : maer hebbende den tween-twintichsten January 1604. in zijn Hof gheroepen ontrent twintich van zijn Gheestelijcke Bisschoppen ende Prelaten / met zijnen principalen Raedt / mede vier van weghen de Supplianten / heeft daer ghediscoureert ende ghedisputeert over de voorschreven ende ander Artijckelen / ende ten lesten verklaert als zijn ghebodt / uyt kracht van zijn authoriteyt ende Tittel van opper-hooft vande Kercke te wesen / onder Godt / dat hy wilde het oudt ghebruyck (alsoo hy dat vonde) onderhouden hebben : ende dat sulcke Predicanten / als die uyt scrupuleusheydt dat niet en souden willen nae-komen / ofte onderteeckenen haren Kercken-dienst Boeck (diemen wat beter drucken soude) ende niet volghen eenighe Regulen ofte Canones by de Gheestelijcke ghemaeckt / souden afghleset ende versteken wesen van haer Gheestelijcke onderhoudinge ofte beneficien / ende niet meer moghen Predicken / &c. Waer op van weder-zijden veel op gheschreven ende gedruckt is. Ende dit heeft in Enghelandt een groot schisma ofte werringhe gemaeckt / d'een op haer nemende den naem van Protestanten teghen den Paus / sy ghevende haer weder-partije dese voorschreven supplicanten den naem van Puritaines / dien sy niet aen en nemen / maeckende also Secte onder den anderen / schamperlijck d'een teghen den anderen schrijvende / ende in Drucke uytgheven / daer dese Puritains by Anabaptisten / ende by die van 't huys der Liefde gheleecken worden / die sy voor Ketters selve houden / dat welcke veele yverichste Ondersaten seer vanden Koningh vervreemde.

Resolutie vanden Koningh op de Requeste vã die vorder reformatie sochten / ghenoemt Puritains.

Voorts vondt desen Koningh in Enghelandt veel Roomsche Catholijcken sonder exercitie van Misse ofte eenighe Kercke / wiens voorstanders waren verdeylt in Jesuijten ende Wereltsche Misse-Priesters / die d'een teghen d'ander veel Boecken schreven : de Priesters alle obedientie ende modestie tot haren Koningh meestendeel toe staende / ende hem voorstaende in alle Politicque saecken : De andere de Kettersche Overheydt niet schuldich te erkennen seer heftich drijvende / teghen de welcke seer strenghe wetten by de Parlamenten van oudts her aldaer ghemaeckt zijn / als teghen Rebellen / vyanden ende verraders / soo sy niet directelick en antwoorden op seeckere questien / als is : wat sy doen souden soo den Paus ofte Roomsche Catholijcken den Koningh uyt zijn Rijck wilden stooten / uyt krachte van des Paus Ban / ende dierghelijcke : maer eenighe Jaren herwaerts hebben dese dispensatie vanden Paus verkreghen / om modestelijcker met equivocatien te mogen antwoorden.

Roomsche Catholijcken in twee partijen gedeylt / ghevenRequeste om haer Religie te hebben / ofte toleratie.

Alsoo de voorstanders aldus verdeylt waren / soo waren mede de ghemeyne Catholijcken / die den Koningh oock Requeste hebben gheprresenteert / van dit volgende inhouden in effect.

Hoe dat sy niet anders zijnde dan trouwe Onderdanighe subjecten tot zijne Majesteyt / waren overvallen gheweest met strenghe vervolginghe vande verstorven Koninginne / onder hun waren veel goede Edel Mannen / die d'eene haer goederen verloozen hadden / ballinghen ende ghevanghen gheweest / ende andere haer bloedt ghestort voor het leven ende vorderinghe van zijn salighe Moeders Tijtel totte Kroone van Enghelandt / ende datter niemandt zijne Majesteyts goeden / Tijtel ende recht voor-gestaen hadden / dan de Catholijcken : ende so sy sulcx als doen dorsten bestaen met onwille van haren Prince / ten dienste van uwe Majesteyt / wat souden sy nu niet doen ofte bestaen met uwen goeden wille. Enghelandt bestont meest van vier soorten van menschen / te weten : in Protestanten / die ghedomineert hadden alle de leste Koninginnen daghen / in Puritaynen / die onder haer dapper in ghekropen waren / in Atheisten ofte Politicque / die ghevoet werden by den twist in Religie / ende de leste inde Catholijcken / die teghen alle d'andere streden ende teghen waren : van allen ghehaet / om dat het dwalen opt vyandt was vande waerheyt. Ende om dat alle Religien soo licht niet te dempen waren / baden sy datse soo veel faveurs mochten hebben als andere. In Vranckrijck was den Koningh alomme verheven als een Vader des Vaderlandts / ende hersteldér vanden Vrede alomme ghenoemt / om dat hy vry toe liet die vande contrarie Religie. Engelandt ware al Christenrijck over ghehaet / ende alle haer neeringhe vergaen / door de groote vervolginghe vande Catholijcken / het welcke al soude herstelt worden / als der lester Koninginne strengheydt soude veranderen in een Koninghlijcke sachtmoedicheyt : ende dat de goedertierentheydt van een Man soude verandert hebben de gramschappe van een qualijcke Gereformeerde Vrouwe.

Inhout der Requeste der Roomsche Catholijcken.

Sy en versochten niet anders / dan dat sy vryelijck mochten professie doen vande Catholijcke Religie / ghelijck hun Voorsaten ghedaen hadden / van Donaldus den eersten af / tot zijn Majesteyts incomparable Moeder / onlanghs ghemartiliseert. Een Religie eerweerdich om haer outheydt / Majestatich om haer wijde verbreytheydt / standtastich om haer langhe gheduerentheydt / onberispelijck om haer Leere / bewegende tot alle deuchden ende Godtvruchticheyt / afradende van alle sonden ende quaden. Een Religie by de alderoutste Herders : ingheteldt by alle de oude Concilien / ondersteunt by alle oude Doctoren / onderhouden by de alder eerste Christen Keyseren / beschreven bykans in alle Kerckelijcke Historien / besegelt metten bloede van Millioenen van Martelaers / verciert mette deuchden van soo veele Confessoren / verschoont met de suyverheydt van duysenden ghetal van Maechden / soo conformable tot het naetuerlijck verstant ofte redene : eyndelijck soo accordeertse metten Text van Godts Woordt ende den Evanghelie. Het vry ghebruyck van sulcken Religie versochten sy : soo niet inde gemeyne Kercken / ten minsten in private huysen : soo niet met approbatie / ten minsten by toleratie ofte ghedult / sonder molestatie / ende dierghelijcke alegatien meer.

Hier

1603. 1603.

Roomsche Catholijcke wordt haer Religie afgewesen.

Hier teghen werde vande Protestanten dapper teghen gheschreven / dat veel ghedruckt is / maer hier niet voeghelijck al te verhalen: maer den Koningh heeft haer niet verhoort / selve Placaten uytghegheven tot versterckinghe vande oude statuyten / hoe wel soo rigoureuselijck de amenden van de Recusanten niet afghevordert werden.

Conspiratie in Engelant by de Catholijcke begost om alle Malcontenten te bewegen.

Hier over de Roomsche Catholijcken seer t'onvreden zijnde / generalijck metten nieuwen Koningh / hebben onder andere twee Priesters / Doctor Watson ende Doctor Klerck / kloecke gheleerde Mannen / met eenighe Edele Catholijcken / als Mr. Copley / Mr. Brockesbye / ende den Ridder Griffin Markam / wat willen voornemen voor haer Religie / ende hebben daer toe versocht te verwecken andere Edelen die malcontent waren / oft aftreck vanden Koningh hadden / d'een qualijck gherecompenseert / d'ander van sijn staten afghheset / andere om ander oorsaecken / als Mr. George Broocke / Broeder van den Baroen van Cobham: die daer toe mede ghehoor te gheven / beweeghde sijnen Broeder den Baroen: dese Baroen sochte den Ridder Sir Walter Raleygh / een kloeck Man van grooten bedrijve / te beweghen / die het niet voor ernst en achte / maer nochtans niet en openbaerde: den Baron Grey die in Nederlandt ghedient hadde / ende Protestant van Religie was / midts dat hy vyandtschap droegh tegen den Grave van Southampton / en nu sach dien door den Koningh (uyt de ghevanckenisse wesende / ter doodt verwesen eertijts metten Grave van Essex) in groot faveur te Hove / tot sijnder verkleyninghe: desen Heere oock aengesproken / ende niet ontdeckt hebbende / is mede suspect gheweest: dese alle ghevanghen zijnde / hebben verscheydelijck betight gheweest / maer generalijck waren sy beschuldicht / vanden Koningh ende syne kinderen te willen ombrenghen / ende dat sy souden soecken door den Grave van Arenbergh (doen aldaer) vijf ofte ses hondert duysent Kroonen te ontleenen vanden Koningh van Spaengien / om Malcontenten in Engelant ende Schotlant te begiften / ende te bewilligē de Vrouwe Arbela / 's Konings Nichte / brieven te schrijven aenden Koningh van Spaengien / de Eertz-hertoghen ende den Hertogh van Savoyen / haer aen de Kroon te helpen / hun verseeckerende vrientschappe met Spaengien / ende in te stellen vryheyt ofte toleratie van de Roomsche Catholijcke Religie / ende een Boeck uyt-gheven van des Koninghs onwettelijcke Regieringhe: hier inne bestonden de beschuldinghen / dan en worden niet al overtoont ofte bekent: d'een verantwoorde hem beter dan d'ander / onder ander Sir Walter Raleygh / die weder-leyde de ghetuyghen teghen hem met Goddelijcke ende Menschelijcke Rechten / oock dat hy den Baroen Cobham ongheacht van sulcks wel hadde hooren segghen / maer sonder ernst te meynen: In somma hunder seven werden ter doodt verwesen / dan de berockers werden alleenlijck ghedoodt / te weten / de twee Doctoren werden ghehangen den 29. November / ende storven Roomsch Catholijcks / sy bekenden haer schult / als mede Cobhams Broeder / George Broocke werdt onthalst / om dat hy een Baender-heere Sone was: hy was een gheleert kloeck Man / maer seer nijdigh op somminghe.

Beschuldinge tegen de Conspirateurs.

Seven Conspirateurs in Engelant verwesen / drie gedoot / en vier in ghedeurige ghevanghenisse gesonden.

Daer nae werden mede den 19. December / Griffin Marckam Ridder op 't Schavot ghebrocht / ende ghereet om te onthalsen ghecknielt zijnde / wert weder afgheleyt / om noch op eenighe vragen te antwoorden: daer nae den Baroen Gray / die oock reede zijnde / werdt soo oock afgheleyt / ende ten derden den Baender-heere van Cobham / die oock tot sterven ghereet zijnde / werdt aengheseyt / dat den Koningh uyt ghenade haer doodt noch schorsen wilde: ende doen werden de voorsz twee weder op 't Schavot ghebrocht / ende voor ghelesen een brief van 's Koninghs eyghen handt gheschreven / waer inne belast werde / datse weder nae de ghevanckenisse souden ghevoert worden midts hy was ghereso lveert (siende dat de principale aenrechters van 't verraet alreede waren tot voldoeninghe vande Justitie gheexecuteert) te willen sachtmoedichey t tempereren met Justicie / met meer redenen tot dien proposte. De drie verwesene spronghen de tranen van blijschappe uyt de ooghen / Gode ende den Koningh danckende: den Baender-heere Gray / zijnde noch een jongh Man van hooghen moede / zijnde ghesproten van kloecke ouders / Vader ende Groot-vader / die inde Oorloghen in Vlaenderen / tot Guisnes by Calis / in Schotlandt ende in Yrlandt loflijck ghedient hadden: soo men hem vermaende doen hy eerst verwesen was / hy soude den Koningh om ghenade bidden / seyde: Non omnes eadem decorant, dat is: alle dingen en voeghen alle Menschen niet / ende dat de Grays van Wilton ghewoon waren haer bloedt voor haer Koninghen te storten / ende niet om ghenade te bidden: Desen nu begracijt / wenschte te moghen tot een exempel streecken / die uyt passie van Ambitie soude willen breecken de banden van ghetrouheyt / protesterende te wenschen dat hy mochte sijn leven sacrificeeren / om te verschulden sijn faute begaen / ende om voor te komen 't verlies van eenigen dingher des Koninghs / die soo ghenadelijck met hem handelde / ten tyde als hy dat alderminst verwachte.

Hier nae werden sy alle drie ghevanghen nae den Toren ofte Casteel van Londen ghevoert / van den Ridder Griffin Marckam die was los gelaten / ende ghebannen alsoo men seyde / ende trock Anno 1605. den Eertz-hertogh Albert in Vlaenderen ten dienste. Den Ridder Walter Raleygh die was noyt op 't Schavot ghebracht / maer mede in ghedeurige ghevanckenisse inden Toer gevoert / daer haer de vrouwen ende vrienden mochten komen besoecken / ende alsoo eynde die conspiratie.

Doodt vanden Koning Muley Hamet van Maroques Fees / etc. ende uytdeylen van sijn Rijck onder vijf Sonen.

In dit Jaer den 24. Augusti / is in Africa ofte Barbarijen ghestorven den Koningh Muley Hamet / Koningh van Maroques / Fessa ende Sus / die welcke daer gheregeert hadde / sints de doodt van sijnen broeder Muley Abdelmelegh / die den Koningh Don Sebastiaen van Portugael sloegh / ende daer hy selve oock doodt bleef. Desen Muley Hameth liet nae hem vijf Sonen: den eersten Muley Scheck / den tweeden Muley Busferos / een groot Voorstander van Machomets Wetten / dese beyde waren van een Vrouwe gheboren: den derden Sone was Muley Essedan: den vierden Muley Nazur / noch maer 22. Jaren oudt: den vijfden Sone Muley Abdulla / oudt 16. Jaren. Desen sterbende Koningh Hamet heeft groote vrientschappe met Enghelandt ghehouden / ende oock mette Vereenighde Nederlanden / die alle langhe in sijn Landen ghetraffiqueert hebben: ende hadde sijnen outsten Sone Scheck / om sijn quaet leven van over langhe ghevangen ghehouden / zijnde wel vijftich Jaren oudt / selve eenen Sone hebbende wel twintich Jaren out / ende voor sijn doot onterfde hy hem / ende stelde sijnen tweede Sone Muley Busferos voor Koningh van Maroques / met veel Provincien daer by van de Reviere Wodlahabid ofte Reviere vande Negros / so verre als Combatu ende Gago / onlanghs by den Vader ghecongesteert vande Mooren oft Swarte: ende totten derden Sone Muley Essedan / een fraey kloeck Man / gaf hy het ander deel vande voorsz Reviere af / het Koninghrijck van Fessa / begrijpende de Zee-steden Allarche, Salla, Mamora, &c. seer groote dominien streckende nae Turkijen: den vierden Sone maer 22. Jaren oudt / was nae Sus ghevlucht: den vijfden Muley Abdulla 16. Jaer oudt / bleef by sijnen Broeder Busferos in Maroques.

Oorloghe onder de Broederen / Koningen in Barbarien.

Nae de doodt vanden Vader Hamet / heeft den derden Sone Muley Essedan ghesocht den oudtsten Broeder die ghevanghen lagh inde macht van den tweeden Broeder / in sijn bewaringe te hebben: maer die Officiers die hem bewaerden / hebben hem ghevoert in Maroques / in handen van den tweeden Broeder Muley Busferos: waeromme dese twee Broeders over desen oudtsten twistich werden ende Oorlooghden: maer Busferos heeft sijnen oudtsten Broeder Muley Scheck uyt de ghevanckenisse ontslaghen / houdende sijnen Sone als voor een Ostagier / ende heeft dien gesonden ter Oorloge tegen den derden / Essedan Koningh van Fessa / die hem heeft uyt sijn Koninghrijck van Fessa verjaecht / ende

1603. heeft hem selven daer Koningh gemaeckt. Den vierden ende vijfden Sone oock noch jongh / sonder aenhanck ofte macht zijnde.

Om dit selfde wel te verstaen / hebben wy goedtghedocht de afkoemste ofte Genealogia van eenen Muley Machomet Scheck / die dat pretendeerde afghekomen te wesen van haren Propheet Machomets ghestachte / vande oude Scheryffen / die welcke als eenen seer Heylighen superstitieusen Sant/ heeft behendelijcken over hondert Jaren / dit deel van Africa / nu Barbarien ghenoemt / verheert ende inghenomen / de kleyn Schecks ende Heeren vande Koninghrijcken van Maroques ende Fessa alles vernieldt/ dan werdt ten lesten doodt ghesmeten/ ende liet achter vijf Sonen / daer dese hedensdaechs van zijn afgekomen. 1603.

Afkompste vande Koninghen van Barbarijen.

Genealogie der Koninghen van Barbarijen.

- Muley Mahomet Scheck conquesteerde meest geheel Afriken/nu Barbaryen/ ende hadde vijf Sonen.
  - Muley Abdula, den oudtsten Sone regneerde 18. Jaren.
    - Muley Machomet, den swarten Koningh die Don Sebastiaen van Portugael weder wilde in sijn Rijck stellen / ende worden verslaghen Anno 1578.
      - Muley Machomet, des swarten Sone / die is Spaengien Christen gedoopt / ende ghenoemt Don Philippo d'Africa.
      - Muley Azur in Africa verslaghen.
  - Muley Abdelmelech, dese zijnde een kloeck wijs Man/ sette af den swerten Koningh Machomet / en overwon hem ende den Koningh Don Sebastiaen van Portugael / daer hy mede doodt bleef in siechte te Victorieus / Anno 1578. sprack alderhande Christen Talen.
    - Muley Ismael, sijn Sone in Turckyen levende / pretendeert de Kroonen door hulpe vanden Turck.
  - Muley Abdulla, door-schoten in een Kercke.
  - Muley Ottoman, die werdt ghewurcht.
  - Muley Hamet, dese zijnde inden slagh met sijnen Broeder Abdelmelegh, zijnde sijn Broeder doodt / maeckte hem selven Koningh / Anno 1578. nu ghestorven / liet dese vijf Sonen.
    - Muley Scheck Machomet, by den Vader ghevanghen/ende by sijnen Broeder Bufferos verlost / ende ghesonden teghen sijnen Broeder Essedan / Koningh van Fessa.
      - Muley Abdula bein Scheck, ontrent twintich Jaer oudt/ Anno 1603. Ostagier.
    - Muley Bufferos, Koning in Marocques / ende besit sijns Vaders schatten 1603.
      - Muley Abdelmelech, ontrent 20. Jaren oudt/ den outsten Sone/ 1603. sints gestorven.
    - Muley Essedan, Koningh van Fessa / verdreven van sijnen Broeder/ gevlucht nae Tromessan/1603.
      - Muley Machomet, geboren van een Portugaelsche Vrouwe.
    - Muley Nazur, den vierden Sone was nae Sus gevlucht.
    - Muley Abdula, was den vijfsten Sone/ en was Anno 1603. by sijnen Broeder Bufferos in Maroques.

Nae desen Gheslacht-register ofte afkomste van Muley Machomet / soude die naeste wesen tot die Kroonen / den Sone vanden swarten Koningh / die met Don Sebastiaen inden slagh bleef/ nu in Spaengien Muley Machomet ghenoemt onder de sijne: maer in Spaengien ghedoopt zijnde / is daer bekendt by Don Philippo d'Africa / ende naest hem Ismael Muley / Abdelmelech Sone / nu in Turckijen hem onthoudende.

Vorder is te noteren dat in volghende Jaren/ zijnde Muley Bufferos / Koningh in Maroques / sijn Sone Muley Abdelmelech ghestorven: ende hy upt hoope van meer kinderen / is ghereconcilieert met sijn jongher Broeder Muley Essedan/ ende t'samen staen in Oorloghe Anno 1606. teghen Muley Scheck/ dan zijn alle seer ongheſtadich.

Placaet van weghen den Koning van Spaengien ende Eertz-Hertoghen/ stellende 30. per cento op Koopmanschappen in Spaengien.

In Nederlandt hebben de Eertz-Hertoghen een Placaet ofte Ordonnantie in Druck uptghegheven : Mede vervattende een Placaet vanden Koningh Philips den Derden / Koningh van Spaengien / &c. Waer inne dat hy seydt toe te laten alle Natien vrye Trafficque op Spaengien ende sijn ander Landen ende Eylanden / uytghesteken beyde de Oost ende West-Indien / ende de Eylanden van Barlovent : Onder de selve Natien mede die vande
Vereenighde Nederlanden / Hollandt ende Zeelandt/ 1.
afgheschepden vande Eertz-Hertoghen / midts beta- 2.
lende voor de Goederen ende Koopmanschappen/ upt Spaengien voerende / dertich ten honderden/ boven de oude Impositien ende ghewoonlijcke Tollen : Met conditie dat sy niet souden betalen ofte betaeldt hebben directelijck ofte indirectelijck / eenich dinck aende Vyanden vande Kroone van Spaengien / ofte vande Eertz-Hertoghen / te weten/ aen die vande Vereenighde Provintien / Op de verbeurte vande selbighe goederen / in wiens handen die souden moghen bevonden worden / ofte verkocht zijnde/ die weerde daer vooren.

De goederen die nae de Mediterraensche Zee ofte 3.
Levanten zijn varende / souden vry wesen vande dertigh per cento / midts cautie stellende datse daer ghelost zijn.

Yser en Stael datmen treckt upt Biscayen ende 4.
daer omtrent/ sal de 30. per cento niet betalen/ noch op Vranckrijck gaende/ dan met cautie.

Alle goederen ende waren in Spaengien geladen/ 5.
die sullen met haer Schepen varen inde Landen van de Eertz-Hertogen/ ende daer lossen/ sonder betaelt te hebben eenige consideratie aende Vereenighde Landen/ sullen vry zijn vande 30. per cento.

Ende

1603.

6. Ende om dat bequamelijck te mogen doen / sullen mogen cautie stellen van goede certificatie te brengen binnen den tijdt van Maenden.

7. Verbiet expresselijcken alle Nederlandtse waren ende handt-wercken / ende vandt dien uyt sijn Dominien / die in 't Placaet ghenoemt worden: ten ware sy ghemaeckt waren inde onderdanighe Provintien der Eertz-Hertoghen / ende daer van soude partijen beschept ghesegelt / sonder hunnen kost gegeven worden: ende alle andere goederen sonder sulcken beschept souden verbeurt zijn.

8. Meer soo verbode hy inde Koninghrijcken van Spaengien te brenghen sonder 't voorsz beschept / ende zeghel vande Eertz-Hertoghen / meer andere Nederlandtsche / ende andere Landen Manufacturen / als Neurenberghsche ende andere / in 't selfde Placaet genoemt: maer die alsoo ghesegelt sullen komen / souden mede vry vande 30. per cento wesen.

9. Alle Schepen in Spaengien aengekomen wesende / sullen de Schipmeesters daer van moeten terstondt toonen het bescheydt van haer ladinghe ende cargason.

10. Ende om te onderscheyden de goede subjecten vande onghehoorsame / soo sullen de onghehoorsame / die willen komen handelen sonder bedrogh / moeten Paspoort versoecken aende Eertz-Hertogen / die hun sonder haren kost sullen gegeven worden.

11. Die voorsz Paspoort ende toeseggingne van dit Edict belooft den Koningh te houden vast op sijn Koninghlijck woort: ende soo hy van sinne veranderde / van dit Placaet niet langher te houden / maer te herroepen / so sullen partijen nochtans een Jaer te vooren ghewaerschout wesen / om van haer saken ende goederen te disposeren nae hun goet-duncken.

12. Tot volbrenginghe van 't voorsz Placaet / ghebiedt ende ordonneert den Koningh syn Ondersaten / ende alle andere sijne Vrienden / 't selfde nae te komen / belastende dat alomme te publiceren / &c. Ghegheven tot Validolit / den 27. Februarij / 1603.

Verklaers vande Eertz-Hertogen op 't Placaet.

Volghende dit Koninghs vriendelijck Placaet / verkondichden voorts de Eertz-Hertoghen eenen yeghelijcken: mede hun afghevallen Vereenighde Landen / dat sy sullen moghen in brenghen alderhande waren vrijelijck / sonder te betalen dertigh per cento: behoudens dat die selfde niet en sullen betaeldt hebben eenighen Impost / Tol ofte Recht aen hun Vyanden / op verbeurte vande selvighe waren: desgelijcks vry uyt voeren waer sy willen alle waren ende Koopmanschappen / behalven die in 't Placaet ghespecificeert staen / op verbeurte der selvigher: daer toe sy t'allen tijden belooven te gheven behoorlijcke Paspoorten / sonder eenighen haren kost: daer toe sy authoriseren den Persoon van Johan de Gauna / &c.

Ende op dat 't selfde Placaet sijn volkomen effect hebbe / ende dat een yeghelijck weten soude haer goedt herte ende wel gonste / gaven sy Oorlof ende Licentie aen alle Koop-luyden / Schip-luyden / haer Facteurs / Officiers / Ambachts-lieden ende alle andere Persoonen / die hun ontrocken hebben van hare ghehoorsaemheydt / dat die selvighe moghen weder-keeren / leven ende ghenieten hunne goederen / zijnde onder de handen vanden Fiscael ende in State / alsoo die hun nu bevonden: sonder die te moghen verkoopen ofte allieneren dan met hunnen consente / behoudens de Costuymen ende Rechten der selvigher Landen. Ende die alsoo inkomen sullen / nemen sy in ghenade / met volkomen vernietinghe van voor-leden dinghen: dat welcke sy verstaen eenlijck ten aensiene van die haer gheabsenteert hebben ter cause vande Oorlogē / sonder particuliere misdaet / ende die hun niet meer bemoeyen ofte persevereren inde selfde.

Daeromme sy belasten alomme 't selfde Placaet te publiceren / ende elck 't selfde in sijn Jurisdictien te onder-houden / doende goedt tractement alle die sullen willen aennemen dese humme gratie / die ontfanghende elck in sijn quartier / Steden ende Officien respectivement: niet teghenstaende dat sy nu teghenwoordich waren / ofte hadden gheresideert inde Provintien afgheweecken van hare onderdanicheydt ofte op andere plaetsen: behoudelijcken dat sy leven / ende haer houden conform de Wetten ende Ghewoonten: ghelijck-men nu is houdende onder hunne onderdanicheydt. Ende dat met laste hun voor al eerst te presenteren voor die vande Magistraet vande Stadt ofte plaetse / daer sy sullen willen woonen / sonder vorder ghehouden te wesen te doen eenighe andere devoir vooren ofte naer. Ende dit belasten sy gheeffectueert te worden / sonder te doen oft te lijden dat hun eenigherhande moeyte ofte rumoer aenghedaen worde voor eenighe saken te vooren ghepasseert / op straffe van hun onghenade / ende strenghelijck ghecastijt te worden. Datum tot Brussel / den 5. April / 1603.

Dese vergonde gratie ende genade der Eertz-Hertogen hebben seer weynighe aengenomen: so wel om het mistrouwen ingedroncken / als andersins.

Oppositie teghen het Spaensch Placaet in Vranckrijck.

Dit Placaet heeft alomme een groot bedencken ghemaeckt: niet alleene by de Vereenighde Landen / maer oock by de omligghende Koninghrijcken ende Landen: onder ander den Koningh van Vranckrijck vondt by dat Placaet allen Koophandel ofte Commercie van sijn Ondersaten verboden / ten ware sy dertich ten honderden betaelden. Waeromme hy in 't eerste om een equaliteyt ofte ghelijckheydt inden onderlinghen handel te maken / gheboodt ende stelde op / mede dierghelijcke dertich ten honderde te betalen op alle Goederen ende Waren / gaende ofte komende uyt Spaengien ofte Nederlandt in Vranckrijck. Dan daer na merckende dat sijn Placaet het Spaensche ofte Eertz-Hertoghs niet ter neder brochte / maer bleef duerende / soo dede hy den achtsten Februarij sesthien-hondert vier verbieden / dat geen van sijn subjecten / soo langhe de dertich ten hondert niet afgheset en waren / en souden eenighe Waren uyt Vranckrijck nae Spaengien ofte op Nederlandt voeren / noch uyt Spaengien ende uyt Nederlandt te brenghen / op pene van confiscatie der selviger Goederen / der Schepen / Waghenen / Peerden diese inbrenghen ofte uytvoeren souden: den aenbrengher ghevende d'een derde-part. Wel op andere Landen souden sy moghen trafficqueren op den ouden voet: maer met borghe / dat de goederen die op andere Landen souden gevoert worden / niet in Spaengien ofte Nederlandt souden moghen geraken te komen / &c. Dan hier nae als dit Placaet qualijck gehouden werdt / soo heeft den Koningh daer lijf-straffe op gesteldt.

Placaet in Vranckrijck op lijf-straffe niet te moghen op Spaengien ofte Nederlandt handelen.

Dese warringhe heeft gheduert ghenoech alle het Jaer 1603. ende 1604. nae dat den Peys tusschen Spaengien ende Enghelandt al ghemaeckt was / tot dat met tusschen-spreecken van andere Potentaten / dese twee Koninghen 't selfde neffens andere questien vergheleken hebben / soo dat de dertigh ten hondert in Spaengien afgestelt worden: ende selve in Spaengien wert een Placaet gemaeckt den 11. December 1604. weder-roepende het boven-verhaelde Placaet vande 30. per cento / dat de Nederlanden licentieerde in Spaengien te komen / dat nu weder verboden werde / op verbeurte van lijf en goedt: maer wel toelatende / dat de goederen die in Spaengien waren / souden worden opghetekent / ende een Jaer tijdts hebben om te verkoopen / volgens 't Placaet.

Spaengien ende Vranckrijck over 30. per cento vereenicht.

Hoe dat het Krijghs-volck in Nederlandt van weder-zijden in Winter-legher ghebrocht was / hebben wy vooren verhaelt. De Ghemuytineerde houdende Grave / liepen dagelijcx nae Brabant ende elders / ende benauden die van 's Hertogen-Bosch / met verhinderen van toevoer van nootdruft / soo wel van victualie als brandt inden Winter.

Tot Leeuwen in Brabandt begonde de oude mutinatie weder te vernieuwen / maer en verkreech gheenen toeloop / midts het werdt voor-ghekomen / ende kreghen eenighe betalinghe / ende veel werden afghedanckt.

Eertz Hertoghen die eysschen tot Keulen den Tol van Rynberck.

Tot Keulen deden de Eertz-Hertoghen alle de Schip-luyden aensegghen / versoeckende datmen hun soude betalen de Tollen die sy tot Rhijnberck pleghen te gheven: niet teghenstaende de Stadt Rhijnberck by de Vereenighde Landen ingenomen ware / en wilden sy haer Tollen niet verliesen: Mede daer by aensegghende / alle die dat ghewillichlijc-

ken souden doen / souden alle vryheydt ende bescherminghe genieten : maer die dat souden weygeren/ souden boven 't verlies van hare goederen noch aen 't lyf mogen gestraft worden.

Propositie vande Raet van Staten onder de Vereenighde Landen/om consenten ende middelen tot des naesten Jaers Oorloghe.

Den elfden Novembris sesthien-hondert drie/heeft in 's Graven-Haghe den Raedt van Staten gheproponeert den Staten Generael / benessens bedancken vande consenten vanden voorleden Jare/ te willen teghen toekomende Jaer 1604. haer consenten ende middelen ramen : sy vertoonden dat de kosten altoos de petitien excedeerden / dat Oostende Maendtlijck koste hondert duysent gulden / ende datter noch veel hondert duysenden stonden te betalen / daermen seer over klaechde : hoe wel sy den Vyandt ghestadich dat Jaer hadden de Wet ghestelt / ende hem van syn voornemen vande Oorloghe opten Rhijn te maecken ghedivertcert.

Dat het apparent was dat de Eertz-Hertoghen hun vermaten / dat sy inden toekomenden Jare hun Legher over den Rhijn wilden brenghen / om de binnen-Landen te verschoonen. Daeromme de Staten hun oock behoorden te verkloecken / om de beleghерde Stadt van Oostende te bewaren/ tot reputatie van haren staet / ende sulcke middelen aen te wenden / daer mede sy den Vyandt dwonghen / syn Volck binnen 's Landts tot syn eyghen bederf te houden / daer toe groote kosten van noode waren.

Oostende koste hondert duysent gulden ter Maendt.

Om dat Oostende meer dan hondert Compagnien met ghestadighe verversinghe wegh nam / ende dat de extraordinarissche kosten van wercken ende ander behoeften Maendtlijck over de hondert duysent gulden beliepen : daer by het onderhouden van ander Frontieren / ende de kosten van Tochten ende Veldt-Leghers : Ende om dat de Consenten expireerden metten naesten lesten Decembris / dat daeromme den Staten believe voor den Jare 1604. te continueren de noodighe onkosten tot behoudenisse vande Landen te consenteren.

Datse over de Provintien van Ghelderlandt/ Hollandt / Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Over-Ysel ende Groeningher-landt / wilden aennemen de betalinghe vanden staet vander Oorloghen tot vier hondert een ende tachtich duysent gulden ter Maendt simpelijck / sonder afwijsinghe van partijen / ofte byvoeginghe van nieuwe lasten / ten ware men de Consenten daer nae verhooghde/ midts houdende de Compagnien.

Dat vorder 't Krijghs-volck ende tractementen buyten dien staet koste 74125. gulden ter Maendt: volghende den staet desen Somer daer van ghemaeckt / dat de 14. Compagnien Schotten des Barons van Barclough ter Maendt kosten sullen 21. duysent gulden : dat Oostende Maendtlijck kost hondert duysent gulden : dat d'Interesten van opgelichte Penninghen mede moeten betaelt worden : dat daeromme de Staten daer toe consenteren wilden twee hondert duysendt gulden ter Maendt / dewijle op de hulpe van buyten komende gheen sekeren staet en is te maecken/ende dit over Hollandt/ Zeelandt/ Utrecht/ Vrieslandt ende Groeningen.

Noch over de selve Provintien totten Legher eens ses hondert duysent gulden op te brenghen van April tot September.

Noch totte Fortificatien eens drie hondert duysent gulden.

Dat die van Ghelderlandt voor de drie Quartieren / ende die van Over-Ysel naer haer tegenwoordighe ghestaltenisse/een redelijck quote teghen de andere vijf Provintien willen maken/Ec.

Datse wilden continueren de vier stuyvers op de Tonne Biers ten tappe te slijten : de twintigh stuyvers op de Consumptie van 't Zout / tot voldinghe van 't rembours van Enghelandt / ende het kort van dien te suppleren.

Datse willen doen continueren de middelen van Convoye ende Licenten / volghende den taux ghemaeckt ende noch te maken : Ende om te voorkomen d'uyterste verloop vande Admiralitevt / die niet staende en kan blijven / midts de beswaringhe vande kosten ende lasten ter Zee/ende verminderinghen van inkomen / door 't sluyten vande Licenten / tot hulpe van dien / daer-en-boven te consenteren eens ses hondert duysent gulden.

Datse vervanghende de Drente ende Linghen/ daer over willen consenteren Maendtlijck over Drente acht duysent / ende over Linghen 33. hondert gulden.

Datse wilden continueren alle de verdinghen ende Contributien over de Quartieren ende Landen onder den Vyandt ligghende / ende by verloop van dien eenighe equivalente middelen.

Datse wilden continueren den generalen Impost van 't Sout / tot last vanden Panneman/ ende vande Paspoorten/ besorghende dat die Penninghen voor de Generaliteyt komen.

Dat over alle de Provintien moghen ingewillicht werden de generale middelen/als die in Hollandt ende Zeelandt gaen/als de beste ende gelijcksaemste/by faute vande welcke/ de andere Provintien niet en konnen heur quote halen.

Datse willen procureren dat de Provintien hier op tijtlijck heure Landt-dagen houden / ende voor Kersmisse heur consenten inbrengen.

Dese propositie is by de Staten Generael / aende Provintien over-ghesonden den vyfthienden November / met verklaringhe dat de Consenten niet min en konden ghedraghen werden/ ofte men moeste eenighe lasten van Kryghs-volck afsnijden/ ofte Oostende abandonneren : daer toe sy niet en konden verstaen/ maer verklaerden/ dat de Staten Generael selfs souden addviseren wat lasten sy begheerden afghesneden te hebben.

Vereenighde Landen wapenen haer teghen het Jaer 1604.

Dese propositie hebben de Vereenighde Provintien ghenoech gevolght ende nae-gekomen / ende hebben nieu ghereetschappe ter Oorloghe te Water ende te Lande ghemaeckt / hebben diverse nieuwe Vendelen Voet-volcks doen aennemen/ mede eenige Switsers : oock deden sy alle de Compagnien vol ende compleet maecken : daer werdt mede een Regiment nieuwe Schotten aenghenomen / dat den Heere van Barclough daer brochte.

Senden Paulus van Caerden ter Zee met Schepen.

Sy hebben mede ter Zee een Vlote uytghesonden van ses groote Schepen / daer op des Admiraels Schip van Hollandt / den Hollandtschen Tuyn / Oversten over waren Pauwels van Caerden / Jan Adriaenssz Cant ende andere / ende waren vande Landen weghen ghevictalieert voor achthien Maenden. Dese voeren uyt in December nae de Kusten van Brasilien : maer midts contrarie Windt / laghen sy langhe op de Kusten van Enghelandt / daer sy noch Volck aen namen : sy hadden Kalck ende Steen voor voor-raet inne / om hun erghens te stercken / mede meer andere Schepen tot haren dienste : dan nae twee Jaren quamense t'Huys sonder Exploot / maer wel goede buyten van Suyckeren ende anders mede brenghende.

Oost-Indische thien-Jarighe Compagnie/ senden voor de eerste voyagie 13. Schepen.

De nieuwe Compagnie van Oost-Indien voor de eerste Voyagie der thien-Jarighe reeckeninghe/ hebbende over de sestich hondert duysendt gulden capitaels / hebben Anno 1603. in December uytghesonden dese volghende derthien Schepen / meest nieuwe/ onder 't beleydt van Steven vander Haghen als Admirael / ende Cornelis Sebastiaenssen als Vice-Admirael.

De Vereenighde Provintien Admirael seven hondert Vaten.

Amsterdam/groot seven hondert Vaten.

Ghelderlandt/groot vijf hondert Vaten.

Delft/groot drie hondert Vaten.

't Hof van Hollandt / groot twee hondert tsestich Vaten.

't Duyfken/groot tsestich Vaten.

Dordrecht/Vice-Admirael/groot 700. Vaten.

Zeelandt/groot vijf hondert Vaten.

Hoorn/groot seven hondert Vaten.

Medenblick / groot twee hondert ende vijftigh Vaten.

West-Vrieslandt/groot seven hondert Vaten.

Enckhuysen/groot drie hondert Vaten.

Der Gouwe.

1603. Vande Schepen van Amsterdam. 1603.

Schipper Symon Hoon.
Schipper Arent Claessz Calck-huys.
Schipper Jan Janssz Mol.
Schipper Willem Cornelissz Schout.
Schipper Willem Lock.
Schipper Willem Janssz.

Van Middelborgh.

Schipper Hans Rijmelandt.
Schipper Crijn Pieterssz.

Van Hoorn.

Schipper Jan Cornelissz Avenhorn.
Schipper Dirck Claessz Moylieves.

Van Enckhuysen.

Schipper Jacob Jacobssz Clunt.
Schipper Claes Tyssz Cul.

Der Gouwe.

Schipper Cornelis Heysz Proncken / in Junio uytgheseylt.

Twaelf van dese Schepen voeren uyt Nederlandt den 18. December / ende een in Junio / te samen derthien / dan sy laghen op de West-cust van Enghelandt wel twee Maenden by Pauwels van Caerdens Vlote.

Des Oost-Indische Schepen aengekomē.

Vande voorighe Nederlandtsche Schepen die nae Oost-Indien waren uytgheseylt / Anno 1601. den 23. April / isser dit Jaer in Februario een Jacht weder t'Huys ghekomen / ghenoemt de Wachter: die brocht tijdinghe van noch vijf andere schepen op den wegh / die oock korts in quamen / alle wel ende kostelijck gheladen met alderhande Specerie.

Verhaelde voorts / hoe dat vijf schepen vande oude Compagnie / onder dē Admirael Wolfart Hermanssz op Kersdagh / in 't selfde Jaer sy uytghevaren waren / 1601. komende inde Strate van Sonda / ghewaerschout waren ghewe est van een kleyn Chinees schipken / datter voor Bantam / daer sy toevarende waren / een Portugaelsche Armade lagh van acht groote Galioenen / met noch 22. soo groote als kleyne Galeyen / die maer twee daghen daer te vooren ghekomen waren / onder den Admirael Don Andrea Fortado Mendosa.

Hier op hadde Wolfart Hermanssz met sijn vijf schepen beraedtslaecht / een alghemeyn Gebedt doende / om wijsheyt wat sy daer mede doen soude / wetende dat sy daer laghen om hun allen Koophandel te beletten / ende hun uyt die Landen te verdrijven / ende soose namaels verstonden / om die stadt Bantam te vermeesteren / ende op een Eylandt daer omtrent een Stercke te maecken. Dies resolveerden sy die Armade te bespringhen met vijf sijn Schepen / te weten het Schip Ghelderlandt / groot vijf hondert twintich Vaten: Zeelandt / groot vier hondert Vaten: Utrecht 240. Vaten: den Wachter / groot 120. Vaten: met de kleyne Jacht / groot 50. Vaten.

De Hollantsche schepen slaen een Portugaelse Armade in Oost-Indien.

Met dese vijf Schepen heeft den Admirael de volghende Kers-daghen de Portugaelsche Schepen aenghevallen ende dapper beschoten / overmidts sy daer toe veel bequamer waren. Dit duerde etlijcke daghen tot den sesten ende sevensten Januarij 1602. binnen dien tijdt haer afnemende twee Galeyen / daer van den eenen Capiteyn Francesco de Sousa ghevanghen werdt / ende den anderen Andreas Rodrigues Palhota verslaghen / ende noch drie andere soo beschadicht ende onbequaem ghemaeckt / dat de Portugaloisen daer selve het vier inghesteecken hebben / ende die alsoo brandende / hebben syse drijvende ghestuert op de Nederlandtsche Schepen / maer werden afghewendt sonder schade te doen. Aldus de Portugaelsche Armade voor haer gheen goede uytkomste siende / soo sy daer langher bleven / om haer voornemen te executeren teghen die van Bantam / zijn sy t'seyl ghegaen / ende ghevaren nae Amboyna / een Eylandt vande Moluccas / daer sy aent een eynde een Casteel hadden / dat sy versterckt hebben: daer mede de Eylanders seer tyranniserende / om dat sy te vooren mette Nederlanders ghetracteert hadden: Sy hebben haer die Naghel boomen afghehouwen ende veel uytgeroeyt / tot kleynder eere vande Generael Don Andrea Fortado / die hadde op dese sijn Armade ontrent acht hondert naturele

Wreetheyt der Portughesen in Amboyna.

Portugesen / ende veel Mestisen / dat zijn Portugesche kinderen van Indianen ghebooren: ende de reste waren rechte Indianen / op genomen in Palimbona / in Sumatra / doot-vyanden van die van Bantam / ende bleven alsoo tot Amboyna eenen tijt ligghen.

De Nederlandtsche Schepen bleven neghen dagen voor Bantam ligghen / Gode danckende sulcken Armade van daer ghedreven te hebben: tot Bantam waren sy seer willekome ende hooghelijck ghefesteert / als haer Verlossers vander Portughesers aenslagh.

Alsoo dese Schepen wilden varen om de restanten vande oude reeckeninghe te halen in Banda ende Ternate / verstonden sy dat de Portughesen van Amboyna nae Tydor waren gaende / daer sy mede een stercke hadden: dies hebben sy haer vijf Schepen verdeylt / twee nae Banda ghevaren / ende drie nae Terenate / daer sy hunnen Factoor / Franck Verdoes / wel te passe ghevonden hebben / ende in vrientschappe metten Koning: dan door het qualijck ghewas vonden sy daer niet veel Naghelen / maer die daer waren / laden sy in haer Schepen: ende soo het ghewas toekomende seer schoon stondt / sonden sy daer namaels ander Schepen / onder het ghebiet van den Vice-Admirael Hans Bouwel: alsoo voerense weder nae Banda by de andere Schepen / daer vindende haren Factoor Adriaen Veen mede ghesont / ende vol-laden met Folie ende Noten. Dese drie Schepen / met Wolfart Hermanssz met eenighe Schepen van Heemskercks Vlote / zijn wel t'Huys ghekomen.

Dese Schepen verhaelden mede / hoe dat Jacob van Neck met sijn twee Schepen / Amsterdam ende Der Gouwe / missende ladinghe in Terenate / hadde daer by voor het Eylandt Tydore vinden ligghen twee Portugaelsche Schepen / ende een vande Maghellaensche Schepen / die de Strate ghepasseert was / vande Vlote vanden Oversten Jaques Mahuwe / het Schip genoemt de Trouwe / van haer ghenomen. Dese schepen soude Jacob van Neck geerne vernestelt hebben / ten versoecke vanden Koningh van Terenate / zijnde dese twee Eylanden Terenate ende Tydor in ghedurighe vyantschappe: maer het en is hem niet gheluckt: hebben acht ofte negen mannen verloren: selve sijn rechte handt de vingeren afgeschoten zijnde: waeromme sy van daer seylden nae Patana / ligghende achter Queda oft Malacca / daer hy Peper in nam.

Jacob van Neck tracht twee Caracquen te nemen te vergeefs.

Daer nae quam mede tijdinghe vande Schepen Mauritius / groot acht hondert Vaten / ende Rotterdam groot 220. Vaten: mede vanden Admirael Jacob van Heemskercke / die volghen soude met twee Schepen / ende een Portugaelsche Caracque / groot 1400. Vaten / die sy vechtender-handt verobert hadden: zijnde aldaer d'een metten anderen in Oorloghe ghekomen / te weten / de Portugesen ende Nederlanders.

Hollantsche schepen uyt Oost-Indiē t'Huys gekomen / met rapport van haer voorspoet aldaer.

Dese Caracque was gheladen tot Macau / varende naer Malacca ende Goa met Syde / Syde-lakenen / Suyckeren / Catoene Lijnwaten / Muscus ende andere dingen / haren ballast zijnde Loot ende Koper / gheestimeert alle haer ladinghe eenighe Millioenen guldens.

Nemen een kostelijcke Caracque van Macau.

Dese Caracque ontladen sy van alle haer kostelijcke goet / ende brochten dat in hare Schepen / ende herladen de Caracque voorts op met haer Peper. De selfde Caracque ofte Schip boven vertimmerende ende afnemende / legher bouwende / om beter totte seylagie te dienen / ende zijn daer mede nae de Nederlanden ghekomen / ende ten lesten op de Kusten van Enghelandt / inde Duynen die veel ghelicht hebbende / hebben die in Hollandt in Tersel inghebrocht.

Dese Schepen rapporteerden / hoe dat haer volck twee Schepen nae China geordonneert hadden / ende waren te Patana ende te Cochinchina / daer sy met vrientschappe handelden mette Chinesen / daer sy metter minnen die twee schepen vol laden. De Chinesen merckende dat sy niet dan vriendelijcken ende vredelijcken handel sochten / ende gheen conquesten alsoo de Portugesen over hun ghebueren deden: ende

1603. overmits sy sagen datter Oorloghe tusschen de Portugesen ende hun was / soo vertrouden sy de Nederlanders : daer sy te vooren inneynden ende gheloofden/ dat alle de witte Menschen ende lieden onder Portugael subject waren : alsoo dat de Agenten van daer schreven / dat den handel van China voor hun open was / ende dat sy van Bantam derwaerts sonden twee Schepen / ende sy sonden van daer oock drie groote Schepen na de Moluccos : also dat die Oost-Indische vaert dat Jaer seer prospereerde / ende brochten mede diversche Ghesanten van verscheyden Koningen ende Heeren aldaer.

Reyse ende succes van Joris Speilbergs voyagie in Oost-Indien van 3. Jaren.

Wy hebben in 't 22. Boeck verhaeldt/ hoe dat Heer Simon Jaspersen Verduym / Balthasar de Moucheron ende Pieter van Hecque / met Joris van Speilbergh Anno 1601. den 5. Mey uytghesonden ende uyt-ghereet hadden drie Schepen / ghenoemt Schaep, Ram, ende Lam : Dese ontmoeten drie Caravellen van Portugael / by Cabo Verde / daer sy teghen sloeghen / besochten het Eylandt Corisco, Cabo de Lopez Consalvo, ende het Eylandt Annabon, alsoo S. Thome, de Cabo de bon Esperanza, de Custen van Matal, Cofala, die Riviere Cuama, de Eylanden Prienneras ende Cammores, alwaer sy ververschten : voorts voerense langhs de Custen van Melinde de Baxios Padua, komende omtrēt Cochin langhs de Custen Malabar, voor de Cabo Comorin, Punto de Galle, 't welck is den hoeck vant Eylandt Zeylon totte playe van Mattacallo : aldaer den Admirael Speilbergh ghecontracteert heeft metten Koningh van Mattacallo, die hem stuerde totten grooten Koningh Fumala, in 't Eylandt van Zeylon inde Stadt Gandy, dien hy onderrichtede vande gheleghentheydt der Nederlanden / vande regeringhe der Heeren Staten/onder 't beleydt van Prince Mauritz/ die d'Oorloghe voerden teghen den Koningh van Kastilien ende Portugael/ &c.

Dese Koningh Fumala was eertijdts hyde Portughesen in haer Casteel Colomba opghevoet / ende inde Christelijcke Religie van haer ghedoopt / ende Don Johan ghenoemt / maer hy viel hun af / ende sloegh de Portugesen/ hem selven Koning van Gandia maeckende / trouwende de Dochter vanden voorleden Koningh / Donna Catharina ghenaemt / oock vande Portugesen ghedoopt / ende ondertrouw 't met een Portugees Doa Piedro Sosa, Gouverneur van Malacco/die hy verslagen hadde.

Speilbergen maeckt vrientschap metten Koningh van Gandy in Zeylon.

Aen desen Fumala leverde den Oversten Speilbergh mede Brieven van Prince Mauritz in Arabische tale gheschreven / dien hy hem met groote solemniteyt presenteerde : mede een contrefeytsel van Prince Mauritz te Peerde : mette schilderie vanden slagh van Nieuwpoort / dat welcke den Koningh met groote eer-biedinghe dede in sijn Kamer hanghen/ hem tracterende ende bancquetterende op de Europeansche maniere / alsoo hy onder de Portugesen gheleert hadde : bracht hem mede by sijn Koninginne ende sijn kinderen : dies in consideratie van dese beleefthepdt/ desen Speilbergh in sijnen dienst liet twee Musicienen ofte Speel-lieden : waer van den eenen namaels Secretaris van sijnen Sone werdt : ende voorts informeerde hy hem van alle dinghen / dat welcke hun al seer wel beviel : want sy aldaer niet verstaen hadden ofte wisten datter eenighe andere natie van wit Volck was/als Portugesen.

Speilbergen neemt ende verbrandt drie Portugaelsche Schepen.

Wt Zeylon brochte hy den eersten Caneel / eñ veel goede gesteenten : maeckende een onderlinge vriendtschappe ende verbondt metten Koningh teghen de Portugesen : tot versekeringhe van welck verbondt/ nam hy aldaer voor de playe van Mattacallo drie Portugesche Schepen/die verbrandende/ende 't volck ghevanghen den Koningh leverende / om te toonen dat sy warachtige vyanden waren.

Speilberge ende eenighe Enghelsche nemen een Caracque.

Van Zeylon voeren dese schepen met Speilbergh nae Achim, daer sy drie Enghelsche schepen vonden/ onder den Generael Lancaster ende Middelton / metten welcken sy aenspanden om een Caracque te nemen / komende van S. Thome, willende varen nae Malacca, welcke Caracque sy namen : 't goedt daer uyt ghelost ende ghedeylt hebbende / lieten syse voorts varen : ende Speilbergh voer nae Iava Major voor de Stadt Bantam, daer sy vonden neghen Nederlandtsche Schepen/daer Wybrant van Warwijck Admirael over was : daer oock by quam den Admirael Heemskerck / mette ghenomen rycke Caracque van Macau, boven verhaelt. 1603.

Speilbergh brenght in Zeelandt eenen kostelijcken grooten Robijn/ weghende 400. Caratte.

Van Bantam is Speilbergh met sijn Schepen vertrocken Anno 1603. den 5. Septembris uyt de Strate Sonda / ende is alsoo gevaren nae Zeelandt/ alwaer hy arriveerden den 24. Meert Anno 1604. met twee Schepen / gheladen met Peper / Caneel / Macis/ Noten/Indigo/ ende andere Waren : ende veel edel gesteenten ende juweelen / met eenen grooten uytnemenden Robijn/Capeson ghenoemt/ weghende ontrent vier hondert caraten / den grootsten daer opt van ghehoort is.

Ontrent desen tijdt verstondt-men uyt Spaengien datter wel vijf hondert Religieuse Monicken van diverse soorten ende orderen nae Peru / ende West-Indien ghevaren waren/ op de tijdinghe datter een nieu Eylandt ghevonden was / genoemt Atamaidis, groot in 't ronde 3600. mijlen / zijnde Goudt ende Silver-rijck / dat welcke de Spaengiaerden korts hoopten te vermeesteren / ende mette Religieusen te bekeeren.

Doot vanden Sultan Machomet Turck / den 21. Decemb. ende sijn Sone Achmat komt in sijn plaetse.

In 't eynde van dit Jaer 1603. den 21. Decembris/ is gestorven den Sultan Machomet/ den grooten Turck tot Constantinopolen van een catharne/ zijnde een seer vet onvermoghen Man ghewoorden/ naelatende sijnen Sone Achmat/ noch jongh van 14. ofte 15. Jaren zijnde / hebbende sijnen oudtsten Sone uyt een jalousie over een Jaer te vooren laten worghen : daer werdt noch een Sone in 't leven ghehouden / tot dat desen Achmat mochte kinderen ghewinnen / alsoo hem 't selfoe ten naesten Jare ghebeurde/ dat hem eenen Sone ghebaert werde / waer door den Broeder nae twee Jaren mede geworcht werde / nae het ghebruyck van het Ottomansche gheslachte : de regeringhe bleef by de Soltana / Moeder / ende den Bassa / Cigala : Desen nieuwen jonghen Soltan verthoont hem een fraey / kloeck / jongh ende grootmoedigh Vorst.

Bassa van Ofen biedtet aen den Keyser.

Op dese veranderinghe ende doodt vanden Turck/ ontboodt den Bassa van Buda ofte Ofen in Hongarien / oorloghende teghen den Keyser (ende nu over beyde zijden Gecommitteerde op Vrede-handel vergarende) aen den Heere van Alcheym ende ander Commissarissen van 's Keysers weghen / den lesten Januarij / hoe dat sy nu een nieuwen Heere in 't Turcksche Rijck ghekregen hadden / die hun brieven gheschreven hadde / noopende den Vrede-handel/ als dat hy / soo daer yet ware besloten / dat hy 't wilde houden / soo niet / wenste hy dat dien pays hoe eer hoe liever mochte ghemaeckt worden / waeromme dochte goedt dese goede gheneghentheypt aen des Keysers Ghedeputeerde te schrijven / ofte sy noch mede ghesint waren / hun inden Vrede-maecken te laten imploveren / om eenen eeuwighen lof te verdienen/ van twee soo machtighe Keysers te vereenighen ende bevredighen/ met meer beleefde aenbiedinghen : waer over hy versochte antwoorde : Men seyde daer ware voorgheslaghen/ dat den Keyser soude Attuan ende Pest den Turck leveren / ende den Turck soude Canissa weder leveren/ maer daer en is dat-mael niet van gheaccordeert.

Het Esquadron looven in Westphalen / ende nemen Heerkelens ende Karpen.

Noch inden Winter in 't beghinsel van 't Jaer 1604. alsoo dattet Esquadron / ofte Ghemuytineerde laghen inde Grave / alsoo wy ghesepdt hebben / soo hebben sy rondtom haer grooten overlast ende coursen ghedaen : sy hadden liever de Stadt Rhijnberck ghehadt om Westphalen te moghen afloopen/daer sy nochtans eenen loop deden / ende over de hondert duysent Rijcks - daelders daer ghebrandtschat hebben en wegh ghevoert : de Overste zijn met goude ketenen/ende gouden koppen vereert : vanden Bisschop van Paderborn verkreghen sy 12. duysent Daelders/ dan alsoo sy nu wilden nae Huys trecken / vonden sy het Landt-volck ende Boeren in Wapenen / dier by gheballe eenighe twee vande Ghemuytineerde doot-sloeghen/die vande achterste waren / dies sy alle te rugge keerden/ende sloegen ontrent de vier hondert Boeren doodt/veel Huysen afbrandende.

Muytineerders slaen 400. Boeren doot.

Ontrent

1604. Ontrent den 13. Februarij 1604. zijn sy met een deel Gheschuts nae Erkelens gheruckt / daer dat den Grave Hendrick vanden Berghe te vooren gheweest hadde/ende den Borgheren veel toeghesepdt / maer sy hebben het Esquadron moeten inlaten / die dat ghebrandt-schat hebben. 1604.

Terwyle datse daer besigh waren / is den Ritmeester Cloet by haer ghekomen / ende is met haer nae Karpen ghetrocken / den 21. Februarij dat op eysschende / maer de Spaengiaerden van 't Casteel hun wederstaende / hebben over de hondert scheuten met grof Gheschut daer op gheschoten / waeromme sy hun moesten over-gheven/ ende hebben Karpen beset/ waer mede de Stadt Grave seer verlicht werde van hun Garnisoen : van daer trocken sy op 't Ceulsche ghebiedt/ die van Ceulen dreyghende/ende rontomme groote schade doende.

Een Walvisch t'Antwerpen.

Ontrent den 13. Decembris / heeft hem by Antwerpen inde Schelde eenen Walvisch verthoont / die daer ront-omme lagh swevende tot den 17. Decembris/ dat hy van eenighe Soldaten gheschoten werdt/ ende aen Landt ghetrocken/ werdt ghemeten 42. voeten langh/ ende twaelf voeten dicke.

Lieve Vrouwe van Scherpenheuvel ghevonden.

Wat datter in 't Jaer 1603. tot Oostende ghepasseert is in 't belegh / is in veel ghedruckte boecxkens te lesen / sullen alleene de notabelste gheschiedenissen des lesten Jaers verhalen / als daer den gheheelen last den Marquis Spinola van verkreegh : hebbende vooren ghesepdt de resolutie vande partyen / de Staten om te defenderen / ende de Eertz-Hertoghen om te hebben / al souden sy daer achtien Jaren voor ligghen ende kosten wattet wilde : tot welcken eynde de Eertzhertogen groote beloften ende Bede-vaerden deden / tot onse lieve Vrouwe tot Halle / als mede tot een Lieve Vrouwe onlancks in een Eycken-boom ghevonden ten scherpen-Heuvel / by Sichem in Brabandt / diemen veel miraculen toeschreef : tot dese lieve Vrouwe hadde dit jaer oock besoeck ghedaen de Eertzhertoginne in persoone / eenighe mylen bloodts voets gaende / soomen sepde/ met grooter devotien / haer gaven offerende / ende haer ghebeden stortende / om de victorie van Oostende / ende om een Kint oft Erfgename te ghewinnen. Dese miraculen van dese lieve Vrouwe ten Scherpen Heuvel/ende mede die van Halle / zijn beyde beschreven in het Latijn / vanden ghelcerden Meester Justus Lipsius : maer daer zijn teghen-schriften in Druck uyt-ghekomen/ die alle de miraculen weder-legghen / de welcke hy Lipsius niet en verantwoorde / ende hem werdt groote lichtveerdicheydt toe-gheschreven van sulcke fabuleuse schrijven.

Justus Lipsius beschrijft der Miraculen van Halle ende Scherpenheuvel.

In het voor-jaer van 1604. hebben de Vereenigde Nederlanden (nae dat sy Endoven ende Helmondt ghenomen hadden / maer niet behouden / ende eenen aenslagh ghemist op Hulst) wat gheresolveert in Vlaenderen voor te nemen / tot ontset van Oostende/ hebben alle Capiteynen belast haer Vendelen vol ende complet te maken / gaven uyt nieuwe bestellinghe tot vijfthien-hondert Switsers / ende noch 2000. ander Voet-volck te lichten/ ende teghen den 20. April heeft Prince Mauritz syn Kryghs-volck beschreven / haer voor Willem-stadt te vinden / met het ghetal van Schepen daer toe bestelt : daer hem mede lieten vinden/ Graef Willem Lodewijck / Graef Ernst Cazimier/ende Graef Lodewijck Gunther / alle ghebroederen van Nassou : mede de Graef Hendrick Frederick/Generael vande Ruyterije.

Pr. Mauritz toerustinghe op eenen tocht in Vlaenderen/ den 24. April.

Dese trouppen ghescheept/ zijn ten bestemden dage van voor Willem-stadt ghevaren nae Zeelandt / alwaer den 24. April oock aenquam den Pr. Mauritz/ metten Vorst van Anhalt / ende Graef Adolf van Nassouwen / mette Ghecommitteerde der Heeren Staten Generael / ende die vanden Raedt van Staten / in competenten nomber / om den aenslagh by te wesen ende te vorderen.

Pr. Mauritz doet inval in Vlaenderen / ende nemen Cadsant den 25. April.

Den 25. April 's morghens / is de gheheele Vlote van ontallijcke kleyn Schepen uyt Zeelandt te Seyle ghegaen nae Vlaenderen / in 't swarte Gat inghevaren / ende ghelandt in Cadsant / alwaer in twee daghen alle de Forten ende Sterckten in-ghenomen hebben : Ende indien hy ten eersten ingheloopen hadde het Swint ofte Sluysche-gat / soude sonder twyfel 't selve sonder eenighe groote moeyte hebben komen innemen ende veroveren / ende moghelyck met die haestichepdt alle de saecken voor Oostende hebben konnen desperaet maecken / overmidts die van Brugghe t'synen eersten aenkomen daer noch gheen volck en hadden / maer terwyle hy in 't swarte Gat alle syn Legher debarqueerde / ende de Schanskens van Cadsant inne-nam / beneersighden die van Brugghe dat Spinola van voor Oostende op 't Swint sondt thien hondert Man te voet / ende Trivultio van Water-vliet vyf hondert Ruyteren/ mette welcke sy de passagie over 't Sluysche Gat beletteden : niet teghenstaende den sessentwintichsten ende seven-en-twintichsten moeyte daer toe ghedaen werden / ende de Galeyen met Gheschut uyttet Gat ghedreven naer Sluys toe : waerom Prins Mauritz desbererende van daer te moghen passeren/ende in deliberatie vallende van 't Cadsant alleen te doen versekeren/ is hem by een Boer aengheghheven/ datmen beoosten Sluys omme / in Vlaenderen komen konde/ waer toe dien Boer noch den 28. s'avonts eenige ghelegentheyt wees om naer Oostburch te komen/ dan sy vonden den Vyandt daer omtrent mede te Peert en te Voet / 't welck den Prince Mauritz vastelijck dede ghelooven dat daer passagie wesen moeste/ ende sondt over sulcks den 29. eenige Trouppen derwaerts / die metten Vyandt schermutseerden ende heur verdreven/ ende in 't wech-rijden wesen den pas ende plaetse daer men heene soude moghen komen / overmidts sy daer heenen vluchteden ende ontquamen / waer door hy den 30. vroech daer heenen tooch / ende deur 't water (dat daer navigabel was) passeerde / innemende een stuck van een Dijck/ by Coxie / daer een deel volcx van Sluys/ die daer meynden te schansen/ verslagen/ ende ontrent dertich ghevanghen werden / waer door de andere den schrick kreghen ende voorts wegh liepen / ende die van 't Schansken van Coxie heur met appointement over gaven / openende alsoo onverwacht den pas in Vlaenderen / ende hoope ghevende tot eenigh goedt succes/ hoe wel daer omtrent 't Lant upter maten seer ghebroken was. Den eersten May tooch Prince Mauritz met een goedt deel van syn Legher naer Sinte Catarijnen schanse / ende hadde Gheschut doen halen om d'selve te beschieten / maer mits het dien dagh spring-vloet was / ende 't water seer hooch vloeyde / en konde hy syn Gheschut niet ghekryghen / voor laet op den naer Noen / ende bleef daerom den meesten-deel vanden dagh in slagh-ordre omtrent de Schanse staen.

Pr. Mauritz kryght S. Catharinen schanse teghen syn meyninge.

Op dese Catarina Schanse laghe neffens eenighe Soldaten/ ghecommandeert byden Grave van Trivultio / veel Burghers ende Boeren / Cuerlinghen ghenoemt/ zijnde ghewillige Cuerlinghen/ in Ghendt ende daer omtrent opghelicht : Ende alsoo dese gheen quartier ofte contract van rantsoen hadde / dede Pr. Mauritz (om die verbaert te maken) alomme ghebieden / hunder gheen ghevanghen te nemen / maer datmen die alomme doodt-smijten souden/ als gheen Quartier hebbende / dat welcke / hoe wel grooten schrick onder vele van hun maeckte/ dies niet teghenstaende/ hielen sy hun nochtans dien dagh vaste/ selve eenen Vaendraghen liep met syn Vendel in haeste over ende weder op de Wallen/'t selfde plantende inde Bresse / tot groot incouragement vande syne / ende moet-verliesen van Prince Mauritz / die seyde totte bystaenders / dat een sulcken man alleen genoech was om een plaetse te behouden : Hier by quam oock dat den Graef van Trivultio / die met een goede Trouppe Peerden te Waterbliet ghelegghen hadde / met syne trouppen mede quam logeren dicht onder de schanse / doende daer een retrenchement op werpen/ ende twee Velt-stucken daer inne planten / om op de orderen ende trouppen van Prince Mauritz te schieten/ende also goede Mijne te maecken : maer Prince Mauritz ontrent vier uren naer Noen ghekreghen hebbende 9. stucken Gheschuts/ dede de selve in haeste planten / en daer mede noch ten 6. uren op de schanse ende de trouppen van Trivultio schieten/ meer om te thoonen dat hy mede Gheschut hadde / dan op hoope vande plaetse te ghekrijghen / om dat hy sach dat den

 Vyandt

Vyandt vast hieldt ende mijne maeckt van heur wel te defenderen : ende over-sulcks dessvererende van yet goedts te doen / gaf last 't schieten tot den abondt toe te continueren / ende dan 't Gheschut weder af te halen ende in Cadsant te brenghen / doch dat eenighe Regimenten even-wel daer dien nacht noch blijven souden / om te sien wat haren Vyandt soude doen : dien volghende / werde op den abondt 't Gheschut daer af ghevoert / ende hy vertooch selve mede: dan soo by ghevalle int afvoeren / een stuck Gheschuts in een Morasch sonck / ende dat de Schip-luyden die de handelinghe daer over hadden / seer ernstich poochden om dat te salveren / om de schande niet te hebben van haer Gheschut te verliesen / groot ghetier daer over inden abondt-stonde maeckten / waren die van 't Fort Sinte Catharine seer verbaert / meynende dat sy het Gheschut versetten wilden / daer noch by gheheurde dat de Cavallerije / gheenen bequameren wech vindende in haer aftreck / dan onder het retrenchement van de Sterckte / dede die van binnen dencken datter meer volcks by Prince Mauritz ghekomen waren / ende datmen hun den wech van 't wijcken op Philips-schanse sochte af te snijden / ende van nieuws haer aen te vallen / waer over Tribultio selfs met sijn trouppen / ende dese Ruerlingen ofte Huysliedén / zijnde groot ghetal / noch meer de vreese in 't lijf kreghen / ende namen de retraitte nae het Fort Sint Philippe / ende van daer nae Ysendijck / verlatende de Schansse Sinte Catherine / ende in 't deur-trecken op Sint Philippe alleen latende ontrent tsestich Soldaten / d'welcke 's anderen-daeghs siende de Trouppen van Prince Mauritz nae haer aenkomen / hun mede overgaven den tweeden Mey : waer inne men siet hoe God in Krijghs-saecken / met een kleyn oorsaecke / een groot werck uyt recht. Van daer trock Prince Mauritz voorts nae Ysendijck / dat hy terstondt besloten heeft op den derden May / daer den Vyandt op den vierden May meynde inne te werpen eenigh volck / maer so Prince Mauritz eenige Ruyteren en Knechten uyt sondt om 't selve te beletten / hebben d'selve de vlucht ghenomen naer 't Sas toe / waeromme de plaetse te vaster beset werde.

Ysendijck belegert.

Den 6. May 's nachts waren die van Sluys met Krijghs-volck uyt het Legher van Oostende ghekomen / uytgevallen wel 2000. sterck / met een deel Sloepen ende Galeyen / om in Cadsant te vallen / en Prince Mauritz volck weder daer uyt te drijven / ende quamen alsoo stillekens over tot in 't Cadsant / daer sy al wel inde ses hondert Mannen ghelandet hadden / eer de Wacht op 't Eylandt wesende / des ghewaer wiert / die terstondt daer naer den allarme maeckten / ende twee Vendelen Schotten daer op de Wacht wesende / vielen recht op hun aen / brachten d'selve in confusie / ende dedense de vlucht naer heure Salouppen nemen / daer deur eenige mettet inloopen van 't volck overladen wesende soncken / eenige overghekomenen werden doodt gheslaghen / ende wel 40. ghevanghen / ende acht Salouppen heur ontjaecht / ende daer mede werdt de reste verhindert van overkomen / welcken aenslagh / indien die geluckt hadde / den Prince Mauritz op een ooghenblick van alle sijne Schepen ende Amunitie soude ontset / ende sijn gheheele voornemen vruchteloos gemaeckt hebben.

Die van Sluys trachten Cadsant met sloepen weder in te nemen.

Prince Mauritz heeft daer-en-tusschen Ysendijck gesommeert / zijnde een wel-gelegen ende sterck Fort / maer sy antwoorden het te willen houden / ontset verhoopende / dies hy dat dede beschieten / nochtans wel wetende dat sy van als ghebreck hadden / ende aldermeest versch water ende dranck. Den 9. May sondt Prince Mauritz weder sijnen eygen Trompetter Hans / die welcke / nae dat hy twee-mael gheblasen hadde / werdt van binnen door sijn hooft doodtghesschoten / waer over Prince Mauritz verstoort zijnde / alle uyterste gheweldt voor nam om dat te wreken / ende dat exempel wegh te nemen : dies die van binnen seer verschrickt zijnde / baden om appointement / daer niet van konde gesproken worden / door dat die van binnen een Italiaens Soldaet / die ghe-schoten hadde / overleverden in handen van Prince Mauritz die hem ghevangen hielt : ende daer nae soo accordeerden die vande sterckte / metten Gouverneur Grijson uyt te trecken met hun ghewee r ende stille Trommelen / sonder Vendels / &c. nae het Sas / met Schepen om haer bagagie te voeren / op conditie / in vier Maenden in Vlaenderen tegen Prince Mauritz niet te moghen dienen : Alsoo zijn daer uyt ghetrocken / den 10. May ontrent ses hondert Mannen / meest Italianen : den Gouverneur werdt daer naer in rechte beschuldicht / maer ten lesten met eeren vrij ghewesen : ende Capiteyn Rolle werdt daer binnen ghestelt om te commanderen.

Een Trompetter tegen kryghs recht gheschoten / wert by Pr. Mauritz tot straffe gheeyscht.

Ysendijck belegert ende ingenomen / 10. May.

Naer de veroveringhe van Ysendijck / is gheresolveert datmen voorts trecken soude naer Aerdenborgh / het welcke volgende / is Prince Mauritz den twaelfden May te Lande ende te Water derwaerts getrocken : inde Stadt laghen ses Vendelen Duytsen / die d'selve seer lichtelijck hadden konnen beschermen / indien sy eenighen weer hadden willen doen / om dat de Stadt goede Grachten hadde / maer verschrickt wesende / verliepẽ daer uyt sonder eenige weer te doen / dies sulcx sijn Excell. sonder stoot ofte slagh inne nam / zijnde een verwoeste Stadt / hoewel wel gelegen om Sluys te benauwen : Vande schoon fraey Kercke stondt daer noch de muragie / eenige Marmoren Pylaren ende twee Torens. Dese Stadt dede hy terstont besetten deur Grave Ernest met sijn volck / om die te houden / ordonnerende voor elcke Poorte een Ravelijn te maecken / ende dede 't Leger voorts trecken nae een ander open woeste Stadt / Middelborgh in Vlaenderen ghenoemt / daer noch een Casteel by leydt niet ghedestrueert / daer de Wachters uyt verliepen / om dat het tegen ghewelt niet houdelijck was: hy sondt den 14. sijn Peerde-volck op eenen Tocht nae Eeclo / om daer te slaen een Regiment Knechten / treckende van Gendt naer Brugghe / maer die quamen een weynigh te laet / om dat d'andere de Lieve gepasseert / ende wegh getogen waren.

Aerdenborgh ingenomen ende ghesterckt.

Middelburgh ingenomen.

Den 16. May sont Pr. Mauritz sijn volck te voete ende te Peerde naer Aerdenborgh / nae de Soute ende Soete / zijnde twee Wateren / d'een sout / d'ander versch / van Damme ende Brugghe loopende byden anderen nae Sluys / nabigabele : Dese vonden daer Don Loys de Velasco beschanst / omtrent het Sluysken vande Wateringhe van Moerkercke ende Lapschuere / (gheleghen omtrent Stampers-hoeck) op sijn voordeel wachtende / ende wesende een enge passagie tegen Peerde-volck / waer op het Peerde-volck onwetens vielen onder de Ritmeesters Ghendt ende Bax / die van Velasco dapper ghetreft worden / soo datter terstont een deel Peerden ghevelt werden ende ghevanghen / ende den Ritmeester Bax door sijn been gheschoten / dan ontset van 't Voet-volck / bykomende ende sulcks in 't gros aen-dringhende / hebben sy de Spaensche gheslaghen / datter boven de 500. verslaghen ende verdroncken zijn / ende noch wel 300. ghevanghen / daer onder waren elf Capiteynen in chef / ende meer anderen / ende onder dien oock een van het maechschap van Spinola.

Don Loys de Velascos volc geslagẽ by Moerkercke / den 16. May.

S'anderdaeghs den 17. May trock Prince Mauritz nae de Soute / die Spaensche legghende met derthien ofte veerthien vendelen tusschen de Soute ende Soete / heur daer beschansende : daer teghen Prince Mauritz Gheschut dede planten / ende bohay maken of hy daer over wilde : maer een ander plaetse verspiet hebbende beneden den Vyandt / dede den 18. voordach / by een leech Water / sijn trouppen te Peert ende te Voet daer door trecken / ende deur wesende / recht op sijn vyandt aen / ende heeft eenighe Spaensche begravinghen in-ghenomen / waer door de Spaensche verlatende haer voordeelen / zijn verloopen naer Damme / vreesende besloten te worden : dies Prince Mauritz een ander Brugghe over de Soete ofte Versche heeft doen legghen / ende sijn Ruyterije ghesonden op de West-zijde vande Haven van Sluys / daer de Spaensche alle Schansen verlieten / behalven Sint Joris ofte Hasegats-schanse / liggende op 't innekomen van 't Swint ofte de Havene / daer Capiteyn op was / een de Cordua / die Prince Mauritz terstont dede omringen / dan gereetschap van beschieten siende / gaven sy die over / daer uyt-treckende 130. Mannen den 23. May : dese Schanse was wel versien met negen stucken Gheschuts / ende 19. tonnen Bus-

De Spaensche verloopen haer sterck voordeel tusschen de Soute ende versche Wateren.

1604.

Buscruyt / daer sy uyt-treckende een lonte aenghe-leydt hadden / om dat kruyt aen te steecken nae haer vertreck: dan 't selfde werde ontdeckt / als sy te verde vertrocken waren / anders soude 't selfde lichtelijck haer leven gekost hebben. Den Capiteyn de Cordua was over dit lichtveerdigh overgheven met Rechte aengesproken / dan verkreegh genade. Daer werdt Capiteyn Joos de Bruersauls in ghestelt om te commanderen: maer die Schanse werdt onnoodich bevonden nae het overgaen van Sluys / ende daeromme geslecht ende geraseert.

Sluys belegert.

Hier nae heeft Prince Mauritz sijnen Legher voor Sluys gheslaghen / de Haven doen innemen / ende 't Legher beschanssen met trencheen ende bruggen / de quartieren d'een aenden anderen trecken ende hechten: Inde Havene noch voor de Stadt en vonden sy gheen Schepen: dan een Frans Schip met Wijnen / dat met schieten bedorven worde.

1500. manne in Sluys gekomen.

Die vander stadt Sluys kreghen tot tweemael toe ettelijcke Voet-volck inne / eens ontrent 700. andermael wel 800. mannen / ende kreghen eenighe Wagenen met Meel binnen / eer dat het rondtomme konde beschanst worden. Prince Mauritz legerde hem aen de West-zijde vande Havene: de Heere van der Noot in het Zuyden: de verdroncken Beemden met Schepen ende Sloepen van Oorloghe besettende / om alle toeganghen te stoppen.

Biddagh int Legher gehouden.

Den 21. May dede Pr: Mauritz met Trommel door alle het Leger omslaen / dat den naesten Woonsdagh het gheheel Legher door eenen Vasten ende Biddagh soude ghehouden worden / (een seltsaem dinck in eenen Leger:) verbiedende alle Soetelaers ofte Victualieerders eenigherhande victualie te verkoopen dien dagh / op verbeurte van hare goederen / ende uyt het Legher ghebannen te worden / op dat het geheel Leger mochte te beter vasten ende voor goeden voorspoet bidden.

Die van Sluys met de Slaven trachten meer victalie in te krijghen.

Den dertichsten May trachten die van Sluys anderwerf victualie ende buscruyt inde stadt te krijghen / dies sy by nacht uyte stadt int verdroncken Landt sonden ontrent duysent Forsaten ofte Galleysche Slaven (die sy tot allen dienst dwongen / midts sy de Galeyen niet konden ghebruycken) ende met dese een Convoy van 500. soldaten / om daer te wachten het Convoy dat van Damme komen soude: want ten selven eynde was den Graef van Barlaymont met vier duysent Man te Voet / ende veel Waghens met sacken met Meel ghe̱laden / ghetoghen naer 't verdroncken Landt: Pr: Mauritz daer af de tydinghe krijgende / tooch op met veel ruyteren / ende 2. duysent Man te Voet naer Stampers-hoeck / daer hy vont ontrent 400. Man by Barlaymont daer ghelaten / tot besettinghe vanden pas: d'welck Pr: Mauritz versloech ende verjaechde / ende vande selve verstaende dat Barlaymont al deur was / heeft hem doen naerjaghen: maer hy de snosse daer af krijghende / is langhes eenen anderen wegh afghereden ende meest ontkomen / onder weghe latende eenighe Wagens met Meel ghe̱laden / die by Pr: Mauritz Volck werden ghekreghen: ende die vande stadt siende dat 't Convoy niet voorts en quam / keerden alles weder in de stadt / uytghesept een goedt ghetal Slaven / die heur verstaecken ende aen Pr: Mauritz hen quamen overgheven: in 't vervolghen van Barlaymont hadde Pr: Mauritz mede dat ongeluck / dat sijn volck by nacht een verkeerden wegh innesloeghen / ende soo des Graven Volck vermisten / ende op den dagh keerden sy wederom nae 't Legher / met een goet ghetal ghevanghenen / wel ontrent hondert ende twintigh / ende daer onder een Duyts ende een Italiaens Capiteyn.

Convoye vā Damme ende andere worden op de vlucht gedreven.

Hier uyt verstondt Pr: Mauritz dat de stadt met veel volcks ende luttel mont-kost versien was: ende daeromme van doen voortaen heeft hy ghesocht de stadt rondtomme te besluyten / ende daeromme eenen wonderlijcken wel gheordonneerden / wijdden ende wel besetten Leger ghelëydt / te Water ende te Lande: sijn Ruyteren diepe int Landt om brantschatten uytsendende. Den Leger aldus vast gelëyt / vertrocken de Gecommitteerde Heeren der Staten Generael / ende Raet van Staten na 's Graven-Hage / den 30. May.

1604.

Dit belegh nochtans eenen tijdt aenloopende heeft Prince Mauritz ondertusschen Bateryen reede doen maecken om te beschieten / ende mede om die te bestormen van over de Havene / heeft een wonderlijcke Brugghe int midden overdeckt Musquet-scheut-vry doen maecken: dan alsoo hy by de overloopers uyter stadt dagelijcks vernam vanden hongers noot die de stadt overviel / heeft gheheel gheresolveert die uyt te hongeren / ende alsoo daer mede den Marquis Spinola oorsake te gheven om van Oostende te mogen vertrecken / tot solaës vande sijne.

Pr: Mauritz resolveert Sluys uyt te hongeren.

Den honghers noodt groeyde soo seer binnen Sluys / dat sy de Slaven niet konden voeden / maer ghedwonghen die toe te laten haren kost te soecken rondtomme op 't verdroncken Landt / uyt-gravende ende pluckende een kruyt dat sy Soutenelle noemen / dat daer veel groeyt: die welcke int overgaen in menige dagen geen broodt gegeten hadden.

Grooten honghers noot in Sluys.

Desen honghers noot groeyende / ende Oostende noch uyt houdende / hebben die van Sluys haren noot bewesen met vier-tekenen by nachte: daer over den Eertz-hertogh den Generael Spinola voor Oostende belaste Sluys te ontsetten / zijnde nu int leste van Julij: daer toe met Krijghs-volck van alle kanten vergaderende: nu merckende hun faute begaen / als dat sy beter ghedaen souden hebben / eerst ghewelt teghen vyandts Legher inde aenkomste te thoonen / dan soo hert op Oostende te dringhen: Dies den Oversten Spinola / metten Conte Trivultio / optrock met eenen bequamen ende competenten Legher / latende noch het Legher voor Oostende wel beset ende versien van als / nochtans trock hy oppe ghenoech teghen sijn ghemoet / met kleyne hoope van sijnen aen-slagh te volbrenghen / blijckende by sijn afghewórpen brieven / dat hy dat uyt bevel ende noot moeste avontueren: ende alsoo is hy ghekomen legeren by Yapschuere / op de cromte van eenen Dyck / met meyninghe van 's vyandts Legher te doen delogeren met sijn Gheschut / daer dat Contra-batterie teghen ghemaeckt werdt / soo dat op eenen nacht veel volcks doodt bleef met grof ende kleyn Gheschut / waer by Spinola socht middel om erghens te moghen inbreecken / alsoo hy wel dede den sesten Augusti met ontrent drie duysent man ende een deel Peerde-volck / op 't quartier van Graef Willem van Nassou / 't welcke sy snachts meynden te overvallen / om dat daer de Beleggers minst op hunne hoede waren / by hem hebbende verscheyden ende nootelijcke ghereetschappe / maer was te vergeefs / want hy werdt ghestuyt / ende heeft moeten met eenigh verlies aftrecken ende sijn ghereetschappe verlaten / hebbende alleenlijck eenige Waghen-peerden weydende wegh-ghenomen.

Spinola trecht uyt om Sluys te ontsetten.

Alsoo Spinola op dat gewesté niet en hadde konnen uytrechten: is hy den 16. Augusti subijtelijcken vertrocken voor by Aerdenborgh / nae de Schansen sinte Catharina ende sint Philippe / ende die lichtelijck (zijnde weynigh beset) met ghewelt inghekreghen / hoe wel veel over weder-zijden doodt bleven: heeft van daer hem begheven op eenen Dyck / in 't quartier van Capiteyn Imbyse / aldaer maeckende eenen loosen alarm / daer-en-tusschen dat hy met sijn ander volck mochte de Reviere van Oostborgh passeren / meynende by het Oostburghsche Veer door te breecken: maer Pr: Mauritz hadde daer-en-tusschen in Cadsant een goet ghetal volcks ghehouden / onder 't beleyt van Graef Willem van Nassou / die in haeste voorts toghen om den vyandt aen d'een ofte d'ander passe te stuyten: eñ dede mede derwaerts gaen den Heere van Swieten met veel amunitie van Oorloghe / die hy vreesde dat hem die eerst ontbreecken soude / ende is selve aenden pas vant Cadsant ghebleven / tot dat de trouppen van de Vriesen / Engelsen / Fransoysen / vanden Heere van Dorth ende anderen aenquamen / daer mede hy doen voorts tooch naer den Vyandt toe.

Spinola tot ontset van Sluys neemt sinte Catarijn eñ Philips Schansen / maer werdt met groot verlies te rugge geslagen / den 17. Augusti.

Spinola met sijn Volck hem seer spoeyende / hadde Prince Mauritz Volck uyt de half Mane aen 't water tusschen Cadsant eñ Oostburgh doen wijcken / tot op den Dijck by de 2. Redouten / daer hy eerst by de Wacht dapper ghekeert werde / ende naer by Graef

1604.

Willem die daer aenghekomen was/ maer op 't laghe water dede hy 't meeste effort om over te komen/ soo dat Graef Willem hem naulijcks keeren konde/ tot dat den Colonel Dorth hem te hulpe quam/ die hem dapper weerde met een slagh-sweert/ ende den vyant een goede wijle holp stuyten / tot dat hy ten twee plaetsen ghequetst werde. Des niet teghenstaende/ Spinola niet ontsiende wat volck dat het hem kostede/ was apparent van in Cadsant te breecken: soo Prince Mauritz daer niet selve te hulpe ghekomen ware/ met vele Compagnien vant Driesche Regiment/ onder 't beleyt van sijnen oversten Luytenant Julius van Eissinga/ daer mede quam den Heere van Termes/ ende eenighe veertigh Franse Edelen/ met vele andere Compagnien vande Enghelse/ ende Fransoysen onder Chastillon / dese doen dapper wederstonden/ soo dat Spinolas Volck moesten te rugghe wijcken/ achterlatende over de twee hondert dooden/ daer onder veel van aensiene: onder andere de Grave van Feltry: den Marquis van Renti: den Sone vande Huysvrouwe vanden Grave van Solre/ vanden Huyse Lalain/ Sone vanden vernaemden Heer van Montigny / ende Marquis van Renti/ nieuwelijck uyt Italien gekomen: meer Don Alonzo Borgias / den jonghen Matignon Fransoys/ noch een Colonel/ met veel andere soo doode als gequetste/ die sy met vele waghens daer van voerden/ daer was mede de Baron van Balancon Collonel Bourgoignon/ de welcke hier eere behaelde. Dese hadde int beginsel van 't belegh van Oostende syn slincke been verlooren/ ende nu hier vechtende met een houten been/ wert hem dat oock (doch met minder pijne) afgheschoten: daer na wert de selve weder voor Oostende in de schouder gheschoten. Dit gheschiede den 17. Augusti/ daer dat de ghemuytineerde vant Esquadron/ nu ghereconcilieert met den Eertz-Hertoghe/ alsoo wy verhalen sullen/ recht te vooren by ghekomen waren/ ende mede schade leden/ vermeerderende 't ghetal der dooden.

Marquis van Renti met andere voor Sluys doot ghebleven.

Den 18. Augusti/ die van de Stadt Sluys vernomen hebbende de nederlaghe van haer ontset/ begonnen naer een goedt appoinctement te trachten/ uyt-sendende om te versoecken afstant van wapenen/ tot dat sy des Eertz-hertoghs raedt souden hebben: sulcx afgeslagen wesende/ versochten Galeyen/ Gheschut ende Slaven te moghen uytvoeren: Dan sy kreghen resolute antwoorde/ datse souden den eersten dage met wapenen ende bagagie uytgaen: den tweeden daghe eenlijck met het zijd-geweer: ten derden daghe soudense moeten staen tot syn Ghenade: Dan vertreckende/ werdt hun een Vaetken Spaenschen Wijn voor haer siecken uyt beleefthepdt mede ghegeven/ende accordeerden 's anderdaeghs op de volgende Conditien.

Sluys gheeft haer over aen Pr. Mauritz/ den 20. Augusti.

1. Alle Gheestelijcke Persoonen te vertrecken met haer Kerckelijcke gereetschappen/ haer goederen ende Huysraedt.

Artijckelen van verdragh van Sluys.

2. Dat den Gouverneur Serrano / Capiteynen ende Officieren / ende Volck van Oorloghe / mede de Capiteynen vande Galeyen ende 't Schip-volck souden vertrecken tot de Stadt Damme met haer Bagagie/ Wapenen ende Vendelen/ slaende Trommelen ende brandende Lonten / ende op Ostagiers souden sy schepen ende schuyten hebben.

3. Dat den Gouverneur ende den Heer Aurelio Spinola souden stellen in handen van Ghecommitteerde alle de Galeyen / Barcken ende Fregatten/ Gheschut / Buskruyt ende alle Amunitien / sonder eenigh bedrogh &c.

4. Dat de Slaven gheen uytgesondert/ souden gestelt worden in vrijheydt / ende sullen dan moghen gaen waer sy willen.

5. Dat alle ghevangenen van weder-zijden sonder randtsoen souden los gaen: mede dat den Gouverneur ende Aurelio Spinola souden besorghen dat den Capiteyn Say / ghevangen met eenigh Schip-volck by die van 's Hertoghen-Bosch / ende Capiteyn Jan de Raedt mette sijne/ ghevanghen op 't Casteel van Wouwe: als mede drie Schippers van Breda / ghevanghen binnen Ghendt / sullen alle te samen vry ende ontslaghen zijn / midts betalende een Maendt gagie : daer voor hy Spinola soude sijnen Persoon verbinden/ weder in ghevanghenisse hem te moeten begheven.

6. Dat niemandt soude worden gemolesteert om schulden die de Burgers souden moghen ten achteren zijn aenden Gouverneur ende andere/ op belofte vanden voorsz Gouverneur / dat sy souden ten vollen betaelt worden binnen Brugge.

7. Dat alle Officieren ende Veadores oock souden moghen vertrecken met haer pampieren / sonder eenige Stadts Registeren.

8. Dat van ghelijcken souden doen de Commissarissen vande Vivres/Admiraliteyten/&c.

9. Dat den Gouverneur noch dien avont 't Casteel soude overleveren/ om 200. Mannen daer te logeren van wegen Sijn Excell. Prince Mauritz.

10. Dat op morghen 't Garnisoen soude uyt de Stadt vertrecken.

Aldus ghedaen in 't Legher voor Sluys / den 19. Augusti/ Anno 1604.

Den 20. Augusti zijn de Spaensche daer uyt ghetrocken / tusschen de drie ende vier duysent Mannen wel ghewapent / ende veerthien hondert Slaven / meest Turcken / de reste andere / die al vrij ghesteldt werden : Eenighe bleven byde Spaengiaerden/ andere begaven haer in dienste veel naer Vranckrijck ende Enghelandt: dan uyt Engelandt voeren sy weder in Hollandt / ende den meestendeel werden in een Schip na Barbarien ghesonden: vele van hunlieden hadden in Sluys in menige dagen geen broodt ghegheten / maer hun selven ghevoet met oude schoenen/ leersen / parkement ghesoden / ende mettet voorsz Sautenelle-kruydt ende dierghelijcke: Honden/Katten/ Ratten waren al lange opgegeten. Desen honghers noodt ende 't verlies van Sluys wert seer gheweten den Gouverneur Serrano.

Daer werden inde Stadt ghevonden ontrent de 70. stucken grof Gheschuts/metale ende ijsere/ behalven in ander Forten/ met thien ofte elf Galeyen met alle haer ghereetschappe/dat geen kleyn victorie was/ hoe wel de selve Galeyen meest ghesoncken laghen onder 't Water.

In Sluys ghevonden 70. stucken Gheschuts/ 10. Galeyen/ ende 1400. Slaven verlost/ den 20. Augusti.

De Generale Staten eñ Pr. Mauritz stelde voor Gouverneur over haer conqueste in Vlaenderen den Grave Hendrick Frederick van Nassouwen / den jonghsten Sone vanden overleden Prince van Orangien / ende voor sijnen Luytenant den Heere vander Noot/ die sijn residentie tot Sluys nam.

Daer werdt terstont ordre ghenomen byde Staten op de Fortificatie van haer nieuwe conqueste / soo vande Stadt Sluys/ als op de omligghende plaetsen/ eenige slechtende ende andere op-makende: resolverende te versterrcken ende te maken negen schansen/ ligghende ontrent de Coxie / Catharine / Oostborch ende 't Huys te Weelde/ ende voor Sluys over de Haven een half Mane van drie Bolwercken / ende daer vooren noch een Water ofte Canael laten voorloopen/ uyter Zee komende.

Sluys/ Ysendijck ende andere plaetsen ghesterckt.

Voorder Ysendijck hebben sy noch vijf groote Bolwercken doen aen-maken / ende noch eenen hooghen Polder in Schansen / om daer van een onwinlijcke plaetse te maecken soo groot als een Stadt / ofte als een ander Oostende.

Voor Sluys is kranck ghewórden ende ghestorven Graef Lodewijck Gunther van Nassouw' / die ghetrout hadde de Weduwe van den Grave van Valckensteyn ende Broecke: hy was den Sone van Jan den ouden/ ende Broeder van Willem ende Ernest van Nassouwen / noch een vloeck ende dapper jongh Heere / seer beklaecht / die hem seer hadde laten gebruycken in veel diensten: den Prince Mauritz ende meer andere werden daer mede kranck.

Graef Lodewijck van Nassouwen gestorven.

Alsoo de Vereenighde Landen Sluys nu hadden/ ende daer mede middel ende stoffe hadden om d'Oorloghe in Vlaenderen te brenghen/ ende uyt haer Landen te weeren/ soo dochten sy dat het verlies van Oostende hun soo veel niet schaden soude als te vooren: maer eer wy van dat belegh spreecken/ sullen wy verhalen/ hoe dat het Esquadron vande ghemuytineerde mette Eertz-hertoghen tot een reconciliatie gheraeckten.

Het

1604.

Tocht van die van 't Esquadron met Mauritz volck in Brabandt/ om te diverteren d'Oorloghe in Vlaenderen.

Het is ghebeurt/ dat wanneer de Vereenighde Nederlanden voorname den verhaelden tocht in Vlaenderen/dat sy overkomen waren met die van 't Esquadron / die onlanghs waren ghekomen uyt Westphalen / daer sy seer strenghelijck gheleeft hadden / alsoo wy verhaelt hebben / ende dat seer contrarierende het Contract ghemaeckt mette Vereenighde Landen: daer over de Ghebuerlanden eenen Landts-dagh tot Essen te vergheefs hielden : soo hebben sy de selvighe beweecht met haerlieden eenen tocht ofte inval te maken in Brabandt ende Henegouwen met neghen hondert Peerden ende ses hondert Schutten te Voete/ op Peerden met leeren cussens gherust / ende vyfthien vanen van Prince Mauritz Ruyteren/ met drie halve Canons / onder 't beleydt vanden Drossart van Zallant. Dese waren gheordonneert by het Landt van Luyck in Brabandt te trecken / langhs de Cassie heenen/om alsoo des Eertz-hertoghs volck te wederhouden ende te beletten/ soo sterck in Vlaenderen niet te trecken : die van 't Esquadron beloovende alle de Dorpen van Brabandt te brandtschatten / daer van d'een helft soude wesen voor hunlieden / ende d'ander helft voor de Staten / tot vervallinghe van d'Oorloghs kosten.

Eertzhertoghen aenbieden betalinghe aen 't Esquadron.

Alsoo nu volghende dese resolutie / de Ruyteren der Staten den neghen-thienden April in het Landt van Kessel aende Mase ghekomen waren / ende den een-en-twintichsten April / de Ghemuytineerden uyt de Stadt Grave met het Gheschut trocken / namen sy den wegh door 't Landt van Cuyck/ende quamen soo byden Drossert van Zallandt / ende toghen voorts in verscheyden troupen naer Maseyck / Stochem / Tongeren ende Thienen. Doch al eer sy upte Grave waren ghetoghen / waren hun secretelijcken van weghen de Eertz-hertoghen/aengeboden goede beloften ende conditien van betalinghe van drie quaerten van hunne achterstellen inde Nederlanden verdient / ende dat sy het resterende vierendeel souden quiteren tegen het ruyten ende rooven by haer ghepleecht op de ghebueren ende ander Landen / ende dat promptelijck te betalen nae dat de af-reeckeninghe soude ghemaeckt wesen : ende dat sy daer teghen souden restitueren de Casteelen van Hooghstraten ende Karpen / met het Gheschut van Erckelens / tot hun verseeckertheydt behoudende Karpen ende Hooghstraten : Daer op sy gheantwoort hadden/ te begheeren voor haer diensten volle betalinghe / ende tot hun verseeckeringhe de Stadt van Maestricht / van Venlo ofte van Ruermonde / ende tot Ostagiers tot het volbrenghen den Grave van Fontenay/Estevan de Ivarra/met Don Alfonso d'Avalos / ende dat sy dan souden restitueren Hooghstraten ende Karpen / met het Gheschut van Erckelens.

Dus verde te tracteren met de Ghemuytineerde (boven de ghevreesde diversie uyt Vlaenderen) moveerde de Eertzhertoghen te meer / om dat tot Gembloers wel acht hondert Spaengiaerden mede op een mutinatie stonden / gheresolveert hun te voeghen by die vande Grave.

Tocht van't Esquadron met Mauritz Ruyteren in Brabandt.

Dese dinghen alsoo in onderhandelinghe zijnde / trocken die van 't Esquadron ghelijcke wel voort met het Peerde-volck vande Staten / om daer mede te beter haer betalinghe af te dringhen. Sy quamen t'samen 's nachts den acht-en-twintichsten April voor de Stadt van Thienen / alwaer der Staten Overste gheerne gesien hadde dat sy die Stadt op een swacke plaetse souden aentasten : maer sy alles volghende hun eyghenen sin / deden een Petart aende Poorte vande Voor-stadt stellen/ sloegen die op/ ende plonderden de Voor-stadt : maer daer-en-tusschen waren die van binnen soo wel in 't teghen-weer ghekomen (midts Graef Frederick inde Stadt ghekomen zijnde/alle goede ordre daer teghen stelde) soo dat sy op de Stadt niet doen en konden : maer moesten wel met verlies van dertich persoonen ende veel ghequetsten afwijcken : sy schooten wel eenighe scheuten met grof Gheschut op de Stadt te vergheefs / daer oock een stuck verstede.

Tienen aenghetast.

Aldus afghetoghen / ruckten sy savonts nae Hanuyt / daer sy den 29. April voor den dach inquamen/ ende eenige daghen hun bleven rusten / ende wilden de Dorpen gheen brandtschat afgheeyscht hebben/al hoewel sy ter contrarie belooft hadden : maer wel haer verachterde contributien / om de offentie niet grooter te maecken / wachtende op 't accoort dat ghesloten mochte worden. In soo vele dat de vijfthien Vanen Ruyteren vande Staten niet anders konden doen/ ten ware sy mette selfde Ghemuytineerde overhoop in discoort hadden gheraecken / daer toe sy niet ghelast en waren. Terwylen sy tot Hanuyt waren quam binnen de Grave / den 30. April / met paspoort Graef Herman vanden Berghe / die daer naerder openinghe dede van accoordt ende betalinghe / om hunnen vorderen inval voor te komen : dan hy vertroch ten selven dage wederomme. Van het welcke de uytghetoghen daer naer gheaviseert zijnde/sochten van doen af haer saecken also te beleyden/ dat sy gheen meerder offentien wilden doen : maer sochten uytvluchten om tijdt te ghewinnen / om hun contract te doen voorts gaen : Want vander Staten Oversten/ den Ritmeester du Boys/ ende den Drossert van Zallant aenghedronghen wesende om voorts te trecken nae Henegouwe / ende wat bysonders uyt te rechten : seyden sy dat 't selfde hun onmoghelijck was met het Gheschut/dat langsaem konde voort-komen / ende diergheljjcke onschulden meer : hoe welse noch niet en dorsten ontdecken hun voornemen / dat sy gheen offensive Oorloghe en wilden doen : maer sloeghen voor datmen van Hanuyt vertrecken soude naer Hoeye op de Mase / ende onder 't pretext van daer te willen de Mase passeren / 't Gheschut daer in te brengen ende te laten/ende dan voorts te trecken : hopende also 't Volck te brengen op den Luyckschen bodem/ ende voor eenighe dagen van Brabandt af te wenden : om alsoo wat te verlichten den over-grooten schrick die heuren in-tocht in Brabandt hadde ghemaeckt / dat welcke hun onderhandelinghe mette Eertz-hertogen mochte hinderen.

Graef Herman vanden Berghe komt tot Grave.

Het succes vande tocht vant Esquadron en der Staten Peerde-volc 1604.

Der Staten Oversten niet anders konnende / hebbende daer toe moeten verwillighen : maer daer nae merckten sy wel / dat sy selve die van Hoeye waerschouwinghe deden / van haer Poorten niet te openen : om soo altijdt pretext ende oorsaecke van uytstellinghe ende ontschult te hebben : want den vijfden Mey voor Hoeye komende / weygherden die vande Stadt de poorten te openen / daer mede dat 't selfde voornemen ghebroken was : waeromme sy wederomme van daer vertrocken nae de Cassie / ende met kleyne dagh-reysen naerderden sy het Landt van Henegouwen : doende onder-weghen niet anders dan uytschrijven de verachterde contributien van hun Esquadron / sonder meer : soo dat der Staten Ruyteren nauwelijcx den kost konden krijgen : ende by wijlen wat ter zyden af debanderende om wat te soecken/ deden sy die selve doodtslaen / ende quamen alsoo den thienden Mey int Landt van Henegouwe / tusschen Binche ende Berghen / ende daer begonden dat Esquadron plat uyt weygeringhe te doen / van voorts ofte dieper in te trecken : Waer van den Oversten du Boys met Brieven door eenen Boer den Prince Mauritz in Vlaenderen advertentie dede. Vorder verkreghen sy van 't Esquadron soo vele / dat sy eenighe daghen daer bleven stil ligghen / dat alle de omliggende plaetsen in grooten schrick brochte/ alomme groot quaet doende : alsoo dat des Eertz-Hertoghs Ruyterye ende ander Krijghs-volck uyt Brabandt niet dorsten nae Vlaenderen trecken / vreesende oftse hun volghen mochten / ofte yet anders voor-nemen: dat welcke Prince Mauritz saecken wat vorderde : ende terwijlen deden de ghemutineerde niet anders/ dan hun achter-stellen van contributie neerstelijck invorderen / sonder yet anders te doen ofte ghehenghen by Staten volck ghedaen te worden / die dat seer suspect was.

Ongetrouwicheydt vande Ghemuytineerde.

Terwijlen sy aldus in desen Tocht waren / ende stil laghen by Binche / hadde Graef Herman/ den Bisschop van Ruermonde / ende Geurrera den Kasteleyn van Ghendt / mette Bevelhebberen ende Raedt van 't Esquadron tot Grave accoort ghetroffen / op conditie van vergheven ende vergheten van alles te vooren gheschiet : dat sy ten vollen souden betaeldt worden van haer verachterde gagien / ofte

Het Esquadron ofte ghemuytineerde over komen met de Eertz-Hertoghen in Mey.

groot

1604. groot ramack : behoudelijck dat alle de ghene die in 't Nederlandt ghedient hadden / haer kleyn ramack ofte servitie mette voeragie souden quiteren: dat sy tot versekeringhe hebben souden de stadt Ruermunde / ende voor Ostagiers den Grave van Fontenay / Sone van den Marquis van Havre / Don Augustijn Guerrera / Kastelejn van Ghendt / met Don Alfonso d'Avalos : dat sy souden restitueren Hooghstraten ende Karpen / met het Gheschut van Arckeiens : ende terwijlen men haer afreeckeninghe soude maken / soude den Eertzhertogh het voet-volck gheven tot onderhout 12. stuyvers / ende de Ruyteren 24. stuyvers 's daeghs / die hy t'elcken acht dagen van te vooren soude doen betalen / ofte by faute van dien souden 't selfde moghen executeren ofte afhalen aen de ordinarisse contributien : ende dan haer Poorten moghen opsetten / om te ontfanghen alle de ghene die hun by haerlieden souden willen voeghen. Dat sy ghehouden souden wesen dienst te doen / soo haest Ruermonde hun soude gelevert wesen / Ec.

Conditien van 't Contract.

Dese conditien dede Graef Herman terstondt by de Eertz-Hertoghen confirmeren / met alle behoorlijcke verseeckertheydt / ende daer werdt Ordre ghestelt / om Ruermonde hun in te ruymen.

Dese versoeninghe met alle toe-behoorten by de Eertz-Hertoghen onderteeckent zijnde ende gesegelt / soo worden sy van 't Esquadron / die doen noch boven Binche stille laghen by de Staten Ruyteren / den achtienden Mey 's avonts daer van verwitticht / dies sy den negenthienden te rugghe toghen : ende den 22. Mey wesende by Congeren / scheyden sy van malkanderen: de 15. Vanen Staten Ruyteren den wegh op nae Brabandt ende Breda nemende / ende de Ghemuytineerde trocken nae de Grave / halende onder weghen Don Alfonso d'Avalos haren Ostagier : alsoo eynde dien Tocht / die meer schricks dan schade haer teghenpartie toeghevoecht hadde / daer de apparentie groot was / soo den Eertzhertogh met haerlieden op dat pas niet en hadde gheaccordeert : want hy daer mede groote schade voorquam / die meest op het Landt van Luyck ghevallen was / het Esquadron soeckende des Eertz-Hertoghs Landen te verschoonen / ende eenlijck soeckende haer verachterde contributien in te trecken : dies de Staten Ruyteren seer op hun verbittert waren / hoe wel sy 't selfde niet konden wreken.

Het Esquadron ende Staté Ruyteren scheyden den 22. Mey.

Den sessentwintichsten Mey sonden de Staten ende Prince Mauritz / de Heeren van Grijse ende van Herdenbroeck nae de Grave / met last om toe te sien dat die van 't Esquadron geen uytvlucht souden soecken vande Grave weder te leveren / ende dat Hooghstraten ende Karpen hun soude weder gegheven worden. Het Esquadron sonden desghelijcx aen Prince Mauritz hem te bedancken van alle beleefthendt bewesen / ende noch Ghedeputeerde aende Vereenighde Landen Staten in 's Graven-Haghe / die den eersten Junij solemnelijck haren last volbrochten : belovende in alle oprechticheydt haer contract te volbrenghen : ende alsoo scheydende / namen sy met haer den Marquis de Malaspina / ende Fernando Lopes Gouverneur van Karpen / haer ghevanghenen daer ghelaten : ende voorts dien volghende werde het Kasteel van Karpen den sesten Junij aen des Eertzhertogs volck gerestitueert / ende den sevensten Junij Hooghstraten : Het Esquadron gemuytineerden verlieten den 9. Junij de Stadt Grave. Alsoo werden van weder-zijden alle beloften volbrocht / daer aen veel te vooren hadden ghetwijffelt / om dat sulcken seltsame vergaderinghe ende hoop niet te betrouwen scheen te wesen : dan verstandighe voorsichticheydt over-quam 't al / ende Prince Mauritz wan daer soo vele by / dat hy sijnen Legher voor Sluys hadde bevesticht ende verseeckert / eer den Eertz-Hertogh sijn macht uyt Brabant konde trecken : mede den Eertz-Hertogh dede wijselycken / wel te tijde reconcilierende / eer meer hoopen (oock op 't muytineren) hem afghewecken hadden : waer mede een stercker derde partije ofte factie inde Nederlanden souden ghemaeckt gheweest hebben : die welcke alreede uyt noot tot sonderlinghe ordre ende regulen ghebrocht waren / alle Vorsten die Oorloghe willen voeren seer achterdeelich : ende dese waren sorghelijcken om dat sy partije mette Vyandt namen sonder schoonen schijn / en soo / dat sy haer getal dagelijcx meerderden.

Het Esquadron verlaten Grave / trecken in Ruermonde / volbrenghende hun Contract in Junio.

Dese Ghemuytineerde / volghende het Contract / hebben den Eertz-Hertogh noch dienst konnen doen in Vlaenderen 2000. sterck / tot ontset van Sluys / daer sy hun wel de voorneemste betoonden / ende mede veel van haer werden verslagen. Maer vele van haer eensdeels gelt hebbende ontfangen / verliepen 't : d'een na Huys / d'ander uyt vreese van straffe : eenige Prince Mauritz ten dienste : onder andere twee / wel vande principaelste onder haer / weecken uyt Ruermonde de andere af / ende zijnde Peerde-volck / quamen nae de Grave / te weten Thomas Diller / ende eenen Papouken ghenoemt / met eenen goeden aenhanck / ende van daer quamé sy den seventhiendé Augusti voor Sluys in Prince Mauritz Legher / die hun naemaels seer Manlijck hebben laten ghebruycken : dat Papouken zijnde een verbannen gheweest om 't verkoopen van Geertruydenbergh / waer over hy wel gonstichlijck / om sijn Krychsche ervarentheyt / met Prince Mauritz gereconcilieert was.

Ghemuytineerde dienẽ weder den Eertzhertoghen tot ontset van Sluys.

Van Oostende hebben wy inde voorgaende Boecken ghesept van 't eerste ende in 't tweede Jaer van 't belegh : de particulariteyten daer van (bykans wat daghelijcx ghesciedt is) by diverse ghescreven / daer wy den curieusen Leser toe wijsen. De obstinatie van weder-zijden heeft het belegh doen herdueren : het profijt dat daer van elcke partije stondt te verwachten / was niet te weghen teghen de groote onkosten : want de Vereenighde Landen dat beschermen wel meer dan vier miltoenen guldens ghekost heeft : daer sy nochtans / om datter soo veel schansen rontomme gemaeckt waren / gheen merckelijck voordeel mede konden doen / dan alleen hunnen Vyandt werck te gheven / behalven het groot bloedt-vergieten van weder zijden.

Succes van Oostende.

Van weghen de Eertz-Hertoghen was de obstinaetheydt oock wel soo groot / ende de kosten niet minder / hoe wel sy groote schattinghe daer mede in 't beleggen van 't Graefschap van Vlaenderen kregen: want dat betaelde ofte opbrochte voor het belegh / tot betalinghe vande Garnisoenen / 90. duysent gulden ter Maendt : maer boven dien zijn noch betaelt gheweest extraordinarie / gheduerende het belegh / 15. hondert duysent gulden / boven veerthien-mael duysent gulden ter Maendt in 't eerste / die welcke daer nae quamen op 22. duysent gulden ter Maendt. Boven desen bewijst den uyt-gangh dat sy daer by verloozen hebben de Steden van Rijnberck / Grave / het Landt van Cadsant / Ysendijck / Ardenborgh / ende ten lesten Sluys mette Galeyen / ende alle (om daer mede te pretenderen) de dominatie vander Zee te bekomen / ende die hun vyanden te benemen / daer van sy nochtans de experientie ter contrarien te vooren van hadden / doen sy Cales besaten / tot de dominatie ofte ghebiedt der Zee veel nutter.

Kosten ghedaen van weder zijden om Oostende.

Dit belegh is gheweest als een Academia ofte hooghe Schole van alderhande Krijghs-volck / als van Gouverneurs / Officieren / Capiteynen / Busschieters / Piloten / Schip-volck / Jngheniers / Medecijnen / Chirurgijnen / ende dierghelijcke : Soo dat elck van desen / die maer etlijcke Maenden in dese Schole ghelegen hadde / soo in 't offenderen als defenderen / een Meester van sijn ambacht mocht werden / ende die mochten weten te spreecken ende doen wat om te belegghen / ende om te bewaren noodelijck mochte wesen / daermen hier voortijden niet van wiste te spreecken : een konstrijck Jngenieur / die langhe met sijn verstandt in sijn Boecken ghestudeert hadde / moeste bekennen dat hy maer een leer-kindt in experientie was : Medecijnen ende Chirurgijnen hebben hier meer gheleert in een weke / dan elders in een Jaer : ende naemelijck zijn daer binnen Oostende seer fameus ghewoorden eenen Moorbeeck uytten Haghe / ende Alexander Courtmans van Antwerpen. De Piloten ende Schipslieden hebben daer gheleert hoe sy haer Schepen stueren souden om 't Gheschut te vlien : De Canonniers ofte Busschieters leerden daer hoe hun Gheschut te planten teghen de varende Schepen / en hoe men moeste contrebaterijen maken/

't Belegh vã Oostende is gheweest een Schole voor Krijgslieden.

1604. maken / ofte haer Vyanden Gheschut in stucken te schieten / ofte te dismonteeren / ofte uyt haer raders te worpen / dat welcke over weder-zyden veel volcx vernielde.

Wat datter bereeckent was van binnen ende van buyten gheschoten te wesen/ende doodt bleven van weder-zijden de eerste 20. Maenden.

Daer werdt berekent datter inde eerste 20. Maenden op de Stadt geschoten werden over de twee hondert ende vyftigh duysent schoten / elck met ysers die tusschen de 30. ende 50. ponden swaer woegen: want terwyle de Infante Eertz-Hertoginne tot Nieupoort lagh/ als sy niet en hoorde schieten/ was sy t'onvreden: daerom sy geboot ghedueriglijck te continueeren met schieten.

Die vander Stadt en bleven de beleggers niet schuldigh / maer schoten oock binnen d'eerste twintigh Maenden/ so men daer bereeckende/ wel hondert duysent schoten.

Men reeckende mede datter d'eerste 20. Maenden vande Beleggers oock doodt gheblebeu waren achthien duysent menschen / soo van 't Gheschut/ als van groote koude / de eerste twee Winters gheleden / ende van uyt-vallen/ siecken ende armoeden/ ende daer nae en ist niet ghebetert. Binnen der Stadt waren oock berekent 6. ofte 7. duysent/ hoe wel het niet wel te weten was: want sy haer siecken ende ghequetsten veel uyt-sonden: alsoo oock de Beleggers deden inde bygelegende Steden ende Gasthuysen.

Niet teghenstaende alle het schieten / sterven van Peste ende armoede binnen de Stadt / soo werden de belegherde nochtans van het volck uyt Hollandt ende Zeelandt ordinaerlijck versocht van haer vrienden/ met Wijf ende Kinderen / al ofte het ter kermisse ofte feeste gheweest ware: eenighe Capiteynen brochten daer haer Wyf ende Kinderen: selve uyt Vranckrijck ende Engelant quamen den Kryghs-lief-hebbenden Edeldom/ Heeren ende groote Meesters daer binnen/ om de defentie te sien: oock veel Vorsten uyt Duytslandt / ende selve den Broeder vanden Koningh van Denemarcken. Desghelycx inden beleggers Leger/ om de offentien te sien / niet teghenstaende alle perijckelen.

Edelen ende Groote Heeren versoecken Oostende.

Elcken 5. dagh Julij / drie Jaren lanck / bedreven de belegherde binnen de Stadt groote feeste met op ketels te slaen / alle het Gheschut af te schieten / in stede van Klocken te luyden / die sy niet en hadden: ende dien dagh hadden sy een solemnele Predicatie/ om God te dancken / ende te bidden om haer verlossinghe.

Diverse uytvallen ende stormen zijnder gheweest: De beleggers brochten diversche groote blotten van hout aende Oost-zijde vande Stadt / om die daer te besten/ ende 't Gheschut op te brengen. Onder ander hadden sy eenen Ingenieur Pompejo Justiniano Romano ende andere/ om de Geule te stoppen/ datter niemandt deur-varen souden / dat sy op haer wilden nemen te volbrenghen/ ende daer toe maeckten sy blotten van langh rijs-bossen / die sy Worsten ofte Saucijsen noemden / ende waren gheblochten van Rijshout/ binnen met steenen gevult: eerst maecktense groote / daer nae kleynder / die sy door hun rolden/ om die vast in te sincken / ende daer op platte formen te maecken/ ofte de Geule te stoppen/ soo 't moghelijck ware: Maer als sy de Saucijsen ofte ghevulde Schans-korven meynden vast te legghen / soo begonden de belegherde vande katten van binnen die te beschieten / ende die met schieten gheschuddet wesende / werden door de baren vande Zee vlot en los/ ende dreven wegh.

Konstighe vonden van Pompejo/ om de Haven ofte Geule te stoppen.

Vorder / alsoo die vande Stadt / tot bevrijdinghe van haer inkomende ende uytvarende Schepen / over de Geule een half Mane hadden ghemaeckt / die de Schepen bevrijde inde grachten vande Stadt / soo hadde desen Pompeo Romano een storm-brugghe gheinventeert / om dese halve Mane te beklimmen/ die als eenen waghen op vier groote metale wielen/ die breet ende sterck waren / soude aengheveert worden: dese brugghe voude in het middel op eenen grooten mast van 150. voeten hooghe: langhs welcken mast die hooghe ende leeghe opgetrocken werdt: dese brugghe was van dicke cabels ofte koorden op kleyn masten ghespannen ende gheblochten : het voorste deel werdt langhs den mast recht opghewonden / om als een Valbrugghe over den gracht vande vestinghe neder te laten vallen totten storm: dese brugghe konde af ende aen ghetrocken worden met veertigh Peerden: 't beschut vande brugghe door de Cabels schentvry zijnde van 't Musquet : Hier mede meynden sy de voorschreven halve Mane op de Geule te beklimmen/ ende sy noemden de brugghe den Ruynwagen. Als nu de belegerde dese brugge sagen aen komen/ soo schoten sy ten eersten een vande metalen Wielen in stucken/ ende eer dat konde hermaeckt worden / soo rechten sy masten oppe op de Contrescharpe van haer half Mane / soo dat als sy de brugghe souden neder-vallen laten/ d'selve op de masten rusten souden/ ende opghehouden werden/ d'welcke de beleggers siende / lieten die inventie ongebruyckt.

Stormbrugghe door Oostende te verghecrts gemaeckt.

1604.

Daer werde mede uyter Stadt veel vyerighe Kloten gheschoten/ die brandt maeckten in 't Legher/ die hun ghemaeckte platte formen van gheblochten Rysshout/ in brandt brochten/ daer de Zee dan de reste van wegh voerde.

In Junio sesthien-hondert drie / is Don Rodrigo Lasso uyt Spaengien ghekomen / ende brocht tydinghe / dat den Marquis Ambrosio Spinola / broeder van Frederico Spinola / op de Galeyen voor Sluys was doodt ghebleven / zijnde van Genua ghesproten/ meest in 't Hof van Spaengien opgebrocht rijck ende machtich van ghelde/ ende daer by eergierich / kloeck ende neerstich / hadde een Contract metten Koningh van Spaengien aenghegaen nae de doodt van sijnen Broeder / van met sijn Compagnie Hoofsche Negocianten/ een groote somme van gelde tot 's Koninghs dienste op te brenghen / op sekere versekeringhen ende conditien / van het opperste bevel ende ghebiedt van het gheheel belegh van Oostende op hem te nemen/ ende alleene te hebben : mede met volkomen authoriteyt vande Eertz-Hertoghen / ende dat niet sonder opspraecke ende benijden van andere Oversten van 't Leger/ van alle Natien.

Ambrosius Spinola Velt-overste uyt Spaengien ghesonden tot belegh van Oostende.

Desen Marquis Spinola met dese commissie in Nederlant gekomen zijnde/ heeft den last aengenomē/ ende heeft terstont veel dingen gereformeert / veel Officieren afghestelt/ ende ander ingestelt: de noodelijcke provisien van ghelde besorght: te wercke stellende veel Ingenieurs ende Kryghs-verstandighe / om de Stadt te vermeesteren/ die nu meest alle haer buytenwercken ende defentien quijt was / ende alsoo viel hy aen het mineren / graven ende stormen: de Zee ende hooghe wateren met Noordt-westen windt / naemelijck den eersten Meerte / dede mede veel quaets / de Mijnen / de begravinghen / de Contrescharpen al af etende ende vellende.

De belegherde inde Stadt / hoe wel sy daghelijcks meer volcks inkreghen met alle noodelijckheydt / soo hadden sy nochtans door het ghedurich schieten groot ongeluck inde ses leste Maenden/ van verscheyden haer Gouverneurs te verliesen / midts dat nae den Colonel Huchtenbrouck / den Heere van Gistelles die daer Gouverneur was / in Meerte gheschoten werde / een Man seer beklaeght / kloeck ende vroom : nae hem volghde den Colonel Johan van Loon/ die korts oock gheschoten werdt: daer naer eenighe Capiteynen met opper-bevel : doen den Colonel Jacob van Berendrecht : wien volghden den Colonel Utenhove / die daer mede ghequetst uyt trock : dien volghde ten lesten / naer dat de plaetse een gheruymen tijdt sonder Gouverneur was gheweest / den Heere van Marquette / die de leste Gouverneur werdt / ende den thienden Junij daer binnen quam.

Verscheyden Gouverneurs in Oostende geschoten.

Daer werdt oock binnen gheschoten den Ingenieur Meester David d'Orleans / die moeste ghequetst daer uyt trecken : dan daer was noch Mr. Raeff Dexter Enghels-man / een stout Man ende langh Soldaet gheweest. Dese veranderinghen van Bevel-hebberen / causeerde mede inde Stadt / dat veele voor-slaghen gheen effecten en namen : hare goede ordonnantien werden dickmael slechtelijck onderhouden / vande welcke / door exempel wy weerdigh achten eenighe te verhalen / als om monopolien te verhoeden onder de Soetelaers ofte Vivandiers / was geordonneert / dat geen goederen ofte victualie mochten verkocht worden / door datse eerst 24. uren op de

vehoor-

Goede Ordonnantien binnen Oostende.

behoorlijcke wercckt-plaetsen hadden gheleghen: Daer was mede verboden alderhande Teerlingh-spel ofte Kaert-spel / op pene van ghevangheniſſe voor acht daghen / te Water ende ten Broode: dat gheen Officieren mochten dronckem op de wachte komen / op verbeurte van hun Wapenen ende afghesett te wesen: ende overmidts datter van weder-zijden veel overliepen by den Vyandt / hadden die vande Stadt ghestelt tot een vereeringe vijftigh Kroonen / die sulcken overlooper konde levende ofte doodt leveren. De beleggers / om dat daghelijcks oock veel vanden hunnen naer de Stadt gingen loopen / stelden Peerde-ruyteren op de Wachte / maer veel mede te vergheefs.

Ambrosius Spinola Hertoch van S. Severin. Prince van Saravalle, Marquis van Benafro etc

H. Iacobsen. exc.

Verscheyden aenvallen / Mijnen en afbreucken op Oostende.

Den Generael Marquis Spinola / heeft inde Maenden van April / Mey ende Junij / grooten vlijt aenghewent om de stadt te vermeesteren / ende Sluys te moghen helpen / sparende gheen gheldt noch volck: onder andere bleef daer gheschoten den Oversten Bewint-hebber Catrisse / daer hy van storf / een ervaren Krijghsman van grooten bedrijve / met meer andere Oversten / Colonellen ende Capiteynen: sy kreghen mede het Porcq d'Espic inne / ende naerderden daghelijcx door mijnen ende stormen. Den tweeden Junij liet Spinola een Mijne op-blasen by het Bolwerck vanden Polder / dat veel van sijn eyghen volck levende begroef / daer op dede hy eenen storm doen / daer dat etlijcke honderden doodt bleven / ende van die vande Stadt wel veertich ofte vijftich. Den sesthienden Junij deden die van binnen eenen stercken uytval op de Mineerders ofte Gravers / dien sy verstoorden. Meer dierghelijcke mijnen / stormen ende uytvallen gheschieden dien Somer / waer mede sy ten lesten quamen tot inde vesten ende grachten: stoppende de oude Havene met Rijs-hout: ende in Augustus ondermijnden sy den Santhil / ende benaerderden mede d'ander Bolwercken / onder faveur van sijn platte formen die hy gemaeckt hadde / ende daer van hy dapper schoot.

Ten lesten resolveerden hy in September den Santhil / 't principael Bolwerck te bestormen / ende de Spaengiaerden ende Italianen onwilligh tot het stormen bevindende / om het groot perijckel dat sy meer-mael beproeft hadden / resolveerden de Hoochduytsche te ghebruycken / groote belooninghen toesegghende: ende hoe wel daer Mijnen van weder-zijden ghemaeckt waren / soo wilde hy nochtans den Santhil hebben / dies dede hy daer op stormen een deel Duytschen vande Regimenten van Biglia ende Barlaymont / ende soo de voorste al op-gheworpen waren

1604.

waren vande Mijnen van die vander Stadt / ende dat sy daer over waren achter-waerts gheweecken, dreef hy ghelijcke wel andere aen / segghende : datter gheen Mijnen meer waren / maer al opgheblasen : die doen weder stormende gheen Mijnen ofte resistentie en vonden / ende namen alsoo den Santhil inne / dies hy die Duytsen seer heerlijck beloonde ende vereerde : ende diergelijcke gebruyckte hy mede op ander plaetsen / so dat de belegerde geen beter weere voortaen vonden / dan met uytvallen te doene / daer mede sy de beleggers dickmael uyt de ghewonnen plaetsen weder uyt dreven.

Santhil wordt ghewonnen.

Teghen dit verlies hadden de belegherde van langher handt hun op voorsien / door haer kloecke Krijgh-konstighe Meesters ofte Ingenieurs (onder ander Raeff Dexter Enghels-man / die de Landen langhe ghedient hadde / met andere (nu achter de verlooren Bol-wercken / Santhil / Helmont / &c. maeckten sy eenen nieuwen Santhil / ende nieu Helmont : daer nae sneden sy noch de Stadt ten halven af / al met flancquerende Bolwercken dweers de stadt over / ende achter datte / sneden sy meer als een vierendeel vande Stadt af / aende Geule ende nieuwe Haven / al met flancquerende Bolwercken / als voor de leste retraite / dat sy Nova Troya, oft nieu Troyen begosten te noemen / hoopende daer mede noch een wijle uyt te houden / tot dat den tijdt wat anders voort-brengen mochte.

Verscheyden nieuwe Retrencheinenten binnen Oostende / ende een plaetse tot uyterste toevlucht / dat sy nieu Troya noemden.

Maer alsoo dese nieuwe wercken als versch ende nieuwe / ende gheen vaste aerde waren / en hebben sy het gheweldt van 't Gheschut niet soo wel konnen weder-staen : want die beleggers nu alle haer Gheschut op des Stadts oude Wallen ghebrocht hadden / ende beschoten die nieuwe : die belegherde deden diverse uyt-vallen / de beleggers uyt haer ghewonnen Bolwercken uytsmijtende / ende hun Gheschut vernaghelende : de nieuwe Mijnen van dien bespiedende / maer sy moesten weder met schade keeren. Hier toe soo ghebiel datter den 22. Augusti eenen grooten Zeevloet door Noordt-westen windt veel schaden beyde de partijen aendede : maer die den belegerden sorghelijcker was.

Haer wercken nieu ende weeck vindende, doen sy uytvallen.

Waeromme die belegherde siende nu den Santhil verlooren / ende dat de Beleggers nu mineerden nae de oude Stadt / omtrent de oude Kercke / by het welcke sy te vreesen hadden / dat by de hooghe ghetijden ofte vloeden met Noordt-weste winden wederomme / de Zee mochte grooter inbreucke maecken / om dat die oude Stadt de beste beschuttinghe vander Stadt teghen de Zee was : soo hebben sy de Heeren Staten Generael ende Prince Mauritz daer van verwittricht / de welcke tot Sluys nu vergadert waren in September / consulterende ofte sy noch langher 't belegh van Oostende souden wederstaen tot soo grooten kosten / met perijckel van ten lesten ghedwonghen te worden / &c. Considererende dat sy nu mette conqueste van Sluys ende de ander Stercken / eenen vasten voet in 't Graefschap van Vlaenderen hadden / om daer mede d'Oorloghe te houden in haer vyanden Landt / ende hun Vereenighde Landen daer van te bevrijden / dat welcke tot noch toe d'oorsaken waren gheweest / dat sy Oostende soo langhe ghweert hadden : daer mede sy toch even wel niet mede konden uyt-rechten tot afbreuck van haren Vyandt / om de menigh-vuldighe Schansen ende Stercken daer dat die Stadt mede omset was / zijnde een plaetse daer de Eertz-Hertoghen souden luttel mede konnen uytrechten / ende mede wel lichtelijck weder-krijghelijck ware / soo sy Meesters vande Zee konden blyven.

Swaricheyde ende staet van Oostenden / den Generale Staten over ghesonden.

Dese ende diergelijcke redenen meer overleyt / hebben de Staten den Gouverneur van Oostende / den Heere van Marquette / last ende oorlof ghegheven / sijn appointement te maken mette beleggers / ende op het vorderlijckste te accorderen ende over te gheven / siende dat sy des Eertz-Hertoghs macht (voor Sluys) dien Winter niet te vreesen hadden.

De Vereenighde Staten belasten die van Oostende een goede compositie te maken.

Waeromme dat den Gouverneur Marquette met sijnen Krijghs-raedt / vreesende dat de Zee met een storm windt sijn compositie mochte op den Winter verergheren / heeft begost eenighe Schepen te laden met Gheschut / Amunitie ende overschot van victualie : mede Persoonen die de compositie mochten beswaren / als Predicanten / ende die Inghenieurs / Overloopers ende Bysschieters / doen vertrecken / ende daer nae twee Capiteynen uytghesonden / te weten / Achthoven ende Ghelder / om metten Marquis Spinola te handelen van wegen het overgeven / waer teghen twee vande Beleggers voor Ostagiers inde Stadt quamen / hoe wel int wech voeren van 't Gheschut ende Amunitie daer nae swaricheydt viel / vreesende 't Volck te seer te discourageren / also dat 't selve daeromme soo oorbaerlijck niet en ghesciede als wel beraemt was.

1604.

Ende is also den 20. Septembris 1604. op dese volgende poincten ende artijckelen geaccordeert tusschen den Heere Marquis Ambrosio Spinola / uyten name van heure Hoogheden ter eender / ende den Heere Gouverneur / Colonellen ende Capiteynen vande selve versocht over het overleveren vander Stede van Oostende ter ander zijden.

Artijckelen van 't overgheven van Oostende / den 20. September / 1604.

1. Eerst / dat de Kerckelicke Persoonen sullen moghen uyttrecken / t'samen met haer goederen ende meublen in alle vryheydt / sonder eenigh hinder ofte empeschement.

2. Item / dat den Gouverneur / Colonellen / Capiteynen / ende alle andere Officieren ende Soldaten / ende alle het volck van Oorloghe / van wat qualiteyt ofte conditie dat sy zijn / soo binnen Oostende / als buyten inde Forten / als oock mede de Capiteynen vande Schepen van Oorloghe / met haer Officieren / Schipperen ende Soldaten / sullen moghen vry ende onverhindert vertrecken / sonder eenighsins hunlieden om eenigherley oorsaecken / het ware om aende zijde van haer Hoogheden ghedient te hebben / ofte andersins te moghen arresteren ofte op te houden / met alle de Schepen gheladen ofte ongheladen nae Vlissingen / met haer Wapenen / vliegende Vendelen / slaende Trommels / brandende Lonten / koghels inde mondt / met alle haer bagagien / ende soo de selve niet ghenoech met Schepen mochten versien zijn / omme de voorseyde bagagien oft eenighe kranckcken te transporteren / haer tijdt sal ghejont worden de selve te moghen laten komen / als den windt ende de commoditeyt het selve sal toelaten / de welcke oock weder vry ende vranck sullen moghen keeren.

3. Item dat de ghemelde Gouverneur / Colonellen / Capiteynen ende Soldaten als vooren / sal vry toeghelaten worden met haer te nemen inde voorseyde Schepen vier stucken artillerije sonder meer / ende sonder eenigh poeder / de welcke Schepen oock sullen vertrecken als vooren : Welverstaende datse in gheene Schepen / ofte andersins sullen moghen mede voeren meer als de voorseyde vier stucken artillerije / sonder eenigh poeder : tot welcken eynde / ende tot meerder versekertheydt van sijne Hoogheydt / sal den Capiteyn Wijngaert / Luytenant vande Artillerije / mogen daer af eenige reveue doen / sonder nochtans te moghen ontladen eenighe vande voorseyde Schepen / diemen sal vinden inde voorsz Haven : op welcke conditie oock vry ende onverhindert sullen moghen uyttrecken den Generael van 't Geschut / midtsgaders de Edelluyden / Conducteurs / Canonniers / Timmerlieden / Mineurs / Peerden / ende alle 't ghene daer omtrent toebehoort.

4. Item dat alle Officieren ende Commisen / de welcke handelinghe ghehadt hebben van eenighe rekeninghen ende betalinghen van Krijghs-lieden ende andere entremisen / sullen moghen vry uyt trecken met hare Meublen / Goederen / Wapenen ende Peerden / haren laste aengaende.

5. Dat het selve oock sullen moghen doen alle Commissarisen vande Vivres / ende andere Bewinthebbers vande Heeren Staten.

6. Item dat beyde de ghevangenen Capiteynen Landts-kroon ende Gisteile / ende voorts alle andere Officieren ende Soldaten ghevanghen zijnde / sullen vry ende vranck los ghelaten worden : soo oock sullen alle ghevanghenen Capiteynen / Officiers ende Soldaten van sijne Hoogheydt / binnen deser Stadt ghevanghen gheweest zijnde / sonder randtsoen vry ende vranck los ghelaten worden : Welverstaende

dat

1604. dat de ghevangenen tot beyder zijden gehouden sullen wesen haerlieder kosten te betalen.

7. Item dat alle de Borgeren / Soetelaers en andere, so wel in dienst als geen dienst zijnde/ in gelijcken sullen vry ende vranck moghen vertrecken met haer wapenen/meublen/schepen ende al haer bagagie.

8. Dat den voorseyden Gouverneur / Colonellen ende Capiteynen/sullen over leveren van desen daghe/ in handen vande ghene die de selve Marquis ordonneren sal / alle de oude Stadt / midtsgaders de kleyne platte forme / wesende ten eynde vande selve Stadt/ ghenaemt Moyses Tafele / midtsgaders vier Ostagiers / jegens de welcke den voorseyden Gouverneur/ Colonellen ende Capiteynen houden sullen de Ostagiers die sy alreets hebben.

9. Ende sullen ghehouden zijn alle de voorseyde/ Gouverneur / Colonellen / Capiteynen ende Soldaten / ende andere Officiers als vooren / henlieden te vertrecken over-morghen / wesende den 22. deser Maendt / midts dien dat hun onmoghelijck is deur incommoditeyt vander vloet ende andersints / eer te moghen vertrecken / ten ware datter eenighe siecken ofte ghequetste waren / die sullen moghen volgen met de bagagie als vooren.

10. Ende indien dat den windt hun onbequame ware voor de voorseyde Gouverneur/Colonellen/Capiteynen ende Soldaten / met alle andere omme te vertrecken ten selven dage / sullen ghehouden wesen te vertrecken te Lande / daer toe hunlieden sullen ghegeven wesen om haerlieden commoditeyt / de waghens die sy lieden daer toe sullen van noode hebben.

11. Ende tot versekeren van haer Persoonen ende Schepen/soo deur het quaet weder noch moesten ettelijcke dagen blijven/ ende dat dese Artijckelen in 't gheheel ende onghevioleert sullen gehouden ende achtervolcht worden / sullen van weghen hare Hoogheden hun-lieden Ostagiers ghegheven worden / de welcke in 't vertreck vande Schepen sullen sekerlijck weder ghesonden worden naer Oostende: soo oock de Ostagiers die van weghen den Gouverneur ende Colonellen aen haer Hoogheden ghegheven zijn/ sullen blijven tot versekertheyt vande voorseyde Wagens / tot heurlieder weder-komste: ende daer naer sekerlijck wederomme ghesonden worden naer Sluys. Actum als boven den 20. September 1604.

Aldus is dit notabel ende vermaert belegh van Oostende geeyndiget/ alst over de drie Jaren ende 80. dagen belegert en bestreden hadde gheweest geduerichlijck/alsmen diergelijcke in gheen Historien kan lesen: de particulariteyten zijn in boecken apart te lesen.

Het accoort ghemaeckt zijnde / hebben die van binnen de oude Stadt den Beleggers ingheruymt/ende zijn de belegherde ghetrocken in haer retrenchement/ nova Troya, tot den 22. Septembris / ende zijn als doe uytgetrocken volgende het accoort te Lande / met ponten ende boeten over de Guele varende: ondertusschen zijn den Gouverneur Marquette / Colonellen ende Capiteynen met andere / vanden Marquis Spinola ende ander des Eertz-hertoghs Oversten tot een heerlijck banquet ghenoodet / terwijle den gheheelen hoop in slagh-ordene haer op 't vertrecken bereydt heeft / sy trocken langhs den Zee-kant/ de Fransoysen hebbende de voor-tocht / de Nederlanders in 't midden / d'Enghelsche ende Schotten den hinder-tocht / ende waren sterck samen boven de drie duysendt / wel gherust ende ghesondt volck/ behalven die met Schepen vertrocken waren / sy voerden mede vier stucken Geschuts nae Blanckenborgh toe / ende zijn 's anderdaeghs 's morghens int Leger ghekomen / daer hun den Prince Mauritz met alle de Graven ende Heeren vriendelijck ontfanghen hebben / ende met handt-tastinghe ende ontdeckten hoofde willekoom gheheeten / door hun slagh-ordene ghereden / hun alle vriendelijck bedanckt voor den trouwen dienst den Landen ghedaen: ende soo hun tot ruste quartier bewesen: ende voorts de Capiteynen / Officieren ende kloecke Soldaten ghevordert tot Officien ende ander beloninghen. Alle de Borgherije is mede vertrocken / ende tot Sluys meest ghekomen metter wooninghe: Den Balliou van Oostende werdt Balliou van Sluys gemaeckt:

Gouverneur ende Oversten van Oostende Banckettee/ren met Spinola.

Ghetal des Krijghsvolck dat uyt Oostende trock.

ende in Oostende is gheen Volck ghebleven / dan seer weynighe oude Lieden.

Daer zijn hier ende daer diverse annotatien in 't licht ghekomen / van het ghetal der dooden in dit belegh doodt-ghebleven/ naemelijck datter vp eenen dooden voor Sluys van Spinolas volck bleven/ghevonden was een nota ofte memorie van alle Colonellen / Capiteynen / Officieren ende Soldaten daer doodt ghebleven / die sy t'samen 72124. Menschen bereeckenen / dat een groot ende ongheloofelijck ghetal is: daer is bevonden datter 17. Menschen met een stuck Gheschuts inden Spaenschen Legher doot bleven met eenen schoot: aende Spaensche zijde schrijft eenen Johan Ballono Geneboys / dat int Legher int leste Jaer dat Spinola daer Overste was / over de tsestich duysendt doodt bleven / reeckenende datter binnen al veel meer doodt bleven / ende daer / als te dencken is/de krancken ende ghequetsten rondtomme inde Gasthuysen inne ghereкent moeten zijn: eenighe hebben mede ghesch reven 't ghetal vande belegherde binnen / oock seer excessyf groot te wesen: dan wy achten 't ghetal onmoghelijck te stellen: want die belegherde terstondt sieck ofte ghequetst zijnde / werden uytghevoert / ende moeste 't ghetal van buyten grooter wesen / want daer altoos meer Beleggers dan Belegherde waren / ende dat sy binnen meer ghemacks ende overvloets hadden / dan die buyten laghen drie volle Winters / op soo kouden ende vochtighen oort/ende daeromme ist wel te ghelooben/ datter veel ghestorven zijn van alle soorten van Volcke / veel Heeren ende Edelen die uyt verre Landen / dat fameus belegh wilden komen als vrywillighe besien/ ende tot stormen ende aenloopen uyt eergiericheydt hun begaven/van alle Natien.

Ghetal der dooden voor Oostende.

De Stadt Oostende is daer nae seer besocht gheweest / ende bevonden als eenen steen-hoop ende zantberghen / zijnde seer omghewoorpen inde leste begravinghen / sy hebben seer weynighe Huysen / maer wel Hutten ghevonden / ende luttel Huys-raedts / veel Amunitie / ende eenighe elf stucken ghebroken onbequaem Gheschut / met eenighe Mortieren ende dierghelijcke: met een ontallijcken quantiteyt van scharpen ofte Koghels.

De Eertz-Hertoghen beyde / quamen daer om de plaetse te sien / verwonderende haer daer over: siende doen metter daedt/ dat sy soo veel gheldt / tijdt ende volck verquist hadden / om alleen een onnutten zanthoop te winnen: ende sy vindende de Stadt onbequaem tot menschen wooninghe/ gaven order om die Stadt wat te verbeteren.

De Eertz-Hertoghen besoecken Oostende/ ghenietende victorie.

Van daer trocken de Eertz-Hertoghen in pelgrimagie nae onse Lieve Vrouwe by Duynkercken/ dien sy de Victorie veel toeschreven: Hebben mede ordre ghegheven van die plaetse met Huysen ende Kercken te herbouwen / ende de Stadt te stercken/ naemelijck teghen de Zeebaren: sy hebben daer / om Inwoonders te bekomen / met groote vrijheden ende Privilegien de ghebueren daer rondt-omme aenghelockt: dan daer is d'eerste Jaer weynigh volck metter woon-stede ghekomen: oock geen Schepen/ noch Schip-vaert ofte Visscherie.

Pelgrimagie der Eertz-Hertoghen.

Inde Vereenighde Nederlanden werden ter eeuwigher memorien van het langh-duerich belegh van Oostende ende winninghe van Sluys / gedenck-penningen gheslagen van Silver ende Koper/als naemelijck eenen daer in eenen Laurier-krans stont geschreven/Capta Slusa cum portu & triremes 19, Aug. ende rondt-omme/miraculum meum Iehova Anno 1604. dat is so veele / als het winnen van Sluys mette Haven ende Galeyen/was een mirakel van God. Over d'ander zijde stonden de wapenen der Steden van Zeelandt / ende van 't Landt metten swemmenden Leeuw/ende rondt-omme Luctor & emergo, dat is/ ick pooghe ende swemme boven.

Triumph-penninghen gheslaghen/ ter ghedachtenisse van Sluys ende Oostende/ 1604.

Noch eenen Legh-penningh / op-hebbende het belegh van Sluys / met inscriptie / Traxit, duxit, dedit, Anno 1604. Op d'ander zijde was de Wapene van Zeelandt: ende rondt-omme / Beatus Populus cujus adjutor Deus, Dat is: Saligh is dat Volck dien God bystaet / dat treckt hy/ leydt hy/ ende gheeft hy.

Noch

1604. Noch eenen anderen penningh daer de Stadt van Oostende op gheconterfeyt staet / op d'ander zyde de Steden Aynberck Grave / Sluys ende Ardenborgh / ende de stercksten Ysendyck ende Cadsant / met opschrift rontomme / plus triennio obsessa, hosti rudera, patriæ quatuor ex me urbes dedi 1604. dat is so vele te segghen / dat Oostende meer dan drie Jaren belegert / gaf haer Vyanden steen-hoopen / ende haer Vaderlandt vier steden / 1604.

Noch hebben de Staten van Utrecht eenen grooten Triumph-penningh doen slaen van Goudt ende Silver / daer op de eene zyde seer konstich gheconterfeyt stondt het belegh van Oostende / ende op d'ander zyde het belegh van Sluys / met alle de Schansen ende Havenen ende over beyde zyden rontomme was gheschreven / Iehova prius dederat, plus quam perdidimus 1604. dat is / God hadde eerst ghegeven / meer dan wy verlooren.

Noch deden de Staten Generael eenen schoonen grooten Triumph-penningh slaen van Goudt ende Silver / daer sy die mede vereerden die sulcx verdient hadden / daer op seer konstich gheconterfeyt stondt het belegh van Sluys / met de stercksten ende steden Ysendyck ende Ardenborgh / met Havenen ende Schepen: ende over d'ander zyde dese inscriptie / Dei omnip. gratia ord. fœd. Prov. Belg. illustr. Pr. Maurici Aurang. ductu, post strenuam xxxviij. mens. Ostendæ defens. Fugatis cæsis & repulsis Hisp. cop. Cadsand, Ysendijck, Ardemb. Slusam & xxij. Triremes Hisp. pro. ruderibus Ostendæ capiunt muniuntque 1604. dat is: de Vereenighde Nederlantsche Staten / hebbende met de Almachtige gratie Godes / door het beleyt vanden Doorluchtighen Prince Mauritz van Orangien / nae acht-en-dertich Maenden kloecken wederstandts in Oostende / verjaecht / verslaghen ende verdreven de Spaensche Heyr-kracht / nemen ende stercken Cadsandt / Ysendijck / Ardenborgh / Sluys / met twee-entwintich Galeyen / voor de steen-hoopen van Oostende Anno 1604. Diergheljjcke werden noch eenighe andere ter ghedachtenisse gheslagen nae de Romeynsche maniere.

Verhaelt hebbende de gheschiedenissen van Sluys ende Oostende / sullen wy wat van Enghelandt segghen / ende haren Vrede met Spaengien. Wy hebben vertelt hoe dat den Koningh Jacob van Schotlandt in Engelandt ghekroont was met sijn Koninginne Anno 1603. op S. Jacobs dach tot Westmunster / ten tijde vande groote Pestilentie aldaer / ende dat daeromme sijn blijde in-komste inde Stadt Londen tot dit Jaer den vijfthienden Meerte nae den ouden stijl / uytghestelt was / de welcke te vereeren / de machtige Stadt Londen vijf Arcus Triumphale / ofte Eeren-poorten oprechten: alsoo oock mede deden de Italiaensche Koopliede ofte Natie / hoe wel seer kleyn in ghetale / dye seer heerlijck ende treffelijck was.

Koning van Engelants blyde in-komste in Londen den 15. Meert.

De Nederlanders / Koopliede / daer handelende / zijnde meest uyt Brabandt / Vlaenderen ende Walsche Landen / daer veel om de Oorloghe geweken / hebben mede om den Koningh / Koninginne / den Prince ende de Stadt Londen te vereeren / een heerlijcke Eerenpoorte opgherecht by de plaetse ofte Borse daer de Koopliede vergaderen. Dese Arcus Triumphael was hooghe 87. voeten van twaelf duymen / breedt seven-en-dertich voeten / hebbende drie poorten ofte door-gangen met columnen / Pilasters / Pedestalen / Capiteelen / Frysen / Cornissen / &c. met Goudt alomme verciert op de Corintische forme / met statuen / beelden / schilderien / vanen / banieren / obelissen ende alderhande verciersels verciert / met behoorlijcke uytlegh sels ende inscriptien: haren Architect was Koenraet Jansz van 's Hertogen-bosch: Schilders hadden sy van Antwerpen / Meester Daniel de Vos / Paulus van Overbeque / Adriaen van Sond van Breda / Marten Droeshout / met haer volck / ende eenighe Engelschen.

Nederlantse Koopliede richten hem ter eeren een Arcus Triumphael.

Het voorste presenteerde des Koninghs persoon / met alle de deuchden die eenen Koningh toe te wenschen zijn: ende boven de drie poorten inde groote Fryse / stondt met groote Goude Letteren / Iacobo Angl. Scot. Franc. Hibern. Regi opt. Max. Princ. Belgæ ded. dat is / Jacobo den Koningh van Engelant / Schotlandt / Vranckrijck / Yrlandt / den besten ende machtighen Prince hebben de Nederlanders dat toegeeygent. Boven de groote poorte was een verciede kamer / daer saten op 17. Nederlandtsche Maechden / representerende de seventhien Nederlandtsche Provintien / in drie rancken d'een boven d'ander: de opperste Maechden representeerden de vier Hertoghdommen / te weten Brabant Limborgh Lutzenborg ende Ghelderlandt / elck voor haer hebbende der Landen wapenen: beneden dese saten de seven Graefschappen / als Vlaenderen / Artoys / Henegouwen / Hollandt / Zeelant Zutphen ende Namur: ende noch onder die ses Dominien ofte Heerlijckheden / als Vrieslandt / Marckgraefschap des Heylich Rijcks / Mechelen / Utrecht / Over-Yssel ende Groeninghen / alle ghekleet inde coleuren van haer Wapenen. Alsoo de Koningh ende Koninginne voor de Eeren-poorte quamen / ende saghen op dese seventhien Maechden / die de Nederlandtsche Provintien presenteerden / soo neychden sy hun alle met groote eerbiedinge / ende dat terwijlen den Koningh beneden stille stondt voor de poorte / daer dat in een Balie stonden de principaelste Nederlandtsche Koopliede / ende by haer een jongh-man / een Poeet / in witte Zijde / die van haren 't weghen den Koningh in eenighe dertich Latijnsche veersiens / de meyninghe vande Eeren-poorte verklaerde.

De beduydenisse van de Eeren-poorte.

Rechts boven de poorte / onder de voeten vande voorsz Maechden / stondt een Tafel ofte Tafereel / waer in stondt gheschreven in gulde Letteren / dit in Latijn volgende.

Orbis restitutori pacis fund. Relig. propugn. D. Iac. P. F. Regi P.P.D. Anna Regiæ Coning. sor. Fil. nepti & D. Henrico I. F. Princ. juvent. *Inscriptie.*

In publ. urbis & orbis lætitia seculique fælicitate, 17. Belgij Prov. mercatores, benigne Regia hac in urbe excepti & S. M. vestræ ob antique sociale fœdus, & D. Eliz. beneficent. devoti fausta omnia & felicia. ad imperij æternitat. precantur.

Het inhoudt daer van is: Den hersteller des Wereldts / den gront-legghet van Vrede / beschermer der Religie / den deuchtsamen gheluckigen Koningh Jacobo / den Vader des Vaderlants / ter eeren.

Mede Anna de Koninghlijcke Huysvrouwe / Suster-dochter ende Nichte: Ende de Heere Hendrick / Sone van Jacob / den Prince der jonckheydt in dese alghemeyne Wereldts ende Stadts blijschap ende onser eeuwe gheluckssalicheydt / wenschen de Koopluyden der seventhien Landen / vriendelijcken in dese Koninghlijcke Stadt ontfanghen ende onthaelt / aen sijne hooghe Majesteyt / soo om der Landen oude onderlinghe verbintenisse als om der hooger gedachtenissen van Koninginne Elizabeths weldadicheydt hertelijck toegenegen / alle goet / geluckfalicheydt ende geduerige regeringe.

Het achterste deel van dese Arcus / zijnde de Architecture als vooren / was toegheeyghent / om te verthoonen hoe de societeyt ofte onderlinghe vriendtschappe onder de menschen onderhouden wordt / naemelijck met onderlinghe besoeck / met eerlicke Hantwercken / Navigatien / Koophandel ende Neeringhe van d'een Landt met het ander: was mede verciert met Statuen / Beelden ghesneden ende gheschildert / met Tafereelen ende Inscriptien / om den voorsz sin te bewijsen.

Het achterste vande Eeren-poorte.

Boven de poorte was een groot Tafereel / daer in gheschildert was / als in een Caerte / de gheleghentheydt van Enghelandt ende Nederlandt / mette gherieffelijcke Zee-kusten ende Zee / vol koop-varende ende visch-vangende schepen: Britannia by den mont vande Reviere Thamesis sittende / ende Belgia in Vlaenderen / d'een den anderen als de handt biedende. Hier nessens boven de kleyne poorten waren mede twee groote Tafereelen / d'eene bewijsende de manieren vanden Koop-handel in Enghelandt / ende het ander in Nederlandt / de personagien soo groot alst leven: onder dese waren twee kleynder konstighe Tafereelen / uytdruckende alderhande Ackerwerck ende Neeringhe / als saeyen / maeyen / dorschen / Vlaswinne / spinnen ende weven / koopen ende verkoopen;

1604. ende alle de Beelden ende Statuen waren dat selfde uyt-wijsende: ende onder de Lyste inde Frise was in gouden Letteren gheschreven dit volghende.

Pio invicto Regi Iacobo:
Quod fel ejus auspicijs universum imperium Brit. pacat. mare tutum, portus aperti:
Quod celeb. hoc emporium prudenti industria, suos quovis terrarum negotiatores emittit:
Exteros humaniter admittat, foris Famam, domi divitias augeat;
Quod mutuis commercijs artificum nautarumque solertia crescat, desidia exulet, & mutua amicitia conservetur.

Dat te segghen is: Den deughdelijcken ende onwinlijcken Koningh zy dit ter eeren: Om dat door sijn gheluckighe regeringhe/ het gheheel Britannische Rijcke bevredicht is/ de Zee bevrijdt/ ende de Havenen gheopent zijn: Om dat dese vermaerde Koopstadt met wijse wel-bedochte kloeckheydt haer Koopluyden alle de Werelt over uyt-sendt: de vreemde seer beleefdelijcken ontfanght/ ende buyten 's Lants Eere ende Fame/ ende te huys haren Rijckdom vermeerdert: Om dat onder langhe hanteringhen/ de kloeckheydt des Ambachts-mans ende des Schip-mans toe-neemt: de ledicheydt gebannen wordt/ ende de onderlinge vrientschappe onderhouden.

Aldus gelijck de voorste zijde vande Arcus Triumphael/ betoonde de gaven die de Providentia Gods/ die boven op stondt/ op sijne Majesteyt besteet hadde: soo betoonde de achterste zijde met Prudentia, ende d'ander Statuen ende Figueren/ het nut ende profijt dat den gemeynen Man daer van ontfanght.

Dese Arcus Triumphael ofte Eeren-poort der Nederlanders koste boven 10. duysent gulden.

Dese Eeren-poorte was groot ende treffelijck/ van Olyverwe beschildert/ vergult ende verciert/ sonder eenighen kost ghespaert/ ghekost hebbende boven de thien duysent gulden. Alsoo den Koningh daer door was rijdende onder eenen Hemel van Goudelaken/ met de Koninginne volghende op eenen kostelijcken Triumph-waghen/ ende voor haerlieden den Prince/ met alle de groote Heeren eñ Vrouwen vanden Lande/ elck op het kostelijckste/ werden sy uyt de Gaelderijen vande Eeren-poorte ghegroet met twaelf Trompetten/ ende veel Duytsche trommels ende fluyten. Ende hier mede betoonden de Nederlanders haer danckbaerheydt den Koningh ende Stadt Londen ter eeren. Naerder beschrijvinghe met conterfeytsels is tot Middelborgh ghedruckt by Richard Schilders.

Vreden-handel tusschen Spaengien/ Nederlandt ende Enghelandt.

Wy hebben voren verhaelt dat de Eertz-Hertogen/ so haest den Coningh Jacob aende Kroone van Enghelandt ghekomen was/ hoope kreghen van Payse: dies de selve aen hem sonden terstondt in Schotlandt een Edelman Nicolas Schott/ hebbende te vooren toesegginghe ghedaen van alle vorderinghe/ tot sijn erfuisse der Kroone van Engelandt ghekomen zijnde/ dat welcke den Coningh van Spaengien beleefdelijck aengenomen hadde: dies so haest als hy in Engelant gekomen was/ sonden de Eertz-Hertogen aen hem den Vorstelijcken Grave van Arenbergh/ met veel Heeren ende Edelen verselschapt om hem te congratuleren. De Coningh van Spaengien sondt mede Don Joan de Taxis/ Grave van Villa Mediana. Met dese is soo verde ghehandelt dat sy totten Vreden-handel quamen/ ende dat de Commissarissen daer toe den neghenthienden Mey/ in dit Jaer 1604. in Engelandt aenghekomen zijn/ terwijlen dat Sluys ende Oostende noch belegert waren/ te weten/ den voorschreven Vorstelijcken Grave Carel van Arenberg Admirael/ ende Jan Richardot President/ Loijs Verreycken Audiencier/ Ridderen: mede noch van wegen den Coningh van Spaengien Alexander Rowido/ Doctor ende Raedts-Heer des Coninghs tot Milanen: ende hadden noch in haer ghselschap als assistent/ Heer Martijn de la Falia/ Baron van Nevele.

Ghesanten des Koninck van Spaengien ende der Eertz-Hertoghen in Engelandt.

Van weghen den Coningh van Spaengien hadde alleene de volkomen macht Don Joan Fernandus de Velasco/ Constabel van Castilien ende Leon/ Hertoghe de Frias/ Grave de Hara/ &c. Raedts-heere van State ende van d'Oorloghe: dan dese uyt kracht van sijn Procuratie/ hadde ghesubstitueert den voor-noemden Taxis/ Grave van Villa Mediana/ ende den Doctor Rowido: den Constabel kranck zijnde/ is in Vlaenderen ghebleven/ tot S. Wynocxberghen.

1604.

Ghedeputeerde van weder zijden.

Desen Taxis ende Rowido van 's Coninghs weghen/ met Arenbergh/ Ricchardot ende Verreycken vande Eertz-Hertoghen weghen/ hebben in Enghelandt begost vanden Vrede te handelen den derthiensten Mey sesthien-hondert vier/ mette Ghecommitteerde van Enghelandt/ te weten/ Tomas Grave van Dorset/ Baroen van Buckhorst/ hooch Tresorier van Enghelandt/ Charles Grave van Nottingam/ Baron Haward van Effingam/ groot Admirael van Enghelandt: Charles Grave van Denschire: Baron van Montioye Stadthouder in Yrlandt: Hendrick Grave van Northamton: Heer Haward van Marnehil/ Gardiaen ende Admirael vande vijf Havenen in Kent: Robbert Borchgrave van Cramburi/ ende de Heer Ciril van Esenden/ principael Secretaris/ &c. alle vijf Raedts-Heeren. Dese begonden te handelen sonder questie van precedentie ofte voor-sitten: midts geaccordeert was dat d'Engelschen in haer Landt die uyt beleeftheydt den Spaenschen gaven.

Discoursen in Engelant vertoont/ ontradende Peys met Spaengien.

Eer dese vergaderinghe konde te weghe ghebracht worden/ werden in Enghelandt ende elders veel discoursen ghemaeckt/ om den Vrede te verhinderen: ende den Coningh werdt vertoont hoe dat Spaengien ware vyandt van Enghelandt (soo wel om daer over te heerschen) als bleeck by de invasie Anno 1588. als om de Religie/ die hy sal bedecktelijcken bestrijden by de Navigatie ende Coophandel door d'Engelsche Seminary in sijn Landen zijnde: alle Roomsche Catholijcke Enghelschen tot hem lockende/ daer mede verraderije stichtende/ midts dat hy nu was benijdende de vereeninghe vande drie Coninghrijcken.

Dat hy soude sijn Spaensche Schip-vaert vorderen/ mogende by den Vrede d'Engelsche Havenen gebruycken/ om de Nederlanden te dwingen.

Nederlandt benaut zijnde/ sullen hun moeten Vranckrijck onder-worpen/ tot naedeel van Enghelandt/ ofte hun vereenigen met Spaengien.

Nederlandt eens met Spaengien vereenicht/ sullen t'samen de dominatie vande Oceaensche Zee bekomen: ende alsoo Spaengien aspireerde om te mogen sijnen stoel vande Oorloghe in Nederlandt setten/ soude over sijn weecke ghebueren met sijn gelt/ macht van Schepen ende veel gheoeffent Krijghs-volck lichtelijck Meester worden: Want de verlaten Nederlanders/ ende vereenicht met Spaengien/ souden lichtelijck soo wel ghetroetelt worden/ om mette Spaengiaerden Enghelandt te invaderen/ die van verscheyden plaetsen binnen eenen korten tijdt van weynighe uren onversiens/ souden konnen eenen Legher Krijghs-volck in Enghelandt worpen/ ende soo vorderen invasie/ ende benemen alderhande Navigatie ende Coophandel: Want men by de oude Historien bevondt dat de conquesten vande Deenen/ Saxen ende Nortmannen lichtelijck waren volbrocht/ door dat sy bekomen hadden de heerschappije vander Zee.

Den Pays met Spaengien soude Enghelandt tot groote kosten dringhen/ ofte souden groote perijckelen onder-worpen zijn.

't Profijt dat Enghelandt te verhoopen hadde vande Navigatie ende Coophandel/ waer van kleynder weerde/ ten aensien vande groote kosten ende lasten: naedemale men bevondt dat Enghelandt mette Spaense Oorloghe rijck ghewoorden ware/ als bleeke by de groote beden ende schattinghen soo ghewilligh opgebrocht/ met soo kleyne quetsinghe van 't ghemeyn welvaert/ ende by haer kostelijcke bouselen/ grooten overvloet in alle huysen/ in huysraedt ende kleederen.

Schade/ ominime ende verorerten souden te verwachten wesen/ terwijle de Nederlanders ter Zee haren

1604.

haren Vyandt sochten te beschadighen / souden eenige Enghelse (haer dienende ofte haer gonstich) eenigherhande kleynigheydt oft schade te mogen aendoen / waer over klachten / wraecken ende verbitteringhen souden vallen mogē die alle reconciliatie met Spaengien mochte lichtelijck causeren : Waeromme nu te overlegghen ware, ofte Enghelandt met beter diende / staende onder een Aristocratique regeringhe / dan onder een absolute Monarchiale ende Spaensche: waer mede sy verscheyden oorsaecken van vyandtschappen uyt-staende hadden / als om het benyden vande vereeninge vande drie Koninghrijcken in een / ende om de Religie / altijdt aspirerende totte conqueste als blijckt.

Ende soo Vranckrijck soude mercken dat Enghelandt met Spaengien soude ghestyft worden / waer wel te dencken / sy souden onruste in Schotlant ende elders opstoken / als dien mede de Unie vande drie Brittannische Koninghrijcken mishaeghde.

De vaert op de Indien behoorde vrij te wesen.

Alle Potentaten ende Volcken achten onbehoorlijck dat beyde de Oost ende West-Indien souden den Spaengiaert als eyghen blyven / ende voor haer opghesloten / ende dat hy die alleene ghenieten soude om syn Ghebueren te verdrucken ende te overvallen / om gheheel Christenrijck over met de Indische Waren syn Monopolien te dryven / ende daermede vorderende syn heerschappije vande Zee / om hem selven Monarcha van Christenrijck te maecken / mette schatten die hy byden Vrede soude vergaderen.

De Enghelsche Kooplieden verthoonden eensdeels mede 't voorgaende / als dat sy vrij behoorden inde Spaense Provincien ofte Landen te trafficqueren / soo wel als de Spaensche inde Britannische Koninghrijcken / souden moghen als Vrienden toeghelaten wesen : maer soo hun dat niet mochte toeghelaten worden / inde plaetsen daer sy haer woonsteden ofte Colonien hebben in Oost-Indien / dat sy ten minsten varen mochten vredelijck / ende trafficqueren voor-by de Cabo de bon Esperanza, daer de Portughesen gheen segghen ofte ghebiedt hadden / als in 't groot Eylandt van Madagascar, in Bengala, Aracan, de Koninghrijcken van Pegu, Imchalaon, Syane, Camboina, Cochinchina, China, Sumatra, Iava Mayor ende Baaly.

Wat Landē in Oost-Indien zijn / daer de Portugesen niet en handelen.

'T ghene dat de Portugesen in de Indien pretendeerden / om dat sy die Vaert eerst gheopent hebben / zijn de Custen van Africa Sofala Mosanbique ende Sena, inde Golff van Persien Ormus, ende op de Custen van Indien ende Malabar, de Steden Diu, Pamaon, Baraim, Mannora, Chaule, Goa, Ouor, Bargillar, Mangalor, Cananor, Cranganor, Cochin, Colaum, ende op de Narsinga, S. Thome, Melleagar, Megapatan, Manar ende Columba in 't Eylandt van Zeylan, ende Malacca op den poinct van 't Landt eertijdts gheheeten Aurea Cherconesus, ende op de Molucken, Malucco ende Amboyna, ende het Eylandeken van Macao, inde latitude van twee-en-twintich graden / ende de Castilianen Manilia, met een vande Lucones ofte Philippinas : op dese plaetsen / soomen haer om de voorsz ongefondeerde pretensien niet en wilde toelaten te trafficqueren ofte navigeren / behoorden sy ten minsten op de ander plaetsen (als vrienden) te mogen varen : dit versochten sy / dat ymmers mochte verkregen worden.

Landen in Indien daer de Portugesen handelen ofte resid[illegible]tie hebben.

Enghelsche Kooplieden versoeck om de vaert op de Indien.

Vorder dat hun de Spaense voortaen niet afnamen de plaetsen / die sy selve ende de Fransoysen ontdeckt hadden inde West-Indien / noch hun eenich belet doen / zijnde conform alle naeturlijcke Rechten / de Menschen de Zee te ghebruycken ende ghemeyn te zijn / alsoo de Locht ghemeyn is. Dese Kooplieden segghende dat de vrije navigatie wel een oorloghe met Spaengien weert ware : baden mede datter gheen vervreemdinghe ofte vyantschappe tusschen Enghelandt ende de Vereenighde Nederlanden / upten Vredehandel mochte spruyten.

Propositie eñ discours in 't Parlement van Engelandt, op dē Vrede mette Nederlanden eñ oorloge met Spaengien.

Inde vergaderinghe van 't Parlement in Enghelandt / wert mede op desen Vredehandel met Spaengien ghesproken / alwaer onder andere een Ridder verthoonde / dat alle buytenlandtsche affairen van Staten bestonden in Vrede ofte Oorloghe: den Vrede ofte vriendtschappe ware tweederhande / te weten / vry-willighe ofte nootelijcke : De vry-willighe ware wanneer men correspondentie ofte vriendtschappe hiel met eenen Koningh / Prince ofte Stadt verde gheleghen / diemen met alle onderlinghe vriendelijckheyt bejeghende / in alle civile voldoeninghe / als dien te erkennen ende van hem erkent te wesen / andersins d'een den anderen geen groot nut zijnde : Als waren Enghelandt ende de Republique van Venegien : den Hertogh van Savoyen ende ander Potentaten : selve de Koninghrijcken van Spaengien / Portugael ende dierghelijcke / der welcker vriendtschappe / al werde sy by-wylen met eenighe doncker Wolcken (om eenighe respecten) bedeckt / daer ware Enghelandt luttel aen gheleghen. Dan nootelijcke vriendtschappe / ware altydt seer te respecteren / ende aen gheleghen.

De nootelijcke vriendtschappe waer tweederhande / ten aensien van trafique ofte commercie / eñ om verseeckerden welstandt vande commercie is / als den handel op Russia / Prussia / Roomsche Rijcks verwanten / Turckyen / Barbarijen ende diergelijcke: maer den Vrede om welstandts versekeringhe / ware wel van noch meerder consequentie / ende daeromme om geenderhande saken en diende versuymt ofte naeghelaten / principalijck met sulcke Landen / daer beyde den goeden handel ofte commercie met verseeckeringhe concurreren: dies aen gheen Landen / Coninghrijcken ofte Republiquen / Engelandt meer aen gheleghen ware / als aende nootelijcke vriendtschappe van haer Gebuerlanden Hollandt / Zeelandt ende Vrieslandt, &c.

Vele ontwijfelijcke redenen presenteerden hun tot confirmatie van 't voorsz / als ten eersten waren de oude verbintenissen / niet Fœdus Burgundicum, sed Batavicum, dat is : niet het Borgondisch verbondt maer het Hollandts / veel ouder / ghemaeckt tusschen Enghelandt ende die Landen / mette welcke sy tractaten van commercie ende van houwelijcken ghehadt hebben eer het Huys van Borgondien usurpeerde / over de hooghe ende edele Vrouwe Jacoba, Erfghename van die Landen / eertydts Wijf vanden Hertogh Omfre van Glocester / Oom vanden Koningh Henrick den sesten.

Fœdus Batavicum.

De redenen die Enghelandt beweecht hadden tot sulcken alliantien / waren om dat sy dat volck kenden sonder ambitie / van een vrome, strenghe ende resolute naetuere / om haer leet te wreecken daer sy gheoffendeert waren : ende ten aensien van Ghebuerschappe / waren sy hun meer noodigher / dan eenigh ander Koningh ofte Potentaet : want met haer vyandtschappe en souden sy nemmermeer hun eyghen Engelse Zeecusten / noch hun Koopvaerders schepen konnen bevrijdt hebben van coursen ende beroovinghen : ten ware sy gheduerighlijcken wilden bekostighen ende onderhouden een Armade ter Zee.

Nederlanders aert.

Ten anderen veur haer vyandtschappe souden sy verliesen de traffique op de selvighe Landen / daer dat hun sonderlinghe aen gheleghen ware / om der Nederlanden goede gheleghentheden / met haer ghetieffelijcke Revieren / bequaem om Engelse commoditeyten te venten : mede door die Landen elders te vervoeren.

Nuttichheyt der onderlinge vrientschappe tusschen Engelandt ende Nederlandt.

Ten derden / Enghelandt met Nederlandt vereenicht / souden sy moghen bekomen de dominatie op de Zee: want met haer assistentie / souden sy altijdt konnen de Wet stellen de Oostersche ende Westersche / hoe verde sy souden mogen handelen.

Ten vierden / waer daer acht te hebben op de Eenicheyt met haer Religie / ende onderlinghe assistentie in alle nooden : op het leste verbondt beswooren by de salige Koninginne Elisabeth / t'allen tijden van hoogher memorien / ende dat offensive ende defensive / ende op haer open aenneminghe in haer protectie / waer by Engelandt als inghelijft wert in haer cause. Het verlaten waer van / nae soo menighvuldighe ghesegende successen / met haer hulpe ende assistentie, en konden dese dinghen hun niet dan beschuldighen van ondanckbaerheydt / ende besmetten hun voorgaende actien met ongerechticheydt.

1604.

Ten lesten ware het teghen alle regulen van wijsheydt ende politien/ die Landen ende hun selven te abandonneren/ ten appetijte van sulcken eenen anderen Monarcha/ die metter tijdt soude moghen der selvigher Landts macht ghebruycken teghen haerlieden/ het ware Vranckrijck ofte Spaengien/ onder het Jock van eenighe/ vande welcke sy nootsaeckelycken hun souden moeten begheven/ soo Enghelandt hun verliete/ ende daer-en-tusschen souden sy hun gheheel berooft vinden/ van eene soo notabelijcke somme gheldts haer verschoten/ noch onbetaeldt zijnde.

In 't preserveren vande Nederlanden by weghe van cautie/ en deden sy Spaengien ofte yemandt anders gheen ongheliјck/ want te ghebruycken wat byde handt is/ tot sijn eyghen uyterlijcken noodt ende beschermingne/ is gheen onghelijck: de bescherminghe niet vorder streckende dan die Landen te preserveren/ in haer oude privilegien/ inde welcke selve Enghelandt is van ouder herkomen gheinteresseert/ principalijck in te versien ende te besorghen/ dat de heerschappije der Zee hun niet upten hande en liepe.

Swaricheden inde Spaensche vriendtschap.

De vriendtschappen met Spaengien waeren te estimeren onder de arbitrale/ ofte vrijwillige vriendtschappen: waer by luttel profijt te doene waere: want aldaer te varen ende te traffiqueren/ daermen altijdt in perijckel soude wesen van ghearresteert te worden (hun Schepen daer vindende in goeden ghetale) den Koopman by de Inquisitie om Religie altijdt ghequelt te wesen/ en souden gheen wijsen raden. Noopende hun vriendtschappe/ men wiste wel dat hunnen Koningh Don Piedro el Crudel, door sijn meyneedicheydt ende ontrouwe/ hun verlooren hadde het gheheel Hertoghdom van Aquitanien: diergelijcken treck hadde hun oock ghespeelt den Koningh Don Fernando/ als hy den Enghelsen Legher verliet ende abandonneerde/ terwijle hy besigh was te usurperen het Koningh-rijck van Navarre. Vande alliantie van den lesten Koningh Philips den tweeden/ hadden sy hunder niet seer te beloven/ ten waere over het verlies van Cales/ met sulcken redenen meer te langhe hier te verhalen.

Redenen de Koning van Enghelandt bewegende tot Vrede.

Sulcke af-raden van payse werden op dat pas meer voorts-ghebracht: maer den Koningh van Enghelandt/ eensdeels door voorgaende toe-segginghen verplicht/ van te willen Vrede hebben/ was seer gheneghen totten Payse/ ende dat met alle de Weereldt: hy zijnde nieuwelijck aen een nieuw Rijck ghekomen/ dochte den Vrede hem meer dan noodtlijck/ hebbende gheen particuliere noch generale oorsaecke van Oorloghe: Den Ondersaten alomme vrij traffique ofte commertie te verwerven/ waren de Koninghen schuldigh te besorghen: ende hy konde Vrede maecken/ sonder der Vereenighde Landen achterdeel/ hem neutrael houdende: Men saghe dat den Koningh van Vranckrijck 't selfde ghedaen hadde/ tot sijnen grooten voordeele. De Nederlanden waeren by syn Voorsate assistentie tot sulcken Staet nu ghekomen/ dat sy hun-selven konden verweeren. Dese ende diergelijcke redenen meer/ hebben den Koningh gheheel totten Vrede beweeght.

Redenen de Spaegiaerdē bewegende tot Vrede.

De Spaense waren in alle manieren gheneghen den Vrede niet alleene te soecken/ maer met alle solicitatien ende importuniteyten te verkrijghen/ hoe diere dien oock mocht wesen: niet dat sy dien van weghen Spaengien seer sochten/ dien byden selven luttel aen gheleghen ware: maer alleene ten aensiene vande Nederlanden/ hoopende dat sulcken pays inde Vereenighde Landen/ eenen generalen aftreck vande Oorloge/ (siende hun van Engelant verlaten) ende eenighe beroerte onder 't Ghemeynte wercken soude/ ende in des Eertz-hertoghen onderdanighe Provincien eenen nieuwen moet maecken/ om dat Enghelandt eenen generalen Vrede soude middelen/ mits dat die Provincien ende Steden seer importunelijcke vergaderinghe van Generale Staten om Vrede te maecken versochten/ dat sy qualijck konden weygheren.

Beyde de partijen aldus gheneghen/ soo hebben de Ghecommitteerde Commissarisen beginnen te vergaderen: te min swarigheden vindende/ dat sy malkanderen niet te restitueren ofte weder te gheven hadden. De Spaensche Ghecommitteerde proponeerden te handelen van verbondtenissen ofte Ligue offensive ofte defensive/ ofte van simpelen pays: d'Enghelse weygherden te spreecken van Ligue offensive: want sy souden moghen ghedwonghen wesen teghen haer vrienden ende gheallieerden te strijden/ ende teghen haer conscientie teghen die Ghereformeerde. Daer op de Spaensche hun te vreden hielden met een verbondt defensive/ dat welcke d'Enghelsche mede niet aen en stondt/ alleene eenen simpelen Vrede soeckende te maecken/ met neutraliteyt/ al-omme een vrije onder-handelinghe van koopmanschappe ofte commertie te weghe te brenghen. De Spaensche versochten mede aenden Koningh/ te willen de Eertz-hertoghen eenen Vrede middelen mette Vereenighde Nederlanden/ op redelijcke ende ghelijcke conditien/ over weder-zijden wel ghballanceert/ hun indachtich maeckende/ dat de wijle Koninginne voor haer doodt gheprotesteert hadde/ dat sy wilde haer protectie ende assistentie vande Vereenighde Landen aff-trecken/ soo sy gheen redelijcke conditien wilden aen-nemen. D'Enghelsche antwoorden/ dat 't selfde haren last niet en roerde/ sy moghten wel handelen sonder vande Vereenighde Staten te spreecken/ eenlijck handelende van Vrede tusschen de Koninghrijcken. De Spaensche seyden dat den Vrede niet wel seecker noch vast konde wesen/ als d'een met des anders vyanden handelen souden: d'Enghelse seyden/ aen den handel ofte commerce mette Vereenighde Landen ware hun soo vele aen-gheleghen/ dat sy dien niet verlaten konden/ waer over seer veel disputen vielen/ ende moesten dat alsoo laten varen/ alsoo mede de actien van schult by Enghelandt ghepretendeert vande Generale Landen: desghelijcks werdt upt-ghestelt de questien noopende Entercours ofte Commertie tusschen Enghelandt ende Nederlandt/ over de Kooplieden onderlinghe Privilegien/ ende dat tot datter eenen Generalen Vrede soude ghetreft worden over alle de Nederlantsche Provincien.

Onderlinge ghecommitteerde totte vredehandel vergaderen tot Londen in Mey.

D'Enghelsche versochten/ naedemale sy de Spaensche vrij stelden te handelen in hun drie Koninghrijcken/ ende over alle de Oceaensche Zee/ dat sy mede hun vrij handelinghe behoorden toe te laten in alle haer Dominien. De Spaensche antwoorden/ soo sy hun consenteerden een Zee ende drie Koningh-rijcken/ soo gaven sy haer twee Zeen ende twaelf Koninghrijcken om te navigeren ende traffiqueren: Want in desen Vrede-handel waer maer vande oude/ ende niet vande nieuwe Wereldt te spreken/die hun alleene toe-quam: want 't selfde den Koningh van Spaengien besproken hadde in 't transport vande Nederlanden: daeromme soo moesten sy dat laten berusten inden State/ alst was voor dese leste Oorlogen opgestaen:

Hooghmoedighe antwoorde der Spaensche/ noopende de vrij vaert op de Indien.

Hier naer zijn de Ghecommitteerde van wederzijden/ nae verscheyden versamelinghen van May af totten 28. Augusti ten lesten overkomen over seecker artijckelen/ waer van wy het inhoudt sullen verhalen/ refererende den curieusen Leser tot verscheyden gedruckte copyen/ eerst:

Inhout van de Artikelen des Vredes tusschen Spaengien en de Eertz-hertoghen metten Koningh van Engelandt besloten/ den 28. Augusti.

1. Datter was besloten eenen vasten oprechten ende ghedurighen Pays/ tusschen den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen van Oostenrijck/ ende Hertoghen van Borgondien/ ter eenre zijde: ende den Koningh van Enghelandt ter ander zijde: mede voor hun Erfghenamen ende Koninghrijcken.

2. Dat alle vyandtschappe soude ophouden/ alle offentien ende schaden vergheven ende vergeten voor eeuwelijck/ behoudens eenighe schaden die d'een den anderen aenghedaen mochte wesen/ sints den vieren-twintichsten April 1603. die souden moeten gherepareert wesen.

3. Partijen beyde sullen niet doen ofte ghedooghen te doen tot achterdeel van d'anderen.

Partijen

1604. 4. Partijen sullen totte Vyanden ende Rebellen van den anderen gheen hulpe doen. 1604.

5. Sullen afstaen van alle verbondtenissen ẽ confederatien achterdeelich totten anderen.

6. De Partyen sullen benerstighen / dat hun Ondersaten / sullen afstandt doen van alle forcen d'een teghen den anderen / in-roepende alle ghegeven Commissien.

7. Noopende de Steden van Vlissinghen / Briele / Rammekens / &c. daer nu Enghels Garnisoen in lagh / nademale den Koningh van Enghelandt verklaerde / dat hy volghende de Contracten van sijn Voorsate Koninginne Elizabeth / sterck verbonden ware / die plaetsen gheen andere / dan die de selvighe verpant hadden / te restitueren / dat welcke hy trouwelijck gesint was te onderhouden : maer beloofde / dat hy wilde mette voorsz Staten der Vereenighde Landen soecken aen te gaen een nieu Contract / haer tijdt stellende / van behoorlijcke Vrede mette Ertz-hertoghen aen te gaene / in 't welcke soo sy weygherich werden / pretendeerde hy vande voorsz verbintenissen ontslaghen te wesen / op dat hy dan mochte / noopende de voorschreven Steden doen wat eerlijck ende billich ware / als een vriendelijck Koningh betaemt.

8. Dat de Garnisoenen van Vlissingen ende Briele / &c. niet sullen mogen dienen ofte helpen / met Victualie / Poeder / Schepen / &c. de Hollanders ofte vyanden van Spaengien ofte Eertz-hertoghen / alsoo oock van hunnent wegen niet sal teghen die Garnisoenen geattenteert worden.

9. Datter sal wesen tusschen partijen ende Onderdanen goeden Pays te Water ende te Lande / ende in alle haer Koninghrijcken / Eylanden / Steden / ende Havenen / vryen Koophandel / volghende het ghebruyck / ghewoonheyt ende onderhoudt vande oude verbintenissen ende Tractaten voor de Oorloghe / in voeghen als sy voor de Oorloghe ghehadt hadden / gaende ende keerende.

10. Was mede verdraghen d'een partije des anderens Havenen te moghen ghebruycken / niet alleene de Koopvaerders : maer oock met Oorlogh-schepen opgherust / soo sy niet waren boven ses ofte acht Oorlogh-schepen / ende niet langher vertoeven dan noodt is / om niet de Koopvaerders ende handel te verhinderen : Meer dan het voorsz ghetal / souden niet moghen Havenen / dan met voorder oorlof ende consent vande Princen / ende dat sonder vyandtlijcke acten inde selfde Havenen voor te nemen / met opsicht dat onder 't decksel van Koophandel / gheen toe-voer van Victualie ende Amunitie des anderen vyandts gheschiede op straffe.

11. Dat de Ondersaten van d'een ofte d'ander Prince / niet qualijcker sullen ghehandelt werden / als de Naturelen vanden Lande.

12. Dat den Koningh van Enghelandt sal verbieden den sijnen by Placate / dat sy gheen goederen van ander Natien sullen moghen voeren te Water ofte te Lande / in Spaengien ofte des Eertz-hertoghs ghebiedt / ghekomen van ofte toebehoorende den Hollanders ofte Zeelanders / noch oock eenighe persoonen der selver : ende om alle bedrogh voor te komen / sullen alle de Enghelsche waren ende goederen vande Officieren vande plaetsen ghesegehelt worden / ende ter contrarie / verbeurt die niet gesegelt sullen zijn.

13. Item mede gheaccordeert dat alle Enghelsche / Schotsche ende Yrssche waren / sullen in Spaengien vry wesen vanden Impost onlancks opghestelt van dertich ten honderde / betalende de oude Impoosten te vooren opgestelt.

14. Desghelijcken ware gheaccordeert / dat voor de goederen die d'Engelsche Ondersaten in Spaengien koopen sullen / die uyt voerende in haer eyghen ofte ghehuerde Schepen / soo dat sy gheen Hollandtsche ofte Zeelandtsche zijn / sullen betalen gheen dertich ten honderde / maer alleene de oude tollen / met conditie dat sy die eenlijck voeren sullen inde Landen des Konings van Engelant / ofte in des Eertz-hertoghs Nederlanden / ende om 't bedrogh te verhoeden / sullen d'Enghelsche Kooplieden in Spaengien hun by Obligatien verbinden / die goederen nerghens elders te voeren / nochte in Hollandt ofte Zeelandt / ẽ soose die elders voerden / sullen ghehouden zijn te betalen de dertich ten honderde.

15. Den Koningh van Enghelandt sal expresselijck verbieden / dat geen goederen in Spaengien ofte des Koninghs Landen gekocht / nergens dan in Enghelandt ofte inde Nederlanden / staende onder 's Hertoghen ghebiedt / op verbeurte vande selvighe / ghevoert sullen worden / den aenbrenghér daer van d'een helft te hebben / d'ander helft den Koningh van Engelandt / afgetrocken de dertich per cento / toekomende den Koningh van Spaengien.

16. Dat de Magistraten van Steden ofte plaetsen / die certifieren sullen van 't ontladen der Schepen / sullen geen fraude gebruycken / op pene.

17. Doch mede met verklaringhe / dat wanneer Spaengien ende de Eertz-Hertogen sullen veraccordeert zijn / metten Koningh van Vranckrijck op 't Placaet vande dertich ten honderde / dan sullen d'Engelsche moghen de Spaensche goederen daer voeren / ofte daer / mette welcke de vrije commercie weder sal toegelaten worden.

18. Als vooren ghesegt is / sal den Koophandel ende navigatie van weder-zijden op de oude tollen vrij zijn van gaen ende komen / soo d'Enghelsche niet en ghebruycken Hollandtsche ofte Vereenighde Landen Schepen / ofte niet en brenghen der selvigher Landen goederen / ofte die aldaer Licenten betaeldt hebben / en sullen sy inde Eertz-Hertoghen Landen niet voeren / noch bedrieghelijcken haer namen leenen ofte coloreren / op verbeurte.

19. Dit voorsz ware niet alleen te verstaen van Koopvaerdije-schepen / maer mede vande Oorloghschepen / die als voore ghesegdt zijn / te moghen mettet voorschreven ghetal inde Havenen komen / haer als Vrienden dragende / soo langhe ende niet langher dan noodt is / om de Koopvaerdije niet te bekommeren / noch met meerder getal komen dan met consent van den Prince.

20. Alsoo de Princen malkanderen belooft hebben hun Vyanden niet te assisteren / 't selfde souden oock de Ondersaten niet doen onder 't decksel van Koophandel / op groote straffe.

21. Ende op dat de Onderdanen vanden Koningh van Enghelandt ende der Eertz-hertoghen mochten meerder vruchte vanden Vrede ghenieten / sullen de Princen t'samen soecken te trachten / dat alle Havenen ende passagien sullen open ende vrij wesen te komen ende te keeren.

22. Noopende de oude Contracten van Entercoursen / ende koophandel tusschen den Koningh van Engelants Landen / ende des Eertz-Hertoghen Landen ofte Huys van Borgondien / soo die opgehouden zijn / ende ter avontuere seer gebroken / soo isser by provisie geaccordeert / dat sy sullen in haer kracht blijven / ende ghebruyckt worden alsoose waren voor de beroerten ende Oorloghe : dan soo van weder-zijden ofte van d'een zijde klachten waren / dat den Entercours niet gehouden werde / ende datmen de Onderdanen meerder lasten dan te vooren op leyde / soo sal men van weder-zijden Gedeputeerde committeren / die by een komende / tot haer nemende (soo noodt zy) Kooplieden die saken verstaende / sullen 't selfde vriendelijck afhandelen / ende in goeder trouwen beteren ende wederstellen / watse sullen bevinden dat by lanckheydt van tyde inghebroken / verandert ofte by quade ghewoonten misbruyckt is.

23. Ende op dat den Koophandel niet onvruchtbaer soude ghemaeckt worden / soo d'Enghelsche in Spaengien ende inde Eertz-Hertoghs Landen zijnde / souden gemolesteert worden om haer Conscientie ofte Geloove / so sullen den Koningh van Spaengien ende den Eertz-Hertogh besorghen / dat sy in haren Koophandel niet sullen ghequelt worden / soo verde sy geen schandael anderen en geven.

24. Soo het ghevielt dat eenighe verboden goederen van weder-zijden uytghevoert werden / soo sullen eenlijck den Misdoenders goederen ende persoonen gestraft ende verbeurt worden.

25. Item sullen de goederen van eenige die sterven in d'ander Princen Landen / bewaert worden voor

 de Erf-

1604. de Erfgenamen/ behoudelijcken altijdt het recht vanden derden persoon.

26. Dat alle Privilegien ende Vrijheden vergondt den Koopliedén van weder-zijden / bvde Princen in haer Landen komende / nu door de Oorloghe ghedempt / sullen wederstelt worden / ende haer vol effect hebben.

27. Soo eenigh misverstandt ghevieI tusschen de Princen van weder-zijden / waer door den intercours vanden koophandel mochte verhindert worden / sullen de Ondersaten van weder-zijden vermaent worden / van binnen ses Maenden haer goederen te transporteren / ende vrijelijck te vertrecken sonder becommernisse.

28. Gheen vande voorsz Princen sullen niet moghen arresteren ofte aenhouden in sijn havenen ofte stranden eenighe Schepen vanden anderen Prince/ om hem te dienen ter Oorloghe oft andersins / sonder consente ofte oorlof vanden anderen Prince daer sy t'huys hooren.

29. Item soo 't ghebiel / duerende desen Vrede / datter yet ghesc hiede contrarie de meyninghe ende kracht daer van/ te Lande ofte te Water/ by de voorsz Princen hun erfghenamen / vassalen / subjecten ofte gheallieerde / in desen Vrede begrepen / ofte hun subjecten yet attenterende / sal niet te min desen Vrede vast ende bundigh blijven / ende die attenteerders sullen alleene daer over ghestraft worden / ende gheen andere.

30. Dat de ghevangenen van weder-zijden/ al waren sy oock op de Galeyen verwesen/ vrij ghestelt worden ende t'huys gesonden/ betalende de kosten van die op de Galeyen niet ghesetén hebben / ende 't rantsoen soo geaccordeert hadden.

31. Het was mede gheconcludeert / dat alle civile actien ende processen die begonnen waren voor de Oorloghe/ sullen nu mogen voorts gevolcht worden/ sonder dat d'Oorloghe yet achterdeelich gheweest zy / behoudens sulcke als alreede gheconfisqueert zijn.

32. Soo eenighe actien ofte aenspraecke inde Landen van weder-zijden voorghenomen worde / van eenighe die niet subject zy / ter cause van eenighe prijsen ofte beroovinghen / sullen de selvighe weder ghesonden worden tot den Rechter van dien Prince/ teghen wiens Ondersate het Proces is aenghevanghen.

33. Item / soo de Hollanders / ofte andere vande Vereenighde Staten wilden eenighe conditien van peyse mette Eertz-Hertogen aengaen/ by middel vanden Koningh van Engelandt sullen den Eertzhertogen ende sijn Successeurs geerne aenhooren wat datter sal gheproponeert worden/ ende wenschen dat door intercessie vanden Koningh / sy wilden behoorlijcke conditien aennemen / ende sy souden dadelijck bevinden dat de authoriteyt vanden Koningh van Enghelandt veel by haer vermochte.

De 34. ende 35. Artijckelen hielen in de namen van de Princen/ Heeren/ Steden/ &c. die in 't tractaet mede zijn begrepen.

Het 36. Artijckel was / dat den Koningh van Spaengien ende Eertz-Hertoghen / ende mede den Koningh van Enghelandt den Peys besweeren / onderhouden ende publiceeren souden.

Ende alle dese Artijckelen werden vande Gecommitteerde van weder-zijden bevesticht den acht-entwintichsten Augusti.

Groot Constabel van Castilien komt in Engelandt. Dus verde de Ghedeputeerden van weder-zijden tot Londen ghetracteert hebbende / soo is daer-en-tusschen den twintichsten van Augustus in Enghelandt aenghekomen Don Joan Fernandus de Velasco / Hertoghe van Frias / Conte de Hara / Groot Constabel van Castilien ende Leon / President vanden Raedt van Italien / ende heeft de voorgaende Artijckelen gheconfirmeert (als die alle volle macht vanden Koningh van Spaengien daer toe hadde) ende daer-en-boven gheconsenteert in faveur vande Enghelsche Kooplieden / dat sy souden moghen voeren Hooghduytsche Waren in Spaengien / bevrijdt vande dertich ten hondert / soo verre de selvighe Duytsche goederen nergens en hebben betaelt aende Hollanders eenighe contributien / ende dat de selvighe in Enghelsche ende in gheen ander Schepen uyt Enghelandt / Schotlandt ende Yrlandt in Spaengien ghebrocht worden / ende dat het selfde blijcke by Register / Zeghel ende Marck vande Magistraet der plaetsen in Enghelandt / Schotlandt ofte Yrlant/ ende daer Tol betaelt hebbende / ende dat op straffe: anders souden alle Hooghduytsche Waren confiscabel zijn.

Artijckelen noopende Religie in Spaengien. Vorder noopende de Religie / soo accordeerde hy / soo by ghevalle dat d'Enghelschen / Schotten / ofte Yrssche/ 's Koninghs Ondersaten/ yet tegen Spaengien misdaen hadden/ ghesc hiedt door het maken van dit contract : sullen voor sulcx niet ondersocht noch aenghesproken worden / noch voor sulcks dat buyten Spaengien ghesc hiedt/ oock gheen reeckeninghe van gheven.

Desghelijcx soo sy in Spaengien niet wilden inde Kercke komen/ niemandt sal hun daer toe dwinghen: maer soo sy daer wilden ingaen / sullen moeten volgen de voldoeninge ende eerbiedinghe totten H. Sacramente dat daer is : ende soo sy op de straten het H. Sacrament sien komen/ sullen moeten behoorlijcke reverentie doen met ghebogen knien / ofte sullen moeten in een ander strate ingaen / omkeeren ofte in eenigh huys gaen.

Item / soo eenighe van dese Persoonen waeren schipmeesters ofte schip-maets/ ofte bewint-hebbers op schepen / die haer niet eyghentlijck toe-behoorden/ ende quamen te offenderen teghen eenige van dese Ordonnantien / dat het H. offitie van Inquisitie procedeerden tegen soodanighe / sullen eenlijck vermoghen aen te spreecken de goederen vande delinquenten/ ende ongemolesteert te laten de Schepen ende goederen die niet toekomen de voorsz delinquenten : ende 't selfde sal mede verstaen worden vande Dienaers/ Tractanten ende Facteurs.

Dese Artijckelen consenteerde ende besloot den Constabel / conform het inhouden eender propositie eertijdts voorghehouden den Koningh Philips den tweeden/ byden Ambassadeur van Enghelandt/ Sire Henry Cobham.

Vrede tusschen Spaengien / de Eertshertoghen ende Engelandt besWooren ende afgheroepen. Dese voorsz Artijckelen ende dese poincten heeft den Constabel uyt volle last mede bevesticht den tweeden Septembris in Londen Anno 1604. die welcke zijnde aldus onderteeckent vande Gedeputeerde van weder-zijden : ende den gheseyden Constabel / Don Joan de Velasco : werdt met Trompetten den Vrede uyt-gheroepen / ende besWooren byden Koningh van Enghelandt/ Schotlandt/ &c. den 29. Augusti nieuwe stijl/ Anno 1604. in Londen.

Ambassadeurs van weder-zijden gesonden. In Nederlandt wert byde Eertz-Hertoghen desen Vrede oock met groote triumphe afgeroepen / op hope van eenen generalen Vrede/ ende hebben gheordonneert eenen Ambassadeur residerende in Enghelandt/ te houden in 't Hof vanden Koningh : daer toe dat ghenoemt werde/ de Heer Conradus Schets/ Baron van Hoboken ende Ingene.

Byden Koningh van Enghelandt wert ghenoemt den Ridder Thomas Edmont / om byde Eertz-hertogen te resideren voor Ambassadeur / en in Spaengien den Ridder Charles Cornualles/ die daer heenen trock metten Admirael van Enghelandt in 't naeste Jaer / om den Koningh van Spaengien te sien den Vrede bevestighen : Als mede in Nederlandt toogh den Grave van Hertfort / als wy sullen verhalen in 't naeste Boeck.

Inde Vereenighde Landen hadde den Koningh nu een tijdt langh / door synen Agent ghehouden den Hr. Rudolf Winwoode / een wel ghequalificeert persoon/ residerende in 's Graven-Haghe/ presenterende den Koningh inden Raedt van Staten aldaer / volgende de leste besloten Artijckelen.

De Vereenighde Nederlanden gheven haer Agenten/ de tijttel van Ambassadeurs. Hier over hebben mede de Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden haren Agent in Enghelandt / den Ridder Noel de Caron / Heere van Schoonewalle / by haer in Hollandt ontboden / om hun te verwittighen den staet van Enghelandt nae de Vrede met Spaengien ghemaeckt / ende hoemen die Peys in practijcke begonde te stellen ende te gebruycken : dien de Coningh mede gaf sijn Brieven

1604.

den selven Heere loffelijck recommanderende/ met eenige Instructien/ inhoudende mede hoe men te handelen hadde over 't achterstel der Landen met die Kroone/ daer over den Koningh versocht hadde dat hem Gesanten mochten toe gesonden wordē/ om effen te stellen (alsose namaels daer over verdroegen.)

Ambassadeur van Spaengien scheldt de Nederlanden voor den Koningh in Engelandt.

De Staten van als volkomelijck bericht/ hebben sy den voorsz Heere van Schoonewalle weder nae Engelandt ghesonden/ ende hem den Tytel als haren Ambassadeur ghegheven/ om te worden voor sulcx alomme aengesien/ dat vele in Enghelandt ende elders vreemt dochte: dies den Spaenschen Ambassadeur terstont aenden Koningh van Engelandt syn klachte dede/ protesterende sijnen Meester groote kleynicheyt/ contrarie die vrientschap geschiede: versoeckende dat hem alle accesse te Hove in die qualiteyt mochte gheweygert worden/ als gesonden van sodanige/ die verraderlijcken haren Heere afghegaen waren/ met diergelijcke veel bittere woorden meer.

Antwoorde des Koninckx van Enghelandt.

De Koningh antwoorde/ dat hy van sulcx noch niet geinformeert was/ ende als hy oock also geinformeert ware/ soude hy hem dan antwoorden met redene ende in eeren. Daer nae de Koningh merckende dat sulcx nu te weder seggen/ soude mogen strecken tot verminderinghe van goede correspondentie die hy mette Staten hadde/ dede door syn Raets-heeren den Ambassadeur van Spaengien aen-segghen/ hoe dat Syne Majesteyt vande Staten Resolutien niet en hadde gheweten/ maer dochte goet hem te laten weten dat hy by syn tractaet van Peyse besproken hadde/ alle neutraliteyt mette Vereenighde Landen/ segghende/ ghelijck hy gheen Autheur en was van haer affonderinghe van Spaengien/ soo en wilde hy mede niet breken de verbondtenissen daer hy syn Koninghrijcken in bondt: oock en betaemdet hem niet te censureren de fauten der Staten/ soo daer eenighe waren/ noch die niet te verantwoorden: ende soo bewesen hem vorder/ dat Syne Majesteyt gheensins ghehouden was/ by syn Tractaet audientie te weygheren eenighe van hare Dienaers/ in wat qualiteyt ofte manieren sy hun noemen wilden/ maer liet dat tot hun wel-bevallen: de Koningh soude hem tot hemwaert draghen ende houden als hy plach: dan soo de Koningh daer in volghde het exempel van ander Princen/ die hun soo wijs hielden als hy ware/ om niet te doen dat niet betaemde de onderlinghe vriendtschappe/ en ware gheen wonder/ die alreede haer Dienaers hadden ontfanghen by name van Ambassadeurs/ ende de hare tot hun ghesonden in ghelijcke qualiteyt/ ende alsoo hielt hem den Spaenschen Ambassadeur gherust.

Eynde des Vijf-en-twintichste Boecks.

Het Ses-en-twintichste Boeck.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Ses-en-twintichste Boeck.

E Koningh van Vranckrijck schickt sijn Rijck ende sijn successie. Herstelt de Jesuijten op sekere conditien: De Pyramide teecken van haer banninge/ wert afgebroken. De Turck Machomet sterft/ sijn Sone Achmat belegert Strigonium te vergeefs. Keysers krijghs-volck in Hongarijen muytineert ende tyranniseert/ geeft oorsake van Rebellien: Dies Stephanus Botschay wordt Vorst in Transilvanien. Graef Enno van Embden twist noch mette Stadt/ sijn Broeder trout sijn Dochter/ ende wort Grave van Ritbergen/ ende Roomisch Catholijck. Overvalt die van Paderborn/ van wegen des Bisschops/ doodende den Borgemeester. D'Oorloge tusschen de twee Bisschoppen van Straesborgh/ wort gheslist. De Grave Pieter Ernst van Mansfelt sterft/ sijn leven wort verhaelt. De Koningh van Engelandt neemt Tijtel van groot Britannien: versoeckt d'Engelsche schepen voorby Vlissingen de Schelde op na Antwerpen te varen. Placaet in Spaengien/ verbiedende den Hollanders ende Zeelanders daer te varen/ al wilden sy betalen dertich per cento. Vergaderinge vande Staten Generael byde Eertzhertogen afgeslagen. Gheldt-vlote uyt West-Indien in Spaengien aenghekomen. Voorgeslagen lasten eñ staet vande Oorloge inde Vereenighde Landen/ ende gereetschappe totte krijgh van weder-zijdē. In Hongarijen Rebellie/ mits dwang van Conscientie/ breken van Privilegien/ eñ regeringe van vreemde. Tot Vrede in Nederlandt wordē driederhande voorslagen verhaelt. 't Versoeck des Keysers ende Rijcks Ghesanten om Pays/ wordt byde Vereenighde Landen schriftelijck beantwoort. Der Portugesen Caracque Sinta Catharina in Indien genomen/ wort verhaelt: By Heemskerck in Hollandt gebrocht/ daer van het beste goedt in een ander Schip geladen/ miraculeuselijck in Hollandt geraeckte. Wt Oost-Indien komen noch twee Schepen in Zeelant/ die te Zeylon hadden gehandelt/ daer dat Sebalt de Weert vanden Koningh doorsteken werdt. In Spaengien wort een Placaet gepubliceert/ verbiedende alle traffijcque op de Custen van Portugael.

1604. tugael. Spaengien / Enghelandt ende Nederlandt / senden onderlinghe upt residerende Ambassadeurs. De Grave van Nothimgam/Admirael van Enghelandt / vaert nae Spaengien/om daer den Vrede te sien bevestighen / daer hy siet Doopen den 29. May/den Prince van Spaengien / ghenoemt Philippus Dominicus Victor. Desghelijcx wordt nae Brussel ghesonden de Grave van Hertfort / om de Eertz-hertoghen te sien den Vrede besweeren met grooten state / den Edeldom daer present wordt verhaeldt. Staet ende stant der Rijck-stadt Aken wordt beschreven. Prince Mauritz mist sijnen aenslagh op Antwerpen / dan neemt Woude. Paus Clement d'achtste sterft / nae hem Leo den elfsten / ende Paulus den vijfden succedeert. De Vereenighde Nederlanden wapenen hun ter Zee/slaen Piedro Sarmiento krijghs-volck voor Doveren. Paulus van Kaerden keert in Hollandt met eenighen buyt. In Vranckrijck wordt verraedt op Marsilien ontdeckt/door Spaensche practijcken:daer over een discours tusschen de Koningh ende den Spaenschen Ambassadeur verhaeldt worden. Margareta de Valoys komt in Vranckrijck te Hove. Historie ende succes van drie Groot-Vorsten in Moscovien wordt verhaeldt. 1604.

Dit alles is gheschiedt inde Jaren 1604. ende 1605. onder de Regeringe vande Eertz-Hertoghen ende den Veldt-oversten Spinola in ghehoorsame Landen / ende Prince Mauritz onder de Staten der Vereenighde Landen.

IN den voorgaenden boeck hebben wy het innemen van Sluys by Prince Mauritz/ ende het eynde des langen beleghs van Oostende byde Eertz Hertoghen verteldt/ ende vrede tusschen Spaengiẽ/de Eertz-hertogen eñ Enghelandt gemaeckt : wy sullen nu vande gheburen gheschiedenissen verhalen/ dit Jaer gheschiet/ om de Historien beter te verstaen.

De Koning van Vranckrijck stelt order in sijn Domeynen.

In Vranckrijck heeft den Koningh Hendrick den Vierden / den staet van sijn Rijcks inkomsten ghemaeckt / ende reeckeninghen ende ordonnantien daer over oversien / door de kloecke behendicheydt vanden Heer Maximiliaen de Bethune / Marquis de Rhosny / &c. synen Tresorier / ende werdt bevonden een seer rijck ende machtich Koningh te wesen/ sijn Voorsaten passerende : Dede daer van volle instructie gheven sijn Koninginne/ om wel geinformeert/ te mogen nae sijn doodt sijnen Sone den Dolphijn voorstaen/ die ghebooren was Anno 1601. den 27. Septembris te Fontainebleau / ende op dat sy met advijs van het Parlement van Parijs soude moghen het Koninghrijck regeeren tot des Dolphijns behoorlijcken ouderdom : aende welcke ende aen alle de Raedts-heeren hy haer gherecommandeert heeft, belastende haer van alle saken te instrueren/ ende inden Raedt te gaen nae haer believen : Sy hadde den Koningh mede een Dochter gebaert/den 22. Novembris 1602.

Authoriseert de Koninginne tot regeeringe naer sijn doodt.

Madame d'Entrague byslape des Koninghs.

Daer groeyden in Vranckrijck veel jalousien ende twisten / tusschen de Koninginne ende de Marquise van Verneuil/'s Koninghs Byslape/zijnde de Dochter vanden Heere van Entrages / ende Suster van 's Moeders zijde vanden Bastaert van Vranckrijck/ Sone van Karel de negenste/ ghenoemt Conte d'Auvergne.

Stilt alle questien.

Dese Marquise hadde te vooren den Koning eenen Sone gebaert/eñ scheen dien te willen voor stellen den Dolphijn/ pretenderende eenige conditionale beloften vanden Koningh/ haer te trouwen soo sy eenen Sone baerde. Hier over wert harẽ Vader Monsieur d'Entrages / ende sy / met haren Broeder voorsz inde ghevanckenisse ghestelt/maer werden namaels wederom los ghelaten/ende in ghenaden ontfanghen.

Herstelt de Jesuyten in Vranckrijck.

De Koningh siende ende vreesende dat sulcke saken sijne Kinderen ende Rijcke mochten oorsaecke van tweedracht gheven nae sijn doodt / heeft ghesocht alle occasien te weeren ende voor te komen/ende onder andere heeft goedt gedocht / de Jesuyten in Vranckrijck weder te laten in komen / die langhe by alle middelen sulcks ghesoliciteert hadden / hoe wel 't selfde seer teghen den sin was van 't Parlement van Parijs / ende andere geleerde Politijcken / daer over veel gedruckte Remonstrantien aenden Koningh in druck uyt quamen. 't Schijnt de Koningh by haer hoope gegeven was / dat sy souden verwerven byden Paus / eenighe verkoopinghe van Gheestelijcke goederen tot 's Koninghs behoef / andere meynen niet dan eenlijck de vreese van sijnen staet/ leven/ ende van tweedracht onder sijne kinderen / merckende de authoriteyt vandẽ factie der Jesuijten byden volcke/ de welcke bleeck by een accident dat tot Parijs ghebeurde Anno 1603. den 13. Novembris / dat den Pater Cotton Jesuijt/ die soliciteerde haer wederkompste / 's avondts rijdende nae huys in een Koetse/ van eenen Laquay dien de Coetse wat te nae ghereden hadde / scheldende den Coetsier / d'welcke van achter door de Coetse sijn rappier stack uyt spijte door 't leer / ende gheraeckte den hals vanden Pater Cotton tot aen 't been / seer sorgelijck hem quetsende/ ende desen Laquay daer van loopende / ghebeurde daer groote beroerte alle de Stadt over / elck een meynende dat die vande Religie / ende vyanden vande Jesuijten dat mosten gedaen hebben : Den Koning liet hem voor staen dat die vande Sorbona ofte haer Scholieren het selve ghedaen hadden : maer de meeste apparentie was/ dat de Hoofsche Lakayen d'oorsaecke daer van waren / als dier rechts te vooren eenighe wel dapper hadden ghegheesselt gheweest/ om dat sy desen Pater Cotton schimpelijck nae gheroepen hadden. Den Koningh ende 't gheheel Hof hier over seer ontstelt / deden hem met groote sorghvuldicheydt ghenesen / ende was in acht daghen weder wel / ende deden met grooten ernst den misdader soecken/die noyt ghevonden werdt/ hoe wel groot gheldt daer op ghestelt was.

Den Jesuijt Pater Cotton wordt tot Parijs gequetst.

Artijckelen waer op de Jesuijten herstelt zijn in Vranckrijck.

Dit accident ende ander saecken hebben den Koningh beweecht / door intercessie mede vanden Paus/ de Koninginne / ende eenighe groote Meesters in Vranckrijck/dat sy mochten wederkeeren in Vranckrijck / in verscheyden plaetsen : hy selve gaf haer een van sijn eygen Huysen/tot La Flesche in Anjou.

Dese wederkomste werdt hun vergundt ontrent September Anno 1603. maer werdt eerst ghepubli-

ceert

ceert in 't beginsel van dit Jaer 1604. ende dat op dese volgende conditien ende limitatien.

1. Dat sy gheen Collegien oprechten mochten dan op de ghenoemde plaetsen / sonder expres oorlof des Koninghs / op straffe van te vervallen van alle tegenwoordige gratie.

2. Dat sy alle moeten zijn naturele gheboren Fransoysen.

3. Dat sy altijt eenen bequamen geboren Fransoys van onder haer sullen in 't Hof by den Coningh hebben om te predicken / ende geauthoriseert om redenen ende reeckeningen van hun saken te geven.

4. Dat sy alle aen-ghenomen ofte aen-genomen te worden / sullen den Coningh Eedt doen / van niet te doen ofte voor te nemen teghen zijnen dienst / ofte ghemeynen vrede ende welvaert / die 't selfde weygheren / niet toegelaten te worden / maer ghebannen te blyven ende zijn.

5. Dat voortaen alle die vande Societeyt / soo wel die maer vande simpele soorte / belofte ende professie zijn / als andere / niet en sullen soecken te verkryghen in sijn Koninghrijck eenige onroerlijcke erfgoederen / t'zy die koopende ofte by gifte / ofte andersints sonder sijn consent: noch mede en sullen die vande Societeyt aennemen / noch ontfanghen eenighe erffelijcke successie / t'zy directe ofte collaterale / niet meer dan andere Religieusen: Maer soo sy met verlof uytten Clooster scheyden vande Societeyt / sullen dan weder moghen in haer erfgoederen komen / als sy te vooren mochten.

6. Die vande Societeyt en sullen niet mogen nemē ofte ontfanghen eenighe onroerlijcke goederen / van die / die voortaen inde Collegien souden moghen komen / maer sullen blijven hunnen erven / ofte dien die sy sullen vergunt hebben ofte gedisposeert eer sy daer in treden.

7. Sullen mede alle die vande Societeyt onderworpen zijn / in als ende over al de wetten van 't Koninghrijck / Justiciabel onder sijn Officieren in alle saecken / ghelyck als andere Gheestelijcke ende Religieuse / subject zijn.

8. En sullen mede die van 't voorschreven geselschap ofte Societeyt niet moghen yet voornemen ofte doen / t'zy int Gheestelijck ofte Weerlijck / tot naedeel van de Bisschoppen / Capittelen / Prochien ende Universiteyten van 't Koninghrijck / noch van ander Religieusen / maer hun conformeren nae de ghemeene Rechten.

9. Sullen mede niet moghen predicken / administreren de Heylighe Sacramenten / noch selve niet de Biechte aen andere persoonen / dan aen hare Societeyt / ten ware door toelatinghe der Bisschoppen / Diocesen / ofte der Parlementen / daer sy by dit Edict inghevoert worden / te weten / tot Tholouse / Bordeaux ende Dijon / sonder dat de selvighe toelatinghe begrijpe het Parlement van Parijs / maer alleen de Stadt van Lyon ende La Flessche / alwaer hun is toeghelaten te resideren ende exerceren hunne Godsdiensten / ghelijck in ander plaetsen / die hun gheaccordeert zijn.

10. Ende op dat die van de Societeyt / nu wederstelt / mochten hebben middelen tot hun onderhout ende leven in hun Collegien ende residentien / soo vergunde hun den Coningh ende laet hun toe te moghen ghenieten hare renten ende fondatien / teghenwoordighe ende voorledene / ende inghevalle die waren aenghetast gheweest / dat volkomen hantlichtinghe hun sal gedaen werden.

Met dese conditien ende restrictien heeft den Coningh ghedocht dat sy ghenoech souden ghebreydelt wesen / niet veel boven andere te konnen voornemen.

Pyramide ter memorie der Jesuyten banninge wort afgebroken.

Aldus zijn de Jesuyten wederomme met conditien in Vranckrijck herstelt / met opspraecke van vele. Wederomme inghekomen zijnde / hebben niet nae ghelaten van by den Coningh ernstelijcken te Soliciteren / dat de Pyramide mochte afghebroocken worden / een fray Marberen ghebouw' seer magnifijck / met een Cruys daer op / voor 't Palleys / daer het huys van Johan Chastel ghestaen hadde / die den Coningh na de keele ghesteken hadde / ende daer kostelijck ghebout was ter ghedachtenisse vande versoeninghe der Stadt Parys / wiens Borgher hy was gheweest / op de vier zyden met gulden Letteren ghescheven staende het Feyt ende de Sententie / mette executie ghevolght / over den selven Johan Chastel / mede de uytbanninghe vande Jesuyten / wiens scholier ende Discipel desen Chastel gheweest was / ende gheleert wil te moghen gheexcommuniceerde Princen dooden / &c. alsoo wy inde voorgaende Boecken geschreven hebben.

Ten lesten hebben sy den Coningh daer toe ghebrocht / dat Anno 1605. dese Pyramide soude afghebroken worden / als die nu thien Jaer ghestaen hadde / als een teecken van schande ende infamie van een gheheele Societeyt / daer maer weynighe in mochten schuldigh wesen. Dit gheschiede niet sonder groote opspraecke van die van den Parlemente ende andere Politicque / daer veel Boecxkens voor ende tegen ghescheven werden / als onder andere dese veersken s.

Ghedicht teghen de Jesuyten.

Sire, si Cotton veult oster à l'advenir
Le crime de Chastel, du tort le souvenir,
Rasant la Pyramide, & l'Arrest qui la touche,
Qu'il vous remette donc, vostre dent en la Bouche.

Dat is:

O Coningh / so Cotton wilt datmen heel vergeet
Chastels verradery? midts datmen nu te gronde
Die Pyramide treckt / en t'vonnis overtreet:
Dat hy u dan herstell' den tant in uwen monde.

Spraecke van Ignatium de Loyola Generael van de Jesuyten te Canoniseren.

Men heeft alomme in Princen Hoven mede op dit pas weder veel ghesproken van haren op-stelder Ignatius de Loyola te Canoniseren / en hadden nu hoope dat den Coningh van Vranckrijck dat soude vorderen / als een acte seer verdienstelijck / weert de afkoemste des Coninghs sint Loys / daer desen Coning meer oorsaecke toe hadde / om dat hy een gheboren Navarroys ware.

Den Turck Machomet den derden gestorven / ende zijn sone Achmat in sijn plaetse.

Tot Constantinopelen was ghestorven in den Winter 1603. den Turck Machomet den derden / soo het scheen van der Peste / een groot Vorst / maer seer overghegeven tot zijn wellust / daer by hy een Lichaem so vet ende dick creech als een tonne / waer door onder de zijne sijn authoriteyt seer verminderde / latende hem veel Gouverneren by sijn Moeder de Soltana / waer door Rebellijen op stonden / onder andere eenen Scrivano ofte Secretaris in Asien / die hem veel wercks gaf / die hy ten lesten moeste te wille sijn / ende hem een goet Gouvernement in Bosnia geven. De Janitsaren ende Spahy muytineerden mede tot Constantinopelen / ende en konden niet gestilt worden / voor de Soltanas Moeder van het Gouvernement afghestelt ware / ende dat sy sagen de hoofden afgheslaghen van twee Cappaga. Daer na wraecke soeckende / viel hy in jalousie dat de Soltana / sijn Huysvrouwe / hem wilde vergheven / ende haren Sone / die den oudtsten was / Keyser ofte Heere maecken / waeromme hy die beyde dede vanghen ende sijnen Sone verworgen in 't ghesichte vande Moeder / ende die dede hy daer naer verdrincken / met noch vijfthien ofte meer van haer Dienaers: stervende liet hy noch twee Sonen achter / den outsten ontrent veerthien ofte vijfthien Jaren oudt / Achmat ghenoemt / dese trat inde regeringhe / latende te leven sijnen Jonghsten Broeder / tot dat hy Sonen ghewan / om het gheslachte van Ottoman niet te laten uytsterven: Ende dese Achmat toont hem kloeck / ende heeft ten eersten Jare eenen Sone ghekreghen / ende sints noch meer by verscheyden Vrouwen / waer door het ten lesten ghebeurde Anno 1605. alsoo hy een siechte kreegh vande kleyne pocken / ende dat eenige te seer d'ooge op sijnen Broeder begonden te slaen / dat hy dien dede worgen / om geen oorsaecken van beroerten te geven.

Machomet laet zijn vrou ende sone dooden.

Achmat doot zijnen Broeder.

Den voorschreven Turck Machomet hadde voor sijn doodt ghesocht eenen lijdelycken Vrede metten Keyser / soo om sijn wellust / als om de Oorloghe die hem den Persiaen aen dede / die veel Victorien teghen sijn Velt-overste ende Basschaes verkreegh: Want alsoo de Christenen Pest hadden ghenomen ende hielden / hoopende Buda te dwinghen / namen sy mede Hattuan / om Pest t'allen tyden beter te

1604. victalieren. Hieromme heeft den Basscha van Buda ghesocht / ende ten lesten ghehandelt metten Heere van Altheym/van 's Keysers weghen/ van Bestandt ofte Vrede / schrijvende vande groote goede ghenegentheydt die den nieuwen Turck totten Vrede hadde/ dat welcke den Turck Achmat selve liet weten door eenen ghevanghen Edelman die hy los liete: sy quamen tot eenighe conditien / den Turck eyschte den ouden Jaerlijckschen tribuyt ofte pencioen / dat den Keyser een Ghesante in des Turcks Hof ofte Poorte houden soude / ende datmen hem Transilvania ende Walachia gheven soude / daer teghen boden sy aen (soo den Keyser 't selfde versochte) Canissa / dan Agria konden sy niet weder gheven / ten ware met wapen ghedwonghen : sy boden mede aen libere commercie/dat is : vrije traffique door de Christenen alle sijne Landen door.

Den Turck soeckt Vrede metten Keyser.

De Keysersche Ghesanten eyschten Agria ende Canissa / ende noopende Transilvania meynden sy te behouden/ zijnde daer aen ghekomen by transpoort ende conqueste : van Walachia souden sy moghen vorder handelen / ende soo souden partijen moghen houden dat sy hadden.

Persiaensche Ghesants aenbiedinghe aenden Keyser.

Dit de Turcken niet aenstaende/ scheyden om rappoort te doene. Dan dē Keyser verhoopte meer voordeel byde Oorloge/ want sijnē Velt-oversten Georgio Basta/nu gantsch Transilvanien geconquesteert ende overwonnen hadde. Den Persiaen hadde hem/oock mede den Paus/verscheyden Ambassadeuren ghesonden / onder andere eenen Enghelschen Ridder Sire Antoni Churley / die den Keyser ende Christenrijck een ghedurighe verbontenisse aenboot/ mede geldt te leenen / ende niet te rusten voor de Ottomansche Regeeringhe gheheel t'onder ghebracht waren / ende die hadde nu Babylonien den Turck afghenomen / oock soo werdt den Turck ghedwonghen het belegh voor Graen ofte Strigonium op te breecken/ dat wel ghedefendeert werde/daer den voorsz Heer van Altheym/ de Heer Ferdinand Colonits / Graef Frederick van Hohenlo ende andere/groot devoir toe gedaen haddē. In Februario was den Heer Sigismundus Battorus byden Keyser tot Praga gheweest/ dien hy eenigh contentement dede / ofte te vreden stelde/ ende by hem met eenige behendige middelen behielt.

Den Turck breeckt sijn belegh voor Strigonium oppe.

's Keysers Krijghsvolck in Hongarijē muytineert ende tyranniseert.

Maer alsoo voorspoet verheft / soo hebben 's Keysers Krijghs-volck in Hongarijen alomme grooten moet-wil ende tyrannije ghebruyckt / ende daer zijn groote muyterijen / by ghebreck van betalinghe ghevallen : mede hebben sy de Ghereformeerde Religie willen vervolghen ende dempen / die daer van oudts her / onder voorgaende Princen hadde ghebruyckt gheweest/ ende alsoo daer door de langhdurige Oorloghe het Landt onghebout lagh / ende seer verarmt was/soo is daer een soo grooten Generalen hongers noodt opghestaen / dat omtrent Colloswar ofte Clausenborgh 't volck op de straten eñ veldē doot van honger zijn gevallen/ soo dat daer op Paesch-avondt/ het Peert van 's Keysers Ghesante / Heer Niclaes van Hooghous / zijnde van eenigh accident doodt op de strate gevallen/ dat selfde van 't gemeyn volck presentelijck in stucken ghesneden eñ opgegeten werdt / Jae daer werdt verhaelt dat d'een mensche den anderen at : by Hermanstadt heeft een Moeder ses van haer kinderen ghegheten / ende ter contrarie hadden twee kinderen haer Moeder opgegeten : by Bewa waren de op-ghehanghen Dieven ende Misdaders vande Galgen getrocken ende op ghegheten: het arm volck at niet dan groene kruyden ende bladeren.

Groote gruwelijckē honghers noodt in Hongaryen.

Hier en boven heeft op des Landtsdachs vergaderinge tot Bewa besloten / datmen den Edeldom van Transilvanien ofte Sevenberghen / als die alle lijf ende goet verbeurt hadden / soude ghenadelijck het leven gheschoncken worden / mette drie vierendeelen van haer erff-goederen / soo dat sy het een vierendeel afkoopen souden / ende daer toe ghereet geldt vinden: Vande roerlijcke goederen / van die inde beroerten doot ghebleven waren / ende byden Keyser gheconfisqueert / souden soo blijven. Vorder souden sy moeten het thiende van haer Wijnen ende vruchten den Keyser gheven: Daer en soude gheen exercitie ghedult worden / dan Roomsche Catholijcke. De Steden Croonstadt ende Clausenborgh / soude d'een tachtentich duysent Daelders/ ende d'ander twintich duysent op tellen/ binnen drie weken / ende diergelijcke ordonnantien meer. 1604.

Vorder de wreetheden daer ghebruyckt / mach den begeerighen Leser vinden ende sien in een declaratie in verscheyden talen gedruckt/ uytgegeven byde Staten van Hongarien/ van Transilvanien/ Siculen/ &c. die welcke groote ghemeynschappe ende conformiteyt hebben byde eerste troublen van Nederlandt.

Wreetheden eñ moetwil gebruyckt in Hongarien/ also gedruckt te lesen is byde Keysersche.

Hier over ist gebeurt/ dat den Heer Joan Jacomo Barbiam/Grave van Belgiojosa/Stadthouder van Georgie Basta / in Cassovia / Hooftstadt van Over-Hongarien / by toedoen ende aensetten van Jesuyten ende Roomsche Catholijcke Bisschoppen van daer omtrent / belaste aldaer de Ghereformeerde Religie af te schaffen / die sy aldaer van over veel Jaren ghebruyckt hadden. Dat volck daer omtrent is van over ettelijcke hondert Jaren van Nederlandtsche Saxen herkomen / ende ghenoech noch Nederlandts spreken. Om tot dit sijn voornemen te komen/ heeft Belgiojosa drie Compagnien Peerden doen in wapenen komen / met het Hooghduytsch Garnisoen der Stadt / alarm makende besette hy de Poorten ende straten / ende bracht het ghaladen Gheschut voor de groote Kercke / belastende des Stadts Oversten de Kercke hem te openen / ende daer de Catholijcksche Roomsche Religie in te brenghen / op straffe van alle gheplondert te worden / dat welcke hy belaste de Borgerije met een open gebodt te ghehoorsamen/ende niet te mogen in huysen Doopen/ Predicken noch Nachtmael houden : ende soo daer nae een Borgher George Saba een Hongers Predicant hadde laten predicken in sijn huys/ werdt hem door een straffe opgheleydt te betalen thien duysent Daelders / dit maeckte eenen grooten schrick onder 't volck / ende dede vele vluchtē. Ende vorder alsoo het Landt-volck weder tot Lantbouwinge qualijck te brengen was. Den ghemuytineerden Crijghsman het den Landtman al af teerende/dede Basta drie vande outste Edelen/die hy suspecteerde hier van d'oorsake te wesen/ ende nieuwe Rebellie aen te vanghen/ vanghen/ ende levende tusschen oude mueren metselen/in een vervallen Clooster/ ende soo van honger sterven/tot schrick van andere: alsoose daer na vande vrienden werden gevonden ende begraven / ende heeft diergelijcke moetwille meer gebruyct/ selve over de doode graven der Edelen.

Belgiojosa brenght Roomsche Catholijcke Religie in Cassovia.

Pest byde Keysersche verlaten.

Hier toe ist ghebeurt dat 's Keysers volck in Pest metten Oversten Jaghen-ruyter / uyt vreese vande Turcken overvallen te worden / die vestinghe verlaten hebben / ende zijn daer uyt getrocken met vijf vendelen Voet-volcks/ende ses Venden Peerden/ soo dat Pest ligghende teghen over Buda / van dien Basscha ingenomen werdt.

Beginselen vande rebellie in Hongarien.

Belgiojosa die van Cassovien (als boven ghesepdt is) overvallen hebbende/ist gebeurt dat die Borgerye/ als hy uyt de Stadt was met een deel Garnisoens ghetrocken/ hun selven Meester van haer Stadt hebben gemaeckt/ende gesocht haer selven te beschermen: als Basta ende Belgiojosa die sijn Huysvrouwe daer binnen hadde/die meynden weder te beleggen met onbetaelt Krijghs-volck.

Aldus aller nootdruft ghebreck / ghebeurde dat Belgiojosa sochte een somme gheldts van een vande grootste Heeren in 't Landt / Stephanus Botschkay ghenoemt / af te leenen / ende soo hem dat gheweyghert werdt / heeft hy twee van sijn Casteelen belast te plonderen/ofte hem dat begheerde gelt te brenghen. Desen Heere Botschkay zijnde een vande machtichste ende voor-nemende Heeren/ende van 't maechschap ofte Suster sone van Sigismundus Battori/ werdt in dese quade Regeringhe / van 's Keysers volck uyt noodt vanden Edeldom opghewoorpen voor haer Overste/ dien het ghemeene volck/namelijck die vande ghereformeerde Religie toevielen/ ende maeckten hem haer hooft in open Rebellie : Dies Botschkay dede onder het Krijghs-volck van Belgiojosa uytstropen / dat die hem dienen wilde ende 't Vaderlant/ hy soude die vier daelders ter maent geven/ ende al wat sy roofden van sijn wederpartije / soude goeden buyt wesen : waer over korts vijf ofte ses duysent Heyducken

Stephanus Botschkay wordt door een Vorst in Transilvanien opghewoorpen.

Heyducken

1604.

Heyducken (dat is t'Landts Kryghs-volck) den Belgiojosa af-vielen / ende hem toe: dies sy terstondt s'Keysers Kryghs-volc alomme op 't lijf vielen sloegen/ende meer afval veroorsaeckten. Belgiojosa ghevlucht op een Casteel werdt beleghert / ende sy souden hem in handen ghekregen hebben / hadden sy niet gevreest dat Basta / Cassovia mochte genomen hebben/ welcke Stadt haer ghegheven heeft inde handen van Botschkap / ende hebben met hem ende andere Steden ghetracteert: mede metten Turck ende Tartar om assistentie van gheldt ende volck / op dat sy haer mochten bevrijden van 't Huys van Oostenrijck / daer sy hulpe van verkregen hebben/op seecker conditien: ende souden vry van alle tribuyt zijn voor thien Jaren. Ec.

Botskay handelt met den Turck.

Hier op is het Krijghs-volck Heyducken haer alomme meer toeghevallen: oock veel Steden ende Sterckten allenskens ghewonnen: veel rencontren hebbense gehadt met Basta ende s'Keysers Kryghsvolck, ten winne ende ten verliese: veel Landtsdagen ghehouden / daer teghen en heeft niet gheholpen veel schoone aenbiedinghen van s'Keysers weghen door Basta / ende ander Overste als den Grave Georgius Frederick van Hohenloo / Colonits ende andere.

Het onbetaelt Kryghsvolck valt den Basta af aen den Botschkay.

Maer Botschkap is allenskens meester van gheheel Transilvanien ofte Sevenberghen gheworden/ ende een deel van Hongheren: heeft syn Ghesanten in Polen ende Duytslandt uytghesonden / ende zijnen hooghen noot alomme schriftelyck ontschuldicht/ als dat sy niet anders sochten / dan dat hun mochten onderhouden worden sulcke Privilegien / als haer ghegheven waren Anno 1222. van haren Koningh Andreas den tweeden / Koningh van Jerusalem: ende sints by alle Koninghen hun beswooren voor haer Crooninghen / met expresse dese woorden: Soo wy ofte yemandt van onse naekomelinghen teghen de geschreven Privilegien deden, gaf sijn onderdanen oorlof, hem te wederstaen, ende souden daeromme tot geenen dagen mogen veracht, mis-sproken, ofte voor verraders ofte rebellen ghescholden worden, met diergelycke meer.

Die van Hongarien ende Transilvanien willen haer oude Privilegië onderhouden hebben.

Hier over voerden sy daer dapper Oorloghe / versloeghen al omme het Hoogh-duyts Kryghs-volck ende wilden van ingheborene gheregeert wesen / nae haer Wetten ende Privilegien / ende dat haren Koningh ofte Keyser eens Jaerlijcx ten minsten soude verschijnen in haer Staetse vergaderingen / Ec. ende sy protesteerden den Keyser als Koningh van Hongarien ghetrou te willen blijven / soose vryheyt van Gereformeerde Religie/ als zy tot noch toe gebruyckt hadden / mochten genieten. Van desen niet teghenstaende is den Botschkap tot Praga met 13. Trompetten ende vier Herauten voor rebel / schelm ende verrader uytgheroepen: waer mede den Keyser alle zijne erflanden in groot peryckel stelde.

Botschkap woordt een rebel ende schelm verkondicht.

Desen Botschkap met synen aenhanck/ hoe wel sy werden alomme rebellen genoemt/ ende byde Keyserschè also ghetracteert / nochtans hy schreef hem Stephanus Botschkap van Kismarta / byder gratien Gods Prince van Transilvanien / Heere van Opperhongarien / Grave van Zicleren/ Ec. ende heeft Daelders ende geldt alsoo doen slaen eñ munten/ ende in die qualiteyt metten Turck ghehandelt / als verkooren Heere na s'Lants rechten. De Turck heeft hem gesonden de goude Croone / die eertyts des Koninghs Uladislaus van Hongarien gheweest was/ ende by sijn Voorsaten Turcken tot Buda ghebonden ende gewonnen.

In Styria ofte Stiermercht heeft den Eertzhertogh Ferdinandus mede van zijn ondersaten geen behoorlijcke gehoorsaemheyt ghenooten/ meest midts den dwanck van Religie Catholijcke Roomsche / die daer gevordert werdt in ongelegene tijden: daer door der onderdanen vele/ meer totten Turck dan tot haer eyghen Prince gheneycht waren / om dat sy beter beschermt / ende met een seecker tribuyt haer vryheydt konden gebruycken.

In Styria is quade gehoorsaemheyt aenden Eertz hertogh Ferdinand.

Dese rebellien/ oploopen/ mutinerien/ door quader regeringe/ heeft in Hongarien/ Oostenrijc/ Mherhern Slesien eñ Styria blijven dueren / t'geheel Jaer volgende 1605. eñ 1606. als wy sullen mogen verhalen.

Wy hebben vooren verhaelt hoe dat Graef Enno van Embden / niet die stadt Emden noch niet volkomelyck in accoort waren: maer datter noch alderley achterdencken was ghebleven ende dat vermeerderde seer / om dat synen broeder Graef Jan / troude syn eyghen dochter / hoe wel het schynt teghen Graef Ennos wille / om dat hy t'selfde niet konde beletten/ soo dat woort geexcuseert: Graef Johan behylighde met die outste Dochter t'Graefschap Rietberch / blyvende daer teghen haer ander heerlyckheden / Esens/ Stedesdorp ende Witmont in haer Vaders handen/ van haer Moeders weghen haer met haer Suster aen verstorven: over welck houwelyck desen Graef Johan van Embden/ dispensatie vanden Paus ghekreghen heeft / door den Jesuyt Leonardus Rubenus / Abt vanden Abdinchof / op dat hy soude de Roomsche Catholycke Religie vorderen tot welcken eynde hy eenighe Jesuyten daer in het Landt ghebrocht heeft (als Pater Jacobus) die daer Misse ghedaen hebben / dat in veel jaren te vooren daer niet ghesien was, ende heeft voorts dadelyck de Catholycken voorgestaen.

De saecken van Embdē staen noch ten achterdencken.

Om dit te kloecker te bewijsen / heeft desen Jan van Embden / Grave van Rietborgh / hem laten in dienste ghebruycken van den Bisschop van Paderborn / Heer Dierick van Furstenbergh / ende heeft Ruyteren ende knechten aenghenomen/ als uyt Keyserlycke bestellinge om in Hongarien te ghebruycken: dan was om die Anzeesche Stadt van Paderborn te overvallen daer den Bisschop wilde eenighe Borghers straffen/ende die vander Ghereformeerder Religie verdrijven / ende over de Stadt absolut ghebieden hebben. Met dit Kryghs-volck heeft desen Grave van Rietborgh/ de Stadt Paderborn ghenadert meynende bedecktelijck door s'Bisschops aenhanck/ daer binnen te gheraken: want soo hy d'eerste poorte (in April) met een Petart opghesmeten hadde / ende de tweede poorte mede / met bylen ende hamers/ soo was hem de derde poorte van den Bisschops aenhanck belooft te openen / dan werdt belet vande trouwe Borgherije: maer door des Bisschops aenhanck / ende Catholycke Roomsche Borghers overredinge/ende met dreyghementen verschrickt/ hebben de trouwe Borghers haer laten verstricken met eenighe voorgheslaghen artijckelen van s'Bisschops weghen / dat hy niemandt beschadighen soude / ende alle laten by hun Privilegien / Ec. Maer in stede der artijckelen by Borghemeester ende Raedt ghe-raemt/ hebben andere ghenoegh contrarie nae s'Bisschops sinne doen Seghelen / ende terwijle men die den Borghemeester ende Raedt voor-las / ende contrarie van 't ghemeynde bevondt: Wilde den Borghemeester Liborius Wichart die in stucken scheuren / waer over een Bertolt Clebes den Borghemeester een kinnebacks-slagh ghegheven heeft / ende met zijn aen-hanghers op loop maeckende / hebben hem uyt synen Raetstoel ghetrucht/ ende hem alsoo met een Keten op 't Raedt-huys aen eenen post gesloten / als oft hy den Vrede wederstaen wilde / ende liepen stracx nae de poorte / daer sy met groote triumphe den voorsz Graef Jan inlieten / met alle sijn Crijghsvolck te Voete ende te Peerde / als het Troyaensche Peert hem in-halende / die terstondt de Stadt besettede: de Borgherye haer Wapenen afnemende / die hy al dede nae sijn huys Rietbergh voeren / t'Crijghsvolck logeerende op de Borgerye / verschoonende haren aenhanck.

De Embdense Graef Johā Graef vā Rietborch tracht van weghen den Bisschop de stadt Paderborn in te nemen.

Paderborn wordt van dē Bisschop Dierick van Furstenberg ingenomen dē 26. April.

Heeft voorts den Borghemeester Wichart van 't Stadt-huys afgevordert / ende dien belast aen Ketenen voort Raedt-huys hanghende te slaen: Daer hy eerst van Graef Johan / van Hendrick Westphel Hofmeester / ende van Hunold van Plettenbergh Drost / is beschimpt ende bespot ghewordeu: daer nae van Papen-hoeren ende andere Pause ende Spaense ghesinden / mede bespot ende in 't aensicht ghespoghen: van den Soldaten is hem in een groote Sonneschijn hitte / den hoet vanden Hoofde te spijte ghenomen / ende hebben hem op sijn menighvuldigh bidden / niet eenen dronck Waters willen reycken / ende hebben hem alsoo dagh ende nacht in

Graef van Rietberch set den Borgemeester Liborius Wichart in yser metten halse.

1604.

grooter hitten ende onlijdelijcken dorst / staende ghehouden sonder slapen.

Den Borgemeester Wichart wordt ghepijnt.

Ten naesten daghe Dincxdaechs / hebben sy den Borghemeester Wichart seer onghenadelijcken ghepijnt / ende daer nae mette voeten op-waerts ghehanghen / ende drie potkens ghebranden Wijn inde neus-gaten ghegoten / soo dat hy wel voor twee uren langh voor doodt lagh / ten lesten weder bekomen: Den dertichsten April is hy op de Merckt voor 't gherichte ghebracht/op 't beklach/hy heeft drie daghen tijdts begeert om te antwoorden ende beriep hem op de Keyserlijcke rechten / maer moeste staende voorts antwoorden: Dan naer een wijle sont den Bisschop zijnen Trompetter / ende noch een ander bode / datmen hem sonder vonnisse ende recht soude uytbrenghen / niet om de Religie / maer om verraderije / buyten de Wester-poorte byden Bisschop: daer werdt hy ghevoert over de Merckt / daer zijn mede Borghers ende Raden noch in ketenen ghesloten laghen / voor de welcke hy vlijtigh badt: Ende alsoo hy buyten de poorte ghebrocht werdt / die toegheloten stont / om de Borghers binnen te houden: de slacht-plaetse was met Krijghs-volck beset / ende daer zijn hem twee Jesuijten aenghekomen / vermaenende hem Roomsch Catholijck te sterven / hy antwoorde: Ick hebbe een Gheloove / ende een versekert Gheloove / ende een deel dat van my niet sal inder eeuwigheyt ghenomen worden : ghy weet dat icket met u Roomsch gheloove niet houde : dat ick nu lijden moet / is om het Evanghelische Gheloove ende des Stadts vryheydt: Godt erbarme sich der Stadt ende des Stiftes: nae langhe ende meer quellinghe trock hy sijn Kleederen selfs uyt. Ende doen des Bisschops Officier plaetse maeckte voor den Bisschop / op dat hy 't mede sien soude/ werdt den Borghemeester hem siende / staende inden Gaerde ofte Hof / ende sprack hem aldus aen: Nu komt Bisschop Dierick / ende suypet mijns bloets sat / daer hy soo langhe nae ghedorstet heeft : daermede heeft hy sijn ooghen ten Hemel ghewent / ende hem selven op den disch ofte block onverschrocken nederghelevt / ende werdt alsoo levendich ghevierendeelt / ende heeft in sulcker pijne niet een-mael ghesuchtet: sijn hooft werdt op een pinne ter poorten uyt-ghesteecken / ende sijn vier quartieren voor by sijn huysinghe / sijnen Wijve ende seven Sonen ten schimpe ghevoert / ende op de poorten ghehanghen/ dat was d'eynde van dien stantaftighen Borghemeester. Niet alleene hebben hem de Protestantsche Religie genooten / ende de goede Borgherije seer beklaecht : maer selve die van Adel / Krijghslieden ende Rechts-gheleerde: ende sijn vyanden seyden / het ware genoech gheweest met een ghelt-straffe/ ofte ten hoochsten metten sweerde richten : De Jesuijten wilden hem als een Ketter ghebraden / ten minsten levendigh verbrant hebben. De Bisschop wilde niet datment seyt dien naem gheven soude : maer wilde hem levendigh ghevierendeelt hebben / als een verrader / muyt-maker / schender der Hoocheyt ende Echter.

Den Borgemeester verwijt dẽ Bisschop zijn bloetdorst/ ende wordt levende gevierendeelt.

Den Lantgrave van Hessen komt te spade om de stadt Paderborn te helpen.

Terwijlen men dit stuck aldaer brecsde / eñ dat het Krijghs-volck vanden Graef Johan aenghenomen werdt / hadde den Burghemeester voorschreven ende Raedt haren Syndicum nae Cassel gesonden aenden Landt-grave / Mauritz van Hessen / der Stadts Schuts-heere/ die den volgenden Maendach s'morgens in eygender persoone uyttrock na Paderborne/ met twee-en-dertich vendelen Voet-volcx ende twee hondert peerden / met alle ghereetschappe ende gheschut / maer hoorende dat die Stadt overghegheven was / liet hy sijn Volck op de Grentsen tot Warborgh eenen tijdt langh ligghen / om uyt ontsagh des Bisschops gramschap wat te doen verkoelen ende achterdencken te nemen.

Daer nae werden de andere ghevanghenen ende Stadts Raden eenighe ghepijnicht : maer uyt ontsagh zijn ten lesten nae langhe ghevanckenisse met ghelde los ghekomen : ende voorts werden veel ander Borgheren veel ghelts afghedronghen / elck nae zijn vermoghen : veel verliepent / diens goederen werden van 't Krijghs-volck gheplondert : alle des Stadts Gheschut voorraet van buscruyt / koghelen ende alle Amunitien werdt de Stadt afghenomen/ ende nae Ritbergh ghevoert. De Predicanten vande Ghereformeerde Religie / waeren recht in 't beginsel uyt de Stadt met Wijf ende Kinderen ghevlucht. De Kercken zijn byde Jesuijten eñ Spaensghesinde gheheel Roomsch Catholijcks Ghereformeert. Ende voorts heeft den Bisschop der Stadt de oude regheeringhe gheheel herstelt / ende nieuwe inghevoert : heeft oock Stadts Gherichte ofte Galghe doen afhouwen / ende nieuwe op des Bisschops ghebiedt doen oprichten. Der Stadts bestelde Scherp-richter werdt afghesett / hem weygherende de handt aen sijnen Burghemeester te slaen / ende soo ghebannen / droomer zijnde dan de verraderlijcke Borghers.

1604.

Den Bisschop neemt alle privilegien der stadt Paderborn.

Ende alsoo heeft den Bisschop die heerlijcke Stadts vrijdom met den Embdenschen Grave / Jan van Ritberghs dienst/ geheel t'onder ghebracht: soo dat selve de Spaensch-ghesinde ende Roomsche Catholijcken / die de Stadt aldus mede hadden helpen verraden / groot leet-wesen wel ghehadt hebben/ maer te spade : die dat veel verliepen / ende meer dan hondert hun in dienste der Vereenighde Landen begheven hebben / onder de hoopen des Grave van Stierom : waer onder een vande seven Sonen des voorsz Heer Liborius Wichart Borghemeester was/ die sijn bloedt storte voor sijn Borgerije/verraden van sijn Borgerije.

Wegheweken Borghers van Paderborn beklagen hun alomme.

Hier nae soo hebben die beroofde ende uyt-ghewekene Borghemeesters / Raedts-heeren / ende ander Borgherije/ ten lesten haer veel t'samen weder beraedtslaeght / ende hebben ootmoedelijcken by den Krijgs-oversten/ Graef vander Lippe/ requeste overghegheven: daer nae wederomme den Vorst/Landtgrave Mauritz van Hessen : mede den Stenden des Stiftes den drie-en-twintichsten Septembris met beden ende protestatien aengehouden.

Dus vele heeft ons goedt ghedocht hier van te verhalen / wijsende den curieusen Leser tot de ghedruckte Boecxkens daer van zijnde : wat op de requesten vande uytghewekene volghen sal leert den tijdt : Het is ander Steden ende Stenden des Rijcx een quaet exempel gheweest/verminderende de Keyserlijcke authoriteyt.

De vrye Anzeesche stedẽ senden statelijcke Gesanten in Engelandt/ om haer oude privilegiẽ te vergeefs.

De vrije Aen-zeesche Steden hebben dit Jaer een treffelijcke Legatie in Enghelandt ghesonden / te weten / twee vande vijf voorneemste Steden / als van Lubeeck / Dansick / Ceulen / Hamborgh ende Breemen:dan hebben (haer ouder Privilegien halven) aldaer niet konnen uytrechten : kleyn geacht / om dat sy gheen Brieven vanden Keyser nu mede ghebrocht hadden / die haer saken te vooren seer beherticht hadde : dies zijn sy van daer weder vertrocken nae twee Maenden nae Vranckrijck : alwaer sy seer wel vanden Koningh onthaelt ende gefestoyeert zijn geweest/ ende hebben daer wel genegotieert.

d'Oorloghe tusschen 2. Bisschoppen van Straesborgh geslist byden Hertogh van Wirtẽberg.

Daer hadde tot Straesborgh eenen langhduyrighen twist gheweest tusschen twee Bisschoppen daer verkooren / den eenen vande Protestante Canonicken / Johan Jorgie / Marckgrave van Brandenborgh/sone vanden Cheur-vorst : den anderen Carel van Lottringhen / vande Canonnicken Catholijck ghekooren / sone vanden Hertogh / nu Bisschop van Mets / ende Cardinael gemaeckt / die seer vanden Paus ende Spaengien ghevordert werdt : dese hebben wel twaelf Jaren metten anderen Oorloghe gevoert : ten lesten dit Jaer / deur tusschen-spreecken van verscheyden Vorsten / ende aldermeest door toedoen vanden Doorluchtighen Vorst Frederick Hertogh van Wirtenbergh / van Teck/ ende Grave van Montbeliard / zijn partijen tot een verdragh ghekomen tot Haghenau / den 12. November : ende desen Hertogh stelde hem als middelaer ende borghe van weder-zijden/ behoudende de Stadt Obernagh/ dies soude Brandenborgh overleveren al wat hy van 't Bisdoom besat / aenden Cardinael van Lottringhen/ daer vooren ontfanghende hondert en dertich duysent Rijcx-guldens : ende noch soude den Vorst van Wirtenborgh betalen aen Brandenborgh 9. duysent Rijcx-guldens jaerlijcx/ soo langhe hy leeft/ende noch

dertich

dertich duysent Ryer-guldens schuldes voor hem afspreken ofte betalen: dies Wirtenberch in pantschap hout / Obernagh ende 't gheheel Ampt voor 30. Jaer langh / ende dat nae de 30. Jaeren den Bisschop van Straesborgh dat weder mach lossen voor vier duysent guldens eens. Dit accoort werdt vanden Paus / Keyser ende Capitularen onderteeckent.

Daer wert mede onder de Capitularen ofte Domheeren een bestant voor 15. Jaren gemaeckt / te wetē / tusschen de Protestanten ende de Roomsche Catholycke die in 't meeste besit bleven / ende mede de Stadt Straesborgh in 't ghene sy besat.

Vorstelycke Grave Pieter Ernst vā Mansfelt ghestorven / en den loop sijns levens wordt verhaelt.

In Nederlandt is ghestorven in dit Jaer in Mey / den Vorstelijcken Grave Pieter Ernest van Mansfelt / waer van wy sullen hier in 't korte den loop sijns levens verhalen.

Hy was gheboren in 't Jaer 1517. op Sinte Margarieten dagh / van het oudt geslachte van Mansfelt / ende opgevoedt in 't Hof van Ferdinandus, Koningh van Roomen naermaels Keyser.

Zijnde ontrent 18. Jaeren oudt / vondt hy hem byden Tocht vanden Keyser Karolus den vijfden voor Thunissa / Anno 1535. ende werdt ontfanghen inden dienst vanden voorsz Keyser Karel in qualiteyt als voorsnijder / ofte Esquier Trenchant.

Anno 1543. quam hy eerst in Nederlandt / ende hadde een vane Ruyteren te ghebieden / in 't belegh van Landrechies.

Anno 1544. werdt hy ghemaeckt Lieutenant over duysent Peerden / onder den Heer van Brederode: onder de welcke hy hadde twee hondert Peerden, ende trock mede voor Sint Desier.

Anno 1545. soo stelde hem Keyser Karel Gouverneur ende Capiteyn Generael in 't Hertoghdom ende Graefschap van Chyni / ende over de Provincie van Namur.

Anno 1546. wert hy tot Utrecht Ridder vande ordre vanden gulden Vliese.

Eenige Jaren daer nae inde Fransche Oorloghe / leydende voor de Avant-garde nae Asprement 50. Peerden / ontmoete de Fransoysen wel twaelf hondert sterck te Peerde ende te Voete / daer hy op chargeerde ende inde vlucht dreef: ende de ander hoopen verwacht hebbende / beleghrde hy 't selfde Casteel van Asprement / dat wel versien was van alle nootdruft / dat welcke hy nochtans verkreegh.

Alsoo den Koningh Hendrick den tweeden van Vranckrijck / kreegh Anno 1552. de stadt van Mets / leydende sijnen Legher nae Straesborch: terwijlen was desen Vorstelijcken Grave / vande Koninginne Maria Regente / in Nederlandt ghesonden teghen Vranckrijck / als Generael vanden Nederlandtschen Legher / ende trock daer mede over Mase / nam de Steden van Astenay / Montfaulcon / Granpree / ende ander plaetsen.

Daer nae werdt belast hem te begeven inde Stadt van Yvoir / daer hy beleghert werdt ende beschoten / daer het garnisoen de Bressche niet en wilde beschermen / maer tegen sijnen danck gaven sy de stadt over / ende wert van daer gevangen gevoert in Vranckrijc / daer hy nae vijf Jaren ghevanghen / betalende groot rantsoen / los quam Anno 1557.

Ende in 't selfde Jaer wert hy in Ambassade ghesonden op den Rijcxdagh tot Regensberch van Keysers weghen: noch in 't selfde Jaer verkreegh hy bevel over duysent Peerden / ende een regiment Walen voor Sint Quintijn: daer en boven hadde hy last van Maerschalckschap over alle het Hooch-duytsche Krijghs-volck.

Op S. Laurens-dagh inde slagh voor sinte Quintijn / gaf desen Vorstelycken Grave d'eerste chargie aende rechtehant mette lichte Peerden Spaengiaerden / brack den Vyandt / ende kreegh de Victorie: hy werdt daer ghescoten tot twee reysen in sijn dyge / ende sonder hem (was de opinie) en soude den slagh niet ghegheven noch ghewonnen gheweest hebben.

In 't volgende Jaer 1558. hadde hy wederomme den voorighen last ende bevel over Peerden ende Voet-volck / ende mede het Maerschalckschap: den Koningh van Spaengien selve in persoon in 't Legher zynde / omtrent Dorlans: welcken Legher bestont van thien Regimenten Lants-knechten, ende seven duysent Ruyters / alle Duytsche / behalven het groot getal van alle andere natien.

Anno 1565. sondt den Koningh van Spaengien hem nae Portugael met een Vlote Schepen / om tot Lisbona te ontfanghen de Bruydt vanden Prince van Parma: ende die in Brabandt te brenghen / hy arriveerden in Zeelandt den tweeden Novembris: hadden byden wege veel tormenten / dat van 30. schepen geen vier byden anderen bleven.

Anno 1566. 't beginsel vande Nederlandtsche beroerten / werdt desen Vorstelycken Grave ontboden byde Hertoginne van Parma / Gouvernante in Nederlandt / daer sy tot Brussel hem Gouverneur stelde / ende was oorsaecke dat de beroerten daer ghemodereert werden.

Anno 1567. trock hy met 16. Vendelen knechten binnen Antwerpen / die vol beroerten zijnde / werdt geappayseert: ende hy bleef die Stadt gouvernerende / totte komste vanden Hertogh van Alba.

Nae de komste vanden Hertogh van Alba / so convoyeerde hy by bevel vanden Koningh / de Hertoginne van Parma tot Playsance in Italien.

Int Jaer 1569. werdt hy byden Koningh belast in Vranckrijck te trecken / tot assistentie des Koninghs aldaer / tegen de Hugenooten / met 3000. Peerden ende 5000. Voetknechten / alles gherekent: daer mede hy inden slagh was / ende verkreegh Victorie tot Moncontour: soo dat den Koningh Karel den neghenden hem schreef / dat door sijnen middel by dien slagh / hy hadde behouden sijn Kroone, &c. Ende in dien slagh werdt hy van een Archibusade / verlemt in sijnen rechten arm.

Ten tijde vande Regheringhe vanden Hertoghe van Alba / hadde hy last ende bevel over twee duysent Peerden in 't Landt van Lutzenborgh: mede als den Pr. van Orangien voor Berghen in Henegouwe was.

Ten tijde vande Regheringhe vanden Commandeur Major van Castilien / boven sijne groote lasten / werdt hy Maerschalck van 't Legher ghemaeckt / ende nam aen twee duysent Ruyteren / ten tijde als Graef Lodewijck van Nassouwen op de Moockerheyde geslagen werdt.

Ten tijde vande Regheringhe vanden Raedt van Staten / daer ontstaende nieuwe beroerten / werdt hy / met meer andere / vanden Raedt van Staten in 's Koninghs Paleys tot Brussel ghevanghen ghenomen byde oploopighe / ende werdt vijf Maenden op 't Broothuys ghevanghen ghehouden / niet sonder sijns levens perijckel van ghemassacreert te worden.

Daer nae mette kompste van Don Johan van Oostenrijck / den Peys in Nederlandt ghemaeckt zijnde / werdt hy vande ghevangenisse ontslaghen: ende soo het Spaensch Krijghs-volck uyt de Landen moeste vertrecken / werdt hem belast een groot deel daer van tot in Italien te geleyden.

Zijnde weder ghekeert / ende dat door nieuwe beroerten den Peys ghebroken was / trock hy by Don Johan op 't Casteel van Namur / altijdt houdende de partije van Don Johan / ende heeft hem altijdt laten vinden in verscheyden Tochten / ende innemen van Steden / totter doodt toe van Don Johan / die storf inden beschansten Legher tot Boughe by Namur.

Ten tijde vande Regheringhe vanden Hertogh van Parma / was desen Vorstelijcken Grave met hem in 't belegh voor Maestricht / exercerende sijn ampt als Maerschalck van 't Legher: ende nae het innemen van Maestricht trock hy met Krijghs-volck in Ghelderlandt.

Van daer wert hy gesonden na Berghen in Henegouwe / daer dat de Provincien van Arthoys / Ryssele ende DowaY met hem in contracte traden: ende overmits volgende 't selfde contract den voorsz Parma niet mochte in Gouvernemente treden / voor dat het contract volbracht werde: soo werdt hy daer en tusschen ghestelt / voor Gouverneur ende Capiteyn Generael over de selfde Provincien.

1604. Ten welcken tijde hy dwongh veel sterckten / als Cortrijck/ het Casteel van Quesnoy/ Mortainge/ sint Amant/ &c.

Ende ten tijden van den Hertoghe van Parmas Regeringhe / was hy driemael te Velde ghesonden/ ende nam met ghewelt veel stercke Steden met garnisoen beset / als Bouchain/ Nivelles / Vilvoorden ende andere.

Hy hadde noch in veel exploicten gheweest metten Hertogh van Parma/ als int belegh van Antwerpen/ zynde den Hertogh ghelegert aen d'een zijde van de Riviere / ende desen Vorstelijcken Grave aen d'ander zijde : ende wanneer de vyanden besprongen den Couwensteynschen Dijck / tusschen Antwerpen ende Lillo / ende met ghewelt die passagie wonnen / den Dijck met derthien Schanssen ghesterckt zijnde / soo won hy wederomme den selfden pas met d'ander/ ende doorbrack alle de beschanssinge, gheheel overkomende alle de Schepen ende Krijghs-volck van Antwerpen ende Zeelandt.

Hy ware tot twee verscheyden reysen ghecoren gheweest Luytenant Gouverneur/ende Capiteyn Generael der Nederlanden ende van Bourgondien / ende heeft die ghegouverneert in 't afwesen vanden Hertoch van Parma.

Daer na heeft hem den Koningh van Spaengien ghesonden patenten / volkomelijck hem stellende in 't Gouvernement Generael van Nederlant ende Borgondien / ende heeft daer in ghecontinueert totte aenkoemste van den Eertz-hertoghe Ernestus van Oostenryck / dat was in 't beginsel van 't Jaer 1594. Ende gheduerende t'selve sijn Gouvernement / was hy met een Legher te Velde / om sinte Geertruydenberch te ontsetten / ende daer naer om Crevecuur te beleghеren / hoewel met weynich voorspoet / inden Jaer 1593.

Nae den doodt vanden Eertz-hertoghe Ernest / so versochte aen hem den Grave van Fuentes / hem te voeghen volgende den Keur/ die den Raedt van Staten ghedaen hadde aen sijnen persoon / om weder de Landen te Gouverneren/dat hy aennam.

Hier nae den Eertz-hertogh Cardinael Albertus regerende/ ende Anno 1597. sijnen Leger leydende na Amyens / was hy uyt Lutzenborgh ontboden/ om te oeffenen sijnen last van 't Maerschalckschap generael van 't Leger/ hem niet daer toe veronweerdende/ hoewel hy Gouverneur generael gheweest was.

Daer nae oudt van Jaren / vertrock hy in sijn Gouvernement van Lutzenborch / dat hy wel Gouverneerde / niet teghenstaende menichvuldighe vyanden/ Fransoysen ende Rebellen : alsoo dat die Provincie niet afgeweke zy/ van de ghehoorsaemheyt hunnen Prince schuldich.

Mansfelt ghestorven 1604. den 25. Mey/ int 87. Jaer zyns ouderdoms.

Ende alsoo is hy ghestorven Anno 1604. den 25. dach Mey / oudt by de seven-en-tachtich Jaren / hebbende negen-en-vijftich Jaer Gouverneur ende Capiteyn Generael gheweest vande Provincie van Luxenborgh / ende acht-en-vyftigh Jaren Ridder van de Ordre des Gulden Vlies / ende Capiteyn van vijftich hommes d'armes, van de Benden van Ordonnantien.

Sijn Lichaem werdt begraven in sijn Capelle / by het oudt Clooster van S. Fransoys/ inde Stadt van Luxenborgh.

Van de kinderen van Mansfelt.

Aldus is hy gheweest een seer kloeck Heere van goeden verstande / een groot Hovelingh / van syn Princen seer bemint : hy was mede heerlijck ghehylickt / met een Dochter Margareta / van het oude ende goede gheslachte van Brederode / daer by hy ghewan onder ander drie Sonen ende een Dochter namelijck Graef Karel van Mansfelt / meermael in dese Commentarien vermaent / ende wel vermaert/ die van den Keyser gheroepen ende vereert / werdt ghesonden inden Krijgh van Hongarijen teghen den Turck / in 't belegh van Strigonium ofte Gran genoemt : welcke belegh / tot soo veel als ghewonnen/ by hem ghebrocht zijnde / is van een sieckte ghestorven sonder kinderen / hoewel hy ghetrout hadde de Dochter van den Grave van Egmondt / die Weduwe / Dowagiere ende Moeder was van twee Jonghe Graven / van Cayres ende Hoochstraten : eenen anderen sone wert vanden Borghgrave van Gendt/ ende daer naer van Rysborch / in een querelle haestelijcken doorsteecken. Den derden Sone/Graef Octavius bleef voor Knodsenborchs Schansse doodt gheschoten/teghen over Nimmeghen. De Dochter troude teghen vrienden danck met den Bastaert Palimedes de Chalon / ofte naturel Sone van Rene/ Grave van Nassouwen/ die voor sint Desir gheschoten wert/ ende van syn Moeders weghen was Prince van Orangien ende van Chalon ghenaemt : van dat houwelijck zijn gheweest twee Sonen / die beyde voor de Eertz-hertoghen den Krijgh ghevoert hebben/ den eenen gestorven van een quetsure / den anderen Colonel zijnde / heeft questie teghen den Bastaert vanden Vorstelijcken gestorven Grave Pieter Ernst ghekregen/ om de erf-goederen.

De voorsz Graef Pieter Ernst / hadde fray wooninghen ende hoven ghebout buyten Lutzenborgh/ die hy de Eertz-hertoginne Isabella Clara by Testamente nae liete : dan daer waren veel schulden te betalen.

In Lutzenborgh werdt Gouverneur / in sijn stede de Grave van Barlaymont ende Lalain.

Graef van Barlaymont Gouverneur in Lutzenburch.

Den Koningh Jacob van Engelandt / &c. hadde dit Jaer ghetracht hoe bequamelijck te moghen sijn twee Koninghrijcken (zynde een Eylandt) aen een te hechten / ende vereenighen onder den naem van groot Brittannien. Dit heeft hy sijn Staten / ofte Parlement vergaderdt zijnde / voor ghehouden/ versoeckende soo wel in Enghelandt als Schotlandt/ dat d'een den anderen alle Borgherlijcke Rechten wilden mede deelen / als dat de Schotten in Enghelandt als Enghelsche vrij souden wesen als in ghebórene/ desgelijcx d'Engelsche in Schotlandt : maer die Koninghrijcke Staten ofte Parlementen vonden daer van weder-sijden groote swaricheden inne/ d'een Koninghrijck veel meer Privilegien ende Vryheden ghenietende dan het andere / d'een rijcker ende machtigher / oock Schotlandt ghebruyckende civile Rechten / ende Enghelandt niet / dan inde Admiraliteyt ofte Zee-rechten : den Koningh in Enghelandt grooter ende souvereynder macht hebbende dan in Schotlandt/ soo dat die saecken vorder beraetslaghen ende bedenckens in hadden / ende werden opgeschorst ende noch uyt ghestelt tot de naeste vergaderinghe van beyde de Parlementen : ende daer-en-tusschen werden op de Frontieren beyder Koninghrijcken afghedaen alle sterckten / ende teeckenen streckende tot vyandtschappen : ende het Landt dat subject was excursien ende rooverijen der ballinghen van wederzijden / is door goede Justitie den ploech onderworpen gheweest.

Koningh Jacob van Engelandt neemt den tyttel van groot Brittannien/ om de twee Rijcken in een Eylandt te vereenigen.

Den Koningh om sijn voornemen te vorderen/ heeft sijnen Tijttel doen proclameren alomme te ghebruycken/ als Iacob by der Gratien Gods, Koninck van groot Brittannien, van Vranckrijck ende van Yrlandt, beschermer des Gheloofs, &c. Ende heeft oock gheldt Gout ende Silver doen slaen / al met den selven Tijttel/ met verscheyden inscriptien / om die eenicheyt vande twee Koninghrijcken wel uyt te drucken/ als quæ Deus conjunxit, nemo separet, dat is/ die Godt by een ghevoecht heeft / en sal niemandt scheyden : Meer Tueatur Unita Deus, dat is/ Godt beschermt dat vereenicht is. De goude stucken van dobbel Angelotten ofte Realen / heeft Faciam eos in gentem vnam, dat is/ ick sal daer een volck van maken. De Britannische dobbel Croone ofte Anghelot/ mede de helft dat sy noemen de Britannische Croone/ heeft Henricus Rosas, Regna Iacobus, dat is / Hendrick heeft de Roosen / maer Jacob de Koninghrijcken in een gevoecht.

Versoect om uyt Enghelandt tot Antwerpen vry te vaeren geweygert by de Staten.

Dese Koningh van groot Britannien Jacobus Raden / versochten ter instantie van des Eertz-hertoghen Ambassadeurs / dat de Reviere de Schelde mochte voor haer ghеopent ende vry zijn / om te moghen uyt Enghelandt voor by Vlissinghen ende het Fort van Lillo / tot Antwerpen toe vaeren ende keeren / ende heeft daer van doen handelen met de Vereenichde Landen / midts betalende sulcken Licenten als de Landtsaten betaelden / d'een helft daer van te betalen aen de Ontfanghers vande Staten/ ende 1604.

1604.

ende d'ander helft aenden Coningh / ende dat op reeckeninghe vande Landen t'achterheydt aenden selven Coningh / daer mede zy dochten dat alle trafsique over Cales ende Vlaenderen soude ghebroken wesen / ende mede voor-komen veel querelen / spruytende alsmen d'Enghelsche daer varende soude willen verbieden / ende den Coningh soude daer mede voldoen eenigh Artijckel van Payse mette Eertz-Hertoghen. Waer inne de Vereenighde Staten seer bekommert waren / vreesende een groote diversie ofte afkeer van neeringhe uyt haer Landen / ende saghen daer inne onseeckerheydt inde recherche ofte ondersoeck der goederen / om dat de Schepen by haer niet souden worden ontladen / ende noch het swaerste was / dat de Eertz-Hertoghen op de Revière de Schelde / daer door souden machtich van Schepen worden / waer mede sy hun souden moghen in ghevaer ende vreese brenghen / van yet te moghen teghen haer voor nemen / 't zy met syn eyghen Schepen / ofte met die hy met arreste soude moghen aenslaen / waer omme sy sulcken versoeck hebben afgheslaghen / ende gheensins goet ghevonden / by advijse vande particuliere Provintien.

Placaet des Coninex geen Engelsche ter Zee te mogen dienen.

Daer werdt ontrent desen tijdt in Enghelant verboden by een Placaet / dat gheen Enghelsch Zee-varende volck soude moghen ter Zee dienen eenige Potentaten / Princen ofte Staten : de Coningh pretenderende alle neutraliteyt moghelijck te onderhouden / waer teghen de Heere van Schoonewalle seer teghen hadde ghesproken / maer de Coningh ende synen Raet seyden / dat het meest ghedaen ware / om te voor komen het schandael van Zee-rooverije / dat soo Generalijcken de Enghelsche Natie opgheleydt werde / ende mede op dat haer Engelsche de Spaengiaerden niet en souden gaen dienen / die meer het Zee varende volck van noode hadden / dan de Staten der Vereenighde Landen.

Placate in Spaengien / verbiedende weder daer te moghen varen al wilden sy betalen 30. per cento.

De Coningh van Spaengien hebbende nu met Enghelandt ende Vranckrijck gheaccordeert over den Impost van dertich per cento / ende alsoo die van Hollandt ende Zeelandt vermochten (volghende het Placaet) mede op Spaengien te varen / betalende den voorschreven Impost / soo heeft den Koningh dat nu wederom doen herroepen / by een Placaet ghegheven tot Validolid / den elfden December Anno 1604. het inhout zijnde / dat waer / als hy by Placate van den 27. Februarij Anno 1603. toeghelaten hadde de Naturele Inghesetenen vande Vereenichde Nederlanden / te buyten gaende haer behoorlijcke ghehoorsaemheydt / souden moghen handelen in sijn Koninghrijcken / midts betalende de dertich per cento volghende t'Placaet / dat welcke hy nu her-riep / verbiedende op confiscatie gheen Schepen noch goederen meer t'ontfanghen ofte in te brenghen / ende midts inde toelatinghe een Jaer tijdts ghegheven was / om te moghen vertrecken / soo beval hy dat binnen vijfthien daghen / by de Justicieren Inventaris soude ghemaeckt worden / vande resterende goederen van dese ongheboorsame Cooplieden ofte Facteurs / op datter gheen meer goederen mochten ingebrocht worden / dan vande alreede ingebrochte souden sy moghen disponeren ende verkoopen binnen t'Jaer / ende daer van reeckeninghe te moeten gheven aen sijn Justicieren / Ec. Tot Validolid den elfden Decembris 1604. onderteeckent /

Ick den Koningh.

Aldus worden de Vereenighde Landen anderwerf afghesneden van allen Coophandel ende vaert op Spaengien.

Vergaderinge van Staten Generael inde gehoorsame Eertz-hertoghs Provincien versocht te vergeefs.

Teghen desen Winter hebben des Eertz-hertogen ghehoorsame Provincien seer ghetracht om te moghen een Generale vergaderinghe der Staten tot Bruyssel hebben / dat welcke by de Eertz-hertoghen belet werdt / door dat de Vereenighde Landen Brieven hadden gheschreven aen de principale Steden van Brabandt ende Vlaenderen / waerschouwende eenich voornemen van den Hertogh : welcke Brieven by eenighe den Eertz-hertoghen ontdeckt / verboodt hy gheen diergelijcke Brieven meer te openen / maer hem over te leveren / waer uyt achterdencken ghereees / dat vele hem waerschouden / van doen hy noch in Vlaenderen was / dat hy hem wachten soude vande Generale Staten vergaderinghe / want sy souden ontwijfelijcken haere Hoogheden sulcken saken voorhouden ende voorslaen / dat sy souden ghenootsaeckt wesen te consenteren sulcks als grootelijcx teghen syn reputatie soude moghen strecken / waer van die van Hollandt de wete hadden uyt afgeworpene Brieven / ende lieten die andere dat oock weten / waer over der Staten Generael vergaderinghe belet werde / maer wel elcke Provincie apart ende alleen toegelaten.

1604.

Van die van Brabandt versochten sy drie hondert duysent gulden / dat ten eersten de Bisschoppen ende Prelaten (inden name vande Gheestelijckheyt) plat af weygherden / soo langhe sy saghen gheen beter ordere inde Regeringhe / ende beter disciplijne onder 't Kryghs-volck. Die van Bruyssel weygherden het Schou-geldt / desghelijcks in Vlaenderen / dan daer werdt hoope van Vrede ghegheven / ende tot dien eynde werden Artijckelen van Vrede hier ende daer ghestropt / als procederende vanden Koningh van Enghelandt / als wy hier nae sullen verhalen : daer werden tot dien eynde Brieven ende Ghesanten ghesonden nae 's Graven-Haghe. Mede werdt gherapporteert dat den Marquis Spinola in Spaengien seer willekome ware gheweest / ende wel ghefesteert / ende dat hem van den Koningh drie hondert duysent gulden ter Maendt was toeghesept / ende noch ander sommen om de ghemuytineerde af te betalen / ende de Eertz-hertoghen Hof-houdinghen. Hiermede heeftmen de Staten ende Ghemeynte in groote goede hoope ghestelt / daer toe seer heeft gheholpen de ghewisse tijdingge datter in Spaengien den dertichsten Decembris waren aenghekomen de rijcke Vloten van Indien ende van den vasten Lande / die eene brochten mede in Silver / Gout ende Realen ses Milioenen vier hondert een-en-dertich duysent pesos, dat zijn Realen van achten / noch in Peerlen ende Esmerauden twee-hondert twintigh duysent pesos weert / meer twee-hondert vijf cassen Anil / weert twee-en-veertich duysent en acht-en-twintich pesos.

Een rijcke Vlote uyt West-Indië in Spaengien aengekomen 1604. den 30. December.

Inde andere Vlote van Nova Spania / was in Silver ende Realen / vier Milioenen 576. duysent 450. pesos : Meer waren daer 894. cassen met Coetzenille / tot 500. Ducaten / zijn 614. duysent 625. pesos: noch 1287. cassen met Anil / tot 150. Ducaten t'stuck ghereкent / maken 265. duysent 443. pesos: meer 220. cassen zijde van China / tot 400. Ducaten de casse / maeckt 121. duysent pesos. Somma beliepen dese Vloten twaelf Milioenen 271. duysent ende 414. pesos ofte Realen van achten / waer van ontrent de vier Milioenen den Koningh toe quamen / ende de reste de particuliere Cooplieden : het was voorwaer een rijcke Vlote.

Ghereetschap ter Oorloghe des Eertz-hertoghs.

Mette middelen der ghehoorsamer Provintien ende eenighe Wissel-brieven / hebben de Eertz-hertogen begonnen haer ghereetschappe te maecken totte Oorloghe des volgenden Jaers / ende dat seer groot / want sy groot volck in Spaengien / Napels / Milanen / Duytslandt ende Walslant op namen / desghelijcx in Engelant / Schotlant ende Yrlant / dat hun volghens de Artijckelen vanden Vrede met Enghelandt niet konde ghewepgert worden / daer 't volck zijnde om de Religie hun toegedaen.

Vereenichde Landen gereetschap totter Oorloghe.

De Vereenichde Nederlanden haddē mede vroech begost op haer Oorloghe te dencken / want van den sesthienden Octobris proponeerde in 's Graven-hage den Raedt van Staten / aende Generale Staten van de Vereenichde Provincien / watter nootelijck was totter Oorloghe / versoeckende datter Legher mochte tijdelijck / ten naesten Somer te Velde ghebrocht worden ende ghehouden / om het gheconquesteert in Vlaenderen te bewaren ende te stercken / ende voorts alle tachterheden te betalen / dat int voorgaende Jaer niet geschiet ware / om dat de consenten minder als de petitien ghedragen waren / ende daeromme te kort ghekomen / t'welck nu moeste betaeldt wesen / ende al hielden de groote kosten van Oostende nu oppe / soo moestmen de veroverde plaetsen stercken / ende de victorie vervolghen / ende den vyandt met een goedt

Velt

Veldt-legher afweeren / die hem liet verluyden hun Landen met twee Legers te willen aentasten.

Ordinarise ende extraordinarissche versochte lasten der Vereenighde Landen.

Versochten daeromme voor de ordinarissche lasten over de seven Provintien / te willen aennemen den staet vande Oorloghe / op dat elck sijn laste mochte weten / te weten / de drie quartieren van Ghelderlandt/met Bueren ende Zutphen/ voor een Provintie genomen.

Ende voor extraordinarissen lasten versochten sy ses hondert duysendt gulden / voor de waghens ende treck-peerden/ ende andere lasten vanden Leger voor ses Maenden : ende noch drie hondert duysent gulden voor de Fortificatien.

Extraordinarissche lasten.

Datmen in Vlaenderen Aerdenborch moeste versterchen / ende neghen Schanssen legghen omtrent de Coxie / Cathalijne / Oostborch / ende noch eene by 't Huys te Weelde / ende een half Mane van drie Bolwercken over Sluys / met verscheyden Redouten/ die begonnen waren / hier toe versochten sy drie hondert duysendt gulden / ende totte magasynen / voorraedt ofte behoeften van dien/noch ander drie hondert duysent gulden.

Meer drie hondert duysendt gulden tot betalinghe vande Interesten / daer den Ontfangher Generael mede belast ware.

Noch de vier stuyvers op de tonne Biers vande Tappers/ ende twintich stuyvers op de tonne Zouts/ tot betalinghe van 't remboursement van Enghelandt. Met consideratie te hebben vande interesten Generael. Dat sy wilden de Convoyen ende Licenten continueren.

De Admiraliteyten te helpen met vier honderdt duysendt gulden / dat sy wel te kort komen/ boven alle voor-gaende assistentien ende prinsen van buyten.

Dat sy voor de Drenthe acht duysendt / ende voor Linghen drie-en-dertich hondert gulden ter Maendt wilden consenteren/daer inne begrepen de repartitie.

Den Impost van 't Zout / tot laste vanden Panneman / vande Paspoorten ende Saubegarden / ende de penninghen van dien te doen komen in een ghemeene bourse.

Die middelen van Hollant ende Zeelandt alomme aen te nemen.

De consenten in te brengen voor December toekomende/om de Landen in geen verloop te brengen.

Ordinarissche consenten versocht.

De Staten sonden den eersten Novembris aende Provintien / desen staet van Oorloghe / beloopt ter Maendt op :

Ghelderlandt ende Zutphen	28286	5	7
Hollandt	337646	4	8
Zeelandt	83029	4	5
Vtrecht	35131	18	7
Vrieslandt	69721	16	11
Over-Yssel	16770	1	8
Groeninghen	39271	16	2
Drenthe	5365	4	—
Linghen	2792	6	8
Wedde	350	—	—
Beloopt	618365	0	8

Wordt uytgetoghen sonder Lingen ende Drenthe op — — 609857 — 7 — 2

Dit zijn de ordinarissche lasten te Lande / sonder de lasten vande Admiraliteyten/ende de vordere petitien/ zijn de extraordinare lasten.

Somma de Vereenighde Landen maeckten staet/ soo 't scheen/ om den naesten Jare/ niet om defensive/ maer offensive Oorloge te voeren : ende daer toe hebbense in dienste ghehouden by de hondert Compagnien Voet-volcx/ die gheduerende 't belegh van Oostende/ aenghenomen waren/ ende meer waren / als sy te vooren in dienste hadden / die sy soo veele moghelijck was / deden versterchen / midtsgaders ses-en-dertigh vanen Ruyteren : daer-en-boven hebben sy ghehandelt metten Heer Marckgrave van Ansbach / om ontrent duysent Duytsche Ruyteren te hebben.

Vanden Koningh van Vranckrijck hadden sy groote hoope van assistentie / die van Vranckrijck radende vroech te Velde te wesen met 170. ofte 200. vendelen te Voete/ende met 36. ofte 40. Compagnien Peerden / om wat uyt te rechten / eer den Marquis Spinola soude reede wesen / om het Spaensch gheldt te meer werck te vinden. Dit waren haer voor-slagen tegen het toekomende Jaer.

Vrede inde Nederlanden getracht ende gehoopt verhindert by ander accidenten.

In desen Winter ende te vooren heeft men alomme seer ghetracht om eenen Vrede te moghen vinden inde strydende Nederlanden : boven alle den Keyser ende 't Huys van Oostenrijck wilde die met de recessen ofte Ryck affscheyden ghedwonghen hebben / te meer midts Vranckrijck ende Enghelandt de Vereenighde Landen nu verlaten hadden / ende dat den Turckschen Krygh het Rijck seer dronghe / op dat het van 't Nederlants Krijghsvolck van weder-zijden mochte ghedient worden / welcke verhinderinghe sy de Vereenighde Landen toeschreven / midts dat de Eertz-Hertoghen hun scheenen ghenoech tot eenigerhande conditien te onder-worpen / behoudende de souverayniteyt. Dan alsoo men den Vrede-handel ernstelycker meynde int werck te stellen / ende dat men de Landen onder de Eertz-Hertogen daer mede in goede hoope hielt : soo heeft de quade regeringhe in Hongaryen ende Transilvanien een openbare rebellije ghecauseert. Waer door de Heere Stephanus Botschkay/ hem voor haer hooft heeft opghewurpen. Ende boven quade regeringhe quade betalinghe/ende muyterijen des Krijghs-volcx / wildemen door de Jesuyten der Ingesetenen Conscientien dwinghen/ende hun (nu langhe Ghereformeerde) Religie doen veranderen / in sulcke sware tijden / Inlandtsche ende buyten-landtsche Oorloghen op den hals hebbende/ waeromme sy te eer ende te meer/ hun oorloghen ghefondeert hebben op de selve Fondamenten als de Nederlanders / te weten op infractie van Privilegien / regheringhe van vreemde / ende dwanck van Conscientie als wy ghesepdt hebben / inder voeghen/ dat de selve Oorloghen ende beroerten ander bedencken causeerden aenden Keyser ende Koningh van Spaengien.

Voor-slagen van Peyse in Nederlandt ghestroyt/ onderhande.

Daer-en-tusschen zijnder diversche voorslagen soo in schrift als in Drucke uytghekomen/hoe men eenen Vrede soude moghen maken / waer van wy goet hebben ghedacht de Sommarien hier te verhalen.

Den eersten.

Eerst van een discours/daer van den Autheur seydt een Nederlander te wesen/ hem buyten 's Lants houdende / gebout op het Fondament van datmen in alle manieren de Vereenighde Landen tot gehoor moeste brenghen / ende vande Leeuwen huyt afleyden tot het Vossen-vel.

Hy tracteert meest van drie poincten / als vande Vereenighde Staten quaet Gouvernement / dat sy 't stuck niet altijdt sullen konnen upthouden/ ende dat sy sullen moeten vallen onder Spaengien / Vranckrijck ofte Engelandt. Van dese drie poincten disputeert hy in 't lange: mede vande machten ende qualiteyten van elck bysondere : ende so eenighe wilden voorslaen van Prince Mauritz die Landen op te draghen / om sijn verdiensten met eeuwighe confederatie van Vranckrijck ende Enghelandt / om te wesen een steunsel ende schutsel voor beyde de Koninghrijcken / &c. docht hem dat stuck te swaer te wesen voor Prince Mauritz / om soo grooten querele op sijnen hals te laden : mede de Staten van Hollandt ende Zeelandt / &c. die nu ghemackelijcken op de kussens saten / ofte inde regheringhe waren / souden daer toe alle niet gheerne consenteren / ten ware by dwangh vande twee Koningen.

Waeromme hy vooren stelt/hoe de Eertz-hertogen op eenen anderen nieuwen voet te besten ende in te stellen / d'welck soo 't niet dienstlijck ware / soudemen Prince Mauritz moeten sien te vorderen.

Sijnen middel ware/naedemale den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertogen nu als maer een waren / soo en waren sy niet te vertrouwen / om de Maxime van Pias fraudes, dat is / deuchdelijck bedrogh te moghen ghebruycken / waeromme sy moesten sien / de twee Koninghen van Vranckrijck ende Enghelandt/om de seventhien Landen by een te houden / verwerven by den Koningh van Spaengien/ te willen alle sijn recht absolutelijck sonder bedroch op de Eertz-Hertoghen resigneren/ op pene van haer alliantien met hem te breecken : desghelijcx mede den Keyser / van weghen Maeghschappe / ende oock Vranck-

1604. Vranckrijck alderhande pretentien: ende dat al resigneren op haer Manlijcke afkomste in forme van Loy Salicque, op eenighe van haer beyden van ditte ofte van ander houwelijck / ende gheen andere: ende dat nae haer beyder doodt sonder Sonen / de Nederlanden niet en souden erven (ten aensiene van haerlieden groote suspecte macht) noch den Koningh van Spaengien / noch den Keyser: maer souden komen op de andere manlijcke afkomste van Keyseren / Ferdinand ende Maximiliaen op gelijcke conditien. Dan soo 't ghebeurde dat den selven Successeur tot het Keyserijck werde ghekoren / souden moeten ghelijcke cessie doen aende naeste Manlijcke erve van die stamme: Ende soo 't geheel huys van Oostenrijck uytstorve / behalven den Keyser ofte den Koning van Spaengien / in sulcken gheballe souden die Landen vermoghen hun te verkiesen eenighen anderen Prince / waer sy wilden: om alsoo alle de Nederlanden onder eenen Prince te mogen blijven ende houden.

Hier over soude nootelijck wesen dat den Koningh van Spaengien den eenen ende anderen Koningh versekeringhe dede / ende in gheval van weygheringhe / souden beyde de Koningen van Vranckrijck ende Enghelandt / hem mette Nederlanden daer toe moeten dwinghen / met consent vanden Keyser: Dat welcke doenlijck te wesen / pooght hy met veel redenen te bewysen: dies men hem soude moeten wachten vander Jesuyten maximen / ofte subtyle treecken.

Hy beantwoordt mede veel teghen-worpinghen van Spaengien / die niet souden willen lijden van hun Patrimonie alsoo afghesneden te wesen: dan den Christelijcken Vrede behoorde hun te persuaderen om alle sijn vermoghen teghen den Turck te moghen wenden.

Voor Articulen van dit verdragh stelt desen Peysmaecker dese: dat alle het Spaensch ende vreemdt Krijghs-volck soude vertrecken.

Dat over al soude ghehanthaeft worden de authoriteyt vande Staten Generael: haer oude Privilegien / Religie / Religions-vrede: haer schulden te betalen: begrijpende ende mede verbindende de Gheestelijcke goederen.

Wt te bannen Jesuyten ende diergelijcke sorghelijcke Secten.

Te reformeren het Hof van hare Hoogheden / op de maniere van het Huys van Borgondien.

Te mogen traffiqueren in alle des Koninghs van Spaengiens Dominien / op de oude Tollen.

Te resolveren op alle Officieren / Gouvernementen ende diergelijcke: ende wat Fortressen ende Casteelen souden blijven / ende welcke men soude afbreecken: van Artillerye ende Munte: ende onderlinghe te resolveren op alle middelen / tot Vrede streckende / ende tot versekeringe van dien.

Soo den Koningh van Spaengien daer toe niet te brenghen soude zijn / ende mede dese Articulen vande partyen verworpen / souden de Koninghen van Vranckrijck ende van Enghelandt met haer macht sien de Landen te stellen / so 't mogelijck ware / in handen van Prince Mauritz van Nassouwen: maer het ander Verdragh mette Eertz-Hertoghen ware beter.

Verhaeldt voorts de deucht die Christenrijck van dese Vrede hadden te verwachten / ende datmen daeromme niet en behoorde noch Paus ofte Jesuyten aen te sien ofte te vreesen: maer een Generael Concilium te vergaderen / 't zy met wille ofte onwille des Paus / ende dat te volghen: ende dan een Oorloghe teghen de Turcken aen te nemen / op de forme vanden Heere van La Noue voor-ghesteldt: daer alle andere Princen lichtelijcken souden toe-stemmen / ende soo soude de gulde Wereldt weder komen. Dit is het sommarie van eenen Nederlandtschen Ballingh.

Wy sullen nu een ander in drucke uytghekomen / van eenen Catholijck / onder der Eertz-Hertoghen ghebiedt ghesceten / ende sijnen raedt totten Vrede vertellen.

Hy verhaeldt de stercke der Vereenighde Nederlanden: beoeckt / ende besloten vande Zee / ende groote Rivieren / Schip-rijck / om hun van alle noodtdruft te besorghen. Daer-en-tegen verhaelt hy de swaricheden vander Eertz-Hertoghen ghehoorsame Landen: dat hun Krijghs-volck haer qualijck konden generen teghen sulcken stercken ofte schilt-biedenden Vyandt: maer waren hun eyghen partye overlastich: Den bystandt die sy uyt Spaengien kryghen met groot gheschal / is kleyn inder daedt: dat worde meest van het uyterste van Italien / ende 't diepste van Spaengien ghetrocken / dat tusschen wegen vernielt werde eer 't overkomt: ghekomen zijnde / smeltet als sneeu inde Sonne: met uytstellen liepen de Soldyen ende t'achterheden aen / daer de mutinatien uyt spruyten.

Toonde der Vrede / van een Catholijck onder de Eertz-Hertoghen.

De Vereenighde Nederlanden zijnde altijdts eerst te Velde / konnen hun den eersten slagh geven: Spaengien van hem selven waer arm: de Hollanders verstoorden sijn Gout / Silver ende Neeringhen in Indien: sijn Mynen waren uytgheput: den jonghen Koningh en ware soo ghespaerich ofte vroet niet als den Vader: ende alsoo de onkosten meerderden / soo vermeerde mede het ghebreck ende mutinatien / diemen boven hunnen Landt-roof meermaels twaelf ende 15. stuyvers des daeghs moeste gheven / ende de Ruyteren 24. stuyvers: ende gheen andere en werden volkomelijck op betaeldt / ten ware sy mede mutineerden: daer en waren gheen Gouverneurs geweest in Nederlandt / sy en hadden twee ofte drie muytinatien ghehadt.

Hy verhaeldt sints de komste vanden Eertz-Hertogh / wel twintigh-derhande mutinatien / als die van Diest / van Ardres / van Carpen / van Calcis / van la Chapelle / van Weert / van Chastelet / van Dorlans / van Camerijck / van 't Casteel van Antwerpen / van 't Fort van Sint Andries / van Crevecur / vande Schepen op de Schelde / vande twee Forten op de Schelde / van 't Sas van Ghendt / van Sluys / van Hulst / van 't Fort Sinte Clara voor Oostende / &c. Dese mutinatien stonden meer te vermeerderen / overmidts datmen geen monsteringhe meer en houde als men plach / toe-legghende het Krijghs-volck vier stuyvers 's daeghs: de oude voor-deel hebbende Soldaten sulcks siende / soeken mutinatie / om van 't overighe betaeldt te wesen: alsoo sy nu mutinerende betaeldt zijn / willen sy haer ontfanghen gheldt sien en de verseckeren: ofte vreesende castijdinghe / verloopen / wetende dat gheenen Eeren-trap voor haer te verdienen stonde.

Twintich mutinatien onder den Eertz-Hertogh ende de inconvenienten daer van.

Vorder saghe hy de Spaensche hoverdye / latende liever de Landen versten / dan sy souden buyghen: toghende gheen gheneghentheydt om de middelen van Vrede voor te nemen / ende mistrouwen te weeren / hy Volck van verscheyden Religie: ghelijck sy hadden toegelaten een slechte Vrouwe levendich te delven / die beter hadde ghebannen ghedient / ghemerckt sy niet leeren ofte predicken konde.

Belanghende totten Vrede te komen met d'Oorloghe / dat en souden haer de machtighe ghebueren niet toelaten. Den Spaenschen hoochmoet alle Potentaten van Europa suspect zijnde: ende al waren de Hollanders verlaten van alle naebuerighe Princen / soo sagh men wel aen 't verweeren van Oostende / watter noch resteerde van haer te moeten winnen / zijnde haer sterckten meest alle aende Zee-kant gheleghen / die quaet te beleggeren zijn / ende ontset te beletten.

Somma / alsoo hy niet dan disordre ende desperatie sagh / soo vreesde hy dat de Fransche Trompetten haer wel eens mochten met eenen spronck wacker maecken / zijnde de stoffen van Oorloghe noch soo groot tusschen beyde de Koninghen / alse opt waren: die hy verhaeldt mette lichticheydt vande aenslaghen / mette deck-mantels ende spooren om daer toe te verstaen: ende watter te vreesen soude zijn / soo den Fransoys hem eens op de Frontieren vertoonde: hoe qualijck het te weder-houden soude zijn / van hun sonder eenighderhande conditien in sijnen armen te worpen / ende soo souden sy haest vande Vyanden omringhelt wesen / als vande Hollanders ende Zee / ende de Fransoysen: niet dan Lutzenborgh open / dat lichtelijck te stoppen ware: so datter gheen hulpe

dan uyten Hemel te verwachten ware / die hem alle dage niet en opent om mirakelé te doen. Ende voorts stellende mirakelen op een zijde / bracht hy waermen Kooren om te backen ende brouwen vinden soude / den ploegh niet gaende / ende waer sy Sout / Wijn ende Amunitien / door Fransche stroperijen belet / krijghen souden / ende ofte sy dan anders dan een beleghérde Stadt souden wesen?

De Hollanders hun profijt soeckende / winnende eenighe Steden met gheweldt / souden die vande Catholijcke Roomsche Religie verdreemden / diemen behoorde nae vermoghen / boven al soecken te behouden.

Desen niet teghenstaende / en hielt hy de saken niet soo vertwijfelt / naedemale daer noch een aen haer deure klopte (meynende den Coningh van Vranckrijck) voor alles niet vindende gheraden de ghehoorsame Landen mette Hollanders alleene te accorderen / vreesende 't succes metten Hertogh van Anjou: maer met eenen machtigher om den Vrede te gheven ende staende te houden / ende de Spaensche Garnisoenen uyt te drijven. Waeromme hy rade om voor te komen de ellenden die hun noch dreyghden / ende de Catholijcke Roomsche Religie te behouden / ende vasten Peys te ghenieten: de Landen den Coningh van Vranckrijck op te draghen / daer toe sy de Hollanders souden ghereedt vinden: ende ofte de Hollanders daer toe niet wilden stemmen / soo souden sy vereenight wesen met soo machtighen Coningh / die hun konde beschermen: dan naedemael hy selve eertijdts hem ghesocht hadden / waer daer niet aen te twijfelen.

Raedt de ghehoorsame Landen den Coningh van Vranckrijck op te draghen.

De Spaengiaerden (alleene hier in geinteresseert) waren wijt van haer ghheseten / hadden de passagie langhs Italien verlooren / metten Vrede-handel van Savoyen: sy en hadden maer Garnisoenen in neghen ofte weynighe meer plaetsen / als inde Casteelen van Antwerpen / Ghendt ende 't Sas / tot 's Hertoghen-bosch / Duynkerck / Nieupoort / Oostende / Dermonde / Camerijck / Ruermonde ende Dixmuyen: in eenighe waren maer weynighe Spaengiaerden: in andere eenighe met andere vermenght: in andere waren de Inwoonders de sterckste: van alle dese en warender maer drie die recht sterck waren / die nochtans soo machtighen Coningh niet langhe souden teghen houden. Ende soo voort / soo verkleynt hy de macht vande Eertz-Hertoghen / die hy veelderhande Gheestelijcke deuchden toe-schrijft / maer mede ghebreecken: die mette Infante sonder kinderen wel soude mogen hem te vreden houden van ontlast te wesen.

De groote gravitept deses huys van Oostenrijck / belette hem met sijn Ondersaten hem ghemeyn ende bemindt te maecken / ende verkleynde voorts sijn authoritept grootelijcx.

Sept vorder / hoe al Christenrijck / behalvë Spaengien / souden haren aenslagh gonstigh wesen / ende souden de Neeringhe ende Coopmanschappe doen floreren al Europa over / &c.

Vorder en souden de twee machtighe ende twistighe Coningen / nae deser Landen vereeninghe / niet wel malkanderen konnen beschadighen / als in voorleden tijden: hebbende op haer Frontieren de Pyrineesche gheberchten ende de Zee: sy souden Christenheydt in vreden laten / ende haer machten teghen den Erf-vyandt den Turcken keeren. De Nederlanden souden aen een vast-staende Heerschappye hanghen / der Salijcker Wet halven / sonder veranderinghe onderworpen. Der Fransoyser manieren waren verdraghelijcker dan de Spaensche / ende meer met de Nederlandtsche over-een-komende: ende men soude moghen sulcken conditien bespreecken / dat alle swaricheden souden voor te komen wesen / ende de Privilegien behouden zijn / jae vermeerdert.

Aengaende de Religie / men wiste hoe soetelijcken hun die saecken in Vranckrijck schickten / sonder dat daer yemandt overweldicht werde: dat welcke inder daedt meer Menschen op den rechten wegh doen keeren heeft / als oyt te vooren alle de ghewelden / diemen daer toe ghebruyckt hadde.

Somma hy verheft de vruchten vanden Vrede / Neeringhe ende Koophandel florerende: want voor de Navigatie op Indien / daer souden de Hollanders ende Zeelanders wel middel toe vinden.

De Beneficien / Gouvernementen / Staten ende Officien van dese Landen / daer Spaengiaerden ende vreemde mede versien zijn gheweest / souden niemanden dan Landt-saten vergunt werden.

Ten kortsten ghesepdt / men soude de Nederlanden aen Vranckrijck niet gheven / maer eer Vranckrijck aende selfde: daer en waren mueren noch vesten / die de onderlinghe vriendtschappe van Vranckrijck ende de Nederlanden konden af-sonderen.

Dit is 't sommarie van 't discours / in Fransoys in Druck uytgekomen / van die geerne de Nederlanden aen Vranckrijck hechten souden.

Wy hebben noch een derde beworp vanden Vrede ghesien / in 't Fransoys ghedruckt / daer van wy mede het sommarie sullen verhalen.

Een derde voorslagh van Nederlandtschen Vrede.

Den Autheur noemt hem selven een vreemdt ende onpartijdich persoon / die niet inde Landen te verliesen ofte te winnen hadde / beweecht eenlijck door mede lijden / excuserende sijn voorstel.

Hy brengt sijn discours in drie poincten / eerst waeromme beyde partijen behooren te trachten tot Vrede. Ten tweeden / verhaeldt hy verscheyden middelen voort-gebrocht / ende die noch mochté voort-gebrocht worden totten Vrede te komen. Het derde / discoureert welck soude moghen den besten middel wesen / ende waeromme dien niet en dient verworpen / noch van d'een noch d'ander partije.

Roerende het eerste / discoureert hy gheleerdelijck de noot-saecke totten Vrede ende eendracht: nae Oorloghe behoorde eens Peys te komen / al souden dien selve de partijen dier kosten: daeromme redenen ende noodt behoorden menschen te beweghen: den Turck diende wederstaen / desghelijcx de oproeren in Hongarien ghestilt: de uytkomste vande Nederlandtsche langhduerige Oorloge behoorde hun wijs te maken / nae soo veel bataillien ende Steden ghewonnen ende verlooren: soo veel aenslaghen te Lande ende te Water sonder eynde gheavontuert: Nederlandt ware een Theatre ofte Tonneel van Mars ofte Bellone-spel. Men hadde ghesien het belegh van Oostende soo langh / soo fel / wreet ende furieus / soo dat het onmenschelijcken scheen / ende de naekomelinghen sullen 't niet willen ghelooven / alsoo men oock tot gheenen tijden van dierghelijcke konde lesen / beyde partijen soo verhit / al ofte dat succes de gheheele Oorloghe soude eynden. De Vereenighde Landen hadden ten lesten Oostende verlooren / maer hadden elders daer-enteghen wel soo veel gheprospereert / dat sy voor een / drie ofte vier Steden ende meer sterckten ghewonnen hadden / ende konden Vlaenderen meer beschadigen als te vooren.

Redenen waeromme Nederlandt behoordt nae Vrede te trachten.

Voorwaer den Koningh van Spaengien ware een machtich Heere van veel Landen / van veel rijckdommen / veel alliantien mette Roomsche Catholijcken / hadde groot volck ende goede Soldaten: soo dat selve de Hollanders bekenden niet machtich te wesen / hem met ghewelt t'onder te brenghen / hoe wel machtich te beletten dat hy hun niet veel af nemen sal.

Maer daer-en-teghen moest-men oock bekennen dat Hollandt / Zeelandt / &c. waren nae menschelijck verstandt onwinlijcke Landen / ter oorsaecke van haer ghelegentheden des Waters / bewoont van een wel gheoffent Volck ter Zee ende te Lande / de Spaengiaerden niet vreesende: ende hoe wel een kleyn Landt / hadden groot gheldt konnen opbrenghen: door haren Koophandel ende Schipvaert alle ander Kooplieden om Neeringhe tot haer treckende. Daer by ghevoecht de Vaerten op Indien / die daghelijcks seer vermeerderden: soo dat sy op den verboden handel op Spaengien ende Portugael luttel passen. Ende alsoo sy 't gheldt redelijck hebben / alsoo hebben sy plantept van goedt Kryghs-volck ende Ghebieders / tot minder kost dan haren Vyandt. Sy en waren mede niet sonder Vrienden / soo wel Catholijcken als Protestanten / benijdende de grootheydt van Spaengien: al hadden de Koninghen van Vranck-

1604. Vranckrijck ende Enghelandt Vrede mette Eertz-hertoghen / soo en souden sy daer niet gheerne lyden Spaensche dominatie.

Beyden oorloghende partijen konden hun spieghelen aen Duytslandt ende Vranckrijck / dat de Religie haer niet en laet planten metten sweerde : sy hadden ten lesten moeten te vreden wesen een yegelyck God te laten dienen in vreden / alsoo sy namaels daer van dochten reeckeninghe te gheven / sonder nochtans d'een den anderen te schandaliseren : daer sy hun wel mede bevonden / behoudende haer volck / haren rijckdom ende konstige ambachten t'huys.

De Spaengiaerden misgrepen haer / te meynen alleene de Catholijcksche Roomsche Religie in Nederlandt te mogen behouden/ende d'andere te verdrijven met de Spaensche Inquisitie : de Nederlanders waren van anderen aert : der Gheleerder meyninge ware / datmen met dwangh wel konde Ypocrijten en Atheisten maken/maer geen rechte Christenen.

De Spaengiaerden lieten hun voorstaen dat de Vereenichde Landen des Krijghs sullen moede worden/ ende dat de Ghemeynten (overvallen van schattingen ende lasten der Oorloghen) sullen op-roerich worden / ende dwingen de Staten tot eenigen Vrede: dan de hoope daer van waer kleyn / soo langhe sy in Hollandt / Zeelandt/ &c. levende midden inde Oorloghe/ flooreerden/ ende rijcker worden / als in Peyse : al betaelden sy groote schattinghen / soo verkochten sy haer hant-wercken daer nae/ in goede Neeringe ende aftreck : ende al warender eenige t'onvreden / soo waren die weynich in getale.

Maer ter contrarie soo verhoopten de Vereenichde Landen / dat de ghehoorsame Eertz-hertogen Landen / niet langher haer lasten sullen konnen dueren/ midts het afloopen ende overlast des Krijghs-volcks van weder-zijden/de Zee ende Navigatien hun meest benomē zijnde / waer door de Inwoonders verarmt/ haer sullen ten lesten moeten voegen de Spaense Regeringe uyt te smijten.

Maer sulckx ware belet/eerst door de groote macht van Spaengien: ten anderen door de jalousie tusschen de Eertz-hertoghen ende de Vereenichde Landen : ten derden by de neersticheyt der Gheestelijcke / daer tegen zijnde / als de Bisschoppen / Predicanten ende Jesuyten / die den volcke verbieden op de eeuwighe verdoemenissen met de Ketters aen te spannen : veel hun latende voorstaen / dat de Hollanders meester wordende / souden allenskens met behendicheyt ofte ghewelt de Catholijcke Religie verdrijven / ende invoeren de Ghereformeerde.

Vande middelen om tot peyse te moghen komen.

Dus vele van 't eerste poinct ghesevdt : seydt voor 't tweede vande middelen te vinden om totten Peys te komen : dat den Koningh van Spaengien haer tot Ceulen Anno 1579. hadde aengheboden / waer van hy de voorneemste Artijckelen verhaeldt / ende hoe daer teghen de Landen wilden de authoriteydt der Staten Generael herstelt hebben : den Religions vrede behouden/ volgende de Pacificatie van Gendt/ ende soo wilden sy den Coningh voor Heere erkennen : maer sints waren de saecken anders verloopen: de Provincien waren door wreetheden ende langhe Oorloge vanden anderen vervreemt / sints de Moort vanden Prince van Orangien : soo datter nu niet en ware te handelen mette Hollanders / van den Koningh van Spaengien ofte Eertz-hertogen te erkennen voor Lants-heeren : want sy en dochten haer gewonnen vrijheydt niet weder af te legghen / hun soo wel ghelucht. Ende den noot hun dringhende / souden liever hun onderworpen eenighen anderen Prince/dan onder Spaengien ofte de Eertz-hertogen / die sy niet souden derven betrouwen : niet konnende ghelooven / dat Princen het gheschiet quaet souden vergheten.

Hy vraecht ofmen dan nemmermeer Peys maecken sal / de wapenen ende 't bloet-stoorten onder Christenen opschorssen/tot naedeel van haer ghebueren/nu by de veertich Jaer gheduert : waert datter noch apparentie ware dat de Eertz-hertoghen noch in thien Jaren de Hollanders mochten dwingen/ men mochte hem noch laten sijn recht verbolghen : maer somen verbeyden moet / tot dat d'een ofte d'andere partije onder leydt/men soude het by onsen leven/al waermen noch jong/niet mogen hoopen te sien. 1604.

Vereenichde Landen sochten wel vrede mette Provincien/ maer niet mette Eertshertogen.

De Vereenichde Landen hadden wel ghepresenteert in accoort te treden met de ghehoorsame Provincien / sonder daer-inne te begrijpen de Eertz-hertogen ofte den Koningh van Spaengien / teghen de welcke sy segghen / te willen haer selven verweeren/ soo lange sy hun lieden sullen bespringen : maer 't selfde wert van d'ander Provincien qualijck ghenomen/ ende en soude gheenen volkomen Peys gheweest hebben / maer eenlyck een veranderinghe / den Coningh niet af-latende syn recht te vervolghen met alle syn middelen.

Men soude moghen voor-werpen eenigh bestant ofte stilstant van Wapenen voor 10. 20. ofte 30. Jaren / tot dat der partyen blaeckende herten verkoelt mochten wesen : ofte eenen ghcheelen afstandt maken van Wapenen van weder-zyden : elck behoudende wat hy hadde/ levende elck in payse ende vrientschappe : elck eenige Garnisoenen houdende op sijn Frontieren : den Koningh ende de Eertz-hertogen behoudens hun recht / tot dat God anderen middel sondt: levende in Vrede alsoo Vranckrijck ende Spaengien dede/ latende in handen van Spaengien syn Coningrijck van Navarre.

Aengaende bestandt / waer te duchten dat de Vereenighde Landen hun niet souden willen vertrouwen / ende den anderen middel waer wel goedt / soo den Coningh ende de Eertz-hertoghen daer wilden nae hooren. Maer hy seyde vorder datter noch eenen anderen middel ware / om den bloedigen Krygh te eynden / die soo veel steden hadde gheruyneert / soo veel zielen ende lichamen bedorven : daer toe / alle die affairen van der Staten handelen / haer authoriteyt daer behoorden toe te brenghen : Tot oude steckten dienden ander remedien/dan totte versche : daer moesten middelen ghevonden worden / die beyde partijen aengenaem waren. Hy kende de Vereenichde Landen / selve de Catholijcken / dat sy gheheel vervreemt van Spaengien waren / soo dat hun / noch syn huys in langhen tijdt gheen goedtwillicheyt ofte dienst te verwachten stondt : sy hadden proeve van haer ende haer Landen macht : sy hadden gheleert / dat sy niet en wisten : waren nu gewoon in vrijheyt te leven : ende 't Jock ongewoone sy daghelijckx lasen/ende hoordent haers Ouders vertellen / de schrickelijcke wreetheden hun Ouders / vrienden ende ghesellen aenghedaen 't welck veroorsaeckt t'elcke reyse nieuwe verbitteringe / ende versterckt haer rebellie : ten korsten hun kinderen suyghen met haer Moeders melck de Spaengiaerden te haten.

De Catholijcken waren vervreemt van Spaengien om tyrannije ende nu vryheyt gewoone.

Wat soude dan den Koningh ende d'Eertz-hertogen maken met sulcken rebellen ? sullen sy om harent wille alle tijdt moeten in Wapenen ende swaricheyt leven / hun tresoiren ende inkomsten onnuttelijcken verteeren ? Jae sal een Spaengiaert mogen segghen/ den Koningh sal liever alle sijn Koningh-rijcken ende macht avontueren ende opsetten / dan van sijn Recht wijcken : Maer heusselijck mochtmen antwoorden / stondt men soo op sijn Recht / waer-omme gaet-men niet Thunis ende Goletta weder winnen / de Heerlijckeden ende dominatien hadden mede haer Perioden ofte ghebuerten. Het Roomsche Rijck hadde wel moeten derven dat hem toe behoorde. Den tijdt ware gheweest dat Spaengien niet en hadde / dat het nu heeft / wie kan segghen ofte hy dat behouden sal / God gaf/ God nam. Het Huys van Oostenrijck hadde eertijdts langhe geoorlooght teghen de Switsers / om die weder hun onderdanigh te maecken / dan hadde ten lesten liever sijn Recht af te staen / dan onnuttelijck arbeyt / mannen ende gheldt te verliesen : ende soude een yghelijck sijn Recht ten uytersten willen vervolghen / wie souder in Vrede leven ? Dan hy seyde niet te willen dat den Coningh ende d'Eertz-hertoghen souden simpelijck haer Recht quiteren : (hoe-wel d'een noch d'ander / oyt in haer leven / yet in Hollandt ofte Zeelandt beseten hadden) Maer wilde hun hebben te volghen het exempel vanden Hertogh Albert van Saxens kinderen / die welcke nae dat hun Vaders ende sy-lieden langhe hadden gheoor- Nota.

1604. looght tegen die van Groeninghen/ende die dickmael overwonnen / siende dat het t'elcke reyse weder was te beginnen/ hebbende te doen met een strengh rebelligh volck / achten sy die onweerdiigh voor hun Ondersaten te houden/ ende verkochten die voor een ghereede somme van penninghen aenden Keyser Kaerle de V. 't recht dat sy over hun hadden/ ende so keerdense int Lant van Meyssen om in ruste te leven.

Desgelijcx de Koningh van Spaengien zijnde soo verstoordt op de Vereenighde Landen / dat hy die niet kan behertighen / als goede Subjecten om haer rebellie / ondwinghelijck ende irreconciliable / wat konde hy beter doen / dan met tusschen-spreecken van de Koningen van Vranckrijck ende Enghelandt/ofte door de Vorsten des Rijcx / ofte door de ghehoorsame Provincien/ hem selven eens den Vrede te gheven/ daer soo vele goede menschen waren nae hakende. Te weten/ dat sy met haer Landtslieden de Vereenighde Landen accordeerden over een goede ende groote somme van penninghen/ den interest waer van soude moghen Jaerlijcks soo veel beloopen / als hier te vooren de Vereenighde gewoon waren Jaerlijcx te betalen aenden Koningh voor de Oorloghe/ ende die voortaen te laten in payse ende in haer vrijheydt / renoncerende syn recht ende pretensien die hy over haer hadde.

Themistocles hadde die van Athenen eens eenen profijtelijcken raedt ghegheven / maer om dat hy niet eerlijck was / werdt dien by het advijs van Aristides verworpen : Soo nu desen raedt bewesen worde eerlijck ende profijtelijck van weder-zijden / waeromme soude men die verwerpen?

Van weghen de Vereenighde Landen/en saghe hy niet dat sy yet daer teghen souden konnen segghen: Maer den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen / souden soo lichtelijck daer toe niet konnen verstaen / maer sonder redene : want noopende 't profijt / vraechde hy ofte het niet profijtelijck soude wesen / ten eersten te ontfanghen een groote somme van penninghen (die men soude moghen reecken by termijnen / metten interest van 't ghene dat niet ghereet soude betaelt worden) vande Vereenighde Landen / voor eenen af-koop : Ende souden dan voorts ghenieten moghen vredelijcken de inkomsten vande andere Provincien / die by den middel van den payse weder souden toe-nemen in neeringhe ende ryckdommen / ende sparen de groote koste van gheduerende Oorlogen.

De Koningh van Spaengien mette Eertz-Hertoghen souden daer door middel hebben schatten te vergaderen / om in plaetse vande Vereenighde Provincien / die maer van kleynen begrijpe waren / moghen gaen conquesteren op de vyanden van Christenrijck/ nieuwe Landen ende Koninghrijcken/ ende dat in plaetse van onprofijtelijcke Oorloghe / subject tot soo veel muyterijen.

Noopende de eerlijckheydt / daer en ware gheen schande / maer grooten lof ende eere al Christenrijck over / daer by te behalen / als sy lieden ten gheriebe vande ghemeyne welvaert / Christenrijck pays gaven / eyndende de ellendicheden der Oorloghe : afwassende de tranen ende bloedt der armer menschen/ die oorsaecke ghevende Gode te dancken / ende voor hunlieden welvaert te bidden : Want alsomen achte groot de macht des Koninghs / om syn recht metten sweerde te vervolghen / soo soudet hem tot meerder lof ende eere strecken / dat hy uyt vrijen wille onbedwonghen daer toe quame/ uyt liefde des ghemeyn welvaerts ende ruste : Daer mede voor-komende alle bravaden vande Hollanders/ soo sy yet inde Oorloghe mochten ghewinnen / tot schade van syn goede Onderdanen.

Hy verhaelde vorder / verstaen te hebben dat desen Koningh van Spaengiens Vader / voor syn doodt gheresolveert was / desen Krijgh te eyndighen op eenigherhande maniere / ende hy saghe noch gheen bequamer. Dan alsoo daer tegen mochte gheseyt worden / datmen rade de Provincien vanden anderen te scheyden / daer op ware te antwoorden / dat sy nu veel jaren alsoo ghescheyden waren/sonder die te konnen vereenighen / wat datmen oock gheproeft hadde.

Alsoo de Nederlanden niet altijdt en hebben vereenicht gheweest/zijnde eenige selve gekocht/soo soude hy die weder mogen verkoopen. Dat daer yemandt mochte teghen seggen/dat andere souden moghen het exempel vande Hollanders volgen : daer teghen ware te antwoorden / dat sulcke spreecken als sy 40. Jaren daer vooren sullen gestreden hebben tegen 's Konincx forcen/ende dat sy dan spreken.

Mede den Koningh van Spaengien hebbende pays mette Vereenighde Landen/ende geen vyanden in Christenrijck/sal veel ontsachghelijcker wesen/ dan hy nu ware.

Dit was het advijs van desen Vrede-wenscher/ besluytende met beden aende Prelaten / Edelen ende Magistraten / presenterende de Staten/ dat sy daer toe wilden de handt aen houden / ofte een beter advijs voorslaen / dat soo doenlijck ware van weder-zijden.

Het sommarie vande driederhande voorslaghen van Vrede.

Aldus hebben wy soo kort mogelijck is/ de voorslaghen van drie verscheyden Vrede-raders verhaeldt/ d'eerste van eenen ghewilligen Wallinck/ die wilde de Eertz-Hertogen op gelimiteerde conditien by authoriteyt vande gebueren Koningen instellen. 1.

Den tweeden een Roomsch Catholijck/ die om die Religie te verseeckeren / wilde de Nederlanden aende Kroone van Vranckrijck hechten ofte onderworpen/ ende de Spaensche macht over het gheberchte jaghen ende houden. 2.

Den derden wilde dat de Vereenighde Landen souden eenen afkoop doen voor haren vrijdom van den Koningh van Spaengien ofte de Eertz-hertoghen / soeckende te bethoonen dat sulcx soude eerlijck ende profijtelijcken wesen. 3.

Wat dat teghen dese drie Pays-soeckers soude moghen te segghen vallen/ laten wy de discoursen ende oordeel daer over aenden kloecken Leser / hebbende goedt ghedocht onse Nae-komers te laten sien den staet van dese Nederlandtsche bloedighe Oorloghen / daer hun de Landen nu in 't veertichste Jaer in vinden.

Hoe dese voorslaghen van Vrede de strijdende partijen bevallen hebben / mach den Leser afmeten by 't ghene van weder-zijden sints daer op ghevolght is/elcke partye willende synen sin hebben : want op desen tijdt zijnder seker artijckelen soo wel in Drucke als in schrifte uytgestroyt / soo wel inde ghehoorsame Landen / als inde Vereenighde Landen / meest soomen presumeert / om de gheneghentheden vanden Volcke te vernemen / ende inde Ghehoorsame Landen het Volck in meerder ruste ende hoope te doen leven / verwachtende door het tusschen-spreecken van Enghelandt den Vrede/ ende alsoo te wederstaen 't versoeck vande Vergaderinghe der Generale Staten.

De Artijckelen/sonder dat ontdeckt werdt den Autheur daer van/sullen wy hier by stellen.

Ghestropte Articulen van Vrede.

Item ende eerst / alle 't ghene jeghens de Majesteyt van Spaengien ende haer luyden Hoocheden ghehandelt / ghetracteert ende ghepasseert is / soo in regeringhe/als in 't particulier/ sal vergheven ende 1.
vergheten zijn.

Dat alle privilegien ende statuten / rechten / her- 2.
komsten ende kostuymen der Landen / onverbreeckelijck onderhouden sullen worden in haer gheheel / soo wel ghemeen als particulier.

Dat alle de vreemde Garnisoenen uyt de Landen 3.
sullen vertrecken/ daer uyt blijven / ende daer uyt ghehouden sullen worden / daer toe Syne Majesteyt van Engelandt helpen sal.

Dat alle Casteelen sullen afghebroken worden / of- 4.
ter eenighe waren die soude moeten dienen om 't Landt ofte Frontieren te beschermen / dat selve sal bestaen in 't consent ende ghelieve vanden Staten Generael.

Dat hare Hoogheden gheene Gouverneurs van 5.
Provincien / Landen ofte Steden / Luyden van secreten Rade / van Finantien / van Raedts-heeren/ Ontfanghers Generael / Drossaerden / Casteleyns/ Luyden van Rekeninghen / Fiscalen / Baillouwen / Schouten eñ andere Officieren sullen mogen stellen/ als van ingheborene Nederlanders / elck in syn Provincie/

1604. vintie/ende dit by advijs vanden Staten Generael/so het ghemeene ampten zijn/ anders in 't particulier/ vande Staten van elcke Provintie.

6. Dat hare Hoogheden in toekomende gheen oorloghe ofte vreeder vereeninghe ofte verbintenisse met uytheemsche Koninghen / Princen ofte Landen/ ofte dierghelijcke hooghe saecken handelen en sullen/ sonder believen vande Staten Generael.

7. Haer-lieden Hoogheden en sullen oock gheene Placaten/ ofte eenighe nieuwe Generale ofte particuliere Ordonnantien der Policie aengaende maecken/ sonder advijs ende bewilligen der Generale ende particuliere Staten.

8. Men sal by advijs ende intercessie van sijne Majesteyt van Enghelandt / toelaten over alle de Gheunieerde Provintien/ int openbaer de Catholijcke Roomsche/ ende dat de Ghereformeerde Religie/ haers ghemoets vry sullen blijven / ende niet ghedwonghen werden yet te doen teghens hare Conscientien.

9. Dat haerluyden Hoogheden wederom oprechten sullen / ende vernieuwen alle ende een yeghelijcks Privilegien ende oude herkomsten ende Costuymen/ ende diemen sal konnen bewijsen inghebroocken/ gheschent/ deur krachte ofte gheweldt ghenomen / ofte te niete ghedaen.

10. Sullen oock hare Hoogheden in geen steden/ forten ofte sloten Garnisoenen legghen/ sonder advijs vande Staten van elcks Provintie / daer 't noodich bevonden soude mogen werden.

11. Dat hare Hoogheden gheen Krijghs-volck sullen moghen aennemen te Peerde / te Voet / ofte te Water / ten zy by toe-stemminghe vande Staten Generael.

12. Ordinarie garde van haerlieden Hoogheden sullen zijn al te samen van Nederlanders.

13. De Roomsche Catholijcken salmen restitueren alle hare goederen in wesen zijnde / ende de selve sonder hindernisse laten besitten.

14. Dat hare Hoogheden gheen lasten ofte schattinghen op stellen en sullen / buyten consent vande Staten Generael ende particulier.

15. Dat alle de penninghen die by de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / ende by de particuliere Staten opghebrocht sullen werden / tot afdanck van haer lieden Krijghs-volck / sullen blijven by de selve Staten ofte Ontfanghers / die sy daer toe gestelt hebben/of stellen sullen.

16. Dat tot dien eynde alsulcke middelen / Koninghlijcke instellingen ende Convoyen sullen blijven in haer gheheel / ende voor soo langhe tijdt als by sijne Majesteyt van Engelant / met consent vande Staten Generael der Vereenighde Provintien/beraemt ende goedt gevonden sal worden.

17. Datmen des Koninghs van Spaengiens patrimoniale goederen ende Domeynen / inde voorsz Provintien gheleghen/ hare Hoogheden sal laten volgen ende restitueren.

18. De Staten Generael sullen moghen vergaderen t'allen tijde op het versoeck van een vande Provintien / ende anders om ghewichtighe saecken soo dickwils alst henluyden belieft / sonder daer op eenigh bevel ofte oorlof van hare Hoogheden te verwachten.

19. Desghelijcks sullen moghen de Staten van elcke Provintie / t'elckens ende soo dickwils alst hen goedt duncken sal.

20. Ende Generale ende particuliere vergaderinghe der Staten voorsz/ sal elck inden sijnen onderbraghen oft sy oock in eenighe veraccordeerde poincten ofte stucken verongelijckt worden/ omme soo men dat bevonde/dagelijcks te doen remedieren.

21. Dat het Gouvernement vande Provintien/ Steden ende Staten / sal blijven aen ende by de ghene die daer jegenwoordigh zijn/ende dat in toe-komende tijden hare Hoogheden in 't veranderen van dien/niet anders en sullen vermoghen / als by 't vijfde Artijckel hier vooren geseydt wordt.

22. Dat hare Hoogheden over de Vereenighde Nederlanden/Provintien/ Steden ende Landē/ geen meerder souverainite te vorderen sullen hebben ofte pretenderen / als Hoogh-loflijcken wijlen Karolus de vyfde heeft gehadt. 1604.

23. Hare Hoogheden sullen gehouden zijn te doene Eedt van ghetrouwicheydt / de voorsz Vrede ende poincten te onderhouden/ende doen onderhouden.

24. Ende tot discretie van sijne Majesteyt van Enghelandt / sullen de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / tot hare verseckertheydt in hare bewaringhe behouden alsulcke Forten oft Steden als sijne Majesteyt voorseyt verklaren sal/ als Middelaer tusschen hare Hoogheden ende de Staten Generael voorseydt.

25. Sal oock sijne Majesteyt van Enghelandt sweeren/d'eerste Overtreders van Vrede (die besloten sal worden) te helpen bekrijgen/ so langhe dat de selve weder in sijn gheheel sal zijn ghebracht / ende de Vereenighde Landen in hare verseeckertheydt / daer van Sijne Majesteyt de Ligue ende verbintenisse maken sal/met de voorsz Generale Staten.

26. Ende sal sijne voorsz Majesteyt van Enghelandt/ tot volbrengen van desen Vrede / hem in stellen tot eenen Borghe/ ende datter besloten sal werden/ besegelen ende onderteeckenen.

27. Welcke oock doen sullen / door de intercessie van Sijne Majesteyt / den Keyser ende des Rijcx Cheur-Vorsten / als oock mede doen sal Sijne Majesteyt van Denemercken.

Alsoo dese artijckelen waren ghepresumeert vande Eertz-Hertoghen weghen te komen / isser in Hollandt (soo 't schijnt) een boecxken in Drucke uytghekomen/ghenoemt : Trou-hertighe vermaninghe om niet te luysteren nae ghestroyde ende versierde Vrede-artijckelen/ tot waerschouwinghe. Den Autheur noemt hem een Lief-hebber der Nederlantsche Vrijheydt : ende dese vermaninghe ontfanghen te hebben van eenen afghestorvenen / ende hem gherecommandeert : de welcke (hoe wel wy in dese Commentarien geerne prolixiteyt schouwen) wy nochtans goedt ghedocht hebben mede hier in te brenghen / om dat daer inne begrepen is den stant / staet ende ghelegentheydt vande saecken / ende d'oorsaecken vande Oorloghen/ende haer omstandicheden : op dat de posteriteyt die verstaen mach / weten ende dencken dierghelijcke voor te komen / meest begrijpende waeromme die Landen tot sulcken artijckelen van Vrede niet wilden verstaen.

Het schijnt / O beminde Nederlandt / dat ghy dit Jaer hart bestormt sult worden / beyde / met listighen valschen raedt / ende met ghewelt van wapenen / ende dat de Heer Eertz-hertogh Albertus van Oostenrijck / ghelijck hy hier te vooren sijnen staet ende kleedinghe heeft verandert / ende in plaetse van des Roomschen Paus Veldt-teken / met den rooden Cardinaels rock / in 't bloedt der Heylighen ghevervet/ eenes Hertogen van Brabandts mantel omghehanghen / alsoo oock nu op een ander maniere sal beginnen te handelen ende te spreecken / ende hem behelpen met Vossen-vellen / om den voorseyden mantel te stofferen / dewijl de Leeuwen - huyt wil te kort vallen. Voor dese sijne ghewalt / ende voor de huyt/ ende Leeuwen-klauwen / zijt ghy sonder allen twijffel onbeschroomt / als hebbende het uyterste vande selve al ghereets beproeft / ende mannelijck af-ghekeert / maer voor 't listighe Vossen-vel heb ick noodigh gheacht u een weynigh te waerschouwen / als wesende soo veel te meer te vreesen / dewijle niet openbaerlijck / maer met bedeckte verborghene onderkruppinghe u sal aenkomen/ daer wordt veel ghestroyt van des Eertz - Hertoghs ende der Infante goedertierenheydt / vande hert-grondelijcke affectie ende liefde die sy dese Landen toe-draghen / dat ghy nu alle 't misvertrouwen ende diffidenci behoort uyt uwe herten te jaghen / als sullende handelen niet met eenen Spaengiaertt / maer met eenen gheboorén Duytschen Prins : niet met eenen Koningh/ die verre over Zee woonende / weynich van u weet / ende te minder trerr tot u heeft / ende voor dien ghy om sijne over groote macht willen / billich schroomt ende vreest : maer met eenen Hertogh / die by u ende onder u sal woonen / ghelijck een Vader by sijne kinderen / die anders gheen landt en heeft / dan dit / an-

Ghedruckte vermaninghe teghen den vrede.

ders gheen schatten noch rijckdommen / dan die hy uyt uwen handen sal ontfanghen / ende daerom niet op sijn eyghen macht ende gheweldt / maer op de herten ende liefde van d'Onderdanen / 't fondament van sijne heerschappye sal moeten stellen / die daer sal regeren nae de privilegien ende oude vryheden des Vaderlandts / die niemandt in sijne conscientie sal beswaren: kortelijck / die alle wonden sal ghenesen / ende u t'eenemael doen vergeten alle 't voorledene jammer ende ellende. Dit zijn schijnbaerlijcke schoone woorden: maer voor alle dinghen sult ghy u laten waerschouwen / dattet niet woorden zijn vanden Hertogh van Brabant ende d'Infante: maer inder waerheyt / anders niet dan gemeene mans kallinghen / ten aldereersten bedacht ende uytghegheven by listighe quaetgesinde / ende daer nae aenghenomen ende verbreyt by eenighe slechte ende vroome / die bedroghen zijnde / voorts andere meer helpen bedrieghen / dienende alleenlijck tot een aenlockinghe / ende als speck op de val / om u lieden van trouwen raedt / ende heylsame vermaninghen / vande ghene die uwe behoudenis soecken af te leyden / ende nae hunne valsche ende giftighe propoosten te doen luysteren / wel wetende dat ghy terstondt in hunne stricken ghevanghen sult zijn / soo haest sy u tot luysteren konnen brenghen / al wordt ghy schoon het bedrogh ghewaer / min oft meer als het den Mugghen te late is / wanneer sy nae den hellen schijn vande keersse vlieghende / hare vleughelen verbrant hebben. Ende ghy mocht u vastelijck verseeckeren / dat ghy even soo weynich / sonder uyterste ghevaer ende schaden / de ooren kondt verleenen / als eene vrome dochter met behoudener eeren / eenen onkuyschen boeve kan te spraeck staen. Sulcx hebt ghy metter daedt / ende met groote schaden (die oock de gecken pleech wijser te maecken) inde voor-ledene Jaren beproeft / te weten / datter noyt Vrede-handelinghe onder-leydt is / oft daer zijn van ghcheele Provintien / van eenighe naem-achtighe steden tot af-val beweecht / ende van u lichaem af-ghescheurt / wesende t'elcken-mael de Vredes-handelinghen met heerlijcken schijn ende wonder groote hoope vande simpelen begost / maer altoos in 't leste bevonden / datmen noch voor de Privilegien / veele min voor de Religie eenighe sekerheydt konde erlanghen: ende niet te min worden met dierghelijcke valsche handelinghen eenighe soo diep daer in ghelepdt / dat sy niet weder te rugghe keeren en konden / maer in de Spaensche slavernije hebben vallen moeten / als d'exempelen met Ghendt / Brugghe / ende andere in versche ghedachtenis zijnde. Veele schandelijcker sult ghy nu vanden Vyandt bespot ende bedroghen worden / indien ghy u metten boven verhaelden soeten ghesangh tot luysteren beweghen laet: want ter handelingh komende / sult ghy terstont vernemen / dat dese stropinghen niet dan straten ende meulenmaren zijn: De Hertogh van Brabandt sal verklaren / dat sijne meyninghe verre van daer is / ende ghy sult met dese presentatien / die ghy u selfs inbeelt / in ghelijcker voeghen bedroghen worden / als de thien Blinden van Vlenspieghel / die hun thien kroonen met bloote woorden schenckte / ende als sy daer op te gelage gingen / ende den Weert betalen souden / hadse niemandt ontfangen.

Dat sulcks de rechte waerheydt is / sult ghy klaerlijck verstaen / aen-merckende des Eertz-Hertoghen wercken / die immers meer behooren te ghelden als ydele woorden / die hier ende daer in schuyten ende op waghens / sonder eenen ghewissen Autheur ghestroyt worden. Hy heeft voor sijn vertreck nae Spaengien de Religie in verscheydene steden hart vervolght / ende onder ander een jonghe Dochter doen levendich begraven / daer mede wech nemende alle oorsaeck / om van sijn ghemoet ende meyninghe in 't stuck vande Religie eenichsins te twijfelen: want al het ghene wat hy aen Mans-persoonen dede / konde-men met eenen anderen schijn verbloemen / als oft sy yet teghens hem ende sijne Regieringhe onderleyt / verraet ghesticht / ofte correspondentie gehouden hadden.

Van ghelijcken heeft hy voor sijn vertreck / de vrije Stadt Aken / wesende in des Keysers Ban / met dadelijcke executie helpen bedwinghen om d'oeffeninghe vande Religie af te schaffen / ende den Magistraet te veranderen. In gelijcker voegen heeft den Admirant terstondt nae sijn vertreck in Spaengien / ende door sijn bevel / veele Steden in 't Rijck / als Wesel / Goch ende Essen vande Religie berooft / de Predicanten verjaecht / ende Mispapen weder ingevoert.

Aenden Bisschop van Paterborn heeft hy den 10. Januarij 1599. goet rondt gheschreven / soo verre de Religie aldaer niet verboden en worde / so souden sijne Catholijcke Soldaten derwaerts komen / ende hy soude noch de Ketters voor 't hanghen / noch d'andere voor 't plunderen verseekeren konnen / blijckende klaerlijck uyt des Eertz-Hertoghen Missive aen Joffrou Sibilla / Hertoginne tot Kleve / ghedateert te Nivelle / den 15. Septembris 1599. dat in sijne presentie den raet besloten was / om des Koninghs ende des Hertoghen van Kleve rebellen (soo luyden sijne woorden) t'overtrecken.

Heeft nu d'Eertz-Hertogh in een vreemt ghebiedt / daer hy gheen segghen en heeft / dusdanighe authoriteyt ghebruyckt? heeft de Stadt Aken / die niemandt dan 't ghemeene verbondt des Roomschen Rijcx onderworpen is / die in kracht van des Rijcx wetten ende ordonnantien (daer in de Keyser sonder des Rijcks lidtmaten niet met allen veranderen kan) volkomen macht heeft / of beyde de Religien / of eene van beyde te oeffenen / dusdanighen ghewelt lijden moeten? wat hoope isser dan / dat in Nederlandt / 't welck de Hertogh van Brabandt ende d'Infante niet als vry / maer als haer proper erffenis achten / daer mede sy nae haren appetijt leven moghen / de vryheydt vande Religie toeghelaten sal werden? Oft meynt ghy dat de Hertogh op de reyse nae Spaengien sijne meyninghe verandert heeft / dat hem de Paus van Roomen (den welcken hy te Ferrara de voeten ghekust heeft) eenen vreedsamen Gheest heeft in-gheblasen? oft dat de Spaensche Inquisiteurs ende Jesuijtischen raedt sijn herte vermorwet hebben? Ghelooft vrijelijck het contrarie / ende dat dese alle hem meer ende meer tot bloet-vergieten ende onbarmherticheydt aengheprickelt / ende sijn herte / soo 't te vooren van steen gheweest is / tot yser ghemaeckt hebben. Men sal misschien segghen: dat hy van sijnen Broeder den Keyser anderen bericht ende raedt mach ontfanghen hebben: maer siet oock des Keysers wercken aen / daer hy de Stadt van Aken / die in kracht van des Rijcx wetten by de Religien veele Jaren langh vreedsamelijck gheoeffent / inden Ban doet / ende metten Admirante / die soo grouwelijcken ghewelt teghens alle reden ende billickheydt in 't Rijck begaet / door de vinghers siet / ende den Ban spaert. Siet aen d'andere wercken des huyses van Oostenrijck / daer d'Eertz-Hertogh Ferdinand in Styrmarck ende Carinthien de Religie / die al van sijn Groot-vader Keyser Ferdinandi tijden af / aldaer opentlijck toeghelaten is / nu onlanghs met ghewelt verdrijft / de klachten ende protestatien vande Staten des Landts veracht / ende inden windt slaet / die in ghevaer is van een binnenlandtschen Oorlogh ende van sijn gheheele Landt te verliesen: den welcken noch d'authoriteyt sijns Vaders ende Groot-vaders / noch d'exempelen vande bloedighe Oorloghen in Vranckrijck ende Nederlandt / noch de naeheydt vanden Turck / die aen hun Landen paelt / tot eenighe maticheydt ende discretie in 't stuck vande Religie beweghen kan: die niet eens bedencken wil / hoe ghevaerlijck dattet is / d'Onderdanen met ghewelt te dwinghen ende te perssen in 't ghene den Turck selfs den sijnen toelaet: welck exempel recht over een komt met d'antwoorde des Koninghs van Spaengien / aen d'Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck ghegheven: want als de Keyser Maximiliaen (een vreed-lievende Prins / ende gheen vervolgher vande Religie / maer in alle sijn handelingh matigh: daerom hy oock door 't beleydt vanden Paus ende Spaengien met vergift nae-ghetracht is) sijnen Broeder Hertogh Karel voorschreven nae Spaengien sondt / om des Koninghs ghemoet tot ghelijcke maticheydt te beweghen: hem voor ooghen stellende 't loflijck exempel

sijns

sijns Vaders Karoli de vijfde / die den Religions-vrede in Duytslandt ingevoert had / ende vermaende 't selve te volghen / eer d'Onderdanen tot sulcken desperaetheydt ghebracht werden / datse hem mochten afvallen / heeft hy vel ende klaer gheantwoort : liever te willen 't Landt verliesen / als den minsten inbreuck inde Catholijcke Religie te ghedooghen. Ghy weet oock wel hoe hy inde Vredehandelinghe tot Ceulen int jaer 1579. die vande Religie voor alle gunst ende ghenade / niet meer en heeft willen toe-laten noch beloven / dan dat hy die niet en wilde hanghen ofte branden / maer datse te Lande souden uyt-reysen / ende onder ander Natien ghelijck de Joden ende dolende Heydens herberghe ende schuylinghe soecken moghen. Van dese meyninghe is teghenwoordelijck 't gheheele Huys van Oostenrijck : alle moderatie ende discretie is metten Keyser Maximiliaen verstorven / ende sijn Sonen hebben eenen bitteren haet teghen de Religie / uyt de borsten van hunne Spaensche Moeder ghesoghen / ende worden daer in mette daghelijcksche conversatie vande Jesuyten ghestijft. Dit ist dat inde Houwlijcksche voorwaerden tusschen den Eertz-hertogh ende d'Infante (die in Brabandt openbaerlijck verkocht zijn worden / soo datmen aen de waerheydt ende autentijckheydt der selver niet en kan twijfelen) soo sterck ende krachtich bedongen wordt / datse in 't stuck vande Religie gheen veranderinghe en sullen maecken / by verbeurte des Landts / 't welck in sulcken gevalle den Koningh van Spaengien datelijck wederom sal moghen aen-tasten / ghevende onbeschroomt ende sonder eenighe veynsinghe klaer aen den dagh / hoe eendrachtich sy mette Inquisitie van Spaengien in dit punct zijn ende dencken te blijven : zijnde thien dubbelde blindtheydt ende dulheydt / datter eenighe hun laten wijsmaecken dat de Hertogh ende d'Infante / om datse wanhoopen over Hollandt ende Zeelandt / andersins te moghen Meester worden / inde Religie hem yets sullen voeghen ende toe-gheven moeten : want de Prophecie seght / dat noodtsaeckelijck de leste Monarchie in Spaengien op-gherecht moet werden / ghelijck van aenbeghin uytten Oosten nae Westen malkanderen ghesuccedeert zijn : uyt Asien nae Griecken-landt / van daer nae Roomen / is de Koningh ende Spaenschen Raedt soo vast inghebeeldt / datse alle middelen van accommodatie noodeloos achten / ende voor seecker houden datse sonder dat Heeren ende Meester over al werden / ende ten lesten in spijt van al der Weereldts beletselen / hunnen wille volbrenghen sullen : Jae laten hun duncken datse door soodanighe accommodatie inde Religie die correspondens metten Paus breecken / ende de hoope vande aenstaende Monarchie omstooten souden. Niet te min oft hy schoon nae den teghenwoordighen tijdt ende noodt / hem wat nae voeghen / ende in de Religie toe-laten wilde / sal 't doch niet anders voor u zijn / dan respijt van de Galghe / ende alles sal ghebroken worden soo haest de Spaensche ende Jesuytsche raedt (daer aen hy soo hart verbonden is) sal meynen dat sodanighe noodt ende tijdt is verandert / nae d'oude reghel / datmen de Ketters gheen trou noch gheloove te houden / schuldich is / by namen de Rebellen / die nae het segghen vanden Spaengiaert / hunne schuldige plicht teghen God ende den Koningh / d'eerste ghebroken hebben. Ende op dat niemandt en dencke dat desen reghel: Hæreticis non est servanda fides, een oudt ende ydel spreuckxken is / om de simpele te verveeren : siet wat nu t'onsen tijden Doctor Ayala een Spaengiaert / Auditeur Generael van des Princen van Parmas Legher / in sijn Boeck vande Krijghs-rechten / t'Hantwerpen by Plantyn ghedruckt / is schrijvende : segghende klaerlijck / dat alle contracten ende verdraghen / tusschen den Prins ende de ghewapende Onderdanen / onkrachtich / nul / ende van gheenen waerde zijn / ende dat d'Ondersaten hun daer op niet en konnen verlaten / maer wijselijcker doen sullen / met ootmoedighe requesten hunnen Prins ende Heere om vergiffenis biddende / ende hunne gheheele sacke t'sijnder discretie stellende : welcken Spaenschen Doctor ghy grootelijcks behoort te dancken voor soo ghetrouwe / ronde ende openhertighe waerschouwinghe / ende u daer nae te reguleren : soo niet / sult ghy heden oft morghen t'onrechte over bedrogh klaghen / ghemerckt Doctor Ayala u met vollen mondt waerachtelijck verwijten kan / dat hy 't u te vooren ghesept / ende dat ghy sijnen raet veracht hebt. Om ten propooste weder te keeren / overleght doch wat fraeye gheleghentheydt datter is aen d'ander zijde om u te bespotten / ende alle beloften met een gracy ende schoonen deckmantel te vernietighen : want als ghy eenighe vryheydt van Religie (dat doch nimmermeer ghesch ieden sal) soudt moghen verworven hebben / sal den Hertogh van Brabandt een vollen mondt hebben u aldus aen te spreecken : Dewijl ick uwe Conscientien heb vrij ghelaten / om dat ghy altoos ghesepdt hebt / dat Godt alleen daer over behoort te heerschen / soo bewijst my nu ten minsten ghehoorsaemheyt in andere Wereltlijcke saken : Kan hy dan door uwe slechticheydt daer toe komen / dat hy alle d'Officiers / Rechters ende Magistraten in Steden ende Landen steldt / dat hy de vestinghe ende wapenen in sijnen handt krijcht / ende Meester wordt van 't heele spel / soo hebt ghy schoon den strick om den hals / wesende niemandt soo simpel / die niet en merckt dat de Hertogh binnen korte Jaren (want 't is een arm weert die niet een ghelach borghen kan / ende veel beter konnen 't Princen ende Koninghen / die langhe armen hebben) de saecken in sulcker voeghen beleyden / ende de Staten nae sijnen appetijt soo kan formeren ende onderrichten / dat sy selfs requesten over-gheven / ende om afschaffingh vande Ghereformeerde Religie bidden / in sulcker voeghen / dat hy oock schijnen sal gheneycht te wesen sijn woordt te houden / ende d'Artijckelen te veranderen / niet van selfs / maer ten ernstighen versoeck der Staten van 't Landt. Dit is vande Religie / ende vande Vryheydt / die ghy dies-aengaende te verwachten hebt / als van 't swaerste ende wichtichste poinct eerst ghesepdt. Ende voor soo vele des Landts Privilegien aengaet / mach ick u verseeckeren / dat des Eertz-hertoghen hert ende ghedachten wijdt verschillen vande voorseyde stropinghen ende gheruchten : om 't welck te bewijsen / ick u niet verre leyden / maer op sijne eygene saken wijsen wil / ende segge : Indien hy van herten gheneghen waer / soo Vaderlijck te regeeren als voor-ghegheven wordt / ende de klachten vande Provincien in dit stuck te beteren / soude hy ten minsten aende Staten van Brabandt / Vlaenderen / Artoys ende Henegou eenich schijnsel daer af beginnen te toonen / die nu twintich Jaren herwaerts te vergheefs bidden ende verlanghen / dat sy vande vreemde Natien moghen worden ontlast / dat den Raedt met Nederlandtsche Heeren beset / ende d'Officien aen Landtsaten gegeven mochten werden : moetende sien ende lijden / hoe wel sy des ghemeynen Vaderlandts verbondt verlaten / ende hun als vuyle Slaven den Spaengiaerden onderworpen hebben / dat sy nochtans niet met allen te meer betrout / uyt den Raedt verstooten / ende vreemde Natien hun voor-ghereset worden / de welcke op de Casteelen domineren / allerley moet-willen bedrijven / ende met brant ende plonderingh de Staten dreygen: soo schandelijck oock / dat die op den Casteele t'Hantwerpen / de Burghermeesters ghedwonghen hebben / om hun lichte vrouwen te bestellen : maeckende de Burghemeesters tot hunne Coppelaers Roffianen. Is dit niet eene krachtighe levendighe waerschouwinghe voor u / om vastelijck te besluyten / dat d'Eertz-Hertogh / ter liefde van u / die hy Ketters ende Rebellen scheldt / gheene soeticheydt sal toonen / nu hy den ghenen / de welcke als ghehoorsame Onderdanen voor hem op de knien vallen / soo weynich te wille weet ? Oock en kan hy anders niet doen / noch in prejuditie des Koninghs van Spaengien eenige veranderinghe maecken / vanden welcken hy de Landen te leen ontfanghen / ende de selve met andere harde conditien / naer luyt vande Houwelijcxse voorwaerden / met on-uytspreeckelijcken inbreuck vande Provincien vrijheyt / verbonden eñ geknoopt heeft aende Croon van Spaengien / om steets des Koninghs hulp te ghenieten / ende weder

1605. om hem tot opbouwinghe vande ghepretendeerde Monarchie trouwelijck te helpen: want sy weten wel / dat dese Landen van Spaengien afghescheyden / ende in vrijheydt blijvende / sodanighe Monarchie nimmermeer en kan opgerichtet worden: ende hebben daerom van langhe Jaren herwaerts besloten / de Privilegien van Nederlandt / 't koste wat 't wil / te reformeren / om sonder beletsel vande selve / alle de macht ende middelen / ende de bequaemheydt van 't Lant / 't zy van gelt / schepen / havens / vestingen ende andersins / tot onderdruckinghe vande Naebuerlanden / in Duytslandt / Vranckrijck / Enghelandt / ende alle andere te misbruycken: ghelijcke de versche gheschiedenissen metter daedt betoont hebben / hoe nae sy tot haren voor-nemen souden ghekomen zijn / indien sy de Nederlanden onder haer absolute heerschappije ghehadt hadden: waer uyt ghy met eenen kont begrijpen / wat beuselingen dattet zijn / als men u poocht wijs te maecken / dat de Eertz-Hertogh om sijner swackheydt wille minder is te vreesen / ende dat ghy u voort-aen met uwen eyghen Prince / ende niet met den Koningh van Spaengien ende vreemde Natien sult hebben te handelen / ende dat ghy derhalven alle diffidentie behoort af te legghen / want het sal nu voort-aen ergher zijn dan oyt te vooren: in plaets van eenen / sult ghy u voor twee wachten moeten: in plaets van eenen wijt-ghesetenen / diemen alle dinghen over Zee toeschrijven / ende sijne resolutie in wichtighe saken verwachten moeste / sal u desen Eertz-Hertoghe ghestadigh metten strick boven 't hooft wesen / ende het net trecken soo haest hy d'occasie siet. Over de verre absentie vanden Koningh / ende 't wachten op sijne resolutien / hebben wy dickwils sijn voornemen belet / ende in d'asschen sien vallen: maer dese die altijdts selfs by 't garen sitten / u op de vingheren sien / ende op alle gheleghentheden loeren ende luysteren sal / sal sijnen slagh seeckerlijck nemen konnen / tot uwe ellendighe verderffenisse. Noch veel weynigher behoort ghy u te laten misleyden door ydele woorden / dat d'Eertz-hertoghe van Duytschen bloede ende afkomste / ende gheen Spaengiaert en is: want een ghespanioliseert Duytsch / van een Spaensche Moeder ghebooren in Spaengien / ende inde Schole vande Spaensche Inquisitie op-ghevoedet: metten Koningh van Spaengien soo sterck verbonden / die noch nae des Paus veldt-teecken rieckt: die alle nacht eene Spaensche hooveerdighe ende niet weynigher obstinate Vrouwe / als haren Heer Vader gheweest is / in sijne armen heeft / ende vande selve / mitsgaders vanden Jesuytischen raedt aengheprickelt wordt: van sulck eenen segh ick / hebt ghy weynigher ghenade / beleeftheyt ende mededoghentheydt over uwen ellendighen staet te verwachten / als van eenighen ghebooren Spaengiaert. Nu sult ghy my vraghen / wat uytkomst dan? Sullen wy een eeuwighe diffidentie behouden? Sal d'Oorloghe nimmermeer een eynde nemen? Sullen wy alle hoopen van eenen heylsamen Vrede af-legghen? Hier op gheve ick u tot antwoorde: dat d'Ondersaten veel gheweldts ende onghelijcx van hun Princen moeten lijden ende verdraghen / eer sy teghen den selven opstaen: niet alleen om der conscientie wille / dewijlse Godt daer onder ghesteldt heeft / oock ongheloovighe ende ongherechtighe Overicheden ghehoorsaem te wesen / ende voor de selve te bidden: maer oock van weghen andere Wereltlijcke consideratien / ende om dat de binnenlandtsche Oorloghen ende Wapenen der Ondersaten teghen hunnen Prince / hoe wel rechtveerdigh ende wettelijck zijnde / dickwils meer quaedts ende onheyls wercken / als de tyrannije des Princen / diemen daer door verhoopt t'ontgaen: ende moghen wel vergheleken worden by eenighe medicijnen / die d'eene sieckte verdrijvende / een ander quadere verwecken / dickwils oock den krancken in 't perijckel van 't leven brenghen / daerom sy oock ghemijdet behooren te worden / soo langhe daer eenighen anderen raedt ofte middel is: Maer wanneer d'Ondersaten met alle ghedult ende lijdsaemheyt niet met allen en konnen gewinnen / ende de tyrannije soo wijt verloopt / dat alle Goddelijcke ende Wereltlijcke Rechten toelaten vordere ghehoorsaemheyt te weygeren / ghelijck ghy u met alle moghelijcke ende menschelijcke middelen / met drucken / dulden / bidden / karmen / ende ootmoedighe requesten ten uytersten toe ghequeten / ende niet eer dan door d'alderhoochste noodt den Tyran rechtveerdelijck verlaten hebt / als hy in plaetse van uwe requesten beleefdelijck te beantwoorden / uwe Ghesanten vermoorde: Steden ende Landen met Spaensche Beuls vervulde / sijne gheswoorene Eeden ende Artijckelen vande huldinghe brack / met koppen / hanghen / branden voortvoer: sijnen stoel boven God settede / ende over de herten ende conscientien heerschen wilde / als dan segh ick / en isser voor d'af-gheschepden Onderdanen gheenen anderen raet oft middel / dan soo mannelijck voor de vrijheydt te vechten / alsse te vooren gheweest zijn in 't lyden / hun wapenende met een ghestadige en behoorlijcke diffidency teghen des verlatenen Tyrans listen ende soete woorden: want de natuerlijcke aenghebooren vyandtschap tusschen de Cat ende Muys en kan onversoenlijcker niet wesen / als den inghewortelden haet ende toorn eens grooten Potentaten teghen sijnen Onderdanen / vande welcke hy hem dunckt veracht ende verstooten. Gheene exempelen en sult ghy in oude ofte nieuwe Historien vinden / daer niet d'eens aff-ghevallen Onderdanen ofte hunne vrijheydt mannelijck beschermt / ofte in grooter slavernije ende ellende ghevallen zijn: de middel-wegen van versoeninghe ende weder-aen-neminghe des voorighen Staets / en hebben noyt wel ghelucht / ten zy dat de Landtschappen soo sterck ende machtich zijn gheweest / datse hun garand by hen selfs hebben ghehadt / om 't ghetroffen accoort t'allen tijden te konnen handt-haven / ende nieuwen in-breuck der Princen te beletten. Eenighe segghen: daer is nochtans noyt gheen Oorlogh ghesien noch ghehoort / die niet ten lesten met Peys en worde gheeyndicht / ende de vyandtschappen behooren niet onsterflijck te zijn. Ick bekenne mede dat sulcx waerachtich is / ende begheere u tot eenen bestandighen / vasten ende verseeckerden Peys met mijnen raedt te leyden / want den Peys vindt men of met accoort oft met victory. Potentaten ende Princen moghen hen met beyde middelen behelpen / ende als de victory ontseydt / accoordt soecken: sy konnen hen daer op betrouwen: met hooghe berghen ende dalen / oft met diepe Zeen zijn sy ghemeynlijck ghescheyden / soo dat d'een d'ander niet haestelijck over-vallen kan: Elck heeft sijn regiment apart / ende behout sijn sweert ende voordeel inder handt / om sijn eyghen garandt te zijn / soo haest hy bedrogh merckt / maer tusschen u ende den versoenden Vyandt en is gheen scheydmuer. Ghy moet u hooft in sijnen schoot legghen / alle uwe wapenen / voordeel ende regeringhe overgheven / ende en behoudt geen middel van garand / oft troost met allen / dan ws doodts-vyandts discretie ende barmhertichheydt / die in dusdanighen val ghevaerlijck is te beproeven: daerom moet ghy onvermijdelijck den peys door victorie soecken / ende sulcke resolutie nemen / dat ghy een van beyden / mannelick sterven / oft victorie bevechten wilt. Den derden middel-wegh van weder-aenneminghe eenes rechtveerdelijck verlatenen / ende af-gheswooren Heeren / is velen Landen ende Natien (daer van d'exempelen hier te langhe vallen) qualijck bekomen: maer door den wegh der mannelijcke continuatie der wapenen / dien daer eenighe wijslijck verkooren hebben / zijn sy ten laetsten tot den ghewenschten peys ende rust gheraeckt / daer van ick alleen een weynigh exempelen / die yderman wel bekent ende in verscher ghedachtenisse zijn / sal verhalen. 1605.

Dus hebben de Switsers / wesende juyst van dit selve huys Oostenrijck / ghetyranniseert / noyt wederom daer onder willen treden / maer met hunne stantvasticheydt sulcken vrijheydt verkreghen / daer in men hun noch hedensdaeghs loflijck siet floreren / sonder dat daerom hunnen Oorlogh eeuwigh gheduert heeft: maer God Almachtich heeft door sijne wonderbaerlijcke voorsieninghe de saecken in sulcker voeghen ghericht / dattet Huys van Oostenrijck selfs vande onrechtveerdighe wapenen heeft op ghehouden /

1605. houden ende met verloop van tijden / de hulp ende vriendtschap der Switsers van doen ghehadt / ende dat nae hondert Jaer Oorlooghs / ende dickwils ghemaeckten peys oft bestandt / die altoos by die van Oostenrijck ghebroocken waren / ten lesten Hertogh Sigismund eenen eeuwighen vrede / hun latende hunne volkome vrijheydt / heeft opgherichtt / den welcken daer nae de Keyser Maximilianus d'eerste / ende Karolus de vijfde / beyde van 't huys van Oostenrijck / bekreftícht ende bestadicht / ende trouwe hulp ende by-standt der Switsers in den Italiaenschen Krijghen ghenooten hebben : Dus hebben die van Denemarcken hunnen verjaechden Koningh Christiern weder aen te nemen / hun niet persuaderen laten / hoe-wel sijn Swagher Karolus de vijfde / ende andere met wapenen ende vriendtschap ghenoech daerom deden : Alle beyde / noch Switsers / noch Denemarckers en hebben soo wichtighe / wettelijcke ende wel-ghegronde oorsaeck tot de verklaringhe niet ghehadt / ende in 't hondertste deel soo veel tyrannije niet over-ghebracht / noch soo veel ghedults ghetoont / als Nederlandt : Maer het exempel der Machabeer / 't welck u de Heylighe Schrift voorstelt / komt met u om 't stuck vande Religie meest over een / ende ghelijck de selve het afghe-worpene jock Antiochi noyt weder aenghenomen / maer soo langhe de wapenen ghecontinueert hebben / tot dat de Tyran sefs moede gheworden is / ende hunlieden in vrede heeft laten sitten : Alsoo oock / ghy hebt door mannelijcke volherdinghen inden Oorlogh voorspoet ende seghen van God Almachtich te verwachten / die u dus langhe wonderbaerlijck heeft gheholpen ende by-ghestaen / ende vorders helpen ende by-staen sal / om dat ghy niet alleen voor uwe oude loflijcke ende welherghebrachte vrijheyt / maer oock voor sijne eer ende Kerck ghedwonghen wordt te strijden.

Nu moghen alle verstandighe over-legghen / oft niet de teghenwoordighe ghesteltenis van saecken inde Christenrijck sulcx is / datmen grootelijcx heeft te hoopen / de Koningh van Spaengien ende Eertz-hertogh Albert sullen ten lesten door uwe stant-vastichheydt tot bekentenis vanden quaden raedt / dien sy dus langhe ghevolcht hebben / ghebracht worden / ende verdriet krijghen van desen schadelijcken Oorlogh / eenen Cancker van alle hunne schatten / versuymenis van ander schoone occasien ende conquesten / oock sorghe ende ghevaer voor vele harer Landen ende Koninghrijcken / ende datse eens beteren raedt sullen plaets gheven / ghelijck hunne voorsaten neffens de Switsers wijsselijck ghedaen hebben. Latende dese Nederlanden by hunne vrijheydt ende Religie onaenghevochten / ende der selver vrientschap ende hantreyckinghe in andere saken / die hun thien-mael meer profijts in-brenghen konnen / ghebruyckende : waer toe alle de Spaensche natien die aende Zee reycken / om de nootwendicheyt willen van commercien ende onderlinghe trafijcken / seer sullen helpen raden : ende den Koningh / indiense uwe stant-vastichheyt noch eenighe jaren sien met ootmoedige requesten bewegen : gemerckt datse ongetwijfelt meer ongheriefs lijden by 't verbodt vande Zeevaert / als de Nederlanden : anders en soude de overleden Koningh de selve soo langhe jaren int midden van d'Oorloge met connivenci niet gedoocht hebben.

Dit is den rechten ende eenighen middel om tot eenen verseeckerden Peys ende ruste te komen : alle andere middelen van accoort zijn met veel-vuldighe sorghen ende achterdenckinghen vermenght : de ghemeene natuer van de Menschen en kant niet lijden / dat nae de ghedane scheydinghe ende af-sweeringe des Koninghs / noch ghy op hem / noch hy op u / een volkomen grondelijck betrouwen wederom stellen kan. Al laet ghy u schoon / overmidts uwen goeden aert ende aen-ghebooren rondicheydt ende openhertichheydt / bekallen ende over-reden / om alle diffidentie (waer toe nochtans de swackste altoos de grootste oorsaeck hebben) af te legghen / ende nae u hert / van een ander t'oordeelen / hoopende datmen u met ghelijcke rondicheydt ende onvalscheydt sal ontmoeten : soo en is doch gheen dingh ghewisser / dan dat de diffidentie uyt des Koninghs ende Eertz-hertoghen herten nimmermeer ghebracht sal worden : 't welck niemandt beter en weet als hunne eyghen raedt-ghevers / die soo veel van diffidentie af te legghen predicken : want sy sullen hun Heeren altijdts wederom in ghedachtenis brenghen wat ghy eens ghedaen hebt / ende dat achterdencken in hun voeden / dat ghy t'eenighen tijden weder doen sult : radende derhalven / om met voor-vallende occasien uwe vleughelen soo te korten / ende sulcken ghebit in uwen mondt te legghen / dat sy daer teghens verseeckert zijn / ende blijven moghen. Dese billicke / ende in natuerlijcke redenen / ghegronde sorghe / en kan u met gheene borch-tocht noch cautie ter Werelt af-ghenomen worden. Ghenomen dat Keyser / Paus / Koningh van Vranckrijck / Enghelandt / ende meer andere daer voor loven / ende sich verbinden dat d'Artijckelen sullen onverbreeckelijck ghehouden worden / wat sal 't u helpen ? Ghy moet nochtans u hooft in uwes versoenden Vyandts schoot legghen : ghy moet onder sijn ghenade ende ongenade leven / wanneer ghy ghehanghen oft onder-druckt zijt / ende selfs niet alleen gheen macht hebt om u te helpen : wie van de Borghen sal hem uwer aennemen ? Voor wat Richter sult ghy uwe saecken pleyten ? Wie sal / ofte over den principael schuldenaer / ofte over de Borghen executie doen ? Ghy meent moghelijck / wanneer de Paus de handelinghe bekreftícht / ende sijn Seghel daer aenhangt / met verklaringhe / dat de oude reghel / van gheen ghelooве den Ketters te houden / in desen ghevalle niet en kan plaets hebben / dat ghy als dan wel verseeckert zijt : Maer oft schoon den teghenwoordighen Paus 't selve dede / wie sal u verseeckeren / dat sijnen Nae-volgher vande selve meyninghe blyven sal ? Kan hy niet segghen : mijnen Voorsaet heeft ghedoolt / ick heb de macht om te breecken / als onbondich ende krachteloos alles wat teghen de Catholijcke Religie gedaen is / 't zy her ghekomen van wien 't wil ? Ghenomen dat oock de volgende Pausen sulcx niet seyden / kan de Koningh van Spaengien selfs niet sustineren / dat hy uyt wichtighe redenen hem selfs / als een souvereyn Monarche / die gheenen Over-rechter en kent / van sijne contracten kan ontlasten ende dispenseren / nae den reghel van Doctor Ayala / boven ghemeldt : ghelijck inder daedt d'overleden Koningh voor weynighe Jaren alle contracten met d'Italiaensche Koopluyden opgherecht / weder ghebroocken ende weder-roepen heeft dus vindy over al stricken waer ghy u keert oft wendt.

Soo veel de borgh-tocht van Potentaten betreft / 't is sotticheyt eens te dencken / dat eenighe Borghen uwent-halven een Oorlogh sullen aenvanghen : niemandt en hinckt van een ander mans zeer : de kosten ende de moeyten des Oorloghs zijn seer groot / datse niemandt ter liefde ende profijt van vreemde wil aenveerden : jae men schroomt daer in te treden / oock wanneer-men sijn eygen leet wreecken sal.

Siet aen d'Articulen vanden Peys tusschen den Koningh van Vranckrijck ende Spaengien / in 't Jaer 1598. op-ghrecht : Hebben niet de Spaensche met innemínghe der Rijcx-steden / met overvallinghe der Cleefsche / ende ander Naebuer-landen / met rooven / plunderen ende duysent derley moetwillen de selve groflijck inghebroken ? Nochtans en wil Vranckrijck om dier Landen wil gheen nieuw Oorlogh beginnen. Siet aen het exempel van d'over-leden Koninginne van Engelandt / hoochloflycker memorien / hoe wel de Koningh van Spaengien nae hare Croon lijf / leven / met gewelt / verraedt / vergift / ende menigerley practijcken ghetracht heeft / hoe ongheneghen datse nochtans altijts gheweest is / den selven met een offensive Oorloghe recht aen te tasten / maer datse te vreden gheweest is met beschermínghe van haer eygen : niet teghenstaende datse haren staet met hulpe van u / ende met halve kosten hadde konnen verseeckeren. Wat hebt ghy dan te hoopen / dat desen teghenwoordighen Koningh van Enghelandt u leet / wanneer ghy onder-druckt zijt / ende de

1605. kosten alleen op hem vallen moesten / sal begheeren te wreecken?

Vanden Keyser is noodeloos te spreecken / om dat niemandt soo slecht en is / die niet van hem meer partijschap als troost verwacht. Maer de Keyser (segt ghy) ende de Duytsche Vorsten / jae 't gheheele Roomsche Rijck / doen hunnen dienst van selfs aenbieden / willen hen onse saecken onderwinden / ende als Middelaers ons tot goede conditien van Peys helpen: Sullen wy diffidentie op Vyanden ende Vrienden draghen / ende gheenes mensches raedt hooren? Ick antwoorde dat ghy meer als te veel redenen hebt / alles wat van den Keyser her-kompt voor suspect te achten / niet alleen om d'alder-naeste bloedt-verwantenis met Spaengien ende den Eertz-Hertogh: maer oock om sijner eyghener wercken ende handelinghen wille / die hy teghens die vande Religie t'Aken / ende selfs teghen sijne eyghene Onderdanen in Bemen / Hongarien / Oostenrijck / Slesien / ende andere sijne Landen aen-recht: met den Admirant door de vingheren ghesien / ende d'onderdruckte Rijcks Onderdanen troosteloos verlaten heeft.

Soo veel 't Roomsche Rijck ende de Rijcks Vorsten belanght / al is het dat vele der selver wel te betrouwen zijn / soo hanghen doch oock hunder vele aenden Paus / ende consequentelijck aen Spaengien. Ghy hebt in 't Jaer 1598. ghesien de quade correspondentie die onder hun is / ende de slappicheyt die sy betoont hebben in 't reddoen ende troosten van hunne onderdruckte litmaten / ende 't slechte beleydt van alle hunne saecken / overmidts de veelheydt ende verscheydenheydt van hoofden: Ende alle te samen soeckense met hunne legatien ende vermaninghen tot Peys met het profijt ende heyl van Nederlandt / maer veel meer hun eyghen / hen inbeeldende datse door de Nederlandtsche Oorloghe yet-wes schadens lijden / ende in veel grooter vallen konnen: soeckende ende begheerende daerom den selven te dempen / het gae om de Religie / ende uwe Privilegien soo het mach. Ende wanneer d'Artijckelen ghebroocken worden / sullen sy veel weynigher voor u doen / als sy voor hunne Bontghenooten ende Rijcx-ledematen ghedaen hebben: slappelijck ter herten nemende het groote ghevaer dat hun nakende is / soo haest Nederlandt ('t welck God verhoede) soude onderdruct zijn: ende die 't selve verstaen (ghelijck daer eenighe zijn) en sullen nemmermeer helpen raden / dat ghy onder Spaengiaerts subjectie tredet / ende sullen u danck weten / dat ghy hun Bolwerck blijft / ende 't spitse voor hun afbyt. Op de overentsighe Potentaten in de Christenheydt is oock gheen fondament te maecken / om hunder swackheydt willen. Daerom / o beminde Nederlandt / helpt u selven / soo helpt u God / laet u met gheenen listighen ghevenysden woorden bedrieghen / nu ghy dus langhe met wapenen onoverwinnelijck ghebleven zijt / betrout u op gheen Menschen / maer op de gherechticheydt van uwe saeck ende Godes gewisse hulpe / die u by de seven en dertich Jaren door wonderbaerlijcke veranderinghen / schrickelycke ghevaer ende uyterste noodt / behouden / ghereedet / ende tot de teghenwoordighe voorspoet geleydt heeft / ende voort met sijner handt leyden ende voeren sal / indien ghy u vast houdt aen sijn Woordt / ende sijne Leytstern / ghelijck de Wijsen uyt Orienten / volghen wilt: denckt dickwils te rugghe / ende stelt het voorledene voor uwen ooghen / daer sult ghy / als in eenen klaren spieghel / Gods weldaden / die hy u bewesen heeft / recht leeren kennen. Zijn niet de eerste beginselen van dese beroerten vreemdt ende seltsaem gheweest? Int Jaer 1566. ontstack sulcken yver by de Hoofden van 't Landt / om des Vaderlandts vrijheydt te beschermen / ende sich tot dien eynde te verbinden: daer was sulcken toe-loop des ghemeenen mans in allen steden met duysenden / eenen sulcken al-ghemeynen haet teghen de Spaensche Inquisitie / dat de gheheele Christenheydt daer af wiste te spreecken / ende datmen oordeelde / gheen dinghen soude sulcken gheweldighen stroom konnen beletten? Maer door Gods versieninghe / die uwe bestandicheydt heeft willen beproeven / verdrijvende alle dit groote aensien ende hoope / door de listighe beleydinghe van een Wyf / ende door de groote gheruchten van Duc d'Alves overkomste. 'T verbont vande Heeren scheurde / de Ghemeente vluchteden oft schuyl winckelden: Duc d'Alba met een handtvol Soldaten teghens de over groote menichte vande ingesetene / te reeckenen / aenkomende / vol-brenght sonder eenighen wederstandt al syn willen / houdt koppen af / hanght / drenckt / bout Casteelen / eenighe groote Hoofden wierden ballingh / eenighe hielpen sijne tyrannije stercken / niemandt dorste daer teghen kicken / oft een handt uyt-steecken / als oft sy alle ghebonden oft betoovert waren / ende was nu de hoope van verlossinghe veel kleynder / als in 't beginsel de sorghe van eenich beletsel: de desperaetheydt veel grooter / als in 't begin de hitte / blijtschap ende vreuchde. De Prins van Orangien met hulp van sijne verwanten in Duyslandt / ende met wat onderstants vande ballinghen / bracht tweemael eenen deghelijcken hoop van Ruyters ende Knechten te weghe / diemen sonder schroomen teghens de Turcken hadde moghen voeren / treckt over de Maes / komt in 't herte van 't Landt / ende gaf wat nieuwer hopeninghe: maer sijne macht / ende uwen troost daer op ghestelt / hadden soo weynich duerens / als een vyer van stroo, Duc d'Alves tyrannije werdt (insonderheydt nae den eersten tocht) meer versterckt / als ghekrenckt: ende inden tweeden / die eensdeels op de hulp ende gunst van Vranckrijck onderleyt was / valt de Fransoys haestelijck af / ende vermoort die vande Religie.

De Prins wordt ghewaer / dat hy op eenen bedriechlijcken riet-stock ghesteunt hadt / die hem niet alleen faelgeerde / maer oock door de handt stack. Van het Duytsche Krijghs-volck werdt hy verlaten / ende soo daer eenighe hoope ghescheept was / die verdwijnde nu t'eenemael. Maer als het by den menschen niet dan desperaet werck was / is u God met sijnen troost verscheenen / de welcke de herten in Hollandt ende Zeelandt met eenen nieuwen yver ontstack / om den Prins van Orangien t'ontfanghen / ende teghen Duc d'Alba op te staen met verwonderinghe van alle Weereldt-wijsen / die het voor dullicheydt achteden / dat Kooplieden / Schippers ende Visschers / ende eene Natie / die by yeder Man / ter oorsaecke van hunnen langh-duerighen peys / soo ongheoeffent in wapenen / ende onbequaem scheen ten Oorlogh als een Koe om te danssen / die Duc d'Alba selfs soo kleyn achtede / dat hem noodeloos dochte hunne steden met Garnisoen te versekeren / sulcken stouten werck dorsten beginnen teghens de macht van sulcken Koningh / teghens den alder-beroemsten Velt-hooftman / teghen sijne oude gheoeffende Krijghslieden: onder den welcken alle d'andere Provincien / die den meesten Edeldom hadden / ende inde Fransche Oorloghen gheoeffent waren / duyckten / buychden ende beefden / hebbende daer-en-boven gheen ander steunsel ter Weereldt / als op eenen Prins / die uyt den velde hadt moeten wijcken / die van sijn eyghen Krijghs-volck gheabandonneert / by alle steden van Brabandt / Vlaenderen ende elders buyten ghekeert was: ende dattet meest is / die selfs sijne swackheydt bekende / ende om haer niet te bedrieghen / eenighe veel steden uyt-druckelijck waerschoude / sy souden hunnen yver wat matighen / ende soo seer niet haesten / maer eerst voor-raet van gheldt / provande / amunitie / ende andere nootwendighe dingen versorgen / steden vestigen / ende daer nae sich openbaren hun oock / mitsdien ontbiedende / sy mochten met gheweldt overvallen worden / eer hy hun hulp van Krijghs-volck konde senden: wie kan dit anders dan voor een werck Gods achten? die niet en helpt / wanneer by de menschen de meeste apparentie is / ende ter contrarie / helpt wanneer sy den moet verloren geven / op datmen 't sijner hant alleen toeschrijve / eñ hem te meer dancke ende lobe. Alle particuliere geschiedenissen / daer in God Almachtich / gheduerende den Hollandtschen Oorloogh / sijne hant grijpelijcken ende schijnbaerlijcken hulp heeft blijcken laten: 1605.

als

1605. als doen hy nae 't verlies van Haerlem / soo wel te pas den gheest der oneenicheydt int Spaensche Legher sondt / tot dat de swacke Stadt Alckmaer wat adems haelde / ende haer tot defentie stellen mochte. Doen hy 't ontset van Leyden miraculeuselijck bevorderde. Doen hy met eenen korten dop de bevroren Oorlogh-schepen inde Zuyder Zee verloste / ende terstondt 't Water wederom sloot / als sy in hare vryheyt by Hoorn waren aengekomen: ende ander wondere wercken laet ick om kortheyts wille varen / 't is wonders ghenoech / dat dese weerloose / onghewapende / ende tot den Oorlooghs soo weynich ghestelde Natie / als eenighe onder de Sonne / sonder ander Potentaten hulp / vier Jaren langh hebben konnen harden / tegens 't over groote ghewelt eenes sulcken Monarchen / zijnde noch eens soo rijck aen gheldt als de groote Turck: ende met sulcken bitteren haet ende toorn teghen dit kleyne Landeken ontsteken / dat hy syn groote voordeel op den Turck / 't welck hem de victorie van Don Joan 's Jaers te vooren ghegeven had / onvervolcht liet ende versuymde / om syn bloedtgierich hert aen die van Hollandt ende Zeelandt te lichter te moghen koelen / wesende daerom met den Turcken in stilstandt / ende onderhoudende met alle syne naeghebueren Vrede / om alle syne schatten ende macht hier te moghen ghebruycken: hebbende oock soo goede ende stercke armeye van eene menichte van oude gheoeffende Soldaten / uyt verscheyden Natien / Spaengiaerts / Duytschen / Italianers / ende vande Krijgh-ervarentste Hoofden / met overvloet van geschut / amunitie / provande / ende alles als men ter selver tijdt in Europa hadde moghen oft konnen t'samen brenghen. Men sach in dese vier Jaren / overmidts het ghestadelijck aendringhende Koninghlijcke ghewelt / ende overmidts de ongelijckheydt vande partueren / die noyt in een Oorlooghs gualijcker ghemaeckt was / veele Steden ende vestinghen bedroefdelijck vergaen ende innemen / sonder nochtans dat de rest in syne constantie beswijckte: soo oock / dat die van Hollandt ende Zeelandt moets ghenoech behielden / om den Pays te Breda / daer in den Patriotten aenghebooden werdt / om hun goet te moghen verkoopen / ende elders buyten des Koninghs Landen verblijf te soecken / af te slaen: sy lieten 't op het alder-uyterste aenkomen / ende verkosen liever in hun Vaderlandt doodt te vechten / als in vreemde Landen verachtelijck te gaen doolen. Maer als de vyandt hem duncken liet / dat hy nae 't veroveren van Zierickzee / den voet op hunne keel / ende de victorie in syne handt had. Als de naeghebueren d'eene haer beklaechde / d'ander belachede / ende meynden sy souden nu de straffe van hunne sotticheydt moeten betalen. Somma / als alle de Wyse vande Wereldt Godes hulp alder veerst van hun achteden / is hy alder-naest daer by gheweest / ende hevet alsoo ghevoecht / dat andere Provintien / die scheenen onder des grooten Konings ghenade ende beschermingheꝛ te sitten / ongeduldigher zijn ghewoorden in 't verdraghen vanden over-last der Soldaten hunder vrienden / als Hollandt ende Zeelandt in 't waer-nemen vande bloedighe slaghen / ende wonden hunder doodt-vyanden / ghebruyckende een middel van verlossinghe / daer aen d'alder-kloeckste ende scherp-sinnichste noyt ghedacht en hadden / te weten / dat oock Abten ende Prelaten / met meer andere / die dus langhe den vyandt in 't onder-drucken vande Religie / ende vryheydt in Hollandt ende Zeelandt / hadden gheholpen ende ghesterckt: nu ter contrarien de selve ontsetten / ende uyt der noot trecken / makende met hun het verbont te Ghendt / daer van sy (op dat uwe oogen wederom van menschen hulp af / ende te meer tot God ghetrocken worden) wederom afghevallen zijn / ende eenighe niet langer volstandich ghebleven / dan tot dat de Patriotten / ende die vande Religie metten hoofde boven 't Water gekomen / ende adem ghehaeldt hadden. Daer nae hebt ghy andere vreemde hulpen ghesocht / de welcke hoe grooter van uyterlijcken schijn ende aensien dat sy gheweest zijn / hoe harderen stoot dat sy uwen staet gegeven hebben: eenighe hebben 't Schip doen kraken / eenige bykans inden gront gebracht.

D'affectie vande loffelijcke Koninginne in Enghelandt hebt ghy altoos hoochlijck te dancken / hoe wel eenighe hare dienaers uwen staet een tijdt langh in gheene kleyne verwerringe stelden: de veste / sekertste ende bestendichste hulp hebt ghy altoos by u selfs / ende voor alle dinghen by God soecken moeten / die u noch noyt ghefaelgheert en heeft: Wat stercker bewijs van syne Vaderlijcke opsicht ende sorghe voor uwe behoudenis kondt ghy hebben? als dat hy u niet alleen teghens alle den ghewelt des uytwendighen vyandts: maer oock teghen soo menichvuldighe inwendighe listen / practijcken ende verraedt / boven alle menschelyck vermoeden beschermt heeft? Uwe eyghene voor-standers ende Gouverneurs hebben u ghepoocht inden strick te brenghen. Graef van Rennenbergh in Vrieslandt ende Over-Yssel / Graef vanden Berghe in Ghelderlandt / ende 't Graefschap Zutphen / Prins van Chimay in Vlaenderen. De principaelste die ghy in 't Jaer vijfthien-hondert neghen ende tseventich nae Keulen ghedeputeert hadt / als den Hertogh van Arschot / Heer van Grobbendonck / Abt van Marolles / raedtslaechden meer voor den vyandt / als voor het Vaderlandt / ende hebben u ghepoocht te leveren / maer alle hunnen langhen voor-bedachten raedt / ende soo sy meynden ten kloeckstten inghheleyden / heeft Godes machtighe handt van u afgekeert / ende gelyck Achitophels wijsheydt vernieticht: Isset niet voor menschen verstant onbegrijpelijck / dat soo veel verlies van Steden / soo veel verraets / soo veel teghenspoets in slachten te Velde / als op de Hardenberger Heyde / tot Northorn op de Bourtange / by Lochem / op de Couwensteens dijck t'Amerongen / te Boxum ende elders: het verlies van d'aldermachtichste steden van 't Lant / die eensdeels met ghewelt ende hongher bedwongen / eensdeels vrywillich van u afghevallen zijn / nochte uwen staet en hebben konnen vellen / nochte des vyandts saken verbeteren? Ghy zijt door de ghelede ne nederlaghen ende schaden wackerer / kloeckmoediger ende voorsichtigher ghewoorden: Alle 't verlies is u tot voordeel / ende den Vyandt syne victorien selfs tot schade ghenegen. De volck-rycke neer-achtighe Steden ende Provintien / zijn door syne triumphen in een ommesien arm / desolaet / bloot van volck ende neeringhe ghewoorden: De uwe hebben midden in allen tegenspoet gewassen ende toe-genomen / Dorpen zijn Steden gewoorden / onvaste Steden onwinnelijck ghemaeckt: die al te vooren groot ende sterck waren / hebt ghy noch wijder ende grooter moeten bouwen / om dat die den toe-loop van 't volck niet en konden herberghen. Ontallijcke Oorloogh-schepen hebt ghy Jaer op Jaer / gheduerende den Oorloogh / ghetimmert / ontallijck gheschut ghegoten / alle voorraedt van wapenen / amunitie / ende andere Krijghsbehoeften: maer boven al d'experientie vanden Krijgh vermeerdert / ende u eyghene macht ende middelen / die u God verleent heeft recht kennen ende gebruycken leeren / uwe contributien hebt ghy in goeden ganck ende ordre ghebracht: God wijst u neeringhe in vreemde Landen / die ghy te vooren niet ghekendt en hebt: seghent de selve alle Jaer meer / in spijt ende tot grooten af-gangh ende schaden der Koninghrijcken in Spaengien / ende met verwonderinghe van alle Natien / die daer sien dat God den Koningh ende geheel Spaengien de neeringe allenskens ontreckt / ende u toestuert: ende sulcke macht ter Zee verleent / dat ghy hem selfs in Spaengien ende elders aentasten kont. Sy sien ter contrarien / dat alle des Koninghs saecken te rugghe gaen / dat den kancker ende vloeck in syne schatten gekomen is: dat hy / niet teghenstaende alle 't gheldt van Indien / aende Koopluyden heeft moeten faelgeren / ende syne contracten weder-roepen: dat hy met ghestadighe muyterijen van onbetaelde Soldaten ghequelt is: Sy sien klaerlijck / dat dus langhe syne reputatie ende naem grooter is gheweest / dan syne macht: dat hy lijden moet / dat ghy hem in sijn eyghen Landen ende syne Havens trotset ende braveert / ende dat hy / in plaets van andere te verschricken / nu selfs vreesen moet. Voorwaer / hy moet met siende ooghen blint / metten herten verstockt / en tegens God ondanckbaer wesen / die uyt 1605.

dese

dese wonder wercken niet en bekendt sijnen Vaderlijcken seghen over u / ende sijnen toorn ende maledictie over des Koninghs huys / 't welck de eer/ macht ende hoogheydt/daer in het van God ghesteldt is/niet bekendt/maer tot uytroyinghe van sijn Woort ende Kercken / tot stichtinghe van alle onrust inde Christenheydt / tot vervallinghe van vreemde Landen / daer aen sy gheen recht en hadden / misbruyckt/ ende meer Christen bloets vergoten heeft / als Nero, Diocletianus, Maximinus, ende andere Tyrannen/ die daer oyt nae Christi gheboorte gheleeft hebben: daer over van God rechtveerdelijck vergramt is/ ende schijnbaerlijcke tekenen gheeft/dat hy den Scepter wederom van hem nemen / ende nae dat hy dit huys drie hondert Jaren langh heeft laten opklimmen/om hunner ondanckbaerheyt ende onbekentenis wille vernederigen wil.

Daerom / o Nederlandt / dewijle ghy soo langhe Jaren uwe vrijheydt van Ziel ende Lichaem / met Godes hulp / ende uwe manlijcke vromicheydt beschermt / soo veel goedts ende bloedts daer aen te kost gheleydt / ende uwen naem ende roem bekendt ghemaeckt hebt over alle de Wereldt / en beswijckt nu niet in 't eynde ende 't alderleste van uwen arbeydt/ nu de meeste noodt ende ghevaer over ghebracht/ ende 't ghene (met Godes hulpe) seer kleyn is datter noch resteert : nu ghy van Jare te Jare uwe vyanden siet dalen / in macht ende rijckdom af-nemen / ende hunnen onder-gangh naecken. Ghy hebt het eynde beleeft van Koningh Philips den tweeden / die met alle sijne schatten / kloecken raedt / groot aensien/ authoriteyt ende experientie/ ghestadighen obstinaten arbeydt van dertich Jaren teghens u meer heeft verlooren / als ghewonnen : Veel meerder hoope isser/ dat ghy de saeck door Gods ghenade / t'uwer eeren sult uyt voeren teghens sijnen Soon: wiens raedt/ aensien ende experientie by den Vader niet te vergelijcken is: die de schatten uyt-gheput / ende 't credit gheswackt vindt : wiens Tollen ende inkomen door 't sluyten vande Commercien / ende uwe ghelucktighe nieuwe vaerten verminderen: ende wiens kosten vermeerderen/ om dat hy gheduerich te Landt ende te Water op de Kusten van Spaengien / ende andere sijne Rijcken/ teghens u moet ghewapent zijn/ ende voort-aen mede op sijn eyghen bescherminghe dencken / daer de Vader alleenlyck dacht om u te krencken.

Laet u niet / ghelijck ghy in 't begin vande Princesse van Parma bedroghen zijt / nu wederom in 't leste van een Vrouw bedrieghen / die anders gheene wapenen heeft om u te beschadighen/ dan list ende bedrogh: want haer Broeder de Koningh schoon willende/en kan haer met gheene groote schatten/ om die voor-verhaelde redenen / ontsetten : veel weynigher sal sy die vande uytgheschepte / neeringhloose Provintien (die doch henne hoovveerdighe regeeringhe mette vreemde Natien ende Casteelen haest sullen moede worden/ende nae veranderinge haken) trecken konnen: weest onverdroten om noch te continueren voor eenen korten tijdt / uwe liberale contributien : want de vrijheydt die daer voor ghekocht wordt/en is met gheene schatten te weerderen. Ghy konnet lichtelick teghen d'Infante harderen / ghemerckt eenen gulden u soo veel streckt als hun drie oft vier. Ghy en hebt niet te doen met eenen Duc d'Alba/ Don Joan/ noch Prince van Parma / diens kloeck beleydt/ ervarentheydt in d'Oorlooch / voorspoet ende fortuyn te vreesen was / die ghy nochtans voorspoedelijck hebt afghekeert : maer met Vrouwen / jonghe onervarene lieden / die perplex ende buyten raedt zijn / ende met Cardinaels / die in Papen-rocken / ende niet in Wapens opghevoedt zijn / die meer met Jesuijten ende Inquisiteurs / als met Capiteynen ende Krijghs-lieden hebben gheconverseert / onder wiens regeringhe ghy alreede dadelijck speuren meucht aende merckelijcke veranderinghe in des Vyandts Krijghs-orden ende raedt / ende consequentelijck inden voortgangh sijner saecken. Daer en teghens zijt ghy van God gheseghent met sulcken Veldt-heere als ghy noch oyt ghehadt hebt: diergelijcken 't Roomsche Rijck teghen den Turck is wenschende: jae sulcken/ dat de Koningh van Spaengien met sijne schatten/ al waren sy thien-mael grooter / niet en kan te weghe brenghen. Ghy hebt de gunst van alle naebuerighe Princen ende Potentaten / de welcke / al en helpen sy niet met openbare Wapenen / nochtans wenschen sy uwen voorspoet / om de vreese diese voor de Spaensche opgheblasentheydt ende ambitie draghen: in voeghen / dat alle 't voordeel aen uwer zijde is. Des Vyandts quartieren staen voor u open / d'uwe zijn hem door 't water-rijcke Landt ende stercke steden ghesloten. Sijn havens in Spaengien/ Indien/ Bresilien ende America zijn u bekent ende licht om te beseylen / soo dat ghy t'uwen believe aenslaghen daer op maecken kondt: maer hy heeft beproeft dat uwe Havens ende Zee-steden voor sijne Vloten niet te sorghen en hebben. De Zee-vaert/de gheldts middelen / de Krijghs-ervarentheydt / d'authoriteyt zijn by u ghewassen / by hem vermindert: uwe saecke wordt hoe langher hoe favorabelder: de sijne van Jaer te Jaer meer ghehaet / om dat hy den eenen voor / den anderen nae offendeert / ghelijck hy (weynighe Jaren gheleden) in 't Roomsche Rijck ghedaen heeft. Boven al hebt ghy aen u op de rechtveerdicheydt uwer saecke ende Godes gunst te betrouwen / die u voor desen tot verscheyden reysen in veel grooteren ende meerderen noot gheholpen heeft / dien ghy (de spot ende schande van al de Wereldt / ende 't verwijt vande posteriteyt te swijghen) vertoornen / ende sijnen zeghen van u af-keeren sult / soo verre ghy sijne weldaden vergheetende ende hem mistrouwende / nu sonder noodt / ofte om uwen buydel te sparen / ofte om gheimagineerde meerdere ruste ende ghemacx wille/ sijn woordt ende ware Religie verlaet / ghelijck de Gherasener om hunder Verckens wille / Jesum Christum deden vertrecken: want soo weynich God ende Belial accorderen / soo weynich kondt ghy/ beyde de ware Religie ende Peys / metten Koningh van Spaengien/ Alberto ende d'Infante (die ick t'samen in eenen graet stelle) tot deser tijdt erlanghen / maer door uwe mannelijcke Resolutie ende continuatie vande wapenen / blijft ghy nu vande Religie ende uwe vrijheydt verseeckert / ende hebt met vervolgh van tijde oock goeden Peys met Spaengien ende alle sijne vrienden te hoopen / niet weynigher als de Switsers by den Huyse van Oostenrijck erlanght hebben. Hier toe wil u God Almachtich sijne ghenade / met wijsen raedt ende eendracht verleenen/ Amen.

Ende ghy Roomsche Catholijcken / onder de welcke ick weet dat veele zijn die des Vaderlandts vrijheydt beminnen / laet u niet wijs-maecken dat ten aensien vande Religie uwe lasten ende periculen onder 't Spaensche Regiment een hayr minder sullen wesen. Teghen alle die yet te verliesen hebben / salmen lichtelijck actie vinden / als wesende vrienden ende goedt-gunners vande Lutheranen/al waer daer anders gheene / als datse gheen devoir noch wederstant ghedaen / ende de Wapenen teghen henne Naebueren ende Bloedt-verwanten niet ghevoert en hebben. Dit is het Crimen Omissionis, over 't welck de heele Nederlandtsche Natie by den Koningh ende Spaensche Inquisitie ghecondemneert / ende Duc d'Alba d'executie bevolen werdt/ ghelijck de Historien ter eeren vanden Koningh / by de Catholijcke selfs beschreven / mede brenghen. Dit ist dat Vergas/ President vanden Bloedt-raedt by Duc d'Albens tijden/ seyde : Hæretici fraxerunt Templa, Boni nihil fecerunt contra , ergo debent omnes patibulare. Dat is: De Ketters hebben de Kercken ghebroken/de goede en hebben 't niet belet: ergo moetense alle hangen. Om dese redenen schreef Iohan Baptista Taxis, in 't Jaer 1595. uyt Bruyssel aenden Koningh in Spaengien / dat sijne Majesteyt gheensins en behoorde te bewillighen door eenich tractaet van Peys/ dat de Spaensche Garnisoenen te Lande heen uytghevoert worden / oft het ware terstondt om sijne authoriteyt ghedaen / want seyde hy / uwe Majesteyt en konnen op die vande Catholijcke Religie niet bouwen / overmidts de devotie alleen ghevonden wordt onder weynighe oude lieden ende Vrouwen die niet en vechten: alle de rest sullen lichtelijck met

Vermaninghe aende Roomsche Catholijcken.

Sententie van Vergas.

1605. malkanderen 't hooft in eenen caproen steecken. Ende al hadde Taxis dese diffidentie des Koninghs ende des Spaenschen Raedts teghen u soo plomp niet uytghesproken / soo spreecken doch de wercken selfs: want alle de Wereldt weet dat de Nederlandtsche Heeren / hoe wel met den Koningh ghereconcilieert / nochtans niet betrout en worden: sy moeten met weemoet ende herten-leet aensien / ende opswelghen dat de Spaengiaerden hun soo inden Raedt / als in hooghe Ampten / bewaren van Casteelen / ende anders voorghetrocken / ende sy veracht / verschoven / ende qualijck getracteert werden.

Ten heeft Graef Lamorael van Egmont niet met allen ghebaet / dat hy de Predicanten hielp verjaghen / ende hem in alle manieren Roomsch Catholyck toonde / hy moest dies niet te min 't hooft verliesen. Sijn Soon / de welcke / om te meer credits by den Spaengiaerts te vinden / over al plat uyt seyde / dat den Vader recht gheschiedt was / werdt inde ghevanckenis veracht / ende viel swaer ghenoech / dat de Koningh ten lesten eenen Edelman / den Heere van La Nove los laten wilde / om den Grave van Egmont / selfs noch ander / met seer ongheliycke buytenschap te verlossen. Van ghelijcken / als den Baron de Selles / Champaigni / Bisschop van Yperen / Heer van Auchi / aen deser zijden ghevanghen waren / heeft den Hertogh van Parma om hunne verlossinghe soo weynich ghedaen / dat oock Selles van hertseer stierf: klaghende / dat sijne ende sijnes Broeders Noircarmes diensten qualyck beloont worden: den Baron van Hese werdt om een ghesochte actie onthalst: veel andere heeft men hier ende daer in ghevaerlijcke plaetsen / ghelijck Urias opgheoffert / ende weynich betreurt: Graef Karel van Mansfeldt hebben de Spaengiaerts den Peper soo sterck ghemaeckt / dat hy des Koninghs dienst in Nederlandt quiteerde / ende nae Ongeren gingh sterven. 't Is noodeloos ende te langh meer exempelen te verhalen: Ghy siet voor uwen ooghen hoe dattet die van Antwerpen / Ghendt / ende andere niet met allen baet / dat sy als Catholijcke ghehoorsame Onderdanen des Koninghs leven / sy moeten even-wel Slaven zijn vande Spaensche Natie / ende onuytspreeckelijcke moet-willen / gheweldt / spijt / trotz ende tyrannije vande Spaensche Garnisoenen verdraghen / sonder dat hunne klachten ghehoort / oft Iustitie daer over ghedaen wordt: 't welck alle Catholycken / die inde Vereenighde Provintien onder de besmettinghe vande Ketters (ghelijck de Spaengiaerts ende Iesuyten segghen) ghewoont hebben / voor een exempel ende waerschouwinghe dienen mach / wat soeten tractement dat sy / indien de Spaengiaerts absolupt Meester worden / sullen hebben te verwachten. Noch veel stercker ende onghetwijfelder hebben sy sulcx te besluyten / uyt d'exempelen vande Staten int Koninghrijcke Napels / Arragonien / ende des Hertoghdoms van Milanen / die hun teghens de Inquisitie ghestelt hebben: niet om dat sy eenighen smaeck vande ware Religie hadden / maer om dat sy saghen / dat niemandt soo Catholijck leven mach / oft hy is de stricken vande selve onderworpen / ende dat sy dient tot een pretext / om sonder exceptie van eenighe Privilegien / Iurisdictien / Vryheden / ende Landts ghewoonheden over alle saecken ende Persoonen / van wat qualiteyt die wesen moghen / te richten / ghelijck uyt de Histozie van Antonio Perez klaerlijck blijckt. Over den welcken / als de Koningh nae sijnen appetijdt den toornighen moet niet koelen konde / overmidts hy nae sijne Vaderlandts Privilegien voor d'Overicheydt aldaer moest aen-gheklaecht / ende onder gheenen vreemden Richter konde ghetrocken worden / heeft hy hem door d'Inquisiteurs aen-tasten laten / hoe wel hy van gheen dingh weynigher / als vande Religie beschuldight werdt. Een Spaens Edelman van Salamanca ghebooren / die met Duc d'Alba uyt Spaengien ghekomen was / heeft in mijnen huyse open-hertelijck verklaert / dat in sijner Stadt niemandt van qualiteyt was / oft hy soude een lit van sijn vingher gheven / dat hy mochte van vreese der Inquisiteurs ontslaghen wesen. De Kooplieden van Lissebon / d'alder Catholijckste vande Wereldt / hebben de vreese (doen Koningh Philips eerst aen Portugael quam) begheeren af te koopen, ende derdehalf Millioenen Ducaten aenghebolden / niet om t'eenemael de Inquisitie af te doen: maer alleenlijck dese slechte gratie willen bidden / dat d'Inquisiteurs niemandt en souden in hechtenis werpen sonder sijnen aenklagher / ende d'oorsaecken te vermelden om hem te moghen in Rechte verdedighen / ende niemant op gheene ghetuyghenissen ende dispositien te condemneren / sonder den beklaechden Copijen daer af te verleenen / om teghen de Persoonen van die ghetuyghen / ende hunne verklaringhen te segghen: kortelyck / sy versochten niet dan billick verhoor voor de condemnatie / ende ordinaris recht nae stijl van alle ghrechten ende naetuerlijcke redenen. Maer sulcks en mocht die van Lissebon (hoe wel sy derde-half Millioen aenboden / ende gheerne vier souden hebben ghegheven) niet ghebeuren / want d'Inquisiteurs en wilden hun soo enghe niet spannen laten / ende begheerden hunne ongemetene macht ende vryheydt te behouden / om elcx een / die sy een Kat aen 't been werpen / te condemneren / al hadden sy anders gheen ghetuyghen dan des ghevanghenen ghesworene doodt-vyanden ofte lichtveerdighe boeven / die andersins in een sacck van drie gulden souden moghen verworpen worden: ofte oock sulcke die sy selfs uytghemaeckt hebben / als Annas ende Cayphas teghen Christum deden / hoe-wel dese noch soo veel beter waren / dat sy de ghetuyghen voor stelden. Dit hebben de Generale Staten vande Nederlandtsche Provintien seer wel verstaen / als sy / hoe Catholijck sy oock waren / nochtans d'invoeringhe vande nieuwe Bisschoppen niet en konden goedt vinden / merckende dat de selve dienen souden / niet soo seer om de Catholijcke Religie te handt-haven / als om des Landts Privilegien allenskens te verdrucken / ende een absolute Regieringhe in te voeren / daer in dese nieuwe creatueren onder de Staten des Landts boven aen sitten / de selve over-stemmen / ende elcx een inden mondt sien souden / om d'oude vryheydt van stemmen / ende voor de Privilegien te spreecken / te verminderen. Van ghelijcken in 't Iaer vijfthien-hondert ses-en-tseventich / hebben de Catholycke Provintien / jae veel Abten ende Prelaten selfs / desen ghevaer vande Vaderlandtsche vryheydt aenghesien / ende tot beschermingthe vande selve / met Hollandt ende Zeelandt verbondt ghemaeckt: hoe wel God toeghelaten heeft / om des Landts sonde wille / die noch niet ghestraft en waren / dat eenighe weder afghevallen zijn: dies hunner veele / siende den quaden succes / groot berou ghetoont hebben. Daerom weest niet soo verdoolt ende blindt / dat ghy u dit ondraghelijck jock / daer teghen die van Arragon / Napels / Milanen ghestreden hebben / simpel ende soetkens aenpreken laet: Bedenckt vry dat de Inquisitie hier te Lande meer als elders sal ghescherpt worden / om dat de ware Religie alhier langher gheoeffent / ende dieper inghewortelt is: soo dat de Spaengiaerts al wat in 't Landt is van Ketterije suspect achten. Voorwaer ick segghe u / ghy sullet in veele deelen quader hebben / als die vande Religie selfs: want dese / wetende dat voor hun gheen ghenade is / sullen hun verkruppen / ende met diffidentie ende voorsichticheydt daer teghens wapenen: maer ghy sult / overmidts u goedt betrouwen ende seeckerheydt inde stricken / sweerden ende 't vyer vallen / als ghy alder-minst daer op denckt. Ten besten komende / al ontgaet schoon elck voor sijne persoon het peryckel / sal hy nochtans met onuytspreeckelicke bedroefnis aensien moeten / d'onderdruckinghe van des Landts loflijcke Vryheden ende Privilegien / hy sal niet eens daer teghen kicken / noch een vry woort spreken derven / oft de Spaengiaerts sullen hem schelden: Veillaco Lutherano traditore, &c. 1605.

Kleynachtinghe des Nederlandtschen Adels byde Spaengiaerden.

Over groote wreetheydt der Spaensche Inquisitie.

Soo dickwils ghy u kinderen aensiet / sult ghy met suchten dencken / dat ghyse tot slaven vande Spaengiaerts opvoet / ende dat uwe nakomelinghen ende lieve posteriteyt eene ongheloofelijcke veranderinghe inden staet des Landts beletten sullen: de

rijck-

1605.

rijckdom / neeringhe ende schip-vaert/ die overmidts de goede Politie / Justitie ende Privilegien dus ghewassen is / sal met veranderinghe der selver oock vergaen / ende nae vreemde Landen ghejaecht worden: ghelijck sy al gereets uyt Brabandt/ Vlaenderen ende andere Landen verdreven is: ghemerckt yeder man van natueren tyrannissche Regheringhen mijt ende vryheydt soeckt. De Spaengiaerts/ ende des Eertz-Hertoghen Raedt selfs/ sal met allerley opentlijcke ende bedeckte middelen de fleur ende rijckdom van 't Landt soecken te verminderen: sy sullen 't een voordeel voor hun achten / dat d'Inwoonders hun werck maecken vanden Acker te bouwen ende Koeyen te melcken / ende gheensins daerom treuren / dat de groote menichte ende macht van Schepen / ende rijcke Kooplieden verdwijnen: overmidts nae hunnen ghevoelen/ dit de middelen gheweest zijn/ die de Landen tot weelde ghebracht / ende den Oorlogh soo langhe ghevoedet hebben / ende dat d'Onderdanen van simpelen staet beter ende lichter om regheeren zijn. Ghy siet al ghereets dat de Eertz-Hertogh ende d'Infante by de Houwelijcks voorwaerden verbonden zijn / uwe vaerten nae Oost ende West-Indien te verbieden. Hier by dient 't exempel van Portugael / alwaer Koningh Philips ter sijner eerster aenkompst over-legghende / dat de selve Natie aen Schepen ende Zee-volck soo sterck was als gheheel Spaengien / ende dat sulcks over kort oft langh sijne authoriteyt / en absolut ghebiedt daer over soude moghen verminderen / heeftse allenskens ter Zee ontwapent ende gheswackt. De Portughesche Stuerlieden ende Mateloots ghesleten / ende op sijne Schepen ghebruyckt alderley andere Natien: soo dat veele Schippers van Portugael tot den Ackerbou ende anderen arbeydt hun beghevende / d'oude af-stervende / ende te minder nieuwe opwassende/ 't ghetal der selver in neghenthien Jaren soo ghemindert is / datse den Koningh selfs in 't toe-rusten van sijne Vloten komt te missen. Dus sullen de Spaengiaerts de Nederlanden / die hun soo veel wercks dertigh Jaren langh ghegeven hebben / oock swacken ende ontwapenen / op dat sy dierghelijcken wederstandt niet meer en behoeven te vreesen. Sy sullen de oude deliberatie / om alle de Landen / ende verscheyden Rechten / Costuymen ende Privilegien onder de Wetten van een absolut Koninghrijck te brenghen / wederom by de handt nemen / ende arbeyden / om alle teeckenen ende ghedachtenis vande Nederlandtsche vrijheydt uyt te royen: uwe Moederlijcke tale doen ophouden / ende de Spaensche invoeren / ghelijck sy metter daedt d'Indianen doen Spaensch spreecken. In somma/ sy sullen sulcke veranderinghe aenrichten / dat die over vijftich Jaren 't hooft weder oprichten mochten / hun eyghen Vaderlandt niet en souden kennen. Ghelooft vastelijck / dat dit niet en zijn ydele dreyghementen/ maer waerschouwinghen uyt eenen warachtighen grondt spruytende. Leert ten lesten verstaen / dat sy onder den schijn vande Catholijcke Religie / hunne ambitie ende begheerlijckheydt van tyrannije bedecken. Laet u anders niet voorstaen / dan dat ghy alle 't voor-gaende quaet / even soo wel vanden Hertogh van Brabandt / als vanden Koningh van Spaengien / hebt te vreesen: dat hy den naem voere / maer den Spaenschen Raedt/ Gheest ende adem inde wichtighe poincten / daer aen den staet van 't Landt/ ende uwe welvaert hanght/ altoos regheeren sal: Daerom jaecht van u de oneenicheydt ende mis-vertrouwen / die vreemde Natien tusschen u beyden voeden / om beyde te moghen overmeesteren ende onderdrucken.

Zee-vaert ende Koop-handel oorsaecke vander Nederlanders macht ende Rijckdom.

Blijft eenich met de ghene / die ghy siet dat soo veel hunnes bloedts voor des Vaderlandts vrijheydt vergoten hebben / ende de vrijheydt van uwe conscientien niet en soecken te beswaren / maer Godt ende de Heylighen Geest daer over regeeren laten: den selven biddende om eenes yeders hert te stueren op den wegh der salicheydt.

Dit is het gheheel Boecxken/ sonder af ofte toe doen/ dat oordeel refererende tot des Lesers discretie.

Conform dese vermaninghe / sullen hier stellen de handelinghe van des Keyserlijcke Majesteyts ghesonden ghedeputeerde inden Graven-Haghe / Maximiliaen Cocht: om van Keysers weghen te vorderen Paspoort ende gheleyde/ voor een treffelijcke Rijcksche Legatie om Peys-handel.

1605.

Keysers Gesante versoeckt geleyde voor ghesanten om Vrede/ in forma dat het den Staten suspect was.

Desen Maximiliaen de Cocht / hadde in 't voor-Jaer den Staten Generael inden Graven-Haghe voor-ghehouden 's Keysers voorsichticheydt ende sorghvuldicheydt voor de ghemeyne welstandt van Christenrijck: naedemael men dat soo ghedreycht sa-ghe vanden Erf-vyandt den Turck / met sijn Rebellen in Hongarien ende Sevenberghen: Dies versochte hy voor Keyserlijcke ende Rijcx Ghesanten salve conducten ofte vry seecker gheleyde/ gaende ende komende / onder handt ende zeghel met Krijghs-volck van ende tot Ceulen toe: dat welcke wederomme den Staten nae-dencken gaf / al oft men sochte / met soo grooten pracht in te komen ende inghehaelt te wesen / een alteratie ende beroerte onder hun Ghemeynten te brenghen / door yeder mans groote begheerte ende hoope van Vrede / ende dat om datmen Generalijcken sochte ontslaghen te wesen vande langhduerighe schattinghen ende contributien die yeghelijck moede was. Waeromme de Staten hem een schriftelijcke andtwoorde gaven / waer van wy (hoe wel het een tijdt aen-liep / tot den lesten Mey 1605. dat dit gheschiede) het inhoudt hier sullen verhalen / als dienende tot handelinghe vanden Vrede.

Als dat sy der Roomscher Keyserlijcke Majesteyts schrijven vanden tweeden April ontfanghen hadden: mede der Hoogh-weerdighen / Doorluchtighen ende Hoogh-gheborene Vorsten ende Heeren/ Johan Schwicharden/ Eertz-Bisschop tot Mentz/ &c. Heere Christiaen den tweeden Hertogh van Saxen / &c. Cheur-vorsten: meer van Heer Wolf Dieterich / Eertz-Bisschop van Saltsborgh / &c. ende Heer Philips Ludwighen / Paltz-Grave / &c. Ende mede des Edelen / Erentfesten / Hoogh-gheleerden / Eersamen ende Wijsen Burghemeesteren ende Raedt des H. Rijcks Steden/ Ceulen ende Neurenborgh: dat dese Brieven vanden neghenthienden Augusti 1604. ghedateert / hun wel waren ghelevert by den voorschreven Heere Maximiliaen Cocht/ Keyserlijcke Majesteyts Hof quartier Meester / ende met reverentie den sesthienden Mey ontfanghen/ nefsens een schriftelijcke propositie / noopende eenen Peys met Spaengien ende de Eertz-Hertogen / dies antwoorden sy.

Vereenighde Landen antwoorde aenden Keyser ende Vorsten/ weygerende haer versoeck.

Wel by ervaringhe meermael ghe-proeft te hebben / wat naedeel ende schade de Nederlanden te vooren met diergheliicke Vreden-handel door des selvighen H. Keysers ende Rijcx-stenden intercessie toeghekomen ware: waer door sy anderwerf 't selfde aen te gaen hun beswaert vonden: naedemael wel bekendt ware / dat de Spaensche ende haer aenhanghers niet anders en waren trachtende / dan by d'een ofte d'ander middel de Nederlanden te vermeesteren / ende aldaer Sedem Belli te stellen / om 't Rijck/ Vorsten ende Ghemeynten te dwingen/ ende wetten te stellen / hebbende hun selven een heerschappije ofte Monarchie inghebeeldet: met meyninghe (nae eenighe Regimenten ofte Staetse regulen) dat het in Christenrijck / jae inde heele Wereldt / niet wel konde gaen ofte bestaen / maer daer moeste eenen Roomschen Paus in Gheestelijcke/ ende den Coningh van Spaengien in Wereldtse saecken de overhoofden wesen. Dies ghemerckt niet vruchtbaerlijcks van die onder-handelinghe konde verwacht worden / dan naedeel vanden Keyser ende 't Rijcke/ waer van de Staten gheen oorsaecke wilden wesen/ als wel wetende wat Christenrijck daer aen ghelegen ware: daeromme sy onderdanichst / onderdanich/ dienst ende vrientlijck baden/ hun daer mede niet te bemoeyen.

Verhalen dat voor-gaende vrede-handel hun schadelijck ware geweest.

Op dat de Keyserlijcke Majesteyt / Vorsten ende Stenden der op-rechter meyninghe der Heeren Staten Generael te beter mochten verseeckert wesen / soo protesteerden sy voor God / Keyser / Koninghen ende Vorsten/ &c. dat den langh-duerigen bloedighen Krijgh / daer Nederlandt nu veertich Jaren mede ghe-

1605. ghestraft is ghewеest van 't grousaem Barbarisch ghewеldt der Spaengiaerden / niemanden verdrietelijcker kan wesen dan haer / ende die lieber Godtvruchtelijck ende eerlijcken beschermt te wesen in eenicheydt ende Vrede wenschen: jae daer en ware gheen Natie onder de Sonne die liever ofte beter hunne eerlijcke ghewonnen goederen (buyten ofte binnen 's Lants met vlijt ende arbeyt verkreghen) in eenicherhande Vrede te besitten / hun ghenoeghen souden als den Nederlander : Maer alsoo sy niet langhe gedult der Spaenscher Tyrannije / tot vernielinghe ende vernietinghe alder Privilegien / met verlies van goedt ende bloedt : niet teghenstaende alle intercessie van Keysers ende Rijcx-stenden / niet hadden konnen verwerven / hadden sy ghenootsaeckt geweest de Wapen inde handt te nemen / ende hun te Water ende te Lande / met gheluck ende ongheluck hun te weeren / ende Godes hulpe verwacht: nae veel biddens ende versamelingen om Vrede / soo waren sy met raedt van haer Ghebuerlanden ende Koninghrijcken totte uyterste resolutie ghetreden / ende de Nederlandtsche Regeringhe in Vryheydt ghesteldt / ende ontslaghen van alle Eeden wijlen den Koningh van Spaengien ghedaen / volghende haer Privilegien vermoghen: waeromme alle onpartijdighe machtighe Koningen / Vorsten ende Stenden / de Nederlanden voor eenen vrijen staet erkennen ende houden : die ghequalificeert ende beroecht zijn haer selven te regheeren / in forme van een Ghemeynte ofte verliesingh eens Vorstens: Soo hadden de Generale Staten in qualiteyt als vooren / met verscheyden Koninghen / Vorsten ende Stenden verbontenissen ende vriendtschappen ghesloten / ende nu 24. Jaren ghedurich door Godes sonderlinghe ghenade / ende hulpe van machtighe Koninghen / Vorsten ende Stenden / ende met sonderlinghen ernst ende bestandicheydt hare aenghenomen vrije Landt-regeringhe teghen alle ghewelt verdadicht ende beschut / met voor-nemen dat ghelucklich uyt te voeren / ende den langh-duerighen bloedighen Krijgh te eynden.

Dat niemandt meer nae den Vrede trachten / dan de Vereenighde Landen.

Dat haer regeeringhe van alle Vorsten erkendt ware wettelijck.

Tot welcken eynde sy hadden mette Heeren Staten ende haer af-ghewekene / ende met ghewelt overheerde Provintien / aenghevanghen te handelen tot nut ende welvaren der ghemeynder Nederlanden: eensdeels mondelinghe tot Berghen op Zoom in 't Jaer sesthien-hondert / ende noch onlanghs in dit Jaer sesthien-hondert vijf / schriftelijck: maer sy waren slechtelijck aende Eertz-Hertoghen bewesen / die welcke sy sonder offentie Godes / haerder eeren / ende verminderinghe haerder verseeckeringhe / niet anders dan voor vyanden vande Nederlanden houden konden: als wel wetende dat sy selve hare Vorstelijcke Doorluchticheden voor haren Over-heere erkennen / ende erkennen moeten den Koningh van Spaengien / den Spaenschen Raedt / ende Spaensche Inquisitie: ende dat sy inde Nederlandtsche saecken maer onder Spaensche ende Italiaensche Mombaerschappen stonden : alsoo nu onlanghs / tot verkleyninghe ende onderdruckinghe van hare Hoogheden ende vanden Prelaten / vanden Vorsten / Heeren ende Nederlandtsche Staten / uyt de nieuwe commissie des Marck-graven Spinola ghegheven / een yeghelijck bekendt ware.

Dat sy Anno 1600. ende 1605. Vrede versocht hadden.

Spinolas commissie streckt tot verkleyninghe vande Eertz-Hertoghen ende Staten.

Datmen nu wilde de Staten der Vereenighde Nederlanden dringhen yet aen te nemen / by dese ghesochte onder-handelinghe teghen haer verkreghen / aenghenomen / ende tot nu toe ghebruyckte vrije Landts-regheringhe ende Rechten / strijdende teghen God / eere ende verseeckertheydt / baden sy ende hoopten aen God hun te bewaren: begheerende vriendelijck aen sijne Keyserlijcke Majesteyt / Vorsten ende Stenden / hun sulcx niet te willen raden: niet alleene ten aensiene vande Nederlandtsche Inghesetenen: maer oock der gantscher Christenheydt / yet streckende tot versterken der Spaenscher voornemen.

Maer konden de Heeren Staten Generael haer gheresolveerde aenghenomen / ende nu veel Jaren ghebruyckte vrije Landts-regheringhe / met hulpe ende toe-doen van hare Hoogh-ghedachte Keyserlijcke Majesteyt / Cheur / Vorsten ende Stenden des Rijcks / verwerven ende verkrijghen / ende van hun Frontieren afkeeren / alle die soo verdachtich / ende der Nederlanders onder-gangh soecken / wilden sy voor een sonderlinghe genade ende gonste ten dancke aen nemen: ende soose van sulcx mochten verseeckert wesen / wilden sy op de versochte propositie tot wel-bevallen hun wyder verklaren / ende metter daet bewijsen / dat sy over den bloedighen Krygh een groot misshaghen hadden.

Dan soude de voor-gheslagen handelinghe tot een ander eynde strecken: sy wilden den Keyser / Vorsten ende Stenden des Rijcks gebeden hebben / niet alleene van wegen der Nederlanden welstant / maer mede der selvigher ende des gantschen Rijcks reputatie / hun weygeringhe van 't geleyde / tijdt ende plaetse halven / haer ten besten afnemen.

Belanghende eenige schaden van hunnen Krijghsvolck / den Heylighen Rijcks-bodem aen-ghedaen : mede het instellen van nieuwe Licenten / Tollen ende ander Imposten / verhoopten de Heeren Staten sulcke middelen te ghebruycken / dat sy met billickheydt niet te klagen sullen hebben : Maer in dese ghelegentheydt eenighe Stadt ofte sterckte over te geven / die sy tot nut ende dienst des Heylighen Rijcks / ende tegen den besorghden overval der Vereenighde Landen / met groote kosten noodtwendich inghenomen hadden / ende tot noch toe bewaert / vertrouden sy / dat de Keyserlijcke Majesteyt / Cheur / Vorsten ende Stenden / sullen bekennen te zijne / ende te strijden teghen alle Politijsche Regiments ofte Staetsche Regulen: ende dies te meer / om dat des Marquis Spinolas voornemen ware / met ghewelt over Rhijn te trecken: van 't welcke des Rijcx Stenden niet beters te verwachten toe-stondt / dan sy bevonden hadden vanden Heer Admirante van Arragon / Anno 1598.

Dit was 't gene dat de Staten antwoorden op des Keysers / Cheur-Vorsten ende Stenden propositie: versoeckende aenden Heer Cochi goet rapport te doene. Dit was ghedaen ende ghesloten inde versamelinghe der Heeren Staten Generael in 's Graven-Haghe / den lesten Mey 1605.

Wy hebben int voor-gaende Boeck verhaelt vande Oost-Indische Vaert / hoe dat de Hollandtsche Schepen een Portugaelsche Caracque ghenomen hadden / ghekomen van Maccauw / ende aldaer oock ghеladen. Dese Caracque ghenoemt Sint Catharina / groot ghereeckent vijfthien-hondert Vaten / werdt by den Admirael Heemskerck ghenomen / met twee Schepen / den witten Leeuw ende Alckmaer / ontmoet by het Koninghrijck Por / daer Heemskercke terstondt op toe-sette : zijnde nu ghenoech open Oorloghe tusschen de Portugesen ende Hollanders.

Hoe Heemskerck de Caracque van Macao in Indien nam.

De Caracque als vyandt stack dat bloedt-vendel uyt / hadde wel acht hondert Menschen op / waer onder wel hondert Vrouwen passagiers: nae langhe schieten met seer grof Gheschut / treften de Hollanders (midts dat haer Geschut leegh lagh) de Caracque met eenen scheut neffens 't Water / dat de Caracque een groot leck kreegh / waer door het onnut volck onder de Portugesen een vreese kreghen / ende haer Gheschut / midts het hooghe lach op soo grooten Schip / dede luttel schade den Hollanders : waeromme die Caracque / als sy nu wel ontrent de 70. Mannen soo doodt ende ghequetst hadden / stack een witte Vrede-vane uyt / waer op Heemskerck ophiel van schieten / ende soo gaben de Portugesen haer over / midts dat het Volck al vry aen Landt soude ghesteldt worden / alsoo 't geschiede.

Heemskerck dede dese Caracque eensdeels lossen / daer uyt nemende de beste goederen / die seer kostelijck ende veel waren / ende lade die in sijn Schip / ende in 't Schip Alckmaer / de Caracque voorts lichter vol ladende met Peper / ende dede die boven af smijten ende veel legher timmeren / om die te moghen gheladen in Hollandt voeren / want sy gingh 27. voeten diep / gheladen zijnde.

Met dese Caracque is Heemskerck met sijn twee Schepen t'seyle gegaen van Bantam: dan alsoo sy by Madagascar begonden te genaken / kreegh dat Schip Alck-

1605.

Heemskerck brenght de Caracque in Hollandt/ achterlatende 't Schip Alckmaer.

Alckmaer / dat het grootste was / een leck / waeromme hy dochte / met wel pompen / nae het Eylandt Mauritius te varen / ende daer het leck te stoppen ende calfaten: daer-en-tusschen is Heemskerck met syn Schip ende de Caracque nae Hollandt ghevaren/ ende zijn in Julio / dit Jaer 1604. inde Duynen door Doveren ghekomen/ daer hun etlijcke Schepen uyt Hollandt toegheesonden waren / die sy inde Zee vol laeyden / om de Caracque te lichten: ende zijn alsoo daer mede in Hollandt tot Texel ingekomen/ ende voorts wel ghelost / uyter maten rijck ende kostelijck zijnde.

Het Schip Alckmaer leck zijnde/en hadde het Eylandt Mauritius niet konnen vinden ofte aen-seylen / maer was ghedwonghen het Eylandt Madagascar / inde baeye Antogil aen te varen / alwaer sy haer goederen ghelost hebben/om haer Schip te beteren ende calfaten / dat sy door sieckten hun overvallende / qualijck doen konden: hebbende hun oock te wachten ende te strijden teghen 't Landt-volck. Als sy daer nu acht Maenden ghelegen hadden met sterfte ende krancken beladen/begonden sy te despereren/van daer te moeten met haer rijck Schip ende goedt sterven ende vergaen: daer van sy ten lesten door Godes ghenade ende voorsichticheydt/ behouden werden/als wy sullen verhalen.

Eer de Vlote van Steven Verhagen / Anno 1603. uyt-voer / hadden de Reeders van Amsterdam tijdinghe/dat een van haer Schepen/ den Wachter ghenaemt (dat inde Moluccas gheladen was) door een leck ghevaren was op het Eylandt Mauritz / waeromme sy / om dat te soecken ende ghelepden / ordonneerden een schip / 't Hof van Hollandt / met noch een Jacht Medenblick / die souden over gheen zijde de Capo/ nae het Eylandt Mauritius varen. Hier-en-tusschen dat dese derwaerts voeren / is 't Schip den Wachter / sonder dese Schepen te ghemoeten / wel in Hollandt t'huys ghekomen.

Dese twee varende Schepen / hebben het Eylandt Mauritius wel in 't ghesichte ghekregen / maer konden daer niet aen seylen / maer met storm weder daer van ghedreven: mede versteecken van malkanderen/ hebben in twaelf daghen het Landt niet weder konnen in 't ghesichte komen / soo dat het Schip 't Hof van Hollandt / seer schadeloos haren cours sette/ om inde Eylanden een goede Reede te vinden / daer sy niet konden gheraecken: ten lesten wordense van God ghestuert uyt noodt / aen 't Eylandt Madagascar / daer sy den 28. July 1604. inde reede van Antogil aenquamen / alwaer sy haer Landtslieden / in het Schip Alckmaer/seer jammerlijck ghesteldt vonden: ende den 2. Augusti quam daer mede het ander Schip/ de Jacht Medenblick / dat haer dreucht vermeerderde / want sy waren gheheel desolaet ende mismoedich / nu boven achthien Mannen niet by leven zijnde: veel noch kranck / die haer terstondt verquickten: Sy vonden het Schip Alckmaer niet naevigabel: dies sy t'samen Gode wel te dancken hadden/van dat hy dese desolate Schepen also by den anderen stierde ende ontsette.

Wonderlick avontuer van drie versteken schepen/ ontmoetende malkanderen bystaende.

Dese drie Schepen alle schadeloos zijnde / namen resolutie het Schip Alckmaer daer te laten/ ende hun twee Schepen daer mede te repareren / ende dat het Schip Medenblick soude innemen alle 't gheldt/ ende Koopmanschappe die het Hof van Hollandt in hadde / zijnde groot 360. vaten / ende daer mede varen nae syn ghedestineerde plaetse van Bantam / bedraghende het voorsz gheldt ende Koopmanschappe 143. duysendt gulden / midts dat de Compagnie van 't Schip Alckmaer de avontuere daer van soude draghen van daer tot Bantam toe / ende dat het Schip/ 't Hof van Hollandt/ soude in nemen de goederen van Alckmaer/ ende daer mede nae Hollandt varen: ende uyt het Schip Alckmaer namen sy watse konden/ ende verbrandent aldaer.

Alsoo voerense elck sijnen weghe / ende 't Hof van Hollandt mettet volck van Alckmaer voeren nae Sint Helena / daer sy niemandt vonden / ende arriveerden in Texel in behouden handt / in 't leste van Meert Anno 1605. hoe wel veel goederen beschadicht ende nat ghewordden waren/als die 8. Maenden aen Landt ghelegen hadden / waren sy nochtans wel willekome: de Handelaers ende Reeders Gode danckende / die dese Schepen soo wel (contrarie haer meyninghe) ghestiert hadde / ende daer over een vertrouwen ghekreghen dat God haren handel op Oost-Indien seghenen wilden / die uyt noot tot dien handel gedwonghen waren/ teghen alle hoope. Dit Schip/ boven veele Specerije / hadde wel 1300. balen Zijde inne/behalven kostelijcke Droghen/ende Chyneessche frayicheden/ gheballast met een seecker Koper / dat sy Tintinago noemen.

1605.

Twee Oost-Indische Schepen in Zeelandt aengekomen.

In dit Jaer quamen in Zeelant noch twee Schepen uyt Indien wel gheladen t'Huys / ende waren toekomende een nieuwe Compagnie / die sy de Vereenighde Compagnie noemden: want soo die van Hollandt ende Zeelandt malkanderen in Indien schadelijck waren / ende dickmael al in een Havene quamen / ende daer gheen ladinghe vonden / zijn die van Hollandt ende Zeelandt vereenicht / ende haer Schepen met ghemeynen raedt op verscheyden plaetsen gesonden.

Over dese twee nu inghekomen Schepen / hadde Sebalt de Weert den last ghehadt / een kloeck ervaren man/ die mette Schepen van Mahu inde Strate van Magellane gheweest was/ daer hy van verstack/ ende langhe ghedoolt hebbende / wel was t'huys ghekomen. Desen Oversten Sebalt voer met eenighe Schepen nae het Eylandt van Zeylon / alwaer hy seer wel onthaelt werde vande Koninghen van Matecalon ende van Candia / die Fimala hiet / daer wy vooren in 't 25. Boeck van ghesepdt hebben/ daer Joris Spilbergh mede ghehandelt hadde. Hier heeft desen Fimala den Oversten Sebalt groote vrientschap bewesen/ende groote handelinghe toegeseyt/ soo hy hem wilde assisteren in 't veroveren vande sterckte Columbo / die de Portugesen noch met Garnisoen in dat Landt hielden: maer Sebalt weygherdet hem/ want hy moeste eerst nae Achem in Sumatra varen / dan soude hy weder keeren / alsoo hy dede met 4. Schepen: ende so hy daer inde Havene van Gallea ghekomen was / schreef hem den Koningh Fimala/ biddende te willen bespringen de Schepen ende Vlote der Portugesen / die de sterckte Columbo quamen victailleren ofte ontsetten / want dat doende / hoopte hy korts die sterckte Meester te wesen / ende soude Jaerlijcx leveren thien hondert quintalen Caneels ende ander Specerije voor haer Schepen te laden. Hier over soo nam Sebalt op vier verscheyden daghen / vier Portugaelsche Schepen / gheladen met nootdruft van kleynder weerden / onder anderen buyt twee schoone Persische Peerden / die men seyde ghekocht te wesen voor 1590. Daelders.

Den Koningh Fimala over dese tijdinghe seer verblijt zijnde / schreef / hy wilde by hem komen / biddende de ghevanghen Portughesen hem wel te bewaren: dan Sebalt hadde die alreede / inde twee vande ghenomen Schepen/vrij wegh ghesonden/dat welcke hem seer verdroot. Fimala quam daer met ontrent drie hondert gewapende Mannen ende veel Olyphanten / ende werdt van Sebalt wel ontfanghen met ontrent twee hondert van sijn volck / al mede in wapenen onder Vendelen: tusschen haer beyden groote beleefde groetenissen passerende / beyde Portugaelsche tale sprekende / hebben haer volck van haer gesonden/ familiaerlijck handelende hoe de Sterckte van Columbo ware te winnen. Ten lesten begeerde Sebalt te willen sijne Schepen komen besien / ende soo Fimala dat weygherde / seyde Sebalt al lacchende uyt vrijheydt/soo hy hem niet quame t'Schepe besoecken/ hy en wilde d'Oorloge tegen de Portugesen niet aennemen / met diergelijcke woorden meer: waer over den Koningh verstoort / ende uyt achterdencken / dat hy hem sochte te vermoorden / riep aen sijn volck in Portugesche sprake: Matta me esto can. Dat is: Slaet my doodt desen Hondt: Waer over hy terstont doot-gheslaghen werdt/ ende de weynighe die by hem waren / te samen die hier ende daer waren gaen wandelen/wel tot vijftich toe.

Sebalt de Weert/ overste vande schepē) wort vermoort vanden Koningh Fimala in Zeylon.

Het Schip-volck dat siende / waren seer verslaghen / ende konden niet ghelooven dat sulcks uyt 's Koninghs bevel gheschiedt ware. Ten lesten kre-

ghen

1605.

gen sy Brieven vanden Koningh/ die hem excuseerde/ seggende: dat Sebalt hem wilde in sijn Schip bren-gen ende vermoorden: daer by voeghende/ dat hy den vrienden wilde vriendt wesen / ende den vyanden vyandt / sy souden kiesen / ofte sy Peys ofte Krijgh begeerden. De ander Ghecommitteerde inde Sche-pen/ saghen wel dat sy den Wolf byder ooren hadden: want te verliesen den Koop-handel op dat Landt/ om haren Oversten ende 't Schip-volcks doodt te wreken/ dochte haer niet gheraden: maer beter alles als een misverstant te dissimuleren. Dies door mid-del des Konings van Mattecalon/ ende door 't schrij-ven van Fimala selve/ werdt den Peys ghemaeckt/ die den Vrede aenboodt/ ende alles te volbrenghen watter eerst gesloten ware/ soo sy hem hielpen teghen de Portugesen: ende voor ghetrouheydt soude hy op 't hoochste sweeren/ by Gode/ sijn ende sijne kinderen hoofden/ &c. Van de Commijsen vande Schepen antwoorden/ dat sy hem doen de hulpe tegen de Por-tugesen niet en konden doen/ midts sy alreede twee Schepen hadden wech-ghesonden. Alsoo kreghen sy daer noch eenighe Speceryen/ ende latende daer volck / op goede conditie om Koophandelinghe te vorderen/ ende mette Koninghen vriendtschappe te houden.

Muyterie in 't Schip Tergoes voorghekomen.

Aldus dese Schepen hier ende daer ghéladen heb-bende/ zijn t'huys ghekomen seer swack van volck: want 't Schip Zierickzee dat met hondert vijf man beset was/ is maer met 34. Man t'huys ghekomen: het ander Schip Tergoes/ met tseventich Man uyt-ghevaren/ maer met achtien Mannen. Ende dese achtien Mannen in 't kleynste Schip/ inde weder-komste begonden te muyten in 't Eylandt Sint He-lena/ daer hun den Commissaris van 't Schip sochte te persuaderen/ om met het Schip tot Lisbona in te loopen/ ende soo het Schip ende goedt als goeden prijs daer te genieten ende te deylen: dan onder den anderen daer over oneens geworden/ gebeurde het dat het groot-ste Schip Zierickzee/ dat versteecken was/ mede by haer tot S. Helena in quam/ daer Schipper op was Marten Spaengiaert van Vlissinghen/ die welcke hier van/ van 't ghetrouw' volck vernomen heb-bende/ heeft met stilheydt den voorsz ontrouwen Commijs t' Schepe in boeyen geslagen/ ende alsoo na vier Maenden in Zeelandt ghekomen zijnde/ in ghe-vanckenisse ghelevert.

Wt Spaengien werdt vernomen datmen in Por-tugael armeerde/ om de Hollanders ende Zeelan-ders uyt Oost-Indijen te drijven/ dies sy van daer veel Caracquen ofte groote Schepen derwaerts uyt-sonden/ die daer meestendeel weder in-ghedreven werden.

Placaet in Spaengien van niet te mogen han-delen op lijf-straffe inde conquesten van Portu-gael/ 9. April 1605.

In dit Jaer den 9. April/ werdt tot Lisbona tot vorderinghe van haer Zeevaert een Placaet ghepu-bliceert van wegen den Koningh/ dat gheen vreemde/ van wat Natie hy oock mochte wesen/ alwaer hy oock een Inwoonder/ ofte vrije ghenaturaliseert in Portugael/ en soude vooraen in gheender manie-ren moghen trafiqueren/ handelen ofte varen in eenighe plaetsen der conquesten vande Kroone van Portugael/ voorby de Eylanden Azoras ende Made-ra/ als te weten inde Oost-Indijen/ in Brasil/ tot Angola/ op de Custen van Guinea/ Bengin/ Mala-guetta/ tot inde Eylanden van S. Thome ofte Cabo Verde/ ofte tot eenighe ander plaetsen/ byde Portuge-sen ontdeckt ofte ghevonden/ ofte die noch mochten ontdeckt worden.

Daer-en-boven dat gheen Portugesen en sul-len moghen ghebruycken/ ofte hun voort-aen laten dienen ofte gebruycken eenige Schepen ofte vreemde Persoonen/ gheen Portugesen zijnde/ in eenige vande voorsz plaetsen.

Item dat alle vreemde/ gheen Portugesen zijnde/ woonende inde voorsz Landen (sonder aensien/ ofte sy veel ofte langhe Jaren aldaer mochten ghewoont hebben) sullen van stonden aen moeten t'huys keeren in Portugael: die van Oost-Indijen mette eerste Caracquen/ ende die van Brasil ende andere plaet-sen/ over beyde zijden vande Cabo de bona Espe-ranza binnen een Jaer/ nae de Publicatie van dit Placaet.

Vorder weder-roept den Koningh alle sijn Li-centen/ eenighe vreemde te vooren ghegundt/ van te moghen in die plaetsen handelen en trafiqueren/ &c. ende dit al op lijf-straffe/ sonder ghenade/ appel ofte redemptie. 1605.

Dese rigoreuse Placaten in Spaengien/ hebben de Nederlanders een groote spoore gheweest/ om groo-telijcx te vorderen de Vaert op Indyen/ oock met ge-welt ende de Oorloghsche wijse.

Tweede uytreedinge vande grote Compagnie van Oost-Indyen.

Dies hebben de groote Generale Oost-Indissche Compagnie van thien Jaren haer tweede uyt-ree-dinge uytghesonden in 't beginsel van dit Jaer 1605. nae Oost-Indien/ onder het ghebiedt vanden Over-sten ofte Admirael Mathelief van Delff/ die selve een vande Bewint-hebbers was: den Vice-Admi-rael was Olivier vanden Vivere/ ende waren dese volghende/ alle schoone Schepen.

Namen der Schepen en Schippers op Oost-Indyen.

De Orangen-boom/ groot 700. vaten/ Schipper Dierick Mol.

Middelborgh groot 600. vaten/ Schipper Simon Lambertsz Mau.

Mauritius groot 700. vaten/ Schipper Claes Gerritsz.

Den witten Leeuw' groot 540. vaten/ Schipper Claes Janssen Melck-nap.

Den swerten Leeuw groot 600. vaten/ Schipper Abraham Mathijsz.

De groote Sonne groot 540. vaten/ Schipper Geeraert Hendricksz Roo-bol.

Nassouwe groot 700. vaten/ Schipper Wouter Jacobsz.

Amsterdam groot 700. vaten/ Schipper Reynier Lambertsz.

De kleyne Sonne groot 220. vaten/ Schipper Cornelis Jorisz.

Erasmus van Rotterdam groot 540. vaten/ Schipper Osier Cornelisz.

De Gheunieerde Provincien/ groot 400. vaten/ Schipper Antonis Antonisz/ ofte swerten Teun.

De Eendracht.

Te samen derthien Schepen/ die wy wel hebben willen noemen/ om de groote hope/ die van dese Zee-vaert gheheel Nederlandt hadde: elck Schip was wel versien van goede Schippers ende Stuerlieden/ ende waren bescheyden op diversche plaetsen/ volgen-de haer particuliere instructien.

Groote ghereetschap totte Oorloghe in Hollandt.

Hier-en-tusschen hadden de Staten der Veree-nighde Provincien met Prince Mauritz totte Oor-loghe groote ghereetschappe ghemaeckt: ende mede nieuw' Krijghs-volck doen lichten in Vranckrijck ende Enghelandt/ ende oock in Duytslandt/ om hun Vendelen vol te maecken/ arriverende te Water ende te Lande.

Desghelijcx de Eertz-hertoghen versterckten hun oock met Krijghs-volck/ seven hondert Spaengiaer-den passeerden inden Winter by Basel/ ende waren van een troupe van vier duysent/ waer van eenighe in April ontrent Triere waren gekomen.

Groote versamelinghe van Krijghs-volck byde Eertzhertoghen met Spinolas komste.

Den Marquis Spinola arriveerde te Poste door Vranckrijck tot Brussel den neghenden April/ ende hy wert aldaer vereert den vier-en-twintichsten met het gulden Vlies/ ende brocht groote parthyen van ghelde mede/ soo wel in Wissel-brieven als ander-sins/ om de Ghemuytineerde mede te betalen: brocht voorts beloften mede van maentlijcke groote Con-tributien.

Alsoo den Peys tusschen Enghelandt/ Spaengien ende de Eertz-Hertogen ghemaeckt was/ soo hebben voor d'eerste de residerende Ambassadeuren van Spaengien ende d'Eertz-hertoghen in Enghelandt versocht/ te moghen aldaer Krijghs-volck lichten/ te weten/ twee duysent Enghelschen/ een duysent Schotten/ ende vijf hondert Yrsche: niet bedeckelijck/ als de Vereenighde Landen toeghelaten was/ maer opentlijck begheerende alomme de Trommelen te moghen omslaen/ ende de Vendelen vlieghende op-rechten/ dat welcke in Engelandt soo niet ghebruyckt wordt/ ende op dat pas aldaer niet voeghelick zijnde/ staende met alle de Werelt in Vrede: Daeromme de Koningh hun dat weygherde: mede om dat die/ die daer souden dienen/ zijnde ghesuspecteert te wesen

 vande

1605.

vande Roomsche Catholijcke Religie / souden mogen partijschap in sijn Landen maecken / maer souden die in 't stille op-nemen. Sy versochten dat een Edelman / Sire Charles Percy soude Colonel wesen: maer alsoo den Koningh seyde / dat hy hem elders hadde te ghebruycken / versochten sy Sire Eduard Stanley voor de Enghelschen / ende den Grave van Hume over de Schotten / mette welcke sy niet wel en konden over een komen soo 't schijnt: Want den Heere van Schoonewalle Ambassadeur / mede alle 't Krijghs-volck dede op nemen wat hy krijghen konde voor de Staten.

Eertzhertogen krijghen Krijgs-volck uyt Enghelandt/etc.

Daer was oock swaricheyt in 't volck over te schepen / mits der Staten Oorlogh-schepen soo sterck ter Zee waren / ende veel van 't Spaensch Krijghs-volck op Zee vindende / voerden dat nae Zeelandt / alwaer die daer dienen wilden / aenghenomen werden / ende andere die Roomsch Catholijck waren / lieten sy weder nae Engelandt voeren. Ten lesten kregense een redelijcke quantiteyt over / daer Overste over werdt den Heere van Arondel / die eertijdts den Keyser in Hongarien dienende / een Grave gemaeckt was / met den Ridder Griffen Markam / ballingh uyt Enghelandt / ende den Colonel Studdar / de welcke op der Staten zijde gedient hadde/ende door sijn wrevelmoedigheydt met miscontentement die verlaten hadde / ende om hem te wreecken / aen der Eertz-hertoghen zijde hem begeven hadde.

De Staten der Vereenighde Landen beklaechden hun by den Koningh / dat het Engels Krijghs-volck aldus over weder zijden dienende / niet meer soo disciplinable soude wesen/ofte hun Capiteynen niet meer soo ghehoorich / maer om elck discontentement overloopen souden.

Desen niet tegenstaende kregen de Eertz-hertogen eenen goeden hoop uyt de drie Brittannische Koningrijcken in haren dienst.

In Lombardien waren twee Regimenten Italianen op-ghenomen / onder Conte Guido de Sint Georgio ende Seigneur Alcutzi Alconati: ende tot Napels waren twee-en-twintich Vendelen onder den Prince d'Avellino Lodovico Gambelotta / den Marquis di Sint Agatha / eñ Alexandro del Monte. In Lutzenborgh waren byden Baron van Mansfelt twee Regimenten Duytschen aenghenomen/ende inde Ardennen een Regiment Walen: alsoo dat de Eertzhertogen uyttermaten sterck werden van volc/ ende lieten haer verluyden drie Leghers te Velde te brengen/ende metten eenen Sluys te belegghen/ metten tweeden Rhijn-berck / ende soo nae Vrieslandt te trecken / dat Spinola vanden Koningh gegeven ofte toe-geeygent was/ voor sijn diensten ende verschoten geldt/ofte noch te verschieten: alsoo den Keyser Maximiliaen den eersten/ Groeningen &c. gaf aen Albert/ Hertoghe van Saxen ende Meyssen. Den derden Leger soude wesen een vliegenden Leger / om Prince Mauritz onder de ooghen te trecken / ende werck te geven/ende te wederstaen.

Aenslagh op Rhynberck.

Terwijlen dat dit Krijghs-volck van weder zijden veel den Rhijn af quamen voor de Hollandtsche Staten / soo wasser eenen aenslagh ghemaeckt op Rhijnberck / meynende onder 't decksel van vrienden aen te komen / ende een Poorte af te dringhen / maer werdt gemerckt ende belet.

Aenslagh op Berghen op Zoom te vergheefs/ 18. Meert.

Desghelijcken aenslagh hadden die van Antwerpen op Berghen op Zoom: den achtienden Meert trocken door Antwerpen vijf hondert Peerden voor den daghe / met Voet-volck / beleydt van Theodoro Tribultio/Don Johan de Medices/ eñ Don Inigo de Borgia Castelleyn/mede alle 't Schip-volck/meynende yet met Schuyten te Water uyt te rechten / maer sy rechten niet uyt / ende quamen 's avonts weder nae de Stadt.

Eertzhertoghen senden haren Ambassadeur te resideren in Engelant dē Baender-Heere van Hobokē/etc.

In 't beginsel van dit Jaer teghen Paesschen/ volghens den Vrede met Enghelandt / soo hebben de Eertzhertoghen eenen Ambassadeur derwaerts ghesonden om te resideren / als wy voren ghesepdt hebben / te weten / den Heer Conradus Schetz / Baron van Hoboken ende Jugene: Desghelijcx dede mede den Koningh van Groot Brittannien byde Eertz-Hertoghen nae Bruysel / daer toe ordonnerende den Ridder Sir Thomas Edmouts: desgelijcx na Spaengien den Ridder Sire Charles Cornuallis.

1605.

Alsoo den Koningh noch een Heerlijcke Ambassade aen beyde dese Princen te senden hadde / om van yeder de bevestinghe des Contracts te sien / nae Princen ghebruyck. Den Constabel van Castilien van weghen den Koningh van Spaengien/ende de Grave van Arenbergh / ende sijn mede Ghesanten / hebbende van wegen de Eertz-Hertoghen de selve Ceremonien ende Eedt op den Heylighen Bijbel den Koningh van Engelandt alreede sien sweeren / ende hem afgenomen.

Dē Koning van Groot Brittannien sendt sijn Ambassadeuren in Spaengien om den vrede te besweeren.

Soo heeft tot dese Ambassaetschap de Koning van Groot Brittannien gheordonneert den Admirael van Enghelandt / Charles Haward / Grave van Nottingam / Heer vande Ordere der Jartiere / Raets-heere / &c. met een Vlote van seven Schepen/ waer onder drie groote Koninghlijcke Schepen waren / ende was verselschapt met wel twaelf Graven/ Heeren ende groote Heeren Kinderen / ende over de twintich Ridderen / met Edelen/ Officieren/ &c. byde vier hondert sterck: met hem voer den voorseyden Heer Cornuallis Ambassadeur te resideren in 't Hof van Spaengien.

Dit ghesel schap met seer kostelijcke livreyen haer Dienaers verciert hebbende / voeren van Doveren te Paesschen/ ende quamen inde Caronna-haven den sessentwintichsten April / ende trocken alsoo nae het Hof te Validolid.

Den Admirael hadde audientie den acht en twintichsten Mey.

Den Prince van Spaengien geboren den achtsten April/ werdt gedoopt den 29. Mey.

Den negen-en-twintichsten/ Sondaeghs/ saghen sy voor Noene de groote Processie/daer den Koningh selve metten Sacramente gingh/ ende nae den Noene werdt met seer Heerlijcke Ceremonien den jonghen Prince van Spaengien ghedoopt vanden Cardinael van Toledo: hy was ghebooren den achtsten April te voren: hy werdt nae de Kerck ghedraghen byden Hertogh van Lerma / eñ den Peter was den Prince Victor van Savoyen/den oudtsten Sone/ nae wiens name hy ghedoopt ende uyt-gheroepen werdt Philippus Dominicus Victor: sijn Pete was sijn Suster/ de jonghe Infanta van vijfthien Maenden oudt: daer waren de meeste Edelen ende groote Meesters van Spaengien vergadert / als de twee ghebroeders Princen van Savoyen/ Don Philippus d'Africa/ Prince van Maroques / den Hertogh van Lerma/ die het meeste bewint byden Koningh heeft: de Hertoghen van Sessa / van Infantasgo / van Alba/ van Pastrana/ van Alburquerke / den Constabel van Castilien / met meer andere Marquisen / Graven / &c. in grooten getale.

Dē Koning van Spaengien sweert den Pays met Groot Brittannien.

Den negenden Junij werden de Ceremonien vanden Eedt volbrocht / den Koningh sweerende in presentie vanden Admirael ende den Ambassadeur Cornuallis / op den Bijbel daer een Cruycifix op lagh/ het Tractaet van Vrede te onderhouden / die worden byden Cardinael van Toledo hem voor-ghelesen. Daer na passeerden sy daer den tijdt met feesten/ bancquetten/stier-vechten/ spelen ende Juego de Cannes/ soo sy 't noemen/tot den 17. Junij/ dat sy hun afscheyt namen / alle seer rijckelijck beschoncken / als diergheliјcke niet veel ghesien ofte ghehoort werdt/ ende alsoo ghescheyden/ hebben de reyse na de Havene van Sint Ander genomen / daer de Schepen ontboden waren: daer dat met hem reysde de Heer Don Piedro de Zuniga/ om in Enghelandt te resideren / inde plaetse van Taris / ende zijn alsoo in Julio in Enghelandt aengekomen.

Grave van Hertfort gesonden totte Eertzhertogen den peys te sien besweeren.

Ten selven tijde / ende ten selven eynde / hadde desen Koningh van Groot Brittannien mede uytghesonden aende Eertz-Hertoghen/ende Hertoghen van Brabandt/ &c. den Heer Eduardt Seymer / Grave van Hertfort/ &c. wiens Vader eertijdts was gheweest den Hertogh van Somerset / den Oom ende Protecteur van Engelandt / onder Koning Eduardt den Sesten. Dese is mede in April uyt Enghelandt vertrocken / ende met hem den Ambassadeur Sire Thomas Edmouts Riddere / om byde Eertz-hertoghen te resideren. Dese zijn mede heerlijck met veel Baender-heeren / Ridderen ende Edelen / met haer

Officieren

1605.

Officieren ende Dienaers / wel tusschen twee ende drie hondert sterck / met seer kostelijcke livreyen / ghetrocken. Dese aenkomende tot Duynkercken / werden vanden Gouverneur / Borgherije ende Garnisoenen in wapenen seer triumphantelijck inghehaelt / het Gheschut alomme affchietende / ende dat teghen de Nederlantsche Schepen van Oorloghe / hun vyanden / die voor de havenen meest altijt ligghen / die oock den Grave ter eeren af-schoten : ende desghelijcken werdt in alle de ander Steden ghedaen / als tot Nieupoort / Oostende / Brugghe ende Ghendt : hy werdt ghewillekomt eerst vanden Heere van Barbanson / vanden Grave van Busquoy / ende den Hertogh van Arschot / met andere. Tot Brussel was alle den Edeldom vanden Landen vergadert / soo wel Heeren als Vrouwen / om de Eertz-Hertoghen te vereeren met grooten State.

't Vrouwen Hofghesin vãde Eertz-hertoginne d'Infanta. Daer was de Infanta / Eertz-hertoginne / als Vrouwe vande Landen / met haer Hof-ghesin / verselschapt van Vrouwen / die wy noemen sonder distinctie van precedentie / ende waren / Vrouwe Johanna van Chassincourt : haer Camerlinghe ende Overste van haer Staet-dochters waren de Gravinnen van Ysedale / van Busquoy ende van la Fere: de Staet-Jofferen waren / Vrouwe Claudia Catharina Linia / Schenckster ende Nichte vande Camerlinghe / de Vrouwe van Croy Voorsnijtster / de Vrouwe van Selles / Nichte van Tisnack / de Vrouwe van Montmorenci / Vrouwe Maria Manuel Spaensche / Vrouwe Magdalena de Bye / de Vrouwe van Marle / de Vrouwe Vincentia de Ferrera / twee Vrouwen Ernestina ende Clara / Dochters van Arenbergh / Vrouwe van Balanson / Nichte van Varabon / Vrouwe Margarita van Borgondien / Nichte van Busquoy / met noch wel twaelf meer Dienst-Joffrouwen ende Camenieren / meestendeel Spaensche.

Edel-vrouwen vande Eertzhertoginne. Noch waren daer om de Eertz-hertoginne te vereeren dese naevolghende / de Gravinne ende Princesse van Manssfelt / Dochter van Egmont / de Gravinnen ende Princessen van Arenbergh / van Ligni / de Marquise van Berghen / de Gravinnen van Egmont / van Barlaymont ende Lalain / van Solre / van Bossu / van Fontenay / vanden Bergh / van Bye / van Essengon / van Fresin / van Bruay / van Sint Aldegonde / van Bassigni / van Malespina : de Vrouwen van Barbanson / van Lydekercke / van Ferrayse / van Blancheval / van Liques / van Chassey / van Lilliers / ende noch veel andere.

Hof-ghesin van den Eertzhertogh. Byden Eertz-hertogh waren daer van sijn Hofghesin de Graven van Essengien / van Sint Aldegonde / den Marquis van Montenegro / Don Piedro de Ponce / Officieren van sijn Camer / Viconte Octavio Opper-Camerlingh / Don Gaston Spinola Camerling / Don Innigo de Mendoza / Don Diego Mexia / Don Diego d'Alcuna / Don Alonzo d'Avalos / Don Inigo de Borgia / Broeder vanden Hertogh van Gandia / Castelleyn van Antwerpen / den Grave van Eberbergh / de Heere van Barbanson / Broeder van Arenbergh / Capiteyn vande Hartsiers: Graef Frederick vanden Berghe / Capiteyn vande Garde / met meer andere.

Heeren ende Ridderen vanden gulden Vliese. Daer waren de Heeren vande ordere vanden gulden Vliese / den Hertogh van Arschot / de Princelijcke Graven van Arenbergh ende van Ligni / den Marquis van Havre / den Marquis van Berghen / de Graven van Egmondt ende van Solre / ende den Marquis Ambrosio Spinola : de Prince van Orangien die was absent. Noch waren daer den Marquis van Roubaix / Sone van Ligni : de Marquis van Renti / Sone van Solre : de Graven van Busquoy / van Hennijn / van Hoochstraten / van Bevru / van Rassingé / van Aldegonde / van Ysenborgh / van Bee / van Everbergh / van Bossu / van Fresin / al meest jonghe Graven : de Heere van Sevenberghen / Sone van Arenbergh : de Heere van Chalon / Neve van Mansselde : de Heer van Wesemael / Raedts-heere: de Heer van Vendesy / vanden huyse Montmorenti / ende andere van Adel / te lange te verhalen.

Edeldom in de ghesoorsame Nederlanden.

Van vreemde Heeren waren daer te siene / de Hertoghen van Aumale / van Ossuna / Don Johan de Medices / Bastaert van Florentia / de Prince van Caserta Napolitain / de Prince van Palestrano Columnese / Marquisen van Malespina / Palabicino / den Grave Theodoro Trivultio / Don Loys de Velasco / ende meer andere Spaengiaerden en Italianen / die last in 't Legher ende Gouverneurs in Steden waren. Den meestendeel vande voornoemde Edelinghen / Mans ende Vrouwen / dochten wy goedt eens deels te noemen voor de nakomelinghen / sonder questie ofte distinctien van 't voor ofte nae-genoemt aen te sien. 1605. Vreemden Edeldom tot Brussel.

Met desen ende meer ander gheselschappe hebben de Eertz-hertoghen tot Brussel de Enghelsche Ambassadeurs gefestoyeert ghebanquetteert ende alderhande magnificentien vertoont / hoe wel dat het noch vol van Oorloghe was : want terwijlen men daer noch inde Feeste was / door den tocht die Prince Mauritz op Antwerpen dede / moesten Spinola / Velasco / vanden Bergh / Busquoy ende andere / optrecken 't Landt te beschermen. De Heere Grave van Hertford hebbende de Eertz-hertogen den Eedt van 't Contract vanden Vrede sien doen / latende daer den Heer Ambassadeur Edmonts om te resideren / heeft sijn afscheydt ghenomen / ende heeft hem seer statelijck / Princelijck ende magnifiquelijck gedragen / Hoffelijck ende met reputatie sijnen last volvoert: heeft mede de exercitie vande Enghelsche Ghereformeerde Religie / alomme in sijn Hofghebruyckt / ende vertrock na Antwerpen over Zeelandt / ende soo naer Engelandt. Grave van Hertford treckt weder na Engelãt.

Onder de gheschiedenissen vanden Jare 1598. int twintichste Boeck / hebben wy in 't korte verhaelt de veranderinghe van 't regiment der ouder vrye Rijckstadt Aken / drie mijlen van Maestricht over de Mase gheleghen / frontierende rondt-om haer ghebiedt / met de Landen Limborgh / Luyck / Valckenburgh / 's Hertoghen-Rade / ende het Landt van Gulick / ende wat de meest beweghende oorsaecken ende occasien daer toe ghe weest zijn : sullen nu vorder verhalen wat aldaer inde volghende Jaren ghepasseert is / alsoo wy daer van uyt verscheyden discoursen ende rapporten verstaen hebben. D'apparentste oorsaecke van dien ende als 't hooft-stuck inde Keyserlijcke sententie van Anno 93 / aenghetoghen / was deser tijdt het openbaer exercitie vande Ghereformeerde Religie / dat eelijcke Jaren aldaer (achter-volghende den alghemeynen Religions-vrede deur gheheel Duytslandt / op-gherecht ten tijde van Keyser Kaerle den vijfden) was toe-ghelaten ende gheoeffent ghe weest : Maer van oudts hebben de ghebuer-Princen / ende voornamelijck den Hertogen van Brabandt ende van Gulick / in emulatie ghestaen ende listen gheleydt / om die Stadt onder haer ghebiedt te brenghen : Soo dat in 't Jaer 1277. Hertogh van Gulick / die ghetrout hadde de Dochter vanden Hertogh van Limborgh / meynende dat forcelijck te doen op eenen nacht / als hy by practijckighe surprise daer in gheraeckt was met eelijcke hondert Ruyteren / ende persoonlijck ghekomen tot schier in 't middelste ende beste der Stadt / werdt aldaer met alle sijn volck verslaghen. De voornoemde Kaerle de vijfde / nu als Keysers ghebiedt ghenoegh daer over hebbende / heeft de gheleghentheydt der selver Stadt met ernste betracht / ende deur Krijghsverstandighe Heeren ende Ingenieurs laten visiteren / met intentie om die sterck te maecken / ende verseeckeren soo 't doenlijck ware met een Casteel ende andere vestinghen / teghen uytwendigh ghewelt / ende inwendighe muyterijen / die dier tijdt aen vele Steden ghesien zijnde / oock daer ghemeynt was niet sonder sorghe te wesen / ter occasie van de voornoemde ghebuerlijcke emulatie : maer de situatie sulcx zijnde / dat bevonden wierde niet bestandichs tot dier intentie te konnen maecken / soo wierde anders niet aen-ghevanghen. De verstandighe van dien tijde (als eenighe noch levende van haren Ouderen ghehoort hebben) twijfelden / of het den Keyser meer ghedaen ware de selve Stadt den Rijcke afhandich te maecken / ende sijnen Erf-landen te incorporeren / alst met Camerijck ende andere Steden daer nae ghebeurt is : dan of het was die te bevrijden van

Verhael wat dat tot Aken ghepasseert is / sints Keysers Ban als daer ghepubliceert was.

Gheleghentheydt der Stadt Ake.

Hoe nae de heerschappije der Stadt Aken eertijdts is getracht geweest aen haer ghebueren.

1605. van het over-val van andere competiteurs: dit mach den verstandighen Leser dienen tot aenmerckinghe/ hoe verscheydene deck-mantels dat d'occasie den machtighen toebrenght tot hare secrete intentien: ende hoe schadelijck dat daer teghen is/ wanneer eene Burgherije hare meeste perijckelen niet aen-merckende/ ofte de selve verachtende/ niet by tijdts van hun en weeren/ alle inwendighe tweedrachticheydt/ welcke t'allen tijden de gherectste occasie is om van sijnen vyanden vermeestert te worden. Tot welcken eynde/ wy naer onse ghewoonlijcke kortheydt hier noch wat verhalen sullen/ van 't ghene dat den ghecasseerden Magistraet ende Raedts persoonen/ en mede der gantscher Burgherije weder varen is/ ende noch daghelijcx tot meerder verderf der Stadt sich toe-draecht.

Het afgeset Magistraet van Aken soeckt moderatie inde kosten te betalen.

De voornoemde Magistraet ende Raedts-persoonen hare ampten in handen der ghesubdelegeerde Keyserlijcke Commissarien geresigneert/ ende nu alles volbrocht hebbende/ wat hun by 't Keyserlijck oordeel/ ende hier op gevolghde strenghe (ende anders niet versoenlijcke) Mandaten op gheleyt was/ soo dat niet en resteerde dan hare overwinnende partije/ hare toe ghewesene kosten/ schaden ende interesten te voldoen/ wenscheden dit oock te volbrenghen in presentie/ ende onder moderatie der voornoemde Heeren Commissarisen: Want sy niet sonder oorsaecke vreesden/ ende voor saghen/ datse in d'absentie der selver vanden nieuwen Raedt ongenadelijck souden getracteert worden: Om 't welcke te verhoeden/ soo lietense deur haren ghewesenen Syndicum (hier toe by de voorsz Keyserlijcke Commissarissen schriftelijck gheauthoriseert/ ende beleydet zijnde) suppliceren om dese navolgende stucken.

Puncte van die vã Aken versocht.

Eerstelijck dat den nieuwen Raedt mochte opgheleyt worden alle ghepasseerde handelingen/ vonnissen ende besluyten/ der Religie niet betreffende/ in haer geheel te laten blijven.

Tweede/ dat alle die vande Religie der Ausburgse/ ofte Ghereformeerde Confessie/ mochten voort-aen ongemolesteert blijven om saecken harer Conscientie/ soo ghepasseert als toekomende/ de openlijcke exercitie daer van gesuspendeert blijvende/ totter tijdt dat eyndelijck daer op by de Keyserlijcke Majesteyt soude worden gestatueert.

Ten derden/ dat den over-winneren haren eysch van gepretendeerde kosten ende schaden sonder uytstel te maecken/ op-gheleyt werde.

Ten vierden/ ende hun verweerderen ghelegde ende bequame plaetse vergunt/ om by een te komen tot over-legginghe desselven/ ende om te vinden de middelen van voldoen/ ofte te tracteren om moderatie.

Als oock ten vijfden/ om te bedencken de middelen waer deur sy vanden Ban gheabsolveert/ ende by de Keyserlijcke Majesteyt versoent worden mochten.

Keyserlijcke Commissarissen Reces brieven.

Ter antwoorde op dese petitien/ hebben de Heeren Commissarissen voorsz t'haren vertreck den sevenden Septembris Anno 1598. aen beyde partijen Reces-brieven van eenen inhoude/ onder hare signature ende signet-seghelen toeghestelt/ houdende in substantie/ dat sy het versoeck ghecommuniceert hadden met den Raedt/ die daer op verwillicht hadden. Ten eersten/ dat hy 't gheleyde soo vele hy des macht hadde/ uyt mede-lijdenheyt wilde verleenen aen de ghene die Catholijck waren/ om hun met de Keyserlijcke Majesteydt te versoenen (waer uyt de partije verstondt/ dat den anderen het gheleydt gheweyghert was/ ende de Roomsche Catholijcken ontlaste van het concurreren in voldoeninghe van kosten/ &c. Ten tweeden/ dat vergunt soude worden een plaetse om by een te komen/ doch niet sonder voor-wete ende consent van eenen Burghemeester/ met byvoeginghe van eenen opsiender uyt den Raedt. Ten derden/ dat de eyschers hare designatie van kosten noch niet gereet hebbende/ de selve souden ter handt stellen binnen ses weecken (met dese formeele woorden) ad contradicendum & concordandum. Ende oft gebiele dat partijen daer over niet en konden accorderen/ soo soude beyder zijds inghebrochte reden ende weder-reden over-gegeven worden aen den Cheur-vorst van Ceulen/ als principalen Keyserlijcken Commissario/ om daer in tot vereeninge te voorsien/ alsoo 't behooren sal. Ten vierden/ werdt verboden alle exercitie van Religie/ anders dan Roomsch Catholijck/ soo wel binnen elcx huyse/ als daer buyten. Ende ten besluyte eene Generale ernstighe vermaninghe aen beyde deelen/ hun voortaen onpartijdigh ende vredesaem pegens elckanderen te dragen/ ende tot geene nieuwe verbitteringhe oft alteratie oorsake te gheven. 1605.

Strenghe handelinghe vant nieuwe Magistraet/ tegen de afgesette Raets-persoonen.

De voornoemde Heeren Commissarisen hier over vertrocken zijnde/ ende de ghecasseerde hun stil houdende in hare huysen/ volghens den voornoemden reces/ hoopende dat hare weder-partije ende den nieuwen Raedt hun insghelijcken daer toe souden gheconformeert hebben/ soo heeft ter contrarie den Raedt sonder langhe vertoeven/ alderley uyterste strengheydt gheoeffent/ ten eersten over-vallende met ghewapent Krijghs-volck de Huysen van twee ghecasseerde Burghemeesters/ met intentie om d'selver persoonen ghevanckelijck daer uyt te halen/ maer die niet vindende/ met d'uyterste foule van huys-soeckinghe/ hebben met hun ghenomen sulcx als hun goedt dochte/ voornamelijck alle Boecken/ letteragien ende schrifturen diese vonden/ ende de Huysen beset ghelaten met Soldaten/ soo langhe tot dat allen voorraedt van spijse ende dranck deur hun verswolghen zijnde/ den hongher hun bedwonghen heeft die te verlaten/ als oock selfs de Vrouwen ende Kinderen hebben moeten doen/ ende achter latende watter van meublen noch overich was/ moetende aensien ende lijden (voornemelijck die vanden Burgemeester Bonifacius Colijn) dat 't selfde sijn huys ende wat daer in bleef/ wierde in possessie ghestelt van Joncker Gerardt Ellerborn/ Schepen aldaer/ een Man van quade fame/ als wy in 't twintichste Boeck verhaelt hebben. Van ghelijcken is ghevangen ghenomen der Rechten Doctor Gerardt Men/ gewesenen Raedts Syndicus (dat is/ Pensionaris) ende met Soldaten binnen ende buyten sijn Logement/ in de ghevanckenisse op sijnen kost bewaert/ ende noch boven dien sijn Huys/ naer ghelijcke foule ende beroovinghe als boven/ beset met Soldaten.

Ende hoe-wel de ghecasseerde door vele verscheydene requesten den Raedt ernstelijck ghebeden hebben om assignatie van plaetse/ waer sy ten sijne in den voorsz reces verklaert/ by een komen mochten/ soo en is sulcx niet verwillicht/ tot op den vier-en-twintichsten dagh volghens Novembris/ dat den Raedt een seecker sijn Decreet ghepubliceert heeft/ vol van beschuldingen/ als of de ghecasseerde sints der Heeren Commissarisen reces hun seer moetwillich/ ende verachtelijck/ teghens den Raedt hare peghenwoordighe Wettelijcke Overheyt souden ghedraghen hebben/ die daerom veroorsaeckt ware hun strickteljck op te legghen/ ende te ghebieden/ dat elck van hun dies daechs ten een uren nae middach verschijnen souden in het Cruysbooch Schutters-huys/ om aldaer te aenveerden het designatie schrift van der klaghender partijen eysch van kosten/ schaden ende interesten/ en den selven alsoo te voldoen binnen de naest volghende veerthien daghen/ op pene van by faute van dien ghehouden ende ghetracteert te worden als rechmatich gecondemneerde/ ende des Rijcks verbannen Rebellen.

De aldus ghedaeghde ten bestemden tijde ende plaetsche verschijnende/ hebben de selfde ghevonden beset met vele Musquettiers/ met hare wapenen ende brandende lonten in handen/ ende inde Camere daerse moesten versamelen van des Raedts weghen bestelt tot opsiender/ eenen vande aller bitterste haters teghen partijders. Ende alsoo den Raedt etlijcke weken daer te vooren/ in alle Parochie Kercken vanden Predickstoel af hadden laten kundighen/ dat alle die gheene die eenighe actie teghen den ghecasseerden Raedt meynden te hebben/ daer van binnen seeckeren tijdt haren eysch maecken souden: waer deur den hoop van onbedwechde eysschers grooter ghewerden is/ dan 't ghetal was der ghener die by

expresse

1605.

expresse teneur des Keyserlijcken oordeels konden bevoecht zijn: so is oock dien achter-volghende de gheeyschte somme gheldts soo groot ende onghefondeert bevonden / dat den verweerderen niet moghelijck en soude gheweest zijn de selve op te brenghen / al waert (soo sy seyden) datse daer toe alle hare middelen hadden willen besteden.

Dit insiende / ende dat noch boven dien in dit designatie schrift onbepaelt oft oneyntlijck ghereserveert werde / een actie op der ghecasseerden persoonen ende goederen / voor alle het ghene dat in toekomenden tijden mochte bevonden worden / by den ghecasseerden Raedt qualijck ghereghert / gheoordeelt / oft van des Raedts inkomen onbehoorlijck gheadministreert te wesen / die te moeten voldoen / het ware den Raedt voor het publijcke / oft elcken Privaet bysondere voor sijn particulier. Soo wierde by de ghecasseerden langheren tijdt dan de ghesette veerthien daghen versocht / om op alles rijpelijck te letten / het ware om te weder-legghen / oft om te accorderen nae luyt vanden voornoemden reces: Item dat hun vergunt mochte worden den ghewesen Syndicum Doctor Men (dier tijdt los ghelaten zijnde) te moghen ghebruycken / soo om onder hun (die nu alle privaet ende van even-ghelijcker macht waren) de stemmen van advijse te colligeren / oock schriftelijck te vervaten / ende by den Raedt te moghen supplicando verthoonen / ende in aller naem soliciteren / wat haren noot vereysschen soude. Maer dit alles af-gheslaghen zijnde / soo is allen die van hun winckel-houders waren / gheboden hare winckels ghesloten te houden / ende niet te verkoopen ofte te koopen / tot dat den ghemaeckten eysch dadelijck voldaen soude zijn. Ende of wel daer nae met veele aenhoudens / ende literale presentatien / noch twee of drie reysen / elcx acht daghen respijts verkreghen is gheweest / soo ist nochtans met sulcke ondraechlijcke conditien gheschiedt / soo van Soldaten in veele der principaelsten huysen te legghen / soo op pene van alle daghe te fornieren vijftich Daelders tot onderhoudt van Soldaten / dat het meer te achten was voor eene strickter inbindinghe dan een relaxatie: jae om den alreede meer dan te veele benauden luyden / noch meerder vreese aen te jaghen / soo heeft den Raedt teghen alle oudt herkomen het Hof van Gulick aenroepende / den Maerschalck Schenckern Casteleyn van het Slot van Gulick / met etlijcke

Het nieuw Magistraet brenghen Gulicksche Soldaten in Aken van verdachte vyanden.

hondert sijner Soldaten inghelaten / de voornaemste wallen ende toornen der Stadt / oock den Marckt / ende op den selven het huys de sterre der voor-treffelijckste Stadtzunft oft Gulde toekomende / inghe-ruymt / hun de dagh ende nacht-wake der Stadt bevolen / oock het Gheschut op de Toornen t'haren ghevallen / ende tot trots der Burgherije af-schieten laten / daer de Voor-vaders der selver Stadt / die van Gulick etlijcke hondert Jaren langh / als de gheene die de Stadt sochten / het ware met listen oft met ghewelt / onder hun te brenghen / naer alle haer vermoghen uyt ghehouden / ende ter occasie van inval / met ghewapender handt daer uyt ghekeert hebben.

Den Raets persoonen eenlick zijnde van Ghereformeerde; Religie / worden des rechts kosten opgeleydt.

Ende hoe wel by expresse woorden vande Keyserlijcke sententie in kosten ende schaden ghecondemneert waren / alle de ghene die Raedts gheweest zijn / in ende sedert het Jaer vijfthien-hondert een en tachtich / op welcken voet de gecasseerde versochten dat den selven mede belast soude worden by dese communicatie te komen / ende haer contingent te draghen / soo en is dit niet alleen niet verwillicht / maer oock selfs de Roomsche Catholijcke ghecasseerden by den Raedt geaccordeert van dese concurrentie vry te gaen / midts dese ter plaetse voorseydt opentlijck gheprotesteert hadden daer toe onghehouden te zijn / aenghesien sy noyt toeghestemt en hadden / maer altijdt over-stemt waren / inde resolutien die teghens het Keyserlijck oordeel streckten / ende tot anders gheen intentie dan om de selve te beletten / verwillicht hadden inden Raedt te komen / soo dat die vande Ghereformeerde ende Evangelische Religie den gheheelen last alleen dragen moesten.

Dese dan aensiende dat den last ondraechlick was dien-men hem op-legghen wilde / ende datse met parate executie niet alleen ghedreycht / maer oock alreede begonnen waren aenghetast te worden / sonder apparentie van moderatie te verwerven / so hebben sy beter gheacht in 't eerste te bieden eene merckelijcke somme gheldts op reeckeninghe / des dat hun naermaels by des Keysers Commissarisen soude opgeleydt worden: jae hebben dadelijck eene goede somme by een ghebrocht / ende den Raedt over-getelt / hoopende by desen middel van vorder molestatie ontslagen te zijn, tot dat van Keyserlijcke authoriteyt behoorlijcke moderatie soude gheimpetreert worden / om welcke sy oock deur bevoechde intercesseurs by de selve Keyserlijcke Majesteyt deden aenhouden.

Strengh gebodt van 't Akens Magistraet over haer Medeborgers.

Maer dit alle ongheacht (of wel het gheldt geaenveert was / ende menigherhande conditien gheproeft / om tot vredelijcken accoorde te gheraecken) soo heeft den Raedt nae verscheyden bedwangh / decreten ende gheweldts oeffeninghen / ten lesten op den 6. Februarij Anno vijfthien-hondert neghen ende tneghentich / alst met hardē vorst ende suecu een extreem kout Winters weder was / met briefkens gheboden by dies daechs Sonnen-schijn (die gheen drie uren nae de insinuatie en duerde) uyt der Stadt ende den ghebiede Aken te vertrecken / alle die den voornoemden eysch niet voldaen en hadden / noch als Catholijcke voorsz / daer van bevrijt en waren. Dese dan insiende datse by faute van sulcken Stadts ban te ghehoorsamen / souden mogen vervallen in perijckel hares levens (hoe wel sy niet verseeckert en waren / maer seer te vreesen hadden / achtervolght van het bestelde Krijghs-volck / soo van Gulich als van Limborgh / ende Valckenborgh doot-geslagen / oft ten minsten gevangen ende swaerlijck geransoent te worden) zijn terstondt alle uyt ghetrocken / uytghenomen twee oude ende krancke Mannen / dien vanden Magistraet op bede harer vrienden vergundt wierde tot naerder insien des Raedts noch eenen dagh of twee te blijven.

Den Raedt meer hoopende (also partijen vermoeden) door ongehoorsaemheydt swaerder actie op dese ghebande te gewinnen / dan datse so promptelijck souden geobedieert hebben / hun selven nu vindende meer van haer intentie ghefrustreert dan ghevordert / hebben op den eersten dach naest-volgenden Aprilis ghepubliceert eene verklaringhe inhoudende: Al wast dat den Raedt wel vermochte (aenghemerckt der absenten obstinaetheydt in het niet willen voldoen 't inhoudt der Keyserlijcker condemnatie) sonder langher uytstel voort te varen ter executie op hare goederen / nochtans om als noch te betoonen hoe gheneghen hy was de Burgerlijcke vertroulijckheyt te onderhoudē / so gaf hy hun noch vrijheydt ende respijt tot den thienden van Mepe naest-volghende / om te moghen inkomen / ende vriendelijck met hare eyschers accorderen / ghelijck diversche andere vanden uytghescheyden alreede ghedaen hadden / om vredelijck te moghen hare huyshoudinghe ende ghewoonlijcke affairen gade slaen. Oft dies in ghebreck blijvende / soo soude den Raedt naer d'expiratie van dien tijdt voort-varen met aentastinghe harer goederen / om den eyscheren daer uyt te voldoen sulcx als by Keyserlijcke authoriteyt den selven toe erkendt was / ghelijck oock van etlijcken daer nae ghescheidt is / die hun selven hebben doen rechtelick in possessie stellen vander absenten erfgoederen.

Noch heeft den Raedt een besonder Edict gepubliceert op sware straffe / verbiedende eenen yeghelijcken gheene goederen der absente ghecasseerden te aenveerden / noch in bewaernisse te houden / maer die yet sulcx hadde oft wiste / het selve terstont den Magistraet over te brengen / ofte aen te geven.

Onder desen / om eenen schijn te gheven van moderatie / soo heeft den Raedt voorschreven seeckere vande principale beklaghers tot Commissarisen verordent / dat sy als goede Mannen (hoe wel metter daedt Richters in hare eyghene saecken / beyder partijen reden ende weder-reden insien / en daer tusschen met billijcke moderatie elcken persoon der beklaeghden (daer by nu oock voeghende de ghene die sints het Jaer 1581. den Raedt hadde helpen bedienen) te taxeren op eene seeckere somme / welcke betalende sy van allen condemnatien souden ontslaghen zijn.

Dese Ghecommitteerde hebben onder hun / sonder yemandt vande beklaeghde partije te aenhooren/ eenen tax ghemaeckt / schattende de Ghereformeerde ende Evanghelische den eenen op 12. den anderen op 6.5.4.oock 3.2.ende 1.duysent Rijcx-daelders/andere op mindere sommen van etlijcke Rijcx-daelders/ welcke sommen souden moeten dadelijck opghebrocht ende betaeldt worden / volghende het voornoemde Edict vanden eersten Aprilis/voor den 10. Mey daer nae naest volgende.

Om dese strickten eenichsins te ontgaen / ende hare Huysen / goederen ende ghewoonlijcke neeringhe te ghebruycken / soo zijn veele vande uytghevluchte / die niet op 't hoochste gheschat waren / weder in-ghekomen / ende hebben gheaccordeert eenighe sommen gheldts naer haer vermoghen (maer niet nae den voornoemden tacx) te betalen/ende dat op reeckeninghe van 't ghene dat hun naermaels by behoorlijcke authoriteyt ende moderatie soude opgheleydt worden.

Maer alsoo d'andere absenten op de hooghe taxatien ghestelt zijnde / liever van daer bleven / dan sy sulcken ondraechlijcken last op hun souden ghenomen hebben : soo is de Raedt voort-ghevaren / sayserende tot behoeve der klaghers de huysen ende andere erf-goederen sulcker absenten / ende behoudense noch hedensdaechs.

Hier by niet ghelaten/ zijn wat tijdts daer nae de ghene die wederom komende/ende mits betalende als sy vooren verdraghen waren / by een ghecieteert in het Schutterije huys hier vooren vermeldt / alwaer hun wel scherpelijck op-gheleydt is haren tax te voldoen/ op pene dat den Hertogh van Gulick hare goederen ligghende ende roerende / soo wel in 't Aker als in 't Gulijcker ghebiedt / soude aenslaen ende behouden tot der uyterster betalinge : doch met dese vertroostinghe/ dat hun vanden gesetten tacx noch wat af-slaghs soude gedaen worden.

Hoe wel nu sommighe / niet veel in 't ghetal / om t'ontgaen de effecten van sulcke dreyghementen / sich met den klaghers verdraghen hebben / ende den gheheelen tacx met wat af-slaghs betaeldt : soo en heeft doch het meeste deel vanden beklaechden diesghelijcken niet ghedaen noch konnen doen / om dat sy des niet machtich en waren: ende van wegen des grooten schades dien veele van hun alreede gheleden hadden : ende nochtans en heeft deur sulcke extremiteyten den Raedt noch de Klaghers tot haer voornemen niet konnen geraken / al ist datse boven alle 't ghene voorschreven is / noch te weghe ghebrocht hebben / dat de voor-bidders voor de bedruckte Achters aen 't Keyserlijck Hoff om los sprekinghe vander Achte aenhoudende/ niet hebben moghen gehoort zijn : jae selfs hebben eenen volmachtighen die expres vande gecasseerde uytghesonden was met supplicatie / ten eynde voorseydt / aende Keyserlijcke Majesteyt / t'sijnder wederkomste sonder verrichtinghe / in ghevanckenisse doen gaen / ende naer veele weecken daer ghehouden / met swaere gheldt-straffe gheboet / nerghens om anders/ dan dat hy hadde derven den Achters patrocineren. Gheswijgende om kortheyt wille noch veele particuliere beswaernissen / den eenen ende den anderen / met toelegghen van Soldaten ende andersints aenghedaen.

Soliciteurs voor de bedruckte Akeners by den Keyser/ worden by den Raedt ghevanghen gestelt.

Ende alsoo de veele genoemde overwinners oft klaghers / in het vervolghen hares wettelijcken Magistraets/ ende tot onderdruckinghe der Ghereformeerde ofte Evangelissche Religie / vanden beginne totten eynde toe 't Hof van Gulich (oft immers de machtichste van dien/ bekende vyanden der Religie ende der Burgherlijcke vryheydt der Stadt Aken) om hulpe aengheroepen/in hare van oudts onbevoechde pretensien van nieus ghestijft/ende (als prevaricateurs ende perduellen/ maer gheene trouwe Burgers noch voorstanders hares Vaderlants te doen pleghen) soo niet daer toe groote vorderinghe / immers andere goede recompensie (als uyt het bevindt des verloops vermoet wordt) belooft hebben.

Want om sulcken haren voor-standers harer beloften te voldoen / soo heeft den Raedt den beklaechden Achteren op-gheleydt (segghende dat het was om dies te eer tot hare versoeninghe mette Keyserlijcke Majesteyt te gheraecken) datse eenen of twee bequame persoonen uyt hun tot het Hof van Gulich senden souden / om syne Vorstelycke Ghenade voor sijne actie van weghen der Acht / soo vorderlijck / als sy appointeeren konden / te voldoen. Nochtans dat by het Keyserlijck oordeel niet en blijckt / dat den voornoemden / noch oock eenighen anderen Vorst yet toeghewesen zy : maer ter contrarie waer is/ dat niet alleen de voornoemde beklaeghde / maer oock veele andere Burghers van Aken in des Keysers condemnatie niet begrepen / seer swaere actien teghen den voornoemden Vorst souden hebben / indien het recht plaetse mochte vinden / om volghende reden.

Het is straet-kundich / dat vanden Jare 1590. af/ dat is drie Jaren eer dan Keyserlijcke Majesteyts oordeel over den Raedt van Aken ghegaen was / des Vorsten Officiers/ende voornamelick sijner Genaden Amptman / ende Maerschalck van Gulich Schenckern / hebben doen arresteeren ende annoteren alle erf-goederen / renten ende in-komen der Burgheren van Aken/ sonder eenich onderschept/ghelegen ofte gehypotheekeert zijnde onder 't ghebiedt des voornoemden Vorsten/ende volghens alle inkomende vruchten/profijten ende verballende renten ende chijnsen nae hun ghenomen ende behouden : daer-en-boven noch alle Aker-burgher op vrye Landt-straten aenghetast ende vyandelijck mishandeldt / hare goederen ghenomen ende ontvoert / ende daer deur menighen eerlijcken Man met Wijf ende Kindt arm ende bijster ghemaeckt.

Beschuldinghen over Schenckern Maerschalc van Gulich van ghewelden die den van Aken aenghedaen.

Vorst van Gulich slaet aen Akense goederen sonder restitutie nae Cheur-vorstelijcke/ etc. decreten.

Ende hoe-wel dat hun uyt twee besondere Rijcxdaghen by decreet van Cheur-vorstelijcken Raedt bevolen is gheweest/den voorsz Burgeren restitutie van sulcx alle te doen / ende sich voort-aen van diergheljcken des Landts Vrede-brekinge te onthouden : so en is nochtans gheene restitutie tot noch toe ghevolght/ noch vande rooverije afgelaten.

Maer het is openbaer ende allen bekent / dat stracx nae publicatie der Acht etlijcke hondert Gulichsche Soldaten / als oock met hun de Spaensche in-ghevallen zijn in 't ghebiedt van Aken / ende roof ghemaeckt van alles wat sy ghevonden hebben / toebehoorende eenighe Burgheren van Aken/sonder onderscheydt offe inde Acht begrepen waren of niet / soo vruchten van Koorn-ghewas / als Beesten op 't Velt weydende ende Koopmanschappen / waer datse die achter-halen konden : insonderheydt veel Kopers op de werck-meulens / ende wat ter Stadt uyt ende in quam/ende de persoonen selfs ghevangen/ ende hares ghevallens gheransoneert. Dit alles onder uyt-ghevenden pretext / dat sijne Vorstelijcke Ghenade sulck aenhalen toe-liete / ende de goederen in goede bewaernisse deur Rent-meesters daer toe verordent dede houden/ tot dat hem sijne rechts kosten souden voldaen zijn.

Gulichse en Spaensche berooven die van Aken.

Ende hoe wel nerghens henen en blijckt / dat de Gulijckers tot eenighen sulcken eysch bevoecht waren / om welcken sy als voorsz alle Burgers ende hare goederen aengetast hebben : nochtans ghelijck of sulcx noyt gheschiedt en ware / hebben sy dat nu op nieus gevordert vande Ghereformeerde ende Evangelische die inder Acht ghedaen / ende als boven verhaeldt op tacx gestelt waren.

De voornoemde Ghesanten dan te Hove komende/als hun vanden Raedt op-gheleydt was/heeftmen hun gheeyscht / tot behoeve des Vorsten van Gulich/ de somme van vijftich duysent gouden Kroonen/ welcke (men hun seyde) sy mochten verhalen op hare consoorten / meynende daer mede de ghene die in ende sedert Anno vijfthien-hondert een en tachtich Raedts gheweest / ende by Keyserlijck oordeel Anno 1593. mede ghecondemneert/of welcke vanden ghecondemneerden absent waren. Dan alsoo sy hun van weghen der ghener van welcken sy ghesonden waren/ ontschuldichden hares onvermoghens / ende alreede gheleden ondraechlijcken schades / ende dat veele van hare consoorten deur des Raedts Ban absent / ende in verre verscheydene plaetsen verstroyt bleven / soo dat onmoghelijck was met hun in conferentie te komen:

1605.

komen: soo heeft den Raedt van Aken onder-tusschen deur besondere Ghesanten / in absentie ende sonder wete oft consent der beklaeghden / ende harer voornoemde Ghedeputeerden / met den Gulickschen Raden alsoo ghehandelt / dat hy de ghepretendeerde actie op hem nam teghens de beklaechde ende ghecondemneerde / beloovende den Hove daer voor te betalen (soo men uyt-gaf) vijf-en-twintich duysent Daelders / waer mede sy haren voorighen eysch ende tacx vergrootende / hun in het voor-verhaelde executeren / dies te heftigher ende strengher zijn blijven houdende / tot dat op menighvuldigh klaghen ende aenhouden / de Keyserlijcke Majesteyt van nieu den Keur-vorste van Ceulen ghecommitteert heeft tot afhandelinghe der resterende Achts differentien / ende om de noch loopende swaricheden van dien deur absolutie te weeren.

Nieuwe commissie tot afhandelinghe der Acht by den Keyser verordent.

Maer alsoo sijner Keur-vorstelijcke Doorluchtigheydt ghesubdelegeerde Commissarisen eerst te Aken verscheenen zijn in April Anno 1602. soo souden qualijck konnen in 't korte beschreven worden / de menigerhande quellinghen / belastinghen / ende calommieuse versmaetheden / waer mede de arme verdruckte Achteren ende hare Familien in middeler-tijdt beswaert zijn geweest.

Onder alle dese wast een notabele ende tastelijcke valsche eer-roovinghe / dat de Raedt voor-hebbende eene schattinghe te legghen op sijne Burghers ende onderdane Landt-saten / op den name van eene Turcken-stuere aende Keyserlijcke Majesteyt te doen / om die te beter daer toe te beweghen / ende hem selven quansuys t'excuseren / dat hy ongaerne ghenootsaeckt was de Ghemeynte te schatten: soo allegheerde hy by Edict / in forme van Placaet den sesten Junij / Anno 1600. op-gheslaghen voor aller Menschen ooghen / als dat de ghecasseerde Raedt int Jaer 1595. eenen Turcken-schat aenghestagen / ende vanden onderdanen ghelicht / maer aende Keyserlijcke Majesteyt niet entricht of voldaen en hadden. Welcker beschuldinghe tastelicke onwaerheydt ghebleken heeft / ende noch t'aller uren / soo vande partije gheseydt wordt / bewesen kan worden byde originele quitantie der Stadt Franckfort / die bekent in 't Jaer Anno 1598. van weghen Keyserlijcke Majesteyt ende des Heylighen Rijcx / vanden Raedt van Aken ontfanghen te hebben / namelijck doe ende daer te vooren / in drie verscheyden termijnen / de somme van 10250. overlandtsche Guldens / welcke ghereduceert tot loopende Aker Munte / bedraecht der selver 13798. daelders / ende wat daer over: waer teghen nochtans den Raedt niet meer dan 11128. ontfanghen en heeft / midts dat het gheruchte van des Raets nakende cassatie / de Ghemeynte (sonderlijck inde buytenie) onwilligh maeckte hare deshalven schuldighe achterstellicheydt / noch over de 4470. daelders bedragende te voldoen: maer wort vermoet ende by velen gheaffirmeert / datse de nieuwe Raedt wel heeft doen betalen / ende dat den ghecasseerden van rechts weghen daer van behoort te worden gherestitueert de somme van 2670. daelders / die sy eensdeels uyt haer eyghen borse verschoten / ende ten deele van goedtwillige Inwoonders ontleent hebben / om niet by faute van betalinghe in des Rijcks ghestatueerde boete te vervallen. By welck exempel bleeck de groote verbitterheydt des nieuwen Raedts teghen den ouden Raedt / ende Ghereformeerde Borgherije ofte verbannene.

Valsche beschuldinghe vande Magistraet van Aken / over hun verbannen Raedts-persoonen.

Als nu de voorsz Keur-vorst by publicatie heeft doen citeren alle de ghene die sulcker hem ghecommitteerde afhandelinghe ghenieten wilden / te verschijnen teghen den achtienden dach Meert 1602. binnen de Stadt Aken / voor sijner Keurvorstelijcke Doorluchticheydts gesubdelegeerde Commissarisen / om te sien ende hooren / wat daer toe soude ghedaen worden / ende van haren 't weghen te doen wat behoorde.

Soo heeft den Raedt t'Aken daer neffens opgheslaghen een Placaet / verbiedende op pene die sijnen voorighen Ban mede-brengt / dat niemandt van sulcke ghebannede hem en soude vervorderen binnen de Stadt te komen / maer blijven daer buyten op 't ghebiedt der selver / om dies te naerder hare saecken byde Heeren Commissarisen te laten verrichtē. Doch dies niet teghenstaende / soo hebben de selve Heeren sommighe van sulcke verbannede / die by hun versochten / onder hare sauvegarde mede ingheleydt / ende hare aenliggen ende beantwoordinge / gelijck die van alle anderen aengehoort.

1605.

Dese audientie ende onderhandelinghe van beyde partyen / waer by de eysschers hart dronghen op het voldoen vanden tacx / alreede byden Raedt gemaecht. De verweerders daer teghen vertoonende haer onvermoghen / ende de onreden vanden eysch in velen deelen: mede haer ghelede ne groote schaden / boven het ghene sy alreede bedwongen hadden gheweest dadelijck te betalen: versochten moderatie nae reden ende vermoghen / presenterende te voldoen wat de Commissarisen behoorlijck vinden / ende oordeelen souden. Maer dese Heeren meer thoonende te willen gehouden zijn voor tusschen-spreeckers dan Rechters / vereyschen vande beklaechde verweerders vrijwillige submissie. Ende al wast (soo 't scheen) datse arbeyts ghenoech deden / om de eyschers ende den Raedt tot draechlijcke moderatie te beweghen / soo en is anders niet daer uyt ghevolcht / dan dat de voorghemaeckte tacx voor sommighe een weynigh vermindert / ende voor andere niet weynigh vermeerdert is gheworden / naer dat de ongunst teghen den eenen grooter / dan teghen den anderen gheweest is / soo dat die van weghen eenigher absenten te doen hadden / niet en konden daer in verwillighen. Maer den ghenen die verwillicht hebben / ende belooft te voldoen den tacx / byde Heeren Commissarisen gheapprobeert / is een acte van absolutie den twee-en-twintighsten Aprilis 1602. voor-ghelesen op het Stadthuys / daer sy in forme van voet-val / voor de Keyserlijcke ghesubdelegeerde Commissarien op de knien saten / elck met sijnen naem ende toenaem inde selve acte beschreven zijnde / ende inghevoert als sware schult ende overtredinghe teghen de Keyserlijcke Majesteyt bekennende / niet alleen daer inne datse sijner Majesteyts oordeel ghehoden niet en waren ghehoorsaem gheweest / maer haer selven eyghen-daedtlijck in het Regiment ghedronghen / ende de Catholijcke daer uyt ghestooten hadden / nieuwicheden inghevoert / ende rebellich daer by ghebleven waren / vele fenijnighe ende seditieuse suggestien by Rijcks Stenden ende Vorsten inghestropt / diergheljcken hier naemaels niet meer te doen / oft te doen doen / sy als nu vastelick beloofden. Dit is soo vele als tot Aken nu eenighe Jaren ghepasseert is / waer over hun uyt-gheweecken verbannen Borgheren haer seer beklaghen / segghende dat uyt de voorschreven procedure scheen strictelijck te volghen / dat sy aldaer benoemde / condamneren niet alleen hun selven / maer oock haer Voor-vaders / die te vooren over meenighe Jaren / de Burgerlicke Privilegien ende gherechticheden / by alle voorgaende Keyseren t'onderhouden beswooren / tot Maximiliaen den tweeden inclusys toe / (ende by wylen 't hoochst-loflijcker memorie Keyser Kaerle den vijfden / met een nieuwe patente onder sijner Majesteyts grooten Zeghel bevesticht / ende hoochst-ghenadelijck gheamplieert / teghens alle ghesochte inbreucken / 't ware van Princelijcke heerschappen / oft andere particulieren) met uytterste neersticheydt / oock somtijdts met gheweldt den Gulicksen wederstaende / ghesocht hebben te onderhouden / seditieuse ende fenijnighe instroyinghen bekenden te zijn / dat sy ende hare Voorsaten / soeckende den ghemeynen Landt-vrede te ghenieten ende te doen onderhouden / tot gheleghenen tijden ende plaetsen der Rijcks protestante Vorsten ende Stenden raedt ende hulpe / met soo nootsaeckelijcke klachten ende wel ghefondeerde remonstrantien ende klaer-blinckende waerheydt aen-gheroepen hebben / datse noyt vande selve en zijn verworpen gheweest / maer als hun selfs mede competerende sake / soo wel op alghemeyne Rijcx als andere Vorsten / Steden / ende Deputation-daghen aenghenomen / ende soo met voor-schriften / als met persoonlijcke schickinghen aende Keyserlijcke Majesteyt voor-ghestaen zijn / ende dit op 't aller ernstichste naer het eerst ghe-

Cheur-vorstelicke Cōmissarissen makē censdeels accoort.

Voet-val van eenighe versoende Borgheren voor Keyserlijcke Commissarissen.

Beklagh vā de verbannē van Aken / over het vervallen van haer Rijck stadt Aken.

1605.

velde Keyserlijck oordeel van Anno 1593. Want op beyde de volghende Rijcks-daghen te Reghensburch Anno vier en tneghentich / ende seven en tnegentich/ is den Aker Ghesanten / uyt den Raedt by 't voornoemde oordeel alreede ghecasseert / haren ghewoonlijcken sit ende mede-stemminghe (uyt-ghenomen in hare eyghene querellen) toeghelaten : want het den Vorsten ende Stenden bekent ghenoech was / datse niet eyghen-dactlijck in het Regiment haer selven in-ghedronghen hadden / maer nae ouden herkomen inde Jaerlijcxe afwisselinghe byde Burgherlijcke zunften (aldaer gaffelen ghenoemt) den verjaerden Raedt aen ghepresenteert / ende byden selven toe ghekosen waren. Is oock op der selven voor-bidden by Keyserlijcke Majesteyt / altijdt sulcke antwoort ghegheven gheweest/ dat daer uyt niet en was te vermoeden / dat Sijne Keyserlijcke Majesteyt met de strafheydt der Achte soude voort-ghevaren hebben / hadse niet daer toe sonder onderlate gheimportuneert gheweest / soo van des Paus Legaet / ende des Spaenschen Ambassadeurs Guilliam de S. Clement / als eyndelijck vanden Admirant van Arragon. Wt alle welcke proceduren (ghelijck als uyt ontallijcke andere / in andere Landen ende plaetsen/ insonderheydt inde Nederlanden ghepasseert) de verstandighe Leser betrachten mach / hoe hoogh-noodigh het is allen Vrede / ende der warer Godt-saligheydt-lievende Volcken ende Overheden / die hun selven een-mael vande Pausche ende Spaensche Tyrannije bevrijdt vinden / Godt te dancken / ende te bidden / oock hun selven sonder ontsagh van perijckelen / oft sparen van kosten oft moeyten uyt de slavernije der selven te houden/ ende niet hare sachtmoedicheydt tot schadelijcke nalaticheydt te misbruycken / op datse niet en varen als die van Aken / alwaer den nieuwen ghespangioliseerden Raedt sijnen wille in het gantsche Burgherlick regiment heeft / ende soo en latent de Gheestelijcke (insonderheyt de nieuwe ingheslopene Jesuijten) noch daer by niet / maer misbruycken den Magistraet ghelijck hare Beuls / maeckende dat de Ghereformeerde t'aller occasie gheplaeght worden met sware gheldt-boeten / naemelijck / die elders dan inder Papen Kercken ghetrout zijn / of hare Kinderen laten doopen / ende met de ghevanghenisse de ghene die hare vrienden in doodts nooden bevonden worden met Godts woordt te troosten / segghende dattet niet hun / maer den Gheestelijcken Pastooren toekomt sulcks te doen. Ende onlanghs eenen vroomen Man die beschuldight was / ghe consenteert te hebben in sijn huys Predicatie te laten doen/ hoe wel die niet ghedaen en was : ende te vooren eenen vande voornoemde Troosters / hebbense vele Maenden ghevanghen gehouden / willende datse hun hare Mede-ghenooten ende Predicant bekent maecken souden / ende belooven / den eenen dat hy hem sulcx troostens voortaen onthouden / den anderen dat hy sijn huys niet meer tot sulcke Predicatie leenen en soude. Maer als sy dat niet doen en wilden/ hebbense ten langhen lesten den eersten ter Stadt uyt ghebannen : den anderen hondert Gout-guldens doen betalen. Andere versmaetheden ghelееden/ ende daghelijcks te lijden/ worden soo menigherhande vertelt / dat te vele ware den Leser daer mede te beswaren. Hebbende doch noodigh gheacht dus vele met waerheyt te verhalen van Aken / als een Stadt die in allerhande Burgherlijcke vrijheydt / voor dese inbreucke soo ampel ende vast gheprivilegeert gheweest is / oock met de regaliteyt der Munte (welcke de Rechts-gheleerden een Zegel der Heerschappije noemen) versien / als eenigh Vorstendom zijn kan / ende (als byde Rijcks-afscheyden binnen de lest verloopende hondert Jaren in druck uyt-ghegaen blijckt) altijdt de tweede inde orden der vrijer Rijcks-steden is gehouden gheweest. Waer aen elcke vrije Stadt/ jae elck vrije Vorstendom / hun wel moghen spiegelen ende ghewaerschout houden / waer voor sy hun te wachten hebben.

Het nieuwe Magistraet van Aken vervolghen die van de Ghereformeerde Religie.

Aldus is dese oude Rijcx-stadt Aken vervallen ofte over-vallen byde Keyserlicke Achte ofte Ban/ midts dat de Spaensche regeeringhe in Nederlandt niet konde lijden / dat haer uyt-ghewekene Rebellen/ waer voor sy houden alle die vande Ghereformeerde Religie / een soo nae-by gheleghen vertreck uyt Nederlandt hebben souden / ende sona by nestelen : waeromme den Raedt vanden Vorst van Gulick ende Cleve / ende eenige ongeruste Borgheren hebben aengheset ende ghestyft/ die desen Ban ghesoliciteert ende verkreghen hebben / ende strenghelijck als vooren is gheexecuteert : welcken nieuwen Raedt in plaetse vande verbannen ingheselt triumpherende met haer ghewonnen vonnisse/ zijn onlancks nochtans metten anderen weder in twist ghevallen mette Schepenen ende Meyer (diemen plach te noemen den Swerten Schrijver) oock mette Gulicksche / ende met het Hof van Brabandt. 1605.

Daer is op Sondagh den negenthienden Februarij in 't naeste Jaer 1606 / mede ghebeurt een misverstandt mette Vorstinne van Cleve ende Gulick / die met haren broeder van Lottringhen/ ende haer Lijfbewaerders ofte Garde (die waren ontrent twee hondert Peerden sterck) was ghekomen des Saterdaechs savonts te vooren / logeren in een Vrouwen Clooster buyten de Stadt Aken ten Westen/ Bortschot ghenaemt / van waer sy dede aensegghen dat sy 's anderdaeghs wilden komen t' Aken Misse hooren/ ende de Heylighdommen ofte Reliquien besien / dat welck haer seer eerbiedelijck verwillicht werde / ende des anderdaeghs 's morghens gheordonneert / mette Burghelijcke Schutterije haer in te halen / als van ouden tijden ghebruyckelijck was / sulcken personagie te vereeren. Alsoo nu 's morgens dese Schutters haer waren aende Poorte verwachtende / de Princen aenkomende in Coetsen / soo zijn de Ruyters voor aen de Poorte ghenakende/ seer confuselijck aengherent / al oft sy de Borgherlijcke Schutters overloopen wilden/ 't welck dese siende / begosten de Poorte te sluyten / ende zijnde de Gulickse vermaendt in ordere de Borgerlijcke Schutterije te volgen / sy daer tegen rouwe antwoorde ghevende / veroorsaeckten de Borghers haer Roeren ter weere te veerdighen. De Hertoginne met haren Broeder dat siende / reet met verstoort ghelaet te rugghe / eer dat het misverstant konde verstaen worden / ende en wilden niet wederomme keeren.

Misverstãt tusschen de Vorstinne van Gulick ende Cleve/ met de stadt Aken / deur het mijden.

Het is te weten / dat die van Gulick aende Oostzijde vande Stadt / daer het Gulicksche ghebiedt aen haer Landt paelt / van oudts ghewoon zijn het gheleyde te gheven haren Prince / ofte andere die 't wilden ghebruycken tot aenden slagh-boom oft draeyboom/ naest byder Stadt-poorte/ ende daer wordense vande Borgheren ontfanghen ende ingheyoert. Dit hebben eertijdts de Gulicksche ghesocht / als boven gheroert/ deur te breecken/ om wat gerechticheyt binnen de Stadt te krijghen / maer men heeft hun altijdt wederstaen.

Selfs op de Coronatie tot Roomsch Koningh vanden Keyser Karel den Vijfden / leest-men inde Historie / als dat Sijner Majesteyts treyn van Rijcx Vorsten ende andere bestaende / ende nae oudt herkomen beleydet door den Abt van Fulda ende sijn volck/ was ghekomen tot op de palen van het Akens ghebiedt/ soo wilde den Hertogh van Gulick het gheleyde voeren voor den Abt/ waer uyt sulcken weder-seggen ghereees / dat het voort rijden meer dan een ure ghestaeckt bleef/ soo dat Sijne Majesteyt selve moeste met authoriteyt ghebieden / datmen die van Gulick soude laten voor-rijden tot aenden slagh-boom / ende van daer eenen anderen wech keeren / ende dan den Abt van Fulda laten die Majesteyt in leyden/ 't welck alsoo gheschiede / waer uyt soude blijcken dat de Borghers in dit stuck gheen groot onghelijck en hadden/ want den Vorst de gerechticheydt sijns gheleydts aen de West-zijde der Stadt noyt ghehadt en heeft : nochtans soo schijnt dat de Gulickers tot vergheldinghe van dese kleynicheydt / hebben sints etlijcke Borghers van Aken / van Franckfort komende / te Gulick aenghehouden / ende op 't Casteel ghevanghen ghesteldt / tot dat sy hun met betalinghe van vijf hondert Daelders gheransoent hebben/ ende soo los gheraeckt zijn.

Oock heeft den Keyser in Junio Anno 1596. straffe Mandaten alle het Rijck deure doen publiceren / dat

niemandt

1605.

Munte slaen is dien van Aken bijden Keyser verboden.

niemandt op pene van confiscatie en soude ontfanghen noch uytbieden eenighe Gouden ofte Silveren Munte by den ghecasseerden Raedt gheslaghen/ ende den selven Raedt op verbeurte van lijf ende goedt/ hun des Muntens voortaen te onthouden verboden/ bijvoegende de redenen als waren / hoewel het Munten den eertijdts Wettelijcken Raedt vergont ware/ soo en quame sulcks den ghecasseerden niet toe / te meer om dat sy hun verstout hadden de ghewoonlijcke oude inscriptie der Munte te veranderen / met toedoen deses woorts Liberæ , dat is / Vrij-stadt / zijnde eertijdts het opschrift Mo. No. Regiæ Sedis, Urbis Aquensis, ende nu stelden Mo.No.&c. Liberæ Urbis Aquensis : willende infereren ofte seggen/ alsoo in 't proces partijen gheinsereert hadden / dat Aken gheen vrije Rijcx-stadt en was/ daer die oude Regeerders der Stadt Aken altijdt het contrary ghesustineert / ende nu met vele oude documenten / sonderlijck met de openbare Rijcks afscheyden/ bewesen hebben / is hun het Munten weder toeghelaten/ Muntende doch maer kleyn koperen gheldt tot gherief vande Ghemeynte/ waer op sy stellen by ghebreeck van plaetse Mo. No. Urb. Aquen. wat sy vorder van den Keyser verkrijgen sullen/ als sy gouden ende silveren gheldt slaen mogen / sal den tijdt leeren / want het woordt Liberæ, ofte Vrij-stadt / is hun expresselijck verboden.

De Vereenichde Nederlanden onder het beleyt van Prince Mauritz van Nassouwen haren Generael/ zijn desen Somer late te Velde ghetrocken / om dat hun Krijghs-volck laet aenquam.

Pr. Mauritz aenslach op de Schelde ende Antwerpen/ den 17. Mey.

Ten lesten is den vijfthienden Mey Prince Mauritz met sijn Cavallerije ende veel Voet-volcks nae Berghen op Zoom ghetrocken / ende heeft ontrent tachtich Vendelen Voet-volck in Zeelandt gescheept onder het beleydt vanden Grave Ernestus van Nassouwen / op eenen aenslagh soo het scheen / om de Stadt van Antwerpen te beleggen / hadden sy wel meester konnen worden vanden Vlaender-kant over d'ander zijde vande Riviere : Maer Ernestus door stercken wint hem contrarie in sommighe recken ofte kromten vande Schelde / werdt belet te Landen met sijn volck / daer het hem gheordonneert was/ (alsoo de aenslaghen te Water / windt ende weder subject zijn) hoe-welse stoutelijck passeerden de Spaensche Schansen / Peerle ende Ordam gheheeten / die dapper uytschoten. Het scheen hadde Ernestus sijn Schepen aen Clopper-dijck konnen brenghen/ ende sijn volck seffens Landen met eenighe Vanen Ruyteren / sy souden tot hunnen vermeten ghekomen hebben : maer alsoo sy door contrarien windt aende Brabandtsche zijde ghedreven waren/ trachten sy met eenighe Chaloeppen ofte groote Booten eenigh Volck over te brenghen aenden Vlaemschen kant : maer alsoo 't selfde in 't kleyne maer toe-gingh ende langhsamich te wercke / soo werden sy oock lichtelijck met kleyne macht den seventhienden Mey door den dach afgheweert / daer toe den nacht veel hadde gheholpen / die het Krijghsvolck een achterdencken maeckte / dat de Spaensche veel stercker waren dan sy / ende daeromme verslauden / te meer om dat sy Gheschut by haer hadden : want of wel den Oversten Marquis Spinola met eenigh Volck gheweest hadde in 't Landt van Waes / om Ysendijcx sterckten te bespieden / om daer op wat voor te nemen / soo was nochtans ter occasie van eenen afgeworpen Brief / aenden Heere van Rollegum ghebrocht / Gouverneur op de Cruys-Schanse / hier meer volcx bestelt door Don Inigo de Borgia / Castelleyn van 't Casteel van Antwerpen/ ten nombre van over de drie duysent met eenich Gheschut / dat welck met stercker handt die weynighe ghelanden / achter de Dijcken noch ligghende / besprongen ende gheslaghen hebben / zijnde by de drie hondert ghelandt / die eensdeels wederomme inde Chaloeppen vluchten / eensdeels gheslaghen ende ghevanghen werden : daer van ontrent tachtich binnen Antwerpens Casteel ghevanghen ghebrocht zijn : waer onder eenen Capiteyn Legier / Lieutenant vanden Capiteyn la Croix / met noch eenen Sergiant waeren : De Borgoensche hadden den

Graef Ernestus wert geslagen/ by Antwerpen in Vlaenderen.

Colonel Dorp hy-naest ghevanghen / maer in 't water springhende ontquam 't / doch met groot ghevaer van te verdrincken. Daer werden ghereeckent datter wel by de hondert doodt waren ghebleven, waer onder gheweest zijn Capiteyn Michiel Cutelare / met synen Lieutenant Fransoys / Sone van Capiteyn Fransoys Cutelare / ghewonnen byde Dochter vanden ouden vermaerden Capiteyn Michiel : noch den Sone vanden ouden Piron die daer verdronck : eenighe sloepen werden ghesoncken ende verbrandt.

Dit geschiede den seventhienden Mey 's morgens als Graef Ernest meynde ten selven daghe een brugghe over de Schelde te werpen/ omtrent Oustrewele/ haer Schepen van Oorloghe ende andere in 't ghesichte van Antwerpen ghekomen zijnde: dan alsoo den aenslagh op de Dijcken van Vlaenderen misluckte door den wint ende anders / soo toogh Graef Ernestus met alle sijn Schepen nae Oustrewele / den Brabandtschen kant/ daer hy sijn volck Lande/ treckende nae Eeckeren / daer Prince Mauritz Legher gekomen was/ die doen weder nae Bergen op Zoom trock. De Schepen mette ghereetschappe voeren mede weder te rugghe/ nae de voorsz Forten/ schietende/ ende werden geschoten/ den Gouverneur van Ordams Fort bleef doodt.

Verslagentheyt in Antwerpen.

Inde Stadt van Antwerpen was groote beroerte onder de Borgherije / de rijcke vreesende / de arme veel wenschende haren vyandts voorspoet / elck nae hy ghesint was / hoe wel dat Spinola wel acht duysent Mannen daer omtrent / ende in Vlaenderen op de Dijcken hadde ligghen. Alle eet-waren slooghen terstondt op in prijse : vele Lieden sachten ende packten / vluchtende nae Mechelen ende Brussel : dan daer worden terstont inde Stadt ghesonden vier Compagnien Peerden / die in Herberghen werden ghefoerieert / daer goede stallinghe was / sonder kost ofte last vande Borgherye : maer alsoo men hoorde van des vyandts Leghers vertreck / vertrocken dese Peerden mede.

Casteel van Woude by Pr. Mauritz gewonnen den 23. Mey.

Prince Mauritz van Eeckeren ghescheyden zijnde / belegherde het Casteel van Woude / ghelegen een mijle van Berghen in een morasch / seer sterck : zijnde het principael Huys vande Heeren Marquisen van Berghen. Het ghewoonlijcke Garnisoen deden daer uyt groote schaden aende Schepen / varende tusschen Hollandt ende Zeelandt : want sy ghestadelijck op 't water waren / om de Schepen / die ergens vercalmt ofte stille / door ghebreeck van winde / moesten blijven legghen / te beschadigen : hebbende heure Schuyten op de Water-kant op verscheyden plaetsen ghesoncken / ende daer mede besprongen ende plonderden sy de Schepen / ende namen de passagiers ende Schippers mede voor 't rantsoen vande selve Schepen.

Woude werdt beleghert den achthienden Mey / ende 't Gheschut daer vooren gheplant met groote behendichheyt : die van 't Casteel schooten wel eenighe Werck-meesters doodt / dan siende ende vreesende overvallen te worden / ende datter om haer ontset gheenen Legher soude gheavontuert worden / hebben den drie-en-twintichsten Mey haer met compositie over-ghegheven / hebbende maer ontrent vijf-en-tachtich Mannen op : daer onder waren vier van die Bergh-verkoopers / dat zijn verbannene van Geertruydenbergh / om dat sy die Stadt hadden verkocht / die alomme uyt alle ghenade ghesloten werden : dan dese werden vanden Marck-grave van Brandenborgh verbeden. Den Marquis Spinola dede eenighe dooden / om dat sy dat te lichtelijck over gegeven hadden.

Marquis Spinola slaet een brugge over de Schelde.

Hier-en-tusschen hadden den Marquis Spinola alle sijn macht omtrent Antwerpen vergadert / ende gheleghert tot Merxem ende Damme/ het Peerdenvolck tot Berchem ende Wilrijck / ende soo heeft hy Antwerpen wel beschermt / ende sloegh mede een Brugghe over de Schelde vanden Werf ende Crane aen 't Water over in Vlaenderen/ daer over hy sijn volck van Brabandt ende Vlaenderen by een brochte/ alst den noot vereyschte.

Prince Mauritz het Casteel van Woude hebbende/

1605. scheepte den eersten Junij synen Legher over de Schelde van Vlaenderen op Ysendyck/ latende de Forten op de Riviere wel versien / namelijck op Lillo: Joncker Abel van Catz/ Baillieu vant Marquisaet vander Vere / het voornemen scheen ofte hy 't Sas hadde willen beleggen ofte Brugge / ende den Krygh op vyanden Landt te houden: dan Prince Mauritz konde gheen belegh voornemen / ofte den Oversten Spinola was hem op den hals met syn volck / door de voorseyde brugghe over de Schelde/ dat Prince Mauritz te vooren gheprophetеert hadde / zijnde van contrarien advijse teghen de meeste stemmen vande Staten: want hy achtede profijtelijcker nae den Rhijn te trecken. Dies Prince Mauritz om de conquesten van Sluys/ Ysendijck/ Ardenborgh ende de Schansen te verseeckeren ende te bedecken / leyde sijnen Legher tot Watervliet / om dat de mare liep dat de Eertz-hertoghen met Spinola Sluys wilden beleggen / ende met het groot volck dat sy van alle zijden verwachten / souden sy met eenen tweeden Legher Rhijn-berck beleggen / ende noch eenen vliegenden Legher om alle toevoeringen te doen.

Pr. Mauritz en Spinola Legers ligghen tot Waterliet in Vlaenderen.

Prince Mauritz tot Watervliet hem seer wel beschansende / ende om hem te beletten van vorder yet voor te nemen op 't Sas ende ander Forten / is Spinola met alle syn macht daer by komen legheren in Bosch-achtighe plaetse/daer sy qualijck aenden anderen konden komen / dan by Dycken / daer sy teghen den anderen op Schansen/ ende daghelijcx op den anderen voordeel sochten.

Clemens de achtste/ Paus/ghestorven/ Leo d'elfde ghekoren/ ende maer 26. daghen geregeert.

Terwijlen onse Leghers beyde in Vlaenderen langhe liggen / sullen wy wat vande Roomsche gheschiedenissen verhalen / daer dat den Paus Clemens den achtsten / den derden Meerte ghestorven was/ die nu wel derthien Jaren Pauselijck gheregheert hadde / wel bemint: waer over de Cardinalen zijn vergadert int Conclave een-en-tsestich in getale/ ende hebben den eersten April den Cardinael Alexander de Medicis van Florencen eendrachtelick ghenoech verkooren/ die hem selven ter gedachtenisse vandē Paus Leo den thienden/mede vant huys Medicis dede noemen / Leo de elfste: ende dese verkiesinghe was den volcke seer aenghenaem/ende tredende inde besittinge van sijnen Stoel / was seer feestelijck met groote triumphen vereert / met Eeren-poorten ofte Arcus triumphael / daer sijnen lof op gheschreven stondt: onder andere / dat hy den Peys tusschen Vranckrijck ende Spaengien tot Vervins ghemaeckt hadde / Legaet zijnde: ende den Koningh van Vranckrijck/ nae dat hy syn dwalinghen bekent hadde / weder ghesegent hadde/ &c. Dan desen Paus soo feestelijck in sijnen Stoel ghetreden zijnde / is korts nae sessentwintich dagen regeeringe gestorven.

Waer door wederomme de Cardinalen in 't Conclave ghetreden zijn den achtsten Mey / ende hebben den sesthienden Mey den Cardinael Borgese : meest door toedoen vande Cardinalen / Farnese / Montalto ende Aldobrandino Paus gemaeckt: inden Keur stonden verscheyden Cardinalen / als Cosco / Baronio/ Sint Clemente/ Arrigone. Desen Paus Borgese heeft hem selven ghenoemt Paulus de Vijfde / gheboren van Siena/ ontrent drie-en-vijftich Jaren oudt: maer syn Moeder was een Edel Vrouwe van Roomen.

Paulus de vijfde wordt Paus.

De Vereenighde Landen rusten ter Zee onder den Heer Haultain Admirael.

Alsoo dit Jaer in Italien ende Spaengien ghereetschappen ter Zee van Schepen ende Galeyen ghemaeckt werden / ende dat 't selfde de Vereenighde Landen groot achterdencken gaf/ hebben sy mede een deel Schepen van Oorloghe toegherust/meer dan ordinarie/ waer van een deel haer in 't beginsel van Mey ter Zee begaven / onder 't beleydt vanden Admirael van Zeelandt de Heere van Haultain/ met last / van de Landen van allen Spaenschen invallen te bewaren. Dese kreghen mede last by een Placaet vande Staten Generael / ghedateert in 's Graven-Haghe den 19. Julij / alle passagien tusschen Vranckrijck ende Engelandt te visiteren / ende gheen Krijghsvolck ten dienste vande Eertz-hertoghen te laten passeren / met expres bevel gheen Vrienden overlast te doen/ namelijck / de Ondersaten vanden Koning van Groot Brittannien / met woorden / slaen ofte berooven / ofte niet verwijten den ghemaeckten Peys met Spaengien / mits de Vereenighde Landen veel Jaren ghenooten hadden / ende noch ghenietende waren veel Koninghlijcke gonsten ende faveuren / wel wetende dat Syne Majesteyts affectie totte selve Landen in 't minste niet vermindert ware / &c. Welverstaende / dat sy niet en verstonden te verschoonen die ghene / 't zy van wat natie ofte conditie die waren/ die in 't ondersoecken vande passagiers bevonden souden worden den Koning van Spaengien ofte Eertz-Hertoghen ten dienste toe te trecken : maer dat die souden ghehandelt worden / volghende de ordere inde Vlote gegeven/met alle manierlijckheyt. 1605.

Placaet van de Engelsche wel te handelen.

Placaet des Koninghs van Enghelandt.

De Koningh van Britannien / om hem nae den Peys neutrael te vertoonen / heeft tot twee-mael toe ghepubliceert / dat sijn Zee-volck gheen vreemde Princen ofte Staten souden moghen ter Zee dienen/ ten ware by particulier oorlof daer van eerst vanden Koningh verkregen : des niet tegenstaende zijnder Enghelschen die van weder zijden bestellinghe ende bevel verkreghen hebben / ghesuspecteert meer ten roove uyt te varen/ dan haer verkreghen Brieven te volgen.

De Vrijbuyters worden hun prinsen vanden Spaenschen Ambassadeur in Enghelandt afgenomen.

Alsoo de Placaten gheseydt waren ghemaeckt te wesen / om beter neutraliteyt te onderhouden / soo beklaechden hun de Staten der Vereenighde Landen ter contrarien / want het is ghebeurt / dat den Vice-Admirael des Koninckx Sire Willem Moonson/op de passagie tot Doveren liggende / (ende hem/ bethoont altijdt den Spaengiaerden seer toe-gedaen) met sijn Koninghlijcke Schepen / heeft veel Nederlanders hun prinsen (vande Spaensche ghenomen) afhendich ghemaeckt / als hy die machtich was / onder pretext vande Placaten te executeren / ende dierghelijcke die visiterende. Dese heeft in 't voor-Jaer eenen Hollandtschen Capiteyn Jonghe Vrij-buyter die daer met syn Spaensch Schip / dat hy voor Lisbona ghenomen hadde (uyt-varende nae Brasilien kostelijck gheladen/ende mede rijcke passagiers) hem dat gheweldelijck afghenomen / soo hy inde Duynen Ancker ghewoorpen hadde / byde Nederlandtsche Oorlogh-Schepen/om eenen Pilote te hebben : pretenderende dat desen Capiteyn een Enghelsch-man ware / nam den Spaenschen prijs ende brocht dien tot Londen / daer terstondt den Spaenschen Ambassadeur / Don Piedro de Zuniga arrest op dede / als sijns Koninckx subjecten goederen / in vrienden Landen vindende / terstondt by rechte pretenderende possessie ende restitutie / daer dat het Schip nochtans buyten de streke ende limiten van Enghelandts ghebiedt / buyten op vryen stroom / afghehaelt was met ghewelt / door de collusie vanden Ambassadeur ende den voorsz Vice-Admirael / daer dat nochtans de ghebuerlijcke vriendtschappe by rechte behoorde sulcx toe te laten / ende nootdruft van victualie ende Piloten in hun Havenen niet te weygeren : Desen niet teghenstaende / soo werdt de possessie des Schips den Spaenschen Ambassadeur byden rechte toeghewesen/ om Schip ende goederen te ghenieten / op borghe nae eenighe gheringhe estimatie. Hier over hebben de Heeren Staten Generael den 16. Meerte 1605. aenden Koningh ende sijnen Raedt gheschreven om restitutie / als gheschiedt teghen alle ordere ofte Krijghs-rechten / selve gheconsidereert dat de Spaensche ende die van Duynkercken hun vyanden/ hun Schepen wel namen inde Havenen van Enghelandt / dies sy vastelijck hoopten / dat 't selfde arrest gheschiet ware sonder de ordere van sijne Majesteyt/ ofte sijnen Rade / maer dat het bevel zy verkreghen vanden voorsz Ambassadeur/ subreptice ende obreptie / dat is bedrieghelijck / dies sy versochten restitutie aenden Capiteyn / volghende alle generale ende particuliere ordonnantien / die altijdt zijn onderhouden gheweest tusschen alle Koninghrijcken ende Republiquen/ in sulcken saken. Desen niet teghenstaende / de Ambassadeur verkocht de goederen / de gevangen ginghen los / ende de sake is sints in vorder proces gheballen. Ende 't selfde is wederomme 't naeste Jaer ghebeurt / dat desen selven Moonsen/ desen selven Capiteyn Jongh een ander Schip uyt

Schrijven der Heeren Staten aen den Koning van Enghelandt.

Brasilien

Brasilien komende met Suyckeren gheladen / weder behendelijck afhendich ghemaeckt heeft / ten proffijte vanden selven Spaenschen Ambassadeur / die weder possessie kreegh ende de Suyckeren verkochte / ende de Capiteyn mochte weder met hem int Rechte treden.

Don Loys Fajardo belast krijghsvolck nae Nederlandt te senden.

De groote Schips-reedinghe in Spaengien is ten lesten ontdeckt / dat Don Loys Fajardo / Capiteyn Generael van 's Koninghs Armade op de Oceaensche Zee / hadde last een Regiment oudt Spaensch Krijghs-volck / dat eertijdts in Yrlandt tot Kensal ghedient hadde / nae Nederlandt te senden / by eenigherhande middelen / ende dat te Landen voor 't seeckerste tot Duynkercken / Nieupoort ofte Oostende: maer sulck niet wel doenlijck zijnde / souden sy te Plemouth / Portsmouth ofte te Doveren in Enghelandt aenlegghen / ende dan aldaer haer te beraden metten residerenden Ambassadeur / aldaer tot Londen / met het advijs vande Ertz-Hertoghen / op dat sy met kleyn Bercken ofte Visschers-scheepkens mochten in Vlaenderen gheraecken / om daer-en-tusschen te moghen bry vande Engelsche Casteelen ende Oorlogh-schepen beschermt zijn door hun vyanden / ende indien 't noot ware / te verwerven Convoy van de Enghelsche Schepen / met expres bevel gheensins in gheender manieren in eenighe Fransche Havenen te komen: Dit was de Commissie vanden Koningh aenden Generael Fajardo / die daer toe committeerde door Generael / Piedro de Cubiar Biscain / die eertijts een Koopman gheweest was int geselschap van Jaspar d'Agnastro / die sijn Dienaers verwillighde / om den Prince van Orangien t'Antwerpen te door-schieten Anno 1584.

Don Piedro Sarmiento vaert nae Vlaenderen met twaelf Vendelen.

Desen Cubiar heeft tot Lisbona upt alle de gheareesteerde Schepen van alle Natien / thien Schepen ghehuert / als een goedt Enghelsch-schip voor Admirael / een groot Schotsch-schip / twee Hamborghers / eenighe Deensche ende Oostersche Schepen / ende twee Carabellen / met een Duynkerckers Boot. Hier op werden gheschceept by den Generael / Oberste Colonel / een oudt Krijghs-man Don Piedro Sarmiento / twaelf Vendelen Krijghs-volck / te weten / acht Vendelen Spaengiaerden / drie Vendelen Italianen / ende een Vendel Yrische / samen boven de twaelf hondert Mannen sterck / met eenigh Schip-volck. Dese Schepen zijn mette twaelf Vendelen van Lisbona af-ghevaren den vier-en-twintichsten Mey / met een Vlote Koopvaerders van allerley Natie. De Admirael Haultain heeft dese Vlote ontmoet in Zee den 12. Junij / verstaende upt eenighe Koopvaerders / datter acht Schepen ende twee Karabellen met Spaensch Krijghs-volck onder haer Vloote waren / nu omtrent Enghelandt ghekomen: Waer over dē voorsz Admirael / met Jan Gerbrantsen Vice-Admirael besloten / hun Schepen in vier hoopen te verdeylen / de twee hoopen souden hun houden tusschen de Cinghels ende Doveren / de Swertenes ende Cales Clif / om te beletten dat de Spaensche de Kusten van Vlaenderen niet aen doen souden: de andere twee hoopen souden de Kusten van Enghelandt bewaren / onder den Admirael Haultain / also 't geschiede.

Nederlandtsche Vlote ontmoeten de Spaensche Vlote.

Daer nae ist ghebeurt dat eenighe Schepen ontmoeten omtrent de Cinghels twee Schepen / die als Koopvaerders aenquamen / d'een een Schots-schip / d'ander een Hamborgher: dese aenghercoepen zijnde 't seyl te strijcken / swegen stille / ende voeren dichte nae het Landt toe: ten lesten op de Nederlandtsche Schepen / die te nae quamen / schoten een deel Musquetten los / toonende vyantschappe / ende eenige schade doende / dies sy seer dapper aenghetast werden van twee Zeelandtsche Schepen ende andere / nae 't Landt van Doveren / dat den Hamborger soo door-schoten wert / dat hy moeste stranden / soo dat het meeste volck over boort spronghe / ende met swemmen / ende vande Engelsche met Schuyten ghehaelt / aen Landt quamen / doch seer veel jae meest doot geslagen.

Het ander Schip een Schotsch-man / zijnde Vice-Admirael / was oock by Doveren gheraeckt / daer hy besprongen werde by Westen vande Haven van Doveren / van drie Schepen / te weten / de Capiteynen Jan de Wale ende Alteras / met noch eene / die hem op 't lijf quamen / ende abordeerden dat sy samen op de Cingels aen gront quamen: dan de Zeeusche Schepen lichter / ende soo diep niet gaende / hadden gheen perijckel: den Schotsman vast blijvende / werdt overvallen / ende het volck boven 200. Mannen / werden meest doot gesmeten ende verdroncken.

's Ander-daeghs is den Admirael Haultain upt het schieten sijnen vyandt ghewaer ghewórden / ende vont ten lesten omtrent de Cingels ses Schepen ende twee Carabellen / die dicht langhs het Landt seylden / dien sy sochten den Wal af te nemen / dat is tusschen haer ende 't Landt te komen: dan den Admirael van de Spaensche zyde / een schoon groot Engelsch-schip / het Schip-volck Engelsche / wel bedreven op die Zee-kusten / voer al voor is aen / ende geraeckte in de Haven vā Doveren / met veel schietens / nochtans kleyn schade. De ander schepen volchden den Admirael so wel ende dichte nae 't Lant / met opset van stranden soo 't noode ware / dat de Nederlantsche hun niet konden den Wal afnemen / ofte tusschen komen: dan eenen Duynkerckschen Boot / daer Capiteyn op was Frans van Medenblick / dat welcke vande twee schepen gheabordeert worde / ende overwonnen / ende het volck wert al over boort ghesmeten / maer 't Boot wert nae Zeelandt ghesonden.

De Spaengiaerden worden met groote schade tot Doveren gestranght ende gestrandt.

Noch een Hamborgher-schip met een Carbeel / wert by Westen van Doveren aende strande gejaecht / ende in brant gesteecken / daer twee Compagnien Krijghsvolc op waren / als een Spaensch / ende een Italiaens Vendel / daer van sy de Capiteynen ende Bevel-hebberen meest al over boort hebben ghewórpen / soo datter weynighe ontquamen / het Carbeel houden sy in stucken: het ander Carbeel met drie ander Schepen zijn oock seer beschadicht / nochtans binnen de Haven van Doveren gheraeckt / dat bykans de helft van 't volck daer van doodt bleef / door het ghewweldich schieten tot inde Haven / soo dat die van de Stadt Doveren ende t'Casteel / tegen de Nederlanders gheschoten hebben in 't faveur van de Spaensche / eenighe schade hun mede aendoende / beklaghende datmen hare Haven ghewweldt aen dede / t'welcke de Vereenighde Landen Staten namaels ontschuldichden / datmen sulcken daet die hittige gramschappe op sijnen vyandt moesten toeschrijven / anders het onghelijck gaerne bekennende.

Aldus is die Spaensche Vlote / ghekomen als ghecontrefeyte Coop-vaerders besprongghen gheweest / ende groot gheluck ghehadt / van niet alle ghebleben te zijn / door den goeden grooten wint / ende dat de Nederlanders te verre vanden anderen verspreyt waren / ende door dat sy te spade die in 't ghesichte kregen / soo nochtans datter vande twaelf Vendelen Krijghsvolcks / boven de seven hondert niet van te Lande ghekomen zijn. Die van Hollandt ende Zeelandt hadden bevel gheene in ghenade te nemen: jae wel eenige versteken eñ genadelijcken gebist ende verborghen / moesten noch by laste vanden Obersten over-boort gesmeten worden / soo datter weynighe ghevanghen werden: onder andere eenen Capiteyn Ascanio de la Paliar van Salerno. De Nederlanders verloozen mede eenich volck / ende hadden veel ghequetsten / onder andere de Capiteynen Jan de Wale ende Alteras.

Het Spaensch Krijghs-volck van Doveren geraken in Vlaenderen in December.

Dit Spaensch Krijghs-volck dat aen Landt gheraeckte tot Doveren / waer onder Don Piedro Sarmiento Colonel / ende Piedro de Cubiar dē Admirael hebben haer tot Doveren aen Landt / op den Zeekant in hutten onthouden ende inde gestrande Schepen / vanden derden Junij af tot December toe / op de borse vanden Coningh van Spaengien ghetert / dat ghekost heeft nae het segghen van die het gheldt opghebrocht ende betaelt hebben voor een half Jaer / ontrent 47000. Croonen: daer storven noch vele door wonden ende armoede / waer onder Piedro de Cubiar / den Admirael / mede was.

De Ambassadeurs van Spaengien ende vande Ertz-hertoghen maeckten groote instantie / dat de Coningh behoorde de Hollanders scherpelijck te bevelen / ofte onder sijn saube-garde die in Vlaenderen te helpen: maer soo sulcx niet konde verkreghen worden / hebben sy schoon ghesprolien / op dat de Coningh

't selfde

't selfde vande Staten mochte verkrijghen/ op toesegghen vande Ambassadeurs/ datter gheen Krijghsvolck meer ter Zee in Nederlandt soude ghebrocht worden : dan de Staten en wilden daer niet naer hooren : maer ten lesten zijnse met veel moeyten van daer gheraeckt / als sy van het groot verraet vanden Koningh van Brittannien ende sijn Parlement met Buskruyt al om den hals te brenghen / seer ghesuspecteert waren / daer van verstandt te hebben : dies sy ten lesten / om die suspicie te ontgaen / hebben ghepoocht hun daer van te maecken / als nu door de langhe / donckere ende Wintersche nachten de Hollandtsche Schepen soo nauwen toesichte niet hebben konden. Ende alsoo hebben sy door toedoen vanden Spaenschen Ambassadeur / etlijcke Enghelsche Barquen ofte Schepen ghehuert / ende daer mede met goeden windt ende donckere nachten tot Duynkercken ende Grevelinghen wel aenghekomen / ontrent seven ofte acht hondert persoonen / zijnde veel Prische in Enghelandt haer toegevallen : niet tegenstaende de groote wachte der Oorlogh-schepen / die door grooten wint nae de Duynen ghedreven waren/ dat haer dede wagen.

Paulus van Caerden in Hollandt t'huys ghekomen.

In Hollant waren den lesten Winter mede t'huys gekomen Paulus van Caerden/ die met etlijcke groote Oorlogh-schepen / onder andere den Hollandtschen Thuyn/ langhe hadde uyt geweest/ op de Kusten van Brasilien/tot grooten koste/ ende brochten t'huys ontrent drie duysent kisten Suyckers/ende eenighe sommen geldts.

In Vranckrijck werden desen Somer conspiratien ontdeckt/ als ofter eenighe aenhanghers vanden gheexecuteerden Hertogh van Byron / hadden willen Narbona / Carcassona ofte Besiers ende andere Zee-steden den Spaengiaert overleveren : daer over ghesuspecteert was de Spaensche Armade van ontrent vijftich Galeyen toegherust te wesen: dan ten lesten werdter een conspiratie ontdeckt om den Spaengiaert Marsilien over te gheven/ by eenen Edelman Provencael / ghenoemt Merarques / vande Staten van Provencen aenden Koningh ghedeputeert / den welcken den Koningh tot Parijs byden Officier dede vanghen op eenen avondt den vijfden December/ met laste al mede te vanghen/ diemen in sijn gheselschap soude vinden. 't Ghebeurde datmen daer by vondt eenen Secretaris vanden Ambassadeur van Spaengien / Don Balthasar de Cuniga/ gheheeten Bruneaux/ een Nederlander : het gheel huys ende de persoonen ghevisiteert wesende / soo bevondt men by den voorsz Bruneaux een memorije gheschreven in Spaensch van sijn eygen hant/ steckende tusschen twee paer Koussen aen sijn been. Den Koningh verwitticht van dese ghevangenisse / belaste den President Jeannin / van sijnen Rade van State/ te examineren de voorsz gevangenen : waer uyt werdt bevonden dat Merarques / den Ambassadeur hadde over vier Maenden belooft den dienst te doen / van Marsilien hem den Spaengiaerden in handen te leveren / alsoo de memorie inhieldt : welcke propositien den Ambassadeur niet alleene aenghehoordt hadde/ maer selve daer toe ghesterckt ende versocht/ende daer over ten diversche stonden ende plaetschen consultatien ghehouden/alsoo mede den Secretaris Bruneaux dat selve bekende. Waeromme den Koningh belaste het Hof van Parijs het Proces van desen Merarques te maken / om daer mede te doen ende te volghen nae de Rechten vande Landen.

Verraet op Marsilien in Vranckrijck ontdeckt.

Bruneaux Secretaris vanden Ambassadeur van Spaengien/ van 't verraedt op Marsilien mede-plichtich gevangen.

Den voorschreven Spaenschen Ambassadeur hier van verwitticht zijnde/ versocht audientie by den Koningh / die hem des anderen daeghs werden ghegheven / alwaer hy klaechde aenden Koningh over de ghevanghenisse van sijnen Secretaris / die hy begheerde vry ghesteldt te worden / segghende : het ware ghevioleert het Privilegie vande Ambassadeurs/ dien te vanghen ende te examineren. Den Koningh andtwoorde / hy ware ghevonden tracterende met sijn subject groot verraet / teghen behoorlicke trouwe ende devoir van eenen Ambassadeur ende Dienaer van eenen Koningh / die professie van vriendtschappe aen hem pretendeerde / om hem te doen verliesen een vande principale Steden sijns Koninghrijcks : daeromme hadde hy niet ghedaen yet onbehoorlijcx met hem te examineren / om de waerheydt van 't feyt te weten : daer en soude den Secretaris noch de Privilegien niet te kort ghedaen worden / die conditionale waren : want alsoo de Ambassadeurs waren als persoonen sacre ofte heylighe/ ende soo moesten aengesien worden/ so waren sy oock gehouden het gemeyn recht der Natien niet te violeren/ soo sy deden/ die poochden de onderdanen vanden Prince te verleyden / onder 't decksel van Peyse/ende te wercken tegen sijnen Persoone ende staet.

Den Ambassadeur van Spaengien beklaeght hem aenden Koning van Vranckrijck over de ghevanghenisse van sijnen Secretaris.

Hier op antwoorde den Ambassadeur aenden Koningh / by forme van recriminatie / dat/ ghelijck sijne Majesteyt gonste droech / ende bedecktelijck assisteerde met Krijghs-volck/ gheldt/ gheschut/ ende amunitie de rebellen van sijnen Koningh/ende vande Eertz-Hertoghen/ soo ware het hem wel gheoorloft sijn subjecten te aenhooren / die hun aenboden dienst aenden Koningh ende aende Eertz-Hertoghen te doen : alle 't ghene datter ghehandelt ware / streckte alleene om Merarques te doen in Nederlandt gaen : sijne Majesteyt behoorde voor wel ende goedt te achten / dat sijn Ondersaten liever aen die zijde dienden / dan aende zijde vande Rebellen / zijnde Ketters / ende haer zijde Catholijcken. Vorder hadde sijne Majesteyt verscheyden aenslagen te wercke ghestelt/ sints den Peys/ soo wel op de Steden vande Eertz-Hertoghen/ als in Spaengien / jae selve mette Moriscken / alsoo sy voor de Justitie beleden hadden de Autheurs selve/ gheexecuteert zijnde. Dat sijnen Ambassadeur / Resident by de Eertz-Hertogen/ hadde gesocht te suborneren de Graven vanden Berge/ ende eenen Secretaris : ende dat sulcx meer by 's Koninghs principael Raden ende Secretarissen ghehandelt gheweest hadde/ teghen behoorlijckheydt ende tractaet van Peyse : als bleke by die daer over waren gheexecuteert gheweest. Nochtans en hadde den Koningh van Spaengien noch de Eertz-Hertoghen daer over niet geklaecht noch Justitie versocht : waeromme hy badt hem sijnen Secretaris te leveren/ ofte anders soude hy moeten protesteren van geweldt/ gedaen aende vrijheyt ende sekerheyt van sijnen last / dat welck ware de grootste offentie/ diemen den Koningh sijnen Meester mochte doen in sijnen Persoone.

Discoursen tusschen den Koning van Vranckrijck ende Ambassadeur van Spaengien over de aenslaghen onderlinghe op den anderen.

Dese woorden den Koningh ghestoort ende beweecht hebbende/ meer dan hy voor-genomen hadde/ antwoorde hy den Ambassadeur : dat sijnen Meester ende sijn Dienaers hadden soo ghehandelt / sints den Peys van Vervins teghen hem / dat hy kleyn betrouwen op haer vriendtschappe stellen mochte : hy en hadde oock noyt wel konnen wenschen / dat sy souden t'onder-brenghen die / diese hun Rebellen noemden : daeromme hy bekende ghewilligher ende vrijder gheweest te hebben / die te betalen 't gheldt dat sy hem gheleent hadden / gheduerende sijn Oorloghe / ende niet te begheeren haren onder-gangh : Nochtans hadde hy die niet gheassisteert met gheschut/ noch met Oorloghsche amunitie / maer wel veel van sijn subjecten (als opghevoet ende ghewendt in Oorloghe) hadden die gedient : alsoo mede andere den Eertz-Hertoghen ghedaen hadden : andere waren tot in Hongarien ghegaen / onnut hun t'huys vindende. Dat de Oorloghe inde Nederlanden niet en werde ghevoert om 't stuck van Religie / maer het was een rechte Oorloghe van State / bedeckt met het mom-aensicht van Religie/ om goet-gunstigheydt te gewinnen by de partijen diese voerden / ende dat dat mom-aensicht voortaen te veele ontdeckt ware/ om langher te bedecken de waerheyt vande inventien ende 't voornemen van sulcke/ die hun hier voor-tijden daer mede beholpen hadden. Dat Vranckrijck altijdt soude voor Spaengien marcheren/ alsoo dat altijdt ghedaen hadde / alsser questie soude wesen te vechten voor de Catholijcke Religie: maer den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertogen met haer dienaers hadden sints den Peys van Vervins / noyt afghelaten te soliciteren / zijn subjecten op te doen staen teghen sijnen staet / als den Hertogh van Byron / de Grave van Auvergne/ den Prince van Jenville/ den Hertog van Bouillion / met meer andere van minder stoffe. Dat sijnen voorsate / d'Ambassadeur / metten Grave

De Oorloge in Nederlandt werdt niet gevoert om Religie/ maer om State.

van

1605. van Fuentes / hadden opt die principale aensetters gheweest van sodanighe conspiratien : waer inne hy / Ambassadeur / die te veele naer-volghde / terwijlen hy in sijn Koninghrijck gheweest ware / alsoo 't bleeck byden handel van Madame d'Entragues / ende d'aenslagh vanden voorsz Grave van Auvergne ende desen van Merarques / sonder andere / die hy noch niet ontdeckt hadde. Men hadde van sijn volck / met kracht van penninghen / ofte met dreyghementen ende beloften van vergeldinghe (ende van diemen hadde doen sterven / ende d'andere het leven gheschoncken) afghedronghen / 't ghene sy ghedeposeert hadden vande gheprctendeerde aenslaghen inde Nederlanden ende Spaengien / ende selve mette voorsz Morisquen.

Hy en wilde niet lochenen / siende sulcke proceduren / of hy en hadde by wijlen toeghelaten / sijn volck te luysteren nae dierghelijcke propositien / om mede ghereedt te wesen / ende in handen te hebben de vergeldinghe van sulcx / dat den Koningh van Spaengien daghelijcx practiseerden teghen sijn Koninghrijcke : maer men soude niet waer konnen maecken / dat hy opt belast hadde voorts te varen / ofte dat hy door sijne Ambassadeuren yet desghelijcx voor-ghenomen hadde teghen de voorsz Princen / ghelyck hy / Ambassadeur nu ghedaen hadde met desen Merarques / als bleecke byde confessie van sijnen Secretaris.

Dē Koning klaecht over het overloopen vā Terrail.

Hier ware wel meer aen gheleghen / dan simpelijck te gaen dienen in Nederlant : hoe wel het een groote misdaet is voor een Subject / te gaen dienen eenen vreemden Prince / sonder consent van sijnen Souvereyn. De Agenten vande Eertzhertoghen hadden tot sulcx te doen ghebrocht den Terrail ende veel andere : sonder aensien dat den selven Du Terrail ware Domestique / ende particulierlijck verbonden inde Compagnie vanden Heere Dolphijn / hebbende de selve Agenten den selven ghesoliciteert wel een Jaer te voren / by verscheyden middelen / om dien sprongh te doen.

Dat den Gouverneur van Parpignan 't selfde hadde ghedaen met de Lugnisses / om Narbonna ende Besiers te krijghen. Hy Koningh wist niet vande Officien / die hy Ambassadeur seyde / den Heer van Buderije / sijnen Ambassadeur ghedaen mochte hebben byde Heeren Graven vanden Berghe / de welcke hy wel mochte aengheseydt hebben / de estimatie die hy van hun hadde : mede soo en waren sy niet ghehouden voor enckel ghebooren Ondersaten vande Eertz-hertoghen / maer voor Hoochduytschen: maer noopende den Secretaris / die den voorschreven Heere de la Buderije ghesocht hadde te beweghen / bekende hy Koningh gheschiedt te wesen met sijn wetenschap : nochtans 't en was tot gheen ander intentie gheweest / dan om wat van hem te weten. Hy en wilde de Ambassadeurs niet verwijten het corrumperen vanden Weert / ende van meer andere / totte welcke hy wiste dat sy hun gheaddresseert hadden tot dierghelijcke intentie : waeromme hy niet en wilde berispen eenighen Ambassadeur sijnen Meester in dierghelijcke saecken te dienen / behoudens dat sulcke practijcken niet en passeerden tot sulcke effecten / als sy trachten metten voorsz Merarques / de Lucquistes / &c. al welcke practijcken streckten alle om sijn Koninghrijck over sijn hooft te storten / ende hem gantsch te bederven / maer Godt hadde 't voorsien.

Hier op allegeerde den voorsz Ambassadeur / dat den Koningh van Enghelandt soo veel als de Nederlanders aengingh : onderhiel beter den Vrede ende Peys die hy belooft hadde / dan Sijne Majesteyt dede / hoe wel hy ware van contrarie Religie. Maer den Ambassadeur sweegh korts op / als Sijne Majesteyt hem daer op antwoorde / hoe dat dien Koningh hadde begonst te proeven / wat het betrouwen ende de verseeckertheydt was / diemen vande Spaensche Ministers te verwachten hadde / ende hy dachte dat hy naemaels de selfde oorsaecken hebben soude. Dan hier over en hiel noch niet op den voorsz Ambassadeur van te vervolghen / ende te protesteren op 't stuck van sijnen Secretaris.

Het welcke Sijne Majesteyt beweeghde te verklaren / dat alsoo hy te vreden ware te conserveeren den Vrede / met alle goede intelligentie met sijnen Meester / ten ware men hem oorsaeck gave / ende soo men hem sochte / men soude hem oock vinden. 1605.

Hier op seyde den Ambassadeur aenden Koningh: dat hy seer wel kende ende wiste de couragie ende wijsheydt van Hendrick den Vierden : maer hy badt Sijne Majesteyt / te belasten hem sijnen Secretaris te verlossen / dien hy hiel ende achte voor een eerlijck Man. Sijne Majesteyt eynde mede / hem segghende : dat hy hem soude laten informeren den grondt vande waerheydt / van 't ghene desen Secretaris ten laste gheleydt ware / ende dat soude hy hem laten weten / om te weten of hy die soude toestaen ofte niet / om nae die antwoorde hem te resolveren.

Met dat bescheyt scheyde den Ambassadeur / met welcke men wel merckte dat hy niet seer wel te vreden was : dies de Majesteyt tendeerde om niet lichtveerdelijcken voor te nemen / ende soo werdt belast byden Koningh dien van 't Parlement het Proces vanden Merarques / die daer over geexecuteert werdt ter doodt : den Secretaris Bruneaux werdt ten lesten met veel moeyten los gelaten.

Margareta van Valoys Suster van de leste Koninghen van Vranckrijck komt te Hove.

Daer quam desen Somer in Julio in Vranckrijck te Hove / de Vrouwe Margareta de Valoys / Suster vande voorgaende Koninghen / die te voren Wijf gheweest was van desen Koningh / doen Koningh van Navarra : welcke Houwelijck ghescheyden was by Pauselijcke Bulle / om dat sy malkanderen te nae van bloede waren bestaende / ende dat het Houwelijck ghedwonghen gheschiedt ware / met andere redenen. Dese quam den Koningh / de Koninginne ende den Dolphijn / ende d'andere besoecken / die sy groote welgunsticheyt bewees : sy werdt seer Koninghlijck vanden Koningh ende 't gantsch Hof ontfanghen en ghetracteert / dies den Koningh haer het Koninghlijck Huys van Madril toe-eygende.

Een groote veranderinghe van state isser dit Jaer ghebeurt in Russia ofte Moscovien / verhalens weert / daer Godes sonderlinge werck ende voorsichticheydt in te sien ende te mercken ware.

In Mosco heeft hem Demetrius voor Groot-vorst opghe-worpen als wettelijck / tegen Boris Feodorits seer wonderlyck.

In dat groot Landt hadde 54. Jaren tyrannichlijck gheregeert eenen Groot-vorst / Johan Bazilowicche ghenoemt / dien den sone Theodore Ivanowicche ghesuccedeert heeft / Anno 1584. een slecht eenvoudich Vorst / die gheheel gheregeert werdt by synder Huysvrouwen Broeder / Boris Feodoriths Godovots : ende desen Theodore hadde eenen jonghen Broeder / Demetrius Ivanowicche / dien men seyde dat eenighe Edelen / vreesende de regheringhe van Boris Feodoriths / souden wech ghestolen ende eenen anderen jonghen in stede van hem / ende hem ghelijck / doodt vertoont hebben : dan de doodt van dien jonghen Demetrius Ivanowithts / worden Boris Feodorits toe-geschreven. Als nu Theodore Ivanowiche twaelf ofte derthien Jaren gheregeert hadde / is hy ghestorven sonder kinderen / Anno 1597. nae wiens doodt gheen kinderen voor handen waren / heeft hem den Regent ende Groot-vorstinnen Broeder / Boris Feodorith / hem selven Groot-vorst ghemaecht / versteeckende alle andere Heeren vanden Bloede / ende tot dit Jaer 1605. redelijcken wel regheerende. Daer-en-tusschen begost in Polen opentlijck uyt-ghegheven te werden / dat dese Demetrius voorsz die ghestolen was gheweest / ende ghevoert in Polen / daer op-ghebrocht byden Heer Palatin van Sandomir ende byde Jesuijten / den rechten Sone ende Broeder was vanden afghestorven Groot-vorste / ende dat Boris Feodorits eenen anderen jongen ghedoodt hadde / meynende den rechten Demetrius te hebben / om 't Groot-vorstendom aen sijn huys te brenghen.

Desen Demetrius heeft hem eerst uyt-ghegheven voor den Sone van Johan Basilowicche / inden Jaere 1603. by de twintich Jaren hem onbekendt ghehouden / hebbende daer-en-tusschen in Duytslandt ende in Italien ghereyst / heeft sulcx in 't eerste Anno 1603. met hulpe vanden Jesuijten ende

den

1605.

den Palatin van Sandomir / met ontrent vier duysent Mannen hem verthoomt met faveur vanden Coningh van Polen. Ander-werf inden Winter van 't Jaer 1604. heeft hy hem stercker van Cozacken / Polen ende Duytschen te Velde begheven / ende in de Moscou alomme grooten toeval ghekreghen daer teghen Boris Feodorits eenen gheweldighen Legher ghesonden heeft / maer nae verscheyden victorien ende neder-laghen van sijnen Volcke / ten lesten ontrouwelijcken ghedient zijnde / heeft desperatelijck (soomen seyde) hem selven vergheven den derthiensten April / in dit Jaer 1605. hebbende sijn Noen-mael wel ghegheten / ende was vier uren daer nae doodt: dan die sijn complexie kenden / zijn van opinie / dat hy van appoplexia zy ghestorven / zijnde daer toe gheneghen: ende hy werdt tot Moscou statelijck ende heerlijck begraven / hebbende die Landen seer wel ende wijsselijcken gheregeert / als in langhe tijden ghen sijns ghelijcke: sijn Vrienden hebben terstont met Generael consent van Edelen ende Ghemeenten / den eenigen Sone Feuder Boritzowitche tot een Groot-vorst aenghenomen ende ghehult / ende om dat hy noch jonck was / hebben sy de Moeder met hem de regeringe bevolen: daer-en-tusschen als de twee Overste van 't Legher waren ghegaen om hem te congratuleren / soo is eenen derden Veldt-overst-man Pieter Feodrowith Bassamernoff hem afgheballen / ende heeft een stercke vestingh den Demetrio overgelevert / ende is met alle sijn Krijghsvolck over ghevallen: op desen toewasch heeft Demetre Jvanoviche Ghesanten ende Brieven aende Stadt Moscou ghesonden / aenbiedende alle ghenade soose hem als hunnen rechten Heere wilden erkennen / waer over 't Ghemeynte ende Oversten hem hebben aenghenomen / ende haren jonghen Heere Theodore Boritzowitch / met sijn Moeder ende een eenighe Suster (die onlancx ten houwelijck beloofst was den Hertogh Jan / Broeder in Denemercken) t'samen ghevanghen ghestelt ende seer qualijck ghetracteert / met alle die van 't gheslachte der Godenosen waren / in ketenen versonden ende in Toorens ghevanghen ghestelt / ende haer goederen gheplondert.

Boris Feodorites vergheeft hem selven.

De groote Vorstinne ghevanghen drinct fenijn met haren Sone ende Dochter in de Moscou.

De Moeder Groote Vorstinne / zijnde van een hoochmoedich Edel gemoet / heeft dese verkleyninge ende smaet niet konnen lijden / ende noch meerder vreesende / als tot een spot in triumphe ghevoert te worden met haer kinderen / soo heeft sy met een manlijck herte / fenijn met haer kinderen / beyde Sone ende Dochter / ghedroncken / ende zijn alsoo malkanderen omhelsende ghestorven: dan de Dochter (Princesse) eenighe quantiteyt vanden dranck over ghevende / is daer van noch bekomen soomen seydt / ende daer nae van den Demetrius in een Clooster besloten. Aldus wert van hun doot uyt de Moscou gheschreven: maer sints werdt gheaffirmeert / datse beyde geworght sijn geworden.

Deerlijcke spectakelen.

Dese twee groote personagien aldus doodt zijnde / heeft men die openlijck / hoe wel het een seer deerlijck spectakel was / alle de principaelste vanden volcke verthoont / ende haer namen op ghescreven / om tot ghetuyghenisse te moghen dienen naermaels / soo hem yemandt voor de selvighe wilden uyt gheven / ende werden seer slechtelijck begraven: den Vader ende Groot-vorst Boris Feodorits / die soo loffelijck gheregeert hadde / ende nu eerlijck begraven was / hebben sy omgraven / ende alle versmaetheyt opentlijck aenghedaen / ende slechtelijck ten lesten weder in de aerde gesteken.

Demetrius Groot-vorst van Moscovien, sendt in Polen om alliantie.

Desen nieuwen Groot-vorst Demetrius Jvanowitche / heeft terstondt treffelijcke Ambassaten nae Polen ghesonden / den Coningh ende sulcke Palatijnen ende Heeren die hem gheholpen hadden te bedancken / versoeckende de Dochter van den Palatijn van Sandomir hem tot een Huysvrouwe te gheven / beloovende den Coningh alle hulpe te doene / hem weder te stellen in sijn Koninghrijck van Sweden / teghen den Coningh ofte Hertogh Karel van Sweden / die hy met Oorloghe gedreyght heeft. Hy heeft mede veel Paters Jesuyten ontboden / om de Religie in Russia te reformeren / daer nochtans 't volck aldaer qualijck toe-ghesint waren. Heeft oock Jesuyten als Ghesanten van sijnent weghen nae Roomen aenden Paus ghesonden / hem des Paus onderworpende / dat noyt eenighe Groot-vorsten van Russien ofte Moscovien hadden willen doen / haer houdende aen 't ghebruyck van de Griecksche Kercke.

1605.

Demetrius den Groot-vorst komt in suspitie van niet den rechten Demetrius te wesen.

Dan eer wy dit verhael eynden / is aldaer weder veranderinghe ghebeurt: want alsoo den Demetrius den twintichsten Junij 1605. sijn inkompste inde Stadt Mosco ghedaen hadde / heeft het volck beginnen te murmureren ende te segghen / dat hy den rechten Demetrius niet en was / daeromme vele ghedoot werden / onder andere den Heere Basilius Jvanowits Chimousky nu Groot-vorst ghekozen / om dat hy ghesept hadde / dat hy den rechten Demetrius hadde doen begraven / werdt in een open plaetse ghebrocht / ende op een block gheleydt / om met een byle onthalst te worden / dan werdt wederom beghenadicht / niet teghenstaende is de murmuratie des volcx gegroeyt.

Conditie en nature van Demetrius.

Desen Demetrius heeft hem seer statelijck weten te houden / zijnde een kloeck verstandich ende wel versocht Man die veel ghelesen hadde / was een onderset middelmatigh persoon / bruyn van aensichte / seer haestich ende cholerijck / wel te Peerde / Liefhebber vander Jacht / van Geschut ende Oorlooghe / van grooter verrichtinghe / hoogh van moede ende ambitieus / dien Moscovien te kleyn dochte / om daer mede te vreden te wesen. Alsoo hy hem voor de Russen vreesde / heeft hy hem een stercke Lijfgarde vercoren / van Duytsche / Lijflanders / Fransoysen ende Schotten / kostelijcke gekleet. Hy hadde sijn Gesanten in Polen ghesonden / om de Dochter des Sandomerissen Palatijn ofte Vayvoda / hem tot een Bruyt te halen / die met grooten state den 26. April inde Stadt Mosco Anno 1606. heerlijck is ontfanghen / met haer Vader ende Broeder / ende den Gesante des Coninghs van Polen / ende zijn den achthienden Mey ghetrout ende ghekroont met grooten prachte ende banketten.

Trout een Poolsche Vrouwe.

Maer den vijf en twintichsten Mey liet desen Keyserlijcken Groot-vorst van Polen waerschouwen / sy souden op haer hoede wesen / hy hoorde van quaet geruchte onder 't volck / belaste sijn Lijfwachte haer op het Slot te begeven / waer door de Russen haren aenslagh noch uytstelden / dies de Polen weder moet kreghen / nochtans en condense nerghens cruyt ofte loot om ghelt te koope vinden. De nieuwe ghehoude Keyserinne / was oock besich met een masquerade teghen den naesten Sondagh veerdigh te maken / ende te leeren dansen.

Oploop in d. Moscou den 27. Mey.

Dan de Saterdach den seventhienden Mey ouden stijl / zijn de Baender-heeren ofte Boyaren / 's morghens vroegh ten seven uren / met haer Dienaers te Voete ende te Peerde op de beenen gewoest gewapent / sy hebben eerst de Polen aengheballen / al doot-slaende wat sy in Poolsche kleederen vonden / ende liepen nae het Slot / daer sy gheen resistentie en vonden noch middel van wederstandt / dies die van der wachte meestendeel de wapenen neder-leyden. Ten eersten ontmoeten sy den Pieter Basmanoff / den voornoemden vriendt des Demetrius / die sy met andere doorstaken.

Den Groot-vorst Demetrius wordt om-ghebrocht.

Voorts met een ghedruysch liepen sy nae des Groot-vorsts Camer / die 't rumoer ende de klocken storm slaen hoorende / spronghg uytten bedde / men seyde hem dat het brandt was / maer sulcx niet ghelovende / eyschte hy sijn slagh-sweert datmen voor hem plagh te draghen / maer dat was niet te vinden: Ende soo hy sagh de menichte tegen hem in-dringen / badt hy sijn Hellebardiers sy en souden hem alsoo sijn vyanden niet leveren / ende sloot daer mede de deuren toe / liep door sommighe Camers ende Baedtstoven: Ten lesten noch ghevolcht zijnde / spronghg hy uyt een Venster van seer hooghe zijnde sijn logement op 't opperste / dat wonder was dat hy den hals niet en brack: een van de Trabanten liep stracx de trappen af / ende vont hem noch levende / maer sijn borst was gheheel verstuyckt / spouwende bloet: sy namen hem op / ende brochten hem in sijn Camer / daer sy
hem

1605. hem met confortatijven tot sijn verstandt brochten / ende hem veel ghebraecht hebbende / wert hy met veel wonden doorsteken / ende een koorde aen sijn manlijckheydt ghebonden zijnde / hebben sy hem op de Merckt ghesleypt / ende naeckt op een verheven Tafel ghelept / ende sijnen vriendt Pieter Basmanoff aen sijn voeten / ende hebbense daer vier daghen laten liggen ende alle smaet aengedaen / veel Polen doodt gheslagen / ende alles gepilgeert.

Des Heeren Vayvode ofte Palatijns van Sandomirs Logement, zijnde sterck bemuert / hebbense beset / de nieuwe Keyserinne sijn Dochter / werdt gheheel gheplondert / totte bedden onder 't lijf / wel twintich van hare Musicienen doodt gheslaghen. Een Pools Heer Visnenetky / heeft alleene sijn Huys beschermt / ende veel Russen doodt gheslaghen / hoe wel sy daer grof Gheschut voor ghebrocht hadden : ten lesten liet hy eenen witten doeck upt-steken / als Vrede begheerende / ende doen wierp hy een deel Hongersche Ducaten onder 't Volck / daer de Russen met alle Man om te rapen op-vielen / terwijle sloegh hy daer van een deel doodt / maer de Boyaren ofte Edelen van 't Slot quamen daer-en-tusschen hem in haer bewaringhe halen. Veel Juweliers met Clepnodien van Italien / Ausborgh ende Antwerpen werden vermoort ende berooft : Somma daer werdt gherekent datter ontrent twaelf hondert Polen / ende vier hondert Russen mochten doodt gebleven zijn.

Basilius Ivanowits wort Groot-Vorst in Moscou ghekoren den 20. Mey.

Hier nae den Op-loop ghestilt zijnde / hebben de Boyaren Edelen eenen anderen Groot-vorst ofte Keyser ghekooren / een vande principaelste Heeren / Heer Basilij Ivanovits Chiusky / den twintichsten Mey ouden stijl : Daer nae werdt den Demetrius sijn doodt Lichaem / dat begraven was gheweest / weder op-ghegraven / dat tooverije toe-schrijvende / ende tot polver verbrandt.

Den dertichsten Mey / ofte den neghenden Junij / nieuwen stijl / werdt inde Stadt Mosco opentlijck afgelesen / de oorsaecken waeromme sy den Demetrius omghebracht hadden: ten eersten, dat hy een gheschoren Munnick was gheweest / die sijn Stief-vader / eyghen Moeder ende Broeders noch in 't leven hadde / die hun daer opentlijck vertoonde / ende daer besworen dat sijnen naem was Gregory Ottrepi: ende 't Recht is aldaer / dat de Munnicken uptten Clooster loopende / levende verbrandt worden. De tweede beschuldinghe was / dat hy een Toovenaer was. Ten derden / dat hy was een Ketter / die haer Vasten ende Vyer-dagen niet en onderhiele. Ten vierden / dat hy metten Paus van Roomen geconspireert hadde haer Religie te veranderen : ende daer werden ghelesen des Paus Brieven / hem vermanende / ghedachtich te wesen sijns woordts ende beloften / van de Jesuyten Kercken ende Scholen te gheven / het Landt reformeren / Ec. Ten vijfden / lasen sy noch upt ander Brieven / dat hy den Palatin Sandomir soude gheven het Vorstendom Smolentsko aen sijn Huys-vrouwe het Vorstendom Novogrod / ende haren Broeder Zyberyen / de Edele Boyaren om te brengen / ende 't Landt met Poolschen Adel te besetten Ec. Ten sesten, klaechden sy / dat de grootste van Adel geen acces te Hove hadden, maer veracht / versteken ende versonden worden. Ten sevensten / dat hy der Landen rijckdom verquist hadde : de Polen alle Clepnodien verschoncken / selver eenen Stoel ende Troon van vergult Silver doen maecken / aen elcke zyde ses Leeuwen / massijf Silver vergult / noyt daer ghesien : ende dat meer is / het Landts rijckdom ende schat naer Polen ghesonden. Ten achtsten dat hy haer Cloosters ontheylicht hadde / met Speel-luyden ende Dansen in te brenghen, met erghernissen: dat hy daer vier Joffrouwen / onder andere des Groot-vorsts Boris Feodoritz eenighe Dochter onteert hadde : Item / dat hy sijn Bruyt beslapen hadde in 't gesichte van een Marien-beeldt / aen 't hoofden-eynde van sijn Bedde staende / ende hadde van een Clooster wel hondert duysent Rubels, elck wel sevē gulden weert / ontleent / om niet weder te geven. Ten negensten / schreven sy hem toe / eenen die hem upt-gaf voor Boris Feodoriths Sone / toe te laten op de Rivière Volga ongheloovelijcke schade te doen / ende dat om hem te beter te verseeckeren des Rijcx schatten : jae dat de twee-en-twintich millioenen / die de Groot-vorsten Jaerlijcx hebben inkomende / hem niet ghenoech souden gheweest hebben. Het thiende ende leste was / over den moet-wille der Polen / die de Russen voor Honden hielden / haer Vrouwen ontweldichden / Ec. daer hy gheen recht wilde over doen. Dit waren de beschuldinghen opentlijck ghepubliceert. Den Palatin van Sandomir ende sijn Dochter de Vorstinne / hielden sy in bewaringhe / tot dat sy saghen hoe den Koningh van Polen dat verstaen soude. Het Lichaem vanden rechten Demetrius / Basiliwiths Sone / over vijfthien Jaren begraven / hebben sy opgenomen / om by de Keysers te begraven : dan sy seggen het heeft begost miraculen te doen / dies laten sy 't boven d'eerde staen / tot dat sy hem een bysondere Kercke gaen bouwen als een Sant.

Beschuldinghen over den dooden Grootvorst Demetrius.

Het lichaem vanden rechten Demetrius werde opgegraven / ende voor een Heyligh geacht.

Zijnde een licht-gheloovende Volck / sy hebben groote schaden gheleden op de Volga / van eenen die hem op-ghewôrpen heeft voor Boris Feodoriths Sone. Ende noch werdter upt Polen geschreven, dat daer wederom een persoon is die hem uptgheeft voor desen valschen Demetrius / als of hy noch leefde / ende 's avonts voor den Op-loop / ontloopen soude zijn met twee Dienaers / eñ nu wesen soude tot Sambora / in Sandomir-landt / daer hy hem in een Clooster onthout / tot dat den twist in Polen geslist sal wesen / om dan hulpe te versoecken / om weder in Mosco te trecken. Somma / Godes wercken zijn wonderbaer. 1605.

Eynde des Ses-en-twintichste Boecks.

1605. Het Seven-en-twintichste Boeck. 1605.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Seven-en-twintichste Boeck.

Prince Mauritz treckt mettet Leger in Vlaenderen / daer den Velt-Overste der Eertzhertogen den Marquis Spinola hem volght / ende sochten malkanderen voordeelen af te sien: dan terwijle vergaderde de Grave vã Busquoy noch eenen Leger op den Rhijn/ daer den pas reede maeckende/ derwaerts dat Spinola treckt/ ende passeerde met stercken Legher den Rhijn den derden Augusti/ trock nae de Twent/wint Oldenzeel: daer na belegert Lingen/ dat hem lichtelijck over-gheeft/dies verblijt zijnde/ versuymt veel victorien. Prince Mauritz volght den Spinola uyt Vlaenderen / maer te spade/dies terstont beset sijn ander stercken : Terwijle werdt Bergen op Zoom tot twee reysen toe des nachts vande Spaensche bestormt/ ende manlijck afgheslagen. Douglas een valsch Engelsch Ambassadeur werdt gestraft. Coeverden werdt gesterckt. Spinola treckt weder over Rhijn : Prince Mauritz die volght hem/ende rechten beyde niet uyt. Prince Mauritz sendt uyt om het quartier van Trivultius op te slaen by Mulhem/dat hem failleerde/ door Spinolas bykomste ende disordre / daer dapper ghestreden werde / sonder groote victorie / van wederzijden volck blijvende/als den Grave Trivultius ende Dommerville. Wachtendonck wort byden Busquoy belegert eñ gewonnen: terwijle dat Prince Mauritz aenslagh op Gelder hem mist. Busquoy wint mede Cracou. Drie Oorlogh-schepen uyt Duynkercken uyt-varende/daer van wordt den Admirael byde Hollanders genomen/ende 't volck gehangen. Die van Brugge maken een Schanse by Sluys. Samosky sterft in Polen/de Hertoginne van Arschot eñ vã Bruynswijck in Nederlandt / Theodorus Beza tot Geneva. Oploop tot Marborgh in de Kerck/wordt byden Landt-grave van Hessen gestraft. Conspiratie in Engelandt/om den Koningh/Parlement/&c. al met Buscruyt inde Locht te doen springen/wort beschreven der Conspiranten proces ende executien/ mede vandẽ Oversten der Jesuyten Pater Garnet. Stephanus Botschay rebelleert teghen de Keysersche / ende maeckt hem Heere van Transilvanien / daer de Hongaren / om hun Vryheyt/Privilegien ende Religie/by-voeghen/ dies den Turck wint Strigonium. Die van Walachien ende Moldavien vereenighen mette Hongaren/die Vrede versoecken/ ende d'Eertz-Hertogh Matthias voor haren Koningh : daer wordt Bestant gemaeckt. Sigismond van Polen trout sijn Wijfs suster. Hertogh Karel van Sweden wort vande Polen geslagẽ. Spinola reyst naer Spaengien. Gouverneur ende Capiteynen van Lingen worden ghestraft. Provisie van gelde ende middelen wat inde Vereenighde Nederlanden ghemaeckt is / ende sy wapenen ter Zee/desgelijcx deden sy in Spaengien. Vier Schepen schats brengende uyt Peru/ verdrincken. Don Loys Faysardo neemt eenige Hollandtsche Zout-schepen. Staten verbieden nae Spaengien te varen. Den Admirael van Zeelant met sijn Schepen / hout de Oost-Indische Vlote binnẽ Lisbona t'huys/ ende soo keert weder. Den Krijgh ende belegh van Bruynswijck wordt verhaelt. Verdugo ende Terailles komen binnen Brefort/dan werden weder uyt gedwongen. Grooten wint den 27. Meert. Koningh van Vranckrijck treckt met Leger tegen Bouillon/met achterdencken vande Eertz-hertogen/maer den twist werdt verdragen. Philips Grave van Hohenlo / Justus Lipsius / ende Andrea Doria sterven. Aenslagh op Sluys byde Spaensche gemist. De stercken van Woude eñ Hoochstraten worden geslist/desgelijcx den begonnen op-loop t'Antwerpen.

Dit alle is geschiet onder de regeringe vande Eertzhertogen/ eñ de Vereenighde Landen Staten/onder Prince Mauritz van Nassau/ende Graef Willem van Nassau/binnen een Jaer tijdts 1605/ ende 1606.

Wy hebben

1605. 1605.

Pr. Mauritz met syn Legher te Waterbliet/ werdt van Spinola gevolght.

Vy hebben voozen geseydt/ hoe dat Prince Mauritz met eenen tamelycken Legher naer Vlaenderé was ghevaren/ ghenoegh teghen syn gemoedt/ ende tot Waterbliet was ghekomen/ende daer hem ghesterckt: al-waer mede den Marquis Spinola/ des Koninghs van Spaengien ende des Eertz-Hertogen Velt-oversten/ wel rasch langhs ende over een Brugghe van Antwerpen over de Schelde hem ghevolght was/ die hem daer teghen sterckte/ zynde de gheleghentheydt vande Landouwe daer toe seer bequaem/ daer sy dagelijcx metten anderen schermutseerden/ so veele de plaetsen dat toelaten konden/ ende sochten malkanderen voordeelen af te nemen.

Prince Mauritz maeckte eenighe aenslagen/ om de Schanse de Pacientie te nemen/ maer werdt te wel behouden: dies siende dat Spinola soo sterck was/ ende dagheliycx toenam/ om vorder eenigh groot beleggh door te nemen in Vlaenderen/ heeft ghesocht allen toegangh tot Ysendijck af te snijden/ ende den Dijck te stercken/ zijnde dat landt rontomme alle leeghe ende waterachtich. Alsoo heeft hy aldaer stercke Schansen ghemaeckt/ ende daer de Zee laten omloopen.

Den twaelfden Junij meynde den Marquis Spinola een kreke ofte Havene te bespringhen/ daer de proviant-schepen van 't Legher lagen/ metten leghen water/ dan vindende de plaetse gesterckt/ zijnder veele gheslagen ende versmoort/ ende vande Schepen gheschoten. Een-mael hadde 't volck van Spinola den wegh van 't Legher nae Ardenbergh secretelijck beset/ meynende den Prince Mauritz daer met weynich volcx passerende/ te intercipieren ofte te slaen/ dan 't selfde ghewaer gheworden zynde/ werdt voorkomen.

Conte van Busquoy treckt met syn Legher over Rhijn.

Terwijlen dese Leghers aldus hier laghen/ soo hadden de Eertz-Hertoghen noch eenen anderen Legher vergadert ontrent den Rhijn/ onder den Grave van Busquoy/ daer dat hun by quamen wel vijf duysent Italianen/ ende verwachten noch andere/ als de Spaengiaerden die tot Doveren soo langhe ghelegen hadden/met noch twee duysent Engelschen/onder den Baron ofte Grave van Arondel: oock Schotten ende Yrische/ meynende t'samen ghewisselijcken Sluys ende Rhijnberck te belegghen/ midts dat de Eertz-Hertogen noyt soo sterck van volcke gheweest waren/als dit Jaer.

In Julio heeft de Grave van Busquoy omtrent Ceulen ghereedtschappe ghemaeckt den Rhijn te passeren: Schepen/ Schuyten ende Ponten vergaderende/ heeft eenighe Hollandtsche Staten Schepen/ Orlegghers ghenoemt/ die daer de passagien ende de Riviere den Rhijn bewaerden/ met grof Gheschut doen neder-waerts dalen/ ende soo werden de Spaensche aldaer Meesters vanden Rhijn: dien passerende liepen sy het Landt alomme brandt-schattende/ met het Dorp Mulhem voor duysendt Daelders/ hebbende seer vrijen uytgangh ende ingangh in Ceulen/ door de gunstichteydt vande Magistraet: daer al hebbende voor haer gheldt wat sy mochten van doen hebben. Boven Ceulen monsterende Busquoy zijnen Legher/ daer den Legaet des Paus dien seghende met groote feeste/ ende syn nae etlijcke daghen neffens ende langhs den Rhijn neder-ghekomen/ ende tot Witler neder gheslaghen/ ende daer over weder-zijden des Rhijns Schansen ghemaeckt/ om over den Rhijn tusschen beyde een brugghe te legghen/ die tot Ceulen ghemaeckt werde/ ende trocken op Keysers-weert/ dat sy scheenen te willen belegeren/ dan uyt vreese werdt hun die Stadt gheopent/ maer het Slot werdt met Krijghs-volck beset by den Coadiutor van Ceulen: sy begonden daer alomme te volghen de voet-stappen vanden Admirante van Arragon daer Anno vijfthien-hondert acht ende tneghentich gebruyckt.

Busquoy monstert syn Legher/ en passeert van Rhijn.

Aldus de Spaensche daer omtrent alomme 't lant door loopende/ soo is den vyf-en-twintichsten Junij de oude Stadt van Meurs gheheel afghebrandt sonder datmen wiste hoe dat vuyr ontsteecken ware/ presumerende dat het behendelijck vande Spaensche mochte ghedaen wesen/ maer en konde noyt te recht ontdeckt werden.

Meurs afghebrant den 25. Junij.

Op de tijdinghe van des Eertz-Hertoghen Legers neder-komste op den Rhijn/ heeft Prince Mauritz een deel Krijghs-volck te Voete ende te Peerde nae Rhijnberck ghesonden/ onder 't beleydt vanden Grave/ Ernestus van Nassouwen/ ende zijnen Broeder Graef Hendrick/ die de Stadt terstondt van alle nootdruft versorcht ende ghesterckt hebben/ met toesicht van alle de Frontieren/ daer omtrent eenen kleynen Legher maeckende/ met Gheschut/ ende een brugghe over den Rhijn legghende/ om mede de ghebueren Steden/ als Wesel/ Rees/ Emmerick ende andere te moghen beschermen/ die al vreesden voor in-val/ alsoo den Admirante over ses Jaren ghedaen hadde: waeromme die van Wesel aen namen een deel Krijghs-volcx/ ende sterckten haer Stadt/ monsterden hunne Borgherye/ goede correspondentie ende vriendtschappe mette voorschreven Graven houdende. Daer-en-tusschen soo schreven die van Linghen ende Oldenzeel/ Grolle ende Brevoort om Krijghs-volck ende alle nootdruft/ vreesende elck den aenstoot der Spaensche. De Ghedeputeerde vande Staten/ mette Graven/ Hendrick ende Ernest van Nassouwen/ ligghende omtrent Rhijnberck/ beloofden de selve Steden in tijdts ghenoech van volck te versien/ dat welcke sy nochtans daer nae langhe versuymden/ om dat sy in 't eerste aldaer 't volck selfs van doen hadden/ totten maecken van diversche trencheen ende buyten-wercken: ende doen die al schoon ghemaeckt waren/ om dat sy te kleynen opinie van haren Vyandt hadden/ overmidts sy niet en konden ghelooven dat Spinola soo onverdachtelijck soo verre over den Rhijn soude trecken/ daer hy eenen Legher teghen hem vinden soude/ die hem soude moghen syn voeragie ende victualie affsnijden/ ende dat op een dor Landt. Dese Generale discoursen causerende onachtsaemheydt/ gaf Spinola oorsaecke van tottet intrecken yet voor te nemen/ met hoope van goedt succes.

Pr. Mauritz sendt een kleynen Leger op den Rhijn.

Die van Wesel stellen haer tot tegen-weer.

Den Oversten Spinola treckt uyt Vlaenderen nae den Rhijn.

Daer-en-tusschen gheschiede daer daghelijcx rencontren van 't Peerde-volck van weder-zijden/ tot winninghe ende verliese. De Statissche die sloegen eenmael een rijck Convoy af. Graef Ernest hadde geerne den Grave van Busquoy belet syn Schanssen op den Rhijn te maken/ ende met eenen optocht synen Legher bespronghen/ maer dien aenslagh en beviel de Ghecommitteerde vande Staten niet/ maer wilden datmen de komste van Prince Mauritz uyt Vlaenderen soude verwachten.

Als nu Busquoy de passagie over den Rhijn bevrijt hadde/ so is den Marquis Spinola den 6. Julij uyt Vlaenderen getoghen/ siende gheenen middel om Sluys te mogen beleggen/ zijnde Ysendijck (d'welck den bequaemsten toegangh was) soo sterck beset met Schansen.

Hy liet in Vlaenderen den Grave Frederick vanden Berghe met goede fortsen: hy trock op-waerts met eenighe troupen/ ende bracht aenden Rhijn by een 15. duysent mannen/ komende daer mede omtrent Rueroort.

Den vier-en-twintichsten Julij heeft hy de Hollandtsche Orlegghers ofte Oorlogh-schepen met Gheschut den Rhijn afghedreven/ ende hem van Ceulen af van alle victualie ende nootdruft versorght/ ende is daer omtrent met syn volck den Rhijn ghepasseert: daer verstaende dat binnen Oldenzeel nochte Linghen gheen Krijghs-volck ghenoech en was tot besettinghe vande plaetsen/ ende datmen tot Linghen vast alle de Fortificatie vermaeckte/ ende sulcx dat die plaetse onsterck was/ heeft den derden Augusti teghen avondt etlijcke Cornetten

netten Peerden met Pioniers voor upt ghesonden/ om de weghen alomme effen te maecken: den vierden Augusti 's morghens zijn wegh ghetrocken ses Cornetten Peerden/ met vier Ponten / ende veel meer andere Schuyten van alle soorten / op Waghenen gheladen / om de Revieren ende Wateren te passeren / daer by vier-en-twintich Vendelen knechten/ den welcken volchden 11. stucken Gheschuts van diversche calibre / ende etlycke hondert Waghenen/ met allerhande amunitie: dien volghden noch vier-en-twintich Vendelen Voet-volcks in drie slagh-ordenen / ende met dien den gantschen tros ende 't weerloos volck: ende daer naer marcheerden den Marquis Spinola mettet resterende Voet-volck ende Ruyterye / die den tocht besloot / t'samen ghereeckent sterck vijfthien duysendt Voet-volcks / ende drie duysent Peerden: ende toghen veel-tijdts over beyde zyden / met waghenen besloten / nemende den wegh alsoo deur 't Duysburgher Woldt/ over Dorsten ende Coesveldt / ende is alsoo inde Twente ingedrongen/ daer niet een stercke en lagh. Eenige Ruyteren van voor Berck sijn hem sterck naegevolght / ende hebben veel naevolgers ende Waghens betrapt/genomen ende ghevanghen: maer de Ghedeputeerde der Staten hebben niet met sulcken haeste gevolght/ als de saecke wel vereyschte: insonderheydt dewijle sy maer vijf Vendelen knechten te vooren naer Linghen hadden ghesonden/ die niet machtich en waren de plaetse te beschermen.

Spinola treckt met Heyr-kracht nae Vrieslandt.

Den Grave van Busquoy is by den Rhijn ghebleven met ettelycke duysent Man / om den pas ende Schansen te bewaren ende te stercken.

Spinola met sijnen Legher is den achtsten Augusti by Oldenzeel ghekomen/ alwaer in besettinghen laghen drie Vendelen knechten / zijnde een onstercke plaetse van gelegentheydt: ende den selven nacht heeft hy sijn approchen ofte begravinghen beginnen te maecken/ ende is daer mede ghekomen omtrent de grachte/plantende elf stucken Gheschuts/mette welcke hy den neghenden Augusti ontrent ses-en-dertich voleen schoot / daer mede hy die van binnen in vreese brochte / dat sy begosten te parlementeren / ende hem die Stadt den selfden daghe over gaven / op eerlijcke conditien.

Wint Oldenzeel den 9. Augusti.

Dit haestich ende goedt succes / verweckte hem noch dien dach 't meeste deel van sijn Legher nae Linghen te senden: inde welcke maer waren ontrent vijf hondert Mannen / waer over commanderende Capiteyn was Marten Cobben: Aelbrecht van Ittersum was aldaer Drossaert: daer waren noch binnen de Capiteynen Jan de Witte/ Jan Ruysch / Jan van Dijck / Ernst Mellinga/ Nicolaes Audart / ende den Luytenant van Willem van Intema/meest goede Capiteynen ende Officiers.

De plaetse lagh aen veel oorden noch open / de Wallen ghebroken/ ende gheen borst-weeringhen opgheset / de meulens tot de verdiepinghe der grachten noch inde selve grachten staende / daer 't oudt veranderen vande Fortificatie-wercken aldaer/groote oorsake gegeven heeft.

De Graven van Nassouwen omtrent Rhijnberck ligghende / hadden belooft de plaetse in tijdts ghenoech te versiene / 't welcke nochtans niet en gheschiede/ uyt veelderhande oorsacken werdt d'onschult voor-ghewendt/ ende insonderheydt meynden sy ghenoech ghedaen te hebben / datse onder vijf Vendelen knechten ontrent drie hondert Mannen daer in ghesonden hadden/ ende dat sy de reste uytghestelt hadden tot de komste van sijn Excellentie/die uyt Vlaenderen quam.

De gheleghentheydt vander plaetse gaf Spinola wat nae-denckens: dan vondt eyndelijck gheraden ende noodich tot behoudenisse van sijnen Legher sijn fortune te volghen / ende daeromme de plaetse inder haest aen te tasten / ende heeft den achtsten Augusti hondert vijftich Ruyters ghesonden om de Koeyen vande Stadt uyt de weyden wegh te nemen: ende des anderen daeghs den neghenden heeft hy ghesonden ontrent twee duysent Peerden om de plaetse te berennen ende te besetten: waer op Spinola des anderen daeghs/ wesende den thienden / met sijn gantsche Leger van Oldenzeel is gevolght / ende den selven avont aen vier plaetsen begonnen t'approcheren / waer teghens die van binnen met dat weynigh volck ghenoegh te doene hadden / hare wallen ende borst-weeringhen bequaem te maken om hare stucken te planten / ende oock om met Roers ende Musquetten de approchen te beletten. Oock hebben die van buyten den twaelfsten vier batteryen ghesteldt om bresse te schieten: behalven noch eenighe stucken hier en daer gheplant om de defensien te beletten / alle daghe schietende / tot datse twee Bolwercken de punten afgeschoten hebben: oock ten lesten met hare approchen soo verre komende / daer toe de ondiepte der grachten hun oock diende / dat sy op eenen morghen vroegh ontrent tusschen 2. ende 3. uren in 't afgheschoten Bolwerck doende waren.

Spinola belegert ende wint Linghen/den 19. Augusti.

Als de saecken in desen state nu stonden / is de Predicant Joannes Speinhoven met de gantsche Kercken-raedt by den Commandeur Kobben op de Wallen ghekomen / hem met schreyende ooghen biddende/ so veele onnoosel bloets te willen verschoonen: ende alsoo de Commandeur daer op ter andtwoorde gaf / dat hy gheresolveert was zijn eere te betrachten: heeft hy Speinhovius wel expresselick gheprotesteert dat alle het onnoosel bloedt / dat door sijn opiniatreren vergoten soude worden / op hem ende op sijne kinderen soude komen / ende zijn soo daer van ghetreden. In somma die van binnen aenmerckende haer kleyn ghetal van volck: de Borgherye zynde 300. wel ghewapende Mannen / waer van eenighe opentlijck den Garnisoene dreygende/ wilden sy niet accorderen/ soo wilden sy een Bolwerck innemen ende selfs accoort maecken: ende niet meer als een Constapel met eene handt hebbende: ende oock gheen groote menichte van loot / alsoo dat sy Tennen koghels moesten laten gieten / ende gheen ontset vernemende: oock niet wetende of zijne Excell. uyt Vlaenderen ghekomen was of niet / hebben haer begheven tot eene resolutie met Spinola den 18. Augusti t'accorderen/ doende Trommel slaen / ende hebben haer alsoo op die conditien als Oldezeel overgheghеven/ d'welck alles by Spinola seer verhaest werde / eer die van binnen eenighe kennisse mochten krijghen dat haer ontset voor handen was.

Den Oversten Spinola is met dese onverwachte haestighe victorie als droncken ghewórden / soo dat hy selve niet wiste hoe hem te draghen/ ende bleef daer over seer slechtelick voor eenighe dagen stille ligghen. Hier-en-tusschen hadde den Pr. Mauritz sijn plaetsen in Vlaenderen wel ghesterckt / ende gemaeckt twee reale Forten / d'een een halve ure gaens van Ysendijck / d'ander teghen over / den roden hoeck ghenaemt / ende werden wel versien / ende heeft het Zeewater rondt-omme dese beschansinghen ghebrocht: want Spinola noch veel volcks in Vlaenderen gelaten hadde: ende hoorende dat Spinola sterck nae den Rhijn was treckende / is mede den vierden Augusti uyt Vlaenderen ghetrocken / aldaer latende vijftich Vendelen knechten/ onder het gouvernement vanden Heere vander Noot: ende is over Dordrecht op Deventer metten Marck-grave van Brandenborgh wel aengekomen.

Spinola versuymt zijn victorie te vervolgen.

Pr. Mauritz treckt uyt Vlaenderen om Spinola te volgen.

Der Vereenighde Landen Staten hebben alle Licenten van goederen den Rhijn op te voeren verboden/ende voorts goede ordere gestelt / dat geen victalie hare vyande toegevoert soude worden / met bevel den vyandt de selvighe alles af te snijden/om dat Spinola alle sijn nootdruft meest van Ceulen hadde / de Stadt selve het geleyde gevende.

Ceulsche hulpe aen Spinola.

Prince Mauritz heeft tot Deventer terstondt by hem ontboden Graef Hendrick zijnen Broeder / mettet meestendeel des Krijghs-volcks dat op den Rhijn lagh/ alleenlijck daer latende 28. Vendelen knechten: daer quamen by hem acht Vendelen nieuwe Enghelschen / ende thien Vendelen uyt de garnisoenen: meer 25. Vendelen met hem uyt Vlaenderen: met noch thien Vendelen vanden Rhijn/meynende in aller haest Lingen te gaen ontsetten: Maer eer dit volck konde

by

1605. by een komen / ende by hem konde krijghen den tram ende toebehooren van 't Gheschut, daer van de Generalen mede het beste devoir niet en deden liep vast veel tydts aen: den Windt mede (om ghereetschappe op te voeren) contrarie zijnde, verachterde vele. Ten lesten soo hy meynde den 20. Augusti 's morgens te vertrecken tot het selfde ontset: dat welcke / om het laden vande ammunitie op Waghens / eyndlijck upt-ghestelt werdt tot den 21. Augusti, soo kreegh hy 's nachts tydinge van 't verlies van Lingen met groot verwonderen ende verslagentheyt.

Om dit ontset tijdlijck te doene / hadde Pr: Mauritz alle sijn Krijghs-volck by een gehouden / en gheen plaetsen noch van extraordinaris garnisoen versien / te kleynen opinie van synen vyandt hebbende: waer door Coeverden / de Bourtange / Bellingherwolde / ende andere nootelijcke passagien / om in Vrieslandt ende Groeninghlandt te komen / niet anders dan met haer ordinaris Garnisoen beset waren: waer onder by het overgaen van Linghen sulcken schrick quam / dat drie eenige ofte meer sonder groot teghenweer lichtelijcken souden mogen ghevallen hebben in handen van Spinola / indien hy terstont voorts ghetogen hadde.

Spinola verliumt veel Victorien.

Van ghelijcken stonden de saken binnen Embden soo verwerret, dat soo hy Spinola daer terstont voorgekomen hadde / de stadt hem niet soude ghemist hebben: Maer als wy vooren gesept hebben / soo is hy soo dronken ende verblydt in syn Victorie gheweest met Lingen, dat hy syn gheluck versien heeft / ende op het vervolghen luttel ghedacht / latende in Vlaenderen Graef Frederick vanden Berghe / die hem in Vrieslandt noodtsakelijcker was / mistrouwende de Inlandische Capiteynen / ende sijn eyghen vreemde te veel toe-schrijvende.

Pr. Mauritz verslumt Linghen t'ontsetten / versterckt sijn garnisoenen.

Ghelijcke ofte meerder onversicht hadde hy te vooren bestaen / naer het overgaen van Oldenzeel / want soo hy doen hadde inghetrocken op Coeverden / van daer passagie hebbende op Groeninghen ofte Vrieslandt / hy en soude nerghens gheen groote resistentie ghevonden hebben / alsoo de ghemeyne opinie der verstandighe was: om dat Prince Mauritz alsdoen / noch in ses daghen daer nae / gheenen merckelijcken hoop van Krijghs-volck by hem en hadde: dies Prince Mauritz God de eere toe-schreef / dat hy Spinola verblindt eenen anderen wegh dede nemen. Daer-omme soo haest hy verstaen hadde het verlies van Linghen / heeft terstondt meer volcks ghesonden naer Coeverden ende de Bourtange / passagien van importantien: Ende naer Groeningen Graef Willem / met noch achtien Vendelen knechten / ende ses vanen Rupteren / om op de behoudenissen van die plaetsen te letten: daer mede hy den drie-en-twintichsten Augusti binnen Groeninghen quam / ende alles daer verseeckerde / die door sijn komste seer desolaet ghestaen hadden. Prince Mauritz is selve met 't principael Legher op de Ysala blijven legghen / om 't Landt aldaer te bedecken / alle plaetsen versorghende / sendende twaelf vendelen knechten binnen Grol / by de sesse die daer te vooren binnen waren: binnen Breefoort ordonneerde hy vijf vendelen: ende een Regiment knechten naer Duysborgh / om den Weert aldaer te beschanssen: ende is eyndelijck op 't heftich aenhouden van die van Vrieslandt ende Groeninghen op-ghetoghen nae Coeverden / ende daer aenghekomen den lesten Augusti: alwaer 's ander-daeghs by hem ghekomen is Graef Willem van Nassouw met sijn volck / soo dat sy t'samen haer sterck vonden neghen duysent man te voete / ende drie duysent Peerden / om alle vorder invasie aldaer te beletten / ende Spinola allen afbreuck te doene: daer dat onlanghs tusschen het loopende Krijghs-volck schermutsels ende avontuerlijcke acten ghebeurden: onder andere alsoo Spinola eenighe troupen ghesonden hadde nae de passagie de Bourtange / om dat te versoecken: die hebben ontmoet den Ritmeester Thomas Filler / die een Overste onder de Ghemuytineerde was gheweest / die / nae dat hy een hoop gheldts ontfanghen hadde aen Prince Mauritz zijde / ware over ghevallen met eenen goeden hoop vande sijne / hun inden dienst van

Den Ritmeester Thomas Filler doet exploiten.

de Ertz-hertoghen niet langher betrouwende / zijnde een ervaren kloeck Rupterman: Dese heeft Spinolas volck dapper gheslagen / ende hun meermael goede buyten ghenomen ende afgejaeght. Onder andere heeft hy den Grave van Solre / ende den Baron de la Chau / vanden gheslachte Gruythuysen / den Heer President Richardots dochters man / met een Convoy nae het Legher gaende / geslagen, daer de la Chau doodt bleef. 1605.

Den Commandeur van Linghen Marten Cobbe / metten Drost Albert van Yttersom / ende de andere Capiteynen upt Linghen ghekomen zijnde / werden alle ghelijck gevangen gestelt om te verantwoorden het overgeven van Lingen.

Middeler-tydt is Spinola stille gheleghen voor Linghen / op-maeckende de Contreschaerpen ende eenighe halve Manen / om daer te moghen laten twee ofte drie duysent Mannen in Garnisoene. Voorts heeft hy de Kercken gherepareert / ende alles weder ghebrocht op den voet vande Roomsche Catholijcksche Religie: in bedencken hebbende, of Prince Mauritz van voor Deventer hem soude willen komen besoecken / daer toe midts de verstropinghe van syn volck deur de Garnisoenen / gheen apparentie nochtans en was. Spinola sterct Lingē.

Terwijlen dese Leghers in Vrieslandt waren / de Ertz-hertoghen hun sterck van Krijghs-volck bevindende / hebben eenen aenslagh voorghenomen om de Stadt Berghen op Zoom te beklimmen / in Brabandt ghelegen / onder 't beleydt vanden Heer van Hericourt / de la Biche / Gouverneur van Hulst / met eenen Du Terrail / een Fransoys / hier Balling / die hem beroemde voor een Meester / van Steden in Nederlandt met Petars te willen nemen. Dese tot dien eynde vergaderden ontrent vier duysent Mannen / ende drie Vanen Rupteren tot Beveren in 't Landt van Waes / op Blockers dijck / upt-ghevende datse een aenslagh op 't Landt van Cadsant hadden / daer toe gereetschappe voor handen hebbende. Maer den een-en-twintichsten Augusti / zynde t'Antwerpen Omme-gangh ofte Kermisse-dagh / hebben sy de Poorten toe-ghehouden / ende zijn teghen avondt mette Peerden upt-gereden / ende voorts van Vlaenderen 't volck van Callo doen oversetten / ende zijn 's morghens voor den daghe voor Bergen op Zoom gheweest / ende zijn langhs het verdroncken Landt / ghenoemt het Noordt-landt / door de Stadts-haven (alsoo het doen leech Water was) gemarcheert / ende hebben stracx het buyten-werck / ghenoemt Beck-af / met ontrent duysent mannen beklommen: de Schiltwachte op 't buyten-werck heeft alarm gegeven ende twee-mael op den Vyandt gheschoten / maer alsoo de Wachte aldaer ter plaetsen / niet machtich was alsulcken menichte te wederstaen / hebben 't selve buyten-werck verlaten / haer vertreckende achter over den Houwers-dijck onder de Palissaden vande Water-meulen / schuylende onder de vleughelen vander Stadt. Berghen op Zoom besprongen by de Heer van Hericourt ende Terraillies 21. Aug.

De Bespringhers dit buyten-werck verovert hebbende / hebben hun in twee hoopen verdeylt: den eenen hoop af-breeckende de Palissaden voor de Redoute / die tot bescherminge van Sint Jacobs Poorte leydt / namen die Redoute die voor de Poorte lagh inne / ende meynende dat sy nu inde Stadt waren / riepen Ville gaigné, couragie, vive la Messe, ende dierghelijcke: maer de Borgherije der Stadt mette Soldaten vanden Garnisoene / hebben hun dapperlick ghewеert met schieten, steken ende slaen: ende nae dat hun Buscrupt ende Loot failgeerde / hebben die met steenen wederstaen / soo dat sy moesten afwijcken ende de vlucht nemen / eer het Water wiesche / ende vele bleven in 't slijck steecken.

Den anderen Spaenschen hoop is langhs den haven-dijck onder aenden voet van het voorsz buyten-werck nae de Stadt ghenadert / ende hebben op eenen korten stondt twee stercke Staketsels-Poorten / die buyten de Water-poorte stonden / met Petars open doen springhen / daer sy hun met gheheele troupen stracx deur begheven hebben nae de voorsz Water-poorte / alwaer sy / naer dat sy een hecken-werck ter neder ghedronghen hadden / mede een Petart oft

1605. springer voor hinghen / maer den selven sprongh niet: oock soo werdt den selven Meester die dat werck aenstack / met noch meer andere / met steenen doodtghewoorpen. Boven welcke Poorte werdt een vroom Lieutenant / vande Compagnie van Capiteyn Bernart Pluchart / doodt gheschoten / ende noch etlijcke werden ghequetst / maer gheen meer en bleevender doodt: ende naer dat 't selve gefaelgeert ende sy langh te vergheefs ghevochten hadden / ende versuymt ende ghefaelgeert metten leeghen Water veur de Haven in te breken/ dat doen doenlijck was/ ende 't Water nu weder bestont te wassen / moesten de Bespringers afwijcken.

Vromicheyt van Paulus Bacx.

Den Ridder Gouverneur Paulus Bacx presenteerde hem alomme daer den meesten noodt was / gevende ordonnantie/ couragie ende moet aende Borghers ende Soldaten. Nochtans nae de apparentie/ sonder de voorsichticheydt Godts / was die Stadt in groot perijckel / want de helft vanden Garnisoene maer op de Wacht was / sonder achterdencken van sulcken aenslagh : haren vyandt aenkomende met Petars ende vreemde Krijghsche instrumenten / daer sy in korter stondt Palissaden ende Poorten mede in stucken braecken / daer sy stracx konden door loopen ende marcheren in ghelederen / ende hadden by-naest haer stuck volbrocht/ eer de Soldaten ende Borghers konden byde Poorten komē/ door de groote der stadt/ ende dat elck in ruste was.

De meyninghe vande Spaensche was / naedemaele sy verseeckert waeren/ dat de Voor-stadt swack van Garnisoen was / die Water-poorte gheopent zijnde / stracx de voorsz duysent Mannen in twee hoopen te laten marcheren langhs de Veste vande Steenberghsche Poorte / ende den anderen hoop by Zuyden nae de Bosch-poorte toe / om die Poorte te openen ende hun volck in te doen komen / daer hun het Peerden-volck ende ander Voet-volck vertoonden ende alarm maeckten / soo dat de Inwoonders Godt danckten van 't Manlijck herte ende moet inden wederstandt vertoont. Den Vyandt committeerde naer veeler oordeel een groote faute / dat hy 't Buyten-werck soo slechtelijck inghenomen / met meerder slechticheydt verliet / ende niet in en hieldt om sijn fortuyne te pousseren/ ende met toe-sackinghe van meerder hulp / voorts de plaetse met gheweldt aen te tasten.

Daer bleven vande Bespringhers ontrent 30. dooden/waer onder een Capiteyn was/ sy kregen ontrent 20. gevangenen binnen : sy verstondē wel van ontrent 200. gequetsten : vluchtende lietense liggen alle medegebrochte amunitie van Oorloge/met seer veel afgheworpen wapenen/ wel om 400. man te wapenen : van die vander Stadt was maer een man doodt ghevonden/ende eenige gequetste.

Aenslagh op de Stadt Grave voorgenomen by Grobbendonc te vergheefs den 21. Augusti.

Ten selven daghe hadde den Heere van Grobbendonck/Gouverneur van 's Hertoghenbosch/ dierghelijcken aenslagh op de Stadt Grave met 1600. mannen/ veel Waghenen ende Schuyten / meynende 200. mannen met Schuyten op een Bolwerck te brengen/ ende met een brugghe van vaten mede aende wallen te komen : maer ontrent de Stadt komende werdt sijnen aenslagh ontdect / ende keerden sonder versoeck te doen. Diergelijcke aenslagen waren op Thiel ende andere plaetsen gepractiseert.

Berghen op Zoom anderwerf besprongē/den 20. Sept.

Niet teghenstaende den voorighen aenslagh ongheluckelijck op Bergen was ghemist / soo hebben de selvighe aenvanghers / te weten Monsieur la Biche/ Du Tarail/ ende d'Ette/ die haren laetsten Gouverneur binnen Woude geweest was / wederomme haer gheluck anderwerf willen versoecken/ meynende haer fauten / met schaden gheleert / te verbeteren / nu een Maendt sints den lesten aenslagh/zijnde den 19. Septembris : sy waren nu sterck 5000. te Voete/ ende vijf Compagnien Peerden.

Den Ridder Gouverneur Bacx vernomen hebbende datter omtrent Antwerpen ende Bruysel groote toerustinghe was / sondt daghelijcks eenighe Ruyters uyt / om te vernemen de vergaderinghe vanden Volcke : eenighe dese Ruyteren kreghen den selven daghe/ den 19. Septembris 's Maendaeghs/ ontrent de Noene / by Stabroeck wederstant van Spaensche Peerden/ soo dat haerder eenighe ghevangen werden/ andere afgheworpen ontliepen 't / ende brochten daer van de tijdinghe ontrent de Noene: daer werdt tegen den avont met Poort-sluyten andermael uytghesonden / die 's nachts ontrent ten thien uren wederomme voor de Stadt gekomen zijn/ roepende aende Schiltwacht/ dat haren Vyandt met syn gheheele macht by den Kaesberch was / met Schuyten/ Brugghen ende Amunitie / ende na hun duncken waren sy eenen gheweldigen hoop/ende een volkomen Leger. 1605.

Hier over dede den Gouverneur ontrent ten elf uren twee stucken grof Gheschuts inder nacht afschieten / ende een vuyr-baecken aensteecken / op dat de Schansen / t'eynde vande Havene vander Stadt/ ende de Stadt / ende die vanden Lande Ter Tolen: mitsgaders die van Woude ende Steenbergen / oock mede mochten op haer hoede wesen. Door dit schieten de Spaenschen nu inden voor-nacht zijnde aenghekomen/hebben den aenval gheschorst tot den twee uren inden morgen-stont den twintichsten Septembris. Terwijlen hebben beyde zijden hun seer stil ghehouden / die vander Stadt hebben 't rondt-omme haer Wallen met Burgers ende Soldaten beset/ ende noch op de Marct twee Vendelen/reede om te trecken daer 't noodt wesen soude.

Bergen aen vijf zijden bestormt.

Alst nu twee uren nae middernacht was / ende dat nu de Bespringhers/ die in 't Noorden vander Stadt bescheyden waeren aen te vallen / daer ghekomen waren/ den wegh langh zijnde/ soo hebbense malkanderen by twee vuyr-pijlen ofte fuseen inde locht over de Stadt schietende/ teecken ghedaen/ om ghesaemtlijcken den aenval te beginnen : op 't welcke sy de Stadt op vijf zijden hebben besprongen / te weten/ eerst aen 't Bagijne Bolwerck/ de Steenberghsche Poorte/het Ravelijn Orangie/ende met een Brugghe over de nieuwe Haven / ende den Polder / ghenoemt Sint Jacobs Polder / al met seer grooten ernst ende moet / niet ontsiende 't schieten van alderhande grof Gheschut/ Musketten ende Roeren/ aenkomende als eenen ijseren Bergh/selve niet veel schietende: sy deden groot ghewelt/ insonderheydt aende Steenberghsche Poorte / alwaer sy meynden haer Peerde-volck in te brenghen / daer sy in min dan een half ure tijdts drie Poorten hadden doen op-springhen / mede de optreckende val-brugghe neder-ghevelt/ende in stucken met alle de sloten / grendelen ende ijsere boomen ghebroken / soo datter niet en resteerde dan de binnenste Poorte te vellen ofte op te breken / die de Borgherije mette Soldaten toegroeven / Wagens ende Boomen daer in ende teghen voerende / ende alsoo verhinderden het inkomen / mede van boven met steenen worpende. De Spaensche Trommels sloeghen alarm voor dese binnenste Poorte / binnen de Wallen vander Stadt / al ofte sy binnen gheweest hadden : dies haer Cavallerije nae de Poorten aenquamen / blasende de Trompetten / als ofte de Poorten open gheweest waren. De Burgherije stonden op de Wallen met haer Vendels/ malkanderen moet gevende/ haer vyanden alle spijtighe woorden toe-roepende / op 't teghen-roepen van die van buyten / sa/ sa / sa / marche avant, courage, &c. andere vuyle woordē riepen sy'er teghen / komt aen ghy Schelmen / wy hebben voor u gekoockt/ haes op Papou/ Papen knechten/ schelmen ende moordenaers / u Over-hoofden brenghen u op een vleyschbanck / loopt nae den Scherpen-heuvels Lieve Vrouwe ende nae die van Halle haer mirakelen besoecken / op dat sy u komen helpen Berghen winnen/ende dierghelijcke meer.

Kloeckheyt der Borgherije binnen Bergen.

Eenen Claes Luytsz Capiteyn over 't Vendel van Amsterdam / die de wachte hadde op 't Fort Beckaf/ byden Polder/ heeft hem seer vromelijck ghedraghen : sijn vyanden / alsoo sy quamen ordelijck marcheren / heeft hyse met sijn Musketten gheschut ofte ghestuttet / soo dat sy daer veel dooden hadden / die sy op de Waghenen wegh voerden / daer sy hun ghereetschappe mede ghebrocht hadden / als de Brugghe ende veel horden / die sy achter laten moesten.

Desghelijcx gheschiede aen 't Ravelijn daer sy 22. dooden lieten ligghen. Aende Bosch-poorte en ginghen haer Petars niet aen / maer wel saghen de

bruggen

1605.

brugghen reede/ ende waren al over de Palissaden der vesten / ende int opklimmen der Wallen met honderden gekomen / al eer die van binnen hun konden ghewaer worden/ midts de groote duysterheyt/ mede een weynigh regens vallende : dies de Borgherije ghestadelijck stroo brandende ende ghepeckte brandt-reepen over de borstweeringe wierpen/ dat hare vyandt meest ontdeckte daer op sy dan haer gheschut schoten / alsoo dat sy ten lesten alomme weken.

Cloeckheyt der vrouwen binnen Berghen.

Het was wonder te sien dat Vrouwen ende Kinderen de mannen ende vechters soo behulpich waren/ selve op de Wallen klimmende/ aenbrengende Cruyt/ Loot/ Peckreepen/ Minck-ysers/ steenen/ ẽ het stroo van onder haer bedden : jae hebben haer kinderen uyt der Wiegen ghelept / ende daer mede de steenen op de Wallen gedragen. Dit deden de kloeckhertige vrouwen : de andere kleynhertighe ende weecke laghen op de straten ende voor haer deuren op haer knien / heffende haer herten / ooghen ende handen ten Hemel/ vechtende alsoo met bidden ende smeecken tot Godewaert / dat welcke het Kryghs-volck tot meerder kloeckmoedicheyt beweechde.

De Burghers ende Inwoonders sonder aensien van wat Religie sy waren/ ende vele die bekent waren Roomsch Catholyck te wesen / hebben hun niet min d'een als d'ander gequeten op de Wallen ende elders: jae strenger roepende om haer vyants ondergangh.

Den Ridder Gouverneur Bax heeft hem alomme te peerde ghepresenteert / den toom ende kortelas inde slinckerhant / ende een Pistool-roer inde rechte / met zijn Garde omtrent hem / gebiedende wat noodtlijck gedaen ware.

Den Eersamen Magistraet volghende hare ampt ende last / deden mede dat haer toestont : desghelijcken der Ghereformeerde Kerckendienaers vander stadt vertoonden haer mede de laetste niet/ maer lieten hun mede ghebruycken met hun gheweert ende vermaninghen.

Als aldus de Spaensche bespringers aen alle kanten rondtomme versoeck ghedaen hadden / ende te grooten wederstant vonden / tot dat het nu dach ghewoorden was / zijn sy met schade afgheweecken naer Antwerpen toe / latende achter ontrent hondert dooden / die in drie putten begraven werden. Men seyde dat daer doodt bleef den Baroen van Armestheyn/ geboren uyt Styria/ met noch neghen Capiteynen. De Burgers buyten de Poorten komende/ smeten wreedelijck veel ghequetsten doodt / met die haer hier ende daer versteecken hadden : noch vonnmen op den wech nae Antwerpen veel dooden vande quetsuren ghestorven.

Men bevont noch dat sy de Waghens/ daer sy haer Bruggen/ Petarts/ Rolwagens/ Leeren/ Horden ende ander amunitie mede ghebracht hadden ende achter lieten / al met dooden ende ghequetsten hadden geladen / tot het ghetal van 36. ofte 38. Waghens toe/ daer mede sy de Gasthuysen alomme vulden.

Die vander stadt misten maer eenen Soldaet/ ende ses gequetste / maer vele verbrant / versuymende haer eygen Buyscruyt wel te wachten : daer blevẽ maer 2. borgers van quetsuren/ ende aldus danckten sy Gode van haer bescherminghe. De Vereenichde Landen souden dat verlies groot geacht hebben / daeromme sy groote sorchvuldicheyt aenwenden die stadt beter te versorgen. Want alsoo na desen aenslach de Spaensche een gheruchte deden loopen van eenen derden aenslagh op Berghen, ofte een ghewheldigh belegh/ soo deden de Staten Generael acht vendelen knechten uyt Vlaenderen daer binnen trecken : dan overmidts Prins Mauritz seven vendelen uyt zijnen Leger derwaerts ghesonden hadde / werden daer maer vijf in Bergen ghesonden ende twee inde Clundert ende binnen Thil / daeromme de acht vendelen weder keerden na Vlaenderen.

Donglas een valsch Ambassadeur van Enghelant werdt ghestraft.

In desen tijdt isser gheweest een Schots Edelman / vanden gheslachte Donglas / die hem selven Herry Gray noemde / ende door Nederlandt naer Duytslandt reysde / tot Ceulen gaf hy hem uyt voor een Ghesante ofte Ambassadeur van den Koningh van Engelandt / diemen begoste te noemen Koningh van groot Brittannien / ghesonden aende Vorsten van Duytslant/ ẽ om zijn armoede te bedecken/ ende gheholpen te wesen / seyde hy dat hy van 't reysende Kryghs-volck/ berooft ende afgeset ware gheweest/ ẽ sijn dienaers verloopen / &c. dies hy te Ceulen vereert ende beschoncken werdt / ende van daer heerlijck beleyt naer Ments / alwaer hy veel seyde van zijn s'Koninghs goede gheneghentheyt / totte Roomsche Catholycke Religie / thoonende ghecontrefeyte Coninex brieven / waer door hy aldaer hooghelijck vereert ende beschoncken werdt / ende reysde ten lesten naer Heydelbergh / eerlijck ghetracteert : maer soo sulex daer-en-tusschen in Engelant ruchtbaer werde/ wetende van gheenen sulcken Ghesanten uytghesonden / is hy naegheschreven ende ontdeckt / ende werdt by den Cheur-vorst ghevangen / die hem op zijns Koninghs versoeck ghebonden in Enghelandt ghesonden heeft / alwaer in Augusto hem zijn Proces ghemaeckt werdt / ende wert als een valsch verrader ende bedriegher ghehangen/ ende gequartiert/ andere ten exempel.

Coeverden neffens het Casteel wordt bewalt.

Wy hebben vooren ghesevdt hoe dat Prince Mauritz met zijnen Legher by Koeverden lach / al-waer hy begoste ende ordere gaf van te volbrenghen de beschansinghen der Vlecke van Koeverden / ende die plaetse te legghen in ses Bolwercken / waer van het Kasteel met sijn Wallen ende Bolwercken/ maer voor een Bolwerck verstrecken soude / om aldaer t'allen tyden Ruyteren ende meer volcks te mogen logeren/ ende 't Landt in den Winter (als het daer ghevrosen is) beter te beschermen.

Spinola treet op van Linghen na den Rijn.

Ende alsoo hy verstont dat Spinola den 14. September van Linghen optrock nae den Rhijn/ ontrent 2500. mannen/ ende vijf vanen Ruyteren / onder eenen Gouverneur Philips de Tores tot Linghen ende Oldenzeel latende : soo sondt Prince Mauritz ten selven daghe Grave Johan Ernst met twaelf vendelen knechten / ende ses vanen Ruyteren/ naer Deventer ende Zutphen / om d'ander plaetsen daer omtrent te bedecken / ende soo voorts den Spinola te costoyeren/ ofte by te blijven totten Rhijn toe. Dies den 15. September hy hem vondt voor Deventer / den 16. was hy tusschen Locchem ende Grolle : den 17. quam hy aenden Rhijn / tusschen Rees ende Emmerick / daer hy den Rhijn passeerde / ende trock nae Rhijn-berck.

Pr. Mauritz treckt Spinola na by.

Prince Mauritz brack mede met de reste van sijnen Leger op van voor Koeverdẽ den 16. Septembris: ẽ was den 18. voor Deventer/ ẽ alsoo na Zutphen: ende quam den 19. by Deutechum : den 20. tot Nederelten aenden Rijn : den 21. was eenen generalen Biddagh ende Vastdagh in sijn Leger / ende van daer trock hy vorder naer den Hetter ende Rees.

Terwijle was Spinola met sijnen Leger gesackt/ oft gekomen beneden Wesel aenden Rhijn, ende beyde de Legers hadden den 22. eenige schermutselen metten anderen : doch vertrock den Spinola den 23. nae de Roere / om by Roeroort een Schanse op den Rijn te slaen.

Daer over Prince Mauritz den 24. gingh legeren recht onder Wesel op den Rhijn/ ende sondt volck nae Meurs ende Cracou/ om die plaetse beter te bewaren dan Lingen ware gheweest.

Tocht van Pr. Mauritz om een Convoy te slaen.

Daer nae vernam Prince Mauritz datter eenighe versche Regimenten uyt Brabandt den Spinola toe-komende waren / van Enghelsche/ Yrissche ende Schotten : die den Koningh uyt kracht des lesten tractaet van Payse / de Eertz-hertoghen in sijn Rijcken op te lichten niet konde weygheren : als dese de Mase ghepasseert waren / ende na den Rijn toe-quamen / is Prince Mauritz met 26. vanen Ruyteren/ ende drie duysent te voete op Waghens ghesett / inder haest over Rhijn ghetrocken den 28. Septembris / meynende die selvighe te onderscheppen ende te slaen: maer dat volck daer van eenighe wetenschap ghehoort/ ofte achterdencken hebbende / zijn nae eenighe Steden ghetrocken / ende soo die avontuere ontkomen : waeromme Prince Mauritz den neghen-entwintichsten / sonder yet uyt te rechten weder-keerde ende sints soo laghen beyde de Leghers een wijle gantsch stille.

Hier nae vernam Prince Mauritz / dat Spinola

hadde doen legheren 14. Vanen Rupteren / ende acht vendelen voet-knechten / in een Dorp Mulhem op de Roere / by het Huys te Broecke / onder den Grave Theodore Tribultio / Generael van de Peerden: dies hy voornam den selven op te slaen / ende toogh op den achtsten Octobris savonts uyt zijnen Legher/ met alle de Cavallerije / ende ontrent 24. hondert te voete van verscheyden Natien / die hy dede op Waghenen voeren: ordonneerde om de voortocht te doen zijnen Broeder Graef Hendrick / ende Mercelis Bacx/elcx met acht Compagnien peerdé. Pr. Mauritz hem volghende mette reste / ende drie Velt-stucken: hun order was / dat Bacx met acht Vanen soude door de Roer rijden / ende van achter het Dorp omme / het Spaensch quartier Rupteren den pas sluyten: Graef Hendrick met de andere acht vanen ende 't voet-volck/souden voorts na het Dorp rijden: dese soo doende / vonden den slachboom open / waeromme sy wat stille hielden / om het voet-volck te verwachten: Daer-en-tusschen kreghen de Spaensche den allarme / ende verlieten het Dorp / ende weecken op het Huys te Broecke / dat sy met behendicheyt in kreghen: maer hadden sy ten eersten in ghereden/ souden ontwijffelijcken haren vyandt over-vallen hebben / onverwacht: want Graef Hendrick door het Dorp rijdende / vont die aende Roere besigh/ om die te passeren: maer door dat stilstaen ghekreghen sy moet / ende chargeerden selve Graef Hendricks Rupteren / ende brochtense ten deele op de vlucht: dan midts Prince Mauritz was volghende met de reste van de Peerden ende 't Voet-volck / werdt de vlucht ghestopt/ende de Spaensche by die occassie passeerden de Roere / die Prince Mauritz belaste te volghen/ soo verde dat niet alleene de Rupteren meest / maer mede eenen hoop Enghelsche / onder Horatio Vere / daer over quamen.

Pr. Maurits optocht om Tribultium te slaen tot Mulhem.

T'succes van Graef Hendrick.

Hier-en-tusschen over d'ander zijde was Marcelis Bacx met zijn peerden de Roere ghepasseert / om de passagie te sluyten: dan aldaer komende / vonden de Spaensche Rupterije te peerde / om op de wachte/ oft om conboy te rijden / met een goeden hoop Voetvolck. Dese Rupteren sloegh hy op de vlucht/ die welcke van hun voet-volck bygestaen zijnde / wederomme het hooft boden (de wegen door het voet-volc vorderlijck zijnde) mede gheassisteert van die van Mulhem / dan werden meermaels weder ghedwonghen te wijcken,/ soo dat Bacx ten lesten hem besprongen vondt wel van duysent peerden / mette welcke hy wel anderhalve ure alleene met 400. peerden besich / was chargerende ende rechargerende malkanderen soo kloeckelijck / dat Bacx syn plaetse behielt/ verwonderende dat hem niemandt tot hulpe byquam/ bygekomen door het eerste stilstaen: ten lesten quam Graef Hendrick / die Bacx aenseyde / met hun compagnien te willen de Spaense chargeren die aende Roere stonden / dies hy hem van syn quartier soude bystaen / alsose beyde met goede resolutie deden: dan alsoo Don Lois de Velasco tusschen dien tijdt een anderen hoop op de beene gebrocht hadde / zijn ten lesten Graef Hendricx Rupteren anderwerf seer leelijcken op de vlucht ghedreven / abandonerende haren Heere / die hun soo resoluyt aenvoerde / ende souden den gheheelen Legher in confusie ghebrocht hebben / indien de couragie vanden Ridder Horatio Vere / met vier goede Vendelen Enghelschen / ende een Schots / des Heeren van Backlough / niet soo groot en ware gheweest / dat sy bleven staen ende hunnen vyant op de spiessen verwachtende ende afkeerden/ sonder ghebroken te worden / wat ghewelt den vyant daer op dede: een troupe Fransoysen / onder den Heere van Dommervile / quam d'Enghelschen ontsetten / daer hy doodt gheschoten werdt: een Heere seer beklaecht.

T'succes van Bacx.

Dommervile doodt geschoten.

Terwijlen Graef Hendrick vande zijne verlaten was / liep hy met weynich Peerden naer Bacxens hoop / daer doen den gheheelen Spaenschen hoop op vielen / dat sy qualijck wisten hoe hun te berghen/ dan ginghen meermaels resolut op hunnen vyandt aen: den Grave tot zijnen grooten lof / trefte eenen Capiteyn alsoo aen / dat hy hem syn roer sette inde zijde / dat welcke hy hem van ghelijcke dede / maer beyde hun roers faelgeerden: dies meynde den Capiteyn den Grave met syn escherpe / sluyer ofte veltteecken te houden ofte af te trecken / dat by Bacx gemerckt zijnde / sette hem syn roer op den kop / meynende hem in 't aensichte door te schieten / maer schoot door de haestigheydt wat te leghe in 't harnasch. Daer saten sy beyde vast genoech beset onder hunnen vyandt / ende werden sober by ghestaen / door de confusie ende schrick / die des Gravens rupterije onder de reste ghebracht hadden: daer kreghen sy beyde Pistolen ende Archibusaden om haer ooren van alle kanten: Ende was de Grave in groot perijckel van doodt te blijven / soo syn Stal-meester Hodenpijl dat niet voorkomen en hadde / den Neve van Bacx quam haer wat ontsetten / soo dat sy weder wat by een versamelt waren / weder dorsten chargeren het hooft van een troupe / maer werden weder op 't lijf ghedronghen: Aldus duerde hun menigherley ghevecht wel byde seven uren langh.

T'succes beyde van den Grave Hendrick/ eñ den Ritmeester Bacx.

Hier-en-tusschen was Pr. Mauritz aengekomen met 3. velt-stucken/ eñ met eenige hoopen voet-volcx/ die daer meer noodich waeren dan de peerden: dese aengevoert by Grave Ernest ende Marguette / schoten dapper onder de Spaenschen / waer onder bleef gheschooten den Grave Theodoro de Tribultio/ Overste van dat Legherken/ een kloeck man van ouden huyse ende vermaert. Ende alsoo weder eenige Rupters by Graef Hendrick aenghesét chargeerden/ quamen de Spaensche weder op de vlucht ende werden ghejaecht boven over eenen bergh / andere liepen het Bosch inne / veel salveerden hun op 't huys vanden Broecke / dat sy in 't eerst behendelijck in kreghen / ende werdt haer weder afghenomen / maer by ghebreck van goede ordre / kreghen sy dat weder inne / ende diende haer door vertreck: veel werden in die vlucht ghevanghen ende doodt ghesmeten / ende veel peerden afghenomen: maer de ghevluchte in 't Bosch vernemende Spinolas aenkomste van Roeroort metten gheheelen Legher / bergaderden sy hun wederomme.

Doot van den Grave Theodore Tribultio.

Nae dit langhe ghevecht / hoorende vande aenkompste van Spinola / heeft Pr. Maurits belast af te trecken / belaste Bacx daer te blijven / om de retraite te vorderen / alsoo hy dede / maer was qualijck vande andere Rupterije ghesecondeert. De Spaensche nu versche hulpe verkreghen hebbende / zijn op haer gevallen / de Rupterije geraeckte over de Roere/ ende soo vielen de Spaensche op de Enghelschen te voete/ die hun wel defendeerden met steecken eñ schieten soo langhe als sy krupt hadden: maer de Grave van Chastillion met twee troupen staende over de Roere/omtrent een Hage/ schooten soo dapper/ dat de Spaense Rupterije hun moeste vertrecken / ende doen gheschiede de retraite ordelijck / daer de Spaensche wel wat op vervolchden met schieten / maer aen een heyde komende / scheyden van den anderen: Daer Prince Mauritz syn verloopen Rupterije versamelde / die hy met seer spijtighe woorden hier ende daer aensprack / hun verwijtende de leelijcke confusie / daer hy nochtans syn meeste hope op gestelt hadde/hebbende ghemist so schoonen occasie van sijnen vyandt gheheel te slaen.

Pr. Maurits retireert.

Daer wert gheacht datter wel 500. van Spinolas volck doodt bleven / daer onder den Grave Tribultius was / die den naesten Jare naer Milanen ghebalsemt ghevoert wert / van waer hy gheboren was: noch Gambalotta ende andere van namen bleven der doodt: onder de ghevanghenen was eenen Neve van Spinola / Nicolaes Doria ende andere: haer werden afghenomen twee Rupters vanen: daer teghen verloren sy aen Mauritz zijde twee vendelen/ ende werde gheschat 200. mannen verloren te hebben: waer onder den Heer van Dommervile ende eenighe Capiteynen waren gevangen ende den Heere van Bethune / die terstont verwisselt werdt door Nicolaes Doria: insghelijcx den Ritmeester la Sale/ Capiteyn Pigot ende Ratleyf: dan den Ridder Sire Henri Carpe / een aventurier ende Camerlingh vanden Koningh van Enghelandt / moest groot rantsoen betalen/mits hy niet in 't quartier begrepen was.

Verlies/ dooden ende gevangenen van wedersijden.

Dit

1605.

Dit geschiede den 9. Octobris/ende gaf den Prince Mauritz een groot bedencken/ van niet meer soo veel te steunen op de macht van zijn Peerde-rupteren/ziende hem selven daer swack van Voet-volck/ 't welck causeerde dat hy daer naer soo veel niet meer en dorste avontueren.

Wachtendonck van Busquoy beleghert ende gewonnen.

Spinola hadde daeghs te vooren ghesonden den Grave van Busquoy met 5. duysent mannen te Voete/ende duysent te Peerde/met alle ghereetschappe om Wachtendonck te belegghen/ zijnde het drooch weer hem vorderlijck/ende hadde die Stadt (hoe wel tamelick ghefortificeert ende wel met volck beset) doen berennen ende beleghren/ daerom hy nu te swacker van volck was/ ende souden de saecken van Mullen/ vooren verhaeldt/ hem in te meerder confusie ghebrocht hebben/indien die van wegen Prince Mauritz zyde met couragie beleydt/ ende wel gesuccedeert waren gheweest: maer de saecke nu anders uytvallende/ sloot Spinola sijn Legher beter in een/ ende gaf last 't belegh van Wachtendonck te vorderen/ 't welcke den Grave van Busquoy dede met sulcke haeste ende neersticheydt/ dat die van binnen gheenen tijdt en hadden om eenighe buyten-wercken te maecken/ soo dat de belegghers binnen seven daghen op den gracht logheerden/ dien sy daer naer begonden te vullen onder 't beschut van sijn batterijen wel ghestelt/daer sy mede den scheyd-muer (Beyr genoemt/ daermen 't Water mede inde gracht houdt) in stucken schoten/ ende alsoo het Water deden uyt de gracht loopen/ hebbende tot alles een groot voordeel by de groote droochte van desen Jare/ zijnde anders die Stadt door haer leechte ende waterachticheydt niet wel bykomelijck/ende door de reste wel ghefortificeert/ ende nu in dit belegh niet soo ordentlijck ende wel ghedefendeert als wel hadde konnen gheschieden/ naer 't oordeel van veel Kryghs-verstandighen.

Aenslagh van Mauritz op Gelder gemist.

Terwijlen den Grave van Busquoy voor Wachtendonck doende was/ dreef Pr. Mauritz eenen aenslagh op de Stadt Ghelder/ om daer mede 't belegh van Wachtendonck te beletten/ trock uyt sijnen Legher den 22. Octobris 's avonts/ met alle sijn Cavallerye/ met drie duysent Voet-volcks op wagens geladen: dese quamen 's nachts voor Gelder: dan uyt het rumoer dat sy inde Stadt hoorden/ scheen het dat daer meer dan het ordinaris Garnisoen in moeste wesen/ maer even wel sloeghen sy met een Petart de Hamaye open/ ende brochten een schuyf-brugghe teghen de Valbrugghe aen/ setten eenen Petart daer teghen die niet en wrochte alsoo 't behoorde/ ende willende den derden Petart stellen/ viel by ongheValle inden gracht/ ende in middelen tijdt quam de gheheele Stadt in Wapenen/ ende soo faelgeerden dien aenslagh: dies Pr. Mauritz weder keerde nae zijnen Legher: Daer bleef doodt de Sone vanden Heere van

Jonghen Plessis doot gebleven.

Plessis/ van toename Mornay/ een jonghman van grooter hoope/ ende sone van eenen geleerden Vader/ seer vermaert Raetsheere in Vranckrijck/ ende Gouverneur van Saumur.

Wachtendonck ghewonnen/ den 28. October.

Daer-en-tusschen was de Grave van Busquoy voor Wachtendonck/ ten deele by onachtsaemheydt vande defentie van binnen/ over de gracht ghekomen/ ende eyntlijck ghelogeert in een Bolwerck/ daer hy terstondt sappeerde ofte onder-groeve/ om gheheel meester te worden: Daeromme die vander Stadt/ die te vooren animeus ghescheven hadden/ van te sullen houden/ ende heur wal voet voor voet te sullen disputeren/ nu terstondt achten dat sy gheen middel en hadden langer te houden/ ende mede datter geen ontset midts ongelegentheydt voor handen ware/ hebben daeromme den 27. Octobris beginnen te parlementeren/ende den 28. de plaetse over ghegheven/ uyt treckende met vendelen/ wapenen/ peerden ende bagagie: waer mede de Eertz-Hertoghen verkreghen in haer handen een goede vaste plaetse: het werdt wel aengetast maer niet soo wel ghedefendeert/ hoe wel daer veel volcx in 't approcheren/ van Italianen ende Enghelschen doodt bleven/ maer de droochten waren de beleggers seer gunstich.

Meurs voordt versterckt.

Den 30. Octobris Prince Mauritz zijnde van dat onverwacht verlies verwitticht/ sondt noch seven Vendelen meer nae Meurs met eenen Ingenieur/ met last om metter haest daer buyten-wercken te maecken/ om die plaetse beter te beschermen/ soo daer belegh quame.

Cracou by den Busquoy belegert ende gewonnen den 8. Novemb.

Den Grave van Busquoy om sijn goedt gheluck te volghen/ toogh den 5. Novembris voor Cracou/ een huys ende sterckte/ gheheel in een moras gheleghen/ ende dies nu midts droochten seer onsterck/ daer dat ontrent 400. Mannen op waren: dese wilden haer eygen-sinnicheydt in 't defenderen volghen/ teghen de opinie vanden Gouverneur den Heere van Swieten/ maer alst aen 't vechten quam en hadden sy de resolutie niet van wel te strijden: verliepen over sulcx uyt de halve Mane door de Poorte den achtsten Novembris/ ende weecken te samen op 't huys/ alwaer sy hun moesten overgheven op sulcken conditien als de verwinders haer stelden/ ende trocken uyt nae langhe disputeren/ de Officiers met haer zijd-gheweer/ ende de Soldaten met eenen stock/ tot een straffe van haer onbedachtheydt.

Nae dese veroveringhe van plaetsen/bleef Spinola ende Busquoy stille/ treckende haer macht by een op den Rhijn/ende verdeylden die ten lesten in Garnisoenen/dat sy seer geerne in 't Landt van Kleve ende daer omtrent gedaen hadden/maer de Landen waren daer teghen.

Beyde Leghers breken op.

Daer nae op den 23. Novembris brack Pr. Mauritz mede sijnen Legher/ ende quam neder-waerts in sijn garnisoenen/ latende Meurs sterck beset/ ende tot Rhijnberck liet hy Graef Ernst: hy selfs meynde tot Arnhem te blijven/ doch om dat inden 's Graven-Hage gekomen was een Heer uyt Vranckrijck/ vanden Koningh ghesonden/ om mette Staten ende met hem te handelen/ is hy daer aenghekomen den 2. Decembris.

De Enghelsche Regimenten/die dit Jaer/volgende de Articulen van Vrede/ met Spaengien ende de Eertz-Hertogen/ om neutraliteyt te bewijsen gelicht/ de Eertz-Hertogen gedient hadden/onder den Rijcks Grave ende Baroen Arondel/ metten Riddere Griffin Marcham ende andere/ ende mede voor Wachtendonck waren geweest/daer sy wel dienst deden ende veel doodt bleven/ werden ghelepdt in Garnisoen in Brabant tot Thienen/ ende so sy klaechden datse qualijck betaeldt waren/ sijn veel verloopen ende half gesmolten: somma/sy kreghen in dienst meer reputatie dan contentements.

Grobbendoncx Compagnie peerden gheslaghen den 25. December.

De fraeye Compagnie Peerden 150. sterck van Grobbendonck/Gouverneur van 's Hertogen-bosch/ hebbende hem geconvoyeert tot Brussel/ zijn in 't wederkeeren ontmoet van 12. Cornetten Peerden van Prince Mauritz Leger/ vanden Rhijn t'huys rijdende in Garnisoenen/ ende werden den 25. Decembris geslagen/verliesende wel 120. Peerden/ soo gheslagen als inde morasschen blijven steken ende genomen/ende wel vijftich Rupteren gevangen.

Duynkerckse Oorloogh-schepen loopen ter Zee.

Wy hebben vooren verhaeldt hoe de Vereenighde Landen veel Oorlogh-schepen tot Convoyen/ende de Zee veyl te houden/ ende de Spaengiaerden tot Doveren ligghende in te houden/ bekostight hadden/ ende so in December de Spaensche Soldaten in Vlaenderen over gheraeckt waren/werden die Oorlogh-schepen in ghetale ghemindert/ waer door hebben die Spaensche tot Duynkercken weder haer Schepen ter Zee uytgheset/ die sy noch over hadden/ te weten haren Admirael Adriaen Diericksen/ die op hadde 126. hoofden: d'ander Schip was de Peerle/ Capiteyn Jan Claessen Vice-Admirael: het derde Schip was den jonghen Roobol/also meest ghenaemt: Dese liepen uyt Duynkercken om buyt den 10. Novembris 's nachts op S. Martens avondt.

De Hollandtsche ende Zeelandtsche Oorlooghschepen voor Duynkercken op de wacht ligghende/ gaven vyer-teeckenen/ waerschouwende haer ghesellen/ met soo veel vyeren als daer Schepen uytvoeren.

Dese aldus uytghevaren/ heeftse den Vice-Admirael van Hollandt/ Johan Gerbrantsen/ met Lambert Hendricksz/ ghenoemt mop Lambert/ voor ghenomen te bespringhen/ ende hebbense alle den nacht ghevolcht/ naemelijck den Duynkerckschen Admirael:

1605. de ander twee die quamen uptten gesichte. Capiteyn Lambert heeft hem in 't gesichte ghehouden ende gevolcht: op syn Schip was mede als passagier/ Capiteyn Andries Fransen van Rotterdam tot syn hulpe: den 11. Novembris omtrent der Noene hem volgende/ hebbense (by wijlen) grof Gheschut afgeschoten/ om de Schepen in Zee te waerschouwē/ ende op haer hoede te houden: Teghen den avondt den Admirael ghenadert hebbende/ begoste hem te beschieten/ den Duynkercker het selve doende.

Den Admirael van Duynkercken wordt vande Hollanders ghenomen/den 11. Decemb.

Ontrent der Sonnen onder-ganck heeft Capiteyn Lambert den Duynkercksen Admirael aen syn stierboort aengheklamt/ ende alsoo met malkanderen dapper ghevochten/ met alderhande gheweer: dus vechtende is Jan Gerbrantsen hem oock aen boort ghekomen/ van achter met zijnen Boechspriet/ teghen des Admiraels Besaen-mast aen-gheleydt/ welcken mast hy over-boort sleppte ofte brack: daeren-tusschen was den Admirael selve/ Adriaen Diericksen/ met eenen Spiessie in synen buyck ghesteecken/ ende alsoo stervende ghevallen/ ende neffens hem syn behout-sone/ oock doodt in 't hooft gheschoten/ by synen Vader vallende/ (alsoo sy beyde byden anderen doodt bevonden werden) dat welcke de andere nu langhe ghevochten verflaude/ roepende om ghenade ofte quartier: want sy alreede wel drieen-dertich dooden hadden/alsoo werden sy ghedwonghen haer over te gheven/ waer over verdeylden de Hollanders het resterende Volck in beyde haer Schepen/ ende hebben over-genomen neghen-en-tachtich Persoonen/ waer van waren twee/ die d'een beyde de beenen/d'ander een been afgheschoten hebbende/noch levende over boort ghewórpen werden/ ende dat uyt mede-lijden. Van dese gevangenen heefter den Vice-Admirael Jan Gerbrantsz 33. over-ghenomen/ende Capiteyn Lambert 58. die hy tot Rotterdam in handen vande Admiraliteyt ghelevert heeft/ waer van datter veertich ghehangen werden/ ende ses ontliepent half met ooge-luycken/ drie werden verbeden/ een storf vande wonden/ ende acht Jonghers werden vry gelaten.

Duynkerckers gehangen.

Den Vice-Admirael van Noordt-Hollandt Jan Gerbrantsen voer met het genomen Schip na Enckhuysen/ d'welck hy daer mede leverde aende Admiraliteyt/ ende was een wel beseylt Schip/ meer dan 200. vaten groot/ totter Oorloghe wel ghebout/hadde oppe acht schoone metalen stucken/ ende thien ysere gotelinghen/ met twaelf steen-stucken/ ende seer wel versien van alle Oorloghsche ghereedtschappe/ noch wel 24. tonnen buskruyt in hebbende: dat welcke Schip die Admiraliteyt ten naesten Somer weder opgerust hebben/ ende ter Oorloghen nae de Spaense Zee gesonden.

Van 't ghevangen Schip-volck werden aldaer 21. ghehanghen/ acht werden verbeden/ ten aensien van eenighe ghelijck ghetal/ erghens beleefdelijck ghehandelt/noch werdender vier jongers vry gelaten/maeckt t'samen 33. menschen.

Den Capiteyn Lambert hadde maer op 82. mannen/ daer mede dorste hy den Admirael met 126. Mannen aen boort legghen/hy verloor drie Mannen/ ende hadde thien ofte twaelf ghequetste. Den Vice-Admirael hadde op ontrent 100. Mannen/ hy verloor gheen volck/ want synen aenval dede haer maer den moet verliesen. De ander twee Duynkerckers geraeckten inder nacht daer van.

Daer waren eenen tijdt te vooren twee vande beste ende schoonste Schepen van Duynkercken/ vande Zeelanders/ d'een tot Portsmouth ende d'ander tot Sandwicche inghejaecht gheweest/ dat tot Sandwicche hiet Sinte Clare/ ende daer was Capiteyn op Egbert/ die welcke als hy daer omtrent achtien Maenden gheleghen hadde/ gheduerichlijcke vande Nederlandtsche Schepen der Vereenighde Landen ingheghouden/ ende meermael was toegerust om met ghewelдт daer door te slaen: dan alsoo die Stadt Sandwicche klaeghde dat het haer Haven bedorf/soo heeft de Koningh dat Schip met syn Oorlogh-schepen doen voeren ende ghleyden tot Doveren/ om daer van syn vyanden ghewacht te worden/ ende van daer sien t'huys te gheraecken soo sy konden/ dat geschiede in Mey in 't naeste Jaer 1606. ende na een Maent/ by gelucke van weder ende wint/ geraeckte 't selfde schip weder tot Duynkercken/ van waer het een reyse dede nae de Oostersche Zee/ dan t'huys komende quam het op de Zanden omtrent Oostende/ daer het strande ende borste/ dan het volck dat werdt gebercht. 1605.

Een Duynkercks schip strandt.

Die van Brugghe ende die van 't Vrye in Vlaenderen/ hebben desen Winter behendelijcken een Schanse ghebout by de Havene voor Sluys/ verwervende bedriechlijcken consent van die van Sluys/ om een sluysken te verbeteren/ ende een stuck Landts te bedijcken/ dat onder Contributie van die van Sluys stondt/ waer mede sy zijn ghekomen tusschen de twee wateren/ de soute ende soete/ tot op 't point daer sy beyde inde Havenen voor Sluys loopen/ ende daer heeft de Grave Frederick vanden Berghe dese Schanse ghebout/van waer sy konnen met Gheschut reycken tot de Stadt toe.

Die van Brugghe maken een Schanse tusschen de Soute ende Soete, voor Sluys.

In dit Jaer in Mey is in Polen ghestorven den vermaerden Heere Johan Zamoysky/ Cancelier van Polen/int 63. Jaer zijns ouderdoms/naelatende eenen Sone/Thomas Zamoysky: hy was een Man begaeft met sonderlinghe kloeckheydt/ wijsheydt ende geleertheydt/ daer de Kroone van Polen veel aen verlooren heeft.

Zamoisky Cancelier in Polen gestorven.

In Nederlandt tot Luyck is in April ghestorven de Gravinne van Meghen/ vanden huyse Brimen/ ghetrout metten Hertogh van Arschot/ Charles de Croy/ Vorst des Rijcks/ Ec. Alsoo dese Vrouwe haer altijdt gehouden hadde vande Ghereformeerde Religie/ heeft sy veel in 's Graven-Haghe in Hollandt gewoont/ ende daer naer ter ghelieften van haren Man den Hertoghe/tot Luyck in een Neutrale plaetse/ende is sonder kinderen gestorven.

Hertoginne van Arschot gestorven.

Dies desen Vorstelijcken Hertoghe ontrent Kersmisse wederomme getrout heeft een jonger Vrouwe/ Dorothea de Croy/ Dochter vanden Marquis de Havre/zijn Nichte/16. ofte 17. Jaren oudt: de Bruyloft werdt tot Bergen in Henegouwe heerlijck gehouden/ daer dat wel negen Ambassadeuren verscheenen van verscheyden Vorsten.

Hertoghe van Arschot trout de dochter van Havre.

Een Dochter vanden Heere van Liedtkercke/ zijnde Weduwe van een Hertogh van Bruynswijck/ die over eelijcke Jaren uyt Spaengien komende/ verdroncken was/ is mede tot Brussel gestorven/ een seer schoone Vrouwe/ diemen achte dat desen Hertoghe soude ghetrout hebben.

Een Hertoginne van Bruynswijck in Nederlandt ghestorven.

Tot Geneva is desen Winter mede ghestorven den ghelcerden ende vermaerden Theodorus de Beza/ seer stille ende gherustelijck/ van ouderdom seer ghe-swackt van Memorie/ storf den 13. Octobris 1605. zijnde gheboren Anno 1519. ghestorven int 86. Jaer zijns ouderdoms/ die te vooren meermaels doodt geseydt was/ende voornamentlijck mede in 't leste van 't Jaer 1598. als wanneer de Jesuijten een Bouck van synen doodt uyt-gaven/ inde welcke sy verhaelden dat hy Roomsch Catholijck ghestorven ware/ met groot Leetwesen vande leere die hy altoos ghelcert hadde/maer hy gaf selfs terstondt daer naer een ander Bouck uyt/ in welcke hy die valscheyt van die calomnie dapper weder leyde.

Theodorus Beza tot Geneva ghestorven den 13. October.

Het is mede verhalens weert/dat dit Jaer tot Delf in Hollandt twee oude lieden souden ghestorven zijn/ drie uren d'een nae d'ander/ den Man oudt zijnde/ soo hy rekende/ 103. Jaren/de Vrouwe 99. Jaren/ ende hadden t'samen 75. Jaren inden Houwelijcken staet geleeft: de Magistraet heeftse op des Stadts kosten doen begraven/ ende de klocken ghelupt/ om de seltsaemheydt vanden menschelijcken leven.

Merckelicke doodt van twee oude lieden tot Delf ghestorven.

In 't Landt van Hessen tot Marburgh/ is dit Jaer den sesthienden Augusti een beroerte inde Kercke gheweest/ d'oorsaecke was dat den Landtsgrave Mauritz van Hessen/ nu door de aflijvicheydt van zijnen Oom/de Landt-grave Lodewijck van Hessen/ dat Landtschap ende Universiteyt van Marburgh verstorven was/ heeft hy daer willen inbrenghen een ghelijckformicheydt inde oeffeninghe van Religie/ volghende de Vorstelijcke afscheyden binnen Franckfort/ Anno 1558. ende te Naumburch Anno 1561. Waeromme hy tot Marburgh belast heeft/

hun

1605.

Oploop tot Marborgh in Hessen, by den Landt-grave Mauritz gestilt.

hun te conformeren met sijn ander Vorstendommen in 't preecken ende leeren / vermijdende onstichtelijcke disputatien vande alomheydt Christi / ende wat der selver aenklevende ware / in Concreto, als Christus is over al / ende niet in Abstracto, de menscheydt Christi is over al, soude gheleert worden / ende dat nae het afscheyden gheresolveert by de Voor-ouders / Landt-Graven / Willem / Lodewijck / Philips ende George / ghebroederen / in 't Jaer 1577. binnen Dresden / ende Anno 1578. binnen Marburch / ende Anno 1579. binnen Cassel.

Ten tweeden datmen de Thien Gheboden Gods niet stuckwijs / maer volkomelyck ende onverandert leeren soude / so alsse de Heere selfs uytghesproken / ende met sijn eyghen vingeren op steenen Tafelen geschreven hadde / ende ghelijck die van Mose inde Bybel beschreven staen / ende niet anders den volcke voordraghen : dat oock de Beelden / die noch van 't Pausdom in sommighe plaetsen over-gebleven waren / souden wegh gedaen worden.

Ten derden / datmen inde bedieninge ende gebruyck des Heylighen Avontmaels / dat ghesegehende broodt / achter-volgende de instellinghe des Heeren / soude gebroken worden : in 't welcke hy seyde niet nieus te wesen / dat teghen Gods Woordt ware / noch teghen 't gebruyck der reyner Kercke.

Dese poincten heeft de Landt-Grave den Canceller ende Raedt tot Marburgh sijn Professoren vande Universiteyt / sijn Superintendenten ende Predicanten voor-ghehouden / ende tot Marburgh belast te volghen / dat welcke veel gheweygert hebben / ende hebben liever afstandt van hun ampten ghedaen / nochtans aldaer blijven resederende / onder de bescherminge des Vorsts. Ende op dat de Stadt gheen Leeraers / noch de Schole gheen Professoren souden ontbreecken / heeft den Vorst andere uyt Hessen ontboden / ende den last opghelegdt ende bevolen. Den Vorst is selve inde Universiteyt onder de Professoren ende Studenten ghekomen / ende aldaer Latijnsche Orationes ghedaen / om sijn voornemen ende reformatie goedt te doen vinden : ende hy heeft mede sijn voornemen den sesthienden Augusti tot Marburgh inde Kercke den Superintendent Heer Valentijn Schoberi / mede belast 't selfde uyt den Predick-stoel de Ghemeynte aen te segghen / inde tegenwoordicheydt vande Doctoren / Professoren ende Predicanten / die boven op Gaelderyen saten / dat gheschiede met dese woorden : eerst datmen de Thien Gheboden behoorde heel te laten blijven / ende niet stuckwijs te leeren / maer alsoose God selver met sijn eyghen stemme uyt den vyere op den Bergh Sinay ghesproken / ende met sijn eyghen vingheren op steenen Tafelen ghescheven heeft / ghelijckse oock inde Bybel van Mose beschreven staen / ende datmen 't ghebodt vande Beelden gheensins en mach uyt-laten : dat oock een Christelijcke Overheydt de Beelden met goede Consetentie mach wegh-doen / ende dit al met schriften bewijsende.

Ten tweeden / datmen vanden persoon Christi in Scholen ende Kercken / insonderheydt voor den ghemeynen Man / die sorghelijcke ende sware disputen vande alomheydt des vleesch Christi / ende 't ghene der selver meer aenkleeft / niet en behoort in te voeren / maer datmen behoordt eenvoudicheydt te beminnen / ende van soodanighe hooghe verborgentheden alleene met de schrift te spreecken / ende met de schrift te swijghen / volghende de Ordonnantien ende Synodijssche afscheyden / &c.

Oploop inde Kercke tot Marburch.

Aldus predikende / isser een beroerte onder de Ghemeynte op-ghestaen / dat de Ambachts-lieden elck met sijn ghereetschappe inde Kercke gheweldelijcken sijn inghedronghen / en hebben den Predicant vanden Predick-stoel ghedreven / sijn kleederen ghescheurt / hem gheslaghen / ghequetst / met voeten ghetreden / ende werdt met veel moeyten van eenighe Studenten by 't leven ghesalveert : desghelijcx werden mede de andere Doctoren / Predicanten ende Professoren ghetracteert.

Hier over is den Landt-Grave selve noch dien dach van Ghemunden tot Marburgh met seventhien Ruyteren aenghekomen / ende heeft meer Krijghs-volck by hem ontboden / de Burgherije de wapenen afghenomen / ende nae drie daghen heeft hy den selven Predicant wederomme selve metter hant inde Kercke ghebrocht / ende doen prediken een Sermoen seer bequamelick / streckende tot ootmoedicheydt ende ghenade. Alsmen nu uyt de Kercke soude gaen / heeft den Landt-grave 't volck ghebeden noch wat te blijven / ende heeft haer met een treffelijcke Oratie aenghesproken / verwijtende hun de misdaedt / ende hoe dat het synen schuldighen plicht was sulcx te straffen / ende ghemerckt dat het meeste quaet om stomme Beelden ware ghekomen / ende datmen metter daedt bevonde / dat die noch niet uytter herten waren ghenomen / maer noch daer inne staecken / ende datmen om der selve houte stomme Afgoden / de levende evenbeelden Gods / soo diere door het bloedt Christi / met sulcken dieren prijs verlost / heeft willen verbreecken ende vermoorden / soo wilde hy nae het exempel der heyligher Koninghen / ende sijn loffelijcke Voorsaten / die afdoen ende wegh uytter ooghen ruymen / ende mede met eenen de Gaelderije daer de Doctoren ende Professoren saten / op de welcke den inval gheschiede / ende de vrijheydt vande Universiteyt ghebroken ware / afbreken / &c. dat noch ten selven daghe geschiede.

Oratie des Landt-graven.

Des Landt-grave wijsheydt in 't stillen van het oproer.

Nae acht daghen / door het tusschen-spreken vande mishandelde Predicanten / hebben de Borgerije haren Lants-heere ende Vorst eenen voet-val gedaen / schult bekendt / ende om sijn genade gebeden.

Waer over den Vorst nae een scherpe ende strenghe wel-voeghende Oratie den volcke gheantwoordt heeft / hun die misdaet ghenadelijck vergheven / ende is met negen Vendelen Krijghs-volcks weder uyt de Stadt getrocken.

Reformatie tot Marburch.

Daer nae heeft hy de Ceremonie ende forme des breeckens des Broodts in 't Sacrament den volcke meermaels doen Predicken ende leeren / ende heeft selve in Persoone met sijn Hofghesin / Doctoren / Professoren / Studenten / Burgemeesters / het Avontmael ghebruyckt mette ceremonie des Broodt-brekens / in 't ghesichte vande Tafel-genooten / tot exempel vande Borgerije. Daer nae hebben de Borgerije dat alsoo mede ghebruyckt / ende schriftelijck hunnen Vorst bedanct / bekennende dat sijn Vorstelijcke reformatie over een quame met het klare Woordt Gods / ende de oude Apostolijcke Kercke / belijdende dat hun onwetenheydt haer van herten leet ware : daer over werdt alle het Krijghs-volck uytgevoert / ende eenige misdaders gebannen / ende so was alles gestilt. Sints hebben ander Vorsten dierghelijcke reformatie voorgenomen. Dus veele heeft ons goet gedocht daer van te vermanen / refererende de meerder particulariteyt tot de gedruckte tractaetkens.

Conspiratie in Enghelandt / om den Koningh ende de gheheele Parlementse vergaderinghe met buskruyt inde Locht te doen vlieghen.

Alsoo in 't eynde des Jaers 1605. in Enghelandt ontdeckt is gheweest een seer Barbare / ongehoorde ende onmenschelijcke Conspiratie / van die / die professie maeckten vande oude Roomsche Catholijcke Religie / om die te willen herstellen / die welcke was / om met Buskruyt inde locht te worpen ende te vernielen de groote versamelinghe des Parlements / ofte de Staten des gantschen Koninghrijcx / die daer waren te vergaderen / ten eersten daghe vande solemnele acten / bestemt den vijfden Novembris / te weten / haren ghekroonden Koningh / de Koninginne / den Prince van Wales / met ander Koninghs kinderen : de Ambassadeuren van verscheyden Koninghen ende Potentaten : alle de Bisschoppen ende Gheestelijcken staet : alle de Hertoghen / Marquisen / Graven ende Baender-Heeren van 't Koninghrijck / met alle de Rechters ende Officieren des selfs : Daer-en-boven alle de Ghedeputeerde Edelen vanden platten Lande / ende voorts van alle den Steden ende Vryheden van Engelandt in 't generael / mede alle de menichte van menschen / die om hooren ende sien / ende om dienst daer mochten vergaderen / die gemeynlijck soo groot is / datter meermaels veele lieden doodt ghedronghen worden / ende dit in een oudt Paleys van West-munster / ende dat al met eenen slagh. Ende om dat dit een memorable saecke is / hoe wel niet gheheelijck onse Nederlanden betreffende / sullen

nochtans die oorspronghh/ 't belept ende de straffe daer van verhalen / soo kort als wy konnen / ende dat uyt de acten/ processen ende executien/ by ons ghesien ende gehoort.

Oorspronck en oorsaken van de Engelse Conspiratie.

Om vanden oorspronghh te spreecken/ dient indachtich ghemaeckt/ 't ghene wy in vorighe Boecken verhaelt hebben / hoe dat de leste Koninginne Elizabeth totte Croone van Enghelandt komende / herstelde de Ghereformeerde Religie / van haren Broeder Koningh Eduard den sesten ingheboert / weder aen haer nemende (als haer Vader ende Broeder) de souvereyne authoriteyt over den Gheestelijcken ende Weereltlijcken staet : uyt sluytende alle Pauselijcke ende des Stoels van Roomens macht ende jurisdictie/ daer haer Suster Maria metten Koninck van Spaengien haren Man / hun met het gantsch Rijck weder onder begeven hadden. De herstellinghe ghesciede met authoriteyt van 't Parlement / met goede ordere / sonder eenighen dwangh van conscientie : selve de Roomse Catholijcken toonden / niet tegenstaende hun ghesintheyt / alle behoorlijcke ghehoorsaemheyt/ hun voeghende tot sulcke Kerckelijcke ordonnantien / als ten tijden van Koningh Eduard den sesten ingheboert ende ghebruyckt waren / sonder dwangh : selve de Koninginne ghebruyckte in haer ghewichtichste saken van Staten ende Landts regeringhe/ sonder mistrouwen/ den dienst vande Roomsche Catholycken.

Verscheyden Schole opgerecht door de Enghelsche Catholijcken.

Dan alsser door de komste vanden Hertogh van Alba/ Anno 1568. in Nederlandt twist geresen was/ ende hy oock alomme hadde doen arresteren ghenerallijcken der Enghelscher goederen ende persoonen/ soo hebben eenighe ongheruste Gheesten ende ballinghen / by den Paus ende den Coningh van Spaengien dien twist ghesocht tot een Oorloge te brenghen/ ende beweecht datter Collegien ende Scholen opgherecht zijn/ door de Enghelsche jonckheydt / om die op te brenghen ende te voeden met liberale pencioenen vanden Paus ende Coningh begaeft / als tot Roomen / tot Validolid ende Sivillien in Spaengien : tot Reyms in Vranckrijck ende tot Doway in Nederlandt / daer sy van alle kanten uyt Engelant ghelockt wierden/ende by de Jesuijten gheleert en aengevoert/ ende Seminarij ghenoemt / als plantsoenen vande Roomsche Catholijcke Religie : van dese hebben sy Priesters gemaeckt/ ende in Enghelandt als Apostelen gesonden.

De Coninginne van Engelandt van den Paus geexcommuniceert.

Hier en boven soo heeft den Paus Pius Quintus Anno 1569. de Koninginne Elizabeth geexcommuniceert ende verbannen/ en dat alsoo doen publiceren: haer Coninghrijcken tot prope ghevende : alle haer onderdanen ontslaende van alle plicht ende ghehoorsaemheyt/ &c.

Desen Ban alomme den volcke in Engelant vande voorsz nieuwe Priesters wijs ghemaeckt zijnde hebben veel Catholijcken uyt yver van Religie / hun ontvreemt van haer wettelijcke Koninginne / niet dorvende meer den Kerckendienst / als sy pleghen / te hanteren met hun gebueren / uyt vreese vande excommunicatie/ ende daer uyt werde de sulche Recusanten genoemt / uyt welcke zijnder rebellijen opgestaen ende verscheyden conspiratien ontdeckt / teghen het leven ende persoon vande Coninginne/ende om op te stellen de Coninginne van Schotlandt / waer teghen sy haer heeft moeten beschermen mette oude ende nieuwe Rechten ende Statuyten vanden Lande : straffende de Leeraers van sulcke onghehoorsaemheydt/ die persuadeerden den volcke dat hare ghekroonde Prince een vervloeckte Tyrannesse waer/ ende sulcke om te brenghen waer een verdienstelijck werck / ende diergelijcke.

Getal der Jesuijten en Religions verwanten.

De Coninginne heeft in 't eerste alle oude overgebleven Priesters ghebannen / ende verboden alle de nieuwe Seminarij in te komen op lijf-straffe : waer over vele / nochtans inkomende / werden als verraders ghestraft/tot ontrent de 30. in alle de 44. Jaren der Coninginne regeringe : ende 5. ofte 6. diese contrarie de Placaten ontfanghen ende gheherberght hadden / daerder (alsoo sy segghen) onder de vijf jarighe regeringhe vande Coninginne Maria / om Religie wel 300. levende verbrandt waere ghewees.

Maer alsoo den Paus merckte / dat de Leeraers ofte drijvers van sijn Bulle alsoo ter doodt gebrocht werden : waer onder den Jesuijt Pater Campian / met andere/soo dispenseerden beyde Pausen/ Pius de vijfde/ende Gregorius de derthiende/ dat de Catholycken souden moghen uytterlijcke ghehoorsaemheyt haren Prince betoonen/ tot bequameren ende beteren ghelegender tijdt.

Twist in Engelandt tusschen Catholijcke Priesters en Jesuyte.

Hier-en-tusschen werter gemerckt datter eenvoudighe Priesters waren onder dese Gheestelijcke / die teghen den Prince op te staen wederseyden / ende die alleen sochten de Catholijcke Religie met wel leven ende Kerckelijcken dienst te vorderen / ende de Jesuitische hesticheyt wederstonden. Dese hiel de Coninginne ghevangen / etlijcke weder uytbannende / ende dese eenvoudighe Priesters werden ten lesten seer twistich teghen de Jesuijten / protesteerden met veel ghedruckte boecken / dat sy de oorsaecke waeren van haer vervolginghe ende bloedighe Statuyten teghen haer / ende datmen Christenrijck met goede woorden ende wercken / de Catholijcke Religie met patientie behoorde voor te staen / de Overheyt in alle politijcque saken te gehoorsamen / volgende d'Apostolissche Leere. De Jesuijten daer tegen schreven/men moeste Godt / den Paus zijnen Stadt-houder / ende de Moeder de Heylighe Kercke meer gehoorsaem wesen dan de menschen / ende alles te doen / uyt te legghen/ ende te verstaen also die deden/ &c. als wy eensdeels te voren verhaelt hebben / ende in haer uytghegheven Boecken te lesen is.

Hendrick Garnet Superieur der Jesuyte in Enghelandt.

Den Paus om desen twist stelde eenen Georgie Blacwel voor Archipriester over de Priesters / den Jesuijten toeghedaen / ende voor Superieur over de Jesuijten / was Pater Hendrick Garnet / die verscheyden bynamen hadde/ en desen quam uyt Italien in Enghelandt / Anno 1586. terwijlen men toeruste in Spaengien de groote Spaensche Armada / die Anno 1588. na Engelant quam. Dese hadde last alle Gheestelijcke politie voor te staen / te dispenceren over veel saecken / als te moghen draghen alderhande Weereltsche habijten van Edelen / Schip-luyden / Krijghs-luyden / &c. ghebruyckende een bedroch dat sy Æquivocatie noemen / dat is soo vele / als te moghen wat lieghen om beters wille / daer van een haer Boeck voor rechte ghebrocht werdt / gheheeten met contrarie name / een tractaet teghen 't lieghen/ ghecensureert ende gheapprobeert by Georgius Blacwel Aertspriester van Engelant / en Prothonotarius Apostolicque / daer dat eenen Thomas Mortan gheleerdelijcken heeft teghen ghescreven : dat voorsz tractaetken handelt van Æquivocatie mentale verbale, &c. Mentale is een dinghe te segghen ende een ander te dencken/als by exempel: een Catholijcke Priester ghevraecht byde Magistraet op sijnen eedt ofte hy niet een Priester en is : hy mach segghen neen : meynende in sijn ghemoet/ hy en ware gheenen Priester van Apollo/ sonder hem te versweeren : vorder / ofte hy tot sulcken tijdt niet over de Zee gheweest ware : mach segghen neen : meynende de Indiaensche Zee : wederomme / ofte hy sulcken Man niet ghesien heeft : hy macht loochenen / dat hy hem niet en sach : in voeghen ofte qualiteyt / dat hy soude ghehouden wesen hem te verraden : somma te mogen alle vraghen op haren eedt / met een dubbele bedeckte antwoorde af- slaen ende weeren/ hoe wel men ghenoech weet wat den vragher meynt/ ende diergelijcke meer.

Equivocatie byde Catholijcken ghe-professeert.

Desen Jesuwijt Henrijck Garnet als Superieur heeft noch in Enghelandt kloecke mede - ghesellen ghehadt Oswald / Tesmond / alias Greneway/ ende Johon Garred met andere / ende dese hebben correspondentie ghehouden metten Oversten der Enghelsche Jesuijten tot Roomen/ Pater Parsons/ende met Pater Creswel in Spaengien / ende Pater Baldowijn in Nederlant residerende/ alle om behendelijcken in het werck te stellen 's Paus Bulle van excommunicatie teghen de leste Coninginne/ alsoo wy verhaelt hebben.

De Jesuyte senden in Spaengien haerder Catholijcken dienst den Coningh aen te bieden.

Ende sints Anno 1601. hebben dese eenen Edelman Thomas Winter na Spaengien gesonden/ om metten residerende Jesuwijt Creswel / den Koningh

aen

1605. aen te dienen / den dienst der Catholijcken van Enghelandt / ende te handelen van eenighen inval in Engelandt / aenbiedende daer toe Peerde-volck ende Voet-volck: dat welcke den Koningh (in Oorloghe staende) aennam te doene / in Kent ofte tot Milfort-haven in Wales / by voeghende noch een beloofte van hondert duysent Ducaten in ghelde / om onder de Roomsche Catholijcken uyt te deylen tot hunder toerustinghe. Om dit wel te effectueren / soo sondt den Paus twee Brevia ofte Bullen aenden voorsz Garnet / d'een luydende op de Roomse Catholijcken Edeldom / ende d'ander aende geestelijcke ende Archipriester: het inhoudt was / dat wanneer de ellendighe Vrouwe Koninginne Elizabeth soude komen te sterven / 't zy door ouderdom ofte andersins / sp lieden niet en souden ghedooghen / de Kroone te succederen op eenighe andere / dan die de Roomsche Catholijcke Religie soude toe-ghedaen wesen / ende sweeren die te vorderen nae de oude maniere / hoe naer die oock mochte de Kroone bestaen / ghenoech aenwijsende datmen den Koningh Jacob van Schotlant behoorde af te weeren.

Des Paus Brevia in Enghelandt ghesonden / om den Koningh sijn successie te weeren.

Soo haest de Koninginne Elizabeth doodt was / sonden dese luyden een Edelman Christoffel Wricht nae Spaengien / om die doot te verkondighen / ende te solliciteren den voorigen handel: en Guido Faulkes nae Nederlandt aenden Jesuwijt Baldowyn: den Ridder Willem Stanley ende Hugo Owen / om haer voornemen te vorderen / ende in Engelandt vermaende haer Roomsche Catholijcke Edelen Peerden te besorgen / ende hun reede te houden.

Als nae de doodt vande Koninginne / den Koningh Jacob met eendrachtich believen aller Staten aende Kroone ghekomen was / soo hebben generalijcken alle de Roomsche Catholijcken van Enghelandt hem Requeste over-ghegheven / om toe-latinge van der Roomscher Religie exercitie / als wy vooren verhaelt hebben: maer alsoo den Koningh dat versoeck hun afsloegh / soo hebben sy sulcx verhoopt door den Pays met Spaengien / dan den Spaengiaert meer behertighende sijn voornemen in Nederlandt metten pays te vorderen / dan der Enghelschen Roomsche Catholijcke saken / heeft den pays sonder haer besloten / hoe wel sy den Constabel van Castilien deden aenseggen / soo sy gheen tolerantie in haer Religie verwerfden / souden sy wat violents moeten voornemen / maer sulcx en hoorde den Spaengiaert niet ongeerne.

Catholijcken versoecken aen Koning Jacob tolerantie der Roomsche Religie / dat ontsept werd.

Terwijle was oock het verraet van Watson / Clerck / Cobham ende Broocke begonnen / voren verhaelt / daer inne niet alleene Catholijcken ghetrocken werden / maer alle andere Edele / die sy wisten oorsaken van miscontentement te hebben / dat welck ontdeckt werdt eer 't wel rijp was / ende gestraft.

Hier nae hebben de voorsz Jesuijten / Garnet / Greneway ende Garred / mette principale Catholijcke Edeldom / verscheyden handelinghe ghehadt op violente middelen / waer onder wel de wreetste ende heftichste zijn gheweest / Robert Catesbye Schiltknape van goede middelen / kloeck ende gheleert / Frances Tresham / die eenen rijcken Vader hadde / Thomas Percye / van den maechschappe ende Rent-meester des Graven van Northumberlandt / een stout onversaecht man: meer warender Robbert en Thomas Winter / gebroederen / Edel-luyden van aensiene: ende noch twee gebroeders toe-genaemt Wrichte / met andere als wy sullen verhalen.

Jesuijten en Roomsche Catholijcken soecken violente middelen.

Dese maeckten malkanderen wijs dat den Koningh noch in Schotlandt zijnde / haer soude groote beloften ghedaen hebben / ende nu en wilde hy voor de Catholijcken niet doen: hier over onder ander seyde Percye eens tot Catesbye / datter gheenen anderen middel ware / dan den Koningh te dooden / ende dat hy selve dat op hem wilde nemen: daer op Catesbye antwoorde (merckende sijn gheneghentheydt) neen Thomas Percy / ghy en sult u leven soo slechtelijck niet avontueren / wilt ghy een Verrader wesen / ick wete eenen beteren middel / die nemmermeer ghe-weten soude wesen / alsoo sloegh hy hem voor de Parlement-Sale te ondermijnen / ende met buscrupt op te blasen.

Catesbye raet voor de Parlement-Sale met Buskrupt op te worpen.

Hier over hebben sy den Jesuwijt Garnet ende d'andere dese questie voor-ghehouden ofte het niet gheoorloft ware voor 't ghemeyn beste / ende vorderinghe vande Catholijcke teghen de Ketters / (noodt ende oorsaecke sulcx vereysschende) eenen hoop schuldighe menschen om te brengen ofte te dooden / al waren daer mede onder een deel onnoosele: Garnet antwoorde / soo het voordeel grooter ware / voor de Catholijcke zijde / met wech te nemen eenighe onnoosele / met een menichte wel-verdiende / soo ware het gheoorloft al te vernielen / by-brenghende dese ghelijckenisse: Een Stadt ware in 't besit vanden Vyant ofte Turck / soo ten tijde van het innemen het ghevіele / dat daer mede binnen waren eenige vrienden / die souden mede moeten lijden dat ongeluck vande Oorloge / inde generale destructie daer van. 1605.

Questie den Superieur Garnet voor ghehouden / ende gheresolveert.

Met dit advys heeft Catesbye met Percy / meer andere beweecht / daer by voeghende dat Godt scheen ghevoecht te hebben dat het gheheel Parlement soude ghestraft worden / want dat Huys was / ofte sy waren die / die alle het quaet teghen de Roomsche Catholijcken besloten hadden.

Boven de ghebroeders Winters ende Wrichts / beweechden sy mede Robbert Keys / ende Thomas Bates / Catesbyes dienaer / ende door Thomas Winter / brochten sy daer toe tot Duynkercken Guido Faukes / Edelman / die onder de Eertz-hertogen de Oorloge ghevolcht hadde: meer twee kloecke Edelmannen / Ambros Roockwoode ende Johan Grandt: en ten lesten oock den Ridder Everard Dighbye / een Man van qualiteyt in sijn contreye: den welcken alle verdroot de Amenden van twintich pondt steerlincx ter Maendt te betalen / voor niet ghedwonghen te zijn inden Kercken-dienst te verschijnen: hoe wel den Koningh sints sijn aenkomste totte Kroone / dat noch niet afgeeyscht hadde.

Namen van de principaelste Conspirateurs.

Dese Conspirateurs zijn vanden Jesuwijt Garnet ende van Grenewel (sommige swaricheyt maeckende in soo grouwelijcken daet) daer toe in Biechte ghesterckt ende gheabsolveert / ende hebben de selvighe doen sweeren / trouwe ende secreet te wesen / ende daer op het Sacrament gegeven.

Dese luyden aldus gheresolveert / hebben bykans een Jaer te vooren ghesocht te ondergraven de groote Sale / daer d'eerste vergaderinghe van 't Parlement gheschiet / zijnde een oudt ghebou / tot Westmunster / op de Reviere den Thamis gheleghen: uyt een huysken groeven hunder seven altijdt 's nachts / een de wacht houdende / ende droeghen de aerde inde Reviere / alle selve: ende eerst recht neder gravende / ende dan dweers / quamen sy aen 't fondament vande Sale / dat neghen voeten dicke was / maer sy bevonden datter een voute was onder de Sale / die Percy ten lesten kreghe in huere om hout ende kolen in te legghen / daer sy allenskens tot 36. tonnen buscrupt in brochten / dat sy bedeckten met groot hout / mutsaerden / groote steenen ende oudt yser-werck. Dese ghereetschappe aldus veerdigh zijnde ontrent Lichtmisse / werdt het Parlement ghescһorst ende uytghestelt tot den vijfden November 1605. dies dese Edelen ende Conspirateurs hun verspreyden ende verdeylden / den tijdt verwachtende / daer-en-tusschen beraetslagende op hun stuck / dat was / datmen den Koningh / de Koninginne ende den Prince / al in de Locht metten Buscrupt soude worpen: inden tweeden Sone des Konincx waren sy bekommert / dan Percy meynde die wel met ghewelt in handen te krijghen: De oudtste Dochter Vrouwe Elizabeth / die was byden Baroen Heeringhten / in Warwijckschyre / die dochten sy in haer handen te nemen / ende te maecken haer Koninginne: maer de vernuftste onder haer / meynden den Koningh van Spaengien / ofte de Infanta in Nederlandt voor Prince op te worpen / om beter beschermt te wesen.

Sy ondermijnden selfs de Sale des Parlements.

Brenghen Buscrupt inde voute.

Haer resolutien alst werck soude volbrocht zijn.

In seker hooft-poincten waren sy alle gheresolveert / dat sy den Coningh ende sijn volck al hielen voor Ketters / behalven de Roomsche Catholijcken / ende dat sy alle verbannen ende geexcommuniceert waren by den Paus / datter geen Ketter konde Coning wesen / ende dat het gheoorloft was / jae een verdienstelijck werck / den Coningh om te brengen met alle sijn Ketters.

Sy

1605.

Sy resolveerden nochtans ten eersten gheen Religie te veranderen/ noch het feyt en wilden sy op haer niet nemen/ noch hun toeschrijven/ door dat sy hun partije sterck ghenoech souden vinden/ dan wilden sy beyde/ de Religie veranderen ende haer feyt bekennen/ ende hulpe van Spaengien ende d'Ertz-Hertoghen versoecken uyt Nederlandt: maer niet dan nae het feyt: want sy vonden ongheraden alle vreemde Potentaten dat te kennen te gheven/ want sy die niet dwinghen konden 't stuck secreet te houden/ noch verseeckert te wesen vande selvighe: maer dochten terstondt wel bystant te krijghen/ door den Ridder Stanley/ Hugo Owen/ ende den Jesuwijt Baldowijn uyt Nederlandt/ dat by Guido Faulkes al besteecken was/ ende voorts byde Jesuyten Agenten/ Pater Persons tot Roomen/ ende Pater Creswel in Spaengien.

Sy bespieden alomme waerse groote Peerden ten dienste mochten bekomen.

Als nu den bestemden dagh den 15. Novembris nakende was/ bestelden sy den Guido Faukes/ de Lonten ofte 't Vyer aen het poeder te legghen/ ende hem wegh te maken/ eenighe souden in Londen blijven/ de andere souden haer vinden in Warwijckschyre tot Loughton/ alwaer den Oversten Jesuwijt Pater Garnet/ den eersten November onder haer een een Ghebedt dede/ voor het goedt succes vande groote actie/ noopende de Catholijcke cause in 't beginsel van 't Parlement.

Dit aldus al besteecken ende reede zijnde/ hebben eenighe haer speciale vrienden ghesocht van 't Parlement te houden/ ende daer is yemant onder haer uyt medelijden ghweest/ die eenen Brief heeft ghesonden aenden Baron van Montaigle/ een Heere Roomsch Catholijck gheacht/ door eenen Lackey ('s abondts doncker zijnde) sijnen dienaer ghegheven/ hem scherp belastende dien in eyghen handen van sijn Heere te leveren/ alsoo ghesciede: den Brief was een slecht gheschrift/ sonder datum ende onderteeckeninghe/ ende luyde aldus:

Coppye vanden Brief daer 't verraedt door ontdeckt werde.

Mijn Heere/ uyt liefde die ick draghe tot sommighe van u vrienden/ draghe ick sorghe voor u preservatie/ waeromme ick u waerschouwe/ dat soo lief ghy u leven hebt/ bedenckt middel/ om u presentie te excuseren in 't Parlement: want Godt ende de Menschen spannen te samen/ om te straffen de sonden vanden tijdt: ende en veracht dese waerschouwinghe niet/ maer vertreckt u op u Landt/ waer ghy meucht verwachten de uytkomste met verseeckerheyt: want hoewel datter geen apparentie is van eenighe beroerten/ soo segge ick nochtans/ daer sal gegeven worde eenen vreeselijcken slagh tot desen Parlemente/ nochtans salmen niet sien wie het hun doet: desen raedt is niet te verachten/ want hy mach u goedt doen ende gheen quaet: want dit perijckel passeert soo geringe/ als ghy desen Brief meucht branden: ende ick hoope God sal u de gratie gheven/ hier mede u profyt te doen/ wiens beschuttinge ick u bevele.

Desen Brief konde den Heere Montaigle qualijck lesen ende verstaen/ dies achterdencken hebbende/ droech terstondt den selven totten Grave van Sallisberry Secretaris/ die met andere Raedts-Heeren (den eersten November den Koningh vander Jacht ghekomen zijnde) hebben t'samen op elck poinct soo veel ghediscoureert/ dat sy besloten/ het moeste een werck met Buscruyt wesen/ waeromme sy den vierden Novembris besloten de plaetse rondt-omme te ondersoecken (onder coleur van eenighe tapisserije te ghemissen) ende bevonden dat Percy den Kelder onder de Sale ghehuert hadde/ die sy kenden voor Roomsch Catholijck/ dat gaf achterdencken: dies werdter belast den Ridder Knevet/ sonder respect alle plaetsen te ondersoecken: den volghenden middernacht vondense omtrent de Sale staen Guido Faukes (gheheeten Jhonson/ Percijs knecht) gheleerst ende ghespoort/ sy namen hem ghevanghen/ ende ginghen den Kelder besoecken/ verworpende het Hout ende Kolen/ ende vonden ses-en-dertich tonnen Buscruyt: sy besochten voorts den ghevanghen Faukes/ ende vonden drie Lonten over hem/ met ander ghereetschappe om 't vuyr in 't Buscruyt aen te steecken/ die welcke terstondt het Feyt met een Romeynsche resolutie bekende/ ende stoutelijck seyde: soo sy hem soo wel binnen als buyten de Kelder ghevonden hadden/ hy wilde 't huys/ haer-lieden ende hem selven opgheblasen hebben/ &c. Hy werdt in 't Hof gebrocht/ ende den Koningh aengheseydt: den Raedt werdt opghewekt/ door de welcke ende voor alle de Weereldt hy bekende (als eenen anderen Mutius Scevola) sijn voornemen/ en dat het hem leedt was/ dat het niet gheluckt was/ ende dat het den Duyvel ende niet Godt ontdeckt hadde: hy spotte met alle de Hovelinghen/ die hem yet vraechden ende gheen authoriteyt hadden: van sijn mede-plichters konden sy alle den dach niet vernemen/ dan nam het gheheel stuck op hem/ bekennende gheenen anderen naem te hebben dan Jhonson een Dienaer van Percy/ ende dat hy tot sulcken daedt ghedreven was in sijn conscientie alleenlijck voor de Roomsche Catholijcke Religie: hy loochende dat den Koningh ware sijn Over-Heere/ ofte sijnen ghesalfden Koningh/ ten aensien dat hy ware een Ketter. Dan 's anderdaeghs nae den Toren ghevoert/ oock meermaels geexamineert/ ende mette pijn-banck ghedreycht zijnde/ begoste sijn Romeynsche standtvasticheydt te verflauwen/ ende begon de waerheydt te verklaren/ ende selve by schrifte te stellen/ waer uyt wy eensdeels dit verhael ende uyt andere bekentenissen ghenomen hebben.

Het Buscruyt wordt ontdeckt ende Faulkes ghevangen die alles bekent.

1605.

De Conspirateurs die tot Londen waeren/ hoorende dat 't Buscruyt door den Brief ontdeckt was/ reden den 5. Novembris noch voor den daghe uyt nae Warwijckschyre/ gheresolveert een oproer te maken/ ende 't volck in Wapen ende open rebellije te brenghen/ onder 't pretext van beschuttinghe vande Roomsche Catholijcksche Religie: dies sy onder haer bestelt hadden een groote solemnele Jacht/ door den Ridder Sire Everard Dighbye/ onder welck decksel sy de Wapenen aennamen met alle hun Dienaers ende mede-plichters/ wat Wapen draghen konde. Een Edelman Grant/ brack eenen stal open van eenen Peerden-berijder/ daer veel Edelen hun Peerden hielen/ daer sy de beste uytnamen/ ende meynden haren hoop te vermeerderen/ maer sy konden niet gheraecken boven tachtich Peerden in ghetale/ ende dat meest hun eyghen Dienaers/ die terstondt veel wech liepen.

De Conspirateurs soecken oproer int Landt te maken.

Der Jesuijten Overste P. Garnet/ met Grenewel ende Hal/ waren daer op een Edelmans Abinghtons huys/ malkanderen opruydende de wapenen aen te nemen tot haer eygen beschuttinghe: want alle de Catholijcken souden de kele afghesteken worden/ om dat haer ware aengericht het Parlement in brandt te steken/ dat Verraders hadden gedaen/ &c.

Maer de Koningh ende Raedt het Buscruyt ghevonden/ ende opentlijck uyt-ghevoert hebbende/ sonden terstondt Posten ende Placaten/ met bevel/ over alle de contreyen/ om Percy/ Catesbije ende d'andere te vanghen levendich/ ofte op 't lijf te loopen: die meestendeel ghevonden werden vande Landt-voochden in een Edelmans Litteltons huys/ daer sy vergadert waren om des Koninghs Dochter te gaen nemen/ maer die was 's morghens nae de Stadt Coventrie gevlucht.

Worden vervolcht.

Daer ghebeurde in dat huys een gedenckweerdich stuck/ dat/ alsoo daer omtrent den vyere een Schotel met derdehalf pont Buscruyts te drooghen ghestelt was/ ende dat de schotel hellende ghestelt was teghen eenen lijnen sack met 16. pondt Buscruyts/ soo ghebeurde dat een 't vuyr roerende/ een sprockel inde schotel vloogh/ ende dat ontstekende/ versenghde ende brande de Omstaenders/ Catesby/ Grandt/ Roockwood ende andere/ dat haer aenghesichten ende handen onbequame waren tot vechten ofte wederstant/ ende dat poeder metten Lijnwaten sack vloogh boven door het dack vanden huyse/ ende den sack sonder ontsteecken te zijn/ tot buyten op de plaetse/ dat groot wonder was: d'welck so syse ontsteken hadden/ soude die alle/ die in 't huys waren/ verbrant hebben. Dit versloech haer alle seer in 't ghemoet/ siende datse ghestraft werden met dat instrument/ daer sy soo grooten quaet meynden mede te begaen.

Een wonderlijck accident van buscruyt.

Aldus

1606.

Catesbye / Percy / ende Wrichts / gebroeders / blyven in 't vangē doot / andere worden gevangen.

Aldus dese Lieden verschrickt zijnde / weynigh in ghetale hun siende / beset van twee Landt-voochden met hun volck / saghen op malkanderen radeloos / spraecken hun ghebedt / God biddende hun te vergheven hun bloedich voornemen / ende resolveerden hun doodt te vechten / als inde querelle vande Catholijcke Kercke : alsoo Thomas Winter / die wel een vande kloecste onder hun was / in syn confessie selver schreef : sy resolveerden daer alle te sterven. Alsoo de Landtvoochden ter Poorten indrongﬁen / werdt hy Thomas Winter gheschoten inde schouders / ende beyde de Wrichts / gebroeders : mede wordt Roockwood ghequetst : Catesbye staende voor de binnen deure / seyde tot Winter / Thomas Winter staet my by : ende soo Percy by hem stondt rugghe teghen rugghe / werden die beyde met een Loodt doorschooten / ende Winter ghequetst noch met een pijcke / werdt van achter ghevat ende ghevanghen : somma daer bleven doodt Catesbye / Percy ende de twee Wrichts / ghebroeders : de andere werden daer ende elders ghevanghen met haer dienaers ende aenhanghers / ende tot Londen ghevoert : ende de hoofden van Catesbye ende Percy werden op staken op 't Parlements huys gestelt.

Het Proces van dese ghevanghenen werdt een tijdt uytghesteldt / tot nae Kersmisse den sevenentwintichsten Januarij / tot welcken daghe inde groote Sale tot Westmunster / op plaetsen ende stellagien / voor de Rechters / ende voor de ghevanghenen ghemaeckt / zijn alle verscheenen / mede de Koningh / Koninginne / ende meestendeel alle de Hovelinghen / bedeckt / dat sy niet ghesien werden. Voor Rechters saten daer de Graven van Notingam / van Suffolck / van Worchester / van Denschyre / van Northamton ende van Salsberry / met de ordinarij Landt-rechters ende Officieren.

Acht principale verraders worden voor Rechte gebrocht.

Daer werden 's morghens vroech dese acht ghevanghenen Edelen voort-ghebracht / als den Ridder Everard Dighbye / Robbert ende Thomas Winter / Jan Grandt ende Ambrose Roockwoods Schiltknapen / Guido Faulkes / Robbert Keyes / eñ Thomas Beates / alle wel kostelijck ende hoffelijck als Edelen ghekleet. Hun werdt hun beschuldingen voor-ghelesen / die sy / sonder dat sy ghepijnicht gheweest hadden opentlijck bekenden / ende werden nae Landts Rechten voor de twaelf Mannen schuldich gheoordeelt.

Daer over hun byden Rechter elck bysonder af-ghevraecht werde / wat sy te segghen hadden / waeromme de Sententie des doodts niet teghen hun saude ghegheven worden nae 's Landts Rechten : Sy antwoorden luttel. Thomas Winter begeerde dat hy alleene voor hem ende sijn ouder Broeder mochte hanghen. Keys seyde sijn saecken stonden desperaet / daeromme hadde hy soo lief nu als op een ander tijdt te sterven / ende liever voor sulck een saecke / als voor een ander. Beates ende Robbert Winter versochten ghenade. Jhon Grandt seyde / dat hy wel schuldich was van 't voorghenomen quaet / maer niet gheeffectueert / alsoo wel volcht nae de Enghelsche Rechten uytghenomen verraet. Roockwood erkende syn schuldt / weerdigh des Koninghs / des Raedts / ende der Ghemeynten gramschappe / nochtans wilde hy niet wan-hoopen van sijnes Princen overvloedighe ghenade / te eer om dat hy noyt Autheur noch Actheur ware gheweest / maer ingheтrocken ware gheweest van Catesbye / die hy te veel beminde : dat hy het verraet verswegﬁen hadde / waer niet gheschiedt uyt haet des Koninghs ofte des Landts / noch uyt eyghen eergierichեydt / maer uyt verleyden van sijnen vriendt Catesbye : hy versochte gheen ghenade uyt vreese des doodts / maer uyt hertenleet / ende om sulcken schandt-vlecke te weeren van sijn vrienden ende ghebloedt : hy badt den Koningh Gode ghelijckformich te wesen / die altemets strafte corporaliter ende niet mortaliter.

Antwoorde vande verraders voor Rechte.

Den Ridder Dighbye / een seer treffelijck / schoon groot man / rijck ende statelijck / seyde dat hy in die actie niet ghekomen ware uyt ambitie / miscontentement / ofte haet / die hy yemanden toe-droegh / maer uyt Liefde van Catesbye ende om sijn Catholijcke Religie / om de welcke hy veracht hadde synen staet / sijn leven / sijnen name / ende alle aerdtsche ghelucksalicheydt / om te herstellen de Roomsche Catholycksche Religie in Enghelandt : hy klaechde dat de Catholycken hun ghedane beloften niet ghehouden werden / ende dat sy vreesden datter strengher wetten in 't Parlement souden ghemaeckt worden teghen de Recusanten / als dat de Vrouwen ende haer Wijven mede de amenden ofte boeten onderworpen souden worden / ende dat die ten lesten strecken souden tot verbeurte van alle haer goederen / &c. Hy versochte / dat alsoo de misdaedt alleen in hem bestondt / dat hy mochte alleen de straffe draghen / ende niet sijn Wijf ofte Kinderen ende Suster / diens Houwelijcks goedt in sijn handen ware / &c. Voorts versochte hy vergiffenisse vanden Koningh eñ de Heeren / dat sijn doot mochte sijn misdaedt versoenen / ende dat hy mochte onthalst werden.

1606.

Daer werdt van des Koninghs Procureur heftelijck in 't korte / maer ten propooste op gheantwoort.

Oratie des Graven van Northampton ende Salisberry.

De Grave van Northampton maeckte een Oratie tegen Dighbye / om dat hy ende andere uyt-ghestroyt hadden / om fondament van haer verraderije te maken / dat de Koningh d'Enghelsche Catholycken toegeseyt hadde / toelatinghe van Roomsche Catholijcksche Religie / d'welck hy met veel redenen wederleyde / betoonende sulcx niet waer te wesen.

Diergelijcke nae hem den Grave van Salisberry / bewees mede hoe genadelijcken de Koningh ghehandelt hadde mette Recusanten / die hy bevondt mette leste verraderije van Watson ende Clerck niet mede plichtich waren / niet willende de principaelste onder haer de amende afghenomen hebben / in consideratie van haer ghetrouheyt.

Werden ter doot verwesen als verraders.

Hier nae werdt de Sententie des doodts / als ghewoonlijck teghen Verraders / byden Rechter uytghesproocken totte Heeren ende de vergaderinghe. Nu spade inden avondt zijnde / sprack Dighbye daer nae met groote reverentie totte Heeren / als dat hy veel blijdelijcker soude ter Galghen gaen / soo hy van haer Eerweerdicheden maer mochte hooren / dat sy hem sijn misdaedt vergaven : waer op de Heeren alle seyden : God vergheve u / ende Wy vergeven 't u : daer voor hy die danckte met groote eerbiedinghe.

Executie eñ doot van 8. verraders / ende hoe hy storven / den 30. Januarij 1606.

Twee daghen hier naer / den 30. Januarij / Engelsche ouden stijl / werde op Sint Paulus Kerck-hof voor de West-deure een Schavot gemaeckt / met een halve Galge daer op : daer werden vier van dese verwesene ghesleypt op sleden / daer een horde met stroo op lagh / waer van ten eersten den Ridder Everard Dighbye op 't Schavot wert gebrocht / die daer (nefsens de Beuls ende des Koninghs Officieren) vondt het Schavot vol jonghe Edel-luyden uyt 't Hof / het welcke sy in Enghelandt voor een leelijcke maniere hebben / soo wel in Executien als op Theatren van spelen. Dese Edelen heeft den Patient Dighbye Hoffelijck ghegroet ende sijn afscheyt ghenomen / ende seyde / dat hy nae de Rechten den doodt verdiendt hadde : biddende den Koningh ende Landt om vergiffenisse : maer inde conscientie / als tenderenne sijn Feyt tot der Roomsche Catholijcken voordeel / ware hy wel gherust : ende alsoo eenighe Latijnsche ghebeden segghende / voor hem maeckende veel cruycen / ontkleede hy hem tot op sijn hemde / gingh ter Leeren op / ende den strop vast ghemaeckt zijnde / werdt ter Leeren afghеworpen / ende terstondt afghesneden ende noch levende / werdt op een slacht-bancke gheleydt / daer hem voor d'eerste subijtelijcken de manlijckheyt afghesneden werdt / den buyck opghesneden ende 't hert uytgheruckt / ende alsoo te samen in een buyr verbrandt / ende daer nae ghevierendeelt nae 's Landts maniere.

Nae hem werdt Robbert Winters schilt-knape op 't Schavot ghebrocht / die seyde luttel / eñ betoonde gheen leetwesen : Latijnsche ghebeden segghende / ende met cruycen te maecken hem seghenende / werdt mede als den eersten ghehanghen ende ghequartiert.

Den derden was Johan Grandts schilt-knape /

die

1606. die hem wat wilde ontschuldighen/ als maer ghepretendeert ende niet volbrocht.

Den vierden was Bates/ die als dienaer familiaer vã Catesbye geweest was/ die betoonde leetschap: badt God/ den Coningh/ ende het gantsche Coninghrijck om vergiffenisse: beklaechde dat syn liefde tot synen Heere/ hem hadde doen vergheten synen plicht/ Gode/ synen Koningh ende den Lande schuldich/ ende badt voor hun allen: dies om dat hy 't meeste berou bewees/ wert hy soo langhe laten hangen/ dat hy wel doodt was/ ende soo gevierendeelt.

S'anderdaegs den een en dertichsté Januarij was dierghelijcke Schavot opgherecht/ tot Westmunster voor het Parlement-huys/ daer werden de vier andere verwesene/ mede op sleden dweers door de Stadt Londen ghebrocht: Ende eerst werdt opghebrocht Thomas Winter/ die Ghesante in Spaengien gheweest was/ een kloeck Man/ hy ghebruyckte weynigh woorden/ wel eenighe teeckenen van leetschap thoonende/ dan soo 't seyt was streckende tot vorderinghe vande heylighe Roomsche Kercke/ ware het vergeefelijck.

Naest hem tradt Ambrosse Roockwood op/ die bekende syn misdaet/ gesocht hebbende 't onnoosel bloet te storten/ Gode/ den Koningh/ ende den Staet om vergiffenisse biddende/ ende dat Godt die alle wilde segenen/ om die Eylanden langhe in payse te moghen regeren/ ende dat hy mochte Catholijck bekeert worden. Ten lesten badt hy om ghenade voor syn Wijf ende Kinderen/ protesterende dat hy storf inde Roomsche Catholijcke Religie: ende werdt soo langhe laten hangen/ dat hy wel mochte doodt wesen.

Den derden was Robbert Keyes/ Edelman/ die stille sijn gebeden seyde/ ende soo hy op de Leere was/ ende boven vast ghemaeckt/ wierp hem selven als desperatelijck de Leere af/ dat den strop brack/ ende metten val brack hy syn been/ dan op de slacht-bancke wert hy terstont van kante geholpen.

Ten lesten quam Guido Falkes/ Edelman/ die hem Jonson genoemt hadde/ ende in Nederlant indẽ Krijgh gheweest was/ een ervaren Man/ die op hem ghenomen hadde 't Vyer in het Buscruyt te steecken: dese zijnde kranckelijck/ bekende syn schult/ Gode/ den Koningh/ ende een yegelijcken vergiffenisse biddende/ ende so hem selven niet cruycen segenende/ storf als d'andere/ hangende wel soo lange/ dat hy mochte doot zijn.

Alsoo storven sy alle Roomsch Catholijck/ meestendeel van haer schult kleyn berou thoonende/ maer eer scheenen sy glorie daer in te soecken/ als stervende voor de vorderinge van de goede Catholijcksche cause: want voor Rechte werdt verhaelt/ hoe dat Robbert Winter/ inden Toren met Faukes spreeckende/ hadde ghesegt/ dat hy ende Catesbye Soonen hadden/ ende dat kinderen mannen worden/ ende dat hy hoopte sy souden die saecke wreecken: jae dat Godt soude Abraham Kinderen uyt steenen verwecken: mede dat hy droeve ware/ dat niemandt noch een Apologie ofte verantwoordinghe van haer actie in druck uytgave/ ende dat sy wilden de saecke houden staende totter doodt toe/ &c.

Haer hoofden werden op de Londische Brugghe ghestelt/ ende hun quartieren op de Stadt-poorten: Veel van haer mede-plichters ende aen-hanghers/ werden in de contreyen daer sy woonden mede gheexecuteert/ als den Jesuwijt Pater Hal/ Littelton ende andere Edelen: Frances Tresham een rijck gelaten Edelman/ storf van sieckte inden Toer ghevangen: Ende een Johan Oven/ die dienaer van Pater Garnet geweest was/ sneet met een ghebroocken mes (in den Toren) synen buyck open/ dat de darmen daer uyt vielen/ ende storf alsoo.

Johan Ovẽ doot hem selven.

Alsoo by dese Verraders de Jesuijten betight waren/ werden die al-omme seer gesocht: ten lesten werden Pater Herry Garnet Superieur ofte Overste ghevonden/ met Pater Hal/ mede Jesuwijt/ in een Edelmans Abinghtons huys/ tusschen twee schouwen in een kleyn gat. Jhon Garrerd ende Oswald Tesmond/ alias Grenewel/ syn uyt den Lande ghevlucht soo 't schijnt.

Hendrick Garnet Jesuijt/ Overste/ om verraet gevangen.

Desen Pater Henry Garnet was een Edelman gheboren/ opghebrocht in hooghe Scholen/ hy was een Correcteur gheweest by eenen Drucker Totle/ hy hadde veel gaven/ van natueren een fray Man/ ende geleert inde hooge talen/ van professie Jesuwijt/ ende onder haer Docteur/ ende in Enghelandt Overste: Hy is tot Londen op 't Stadt-huys voor Rechte gebrocht/ den 28. Meert Enghelschen stijl Anno 1606. daer als Rechters saten/ den Major van Londen/ de Graven van Nottingam/ van Suffolck/ van Worchester/ van Northampton/ van Salisberry/ de Heeren Opperrechters/ mette ander Rechters ende Gheleerden. 1606.

Op de Sale van 't Stadt-huys waren secrete Camers ghebout/ daer den Koningh ende Hovelinghen konden sien ende hooren: mede plaetsen voor de residerende Ambassaten van Spaengien ende d'Ertzhertoghen/ op dat sulcken ongheloofflijcke moordadicheydt/ van een Overste der Jesuyten/ opentlijck mochte blijcken voor alle de Weerelt.

Desen Pater Garnet staende in een afgheschutte plaetse/ wert syn beschuldinge voor ghelesen/ als mede gheconspireert te hebben den Koningh/ alle syn Afkomste/ alle de Edeldom ende Ridderschap/ alle de Prelaten/ ende des Rijcks Rechters/ met eenen slagh om den hals te brenghen/ seditie te maecken/ de ware Religie ende de gantsche regeringhe des Rijcks te subverteren/ metten geheelen Staet desselfs.

Hendrick Garnet wordt voor Rechte ghebrocht/ den 28. Meert.

Den Procureur Generael verhaelde int particulier/ hoe dat Garnet in 't 28. Jaer der Koninginne Elizabeth/ Anno 1586. in Enghelandt lestmael was ghekomen/ voor de komste van de Spaensche Armade/ als te vooren den Jesuwijt Campian/ zijn beste gedaen hadde om de Bulle van excommunicatie/ tegen de voorsz Koninginne in 't werck te stellen/ met hulpe van de Catholijcke Recusanten/ ende de Koninginne te dooden/ dat versocht wert van den Docteur Parrye/ aenghesett vanden Cardinael Como: daer nae werdt 't selfde ghetracht van Patrick Cullen/ aengeset van den Ridder Willem Stanley/ van Hugo Owen/ van Jacques Frances Nederlander/ een Wasschers Sone/ met Holt den Jesuwijt/ alle ghepersuadeert als een werck van verdiensten/ alst bleeck uyt een Boeck Philopater ghenoemt/ uytghegheven by Pater Creswel den Jesuwijt. Ende Anno 1594. quamen Williams ende Jorck aengeset vanden Jesuwijt Holt: ende Anno 1597. quam eenen Squyre uyt Spaengien/ aengeset by den Jesuwijt Wolpoole/ om haer te vergheven. Dese aenslagen hun niet gelijckende/ hebben sy inbasie Anno 1601. gepractiseert/ door Thomas Winter in Spaengien gesonden: waer over den Paus twee Bullen ofte Brevia sondt aen desen Oversten Garnet/ om te voorsiene dat niemant de Croone soude succederen/ dan een Roomsch Catholijck.

Garnet wordt beschuldicht van verraet.

Verscheyden verraderijen tegẽ de Koninginne Elizabeth.

De Koninginne doodt zijnde/ ende den Koningh Jacobus vredelijcken totte Croone ghekomen/ hadde desen Garnet mette andere/ desen Brandt-sticht aenghericht/ als wy verhaelt hebben inde voorgaende procedure.

Garnet om verseeckert te wesen van alle de voorsz verraderyen niet aenghesproocken te moghen worden/ hadde in 't eerste Jaer deses Koninghs mede een generael perdoen onder den grooten Zeghel van Engelandt genomen/ gelijck Koningen in haer blijde inkomsten ghewoon zijn te gheven in hun eerste Parlement.

Garnet in Meerte Anno 1605. hadde gheschreven by Guido Faulkes/ die van Catesbye overghesonden/ wert tot Stanley ende Baldowijn Jesuwijt/ om order te hebben/ dat ten tijde van den Buyscruytslach/ het Krijghs-volck uyt Vlaenderen mochte nae den Zee-kant gebracht worden/ om ten eersten in Engelandt te passeren/ ende aldaer werdt doen den Eedt van getrouheyt/ den Hugo Owen afghenomen/ dien den aenslagh doen werdt ontdeckt/ die hy seer prees ende beloofde te vorderen.

d'Engelsche verraders trachten Krijghshulpe uyt Vlaenderen te hebben.

Garnet schreef doen mede aenden Paus eñ Aquaviva/ Generael der Jesuijtẽ/ om bevel te hebbẽ dat in Engelant gheen Catholijcken hun roeren souden/ ofte yet voornemen/ om niet te stooren den aenslagh van 't Buyscruyt/ ofte van dien achterdencken maken.

Garnet

1606. Garnet in Junio raedtslaechde metten Jesuwijt Grenewel/ende dat als in Biechte/ ende om dat het te lange was om op de knien te liggen / dispenseerde hy/ men soude een wandelende Biechte daer van maken/ t'samen besluytende / dat nae dat den slagh soude ghegheven wesen / datter eenen Protecteur soude uytten Edeldom ghekozen worden/van die/ die soude mogen in't leven gebleven wesen.

Garnet raetslaeghde inde selve Maendt met Catesbye ende Tresham / over de macht vande Catholijcken van Enghelandt / op dat hy mochte den Paus informeren / wat macht sy souden moghen opbrenghen / ende schreef in Augustus aenden Paus / by den Ridder Sir Edmont Beynam van't Buskruyt/ende dat niet inde qualiteyt als Paus / maer als aenden Weerlijcken Prince van Roomen / schreef desghelijcx aen Baldowijn in Nederlant der Jesuijten Agent / op dat Owen soude soliciteren by den Marquis Spinolas bevel/om een Regiment Peerden te lichten by Catesbye/om hun gereetschappe van Peerden in Enghelandt te bedecken.

Garnet was in October vergadert mette verraders tot Loughton/in Warwijckschyre/ende den eersten November badt hy opentlijcke onder hun voor 't goet succes vande goede actie / de Catholijcke cause aengaende/in 't beginsel van 't Parlement.

Den vijfden November den bestemden dagh van 't verraet / waren alle de verraders meest tot Dunchurche/ ten huyse vanden Ridder Dighbye / onder 't decksel van een groot Jagherije opghestelt / om soo volck by een te brengen/om oproer aen te rechten/ende des Koninghs Dochter daer by ghelogheert / in haer handen te krijgen.

Den sesten November sondt Catesby / by zijnen dienaer Bates / aen Garnet de tijdinghe van 't quaet succes/biddende om sijn hulpe om 't Landt van Walles in oproer te brengen : daer op dat Garnet/ Grenewel ende Hal/ al Jesuijten / malkanderen in Abinghtons huys opstoockten/tot oproer te maecken : Grenewel selve in Lancaster uytrijdende / onder pretext/ dat het al Enghelandt door besloten was / de Catholijcken alle de keele af te steecken / ofte op 't lijf te loopen / daeromme soude yeder in wapen treden / ende op haer hoede zijn.

Hal den Jesuwijt / die uyt vreese wat koelder was / als eenen Ymfre Littelton/ vervaert zijnde/ hem seyde : Godt moeste vertoornt zijn over sulcken wreeden aenslagh / sochte hem uyt de schrifture ende andersins te bewijsen / datmen vande saken niet oordeelen mochte nae de uytkomste : want Godt hadde den Israelyten belast te vechten teghen de Benjamijten:oock den Koning van Vranckrijck S. Loys/ tegen den Turck oorlogende/ werdt geslagen/ en storf selfs vande Peste : de Christenen beschermende Rhodes / worden overwonnen / &c. ende alsoo ware dit mede qualijck geluckt.

Also Garnet na sijn examinatie ende bekentenisse/ ware oorlof gegeven om aen sijn vrienden syne nootsaeckelijckheden te schrijven / hadde hy op 't wit ghelaten pampier / ende op den kant ghescheven mettet sap van Lemoenen ofte Orangie-appelen/ dat teghen 't vyer kan ghelesen worden / daer inne hy loochende sijn vrijwillighe voor-gaende bekentenissen voor den Raedt ghedaen/dat hy van 't Spaensch verraet ware bevrijt/by sijn verkreghen perdoen : ende van 't Buscruyt verraet / hoopte hy hem wel te verdadighen/ by gebreck van getuygen tegen hem : concluderende met blasphemie met Christus woorden / Necesse est ut unus homo moriatur pro populo, dat Cayphas van Christo sprack / waer uyt sy verstonden sijn prevaricatie ende Equivocatie:hy hadde vrijlijck bekent voor de Heeren / ende dat onder-gheschreven/ dat hy overwonnen was/tanta nube testium, dat is/met soo veel getuygen / nochtans sochte hy hem te ontschuldighen van het Buscruyt verraet.

Op 't ghene dat Garnet dickmaels gheroepen hadde / datmen hem betoonen soude / waer de Kercke voor Martinus Luther te vinden was : bewijst de plaetse : noemt de persoonen : &c. Daer op werdt hem gheantwoort / by een ghelijckenisse van eenen klont louter Gout/ die gevallen is in handē van eenen Bedriegher/ de selve wert grooter ghemaeckt uyt gierichevdt ende vermeerdert/ ende vermenght ofte ghesofistileert met ander Metalen / nu een groote Masse ghewordeu/houdende ghelijckewel altijdt uyt-waerts de Goutverwe : nu mochtmen vraghen / waer is nu het louter Gout : ende waer is nu de plaetse : &c. De antwoort is / dat het daer uyt moet ghevonden worden/by een wel-konnende kloeck werck-man/ ende by proeve vanden toet-steen : Alsoo ware nu de oprechte Kercke te vinden / by oprechte konstighe werck-lieden / die refinerende metten Woorde Godts / die nu langhe hadde ghemenght gheweest ende over-laden van Wereltsche respecten ende veel superstitieuse Ceremonien ende menschelijcke inventien : alsoo dat Godt altijdt ghehadt hadde sijn Kercke/ nu beter ghesuyvert ende gheloutert byden toet-steen van Godes Woordt.

Ghelijckenisse van een klont Gouts en de Kercke.

Dit is 't Sommarie vande principale saecken daer Garnet mede beschuldight werdt / sonder pijnighen bekendt ende ghenoechsaem betuyght / ende daer over werde hem verlof van antwoorden ghegheven.

Sijn antwoorde/ seyde hy / meest te bestaen op vier poincten / op de Leere / op de Recusanten / op de Jesuyten in 't Generael / ende voor hem selven in 't particulier : vande Leere op twee poincten / als van Æquivocatie, hy seyde dat haer Kercke alle leugenen verviedt/ haer Æquivocatie waer niet om leughenen te houden staende / maer om eenighe vraghen met een dubbele bedeckte antwoorde af te slaen ende te weeren / als breeder te lesen is inde ghedruckte procedure.

Pater Hendrick Garnet antwoorde op sijn beschuldingen.

Het ander was / wat macht de Paus hadde om Koninghen af te setten : sijn antwoorde was / dat hy daer inne alleenlijck volghde de gemeyne Leere vande Kercke / dat die Leere van 's Paus macht / waer by alle Catholijcke Princen generalijck ghehouden sonder teghen-segghen: dan voor sijn opinie/hy hadde altijdt onderschept gemaeckt tusschen excommuniceren ende afsetten van Princen:tusschen de conditie ende staet van sijnen Koningh ende andere / die eertijdts waren Catholijck gheweest / ende daer na afgevallen: ende daeromme wat Simanca ende ander Schrijvers daer van segghen / ware te verstaen van afghevallen Princen.

Roopende de Recusanten/ hy selve bekende wel dat de Catholijcken wel plegen inde eerste Jaren vande Koninginne Elizabeth inde Kercken te komen / dan naemaels niet / d'welck niet was om de Bulle van Pius Quintus / maer om het Concilie van Trenten/ daer het verboden was : selve Calvinus en liet diergelijcke den sijnen niet toe.

Aengaende de Jesuijten/ die van sulcken gruwelicken verraet kennisse hadden/ achte hy datse ongoddelijck deden sulcx te verswijghen / ende namelijck volck van hunne professie/hun daer mede moeyende.

Garnet kent een deels schult.

Roopende sijn beschuldinghen / seyde / dat de bootschappe ofte handel met Spaengien / was by hem alleenlijck ghevordert / om gheldt te krijghen voor de arme Catholijcken : maer sy tracteerden vorder van met eenen Legher het Landt te invaderen / dat hem (als hy 't vernam) mishaechde/ maer hy bekende schult / dit niet gheopenbaert te hebben : want hem was belast daer mede niet te moeyen / noch metten ghelde/ dat belooft was / om den tijtel des Koninghs van Spaengien te mainteneren / die hy pretendeert totte Kroone van Enghelandt : dierghelijcke dingen meer werden verhaelt / daer oock getuygen over ghehoort werden / dat te lesen is / in 't ghedruckte Boeck vande procedure.

De Grave van Salisberrye seyde hem / dat het een deerlijcke saecke ware / dat den Paus / haren Oversten Aquaviva, ofte hy selve/ zijnde in Enghelandt als Overste / de arme Catholijcken eenighe dinghen bevale / die sy hem moesten ghehoorsamen / al ware het in perijckel van ziele ende lichaem : hy vraechde/ hoe een Koningh onder haer lieden houdende sulcken Leere / konde sijns levens seker wesen : Daeromme het ware tijdt dat de Koninghen souden toesien / wat soodanighen volck in sijn Landen deden. Hier op en antwoorde Garnet niet / dan seyde te wenschen/ dat

Den Grave van Salisberry spreect Garnet aen.

1606.

dat hy noyt van't Buskruyt ghehoordt hadde. De Grave van Northamton/ Broeder vandē lesten Hertogh van Norfolck/ bewees hem mede syn ongheluck met een fraeye Oratie.

Den Admirael van Enghelandt vraeght Garnet een questie.

Den Grave van Nottingam/ Admirael/ vraechde Garnet op het poinct/ dat hy seyde/ niet te moghen de Biechte verklaren/ oft yemandt hem biechte/ dat hy morgen den Koningh wilde met synen Poingiaert door-steken ofte dooden/ ofte den Biecht-vader sulcx behoorde te swyghen: Garnet antwoorde Jae/ hy moeste het swyghen.

Grave van Salisberry vraeghe van biechte.

Salisberry vraechde/ ofte Grenewel/ doen hy hem in Biechte ghesepdt hadde van dat verraet/ ofte hy hem doen absolveerde: hy seyde Ja/ doen vraechde hy/ ofte hy oock leetwesen toonde/ ofte beloofde penitentie te doen: Hy seyde: hy wilde syn beste doen. Daer op werdt Garnet ghesept/ dat sulcks alsoo niet behoorde te wesen: want gheen absolutie sonder berou behoort gegeven te worden.

Grave van Northampton maeckte een langhe Oratie.

Daer nae als dese disputen nu langhe gheduert hadden/ ende de twaelf Mannen hem hadden schuldigh bevonden/ ende dat daer over den Procureur Generael des Koninghs sententie versochte/ soo heeft den Grave van Northampton voorschreven aenghe heven een andere fraeye Oratie aen Garnet ende de vergaderinghe te doene/ het gheheel verraet begrypende/ seer gheleerdelijcken/ met veel argumenten/ exempelen ende redenen te bewijsen/ hoe een onghefondeert stuck het ware/ dat de Pausen pretenderen macht over Christen Koninghen te hebben/ die af te setten/ ende de Onderdanen te ontslaen vanden Eedt van ghehoorsaemheydt ende trouwe: welck Oratie is te lesen in't voor-ghenoemde Boeck van dese verraderse proceduеren/ daer wy den curieusen Leser toe senden.

Garnet Superieur der Jesuyten wordt ter doot verwesen/ den 28. Meert.

Nae dat de voorschreven redene gheeynt was/ wert de sententie des doots teghen Garnet uytghesproken/ ende hem werdt ghevraecht van Salisberry/ ofte hy noch yet te segghen hadde: Hy antwoorde: niet mijn Heere/ dan ootmoedelijck te bidden hun allen/ syn leven te recommanderen totten Koningh/ segghende: hy ware ghereet te leven ofte te sterven/ nae zijnen wille/ ende hem dienst te doen. Ende midts hy noch daer nae meer dan een Maendt ghevanghen bleef/ gaf oorsaecke van hoope dat hy gheperdonneert mochte worden: dan wy sullen syn sterven verhalen.

Garnet wordt ter executie ghesleypt.

Alsoo desen Pater Garnet/ Superieur der Jesuiten in Engelant/ Anno 1606. den acht-en-twintichsten Meert/ ter doodt verwesen was/ soo werdt hy den derden Mey ter executie ghebrocht/ op't Westkerckhof van S. Paulus Kercke tot Londen/ daer een Schavot met een halve galghe opgherecht was. Hy werde derwaerts ghesleept op een slede met stroo: hy scheen verbaest te zijn teghen de doodt. De Dekens van sint Paulus ende van Winchester vermaenden hem tot een vast ende levende Gheloove tot Gode/ met een ware belijdenisse van syn misdaden/ ende van eenigh ander verraedt dat hy noch mochte weten: ontlastende syn conscientie/ bewijsende berou/ &c. Maer Garnet t'onvreden zijnde van hun vermaen/ badt datmen hem niet wilde quellen/ hy ware geresolveert.

Syn confessien voor syn doodt.

Daer nae den Recordator van Londen/ vraechde hem/ ofte hy yet tot den volcke te segghen hadde/ 't ware nu tijdt gheveynstheydt af te legghen: Hy seyde: syn stemme was kleyn/ ende syn kracht vergaen: maer tot die by hem op 't Schavot stonden seyde hy: syn voornemen was quaet/ ende 't feyt soude wreet gheweest hebben/ soo dat het hem soude ghegrouweldt hebben in syns herten ghemoedt/ soo dat Buskruyt ghewrocht hadde. Hy seyde voorts: dat hy maer alleenlijck een Generale wetenschap daer van hadde van Catesbye/ het welcke hy niet uytghebrocht hebbende ofte ontdeckt hadde/ dit waer syn misdaet: maer voorts wat hy in 't particulier daer van wiste/ was hem in Biechte verklaert. Maer den voorschreven Recordator badt hem te ghedencken/ hoe dat den Koningh onder syn handt gheteeckent hadde/ onder andere vier poincten: d'eerste/ dat den Jesuyt Grenewap hem dat verraet verhaeldt hadde/ niet voor een misdaet/ maer als een stuck hem bekendt/ raedtslaghende wyse: het tweede/ dat Catesbye ende Grenewap tot hem t'samen quamen om te resolveren: het derde/ dat hy met Grenewap vande particularityten des verraets in Essex gheconfereert hadde: ende ten vierden/ Grenewap hadde hem ghevraecht/ wie dat den Protecteur van 't Landt soude wesen: maer hy Garnet hadde gheantwoordt/ daer soudemen op letten/ als den slagh soude ghepasseert zijn. Dese dinghen waren meer dan een simpel Biechte/ ende bleecken onder syn hant-teecken. Garnet antwoorde: wat dat hy onderschreven hadde/ dat was de waerheydt: ende om dat hy 't aen syne Majesteyt niet ontdeckt hadde/ 't ghene hy wel wiste/ bekende hy hem te rechte verwesen te wesen/ ende badt daer over vergiffenisse aen syne Majesteyt. Hier nae werdt hy op 't schavot kant ofte zyde gheleydt/ om openbare belydenisse den volcke te doen/ ende sprack:

Oratie van Garnet.

goede Landtsluyden ick ben hier ghekomen op desen Heylich kruys-vindinghs dach/ om alle de kruycen mijns levens te eynden: d'oorsaeck mijns sterbens is u lieden niet onbekendt. Ick bekenne den Koningh misdaen te hebben/ ende 't is my leet/ voor soo veele als ick daer schult in hebbe/ dat welcke is/ dat ick 't verraet verswegen hebbe/ ende daer van bidde ick om vergiffenisse. Dit voor-ghenomen verraet teghen den Koningh ende den heelen staet/ was voorwaer bloedigh: het soude my selve ghegrouwelt hebben/ hadde het volbrocht gheweest: het is my hertelijcken leet/ dat eenighe Catholijcken oyt sulcken wreeden voornemen hadden:

Doen hem omme keerende/ sochte hy te ontschuldighen een Anna Vaulx/ segghende: daer is sulcken eerweerdigen Edel vrouwe t'onrechte betight/ als dat sy met my soude getrout wesen ofte erger: maer hy protesteerde ter contrarie/ sy ware een deuchdelijcke Jofvrouwe/ ende voor hem een suyver Maecht.

Noyende 's Paus Bullen ofte Brevia/ ende Beynhams reyse nae Italien/ ende het Bussekruyts verraedt/ dat refereerde hy al tot het proces daer over gepasseert ende syn confessien: want alle dat hy onderteeckent hadde/ was warachtich.

Garnet toonde hem te hebben eenige hoope van perdoen.

Doen knielde hy neder voor de Leere/ vraghende ofte hy tijdt om bidden mochte hebben/ ende hoe langhe: Hem werdt ghesepdt: soo langh hy wilde. Het scheen hy konde niet ghestadich/ innich ofte devotelick bidden/ de vreese des doodts/ ofte hoope van ghenade ofte perdoen hem bekommerende/ want hy dickmael stil hiel/ hem omkeerende ende omsiende. Als hy opstondt/ den Recordateur hem siende ongherust/ al ofte hy eenighe ghenade ofte perdoen verwacht hadde/ seyde: hy soude hem selven ofte syn ziele niet bedrieghen/ hy ware daer ghebrocht om te sterven/ ende sterven moeste hy aldaer/ hem biddende nu op syn leste ure niet te Equivoceren: ende soo hy yet meer wiste dat sorghelijcken voor den Koningh ofte synen staet ware/ hy behoorde dat nu te segghen. Garnet andtwoorde: het en ware gheen tijdt van Equivoceren, hy hadde synen sin uytghesproken/ ende meer dan hy bekendt hadde/ en wiste hy niet te segghen.

Garnets bekentenisse op de Leere.

Ter Leere op-gaende/ begeerde hy men soude hem waerschouwen eermen hem afstiete. Men seyde hem: hy en moeste niet dan de doodt verwachten. Hy sprack: ick ghebiede my tot alle goede Catholijcken/ ende bidde God te bewaren de Koningh/ de Koninginne/ ende hun Kinderen/ ende de Heeren vanden Rade: ende my is leet dat ick met haer gheveynsdelijcken omghegaen hebbe: maer ick meynde niet dat sy sulcke ghetuyghenissen teghen my hadden/ voor dat sy my die toonden: ick hieldt voor meerder eere voor my/ te bekennen/ dan daer vooren beschuldicht te hebben: ende als voor mijn Broeder Grenewap/ ick wilde dat de waerheydt gheweten ware/ want hy is meer beschuldicht dan hy verdient heeft: ick en soude hem niet beswaert hebben/ hadde ick niet wel gheweten dat hy ontvlucht ware. Ick bidde God/ dat de Catholijcken niet qualijcker moghen varen om mijnen 't wille/ ende ick waerschouwe hun allen/ hun te wachten van eenigherhande verraderyen/ rebellyen ofte oproeren teghen

1606. 1606.

teghen den Koningh. Nae ditte viel hy tot bidden/ ende hem selven kruysende/ seyde hy: In nomine Patris, &c. biddende Maria) Mater gratiæ, Mater misericordiæ, tu me a malo protege & hora mortis suscipe: doen/ in manus tuas Domine, commendo spiritum meum: dan/ per crucis hoc signum, een kruys makende: fugiat procul omne malignum, infige crucem tuam in corde meo Domine: ende doen weder verhalende/ Maria Mater gratiæ, werdt hy vande Leere ghestooten/ daer hy so langhe hingh/ dat hy wel mochte doot wesen/ ende daer nae gequartiert/ van sijn bedrogh ende quaet gemoet/ werden veel particulariteyten verhaeldt inden Brief vanden gheleerden Casaubon / gheschreven aen Frontonem Ducæum.

Garnets leste ghebeden.

Dat was 't eynde van dat verraedt in Enghelandt/ daer van (om die afgrijselijcke grouwelyckheydt) men in Nederlandt ende elders gheen gheloove wilde gheven: de Roomsche Catholijcken daer over seer beschaemt zijnde/ datmen met sulcken moordadicheydt de ware Religie souden willen vorderen. De onghelooflijckheydt van 't stuck heeft ons prolixer inde beschrijvinghe ghemaeckt/ dan sulcx wel voeghden. Veel Catholijcke Predicanten in ander Landen/ ende in Nederlandt/ om dat sy 't niet konden ghelooven/ riepen op hun Predickstoelen/ dat het der Protestanten werck was: ofte 't beste vande yverichste/ diemen Puritains noemt/ met hulpe vande Franchoysen ende Hollanders/ ende dat sy eenighe Catholijcken daer mede inghetrocken hadden/ om het feyt te bedecken: dan van sulcken volck en isser niet soo veele als een ghesuspecteert gheweest/ om van weghen de Religie sijnen Prince te willen dooden.

Roomsche Catholijcken schamen haer ten deele het Buskruyts verraet.

Men heeft in Enghelandt Generalijck besloten/ ter eeuwiger memorie/ datmen den dagh dat 't voorsz verraet ontdeckt wert/ den 5. Novembris ouden stijl/ Jaerlijcx soude heylighen ende vyeren/ ende inde Kercken God dancken.

Vyerdagh ter ghedachtenisse der ontdeckinge des verraets ingestelt.

Alsoo men bevondt uyt de Procedueren van dit verraedt/ dat den Ridder Willem Stanley/ Hugo Owen/ ende den Jesuijt Baldowijn (in Nederlandt zijnde) mede-plichtich waren/ soo dede den Koningh door sijnen residerenden Ambassadeur / den Heer Edmonts tot Bruyssel/ aende Ertz-Hertoghen versoecken/ dat de voorschreve Persoonen hem mochten ghesonden worden/ soo wel om te confronteren mette andere / als in consideratie vande ghebuerlijcke vriendtschappe die de Vorsten malkanderen behooren toe te draghen/ als men hun nae het leven stondt.

De mede-plichters vant verraet in Nederlandt zijnde/ werden den Koningh geweyghert te leveren.

Sy werden wel/ door de behendighe neersticheydt des Ambassadeurs in vaster handt ghevanghen ghesteldt/ maer niet ghesonden/ hoe wel 't Enghelsche Ondersaten ghebooren waren. Het werdt ontseyt om dat sy des Koninghs van Spaengiens dienaers waren/ daer ghenaturaliseert/ om de Religie uyt haer Vaderlandt gheweecken/ vande Koninginne van Schotlandt (des Koninghs Moeder) hun gerecommandeert/ ende nu waren hun secreten betrout/ ende in des Koninghs dienste aldaer/ &c. Ende den Hugo Owen werdt in Augusto nae Spaengien ghesonden. Daer werdt als doen gheseydt/ dat Owen in Spaengien ghekomen zijnde/ aenghesproken werde vande Heylighe Inquisitie aldaer/ die veel op hem te seggen hadden/ ende hun recht ende authoriteyt moet voor al gaen/ ende eerst beantwoordt wesen voor alle andere crijmen. Sy versochten desghelijcx eenige Nederlanders uyt Engelandt hun mede over gesonden te worden/ die de Koningh oock met ontrouwe grootelijcx te beswaren hadde.

Door dese handelinghe ontdeckt by de Proceduren / dat dese voorschreven Verraders soo grooten correspondentie tot Roomen / in Spaengien / ende in Nederlandt hadden / soo hadmen generalijck in Enghelandt opinie/ dat sy alomme eenighe wetenschap van 't verraedt hadden: niet alle / maer sommighe/ dan ter avontuere niet volkomelijck / suspecterende dat den Marquis Spinola tot sulcx eenighe ghereetschappe maeckte / te meer / om dat het Spaensch Krijghs-volck so langhe tot Doveren lagh. Dan om dese suspitie te weeren / was in Mey in Enghelandt ghesonden Don Joan de Mendoza / Marquis de S. Germain / om den Koningh te congratuleren over sijn verlossinghe ende gheluck / ende meer andere saecken te excuseren / ende achter-dencken wegh te nemen.

Daer waren in Enghelandt noch eenighe groote Heeren ghevanghen/ als Visconte van Montagu / de Baender-heeren van Mordant ende Sturton / ghesuspecteert datse eenighe wetenschap van 't verraedt mochten hebben / zijnde Roomsche Catholijcken/ om dat sy ten bestemden dage totten Parlemente niet gekomen waren. Dan Montagu/ om dat hy te vooren oorlof versocht hadde/ wert geconfineert in sijn Huys te blijven: ende de twee Baender-heeren werden ghecondemneert d'een in 6000. ende d'ander in 4000. marck sterlincx / ende ghevanghen te blijven tot des Koninghs believe.

Daer was noch seer verdacht ghehouden den Grave van Northumberlandt / vanden ouden gheslachte Percy (pretenderende van eender zijde sijn afkomste vande Hertoghen van Brabandt / van eenen Joselin / Sone van Brabandt) ghetrout mette Suster vanden wijlen Grave van Essex / een Raedtsheere ende Riddere vande Ordere des Koninghs vande Jartiere / een treffelijck rijck Heere / ende dat midts dat een vande principale Verraders / Thomas Percy / wat van sijn maechschap was / ende sijn Rentmeester.

Ghesuspecteerde Heeren in Engelandt worden op voeten gesteldt.

Desen Grave zijnde ghevanghen ghesteldt / stondt seer op sijn onschult / recht versoeckende / ende werdt den derden July voor Recht ghebrocht inde Kamere/ Stellata ghenoemt / daermen alle hooghe saecken afhandelt/ die niet Crimineel zijn: Veel saecken waren teghen hem voort-ghebrocht / die groot achter-dencken gaven / maer hem en konde niet bysonders overtuycht worden: waer over hy nochtans ghesententieert wierdt / van alle de principale Raedts-heeren ende Rechters / elck sijn opinie uyt-spreeckende / dat hy soude afstaen van alle sijn Ampten ende Officien/ ende voor amende betalen dertich duysendt ponden sterlincx / ende een eeuwighe ghevanckenisse / ofte tot des Koninghs believe. Veele achten doen sulcx 't beste/om datter perijckel mochte wesen/ van dat hy/ die een groote Personagie ware / van veel aenhanghs ende rijcke/ soo staende op sijn ontschult / hem mochte belghen / ende naemaels soecken te wreken/ midts hy noyt professie dede vande Roomsche Catholijcke Religie/veel min suspitie.

Grave van Northumberlandt gesuspecteert.

Daer werdt mede in Enghelandt een Placaet ghedaen / dat alle Jesuijten / Priesters ende Seminarij / souden haer vertrecken uyt Enghelandt voor den eersten July / sonder weder in te komen/ op doodts straffen/ als Verraders: ende alsoo trocken daer een groote menichte wegh / dien in Nederlandt vanden Paus 2000. Ducaten voor aelmoesse ghesonden werdt.

Placaet in Enghelandt teghen de Jesuyten.

Eer wy weder inde Nederlandtsche gheschiedenissen komen / sullen wy wat van Hongarien / Polen ende Sweden verhalen. Wy hebben int voor-gaende Boeck verhaeldt de Inlandtsche Oorloghe in Seven-berghen ofte Transilvanien ende Hongarien / ende hoe aldaer de Rebellen / ofte 't ghemeyne Landtschap den Stephanum Botschay voor Vorst op-ghewoorpen hadden / om te wederstaen den overlast der Duytscher Regieringhe: liever aenveerdende de bescherminghe des Turcks / dan sulcx langher te lijden / die haer beloofde in hun Privilegien ende Religie te beschutten: want sy daghelijcx meer over-last moesten lijden van des Keysers ghemuytineert ende onbetaeldt Krijghs-volck / dan van haer Vyanden de Turcken / daer sy Vrede mede verkreghen. Dies het innelandts Krijghs-volck / de Heyducken met het ghemeyn volck/ die hun uyt armoede ende grooten noodt ten Krijghe begaven/ liepen alle het Landt af. Die van hoogh ende neder Hongaren volghen die van Seven-berghen / ende vielen mede in Styrien ofte Stiermerckt / in Mherren ofte Moravien ende de by-ligghende Landen / selve tot in Oostenrijck / de Dorpen rondt-omme Weenen af-loopende: de stercke wel-ghelegene plaetsen die sy

Stephanus Botschay wordt Vorst in Transilvanien.

1606. innamen besetten sy sterck / ende kregen grooten aenhangh : selve veel Edelen ende Heeren vielen hun toe / diens Voor-ouders / ende sy selve / hun eertijdts vromelijck teghen den Turck ghebruyckt hadden/ als den Grave van Serin / de Heeren Nadasti/ Budian/ ende meer andere. Den Botschap contracteerde mette Turcken van malkanderen gunstich te wesen : Wat de Turcken vande Keyserscshe namen/ soude hun blijven : ende wat Botschap soude nemen / soude sijn blijven.

Botschap biedt Vrede aen in Hongheren.

Botschap heeft in 't eerste meer-mael aen des Keysers Overste / Nicolas Basta / allen vrede aenghevoden / soo men hem liet sijn leesdaghe Transilvanien ghenieten / ende dat in Hongaren / eenen Oversten/ Hongher gheboozen/ door Gouberneur ghestelt werde : dat alle 't vreemt Krijghs-volck geweert/ ende het Inlandische mochte wel betaeldt worden : dat de Keyser in persoone tot Priestborgh sijn Landt-daghen soude by wesen / ende in sijn afwesen van Hongherse gheregheert worden : dat inden Landt-raedt maer eenen Bisschop soude sitten / om 't Cancelierschap te bedienen / ende dat sy vrijheydt van Religie alomme souden ghenieten/ ende soo hun dit geconsenteert wierde/ souden sy eenen Peys metten Turck wel middelen/ &c.

Strigonium ofte Gran wordt vande Turcken genomen/ den 3. October.

Maer dit versoeck werdt ten eersten niet ghehoort/ daeromme dese Rebellen dagheljjcx meerder victorie verkreghen : dies den Turck met alle macht wederomme Strigonium ofte Gran beleghderde/ ende nam den 24. Septembris 1605. den S. Thomas bergh inne/met meer Sterckten/ daer wel 900. van 's Keysers volck verslaghen bleven/ metten Grave van Ottinghen : sy onder-mijnden ende bestormden 't Casteel van Gran den tweeden Octobris / soo dat daer door het Garnisoen opstont teghen hun Gouberneur ende Overste/ende den Grave van Dampierre/ende wilden het over-ghegheven hebben/ de welcke om dat hy hun gheen ghehoor gheven wilde/hebben sy hem ghevangen aengheslagen/ ende selve mette Turcken verdraghen den 3. Octobris / ende gaven die Stadt op/ daer de Keyser wel 70. stucken Gheschuts verlooren heeft/ende veel voor-raets.

Veel van 't Krijghs-volck vreesende straffe van Keyserlijcke strengheydt / bleven by den Turcken dienende / ende vande andere werden hunder veel/ die de over-leveringhe toegheftaen hadden/ etlijcke onthalst/ ghehanghen/ ghedegradeert ende andersins ghestraft. De Grave van Dampierre werdt mede ghevanghen : Dit was een groot verlies voor den Keyser ende Christenrijck.

Hier over maeckten die Vayboden van Moldavien ende van Walachien / vrede ende verbondt metten Botschap/ die nu ghesetelt was in Transilvanien / ende met etlijcke duysendt Mannen trock den Hongaren ten dienste / om hun mede tot hunnen vrijdom ende vrede te helpen / latende Sigismond Rogatio ofte Rogase sijnen Stadt-houder : ende den Elias Hasthe bevelende de onder-handelingh vanden Vrede / metten Eertz-Hertoghe Mathias / aen den welcken de Hongherſche sonden ende versochten / hem Mathias voor haren Koningh / ende dat hy tot Weenen ofte Prestborgh soude resideren / ende de Regieringhe aen nemen : ende soo sy 't selfde van hem niet konden verwerven / wilden sy hun eenen anderen Koningh verkiesen. Hier over alderhande swaricheden meer over-vallende / heeft-men allenskens van weder-zijden wat naerder verwillinghe verkregen/ ende daer-en-tusschen maeckten sy bestant vande Oorloge/ om het gemeyn Landt/ ende arm volck wat te verquicken.

Sigismond Koning van Polen trout Constantia van Oostenrijck/ sijn Wijfs Suster/ den 11. December.

Inden Winter den vierden December sesthienhondert vijf/ heeft den Koningh Sigismond van Polen / &c. door sijn tweede Huysvrouwe ghetrout Constantia van Oostenrijck/ Suster van sijn afgestorvene Huysvrouwe / die hem eenen Sone Vladislaus ghebaerdt hadde Anno vijfthien-hondert vijf ende tnegentich in May : beyde dese Vrouwen zijnde Susters vande Koninginne van Spaengien / ende vande verlatene Vrouwe van Sigismondus Battori/ te vooren Vorst van Transilvanien/die mede haer vont by haer Suster op dese Bruyloft : ende dit Houwelijck ghe-schiede met dispensatie vanden Paus / daer den meestendeel vande Poolsche Palatynen / seer t'onvreden over waren/ dat voor bloedt-schande achtende/ principaljjck die Edelen die waren vande Ghereformeerde Religie : also oock mede altijdt beklaeghde de verstandighe Heere Johan Samoiſky/ Cancelier/ ghestorven in dit Jaer : naemelijck / dat het Huys van Oostenrijck boven alle andere gheslachten/met bloedt-schandighe Houwelijcken besmet was/ dies hy vreesde Godes straffe over de selvighe. Dese Bruyloft geschiede met groote kostelijcke pompa: de Bruyt reedt in Cracowen/ in eenen verguldenWagen met acht Peerden/ daer by de Bruyt sat haer Moeder/ ende de boven genoemde Suster. Den elfden December werdt sy ter Kercken ghelepdt by des Paus Legaet / 's Keysers Ambassadeur/ ende d'Eertz-Hertogh Maximiliaen/ met haer Moeder / haer Suster / des Koninghs Sone / de Princesse van Sweden/ 's Koninghs Suster / ende mede des Groot-vorsts van Moscovien Demetrius Ghesanten.

Hertogh Karel / ghekoozen Koningh van Sweden / die meynde Riga te beleggen / ende werdt van de Polen gheslaghen / den 27. Septembris 1605. by den Heer Johan Karel Chotkiewits / daer dat den Vorst van Lunenborgh / ende Capiteyn Linderson met etlijcke duysenden doodt bleven : maer Hertogh Karel selfs / is ghequetst ontkomen met den Grave van Manssfelt. Hertogh Karel van Sweden wordt geslagen by Riga vande Polen.

Inde Nederlanden is inden Winter in Krijghssaecken niet bysonders gheheurt / dan dat de Garnisoenen aen weder zijden alderhande aenslaghen d'een teghen d'ander voornamen/ als op Nuys/ op Grave/ op Erckelens / op Deventer / principaljjck over het Ys alst ghevrosen was/ dan daer en zijn gheen groote successien ghevolcht / de vreese daer van heeft den Oversten Marquis Spinola langher in Nederlandt ghehouden dan hy wel meynde / soo dat hy eerst in Januario is nae Spaengien door Vranckrijck te Poste gherepst/ op den wegh werdt hy van sieckte verhindert : by den Koningh in Spaengien bevondt hy meer ghebreck van ghelde / dan hy wel verhoopt hadde / door quade neeringhen in Spaengien / ende dat de Schepen van Oost ende West-Indien niet aen ghekomen waren : mede den dieren tijdt in Spaengien / hadde bykans alle de Spaensche Silvere Realen doen uyt-tellen ende uyt-voeren / door Kooren dat daer planteyt quam uyt Vranckrijck/ Enghelandt ende ander Landen / soo datmen in Spaengien meest koperen gheldt moeste ghebruycken / dat soo vol van silver pleegh te wesen / als gheen ander Landt. Marquis Spinola reyst nae Spaengien om gheldt.

Noch Winter zijnde is in 's Graven-Hage vergadert die Krijghsraet / om te oordeelen over die gevangenen Commandeur ende Capiteynen van Lingen : van desen Raedt zijn gheweest die Graven Hendrick/ Ernst ende Johan van Nassou / die jonge Graef van Solms / Amery van Lier Gouberneur tot Willemstadt/ Engelsche ende Schotsche Colonels/ met noch eenige Ritmeesters ende Capiteynen / onder welcken was oock Werner Du Bois oft van Houten/ als van dien Raedt President. Sententie des Krijghsraet over den Gouberneur ende Capiteynen van Lingen/ den 11. Febru.

Dese waren beschepden den laetsten Januarij : ende nae langhduerighe ende menighvuldighe vergaderingen (alsoo de selve niet wel over een komen oft accorderen konden) als heel verleeghen ende beswaert zijnde / niet wetende hoe sy de selve best tot een uytkomste brenghen souden : hebben ten laetsten op den elfden Februarij besloten (maer langhe ende harde disputatien / meer tot complacement ende stillinghen van 't volck/ als andersins dienende / alsoo der om die subijte onverwachte veranderinghe gheene kleyne beroerte over het gheheele Landt/ als mede in alle steden onder die Gemeynte was) dese Sententie / als te weten : over den Commandeur van Linghen Marten Cobbe / ende den Capiteyn Jan de Witte / dat sy ghecasseert souden wesen / ende verklaert inhabijl om sulcken staet meer te bedienen. Ende teghen den Drossaert / Aelbrecht van Ittersum/ als oock teghen die Capiteynen Jan Ruysch/ Jan van Dijck/ Ernst Mellinga / Nicolaes Audaert / ende den Luytenant van Intema/ dat sy ghedeporteert ende alle ghe-

cassee rt

1606. casseert souden worden / ende moeten dienen onder sulcke Compagnien alsmen hem wijsen soude / om meerder addvancement ofte voorderinghe te moghen verdienen.

Dese Sententien zijn wel by den Krijghs-raedt en den Provoost Albrecht van Ittersum / als oock die Capiteynen op de ghevanckenis ghemsinueert ende voor ghelesen: dan naderhant de selve uyt zijnde / zijn by syne Excell: gelimiteert ende geaboliteert.

Maer die Commandeur Marten Cobben / dien noyt Sententie geinsinueert ofte voorgelesen en wert is om verscheyden consideratien noch een Jaer nae d'andere inde ghevanckenis vergheten oft laten sitten / ende ten laetste by acte van Prince Mauritius syner ghevanckenisse ontslaghen / ende op syne vrye voeten ghestelt / omme die Landen wederom met die Wapenen te moghen dienen / verwachtende syn advancement.

Noch inden Winter hebben de bysondere Provintien van de Vereenighde Nederlanden haer consenten over-ghebrocht / over het versoeck van den Rade van State ghedaen den thienden November lestleden / dat versoeck was dat de seven Provintien / als Gelderlandt met Zutphen / Hollandt / Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Over-Yssel / ende Groeninghen mette Ommelanden / wilden inwilligen de gherepartieerde lasten vanden staet vande Oorloghe / bedraghende 610. duysent gulden ter Maendt / datse de selve in specie wilden aen-nemen / ende hun Compagnien / dien volghende vol ofte compleet houden / ofte dat den Raedt het korte van dien / daer van elcke drie Maenden by discharge / op de ghebreeckighe sal mogen verhalen.

Voorderinge van middelen onder de Vereenighde Provintien. Datse voorts wilden consenteren totte Leghers kosten eens / de somme van ses hondert duysent gulden. Totte Fortificatie vijf hondert duysent gulden. Item tot het remborsement vande drie hondert duysent gulden van Enghelandt: noch tot de continuatie van de Convoyen ende Licenten / ende tot onderstant van de Admiraliteyten vier hondert duysent guldens eens: ende datse voor de Drenthe wilden consenteren acht duysent gulden ter Maendt: ende continueren de contributien van Brabandt / Vlaenderen / Over-Mase / Over-quartier Gheldre / Linghen ende van ander Landen: midtsgaders den Generalen Impost opt Sout van den Panneman / ende de vrij Pasporten / ende datse de Consenten mette Petitien wilden conformeren / om alle confusien te weeren. Sy versochten mede suyveringe van alle de restanten / tsedert den Jare 1599. totten Jare 1605. inclusys / te weten / van 't ghene min geconsenteert ofte betaeldt was / dan de Petitien respective waren gheweest / begroot by heur op 70. hondert duysent gulden / daer teghen nochtans de Provintien verscheyden liquidatien goet hadden.

Hier nae isser ghearbeyt om het ghecónsenteerde te doen af-vorderen / ende Krijghs-volck te lichten / daer verscheyden opinien over zijn geresen / d'een willende uyt Duytslandt / d'ander uyt Vranckrijck / de derde met versterckinghe van de Compagnien binnen 's Landts / 't volck aen nemen: ende nae dat de Franse lichtinghe in nieu Regementen niet goet ghevonden was / moghelijck uyt jalousie / ende om te breecken de authoriteyt der gheenre die de Duytsche lichtinghe alreede ghepreparcert hadden / heeft-men de binnenlandtsche lichtinge aenghenomen / te meer om dat eenighe vande Staten van doen af ghesint waren / meer tot een defensive als offensive Oorloogh / daer nochtans eenighe Provintien seer teghen waren / doch bleef even wel by de binnen-landtsche lichtinghe / ende de racreuten van de Vendelen / die beyde spade by quamen: Daeromme men weder keerde tot de Franse lichtinghe ende versterckinghe / dan te langh gevéyt hebbende / soo en konden de Franse Compagnien niet opghebrocht ofte volghemaeckt worden: Midts de lichtinghe / die den Koningh van Vranckrijck aldaer dede / teghen den Hertogh van Bouillion. Wt Enghelandt ende Schotlandt quam weynigh volcks tot vol-maken van haer Compagnien: ende alle dese Nederlandtse Officiers in Duytslandt ghesonden / keerden sonder volck wederomme /

Resolutie op 't lichten van Krijghs-volck.

mits de groote lichtinge / die daer alomme gheschiede om de Oorloghe van Brunswijck: Dat welcke ten lesten de onwillighe Provintien mede dede resolveren met bekommernisse / totte defensive Oorloghe voor dit toe-komende Jaer / midts de onseeckerheydt / oft d'Oorloge van Brunswijck lange dueren mochte / en ofte men dat volck soude konnen in Nederlandt brenghen: Desghelijcks vande Fransoysen / ofte die te krijghen souden wesen / maer die Staten Generael getroosten hun / met dat sy hoopten / soo de twee Oorloghen bleven duerende / datter wel vreemde consequentien mochten uyt volgen / overmits den Spaengiaert geerne alomme / daer hy 't spel siet / synen voet ten eenen ofte ten anderen bystelt / om daer uyt voordeel te mogen trecken / alsoo eensdeels gebeurde: want de Ertz-hertogen / siende den Koningh van Vranckrijck ghewapent op hun Frontieren / sonden terstondt derwaerts Don Lops de Velasco / met twee duysent Peerden ende Voet-volck / om Limborgh ende Lutzenborgh te besetten / aen-biedende beyde strijdende partijen sijnen dienst.

De Vereenighde Landen / vindende beter gheluck ter Zee / ende siende de Ertz-hertoghen sterck van volck / ende syn Steden sterck / soo datter luttel op te winnen was / hebben gheresolveert ghedueriehlijck Oorloogh-schepen ter Zee te houden / ende dat op de Custen van Spaengien. Sy verstonden dat etlijcke Hollandtsche Schepen / die in de West-Indien om Sout uyt-varen / ontmoet hadden acht Spaensche Gallioenen / die den voorgaenden Somer van Sint Lucar uyt-ghevaren waren / om te Cartagena het Silver van Peru / ende in Terra Ferma de Couchenille te laden / ende nae de Havana te voeren / ende van daer met de Vloote van Nova Spania ende Mexico naer Spaengien te komen: Dese acht Gallioenen ontmoeten seven Hollandtse Schepen / die sy besprонghen / dan alsoo den Vice-Admirael van de Spaense Gallioenen / aen boort was gheklampt van den Hollandtschen Admirael / gebeurde het dat sy beyde in brandt quamen / ende alsoo de andere malkanderen schade met schieten ghedaen hebbende / zijn de seven Spaensche tot Cartagena aenghekomen / daer dat maer vier van bequaem ghevonden werden / om 's Koninghs gheldt nae de Havana te voeren / dat welcke inghèladen hebbende / zijn in November 1605. van Cartagena afghevaren / ende daer en is niet anders van vernomen / dan dat sy metten schat / ladinghe ende volck / door onweder vergaen zijn: de drie ander Gallioenen / die geen van 's Koninghs silver innamen / quamen noch inde Havana in Meerte / meest Masteloos ende schadeloos.

De Vereenighde Landen de wapenen ter Zee.

Vier schepen van Peru met Silver verdroncken.

Om dese Vloten vande Havana komende te convoyeren nae Spaengien / werter in Spaengien een stercke Vloote toe-ghereedt / onder den Admirael Don Lops de Fapsardo / die uyt zijnde / heeft in Zee ontmoet / omtrent 't Landt daermen Sout haeldt / eenighe Hollanders / die hy ghenomen heeft / eenige verbrandt / andere mede ghevoert / 't meeste volck van etlijcke Schepen aen 't Lant zijnde / d'ander Volc heeft hy gevangen ende op-ghehangen / eenighe in Spaengien ghevoert / ende wreedelijcken gheexecuteert: mede eenighe Enghelschen / die hem gheen resistentie deden / nam hy ende voerde het volc in Spaengien / ende settense op de Galeyen: ende van een Engels Schip dat hem ter weere stelde / vont hy het volck rugghe aen rugghe / ende worpse inde Zee. Hy kreegh oock den den Capiteyn Daniel Moucheron met syn schip / ende hingh hem op aen de Reede met syn volck: Maer Don Lops schepen behaelden oock ongheluck ende schade eerse te Huys quamen.

Don Lops Fapsardo neemt Hollandtsche Sout schepen.

Dese tijdinghen hebben veroorsaeckt de Admiraliteyten vande Vereenighde Landen mette Staten Generael te handelen / datter een goede Vlote Oorlogh-schepen mochte uyt-ghesonden worden / om de Zee-kusten van Spaengien te besetten / ende op de Vloten van West-Indien te wachten / ofte die voor dit Jaer te rugghe te houden / daer hun dochte dat veel aen gelegen ware.

De Vereenighde Landen senden Oorloogh-schepen nae de Spaensche Custen.

Mede de groote Compagnie van Oost-Indien van thien Jaren / hoorende datter een stercke Vlote van Caracquen tot Lisbona in Portugael toegherust

 werden /

1606.

werden/ om in Oost-Indien de Nederlanders ende Enghelsche gantsch te verdrijven / eer sy Meester over de Portugaelsche sterckten aldaer werden : sy gaven tot onderstant van sulcken Vlote uyt te rusten (op datse die voorsz Caracquen tot Lisbona mochten binnen houden/ ofte die bestrijden) voor dat Jaer hondert ende vijftich duysent gulden.

Daer toe werden in Hollandt ende Zeelandt 24. Schepen van Oorloghe gheordonneert/ om op de Spaensche Custen te legghen / de Caracquen het uytkomen te beletten ofte te bestrijden : ten anderen des Koninghs Vlote/ uyt West-Indien komende/ nae te setten : ofte uyt vreese hun beletten het komen metten Tresore ende ghelde / &c. Daer toe gavense noch alderhande bestellinghen aen Vrijbuyters / om dese Vlote by te staen/ ende sloeghen alomme ghedruckte Placaten aen / waerschouwende alle Persoonen / Schippers ende Koopluyden van heur voornemen.

Placaet der Staten Generael/ tot waerschouwinge op Spaengien niet te varen.

Dat alsoo den Koningh van Spaengien by sijn ordre vanden dertichsten Octobris lest/ hadde toeghelaten voor den tijdt van elf Maenden / alle natien die wilden / soo wel die vande Vereenighde Landen als andere/ souden moghen in Spaengien voeren ende brenghen Tarwe / Garste / Rogghe ende alle andere eetbare waren / &c. dat welcke by hun eenlijck ghedaen was/om eenige menichte van Schepen/ Schipvolck / Gheschut ende andere ghereetschappe tot Schepen toerustinghe noodigh / in Spaengien te trecken / ende die onder eenighen schoonen schijn aldaer aen te houden/ om als een Oorlooghse Vlote teghen de Nederlanden te ghebruycken / ende dan 't Volck op Galeyen te werpen / als sy voortijdts ghedaen hadden : om welck voor te komen / ende 't Spaensch voornemen te breecken / waerschouden sy een yeghelycken / van wat conditie ende qualiteyt sy mochten wesen / hen te vermijen ende te onthouden eenige toevoer vande voorsz Granen ofte andere goederen nae Spaengien te senden ofte te voeren/ op pene van achterhaeldt zijnde / goede prinse te wesen ende gheconfisqueert / volghende de Placaten te vooren op dat stuck ghepubliceert. Daeromme de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / dese Vlote nae Westen ghedestineert/ onder andere expressen last ende instructie ghegheven hebben/den toe-voer der Granen ende andere commoditeyten op Spaengien ende Portugael / by alle doenlijcke middelen te verhinderen : Ordinerende dat alomme dese waerschouwinghe soude werden aengheplackt/ op dat niemandt ignorantie soude pretenderen / ende hun mogen wachten van schade.

De Heere van Haultain als Admirael/ vaert nae de Spaensche Zee/ den 23. Januarij.

Van dese Vlote was Admirael gheordonneert Guilliaem de Soete/Heere van Haultain/ Admirael van Zeelandt/ ende Reynier Claessen van Amsterdam was Vice-Admirael / met noch meer kloecke Schips-Capiteynen / als Capiteyn Legier Pietersz/ Hans de Wale Cruyt / Moy Lambert / Gerbrant Janssen ende andere / ende zijn t'seyle ghegaen uyt Zeelandt den 23. Januarij 1606.

Dese Nederlandtsche Vlote is by ghebreck van Winde langhsaem in Zee ghekomen : Van onder Spaengien ende de Eylanden hebben sy alderhande goede buyten ghekreghen van Suyckeren ende anders/die sy nae Huys sonden : sy voeren by wijlen aen Landt in Spaengien / beroofden de Dorpen ende eenighe Kasteelen. In Galissien saccageerden sy Davedra ende Vagona : Eenighe van haer Schepen leden schade van windt ende buyre. Ten lesten verstaende dat de Caracquen tot Lisbona / die nae Oost-Indien toe bereydt waren/ ontwapent werden / ende datter eenighe daer van selve tot Schepen van Oorloge toe-bereydt waren / ende de reste opghelevdt / ende dat de West-Indische Vlote met 's Koninghs gheldt (door het verlies van vier Schepen/ die verdroncken waren / als wy vooren verhaeldt hebben) niet te verwachten was : soo hebben sy / eensdeels uyt-gherecht hebbende / daer sy om uyt-ghevaren waren/goet ghedocht te keeren/ eenighe Schepen ghebreck van victualie hebbende/ende dat hun victualie-schepen / uyt Hollandt ende Zeelandt uyt-ghesonden / door contrarien windt hun niet zijnde toe-gekomen / zijn in 't beginsel van Junio nae huys ghevaren : den 12. Junij hun wat in 't Eylandt Wicht ververst / ende den 16. Junij meesten-deel in Zeelandt gekeert met 16. ofte 18. schepen : eenighe bleven noch achter / daer Jan Adriaensz Cant / uyt Nederlandt ghevaren mette victualie-schepen / hem by-voechde/ de kusten van Spaengien ghenoech besettende / ende de Havenen benauwende.

1606.

De Hollantsche Armade keert uyt de Spaense Zee, hun voornemen eensdeels volbrocht den 16. Junij.

Als nu de Hollandtsche Oorlogh - schepen meestendeel nae huys waren ghevaren / is den Spaenschen Generael / Don Loys Fayzardo met 34. Galioenen weder uyt Lisbona ghekomen / ende alsoo een wijle in Zee gheweest / ende niet bysonders uyt-gherecht hebbende / dan acht Galioenen van S. Lucas nae de Havana varende / om de reste van 't Tresoor te halen / gheconvoyeert / is hy weder nae Lisbona vertrocken.

Don Loys Fayzardo komt in Zee met 34. galioenen te vergeefs.

Op de tijdinghe inde Vereenighde Landen ghekomen / dat de Vlote uyt West-Indien met Koopmanschappe ende Silver was gheordonneert te komen in September / soo hebben sy besloten weder een Vloote Oorlogh-schepen uyt te reeden/ om in Augustus uyt te varen / tot schade van Spaengien / ende om haer gheluck te versoecken op de Indische Vlote / ofte die te bekommeren ofte te beswaren ofte dwinghen met lasten ende kosten Spaengien Schepen ter Oorlogen uyt te reeden/ dat hun daer kostelijck ende swaer valt/ by ghebreck van Schip-volck/ om dat haer Navigatien in Europa meest vergaen zijn/ soo dat sy hun Oorlogh-schepen veel moeten Mannen met Slaven/ Mooren ende vreemde.

Vereenighde Landen rustē weder een Vlote/ den 1. Sept.

Wt Nederlandt voeren mede veel particuliere Vrijbuyters uyt / op Brasilien/ Canaryen ende andere Eylanden/ende vele kregen goede buyten.

In 't Landt van Bruynswijck hadden over lange den Hertogh Hendrick Julius meerder Jurisdictie over de Stadt Bruynswijck ghepretendeert / dan die Stadt hem wel wilde erkennen. Men bevondt in Duytslandt in veel plaetsen / dat de Vorsten van vele Rijcx-steden ende andere Steden / Regalia ofte Jurisdictien pretendeerden / die hun Voorsaten te vooren / in tijde van ghebreck van ghelde / den Steden verkocht hadden : diergheljjcken twist was hier mede ghemengt.

De Stadt Bruynswijc wordt vanden Hertogh aengetast in Septemb.

Bruynswijck is een groote stercke stadt / de Hooftstadt van 't Sassense quartier / een vande Aenzeesche Steden. Daer sochte desen Vorst Henrick Julius hem volkomen Meester van te maecken / ende hadde een wijle sijn Landt-volck tot dien eynde in Wapenen doen oeffenen / ende daer toe meer Krijghsvolcx vergadert / ende die omtrent de Stadt ghemonstert / zijnde sijn Huys ende Casteel Wolfenbuttel/ niet verre van daer gheleghen / ende dit onder pretext van sijn Landt te beschermen teghen den Marquis Spinola / die met eenen stercken Leger de stadt Linghen inghenomen hadde. Ten lesten den sesthienden van October 1605. heeft den Hertogh ghemaeckt eenen behendigen aenslagh/ met twee ofte drie Hessensche Waghenen / bedeckt vol Soldaten / ende alsoo hebben sijn Krijghs - volck een Poorte vermeestert ende zijn inghekomen / ende beyde de zijden op de wallen inghenomen: maer soo die Stadt dobbel wallen ende grachten heeft / hebben sy selve de binnen Poorte ghesloten / op dat de Burghers hun niet souden over-vallen / door dat sy sterck ghenoech binnen souden wesen. Den alarm en konde inder Stadt soo haest niet wesen (overmidts alle de Borghemeesters ende Hoofden vander Stadt op die ure inde Kercke waren ghegaen / mette begravenisse van een Borghemeesters Vrouwe : maer des Hertoghs volck hadden hun volkomen Meesters vande uyterste wallen ghemaeckt / ende 't Gheschut dat sy daer vonden groot ende kleyn/ ghereet ghevult/tegen de Stadt ghekeert/ ende inde Stadt geschoten/ met groote verschricktheyt vande Borgerije.

Bruynswijck beschrijvinge.

Ten lesten de Borgerije in wapen ghekomen zijnde / versochten de Borghemeesters de Brouwersknechts / dier seer veel inde Stadt waren / de stadt te helpen / die daer toe verwillighende met goede soudije ende beloften : ende alsoo de eerste inghekomen gheen Buscruyt tot 't Gheschut meer vonden / gaven sy de

Borgerije

1606. Borgherije tijdt om in wapenen ende teghen-weer te komen: dan den Hertogh heeft terstondt meer volcx ghesonden met alderhande amunitie ende meer Gheschuts / ende die hebben de Stadt Brunswijck van haer eygen wallen beschoten / ende dat veel met vyer-klooten / daer de Borghers / ende meest de Vrouwen / kloecken wederstandt teghen deden met die te blussen. Dit schieten duerden alle den nacht: de Borghers soeckende haer eyghen Wallen te beklimmen met Leeren / ende te onder-mijnen. Den Hertogh t'elcke reyse versch Volck sendende / die met groote kloeckheydt hun sochten te begraven op de Wallen / teghen de Musquetten vander Stadt / die dapper schoten.

Die van Brunswijc versoecken verdragh en bystant aen den Hertogh te vergeefs.

's Nachts voor den daghe begonde het wat te reghenen / dat de Borgherye wat solageerde ende verquickte: want de bespringers niet meer schieten konden / door dat haer vyer uyt reghende / ende 't Buskruyt nat werde / dan eenlijck met haer grof Gheschut. De Burghemeesters sonden aenden Hertogh 's morghens om een bestandt ofte afstandt van wapenen / op dat sy mochten tot een accoordt komen: dit gheschiede tot twee-mael / maer den Hertogh wilde daer niet nae hooren / maer sondt noch aen syn volck binnen acht dobbel Cartouwen Gheschuts / om de Stadt te beschieten: vertoonde mede sijn Ruyterije buyten op 't Veldt / om de Borgherije meerder vreese aen te jaghen; waer door die van binnen ten lesten uyt desperatie eenen moet namen / soo dat twee kloecke Mannen hun op-werpen wat te versoecken: den eenen trachte met vijftich Steen-houwers eenen Muer door te breken / waer by sy konden op den Wal met haer vyanden handt aen handt komen / dat sy volbrochten / ende vielen die op 't lijf / dat sy dier veel versloeghen / ende de andere nae de Poorte joeghen. De andere nam twee ofte drie groote schuyten / daer hy in elck hondert Mannen stelde / ende voer daer mede de Riviere Occara oppe / ende so liepense ende besprongen haer vyanden aende S. Gielis Poorte van achter / waer deur sy van dien onversienden aenval sulcken schrick kreghen / dat sy hun op de vlucht begaven / ende al dat op de Wallen werdt ghevonden / werdt verslaghen / ofte inde Grachten verdroncken ofte ghevanghen. Die vander Stadt vielen mede uyt / ende joeghen de vluchtighe tot aen 't Bosch: alsoo werdt die Stadt Brunswijck van een groot aenstaende perijckel verlost: eerst door den reghen / ende dan door twee kloeckmoedighe Mannen: sy verkreghen acht groote Cortouwen / met andere Mortieren. Sommighe van dit Gheschut hadde de Stadt inde Protestantsche Oorloghen den Keyser Karel moeten gheven / ende die hadde den Hertogh daer mede vereert: voorts was de Amunitie die sy vonden / soo seer overvloedich / van alderhande soorten / dat het wonder was / die sy alle inde Stadt brochten wel met twee hondert gevangenen.

Des Hertoghs volck wert weder uyt Brunswijck gedreven.

Hier nae heeft den Hertogh de Stadt beleghert den een-en-twintichsten Octobris / ende sijn begravingen voort-ghebrocht / die beschoten met vyer-klooten: de Riviere Occar beneden opghestopt / ende soo doen over vloeden / in alle de leechten der Stadt vallende. Den Coningh van Denemarcken is den thienden Decembris tot Wolfenbuttel / ende in 't Legher by sijnen Swagher gekomen / ende mede eenigh Krijghsvolck by-stellende / heeft ghesocht den twist tusschen den Hertoghe ende Stadt te verdragen ende te slissen / dan te vergeefs.

Brunswijc wordt belegert den 21. October.

Daer-en-tusschen hebben die vander Stadt hun geweert / sy zijn uytgevallen op dat volck dat den Coningh van Denemarcken ghebrocht hadde / ende hebben mede hun beklagh aenden Keyser ende Camer-recht ghedaen.

Versoec des Hertoghs aende Stadt Brunswijc.

Van het versoeck des Hertoghs werdt verscheydelijcken ghesproken: Men seyde hy versocht een Poorte der Stadt tot sijnen wille / met een Casteel / ende een van sijn Borch-graven in des Stadts Raet te sitten: dat die Stadt / alle jurisdictien diese hadden over de Dorpen buyten de Stadt / souden sy den Hertogh over gheven: dat sy aftreden souden van 't Verbondt met de Aen-zee-steden Anno 1591. ghemaeckt / ende diergheljcke meer; daer de belegherde niet nae hooren wilden.

Maer hebben aen haer Bondt-ghenoten / de Aen-zeesche steden / om assistentie ghesonden / die begonden volck al-omme aen te nemen onder den Hertogh Augustus van Lunenborgh. 1606.

Den dijck die den Hertogh ofte de beleggers ghemaeckt hadden / om den Occar stroom op te houden / brack door de kracht des Waters / hoe wel dien aen den voet 60. voeten dick ofte breedt was / ende boven 25. voeten / waer door het Water weder is afgheloopen / maer de beleggers hebben dien wederomme veel stercker op-ghemaeckt / ende dat door middel van een Maendt bestant verkreghen / door den Coningh van Denemarcken / die weder vertrock.

Alsoo nu desen Krijgh sterck van weder-zijden toe-nam / soo heeft den Keyser alle vlijt aenghewendt om de saecken te slissen / ende beyde partijen uyt Keyserlijck authoriteyt belast afstandt te doen / daer toe Commissarisen sendende / dat ten eersten niet gheacht werdt.

Den Hertogh van Brunswijck versochte aende Vereenighde Nederlanden assistentie van krijghsverstandige Overste / naemelijck midts de sieckte vanden Grave van Hohenlo / den Grave Ernst van Nassouw: daer hadden sy sijnen Vader / den ouden Graef Jan van Nassouwen toe beweecht: Welck versoeck veel bedenckens onder de Vereenighde Landen maeckte / om de ghelijckformicheydt van haren staet: maer de Authoriteyt van die het versochten / ende het kleyn faveur dat de Landen by de Aen-zeesteden vonden / hebben ten lesten resolutie doen nemen van Graef Ernst derwaerts te senden / hoopende dat den Krijgh aldaer korts mochte eynden / ende dat sy dat Krijghs-volck in haren dienst mochten aen-nemen.

Graef Ernst van Nassou treckt by den Hertogh van Brunswijck / den 18. Februarij.

Waeromme Graef Ernst den achtienden Februarij derwaerts trock / met hem nemende den Colonel Dorp / om Generael vande Artillerije te wesen / ende den Ritmeester Smeltsingh / om de Cavallerije te commenderen / noch eenighe Krijghs-konstighe Ingenieurs / Aerde-werckers / Dijckers / Timmer-lieden / ende die verstandt van approchen hadden. Dese namen met haer eenighe stucken grof Gheschuts / daer te restitueren / die inden Keesschen Krijgh by de Duytschen in die Nederlanden ghebleven waren / ende tot Arnhem / ende Bueren bewaert. Dese derwaerts ghekomen zijnde / vonden korts het belegh opghebroken.

Belegh van Brunswijck opgebroken.

Want den sesthienden Meert / alsoo het Occar water nu inde stadt Brunswijck tot eens Mans hooghde ghewassen was / Kercken / Huysen ende straten al vol / soo dat de saecke der Stadt seer desperaet stondt: soo ist gebeurt dat 's nachts ten thien uren den Dam ofte Dijck / die het water op hiel / onder inden voet door ghebroken is / ende 't gantsche Water is in twee uren al afgeloopen / ende soo is de Borgerije van haer swaer verdriet verlost. Want den Hertogh die dagheljcx ghesoliciteert werdt / den Keyser te gehoorsamen door sijne Commissarisen / Heer Georg Frederick / Grave van Hohenlo / ende Heer zu Langhenberch / met den Vrij-Heere van Winckwitzbergh / de Keyserlijcke Mandaten te volkomen / heeft sijnen Legher opgebroken. Dies de Borgers / nu 22. weecken beleghert gheweest zijnde / waren seer verblijt / hebben rondt-omme de buyten Schansen / dier sy 23. telden / afghebroken / ende hun van allen nootdruft versien / haer ghevanghenen onderlinghe verwisselt ende gherantsoneert.

Als nu des Hertoghs Legher afghetrocken was / ende datmen meynde dat het vorder alles by de Keyserlijcke Commissarisen bevredicht / ende by de Keyserlijcke Mandaten volbrocht soude worden / so is het Krijghsvolck der Aen-zee-steden omtrent Brunswijck ghekomen / ende rondt-omme op des Hertoghs Landt ende Dorpen groote schade ghedaen / ende vyandtlijck ghehandelt: selve den derthienden April / alsoo den Hertogh nae sijn Slot Wolfenbuttel wilde rijden / met weynighe Waghenen ende Peerden verselschapt / zijn ettelijcke van des Stadts Peerde-ruyteren / beleydt vanden Ritmeester Hendrick Quaet / hem op 't Lijf ghevallen / dat hy bykans ghebanghen

 werdt /

1606. werdt / te Peerde daer van vluchtende: sijnen Secretaris Heer Paulus Niets werdt in sijn Koetse doodtgheschoten / ende etlijck Gheldt ende Schriften gheplondert.

Hier door heeft den Hertogh weder ghedwonghen gheweest sijn Krijghs-volck te vergaderen / ende nieuwe Oorloghe aen te grijpen / dan door strenghe Mandaten des Keysers / van date den 22. Mey / tot Praga uytghegheven / de wapenen neder te legghen / namelijck / die van Bruynswijck / en de Aenzee-steden van Lubeck / Hamborgh / Bremen / Meydenborgh / Lunenborgh ende andere / ende dat op Lijf-straffe: voorts de vreemde ende andere / op pene van des Rijcks Ban / &c. waeromme de partijen hun volck meest afgedanckt hebben.

Oplichtinge van Krijghs-volck in Nederlandt.

Alsoo men in Nederlandt vast besich was van weder-zijden om Krijghs-volck op te lichten / soo heeft den Grave Johan van Redborgh met sijn Broeder Christoffel / beyde des Graven van Embdens broeders / hier volck ghelicht voor den Oversten Spinola. Desgelijcks quamen nu op den Somer groote hoopen van Spaengiaerden ende Italianen / onder de Colonellen Paninge / Justiniano / ende den Prince van Caserta / ende andere.

In Duytslandt ende in Lutzenborgh nam de Heer van Barbanson oock eenighe Reghementen aen: maeckte noch boven de Benden van Ordonnantien reede te hebben veertich Vanen Ruyteren / daer onder seven Vanen van twee hondert ende hondert ende vijftich Peerden: hy hoopte noch eenige Fransche Peerden Ruyteren te bekomen. Van Enghels ende Schots Krijghs-volck en heeft hy niet konnen krijghen soo vele als hy vermeynt hadde: maer een Regiment / ende de oude Vendelen te vullen / ende dat midts in Enghelandt om het leste verraedt ordere was ghegeven / dat niemandt mochte uytten Lande gaen ter Oorloghe / oft moesten eerst eenen Eedt van ghetrouheydt doen / die de Roomsche Catholijcke veel niet doen wilden: Alsoo werden etlijcke Bevelhebbers afghedanckt / ende meest gereduceert onder den Colonel Studdert / Sir Griffin / Markam ende andere: den Rijcks Grave Arondel / die Generael vande Enghelsche was / werdt mede ten lesten afgedanckt.

De Vereenighde Landen kregen mede noch eenighe Enghelsche ende Schotsche Soldaten: maer niet soo vele als sy wel pleghen / om dat den Koningh respecteerde den Vrede met Spaengien / soo dat sy gheen dan vrijwillighe en konden bekomen / ende dat met opsprake.

Convoy gheslagen.

Terwijle heeftmen in Nederlandt vast aenslaghen d'een teghen d'ander ghepractiseert / op verscheyden Steden ende plaetsen: die Statische sloeghen een Convoy omtrent Linghen. De Ruyterije hebben int beginsel van April / eenen loop in Brabandt ghedaen / om de Spaensche brandt-schat af te halen / verbrandende eenige Dorpen.

Alsoo Graef Ernst van Nassouwen naer Bruynswijck was ghetrocken / als wy vooren gheseydt hebben / met Convoy van elf Vanen Ruyteren van Deventer ende Swol / soo hebben de Spaensche ontrent vijf hondert Peerden over Rhijn ghesonden / die hun ghelieten al ofte sy hadden willen weeren den overlast / die des Staten Volck in 't Stift van Paderborn onlanghs ghedaen hadden / ter wraecke van den Borghemeester aldaer / Liborius Wicchart / by den Bisschop schandelijck omghebrocht / alsoo wy in 't voorgaende Boeck verhaeldt hebben / ende hadden het Capittel veel gheldts afghedronghen / ende veel ghevanghenen. Maer Prince Mauritz waerschoude de Steden van Over-Yssel toe te siene / mits hy gheinformeert was dat sy eenighe Meesters ende ghereetschappe van vuyr-wercken by hun hadden / te weten: den Fransoysen Petardier du Tarrail / ende terwijle dat Prince Mauritz Ruyterije op de t'huys-komste waren / soo hebben haer dese Spaense Ruyterije nae Oldenzeel begheven / ende haren hoop met 1400. Voet-volcks ende nootdruft versterckt / ende zijn alsoo den 14. Meert voor Bredefort ghekomen. Den Drost van Bredefort op Prince Mauritz waerschouwen / die wiste dat sijn Ruyterije uyt het Stift Paderborn ghekomen / benachten inde Dorpen by-ligghende / te Winters-wijck ende Belten / waerschoude die dat hunnen Vyandt voor handen ware / luttel denckende dat sy op hem uyt waren: want de Spaense beleyt van Don Guilielme Verdugo / Bastaert Sone vanden ouden Verdugo / over langhe ghestorven / zijn voor Bredefort ghekomen by avondt / ende ghelieten hun te wesen van Prince Mauritz Ruyterije / roepende aende Wachte dat sy vande Spaensche vervolcht waren / biddende maer / terwijle sy eenen Spaenschen Luytenant by haer ghevanghen hadden / dat sy hun mochten onthouden onder de Vestinghe / op dat hun haren buyt niet ontweldicht werde / leydende dadelijck eenen / als den gevangen Luytenant. 1606.

Verdugo en du Tarrails aenslagh op Bredefort.

Als hier over die van binnen malkanderen raedtvraeghden / zijn sy terwijle aende Hamaye ende Vestinghe ghekomen / ende hebben haer Petars aende Poorte behendelijcken vast ghemaeckt: maer soo de Wachten van binnen begonsten achterdencken te hebben / ende belasten van daer te gaen: ende terwijle dat sy 't scheenen te doen / hebben sy haer vuyrwerck aenghesteecken / ende met haer mede ghebrochte instrumenten de Poorte gheopent / eer den allarm inde Stadt konde komen: ende also het nu Vasten-avont was / nae den ouden stijl / soo waren veel Soldaten van binnen wel vedroncken / ende alsoo was de Wachte qualijck versien / waer by de Spaense daer in gheraeckten / doodt-slaende al wat voor de handt quam / die niet vele waren: want de meeste Soldaten van de drie Compagnien die daer in Garnisoene laghen / vluchten terstont met eenige Borgherije op 't Kasteel: de Brugghe tusschen het Kasteel ende de Stadt was afghebroken / om een nieuwe te maecken / die den Drost Lauwick voorts afwierp / soo datse met haer Petars aen de Poorte niet konden komen / ende soo lagh die Stadt nu open voor 't Kasteel / dat daer eenen stercken Wal hadde met eenen dobbelen gracht / die Verdugo mette sijne niet konden afloopen. Hy vondt inde Stadt wel wat Gheschuts / maer gheen Buscruyt: dies hy den buyt ende de ghevanghen Borghers sondt mette Ruyters nae Oldenzeel / van meyninghe zijnde een Convoy met Buscruyt / Amunitie ende Victualie daer binnen te brengen / ende begosten een halve Mane buyten 't Kasteel te maecken / om te verhinderen datter niemandt meer binnen soude komen.

Verdugo neemt Bredefort in / den 14. Meert.

Dese tijdinghe terstondt tot Zutphen komende / daer hem den Colonel Dort vondt mette Ghedeputeerde / ende mede tot Grolle / soo sondt den Ritmeester Batenborgh tot Deventer ende elders om hulpe / ende dese alle sonden aen den Drost van Zalant Warmelo / die in dat quartier commandeerde / ende die was tot Swol. Batenborgh die sondt den eersten nacht een Bode op 't Kasteel van Bredefort / met vermaen ende troost van in weynighe daghen ontset te worden / ende dat hy hun korts volck toe-senden soude: waer op den Gouverneur Lauwick antwoorde / dat hy ware gheresolveert het Slot eenighe daghen te houden / vermanende sy souden hun saecken seecker ende ghewis aen nemen / ende al waert dat sy hem misten hun belofte / soo was hy ter plaetse / daer hy als een vroom Soldaet te sterven verhoopte / &c.

Bredefort wordt wederom beleghert vande omligghende Garnisoenen.

Den Drost van Zalant Warmelo de tijdinghe hebbende / is des anderen daeghs tijdtlijck met sijn eyghen vane Ruyteren / ende de vane van Hassebron / met vier Compagnien Voet-volcks / als de Compagnien van Vox uyt Deventer ghekomen / des Drost van Haerberghen / een Vendel Switsers / ende Knyphuysens Vendel: dese trocken den selven daghe tusschen Borckeloo ende Grolle / al-waer den Colonel Dort / de Ruyterije ende Soldaten van Zutphen by hun quamen / haer voeghende by de Garnisoenen van Grolle / Doesborgh / Deutechum ende andere. S'anderdaeghs voor den daghe sonden de Ruyterije voor uyt / om Brevoort te berennen / op datter niet in ghebracht werde: want sy verstonden / by den Jonghen van den Rit-meester Batenborgh uyt Grol / als een Boer met eenen Korf Eyeren daer in ghesonden / dat sy inde Stadt Bree-

voort

1606. voort alderhande ghebreck hadden / als Mont-kost ende Ammunitie.

Alsoo de Spaense een halve Mane buyten 't Casteel ghemaeckt hadden / om alle inkomste in 't Casteel te verhinderen / soo heeft den Ritmeester Hassebruyn / met noch een Vane Ruyters / elck een Musquettier (Duytsen ende Switsers) achter op syn Peert ghenomen / daer den Drost van Haerberghen over commandeerde / ende die ghebrocht over eenighe Morasschen / die hebben de Spaense gedwongen de halve Mane te verlaten / daer eenighe verslaghen bleven / ende terstondt zijn met schuyten etlycke honderden Musquettiers op 't Casteel gekomen / die terstondt dapper uyt-gheschoten hebben : mede met twee stucken grof Gheschuts / dat sy in weynigh daghen veel hondert Mannen inde Stadt doodtschoten.

Breefoort wordt weder gewonnen.

Die van Oldenzeel wetende dat die inde Stadt Brevoort qualijck versien waren van Buscruyt/ sonden voor 't eerste eenighe Soldaten met sacxkens vol Buscruyt daer binnen / wieder eenighe in quamen / ende d'andere vielen in hun vyanden handen. Daer beneffens sonden die vande Schanse van Roervoort 500. Soldaten / oock met Buscruyt ghéladen derwaerts : die verstaende dat Prince Mauritz volck de Stadt weder omme beleghert hadden / zijn te rugghe ghevlucht/ afworpende haer ladinghe/ dat welck vande Boeren op-ghenomen werdt / ende verkocht : maer dese Soldaten werden noch by den Ritmeester Thomas Diller ende ander Ruyters achterhaeldt / ende by Borken verstroydt / ende veel verslaghen.

Bredevoort aldus eerst beset vande by-ligghende Garnisoenen/ werdt terstondt volkomelijck belegert : daer voorzen komende Graef Hendrick Frederick van Nassouwen uyten Haghe / met veel Voet-volcks/ ende wel 26. Cornetten Peerden.

Die van Brevoort hun dus sterck besloten vindende / ende van die van 't Casteel gheduerichlijck beschoten / soo dat sy moesten kuylen inde aerde maken om bevrijdt te zijne / veel Volcks verliesende/ zijnde bykans sonder Buscruyt ende Victualie / hebben begonnen van een goede compositie te spreecken/ ende hebben den 22. Meert / nieuwen stijl / gheaccordeert / dat sy des selven middaeghs daer souden uyt trecken / elck van waer hy ghekomen ware / met haer volle gheweer nae Krijghs ghebruyck : dies souden sy ter plaetsen weder stellen / alle de ghevanghenen / die sy daer uyt ghevoerdt hadden / onder de welcke was den Predicant / ende eenighe vande Magistraet / met ander voornaemste Borgers : sy souden mede weder leveren die drie Vendels / die sy daer ghenomen hadden/ ende alle het ghenomen ende ghe-plondert goedt / dies souden sy hebben ontrent hondert Waghens / om alle 't ghene dat sy hadden / hun dooden ende ghequetste mede te voeren : voor Ostagier van alles te volbrenghen / lieten sy den Jonghen Verdugo.

Dit accoort docht Prince Mauritz ende de Staten veel te goedt / om dat sy seer qualijck ende schandelijck met het Vrouwen-volck gheleeft hadden: Des Wacht-meesters Huys-vrouwe verkracht totter doodt toe / ende eenighe andere meer : des Predicants Huys-vrouwe door-steecken : den Predicant selve was voor sijn leven verschoont vande Duytschen : Maer boven desen moet-wille / waren sy droeve dat den Fransen Petardier, den Heere van Carrail / niet hadden buyten het Contract uyt-ghesteken gheweest : hy was een Fransoys Heere uyt Vranckrijck ghevlucht / daer sy den Koningh groote vriendtschappe hadden moghen mede doen. Dan Graef Hendrick/ ende die van Zutphen waren blij / dat sy hunnen Vyandt alsoo quijt waren.

Over dit weder nemen van Bredevoort wert Don Loys de Velasco seer weder-sprooken / om dat hy omtrent den Rijn seer sterck met Peerde-volck was/ ende niet terstondt daer allen nootdruft binnen sondt/ ende 't verlies voor quam.

Groot onweder in Nederlandt/ den 27. Meert.

Den seven-en-twintichsten Meert / zijnde 's anderdaeghs naer Paesschen / isser inde Nederlanden/ ende rondt-omme ghelegghen Landen / ontrent de Noene/ soo grooten ende vreesselijcken windt ende reghen op-gestaen/ als noyt veel dierghelijcke ghehoordt ofte ghesien was : ende desen storm-windt is ten selven tyde oock in Enghelandt / Vranckrijck / ende Oostlandt ghevoeldt : maer meest in Nederlandt / als in Brabandt/ Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwe/ in 't Landt van Cleve / ende in 't Ceulsche / selve inde Stadt Ceulen / wel tachtich boomen binnē de Stadt op de Nieu-marckt uyten gronde ghewaeyt / dan het onweder duerde niet langhe / ende was maer als een buye / inde voorschreven Provintien heeft het veel duysendt boomen om-ghewaeydt / desghelijcks Huysen ende Schueren / ende al-omme veel Toorens/ als tot Antwerpen vier ofte vijf Toorens / ende aldaer meest alle de glasen vande groote Kercke / diemen achte dat om twaelf duysendt guldens niet weder gherepareert souden worden / want daer mede eenen grooten haghel viel / daer van de steenen seer groot waren : Omtrent den Zee-kant van Hollandt ende Zeelandt en wast soo groot niet / alst naer advenant op 't hooge Landt was/ veel Schepen ende Schuyten zijnder vergaen ende op 't Landt geslagen: in Cadsant dede het groote schade / ende was apparent van veel meer schade ghedaen te hebben metten hooghen vloet/ maer den Windt verschoot/ ende dreef den vloet van Lande. 1606.

Wy hebben voorzen wel vermaendt dat in Vranckrijck den Hertogh van Bouillon / Maerschalck van Vranckrijck / in groot nae-dencken by den Coningh ghekomen was / ende was daer over ghedacht ofte beschreven hem te komen verandtwoorden / dat welcke hy op de ghestelde plaetsen / uyt vreese van sijne vyanden aldaer / altijdt hadden gheweygherdt / vluchtende eerst naer Duytslandt / ende naer hem houdende tot Sedan. Daer hebben veel Vorsten ende Heeren hun mede ghemoeyt / om alle misverstandt wegh te nemen / maer tot noch toe te vergheefs.

De Koning van Vranckrijck tracht met Heyrkracht te dwingen den Hertogh van Bouillon ende Stadt Sedan.

Ten lesten/ in 't beginsel van dit Jaer sesthien-hondert ses / heeft den Coningh veel Krijghs-volcks opgenomen / om den voorschreven Hertogh van Bouillon met sijn Stadt Sedan te dwinghen : daer teghen Bouillon hem sterckte met die Stadt : de Borgerije zijnde in groote benautheyt/ versochten met gedruckte boecxkens alomme hulpe/ daet/ raet/ ofte ten minsten intercessie ende mede-lijden/ tegen eenen so machtigen Coningh.

Als nu des Coninghs Heyr-kracht vergadert ende seer groot was / soo isser van Vorsten ende Heeren seer ghearbeydt / om den Coningh eenigh contentement te gheven / die sy saghen selve in persoone met sijn Gheschut nae den Hertogh marcheren. Van Bouillons weghen waren den Coningh seer redelijcke conditien aengheboden / om dat het scheen den Coningh daer meest aen ghelegghen ware / verseeckert te wesen vande Stadt Sedan/ op sijn frontieren ghelegghen. Dies Bouillon den Coningh bidden dede te nemen de souvereyniteyt van Sedan in sijn protectie : meer / dat de conditien van die bescherminghe metten Coningh gheraemt / mochten worden gheregistreert / &c. nae behooren / ende dan sijn Majesteyt sijn inkomste doen met so veele ofte weynighe / sonder limitatie ofte restrictie : gereet selve de Poorten van 't Casteel af te breecken tot synder believte : Mede dat den Gouverneur vande plaetse den Coningh trouwe soude sweeren / volghende de Artijckelen : in ghevaI den Hertogh daer teghen dede / soude den Gouverneur ontslaghen zijn vanden Eedt den Hertogh ghedaen : het Garnisoen soude oock den selven Eedt doen aenden Coningh : dat mede / soo het inwoonen vanden Hertogh den Coningh mishaechde / soude hem moghen voor twee ofte drie Jaren absenteren/ dat de Hertoginne met haer kinderen terwijlen soude moghen haer begheven in Vranckrijck / in eenighe van sijn Huysen / als tot een onderpant van sijn ghetrouheydt.

Niet teghenstaende dese voor-slaghen / is den Coningh met sijnen stercken Legher in 't beginsel van April van by Reims ende Masieres tot Doucherÿ op de Mase / een mijle van Sedan ghekomen / daer dat daghelijcx veel over ende weder loopen was van

1606.

Edelen ende Vorstelijcke Ghesanten / om alle misverstandt wegh te nemen / als van weghen den Hertogh van Wirtenberch / Heer Daniel Buwinckhuysen a Walmerod: van weghen der Vereenighde Landen Staten (overmidts den Hertogh ghetrout was met de dochter vanden Prince van Orangien) haren residerenden Ambassadeur by den Koning van Vranckrijck / Fransoys Artsens / Ridder: noch mede den Secretaris van Lottringen: maer boven al heeft hem daer mede seer bemoeyt den Heere van Notancourt Champanoys / ende den Heere van Villeroy met Monsieur le grand.

Ten lesten is dese saecke door haer-lieder middel tot een verdragh ghekomen / int eynde van Meert / met eere des Koninghs / ende met des Hertoghs eerlicke plicht: ende om hier toe te komen / konde qualijcken (soo 't scheen) ghescheiden / dan met eenen Legher / om Bouillons Eedt teghen de Borgherije te voldoen: den Koningh willende de Stadt in haer Privilegien beschutten / ende nochtans van haer mede verseckert wesen.

Misverstant ussschen den Koning van Vranckrijck ende Bouillon wordt vriendelijck geslist.

Alsoo zijnse verdraghen / dat alle naedencken vanden Hertogh soude vergheten ende vergheven blijven / ende hy soude in sijn Staten ende Ampten hersteldt worden: hy soude van alle verbonden met vrienden ende vyanden af-staen / ende hem begheven tot des Koninghs dienste / waer het van noode mochte zijn: hy soude de Stadt Sedan ende 't Casteel voor hem ende sijn Erfgenamen behouden: den Koningh soude de Stadt Sedan / als te vooren / oock voort-aen in sijn protectie nemen / ende het Garnisoen haer soldye betalen / volgende sijn Voorsaten exempel in alles: den Koningh soude mogen stellen eenen Gouverneur op't Casteel tot hem beedicht / om vier Jaer de Stadt te gouverneren / ende daer nae soude 't alles tot de oude ghewoonte komen / ende den Gouverneur soude sijn authoriteyt nae vier Jaren den Hertogh weder over leveren. De Borgherije souden den Koningh Eedt doen / als dat soo den Hertogh ofte sijne naekomers yet tegen den Koningh voornamen / souden sy hunnen Hertogh niet meer verplicht zijn / maer moghen een anderen Heere kiesen. Dit was tot Doucherp den 23. Meert ghesegheit ende onderteeckent / in presentie vande voorsz Ghesanten des Hertoghs van Wirtenberch / der Nederlandtsche Vereenighde Staten / des Hertoghs van Lottringen Secretaris Marainville / Ec.

Hier op is den Hertogh van Bouillion naer Doucherp ghereden / ende heeft aldaer den Koningh noch in sijn bedde ghevonden met sijn Koninginne / alwaer hy / niet teghenstaende / binnen werdt gheroepen / heeft sijn behoorlijcke reverentie ende onderdanicheydt totten Koningh betoont / dat den Koningh soo wel beviel / dat hy onder andere dinghen seyde: dat hem de Stadt van Sedan soo seer niet beweecht en hadde / als den goeden dienst / die hy verwachte vanden Heere van dien. Korts hier nae trock den Koningh met sijn Koninginne ende Dolphijn / metten Hertogh van Bouillion / nae de Stadt Sedan / alleenlijck met sijn Hof verselschapt / daer het Gheschut afgheschoten werdt / ende met veel vriendelijcke wel wenschen werdt vande Magistraet op haer knien liggende / ontfanghen ende gewille-komt: Het volck den Koningh / de Koninginne ende den Dolphijn alle geluck biedende met acclamatien: Vive le Roy, vive le Royne, vive le Dolphin, dat welcke den Koningh dede spreecken: Siet hoe lief my dit volck heeft: ende wederomme: Ick weet wel dat sy my lief hebben / Ec.

Inkomste des Konínghs in Sedan.

Voor Gouverneur heeft den Koningh daer gestelt den Intercesseur ofte Middelaer / de Heere van Netancourt / nae den eyghen wensch ende keure vanden Hertoghe / den volcke seer aenghename / hem latende eenlijck int Casteel met twee Vendelen Garnisoens: inde exercitie vande Religie ghereformeert / gheenderhande veranderinghe makende. De Jesuijten versochten te moghen hun preken ende Scholen in Sedan op te rechten: den Koningh andtwoorde dat hy te vreden was / soo Bouillion dat inwillichde: ende sy wilden gaen predicken inde Kercke / maer sy vonden daer gheen Hoorders / alsoo vertrockense.

Ende alsoo is nae drie daghen den Koningh met contentement van partijen / nae Monzon met sijn Hof vertrocken / daer hem Bouillion volchde / ende was den Koningh in groote achtbaerheydt seer aenghename / die hem herstelde in alle sijnen voorighen Staet / Officien ende Ampten: hem ghevende voor sijn verscheyden t'achterheden groote sommen van penninghen: sijnen Sone werdt ghemaeckt den eersten Kamerlingh vanden Dolphijn / met een eerlijck pencioen Jaerlijcx / ende den tijtel van Prince van Sedan: Noch soo maeckte de Koningh de Vrede ofte Reconciliatie mette sulcke / die hem partijdich gewéest hadden.

Bouillion grootelijcx vanden Koningh vereert.

Dese toe-rustinghe ende tocht des Koninghs op Sedan / ende dat soo naer de Frontieren van Nederlandt / heeft int Hof vande Eertz-Hertogen alderhande achter-dencken veroorsaeckt: waeromme Don Loys de Velasco met duysendt Peerden ghesonden werdt naer het Landt van Lutzenborgh / ende voorts werden alle de Fransche frontieren beset met ses ofte seven duysent Voet-volcks: Velasco selve boodt mede die van Sedan allen dienst / vrientschappe ende hulpe aen / dat den Koningh van Vranckrijck seer jaloers maeckte: ende de Eertz-Hertoghen konden de Fransoysen niet betrouwen / waeromme sy geenen kost ende vlijt en spaerden / om de Frontier-plaetsen wel te versorghen: ende soo daer gheldt toe gebrack / om het Krijghs-volck te doen op-trecken / soo verkreegh den Marquis van Havregh tot Antwerpen een goede somme gheldts / met veel groote beloften / toe-segghen ende verbontenissen dat het metten eersten ghelde uyt Spaengien over-komende / weder soude betaelt worden met grooten interest: so groot was de scharciteyt vanden ghelde / ende het credijt ofte betrouwen der Hoofsche Negocianten soo kleyn / alsoo dat het alle de ghehoorsame Landen der Eertz-Hertoghen een seer aenghename tijdinghe was / te vernemen dat dien Krijgh van Sedan geeynt was / eñ dat des Konings Legher afghedanckt werdt: want sy seer vreesden een Oorloghe met Vranckrijck.

Eertz-Hertoghen hebben achterdencken van 's Koninghs Legher op hun Frontieren.

Desen tocht des Koninghs ontsettede ende ontriefde veel de Vereenighde Landen van hun verwacht Krijghs-volck uyt Vranckrijck / dat sy aldaer doen op nemen hadden / voor haren dienst / die welcke den Koningh moesten dienen: maer desen Krijgh ten eynde / ende 't Legher afghedanckt / zijnder veele naer Hollandt ghetrocken / hoe wel de weghen beset waren: eenighe liepen mede den Generael Spinola ten dienste.

In 't beginsel van dit Jaer sesthien-hondert ses / is ghestorven Philips Grave van Hohenloo / Vrij-Heer van Langhenbergh / Ec. Luytenant Generael over Hollandt / Bommel ende Thieler-weert / Ec. van een langhduerighe siecte / die uytbrack in een generale lammicheydt van handen ende beenen / dat hy hem selven niet roeren konde. Hy storf den vijfden Meerte tot Yselsteyn / zijnde boven de vijftigh Jaren oudt / een schoon wel-gemaeckt manlijck Man / stout / kloeck ende Krijgh-verstandigh / maer wat te vermetel ende haestigh: hy hadde de Vereenighde Nederlanden wel 34. ofte 35. Jaren ghedient in grooten ende gheduerighen noot / principalijck nae de doodt vanden Prince van Orangien / als de Landen in groote verslaghentheydt waren / den Sone Prince Mauritz doen noch jongh zijnde / soo datter doen niemant scheen voor handen te wesen / om Krijgh-saken te verrichten / ende aen-voerder Prince Mauritz te wesen / dan desen Grave / daer een yeghelijck d'ooghe op sloegh / om haer saecken uyt te voeren / door sijn aensien ende authoriteyt onder 't Krijghs-volck ende Krijghs wetenschap: zijnde machtich van goede / ende daer by liberael ende aenghenaem. Hy hadde ghetrout de oudtste dochter vanden Prince van Orangien / ghebooren vande Gravinne van Bueren / dan hy is ghestorven sonder kinderen: sijn goederen heeft hy ghelaten aen sijn Broeders Sonen / waer van Graef Ernst Philips van Hohenlo by hem in Nederlandt was / die alreede sijn Cornette Peerden voerde / een fraey Jongh-man van grooter hoope. Den sesten April was sijn uytvaerdt bestemt tot Yselsteyn / met ghewoonlijcke pompe / daer dat wesen

Doodt van den Grave Philips van Hohenloo / den vijfsten Meerts.

1606.

sen souden Pr. Mauritz ende andere van 't Huys van Passou: mede de Ghedeputeerde vande Heeren Staten Generael vanden Raedt van Staten/ ende vande Raden van Hollandt ende andere: maer op 't innemen van Bredevoort werdt de uytvaert wat uytghestelt. Het lichaem in Ware werdt tot Yselsteyn inde Kercke ghestelt/ tot dat syn Bloedt-vrienden uyt Duytsch-landt 't selfde souden komen halen / ende naer 't Landt van Hohenloo voeren.

Den geleerden Justus Lipsius is tot Leuben ghestorven/ den 13. April.

In dit Jaer is mede tot Leuben gestorven Justus Lipsius/ gheboozen tot Essen / tusschen Leuben ende Bruyssel / Professeur der Historien / een Man onder alle Gheleerden seer vermaerdt / ende wel te rechte gheacht / soo om syn perfectie inde Latijnsche sprake/ ende scherpsinnighe restitutie / ofte Critische verbeteringhe / der ouder Latijnsche Schrijvers / als oock om syne groote ervarentheydt van alle de gheschiedenissen / magnificentien / manieren ende privaten handel / des ouden Roomschen Rijcks / ghelijck veele syn schriften ghetuyghen. Hy heeft oock wat ghe-schreven vande Policie : als oock vande Stoische Philosophie / conforme de welcke hy liet in Drucke uyt-gaen in 't Jaer 1590. syn alomme seer ghepresen Boecxken van Constantia. In synen stijl gebruyckte hy een ongewoonlijcke kortheydt / te samen met een wonderlijcke klaerheydt: twee gaven / die weynigh Schrijvers wel by een konnen treffen: dese was in 't begin der Nederlantsche troublen uyt Brabandt vertooghen/ in Duytslandt geweken/ hem begevende in dienste der Hertoghen van Saxen in Duringerlandt inde Universiteyt van Jena/ daer hy Professie vande Religie dede.

Justi Lipsij geleertheyt.

Ontrent den Jare vijfthien-hondert neghen ende tseventich / quam hy inde Universiteyt van Leyden/ in Hollandt: ende bleef aldaer (zijnde ghegageert vande Heeren Staten der Vereenighde Provintien) als Professeur der Historien/ voor den tijdt van twaelf Jaren. Daer nae oorlof begeerende om tot Spa in 't Badt te gaen/ soo is hy onder weghen met goede pentioenen beroepen gheweest / vande Hertoghen van Sassen / vanden grooten Hertogh van Florenceen/ die hem aenboot 2000. Ducaten / ende meer soo 't noot ware: oock vanden Bisschop van Wurtsborgh / ende selve vanden Paus van Roomen : Doch soo heeft hy ten lesten de gagie vanden Koningh van Spaengien aenveert / ende is Anno 1592. inde Universiteyt tot Leuben ghekomen (houdende als doen partije tegen die van Hollandt inde Oorloghe) alwaer hy oock ten lesten (teghen syn ghewoonte) naer etlijcke gheleerde wercken / syn beroep aengaende / heeft willen wat van devotie schrijven / ende heeft met synen fraeyen stijl / uytghevest de miraculen van twee Lieve Vrouwen Beelden/ in Brabandt hedens-daechs vermaert. Over dese gheaffecteerde vernedertheydt / hebben hun de treffelijckste der Roomsche Catholijcken verwondert : de Ghereformeerde hebben het hun oock ghebelcht : Ende daer zijnder twee op-ghestaen die teghen dese twee Boecxkens / oock syne veranderinghe van Religieus residentie / in goeden ernst ghe-schreven hebben. Ende alsoo Lipsio moghelijck tot het eerste den lust ontbrack / ende tot het tweede tijdt van leven / soo en zijn dese gheschriften niet beandtwoordt: dan is overleden den derthienden April/ ofte den derden ouden stijl / Anno 1606. int 59. Jaer syns ouderdoms.

Lipsy schrijven vande miraculen van Halle ende Scherpen heubel.

Hy was een langhachtich man / bruyn-bleeck van aensichte / wacker van ooghen / swack van lichaem/ neederich van ghelaet. Hoe hy voorts te recht van ghesintheydt is gheweest / is ons niet veel aen gelegen: want achte niet dat eenigherhande Religie haer met syne schriften sal soecken te beweeren. Daer werdt van hem gheschreven/ dat ontrent drie weken voor syn doodt/ den Paus aen hem gheschreven hadde/ versoeckende te willen schrijven / De magnitudine Ecclesiæ Romanæ, dat is so veele/ als de treffelijckheydt vande Roomsche Kercke. Eyndighe daeromme met de woorden eens treffelijcken Mans / over veel Jaren van hem privatelijcken gheschreven/ segghende : Ick vreese dat hy meer syn uyterste beste doet om wel te spreecken/ dan om wel te zijne.

Lipsy ghedaente.

Hy is begraven tot Leuben int Minne-broeders Klooster / aldaer aen eenen Pilaer het Epitaphium ofte Graf-schrift staet / dat hy hem selven voor syn doot gemaecht heeft in het Latijn/ aldus :

1606.

Lipsy Graf-schrift.

Quis hic sepultus quæris ? ipse edisseram.
Nuper locutus & stylo, & lingua sui.
Nunc altero licebit. Ego sum Lipsius :
Cui literæ dant nomen, & tuus favor,
Sed nomen, ipse abivi, abibit hoc quoque :
Sed nihil hic orbis, quod perennet possidet,
Vis altiore voce me tecum loqui ?
Humana cuncta, fumus, umbra, vanitas,
Et scænæ imago & verbo ut absolvam, nihil.
Extremum hoc te alloquor :
Æternum ut gaudeam tu apprecate.

Dat is/

Vraeght ghy/ wie hier begraven is ? Ick leert u ras.
Met Penn' en Tongh sprack ick seer fris. Eertydts ick was:
Nu magh een ander voor my zijn. 'K ben LIPSIUS,
Die door gheleertheydt en gunst dijn Benaemt ben dus.
Maer o den Naem/ ghelijck ick ben/ sal oock vergaen:
Want inde Wereld ick niet ken/ Dat vast kan staen.
Wilt ghy dat ick verhef wat meer mijn stemme sacht ?
Roock/ Schaduw/ Ydel/ is 't wat seer Ons hier toe lacht ?
't Is een spel datmen spelen siet : Kortom/ 't is niet.

De stadt van Antwerpe/ om te bethoonen de liefde die sy hem toe-droegë hebben hun willen eenen Serck bekostigen/ ende daer op gestelt dit Graf-schrift.

IUSTI LIPSI QUOD CLAUDI.
POTUIT. HIC. IACET
S. P. Q. ANTUERP. INCLUTI
VIRI FAMÆ. ORBI
NOTÆ, VIRTUTI CÆLO RECEPTÆ,
H. M. P.

Inden lesten Winter is tot Genua in Italien mede ghestorven Andreas Doria/ ofte Andreotto Doria/ Neve vanden vermaerden Andreas Doria / Prince van Melfy / die over 46. Jaer ghestorven was / 93. Jaren oudt zijnde / soomen seyde: desen lesten liet nae hem vier Sonen seer rijck : als den oudtsten de Marquis de Turiglia/ liet hy 50. duysent Ducaten Jaerlijcx : aenden tweeden Don Karlo 40. duysendt / met twee hondert duysendt Ducaten weerde / in Galeyen ende Meubles/ ofte Cataylen/ diemen toe-schreef ofte wenschte het Generaelschap vander Zee / als syn Vader hadde : aenden derden Sone liet hy 22. duysendt Ducaten Jaerlijcx / zijnde een Cardinael : den vierden een Camerlijcke Munnick/ liet hy ses duysendt Ducaten Jaerlijcks.

Andrea Doria in Italien ghestorven.

Als nu de Eertz-Hertoghen verlost waren vande vreese / ende 't achter-dencken dat sy hadden vanden aenslagh des Koninghs van Vranckrijck: so hebben de Garnisoenen van Vlaenderen/ onder 't beleyt vanden Grave Frederick vanden Berge / eenen aenslagh op Sluys gemaeckt / den 12. Junij / seer behendelijcken/ maer ongeluckelijck.

Der Eertz-Hertoghen kloecken aenslach op Sluys ghemist, den 12. Junij.

Daer waren onlanghs tot Sluys twee Spaengiaerden / daer een wijle in dienste gheleghen / weder over gheloopen / ende hebben de Bewindt-hebbers in Vlaenderen te kennen ghegheven / hoe dat het Corps de Garde / oft Wacht-huys buyten Sluys/ dat op de Brugghe vande Oost-poorte stont/ afgebrant was/ so datmen daer nu geen Wachte en hielt. Dese brugghe diende om van Torie/ Cadsant/ ende van alle de quartieren van 't verdroncken Lant / inde stadt te komen/ ende was seer langh/ met twee optreckende val-brugghen / aende zijde met een goede balye beset / behalben daer de Wacht-huyskens afgebrant gestaen hadden/ daer en wert geen groote acht op geslagen / denckende dat het onmogelyck ware dat hunnen vyandt daer op yet soude dorven voor nemen / overmits het verdroncken Lant alomme met Schansen beset was/ genoech onmogelijck daer door te passeren.

De poorte vande Stadt was noch seer slecht maer van dobbel berden op malkanderen gheklampt / ende langhs heenen eenen slechten leeghen Wal / diemen mochte gemackelijcken oploopen.

1606. De Gouverneur de Heer vander Noot / was eensdeels geadverteert van eenen aenslagh op sijn Quartieren / heeft daeromme alle de Schansen ende plaetsen rontomme ghewaerschout/ ende hy selve is gherust gaen slapen / sonder de wacht te meerderen / ofte achter-dencken te hebben / over welcke versuymenisse/ hy alomme naermaels beschuldicht werdt.

Het was eenen wel aengheleyden aenslagh / ende seer seecker vanden Heer van Terrail aengheleydt/ dan van God miraculeuselijck belet: want weynigh volcks konden lichtelijck het feyt volbrenghen/ zijnde binnen dese Poorte een plaine tusschen 't Casteel ende de Stadt/ daer sy alle in slagh-ordene hadden konnen staen / ende aen 't Westen de Havene mette Rampaerden/ende aen 't Noorden het Casteel.

Van dese gheleghentheydt wel gheinformeert zijnde/ heeft den Petardier du Terrail / met sijn ander Petardiers sijnen aenslagh ghemaeckt / ende voorts datmen op de Zuyt-zijde den twaelfden Junij / voor Sonne-schijn / soude eenen loosen alarme maecken/ ende dat daer op men de Oost-poorte aen-vallen soude / zijnde daer toe sterck 3600. ofte 3700. Mannen / uyt-ghelesen volck / meest Walen / die welcke 's nachts door het verdroncken Landt / voor by de Crabbe-schansse seer wel passeerden / sonder ontdeckt te worden.

Hier over isser ghebeurdt dat den Koster vande groote Kercke / ofte van 't groot uren-werck / daer de heele Stadt nae hoordt/ 's avonds nae thien uren/ donckeringhe sonder licht / door de voorsienicheydt Godes / heeft gaen op-winden / ende het slaende werck daer van over-wonden / soo dat de Klocke alle den nacht niet gheslaghen heeft / waer deur dat Krijghs-volck aende Zuyt-zijde niet gheweten hebben/ wanneer haren aenslagh ofte alarm te beginnen/ ende vreesende ontdeckt ende verraden te wesen / zijn stille ghebleven.

Nu die aende Oost-poorte waren / wanneer sy nu meer als een ure achter het Contrescharp hadden staen wachten/niet ontdeckt/ende gheenen alarm van 't Westen hoorende / kreghen sy schrick / vreesende de attrappe ofte inde valle te vallen / sy wisten niet wat doen / dan ten lesten door het aenhouden vande Petardiers/ die hun werck wilden doen/ resolveerden sy aen te gaen.

Drie poorten tot Sluys by Petars gheopent. Den Petardier heefter drie vande sijne laten overswemmen / yeder om sijn werck te doen : den eersten om met een kleyn Petart het slot vande eerste val-brugghe te doen open springhen: de tweede mede het slot vande tweede val-brugghe: ende den derden met een grooter Petart aende Poorte / daer dat een groote spatie tusschen de selve ende de val-brugghe was / ende zijn alsoo alle drie ghenoechsaem t'samen aengegaen: de twee sloten vande val-brugghen open springhende / ende de Poorte mede open vlieghende/ ende alsoo de val-brugghen neder ghevallen / is het Krijghs-volck aen ghemarcheert/ soo veel alsser t'sessens nessens den anderen marcheren konden / totte Poorte toe.

Op de wachte binnen aende Poorte waren ontrent 16. ofte 17. Mannen/ ghecommandeert vanden Sergiant des Heer vander Noots Compagnie/ welcken Sergiant wat gheruchts hoorende/ is aende Poorte gaen luysteren / met dien is den slagh vanden Petart aenghegaen / ende werdt vanden slagh doodt ghesmeten: de andere 16. ofte 17. zijn stracx uytghekomen/ende siende noch niemandt aendringhen/ hebben die Poorte / sulcx als sy was/ en soose best konden/ toe-gedrongen.

Faute begaen by des Eertz-Hertoghen ghe-nedeers. De Brugghe/ soo wy geseydt hebben/ stondt nu vol Krijghs-volcx / dan ten waren niet dan Corceletten ende Spiessen / dat een groote faute was / daer dat meer noodigh waren Musquettiers/ daer sy stille stonden nae en sagen ende wachten/ seer verslagen/ soo om dat sy gheenen alarm noch hoorden in 't Westen / als ten eersten geen tegen-weer grootelijcx siende.

De Petardier segghende ende roepende/ trecht aen/ de Poorte is open : dan een Sergiant seyde / alsoo ghereporteert wordt/ *fœutre porte ouverte* (een vuyl Wals woort / 't welcke den selven naemaels den hals kostede) alsoo wat tijdts die van binnen gekrygende/ ende de Poorte half open zijnde / daer sy met haer spiessen in staken / zijn terstont tot hulpe van 't Corps de garde ofte wachte (die vast uyt-schoten) een Engels Capiteyn met ontrent 16. Soldaten ende Adelborsten/ niet verre vande Poorte ghelogeert/ half ghekleet ter hulpe gekomen/ ende so terstont meer andere/ als de Capiteynen Joost de Bruckfaulx / Haultain/ ende noch eenen/ elck met hun gereetste volck/ terstont mede den Gouverneur de Heer vander Noot/ meest al int hemde: soo dat de Bespringers / hadden se furieuselijck aengekomen / ende terstondt de Wallen opghe-klommen: jae int eerste maer thien ofte twaelf Mannen/nae elcx oordeel/ souden Meester gheworden hebben / maer sy waren soo bevreest van een attrappe ofte valle/ overmidts dat de klocke niet en sloegh/ ende alles inde Stadt soo stille was / dat sy bevreest waren van 't aentreden.

Die van binnen terstondt moet grijpende/ niet wetende hoe 't buyten ghesteldt was / hebben terstondt 't Gheschut ghesteldt / ende dweers over de brugghe gheschoten/ het welck de bespringhers achter-waerts dede deysen / daer die van binnen haer Roers dapper op uytschoten. d'Engelsche (niet veele aen 't lijf hebbende dan broecken / ende 't Corcelet over 't hemde) zijn wel de eerste die door de Poorte op de brugghe de Bespringhers aenghevallen hebben/ weynighe schade lydende vande Spiessen midts sy gheen Musquetten en vonden / hebben hun vyanden hert op 't lijf ghedronghen: want de achterste niet konden wijcken / zijnde van achteren aen ghedronghen / dicht in ordre staende / de Brugghe seer langh zijnde / soo dat sy meest werden afghedronghen vande Brugghe in 't Water te springhen ofte te vallen / daer dat de Valyen afghebrandt waren/ daerse veel versmoorden: aldus werden de achterste inde vlucht ghedronghen: d'Engelsche die nessens de Wachte de voorste waren/ hadden den besten buyt ende de plonderinghe/ soo dat sy meest naeckt uytgaende / met veel kleederen weder keerden.

Aldus hebben de Eertz-Hertoghsche Volck in groote confusie moeten vertrecken / van eenen aenslagh wel aengheleydt / maer qualijck uytghevoert/ ter avontuere by ghebreck datter gheen hoofden van authoriteyte daer by waren : sy verlieten alle hun Petarden ende ghereedtschappe / het Krijghs-volck meest alle hun Wapenen / wel door duysendt Man te wapenen gheestimeert/ ende ghedronghen te vluchten door eenen wegh / daer sy mette schoenen in 't slijck bleven steecken. Daer werden 56. dooden in eenen put binnen de Poorte begraven / behalven die verdroncken ende versmoorden / sonder die / die vande Wachten / vande buyten Schansen verslaghen werden: een vande twee Spaengiaerden / die over-ghe-loopen ende de ghelegentheydt vande Stadt verklaert hadde/ werdt op de brugghe doot-gebonden. Binnen Sluys werden eenighe ghevangen ghebrocht/ meest al ghequetst: onder andere een Jesuyt / die wel 14. ofte 15. wonden hadde / die bekende dat hy uyt yver daer mede ghekomen was/ om de eerste Misse inde Stadt te doen: hy seyde oock / dat hy wel merckte dat God sulcke ongeluck de Stadt noch niet hadde willen toesenden/ overmits hun bloedich ende wreet voornemē/ van alles te willen vermoorden/ &c.

Gheenen aenslagh en konde lichtelijcker noch beter aengeleydt werden/ ende daer soo veel aen ghelegen was/ als aen dese/ ende die leelijcker versuymt werde/ alleenlijck door schrick: daer niemandt was om dien met authoriteyt te weeren/ noch die de voorsichticheyt hadden op de Wallen ende Poorten te klimmen / die seer leeghe waren/ van daer hadden sy mogen sien dat gheen verraedt ofte val-stricken door hun bereyt waren : maer den schrick in 't herte/ die van Gode komt/ gaf die van binnen tijdt om alarm te maken/ ende in 't tegen-weer te komen.

Korts hier nae werdt binnen de Stadt een Tamborijn ghesonden om eenighe ghevanghenen/ die seyde dat de Bespringhers wel vier ofte vijf hondert vande heuren misten / ende daer teghen die van binnen seer weynighe.

Nae desen aenslagh wordt tot Sluys door de selve Corpsche Poorte een schoone half Mane ghelepdt/ om

1606. om dierghelijcke aenslaghen af te weeren.

Over desen aenslagh qualijck ghelukt / heeft Du Tarrail (met syne andere Petardiers) hem seer beklaecht / als dat hy de Poorte gheopent hebbende / het Krijghs-volck niet dorste in treden: waer over de Krijghs-raedt eenige hebben ghevangen ghenomen / waer van datter drie tot Bruyssel dē 19. Junij opentlijck onthalst werden / een Capiteyn Cuyckenborgh / een Sergiant Major van Prische / ende een Wael Rasoir / die langhe ghedient hadde / diens Broeders allen dienst daeromme opgaven: Cruyckenborgh zijnde een jongh Edelman van goede vrienden binnen Bruyssel / daer werdt veel om sijn leven ghedaen byde Eertz-Hertogen / die seer gheimportuneert zijnde / bescheyde de Vrienden nae de Noene weder te komen / dan werden noch voor den Noene alle drie onthooft / uyt des Krijghs-raets authoriteyt / ende dat de sake meer op-spraecke maeckte was / dat sulcks juyst gheschiede terwijle men in 't Hof de Bruylost hiel vanden Grave van Busquoy / met een Nichte vanden Grave van Biglia. Den Colonel Chalon werdt syn Colonelschap afgenomen / ende hem werdt een Compagnie Peerden gegeven / zijnde een Dochters Sone vanden Grave van Manssfelt. Het Nederlandts Krijgs-volck murmureerden seer van sulcken strengheydt / roepende: al misdeden de Spaengiaerden ende Italianen / sy behielen even-wel haer hoofden op hun schouderen.

Straffe by de Eertz-hertoghen over de versuymenisse tot Sluys.

Den Heere van Tarrail met sijn andere Petardiers hoorende d'opsprake van dese strengheydt / hebben ghevreest dat hun eenigh bedeckt leet uyt wraecke mochte gheschieden / waeromme Tarrail / alsoo hy door seecker middelen sijnen peys met sijnen Koningh in Vranckrijck bekomen hadde / heeft sijn afscheyt uyt Nederlant ghenomen / ende nae een Bedevaert nae Vranckrijck ghekeert: heeft aldaer eenen dootslagh ghedaen / ende soo weder nae Nederlandt ghevlucht.

Ontrent 't beginsel vanden Somer / isser tusschen de Eertz-hertogen ende de Vereenighde Landen onderlinge verdragen / om den Landt-man van weder-zijden wat beter te solageren / datmen de fortificatien vande Casteelen Woude / ende de fortificatie vant Casteel van Hooghstraten / by 't leste ghemutineerde Esquadron gemaeckt / soude afbreken / als weder-zijden even schadelijck / ende is alsoo geschiet.

De stercten vande Casteelē Wouwe ende Hooghstraten / af-ghebroken by onderlinghe consent.

Daer was tot Antwerpen den twintichsten Julij een quaet spel berockt tusschē het Nederlants Schipvolck ende het Spaensch Garnisoen van 't Casteel / om een lichte Vrouwe ofte diergheliicke / soo datter etlijcke Spaengiaerden ghequetst / ende een Bootsgheselle doodt bleef.

Oploop t'Antwerpen tusschen de Spaengiaerden eñ het Schipvolck / den 20. Junij.

Het Schip-volck met toeloop vande Borghers / rotten ofte hoopten t'samen op den Oever ende Munte / niet verre van 't Casteel / werwaerts terstondt den Castelleyn van 't Casteel quam ghemarcheert met 400. Spaengiaerden in drie hoopen / nae dese vergaderinghe toe / ende namen den Oever weder inne met sulcken furie al ofte sy het al doot slaen souden: de Trommelen sloeghen over al alarm / de straten werden met Waghens af-gheschut ende beset / ende den roep liep dat de Spaengiaerden hun weder Meester wilden vande Stadt maecken / soo dat de Borgers alomme terstont / alle straten met waghens ende andere dinghen afsloten ofte barricadeerden / ende de Jongers riepen: slaet doodt / slaet doodt / soo datter apparentie was van groot bloetstorten / waer door de Borgerye nu in verslagentheydt zijnde / hebben de Burghe-meesters hun met groote beden ende beloften ghestilt / ende den Castelleyn mette syne weder nae het Casteel doen trecken / dat welcke alles stilde: 's anderdaeghs hebben den Castelleyn ende de Borghemeesters / by de Eertz-hertoghen tot Bruyssel elck sijn stuck / hun beklagh ende beantwoorden ghedaen. 1606.

Ontrent desen tijdt werdt tot Ghendt / alsoo verhaeldt worde / een eerlijck Borghers Vrouwe / groot van Kinde vermoordt / met haer Suster / van eenen Spaengiaert / om dat de Vrouwe haer Dochter versonden hadde / die hy nae-ginghe ende sochte te trouwen / soo hy seyde: desen Spaengiaert / nae dat hy de daedt ghedaen hadde / liep om hem te salveren nae een Clooster / daer hy den Portier / om dat hy hem niet wilde in laten / voor eerst oorlof vanden Prior te hebben / sloegh metten Kandelaer / die hy uyt sijn handt ruckte / waer door isser toe-loop van volck gekomen / van Borghers / die hem handen ende voeten hebben ghebonden / ende soo op de strate laten ligghen / tot dat de Magistraet / daer over gheroepen / hem vinghen / waer van dat hy korts onthalst wert / onaenghesien het groot voorspreken vanden Gouverneur van 't Casteel / die onder andere woorden dorste segghen: dat het onbetamelijck was / datmen eenen aensienlijcken dienaer des Koninghs / om de doodt van een Vrouwe ofte twee / soude doen sterven / dat welcke onder de Ghemeynte oploop soude veroorsaeckt hebben / soose sulcken inval / als in 't Jaer 1576. niet ghevreest hadden.

Een Spaengiaert tot Ghent ghestraft over een leelycke moordt.

Tot Bruyssel den 21. Julij in 't Hof vanden Grave van Barlaymont / die ghetrout heeft de Dochter ende Erfghename vanden lesten Grave van Lalain / is stoutelijck ghekomen een Spaengiaert / Don Johan de Sylva / Capiteyn vande Peerden / ende van den Raedt van Oorloghe: dese in Barlaymonts Huys te veel kennisse maeckende mette Gravinne voorschreven / werdt aldaer vande Dienaers ghequetst met neghen ofte thien wonden / byhans ter doodt / daer hem nochtans de Eertz-hertoghe ghewaerschout hadden / om alle achter-dencken te weeren / dat hy daer niet gaen soude: maer hy vertrouwende op sijn manheydt / wapenen ofte vermetelheydt / heeft daer niet op gepast: dies aldus ghequetst zijnde / werdt ghevanghen ghevoert op 't Casteel te Antwerpen / by laste van sijne Hoogheydt: dan daer nae / vande wonden ghenesen / is van daer in Spaengien gheraeckt.

Don Joan de Sylva in Barlaymōts Huys ghequetst eñ gevangen.

Eynde des Seven-en-twintichste Boecks.

1606. # Het Acht-en-twintichste Boeck. 1606.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Acht-en-twintichste Boeck.

DE Vereenighde Nederlanders varen uyt met acht groote Schepen nae de Oost-Indien/ eñ veel Schepen komẽ van daer t'Huys rijckelijck. De reyse vanden Admirael vander Haghen wort verhaelt/ die aldaer inde Moluccas neemt vande Portugesen de Sterckte in Amboyna. Van daer varende nae Tydore/verbranden twee Portugaelsche Caracken / ende met hulpe vande Koningen vã Terenate eñ Tydore/ winnen de sterckte van Tydore/wegh-sendende de Portugesen nae Manilla inde Philippinas. Wybrandt van Warwijck nam een Caracque/kostelijck geladen. Koningh van Denemarcken besoeckt sijnen swager in Enghelandt / daer hy eere behaelt/eñ heerlijck getracteert werdt. In Polen zijn Oploopen om de Jesuyten. De Poolse Adel beschuldigen haren Koningh/dagen hem op haer vergaderingen. In Italien ontstaen beroertẽ/om dat de Venetianen verbieden de Jesuijten Erfgronden te besitten: Om voor te komen dat soo vele Erfgronden/als in Brabant ende elders/byde Gheestelijcke niet souden beseten worden : Op de klachten der Jesuijten worden de Venetianen geexcõmuniceert vandẽ Paus/ weygerende haer Statuyten te weder-roupen: daer de Venetiaen tegẽ protesteert/sijn Geestelijcke belastende den Gods-dienst te continueren/daer over de Jesuijten vertrecken: eñ partyen rusten hun ten Krijgh : Eñ also den Koningh van Spaengien den Paus hulpe toesept/soo aenboden de Koningh van Groot Brittannien eñ de Vereenigde Landen/haer hulpe de Venetianen: eñ daerom wapende hem heel Italien. In Vranckrijck wort dẽ Dolphijn Loys gedoopt/met sijn Susters. Spinola kompt in Nederlandt/eñ treckt te Velde : Prince Mauritz rust hem mede tot wederstant. Busquoy wort by Du Bois belet over de Wale inde Veluwe te trecken. Spinola loert mede op de passagie/neemt Lochem / wert oock van Almelo na Swol te komen gestopt: dies hy Grol belegert / dat hy met kloecke rascheyt neemt/ende belegert Rhijn-berck/dat nae veel strijdts/niet ontset/Spinola mede wint. Prince Mauritz mist sijn aenslagh op Venlo : 't Verlies van Rhijn-berck maeckt verslagentheydt inde Vereenighde Landen / dan 't Gheldt uyt Vranckrijck ghekomen verquickt die weder. Spinolas volck begon te mutineren / dies Prince Mauritz Lochem neemt/ belegert Grol/ dat Spinola ontset in tijde. De Leghers trecken in Garnisoene. Den Marquis Sta. Croce plondert Durazza/ mede Mahometta in Africa / daer sijn Spaengiaerden uyt-ghesllaghen worden. De Koningh van Groot Brittannien klaeght in Spaengien over 'tquaet tractement vã sijn volck. Hollandt ende Zeelandt senden anderwerf een Vloote nae de Kusten van Spaengien / missen hun voor-nemen mede de Geldt-vloote die redelijck rijck uyt West-Indien quam : Sy verliesen mede haren Vice-Admirael. Consenten voort toekomende Jaer 1607. worden in Hollandt/etc. geconsenteert. Tot Embden wort weder een Vrede gemaeckt. Graef Jan van Nassouwen sterft. De Prince Philips van Orangien trout de Princesse van Conde. Vrede in Hongarien ende metten Turck gemaeckt. Stephanus Botschay sterft. In Spaengien worden van ontrou beticht de Graef van Villalonga met andere. De Gemutineerde van Diest doen grooten overlast. Lochem ende Deutechem worden neutrael. Te Groeningen 't Kasteel afgebrokẽ. Storm in Texel. Graef Ernst van Nassou Marschalck/ trout de Dochter van Bruynswijck. Graef Frederick vanden Berghe mist den aenslagh op Ardenborgh. Nederlanders senden twee Schepen na Oost-Indien/ d'Enghelse drie. Des Ridders Michel-Bornes voyagie in Oost-Indien wordt verhaelt. In Engelandt werden twee Compagnien geoctroyeert / Colonien te planten tot Virginia in America. In Nederlandt wordt gesoliciteert een West-Indische Compagnie / daer toe Octroy gheraemt te handelen in America ende Africa. Italien in Wapen/ mits 's Paus Ban teghen de Venetiaen/ wordt door tusschen-spreecken van Spaengien ende Vranckrijck al neer-ghelept/ de Ban afghedaen/ de Jesuijten alleen verbannen. Vereenighde Nederlanden senden uyt een

1606. een Vlote van 28. Schepen / onder de Admirael Jacob van Heemskerck / die den vijfden April bespringhen / verwinnen ende branden inde Bay van Gibraltar de Armade van Spaengien / daer Heemskerck doot bleef / en wort heerlijck tot Amsterdam begraven. Koning van Spaengien laet Oorlogh-schepen in Vlaenderen bouwen. D'oorloge tusschen de Broeders in Barbarijen wort verhaelt. Kuyteren van Swol krijgen buyt in Steynford. In Vranckrijck een Hertog van Orleans gebooren. 't Buscruyt brant te Lingen. Twee rijcke Schepen uyt Oost-Indien komen t'Huys. Ongeluckige reys na Guiana / wort verhaelt. Beroerte in Engelandt onder de Boeren. Van d'Eertzhertoghen wordt Vrede ofte Bestant de Vereenighde Landen voorgeslagen / daer op een Contract van weder-zyden ghetroffen is / van Bestandt voor acht Maenden / waer over veel Ghesanten over en weder gesonden worden: mede Bestant te Water besloten. Nieuwe swaricheden tusschen de Grave ende de Stadt Embden geresen. Verreycken in Hollandt ghesonden met de Koninghlijcke Aggreatie. 1606.

Dit alles is gheschiet binnen de Jaren 1606. ende 1607. in achtien Maenden / onder 't Gouvernement vande Eertz-Hertogen / ende Prince Mauritz ende Graef Willem van Nassouwen.

IN de voorige Boecken hebben wy verhaelt / het uyt-reeden ende af-seylen vande eerste ende tweede Vlote na Oost-Indien / vande thien-jarige Compagnie / te weten / D'eerste Vloote in 't Jaer 1604. onder het Admiraelschap van Steven vander Hagen: ende den Vice-Admirael Cornelis Sebastiaenssen. De tweede uyt-reedinghe was Anno 1605. onder 't beleydt van Cornelis Mathelief de jonghe: ende Vice-Admirael Olivier vanden Vyvere. De derde is dit Jaer gheweest uyt Zeelandt ghezeyldt den 12. May / onder 't beleydt van Paulus van Caerden als Admirael / ende Arent Martsen Vice-Admirael: ende waren dese volghende acht Schepen.

De derde uytreedinge der Oost-Indissche Compagnie van 10. Jaren.

Vande Schepen van Amsterdam.

Banda Admirael / groot seven hondert vaten. Schipper Jan Benijn.

Bantam / groot seven hondert vaten. Schipper Pieter Cornelissen.

Zeylon / groot drie hondert veertich vaten. Schipper Willem Diericksz Cock.

Van Zeelandt.

Walcheren / groot seven hondert vaten. Schipper ende Vice-Admirael Arent Martsen.

Zierickzee / groot ses hondert vaten. Schipper Andries Cornelissen Motte.

Der Veer / groot seven hondert vaten. Schipper Adriaen Lope.

Van Hoorn.

China / groot vier hondert twintich vaten. Schipper Cornelis Martsen.

Van Enckhuysen.

Patani / groot drie hondert veertich vaten. Schipper Dierick Allartssen.

Dese waren te samen maer acht Schepen / een ander wasser meer / nieu ghetimmert in Hollandt / ende als nu de masten opgherecht waren / ende men besigh was om dat te bereecken / is uyt onachtsaemheyt het vyer daer in ghekomen / ende gheheel afghebrandt. Dese Schepen waren wel versien van als / ende oock wel ghemant / sy hadden eenighe Soldaten mede / die etlijcke Jaren ghehuert waren daer te blijven op goede gagien.

Vande eerste uyt-reedinghe ofte reyse isser vernomen / by twee Schepen daer van dit Jaer in April t'Huys gekomen / te weten / Ghelderlandt ende Ter Gouwe: Dese waren rijckelijck gheladen / als wel 2[illegible]0. duysent ponden Garoffel-naghelen / ende wel 5600. Balen Pepers / behalven ander goederen / droghen / suyckeren / ende diergelijcke meer.

Daer nae in Julio van dit selfde Jaer / is t'Huys gekomen den Admirael Steven vander Haghen / met 't Schip der Vereenighde Provintien / schipper Symon Hoen: mede het schip Hoorn / schipper Jan Cornelis Avenhoorn. Noch gekomen in October / Zeelandia / schipper Crijn Pieterssen / met hem 't Schip Amsterdam / schipper Arent Claessz. Meer het schip Vlissingen / dat vande oude Vereenighde Compagnie was: Ende dese brochten mede veel Zijde / Zydelakenen / ende veel andere kostelijcke ladinge.

Dese Schepen hebben tijdinge van haer reyse gebrocht / en wat dat in Indien gepasseert is: hoe datter vyandtschappe tusschen de Nederlanders en Portugesen aldaer ghevallen was / als wy eensdeels inde voorgaende Boecken verhaelt hebbe / als dat de Portugesen hun sochten alomme de traffijcke te verbieden en te beletten: mede soeckende de Indianen te overvallen / die verbondt om traffijcke met haer gemaeckt hadden / dies sy gehouden die selvige / soo veel moghelijck is / te beschermen / alsoo wy vooren van Don Andrea Hurtado de Mendoza verhaelt hebben.

Verhael van het succes der eerste voyagie / der Compagnie nae Indien / onder den Admirael vander Haghen.

Dese eerste Vlote van Steven vander Haghen / Anno 1604. uyt Nederlandt ghezeylt / passeerden de middel-Linie / ofte Equinoctiael den 9. Aprilis / ende den eersten Junij: ende de Cabo de bona Esperanza den 27. Junij / sy quamen voort Eylandt Mosambicque / ende vonden daer onder 't Kasteel een Caracque / die daer wachte op meer Caracquen van Portugael / om naer Goa te varen: dese hebben sy ghenomen / de Caracque hadde eenige Olyphants-tanden geladen: sy namen noch daer omtrent een kleynder Schip / oock met Olyphants-tanden en Rijs geladen / dat sy mede namen voor een Jacht / dat noemende Mosambicque. Den vijfsten Augusti namen sy noch vijf Indische Scheepkens met Rijs en Millie geladen / ende deden daer eenen tocht in 't Landt met 150. Man: sy vonden het volck van Mosambicque verveert / ende de Nederlanders gunstich / seer hatende de Portugeesen: de ghenomen Caracque verbranden sy / ende weghvarende lieten sy daer drie van hare Schepen / om de komende Caracquen te wachten.

Den 11. Septembris quamen sy op de Custen van Goa / alwaer sy een Arabisch schip ontmoeten / komende van Mecha / dat sy vrij lieten varen / en voorts voeren voorby Goa / daer sy Galeyen saghen / ende 't volck in wapenen / maer en dorsten niet uytkomen / dan met Sloepen / ende die waren den Nederlanders te kloeck in 't wegh roepen.

Den 26. Octobris voeren sy voorby de stadt Cananor / tot voor het Casteel dat de Portugesen daer hebben: sy sonden brieven aenden Koning van Cananor / die hun vredelijck antwoorde / als dat hy de Portugesen 102. Jaren aldaer beschermt hadde / ende moeste

het

het noch doen / dan wilde haer Vriendt oock wel wesen/ biddende sijn Eylanden van Maldibien/ ende sijn Schepen te sparen / hy wilde het haer vergelden met vrientschappe.

Van daer zijn sy op de reede van Calicouten ghekomen / daer hun neghen Fregatten teghen quamen/ waer van syder een namen / met 80. Man op hebbende / al Mooren / behalven vijfthien Portughesen / die meest over-boort springende/verdroncken. Van hier sonden sy den Vice-Admirael Cornelis Sebastiaensz ende den Commis Houtman / als Ambassadeuren aenden Samorijn / die is als Keyser van Malabar/ ende Koningh van Calicut / die wederomme vier Mannen aen haer sondt/ biddende te anckeren : daer omtrent dat den Koningh te Velde lagh met sijnen Legher / begheerende metten Admirael mondelijcken te spreecken / naedemael hy bevondt dat sy mede vyanden vande Portughesen waren : dat welcke den Admirael dede/ verselschapt mette Commisen/ Houtman/ Compostel / den Schipper Claes Tijssen/ met andere: daer sy den Koningh met gheschencken hebben vereert/ ende een schriftelijck verbont met hem aengegaen / van weder-zijden solemnelijcken beswooren / inhoudende dat syne Landen ten eeuwigen dagē hen voor hun souden open staen om te handelen / ende hy versocht dat sy de schriftelicke verbintenisse met haer in Hollant souden voeren. Hier over waren alle de Malabaren seer verblijdt. Alhier quamen weder by haer de drie Schepen in Mosambicque gelaten.

Tracteren metten Samarijn/ Keyser van Malabar.

Voorts besloten sy dat de schepen / Zeelandt ende Enckhuysen / souden varen nae Camboya om handel te soecken / ende de reste soude varen Cochin / om dat te besichtighen / overmidts den Koningh op hun dat versocht hadde: waeromme sy den 14. September zijn ghevaren nae Cochin / maer dorsten sonder Piloten inde havene niet varen / daeromme voeren sy nae Zeylon / ende anckerden by de stadt Columba/ die de Portugesen besitten / ende sy schoten eenighe scheuten op 't Casteel.

Den derthiendē Decembris zijnse gekomē int Eylandt Sumatra daer sy het Schip Delft mette Ambassadeuren vanden Koning van Achin / die in Hollandt geweest waren / hebbē vande Vlote gescheyden/ om die t'Huys te bestellen: alwaer sy des Koninghs Sone vonden in sijns Vaders plaetse regneeren.

Sy souden gheerne nae Malacca gevaren hebben/ om dat te vermeesteren / maer door de contrarieteyt van tijden ende winden / hebben 't moeten nae laten: daer werden hier ende daer meer Portugesche ghenomen met goederen.

Den 2. Januarij 1605. is dese Vlote voor Bantam ghekomen / daer dat mede aenquamen vier Enghelsche Schepen / onder den Admirael Middelton. Den 17. seylden sy van Bantam om te varen nae de Moluccas mette principaelste schepen / nemende haren cours nae de strate van Sunda : van daer nae Jacatra / om ververschinge beter koop te bekomen. Den 15. Februarij omtrent Byma / hebben sy een Schip vande Portughesen ghenomen / waer inne sy vonden den Gouberneur vande Moluccas/ komende nae Malacca / om te varen nae Amboyna met Buscrupt ende Amunitie.

Den 21. Februarij zijn sy ghekomen in de Baya van Amboyna / ende sochten by het Portugees Casteel te anckeren : terstondt sondt den Gouberneur vant Casteel twee Portugesen met eenen Brief / inhoudende een vraghe / wat sy aldaer te doen hadden by sijn Casteel / hem vanden Koningh in bewaringhe ghegheven / ende wat sy versochten? Den Admirael vander Haghen antwoorde: dat hy daer ghekomen ware van weghen de Vereenighde Nederlanden ende Mauritius / den ghebooren Prince van Orangien / Grave van Nassouwen / &c. om het Casteel ende Eylandt Amboyna in te nemen / waer mede dese Ghesanten vertrocken / om hem beter bescheyt te brenghen. Ende terwijlen waren de schepen dicht ondert Casteel gheset: waer over die van 't Casteel verschrickt zijnde / sonder slagh te verwachten / sonden om parlementeren / ende zijn verdraghen / dat alle Portugesen souden upttrecken / elck met haer Roer / behalven die daer ghetrout waren/ die mochten blijven / midts Eedt doende aende Staten der Vereenighde Nederlanden ende den Prince Mauritz / alle 't Gheschut ende Amunitie soude op 't Casteel blijven.

Amboyna met het Casteel van de Nederlanders inghenomen in Feb. 1605.

Den Vice-Admirael is met 50. mannen opt Kasteel ghetrocken / daer sy op vonden ontrent 30. metalen stucken Gheschuts: daer uyt vertrocken ontrent 600. zielen in twee schepen/ hun ghegheven/ende daer bleven 46. Portugaelsche huysgesinnen / die alle Eedt van ghetrouwicheyt deden : over welcke Victorie de Inlanders Godt danckten/als vanden Hemel ghegeven / die Godt strafte over de Barbarissche wreetheden / die sy daer Anno 1602. bedreven hadden. De Nederlanders victalieerden het Fort voor een Jaer/ latende daer Gouberneur den Commis Cornelis Houtman/met een deel volcks.

Te Amboyna alles in ordre ghestelt / voer den Admirael nae Banda: 't Schip Hoorn soude de Naghelen laden / die van 't rantsoen ghemaeckt waren/ ende die tot Amboyna ghekocht waren / ende den Vice-Admirael Cornelis Bastiaenssen soude mette schepen/ Dordrecht/ Amsterdam/ Gelderlandt/ West-Vrieslandt ende Medenblick varen nae Tydore / daer sy verhoopten kleyn resistentie te vinden / alsoo sy meynden/ by gebreck van Buscrupt ende Amunitie.

Vijf Nederlantse schepen varen na Tydore tegen de Portugesen.

Maer de Enghelschen / die wy ghesept hebben dat met vier schepen tot Bantam mede aengecomen waren / daer van was den Generael Middelton nae de Moluccas al voor de Nederlanders ghekomen / ende hadde begonnen met die van Amboyna te handelen/ dan werdt daer belet door der Hollanders Victorie/ dies hy voer naer Terenate ende Tydore / daer hy dapper begonste te handelen / waerschouwende de Portughesen de komste vande Nederlanders / hun aenseggheende / hoe dat haer Koninginne nu doodt ware/ ende dat nu by haer Koningh was/ Jacob den Koningh van Schotlandt / die nu vrede metten Koningh van Spaengien ende Portugael ghemaeckt hadde/ toonende bescheyt / ghestagen ghelt ende munte. De Portugesen hoorende vande Nederlanders komste / sochten mette Enghelschen te handelen / om Amunitie van haer te krijghen/ tot haer defentie/ende gaven de Portughesen Broodt/ Wijn/ Visch/ende veel Buscrupt ende Busch-schieter / dat sy seer van doen hadden / ende kregen daer voorzen goede menichte van Naghelen.

Engelschen handelinge in Indien/ teghen de Hollanders.

Terwijlen sy daer nu begost hadden/ soo zijn de vijf Nederlantsche schepen voor Tydore ghekomen / ende geanckert voor 's Koninghs Hof/ spreeckende metten Koningh / ende sagen voor 't Casteel twee Caracquen ligghen / om gheladen te worden / dichte onder 't Casteel ende de Batterijen.

De Nederlanders nemen ende branden twee Caracquen voor Tydore.

De Vice-Admirael resolveerde terstondt het Casteel op te eyschen / ende de Caracquen te beschieten mette Schepen Amsterdam ende Ghelderlandt/ daer eenen kloecken Schipper ofte Capiteyn op was/ Jan Janssen Mol. Sy beschoten die Caracquen langhen tijdt met alderhande Gheschut. Desghelijcx antwoorden hun die van 't Casteel ende de Caracquen / die eenen Hollandtschen Trompetter uyt de Meersche doodt-schoten : Eyndelinghe hebben dese twee Schepen haer Schips-boten ghemandt / ende de Caracquen beklommen ende ghewonnen / 't volck over boordt springhende ende ontswemmende. De Capiteynen daer van waren Thomas de Torls ende Fernando Perrera de Sandl / daer bleven drie Nederlanders doodt ende 17. ghequetste : sy namen uyt dese Caracquen seven metalen ende vijf andere stucken Gheschuts/ende staken den brandt in stekende/ latense drijven.

Men moet weten datter doodelijcke vyandtschappe was tusschen de twee Koninghen van de twee Eylanden / Terenate ende Tydore / alleenlijck rijck van Naghelen. Desen Koningh van Terenate / hadde als een Verbondt mette Nederlanders / soo van Koophandel als van assistentie teghen de Portughesen / ende selve hadde hy die ontboden / waeromme hy hem by de Nederlanders begheven heeft / om de Portughesen te helpen verdrijven / ende hem te wreecken over den Koningh van Tydore synen Vyandt / in wiens Landt dit Casteel

Tractaet ende ghelegentheydt vande Koningen van Terenate ende Tydore.

1606. steel lagh: hoe wel ghenoech der Portugesen vyandt om haer tyrannye ende overlast / ende den Nederlanders vriendelijck genoech geneghen. 1606.

Desen Koningh is nae Tydore ghekomen met twee Galeyen / by hem hebbende drie Nederlandtsche Facteurs / ende is teghen syn meyninghe in des Enghelschen Admiraels Schip gekomen / meynende dat het een Hollandts Schip was: dies de Galeyen van Tydor hem kennende / bykans hadden ghenomen / ende namen hem de andere Galeye af. Aldus den Koningh van Terenate ghesalveert zijnde in het Enghels Schip / pretendeerden d'Enghelsche met hem oock voor Naghelen te handelen / soo wel als metten Koningh van Tydor ende de Portughesen / ende dat door middel van Thomas de Torris / die een vande Capiteynen vande Caracque was gheweest / die hun by den Gouverneur van't Casteel / Piedro Alleveris Vebbroo alle vriendtschappe verworven hadde / ende den voorschreven handel van Buskruyt ende Victualie voor Naghelen te weghe ghebrocht / waer over de Nederlanders hun beklaeghden / als hun vyanden te assisteren met Buskruypt / waer door al-omme onder haer grooten twist begonde te komen / tot groot verwyt / vechten ende slaghen. Van de Nederlanders dissimuleerden't / terwylen sy den Koningh van Terenate / tot onderhoudt van syn Contract met haer ghemaeckt / beweeghden / ende de Enghelschen niet toelieten daer Facteurs te houden / dat mede den Koningh van Tydore niet dorste toelaten: waeromme d'Enghelsche / alsse t'Huys waren ghekomen / hebben hun Voyagie in Druck uyt-ghegheven / daer inne sy loochenen eensdeels de assistentie van Buskruypt ende Victualie den Portugesen verkocht: schryvende seer verachtelijck ende schimpelijck vande Nederlanders / als ofte sy sonder haer niet konden bestaen / ende dierghelijcke meer / die noemende het schuym van Natien / die welcke / soo dien handel alleen hadden / haer vermetelheydt soude onlijdelijck wesen / &c.

Twist tusschen d'Enghelschen ende Nederlanders in Oost-Indien.

Enghelsche verachten de Nederlanders.

Dit Boecxken / met noch andere / om dat sy seer schamper waren / werden in Enghelandt verboden te verkoopen: waeromme de Hollanders / die haer mede niet en hebben in Druck verandtwoordt / dan wel verscheyden ghetuyghenissen ende depositien voor Rechte doen nemen / selve van Enghelsche / die mede inde Voyagie waren / tot hunne verweeringhe ende onschuldt / hoe sy tot achterdeel der Nederlanders de Portughesen met Buskruypt ende Victualie ghesterckt hadden: waer by bleeck / nae dat de depositien uytwysen / dat sy niet als vrienden ghehandeldt hadden / &c.

Vier Engelsche Schepen rijckelijck geladen uyt Oost-Indien ghekomen.

Dese vier Enghelsche Schepen zijn nochtans / niet teghenstaende desen twist / wel rijckelijck gheladen / selve met veel Naghelen afghevaren / ende dit Jaer 1606. drie daer van t'Huys ghekomen / dan een Schip by ghebreck van volck verlooren zijnde: het ander / den Hector ghenoemt / werdt by seer grooten ghelucke in Zee ghevonden / alleene met elf ofte twaelf siecke Mannen drijvende / hun volck meest gestorven vanden bloedt-gangh.

Wy sullen nu verhalen het succes vande Nederlanders teghen het Fort der Portugesen / in 't Eylandt van Tydore: sy hebben eerst metten Koningh van Terenate gheraetslaecht / ende mede metten Koningh van Tydore / om haer hulpe / ende de Portugesen te verdrijven: ende gheresolveert dat sy beyde assistentie toonen souden / maer beyde stil sitten: waer over den Koningh van Terenate uyt syn 14. Galeyen ofte Caracollen / elck 140. Mannen op hebbende / is met 500. Mannen op 't Landt getrocken / om 't spel aen te sien / ende den Koningh van Tydore in vreese te houden / ende getrouwe te blijven.

Het Portugees Casteel tot Tydore werdt by de Nederlanders ghenomen.

Daer-en-tusschen is de Vlote Schepen gaen ligghen aende Noort-zijde van 't Casteel / ende begonden dat te beschieten / ende den veerthienden Mey sesthien-hondert vijf / zijn Capiteyn Jan Janssen Mol / metten Capiteyn la Parre met hondert vijftich Mannen aen Landt ghetrocken / ende hebben hun vromelijck aenghesteldt om 't Casteel met ghewelt aen te tasten. Dese hebben twee naest-ghelegen Dorpen in brandt ghesteecken om die van't Casteel schrick aen te jaghen / ende voorts hebbense een Batterye (van Wyn-pypen ghevuldt met Eerde) ghemaecht / waer uyt sy gheweldich op 't Casteel begonnen te schieten / ende die van 't Casteel op hun. Daer nae heeft Capiteyn Mol met twee Soldaten 't Casteel gaen bekruypen / ende bevondt datter een stormbare bresse geschoten was / dies sy resolveerden dat 's anderdaeghs te bestormen: waeromme sy den negenthienden Mey hun Volck bedecktelijck dicht onder 't Casteel ghebrocht hebben / dapper continuerende met schieten / soo wel vande Batterye als uytte Schepen / tot dat sy een Vendel uyt-staecken om op te houden / ende hebben alsoo het Casteel aen-ghevallen / daer sy ten eersten afghedreven werden door het menichvuldigh schieten van die van binnen / ende met brandende vuyrpotten / die sy van boven uyt de Toorens smeten. Nae den eersten storm af-gheslaghen / is den tweeden aen-ghevallen / daer den Capiteyn de Torris van binnen / uyt-komende wel ghewapent / meynde den Capiteyn Mol met een Pertisane te doorloopen / dan keerde den steeck met een halve Spiesse / waer over aen 't worstelen gheraeckende / werdt de Torris van een Musquettier door 't Hooft gheschooten / daer op dat Capiteyn Mol met synder sevenen ghenoech binnen waren / dan werdt weder uyt-ghedreven / ende in 't afwijcken brack hy syn been / ende soo syn volck hem wilden van daer halen / wilde sulcks niet toelaten / roepende: Dat sy wederomme souden aenvallen / dan eyndelinghe / een van syn volck heeft hem op syn schouderen ghenomen / ende van daer ghebrocht: Hier over zijn de Portugesen veel moedigher ghewoorden / ende hebben de Nederlanders tot half weghen haer batterye ghevolght.

Toren wert uyt Casteel van Tydore gheschoten met Buskruypt.

Hier op hebben sy wederomme van alle kanten begost op het Casteel te schieten: ende 't is ghebeurt dat eenen scheut uyt het Schip Ghelderlandt / op den grooten Toren van 't Casteel gracsde / dat den gheheelen Toren wel met tsestich ofte tseventich Portugesen / met een schrickelijck ghebaer is inde Locht ghevloghen / waer op de bestormers ten derden male zijn aenghevallen / ende het Casteel overwonnen: de overghebleven roepende om Lyfs ghenade / die hun vergundt werde. De Ternatanen die tot noch stil hadden ghestaen ende toeghesien / zijn doen mede toegheloopen / alles vernielende ende plonderende / steeckende onder andere den brandt binnen eenen steenen Tooren / daer veel Garoffel Naghelen in waren / dat de Nederlanders niet konden beletten. In dit in-nemen zijnder vande Nederlanders twee doodt ghebleven ende seven ghequetst / waer onder den Schips Capiteyn Mol mede was / die syn been ghebroken hadde. Vande Portugesen waren ontrent 73. dooden ghereeckent / met twaelf ofte derthien ghequetste.

Alle de Portughesche Vrouwen ende Kinderen waren ghevlucht op een seeckere sterckte / daer by gheleghen op een seer steylen bergh / hebbende maer een smal steyl weechsken / om daer op te komen / soo dat die plaetse onwinbaer gherecckent wordt / dan alleene by honger / ende insonderheydt by ghebreck van Water.

Den Gouverneur was gesalveert metten anderen Capiteyn vande Caracque / die alle / mette overighe Portugesen Vrouwen ende Kinderen / werden in eenighe 2. ofte 3. schepen wech gesonden nae Manilla inde Philippynen / zijnde alles ontrent 500. zielen.

Hier mede waren de Portughesen verdreven uyt alle de Moluccas / behalven uyt een seecker kleyn fort op 't Eylandt Solor by Tymor / dat van kleynder weerde is. Alsoo danckten de Nederlanders Gode van haer Victorien / ende hebben goedt ghevonden het Casteel van Tydore te doen slechten / ende daer metten goeden wille vande Inwoonders eenighe Facteurs ende Legghers te blijven / om mette Inwoonders te handelen in alle rechtveerdighe vriendelijckheydt / ende met eenen eenighen middel voor te nemen / om die twee ghebueren Koninghen van Terenate ende Tydore vrienden te maecken / ende met die beyde in vriendtschappe te moghen handelen /

daer

daer den Vice-Admirael voor sijn vertreck alle neerstichheydt toe dede. Aldus alles verrichtet zijnde/heeft het Schip Ghelderlandt in Terenate een goede partije van Naghelen ingheladen/ ende is den 14. Julij van daer ghevaren/ ende den 21. Augusti ghekomen voor Bantam/ van waer hy den 25. Augusti met het Schip der Goude nae Huys t'seyle ghegaen zijn/ende zijn beyde in dit Jaer 1606. in Mey/ wel in Hollandt aenghekomen.

Het rapport vande leste Schepen uyt Indien dit Jaer komende.

Daer zijn noch dit Jaer in Julio aenghekomen als wy ghesepdt hebben/ de Schepen/ Gheunieerde Provintien ende Hoorn/ elck groot 700. vaten/ daer mede den Admirael quam vande eerste Vlote Steven vander Haghen. Noch zijnder t'Huys ghekomen int leste van September het Schip Vlissinghen vande oude Compagnie: noch meer vande leste thien-jarighe Compagnie/ de Schepen Amsterdam ende Zeelandt/ seer kostelijck gheladen/ brenghende veel Zijde ende Zijde-laeckenen/ die rapporteren dat Wybrandt van Warwijck/ vande Vereenighde Compagnie/ oock mede uytghekomen was/ maer midts hy een leck in sijn Schip kreegh/ was in't Eylandt Mauritius gheloopen/ om metten naesten voor-Jare t'huys te komen/ ende dat sy noch niet en hadden konnen handel in China verkrijghen/ midts de Portugesen daer al-omme teghen waren: dan hoopten wel/ door middel vande by-ligghende vrienden Koninghen/ daer toe noch wel te komen: daer-en-tusschen hadde hy besteecken dat haer tot Patana ende Bantam Chyneessche Zijde soude ghebrocht worden/ by de Chynesen selve. Dese leste Schepen waren meest ghеladen mette goederen van een Portugaels Schip van Macan komende/ nae Malacca varende/ daer van 't Volck vluchte/ siende de Nederlandtsche Schepen/ met het beste ende kostelijckste dat sy hadden/ ende werdt soo ghenomen: dan de Koninginne van Patana seyde/ dat sy niet vermochten sulcx op haren stroom te doen: dies accordeerdense de helft met haer te deylen: welcke haer helft/ als haer niet soo nut zijnde/ hebbense haer afghekocht met ghelde/ ende alsoo de beste Waren uytte Caracquen in haer Schepen ghenomen/ ende begonden dat Schip wat legher te timmeren/ om dat nae Nederlandt te brenghen mette grooffste Waren.

Veel Zijde uyt Indien in Hollandt gebracht.

Dese Schepen brochten seer veel rouwe onghewrochte Zijde mede/ daer de Nederlanders meest nae trachten/ als die onder 't ghemeyne Volck seer groote Neeringhe brenght/ van Zijde te winden/ tweernen/ reeden/ verwen/ &c. ende dan maecken sy daer alderhande Zijde-laeckenen van/ als Fluwelen/ Satijnen/ Damasten/ Armosijnen/ Caffaes/ &c. wel meynende door hun kloecke industrie/ die Neeringhe eer langh soo wel te hebben als Italien.

Dese Schepen brochten tijdinge mede dat de Portugesen sterck met Schepen ende Galeyen inde Riviere van Por waren/ om den Koningh van Por te dwinghen/ wesende seer op hem ghestoordt/ hem beschuldighende dat hy d'oorsaecke was van 't nemen vande Caracque S. Catharina/ hebbende hem ghedreycht met gheduerighe Oorloghe/ ten ware hy hun de Nederlanders wilde over leveren met haer goederen/ &c.

Christiaen Koning van Denemarcken/ komt in Engelandt/ den 28. July 1606.

Desen Somer van 't Jaer sesthien-hondert ses/ is in Enghelandt langhe verwacht/ ende wel aenghekomen/ Christiaen den vierden/ Coningh van Denemarcken/ &c. den achthienden Julij ouden stijl/ inde Riviere vande Thamijse tot Gravesende/ met acht schoone Coninghlycke Schepen/groot/triumphant/ wel verciert/ in veel plaetsen vergult/ seer wel opgherust/ met seer veel ende schoon Gheschut/ ende dat om te besoecken Jacob/ den Coningh van Groot Britannien/ met de Coninginne Anna/ sijn Suster/ ende hun Kinderen. De Coningh Jacob met sijn Sone/ Hendrick Frederick/ Prince van Waleis/ zijn ghevaren nae sijn Schip om hem te wille-komen. De Coningh Christiaen en liet niemant op sijn Schip klimmen voor 't eerste/ dan den Coningh Jacob metten Prince. 't Eerste woordt van groetenisse was/ dat Coningh Jacob vraechde/ wie hem soo stout maeckte in sijn Coninghrijck te komen sonder sijn Paspoort? Coningh Christiaen antwoordende/ vraechde: Wie hem soo stout maeckte in sijn Schip sonder sijnen oorlof te komen? Daer nae hebben sy malkanderen met onderlinghe omhelsingen begroet/ oock den jongen Prince.

Hier nae isser groot gheschal van Trompetten gheweest/ ende alsoo zijn beyde de Coninghen uyt het Schip in Bargien ghegaen/ om de Riviere op te varen nae 't Hof/ dat tot Grenewitche lagh: terwijlen schoten alle de Schepen hun Gheschut af/ alsoo mede de Casteelen ende alle Schepen die inde Riviere laghen. Voor het Hof ghekomen zijnde/ vonden sy aen 't Water op de trappen des Coninghs Kinderen staen/ om haren Oom te willekomen: Van daer te samen op tredende/ werden sy door het Hof gheleydt/ inder Coninginnen sijn Susters Kamer/ die noch int Kinder-bedde ofte Kraem lagh. Vorder werdt de Coningh Christiaen ontrent drie weecken langh ghefestoyeert nae Coninghlijck grootheydt ende statelijckheyt/ met Bancketten/met Jaghen/ Vlieghen/ Steeck-spelen/ Tornoyen/ ende alle Ridderlijcke exercitien te Peerde ende te Voete/ daer de Coningh van Denemarcken sijn Manheydt/ kloeckheydt ende verstandt in betoonde. Daer ontbraken gheen dansen/ springhen/ kamer-spelen/ schermers/ worstelaers/ beyren/ stieren ende honden ghevecht: daer en werdt niet naeghelaten dat sulcken Prince mochte vermaeckelijcken wesen: de Paleysen/ Casteleyn/ Wapenen/ Gheschut ende Schepen werden hem vertoont. Beyde de Coninghen reden te samen Coninghlijck door de Stadt Londen in grooter triumphe/ daer alle de Burgherlijcke Ambachten met haer Vendelen en Livreyen op haer Galyen/ al met Laecken behanghen/ Borgherlijck met Tabbaerts ghekleet/ hun verthoonden.

Feeste aenghedaen den Koning van Denemarcken/ by den Koningh en Koninginne van Groot Britannien.

Raden des Koninghs van Denemarcken.

De Coningh van Denemarcken verthoonde hem als een Man in 't beste van sijn leven/ wel ghemaeckt ende sterck van leden/ van lenghde de middel-mate passerende/ was wel verselschapt met veel Edelen ende Raedts-heeren/ als naemelijck/met Heer Christianus Vries/ Rijcks Cancelier/ Heer Pieter Monck Admirael/ Heer Hendrick Ramel/ Duyts Cancelier: Heer Gerardt Rantzou/ Rijcks Stadtshalder in Holstain/ de Heeren Steenbra/ Escho Brooke Rijcks Raden/ Heer Christiaen Bernico/ met meer andere Koninghlijcke Officieren ende Edelen. Hy hadde sijn Trawanten/ Trompetters/ sijn Garde Musquettiers/ ende Hellebardiers boven de hondert/ seer kostelijck ende Hoffelijck ghekleet in blaeu Livreye/ alle in goeder ordere seer wel ghediscipliineert: waer inne dien Coningh hem bethoonde wel te wesen een kloeck/ gheschickt/ matigh ende aenstenlijck Vorst.

Magnificentie ende liberaelheydt beyder Koningen.

Wat nu daer tusschen de twee Coninghen ghehandelt zy/ werdt meer gesuspecteert/ dan geweten.

Liberaelheyt des Koninghs Christiaen.

Als nu de Coningh van Enghelandt aldus hem seer liberalijck ende Koninghlijck onthaeldt hadde/ ende malkanderen vereert/ ende met kostelijcke Juweelen malkanderen beschoncken/ mede de Koninginne ende de Kinderen: soo heeft den Koningh van Denemarcken/ op sijn vertreck/ de Enghelsche Hofdienaren/ van drie soorten zijnde/ liberalijcken vereerdt/ t'samen met eenen schenck van ontrent dertigh duysent Daelders/ ende daer-en-boven noch de Kamer-Jonckeren met goude ketenen/ ende de Kamer-Joffrouwen met Juweelen. Ende alsoo is hy ten lesten by den Britannischen Koningh ende Koninginne beleydt gheweest tot Rochester/ by de Engelsche Schepẽ/ die besichtigende/ ende is op een daer van seer feestelijck gebancquetteert gheweest: ende is van daer 's ander-daeghs den 23. Augusti tot Gravesende ghebrocht: alwaer de Koningh ende Koninginne/ Prince ende Princessen/ met haer Vrouwen ende Joffrouwen/ zijn in 's Koninghs van Denemarckens Schip ghetreden/ ende daer op 't Schip een heerlijck Bancquet ende Scheydt-maeltijdt ghehadt/ elck ghерechte ende elcken dronck tot malkanderens gesontheydt gedroncken/ werdt mede seer veel Gheschuts onder haer tafel uyt het Schip afgeschoten/ ende diesgelijcks uyt de ander Schepen/ ẽ uyt de

Enghel-

1606.

Enghelsche Casteelen gheantwoordt / behalven de Trompetten / ende teghen den avondt werdter by de Deenen een seer triumphant vyer-werck op het Water met personagien / op een groote schuyte ghemaeckt ende ghebrandt : Ende hier nae zijn beyde de Koninghen ende Koninginne / Prince ende Princesse / vriendelijck ten lesten ghescheyden / niet sonder tranen / d'een nae sijn Hof / d'ander nae de Zee nae Denemarcken.

Afscheyt des Koninck van Denemarcken in Engelandt.

Den Koningh van Denemarcken veerdichde af door sijn vertreck uyt Enghelandt / in Ambassade nae de Eertz-Hertoghen in Nederlandt / den Heer Gerardt Rantzou / Stadthouder in Holsteyn metten Doctoor Jonas / die haren wech namen over Cales naer Brussel / om de Eertz-hertogen te vertoonen / dat hun Schepen van Oorlogen van Duynkercken ende andere / niet en behoorden te ontvrijden de Noort-zee met rooverijen / midts die stonde van outs her / onder sijne beschuttinge / hebbende Rantzou door sijn particulier mede van t'achterheden te solliciteren ende diergheljjcke : Dese werden daer wel onthaeldt / ende passeerden den derden Octobris door Antwerpe / naer Hollandt t'huyswaert.

Deensche Ghesanten by de Eertz-Hertogen.

In 't Koninghrijck Polen zijn dit Jaer seltsame oploopen ghescniedt / door der Jesuyten hefticheydt meest toegekomen : Onder andere inde Stadt Posen op de Reviere de Warthe gheleghen / de Roomsche Catholijcksche Religie toeghedaen / daer nochtans om vredes wille / die vande Augsburghsche Confessie / een Kercke om te predicken toegelaten was : dese waren vande Roomsche Catholijcke meermaels ghedreycht het vyer daer in te steecken / dan midts de Ghereformeerden daer tegen groote wachte hielden / hebben sy 't selfde soo haest niet konnen doen. Ten lesten den drie en twintichsten Meerte / zijnder ontrent drie hondert Scholieren vande Jesuyten / met andere t'samen aenghespannen / ende hebben eenen oploop naer de Kercke ghemaeckt / ende de Wachters verjaeght / zijn inde Kercke ghebroken / alle bancken ende ghestoelten over hoop ghebrocht / ende daer het vyer in ghesteken / ende alsoo is de Kercke in korter stondt gheheel verbrandt : dit gheschiede met sulcken furie der Catholijcken / dat sy de Borgerije niet wilden toelaten den brandt te slissen.

Oploop der Jesuyten Scholieren teghen die protestantse Kercke tot Posen in Polen.

Van daer zijn dese ijverighe Catholijcken int Gasthuys ghevallen / daer de siecke ende krancke uytghedreven / in stucken slaende ende vernielende alle bancken / Tafelen / Vensteren / Ovens ende alles wat voor de handt was / ende voorts der armer krancken huysraedt ten deele wegh ghedraghen / ende op de straten ghewotpen / allen spijt ende quaet doende wat sy bedencken konden.

Wreetheydt der Papisten.

Alsoo nu de Kercke gheheel afghebrandt was / hebben die vander Augsburghsche Confessie moeten onder den blaeuwen Hemel predicken / ende om dat sy noch gedreycht werden van overvallen te worden / zijn met Wapenen / Spiessen ende Bussen ter Predicatie ghegaen.

Hier over zijnde klachten op de vergaderinghe der Staten van Polen ghedaen : de Jesuyten hebben oock aenden Koningh van Polen haer ontschult ghedaen / segghende : dat sy den grooten ijver van hun Scholieren totte Catholijcke Roomsche Religie niet konden weder-houden / biddende om erger te verhoeden / datmen die afghebrande Kercke niet weder wilde laten op bouwen / vreesende datse weder afgebrandt soude worden.

Oploop te Cracouwen.

Tot Cracouwen zijn mede de Studenten inde Kercke der Ghereformeerden ingheballen / ende aldaer al datter was / in stucken ghesmeten ende vernieldt / de doode Menschen Lichamen opghegraven / ende de honden ende swijnen voor-ghewotpen : dies haer veele (mede Edele) op 't Slot begeven hebben / ende hun aldaer gesterckt tegen den oploop van sulcke Gheestelijcke.

Als nu dierghelijcke oploopen elders meer ghescnieden / ende datmen sach dat den Jesuijten haren onverstandighen ijver alomme toeghelaten werdt / soo werdt daer over op den Rijxdagh tot Warsouwen de klachte ghedraghen / alwaer onder de Gheestelijcke ende Weereldtsche Palatijnen ende groote Heeren / groote beroerten ghereesen : De Palatijnen / veel Heyducken ende anderen aenhangh van knechten mede ghebrocht hebbende / om haer Privilegien / Vrijheden ende Religie voor te staen / ende om eenighe Tollen af te hebben. De Koningh scheen om den Landt-vrede te onder-houden / te willen de Ghereformeerde Religie toe laten / daer hun de Gheestelijcke teghen stelden : Waer over de Palatijnen ende groote Heeren hun verbonden / al ghewapent ende met Krijghs-volck ghesterckt / op een ander vergaderinghe te komen tot Lublyn / 36. mijlen van Cracouwen gheleghen / al waerse seer sterck van Krijghsvolck / Gheschut / ende in Wapenen verscheenen / daer dat den Waywoda van Cracouwen vertooghde de oorsake vande solemnele ghewapende vergaderinge / die sy Rackos noemen / te weten / hy klaeghde over de Koningh / ende dat sy moesten sien vast te houden de Privilegien der Croone van Polen / by den Koningh beswooren / ende nu teghen sijnen Eedt verbroken / als naemelijck / datmen den valschen Demetrium tot Groot-vorst inder Moscou gevoert ende op ghewoorpen hadde / ende ghevoert niet sonder groot perijckel der Croone van Polen.

Rijcx-dagh tot Warsouwe in Polen daer over Jesuijten gheklaecht werdt.

Dat de Koningh sonder verwillinghe des Rijcx / ende teghen Gods ghebodt / sijn eerste Wijfs Suster ghetrout hadde / terwijle de Tartars int Landt ghevallen waren / daer alles gherooft / verbrandt / ende wel duysendt menschen ghedoot ende wech ghevoert hadden / ende hadde sijn Koninginne toe gheeyghent door Morghen-gabe Sloten ende Steden / alleenlijck by eenighe weynighe Raedts-heeren onderschrijvinghe.

De Poolse Edelen beschuldighen ende daghen haren Koningh.

Dat de Koningh de curatele van Pruyssen / den Marckgrave van Brandenborgh / door eenigh ontfanghen gheldt gegeven hadde.

Dat hy op den laetsten Rijcx-dagh tot Warsouwen vreemt Krijghs-volck ghebrocht hadde / om sijn weder-seggers te schricken.

Dat hy met sijn Koninginnen Moeder / een heymelijck Contract gemaeckt hadde / om het Koninghrijck van Polen allensk ens den Huyse van Oostenrijck te onder-worpen ende over te geven.

Hier over hebben hun de Palatijnen / Wayvoden ofte Edelen / sterck vergadert met groote Krijghsrustinghe / int Sandomerische Veldt / om haer Vrijheden / Privilegien / ende de Croone van Polen voor te staen / ende sonden twaelf Ghesanten aenden Koningh / hem daghende in Augusto in persoone te verschijnen / ofte Ghesanten met vollen last te senden / om de voorsz beschuldingen te beantwoorden / soo hy vrede begeerde / &c.

Maer de Koningh is daer niet verscheenen / dan terwijle de Koningh schoone woorden gaf / ende veel over ende weder ghesonden werdt / soo heeft hy hem daer-en-tusschen mette Geestelijcke ende andere ghesterckt / ende terwijle ist Winter ghewotden / daer door veel vande Poolsche Palatijnen allenskens vertrocken zijn / ende soo den Koningh de andere met sijn macht dreyghde / zijn eenighe met hem verdraghen / op eenen schoonen schijn / ende alsoo meest ghescheyden / dan veele andere (noch t'onvreden) waren om wederomme ter bequamer tijdt hun te vergaderen.

Beroerte in Polen ghestilt.

In 't beginsel van September hebben de Staten van Zeelandt eenen aenslagh op Vlaenderen ghehadt / ende soo het scheen op Oostende / want daer voeren uyt Zeelandt met Oorlogh-schepen ende andere Schepen / wel vijfthien-hondert ofte twee duysendt Mannen / onder Capiteyn Bevry / maer den windt niet al passende / werden metter tijdt die van Vlaenderen ghewaerschout / dies op den alarm den gheheelen Vlaemschen Zee-kust in Wapenen quam / ende also werdt dat voor komen.

Zeelanders aenslagh op Vlaenderen ghemist.

In Italien is mede door den hefighen ijver ende begheerlijckheydt der Jesuijten / een groot beginsel van onruste op ghestaen : want alsoo alle nieuwe opstaende Religieusen int eerste seer aenghenaem ende veel gheacht werden / soo hebben dese mede ghesocht haren tijdt waer te nemen / om rijck te worden / ende erfgronden ende vaste besittinghen inde dominie van de Republijcke van Venegien te ghekrijghen (nochtans

Beroerten in Italien / naemelijck tot Venegie om Jesuyten.

1606. tans gheen steunselen hebbende van eenen Heylighen Fondateur / dan alleen van Pauselijcke Bullen) ende mede inde Stadt / daer meynende Kercke ende Clooster te bouwen. Het welcke van langher handt ghemerckt by den voorsichtigen Hertogh ende Raedt vande Republijcke / wetende wat in Vranckrijck ende elders ghebeurt was / zijnde een nieuwe / behendighe ende gheleerde soorte van Religieusen / inkruypende met haer Scholen inden boesem vande Jonckheydt / onder 't pretext van Religie / ende dat die onder haer quamen / moesten sweeren ende belooven haren Oversten / in als ende voor al blindelijck te ghehoorsamen / ende haer Ordonnantien voor te staen / sonder datmen daer insien mochte op hebben. Dit by de Staetsche Jalousie Venetianen overleydt / ende wetende dat de Gheestelijcke alreede in haer dominie seer machtich waren gheworden / als dat sy inde Stadt van Venegien wel de helft vande Erfgronden besaten / daer inne hebbende ontrent hondert vijftich / soo Kercken / Cloosters / Hoven ende Ghebouwels : Voorder / dat hare goederen binnen haer dominien ofte ghebiedt / wel dertich Milioenen Ducaten weerdt waren / daer van sy wel ander-half Millioen Jaerlijcksche renten van ontfinghen / welcke renten sy beklaechden dat niet wel en werden besteedt / niet teghenstaende de Heylighe Canonen luyden / dat de Gheestelijcke inkomsten moeten ghedistribueert worden in vier deelen / als een vierde totten Bisschop / een ander tot onderhoudt vande Priesters ende Monicken / het derde totte timmeragie ende reparatie der Kercken / ende het vierde vieren-deel totten armen : Maer bevonden dat een groot deel vande Renten / ghenooten ende ghebruyckt worden buyten haer dominien / ende misbruyckt tot Roomen ende elders tot Weereldtsche pracht / want veel Abdijen waren beseten van vreemde / ende groote Pencioenen (mede uyt de Bisdommen) quamen / ende waren ghenooten in handen van ander Princen Onderdanen / ende niet teghenstaende moeste de Republijcke haer Landen te Water ende te Lande voorstaen ende beschermen / zijnde als een Muer voor 't Christenrijck.

Rijckdom der Gheestelijcke onder 't Venetiaensche ghebiet.

Om welcke voorschreven consideratien / hebben de Venetianen by tijdts daer in willen versien / ende hebben vernieut een statuyt ghemaeckt Anno 1337. datmen in Venetien niet en mochte Kercken / Cloosters ofte Gasthuysen bouwen sonder oorlof / ende hadden sulcx al Anno sesthien-hondert drie / die Wet gemaeckt alle hun dominien over : Also mede hebben sy de oude Wetten vernieut / Anno 1605. dat niemandt in hun dominien / onder wat decksel het mochte wesen / soude moghen verkoopen / gheven by Testamente / ofte vervreemden aen Gheestelijcke Persoonen eenighe Erfgronden / die sy Beni stabili noemden / sonder oorlof vanden Raedt / ofte die haer ghegeven werden te moeten verkoopen / om boven hunnen nootdruft de armen mede te deylen : Haer redenen waren / dat sy saghen de Weereldtsche staet ende Borgherye verminderen / ende de Gheestelijcken staet wassen / die pretenderen exemptien in alle nootelijcke lasten / op het welcke / soo daer gheen toesicht genomen ware / souden alle de goederen vallen inde Gheestelijcke / daer de Magistraet hun recht op verliesen / ende den Edeldom vergaen souden / niet blijven dan Gheestelijcke ende Boeren in de Wereldt / daer haer Landen qualijck souden mede wesen beschermt.

Venetianen verbieden Kercken en Cloosters te bouwen / ofte Erfgronden te gheven de Gheestelijcke sonder consent.

Ende dit conform ghenoech de Rechten / Privilegien ende ghebruycken van veel Provintien inde Nederlanden / daer de Gheestelijcke niet en moghen met Erfgronden verbetert worden / daer nochtans sy den meestendeel meer dan de helft alomme besitten : Als in Brabandt (soo wy gheloofweerdich gheinformeert zijn) besitten de Gheestelijcke vande vijf-endertich hondert duysendt bunderen Landts / elck van drie gemeten groot (dat het Hertoghdom van Brabandt groot is) daer besitten sy van de acht-en-twintich hondert duysent bunders / ende de Wereldtlijcken staet maer seven hondert duysendt. Desghelijcken in Henegouwe / dat bestaet in achtien hondert duysent maten van Erfgronden / ende daer van besaten de Gheestelijcke vijfthien-hondert duysendt / ende den Wereldtlijcken staet maer drie hondert duysendt / ende alsoo ander Provintien naer advenant / alsoo dat van ouder tijdt / meest alomme verboden is de Geestelijcke Erfgronden te verkoopen / dat nochtans nu schijnt door de Inlandische Oorlogen den Jesuyten toeghelaten te wesen / die aldaer gheerne soo rijck waren als eenige ander soorte van Religieusen / soeckende in alles andere te boven te gaen. 1606.

In Brabant besitten de Geestelijcke 2800000. bunderen Lants / ende de Wereltse maer seven hondert duysent.

Tot dese klachten der vernieude statuyten / de Venetianen wesende te Roomen ghedaecht / isser noch toegheballen / datter tot Vincenza onder 't Veneets ghebiedt / eenen Brandolino Abt van Narvesa / ende eenen Scipio Sarracino Canonick / waren van 't Magistraet criminelijcken aenghesproken / ende ghevanghen / zijnde den Abt beticht van veel schelmerijen / als veel Persoonen vergheven te hebben met fenijn / mede sijn Vader ende Broeder / ende dat hy veel luyden doen dooden hadde / sijn eyghen Suster bekendt te hebben / met toverijen om ghegaen te hebben / ende diergelijcke schandelijcke schelmeryen meer. Den Canonick van seghelen afghebroken te hebben vande Cancellerije / ende ander oneerlijcke acten. Dese ghevanghens / hoe wel die als Borghers Borgelijcke rechten in Politicque saecken onder-worpen waren / nochtans pretendeerden sy te staen onder des Paus Gheestelijck gebiedt.

Alle dese dinghen zijn te Roomen qualijck ghenomen / ende de Venetianen werdt belast die voorschreven Rechten te her-roepen / ende die twee ghevanghenen den Paus Nuntio over te leveren / dat welcke de Venetianen sustineerden / dat het ware te breecken de Fondamenten van haer Republijcke ende dierghelijcke : Waer op de Paus andtwoorde / hy wilde gheen disputen hebben / maer ghehoorsaemheydt / met meer andere hooghe woorden / ende werden met Brevia ende Monitorien ghedreycht / daer toe sy gheensins wilden ghehoorsamen.

Klachten over de Venetianen te Roomen.

Waeromme de Paus Paulus de vijfde / tot Roomen sijn Interdict ofte Bulle gepubliceert den seventhienden April sesthien-hondert ses / in 't eerste Jaer syns Pontificats : verklarende dat alle de statuyten ende ordonnantien tot Venetien gemaeckt / tot achterdeel vande Gheestelijcke (als vooren) waren nul ende van gheender macht / ende dat niemandt ghehouden ware die te ghehoorsamen. Voorder seggende : Dat volghende d'exempel van sijn voorsaten Pausen / met advijs van sijn Broeders de Cardinalen / dat hy uyt de Authoriteyt vanden Almachtighen Godt / ende vande Drievoudicheydt / ende syn ghebenedijde Apostelen / Sinte Pieter ende Sinte Paulus / verklaerde gheexcommuniceert den Hertogh ende Senaet van Venegien ende haer aenhanghers / soose binnen driemael achte / dat zijn vier-en-twintich daghen / niet en weder-roepen opentlijck haer voorschreven statuyten / die af deden / ende uyt hun Registers schrabbende : mede in alle hun Dominien deden uyt-roepen / dat niemandt meer daer in ghehouden ware. Voorder belovende tot gheenen daghe meer eenige sulcke statuyten te maken / teghen de vryheydt ende Jurisdictie vande Kercke / ende teghen de authoriteyt vanden Heylighen Apostolischen Stoel : doende wetenschap aen sijn Heylicheyt vande voorschreven revocatie cassatie / restitutie ende beloften : Mede voorder / soo sy niet terstondt leverden de ghevangenen / Abt ende Canonick / in handen van sijnen Nuntius / ende dit al nae Roomsche forme.

Venetianen worden van den Paus Paulus de vijfde geexcommuniceert.

Inhout van de Bulle ofte Interdict.

Voorder / soo nae de vier-en-twintich daghen / ende noch drie daghen daer nae / den Hertogh ende Senaet niet en ghehoorsamen / maer hertneckich bleven / soo excommuniceerde hy de gheheele Stadt Venegien / met alle de Steden / Casteelen ende Heerlijckheden vande Republijcke / gheduerende welck Interdict / daer niemandt sal moghen eenighe Misse doen / ofte andere Gods dienst / niet teghenstaende eenighderhande dispensatie ofte Apostelijcke Privilegien / die sy oock mochten voort-brenghen / van voor-gaende Pausen / ofte oock van hun gheconfirmeert / die welcke hy alle met dese Bullen her-riepe ende vernietichde / ende dit al op pene van eeuwighe verdoemenisse / &c. als inde Interdict oft Bulle in 't breede te lesen is / tot veel plaetsen ghedruckt.

Dese

Protest van den Hertogh van Venetien teghen 's Paus excommunicatie.

Dese strenghe excommunicatie vernomen by den Hertogh van Venegien / Leonardus Donatus / onlanghs ghekoren / een Man wys / gheleert / ervaren ende wel spreeckende / heeft metten Senaet in Druck uyt-ghegheven een Protestatie teghen het Interdict ofte Bulle, aen syn Patriarchen/ Aertz-Bisschoppen/ Bisschoppen / Abten/ Priooren/ ende andere Gheestelijcke Persoonen / over alle haer Dominien / den sesten Mey / verklarende datter tot Roomen een excommunicatie uyt gheblixemt was teghen hun allen / verklarende / nademale hun Godt bevolen hadde dien staet in alle vrede ende ruste te regheeren/ mainteneerende de authoriteyt van Souverain / die gheen Overhooft in Weereldtsche saecken en erkenden dan Godt / ende protesteerden dat sy ghesocht hadden nae hun vermoghen / om syn Heylicheydt te doen verstaen hunne goede cause / maer siende de Bulle ghepubliceert teghen alle redenen / teghen de Heylighe Schriftuere / Leeringhe vande oude Vaders / ende teghen de Heylighe Canonen / tot achterdeel van alle Weereldtlijcke Overheydt ende vrijheydt vanden staet / met breeckinghe vande ghemeyne ruste / soo verklaerden sy dien Ban ofte excommunicatie voor onrecht / nul ende van gheender weerden/ als teghen alle recht. Daeromme hun toestondt daer teghen te ghebruycken de remedien die hun voor-Ouders / ende ander Souveraine Princen ghebruyckt hadden : als de Pausen misbruyckten d'Authoriteyt / hun van Godt ghegheven / niet twijfelende alle trouwe Subjecten / jae de gantsche Weereldt soude met haer alsoo daer van oordeelen. Ende alsoo sluyden tot noch toe in haren last ende sorghe over de Zielen hun wel ghequeten hadden / ende hun beste ghedaen om den Godsdienst in eeren te houden soo souden sluyden continueren inden dienst als goede Herders / nademale dat hare meyninghe ware te harderen in 't Heyligh Catholijck ende Apostolijck Gheloove / ende inde observantie vande Heylighe Roomsche Kercke / als hun Voor-ouders altijdt ghedaen hadden.

Geestelijckheydt van Venegien blijft haer Overheydt ghetrouwe/ behalven de Jesuiten/ Capucinen/ ende Colentijnen/ alle nieuwe Ordens.

Dit hun voornemen wilden sy alomme aen ghe-plackt ende ghepubliceert hebben / op dat het mochte komen ter ooren van syn Heylicheydt : Godt biddende de hem te inspireren/ te moghen erkennen de nulliteyt van sijn excommunicatie / ende de rechtveerdicheydt van hun saeck/ op dat het hun mochte oorsake gheven te moghen blijven inde reverentie vanden Roomschen Stoel/ als hunne Voor-ouders gedaen hadden. Ghedaen den sesten Mey 1606.

Hier over is des Paus Nuntius den elfsten Mey uyt Venegien vertrocken : ende hoe wel die van Roomen meynden / dat niemandt aldaer meer soude den Kercken-dienst ende Misse doen / om dat verwatene ofte gheexcommuniceerde Priesters in hun Misse niet konnen consacreren / ende daeromme alle die sulcke Misse hooren ende aenbidden / waren consequentelijck alle Afgoden-dienaers / &c. Van de Patriarchen ende Bisschoppen van 't Venetiaens ghebiedt / waren van ander ghevoelen / ende hebben haren Kercken-dienst ghecontinueert : maer de Jesuyten hebben haer Kercken ghesloten / ende wildent metten Paus houden / die men de meeste oorsaecke van desen twist toeschreef : dies werdense uytghesepdt/ ende vertrocken subytelijcken den elfden Mey / niet veele mede nemende, nochtans werden gheacht dat sy alle te samen binnen de Veneetsche Dominie alreede wel hondert vijftich duysendt Ducaten Jaerlijcx te verteeren hadden : hun Klooster tot Venegien werdt ander Nonnen in ghegheven : mede de Capucijnen meestendeel/ ende Colentijnen/ nieuwe ordenen/ zijn mede vertrocken : alle andere/ namelijck de Franciscanen/ die wilden 't met haer Wettighe Overheydt houden.

Paus ende Venetianen rusten hen totte kriegh/ en terwijlen schrijvense teghen den anderen.

Hier over hebben die Venetianen hun terstondt ter Oorloghe gherust / ende wel t'sevenentich Galeyen in Zee ghebrocht / volck alomme aennemende. Desghelijcx de Paus / die vreesde sijn steden / dat Ferrara ende Ancona mochten besprongen worden : maer alsoo in Italien groote dierte was van Granen dit Jaer / soo en heeft niet ghedient aldaer noch eenighen Krijgh te beginnen : dan daer-en-tusschen heeftmen sterck metter pennen ghestreden. De Venetianen latende de Gheleerde met Boecxkens haer stuck justificeren ende ontschuldighen / printende oude Boecken / die vande authoriteyt vanden Paus schreven : daer teghen de Cardinalen Baronius / Bellarminus / ende andere gheschreven hebben / de Pauselijcke authoriteyt op houdende / ende dat met voordeel soo sy meynden : want sy hebben de Veneetsche Schrijvers / naemelijck / Broeder Paulus / vande ordere Di Servi, ende Doctoor Johan Marsilius Napolitain ende andere / ghedaecht binnen Roomen voor 't Collegie vande Inquisiteurs / binnen 24. dagen in persoone te komen hun verantwoorden / zijnde beticht van Ketteryen / daer sy wel op andtwoorden/ maer niet en compareerden / dies werden de selve als Ketters verwesen, &c.

Dit schrijven ende Boecxkens drucken van weder zijden duert noch sonder eynde / ende ter wylen is alle man in Italien disputerende vande Pauselijcke macht ende validiteyt vande excommunicatie / waer mede de Paus veel authoriteyts verloor.

Koningh van Spaengien biet den Paus hulp.

De Koningh van Spaengien heeft den Paus alle hulpe toe ghesepdt/ dat groot achter-dencken causeerde/ mits dat hy 't alomme aende Potentaten dede aen segghen door syne Ambassadeurs/ mede versoeckende haer hulpe om de twist te slissen/ ende sondt nae Venegien Don Francisco de Castro / verselschapt met veel groote Heeren / om eenighen Vrede te middelen/ dan den Hertogh andtwoorde hem / dat hy noyt by den Paus verdient hadde/ alsoo beschaemt ghemaeckt te worden voor alle Princen van Christenrijck / daer sy altijdt begheerden te leven Catholijck / maer mede in haer ghewoonlijcke vryheydt / alsoo sy dese 1200. Jaren gheleeft hadden, ende om die te behouden/ hadden sy sweerden, &c. Sy begheerden wel Vrede/ maer sy en wilden daer niet om bidden / want sy den Paus niet misdaen hadden. Aldus bleef dien twist dat gheheel Jaer hangende.

Den Koning van B.l'aumen toone gunste aen den Venetianen/ als mede de Vereenighde Landen, die hem schrijven den 28. Mey.

De Koningh Jacob van Enghelandt heeft door sijnen Ambassadeur / den Ridder Hendrick Wotton/ den Hertogh van Venegien alle faveur ende gonste doen aensegghen / voor-staende de Authoriteyt van Souveraine Princen/ dat welcke sy alle de residerende Ambassadeuren by haer aenseyden.

De Vereenighde Nederlanden / die in hun regheeringe seer volgen den voet vande Venetianen / hebben den acht-en-twintichsten Mey/ aen die van Venegien gheschreven eenen vriendelijcken Brief / aenbiedende hunnen dienst / tot behoudenisse van haren vrydom/ ende alle hulpe van Krijghs-verstandige / ende amunitien te senden te Water ende te Lande : welcken Brief by den Hertogh erkendt ende gheantwoort is/ met desen volgenden.

Den Hertog van Venetien schrijft aende Vereenighde Nederlanden/ den 24. Junij.

Leonardus Donato / by der gratien Gods / Hertogh der Venetianen / wenscht den Doorluchtighen ende Excellenten Heeren / der Generale Staten Gecommitteerde / der Vereenighder Provintien in Nederlant/ alle salicheyt ende oprechter liefden dienst.

De oude ende volmaeckte vriendtschappe / die wy altijdt ghehouden hebben met uwe Landen ende Staten / ende tot desen particulieren goeden wille/ die u lieden Doorluchticheden ende Excellentien ons bewysen in alle occasien/ verseeckert ons van 't medelijden ghy-lieden ghevoelt van eenighe saecke die ons gerusthepdt mocht hinderen/ waer van ghetuygenisse gaven hare leste Brieven vanden acht-en-twintichsten Mey lest-leden / de welcke als spruytende uyt een overvloedighe beleefde affectie / ons seer aenghenaem waren : alsoo oock zijn de vriendelijcke aenbiedinghen ons ghedaen / op de teghenwoordighe swaricheden die wy tot Roomen hebben / inde welcke/ alsoo wy alleenlijck soecken / te conserveren de vrijheyt ende temporale heerschappije, soo hoopen wy dat de goede Godt sal seghenen de gherechticheydt ende eerlijckheydt van onse cause / op dat wy ghenieten de vruchten / ende ghy lieden sulcken vreucht als u lieden goede gheneghentheyt tot allen goedt / ende onsen voorspoet u sal toe brenghen / inde welcke / ghelijck wy niet sullen nae laten te ghebruycken alle de middelen ende behoorlijcke Officien / om te komen tot ons rechtveerdigh voor nemen : Soo zijn wy oock

 verseekert/

1606. verseeckert/ dat soo wanneer het soude moghen te passe komen/ ons te behelpen met uwe goedt-gunstichepdt/ dat de effecten sullen ghelijckformich wesen/ de willichepdt daer sp mede aengheboden worden. Daer en tusschen soo gheven wp uwe Doorluchticheden ende Excellentien grooten danck van den goeden wille/ diese bewpsen/ ende voor de beleefde aenbiedinghen/ die sp van selfs soo goedt-willich ons aenbienen/ hun verseeckerende dat het al afghenomen ende gheacht wordt nae behooren/ ende soo wanneer daer oorsaecken voorvallen/ sullen wp trachten 't selfde dadelijck te bewijsen/ ende hun te versterken in de goede opinie/ die sp met groote redenen moghen hun inbeelden/ van ons altijdt hertelijck bejeghent te wesen.

Godt beware uwe Heerlijcke Doorluchticheden ende Excellentien/ met soodanigh gheluck als sp selve wenschen. Ghegheven in ons Hertoghs Paleys/ den 24. Junij 1606. Onderteeckent Marco Ottobon, Secretaris.

Italien armeert. Door dese questien / tusschen den Paus ende de Venetianen / heeft gheheel Italien ghewapent elck om 't sijne te bewaren. Het Italiaens Krijgs-volck dat vreemde Vorsten diende/ zijn t'huys ontboden/ naemelijck vanden Paus/ die op groote straffe sijn Vassalen t'Huys riep/ waer door uyt Nederlandt van Spinola veel Italianen aftrocken/ en in Italien werden aengenomen/ namelijck de meeste en de principaelste/ als Alexandro delli Monti/ Marquis de Trivico/ Malaspina/ Tomaso Spina/ ende al dat in Nederlandt hadde ghedient: maer door de dierte van Koorn/ voor den naesten Oost/ was daer gheen apparentie datter yet aenghevanghen soude worden/ want in Napels/ in Sicilien ende elders/ gheschiede groote oploopen door honghers noodt / waer door veel Koorns dit Jaer nae Italien alomme ghesonden werdt/ uyt Nederlandt mede Buscruyt ende andere Oorloghsche ghereetschappe.

Den Dolphijn van Vranckrijck met twee Susters werden ghedoopt den 14 September. Tot dit Jaer toe was den Dolphijn ende Sone van Vranckrijck niet ghedoopt/ de Koninginne hebbende daer en tusschen noch twee Dochters ghebaert/ die welcke alle drie dit Jaer tot Fontaynebleau ghedoopt werden den 14. September 1606.

De jonghste Dochter werdt eerst ghedoopt/ met groote Ceremonien ende solemniteyten vanden Cardinael Gondi: daer als principael ghetuyghe ende Peter over stondt den Hertogh van Lotringhen in persoone/ noch de Heer Don Johan de Medicis: presenterende de Pete/ die was Vrouwe Christina van Lotringhen/ den grooten Hertoghe van Florenses Huysvrouwe/ ende werdt nae haer Christina ghenoemt.

De oudtste Dochter daer was eenlijcke Pete ofte principael ghetuyghe over/ de Hertoginne van Angolesme/ inden name/ ofte die presenteerde de Infanta Isabella Clara Eugenia / Ertz-Hertoginne van Oostenrijck/ Borgondien/ &c. Huysvrouwe van Albertus/ ende werdt nae haer Isabella genoemt.

De Prince Dolphijn/ oudtste ende eenigh Sone in Vranckrijck/ die nu by de vijf Jaren oudt was/ zijnde gheboren den 27. October 1601. werdt daer nae met groote solemniteyt voort ghebrocht/ ende hem werdt vanden Cardinael Gondi afghevraecht eenighe vraghe totten Doop dienende/ die hy in 't Latijn gheleert hadde/ ende kloeckelijcken antwoorde: daer by segghende den Pater-noster / Ave Maria ende den Credo: sijnen Peter ofte ghetuyghe was den Paus Paulus Quintus/ wiens persoon werdt ghe-

De Sone en Dolphijn van Vranckrijck werdt ghenoemt Lops. representeert van den Cardinael de Joyeuse/ Legaet tot dien eynde ghemaecht: sijn Pete was de Hertoginne van Mantua/ sijn Moeye/ Suster van de Koninginne / ende den Dolphijn werdt ghenoemt Lops.

Tot desen Doop was in Vranckrijck veel Edeldoms vergaert/ als beneffens des Paus Nuntius/ de Cardinael de Joyeuse/ den Hertoghe van Lotringhen/ de Hertoginne van Mantua. Dese werden vanden Koningh in een Heerlijck Bancket ghefesteert/ ende saten aen des Koninghs Tafel: aende rechte zijde des Koninghs saten/ de Legaet van Joyeuse/ de Hertoginne van Mantua/ Madame d'Angolesme/ den Hertog van Lottringen/ met Don Johan de Medicis/ alle Peters ende Meters. 1606.

Aen de slincke zijde sat de Koninginne ende de Princesse van den Bloede/ te weten/ van Conde/ Conti/ Soysons/ Montpencier ende Vendosme/ mette Vrouwen van Guyse/ Mayenne/ Rohan/ de Suilly/ Madamoselle de Montmorency. De tafel werdt ghedient vande Princen van Conde/ Conti/ Montpencier/ Vendosme/ Guyse/ Vaudemondt/ ende meer andere.

Daer waren noch vergadert de twee Jonghste Soonen van Lorapnen/ als de Cardinael/ ende de Prince van Vaudemondt: de oudtste Sone die hadde onlanghs ghetrout de Dochter vanden Hertoghe van Mantua/ die dese voorsz Hertoginne daer ghebrocht hadde/ ende nu vande Bruyloft waren ghekomen. De Cardinael trock uyt Vranckrijck nae Brabandt/ om sijn Bedevaert te doen totte Liebe Vrouwe ten Scherpenheubel/ daer nieuwelijck vermaert/ ende dat om te mogen genesen van sijn vreemde sieckte. Alwaer hem te besoecken ende te festoperen/ ende kosteloos te houden/ quamen beyde de Ertz-Hertogen van Brussel seer statelijck. Cardinael de Joyeuse treckt nae Scherpenheubel.

Den jongsten Sone van Lottringhen/ Prince van Vaudemont/ die trock van daer na Enghelandt/ daer hy overscheepte/ ende besochte den Koningh ende Koninginne van Engelandt/ was verselschapt met veel Edele Heeren/ als drie Rhijn-graven/ ende andere Graven/ Baender-Heeren ende Edelen/ wel bpde 60. in getale/ daer sp seer willekome waren.

Wp sullen weder verhalen onse Nederlandtsche Krijghs-saecken/ die wp int voorgaende Boeck hebben ghesept/ hoe dat de Velt-overste Marquis Spinola naer Spaengien was ghereyst / daer hy van den Koningh seer wel onthaelt werdt: ende hoe wel aldaer groote schaerstept van ghelde was door het uyt-blijven vande West-Indische Vlote/ soo heeft nochtans de Koningh hem gegeven wat hy ghekonnen heeft in ghereden ghelde/ ende wat hy voorts op sijn Koninghlijck credijt ofte gheloobe heeft konnen te weghe brenghen/ by sijn Hoofsche Negocianten in Spaengien/ Italien ende Nederlandt/ tot seer grooten uytnemenden Interest: daer mede by ghevoecht werdt het eyghen credijt van Spinola selve/ met sijne vrienden/ ende dat op een verpande belofte/ ende hoope vande conqueste vande Heerlijckhept van West-Vrieslandt ende Groeninghen/ alsoo men in Spaengien ende elders alomme uytgaf/ dat nu licht te doen gheacht werdt by de conqueste van Linghen/ ende hulpe vande Broeders de Graven van Oost-Vrieslant. Ende alle dit verstreck soude voldaen werden metten ghelde uyt de West-Indissche Vlote verwacht in September dit Jaer. Marquis Spinola in Nederlandt ghekomen den 30. Mey/ rust hem ten krijghe.

Aldus is den Marquis Spinola door Italien/ met sijn familiare Negotianten/ daer gehandelt hebbende/ in Nederlandt gekomen den lesten Mey/ met seer volkomen ende absolute macht vanden Koningh te Water ende te Lande/ niet sonder jalousie ende belghen vande Ertzhertoghen ende veel andere. Hy brocht mede soo vele gereet ghelts als hy konde/ ende een deel in Wissel-brieben ende Credijt-brieben/ waer mede terstondt de nootelijckste schulden betaeldt werden: mede eenigh Peerde-volck werdt ghegheven twee Maenden betalinge in Lakenen/ tot groote Interest diere gekocht/ ende voorts wat in gelde.

Spinola heeft terstondt in Nederlandt de principale plaetsen in Vlaenderen ende elders ghevisiteert/ ende sijn Krijghs-volck ghemonstert/ dat alomme veel was vergadert/ uyt Italien/ Duytslandt ende Walschlandt/ uyt Vranckrijck/ Enghelandt/ Schotlandt ende Yrlandt. Den meesten hoop van 't Voetvolck heeft hy elck eenen Koninghs Daelder ghegheven/ met stercke belosten/ dat alle haer t'achterhept hun soude betaeldt worden/ soo haest 't Legher soude gheplant wesen voor de plaetse die hy meynde te belegeren.

Eenigh deel van dit gelt totte betalinghe by Spinola ghesonden/ werdt by de Rupterije uyt Grave in Brabandt aenghetast by Stochum op de Mase/ daer voor convoy by waren vier en twintich Spaensche Rupteren met hondert Musquettiers/ die ghe- Exploicten van Oorloghe ende straffen des Staets volck.

slaghen

1606.

slaghen werden in Junio / ende twee Muylen met ghelde gheladen werden ghenomen / met den Grave ende ander gevangenen.

Noch den 24. Junij heeft den Ritmeester Thomas Viller / seven Waghenen die nae Linghen ghevoert werden / afghesworpen / komende van Ceulen / gheladen met Wapenen ende nieuwe ghemaeckte Vendelen opgherolt / die hy binnen Ryn-berck voerde / ende daer over de Wallen uyt-stack.

Daer werdt mede in Junio eenen loop ofte strave in Brabandt ghedaen by de Staten Ruyteryen / om contributien in te halen / ende verbranden Duffel by Mechelen.

Grave van Ridbergh geslagen.

Grave Jan van Redborgh / Broeder van den Grave van Oost-Vrieslant / afkomende van Bruynswijck met Peerde-volck / daer voor de Eertz-Hertoghen opghelicht / werdt in Augusto in 't Munstersche ghebiedt / omtrent Soest gheslagen / ende verloor wel hondert ende vijftich Peerden : het Garnisoen van Linghen ende Oldenzeel / haelden wech veel Beesten omtrent Deventer.

Als nu alle het Krijghs-volck der Eertzhertoghen vergadert waren omtrent den Rhijn / by den Heere Kaerle de Longheval / Grave van Busquoy / met alderhanden nootdruft ter Oorloghe dienlijck / ende seer sterck van Volck / als oyt de Spaensche in dese Oorloghe gheweest waren / met noch meer volcks / dat hy uyt den Bruynswijckschen Krijgh by de Broeders van Oost Vrieslandt hadde doen op lichten / ende nu op den aentocht was. Soo is de Marquis Spinola / in 't beginsel vande Maendt Julius / by de hoopen te Roerroort aenghekomen / daer hy sijn resolutie nam van sijn aenslaghen / de welcke hem seer verhindert werden / door den grooten reghen / midts daer door de passagien op Vrieslandt / daer hy 't op voornam / swaer vielen / den pas langhs de Bourtange onbruyckelijck / alsoo mede den pas van Coevoerden vol Waters / ende d'ander Morasschen langhs de Drenthe soo diep / datter luttel middel was / om yet op Vrieslandt ende de Ommelanden voor te nemen.

Spinola trecke te Velde.

Spinolas Heyrkracht optreckende den 10. Julij.

Den 10. Julij vertrock Spinola vanden Rhijn met 27. Vanen Ruyteren / ende ontrent elf duysent te Voete / behalven dat hy omtrent Linghen doen vergaderen hadde / al fraey Voet-volck / behalven het Volck dat hy onder Busquoy op den Rhijn liet : hy nam mede thien stucken Gheschuts ende wel twee duysent Wagens / waer onder waren 22. Waghenen gheinventeert by den Ingenieur Pompeo Romano / elck met twee Ovens / eenighe van Koper ende ander van Yser / die namaels onnut bevonden werden / ende door het vuyl weder ongebruyckelijck : eenige Waghens voerden Brou-ketels / andere hadden groote Ponten op / om aenden anderen vast te maecken / daer in dat hondert vijftich Mannen seffens konden passeren : daer waren noch gheladen 48. Schuyten / om Brugghen te maecken / noch Waghenen met Ramen om Canefas op te spannen / ende die dan te dienen voor Brugghen over Morasschen. Voorts was op dese Waghenen alderhande voorraet van Balcken / Deelevert / Sparren / &c.

Subtijle Inventien vã Pompeo Romano.

Den 12. Julij passeerde Spinola met sijnen Legher over de Lippe tot Drosten / ende lagh den 16. tot Epen by Grunay / ende toogh langhsaem voort / ende quam den 18. tot Goyr inde Twente.

Vereenighde Landens tegenweer totte Oorloge.

De Staten Generael der Vereenighde Provintien / ende Prince Mauritz verstaende van Spinolas Krijghs ghereetschappe / ende wesende gheresolveert dat Jaer een defensive Oorloghe alleen te voeren / waren in 't lichten van Krijghs-volck wat min achtsaem gheweest / waer door het volck uyt Vranckrijck oock slappelijck aen quam / doch kreghen van daer ten lesten Voet-volck ende Peerde-volck / te weten / wel vijf hondert Peerden / met welcke / over quamen den Heere van Rohan / ende den Heere Zoubijse / Broederen / ende veel Edele / alle wel ghemonteert : uyt het Landt van Bruynswijck kreghen sy mede volck / maer min ende spader dan verhoopt was / uyt Enghelandt quamender weynich. Prince Mauritz was den 4. Julij tot Arnhem ghekomen / daer omtrent hy alomme sijn Krijgs-volck beschreef / ende quam den vijfthienden Julij tot Doesborgh / en hoorende dat Spinola tot Goyr was / den achtienden troch hy ten selven daghe naer Deventer / om aldaer buyten-wercken rondt-omme de Stadt te maken / om sijn Leger daer te logeren / ende tegen een belegeringe te versien / alsoo hy mede tot Zutphen dede maecken.

1606.

Hierentusschen was Kaerle de Longheval / Grave van Busquoy / van omtrent den Rhijn / oock met een Leger opghetrocken / latende de Schansse van Roerroort op den Rhijn beset met 22. Vendelen Knechten / sijn Legher was sterck ontrent seven duysent Man te Voet / ende veerthien Compagnien Peerden / ende troch nae Wachtendonck ende nae de Mase toe / ende den achtienden Julij sloegh hy sijnen Legher tot Moock op de Mase / om die van Nimmeghen ende Grave in vreese te houden / soo het scheen / ende beschanste sijnen Legher.

Daer-en-teghen hadde Prince Mauritz / als sulcx verwachtende / geordonneert 60. Vendelen Knechten ende acht Compagnien Peerden / onder 't beleyt vanden Oversten Warner Du Bois / alias van Houte / om alle die Steden ende passen te besetten tusschen Schenckens Schansse ende Gorichem.

Aenslagh vã Bu quoy om over de Wale in de Betuwe te komen / gheweert vanden Overstẽ Du Bois / den 21. Julij.

Den 21. Julij smorgens voor den daghe / is Busquoy van Moock gekomen / met ontrent drie duysent Man te voete / ende vyf-en-dertich Sloepen ofte Schuyten op Waghens nae de Wale / ende hadde tot Keeckerdom gheplant twee halve Canons / ende heeft onder 't faveur van de selvighe bestaen sijn voorsz Schuyten in 't Water te worpen / ende te passeren / mede in 't Marck-schip van Keeckerdom / daer hy in scheepte de Spaengiaerden des Regiments van Don Inigo de Borgia / ende van een Italiaens Regiment van Pompeo Justiniani / met noch eenen uytghelesen hoop van ses Soldaten uyt elck Vendel van sijnen Legher : dese sochte hy de Wale te doen passeren by Keeckerdom voorsz boven Nimmeghen. Ende alsoo sy nu af voeren onder 't faveur van 't Geschut / elcke Schuyte by de 50. Mannen in hebbende / ende ses Schuyten voor uyt varende / ende voorts in goeder Ordonnantie : ende alsse nu bykans over waren / is aldaer (subijtelyck ghenoegh) overghekomen den Oversten du Bois / die snachts de tijdinghe tot Nimmeghen kreegh / waer op hy terstondt derwaerts ruckte met twee vendelen Fransoysen / ghecommandeert van Monsieur Roques / ende twee Compagnien Enghelschen / onder den Ridder Thomas Harwel / ende den Capiteyn Jhon Vere / een Jonghman / met noch twee halve Cõpagnien Peerden / d'een van Colonel Edmont / d'ander half Compagnie vanden Ridder Jhon Ratlef / die nieuwelijck over ghenomen hadde de Compagnie vanden Ritmeester Ricchart Arthur / een out Kryghsman / door sijn sieckte hem nu over-ghegheven. Met dit volck heeft Du Bois de Spaensche belet den voet aen 't Landt te stellen / dat alle weghen boven ende beneden versocht werdt / het ghevecht wel een ure duerende : ten lesten alle middelen versocht zijnde / werdt den Vyandt ghedwonghen in disordere wederomme te roepen / seer confuselijcken malkanderẽ belettende / met verlies wel van ontrent hondert twintich Mannen / waer onder wel vijf Capiteynen van marcke waren / alsoo de Overloopers rapporteerden / ende van Du Bois volck ontrent dertich soo doot als ghequetst. Alsoo trock Busquoy weder te rugghe nae sijn Leger te Moock / dat hy daer sterckte in een Eylandt in de Mase liggende.

Ende men vernam tsedert dat sijn voornemen was inde Betuwe te komen / ende hem te Legheren aende zijde vanden Rhijn / 't zy boven ofte beneden Arnhem / ende dat dan Spinola mede soude nae den Rhijn komen / om alsoo hun by den anderen te voeghen / dat groot voordeel soude gheweest hebben / waeromme de Landen by Du Boys datmael grooten dienst gheschiede / dies den Prince Mauritz alomme dapper dede wacht houden / te Water ende te Lande / te Peerde ende te Voete / principalijck langhs den Ysel-kant / ofte daer haer vyanden den besten middel mochten hebben om over te komen / leggende alomme mede Schepen van Oorloghe inde Revieren

Pr. Mauritz beset voorsichtelijck sijn Revieren ẽ passagien.

Cccc iij   op de

op de wachte / die mette helfte van hun volck moesten in hun Sloepen mede de wacht houden / oock in Haringh-schuyten / die al over ende weder voeren / ende alsoo alle uren ghestadichlijcken tijdinghe brochten / so dat Prince Mauritz wel hondert vendelen knechten hadde daer langhs heenen liggende.

Daer en tusschen lagh Spinola wat stille / loerende op sijn aenslaghen oftse lucken wilden : dies den twintichsten Julij sijn doen ghelijet ofte hy nae Deventer hadde willen komen / ende avanceerde sijnen Legher naerder het Dorp van Holt / daeromme dat Prince Mauritz / zijnde tot Zutphen / trock nae Deventer met het Volck dat hy by hem hadde / ende dede drie vendelen uyt Lochem nae Zutphen trecken in Garnisoene / dat welck Spinola merckende / dede den 21. Julij Lochem berennen / besluyten / ende noch dien nacht daer op approcheren / ende maeckte den 22. samblant al ofte hy 't Gheschut gheplant hadde / dan hy en schoot niet. Binnen de Stadt laghen noch twee swacke vendelen Voet-knechten / met een Vendel Waert-gelders / dese verschrickt zijnde / sonden savonts uyt om appointement / ende gaven de plaetse over den drie en twintichsten Julij / sonder eenē scheut verwacht te hebben. Dese plaetse was niet seer sterck / maer causeerde groot voordeel voor Spinola / ende onghemack ende verslagentheyt onder Prince Mauritz volck / ende Spinola maeckte op den Bergh een Schansse.

Spinola loert op de passagie ende neemt Lochem / den 22. Julij.

Dit ghedaen / ende den aenslagh van Busquoy ghemist zijnde / ende daer mede de saecken ghebrocht tot een nieu bedencken ende Resolutie / bleef Spinola tot Lochem stil leggen tot den lesten Julij / meynende eenen onverdachten slagh den Prince Mauritz te geven : hy gingh met sijnen Legher marcheren nae Bronckhorst ende Doesborgh / ende sondt middelertijdt een ander parthije Krijgs-volcks nae Almeloo / daer hy doen vergaderen hadde eenigh ghetal van Almeloosche Schuyten / om daer mede sijn Krijghsvolck het Revierken af te brenghen / tot voor by de Berckummer brugghe / tot int swerte water / tusschen Hasselt ende Swol : daer tusschen weghen hy haer waren ghekomen de Garnisoenen van Linghen ende Oldenzeel / meynende daer mede / ende met behulp vande voorsz Schuyten / den tweeden Augusti smorghens vroech over het swerte water te passeren / ende in Mastenbroeck te komen / om alsoo Swol te beleggen / ende mette selve gelegentheyt Geelmuyden op de Zuyder Zee te krijgen.

Spinolas aenslagh om lanx Maesterlant aen de Zuyder-Zee te komen by den Drost van Salant wederstaen / den tweeden Augusti.

Maer den Drost van Salant / Warmeloo / die binnen Swol was / hebbende daer van eenighe wetenschap bekomen / ruckte uyt met drie Vendelen knechten ende een vane Ruyteren / daer mede doende soodanighen kloecken wederstant / dat Spinolas volck door veel schietens ende vechtens / het overkomen belet worden / ende ghedwonghen weder af te trecken / ende met grooter haest / vreesende dat hun vyanden stercker mochten worden / nu zijnde van weder-zijden door groote obstinaetheydt veel volcks ghebleven.

Grol by Spinola beleghert / den 3. Augusti.

Spinola siende dat hem dit stuck ende passagie wederomme ghefaelgeert was / heeft hem tot sijn ander Resolutien moeten begeven / ende is den derden Augusti met sijnen Leger voor Grol ghekomen / daer van Prince Mauritz weghen in garnisoene was / den Jonghen Heere van Dort / met achtien Vendelen Knechten / gheschat sterck op derthien ofte veerthien hondert Mannen : op het eerste aenkomen werdense met schermutsinghe ontfanghen / dan heeft sijn begravingen daer naer voort gebracht / ende nam den thienden Augusti met ghewelt ende stormender-handt twee halve Manen / vande buyten-wercken vander Stadt: daer hy wel verlooren hadde / onder doode ende ghequetste / ses hondert Man gheschat / waer onder eenige van Spinolas Maechschap / met acht ofte thien Capiteynen ende veel Officieren waren : daer dat mede gequetst werden twee Graven van Oost-Vrieslandt / te weten / Graef Jan van Redbergh / met sijnē Broeder Graef Christoffer : die van binnen leden mede schade / ende verlooren den Luytenant vande Compagnie vanden Colonelle Dort / ghenaemt Capiteyn Appel van der Schueren / Soone van den ouden Appel / een seer gedetermineert Soldaet.

In 't winnen van dese buyten-wercken ende trencheen / heeft Spinola groote kloeckheydt ghetoont / sijn volck niet sparende / maer die soo wel tot graven als tot vechten / onder 's vyandts Gheschut als Beesten aen drijvende / door sijn Ruyterye met haer kortelassen : des niet teghenstaende / werden sy wel driemael met ghewelt afgheslaghen / maer de vierdemael kreghen sy die inne mette Contrescharpen / ende een deel mede vande beleghерde onderscheppende / dat sy niet alle weder inde Stadt konden keeren / ende doen heeft Spinola op die buyten-wercken sijn Gheschut ofte Baterye gestelt.

Als nu de Beleggher / door het winnen vande buyten-wercken / tot aende grachten waren ghekomen / hebben sy die met grooter haest / stoutheydt ende perijckel ghevult / met alderhande materialen / ende zijn alsoo den 13. Augusti aen ghekomen tot aen de Wallen vander Stadt / Jae mede gheraeckt tot in de Mijnen vander Stadt / daer het buscruyt alreede in ghesteldt was / alwaer datmen handt teghen handt vocht / ende dit ghescheide ten drie plaetsen / afschietende alle borst-weeringhen der Stadt / ende sappeerden met houweelen de Wallen.

D'oorsaecke van dit furieus aenvallen was / om dat hy Spinola eenighe Boden met brieven in handen ghekreghen hadde / aen die van Grolle / dat sy haer kloeck souden houden / sy souden binnen drie daghen ontset worden / alsoo hy mede wel vernam aen 't Krijghs-volck / dat dagheljjcx nae Prince Mauritz van allen kanten toe trock. Want hy hadde uyt Vrieslandt ontboden Graef Willem van Nassou / met alle 't volck dat 't Landt sparen konde / mede uyt Rhijn-berck den Colonel Edmonde / den Oversten du Boys uyt de Betuwe / ende het volck van Deventer ende Swol / ende dat marcheerde al nae Duysborgh met 't Gheschut / Amunitie ende alle Leghers ghereetschappe.

Waeromme Spinola alle vlijt aenwende / om de Stadt eer te verkrijghen / ende bestondt die aen drie plaetsen te bestormen den veerthienden Augusti / ende heeft sijn volck met groot pracht in slagh-ordre ghesteldt / ende hem schrickelijck verthoont / daer op hy die van binnen dede aen-segghen / dat hy nu de Beleghерde niet meer tijdts dan een ure hun te bedencken wilde vergunnen / ofte hy wilde het alle vermoorden / hy wilde ende moeste de Stadt hebben / &c. Waer over die van binnen / namelijck de Borgherye seer verschrickt zijnde / hebben den Gouverneur / den jonghen Heer van Dort te voete ghevallen / biddende te aensien hun Generale weeckheydt / &c. Waer over den Gouverneur hem onbedachtelijck tot accoordt heeft laten beweghen / sonder de Soldaten te verthoonen den Brief die hy van Sijn Excell. hadde / als dat hy op den sesthienden precijs soude ontset werden / ende over-sulcx hebben / hy ende de andere Capiteynen / buyten grooten noodt / de Stadt met generael accoordt over-ghegheven den selven daghe / ende zijn daer uyt ghetrocken met achtien vlieghende Vendelen / daer onder ontrent mochten wesen twaelf hondert Mannen / ende wel hondert ghequetste / met ontrent vijfthien ofte sesthien Ruyteren van Batenborghs Compagnie.

Grol wordt Spinola over ghegheven / den 14. Augusti.

Daer was mede binnen een Vendel van S. Andries ofte nieuwe Geusen / die mede als de Verkoopers van Geertruydenbergh / alomme worden uytghesloten / dan hoe wel voor der selver vrijheydt mede veraccordeert was / soo trocken sy hun Vendel te vooren van der stenghe / ende verdeylden hun onder d'ander vendelen. Den Borgheren was twee Maenden tijdt ghegheven tot beraedt / om te blijven ofte te vertrecken : alsoo trock het Garnisoen daer uyt met grooter haest / met bagghe ende baggagie / zijnde hun maer twee uren tijdts daer toe ghegheven / uyt vreese van Mauritz koemste : hun werden Waghenen ghegheven tot Zutphen toe / daer sy sanderdaeghs snoenens aen quamen. Ende hoe wel dat Spinola seer ghepresen worde van goede ordere ende discipline / soo en passeerde dit Garnisoen niet sonder plonderinghe van Volck ende eenighe Waghenen.

Daer

1606.

Dooden en ghequetste binnen Grol ende daer buyten.

Daer waren binnen Grol wel ontrent hondert doodt ghebleven / maer van buyten veel meer : men seyde van acht ofte neghen hondert / ende dat door de groote furieusheydt van Spinola / om de Stadt in der haest te ghewinnen. Want Prince Mauritz ter selver tijdt was ghemarcheert nae Doesborgh / daer hy den 15. Augusti als alle 't Gheschut ende Ammunitie gheladen was / om tottet secours te marcheren / tijdinghe kreegh dat Grol over gegeven was : waeromme Prince Mauritz terstondt sijnen Legher weder scheyde / ende elck in sijn Garnisoen sondt / om alle plaetsen te besetten / verwachtende wat Spinola vorder voor nemen soude.

Spinola resolveert Rhijnberck te beleggen.

Spinola hebbende dese Victorie wel haest ende buyten opinie ghekreghen / wel te tyde als sijnen Legher vol ghebreex was / ende overmidts den grooten reghen seer erbarmelijck ghestelt / sijnen vyandt op de veene / om wat groots te avontueren / hy weynigh beschanst zijnde / heeft daer moeten blijven ligghen / om de Wallen ende Grachten van Grolle te repareren : ende om 't ghebreck van victualie moeste hy resolveren weder nae den Rhijn te trecken / ende besloot over sulex Rhijnberck te gaen beleggen / gevende last aenden Grave van Busquoy / om met sijn volck op te breecken van Moock / ende Rhijnberck vande Ghelderesche zijde te besluyten / dat welcke hy terstondt dede : Eerst treckende tot by Nimmeghen / al ofte hy daer omtrent wat hadde willen voor-nemen / ooc achter-dencken gevende / al ofte hy in Brabandt Berghen op Zoom hadde aen te tasten / midts eenigh volck aenden Heere van Grobbendonck toe sendende. Maer als hy de Boeren belast hadde tot Moock alle sijn wercken te slechten / trock hy op langhs den Rhijn den twintichsten Augusti / ende dede voor Rees overvallen een Hollandts Oorlogh-schip / dat niet wel op sijn hoede lagh / daer des Capiteyns Huysvrouwe 't hooft afgheschoten werdt / hy selve / met sijn Lieutenant / ende veel Bootsghesellen werden ghevanghen. In dier voeghen werdt by 's Hertoghen-bosch mede een Galeye verbrandt / door de onachtsaemheydt vanden Capiteyn in 't beginsel van September / die lagh voor Herdinghsvelt / om het uyt loopen te weeren.

Oorlogh-schip ende Galey overvallen door de Spaensche.

Spinola trock mede met sijn Legher op van Grol den 19. Augusti / om nae den Rhijn te komen : Prince Mauritz dat vernemende / trock mede op den 20. nae Deutecum ende den Eltenbergh. Den 22. Augusti dede Busquoy Rhijnberck beringhelen vande Landtzijde / beneden de Stadt / de Reviere besluytende / ende brocht den 24. twaelf Sloepen int water / daer mede hy sijn volck over Rhijn voerde / ende maeckten een batterye van twee Carcouwen / om alle de vaert te beletten / ende daer werdt het Bootsvolck van Antwerpen op geleydt : ende ten selvighen daghe toogh Spinola naer de Lippe / om die selvige te passeren.

Graef Hendrick brenght Ruyters en Voetvolck in Rhijnberck.

Daer-en-tusschen sondt Prince Mauritz sijnen Broeder Graef Hendrick met seven-en-twintich Vanen Ruyteren / ende veerthien Vendelen Voet-knechten / om die te ontmoeten / ende slaen een partye Voetvolex dat den Grave van Busquoy noch van Moock ende elders / toe trock : maer alsoo de selvighe den Maeskant hielen int trecken / ende nae Venlo marcheerden / en konde Graef Hendrick daer by niet komen : waeromme hy volghende sijnen vorderen last / tooch voorts nae Rhijnberck / ende brocht den 25. Augusti 's nachts binnen Rhijnberck de voorschreven veerthien Vendelen Voet-knechten / sonder wederstoot / om dat Busquoy de Stadt noch niet rontomme besloten hadde. Met dese veerthien Vendelen toghen mede inde Stadt ontrent tachtich Fransche Edel-luyden van qualiteyte : waer onder waren de Heere van Soubijse / Broeder vanden Heere van Rohan / Maechschap vanden Koningh / de Heere van Varennes / die hun daer binnen kloeckelijck hebben ghehouden / zijnde seer wel ghemonteert. Graef Hendrick liet de Stadt wel versien / onder 't Gouvernement vanden Colonel Utenhove / ende het retrenchement op de Weert ende over den Rhijn / daer hadde den Colonel der Schotten / Sir William Edmonde Ridder / den last over / als die nootelijckste diende wel bewaert te worden.

1606.

Pr. Mauritz leghert hem by Wesel.

Prince Mauritz / zijnde nu by hem ghekomen de Marquis van Ausbach / vanden huyse van Brandenborgh / met eenighe Peerden / ende siende dat Spinola Rhijnberck wilde aengrijpen / ende over de Lippe ghetoghen was / is den 28. Augusti met sijnen Legher ghevolght / om te komen dicht by Wesel / tusschen Wesel ende Bislick om daer Legher te slaen / ende hem te beschanssen / ende heeft terstondt ontboden de Schip-bruggen / om aldaer een Brugghe over Rijn te slaen / ende quam den 29. Augusti tot by Emmerick / ende soo tot Doornick ende daer omtrent / daer dat hy vernam dat Spinola een Schansse op de mondt vander Lippe maeckte / om het overkomen van dien te beletten. Den 30. Augusti quam Prince Mauritz by Wesel / nam quartier ende begonste te Schanssen.

Utvallen uyt Rhijnberck.

Als nu Rhijnberck rondtomme besloten was / soo zijn de belegherde den 28. Augusti uytghevallen over den Rhijn / op de zijde van Spinola / ende deden dien uytval onder 't beleydt van eenighe Fransoysen / met seer goede ordere / tot groote schade vande beleggħers. Daer nae deden sy eenen anderen aende zijde van Busquoy / daer sy van die van buyten wel van ses hondert Peerden weder in ghedreven werden / daer dat het grof Gheschut uyt de Stadt dapper schade onder dede : daer werdt een vande Fransche Heeren / de Grave van Flessches / die hem te verre hadde begeven / gevangen.

Onder-tusschen hadde Spinola sijn brugghe van Roeroort / by sijnen Legher recht boven Rhijnberck gheslaghen / ende dede groote hoopen van Rijs ende Tacken by een brenghen / om de retrenchementen over Rhijn aen te tasten / terwijlen Prince Mauritz hem vast beschanste / ende lach en wachte nae sijn Schip-brugghe / die teghen stroom moeste op komen / ende verloor daer mede de occasie ende middel / om die retrenchementen van Rhijnberck ontset te doene. Want eer Prince Mauritz hem wel beschanst / ofte de Brugghe by hem hadde / ghebeurde dat den Colonel ende Overste Edmonde / die het ghebiedt hadde inde voorsz retrenchementen op de Weert ende over de Reviere / door het Hooft gheschoten wert den derden September / kijckende over de Wal / daer hy van storf / zijnde een oudt ervaren Krijghsman / die nu de Staten langhe wel ghedient hadde / ende was Colonel van een Regiment Schotten / een Man van kleynen state / is door sijn vroomheyt tot grooter eeren gekomen.

Oversten Colonel der Schotten Edmondt wordt gheschoten.

Terstondt naer de doodt van Edmonde / begonsten de beleghërde te twijffelen van 't retrenchement over de Reviere te konnen veel langher houden / ende op de swaricheden in deliberatie ghekomen / werdt onder hun goedt ghevonden 't selfde den volghenden nacht te verlaten / ende 't volck van daer te trecken op de Weert ofte Eylandt / ende inde Stadt / dat welcke alsoo volbrocht werde : Mede af breeckende haer Brugghe / ende daer mede kreegh Spinola groot voordeel / ende beswaerde in veelderhande manieren het ontsetten voor Prince Mauritz / die recht op de selfde tydt ontfanghen hebbende een deel Brugghe-schepen / doende was om sijn Brugghe over den Rhijn te slaen / ende daer te doen passeren het Enghels Regiment vanden Colonel / den Ridder Eduward Cicil / om een retrenchement totte bewaringe vande Brugghe te maken.

Beschansinghen over Rhijn worden verlaten / den 4. Septembris.

Boven 't verlies van 't groot retrenchement over den Rhijn / verlieten die van Rhijnberck te vroech diversche andere wercken / buyten der Stadt ligghende / als het oudt quartier van Graef Ernst ghenaemt / ende de Redoute aende Hollestrate / dat welcke de Beleggħers veel voor-deels gaf / ende dienden om het ontset veel facilder te maecken / daer toe mede veel hielp dat de Lippe by Prince Mauritz niet en konde besichticht werden / voor op den thienden Septembris / om yet te moghen voor-nemen / ende daer met een schermutsel te rugghe ghedreven zijnde / keerde weder in sijn quartier : maer hervattende sijn voor-nemen den twaelfden September / quam daer over / ende begreep plaetse / die hy dede beschanssen ende houden. Den derthienden brocht hy meest alle de macht van sijn Legher over de Lippe / ende

besprongh de Schansse van Spinola / op de mondt vande Lippe / die terstondt / nae dat sy een stuck grof Gheschut ghesien hadden / hun over gaven / uyt treckende twee hondert ende tseventigh Mannen : de Schansse hadde ses punten / maer was onvolmaeckt ende noch niet sterck: Ende hoe wel alle Prince Mauritz Krijghs-volck seer ghemoet waren om aen haren Vyandt te komen / nochtans Prince Mauritz / om dat hy daer onbegraven/ ende sonder victualie by hem te hebben/was/ende dat Spinola vast beschanst lagh/ ende om dat de weghen naer hem te komen seer bedeckt waren / mede dat Spinola in sijn Legher van volck ghesterckt was/ wel van vier Regimenten / onder Graef Frederick vanden Berghe / veel omtrent Luyck vergadert : Soo heeft Prince Mauritz sijn ghewillich volck weder in sijn quartier ghetrocken/ besettende alleene de ingh enomen Schansse / die hy liet versterck en ende accommoderen met een Brugge over de Lippe.

Pr. Mauritz passeert de Lippe.

Van doen af begonst-men van Prince Mauritz zijde te twijffelen het ontsetten vande Stadt / om dat de weghen te seer bedeckt / ende Spinolas Legher te vast beschanst was / dat ghemerckt werde/ om datmen sagh den sesthienden September / dat Prince Mauritz over den Rhijn sondt teghen avondt alle het Peerde-volck van 't Legher met Graef Hendrick / om noch elf Vendelen meer knechten binnen Meurs te brenghen / boven de ses Vendelen die daer in laghen / dat welcke sijnen Broeder dien nacht geluckelijck volbrochte. Veele discoureerden vreemdelijck van Prince Mauritz resolutie/ van dat hy Berck niet en ontsettede / maer in dat poinct stondt / nae veeler oordeel / notoire swaricheydt te verwachten / om dattet niet wel te ontsetten en was / dan midts slaende een slagh / d'welcke onseecker is / teghen eenen Vyandt legghende in sijn voordeel / ende wesende stercker dan hy / ende winnende den slagh / en konde ten uytersten niet meer hebben als de plaetse te ontsetten / ende verliesende/ resiequeerde hy 't gheheele Landt : ende willende met approchen den vyandt naerderen / engageerde hy sijnen Legher / ende gaf den vyandt occasie van d'andere zijde vande Reviere op een nacht af te trecken / ende inde Betuwe te drucken / ende alsoo sijne saecken in veel meerder verloop te brenghen/ behalven dat hy mach ghemeynt hebben als veel te doen / dat hy 't binnenste vande Landen wel salveerde/ ende sijn Legher gheheel hielt/ om op beter occasie wat te hasarderen / ende alsoo Spinola sijn hoornen te laten afstooten op de extremiteyten / die wel te repareren waren / ende 't gheheele Lichaem van binnen niet en konden infecteren / ofte in 't uyterste verloop brengen.

Twijfelinghe van Berck te moghen ontsetten.

Redenen bewegende Pr. Mauritz Rhijnberck niet t'ontsetten.

Daer-en-tusschen deden die vander Stadt verscheyden uytvallen / onder andere eenen den seventhienden September/ daer mede dat uyt quamen drie Ruyteren met Brieven vanden Gouverneur / ende stieten dweers door Spinolas Legher. De Brieven hielen in/dat hun haren vyandt seer ghenaeckte vande zijde vande Luyt-poorte / dat sy qualijcken souden konnen verseeckeren de plaetse noch ses dagen te mogen houden.

Den derthienden September schreven-se wederomme / dat de Beleggers hun afghenomen hadden alle de wercken buyten de Luyt-poorte / ende dat sy daer tot aende Stadts grachten waren ghekomen : ende meer / het werck buyten de Cassel-poorte / ende dat sy daer aen het Stadts Bolwerck begonden te komen / soo dat hy niet en sach hoe te moghen salveren alle de Ponten / Scheeps-bruggen ende Schepen die daer waren/ ende dat het Buscruyt hun haest ontbreken soude.

Buyten-wercken verlooren voor Rhijnberck.

Van desen al niet teghenstaende / vielen die vander Stadt den vier-en-twintighsten September noch seer rouwelijck uyt / ende namen de Beleggers weder een halfe Mane af / te vooren verlooren / daer sy mede eenighe ghevanghenen kreghen / d'welck causeerde dat Spinola een Trompetter aende Stadt sondt / waer door men van schieten wat op hiel (dat andersints ghedurichlijcken nacht ende dagh ghecontinueert werde) d'welck gaf oorsaecke van een gheruchte in alle de by-legghende plaetsen / datmen parlementeerden/ doch het was maer een kort verlenghen vande saken.

Prince Mauritz en nam in 't leste noyt niet voorren om de Stadt t'ontsetten / achtende sulcks niet doenlijck / ende bleef alsoo stille ligghen / achtende best sijnen Legher ongheschent te conserveren / dan dien te consumeren ofte avontueren aende vordere quartieren daer omtrent / met yet voor te nemen tot ontset / daer men doch niet veel profyteren konde: Jae selve waren de Ghedeputeerde vande Staten Generael den ses-en-twintichsten September int Legher ghekomen / om Prince Mauritz redenen te weten / ofte hem tottet ontset te beweghen / daer dat veel disputen gheschieden/ dan en was daer niet toe te brenghen / achtende 't selfde ondoenlijck ende ondienstelijck / daer van altoos een van sijn meeste redene ware/ dat de plaetse niet te ontsetten was/dan langhs de Oost-zijde vanden Rhijn / ende midts 't Legher daer soo naer brenghende / d'welck niet konnende met eenen aenloop gheschieden / maer met approchen moetende beleydt worden / vreesde Prince Mauritz dat Spinola lichtelijck soude hebben Rhijnberck verlaten / ende aen d'een zijde sijn Legher in asem ende allarme houdende / ende van d'ander zijde eenen inval soude ghetracht hebben te doen inde Betuwe / daer Prince Mauritz dan ten secourse soude hebben moeten trecken / ende in sulcken ghevalle en soude dan sijn Legher vanden vyandt (daer hy mede soude vermenght wesen) niet sonder confusie hebben konnen wegh trecken / ende om altoos ghereedt te wesen / ende te moghen secoureren de meer importerende plaetsen / heeft hy sijn Legher altoos vry willen houden : Welcke redene vande Krijghs-verstandighe geacht wordt voor suffisant/ van groote importantie / om datmen altoos de wonden van het herte moet af weeren.

Gedeputeerde der Generale Staten komen int Legher.

Waeromme siende datmen het ontset niet en konde vorderen / werdt daer in deliberatie ghelegdt om oft men by diversie ofte afkeeringhe yet goedts konden uyt rechten / veele meynende / dat doen een faute gheschiede / dat Prince Mauritz niet Grol en beleghende/als hy Rhijnberck niet konde helpen/dan daer op en werde niet soo hert aenghedrongen / ende daer waren mede redenen.

Ten lesten werdt gheresolveert int werck te stellen eenen aenslagh op Venloo/ om te besiene oft sy die plaetse konden terwijle overvallen / met sulcken ordre/ dat Graef Hendrick met twaelf hondert Peerden/ ende ses duysendt te Voete / tot dien aenslagh soude vertrecken / ende op den nacht als den aenslagh soude gheschieden / soude Prince Mauritz met de reste van 't Leger / gaen liggen op den wegh van Rhijnberck nae Venlo/ om daer te wachten en slaen de gene die uytten Leger voor Rijnberck op 't eerste geruchte nae Venlo souden willen gaen.

Graef Hendrick/met Graef Ernst/ende 't Krijghsvolck vertoghen den lesten September uyt hunnen Legher nae 's Graven-weert / om van daer weder te keeren na Venlo/ ende den eersten Octobris 's nachts de plaetse aen te tasten / ende Prince Mauritz vertrock mede den selven Avondt mette reste van 't Legher nae den voorschreven wegh. Maer daer ghevielen groote veranderinghen tusschen beyden / overmidts die van Rijnberck geen hoope van ontset siende / ende merckende de Beleggers hun soo naer nu ghekomen waren / dat de Stadt begoste te periclitteren / hebben op den selven dagh / den eersten Octobris/met Spinola ghetracteert hem de Stadt over te gheven.

Graef Hendrick voor Venlo zijnde / brack wel met sijn Petars de Poorte open den tweeden Octobris voor dagh / maer den allarm was te vroech inde stadt gekomen/ zijnde 's avonts daer binnen een Compagnie Peerde-ruyteren ghekomen / metten Heer van Etten/Generael vande Vivres/waer by het ghebeurde / dat eenighe alreede inde Stadt ghekomen van Graef Hendricks volck / van dese Peerden daer weder met eenigh verlies uyt gedreven waren/ende moesten alsoo weder vertrecken. Desghelijcks Prince Mauritz / die mede te vergheefs op den wegh wachtende:

Pr. Mauritz aenslagh op Venloo ghemist/den 4. Octobris.

1606. tende: want Spinola geboot dat niemant dien nacht uyt het Leger trecken mochte.

Rhijnberck wordt Spinola overgegeven den 2 Octobris.

Die van Rhijn-berck hebben gheaccordeert met Spinola uyt te trecken met wapenen ende bagagie als krijghslieden/ met drie stucken Gheschuts die op den Weert stonden / mede de nieuwe Geusen / ofte S. Andries Soldaten/ dies moesten daer laten alle de schepen / ponten / brugghen ende de reste van 't Gheschut: daer trocken den 2. Octobris uyt wel ontrent de drie duysent man/ met drie Compagnien Ruyters/ mede het doode Lichaem vanden Generael Edmonde: men achte datter binnen wel 500. ghebleven waren soo doot als gequetst int belegh. De Edele Fransoysen trocken daer oock metter eeren uytte / mede den Gouverneur ende Colonel Wtenhove / ende de Heere van Sweten : Het schijnt dat de meeste oorsaecke tot dit over-geven geweest is / datse geen hoope van ontset en saghen / ende daerom sonder de extremiteyt te wachten / in tijdts appoint maeckten / pretexerende vreese voor ghebreck van Buscruyt / dat sy in groote menichte binnen ghehadt hadden/ ende daer af sy seer prodigue waren gheweest / want sy in ghehadt hadden over de hondert vyftich duysendt ponden kruyts / 't welck sy nu op dertich duysendt naer ghebracht hadden / ende daer by een verbaerde vreese/ datse de saken op de huyt ofte vuysten niet en dorsten laten aenkomen.

Dooden en ghequetsten binnen ende buyten Rhynberck.

Vande Beleggers werden ghereeckent seer veel ghebleven te wesen / ende onder dien drie Ingenieurs ofte Fortificatie-meesters / ende Pompeo Romano heur opperste Meester ghequetst : daer bleef mede den Colonel de Torres / die het Regiment van Catrice hadde / mede Bly-leven Luytenant Colonel vanden Heere van Achicourt / met meer andere van namen / als eenighe Neven van Spinola ende van Busquoy. Hun verlies van volck was soo groot ghevonden / mede door ongemack ende natticheydt/ dat hun Vendelen maer op veertich ofte vijftich Mannen konden ghemonstert worden / soo dat veel Regimenten / als onder andere twee Italiaensche/ te weten / dat van Conte Guido S. Georgio / ende dat van Pompeo Justiniani/ waren wel op een derde ghesmolten.

Met dese Victorie ende Stadt Rhijn-berck verkreegh Spinola groot voordeel / ende seer groot gherief / om victualie hem te doen volghen uyt de Stadt Ceulen / ende de Landen van Cleve / ende dat noch schaers ghenoech / om dat de weghen door veel reghens alomme soo diep ende qualijck ghebruyckelijck waren : Mede wasser gheen voederinghe voor Peerden te bekomen/ het Koorn in veel plaetsen metten regen ende onweder neder geslagen liggende / ende door de menichvuldighe krijghs-tochten in veel plaetsen vertreden ende verdorven / daeromme hem de Schepen/ Scheeps-bruggen/ Ponten ende Geschut in dese Stadt verkreghen / wel te passe quamen. Hy werdt over al seer ghepresen van syn goede discipline ende order die hy onder syn volck dede houden / als-lichtelijck in dese Nederlantsche Oorlogen niemandt beter/ dat welcke maeckte dat sijnen Leger verdraghelijcker ware in neutrale Landen.

Ghebreck in Spinolas Legher.

Het verlies van Rhijnberck heeft gheen kleyn verslaghentheydt inde Vereenighde Nederlanden ghemaeckt / seer vermeerdert by die ghenen die 't Hooft naer een tractaet van payse hingh / 't welcke te meer elcke Stadt bemerckende ofte over legghende syn eyghen swackheydt / siende nu ghebroken de maxime ofte opinie diemen langhe ghehadt hadde / dat een Stadt wel beset met goedt Krijghs-volck / ende met eenen Legher ghesecondeert / om die te assisteren/ soude moghen onwinbaer gheacht worden / sonder te willen bedencken de ongheleijckheydt van dese saecke/ ende datmen voor een Stadt verre gheleghen / niet gheerne wilde ofte behoordt te doen / dat voor een nae gheleghen Stadt / ende binnen in 't Landt dienstich ende noodich is / ende midts dien werde den Luyden den schrick te meer aenghejaecht by die ghene die wat anders daer onder sochten / waeromme veel kleynmoedighe genoech klaechden over de langh-duerighe Oorloghen ende lasten van dien / daer veel toe hielp/ dat de oude hertighe Mannen/ die het Spaensch jock gheproeft hadden / alle meest verstorven waren / ende dat de regeringhe nu niet soo wel van sulcke yveraers versien en ware. 1606.

Verslagentheydt der Vereenighde Landen door 't verlies van Rhynberck/ wort mettet Fransoys gheldt verquickt.

Maer ontrent desen tijdt quam in Hollandt den 19. Octobris een goede somme gheldts uyt Vranckrijck / van ontrent vier hondert duysendt gulden / tot hun ghebruyck vanden Koningh ghesonden / dat welcke die Landen wat moets gaf / mede vergaderden hun inden Legher de Ghedeputeerde vande Staten Generael metten Prince Mauritz / om op alles ordre te stellen / ende siende datse nu soo grooten treyn niet van doene hadden / hebben den 8. ende 9. October doen af dancken een groot deel Wagens ende Treck-peerden.

De Marquis Spinola vondt sijnen Legher / ghelijck Prince Mauritz altoos gedreven hadde dat volgen soude / seer vermoeyt / gheswackt ende onbetaeldt/ trock op den 11. Octobris nae Roeroort / ende door ghebreck van gelde stondt hem te verwachten groote muyteryen/ dies hy sochte synen Leger wat te verdeylen ende te verquicken.

Daer door hy mede niet dorste yet vorder aennemen / teghen de Stadt ende het Casteel van Meurs/ daer dat wel seventhien hondert Mannen in laghen/ onder den Gouverneur ende Drossaert Swichel/ Swagher vanden ghestorven Ritmeester Cloet/ maer Spinola heeft selve doen beginnen een onderhandelinghe/ om 't Graefschap van Meurs neutrael te maecken met ander plaetsen / daer sints met believen van Prince Mauritz / seer is in ghearbeydt/ ende veel besendinghen over ende weder ghedaen/ maer datmael niet gheeffectueert wesende / is de sake vande Eertz-Hertoghen van d'eene tijdt tot d'andere gheremitteert.

Spinola lagh mede luysterende ende wachtende wat dat Prince Mauritz met sijnen Leger soude voornemen / hy legherde syn volck veel in 't Cleefsche ghebiedt/ die daeromme sochten eenige redelijcke compositien met hem aen te gaen / ende onder andere accordeerden hy met het Lant vander Marcke voor twaelf duysent maten Haver / voor syn Peerden hem te leveren/ om ontslaghen te wesen van syn Krijghs-volck te herbergen in haer Landt.

Beginsel van muyterije onder Spinolas volck.

Hier-en-tusschen nochtans hebben eenighe onbetaelde Soldaten den twaelfden ende derthienden Octobris begonnen te disbanderen ende t'samen te rotten / ofte te muyten / ende vergaderden hun op 't Huys te Ravensteyn / daer sy verhoopten meerder ghetal by een te kryghen / maer Spinola stelde alomme de beste ordere die hy konde / om het selfde te voor komen / ende dede een Placaet teghen over Rhijnberck aende Galghe slaen / met de namen van vier hondert ses-en-dertigh ghemuytineerde Soldaten / die meestendeel waren vanden Regimente vanden Grave van Ridbergh / Duytschen / waer onder waren ghenoemt drie Capiteynen / drie Luytenanten/ drie Vaendraghers / met derthien Bevelslieden.

Ghemuytineerde vergaren tot Hooghstraten in Octob.

Eenen anderen hoop ghemuytineerde hadden het Stedeken van Helmondt in ghenomen / den vijfthienden ende sesthienden Octobris / ende trocken tot Hooghstraten in Brabandt / ende stropden alomme Brieskens als Pasquillen / luydende / dat alle die aende Koningh van Spaengien ende d'Eertz-Hertoghen ten achteren waren / souden komen tot Hooghstraten/ men soude maecken dat sy souden betalinghe krijgen.

Dese waren eerst sterck ghesept drie hondert Peerden / ende twee hondert en vijftich te Voete / daghelijcks meerder toewasch verwachtende/ ende schreven den achtienden Octobris uyt Hoogh-straten / aenden Gouverneur van Breda/ Justinus van Nassouwen/ uyten name vande Heeren Soldaten / Electo ende Raedt van hun Esquadron / voor een Paspoort om te moghen hun Ghedeputeerde senden aenden Prince Mauritz / om sijnen goeden raedt / daer sy hun nae schicken wilden / hem erkennende voor een Vader der Soldaten / &c. Daer naer werdt hun den 19. Octobris uyt Breda gheconsenteert victualie/ buscruyt/ lonten ende nootdruft voor hun gheldt/ met protectie/ om hun muyterye te styven.

Hier-en-tusschen hadden de Staten aen Prince Mauritz belast/ sijnen Legher noch by een te houden/ hoopende by die occasie te vinden/ yet teghen Grol ende Lochem voor te nemen. Prince Mauritz mede meynende dat Spinolas macht gheheel met dese muytinatie soude ghebroken wesen/ te meer/ om dat hy sijn volck meestendeel in het Landt van Gulick ghelegherdt hadde / ende seer besigh was sijn conqueste te verseeckeren. Hieromme resolveerde hy noch yet voor te nemen / ende tooch metten Legher van Bissciuck den vier-en-twintighsten Octobris / ende quam nae Neder-Elten / ende sondt Graef Ernst van Nassouw met drie Regimenten knechten / ende twaelf Vanen Ruyteren nae Lochem / die daer den ses-en-twintighsten snachts voor quam / daer hem eenighe Vendelen uyte naeste Garnisoenen by quamen / ende begoste de plaetse te besluyten / den seven-en-twintighsten approcheerde hy vast / ende plante 's nachts seven stucken Gheschuts: den acht-en-twintighsten approcheerde hy noch/ende begoste den negen-en-twintighsten te schieten/daer op die van binnen parlementeerden vande plaetse over te gheven / ende toghen daer uyt / ontrent vijf hondert Mannen nae Rhynberck toe / zijnde van diversche Natien.

Lochem wordt weder by Prince Mauritz ghenomen den 29. October.

Prince Mauritz op de impressie die hy hadde dat Spinola sijn Legher niet weder en soude konnen by een brenghen / marcheerde vast langhsaem / ende wilde de uytkomste van Lochem sien aleer hy Grol aen tasten wilde / hoe wel Graef Hendrick sijn broeder al vanden vijf-en-twintighsten was komen logeren met een deel Ruyteren te Winterswijck / ende van daer die van Grol inne hieldt. Hier werde versuymt het goedt weder vande Maendt van October / ende den tijdt datter wat soude moghen uytgherecht worden/ eer Spinola hadde konnen aenkomen : welcke versuymenisse by quam uyt de impressie / dat hunnen vyandt gheenen Legher weder soo haest soude konnen maecken / meynende tijdts ghenoech te hebben tot haer voor-nemen / dat alsoo niet uyt viel. Want Prince Mauritz den dertighsten Octobris eerst met sijn Volck voor Grol quam/ ende Graef Ernst te Elberghen / ende begonnen ten lesten de Stadt te besluyten / ende daer vooren te approcheren / daer inne sy terstondt veel beletsels kreghen/midts de groote veranderinghe van 't weder den eersten Novembris / vallende met eenen ghestadighen reghen / die bleef duerende / want door den grooten reghen / en konde men 't Landt aldaer niet ghebruycken / dat seer leegh ende moerachtich is / ende de Soldaten die op de wacht moesten staen/ by daghe ende nachte / nat wordende ende nat blijvende / werden terstondt sieck / soo dat in korte daghen 't Legher vol siecken werdt / ende een groot deel van 't volck kranck / veel ghebreecks van broodt ende voeragie hebbende / om dat de weghen soo diep waren / dies Prince Mauritz verschoonde sijn volck van wercken uyt compassie / den eenen dach vooren ende den anderen naer / op hoope van beter weder/ ende met impressie dat Spinola gheen Legher soude konnen maecken / ende hem de plaetse niet ontsetten konnen : welcke opinie veroorsaeckte dat de Leghers ende quartieren niet behoorlijck beschanst / noch de approchen soo ghevordert waren / als de saecken wel vereyschten / tot dat Prince Mauritz den vierden Novembris 's abondts verstondt / dat Spinola met ontrent acht duysent Man te Voete / neghen hondert Peerden / ende thien stucken Gheschuts was ghekomen tot Dorsten / passerende de Lippe / de Soldaten sonder baggagie verwillicht / elck met drie Daelders in ghelde te gheven / ende meer beloovende / ende logherende te Stadtloo ende Suytloo / bemerckende dat Prince Mauritz noch onbeschanst lagh / quam stracx nae Grol toe / arriverende den sesten Novembris 's abondts tot Vreden metten Grave van Busquoy / waeromme den sevenden Prince Mauritz dede sijnen Legher in slagh-ordere stellen / om sijnen vyandt te verwachten / dan hy bemerckte doen / dat hy niet het derde-part en hadde in ghesonde vechtende Mannen / van 't ghene dat hy daer behoorde te hebben / dat welcke d'eerste was dat Prince Mauritz dede te rugghe peynsen ende despereren in sijn voor-nemen van Grol te veroveren / daer by dat noch ghebeurde dat Spinola den achtsten Novembris des morghens / te Peerde ende te Voete / met Gheschut ende Carroye / passeerde door een Moras dat Prince Mauritz vastelijck ghepersuadeert was/ by alle de ghene / die daer bekendt behoorden te wesen/ ende binnen Grol ghelegen hadden / niet passabel nochte guayabel te wesen/ waer door Spinola verkreegh sulcken voordeel / dat Prince Mauritz niet moghelijck en was hem vande Stadt te houden/ sonder slagh te leveren / ende dien noch te doene tusschen ende onder 't Geschut vande Stadt/ ende des vyants Legher.

Grol by Pr. Mauritz belegert in November te vergeefs.

Grol wordt by Spinola ontset den 9. Novembris.

Dit alles by Prince Mauritz overmerckt / resolveerde inder haest / sijn Legher by een te trecken/ ende des Stadts belegh te openen/ treckende noch dien avont sijn gantsch Leger by een naer Neervoort toe. 't Welcke Spinola ghewaer wordende / wierp dien nacht noch inde Stadt twee duysendt Man te Voete/ met een goedt deel Buscruyt/ datter meest van doene was/ende vertoogh den neghenden Novembris weder nae Vreden/ende terstont naer den Rhijn/ achtende Grol nu buyten sorghe.

Pr. Mauritz breeckt op van 't belegh van Grol/den 10. November.

Prince Mauritz siende het quaet weder noch continuerende / ende dat de wateren soo gegroeyt waren/ dat de Reviere Issala daer deur wel vier voeten ghewassen was / ende dat sijn Soldaten vast alle daghen minder ende krancker werden / ende dat hy teghens Godes wille geen voordeel doen en konde/ heeft mede gheresolveert sijn Leger geheel te breecken / ende heeft noch den neghenden ende thienden Novembris vast alle sijn krancken naer Doesborgh ghesonden/ ende is selfs den thienden nae Noene mede op getrocken / niet sonder moeyte om sijn Gheschut / ende van Grol af ghetogen naer Zelem/ ende den elfsten tot Doesbergh ghekomen/ende van daer sijn Volck in Garnisoen gesonden.

In Grol was Graef Hendrick vanden Berghe voor Overste / hy hadde binnen ontrent seven hondert Mannen / ende eenighe Peerden / daer was veel Gheschuts binnen / met alle de Meulens / Waghens / Brugghen ende Ponten van 't Legher / &c. dies hy hem kloeckelijck gheweert hadde / sparende geenen arbeyt/ kleyn hoope van ontset hebbende/ voor dat in 't leste sijn volck / door een ghevanghen vande Beleggher / vernamen datter secours voor handen was / dies sijn volck moet kreghen ende schoten dapper uyt / alsoo hy selve den neghenden Novembris aen Spinola schreef/ dat hy wel acht-en-dertich tonnekens Buscruyt verschoten hadde op eenen dagh/ om de approchen te beletten / nochtans soude sijn volck niet veel langher hebben konnen teghen houden/ selfs verwonderende datse met soo luttel volcx soo wel uyt-ghehouden hadden / zijnde bespronghen aen vijf zijden / ende gheapprocheert tot aen sijn half Manen.

Grave Hendrick vanden Berghe Overste in Grol.

Dit leste stuck ofte ontset van Spinola / is stout ende resoluyt gheweest / maer soo het Prince Mauritz ghelegen hadde gheweest / om Grol een slagh te leveren / soude hy moghelijck hem wel bekommert ghevonden hebben. Maer Prince Mauritz altijdt d'ooghe houdende op de conservatie van 't binnenste/ ende om tijdt te gewinnen/ en heeft om die Stadt niet willen hazarderen.

Prince Mauritz heeft voorts sijn Garnisoenen rondt-omme beset ende door-toghen / ende alomme ordere ghestelt teghen de Garnisoenen van Linghen ende Oldenzeel / die belegh vreesden / de Pest seer sterck binnen Linghen regneerende / dies de Graef van Solre met hondert Peerden van Oldenzeel naer Linghen was ghereden / ende verscheyden Convoyen derwaerts / werden gheslaghen by Graef Hendrick van Nassouwen / ende den Drost van Zalandt / den acht-en-twintighsten ende neghen-en-twintighsten Octobris / daer af eenighe meynden Buscruyt binnen Grol te brengen.

Den 25. Novembris is Prince Mauritz in des Graven-Haghe ghekeert / ende hebben de Staten int leste vande Maent/ de Compagnien vanden Oversten Fox Regiment ghecasseert ende afghedanckt/ende die

Pr. Mauritz danckt eenigh volck af.

in 't

1606. int Landt van Brunswijck ghelicht waren / om dat sy op de betalinghe van 't Landt niet wilden dienen/ mede eenighe Engelsche te Voete ende te Peerde / om dat sy soo onsterck van volck waren / maer daer mede werden de ander Vendelen ghevult / sy hadden hun dit Jaer veel onstercker ghevonden dan sy wel meynden / om dat de Vendelen soo onsterck waren: soo dat Spinolas Legher veel stercker alomme van Voetvolck was/maer niet van Peerden.

Spinola danckt eenigh volck af. Spinola danckte mede veel Hooghduytschen af/ als des Grave van Redborghs Regiment / ende dat sonder ghelt/midts sy muytineerden/ daer werdt gheseydt datse eensdeels liepen nae het huys van Redborgh/dat meynende in te nemen om haer betalinghe. Spinola accordeerde eensdeels met sijn Krijghsvolck Maentlijck te betalen een derde in ghelde/ende voorts vleesch / broodt / ende bier by de amunitie ofte voorraedt-huys te halen / daer het altijdt niet reede was/ de Spaengiaerden / Italianen/ als vreemde/ hadden een kleedinge meer als d'andere.

De Marquis Santa Croce neemt ende plondeert Durazzo. Eer wy deses Jaers gheschiedenissen eyndighen/ sullen wy wat van Spaengien ende anders verhalen. De Marquis van Santa Croce / Overste van de Galeyen van Napels ende andere / onder den Koningh van Spaengien / om de Koninghrijcken van Spaengien/ Napels/ Cicilien ende andere te beschermen teghen de invasie der Turcken/ is inden Somer deses Jaers uyt-ghevaren met veerthien Galeyen/ die 8. Vendelen Spaensche Soldaten op hadden / die heeft hy aen Landt gheset den 7. Augusti/ drie mijlen van Durazzo / inde Golfo van Venegien / onder des Turcks ghebiedt/ een Stadt groot van ontrent thien hondert vier schreden.

Dit Kryghs-volck is ghekomen met twee Petarden ofte Mortieren vol Buscruyts / ende hebben daer mede bedecktelijcken ende onversiens twee Poorten van Durazzo open gheslaghen/ende zijn alsoo binnen de Stadt gheraeckt / ende trocken terstondt nae het Casteel toe / daer sy mede zijn mette vluchtighe binnen ghekomen / die de valbrugghe vast neder hielen/ tot dat sy de Poorte des Casteels mede open braecken met een Petart / dies de Turcken uyt vreese de achter-poorte uyt liepen. Sy plonderden de Stadt/ naemen neghenthien metale stucken / ende thien ysere stucken Gheschuts/ ende vernaghelden vier stucken/ te swaer om mede te nemen / sy vonden veel Wolle ende ander goederen: voorts soo staken sy den brandt inde Stadt ende vertrocken / sy vonden inde Havene een Turcks ende twee Veneetsche Schepen / die terstondt verliepen.

Van hier voeren dese Galeyen nae Barbarijen ofte Africa / daer sy een Sterckte in namen gheheeten Mahometta/ niet verde van Thunissa / sy namen die metter haest onverwacht inne / het volck uyt vluchtende / en aldaer hebben sy hun dit Spaensch Krijghsvolck wat ghesocht te vermaecken / inde schoone lusthoven / vol van alderhande schoone vruchten / mede de Overste ende Edelen / seer onachtsaemlijck sonder goede wacht te houden / 't welck vande Moriscken ende Lant-volck is vernomen alsoo zijn sy met maer hondert twintich Peerden subijtelijck daer binnen gekomen / ende hebben wel 300. Spaengiaerden doodt gheslagen / ende de reste meest ghevanghen met hulpe vande Inwoonders / met veel Edelmannen: daer werden wel 34. Ridderen ofte Caballeros van Malta gheslaghen ende ghevanghen / waer onder waren wel derthien Italianen/ mede soo werdt de Adelantado van Spaengien inde vlucht nae de Galeyen doot ghesmeten / ende sijn Lichaem werdt in Cicilien gevoert.

Marquis Santa Croce sijn volck werdt tot Mahometta geslagen.

De Koningh Jacob van Groot Britannien ofte Engelandt/ heeft hem tusschen Spaengien/de Ertz-Hertoghen / ende de Vereenighde Nederlanden / volghende sijnen aenghegaen Vrede / als wy vooren verhaeldt hebben / seer Neutrael ghehouden / latende sijn Krijghsvolck gaen dienen aen weder zijden / ende dat al op hoope dat sijn Engelsche Kooplieden mochten in Spaengien alle goedt tractement vinden / maer daer zijn ter contrarien veelderhande klachten ghekomen aenden Koningh / dat hy wel bescheydelijcken door sijnen residerenden Ambassadeur / den Heere Sire Charles Cornualles / den Koningh ende sijnen Rade aldaer heeft doen aensegghen schriftelijck / in Julio lestleden/als dat hoe wel alle volkomen vrientschappe so haest niet konde blijcken daer de Oorloghe soo langhe ghedueert hadde / soo ware daer toe gheene bequamer middel / dan liefde te betoonen ende te oeffenen/ niet met woorden/ maer metter daet/ die alder-meest gheleghen ware met goede Justitie te administreeren / ende dat hy daer over wel die eerste ende meeste klachte te doene hadde / ende daer toe de klaerste: Te weten/ dat het ghelt dat de Koningh de Engelsche Koopliedem schuldich was / by verscheyden sententien van vista ende revista, ghepasseert seer langhen tydt/ ende selve by den Koningh belast te betalen / noch niet betaelt werde.

d'Ambassadeur van Engelandt klaecht in Spaengien over 't quaet tractement der Koopluyden.

Ten tweeden / dat oock niet betaelt werde de huere ende recompensie vande aen-ghehouden Enghelsche schepen/ tot des Koninghs dienst/ so seer langen tydt/ dat sommige sints waren ghebleven met alle het volck int vechten / teghen de vyanden van Spaengien/ ende diergelijcke meer andere.

Ten derden / dat der Enghelsche Schepen ende goederen gheconfisqueert waren / by verhaeste ofte gheprecipiteerde vonnissen / sonder partijen volkomelijck ghehoordt / ofte ghetuyghen gheadmitteert te hebben.

Ten vierden / klaechden hy van eenighe goederen ongherechtelijck hun afghenomen / in des ouden Koninghs daghen / ende Cooren op des Koninghs Brieven in Spaengien ghebrocht / om haren hongher te stelpen / noch onbetaeldt te wesen / ende dat noch onlanghs.

Voor 't laetste / klaechden hy dat sy over vonnissen by course van Rechten op vista ende revista, verkreghen teghen particuliere Persoonen/konden gheen executie krijghen/ dat welcke hun wonder dochte/van Lieden die Christenen wilden wesen/ende dat noch op beloste vande grootste ende beste/ gheen beter Justitie en gheschiede/dat welcke meest moeste procederen van quade affectie. Het ware te verwonderen/ dat sy assistentie in haer Nederlandtsche Oorloghe verhoopten/ van volck die sy soo kleynen vriendtschappe bewesen/ als de Justitie te weygheren / die soo verde uyt hun Landt waren/ veele al verteert hebbende ende sterbende van ghebreke/ soo hy selve hun den mondt-kost niet gegeven hadde.

Hy voechde daer by dat sy moesten met verwijt hooren / dat het dienen der Enghelsche by de Ertz-Hertoghen in Nederlandt / ware gheprætendeert tot vorderinghe vande grouwelijcke ende onnatuerlijcke Conspiratie van 't Buscruyt-verraedt / in Enghelandt teghen haer eyghen Landt / ende nochtans en konde het selfde Krijghs-volck gheen behoorlijck onderhoudt noch goedt tractement bekomen/ hoe wel sy hun conformeerden met het ghebruyck vande Roomsche Catholijcke Religie / disconformerende hun inde Religie huns Koninghs ende sijner Wetten.

Hy vraechde ofte sy by eenighe redenen konden over-weghen de ongheljcken in Justitie hun aenghedaen? want dat sy wilden pretenderen dat hun onghelijck gheschiede / in dat men hun niet alleene liet Krijghs-volck in Enghelandt op nemen teghen hun vyanden in Nederlandt / daer van souden sy gheen Artyckel inden Pays vinden / dat alleene sy souden met Krijghs-volck gheholpen wesen / ende de andere verboden. Soo uyt liefde / gonste ofte vrientschappe / sy sulcks verwachtende waren / soo soudemen sulcks met liefde ende vriendtschappe bejeghenen / verwerven ende verdienen: dat het Krijghsvolck dat in Hollandt ginck dienen / bewillicht ware van sijne Majesteyt / souden sy nemmermeer bewijsen / maer wel ghedoocht / volghende 't Contract van sijn Voorsate.

Hoopende/ datter strenghe Wetten in Enghelandt waren teghen die vande Roomsche Catholijcke Religie/ die waren tot 's Koninghs versekeringhe/ leven ende state / gheene werden daer ghedoodt om opinie ofte Religie/ maer om verraedt: 't Gheloove moeste gheleerdt worden met vermaninghen / ende niet met ghewelt ofte dreyginghen: sijnen Koningh sochte

sochte gheen Conscientien te dwinghen / maer sochte ghehoorsaemheyt tot synen Scepter. Vorder boot hy aen synen dienst tot onderhoudt vanden Vrede / ende te slissen alle questien / &c.

Desen vertooghe niet teghenstaende / soo werdter luttel ofte niet ghedaen op de Enghelsche klachten: maer de Spaengiaerden klaechden selve over d'Enghelsche Zee-rooveryen / onder de Nederlanders op hare Custen daghelijcks ghedaen / ende dat de Rebellen des Koninghs ende der Eertz-Hertoghen in Nederlandt / alderhande gonste ende behulp by den Enghelschen vonden.

Der Enghelscher klachten werden soo groot / dat de Koningh met synen Raedt qualijck contentement synen Ondersaten konde gheven / in soo veele dat sy in hun vergaderinghe van Staten ofte Parlement daer over klaeghden / die den Koningh daer over seer hart aenvielen.

Nederlanders (des Eertz-Hertogen ondersaten) worden in Spaengien qualijck ghetracteert.

De Nederlandtsche Kooplieden selve gheseten onder de Eertz-Hertoghen / werden in Spaengien seer qualijck ghehandeldt / veel ghevanghen / ende groote Inquisitie ofte ondersoeck / op haer Religie ende Koophandel ghedaen / haer Comtoiren ende Reecken-boecken werden ondersocht / ende sommighe op pijn-bancken ghewoorpen / pretenderende datse Hollanders goederen ghecoloreert hadden / ende al hadden sy daer overvloet van Koorn in groote dierte ghebrocht / dat konde luttel helpen / Jae sy verboden meermael den Nederlanders residentie te houden op de Zee-kusten.

Een Hollandts schip neemt een Spaensche Pinnasse van Oorloghen.

Terwijle datmen in Hollandt ende Zeelandt weder Schepen ter Zee toeruste / wasser by een Oorlogh-schip van Rotterdam / in ghebrocht een Spaensche Pinasse van ontrent hondert vaten groot / dat een vande Spaensche Oorloghs-Vlote was: Dit Hollandts Schip verviel omtrent Lisbona / onder Don Lops Fapsardos Vlote / d'welck ghewaer wordende / pooghde met alle syn seylen daer van te komen / dan een Spaensche Pinnasse wel by seyle / seylde hem naer / ende als sy nu wel drie mijlen in Zee waren vande Vlote / de Hollander siende synen Vyandt alleene / liet hy hem achter-halen / hoewel hy niet boven tsevent igh Man op hadde. De Spaengiaert hem overhaeldt hebbende / is den Hollander aen boort ghevallen / die daer op versien zijnde / heeft hem dapper gheweert ende van hem gheschoten / ende ten lesten selven den Spaengiaert op 't lijf ghevallen / ende heeft hem vermeestert / de Spaengiaerden veele over boort ghesmeten / andere dat Portugesen waren / heeft hy aen 't naeste Landt ghestelt ende loopen laten / de reste die Enghelsche ende Fransoysen waren / ende ghedwonghen dienden / hebben sy tot Rotterdam met het Schip ghebrocht / dan dese victorie die koste diere / want de Hollandtsche Capiteyn ende Schipper / met meer andere bleven doodt / ende veele werden ghequetst.

Een Oorlogs spaens Schip by een Hollander genomé.

Daer werdt noch een vanden Admirael Fapsardos Vlote (een Portugaels Gallioen) in Hollandt in ghebrocht / dat nae Oost-Indien ghescickt was / mette Caracquen te varen / dan alsoo de Caracquen op ghelevdt waren / werdt dit ghevonden bequaem om ter Oorloghen toe gherust te worden / met hondert tachtich Mannen / ende twee-en-twintich stucken Gheschuts: maer midts het qualijck by seyle was / ende achter syn Vlote / was dat van een Hollandts Oorlogh-schip ghesien / dien mede aenghesepdt was / hoe dat het veel Negros ofte Swarten (onnut Volck) op hadde / waeromme hy dat met alle syn vermoghen / besprongen ende vermeestert heeft / de Swarten verschonck hy aen een Enghels Man / die 't hem ghewaerschout hadde: veel Spaengiaerden smeet hy over boordt / de Portugesen stelde hy aen 't naeste Landt / de andere brocht hy met hem in Hollandt.

Utvaren vanden Admirael Haultain / na de Custen van Spaengien.

In 't voor-gaende Boeck hebben wy verhaelt hoe de Admirael van Haultain / uyt de Spaensche Zee ghekomen / ende de Indissche Caracquen het saysoen van uytvaren belet hadde / ende hoe hy weder belast ware / om anderwerf uyt te varen ende hem toe te rusten / midts datmen in Spaengien ontrent September / de West-Indissche Vlote verwachten de was / ende mede eenighe Caracquen uyt Oost-Indien. Dese Vlote was gheordonneert te wesen van 21. Schepen ende twee Jachten voor Schipper op den Admirael was Johan de Wale van Vlissinghen / inde plaetse van Capiteyn Legier / die nu om synen Ouderdom ende veel quetsueren ghespaert werde: daer waren noch by kloecke Zeeusche Capiteynen / als Cornelis Janssz van Gorcum / Jan Evertsen / Jan Corneliszz Cales / van Campvere: uyt Hollandt was Reynier Claessz als Vice-Admirael / met meer andere.

Dese Vlote is t'seyle ghegaen / zijnde maer neghenthien Schepen ende twee Jachten / om dat de windt waeyende de twee niet reede waren / sy voeren uyt den eersten Septembris / ende vervielen den achthienden op de Custen van Portugael / op de Cabo Montego / ende 's ander-daeghs seylende langhs de Custen / saghen ontrent de middaghe acht Gallioenen / de vijf van dien t'Zee-waerts / die sy niet wel en onder-kenden / ende drie te Lande-waerts / daer sy nae toe voeren / ende jaechden twee van dien naer het strande aende Clippen / dat sy verginghen: ende een tot Peniche / dat ontseylde inde Baye onder 't Casteel: doen wenden sy t'Zee-waerts nae de andere vijf / maer konden die niet achter-halen / maer berchden hun selven inde Reviere van Lisbona / dies 's anderen-daeghs setten sy haer cours nae de Cabo Sint Vincent / naer hun voor-ghenomen wachte / dan verlooren dien nacht ses van haer grootste ende beste Schepen / aldaer hielden sy 't over ende weder varende / daghelijcks tijdinghe vernemende vande kompste vande West-Indissche Silver Vlote / uytsendende ende vernemende altijdts nae haer verlooren Schepen / maer alsoo sy de selfde niet en vonden / resolveerden sy een Jacht nae de Reviere van Lisbona te senden / om die daer omtrent te soecken / soo dat dese vlote maer derthien Schepen ende een Jacht sterck en bleef / die als vooren / daghelijcks over ende weder voeren / te Lande komende op de Cabo van Sint Vincent ende Marie / ende op de Custen daer omtrent / sonder yet te ontmoeten / totten sesten Octobris toe / dat sy vernamen inden Windt een Vlote Schepen / daer sy naer toe voeren / ende naerder by komende saghen neghen Galeyen by haer / wel merckende dat het de Spaensche Armade was / onder den Admirael Don Lops Fapsardo / van wiens toerustinghe sy wel te vooren vernomen hadden: doen resolveerde de Admirael Haultain met syn Capiteynen / hun te sien den windt af te krijghen / ende alsdan te doene wat sy konden. Dese Spaensche Vlote was sterck achtien Gallioenen (daer onder begrepen eenighe opgheruste Caracquen) noch neghen Galeyen / met noch eenighe lichte Schepen: maer alsoo het seer hert begonste te waeyen / dat Haultains Vlote hun Meers-seylen niet konden halver stenghe voeren / ende de Spaensche wel haer voornaemste seylen / soo moesten de Galeyen weder naer 't Landt wijcken. Alsoo seylende Haultains Vlote ten naesten by / de Spaensche plat voor den windt nae haer toekomende / soo nochtans dat alle de Duytsche Schepen voor haer over quamen / op drie onbeseylde Schepen naer / om de welcke niet te verliesen / voer den Admirael Haultain / ende de Vice-Admirael Reynier Claessz uyt den Winde met eenighe Schepen / om de drie Schepen gheboeghelijcken te salveren / soo dat doen de Spaensche weder op haer toe quamen / verlatende de voorschreven drie Schepen / dan een vande Spaensche Gallioenen abordeerde den Vice-Admirael / Capiteyn Reynier Claessz / waer op den Admirael Haultain / met de Schepen die met hem uyt de windt ghekomen waren / wenden / soo dat 't voorschreven Gallioen weder van 't boordt des Vice-Admiraels af quam / maer soo de Spaengiaert sagh alle syn Vlote naerderen / seylde hy den Duytschen Vice-Admirael weder aen boort / soo dat synen grooten Mast over boort viel: De reste vande Vlote hem soo ghesteldt siende / ende noch vijf Gallioens meer rondtomme hem / en dorsten sy hem niet helpen / uyt vreese van in een Generael ghevecht te moeten komen / waer toe sy meynden dat hun Schepen niet sterck nochte groot ghenoech

Haultain zijnde maer 13. Schepen sterck / ontmoet de Spaensche armade onder Don Lops Fapsardo.

De Vice-Admirael van Hollant werdt vande Spaensche tweemael geabordeert.

1606. ghenoech waren / ende de partuere sulcks te veel ongheliick te wesen / te meer om dat de Spaensche het voordeel vanden windt op haer hadden / want de Admirael (als ghesepdt is) was maer upt de windt ghekomen met vijf Schepen / ende vande drie (die hy vondt) maer een by hem bleef / de ander twee hun beste doende om wegh te komen / ende de Vice-Admirael van haer afghesneden wesende / en waren sy maer vijf Schepen by den anderen: De resterende Schepen / de welcke boven den windt ghekomen waren / bleven boven sonder af te komen / ende daer mede bleef den Vice-Admirael van d'een ende van d'ander verlaten / d'een hem excuserende op d'ander / maer meest datse de Spaensche Schepen niet dorsten aen doen. Onder-tusschen quam de nacht aen / want nae dat de Vice-Admirael lestmael gheabordeert was / en was gheen half ure dagh meer: de andere vande Vlote hoorden de gantsche voornacht seer schieten / maer daer nae niet meer: des anderen daeghs vernamen sy niemandt / ende misten alle de Schepen die inden windt gheweest hadden / maer eer middagh soo gheraeckte alle de Duytsche Vlote weder by den anderen / op twee naer / soo dat sy doen waren elf in ghetale: Sy deden voorts haer beste om weder op haer wachte te komen / ende op de seven-en-dertich graden te blijven / tot haren bestemden tijdt / sonder nochtans naer den Vice-Admirael eens upt te sien. Acht daghen hier nae soo verloren sy door storm noch twee Schepen upten ghesichte / soo dat sy doen maer neghen Schepen by den anderen waren / ende bleven daer mede tot inde Maendt van November op haer wachte / sonder yet anders voor te nemen ofte upt te rechten / ende soo seylden sy van daer langhs de Kusten nae huys / alwaer sy alle / mede die sy verloren hadden / wel aenghekomen waren / behalven de Vice-admirael Reynier Claessz van Amsterdam / vanden welcken men suits verstaen heeft / dat hy noch twee daghen lach en dreef / hem altijdt weerende / bykans inden grondt ghescoten / dan de Spaensche dorsten hem niet meer aborderen / vreesende dat hy het Buspoeder soude laten springhen / ghelyck hy ten lesten dede / soo dat de Spaengiaerts van 't Schip niet anders ghehadt hebben dan twee Mannen / die in haer handen maer twee uren en leefden / ende verklaerden / dat inden Vice-Admirael noch wel tsestigh Mannen levendigh waren / maer meest al ghequetst / ende dat als sy saghen dat sy sincken mosten / vreesende dat de Spaensche noch eenige levende van hun kryghen souden / resolveerden sy t'samen / haer ghebedt tot Godt ghedaen hebbende / het Buspoeder te laten springhen / ghelijck sy gedaen hebben / daer upt te bemercken is / dat by aldien den Admirael / ofte de andere Schepen hun devoir hadden ghedaen / om soo een geresolveert Man te secoureren / dat het selve beter te doen hadde gheweest / als sy hun wel in beelden / dewyle die groote Callioenen die sy so seer vreesden / in twee daghen niet en hadden konnen veroveren een Schip masteloos / leck / ende maer 60. Man op hebbende.

Vice-Admirael van Amsterdam verlaten masteloos / tot sinckens toe doorschoten / steken 't vier in haer eygen Buscruyt.

Men verstont naemaels upt eenighe Nederlantsche ghevangenen / alsdoen inde Spaensche Schepen wesende / als dat de voorsz Vice-Admirael dickmael versocht was het Schip over te gheven / maer hy wildet noyt doen: ende dat sy hun wel gewéert ende gevochten hadden / betoonden wel twee ofte drie Schepen van Faysardos Vlote / die tot Lisbona seer beschadicht in quamen.

Aldus heeft de Admirael Haultain met sijn Vlote in dese reyse ongeluckich geweest / door dien dese Vlote hem subijt op 't lijf quam / over sulcx hy geen tijt hadde / om vaste ordre te stellen / hoe hem elck draghen soude: Item waer elck hem ramasseren soude / ende oock door dat sijn Schepen vanden anderen verstaken / de Zee wijt ende breet zijnde: want terwyle dit gheschiede / zijnder twee Oost-Indissche Caracquen geraeckt op de Reviere van Lisbona / daer sy beyde bleven / soo dat veel volcx verdroncken / haer ladinghe (seer rijck) werdt wel de meestendeel gheberght / maer al veel bedorven ende nat / daer nae gheraeckte noch de derde Caraque binnen Lisbona / maer die was soo rijck niet geladen / noch twee Caraquen meer werden upt Oost-Indien verwacht / maer naemaels werdter verstaen / dat sy omtrent Cabo de bona Speranza, door groote tempeesten haer masten ghekerft hadden / ende veel ladinge over voort geworpen / ende waren also omtrent Mosambique ghesalveert / alsoo dat de Portugesen in dese Oorloge alomme de meeste schade leden. 1606.

Portugaelse Caracquen by Lisbona gebleven.

Voorts terwijle de Oorlogh-schepen van wederzijden metten anderen doende waren / dat welcke allentlijck was daer de Spaensche op upt waren ende trachten / is omtrent half October / achter hun seylende / lancx de Kusten van Barbaryen / de West-Indische Vlote / boven de 50. Schepen inghekomen / allensken op de Reede van S. Lucar / onder den Generael Alonzo de Ochaves Gallindo / ende de Generael Ganevaye / zijnde t'samen twee Vloten / van Anno 1605. ende 1606. die ghеladen hebben van des Koninghs geldt ofte silver / volghende de Registers / een Milioen 900. ende 14. duysendt ende 176. pezos ofte Realen van achten: Sy brachten meer voor de particuliere Koopliеden / ses Milioenen 83. duysent 617. pezos ofte Realen van achten / met noch veel kostelijcke waren / als wel 136. balen ofte cassen zijde / veel Coetzenilla / Anil / Koehuyden / Salsaparilla / Brasilie-hout ende ander Koopmanschappen / waer over in al Spaengien / ende mede inde Nederlanden groote blijschappe was / om datter noyt in veel Jaren / sulcken grooten ghebreck van gelde in Spaengien was bevonden / soo dat de Hoofsche Negocianten / Financiers ofte Koopliеden / alomme sonder gheldt waren / ende de handen gesloten hadden.

De West-Indische Gelt Vlote is wel in Spaengien aengekomen in October.

Boven dese Vlote zijnder in December noch in Spaengien eenige Schepen gekomen upt Peru ende West-Indien / die noch eenighe restanten van Silver mede brochten.

Een van der Staten Oorlogh-schepen / naemelijck Jan Adriaensz Cant / heeft gheloert op het Oorloghschip van Capiteyn Michiel Jacobsz van Duynkercken / dat meer dan een Jaer tot Portsmouth in Engelandt in ghejaecht / gheduerichlijcken in gehouden was gheweest vande Nederlandische Oorloghschepẽ / ende meermael opgerust was geweest om met gewelt upt te varen / de Koningh van Engelandt hem daer in Neutrael draghende / dies het uytvaren niet dervende bestaen / hebben 't Schip als een Koopvaerder gerust ende verkocht / ende also toegemaeckt / sijn Gheschut op den ballast ghestout / is den eersten Februarij 1607. uytghevaren / dan de voorsz Capiteyn Cant heeft dat in Zee komende ghenomen / ende in Hollandt ghevoert / om aldaer over de questie des verkoops te disputeren.

Duynkercx Schip ghenomen.

In 's Graven-Haghe is in desen Winter den 18. Octobris / vanden Raedt van Staten / aende Provintien ende Staten Generael de petitien ghedaen / voor de Consenten vande kostẽ voor het toekomende Jaer van 1607. bestaende inde lasten vande staet van Oorloghe van 610. duysent gulden ter Maent / totte kosten des Legers 600. duysent gulden eens / totte Fortificatien 500. duysent gulden eens / tot afleagginghe vande oude schulden 800. duysent gulden eens / tot assistentie vande Admiraliteyten 400. duysendt guldens eens / ende continuatien vande Convoyen / Licenten / Verdingen / Generale Imposten / Consent voor de Drenthe ende Twente / &c.

Consenten vande Contributien gedragen totte Oorloghe voor het Jaer 1607.

Hoopende den twist tusschen de Graef ende de Stadt Embden / om dien ter neder te legghen ende te slissen / hebben als Middelaers hun daer mede bemoeyt de Ghesante des Koninghs van groot Brittannien / Rudolf Winwoode / residerende by de Staten Generael in 's Graven-Haghe / met eenige Ghecommitteerde der Staten Generael / als Johan Biel / Jacob Boelissen / Vitus Camminga / ende Abel Coenders van Helpen. Dese hebben beyde partijen voor-ghеslaghen / ende eensdeels doen aennemen eenighe Artyckelen / in November / als te onderhouden het leste Tractaet ghemaeckt in 's Graven-Hage / ende alle andere Tractaten / decreten ende handelinghen / in hun gheheel blijvende / sonder prejuditie ende innovatie van dien van Embden. Voor de Civile actien / namelijcken het accoort vande gelt-saken / vande jaerlijcksche recognitie van 't Falderen / in het eerste Artijckel van 't accoort vermeldet. Voorts nopende

Grave ende Stadt van Embden / door tusschẽ spreeckers worden bevredicht.

1606. nopende de strijdende Civile actien / de Jurisdictie betreffende / die souden werden ghelaten ter dispositie ende decisie van den ordinarissen Rechte / sonder yemandts prejuditie.

Dat die van Embden souden naer het Haechsche accoordt / restitueren het verkreghen Gheschut met ander dingen.

Vorder souden die van Embden den Grave inruymen ende over geven de Wijn ontfanck/ende de rechte helft vande breucken die vervallen sullen / tot datter by kennisse anders gedecideert soude worden. De Commandeur ende die van 't Garnisoen souden haer onthouden van de Jacht/ Vogelrye/ende Visscherye/ soo int Landt als in de Reviere.

Daer teghens soude de Grave onweygherlijck den Borgheren van Embden gheven behoorlijcke Zeebrieven / ende intercederen voor de ghevanghenen/ dat die met haer Schepen ende goederen mochten alom inne gherelaxeert worden. De Grave sal ende belooft dien van Embden de oprechte neutraliteyt te doen ghenieten / ende nieuwe handelinghe te Water ende te Lande / ende daer toe ter goeder trouwen alles aen wenden / ende doen wat een goedt Heere ende Overicheydt schuldigh is/ende behoort te doen. Voor 't leste / souden alle onbehoorlijcke exactien cesseren ende weder-roepen worden / ende alle offentien ende injurien daer mede ghedecideert zijn / ende vergheten blijven/ende voortaen goede vrede ende eenicheydt onderhouden worden.

Dit is ghenoech den voorslach die de voorsz Ghecommitteerde des Coninghs ende der Staten / de twistighe partijen hebben voor ghehouden / ende zijn met haer consent toe ghegaen/ gheconfirmeert/ goedt ende billich bevonden / hoopende die te sullen onderhouden / ende by aldien de Grave ende de Stadt Embden dat niet nae quamen / souden dese Ghecommitteerde ootmoedich versoecken den Coningh/ ende de andere haer Meesters / sulcken injurien met wrake te verbolghen / ende geensins te ghedooghen dat daer teghen ghedaen werde/ aldus werdt dat verklaert opt Gravelijck huys / den 10. Novembris 1606. onderteeckent by de voorsz ghenoemde Ghecommitteerde/ daer naer hebben sy den Graef sijn Gheschut ende ander Amunitie over gelevert.

Eenighen tijdt hier nae / namelijck den thienden Februarij 1607. heeft den Grave Enno by ghedruckt Placaet / de Vrede ende accoort opentlijcken doen publiceren.

Vitus Camminga subitelijck gestorven.

Vitus Camminga / zijnde een van de oude Geusen / ende de Regeringhe langhe by gheweest / ende eenighe daghen naer het treffen van dit accoort / t'savonts ghevoert hebbende eenighe swaermoedighe propoosten / op den Staet vande Vereenighde Nederlanden / daer van hy verhoopte de uyt-kompste niet te sien / te weten : dat hy merckte dat de Landen nootelijck souden moeten vallen in handen van de Enghelschen / Fransoysen ofte Spaengiaerden/ werdt s'anderen daeghs tot Embden doodt in sijn bedde ghevonden / ende daer naer doodt naer huys ghebracht.

Doodt van den ouden Grave Jan van Nassouwen tot Dillenborgh den 8. October.

In desen Winter van 1606. is tot Dillenbergh ghestorven de Grave Johan van Nassouwen / broeder van Willem Prince van Orangien nu tot goeden ouderdom ghekomen/ zijnde een wijs/ kloeck/ vroom ende verstandigh Heere / die by verscheyden Huysvrouwen veel kinderen ende kints kinderen nae ghelaten heeft / vele inde Nederlanden inden Krijgh dienende / als synen oudtsten Sone / Grave Willem Lodewijck / Gouverneur in Vrieslandt ende Groeninghen / meer Grave Philips / die inder Landen dienste storf ghequetst by Bislich / noch den Grave Ernest van Nassou / Maerschalck van 't Legher/ meer Grave Lodewijck Gunther nae langhen dienst getrout mette Gravinne van den Broeck / in Vlaenderen tot Sluys ghestorven / ende noch andere meer/ als de Graven Jan/ George ende andere / met noch dochters. Desen Grave Johan van Nassouwen is ghestorven den achtsten dagh van October / snachts ten twee uren / seer beklaecht ende bemint / ende was in Duytslant by sijn ghebueren (om sijn vroomheyt) in groot aensien. Hy was oock in de Nederlanden gheweest Stadthouder van Gelderlandt / ende voorneemste beleyder vande naerder Unie van Utrecht/ doen hy sach dat de groote Unie naer de Pacificatie van Gent allenthalven begost te scheuren. 1606.

Philips Prince van Orangien trout de Princesse van Conde 23 Novembris.

De Prince Philips/ Prince van Orangien/ Grave van Nassouwen / oudtste Sone van Willem Prince van Orangien / ende van de Gravinne van Bueren/ &c. hy die in Spaengien soo lange als gevangen gehouden gheweest was / is in dit Jaer in Vranckrijck ghetrout den drie en twintichsten Novembris / mette Suster van den Prince van Conde / die te vooren verklaert was/ eerste Princesse van den Bloede/ ende dat binnen Fontainebleau / de Coningh selve doende de Feeste/ met beneficie van welck houwelijck hy verkreghen heeft volkomen besit / van sijn Prinsschap van Orangien in vrijheyt / Hoogheyt / Souverayniteyt ende gherechticheyt/ volkomender dan sijn Voorsaten des hebben ghenooten / met afdoeninghe van alle de pretensien van de Croone op 't selfde Prinsschap/ ende daer en boven noch een goede dote / in welck Prinsschappe hy hem nu meest is houdende.

Vrede in Hongarien besloten.

Den Krijgh in Hongarien / alsoo wy int seven-en-twintichste Boeck verhaelt hebben / ghemeynschap hebbende metten Nederlandtschen / causeerde in dat Landt soo grooten armoede/ datmen aldaer ten lesten begoste na vrede te luysteren/ soo dat sy in September/ tot Weenen daer over ghehandelt hebben / naemelijck de Gecommitteerde/ Illias Haskye/ George Humanoy / Franciscus Magotsius / Sebastiaen Tokolie/ Stanislaus Tursonius met andere / soo wel tusschen de Hongaren/ als den Stephanus Botschkay metten Keyser. Het swaerste poinct was van de Religie/ den Hongaren niet ghenoech zijnde / Religie Generael vrij te hebben / maer bespraecken / dat de Roomsche Catholijcken/ de Gereformeerde / soo wel de Lutersche als Calvinische / alle drie souden vrij exercitie moghen hebben. De ander conditien waren/ dat de Stephanus Botschkay / soude voor sijn leefdaghe blijven / Heere van Transilvanien met den tytel van Prince ofte Vorst / Grave van Siculen / met een deel van Hongarien / ende dat mette inkomsten van dien (die welcke nu seer kranck zynde / wenschte van Gode niet langher te moghen leven / dan dat hy hem selven mochte voor 't Roomsche Rijck ontschuldich bethoonen van Rebellie ofte oproer) datter Vrede metten Turck soude ghemaeckt worden / dat de Hongaren hun souden moghen verkiesen in 's Keysers afwesen eenen Palatyn ofte Stadthouder / als namelijck den Eertz-hertogh Matthias: dat alle ander Officieren ofte Ampt bedienders souden ingheboorcn Hongaren moeten wesen. De Bisschoppen soude den Keyser moghen verkiesen / van Edelen stamme/ binnen Landts geboorcn. De Jesuyten souden aldaer niet eyghens besitten / ofte erfgoedt moghen hebben / dan alleenlijck sulcke Donatien als de Keyser hun vergunnen soude. Voorts wat Donatien de Heere Boschkay inde Oorloghe ghemaeckt hadde / souden by de Staten van Hongarijen bevesticht worden / met meer dierghelijcke Artyckelen.

Artickelen van den Vrede tusschen den Keyser ende den Botschkay.

Vrede tusschen den Keyser ende Turck besloten.

Ut het besluyt van desen Vrede / is mede voortghekomen den vrede metten Turck te handelen / die ten lesten niet verde buyten Comorra besloten werdt/ den neghenden Novembris / dat beyde / de Roomsche Keyser ende Turcksche Groot-Vorst / als Vader ende Sone / souden gheacht worden / ende onderlinghen malkander Vader ende Sone noemen. Soo den Coningh van Spaengien begeerde in den Vrede begrepen te wesen / soude beyde partyen aenghenaem wesen / mede begrypende de Tartaren / met conditie op de Christenen gheen coursen meer te moghen doen : dit Bestant ofte afstant van wapenen te dueren twintich Jaer / te beginnen den eersten Januarij 1607. partyen souden alle drie Jaren moghen nieuwe Ghesanten met giften senden. De Keyser sal den Turckschen Groot-Vorst senden metten eersten voor gifte een present van twee hondert duysent Rijcx gulden : alsoo mede de Turcksche Grootvorst aenden Keyser. Voorts soude elck houden wat hy besate / sy souden de Landtsaten ofte Dorpen geenen swaerderen last meer moghen opleggen/

Articulen van Vrede tusschen den Keyser ende den Turck.

souden

1606.

souden gheen sterckten meer moghen bespringen / hun Huysen souden sy van weder zyden weder moghen op bouwen / de ghevanghenen souden van weder zyden los gelaten worden: het Contract metten Botschhap soude vast ende bundich gehouden worden / ende ander Artyckelen meer.

De bevestinghe van desen Vrede / ende de reyse van des Keysers Ghesante / de Heere Baroen Cuyssel / met het present van twee hondert duysent gulden nae Constantinopolen / is langhe uyt ghestelt / daer hem de Turckschen seer over beklaechden / dat apparentie gaf van nieuwe Oorloghe.

Stephanus Botschkay ghestorven.

De Vorst Stephanus Botschkay voorseyt / is int begin van Januarij 1607. van syn siechte ghestorven tot Cassovien / te vooren de Hongaren allen goeden raedt gegeven hebbende / wat sy te handelen hadden noopende haer vryheydt / opten Landt-dagh metten Ertz-Hertogh Matthias / door syn sterven dede hy synen Cancelier Catay onthoofden / die hem fenijn

Catay Cancelier vanden Botschkay onthalst.

gegeven hadde / op hoope nae syn doot hem te succederen / ende maeckte Johan Janusium Cancelier / dien hy stervende belaste den Keyser ghetrouwe te blyven. Hy storf / van alle Man veel beklaecht / ende werdt seer heerlijck begraven ende beweent / als een Vader des Vaderlandts / de Croone van Hongarien metten Scepter ende Sweerdt des Koninghrijcx van Hongarien by den Turck den Botschkay vereert / hebben de Staten naermaels den Keyser ghepresenteert. Daer naer werdt Sigismundus Ragotsy gekooren / maer meest waren sy tot eenen Humanoy seer gesint / des Botschkays verwant.

In Spaengien inc Hof de Grave vã Villalonga ende andere Bewindthebbers ghevanghen om verraet.

Daer werdt in desen Winter van veel plaetsen uyt Spaengien ghescreven / van een groote ontrouwicheydt ontdeckt / onder de grootste Bewint-hebbers vande saecken van State ende Finantien des Koninghs / soo dat daer ghevanghen werden / Don Pedro de Francqueza / Conte ofte Grave van Villalonga / die wel het meeste bewindt van alles hadde / onder de Koningh in syn swaerste saecken / naest de Hertogh van Lerma / vanden huyse Borgia / ende by hem inde Regheringhe inghevoert: noch was aldaer gevangen de Licentiaet Alonzo Ramires de Prado / President vanden Rade van Finantie / daer ghenoemt Della Hazienda, ende is inde ghevangenisse ghestorven: meer Piedro Alvares de Pereira / vanden Raedt in Portugael: noch Don Rodrigo de Calderon met synen Sone. Dese ende meer andere waren beschuldicht van ontrouwe handelinghe / ende dat Villa-longa soude belet hebben eenen aenslagh teghen den grooten Hertogh van Toscana ofte Florentien / met te diverteren eenen Legher nae Barbarijen / die men meynde op Siena te senden over twee ofte drie Jaren gheleden / daer vooren groot gheldt ende pencioenen ontfanghen hebbende / die onghelooffelijck groot ghenoemt werden / dat hy hadde noch voor-leden Jare wel hondert duysendt Ducaten vande Joden in Portugael ghenomen / om haer eenighen vrydom te verkrijghen ofte verkregen / ende dierghelijcke meer / hebbende in korte Jaren hem selven grooten rijckdom verovert / met onbehoorlijcke middelen / ende alle Officien verkoopende om gheldt. Eenlijcke Dienaers ende Klercken werden over dese stucken metter doodt ghestraft / watter van is sal den tijdt moghen openbaren / dan heeft groote verslagentheydt inden Staet vanden Koningh van Spaengien ghecauseert.

Verscheyden muytinatien tot Diest en elders onder d'Ertz-Hertoghen.

Wy hebben vooren vande Ghemuytineerde in diversche plaetsen verhaelt / daer hebben de Ertz-Hertoghen ende de Marquis Spinola ghesocht een verdragh mede te treffen / ende hebben met eenen hoop ghehandeldt / dat sy souden in haer besit hebben de Stadt van Diest in Brabant / tot dat sy mette naeste ghelegentheydt souden betaelt worden / nae de behoorlijcke afreeckeninghe / daer-en-tusschen souden sy weeckelijck hun onderhoudt in ghelde ontfanghen / dies souden sy gheen ander Soldaten / die gheen volle drie Maenden ten achter waren / in haer gheselschap moghen nemen / maer die souden hun wederomme moeten begheven onder hun respectieve Vendelen / dies souden sy van hun muyterije weghen niet mogen aengesproken worden.

Dese zijnde tot Diest / alsoo hun het weeckelijck beloofde onder-houdt niet betaeldt worde / tot Bruyssel in 't Hof geen gheldt zijnde / hebben uyt noot gedwonghen gheweest rondt-omme haer den platten Lande Contributien af te dringhen / ende zijn wel thien hondert sterck ghetrocken int Landt van Luyck / steeckende stroo op haer hoeden / dreyghende vuyr ende sweert met hun Brieven / die sy al-omme sonden / die aen een kant wat verbrandt ware / ende daer een sweert op ghemaeckt stondt / versoeckende Contributien / eyschende vanden Lande van Luyck twintich duysent gulden. Ende de Dorpen daer sy geen gheldt ontfinghen / deden sy groote schade met branden ende rooven / mede roovende veel rycke ghevanghenen. Sy trocken tot inde voor-stadt der Stadt van Luydick / ende begosten daer den brandt in te steecken / dies de Borgherije hun daer tegen stelden / ende drevense van daer / met verlies van drie ofte vier Borghers / ende wel 26. doode onder de Ghemuytineerde: maer alsoo sy voorts rondt-omme begosten te branden / hebben die van 't Landtschap ghecomposeert voor eenighe duysendt gulden / dies dat Landtschap van Luydick hun tot Brussel aende Ertz-Hertogen beklaeghden / daer dat mede de Ghemuytineerde selve / versochten betalinghe / volghende 't Contract. Dies de President Richardot met andere / in Artoys ende Henegouwe solliciterende waren om van elcke Provintie een somme geldts ghereet te gekrijgen / ende mede tot Antwerpen.

Muytineerders moet wille int Lande van Luyck ende elders.

Daer naer liepen dese gemuytineerde / ende drenchden het Landt van Gulick / ende het Stift Ceulen / die van Gulick in haer vergaderinghe tot Hambach / resolveerden eens ontrent thien duysendt Rijcks-Daelders te gheven / ende die van Ceulen seven duysendt / soo men seyde / om hun Landt voortaen bevrijdt te hebben. Sy liepen voorts tot in Vlaenderen tot voor Ghent / Oudenaerde / jae tot Ryssel toe / nemende Priesters / Borghemeesters ende andere Officieren ghevanghen / hen afdringhende wat sy konden / sonder dat de Ertz-Hertoghen eenigen raedt ofte hulpe wisten te gheven. Noch eenen anderen hoop Ghemuytineerde ontrent vijf ofte ses hondert sterck / vergaderden omtrent Breda / ende hielen hun op een plaetse ter Heyden ghenaemt / daer sy eensdeels verrast werden van 't Garnisoen van 's Hertoghen-Bosch / ende de Peerden vanden Gouverneur Grobbendonck / dies hunder wel vijftich doodt bleven / ende wel ontrent tseventich ghevangen / die meest gehangen werden / de Duytschen salveerden hun over 't water / daer werdt voorts gheldt op hun lijf ghesteldt / van veel guldens / ende naemelijck op den Eletto ende Hoofden / dan hebben hun eerst een tijdt langh onthouden onder de Stadt van Breda / ende so de Staten middeler-tijdt int handelen vande stilstant van wapenen quamen / daer af wy hier naer sullen verklaren / so hebbense de selve van daer gelicht / ende gebracht op den Rhijn / op de Spoeye van Cleef / alwaer sy meynden grooten toeval te sullen ghekrijgen: maer om dat sulcks niet en ghevicl / ende de stilstandt voor acht Maenden besloten werde / werdt de Gemuytineerden vande Staten weghen alle protectie ende behulp ontseydt / waer deur sy haer separeren ende debanderen moesten / sommige wech treckende / ende anderen keerende in dienste vande Staten.

Eenighe muytineerders gheslaghen ende gevangen.

Vorder noch meer werdter alomme ghehoordt / dat de Garnisoenen muytineerden om betalinghe / ende daer was qualijck middel van duysendt Mannen by een te brenghen / om de Ghemuytineerden te dwinghen: Daer was muytinatie tot Rhijnberck / Wachtendonck / Cracou / mede inde Garnisoenen van Vlaenderen / als tot Hulst / daer sy d'een teghen d'ander in wapenen quamen / ende de Gouverneur een deel van het Garnisoen te vreden stellende / sloech daer mede op d'andere / ende dwonghse / blijvende Meester. Tot Oostende ende elders / werdt met wat gheldts ende eenighe Lakenen op dach ghekocht / wat contentements ghedaen.

Die van 't Casteel van Antwerpen begosten mede te klagen / ende waren wel negen Maenden ten achteren / dien des daeghs vier stuyvers ghegheven werde om op te leven.

Het

1607. Het Krijghs-volck vande Vereenighde Landen liepen mede alomme om buyt uyt / ende in Januario trocken eenighen weder in Stift van Paderborn/ om daer wat te brandtschatten / onder 't pretext van heur vyandt te soecken.

Lochem ende Deutecum neutrael ghemaeckt.

Inden Winter werdt gheresolveert de Stedekens van Lochem ende Deutechum van weder zijden neutrael te maken/ ende de vestingen te demanteleren ofte afbreken/ ende daer werde aen die van Gelderlant gesonden / om daer toe consent te gheven / d'welck daer nae wel verdragen werdt/ maer niet volbrocht.

Groeningens Casteel afgebroken.

In 't leste van Januarius werdt op 't hestich aenhouden van die vande Stadt Groeninghen gheconsenteert / dat het Casteel aldaer ghemaeckt / teghen de Stadt / gheopent ende afgeworpen soude worden/ in eenen tijdt dat meest alle de Wereldt oordeelde / dat sulcks minst behoorde te geschieden/ om welck te effectueren / derwaerts den derden Februarij ghesonden werde een Ingenieur.

Den 27. Januarij heeft het volck vanden Gouverneur van 's Hertoghen-Bossche een kleyn Schansse by den Bommeler-weert inghenomen/ verraden van een Soldaet/ sy sloeghen 't Volck meest doodt/ de Capiteyn ghenoemt Houltuyn/ kreghen sy ghevanghen seer gequetst/ daer hy korts van stierf/ ende sy branden de Schansse. 1607.

Grooten storm/ doet Schepen in Tessel vergaen/den 30. Januarij.

Den dertichsten Januarij waeyde inde Nederlanden en elders eenen seer grooten storm / by den welcke in Texel in Hollandt vijf groote Schepen geheel verginghen / met wel hondert tseventich Mannen / met noch wel thien ander Schepen / daer van het volck meest gheberght werde / alle dese Schepen waren de meestendeel met Coorn voor Italien gheladen / daer van de schade ofte verlies / alleene over die van Amstelredam wel vijf hondert duysendt gulden gheschat werde. De Winter van dat Jaer meest passerende met storm ende quaet weder/sonder Vorst/ dat welcke scheen te beletten de groote aenslaghen die de Eertz-Hertogen ende Spinola (omme over het Ys in Hollandt ofte Vrieslandt te vallen) voor-ghenomen hadden / met behulp van haer conquesten van Grol ende Linghen.

Ernestus Cazimir Grave van Nassau. Catzenelnbogen Viand en Dietz

H. Iacobsen exc.

Graef Ernst van Nassou Velt-maerschalck ghemaect/ trout een dochter van Brunswijck.

Int begin van Februarius wert Graef Ernst van Nassou ghemaeckt Maerschalck vanden Legher der Vereenighde Nederlanden / ende is met dien Tijtel den 19. Februarij uyt Hollandt ghereyst nae Brunswijck/ om aldaer te trouwen de Dochter van Hertog Julius van Brunswijck / behouwende met haer een Graefschap: de selve Dochter nu wesende houbaer/ ende geboren vande Dochter van Denemercken.

De

1607. De jonghe Grave vanden Broecke / een aenkomende Heere / willende uyt Hollandt trecken nae sijn Broeder / op 't Huys vanden Broecke / met een kleyn Convoy van Ruyteren / is beset ende ghewacht gheweest van eenigh Spaensch Krijghs-volck / beweeght uyt ouden haet / die sy eertijdts op den Vader ghehadt / ende wel ghewrooken hadden / omtrent Wesel rijdende met ontrent veerthien Peerden : Dese Spaengiaerden hebben eerst sijnen Secretaris (die voor uyt was ghereden) aenghetast / ende hem met priemen ghesteecken / om volkomen kennisse vanden Grave te hebben / die door pijne alles moeste bekennen : daer nae zijn twee van des Graven Pagien ghekomen / die sy terstondt den hals af-sneden / om dat sy dadelijck niet bekenden yet vanden Grave : daer nae is de Grave aenghekomen maer met vier Peerden / ende eenige Edelen / ende hebben hem dadelijck overvallen / ende overmits hy hem niet ghevanghen gheven en wilde / hebben sy hem doodt gheschoten / ende voorts omgebracht ende vermoort / ende ettelijcke steecken nae sijn doodt ghegheven / desghelijcks mede aen eenighen vanden Edelen / doch zijn eenighe van 't gheselschap ontkomen. Dit stuck wert voor een leelijck feyt in alle die Landtschappen daer omtrent genomen.

Grave vanden Broecke vermoort by de Spaengiaerden.

Den sevenden Februarij heeft Graef Hendrick van Nassouwen by een ghetoghen een goedt deel Ruyterye vande Vereenighde Landen: mede een deel Voet-volcks op Boeren Peerden / meynende daer mede te slaen twee Regimenten Knechten van Spinolas Volck / ligghende in 't Landt van Limborgh verstropt / ende hy begoste den achtsten Januarius te marcheren / maer die voorsz Regimenten werden 't geware / ende maeckten hun op nae de naeste Steden: waer mede dat voornemen gebroocken werdt. Dies Graef Hendrick keerende / is ghevallen op een kleyn Stedeken ghenaemt Erckelens / daer Graef Hendrick vanden Berghe in lagh / ende heeft 't selfde den elfden Februarij brocht met een Petard ingheno-men / ende Graef Hendrick vanden Berghe ghevanghen / ende ontrent vijftich van sijn Ruyters gheslaghen / de reste uyter Stadt wesende. Ende om dat de Borghers van dat Stedeken / gheduerende haer neutraliteyt voor-leden / seer wreedelijck gheleeft hadden / met veel Soldaten ende Ruyteren vander Staten zijde / in hun handen ghevallen : ende terwijle sy nu van haren vyandt met Krijghs-volck beset waren / heeft Graef Hendrick dat Stedeken laten uytplonderen ende in brandt steecken / ende is alsoo ghekeert metten buyt.

Erckelens by Graef Hendrick inghenomen / gheplondert ende verbrandt / den 21. Februar.

Graef Hendrick vande Berghe gevangen.

In 't beginsel van Meerte isser in Vlaenderen van weghen d'Eertz-Hertoghen / onder Graef Frederick vanden Berghe / een aenslagh ghemaeckt om Ardenborgh te krijghen / ende hadden omgheocht ontrent 25. ofte 30. Vrijbuyters Soldaten (die daghelijcks uyt-liepen) om hun binnen Ardenborgh te brenghen / dan alsoo eenighe van dese om schelms-stucken beticht / ghevanghen ende ghepijnicht werden / werdt den aenslagh ontdeckt: als hy nu op de executie stonde den sesten Meerte / snachts tusschen vijf ende ses uren / zijnde Graef Frederick selve metten Heere van Croyselles / met ontrent drie duysent Mannen / ghekomen op een half mijle nae de Stadt / tot een plaetse S. Cruys gheheeten / hebben aldaer een teycken van vuyr ghemaeckt op eenen boom : maer alsoo hun aenhangh van binnen meest ontdeckt ende ghevanghen waren / ende soo sy hun gheen weder-teycken en deden / zijn sy weder te rugghe ghetrocken: te eer / om datter uyt de Helder Schansse daer by / een Canon schoot gheschoten werdt / die selven vanden aenslagh niet en wisten / alleenlijck om dat haer dochte / datter volck marcheerde van Middelborgh / ende eenighe naer haer Schanse / dies de selve met eenen schoot waerschouwinghe deden. Hier over werdter twee ofte drie binnen Ardenborgh gheexecuteert vande Principaelste / ende eenighe op ander plaetsen / dan die het meeste bewindt hadden / waren ghebleven byden Grave Frederick.

Aenslagh op Ardenborgh / Gr. Frederick ghemist.

Inden Winter van 't Jaer 1606. werden in Nederlandt toegerust twee schepen weder nae Oost-Indien / d'een Goude ghenoemt / d'ander Gelderlandt / daer Jan Janssen Mol Schipper ende Capiteyn op was / die den aenslagh op Tydores Casteel ghedaen ende ghewonnen hadde : als dese in Januario souden uyt Zeelandt varen / is 't Schip Ghelderlandt tot Rammekens aen grondt ghekomen / ende leck gheworden / soo datmen 't goedt heeft moeten lossen / ende een ander Schip toerusten. Terwyle is het Schip Goude voorts ghevaren / ende vande Custen van Enghelandt ghescheyden half Februarij / ende eenen tijdt daer nae is de Capiteyn Mol ghevolght met een ander Gelderlandt. 1607.

Twee schepen uyt Nederlant ghesonden nae Oost-Indien.

Daer zijn mede in Enghelandt weder toe-gherust ende uytghevaren naer Oost-Indien drie Schepen / waer van de twee leste daer van t'huys ghekomen waren / te weten de Draeck / Capiteyn Meester Jlingh : de Hector / nu herbout ende verlenght / Capiteyn Meester Haeckens : met een Pinasse / onder Capiteyn Middelton. Dese drie Schepen wel ghemant / ontrent met 300. Mannen / zijn uyt Enghelandt van Plenmouth afghevaren / ontrent den 24. April : dese scheenen haren last te hebben van haer Meesters / te varen langhs de Custen van Mosambique / nae Cambaye ende Calicut / die te versoecken / ende ten lesten nae Bantam te varen.

Enghelandt sent 3. schepen na Oost Indien.

Daer was inden Winter 1606. in Enghelandt t'huys ghekomen een Ridder / Sire Eduard Micchelborne / die in 19. Maenden de reyse in Oost-Indien ghedaen hadde / metten Capiteyn ende vermaerden Pilote Johan Davis / met een Schip de Tyger ghenoemt / ende een Jacht / des Tygers jongh ghenaemt: Dese seylden uyt Enghelandt den 9. December 1604. ende inden naesten Augusto vonden sy hun ontrent Sumatra / daer sy een schip ontmoeten van Peggone / dat van Bantam quam / dat welcke hy liet passeren / niet wetende dat het rijck was / dat hun aen-seyde van een Schip Gozeratte / 't welck sy namen den 12. Septembris / daer sy uyt namen / weynich Gout ende Silver / rouwe Zijde ende gewrochte / Specerye ende ander Koopmanschappen meer / ende lietense varen / ende voeren nae Bantam / daer sy hun ongheluck vertelden / dat sy 't Schip van Peggone niet ghenomen en hadden / dat welcke de Nederlandtsche Koopliedes seer verdroot / om dat de goederen toequamen haer beste ende voorneemste Kooplieden daer sy mede handelden / die eenighe dreychden / soo hy tot Bantam quame / sy souden hem in den grondt schieten : daer over Micchelborne tot Bantam komende / vande Enghelsche gheadviseert zijnde van 't dreyghement / ontboot den Nederlandtschen Generael / hy soude op de Reede komen / in spijt van henlieden / ende soo sy dorsten uytkomen in de breede Zee / hy wilde met hun vechten totten lesten Man toe : dan de Nederlandtsche wijser zijnde / moeyden hem niet / dies hy tot vereeringhe van 't Landt / ende sijn Enghelsen aldaer te beter aensien te maecken / rondt-omme alle sijn Gheschut afschote / ende naer twee ofte drie daghen / volkomelijck met de Enghelsche aldaer ghehandelt hebbende / is vertrocken / nemende de streecke naer Potolemone / meynende aldaer Schepen te ontmoeten die van China quamen : hy ontmoete drie Schepen van Goa gaende naer Bantam / daer hy niet uytnam dan twee Piloten / die hem mochten naer Potolemone brenghen : sy ontmoeten noch ander Schepen / daer sy wat Rijs uyt namen / daer vooren eenighe waren ghevende. In December ontmoeten sy noch een Schip van Japan / varende nae Malacca / daer vonden sy ten eersten niet dan Rijs / Storax ende Beniumin / dan hy dede vijfentwintich Man vande Chinesen in sijn schip komen / als Ostagiers voor sijn volck dat hy aen 't Chinese voort sondt / ende wilde die ontwapent hebben : maer de Capiteyn Davis seyde / 't was geen noot / en het was daer het gebruyck / zijnde slecht volck / maer hy slootse inde Cajuyte. Hy sondt sijn volck met sijn boot aen 't Schip van Japan / ende namen daer uyt wat hun goedt dochte : dan als sy noch een ander reyse aen boort wilden doen / wilden sy d'Enghelsche niet laten inkomen : maer d'Engelsche drongen met ghewelt op haer inne / dies de Chinesen doodt sloeghen den meesten-deel die over-ghekomen waren. De ander Japansche uyt

Micchelborne ende Davis Enghelsche varen in Oost-Indien in 19. Maenden.

1607. Micchelborns Schip siende dat haer volck streden teghen d'Enghelsche / namen de Capiteyn ende fameusen Pilote Johan Davis / die by hun was / ende quetsten hem ter doodt / dan uyt hun handen gesprongen / gaf noch allarm in 't Schip / eer hy storf : dies 't Schip-volck op hun invallende / konden by haer niet komen / mits sy met bedden ende kisten hun gheholwerckt hadden / dies sy met grof Gheschut schoten de Cajuyte in stucken / ende vermoordense alle. Van daer varende / namen sy den 12. Januarij 1606. meer Chinesche Schepen / daer uyt nemende 't beste dat sy hadden / als rouwe ende andere Zijde : sy hadden wel thien vaten van dat Lants koperen gheldt inne: maer op hoope van rijcker Schepen noch te ontmoeten / namen sy dat geldt niet / ende nae haer schrijven / lieten sy hun wel twee-mael de weerde door dat sy namen. Den tweeden Februarij ontmoeten hem vijf Hollandtsche Schepen / onder den Generael Warwijck / die nae Hollandt was varende / die welcke den Micchelborne te gaste noode / ende seyde hem aen / dat sijn Enghelsche Kooplieden tot Bantam / in groot ghevaer waré / ende vreesden dat de Koningh van Java / alle uren hem teghen haer setten soude / uyt oorsaecke dat hy de Chinesche Schepen ghenomen hadde / daer door dien Koningh sijnen Tol verloozen hadde: dies hy hem rade sijn vorder voornemen te staecken / ende met hem naer huys te varen : maer Micchelborne antwoorde / hy wilde noch niet wederkeeren / door dat hy beter gheluck hadde ghevonden / dies sy alsoo scheyden. Dan merckende dat sijn Enghelsche Kooplieden tot Bantam / om sijn doen in perijckel mochten komen / ende siende dat hy maer twee Anckers ende Cabels meer hadde / wende hy sijn reyse na huys / ende den sesten April hadde hy 't ghesichte van Cabo de bona Speranza / den 17. quam hy te Sinte Helena / ende den 27. Julij quam hy in Enghelandt in Milfords Haven / 19. Maenden uyt-gheweest hebbende : Dit is het sommarie / dat sijn Volck daer van schrijven / hy is redelijck rijck t'huys ghekomen / dan werdt hy de Engelsche beschuldicht / van eenen quaden naem in Oost-Indien den Enghelschen (mede alle dien van Europa) ghemaeckt te hebben / vreesende datse daer door in perijckel in Indien mochten komen / maer men seydt dat hy eenighe Borghe ghestelt heeft teghen d'Enghelsche Wetten niet misdaen te hebben: want hy niemandt beschadicht hadde / ten ware infidelen ofte ongeloobige Heydenen / die mette Croone van Enghelandt in gheen verbondt en waren / meynende hem te behelpen met de oude Wetten eertijdts tegen de Sarazenen gepleecht.

Den vermaerden Pilote Johan Davis vermoort vande Chinesen.

Twee Compagnien in Enghelandt opgherecht om Virginia in America te gaen bewoonen.

In Enghelandt werden dit Jaer twee Compagnien opgherecht / om nieuwe Landen te gaen beseylen ende bewoonen / meest door het aensetten van Richart Haccluyt / die alle de verre reysen der Enghelschen neerstelijck beschreven heeft / metten Heere Johan Popham / opper-Rechter ende Raedts-heere van Enghelandt. Dese hebben andere meer daer toe verweckt / ende hadden daer toe Patenten van den Koningh verkreghen / ghedateert den thienden April 1606. D'eerste Compagnie waren genoemt / 't gheselschap van Thomas Gates / George Sonmers / Ridderen : Richart Haccluyt Clerck / ende Eduard Maria Winghfield / met andere Kooplieden van Londen. De tweede Compagnie waren ghenoemt van Thomas Hamond / Rauloigh Gilbert / Willem Packer / ende George Popham / met meer andere vande Steden Bristol / Excester ende Plemmouth. Dese hebben volle macht ende Octroy vanden Koningh / te gaen woonen / planten ofte Enghelsche Colonien te voeren in Virginia / in America gheleghen / by de Enghelsche eerst ontdeckt / ende haer ghereeckent toe te behooren / als van niemandt anders uyt Europa noch beseten / te weten / 't Landt streckende op den Zee-kant / tusschen de 34. graden / Noorder de Latitude van de Equinoctiale Linie / ende 45. graden vande selvighe Latitude / ende in 't vaste Landt tusschen de 34. ende 45. graden / ende in de Eylanden daer omtrent / binnen de hondert mijlen gheleghen. Dese twee Compagnien begeerden hun te verdeylen / te weten / d'een Compagnie / ghenoemt d'eerste / van Sire Thomas Gates / &c. met die van Londen / souden hun nederslaen op eenighe bequame plaetsen langhs die Custen / tusschen de vier en dertich ende een en veertich graden vande voorsz Latitude. De tweede Compagnie genoemt Thomas Hamonde / &c. met die van Bristol / Excester ende Plenmouth souden hun nederslaen op de selve Custen van America / ergens tusschen de 38. graden ende 45. graden vande voorschreven Latitude vande Linie Equinoctiael. 1607.

Dit voor-nemen de Koningh van groot Brittannien seer prijsende / als een werck dat mochte metter tijdt grootelijcks strecken totte eere ende glorie Godes / ende verbreydinghe van Christelijcke Religie / ende de Wilde ongheloobighe Menschen brenghen tot kennisse ende borgherlijcke civiliteyt / heeft hun verleent ende gheoctroyeert by Patente hun begheeren. Als dat d'eerste Compagnie / sal eerst moghen beginnen neder te slaen tusschen de 34. ende 41. graden / ende besitten alle 't Landt / Bosschen / Havenen / Revieren / Visscherijen / Mijnen / &c. van daer sy eerst sullen nederslaen / tot vijftich mijlen toe langhs de Custen / nae het Westen ende Zuydt-westen soo de Custen ligghen / met alle de Eylanden teghen over / gelegen binnen 't begrijp van hondert mijlen / ende soo mede van haer eerste nederslaen 50. mijlen / nae den Oosten eñ Noordt-oosten / eñ alsoo voorts tot hondert Engelsche mijlen binnẽ Landewaerts / eñ sullen daer mogen blijven woonen / timmeren ende bouwen / ende Stercken maken tot hun bescherminghe / naer discretie ende directie vanden Raedt van die Colonie / eñ dat het niemandt sal gheoorloft wesen / daer omtrent te woonen ofte neder te slaen / sonder expres consent vanden Raedt der selver Colonie.

Desgelijcx was mede vergont ende geoctroyeert de tweede Compagnie / genoemt vã Thomas Hamond / Ralegh Gilbert / Willem Packer / George Popham met andere van Bristol / Excester ende Plenmouth. Dese beginnen haer te planten naer goedt-duncken / tusschen de 38. graden ende 45. graden vande voorsz Latitude / langhs de selve Custen van America / nae het Westen ende Zuyt-westen / ofte nae het Zuyden / als de Custen liggen / ende desgelijcx alle de Eylanden binnen de hondert mijlen gheleghen / ende voorts van haer plaetse / vijftich mijlen langhs de Custen nae den Oosten ende Noordt-oosten / ofte teghen 't Noorden / als de Custen ligghen / ende soo voorts hondert mijlen rontom haer te Landewaerts inne / &c. Alles met conditie / dat die lest hem sal planten ende nederslaen / dat die niet en sal mogen doen op hondert Engelsche mijlen naer / by de ander Colonie die eerst geplant is.

Ordonnantien vande Enghelsche Colonien in America te voeren.

Dese Colonien ende Planters sullen elck onder hun eenen Raedt verkiesen / van derthien Mannen / ende hebben Seghel met 's Koninghs Wapen ende aensicht / met distinctien tusschen de eerste ende tweede Colonie. Dese derthien Mannen sullen hebben de volkomen Regheringhe / volghende de Ordonnantien / Wetten ende Instructien / die de Koningh onder sijn handt eñ grooten Segel geven sal. Noch soude in Enghelandt eenen anderen Raedt van derthien Mannen blijven resideren / ghenoemt 's Koninghs van Groot Brittanniens / &c. Raedt van Virginia / met Seghel / &c.

Van alle Mijnen van Goudt ende Silver / sullen sy alleenlijck den Koningh gheven een vijfde part / ende van ander Mineralen een vijfthiende. Sy vermoghen daer gheldt te Munten / onder haer loop ende cours te hebben / van wat Metalen sy willen. Vorder moghen sy uyt Enghelandt haer Volck uytvoeren / met alle haer goederen ende waren / vrij van allen voor seven Jaren langh / met verboth / dat niemandt daer sal moghen dat selfde doen / dan die zijn van haer gheselschap / op verbeurte van Schip ende Goedt : ende mede niemandt daer planten / dan met licentie vande voorsz Colonien / ende hebben macht alle sulcke met macht ende ghewelt te wederstaen / ende soo eenighe van 's Koninghs Ondersaten daer wilde trafiqueren / sullen sy dat moghen toe-laten / hun afnemende Tol van twee ende een half ten honderde / ende vande vreemde vijf ten honderde / ende dat profijt tot behoef vande Compagnie voor een ende twintich Jaren langh / daer nae souden

den

1607. den die Tollen des Koninghs wesen. De Kinderen daer ghebooren sullen altijdt vrye Enghelsche wesen/ ende verbiedt scherpelijck eenighe vrienden te bescha-digen ter Zee/ die aen-seggende 't selfde strenghelijck te willen straffen.

Engelse onder Eduard Mary Winckfielde/ nemen 't besit van een stuck Landt in America omtrent Virginia.

Volghende dit Octroy/ zijnder eerst eenighe Schepen uytgesonden om bequame plaetse te bespieden/ waer van een Schip in den lesten Winter van de Spaengiaerden genomen werdt/ ende het volck qualijck ghetracteert ende in dit voor-jaer is derwaerts ghesonden eenen Capiteyn Nieuport/ met ontrent 150. mannen/ door de eerste Compagnie genoemt de Zuydersche: 't belept van dit volc was onder Eduard Mary Winckfielde/ om daer alles te bereyden/ tot dat de naeste reyse daer gheheel Huys-ghesinnen met vrouwen ende kinderen souden ghevoert worden: dese zijn daer wel aenghekomen/ ende hebben daer aen Landt by een groote schoone Reviere hun volck ghesteldt/ de plaetse wordt noch niet ghenoemt/ sy hebben daer weynighe Indianen verjaecht/ ende een drie-kantich Fort op-ghewoorpen/ ende een deel bunderen Landts daer omtrent besaeyt met Mays/ daer sy langhe op leven konden: de Reviere is seer Visch-rijck: sy vonden daer veel Wyngaert/ soo dick als een mans middel/ hooghe op boomen gheklommen: sy vonden veel Cristallijn de Montagne op 't gheberghte/ sy hebben eenighe Mineralen mede ghebrocht/ maer daer is als noch niet goedts in ghevonden/ ende daer een kleyn Schipken latende/ ende ontrent hondert Mannen ofte meer/ is de voorsz Capiteyn Nieuport met sijn Schip weder-ghekomen/ ontrent vijf Weecken vyden wech zijnde ende heeft syn Schip ghéladen met Clap-hout ende andere dinghen/ die sy dochten dat hier rare mochten wesen/ om van alles te versoecken.

De principael vorderaer van dese Colonie te voeren/ is in Junio in Engelandt ghestorven/ de Heere Sire Johan Popham/ opper-Rechter van Enghelandt ende Raets-heere/ een kloeck verstandigh man/ van grooten aensiene/ ende seer beklaecht.

In Enghelandt werdt dit Jaer voor-ghenomen/ een vorder ontdeckinge te doene van eenighe passagie over 't Noorden naer de China/ denckende dat de Noordt-pole te passeren is/ ende langs Groenlandt/ daer dat de Piloot Willem Barentssen ende Jacob Heemskerck/ ontdeckt hadden tot op tachtich graden elf minuten. Dit wert in Engelandt ghetracht van eenen Meester Penkeval ende andere/ die dit Jaer 1607. in Maye een Vlie-boot uyt-ghesonden hebben/ met Meester Thomas Hutson/ om te versoecken tot 85. graden/ soo 't moghelijck ware/ ende dan te sien erghens neder te varen/ waer van teghen de Winter bescheyt van te verwachten was.

Voornemen van een West-Indische Compagnie op te rechten in de Vereenighde Landen.

Alsoo de Navigatie ende Koop-handel op Oost-Indien/ inde Vereenighde Nederlanden goede neeringhe brochte/ hebben eenighe bedocht/ dat diergheliycke vaert ende neeringhe mede mochte op de West-Indien ofte America te weghe ghebracht worden/ met op te rechten een wel gheregheldе Compagnie. Onder andere eenen Willem Usselincx van Antwerpen/ Koopman: als die eenighe jaren in Spaengien ende inde Eylanden al-omme verkeert hadde/ ende hem wel gheinformeert vanden handel ende ghelegentheyt vande West-Indien ofte America/ heeft alomme aenghegheven ende voor-gheslagen de goede middelen die daer toe dienden/ daer van spreeckende menichmael metten ghelеerden Meester Petrus Plancius tot Amsterdam/ die 't selfde stuck mede seer voort dreef/ met noch andere particuliere Persoonen tot Amsterdam ende Middelborgh/ als een sake daer de Vereenighde Nederlanden veel aen gheleghen ware/ dat wel soude moghen de langhduerighe Nederlandtsche Oorloghe diverteren ofte vertrecken/ ende dat sulcx soude konnen te weghe ghebracht worden metter Kooplieden gheldt/ sonder den Staet der Landen daer mede te beswaren ofte te verargheren.

Want het ware blijckelijck/ dat de Spaengiaert noch vele vyanden in America ofte West-Indien hadde/ die sterck waren ende niet lichtelijck te overwinnen/ ende die met weynigh assistentie souden konnen de Spaengiaerden wederstaen/ principalijck soo men hun wapenen toe voerde/ ende leerde Peerden te ghebruycken/ mede de Oorloghsche treecken ende behendigheden/ om den Spaengiaert te doen sijn schatten verteeren. Want het kenlijck ware/ dat van 't Eylant Trinidad af/ tot aende Linie Equinoctael/ de Spaengiaerden geen plaetsen noch stercken en hadden. Dese ende dierghelijcke redenen/ met meer andere intelligentien ende wetenschappen die hy hadde/ die niet dienstelijck waren als noch te verbreyden/ wiste desen Usselincx voorts te brenghen: waer over hem belast werde een police oft brief van belofte te beworpen/ Anno 1604. om te besien of men wel competenten ofte behoorlicke bywillighe onderteeckeninghe van Kooplieden soude vinden/ om die Compagnie in te gaen/ ende goede hooft-sommen ofte capitael te maecken.

Inhout van de Police die elck Koopman soude tekenen/ mette somme die hy in leggen wilde.

Het sommarie vande police bestondt eerst in een beklagh over den Spaengiaert/ die sochte de Nederlanders uyt te sluyten van alle navigatie/ koop-handel ende neeringhe/ alst bleeck by dat hy in Spaengien eenen nieuwen Tol (boven de oude) opghestelt hadde van dertich ten honderde: Voorts datter onlanghs ontdeckt waren verscheyden vruchtbare Landen ende Eylanden/ van goede ghesonde Locht/ bewoondt van goedt ende vriendelyck volck/ begeerende de kennisse ende vriendtschappe vanden Nederlandtschen volcke/ die sy wisten vyanden vande Spaengiaerden te wesen/ om van die gheholpen te zijne teghen de Spaensche tyrannije/ &c. principalijck het volck binnen 's Landts zijnde niet barbarisch/ maer tamelijck civil ende ghepoliceert/ niet naeckt gaende/ maer ghekleet/ ende goederhande/ daer men soude moghen eenigh volck over-voeren/ om hun te beter te leeren het Lant bouwen eñ oeffenẽ/ zijnde bevondẽ bequaem om Suycker/ Gember/ Olye/ Wyn/ Indigo/ Cotoen/ Hoppe ende ander vruchten daer te mogen planten: het Landt voort-brenghende veelderhande goede ghewassen/ dienende tot goede ende kostelijcke verwen/ boven de Mijnen van Goudt/ Silver/ ende ander Mineralen/ die de zenuwen zijn vande Oorloghe: welcke Landen mede metter tijdt goeden aftreck souden maecken vande waren ende handt-wercken der Nederlanden: boven dien dat op Zee-kusten der selvigher Landen/ grooten overvloet van Sout wordt bevonden/ daer men altijdt by ghebreke van beter/ de Schepen mede kan ballasten ende laden.

Boven den Wereldtschen zeghen/ soo ware daer by continuatie van sulcken handel te verhoopen/ dat 't selfde soude strecken tot Godes eere ende lof/ die daer in bestont/ dat het saligh-makende geloove/ ende Evangelie ons Heeren Jesu Christi/ metter tijdt daer soude moghen voort-gheplant worden/ daermen tot nu toe inde Heydensche afgoderye gheleeft hadde: oft daer men de Pausche dwalinghen/ door dryvinghe der Spaensche tyrannije/ aenghenomen hadde/ &c.

Voorts werdt met dese police een yeghelijck ghenoot/ die vande Compagnie wilden wesen/ te onderteeckenen wat hy wilde abontueren om derwaerts te voeren/ alsulcken ghetal Schepen ende Volck/ als raedtsaem soude bevonden worden/ ende dan onder hun Bewindt-hebbers te verkiesen/ daer inne niemandt stemme soude hebben/ dan die twee hondert ponden vlaems soude in-legghen/ ende dat dan bysonderlijck de Edele Mooghende Heeren Staten Generael mochten versocht worden/ daer toe te verleenen een goedt Octroy/ als soude raedtsaem wesen.

Dese police ofte beloof-brief werdt vande Kooplieden alomme goedt gevonden/ dan alsoo dat Paulus van Caerden alsdoen met etlijcke Oorloogh-schepen uyt was/ op de Custen van America ofte West-Indien/ was by de Borghemeesters van Amsterdam ende andere goedt ghevonden het stuck wat te schorssen/ ende syn t'huys-komste aen te sien: dan niet teghen-staende dat de voorschreven van Caerden met kleyn profyt t'huys quam/ soo heeft de voorschreven Willem Usselincx nochtans weder aenghehеven te beneerstighen aen de Borghe-meesters van Amsterdam/ Meester Pieter Plancius/ ende voornamelijck den ghelеerden Heere Meester Fransoys Francken/

1607.

Raets-heer inden hooghen Rade in Hollandt / die een treffelijck Man is / ende met een sonderlinghe lust/arbeyt ende ijver/ een seer bundighe kennisse ghekreghen hadde vande gheheele saecke/ Custen/ Landen/ Vaerten / ende Sterckten vande Landen ende Eylanden van West-Indien / ende boven dien heeft den voornoemden Ysselincx noch hier van ghecommuniceert met eenigen in Zeelandt/ waer op vande Staten van Zeelandt weghen/etlijcke Ghecommitteerde ghesonden werden nae Hollandt / om het Octroy te helpen ramen / als Heere Cornelis Meuninex / Salomon Janssen / metten voorschreven Ysselincx / in October lest-leden/ met acht meer van Amsterdam / van Dordrecht / Delf / Rotterdam elck drie : Haerlem ende Leyden elck twee/ende voorts die van Goude/Schiedam / Hoorn / Enckhuysen / Alckmaer / Edam ende Monickedam : dese hebben een Octroy gheraemt/ ende daer van aende Ed: Mo: Heeren Staten Generael rapport gedaen / dat welcke ghenoechsaem geaggreeert ende gheconsenteert werde / hoe wel die van Hoorn ende Enckhuysen/ met eenighe andere eenighe swaricheyt maeckten / op het Sout dat sy uyt West-Indien halen/ende diergheliјcke : maer indiense malkanderen daer op konden verstaen/ waren sy de saecke soo toe-gedaen/ende vorderlijck als andere.

Inhout van het ontworpen Octroy der West-Indise Compagnie/te consenteren by de Staten Generael.

Den voor-slagh van 't inhoudt van 't Octroy der Heeren Staten Generael der Vereenighde Provincien/was : Dat alsoo van ouden tijden de Nederlanders meest bestonde in Schip-vaert ende Koop-handel/ende dat de alghemeyne Rechten van alle Natien/ de onderlinge commercie altijdt hebben toeghelaten/ soo hadde de Koningh van Spaengien (met ghewelt luttel uyt- rechtende) altijdt seer ghearbeydt hun Schip-vaert ende handelinghe seer te krencken ende te beletten / trachtende den Nederlanders niet alleen/ maer oock andere sijne vrienden alle navigatie ende handelinge op de Indien / Brasil ende Africa te verhinderen / ende dat met alle extra-ordinare wreetheden/selve over die/die maer Sout in Indien haelden/ van plaetsen daer het Godt ende de natuere is gevende / ende niemandt is verhinderende &c. Dies ghemerct der Spaengiaerden voornemen/ als dat sy niemandt particulier daer te handelen willen toe-laten/ gheresolveert hadden alsoo daer in te versien/ dat van de Inghesetene voortaen de navigatie ende trafficque soude ghedreven worden op West-Indien / Brasil ende Afrijcken / voorsichtelijck ende niet anders dan met ghemeyne Vereenighde macht van Koopluden ende Inghesetenen der Landen/ tot dien eynde oprechtende een Generale Compagnie / die sy souden mainteneren ende versterken met haer hulpe / naer haren Landen staet / ende die versien ende versorghen met behoorlijck Octroy/ Previlegien ende exemptien/ als volgen.

Verbodt vā niemant te moghen in Africa ende America handelen/ dan dese Compagnie.

Dat niemandt / In-ghebozene ofte Inghesetene/ voort-aen souden moghen varen ofte negocieren op de Custen ende Landen van Afrijcken / van den Tropicus Cancri / tot Cabo de bona Esperanza / mitsgaders op de Landen van America/vande Strate Magellana tot Terra Nova / met de Eylanden tusschen beyde gheleghen / op de verbeurte van Schepen ende goederen/ ende dadelijck van weghen de voorsz Compagnie aenghetast / ghenomen ende verbeurt te sullen worden/&c.

Haer authoriteyt.

Dat dese Compagnie soude vermoghen op haren Name te maecken Contracten ende Verbontenissen mette Princen ende Landen begrepen int voorsz Octroy / midtsgaders aldaer Fortereſſen te bouwen/ Gouverneurs / Volck van Oorloghe / ende Officiers van Justitie / &c. te planten / tot nootelijcken dienste ende conservatie van goede ordere / policie / ende vorderinghe van neeringhe / populacie van volcke / ende vruchtbaerheyt in onbewoonde quartieren te beneerstighen/&c.

Behoudelijck dat de voorsz Gouverneurs / Officieren van Justicie/ende volck van Oorloghe/Eedt van ghetrouwicheyt aende Staten sullen doen / ende oock aen de Compagnie/&c.

Ende indien de Compagnie op eenighe plaetsen in schijn van vriendtschappe bedroghen ofte qualijck ghetracteert mochte worden / ofte dat int vertrouwen van eenige penningen ofte Koopmanschappe/ de selve sonder restitutie hun onthouden wierden / sullen moghen die schaden nae hun best goedt duncken hun doen repareren by alle gevoeghlijcke middelen.

1607.

Sullen hun vyanden mogen met Wapenen dwingen.

Ende nae dien de Spaengiaerden / Portughesen ende andere/ gheenen handel hun en sullen willen toestaen / maer beletten : soo souden dese Compagnie by desen gheauthoriseert wesen / de selvighe met Wapenen te moghen constringeren / ende de selvighe te moghen doen alle moghelijcke afbreuck te Water ende te Lande/ insonderheyt om hunlieden met alle middelen te verhinderen / op de vaert van Spaengien ende Portugael / ende op ander Landen den Spaengiaerden toe-ghedaen / op dat sy daer deur ghenootsaeckt mochten wesen de handelinghe van de Compagnie toe te laten / sulcx nochtans dat de Compagnie niemandt soude mogen beschadighen/ die met hunlieden in vrientschappe sal willen handelen / ende haer commercie toe-laten : maer sulcke sien in vrientschappe te defenderen ende voor te staen.

Mede alsoo tot plantinghe / verseeckeringhe ende defentie van desen handel / noodigh sal wesen om Krijgs-volck mede te nemen / sullen de Compagnien hun daer van moghen versien : mede van volck van commandemente/ē verstandighe van Fortificatien/ also de Bewint-hebbers sullen noodich achten : mits datse by de Compagnie sullen worden onderhouden/ ende betaelt uyt de conquesten.

Eedt van hun Krijgsvolck.

De welcke boven den Eedt die sy hun / ende aen de Excellentie van den Pr: Mauritz van Nassouwen als Gouverneur souden hebben gedaen/ oock sweeren souden het commandement vande voorsz Compagnie te volgen/&c.

Dat de Provoosten van de Compagnie / aen Landt souden mogen apprehenderen het Schip-volc ende Krijghs-volck/ ende die t'schepe brenghen in wat steden / plaetsen ofte jurisdictien van desen Lande het zy / soo sy de Officieren ende Magistraten daer over eerst aenspreken.

Vryheyt in Tollen.

Souden vergonnen ende Octroyeren dese Compagnie /dat sy met alle haer schepen ende goederen vrij sullen passeren / door by alle Tollen van de Landen/ oock die de Heeren van Wassenare in Hollandt toebehooren/&c.

Dat alle de goederen die dese Compagnie / gheduerende den tijdt van twintich eerst-komende Jaren / souden uyt dese Landen voeren naer de quartieren van Indien ende Africa / binnen de voorsz limiten begrepen / ende die sy van daer in de Nederlanden sullen brenghen / souden vrij wesen van uytgaende ende inkomende Convoyen : ende dat de waren uyt die quartieren ghekomen / ende weder uyt de Nederlanden gaende / in de uytgaende Convoyen ende Licenten niet hoogher en sullen beswaert worden.

Ordonnantie op hun prinsen ende buyten.

Ende nae dien het in Goddelijcke ē menschelijcke Rechten/ende mede in de redene ghefondeert is/dat de goede ten koste van de boose beschermt worden / soo vonden sy eerlijck die Compagnie te beschermen / ten koste van de vyanden van de ghemeyne welvaert ende commercie : dies soude gheordonneert werden / dat van alle de prinsen die sy sullen mogen veroveren / op de ghene die souden mogen haren handel wederstaen/ gehouden souden zijn/rekeninge apart te houdē / ende verscheyden van de negotien : ende de provenu vande selve prinsen / soude strecken tot uyt-rusten van Schepen/ende betalinghe vanden Krijghs-volcke / tot bescherminge te Water ende te Lande.

Tot welcken eynde de selfde provenue vande prinsen / voor den tijdt van de eerste ses komende Jaren / soude blijven by de Borse vande Compagnie / sonder te doene eenighe distributie / ten ware door grooten seghen het selfde eer mochte gheschieden : ende dat ten eynde van de ses Jaren / distributie apart soude gheschieden van het over-plus van de prinsen / boven d'onkosten gheprofiteert / ende verdeelt worden / het thiende part voor de ghemeyne saecke vande Vereenighde Nederlanden / het dertighste part voor sijn Excellentie Prince Mauritz/ als Admirael van der Zee / ende de reste voor de participanten van dese Compagnie / elck pont ponts

ghelijcke

ghelijcke nae rate van haer capitael.

Behoudelijck dat de Compagnie alle in-gebrochte prinsen souden ghehouden wesen te stellen ter judicature vande Raden der Admiraliteyten/ vanden quartiere daer die ingebrocht sullen zijn/ om te oordeelen/ &c.

De Staten Generael assisteren dese Compagnie met thien hondert duysent gulden.

Souden de Staten Generael voorts belooven/ tot defentie van de voorschreven Compagnie/ de selfde te assisteren met een somme van thien-hondert duysent gulden/ te betalen in vijf Jaren/ t'elcken Jare twee hondert duysent gulden/ de eerste soo haest dese Compagnie sal ghesloten wesen ofte eer: ende d'andere in termijnen/ t'elcken een Jaer daer naer volghende.

Assisteert noch met 20 schepen ter Oorloghe/ neffens 20. schepen der Compagnie.

Dat sy mede naer het sluyten van dese Compagnie/ souden gheven tot haer assistentie sesthien goede Schepen van Oorloghe/ het minste groot hondert vijftich lasten ofte drie hondert vaten/ met vier groote beseylde Jachten/ het minste groot veertich lasten ofte tachtich vaten/ zijnde behoorlijck ghemonteert ende versien van alles/ oock van metalen ende ander geschut/ ende behoorlijcke quantiteyt van amunitie/ van dubbel loopende ende staende want/ seylage/ touwen/ anckers ende ander toe-behoorten/ sulcx als die op sulcken reyse van noode hebben mochten/ behoudens dat die voorts souden worden ghemant/ ghevictalieert ende onder-houden ten koste vande Compagnie. Ende dat de Compagnie ghehouden soude zijn/ daer by te voeghen ghelijcke sesthien Schepen van Oorloghen ende vier Jachten/ ghemonteert als vooren/ om ghelijckelijck tot defentie van trafficque/ ende alle exploiten van Oorloghe ghebruyckt te worden: mitsgaders dat alle de schepen van Oorloge/ ende alle Koopvaerdy-schepen (die mede sullen wesen toe-gerust ende ghemonteert als behoort) souden staen onder een Admiraelschap ende commandement vande Compagnie/ om des noodt zijnde/ ghelijckelijck den vyandt te wederstaen/ sulcks nochtans/ dat de Koopvaerders buyten noot hare ladinghe niet en sullen hasarderen.

De regeringe te bestaen in vier Kameren.

Ende alsoo apparentelijck soude moghen ghebeuren/ dat de Spaengiaert ghenootsaeckt soude wesen/ sijn macht teghens de Compagnie sulcx te wenden/ dat de Landen daer door merckelijcke verlichtinghe souden moghen ghevoelen: soo souden de Staten belooven de voorsz subsidie van 200. duysent gulden 's Jaers te vermeerderen/ als de staet vande Landen sulcx soude moghen lijden/ ende de noodt vande Compagnie vereyschen.

Ende op dat dese Compagnie soude moghen bestaen by een goede Regeeringhe/ ten meesten profijte ende contentemente van alle de Participanten/ soo was voorgheslaghen/ dat de Regeeringhe soude bestaen in vier Kameren van Bewindt-hebbers: als een Kamer binnen Amsterdam/ die hebben sal d'administratie vande eene helft van't Capitael: een Camer in Zeelandt van't vierde-part: een Camer op de Mase voor een achtste/ ende een Kamer in Noordt-Hollandt/ mede voor een achtste-part.

De Kamer van Amsterdam soude bestaen van dertich Bewint-hebbers/ die van Zeelandt van achtiene/ ende de Kameren vande Mase ende van Noort-Hollandt elck van vijfthien Bewint-hebberen: ten ware meer noodigh bevonden werden/ ende te moeten dienen ses Jaren/ ende dan Jaerlijcx een derdendeel te veranderen/ &c.

Het opperbewint te bestaen in 17. mannen van dese Compagnie.

Wt dese Kameren souden gekoren worden 17. persoonen/ als uyt de Camere van Amsterdam achte/ ende uyt de andere naer advenant: die t'samen komen ende vergaderen souden de eerste ses Jaren tot Amsterdam/ ende daer nae twee Jaren in Zeelandt/ ende soo voorts: ende resolveren/ wanneer-men soude uyt-reden/ ende hoe veel schepen: ende voorts over alle voor-vallende saecken/ dat welcke de ander Bewint-hebbers souden moeten in't werck stellen/ ende souden hebben haer behoorlijcke teer-kosten: ende by aldien ghewichtighe saecken over vielen/ ende hun beswaert vonden van over-stemminghen/ soude 't selfde totte Heeren Staten Generael gherefereert worden.

Dat elck een vijf Maenden tijdt soude hebben hem te bedencken wat somme hy wilde inlegghen/ ende dat gheldt opbrenghen in vier termijnen/ te weten/ een derde-part ghereedt ten eynde vande vijf Maenden voorsz/ ende d'andere twee derden-deelen op de drie achter-een-volghende Jaren/ ten ware de 17. Mannen de termijnen verlenghden.

Dese Compagnie te dueren 36. Jaren.

Datmen alle ses Jaren soude maken reeckeninge Generael van alle uyt-reedinghen ende retouren: midtsgaders vande winste ende verlies vande Compagnie/ soo naer doenlijck soude wesen/ te weten/ een vande Negotien/ ende een vander Oorloghe/ elck apart/ ende datmen ondertusschen van de winsten van de Negotien sal uyt-deelinghe doen soo dickmael als men bevinden souden datter thien ten honderden sal zijn gheprofiteert: Niemandt soude mogen syn Capitael uyt-trecken/ noch men soude gheen nieu Participanten moghen innemen/ dan t'eynden vande 36. Jaren/ ende dan finale reeckeninghe te maecken/ &c.

De schepen vande reyse weder komende/ soudē aenkomen ter plaetsen daer sy afgeseylt zijn/ op dat elcke Camere 't bewint vande sijne mochte hebben/ &c.

De reeckeninge vant uytrustē vandē schepen soude gedaen worden drie Maenden ten langsten nae haer vertreck/ door de Gecommitteerde vā elcke Camere/ met meer Ordonnantien tot dien eynde.

De Bewint-hebbers souden sweeren trouwelijck alles te administreren/ ende souden ghenieten een ten honderden voor provisie van 't uyt-reeden ende retouren. De Boeck-houders/ Cassiers eñ Dienaers/ ofte Camer-boden/ souden gesalarieert worden ende elcke Camere souden moeten verantwoorden voor hun Cassiers.

Soo wanneer eenige Schepen vande reyse weder ghekeert zijn/ souden de Generaels ghehouden zijn te doen schriftelijck rapport aende Heeren Staten Generael/ &c. Diergelijcke poincten warē daer meer/ dan hier om korthept nae-gelaten.

Alle welcke Privilegien/ Vryheden ende exemptien/ midtsgaders d'assistentien hier vooren verhaelt/ in alle poincten ende artijckelen/ de Staten Generael der Vereenighde Provintien/ dese Compagnie gunnen/ verleenen ende belooven souden in behoorlijcke forme/ dat sy die souden ghenieten gherustelijck ende vredelijck: met last dat de selve sullen worden onderhouden ende achtervolcht inde Vereenighde Nederlanden/ by alle Overheden/ Officieren ende Ondersaten/ op pene ende straffe van lijf ende goedt/ als beletters van 't ghemeyn welvaren.

Het Octroy belooft te mainteneren by Princen/ in tractaten van Payse ende Entercoursen.

Ende belooven vorder het inhouden van desen Octroye te sullen mainteneren ende staende houden by alle Tractaten van Payse/ Alliantien ende Entrecoursen mette nae-buerighe Princen/ Rijcken ende Landen/ sonder yet te handelen tot achterdeele van dien. Met expresse last op allen Officieren/ dat te verkondighen ende executeren nae ghewoonten/ &c. Om dat 't selfde ten dienste vande Landen bevonden was te behooren.

Dit is in effect het inhouden van het concept van't Octroy by de Compagnie gheconcipieert/ ende ghenoech gheconsenteert: ende stont eyndelijck daer oppe/ om volkomelijck in't werck gestelt ende volbrocht te worden/ alsser ter selver tijdt van weghen de Eertz-Hertoghen seer instantelijcken middelen van Payse ofte Treves Generael voor-gheslaghen werden inde Nederlanden te maecken.

Wy hebben vooren verhaeldt van den twist in Italien/ in 't voorighe Jaer begonnen/ tusschen den Paus ende Venetianen/ om dat de Venetianen de Jesuyten/ ende andere nieuwe Gheestelijcke ofte Monickerijen/ tot verachtinghe ofte verkleyninghe van de oude Orderen/ niet wilden toe-laten vorder in te kruypen in haer Dominien/ om te besitten Erf-gronden/ met groote exemptien ende Privilegien/ onder 't deckfel van Geestelijcke Jurisdictie eñ nieuwe devotien ende heylichepdt: Daer over zijnde gheexcommuniceert vanden Paus Paulus de vijfde: Soo ist ghebeurt dat de Koningh van Spaengien terstondt (ghenoech onbedachtelijck) door sijnen Ambassadeur den Paus alle hulpe toe-seyde: waer door gheheel Italien terstondt in roeren quam ende/

1607. in wapenen. De Paus hem wapenende om de Venetianen te dwinghen / de blixem van excommunicatie niet helpende. De Venetianen om haer Landen te beschermen / hebben veel Galeyen ende groote Galeassen ter Zee ghebrocht: ende in Januario lest hebbense tot haren Oversten ter Zee verkooren den Doorluchtighen Heer Johan Bembo / ende over haer groote Galeassen den Heer Nicolaes Spon: ende om te toonen haer middelen / deden sy uyt haer Schatkamer brenghen / ende opentlijck op de plaetse van Sint Marco toonen een goude ketene / daer wel 42. Mannen ghenoech op hun schouderen aen te dragen hadden: langh ghenoech om haer principael Canael te sluyten/uyt magnificentie. Dese ketene seydemen weert te wesen wel 1400. duysent Ducaten. Sy vertoonden noch meer schats van ghelde / met groote solemniteyt/om hun Ondersaten ende Krijghs-volck moet te maken.

Venetianen wapenen teghen den Paus/ thoonen haer schatten.

Van des Koninghs van Spaengiens wegen nam de Gouverneur van Milaen / de Grave van Fuentes / al-omme veel volcx aen / tot behulp vanden Paus. Desghelijcx de Vicerovs van Napels ende Cicilien: dat welcke de ander Potentaten van Italien oorsaecke van achter-dencken gaf / om hun mede te stercken.

Fuentes neemt veel volcx aen.

De Koningh van Vranckrijck dit siende / heeft mede Krijghs-volck doen aennemen / Switsers ende Fransoysen: den Paus door sijnen Ambassadeur aen dienende / hoe dat hy / siende datmen in Italien alomme de wapenen aen nam / oock belast hadde een Legher reede te maecken / onder den Hertogh van Guyse / de Heeren van Desdiguieres ende andere/ tot dienste van sijn Heylicheydt / alsoo den Alder-Christelijckste Koningh betaemde / teghen de Venetianen sijne vyanden: maer met conditie/ dat hy niemandts hulpe anders meer soude aennemen: noch des Koninghs van Spaengiens ofte ander Potentaten / om gheheel Christenrijck niet in Oorloghe te trecken: want soo hy andere dan sijn hulpe aenname / soo wilde hy protesteren van ongheliijck / ende de Venetianen te moeten helpen / &c. Om alles te balanceren: de Paus ende Koningh van Spaengien hier over bekommert zijnde / wisten niet wat dencken / doen ofte laten: want soo hy eenighe van beyde deser Koninghen hulpe aen nam/soo brochte hy den anderen in achter-dencken/ende soo hy gheen van beyde aen nam/ soo vreesde hy dat de Venetianen hem mochten te sterck ter Zee vallen: ende daeromme heeft voor hem best ghedocht/ beyder Koninghen tusschen-spreken te versoecken/om sonder wapenen de swaricheden te slissen.

Koning van Vranckrijck wapent hem 'twelck hy de causeert.

Redenen des Koninghs van Vranckrijck aenden Paus door sijnen Ambassadeur.

Dies door Don Francisco de Castro van weghen Spaengien / ende den Cardinael de Joyeuse van weghen Vranckrijck / ghesonden tot Roomen ende Venegien / is ten lesten inden Vasten de saecke gheslist ghewoorden / nae veele propositien ende raedtslaghen: nochtans en wilden de Venetianen haer oude noch nieuwe Rechten / als Fondamenten van haren staet / gheensins breecken ofte verminderen/ ende den Gheestelijcken meerder Erf-goeden laten toe-komen / onder den naem van Jesuyten / Capucijnen / ende ander nieuwe orderen / tot grooten achter-deele van haren state: sy en hebben niet willen wijcken / jae niet eenen halven dagh de Kercken sluyten om een formele rebenedictie aen te nemen/ daer mede sy eenigherhande schult souden schijnen te bekennen.

Tusschen de Paus ende Venetianen den twist gheslist.

Dan ten lesten door voorsz intercessie / zijn partijen secretelijck ghenoech tot seecker Artyckelen van verdragh ghekomen/ diemen uyt gaf ses te wesen/ als dese.

1. Dat sijn Heylicheydt uyt eyghen beweghen wegh-nemen soude alle de censuren ofte verbanninghen / waer van de Heer Cardinael van Joyeuse de Venetianen verseeckerde / met volkomen ghetoonde behoorlijcke macht: ende den Ban afghedaen zijnde / soude den Hertogh met een Placaet weder-roepen sijn ghedaen protest / teghen den Ban.

Artyckelen besloten tusschen Paus ende Venetiaen.

2. Den ghevanghenen Abt van Nervesa / ende Canonick Scipio Saracino / criminele ghevanghenen/souden over-ghegeven worden den Koningh van Vranckrijck/ om tot sijnen ghebode wegh-ghesonden te worden tot Justitie. 1607.

3. Dat de Capucijnen ende Tolentijnen souden moghen weder-keeren tot heurder believen / maer de Jesuyten souden geheel uytgesloten blijven.

4. Dat alle Gheestelijcke/uytgeweken uyt oorsaken vanden Ban/souden mogen weder-keeren.

5. De Wetten ende Statuyten ghemaeckt by den grooten Raedt van Venegien / sullen blijven in hun voorighe kracht ende vigeur/ maer gheexecuteert met sulcken maticheydt / als hun Voorsaten ghedaen hadden.

6. Dat alle de Privilegien ende Gratien/ vergunt by alle de voor-gaende Pausen / tot op desen tijdt toe/ den Republijcke ende staet van Venegien hun tot geenen dagen en sullen mogen afgenomen worden.

Over dit accoort ende verdragh heeft de Cardinael de Joyeuse (vanden Paus gesonden) aldaer komen een Misse doen inde Kercke Patriarchale del Castello ghenoemt / niet in Sint Marco/ waer mede betuycht werde dat de excommunicatie ofte interdict gheweert was / ende afghedaen / dat nochtans gheschiede / sonder datter eenighe vanden Hertogh ofte Overste Heerschappen weghen / die assisterende ofte bystaende waren. Dies den Hertogh dit volghende Placaet uyt-gaf aen sijnen Patriarch / Aertz-Bisschoppen/ Bisschoppen / &c. die verkondighende datter by de gratie van Gode den Heere / daer middel ghebonden ware / waer by sijn Heylicheydt / de Paus Paulus de vijfde/ hem heeft konnen verseeckeren van de klare suyverheydt van hun ghemoet / ende vande oprechticheydt van hun doen ende wercken: mede vande ghedurighe ghehoorsaemheydt die sy droegen totten Heylighen Roomischen Stoel / wech-nemende d'oorsaecken vande teghenwoordighe misverstanden: Wy lieden alsoo altijdt ghewenscht hebbende / ende gheprocureert de eenicheydt ende goede correspondentie metten voorschreven Heylighen Stoel/ waer van wy altijdt gheweest zijn seer ghenegen/ ende ghehoorsame Kinderen: Soo verheughen wy ons seer / bekomen te hebben desen onsen rechtveerdighen wensch.

Cardinael Joyeuse seydt Misse van rebenedictie tot Venegien/ afdoende den Ban/ ende de Venetianen wederroepen het protest.

Waeromme wy wel hebben u lieden willen de wetenschappe doen: by-voeghende dat van weder zijden zijnde volbrocht 't ghene dat behoorlijck was in dit stuck / ende zijnde wegh-ghenomen den Ban / ende weder-roepen het protest / dat wy hier te vooren uyt deser oorsaecke ghedaen hadden: Wy willen dat van weghen dese / ende van alle andere onse actien altijdt meer ende meer blijcke de deuchtsaemheydt ende Religie / ofte Gods-dienstichevdt van onse Republijcke / die welcke wy sullen behouden / als ghedurich ghedaen hebben onse Voorsaten. Ghegheven in ons Hertoghs Paleys / den 21. April / 1607. Onderteeckent Marco Otthobon Secretaris.

Aldus is het quaet berockt werck in Italien gheslist / soo dat het Krijghs-volck van weder zijden allenskens werdt af-ghedanckt: ende den Generael der Venetianen/ Bembo/ heeft met sijn Galeyen een reyse gedaen / versoeckende ende besorgende alle de Venedische Zee-kusten ende Palen.

De Vereenighde Nederlanden / hoe wel inden Winter begost was eenighe onder-handelinghe van Vrede ofte Bestandt / luttel hoope van succes hebbende / hadden weder gheresolveert een Vlote op de Kusten van Spaengien te senden / eer datter noch yet te wege konde gebrocht worden vande West-Indissche Compagnie / vooren verhaeldt: waer over sy verwillichden den vermaerden ende wel versochten Heer Jacob van Heemskerck / van Amsterdam/ voor Admirael te wesen: diens voorsichticheydt/ eerbarentheydt ende kloeckmoedicheydt hun lieden bekendt was / by sijn wonderlijcke reyse die hy Anno 1597. ghedaen hadde / om de passagie langhs het Noorden by Nova Zembla, daer noyt menschen gheweest waren / nae China te soecken / daer hy met Willem Barentsz tot op 80. graden voer / ende ten lesten op 76. graden/opt Lant een huys bouwende/ verwinterden / daer sy by de drie Maenden waren sonder Sonne

Vereenighde Landen senden en verwerf een Vlote nae de Kusten van Spaengien onder den Admirael Jacob van Heemskerck.

1607. Sonne ofte dagh te siene. Mede Anno sesthien-hondert vier/als hy ten tweede-mael als Admirael Oost-Indien besocht / ende hem aldaer omtrent de Strate Sypircapura een gheweldighe Portugeessche Caracque ontmoete/uyt China komende wel kostelijck ghe-laden / oock met goedt Gheschut ende acht hondert Mannen voorsien / die hy met twee kleyne Schepen/ op beyde hebbende ontrent twee hondert Mannen/ kloeckelijck aentaste/ ende met sijn voorsichtich belept ende uyt-nemende kloeckmoedicheydt in korten tijdt verroverde / ende daer van eenen seer kostelijcken schat met hem tot Amsterdam ghebrocht hadde. Hy heeft desen last nu aenghenomen / meer om sijn Vaderlandt dienst te doen / ende om eere te ghewinnen / dan om profijt te doen: bespreckende gheen ander tractement / dan dat hy meer ende boven de vijf hondert duysendt gulden vanden vyandt soude winnen ende t'huys brenghen / daer van soude men hem een seecker part gheven van derthien ten hondert/ofte dierghelijcke vereeringhe. 1607.

Waere afbeeldinghe des edelen ende vermaerden Helts Jacob van Heemskerck van Amsterdam Admirael inden Slach van Gibraltar. H. Iacopsen exc.

Joris van Spilbergh Raet/ Commiss ende Capiteyn.

Beneffens den kloecken Generael ende Admirael Heemskerck/waren daer noch andere versochte Mannen voor Krijghs-raden: onder andere den erbaren Heer Joris van Spilbergh / van Antwerpen / die veel versocht hadden in beyde de West ende Oost-Indien: als te lesen is inde Voyagien daer van in Drucke uyt-ghegaen/by hem als Generael ghedaen. Hy was op dese Vlote als Opper-raet ende Commissaris Generael / ende Capiteyn over het Zeelandts Krijghs-volck.

Mede was daer Steven Janssen/Raedt ende Capiteyn over de Musquettiers / ende Capiteyn Lops Orles Engels-man.

Daer was voor Secretaris Daniel Patbergh die 's Werelts Cloot omgeseylt hadde/ende meer andere.

Namen van de Capiteynen op de Vlote Anno 1607.

Dese Vlote was van ses-en-twintich Oorlooghschepen ende vier victali-Schepen / daer van waren thien van Amsterdam/ als voor Admirael het Schip Æolus, daer Capiteyn op was Pieter Willemssen Verhoef van Amsterdam: het tweede den swarten Beyr/ daer Capiteyn op was Adriaen Roest: op't derde den witten Beyr/ Capiteyn Cornelis Pieterssen Madder / alias den moyen Boer: het vierde den gouden Leeuw / Capiteyn Pau: het vijfde den Griffioen / Capiteyn Kleyn-sorgh vander Gouwe: het seste de gouwe Sterre / Capiteyn Jacob Janssen van Edam: op 't sevende was Capiteyn Hendrick Janssen de Langhe / alias langhen Hendrick: op 't achtste was Capiteyn Simon Janssen van Edam: op 't neghende was Capiteyn Coppe-

1607. draper: op 't thiende was Capiteyn Heerman / alias de Leyenaer.

Van Enckhuysen waren drie Schepen / onder de Capiteynen / Quast/ Coolman ende Hopman. Van Hoorn waren mede drie Schepen / onder de Capiteynen / Bras/ Gysbert Janssz ende Gerart Evertssen van Harlinghen. De Driessche Pinasse / Capiteyn Anthonis Woutersen / t'samen 17. met noch vier Schepen / om victualie/ amunitie ende Volck te voeren.

Dese voeren uyt Texel den 25. Meert / ende den 27. quamense by 't Eylandt Wicht / daer sy vonden vier Schepen uyt Zeelandt / als den rooden Leeuw' van Zeelandt/ Capiteyn Laurens Jacobssz Alteras/ Vice-Admirael: de Zee-hondt Capiteyn Marinus Hollaert van Vlissinghen: het derde onder Capiteyn Cornelis Faes: het vierde was onder Capiteyn Pieter Cales vander Vere / dat welcke in 't inkomen aen gronde gheseylt ende ghebleven is/daer van de gereetschappe ende amunitie op d'ander Schepen verdeyldt werde: mede het volck / behalven 11. Bootsghesellen ende vijf Soldaten / die hun int eerste in des Schipsboot begaven ende verdroncken.

Van Rotterdam waren daer noch onder Wicht ghekomen / Capiteyn Lambert Hendricksz / alias Mop Lambert / achter Admirael / ofte alsoo sy 't noemen / Schout by Nachte / op het Schip ghenaemt den Tygher: op den Lupart was Capiteyn Pieter Claes Rocussen: op de Bare Capiteyn Harbart Martssen. Op noch twee meer waren Capiteynen Schrebel ende Sieuwert : daer noch by quam een Jacht van Amsterdam / onder Capiteyn Kleuter / t'samen 26. Schepen van Oorloghen/ behalven het ghebleven Schip / ende vier victualie Schepen.

Heemskerck komt by de Riviere van Lisbona. Den Admirael Heemskerck is met dese Vlote ghekomen den thienden April op de hooghde van sessendertich graden / neffens de Riviere van Lisbona / alwaer hy by hem ontboot sijnen Krijghs-raedt / ende daer wert besloten te loopen met alle de Schepen inde Riviere van Lisbona / om alle de Caracquen ende Galioens / die sy daer souden vinden / te veroveren ofte te vernielen / soo sy best konden: maer verstaende van sijn Spien / die hy met een Enghels Scheepken tot Lisbona hadde gesonden / dat de Caracquen meest alle vertrocken waren/ende dat noch acht ofte neghen Galioenen noch gheheel ongheree dt waren / ende het Geschut aen Landt/ende in twee Maenden niet konden ghereedt wesen: ende mede van Enghelsche ende Fransche Schepen verstaende datter sesthien Galioenen vertrocken waren nae West-Indien / ende noch thien wel ghemonteerde naer de Strate van Gibraltar/ met meer ander Schepen van Oorlogen wel toegherust / om aldaer te wachten op de Nederlandtsche Schepen / die sy wisten dat met menichte door de Strate passeren moesten : soo is het eerste voor-nemen verandert / ende ghereesolveert nae de Strate die Armade te soecken. Dies sy hebben haren cours t'Zeewaerts ghesteldt / om-varende de Capo Sint Vincent / hebben uyt 't ghesicht verlooren Capiteyn Schrebel van Rotterdam / ende ontmoeten een Schip van Vlissinghen / onder den Schipper Lop Seyle-maecker / die den twee-en-twintichsten April uyt de Strate komende/ vertelde den Admirael dat hy hem snachts hadde gevonden onder de Spaensche Armade / ende smorghens hem daer buyten vindende/ so docht hem dat sy haren cours setten nae Calis: want om dat de windt Oostelijck was / soo moestense de Strate uyt. Den Admirael Heemskercke dit verstaen hebbende / heeft langhs de Condaet sijnen cours ghevolght / loopende den 24. April voor by de Riviere van S. Lucar ende de baye van Calis / daer hy niet en konde vernemen ofte eenighe binnen ghelooopen waren. Heemskercke gantschelijck gheresolveert zijnde die Spaensche aen te tasten / alwaer 't schoon inde Riviere van Sint Lucas of baye van Calis. Dan des selven daeghs teghen avondt heeft hy van eenen Frans-man verstaen / die vande reede van Gibraltar quam / het volkomen beschept / hoe de Spaensche Armade daer lagh/ hoe sterck/ende in wat ordre. Dies hy teghen de nacht/ dyn wint Westelijck/ sijne cours nae de Kusten van Barbaryen ghesteldt heeft/ende smorghens weder ghewendt nae de Kusten van Spaengien. 1607.

Resolutie vanden Admirael Heemskerck/ de Spaense Armade aen te tasten. Inde enghde vande Strate heeft de Admirael alle de Capiteynen aen boordt ontboden / ende den Krijghs-raedt te kennen ghegheven / wat hy vanden Frans-man verstaen hadde. Waer op hy wel ghelet ende alles overleydt heeft/met rijpen rade eyntlijck besloten / de Spaensche Schepen manlijck aen te vallen/ ende dat hy met sijn Schip den Spaenschen Admirael metten Capiteyn Moye Lambert soude aborderen : Alteras de Vice-Admirael met Capiteyn Bras souden den Spaenschen Vice-Admirael aenklampen : Voorts de ander Schepen souden twee ende twee te samen elck een Galioen aen vallen : de twee Jachten mette Barck werden gheordonneert datse buyten de Armade over ende weder souden seylen/ om so daer eenighe Galioenen ofte Schepen wilden uytseylen / dat sy die waer nemen ende aenvallen souden : maer de victalie-schepen souden buyten de Armade blijven.

Oratie van Heemskerck tot vroomicheydt. Naer dat hy nu alle ordre wel hadde besteldt / soo heeft hy de Capiteynen alle te samen tot vromicheydt vermaendt / ende dat sy haer eere souden sien te betrachten/ hy wilde de eerste zijn/ende haer selfs voorgaen / dat toch niemandt hem bloothertich en soude bewijsen: daer op hebben sy hem alle eendrachtich belooft ende ghesworen/dat sy hem alle souden volghen/ ende sijne Ordonnantien nae komen / al waert oock inde doodt. Hier op ghescheyden zijnde/is elck nae sijn Schip ghekeert.

Beschrijvinghe vande Spaensche Armade onder Don Joan d'Alvares d'Avila / inde Baye van Gibraltar. Aldus is de Vloote den vijf-en-twintichsten April nae Gibraltar gheseylt / daer sy de Spaensche nae de noene int ghesicht hebben ghekreghen/ ligghende inde Baye voor de Stadt van Gibraltar op de reede / gheanckert op drie vadem waters ofte minder / onder de bescherminghe van 't Gheschut / beyde van 't Casteel ende vande Stadt/ende waren te samen een-en-twintich in ghetale/ te weten/ thien Gallioenen/ de Admirael was ghenoemt Sint Augustijn / een Schip van 400. lasten / ofte 800. vaten groot / waer op was als Overste Admirael vande Vloote / Don Joan Alvares d'Avila/gheboooren in Asturges/ een oudt ervaren Krijghs-man/die den Koningh ende Don Joan van Oostenrijck langhe ghedient hadde / Capiteyn op 't selfde Schip was sijn Sone vanden selven name. De Vice-Admirael was ghcheeten Nostra Sennora de la Vega: den achter Admirael was genoemt Madre de Dios, de andere hadden alle heylighe namen: boven dese thien Gallioenē warender noch vier Oorlogh-schepen/ en noch een Lubeecks Schip/ groot vier hondert lasten / dat naer Calis wilde / daer op de reede ghekomen / op goeden wint wachtende. Noch meer vier Fransche Schepen / ende drie prijsen ofte ghenomen Schepen / de twee van Enckhuysen / ende een van Rotterdam / daer van de Schipper Gobert de Engels-man ghevanghen lagh op den Admirael: alle dese een-en-twintich Schepen hadden sy alle met Soldaten beset / want de Hertoghe van S. Lucar/ zijnde vande Nederlandtsche Vloote gheadverteert/ hadde by Posten den Admirael vande koemste ende macht verwitticht/ waer over sy den selven dage haer Armade versterckt hadden met drie hondert Soldaten/ waer onder wel hondert vrijwillighe Cavalleros waren / soo dat de Admirael op hadde ontrent seven hondert Mannen / ende de Vice-Admirael wel 450. Mannen / soo men uyt de ghevanghenen heeft vernomen: de ander Gallioens van metalen Gheschut wel versien / hadden elck op 't minste 250. Soldaten / behalven het Boots-volck : in somma / op de Armade waren wel vier duysent Mannen. De Spaense Admirael siende Heemskerck van verde aenkomen / dede den ghevanghen Schipper van Rotterdam los maecken ende by hem komen/ende hem thoonende de Schepen/vraechde/ofte hy dochte/dat sy wel soo stout souden zijn/ datse hem souden dorven komen besoecken in 's Koninghs reede / onder het Geschut vander Stadt ende 't Casteel / ende diergheliicke meer / met groote Spaensche vermetelheydt : De Schipper Gobert andtwoorde met oorlof / dat sijn meyninghe was / dat sy 't selfde wel souden dorven bestaen / ende Vermetenheydt des Spaenschen Admiraels.

mercke-

1607. merckelijck sagh dat sy 't selfde inden sin hadden: dan hem dochte dat hy met syn Gallioen alleene die wel soude weder staen. 1607.

De Nederlandtsche Vloote de Spaense nakende/ heeft elck Capiteyn onder sijn volck order ghestelt/ ende tot vromicheydt vermaendt/ ende nae dat elcks Schips-volck de ghebeden gedaen/ ende Godes name aengheroepen hadden/ ende malkanderen den dronck van ghetrouwicheydt toe ghedroncken/ soo seylde elck lustich naer sijnen vyandt toe.

Heemskerck aenval op de Spaense Armade den 25. April.

De Admirael Heemskerck heeft den Spaenschen Admirael op 't Lijf willen vallen / die welcke dat merckende / heeft sijn tou afghehouwen (ligghende de voorste ende uyterste van alle de Schepen) ende dreef de Baye inne-waerts naer de Stadt toe/ soo dat hy doen sijnen Vice-Admirael ende drie Gallioenen voor hem ligghende hadde: dies niet tegenstaende/ is Heemskerck hem ghevolcht voor by den Vice-Admirael / dien met d'andere Gallioenen latende ligghen aende slincker handt/ ende liet sijn Ancker reede hanghen voor den boech/ met bevel niet te laten vallen / voor dat sy aenden Spaenschen Admirael waren/ ende dat sy 't hoorden kraecken: desghelijcks belaste hy den Busschieter niet te schieten/ voor datse dicht aen malkanderen waren: hy beval den Stierman selve aen 't Roer te staen: hy beloofde hondert Realen van achten aende Jonghers/ die den Spaenschen Admirael de vlagghe soude afhalen/ ende alsoo is hy recht op den Spaenschen Admirael aengheseylt: doch eer sy malkanderen gheraeckten/ soo heeft de Spaengiaert eerst ghesghoten/ met een van sijn voorste stucken/ de kogel vlieghende door 't voor-Casteel opwaerts / sonder ander schade / dan eenen balck breeckende: daer op schoot Heemskerck met beyde sijn boech-stucken / ende heeft hem wel dapper ghetreft / met eenen hem aen boordt gheklampt/ ende terstondt sijn Ancker laten vallen: maer alsoo de Spaengiaert sijnen tweeden scheut schoot/ soo heeft de koghel een Jongh-man (staende met een Musquet reede om te schieten) te midden wegh ghenomen/ ende met eenen den Admirael Heemskerck sijn slincker been/ boven aen 't lijf/ op seer weynich naer afghenomen/ soo dat hy in sijn wapen staende neder viel: het selfde ijser nam noch achter hem een man/ staende mette Lontstock ghereet om een stuck aen te steecken/ de rechte handt af. De Admirael aldus ghevallen/ ende sijn doodt ghevoelende/ soo heeft hy noch nae sijn vermoghen sijn volck ghesterckt ende vermaendt/ voort te gaen als sy begost hadden/ ende belast een ander in sijn plaetse te stellen: bevelende met eenen in sijn leste woorden / sijnen Gheest inde handen des Heeren: hy stondt doen hy gheschooten werdt/ in sijn volle Harnasch ghewapent/ 't Helmet op 't Hooft/ met een sweert inde handt voor den mast/ ende is alsoo als een recht Edelman/ Ridderlijck in sijn wapen ghestorven: dan sijn doodt en quam tot des Volcks kennisse niet/ voor dat de Victorie verkreghen was.

Admirael Heemskerck wordt gheschoten.

Heemskerck vromicheydt in sijn uyterste.

Terwijle dit ghesc hiede/ is alle het Gheschut van den Duytschen Admirael/ de rechte zijde gheheel op den Spaengiaert los gheschoten/ die terstondt daer op een charge deden van musquetten: desghelijcx de Nederlanders op hem. De Capiteyn Lambert volghende d'ordre ghegheven/ is sijnen Admirael dicht gevolcht/ende komende met sijn voor-schip achter om den Spaenschen Admirael/ heeft hem met sijn boechstucken ofte voor-stucken recht achter in alsoo ghegroet/ dat de ijsers daer door weder uyt vloghen/ ende is voorts hem op sijn zijde ghekomen/ recht achter den Admirael Heemskerck/ doende voorts sijn beste met sijn ander Gheschut: het ware qualijck te beschrijven/ hoe daer van beyde zijden gheschoten ende ghevochten werdt: de Nederlanders minder in ghetale/ maer als Leeuwen ghemoet/ tot wraeck-gierichheydt vande voor-leden ellenden/ veele onder hun eertijdts in Spaengien geleden.

Spaenschen Vice-Admirael bespronghen ende verbrandt.

Den Admirael Heemskerck nae den Spaenschen Admirael toeseylende/ werdt vanden Vice-Admirael Alteras/nae de gegeven Ordinantie ghevolcht/ zijnde het vierde ofte vijfde Schip/ maer door den windt van 't Landt en konde hy den Spaenschen Vice-Admirael niet beseylen/ doch is seer nae onder de Stadt geseylt/ ende heeft in korten tijdt twee Gallioenen heel schadeloos ghesghoten/ ende voorts groote schade onder de ander Gallioens ghedaen: de Capiteyn Adriaen Roest/ ende Marinus Chollaert van Vlissingen/en andere/ siende dat Alteras den Spaenschen Vice-Admirael niet en konden beseylen/ hebben dien aen boort gheklampt/ wien terstont volghden de Capiteynen Symon Janssen van Edam/ ende Capiteyn Cornelis Madder/ alias Mopen Boer/ die soo dapper op den Spaenschen Vice-Admirael schoten/ soo met grof ende kleyn Gheschut/ dat sy binnen een half ure den brandt daer in ghekregen hebben/ door de kloeckheydt van Marinus Hollaert/ de welcke met sijn volck liep op het Schip van Capiteyn Roest/ende stack den brandt daer inne/ met eenigh verlies van sijnen volcke/ terwijle is daer noch by ghekomen Capiteyn Paeu / van wiens volck een over de ander Schepen heen komende/ de Vlagge vande voor-stenge des Vice-Admiraels af haelde/ ende kreegh daer voor 50. Realen van achten.

Den brandt inden Vice-Admirael meer ende meer toe nemende/ hebben dese Hollandtsche Schepen niet sonder groot peryckel ghearbeydt daer van te komen: want alreede den brandt aen hun Schepen begonde aen te gaen/ soo dat meest alle de seylen van Capiteyn Roest/Simon Janssz ende de Mope Boer ghebrandt ende gheschent waren/ doch ten lesten ghebluscht: maer inden Spaengiaert/ daermen gheen weer teghen den brandt dede/ midts yeghelijck sochte daer van te komen/is den brandt toegenomen/ende hy eyndelijck tot aen 't Water afghebrandt/ waer door het resterende Krijghs ende Scheeps-volck eensdeels verbrant ende over boort ghesprongen zijn: sommighe verdroncken/ sommige swemmende werden geschoten/ende in somma meest alle ghebleven zijn. Capiteyn langen Hendrick/ siende dat de voorsz drie Capiteynen den Vice-Admirael soo aentasten/ heeft hy het naeste Galioen aen boort geleyt/ ende daer dapper op geschoten: hem noch tot hulpe toekomende Capiteyn Jacob Janssz van Edam/ ende Capiteyn Gerrit Evertssen. Dan nae een wijle vechtens/ is de Capiteyn langhen Hendrick/hem uyt buyrichheydt te bloot ghevende/ met een musquet door sijn schouder getreft/ende terstondt doot gebleven.

Peryckel van brandt inde Hollandtsche Schepen.

Dit Galioen gesien hebbende dat den Vice-Admirael begonde te branden/ ende dat de vlagghe daer af gehaelt was/ dat welcke de eerste was/ (de Admirael noch vechtende) so heeft sy een vlagge van haer voorstenge laten uyt-waeyen als Vice-Admirael: maer ten duerde niet langhe: want sy was haest vande Hollanders afgehaelt/ ende korts daer nae soo gheraeckte hy mede in brandt door het gheweldich schieten/ ende verbrande totten water toe af.

Het tweede Galioen achter de Vice-Admirael werdt desgelijcks geabordeert van Capiteyn Coppedraeper/ ende de Capiteyn vande Dreesche Pinnasse/ Theunis Woutersen ende Cornelis Faesz vander Vere/ die dat also met hun Gheschut getracteert hebben/ dat hy binnen korten tijdt aen haer zijden gesoncken is/ende te gronde gegaen.

Onder-tusschē dat dese Gallioenen aldus aen boort geklampt werden/soo quam oock aen de Vice-Admirael Alteras/ ende hoe wel hy contrarie sijnen last niemant en abboordeerde/ so heeft hy nochtans geweldich geschoten/ gelijck mede van sommighe andere Schepen/die heur last niet en volchden/ oock werde gedaen/ dat al mede schade ten deele onder hun eygen Schepen dede: alsoo mede ghedaen werde by die vande Stadt ende van 't Casteel ende Bolwercken/ die heur eyghen volck altijdt niet konden mijden.

De andere Schepen / die vet inde Baye binnewaerts lagen/ als sy nu haren Admirael beset saghen/ ende dat het alsoo toe ginck / hebben hun dapper met schieten teghen de Nederlanders gheweert / doch sonder de selve te ghenaecken ofte te abordeeren/ ofte oock vande Nederlanders/ volghende de ordre vanden Admirael Heemskerck / gheabordeert te werden/ dan ten lesten isser in d'een vande selve/ (door sijn eygen ofte ander schieten) de brandt in sijn eyghen kruyt geraeckt/ende so in brandt gekomen/dat welcke

 dys-

1607. dristich een ander voor den boech dreef/ die daer af oock in brandt quam: de andere door vreese ende verbaestheydt/ hieuwen haer touwen af/ ende dreven teghen grondt aen/ soeckende hoe sy haer leven bergen mochten: vande andere Schepen zijn eenige door het schieten ende springhen (als 't buyr aen 't Buscruyt quam/ dat welcke een grouwelijck ende vreeselijck ghesichte was/ hoogh ende wijdt inde Locht springhende) mede in brandt ghekomen/ waer onder oock gheraeckte in brandt 't voorsz groot Schip van Lubeeck.

De Capiteyn Pieter Willemssz Verhoef/ die op den Admirael commandeerde/ naer de quetsuere ende doodt van Heemskerck/ zijnde metten Capiteyn Lambert hier-en-tusschen noch doende teghen den Spaenschen Admirael/ die een weynigh van haer afgheschepden was/ doch schoten sy even dapper op hem/ soo dat sy ten lesten hem hebben soo gematteert/ dat hy (despererende) van schieten gheheel op-hiel/ ende een witte vlagge opstack/ vrede begeerende/ doch daer werdt van alle kanten onghemerckt al even seer op hem gheschoten. Hier-en-tusschen was het Galiden/ daer Capiteyn Kleyn-sorge mede doende gheweest was/ mede in brandt ghekomen/ ende een deel van Kleyn-sorghs volck is mette Sloepe ghekomen nae den Admirael toe/ die aen boort voeren vanden Spaenschen Admirael/ daer sy veel dooden vonden/ ende de Trompetter van Kleyn-sorg haelde de Vlagghe vanden Spaenschen Admirael af/ ende brocht die beneden/ die welcke de alder-langhste gewaept hadde/ daer vooren hy (nae belofte des Admiraels) met hondert Realen van achten beloont werdt. Ten lesten de Spaensche Admirael aldus geentert ende overwonnen/ soo sprongh het volck met thien ende twintich t'seffens over boort/ om met swemmen aen 't Landt haer leven te salveren/ dan werden (door de groote furie van haer vyanden/ die daer met Sloepen door voeren) door-schoten ende door-steecken/ soo dat de Baye lagh al oftse met doode menschen hadde besaept gheweest. Den Spaenschen Admirael werdt geplondert: de Generael Don Johan d'Alvares d'Avila/ was mede den tweeden schoot doodt ghebleven: sijn Sone vanden selven name werdt ghevanghen/ zijnde Capiteyn op 't Schip onder sijnen Vader: alle hun Pampieren/ advijse ende secrete instructien vanden Koningh van Spaengien/ zijn daer ghevonden/ onderteeckent Yo el Rey, daer by ghesien hun strengh bevel/ niet alleene de Nederlanders te vervolghen/ maer oock andere Natien/ d'selve eenichsins toeghedaen. Inden avont de verwonnen Admirael verlaten zijnde/ hebben noch eenighe weynighe levende hun verborghen hebbende/ het tou af ghehouwen/ ende is alsoo met sijn blinde (die blijven hanghen was) ghedreven nae den wal/ daer noch dapper nae gheschoten werdt/ ende 's morghens noch aen grondt liggende/ so meynden de Hollanders dien noch wegh te brenghen ofte te branden/ maer die vander Stadt door-quamen heur/ ende hieven hem den grooten Mast af/ ende staken voorts daer het vuyr inne. Het was wonder om sien ende hooren het gheweldich gheschiedt van alle kanten/ soo datmen wel meer dan acht duysendt scheuten in korten tijdt ghesschooten rekent: het gheweldigh branden was vreeselijck/ bysonder wanneer het vuyr aen 't Buscruyt quam ende opsprongh/ schijnende hem tot inden Hemel te verheffen/ al ofte Hemel ende Aerde vergaen soude: soo dat door de enghde vande Reede/ d'een Schip d'ander beschadichde/ waer deur mede alle de Nederlandtsche Schepen niet wel hadden konnen kampen/ ofte sy souden in meerder vreese gheweest hebben van malkanderen noch meer te beschadighen/ in voeghen dat het meeste exploit van thien ofte twaelf Schepen (daer de hartichste Capiteynen op waren) alleenlijck volbrocht werde: ende het ghevecht duerde inden naenoene vanden drie ofte vier uren tot naer Sonnen onder-gangh toe.

Behalven de twee Spaensche Admiralen zijnder noch vijf Galioenen gantsch verbrant/ met een groot Oorlogh-schip/ ende een Schip dat sy genomen hadden/ metten voorseyden grooten Lubicker. Item/ een Galioen werdt inden grondt gheschoten ende gesoncken/ ende die resterende twee Galioenen zijn teghen den grondt aen-ghedreven/ waer van het een scheen gheborsten ende verdorben te zijne/ ende het andere werdt gheacht voort-aen onbruyckelijck te wesen. Voorts isser noch aende grondt gheraeckt een Frans-man/ een Rotterdammer ende een Enckhuyser Schip: drie Fransoysen die daer tegen haren danck ingebrocht waren/ ende ghemant met Spaengiaerts: so haest sy van haer wegh ghevlucht waren/ zijn 's nachts onder de Nederlantsche gekomen/ ende soo ghesalveert. 1607.

In 't verhael van dese gheschiedenissen wordt een vreemdicheydt by-gevoecht/ dat de Spaensche Vice-Admirael/ siende sijnen Admirael besprongħen/ ende hebbende 6. ofte 7. ghevangenen in sijn Schip/ wilde op alle avonture sijn Schip daer van ontlasten/ dies hy terstondt een sondt om die te door-steken: dan die daer toe gaende/ werdt gheschoten: terstondt werdt weder eenen anderen ghesonden/ dat een Moor was/ ende de plaetse openende daer de ghevangens waren/ werde oock gheschooten: ende voorts de vlieghende ysers vraecken der ghevanghenen ketens/ ende werden alsoo los: ende alsoo desen Vice-Admirael overvallen werdt ende verbrande/ salveerden hun dese ghevanghenen by de Nederlanders/ God danckende van haer miraculeuse verlossinghe/ soo sy daer naer selve verhaelt hebben.

Dese Victorie is den Nederlanders niet seer profijtelijck gheweest/ om dat sy weynighe plonderinghe bekomen hebben/ ende wel ontrent hondert dooden gehadt/ ende wel 50. ofte 60. ghequetsten/ boven haren seer beklaechden Admirael Heer Jacob van Heemskercke/ die sy achten/ soo hy ghelceft hadde/ soude ghetracht hebben de stadt van Gibraltar ofte het Landt daer rontomme te plonderen/ ende voorts alle de Havenen aende middel Zee schoon te maken/ het welcke met sijn doodt alles onvervolcht bleef/ deur onverstant ofte quaet beleyt vande overgebleven. Omtrent Gibraltar vergaderde terstondt daer naer van alle kanten veel Krijghs-volcks: daer bleef oock (als wy gesept hebben) de kloecke Capiteyn langhe Hendrick doot: dan weynige meer van name.

Onder de Spaengiaerden bleef mede in het beginsel van 't ghevecht de Generael Don Joan Alvares d'Avila geschoten/ ende sijn Sone werdt ghevangen/ met meer andere/ ontrent 50. persoonen: daer bleven mede doodt de Vice-Admirael/ twee Colonels van Infanterie/ twee Sergianten Mayors/ de Alferes ofte Vaendraghers vanden Gouverneur Aguilar/ Don Joan Ponce de Leon/ Neve van Don Joan de Cerda: noch de Capiteyn Terrieros/ de Capiteyn Giavillos/ ende meer andere noch onbekendt: daer waren noch ghequetsten boven de 200. waer onder de Spaengiaerden noemden de Capiteynen Martin Alonzo Valiento/ ende Don Diego de Cubietta/ met hun Vaendragers. Het ghetal der dooden is qualijck te weten: de ghevangenen bekennen datter meer dan vier duysent op de Vlote waren/ daer dat de helft niet afgekomen is.

Snachts nae dit exploit/ soo voechden hun de Nederlantsche Vlote by den anderen/ een weynich vande Stadt ende de Casteelé/ de welcke even wel noch dapper op hun schooten met kleyne schade: sander-daegs sagense wat datter gebleven was/ dat niet veele was/ ende sagen menichte van Krijghs-volck te Voete ende te Peerde komen trecken langhs het Landt ende de strande vande Baye/ na de Stadt van Gibraltar toe/ die vreesde van aenghetast te worden/ een yeghelijck schier packende ende sackende om te vluchten: desgelijcke vreese was mede tot Calis.

De Vlote bleef daer ligghen den 26. April tot den 27. dat sy daer van seylden: die van 't Casteel ende Stadt ghedurichlijcken op haer van verde schietende: Sy voeren nae Tituan/ een Turckse stercke Stadt/ ligghende vijf mijlen inde Strate/ op de Kusten van Africa ofte Barbarien/ eerst komende in de Baye voor Ceuta/ een Portugaelse Stadt: aldaer schooten die vander Stadt dapper nae haer: saghen oock menichte van Portugesen te Peerde/ vreesende eenighen in-val.

Inde Baye van Tituan hebben sy haer Schepen wat

Spaensche Admirael overwonnen.

Don Jan d'Alvares Generael geschoten.

Verhael van het Spaens verlies.

Wonderlijck verlossen vā gevangenen.

't Verlies ende dooden onder de Spaensche.

Hollandtsche Vloote die rust haer weder tot Tituan in Turckyen.

1607. wat versien/ want vele schadeloos waren van Boechspzieten/ masten/ strenghen ende seylen/ die seer doorschoten waren : als mede het wandt ofte cordagie/ aldaer zijn sy seer wille-koom gheweest : alsoo dat de Gouverneur met veel Turcksche Edelen den achten-twintichsten Aprilaen boort zijn ghekomen/ hun congratulerende de Victorie/ ende presenterende alle vrientschappe ende hulpe te doen/ soo sy yet vorder wilden voornemen/ ende voorts te gherieven van als dat sy van noode mochten hebben totte gequetste/ ende andersins/dien sy alderhande verversinge brochten : sy toonden hun seer verblijdt over de vermetelheydt vande Spaengiaerden. Vele vande Principaelste vande Vlooten ginghen daer aen Landt/ de welcke groote eere werdt bewesen.

Vlote verdeylt in Esquadrons. Aldus hebben sy hun daer weder toeghereedt/ ende den Vice-Admirael Laurens Jacobssz Alteras ghesteldt voor Admirael/ ende den Capiteyn Pieter Willemssz Verhoef voor Vice-Admirael in sijn stede: en voorts gheresolveert haer te verdeylen/ de Spaengiaerden noch gheen ander Armade reede hebbende/ om haren vyandt afbreuck te doen : sy besloten dat Vice-Admirael Verhoef/ met Capiteyn Jacob Janssz van Edam/ Capiteyn Heereman/ de Driesse Pinas van Capiteyn Kleuter/ souden seylen nae de Vlaemsche Eylanden / ende daer versoecken haer avontuere : andere souden varen langhs de Custen van Barbaryen/ nae de Eylanden van Canarien: andere onder den Admirael soude met het meeste deel hem onthouden op de Custen van Portugael/ omtrent Lisbona. Sy losten twee victalp-schepen/ ende sonden daer mede naer Hollandt veel ghequetsten/ ende het doodt Lichaem van haren Admirael Heer Jacob van Heemskercke/ dat ghebalsemt was/ dat sy met goedt Convoy den vyfden Junij tot Amsterdam gebracht hebben.

Aldus is dese Vlote/ als de wint nu goet geworden was/ den 7. Mey van Tituan ghesevlt nae Capo S. Vincent/ende de andere elck op 't syne.

Admirael Heemskerck werdt toe Amsterdam Heerlijck begraven/ den 8. Junij. Het Lichaem vanden Admirael Heer Jacob van Heemskerck werdt den 8. Junij tot Amsterdam inde oude Kercke/ ter eeren van sijn Manheydt ende deucht (zijnde eerlijck voor 't Vaderlandt in 't Harnas ghestorven) begraven/ publico funere. Eerst ginghen voor het Lijck twee Vendelen gewapende Soldaten met omghekeert gheweer/ swarte beklede Trommels/ ende sleppende Vendels nae Krijghsghebruyck : daer nae werden ghedraghen sijn Wapenen/ eerst sijnen Helm/ daer na sijn Harnasch/ ende dan sijn Wapen in rouwe/ een silveren Leeuw' in een blaeu veldt/ wesende 't recht Wapen van Heemskerck/ een oudt Ridderlijck Huys in Hollandt : het Lijck werdt ghedraghen van veerthien Capiteynen/ achter ende voor met sijn Wapen: ende op 't midden behanghen met sijn vergult gheweer: achter naest het Lijck ginghen de naeste bloedt-vrienden: daer nae de Ghecommitteerde Raden der Admiralitept : dien volchden Schout/ Borghemeesteren/ Schepenen ende ses-en-dertich Raden der Stadt Amsterdam: daer aen volchden Colonellen/ de Krijghs-raedt/ de Capiteynen/ alle Officieren ende Adel der Schutteryen der selver Stadt : nae dese quamen in ordre de Majors ofte Bewindt-hebbers der Oost-Indissche Compagnie : ende nae dese een groote menichte van treffelycke Borghers ende Koopluden/ in alles ontrent de acht hondert persoonen/ behalven de Soldaten/ met ober-grooten toe-loop van volcke. Hem werde uyt begeerte der Heeren Staten/ een Heerlijck Graf ghemaeckt van blaeuwen gehouwen steen/ drie voeten verheven boven d'aerde: boven sijn Hooft/ beneffen sijn Wapenen/ in eenen swarten Toetsteen (den Naekomelinghen tot een eeuwighe memorie) met goude Letteren/ ghesch reven in 't korte/ de treffelijcke daden ende reysen die by hem in sijn leven zijn uyt-ghericht. Hy was een Man in 't beste van sijn leven/ gestorven in sijn 39. Jaer.

Koning van Spaengien laet Oorloghschepen in Vlaenderen bouwen. De Koningh van Spaengien siende dat de Vereenighde Landen continuelijck sochten haer Oorlogh-schepen te houden op de Custen van Spaengien (hebbende op de Custen van Biscapen veel schoon Schepen den lesten Winter verlooren) heeft voorgenomen te volbrenghen den aenslagh meermael voorgheslagen vande Admiraliteyt in Vlaenderen : die was/ een Vloote van Oorlogh-schepen inde Havenen van Vlaenderen op te rusten ende te houden/ om de Visscheryen ende Koopvaert van die van Hollandt ende Zeelandt te beletten ende te bekommeren/ daer alleenlijck de macht vande Vereenighde Landen in bestondt/ ghenoech bekomen hebbende de dominatie der Zee/ dat welcke hun toestondt niet altydt te lyden/ principalijck hebbende nu ghenoech de Havenen van Vranckrijck/ Enghelandt ende Schotlandt open tot hunnen ghertebe. Waeromme by laste vanden Koningh expres belast werdt dertich schepen van Oorloghen tot Duynkercken/ Oostende ende Nieupoort te bouwen/ daer (dat scheen) dat de Eertz-hertoghen ende de Nederlandtsche gheen groot goedt ghevoelen van hadden : nochtans ist in 't werck ghestelt/ ende by Duynkercken begost thien Schepen te bouwen/ ende in 't voor-jaer op staken ghesteldt/ recht buyten de stadt/ daer sy nacht ende dagh groote wacht rontom moesten houden/ vreesende datse souden moghen in brandt ghestelen worden: de Timmerlieden/ zijnde veel Italianen/ ende souden redelijcke groote Schepen zijn/ hebbende eenen voorslagh desen uytgaenden Somer de Haringh-buyssen inde Noordt-zee te bespringhen/ daer toe eenighe Schepen ende Pinassen in Biscapen toe-ghereedet worden/ daer die van Hollandt ende Zeelandt/ oock Schepen teghen te senden/ besorghden.

Om alderhande gherief tot Schip-bouwen uyt Oostlandt te hebben/ als Masten/ Deelen/ Cabels/ alderhande cordagie ende Schip-volck/ is de Aenzee-steden hope gegheven/dat sy in Spaengien mochten ghepzivilegeert werden inde ontlastinghe vanden nieuwen Tol van 30. per cento op-ghestelt/ daer dat nu de Fransoysen ende Enghelschen af bevrijt waren : waeromme sy inden Winter een heerlycke Ambassade van weghen alle hun Steden gheordonneert hebben/ die te Ceulen vergaderde : van daer nae Brussel byde Eertz-Hertoghen/ en alsoo door Vranckrijck nae Spaengien toghen. Van waer inden Somer ober-gheschreben werdt/ dat sy aldaer vanden Koningh verkreghen hadden ontslagh vande 30. per cento/ ende haer oude Privilegien tot Lisbona vernieut/ ende mede dierghelijcke Privilegien met Huys ofte Contoir in Sivilien. Hanzesteden die senden Ambassadeur naer Spaengien.

Wy hebben in 't 25. Boeck ghestelt de doodt vanden Koningh Muley Hamet van Maroques/ Fessa/ Sus/ &c. ende mede sijn kinderen afkomste : ende verhaeldt hoe dat de oudtste Sone/ Muley Scheck/ van sijnen Vader ghevanghen ghelevert was aen Muley Bufferos/ den tweeden Sone/ is van hem verlost/ ende teghen den derden Sone Muley Essedan/ Koningh van Fessa/ ghesonden/ ende dien verdreven/ ende hem selven aldaer Koningh ghemaeckt. Daer nae als Bufferos Sone/ Muley Abdelmelech/ ghestorven was/ was daer vreese/ ende scheen dat Bufferos sijnen Broeder Essedan gunstich was/ hem weder in syn Koningh-rijck van Fessa te helpen : die Scheck sijnen Sone Muley Abdula toe-ruste om Bufferos te verdrijven : de welcke/ hebbende eenighe macht vergadert/ mette gonste van Spaengien ende Grooten Hertogh van Florencen : mede hebbende wel twee-en-tseventich Enghelschen bekomen/ die op de Custen van Barbaryen roofden/ ende die hy inde Havenen van Larache ende Salee gearresteert hadde/ met noch elf Fransoysen/ die dese Enghelschen hadden ghenomen met goeden buyt/ ende noch mede vijf-ende-dertich Nederlanders/ van Capiteyn Jan Fransens volck van Amsterdam : heeft hem met ontrent neghen duysent Mannen meer ende seventhien stucken Gheschuts te Velde begheven omtrent Maroques/ daer hem sijn Oom Bufferos ontmoete/ sterck wel vyf en twintich duysent Man ende vijfthien stucken Gheschuts den achtsten December lestleden/ daer dat Abdala door de kloeckheyt van dese vreemde/ die om haer vryheydt streden/ sijn Ooms volck inde vlucht nae de Stadt dreef/ wel 500. dootslaende. Muley Bufferos inde Stadt ghevlucht (zijnde Maroques een groote wilde Stadt) heeft ontrent sesthien Muylen met schat ghetaden/ ende is Gheschillen tusschen de Broeders Koninghen in Barbarien/ Maroques ende Fessa. 1607.

daer

1607. daer mede met eenighe sijn liefste Wijben ghevlucht nae het ghebercghte / daer dat sommighe sijn rebellerende Landt-volck / Alarbes ghenoemt / hem meestendeel berooft hebben / ende sijn Vrouwe naeckt ontkleedt.

Maroques ghewonnen.

De Verwinder Abdala grooten aenhangh inde stadt hebbende / is Meester vande stadt ghewozden / daer alle moetwil bedrijvende / met rooven / moorden / &c. veel Edelen (Alcaeyden) doen onthoofden / mede de Generael van Muley Busferos. Deser luyden hoofden nae Fessa aen sijnen Vader sendende / diese op staken stelde. Daer nae isser een groote toeloop gheweest nae den derden Broeder Muley Essedan / die synen aenhangh vergaderde tusschen Maroques ende Fessa / ende den twee en twintichsten Februarij heeft hy hem ghelegert op twee mijlen nae de Stadt / daer op verscheyden aenslagen maeckende / met hulpe van die hem inde stadt toegedaen waren: ten lesten nae verscheyden schermutseren ende aenslaghen tegen den anderen ghepasseert / is Muley Abdala met sijn volck van Fessa gheslaghen gheweest / datter wel ses ofte acht duysent verslaghen ghereckent werden / waer onder wel vijf en veertich Enghelsche / met hun Capiteynen Feres ende Feyts / achthien Nederlanders / thien Fransoysen / ende vijf en dertich Spaense slaven waren / die dapper vochten om hun beloofde vryheydt te ghenieten: alsoo by de Nederlandtsche Kooplieden den negen en twintichsten April uyt Maroques ghescreven is / die schrijven dit alle ghesien te hebben. Muley Abdala ontvluchte met sijn peerde volck by sijnen Vader Muley Scheck nae Fessa / daer hy sochte hem weder sterck te maecken / tot Allarache Zeeroovers (daer veel toe-ganghs hebbende) aen-nemende / als de Capiteyn Waerd Enghels-man / die een Schip heeft met 32. metalen stucken / oock mede Fransoysen ende Nederlanders. Dese oock correspondentie houdende metten Koning van Spaengien / daer sy assistentie van verwachten: alsoo datmen in

In elf weken drie Koninghen in Maroques.

elf weken drie Koninghen in Maroques gesien heeft / als Muley Busferos / Abdula ende nu Essedan ofte Sidan / die hem strengh houdt / ende schijnt goede Justitie te willen houden / ende is ghevreest / meer dan bemint.

Rupteren van Swol bringen uit Steinfort de Spaense haer geladen ghelt af by compositie.

In Nederlandt is inde Maendt van April / vande Eertz-Hertoghen gesonden gheweest eenigh ghelt nae de stadt ende Graefschap van Linghen / om de Garnisoenen eenighe Maenden soltz te betalen: ende om dat gelt seecker ofte behendelijck daer te krijghen / werden daer toe belast twee-en-twintich Peerdenrupteren / elck met een kleyn sacxken met gouden ghelt te hangen voor hem op de zadel: men seyde datter waré ontrent de 25. duysent Albertijnen ofte goude Realen. Dese Rupteren werden geconvoyeert tot over Rhijn / ende om voorder alle achterdencken te weeren / werde dese twee en twintich Rupteren belast door te rijden tot Linghen sonder omsien: dan komende in 't Lant te Munster omtrent het Graefschap van Benthem / werden sy daer ontdeckt by eenighe Staten Rupteren / die by haserd metten Ritmeester Batenbergh daer in 't Landt waren / ende kennisse van heur kreghen: ende de voorsz twee en twintich Spaensche Rupteren metten goude gheladen / vernemende datmen hun nae rende / vluchten in het naeste Stedeken / Steinford ghenoemt / een neutrale plaetse / onder de Grave van Benthem / daer binnen zijnde / sloten de poorten achter hun toe: daer over quamen de Staten Rupteren / ende wilden mede inde stadt wesen / soo wel als hun vyanden / ten minsten in ghelijcken ghetale / 't welcke die vande stadt weygherden / daerom Batenbergh de stadt beleghende met syne Rupteren ten ghetale van ontrent 70. ende schreef in haest aende Drost van Zalant om hulp / die dede terstondt opsitten alle de Rupteren vant quartier van Over-Yssel om derwaerts te gaen: middeler-tijdt handelden die vande Stadt ende lieten een partije van Batenbergh in / ten ghetale van 22. als in een neutrale stadt / ende de reste moesten buyten blijven: dese binnen ghekomen zijnde / vielen terstondt aen 't Huys daer des Eertz-hertogen Rupteren inne waren / de welcke daer uyt vluchten nae 't Casteel toe / daer af eenighe verslagen werden / ende hun ghelt genomen: van de Burgheren vreesende meerder quaet / vielen mette Spaensche Rupteren / ende hielen heur poorten toe / daer deur dese Rupteren t'gelt weder afghenomen werde / ende daer over gheviel van binnen meerder muytte: dan alsoo de Hollandtsche Rupteren van buyten hun vertoonden / de Stadt wilden aenvallen / ende de Poorten open slaen / ende de Borgherije seer dreychden / soo men hun niet wilden inlaten: begonst de Burgherije te soecken tusschen beyde partijen hun neutraliteyt te behouden / ende hebben met tusschen-spreken van hunnen Burghemeester / beyde partijen die in stadt waren / tot verdragh ofte compositie verwillicht / soo dat sy de Hollandtsche Rupteren hebben ghegheven ontrent drie duysent Albertijnen / ende zijn alsoo d'een vooren ende d'ander naer wegh-ghereden ende vanden anderen ghescheyden. Dit alle gheschiede al in korten tijde / overmits datter gheseyt werde / dat alle naeste Garnisoenen op wegh waren / d'een om d'een partije / ende d'ander om d'ander partije te helpen: 't welcke warachtich was / ende ten ware gheweest dat midts dit accoort elcks de sijnen hadden ghecommandeert ghehadt / datse malkanderen dapper op 't lijf ghevallen souden hebben / d'een om den buyt te winnen / ende d'ander om heur soudye te salveren.

1607.

Gheboorte vanden Hertoghe van Orleans in Vranckrijck de 16. April 1607.

De Koninginne van Vranckrijck heeft tot Fonteynebleau haren tweeden Sone gebaert / een Hertoch van Orleans / sanderdaeghs nae Paesschen den 16. April 1607. savonts tusschen achten ende negen uren / waeromme men inde Vereenighde Nederlanden gevviert heeft.

Buscruyt int Casteel tot Linghen verbrandt.

Tot Linghen is op Mey-dagh brandt in een huys op 't Casteel ghekomen / daer over dat die Borgherije toe-liepen om dien te stissen. De Gouverneur / Capiteynen ende andere vluchten uyt het Casteel met haer goederen / maer ten lesten isser eenigh vuyr ghekomen aen 't Buscruyt / dat daer in voorraet byde Amunitie lagh / dat welcke groote schade onder de menschen dede / insonderheyt vant ghemeyn volck / die daer om te stissen toe-ghelopen waren / te veel onbedachtelijck / daer men 't getal van estimeerde tusschen de twee ofte drie hondert. De principale Capiteynen voorsichtelijcker hun van daer houdende.

Twee schepe uyt Oost-Indien in Nederlandt t'huys ghekomen.

In 't beginsel van Junio is in Zeelant aenghekomen uyt Oost-Indien het Schip Dordrecht / groot ontrent 900. vaten / daer Schipper op was Jan Riemelandt van Antwerpen / dat was uyt-ghevaren den 18. December Anno 1603. Noch arriveerde mede in Hollandt 't schip Hollandia daer Sybrecht van Warwijck Admirael op ghebiede. Beyde dese Schepen hadden langhe uyt-gheweest / ende hadden ses maenden int Eylandt Mauritius ghewintert: sy quamen beyde seer kostelijck gheladen / ende beyde seer swack van volcke. Dat schip Hollandia hadde meest Zijde ende Zijde waren inne / weynighe Specerie / met veel seltsame vreemdicheden van Japan: het Schip Dordrecht hadde meest Peper.

Enghelsche ongheluckige reyse nae Guiana van Capiteyn S. Johns.

Tot waerschouwen voor de Indie-vaerders heeft ons goet ghedocht tot vorderinghe van voorsichticheydt / een kort verhael te maecken van een Enghelsche ongheluckighe reyse. Het is ghebeurt / alsoo den Enghelschen Ridder / Sire Walter Rauleygh / ontrent den Jare 1595. ende 1596. ontdeckt hadde het groot Gout-rijck Landt van Guiana in America / ende nae hem Capiteyn Laurens Keymisch: soo heeft een Enghelsch Edelman Charles Leygh derwaerts een reyse ghemaeckt Anno 1602. daer hy een plaetse bespiede om volck te planten by de Riviere Wiapogo / welcke Colonie ofte planten van volck aldaer ghevoert werde op sijnes Broeders / den Ridder Sir Olyve Leyghs kosten / by den voorschreven Charles / die anderwerf met een deel volcks derwaerts voere / ende nae anderhalf Jaer daer ghewoont hebbende / is ghestorven met veel van sijn volck. Dies de Broeder Olyve / tot supplement ofte op-maecken weder een hoop volcks daer senden wilde Anno 1605. met sijn eyghen Schip: daer Capiteyn op was Catlijn / ende Schipper Arthur Chambers / ende over het Volck daer te blijven woonen / was Capiteyn Sint Jhons / ende een van sijn Broeders Alexander. Dese voeren uyt Enghelandt den 12. April

Anno

1607. Anno 1605. voor by Capo Blanco / ende 't Eylandt Mapo ghekomen zijnde/gheresé aldaer twist tusschen het Schip-volck eñ dit Lant-volck / deur quaet Regiment. In 't Eylandt Mapo namense versch Water inne / daer sy vijf Portugesen vonden / die van Fransoyse Zee-roovers ghenomen / daer alleene aen Lant geset waren / die sy mede namen ende voerdense nae het Eylandt S. Diago / daer voor sy nochtans gheen verversinge aldaer verwerven konden. Van daer voerense met stercken Wint na Guiana toe / dan sy misten haer gewenschte behoorlijcke rechte havene / ende konden haer volck niet vinden. Aldus versteken zijnde/werden sy ongeduerigh/ eñ veel van 't volc door de hitte werden sieck/ eñ 4. ofte 5. storven: ende alsse nu 17. weken uyt gheweest hadden / werdt hun victualie schaers / dies sy seer onpacientelijcken murmureerdē/ ende hebben onbedachtelijcken den Schipper gebedē/ om ergens aen 't naeste Landt geset te worden: Alsoo werden sy / die meynden in een gulden Landt van beloften by haer gesellen te komen / aen een Eylandt gestelt in West-Indien / S. Lucia gheheeten / bewoont maer van wilde menschen / die hun terstondt by quamen ende brochten Tabacco / Potates / Hinnen ende veelderhande vruchten / seer beleefdelijcken manghelende: dies sy haer siecken aen landt brochten by een Riviere / daer by sy eenige Huysen van eenē Indiaenschen Capiteyn / Antonio gheheeten (die Spaens konde spreecken) afkochten voor een bijle / ende daer werden haer siecken weder ghesont: dies het Schip ende schip-volck weder wilden nae huys keeren / haer daer latende avontuere soecken. Dan ten lesten den Capiteyn S. Jhons accordeerde met het schipvolck / dat sy haer daer aen landt souden stellen mette helft vande victualie / haer goederen / wapenen / ende elck een musquet / mede een grof Gheschut goteling / thien klooten / vier tonnekens Buscruyt / ende elck sijn kiste ende daer over gaven sy den Schipper quitantie tot sijnder ontlastinge / ende alsoo worden 77. Mannen metten Capiteyn Sint Jhons aen Landt ghestelt met haer goedt / maer behielen met gewelt het schipsboot tegen 't Contract / voor haer nootdruft / met drie Schip-luyden: dies den Schipper ghestoort zijnde / schoot nae haer ende onder haer / savonts als sy etende waren / sonder quetsen: dies sy wederomme haer Gotelingh nae hem schooten / ende so naemaels meer om den boot. Ten lesten den 19. Augusti / vertrock het Schip na Sint Vincent / ende sy begonden hun te geneeren / vermanghelende hun goedt mette Indianen voor vruchten / Hinnen ende Pellicanen: hadden oock een Net / daer sy seer veel Visch konden mede vangen / ende soo leefdense daer wel vijf ofte ses weecken.

Ten lesten een van haer hadde den Indiaenschen Capiteyn Antoni een sweert vermanghelt / teghen de ordonnantie / dat welcke sy hem weder met ghewelt af namen: hier mede / ende muts dat sy hun gotelingh op een hooghde stelden / gaven sy groot achterdencken aende Indianen / nochtans warense soo onachtsaem / dat sy hun wooninghe niet en begroeven oft barricadeerden voor eenighen oploop. Daer nae tooch de Capiteyn S. Jhons / op hoope van goude Mynen te vinden / nae het gheberchte toe / met 16. Mannen / ende het Schips-boot / ende victalie voor seven daghen / waer van sints noyt meer ghehoort is / achtende datse daer zijn overvallen gheweest. Twee ofte drie daghen hier nae / ginghen seer onbedachtelijck hun 18. Mannen metten Capiteyns Broeder nae het Huys vanden Indiaenschen Capiteyn Antoni (die sy vertoornt hadden) wandelen / om hun Vrouwen te sien / op hoope van victalie ende Indissche Catoenen Bedden te gekrijgen / sy ginghen met hun Roers ongheladen / ende sonder brandende Lonten ende achterdencken. Een wijle aldus mette Indianen al speelende ghegaen hebbende / werden sy overvallen ende uyt de bosschagien omset / daer Alexander Sint Jhons werdt doot ghesmeten: de andere van alle canten dapper met pijlen beschoten / dat sy niet konden haer Roers laden noch gebruycken / ghenoech te doen hebbende malkanderen te helpen de pijlen uyt het lijf te trecken / daer sy alle doot bleven / behalven Jan Nicols / die dit beschreven heeft / die ghequetst daer van quam / ende by de Huysen gheraeckte / ende aldaer mette andere / ende hun groot Gheschut / hun te weere stelden / ende de Indianen af-dreven: daer naer barricadeerden sy hun huysen met kisten ende goedt: dan de Indianen wel 1300. sterck zijnde / quamen ende schooten 't vuyr daer inne / ende verbranden meest al dat sy hadden.

Eenighe Engelschen omgebracht.

Doen begonsten sy hun eerst te bedencken wat sy ghedaen hadden / door haren twist ende oneenigheydt / ende uyt ijdel vreese van soo haest verhonghert te werden / alsoo sy ghelandt waren in een wilder landt / sonder grooten voor-raedt / aldaer ongoddelijcken ende onwijselijcken handelende / ende hadden verlooren haren Capiteyn: ende 't swaerste van al / hadden nu de Inwoonders tot vyanden / die hun gheen eet-kost meer en brochten: haer Net om te visschen was oock ghenomen: aldus gesteldt / hebben sy uyt desperatie gheresolveert / te vermanghelen voor eenigh goedt / eenige groote Schuyte / van een uyt-geholden boom / zijnde ontrent 6. ofte 7. vademen lang / ende een vadem breedt / die sy op-rusten met mast ende seyl / ende soo voerense hunder 19. Mannen (noch over-ghebleven) snachts daer van den 26. Septembris / 1605. sonder Compas ende koorden / anders dan haer Cousenbanden: sy hadden mede geenen eetkost / dan ontrent voor drie daghen. Aldus hun regulerende nae Sonne / Mane ende Sterren / voerense / soeckende het vaste Landt / thien daghen langh met groot onweder / suygende het reghen-water van hun seylen ende kleederen voor dranck / ende eenighe verbloghen vogelen vongen sy / ende die versenghende met wat Buscruyt / diende hun voor spijse: een van hun volck storf van ghebreck: dan nae thien daghen / den vijfden October saghense Landt / daer sy nae toe roepden / maer de nacht haer overvallende / werden sy teghen de Steen-klippen geslagen / daer de Schuyt berste / dan sy berchden hun noch op de klippen / tot dat het dagh was / ende swommen aen Landt / dat een Eylandt was / een mijle noch van 't vaste Landt gheleghen / daer geneerdense hun met slecken die sy aten / dan versmachten van dorst / ende konden gheen soet Water vinden / wat sy groeven: sy haelden den boot vande klippe / met wat goets noch ghesalveert / ende calfaetten ende beterden dien wat / om daer mede in 't vaste Landt te gheraken / daer mede hunder vijve nae toe roepden / latende den Jan Nicols mette reste aldaer / sonder pot.

Dese vijf over de Riviere varende / ontmoeten sy veel Serpenten ende Mensch-vernielende dieren / dan sy gheraeckten aen Landt in perijckel / daer sy vonden t'allen gheluck staen eenen pot met terwe-meel / dat sy met soet water koockten / dat hun wel versterckte / Gode danckende. Nae twee daghen ontmoeten hun drie Spaengiaerden ende twaelf Indianen ende Negros / die reysden van Caraccas tot Coro / Peerden drijvende / gheladen met Koopmanschappe: dese uyt mede-lijden spijsden hun / ende settense op hun Peerden / selve te voete gaende twee ofte drie dagh-reysen / tot dat sy quamen tot een stadt Cocapo: terwijlen waren hun 13. mede-ghesellen met Jan Nicols ghelaten in 't Eylant / 15. daghen langh / etende slecken / tabacco / ende ander kruyt met zout water / binnen welcken tijdt hunder vijve van honger storven: sy vonden 't beste voetsel inden tabacco cruyt / maer meesten-deel van hun konden 't niet neder swelgen / ende die storven.

Godts wonderlijcke voorsichticheyt ende ghenade.

Kracht van Tabacco.

Een vande vijf die de Spaengiaerden ghevonden hadde / ende die hem sterckste vont / is den vijfthienden dagh met drie Spaengiaerden ende victualie nae het Eylandt ghekomen / daer hy sijn 13. gesellen ghelaten hadde / diese nu al doodt van hongher ofte van de wilde beesten verscheurt reeckenden / maer sy vonden noch 8. levende / die ellendich niet dan om de doodt en baden / die blijdelijck aen het eten komende / bykants storven / hoe wel sy maer weynich smaeks en aten: sanderdaeghs voerden de Spaengiaerden hun wegh op het vaste Landt / met sulcke goederen als sy noch by hun hadden / eñ dat tot 's Konings behoef / eñ sy brochtense tot Cocana / waer datse alle / die noch weeck waren / 15. dagen vertoefdē / eñ die sterck waren voerden sy na Coro / 50. mijlen van Cocapa / eñ daer na d'ander mede: sy brochtense tsamen voor dē Gouverneur /

Engelsche vanden Spaengiaerts vrientschap betoont.

verneur/om aldaer door eenen Nederlander / die daer 16. Jaer ghevanghen geweest hadde/onderbraecht te worden/ en die wat Engels konde spreken/ die hun instrueerde/ dat sy segghen souden/ datse niet willens op die Guiana Custen gekomen waren / maer by onweder versteken / want anders soudense daerom moeten hangen oft op de Galeyen roeyen: daeromme geexamineert zijnde int vriendelyck werden verschoont / en seyden hoe sy versteken waren/ met alle de perijckelen/ miserien en ellenden hun overkomen/ dat welcke hun sulcken wonder dochte / dat sy seyden/ sy moesten geen menschen/ maer duyvelen wesen: ende de Geestelycke aldaer seyden/ datse verdient hadden als Heyligen gecanoniseert te werden / soose goede Christenen waren geweest/ maer nu warense Lutherianen/ en niet door Godes goetheydt / maer door des duyvels middelen ontkomen: nochtans sy vonden groot medelijden by den volcke/ elck een eenen tot sijnen huyse in nemende/ niet als ghevangenen/maer als vrienden die kosterende oste tracterende / nochtans daer storven noch twee van haerlieden in Coro / ende de Schrijver Jan Nicols was kranc vande Calentura / een sieckte daer bekent/dan door bloet-laten / purgeren ende goet tractement/genas hy wederomme:alsso bleven hunder noch elf levende / waer van 5. werden nae Cartagena als ghevanghenen ghesonden / met groote droefheyt ende medelijden van haer gesellen ende goede luyden scheydende. Te Cartagena werdense den 10. Mey 1606. door vrienden/ namelijc door eenen Francisco Lopes/ weder los gestelt/ ende nae de Havano gesonden/ daer sy den 20. Septemb. 1606.aenquamen/ende daer van quamen Meester Garred en Jan Nicols in Spaengien den 5. Decembris 1606.met de gelt-vlote/ latende noch drie inde Havana ende ses tot Coro levende/ ende quamen alsso in Engelant in Februarij 1607.

Het Schip van Sir Olivier Heych quam weder wel in Enghelandt: dan die daer gheplant waren/ verlaten van haer vrienden / zijn ghestorven / ende de reste weder in Engelandt gekeert.

Dit hebbē wy geerne verhaelt tot waerschouwinge ende aenwijsinge/ datmē niet lichtveerdichlijck/ maer wel besorcht ende wel versien behoort sulcke reysen aen te nemen / ende op sulcke reysen (God boven al) vrede ende eenicheyt voor oogen te hebben.

Verkeert oordeel der Geestelycke.

Beroerten der Boeren in Enghelandt.

In Engelant is in den voor-somer eenighe beroerten opgestaen int midden vant Lant / in Northampton Schyre ende de omligghende Provintien / vande Huys-lieden ende Boeren / uyt oorsake dat het corenlandt wert gebruyckt tot Schapen te voeden / daer de Edele en Pachters tbeste profijt by doen: tot ploegen behoeven meer werck-lieden/ tot veel Schapen maer weynighe Herders/ midts aldaer gheen Wolven zijn. Boven dien / de Boeren op de stoppelen vant Coren vermochten haer Beesten te weyen: dat nu hun missende / verstorven ende vergingen de Dorp-lieden van armoede: vorder in-heymnden oste in-tuynden de Edelen ende Pachters hier ende daer vant ghemeyne Landt/ dat elcke Prochie heeft voor de arme Huysliedē Beesten/elck sijn gerief intuynende (tzy voor hare Schapen / oste voor waranden voor haer wilde Beesten) hier tegen zijn wel goede wetten / maer niet ten besten gheexecuteert / daer over zijn de Boeren ende Huyslieden opgestaen/ t'samen gheloopen/ sonder wapen/ maer met schoppen/spaden ende houwelē/en smeten alle betuyninge om verde/ braken hagen ende heggen/ en vulden de grachten / van alle dat sy dochte dat in ouden tijden alsso placht oste behoorde te wesen. Desen handel verbreyde hun inde omligghende Provintien/ Schyres genaemt: en als hun de Edelen begonden daer teghen te stellen / werden sy stercker / wel tot twee oste 3. duysent by een: hier tegen heeft-men vermaningen / Placaten ende pardoenen van Koninghs weghen ghesonden/het hielp hier ende daer/maer niet generalijck. Ten lesten is den Edeldom ende Officieren met wapens daer tegen gevallen / ende hebben eenige hoopen doot-gesmeten/ veel ghevangen ende gehangen. Ten lesten alst al geslist was/ heeft den Koning een Generael perdoen gepubliceert en alles vergeven/ ende de gevangens verlost: mede ordere gestelt van den armen Lantmant niet te veel te overlasten.

In Nederlandt is van langer hant van weghen de Eertzhertogen by vele heymelijcke practijckē getracht en gearbeyt meerder ende openbaerder dan opt te voren op voorslagen / van stilstant van wapenen te mogen maecken/ dat de Vereenighde Landen altijdt seer vreesden/gedachtich wesende hoe Sextus Pompeius/ sone vanden grooten Pompeius / van den Keyser Augustus / daer qualijck mede voeren: ten lesten ist uyt vreemde hoecken voortghedreven. In Meye 1606. was daer op in 's Graven-Haghe gheweest Joncker Walrave van Wittenhorst / Heere van Horst / Drossaert vant Lant van Kessel / maer doen konde hy niet uytrechten / ofte nergens gehoort worden/om dat Pr: Mauritz met vele vande Gedeputeerden vande Staten int Leger te velde waren / dies hem geraden werde/ by den genen daer hy hem addresseerde/ hem selve noch de saecke niet bekent te maecken voor dien tijdt/ dies hy vertoogh / en men gaf uyt voor die tijdt dat hy vanden Keyser quame / dan hy is den 23. December weder in Hollandt ghekomen / met eenen hem byghevoecht Meester Jan Gevart Licenciaet inde Rechten/ Secretaris van Tuernout/ ende hebben aen weynighe ghecommuniceert dat sy instructie hadden vanden sesten Mey / inhoudende dat de Eertz-hertoghen gantsch genegen waren/ de langhe bloedige Oorlogen te bevredigen/ ende de Landen in ruste te brenghen/op soo billicke conditien / dat de Landen daer van souden hebben contentement / te weten / dat sy selfs wisten de rechtveerdicheyt van sijne pretentien/ ende dat hy niet en begeerde dan dat sijne was / ende dat daeromme de Staten selfs souden moeten eyschen 't gene sy van hem tot hunder verseeckertheyt souden begeeren/ daer inne hy hun doen soude alle redelicke voldoeninghe: ende soo sy daer toe / ofte tot een bestant voor veel Jaren wilden verstaen / soo mochten sy noemen plaetse ende tijdt / hy soude hem daer nae voeghen / al waert dat sy niet gheraden vonden 't stuck opentlijcken / maer bedectelijcken door weynighe te doen handelen/ ende dat sijn meyninge niet ware haer te bedriegen / &c. Boven dit hadde de Eertz-hertoghe noch eenen Brief vanden 12. December geschreven/Anno 1606. dat hy wederomme de voorsz in Hollant sonde / om den handel van payse te vervolghen: ende indien sy bevonden dat sy beter ghenegen waren tot treves oste bestant/ souden sy mogen verklaren / dat de Eertz-hertoghen (uyt de groote genegentheyt totten Vrede) oock geerne d'oore daer toe souden verleenen/&c.

De Heere van Horst en Meester Jan Gevarts proponeren Vrede oft bestant in Hollandt.

Hier op hebben sy met eenighe vande Regeringhe seer bedectelijck int particulier beginnen te handelen: maer om dat sy noch gheen Brieven aende Staten hadden / en heeftmen aldaer niet geraden ghevonden dat stuck te openbaren / voor dat sy naerderen last souden hebben vande Eertz-hertogen: daeromme noch in December in haeste nae Bruysel ghetrocken is de voorsz Licentiaet Gevarts / die van daer brochte een acte van commissie vande Eertz-hertoghen/van date den 3. Januarij 1607. inhoudende last op den voorsz Heere vander Horst ende Secretaris Gevarts / van in 's Graven-Haghe ter eerster vergaderinghe vande Staten/van haren 't wegen voor te dragen/ dat sy berept waren tot peys te verstaen / ende om daer van te handelen/ Commissarisen te deputeren/ ende dē Staten alle redelijc contentement te geven / ofte so sy liever wilden verstaen tot eenich bestant / dat de Eertz-hertogen daer mede oock te vreden waren / voor sulcken tijdt/als het beraemt soude worden.

Met desen last in 's Graven-Hage zijnde gekomen den 9. Januarij/ hebbēse terstont begonnē aende Staten audientie te versoecken den 10. Januarij/ sy communiceerden met Pr: Mauritz/ ende den 13. hebbense hunnen last opentlijck den Staten Generael voorgedraghen: daer by doende/dat de Staten in bedencken wilden nemen de onseeckere uytkomste van alle Oorlogen/ ende over sulcx hun te willen disponeren tot eenen Peys of Treves/ om de Landen in ruste ende haren ouden voorspoet te brengen/&c.

Daer op den 27. Januarij geantwoort werde/ende verhaelt watter gepasseert was / ende dat sy merckten dat hare Hoocheden als noch continueerden in hare onghefondeerde pretensien / van dat haer eenich recht in oste totte Vereenichde Landen soude competeren / daer nochtans hare Edele Moghentheden voor

1607. alle de Werelt notoir / evident ende onwedersprecke-lycken houden / dat by gheene titule / dan by Ghewelt ende Oorloghe by hare Hoogheden in / ofte totte Vereenighde Nederlanden yet mochte ghepretendeert worden. Ende ter contrarien dat de Heeren Staten Generael / uyt goede ende rechtveerdighe saecken / altijdt ghesustineert hebben / ende met onghetwijffeldt recht verstaen ghesondeert te wesen / omme tot de Unie onder de Nederlandtsche Provincien gemaect / weder te brenghen al dat vande selfde Unie met ghewelt ende practycken ghetoghen was : met violatie van het solemneel Decreet / daer by de Nederlanden uyt soo ghewichtighe ende rechtveerdighe redenen / voor eenen vryen staet verklaert zijn : welck Decreet tzedert de naeste 25. Jaren herwaerts met verscheyden publijcke acten ende handelinghen / oock met de machtichste Koningen ende Potentaten van Europa bevesticht ware / dies sy bedacht waren te arbeyden met alle haer macht totte recuperatie vandien : ende dat sy vorder voor die tijdt gheen ander (antwoorde konden gheven / dan gelijck sy te vooren aende Roomsche Keyserlycke Majesteyt / ende ander Vorsten ghedaen hadden / te weten / datse verklaerden / dat noch Goddelyck / noch eerlyck / noch seeckerlyck en konde ghehandelt worden mette ghenen die tegens 't voorsz Decreet / ghemainteneert ende bevesticht recht der Vereenighde Nederlanden / yet inne ofte tot de selve continueren te pretenderen : protesterende van alle onheyl dat de Landen ofte de Leden vandien / in 't uytvoeren van soo rechtveerdigen saecke / soude moghen over-komen / &c.

Antwoorde der Staten vereenicht / aende Ghedeputeerde / noopende Vredehandelinge 27. Januarij.

1607.

Hier mede zijn dese Ghedeputeerde vertoghen / om rappoort te doen : ende daer nae heeft de selve Heere vander Vorst eenen Brief aende Staten gheschreven / dat de meeninge ende intentie vande Eertz-Hertogen niet en was deur den handel yet op de Vereenighde Landen te winnen ofte pretenderen / maer die te laten soo sy waren : ende indien de meeninghe mochte vallen soo te handelen / sy souden gheerne daer toe verstaen / dien onvermindert.

Jan van Neyen van Antwerpen, Generael der Ordre S. Francisci. Gezant der Ertsh. ae de Staten Generael,
H. Iacobsen. exc.

Provinciael vande Minnebroeders Johan Ney koet in Hollandt / brenght contract van bestant voor 8. maenden te paise.

In 't eynde van Februarius is van Bruyssel in Hollandt gekomen als Gedeputeerde vanden Eertz-Hertoghe / de Commissaris Generael vande Minnebroeders / Broeder Jan Ney / Sone van Marten Ney / voortijdts byden Prince Willem van Orangien wel bekent. Dese onthiel hem eerst tot Rijswijck seer stille / daer by eenige die seer heymelijck met hem communiceerden / van hem verstaen werde de occasie van sijn komste : die was om eyghentlijck te weten / waer aen den voorslach vanden Heere vander Vorst ghehapert hadde : ende nae dat hy eenige dagen daer naer die met Prince Mauritz int particulier hadde gesproken /

ken / werde hy doen komen na den Haghe / alwaer by verscheyden persoonen versocht/ en oock by Pr: Mauritz ghehoort werde: die hy voor gaf dat de Eertz-hertogen meyninge niet en was / met de handelinghe van bestant / sijnen titule ofte recht beter te maecken/ gelijck oock niet erger: maer wel mette Staten te handelen in stant so die waren. Ende daer op hem te verstaen gegeven wesende/ dat den Eertz-hertoghe desen staet moeste kennen voor een vrije staet/ al eermen met hem soude konnen in eenighe handelinghe komen: so heeft desen Broer Jan Nay aenghenomen de Eertz-hertoghen daer toe te beweghen / om vorder bloedtstortinge te vermijden/ &c.

Dese vertroc ontrent den negenden Meert met het Jacht van Pr: Mauritz nae de Schelde ende Antwerpen / wesende een bequaem persoon / om met een vrij Volck te handelen / zijnde ghesprâecksaem ende vrymoedich/ soo tscheen/ vele dingen uytslaende / ende niet seer beschroomt in sijn seggen ofte doen.

Door dese Ghedeputeerde / die den 17. Meert weder inden Haghe quamen / is soo veel van wederzyden ghehandelt/ datse eyndelinghe geaccordeert zijn onderlinghe op dit nae-volghende schriftelijck beschept.

Onderlinge contract van bestandt in Nederlandt.

Alsoo de Eertz-hertogen goedt ghevonden hebben aende Staten Generael der Vereenighde Nederlanden te doen die verklaringhe / offren ende presentatien hier nae volghende.

Die Eertz-hertoghen / niet meer ter herten hebbende / als te sien die Nederlanden ende goede Inwoonders der selver verlost vander miserien van deser Oorloghe: verklaren by desen met goede deliberatie / dat sy te vreden zijn / te handelen metten Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden/ in qualite ende als de selve houdende voor vrije Landen/ Provintien ende Staten / daer op hare Hoocheden niet en pretenderen / 't zy by weghe van een eeuwighe Vrede ende bestandt/ ofte schorsinghe van Wapenen voor twaelf vijfthien ofte twintich Jaren / tot keure vande voorsz Staten/ alles op redelijcke conditien. Onder welcke conditien/ soo by het besluyt van een eeuwighe Vrede / als van 't voorschreven Bestant ofte schorsinghe van Wapenen mede bewillicht sal worden / dat een yeder sal blijven by 't ghene hy houdt ende besit: ten ware om hare Hoocheden en die Staten / midtsgaders de respective Landtschappen te accommoderen by wisselinghe van eenighe steden ofte plaetsen / met ghemeen consent anders ghaccordeert ende besloten mochte werden. Insghelijcx op de ordre ende verseeckeringhe vande onderlinghe Navigatie / Trafficque ende Frequentatie/ metten aenkleven van dien/ eensamentlijck de interventie/ aggreatie ende handthoudinghe vant ghene besloten sal worden.

Ende hebben hare Hoocheden rijpelijck gheconsidereert die ghelegenthepdt ende staet vande Vereenighde Provintien / ende willende sincerelijck ende sonder bedroch metten selven handelen / ende aende voorschreven Staten tijdt laten / omme te considereren ende resolveren 't gene meest behoorlijck is voor 't ghemeene beste. Zijn te vreden dat die Persoonen die spruyden uyte Ingheborene vande Nederlanden totte voorschreven handelinghe sullen deputeren / mette ghenen vande voorsz Staten in ghelijcken ghetal sullen vergaderen / ten tijde ende plaetse by de voorsz Staten te kiesen. Ende op dat 't ghene hier vooren verhaelt is / mach te beter te weghe ghebrocht werden / 't zy door eenen eeuwige Vrede ofte 't voorsz Bestandt / zijn hare voorsz Hoogheden te vreden / dat voor acht Maenden eerst-komende / sal wesen stil-standt van alle beleghheringhen ofte surprinsen van Steden ofte Stercktten / invasien ofte inleghheringhen van Provintien ofte quartieren / ofte het maecken van nieuwe Schansen: mits dat die Staten voorsz 't voorsz provisioneel stil-stant binnen acht dagen naer de presentatien van desen sullen inwilligen/ ende voor den 1. Sept. eerstkomende/ hare schriftelijcke verklaringhe op de voorsz principale aengheboden handelinge van stilstant van wapenen / metten tyt en plaetse daer toe te kiesen aen hare Hoogheden sullen doen. Gedaen tot Brussel/ onder de signatueren ende Cachet van hare Hoogheden / den 13. Meert 1607. Wesende geparagrapheert Rich.vt. Geteekent I. Albert, A. Isabelle: Beneden stont/ ter Ordonnantie van hare Hoogheden. Geteekent Verreycken, en gecachetteert metten Cachette van hare Hoogheden.

Ende wel-gemelte Staten Generael/ in qualite als Staten van vrije Landen ende Provincien / daer op Hoogh-gemelte Eertz-Hertogen niet en pretenderen/ van goeder herten: oock niet meer begeerende/ dan tot eene Christelijcke/ eerlijcke ende verseeckerde uytkomste ende verlossinge vande miserien deser Oorloghe te verstaen/ naer rijpe deliberatien / ende met advijs van Sijne Excellentie ende Raden van Staten / aenghenomen hebben die voorsz verklaringe/ van dat Hooghgemelte Eertz-hertoghen die Vereenighde Landen houden voor vrije Landen / daer op hare Hoogheden niet en pretenderen: ende den stilstant van 8. maenden eerst-komende / ingaende den 4. Mey deses Jaers/ stilo novo/ van allen belegeringen ende surprinsen van Steden ofte Stercktten / invasien / ofte inlegeringhen van Provintien ofte quartieren / mitsgaders het maken van nieuwe Schansen: ende goedt gevonden hebben de voorsz vorder offren ende presentatien van Hoogh-ghemelte Eertz-hertoghen/ te communiceren ende rapporteren aenden ghenen en sulcx alsoo behoort/ ende daer op hare verklaringe aen Hoogh-ghedachte Eertz-Hertogen te doen voor den eerste Septembris eerstkomende: Soo ist/ dat die Eertz-hertogen ter eenre / en die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/ in qualite boven verhaelt/ ter anderë zijdë/ ter goeder trouwen belooft hebben/ en beloven by desen/ de voorsz verklaringe ende provisioneel stilstant te onderhouden: oock alle directe ende indirecte contraventien vandien te repareren ende doen repareren. En belooben daer beneffens Hoogh-gedachte Eertz-Hertogen van dese handelinge binnen drie Maenden eerst-komende / vanden Koningh van Spaengien aggreatie ende ghelijcke verklaringhe/ soo vele Sijne Majesteyt aengaet / uyt te brenghen/ ende aende welghemelte Heeren Staten Generael te leveren / onder alle Generale ende particuliere renunciatien ende verbanden daer toe behoorende: Des ten oorkonde zijn hier van ghemaeckt twee Brieven van eenen inhout/ bevesticht bijde Eertz-Hertoghen met heure Signatueren ende grooten Segel: mitsgaders den ghewoonelijcken paragraphueren ende contre-teyckeninghe van haren Audiencier / ende byden Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden inde voorsz qualiteyt met haren grooten Segel/ ghewoonelijcke paraphure ende teyckeninge van haren Greffier. Ghedaen tot Brussel / ende inden Haghe den 24. Aprilis/ Anno 1607. Onder stondt: Ick hebbe dit geteyckent/ Ian Neyen, Commijs Generael. Ick hebbe dit gheteyckent / als Ghedeputeerde vande Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / gheteyckent C. Aerssens.

Dese voor-gaende handelinghe was ghedaen den thienden / elfden ende twaelfden Aprilis: maer om dat op den 24. Aprilis ghelevert moesten werden Brieven van verbande van beyde zijden / onder 't groote Seghel / van teneur / woorden / syllaben ende distinctien als de voorgaende Acte: werde de selve alsoo ghedateert / te weten / als die wesen moesten/ alsse in originale souden zijn: ende is de Monick daer mede naer Brussel vertoghen den 13. Aprilis/ ende mette Jacht van Sijn Excellentie van Delfshaven afgevaren.

Dit Accoordt werdt ten eersten in Hollandt den Gouverneurs vande plaetsen ende stercktten verwitticht / ende daer nae den derthienden April / werdt dese volghende verklaringhe aende Provintien ende Steden ghesonden: bevelende eenen Vast-dagh te houden den negenden Mey.

Vertoogh der Staten Generael aen hare Provintien/ den 13. April.

Edele/ Erentfeste/ Hoogh-gheleerde/ Vroome/ seer Voorsienighe Heeren ende goede Vrienden / Alsoo de ghemeyne saecke der Vereenighde Nederlanden door Godes sonderlinghe ghenade/ soo verre ghebracht is / dat de Eertz-Hertoghe inde voorleden maendt Martij / by drie schriftelijcke verklaringhen goedt gevonden heeft/ aen te bieden / met ons als met Staten van vrije Landen en Provintien / op welcke

haer

1607. hare Hoogheden niet en pretenderen / tot een handelinghe van Vrede ofte Bestandt voor veele Jaren te verstaen/ met provisionele schorsinge van belegeringe ende surprinsen van Steden ende Sterckten/ invasien ofte inlegheringhe van Provintien ofte Quartieren: midtsgaders het maken van nieuwe stercken / voor den tijdt van acht Maenden eerst-komende / om middeler-tydt op de voorseyde handelinghe rypelyck te letten / ende alsoo verklaringhe op de voorseyde aen-ghebođen handelinghe voor den eersten September eerst-komende te doen / ende wy met advijs van syn Excellentie ende Raedt van Staten goedt ghevonden hebben / de voorsz verklaringhe ende provisionele schorsinghe te accepteren: oock aen-ghenomen de vordere aenbiedinghe te communiceren ende repareren daer het behoordt / om voor den voorseyden eersten September eerst-komende daer op verklaringhe te doen / ende daer toe ghevordert Brieven van verbande / naer inhoudt vande stucken nessens desen gaende: Ende al hoe wel wy ons verseeckeren dat uwer E. door hare Ghecommitteerde in dese vergaderinghe / van dese aenbiedinghe ende besoinge wel zijt veradverteert / soo hebben wy nochtans goedt ghevonden uwer E. daer van te veradverteren / ende van onse meninghe / om vande voorseyde vorder aenbiedinghe eerst te communiceren met de Koninghlycke Majesteyten van Vranckrijck/ Groot Britanien ende Denemercken: mitsgaders de Keur-Vorsten ende andere Steden des Rijcx/ met de welcke dese Landen in vriendtschappe zijn / om der selver goede meeninghe/ advijs ende verstant tot desen Landen beste verstaen hebbende / daer nae inde Provintien op de voorseyde saecke voorts rijpelijck gelet/ gheadviseert ende gheresolveert te moghen worden/ sulcx als tot Godes eere / ende vorderinghe vande Christelijcke Ghereformeerde Religie / met den meesten dienst ende verseeckeringhe der selver / ende der Vereenighder Nederlanden / ende den goeden Ingesetenen der selver sal bevonden worden te behooren: ende terwylen voor al behoorlijck ende noodich is/ dat Godt den Heere Almachtich van sijner menichvuldighe ghenade / dese Landen / gheduerende den Oorloghe/ bewesen/ ende sonderlinge om het bewegen van 't herte vande Eertz-Hertoghe / om de voorseyde verklaringhe ende aenbiedinghe te doen / van gantscher herten te loven ende te dancken / ende mede te bidden om de voorsz saecke / ter eeren van sijnen heylighen Naem / behoudinghe ende verbreydinghe van sijn heylich Woordt / ende de Christenlijcke Ghereformeerde Religie: eensamentlijck tot welvaert ende verseeckeringhe vande Vereenighde Nederlanden ende goede Inghesetenen der selver ghenadichlijck te willen seghenen / is by ons goedt ghevonden daer op te ordineren een al-ghemeenen Vasten ende Biddach inde Vereenighder Provintien ghehouden te worden op den neghenden Mey / stilo novo / naest-komende: Derhalven onse ernstighe begheeren is / dat uwer E. den voorseyden Biddach teghen den voorseyden daghe al-om inde Provintien van Hollandt ende West-Vrieslandt willen doen notificeren/ naer het gewoonlijck ghebruyck aldaer / ende dat die naer behooren ghecelebreert ende ghehouden mach worden / daer in den Lande dienst ende ons een wel-ghevallen gheschieden sal. Hier mede Edele / Erentfeste, Hooghgheleerde / Vrome / seer Voorsienighe Heeren ende goede Vrienden / inde protectie vanden Almachtigen bevolen. Wt den Haghe den 13. April / Anno 1607. Was geparapheert I. van Oldenbarnevelt vt. leeger stondt / V. E. seer goede Vrienden / de Staten Generael der Vereenighder Nederlanden. Noch leegher stondt/ Ter Ordonnantie der selver/ was onderteeckent C. Aerssen.

Staten senden haer Brieven van Verbande nae Lillo.

De Staten Generael hebben teghen den vier-entwintichsten April naer Lillo ghesonden heure Brieven van accoorde ende verbande/ op de voorsz stilstant van acht Maenden/ metten Commijs Dirck vander Does / omme de selve aldaer te wisselen teghen de Brieven van verbande vande Eertz-Hertoghen/ daer mede den Monick oock tot Lillo ghekomen is / hebbende die eerst by forme van agreatie onder de acte ghesteldt: Dan om dat Verdoes swaricheyt maeckte de selve also over te nemen / heeft den Monick in poste naer Bruyssel ghesonden / om de selve in forma gheexpedieert te hebben / ghelijck die vander Staten zyde daer waren / ende is daer inne sulcke diligentie ghedaen / dat de selve upghebracht ende noch den acht-en-twintichsten zyn ghewisselt gheweest/ met een vereeringe van een gouden keten voor den voornoemden Verdoes / die hy naermaels den Staten heeft moeten over-gheven ende restitueren. Dan overmidts de voorsz Broeder Jan Neyen in last hadde eenige naerder interpretatie te doen op de voorsz acte / ende 't rechte verstandt van dien / hoopende by 't voor-handelen meer te winnen / begheerde hy mede naer den Haghe te komen / daer toe Verdoes gheen last en hadde: dan siende dat hy gheen categoryche andtwoorde op syn Brieven en kreech / heeft hy den voornoemden Broeder Neyen mede ghenomen naer den Haghe / alwaer de selve naer eenighe spordelinghe werde ghehoordt inde Staten Generael den achtsten Mey / ende daer op werde met hem in naerder handelinghe gekomen/ noopende de interpretatie vande stil-standt, ende ghemaeckt ende ghearresteert een ander acte den eersten Junij / daer by verstaen worde dat de stil-standt van acht Maenden mede soude zijn inde Noort-zee ende inde Canael tusschen Vranckrijck ende Enghelandt totte Sorlinghes toe / in-gaende den veerthienden Junij / waer naer alle prinsen/ niet wesende Schepen van Oorloghe / van quade prinse souden wesen: dat naer dat de approbatie uyt Spaengien ghekomen soude wesen/ ghecontremandeert souden werden vande Spaensche Kusten de Oorloogh-schepen/ ende alle prinsen aldaer binnen ses weecken daer naer / niet wesende van Oorloghs-volck / mede van quade prinse souden wesen: ende dat voorts inden stil-standt vry ende sonder invasien ofte in-tochten souden blijven aen der Staten zyde de Eemse/ Dullaert/ mette Landen van Wedde / de Drente/ Couvoerden/ de Riviere vande Vechte tot Werckummer-brugge toe / de nieuwe Vecht tot Swol toe / van Swol naer Koten/ van Koten af de Ysele op tot Ysel-oort toe / ende de Landen Noort ende West-waert daer achter gheleghen: van Ysel-oort den Rhijn op tot 's Graven-weert toe / ende de Landen daer over ten Westen ghelegen: van 's Graven-weert de Wale af tot Gorcum toe / ende de Landen ten Noorden ende Westen ghelegen: de Mase vande Graef af tot Geertruydenberch toe / ende de Landen ten Noorden daer over gelegen/ de Merwede/ ende voorts alle stroomen ende wateren tusschen Hollandt ende Zeelandt / mette Eylanden met ebbe ende vloet ghesepareert tot Lillo ende Sluys beyde inclusys. Ende vande Eertz-Hertoghs zijde souden vry blijven de Landen van Luxenburch / Namen / ende alle Landen daer boven gheleghen: ende in Brabandt al dat over den Demer ende Nethe leydt tot inde Schelde toe: in Vlaenderen al dat over de Leye leydt / treckende over het Riviereken vande Mander / over Roetselaer tot Dixmuyden ende Nieuport in Zee toe / binnen welcke limiten gheen hostiliteyt ghepleecht en soude moghen worden / maer alles gherepareert/ &c. Maer buyten de voorsz limiten en soude niemandt sonder Paspoort moghen reysen / ende 't volck van Oorloge vermogen te loopen/ sonder nochtans in-legeringhe met Legers te maecken / ofte plaetsen ofte sterckten te beleghеren ofte te surprenneren / &c. Ende Neyen is daer mede vertoghen den vijfden Junij: hebbende getracht den Griffier Aerssen een groot gheschenck te doen/ welcke de selve niet en wilde aen-nemen / dan met eenich voor-weten van sijn Excellentie ende de Staten / als in 't volghende Bouck naerder verklaert sal werden.

Naerder verklaringhe opt Bestant.

Hier over is generaelijck groote blijschappe gheweest alle de Nederlanden deur / elck hoopende / wenschende ende biddende / eens te moghen ontslaghen worden vande langhe bloedighe Oorlogen: Ende de mare daer van verspreyt inde ghebuer-landen ende Koninghrijcken / heeft groot verwonderen ghecauseert / sulcken subijten Bestant ofte Treves groot achter-dencken makende/ over-leggende wat mochte van weder-zijden d'oorsake zijn: niet konnende ghelooven dat de Eertz-Hertoghen so verde t'onder sou-

Eeee den

den ghebracht zijn / noch oock de Vereenighde Landen/ dat d'een soo vele aenbieden soude / ende d'ander dat ghelooven ofte toe-betrouwen : dat het soo secretelijck gheprepareert ende ghehandelt was / ware mede groot verwonderen / want de Koninghen ende Princen en konden daer niet van weten / vernemen ofte verstaen door haer Ambassadeurs ofte Ghesanten : want 't selve in Hollandt by weynighe ghehandelt werdt / ende tot Bruyssel seyde-men dat de Eertz-Hertogen/ den Marquis Spinola/ den President Richardot / ende den Audiencier Verreycken/ ende weynighe andere alleenlijck daer van wisten : Dies den Edeldom ende Heeren / mede de Raden vande Provintien/ namelijck die van Brabandt/ hun des seer beclaghden / dat sy niet gheinformeert waren. Desghelijcks inde Vereenighde Landen / daer-men voor-gaf / dat de Koningh van Vranckrijck soude trachten naer hem de Souvereyniteyt vande Vereenichde Landen / om d'selve alsoo beter te disponeren tot desen stil-standt / dewijle vele vande Fransoysen een afkeer hadden.

Groote verwonderinge inde Ghebuer-landen over 't Bestandt.

De Koningh van Vranckrijck door 't schrijven by de Staten alomme ghedaen / door der selver Ambassadeur Aerssen hier van verwitticht wesende / ende versocht in die wichtighe saecke / te weten of sy voorts handelen souden ofte niet / haerluyden te assisteren met sijnen raedt / heeft sijn Ambassadeurs nae Hollandt ghesonden / de Heere President Jannyn / metten Heere van Roussy / neffens den Heere van Buzenval / die den 24. Mey in 's Graven-Haghe aenquamen / ende hadden audientie den 28. Mey : bestaende eerste in 't verhalen vande assistentie die haren Koningh de Landen ghedaen hadde / in klachte datse soo schielijcken / sonder huns Koninghs advijs/ soo verde inde handelinghe ghetreden waren met haren vyandt : in aenbiedinge huns Koninghs faveur ende vorder assistentie tot hunwaerts / ende in presentatie van middelen om hun ordentlijck te assisteré/ blijvende inde Oorloghe : ofte handelende nae Vrede/ met sijne authoriteyt hun by te staen / ende te doen ghenieten 't effect van dien : versoeckende daer toe Ghedeputeerde vande Staten / die met hun op alles mochten handelen / soo op den staet van 't Landt / de middelen van dien / als op alle redenen ende consideratien / die inde Vrede-handel ofte niet handelen mochte dienen / ende om hunnen staet best in vrijheydt te conserveren.

Fransoysche Ambassadeurs in Hollandt gekomen.

Oratie der Fransoysche Ambassadeurs aende Staten.

Daer toe werden doen ghecommitteert etlijcke uyt elcke Provintien / als van weghen Hollandt de Heer van Oldenbarnevelt : van weghen Zeelandt de Heer van Maldere / ende soo meer van d'andere Provintien / die den neghen-en-twintichsten Mey metten Tresorier de Bye / ende voorts met volle instructie/ mette Fransoysche Ghesanten begonden te handelen: soo verde resolverende / dat sy aldaer van 's Konings weghen blyven souden/ om den Vreden-handel te assisteren ende te vorderen.

Ghecommitteerde der Staten om met de Fransche Ambassadeurs te handelen.

Dierghelijcke assistentie ofte by-sitten versochten de Vereenighde Landen mede aenden Koningh van Groot Britannien : maer die heeft begheert datmen hem eerst eenighe Ghedeputeerde toe-senden soude/ om hem volkomen instructie van haren staet / wesen ende gheleghentheydt te gheven. Dies sy in Julio naer Enghelandt ghesonden hebben de Heere Johan Berck / Raedt ende Pensionaris der Stadt Dordrecht / van weghen Hollandt : ende van weghen Zeelandt Jacob van Maeldere Ridder / Heere van Heyes Poponvelles / &c. verselschapt mette residerende Ambassadeur Heer Noel de Caron / Heere van Schoonewalle Riddere / ende hadden den sesthienden Julij byden Koningh audientie / alleene ende secreet/ sonder by-wesen van eenighe Raedts-heeren/ ende sints noch meer-mael : oock ghehandelt met 's Koninghs Raedt : hebben alomme wel onthaelt gheweest / ghefestoyeert in Publicque Bancquetten inde Stadt Londen / metten Koningh ende den Prince sijnen Sone / die begavende met eenighe hun Vrijheden in Taillers gilde : Waer uyt te mercken was de oude onderlinghe affectie ende inwendighe verbintenissen tusschen de Nederlanden ende het Koninghrijck van Groot Brittannien. Ten lesten hebbense hun afscheyt vanden Koningh / Koninginne ende Prince van Walles genomen : ghenoech verkregen hun begeeren / met belofte / de Vereenighde Landen met raedt ende daedt by te staen : principaliJcken inden handel van Vrede ofte Bestant maecken / haer toe-seggende te senden sijnen Ambassadeur / te weten/ de Ridder Richart Spencer / ende de Ridder Rudolf Winwode / te vooren 's Koninghs Agent in 's Graven-Haghe gheweest/ die kort volghden. Alsoo zijn dese Ghesanten vertrocken / elck beschoncken met een Gouden keten ende 's Koninghs medaglie/ ende oock eenighe Ridder geslagen : keerende alsoo na heure Schepen/ zijn den thienden Augusti in Zeelant wel aengekomen.

Hollandtsche ende Zeelandtsche ghesanten in Engelandt ghesonden in Julio.

Hier vooren is verhaelt vande approbatie / die binnen drie Maenden op den ghearresteerden stil-standt vanden Koningh soude moeten uyt-ghebracht werden : desen volghenden is byden Eertz-Hertoghe devoir ghedaen / om de selve approbatie te weghe te brenghen / ende is ten lesten eenichsins gheobtineert gheweest : Waer over Spinola den sesthienden Julij aende Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden schreef / dat sijn Secretaris Birago de selve approbatie uyt Spaengien ghebracht hadde / ende versocht paspoort voor den Audiencier Lowijs de Verreycken / om in Hollandt te moghen komen / ende de selve approbatie over te legghen / ende met eenen voor te draghen eenighe poincten tot de saecke dienende / welcke Brieven met een Trompetter van Spinola den achtienden inden Haghe quamen / ende den neghenthienden werde de paspoort gedepescheert/ ende op de selve paspoorte quam Verreycken den 24. Julij 's morgens vroech inden Hage / ende verkreech 's avondts audientie in Staten Generael / daer hy exhibeerde de approbatie des Koninghs van Spaengien / onder de acten vanden 24. Aprilis ende eersten Junij / ghestelt in Spaensche-tale / ende gedateert den lesten Junij / luydende de selve approbatie aldus : sijne Majesteyt ghesien hebbende 't ghene in dit papier staet / 't welcke hem ghesonden is by sijn lieve ende beminde Broeders / de Doorluchtichste Eertz-Hertoghen Albert ende Isabel Clara Eugenia / Princen ende Souvereyne Eyghenaers van alle de Nederlanden / noopende de suspensie van Wapenen voor acht Maenden / met cessatie van alle surprinsen van Steden ende Fortressen / invasien ende inlegeringhen van Landen / ende van nieuwe Fortificatien te maken inde selve tijdt : oock intentie van ten weder-zijde te doen vergaderen Ghedeputeerden / omme te handelen van eenen Peys / oft langhe Treve / ghelijck daer inne vervat is : hebbende 't selve wel ende rijpelijck overleydt/ verklaert dat hy / om niet op te houden ofte verachteren 't goedt dat daer uyt te verhoopen valt / gheprezen/ goedt ghevonden / gheconfirmeert ende gheratificeert heeft / de voorsz suspensie van Wapenen / ghelijck sijne Majesteyt de selve prijst / goedt vindt / confirmeert ende ratificeert by desen / in alle de Articulen vande voorsz suspensie ende cessatie van Wapenen / soo veel de saecke hem eenichsins mach aengaen : belovende op Koninghlijcke trouwe ende woordt / de selve te onderhouden ende punctuelijcken te volbrenghen / ghelijck als of hy de selve hadde gheconsenteert van 't beginne aen / ende de saecke ghetracteert ende gheconcludeert hadde gheweest met sijne interventie ende authoriteyt / sonder immermeer daer teghen te doen. Ten oorkonde van welcke Sijne Majesteyt desen ghetey ckent ende beseghelt heeft met sijn Seghele binnen Valladolit den lesten Junij : die onder de acte vanden eersten Junij stonde / was van ghelijcke substantie / ende meest al ghestelt met de selve woorden/ soo veel den text lijden konde : maer beyde de acten/ daer onder dese approbatie stonden / waren gheextendeert in Fransche tale / daer inde acte vanden 24. Aprilis / inde principaelste ende substantiaelste clausule vergheten oft uyt-ghelaten waren dese woorden / Unies, en qualité & comme les tenans pour Pays, Provinces, &c. Wesende oock de voorsz approbatie gheschreven op papier / ghecachetteert mettet kleyne Zegel / ende onderteeckent Yo el Rey : ende versochte daer by om meerder swaricheydt te evitéren / dat de Staten vande Custen van Spaengien wilden contreman-

Spinola schrijft aende Staten.

Verreycken komt inden Haghe met de Aggreatie.

Inhout van de Spaensche Aggreatie.

1607.

Swaricheyt byde Staten gevonden inde Aggreatie.

tremanderen ende af-doen komen heure Oorlogh-schepen. De Staten en konden niet wel goedt vinden dat byde approbatie de Eertz-Hertoghen ghenoemt werden Princen ende Souvereyne Eyghenaers van alle de Nederlanden : ende werden terstondt ghewaer de voorschreven faute / niet wetende oft by abuys ofte expresselijck alsoo uyt-gelaten was : deden daerom hem verthoonen hoe abuyselijck sulcken faute inde principale acte ghecommitteert was / die hy bekende tot Bruyssel mede ontdeckt geweest te zijn / maer dat 't selve by slordicheydt vanden Schrijver / die in 't dobbeleren een heele regule over gheslaghen hadde / toe-ghekomen moeste wesen / ende dewyle de approbatie Generael was / hadde de Eertz-Hertoghen even wel goedt ghevonden die over te senden / al en waer het maer gheweest om te doen blijcken van sijn devoir in desen / ende gheloofde vastelijck / als men daer op wilde staen / datse uyt-ghebracht soude werden / soo de Staten die selve begeeren souden : niet te min versochte ses daghen tijdts om naer Bruyssel te schrijven / ende naerder last van daer te moghen ontfanghen / die hem gheconsenteert werde : ende naerder last ontfanghen hebbende / poochde den tweeden Augusti den Staten diets te maecken dat de approbatie ghenoech volkomen / ende sulcx was dat sy daer by contentement behoorden te nemen : niet te min dat de Eertz-Hertoghen naer Spaengien hadde gheschreven / om den Koningh van dese swaricheydt te verwittighen / ende insisteerde daer by om resolutie vande Staten tottet contremanderen vande Schepen vande Spaensche Kusten / ende datse de Eertz-Hertoghen doch daer mede wilden believen. Hier op zijn eenighe daghen langh veel deliberatien ghevallen / ende veel communicatien metten voorschreven Verreycken / ende is eyndelijck op den achtsten Augusti ghearresteert sijne andtwoorde / ende hem by monde aengheseydt inde Staten Generael den neghenden / ende voorts hem behandicht by gheschrifte den elfden / inhoudende dat de Staten de respective approbatien verklaren imperfect ende defectueux / soo inde ghegheven qualiteyt ende forme / als inde substantie van dien / om datse niet gheextendeert en waren in forme met insertie : dat uyt-ghelaten waren soo veele woorden / niet gheschreven in Fransoys / niet gheteyckent metten naem vanden Koningh / noch met sijn groote Seghel verseghelt : mede niet inhoudende aggreatie vande gheheele handel / maer gherestringeert alleen tot eenighe pointen : datse mede niet en hieldt van ghelijcke verklaringhe voor de vrijdom deser Landen / als de Eertz-Hertoghe hadde ghedaen / dat sy daerom op de vorder ghedaen offeren niet en konden naerder verklaringhe doen voor den eersten Septembris toekomende / leverden daerom aen hem over een concept in Duyts / in Fransoys ende in Latijn : waer naer sy verstonden dat den Koningh de approbatie soude moeten doen / al eer sy voort souden konnen handelen / ende dat heur dan totte naerder verklaringhe te doen / soo veel tijdts soude moeten loopen / als te vooren ghedaen hadde vanden vier-en-twintichsten Julij totten eersten Septembris : datse niet te min te vreden waren de Eertz-Hertogen ter eeren te contremanderen alle hun Oorlogh-schepen vande Kusten van Spaengien / ende die dadelijck souden doen weder-keeren / ende dat alle prinsen by de selve te doen t'eynden ses weecken / inne-gaende vanden vier-en-twintichsten Julij voor-leden / van quade prinse souden wesen / ende gherestitueert souden werden : met welcke andtwoorde den voornoemden Audiencier vertoghen is naer Bruyssel den twaelfden Augusti. Wesende nu de stil-standt voor dese acht Maenden te Water ende te Lande / ende soo wel voor Spaengien als voor de Nederlanden / het welcke een groote hoope alomme gaf / dat de saecken wel tot een Vrede ofte Treves voorts mochten gebracht werden: hoe wel eenighe verre-siende meynden dat daer inne noch soo veel verwerringhe stack / ende dat de saecke op beyde zijden soo seer beleydt werde / om malkanderen een voordeel af te sien / ende elcx om sijn kans beter te maecken / dat 't selve soo lichtelijck / ende sonder meer uyt-berstingh e aen d'een oft d'ander zijde niet en soude af-loopen.

Verreycken soliciteert om der Staten Oorlogh-schepen vande Kusten van Spaengien t'ontbieden.

Antwoorde der Generale Staten op de Aggreatie.

Verreycken vertreckt nae Bruyssel.

1607.

Bekommeringhe der Nederlandtsche Ghebueren over den Vrede-handel.

Terwylen dese onder-handelinghe van Bestandt ende Vrede int werck was ende de ghebueren Koninghen ende Vorsten / met de Landen Gulick / Cleve / Ludick / met Oost-Vrieslandt / hun daer mede waren moeyende ende bekommert / so heeftmen mede alomme daer van verscheyden meyninghen / gevoelen ende discoursen ghehadt : de meeste menichte / die de grootheydt van Spaengien te veel verhieven / en konden niet ghelooven dat de Eertz-Hertoghen eenighe aggreatie ofte consent vanden Koningh van Spaengien souden uytbrenghen / alsoo dat besproken ofte belooft was / maer meynden dat daer eenigh ander verstandt oft dobbelheydt mochte onder schuylen. Andere daer teghen seyden / de hondert twintich Milioenen byden Koningh verteert / ende soo veel bloedts ghestort : de groote muitinatien : groote tachterheydt ende gebreck van gelde / nu selve de Koninghrycken van Spaengien gheduerichlycken besprongen ende beset vindende met soo stercke Vlooten / die apparent waren alle de Zee-vaert hun te benemen ofte grootelijcx te bekommeren / waer mede sy de Eylanden ende de Indien / aen Spaengien ghehecht / ofte vast houden moesten. Dese ende diergelijcke consideratien meer / mochten dien grooten Koningh doen achter-waerts dencken / principalijck ten aensiene van een geweldige Compagnie / die de Vereenighde Landen op West-Indien voor handen hadden op te stellen / te dueren ses-en-dertich Jaren / daer eenich groot misterium ofte secreet onder moeste schuylen / die welcke hem mochte sijn Indien eensdeels afvallich maecken / ofte op 't weeckste bespringhen / ende daer by sijn Financiers alle achter-dencken gheven / dat hem sijn komende schatten uyt Indien mochten afgeset worden / ende gheen credijt meer gheven : waeromme hy soude moeten nootelijck in meerderen kosten vallen / om sijn verde verscheyden Eylanden ende Havenen te besetten / ende sijn macht alsoo verdeylen. Seyden noch daer by / hoe wijselijcken / voorsichtelijcken ende nootelijcken het vanden Koningh ende de Eertz-Hertoghe ghedaen ware / ghewillichlijck te wijcken vande Souvereyniteyt / soo men scheen voor te gheven / der Vereenighde Nederlanden / siende dat by gheenen anderen middelen van persuasien / practijcken ofte gheweldt de selve tot eenich tractaet te brenghen waren : want selve haer weeckheydt / ofte eenich grooter verlies / dat sy souden moghen komen te lyden / mochte haer dwinghen te soecken onder den Fransoys te schuylen / ende in die protectie ware groot perijckel / dat sy ten lesten uyt alle de Provintien gheheel mochten verdreven worden / waeromme verde het beste ware / te soecken in 't vredelijck besit te blijven van 't beste deel / met eenen ghebuerlijcken Vrede / ten minsten tot bequamer tijdt : liever dan den Koningh van Vranckrijck met Nederlandt te laten verrijcken / dat welcke alle authoriteyt / ontsach ende aensien van Spaengien wegh nemen soude.

Oorsake die Spaengien totter Vrede beweghen mochte.

Vande zijde der Vereenighde Nederlanden (alsoo daer oock veel diep-sinnighe ende verre-siende Mannen hun bevinden) en konden sy niet ghelooven datter ernst ghemeynt werde / dies den handel hun meest teghen 't herte stack / meynende dat de saecke gheen ander uyt-komste konde hebben / dan weder te vallen onder Spaengien / bedeckt metten naem van 't Huys van Borgondien / achtende dat de fondamenten daer van over langhe gheleydt waren / ende dat het Bestandt ofte Peys / maer scheppinghe van aessem ware. Sy konden mede niet begrijpen / hoe sy hunnen staet wel souden konnen conserveren : hoe de regeeringhe vande Provintien vast by een te houden / ende alle op-komende swaricheden met authoriteyt te weeren. Item / hoe te continueren de middelen ende schattinghen / bysonder indien de Eertz-Hertoghen de selve in sijn Provintien verlichte : hoemen soude konnen behouden het ghebiedt ter Zee / indien de Convoyen ende Licenten cesseerden : ende die houdende in treyn / hoe dan de Negotiatie by hun soude konnen behouden blijven / die ghewoon ware te loopen derwaerts / daer die minst beschat werde. Mede hoe men 't Krijghsvolck soude konnen in ordere

Swaricheden die de Vereenighde Landen met Peys maken bevonden.

 ende

1607.

ende discipline onder-houden / als die niet gheoeffent ende gheexerceert en wierden. Item / hoe de Religie te behouden soude zijn in state als die nu ware. Item / hoe de Ghemeynten weder totte wapenen te brenghen souden wesen / als die den smaeck vanden Peys souden hebben ghevoeldt / soo 't ghebeurde dat haer teghen-partye syn woort niet en hieldt. Item / hoe datmen soude betalen de groote schulden vande Landen / daer van men de betalinghe metter Oorloghe ontgaet. Item / hoe datmen alle die in regeeringhen zijn / soude wapenen teghen de Spaensche corruptien / diemen alreede ghewaer werde / met meer andere. Dit waren de discoursen ende opinien vande voorsichtichste.

Groote toerustinghe in Spaengien ter Zee.

Terwijlen was de Nederlandtsche Vloote noch al op de Kusten van Spaengien / diemen ghearbeydt hadde mede te begrypen inde leste interpretatien / om te moghen t'huys ontboden worden / op dat de Vlooten in Spaengien / op ende van West-Indien ende Oost-Indien / mochten vry uytvaren ende inkomen: want men hadde eensdeels de gheladen Schepen naer Indien moeten ontladen / om die ter Oorloghe te rusten / tot defentie van Spaengien / teghen de Hollanders / dat welcke inde acte vanden eersten Junij niet eyndelijck en hadde konnen verkreghen worden / maer was doen gheconsenteert die te contremanderen soo haest de aggreatie van Spaengien soude komen / ende datmen middelertijdt de selve niet en soude verversschen van secours ofte vivres / welcke bedecktelijck alsoo veele was / als ofmen die contremandeerde / om dat ghebreck van vivres heur wel soude doen sijten ende t'huys komen: onaenghesien de twijfel ofte onseeckerheydt diemen alomme hadde / dat de Koningh niet klaerlijck en soude toestaen ofte aggreeren 't ghene datter ghesloten was: te meer om datmen alomme in Spaengien Schepen ter Oorloghe ruste / als S. Lucar / tot Cales / tot Lisbona ende inde Coronna / de strate van Gibraltar vol Galeyen zijnde / ghevende groot achter-dencken / al ofte sy erghens in Yrlandt / Enghelandt / Nederlandt ofte Embden hadden willen invallen: andere meynden sy souden nae Barbarijen ofte op la Rache wat voor-nemen. Tot Duynkercken in Vlaenderen werden seer ghevordert de thien groote Schepen / vande dertich diemen voor-ghenomen hadde te timmeren / daer aen wrochten wel vijf hondert Mannen / soo Italianen / Spaengiaerden als Nederlanders / elck aen syn werck / ende eenighe hadden hondert voeten kiels / 't minste was van hondert vijftich vaten groot gheschat: dan byde antwoorde vanden achtsten Augusti / was gheconsenteert de voorsz Vloote te contremanderen / ende datse naer de tijdt daer gestelt / geen prinsen meer en souden moghen doen: daerom meenden veele datse haest weder komen soude.

Oorloghschepen tot Duynkercken gebout.

Muytineerders overlast.

De Ghemuytineerde deden alomme noch veel overlast / ende de Eertz-Hertogen sochten alle middelen om die te bevredighen: ende noch in Augusto verkreghen sy uyt Spaengien een partije gheldts van ontrent ses hondert duysendt Ducaten / alle Maenden te betalen hondert duysendt Ducaten / ses Maenden langh / dat lange belooft was / om 't Krijghsvolck te betalen. De Eertz-Hertogen sochten mede / om hun onnut volck af te dancken / Walen ende andere.

De Spaengiaerden ende Italianen werden in Garnisoenen gheleydt in verscheyden plaetsen / een groot deel tot Doornick / daer sy wat gheringhelt worden / niet vermogende haer hoopen te vermeerderen: want als sy wilden uyter Stadt gaen / gafmen haer een Looden teecken / sonder welcke niemandt meer mochte inkomen: daer werdter noch tot Cortrijck tusschen de twee ofte drie hondert gheleydt / ende meer in andere plaetsen: de rijckste Steden gaven gheldt om vande Garnisoenen ontslaghen te wesen. De Vereenighde Landē danckten mede veel Krijghsvolcks ende andere af / dat sy mochten derven / als eenighe Overlantsche ende Enghelsche Vendelen / die veel van hun ghetal ontbraecken: sy danckten oock veel Schepen af van alle soorten. Maer sy begonden wederomme een deel Schepen toe te rusten nae de Oost-Indien / om die vaerten by continuatie te behouden ende verseckeren.

1607.

Embdense Schepen in Spaengien gearresteert.

Wt Embden waren dit Jaer veel Schepen Westwaert uyt-ghevaren naer Italien ende Spaengien / die welcke in Spaengien ende Portugael meest aengheslaghen ofte ghearresteert werden / op d'een ofte d'ander pretensie / ofte dat sy Hollanders aen-hanghende waren / ofte rebellen van haren Grave gheweest / vanden welcken sy nochtans alle Pas-brieven / Attestatien ofte Zee-brieven hadden / dan sulcke en mochten niet helpen / ten ware datse particulier brieven vanden Grave brochten / anders die achtende als af-ghedrongen / door de gonste vande Hollanders ofte Enghelschen: eenighe van dese Schepen werden nochtans los ghelaten / maer d'andere wel ontrent dertich / die (veele zijn van een Stadt) werden strenghelijcken gehandelt / ende 't volck op de Galeyen gheworpen / andere ghedwongen den Koningh aldaer te dienen ter Oorlogen ofte op sijn vaerden na Indien ende Brasilien. Dese tijdinghe maeckte tot Embden groote beroerte onder de Ghemeynte / om 't groot verlies van haer Scheep-varende volck / die veel aldaer Wijven ende Kinderen hadden. Dese vrienden causeerden eenen toe-loop van Vrouwen teghen de Magistraet. De Grave selve daer ghekomen zijnde met etlicke Heeren syn vrienden / dat suspitie gaf al ofte hy trachte desen op-loop te vorderen / hebbende syn Broeders / Graven Christoffel ende Johan byder handt / met het Garnisoen van Lingen: waeromme de Vereenighde Landen derwaerts ghesonden hebben ontrent twee duysendt Mannen / die hun inde voor-Stadt van Embden ende daer om heer ghelogeert hebben / daer-en-boven sondense eenen Trompetter aenden Grave / met desen volgenden Brief.

Oploop tot Embden.

Vereenighde Landen senden Krijghsvolck nae Embden / ende schrijven den Grave een Brief by eenē Trompetter.

Wel-ghebooren Grave / dat wy met een oprecht ghemoet / soo by tijden van uwer L. Vader G. M. als oock by uwer L. regeeringhe (niet sonder merckelijcke moeyten ende kosten) gearbeydt hebben / omme die misverstanden / tusschen uwer L. wel-ghemelte Heer Vader / ende uwer L. als Graven / ende die Stenden van Oost-Vrieslandt ende leden van dien / in 't goede te helpen accorderen ende vereenighen / is uwer L. ende een yghelijck (uyt onse actien) kennelijck. Ende naer dien wy inden Jare 1595. by het Delfzielsche verdrach / ter begheerte vanden wel-ghemelten uwer L. Heer Vader / uwer L. selfs / ende die stenden van Oost-Vrieslandt / ons tot handt-houdinghe van dien verbonden hadden. Soo weet uwer L. dat inden Jare festhien-hondert drie / in 't maken van het Haechsche verdrach / opte ernstighe instantie vande Ghedeputeerde der Stadt Embden / met uwer L. consent ende goedt bevinden / wy ons van nieuwes verbonden hebben / tot handt-houdinghe van dien / ende afweeringhe van alle contraventien. Dat insghelijcx inde leste handelinghe vande Landt-daghes besluyt / opten thienden November lest-leden / by intercessie vande Heere Rudolf Winwod / Ghesante vande Koninghlijcke Majesteyt van Groot Britannien ende onse Ghecommitteerde gemaeckt / van wegen hooghst-gemelte sijne Koninghlijcke Majesteyt / ende die onse aenghenomen is / dat soo verre daer jeghens gedaen / ofte contraventien ghepleecht worden / met ernste daer inne versien soude worden. Nu zijn wy sekerlijck bericht / dat deur uwer L. beleydt / gheen penninghen tot betalinghe van het Garnisoen binnen Embden noodich / en zijn verstreckt / omme alsoo door faute van betalinghe / 't selve Garnisoen in alteratie / ende by ghevolch / die Stadt Embden in conbustie te stellen. Dat oock by uwer L. datelijck verhindert is / dat die penninghen vande bewillichde omme-slaghen ende middelen / in handen vanden ghestelden Rente-meester / ter dispositie vande ghestelde Assignatoren (volgens die ghenomen resolutie) niet en zijn ghekomen. Dat mede uwer L. verscheyden ommeslagen ghemaeckt / ende doen executeren heeft / sonder bewilliginge vande Stenden / jegens die Keyserlijcke resolutie / ende die voorsz verdragen. Item / dat voor seecker binnen Embden ghehouden werdt / dat door uwer L. directie een groot getal Schepen van Embden naer Spaengien ghevaren / aldaer ghearresteert / die goe-

Beschuldinge der Staten over den Grave van Embden.

1607. die goederen aengheslagen zijn / jae die persoonen ghevanckelijck ghenomen / ende qualijck ghetracteert worden: oock dat by uwer E. manifeste connibentie / upt Lingen ende andere ghelijcke plaetsen / inde Graefschap van Oost-Vrieslandt gheloopen / die goede Inghesetenen beschadicht / ende die Burgheren van Embden ende andere ghevanghen ghenomen ende vervoert werden / alles directelijcken teghens die voorschreven verdraghen. Naer dien wy dan upt krachte van onse iteratibe beloften / met V. E. believen ghedaen / gheresolveert zijn / die voorschreven handelinghen te handt-haben / ende die contraventien van dien metter daedt af te weeren / sonder gelijcke vorder te ghedooghen. Soo hebben wy goedt gevonden aen uwer E. desen met eenen Trompetter te senden: ende is onse ernstighe begheerte / dat uwer E. tot voor-kominghe van alle onheylen ende inconvenienten / promptelijcken ende ten langhsten binnen veerthien daghen / nae de receptie van desen / ordre wil gheven / dat tot betalinghe van het Garnisoen binnen Embden (sonder eenich vorder belet) gheschickt worde de somme van veertich duysendt guldens. Item / dat de penninghen vande bewillichde omme-slaghen ende contributien / datelijck ghebracht worden in handen vanden ghestelden Rente-meester / ende ghelaten ter dispositien vande ghestelde Assignatoren conform die resolutie: dat die omme-slaghen over die Landen / sonder wettelijck consent vande Stenden / datelijck opghehouden worden / ende ghe-restitueert 't ghene onrechtelijcken om-gheslaghen / ontfanghen ofte gheexecuteert is. Dat voorts behoorlijck debvoir by V. E. ghedaen ende ghetoont werde / tot ontslaginghe vande Schippers / Bootsvolck ende andere Persoonen van Embden / hare Schepen ende goederen in Spaengien aengehouden. Lestelijck / dat het volck van Oorloghe van Linghen ende ghelijcke plaetsen / upte Graefschap van Oost-Vrieslandt ghehouden worde: Ende soo uwer E. hier van in ghebreecke blijft / verklaren wy ontschuldich te wesen / van dat byder handt ghenomen moeten worden / die middelen noodich omme V. E. tot redenen / ende onder-houdinghe van sijne solemnele beloften te brenghen: ende vande onheylen / inconvenienten / schaden ende swaricheden daer upt te volghen / die ons (als noyt anders begheert hebbende ofte als noch begheerende / dan 't ghene tot uwer E. ende uwer E. Ondersaten besten / welvaert ende ghe-rustheydt is streckende) van herten leedt sullen doen / dat kenne Godt den Heere Almachtich / die u / Welgheboren Grave / wil inspireeren eene goede intentie / tot uwer E. ende uwer E. Ondersaten besten ende wel-varen. Wt den Haghe den derden Julij 1607. Was gheparapheert A. Conders vt. Onder stondt / V. E. goede Vrienden ende Nae-ghebueren / de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden: ter Ordonnantie vande selve / ende ghetekent C. Aerssen. De super-scriptie was / Wel-geboren Grave / Enno / Grave van Oost-Vrieslandt / Heere van Esentz / Stedesdorp ende Withmonde.

Emdensche Grave ende Stadt, sendt Gesanten na Engelandt ende inden Haghe.

Hier op is niet sonderlinghe anders ghevolcht / dan dat de Grave aen sijn Vrienden sondt om hem te beklaghen / naemelijck in Enghelandt sondt hy Hans Henrick Stamler / des Koninghs intercessie te versoecken aenden Staten / van hun te onthouden eenigher strengher handelinghe: die gunstighe andtwoorde verwerfde: In 's Graven-Haghe sondt D. Dothia Wyarda / eertijdts Sindicus vande Stadt Embden gheweest / die den Grave ontschuldichde / als dat hy alle de Concordaten sochte te houden / ende gheen oorsaecken ter contrarien dien van Embden ghegheven hadde: maer dat sy een ydele vreese hadden / die haer aenquam upt haer eyghen quade conscientie: daeromme sy Krijghs-volck ontboden hadden / ende diergelijcke meer. Die Stadt Embden sonden inden Graven-Haghe om hun stuck voor te staen / ende de Staten te dringhen tot volvoeren van haer voornemen / haren Burgemeester Ubbo Remets / haren Sindicus / Samuel van Winghene Raetsheere / met Daniel Althingh Secretaris: sy lieden wel merckende dat de Grave haer sochte in ghedurigen allarme te houden / in groote kosten te jagen / in groote schulden te verwerren / ende daer door de Borgerye tot hem te trecken. 1607.

De Grave sondt daer mede de Heer Willem van Knyphuysen / Doctor Thomas Francius / neffens den voorsz D. Wyarda.

Aldaer werden by die van Embden verscheyden Zee-brieven voort gebracht / byden Grave den Schippuyden mede ghegheven / van date den sesten ende derthienden Februarij sesthien-hondert seven / tot Esens / d'een d'ander contrarierende / eenighe van gheender weerden houdende / ten ware sy sijn andere particuliere Brieven mede vertoonden: dan sy werden ten lesten alles byde Staten heusschelijck afgeset met vermaen / volghende de Concordaten / in eenicheydt te leven / ende met hoope voor de Stadt / dat de Staten sorghe wilden draghen / datmen heur daer teghens niet en verkorte.

Giften tot corruptien vande Provintial ghegheven / werden weder gelevert.

Doen den Audiencier Verreycken lest inden Hage byde Staten was mette acte van approbatie / heeft den Advocaet van Hollandt / de Heer van Oldenbarnevelt den selven voor-ghehouden / wat corruptien / giften ende om-koopinghen daer waren ghetracht byden Pater Commissaris Johan Neyen / naemelijck eenen Wissel-brief van vijftich duysendt Ducaten / eenen Diamant van thien duysent gulden / met een goude keten / diemen daer voort-brachte ende leyde / ende waren den Griffier Aertssen ghegheven / die de selve niet hadde willen ontfanghen / dan by consent van Prince Mauritz ende de Staten / waer over hy vanden ghemeynen Man nochtans seer in opspraecke ghetoghen werdt / tot sijnen grooten onghelycke: ende noch een gouden keten aenden Commys Verdoes: waeromme sy hem belasten die al te samen wech te nemen / ende die weder te gheven aende Meesters daer sy van quamen / biddende de Ertz-Hertogen / voor soo veele als sy de Vrede-handelinghe recht meynden / ende daer nae trachten / dat sy sulcke giften ende gaben niet meer en souden presenteren aen eenighe persoonen onder haer / van wat conditie ofte qualiteyt sy mochten wesen: ende dat de Heeren Staten Generael / ende oock de Raden van Staten / vande Vereenighde Nederlanden / waren ghecomposeert van soo veele ende verscheyden Provintien ende verscheyden persoonen / dat die qualijcken ofte gheensins konden gecorrumpeert ofte om-ghekocht wesen / met gaben / giften ofte beloften: jae soo eenighe over sulcx maer in een nae-dencken quame / men soude haer ghetal verdobbeleeren / &c.

Verreycken beschuldicht de Gheestelicke van gierichheydt.

Waer op de Audiencier voor alle excuse verontschuldichde hare Hoogheden / ende leyde 't selfde ten laste vanden Pater Commissaris Neyen voorsz / ende dat hy 't selfde moeste upt sijn eyghen hooft ghedaen hebben / hare Hoogheden nerghens van wetende: sijn segghen fonderende op de gierichheydt vande Gheestelijcke / die nae hun eygen gierichheydt ander lieden herten oordeelen / met diergelijcke woorden meer.

Nederlantse Oorlogh-Schepen komen t'huys / ende bestant ter Zee besloten.

Inde Maendt van September zijn de Oorlogh-schepen vande Kusten van Spaengien / volghende haren last / alle met hun prinsen wel t'huys ghekomen / ende soo werdt het gheaccordeert Bestandt ter Zee / van weder zijden besloten / oock volbracht: ende tot bewaringhe vande strate Gibraltar was by den Koningh gheordonneert de Principe Doria met sijn Galeyen.

Verhael van twee schepen upt Oost-Indien komen met Wybrant vã Warwijck.

Wy hebben vooren verhaelt van twee Nederlandtsche Schepen in Junio lest upt Oost-Indien aenghekomen / te weten / Dordrecht / een Schip vande thien-Jarighe Compagnie / Schipper Jan Riemelandt van Antwerpen / vol speceryе ghesladen: Het ander was Hollandia / vande oude Compagnie van veerthien Schepen / onder het Admiraelschap van Wybrandt van Warwijck / daer hy Admirael selfs mede t'huys quam / te huys brenghende van hondert vijftich Mannen / maer ontrent tsestich / ende overmidts hy by de vijf Jaren upt gheweest was / ende door dien langhen tijdt was het Schip mede seer ghe-swackt / hebbende een leck ghekreghen (als oock het Schip Dordrecht) hebben moeten hun gheselschap verlaten / ende voeren nae het Eylandt Mauritius / daer sy alle hun goederen upt-ghelost hebben op 't Landt / ende in logien gheleydt die sy maeckten / ende

de Sche-

1607. de Schepen vertimmert ende verbetert / ende het Schip Hollandia achter eenen gheheelen nieuwen spieghel ofte nieuwe achterste inghemaeckt. Het is wonder wat dat industrieux ende konstrijck volck kan te weghe brenghen op een Eylandt daer gheen Menschen woonen ofte zijn / ende hoe een Schip alle instrumenten ende materialen kan vinden / sy hebben daer twee smissen op-gherecht / ende kolen van hout ghebrandt / ende wel twintich duysendt spijckers ofte groote naghelen ghesmedet / met een groot deel ysere bouten: ghetimmert hebbende / hebben haer goederen weder ingheladen / die seer kostelijck waren / naemelijck / van 't Schip Hollandia / daer was veel Syde ende Syde-wercken / ende andere kostelycke Coopmanschappen in hebbende / onder 't ghebiedt vande Koninginne vā Patana een rijck Portugaels Schip ghenomen / daer dese Koninginne part ende deel in te hebben pretendeerde / zijnde op haer Lants Kusten / 't welck sy haer afkochten. Sy quamen daer aen den sesten April / Anno sesthien-hondert ses / ende vertrocken den vierden November / om op den Somer in onse koude Landen te vallen: waren noch op Sint Helenas Eylanden wel drie Maenden / t'huys komende in Junio.

Industrie der Hollanders.

Sy vonden in 't Eylandt Mauritius aende zuydoost-zijde van 't Landt een goede bequame Haven. Den Admirael Warwijck heeft het Eylandt selfs eens gheheel omme ghegaen / ende bevondt het groot nae sijn gissinghe wel sessendertich mijlen in 't ronde / hebbende schoone afwateringhe van versch water / ende veel bequaem Landt om te besaeyen / doch meest leechten ende vol Bosschagien / waer dat hier ende daer veel Ebben Boomen zijn: daer is overvloedt van visch ende veel ghevogelte / maer gheen vier-voetighe ghedierte / als alleen Schilt-padden / 't welck haer meeste spijse was: dan byde Neerlanders zijn daer eenighe Varckens / Bocken ende Geyten op-gebrocht / oock Koeyen / maer de Stieren waren gestorven: sy hebben mede over de vier hondert Orangien ende Limoen-boomen daer op gheplant / ẽ van hem selven heeft het Cocus-boomen / ende groote menichte Palm ende Palmit-boomen / daer uyt men Palm-wijn maeckt / ende mette bladeren kanmen logien ende huysen decken. Den Admirael Warwijck verklaerde dat sy wel thien duysendt Boomen van alderhande sorten afghehouwen hebben / om de Schepen / Packhuysen / Logien / ende andere behoeften te timmeren / ende om kolen te branden. Het is een vruchtbaer ende goet Landt / beter ende bequamer alst Eylandt Sinte Helena.

Beschrijvinghe van 't Eylandt Mauritius rijck ende onbewoont.

Mauritius Eylant beplant ende met dieren versien by de Hollanders.

Inde Vereenighde Nederlanden / niet teghenstaende den Vreden-handel / maeckt desen Winter de thien-Jarighe-Compagnie noch reede derthien groote / schoone ende treffelycke Schepen / om metten eersten nae Oost-Indien te seylen / onder 't beleydt van Pieter Willemssz Verhoef Admirael: de welcke was op de leste Vereenighde Landen Vlote / Capiteyn van 't Admiraels Schip / Jacob van Heemskerck / ende was nae sijn doodt / die de Victorie volbrochte / ende was daer nae Vice-Admirael van die gheheele Vloote / hem in 't volkomen van die Victorie van Gibraltar als een goedt Soldaet draghende: daer over hy van weghen de Staten Generael met een goude ketene vereert werde. De Vice-Admirael van dese uytgaende Vloote / was Fransoys Wittert / die te voren eenighe Jaren inden dienst vande Compagnie in Oost-Indien gheleghen heeft / ende heeft mede de strate van Magellanus ghepasseert ghehadt. Met dese treffelijcke uytreedinghe scheenen sy te vethoonen inden Vrede-handel / niet te dencken te wijcken ofte af te staen vande Oost-Indissche Navigatie / daer die Landen soo veel aen gelegen is.

In Nederlant worden 13. Schepen uyt-ghereet nae Oost-Indien onder Pieter Willemssz Verhoef Admirael.

Dese Schepen ẽ Schippers uytvarende / zijn dese:

Van Amsterdam.

Hollandia groot 500. lasten / ofte 1000. vaten / ofte daer ontrent / Schipper Symon Hoen.

Namen van 13. Schepen nae Oost-Indien te varen.

Geunieerde Provintien groot 800. vaten / Schipper Dirck Jacobssz.

Amsterdam groot 800. vaten / Schipper Pieter Gerritssz.

Den Rooden Leeuw met pijlen / groot 400. vaten / Schipper Jan Waltchsz. 1607.

Den Arent groot 200. vaten / Schipper Rutgher Thomassz.

Den Pau groot 200. vaten / Schipper Mecus Gijsbertsz.

Van Middelburch.

Middelburch groot 1000. vaten / Schipper Cornelis Lenaertssz.

Zeelandia groot 600. vaten / Schipper Willem.

Den Valck groot 200. vaten / Schipper Cornelis Adriaenssz.

Van Delf.

Delf groot 1000. vatẽ / Schipper Symon Martsz.

Van Rotterdam.

Rotterdam groot 1000. vatẽ / Schipper Jan Cornelissz de Witte.

De Griffoen groot 200. vaten / Schipper Claes Janssz van Dijck.

Van Hoorn.

Hoorn groot 800. vaten / Schipper Merten Jansz Cloet.

Dese Schepen waren gheordineert hun te verdeylen in Indien / als ses nae China / ende soo andere elders / ende sy namen mede over hondert duysende Realen van achten / ende oock Krijghs-volck. Dese voeren alle uytte Landen ontrent den 24. December deses Jaers 1607.

Boven dese derthien uytvarende Schepen / so hadden dese Compagnie nu noch in Oost-Indien ses Schepen / die Anno 1604. uytvoeren onder het Admiraelschap van Steven vander Haghen / met een Schip dat sy daer kochten van Joris van Spilbergen / met noch een die waren ghezeylt nae Mauritius Eylandt / ende voorts nae Bantam om Eben-hout. Noch meer zijn noch in Oost-Indien / de elf Schepen die onder den Admirael Cornelis Matelief uytvoeren Anno 1605. in Mey: meer de acht groote Schepen die onder den Admirael Paulus van Caerden uytvoeren den 20. April / 1606.

Vereenighde Landen hadden noch 28. Schepen in Indien / met 13. uytvarende / te samen 41. kostelijcke Schepen.

Meer 2. schepen die in dit voor-Jaer 1607. uytvoeren: t'samen zijn noch uyt 28. Schepen / ende met dese 13. uytvarende maken 41. het welcke voorwaer een groote macht van groote kostelijcke Schepen is / elck geprovideert voor 3. ẽ 4. Jaren van allen nootdruft ende behoeften / met dubbel gewant oft cordagie / dubbel van anckers / cabels ende van seylen / ende voorts volck op maent-gelt / om daer mede offensive Oorloge te voeren teghen haer vyanden in een ander Wereldt / daer onlangs haer namen niet bekent waren / hebbende te huys so grooten Oorloge op den hals: voorwaer dese Vloten gheduerichlijck te onder-houden / daer eenich Koningh ghenoech mede te doene hebben soude / ende dat by een Compagnie van ghemeyne Coopliedẽ: Is boven alle te verwonderen / daer het Landt noch gheduerichlijck haer Vloten teghen Spaengien ende alomme op de Custen van Vlaenderen ẽ elders ter Zee uyt heeft. Ende dit volck zijn noch uyt (soo se niet verhindert worden met ofte by eenen Vrede) om een diergelijcke Compagnie op te rechten tegen West-Indien / met veertich Schepen van Oorlogen / te onder-houden boven de Coopvaerders / ende dat voor sessendertich Jaren te gedueren.

Vande Magellaensche Schepen / die over 9. Jaren uytvoeren onder Jaques Mahu ende de Cordes / &c. die door de strate meest om hals quamen / zijn noch eenighe Schepen tot Japan gheraeckt met weynich volcks / vande welcke noch eenich volck ende retour ghekomen is / in Naghelen ten twee reysen / te weten / Bartholomeus Graf / heeft ghescheept vande Magellanische Compagnie 20269. pont Nagelen: noch meer / 79. baroen Naghelen / ende 100. catay / elcke baroen gerekent op 525. ponden Hollandts.

Eenich retour vande Magellaensche Schepen.

Boven de voorsz Oorlogen / die dese kleyne Landen in dese onse Werelt / ende mede inde Indissche Werelt voeren / so hebben sy noch t'huys d'Oorloge tegen het wreet Element van 't Water / daer sy Jaerlijcx grooten kost besteden in dijckagie / om de Zee uyt te houden / ende hebben mede nieuwe Wateren ende over-geloopen Landen bedijckt / als de Sijpe in Noort-Hollandt / ende ander Eylanden ende plaetsen.

Ende

1607.

Daer is mede verkreghen by Dierick ende Henrick van Os / Arent ten Grooten-huys / Jan Claeszz Kroock met hare consoorten / een Octroy vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / van date den een-en-twintichsten Mey 1607. om te bedijcken het Beemster Meyr / gheleghen in West-Vrieslandt/twee mijlen van Amsterdam/ by Purmerende / zijnde een Meyr ofte Lach vande grootste die in Hollandt zijn / behalven 't Haerlemmer-Meyr / ende mach wel duysent ofte meer Jaren een Poel ofte Meyr gheweest zijn/ doch van Jaer tot Jaer vergroot/ door 't afspoelen vande omligghende Landen / is wel seven ofte acht uren gaens in 't ronde/ sulcx dat het teghenwoordigh groot is 8985. Morghen Rhijnlandtsche mate / zijnde doorgaens meest diep vijf ende ses voeten/ oock een kleyn ghedeelte wat dieper / wesende eenen effenen / modderighen ende cleyigen grondt/ sulcx dat nae de meyninge vande ghebueren aldaer / soude een seer kostelijck Lant worden/ ende leydt tusschen elf ofte twaelf rijcke Dorpen / ende aende Stadt van Purmerende / die grootelijcks Landt ghebreck hebben / ende is voor-ghenomen dit aen-staende voor-Jaer 1608. byder handt te nemen/ waer toe de Meulens wel ontrent de veertich / ende ander wercken nu besteet werden/ een werck dat voor desen niemandt noch heeft derven bestaen byder handt te nemen.

Het Beemster Meer in Noordt-Hollandt voorghenomen te bedijcken.

Tot lof van dit kloeck voornemen/ sullen wy de consoorten vande voorsz gheoctroyeerde van Os/ Grooten-huys / ende Jan Claeszz Kroock / met namen hier by setten/ te weten/ de Heeren:

Namen der Beemster geoctroyeerde persoone.

Rombout Hoogherbits / ende Jan van Santen/ Raets-heeren inden Hoogen Raedt van Hollandt.

Nicolaes Cromhout ende Johan Huyes / Raedtsheeren inden Provintialen Raedt in Hollandt.

Johan Basius/ Reken-meester van Hollandt.

Barthout Cromhout / oudt Borghemeester van Amsterdam/ ende Raedt inde Staten Generael.

Helias van Oldenbarnevelt / Pensionaris van Rotterdam.

Meester Adriaen Tieding Berckhout / Pensionaris tot Monickendam.

Pieter Boom / oudt Borghemeester tot Amsterdam.

Doctor Johannes ten Grootenhuys / Schepen ende Raedt tot Amsterdam.

Jacob Poppen/ Schepen tot Amsterdam: Ende andere/ die noch niet opentlijck bekent en waren.

Wt Enghelandt is in 't beginsel van Mey een Schip uyt-ghevaren / onder 't beleyt van Herri Hutson om recht op Noordt-waert te varen / ende eenen deur-gangh over 't Noorden te soecken weder nae 't Zuyden / om inde West-Indien te komen : dese is in October weder t'huys gekomen / ende seyde gheweest te hebben soo hooch Noorden als 82.graden/ daer dat Jacob Heemskerck ende andere gheweest waren / hy rapporteerde dat Groenlandt veel naerder Noorweghen leydt / dan tot noch toe beschreven is / ende dat hy langhs de Custen ghezeylt hebbende/ ende op 82.graden ofte daer ontrent / Herten-hoornen ghevonden heeft / ende mosch groeyende / ende soude dien Cust ghevolcht hebben / soo se niet te spade uyt-ghevaren hadden / dan scheen ten naesten Jare dat te willen hervatten.

Engelschen versoecken wech nae Noorden na Indien te varen.

De Enghelsche Compagnie van Virginia / sonden in October twee Schepen derwaerts / met ontrent twee hondert Mannen / met voor-nemen in 't nieuwe Jaer meer volcx daer te senden / met Vrouwen ende Kinderen / om dat Landt te bewoonen/ volgende 't Octroy vooren verhaelt.

Engelsche sende Schepen nae Virginia ende Oost-Indie.

De Enghelsche Oost-Indie-vaerders deden desen Winter noch twee schoone groote Schepen timmeren / om de Voyagie van Oost-Indien te continueren.

Inde Maent van September ende October / isser in Nederlandt/ Duytslandt/ Engelandt/ &c. ghesien een Comeet/ haer vertoonende in 't Westen/ den steert nae het Oosten / die in 't beginsel t'elcken omtrent den midder-nacht opkomende / klaer scheen / maer terstont afnam / ende van daghe te daghe aende steert verduysterde/ ende eyndelick geheel wech bleef.

Comeet ghesien.

1607.

Tot Venegien inde Stadt/ op Vrydaghe den vijfden Octobris ten 2. oft 3. uren/ werdt den gheleerden Theologus Pater Paulus Servita (daer wy vooren van vermaent hebben) die veel teghen den Paus gheschreven hadde / tot ontschuldinghe vande Venetianen / ende daerom tot Roomen gheroepen ende ghedaecht was) bespronghen van twee Moorders/ alsoo hy met synen Frater Marin de Brugghe van Sinte Fosca af-gingh by syn Clooster / d'eene was Giouan van Florents / soone van Paulus Scheepssoldaet : d'ander Pasqual di Bitonto/ mede Soldaet/ die hem met moort-priemen nae de keele ende 't hooft staken : de Frater Marin hiel den eenen vast / daeren-tusschen het volck toe-loopende / namen de Moorders de vlucht / eenighe Tinck-roeren onder 't volck schietende / ontliepen 't nae een Gondola ofte Boot/ daer haer drie Meesters op hun waren wachtende/ die hen daer toe ghehuert hadden : de drie aensetters waren Rudolfo Poma/ Michael Vito Priester vande Kercke Sint Trinita / met Alexander Parasia van Ancona : dese hadden hier op lange geloert / ende met een Jacht met thien riemen (te vooren besteecken) zijnse ontvaren / in een ander Jurisdictie / nae Bologna / onder den Paus gelegen. Hier over heeft de Signoria van Venegien dese vijf in-ghedaecht/ ende als die niet verschenen / zijn sy verbannen / ende op Rudolfo Poma op syn leven ofte hooft vier duysent Ducaten gestelt/ ende noch twee ballinghen te mogen vrijdom gheven / ende soo hy een ware vande medegheselllen ofte mede-plichters / soude mede syn remis ofte versoeninghe hebben : ende die den Priester Michiel Viti / ofte Alexander Parasia konden levende ofte doodt leveren / souden twee duysent Ducaten hebben/ ende mede twee Ballinghen vrijden / ende die de ander Giouan de Florenza / ofte Pasqual da Biconto/ levende ofte doot leverden/ ofte 't selfde gedaen/ konden bewijsen / souden duysent Ducaten hebben ende eenen balling vrijden / met meer andere behendige practijcken/ om dat moordadigh stuck/ van quaden exempel/ te straffen.

Pater Paulus Servita de Venetiane querelle verantwoort hebbende teghen den Paus / by kans vermoort by aenghesette Moorders.

Den Pater Paulus hadde drie steecken / dan niet doodtlijck / hy werdt daer van genesen/ seer beklaecht ende besocht van hooghe ende leeghe : dese Moorders waren tot Roomen in October gesien.

Hier nae den 27. Octobris / tot meerder seeckerheyt hebben de Venetianen noch een Placaet uyt-ghegheven/ tegen sulcke die noch souden mogen nae het leven staen vanden voorsz Pater Paulus/ ofte teghen sulcke die hem ter hulpe ofte tot beschuttinghe soude mogen zijn ofte begevë/ de selvige doot-slaende ofte gevangen leverende/ soude hebben 2000. Ducaten : desgelijcx die eenighe ontdeckten ofte secretelijck aenbrochten. De Hertoghe ende Signoria van Venegien opentlijck verklarende / dat sy den voorsz Pater Paulus / mede Frater Fulgentius/ en alle andere/ die ghetrouwelijck ende vruchtbaerlijck de Republicque dienden / souden van een yegelijck gheacht worden / als die om eyghen verdiensten steunden op ghemeyne beschermінghe.

Heerlijcke protectie en vergeldinge der Venetianen aen haer geestelijcke voorstanders.

Van daer wert mede geschreven / dat de nieuwe ordre vande Monicken Tolentini/ uyt Vincensa ende Bergamo ghebannen waren/ om dat sy haer Biecht-kinderen doen beloofden hadden/ voort-aen alle des Paus excommunicatien te gehoorsamen : mede ghebannen een Predicant van Sint Joan ende Paulus Kercke/ om dat hy ghepreeckt hadde / dat het noodtlijck ware de Roomsche Kercke schatten te vergaderen / ende Jurisdictie ghebruyckte teghen wereltsche Princen ende Potentaten om die te dwinghen/ &c. Sy hebben mede den Pater Paulus ende andere met heerlijcke giften ende pencioenen vereert.

Tolentinze Monicken uyt Vincesa en Bergamo gebannen.

Gheduerende in Nederlandt het Bestandt ofte Treves / zijnder hier ende daer / onder diversche pretexten/ noch eenige coursen ende versoecken ghedaen/ als by die van Bergen op Zoom tot voor de Poorten van Antwerpen/ eenige Borgers gelt af-dringhende/ ende diergelijcke.

Coursen van 't Krijghsvolck van weder zijden.

Het Garnisoen van Rhijn-berck hebben omtrent Ruer-oort alle de Nederlandtsche Koopliedien / die nae de Herfst-misse tot Franckfoort wilden reysen/ alle ghevanghen ghenomen / ende ghehouden die geen paspoort hadden : dan na verscheyden vertooch/

1607.

werden die byde Eertz-Hertoghen los ghesprooocken/ versuymende haer marckt.

Sidlenisky Gouverneur vande Grave gevangen.

De Gouverneur vande Grave/ de Heer Sidlenisky werdt mede ghevanghen in 't begin van September/ de Mase afkomende naer de Doorne/ hem lichtveerdelijck ende onverstandelijck te seer vertrouwende op den ghemaeckten stil-standt/ die doch hem niet beschermen en konde/ ende werde ghevanckelijck ten Bosch ghebracht/ daer hy t'sedert langhe bleef sitten/ om datse van hem te grooten rantsoen begeerden.

De Overste du Boys doodt gheschoten.

De Overste Wernart vanden Houte/ alias du Boys/ Ritmeester ende President vanden Kryghsraedt/ een kloeck verstandigh Kryghs-overste/ rydende met syn Huysghesin den drie-en-twintichsten Septembris naer Gheldermalsen te Kermisse/ ende daer goedt chier ghemaeckt hebbende/ werdt op den avondt in Tieler-weert/ niet wijt van sijn goedt te Est/ van eenighe vanden Vyandt overvallen/ sittende in een waghen/ ende mits hy hem niet ghevanghen gheven en wilde/ werdt doodt geschoten op de plaetse/ ende syn Soon ghevanghen/ zijnde te beklaghen dat soo ouden Oversten/ die soo veel periculen hebben ghesien/ soo sorgheloosselijck heur betrouwen ende ommekomen.

Ghemuytineerde van Diest oorlogen.

De Spaensche ende andere ghemuytineerde tot Diest/ midts sy niet betaeldt werden/ deden in Brabandt ende elders veel quaedts/ sy sonden protesten nae Bruyssel/ soose binnen seeckeren dach niet betaeldt werden, soo souden sy haer poorten van Diest openen/ om alle onbetaelde Soldaten tot haer te nemen ende voeghen/ ende soo een Generale mutinatie van alle het Kryghs-volck te maecken: het welcke niet te moghen doen/ sy hun verbonden hadden aende Eertz-hertoghen. Binnen Herentals was bykans de Cavallerye/ zijnde eenen grooten hoop ghemuytineert in October/ dan eenighe Prisch voet-volck metten Gouverneur hebben 't belet/ dies eenighe ghestraft werden: Vorder de andere onbetaelde Soldaten deden alomme grooten overlast/ met moorden ende rooven/ de Spaengiaerden ende Italianen meest teerende op den Landtman. Ontrent den lesten Augusti kreghen de Eertz-Hertoghen (alsoo wy ghesept hebben) een remise ofte ordonnantie van ses hondert duysent Ducaten/ te betalen by Kooplieden in ses Maenden/ maendtlijck hondert duysent Ducaten: dan de Ghemuytineerde konden ofte wilden soo langhe niet wachten/ waeromme 't Hof sochte dat ghelt ghereet te lichten/ aenbiedende/ soo men seyde/ den interest af te korten teghen achtien ten hondert: somma/ daer werden ghetracht die van Diest in November te betalen. De Eertz-Hertogen versochten mede een bede vande Staten/ om dese Ghemuytineerde te betalen/ dat hun in 't eerste ghewepghert wert/ te weten/ 700. duysent guldens: dan ten lesten hebbense de helft/ 350. duysent gheconsenteert/ daer de Ghemuytineerden van Diest mede betaelt werden.

Eertzhertoghen versoecken ende verkrygen geldt om de Ghemuytineerde te betalen.

Daer was in Nederlandt ghesonden Don Diego d'Ivarra/ Broeder van Don Stephano d'Ivarra/ inden tijdt vanden Eertz-Hertogh Ernestus/ daer wel bekent/ om sijn hooghe authoriteyt over de Spaensche hasyende/ ende syne wreetheydt ende trotsheyt: dese werdt seer magnifijck ontfanghen tot Bruyssel ende inghehaelt/ rydende tusschen den Marquis Spinola ende den Hertogh van Aumale: sijn Commissie werdt gheacht te wesen om den staet vande Financie ende des Eertz-Hertoghen regeeringhe te oversien: dese vertrock een gheruymen tydt daer nae weder.

Don Diego d'Ivarra tot Bruyssel gekomen.

Den Eertz-hertogh Albertus werdt ghesepdt seer te staen om Roomsch Koningh ghekooren te worden/ mette assistentie vanden Keurvorst/ Bisschop van Ceulen ende Luyck/ waer mede groote onderhandelinghe was. De Eertz-hertoghen beyde trocken in October nae Bins/ om hun te vermaecken metter Jacht/ dan 't schijnt datse daer omtrent mette Keurvorsten van Ments ende Trier oock ghehandelt hebben. Daer werdt mede ghesepdt dat de Koninginne van Spaengien hem seer teghen was/ ende seer sochte haren Broeder/ den Eertz-hertogh Ferdinand van Stiria/ te vorderen.

Sprake dat de Eertz-Hertoghe Albertus trachte om Roomsch Koningh gemaeckt te worden.

Dese Koninginne heeft den Koningh gebaert haren tweeden Sone/ den veerthienden Septembris/ daer groote blijschappe alomme om bedreven werdt: men schreef hem toe den tytel van Hertogh van Borgondien/ ende te mogen totte regeeringhe vande Nederlanden gheordonneert worden: ende overmits hy kranckelijck was nae syn gheboort/ werdt hy sonder veel ceremonien ghedoopt/ ende Karolus ghenaemt/ nae syn over Groot-vader/ Keyser Karolus/ ende nae syn Moeders Vader.

1607.

Eenē tweeden Sone in Spaengien geboren/ den 14. Sept. ghenaemt Karolus.

Den Castileyn van Antwerpen/ Don Inigo de Borgia/ Broeder vanden Hertogh van Gandia/ in October tot Bruysel zijnde/ ende ghelogeert by sijnen Bloet-verwandt/ Don Loys de Velasco/ Generael vande Ruyteryen/ die ghetrout heeft de Dochter vanden Heere van Lyekerck/ ende by hem hadde sijn Huysvrouwen Suster/ daer heeft den Castileyn ghesocht te veel vriendelijck mede te wesen/ dies Don Loys gestoort zijnde/ hem is op 't lijf ghevallen/ ende hebben malkanderen sorgelijcken ghequetst/ met noch een Cameniere: dan den vrede werdt korts gemaeckt/ mits een Houwelijck tusschen den ghequetsten Castileyn ende syn alderliefste werdt besproken: maer om vorder voor te komen de gestoortheyt van Don Loys ende Don Inigo/ werden sy beyde ghesonden in ghevanckenisse/ Don Loys de Velasco in 't Casteel van Antwerpen/ ende Don Inigo de Borgia op 't Casteel van Ghendt.

Don Loys de Velasco/ ende Don Inigo de Borgia quitelleren ende quetsen malkanderen.

Den 14. Octobris ontfingen de Staten Generael een Brief van Spinola/ wesende vanden thienden: inhoudende dat de Ratificatie uyt Spaengien ghekomen was/ ende versochte daerom paspoort voor den Pater Commissaris ende Verreycken/ om de selve te moghen over-leveren/ welcke paspoort ghedepescheert wesende/ zijn sy den 24. 's avondts inden Haghe ghekomen/ ende den 25. voor noen comparerende inde vergaderinghe der Staten Generael/ sy exhibeerden daer de naerder Ratificatie ende Approbatie vanden Koningh van Spaengien/ ghedateert den 18. September in Madril/ geschreven in papier/ ende ghestelt in Spaensche Tale/ onderteeckent Yo el Rey, opghedruckt met een Zeghel/ by forme van Placate: ende beneden gheteeckent Andrés de Prada, houdende insertie vande verklaringhe vande Eertz-Hertoghen/ mede ghestelt in Spaensch/ ende flordelijck gheschreven/ ende daer onder aen/ dat naedemael in 't voorsz Tractaet de Eertz-hertoghen belooft hadden aende Staten daer op te leveren syne Brieven van ratificatie ende gelijcke verklaringhe/ met alle generale ende particuliere renuntiatien ende obligatien/ hy daerom naer rijpe deliberatie ende advijs/ uyt syne seeckere wetenschap ende absolute Koninghlijcke macht/ tot voldoeninghe vande selve belofte/ ende vasticheydt van 't principael Tractaet van Peys ofte langhe Treves/ aende voornoemde Staten ghedaen hadde/ ende noch dede by desen ghelijcke declaratie/ als de Eertzhertoghen ghedaen hadden/ ende boven verhaelt stonde/ voor soo veel hem aenginghe/ ende dat hy namentlijck verklaerde te vreden te wesen/ dat in sijnen name ende van sijnen 't weghen mette voornoemde Staten ghehandelt werde/ in qualiteyt ende als de selve te desen houdende voor vrye Landen/ Provintien ende Staten/ daer op hy niet en pretendeerde: ende daer en boven aennam/ goedt vondt ende confirmeerde alle ende elck punct begrepen inde voorsz der Eertz-hertoghen verklaringen: beloovende in Koninghlijcke trouwe ende woorden de selve te sullen doen onderhouden/ observeren ende effectueren punctuelijcken/ al of die vanden beginne aen by hem selven waren verklaert/ gheaccordeert ende belooft/ ofte verhandelt ende beslooten waren gheweest met sijn interventie ende authoriteyt/ sonder immermeer yet daer teghen toe te laten: beloovende mede te doen repareren alle directe ende indirecte contraventien van dien/ tot dat alles ter goeder trouwen wel voldaen sal zijn: verbindende daer toe hem selven in Koninghlijcke woorden/ met alle particuliere ende generale renunciatien ende obligatien daer toe noodigh/ ende dat hy terstondt nae 't besluyt vande selve Vrede ofte langhe Treves soude doen depescheren alle noodighe despechen tottet onder-

Vande naerder ratificatie van Spaengien.

Pater Neyē ende Verreycken leveren de Staten de naerder Ratificatie.

1607.

onderhoudt van dien / dienende inder bester formen/ in voeghen dat de Staten in ende op alle sullen hebben gheheele ende volkomen satisfactie. Maer verklaerde daer by / indien het principael Tractaet van Peys ofte langhe Treves / daer verhandeldt ende gheresolveert souden werden de differentiale poincten tusschen beyde de partyen : soo wel in materie van Religie als alle andere / niet ghetroffen ende besloten werde / dat dan syn voor-gaende verklaringhe ende ratificatie soude wesen van gheender weerden/ ende als of die noyt ghedaen en ware / sonder dat hy in krachte van dien / van syn recht yet soude verstaen moghen werden te verliesen/ ofte de Staten te mogen verkrijghen : maer dat dan alle saecken sullen blijven in puncte als die nu zijn / soo veel elcx recht aengaet/ ende dat elck dan sal moghen doen 't ghene hem goedt sal duncken.

Propositie vanden Pater Commissaris daer op.

By dese overleveringhe ofte communicatie presenteerden sy aende Staten een dubbelt van dien in Spaensch/ een in Fransoys ende een in Duytsch/ ende den Pater Commissaris verhaelde daer by veel vande sinceriteyt ende oprechtigheyt vanden Koningh van Spaengien in dit stuck / die daerom de selve hadde doen gaen deur de handen van syne Raden/ op datse te vaster / bondigher / ende minder suspect van bedroch soude wesen / al quame hy schoon te sterven / wesende daer in te prijsen / dat hy explicerende hem selven de puere ende oprechte intentie synes onghevevnsden handels daer inne te kennen gheeft/ niet meer inde selve beloovende / nochte vorder hem verbindende/dan hy metter daet begeert te onderhouden / ende doen onderhouden : daer hy anders/ indien hy arch ofte list sochte / sulcx niet en soude doen : maer de agreatie soude ghedaen hebben sonder eenige explicatie : in plaetse hy nu ter goeder trouwen wandelende / synen uytersten wil van nu af verklaert / om te schouwen 't ghene schier ofte morghen soude moghen disputabel werden.

Item van Verreycken.

Den Audiencier verhaelde veel vande sinceriteyt ende oprechticheydt der Eertz-Hertogen in dit stuck/ ende vande sonderlinghe inclinatie ende begeerte diese totten Vrede hadden : die in overvloedt te speuren was / uyt het gheheele beleydt van desen / ende hoe seer sy heur ghevoecht hebben om alles te doen dat de Staten eenichsins hebben willen ofte weten te pretenderen.

Staten deliberatie op de aggreatie.

De Staten Generael over-ghenomen hebbende den dubbelden van dese ratificatie / ende de selve gheresumeert / hebben bevonden de selve seer slordich gheschreven / met uyt-laten van veele woorden / ende sulcx defectueus te wesen inde teneur van veele woorden/die niet ghesteldt en waren/ so die waren begeert/ ende in forme van niet gheteeckent te wesen metten naem vanden Koningh / nochte gheschreven in franchijn ende anders / ende naer datse de selve oock hadden ghecommuniceert mette Gesanten van Vranckrijck ende Groot Britannien / hebben op den seven-en-twintichsten in naerder communicatie metten voornoemden Pater Commissaris ende Verreycken doen treden / om heur de selve defecten te verthoonen ende te verstaen ofter gheen ander ratificatie te verwachten soude wesen : ende daer op van heur verstaende dat geen ander agreatie te verwachten ware : maer dat in 't handelen ten principalen / alle twijfelachticheden ende swaricheden naerder souden konnen verklaert ende wech-ghenomen worden / hebben de saecke in naerder bedencken ghenomen / ende naer diversche onderlinghe communicatien / oock met syn Excellentie ende de voornoemde Ambassadeurs/ eyndelick op den tweeden Novembris besloten de voornoemde Ghedeputeerde voor andtwoordt te gheven/ dat de voorsz Brieven van ratificatie / volghende de punctuele aenwysinghe den Gedeputeerden ghedaen/ niet alleene in spraecke ende stijl / maer oock inde bezeghelinghe / insertie ende omissie van veele woorden niet en waren conform de beloofde : jae dat uyt de leste clausule vande selve / neffens de propositie vanden Pater Commissaris/ ghetoghen ende ghepretendeert soude moghen worden / vermetinghe vande solemnele beloften daer by ghedaen / wesende onwedersprekelyck dat den voorsz Koningh ende Eertz-Hertoghen met hare Raden wel weten dat de Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden / als Staten van vrye Landen ende Provintien / daer op de voorschreven Koningh ende Eertz-Hertoghen niet en pretenderen / deur de ghenade van Godt den Heere Almachtich/ ende d'assistentie van heure ghealliteerden/ binnen de selve Provintien wel sullen konnen ordre stellen / ende onder-houden in alle saecken den welstandt / staet ende regeeringhe der selver Landen/ ende d'Inghesetenen van dien aengaende / sonder dat daer van inde principale handelinghe van Vrede ofte Bestandt / van weghen de voorsz Koningh ofte Eertz-Hertoghen / yet ghepretendeert ofte gheproponeert mach worden/ ten ware men de voornoemde solemnele ende formele beloften wilde contravenieren.

Antwoordt vande Staten op de aggreatie.

Ende hoe wel midtsdien bedenckelyck ware of men op de voorsz Brieven ende propositien in handelinghe behoordt te komen : nochtans om het voor-ghestelde werck (aenghcleydt om dese Landen uytten langhduerigen bloedighen Oorloghe/ tot eene Goddelijcke/ eerlijcke ende verseeckerde Vrede te brenghen) niet te verachteren/ soo souden sy de voorsz Brieven/ soo veel roert de agreatie vande beloften by de Eertz-Hertoghen ghedaen / ende ghelijcke verklaringhe vanden voornoemden Koningh / daer hy te vreden is datmen in synen name / ende van synen 't weghen / vande voorschreven Vrede ofte Treve sal handelen mette Staten Generael voornoemt / in qualiteyt ende als de selve houdende voor vrije Landen/ Provintien ende Staten / daer op hy niet en pretendeert / onder alle generale ende particuliere obligatien / dier behooren ende van noode zijn inde respective Quartieren/ Steden ende Leden van dien doen proponeren / ende binnen ses weecken eerst-komende aende voorschreven Ghedeputeerden laten weten / ofmen daer op in handelinghe verstaet te treden oft niet/ onder expresse protestatie van nu ende naermaels niet te konnen aennemen eenich poinct vande voorschreven Brieven dat directelijck of indirectelijck teghen de voorschreven agreatie ende verklaringhe / midtsgaders de beloften vande voorschreven Eertz-Hertoghen soude moghen beduyt ofte verstaen worden. Ende soo verre goedt ghevonden soude moghen werden op de voorschreven agreatie ende verklaringe (ofte sulcke andere als binnen middelen tijde / conform de beloften uyt Spaengien/sullen moghen over-ghesonden ende den Staten ghelevert werden) in handelinghe te komen / hadden de Staten een vast vertrouwen / dat noch van wegen den voorschreven Koningh/ nochte vande Eertz-hertoghen/ tegens de voorschreven beloften niet geproponeert ofte ghepretendeert en sal worden eenich poinct/ den welstant / staet ende regeeringhe der Vereenighde Provintien / oft den Inghesetenen van dien (binnen de selve Provintien) aengaende / ende dat d'Eertz-Hertogen goet sullen vinden hare Gecommitteerden (ghequalificeert volgende de originele offren) binnen thien daghen/naer de voorsz ontfanghen advertentie/ inden Haghe te senden volkomentlijck geinformeert/ gelast ende geauthoriseert/ omme de meeninge rondelijck te verklaren : oock der Staten meeninghe te verstaen/ende op alles een korte besoigne ende uyt-komste te maecken : ende de Staten sullen in sulcken ghevalle van heur zijde mede eenighen met ghelijcke last ende authorisatie committeren.

Swaricheyt vande Ghecommitteerden op de overleveringhe.

Dese andtwoorde aldus ghearresteert wesende / is den derden Novembris aenden voornoemden Pater Commissaris ende Verreycken ghegheven/ ende daer by is haer af-ghebracht of sy onder dien de principale Brieven van agreatie wilden over-leveren : daer inne sy swaricheydt maeckten / ghelijck oock om de Brieven wederom naer Bruyssel te nemen / als die Staten hun lieten beduncken sonder swaricheydt te konnen lijden : ende versochten daerom tijdt van eenighe daghen/ binnen de welcke de Pater Commissaris een keer naer Bruyssel soude moghen doen / om op dat poinct naerder last te halen : 't welcke heur vergundt zijnde / vertooch den Pater Commissaris den vijfden / ende quam den 14. weder inden Haghe/ ende soo den 15. vander Staten weghen / met hem ende Verreycken in communicatie ghetreden werde/ verklaerden sy ghelast te wesen de Brieven over te

 leveren/

1607. leberen / mits treckende vande Staten recepisse van den ontfangh / verklaringhe dat d'Eertz-Hertoghen daer mede niet voldaen ofte ghequeten hadden heur beloften daer toe ghedaen / ende belofte van restitutie vande selve Brieven / indien de handelinghe niet ghetroffen ofte besloten en werde : maer de Staten vonden daer inne swaricheyt / om dat sy verstonden dat d'Eertz-hertoghen hunne beloften niet en hadden ghequeten / nochte uyt-ghebracht sulcke Brieven sonder ei ofte steerte / als belooft waren / ende datse niet behoorden te belooven restitutie van een acte die haer selven vernietichde / indien het Tractaet niet ghetroffen en worde : 't welcke sy den sesthienden de voorsz Ghedeputeerden lieten aenseggghen / die heur qualijck hielden / segghende de saecke soo verstaen / ende aende Eertz-hertoghen gheschreven te hebben: dan siende dat de Staten daer by bleven / hebben weder tydt van eenighe daghen versocht / ten eynde dat den Pater Commissaris noch een keer naer Bruyssel soude moghen doen / om eyndelicker ende finaelder last/die heur mede vergunt is: ende is dien volgenden den sebenthienden wederom vertogen naer Bruyssel/ ende den 29. Novembris weder inden Haghe ghekomen / met last de Brieven simpelick over te leveren/ sonder recepisse ofte beloften / sulcx sy te samen den lesten deden / ende vertooghen alsoo den tweeden Decembris weder naer Bruyssel / sonder dat aenden Pater Commissaris eenigh verwyt gedaen werde vande voorsz corruptien, daer mede hy te voren omme ghegaen hadde.

Eyndelicke overlevering.

Den achtsten Novembris quam inden Haghe den Heere Graef Ernst van Nassou / met syn nieuwe Bruyt / de Dochter van Bruynswijck / de welcke aldaer eenighe dagen ghefestoyeert wesende / weder vertooch nae Arnhem in Ghelderlandt / om daer syn residentie te houden / ende als Mareschal de Camp aldaer op de Frontieren toe te sien.

Gr. Ernst met syn Bruyt inden Haghe.

De Staten Generael / ofte de extraordinaris Gedeputeerden van dien / scheyden van malkanderen op den thienden Novembris / om elcx inden heuren te communiceren de voorsz laetste Agreatie van Spaengien : de Staten van heure respective Provintien te doen vergaderen / ende vande selve te verstaen of sy ghesint souden wesen op die Brieven / ende soo de selve laghen / in handelinghe te treden ofte niet/ ende teghen den thienden Decembris weder by een te komen / om elcx hunne last op dat poinct te openen: hebbende voor heur scheyden ontfanghen eenen Brief vanden Keyser / vanden neghenden October / daerinne hy verhael maeckt van alle de kosten ende moeyten by syn Vader de Keyser Maximiliaen ende hem aenghewendt / om der Nederlandtsche saecken tot Vrede te moghen brenghen : ende dat hy daerom verwondert was / datmen in 't verhandelen van die saecke voor-nam te treden / sonder hem / ofte selfs sonder hem daer van eenighe advertentie te doen / ende scheen voor-hebbens te wesen / van dese Vereenighde Nederlanden een vrye Republijcke te willen maecken / daer nochtans de Staten van dien wel wisten / dat de selve Nederlanden van hem ende den H. Rijcke Leen-roerich waren / als hy by de Archiven / investituren / indulten / oude concordaten ende Rijcx af-scheyden wiste te bewijsen / dat daerom de Staten hadden te bedencken / datmen inde saecken van sulcken aensienlijcken Rijcks-leen niet doen/ nochte voornemen en mach sonder syne als opperste Leen-heere kennisse ende consent : ende indien ter contrarie yet ghedaen ofte gheattenteert werdt/ daer mede de natuer ende eyghenschap des Leens soude verandert worden / dat 't selve gheensins en mach bestaen / selfs niet nae der ordonnantien ende statuten vande Leen-rechten: hy begheerde daerom van heur te verstaen/ hoe de saecke gelegen was/ ende wat sy daer in meynden te doen / op dat hy syn ende des Rijcks gherechtichheydt daer inne mochte bewaren : begeerde mede datse sonder syn consent niet en wilden voorts varen / ofte heur tot yet in te laten/ dat hem ende den Heylighen Rijcke tot prejuditie mochte strecken. Welcken Brief by eenighen gheinterpreteert werde / als gheschreven tot een insinuatie / om daer uyt metter tijdt te doen fileren een nulliteyt ende krachteloosheydt van alle 't ghene die Staten in dit stuck van Vrede / ende de verklaringhe heures vryheydts / metten Koningh van Spaengien ende Eertz-Hertoghen souden handelen / om 't selve te moghen doen blincken ende uyt-bersten / als heur sulcks dienstelijck en gelegen duncken soude. Desen Brief was gheschreven uyt Praga den 9. Octobris 1607. Onderteeckent Rudolf. 1607.

Staten Generael scheyden.

Brief vanden Keyser op de Peys-handel.

Den vier-en-twintichsten Novembris / quamen weder t'huys d'Heere Boulissz/ Syms en Magnus/ die in Denemercken waren gheweest/ aldaer wel ontfanghen/ onthaelt ende elcx met een gouden Keten beschoncken / ende deden den 26. rapport van hun wedervaren/ bestaende in heur goedt onthael/ inde goede gheneghentheydt vanden Koningh aldaer / tot dese Landen / ende in syn belofte toe-segghen / dat hy eerst daeghs syne Ghesanten hier soude schicken / om mette Ghesanten vande andere Koningen te helpen raden/ adviseren ende delibereren tot 's Landts meeste voordeel ende verseeckertheyt in desen swaren handel van Peys / daer inne sy nu gingen treden.

Ghedeputeerden uyt Denemarcken weder-om.

Den derden Decembris quamen inden Haghe de Heeren Jacob Vlefelt zu Vlefeltsholm / Rijcx-raedt ende Amptman op 't Slot Hagens-kou / ende Jonas Charisius / der Rechten Doctor / Ghesanten vanden Koningh van Denemarcken ende Noorwegen / hier voren verhaelt / met een seer eerlicke suite van Edelen ende Dienaers / die heur statelijck ende prachtich hielen / ende lieten haer dienen in silver vande servitie van heur Koningh. Sy deden den sesten heur propositie voor de Staten Generael / bestaende inde affectie van hunnen Koningh totte Vereenighde Nederlanden / ende inde last daerom sy hier ghekomen waren / te weten / om tot 's Landts beste inde saecke van Peys-handelinghe te helpen adviseren ende delibereren.

Ambassadeurs van Denemarcken inden Haghe.

De Eertz-Hertogen hebbende doen afreeckeninge maecken mette Ghemuytineerde van Diest / ende de selve dien volghende ghecontenteert : hebben/ volgende hun verdragh / de selve alle onder eenige Compagnien uyten heuren ghemaeckt/ ghestelt/ ende in diversche plaetsen geleydt / ende sonder vande selve eenighe nieuwe injurien ontfanghen te hebben / hebben die alles daer naer uyt heur quartieren doen voeren/ ende verkondighen een af-danckinghe ende bannissement teghen heur ghedecreteert / om alle heure Landen te moeten ruymen binnen 24. uren / op peene vande Galghe / alleenlijck uyt oorsaecken datse heuren staet naerder overwoghen hadden / wesende den Banbrief als hier nae volght :

Van teghen de Ghemuytineerde van Diest.

Het is eenen yeghelijcken kennelijck hoe langhe geduert heeft de leste Muytijn en Alteratie van Diest/ ende de groote ende in-estimeerlijcke kosten dat 't selve ons toe-ghebracht heeft / boven de foulen ende onverdraechlijcke oppressien van onse arme Ghemeenten : nochtans hebben wy soo veel ghedaen / dat ten lesten vol-eynt zijn d'afreeckeningen van alle de ghene die hen inde selve alteratie hebben laten vinden / ende aen elcke vande selve ghedaen volle betalinghe van alle 't ghene hun eenichsins soude moghen competeren tot hare volkomene satisfactie. Soo hebben wy daer-en-boven hun oock vergheven, ghelijck wy de selve als noch vergheven alle 'tghene sy teghen ons misdaen mogen hebbē / ter oorsaken vande voorsz alteratie : ende zijnde nochtans den Koningh onsen Heere ende Broeder / nochte wy niet verbonden yemanden in onsen dienste langher aen te houden alst ons ghelieft / ende naerder overwoghen hebbende den staet onser saecken , hebben ten lesten / omme verscheyde goede respecten gheresolveert / dat het tot onser meerderen dienste / ende onser Onderdanen ruste sal strecken / ons de selve quyt te maecken / ende hun te ordonneren / ghelijck wy de selve wel expresselijcken ordonneren midts desen / binnen 24. uren nae de publicatie van dese ordre te vertrecken uyt alle onse Landen ende Staten / sonder inde selve langher te verblijven / nochte daer inne weder te keeren / op peene vande Galghe. Ordonneren een yeghelijcken/ soo onse Onderdanen als andere in onsen dienste wesende / den voorsz tijdt over-streken / hun opte selve te werpen / ende teghen henlieden allen rigeur en hostiliteyt

lijckt te ghebruycken / ghelijck teghens Overtreders / ongehoorsame ende ghebannen. Ende daer eenighe vande selve soo onbedacht souden wesen / van hun teghens dese onse ordre ende bevel in onse voorsz Landen t'onthouden : onsen wille is / dat de ghene die de selve sullen konnen apprehenderen / ende levendich ofte doodt leveren / 't zy in handen van Heere Ferdinand van Boisschot van onsen Secreten Rade ende Auditeur Generael van 't Legher / ofte aende Justitie van eene van onse Steden / sullen hebben tot eene vergheldinghe voor yeder hooft / de somme van 25. Croonen / door handen vanden voorsz Auditeur Generael. Verbieden hen daer en boven meer / opte selve peene / te komen ofte hun te onthoude inde Landen / Staten ende Koninghrijcken vanden ghemelten Heere Koningh / om dat syne intentie oock niet en is / de selve langer t'synen dienste te ghebruycken : bevelen hieromme alle onse Officieren / Justicieren ende onderdanen hun hier naer te reguleren / sonder eenigh verdragh / faveur ofte dissimulatie. Ghegheven in onse Stadt van Bruyssele / den vierden Decembris / sesthien-hondert ende seven.

In krachte van welcke Brieven vele van heuluyden / die 't niet terstondt en konden ontkomen / op diversche plaetsen doodt-gheslaghen zijn / het welcke / hoe wel 't by hen ghedaen was tot een straffe over gelijcke mutinatien / nochtans by vele verre-siende een bedencken gaf / datmen met ghelijcke redenen / van naerder overweginghe van een staet / wel vele andere handelinghen ende accoorden soude konnen verbreecken ofte over-hoop werpen.

Brandenburchsche Gesanten. Den 19. Decembris quamen inden Haghe de Heeren / Hieronymus van Dißkou / erfgheseten op Quees ghehepmen Raedt / ende Ghesante van wegen de Keurvorst van Brandenburgh / om in dese handelinghe mede den Staten by te wesen / ofte moghelijck op heur pretensien te letten / de welcke in een gheruymen tijdt daer naer noch gheen propositie en deden / om dat heure last gerestringeert was aende Ghesanten vanden Paltzgraef / ende om met ende niet sonder de selve te handelen / welcke Ghesanten niet soo tijdelijck voorts en quamen.

Staten Generael openen last op de Vrede-handel. Den twintichsten Decembris / wesende de Ghedeputeerden vande Staten Generael meest al by een / ofte immers ghelast op de voorsz handelinghe / hebben sy elcx heur last gheopent / die alomme meest daer op liep / dat niet teghenstaende de defectuositeyten vande voorsz Brieven van aggreatie / men mette Gedeputeerden vanden Vyandt soude moghen treden in onderhandelinge vanden Peys ofte lange Treves : midts blijvende byden grondt-slagh vande vryheydt der Landen / ende den Vyandt op de hoocheydt van dien inne te ruymen / noch in saecken van Staten / nochte van Religie. Ende nae vele communicatien daer op ghehouden onderlinge / ende met Sijn Excellentie / Graef Willem van Nassou / ende den Raedt van Staten : oock mette Ghesanten van Vranckrijck / Groot Brittannien ende Denemarcken (om dat den Brandenburchsche hem excuseerde om de voorsz redenen) hebben eyndelijck op den 24. Decembris ghescheven aende Eertz-hertoghen / dat sy onder de protestatie ende verklaringe / vervattet in heure antwoorde vanden tweeden Novembris / daer af sy niet en verstonden te wijcken / te vreden waren met der selver Ghecommitteerden inden Haghe in onderhandelinghe te doen treden / ende datse daer toe seven ofte acht persoonen (ghequalificeert / volghende de offren) committeren souden : indien sy by Brieven vande selve Eertz-hertoghen verwittigt wierden / dat der selver meeninge is binnen thien daghen naer de receptie vanden heuren / naer den Haghe te senden / ghelijck ofte minder ghetal van persoonen / ghequalificeert als boven / met volkomen last / omme soo wel van weghen den Koningh van Spaengien / als hare Hoocheden / een goedt ende kort besoigne ende beslupt te maecken.

Staten schrijven om Ghedeputeerden van den Vyandt.

Staten schrijven om continuatie vande stil-standt. Ende om dat de stil-standt den vierden Januarij toekomende gingh expireren / gaven sy heur in bedencken / of niet dienstelijck wesen soude / de selve voor een Maendt ofte ses Weecken te verlenghen / by aldien sy goedt vinden inde voorsz handelinghe op den voorsz voet te treden : daer toe die der Staten Brieven dienen souden voor consent indien d'Eertz-Hertogen so uyt haren name / als van wegen den Koningh van Spaengien / by hare rescriptie des mede consenteerden. Sy sonden oock dubbelt vande selve Brieven aenden Pater Commissaris ende Verreycken met versoeck de principale aende Eertz-Hertogē over te geven / ende indien de selve bewilligen eenigen te senden / heur over te willen schrijven 't ghetal ende namen der selver / eñ den dach van heur vertreck / om daer toe de behoorlijcke paspoorten te moghen senden : ende sonden een Trompetter van Sijn Excellentie mette principale Brieven over Sevenberghen / ende een ander Trompettee (om de voorste wille) met Duplicatien over de Duffen / op dat d'een faelgerende / d'ander mochte addresseren.

Schrijven mede den Pater ende Verreycken.

Drielingen Soonen geboren. Op den 23. Decembris / bevielt inden Hage in Hollandt een arme Vrouwe / wesende anders langh van persoon / ghenaemt Maria Jans / Huysvrouw van een Schrijnwercker / ghenaemt Adriaen Cornelisz / van drie jonghe Sonen t'eender dracht / seer kloecke kinderen : de twee laetste varende ontrent een ure naer den eersten / de welcke op Kers-dagh ghedoopt wierden / ende gheheven byde Heeren / Ghesanten van Vranckrijck / Groot Brittannien eñ Denemarcken : mitsgaders by Sijn Excellentie / Graef Hendrick eñ Graef Willem van Nassouw / byde Magistraet vanden Haghe / ende drie Vrouwen van qualiteyt / die elcx aende kinderen eerlijcke Pille-gaven deden / nae de gelegentheyt vande sake.

Ghesant vande Paltzgraef. Den 29. Decembris / quam inden Haghe de Heere Hippolitus de Colp / Chursurstelijcker Raedt ende Hof-richter van Heydelbergh / Ghesante vanden Paltzgraef op den Rhijn / mede omme den Staten in dese handelinge by te wesen.

Staet vande Nederlande. Met dese accidenten / deliberatien / swaricheden ende resolutie / noopende de Nederlandtsche saecken / eyndichde 't Jaer van sesthien-hondert ende seven / latende voor het toe-komende een expectatie universelle by naest aende gheheele Christen Weereldt / van dat de saecken vande Nederlanden souden ghepacificeert / ende de langh-durighe bittere Oorloghen ter neder ghelepdt werden / waer inne elck vande partijen politikelick scheen sijn voordeel te willen nemen : de Vereenighde Landen pretendeerden uyt dien handen gheheel vrije Landen ende Provintien te werden / gheheel ontslaghen vande authoriteyt / recht ende pretensien van Spaengien / ende consequentelick vande Oorloghen aen-ghevanghen om 't selve recht te mainteneren / ende dat sy-luyden sulcx voorts aen als een vrije Republijcke / daer op niemandt yet en pretendeerde / heur selven regeeren ende gouverneren souden / naer haer eyghen goedt-duncken / vryheden ende privilegien : te meer om dat den Vyandt af-standt ghedaen hebbende van sijn recht / gheen pretext oft occasie en soude houden van heur meer den Krygh aen te doen : immers met die hoope oft pretext wierden aenghelockt alle de ghenen die nu soo seer daer toe scheenen te inclineren : te meer soo sy saghen dat een saecke sonder upt-komste naer Menschen apparentie soude wesen / dat sy mette Wapenen weder aen heur souden brenghen alle de Steden ende Leden / die tsedert de Unie van Utrecht van heur af-gheruckt waren / ende daerom niet teghenstaende 't Verbondt ende Belofte byde selve Unie daer toe ghedaen / meynden beter te wesen den noodt toe te gheven / die doch gheen Wet en heeft / ende by een eerlijck accoordt te salveren alle de stucken die sy daer noch van hadden / bysonder alsmen 't selve soude konnen doen met sulcke reputatie / datmen daer in quame ten ghewensten eynde ende vryheydt.

Beweginge der selver totten handel.

Beweginge des Eertz-hertogē totten handel. De Eertz-Hertoghen voelende heur saecken seer verwerret / ende heur Onderdanen seer onlustich tot dese Oorloghen / scheenen uyt desen handel meer te soecken tijdt te winnen om heur saken te redresseren / dat sy meenden beter als de Vereenighde Landen te konnen doen / om datse met uytheemsche macht oorlooghden / ende scheenen daerom oock nerghens naer te vraghen met wat voor-slagh ofte pretext men in 't handelen quame / hopende dat volgende 't generale axioma sy

altoos

1607. altoos / als de sterckste ende machtichste / by den handel voor-deel souden kryghen / ende meerder verwerringhe ende scheuringhe inder Nederlanden saecken maecken / de welcke ghewendt wesende de monarchale regeeringhe : seer beswaerlijck heur selven in een andere souden wel konnen houden / ende bleven daeromme in hoope / dat / niet teghenstaende alle verklaringhe van vryheydt / sy noch echter tot heur voornemen wel souden komen : daer toe eenige hoope oock scheen te gheven de seer groote vryheydt vande selve Landen / Steden ende Leden / die malkanderen daer inne qualick souden konnen balanceren / sonder inden heuren selfs te fonderen eenich Souvereyn Collegie / by 't welcke de decisie van alle differenten souvereynelijck souden bestaen / tot oprechtinghe van welck Souvereyn Collegie / hoe wel ten uyterstē noodich / sy niet inde heetste ende periculeuste Oorloghen hadden konnen komen / ende nu in Vrede ende vryheyt wesende / apparentelijck noch minder sullen konnen komen / 't welcke dan lichtelijck d'eerste oorsaecke van heur verval mocht werden.

Besluyt.

Niet te min / naer dien 't herte der Koninghen in de handt des Heeren is / ende wy Nederlanders alle te samen wel konnen begrijpen / dat uyt desen handel te verwachten staet / of een seer groot goedt / indien Godt de Heere 't selve wilt seghenen / ende wy op beyden zijden / 't selve wel willen waer-nemen / om dat onder anderen daer mede sal ophouden 't overvloedich bloedt-storten van Vrienden / Maechschappen / Bewanten ende Compatriotten onderlinghe / het welcke by alle Natien altoos voor 't grouwelijckste is ghehouden gheweest / ofte een seer groot quaet / indien Godt de Heere 't selve niet en wilt seghenen / ende sulcks by ons selfs niet wel waer-ghenomen en wordt / te weten / van te vervallen in meerder miserie / swaricheydt ende slavernye / ende dan als een Toneel van dien / allen volcken ten spotte ende schimp voor ghestelt te werden. Soo is wel redenen / dat oock wy alle compassie met malkanderen nemende / Godt de Heere ernstelijck bidden / de saecke soo te willen doen beleyden ende dirigeren / dat daer uyt mach komen een Christelijcke Ruste ende Vrede / eenicheydt inder Landen van beyde zijden / Liefde tot malkanderen / afkeer van bloedt-vergieten : eyndelijcken sulcken standt / dat de Nederlanden daer deur weder tot heur ouden fleur moghen komen / Godt ghedient wesen / ende elcks 't syne in ruste mach besitten : dat gheve ons al te samen Godt de Heere / ende in desen staet onseeckerheyt / hoope ende sorge : naer veele treffelijcke personagie oordeel laten wy de voornoemde Nederlanden op beyden zijden metten uytgangh deses Jaers.

Eer wy dit Boeck eynden / sullen wy een overloopende verhael stellen / op dat veel omstandicheden beter mochten verstaen worden / vanden standt der om-liggende Landen ende Princen van Europa / terwijle men van eenen Peys tracteert / beginnende aen Denemarcken.

Staet van Denemarcken.

Ten eynde vanden Jare sesthien-hondert seven / regneerde noch in Denemarcken de kloecke Koningh Christianus de vierde / een Prince in 't beste van sijnen leven / met alle Koninghlijcke deuchden begaeft / bemint ende geacht onder sijn Ondersaten ende Gebueren : ghetrout met een Marck-gravinne van Brandenborgh / die hem kinderen baert : hy sont Jaerlijcks Schepen naer Groenlandt om Noordt-waerts de Weereldt passagien te ontdecken : hy houdt vriendtschappe mette Nederlanden. De Vereenighde Landen sonden in Augusto aen hem haer Gesanten / Heeren Jacob Boulissz / Niclaes Jacobsz Syms / metten Heere Magnus / om den Koningh te verthoonen haren staet / ende te versoecken om sijnen raet ende advijs te hebben op haren tegenwoordigen Vreden-handel : die haer toe-gesonden hadde de voorschrevē sijne Ambassadeurs / bewysende dat den Vrede hem ter herten ginck.

Staet van Sweden.

In Sweden reghneerde Hertogh Karel / Sone van Koningh Gustavus / Broeder vande Koninghen Ericus ende Johan / ende Oom van Sigismond Koningh van Polen ende Sweden / &c. dien het Lantschap / als vervallen ende afgestelt / verkondicht hebben / om verscheydenheydt van Religie ende ander oorsaken / als wy vooren meer vermeldt hebben / ende daeromme desen sijnen Oom Carel eerst als Stadthouder inghestelt / nu Koningh verkooren hadden / een Vorst seer bemindt vande syne / van weghen de Croone van Sweden / voert hy Oorloge op Lyflant / dat de Croone van Sweden pretendeert haer toe te komen : hy hadde in Augustus ende sints ingenomen in Lyflant Weysensteyn / Derpt ende andere plaetsen / ende eenighe Victorie ghekreghen / ende een Sterckte ghemaeckt om de Stadt Ryga te veroveren. Dies sondt hy in Hollandt in October syn Ghesanten om aldaer twaelf Vendelen Kryghs-volck op te lichten / nieuwe ofte oude / ende totte betalinge op Amsterdam Wissel-brieven ghesonden voor ontrent veertich duysent Daelders.

Staet van Polen.

In Polen regneerde Sigismond / Koningh mede van Sweden / hoe wel vande Sweeners verworpen / om dat hy daer door raedt van Jesuyten weder sochte te veranderen de Protestantsche Religie / by syn Groot-vader inghevoert / ende by synen Oom Ericus / ende synē Vader Johan daer gebruyckt / dies de Landtsaten hem ghekroont hebbende / op conditie dat hy gheen Roomsche Catholijcksche Religie inbrenghen soude / nu hem hebben af-ghekondicht vervallen / nae tijdt van beraet ghegheven hebbende / versoeckende dat hy sijnen Sone Ladislaum haer senden wilde / om hun te regheeren / ghelijck syn voor-Ouderen / nae haer Rechten / Privilegien ende Religie : ende soo sulcx al te vergheefs was / hebben sy synen Oom ende Stadthouder de Croone opghedragen / die daer nu regeert / ende d'Oorloghe voert om Lyflandt tegen Polen. Hierom is Sigismundus in Polen vanden Edeldom ende andere veracht / zijn tegen hem gherebelleert ende in wapen ghekomen / beschrijvende eenen Rachos / ofte ghewapende staets vergaderinghe / ende daeromme oock Rachosanten ghenoemt / beschuldighende heur Koningh van te veele de Roomsche Catholijcksche Religie mette Jesuijten te vorderen / verachtende de Palatijnen ende Ridderschappen / mede hem te seer verplichtende metten huyse van Oostenrijck / ende daer getrout te hebben syn voorighe Wijfs Suster / ende sulcx heur tot Successeurs vande Croone / willende op-offren een deel incestueuse kinderen / oock verbroocken te hebben heur gerechticheden ende vrijdommen / ende meer andere poincten. Ende op dat pretext ghewapent ter vergaderinghe komende / eerst by Dublijn / ende daer naer niet wijdt van Warsou ende elders / hebben onder andere inde vergaderinghe by Jchomo / den vier-en-twintichsten Junij lest / 1607. opentlijck ghepubliceert een renontiatie ofte af-segh van alle ghehoorsaemheydt / groote redenen daer inne verhalende / als in Druck te lesen is / schijnende te willen opworpen voor Koningh eenen Gabriel Battori / Broeders Sone vanden Cardinael Battori. Hier teghen heeft den Koningh hem mette wapenen gestelt / hebbende eenighe Victorien teghen henlieden ghehadt / ende hadde nu sijn saken onder de selve Rachosanen soo beleydt / dat hy oneenicheydt onder henlieden gemaeckt / ende eenigen daer van afghelockt hadde / ende onder pretext van diversche goede presentatien / stondt nu met henluyden in hoope van reconciliatie.

Beschuldinghe der Polacken over haren Koningh.

In Moscobien was nu Groot-vorst Basilius Jvanouwitsky / nae de doodt vanden valschen Demetrius / ende hadde inden lesten Somer een Ambassade in Polen ghesonden / hem beklaghende / dat alsoo de Palatijn Sandomirus met een aenhangh inder Mosco ghebracht hadde een Nigromantischen verbloeckten Monick / den valschen Demetrius / die synen loon ontfanghen hadde / soo versocht hy te weten / ofte sulcks met wete / wille ende hulpe vanden Koningh gheschiedt ware / 't welck soude bewijsen der Voorsaten Vrede ghevioleert : daeromme begheerde hy te weten of hy den Vrede wilde onder-houden / weder sendende 't gheldt ende anders dat vanden Demetrius in Polen ghesonden was / ende weder vry stellen der Moschen Cooplieden gheldt in Polen ghearresteert : ofte niet / anders soude hy moeten op weygheringhe een Leger in Polen brenghen / ende metten Hertogh Carel van Sweden

Staet van Moscobien.

Ambassade des Groot-vorst van Mocobien in Polen.

1607.

Sweden aenspannen/ Ec. Maer hier van is niet bysonders ghevolght / door dat de Groot-vorst Ivanouwitskp veroerten in syn Landt kreech / van verscheyden volcken / tusschen de Moscouw' ende Polen gheleghen / die hun beklaechden / datmen inder Moscouw' soo onbedachtelick gheprocedeert hadde teghen den Demetrius / eer men wel wiste ofte het den rechten Man ware / die eenighe daer voor hielden / ende andere gaven voor dat hy noch soude leven / ende in allen ghevallen datmen die Landen / als mede de principaelste Lidtmaten van 't Moscovitsche Rijck / in 't verliesen van eenen nieuwen Vorst niet aenghesien en hadde / waeromme die zijn ende continueren noch in wapenen / bedecktelijck vanden Polen ghevordert / terwylen soo blijft de Palatin Sandomir met syn Sone ende Dochter Groot-vorstinne / ellendelijck ghevanghen ende in armoede / vanden welcken ende andere vrienden van Demetrius men seyde datse heur weder te Velde begheven hadden teghen den teghenwoordighen Groot-vorst.

Staet vanden grooten Turck Achomet.

De Groote Heere Turck van 't gheslachte Ottoman was Achomet / noch een jongh-man ontrent twintich Jaren oudt / kloeck / schijnende niet te willen ontaerden van syn gheslacht / heeft verscheyden rebellijen van syn Gouverneurs in verscheyden Provintien: mede Oorloghe teghen den Keyser van Persien: heeft over een Jaer Vrede besloten metten Roomschen Keyser / daer over noch geen bevestinghe ghedaen ware: dies nieuwe Oorloghe ghedreycht werdt de Vayvoden van Transilvanien ende andere/ ghenoech hanghende tusschen hem ende den Roomschen Keyser / om te moghen blijven sitten in Vrede. Desen Achomet hadde ghesonden syne Ghesanten/ ghenoemt Mustapha Aga Chious / desen Somer in Augusto in Enghelandt (langhe by ghebreck van Paspoorten op wech zijnde gheweest door Vranckrijck) hy hadde in September byden Koningh Jacob audientie tot Winsore / daer hy den Koningh in Turcks aensprack / hoe wel hy de Italiaensche Tale verstonde / dan hadde eenen Enghelschen vertaelder: syn bootschap was / des Koninghs aenkompste tot de Croone te congratuleren / dat synen grooten Heere meermaels aen hem gheschreven hadde/ sonder andtwoorde te bekomen: hy klaechde over de Zee-roovers inde Levantsche Zee/ ende dat meest Engelschen/ ende so syne Majesteyt daer gheen ordre in konde stellen / soude synen grooten Heer dat moeten doen/ daer swaricheydt mochte uyt spruyten: voorts bode hy alle goede vriendtschappen ende correspondentien aen. Daer nae was hy noch een mael te Hove/ by den Koningh syn afscheyt nemende/ ende vertrock in October / in een Enghelsch Schip nae Constantinopolen.

Turcksche Ambassade in Engelandt.

Turcksche Gesante bedanckt Pr. Mauritz en Staten.

Dese Turcksche Ghesante bedanckte seer / van syns Heeren weghen / den Prince Mauritz ende de Staten / van soo veel Turcksche Slaven tot Sluys verlost te hebben over twee Jaren / ende syn Paspoort ghegheven met liberael teer-gheldt: hem seer beklaghende over de Fransoysen tot Marsilien / die een groote menichte van dese Slaven / met Paspoort nae Marsilien ghekomen / daer weder waren vanden Gouverneur ghevanghen / ende op de Galeyen gheset gheweest / daer over hy hem aenden Koningh beklaecht hadde / ende belofte ghekreghen van verlossinghe.

Staet van Barbarien.

In Afrijcken / neffens de Dominien vanden Turck/ datmen nu Barbarijen noemt/ daer regneerden nu tot Maroques ende Fessa twee ghebroeders/ Koninghen / hebbende hunnen principalen Broeder verjaecht / als wy vooren verhaeldt hebben: d'outste Broeder Muley Schec / besat 't Koninghrijcke van Fessa/ naest Spaengien gheleghen/ ende 't scheen van Spaengien hulpe te verwachten / ende Muley Essedan / hadde hem uyt de Stadt ende Koninghrijck Maroques gheslaghen / alsoo wy verhaeldt hebben/ ende nu onlanghs hadde hy hem de Stadt Salee af-ghenomen / een Havene op de Zee zijnde / by la Rache / dat Muley Scheck noch besit. Desen Koningh Essedan regneert in Maroques wreedelijck ghenoech / ende hadde nu op den Winter alle de Nederlandtsche / Spaensche ende Fransche Kooplieden gheboden in korte dagen alle uyt syn Landt te trecken/ zijnde wys ghemaeckt dat de Nederlanders Vrede met Spaengien wilden maecken / eenlijck toe-latende d'Enghelsche in syn Landt te traffiqueren / die hem beloofden volkomelijck van alle Coopmanschappe ende nootdruft te besorghen: dan onlanghs is van daer gheschreven / dat sy noch moghen blijven continueren.

1607.

Staet van Spaengien ende Portugael.

De Koninghrijcken van Spaengien zijn mette Nederlandtsche Oorloghen seer verarmt : Portugael haren Monopolisschen handel op Oost-Indien quijt: de handelaers op West-Indien dragen groote avontuere / van meerder verliesen danse noch gheleden hebben: daer worden groote schattinghen den Rijcken van Spaengien opgheleydt / in afkortinghe van 's Koninghs schulden. De Koningh Philips de derde / zijnde in 't beste van synen leven / hadde nu twee Sonen ende twee Dochters : ende door den Bestandt in Nederlandt ghemaeckt te Water ende te Lande (streckende tot op de Kusten van Spaengien/ waer door de Hollandtsche Oorlooghsche Vlote vertrock) hebben sy middel verkreghen haer Vlooten by een te brenghen / haer Havenen wel te besetten/ haer Vlooten nae beyde de Indien te senden / ende de Oost ende West-Indische Vlooten in te brenghen/ daer van dat elf Galioenen den achtienden Octobris in quamen inde Coronna / inden Rijcke van Galissien / rijck in silver voor den Koningh, ende voor de Coopluyden.

Indische Vlooten in Spaengien aenkomen.

Decrete in Spaengien/ de Koningh alle verpandinge in syn handen nemende ende te betalen in 20. Jaren met vijf per cento Interest.

Wt Spaengien van Madril / van date den sevenden Novembris werdt gheschreven / dat de Koningh aldaer wederomme een decreet ghemaeckt hadde/ bevelende datmen den Genevoysen ofte d'andere Hoofsche Negotianten niet meer soude betalen van 't ghene daer sy op bewesen waren / voor dat met haer van 't ghene met haer ghehandeldt is / sints het leste decreet / Anno vijfthien-hondert ses ende tneghentich gereeckent worde / tot op den tegenwoordigen daghe/ voor Interest toe-latende vijf per cento / ende wat meer dan vijf ten honderden voor Interest sal gereeckent worden/ souden sy dat den Koningh moeten goet doen. Dese reeckeninghe alsoo ghemaeckt / sal de Koningh hun betalen in twintich Jaren / jaerlijcks een payement / met Interest van vijf ten honderden: daer mede schijnt souden alle des Koninghs Domeynen/ Tollen/ Inkomsten/ Ec. van alle verpandinghen ontslaghen zijn / ende weder totten Koningh keeren: mede het Tresoor ende gheldt uyt West-Indien nu ghekomen : Somma / ghenoech op den voet vande oude decreten / vanden thienden December / Anno 1575. vanden vijfden December 1577. ende vanden twintichsten December 1596. Daer werdt ghesoliciteert om korter daghen van betalinghe te hebben.

Staet van Italien.

Italien was desen Winter in goeden Vrede / hoe wel haer verscheyden Vorsten ende Staten nimmermeer sonder jalousijen en zijn onder malkanderen. De Paus Paulus de vijfde / was metten Hertogh van Venetien / Leonardo Donato bevredicht / als wy verhaeldt hebben. Fuentes Gouverneur van Milanen/ hadde het Krijghsvolck versonden in Garnisoenen. Ferdinand de Medicis / Groot Hertogh van Florentien / voerde noch Oorloghe teghen den Turck / ende syn Schepen ende Galeyen met de Ridderschap van Malta / hadden ghemist de Hooft-stadt van Cyprus Famagusta / in te nemen / ende was nu syn oudtste Sone / trouwende met Magdalena een vande Dochters des Ertz-Hertogs Karel van Oostenrijck/ Suster van Ferdinand/ ende vande Koninginnen van Spaengien ende Polen. Des Hertoghs van Mantuas Sone / soude trouwen met een Dochter van Savoyen. In Napels ende al Italien was noch duerte van Cooren / daer de Nederlanders noch 't selve toevoerden.

Oorloge des Hertoghs van Florence teghen den Turck.

Staet der Switsers.

Onder de Grisons ofte Grau-bontghenooten waren noch groote warringen / door 't aensetten vanden Grave van Fuentes / ende die van Milanen / mette Catholijcke Switsers / maer door 't middelen vande Fransoysen / Venetianen ende d'ander Switsers / begonden sy Vrede te trachten.

Het

1607. Het Roomsch Heyligh Rijck was noch regheerende Keyser Rudolphus/ hem houdende tot Praga: sijn Broeders d'Ertz-Hertoghen/ Mathys ende Maximiliaen/ sijn Erf-landen regheerende. In Hongarijen noch veel beroerten zijnde/ mistrouwende den ghemaeckten Vrede metten Turck/ die noch niet geconfirmeert was. In Hongarijen ende Transilvanien/ so om vrijheydt van Religie/ als om de regeeringhe noch groote questien zijnde.

Staet des Roomschen Rijcks ende Keyser.

Daer was seer verlanght wat datter soude moghen ghesloten worden op den Rijcks-dach tot Reghensborch in December/ daer veel Vorstelijcke Ghesanten alreede langhe gheleghen hadden/ te vergheefs ghewacht: om welcken nochtans te vorderen/ was inden Somer de Keur-vorst van Saxen met sijnen Broeder/ Hertogh Hans Georg met vijf hondert Peerden tot Praga gheweest/ alwaer hy by den Keyser statelijck ontfanghen/ een rijck ende liberael Hof hielden eelijcke daghen/ ende tot tweemael door sijnen Predicant D. Policarpus Leyser/ dede daer de Ghereformeerde Religie predicken/ met groot toe-loop vanden Volcke. Van daer vertrocken dese Vorsten nae Torgau/ daer trouwen souden de Hertogh Hans Georg/ met een Dochter van Brandenborch/ sijn ander Huysvrouwe/ Dochter van Wirtenberch/ gestorven zijnde.

Hertog van Saxen komt tot Praga.

De Keyser ende Keur-vorst hebben onderlinghe malkanderen groote vereeringhe ghedaen/ ende ghehandeldt over eenighe verpande Steden: Men seyde dat de Keur-vorst aenden Keyser ernstlijck versochte/ te willen den Rijcks-dach by zijn/ den Vrede metten Turck bevestighen/ ende de Ghereformeerde Religie/ die van Hongarijen ende Slesien toe-laten/ daer toe hy noch niet volkomen belast sijn Raedts-Heeren/ sijne Majesteyt waerschouwende/ in gheender manieren te willen vorderen tot eenen Roomschen Koningh den Eertz-Hertogh Ferdinand van Gratz/ zijnde in 't Rijcke ghehaet/ alsoo dat het gantsche Huys van Oostenrijck door hem in kleynderachtinghe ware ghekomen/ &c. Daer nae was mede de Hertogh van Bruynswijck by den Keyser ghekomen/ ende vriendelijck onthaeldt/ om te handelen over sijn Oorloghe mette Stadt Bruynswijck. Meer andere saecken waren daghelijcks in Duytsch-landt voor-vallende/ waer door daer groote noot ware inden Rijcx-dach op te resolveren/ principalijck den Vrede metten Turck. Daer was sprake dat de Keyser in Nederlandt senden souden eenighe Graven om den Vrede-handel by te wesen/ naemelijck de Graven van Hanauw ende Manssfelt/ maer daer is niet van gekomen.

In Vranckrijck was noch regnerende Koningh Hendrick de vierde/ nu den drie-en-twintichsten Decembris oudt 54. Jaren/ als gheboren Anno 1553. was voorspoedich in 't onder-houden van Vrede onder sijn Onderdanen/ van verscheyden Religie: de Jesuijten oock ghebreydeldt houdende: sijn vyanden vande Heylighe Ligue/ waren met hem ghereconcilieert/ ende hadde sijn genade ende goetheydt nochtans ontsachelijck ghemaeckt met het dooden vanden Hertogh van Byron. De Edelen die d'Oorloge met hem gevoert hadden/ sochte hy oock in vrientschappe te behouden. Sijn Ontfanghers ende Financiers sochte hy mede te vreydelen. Hy besat nu soo veele als opt sijn Voorsaten beseten hadde (behalven Napels ende Milanen) in goeden voorspoedigen Vrede ende rijckdomme/ in een seer weeldich Koninghrijck/ van alle sijn Onderdanen bemint/ ende van sijn gebueren ontsien: hy hadde nu twee wettelijcke Sonen/ ende twee wettige Dochters/ om sijn af-komste te vesten/ behalven sijn naturele Sonen en Dochteré. Hy hadde sijne Ambassadeuren in Nederlandt/ soo wel tot Brusel als inde Vereenighde Landen residerende/ daer dat nu noch waren den Heer President Jannijn/ extraordinaris Ambassadeur neffens den ordinaris den Heere van Roussi/ den Heer van Busenval/ die daer langhe gheresideert hadde/ eyndelijck van steckte daer ghestorven zynde. Dese waren aldaer in 's Graven-Haghe om den Vreden-handel by te wesen/ te vorderen ende voor te staen den Interest die de Koningh inden Vreden-handel hadde.

Staet van Vranckrijck.

Vroeckheydt ende lof van Hendrick de Vierde.

Jacob Koningh van Groot Britannien ende van Yrlandt/ was in goeden Vrede/ regheerende met sijn Koninginne Anna van Denemercken/ hebbende twee Sonen ende een Dochter/ soeckende alle middelen om sijn twee Koninghrijcken in een Eylandt vast aen malkanderen te hechten: so wel in eenicheyt van Religie als Policie/ een Prince vredelijck/ sachtmoedich/ gheleert ende liberael/ wat te gheringhe ghehoorghevende/ die om eyghen baet vernietighen alle onderlinghe Tractaten mette ghebueren van Koop-handel ende Entrecoursen/ zijnde nochtans den rechten bandt van gheduerighe alliantien ende vriendtschappen. Desen Koningh heeft mede sijn Ambassadeurs tot Bruyssel ende in Hollandt residerende/ om voor te staen den Interest die hy heeft inde bevredinge van Nederlandt/ wesende nu ter tijdt daer vooren inden Haghe de Heere Richart Spencer extraordinaris/ neffens den ordinaris Heer Rudolf Wijnwood Ridderen. 1607.

Staet van Engelandt.

Wt Yrlandt waren ghevlucht den vijfthienden Septembris twee rebellighe Graven/ de Grave van Terroen/ met sijn Sone de Baroen van Dongannon/ ende sijn Huysvrouwe ende kinderen/ een Grave d'eerste van sijn gheslachte/ diens Vader was een Smits Wyfs Sone/ die hem eenen Edelman tot eenen Vader gaf/ in Noort-Yrlandt te houwelycken/ luttel gheacht/ zijnde vande Koninginne Elisabeth Grave ghemaeckt/ door de moordt van Jhon Onebale/ sijn Bloedt-verwant: de ander Grave was Tirckonel oock met sijnen Sone/ een erve van Odonel/ die in Spaengien ghevlucht/ daer ghestorven was: beyde dese met dese tijtelen vereert/ om de wilde Noordtsche Yren civielder te maecken/ zijnde daer upt gesproten/ ende nae langh-duerige rebellije: Terroen ten lesten by de Koninginne begnadicht rechts voor haer doodt/ ende Tirckonel by desen Koningh Grave ghemaeckt/ hebbende ghetrout des Graven van Kildars Dochter/ de Dochters Dochter vanden Admirael van Engelandt.

Graven van Terroen en Tirckonel vluchten upt Yrlandt in Nederlandt.

Dese Graven ghevlucht/ zijn in Vranckrijck aenghekomen/ alwaer sy Paspoorten vanden Koningh verkreghen hebben/ eer den Enghelschen Ambassadeur dat konde beletten/ ende zijn nae Nederlandt ghetrocken/ te Bruyssel aen-ghekomen/ heerlijck hun teghen ghegaen zijnde de Marquis Spinola/ Don Rodrigo di Lazzo/ Don Gaston Spinola/ met andere: ende tot Bins de Eertz-Hertogen begroet hebbende/ deden hun bedevaert totte Liewe Vrouwen van Halle ende Scherpen-heuvele. Sy gaven upt dat sy om de professie vande Roomsche Catholijcksche Religie vervolcht waren/ ende dat sy in Enghelandt ontboden waren/ met een pretext van een questie/ die sy met hun gheprentendeerde Vassalen hadden/ maer vreesende van daer vast gehouden te worden om hare Religie/ &c.

Den Koningh Jacob van Groot Brittannien/ hoorende dat sy hun vluchte ontschuldichden/ om vervolginge van hare Religie/ heeft een verklaers gepubliceert/ van date den vijfthienden Novembris 1607. waer van het inhoudt is/ dat dese voorschreven Graven/ Terroen ende Tirckonel/ waren gheen Graven ghemaeckt noch begoedicht/ ten aensien van haer afkomsten ofte deuchden: maer alleenlijck verheven by de leste Koninginne/ saligher ghedachtenisse/ ende by hem/ om redenen van state/ ende gheprefereert voor andere/ die/ midts de qualiteyt van haer gheboorte/ in 't Noordt-Yrlandt meer rechts hadden tot sulcke Heerlijckheden. Ten tweeden/ seydt hy wel bekendt te wesen (soo klaer als de Sonne/ by goede ghetuyghen) dat d'oorsaecke van haer vluchte/ zy alleenlijck haer eyghen wetenschappe ende inwendighe vreese van haer beschuldighde conscientie: niet teghenstaende sy alomme upt-gaven/ het ware om saecken van Religie (een deck-mantel die hedensdaeghs te veele dienst om te bedecken veelderhande quade voor-nemen) daer sy noch by-voeghen een ander pretext/ van te vreesen quade Justitie ofte Recht t'ontfanghen in eenighe questien/ die sy hebben met sijne Ondersaten/ ende met hem selven in Rechte. Ende hoe wel het onnoodich zy/ haer valscheydt ende schelmerije te verhalen/ zijnde noch varsch in peyghelijcks

Verklaers vanden Koningh Jacob teghen de rebellige Graven Terroen ende Tirckonel.

1607. lijcks ghedachten / hun bewijsende Monsters inder natueren: niet alleen afvallende vande ghehoorsaemheyt van haer Princesse: maer datse noch ghesocht hadden haer Vaderlandt te verkoopen / aende Vyanden van haer Souvereyne: soo wilde hy nochtans verklaren tegen haer valsche ondanckbare allegatien / boven verhaelt / ende affirmeren op sijn Koninghlijck woort / datter noyt ghedacht ofte ghepeynst was / in eenigerhande manieren yet voor te nemen tegen haer / ofte te procederen voor eenighe saken de Religie aengaende: haer professie ende conditie soodanich zijnde / dat sy Moorden gheen misdaedt / 't Houwelijck gheen gebruyck / noch geen Man vroom achten / die niet kan glorieren van rooven ende gewelt. Soo dat hy groote indiscretie soude gheacht hebben / sulcke Luyden te quellen om Religie / in wiens conversatie ende handel gheenderhande Religie ofte Conscientie te bespeuren was.

Vorder noopende hunne onschuldt van goederen ofte gherechticheden ghereclameert (hoewel alle het ghene sy pretenderen / moet erkent worden te procederen uyt sijn enckel ghenade / op haer submissie nae hun groote onnatuerlycke verraderije) daer over ware oock noyt questie gheweest / ofte hy en hadde gheneycht geweest hun gonstiger te zijne / dan eenighe van hun competiteurs / ten ware in saecken / daer inne hy merckte dat sy extendeerden ende sochten by trappen haer authoriteyten grooter te maecken / usurperende macht over sijne Onderdanen / beter gheboozen dan sy waren / ende die opentlijck loochenden hun eenigh leenschap ofte dependentie schuldich te wesen. Eyndelijck soo verklaert de Koningh / dat dese niet soude konnen loochenen voor eenighe Rechters / ofte sy en hadden / eer sy uyt den Rijcke geloopen zijn / niet alleen in conspiratie getreden / om oploop ende rebellije te berocken / maer hadden verscheyden instrumenten / als Priesters en andere gebruyckt / om buytenlantsche Staten en Princen aen te bieden (soo die ghereet gheweest hadden dat aen te nemen) ghewillicheyt ende resolutie van hun toe te vallen / so sy souden willen 't Landt invaderen: alwaer onder andere conditien niet was vergeten / dat wanneer sy souden vrij gemaecht wesen van de Enghelsche regeeringhe / dat daer souden uyterlijck mede uyt-gheroyt worden / alle sulcke Onderdanen in Yrlandt / als soude levendich bevonden worden / die van Engelsche afkomste gheboozen waren. Welcke voor-slagen onder de handt ghevoedt by Priesters en Jesuwyten (wiens ampt in dese tijden principaelijck is de Ondersaten te bewegen tot rebellije teghen hare Souvereynen) hebben sulcken gehoor buyten Lande niet ghevonden / als sy hun wel hadden vermeten ende gehoopt. Dies soo vertroosten hy hem / dat dese sijne declaratie / wel mette circonstantien overleyt / sal van sulcken ghewichte wesen / als te dempen alle sulcke onwaerachticheden / die dese smadighe creatueren / vol van ontrouwe ende ondanckbaerheydt / sullen teghen hem uytspouwen / ende tegen sijne rechtveerdige ende matighe proceduren: hun selven verwervende gheen beter onthael by Potentaten / dan sulcken hoop Rebellen verdienen / die sijne Subjecten ghebooren zijn / ende tot hem verplicht / by soo vele ende groote verbintenissen: date den 15. Novembris 1607. 1607.

Dese declaratie ghedruckt wesende / zijn wy wel gheinformeert / datse ghedicteert ende gheschreven is gheweest vanden Koningh Jacobs eyghen handt. Eenighe andere ghesuspecteerde Heeren in Yrlandt werden nae Enghelandt ghevanghen ghevoert / ende derwaerts werden acht hondert Krijghs-volcks te Voete / ende twee hondert Peerden ghesonden / om de Garnisoenen te versterken.

Eynde des Acht-en-twintichste Boecks.

Het Negen-en-twintichste Boeck.

Nobiscum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Negen-en-twintichste Boeck.

Resentatien in Spaengien aen 's Koninghs Hofsche Negocianten sijn Crediteuren gedaen voor haer betalingen op het Decretum. Silver-mijne in Schotlandt gevonden ende weder verlooren. Den grooten vorst ofte koude in Nederlandt en al Europa door. Wachtendonck neutrael gemaeckt. Hertogh van Wirtenbergh ghestorven / mette Ceremonien gebruyct doen hy Ridder vande Jartiere van Engelandt gemaeckt werde. Donavert inghenomen vanden Hertogh van Bayeren. Rijcx - dagh tot Reghensborgh ghehouden / ende sonder besluyt ghescheyden. Stercke Vlote uyt Portugael nae Oost-Indien tegen de Hollanders gesonden. Wt Enghelandt twee Schepen nae Oost-Indien uyt-gevaren / ende ses Nederlantsche Schepen van daer t'huys komende. Relaes van 't belegh op Malacca van Matelief / en victorieus exploit tegen de Portugesche Vlote. Het eynde van een van Mahus Schepen in Japan. Spaengiaerden uyt de Philippijnen / nemen in de Moluken / Tere nate ende Tydore inne. Maniere vande Spaensche corruptie getracht aenden Griffier der Vereenighde Landen / ende sijn justificatie. Keysers Brief wordt beantwoort byde Staten der Vereenighde Landen / noopende den Vrede-handel / die in handen genomen wordt: Der Koningen ende Vorsten Ghesanten ghekomen / dies op ghesonden Paspoort / de Ghedeputeerde des Koninghs ende Certz-hertogen met grooten state in 's Graven-Haghe komen / alwaer sy beginnen

1607. beginnen te tracteren/in verscheyden sittingen. Waer terstont questien rijsen/over de Indische Navigatien/ daer van Discoursen in Druck uyt-komen/vande nuttichheyt vande nootsakelickheyt der Zee ende gerechticheyt vande sake/ daer over meer sittingen gehouden werden: Voorslagen gedaen/ ende van weder-zijden de verschillen ende versoecken overgelevert. Meer sittingen gehouden/eñ vertoogen datmen Colonien in 't West-Indien behoorde te planten seer doenlick: Voor verseeckerheyt behoordemen de oude Unie te bespreken/ ende de Spaensche Regheringe over 't Gheberchte te jagen: De uyt-ghewekene repatrieren: Religions-Vrede te herstellen/als oock met het vertreck van 't vreemt Krijghs-volck/ende de Jesuijten: Ter contrarien soo soude de Neeringe vergaen/ Vrede onseecker zijn/ ende met perijckel/ van dat de Demere tot inde Mase mochte gegraven werden. De Havene van Oostende goedt ghemaeckt. Vertoont middel volkomen om de Spaensche moet-wille te temmen. Besluyt beter Oorloge dan onsekeren Pays. Treffelicke ende nootelijcke consideratien in 't Vrede-maken verhaelt. Meer sittingen in 's Graven-Haghe gehouden. Pater Commissaris Neye vertreckt nae Spaengien: Verreycken nae Bruyssel: Ambassadeur nae Vranckrijck: ende soo de Vrede-handelinge opgeschorst. Prince van Spaengien als toekomende Koningh gehult. In Vranckrijck eenen derden Sone Hertogh van Anjou geboren. In Middelburgh/een Man doorsteeckt om Overspel sijn eyghen Wijf. D'Engelsche ontfangen tijdinghe van haer Colonien in Virginia. Doot van Maria van Beyeren/ Moeder van verscheyden Koninginnen tot Greytz in Karuten/als mede den Hertogh van Loreynen gestorven/nieuwe beroerten in Yrlandt gestilt. 1607.

Dit alles ghescheidt in een half Jaer / Anno 1608. onder de Regeringe vande Eertzhertogen/Albert ende Isabella/ende inde Vereenighde Landen/ onder Prince Mauritz Stadthouderschap.

IN 't leste-voorgaende 28. Boeck/hebben wy vermaendt van het Decretum, in Spaengien uytghegaen den 11. Novembris lest / nopende de Hofsche Financiers/ofte Negocianten / Genevoysen ende andere / des Koninckx vã Spaengien Crediteuren / dat welcke nu in Druck uyt-ghekomen was / hoe sy souden moeten haer betalinghe verwachten / waer van wy hebben goedt ghedocht/ hier de Copie te stellen / vande eerste presentatie van Koninghs weghen/als volcht:

d'Eerste presentatie Koning van Spaengien syn Crediteuren ghedaen den 11. November 1607.

Differente Negocianten waren gheassigneert op 't inkomen vande Bullen van Crusada ordinaris ende extraordinarisse diensten / op de Miglioenen Magistragos, ende Vlooten / tot de somme van twaelf Miglioenen in Ducaten. Ende overmits dese Renten tot hier toe/ tot onderhout van mijn Koninghlick Hof ende Koninginne / eñ ander saken gheimployeert ende ghedestineert waren / soo en werden daer gheen Negocianten ghevonden / die tot hunnen last wilden nemen de nootelicke provisie / totte Oorloghe vande Nederlanden / ende ander plaetsen / ende soo daer eenighe waren / niet teghenstaende veel voorwaerden ende commoditeyten die sy waren eyschende / excuseerden hun ende weygherden 't / seggende/ dat sy grootelicx belast waren met veel schulden / 't welck ghemerckt ynde generale vergaderinghe der Koninghrijcken/alhier ghehouden/ is ghehandelt vande middelen /om 't selfde te remedieren / ende eyndelick geresolveert / dat alles wes mijne Koninghlicke goederen schuldich waren / ter oorsaecken van partijen van Interesten / betaelt souden werden aende Negocianten met ses hondert duysent Ducaten tribuyt van renten Jaerlicx / teghen twintich per duyst / beloopende de principale somme twaelf Miglioenen/ ende dat het Koninghrijck tot haren last sal nemen het voorsz tribuyt : Daer toe verbindende hare inkomende Renten der Steden ende Dorpen vandien/ ende datse van het provenu vande Jaerlicksche contributien (Servitios in 't Spaensch genoemt) inhouden souden een Miglioen Ducaten elck Jaer / te weten ses hondert duysent / omme daer mede te betalen/ het revenu van 't voorsz tribuyt / ende de resterende vier hondert duysent Ducaten/ om daer mede te lossen alle sulcke ghedeelte/alsmen soude konnen avanceren vande Capitale somme / ten eynde / datmen daer mede / ende met de gheavanceerde revenuen mochte bevrijden de voorsz Capitale somme / in voeghen dat door desen middel binnen 19. Jaren betaelt sullen werden de voorsz partijen van Interesten/ ende voor my / te weten de Koningh / vrij onbekommert ende vranck blijven / 't ghene dat van West-Indien komt/de Magistragos, d'ordinaris ende extraordinaris diensten / het provenu vande Miglioenen / eñ van de Bullen van Crusada, het Subsidio ende Excusado, ende sulcx procederen sal van Arbitragien ende extraordinaris saken / het welcke een goede ghedeelte ofte somme bedragen sal/waer mede men sal moghen succorreren in voor-vallende saecken. Waer van wy u lieden hebben willen verwittighen / op dat ghylieden daer van gheen ignorantie en pretendeert / dat gheschiede den 11. November 1607.

Magistragos, zijn seecker Renten by den Koningh ontfanghen van officien der Magestraten die verkocht worden.

Servitios, zijn dienste/ Obligatien ende contributien die de Koninghrycken ende Landẽ jaerlicx aenden Koningh betalen.

Subsidio, is een Jaerlick pencioen dat de gheestelicke personen beneficien ende Renten besittende aenden Koning betalen.

Excusado is een dierghelycke pencioen byden Bisschoppen eñ Kercken aenden Koning betaelt tot onderstant van onkosten.

Alsoo de Hofsche Negocianten qualick te vreden waren over de middelen voorghewendt / waer mede scheen de Contracten / ten hunnen achter-wesen ende schult / beter souden verseeckert wesen / ende veel eer aen hun betalinghe gheraecken / als door den middel by het Koninghrijck van Spaengien gegheven / ende wert inde volgende maniere in Drucke uyt-gegeven/ bestaende in elf articulen/ als volght.

d'Eerste

1607. D'eerste presentatie en wordt in 't minste niet verandert / de welcke was / dat men voor de twaelf Miglioenen / diemen calculeert de Koninghlycke goederen schuldigh zijn aenden Contractanten / behoorden ses hondert duysent Ducaten Renten te beleggen/ teghen vijf per cento / ten laste van 't Koninghryck/ met verbintenisse van een Miglioen Jaerlicx te betalen voor het verloop / ende tot extinctie ende voldoeninge vande principale somme van voor den tijdt van neghenthien Jaren / alsoo men reeckent dat de voorsz principale somme binnen desen tijdt voldaen ende betaelt sal wesen : sonder in dit nieuw accoort te begrijpen de schult ofte de tachterheydt vanden Heer Marquis Spinola / nochte die vande Fockers / die bedragen sal ontrent de vier Miglioenen/ alsoo Sijne Majesteyt hun begeert particulierlijck satisfactie ende voldoeninge te doene. 1607.

Tweede presentatie des Koninghs Crediteuren in Spaengiẽ gedaen,

Desen volghende/ maecktmen reeckeninghe dat de andere geinteresseerde moeten hebben acht Miglioenen / ende dat hunliens pro rata van dien aengaen/ ses hondert ses-en-tsestich duysent Ducaten Jaerlicx van Miglioen die het Koninghrijck betaeldt / de welcke volghende d'eerste presentatie / behoorden te dienen de vier hondert duysent Ducaten voor de Renten / ende de resterende twee hondert ses ende tsestich duysent Ducaten tot voldoeninghe ende afleggինge vande Capitale somme.

Vande voorschreven acht Miglioenen / sal men dan soo veel Renten aenlegghen ende besetten teghens vijf per cento / in voeghen ende manieren van het eerste accoort / niet anders invoerende ofte veranderende / door desen nieuwen middel / als dat in plaetse de gheinteresseerde Jaerlycx hun hadden moghen dienen ende behelpen met ses hondert ses ende tsestich duysent Ducaten / nu 't selfde niet en sullen moghen doen voor de eerste vier Jaren / overmits het ghene binnen desen middelen tijdt oploopen sal / bedraghende ter somme van twee duysent ses hondert vier ende tsestich duysent Ducaten/ met noch drie Miglioenen die Sijne Majesteyt presenteert te gheven binnen de voorschreven vier Jaren verdeyldt vijf hondert duysent Ducaten voor het eerste Jaer/ vijf hondert duysent Ducaten voor het tweede Jaer/ thien hondert duysent Ducaten voor het derde / ende een ander Miglioen voor het vierde Jaer / die gheemployeert sullen worden in voeghen hier nae beschreven.

De voorschreven drie Miglioenen die Sijne Majesteyt inleght in dese negotie ofte handelinghe worden ghevonden twintich hondert duysent Ducaten upt die vente ofte verkoopinghe van hondert duysent Ducaten Renten van Iuros, van twintich / die verseeckert ende ghefondeert worden op de Magistragos, de welcke voor eerst sullen afgheveerdicht worden/ in 't beginsel vande handelinghe / ten eynde men die mach verkoopen voor de weerdighe prys : ende overmits dat soo goede versekeringhe is / men hoopt daer gheldt van te maecken voor den tijdt van drie Jaren/ ende het ander Miglioen van het vierde Jaer assigneert Sijne Majesteyt op de Vlote van 't Jaer een duysent ses hondert elf / met conditie / dat men die eer sal ontfanghen / indien eer gheldt komt upt West-Indien / gheprocedeert vande verkoopinghe vande andere hondert duysent Ducaten / die Sijne Majesteyt ghebiedt te belegghen in die contreyen / waer toe men ordre sendt met de Vlote / die Martio eerstkomende sal vertrecken : Men hoopte oock datse voor die tijdt over sullen komen / ende in ghevalle de vente ofte verkoopinghe des Iuros vande Magistragos tot gheenen effect en quame / voor de somme die onverkocht soude moghen blijven / sal Sijne Majesteydt binnen den voorschreven tijdt moeten betalen het verschil van veerthien tot twintich/ over renten/ voor soo vele de Iuros aengaet / die resteren sullen/ en salmen niet hoogher reeckenen als veerthien / al oft die bevrydt ende onverpandt waren / alsoo het verschil vanden avanco sal blijven inde contractatie / al ofte dese bevrydinghe gheschiedt ware met contante penningen.

Alle de voorschreven penninghen sullen gheimployeert werden/ ter tydt ende in voeghen als die ontfanghen sullen worden / bevindende de Iuros van veerthien/ om die te accresseren tot 20. die afgheveerdicht sullen worden in 't beginsel vande contractatie/ tot een borgh-tochte ende verseeckeringe.

De persoonen die hunne Iuros sullen willen verhooghen ende vermeerderen / sullen het selfde moghen doen betalende ses per mille / 't welck is het verschil van veerthien tot twintich / ende gheen contante penningen hebbende/ de Rente te verminderen.

Ende om soo veel te meer te avanceren ende vermeerderen de beneficie ende weldaet van dese negotie/ soo heeftmen dit voor / datmen eenighe Iuros van twintich vande beste sal lossen / presupponerende dat den ghenen die de selve sal besitten / veel eer (als hy ghedooghen soude die hem te laten ontrecken) sal willen verhooghen ende vermeerderen tot vijf-en-twintich betalende het surplus / ofte verlegghende Rente/ waer van datmen calculeert noch een goede somme te trecken.

Alles wat ghetrocken sal worden soo wel vande accressentatie ofte verhooginghe als vande verkoopinghe vande Iuros op de Magistragos, ende vande andere Iuros, diemen sal verkrygen / bevrydende de ghene diemen sal verkoopen / bindende die tot redelycken prys / ende van 't verloop vande voorschreven Iuros, salmen van ghelycken employeren ende weder aenleggen/ inde voorsz lossinghe/ ende los pandinghe/ ende men sal alleene upt dese Negotie Jaerlicx trecken/ twee hondert duysent Ducaten te weten hondert duysent Ducaten / omme Sijne Majesteyt te gheven in plaetse van 't verloop der selver somme van Iuros die hy fondeert ende versekert op de Magistragos, ende de andere hondert duysent Ducaten om te verdeelen onder de geinteresseerde.

Op de vier hondert duysent Ducaten Jaerlicx/ die bedraghen de Renten ende verloop / vande principale sommen / diemen sal laten te ontfanghen voor de eerste vier Jaren/ salmen de gheinteresseerde goedt doen teghen vijf per cento/ waer van sy-lieden ghenieten sullen trecken vanden dagh ende ure/ dat het Koninghrijck gehouden is te betalen.

Ende ten eynde vande voorschreven vier Jaren/ salmen moeten reeckenen hoe veel dat den Contractanten komt / soo wel voor hun capitale somme / als voor de Interessen / ende afghekort de hondert duysent Ducaten Jaerlicx/ die sylieden sullen emburseren in deser voegen.

Sylieden sullen als dan ontfanghen van het Koninghryck de voorschreven ses hondert ses-en-tsestich duysent Ducaten alle Jaer / ende daer-en-boven de twee hondert duysent Ducaten die Sijne Majesteyt presenteert te gheven inde selve assignatie / van het ghene Sijne Majesteyt in cassa sal blyven / in plaetse vande voldoeninghe ende satisfactie / die hy door anderen middel gheeft aenden Heere Marquis Spinola ende aende Fockers / bedraghende in alles acht hondert vijf ende tsebentich duysent Ducaten / vande welcke vier hondert vijf ende tsestich duysent Ducaten sullen te passe komen ende dienen tot het verloop ofte Renten vande voorschreven neghen duysent drie hondert duysent Ducaten / ende vier hondert thien duysent resterende Ducaten tot extinctie ende voldoeninghe vande principale somme / voor welcke extinctie ende voldoeninghe men daer-en-boven toelegghen sal ter somme van een Miglioen Jaerlicx/ bedraghende vijf hondert tneghentich duysent Ducaten inde groote somme van Iuros , diemen presupponeert dese handelinghe sal hebben / door de vente ofte verkoopinghe vande verhooginghe ende Iuros.

Ende in ghevalle men niet en obtineert de substantie diemen presumeert / soo sullen voor de lossinghe blijvẽ de voorsz vier hondert thien duysent Ducaten/ ende alle Renten ende verloop vande Iuros, diemen bevrijt sal hebben mette penningen, die Sijne Majesteyt dede betalen/ aen die vande Contractatie afveerdigen/ die de selve Iuros op yegelycke persoone pro rata, ende nabenant eenen yeghelycken sal moeten hebben / ten eynde hun die moghen dienen tot verseeckeringe ende borchtochte / ter tydt toe eene vande schulden voldaen zy : ende indien sy-lieden dien begheeren in betalinghe te ne-

te nemen tot hunnen valuer ende oprechte weerde/ sal tot hunne optie ende keure staen / renoncierende op zijne Majesteyt de renten/ ende het ghene hun meer sal avanceren / van weghen de voorschreven Iuros vande versekeringe. Ende hier mede sal eenen yegelycken mogen disponeren van zijn ghedeelte ende portie naer zijnen wille / dat is de substantie van het nieuwe concept/ ende middel die van weghen zijne Majesteyt gheproponeert wordt / ende hoe wel die in de executie eenige circumstantien raken / en toucheren het effect niet.

Met dese tweede presentatie / sonder eenighe groote veranderinghe / schijnt dese Negocianten ende Crediteuren hun sullen moeten te vreden houden / hoewel ongheerne / ende liever meerder contentement hadden. Daer naer schreefmen uyt Italien / dat Spinola assignatie hadde op de Vloote van West-Indien van 't Jaer 1609. voor acht hondert duysent Ducaten ende 200. duysent Ducaten op de Vlote komende/ ofte verwacht / Anno 1610. ende de reste op Subsidium.

Dus veele heeft ons goet ghedocht mede hier in te brengen / om datter soo veele Nederlantse Cooplieden mede geintereffeert zijn.

Silvere Myne in Schotlandt ghevonden. Inden lesten Winter isser in Schotlandt een Silvere Myne ontdeckt / ontrent thien mijlen van Edenborgh / by een Dorp Lijthcho ghenoemt / niet verre vande Revicre die voor by Edenborgh loopt/ de welcke wel over de 80. Jaren ontdeckt is geweest by eenighe Hoogh-duytschen : maer uyt oorsake van Oorloghe aldaer / werdt die niet ghevolght ofte voorder ontdeckt / ende soo verlaten : tot dat nu onlanghs eenen Colen-graver / daer Colen te graven ondersochte / die anders vindende dan hy sochte / dat uytghebracht heeft : daer over by Mijners ghegraven/ vonden een rijck Arts ofte Myne van Silver / die apparent is seer rijck uyt te vallen / soo het wel ghevolcht worde by verstandige : daer de Schotten ende Engelsche gheen experientie van en hebben/ende gheineynlijck vreemde mistrouwen. Nu in Februario lest heeft den Koningh van groot Britannien ontrent thien vaten ghewichte van die Arts ofte Myne tot Londen in Engelandt doen brenghen/ om daer by verstandighe int grove te doen raffineren : ende by 't ghene sy als noch versocht hebben / schijnt soo rijck te wesen als gheen Myne in Duytslandt ofte West-Indien kan wesen / soo die alsoo voort vervolght: zijnde daer nu in raedt-slaghende hoe profijtelijckste die te doen wercken : want sulcke Mijnen eyschen groote neerstichevdt / verstandt ende groote ghetrouheydt / niet te min is dese Myne nae een Jaer daer naer de adere ofte loop verlooren / soo dat die niet meer ghevonden wort/ hoe wel sy noch hoopen de selve te moghen vinden. Engelandt is vol van Coper-mijnen/ Yser-mijnen/ ende Tin-mynen in veel quartieren / als in Cornualia / daer de Tin-mijnen zijn/ is oock eenich Silver/ende Coper. In Comberlant/ op de Frontieren van Schotlandt / ontrent Keswije/ zijn Coper-mijnen van seer goedt Coper : maer hart ende steenachtich te wercken : die daer ghedirecteert worden by Hoogh-duytschen/ Emanuel ende Daniel Hooghstetters / ghebroeders van Ausburgh / ende worden ghewrocht by Hoogh-duytsche ende Enghelsche Bergh-werckers / die tot dese Silver Mijnen sullen dienstelijck wesen.

Enghelandt vol Coper-Mijnen ende Tin-mijnen.

Stercke Vorst. Het was seer beginnen te vriesen vanden neghenthienden Decembris voor-leden/ totten ses-en-twintichsten toe : daer nae begonste het te dooyen / totten lesten der selver Maent toe / den eersten Januarij weder bestondt heel sterck te vriesen : vriesende met een over groote strenghe koude totten 25. toe / ende of wel het doen wat begonst te ontlaten voor drie ofte vier daghen/ soo begonstet even wel terstondt daer nae wederom gheheel strengh te vriesen / continuerende ghenoech de heele Maendt van Februarius : waer deur de binnen Wateren inde Vereenighde Nederlanden/ die van voor Kersmisse waren toe ghevroosen/ghesloten bleven tot inde Maendt van Meerte toe : ende de buyten Wateren vroosen oock in Januario soo hart toe / dat by menschen memorie niet ghesien en was diergelijcke vorst : de gheheele Wael ende Rhijn sloeghen toe tot boven Ceulen toe / de Schelde voor Antwerpen / voor Lillo / voor Rimmerswale / ende neerwaerts bevroos veel stercker als geschiet was tusschen de Jaren vijfthien-hondert vier ende tsestich / ende vijfthien-hondert vijf ende tsestich / de Hont tusschen Zeelandt ende Vlaenderen vroos sterck toe / ghelijck mede 't gat ende 't Water voor Rammekens ofte Zeeburgh in Zeelandt : jae alle de Havenen van Zeelant/ selfs van Vlissinghen ende der Veer werden gesloten/ door menichte van drijvende Ys / daer by wijlen de Schepen / noch daer uyt ende in varen konden : de Zuyder Zee in Noort-Hollandt beleyde mede so vast/ datter met sleden gheloopen werde van Harlinghen in Vrieslant het Diep langhs tot Amsterdam / ende alle andere plaetsen aende selve Zee ghelegen : jae dat van Texel over 't Ys ghegaen werde tot op 't Eylant van Wieringhen : Ghelijck oock deden alle andere Revieren/ Stroomen ende Zee-gaten vande Nederlanden : daer oock niet af vry en waren de Naebuerrijcken/ hoe wel veel meer ten Westen ende Zuyden gheleghen : want in Vranckrijck vrosen van ghelijcken toe alle de Revieren op den Ocean uyt loopende : ende in Enghelandt was de Reviere vande Theems soo vast toegheslaghen / datmen meer dan ses weecken over de selve binnen Londen ende daer buyten liep / te Peert ende te Voet / tot verwonderen van alle menschen/ die noyt desgelijcx soo langhe hadden gesien : jae de koude was den 14. 15. 16. ende 17. Januarij soo upter maten strenghe/ dat veele menschen alomme inde Nederlanden op de weghen ende anders van kouden doodt vroosen : zijnde gheen kleyne verborghentheyt Godes Almachtich / die inde tijden dat den Admirante van Arragon/ ende oock Spinola veel volcx te Velde hebben ghehadt/ omme de Nederlanden te krencken/ende te sien by tijde van Vorst een veghelijcken inval ergens te doen / noyt stercken Vorst en heeft laten over de Landen gaen / die heur in ghevaer hadde konnen brenghen. Ende nu dese stil-stant van wapenen is gheaccordeert een Vorste sendt/ soo sterck ende soo langhe / dat niemandt van ghelijcken en ghedenckt / als oft voor thien Jaren langh / ende eens te degen hadde willen vriesen / soo dat alle de wateren soo hert toe vrosen / dat Visschen ende Water-voghelen veel storven/ desgelijcx de wilde Beesten/ by gebreke van voetsel/ soo dat de Wolven alomme groote schade ghedaen hebben/ kinderen ende menschen aenghetast/ veel menschen van koude ghestorven / ende kinderen inde wieghe bevrosen zijn. Door dese langhe strenghe Vorst werden veele luyden / die inde Landen woonden daer gheen Hout en wast / ende heur om de slappichevdt vande voor-gaende Winters niet wel van brandt hadden versien/ in groote ellende gebracht : insonderheyt op diversche Eylanden in Zeelandt / daer groote ellende gheleden werde : ende onder andere die van Rimmerswale / hebbende meest gebrandt alle 't houtwerck van hunne huysen : wierden deur koude / honger ende dorsts noot ghedwongen veele heure woonplaetsen te verlaten ende te abandoneren / het welcke alomme menigh bedroeft mensche maeckte. In veel steden / als tot Parijs / moesten de rijcke lieden op de straten veel vyeren maken / om de armen by te warmen / door dierte van hout ofte kolen / ende die overvloet hadden/ werden gedwongen dat voor redelijcken prijs te verkoopen.

Verscheyden vermaerde Rivieren ende Zee-gaten toe gevrosen.

Verscheyden menschen doodt gevrosen.

Hertogh Frederick van Wirtenbergh ghestorven. Daer was mede desen lesten Winter / den 29. Januarij ouden stijl / in Duytslandt ghestorven den Hertogh Frederick van Wirtenbergh ende Teck/ Grave van Montbeliard/ een gheleert/ verstandigh ende vermaert Vorst : Ridder vande groote ordre des Koninghs van Vranckrijck/ ende van Engelandt : waer van wy wat sullen verhalen.

Ordre ende Ceremonien hoe den Hertogh van Wirtenbergh de ordre vande Jartiere vanden Koningh van Enghelandt ontfingh 1603. den 9. November. Desen Vorst uyt begeerte vande Koninginne Elisabeth van Enghelandt / ende haer Landt te siene/ reysde derwaerts Anno 1592. ende was soo aenghenaem ende willecom / om sijn deuchden ende gratien/ dat de Koninginne hem wilde vereeren met haer Ordere ofte Ridderschap vande Jartiere ofte Cousebant : alsoo de Koningh van Vranckrijck hem met zijn Ordre vereert hadde. Van alsoo daer 't ghetal van die Ordre / te weten 26. Ridderen vol was / soo isser eerst plaetse voor hem ghevallen Anno 1597.

daer

1608. daer hy doen toe verkooren werdt / maer de Ordre mitte Habiten ende Ceremonien werden om eenighe oorsaecken nae-ghelaten / tot dat de Koninginne ghestorben was / ende de Koningh Jacob tot de Kroone ghekomen zijnde / sondt de Vorst syne Ghesanten / om den nieuwen Koningh te begroeten ofte congratuleren / d'welcke oorsaecke gaf / om doen de Ordre hem te senden mette ghewoonlijcke Ceremonien / die wy sullen verhalen.

Daer werden toe vanden Koningh geordonneert de Heer Robbert Spencer / Baroen van Wormeleiton / metten Ridder Willem Dethic / anders gheheeten Jarter / opperften Eerhalder ofte Heraut / ofte Roy d'Armes vande selfde Ordre: die beyde met heerlijcken train statelijcken tot Stutgarden / in 't Landt van Wirtenbergh wel aenghekomen zijn / ende hebben den sesten Novembris 1603. gheordonneert haren last te volbrenghen / alwaer veel Edeldoms van daer omtrent doen vergadert zijnde / heeft in hun alder presentie desen Ridder Dethick syn Koninghs ende mede-Ridderen Commissie ghelesen / ende hun verhaelt de forme ende ghewoonlijcke Ceremonien / ende hebbende den Hertogh metten Rock ende purperen Mantel met Armijnen ghevoedert / der selvigher Ordre ghekleet / werdt alsoo gheleydt nae de Cathedrale-Kercke : synen Mantel-steert werdt ghedragen by den Grave Lodewijck van Loensteyn / met groote gelupt van alderhande Musijcke / Schalmeyen / Trompetten ende grooten state : voor hem ginghen de Enghelse Edelen : ende daer werdt voor hem ghedraghen den Gulden Halsbant ende kostelijcken slincken Cousebant / daer op kostelijck gheborduert / Hony soit qui mal y pense, dat is te segghen / Hy zy beschaemt die argh daer inne denckt : mede den Boeck / daer de Ordonnantien ende Ceremonien der Ordre in stonden.

Ende inde Kercke ghekomen zijnde / wert hem by den voorschreven Jarter in Koninghs name / den selven Cousebant aen 't slincker been gedaen / en voorts metten kostelijcken Halsbandt ende andere toe-behooren vande Ordre ende Broederschap der Jartiere van Sint Joris verciert ende begaeft met gheluck-wenschen. Ende als die Ceremonien gheeyndight waren / werdt daer over een Sermoen ghedaen byden Proost van Stutgarden / Magirus / uyt den 68. Psalm : daer na werden lof-sanghen met schoone Musijcke ghesongen ende gespeelt / ende den Hertogh soo verciert zijnde / werdt nae den Outaer gheleydt / daer hy offerde vijftich goude Ducaten van synen eyghen slagh / na de maniere voor den armen. Van daer werdt hy uyt de Kercke gheleydt met veel Trompetten gheklanck : de Borghers ende Krijghs-volck in slagh-ordene haer Gheschut afschietende : mede wel 400. scheuten grof Gheschut / ende is alsoo weder op syn Hof ghekomen.

Daer op volghde een heerlijcke ende kostelijck banquet ofte maeltijdt / wel voor duysent menschen. Inde principale sale waren ses Tafelen / d'eerste was de opperste / representerende de Tafel vanden Koningh van Groot Britannien / Hooft vande Ordre / die al ghedeckt / verciert ende ghedient werdt met alsulcke groote Ceremonien / al ofte den Koningh persoonlijck daer aen ghesteten hadde : De tweede Tafel daer sat alleene aen den voorschreven Ambassadeur de Baroen Spencer : aende derde Tafel sat den Eerhalder / ofte Roy d'Armes, Jarter / Riddere : aende vierde Tafel sat de Hertogh Frederick selve / nu mede als Riddere vande Ordre van Enghelandt : aende vijfde Tafel sat de Hertoginne Sibilla / Moeder van thien Kinderen / als met vijf Dochters aen haer slincker zijde / ende vijf Sonen aen haer rechte zijde / te weten / de oudtste Hans Frederick / met syn Broeders / Lodewijck / Julius / Achillis ende Magnus. Aende seste Tafel saten groote Gravinnen / Vrouwen ende Staet-dochteren / daer alderhande seer melodieuse Musique ghehoort werdt. Nae dese magnifique maeltijdt werdter ghedanst op de Duytsche ende alderhande manieren / ende weder metten Banquet van allerhande Confituren werdt die Feeste geeyndet.

Hier nae werden 's Koninghs Ghesanten seer magnifikelijck vanden Vorst ghetracteert ende ghefestoyeert / ter Jacht ende spelen ghevoert : ende den lesten avondt met groote vyer-wercken verheucht / ende zijn alsoo seer liberalijck met elck van haer gheselschap met gheschencken vereert / den veerthiende Novembris 1603. vertrocken : de Vorst selve haer drie daghen tot uyt syn Landts-palen uyt-gheleydt doende. Dit hebben wy vanden Heere Joris Dethick / Sone vanden Ridder Willem Dethick gheseyt Jarther / die mede present was. Dus vele heeft ons goedt ghedocht voor eens te verhalen der Koningen Ceremonien ghebruyck / als sy buytenlandtsche Koninghen ende Vorsten met haer Ordre vereeren / ende in haer Ridderlijcke Broederschappen aen nemen. 1608.

Desen nu afghestorven Hertogh van Wirtenbergh / is ghesuccedeert Hans Frederick / synen oudtsten Sone.

In Duytslandt is mede ghestorven eenen Broeder vanden Hertogh van Beyeren / onlancx nae dat den Vorst van Beyeren de Rijcxstadt Donavert ingenomen hadde / gelegen op de Donawe / waer van dat wy hier sullen d'oorsake vertellen.

Het is ghebeurt / dat alsoo dese Rijck-stadt de Protestantsche Religie toe-ghedaen was / nochtans de Roomsche daer mede haer exercitie hadden / dat de Abt vande Benedictijnen aldaer heeft willen een solemnele Processie houden door de Stadt / dat men een tijdt lanck nae-gelaten hadde / den welcken ganck / hoe wel hem die van Stadts weghen verboden ware / heeft hy ghelijcke-wel willen voort-gaen / dies zijn hun de Cruys-vanen uytter handen gheslaghen vande Borgherye / waer uyt groot rumoer ontstondt : daer over de voorsz Abt / door aensetten vanden Vorst Maximiliaen van Beyeren / hem byden Keyser beklaecht heeft / als dat de exercitie vande Roomsche Religie / contrarie des Rijcx afscheyden hem belet ware / ende dat hy veel schimpige woorden daer over hadde moeten lijden. Donavert in Rijcks-Aghte ghedaen / ende vande Vorst van Beyeren ingenomen.

Door dese aenklachte isser byden Keyser soo verde gheprocedeert door onachtsaemheydt mede vander Stadt weghen / datter van 't Hof verkreghen is / een Sententie / dat de Stadt Donavert inde Rijcks Aghte ofte Ban ghedaen werdt oft gheproscribeert / uyt-ghegheben tot Praga teghen dese Stadt den derden Augusti een duysent ses hondert ende seven / dat is men stelde de Stadt / Raedt ende Borgherije uytten vrede in onvrede / hun lijf ende goedt den Klaghers ten besten ghevende / belastende den Heer Maximiliaen Hertogh van Bayeren de selfde Aghte te publiceeren ende executeren / zijnde een Stadt hem seer wel gheleghen. Waer over hy de Stadt beleghert / ende ghedwonghen heeft haer over te gheven / ende de Borgherije de Wapenen afghenomen / ende de Beyersche Soldaten daer in ghebrocht onder den Hopman Schottel / ende door de Jesuyten de Roomsche Religie daer volkomelijck herstelt. De by-ligghende Vorsten ende Stenden hebben hier over alomme seer klachtich ghevallen / namelijck / op den Rijcks-dagh tot Reghensborgh / doch genoech te vergheefs.

Op den beschreven Rijcks-dagh tot Regensborgh hadde-men alle den Winter beginnen te vergaderen / maer daer en verscheenen gheen sonderlinghe Vorsten selve dan haer Ghesanten. Van den Keyser Rudolphus weghen / om syne Keyserlijcke Persoon te presenteren / was daer aen komen de Ertz-Hertogh Ferdinand van Graytz / wel statelijck met seven hondert Peerden inghereden den acht-en-twintichsten November / ende den derthienden January een duysent ses hondert ende acht / soo dede hy van Keysers weghen af-lesen de propositie door des Rijckshof Secretaris Godfriedt Ortell / ende sprack mede self met een Oratie / de vergaderinghe der Vorsten ende Afghesanten aene / die daer omtrent wel hondert ende veertich in 't ghetal waren / ende de Propositie bestondt in vijf poincten als volght: Rijcx-dagh vergadert tot Regensborgh in Januario.

Dat het noodigh ware om des Turcx overval ende inbreuck te weyren / een contributie over het gantsche Rijck te consenteren tot onderhoudt van twintich duysent Man te Voete ende vier duysent Propositie der Rijcx-dagh.

1608. Peerden / ende die voor eenighen seeckeren tijdt van Jaren ghedeurichlijck betaelt te vinden.

2. Hoe datmen de klachte van 't Kamer-gericht mochte afschaffen ende wel herstellen / dat wederomme niet dienede uytgestelt.

Keysers en Ryex pretensien over Nederlandt.

3. Datmen soude beraedtslagen over d'Oorloge/ diemen soo langhe inde Nederlanden voerde / tot groote schade ende nae-deel van Ryex Lidt-maten/ daermen nu van Vrede ware handelende / sonder dat het Rijck ofte Keyser daer toe gheroepen werde / daermen van hoorde / datmen de Vereenighde Landen / als voor eenen vrijen Staet ofte Republycke erkende / tot groot nae-deel vanden Rycke / d'welckmen niet behoorde naer te laten te erinneren/ zijnde Nederlandt een Lidt ende Leen des Rijcks/ dat wel bleeck by des Ryex ende Keysers Archyven / bescheyden ende ander veel bewijsen / ende dat de Nederlandtsche Gouverneurs waren Vassalen vanden Rycke / dat welcke de Keyser den Koningh van Spaengien / ende den Eertz-Hertogh Alberto / ende den Staten der Vereenighde Nederlanden met sijn Brieven hadde verwitticht / ende vermaendt daer inne niet voort te varen / als dat mochte strecken tot nae-deele van 't Heyligh Rijck / den Keysere ende den Huyse van Oostenrijck. Ende vorder / soo dien Krijgh den Rycke soo schadelijck / niet konde ghestist werden / maer weder vernieuwet / hoemen de schade des Ryex / soude mogen weyren/ voorkommen/ ende vergolden ofte gherecompenseert sien / hier oppe begheerde Sijne Majesteyt datter mochte ghelet worden.

4. Het vierde ware / om den loop vanden Ghelde ende Munte te reformeren / die alle dinghen verdierde.

5. Het vijfde / hoe des Ryex Marricula, somen dat noemt / mochte richtich ende gemodereert worden.

Op dese propositien zyn terstont questien gheresen/ van welck poinct men eerst soude handelen. Mede soo waren de afghesanten der Protestantsche Vorsten ghelast tot gheen consenten ofte Contributien te verstaene / tot dat op het stuck vande Religie ordre ghestelt ware / ende de saecken van Donevert gherepareert ende in voorighen standt ghebrocht wierden. Als hier over by de Afghesanten aen hun Principalen ofte Meesters overgeschreven werde / den tijdt verliep / ende datter in Hongarien ende Oostenrijck groote beroerten opstonden (als wy nae sullen verhalen) is den Ryex-dagh op-ghebroocken sonder eenigh besluyt / ende den Eertz - hertogh Ferdinand / is in Mayo selve vertrocken / alsoo mede de Vorstelycke ende Stenden afghesanten / vol jalousyen ende nae-dencken tusschen de Stenden ghevallen zijnde.

Ryexsdagh tot Regensborgh / sonder yet uyt te rechten gescheyden.

Toerustinge in Portugael van Schepen.

Wt Portugal was in Januario gheschreven/ datmen aldaer derthien groote Galioenen ofte Caraecken nae Oost-Indien toe-reede / om de Nederlanders uyt Oost-Indien te drijven/ te weten seven Caracken ende ses Gallioenen / mede voerende onder Don Piedro d'Alvares / boven twee duysent Soldaten / met alle voorraedt / om te versiene ende te besetten hun sterckten / als Mosambicque / Goa / Malacca / &c. mede-varende eenen nieuwen Viceroy / El Conde de Feyra / in plaetse van eenen Don Martin Alonzo de Castro / over Jaer aldaer ghestorven/ in wiens plaetse daer regheerde den Aertss - Bisschop van Goa.

Dese Schepen voeren uyt Portugael inde Maent van Meerte dit Jaer een duysent ses hondert ende acht/als de Hollandtsche Vloote onder den Admirael Pieter Willemsz Verhoeff / ende den Vice - Admirael Fransoys Wittert / waren met derthien Schepen te vooren uyt-ghevaren. Dese Portugaelsche Vloote onder de Linie komende / is daer op ghestorven de Viceroy Conde de Feyra / dies sijn Schip keerde met sijn doodt lichaem nae Lisbona/ en keerde weder met eenen nieuwen Viceroy / Ruy Lorenzo de Tavora.

Vice-Roys van Oost-Indien ghestorven.

By tijdinghen van diversche plaetsen gheschreven / schijnt dat de Hollandtsche Vloote tot Mosambicque soude doende gheweest hebben / ende daer eenighe Portugesen ontmoet / onder Duo de Perera/ byden Aertss-bisschop van Goa gesonden / die de Hollanders van daer dede vertrecken / naer Goa ghesonden / daer omtrent sy arriveerden den eersten September / verwachtende de Portugaelsche Vloote voorsz van Lisbona / daer groote vreese voor was/ van eenigh ongeluck ontmoet te hebben. 1608.

Twee schepen uyt Enghelandt nae Oost-Indien ghesonden.

Wt Enghelandt werden mede / om de Oost-Indische Vaert te continueren/ noch twee Schepen ghesonden/ den Admirael was de Ascension, groot ontrent vier hondert vaten / d'ander de Union, groot ontrent vijf hondert vaten / elck sterck ontrent tseventich Mannen / de Generael was Meester Steven Schorpe / ende opper Piloot was Philips de Grave Nederlander / die eens voor de Nederlanders / ende eenmael voor de Enghelsche in Oost-Indien gheweest was/ als Pylote. Op dese Schepen waren noch Ricchart Roeles / die met Draeck ende Pyloot Nellis die met Candisch ront-omme de Werelt ghevaren hadden / dese voeren uyt in Meerte een duysent ses hondert acht / ende men seyde dat sy wilden Persien gaen besoecken / lancx Adaen Camboyo ende Ormus, metten Persen handelen / daer toe bequaem Volck hebbende.

Twee rijckelicke geladen Schepen uyt Oost-Indien in Nederlandt gekomen.

Wt Oost - Indien arriveerden Nederlandtsche Schepen in Enghelandt tot Portsmouth op Paesdagh / twee Schepen / Amsterdam groot acht hondert vaten / ende den witten Leeuw' / groot ontrent ses hondert vaten / die in 't voorighe Jaer den derthiensten Meye van Bantam waren gheschepen/ kostelijck geladen/ dese hadden drie Maenden int Eylandt Mauritius ghelegen/ alwaer sy begroeven Olyvier vanden Nyvere / Vice-Admirael onder Mathelief/ daer sieck ghekomen/ ende sints lagen sy noch een en twintich daghen in 't Eylandt S. Helena / ende voeren soo nae Hollandt.

Schepen uyt Oost-Indien ghekomen.

In Junio ende Julio zijn noch drie Schepen in Enghelandt aenkomen / te weten Medenblick / den swerten Leeuw' ende Provintien / eenighe schadeloos tot Padstow / ende een tot Pleymouth daer de Commys Paulus van Holt op was / die sieck zijnde daer storf/met noch veerthien Mannen / die hun ghemack misbruyckten. Nae dese Schepen quam noch in Hollandt het Schip Orangie-boom / Admirael metten Generael den jonghen Mathelief/ wiens rapport wy hier sullen verhalen.

Dese Schepen verhaelden/ dat sy in Augusto 1606. onder 't beleyt van Mathelief / mede waren gheweest voor Malacca met elf Schepen uyt dese Nederlanden: en brochten oock mede seecker Journael aende Compagnie van haren Admirael: waer uyt wy het principaelste genomen hebben, om den Leser mede te deelen datter gepasseert is/ het welcke luyt als volght:

Verhael van 't beleyt van Malacca door Matelief.

Alsoo de Heer Admirael Mathelief belast was / door de instructien hem byde Heeren Bewindt-hebberen mede ghegheven/ sijnen cours te nemen nae Malacca : om de selve uyt de handen vande Portugesen te veroveren / waer toe hem eenighe Capiteyns/ Sergianten ende Soldaten mede zijn ghegheven / heeft hy (gheduerende de reyse) alle diligentie ghedaen om 't ghemeene Boots-volck inde Wapenen te doen exerceren/om de selve tot de Landt-tochten (dieder souden moghen voorvallen) soo wel als de Soldaten bequaem te maecken.

Dit soo ghedaen zijnde / zijn wy den vierden Aprilis vande voorsz Eylanden t'seyl ghegaen / ende eyndelijcken den neghen-en-twintichsten in 't ghesichte van Malacca ghekomen zijnde/ hebben des naer middaeghs onse Anckers niet verre vande Reede laeten vallen / (God lof) met seer ghesondt volck/ hebbende de gheheele reyse over de gantsche Vloote niet meer als ses Mannen verloozen / 't welck niet veel ghesien en is / soo weynighe dooden onder sulcken hoop volcx te hebben. Soo haest als nu de Anckers inde grondt laghen / zijn alle de Sloepen ende Boots wel ghemant/ ghesonden nae vier Scheepkens / diese tusschen het Eylandt Pulo Malacca ende 't Landt saghen liggen / om te sien oft de selve byde Vlote konden ghebrocht worden : daer by komende / vondense die vast aenden grondt liggen: waer door sy (alsoose gheen middel en saghen de selve af te krijghen) den brant daer in gesteken hebbē: Een vande selve Schepen

1608. pen lagh ghereedt om nae Cauchin China te vertrecken/ ende was met eenighe goederen gheladen / waer inne den vyandt een poppe ghelepdt hadde / de welke (dewijle 't volck doende was om eenigh goet over te gheven) in brandt gheraeckt is/ waer mede achtien ofte neghenthien Mannen van 't Schip Mauritius/ ende twee van een ander inden brandt ghequetst zijn / 't welcke een deerlijcke sake was: ende zijn alsoo (nae datse den brandt inde voorsz Schepen ghesteken hadden) tegen den avondt weder aen boort gekomen: ende als doen wierdt een Jacht met eenighe Kooplieden nae Ihor ghesonden/om den Koningh van onse komste te verwittighen / ende hem aen te porren / soo haest het mogelijck waer / ons met alle zijne macht te hulpe te komen.

Daeghs daer nae zijnde den 30. dito / hebben wy onse anckers gelicht, ende zijn nae de Stadt geloopen/ de welcke door de blackte soo nae niet en konden komen / als wy wel ghewilt hadden/ ende de selve uyt de schepen tot onsen wille niet en konden beschieten: dan even wel hebben wy eenighe scheuten op de Stadt gedaen sonder eenighe merckelijcke schade/den Vyandt schoot wederom/dan dede ons geen hinder.

Malacca Mey beleydt ende beschoten.

Daer naer op den eersten Mey wierdender twee halve Cartouwen op 't Eylandt Pulo Malacca ghebrocht/van waer wy de Stadt beter als uyt de Schepen konden beschieten: doch alsoo het noch te verre van 't werck was / hebben weynich ofte niet daer mede uytgherecht / waer mede wy soo zijn blijven ligghen/ wachtende nae den Koningh van Ihor, diemen meende dat binnen vijf ofte ses daghen soude komen/ sonder eenighen landt-tocht te doen. Ende daer naer/ siende dat wy op de Stadt niet en konden doen/ grepen sy daghelijcx meer ende meer moets / soo datse in ons ghesicht de Reviere uyt ende in begonnen te varen: om 't selve te beletten / wy dach ende nacht stercke wacht moesten uyt setten met de sloepen ende boot: waer mede wy daghelijcx (alsoo 't volck des nachts inden reghen / ende des daeghs inde Sonne moesten sitten) wy veele siecken over de Vlote begonnen te krijghen: het welcke / alsoo sy gheen verversinghe en kreghen / meer ende meer augmenteerde. Ende zijn soo voorts/ sonder yet sonderlinghs uyt te rechten / blijven ligghen / tot dat eyndelijck op den seventhienden dito den Koningh Raja Bonso, ofte Sabrang,met eenighe Galeyen ende ontrent twee hondert Mannen inde Vloote arriveerde / latende zijnen Broeder in Ibor, om met den eersten met alle macht te volghen / waer over by den Krijghs-raet geordonneert wierdt (nae dat de Heer Admirael een vast verbondt ofte contract met den selven Koningh ghemaeckt hadde) datmen daeghs daer naer / zijnde den achtienden dito/ met het hooghe Water / 't welck ontrent twee uren nae middagh quam / soude landen/ ende dat aende Noort-west-zijde / om te sien / hoe wel de Stadt daer sterckste was / oft men de ghene die inde voor-stadt Campoclin woonden / met eenighe belofte vander Stadt konden af-scheyden / doch dit was te vergheefs: want alsoo sonder eenigen teghenstoot met ontrent acht hondert vande onse landt-winninghe hadde ghekreghen / zijnse des nachts alle inde Stadt ghevlucht / de voor-stadt in brandt stekende/ uyt de welcke de Portugesen groote weer gedaen hadden: want wy hadden in dese eerste furie sessendertich ghequetsten / ende ses dooden / het welcke ons al een groote nederlaghe was: wy vonden dese voor-stadt al vry wat stercker / als de conterfeytsels by de Heeren Bewint-hebberen mede ghegheven / uyt wijsen: want hadden de Portugesen een manlijck hert ghehadt / wy souden hier ons hooft wel dapper ghestooten hebben / alsoo de weghen door de Boomgaerden ende Tuynen ons onbekendt waren / ende eenen stercken muer met een Bolwerck op 't strand: hadden oock vande Maleyen ofte Ihorijten gantsch geen hulpe / jae veel eer schade / 't welck een verdrietighe sake was / ghemerckt wy soo langhe op hunne hulpe ghewacht hadden: want soo haest sy aen landt quamen / schickte hem een yder vande selve achter eenen boom ofte heuvel / om van des vyandts koghels beschut te wesen / ende bleven daer soo sitten / sonder een hooft uyt te derven steecken / latende ons volck vechten / 't welck den Admirael met meer andere niet wel aen en stondt / ende daer warender veele die om dese ende andere oorsaecken / niet sonder fondament / wel ghewildt hadden datse met aller eeren weder te Scheep ghestaen hadden/ alsoo sy nae alle apparentie wel saghen / dat wy niet veel op de Stadt en souden doen/overmits de weynighe hulpe der Ihorijten/ ende oock om de vreese vande komste vande Armade / die onghetwyfelt (aenghesien de Viceroy selve daer mede quam) gheweldich soude zijn / in alles seer soude retarderen / ghelijck 't oock inder daedt ghschiedt is: want soo dickwils yet voor ghedraghen wiert / dat tot vorderinghe vande saecke was dienende / wierden altijdt door de voorschreven vreese belet. Als wy nu/ door 't vluchten vanden vyandt inde Stadt/ des anderen daeghs/ zijnde den negenthienden dito/ inde voorstadt gheraeckt waren / isser terstondt een batterije begonnen te maken / inde welcke den twintichsten dito twee halve Cartouwen ende twee Veldt-stuckens/ die met het volck ghelandt waren / gebrocht wierden/ waer mede wy op den Toren ende een Bolwerck van 't Casteel des anderen daeghs begonnen te schieten: welck oock weynigh ofte niet profiterende / daer nae nae gelaten wiert/blijvende alsoo stil liggen/sonder yet bysonders uyt te rechten / tot den ses-en-twintichsten dito / als wanneer door vreese vande komste vande Armade / die eenighe (hoe wel sonder fondament) meenden niet langer te konnen tarderen/ gheordineert wiert alle 't Gheschut / oock de siecke ende ghequetste die aen Landt lagen/ te Scheep souden gebrocht worden / om soo weynighe bagagie aen 't landt te hebben alst moghelijck waer. Item / datter niet meer als twee hondert Mannen met wapenen aen 't landt en souden blijven/ 't welck de Capiteyns ende andere seer verdroot / alsoo hier door de hoope van 't over trecken van d'ander zijde (waer nae sy seer soliciteerden) gantsch benomen wiert. Ten langhen lesten/alsoo wy gheen tijdinghe noch eenich ghewach vande Vloote vernamen/hebben wy den 3. Julij een vaste Brugghe over de Reviere ghemaeckt / ende een huys dat omtrent half weghen het Clooster van Sanfran, ende de Brugghe stont/ ghefortificeert ende beschanst/ om den wech naer 't voorschrevē Clooster te bevrijdē: 't welck ghedaen zijnde / isser gheordineert/nae dat eenige Fortificatien inde voor-stadt tot verseeckeringhe waren ghemaeckt / datter een hoop volcx over soude trecken nae 't Clooster van Sanfran, om alsoo de Stadt meer ende meer te benauwen: 't welck den twaelfden dito (de vreese vande Armade wat achter rugge stellende) ghedaen wiert / naemelijck met 50. Mannen van ons volck ende 200. Swerten: al waer wy sonder eenige tegen-stoot gheraeckten/ ende zijn hier weder eenighe daghen stil blijven ligghen / alsoo daer daghelijcx soo veel difficulteyten voor vielen / om voorts op 't strande te trecken / datmen qualijck wiste wat resolveren/ alsoo men d'Armade noch niet heel uyt den hoofde en konde stellen/ ende alle Amunitien van Oorloghe seer begosten te minderen/oock niet geerne eenich Gheschut meer aen 't Landt en wilden aventueren: want als men van 't Clooster nae 't strant aende Zuydt-oostzijde soude trecken/om alsoo de Stadt besloten te houden / moesten wy noodsaeckelijck tot defensie van ons volck aldaer eenigh Gheschut brenghen / waer toe veele vanden Raet qualijck wilden consenteren: doch aenghesien de saecke in d'een maniere ofte in d'ander moeste ghevordert wesen / wiertet eyndelijck den negenthienden gheresolveert over te trecken met 400. Swerte / ende ontrent 150. vande onse soo Pioniers als Soldaten: welcke resolutie / nae datmen eenen wech over een morasch (dat tusschen het strandt ende Clooster leght) gemaeckt hadde / des anderen daeghs is nae gekomen/ sonder eenighe merckelijcke difficulteyt / alsoo datse al begraven ende in defensie op 't strandt laghen/ eer hun den Vyandt ghewaer wierdt/ ende hebben hier alsoo een redelijcke groote Schansse begonnen / de welcke sy daer nae tot heuren wille hebben volmaeckt. 1608.

Koningh van Ihor komt voor Malacca.

Voor-stadt van Malacca afghebrandt.

Nae dat het fort op 't strandt nu volmaeckt was/ hebben de Capiteyns eenighe bateryen beginnen te maken/te weten/eene op het strandt/ half weghen het fort ende de stadt / ende een ander aenden voet vanden

1608. Bergh van het Clooster/om alsoo de Stadt (die hier 't swackste scheen ende oock plach te wesen) met ghewelt aen te tasten: in welcke baterijen den 8. Julij geordineert wiert ses halve Cartouwen/ende ander gheschut/het welck alsoo gheschiede. Soo haest de selve stucken ghestelt waren/ende alle ghereetschap om de Stadt te beschieten aen Lant gebrocht ende veerdich was/wiert byden Krijghsraedt goedt ghevonden/eer men soude beginnen te schieten/datmen de stadt soude op-eysschen/waer over den 11. dito/eenen die de Portugheesche tale konde/met een Trompetter naer de Stadt met een wit vaenken inde handt ghesonden wiert: als hy nu by de mueren quam/wiert hem ghevraecht wat hy begheerde/hy seyde/dat hy met Andrea Furtado wilde spreecken/ende soo hy syn bootschap weten wilden/datter een Man soude buyten komen om hem de selve af te nemen: waer mede sy na Andrea Furtado liepen/om hem 't selve te bootschappen/ende brochten terstont antwoorde/seggende: o Senor General manda que se retire: waer op hy weder seyde eenighe Brieven te hebben vande ghevanghene Portugheesen die inde Schepen lagen/oftse de selve wilden ontfanghen: Waer op sy weder antwoorden ghelijck te vooren/ende ons volck wederom inde baterijen ghekomen zijnde/hebben des anderen daeghs een deel kruyt ende kogels sonder merckelijck profijt beginnen te verschietē/meest op een Bolwerck ghenaemt Nosse Marie Virgenes, dat Andreas Furtado aende Stadt hadde laten maecken. Als wy nu saghen dattet Gheschut van 't selve Bolwerck meest om verre gheschoten was/ende 't selve niet meer en konden ghebruycken/om onse approchen te beletten/wierter opghehouden van schieten/ende des nachts werden de plaetsen daermen d'approchen soude maecken ghevisiteert/waer in groote difficulteyt ghevonden wierdt/alsoo men nerghens Aerde en vondt om te moghen graven: doch hebben evenwel met langheydt van tijde soo veel ghewrocht met Cocos boomen ende andersins/dat wy in 't laetste een halve Mane/ontrent tsestich passen vande Stadt hebben op-ghewo͂rpen/ende meenden met een Galerije inde vesten te komen/alsoo wy ons van kruyt ende koghels niet gheprovideert en vonden om een bresche te schieten/om de Stadt alsoo te moghen bestormen: dan wierdt altijdt door eenighe difficulteyten/dieder voor-vielen/belet.

Malacca opgeeyscht.

Onder-tusschen/dewijle men de Vlote alderminst verwachtende was/kreghen wy den 14. Augusti des avondts tijdinghe door een Boots-man vande kleyne Sonne/die omtrent Cabo Rachado op de Wacht lach/dat hy d'Armade ontrent 4. mijlen by Noorden de voorsz Cabo gesien hadde/sterck zijnde 14. geweldige groote Schepen/4. groote galeyen/ende 12. ofte 14. fusten ende caravelen. Soo haest dese tijdinghe ghekomen was/heeft den Admirael ordre beginnen te geven om 't Gheschut uyt de Baterijen op 't strant te brenghen/'t welck geen kleyne moeyte was/alsoo 't meest over een morasch moest ghesleypt worden. De Heer Admirael dede hier inne een extreme diligentie/selve nacht noch dach rustende/om gheen Gheschut aen Landt te laten: ende hebben eyndelijck den 16. des avondts (hebbende de Armade den gheheelen dagh in 't ghesicht ghehadt) de reste van 't Gheschut met grooter moeyte inde Schuyten ghekreghen/ende ons over een brugghe (die tot dien eynde over het morasch een stuck-weeghs in Zee ghemaeckt was) met seer goede ordre geembarqueert.

Portugaelse Vlote komt tot ontset vā Malacca 14. Augusti.

Doen nu meest alle 't volck inde Schuyten was/is den Vyandt met een troupe volcx uyt 't fort komen bestooten/de welcke vande ghene die noch aen 't Landt waren/manlijck gheresisteert/ende met sulcken confusie weder nae sijnen nest ghejaecht werde/datter ontrent 50. op de plaetse doodt bleven/sonder vande onse yemant besonders ghequetst te zijn: 't welck eenen goeden Adieu voor hunlieden was. Dit soo ghedaen zijnde/hebben wy ons voorts/vredelijck gheembarqueert/ende zijn alsoo t'samender-handt te Scheep ghekomen/hebbende/gheduerende dit Belegh/verlooren 180. ofte 190. mannen/ende hadden noch over de 200. siecken ende ghequetsten inde Vlote. Des anderen daeghs/zijnde den 17. dito/hebben wy ontrent twee uren voor den dagh onse anckers ghelicht/ende voor wint nae de Vlote gheloopen/byde welcke wy ontrent drie uren nae middagh gheraeckten/wy bevondense soo sterck als vooren ghesepdt is/ende waren alle groote ende machtige schepen. Soo haest als wy omtrent henlieden quamen/begost den vyandt te schieten/wylieden en roerden ons niet voor dat wy dicht byden anderen waren/als wanneer elck sijn beste dede: soo datter desen avondt uyt eenighe schepen 150. scheuten ende meer geschooten wierden. Den vyandt liep al voor den windt met kleyne seylen nae de kuste van Sumatra toe/ende wy volchdense soo kort als mogelijck was/continueerlijck op hunlieden schietende/teghen den donckeren avont hebben 't niet verre vanden anderen gheset. Des anderen daeghs/zijnde den achttienden dito/'s morghens metten dagheraet lagh den Vyandt/door 't veranderen vande windt/boven stroom/ende te loefwaert van ons/ende waren korts daer nae (alst dagh ghewórden was) meest alle onder seyl/ende onse Schepen hadden oock alle hunne Anckers ghelicht/behalven Nassou/'t welck wat later als het behoorde begonnen hebbende/wierd 't/eer 't konde onder seyl raken/van een Portugesche Caracque gheabordeert/ons allen seer verwonderende dat hy sijn cabel niet afgehouwen en hadde. D'andere Schepen siende 't Schip Nassou soo gheabordeert/deden hun beste om 't selve te ontsetten/doch konden door de stilte daer by niet geraken: onder-tusschen dreef hem het Schip vanden Viceroy oock aen boort/soo dat hy tusschen beyden wel vast beset lach/waer door nae een weynich vechtens den brandt tot heuren wille daer in ghesteken hebbende/is d'een vooren de ander nae door de galeyen van sijn voort afgheroeyt/latende alsoo 't voorschreven Schip Nassouw drijven/welcken brandt in een weynigh tijdts soo seer verhief/datse het Schip moesten verlaten/niet meer als hun lijf daer uyt dragende/sonder yets ter Wereldt te salveren: den Schipper/Onderkoopman/Hooch-bootsman/met noch 15. ofte 20. man met hun/warender doot ghebleven. Middelertijdt/alsoo 't stille was/is den Admirael ende het schip Middelburgh malkanderen aen boort gheraeckt/de welcke/eerse weder van malkanderen konden gheraken/van drie Portugesche Caracquen gheabordeert wierden/te weten/aen elcke zijde een/ende een dwars voor den boegh/met de welcke sy langhen tijdt laghen en vochten/tot dat eyndelijck eenighe van d'ander Schepen (die oock de handen vol met de resterende Caraquen ghehadt hadden) hunlieden quamen ontsetten. Onder anderen heeft het Schip Mauritius de Caracque/die onse Schepen voor den boegh lagh/met sijn boegh-spriet over sijn achter-schip gheabordeert/den welcken eyndelijck naer eenigh schieten met grof Gheschut/met eenige vyer-pijlen den brandt inde voorschreven Caracque ghschooten heeft/welcken brandt sich dadelijck door een weynigh windts soo verhief/datse ghenoegh te doen hadden om daer selve af te raken: want sijn Galioen ende boegh-spriet al inden lichten brandt stonden/soo dat sijn blinde heel wegh brande/doch (Godt lof) wy gheraeckten nae verlies van thien ofte twaelf man/ende eenighe ghequetste/weder van daer. Den Admirael met het Schip Middelburgh ende d'andere Caraquen bleven noch wel vast aenden anderen ligghen/soo datse in groot perijckel waren t'samender-handt te verbranden/doch ghelijck als een dingh dickwils op sijn alder onghesienste is/de hulpe Godts dan aldernaest is/ist hier oock alsoo ghschiedt: want als sich de vlamme vande brandende Caracque soo verbreydt hadde/dat des Admiraels voor-Schip al begost te branden/brack sijn boegh-spriet in stucken/waer mede hy (naer dat hy een ancker afghehackt hadde) vande Schepen los raeckte/houdende een gheweldighe Caracque aen boort ligghen. Als hy nu een stuck weeghs vande voorschreven Schepen ghedreven was/heeft hy een ander Ancker laten vallen/waer mede hy 't perijckel vanden brande ontquam. Het Schip Middelburgh ende d'andere tweede Caracque/alsoo sy malkanderen het los maken/door 't gheweldigh schieten met musquetten/belettede/en 't voorsz schip Middelburgh gheen voor-Casteel en hadde/om eenighen weer te doen/ 1608.

Ghevecht tusschen de Vlote voor Malacca.

Nassou ende Middelburgh Nederlantsche Schepen verbrandt.

1608. doen / ofte eenigh volck boven op 't Schip te laten komen / zijn soo te samen verbrandt: het was een deerlijck dingh om te sien / hoe hem 't volck vande brandende Schepen in 't Water begaf / om alsoo hun lijf aen 't een ofte het ander Schip te salveren / de welcke van ons volck / die wy inde sloepen ghesonden hadden / om 't volck van het Schip Middelburgh te berghen / meest al doodt ghesmeten wierden / sonder yemandt in ghenade aen te nemen: soo dat de Zee root van bloedt ende vande lichamen bedeckt was. Het volck van 't voorschreven Schip van Middelburgh die ghesont waren / salveerden hun met hunnen boot: de siecken ende ghequetsten bleven meest inden loop / so dat van 121. Man / die wy in 't eerste vanden slagh hadden / 93. gheberght hebben: onder-tusschen / alsoo de vloedt verloopen was / heeft het den vyandt een stuck weeghs beneden ons gheset: ende de Heer Admirael bleef met de voorschreven Caracque aen boort ligghen / sonder datter van d'een ofte d'ander zijde geschoten wiert / waer door niet wetende wat dencken / zijn met meest alle de Schepen daer naer toe gheloopen / om te sien of den Heer Admirael eenighe assistentie van doen hadde / daer by komende / alsoo eenighe Schepen op de Caracque begonsten te schieten / wierter uyt de selve door yemandt van ons volck gheroepen / dat wy niet schieten en souden / alsoo de Caracque ons was: Waer over sy alle voor by loopende / hebben 't een stuck weeghs beneden stroom vanden Admirael gheset / ende en hadden het ancker nauwelijcx inden grondt / als de boegh-spriet vande Caracque brack / ende soo los ghemaeckt wierdt / drijvende soo mette stroom door de gantsche Vlote / sonder dat hem yemandt yet misdede / alsoo wy niet anders en wisten of de Caracque en was in onse handen / ende dat den Admirael niet een scheut en schoot / ofte eenighe andere teeckenen dede om ons te advyseren. Doen nu de voorschreven Caracque een stuck weeghs beneden de Vlote ghedreven was / is die vande Galeyen wederom by des Vyandts Schepen ghebrocht / waer mede den Vyandt ongetwijfelt grooten moet heeft gheschept / ende wy daer-en-teghen verslaut / siende een soo gheweldigh Schip / dat ghenoechsaem overwonnen was / ons soo lichtelijck ontgaen: Nu het was gheschiedt / ende daer en was niet anders toe te doen als patientie te nemen. Dese Batalie duerde tot nae den middach: de Heer Admirael hadde thien dooden / waer onder was sijn Schipper Dierick Mol / ende Capiteyn Anthoni le Cocq / met een deel ghequetsten / waer onder Willem vander Haghen was / die (hoe wel hy Opper-koopman op den swerten Leeu was gemaeckt / ende Gerrit Gerritssen voor Opper-koopman in sijn plaetse was ghesteldt) den Admirael by hem ghehouden hadde / om noot zijnde / raet ende daedt van hem te hebben / was sijn eene been in stucken gheschoten / waer af hy naemaels sterf. De gelegentheydt van des vyandts Vlote hadden wy oock volkomelijck van een Jonghman van Vlissingen / Claes Pieterssen genaemt / verstaen: Sy hadden in Achin aen Landt gheweest / naer datse aldaer eenighe daghen op de Reede gheleghen hadden / alwaerse so wel onthaelt wierden / datse het Eylandt met groote schande ende verlies van tachtich ofte tneghentich Portugesen weder hebben moeten verlaten / soo datse daer met sulcken gheweldighen Armade / daerse de gheheele Weereldt mede meynden te dwinghen / hun hooft ghestooten hebben: sy hadden inde Vloote veel siecken ende weynich Waters / 't welck hun seer discommodeerde: sy seyden dat ons Geschut veel quaets onder hun volck gedaen hadde / waer door den vyandt ghereolveert was ons te abordeeren soo veel moghelijck soude zijn / meenende daer mede de beste cause te hebben: sy zijn voorts desen dach soo blijven ligghen / sonder yet anders te doen / als de Schepen die seer redeloos waren wat te repareren / ghelijckse oock den volghenden dach / zijnde den 19. dito / deden / alsoo den vyandt stil bleef liggen / ende hem niet en roerde. Onder-tusschen is den Koningh Dasa Sabrano met eenighe Vrouwen inde Vlote ghekomen / om te sien hoe den slagh vergaen was: den welcken daer nae / alsoo hy ons profijt noch voor-deel en konde doen / weder nae Ihor vertrock.

Een Caracque gewonnen, slechtelijck haer gesalveert.

Portugesen gheslagen in Achin.

Koning van Ihor komt inde Vloot.

Den twintichsten dito / nae dat de Heer Admirael een andere boegh-spriet / daer hy hem voor deser tijdt mede behelpen konde / ingheset hadde / ende de Schepen een weynich gherepareert waren / hebben wy onse Anckers ghelicht / ende zijn nae den vyandt gheloopen / doch konden door stilte ende andersins by de selve niet gheraecken voor den 21. dito des avondts / als wanneer wy 't soo dicht by den anderen setteden / datter eenighe scheuten van beyden zyden ghechoten wierden.

Des anderen daeghs / zijnde den twee-en-twintichsten dito / hebben wy onse anckers gelicht / ende den vyandt die onder seyl was / ende al voor den Windt afliep / gevolcht / ende soo veel moghelijck was / op hem gheschoten / ende dit ghetije sonder yet anders te doen door-ghebracht / ende doen de vloedt verloopen was / hebben 't wederomme een stuck weeghs vanden anderen geset.

Den drie-en-twintichsten dito des morghens hebben wy wederomme ghepooght om by den vyandt te komen / doch en konden by den selven niet gheraken / waer over weder geanckert zijnde / de Heere Admirael een generale vergaderinge heeft beroepen / alwaer geresolveert wiert / aengesien ons alle amunitie begost te gebreken / ende dagelijcx soo veel siecken ende ghequetsten kregen / datmen de Vlote soude verlaten / ende nae Ihor loopen / om ons aldaer te repareren / ende 't volck wat te verversschen / welcke resolutie des avondts nae gekomen wiert.

Doen wy een stuck weeghs voor by Malacca waren / hebben wy den Windt contrarie ghekreghen / soo dat wy hier eenighe daghen hebben ligghen laveren / onder-tusschen veel volcx / soo Boots-ghesellen / als Koopliedden ende Schippers verliesende / ende onder andere is Sier Cornelissen Schipper op het Schip Erasmus den vierden Septembris inden Heere gherust / hebbende voor sijn doodt / gelijck Adriaen Franssen oock dede / de vallende siechte gekregen: in sijn plaetse wordt ghesteldt Jacob Quaeckenaer / ende Jan Melissoon Assistent wierdt voor Opper-koopman op 't selve Schip geordineert / in plaetse van Gerrit Gerritssen: onder-tusschen zijn wy den vierden dito inde Reviere van Ihor ghearriveert / alwaer elck een sijn Schip heeft begost te repareren / dan verversschinghe voor de siecken hebben wy niet veel bekomen / overmidts dese plaetsen so abondant niet en zijn / datse sulcken Vlote souden konnen spijsen: maer voor een Schip ofte twee souder genoech te bekomen zijn / want als de Maleyen so veel Schepen by den anderen sien / houden sy heure goederen soo dier / dat het te verwonderen is.

Matelief ververst ende repareert sijne Schepen tot Ihor.

Daer naer is de Heere Admirael met eenighe Koopliedden op ghevaren nae Ihor, om ordre te geven tot Fortificatie vande Stadt / 't welck ghedaen hebbende / is den twee-en-twintichsten dito wederomme ghekomen / sonder yet anders te doen. Daer nae is de Vice-Admirael oock derwaerts ghesonden om te sien oftmen met den Koningh een nieu Contract konde maecken: den welcken sulcks oock niet ghedaen en heeft / alsoo hy by het oude wilde blijven / ende gheen innovatie en begheerde te maecken / van het gheene voor Malacca gheaccordeert ende besloten was. Dit soo ghedaen zijnde / hebben wy den thienden Octobris onse anckers wederomme ghelicht / ende zijn buyten de Riviere gheloopen / ende den veerthienden ligghende voor de Strate Cincapura, isser nae veel disputen ghereolveert (aenghesien men van eenighe Maleyen verstaen hadde / de Vlote ghescheyden te zijn / ende datter niet meer als seven Schepen voor Malacca en laghen) datmen wederomme daer naer toe soude loopen / om te sien oft men den Vyandt eenighen af-breuck soude konnen doen / eenighe waren hier wat teghen / allegherende / aenghesien wy door ghebreck van amunitie vande Vloote ghescheyden waren doense op haer swackste was / hoe zijt teghen de Bewint-hebberen souden konnen verantwoorden / soo daer eenigh ongheluck toe-sloegh: ghemerckt den vyandt eer versterckt / ende wy daer-en-teghen verswackt waren / alsoo wy gheen amunitie en konden bekomen: dan op hoope vande Vloote ghescheyden te vinden / heeft elck

daer toe gheconsenteert / waer over wy door de nieuwe Strate van Cincapura gheloopen zijnde / zijn den vijfthienden onder Pulo Pisano ghekomen/ van waer wy onsen cours recht nae Malacca hebben ghesteldt: onder weghen hebben wy differentie / muytinatie onder 't volck ghehadt / want soo haest sy ghewaer wierden dat wy wederomme den Vyandt ginghen soecken / begonnense te segghen dat sy niet meer vechten en wilden / voor en al eer hun-lieden verseeckeringhe van hunne Hypoteque soude zijn ghedaen / want alsoo inden Artijckel-brief staet / dat elck een sijn Hypoteque heeft op sijn respective Schip daer hy op varende is, ende niet meer: wilden (hun Schip met vroom vechten verliesende) op de ghenade van mijn Heeren de Bewindt-hebberen niet leven / met meer andere redenen diese allegheerden / hier te langh om te vertellen: waer toe het over ghebleven volck vande twee verbrande Schepen veel dede / de andere soo veel het hun moghelyck was op-rockende / soo datter nootsaeckelijck eenighe remedie in dese sacke diende ghestelt te worden: daer over de Heer Admirael met zijnen Raedt dickwils heur hooft hebben ghebroocken / om een bequamen middel hier toe te ramen / doch alsoo den Artijckel-brief verbiedt eenighe orden te maecken / den selven ofte d'ordre vande Heeren Bewindt-hebberen contrarierende / hebben sy niet konnen uytrechten. Ten laetsten maeckende vande noot een deucht / ende alle smadelijcke woorden van het ghemeyn volck verdraghende / hebben sy ghepoocht hun-lieden met goede woorden / beloften / vermaninghen / ende somtijdts met eenighe dreyghementen te vreden te stellen / waer mede sy soo verre quamen / dat de ghene die het meeste spel maeckten / hunnen moet lieten sincken / ende beloften deden desen tocht noch te volbrenghen / ende zijn alsoo / naer dat alle noodighe dinghen ghereedt ghemaeckt waren / den neghenthienden in 't ghesicht van Malacca ghekomen / alwaer wy niet meer dan seven Schepen ende drie Galeyen en vonden/ 't welck ons seer verblijde / ende 't volck tot slaen animeerde/ hoopende dat ons de victorie niet en soude ontgaen/ wy zijn soo in 't ghesicht vanden Vyandt blijven ligghen lunderen / tot dat wy eyndelijck den twee-en-twintichsten dito naer de Reede gheloopen zijn / alwaer den Vyandt ons aen sijn Ancker ligghende verwachte. Den Heer Admirael/met de groote Sonne/ ende de Provintien/ hebben resolutie ghenomen / ende een Schip dat beneden stroom vande andere lach/ geabordeert/met 't welcke sy/naer dat sijn touwe in stucken gheschoten was / t'Zee-waert in zijn gheloopen/ 't welck den Vyandt siende / is onder seyl ghegaen om 't selve Schip t'ontsetten / doch alsoo d'andere Schepen doende waren om hun 't ontset te beletten / hebben 't de onse tot hunnen wille gheentert ende inghewonnen / al doot slaende watse voor de handt vonden/ swert noch wit aensiende: daer bleven over de hondert Portugesche Soldaten/ende veel Edeldoms/soo datter van dit Schip / nae 't getuyghnisse vande Portugesen selfs / niet meer als 12. persoonen te lande en zijn gekomen.

Muytinatie onder 't Nederlants volck 15. October 1607. weder gestilt.

Als wy nu dat inghewonnen / ende alle die voor de handt waren doodt ghesmeten hadden / heeft den Heere Admirael gheordineert dat het Schip de Provintien soude aflegghen/ 't welck alsoo geschiede/ daer naer ordineerde hy dat de groote Sonne oock soude aflegghen / om alsoo den brandt daer inne te steecken/ doch alsoo d'Overicheydt van 't selve Schip presenteerde 't selfde te bewaren ende te salveren / heeft hem den Heer Admirael 't selve bevolen / ende selfs van boordt gheleydt / latende de groote Sonne daer aen ligghen / de welcke niet langhe daer naer 't voorschreven Schip seer schandelijck liet drijven: 't welck van eenighe Swerten / die hun noch in 't Schip versteecken hadden/ nae de Wal ghestiert zijnde/ is vande Galeyen weder op de Reede ghebracht/ 't welck voorwaer een spijtighe saecke was / onder-tusschen was de Heer Vice-Admirael van twee Caraquen gheabordeert / waer mede hy soo langhe vocht / dat d'eene aen brandt raeckte/ ende d'andere was so door-schooten dat het gheen seyl roeren en konde / waer over/ alsoo 't gheen Anckers en hadde/ den gheheelen nacht in Zee heeft liggen drijven. Met het Schip Erasmus gheraeckten wy oock een Caracque aen boordt / met de welcke wy ontrent tot den abondt doende waren/ de selve (hoe wel sy ons twee reysen aen boort raeckten) soo veel alst moghelyck was vervolghende / tot dat eyndelijck het Schip Mauritius daer komende/ hun-lieden / behoudens lijf / naer vier ofte vijf scheuten hebben over-ghegheven / den Capiteyn was ghenaemt Bastiaen Suares / ende was den selven die 't Schip Nassou eerst abordeerde ende in brandt stack. In 't eerste van dese battalie wiert Jacob Quaeckernaer doot geschoten/ende daer nae verloozen wy noch ses Man / ende hadden ontrent vijfthien oft sesthien ghequetste/ waer af naemaels noch drie sturven / daer nae wierdt in plaetse vanden voorschreven Quaeckernaer/ voor Schipper op het Schip ghestelt Cornelis Janssen Groen. Dit voorschreven Schip ghenomen zijnde / alsoo 't avondt was / hebben wy al t'samen gheanckert / ende zijn soo desen nacht blijven ligghen.

Een Spaens Schip genomen / dan leech ontkomen sonder verbranden.

Meer Portugese Schepen ingenomen ende verbrant 22. October.

Des anderen daeghs / alsoo wy 't Schip dat de Vice-Admirael aen boordt ghe weest hadde / alleen in Zee saghen drijven / is den Heer Admirael / naer dat hy twee Schepen by de veroverde Caracquen geordineert hadde / daer nae toe-gheloopen: ende alsoo aen d'andere Schepen gheen ordre ghegeven en was wat sy doen souden/ zijnse hem al te samen ghevolcht/ latende den Portugheschen Admirael / die noch een stuck weeghs in Zee was / sonder eenighen hinder op de Reede loopen/ by 't voorschreven Schip komende/ vonden het selve gheruymt / alsoo daer niemandt als den Capiteyn met eenighe Portugesen in was / de welcke aen des Admiraels boordt ghebracht zijnde/ hebbender een Ancker aen-ghebracht / ende alsoo by den anderen gheset/ende een weynigh daer nae kreech de groote Sonne een kleyn seylken in 't gesicht/ 't welcke hy omtrent Cabo Richado genomen heeft/ 't was een kleyn Scheepken/komende van Negapatan, gheladen met Rys / ende ontrent vier-en-dertich ofte vijf-en-dertich kleetkens ende lijnwaet / waer mede hy des avonts by de Vloote gekomen is / ende zijn soo by den anderen blijven ligghen / doende zijnde met 't Gheschut ende eenighe Victualie (want het anders niet in en hadde) uyt de veroverde Caracque te lossen/ waer mede sy besich gheweest zijn tot den dertichsten dito / ende de veroverde Schepen in brandt ghesteken hebbende / zijn weder naer de Reede gheloopen / om te sien oft wy noch de resterende Schepen oock konden te niet maecken: daer by komende / hebben wy onse Anckers ontrent een halve Gotelinghs scheut van des Vyandts Schepen laten vallen / de welcke wel vast inden modder saten: ende de Heer Admirael heeft dadelijck den Raedt aen boordt ontboden/ om te sien in wat manieren men de voorschreven Schepen soude moghen aen tasten: in welcke vergaderinghe niet bysonders en wiert gheresolveert / alsoo men gheen bequame middelen en konde vinden / om de selve sonder merckelijck perijckel aen te tasten: waer over tegen den avondt weder gheset zijnde/ heeft den Vyandt uyt vreese selfs den brandt in sijn Schepen ghesteecken/ 't welck ons alle seer verblijde/ alsoose ons een groote moeyte af namen: de drie waren gheweldighe groote Schepen / ende alsse weer hadden willen bieden / souden de selve als Casteelen hebben konnen ghebruycken: doch 't schijnt God hunlieden de sinnen benomen heeft mettet branden vande Schepen: wy hadden (God lof) de Victorie vande gheene die wy op de Reede ghevonden hebben / 't welck hoe wel wy weynigh ofte gheen profijt daer van ghehadt en hebben) nochtans een grooten afbreuck voor den Vyandt is gheweest / alsoo hier mede de principale macht van hunne gheweldighe Armade te niet was ghemaeckt. Daer waren in onse handen eenighe ghevanghene Portugesen van qualiteyt ghebleven / die al te samen op ses duysent Kroonen rantsoen ghestelt wierden/ om aen 't volck (alsoose gheen ofte weynigh buyt in alle dese slaghen ghehadt en hadden) uyt te deelen: de resterende Portugesen wierden teghen eenighe ghevanghene Nederlanders / die in Malacca waren / los-ghelaten / met het uyt deelen van desen buyt maeckten wy 't volck tot slaen ghewilligher/

Portugesen verbranden haer eyghen Schepen voor Malacca.

waer

1608. waer door gheresolveert wierdt / de resterende seven Schepen vande Vloote oock te gaen soecken / die onder Pulo Pinang ofte Pulo Bouton laghen / om alsoo dese gheheele Vloote vernieldt te moghen laten. Dewijle wy hier soo op de Reede laghen / hebben wy het Scheepken van Negapatan wat vermaeckt / ende eenigh Gheschut daer op gheleydt ende met twintich Soldaten / twintich Boots-ghesellen / ende veertich swerte Slaven nae Amboina ghesonden: met commissie datse eerst in Macassar souden aenloopen / om hunlieden tot provisie van 't Casteel van Rijs ende andere victualie te versien / alsoo den Rijs diese gheladen hadden heel bedorven was / 't welck gedaen zijnde / hebben wy den vierden November onse Anckers ghelicht / ende t'seyl ghegaen nae Queda, om te sien ofte met den Koningh aldaer yet goedts teghen de Portugesen konden te weghe brengen / alwaer wy den twintichsten dito op de Reede ghearriveert zijn / ende den Heer Admirael heeft soo veele te weghe ghebrocht / dat den Koningh de Portugesen die aldaer waren gevanckelijck ghenomen heeft / de welcke hy daer nae om hun goet te hebben / al te samen om den hals heeft doen brenghen. De Heer Admirael verstaende dat de Portugesen ghevanghen waren / heeft eenighe sloepen met ghewapent volck de Reviere opwaert gesonden / alwaerse een Scheepken met twee Portugesche Galiotten in brandt hebben ghesteken / met alle datter in was: onder-tusschen waren wy op de Reede doende met een Schip / dat wy onder weghen komende van Negapatan ghenomen hadden / te lossen / het was een Schip toebehoorende Andrea Fortado, gheladen met Rijs / Olye / ende eenighe Botter / ende daer-enboven met dertich balen grove kleetkens / was omtrent de Nicobaers vande Jacht Delft / komende van Massilipatan, daer Pauwels van Solt Opper-koopman op was / noch eens ghenomen / de welcke (naer dat hyer ontrent drie hondert fardeelen kleetkens / ende 't ghene hem meer diende / uyt gelost hadde) 't selve weder heeft laten varen / hebbende sijn Schip so vol alst gaen konde / 't welck eenen heerlijcken buyt is gheweest / daer waren in dit Schip over de vier hondert zielen / meest swerten om te verkoopen / ende vijf-en-dertich Portugesen / waer onder een groot Meester was / genaemt Don Loij Lobo, den welcken een gheweldich Galioen / meest met Amunitie gheladen / ende op sijn eyghen kosten tot dese Vloote toe gemaeckt / tusschen Ceylon ende Choromandel verlooren heeft. Als wy hier ghedaen hadden 't ghene ons noodich dochte / is den brandt in 't veroverde Schip ghesteecken / ende zijn den seven-en-twintichsten dito t'seyl ghegaen nae Pulo Lanckevi, alwaer wy meest alle de Swerten ende een deel Portugesen aen Landt setteden / ende daer naer hebbende onse Anckers ghelicht / zijn naer Pulo Bouton ghesejlt / alwaer wy den Vyandt den eersten Decembris te Loefwaert van 't Eylandt saghen / waer over wy alle diligentie deden om boven het Eylandt ende by hun te komen / doch 't was te vergeefs / overmidts door contrarye Windt ende vreemde stroomen die hier loopen / wy boven 't voorschreven Eylandt niet en konden komen / waer door gheresolveert wiert beneden het selve om te loopen / 't welck ons niet wel en gheluckte / alsoo wy tot den sevenden dito doende waren eer wy weder by den Vyandt konden gheraecken / den welcken hem ondertusschen gheleydt hadde in een gat tusschen de Eylanden / alwaer ons qualijck moghelijck was by hem te komen / overmidts sy Windt ende stroom tot hunnen voor-deel hadden / sy laghen dicht aende Wal / ende hadden elck twee ofte drie Cabels aen Landt / ende eenighe ter Zee / ende alle hun Geschut was op een zijde gebracht / in welcker manieren (liggende in een halve Mane) als wy nu laghen en wachten / ende gheen middel en saghen om hun bequamelijck te bevechten / ende hun-lieden te abordeeren ghelijck wy voor Malacca gedaen hadden / nu niet gheraden en was / overmidts sy gheresolveert waren / ghelijck wy door eenighe afghewo rpen brieven vanden Viceroy / ende sommighe over ghceloopene verstonden / soo haest wy hunlieden aen boort souden komen / de Schepen wel vast aenden anderen te maecken / ende als dan hun-lieden te Lande beghevende / hunne Schepen in brant te steken / om alsoo den eenen met den anderen te verbranden: Wy hebben een Galliotte / die by de Vloote was / ende die wy van Ihor mede ghebrocht hadden / met alle buyr-wercken toe ghemaeckt / ende de selve met eenighe Waech-halsen by den Vyandt ghesonden / de welcke / alsse dicht by des Vyandts Schepen waren / den brandt daer inne ghesteecken hebben / ende met een schuytken wegh gheroeyt zijn / geraeckten sy al brandende twee Caracquen aen boort: doch alsoose tot hunnen wille de selve weder konden afstooten / ende met hunne sloepen wegh roeyden / alsoo wy 't selve uyt de Schepen niet en konden beletten / heeft gheen vrucht ghedaen: waer door daer naer gheresolveert wierdt het Jacht met een groote sloepe met een keten aen malkanderen vast zynde / op dierghelijcke maniere toe te maecken / ende met de gheheele Vloote nae den Vyandt te loopen / op dat wy / als den brander aen des Vyandts Schepen soude ghebracht worden / hun-lieden door 't schieten het afroeyen soude moghen beletten / 't welck wy den 13. dito hebben ghepoocht te doen / teghen den avondt onse Anckers lichtende / ende zijn met een labberlijcke koelte nae den Vyandt gheloopen / alwaer wy eenighe Schepen ghestiert hebben / volghens de ghenomen resolutie / ende den meestendeel settent: soo dat vanden Vyandt niet veel geschoten / noch oock de selve met hun Geschut krencken en konden / so dat drie ofte vier Schepen alle 't ghesciet vanden Vyant moesten waer nemen. 1608.

Mateluef komt tot Queda verbrandt noch eenighe Portugesche Schepen.

Portugaelsche Schepē in een gat ligghende / hebben hun wel ghehalveert vande Hollandtse.

Als wy nu tot midder-nacht teghen malkanderen hadden ligghen schieten / ende den Windt niet dienen en wilde om den brander aen te brenghen / hebben wy den Vyandt verlaten / ende een stuck weeghs van hem af-gheloopen: Wy haddender met het Schip Erasmus soo gheweest / dat wy acht dooden ende drie-en-twintich ofte vier-en-twintich ghequetsten hadden / ende het is te verwonderē nae de menichte van scheuten die der door het Schip ghegaen waren / datter niet meer ghebleven en zijn. De Schipper van Mauritius / als oock vanden swerten Leeu / waren seer ghequetst / doch zijn (Godt lof) meest ghenesen. Als wy nu saghen dat den Vyandt hem niet meer en roerde / ende hem (soo langhe hy daer lach) niet veel hinders en konden doen / wierdt den sesthienden dito een generale vergaderinghe op het Schip Mauritius ghehouden / alwaer nae veel disputen gheresolveert wierdt / aenghesien den tijdt seer verloopen was / ende de Vloote nootsaeckelijck diende ghescheyden / ende principalijck dat de Schepen nae de Molugnes ghedestineert / hunnen tijdt wel van doen hadden / dat men den Vyandt soude verlaten / ende loopen naer Pulo Lanckevi, ende aldaer eenighe daghen wachten / omme te sien oft wy den Vyandt uyt sijn plaetse inde ruyme Zee konden locken / om hem alsoo te bevechten: Waer over wy des anderen daeghs onse Anckers ghelicht hebbende / zijn den neghenthienden dito onder Pulo Lanckevi ghearriveert: van waer altijdt spien ghesonden wierden / om altijdt advijs te hebben wat den Vyandt dede / vanden welcken wy op differente tijden / tijdinghe ghehadt hebbende / wiertet gheordineert / om niet stille te ligghen / dat de Heer Admirael ende de Witte Leeu nae Queda souden loopen / om te sien ofter eenighe ladinghe van Peper ofte eenighe verversschinghe voor de Vloote te bekomen ware / ende een vast accoort met den Koningh konde maken: Waer over den Witten Leeu den een-en-twintichsten dito derwaerts gingh / ende geraeckte met goedt weder op de Reede / alwaer den Admirael / des daeghs daer naer vertrock / door contrarie Windt ende stroom niet en konde geraken: Waer over hy ons den neghen-en-twintichsten met de Jacht ontboden heeft / ligghende een stuck weechs Zuyd-waerts van ons / dat wy met de gheheele Vloote by hem souden komen / alwaer wy teghens den avondt arriveerden: ende des anderen daechs quam den Witten Leeu by ons / waer mede wy verstonden datter gheen ladinghe noch verversschinghe te bekomen en was / 't welck een verdrietighe saecke is / aenghesien wy soo langhen tijdt sonder verversschinghe hadden ligghen swermen / ende daghelijcks veel siecken creghen. Als wy nu hier weder by den an-

deren laghen / heeft den Admirael den breeden Raedt beroepen / alwaer gheresolveert wierdt / aenghesien (gelijck wy boven geseyt hebben) de Schepen die nae de Molucques ghedestineert waren / niet langher en mochten wachten / door dien de Mouson daghelijcks verliep / datmen de Armade gantschelijck soude verlaten / ende daer niet meer op dencken / ghemerckt hem den Vyandt niet en roerde / ende soo langhe daer bleef ligghen: ende alsooder nootsaeckelijck eenighe Schepen nae Nederlandt dienden ghesonden / wierter gheordineert dat den Vice-Admirael ende den Witten Leeu met den eersten nae Achin souden loopen / om te sien offe aldaer ladinghe voor heur oft voor een der selver konden bekomen: ende soo niet / datse in aller diligentie nae Bantam souden vertrecken / om aldaer hunne ladinghe in te nemen. De groote Sonne wiert gheordineert met de twee voorschreven Schepen te loopen nae Achin, ende van daer nae de kusten van Ceylon, alwaer sy af ende aen sal houden tot in Februario / waer nemende alle de Schepen die vande kuste van Bengala, Pegu, ende andere plaetsen nae Indien souden mogen seylen: ende dien tijdt ghepasseert zijnde / als dan te loopen nae de kusten van Choromandel ofte Masilipatan, ende so voorts langs de geheele kuste handelinge te versoecken tot Bengala toe / ende vorder.

Matelief verlaet de Spaensche Vloote.

Den Koningh van Arecad heeft instantelijck aen de onse in Achin versocht / dat wy aldaer met eenighe Schepen souden komen handelen / ons alle vryheydt (diemen in syn Lant soude begeeren) belovende / waer op henlieden oock gheordineert is te letten. Het principale dat in dese valt / zijn Robijnen / seer fyne Lijnwaten / die de Portugesen veel naer Portugael voeren / seer fraye ghestickte Deckenen / ende veel andere frayicheden / soo datter metter tijdt wel goedt profijt soude mogen gedaen worden. Voorts wierter geresolveert dat de Heer Admirael met het resterende Schip soude loopen nae Bantam, om te sien wat aldaer te doen soude moghen vallen. Dese resolutie ghenomen zijnde / hebben wy onder Pulo Pinano Reede gesocht / om de Schepen haer depesche te gheven / alwaerse tot op heden zijn blijven liggen.

Koning van Arecad versoeckt handelinghe.

Dit is in 't korte het ghene ons / sedert wy hier in Indien quamen / ghepasseert is / hebbende sedert wy voor Malacca quamen / een ongheloofflijcke moeyte / perijckel ende travaille ghepasseert / ende hebben inde Vloote veele dooden ghehadt / sonder die noch siecke ende eenige gequetst zijn.

Wat aengaet den handel van China, weet ick voor desen tijdt weynich te addviseren / alsoo wy tot noch toe dies aen-gaende niet en hebben versocht / dan die wy daer af hooren spreecken / difficulteren de selve seer / ende ick vreese / ghemerckt wy alreede veel tijdts verlooren hebben / dat de gheleghentheyt van 't Volck / Schepen ende victualie niet toe laten en sullen vorder te versoecken / aenghesien wy noch eerst naer de Molucques gaen / daer noch apparentelijck wel wat te doen mochte vallen / waer door den Mouson, die in Mayo begindt / wel mochte verloopen: Watter af worden wil / sal den tijdt leeren / ende uwe E. met alle commoditeyt geaddviseert worden.

Alsoo den Koningh van Jhor Dasa Sabrana in de Vloote der Nederlanden was ghekomen die te besoecken / soo brocht hy daer een Nederlander Jacob Quacquenare / die in 't Jaer vijfthien-hondert acht ende tneghentich / met de Vloote van Mahu was uytghezeylt / de welcke voor Opper-stierman by provisie op den Admirael was ghestelt / dese hadde syn Schip in Iapan verlooren / alwaer hy was ghekomen met weynich volcx: de Koningh aldaer hadde het Gheschut ende Ammonitie aenghetast / ende op een Casteel ghelegdt: Voorts hadden sy de resterende goederen / die den Koningh hun meest liet volghen / ghebeneficeert / ende meest in onkosten verteert / gheduerende den tijdt die sy daer waren: hy hadde langhe ghesoliciteert om uyt den lande te vertrecken / waer toe hy eyndelijck Pasport hadde bekomen / met eenen Melchior van Zantfort / om daer weder met Schepen te moghen komen handelen / ende zijn alsoo met een Japanse Jonck ofte Scheepken in Patana ghekomen / alwaer sy henlieden gheerne in dienste vanden Koningh souden hebben begheven: Doch alsoo Ferdinando Michaeli / Opper-koopman aldaer / 't selfde om eenighe redenen niet en wilde hem toelaten / was de voorschreven Quackquenare nae Jhor gekomen / ende van daer op de Nederlandtsche Vloote / alwaer hy op 't Schip Erasmus / midts dat daer af ghestorven waren twee Schippers / Schipper op ghestelt werde / daer hy oock korts doot ghescchoten wert / ende den voorschreven Melchior van Zantfort / was weder nae Japan ghetrocken / soo sy verstonden / alwaer hy noch twaelf persoonen van hun volck in 't leven hadde ghelaten / waer onder was hunnen Opper-stierman een Enghels-man / de reste die waren meest alle op de reyse ghestorven / eer dat sy in Japan quamen.

Succes van eenich volck vande Schepen vã Mahu in Japan ghekomen / noch eenighe daer levende.

Dus veele hebben wy goedt ghedocht hier te verhalen / van 't overblijfsel vande Magellaense Vloote van Mahu, boven 't ghene wy in 't 28. Boeck daer van verhaeldt hebben vande Naghelen die voor Retoeren vande selve Schepen doen in Hollandt ghesonden waren.

Wy sullen hier mede verhalen het verlies van Ternate, ende Tydore, uyt Indien gheschreven ende verstaen uyt eenighe ghevanghen Portughesen / komende vande Moluccas / toegegaen in volgende manieren.

Naer dat de Admirael Steven Verhaghen / ofte zijne Vice-Admirael Cornelis Bastiaenssen / het Casteel van Tydore uyt handen vande Portughesen hadde verovert / hadde hy 't selve gherafeert / ende aldaer ende tot Ternate voor Opper-koopman ghelaten / Adriaen Hermanssen / ende neffens hem noch derthien ofte veerthien persoonen / sonder eenighe Fortificatie op het eene ofte andere Eylandt te maecken / soo ist ghebeurt dat den veerthienden Meerte een duysent ses hondert ses / een Vloote Spaengiaerden / onder Don Piedro d'Acuna / uyt de Eylanden Philippinas las Manillas ghekomen / was sterck twee-en-dertich seylen / te weten vier Schepen / vier Galeyen / de reste Fusten / Joncken ende andersints / sy arriveerden tusschen Ternate ende Tydore / alwaer sy vonden het Hollandts Schip West-Vrieslandt / vande Vloote van Steven Verhaghen voorschreven / teghen 't welcke een wijle ghestreden hebbende / sonder eenigh voordeel te konnen doen / hebben 't selve verlaten / ende het Eylandt Tydore / met weynighe moeyte inne-ghenomen / ende daer vier Nederlanders ghevanghen: daer naer hebben sy den eersten April / eenen aenval ghedaen op Ternate / dat welcke de Spaensche / naer dat de Terenaten ghevlucht waren / naer weynigh ghevechts / hebben mede in-ghenomen / den Onder-koopman met noch twee andere ghevanghen krijghende. De Koningh van Terenate met zijnen oudtsten Sone was ghevlucht / dan eenighe daghen daer naer werden de selve met schoone woorden ghekreghen / ende ghevanckelijck nae de Manillas gesonden / de Opper-koopman met noch ses Man met hem zijn ontkomen / ende naer veele moeyte ende groot perijckel / zijn met een kleyn bootgen aen het Schip West-Vrieslant gheraeckt / verloozen latende alle het ghene dat vande Compagnie weghen aen Landt was / met noch ontrent drie hondert Balen Naghelen / die alle ghereedt laghen / om in het voorschreven Schip te laden / dat welcke alsdoen wel twee hondert Balen alreede in hadde / dat voor de Koopliedden een seer groot verlies was.

De Spaengiaerden uyt de Philippinen Don Piedro d'Acuna nemen Ternate en Tydore den Nederlanders af.

Naer het segghen vande Portughesen waren in dese Vloote wel dry duysendt Mannen / waer onder dat wel sesthien-hondert Spaengiaerden / ende de reste waren van alderhande Natien. De ghevanghen Nederlanders werden in twee fusten ghestelt / ende op de Eylanden vande Manipes ghevoerdt / van waer dat sy-lieden in een Bootghen in Amboyna ghekomen zijn / sonder eenigh quaet tractement ontfanghen te hebben. Daer naer was het Schip West-Vrieslandt / mette Jacht Enckhuysen die tot Amboyna was / weder t'seyle ghegaen naer de Moluccas / om te siene / ofte sy de Spaensche eenighen af-breuck ofte eenighe schade konden

ghedoen /

1608.

ghedoen / daer neffens / oft sy oock op Maquian ende tot Bacquian noch eenighe Naghelen konden bekomen.

Wy sullen nu voorts wat verhalen / van datter in Nederlandt op het voor-Jaer inden Vreden-handel ghepasseert is / ende voor het eerste / hoe datter in 't licht ghekomen is / de maniere / hoe datmen ghesocht heeft van weghen Spaengien / onder de Vereenighde Nederlanden met corruptien te wercken / alsoo wy eensdeels in 't voorgaende acht-en-twintichste Boeck aengheroert hebben / dat sulcx den Audiencier Verreycken werdt verweten / ende oock hoe dat de ghegheven ghiften wierden weder ghegheven inde vergaderinghe vande Heeren Staten / waer van wy nu sullen de particulariteyt verhalen.

Alsser in 't voor-jaer 1607. een bestandt tot Peys-handel besloten was / ende den Pater Commissaris Jan Neye noch in Hollandt nu op syn vertreck was / heeft hy den twaelfsten Mey aenden Griffier Aertsen desen naer-volghenden Brief ghesonden / by Cornelis van Nijck synen Couzijn / 's avondts ten negen uren.

Verhael hoe ghetracht werdt den Griffier der Staten te corrumperẽ.

Mits Eerweerdighe Heere ick tot Delft ghelogeert ben / en hebbe de opportuniteyt niet van u E. (daer ick nochtans seer nae verlanghe) eens alleene te moghen spreecken ende te saluteren / midts vreese / wel mochte uytter ooghen zijnde / oock buyten 't hert gesloten wesen / d'welck my vam herten leet is : want ick my in uwe goede gratie als in die van mynen Heer ende Vrunt sonderlinghe recommandere : ende alsoo ick voor nu noch kleyn apparentie sie om uwe E. een woordeken te moghen spreecken / bidde by soo verre uwe E. verstondt / dat het selve voor mijn vertreck niet en soude konnen ghescheden / my de vruntschappe te willen doen van Me-vrouw, uwe E. Huys-vrouw / oft eenen synen Sone in confidentie ende betrouwen by my te laten komen : By soo verre Me-vrou beliefde te komen ('t welck my wel so goedt denckt) soude moghen komen byde Susterkens / die hier noch in een seecker plaetse haers Cloosters ghelogeert zijn / alwaer sy seecker sal zijn / sonder van yemandt ghesien te wesen / als binnen haren eyghen huyse : midts my ten minsten ontbiedende teghen wanneer / of 't selfde 's morghens ofte na Noen soude konnen ghescheden : ofte sy mochte my ergens buyten ofte binnen Delft op eenighe plaetse bescheyden / op dat ick by haer soude moghen komen : Maer by soo verre yemant van uwe E. Sonen quamen / mach seer wel recht toe by my in mijn Logement komen / ende vraghen nae mijnen Neef Cornelis van Nijck / ghelyck ofte hy hem van weghen syn Paspoort / die hy pretendeert / quam spreecken / dan by soo verre uwe E. verstondt / ick hem voor mijn vertreck eens alleen sal konnen spreecken / sal dat op syn verloop laten staen / uwe E. biddende / mitsdien ick ditte in confidentie ende op goedt betrouwen schrijve / als tot mijn Heer en Vrundt / inden welcken ick verobligeert ben / van desen aen Sr. Crauwel gheen mentie te willen maecken / noch te segghen dat ick / ofte uwe E. ofte yemandt vanden synen secretelijck pretendere te spreken ofte ghesproken hebben : want het meer dan ghenoech is / dat uwe E. soo metten spit ghesmeten is gheweest / sonder nochtans tot noch toe van 't ghebraet ghegheten te hebben / sonder dat hy / ofte in Sr. Crauwel / ofte in yemandt anders obligatie hebbe / noch en begheere oock in Sr. Crauwel in dit particulier niet verobligeert te wesen / want tusschen lieden met eeren en is gheenen verden van doen. Morghen / welck een Sondagh is / en dunckt my niet gheraden / midts dan veel volcks over weegh sal wesen / dat yemandt quame : Maer seer wel een Maendaghe / ofte eenen anderen dagh / dan segghe als boven / by soo verre uwe E. verstaet / hem voor mijn vertreck eens sal konnen alleen spreecken / sal het laten op syn beloop staen. Hier mede uwe E. mijn Heere ende Vrundt / met Me-vrou syne beminde gheaccompagneerde van herten den Heere bevelende / bidde / &c. Delft den twaelfsten Mey : onderschreven / uwe E. wel gheaffectioneerde F. Ian Neyen. Het op-schrift was : A Monsieur Artsen Griffier de Messeigneurs Estats Generaulx,

Brief van Jan Neyen aende Griffier Aertssen.

Desen Brief was ontfanghen den 12. Mey nae 9. uren inden avondt / door Cornelis van Nyck / des Pater Commissaris Cousyn.

1608.

De Griffier Aertsens den Brief ontfanghen hebbende / is Sondagh 's morghens ten acht uren ghegaen byden Prince Mauritz / ende dien aenghesevdt van desen Brief / als nae syn duncken veel aenghelegen tot 's Landts voordeel / soo de saecke secreet ende wel ghehandelt worde met kennisse vande Heeren / die inden Vrede-handel negotieerden / die daer over terstondt ontboden ende vergadert zijnde / heeft Aertsen verhaelt hoe hem dien Brief ghelevert was / ende daer ghelesen zijnde / vraeghde hy / nae-demael daer uyt te colligeren was / datmen trachte hem te corrumperen / of hy by Neyen selve gaen soude / of senden / ofte gheen van beyden / ende of hy hem yet presenteerde ofte dede presenteren te gheven van sulcker importantie / dat tot corruptie soude smaken / ofte hy dat soude ontfanghen ofte niet ? Hier over versocht haer advijs. Daer werdt verdraghen ende raedtsaem ghevonden ten dienste vanden Lande / dat hy selve byden Commissaris soude gaen / ende besien wat hy te segghen ofte presenteren hadde / ende dat te ontfanghen / by soo verre het soude excederen tot corruptie / maer dat weygheren / soo het niet verder soude gaen als tot een vereeringhe / voor depeschen van het verhandelde / ende datmen 't alles secreet soude houden / tot datmen 't profijt van 't Landt daer mede sal hebben ghedaen. Daer op ghescheyden ende ter Kercken ghegaen zijnde / heeft den Griffier den voorsz Neve bescheyden 's anderdaeghs vroegh den Commissaris te komen spreecken / ende soude syn acces besorgen.

Aertssen den Brief van Jan Neyen ontfanghen hebbende, toont hem aen Prince Mauritz.

Des Maendaeghs / den 14. Mey / heeft den Griffier hem vroegh te Delft laten vinden voor 't Clooster van Sint Agatha / daer hem den voorschreven Neve brochte in 't quartier vande Bagijnen / byden Commissaris / die hem vriendelyck ghegroet heeft / ende aenghevanghen te segghen : hoe dat de Eertz-hertoghen verstaen hebbende dat sijn eerste addresse ende directie vande aenghevanghen handelinghe aen hem ware ghescheet : waeromme hare Hoogheden considererende / dat hem hadde perijckel moghen overkomen / by so verre als het aengheghevene anders als volghende hare oprechte meyninge / hadde ghenomen gheworden / ghelijck hare Hoogheden daer nae wel hadden verstaen / dat hy daer over gecalumnieert ware : daeromme sy hun aen hem verobligeert hielden / 't selfde danckelijck te erkennen / alsoo sy tot sijnder tijdt souden bethoonen dat sy erkennende Princen zijn / voor den dienst diemen haer dede / presenterende mitsdien / soo verre hare Hoogheden voor hem ofte sijne Kinderen yet vermochten / dat hy hem dat soude segghen / &c. Vorder seyde hy dat hare Hoogheden hem ghelast hadden / hem syn huys tot Bruyssel ende patrimoniale goederen (diemen altijdt weert heeft) te restitueren / sulcks dat hy voortaen van alles soude moghen disponeren nae sijn ghelieven / niet teghenstaende de Heere van Bievlere daer inne woonde / ten waere dat hy om consideratien beter vondt dat alsoo noch te laten. Vorder recommanderende dat hy soude willen met alle goede affectie continueren / dat den principalen ghewenschten Vrede ghetroffen ende ghemaeckt soude moghen worden / &c.

Aertssen komt tot Delft byde Commissaris.

Aensprake des Commissaris aen Aerssen.

Verklaerde meer / dat den Marquijs Spinola om te thoonen hoe seer dat hy de saecke behertight / ende dat hy hem daer over verbonden hielt / hem dede presenteren een schriftelijcke obligatie onder sijn handt / houdende dat Sijn Excellentie hem beloofde, so verre alsser Bestant ghemaeckt werde voor meer als negen Jaren / ofte wel eenen Peys / dat hy hem soude betalen sonder eenighe contradictie vijftich duysent Croonen : ende noch vorder / dat hy als doen ghereet op afkortinghe vande voorschreven somme 15. duysent Croonen ontfanghen soude / dien hy hem soude doen tellen tot Amsterdam in handen van sulcken persoon / als hy hem soude noemē recommanderende hem insghelijcks van weghen den Marquys, ghelijck hare Hoogheden deden / te continueren alle goede

Vreeder verklaringhe vanden Pater Commissaris.

affectien

officien inde saecke te doen: daer by voegende / dewijle hy Pater Commissaris de eere hadde gehadt / van daer inne by hare Hoogheden ende Marquijs gheimployeert te worden / ende dese sake by ordre hadde beleydt/dat het soo verre was gekomen/ dat hy dat oock voor zijn particulier teghen syn Huys-vrouwe begheerde te erkennen / ende over suix haer presenteerde eenen Diamant / die hy begheerde dat hy syn Huysvrouwe van sijnen 't wegen soude gheven: verklarende dat hy dien niet en gaf vanden sijnen (die niet en hadde) maer dat den Marquijs den selven voor hem tot dien eynde hadde ghekocht / met vorder recommandatie: protesterende ende contesterende grootelijcx op de sinceriteyt / oprechticheyt ende rondicheyt van hare Hoogheden/ des Marquijs ende vande zijne in desen handel/ dien aen alle kanten werde gecontramineert/&c.

Antwoorde vande Griffier Aertsen op 't stuck vande gifte.

Hier op heeft den Griffier Aertsen gheantwoordt/ dat hy de gonste van hare Hoogheden tot hemwaerts danckelijck aennam / ende bysonder de restitutie van syn huys ende goederen ten dien regarde: dat hem inde handelinge op de reductie vande Stadt Bruyssel onghelijck ware gheschiedt in dien deele: datmen hem hadde uytghesloten buyten het benefitie/dat alle de Borghers ghegunt was/ van hare goederen te mogen ghenieten: niet teghenstaende dat hy inden dienst vande Stadt / met commissie vande drie Leden der selver / ware uytghesonden ter vergaderinghe vande Staten Generael. Maer wat de vordere liberaliteyt aengingh / dat hy inde saecke niet meer en hadde ghedaen dan hy schuldich en ware: want hy dat hadde aenghegheven daer 't behoorde/ 't ghene dat Sr. Crauwel hem hadde voor-gehouden van weghen hare Hoogheden ende den Heere Marquijs / dat hy in meerder perijckel soude hebben moghen vallen: versochte derhalven zijne E: dat de selve souden ghelieven te excuseren / dat hy een sulcken excessijf present / dat meer smaeckte naer corruptien als erkentenisse / niet en konde aen nemen: oock niet den Diamant voor syn Huysvrouwe / syn E. andersins dienstelijcken bedanckende voor de presentatie / met aenbiedinghe van sijnen dienst daer dat soude konnen gheschieden / met behoudenisse van sijnen eedt ende eere.

Daer-en-teghen de Commissaris repliceerde / dat hy sijne presentatie voor gheen corruptie konde verstaen / overmidts de sincere ende oprechte meyninghe van hare Hoogheden / des Marquijs ende de syne / omme dese Oorloghe ter goeder trouwen sonder eenigh bedrogh ten eynde te maecken: daer over syne E. meermaels begheerde / dat hy de presenten soude willen accepteren / ende alles ten besten helpen brenghen / met veele andere redenen van inductien meer. Alsoo dat hy ten lesten/volghende het goet vinden van syne Meesters / de restitutie van syne goederen heeft aenghenomen / met de obligatie vanden Marquijs: maer noch geweygert den Diamant voor syn Huysvrouwe : doch alsoo de Commissaris wederomme met groote protestatie ende bekentenisse van obligatie seer instantelijck begheerde/ dat hy hem soude ghedooghen dien Diamant aen syn Huysvrouwe te gheven: heeft hy hem ten laetsten laten ghesegghen / met verklaringhe dat hy tot alles de beste directie soude doen / behoudens eere ende eedt:hem voorts in 't particulier bedanckende/met aenbiedinghe/&c. ende alsoo zijn sy van malkanderen ghescheyden / hebbende den Griffier van achteren doen uytlaten door sijnen voorschreven Neef.

De Griffier Aertsens verklaert Mauritz zijn wedervaren.

Ten selven daghe is den Griffier inden Graven-Haghe weder-ghekeert den veerthienden Mey / ende heeft hem den selven voor middaghe byden Prince Mauritz laten vinden / ende alles gherapporteert: die hem daer op verklaerde / dat de saecke als noch diende secreet ghehouden te wesen/ ende datmen moeste sien het gheldt te krijghen : dan alsoo hy hem de voorschreven Obligatie vanden Marquijs metten Diamant presenteerde in hande te stelle / heeft Prince Mauritz hem daer van gheexcuseert : meer-maels hem vermanende / dat hy het gheldt soude sien te ontfanghen : ende soo hy daer meerder swaricheydt in maeckte/ vraechde Prince Mauritz hem/ waeromme dat hy dat niet soude doen / nademael hy de saecke behoorlijck geopenbaert ende aengegeven hadde. Daer nae heeft hy dat de andere Heeren mede gherapporteert/die goet vonden/ dat/ soo Prince Mauritz soude blijven persisterende by weygheren vande Obligatie ende Diamant tot hem te nemen ende te bewaren/ datmen de saecke vorder aen d'ander Heeren soude aengeven. Prince Mauritz daer over weder aenghesproken / scheen eens daer inne te willen bewillighen: maer weder van advijs veranderende ende de voorschreven Aertsen in het bewaren groote swaricheyt makende / seyde Prince Mauritz seer resolutelijcken: hy hadde geen redenen swaricheyt daer inne te maecken/ aengesien hy hem selven hadde gequeten/ ende de schelmerije hadde ontdeckt nae behooren : als voor hem/ hy en wilde hem des niet meer bemoeyen : maer dat hy soude sien het geldt te krijgen / wenschende datmen so veele gelt vanden vyant wiste te bekomen / &c. Prince Mauritz estimeerde den Diamant weert te wesen ses duysendt gulden : ende daer by isset eenighe dagen gebleven.

De Heer Pater Commissaris siende dat den Griffier Aertsen niet en quam om den Wisselbrief van 15. duysent Croonen / heeft den 21. Mey hem daer over weder desen volgenden Brief geschreven.

Pater Commissaris schrijft weder een Brief ae Aertsens.

Eerweerdighe Heere / tot noch toe hebbe ick verwacht uwe E. antwoorde/noopende de vijfthien duysendt Croonen/ waer ende aen wien/ ofte op wat maniere ick de selve uwe E. soude doen tellen: dan alsoo ick geen antwoort en ontfanghe / en hebbe niet willen laten uwe E. by desen / die in alle confidentie schrijve / ende waer op uwe E. in alle trouwe by den brengher deses mach antwoorden (ist anders uwe E. alsoo gheleghen) hoe / aen wien / of op wat middele hem best gheleghen is/ de voorschreven somme te ontfanghen/op dat ick daer op terstondt ordre mach gheven. Dan bidde uwe E. uyt gantscher herten noch Sr. Crauwel/noch niemandt/ wie dat het oock soude moghen wesen / van desen mijnen verneme: want ick uwe E. ende Joffrouwe/ zijne beminde compagnie ende Kinders / als mijne Vrunden tusschen hun ende God sinceerlijck (versocht wesende) soecke te dienen / dat kenne God: die u / ende u familie neme in sijn heylighe protectie. Ick verwachte uwe antwoorde / ende alle trouwe deur den brengher deses/ die niet weet wat ick schrijve. In Delf den 21. Mey: onder stont/uwe E. dienst-willige F. Ian Neyen. Het opschrift was als den voor-gaenden Brief / ende ontfanghen den 22. Mey een duysent ses hondert seven/ 's morghens by de handen van Cornelis van Neyck des Commissaris Neve.

Desen Brief aldus ontfanghen / heeft den Griffier Aertsen dien wederom by Prince Mauritz ende de voorschreven andere Heeren ghecommuniceert: ende wederomme den Prince Mauritz de Obligatie ende Diamant ghepresenteert / om alles in sijne bewaringhe te nemen / ende hem afghevraecht wat datmen vorder soude doen op 't voorschreven schrijven? Waer op hy heeft gheantwoort/dat hy de voorsz stucken niet en begheerde: maer hy ware van opinie / naedemale men van meyninghe ware / ende de saecke secreet begheerde te houden / dat hy dat gheldt soude behooren te doen lichten.

De saecke wordt ruchtbaer ende aengegeven.

Hier nae alsoo Prince Mauritz niet geraden vonde voor den dienst vande Landen die saecke langher secreet te houden / is rapport ghedaen daer van inde volle vergaderinghe vande Heeren Staten Generael / ende daer nae aenden Rade van State ende Ghedeputeerde / aende Heeren Ghesanten van Vranckrijck ende Enghelandt / oock aen Colonels ende principale Edelinghen: alsoo dat het ten lesten stuckwijse oock ghekomen is inden mondt vande Gemeente / de welcke onwetende de waerheydt ende grondt vande saecke hebben begonnen blindelijcken ende ondiscretelijcken daer van te spreecken / elck naer sijn ghesintheydt / gonste ende afgonste / haet ende nijt / elck nae sijn passien af ende toe doende nae hen wel-ghevallen / tot grooten naedeele vande voorschreven Griffier Aertsen: de welcke van zijne goede vrunden daer van verwittight/ heeft goedt ghevonden den Heeren Staten Generael sulcks aen te dienen

1608.

nen ende hem te beklaghen : ten eynde hun ghelieve soude / hem vande obligatie ende ringh te ontledigen / ende te doen stellen in sulcke handen alsse dienstelijck souden bevinden : daer op dese volgende resolutie vande Heeren is genomen.

Acte der Staten Generael tot ontlastinghe vande Heere Griffier / aenveerdende de obligatie ende Diamant.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / hun beraden hebbende op 't vertoogh van Meester Cornelis Aertsen haren Griffier / daer by hy te kennen ghegheven heeft / dat op 't versoeck ende schrijven van Jan Neyen Commissaris / hy by ordre van Sijn Excellentie / &c. hem byden selven Commissaris binnen Delft hadde laten vinden / omme vanden selven te verstaen ende te ontfanghen 't ghene hy hem soude willen seggen ende presenteren / om daer mede nae de occurrentien 's Landts dienst te vorderen / vanden selve Commissaris ontfanghen / ende terstondt Sijne Excellentie ghepresenteert hadde over te leveren / een obligatie van vijftich duysent Kroonen vanden Marquis Spinola / met een Tafel van een Diamant / staende in eenen ringh / ghelijck hy hier te vooren in hare Mo. Ed. extraordinaris volle vergaderinghe particulaerder ende speciaelder rapport / met alle circomstantien ghedaen / ende de voorsz Brieven ghelesen / ende de voorsz obligatie metten ringh van handt tot handt ghetoont hadde / versoeckende daer van ontledicht te zijn / ende de selve ghestelt te worden in sulcke handen / als hare Mo. E. voor de Landen dienstelijck souden bevinden : Soo is verstaen ende gheresolveert / dat den voorsz Diamant uytten ringh by een Juwelier ghedaen / ghewoghen ende ghepriseert sal worden / ende daer nae / beneffens de voorsz obligatie / in presentie vanden Tresorier Generael George de Bye / in een casken besloten met twee sleutels / onder het Cachet vande Heeren Staten Generael / in des voorsz Tresoriers handen geconsigneert sal worden / omme die te bewaren / tot dat byde Heeren Staten Generael geresolveert sal wesen / wat daermede sal dienen gedaen. Ghedaen inden Haghe den sevenden Julij 1607.

Dese obligatie en Diamant heeft daer gelegen / tot dat sy in volle vergaderinghe der Staten Generael / ten lesten zijn gelevert den Heere Audiencier Verreycken: alsoo wy in 't 28. Boeck verklaert hebben.

Alle desen handel onder de Ghemeente in eenen verkeerden sin inghenomen / ende met quaet-willigheyt verspreyt zijnde / is den voorsz Griffier gheraden ghewordden / copye uyt te gheven vande voorsz resolutie / ende daer by te voeghen het volghende gheschrifte.

Verklaers vande Griffier Aertsen / om de onwetende calomniateurs den mondt te stoppen.

Meester Cornelis van Aerssen / Griffier vande Moghende / Edele Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / verstaen hebbende 't ghene dat hem / ofte by puere calomnien / ofte uyt onwetenheydt wordt nae-ghegheven / tot nadeel van sijn eere ende ghetrouwe comportementen in sijn Ampt ende Officie / als ofte hy yets teghen het Landt met Jan Neyen / Commissaris Generael vande Minnebroederen / ghehandeldt / ende vande selve ontfanghen soude hebben / namelijck een Diamant ende obligatie / die de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael hem hadden doen consigneren / ende dat de voorschreven calomnien met sulcke waerschijnlijckheydt werden versprept / dat die gheloove scheenen te ghewinnen / onaenghesien sijnen ghetrouwen drie-en-twintich-Jarighen dienst / ende dat apparentelijck om dat het dienstelijck ghevonden was / datmen 't ghene / desen aengaende ghepasseert / voor eenen tijdt secreet soude houden / voor den dienst vande Landen: en heeft niet konnen laten preparatorie voor desen tijdt / ende tot dat den dienst van 't Landt breeder openinghe van dese saecke sal toelaten / om den loop vande voorschreven calomnien / byde waerheyt te doen stuyten / te verklaren / dat hy den voorschreven Commissaris Jan Neyen noyt en heeft gesproken als met ordre / ende van saken hem expresselijck in bevel ghegheven: ende namelijck den 12. May lestleden nae den neghen uren inden avondt vanden voorschreven Commissaris eenen Brief ontfanghen / ende den selven des anderen daechs 's morghens ten seven uren ghecommuniceert hebbende die dat behoort / is met raedt / advijs ende ter ernstiger begeerte vande selve den veerthienden Mey des morghens ten ses uren byden voorsz Commissaris tot Delft gheweest / ende heeft vanden selven een obligatie ende Diamant ontfanghen / die hy (doende ten selvighen daghe rapport van sijn wedervaren) heeft ghepresenteert over te gheven om bewaert te worden : ghelijck daer van inde volle vergaderinghe vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael nader ende volkomender rapport den 2. Junij lestleden is ghedaen. Maer alsoo dat daer by is ghebleven / sonder dat de voorsz obligatie ende Diamant van hem als doen werdt overghenomen : maer by hem ghelaten tot nader dispositie hebben hare Mo. Ed. den sevenden deses goedt gevonden de voorsz obligatie metten Diamant te laten consigneren om bewaert te worden / tot dat by de selve hare Mo. Ed. geresolveert sal zijn / wat daer mede sal dienen gedaen. Ende also het gene wat voorsz is / het waerachtige ghepasseerde in dese saecke is / heeft den voorsz Griffier goedt ghevonden dit gheschrifte daer van uyt te gheven / op dat een yeghelijck mach sien ende ghelooven : dat hy in desen niet anders en heeft gedaen / dan ghelijck als een getrou ende ghehoorsaem Officier behoort. Aldus gedaen den twintichsten Julij 1607.

Antwoort der Heeren Staten op 's Keysers Brief.

Wy hebben te vooren in 't leste Boeck verhaelt / hoe dat de Keyser op desen Peys-handel eenen Brief hadde ghescreven / daer inne hy scheen vande nulliteyt te willen causeren / ende sulcx enerveren / alle 't ghene byde Heeren Staten op dit stuck ghehandelt ofte ghetracteert soude werden. Hier op hebben de Staten Generael den tweeden Januarij sesthien-hondert acht gheantwoordt : datse verwondert waren te verstaen / dat den Keyser van desen voorghenomen handel / noch van sijn Neef den Koningh van Spaengien / noch van sijn Broeder den Eertz-Hertoghe Albert en was verwitticht gheweest : ende soo sy des ghewetten hadden / datse niet naer ghelaten en souden hebben hem daer af te verwittighen: datse voorts goede ghedachtenisse hadden / dat van heuren 't weghen / soo voor als naer de regeeringhe vanden Eertz-hertoghe Mathias / verscheyden versoecken aenden Keyser ende aen 't Rijck waren ghedaen / om teghen de violente oppressie der Spaengiaerden beschermt te moghen werden / ende dat de selve tot heurder verdruckinghe uyttet Rijck gheen assistentie ghedaen en mochte werden. Datse mede wel wisten dat inden Jare 1579. ten overstaen vande Keyser ende Rijcx Commissarisen tot Ceulen van een Vrede voor de Nederlanden was ghehandelt : maer siende dat heur vyanden / ghedurende dien handel / sijn meeste ghewelt op de Landen vaerden / ende de selve groote schade toe-voeghden : hadden sy daeromme / ende om de voorgaende violatie van hun Privilegien / notoire crudeliteyten / tyrannijen ende excessen teghen de besloten conditien van aenneminghe / wettelijck / naer der Nederlantsche Provincien Rechten / veroorsaeckt gheweest inden Jare 1581. tot nootelijcke behoudenisse vande Lantschappen / Steden ende inwoonders vande Nederlanden / die inde Unie ghebleven waren / byder handt te nemen d'uyterste remedie / vande selve Nederlanden te stellen in vryheydt by een solemneel Decreet / ende daer by den Inwoonderen te ontslaen van alle eeden ende verbintenissen / daer mede sy aen den Koningh van Spaengien waren verplichtet ende verbonden : t'sedert welcken tijdt de Vereenighde Nederlanden by alle onpartijdige / ende vele Koningen / Princen ende Republijcken ghehouden waren gheweest voor vrije Landen / ghequalificeert om heur selven als vrije Republijcken te regeeren / ofte ander Heeren te mogen verkiesen : ende hadden in die qualiteyt tsedert de laetste 28. Jaren veel alliantien en tractaté met diversche Koningé en Princen gemaect / ende met extraordinaris devoir ende assistentie vande voorsz Koningen / heure Landen tegen alle sorté van gewelt te water en te lande / met onuytsprekeliche periculen gedefendeert : en niet te min aenden Keyser en andere Koningen ende Princen / oock de afgeweckene ende de afgheruckte Staten verklaert / dat sy een groot mishaghen hadden inde calamiteyten / die de Nederlanden ende heure nabueren / door de Oorlogen moesten lyden ; ende niet liever en souden sien / dan

sen

een verseekerde / goddelijcke ende eerlijcke Vrede/ die sy meenden niet anders te konnen gheschieden/ dan by handthoudinghe van 't voorsz Decreet / van dat de Vereenighde Nederlanden vrije Landen waren : ghelijck sy mede in 't langhe inden Jare 1605. aenden Keyser ende 't Rijck hadden geschreven. Dat daer naer inden Jare 1606. de Eertz-hertoghen Albert ende Isabella aen heur openinghe van een Vrede-handel hadden doen doen / dien sy mede wel uytdruckelijck door antwoort hadden verklaert (als in 't 26. Boeck) niet te konnen met yemandt in handelinghe treden / die de Landen in hare verkreghen/ ende soo vele Jaren ghebruyckte vryheydt / niet en soude willen erkennen. Waer op de Eertz-Hertogen voornoemt eerst secretelijck / ende naer by formele geteeckende beseghelde Acte verklaert hadden / te vreden te wesen te handelen mette Staten vande selve Nederlanden / als Staten van vrije Landen ende Provintien/ daer op sy niet en pretenderen : met belofte teghens de selve hare verklaringhe directelijck nochte indirectelijck niet te doen / ende binnen drie Maenden aende Staten daer van te doen hebben Brieven van agreatie/ende ghelijcke verklaringe vanden Koningh van Spaengien daer op tsedert ghevolght / als den Keyser uytte bygaende acten soude moghen sien : ende dat heur vertrouwen was/dat den Keyser en 't Rijck/ naer heur goede gheneghentheydt / tot behoudenisse deser Landen / de selve besoigne in 't goede sullen verstaen ende helpen vorderen / dat tot verseeckeringhe van dien streckt : sonder dat sy anders eenighsins antwoordt op het principael stuck van des Keysers Brief / ofte op de nulliteyt vande handelinghe by des selfs Keysers Brief ghepretendeert / 't zy om dat sy hem alleen wilden verwittighen vande ghestaltenisse van desen handel/ ende alle de reste dissimuleren : ofte datse meynden met stilswijghen meer voordeels te doen / als de saecken in alteratie ende dispute te brenghen / ofte dat noch yet anders daer mede ghemeynt mochte werden.

Antwoort vande Eertz-hertogen op de Peys-handelinge.

Den 7. Januarij quamen weder inden Haghe de Trompetters by de Staten / aende Eertz-hertoghen ghesonden / in 't voorgaende Boeck met Brieven vande selve Eertz-Hertoghen/vanden lesten Decembris voorleden / gheschreven in Fransoys / ende beginnende Tres-chers & bons amis. Gheparapheert Rich.vt. Ende onderteeckent I.Albert, A.Isabella. Inhoudende / dat sy by hare Brieven vanden drie-en-twintichsten / verstaen hadden de resolutie die sy hadden ghenomen van met heur Ghedeputeerden in conferentie te treden / op den Vrede / ende daer-en-tusschen stilstant te doen continueren voor een Maent oft ses Weecken / ende datse daer op begeerden te verstaen heur wil ende consent : dat sy tottet eerste poinct verkooren hadden/ om inde handelinghe te komen/ de selve persoonen die tot die tijdt toe daer inne waren ghebruyckt / ende die van daer souden vertrecken den vijfthienden Januarij/ om 's avonts tot Antwerpen te wesen / indien men heur twee daghen te vooren bestelde de paspoorten / ende advyseerde dat de Schepen tot Lillo ghereedt souden zijn voor heur ende heur bagagie. Datse byde Brieven vanden Pater Commissaris ende Verreycken souden verstaen de namen ende qualiteyten vanden ghenen die sy totte sake ghedeputeert hadden: ende noopende de continuatie vanden stilstandt / dat sy te vreden waren dat die voor andere ses Weecken souden ghecontinueert wesen: belovende mitsdien van weghen den Koningh van Spaengien / ende van heure zijde die te doen onderhouden ende achtervolghen sonder contraventie. Den Pater Commissaris ende Verreycken schreven vanden selven date/dat de Ghedeputeerde ghenoemt/ ende reede souden wesen te vertrecken den vijfthienden Januarij/ midts hebbende heur paspoort twee daghen van te vooren ende advijs datse tot Lillo de noodighe Schepen konden vinden : begheerende liever te Water dan te Lande te gaen : ende dat de selve Ghedeputeerden waren den Marquis Spinola/den President Richardot / den Secretaris Mancicidor / ende hy Pater Commissaris ende Verreycken. Dese deputatie vanden Vyandt maeckte by vele vande Staten een vreemdt bedencken / om dat niet een Nederlandts

Ghedeputeerden van dien.

Heer daer onder was / ende sulcx niet ghequalificeert om volghende de offren over de sake te gaen : maer om dat een calfken inden Brief / aenden Pater Commissaris ende Verreycken gheschreven / wat vreeder gheextendeert was geweest dan wel ghemeynt ware/ ende dat de Eertz-hertoghen het selve scheenen alsoo aengenomen te hebben : werde naer eenighe contestatie de saecke afgheleydt / ende ten lesten verstaen / datmense soude laten komen / sulcks sy ghedeputeert waren / ende datmen heurlieden de paspoorten daer toe noodigh senden soude : daer toe diversche communicatien werden ghedaen met de uytheemsche Ambassadeurs.

Vreemt duncken der N. Staten over de Gedeputeerde.

De Staten Generael nu heel ende al gheresolveert wesende mette Ghedeputeerden vanden Eertzhertoghen in communicatie te komen op de handelinghe van Vrede ofte langhe Treves / hebben alomme deur de Vereenighde Nederlanden doen houden een alghemeynen Bid-dagh op den neghenden Januarij/ om Godt te loven ende te dancken van sijn weldaden aen die Landen bewesen : ende met eenen hem te bidden/ dat dese actie mochte afloopen tot sijnder eere/ ende tot behoudenisse ende bescherminghe vande selve Landen/als mede tot vorderinghe ende den welstandt vandien.

Biddagh der Nederlanden.

Wy hebben te vooren verhaelt / hoe dat de Ghedeputeerden vande Eertz-hertoghen geerne te Water hadden willen komen nae Hollandt : maer overmits het soo seer vroos / en konde sulcx niet gheschieden. Waeromme de Staten Generael hebbende doen depescheren de paspoorten voor de voorsz Ghedeputeerden / de selve den veerthienden Januarij met Trompetters over Lande ghesonden hebben naer Antwerpen toe : ende gheschreven aende Gouverneurs van Breda/ Heer Justijn van Nassou / ende van Berghen op Zoom Marcel Bax / ten eynde sy de voorschreven Ghedeputeerden tot Antwerpen toe souden gaen bejeghenen / ontfanghen ende over Breda ende Geertruydenberghe ghelepden tot inden Haghe toe / midts datmen heur vande zijde vande Eertzhertoghen eerst daer toe mede paspoort sondt:welcke midts de koude/ ende datmen seyde dat den Marquijs Spinola de Levereyen van sijn volck ende suyte noch liet maken/ soo langh noch aenliep / dat de voorsz Gouverneurs eerst den vier-en-twintichsten ende vijf-en-twintichsten Januarij respectivelijck vertoghen / om naer Liere te gaen/ daer de Ghedeputeerden vande Eertz-hertoghen heuren wegh nu heen wilden nemen / 't zy datse sulcx deden om recht de Heyde over te trecken/ ofte om af te keeren dat de voorsz Gouverneurs niet komen en souden tot Antwerpen / 't welck een Stadt vol Burgherije was / maer liever komen souden binnen Liere / een Stadt vol garnisoens. Ende aldus zijn de selve Gouverneurs den ses-en-twintichsten naer Noen ten vier uren ghekomen binnen Liere / ende aldaer wel ontfangen by Don Alonso de Luna/ Gouverneur van 't gantsche garnisoen: maer en vonden de Ghedeputeerden vande Eertz-hertogen daer noch niet / die eerst den 27. 's avonts laet daer quamen : ende vertrocken alsoo den 28. van daer met grooten treyn / ende veel suyte van Dienaers ende bagagie naer Hooghstraten / hebbende den Marquijs mede doen gaen t'sijnder versekertheydt ontrent hondert tachtich Peerden. Den 29. Januarij quamen de Gedeputeerden vande Eertzhertogen binnen Breda/ alwaer sy heerlijck ontfangen werden : alle het Garnisoen in ordre ende inde wapenen gesteldt / ende elcks op 't beste gemonteert/de Ruyteren buyten/ en 't voetvolck binnen de Poorten ghestelt. Den Marquijs/ Richardot ende Mancicidor logeerden op 't Casteel inde Donjon / ende de andere inde Stadt / ende werden daer 's avonts wel getracteert. Den naest lesten Januarij quamen sy des middaeghs tot Gheertruydenberge / daerse mede wel ingehaelt ende getracteert wierden : ende van daer sont Spinola sijn Ruyterije weder wech : ende hy ende de andere quamen 's avondts over 't Ys vanden Biesbos en de Merwe op 190. sleden / vande welcke eenige voor de Marquijs en anderen een schuyt elcx op hadden/daer in sy saten/om bij val van inbreucken buyten perijckel te wesen / en quamen/so tot Dordrecht/ daer hem de Magistraet buyten de

Pasvoorten voor de Spaensche Gedeputeerden gesonde.

De Gouverneurs van Breda ende Bergen tot Liere.

Gedeputeerden vande Eertzhertoghen komen tot Breda.

Ten Bergh.

Tot Dordrecht.

1608. 1608.

de Stadt outfingh / met sulcken toeloop van volck / als of half Hollandt uytgheloopen ware gheweest / om hem ende d'ander alleen te sien : ende werden dien avondt ende des anderen daeghs 's morghens van Stadts weghen daer wel onthaelt ende ghefestoyeert. Den lesten Januarij op nae noen quam hy tot Rotterdam / met sleden langhes het diep vande Mase ende Merwe / ende wierden aldaer t'samen by de Magistraet ontfanghen ende wel ghefestoyeert : mede met een uytnemende toeloop van volck : ende om dat sijn treyn seer groot was / ende met veel bagagie verlet was / sondt hy dien dagh 't meestendeel van dien naer den Haghe toe. Hy selfs ende de anderen quamen voor noen tot Delft / daerse by de Magistraet / ende ghelijcke toeloop van volck outfanghen wierden / maer niet ghetracteert / om dat hy tot Rotterdam ontbeten hadde / ende daer neffens veradverteert was dat Prince Mauritz hem teghen gekomen was / midts welcke hy op den nae noen voorts toogh nae den Haghe toe / daer hem den voorschreven Prince Mauritz met sijn Broeder / met Graef Willem van Nassou / ende veel andere Heeren ontmoeten tot Rijswijck toe / met acht Koetsen / ende bracht hem soo nae den Haghe. Soo sy omtrent malkanderen quamen / tusschen Rijswijck ende de Hoorn-brugghe / traden sy van beyden zijden alle vande koetsen / congratuleerden malkanderen / ende deden soo de complementen tamelijcken vrolijck ende blymoedigh : ende Spinola gingh op de koetse van Prince Mauritz sitten op de hoogher handt vande selve / achter ende voor Mancicidor ende Graef Hendrick : ende ter zijden int afhanghen Richardot ende Graef Willem voor-noemt / ende d'andere : mette vordere Heeren op de andere koetsen / ende den Marquijs selfs hadde by hem ende voor de andere Ghedeputeerden drie koetsen ende veel ander Wagens : ende daer was sulcken toeloop van volck / van hooghe ende leeghe standen / soo uytten Haghe / als van elders / dat de gheheele wegh / Water ende Landt ten beyden zijden (zijnde midts de vorst alles als een blacke bane) swart ende van volck bedeckt waren / alleen om den Man te sien : soo verre / dat niemandt en scheene van goede Moeder gheboren te wesen / die niet uyt en liep om desen Man ende d'andere Ghedeputeerden te moghen sien : meer uyt nieusgierichheydt als om eenighe ander consideratien / ende sonder omme-sien / dat dit de selve persoonen waren / die nu soo veel Jaren achter een / met alle weghen van gheweldt ende violentie hadden ghesocht heuren onder-gangh / ende de gantsche verwoestinghe van heuren staet ende Landen : soo seer onbedacht / plomp ende badaut is meest alle het ghemeen volck van die Landen / die niet naer en lieten / daer nae noch uyt alle steden ende quartieren inden Haghe / als tot een groot aflaet te komen / alleen om dese Ghedeputeerden eens te moghen sien. Ende komende inden Haghe hadde den Marquijs voornoemt twee Trompetters voor uyt rijden / die langhs de straten hun Trompetten staecken / als of sy in triumphe inghekomen hadden / tot een vreemt bedencken van veele treffelijcke Liefhebbers van die Landen / die in hun ghemoet bedroeft waren sulcx te sien : ende dat onder de voorschreven yverighe tooloopers oock veele ghevonden wierden die inde regheeringhe ende inde vergaderinghe vande Staten des Landts quamen : soo moeyelijck ist voor dat volck hun nieusgierighen naeture te konnen dempen ofte bedwinghen. Komende inden Haghe wierden den Marquijs / Richardot ende Mancicidor ghelogheert in een schoon huys / staende op de Viverbergh aldaer / dat nu toequam een Solliciteur van verscheyden Compagnien Krijghsvolcks / ghenaemt Goswijn Meurskens : ende den Pater Commissaris ende Verreycken in 't huys te Wassenaer. De qualiteyt / namen ende toe-namen van dese Ghedeputeerden waren als volght : Don Ambrosio Spinola / Hertogh van Sint Severnio / Prince van Seraballe / Marquijs de Venaffro / Ridder vander ordre vanden Gulden Vlies / Raet vanden Koningh van Spaengien / in zijnen Raet van State ende vander Oorloge / ende Velt-overste van zijn Leghers : Heer Johan de Crusel / ghesyedt Richardot / Ridder / Heer van Barly / vande Raedt vande State vande Eertz-Hertoghen / Hooft ende President van zijnen secreten Rade : Joan de Mancicidor / Raedt ende Secretaris vander Oorloghen vanden voorsz Koningh : Broeder Jan Neyen / Commissaris / Generael vande ordre van S. Franciscus inde Nederlanden / ende Louys Verreycken / Ridder / Audiencier vande Eertz-Hertoghen / ende eerste Secretaris van State vande selve : ende in die forme / yver ende toeloop zijn dese voornoemde Gedeputeerden alomme in Hollandt ingehaelt ende ghebracht tot midden in 't Landt / daer heur duysendt commoditeyten konnen voor komen / om de gheleghentheydt ende humeuren van alles particulierlijck te konnen deur-snouffelen / ende voor-heen t'elcken te weten (soo veele meynden) waer aen sy heur houdende / profyt souden moghen doen ofte niet.

Rotterdam.

Delft.

Begroet van Pr. Mauritz.

Nieusgierichheydt ende groote onbedachtheydt des gemeyne volcx.

Logysen der Ghedeputeerde.

Namen der Ghedeputeerde ende hare Titulen.

Veele Persoonen maeckten op dat stuck vreemde discoursen / meynende dattet teghen de ghewoonlijcke regulen van Staten was / datmen eenen Vyandt / jae een Hooft vande Leghers vande Vyandt eenigher Landen / alsoo liet inkomen tot in 't binnenste vande Landen / om alles te moghen ontdecken / de eenicheydt ofte oneenicheydt / de stercktе ofte de swackte / de toestemminghe van 't Gemeente totte regeeringhe ofte de afstemminghe / ende datmense alsoo middel gaf van veele lieder herten / ende vande animeusheydt teghen haer af te setten. Ander meynden dattet oock een misslagh was / sulcke swaere handelingen anders als by Gedeputeerden / ghebonden aen vaste gearresteerde instructien / daer af sy niet wijcken en konden / te doen handelē / ende datmen de selve geensins als voor-vallende / ofte nae advenant men siet die voor te vallen / en behoorde te handelen : Maer de Heeren Staten vande Vereenighde Nederlanden / kennende beter als yemandt anders de gelegentheydt van haren staet / hebben in dese handelinghe dien wegh voor den besten inghesien / meynende dat de nieusgierichеydt van heur volck soo groot niet en is / datse daeromme in heur devoir voor de defensie vande Landen souden willen manqueren.

Discoursen op heur komste.

Ende op dat de Staten der Vereenighde Nederlanden te beter de behoorlijcke vrucht ende verseeckerheyt van dese handelinghe mochten trecken / ende heuren staet conserveren / hadden sy al langh voor de kompste van dese Gedeputeerden verscheyden instantien ghedaen aende Ambassadeurs van Vranckrijck ende groot Britannien : ten eynde heur Meesters met heur mochten komen in een vaste Ligue defensive / streckende tot onderhoudenisse vanden Peys / indien de selve soude moghen getroffen worden / behouden de vrijheyt vande Landen / ende om malkanderen te assisteren / indien de selve Peys daer nae niet gehouden / van wegen Spaengien oft de Eertz-Hertoghen mochte ghebroken werden : daer op de Ambassadeurs aen heur Meesters gheschreven hebben. Ende daer op is eyndelijcken op den 23. Januarij tusschen den Koningh van Vranckrijck ende de voornoemde Staten een Ligue besloten soo wy verstaen : inhoudende middelen ende conditien / waer nae sy malkanderen moeten assisteren / indien den Peys ghetroffen werde / ende daer nae teghen d'een ofte d'ander / by den Koningh van Spaengien ofte Eertz-Hertoghen ghebroken / te weten dat Vranckrijck de Nederlanden assisteren soude tot syne kosten met thien duysendt Man te Voet / teghen alle den ghenen die heur teghen den Pays / daer toe hy heur nu helpen wilde / souden poogen ghewelt te doen / ende met noch meer te Peert ende te Voet ware het van noode / welck secours hy soude doen t'eynde dry Maenden / naer dat de partye ghewelt doende / sal werden ghesommeert / ofte terstondt indien de invasien notoir zijn / ende by publijcke authoriteyt ghescheiden / daer teghen de Staten hen weder assisteren souden met 5. duysent Man te Voet / tegen allen den ghenen die hen Oorlogh aen doen souden / ofte met Oorlogh-schepen ter concurrentie van gelijcke somme.

Ligue van Vranckrijck besloten.

Maer de Ambassadeurs van groot Britannien en konden de selve noch niet eyndelijck sluyten / om dat heur instructien heur beswaerden met eenige particuliere saken vande Marchans advanturiers / ende vande liquidatie vande achter-stellen van 't Landt / die sy den

Van groot Britannien ghedifficulteert.

1608.

den Koningh schuldich mochten wesen: waer van het eene van meerder ondersoeck ende langher vervolgh was / ende het ander te seer smaeckte een prejudiciable monopolie teghen de vrije Commercien vande Landen / dan dat die onder sulcken Publijcken wichtighe saken / ende die sonderlingh onderlinghe vrije vriendtschap requireerden / konden vermenght / ofte soo loopens afgedaen werden.

Ghedeputeerden van den Eertz-Hertoghe begroet.

De Prince Mauritz gingh met alle de Heeren den tweeden Februarij begroeten den voorschreven Marquijs ende andere Gedeputeerden vande Eertz-Hertoghen / met veel complementen. Daer nae quamen de selve begroeten de Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden: die doch even-wel doen niet anders en deden dan de groetenissen / ende scheyden soo wederom van malkanderen. Daer nae quamen heur begroeten de Franse Ambassadeurs / die den Marquis in zijn Kamer ontfingh / wesende de vordere Ghedeputeerden heur tot buyten de Kameren teghen ghekomen / ende nae de complementen leyde hy die niet vorder als weder totte deure van zijn Kamer / doende de selve by de andere Ghedeputeerden gheleyden tot voor de deure aen haer koetse: 't welcke de selve qualijck beviel / ende meynden dat den Marquijs in grootsheydt teghen heur wilden opsteken. Oock quamen hem dien dagh begroeten de Ambassadeurs van groot Britannien / die hy in ghelijcke maniere ontfingh ende liet gaen / dat heur oock qualijck beviel. Ende inde volghende dagen wierden sy begroet vande Ambassadeurs van Denemarcken / vande Paltz-grave / van Brandenburgh / ende van meer andere.

Noodē jonghe Heeren.

De Ghedeputeerden vande Eertz-Hertogen hadden den derden Februarij by heur genoodet de Heeren Graef Ernst / ende Graef Jan Ernst van Nassou / den jonghen Grave van Hohenloo / den Heere van Chastillon / den Heere Justijn van Nassou / Marcele Bax / ende verscheyden andere / die sy festoyeerden ende wel tracteerden / ende ginghen nae noen te Hove begroeten Prince Mauritz / met zijn Broeder ende Graef Willem / daer weder veele complementen werden ghedaen. Daer nae gingense begroeten de Franse Ambassadeurs int Logijs vanden Heere Janijn / de welcke hem ontfingh in zijn Kamer / ende afleydende / gheleyde tot de deure van zijn Kamer / doende de selve by den Heere van Russy voorts gheleyden tot heur koetsen. Sy ginghen noch begroeten de Ambassadeurs van Groot Britannien / in het Logement vanden Heere Richart Spencer / die heur oock in zijn Kamer ontfingh / ende int afgaen niet vorder en gheleyde als totte deure van dien / ghelijck de andere hem ghedaen hadden: willende elcks toonen dat hun Meesters niet minder en waren als den Koningh van Spaengien / om alsoo elcks recht ende precedentie te conserveren / ende daer op niet toe te gheven.

Begroeten Pr. Mauritz ende andere Heeren.

Ambassadeur vanden Landt-graef van Hessen.

Den derden Februarij quam inden Haghe den Ambassadeur vanden Landt-grave van Hessen / om de handelinghe mede by te wesen / ende den Staten daer inne te assisteren / te weten / Heere Johan van Burgh / Hessensche Landt-vooght aende Orcmal: die korts daer naer zijn propositie mede dede / bestaende inde aenbiedinge van zijn Meesters affectie tot dese Landen.

Vreemde pracht van Spinola.

Den Marquijs Spinola hieldt in zijn huys een vreemde pracht: dede in zijn eet-sale staen / twee groote Silvere Candelaers op der Aerden / daermen 's avondts groote Was-keersen op stelde / staende besijden de tafel / om daer op te lichten: hy dede daer brenghen een gheheel banck van Silver / daer een groot Silver koel-vat op stondt / ende daer in een groote Silvere Vlessche: ende dan noch diversche andere groote Silvere Vlesschen / die alles niet ghebruyckt en werden: hy dede aen zijn Tafel ordinarie brenghen veerthien ofte meer Silvere Lampetten ende Beckens / ende niemandt van allen en wies eer hy gingh eten / ende nae den eten werde altemet maer een / ofte ten uytersten twee van dien ghebruyckt. Hy hadde seer kostelijcke Tapijten ende Ledecanten: hieldt in zijn Kamer een dosseret by sijn Tafel: maer hy en sat daer onder niet: ende t'elcken alsmen gaen eten soude / werde alle dat Silver ende Vassellen voort-ghehaeldt / als ofmen een Silvere kraem opproncken soude: hy liet 's middaeghs ende 's avondts 't huys vol volcks loopen / om hem te sien eten: ende liet opentlijc Misse doen tweemael 's daegs ende alle man daer komen die 't begeerde: ende voorts alles pleghen wat tot fanfare ofte pracht mochte dienen. Ende hoe wel veele meynden van dangereusen exempele te wesen hem sulcken grooten toeloop te gestaden / en wilden even wel de Staten hem daer in geen belet doen / 't sy om hem daer inne gheen redenen van offentie te geven / ofte dat sy selfs die poincten verachten / ende meynden weynich te importeren voor oft tegen hunnen staet. 1608.

Staten senden aende Gedeputeerde vande Eertz-Hertogen.

De Staten vande Vereenighde Landen meynende dattet tijdt was de besoigne te beginnen / sonden den vierden eenighe aenden Marquijs ende andere Ghedeputeerden om heur te begroeten / ende met eenen af te vraghen of sy yet hebben aen te gheven de selve Staten: dan of sy begheeren met Ghedeputeerden alleen te spreken? Sy andtwoorden daer op / niet te hebben aen te gheven aende Staten Generael: maer de selve wel eens te willen begroeten: Daer op de Staten den vijfden Februarij aen heur sonden / of sy nae heure vergaderinghe begheerden te komen mette koetse ofte te voet / ende indien sy te voet souden komen soude de selve Staten heur behoorlijck doen halen / ofte anders te Hove wachten: maer sy andtwoorden met de koetse te sullen komen / ende quamen soo voor noen te Hove / daer een goedt deel Ghedeputeerden vande selve Staten heur ontfinghen aen 't afgaen vande koetse / metten Prince Mauritz / ende leyden heur alsoo inde vergaderinghe: in welck ingaen den Marquijs veel eere bewees aenden Prince / ende drongh hem voor in te gaen: inde vergaderinghe geschieden mede de complementen ende begroetinghen: ende soo by de antwoorde vande Staten vermaen gedaen werde vande handelinghe van Peys ofte Treves: seyde Richardot daer op / dat sy daer toe ghereet ende bereydt waren om metten eersten daer in te treden: ende scheyden alsoo wederom / afgheleydt by den Prince Mauritz / Graef Willem / den Heere van Brederode ende andere: ende int uytgaen werde den Marquijs vanden Prince ghedronghen voor uyt te gaen / ende bleven die middagh alle ten Hove eten by den selven Prince.

Sy begroeten de Staten.

Eten met Pr. Mauritz.

Staten deputeren tot den handel.

Nae 't scheyden van Spinola uyt de vergaderinghe / begonnen de Staten terstondt te delibereren op de persoonen / diemen uytten heuren tot de tractatie van dese saecke soude committeren: ende naer eenige disputen daer in ghevallen / werde eyndelijcken verdraghen / dat op den naem vande Generaliteyt twee Personagien over desen handel souden gaen / als naementlijcken de Heeren Graef Willem van Nassouw' / Stadthouder van Vrieslandt / ende Walraven van Brederoode / Heere van Brederoode / Vianen / Ameyden / &c. ende uyt elcks vande seven Vereenighde Provintien een / als van weghen Ghelderlandt ende Zuyphen / Jonckheer Cornelis van Gent / Heer van Loenen ende Meynerswijck / Burgh-graef ende Richter van Nieumeghen: van weghen Hollandt met West-Vrieslandt Heer Johan van Oldenberneveldt / Ridder / Heer vanden Tempel / Rodenrijs / &c. Advocaet van State / bewaerder vanden Seghel / ende Register-meester vande selve Landen: van weghen Zeelandt / Heer Jaques de Maldere / Ridder / Heer van Heyes / &c. eerste ende van weghen den Prince Mauritz / als Marquis vander Vere ende van Vlissinghen / representerende de Edelen inde Staten vanden selven Lande: van weghen Utrecht / Nicolaes Berck / eerste Raedt vande selve Landen inde Staten Generael: van weghen Vrieslandt / Doctor Gellius Hillema / Raedt inden Hove aldaer: van weghen Over-Yssel / Joncker Johan Sloth / Heer van Sallick / Drost van Vollenhove / ende Castileyn vande Kuynder: ende van weghen Groeninghen ende Ommelanden / Abel Koenders Thoe-helpen / Hovelingh in Faen ende Cantes. Ende daer werde inder haest ontworpen seeckere voet van Instructie op twee ofte drie poincten alleen / daer naer sy souden moeten besoigneren /

Namen der Statische Ghedeputeerde.

Instructie der selver.

ende

1608. ende voorts op heur gheexpedieert de Procuratien daer toe noodigh / meest deur beleydt ende op de ordre vande voorschreven Heere van Oldenbernevelt / als wesende de kloeckste ende in saken van Staten best ervaren.

Quade tijdinghe voor Mancicidor.

Gheduerende dese actie / quam een vande Ghedeputeerden vande Eertz-Hertoghen / als namentlijck Joan Mancicidor / een onverdachte bedroefde tijdinghe uyt Brabandt / als namentlijck dat sijn Huysvrouwe / hem wesende komen gheleyden van Bruyssel tot Lier / ende aldaer by Don Alonso de Luna eenige daghen onthaelt / in 't wederkeeren nae Bruyssel / onder-weghe verongheluckt / in 't Ys ghevallen ende verdroncken was.

Eerste sessie op de handelinghe.

Den sesten Februarij hielden de Ghedeputeerden vande Eertz-Hertoghen / ende vande Staten heure eerste Sessie / ofte vergaderinghe inden Haghe op 't Hof / op een Kamer expresselijck daer toe gheprepareert : daer van weder zijden werden ghedaen de begroetenissen / ende voorts gheexhibeert de Procuratien van weder zijden. Die vande Eertz-Hertoghen hadden Procuratie vanden Koningh van Spaengien vande thienden Januarij / ende een Procuratie vande Eertz-hertoghen vanden twaelfden Januarij / d'eerste tot Madril / ende de tweede tot Bruyssel ghegheven / 't welcke gheen kleyn bedencken en gaf / dat de Spaensche Procuratie wel op een blanck signet mochte ghedepescheert wesen : oock was de Procuratie van Spaengien / slaende op de Eertz-hertoghen alleen / ende die sy substitueren souden maer de Procuratie vande Eertz-hertoge en hielt gheen substitutie. Inde Spaensche Procuratie werden de Eertz-hertoghen ghenoemt als Erf-Souvereyn Heeren vande Nederlanden : anders hielt de Procuratie ghenoech volle macht om met de Staten te tracteren een vaste Peys of langhe Treves / in qualiteyt ende als de selve houdende voor vrije Landen ende Provintien / daer op hy niet en pretendeerden / in ghevallen de Peys besloten werde in sulcke forme ende maniere / ende op sulcke conditien als de Eertz-Hertoghen bequaemste sullen achten / ten dienste Godes / ende tot ruste vande Christenheyt. Maer onder aen stondt wederom in 't langhe ende van woordt te woordt / de clausule irritante / die achter de principale agreatie was ghebracht indien den Peys niet ghetroffen quame te werden : soo wel in 't stuck vande Religie als alle andere. De Procuratie vande Eertz-hertoghen was mede ampel ghenoech : maer hier ende daer besaeyt met eenighe prejudiciable clausulen: als onder anderen / dat de agreatie vande Koningh van Spaengien sulcx was gheweest / ende met sulcke verklaringhe / als de Staten die selfs begheert hadden / 't welcke nochtans onwarachtich was / om dat byden Staten daer teghen expresselijck was gheprotesteert gheweest : oock dat de selve gheen mentie en maeckte vande voorschreven Spaensche Procuratie vanden thienden Januarij : maer wel van een ander Procuratie vanden 18. Septembris voorleden / daer af sy geen dubbelt mede en brachten. Ende op desen dagh werde anders niet ghedaen dan de Procuratien overgenomen / ende scheyden daer mede van malkanderen. In 't aenkomen quamen de Ghedeputeerden vande Eertz-hertoghen te Hove met koetsen / ende werden vyde Ghedeputeerden vande Staten ontfangen terstondt nae 't afgaen van heur koetsen / ende soo boven ghebracht : ende wech gaende / weder gheleydt aende koetsen.

Exhiberen Procuratie.

Inhout der Spaensche Procuratie.

Nae de voorsz eerste ghedaen sessie / gingh Spinola mette andere Ghedeputeerden mede begroeten de Ambassadeurs van Denemarcken in haer Logement : ende de Ambassadeurs vanden Paltzgraef / van Brandenburch / ende van Hessen oock in haer Logijs / die hem mette sijnen eerlijck ontfinghen / ende tot buyten de deure weder gheleyden / sonder op de forme van complementen te cantelen.

Tweede sessie.

Debat op de Procuratie.

De Ghedeputeerden vande Eertz-hertoghen ende vande Staten quamen ten tweeden male by malkanderen op den achtsten Februarij / daer vande zijde van den Marquis teghen de Procuratie vande Staten gheseydt werde / dat die niet en was ampel ghenoech: maer gherestringeert tot een instructie diemen niet en sach / 't welcke in sulcke handelinghen onghewoon was / overmidts de Procuratien daer inne immers ampel ende suffesant moesten wesen : Maer 't selve werde ghesolveert / overmidts heur ghepresenteert werde / Artijckel voor Artijckel te doen ratificeren by de Staten. De Ghedeputeerden vander Staten zijde verhaelden mede de ghebreken die sy ghevonden hadden inde Procuratien vande Eertzhertogen hier vooren verhaeldt / die de andere mede solveerden / seggende : tot alles volkomentlijck ghelast te wesen / ende eerst-daechs te sullen upbrenghen ende aende Staten leveren behoorlijcke acte van substitutie. Ende inde redenen te passe komende / of sy volkomentlijck gelast waren de Vereenighde Nederlanden te kennen voor vrije Landen / ende in dier voegen met heur te handelen ? Seyden rondelick Jae : ende daerom heur niet en sullen aentrecken / wat titule de selve Landen in desen sullen wijllen nemen ofte heur selven gheven / alwaer 't van een Koninghrijck. Maer daer op gherepliceert wesende : waerom dan de Eertz-Hertogen de Wapenen ende namen van die Landen bleven houdende : Sy seyden sulcks niet vreemt te wesen aengesien in dier voegen den Koningh van Spaengien den naem behiel van Koningh van Jerusalem / den Koningh van Vranckrijck / den naem van Navarre / en den Koningh van groot Brittannien : den naem ende Wapenen van Koningh van Vranckrijck ende meer andere. Dan versochten dat de Ghedeputeerden vande Staten in 't stellen vande qualiteyt vande selve Staten / daer op willen letten dat het mocht gheschieden mette minste verkortinghe vande reputatie van heurlieden Meesters.

Vryheydt vande Nederlanden.

Derde sessie.

Vande souverayniteyt der Nederlanden.

Dien volghende quamen sy den 11. Februarij weder by een / daer die vande Staten zijde over gaven 't Artijckel by heurlieden ingestelt op de vrijstellinghe ende verklaringhe van heure Landen / ende dat den Koningh van Spaengien ende Eertzhertoghen souden moeten verlaten ende afstaen alle hun pretensien tot de Hoocheydt vande Vereenichde Nederlanden / de Drente / Linghen / ende andere / als onder heur behoorende / die de Staten als nu houden ende besitten / soo wel voor heur selven / als voor heur erfghenamen en successeuren / metten naem en wapenen van dien : 't welcke die vande Eertz-hertoghen overnamen om te oversien / heur daer op te bedencken / ende scheyden soo wederom : sendende terstondt in poste een dubbel vandien nae Bruyssel / daer op sy den 13. vroech antwoort kregen. Midler-tijdt dedense heur beklach byde Fransche / Brittannische en andere Ambassadeurs / over de groote precijsheyt van 't selve Artikel.

Vierde sessie.

Verklaren de Landen vry.

Dan evenwel verklaerden sy den 13. nae noen / dat sy consenteerden in 't selve Artijckel soo't lach / met reserve nochtans / indien in alle de andere poincten verdraghen werden / daer inne sy verhoopten dat de Staten voor den Koningh van Spaengien ende Eertz-hertogen mede wat doen sullen inde saken van Indien / dewijle sy van nu af voorts vrienden sullen wesen / ende dat dese Landen daer mede gheopent sal wesen de profijtelijcke vaert van Spaengien. Ende inde discoursen die daer op vielen / seyden sy : dat het stuck van Indien het meeste was / dat den Koningh van Spaengien tot dese soo groote presentatien ende handelinge hadde beweecht / &c.

Begeeren de Indien weder vry.

Discoursen op de vrystellinge.

Vele persoonen vande Nederlanden ende vande regeeringhe selfs / waren verwondert in 't aennemen van 't voorsz eerste poinct : ende begonnen te bedencken / of dese Ghedeputeerden wel soo veel ende liberalijck mochten beloven / om dat heur Meesters niet bedocht en waren daer af yet te houden : ofte haer meeninghe mochte wesen in eenighe andere poincten dese Nederlanden soo te pramen dat heur die vrijheyt wel te diere ghekocht mochte vallen. Insonderheyt soo daer by quamen eenige advijsen uyt Enghelandt / vanden Heere van Hoboken / Ambassadeur vande Eertzhertoghen / die daer totten Koningh selve geseyt hadde datter maer een verklaringe op papier was / alleen ghedaen op die hope / dat sijn Meester hem vastelijck liet voorstaen / dat de Nederlanden deur dese groote vrijheydt in soo veel confusien souden vallen / dat sijn Meester heur eer daer deur tot hem weder soude brengen / als mette Oorlogen.

Seggen van Eertzhertogen Agent.

1608.

5. Sessie. Amnestie. Represalien.

Den 15. Februarij quamen de Gedeputeerden ter weder zijden wederom by een/ daer onder andere gheresolveert werden de poincten vande amnestie en vergetinge van alle ghepasseerde saecken ende van gheen represalien nochte arresten te doen ofte consenteren/ dan om ende ter cause vander particulieren eyghen schult.

Vrije Trafsyque.

Item / vande vrye Traffijcke in alle de Rijcken / Havenen/ Steden ende Landen van beyde de partijen / met beschermingher / ende gheen meerder beswaringe als Inghesetenen selfs.

Indissche Vaerten gedebatteert.

Maer terstondt verklaerden de Ghedeputeerden vanden Koningh van Spaengien ende Eertz-hertoghen/ dat sy niet en verstonden onder de selve vrije Traffijcque te begrijpen de Vaerten vande Indien / met alle de streecken vandien: maer dat de Onderdanen van dese Landen daer van promptelijck souden moeten desisteren: daer de Ghedeputeerden vande Staten dapper teghen contesteerden / meynende dat sulcx wesen soude teghen de vryheyt vande Landen / ende 't vrye gebruyck van de Zee: oock dat heuren Staet niet lyden konde daer uyt te scheyden. Ende om dat de andere daer heel vast by bleven / zijn sy doen sonder yet vorder te doen van disputeren ghescheyden. Ende daer brack alsoo eerstelijck op een poinct / 't welcke naderhandt op beyden zyden met groote vehementie ghedebatteert werde: toonende dat den Koningh ende Eertz-Hertogen den voorsz tytel van vrye Landen aenden Staten niet verkoopen en wilden om niet: maer bedacht waren heur dien naem wel te doen betalen: hoopende dat by dese middel der Staten macht seer souden afnemen / ende die van heure Meesters in rijckdomme en Traffiecque seer toenemen. Waer uyt metter tydt/ naer aller menschen oordeel / wel soude moghen volghen den onder-gangh vandien staet / die nu met soo grooten parade scheen vrij ghestelt ende verhoocht te werden.

Bewindthebbers van de Oost-Indissche Compagnie intercederen.

Daerom vele menschen terstondt daer op begonnen te murmureren/ ende sonderlinghs de Bewinthebbers vande Compagnie van Oost-Indien: die bemerckten datmen heur heuren handel benemen/ ende daer deur dese Landen ontblooten wilde: dies sy vele by een inden Haghe vergaderden / vele particuliere ende publijcke Remonstrantien deden aen Staten / Steden ende aen de Leden: Oock aende Ambassadeurs vande nabuer-Princen / vertoonende de schadelijckheydt van dat poinct/ende hoe nadeelich 't selve den gantschen staet vande Landen soude wesen: de groote Trafijck ende Rijckdom die dese Landen deur de voorsz handel toe quam: wat groote retouren sy daer van ghekregen: hoe sy alle hun nabuerige Onderdanen gelt ende middelen daer deur in desen Landen togen: ende buyten koste vande Landen/ inder Landen dienst hielen soo een groot deel machtige Schepen / versien van geschut/ amunitie/ scheepsvolck ende ander ghewelt: dat niet veel andere Rijcken daer by en waren te vergelijcken: ende om welcke machts wille / sy in aensien ende reputatie van alle andere Potentaten waren: die moghelijck nae heur vruntschap niet vele vraghen en souden/ als sy dese Landen souden sien gheredigeert in sulcke termen/ dat de selve heurlieden niet veel voordeels ofte naerdeels en souden konnen doen. Gaven daer toe over verscheyden schriftelijcke Remonstrantien: sommige Coopmans-ghewijse ende op den handel alleen: andere wat beter met redenen van State bekleedt: die wy de pijne weert gheacht hebben hier te infereren/ om vele treffelijcke consideratien voor ons Vaderlandt daer inne vervatet / de eerste beschrijvende de gelegentheyt ende qualiteyt vande Landen.

Nootwendicheyt van de Oost-Indissche Vaert/ hoe profijtelijck sy is voor dese Landen.

Yeder een moet toestaen ende bekennen / datter onder de ontdeckte ende bekende deelen vanden gantschen Cloot des Aerdtbodems/ geene rycker noch kostelijcker Waren ende Koopmanschappen en vallen/ als inde Oost-Indische quartieren / noch nerghens in meerder overvloet / ende tot minderen prijse te bekommen en zijn als inde selve. Want sonder te spreecken vande groote menichte van rauwe ende gheverwede zijde / Item Fluweelen/ Damasten, Armozijnen Cartheecken / Lamphersen / ende dierghelijcken meer / die in groote abondantie in verscheyden quartieren van China te bekomen zijn: behalven de notable partyen van Gout die aldaer met redelicke winst jeghens Silver ghetrocqueert kan werden: ende dit al boven de ontallijcke menichte van Porseleynen ende andere soorten / duysentderley kostelijcken Huysraet die uyt het selve Rijck van China in allen den quartieren van Oost-Indie ghetransporteert ende meest teghens Silver Elpenbeen/ Speceryen ende eenighe andere Droguen verhandelt worden:

1608.

Rijckdommen ende Waren die uyt Oost-Indien komen.

Soo wordter noch een seer groote menichte van Zijde / Zijde Lakenen / ende kostelijcke Meublen uyt China naer 't groote Silver-rijck Eylant van Japan ghevoert/ jeghens Waeren by de Portugesen ende Chynesen/ Jaerlijcx uyt het voorsz Eylandt ghetrocken / ontrent tsestich duysent ponden fijn Reael-zilver. Alle 't selve (segghe ick) overslaende sullen wy komen tot de rechte deelen van Oost-Indie / midts al voorens overdenckende / wat grooter neeringhe / rijckdom/ ende welvaren/ den rijcken Zijde-handel / (daer alle 't Landt ende goedt koop / Lijftochtighe Steden van Italien mede beset zijn) de Italiaensche Natie buyten andere aengebracht heeft. Ja hier toe vele Landt ende lijftochtighe Steden ende Dorpen / duysenden van Menschen/ Mans jae vele Kinderen / aende alreets kleyne beginselen/ van zijde handel hier te Lande te werck zijn ghebracht / die meer als aen andere/ door desen ghebruyckelijcke hant-wercken/ mede hebben weten te winnen / niet alleene in 't bereyden van de rauwe Zijde / maer oock in 't aenvanghen ende maecken van verscheyden nieuwe wel ghetrockene Manufacturen.

Beginnende dan om de Caep de Bone Esperance/ voor-by gaende de Goude rijcke quartieren en mynen van Ceffala / Yvoir gevende/ de deelen van Mosabyque / de gelegene lijftochtige Eylanden van Commores, ende voorts andere handel-plaetsen van Pueloa, Melinde, Pate, Brave, Cumare, tot aende Cabo de Guarda Fu, passerende onvermaent de handelinghe van verscheyden Droguen/ inde Stadt Aden, en andere plaetsen op de Roode Zee / als mede den gantschen uythouck van Arabia Felix, tot den inwijck van Sinus Persicus inclusys: Mede overslaende de seer heerlijcke ende machtighe Koop-stadt Ormus aende Noortzijde van Sinus Persicus ghelegen / aldaer een treffelijcken handel / van Peerlen / Juweelen / kostelijcke Steenen ende van alderley Droguen/ende dierbare waren dagelijcks van verscheyden Natien werdt gedreven/ soo by middel van Caravanen, Persen, als mede door de traffique vande Portugesche Craecken van Goa, op Lisbona, van waer de Portugesen Jaerlijcx menichte van Persische Peerden met groote kosten ende moeyte zijn treckende / diese ontrent Goa aen verscheyden groote ende machtige Oost-Indianen dier om gelt zijn verkoopende / als zijnde alle de selve quartieren noch weynich by die van onse Landen bevaren/ al hoe wel men seeckere kennisse genoech is hebbende vander selver gelegentheyt/ aert van volc/ ende Rijckdom in Negotien.

Ormus en machtige Koopstadt.

Komende dan eerst onder den Tropicus Cancri, vinden wy aldaer den seer bekenden Inwijck / die 't overvloedighe Landtschap van Cambaja, (tot nut ende goede ghelegentheyt vanden treffelijcken rijcken handel die aldaer ghedreven werdt) vanden anderen is deylende.

Cambaja.

Ende al hoe wel den Portugesen / ten weder zijden / vanden selven Inwijck wel eenighe Fortressen zijn besittende / als Diul aende Noordt / ende Chaul aende Zuydt-zijde / soo en hebben de kloecksinnighe Inwoonderen vande Koop-stadt Suratte, niet naer-ghelaten / die van onse Natie / aldaer voor desen gheweest zijn/ vrientlijck t'ontfanghen/ met toeségginge van alle goetwillicheydt/ in 't stuck van hare over-rijcke negotien van fijne Lywaten / Catoene Doecken/ die aldaer dienstich voor heel Indien in overvloet vallen: Jae selfs met groote menichte/ voor desen altijdt in Portugael ghevoert zijn geworden. Als mede den kostelijcken Indigo, die aldaer in overvloet / den alder-besten van gantsch Indien te bekomen is. Van ghelijcken ongheworchte Catoenen/ voorts Rassamaille/ Parfum/ Zuicker/ Gengber / Mierabolanen ende meer andere specien. Alle welcken handel / rijck / kostelijck / ende seer treffelijck voor dese Landen te speuren is: Indien men met eenigh vervolgh ende aensienlijcke macht / met die

van

1608. van Suratte ende Cambaja, inde kleen vertoon beginselen komt te continueren / daer toe de Natie ghedurich de Portugesen hatich / ende om der selver heerschappye onguntich gheweest zijnde / groote gheneghentheydt vertoonen te hebben / behoorende 't selve Ryck onder den grooten Magour, wiens Zee-kusten by der Portugesen beset wordende / lydt hy nochtans niet / dat de selve de minste heerschappye te Lande/ onder zijn ghebiedt souden ghebruycken. Ende soeckt derhalven alle gheleghentheydt / by middel ende hulpe van onse Vloot gaende Schepen / vande quellinghe der Portugheesche Fregatten op zijne kusten ontledicht te werden / omme met ons ende alle andere Natien vrye commercie ende handelinghe te doen / 't welck seer licht te weghe ghebracht kan werden. Ende soo wanneer dese Landen hier ende over al met den Spaengiaert bevredicht souden wesen / soo soude de voorschreven rijcke handelinghe van Cambaja, ons selfs toe vloeyen / gheprefupponeert dat wy d'een d'ander gheen offencie yewers meer soude moghen aen doen: maer yeghelijck zijn handelinghe onverhindert laten drijven / met den ghenen die in Oost-Indie / met yemandt van beyde de Natien als Nederlanders ende Portughesen / ofte met beyde t'samen souden willen traffiqueren. Wat recht de vrye Nederlanden totten voorschreven ende allen anderen handel met de Koninghen ende Princen van Indien / den Portughesen ende Spaengiaerden niet subject zijnde / zijn hebbende / is onnoodich met veele woorden te verhalen: Ghemerckt / soo wy een vrye Natie bekendt worden / wy gheensins een servituyt op ons behooren te laden / die onse voor-Ouderen in heel eenen anderen stant met Spaengien (als wy nu doen) staende / noyt hebben willen bekennen ofte overgheven / ende nu veel min als oyt behooren te doen / ghemerckt alle de Weereldt / jae de ghemeene Man kan mercken / datter door de seeckerheydt der vrye Nederlandtsche t'samen verbondene Provintien Vrede / boven alle confederatien ende verbindtenisse van Naebuerighe Koninghen ende Princen / gheen vaster Calomme ter Werelt en is / als de over rijcke treffelijcke Negotien op Oost-Indien / by middel van welcke niet alleen de Inghesetene ende 't Landt soo kan worden verrijckt / ende in Schepen / kondtschap van alle Wereldts handelinghe / ende ervarentheydt / ende macht ter Zee / soo kan toenemen / dat sy niet alleen gheen uytheemsche macht (menschelijcker wijse) sullen hebben te vreesen / maer oock met een ongeloofelijcke wijse des versoenden Spaengiaerts krachten / die uyt de Oost / ende West-Indische Navigatie inde lest verganghen hondert Jaren / soo groot zijn ghekomnen in rijckdom ende vermeughen / datse niet alleen haren voor-gaenden standt / eerse de selve Landen oyt kenden / gantsch onghelijck zijn / maer door de rijckdommen der selver ghetracht hebben te komen tot Monarchie van de gantsche Christenheydt. Ick segghe dat sy des voorschreven Spaengiaerts krachten / by middel vande voorschreven Navigatie / soo sullen komen te enerveeren ende krachteloos te maecken / dat den Spaengiaert nimmermeer sal behooren te dencken / omme jeghens de vryheydt onses Vaderlandts / in tyden ende wijlen / tot zijne vergrootinghe / ende onser verdruckinghe / yet wes voor te nemen ofte te attenteren: Daer uyt men als nu met goede redenen / soude moghen sustineren / dat hy alleen den Nederlandtschen vrede vordert ende voor-steldt / om door dien middel van 't selve Oorlogh in zijne Oost ende West-Indische Navigatie / wesende de eenighe steunselen van zijn groot / andersins onbeweechlijck Lichaem / gheene verdere / quetsinghe ofte inkanckeringhe / tot onder-ganck van 't selve te lijden: Maer veel eer sijnen Asem te verhalen / ende der vereenighde Nederlanders / betrouwighe goedt-aerdicheydt / met de loose Spaensche practyque in traffijque / soo te bedwelmen / dat hy middeler-tijde / sulcke ordre sal komen te stellen op de Basen ende steunsels vande onder-stuttinghe zijner Monarchies / West ende Oost-Indische Navigatie / dat hy sich wel sal moghen verseeckeren / gheen verder af-breuck vande Nederlanders in dat stuck te konnen lijden: Omme

Grooten Magour tracht vande Portugesen ontslaghen te zijn.

Spaensche macht door der Indianen Rijckdom ghekomen.

daer nae aen te vanghen / 't gundt hy tot uytvoeringhe van zijn voor-nemen naer gelegentheyt vanden tydt / te rade soude mogen vinden. 1608.

Gaende voorts op langhs de Peper-rijcke kusten van Malaber, sullen wy de groote onvaste dagheliicx Lijf nootdruft behoeftighe Stadt Goa, als met de macht ende kracht vande Oost-Indische Portugesen beset ende beplant zijnde / voor by gaen: Als mede de Fortressen van Onor, Barcelot, ende Canono, ende ons voeghen by den machtighen / Ouden / dickmael met den Portugesen versoenden / onversoenlijcken Vyandt / den grooten Samorijn, Koningh van Calicout ende vande Malabaren, onder wiens bescherm d'oude verdrevene Malabaren, nu Inwoonders van 't Eylandt Tremapatan, den Portughesen dagheliicx met rooven grooten afbreuck ende hinder inder selver Negotie / alle de Zee-kusten langhs zijn doende / als by Tractaet / tusschen hem / ende den Admirael Steven vander Haghen / in December Anno sesthien-hondert vijf ghemaeckt / te sien is anders niet en soeckt als redelijcke onderstandt / van wel ghemanierde Schepen / ende snelle vyerighe kloghels / spouwende Canons / omme neffens zijn groote ontallijcke menichte van Nairos, ende Krijghs-luyden hem over zijne ghelede ne schade aende Portughesen by alle occasie te wreecken / ende den selven (daer toe sich alle goede apparentien verthoonen) hare alder-beste Zee havenen ende gheleghenste plaetsen van Cochin af te nemen / ende met eenen / hem uyt de gantsche kuste van Malabar, met hulp van zijn ouden vriendt / den Magour van Cambaja, te verdrijven. Die oock niet lievers en sagen / als zijnen voor-verhaelde Zee-stadt Suratte, vande courssen ende roovinghe der Portugheesche kusten / ontledicht te siene. Wat macht teghen groote wel-ghemande ende gemonteerde Schepen / de Portughesen te weghe konnen brenghen / is ten deele ghebleecken: Eerst aende Rencontre vande vijf Schepen vande Admirael Wolphert Harmansse sesthien-hondert een / mette henluyden overtaeckelde Vloot / van Gallioenen ende Fusten / vanden Generael Andrea Fortado, soo voor de Stadt Bantam, als daer naer onder de Moluckсche Eylanden. Welcke Portugheesche Vloot / naer merckelijcke gheledene schade / haer salveerde met vluchtich t'ontseylen / daerse te min in verbolcht wierdt / overmidts 't groot onghevál van het bersten een der Admirael Wolphert Harmansz halve Canons / dat gheen kleene verhinderinghe (tot een volkomen deroute der Portugeschen Vloot) en veroorsaeckte. 't Selve kan oock afghenomen werden aende twee Schepen Zierickzee ende Vlissinghen / die Anno sesthien-hondert ses / de belegherde Stadt van Iohor, die vande Portugesen / met groote hoop van veroveringhe eenighe Maenden beleghert gheweest zijnde / gheheelijck ontset wiert / ende van alle molestie der Portugesche Schepen / ofte Armade ghevrijdt / tot groot contentement ende ghenoegen (met verbindinghe aende Nederlanders) vande voorschreven Koningh / die nimmermeer sal naelaten den Portughesen (daer hy oock groote middelen ende gelegentheydt toe heeft) allen afbreuck te doene / als zijnde des selves Voorsaten / by de Portugesen vande Stadt ende het Koninghrijck van Malacca ontbloot / een der welcker Koninghen by de Portugesen inde selve Stadt / over veel Jaren om hare usurpatie beter te bevestighen / wreedelijck onthalst is geworden / sulcx dat aen des selfs Koninghs Iohors macht / wil ende gheneghentheydt om de Portugesen te vernielen / niets is te twyffelen / als naer desen met Godts hulpe uyt de verwachte ghewunschte tijdinghe / van 't exployt van Matcliefs Vloot / op Malacca naerder ghehoordt ende verstaen sal konnen worden / de gheruchten vande bloedighe slach ontrent Malacca ghevallen / soo wy uyt de klacht-brieven van Portugael / van 't verlies der gantscher Armade van Goa verstaen / gheven gheen kleyne Inditien van 't verlies der selver Stadt / door de Portugesen ende hares ellendighen standts / inde Zuydt ende Oostersche deelen van Indien.

Samorijn Koning van Calicout vyandt der Portugesen.

Koningh van Ihor vyandt der Portugesen.

Keerende weder daer wy 't ghelaten hebben / sullen wy kortelijck over-dencken / wat harden prickel ende steeckelighen doorn / dat het is inden voet der

Portughescher Traffijcque / tusschen de West ende Zuydersche deelen van Indien / een soo wel ghelegen ende volck-rijck Eylandt / als daer is 't Eylandt van Seylon tot vyandt te hebben. Ghemerckt alle Jare rijcke Schepen / soo vande Kust van Narsinga, Choromandel, Bengala, Malacca, Molucques, (sosec yets hadden) als de rijcke Craecken van China in Malacca, niet ontladen zijnde / dicht om den houck ende int ghesicht ghenoech des selven Eylandts hare coursen / om wel verkendt te zijn nemen. Waer sy gheen kleene schade alreede gheleden hebben / sulcks 't selve Eylandt / haer een rechte hinder plaetse is / tot bespiedinghe ende ontdeckinghe harer gheladene Schepen / als aende rijcke Craecke / by d'Enghelsche ende Moucherons Schepen Anno sesthien-hondert twee ghenomen / ende andere Schepen / sedert by de Compagnie verovert / te mercken is: Den yver tot vyandtlijcke proceduren vande Koningh van Zeylon, teghen de Portugesen verthoont sich dagheliijcx meer ende meer / sulcks hy maer wacht / datmen hem om de selve te ruyneren / de handt een weynigh biede / ende ten ware het misverstandt tusschen Spbalt de Weert / ende den selven Koningh ontstaen / deur al te groote vermetele onvoorsichtichheydt / van de voorschreven de Weert / men soude naer gissinghe / jeghenwoordigh al groote effecten van dessels vyandtschap / tot afbreuck ende ruine vande Portugesche Forten van Columbo, ende Puncto de Galle, ghesien hebben / de welcke hy even-wel soo beset is houdende / datse hem weynich schaden / ende haer selfs schier gantsch gheen proffijt zijn aenbrenghende: Al hoe wel 't selve Eylandt / seer overvloedich is in Caneel / die daer ende nerghens elders in gantsch Indien is vallende. Rijck in Paerlen / voornemelijck in dessels Eylandt Mana. Item / abondant in Saphieren / Spinellen / ende andere ghemeene Steenen. Overvloedich van Oliphants Tanden / ende abondant van alle Lijftochten / &c. Sulcx dat aldaer een seer goede Negotie te doen is / niet alleen herwaerts aen / maer van daer op d'andere Indissche quartieren / met welck ende dierghelijcke middel / de Portugesen groote conquesten / met weynich Capitael gedaen hebben.

Koningh van Zeylon vyandt der Portugesen.

Rijckdom vant Eylant Zeylon.

Latende 't voorschreven Eylandt legghen / aende slincker handt passerende / om de Caep de Comorij, tusschen het vaste Lant ende 't voorschreven Eylandt / nemende onsen cours Noordt aen / vinden wy ons terstondt aende Lijnwaet ende dierbare Oost-Indissche kleedingh Kust vant Rijck van Narsinga, alwaer inde Stant van S. Thomas, ende andere / soo groote menichte der selver Waren ende Manufactueren vallen / datmen de groote Oostersche / behoeftighe deelen ende Eylanden / met de selvighe is stofferende / tot gheen kleyn proffijt vande ghene / die de selve van d'een plaetse in d'andere transporteren.

Narsinga.

Ter zijden West-waert aen / is gheleghen het Rijck van Bisnager, van waer veel fijne rauwe Diamanten / deur gantsch Indien ghetransporteert worden. Item weder Noordt / op de Kust van Cormandel, alwaer veele Lijnwaten / zijde Laeckenen ende andere kostelijcke Manufactueren te halen zijn: Zijnde eenighe der selver Zee kusten / oock seer rijck van Parelbancken: dier in groote quantiteyt ghevist worden. In dese quartieren hebben de Portugesen gantsch gheene heerschappye te Lande / worden alleen om den handel / als vreemde Koopluyde / in 't stuck van Traffijcque geadmitteert / gelijck onse Natie daer oock seer willecom ende aengenaem / is ghebleecken by de handelinghe / by d'onse begonnen / te Nagapatan, Muselapatan, ende d'andere plaetsen. Dese quartieren behooren onder 't gebiedt vanden grooten Neico, die een is vande vier grootste Potentaten van gantsch Indien / alle welcke de Portugesche heerschappye seer suspect ende odieus is.

Bisnagar.

Cormandel.

Grooten Neico een vande voornaemste Potentaten van Oost-Indien.

Daer naer volcht noch hoogher Noordt-waert op / het treffelijcke Koninghrijck van Bengala, waer af de Hooft-stadt mede Bengala ghenaemt is / alwaer de groote Reviere Ganges door-loopt. Dit Koninghrijck / is overvloedigh in alle Lijftochten / ende gantsch rijck van fijne Lijnwaten / kostelijcke ghewevten / ende ghebloemde Cattoenen / Doecken van veelderley soorten / als mede Genghber / Was ende Suycker.

Bengala.

Een weynich lagher / weder Zuydt op / om den houck vanden grooten Inwijck der Oost-Indissche Zee / is gheleghen het machtighe Koninghrijck van Pegu, 't welck geensins / als mede het voor-gaende / de heerschappie ofte dominatie der Portughesen onderworpen is. D'inwoonders zijn seer gheneyght met onse ende andere Natien te handelen. Hier ende nerghens / worden ghevonden de schoone coleurighe kostelijcke Robijnen: Item / gheeft mede menichte Espinellen / oock mede Lacken / Rijs / overvloet van Suycker: als mede de stercke wel rieckende Civette.

Pegu.

Vervolghende voorts den slincker uytsteeckende arm / van Indie / komen wy aende Koop-stadt Queda, alwaer seer schoonen groven Peper valt / die by de Portugesche Facteurs dier wel (ende om de nae-by-heydt van Malacca) in aensien zijn / in menichte ghekocht wordt / aenden welcken arm teghen over 't Eylandt van Sumatra gheleghen is. De inkostelijcke rijckdoms Traffijcque over-vloeyende voorschreven Koopstadt van Malacca, die by de Portugesen / van over tachtich Jaren / om haer gheleghentheydt / met groote moeyte / ende bloedigh Oorlogh / den Voorsaten vanden Koningh van Ihor afghenomen met een Fortresse beset / ende als d'Importantste Stadt vande Portugesche Dominatie in Indien / met Garnisoenen ghestadich bewaerdt is ghewoorden. Wat grooter Eclipses het voor de Portugesen in Indien soude wesen / indien Godt gave sy van die plaets / met hulp vanden Koningh van Ihor, ende andere / door des Admiraels Matelieffs Vloot / daer uyt goede apparentien / gheen kleene ghe- ruchten van en loopen / mochten ontbloot wesen / ofte worden / kan een yeder van eenigh insicht / inde Indissche Negotie ghenoech afmeten. Want behalven dat hare macht / ghelijck als overmidts in stucken ghebroken soude wesen / ende hen alle commoditeyt benomen werden / van bequame correspondentie / ofte handelinghe te konnen drijven / uyt de Oostersche deelen van Indien / daer mede sy hare grootste rijckdommen (met de welcke sy alle Negocianten vande Wereldt in Schatten zijn overtreffende) ghewonnen hebben. Soo soude oochschijnelijck / alle Oost-Indissche Koninghen / welcke vande Portugesen door dese / veel ghewelt / trots / ende overlast moeten lijden / hebben de Ooghen open / de gheleghentheydt vande tijdt waer nemende / ende de selve / midts het meest over al een bittere / stout ende wraeckgierighe Natie is / de voet lichten / ghelijck alreede aen seer veele Koninghen / als die van Bantam, Achem, Iohor, Patana, Tarnata. Die van Amboyna, Banda, ende andere ghenoech is ghebleecken. Die van Siam, Cambaja, Calicut, den Mogour, Neyco, ende grooten Heydelcan, 't welck machtige Potentaten te Lande zijn / gheen saeck meer zijn soeckende / als haer eens ghebroken te moghen sien / over harer Naebuerighe Princen overlast / ontfanghene ende gheledene Injurien / vande Portugesen inde hondert Jaren / die de selve Oost-Indissche quartieren hebben beginnen met macht ende ghewelt te deur-booren / veele der selver Koninghen Voorsaten / als voor-nemelijck / den Samoreyn van Calicut, den Hedelcam van Cambaja, de Koninghen van Achem, Bantam, Bintam, ende andere groote teghen-weer / inde eerste beginselen ghedaen hebben / omme haer vryheydt teghens de Portughesche usurpatien te beschermen. Doch overmidts sy meest al van Gheschut / bequame Schepen / ende Scheeps Oorloghs behoeften / ende volck hen de Scheeps strijden verstaende / onversien waren / hebben veel tijdts ter Zee groote schade gheleden / ende eyndelijck is de saecke / soo by Wapenen / als by Industrie vande Portugesen soo verre ghebracht / datse op eenighe plaetsen / de stercken ende 't ghewelt in handen hebben ghehouden / ende op de andere plaetsen / alleen vrye handelinghe ende commercie Koopmans ghewijse bekomen / die nochtans gheen rechte vrienden der Portughesen en waren. Maer haer naer tijdt ende gheleghentheydt buyghende / gheen dinck eer aengheghrepen hebben / als

Queda een Koopstadt.

Malacca vande Portugesen beset.

Alle Koninghen van Indien vyanden der Portugesen.

1608. als de handel met de Nederlandtsche Schepen / soo haest de selve haer in d'Oost-Indissche Quartieren vertoont hebben. Jae vele eer selver / hebben terstondt alle handel ende commercie met de Portugesen afsnijdende / haer opentlyck teghen de selve / met/ ende voor ons / inde Wapenen begheven / als aende Koninghen van Bantam, Iohor, Terenate, die van Banda, Amboyna ende anderen klaerlijck ghebleken is. Ende buyten twyfel sich noch veel meer sal openbaren / alsse sullen mercken 't vervolgh vande Vloote soo vande Admirael Matelieff, Pauwels van Caerden, ende d'onlanghs upt-ghegane treffelycke Vlote vanden Admirael Pieter Willemssz Verhoeven. Alle der welcker aenslagh God Almachtich wil zegenen tot syner eeren / uytroedinge vande usurpatie der Portugesen / ende verbreedinghe vande Negotien der Vereenighde Nederlanden / ten eynde d'Inghesetenen alhier altoos een bequamen middel in handen hebben / om al hare vyanden / soo eenighe sich yet wat verborderen te attenteren / 't hooft te moghen bieden / ende hare dierbare wel beschermde vryheydt behouden.

Gheleghentheydt van Malacca. De voorschreven Stadt van Malacca, die wel van Inwoonderen / maer qualijck van Lyfs nootdruft versien is / de welcke meest al vande omleggende Eylanden / daer dagheliex ghebracht moeten werden / is omringhelt ofte beset van gheen kleene Indiaensche vyanden / als voor-nemelyck haren ouden herden vyandt / den Koningh van Achem, die van Bantam, als mede de Koninghen ende volckeren van Iava: Daer onder den Koningh van Bantam de machtichste is. Den nae-by Landt gelegen Koningh van Iohor, door wiens ingheven ende goede onderrechtinghe den hooch-loflycken Admirael Heemskercke de rycke Craecke op hen veroberde. Daer nae mach de Koninginne / vande seer rycke ende wel gheleghene Koopstadt van Patane, soo weynich vergheten werden / als sy apparentelyck sal konnen vergheten / (ick late staen vergheven) de swaere Oorloghe / die haer Voorsaten / teghen den Portugesen ende hare vryheydt ende Ryck te beschermen uptghestaen hebben: De welcke mede haer groote gheneghentheyt t'onswaert / na haer uyterste vermoghen betoont heeft / soo haest onse drijftighe Eylanden / der selver vaste kusten zijn komen besoecken. Ende in teecken van hare gheneghentheydt tot de Portugesen / met goedighe ooghen / sonder de minste belginghe aenghesien / datmen op hare reden / in haer ghesicht / den selven heeft afghenomen / een Craecke met veel rycke ladinghen / die sich aldaer wel verseeckert ende gheborcht meynden te hebben. In welcke Stadt van Patane, niet alleen veel schoone grove Peper is vallende: Maer de selve is een soo groote wel gheleghene Koopstadt / dat van aldaer grooten handel ghedreven wordt / op den aenpalende Rijcken van Siam ende Pegu. Daer wy hier voorzen van vermaent hebben / ende voornemelijck met den Chinesen, die daer veel kostelijcke Chinesche Waren dagheliex zijn aenbrenghende / sulcks dat Patane, een vande treffelijckste plaetsen is / om Nederlandtsche Negotien te planten / die aldaer oock gheen kleene beginsel genomen heeft.

Koninginne van Patane vyandt der Portugesen.

Borneo seer ryck van Diamanten. Den Koningh van 't groote kostelijck Diamantrijcke Eylandt van Borneo, heeft mede wel betoont / dat hen de Nederlanders Negotien seer aenghenaem ende lieftal was / niet alleen mette selve allen vryen handel beloovende / ende inder daet doen ghenietende / den ghenen / die hen waren verschenen / maer oock met het toeschicken op Patane, van acht ofte tinen Hollandtsche persoonen / die op syn Landt / by syn Ondersaten over eenighe tijdt / te vooren / buyten syn kennisse ghevanghen waren gheweest / soose upt eenighe vande eerste Schepen / die aldaer om Water te halen ('t voorschreven volck aen Landt ghehouden hadden) aen Landt waren ghekomen. Waer van hy hem aende onse seer beleefdelyck was excuserende / met aenbiedinghe van alle eere ende vriendtschap &c. Sulcks dat aldaer apparent is / eenen goeden handel ghedreven te konnen werden / niet alleen in Diamanten / dier veel ende schoon / Jae de beste van gantsch Indien vallen / maer oock in Champher / mede de schoonste van Indien / Gengber / ingheleyde Mirobolanen / medicinale Bezarsteenen / Was / ende anders. Is oock seer dienstich om de overvloet vande Vruchten / die aldaer te bekomen zijn.

Moluckken seer Specery ryck. Wat resteerter nu meer van den rijcke Landen ende Eylanden van Oost-Indie / als d'uytnemende Specerye rycke Moluques. Welcker Negotien de ryckste ende profijtabelste is / van gantsch Indien / ende dat ten aensien / dat men de kostelijck Macis / Naghelen / ende Noten aldaer tot redelycken prijse / meer om Eet ende Kleedinghs waren / als om Silver kan koopen / 't welck dobbelen Avance is ghebende. Sulcks / wie Meester van den selven handel is / soude moghen segghen Meester te zijn / van den alderrijckste ende profijtelyckste handel / van den gantschen Aertbodem. Ghemerckt / de voorschreven dierbare Speceryen / nerghens elders / als in de selve kleene Moluckse Eylanden / te vinden en zijn. Wat grooter voordeel den grooten Octroyeerden Nederlandtschen Compagnie / in 't stuck vanden selven Moluckschen handel is hebbende / kan men wel afmeten / aen 't exploot / vanden voorschreven Compagnies eerste Vloote onder Steven Verhaghen / Anno 1604. upt-ghesepldt / die door Godes hulpe / niet alleen seer gheluckich inghenomen heeft ghehadt / het treffelijck sterckste Casteel / 't welck de Portugesen op 't Eylandt van Amboyna waren besittende / ende veel Jaren beseten hadden / maer oock gheweldelyck ghenoech / stormender handt inghenomen / 't Casteel van Tidoor, ende soo de Portugesen upt de Moluques verdreven / in voeghen / dat de selven / van den gheheelen Moluckschen handel / waren ontblootet. Sulcks dat den selven handel / t'eenemael aen den Nederlandtschen Compagnie was gevallen: Die oock 't Casteel van Tidoor gheruyneert / ende dat van Amboyna met een Gouverneur ende het als hondert Soldaten beset heeft ghelaten. Ende al hoe wel men tsedert verstaen heeft / dat d'uytghedreven Portugesen / die by accoordt in de Eylanden van Manilhas vertrocken waren / met hulpe vande Castilianen weder ghekeert / ende het Eylandt Tarnate overvallen ende vermeestert souden hebben. Alwaer die vande Compagnie eenighe persoonen alleen om de Koophandel te drijven ghelaten hadden. Die soo te presumeeren is / meest om hals gheraeckt sullen zijn. Item / dat die van Tidoor die eedt ende ghetrouwicheydt aen onser zijden hadden ghedaen / weder moghen zijn ghereevolteert / soo moeten dies onaenghesien / aende Moluckse handel gheensins twijffelen: Ghemerckt de Vloote vande Admiralen Cornelis Matelieff, ende Paulus van Caerden Anno 1605. ende 1606. upt-ghesepldt / naer alle apparentie ontwijffelijck 't voorschreven Eylandt van Terenate, (wiens Inwoonderen der Spaengiaerden ende Portugesen doodt vyanden langhen tydt / Jae vanden beginne aen gheweest zijn) wederom gheincorporeert sullen hebben / alsoo het principaelste oogh-merck vande Compagnie altoos gheweest is / de Moluckschen handel in verseeckeringhe te nemen. 't Welck eens recht wel uytghevoert zijnde / is 't niet seer apparent / dat de Spaengiaerts upt de Manilhas weder sullen bestaen yets op de selve te attenteren / ten aensien / soo de Nederlandtsche Schepen / haer inde Volck-rijcke Eylanden van de Manilhas, eens presenteren / aldaer wel sulcken succes ende toeval mochten bekomen / dat de Spaengiaerden werck ghenoech souden hebben / den brandt in haer eyghen huys te lessen / die haer den lust ende macht vande verre Portugesche Specerij-Schueren te incorporeren / wel soude benemen. Want behalven dat de Spaengiaerden gantsch gheen merckelijck gheweldt van Oorlogh-Schepen ende Scheeps-volck in die quartieren zijn hebbende: Die meest al van 't Suyderste deel van 't vaste Lant van West-Indien / een groote Zee over moeten komen. Soo hebbense noch veel duysenden Inwoonderen vanden Manilhas selver te vyanden / die niet lievers en saghen / dan vande onse met Schepen ghesterckt te werden / omme haren moet aende wreede Spaengiaerden / over hunne ghelede Injurie te

Casteelen van Tidoor ende Amboyna van de Nederlanders ghewonnen.

Ingeboren van Manilhas vyanden der Spaengiaerden.

1608. toelene. Behalven dattet oock apparent is / datmen t'eenigher tijdt Schepen door de Strate van Magellaen sal komen te seynden / die de Zuyder deelen van West-Indie in sulcken alarm soude konnen stellen / dat die van 't vaste Landt weynigh op de Portughesche Moluckvaerders souden konnen letten / Jae weerr ghenoech hebben / hare West-Indische Goudt ende Silver-rijcke Mijnen te bewaren. Want inde selve Zuyder quartieren en ontbreecken oock gheen Natien / die (soose eenichsins van Oorloghs-behoeften wel versien waren) den Spaengiaert wercks ghenoech souden gheven / om hare nieuwe conquesten (sonder nae andere te dencken) te defenderen. Waer inne de strijdtbare Chilesen, van groot effect t'allen tijden bevonden sullen werden. Ende hoe kleyne teghenweer den Spaengiaert op de Zuydtzijde van West-Indie soude konnen doen / is uyt de coursen / soo van diversche Enghelschen / als andere Schepen van Mahuy, ende Olivier van Noort, (met kleyne kondtschap door d'engte van Magellaen, gheseylt zijnde) ghenoech af te meten. Des Koninghs van Spaengiens schatten van Gout ende Silver / die hy Jaerlijcx uyte West-Indien naer Spaengien scheept / dickwils met groot gheluck van inkomen / Jae met periculen arriveren / zijn seer groot ende dies te meer verwonderens waerdich / datter tot heden toe met gheen ernstigher op-merckinghe / gheduerende / jeghenwoordigh Nederlandts Oorlogh / op ghelet is gheweest ende ghetracht. Waert niet wel doenlijcken gheweest / hem een goedt deel der selver te ontnemen : ten minsten 't gundt met goede reden licht om doen / klaerlijck bewesen soude konnen werden / hem het meestendeel / Jae meest al vruchteloos te maken. Maer alsoo sulcks te bewysen ende in die materie te treden nae tijdt ende ghelegentheydt van saecken hier niet en past / sullen wy 't selve overslaen / verwachtende d'uyt-komste vande begonste onderhandelinghe die Godt Almachtich wil verleenen uyt te vallen / tot sijner eeren / ende ruste van 't lange met Oorloghs verwoestinghe bedruckte Vaderlandt. Ende of de vreese van nieuwe onrusten op de West-Indien / den Koningh van Spaengien sijne saecken in 't gros niet wat naerder hebben overdencken / ende tot een Generale veranderinghe doen inclineren / ghebe ick die te bedencken / die de saecken van staten / uyt de daghelijcksche bevindinghe beter konnen afdeelen / als die / diese maer van buyten aenschouwen / ende ebenwel veel in 't ghetal van dat ghevoelen zijn.

Chilesen in West Indien vyanden der Spaengiaerden.

Soo dan uyt alle voor-verhaelde ende meer andere / om kortheydt wille nae-ghelaten middelen / gheleghentheden ende gheneghentheden vande Oost-Indische Natien ende Volckeren / de proffytelijckheydt vande voorschreven handel / voor de Vereenighde Nederlandtsche vrye Provintien / ghenoech is bewesen. Soo moet de nootsaeckelijckheydt der selver / uyt twee principale redenen besloten worden. De eerste dat de vrye Nederlanden / uyt hare Landts ghelegentheydt / ende Inwoonderens aengheboorene aert / niet konnen blijven / inden fleur ende welvaren / daerse (niet teghenstaende 't ghedueright Oorlogh) teghenwoordigh in zijn / ten zy datse haere Scheep-rijcke Zee-haven ende Zee-varent volck / rijcke Koop-steden / met de Over-zeesche Traffyeque ghesegent sien. De tweede : aenghesien des Koninghs van Spaengiens macht ende rijckdom / in alle gheleghentheden / niet alleen de Nederlandtsche Provintien / maer alle Potentaten vande Weereldt / met groote redenen altijdt moet ende behoort suspect te wesen / datter gheen beter middel ter Weereldt kan ghevonden werden / om vande ghestadighe vreese ontlast te werden / als den selven de Fondamenten van sijne uytsteeckende rijckdommen / daer mede hy alle de Christen Potentaten in vreesen is houdende soo te ondergraven / datse eenmael moghen komen te vallen inde handen / Ick segghe niet vande Nederlandtsche Inwoonderen alleen / maer van de gantsche Christenheydt. T'welck is hem de Oost ende West-Indische Negotie vruchteloos te maecken / ist niet gheheel / laet het wesen voor een goedt deel. Lettende dat onse guldens in onkosten tot aen wendinghe van equipagie / ende andere behoeften / sijne Ducaten by 't Landts gheleghentheydt equivaleren. Behalven alle andere voordeelen / daer wy van Godt ende de Natuere / den Spaengiaert in dat stuck zijn prevalerende. Ten is oock niet te twijffelen / soo de saecken (dat Godt niet en gheve) weder tot een Oorlogh uyt vallen / of de Naebuerighe Koninghen / Princen / ende Heeren sullen d'ooghen openende / dit stuck komen te verstaen / ende onses Landts gheleghentheydt waer nemende / op hare verseeckertheyt in 't ghemeen sulcken ordre stellen / dat de West ende Oost-Indissche brandt / den Koningh van Spaengien soo sal doen declineren / dat alle de Wereldt / sich by het vyer der selver warm maeckende / gheen oorsaecke meer / van in hare Landt palen / de Spaensche Heertochten te vreesen sullen hebben / als voor desen dick ende menichmael ghespeurt is.

Nederlanders konnen niet in fleur blijven sonder de Indische Vaerten.

Indische Vaerten houden den Spaengiaert in toom.

D'eerste nootsaeckelijckheydt van d'Over-zeesche traffyeque / soude by eenighe toe-ghestaen ende nochtans beantwoort worden / dat het daer uyt niet en volcht / datmen juyst op Indien soude moeten handelen / maer datmen daer teghen den ouden Spaenschen handel / in cas van vrede, soude komen te winnen. Waer op ick kortelijck alleen sal antwoorden : dat den selven Spaenschen handel / ons eerst gantsch niet seecker ende vast en is / uyt dien de loose Spaengiaerden / ons de selve t'allen tijden by hondert middelen infructueus konnen maecken / als aen sijne nieuwe Impositien / Lasten / ende Placaten / onlanghs uyt-ghegaen / ghenoech af te nemen zijn. Ten tweeden isse gantsch periculeus / Jae heeft den Vyandt groote gheleghentheden in handen / ghemerckt men by middel der selver / inde macht ende dispositie / van eenen versoenden onbetrouwelijcken vyandt is stellende / niet alleene vele hondert duysenden van den middelen / maer ontallijcke middelen van Schepen / Schut / ende kondich Zee-varent volck / die hy voor desen met menichvuldighe arresten / alle voorgaende conquesten vruchteloos heeft ghemaeckt / ende de persoonen / als Slaven op de Galeyen jammerlijck mishandelt.

Spaensche handel periculeus.

Meynende dan ghenoechsaem verthoont te hebben / wat grooter nut / eere ende proffijt dattet sal wesen voor het vrije Vaderlandt / de Oost ende West-Indissche Negotien te behouden / sullen wy Godt bidden dat hy de Regeerderen vande Landen / dese saecke soo wel wil gheven te verstaen / datse in gheenderley wijse in 't onderlinghe bespreck vande aenstaende vrede-handelinghe afstant willen doen / van eenigh poinct ofte deel der voordeelen / by de Oost-Indische Compagnie alreede verkreghen / ende ter tijdt ende wijlen vande notificatie vande Vrede in Indien / by de uyt-wesende Schepen noch te verkrijghen. Ten eynde de goedt-willighe Oost-Indissche Princen ende Heeren / die haer op onse handel vertrout hebbende / niet weder en gheraecken inde uyterste Spaensche slavernie / tot oneeren ende groote disreputatie / vande Nederlandtsche Natie. Ende dien volghens tot groot-werdinghe des Koninghs van Spaengiens heerschappie. Welcken Koningh niet weynigh ghewonnen soude meynen te hebben / indien hy by middel vande voor-gheslaghen Vrede / ons sijne Oost ende Oost-Indissche roede uytter handt konde rucken. Alsoo uyt al het voor-verhaelde klaerlijcken blijckt / dat de Nederlandtsche Negocianten jeghenwoordigh de rijckste ende beste quartieren van 't gantsche Indien te vriende zijn hebbende / ende over-sulcks / in rijcke ende proffitable Negotien / de Portugesen gheensins behooren te wijcken in 't vervolch vande selve Negotie. Andersints sal daer nae den Koningh van Spaengien wel sulcke ordre in beyde de Indien komen te stellen / dat wy onse vrienden / tot onvrienden ghemaeckt hebbende / niet weder nae de voorschreven Traffiqueque souden behoeven te dencken. Maer veel eer / doch te laet om sien / hoe wy ons (soo hy yetwes op ons wilde voornemen / daer toe hem nimmermeer gheene pretexten onbreken) soude konnen defenderen. Daer wy ter contrarie / onse Traffyeque alle de Weereldt deur behoudende / met Godts hulpe / ons buyten alle

1608.

alle brieve soude gherust moghen stellen / soo anders in menschelijcke consideratien / eenighe gherust ofte sekerheydt te stellen is &c.

Noch verder in Druck uyt-ghegeven by de Oost-Indissche Bewint-hebbers volghende discours ofte Remonstrantie.

Deur Remonstrantie.

Dat vrientschap/conservatie ende Commercie/zijn nootelijcke ghevolghe van Vrede / volgende de Generale Wet der natueren van alle volcken ende van alle tyden: de conversatie ende Commercie zijn de betooch van vriendtschap ende van Vrede: die men oock niemandt en weygert dan de vyanden.

Commercie vruchten des vredes.

Sulcks dat gheen exempel ghevonden werdt / dat oyt eenighe Vrede is besloten met conditie / dat de conversatie ende Commercie soude uyt-ghesloten blijven: want dit en soude geen Vrede: maer een warachtighe bannissement zijn / het welcke nemmermeer en werdt ghedecerneert dan teghens vyanden ende misdadighen.

Daerom dat de Spaengiaerden ons voor-houden/ dat wy souden moeten blyven uyt de Indien / dat is/ dat hy d'onse die daer gevonden souden werden/ soude tracteren als gebannen vyanden / dat vethoont opentlijcken dat sy willen dat wy henlieden in Indien den Vrede souden toestaen / ende dat sy ons d'Oorloghe aldaer souden aen doen / sonder ons daer tegen te mogen defenderen.

Het welcke een propositie is die eerstelijck betoont een openbare onredelijckheydt ende in-Justitie: ende ten tweeden een openbare captie ende bedrogh / met woorden ons verklarende eenen vryen Souveraynen staet/ ende inder daet ons willen maecken veel vuylder dan wy oyt onder de Princen zijn gheweest. Daer en boven segghende dat sy Vrede beghecren / ende ons in der daedt maecken van ergher conditie dan wy inder Oorloghe zijn gheweest / te weten / dat wy ons selven met ons consent souden bannen / datmen in Indien alle soorten van hostiliteyt teghens ons soude pleghen/ ende dat wy sulcks patientelijck souden moeten ghedoogen. Eyndelijcken sy betoonen haren ouden aert/ dat sy niet anders dan bedrieghelijck vanden Vrede en komen spreecken / ende dat sy als dan alder-meest Oorloghen.

Immers datmen ons (die by der Zee moeten leven) ende die de beste Kooplieden ende kloeckste Zee varende lieden zijn vande gheheele Weereldt / te vooren derf legghen / dat wy souden af staen van het ghebruyck van 't meerderen deel vande Zee / ende vande treffelijckste ghedeelten vande gheheele Traffycque vander Weereldt: dat is de grootste onbeschaemtheyt diemen kan bedencken/ hy sonder sulcx te willen extenderen over andere Koninghrijcken ende Landen daer hy niet te segghen en heeft / ende over de Zee daer niemandt te ghebieden en heeft: maer wiens ghebruyck Iure Gentium alle menschen vry open staen/ende daer niemandt ter Weereldt particulier ghebiedt ofte heerschappie en heeft.

Vrye Zeevaert een steunsel van onsen staet.

Dit soude oock wesen eenen onghetwijfelden ondergangh van onsen staet / die in dese sware Oorloghe niet en soude hebben konnen bestaen / sonder de vrye Zee-vaert ende Traffycque / Het is d'eenighen middel die Godt Almachtich ghebruyckt heeft tot onse behoudenisse: ende naer advenant dat onse Zeevaert ende Traffycque soude verminderen. Nae de selve proportie soude oock grootelijcx de macht van de Landen moeten verminderen : want onse Steden ende Inghesetenen en konnen niet gheboet worden: veel min konnen wy eenighe publijcque macht hebben door de inwendighe middelen van Landtbouwerye ende inkomen van Renten / als andere groote Landen ende Koninghrijcken. Ons Landt is veel te kleyn: maer dit alles moet komen uyter Zee ende Zee-vaert.

Veertich schepen met 5000. Mannen in Oost-Indien van daer verwachtende 300. tonnen Gouts.

Sulcks staet alleene inne te sien / wat ghedeelte van dien wy verliesen souden / indien wy de Indien quiteren wilden: want ghelijcke ghedeelte souden wy nootelijck moeten missen inde macht vande Landen.

Ut de Remonstrantie vande Oost-Indissche Compagnie is ghebleecken / dat aldaer teghenwoordelijcken zijn ontrent veertich Schepen/met vijf duysent Zee-varende Mannen/ ende dat sy van daer hebben in Capitael ontrent drie hondert Tonnen Gouts te verwachten.

In Guinea twintich schepen met vier hondert Mannen.

In Guinea wordt daghelijcx ghehandelt met ontrent twintich Schepen ende vier hondert Mannen / ende men verhandelt daer Jaerlijcx ontrent twaelf tonnen Gouts.

Op de Sout Eylanden hondert schepen met achthien hondert Mannen.

Op Puncte del Rey in West-Indien/heeftmen op de Sout-vaert ghevaren met hondert groote Schepen / ende met ontrent achtien hondert Mannen / die Jaerlijcks aen vrachten verhandelt ende aen Sout/ 't welck niet anders kost dan de vracht / in ghebracht hebben thien hondert duysent guldens.

Op Cuba ende Espangola twintich schepen met vijf hondert Mannen.

Op de verhandelinghe van Huyden op Cuba ende Espangola heeft men varende ghehouden twintich Schepen met vijf hondert Mannen / ende daer is Jaerlijcks verhandeldt niet min als acht honderdt duysendt guldens / beloopende in alles hondert ende tachtentich Schepen / acht duysendt / seven honderdt Mannen / ende het retour vier hondert dertich-mael hondert duysent guldens.

Indischen handel den voornaemsten.

't Welck considererende teghens allen onsen resterenden handel ende Scheeps-vaert salmen bevinden dat dit verde is overtreffende alle onse verdere Traffycquen ende Scheeps-vaert die wy hebben, soo in capitael / menichte ende kloeckheydt van volck als in ghewelt van Schepen : Ende consequentelijck/ dat wy de Indien quiterende / souden verminderen meer dan de helft van onse macht : niet alleen ter Zee / sonder de welcke wy nochtans niet en moghen bestaen : maer oock te Lande : want alle onse macht ende welvaren te Lande (moet om redenen voorsz) uyt der Zee komen.

Publijck bestaet door particulier.

Dit behoorlijcken considererende / wordt klaerlijcken bevonden / dat hoe wel gheen Kooplieden en Traffycqueren / ende niemandt ter Zee en gaet / dan om zijn particulier ghewin : dat nochtans het publijck veel meer by het quiteren van Indien soude wesen gheinteresseert / dan de particuliere : want boven dien dat het publijck alleen uyt den particuliere bestaet / ende dat de selve het publijck maecken : ende dat het publijck machtich is nae advenant dat de particuliere machtich ofte ryck zijn: soo ist nochtans seecker dat de particulieren sonder het publyck/ maer dit niet sonder de particulieren bestaet / door dien de particuliere vertrecken in andere Landen/ daerse soo wel konnen handelen op Indien / als in dese Landen : Maer het publijck moet blyven ende sien hem selven verkrenckt in vermoghen / naer advenant dat zijne Neeringhen verminderen: want nae proportie van dien verminderen oock nootelijcken het ghetal vande Inghesetenen / ende de macht van het publijck.

Wy sonder considererende dat de Schepen ende Boots volck / d'welck by de particuliere op de Traffycque wordt ghebruyckt / niet anders en zijn dan een gheweldighe groote macht / die sonder kost vande Landen in reserve ende waert-ghelt wordt ghehouden/ ende daghelijcks geoeffent/ omme op alle occurrentien by de Landen ghebruyckt te moghen worden / sonder het welcke onmoghelijck is eenighe macht ter Zee te hebben/ ghelijck wy voor oogen sien/ dat de machtichste Koninghrijcken gheen macht ter Zee en hebben nae proportie van hare mogentheydt: maer alleen nae proportie vande Traffycque die haer Landen zijn hebbende.

Vryheyt sonder Scheepvaert is niet.

Hier uyt ist goedt te consideren dat den Spaengiaert met een groote kloeckheydt dit is voor-stellende / om ons te attrapperen : ons aenbiedende de Souvereyniteyt / die ons gheen meerder macht en sal gheven: maer alleen een Digniteyt / ghelijck het Gulden Vlies / d'welck hy de Nederlandtsche Heeren ghewoon is te gheven tot haer ruine. Ende willende dat wy daer teghen souden quiteren het beste ghedeelte van onse Traffycque ende Schip-vaert: op dat wy / meer dan de helft : in macht ghesw(ackt) zijnde / hy te beter tot zijn wreedt voor-nemen soude gheraecken: ende op dat hy daer nae sonder perijckel den Vrede soude moghen breken / ende alles te ghelijck nemen.

't Welck seecker ende evident is / oock uyt haer

eyghen professie: Want bekennende dat den Koningh van Spaengien alleen om de Indien ongemolesteert te behouden/ tot dese actie van vrede ende afstandt van zijne pretensien/ is ghemoveert: soo en staet niet te twijfelen ofte het selve en moet oock het eenighe middel ende oorsaecke wesen/ daer door hy beweecht soude moghen worden om den vrede te houden: want naer veranderinghe van gheleghentheydt der saecken/ soo verandert den Raedt van Princen/ hy sonder also hier mede opentlijcken bekendt wordt/ dat dese aenbiedinghe niet en komt uyt goedertierentheyt oft affectie totten vrede/ oft om dat hy de Oorloge moede is: maer alleen om dat hy vreest sijne Indien te verliesen: ende consequentelijck volcht dat hy de Oorloghe wederomme sal aennemen/ soo haest als hy van dese vreese verlost sal zijn.

Koning van Spaengien bekendt de vryheydt toe te staen om de Indien.

Het welcke wesen sal/ soo haest als wy de Indien eens sullen ghequiteert hebben: want daer naer en ist niet moghelijck die wederom te hernemen/ de Compagnie eens ghedissolveert zijnde: de Kooplieden in andere Koninghrijcken dese handelingen by der hant ghenomen hebbende: de Spaengiaerden hen vande Indianen/ onse vrienden wreedelijck ghewroken hebbende/ ende wy midts onse trouweloose verlatinghe/ inden haet vande Indianen vervallen zijnde/ soude de sake irreparabel zijn.

Ende hoe soudemen schandelijcker saecken mogen bedencken/ dan dat wy de Indianen/ die deur last vande Heeren Staten Generael met de Compagnie zijnde gheconfedereert/ souden abandonneren ter discretie van soo wreede vyanden/ diese om onsent wille/ ende op ons gheloof/ op haren hals hebben ghehaeldt/ ende dat wy onse Kooplieden ende Zee-varent volck/ die den Spaengiaert soo hebben gheoffenceert/ dat sy onder hen niet en moghen komen ofte handelen/ souden benemen de vrye vaert ende handelinghe die hen Godt/ de Natuere/ ende het Recht van alle Natien is ghevende: in plaetse van dat wy alle de selve behooren te bewijsen ghelijcke ghetrouwicheydt/ als wy in onsen noodt van hen hebben ghenooten/ van dat sy met soo grooten peryckelen van Lyf en goedt/ met soo veele bloedts/ ende met soo veele heerlijcke ende vrome daden den Spaengiaert hebben ghedwonghen tot dese handelinghen/ ende tot bekentenisse van dat sy de ghene zijn/ die hem zijne pretensien doen quiteren: de goede getrouwe Godt en laet niet toe dat wy de minste Ingheseteue van 't Landt/ die de ghemeene swaricheden ende lasten heeft helpen draghen/ niet en soude mainteneren in zijne Neeringhe/ veel min dat wy souden abandonneren de Neeringhe van twintich duysendt Persoonen die in dese handelinghe participeren/ ende wel soo veele kloecke Zee-varende Mannen die op Indien hebben ghevaren/ende die ter avontuere meer middels souden hebben om hen van ons te wreecken/ dan de Spaengiaert.

Geen schandelicker saecke als Indien te verlaten.

Twintich duysent persoonen participeren in de Oost-Indische Compagnie.

Onse Voor-ouders hebbe in voor tijden sware querellen ende Oorlogen aengenomen/ om te mainteneren de Zee-vaert ende Traffyeque die seer kleyn was/ dat haer gheheel capitael niet en mocht egaleren de waerde vande bloote Schepen die in Indien zijn/met de uytrustinghe van dien/ ende wy soo machtich te Zee zijnde/ dat den vyandt daer deur bekent gedwonghen te wesen/ zijn recht te quiteren/ ende de vrede te begheeren/ souden met ons consent ons selven laten bannen uyt de twee derde-parten vande gheheele Werelt/ daer hy gheen ghebiet en heeft/ ende daer wy verre de machtichste zijn.

Wy souden desen tijtel al te dier koopen/ want in plaetse van daer mede vereert te sijn/ soo soude ons dit brenghen in seer groote schande ende verachtinghe/ niet alleen teghen de Inghesetenen/ maer insonderheydt buyten 's Landts by alle onse vrienden ende vyanden.

Onse Inghesetenen sullen met rechte gheoffenceert zijn/ siende datmen de Neeringhe abandonneert/ ende dat sy gedwongen werden te vertrecken.

Onse vrienden ende ghealieerde sullen ghelooven dat sy van ons gheen ghetrouwicheydt en hebben te verwachten/ siende dat wy onse eyghen Inghesetenen ende de ghealieerde Indianen/ die ons soo ghetrouwe ende groote diensten hebben gedaen/ verlaten om eenen specieusen tijtel te obtineren. Oock siende ons so seer gheswackt in onse macht ter Zee(('t welck 't eenighe is daer mede wy henlieden souden konnen profijtelijcken wesen ende assisteren) en sullen gheen werck van ons maecken: sulcks dat wy ons in desen Peys embarquerende op 't betrouwen van onse alliantien/ons sullen bedrogen vinden.

Daer op Indien te verlaten schandelyck.

Ende door de voorschreeden swackinghe sullen wy onsen erf vyandt selfs provoceren om de vrede te breken/ende ons wederom te bevechten.

Te seggen dat wy ons souden behooren te contenteren/ met ghelijcke Traffyeque ende Zee-vaert/ als wy hadden voor den beginne vander Oorloghe/ en is niet anders dan datmen ons geerne saghe in ghelijcke ghestaltenisse van kleyn vermogen/ als wy waren ten aenvanghe vander Oorloghe/ om ons te beter koop te hebben/ daer ons Godt voor behoede.

Oock is het sonder fondament/ want hoe wel wy voor de Oorloghe op Indien niet en hebben ghevaren nochte ghehandeldt/ nochtans hadden wy het recht ende vryheydt om sulcks te moghen doen/ Iure Gentium, het welcke ons by niemanden was benomen: Den Koningh van Spaengien zijnde Heere van dese Landen/en hadde oock geen wettighe macht om ter contemplatie van zijne Spaengiaerden/ ons sulcks te benemen/ deur dien hy by eede was verbonden de Landen ende Inghesetenen te mainteneren inde vryheydt van haer Neeringhe ende hanteringhe/ onder de welcke ontwijffelijck het vry ghebruyck vander Zee/ vande Lucht ende Traffyeque der gantscher Weereldt het principaelste was/ ende (anders doende) soude ons oock mishandeldt hebben teghen zijnen Eedt: over sulcks en is int Nederlandt noyt eenich vermaen van sulcx ghehoordt ghewees voor den Jare 1596. dat de Spaengiaerts hier van een expres Artijckel hebben ghemaeckt int transporteren vande Nederlanden aende Eertz-Hertogen ghedaen/ daer mede de Eertz-Hertoghen hen selven (maer niet de Landen) verbit hebben konnen maken/ sulcks dat wy blijven by de vryheydt die wy voor den beginne vande Oorloge waren hebbende/ de vrye Zeevaert ende Traffieque vande gantsche Wereldt ons is open staende/ die ons sonder Oorloghe ende ghewelt niet en kan werden belet.

Koning van Spaengien mach niemandt verbieden Zee ofte Locht.

Oock is dese propositie opentlijck betoonende/ datmen ons met listicheydt ende bedroch in dese handelinge heeft betrocken: want de Heeren Staten Generael eendrachtelijck geresolveert zijnde in geen handelinghe te komen/ sonder eerst verseeckert te sijn van volkomen ende absolute vryheyt der Landen: hebben eerst begeert te hebben Brief ende Zegel/ daer by den Koningh ende Eertz-Hertoghen belooft hebben met ons te handelen als met vrye Landen/ op de welcke sy niet en pretenderen.

Geunieerde niet vry sonder de Indische Vaert.

Ende in handelinghe komende/ willen ons opleggen de alder-onweerdichste ende de schandelickste servituyt/diemen soude konnen bedencken.

Daer is oock expresselijck ghecondionneert/ dat een yeghelijck soude behouden het ghene hy teghenwoordelijck possedeert/ ten ware met ghemeen consent goedt ghevonden worde/ eenighe plaetsen te permitteren: ende nu wilt men ons af nemen de alder-importantste possessie die wy hebben/ dat is/ de possessie ende vry ghebruyck vande twee derde-parten vande Zee ende de gheheele Weereldt. Men wil ons afnemen alle de plaetsen ende Traffyequen van Indien/ met de meeste helft van onse Schip-vaert ende macht ter Zee/ sonder ons eenighe plaetsen daer voor te geven.

Te segghen/ dat hy daer voor quiteert zijne pretensien op de Landen/ die heeft hy by zijne Brieven belooft te quiteren/ ende daer en boven dat hy ons niet en soude benemen dan by mangelinge ende consent.

Datmen ons de Traffiequen van Spaengien daer voor soude gheven/ is gantsch ydel/ want die hebben wy altijdt ghehadt/ ende hebben die noch teghenwoordelijck deur andere Landen/ niet teghenstaende zijne interdictie/ ende als hy ons de vryheydt van dien toelaet/ soo ghedooghen wy daer teghen dat de onse daer moghen varen/ d'welck meerder is/ als men

1608.

Profijt der Spaengiaerden door de Nederlandtsche Scheepvaert.

men wel in siet / want hy gheniet daer deur oock zijne groote Tollen : Spaengien wordt by ons ghespijst in honghers noot / ende wy ghedooghen dat hy onse Capitalen / Volck / Schepen / ende Gheschut in ostagie heeft / om ons tot zijnder discretie daer mede te dwinghen / ghelijck hy ons daer mede ghemeent hadde te dwinghen / ende ghedwonghen soude hebben / als hy alles aensloech / ende de handelinghe interdiceerde / ten ware wy die Indische vaerden hadden aenghenomen / ende wy sullen ontwijfelijck daer mede ghedwonghen ende gheruineert zijn / indien wy de Indische vaerden eens quiteren / deur dien alsdan onmogelijck soude zijn de selve te herbatten / midts redenen vooren verhaelt.

Eyndelijck / alsmen dese saecke grondelijcken insiet / salmen bevinden noodeloos gheweest te zijne de Oorloghe aen te nemen / ende soo veel bloedts ende gheldts te consumeren voor onse vryheydt / als wy met ons consent ons souden maecken servil ende vanditen vande twee derde-parten vande gheheele Wereldt : het is oock noodeloos gheweest ons te opposeren teghen de Spaensche tyrannie / indien wy ons willen onder-werpen soo tyrannighen ghebodt / dat wy niet en souden moghen handelen met alle Natien / oock niet met de ghene die hem niet onderworpen en zijn : het is noodeloos gheweest ons te opposeren teghen den thienden penningh / die den Koophandel uyt den Lande verdreven soude hebben / als wy selfs de twee derde-parten / ofte de meeste helft van onse handelinghe ende Schip-vaert willen over gheven.

Geunieerde soecken vrede ende gheen bedroch.

De redenen ende consideratien die noch vorder by ghebrocht souden konnen werden / zijn oneyndelijck : maer dese schijnen suffisant te wesen / om te besluyten / dat hoe wel wy van goeder herten eenen Goddelijcken / eerlijcken / absoluyten / generalen / ende oprechten Vrede begheeren / dat wy nochtans niet en begheeren onder den valschen schijn van dien bedroghen / ende in meerder servituyt dan oyt te vooren ghebracht te zijn : maer dat wy persisteren by onse voor-gaende alghemeyne Resolutie / ende by de Brieven ende Zegelen vanden Koningh ende Eertz-Hertogen om niet anders te handelen / dan behoudende onse vryheydt / ende (midts behoudende alle het ghene wy tegenwoordelijck zijn possiderende) sonder het welcke wy dese handelinghe noyt aen gevanghen souden hebben.

Indien niet te min de weder parthije daer mede ghedient soude zijn / datmen den Vrede soude besluyten in Europa / dat alle de reste soude blijven in Oorloghe / hoe wel het selve is strijdende teghens de meyninghe vande Heeren Staten Generael / die noyt anders en is gheweest / dan eenen oprechten suyveren vrede / vriendtschap / mutuelle conversatie ende Commercie te stabileren / generalick ende sonder eenighe limitatie / en souden nochtans gheen swaricheydt maecken / het Oorloghe oock te deelen / ende voor soo veel ons by partijen werdt toeghelaten te verminderen / ende de limiten te stellen tot zijnder discretien / midts dat het ghene by zijne limiten werdt uyt ghesloten / sal blijven in Oorloghe / ende dat midts de offensie ende beschadicheden / die aldaer d'een ofte d'ander vande partijen souden moghen werden aenghedaen in Europa / den vrede niet verstaen en sal werden ghebroken te zijn / ende dat oock ter saecken van dien / in Europa binnen de ghestelde limiten / geen verhael ofte reparatie genomen ofte versocht sal mogen werden.

Ander discours vande Oost-Indische sake.

Daer is noch een discours der Vereenighde Nederlanden redenen / om te behouden de vaert op Oost-Indien / als een groote saecke van State / in Fransoys uytghekomen / passerende onder de handen van de Ambassadeuren van Koninghen ende Princen / dat ons goet gedocht heeft den Leser mede te deelen / ende seydt als volcht.

Om klaerlijck te oordeelen van 't different op de Indissche vaert / is het nootelijck wel te weten voor eerst het recht vande partijen : ten tweeden haren Interest : ende ten derden / welcke partije niet meerder redene behoorde van zijn recht ende Interest te wijcken ter liefde vanden Peys van 't Christenrijck.

1608.

Noopende het recht / het is seecker dat Commercie of Koophandel is vry onder alle Natien die metten anderen in Peyse ende vrientschap zijn.

Koophandel met alle Natien vry.

Dat / ghelijck nae alle de ghemeyne Rechten des menschelijcken gheslachts / de Zee-vaert over alle de gantsche Wereldt vry is voor een yeghelick / ende niet onvryder dan het ghebruyck vande Locht. Alsoo is mede het Commercie ofte Onderlinghen handel met alle volcken vry. Ende al dit kan niet belet worden / dan by Oorloghs recht : ende die dat andersints beletten / worden ghenaemt Zee-roovers ofte Zee-dieven.

Ende d'Oorloghs recht is opentlijck voor ons / ten aensien dat wy het soo veel Jaren hebben ghebruyckt / ende volkomelijck verkreghen de vrye possessie van alle de Zee / ende de Traffijcque over al / by soo veelderhande Victorien / sonder dat de voorschreven possessie ons oyt sy ontnomen / by eenich voor-deel dat de Spaensche van ons ghewonnen souden hebben.

Waer uyt dan volcht dat naer Rechte / mijn Heeren de Staten volkomen presentatie hebben ghedaen. Ende dat de Koningh van Spaengien is ghehouden te verkiesen / ofte den Peys mette Commercie ende vrye Navigatie over alle de Werelt / ofte de Oorloge.

Hy en kan ghenen Interest pretenderen / naedemale het Recht opentlijcken hem teghen is : want die geen Recht heeft heeft geenen Interest.

Intrest des Koninghs van Spaengien.

D'Interest die hy alleghcert / bestaet eenlijck in 't ghene dat (wy ende alle andere Natien daer varende) de Traffijcque bedorven is voor hem / uyt oorsake datmen hem belet 't ghebruyck van monopolien ende extorsien.

Mede dat by het derwaert varen ende weder komen / sonder in Spaengien aen te legghen / hem benomen worden zijn over groote tollen van twintich ten honderden / van al dat uyt ende inne vaert / het eenich fondament / ende de Zenuwe van zijn groote macht / 't welck hem gheheelijck beneemt alle hoope van ons te overvallen / ende zijn gheprętendeerde Monarchie. Redenen die gheen ander fondament hebben / dan opene ongherechticheydt / ambitie / gheweldt / giericheydt / ende begheerte van alle de Wereldt te moghen quellen : niet teghenstaende hem te vreden houdende met het zijne / ende sonder dat hy soude blijven een groot Koningh / machtich genoech te wederstaen alle overvallingen.

Interest der Heerē Statē Generael.

De Naetuerlijcke vryheydt / ware sulcke Recht / waer van de weerde onschattelijck is : daer en teghen de dienstbaerheyt ware oneerlijck ende beschamelijck / die een eerlijck ghemoet niet lijden konde / voor eenichderhande vergheldinghe : principalijck van hem te laten bannen met eyghen consent uyt de drie vieren-deelen der Wereldt : sulcx noyt is voor-geslagen / dan criminele ende ter doot verwesene menschen.

Nederlanders konden sonder Zee-vaert haer niet generē.

Een sake voor ons te onverdraghelijcker / die gheen ander professie doen dan van Zee-vaert ende Koophandel over alle de Wereldt / een substantiele qualiteyt van onsen staet ende wesen / siende wy sonder dat ambacht ons gheensins konnen gheneeren in soo kleyn ende enghen Landt / broeckachtich ende ghebroocken vande Wateren / dat niet moghelijck is te voeden het seste deel van 't volck / noch min machtich ons te behandighen nootelijcke middelen tot onse bescherminghe teghen eenen soo machtighen vyandt : want af staende vande Indische vaert / zijnde de Traffijcque op Spaengien ende vande Middellandtsche Zee / inde macht vanden Koningh van Spaengien / en soude ons niet resteren dan de Zee-vaert over dese zijde Spaengien / die ons gheensins ghenoech is ons te geneeren.

Het welcke by den Koningh van Spaengien wel ghemerckt / confisqueerde over etlijcke Jaren lijf goet ende Schepen vanden onsen / aengeslagen in Spaengien ende in andere zijne Koninghrijcken : sluytende de strate ofte enghde van Gibraltar met een stercke Oorloghs-vlote ter Zee / meynende seer lichtelijck ons te benemen alle Zee-vaert ende handelinge.

Waer door ons gheenen anderen middel en resteerde / dan voor te nemen de Zee-vaert ende Commercie op Indien / alwaer Godt hun soo wonderlijcken

 hadde

1608.

1608.

hadde met voorspoet ghesegHent/ dat sy nu die niet mochten verlaten/ sonder in veel meerder perijckel te vervallen.

Indien eens verlaten niet weder te verkrijgen.

Want wy de selve eens ghequiteert hebbende/ den Koningh van Spaengien sal verseeckert zijn/ dat wy de selve nemmermeer wederomme sullen konnen bekomen/ overmidts dat de Compagnie gescheurt/ ons Boots-volck tot zijne dienste ghelockt/ ende de Indianen wreedelijcken by hem uyt geroept/ ende onse doodtlijcke vyanden gheworden zijnde/ om dat wy haer lieden (niet teghenstaende d'Alliance die wy lieden met haer gemaeckt hebben) ter vleysch-banck souden hebben over-gelevert: ende de Koopliedcn verstroyt zijnde/ sal de sake irreparabel/ ende niet wederom te herhatten zijn.

Indien verlaten wordt den Spaengiaert machtich.

Ter contrarie/ den Koningh van Spaengien zijne profyten uyt de Indien vredelijcken ghenietende/ de inkomste van zijn groote Tollen weder opgherecht/ de swaricheden van zijne Finantien gheweert/ ende door dienste van ons Zee-varende volck/ een vreeselijcke macht ter Zee opgherecht hebbende/ het sal hem als dan aen wille noch macht ontbreken/ om hem te wreken van ons/ ende alle die sich met ons vermenght hebben t'onser defensien.

Door de Indische vaerten wordt den Koning van Spaengien in toom ghehouden.

In voegen dat de Heeren Staten deur groote ende hooghe noot ghedronghen werden/ de Indien niet te verlaten/ principalijcken ter oorsaecke dat wy gheene versekeringhe vanden Peys konnen hebben/ dan alleenlijck in onse macht ter Zee/ als wesende den eenighen Toom ofte Breydel/ om den Koningh van Spaengien by den Peys te doen blijven/ ghelijck hy alreede (door zijne Ghedeputeerden) heeft beleden/ dat hy ten ghenen andere eynde in dese handelinghe en is ghetreden/ dan om zijne Indien met vreden te mogen genieten/ 't welcke soo veel ghesepdt is/ als dat wy souden de Zee verlaten/ ten eynde hy gheleghentheydt mocht hebben om de gheheele Wereldt te beoorlogen/ sonder dat hy (als ter Zee niet bespringhelijck) soude konnen bevochten worden.

Eñ om wel te verstaen wat het is/ ende hoe veel het bedraecht/ ende wat ons ghelegen is aen het ghene hy wil dat wy verlaten souden: Soo ist noodich te weten/ wat wy inde Indien hebben/ voor soo korten tijdt als wy lieden aldaer begost hebben te handelen.

In Indien veertich schepen met ses hondert en vijftich stucken Gheschuts.

De Compagnie vande Oost-Indien heeft voor 't teghenwoordich/ soo in Indien/ als ter Zee derwaerts ende herwaerts/ veertich goede Schepen op 't voordelijckstEN ghetimmert ende ter Oorloge toe gherust/ niet minder d'eene deur d'andere als van vijf hondert vaten/ met hare victualie ende provisie van Oorloge gekost hebbende niet min dan vijf-en-twintich duysent Kroonen elcke Schip/ op hebbende hondert en vijftich goede stucken Gheschuts van Metale/ sonder noch vijf hondert Yseren stucken/ ende vijf duysent goede ervarene Mannen.

In Guinea twintich Schepen.

Op Guinea wordt ordinaris gehandelt met twintich Schepen van twee hondert ofte hondert vijftich Lasten groot/ wel toegherust ter Oorloghe/ met ses hondert Mannen.

In West-Indien 80. schepen op 't Zout.

Om Sout datmen haelt van Puncto del Rey inde West-Indien/ vaertmen ghemeenlijck als het Sout wel gheldt/ met tachtentich groote Schepen/ van ontrent ses hondert ofte seven hondert Vaten/ versien met twee duysent Mannen.

In Cuba en S. Domingo 20. Schepen.

Op de Eylanden van S. Domingo Cuba ende andere/ daer haeltmen Huyden/ Tabacq/ Hout/ ende andere Waren/ met ontrent twintich Schepen van twee hondert Lasten/ ende twaelf hondert wel ghewapende Mannen.

Bedragende in alles hondert tsestich Schepen/ ende acht duysent acht hondert Mannen/ makende een Koninghlijcke macht ter Zee: voor-nementlijck gemerckt/ dat het is seer goedt gheexerceert volck/ wel gheoeffent in alderhande arbeydt ende perijckelen/ die ghestadelijcken in sulcke verre reysen veel zijn voorvallende.

Ende dese machtighe heyr-krachte wordt dagelijcx onderhouden ende betaeldt uyt de middelen ende het inkomen van dese Traffique/ om ten dienste ende tot defentie van onsen staet/ ende ten behoeve van onse vrienden ende geallieerde geemployeert te worden.

Also datmen oogen-schijnlick kan bemercken/ dat de liefde ende affectie tot den Peys/ ende onder-houdinghe van onsen staet/ vryheydt/ leven ende goederen ons dwingen om de handelinge op de Indien in continuelen swangh te houden: ende dat wy lieden de selve verlatende/ niet alleenlijck van alle verseeckeringhe vanden Peys/ maer oock insonderheyt van alle Traffique ende neeringhen souden berooft ende ontbloot worden/ ende een seer bloedighe Oorloghe op onsen halse souden halen: want indien wy eens worden onghewapende Schapen/ soo sullen wy buyten twijfel van dese Wolven ghegeten worden. Sonder welcke handelinghe wy niet konnen gheholpen worden met eenich secours van onse gheallieerde vrienden/ die ons van alle machten ontbloot siende/ gantsch geen werck van ons sullen maken/ soo souden wy volgens 't selve geheel onnut werden.

Ongewapende Schapen worden vande Wolven ghegheten.

Ende boven alle redenen behoordt dese eenighe wel genoech te zijn dat onse partyen in haer versoeck niet ontfancklijck en zijn/ aengemerckt dat by open brieven vanden Koningh van Spaengien ende d'Eertz-Hertoghen gheteeckent ende ghesegHelt/ ons voor den aenvangh van dese handelinghe solemnelijcken is belooft/ datmen met ons soude handelen in dier qualiteyt/ ende als ons erkennende voor vrye Staten ende Landen/ op de welcke sy niet en pretenderen/ in voeghen/ dat sy nu van ons niet en konnen versoecken/ 't gene dat onse vryheyt verminderen soude/ ende ons slavernie soude opleggHen/ tot de welcke geenighe andere vrye Staten of Landen/ bysonder wy nemmermeer onderworpen zijn geweest.

Oock is by henlieden gheaccordeert/ dat een yegelijck 't gene hy heeft behouden soude/ ten ware datmen aen weder-zijden in eene vry-willige wisselinghe/ van eenighe plaetsen mochte bewillighen. Ende zijn over sulcks niet ontfanckelijck/ dat sy ons het ghene (daer ons voor desen tijdt op 't alder-hoochste aen ghelegen is) souden doen verlaten ende wech geven.

Niet teghenstaende dat wy schoon voor de Oorloghe de Indien noyt bevaren hebben/ want de voorsz belofte siet alleenlijck op 't ghene dat wy teghenwoordich besitten/ oock dat recht/ de macht ende vryheydt vande Koopmanschap ende Trafficque standt ons voor de Oorloge Iure Gentium so wel toe te doen/ als eenige andere Natien vande Werelt/ Jae soo wel als den Spaengiaert selve/ als hy d'eerstemael derwaerts was gaende: welcke recht ons noyt benomen en is door eenich Tractaet ofte verbodt in desen Nederlanden gedaen/ de welcke noyt een woort van sulcks verstaen hebben/ dan nae het lesen van 't transpoort der Landen den Eertz-Hertoghen opgedragen/ 't welcke de Geunieerde Provintien niet meer en verobligeert/ als alle andere Placaten by de Spaengiaerden in Spaengien uytgegeven.

't Is seker dat de gantsche Christenheyt (voornementlijcken de Nabueren vande Nederlanden) schade lijden by de continuatie of langh-duericheydt des Oorloghs. Maer sulcks en gheschiedt niet by schult vande Heeren Staten Generael/ noch oock vande Eertz-Hertoghen/ terwijlen tusschen henlieden gheen verschil en is/ 't welck sonder ordinaris conditien niet en soude konnen ter neder ghelegdt worden/ principalijcken/ nae dien de Heeren Staten eenen alghemeynen Vrede in alle deelen des Wereldts (op ordinaris ende ghemeyne conditien van vrye Traffique) hebben ghepresenteert: ende den Koningh van Spaengien soodanighen Generalen vrede afslaende. Soo ist dat sy lieden hen noch presenteren eene particulier ende bysonder Vrede in Europa/ selfs by den Koningh te limiteren. Ende in soo verre hy de selve is weygherende/ soo geeft hy openbaer ghenoech te verstaen/ dat by hem de schult ende oorsaecke is/ van alle het quade ghevolgh des Oorloghs/ als willende (dat niet alleen de Nederlanden/ maer oock alle hare Naebueren) ter oorsaecke van zijn onrechtveerdighe pretensien opte Indien worden ghemolesteert ende ontrustet. Welcke saken nochtans/ terwijle de selve niet en raken d'Eertz-Hertogen/ noch geen van hare Ondersaten/ noch eenighe Staten van Europa: maer alleenlijck de Spaengiaerden ende ons/ de welcke daer over zijn gheintresseert/ ende 't ghene behoordt inde

Gemeenen Interest van Christenheyt/ ende voornementlijck vande Koningen ende Princen onse vrienden ende geallieerden.

1608. inde Indien selfs ghedebatteert te worden / en behoordt ons hier in Europa niet te doen opleggen / dat wy daer deur souden causeren de schade van alle anderen / uyt oorsaecke dat wy lieden niet en willen wycken : maer overmidts den Koningh van Spaengien syn onrechtveerdighe usurpatie wil staende houden / ende de selve met schade ende Interest van de gheheele Christenheydt in dispute te trecken / dat moet hen doen oorsaecken wesen vande schade van alle anderen.

Welcke saecken wel te recht insiende / salmen bevinden dat de Heeren Staten geene afstant vande Indien konnen doen / sonder groote schade ende prejuditie oock van alle heure vrienden ende gheallieerden : soo om de redenen voorschreven / als om dat het Christenrijck nemmermeer / soo langhe de Spaengiaerden (de Indien tot haren wille hebbende) gherust kan zyn.

Dertich Gallioenen in twee Jaren verlooren byden Koningh.

Maer ter contrarie salmen nemmermeer eenighe vaste Vrede hebben te verhoopen / dan door 't vervolch vande gheleghentheydt die sich nu is presenterende / te weten / dat den Koningh van Spaengien door verscheyden batalien ter Zee alsoo is overwonnen / dat hy inden tijdt van twee Jaren herwaerts / over de dertich Gallioenen / met groot ghetal van andere Schepen / ende by-naest alle syn Zee-varent volck verlooren heeft : in voegen dat wy met de hulpe van Godt (in soo verre hy den Peys in Europa niet aen neemt) behoorlijck by den gheintresseerden gheassisteert zynde / tot defentie van ons Lant / ende een toerustinghe van eene seer machtighe Compagnie op de West-Indien / hem lichtelycken alle syn inkomsten uyt de Indien souden konnen beletten / ende hem door sodanighen middel dwinghen ende maken onmachtich tot langhduerigher Oorloge / ghemerckt hy voor dese tijdt van volck ghebloot is / om ons ter Zee te resisteren.

Het welcke ons de redenen belast voor te nemen / in gevalle dat de Koningh van Spaengien niet soude willen toestaen den Peys in Europa / ende in ghevalle dat hy dien toe staet / sonder te willen aen nemen den Peys in Indien op ordinare conditien / haren Interest sal op houden / ende sullen ons laten twisten inde Indien / ende daer laten de questie met Oorloghe scheyden : selve met verklaringhe / dat men verstaet den Peys ghemaeckt in Europa / ende datmen de partijen d'een teghen d'ander stelde voor de reste.

Ende waer datmen ons soude mogen tegen worpē / dat met redene sy ons mochten voorslaen / dat de Koningh van Spaengien afstaende van syn pretensie / ende noch daer en boven ons soude accorderen de vrye Traffycque op Indien / ende dat wy daer en teghen hem niet aen en bieden / noch wijcken hem in gheen saken / dat heeft wel eenen schijn van ongerechticheyt : maer wat naeuwer ende beter insiende / salmen bevinden dat het maer misverstant is.

Want ons accorderende 't ghene wy segghen ons toe te komen / en sal hy ons niet vanden symen gheven : maer sal ons eenlijck vrij laten / 't ghene dat wy teghenwoordelijcken hebben : want hy en sal ons gheen Steden / Landen / ofte andere reale dingen weder gheven die hy in sijn macht heeft : maer eenlijck Peys / ende tot verseeckeringhe dat de Peys niet sal ghetroubeleert worden onder decksel van syn pretensien / en sal ons maer gheven een verklaers in pampier / dat hy afstandt doet van sijn voorschreven pretensien : oock en hebben wy niet van doene den tytel ofte sijne renonciatie : maer alleenlijck eenen waren ende oprechtighen Peys : welcken Peys en kan gheenen vasten grondt hebben ofte apparentie van langhe te dueren / soo langhe hy soude willen behouden syn pretensien.

Oock mede en eyschen wy niet inde Indien dan den Peys / die hy ons selve aenghebodenheeft / ofte dat hy kiese d'Oorloghe soo hy syn woort wil afgaen / sonder dat wy hoeven te versoecken de Trafficque op Indien na Peys : want Peys uyt eyghen natuer begrijpt vrientschap / conversatie ende Commercie / eyghenschappen ende conditien onverscheydelyck van den Peys / ende sonder welcke eenigh contract en kan niet geseyt ofte genoemt worden Peys. Ende soo by avontuere hy weygert den ware Peys / ende ons dien niet aenbiet gheheel sonder receptie / de redene vereyscht dat hy verkiese de Oorloge.

Maer hebbende gheenen lust meer inde Oorloghe ter Zee / ende nochtans niet willende accorderen den Peys met syn ware eyghenschappen / sulcken een als hy ons heeft aenghebooden / soo tracht hy te vernietighen syn woordt / ons latende het ydel woordt van Peys : maer weerende d'effect ofte ware daet : want de meyninge ende substantie is de Commercie / het welcke in geender manieren en kan over een komen ofte wel bestaen met het woordt / ghegheven van sulcken Prince.

Mede ist een ontwijfelijck recht onder het Menschelycke gheslachte / dat de Commercie ende Zeevaert vrij zy over al de Weerelt / ende dat die niet konnen uyt-gheslooten worden / dan by Oorloghs recht ofte Zee-roovers : ende daeromme den Peys zijnde eenvoudelicken besloten / moet den vryen handel ofte Commercie toeghelaten wesen / alwaer 't dat er gheen mentie van ware ghemaeckt. Waer uyt dan volcht dat de Koningh van Spaengien / willende den Peys maecken in Indien / behoorde te versoecken de exceptie vande Traffycque / ende dat hy is die wilt dat wy sullen af gaen ofte wijcken van ons recht ende vrijheydt / daer wy niet anders versoecken dan waren Vrede.

Daeromme te segghen dat wy veel eysschen sonder yet te willen gheven tot vergeldinghe / 't is misverstant / siende wy niet en begheeren dan den Vrede / ende presenteren oock niet minders dan eenen Peys : sulcken als wy versoecken / in voegen dat het toe gheven zy reciproque ende in 't gelijcke / ende die soodanigen niet wilde aenveerden / betrouwende op meerder voordeelen byde Oorloge / die wordt ordinaerlijck genomen den Peys te weygheren / soo men hem niet en wilt toe-gheven behoorlijcke voldoeninghe tot sijnen voordeele. Ende dit heeft al wel duydelijck verhandelt gheweest met solemneel appoinctement ende accoort / voor 't ingaen van eenigh contract / behelsende dat elck behouden soude wat hy besate / dat is te segghen / dat de partijen d'een van d'ander niet eysschen souden tot vergeldinge van eenigh voordeel / dat hy in d'Oorloge pretendeerde.

Ende alsoo men soude willen balanceren ofte weghen van weder-zijden den teghenwoordighen staet van d'Oorloghe / men soude bevinden dat mijn Heeren de Staten / consenterende eenen universalen Vrede aenden Koningh van Spaengien / en sullen hem niet min gheven / dan sy selve van hem ontfanghen : jae al gave hy haer wat meer : ghemerckt de groote voordeelen die sy op hem ghewonnen hebben / by haer verkreghen Victorien ter Zee : daer zijnde doodt ghebleven ghweest al syn gheoeffent Zee-volck / nu qualijck andere hebbende om de onse te wederstaen / zijnde daer door in blijckelick perijckel te verliesen alle 't ghene hy over de Zee besit. Ende de Heeren Staten over-ghevende hun voordeelen / hem toe-latende eenen ordinaren Peys / sonder te begheeren recompensie : soo ist klaerlijck blijckende / dat de Koningh van Spaengien meer soude ontfanghen dan hy haer gheven soude : ende dat de Heeren Staten af staen van veel meer apparente pretensien dan hy doet : ghemerckt / d'Oorloghe uyt-voerende / dat daer groote apparentie ware / dat sy hem binnen een Jaer meer afwinnen souden / dan hy van haer in veertich Jaren gewonnen hadde.

Koning van Spaengien gheniet meer door de peys van de Gheunieerde.

In voeghen dat oprechtelijck oordeelende / gheen ander ghemerck nemende dan op de redene / ende het ghene dat naecktelijck blijckt / men sal ontwijfelijcken bevinden / dat het haer tegen-partije is / die contrarie haer ghegheven belofte / eysschen veel meer / ende aenbieden niet : maer versoecken dat wy haer wilden weder gheven possessionem totius Maris , ende vande Oost-Indien die wy van haer ghewonnen hebben / vande welcke presentelijck haer hoope kleyn is / ende dat wy hun souden quiteren ofte over-gheven de Traffycque vande drie deelen der Weerelt / ofte soo vele als de gheheele Weereldt / den eenighen oorspronck van alle onse middelen / finantien ende

machte-

1608. machte: in voeghen dat sy ghenoech versoecken de Zenuwen / jae Ziele van onsen Staet / ende presenteren ons niet van eenighe weerde / dan alleene eenen gheimagineerden tijtel van Vrede / te ghelijcken by eenen fraeyen Zadel tot een Peert datmen wil de beenen afhouwen.

Opinien daer van. Maer ghelijck de regeeringhe vande Vereenighde Landen uyt vele Leden bestondt / daer onder vele waren / die de uytheemsche Traffycke niet veel en achten / immers soo veel niet / of sy meynden dat hun noch meer gheleghen was aende conservatie van de Landt-bou / ende den Inwoonderen ten platten Lande / en konden sy de saecke niet alles ebenwel in nemen: daeromme de wijste meynden die saecke soo te konnen accommoderen / dat d'een ende d'ander wat contentement mochte gheschieden: ende hebben daerom noch vele vergaderinghen mette Ghedeputeerden vanden voornoemden Koningh ende Eertz-Hertoghen doen houden / als namentlijck den 19. 23. ende 27. Februarij / ende den 4. Marty: op welcken vergaderinghe niet uyt gherecht en werde / anders dan dat elck vast bleef staen op sijn meeninghe sonder te wijcken / ende die met vele redenen van state ende oock animositeyten bekleedende: in voeghen dat de Staten / die anders meest al verstonden / datmen van dit poinct niet en behoorde af te wijcken / ten lesten bedacht werden den Ghedeputeerden vanden voorschreven Koningh ende Eertz-hertoghen voor te slaen drie middelen / hoopende by een van drien dit poinct te konnen accommoderen / te weten / of desen handel op de Indien ende quartieren van dien / gheheelijck ende by tractaet van Peys toe te laten / ofte de selve by forme van Treves voor eenighe Jaren te consenteren / ofte alle de saecken op geen zijde den Tropicum Cancri in Oorloghe / ende tot elcx voordeel te laten: midts niet moghende recherceren op dese zijde / eenighe schade op ghene zijde gheleden: Maer die middelen werden by de anderen mede afgheslaghen: 't eerste om dattet was teghen heur expresse last van die Vaert niet toe te laten: 't leste / om dat heur Meesters Princen van Vrede ende niet van Oorloghe waren / ende daerom niet weten en souden hoe heur te draghen by een soo monstrueusen Tractaet / daer by Oorlogh ende Peys te ghelijck bedonghen souden werden: ende hoopende 't middelste / meynden dat daer af eenichsints soude wesen te handelen / indien de Staten verklaren wilden / datse ten eynden die Jaren souden desisteren vande selve Vaerten. Ende om dat de Staten verklaerden sulcks heure meeninghe niet te wesen: maer dat t'eynden de Jaren / elcks blijven soude in sijn gheheel / ende op vrije voeten / en is daer af oock ten eersten niet konnen ghehandelt werden.

Naerder verklaringe.

6/7/8/9 Sessie.

Voorslagen tot accommodatien.

De Staten siende de opiniatriteyt vande Ghedeputeerden vande voorschreven Koningh en Eertz-hertoghen / maeckten semblant van te willen herbatten 't stuck vande West-Indische Compagnien: beschreven de Beleyders vandien / deden heur vergaderen / om te sien te accommoderen de swaricheden die in 't stuck noch mochten obsteren / ende alsoo 't selve te vorderen: maer de Ghedeputeerden van Spaengien verachten 't selve / meynende dattet maer een Bulleman was om heur te verveeren / ende bleven eben obstinaet / doende heur beklach byde Ambassadeurs vande Naebuerighe Potentaten / die inden Haghe waren / als of dit poinct soo onrechtveerdich ende onlijdelijck voor den Staet van heur Meesters ware / dat al hadde men de selve ghevanghen men heur by naest met gheen harder conditien soude konnen pramen: ghelijck de Staten aen d'ander zijde mede heur beklaechden / meynende dat men heur / nu vrije Landen wesende / op-legghen wilde conditien / die de verheerde Provincien selfs niet en souden konnen verdragen.

West Indische Compagnie op 't Bert.

Princesse van Orangien inden Haghe. In 't eynde van Februarius quam inden Haghe de Princesse van Orangien / tot onderstandt vande Staten: noch mede brenghende uyt Vranckrijck een merckelijcke somme van penninghen / gheestimeert op hondert en vijf-en-twintich duysent Croonen: welcke Princesse meest alle de Ambassadeurs / ende oock de Ghedeputeerden vā Spaengien ende d'Eertz-Hertogen gingen begroeten. 1608.

De voorschreven Ghedeputeerden vanden Koningh ende Eertz-hertoghen / siende datse met de sake van Indien niet voorts en konden / verklaerden ten lesten heur te willen bedencken op den voorslagh van de Treves in dat stuck voor eenighe Jaeren / ende daerom ghereedt te wesen om voorts te varen totte andere poincten / om de selve ofte eenighe van dien daer en tusschen af te handelen. Waer op die vande Staten heur voor hielden van sessens te willen overleveren alle de poincten ende Artyckelen die sy bedacht waren in dese handelinghe te brenghen: Maer sy antwoorden sulcks ongehoort ende onredelijck te wesen: oock daer toe niet ghelast / bedacht nochte ghepreparеert te zijn: Dat eenighe van henlieden gheweest waren over de Peys-handelinghe van Vranckrijck ende Enghelandt / dat sulcx heur daer noyt ghevercht en was gheweest: datse wel bereydt waren om totte andere poincten te treden: maer de selve stuck voor stuck af te handelen / ghelijck in alle sulcke handelinghen ghebruyckelijck was / ende dien volghende / wel te vreden waren te handelen op de poincten vande Limijt-scheydinghe, vande Onderlinghe Commercien inde Landen / ende vande Restitutie vande aengheslaghen goederen, ende die afghedaen wesende / voorts te gaen totte andere poincten. Daer op heur gheseydt werde / dat van der Staten zijde heur niet onredelijcks en werde afgheeyscht / noch ghevercht in 't stuck vande overleveringhe van alle de poincten / dewijle de Staten van heure zijde bereydt waren des mede te doen / ende de poincten alles over te leveren: niet om malkanderen daer by te capteren ende uyt te sluyten van yet meer / dat noodigh wesen mochte inde handelinghe te brenghen / 't welcke sy verstonden dat elcks vrij soude staen: maer alleen op datmen weten mochte wat hooft-poincten men van weder zijden inde handelinghe soude willen pooghen te brenghen. Daer op de anderen hun bedencken namen / ende scheyden alsoo: soeckende (soo 't schijnt) daer mede elcks van de partyen op des anderens voornemen eenigh voordeel te ghekrijghen / op dat de archste sijn met-ghesel mochte verkloecken. Dewijle eenighe meynden van seer groot voordeel te wesen / datmē voor heen mochte weten / wat sijn partije van intentie ware inde handelinge te brengen.

Vande voorslagh der poincte.

Daer nae quamen de Ghedeputeerden / ter weder zijden totten handel ghecommitteert / wederom by een den 7. Martij / alwaer naer vele protestatien van gheen prejuditie in 't ghene metter tijdt / ende uyten handel selfs bevonden soude werden noodigh ofte oorbaerlijck te wesen daer inne te brenghen / ende van dien aengaende elcks in sijn gheheel te blijven. Ten lesten werden overghelevert eenighe poincten / te weten / vander Staten weghen acht-en-twintich / ende vande Koningh ende Eertz-Hertogen wegen alleenlijck seven. De poincten vander Staten weghen waren ingheselt klaerlijck / ende soo naer als doenlijck was / selfs in specie explicerende heur intentie met een Nederlandtsche openhertichеydt / die min in dissimuleren ervaren zijn / als wel eenighe andere Natien / op dat heur partije klaerlijck mochte verstaen haer meeninghe. Maer de seven poincten by Marquis Spinola ende de sijnen over-ghelevert / als moghelijck meer staet van behendicheyt maeckende / als wel onse Landtsaten / waren archelijck / generalijck / kort ende besneden ingestelt / soo datmen nauwelijcx afnemen en konde / wat sy daer mede meynden / ofte watse in 't handelen eygentlick ende in specie daer onder souden willen begrijpen / tracteren / ofte vande Staten begeeren. Achtende mogelijck oock dat sulcx tot hunder eere mochte strecken / datse in archeyt van sulcke handelinghen de andere te boven ginghen / als hebbende heur afghetrocken in specie al heur voornemen ende begheeren / ende de selve daer vooren betalende met een deel duystere termen in genere / daer uyt weynich in specie te besluyten ware.

10. Sessie.

Overleveringhe van...

Ende op dat den Leser mocht sien ende wetē welcke de poincten van beyden zijden waren / sullen wy de selve hier insereren / soo ons die ter handt gekomen zijn:

1608. zijn: te meer daer inne de uytkomste betoonen sal/ wat elck onder de voornoemde poincten inde handelinghe sal pooghen te brenghen / ende wat/ ende hoe verre tot elcx voordeel ofte nadeel / inde selve sal konnen besloten worden. De poincten dan van wegen de Staten overgelevert/ waren dese.

Poincten vande Staten weghen over ghelevert.

1. Op de handelinghe van Traffijcque inde Nederlanden reciproquelijck.
2. Op de verseeckeringhe vande handelinghe ende Navigatie / met den aenkleven van dien / onder den Koningh Eertz-Hertogen ende Staten gebiedt.
3. Renunciatie van represalien metten gevolghe van dien, ende vorder tegens den toekomende.
4. Verklaringhe vande respective Limiten ende gevolghe van dien.
5. Oft men voor als nu / sal konnen accorderen op 't wisselen ofte demanteleren van eenige plaetsen.
6. Het verlaten ofte demanteleren vande Forten van Roeroort ende Hamborch: vande Stadt Berck/ mette Waert ende Forten daer ontrent op den Rhynboden.
7. Cassatien vande Sententien / Decreten / Proschriptien / ende andere Acten teghens de Heeren ende Persoonen van alle qualiteyt/ uyt saecken van Confederatien, Unien/ Religie/ Oorloghe/ ende ghevolghen van dien.
8. Restitutie van Heerlijckheden / Immeuble goederen ende Actien van myn Heere den Prince van Orangien H. L. M. ten contentemente vande Heere Erfgenamen vanden Hoogh-gedachten Heere Prince / soo van 't ghene by de Heeren Staten van Brabandt ende Vlaenderen / metten Leden ende Steden van dien is ghedaen: als 't ghene daer noch vorder begeert wordt by seeckere gheschrifte ende Artyckelen by zijne Excellentie over-gegeven.
9. Desghelijcx van Restitutie van Heerlijckheden/ Immeuble goederen ende actien van andere Heeren ende Persoonen by Confiscatie ofte Annotatie uyt saecken voorschreven / soo inde Nederlanden / als het Hertochdom van Lutsenborch / het Graefschap van Bourgongien ende Charlois aengheslaghen, metten ghevolgh van dien / ende oock vande Schepen ter Koophandel uytgheseylt / ghearresteert ofte ghenomen zynde in handen vanden Koningh / oft Eertz-Hertoghen ofte Staten/ tsedert den 24. Mey/ 1607.
10. Ordre op de restitutie vande goederen op 't vervolgh vande Crediteuren / als oock vande Debiteuren uyt saecke voorschreven in prejuditie vande selve vercocht.
11. Loopende de Renten op de gheconfisqueerde/ geannoteerde ende ongebruyckte goederen / gheduerende den Oorloge gevallen.
12. Cassatien vande Dispositien / Testamenten ende andere / die uyt haet vande confederatien / Religie/ Oorloge ende gevolch van dien / tot prejuditie van yemanden bebonden sullen werden gedaen zijn.
13. Ordre op de betalinghe van schulden ende lasten op de Unien gemaeckt.
14. Vertreck der uytheemsche Soldaten / in dienst vanden Koningh van Spaengien ende Eertz-Hertoghen wesende / uyt alle de Landen van hare Hoogheden: alsoo sonder het vertrecken der selver / de diffidentien niet en konnen slijten.
15. Cassatie van Inquisitie eñ ondersoeck der Conscientien over de Navigantên/Trafficanten/ende andere Inghesetenen van desen Landen/ ende dat sy lieden in hare Schepen int stuck vande Religie sullen vry wesen: oock dat ter oorsake vande Religie gheene Schepen / Koopmanschappen ofte goederen / sullen subject wesen de confiscatie.
16. Dat de Erffenisse/ ab Intestato, der ghener die in de Landen vanden Koningh/ Eertz-Hertoghen ende Staten ghestorven zyn / ende noch naermaels sullen sterven / aen de rechte Erfghenamen sullen komen/ het sy oft sy haer aen de een ofte ander zyde hebben ghehouden / ofte sullen houden / ende dat een yeghelijck voor de Legitime Erfghenamen ghehouden sullen worden / nae de ordre vande respective Landen / daer de actien / die in questie vallen / ghecelebreert zijn.

17. Dat die oude Privilegien vande Steden / voor de Oorloghe gegeven ende gebruyckt / reciproquelijck sullen blyven in heur geheel onverkort. 1608.
18. Insghevalle van nieuws misverstandt ghereesen (daer God voor behoede) dat de Naviganten/ Trafficquanten / haer Facteuren / Dienaers ende andere Inghesetenen / reciproquelijck sullen hebben ses Maenden tot haer vry vertreck / met Schepen / goederen/ ende voldoeninghe van hare uyt-staende schulden: in-gaende die voorseyde ses Maenden naer de Insinuatie.
19. Yets gheattenteert zijnde (respective) teghens dese handelinghe, sal sommarie ghereparecrt worden/ blyvende de handelinge niet te min in haer geheel.
20. Relaxatie vande ghevanghenen sonder Rantsoen.
21. Alle civile Actien niet publijck ghealieneert / te blijven in haer gheheel / sonder dat / gheduerende de Oorloghe, prescriptie sal gheallegeert worden.
22. Verseckeringhe voor de onder-handelinge vande geheele handelinge.
23. Generale ende speciale Renunciatien / Derogatien / ende verbintenissen / tot onderhoudt van alle ende yegelijcke poincten vande handelinghe.
24. Versoeck ende van handt-houdinghe der handelinghe vande Keyserlijcke Majesteyt ende den Heylighen Rycken/ den Koningh van Vranckrijck/ groot Brittannien ende Denemarcken.
25. Verklaringhe der Potentaten / Princen / Republijcken ende Steden / als Vrienden ende Gealieerden, inde handelinge te begrypen.
26. Accommodatie vande saken des Heeren / Prince van Portugael.
27. Agreatie / Publicatie / ende Interinatie vande handelinge.
28. Alles sulcx als naerder ende breeder by de Articulen op yeder poinct te maecken / sal worden verklaert.

De poincten van wegen den Koning van Spaengien ende Eertz-hertogen voor gesteldt/ waren gelyck wy gheseyt hebben / maer seven ghesteldt in Fransche tale, als volcht. Poincten vande Spaensche zijnde over gelevert.
1. Vande Limiten.
2. Vande Restitutie ofte weder-stellinghe van goederen.
3. Vande uytlantsche Koophandel.
4. Vande eenicheydt inde Munte.
5. Om ghelijcken voet te houden inde gegeven Privilegien / ende vryheden aende Engelsche Natie inden Koophandel/ als andersins.
6. De saken van Religie.
7. De saken vande Naebuerige Princen.

Soo haest dese poincten over-ghenomen waren/ ende de Gedeputeerden van Spaengien ende Eertz-Hertoghen bemerckten 't getal van dien vande Staten / seyden sy: datse saghen datter noch wercks ghenoech was / om in een gheruymen tydt noch niet te konnen af ghedaen hebben: Ende Richardot lesende het poinct vande betalinghe der schulden vande Unie/ seyde hy: wy en hebben gheen gheldt om schulden te betalen / al ons gheldt is veroorloocht. De Ghedeputeerden vande Staten mede siende dat den Vyandt een expres poinct maeckte vande Religie/ ende daer by over-legghende / dat inde Procuratien van Spaengien dat poinct vande Religie mede alleen was gheexpresseert in specie / ende alle de anderen in Generale termen ghelaten / versochten vande anderen explicatie van heur intentie / om te moghen weten / wat sy met dat stuck meynden: ende of sy voor hebbens waren onder dat poinct den Staten af te dringhen eenighe toelatinghe van andere Religie / als de selve Staten / die nu vrye Staten ende Landen waren / hadden / ofte wel souden believen? ende of sy meynden eenich recht ofte ghesach op dese Landen noch te behouden / om de selve Wetten te stellen / ende sulcx te moghen stipuleren: ofte dat de meeninghe was onder dat poinct alleen te begrijpen / hoe d'een ende d'anders Ondersaten hun souden hebben te ghedraghen / als sy komen souden inde plaetse van 't ghebiedt vande andere / daer andere Religie mochte wesen: Maer sy en konden daer Discoursen daer op. Ende van de Religie.

daer op vande Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertz-Hertoghen geen explicatie trecken/ segghende: datse heur expliceren souden/soo wanneer men tot dat poinct / dat vande leste ware/ ghekomen soude wesen. Ende naer datse noch harder daer op aenghedrongen waren / verklaerden sy ten lesten een depesche naer Spaengien ghedaen te hebben/ ende ten eenen/nochte ten anderen geen verklaringe te konnen doen/so lange ende ter tijdt toe sy hunne antwoordt ofte naerder last van daer sullen ghekregen hebben: ende zijn also van malkanderen gescheyden.

Spaensche Ghedeputeerden poghen naer reces.

De Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertz-Hertoghen / hebbende in voeghen hier voozen verhaeldt / in handen bekomen alle de Artyckelen vande Staten/soo particulierlijck ingheſteldt/ scheenen heur saken te beleyden om eenich reces te moghen nemen/ ende heur Meesters volkomentlijck te moghen verſtendighen : soo wel vander Staten intentie in desen gheheelen handel / als vande humeuren der Landen / regeringhe ende Jnghesetenen van dien / voor soo veel sy de selve / deur het seer liberael ende vry acces heur toeghelaten / hadden konnen verstaen ende vernemen / deur persoonen van diversche quartieren ende qualiteyten die by heur quamen : welck heur voor-nemen eerst bespeurt werde / uyt eenighe propoosten van heur ghevolghe ende dienaers / ende naederhandt beter openbaer werden/ uyt de by-eenkomste die den elfden ende derthienden Meerte werden ghehouden / op de welcke seer veel ghesepdt / ghe-contesteert / gheprotesteert ende ghehandelt werde op de saken vande Treves / noopende de Jndische vaerten / ende op de ordre / beleydt ende vryheydt vande vaerten op de Rijcken / ende Landen des Koninghs van Spaengien ende vande Eertz-Hertogen in Europa: ende naer veele moeyelijcke disputen / verklaerden de Spinola mette zijnen ten lesten/ te moghen lyden/ dat de Ghedeputeerde vande Staten ontwierpen een acte apart op de handelinghe van Europa / ende de verseeckertheydt van dien / ende een ander op de saecken van Jndien / die sy souden af senden nae Spaengien ende Brabandt / om daer op naeder ghelast te moghen werden : midts dat de selve acten soo in gheſteldt mochten werden / dat die in Spaengien smaecke mochten vinden / ende niet eer meerder offensie en maeckten / ende daer by de reputatie van heur Meesters minst ghekrenckt mochte worden. Ende alsoo sy niet grondelijck en verstonden 't stuck vande Trafficque op Antwerpen / ende andere Steden ende plaetsen vande Eertz-Hertoghen / versochten sy dat de Staten wilden toe laten dat Marten de la Faille / met twee ofte drie andere Kooplieden van Antwerpen hier mochten komen / omme mette selve op dat stuck te consulteren / ende sulcx een afscheydt daer in te moghen maecken : daer op de Ghedeputeerden vande Staten heur bedencken namen / die daer nae veele deliberatien hielden op de ontwerpen vande voorschreven acten ende versekertheydt : ende meynden de beste verseeckertheydt te wesen ghelt cautie te nemen : ende nae diversche communicatien hadden sy beworpen eenighe acten apart / soo op de neghen-jarighe Jndische vaert / als de vaerten van Europa : ende eyndelijck ghereſolveert tot verseeckertheydt vande vaert in Europa / te eyschen vanden Koningh van Spaengien ende Eertz-Hertoghen een cautie van vijfthien-hondert duysendt Ducaten gheſteldt in dese Landen : daer teghen de Staten bereydt waren in Spaengien ofte andere Landen te stellen een cautie van vijf hondert duysendt Ducaten / tot versekertheydt vander andere vaerten.

11. ende 12. sessie.

Verklaren heur nader.

Versoecken Paspoort voor Kooplieden van Antwerpen.

Acten ontworpen op de vaerten.

Op de versekerheydt van dien.

13. sessie.

De voorschreven acten ghearresteert wesende/ hebben de Ghedeputeerden van beyden zijden hunne derthiende sessie ende by een komste ghehadt op den seventhienden Martij naer Noen / alwaer aen dien van Spaengien gheexhibeert wierden de ontwerpen van de voorschreven acten / die sy over namen om heur daer op te bedencken ende te verklaren : ende leverden van heure zijde mede over een langh gheschrift op de Trafficque van Antwerpen ende andere plaetsen van der Eertz-Hertoghen Landen : inhoudende de middelen hoe sy verstonden die te ghebruycken / ende op wat vryheydt/ als te weten/ van heure Steden mette volle ladinghe vry uyt te moghen varen naer alle Rijcken van Europa / ende mette retouren weder te keeren totte selve Steden over der Staten stroomen / sonder eenighe belastinghe vorder / als van oudts daer toe plach te staen / oock heur Schepen op der Staten stroomen te moghen lossen in heur eyghen Schepen ofte Packhuysen / met haer eyghen volck/ ende de Waren weder wech te moghen voeren sonder eenighe beswaernisse / ende dat gheen recht van stapule plaets hebben soude teghen andere Goederen ofte Waren / als die te huys hooren souden / inde Landen ende Provintie / onder wien de Stadt van stapule gheleghen soude wesen : daer seer teghen ghecontesteert wierdt / ende sonderlinghe op 't stuck van stapule recht : ende nae veele communicatien daer op / op de acten ende anders / daer ghevallen / hebben sy ten weder-zijden heur bedencken ghenomen/ ende de Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertz-Hertoghen hebben verklaert / dat sy desen handel niet af doen en konden / nochte besluyten / sonder eerst een voyagie nae Spaengien te doen / om heuren last te doen vermeerderen : ende de wijle de laetste continuatie vanden stil-stant gingh expireren / waren sy te vreden die te continueren voor den tijdt van twee Maenden / inne te gaen metten eersten Aprilis : het welcke vander Staten weghen alsoo aen-ghenomen werde / ende dien volghende / de selve stil-stant totten eynde van Mey geprolongeert.

Antwerpse Traffijck.

Ontdecken ghehéelijck heur meeninge tot reces.

Prolongatie vanden stilstant.

14. sessie.

Den twintichsten Martij vergaderden wederom de Ghedeputeerden ten weder-zijden / daer die van Spaengien seer veel contesteren teghen de ontworpen acten op de Treves vande Jndische vaerten : verklarende datse die niet aen nemen en konden/ veel min toe laten dat inde acte yet gheſteldt soude worden vande Tropicus Cancri / die rondts-omme de Werelt gaet/ ende in Spaengien de Cancker in dese saecke soude maecken : leveren over een ander concept / by heur tot heure meeste advantage daer op beworpen / daer weder veele contestatien op vielen / om datse de saecke alsoo in stelden / dat t'eynden de neghen Jaren weynich hoope wesen soude / om die vaerten te behouden/ ende datmen binnen de neghen Jaren oock een goedt deel van dien verliesen soude : doch de Ghedeputeerden vande Staten nemen 't selve ontwerp over / om heur daer op te bedencken. Comende voorts totte poinct vande versekertheydt / seyden die van Spaengien ongehoort te wesen datmen eenighe ghelt cautie in sulcke saecken soude stellen/ datse daerom dat poinct oock soo niet aennemen en konden / te meer / nae dien sy alle heur gheldt hadden verooriocht / ende sulcks gheen raedt meer om geldt ofte gelijcke cautien te stellen en wisten : niet te min seyde Richardot / dat den Marquis credijts ghenoech hadde / indien de selve hen daer voozen cautie wilde stellen / ende verwierpen alsoo spots ghewijse 't poinct vande gheeyschte verseeckertheydt : daer aen veele nochtans meynden seer veel gheleghen te wesen. Op 't stuck vande vaerten in Europa / seyden sy seer weynich / om datse verwachtende waren eenighe Kooplieden van Antwerpen / daer voozen sy noch aenhielden om Paspoorten voor de selve te hebben.

Disputen op den Jndischen handel.

Ende de verseckertheyt.

De Staten siende dat 't ontwerp van hunne acte op de Jndische vaerten weynich smaecks scheen te maecken aende Ghedeputeerden van Spaengien: ende in handen hebbende 't ghene sy heur nu over-ghelevert hadden / hebben niet gheraden ghevonden by 't heure opiniater te blyven/ ofte daer op te breecken een handel met so grooten hoope / van veele menschen begost : maer liever ende beter gheacht heur noch wat te accommoderen / ende wat naerder totte begheerte vande Ghedeputeerden vande andere zijde te kommen / hebben met ernst dat stuck by der handt ghenomen / omme te sien hoe nae men 't selve soude konnen brenghen ende inne stellen / op dattet Landt niet alleen van die vaerten niet gheheel uytgheslaten en soude werden : maer oock t'eynden de neghen Jaren op heur gheheel ende vrye voeten moghen blyven / daer inne by veele diversche swaricheden werden ghemaeckt / om dat sy meynden / dat alle het gheene niet heel duydelijck in dese Acte soude staen / dat dese Landen 't selve quijt souden wesen/ ghelijck

Naeder accommodatie op de Jndische vaerten.

1608.

ghelijck in alle ghelijcke saken ghemeynlijck waren de swackste partyen: om dat de machtichste de duyste re poincten terstondt tot heuren voordeel nemen/ ende die soo int werck stellen: daer de swacken / dien ongheraden is lichtelijck weder in Oorloghe te komen/ niet teghens doen en konnen: maer moeten 't selve lyden insonderheydt in een regeeringhe ghecomponeert van soo veele stucken / als der Staten regeeringhe is/ daer de Leden/ die niet mede en participeren inde schaden / seer beswaerlijck te beweghen zyn / om heur om eens anders schade / die men altemet by wangunste wel wat gunt / te beroeren / om tot groote kosten ofte Oorloghe te verstaen: daerom oock het te seer accommoderen vande voorschreven acte ofte verklaringhe alle Leden niet even-wel konde smaken. Sy hernamen mede 'tontwerp vande Nederlandtsche ende andere vaerten in Europa / om dat mede wat naerder te accommoderen op de poincten by die van Spaengien ende d'Eertz-Hertogen over-ghegeven. Ende nae dat sy meynden wat naeder gheaccommodeert te hebben / hebben sy doen depescheren Paspoorten voor twee ofte drie Koopliedén van Antwerpen/ maer niet voor Marten de la Faille / ende de Ghedeputeerden zyn van beyde zijden wederom by een vergadert op den 25. Marty nae noen / daer de ontworpen weder ghecommuniceert zyn: maer de Ghedeputeerden van Spaengien en hebben die noch niet willen aen nemen / ende zyn nae veele contestatien weder ghescheyden / ten eynde elcx hem noch wat naerder bedencken soude.

Item vande Nederlandtsche vaerten.

Vijfthiende sessie.

De Ghedeputeerden vande Heeren Staten uytte discoursen van die vande andere zyde naeder verstaende / waer toe sy in desen te brenghen souden wesen / hebben de ontworpen voorschreven noch-mael doen herbatten / ende soo naer stellen ende besnyden/ als heur dochte dat de sake eenichsins soude moghen lyden: ende terwijlen sy doende waren / om de ghemoederen der ghener die daer teghen waren / wat te vermorwen/ ende tot 't selve te disponeren/ begheerde Richardot communicatie mette selve / die hem toe ghestaen werde / ende daer hy alleen quam / klaghende hier over de precysheydt vande Staten in dat stuck / dat den Marquis ende hy seer bedroeft waren / dat sy heur opt in dit stuck van Vrede-handel in ghelaten hadden / siende datse heuren arbeydt sullen verliesen / om dat de Staten in dese poincten het al-les naer heuren sin wilden hebben / ende daer deur sullen doen vervallen ende verachteren sulcken goeden saecke / als is Vrede te maken: vermaende heur daerom wel ernstelijck dese acten / soo vande Indissche vaerten / als vande binnenlantsche vaerten ende Trafficque / doch soo te willen inne stellen / ende in sulcke termen coucheren / dat die in Spaengien smake mochten hebben / ende eenichsins aenghenomen werden: daer anders te verwachten is / dat de selve verworpen ende veracht sullen werden / ende daer deur dan terstondt desen handel ghebroken: 't welcke hem scheen soo ter herten te gaen / dat hem de tranen daer over inde ooghen quamen / om de andere daer toe te beter te beweghen: ende voechde veele redenen daer by / waerom de Staten behoorden liever den handel te doen voorts gaen / als de selve deur eenen al te grooten precysheydt te doen breecken ende vruchteloos werden : welcke zijne actie niet weynich en opereerde om de voorschreven actien wat meer te doen accommoderen / te meer om dat veele meynden datmen by alle manieren behoorde te dringhen naer het eynde / om te sien t'eyndelycke voordeel van dese Landen / dat uytte voor-verhaelde Peyshandelinghe soude staen te verwachten / ende wat laste dien van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen dese Landen souden willen op-offeren / voor ende in recompense vanden specieusen tytele / die sy de selve Landen toelieten: insonderheyt om dat vele van henlieden meynden / indien sy de Landen vry konden maecken vande pretensien van 't Huys van Bourgondien / ende met eenen daer vooren verwerven een Peys ende ophoudinghe van dese langhe bloedighe Oorloghen / daerom ghevoert ende gheleden / dattet dan wel gevochten / de saecke tot een ghewenscht eynde ende 't Schip in behouden Haven soude ghebracht

Accommoderen noch al.

Richardot beklaecht.

Confederatie totte accommodatie.

wesen: hebbende mitsdien de voorschreven actien vernomen ende nauwer besneden / ende ten alder-naesten ingesteldt / is wederom een by een komste ghelegt van de Ghedeputeerden ten weder-zyden / op den lesten Marty nae noen / daerse langh by een waren / alwaer de leste concepten werden overleydt: en naer veele discoursen daer op ghehouden / om te toonen de redenen van dien / heeft den Marquis ten lesten aenghenomen de selve deur den Pater Commissaris te bestellen ende senden naer Spaengien / die daer toe tydt van achten-dertich daghen nam / om dat hy int passeren in Vranckrijck eenighe daghen meynde stille te moeten blyven / ende hoopte daer int eynde eyntelijck antwoorde van Spaengien te brengen.

1608.

Sesthiende sessie.

De substantie van het ontwerp vande acte op de Indissche vaerten / daerom de meeste disputen vielen / soude wesen van desen inhoudt: dat d'Inwoonderen vande Vereenighde Nederlanden heure Negociatie ende Navigatien souden continueren inde Indien Koopmans ghewyse / ende by weghen van Traffyck voor den tydt van neghen Jaren / nae den bedongen tydt vande generale cessatie van Wapenen/ indien den handel voorts gaet ende besloten werdt/ ende sulcx was beraemt totten eersten Septembris sesthien-hondert acht toe op dese zijde / vande Cabo de bona Sperance: ende op ghene zyde vande Cabo tot ten eersten Septembris sesthien-hondert neghen / dat de selve Negotie soude moghen doen in alle plaetsen/ Havenen / Steden ende Forten / die ten tyde vande voorschreven cessatie niet dadelijck ghehouden sullen werden / by ofte van wegen de Koningh van Spaengien: in welcke Plaetsen Havenen Steden ofte Forten / by ofte van weghen den Koningh voorschreven ghehouden / sy niet vermoghen en sullen te komen ofte trafiqueren / dan met consent vanden genen die daer commanderen sullen / ten ware by noot; in welcken ghevalle sy aldaer ghetracteert souden werden als vrient / ghelijck mede de Onderdanen van Spaengien inde plaetsen als dan vander Staten wegen ghehouden. Dat gheduerende de voorschreven negen Jaren alle hostiliteyten in die quartieren sullen cesseren / soo wel tusschen de Onderdanen vanden Koningh van Spaengien ende Eertz-Hertoghen / ende die vande Staten/ als van alle Koningen/ Heeren ende plaetsen die met d'een ofte d'ander partije als dan in vriendtschap ofte alliantie sullen wesen: waer af binnen drie Jaren Spaengien ende Eertz-Hertoghen de namen inden Haghe: ende van weghen de Staten de namen tot Bruyssel souden ghesonden werden / ende ghehouden als inden tractate gheinsereert: dat alle beschadicheden daer teghen ghedaen / ter plaetse daer die ghedaen zyn / vervolcht ende gherepareert souden werden / ofte ter plaetse daer de beschadighers woonen / sonder op andere plaetsen nochte by weghen van fortsen ofte represalien daer over yet te moghen doen. Ende twee Jaren voor de expiratie vande voorsz negen Jaren/ souden den Koningh van Spaengien ende Staten tot Bruyssel senden / om de voorsz sake int vriendelijck af te handelen.

Substantie vande acte vande Indissche vaerten.

Op 't stuck vande Traffijcque in Nederlandt was mede een ontwerp ghemaeckt / doch niet aenghenomen nochte ghearresteert / om dat de Koopliedén van Antwerpen verwacht / noch niet aenghekomen en waren: mede dienende tot naerder interpretatie van 't Artijckel vande vrye Traffijck inde handelinghe ghebracht: inhoudende / dat die Inwoonderen vande Eertz-Hertoghen ende Staten onder malkanderen / ende in alle heure Landen / Eylanden / Steden ende Plaetsen souden hebben Koopmans ghewyse vrye handel ende Traffijck / met vrientlijck onthael ende bescherminghe: dat daer toe heur Schepen in alle Havenen ten weder zyden souden geadmitteert werden / om te ontladen / koopen / verkoopen / calfaten / koste ende verversinghe in te nemen / aldaer blyven ofte weder vertrecken / naer hun ghelieste / sonder beswaert te mogen worden met hooger lasten van Convoyen / Tollen ofte anders / dan d'Ingesetenen vande selve plaetsen / ofte sulcke andere Natien die aldaer minst beswaert werden / ende soo ten weder-zyden op de minste voet belast te werden: dat alle Schepen van Antwerpen / ende andere plaetsen / uytvarende nae

Op de Inlandtsche vaerten.

andere

andere Rijcken / ende van daer weder komende / sullen met hun volle lasten hebben / vrye passagie ter Zee / midts betalende alleen de voorsz Convoyen ende Tollen als de Onderdanen / sonder onderscheydt van Schepen ofte Waren / ofte wie de selve toekomē / blijvende alleen 't recht van stapule op de Wijnen als voor de Oorloghen. Dat de Koopluyden ten wederzyden deur heur eyghen volck ende Conducteurs ofte andere / sullen moghen laden / ontladen ende varen daer 't hen ghelieft / sonder onderscheydt ofte preferentie. Dat de Schepen van Antwerpen ofte andere plaetsen / op de Hollandtsche ende Zeelandtsche Stroomen vryelijck sullen moghen anckeren / ende verblijven / om windt ofte gheselschap te wachten / ofte vracht te nemen ofte ontladen / sonder andere beswaernisse als vooren : welcke vracht nemen ofte ontladen soude moghen gheschieden van Boort tot Boort / in sulcke Schepen / ende by sulcke Arbeyders als voor de Oorloghe plach te gheschieden. Dat de reysende ende passerende Lieden inde respective Landen ghelijcke vryheydt souden hebben met heur baggagie / sonder haer mede ghehouden te wesen op de Tollen aen te gaen. Dat vande goederen die de Koopluyden in Packhuysen op doen / ofte in handen van heur Facteurs stellen / om metter tijdt te transporteren / ofte om datse gheen bequame Schepen vinden / gheen meerder gherechticheydt en sal werden betaelt / als vande ghene die van Boort tot Boort overgheset worden. Dat de particuliere Octroyen / Privilegien / Vrydommen ende Exemptien van Provintien / Quartieren / Steden / Dorpen / Collegien / Plaetsen ofte Persoonen / voor den Jare 1566. verleent / ende daer van sy elck inden selven Jare noch in possessie zijn gheweest / ende die desen niet en contrarieeren / ter goeder trouwen / sonder naerder confirmatie / sullen werden onder-houden. Dat mede gheen Tollen hoogher ofte in andere plaetsen sullen worden betaeldt / dan die voor de troubles plachten betaelt te worden / ende daer de selve van oudts ghehoorigh zijn. Dat alle Brieven van marcke ende represalien in Spaengien ofte de respective Nederlanden verleent / voor date deser / sullen worden gherevoceert ende ghehouden voor nul ende van onwaerden / sonder contrarie dese handelinghe te moghen ghebruyckt werden. Dat mede voorts-aen gheen ander verleent en sullen werden / dan by openbare weygheringhe van Justitie ten uytersten versocht ende dat daer van blijcke.

Ghedeputeerden eten by den Marquis.

Dese voorschreven ontwerpen ofte depesche overghenomen hebbende / heeft den Marquis deur den Pater Commissaris by hem doen nooden de acht Ghedeputeerden vander Staten zijde totten Peys / op den eersten Aprilis smiddaechs ende by de selve den Raedts-heere Johan van Santen / om dat hy in dese actie eenichsins eñ particulierlick mede was ghebruyckt / ende t'anderen tijden / soo men voor gaf / metten Pater Commissaris soude ghestudeert hebben : ofte dat hy 't oock dede om de Ghedeputeerden vande Staten hospitaliter wel te tracteren / ende goede chiere te maken / nae 't ghebruyck van dese Nederlanden. Ende den voornoemden Pater Commissaris is daer mede vertoghen nae Bruyssel op den tweeden Aprilis / onaenghesien het weder doen seer stormich ende windich was / om van daer nae Spaengien te reysen.

Pater Commissaris vertreckt.

Wtet vertreck vanden Pater Commissaris nae Spaengien / begonnen vele persoonen wel te sien dat de handelinghe van Vrede langh soude dueren / dewijle men by de veertich daghen nae syn wederkomste soude moeten wachten : te meer alsoo vermoet werde / dat gheduerende syn absentie / by de andere niet veel ofte besonders en soude ghehandelt werden / om heur selven niet te ontdecken ende bloot te geven / terwijle sy onseecker waren of heur Meesters dese acten souden willen aennemen : ende in allen ghevalle dat heur ghelegen ware op soo vele Artyckelen als vander Staten zyde over-ghelevert waren / naerder ende particuliere last te hebben / datse daerom directelijck deur heur selven / ofte deur andere de saecken soo souden doen beleyden / om de wederkomste van de Pater te moghen hebben / al eer yet besonders meer te handelen : daer toe heur seer wel te passe ghebracht werde / dat de Staten Generael in 't begin van April meest al vertoghen nae heure Provintien / ende dat de Staten van Hollandt oock voor een tijdt scheyden / soo dat het eyghentlijck meer scheen te ontbreken aende ongherectheydt vande Staten selve / als aen heur / om datse altoos voorgaven ghereet te wesen / om voorts te varen / sonder dat eben-wel in langen ende ruymen tijt yet met haer gedaen / ofte eenige sessien ofte vergaderingen gehouden werden.

Van een depesche uyt Spaengien.

Daer en tusschen quam een loopende tijdinghe uyt Brabandt / dat aldaer op den goeden Vrydagh een depesche uyt Spaengien ghekomen was / inhoudende dat den Koningh dese Landen niet en wilde toelaten eenighe vaerte ofte vrydom inde Indien / noch in alle de ghewesten eñ streken vandien : maer dat der Staten Onderdanen promptelijck daer af souden moeten gantsche ende gheheele afstandt doen. Ende ten tweeden : dat de Koningh begheerde ende wilde dat syn Ghedeputeerden op de handelinge bedinghen souden vrije exercitie van Religie ende inruyminghe van Kercken voor de Papisten / ofte die vande Roomsche Religie / die inde Vereenighde Nederlanden waren / ende dat opentlijck ende in alle plaetsen / ofte datse den handel daer op souden breecken. Welcke tijdinghen vele / die van desen handel anders verhoopt hadden / t'onvreden stelden : siende dat de ghevaerlijckheydt vande consequentie van dien soo periculeus was / dat sy (nae haer meyninghen / sonder te hasarderen den heelen staet van 't Landt) dien van de Roomsche Religie des niet toe laten en konde / uyt stipulatie ende bevoorwaerdinghe vande partye ende vyanden vande staet vande Landen : dan men en konde in langhe niet seeckerlijck vernemen ofte de gelegentheydt vande voorschreven depesche oock soo is gheweest : hoe wel men bemerckte dat den Marquis Spinola mette synen niet wel te vreden en waren / soo haest sy de selve depesche mede ontfangen hadden / ofte daer van verwitticht waren.

Eenighe Ghesanten vertrecken / met de Graven van Benthem eñ Hohenlo.

Vele vande Wtheemsche Ghesanten / als die van Munster / Cleve ende Ceulen vertoghen wederom wech / siende de langhsaemheydt van dit stuck : ghelijck mede deden eenighe Heeren / als den Graef van Benthem ende andere : midtsgaders oock den Jonghen Grave van Hohenloo / die nae Duytslandt gingh / om met syn Vader ende Broeders te beraden op de actie des Princen van Orangien op hem gheinstitueert ter cause van wel hondert en tachtich duysent gulden / die den Prince sustineerde by den Grave van Hohenlo den Ouden / ende hebbende ghetroudt ghehadt syn Suster / van syne goederen ghenooten te wesen / boven het ghene hem als doe mochte volghen / ende soo oock eenige andere seyden / was hy derwaerts mede vertogen / om daer te gaen houwelijcken.

Ligue met groot Brittannie.

De Staten waren voorts seer arbeydende omme de Ligue mette Engelschen mede te mogen besluytē / tot heure defentie ende assistentie / indien den Peys ghemaeckt ende heur niet gehouden mochte werden : daer inne sy afghedaen hadden een poinct dat tot noch toe 't selve veel verachtert hadde / te weten een pertinente rekeninge ghemaeckt van 't gundt sy aen de Croone van groot Brittannien schuldich waren / soo vande laetste afreeckeninghe dien aengaende / met wijlen de overleden Koninginne gemaeckt / als van 't ghene daer op betaelt / ende voorts by desen Koningh de Landen tsedert meer verstreckt mochten wesen : midts welcke goede hoope was vande selve Ligue mede te mogen besluyten.

Veel boecxkens op den Vredehandel in Druck uytgekomē.

Dus verde de saken beleydt wesende / ende by diversche persoonen verstaen zynde / hoe seer de Ghedeputeerde van Spaengien ende Ertz-hertoghen arbeyden / om dese Landen vande gheheele Vaert van Indien / met alle de streken van dien te ontsetten / ende de selve daer uyt te sluyten / hebben veel diversche discoursen op dat stuck ghemaeckt ende in Druck laten uytgaen / d'een onder den naem van Waerschouwinghen / d'ander onder den naem van eenen Droom ofte van t'samen-sprekinge / meest daer toe dienende / om de Regenten / ofte die over desen handel saten ofte beraden werden te waerschouwen

voor

voor bedrogh voor corruptien van 't Spaensche ofte Perusche gheldt ende voor alle listighe aenslaghen/ welcke Boeckens daeromme oock te verdraghelicker waren / datse in soo groote ende onsekere veranderinge van State/ als dese Ladden nu voorquamen/ meest procedeerden vanden ghenen / die de Landen liefhadden/ die onluste inde Oorloghe droeghen / ende van goeder herten nae goeden pays wenschten / als die daer mochte wesen Godlick / eerlick ende verseeckert : maer niet anders en vreesden / dan dat onder den schoonen glants vandien / ghesmeet mochten worden eenighe secrete practycken tot Landen naedeel streckende : Het welcke eben wel anders in een ghenoech populaire regeeringhe / ghelijck die vande Nederlanden/ niet wel te verhinderen is. Van dese Boeckens / hebben wy eenighe hier voorzen inghebrocht die wy seer nootelick dochten / om wel de saecken in questie te verstaen / andere laten wy den Curieusen Lesers uyt-vinden/ ende sullen noch het sommaire van eenighe vertooghen onder den naem van Bedenckinghen uytghekomen / handelende van den West-Indischen handels nutticheydt / vande behoudenissen der neeringhen / ende oock vande meeste verseeckertheyt des vredens &c.

Dese Discoursen zijn in Drucke meest uyt-ghekomen (terwyle de saecken van den Vrede-handel nu opgheschorst was) sonder naem van Autheur ofte Drucker / hoe wel veel toe-gheschreven werden den voornoemden Willem Usselinx van Antwerpen Koopman / een Man veel wetende ende ervaren boven vele andere / verkeerende onder de gheleertste ende verstandichste Lief-hebbers des Vaderlandts/ hier voorzen in't acht-en-twintichste Boeck op't stuck vande West-Indissche Compagnie oock ghenoemt/ sullen dan het sommaire van eenighe notable hier verhalen.

Sommarie van vertoogh vandē West-Indischen handt is nutticheyt.

Nae dat den Autheur van dien met veel woorden de ontrouwe vande Nederlantsche vyanden bewesen hadde / met de afbreucke van neeringhe / die uyt de Spaensche voorslaghen te verwachten stondt/ uyt afstandt vanden Indisschen handel / soo bethoont hy datter middel moeste ghevonden worden / om de Koopman uyt dese Nederlanden / met meerder voordeel als uyt andere Landen te doen handelen / dat den Ambachtsman aldaer grooter dagh-huyren mochte verdienen als elders / als dat syn handt-werck wel vertiert werde / dat den Zee-man eenighe proffytelicke vaert op vyanden Landen mochte hebben / met reysen niet te lanck noch te periculeus.

Ende soo den middel ofte wech in Europa niet te vinden ware/ moestmen dien in Indien soecken / niet alleene inde Oost / maer inde West-Indien / dien middel ware niet alleen ghelegen in Goude ofte Silvere Mynen / maer meest inde Indische Vruchten/ als zijn Suyckeren / Gember / Indigo/ Coetzenille/ Salsaparilla/ Peerlen/ Ghesteenten / Droogen/ &c. ende derwaerts te voeren verscheyden Manufacturen uyt Nederlandt / waer by de Koopman / Ambachtsman / Schipper ende Landt-lieden by leven. Ten bewijs vanden grooten handel / verhaeldt dat uyt Brasilien Jaerlicx ghebracht werden veertich tot vijftich duysent kisten Suyckeren / die Jaerlicx mochten bedraghen 48. tonnen Gouts / zynde by vyf Millioenen guldens / sonder het Brasili-hout / Cattoenen &c. ende datmen derwaerts voerde / mochte mede wel soo vele bedraghen / ende soo waerder van d'ander deelen van Indien af te meten / alsoo dat de Vruchten der Landen / beneffens 't Gout ende Silver het meeste proffyt geven.

Datmen Nederlantse Colonien in West-Indien behoorde de planten.

De middel om van desen handel deelachtich te wesen / ware datmen den voorslagh vanden West-Indischen handel liet voort-ganck hebben / ende datmen aldaer eenighe Nederlandtsche Colonien inboerde/ dat is / volck daer te woonen bestelde / dat welcke in tijde van Vrede ofte Treves beter konde gheschieden dan in tijde van Oorloghe / want soo by de Treves werde gheaccordeert / datmen soude moghen handelen ende traffiqueren in alle Plaetsen ende Steden/ daer de Koningh van Spaengien gheen ghebiedt en heeft / soo ware hun vrij ghestelt Terra Florida, de Antillas, de gheheele Zee-kust van Wiana/ een groot

Plaetsen vā de West-Indien daer den Spaengiaert gheen ghebiedt en heeft.

deel van Brasilien / ende van daer voorder tot aende Strate van Magellan/ zynde wel vijf hondert mylen/ daer de Spaengiaert gheen ghebiedt en heeft als alleen op Rio de Plata / Wyder door de Strate van Magellanes in het ryche Landt van Chili / ende veel andere Landen inde Eylanden inde Zuyt-zee ghelegen / sonder de groote Rycken te Lande-waerts inne gheleghen/ alwaer het Volck eenichsins polityck zyn ende borgherlick/ mette welcke haer Colonien souden metter minnen in goeder vrientschappe moghen handelen ende vry instellen/ ende koophandel dryven/ veel beter dan de Spaengiaerden doen.

Waer datmen voor 't eerste mette inwooninge soude moghen nedersiaen/ ware noch ongheraden te ontdecken/ mede de bequaemheydt die sy daer toe wisten/ ende soo dit niet voor-ghenomen werde vyde Nederlanders/ soude by andere Natien gheschieden.

Wanneer men nu eenighe Colonien hadde opgherecht ofte gheplant / soo souden sy lichtelick den meesten handel van Indien in haer handen brenghen/ om dat sy de Manufacturen / d'een helft beter koop/ dan de Spaengiaerts gheven konden / ende de Indische Waren / souden hun vijftich ten honderden beter zyn dan hunlieden om de groote Tollen diemen de Spaensche afneemt / welcke Tollen van beyde Landen zyn wel den meesten ryckdom vanden Koningh van Spaengien.

Bequaemheydt van West-Indien om alderhande vruchten te planten.

De schoonheydt van 't Landt / ghesonde Locht / vruchtbaerheydt / schoone Revieren ende overvloet van vier-voetighe Dieren / Ghevogheltē / Visschen ende veelderhande Vruchten / wilde hy niet verhalen / maer wel segghen / hoe bequaem het Landt ware tot plantinghe van Olyven / Wyn / Suyckeren / Gember / Coetzenilla, Cottoen / Indigo ende van al 't gene Spaengien haer nu gabe : Daeromme meynde dat dien handel wel den ryckst en handel ware / sonder teghen-segghen van gheheel Europa/ als wel bleeck vyde Spaengiaerden / die haren Ouden handel op Nederlandt / hun ghequitteert hadde / om dien op Indien te dryven / de profyten hadden eenighe Nederlanders onder den duym wel gesmaect/ ende de Genevoysen waren daer mede ryck gheworden.

Dat Nederlandtsche Manufacturen daer ghesleten worden.

Ende dat de Nederlandtsche Manufacturen daer wel souden ghetrocken worden / waer buyten twijffel/ boven dien waer apparent dat de Spaengiaerden vande Landen aldaer / die selve souden soecken te koopen / de Indianen op de Zee-kusten souden hun allensheus beginnen te kleeden/ alsoo-men siet die van Guinea doen / die van binnen Landts gaen meest al ghekleet / ende by ende onder de onse woonende in alle vryheyt / souden arbeyden om mede selve yet eyghens te ghewinnen/ eenige tot Landt-bouwinge hun begeven / ander tot mijnen / de Vrouwen tot spinnen van Cottoenen / ende de Zyde-reedinghe te leeren / alsoo door de wermte der Landen / de Syde-wormen daer seer wel souden voort-setten.

De Spaengiaert om de Indianen van alle neeringhe/ commercie oft koophandel te weyren / en laet niet toe / daer Olyen/ Wynen / ofte Hoppen gheplant te worden / om koop-handel te onderhouden / noch eenighe Weverien / Kramerien ende Norenberghsche handt-wercken / ofte immers seer weynig: ende daeromme soude men mede aldaer gheen Ambachten mogen opsettē/ dan seer noodtlicke/ met ordonnantien tot vorderinghe van Koopliedē ende Neeringe inde Vereenighde Landen te brenghen / ende boven alle totte Schipvaert.

Datmen in korter tydt vruchtē souden ghenieten dan uyt Oost-Indiē.

Het is wel waer / dat het noch wel soude drie ofte vier Jaren aenloopen / eermen de vruchten ende nutticheden hier van ter deghe soude smaken / nochtans Suyckeren ende Gember zyn vruchten die soo wel voort-setten / datse in ander-half ofte twee Jaren ten uytersten / vruchten van haer plantagie gheven/ ende men moeste op de Oost-Indische reyse wel vyf ofte ses Jaren wachten / eer men daer ghenuet van hadde / maer als dat eens in treyn ware / soude het Jaer op Jaer toenemen / ende daer en tusschen waer daer Sout/ Hout/ verscheyden Verwen Tabacco &c. daer men ten eersten ghenict van kreghe : De slappe neeringhe in Nederlandt / soude veel Volck

met Vrouwen ende Kinderen doen derwaerts gaen/ siende by exempel / datter niet een Vlote uyt Spaengien derwaerts voer / dan altijdt met veel Vrouwen. Ende somen aldaer 't eerste Jaer twee duysent Mannen voerde / men souder 't naeste Jaer wel vier duysent hebben. Het welcke een sake is/ dat den Spaengiaert aldermeest doet vreesen van sijn Lande van Indyen quyt te worden / want sulcx soude meerder verbreemdinghe ofte verdeylinghe inde Indien maken (zynde aldaer alreede seer groote partijschappen tusschen de rechte Spaengiaerts ende de Mesticos (soo sy die noemen) dat zijn half gheslachten/gheboren van Vader ofte Moeder Indianen / die al meer dat Landt / haer Vaderlandt / als Spaengien toegedaen zijn/meest om de Spaensche tyrannye.

D'eerste Colonie diende van twee duysent mannen.

Partyschappen in Indyen tusschē Mesticos ende rechte Spaengiaerden.

Hier nae soeckt desen Autheur eenighe teghenwerpinghen te beantwoorden / als namelick / dat hier te Lande niet volcx genoech is / om die Landen te gaen bewoonen / niet dienende van Inwoonders ontbloot. D'andere is dat de Luyden van dese Landen in Indijen/ mits de hitte/ niet souden konnen aerden/ ende arbeyden / ende daeromme souden hun wercken moeten doen doen (als de Spaengiaert) door Slaven. Het derde is / dat als wy de moeyte / perijckel ende de kosten soude ghedaen hebben / dat ander Natien daer van souden mede de profyten ghenieten / ende mede daer gaen woonen / ende den onsen de handel ten deele ontrecken.

Voor d'eerste beantwoort ten deele / dat door de fame van die neeringhe op Indyen / veel Koopluyden ende Ambachtslieden uyt ander Landen inde Vereenichde Landen souden komen woonen / al eer d'ander voor d'eerste na Indyen souden gaen. Ambachtslieden (als vooren geseyt) dienen daer niet gesonden/ Koopluyden oock niet vele / maer Volck tot Landtneeringhe bequaem / ende die daer verstandt van hebben / diemen uyt Hoochduytslandt / Oostlandt / Denemercken ende andere Noordtsche Landen genoech soude bekomen / dat welcke meestendeel een arbeydtsaem volck is / en die niet seer heerschende zijn / maer metten aerdt van onse Landtsaten wel over een komende/ende so dat volck veel seer arm is/ soo en sullen sy hun niet konnen verargheren met haer Landt te verlaten. Boven dien souden veel Nederlanders uyt Spaengien (die weten wat profijten in Indijen te halen zijn) willich daer te gaen zijn / als oock eenighe uyt Brasilien ende Canarien verjaecht / soo datter volck genoech soude te vinden wesen.

Tegenworpingen worden beantwoort.

Noortslant volck in Indien dienlick.

Het Volck vande Noortsche Landen / en heeft het verstandt noch couragie niet / als 't volck van dese Landen ghemeynlick heeft/ soo door de koude van 't climaet daer sy ghebooren zijn / als dat sy soo niet gheoeffent zijn / ende daeromme totter Oorloghe niet soo bequaem als onse Landtsaten / maer die swaricheydt waer kleyne/ want alsoo wy maer uyt onse Landen kloecke Oversten en hadden / die het Volck wel wisten te regeeren / souden wel kloecker worden/ ende wel gheoeffent / daer de verwisselinghe vande Locht ende ander conversatie de humeuren sullen veranderen / de Flegma verminderen / door de hitte sal Cholera toenemen / ende alsoo niet alleene de ghetempertste deelen van Europa ghelijck worden / maer metter tijdt oock overtreffen. De ervarentheyt leert dat de Nederlanders/ waer sy komen/ 't zy in Spaengien/ Canarien/ Barbarie/ Guinea/ Oost ende West-Indijen over al / de Lieden vanden Lande overtreffen/ in arbeydtsaemheydt / dat welck bleeck aen 't Sout halen inde West-Indyen / in een seer heet Climaet / dat wel den meesten arbeyt ter Werelt gheacht werdt/ ende die daer gheweest waren/ keerden gaerne weder derwaerts.

Nederlanders overtreffen alle Natien in arbeytsaemheydt.

Daer waren teghen de hitte veel behulpselen / als daer de nacht ende dach bynaest altoos al even langh zijn / dat de hitte maticht / als mede ghedurighe Ooste winden daer wayende/ den meesten arbeydt die daer macht vallen / is inde Suycker-meulens/ ende dat kanmen wel inden nacht doen. Het Ackerghebou heeft mede sijnen bequamen tijdt / men konde aldaer het gheheel Jaer door in 't Veldt wercken / in somma men vonde tegen de hitte al remedie / soo datmen 't konde herderen.

Datmen meynde de Spaengiaerts met haer Slaven souden profytelicker arbeyden dan wy / 't selve waer misverstandt / want het spreeck-woordt is/ dat met onwillige Honden is quaet Hasen vanghen / ende dat onwilligen arbeyt swaer valt/ Slaven arbeyden soo langhe als de stock op den rugghe is / alles sonder industrye / als onvernuftighe Dieren doende / met grooten arbeydt / een Man van dese Landen sal meer werck afleggen als drie swarte Slaven / die groot gelt kosten/ ende men saghe onder haer/ dat de onwillige ofte steghe / veel hun selven vergaven ofte storven van hongher / om haer Meesters spijt te doene / als geenen anderen middel vindende om haer te wreken/ over hun ongenadighe Meesters/ ende soo doen haer gheldt verliesen / ende alsoo wordt dickmael ghesien/ dat vele rijck zijnde van Slaven / in korten tijdt arm worden/als daer eene sterfte onder komt.

Slaven arbeydt is niet ten profytelijcksten.

Wonderlicke Slaven wraeckgierichevdt.

Eyndelick soude men mogen vraghen / oftmen om te arbeyden in Indyen loopen moeste / zijnde in eygen Landt genoech te arbeyden? Hy antwoort datter de dagh-hueren te kleyn ware/ bykans al Europa deur/ voor die het Landt bouwen/ dat sy ghemeynlick qualick teghen den ouderdom ende sieckten wat konden versparen ofte opleggen / datmen in Indyen om de vruchtbaerheyt doen kan.

Ten lesten seyde / op dat / als wy de moeyte ghedaen hadden / andere mede de vruchten ghenieten souden / dat alsmen insaghe wat grooter onkosten datter noodigh zijn in 't oprechten van eenighe Colonie / ofte plantinghe van Inwoonders / ende wat bequaemheyt dese Landen daer toe hadden van Schepen ende andere voordeelen / meer dan eenighe andere/ in Europa/ soo salmen niet seer vreesen dat andere Natien ons dien wech sullen ondergaen. Men soude moghen mette Ghebueren accorderen / in eenighe Jaren sulcx niet te beginnen/ ofte sulcx soo wijdt vande onse gheleghen / te bestaen ofte voor-nemen / dat wy daer by niet konnen verkort wesen / de Landen wijdt ghenoegh zijnde / ten opsiene men den Spaengiaert soude konnen in balance houden / ende als het ten quaetsten quame / souden de Nederlanders door haer onverdrietelicke kloeckheydt ende industrye noch wel voordeel trecken / daer andere schade soude doen / ghelijck het op de kusten van Guinea toe-gaet / daer ander Natien pleghen te varen/ die nu t'huys blijven.

Ghebreck van middelen soude andere doen t'huys blyven.

Dit en waren gheen ydele inbeeldinghen / de ervarentheydt leerde wat groote Rijckdommen Spaengien uyt Indien gehaelt hadde/ men sage/ hoe Nova Spania, Peru/ Brasilien &c. in korten tijdt gepeupleert waren / selve de Eylanden / die van vruchtbaerheydt by Indijen niet te gelijcken zijn.

Dus vele hadde hy tot waerschouwinghe over den handel van West-Indijen wel willen segghen/ om te toonen / wat de Nederlanden daer aen gheleghen ware / ende den middel om tot neeringhe ende voorspoet te komen / ende consequentelick haren staet te meynteneren. Ende soo sy dien handel verlieten (boven andere swaricheden die de Vrede sal mede brenghen) niet anders hadden te verwachten / dan ellende ende ondergangk van dien soo machtighen staet / ende van vele vroome Inwoonders / die door quader neeringhe / sullen moeten verloopen / ende in vyandts Landen moeten gaen woonen / ende vrienden mogen vyanden worden.

Hy hiel schier beter te wesen / hem den vyandt gheheel over te geven/ ende om genade te bidden op hope/ tot mede-dooghsaemheyt hem te beweghen / dan dat wy schijnen hem te mistrouwen / ende niet te willen onse middelen ghebruycken / ende hem alsoo 't sweert inde handt geven om ons te dooden.

Hier oppe achte hy het oude liedeken soude ghesongen worden / namelick / soo de vyandt dit niet wilde consenteren / oft-men daeromme soude moeten in d'Oorloge blijven/ daer de Landen soo vele ten achteren waren/dat sy niet langer konden herden?

Nu oft den West-Indischen handel soo vele importeert / datmen liever met perijckel vande Landen behoorde inde Oorloge te blijven / dan die te verlaten/ 't selfde mochtmen uyt het voorsz als mede uyt andere voor-verhaelde discoursen genoech sien.

Dat

1608.

De Auteurs opinie is/ dat de Landen noch machtich ghenoech waren te Oorloghen/ beter dan onprofijtelicken pays.

Dat de Landen souden soo vele ten achteren zijn ende verarmt/ dat sy de Oorloghe niet langher kosten onderhouden/ 't selve ware qualick te ghelooven/ alsmen siet hoe Volck-rijck die waren/ hoe sommighe Steden aldaer meer florceerden/ als eenighe andere in Europa. Wat rijckdommen de Inghesetenen hadden/ mede wat grooter inkomsten vele Steden/ Gast-huysen/ Wees-huysen ende andere Ghestichten hadden/ die Jaerlicx Renten aenkoopen/ schier niet wetende wat met den ghelde doen/ als oock tot wat grooter rijckdom eenige geringhe persoonen zijn gheraeckt. Dese souden veel eer ghelooven dat wy van alle weelde storven/ als van armoede uyttetyzen. Sy waren nu in beteren staet/ dan sy waren in 't beginsel van d'Oorloghe/ als ten tijde vanden grooten Commandador/ insgelijcx in 't overgheven van Brabandt ende Vlaenderen/ ten tijde vande Spaensche Vlote ende van Leycester. 't Waer oock te hoopen dat de Verheerde Landen/ die nu gheboelen waer toe sy gekomen zijn/ ende hoe dat de authoriteyt vande Staten ende haer Privilegien onder de voet ghetreden worden/ 't welck dese Vrede-handelinghe ghenoech uyt-wijsde/ hun tot een exempel/ sy souden haer verkloecken/ ende souden de occasie van haer verlossinge waer nemen/ soo sy noch een droppel goet Nederlants bloedt in 't lijf hadden/ ende sien waer toe sy van natueren/ ende van Eets weghen verplicht zijn/ namelick/ om Vryheyt ende Privilegien door te staen.

Besluytende prijst liever Oorloge dan oneerlicken ende onprofijtelicken ofte bedrieghelicken Vrede.

Vorder vraecht desen Autheur/ wat baten sal onsen rijckdom/ rijcke Steden wel ghebout ende verciert/ als andere die soude bewoonen/ ende wy in vreemde Landen moeten Ballinghen wesen/ wat souden hun rijcke Gast-huysen ende andere Ghestichten helpen/ als sy-lieden in vreemde Landen/ in Bosschen/ Velden ende straten van ellende souden moeten sterven/ haer Vrouwen ende Dochters/ van Spangiaerts ende Papen te werden ontvoert ende beslapen/ dat sy eylacen niet dan te vele ghesien hadden/ wat soude helpen dus langhe door 't Vaderlandt ghestreden/ ende 't bloedt verstort/ ende eeuwighen lof verkreghen/ soo sy nu met eenigh oneerlick/ onprofijtelick ofte bedrieghelick accoordt/ tot hare groote schande 't selfde beneffens de vryheydt/ souden verliesen.

Somma desen Autheur verheft sijnen raedt seer/ besluytende/ datmen liever inde Oorloghe behoorde te blijven/ dan de vryheydt vande Indische Navigatien te verliesen. Dit was de substantie van sijn Discours/ den curieusen Leser sendende tot de ghedruckte Copyen alomme verkocht.

Waerschouwen van die swaricheden inden Vrede gelegen.

Noch dergheliijcke waerschouwinghen (soo 't schijnt vanden selven Autheur) zijnder uytkomen/ onder tytel van Bedenckinghen/ ende naerder Bedenckinghen over de Zee-vaert/ Koop-handel ende Neeringhe/ inde langhduerighe Vrede-handelinghe/ ende op wat nootsaeckeliicke conditien den Vrede mochte aengaen/ proponerende sijn segghen in dese vijf volgende poincten.

Bestaende in vijf poincten.

1. Dat door den Vrede de neeringe sal vergaen/ de uytghewekene weder vertrecken/ ende consequentelicken den staet seer verswackt/ ende haren vyandt ghesterckt werden.

2. Dat voor desen Staet door den Vrede gheen vasticheyt/ voordeel noch verseeckeringhe en sal worden verkreghen/ blijvende de verheerde Landen inden staet daer sy nu in zijn.

3. Dat de meeste verseeckeringhe ghelegen is in de herten der Nederlanders te winnen/ die souden verkreghen worden/ soomen hare Privilegien ende vryheydt voor stondt.

4. Dat sulcks met recht mach ende moeste versocht worden/ ende by den Vyandt ghewèyghert zijnde/ ghecenen Vrede en behoorde ghemaeckt te worden.

5. Ten laetsten/ soo de Vyandt sulcx weygherde/ vraecht ofte dese Landen noch middel hebben/ d'Oorloge langer te voeren?

Dit waren de vijf poincten/ die de Autheur in sijn Boecxkens wilt bewijsen/ van 't eerste dat de Luyden hun seer misreeckenen/ die meynen dat de neeringhe door den Vrede soude beteren/ ofte blijven/ ende dat de uyt-ghewekene niet weder souden uyt de Vereenighde Landen vertrecken/ van 't welck hy contrarie bewijst/ ende dat de neeringe inde Verheerde Landen sal vervallen.

1608.

Seyt dat de neeringhe bestaet inden Koophandel over Landt/ ende den handel over de Zee/ daer van den handel over Landt den rijckste ware/ den seeckertsten ende den grootsten/ nu sy Vranckrijck open hadden/ ende apparent veel vanden Zee-handel volgen sal.

Want ware kennelick/ dat niet teghenstaende alle de swaricheden Antwerpen overkomen/ hadden nochtans aldaer de Wisselen behouden op alle plaetsen in Europa/ de Assurantien ende de Commissien ofte Factorien/ 't welck waren de drie fondamenten van Koophandel.

Antwerpen hadde noch behouden de fondamenten van Koophandel.

De Vereenighde Landen gheen Commissien van Importantien hebbende/ ten zy van over Antwerpen/ zijnde meest alle de Facteurs vande Nederlanden/ die in Duytslant/ Vranckrijck/ Enghelandt/ Spaengien ende Italien/ jae Turckien/ Barbarien ende Moscovien woonen/ van Antwerpen gebooren/ ofte vande verheerde Landen/ soo hy die noemt/ 't welcke seer soude helpen/ om de meeste neeringhe in haer handen te doen blijven. Verhaelt de groote commoditeyten/ Huysen/ Comptoiren/ ende Privilegien die meest alle Natien van Europa t'Antwerpen ende inde Verheerde Landen hebben/ Tol-vry/ ofte minder Tollen betalende. Discoureert dat daer meer Manufacturen dan inde Vereenighde Landen ghemaeckt werden/ meer Italiaensche stoffe hebbende/ ende dat inde Vereenighde Landen meest de uytgewekene de Manufacturen maeckten. Voorts dat die konnen hun Manufacturen beter koop gheven/ bewijst hy by veel redenen ende exempelen/ om kortheydt wille hier naer-gelaten.

Meer Manufacturen worden inde Verheerde Landen dan inde Vereenighde ghemaeckt.

Voorts beantwoort het tegen-seggen/ dat de Vereenighde hadden/ de bequaemheyt der Zee/ daer-en-tegen hadden sy de schoone Rivieren/ ende soo sy verboden datter gheen Reede-seylen souden moghen op naer Antwerpen varen/ ende dergheliijcke meer/ daer brocht hy ander inventien teghen: Beswaertmense met Licenten ofte ander lasten/ soo souden die van Zeelandt/ ten deele daer door haer Zeevaert verliesen/ ende de Schepen inde Vlaemsche Havenen jagē/ ende somen dat mede beletten wilden/ soo soudense die van Calis/ Rowane/ Embden/ Breemen ende Hamborgh neeringhe toejaghen/ want men wiste wel dat veel goederen/ om de opghestelde Licenten in Nederlandt/ van Danswijck eñ ander plaetsen naer Spaengien/ Italien/ Vranckrijck ende Engelandt/ ghesonden werden sonder in 't Nederlandt te komen alsoo sy plegen/ eñ om sulcx meer te vorderē/ mochten Vranckrijck/ Spaengien ende de Eertz-Hertogen verlichtinghe van Tollen geven.

Inconvenienten die vallen soude/ soo daer oppositie gedaen werde.

Het soude die Steden van Dordrecht ende andere op den Rhijn/ Mase ende Wale ghelegen/ seer schadelick zijn/ alsmen die goederen passerende wilde beswaren/ ende soude veroorsaecken die over Landt te voeren/ ende mede mocht het die van Brabandt beweghen/ om de Reviere Demere ghenaemt/ tot inde Mase te brengen/ dat welcke met minderen kost konde gheschieden dan de Brusselsche Vaert die achtien hondert duysent gulden koste/ ofte dan 't Sas van Ghendt ghekost hadde/ zijnde de Demere tot boven Halen/ vijf mylen van Maestricht navigabel/ hebbende haren oorspronck boven Bilsen/ een half myle van Maestricht.

Perijckel van Rhijn/ Mase ende Wale te deterveren den handel/ en Demere reviere door te graven.

Daer diende mede wel ghelet/ ofte die verheerde Landen niet souden beweecht worden/ eenighe duysenden aende Havene van Oostende te kosten te leggen/ om met middelbare schepen/ soo wel op een leege Water als op het hooghe/ daer inne te komen/ ende voorts de Vaert op Brugge eñ Ghent also diepen eñ wijden/ om met heure schepen/ Winter eñ Somer/ de Vaert tot Oostende souden mogen gebruycken/ waer toe de scheuringhe inde Guele soo groot soude vallen/ dat den Dorpel/ die nu daer vooren leydt/ soude weck ghespoelt worden/ 't welck alsoo een vande beste Havens van Nederlandt soude moghen worden: Jae hy meynde/ soo de Guele konde tot een enghde

Middel om de Havene van Oostende te beteren.

ghebracht worden / datmen de diepte daer wel soude krijghen.

Vorder brenght veel redenen by / waer door de uyt-ghewekene niet souden blijven inde Vereenighde Landen / den yver van Ghereformeerde Religie / en salse niet al konnen houden vande plaetsen daer hoope van gewin ware/ ende mede de Papisten uyt de Vereenighde Landen / souden dapper 't ghewin volghen. T'seggen van eenige/ dat vele vande Ghereformeerde Religie / uyt de verheerde Landen by haer komen souden/ moest-men niet ghelooven/ maer dat sy liever daer blijven souden/ om te vrijder moghen in Spaengien handelen/ daer het altijdt periculeus is / en mede de sulcke sullen liever op vreemde/ dan op Nederlandtsche Schepen haer goederen schepen.

De neeringe inde Vereenighde Landen / waer niet alleene van uytghewekene komen, maer by het sluytē der verheerde Landen.

Hy bewijst mede dat de uyt-ghewekene uyt de verheerde Landen niet alleene en zijn d'oorsake gheweest van neeringhe inde Vereenighde Landen / hoe wel soo die haer residentie elders ghenomen hadden / het grootelicx gheschadicht soude hebben om haer ervarentheydt ende groote correspondentien / die sy over al Europa hadden / maer wel het meeste was / het sluyten van Brabandt / Vlaenderen ende de Zee / mede de troublen van Vranckrijck / de onvrije Heerbanen / dat welcke bleeck/ by dat/ door den Vrede van Vranckrijck met Spaengien / de neeringhe alomme seer verginge.

T'garbeleren van Antwerpen veel gheacht.

Antwerpen waer noch een rijcke Stadt/ vol rijcke Comptoiren / souden noch blijven al Europa door handelen. Alle de Specerijen / die de Vereenighde Landen uyt Oost-Indien brenghen sullen / T'Antwerpen meest passeren ende vertiert werden / al en waer 't maer om de goede Ordonnantie die sy daer hebben / op 't garbeleren van alle West ende Oost-Indische Waren / waer door die in Duytslandt / Vranckrijck ende elders bykans sonder besien verkocht werden / als maer de Handt vooren daer op geschildert staet : ende sulcke die de Specerie ende Hollandtsche Waren t'Antwerpen voeren/ sullen hun van daer / ende niet van Amsterdam / van alle nootdruft besorgen voor retoeren.

De Eertz-Hertoghen vrijheyt van Religie ghevende/ soude de uytghewekene doen vertrecken.

Maer de meeste apparentie / waeromme de uytghewekene meest souden moghen vertrecken / ware/ soo de Eertz-Hertoghen uyt hun selven eenighe vrijheydt aen die vande ghereformeerde Religie gaven/ aspirerende nae het Roomsch Koningrijck / wat daer meer onder mochte schuylen/ (verhaelt hy mede) ende hoe sy sullen onder handt soecken het Krijghs-volck ende Schip-volck den Landen te ontrecken met beter trayctement te geven.

Datter geenen pays in dien staet konde ghemaeckt worden die te vertrouwen ware.

Nopende sijn tweede poinct / datter gheen verseeckeringhe en is voor den staet vande Vereenighde Landen / soo de verheerde Landen inden staet blijven als sy nu waren / om welcke te bewijsen / soo discrediteert hy de Spaengiaerden toe-segginghen / met vele exempelen/ hier te langhe te verhalen / onder andere allegerende / een disputatie in Julio 1607. tot Leven ghehouden ende in Druck uyt-gegaen / daerse Catholijckelijck besluyten / dat de Pays mach verworpen worden / als hy der Roomscher Catholijcker Kercke Leere ofte goede zeden schadelick ware / ende datmen sulcke Eeden niet alleene en mach/ maer moesten breecken.

Voorts verckent meer kosten van Krijghs-volck metten Vrede hebben sullen / ende dat sy wel twintich duysent Mannen sullen onderhouden / die haer veel swaerder sullen vallen/ dan vijftich duysent te vooren/ mits het hun aende contributien soude gebreken/ ende voorts drijft seer het mistrouwen.

Volghende de Unie behoorden de goede Patriotten inde verheerde Landen in den Vrede mede te besorghen met de uytghewekene.

Als voor het derde poinct / dat de meeste verseeckerheydt ghelegen ware inder Nederlanders herten te winnen met haer Privilegien ende Vryheden voor te staen / soo wel die inde verheerde Landen noch woonen / als andere noch in verscheyden Landen verstroyt/ die op haer vrijheydt hoopen / voor dese wilde hy men inden Vreden-handel soude ghedencken/ uyt krachte vande Unie 1577. ghemaeckt / vande welcke sy noyt en waren gheweecken / maer wel met gheweldt afghescheurt / Dat dese qualick te vreden waren / soude wel blijcken / soo men weder mette Eertz-Hertoghen in d'Oorloghe keerde/ dat sy dan liever souden elders nederslaen / naedemale sy saghen / d'Oorloghe met ghevoert werde voor d'algemeyne vrijheydt/ vande alghemeyne Nederlanden/ maer voor Vereenighde Landen alleene / men saghe hoe sy van omliggende Potentaten alomme aenghelockt werden / &c. waeromme desen Autheur van opinie was / datter gheen meerder vasticheydt den Heeren Staten vande Vereenighde Provintien konde ghegeven worden / dan dat het hun mochte ghelieven/ mede voor de uyt-ghewekene te sorgen/ ende naevolgende conditien te bespreken.

Voor de uyt ghewekene conditien te bespreken.

Religions-Vrede.

Eerstelijck dat sy souden hebben den Religions-Vrede / dat sy weder in alle hare Goederen / Staten ende Officien ghestelt mochten werden / datse met hare Kinderen / die door verbolginghe van Religie ende inlandtsche Oorloghe in andere Landen waren gheboren / in Steden daer sy residentie hebben ghehadt / voor Ingheboorene voort-aen mochten erkent worden/ ofte gherepatrieert / ende datse sonder onderscheyt van Religie / tot alle staten / digniteyten ende offitien worden toegelaten / onderhoudt hebben voor haer Predicanten / dat hun Tempelen werden vergunt/ oock eenighe plaetsen van verseeckeringhe ghelevert als in Vranckrijck / ende der selver Garnisoenen byde Eertz-Hertoghen betaeldt worden / datse met Eedt aende Vereenighde Landen verbonden blijven / sonder de Eertz-hertoghen in eenige saecken die teghen den Vrede ende den staet vande Vereenighde Landen soude moghen strecken/ ten dienste te moeten zijn.

Wtgeweken kinderen gerepartieert.

Capable van alle offitien.

Tempelen/ Predicantē/ eñ plaetsen van verseeckeringe ende onderhout gegeven.

Vertreck vā vreemde Soldaten / Jesuyten/ Capuchinē/ nieuwe Bisschoppen/ Inquisitie eñ Casteelen af.

Wijders dat alle nieuwicheden / die teghen de Previlegien zijn ingheboert/ als Inquisitie/ Jesuyten ende Capuchijnen / nieuwe Bisschoppen eñ vreemde Soldaten/ daer t'samen weder uyt-trecken/ ende datmen de Casteelen afdoe / soo souden de voorsz inconvenienten daer door meest verhindert werden/ ende de Landen verseeckert blijven/ sonder dat sy door vreemde Potentaten haer behoeven te doen verseeckeren/ ende alsoo souden de sulcke meerder dienst doen / buyten de Landen / dan ofte sy daer binnen bleven woonen.

De Vereenighde Landen waren ghehouden byde Unie ende by den dienst ontfangen/ haer vriendē inde Vredehandel by te blijven.

Vorder segghende dat sy qualick ghefondeert zijn/ die segghen wilden dat de Heeren Staten der Vereenighde Landen / niet en souden verplicht wesen/ aende uytghewekene/ Brabanders/ Vlamingen ende Walen. Het Verbondt vande Unie waer niet ghemaeckt met den Steenen Huysen ende Mueren ofte Velden die inde Verheerde Landen zijn ghebleven/ noch veel min met de vyanden des Vaderlandts / die 't selfde hebben bestreden/ maer 't Verbondt voorsz ware gemaeckt mette goede Ingesetene/ Edelen ende Steden/ die alsdoen inde regeeringhe saten/ die nu genoech eensaemlick zijn van daer gheweecken/ ende die hadden met/ ende inde Vereenigde Landen gestreden voor de selve cause/ die vele noch in leven waren / ofte haer kinderen / ende behoorden de Staten vande verheerde Landen te representeren / soo datter ghewichtighe oorsaken waren / datmen inden Vreden-handel behoordt mede te respecteren ende volghen het natuerlick ende Goddelick recht/ Doet een ander dat ghy wilt men u dede, alsoo behoorden sy mede in hun Vaderlandt gheholpen te worden. Alsoo desen Autheur besluyt / dat sy behoorden inde oorloghe te blijven/ ende dat het behoorde te gaen / gelijck mette kinderen van Israel/ die veertich Jaren ghedoolt hadden inde Woestijne / alsoo dese veertich Jaren met haer in d'Oorloghe ghesteken/ soo versochten die van Ruben / Gad ende halve stam Manasses / het Landt Jaesar ende Gilead / voor hun Erfdeel op conditie/ sy souden met haer Broeders trecken / om te helpen hun Erfdeel in nemen / also sy deden. Dit versoeck en ware niet nieus/ men sage het Exempel in Vranckrijck ende elders.

Besluyt lieber in d'oorloge te herderen dan Vrienden verlaten/ verhalende noch middelen voor handen.

Voor sijn leste poinct ende vraghe / ofmen sal in d'Oorloghe herderen / soo het voorsz versoeck niet en konde verkreghen worden? Hy meynt Jae / ende dat de Landen soo veel niet ten achteren waren/ als sy hun van overdaet wat wilden besnijden / daer ware noch rijckdom ghenoegh / men soude aen Godt / ende Vrienden hulpe soecken/ soo de vyandt de Souverayniteyt weygherde / souden wel

moeten

1608. moeten inde Oorloghe blijven. Men moeste sien d'Oorloghe te draghen in West-Indien / ende den vyandt den middel van sijn schatten benemen / ende die doen in haer borsen bloeyen: ende soo de Oorloghe van 't Vaderlandt diverteren / volghende de discoursen daer over ghemaeckt / Godt hadde hun goede saecke meermael ghesegent / als in Oost-Indien / tot Gybraltar ende elders: sulcke aenslagen hadden den vyandt veroorsaeckt soo seer den Vrede te vorderen / vreesende sijn middelen van Indien hem ontvallen mochten.

Ende genomen sy eenich groot verlies kregen / ende de vyant daer door / overdadelick / moedich ende stout worde / soo wilde hy Gog alleenlick met Magog dreygen / te weten datmen Magog (dat is den Turck ende Moor) Schepen soude leenen tegen Spaengien / die sy wel betalen souden / ende sonder Landen kost onderhouden / om den voet in Spaengien te moghen setten / het ware seecker den Koningh van Spaengien met sijn Don Diegos ende Don Rodrigos het herte wel banghe worden soude. Niet dat hy van meyninghe sijn soude dien middel te ghebruycken / vastelick betrouwende / dat Godt andersins hun aenslagen wel soude seghenen / sonder der Godloosen Toorcken oft Mooren hulpe / maer hy meynde dien schrick soude den Spaengiaert verbaest maken / als sy souden indachtich worden / hoe de Koningh Don Rodrigo daer over gevaren was.

Middel om Spaenschen moet-wil te temmen.

Besluyt / Pace dubia tutius bellum.

Somma de Autheur concludeert datmen lieber moeste in d'Oorloghe herderen / dan onseeckeren ende oneerlicken Pays maecken / ende midts ghebreck van middelen haren overvloet besnyden / ende op Godt betrouwen.

Dus veele heeft ons goedt ghedocht / den Leser ten goede / uyt dese ghedruckte bedenckinghen te noteren.

Consideratien op den Vrede.

Dan wy sullen hier noch by voeghen / verscheyden consideratien op den Vrede in Nederlandt / van eenighe verre-siende / vernufte ervarene hoofden uytghestropt / door sulcke / als die te lichtveerdelicken nae den Pays riepen.

D'Oorloch nootelick aenveert / werdt daerom gevoert / op hoope datmen eyndelick een goeden Vrede bekome.

De selve kan ghetroffen worden ten weder zijden by partyen / door een langh-duerighe kostelicke Oorloghe ghemaeckt / ende de conditien door tusschen kommen van nae-buerighe Princen / in billickheydt besproken / de selve daer vooren beloovende konnen gehouden werden.

Philippus de tweede / Spaensch Koningh / die hem van syne Nederlanden ten hooghsten geoffenceert meynde / is overleden.

Philippus de derde / sijn Sone noyt vande selve ghehult / oft be-eedicht / wordt gheacht billicker te sullen konnen handelen / met de Vereenighde Provintien / door de Eertz-Hertogen van Oostenrijcke / ende Isabella Clara Eugenia.

Ghelijck eenen goeden Vrede 't meeste goet is / soo is een versoende Vrede 't meeste quaet.

Oorloogh is oock geruster / dan een twijffelachtige ende twistige Vrede.

't Gheldt werdt door den vyere ofte Toetsteen beproeft / den valschen Vrede en kan niet dan door 't ontdecken des bedrochs / en verderf der bedrogene geprobeert werden.

Is te mercken / dat de Vereenighde Provintien nu gheacht worden vanden Spaengiaert soo vry in heur Landt / als de Koninghen van Vranckrijck ende Engelandt int hare.

Noch dat sy die Koninghen gelijck zijn / in authoriteyt / macht ende vasticheydt van Regeeringhe.

Dat de Eertz-Hertogen twijfelachtige acten ghegeven / dat een Vassal sijn Koningh niet verbint.

Dat de voorschreven Provintien door noot ofte bedroch / als sy in ruste zijn / in toekomende tijden vanden Spaengiaert onversiens overvallen konnen werden.

't Is niet waerschijnlijck / dat een machtich ende ambitieus Koningh / aen een hoovaerdich volck / die t'sijnen grooten koste de nae-buyrighe Koninghen soeckt te verstooren / sijn recht verlaten sal. 1608.

Ende dat aen Provintien die hy door recht van erfnis de sijne vermeynt / sonder welcke / den Rhijn ende Zee vry wesende / hy ander Koninghen niet en kan beoorlogen.

Ofte dat hy sijn wrake laten sal / teghen de welcke / die / als hy met een uyterste ambitie tot een Monarchie tendeerde / hem den wech ghesloten hebben / in welcke Oorloge hy boven de drie hondert duysent Soldaten / boven de vier hondert Millioenen Croonen schade gedaen heeft.

Dat de Nederlantsche Oorloge den Koningh gekost heeft.

Ofte dat hy tot naedeel vande Spaensche Inquisitie de voorsz Provintien vryheyt toelaten sal.

Hem is by 't Constantiische Decreet toeghelaten in alle occasien / bedroch ende noot / sijn beloofte te breken / sulcx eenighe Spaengiaerden hebben geschreven / ende in 't Jaer 1581. geconfirmeert.

Exempelen der ontrou / zijn in die van Granaden / ende van Don Johan van Oostenryck / ende inden Vrede van Ghendt.

De Admirant van Arragon / by sijne antwoorde aenden Deken van Emmerick ghegeven / dat hy aen gheen beloften ghehouden was / mocht hy slechts den Koningh dienst doen.

Bewijst watmen sulcken betrouwen sal / die gheconfirmeert by den Confessionarisen ende door absolutie gelooven / meer 's Konings dienst te achten / dan hare gegeven Trouwe ofte Eedt.

Somen vanden Spaengiaert niet bondighs verwachten noch verhoopen mach: Soo maecktmen ende versoecktmen den selven tot Vrede met ghewisse schade.

Vanden Spaengiaert niet goets te verwachten.

Een Stadt den vyandt de Oor biedende / wordt gelooft / alreede gewonnen.

Den swackisten met de sterckiste vechtende / verliest altijts / ende de eenvoudighe verstaen niet des vyandts list / noch hun eygen peryckel.

Daer naer 't ghemeyn volck door langhe Oorloge vermoeyt / door Vrede gelockt / sal veel eer den vyandt yet ongelycx toestaen / dan weder inde Wapen komen / onseker van haer gheleghentheydt: Sullen onvoordachtelick betrouwen / de naeckte woorden der genen / welcke haer voor-ouderen mette uytterste wreetheydt tot de Wapen gedwongen hebben.

Is te consideren / oft nu den Spaengiaert ootmoedich / int handelen niet hoovaerdich worden sal / bedriegende by intervallen.

Of de Raedtslaghen by veelen ghedelibereert hen niet en sullen bekendt ghemaeckt worden / jae oock eenighe by hen gewonnen ende gecorrumpeert / wech vlieden sullen.

Of niet 't ghemoet des volcx / afghekeert vande Oorloghe / de sorghe hun selfs / ende de gemeene schatkisten niet minderen sullen.

Den Spaengiaert 't sijne soeckende / sal sijne kisten uyt de Indien vollen / de Vereenighde Provintien stil-staende.

Der selver Inwoonderen traech geworden zijnde / sullen vander Oorloge verschricken.

Of den Spaengiaert onder 't pretext van uytlantsche Oorloghe / de onvoorsichtige ende onbereyde met Oorloge overviele.

Sullen haer toevlucht nemen aende uytheemsche Soldaten / die te laet te bekomen sullen wesen.

Maer de Vereenighde Provintien zijn seer rijcke / want haren schat kan in Oorloge eer versamelt ende vermeerdert werden / dan in Vrede.

Want door Vrede werdt den ghemeynen schat vermindert / ende daer naer de Garnisoenen gefrustreert van haer Soldie / werden te snooder.

Tusschen de Provintien / ende inde Provintien / sullen tweedrachten ghesaeyt worden / by uytghelatene Jesuijten / ende de Pausche Priesters.

Qualick salmen dese ongemacken konnen weder-staen / om de swaricheydt der regeeringhe by de Vereenighde Nederlanden / die seven zijn / alle / ende elck bysonder verscheyden in ghewoonten.

Sy hebben wel om de uytterlicke vreese / tot noch toe in forma van replicque eendrachtelick

1608. bestaen / maer de selve vreese ghewepzt / sal haestelick met groot profijt ende hoope vande vyandt tot een Anarchie vervallen.

Want alsoo sonder volkomen authoriteyt ende goede ordre/de deliberatien alles tot elcke bysonder Provintie zijn te refereren.

Sullen de Decreten ter deffentie vande selvighe te laet komen/ende dewijle men tot Roomen delibereert/ sal Saguntien vergaen.

De verscheyden gheleghentheydt der Provintien/ baert ter diffentie/verscheyden respecten/d'een willende die ter Zee/d'ander te Lande te gheschieden.

Hier door wasschen ende groeyen tusschen de Provintien tweedrachten/ende inden vyant de couragie.

Inde Borch-tochten der nae-buerighe Princen/ is weynich hoope ofte steunsel/ soo sy niet en konnen in gemeynschap der Oorloge.

Anders naer eenighe ontfangen afbreuck mochten vande selve verlaten werden / die alreets door vreese des vyants dissimuleren ende veynsen / de corruptelen hunner Dienaré/ ende de lagen hares levens menichmael te bestaen / midtsgaders alle injurien vreesende misschien.

De Oost-Indische vaert heeft tot noch toe de Vereenighde Provintien / groote eere ende profijt toeghebracht / ende den Vyandt groot verderf / 't selve was oock vande West-Indische te verwachten.

Door suspentie der selver vaert / den Vrede besloten/ sal den Rijckdom uyt de Provintien wijcken / jae men sal wapenen ende alles over leveren.

De Navigatien op Vranckrijck en Enghelandt zijn van weynich profijten / op Spaengien en Italien vol perijckels/ welcke t'allen tijden verhindert kan werden/ door het aenhalen der Schepen / Coopmanschap ende Schippers.

De Enghelsche Coopliedn klaechden/ dat sy gheduerende den Vrede / als by de Oorloghe meer schade gheleden hebben/ de schade ghereckent op vier hondert duysent ponden Engelsche Munte.

De Cooplieden der Provintien/staende onder 't ghebiedt vande Coningh ende Eertz-Hertoghen/ gaende naer Hispanien / Italien / sonder Convoy / vry van Contributien / deffentien / ende alle beletselen konnen trecken uyt de Vereenighde Nederlanden veele Cooplieden.

Ende die gewoon waren op Oost-Indien te handelen / uyt vreese der Spaengiaerden / die sullen de Vereenighde Nederlanden verlaten / om haren handel elders verseeckerder te drijven.

De Eertz-Hertoghen syne contributien ende tollen besnijdende/ sullen insghelijcx tot haer konnen trecken uyt de Vereenighde Provintien veele Inwoonders/ welcke anders tot betalinghe der schulden / nootlick sullen beswaert blyven.

Sal sulcx het Landt der Vereenighde Nederlanden veraermt ende verlaten blyven / ende als de schattinst verlaten sal der Provintien daermen neeringhe pleecht / sullen sy d'andere / met haer onderstant niet konnen te bate komen.

Doch werdt ghemeynt / soo de regheeringhe ende politycque orden / met behoorlicke authoriteyt werde gheconstitueert inde Vereenighde Provintien / insghelijcx de commercie/soo in Oost als West-Indien/ werden gheinstitueert / dat de selvighe ghesteunt op Godt ende de goede saecke / de ghewoone contributien ghecontinueert / ende met onderstant der naebuerighe Princen / den last der Oorloghe vermoghen te draghen/ende een goedt eynde der selver te verhoopen hebben.

Eyndelicken de Zee ons / ende onsen nae-bueren vry houdende : Alsoo 't blijckt dat de Galliocnen des Coninghs konnen ghewonnen werden / datmen met den vyandt meer ghewroken wesende/ t'eenigher tijdt met meerder vrucht, eer/ en verseeckeringe sal konnen Vrede maken.

Daer zijn noch veel ander discoursen uyt ghegaen op den staet ende gheleghentheydt vande Landen/ ende hoe die t'eynde de Oorloghe werden soude/ veele spottelick / doch scharpsinnich / ende bedecktelick aenwijsende eenige treffeliche consideratien van State / ende zijn al gedruckt / daer toe wy den curieusen Leser wijsen / sonder die hier te verhalen / om niet te langhe te vallen / ons contenterende uyt allen het curieuste van dien ghenomen te hebben/ dat wy meynden aenmerckens weerdich te zijn. 1608.

Hoe wel den Pater Commissaris / soomen naer heeft verstaen / al den drie-en-twintichsten Aprilis in Spaengien by den Coningh was ghekomen / heeft men noch echter in langhe van hem niet met allen vernomen / soo dat de veertich daghen / diemen meende tot syn gaen ende komen van noode te wesen/seer verlenght ende vermenichvuldicht zijn ghewoorden / op alderhande pretexten / hier te Lande voor-ghegeven : van dat hy selfs sieckelijck was : dat den Hertoge van Lerma niet te Hove en was : dat den Coningh te seer geoccupeert was met de verheffinghe van sijn Sone/ tot Erfgenaem van syne Rijcken / ende andere digniteyten. Pater Commissaris komt in Spaengien.

Daer-en-tusschen hebben de Gedeputeerden vande Staten / mette Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen / noch een sessie ghehouden op den twee-en-twintichsten April / alwaer die van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen seer insisteerden op de afdoeninge vande Convoyen op alle Coopmanschappen / ende van daer op niet te lijden dan de oude Tollen : Van ghelijcken op de redintegratie van Brabandt ende Vlaenderen / ende datmen sulcks aen heur soude moeten restitueren : in Brabandt de Steden vande Grave / van Breda / van Berghen op den Zoom/ Willem-stadt/ Steen-berghen/ de Schantse van Lillo / ende ander plaetsen / op den grondt van Brabandt gheleghen : Ende in Vlaenderen Liefkens-hoeck/ Axel/ ter Neuse/ Ardenburgh/ Ysendijck/ Sluys/ Biervliet/ ende 't gheheele Landt van Casande/ ende andere plaetsen / op den Vlaemschen bodem gheleghen : Ende presenteerden daer teghen aende Staten te laten Lingen/ Oldenzeel ende Grol. Waer teghen vander Staten zyde seer wel ghesepdt werde/ dat sulcks strijdende was teghen de belofte van d'eerste verklaringhe vande Eertz-Hertoghen/ daer by bedonghen was dat elcks soude houden dat hy hadde: dat het stuck oock in groote ongelijckheydt bestonde/ vande Staten te willen hebben soo veele treffelijcke plaetsen : die veele bastandt waren om een sterck belegh te weder-staen / ende den Krijgh noch veele Jaren daer te stuyten : daer uyt oock de Staten groote middelen toghen : ende heur daer teghen te presenteren drie Vesten / niet bastant alle drie om twee Maenden een Legher op te houden / ende sy selfs in sesthien daghen hadden ghewonnen / ende die niet waert en waren een vijfsichste paert van 't ghene sy eyschten : Dat oock den Tijtel van Souverainiteyt oft vrijheydt dese Landen niet seer baten en soude / als sy alsoo souden werden ontset ende ontblootet van hare sterckste Steden ende Bolwercken/ ende datmense van binnen mede ontblooten soude van heure middelen vande Convoyen / die sy tot defensie van heur staet nootelijck moesten onderhouden. Ende naer veele ende langhe contestatie ten weder zyden ghevallen / zijn sy ten lesten ghescheyden / midts dat elcks hen bedencken soude / ende wat in stellen op de saecke dienende. Niet te min de Staten verstaen hebbende dat een Schip uyt dese Landen op de Middel-zee / ontrent de Strate van Gibraltar / hem begheven hadde tot piraterie / daer hem eenen Symon den Danser Capiteyn noemde/ ende daer diversche Schepen hadde berooft / hebben heur Ghedeputeerden / omme te thoonen der selver sinciere intentie int onder-houden vanden stilstandt / 't selve den Marquis Spinola ende d'andere Ghedeputeerden aen ghegheven / ende daer by verklaert dat sy van meeninghe waren op die Custen te senden vier goede Oorlogh-Schepen / om dien piraet te overweldighen / ende hier te Lande ten straffe te brenghen : begheerende vande selve dat sy hun Paspoort daer toe verleenen wilden / 't welcke den Marquis weygherde : maer midts hebbende dubbelt vande Instructie de Schepen mede te geven/ verklaerde te vreden te wesen dien aengaende / aen den Adelantado vande Strate te schrijven : maer om diversche veranderinghe van saecken / en is daer van niet gevallen.

17. sessie.

Afdoeninge vande Convoyen.

Restitutie vande steden ende stercktē in Brabandt eñ Vlaenderen geeyscht.

Staten willen de piraten vervolgen.

De Staten

1608.

De Staten hebben diversche communicatien ghehouden op 't ghene dat inde laetste sessie was verhandeldt: ende niet gheraden vindende heur te ontblooten van soo veele stercke plaetsen/ teghen soo geringhe presentatien/ hebben den acht-en-twintichsten April noch een naerder sessie daer op gehouden met de Gedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen: alwaer de Ghedeputeerden vande Staten verklaerden/ dat de staet van heure Landen rondt upt niet toe en liet datse konden af-staen soo veele stercke plaetsen/ wesende de voornaemste Bolwercken van heure Landen/ mochte oock af-schaffen gheheelijck de middelen vande Convoyen/ aenghesien heur Admiraliteyten met veele schulden waren beswaert/ die niet en konden ghereduceert werden dan upt de middelen vande Convoyen/ ende hebben 't selve met veele redenen bevesticht: doch hadden de woorden vande Steden ende Sterckten alleen ingestelt met de Hooghe Overicheydt van dien/ om minder offensie te maken: Maer die van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen verklaerden rondt upt de intentie van hun Meesters niet anders te wesen/ dan dat de Souverayniteyt vande selve Steden ende sterckten heur terstondt met dit Tractaet gheheel ende al souden moeten in gheruymt werden/ met alle ordre op de judiciaire ende politique regeeringhe van dien/ sonder eenighe verminderinghe. Niet te min/ om te betoonen dat sy oprechtelijck in desen wilden handelen/ ende wech nemen alle arghwanighe opinie/ soo souden sy de Staten wel toe staen de bewaringhe ende besettinghe vande selve plaetsen voor een korten tijdt van Jaren/ om daer-en-tusschen heuren staet oock daer mede te defenderen: dat heur dochte dat sy daer inne al veel deden/ ende dat sy de Nederlanden mette Staten Broederlijck deelden/ ende de Staten 't beste ende 't vaste deel lieten/ als de Oorloghe wel hadde betoont: Maer wat belanghde de middelen vande Convoyen/ die moesten gheheel ende alle cesseren/ om dat heur Meesters Princen van Vrede ende niet van Oorloghe waren/ ende daerom een afkeer hadden van alle saecken ende namen/ op den standt vande Oorloghen inghevoert oste op-gekomen: ende datse daeromme niet en souden konnen verstaen/ dat tot laste vande onderlinge Traffique ende Commercie/ eenighe andere beswaernissen souden moghen gheheven werden/ dan die voor den Jare van ses ende tsestich in treyn ende observantie zijn gheweest: ende scheyden alsoo wederom naer veele contestatien onderlinge gevallen.

28. sessie.

Naerder communicatie op de Steden voornoemt/ ende de Convoyen.

Den Heere President Jannijn/ Ambassadeur van Vranckrijck/ dede den acht-en-twintichsten Aprilis de Staten aen-segghen/ dat hy een keer moeste doen nae Vranckrijck: ende niet teghenstaende de Staten den 29. alle vlijt aen wenden om hem van dit voornemen te diverteren/ daer in 't meerendeel gheen goet ghenoegen en hadden/ soo bleef hy nochtans daer by/ dat hy moeste vertrecken/ om den meesten dienst/ soo wel van sijn Meester/ als van dese Landen/ ende is over sulcx den tweeden Mey vertoghen nae Rotterdam/ ende van daer voorts nae Zeelandt: maer gekomen wesende voor Sint Annelant/ ende aldaer overvallen ende op-ghehouden met een groote tempeeste/ is van daer weder inden Haghe ghekomen den 5. Mey/ 't zy dat hem den tempeest verveert hadde/ oste dat hy ander last van sijn Meester mochte ontfanghen hebben. Dit sijn subijt wech gaen gaf veele Landsaten inde Vereenighde Landen een seltsaem bedencken/ om dat op de selve tijdt de Colonellen van Chastillon ende Bethune mede versocht haddē oorlof/ om eenen keer in Vranckrijck te mogen doen/ maer mits sijne haestighe weder-komste cesseerde voor die tijdt 't selve bedencken.

Den Heere de Jannijn vertreckt en keert weder.

Hier naer de Staten siende datmen vande Pater Commissaris niet veel en hoorden/ ende datmen vast veele tydts verloor/ tot op-spraecke van veele Ghemeenten vanden Landen/ die heur neeringh niet doen en konden/ als by tijde van Oorloghe/ ende veele min als by tijden van Peyse/ ende daerom veele stille saten/ niet wetende wat te doen: hebben de selve Staten diversche vergaderinghen doen houden/ ende veel deliberatien ghelepdt/ op 't stuck van den stil-standt/ die gingh expireren mette Maendt van Mepe/ op het stuck vande vryheydt ende veylicheydt vande onderlinghe Nederlantsche Traffique/ midtsgaders op 't stuck vande restitutie der goederen/ ghedeurende dese Oorloghen ten weder-zyden gheconfisqueert: daer inne int eerste sy goedt vonden/ datmen/ om meerder onbekommertheydt inde Oorloghe te hebben/ de teghenwoordighe stil-standt soude doen continueren voor dit gheheele Jaer/ ende datmen de poincten vande Nederlandtsche Traffique te vooren gheconcipieert/ ende daer van wy hier vooren vermaen ghemaeckt hebben/ voor soo veel daer af tot onse kennisse was ghekomen gheweest/ wat naerder resumeren ende in stellen soude: ende noopende de restitutie vande gheconfisqueerde goederen/ werde een voet gheraemt hoemen soude mogen handelen int stuck vande onverkochte gheconfisqueerde goederen/ ende hoe int stuck vande verkochte ende ghealieneerde goederen. Ende ofst wel by veelen niet goedt ghevonden en werde de langhe prolongatie vanden stil-standt/ als te seer dese Landen ontwenende vande Oorloghen: ende de selve/ om de Oorloghen weder aen te gaen/ te seer onlustich maeckende/ ende oock als enerverende de krachte vande alreede ghedaen vry-stellinghe vande Landen/ die daer mede schijnen illusoir ghemaeckt te werden/ ende insonderheydt als de meyninghe soude wesen/ om onder dien eenich Krijghs-volck te casseren/ ende daer mede hare Landen (die tot verseeckeringhe vanden stil-standt niet en hadden dan 't woordt vande Eertz-Hertoghen/ oste vanden ghenen/ die om den dienst van heur Coningh/ tot noch toe luttel swaricheden hadden ghemaeckt/ op alle vorderlijcke occasien haer woordt te breecken) in heur defensie te verswacken/ ende ennut tot de Oorloghen/ ende noch veel onnutter totten Peys handel te maecken/ die anders de sterckste meest tot sijnen voordel kryght: Soo hebben nochtans de Staten op den twintichsten Mey wederom vergaderinghe doen houden mette Gedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen/ alwaer over ghelevert werden de Artyckelen nu gheconcipieert op 't stuck vande Binnenlandtsche Traffique/ ende de restitutie vande gheconfisqueerde goederen: Maer sy siende datter veele Artyckelen waren/ seyden daer inne oock werck te wesen voor veele dagen: Ende op 't stuck vande prolongatie vanden stil-stant/ deden sy dien verlenghen ende prorogeren voor dit geheele Jaer sesthien-hondert ende acht: midts verklaringhe/ die de Ghedeputeerden vander Staten zyde deden/ dat heur staet aldus int onseecker niet en konde blijven staen/ ende dat daerom desen handel ten eenen oste ten anderen/ aen oste af moeste wesen/ ende ten langhsten ghesloten werden voor uptgaende Julij toekomende/ oste en dachten daer af langher nochte meer niet te handelen/ ende scheyden daer op weder van malkanderen. Dan om datmen verstonde dat int Hof vanden Marquis groote blytschap was/ inde voorschreven langhe continuatie van den stil-standt/ ende datmen vanden Pater Commissaris weynich hoorde/ meynden veele dat vande eyndelijcke Peys niet veele komen en soude: ende dewijle de Eertz-Hertoghen gantsch ongheredt ter Oorloghe waren/ ende daerom vebreesden op een korten stoot te konnen verliesen alle heur nieuwe conquesten/ ende datse sulcks met langhe continuatie vanden stil-standt maer sochten tijdt te winnen/ om heure saecken te redresseren/ ende die vande Vereenighde Nederlanden soo langhe te sleepen/ tot datse gheheel ghebroken/ oste in confusie souden ghebracht zijn/ die midts den stil-standt veel neeringhloos stonden/ ende daeromme in groote armoede onder de particuliere Ghemeenten gheraeckten/ ende int publijck hoe langher hoe armer ende beroyder van ghelt werden: daer ter contrarie den Coningh van Spaengien tijdt ende gheleghentheydt kreghe van sijn Milioenen upt de West-Indien met ghemack inne te krijghen/ ende op de saecken van Oost-Indien ordre te stellen/ waer af den tijdt de waerheydt sal leeren. Welck bedencken niet weynich toe en nam/ als den 21. Mey Verreycken quam verklaren/ dat hy mette leste over-ghelevende

1608.

Consideratien op het verlenghen vanden stilstant.

19 sessie.

Binnenlantsche Traffique ende geconfisqueerde goederen.

Stilstandt verlenght.

Staten bekommert met langhsaemheydt van dit Tractaet/ delibereren op veele poincten.

Verreycken vertreckt

Artijckelen een keer naer Bruyssel moeste doen/ om de Eertz-Hertoghen de grondelycke meyninghe van dien te openbaren/ ende der selver naerder last te moghen verstaen: 't welck sy meynden maer een pretext te wesen ghesocht om syn reyse/ om andere saecken aenghenomen/ daer mede te bedecken. Hy vertoogh niet te min den selven 21. Mey naer Bruyssel/ seggende dat hy hoopte in korte daghen weder inden Hage te wesen/ ghelijck hy oock weder quam inden beginne van Junius.

20. sessie.

Naer dat Verreycken wederom ghekomen was/ is op den sesten Junij voor Noen wederom vergaderinghe gheleydt vande Ghedeputeerden ten weder zijden/ alwaer handelende op 't stuck vande Limijtscheydinghe/ die vande Eertz-Hertoghen ten langhen lesten verklaerden/ datse om een uytkomste inde saecke te vinden/ den Staten souden toestaen de Souvereyniteyt van alle de Steden ende Sterckten in Brabandt ende Vlaenderen (ende daer teghen oock aen heur behouden de Souvereyniteyt vande Steden ende Sterckten die sy in Lingen/ Oldenzeel ende 't Landt van Zutphen hadden: Maer dat de Souvereyniteyt vande Dorpen ende platte Landt van Brabandt ende Vlaenderen de Eertz-Hertoghen moesten volghen: ghelijck sy weder aende Staten verlaten souden die van 't platte Landt van Lingen/ Over-Yssel ende Zutphen.

Disputen nopende het platte Lant van Brabant ende Vlaenderen.

Ende komende tottet stuck vande gheconfisqueerde goederen/ seyden heur last ende intentie te wesen/ dat ten weder zijden gherestitueert soude worden alle de gheconfisqueerde Gheestelijcke ende Weereldtlijcke goederen/ daer af de Eyghenaers ofte Collegien over de andere zijde souden resideren: Ende dat in dien deele de Eertz-Hertoghen van gheen minder qualiteyt ofte voordeel en mochten wesen/ dan de particulieren diemen sulcx mede weder soude moeten restitueren alle hunne Domeynen/ om de selve vry ende onbekommert/ met Officiers daer toe te stellen/ te moghen doen regieren/ om dat de selve Eertz-Hertoghen wel afghestaen hadden de Souvereyniteyt vande Vereenighde Nederlanden: maer niet de Domeynen ofte Patrimonie goederen van dien.

Nopende gheconfisqueerde goederen.

Item/ vande Domeynen.

'T Welcke by veele gheseydt werde een artifitie te wesen/ van nieus tot Bruyssel ghesmeet/ om te thoonen waer toe sy trachtende waren/ te weten/ dese Landen van alle middelen te ontblooten/ in veel schulden van gheconfisqueerde goederen te koppelen/ ende den Steden/ daer af sy den Staten de Souvereyniteyt seyden te willen laten/ van alle Inwoonderen te ontblooten/ ende tot ydele Duyf-huysen te maecken/ om dat de Burghers/ meest al heure goederen hebbende ten platten Lande/ nootelijck de Steden souden moeten verlaten/ ende heur te Lande-waerts begheven/ om heur goederen te moghen ghebruycken/ ende teghen hun Pachters recht te moghen ghenieten: ende dat de Eertz-Hertogen van het platte Landt met so veele Beneficien/ Marckten/ jae Fortressen/ ende anders souden konnen versien/ dat de Steden neeringhloos/ ende als gheblockeert souden konnen ghehouden werden/ ende sulcks tot gheheel verloop ende ruine souden moeten komen.

Consideratien daer op.

Hierom hebben de Ghedeputeerden vande Staten seer veel daer teghens ghecontesteert/ segghende/ dattet laten van 't platte Landt onder andere Jurisdictien/ als vande Steden rondtsomme: ofte te scheyden de Domeynen vande Souvereyniteyt van hun Landen/ te recht ware de Hoogheydt ontkleedt van sijnen Rock/ ende de Steden gheenerveert ende ontblootet van heur macht ende welvaren: pointen die niemandt en konde bedinghen nochte over gheven/ als met het uyterste gheweldt daer toe ghedronghen/ maer niet by vriendelijcke Tracten: ende alsmen precyse op sulcke ongherijmde eyschen soude blijven staen/ datse dan wel saghen dat van desen handel niet komen en soude/ ende dat best wesen soude de selve hoe eer hoe liever ghebroocken.

Consideratien daer tegen.

De Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen siende de ernstachticheydt van dien vande Staten inde voorschreven pointen van het platte Landt ende de Domeynen/ zijn by 't een/ van 't platte Landt/ blijven persisterende: Maer in 't stuck vande Domeynen hebbense willen maecken seeckere distinctie tusschen oude ende nieuwe Domeynen/ ende datse daerom souden konnen toestaen dat de oude Domeynen souden volgen de Souvereyniteyt: maer de nieuwe Domeynen souden gerestitueert moeten werden: ende voor nieuwe Domeynen wilden sy reeckenen alle partijen van goederen daer de Hertoghen/ Graven/ ofte Heeren vande Vereenighde Nederlanden waren aenghekomen by particuliere Titule/ ende daer af sy sulcks souden konnen bewijsen/ sonder te willen noemen wat goederen sy daer mede meenden: maer datse sulcks souden doen/ soo wanneer sy de selve particuliere Tytelen souden justificeeren ende bewijsen: meenende dat 't selve soo redelick ware/ datmen heur des niet en behoorde/ nochte met recht en konde weygheren: ende nae veele disputen ende discoursen op die saecke ghevallen/ zijn sy ghescheyden/ sonder eenighe resolutie/ om dat de Ghedeputeerden vande Staten niet en konden goedt vinden in soo solemnelen Tractaet yet te begrijpen/ datmen ten eersten niet gaer ende klaer soude konnen verstaen/ ende men niet weten en soude ofmen niet eenighe goede Steden ende gheheele quartieren van Landen daer onder soude willen begrijpen.

21. sessie.

Den thienden Junij hielden de Ghedeputeerden van beyde de partijen weder Conferentie: maer sy persisteerden ten beyden zijden/ d'een op de Souvereyniteyt van 't platte Landt/ ende de separatie vande nieuwe ende oude Domeynen: ende d'andere van tot geen van beyde de pointen te konnen verstaen. Ende nae datse malkanderen op veele andere pointen hadden ghesondeert/ ende in eenigen heur meeningen hadden geopenbaert/ ende in anderen niet/ ende naementlijck niet watse meynden mettet poinct vande Religie/ zijn sy weder gescheyden.

Naerder communicatie op de voorsz pointen.

22. ende 23. sessie.

Gelijcke by-een-komste is gheweest den derthienden ende veerthienden Junij naer Noen/ meest afgeloopē int sonderen van elcks humeuren op de resterende Artijckelen: maer siende de Gedeputeerden vande Staten de achter-houdinghe vande Ghedeputeerden van Spaengien ende vande Eertz-Hertoghen in veele poincten/ seyden dat heure staet dese onseeckerheydt langer niet en konde lijden: maer datse inde Maendt van Julio toe-komende ten langhsten af ofte aen moesten: ende over sulcx versochten sy ten lesten van heur in alle sinceriteyt naerder verklaringhen/ oft sy in heur ghemoedt oock oordeelden dat de meeninghe ende intentie van heure Meesters ware yet vastelijcx op desen gheheelen handel te besluyten: Daer op sy verklaerden/ jae: Ende uyt alle depeschen niet anders en konnen oordeelen: ende soo daer op discoursen vielen op veele poincten/ ende op 't vertreck vande uytheemsche Soldaten: ende sy niet-en verstonden dat vande Staten weghen/ dien aengaende/ in heur regard yet soude moghen bedonghen worden/ dat sy in ghelijcke termen teghen de Staten niet en souden moghen bedinghen: ende midtsdien verstaende/ dat als de saecke soo verre quame/ datmen op dat poinct niet insisteren en soude ten uytersten/ om dat sy voor-gaven/ liever terstondt te breecken/ dan dat poinct inne te willighen/ zijn sy weder van malkanderen gescheyden.

Sonderē op de vordere pointen.

Ende den 17. Junij is Verreycken komen verklaren/ dat hy dien dach in haeste een keer moeste doen naer Bruyssel/ om aenden Courier van Spaengien te leveren sekere Juweelen vande Ordre vanden Gulden Vliese (daer af hy/ als Secretaris van die Ordre/ de bewaringe hadde) die den Koningh ontboden hadde/ om te ghebruycken inde Ceremonie vande solemniteyt die hy vooren hadde te celebreren/ int cre-eeren van syn Soon/ hooft vande voorsz Ordre: 't welck veelen weder van sijn gaen wat anders dede ghevoelen: ende waren niet te min seer verwondert/ waerom den Koning van Spaengien/ een jongh Man wesende/ ende in rechte fleur om kinderen te krijgen, soo seer arbeyde/ om syn Soon/ een kindt van drie Jaren/ te doen aennemen voor Erfghenáem van syn Rijcken/ ende tot hooft vande Ordre vanden Gulden Vliese/ ten ware hy sijn eygen indispositie vreesde/ ofte eenighe andere dispute inde successie van sijn Soon/ die anders in een oudtste Soon behoordt vast ende ongetwyffelt te wesen.

Verreycken vertreckt weder.

Daer

1608.

Den Heere Jannyn vertreckt.

Daer toe sloegh noch een ander accident / van dat den Heere Jannyn / Ambassadeur van Vranckryck / den neghenthienden Juny mede in haeste vertoogh naer Vranckryck / op 't voorgaende voornemen / pretexerende nu by syn Meester ontboden te wesen: ende voor syn vertreck den Staten gerecommandeert hebbende / te letten op de behoudenisse van heure staet / ende de alliantien van Enghelandt ende anderen daer toe dienende / ende met alle manieren te trachten naer den Peys / indien sy die behoudens heur staet / ende de grootste poincten van dien / eerlyck / Goddelijck / ende verseeckert konden verwerven / om heur selven soo uyt dese bloedighe Oorlogen te helpen: hoe wel by veelen / naer ghewoonte / suspitie bleef dat onder dit vertreck yet anders mochte schuylen / ende dattet niet uyt Vranckryck / maer selfs van hier ghepromoveert werde.

De Prince van Spaengien wordt aengenomen voor Philips de vierde Coningh toekomende van Spaengien.

Wt Spaengien is tijdinghe ghekomen / hoe dat de Koningh Philips de derde / heeft synen oudtsten Sone / nu twee Jaren ende thien Maenden oudt zynde / doen aen nemen / hulden ende sweeren voor toekomenden Koningh vande Rijcken van Spaengien / metten name van Philips de vierde / ende dat den twaelfden January dit Jaer 1608. tot Madril inde S. Ieronymus Kercke / die behanghen was met kostelycke Tapytserye vande Historie van 't winnen van Thunis ende noch andere. Dit geschiede al met seer groote ende solemnele pompe ende magnificentie / in het by wesen van meest alle de Bisschoppen / Hertoghen / Marquisen / Graven ende groote van Spaengien. De principaelste Ceremonien werden bedient by den Cardinael van Toledo / Don Bernardin de Rayas & Sandoval, present de Koningh / de Koninginne / Infanta Anna Mauricia. Daer werdt genoteert dat desen jonghen Prince (alsoo de Ceremonien langhe duerden / terwijlen de Heeren ende groote hem ginghen salueren) in slape was ghevallen sittende in synen stoel. Tot dese Feeste waren vergadert den meesten Edeldom van Spaengien / makende eene groote ende kostelijcke Feeste.

Gheschiedenissen van Sweden.

Wy hebben voor in 't 20. Boeck vande gheschiedenissen van Sweden verhaeldt / hoe dat Hertogh Karel in Sweden den Koningh Sigismond van Polen ende van Sweden synen Neve in Sweden bejeghent hadde / als de selve met stercker handt in Sweden was ghekomen met vreemt Kryghs-volck om synen Oom Hertogh Karel van 't Gouvernement / 't welck hy hem te vooren hadde toegheaen / af te stellen / ende 't selve Koninghryck te regheeren nae synen sin uyt Polen / ende aldaer in te voeren de Roomsche Catholijcke Religie / contrarie des Rijcks rechten en synen Eedt ende belofte op syn Krooninge gedaen / ende also hy syn Contract / als met ghewelt hem afgedronghen / niet en wilde toestaen / so was hy nae Polen gevlucht / ter wijle men de Oorloge voerde om Lyflant / dat elck van die Koninghrijcken pretendeerden hun toe te komen / alwaer beyde partijen meermael winninghe ende verlies hebben ghevoert / als wy int 27. Boeck hebben aengeroert.

Sedert hebben de Staten van Sweden ende Polen Ghesanten over ende weder ghesonden: de Sweden biddende haren Koningh in syn Landt te komen / ende persoonlijck hun te regeeren nae de Wetten ende Contracten hun op syn Crooninge beswooren, sy wilden hem goede ende getrouwe Onderdanen wesen / so hy sulcx niet konde oft wilde doen / dat hy dan synen Soone hun soude willen senden / ofte synen Broeder Johan Hertogh van Gotlandt: ende soo sulcx niet en ghesciede / hebben sy hem ghedreycht synen Oom Hertogh Karel synen Stadthouder voor haren Koningh te verkiesen / 't welck sy hebben ghedaen / de welcke als Koningh van hun verkooren zijnde / en heeft 't selve voor langhen tijdt niet willen oft dorven aennemen: Maer ten laetsten int Jaer 1608. den 25. Meert / hebben sy hem voor haren Koning opentlijck ghekroont, met den Tytel / Karel den negenden / by de gratie Gods Koningh der Sweden / Gotthen / Wandalen / Finnen / Carelen / Lappen / Cajaneen / Esschon ende Lyflandt / &c. Daer over schreef de selve Koningh aende Staten van Polen / verhalende de oorsaecken van syn Crooninghe / haer aenbiedende alle Vrede / ende voorts protesterende: maer alsoo sy daer op niet en antwoorden schreef hy andermael den vyfthienden Mey / met het afschrift vanden eersten / aenbiedende allen Vrede: daer nae schreef hy aenden Koningh Sigismund selve / met de Copyen vande voor-gaende / dan daer wert niet op geantwoort / voor den sesten September, soo hebben de Staten van Polen die beantwoort. Waer op de Staten van Sweden in eenen langhen Brief / van date den 17. October haer gheantwoort hebben: welcken Brief wy hebben goet ghedacht hier in te voeghen, om dat daer in vervaet wordt de gheheele oorsaecke waerom sy haren Koningh Sigismond hebben afghestelt / ende synen Oom Karel in syn plaetse ghekroont / met alle 't gene dien aenkleeft / om den staet vande selve Landen / daer Nederlant so veele Koophandels ende Schip-vaerts heeft / volkomelyck te weten: Den voorsz Brief begint als volght.

Carel Hertogh van Sudermannen Coning va Sweden gekroont.

Coningh Carel schrijft aende State ende Conig van Polen / Vrede a[en]biedende.

Brief des Rijcx-Radē des Coningrijcx Swedē aende Staten van Polen / inhoudende de redenen die haer hebben beweeght om Sigismundum af te stellen, ende Carolum te Croonen.

WY Rijcx-Raden des Koninghrijcks Sweden / teghenwoordich vergadert binnen Stocholm / doen V. L. weten / Rijcx-Raden des Koninghrijcks Polen / ende des Groot-vorstendoms Littauwen / dat wy V. L. Brieven van date den sesten Septembris ghegheven binnen Cracouw / op den onsen voorgaenden van date den 18. Junius / wel hebben ontfangen.

Ende al hoe wel de selve so wijtluchtich ende lanck zijn / datse by nae den ghemeynen stijl van ghemeyne Brieven schijnen te buyten te gaen / soo en is nochtans het voornaemste des inhoudts vande selve niet anders / dan dat ghy daer by uytdruckelijck verklaert / niet te willen oft te moghen erkennen voor Koningh / onsen aller-ghenadichsten Koningh ende Heere / die wy ende alle de Stenden des gantschen Rijcx tot een Koningh des Koninghrycx Sweden hebben verkooren / gestelt / ende niet langhe geleden met de solemnele Koninghlijcke Kroon bevestiget. Beschuldigende daer beneffens onsen alder-genadichsten Koningh ende Heere / ghelijck oock ons / dat wy vanden Eedt ende trouwe / daer mede wy Koningh Sigismundo verbonden ghewecst zijn / souden afgetreden zijn / ende de selve verlaten hebben / niet sonder onse groote schande ende oneere.

Beschuldinge der Staten van Polen over de Sweden.

Om het welcke te bewijsen / soo verhaeldt ghy dat eenige onder ons Koningh Sigismundum eerst souden hebben ghebeden / alhier in 't Rijck te komen / ende dat hy dien volghende niet stercker (gelijck ghy voorstelt) dan met syn eygen Hofgesinde alhier gekomen is gheweest / dat wy hem souden hebben overvallen / ende niet by ghestaen als ons wel toebehoordt hadde. Ten anderen beschuldicht ghy ons noch dat wy ghedurende seecker Bestandt / teghens onse ghegheven trou ende beloften by verraderye V. L. souden afgenomen hebben het Casteel van Dunemunden / al hoe wel nu dit by V. L. werdt voor-ghegheven met een grooten yver ende veel woorden / soo en sal nochtans 't selve nimmermeer inder waerheydt sulcx bevonden noch bewesen worden / gelijck als uyt het naevolghende verhael / ghetrocken uyt de Acte selver van 't ghene ten weder zijden is ghepasseert / wy gedwonghen worden int langhe eenen yegelijcken onpartijdigen / ende de waerheyt beminnende / bekent ende openbaer te maken.

Staten bekennen Sigismundo voor Coning aengenomen te hebben op seeckere beloften.

Wy hebben noyt gheloochent / noch en loochenen als noch niet / dat wy Koningh Sigismundum in Polen / als de naeste Erve van syn overleden Vader / soo volghens het Recht van successie / als oock uyt kracht vande af-vereeninghe voor onsen Koningh ende Heere hebben ghekendt ende aen-genomen / ende dat wy hem inden Jare 1594. trouwe ende ghehoorsaemheyt hebben belooft ende gheswooren, ghelijck hy oock ten selven tyde aen ons ende de gantsche Stenden des Rijcx Sweden ter ander zyde by Eedt hem heeft verbonden.

Dan dat wy dien Eedt ende trouwe tot dier tijden Sigismundo, by ons ghegheven, nimmermeer souden ghebroocken ofte ghevioleert / ende niet in alle sinceriteyt nae-ghekomen hebben / soo langhe als hy ons syn Eedt / woordt ende beloften oprechtelijcken heeft ghehouden / dat sult ghy-lieden ofte yemandt anders

ter Werelt inder eeuwicheydt niet konnen bewijsen: Maer dat wy / nae dat hy vergheetende syn Coninghlijcken Eedt ende plicht / ende daer van gantschelijck afwijckende / Ons / ende dit Coninghrijck Sweden heeft onderstaen vyantlijcker wijse aen te tasten ende te bekrijgen / aen de een zijde stellende ende verachtende allen heylsamen Raedt ende trou-hertighe vermaninghe: Eyndelijck ghenootsaeckt zijn geweest ons te keeren tot de middelen die wy by der handt hebben ghenomen / ende te verlaten den ghenen vanden welcken wy van te vooren soo dickmaels verlaten zijn gheweest. Voorwaer daer inne kan ons niemandt verdencken / 't ghene ghy schrijft dat onder de onse eenighe gheweest zijn / die tot onsen alder-ghenadichsten Coningh hebben versocht de hulpe ende bystandt vanden Coningh Sigismundus / sulcx mach wel zijn / te weten / datter eenighe gheweest zijn / de welcke Coningh Sigismundo tot sijn quaet voornemen hebben geraden ende ghehitst / die daer over oock haer rechte loon hebben ontfangen / ende van wegen hare ontrouwicheydt ende verraderije ghestraft zijn / als sy verdient hadden. Dan dat yemandt vande onse by Coningh Sigismund om hulpe souden aen-ghehouden hebben / ende hem gebeden dat hy met vreemt Krijghsvolck hier int Rijck soude willen komen / om 't selve te overvallen ende te devasteren / onsen alder-ghenadichsten Coningh ende andere onschuldighe vyandtlijcker wijse te vervolghen ende te verdrucken / dat meynen wy vastelijck dat nimmermeer sal waer bevonden worden.

Sweden bidden den Coningh Sigismundo sijn Rijck te komen versoecken.

Ter contrarie is warachtich / dat onsen alder-ghenadichsten Coningh ende Heere / ende wy / Coningh Sigismundum hebben doen weten / ende by onse Brieven seer sorchvuldelijcken vermaendt / eer ende te vooren dat hy hem op den wech herwaerts aen hadde begheven / dat hy aflegghende ende naelatende een vyandtlijck ghemoet ende voor-nemen / als een vreedtsaem / goedertieren ende ghetrou Coningh / sijn Erf-Coningrijck soude komen besoecken / ende dat hy soo wel onsen alder-ghenadichsten Coningh / als ons alle te samen souden verseeckeren voor alle ghewelt by ongheluck / by interventie van suffisante ende behoorlijcke cautie / hem beloovende dat hy hier niemandt voor hem soude vinden / die hem niet en soude ontfanghen ende onthalen op sulcker wyse als dat behoort. Ende heeft noch daer en boven onsen alder-ghenadichsten Coningh ende Heere ghepresenteert ende aen gheboden / indien sijne Coninghlijcke Majesteyt in tijdts wilde laten weten / wanneer ende op wat plaetse Coningh Sigismundus van meyninghe was t'Scheep te gaen / dat hy hem aldaer te ghemoet soude senden een Scheeps Armade bequaem om een Coningh over te voeren / nae de waerdicheyt van een Coninghlijck persoon / ende van beyde de Rijcken. Dan wat is gheschiedt? Coningh Sigismundus heeft sich hier op niet ghewaerdicht int minste te antwoorden / maer heeft alleene overghesonden opene ghedruckte Brieven van Ghenade / ende securiteyt voor de Stenden des Rijcx Sweden / voor by gaende ende uytsluytende onsen alder-ghenadichsten Coningh ende Heere. Waer uyt sijne Coninghlijcke Majesteyt lichtelijck heeft konnen afnemen / hoe Coningh Sigismundus teghens hem gheneghen is gheweest / ende waer hy hem hadde te verwachten. Dese sijne opene Brieven van verseeckerheydt / is Coningh Sigismundus niet langhe daer nae ghevolcht: niet ghelijck ghy-lieden schrijft met sijn ghewoonlijck Hofghesinde / maer verghesellschapt met een hoop wel toe-gherust Krijghs-volcx / soo van Duytschen / Ungaren / Schotten als Polen / eenighe duysendt Mannen sterck zijnde / jae stercker dan hy opt te Velde teghen ons gheweest is / vanden tijdt af dat hy begonnen heeft onsen openbaren vyandt te wesen: Ghebiedende daer beneffens de Finnen ende Lyflanders / dat sy onsen alder-ghenadichsten Coningh op de andere zijde souden aengrijpen. Voorwaer wy konnen ons niet ghenoech verwonderen / dat ghy L. V. in soo klaren onweder-sprekelijcken / ende by alle de Wereldt bekende sake misgrijpt / V. L. niet schamende te schrijven / dat Sigismundus alleen met sijn ghewoonlijck Hofghesinde hier in 't Rijcke

Coningh Sigismund komt vyantlicker wijse in Sweden.

soude ghekomen wesen: want waer sulcx gheschiedt / ghelijck als doen hy uyt Polen quam alhier om de Croone te ontfanghen / soo souden wy hem op gheen ander wijse onthaelt hebben / als ten selven tijde: dan laet ons in dese saecke voort-varen. Coningh Sigismundus voor het aen-nemen van syn reyse hier in Sweden / heeft binnen Lubeeck ende andere Zeesteden / alle de Schepen ende haer goederen in die plaetse zijnde om haer handelinghe te drijven / doen arresteren ende vast houden: heeft oock aldaer laten verbieden / datmen int Rijck Sweden gheen toevoer soude doen van eenighe noodige Koopmanschappen / als van Coren ende dierghelijcken: waer van te dier tijdt in Sweden groot ghebreck ende dierte was: Daer nae int Rijck ghekomen zijnde / al hoe wel alle Poorten van Casteelen ende Vestinghen voor hem open stonden / ende al hoe wel die ghene / die onsen alder-ghenadichsten Coningh binnen de Stadt ende het Sloth Carmar gestelt ende geordonneert hadde / om hem als haren wettighen Coningh met alle behoorlijcke eere te ontfanghen / hem int minste niet en hebben gheresisteert / noch in gheene wijse anders bejeghent als haer en betaemde / soo heeft hy nochtans metter daedt sonder langh vertreck sijn vyandtlijck ghemoet ghetoont / doende de selve terstondt verseeckeren / teghen sijn gegeven trouwe ende beloften / ende sendende de selve alsoo ghevangen nae Polen / alwaer sy twee Jaren in sware ghevanckenisse zijn ghehouden.

Coning Carel schrijft aen Sigismundus.

Ende een yeghelijck by publijck Edicte ghebiedende / dat niemandt hem soude verborderen / de Dienaren van onsen alder-ghenadichsten Coningh ende Heere te huysen noch te haven: maer datmen de selve aenden Lyve soude straffen / op wat plaetsen die ghevonden souden moghen worden. Hier nae als hy met syn gantsche Krijghs-heyr opghetrocken was nae Stekeburch. Ende oft wel schoon onsen alder-ghenadichsten Coningh ende Heer aldaer op hem / soo door Boden als verscheyden Brieven versocht ende begheert heeft / dat hy het vreemde Krijghsvolck soude willen afdancken / ende dat hy de ghene die hem tot sulcken onlust hadden opgherockent / van hem souden willen schicken / nae hare huysen / om daer te blijven tot den naesten aenstaenden Rijcxdach / met aenbiedinghe / dat sijne Majesteyt ('t selve ghedaen zijnde) van ghelijcken te vreden was te vertrecken nae sijn Vorstendom / ende hem daer stil te onthouden / tot datter eenen alghemeynen Rijcx-dach soude voorschreven wesen / ende alle Rijcx-stenden vergadert zijn / voor de welcke hy bereyt was rekeninghe ende reden te geven vande regeeringhe des Rijcx in 't afwesen Sigismundi / ende hem teghen een yeghelijck die hem soude willen beschuldigen te verantwoorden / oock te verwachten ende nae te komen 't ghene by de Rijcx-Stenden nae Swedische Rechten / ende Ordeningen daer in gedisponeert ende uyt gesproocken soude moghen worden. Soo is doch alle 't selve om niet ende te vergeefs geweest.

Coningh Sigismund tast eerst Coningh Carel aen / die hem vrientlijck bejegent te vergeefs.

Want Sigismundus is so wijt in haet ende nijt tegen onsen alder-genadichsten Coningh ontsteken geweest / dat hy niet alleen tot gheene billijcke rechtmatich ende verdraechlijcke conditien heeft willen verstaen. Maer dat hy oock onsen alder-ghenadichsten Coningh met de synen / die hem onder-stondt Sigismund wat naerder te komen / om met den anderen ghevoechlijcker te spreecken / ende de sake ter neder te legghen / vyandtlijcker wijse / feytelijcken eerst heeft aen-getast ende besprongen.

Hier na is hy met sijn Leger op-gebroken ende vertrocken nae Lincopen / alwaer onsen alder-genadichsten Coningh ende Heer mede is ghevolcht / hem wederom noodende ende versoeckende tot een goede oprechte vruntlijcke Vrede-handelinge / ende begeerende dat hy voor hem niet en soude willen wijcken / die noyt yets quaets ofte onvriendelijcx teghen hem ghedacht ofte voor-genomen hadde.

Dan alle 't selve is by Sigismundum inde windt gheslaghen ende niet gheachtet / die alleen de saecke vertrock / op hoope dat alle de Finnen hem noch souden te hulpe komen / ende dat hy die ghene die vande zijde waren van onsen alder-ghenadichsten Coningh

middeler-

1608.

middeler-tijdt van sijne Majesteyt soude doen afwijcken/ ende tot hem trecken. Ende hoe wel eyndelijck eenen stil-stant ende seeckeren dach beraemt was/ om te sien oft men de saecken in 't goede soude konnen ter neder legghen/ soo heeft nochtans Jan Weyer, sonder daer op 't minste te achten/ hem verbordert tot meermalen de Wachten van onsen genadichsten Koningh ende Heere te overvallen/ ende tot int Leger toe op te slaen ende nae te jagen.

Koningh Sigismund uyt de Velde geslagen. Waer door dan sijne Majesteyt/ siende dat hy gheen Vrede konde hebben noch ghenieten/ ten lesten bedwongen ende benoodicht is gheweest de Wapenen inde handt te nemen/ ende te ghebruycken tot sijne defentie: het welcke so is afgeloopen/ dat Koningh Sigismundus met sijn volck uyt den Velde zijnde/ de uytkomste des Veldt-slaeghs heeft ghecorrespondeert met de gherechticheydt vander sake/ zijnde hem selven overkomen 't ghene hy een ander hadde toegeschickt.

Koningh Sigismundus versoect en verkrijcht Bestandt. Koningh Sigismundus siende dat hem sijn voornemen by desen wech was misluckt/ is beraden ghewoorden een anderen in te gaen: ende verlatende het gewelt/ heeft aengevangen goede woorden te geven/ ende onsen alder-ghenadichsten Koningh te bidden om een op-schortinge van Wapenen ende alle vyantlijcke feyten/ ghelijck hy oock terstondt nae sijn begeeren heeft verkreghen. Want al wast dat de saecke soo wijdt gebrocht was/ dat onsen alder-genadichsten Koningh Sigismundum in sijn handen ende geweldt hadde/ soo heeft nochtans sijne Majesteyt niet quaets noch vyandelijcx hem willen statueren: maer heeft veel eer den sijnen gheboden de Wapenen ter neder te legghen/ ende van alle hostiliteyt op te houden.

Nota. Verdrach tusschen Koningh Sigismund en Koningh Karel. Ende zijn daer nae met den anderen verdraghen ende gheaccordeert, met alsulcken uyt-gedruckten conditien: Waert by aldien dat Sigismundus sijn schriftelijcke beloften ende solemnele toe-segginghe van soodanich Verdrach niet en hielde, ende so het behoorde nae en quam, dat in sulcken ghevalle de Rijcx-Steden souden ontbonden ende ontslagen blijven vanden Eedt van ghehoorsaemheydt, daer mede sy hem waren verplicht, sonder ghehouden te wesen hem wijder voor Heere ende Koningh te erkennen. Dit Verdrach was soo haest niet ghesloten/ ofte Sigismundus maeckte hem heymelijck wech uyt het Rijck/ tegen de hoop ende het verwachten van alle Menschen/ met hem nemende de Schepen versien met Geschut ende Ammonitie van Oorloghe/ die geordineert waren tot sijn reyse tot Stockholm/ alwaer hy op het voorsz Verdrach van Lincoppen so solemnelijck hadde belooft terstont te komen.

Sigismund vlucht uyt Sweden.

Laet Calmar beset met vreemt Krijghsvolck. De Stadt ende Vesting Calmar/ een vande voornaemste op de grense van Denemarcken/ liet hy beset met uytheemsch Krijghs-volck/ uytstortende op ons by alle weghen van vyantschap den grooten bitteren haet/ die hy teghen ons ende het Rijck Sweden hadde aenghenomen/ ende die hy nochtans ter selver tijdt nae sijn wille niet en konde int werck stellen. Nu wilden wy gaerne van V. L. weten/ ofte ghy van Sigismundo immermeer soudet konnen lijden ende verdraghen/ 't ghene wy met goede patiencie/ soo veele Jaren/ op hoope van veranderinge/ ende dat hy hem beter soude bedencken/ hebben uytghestaen ende geleden: Voorwaer wy houden het daer voor/ waert by aldien dat Sigismundus hem tegens V. L. ghedraghen hadde/ als hy teghen ons ghedaen heeft/ aengaende alleen 't ghene hier voorentoe is vermaendt/ hy waer al over langh van V. L. verlaten/ ende van het Regiment ende de Croone Polen afghesett. Het is noch in versscher memorie/ hoe Henrick de Valois uwen Koningh/ om dat hy heymelijck uyt Polen vertrocken was nae Vranckrijck/ ende tot seeckeren tijdt by V. L. bestemt/ niet weder en mochte komen/ om selfs in persoon/ verlatende sijn Erf-Koninghrijck om V. L. Regiment te aenveerden/ terstondt van V. L. is verlaten gheweest/ hem op-segghende V. L. beloofde trouwe ende gehoorsaemheydt: ende procederende tot Electie van een ander Koningh/ niet teghenstaende hy V. L. was beloovende ende versekerende/ dat hy de regeeringe van het Koninghrijck Polen/ met gheen minder affectie ende sorghvuldicheydt soude ter herten nemen/ ende doen bestellen in sijn afwesen/ als oft hy selver in Polen teghenwoordich zijnde/ hadde moghen ofte konnen doen. Ende hebt ghy-lieden gheen ander occasie ter Werelt ghehadt van hem te scheyden/ als klaerlijck is blijckende by de Legatien ende Brieven om dese saecke over ende weder ghesonden. Wat questien ende ghescillen daer oock gheweest zijn tusschen u ende uwen Koningh in dese voor-ganghen Jaren/ is voor de gantsche Werelt notoir ende ghenoech bekendt: Niet te min/ wy en willen hier niet disputeren noch ondersoecken de redenen die V. L. veroorsaeckt hebben/ op dat wy niet voor die ghene aenghesien ende ghehouden werden/ die ons met vreemde handelinghe souden willen bekommeren ende bemoeyen: Want by aldien ghy-lieden oock soo dedet/ soo soude V. L. ende oock onse saken in een beteren standt zijn. Doch soo veel is hier af/ dat al hoe wel Sweden gheen gheringer Koninghrijck en is ende immers soo weynich/ jae veel min een Koningh mach derven als Polen/ soo hebben wy nochtans heel anders als ghy-luyden ons ghedraghen teghen den Koningh Sigismundum: Want al is het schoon dat hy ons betoont ende bewesen heeft alle openbare vyandtschap/ ende wy daeromme volghende sijn eyghen verschryvingen/ beloften ende verwilliginghe van sijnen Eedt metter daedt ontslaghen waren/ sonder aen hem ghehouden te wesen van eenighen vorderen bandt van trouwe ende ghehoorsaemheydt: soo en is hy daerom ebenwel soo haest van ons niet verlaten/ ende van 't Rijck afghesett: Maer hebben hem veel eer by verscheyden onse Brieven ghebeden ende ghesmeeckt/ ten eynde dat hy weder soude willen komen/ om het Rijck te aenvaerden ende te regheeren/ voor te staen ende in alles te remedieren/ nae de forme ende inhoudt vanden Eedt by hem ghedaen: Verklarende soo hy sulcx wilde doen/ dat wy aen d'een zijde stellende ende gantsch vergheetende alle voor-gaende injurien ende onghelijcken/ alsdan willich ende bereydt waren hem wederom aen te nemen/ te houden ende erkennen voor onsen wettighen Koningh ende Heere/ ende hem te bewijsen alle trouwe ende behoorlijcke ghehoorsaemheydt. Soo sijne gheleghentheydt niet en ware wederom te komen/ ende het Rijck selfs in persoon te komen regheeren/ dat hy ons soude willen toeschicken sijnen Soon/ wy wilden den selven voor onsen Koningh ende Heere aen nemen/ ende behouden. Dat dit alsoo ghesciedt is/ en meynen wy niet dat yemandt soude konnen loochenen: ende werdt in allen ghevallen klaerlijcken bewesen/ by de ghedruckte publijcke Acten ende Resolutien/ hier van ghehouden ende ghenomen op alle ghemeyne Rijcx-daghen/ die dese saecken aengaende ghecelebreert zijn gheweest op verscheyden tijden ende plaetsen/ soo tot Jenecoppen inden Jare 1599. als oock tot Stocholm inden selven Jare/ ende daer nae tot Lincoppen inden Jare 1600. Hier op alles en heeft Koningh Sigismundus niet alleen ons niet weerdich ghekendt/ een woordt/ jae een letter/ het zy dan schriftelijck ofte mondelinck te antwoorden: Maer oock continuerende in sijn voorighe quaet voor nemen/ heeft hem onderstaen in vergeldinghe van onse goede affectie ende ghenegentheydt tot hem ende sijnen Soon/ de Finnen op een nieu teghen ons oproerich te maecken/ de selve toeschickende vreemdt Krijghs-volck om haer te versterken. Daer-en-boven heeft hy noch de Schepen die hy uyt het Rijck wech-ghevoert hadde/ wel versien met Volck ende Amonitie van Oorloghe/ gesonden nae het Sloth van Elfsburch/ om het selve by sur-prinse te verrasschen ende in te nemen/ dis aldaer op ende teghens de Onderdanen des Rijcx Sweden ghepleecht en ghedaen hebben alle vyandtlijcke acten van rooven/ plunderen ende andersins als haer mogelijck is geweest. Naedemale den Koningh Sigismundus in sulcken ghestalte ons ende alle andere tot dier tijdt sijn ghetrouwe Onderdanen des Rycks Sweden/ heeft ghetracteert/ soo en kan men met gheen reden segghen (ghelijck ghy-luyden schryft) dat wy van hem afghevallen souden zijn/ maer veel eer dat hy ons ende het Rijck Sweden heeft verlaten: ende dat hy selver ons by openbaer Oorloghe bekrijgende:

Sweden presenteren Sigismund alle ongelijck te vergheven soo hy wil weder keeren oft sijnen Soon sende.

Verscheyden Rijcxdagen om Coningh Sigismundus wille gehouden.

Coning Sigismundus bekrijght ende laet Sweden berooven.

1608. bekrijgende: Eyndelijck ons daer toe ghebracht ende ghedronghen heeft/ dat wy ghenootsaeckt zijn geweest te aenvaerden ende int werck te stellen/ alsulcke middelen daer mede wy ons ende het Rijck Sweden teghens hem ende alle syn vyandtlijck gheweldt vermeynen te konnen beschermen. Ende hoe wel dese voor-verhaelde oorsaecken ende motiven/ soo ghewichtich ende krachtich zijn/ dat wy niet en twijffelen/ oft alle Christen Princen ende Potentaten sullen de selve voor goedt vinden ende approberen/ ende met eenen ons verontschuldighen vande valsche accusatien die ghy ende uwen Koningh Sigismundus sonder fondament ende teghens waerheydt ons soeckt op te legghen. Soo zynder dan noch veel meer andere ende grooter redenen van sulcker importantie/ dat oock de minste van dien bestandt soude zijn/ om een Koningh syn Kroon ende Rijck te doen verliesen.

Koningh Sigismundus de Swedē verlaten hebbende/ stellen haer de Sweden tot tegenweer.

Sigismund breeckt syn Groot-vaders Testament.

Want eerstelijck soo is Sigismundus niet ghebleven maer afgeweken van syn Groot-vaders Testament/ daer op nochtans het Erf-recht van dit Rijck is ghegrondet/ ende sonder het welcke te onderhouden hy gheen recht tot de Kroone Sweden en konde pretenderen. Ten anderen heeft hy sonder des Rijcx-Stenden consent/ jae teghen haer wille syn Erf-Koninghrijck verlaten/ aenvaerdende een ander vreemdt Koninghrijck op beswaerlijcke conditien voor desen Rijcke. Eenighe Provintien ende Landen heeft hy wech ghegheven ende vanden Rijcke vervreemt: Met vreemde Potentaten heeft hy aenghegaen ende ghesloten Contracten voor desen Rijcke sonderlinghe schadelijck/ ende dat buyten advijs van onsen alder-ghenadichsten Koningh ende Heer/ mitsgaders vande voor-naemste Lit-maten des Rijcx/ wiens Raedt nochtans in des Rijcx regeeringhe hy by Eede verplicht was te ghebruycken. In somma om met weynich woorden te segghen/ hy heeft vergheten ende aen d'een zijde ghestelt alle sorchvuldigheydt/ die hy billijck als een Koningh ende Regent des Rijcx voor het ghemeyne beste ghestadich behoorde ghehadt te hebben/ sonder hem met eenighe saken te bekommeren/ daer aen des Rijcx welvaren is gelegen geweest.

Verlaet syn Erf-Coninghrijck/ ende neemt een vreemt Koningrijck aen.

Koningh Sigismund vervreemt eenighe Provintien van Sweden.

Terstont nae dat syn Krooninghe tot Upsael gheschiedt was/ ende hy alle dinghen nae syn wille ende voor-nemen niet en konde volbrengen/ heeft hy Commissien ende Bestellinghen uyt ghegheven aen Ernst Weyer ende anderen/ om een groot ghetal vreemdt Krijghs-volck int Rijck te brenghen/ daer mede hy de Sweden ghedacht te dwinghen/ sulcx dat sy ghenootsaeckt souden zijn in te willigen ende te doen 't ghene hy begeerde. Dan bemerckende dat hem 't selve niet en wilde gelucken/ maeckte hy hem terstondt daer nae veerdich/ ende vertrock wech uyt het Rijck in aller haest/ sonder althier int minste te laten eenighe ordre ofte bequame forme van regeeringhe/ daer nae het Rijck ende des Rijcx saken in syn afwesen soude worden gegouverneert.

Koningh Sigismund neemt Krijgs-volck aen om de Sweden te dwingen.

Vertreckt uyt Sweden sonder ordre te laten.

Over het Koninghlijck Sloth ende de Stadt Stocholm hadde hy ghestelt een Gouverneur oft Stadthouder/ wesende een openbaer Papist/ ende over sommighe ander Casteelen ende Sloten van 't Rijck eenighe Luyden staende ter quader name ende fame/ ende oock behalven dat/ onduchtich ende onbequaem tot eenighe regeeringhe. De Papisten liet hy toe hare vergaderinghe ende vrye oeffeninghe van haer Religie/ 't welck directelijck ende openbaerlijck was strijdende tegens den Koninghlijcken Eedt/ ende de solemnele beloften recht te vooren by hem ghedaen ende gheprestеert. Boven allen desen heeft hy noch syn Bevel-hebberen by syne Mandaten wel expresselijck belast ende bevolen/ waert by aldien dat onsen alder-ghenadichsten Koningh ende Heer/ hem in desen niet en wilde voeghen nae syn believen/ latende syn Stadthouders ende Officiers in het Rijcke begaen nae haer appetyt ende lust/ latende des Koninghs Eedt violeren: latende de Erf-vereeniginghe ende de Wetten des Rijcks tot desselven onverwinlijcken schade ende ghewissen onder-ganck breecken ende onder de voet treden/ ende ghedooghende de verdruckinghe aller onschuldige Menschen/ daer uyt niet en stondt te verwachten als een Inlandtschen twist ende krijgh/ ghelijck korts daer nae in Finlandt gheheurt is/ alwaer by toelaten van Sigismundus ettelijcke duysendt onnoosele Boeren zijn vermoort ende omghebracht/ dat sy in sulcken ghevalle onsen alder-genadichsten Koningh ende Heere met Ruyters ende Knechten op het heftichste vyandtlijcker wijse souden vervolgen ende nae trachten. 1608.

Stelt Papisten en infame Persoonen over de Casteelen eñ Steden.

Laet de Papisten haer Religie oeffenen teghen syn Eedt.

Laet eenighe duysendt Boeren vermoorden.

Alle 't welcke by ons niet alleen met naeckte woorden ghesept en wordt (gelijck ghy-luyden doet) maer kan ten vollen bewesen worden by Zeghel ende Brieven/ des van noode wesende/ ghelijck wy dan overvloedelijck ghenoech meynen vertoont te hebben/ dat noch onsen alder-ghenadichsten Koningh ende Heer noch staet te imputeren oft toe te schrijven het verlies van Sigismundi Rijck/ ende de oorsaecke van desen teghenwoordighen bloedighen krijgh/ maer veel eer Sigismundo selve die ons ende het Rijck van selfs heeft verlaten/ ende desen krijgh teghen ons heeft aenghenomen/ sonder dat wy hem daer toe door eenighe ghedane injurie verweckt/ soo sullen wy noch voorts uyt alle de voorleden handelinghen klaerlijcken bewijsen/ dat oock ghy-luyden oorsake ghegheven hebt tot dese Oorloghe/ ende dat ghy ons groot onghelijck doet/ ons nae-ghevende ende beschuldigende/ dat wy sonder V. L. te waerschouwen/ u Landen ende Luyden/ Huysen ende Casteelen niet beset zynde/ souden overvallen ende ingenomen hebben. Laet u dan voor al indachtich zijn/ hoe dat ghy inden Jare vijfthien-hondert ses ende tnegentich door Stanislaum Dzialiusky, Stanislaum Rykonsky, Nicolum Sapicha V. L. Ghesanten aen ons afghevaerdicht u niet ontsien en hebt onsen alder-ghenadichsten Koningh ende Heere/ ende ons te beschuldighen van eenighe sware delicten/ die ghy ons nimmermeer en sult bewysen/ als daer zijn Crimen lesæ Majestatis prejurij, ende meer andere dierghelijcken/ daer toe sy expres van V. L. bevel hadden/ ghelijck oft wy tegens eer/ eedt ende allen schuldighen plicht teghen de Hoogheydt Sigismundi souden ghesondicht hebben/ met het uyt-schrijven vanden Rijcxdach/ die tot Suyderkoppen is ghehouden geweest: sluytende de voorschreven uwe Gesanten hare Propositien met hooghe dreyghementen: Waert by aldien dat wy ons voor-nemen ende soodanighe handelinghe niet en wilden desisteren/ dat ghy gheresolveert waert uwen Koningh niet te verlaten/ maer veel eer met alle uwe middelen/ jae met lijf ende leven hem te helpen wreecken het minste ongelijck dat hem van ons soude moghen bejeghenen. Ende al hoe wel V. L. Ghesanten haer meyninghe met eenighe gebloemde woorden voort-brachten/ soo blijckt nochtans uyt den gantschen context van haer Oratie/ dat de selve niet anders gheweest en is/ dan dat wy souden casseren/ annulleren ende te niete doen de handelinghe/ Decreten ende resolutien/ op den voorschreven Suyderkopschen Rijcx-dach ghescheidt ende ghenomen/ ten ware dat wy V. L. ende uwen Koningh als vyanden wilden hebben. Waer mede wy ons lieten bedunken/ dat ghy ons ghenoechsaem openlijcken alle vyandtschap ende hostiliteyt hebt ghedenonceert/ 't welck wy nochtans als V. L. daer toe gheene redenen ghegheven hebbende/ van V. L. nimmermeer verhoopt noch verwacht en hadden. 't Ghene ghy voor-stelt dat wy de Hoogheydt ende Majesteyt van Koningh Sigismundus daer in souden ghevioleert/ ende te kort ghedaen hebben/ dat onsen ghenadichsten Koningh ende Heere in afwesen van Sigismundus/ volghende het over oude gebruyck van dit Koninghrijck/ ende de vryheydt van onsen Voor-ouderen ons nae-ghelaten/ by advijs vande Rijcx-raden tot Suyderkoppen heeft doen beschrijven/ ende vergaderen de Stenden des Rijcx/ dat heeft voorwaer noch slot noch reden: want het is kennelijck ende notoir/ dat des Rijcx Reghenten ofte Gouverneurs over ettelijcke hondert Jaren herwaerts/ de selve macht ende authoriteyt ghehadt hebben/ als blijcken mach by de Unie tusschen de drie Noorderscher Koninghrijcken opgherecht by tijden ende staende de regeeringe van Koninginne Margareta/ jae dat meer is/ uyt de voorledene saken van ouden tijden kan bewesen worden/ dat des Rijcx Drossaert niet alleen in absentie vanden Koning de Stenden des Rijcx mochte doen vergaderen/

Polacken oorsake van den krijgh tusschen haer ende Sweden.

Sweden vande Polen ghedreyght.

Privilegie ende macht der Staten van Sweden.

soo

1608.

soo wanneer de noodt sulcx vereyschten: Maer was den selven oock ghegheven eenighe daghen ghelycke Macht ende authoriteyt met den Koningh / Welcke Vryheydt van by den anderen te moghen vergaderen om te delibereren van saecken het ghemeyne besten aengaende / de voornaemste remedie is / om te prevenieren ende verhinderen / jae oock om wech te nemen alle confusien ende ongheregheltheden / die in een regieringhe souden mogen ghekomen ende inghekropen wesen / ghelijck als te dien tijdt hier in dit Rijcke waren ontstaen / ende by nae de over-handt ghewonnen hadden / vermidts het ontijdigh vertreck van Koningh Sigismundus / ende de quade regieringe die hy hier hadde gelaten. Die van Lacedemonien hadden hare Ephores, andere Landen hebben noch huydensdaechs hare Parlamenten, Vergaderinghe van Staten / ende andere Consilia, de welcke niet anders en zijn / als Stata Comitiæ, ghelijck V. L. selve ghenoech bekent is. Ghy-luyden selve hebt de voorsz Vryheyt ghebruyckt / in veel gheringher sake / sonder dat ghy u de selve hebt willen laten benemen. Want nae dat binnen Cracouw inden Jare 1591. eenighen oproer was ghereesen / ende die vande Ridderschap uyt vele Waywodtschaften vergadert zijnde tot Chimolinschia, niet alleen sonder weten / maer oock tegen danck ende wille van uwen Koningh / soo hebt ghy den selven uwen Koningh toe-gheschreven / dat ghy van meyninghe waert / noch een ander grooter by-een-komste te houden tot Rademi, alwaer de Ridderschap van het Groot Vorstendom Littauw' haer oock by u souden moghen laten vinden / daeromme bekennen wy vrijmoedelijck / dat wy niet en weten wat u ghemoveert heeft / door uwe Ghesanten met dreyghementen ende ontseggingen ons te verbieden / 't ghene ghy selver gheoordeelt hebt als billijck ende recht te zijn in uwe eyghen saken / ten ware dan dat ghy alleene wilt wesen Voorstanders ende Beschermers vande oude Vrijheydt van u Rijck / houdende alle andere voor Slaven ende Lijf-eyghenen. Doch wat sult ghy segghen op het ghene dat wy u Ghesanten te dier tijdt voor antwoort hebben ghegheven / ghelijck u niet kan onbekent zijn / dat op de voorsz Rijcxdagh ghehouden te Suyderkoppen / niet en is besloten ende geresolveert dan 't ghene dat was ghegrondet op den Koninghlijcken Eedt / op de ghemeyne Swedische Rechten / op het Testament van Hooch-loffelijcker Memorie / Koningh Gustavus, eñ de Erf-vereeninghe / ende dat alle 't selve was streckende in absentie van Sigismundus / tot een vaste bestendicheydt / wel-vaert ende prosperiteyt van het Rijck. Welcken Rijcxdach nochtans niet van noode geweest hadde / soo Koningh Sigismundus voor sijn vertreck uyt het Rijck eenighen voor sorge ghedragen hadde / om het Rijck in sijn afwesen te laten regeeren soo dat behoorden. Wy en hadden voorwaer nimmermeer eenighe dreyghementen verwacht in 't bysonder van u / die wy vermeynden ons Bont-ghenooten te wesen / om dat wy de vrijheydt ende welvaert van onse liebe Vaderlandt in achtinghe ende ter herten hebben ghenomen. Ghy en hebt het oock by de naeckte dreyghementen ende ontsegginghen niet laten blijven / maer hebt ons wel liberalicken ghehouden / sonder yet schuldigh te blijven / alle 't ghene ghy ons te dier tijdt door u Ghesanten beloofden / In dier voeghen / dat al waer 't dat wy de rechte meyninghe van u dreyghementen van te vooren niet wel hadden konnen begrijpen / soo hebt ghy ons naderhandt sulcx ghenoechsaem met der daet 't selve verklaert. Want ghy hebt eerstelijck uwen Koningh Sigismundum met een Groot Heyr-legher hier in 't Rijck ghevoert / om 't selve ende ons allen te verderven ende te ruyneren / assisterende hem met alle 't ghene dat tot den voorsz tocht van nooden mocht wesen / sonder dat u kan excuseren als ware hy hier in 't Rijck ghekomen sonder u consent ende hulp: Want het blijckt ghenoech ter contrarie / dat Sigismundus de voorsz expeditie ofte Oorloghe begonnen ende bestaen heeft met u bewilliginghe ende bystandt / als zijnde notoyr dat ghy hem by-gevoecht hebt uwen Onder-Cantzler / ende uwen Krijgs-Oversten Varesbeck / om over het Krijghs-volck te commanderen: Een groot ghetal vreemt Krijghs-volck aenghenomen by uwen voorsz Oversten / hebt ghy ghesonden in Finlandt / den oproerighe ende rebellen Finnen te hulpe. Het Sloth Wyburgh des Rijcx Sweden grendts Vestinghe hebt ghy met Garnisoen laten besetten. Ende als wy op den Rijcx-dach te Lincoppen inden Jare 1600. aen V. L. schreven / begheerende dat ghy u voor de Maendt Mey doen aenstaende / rondelijcken wildet verklaren / of wy u voortaen voor Vrienden oft voor Vyanden souden erkennen / alsoo wy liever hadden een openbaer Oorlogh / dan een gheveynsden Peys / op dat wy in cas van Oorloghe te beterder ende seeckerder onse saecken mochten doen beleyden: Soo hebt ghy den Brenger des Briefs in hechtenisse ghestelt / ende meer dan een Jaer ghevanckelijck ghehouden. Een half Jaer daer nae hebt ghy ons eerst gheantwoort / zijnde de selve antwoort soo twijffelachtich ghweest / dat wy van u meyninghe daer door veel onseeckerder geworden ende ghebleven zijn als van te vooren. In Lijflandt hebben uwe Commissarissen ende Krijghs-oversten / by publijcke Mandaten het Volck ende d'Inwoonderen op ontboden teghens onsen Alder-ghenadichsten Koningh ende Heer / voor ende aleer sijne Majesteyt oyt een voet daer inne stelde / het welcke alsoo 't warachtich ende een yeghelijck kennelijck is / soo en kondt ghy oock 't selve niet loochenen. Over sulcx en konnen wy ons over u niet ghenoech verwonderen / dat ghy u niet en schaemt ons nae te geven / dat wy dese Oorloghe souden begonnen hebben / eñ daer toe oorsake souden ghegeven hebben / ende dat wy u Landen ende Vestingen onverwachter wijse souden hebben inghenomen ende verrast. Waeromme dan nademale by desen volkomelijcken is bethoont / dat Sigismundus door sijn eyghen schult vervallen is van het Recht / 't welck hy tot dit Erf-Koninghrijck ghehadt heeft / ende dat hy ende ghy te samen den Krygh teghens ons hebt aenghenomen / sonder dat wy u met eenich ongelijck daer toe hebben verweckt / soo ist oock billick dat ghy voortaen afstaet Sigismundo den Tijtel als Koning van Sweden toe te schrijven / ende dat ghy u vorder niet weygerich en maeckt onsen Alder-ghenadichsten Koningh ende Heere / Heere Karel den neghenden te erkennen ende te intituleren / als der Sweden / Gothen / Wenden / Finnen / Carelen / Lappen / Cajaner / ende Esten in Lijflandt Koningh / ghelijck hy door de ghenade Godts / by eenparige stemminge van alle de Stenden des Rijcx / ende uyt krachte van het Recht van Successie / sulcx by ons is gekooren / ghekroont eñ bevestighet. Ende ware oock wel reden / dat ghy u voortaen matichden van alle onwarachtige beschuldinghe / dienende alleen om de herten te verbitteren / daer mede ghy onsen Alder-ghenadichsten Koningh eñ Ons / tegens alle behoorlickheydt beswaert. Ende is oock meer dan tijdt / dat ghy eens begint te dencken / op welcker wijse ghy u eerst teghen Godt Almachtich / eñ daer na tegen onsen Alder-genadichsten Koningh ende Heere / eñ des Rijcx Algemeene Stenden over dit aengevangen Oorloge / ende soo veel vergoten bloets / soudet mogen versoenen / op dat de oude vriemschap ende eenicheydt / die altijdts tusschen dese twee loffelijcke Koninghrijcken gheweest is / ende nu door u schult is vervallen / wederom mach gherestitueert ende vernieut worden / 't welcke soo ghy niet en doet / soo zijt ghewis / dat u Godes gherechte straffe in 't eynde sal achterhalen ende overkomen.

Aengaende u beschuldinghe van het innemen van Dennemunde teghen de ghegheven beloften van Bestandt / de selve als mede seer onwarachtich zijnde / stellen wy by alle de voorgaende. Want ghy en hebt niet een Letter in handen om te bewijsen / dat onsen Alder-ghenadichsten Koningh ofte Wy / eenigh Bestandt hebben ghemaeckt. Maer soo veel hebben wy gheschreven / ende oock anderen bevolen te schrijven / dat wy tot een handelinghe / het zy dan van Vrede ofte Bestant wel ghenegen waren / soo wanneer men ten weder-zijden daer toe Commissarissen wilde deputeren / ende op des Rijcx bodem ofte aen een ander gelegen plaetsche senden / doch dat dien onverminderr gheduerende soodanige handelinghe ondertusschen een yeghelijck sijn beste soude doen / waer uyt blijckt dat

ghy

Ephores / Parlamenten / ende Staten / eene saecke.

Beschuldinge der Sweden ten laste van de Polanen.

Koningh Sigismundus door sijn eyghen schult vervallen van sijn Recht tot Swedē.

Titulen C. Karels van Sweden.

1608.

ghy met gheen redenen en kont seggen/ dat wy teghen Eedt ende Beloften by verraderye / ghelijck ghy ons tegen de openbare Waerheyt beschuldighet/ Casteelen ende Vestingen souden ingenomen hebben: Maer wy hebben die verkreghen by Gods hulpe / door de kloecmoedicheydt van onse Soldaten / ende een Ordinaris Krijgs-ghewelt siende dat ghy ter quader trouwen met ons van meyninghe waert te handelen / soecken- den den stil-standt alleene om tijdt te ghewinnen / tot dat uwe Inlantsche troublen souden ter neder ghe- lept zijn. Dien niet teghenstaende nochtans/ so en is alsnoch onsen Alder - ghenadichsten Koningh noch wy niet ongeneycht/ om te doen tracteren en sluyten/ ofte een vasten Vrede ofte een langh Bestant. Ende heeft Syne Majesteyt/ daer op verstaen hebbende het begeeren van uwen Veldt-Oversten / tot dien eynde afgeschickt in Lijflant syn Commissarissen ende Gesanten / namentlijck den Wel-ghebooren / Eerwaerdighen / Edelen / Erentfesten/ Wel-gheleerden/ ende Manhaften Magnus Brahe / Graef tot Wyssingsburch/ ende Vrijheer tot Ridbeholm en Apholm/ des Rijcx Sweden Maerschalck / Nicolaes Bilke Vrijheer in Salestadt/ Meester Pieter Kennicius Bisschop tot Strengenes / Meester Laurents Paulinus Bisschop van Scara / Otto Morner tot Abo / Philips Scheyding Stadtholder op der Nerva : Ingevalle ghy nu daer toe van gelijcken eenige begeerten hebt / ende uwe Commissarisen ten selven eynde daer toe mede doet verschijnen / soo salmen ghesien waer toe de saken ghebracht konnen werden / Soo oock niet / soo blijft de schult by u / ghelijck die altijdt van u zijde is geweest. Wy hoopen ende twijffelen niet daer aen / Godt Almachtich sal onsen Alder-genadichsten Koningh ende Ons/ in een soo gherechtigen sake nimmermeer verlaten.

Namen der Sweetsche Ghedeputeerde tot Vrede ofte Bestandt.

Over de wisselinghe vande ghevanghenen/ hebben wy ghescreven aen uwe Commissarissen / ende volgende uwe ende der voorsz Commissarissen begeeren/ hebben wy nae Colburch ghesonden een Edelman die met den ghenen die van u oock aldaer afgeveerdicht is / last heeft te handelen ende te sluyten vande Plaets ende Tijdt/ om de voorsz ghevangenen te verwisselen. Dit heeft ons goet ghedocht na alle rechtmaticheydt u te antwoorden op uwe Brieven / sulcx de nootdruft ende gelegentheyt der saecken heeft vereyscht / van welcke Antwoorde wy V. L. twee Brieven hebben doen schrijven van eenen Inhoudt/ den eenen sendende nae Colburch / ende den anderen met de gevangen Polen om V. L. te over-antwoorden. Ghegeven op het Koninghlijcke Sloth Stocholm/ den 17. Octobris/ Anno 1608.

Een Sone Hertogh van Anjou in Vranckrijck gebooren.

In Vranckrijck heeft de Koninginne wederomme ghebaert haren derden Sone / den 15. April / diemen noemde Hertogh van Anjou / waer over inde Vereenighde Nederlanden gevyert wiert.

Een overspelich Wijf tot Middelburgh van haren Man doorsteken.

In Zeelandt tot Middelburgh werdt den seventhienden April/ eenen Guilliam Leliers/ die noch onlanghs een Vrouwe ghetrout hadde/ bevonden by een ander Mans Wijf/ synen Vriendt / diens Name wy verswijghen / die een Wijf hadde wat berucht van vriendelijck te wesen / die kinderen ghebaert hadde. De voorsz Leliers in sijns vrients huys zijnde/ wiert de selve vriendt by syn Huysvrou abelijck uyt-ghesonden onder decksel van eenen Brief te bestellen aen een Schip / gaende nae Bergen op Zoom : ende de Meyt wert mede uyt-ghesonden om Boter te halen : dan den Schipper vertogen wesende/ ende daer om den vriendt wat eerder na huys keerende/ als syn Huysvrouwe ende Leliers wel vermoeyden : ende de deure ghesloten vindende/ heeft de selve met syn sleutel gheopent / ende in ghetreden wesende tot in eene achter-keucken / heeft aldaer betrapt den voornoemden Leliers / die met syn Huysvrouwe boelerende was/ ende meynende den selven met syn poinglaert te doorsteken / ende hem alleene wat quetsende aen den hals viel den steeck de Vrouwe inde borst : de Boeleerder liep ten huyse uyt/ en hy hem na/ tot dat den Boeleerder hem salveerden in een huys / middeler-tijdt de Bueren in huys komende / metten Predicant daer ontrent woonende / vonden sy de Vrouwe doodtlijck gequetst/ ende vermaende haer ten besten : daer nae de Man weder keerende / de Boeleerder hem ontloopen zijnde / hebben sy haer sonden jammerlijck beklaeght ende leet-wesen betoont / ende de Vrouwe is alsoo terstont ghestorven / ende hy niet wijckende over den doot-slagh/ werdt gevangen genomen: de Boeleerder ontloopende/ is den Schout ofte Officier in syn huys ende goedt ghevallen/ dies de Vrouwe ende Schuldenaers haer gerechticheyt soecken. Dit zy voor exempel van moet-willige Overspeelders.

Engelschen ontweldigen een Hollants schip om nae Barbaryen te varen ofte gaen rooven.

Wy hebben vooren verhaelt/ datter veel Enghelschen den Koningh van Maroques Muley Sedan/ dienende waren / en de Koningh nu weder victorieus geworden zijnde / hebben eenige Engelsche Soldaten gesocht derwaerts te voeren/ ende eenige Hollantsche Schepen te overweldigen / om daer mede daer te komen. Dese thien ofte twaelf/ belept soo 't scheen van eenen Capiteyn Sackwel / hebben tot Londen in Meerte een schoon Hollandts Vlieboot van ontrent veertich Laten / toekomende eenen Schipper Mop Jacobs genaemt/ van Enchuysen/ die te huyswaerts varende / aenghesproken was om passagie met hem te hebben op Hollandt met twee Vrouwen / die haer Mans in Hollandt hadden / om beter aensien te hebben : alsoo dese in-nemende/ is het Schip afgedreven nae het Noorlandt/ alwaer sy Oosten wint/ contrarie nae Hollandt hebbende / hebben den Schipper met syn acht Bootsgesellen overweldicht ende onder ghesloten/ en zijn Westwaerts voor wint geseylt/ ende ten lesten nae veel dreyghen den Schipper met syn volck inden West-cost van Enghelandt aen Lande ghestelt mette Vrouwen/ seggende: sy wilden na Barbaryen varen/ aldaer alomme meer volck tot dien eynde/ oft om te gaen Zee-rooven/ in-nemende.

Een Turck alleen verlost een schip van Vlissinghen/ overweldiget van Engelsche Dieven.

Desghelijcx is noch in 't eynde van April eenen Schipper van Vlissingen gebeurt/ Cornelis Gileynsz ghenoemt / die met een kleyn bootgen met drie Mannen varende na Enghelandt / in-ghenomen heeft ses Enghelsche als passagiers / ende eenighe andere met Turckische slaven in Sluys ghevrijdt / die in Nederlandt met wercken haer broodt ghewonnen hadden: 't schip gekomen zijnde onder Engelandt/ hebben dese ses voorsz Enghelschen den Schipper inde Cajuyte gesloten/ en alsoo 't schip mette passagiers overweldigt segghende te willen nae Barbaryen varen/ en seylden voor windt tot onder het Eylandt Wicht / aldaer den wint contrarierende/ worpe sy ancker : en 't schip wat Wijns ghéladen hebbende / hebben sy haer droncken ghedroncken / ende den eenen Turck een kloeck Man zijnde/ hebben sy hem ghebeden met hem aen te spannen/ en sy souden hem in Barbaryen vrij stellen / daer hy toe consenteerde : dan hoorende hun onder den anderen veraetslaghende van 't volck over boort te werpen/ mits hy wat Enghels verstondt / vreesde hy mede syn leven : waeromme als sy nu wel ghedroncken hadden/ en een deel waren gaen slapen/ den windt Westlijck zijnde om nae Vlissingen te varen / heeft hy hem verkloeckt / ende den eenen die de wake hadde/ met syn eygen geweer door-steecken / ende eenen anderen doodtlijck ghewondt/ ende soo de Schippers ghe- roepen ende daer sy lagen verlost/ ende met haer hulpe de andere Engelschen vermeestert: ende den eenen/ die hem den Capiteyn maeckte/ hem dapper weerende/ hebben sy ten lesten doodt-ghesteecken / ende zijn alsoo met het Schipken nae Vlissingen gheloopen / daer sy de drie levende den Magistract hebben over-gegeven om te straffen : de twee ghequetste storven eer sy wel konden aen Landt komen van hare wonden. Desen Turck wert seer ghepresen/ ende troch nae den Prince Mauritz / om vereeringhe ontboden. Een waerschouwinghe voor de Schippers / om toe te sien wat passagiers sy in-nemen.

Schip toegherust op Guiana te vergeefs.

In desen Voor-somer 1608. hebben in Engelandt Sire Eduart / Michelborne / ende Sire Walter Rapleygh ghevanghen Ridders / met eenen Sluan Schore / in Enghelandt een Schip uyt-ghereedt nae Guiana, ende ghevictalieert voor een Jaer / onder den Schipper ende Piloot Michiel Lett / dan en hebben niet uytgherecht / hebbende een deel van hun Volck hun laten bedrieghen / met schoone woorden verleyt/ zijn ghevanghen ende doodt ghesmeten/ ende maer eenighe weder ghekeert.

In En-

1608. In Enghelandt is den grooten Tresorier van 't Rijcke / den Grave van Dorset / seer subijtelick ghestorven in April / soo hy in vollen Koninghlijcken Raedt sadt / playdoyende in sijn eyghen ofte syns Soons saecken / zijnde beschuldight van te veel gonsticheydt / waer over wat ghestoort oft te veel hestich wesende / als hy een schrift meynde te lesen / soo leyde hy sijn hooft in sijn handt ende sterf / also sittende ende spreeckende ende sonck neder / eene saecke die wel opmerckens weerdich is / dat Godt sulcken een Exempel thoonden / in sulcken notabelen ende grooten geselschap. Synen name was Sire Robbert Hackfield / hy was van Ridderlijcken stamme / tot Grave gekomen: hy was oudt ontrent 72. Jaren / een Man seer kloeck ende neerstich: hy was vande voorgaende Koninginne veel ghebruyckt / ende ghesonden gheweest in Hollandt Anno 1578. om de partijschappen tusschen Leycester ende de Vereenighde Landen te slissen / daer hy hem wel in droegh / ende hy heeft sijn Kinderen seer Rijck gelaten. In sijn stede werdt in Engelandt tot dat Tresoriers ampt ghepromoveert de Heere Robbert Cicil / Secretaris ende Grave van Salsberry / dat ampt sijn Vader te vooren bedient hebbende.

De Tresorier van Enghelandt subitelick spreeckende gestorven.

Ontrent desen tijdt werden in Engelandt de Tollen verhoocht / ofte eenen nieuwen Impost op de Koopmanschappen opghesteldt / ende op Michaeli dach inghebrocht van vijf ten honderden van alle Koopmanschappen vande weerde der selvigher gheteeert / soo nae men konde / ende dat boven de oude Tollen van ses ende een quart par cento / uyt-gesteecken Laeckenen ende alderhande draperien / die particulierlijcken seer groote Tollen betalen / de vreemde meer dan dobbel / van 't ghene dat d'Engelsche geven / ende hoe wel al 't selfde teghen de onderlinghe Contracten (der Nederlanden) ende Entercoursen is / soo werdt 't selfde vande Vereenighde Landen gedooght ende gheleden ten aensiene vanden teghenwoordigen standt haerder saecken / daer inne syluyden dien Koninckx faveure van nooden hadden.

Tollen in Engelandt verhoocht.

In Enghelandt keerde den 14. Mey een Capiteyn Niepoort / die by die nieuwe Enghelsche Colonie in Virginia geplant / ontrent hondert vijftich Man ghevoert hadde / mede-brenghende een sone van die kleyn Koningen: Hy rapporteerde dat het een goedt Landt is / vol vruchten ende wijngaerden / ende goedt Volck / ende voer weder in Julio / ende was van daer in vijf weecken gekomen.

Enghelsche Colonia in Virginia besocht.

In Carnten tot Greptz was in 't leste van April gestorven Maria van Beyeren / Weduwe van Eertzhertogh Karel van Oostenrijck / Sone vanden Keyser Ferdinand / een Moeder van 14. Kinderen / als vijf Sonen ende neghen Dochters / waer van twee ghetrout heeft Koningh Sigismonde van Polen / d'een nae d'ander / by elck een Sone ghekreghen hebbende / noch een Dochter die ghetrout was met Sigismond Battort / die Vorst was van Sevenbergen / waer van ghescheyden zijnde / heeft haer begheven in een Clooster. Noch een Dochter ghetrout met Philips den derden Koningh van Spaengien / die hem alreede ghebaert heeft twee Soonen ende twee Dochteren / ende dit Jaer 1608. isser noch een Dochter ghetrout metten grooten Prince ofte Sone van den Hertogh van Florencen / die ooch kinderen baert. 1608.

Maria van Beyeren / moeder van de Koninginne van Spaengien ende Polen gestorven in April.

Van Sonen / was den oudtsten Ferdinand jonck ghestorven / den tweeden Sone Ferdinand Eertzhertogh van Oostenrijck is in Carnten / Stiermarck ende daer omtrent regeerende / ende heeft Broeders / Maximiliaen / Bisschop van Vratislavia / ofte Preslau in Slesien / ende Leopold ghemaeckt Bisschop van Straesborch ende Passau / wesende Karolus broech ghestorven. Deser alder Moedere nu ghestorven wesende / werdt toe-gheschreven grooten yver ende hefticheydt in Religie / daer door de heftige Jesuijten seer vorderende / door haer Sonen ende Dochteren / mede dat sy daer door oorsaecke van groote onruste in haer eyghen Landen / in Polen ende elders.

In desen Somer ontrent Maye zijn gestorven de Marckgrave Keurvorst van Brandenborgh / wien dat in 't Keurvorstendom is ghevolght / Johan Sigismond / die ghetrout hebbende de oudtste Dochter vanden Hertogh van Pruyssen / gheboren van de oudtste Dochter in Cleve / die Vorstendommen van Gulick / Cleve / &c. is pretenderende. Noch is gestorven de Hertogh Karel van Lottringhen ofte Loreynen / wiens Moeder was de Dochter vanden tweeden Christiaen Koningh van Denemercken / ende Isabella een Suster vanden Keyser Karolus / ende hy heeft by d'een Dochter van Vranckrijck nae-ghelaten Sonen ende Dochteren / de oudtste Dochter is ghetrout metten grooten Hertogh van Florencen Cosmus de Medices / die veel Kinderen ghebaert heeft / noch een Dochter was ghetrout met Hertogh Willem van Cleve / sonder Kinderen / den oudtsten Sone is nu regeerende / den anderen was Marquis du Pont / de derde was Cardinael ende Bisschop van Straesborgh gestorven.

Doot van den Keurvorst van Brandenburgh ende vanden Hertogh vā Loreynen.

In Yrlandt waren eenighe aenhanghers vanden Grave van Teroen / tot Roomen ghevlucht / die aldaer behendelijck innamen eenighe Sterckten ende Casteelen in 't Noorden van Yrlandt ghelegen op een goede Havene la Foylie ghenoemt / daer sy goedt grof Gheschut op vonden / dat altijdt in Yrlandt de Rebellen ontbroocken hadde: Dan in Maye werden sy daer weder uyt ghedreven / dies eenighe vluchten met veel Koeyen inde Wildernissen / daer sy dapper vervolght werden. De Koningh Jacob het Landt alomme sterckende / teghen alle invasien die uyt Spaengien ghevreest waren / dan dese alle werden verstropt / verslagen ende ghevangen / ende dat terwijle Teroen met sijn Huysvrouwe ende Kinderen te Roomen wel onthaelt werden vanden Paus / daer dat de Grave van Tirch Onel storf / ende sints ist daer vredelijck gheweest.

Oproer in Yrlandt.

De Grave van Cantecroy / vanden huyse Granvelle / ghetrout hebbende dit Jaer een Bastaert Dochter vanden Keyser Rudolf / is in Bourgondien met haer ghetrocken / ende daer gegoept.

Graef van Cantecroy trout een Bastaert Dochter des Keysers.

Eynde des Negen-en-twintichste Boecks.

Het Dertichste Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Dertichste Boeck.

VAnden Rijcxdagh tot Regensburch/ vergadert byden Eertz-hertogh Ferdinand van Oostenrijck/ gescheyden sonder besluyt/ uyt verscheyden achterdencken/ als was het innemen van Donavert/ het klaghen vande Hongaren ende Oostenrijckers/ dat het Bestandt mettē Turck niet en werde volkomelijck geaggreeert ofte besloten/ dat sy in hun Religie ende Conscientien gedwongen werden/ ende geen gehoor byden Keyser konden bekomen/ ende siende datmen het derde Huys van Oostenrijck (dat van Stiria ofte Grentz) sochte boven de andere te verheffen/ hebben sy met die van Moraven een Verbondt gemaeckt/ ende Mathias van Oostenrijck voor haren Heere ende Koningh op-geworpen/ die treckt met eenen Leger nae Praga tegen den Keyser sijnen Broeder/ dien hy afdringht het Koninghrijck van Hongarien/ het Eertz-hertoghdom van Oostenrijck/ het Marck-graefschap van Mherhern ofte Moravien/ etc. Dies de Keyser hem levert de Kroone ende gherechticheden/ metten toebehoorten. Waer over Mathias op-ghetrocken/ rijdt triumphantelick binnen Weenen tot sijn Huldinghe/ daer den Religions-vrede weder-streden wordt/ ende de Oostenrijckers protesterende volghende hun Verbondt/ treden in Wapenen. Over het klagen van Mathias/ schrijft de Keurvorst van Saxen eenen Brief/ hem 't beste radende ende waerschouwende/ Mathias niet te min wordt vande Roomsche Catholijcken alleene gehult. De Hongaren kroonen haren Koningh Mathias op haer besproken conditien/ die verhaelt werden/ mette Ceremonien. Sy intercederen voor de Oostenrijckers. Ten lesten/ Koningh Mathias seer bekommert/ nae den raedt vanden Keurvorst van Saxen/ consenteert de Oostenrijckers den Religions-vrede/ die hem doen mede hulden/ daer door veel Oorlogen ghestist werden/ die den Vreden-handel in Nederlandt soo langhe weder-hielden. Derghelijcke twist om de Religie in Bohemia tusschen de Roomsche die daer ghenoemt worden Sub vna, ende de Protestanten genaemt Sub vtraque, werdt mede ter neder gheleydt met Keysers Octroy/ dat verhaelt wordt. Vreese van een Heylighe Ligue in Duytslandt/ Keyser ende Koninghen gheabuseert/ mistrouwende de Protestanten/ gheweten den Jesuyten/ waer over Generale klachten verhaelt werden. Kooplieden t'Antwerpen ghestraft om datse mede op Oost-Indijen handelden. Twist tusschen Embden ende de Grave/ om dat haer Schepen op sijn passe-brieven in Spaengien aengehouden werden. Wat in Hollandt over de Peys in verscheyden Sessien ghehandelt is/ wat spraecke alomme vanden Vreden-handel gheweest is. De Treves meermael gheprolongeert. Nae Don Piedro de Toledo komste in Vranckrijck/ is de Ambassadeur Joannin weder van daer in Hollandt ghekeert/ ende nae Rappoort is daer de xxvj. Sessie ghehouden/ daer den handel afgebroken werdt/ waer van de Staten Generael schriftelick verklaers doen. Daer naer proponeren Koninghen ende Vorsten Ghesanten een langh-duerich Bestandt/ daer over den Spaenschen Gesanten tijdt vergondt werdt haren uyttersten last te verklaren. Prince Mauritz schrijft aende Steden van Hollandt. Spaensche verklaren haren uyttersten last/ daer op sy uyt Hollandt vertrecken/ verghetende haer Instructie/ die hier ghestelt wordt. Hertogh van Mantua besoeckt beyde de Nederlanden. In stede van Payse wort by der Koningen Ambassadors een Bestandt voor-gedragen met grooten ernst/ daer groote disputen op vielen. Ten lesten resolveren sy den handel van Bestant te hervatten metten anderen. Spaenschen aenslagh ter Zee op Barbarien valt te vergeefs. West-Indische Vlote komt in Spaengien in October ryck t'huys. Eenen Pot met Megdalien/ ofte oude Roomsche Goude Munte wordt in Vlaenderen gevonden. Het Garnisoen van Rhijnberck werdt gheslaghen/ daer Graef Adolf van Nassouwen doot bleef. De Paus maeckt Cardinalen. Der Koningen Ambassadeurs reysen uyt Hollandt naer Antwerpen om 't Bestandt te vorderen/ daer de Vereenighde Landen Ghecommitteerden hun volchden/ alwaer sy mette Spaensche eñ Eertz-Hertoghse/ een Bestant voor twaelf Jaren besloten hebben/ den

1608. den 9. April 1609. dat wert alomme met blijschappe eñ dancksegginge tot Gode/ aengenomen. De Articulen met de secrete/ hoemen hem in Spaengien eñ elders inde Religie sal dragen/ wordt verhaelt. De Ambassadoren der Koningen worden vereert eñ bedanckt/ ende helpen neffens de Staten te middelen de questien/ om de scheydinge ende deylingẽ/ onder het Huys van Nassouwen Broederen / welcken Huyse de Vereenighde Landen danckbaer hun bewijsen voor hare diensten. Wort verhaelt der Engelsche Kooplieden Privilegie/ de onderlinge verbontenissen ende afrekeningen met Engelandt. In Nederlandt werdt Krijghs-volck afgedanckt/ niet sonder mutinatien ende quade betalinghe. In Augusto kompt de Agreatie van 't Bestandt vanden Koningh van Spaengien. Den derden Sone des Koninghs in Spaengien wordt ghebooren/ende Ferdinandus genaemt. 1608.

Dit alles is ghescheidt in ettelijcke Maenden / binnen den Jare 1608. ende 1609. onder de Regieringhe vande Eertz-Hertoghen over d'een zijde: ende Prince Mauritz ende Graef Willem van Nassouwen over d'ander zijde.

Y hebben in de voorgaende Boecke veel Krijghs-saken ende oproeren verhaeldt / Wy sullen in desen verhalen hoe groote beroerten eñ begonnen oproeren ghestist ende ter neder gheleydt zijn / soo wel buyte Nederlant als daer binnen / eñ wat den Nederlantschen Vrede so lange verachtert heeft.

Rijcxdagh tot Reghensborgh opghebroken door Jalousien.

In 't leste Boeck hebben wy ghesepdt/ dat den Rijcx-dagh tot Reghensborgh in Januario vergadert / door oneenicheydt was ghescheyden / sonder eenigh behoorlijck afscheydt / door het bedrijf vanden Hertogh van Beyeren / die de Rijcx-stadt Donavert inghenomen hadde (alsoo wy verhaelt hebben) uyt kracht van des Keysers Aght ofte Ban ghenoegh subreptice verkreghen / ende noch scheen ander aenslaghen voor handen te hebben / de welcke in 't Rijcke alderhande nae-dencken gaven.

Daer by in Hongarien / Oostenrijck / &c. op de Frontieren vanden Turck / was groote verwoestinge ende ellende/ soo van haer eygen als des Turcx Krijgs-volck/ als uyt vreese van nieuwe Oorloge/ om dat het twintich-jarich Bestandt / over langhe besloten/ byden Keyser niet geconfirmeert en werdt / maer datmen sprack vanden Krijgh tegen den Turc te hervatten / versoeckende daer toe des Rijcx contributie/ ofte Turcken-stuer voor 20. Jaer / beneffens / dat openlick ende daghelicx de Roomsche Catholijcken/ de Jesuijten d'oorsaken der Landen ellende toe-schreven / dat de Landen soo vol Ketters waren / diemen behoorde te dempen/eer men beteringhe vande ellende konde verhoopen : waer over men die vande Ghereformeerde Religie (die nu al omme seer toegenomen hadde onder alle Staten ende Stenden van Hongarien/Bohemen/Oostenrijck eñ Morabien) al omme heeft allenskens gesocht hun vryheyt te besnijden ende te benemen / hun vande voor-gaende Keysers ende Heeren toe-ghelaten / het welcke de arme Landtsaten (alsoo beyde in lichame ende ziele ofte conscientie gequelt) seer heeft geperst/ende den verre-sienden doen vreesen / dat sulcx al mochte strecken / tot het oprechten van een Roomsche Catholijcke ofte Jesuijtische nieuwe Heylighe Ligue ofte Verbondt / volghende 't ghene dat Baronius daer van aen-gegeven hadde/ op 't nieuwe beleydt van het Collegie van Conon. Daer-en-tegen hadden sy gheen ghehoor byden Keyser / op haer noodtlijcke ende seer ellendighe klachten/ hun niet by-woonende / ende die sy niet sien ofte seer qualijck spreecken konden/ dan door sijn Kamer-dienaren : die den op-ghesloten Keyser niet meer lieten weten / dan hun Meesters ende haer dienlijck was/ den Suppliaenten ende Volcke rooch verkoopende voor Keyserlijcke gheboden. Sy saghen mede dat des Keysers Broeders / de Eertz-Hertoghen Matthias ende Maximiliaen / by hem ende de sijne / in geen achtinge ofte credijt waren / maer seer mistrout ende diemen sochte te laten uyt ende afsterven sonder Houwelijcken / ofte eenighe Erf-goederen tot eenighe wettighe Erven nae te laten / ende dat om een derde Huys op te rechten. Dese Broeders als den Spaengiaerden niet aenghenaem / namelijck Eertz-hertogh Matthias / om dat hy eertydts in Nederlandt by den Edeldom gheroepen / ende uyt goeder ijver ghekomen was / in haeste / sonder Spaensch consent / om de Landen te behouden / voor den afval / van den Koningh ende huyse van Oostenrijck/ ende om dat sy beyde (mistrouwer) meer den Duytschen aert volchden. Soo heeft men ghesocht op te setten ende boven haer te verheffen een derde Huys van Oostenrijck / te weten / de Kinderen van den Eertz-hertogh Karel haren Oom / gebooren in bloetschande / bestaende nu in Sonen/ Ferdinand regeerde in Styria / &c. Leopoldus Bisschop van Straesborgh ende Passaw / Maximiliaen Bisschop van Preslaw / om datmense bequame Instrumenten achtede/om haer kleyn middelen/ wel aen te haughen den Paus / den Koningh van Spaengien ende der Jesuijten strengheydt / nu door haer Susters groote alliantien in Houwelijcken / als twee Koninginnen in Polen getrout hebbende / d'een voor d'ander naer/ elck eenen Sone hebbende / ende de Koninginne van Spaengien / ende nu onlancx een Suster ghetrout metten grooten Hertogh van Florencen ofte Toscana / wesende alle vruchtbaer.

Ellenden eñ dwanck der Conscientie in Hongarien ende Oostenrijck oorsaecken van beroerten.

Eertzhertogen Matthias ende Maximiliae veracht/ worden de Eertzhertogen eñ huys van Grepiz verheven.

Tot desen eynde hadde men den outsten sone Ferdinand ghevoordert tot des Keysers Stadthouder op den Rijcxdagh tot Reghensborgh (als wy ghesepdt hebben) ende sijnen persoon te presenteren / ende soo voorts in Rijcks officien ofte ampten / te gebruycken/ mede in Hongarien ende elders is versteckende / beyde des Keysers Broeders voorsz.

Beschryven vande Eertz-hertogh van Grepiz.

Dit al ghemerckt zijnde byde Stenden / Staten ende Landen van Hongarien / Oostenrijck / Moraven ofte Mherhern/ &c. ende hoe heur Landen verwoest werden / op-ghegheten vanden Turck ende haer eyghen Krijghs-volck / Heyducken / Duytsche/ &c. qualijck betaeldt / nochtans hooghe schattinghen betalende/ ende noch gheperst ende vervolght in haer Religie ende conscientie : Soo hebben sy verhoopt op haer beschreven Landt-daghen / tot Presborgh wat hestichts voor te nemen / alwaer dat den Eertz-hertoghe Mathias niet en verscheen / als gheene volkomen last vanden Keyser bekomende/ die op 't bescheet vande Contributie op den Rijcxdagh was wachtende.

Als hier-en-tusschen de Heyducken ende ander Hongarisch Krijgs-volck gemuytineert alomme het Landt afliepen / ende tot hun versekeringhe alomme stercksten innamen / tot haer eygen beschermen/ ghedreyght zijnde vande Tartaren / ende selve scheenen mette Turcken aen te willen spannen / de welcke hen onderhandt Gheschut behandichden ende gheldt gaven / om haer inde rebellie te onderhouden / om dat

1608.

Hongarien/ Oostenrijck ende Moravien maken met Eertz-Hertogh Matthias verbondt.

het Bestant niet en werde bevesticht. Soo hebben sy tot Presborgh versamelt in Januario dit Jaer 1608. alwaer sy gheresolveert hebben/ den Eertz-Hertogh Matthias/ oudtste Broeder vanden Keyser/ die sy t'onvreden saghen/ voor Koningh ende Heere op te werpen: ende in 't eynde van Januario/ hebben sy een verbondt inghegaen/ conform van een verdragh over twee Jaer tot Weenen ghemaeckt/ als dat sy malkanderen bystaen souden/ het bestandt metten Turck bevestighen ende houden/ vryheydt in Religie alomme gheven ende onderhouden/ de Heyducken te vreden stellen/ ende die in dienste aen nemen/ 't vreemt Kryghs-volck afdanckende/Ec. Dit werdt vande Oostenryckers ende Moraven oock bevesticht.

Eertzhertogh Matthias met heyrkracht treckt nae Praga.

De Keyser ende die op den Ryex-dagh hier van verwitticht zijnde/ heester veel over ende weder senden gheweest door den Cardinael van Dietrighsteyn ende andere Raedts-heeren/ ende hebben den Keyser soo verde gebrocht/ dat hy den Vrede met den Turck aggreeerde/ soo sy het verbondt onder den anderen afstonden/ maer sulcx werdt niet aenghenomen/ den Keyser hadde dese revolte vande Heyducken wel konnen voorkomen/ indien hy de selve/ ende de reste vanden Legher die in Ungeren lagh onbetaelt/ hadde willen anticiperen tot hunluyden betalinghe/ drie ofte vier hondert duysent Ryex-daelders/ daer toe hy hem niet en konde resolveren/ om die te nemen uyt syn vergaderde Schat-kamer/ mits dat hy die geerne afghedronghen hadde de Stenden ende Creyntsen van 't Duytsche Rijck/ ende middeler-tydt werden al dit voorsz ghepractiseert by Matthias/ de welcke met behulp vande Unghersche Stenden die eenigh gheldt gaf/ ende brachtse daer mede in sijnen ende der Stenden Eedt/ ende hem daer mede nu versterckt hebbende/ is met de selve wel met achthien duysent Man ende Gheschut ghetrocken nae Praga: om met den Keyser mondelinghe te handelen/ende de Bohemen mede in haer verbondt te trecken/ met die van Slesien ende Lausnith.

De Bohemen hebben wel ghesocht hun profijt te doene/ met Matthias Legher/ nochtans hebben sy hun inde wapenen begheven tot bescherminghe van den Keyser/ die hem nu in haer vergaderinghe vertoonde/ met alle goede antwoorde ende bescheyt op hare klachten/ selve op de questie vande Religie groote hoope/ dies sy het wilden met den Keyser houden. Maer also de Eertz-Hertogh Matthias ende Bontghenooten versochten/ dat sy met haer in verbondt soude treden/ ende den Matthias voor toe-komende Koningh aennemen/ als naeste erve sijns Broeders/ soo hy sonder kinderen afstorve/als de andere Landen ghedaen hadden/ soo wilden sy daer niet in verstaen/ noch haer Erf-recht vande Koninghlijcke Cuer niet over gheven/maer hare vryheydt behouden van hunnen Koningh te kiesen nae des Keysers doodt/ dat Matthias hem wel scheen toe te laten/ soo daer-entusschen de Slesiers ende Lausnitz hem voor haren toekommenden Heere aennamen/ als de Moraven ghedaen hadden/ zijnde aenhangsels van Bohemen/ sonder de welcke sy niet dwinghelijck zijn/ soo sy anderen Heeren wilden verkiesen/ dan door tusschenspreecken van Keurvorstelijcke ende ander Ghesanten/ was daer apparentie dat de Ghebroeders souden accorderen/ mits dat mede nu de Keyser vast kryghsvolck by een vergaderde/ende de Staten des Coningrijcx Bohemen/ waren oock tot Praga vergadert/ daer sy op haer gravamina ofte klachten goedt bescheyt kregen/ende de vryheyt van Religie werdt uytgestelt tot op een ander Landt-dagh.

Verdragh tusschē Keyser eñ Matthias tot Praga ghemaeckt/ 20. Junij.

Terwijle de Eertz-Hertogh Matthias was met sijnen Legher voor de Stadt Praga liggende/ die om beters wille uyt de Stadt eensdeels gespijst werden/ hebben Ghesanten van weder zijden het soo verde ghebracht/ dat sy tusschen den 17. ende 20. Junij verdraghen zijn/ dat de Keyser sijnen broeder overgaf het Koninghrijck van Hongarien met alle de toe-behoorten/ mede het Eertz-Hertoghdom van Oostenrijck eñ Marck-graefschap van Moravien/ met alle schrifturen daer toe behoorende/ behoudens dat hy alle de schulden te betalen op hem name/ dat hy oock toe-komende Koningh van Bohemen sal hem moghen schrijven/ dan soo de Keyser eenighe wettighe Sonen nae liete/ sal hy daer over de administratie hebben, Ec. Hier teghen soude den Eertz-Hertoghe Mathias sijn aenpart van 't Graefschap van Tyrol overgeven Ec.

1608.

Duytslant in wapenen uyt jalousie.

Terwyle dat Eertz-hertogh Matthias den Keyser dit voorsz Contract afdringende was/ soo was nu gantsch Duytslant in roere ghekomen/ selve den Eertz-Hertoghen Albert bekomen/ de Eertz-Hertogh Maximiliaen syn broeder was tot Franckfort geweest/ ende hadde alle de omliggende Keurvorsten/ Landt-graven van Hessen ende ander Ryex-vorsten aenghesproken/ die alle waren in wapenen ghekomen tot haer eygen beschuttinghe/ alomme hun Ondersaten monsterende. De Protestante Vorsten/ vreesende den Hertogh van Beyeren ende Bisschoppen om het innemen van Donavert/ merckende datter groote correspondentien ghehouden werden tusschen hun ende den Gouverneur van Milanen de Grave van Fuentes/ ende alsoo was het Rijck vol Jalousijen d'een van d'ander.

Keyser Rudolf gheeft over de Croone van Hongarien aen syn broeder Matthias.

Tot volkomen vant Contract heeft de Keyser om den vreemden Leger uyt syn Landt te krijgen/ den 27. Junij voor den Cardinael Dietrighsteyn ende andere doen int Leger voeren/ ende den Eertz-hertogh Matthias over-leveren/ die daer met syn volck al in slaghordeninge stont/ in open velt/ de gouden Croone mette Cleynodien ende Schriftueren daer toe behoorende des Coninghrijcx van Hongarien/ in teghenwoordicheydt vanden Eertz-Hertogh Maximiliaen ende andere groote Personagien/ als Paltzgrave Welstingh/ Willem van Neuborgh/ te weten de oude Croone die gheweest was des Coninghs za. Ladislaus van Ungarien/ die de Hongaren in groote achtinghe hebben/ met het Sweert van S. Stephanus/ den Appel met het Cruyce/ dat wy achten/ is uyt de oude Roomsche Megdalien ofte Munte ghenomen/ daer de Romeynen het Wereltse ghebiedt mede beteeckenden/ het Cruyce zijnde het houtvast van een roer ofte riem daermen Schepen mede stierde ofte regeerde/ dat inden kloot stekende/ die beduyt de Wereldt/ die sy regheerden/ dat d'eerste Christen Keysers ende Koninghen vande Heydenen ontfanghen hebben. Beneffens wasser noch een Scepter/ met twee paer seer oude vreemde schoenen/ ende een seer oudt Cleedt/ etc. Dit gheschiede met solemnele Ceremonien/ terwijle datter drie-mael het Grof ende kleyn Gheschut afgeschoten werdt.

Beduydinghe vande Cloot ende Cruys daer Keyser ende Koninghen mede ghekroont worden.

Eertzhertogh Matthias doet syn blijde inkomste in Weenen.

Ende alsoo is Matthias met sijnen Legher opgebroken ende verdeylt/na Weenen ghetrocken/ alwaer hy sijn blijde inkomste ghedaen heeft den 14. Julij/ in groote triumphe met sijnen Broeder Maximiliaen/ den Adel/ de Borgerie al in kostelijcke livereyen hem inhalende/ verscheyden Arcus triumphales/ ofte eeren-poorten waren hem opgherecht/ onder andere mede vande Nederlanders fraey ende konstich. Hier tot Weenen heeft hy ghevonden den Ambassadeur vanden grooten Turck/ met den welcken het Bestant eensdeels metten Turck geconfirmeert werdt.

Paus Nuntius ende Eertzhertog Leopold beletten den Religions Vrede in Oostenrijck.

Alsmen nu ghereetschappe was maeckende tot de krooninghe in Hongarien ende huldinghe in Oostenrijck/ ende order stellende op de ghereformeerde Religie/ soo waren tot Weenen aenkomen de Eertz-hertogh Leopold/doen Bisschop maer van Passow/ des Paus Nuntius de Cardinael Melin/ metten Cardinael Forgath/ Bisschop van Strigonien ofte Gran/ metten Bisschop van Weenen ende andere/ soliciterende ende straffelijcken ghebiedende/ op Pauselijcke excommunicatien/ datter gheen veranderinghe inde Religie mochte toeghelaten worden: maer datmen verhinderen soude alle Predicatien der ghereformeerde/ ende haer Kercken toesluyten/ 't welck doende/causeerde beroerte/ selve een Edelmans Hans Adam Feyer tot Inserdorf/ heeft in sijn Kercke onder sijn jurisdictie laten predicken/ waer over terstont uyt Weenen ghesonden werden vier Commissarissen met twee Cornetten Ruyteren eñ des Stadts guardia/ die den Heer Feyer ghevanghen binnen Weenen brochten/ dan hy werdt korts weder los ghelaten/ maer 't predicken bleef verbodē, Waer over de Lantsaten

1608.

saten van allen staten ende stenden van grooten aensiene haer supplicatien over-ghegeven hebben / bewysende met die conditien int verbondt van Presborgh ingheтreden te wesen / dan 't was alle te vergheefs/ midts de nieuwe Coningh Mathias voor-gehouden werden de groote perijckelen die hem aen-staende waren/vanden Paus/Keyser/Coningh van Spaengien/ende van alle de Werelt.

Coningh Matthias wordt ghedreycht.

Dies hebben de Oostenrijckers hun aende Bontghenooten beklaecht / den Hongaren ende Mherren versoeckende intercessie/ dan noch al te vergheefs wesende/ hebben sy ten lesten geprotesteert/ soo sy nae luyt van haer verbont niet konden gheholpen worden / soo en konden sy niet alleene tot eenighe contributien ofte huldinghe verstaen: maer zijnde alreede ghedreycht met Kryghsvolck/waren gedwongen mede haer vryheyt ende concessiones met gewapender hant voor te staen/ als die sy met ghelde ghekocht ende verkreghen hadden/ende namen alsoo Kryghs-volck aen. Sy hebben hun desgelijcx beklaecht aende Protestantse Ryck Vorsten / naemelyck aen Keurvorst van Saxen / die sy wisten dat in groot aensien was by den Coningh Matthias / die daer over gheschreven heeft desen volgenden Brief aenden Coningh Matthias uyt Dresden/den sesten Octobris/ die wy goet ghedocht hebben Verbatim hier by te voeghen/ als Historiael totte materie ende verstant der saken dienende.

Oostenrijckers beklagh aen haer Bontghenooten/haer Protesten ende wapenen.

V. L. schryven van dato Weenen / den 17. Sept. deses teghenwoordighen Jaers 1608. is ons te recht overlevert worden / ende hebben daer uyt vernomen in wat manieren V. L. (achter-volghende de correspondentie tot noch toe ghehouden) ons vriendelijck communiceeren/ dat of wel de aenghestelde Huldinghe in Mherhern te Brunt / den lest verschenen 21. Augusti / gheluckelijck afgheloopen was / daer over hem V. L. hadden versien / dat de Huldinghe in Oostenrijck / onder den Ens / in ghelijcker voeghen haren voortganck souden gewinnen: So hadden nochtans V. L. by experientie moeten bevinden dat de Stenden sich tot de voorsz Huldinghe niet en wouden laten bewegen / voor ende eer dat haer Gravamina ende beswaringhen waren afgheholpen / ende der selven Privilegien ende Gerechticheden geconfirmeert / ongheacht / wat V. L. sich veelvoudich presenteerden/ oock van wegen ouden herkomens ende gewoonheyt als een Erf-Heer ende Landts Vorst / die billijck de Gravamina nae vermogen ende behooren te ontlasten hem hadde gheresolveert. Met welcke V. L. verklaringhe / die in Oostenrijck onder den Ens niet te vreden waren gheweest / maer by haer intent ende voornemen stantvastich volhert. Deshalven V. L. vriendelijck zyn versoeckende / wanneer ons ettelijcke Personen op een ander wyse te informeren onderwinden mochten / dat wy die selve niet alleen van hare pretensien ende voor-nemen afwysen / maer oock tot hare behoorlijcke plicht vermanen wilden. Alles nae breeder inhouden V. L. aen ons in desen valle toegeschickten uytvoerlijcken schryvens.

Keurvorst van Saxen Brief aen Coningh Matthias voor de Oostenrijckse.

Nu willent V. L. seecker daer voor houden / dat wy 't met den selven / achter-volghende het vertrouwen / altijdt ghetrouwelijck ende goedt hebben ghemeynt : Ghelijck wy ons dan vanden beginne onser Keur-Vorstelijcker Regieringhe tot op teghenwoordighen tyde (sonder roem te melden) hebben beneersticht / onse Consilia ende Raedt derwaerts te dirigeren ende richten. Waer mede dat des hooch loffelijcken huys Oostenrijcx Reputatie, Hoogheydt ende Authoriteyt behouden / ende van alle ongheluck verseeckert zyn ende blijven mochte / daerom wy gheheel ongheerne hebben vernomen de wydt uyt siende ongelegentheydt/welcke V. L. op dese tijdt/ by desen toeval hebben te verwachten. Ende of wel ons geensins en betaemt / ons in d'eene of d'andere tijdt ofte mate te gheben / in welcke ghestaltenisse V. L. der selven Regiment gheluckelijck ende in ruste aenstellen mochte.

Maer naedemael V. L. altijdt een besondere affectie tot onswaert hebben ghedraghen / soo willen V. L. met korten onse ghedachten openbaren / vriendelijcken biddende / achter-volghende onse groothebbende vertrouwen / sulcx in aller goetheydt op ende aen te nemen.

Ten eersten is alle Man onverborghen / hoe dat Godt de Almachtighe / dat Hoogh-loffelijcke Huys Oostenrijck / voor andere Vorstelijcke Huysen / in den Heylighen Roomschen Rijcke heeft verheven/ ende sulcke hooghe digniteyten den selven niet alleenlijck wel gegunnet zyn worden / maer hebben sich oock hoogh ende leeghen-standts Persoonen/ onder desselven Regiment bescherminghe wel bevonden/ ende moet een yeghelijck bekennen / die maer alleen de rechte grondelijcke waerheydt segghen wilde / dat een gheruyme tydt herwaerts 't Hoogh-ghedachte huys Oostenrijck gheene arghere ende meer schadelijcke Vyanden heeft ghehadt / dan de Stoel van Roomen der Jesuwytscher secten / ende haers aenhancks al te hittighe Consilia, welcke de Stenden des Roomschen Rijcks hier voormaels niet en hebben gheleden / ende noch niet verdraghen konnen. Ende is V. L. goeder maten bekendt / dat de heerlijcke Provintien in Nederlandt / van haren naetuerlijcken Heeren niemandt anders en hebben ghebracht / dan dierghelijcke al te haestighe Consilia, 't welck oock een alsulcken verbitterden mistrouwen tusschen Heeren ende Ondersaten aengherichte heeft / dat niet teghenstaende veelderhande aenghestelde Pacificatien ofte Vrede-handelinghen / noyt eenich vertrouwen ghestijft / veel weynigher tot noch toe inden over-blijvenden stande heeft weder konnen op gerecht worden.

Het Huys van Oostenrijck hadde gheen meerder vyanden dan de Jesuyten.

Haestighen raedt vande Jesuyten hadden de Nederlanden vanden Koningh gebracht.

Wie heeft de Roomsche Keyserlijcke Majesteyt/ onsen alder-genadichsten Heere / de heerlijcke Victorien teghen den Erf-vyandt ghehadt / op 't spottelijckste ghedifformeert : Niemandt dan den Belgiojosa ex instinctu oft uyt 't bedryf / por des Paus / der Jesuyten ende haerder discipulen. Want daer den Erf-vyandt in visceribus quasi Ungariæ, met een groote macht van Volcke te Peerd' ende te Voete/ voor de handt was / doen moesten de Persecutiones aengaen / alsoo dat Graan / Sevenberghen / Over Hungarien ende Moldau / daer over uyt haerder Majesteyts ghewalt is gekomen. Om 't welcke alle met ghewapender handt te veroveren / den beminden Vaderlandt Duytscher Natie / veel duysendt Man te Peerd' ende te Voete/oock veel Millioenen Gouts gekost heeft.

Waren oorsaeck vande verliesen in Hongarien.

By desen duerenden Krygh wast niet ghenoech/ dat haerder Majesteyt verkreghene Victoria, ghedeformeert ende te niete ghemaeckt worde : Maer de Jesuyten continueerden sonder ophouden die persecutien in Crainten / Crain ende Steyrmarck / alsoo dat de principaelste uyt den Lande geweken / ende den Turck Canissa / in syne servituyt daer over ghebracht heeft.

Oorsaecke vant verlies van Canissa.

Wat is de Capitael oorsaecke dat de Stenden des Heylighen Roomschen Rijcks op de jonghsteghehoudene alghemeyne Rijcks vergaderinghe tot Reghensburch / over al sonder yet uyt te rechten van een anderen heeft ghetoghen / Niemandts als de Jesuwyten / de welcke vande hoogh-beswooren Religions-vrede hadden gheschreven / die en zy maer alleen een Interim, dilatio, tollerantiæ, usque ad Tridentinum Concilium, uyt dese ende meer andere handelinghen/ die op dit pas niet noodich en zijn te vertellen / welcken sy den huyse van Oostenrijck tot sonderlinghen achterdeel ende schade voor-ghenomen / hebben V. L. vernuftelijck te judiceeren ende te sluyten / dat 't voorseyde hoogh-beroemde Huys Oostenrijck op deser Weereldt gheen argher ende meer schadelijcker Vyanden en hebbe als de Pausen / Jesuwyten ende hunnen aenhangh : wy willen ghe swyghen wat de Jesuwyten by andere Koninghen ende Potentaten in Vranckrijck / Enghelandt / Polen / Sweden / Venegien / ende andere quartieren voor lichtveerdighe handelinghen voorgenomen hebben/ ende wanneer 't somtijts den alderhoochsten God met wonderbaerlijcker wijse hadde verhindert ghehadt / waren wel gheheel Koninghrijcken / Landt ende Luyden te sompe ende te gronde ghedreven. Want waer dese ghesellen / ofte dat ghebroetsel heenen kompt/ daer is loof ende gras verdorven.

Nota.

Wanneer oock sulcke Voghels met hare raedtslaghen / welcke niet uyt Politiequen gronde / maer uyt hare hittighe koppen ende school-sacken zijn ghenomen / Vorsten ende Heeren om Landt ende Lieden ghebrocht : soo ist in hun vermoghen niet / nieuwe Landtschappen te verschaffen oft op te stellen / maer breecken uyt nae Italien oft erghens elders heenen/ laten 't ghestanck der verderffenissen / ende den ondergančk achter haer.

Soude nu V. L. van ettelijcken inghebeeldt worden / de selve en waer niet schuldigh voor de huldinghe der Ondersaten hun verkreghen Privilegie ende Concessiones, quo ad liberum exercitium Augustanæ Confessionis , (welcke de Oostenrijcksche van Keyseren Ferdinando ende Maximiliano Hoogh-loffelijcker ende Christsaligher ghedachtenissen / Titulo Oneroso met veel duysent gulden hebben verkregen) te confirmeren / ende hare wel verworven vryheydt/ recht ende gherechticheydt te bestadighen / op sulcken ghevalle zijn wy des ghewis ende voor seecker / dat V. L. als een recht oprechtich Duytsch hert / voor hem selven daer aen onschuldigh is/ maer 't gheschiet eenich ende alleen / door den voornoemden Vyandt/ die V. L. ende dat gheheele Landt Oostenrijck rupneren / van sijn Landt ende Lieden brengen ende oorsaeck geven willen / daer mede den Erf-vyandt des Christelijcken naems/ den Turck / derden Man gheven/ende die heerlijcke Provintien / neffens den Koninghrijcke Hungarien / daer over by hem als te besorgen is/alreede een beschuttinge heeft onder-nomẽ/ onder den selven name gheheel ende t'eenemael onder syne afgrijselijcke tyrannie ende Servituyt ghebracht werden moghen.

Boven desen konnen V. L. indachtich wesen / dat oock Oostenrijck onder ende over den Ens/met Hungarien/ende andere Landen tegenwoordelijck geunieert zijn souden.

Nu / desen niet teghenstaende wat hunluyden vry ghelaten zy / soo wordt den belastede niet onbillijck/ Ratione der opgherichter / ende van V. L. tot hier toe gheapprobeerde Unie , de hulpelijcke handt ghereyckt / by soo verre oock een Ondersaet by sijnen Heere lijf/goedt ende bloedt byset: Soo ist doch smertelijck ende van herten te beklaghen. Dat hy aen sijn ziele gekrenckt/ ende in sijne Conscientie beswaert soude worden. Daerom Stephanus Rex Poloniæ te recht ghesprooken heeft / als sommighe met de Persecutie in Polen vast voort-varen wouden / Ego sum Rex Populorum & non conscientiarum. Welcke seer loffelijck ende wijdt-beroemde Koningh / wel verstaen heeft / dat de Religie niet met vyer ende sweert is voort te planten : Maer d'Ondersaten by 't Gheloove / daer door sy ghedencken dat eeuwigh leven te bekommen / met vreden te laten zijn / ende zijn V. L. Voor-ouders Christsalichster memorien/doch hooghverstandighe / wijse ende ervaren Regenten gheweest/ ende hebben wel ghesien ghehadt dat Duytschlandt ende des Rijcx toestant dese bedranghenisse der Conscientien in saecken van Religie hunne Ondersaten toeghelaten waren/ ende daer door een gheluckaligh ende vreedsamigh Regiment / met grooter liefden ende ghehoorsaemheydt der Ondersaten gevoert ende behouden hebben.

Stephanus Rex Poloniæ toe Koningh van Polen seydt te wesen Koningh der Volcken/ maer niet over Conscientien.

Soo dan uyt dit alle V. L. bevinden/dat wy 't met de selve / als oock met den gheheel loffelijcken Huys Oostenrijck oprecht/ghetrouwelijck/ende goedt meynen / dese teghenwoordighe vermaninghe oock / als Godt weet / uyt een recht oprechtich ende Duytschen herte herkomt ende gevloten is/ende V. L. int minste sich niet en hebben te besorghen / dat wy vander selve Ondersaten onbehoorlijck geinformeert zijn worden/ maer hoe dat Hoogh-loffelijcke Huys Oostenrijck veel gedachten vyanden tot noch toe gemeynt zy gheweest/ dat is de gheheele Wereldt kondt openbaer/ betuyghet oock de experientie ende den bedroefden uytgangh/eylacen meer dan genoech.

Alsoo gheschiedt daerom aen V. L. onse vriendelijcke bede / uwe L. believe dit onse schrijven/ achter-volghende onse groot hebbende betrouwen: In alle goedicheydt te verstaen ende te vermercken/ ende der Ondersaten in Oostenrijck onder ende over den Ens hare met veel Ghelts-ghekochte ende verkregen Concessiones,Confirmeren/ dat Exercitium Augustanæ Confessionis vry laten/hare Conscientien niet beswaren / ende daer beneffens voor seecker daer voor houden / dat ons als eenen des Heyligen Roomschen Rijcx Keurvorste aen V. L. ende des gheheelen Hoogh-loflijcken huys Oostenrijcx welvaert toenemen/ghedyen / Reputatie ende Authoriteyt veel meer ghelegen is / als aen alle Jesuyten ende haren schadelijcken aenhangh. Wy hoopen oock wy sullent by desen festhien-Jarigen Hungarischen Krijgh met der daet ende werck bewesen hebben / dat wy 't met den Hoogh-ghedachten huyse Oostenrijck/sonder jactantie ofte roem ghesprooken / getrouwelijcker meynen/dan dese voorseyde Hoogh-schadelijcke Secte der Jesuyten.

Soude nu V. L. dese onse wel-meynende vermaninghe stadt ende plaetse gheven / soo zijn in sulcken ghevalle V. L. Ondersaten by de selve lijf / goedt ende bloedt / nae haer uyterste vermoghen te setten verplicht ende verbonden / is oock gheenen twijfel dat sy sulcx als redelijcke lieden effectueren ende te werck stellen sullen. Ende V. L. verkrijghen daer door / by alle Regenten ende Potentaten / binnen ende buyten dat H. Roomsche Rijck / eenen onsterffelijcken Name/ on-uytsprekelijcken roem ende loffelijcke naesprake/ende sal den Almachtighen V. L. met hooge digniteyten ende andere welvaert tijdelijck ende in alle eeuwicheyt rijckelijck gebenedijen.

Maer souden V. L. door boven-ghenoemde schadelijcke Jesuwijten ende haren aenhangh tot weder spil sich laten beweghen / des teghen V. L. wy ons in geenderley wijse voorsien / op sulcken ghevalle betuyghen wy in krachte van desen dat wy dat gheele huys Oostenrijck veelvoudelijck voor dit aenstaende groote ongheluck dat nu voort-aen ooghenschijnelijck voor handen waer / ghetrouwelijck ghewaerschout hebben / willen oock hier mede voor Godt / der Wereldt ende alle Man in dese saeck ontschuldigh zijn / daer V. L. wat ongheluck nu ter tijdt voor handen ontmoeten ende weder-varen soude/ 't welck wy V. L. uyt rechte trouhertiger goede meyninge/ende Duytschen herte hebben willen ontdeckẽ. Datum Dresden den 6. Octobris 1608. Ende was onderschreven/

Christianus Churfurst.

Hier-en-tusschen hebben tot Weenen de Oostenrijckse Roomsche Catholijcken / den 16. October den Koningh Mathias als haren Eertz-Hertoghe van Oostenrijck gehult / sonder der Protestanten consent : sy sloten de Stadt-poorten / ende besetten die met Krijghs-volck. Mathias is uyt het Casteel nae S. Stevens Kercke ghereden / tusschen sijnen Broeder Maximiliaen ende Neve Leopold Eertz-Hertogen/ gekeert op 't Slot/ hebben ontrent 70 Edelen/ sonder de Steden hem den Eedt van ghetrouwicheydt ghedaen ende behoorlijck gehult/ 't Gheschut afgeschoten met groote feeste/ banequetten ende steeck-spelen.

Koningh Mathias wordt vande Roomsche Catholijcke tot Weenen ghehult/ den 16. October.

Den 22. Octobris is Koningh Matthias opghetrocken nae Hongarien / ende wert tot Presborgh met thien duysent Man inghehaeldt/ alwaer hem de swaricheydt voor ghehouden is / vande Oostenrijckers protesteren : als nu de Hungaren daer over vergaderden / waren daer twee Jesuyten by ghekomen/ over de welcke terstondt inde vergaderinge groot rumoer ontstondt / veel stemmende men soudse ter venstere uyt smijten / andere riepen Robi Bestia gutua sia, soo datse blijde waren datse van daer gheraeckten. Hier werdt besloten dat sy eer sy den Koningh Kroonen wilden / moesten intercederen voor de Oostenrijckers / op dat sy mede Religions Vrede verkreghen / alsoo besprooken ware : desghelijcx seyden de Moravers. Alsoo hebbense ghesamender handt den Eertz-Hertogh Maximiliaen dat stuck voor ghehouden met grooten ernst / waer over sy kreghen tot antwoorde : De Koningh sochte geen veranderinghe van Privilegie ofte vrijdom den Oostenrijckers over d'een ofte d'ander zijde vander Ens / vanden Keyser Maximiliaen verleent te benemen/ maer den Steden vryheydt van Religie te gheven/en konde hy eensdeels van

Koningh Matthias treckt nae Hongarien totte Kroninghe.

Hongaren ende Moraven spreken voor de Oostenrijckers.

Koninghs antwoorde aende Oostenrijckers.

van conscientie weghen ende andersins/ om het quaet ende perijckel dat hem stont vanden Paus/ Koningh van Spaengien ende andere te verwachten/ niet toelaten (zijnde erf-landen vanden huyse van Borgondien ende Spaengien) in gheender manieren. Dan soo hy de vrye exercitie inde Steden niet konde toelaten/ wilde hy dat buyten de Steden lijden: maer niemandt soude om de Religie van gheen ampten ofte officien werden versteecken/ maer dat alles op conditie/ dat sy van hun Wapenen afstaen souden/ ende hun/ den Koningh submitteren ende schult bekennen/etc.

Hier over hebben de Hongaren de Oostenrijckse vermaent met veel bequame en̄ gewichtige redenen/ de groote swaricheden haer voor houdende/ ende ghebeden hun wel te bedencken / aenbiedende vordere intercessie / ende verkooren thiene uyt de Heeren/ ende thiene uyt de Ridderschap om nae Weenen te treckē/ om de saken te helpen beraden.

Op hope van onderlinghe bewegingen / zijn de Hongherssche voorts ghevaren om haren Koningh te kroonen / ende hebben hem alle haer besprooken Artijckelen voor-ghehouden / die hy haer geratificeert ende toe-ghestaen heeft / waer van de Principaelste Articulen waren:

Artijckelen aen Koning Mathias voorgehouden by de Hongaren voor Kroonninghe.

Dat de exercitie vande Ghereformeerde Religie/ soude in allen Steden ende Vlecken vrij zijn/ allen Staten onderscheydelijck/ te ghelooven welcken sy wilden/ ende elcke Religie soude syn Over-stenders hebben.

Terwijle nu dit bestant metten Turck ghemaeckt was/ soude de Koningh den selven betrachten/ beworderen ende onderhouden / ende souden gheenen krijgh moghen aenveerden buyten ofte binnen Lande / dan met wete ende wille der Hongaren / ende geen vreemt Krijghs-volck in't Landt brengen.

Men soude een Palatin verkiesen / ende soo die afstorf / souden sy binnen 't Jaer eenen anderen verkiesen met hulpe vande Landtsaten / ende soo de selve in ghebreecke waren/ sullen de Assessorem Regiæ curiæ dien te verkiesen macht hebben.

Gheen Jesuyten souden eenighe onroerlijcke goederen besitten in Hongarien / noch eyghen goederen/ dan met 's Koninghs consent.

Alle ampten ende officien in Hongarien ende de aen-hanghende Landen / als Dalmatien / Croatien ende Slavonien / souden by ingheborene Hongaren bedient worden.

Alle Gouvernementen der Frontier-steden ende sterckten / souden in handen van naturale Hongaren ghestelt worden / sonder aensien van welcke Religie hy zy.

Versochten mede de Koningh soude haer by woonen soo vele hem moghelijck ware / soo anders ghescheide soude hy in syn afwesen de Palatinen volle macht nalaten/ mette Hongerse Raetsheeren.

Dese Articulen ende anderen tot 16. toe / heeft de Koningh hem toegestaen / ende hebben met ghemeyn bewillinghe den Palatin verkooren / de Heere Illiaschasky /een voornemelijck treffelijck Man / die meest de Landt-saecken beleydt / ende de Heyducken totten Vrede beweecht ende gebrocht hadde.

Eertzhertogh Mathias wordt ghekroont Koningh in Hongarien/ 19. November.

Den 19. Novembris is de Koning Mathias met alle de Heeren ende Adel seer kostelijck ghekleet op't Honghers/ te Peerde ghereden nae de groote Kercke/ verselschapt metten Nuntius Apostelijck / metten Cardinael Gragatsch / Eertz-bisschop van Strigonien / ofte met meer andere Hongarische Bisschoppen ende Prelaten / daer voor hem gedragen worden/ de Kroon/ Scepter/ Sweert/ Appel/etc. met de Vanen vande thien Provintien onder Hongarien gehoorich/ als Dalmatia, Croatia, Slavonia, Misia, Servia, Bulgaria, Podolia, Transilvania ende Wallachia. Neffens de Koning reedt syn Broeder Eertzhertogh Maximiliaen: gekomen zijnde inde Choor voor den Altaer/ vondt hy daer de Cardinael Forgatz in Pontificalibus, alwaer des Rijcx Magnates ofte Officiers des Rijcks voor hem brochten den Koningh/ segghende / sy brochten daer eenen Heldt / die sy voor haren ende der Kroon Hongaren Koningh begheerden / etc. waer oppe den Cardinael hem vraeghde/

Forme vant Croonē van Koningh Mathias.

ofte sy hem daer toe dueghdelijck / bequaem ende ghequalificeert ghenoech bekenden / sy alle antwoorden Jae / ende daer over werden syn dueghden ende dat met wel-spreeckenheydt verhaeldt. Daer nae werden seecker Collecten ghelesen ende Ceremonien nae oude maniere ghebruyckt / om de Missa de Spiritu sancto met schoone Musijcke ghesonghen / de Heeren mette thien Vanen ende andere rondt-omme staende. Ten lesten / heeft de Palatin Illiaschasky / de Kroone inde handt opgheheven ende tot drie-mael toe ghebraecht den Omstanders ofte sy den tegenwoordigen voor haren Koningh verkooren/ sy alle verklarende Jae / soo heeft de Cardinael de Kroone ghenomen / ende met gheluck-wenschen den Koningh op 't hooft ghestelt / ende hem het bloot Sweert van S. Stephanus inde handt ghegheven. Waer mede hy veel Heeren van Adel tot 28. toe Ridder heeft gheslaghen / ende soo ghekroont met scepter ende ghekruyste-kloot in sijnen stoel ghesetēn/ heeft de Palatyn eerst luyde geroepen / Vivat Mathias secundus Rex noster, ende voorts een yegheliyck hem nae/ daer nae Te Deum ghesongen/ met Orgelen, Trompetten/etc.

Wt de Kercke is de Koningh alsoo ghekroont ghegaen op een ghemaeckte Gaelderie / al met wit / root ende groen Laecken bedeckt tot inde Kercke van't Franciscaner Clooster metten gheheelen state / de Heraulten ofte Eerhouders gouden en̄ silveren geldt worpende onder den Volcke / die daer over als over het Laken af te snijden streden. Nae dat aldaer Te Deum laudamus ghesonghen was / is de Koningh wederom metten gheheelen State te Peerde buyten de Stadt ghereden / aldaer op een stellagie met Laken bedeckt op-gheklommen is mette principaelste/ alwaer hy den Hongaren den behoorlijcken voorghelesen Eedt met op-gherechte vingheren ghesworen heeft / daer nae heeft de Palatyn den Hongaren vermaent / mede den behoorlijcken Eedt te doen / dat sy mede met op-gesteecken handen ghedaen hebben/met groote wel-wenschingen. Alsoo is die Crooninghe ghepasseert met vreuchden / af-schietende het Grof Gheschut / met banquetten/ vyeringhen/ ende vyerwercken op de Danowe des nachts.

Hier nae alsoo de Heeren Colonels ende ander niet werden toe-ghelaten / als gheen Hongaren zijnde / haer Ampten ende Gouvernementen te bedienen/ causeerde 't selfde groote opspraecke ende beroerten/ waer over vele afgonstighe / den Koningh Mathias by den Keyser beschuldighden / van onbehoorlijck hem de resignatien afghedrongen te hebben / op dat hy die weder-riepe / soo isser veel achter-raedts ende jalousien alomme gheweest / daer toe seer hielp dat de Oostenrijckers haren beloofden Religions Vrede soo heftich dreven / ende sterck in Wapenen waren / haer Bondtghenooten sommerende haer te helpen.

Duytsche Gouverneurs in sterckte in Hongarien afgedanckt.

De Turck wilde mede sijn contract van Trebes by den Keyser gheagreeert ofte bevesticht hebben / dat de Keyser noch weygherde / om sijnen Broeder noch onder te houden / van vorder te aspireren tot het Roomsch Koninghrijck.

Den nieuwen Koningh Mathias was daer-entusschen in groote perplexiteyt ofte becommernissen/ zijnde dagheliicx aenghevochten ende ghedreycht / by des Paus Nuntius de Ambassadeur van Spaengien / de Eertz-Hertogh Leopold / die hy al vreesde/ dat sy mochten metten Keyser aenspannen / metten Bisschoppen ende Paepsche Vorsten van 't Rijcke/ ende hem op het lijf vallen. Daerom hy soo langhe weygherde de Oostenrijckers den vrijen Religions Vrede / nochtans wilde dese aller / gheen hem noch met volck ofte gheldt bystaen / hoe wel versocht / om de Oostenrijckers te wederstaen/ die alreede soo sterck te Velde waren / dat sy sijn Legher scheenen ende dorsten genoech bespringen.

Becommernissen ende aenvechtingē des Konincx Mathias in Hongarien.

Over dese swaricheden hadde Mathias al omme syn Ghesanten ghesonden / soo om de onschuldt als hulpe / als aenden Paus / Koningh van Spaengien / den Eertz-hertogh Albertus in Nederlandt sijnen Broeder / daer hy gheenen troost en kreegh; Desghelijcx aen den Rijcx - protesterende Vorsten /

1608.

onder andere/ sondt hy de Grave van Hardeck aen den Keurvorst van Saxen in den Winter/ om des Rijcx Stenden te verwilligen de ghewoonlijcke contributien te senden den Koninghrycke van Hongarien toekomende/ tot onderhout van 't ordinare garnisoen in haer sterckten teghen den Turck/ als des Rijcx Bolwercken. Ende dat hy den Keyser wilde beweghen tot ruste ende vrede te houden ende blijven by den verdraghe van Prage tot ghemeyn benefitien. Dat mede de Keurvorst hem wilde voor gherecommandeert houden t'sijnder tijdt tot het Roomsch Koningh-rijck. Voorts dat hy de Keurvorst hem wilde voor gheexcuseert houden dat hy den Oostenrijckers niet en consenteerde den Religions-vrede/ alsoo sy versochten/ ende dat om vele redenen. Ende dat hy gheinformeert ware/ dat de Oostenrijckers/ eenighe secrete pretensien voor hadden/ om 't selfde te verkrijghen/ ende dat verkreghen hebbende/ haer vande Koninghlijcke ghehoorsaemheydt te ontrecken/ ende haer souvereyne Heeren maecken/ ende dergelijcke meer.

Grave van Ardegh van Matthias gesonden aen den Keurvorst van Saxen.

Op dese Ambassade heeft de Keurvorst met sijnen Raedt schriftelijck gheantwoordt/ in effect als dat hy ende het Rijck hem grootelijcks beklaeghde/ dat de Koningh hem soo verde te buyten ghegaen hadde/ tot achterdeel van 't Rijcke/ de Hongherse sterckten over te leveren aende Hongaren/ daer uyt sluytende de Duytsche Garnisoenen &c. Daeromme konde hy hem niet helpen totte begeerde contributie/ om dat sulcx treftede het gantsche Rijck dat daeromme seer t'onvreden ware/ ende dat sulcx moeste afghehandelt worden op eenen Rijcks-dagh.

Keurvorst van Saxen antwoorde aen Koning Matthias wijselijck en vriendelijck.

Noopende de oneenigheydt metten Keyser/ die wist hy dat niet wel noch te vreden was/ dan hy wilde daer inne alle goede offitien doen/ alsoo mede hem te recommanderen in 't stuck van het Roomsch Koninghrijck soo hy in accoort metten Keyser ware.

Ten lesten vermanende hem/ dat hy volgende sijne beloften aende Oostenrijckse ghedaen/ wanneer hy van Weenen nae Praga trock tegen den Keyser/ ja willen hem te vergonnen haer vryheyt van Previlegie/ want ter contrarien soo moeste hy selver die by staen ende helpen in haren noot &c. dat was de substantie van die Legatie.

Daer nae ist ghebeurt dat in 't beginsel van 't naeste Jaer in 't leste van Februario 1609. dat door het solliciteren vanden voorsz Keurvorst van Saxen by den Keyser ende andere Protestante als andere Vrede-lief-hebbende Vorsten/ dat den Keyser affsondt byden Eertz-hertogh Leopold/ de Grave van Sultz ende Eghmiler sijn resolutie aenden Koningh Mathias/ die in substantie was/ dat hy soude behouden beyde de Oostenrijcken/ Morabien ende Hongarien/ maer hadde anders van hem raedt ofte daedt te verwachten.

Keysers resolutie aen Matthias.

De Koningh Mathias hebbende dese resolutien ontfanghen/ met ander advijsen/ heeft ten lesten op het ernstigh aenhouden vande Hongaren ende Moraven/ en verscheyden Vorsten/ den 12. Meerte 1609. de Oostenrijckers/ de vrij exercitie vande Gereformeerde Religie gheconsenteert. Te weten dat de Edelen/ Heeren ende Ridderen souden vrije exercitie hebben in haer Huysen/ Dorpen ende Casteelen/ ende voorts in ander Steden ende Voorsteden/ maer binnen Weenen niet/ dan haer Predicanten en Siecken-Troosters te moghen binnen komen/ ende Predicanten verkiesen/ alles genoech tot contentemente/ waer over groote blijschappe werdt ghetoondt/ ende daer wert Resolutie genomen/ dat de Staten ende Stenden souden binnen acht daghen tot Weenen vergaderen om den Eertz-hertogh te Hulden.

Religions-vrede den Oostenrijckers gheconsenteert/ den 12. Meert/ 1609.

Hier tegen hebben den Eertz-hertogh Leopold/ des Paus Nuntius/ de Ambassadeur van Spaengien/ de Bisschop van Weenen ende andere ernstigh gheprotesteert/ (op haer knyen so men schreef) biddende te willen sulcken achterdeel ende schande den gantschen Christenrijck noch de Roomsche Catholijckse Religie niet aen te doene/ noch inde Patrimoniale Landen vanden Koningh van Spaengien ende huyses Oostenrijck ketteryen te vorderen/ hem en soude gheen hulpe vanden Paus ofte Koninghen ontbreken: ter contrarie hy mochte vanden Paus als ongehoorsaem gheexcommuniceert worden/ tot sijns naems ende huyse van Oostenrijck groot naedeel/ ende voorts te verwachten des Paus/ Koningh van Spaengien/ ende alle Roomsche Catholijcken Vorsten macht tegen hem/ &c.

Misontentement van Leopold/ Paus ende Conmex Ghesanten met presentatien ende dreygementen.

1608.

Des Koninghs antwoorde was/ hy hadde sijn beste ghedaen/ hy en wiste gheenen anderen raedt/ sy moesten patientie hebben/ hy hadde alomme hulpe versocht/ maer niet verkregen/ &c.

Over dese Resolutie zijn seer t'onvreden vertrocken den Eertz-Hertogh Leopold nae Gratz/ den Spaense Ambassadeur na Praga/ alomme te kennen gevende dese stoute resolutie des Koninghs/ de welcke (soo wel schijnt) gebroken heeft veel aenslagen die op handen waren/ ende heeft doen resolveren het bestandt in Nederlandt/ soo lange uytgestelt/ 't welcke nae een Maendt besloten werdt.

Dese Resolutie heeft den Hongaren/ Moraven ofte Mijerhern/ ende den Oostenrijckers/ met hare Bondtgijenooten seer verblijdt/ ende seyden haren Koningh alle hulpe toe/ daer werden mede ghestijft de Duytsche Protestante Vorsten/ de Protestanten van Bohemen/ van Stiermerct/ Carnten/ etc. die de Hongaren mede sochten in haer verbontenisse te brenghen van Stiermarck die daer over versochten aenden Eertz-Hertogh Ferdinand/ den Religions-vrede/ die gheensins daer van wilde hooren/ segghende liever een Landt te hebben sonder Volck/ dan met Ketters/ ende daer over heeft hy aenden Paus/ sijn swagers Koningen van Spaengien/ Polen/ Groot-Hertogh ende Italiaense Potentaten versocht assistentie/ om sijn Ondersaten/ ende de Ghereformeerde Religie te dempen/ dan was apparent hem beter te bedencken/ soo hy Heere wilde blijven. De Koningh Mathias trock op nae Linz/ tot sijn huldinghe. De Eertz-Hertoghe Maximiliaen reysde alomme over in Duytslandt/ om de Vrede ende vriendtschappe mette Vorsten te vorderen.

Dus vele heeft ons goedt gedocht vande beroerten in het Huys van Oostenrijck te beschrijven/ mede om dat de Koningh Mathias eertydts Gouverneur in Nederlandt ghe weest is/ aldaer hy met sijn kompste sijnen ijver totten Vrede ende behoudenisse van die Landen aenden Koningh/ betoonende om voor te komen sulcx den Koningh sints aldaer overvallen is. Op dese beroerten in Vugaryen ende Oostenrijck vielen vele consideratien/ want behalven dat uyterlijck scheen dat den twist tusschen de Broeders daer henen procedeerde/ dat Mathias sach datmen arbeyde om den Eertz-hertoghe Ferdinando hem voor te trecken/ soo meynden nochtans vele verre-siende/ datter wel een onderlingh opset onder de Broeders mochte wesen/ om by afsterven des Keysers/ die soo machtighe Landen/ niet te laten vallen inden vrijen keur vande Staten van dien/ om aen te nemen voor Heere/ die haer souden goedt-duncken/ maer datse by desen wegh/ den Keyser als afghedronghen/ vallen souden ende ghehecht werden in sijn huys van Oostenrijck/ gelijck men hier nae uyt het verbolgh in Bohemen/ Slesien ende Lautsnits/ gedaen ende verworven/ naerder sal konnen bemercken.

Het is mede remarcabel/ dat binnen den tijdt van een Jaer een bestandt metten Turck bevesticht is/ en d'oorloge tusschen de broeders/ ende twist soo om Religie als andersins in Hongaren ende Oostenrijck/ ter neder ghele ydt is/ ende een twaelf-Jarich Bestandt in Nederlandt/ alsoo wy sullen gaen verhalen: mede verhoopende 't selfde vanden beroerten in Gulick ende Cleve te doene: Dan eer wy de Nederlantse gheschiedenissen vertellen/ sullen mede de swaricheden van Bohemen/ Slesien etc. de Religie wat vermelden. De beroerten in Oostenrijck en Hongarien en waren soo haest niet gedaen/ of de Boheemen/ wiens vrijheydt noopende de Religie men trachtede te benemen ende besnijden/ versochten dat hun toegheseyde vryheyt niet langher uytgestelt en mochte worden: want het hun vanden Keyser (doen Matthias metten Legher voor Praga was) alsoo belooft was/ maer de Geestelijcke hun teghen-partijen sochten die te dempen mette Authoriteyt des Rijcx Cancelier Pop-

Diverse oorloghen ende beroerten in Christenrijk al in een Jaer geslist.

Beroerten in Bohemen gheslist met Religions-Vrede. 1609.

1608. Poppel met tweedracht te berocken onder de Ghereformeerde / die bestonden van drie soorten / inde oude Hussiten / in Confessionisten van Ausborgh/ ende Calvinisten / die welcke eensamentlijck meermael den Keyseren haer eenparighe Confessie haers gheloofs (die sy nu de Boheemsche noemden) overghegheven hadden / die bevindende mette leeringe der Hussiten te accorderen / als blijckt by de Acten ende decreten des generael Concilie ghehouden tot Constantz Anno een duysendt vier hondert vijfthien / by de elfve Articulen daer over gheteeckent: waeromme sy den Johan Hus / den achtsten Julij / als Ketters verbranden / mede den neghensten September / Jeronimus / van Praga / gheleerde Mannen. Dese Hussitische Religie hadden de leste Keysers als Koninghen van Bohemen haer Voorsaten / ghewoonlijck belooft ende gheswooren / die den Bohemen toe te laten onder den naem Sub Utraque, (dat waren die) die op twee ghedaenten Christi Avontmael ghebruyckten / ende die in haer Religie vry te laten / ende haer Hussitische Predicanten op haer maniere toe te laten onder Eedt van getrouwicheydt tot den Koningh / ende dat was den Eertz-Bisschop van Praga bevolen. Onder dese ghenoemde Sub Utraque, terwijle sy in Religie accordeerden / wilden de Luttersche onder schuylen / waer onder de Gheestelycke haer niet wilden lyden begrepen te wesen. Dese questie was meermael belooft op haer Landtdaeghsche vergaderinghen af te handelen / daer veel vande Staten ende Stenden des Koninghrijcx toe stonden / als nu den Cancelier Poppel / Jesuyten ende ander Gheestelycke seer hert daer tegen drongen ende dreychden / soo zijn sy daer over oploopich d'een teghen den anderen ghewoorden / ende hebben Kryghsvolck op-genomen.

Boheemsche Confessie des Gheloofs.

Sub utraque, zijn de Ghereformeerde / ende Sub una, zijn de Roomsche Catholijcke.

Hier nae zijn die van Slesien oock by den Keyser noopende de Religie te vreden ghestelt / ontrent den lesten Augusti / daer sy haren Aerts-Bisschop van Preslaw Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck het Over-hooftschap afghenomen hebben / ende op den oudtsten Landtvoorst ghetransfereert. Den Cancelier van Bohemen Poppel / hebben sy mede sijn authoriteyt vermindert / ende hem eenen Vice-Cancelier ende twee Secretarisen vande ghereformeerde Religie toeghestelt / ende daer-en-boven hebben de Bohemen voor haer Academia, van Praga verkooren twaelf Directeurs van Ghereformeerde Religie / te weten vier Baroenen / Edelen / ende vier Borghers: daer was mede de Ambassadeur vanden Turck overkomen met presenten van kostelijcke ghereedtschappe tot Peerden ende anders / om de agreatie van 't Bestant te hebben / ende hadde 't selfde by den Matthias Koningh van Hongarien oock ghedaen / ende soo zijn alle des Keysers Landen van onvrede tot vrede ghekomen / ende hebben hen gewillich tot alle schattinghen / contributien ende eenicheydt begeven.

Religions vrede mede in Slesien toegelaten.

Dan ten lesten in Julio een duysendt ses hondert neghen / is door des Rijcks Stenden / ende tusschenspreecken vanden Keurvorst van Saxen ende ander Vorsten / ende die van Slesien Gesanten / by den Keyser haer de vryheydt van Religie vergondt / ende soo zijn de beroerten mede ghestilt die by een Jaer gheduert hadden: ende om den patientighen Leser dat stuck beter te moghen verstaen / stellen wy hier by het Octroy ende accoort hun verleent Verbatim, ende gepubliceert.

Wy Rodolf den tweeden / by der gratien Godes / gekoren Roomsche Keyser / Ec.

Octroy van Religions vrede by den Keyser den Bohemen verleent. 5. Julij 1609.

TOt eeuwigher Memorien zy / upt kracht deses Briefs / eenen yegheliycken kennelijck / naer dien alle drie Staten onses Koninghrijcx Bohemien / die het Lijf ende Bloedt onses Heeren Jesu Christi onder beyderley ghestaltenisse ontfanghen / onse lieve ghetrouwen / inden alghemeynen Landt-dagh lest verledenen Jaers sesthien-hondert acht / des Maendaeghs nae Exaudi den vierden Junij / op 't Prager Slot aenghevanghen / ende 't selvighe Jaer des Vrydaeghs nae Joannes des Doopers / besloten by ons als haren Bohemischen Coningh / alder-onderdanichst ende behoorlyckist aenghehouden ende ghebeden / datse by die gemeyne Boheemsche Confessie ende bekentenisse des Gheloofs (de welcke van eenighen die Augsburghsche genaemt wordt) inden Jare Jesu Christi vyfthien-hondert vyf ende tseventich / op den alghemeynen Landt-dagh t'samen ghedraghen ende der Roomschen Keyserlycke Majesteyt / wylen Keyser Maximiliano / onsen ghelieſden Heere Vader / loflycker ende salighster Memorien over-ghegheven (die hun doen ter tydt / ghelijck wy seeckerlijck onderrecht zijn / ende upt het schryven onses ghelieſden Heeren Vaders eygener handt / oock andere by der Lant-tafel bewaerde Monumenten die noch voor handen zijn / te vernemen is / by hare Majesteyt zijn bewillicht geworden) ooch hare onderlinge opgerechte ende int voor-gaende ingebrachte Accoordt / als ooch by meer andere dierghelycke versoeck ende begheerte hare Religie aengaende / expressselyck (als voor verhaeldt is) erhouden worden / sulcke haerlieder Religie onder tweederley ghedaente / vry ende onverhindert te moghen oeffenen / ende alsoo in desen allen die Stenden van ons ghenoechsaem verseeckert worden mochten / in sulcker voegen als dit Artyckel / ende hunlieder begheerte inden voorsz Landt-dagh / ende den Landt-dagh inde Landt-tafel / in het groene Boeck der ghemeynen Landt-daghen Anno 1608. des Maendaeghs nae Exaudi onder de Letter K. 8. ingevoeght / dit selvighe breeder ende uytvoerlycker in sick begrypt.

Maer dewyle ons doen ter tydt van weghen hoogh-wichtighe affairen / vander welcker weghen den voorschreven Landt-dagh principael aenghestelt was / ende de welcke gheen vertreck en hebben moghen lijden / om dit selve te confirmeren onmeugelijck is ghewreest: Soo hebben wy tot vorder aflegginghe van alsulcke saecken ghenadighst uytstel begeert / tot op den toekomenden Landt-dagh / de welcke op den Donderdagh voor Martini naest-volgende is uytghestelt worden / middelerwijl hebben wy oock de Stenden Sub utraque verseeckert / by soo verre sulcks op den alghemeynen Landt-dagh niet ten eynde ghebrocht wierde / datse onder-tusschen harer Religie een vrye ende onverhinderde Exercitie hebben ende houden / ooch tot der eyndelijcken heen-legginghe deses Artyckels / tot eenighe erweginghe ofte afhandelinghe der anderen Artyckelen / die wy totter Landt-daghes Propositie sullen voor-draghen / te treden / gantsch niet ghehouden noch verbonden sullen zijn / ghelijck dan sulcke onse ghenadichste begheeren / ende verseeckeringhe met meerders betuyghen.

Nae de welcke algemeyne Resolutie / als den Landtdagh / de welcke op den voorschreven termyn Donderdaeghs voor Martini bestemt was / upt merckelijcke oorsaecken van ons uytghestelt / ende eenen anderen op den Donderdagh nae Pauli bekeeringhe in die teghenwoordighe Jaer 1609. bestemt / ende door onsen Mandaten op het Pragher Slot beschreven is ghewreest / hebben de voorsz Stenden Sub utraque, nochmaels hare voor-gaende Confessie / ende hoe sy met malkanderen vereenicht zijn / ons over-gegeven / ende en hebben niet nae-ghelaten / by ons als haren Koningh ende Heere / niet alleene door onderdanich ende ootmoedich bidden / maer oock door veele ende aenghename intercessien ende voor bidden te sollicite-ren / ende aen te houden / dat ons beliebe alsulcke der Stenden / als onse lieben ghetrouwen / bede ende versoeck / genadichst te consenteren.

Als wy nu met onsen Oversten Officieren / Landt-rechts Bysitten / ende andere Raden deses Koninghrijcx Bohemien / in rype deliberatie hebben ghetoghen / hebben wy voor goedt aenghesien / ter onderdanichster bede ende begheerte van die van den Heeren ende Ridder-standts / ooch der Pragher ende ander Steden / Afghesanten van alle drie Stenden Sub utraque deses Koninghrijcks Bohemien / die hun tot die voorsz Confessie bekendt hebben / onse seer lieven ghetrouwen Onderdanen / den 1608.

1608. voorschreven / allen drie Stenden des Coninghrijcx Bohemen / int ghemeen eenen ghemeynen Landtdagh op den Maendagh nae den Sondagh Ragationum inde Kruys-weecke den acht-en-twintichsten Mey deses Jaers 1609. door onse Coninghlijcke Mandaet te schrijven/ende op het Prager Slot te verlegghen/ende oock inde ghepubliceerde Mandaten dit klaerlijcken mede aen te hechten / dat Wy by desen Landt-daghe die eyntlijcke decisie des Artijckels van de Religie / inde Landt-daeghs Propositie sullen inbrengen: Item hoe alle ende een yeghelijck/soo onder tweederley ghedaente/ende de ghene die hun bekennen tot de Confessie aen Ons overgheven / hare Religie sonder eenigherhande bedrangh noch verhinderniss/ het zy van Gheestelijcke ofte Wereldtlijcke Persoonen vry oeffenen ende voort planten mochten / ghenoechsaem willen verseeckeren ende versien, ghelijck sulckes Onse Mandaet / der welcker datmen op 't Pragher Sloth is ghewéest Saterdaeghs nae den Sondagh Jubilate den 19. Mey deses Jaers 1609. in het voorsz Artijckel breeder verhaelt.

Tot welcken alghemeynen van ons beschreven Lant-dagh / dewijle hun alle drie voorsz Stenden gehoorsaemst ende onderdanighst hebben ghevoecht/ ende Wy oock achter-volghende Onses ghenadighste beloste / int voorsz Mandaet / den Artijckel van die Religie inde Landt-daeghs Propositie ten eersten hebben laten voort-brenghen / soo hebben die voorsz drie Stenden Sub utraque eenparich haer voorgaende begheerte ende bede/door een aen Ons over-ghegevene Gheschrifte wederomme vernieuwt / oock om ghenoechsame verseeckeringhe / ende by der Landttafel confirmatie der selven te hebben / onderdanighst ghebeden.

Dewijle Ons dan niet liever en is / als dat in desen Onsen Coninghrijcke / onder allen drie Stenden / soo van eenerley als beyderley ghedaente / allen Onsen lieven ghetrouwen / nu ende tot eeuwighen tijden / bestandighe liefde ende eenigheydt / vrede ende vertrouwelijckheydt tot vermeerderinghe ende behoudenisse van 't ghemeyne beste ghepleecht / yeder partije by de Religie / by de welcke sy hunlieder Zielen Salicheydt versekert te zijn/ vastelijck ghelooven/ vrijwillich/ onverhindert ende onghedwonghen by den anderen blijven / ende ghelaten werden meughen: op dat alsoo/ als reden is/ het besluyt vanden Landtdagh sesthien-hondert acht ghenomen/ ende dan oock de onlanghs ghepubliceerde Mandaten / inde welcke wy die Vereenighde Stenden / die hun tot die voorschreven Confessie bekennen / voor die ghene die sy altijdt zijn ghewéest / naemelijck voor onse ghetrouwe ende ghehoorsame Ondersaten/ onder onse genadighe bescherminghe tot allerley Ordre / Recht / Gherechticheden ende Vrijheden / deses Coninghrijcx conform / ende toebehoorende / op de welcke sich onse Koninghlijcke plicht / Raedt / ende Landes ordonnantie erstreckt / bekendt ende ghehouden hebben/ voldoeninghe ende verghenoeginghe gheschiede / ten aensiene ende consideratie vande statelijcke Intercessien ende voor-biddinghen / ende dan oock des menichvuldighen neerstighen aenhoudens ende biddens/ haer selven/ te weten / der Stenden Sub utraque, benessens ghetrouwe ende nuttelijcke diensten / die sy lieden Ons die gantsche tijdt over van onse ghelucklighe Regieringhe metter daedt betoont ende bewesen hebben.

Wt desen allen ende veele andere oorsaecken met rijpen deliberatie / oock onse goede kennisse / ende Coninghlijcke Boheemsche macht / ende met raedt onser Oversten / Officieren / Landt-rechts / Bysitteren ende Raden / hebben Wy den Artijckel / die Religie aengaende / met allen drie Stenden deses Coninghrijcx Bohemen / by den teghenwoordighen Landt-dagh / die op het Pragher Slot ghehouden wordt gheresolveert/ ende alsoo eyndtlijcken besloten/ ghelijck wy die Stenden Sub utraque, met volghende onse Octroy ende Coninghlijcken Brief verseeckert/ ende versien hebben.

Voort eerste, ghelijck het voor heenen by de Landttafel onder de Letter A. twee-en-dertich bevesticht is / wat die Religie onder eenerley ofte beyderley ghedaente belanghet / datse malkanderen niet en molesteren / maer voor eenen Man by malkanderen als ghetrouwe Vrienden staen/ ende die eene partye die andere niet versmaden ofte blameren sal: Dit sal aldus by desen Artijckel gantschelijck blijven / ende sullen hier mede beyde partyen / ghelijck nu teghenwoordich alsoo oock toekompstich / malkanderen verbonden zijn / by alsulcke penen als hier van inde voorschreven Landts ordonnantie begrepen zijn / ende dewijle die van onder eenerley ghedaente in desen Coninghrijcke / een vrye ende onverhindert exercitie van hunlieder Religie hebben / int welcken die van beyderley ghedaente / die hun tot de Confessie bekennen/ hun gheen inbreucke doen noch ordre stellen / om dat hier in een ghelijckheydt moghe ghehouden worden / derhalven consenteren Wy / ende gheven hun recht ende macht hier toe / dat die voorschreven vereenighde Stenden Sub utraque, soo de Heeren, als die vanden Adel/ midtsgaders oock de Pragher/Guttenbergher ende andere Steden met haren Inghesetenen: in summa alle de ghene die hun tot der Boheemschen Confessie bekendt hebben / ende noch bekennen / de welcke hoyligher ende loflijcker Memorien / wijlen Keyser Maximiliano onsen liefsten Heere ende Vader / op den ghemeynen Landt-dagh int Jaer 1575. ende nu op 't nieu oock ons is over ghegheven / (by de welcke Wy alder-ghenadichste te beschutten beloost hebben) egheen uytghesondert/ datse naemelijcken hare Religie Sub utraque, nae inhoudt vande Confessie/ ende onderlinghe opgherechte vereeninghe ende verghelijckinghe / vrye ende onverhindert over al ende aen allen oorden oft plaetsen oeffenen ende volbrengen mogen/ by hare Gheloove ende Religie/ Priesterschap ende Kercken-ordonnantie/ de welcke by hun is/ofte opgerecht wordt/ vriendelijcken ghelaten worden/ totter gantschen eenparigen verghelijckinghe van weghen de Religie inden Heylighen Rijcke / ende nu noch oock in toekomende tijden niet ghehouden zijn sullen / hun nae de Compontaten / de welcke op gemeynen Lant-dagh int Jaer 1567. inde Landts-privilegien ende elders uytgelaten worden te reguleren.

Voorts willen Wy hun den Stenden Sub utraque, oock dese besondere ghenaden doen/ende alle drie Stenden die hun totte Confessie bekennen / het Pragisse Consistorie in hare macht ende bewindt wederomme overleveren/ende consenteren ghenadighst/dat die Vereenighde Stenden sulcx Consistorium met hare Priesterschap / die nae der Confessie harer verghelijckinghe zijn/ reformeren ende vernieuwen/ hare Predicanten / soo wel Duytsche als Bohemische aldaer ordineren laten / ofte die ghene die alreede ghe-ordineert zijn / van daer sonder verhinderinghe des Pragischen Eertz-Bisschops op hare Collaturen nemen/ ende de selve daer mede besetten moghen: Niet te min gheven wy oock genadichst den Stenden Sub utraque (ghelijck hun dan van oudts af toebehoordt heeft) die Pragesche Academie met allen toebehooren / op datse de selve met bequame ende gheleerde Mannen besetten/ goede ende loffelijcke ordonnantien ende Costuymen oprechten / ende over beyde / als te weten / het Consistorie ende Academie ghewisse ende deuchtsame Persoonen tot Defensoren ende beschuts Heeren verordineren ende bestellen mogen.

Maer onder-tusschen eer dit alles int werck ghestelt wordt / sullen dies niet te min alle Stenden Sub utraque by 't ghene voorsz is volkomelijck ghelaten worden / als naemlijcken / datse hare Religie sonder molestatie ofte verhindernisse voorts sullen meughen oeffenen: Ende hoe veel Persoonen die Vereenighde Stenden Sub utraque uyt haren middel tot Defenseurs over de voorsz hare Consistorie ende Academie nae eenparighe vergelijckinge uyt alle drie Stenden in ghelijcken getale sullen ordonneren / ende Ons als haren Koningh ende Heere overgheven worden/ de selve ons alle naemhaftigh ghemaeckte ende overgeven Persoonen/ egeen hier van uytgesondert/ willen ende sullen Wy binnen twee Weecken van date der voorsz ons overgegeven nominatie / bevestighen ende hun tot Defenseurs verklaren / doch op der Stenden hun gegevene plicht ende Instructie int ghene andere Instruc-

1608. Instructie noch plicht de selvighe trecken / maer indien wy van weghen andere verhinderinghen binnen de voorschreven tijdt de selvighe niet bevestighen en konden / noch souden confirmeren / soo sullense nochtans den eenen wegh als den anderen over beyde functien Defenseurs blijven / alle 't ghene doen ende uytrechten / als oftse van Ons gheconfirmeert ende bevesticht waren / ende daer oock eenen van hun sterft / sullen de Stenden Sub utraque, in plaetsen vanden selven by de naest-volgenden Lant-dagh eenen anderen totte ghene die noch overblijven int leven / kiesen / ende by voeghen meughen / 't welck alles in toekomenden tyden nae de voorsz maniere / als by ons / onsen Erven ende toe-komenden Koninghen in Bohemen / alsoo oock van hun den Stenden Sub utraque ende den Defenseuren gheobserveert ende ghehouden sal worden.

Wanneer oock yemandt uyt der Vereenighden allen drie Stenden Sub utraque deses Koninckx Bohemien / behalven die Kercken ende Gods-huysen / de welcke sy teghenwoordigh inhouden / ende hun voor heenen toe behooren / by de welcke sy oock vredelyck sullen beschuttet ende ghemainteneert worden / erghens in Steden ofte Vlecken / op de Dorpen ofte elders / wilden meer Kercken / Gods-huysen / ofte Schole / tot onderwijsinghe ende opvoedinghe vande Jeucht oprechten ofte bouwen laten / dat selvighe sal ghelijck / als het den Heeren ende Ridderstandt / alsoo oock den Pragheren / Guttenbergheren ende andere Steden int ghemeyn / ende eenen yeghelycken int besonder / van nu af tot inde toekomende tijden te moghen doen / van een yeder onverhindert vry ende open staen : Ende nae dien oock inden Koninghlycken Steden deses Koninghryckx / niet weynigh Catholische ende Sub utraque door malkanderen woonen : Daeromme soo is onse eyghentlycke wille ende bevel / dat tot behoudenisse van liefde ende eenicheydt / die eene partije de andere inde oeffeninghe van haerlieder Religie ende Kercken ordonnantie / niet ingrijpen noch voorschrijven : De begravinghe vande doode Lichamen inde Kercken / ende op de Kerck-hoven / als oock het Luyden vande Klocken niet en weygheren / noch oock verbieden / ende alsoo vanden huydighen dagh aen / niemandt / soo vanden hooghen ende vrijen Stenden / als oock uyt den Steden / Vlecken ofte Landtluyden / noch van hare Overicheydt / noch oock van eenighe andere / Gheestelijcke ofte Wereldtlijcke Persoonen van syne Religie afghedronghen ende totter anderen / 't zy door gheweldt ofte practijcke / ghedwonghen ende verleydt sal worden / ende is alsoo dit alles niet anders als tot behoudenisse van liefde ende eenicheydt / ghemeynt ende ghetrouwelijck aengheordent : Dresent halven beloven Wy by onse Koninghlijcke woorden / dat aldus de drie Vereenighde Steden Sub utraque, die hun tot der Boheemschen Confessie bekennen / midtsgaders haren Naekomelinghen / by alle 't ghene soo voorschreven is / van Ons / onse Erven ende toekomenden Koninghen in Bohemien / gantsch ende volkomelijck sonder verwerringhe sullen ghelaten / ghemainteneert ende beschermet worden / in sulcker voeghen dat wy de selvighe midts desen inden Religions vrede des Heylighen Rijckx / als een voornaem Lidtmaet desselvighen oock mede insluyten. Ende en sal oock hun hier inne in toekomenden tijden noch by-ons / onsen Erven / ende toekomenden Koninghen in Bohemien / noch by andere Gheestelycke oft Wereldtlijcke Persoonen in toekomende ende eeuwighe tyden eenighe verhinderinghe / ofte inbreucke niet geschieden / noch ghedoocht worden.

Teghens voorsz opgherechte Landts vrede / ende den Stenden Sub utraque by Ons verleende verseeckeringhe / willen Wy niet dat eenigh bevel ofte yets diergheliјcken / 't welck die minste verhinderinghe / ofte eenighe veranderinghe van dien veroorsaecken mochte / van Ons / onsen Erven ende toekomenden Koninghen in Bohemien / ofte yemandt anders sal uytgaen oft aenghenomen worden : Ende inghevalle dat diergelijcke yet uyt ginghe / oft van yemandt aenghenomen werde / sal 't selve doch krachteloos zijn / ende op dien val noch met rechte / noch buyten rechte yets was gheoordeelt / ofte uytghesprocken worden / alsoo wy dan oock ter cause van desen alle andere bevelen ende Mandaten / soo voor desen teghens den Stenden Sub utraque, die sich tot de voorschreven Confessie bekennen / van wat plaetsen die erghens zijn uyt-gegaen int teghenwoordighe casseren / te niet en doen / voor nul ende van gheender waerden houden / ende ontkennen / inder voeghen dat oock als dan wat de Stenden nu teghenwoordich ende hier te vooren by bevestinghe des Artyckels begheert hebben / mitsgaders alle 't ghene wat daer-en-tusschen voor-gheloopen is / noch nu / noch in toekomende tyden tot eenighe nadeel oft afbreuck van Eere ende Reputatie / noch van andere beswaernissen ofte verstootinghe van alle drie Stenden Sub utraque, int gemeen / noch insonderheyt van Ons / onsen Erven ende toekomende Koninghen in Bohemen niet gerekent / ofte den voorschreven Stenden qualijck aengetoghen sal worden / ende sulcx tot in toekomenden ende eeuwighen tijden.

Bevelen hier over midts desen allen onsen Oversten / Officieren / Landt-rechts / Bysitteren ende Raden / oock allen Stenden ende Inwoonderen deses Koninghrijcx / die nu tegenwoordigh oft toekomende zijn sullen / Onse lieven ghetrouwen / datse de voorsz Heeren / Ridderschap / Pragher / Guttenbergher ende andere Steden / aller drie Stenden deses Koninghrycx / midtsgaders alle hare Ondersaten / in somma alle Stenden / Sub utraque, de welcke sich tot Confessie bekennen / by dese Onse verseeckeringe ende Octroy (ghelijck de selve in allen Articulen luydet) verdedigen ende beschutten / oock selfs hun hier inne niet en doen eenighe inbreucke / veel min anderen te doen niet ghedooghen sullen / ende dit by vermijdinghe van onse toorn ende ongenade : Ende waer boven desen yemandt / het zy van Gheestelijcke ofte Wereldtlijcke Persoonen / dese Octroy te overtreden sich onderstaen soude / soo verklaren wy ons schuldigh / midtsgaders onsen Erven ende toekomenden Koningen in Bohemien / als oock den Stenden deses Koninghrijck / tot eenen yeghelijcken der selven / als tot eenen verhinder ende verstoorder des ghemeynen vredes te grijpen / die Stenden hier teghen by het hare te beschutten ende te verdedighen / ghelijck sulcx inde Landts Ordonnantie den Artijckel van beschuttinghe des Landts goede Ordonnantien / ende Rechten desselven klaerlijcken uyt-wijset.

Eyndelijck bevelen wy den grooten ende minderen Officieren / by de Landt-tafel deses Koninghrijcx Bohemien / datse tot een toekomende memorie desen Brief ende Octroy in des Lant-daechs Relatie (de welcke by onsen Landt-dagh van alle drie Stenden des Koninghrijcx der Landtschap geschieden sal) inde Lant-tafel mede inverlijven ende hier naemaels het Originael by den anderen Vryheden ende Privilegien des Landts op het Slot te Carelstein legghen / ende verwaren laten.

Dies te oorkonden hebben Wy onse Keyserlijcke Secreet-seghel aen desen Brief ende Octroy te hanghen bevolen. Datum op Onse Koninghlijcke Slot te Praghe / den Donderdagh nae Sinte Procopij, dat is den vijfden Julij / int Jaer 1609. Ende was onderteyckent /

Rudolff.

Ende noch daer onder /

Adam a Steinbeck, supremus
Burggravius Pragensis.

Voorts noch /

Ad Mandatum Sacræ Cæs. Majestatis proprium.

Ende daer onder gheteyckent /

Paul Michna.

Daer werdt eenen Keur-vorstelijcken dagh oft vergaderinghe tot Fulda ghehouden / maer door het afsterven vanden Keurvorst van Brandenburch / in Augustus is vande handelinghe niet vernomen : wederomme tot Vlms vande Protestante Vorsten ende Stenden / om verscheyden Rijcx saecken / waer uyt een treffelijcke Ambassade gheordonneert werde / ende vande Vorsten ende Rijcx Stenden aenden

Vorsten-dach tot Fulda ende Vlm ghehouden.

Keyser ghesonden / daer den Vorst van Anhalt de voornemste van was met eenighe andere / die in Julio een duysent ses hondert neghen audientie hadden / soo men schreef / was het versoeck om Donevaert weder herstelt te hebben / afschaffinghe van 's Hofs Processen / reformatie in des Keysers Raden / ende de saecken van Gulick ende Cleve in't vriendelijck te eynden / waer van wy hier naer sullen vermaen doen.

Ambassade den Keyser gesonden.

Het achter-dencken al Christenrijck over is in't Jaer een duysendt ses hondert acht / ende een duysendt ses hondert neghen groot gheweest / van datter een Heylighe Ligue in Duytslandt te maken op handen was / om te dempen de Protestanten / ende mede nae des Keysers doodt / sijn Huys van Oostenrijck : opsettende het Huys van Grayts / den Keyser inhoudende als op ghesloten by syne Camer-dienaren / Spaensche Pencionarissen ende Jesuijten / hem mistrouwen inplantende van sijn eyghen trouwe Vassalen / ende een vreese vanden Coningh van Spaengien ende Paus / zijnde nochtans van alle die hem inwendigh ghenoech kennen / ghehouden ende gheacht / een seer vriendelijck / goetdadigh / verstandich / vroom ende gheschickt Keyser / dan zijnde onder-worpen dat meer ander Keysers ende groote Princen meermael beklaecht hebben / dat sy niet alle konnen sien / hooren / noch weten watter omme gaet. Want door eenighe sijne Ondersaten weder-spannicheydt / hadden sy hem inde selve vreese / ampt ende bangicheydt gebrocht / daer sy onlanghs synen broeder / de Coningh Matthias inghebrocht hadden / zijnde vanden voorseyden Paus / Coningh van Spaengien / ende Jesuijten al omme ghedreycht / al oft den Turck gheheel Christenryck af-loopen soude / soomen den Ketters den Religions-vrede toe-liete / daer de Turck nerghens meer door versterckt werdt / dan by sulcken der Christenen oneenicheydt / door de Jesuijten hefticheydt wijs ghemaeckt / als datmen met de Ghereformeerde niet soo wel en soude konnen den Turck af-weeren / als met de Pauselycke Catholycke / die nochtans de oorsaecke zijn gheweest vander Christenen verlies / ende der Turcken Victorien / ende verlies van Hongarien ende der omligghende Landen.

Santa Liga in Duytslandt op handen.

Keysers Rudolfs aert / ende hoe hy gheabuseert wordt.

Opinien dat de Protestanten den Turck soo wel niet souden weeren als de Roomsche Catholycken.

Want ons de Historien vertellen / dat in het Jaer 1444. Ladislaus / Koningh van Hongarien / hadde met den Turck Amurath / naer langhe Oorloghe / het eerlijckste Bestandt voor thien Jaren ghemaeckt / als oyt Christen Prince ghedaen hadde / dat welcke van beyden zijden solemnelijcken besworen werde. Dan den Paus Eugenius sondt aenden Koningh Ladislaum synen Nuntius Juliaen / de Cardinael S. Angeli / bevelende het Bestandt te breecken / segghende / dat gheen Bestandt ofte Contract metten Turck mochte ghemaeckt worden sonder sijn consent. Hier toe stemden alle de Bisschoppen van Hongarien / die al mede te Peerde in wapenen waren / ende hebben den goeden Koningh gheabsolveert by Pauselijcke macht van synen Eedt den Turck ghedaen / &c. ende hebben soo den Turck tot Varna den slagh ghelevert / den thienden Novembris een duysendt vier hondert vier en veertich / daer sy naer langhe ghevecht / alle verslagen werden / de Bisschoppen inde vlucht vermoordt / de Cardinael Juliaen doodt / de Koningh wel vechtende ghevelt / nae veel wonden sijn Hooft afghehouden / ende op eenen Lancie om ghedraghen. Maer het is een wonderbaer exempel / dat de Turck Amurath inden slagh bykans overwonnen / siende de Figuere vanden ghekruysten Christus aen inden Standaert der Christenen / riep uyt / als Christus aenbiddende / soo hy God ware / soo soude hy dat bewijsen / ende nu hem wreecken over de meyneedighe Christenen / die den Vrede by hem besvooren hadden. Voorwaer een grouwelijck stuck / ende merckens weerdich.

Historien vande verliesen in Hongarien door den Pausen meyneedicheydt.

Koningh Ladislaus van Hongarien doot.

Grouwelijck exempel ende straffe over meyneedicheydt.

Desghelijcx hebben in onse daghen / int Jaer ons Heeren / een duysendt vijf hondert ses ende twintich / den neghen-en-twintichsten October / de Bisschoppen van Hongarien / principalyck / eenen Paulus Tomoreus / Bisschop van Colossa / den jonghen Koningh Lodewijck (die ghetrout hadde Maria Suster van Keyser Karel de vijfde / die wy veel Jaren Regente in Nederlandt ghesien hebben) ghedwonghen teghen den Turck Soliman / buyten alle redene te slaen / daer hy geslagen wert / ende versmoort in eenen morasch / mede met hem de voorsz Bisschop Tomoreus / die alleene het bewint op hem ghenomen hadde.

Koningh Lodovicus van Hongarien doot.

Ende noch onlancx hadde den Jesuijt Pater Alphonsus Carillo (alsoo wy vooren int achtiende Boeck verhaeldt hebben) den voorsz Sigismundus Battory van Transilvanien veroorsaeckt de vriendtschappe met den Turck af te segghen / waer over hy het Landt van Transilvanien quijt is / soo dat hy nu seer ellendigh in ballinghschap moet wandelen ende leven.

Batthor Sevenburghen quijt geworden.

Dese voor-ghenomen ofte ter avontuere maer ghevreesde Heylighe Ligue / ofte Jesuijtsche Monarchie in Duytslandt / door het innemen van Donevaert ende de pretensien op den Ryck-dagh tot Reghensborgh / is ten lesten / door de successen in Hongarien / Oostenrijck ende Bohemen / ende oock om dat des Ryck Vorsten ende Stenden al omme in wapenen ende op haer hoede waren / achter ghebleven / oft voor een tijdt opgheschorst / maer meest om dat boven alle ontsagghelyck was / de Koningh van Vranckryck / die als den alder-versochtsten Krijghsman / best wiste wat van Oorloghe ende Vrede was / hem verthoonde ende stelde al omme als eenen Helt / Moderator / ofte Seghsman in Christenrijck / om dat in Vrede te brenghen ende te houden. Die dese Jesuijtsche Factie aldermeest ontsien / om dat hy die in sijn Landt ander Princen ten exemple ghebreydelt houdt / midts dat sy Christenrijck door haer subtijle ende precyse poincten nae haer constructien al omme in roeren stellen / daer sy hun niet en behoorden te moeyen met Wereldtsche saecken van Regeringhe ofte Staten / den Princen ende hun politicque Rechts-gheleerde dat toekomende / maer behoorden haer te draghen alsoo de Apostelen deden / inde eerste Kercke / Christus hun leerende / dat sijn Rycke van dese Wereldt niet en was / dan seyde wel synen Apostelen : Ick sal u gheven de Sluetelen des Hemelrycx / maer noyt vermanende vande Sluetelen des Aertrijcx.

Jesuijtsche Heylige Ligue in Duytslandt achter bleven door quade successen ende Koning van Vranckrijck ontsach.

Christus heeft de Apostelen des Hemels / maer niet des Aertrycx gegeven.

De Fransche Hughenooten ende andere om de Jesuijten odieuser ofte wyser te maecken / hebben haren Koningh verthoont / ende al omme in Duytslandt een heftighe beschuldinghe ende waerschouwinghe in Latijn teghen haer ghestroyt in veerthien Articulen / die wy goedt ghevonden hebben int Latijn hier by te stellen / op dat het haer mochte dienen / om naer meerder maticheydt ende stilheydt te trachten / omme sulcken opsprake voor te kommen / daer sy de Roomsche Catholycke Religie so seer mede schandaliseren.

Stupenda hæc miracula Iesuitica perpetuæ posteritati consecranda, advortite cives.

MOlem detestandi parricidij indicẽ ad perpetuum publicæ ultionis exemplum positã, evertit Pater Coto. Quod non his initiis deinceps ausurus, facturusve ? Leges evertere, authoritatem Iudiciorum eludere, libertatem publicam labefactare, iuventutem corrumpere, mores transmontanos inducere, edicta violare, Regem tandẽ è solio deijcere ? Cave tibi, Rex fortunatissime, ab hac peste, quæ novam ad Catholicam majorem Religionem adjecit Sectam, & præsules Ecclesiæ spernere, Magistratus ludibrio habere docet, quos afflat, necat.

Vermaninge ende beschuldinghe van Jesuijten door de Francoysen.

I.

Sebastianus Lusitaniæ Rex ultimus hypocritico horum suasu, infœlicẽ, ac funestam illam expeditionem Africanam cum vitæ jactura suscepit. Atque sic voti sui compotes facti, Regnum Portugaliæ præmeditatis technis, annui reditus recompensatione opimâ, ad Regem Hispaniarum devolverunt.

II.

Princeps Auraicus Guillelmus, quamvis miraculi Dei protectione horum Emissariorum insidias, & siquas aliquoties effugerit, tandem tamē miserabili, ac condolenda morte proditoriè interfectus est.

III.

Regina Scotiæ, dū malis hisce consultoribus vitæ, ac imperio Reginæ Angliæ Elisabethæ variis modis instructa, insidiatur, vita propria securi privatur.

IV.

Henricus Valesius III. Galliæ Rex diabolicis consiliis in officina Iesuitica elaboratis per monachum Jacobum Clementem ad S. Cludovicum cultro veneno tincto interficitur.

V.

Guilielmus Bavariæ Princeps mirā, ac inaudita sua simplicitate ita ab his maleficæ superstitionis incantatoribus dementatur: vt vitam monachicam Reipub. gubernaculo præferat: nec incredibili sua bonitate, ac liberalitate hos insatiabiles lupos in hanc diem usquam saturare possit.

VI.

Dum Henrici IV. Galliar. & Navarræ Regis jugulum Io. Castellus execranda horum præceptorum consilio submissus, præsentiore temeritate quam feliciore successu petere ausus esset, culter cū inspirati Regis incolumitate dentem saltem excussit.

VII.

Sigismuudus Poloniæ Rex iisdem inventoribus turbas in Livonia intempestivè excitavit: mauspicata in Suciam profectione periculum vitæ adivit, ac postremo regnum ipsum avitum amisit.

VIII.

Alphonso Catillo ex illo sodalitio authore Sigismundus Batthorius Transsilvaniæ Princeps fœdus pacis contradicentibus suæ ditionis Proceribus violavit: patrueles ad perniciem persecutus est, bello se inextricabili implicuit: ad extremum imperio exutus, nunc miser, & inglorius in Bohemia senescit.

IX.

Ferdinandus Archidux Austriæ illorum cruento instinctu, subditos suos violata fide in exiliū pepulit, & totam suam ditionem perniciosum sequutus consilium, justo Dei Vindicis judicio ipse quoque tandē profugus, Turcis & Tartaris devastandam reliquit.

X.

Rudolphus Cæsar, Popeliorum ab his subornatorum insidias vix evadens, tandem horum Sectariorum consilio usus Transsilvaniam Sigismundo Bathorio Stratagemate ereptam ferro flammaque miscuit: Cassoviam ad desperationem adegit, & nunc ambiguo belli exitu cum Hungaris suis jam vicinis Turcis, de summa rerum decertat.

XI.

Diabolico horum malè feriatorum capitum consilio parum abfuit quin Iacob. I. Angliæ, & Scotiæ Rex laudatissimus, cum Regina, Filio, & omnibus Regni Proceribus in solenni conventu, ab occultato pulvere pyrio, eo nomine incendendo, in uno fere momento, inaudito, ac ipsis etiā barbaris detestando mortis genere, innocenter in aëre periisset.

XII.

Demetrius infœlici sidere è Polonia cruentis suorū Patrum technis subornatus in Moscoviam ovans reducitur: stupendo tandem exitio dum perniciosis Iesuitarum consiliis ritus Moscoviticos evertēdo obtemperat, Imperium adeptum, & vitam cum majori asseclarum numero, uno die nefarie perdidit.

XIII.

Inclita Respub. Veneta insaturabili horum Pharisæorum paupertatis votum minimè considerantium avaritia, ac ambitione, (dum miris cuniculis ex omnium Europæ Principatuum ruina tyrannidem Hispanicam extruere, & stabilire laborant) in non exiguas difficultates redacta est.

XIV.

Stephanus Botskay Transsilvaniæ Princeps, dum Fortuna favente, cruentis illorum persequutionibus se animosè opponit, tandem subornata ac inevitabili horum opera veneno tollitur.

Hisce exēplis disce Rex quod in rem tuam vortat consilium capere. Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest. Consultores pessimi, & ignavissimi præpostere Regis, Regnique causam proditis. Quo vobis mentes? quo animi? Monumentum ad æternā Francisci nominis ignominiam Romæ erectum non sine publica indignatione stat, & illud pro salute Regis positum vecordia vestra ruit. Ubi nunc Momorantij, & Hospitalij fælices, & devote pro Regis Majestate ad ferenda animæ? Oportet Regum consiliarios aut Reges esse, aut Regum animos habere. Valete.

Hæc exempla Magnates aut sapere, aut perire jubent. Siquidem Iesuita suo proprio encomio. Omnis homo est, videlicet, qui omnia vitia, ac scelera per totum genus humanum sparsa in suo capite quadrangulari concentrata possidet.

Daer wert mede byde Staten van Bohemen aen den Keyser den 3. Augusti een supplicatie overgegevē/ vertoonende alsoo de Jesuyten aldaer meest vreemde en̄ geen inlanders ware/ hadden nochtans verkregen en̄ ghekocht veel Landt-goederen en̄ Erven, daer van sy geen schattingen noch contributien tot der Landen bescherminge en gaven: daeromme sy versochten, dat sy daer van afstandt mochten doen / ende voort aen geen meer te mogen koopen oft voor giften aen te nemen sonder expres oorlof van Syne Majesteyt.

Den 14. Augusti hadde mede de Monicken van't Augustijnen Clooster in 't Graefschap Glotz/ aen Keyserlijcke Majesteyt en̄ Rijck-staten ghesupplieert/ dat also de Jesuijten hun Clooster ingenomen haddē/ dat sy hun dat wilden doen weder-geven.

Monicken versoeck tegen de Jesuyten.

Wy hebben de saecken van Duytslandt wat vervolcht tot Jaer 1609. op dat de Leser mochte wetē/ wat de oorsaken zijn gheweest / dat de Nederlandtsen Vredehandel soo lange opgehouden is gheweest/ door de verwachte uytkompste in Duytslandt. Wy sullen nu wederomme komen de handelinge te verhalē/ watter ghepasseert is / van daer wy het int 29. Boeck gelaten hebbē/ als de Pater Commissaris na Spaengien was ghesonden/ ende sullen eerst van particuliere geschiedenissen wat vertellen.

Bohemen versoecken dat de Jesuijten gheen erfgronden souden besitten niet contribueerende.

Inde Diocese van Ceulen hadde de Keurvorst eenen Lantdagh tot Bonna doen vergaderen / door den Coadjutor den 15. Julij/ om van syn Landtsaten een bede te verwerven van vijf hondert duysent gulden/ die hem tot betalinge van sijn schulden/ een goede somme swaerlijck consenteerdē/ daer die van Dinant in 't Landt van Ludic hem tegen opposeerden/ maer werdt geslist ende eenige gestraft.

Lantdagh tot Bonna.

Inde stadt Ceulen tusschen de Magistraet ende de Borgerije/ is mede langen twist geweest/ daer hun de Keurvorsten Mentz/ Triere ende andere mede moeyden/ als tusschen-sprekers ende hadde alle den Winter geduert / de Borgherie willende van eenigh Kryghsvolck ontslegen zijn.

Twist tusschen de Borgherije ende Magistraet tot Ceulen.

Gheduerende den Vrede-handel in Hollandt ende daer over groote disputē zijnde om de Indische vaerten/ soo isser byde Eertz-Hertoghen belast informatie te nemen over sulcke Kooplieden onder haer geseten/ die uyt oprechte Nederlandtsche vryheydt / mede haer gheldt in Hollandt inde Oost-Indische Compagnie ingeleydt hadde/ en̄ soo zijnder alomme ontdeckt verscheyden Persoonen onder de Ingesetenen der Eertz-Hertogen / die beschuldicht werden mede part en̄ deel inde Oost-Indische Compagnie der Vereenighde Landen ghehadt te hebben / en̄ correspondentien ghehouden/ en̄ bevonden by afgeworpen Brieven, dat sy de Hollanders vermaenden/ van in geender manieren niet te wijcken vande Oost en̄ West-Indische vaerden/ &c. Waer over den Advocaet Fiscael vā Brussel gesocht heeft sommige aen te tasten: en̄ een seer rijck treffelijck Koopman tot Antwerpē/ Hendrick Hoons gevangen genomen syn Huys en̄ goedt beslagen/ sijn Reecken-boecken/ Brieven en̄ Schriften wegh genomen/ en̄ Criminele aensprake gedaen van lijf en̄ goet/ hem gevangen voerende uyt Antwerpen na Bruyssel tegen des Stadts Privilegien (soomen pretendeerde) belastende hem dat sijn gelt mede in Oost-Indien des Koninex subjecten veoorlooghde ende hadde daer-en-

Eertzhertoghen doen Kooplieden van lijf ende goedt aenspreecken op Indien handelende.

boven des Koninghs ende der Eertz-Hertoghen vyanden met Brieven gheraden: teghen den Overheere ende teghen den Peys te staene / ten ware dat sy die Navigatien behielden.

Ten lesten / is over desen Hoons sententie ghegheven op 't schrijven van 't Hof in Spaengien / van lijf ende goedt verbeurt te hebben / in September: ende 't schijnt sijn leven soude hem geschoncken zijn: Dan wert gevoert van Brussel by 40. Peerden en Garde op 't Slot van Vilvoorden / met ghebonden handen / alwaer hem niet toe-ghelaten wert met yemanden te spreecken / dan met open brieftkens / terwijlen haelde de Fiscael alle sijn goederen inne.

Over dese aentastinghe zijn veel andere rijcke Kooplieden uyt Antwerpen ende veel andere Steden ontvlucht ende ontkomen / het welcke aldaer een groote opspraecke causeerde in dese conjuncture van Peys-maecken.

Twist tusschen den Grave ende de stadt van Embden.

Wy hebben in 't acht-en-twintichste Boeck verhaeldt / hoe dat de Grave van Embden by der Vereenighde Nederlanden Staten ghesommeert werde de Stadt van Embden op te rechten ofte betalen ontrent een somme van veertich duysent gulden / by hem ghelicht van 't Landtschap / die sulcx gheconsenteert hadden totte betalinghe vande Garnisoenen / die hy wederstel op hoope van 't Krijghs-volck oploopich te maken: ende mede te besorghen de Embdersche Schepen in Spaengien aengheslaghen / ende op sijn Paspoorten uyt-ghevaren / weder herwaerts te bestellen / ende alsoo haer schade op te rechten: die hy contrarie sijn passe-brieven / aldaer hadde voor sijn ende des Koninghs vyanden aenghegheven. Aengaende 't Gelt / werdt nae vele moeyten opgebracht ende betaeldt: ende om de andere questien te verantwoorde / was de Grave selfs in Persoone nae 's Graven-Haghe reysende / ende tot Delft aengekomen / terwijlen de vergaderinge der Heeren Staten Generael met de Spaensche Ghecommitteerden inden Vredehandel ghetreden waren: waeromme de Staten hem weder ontboden / als doen ongheleghen hem te hooren: Doch alsoo des Graven Ghesanten metten Ridder Rudolf Winwode / Enghels Ghesant / hem daer ontmoetede / hebben sy gheraemdt / ende door den voorsz Winwod te weghe ghebracht / dat de Oostvriesche Stenden inden Graven-Hage zijn ontboden ende beschreven. Ende alsoo sulcx de Stadt Embden alderhande achter-dencken gaf / soo hebben sy haer Borgherye by een gheroepen / die daer te samen onder den anderen by eede ende onder-schrijvinghe hun hebben verplicht van 't Haeghsche verdrag gantsch niet af te wijcken: noch mede den Grave niet meer voor haren Heere te erkennen ofte houden / voor ende al eer hy hun restituere ende oprechte de schade by sijn toedoen in Spaengien ende andere plaetsen gheleden in hare Schepen ende goederen / ende dat hy voortaen aen neme haer te beschermen / als een trouwe Landts-heere toe-behoort.

Grave van Embden kompt in Hollandt.

Van welck hun besluyt hebben sy behoorlijcke Copye aen hem / als mede aende Heeren Staten Generael ghesonden. Waer over de Grave anderwerf versocht heeft hem selven te moghen verantwoorden in persoone in 's Graven-Haghe voor de Heeren Staten: dan alsoo in 't voor-Jaer sijn broeder Graef Gustavus was ghestorven / is sijn komste noch naeghebleven / ende heeft derwaerts sijn Ghesanten ghesonden / den Cantselier Thomas Francius / ende Doctor Wyarda / Raedt.

Houwelijcken in Vranckrijck tusschen Cesar Monsieur ende de Dochter van des H. van Mercure.

De Koningh van Vranckrijck hadde in Julio te weghe ghebracht het over-langhe ghesloten Houwelijck / inde reconciliatie metten Hertoghe van Mercure besprocken / als dat des Koninghs Bastaerts Sone / by Madama Gabriella / nu Hertogh van Vendosme / soude trouwen met Mercures eenighe Dochter / die Erfghename was vanden Marischal de Martignes / ende vanden Huyse van Bloys / ghesproten uyt de Hertoghen van Bretagnien: ende also dese Dochter vier Jaer ouder was dan den jonghen Hertogh / soo was besproken / dat de partye dien het Houwelijck tot hunder vol-Jaricheyt soude berouwen / soude d'andere geven hondert duysent Croonen. Dit Houwelyck heeft de Koningh desen Somer met grooten ernste ende moeyte doorghedreven: de Dochter met haer Moeder / om eenige andere pretensien / daer niet seer toe ghesindt zijnde: dan eyndelijck is dat Houwelijck in 't volgende Jaer 1609. volbrocht.

Houwelijck besloten tusschen des Koninghs Soon / ende de Dochter van Montpensier.

Dien Koningh heeft mede een Houwelijck besloten tusschen een van sijn wettighe Sonen / mette eenighe Dochter vanden Hertogh van Mompencier / binnen dit Jaer 1608. ghestorven / zynde erfghename van 't huys van Montpencier / ende by haer Moeder vanden huyse Jojeuse. Wy sullen nu voorts van onsen Vredehandel tracteren / daer van wy dat in 't leste Boeck gelaten hebben.

Nae dat het vertreck van den Heere Jannijn / bedencken by velen gaf / om datmen verstonde de komste van Don Pedro de Toledo nae Vranckrijck / met last om daer wat besonders te brouwen: hebben de Ghedeputeerden vande Staten met die van Spaengien ende vanden Eertz-hertoghen wederom een by-een-komste ghehouden op den 25. Junij nae Noen / alwaer ghehandelt werde vande onderlinghe Privilegien van Steden / Landen ende Collegien alomme te doen onderhouden / ende hoe 't selve te verstaen soude wesen. Item / om alle argherlijcke bedencken te weeren / dat d'een nochte de andere partyen met Oorlogh-schepen niet en souden mogen komen op drie mijlen nae aen de Zee-gaten vande weder-partijen Havenen ofte Landen / nochte op duysent roeden nae / aende Limijt-scheydinghe te Lande / gheen sterckten nochte Forten te mogen maken: dat het stellen ende committeren vande Magistraten inde Steden van Brabant en Vlaenderen / voor den tijdt van thien Jaren / soude blyven by de Staten: niet teghenstaende de Steden particuliere Heeren mochten toekomen / en sonder prejuditie van der selver gherechticheydt. Item / van dat de Eertz-hertoghen tot verseeckertheydt vanden Peys de selve soude moeten particulierlijck doen teeckenen by vier Prelaten / vier Baroenen / ende vier groote Steden van Brabant ende Vlaenderen / ende de selve by Eede doen beloven die te onder-houden / sonder daer teghens yet te laten voornemen: Ende soo by eenigh vande partyen daer tegens yet voor-genomen werde / datse heur daer teghens stellen / ende d'andere partye helpen souden. Item / op de verseeckertheydt / vande particulieren / indien den Peys mochte komen ghebroocken te werden / ten eynde de selve ses Maenden tijdts mochten hebben / om uyt elck anders Landt te vertrecken / ende hunne schulden met parate executie daer-en-tusschen te mogen innen: en mede dat den partyen drie Maenden tijdts vergundt soude werden / om te repareren 't ghene teghen den Peys soude moghen werden ghedaen. Maer om dat 't principale poinct noch verre te soecken was / ende dat die vande Eertz-hertoghen meynden dat in dese poincten mede noch vele consideratien waren / en is daer van niet eyntelijck besloten.

24 Sessie.

Zee-gaten vrij te houden.

Geen forten op de Limiten te maecken.

Magistraten in de Frontieren.

Garandeurs vande Peys.

Tijdt tot vertreck van de particulieren.

Tot repareren vande contraventien.

Den eersten Julij werde noch een by-een-komste by de Ghedeputeerden van Spaengien en de Eertz-hertoghen ghehouden: daer vander Staten weghen voor ghehouden werden eenighe poincten beraemt / hoe de Inghesetenen van der Staten Landen heur souden moeten dragen inde Landen van Spaengien ende de Eertzhertogen in 't stuck vande Religie: ende de andere weder by heur ende in heur Landen: ende voor-gheslaghen om de Onderdanen vande Staten in Spaengien ende de andere Nederlanden te moghen doen ghenieten de selve vrydom / die voor de Enghelschen inden Peys met Spaengien bedonghen was / ende den Connestabel voorts by particuliere acte onder sijn hant aende selve belooft hadde: Maer de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-hertoghen sloeghen alle die poincten af / seggende daer van niet ghelast te wesen / nochte yet te konnen handelen / voor de weder-komste vanden Pater Commissaris / dat by veelen een sonderlingh bedencken gaf: insonderheydt als sy daer by overleyden 't ghene hunnen Agent Peckius in Vranckrijck / dese handelinghe aengaende / hadde verklaert: waer af in dese tijdt ghedivulgeert werde een Extract uyten Brief aende Staten gheschreven by den Agent Aerssens / in

Vande vrijdom van Religie in elcx anders Landt.

Wat Peckius in Vranckrijck op desen handel verklaert had.

1608. in Vranckrijck mede residerende / ende houdende als volght.

Extract uyt den brief aende Staten.

Desen nae middagh heeft den Hertogh van Sully my gheseydt / dat den Koningh van Spaengien geen Vrede met V. E. Mogende als vrije Staten en begheert te maecken: ende dat den Ambassadeur van weghen de Eertz-Hertoghen / soo wel aenden Koningh / als aen syne Excellentie verklaerdt heeft / de meeninghe vanden Koningh van Spaengien noyt gheweest te zijn / noch wesen en sal / soo langhe hy een voet Landts sal besitten / V. E. Moghende de puere Souverainiteyt vande Gheunieerde Provintien over te draghen: Maer dat 't ghene ghehandelt is / alleene gheschiedt is om in communicatie met V. E. Moghende te komen / ende aen V. E. Moghende Ghemeente de soeticheydt vanden vrijen handel te doen smaken / ende daer door tot 't versoecken van eenen goeden Peys te brenghen. Ende alwaert schoon dat hy sich hadde laten disponeren van eenen seeckeren tydt syn gherechticheydt / door de Treves ofte andersins in suspens te houden: dat hy nochtans daerom nimmermeer yet soude hebben begheeren te sluyten / dan onder expresse conditie / dat V. E. Mo. gantschelick souden afstandt doen vande Indische handelinghe. Ende daer benessens ontfanghen ende inde Gheunieerde Provintien wederom in staet stellen de Catholijcke Religie. Daer-en-boven / dat den Koningh van Spaengien nu gantschelijck wel van V. E. Mo. ghelegentheydt onderrecht is / ende daer van sulcke perfecte kennisse heeft bekomen / door het resideren van syne Ghesanten / dat / 't zy in Peys ofte Oorloghe / hy V. E. Mo. ghenoech tot syn pretensie sal weten te brenghen / ghelovende dat V. E. M. sonder middelen zijn verlaten vande Naebueren / die over de handelinghe zijn gheoffenseert / ende niet sonder scheuringhe uyt het Tractaet en sullen gheraken: Wat hier met gemeynt wordt / en verstaen ick niet: Van den Heer van Villeroy heeft my geseyt / dat de Spaengiaerdẽ hun seer in Spaengien / Italien / jae selfs teghen syne Majesteyt beroemen / dat sy by dit Tractaet veel hebben ghewonnen / ende meer als sy oyt hadden derven hoopen. Ten anderen soo wordt hier oock verwacht Don Pedro de Toledo / een vande Groote van Spaengien / om syn uyterste effort te doen / ende alle middelen jeghens V. E. Mo. voor te wenden / ende syne Majesteyt tot alliantie te versoecken / offerende selfs de Dochter van Spaengien voor den Dolphijn / om alsoo syne Majesteyt van V. E. M. te verbreemden: waer inne de Jesuyten / ende selfs den Paus extraordinaerlijcken arbeyden.

Don Pedro de Toledo te Parys.

Terwijlen de Staten vande Vereenighde Nederlanden in breemdt bedencken waren / of den Pater Commissaris oock weder komen soude ofte niet / ende of desen handel oprechtelijck ghemeynt mochte werden of niet / creghen sy tijdinghe dat Don Pedro de Toledo den negenthienden July tot Parijs was aenghekomen / ende dat den Pater Commissaris in syn gheselschap niet en was / waeromme sy met meer bedencken op de saecke vielen / ende namen voor aen te porren dat dese Maendt van Julio een eynde vande saecke mochte ghemaeckt werden: Maer terwijlen sy daer mede doende waren / deden de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen op den 26. heur verthoonen / dat den Pater Commissaris in Spaengien noch opghehouden werde / naer de traecheydt van 't Hof aldaer / ende daerom soo haestelijck niet en soude konnen verwacht worden: Versoeckende midtsdien continuatie ofte prolongatie vanden tijt / omme te moghen handelen voor noch ses Weecken naer 't expireren vande Maendt July: 't welcke hun by de Staten vergundt werdt / om te bethoonen datse van heure zijde bereydt waren om te doen al wat moghelijck ware: hoe wel nochtans den Marquis Spinola selfs teghen eenighe van aensien seyde / dat hy niet en meynde dat den Pater Commissaris weder komen soude / om dat de selve den Koningh van Spaengien / de Eertz-Hertoghen / ende hem selfs mede veel saecken wijs ghemaeckt hadde / die nu hier scheen / recht contrarie uyt te sullen vallen / ende dat de selve sulcks daer inne den Koningh ende d'anderen

Pater Commissaris en komt niet / bedencken daer op.

Prolongatie van tijdt versocht.

Gheconsenteert.

1608. bedroghen hadde / ende sonderlinghe in het stuck van 't verlaten vande Indissche Vaerten / vande Religie / ende andere poincten.

Op dit langhe uyt-blijven vanden Pater Commissaris / heeft den Ambassadeur vanden Koningh van Denemarcken occasie ghenomen om mede te vertreecken / sonder dat hy konde beweecht worden door eenighen tijdt hier noch te blijven / onder syn Familieren segghende / dattet heele stuck maer louter bedrogh en was / ende gingh over sulcks den lesten July oorlof nemen aende Staten / ende den eersten Augusti aende Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen / die mede poochden hem te disponeren / om noch voor een tijdt te blijven: Maer hy antwoorde veel ghehoordt te hebben vande Spaensche Patientie: maer dat hy bekende dat die syne Patientie nu overwonnen hadde / ende daerom niet van meyninghe te wesen / eenen dagh langher te verwachten / ende is den tweeden Augusti vroech vertoghen.

Ambassadeur van Denemarck gaet wech.

Ontrent dese tijdt schreef den Agent Meester Peter van Brederode mede uyt Duytschlandt / dat den Spaenschen Ambassadeur aenden Keyser verklaert hadde / dattet abuys was / datmen meynde dat syn Meester de Souverayniteyt vande Vereenighde Nederlanden soude hebben willen afstaen: dat de verklaringhe die de selve int stuck vanden Peyshandel aldaer hadde gedaen / soo verre niet en streckte / nochte daer toe absolutelijck konde ghedupdet worden: maer alle 't ghene syn Meester daer inne hadde ghedaen / alleen gheschiedt ware / omme mette Staten van die Landen in handelinghe te moghen komen / ende daer by te weghe te brenghen datse mochten desisteren van alle de Indissche Vaerten / ende in heure Landen weder mochten aennemen ende toelaten in alle plaetsen de Pauselycke Religie: omme welcke twee poincten alleen te verkrijghen / hy tot dien handel verstaen ende consent ghedraghen hadde. Dit maeckte by veele seer te vermeerderen het quaet bedencken datse op desen handel hadden / siende dat die correspondeerde met 't gene des Eertz-Hertogen Gesanten Hoboken ende Zuniga in Enghelandt / ende onlanghs Peckius in Vranckrijck verklaerdt hadden: ende alsmen daer by van dede dat den Keyser int begin van desen handel gheprotesteert hadde van nulliteyt van dien / by syne Brieven daer toe aende Staten ghesonden / bevreesden sy uyt den gheheelen handel niet dan bedrogh: hoe wel nochtans de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertogen hier op meermalen ghesondeert / verklaerden ter goederen trouwen / niet anders te weten / oft desen handel en werde ter goeder meyninghe ghedreven / ende oprechtelijck ghemeent.

Verklaringe noopende dese Landtsaken by den Keyser ghedaen.

Bedencken op den handel.

Don Pedro de Toledo / wesende in Vranckrijck twee ofte drie-mael ghehoordt / soo dat den Koningh volkomen staet konde maecken op het ghene hy daer voorderende was / heeft de selve den President Janijn weder naer de Nederlanden ghesonden: dies hy den veerthienden Augusti des nachts weder inden Haghe quam / ende den achtienden aende Gedeputeerden vande Staten Generael verhaelde van syne reyse nae Vranckrijck / vande komste van Don Pedro aldaer / ende dat syne gheheele Legatie streckte om te subverteren ende doen omme stooten alle 't ghene hier vande Vrede ghehandeldt werde: maer dat den Koningh dien alle verworpen / ende bethoont hadde / dat hem de conservatie vande Vereenighde Nederlanden ter herten gingh: Maer veel particuliers vande Petitien van Don Pedro en ontdeckte hy niet / hoe wel nochtans veele particuliere advijsen liepen / dat Don Pedro in Vranckrijck openinghe ghedaen hadde van een Houwelijck vande oudtste Dochter van Spaengien / metten Dolphijn van Vranckrijck / ende hoope ghegeven / dat den Koningh van Spaengien met syn Dochter te Houwelijcke soude gheven alle syne actien totte Vereenighde Nederlanden / omme alsoo den Franschen Koningh vande selve Landen te alieneren / ende by des selfs behulp ende beleydt de voorschrevene syne Actie / ende de Titulen van dien te conserveren inden handel / die nu daer ghedreven werde: Maer van

Janijn weder nae Nederlandt.

Inden Haghe.

Van Don Pedros last in Vranckrijck.

soo

1608. soo wy verstaen / den voornoemden President gheen verhael en maeckte / 't zy om dattet soo breedt niet warachtich en was / ofte om dat hy 't oock voor die tijdt sochte te dissimuleren : niet te min hy porde aen / ten eynde de Staten een af ofte aen komen in desen handel / nu soo langhe ghedreven / souden maken.

Dien volghende werde den twintichsten Augusti
26. Augusti. weder een Conferentie ghehouden tusschen de Gedeputeerden vande Staten / ende van Spaengien / ende de Eertz-Hertoghen / ten eynde om vande selve naerder ende ronder verklaringhe te hebben op alle de differentiale poincten / ende sonderlinghe op de poincten vande Religie / vrije Vaerten / Amnijt-schepdinghe ende andere : die daer op verklaerden onlanghs eyndelijcke last op de poincten ontfanghen te
Vrij-stellinghe. hebben / te weten / dat den Koningh van Spaengien ende Eertz-Hertoghen te vreden waren / de Souverainiteyt vande Vereenighde Nederlanden af te staen / niet teghenstaende al wat anders daer af mochte ghesepdt ofte gheschreven werden : maer datse daer teghens weder begheerden vande Staten
Religie. twee poincten / Te weten / dat de Staten in alle plaetsen van heur Landen souden moeten weder
Indissche Vaerten. inne stellen de openbare exercitie vande Roomsche ofte Catholijcke Religie / ende promptelijck af staen van alle de Vaerten van Oost ende West-Indien /
Andere poincten. ende noopende de verdere poincten / datse heur dien aengaende soo naer hadden verklaert / datmen met gheene redenen heur yet meer verghen en konde : ende soo sy daer by bleven / ende scheenen gheen last te hebben / omme naerder te komen / ende over sulcks daer op scheyden / hebben de Ghedeputeerden vande Staten rapport ghedaen aende Staten Generael / al waer naer verscheyden deliberatien metten Prince Mauritz / Graef Willem ende den Raedt van Sta-
Staten breken de handelinghe af. ten : oock naer voor-gaende communicatien mette Ambassadeurs van Vranckrijck / Groot Britangien / den Paltz-Graef van Brandenburgh / van Ansbach / ende vande Landt-Graef / eyndelijck den 23. Augusti ghearresteert werde / datmen desen handel af breecken ende daer uyt scheyden soude / om dat de Conditien van dien by de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen soo gheset ende voor ghestelt werden / dat de Staten meynden datse die niet aengaen ofte inwillighen en konden / sonder gheheele ruyne ende verderf van heuren staet / ende besloten daeromme de andtwoorde hier nae volghende.

De Staten Generael vande Vereenighde Ne-
Antwoort vande Staten / verhalende al watter ghepasseert was. derlanden / ghehoordt hebbende het rapport vande Heeren hare E. Mo. Ghecommitteerde totte Vrede-handelinghe van 't ghene inde conferentie ghehouden den twintichsten deser Maendt / door den Heeren Ghecommitteerden vanden Groot-machtichsten ende Doorluchtichsten Koningh van Spaengien / &c. Albertus ende Isabella Clara Eugenia / Eertz-Hertoghen van Oostenrijck / &c. voor eyndelijcke last Hooghst-gedachten Heere Koningh ende Eertz-Hertoghen / op verscheyden poincten vande voorschreven handelinghe is verklaert : Hebben nae rijpe deliberatie ende advijs van syne Excellentie / den Welgheboren Heere Grave Willem Lodewijck / Grave van Nassou / &c. ende de Rade van Staten der voorschreven Landen / door resolutie ende afscheyt daer op verklaerdt / ghelijck sy lieden verklaren by desen / dat de schadelijcke vruchten van verscheyden Vrede-handelinghen / gheduerende de Nederlandtsche Oorloghen / metten overleden Koningh van Spaengien ghehouden / den Heeren Staten Generael uyterlijck ende noodich beweecht hebben / dat hare Ed: Mo: in meer als vijf-en-twintigh Jaren ghestadigh / soo op de aenbiedinghe van weghen de selven Koningh / syne Gouverneurs ende Successeurs / als de vermaninghe vande Roomsche Keyserlijcke Majesteyt / eensamentlijck de voornaemste Koninghen ende Potentaten van Europa tot gheene nieuwe Vrede-handelinghe en hebben konnen verstaen : maer haer daer van ghereuseert / uyt vreese van ghelijcke vruchte / sulcks oock dat op de propositie ten selven eynde inde Maendt van Januario des Jaers sesthien-hondert seven / van weghen 1608.
Hooghst-ghedachten Heeren Eertz-Hertoghen aen hare Edele Moghende ghedaen / rondelijck ende by schriftelijcke antwoorde / is verklaerdt op ghelijcke propositie van weghen de Roomsche Keyserlijcke Majesteyt onlanghs te vooren gedaen / by hare Edele Mo: geantwoort te wesen / dat sy lieden noch Goddelijck / noch eerlijck / noch sekerlijck in eenighe Vrede-handelinghe en konden treden metten ghenen die teghens hare ghedecreteerde / ghemainteneerde ende bevestichde vrijheydt in / ofte tot de selve Landen yet wilden pretenderen : Ende dat sy lieden daer by persisteerde / met protestatie voor God den Heere Almachtich / alle de Wereldt / ende sonderlinghe de Nederlanden / ontschuldigh te wesen van alle miserien / schaden ende onheylen / die de Nederlanden ende hare Nabueren / metten goeden Inghesetenen der selver / door de voorschreven onrechtveerdighe pretensien over gekomen waren / ende vorder over komen souden : Welcke antwoordt aen Hooghst-ghedachten Heeren Eertz-Hertoghen over ghebracht zijnde / was seer korts daer nae by verscheyden schriftelijcke ghetekende Acten van hare Hoogheden / den wel-gemelten Heeren Staten aen gheboden / metten selven als met Staten van vrije Landen (daer vooren sy lieden den selven hielden ende erkende / ende daer op sy lieden niet en pretendeerden) op eenen eeuwighe Vrede ofte een Bestandt voor veele Jaren te handelen. Ende inde eerste vande voorschreven Acten ghestelt zijnde / dat by het maken van een Bestandt / een yeghelijck soude houden 't ghene hy hadde ende besat / ende by het maken van eene Vrede / 't ghene geaccordeert soude worden : oock dat de Vereenighde Nederlanden souden desisteren / ende haer deporteren vande handelinghe op de Oost ende West-Indien, &c. was 't selve rondelijck afgeslagen / ende opte selve afslaginghe by hare Hoogheden verandert / naementlijck / dat een yeghelijck / soo wel by handelinghe van Vrede als Bestandt / soude houden 't ghene hy hielde ende besat / ten ware sy op de wisselinghe van eenighe Steden ofte Plaetsen by gemeynen consente anders konden accorderen : Ende was mede de clausule van het desisteren vande handelinghen ende Navigatie opte Oost ende West-Indien nae ghelaten. Alles nae inhoudt vande Acte daer van zijnde / ghedateert den derthienden Martij inden voorschreven Jare van sesthien-hondert seven. Op welcke Acte den twaelfden April daer na / tusschen de Ghecommitteerden van hare Hoogheden / ende den Heeren Staten op 't behaghen ende Aggreatie van hare respective Committenten eenighe poincten besloten zijnde / was den 24. vande selve Maendt by een formeel Instrument geteeckent by hare Hoogheden / bevesticht met haren grooten Zeghel / ende mette ghewoonlijcke paraphuren ende contrasignaturen / insgelijcx beseghelt / gheparapheert ende gheteeckent van weghen Wel-ghemelten Heeren Staten / inde qualiteyt als Staten van vrije Landen ende Provintien / daer op Hoogh-ghemelten Eertz-Hertoghen niet en pretenderen / gheaccordeert ende by hare Hoogheden belooft / de voorschreven verklaringhe aende Heeren Staten ghedaen / te onderhouden / ende doen onderhouden : oock alle directe ende indirecte contraventien van dien te repareren / ende doen repareren : ende boven dien Brieven van aggreatie ende ghelijcke verklaringhe des Koninghs van Spaengien (soo veele syne Majesteyt aen gingh) aende Wel-ghemelten Heeren Staten te leveren binnen drie Maenden eerstkomende / ende onder alle generale ende particuliere renonciatien ende verbanden daer toe behoorende. Ende daer op de stille-stant van eenige acten van hostiliteyt mede gheaccordeert zijnde / waren successivelijck over-ghebracht drie acten van aggreatie van Hooghst-ghedachten Heere Koningh / als twee vanden lesten Junij / ende eenen vanden 18. September des voorsz Jaers : Inhoudende de leste dese woorden in specie. Ende also de voorsz Eertz-Hertoghen onse Ghebroeders by 't ghemelte Tractaet belooft hebben / daer op de voorschreven Staten over te leveren onse Brieven van ratificatie ende ghelijcke verklaringhe / met alle Generale ende Particuliere renonciatien ende verbanden / ghelijck de saecke vereyscht : Hebben wy

nae

nae rijpe deliberatie ende advijse / uyt seeckere wetenschap ende absolute Coninglycke macht / tot voldoeninge vande voorsz beloften, ende verseeckeringhe van het principael Tractaet van Peys / ofte langhe Bestandt ghedaen : ende doen by desen de voorsz Staten gelijcke verklaringhe / als de ghene die onse Broeders ghedaen hebben / waer van hier boven mentie ghemaeckt is / voor soo veel de sake ons aengaet : Ende principalijck verklaren wy te vreden te zijn / datmen in onsen name / ende van ontsent weghen tractere mette voorsz Staten in qualiteyt / ende als de selve houdende voor vrije Landen / Provincien ende Staten / daer op wy niet en pretenderen : Hebben oock ghelaudeert / gheapprobeert / gheconfirmeert ende gheratificeert / ghelyck wy by dese jeghenwoordighe lauderen / approberen / confirmeren ende ratificeren alle ende yeghelijcke vande poincten begrepen in 't voorsz Tractaet : beloovende in Conninghlycke trouwe ende woorden / alle de selve te onderhouden ende observeren / ende doen observeren ende volbrenghen gheheelyck ende punctuelijck / al of wy van 't beginsel af die selfs verklaert / gheconsenteert ende belooft hadden / ende of die ghetracteert ende ghesloten hadden gheweest met onse interventie ende authoriteyt / ende en sullen noyt yet doen / noch consenteren yet ghedaen te worden ter contrarie : Ende belooven van ghelijcken te repareren alle directe ende indirecte contraventien van dien / inder voeghen dat alle 't ghene voorsz is / de voorsz Staten ter goeder trouwen onderhouden ende volbracht worde. Waer toe wy ons verbinden in Conninghlijcke woorden / met alle de Generale ende Particuliere Renunciatien ende Obligatien dier behooren van noode te zyn. Oock belooven wy / dat soo haest besloten sal zijn het Tractaet van Peys ofte langhe Bestandt / wy sullen doen maken alle depeschen noodigh wesende tot voldoeninge ende executie vant gene ghetracteert ende ghecapituleert sal zijn in volkomender forme : sulcx datmen in alles en over al de voorsz Vereenighde Provintien geheele ende volkomene satisfactie gheve opte voorsz belofte ende aggreatie / ende met uytdruckelijcke verwerpinghe van alle 't ghene uytte selve aggreatie eenighsins daer en boven oft jegens mochte ghetogen worden : oock onder expresse verklaringhe / dat de Heeren Staten Generael / als Staten van vrije Landen / daer op Hoogst-ghedachte Koning en Eertz-hertogen niet en pretenderen / door de ghenade van God de Heere Almachtich / ende assistentie van hare ghealliieerden (denoterende de Coningen van Vranckrijck / Groot Bretangien / Denemarcken ende andere Potentaten) binnen de Vereenighde Provintien wel ordre soude konnen stellen / en onderhouden in allen saken den welstant / staet ende regeeringhe (daer onder voor al 't stuck vande Religie verstaen / ende den Gecommitteerden van Eertz-hertoghen uytdruckelijck verklaert is) den selven Landen ende goeden Inghesetenen van dien aengaende / sonder dat inde principale handelinghe daer jegens yet mochte gheproponeert worden / ten ware men de voorsz solemnele beloften wilden contravenieren. Eyndelijck by de Heeren Staten gheaccordeert was / dat de Ghecommitteerden vanden Hooghst-gedachten Heer Coning en Eertz-hertogen totte voorsz handelinghe inden Graven-Haghe souden moghen komen / volkomelijck geinformeert / ghelast ende gheauthoriseert / omme der selver meyninghe rondelijck te verklaren / oock de Staten meyninghe te verstaen / omme op alles een korte besoigne ende besluyt te maecken. De Heeren Ghecommitteerden inden Haghe ghekomen / ende metten Heeren Ghecommitteerden van den Heeren Staten in besoigne ghetreden zijnde / was in 't begin wel klaerlijck ende uytdruckelijck / oock onder pertinente verklaringhe ende numeratie vande Vereenighde Provintien mette Heerlijckheden daer onder sorterende : oock vande quartieren / heerlijckheden / steden ende plaetsen vande andere Provincien / by de Heeren Staten Generael vervanghen / die by hare E. Mo. ghehouden ende beseten worden / volghende de voorsz believen vanden 24. Aprilis / ten overvloet ende van nieuws / soo inden name vanden Coningh van Spaengien ende de Eertz-hertoghen / als van hare kinderen gheprocrieert ende noch te procrieeren / ende allen ende een yeghelycken haren Erven ende Successeurs in hare Conninghrycken / Landtschappen ende Staten gheaccordeert ende verklaerdt / dat sy-lieden niet en pretenderen aen / in / ofte op de voorschreven Vereenighde Provintien / Landtschappen / Landen / Heerlickheden / Steden ende Plaetsen / by de Heeren Staten behouden ende beseten / ende dat sy-lieden de selve hielden ende erkenden voor vrije Staten / Landtschappen / Heerlyckheden / Steden ende Plaetsen / niet gheloften op haer gheloof ende eere / ende in Princelycke woorden van daer jeghens niet te doen / nochte ghedooghen ghedaen te worden (selfs niet int ghebruycken vanden naem ofte wapenen der Vereenighde Provincien / ofte andersins) directelyck ofte indirectelijc inder bester forme. Item / dat voort aen tot allen tyden ende eeuwelyck soude wesen eene goede / vaste ende onverbreckelycke Vrede tusschen Hooghst-ghedachten Heere Coningh ende Eertz-Hertoghen hare kinderen ende andere Successeuren : ende den voorschreven Heeren Staten inde bekende qualiteyt / voor alle Conninghrycken Landtschappen / Heerlyckheden / Steden ende Plaetsen / die de voorschreven Heere Coningh / Eertz-hertoghen ende Staten waren houdende ende besittende / met hare respective Ondersaten ende Inwoonderen / die daer nu resideren / ofte daer naemaels souden resideren / sonder yet ofte yemandt uyt te sluyten. Item / dat Hooghst-ghedachten Heere Coningh ende Eertz-Hertoghen / ende Wel-ghemelten Heeren Staten / inde qualiteyt hier vooren verhaeldt : midtsgaders hare respective ondersaten ende inwoonderen / voortaen souden leven in goede vriendtschap / sonder meer te ghebruycken eenighe vyandtschap / met vergheтinghe van alle ghepasseerde saecken : Maer in 't progres van het besoigne / is van weghen Hooghst-ghedachten Heere Coningh ende Eertz-Hertoghen ghetracht / omme de voorschreven bekende vrijheydt der Vereenighde Nederlanden inde principale poincten te besnijden / jae illusoir te maken : als onder andere expresselijck inde Generale handelinghen ende Navigatien / metten anderen ghevolghe van dien / daer by het principael wel-varen der voorschreven Landen bestaet. Item / inde pretensie (alleenlijck tot evidente annullatie vande Vereenighde Nederlanden / sonder noodt ofte dienst) van te dismembreren eenighe vande Vereenighde Provintien / van 't ghene onder de selve onwedersprekelijck (volghende het gheaccordeerde) moeste komen. Item / in 't disputeren vande Vrijheydt ende Souverayniteyt van eenighe Steden by de Heeren Staten beseten / immers vande Dorpen aldaer ter Hooft ofte Leen-bancken / ofte Leen-kameren sorterende / in 't eysschen van eenighe goederen / die by de voorighe Princen souden wesen gheconquesteert / ende andere : bedectelijck voorstellende het stuck vande Religie / sonder nochtans daer van klaer te spreecken / ende uyterlijck gheurgeert zijnde omme klaer te spreecken : den eenen tijdt segghende dat sy-lieden jeghens de bekende vrijheydt ende souverayniteyt / tot mishaghen van de Staten vande Vereenighde Landen / in 't stuck vande Religie niet en souden vorderen : den anderen tijdt dat in Spaengien op 't stuck vande Religie moeste gheconsulteert worden / ende dat daer op / ende op 't stuck vande Generale Negociatie ende Navigatie yemandt van henlieden in Spaengien moeste reysen. Ende al wast soo dat de Heeren Staten Generael / insiende de voorsz proceduren / het besoigne / daer op wel hadden moghen breken : nochtans lettende op de groote importantie van dien / ende begheerende van haer zijde voor Godt den Heere Almachtich / voor alle Koninghen / Potentaten / Princen ende Republiquen van Europa / ende sonderlinghe voor de goede Ghemeente der t'samentlijcke Nederlanden kennelijck te maken / dat sy lieden van gantscher herten / ende ter goeder trouwen begeeren een langduerigh / schadelijck ende bloedigh Oorlogh der Nederlanden / in eene Goddelijcke / Eerlycke ende verseeckerde Vrede (tot soulagement

ende

ende ontlastinghe niet alleen vande goede Ingheseтenen der Nederlanden : maer oock vande Nabuerighe Rycken ende Landen) te veranderen. Waren met raedt ende goedt-bevinden vande Ambassadeurs vande Koninghlycke Majesteyt van Vranckrijck/ Groot Bretaignien/ Denemercken/ &c. ende vande Evangelische Keurfursten ende Fursten van Duytslandt (die op hare E. Mo. ernstighe begheerte inde Vereenighde Landen totte voorsz handelinghe ende aenkleven vandien ghesonden waren/ te vreden gheweest/ dat een vande Ghecommitteerden van den Hoogh-ghedachten Heere Koningh ende Eertz-hertoghen in Spaengien soude reysen/ omme de uyterlijcke meeninghe des Koninghs te verstaen : doch was uytdruckelijck van weghen de Heeren Staten verklaert/ dat 't selve niet meer als voor eene reyse en soude werden bewillicht/ ende ongheveerlijck twee Maenden op de weder-komste het eyndelijck bescheyt ghewacht/ daer op oock den stil-standt alleenelijck voor de Maenden van April ende Mey werde ghecontinueert ofte verlenght. Daer nae is door het langhe achter-blijven vanden genen die nae Spaengien ghesonden was/ door het uytgaen vande maendt van Mey/ den ghemaeckten stil-standt by ghemeyn consent verlenght totten lesten December eerstkomende toe : Maer de Heeren Staten hebben rondelijck ende klaerlijck/ oock iteratívelijck den Heeren Ghecommitteerden vanden Hooghst-gedachten Koningh ende Eertz-hertoghen doen aenseggen/ hare eyndelijcke meyninghe te wesen/ ten langhsten binnen twee maenden nae de maendt van Mey/ een eyndelijck besluyt ofte rupture van het besoigne te hebben. Waer nae/ als in 't begin vande maent Junij/ ende vervolghens van tijdt tot tijdt/ uyt vele Rycken ende Landen verscheyden advijsen ghekomen zijnde/ als dat Hoogh-ghedachten Heere Koningh van Spaengien/ ende den Spaenschen Raedt/ niet sincierelijcke/ ofte ter goeder trouwen inde voorschreven handelinghe en procedeerden : maer door langsaemheden by alle middelen den staet vande Vereenighde Landen trachten te mineren : Was terstondt daer nae/ als ontrent half Junius/ aende voorschreven Heeren Ghecommitteerden van weghen de Heeren Staten openinghe ghedaen vande selve advijsen/ met ernstighe begheerte/ omme de uyterste intentie te verstaen/ ende repetitie (hoe wel den stil-standt voor den gheheelen Jare was verlenght) dat nochtans de meyninghe vande Heeren Staten niet en was/ het besoigne langher te laten continueren/ als totten lesten Julij/ ende datmen terstondts konde scheyden/ indien de meyninghe niet en ware de saecke tot een goedt besluyt te brenghen : daer op by den selven Heeren Gecommitteerden verklaert worde/ dat sylieden de selve advijsen gheheel jeghens de waerheydt hielden/ ende wel anders verseeckert waren : doende daer nae/ eenighe daghen voor de expiratie vande Maendt Julij/ verstaen advijsen uyt Spaengien te hebben/ dat den Commissaris Generael te Hove den 15. Julij was ontboden/ omme sijne depeschen te komen ontfanghen/ ende dat hy ontwijfelijck metten eersten hier soude wesen : waer op de saecke inghesien zijnde totten twintichsten Augusti/ ende middeler-tijdt uyt alle quartieren continuatie van 't voornemen des Koninghs van Spaengien komende/ was den selven daghe goedt ghevonden noch eene conferentie mette voorsz Heeren Ghecommitteerden te doen houdē/ omme hare eyndelijcke last ende meyninghen te verstaen: de welcke verklaert hebben des Hoogh-gedachten Konings van Spaengien ende Eertz-hertoghen uyterlijcke meyninghe te wesen/ dat het gheaccordeerde soude achter-volght worden : daer over sulcx de Vereenighde Landen by hare bekentenisse ende bewillinghe vrije ende souverayne Landen souden wesen/ sonder daer aen (ofte in eenigh recht ofte vassalagie) ofte anders te pretenderen : behoudelijck dat daer jegens inde selve Landen soude werden gherestablisseert de Catholijcke Roomsche Religie : dat mede de Ingheseтenen ende Inwoonderen der voorschreve Landen datelijck souden desisteren vande Navigatie ende handelinghen op Indien. Verklarende daer beneffens

28. Sessie/ ende wat aldaer gehandelt werdt.

als noch te persisteren by de ghemoveerde difficulteyten inden op-hebe der Convoyen/ inde dismembratie van het Hertoghdom van Ghelderlandt/ ten op-siene van het Over-quartier van dien in 't gheheel het behouden vande plaetsen op ende over den Rhijn/ oock op de Rycks-bodem/ onwedersprekelijcke neutrale Steden des Rycks toe-behoorende : Insghelijcks op de pretensien vande Dorpen/ ende de Hooft ofte Leen-bancken/ ofte Leen-kameren van Steden by de Heeren Staten inde andere Provintien beseten/ sorterende. Item/ dat de Eertz-Hertoghen behoorden te volghen de Goederen by de Princen vanden Huyse van Borgondien ende Oostenrijck/ wesende Heeren inder tijdt vande respective Vereenighde Provincien/ selfs gheacquireert/ ende difficulterende dat de Staten/ Heeren ende Steden onder de Eertz-Hertoghen/ de handelinghen souden belooven te handt-houden. Ende alsoo meest alle de voorsz poincten niet anders en konnen ghehouden worden als pretensien teghens de ghedecreteerde/ ghemainteneerde/ bevestighde ende bekende vrijheydt vande Vereenighde Nederlanden/ ende consequentelijck notoirlijck strijdende jeghens de voorsz handelinghe ende aggreatie van dien/ eensamentlijck 't ghene inde eerste Articulen volkomentlijck is gheaccordeert.

Soo verstaen de Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden/ dat sy-lieden voor den staet vande selve Landen ende den goeden Ingheseтenen van dien/ metten voorsz Heeren Ghecommitteerden in vorder besoigne te komen/ niet en konnen goedt vinden/ wesende hun lieden van herten leet/ dat (buyten hare schult) dese handelinghe alsoo onvruchtbaerlijck ghebroken werdt: hen niet te min gherust vindende/ dat sy-lieden voor Godt den Heere Almachtigh/ ende voor de Weereldt ontschuldigh moeten ghehouden werden/ van dat het bloedighe ende langh-dueríghe Oorloghe der Nederlanden/ in eene Christelijcke/ eerlijcke ende verseeckerde Vrede niet verandert en wordt : eensamentlijck van alle calamiteyten/ miserijen/ schaden ende onheylen der Nederlanden ende hare nae-ghebueren/ metten goeden Ingesetenen der selver over-ghekomen/ ende vorder over te komen/ deur de onrechtveerdighe pretensien van hare weder-partije. Ghedaen inden Haghe inde volle vergaderinghe van den Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden/ den 25. Augusti/ 1608.

Affegghen van vorder handelinge.

Staten protestatie.

Welcke antwoorde/ soo sy meynden/ wel overleyt/ ende by de voorsz Ambassadeurs ghevisiteert ende goedt ghevonden wesende/ sy den 25. Augusti nae Noen deur heur Ghedeputeerden hebben doen behandighen aende Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-hertoghen/ met protestatie dat sy van heur zijde de handelinghe oprechtelijck hadden ghemeent : maer deur de hardicheydt vande conditien die men heur voor-stelden/ wel saghen dat den Koningh van Spaengien nochte de Eertz-Hertoghen daer toe niet gheheel ghesint en waren/ ende sulcks noyt yet eyndelijcks ghetracht hadden in desen te doen besluyten : dat daeromme de Staten niet verstaen en konden datmen heur patientie langher soude misbruycken/ ende daeromme ghearresteert hadden de antwoorde die heur daer ghegheven werde/ daer mede sy desen handel voorts gheheel af sneden: de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen seyden datse die moesten oversien/ ende heur daer op beraden : ende ginghen dien volghende dagh (heur by alle de Ambassadeurs vanden Princen over de preciisheydt vande selve antwoorde beklagen.

Overghelevert.

Spaensche beklagē haer aende Ambassadeurs.

Den 27. Augusti/ quamen alle de voornoemde Ambassadeurs vande Princen inde vergaderinghe vande Staten Generael/ daer sy voor-droeghen datse van weghen haer Meesters al ghedaen hadden wat haer moghelijck was gheweest/ om dese Landen tot een goede Vrede te brenghen : maer datse sulcks niet en hadden konnen effectueren : ende dewijle sy mede in last hadden vande selve heur Meesters/ by aldien den Vrede niet en konde ghetroffen worden/ dan de saecke te beleyden tot een Treve van

Nieuwen voorslagh vande Ambassadeurs.

1608.

van veele Jaren / die sy achten dese Landen dienstelijcker te wesen dan de Oorloghe: datse daeromme de Staten vermaenden / daer toe te willen verstaen/ indien sy de selve verkrijghen konden met conditien

Vande lange Treves.

van voordeel ende versekeringhe van heure staet: als te weten / dat die met heur besloten soude werden/ als met vrije Staten / daer op den Coningh van Spaengien / nochte de Eertz-Hertoghen niet en pretenderen : Datse / gheduerende de selve / de vrije Trafficq souden behouden / soo wel op Indien als in Spaengien / ende d'andere Nederlanden : datse souden blijven behouden datse nu hadden ende besaten: ende datmen daer by dede sulcke andere conditie / als met reden soude konnen gheeyscht werden: dat sy wel vreesden dat den Coningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen daer toe niet meer en souden willen verstaen/ als sy ghedaen hadden totte Vrede : maer by aldien dien voorslagh mede verworpen werde / meynden sy dat de weder aenneminghe vande wapenen aender Staten zijde te meer ghejustificeert / ende het devoir van heure Meesters/ om dese Oorloghe te doen cesseren / te meer betoont soude wesen : Ende vermaende daer op den Staten om dien voorslagh aen te willen nemen / die heurs oordeels voor den staet deser Landen 't selve voordeel soude gheven / datse vanden Peys verwacht hadden/ ende die voorts quam van heure beste vrienden / ende die by de conservatie van heure staet meest waren geinteresseert: dat ghedaen zijnde/ginghen de selve Ambassadeurs by de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-Hertogen/doende daer den selven voorslagh: die soo wel als de Staten daer op heur bedencken namen.

Antwoordt vande Staten op den Treves.

De Staten hebbende veele deliberatien op desen voorslagh ghehouden / hebben opten dertichsten Augusti nae Noen / aende voornoemde Ambassadeurs voor antwoorde verklaerdt / datse op de voor-gheslaghen ende andere redelijcke conditien tot de voorschreven Treves voor veel Jaren souden konnen verstaen/ by aldien de vrij-stellinghe van dese Landen by heur partije te doen/absolutelijck ghedaen/ ende soo in ghesteldt werde / dat nae de expiratie vande Treves / niet verstaen en mochte werden die mede te cesseren: ende sonder sulcke vrij-stellinghe verklaerden sy met veele redenen totte voornoemde Treves niet te konnen verstaen.

Antwoordt vande Gedeputeerden vade Eertz-Hertogen.

De Ghedeputeerden van Spaengien ende vande Eertz-Hertoghen / verklaerden den derden September aende Ambassadeurs niet ghelast te wesen omme eenighe Treves te tracteren met absolute vrij-stellinghe vande Vereenighde Nederlanden/ende toe-latinghe vande Indische Vaerten/ datse daerom der Ambassadeurs voorslagh gesonden hadden nae Bruyssel/ om naeder last daer op te hebben/ ende datse meynden in vier daghen daer op antwoordt te sullen verkrijghen / ende dan de saecke haest af te maecken / maer gaven alleenelijck hoope / dat midts besluytende alleenlijck een korte Treves / sy van 't poinct vande Religie daer inne niet vermanen en souden. Maer soo sy daer nae op den sevenden September antwoorde van Bruysel ontfinghen / hebben sy den acht ende neghenden September mette voornoemde Ambassadeurs diversche communicatien ghehouden / ende ten lesten eyndelick verklaerdt / dat sy in gheenderley wyse ghelast en waren eenighe langhe Treves metten Staten te besluyten uytten Naem vanden Coningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen met absolute vry-stellinghe / ende veel min sonder daer in te begrijpen de weder-instellinghe vande Roomsche Religie/ ende het afstaen gheheel ende al vande Indische vaerten / niet te min dat de Eertz-Hertoghen een voorslagh vanden Treves ghesonden hadden nae Spaengien / ende verhoopten voort uyt-gaen van dese Maendt van September daer op antwoorde te sullen hebben / welcken tijdt sy bereydt waren alhier uyt te wachten/ indien de Staten heur sulcks

Anderen voorslagh vande selve.

wilden toelaten / ofte waren anders bereydt van stonden aen uyt den Naem vande Eertz-Hertoghen metten Staten te tracteren ende besluyten een Treves van seven Jaren / by ghevolghe ofte continuatie op den teghenwoordighen stil-standt met de selve Eertz-Hertoghen besloten / ende by den Koningh van Spaengien gheratificeert : Welcke teghenwoordighe stil-stant / inhoudende expresse declaratie vande vrij-stellinghe deser Landen / meynden sy dat niet van noode soude zijn de selve inde Treves van seven Jaren weder te repeteren / ofte daer van mentie te maecken: maer stille-swijghende als daer toe gherefereert te laten: want anders souden sy nieuwe last van Spaengien daer toe moeten hebben / die beswaerlijck te bekomen soude wesen / om datse daer niet soo wel ghesindt en zijn / om dese Oorloghen op den voorslagh der Staten te doen eyndighen / als wel de Eertz-Hertoghen: ende noopende de vrije Trafficq op Spaengien ende Indien/ souden de Eertz-Hertoghen belooven 't selve te doen ratificeren in Spaengien voor den tijdt voorschreven. Ende noopende de andere poincten/ waren sy te vreden daer inne soo te handelen / datmen sien soude datse heur tot alle reden willen voeghen: behoudelijck dat de selve mochten hebben twee Maenden tijdts / omme noopende de handelinghe op Indien/ te verklaren of de Staten dien handel by toelatinghe / ofte by vyandtschap ende Oorloghe soude moghen ghebruycken / ende datse in gheval van toelatinghe daer inne souden mogen begrijpen heur vrienden ende ghealliëerden : by refuys van 't welcke sy versochten dat de Ambassadeurs by de Staten wilden middelen / datse hier totten lesten deser Maendt toe mochten blijven wachten op de antwoorde van Spaengien. 1608.

Den Staten voorghedraghen.

Dese heure antwoorde ende nieuwen voorslagh droeghen de Ambassadeurs aende Staten over ten selven daghe : Daer by voeghende / dat naer dien sy meynden dat desen voorslagh den Staten niet smaken en soude / om datse daer by niet en souden ghenieten sulcke verklaringhe als sy noodigh achten tot heure vrij-stellinghe / dat sy daerom den Staten versochten den voornoemden Ghedeputeerden te willen vergunnen den voornoemden tijdt totten voorsz lesten deser.

Afgeslagen.

Op de voorschreven sake by de Staten diverse deliberatien ghehouden wesende/ soo by heur selven/ als metten Prince Mauritz / Graef Willem / ende den Raedt van Staten / ende aldaer overleydt / dat sy soo doende/verre van 't stuck afgheleydt souden werden/ als van een Peys tot een Treves (die int begin altoos onseeckerder als een Peys was ghehouden gheweest) ende van een Treves tot continuatie van een Stil-standt / die noch veel periculeuser was. Item/ van so grooten opheve vande vrij-stellinge deser Landen / by heur partije selfs eerst aenghebooden / tot een handel daer inne men vande vrij-stellinghe niet een woordt soude moghen vermanen: maer die men nemen soude als gherefereert ofte gherepeteert tot ofte in een Contract / daer toe heur Ghedeputeerden selfs seyden niet ghelast te wesen / eenighe absolute vrij-stellinghe daer inne te accorderen : Meynden sy dat het argher ware als de onseeckerheydt selfs / ende puerlijck de saecke afgheleydt van 't vaste Landt op een glad Ys / ende van 't gladde Ys gheheel int Water / ende datse over sulcks metter daedt noch Peys/ noch Treves/noch Vry-stellinghe/ noch verseeckerde Trafficq / nochte yet anders bundichs / nochte seeckers souden hebben / ende resolveerden daerom eenstemmich naer den nieuwen voorslagh niet te luysteren: maer die gheheel af te slaen / ende omme alle voldoens wille / den Ghedeputeerden van heur partije te vergunnen den versochten tijdt totten lesten deser: met verklaringhe datse daer nae souden moeten vertrecken / by aldien sy gheen andere last omme te handelen en kreghen / ende arresteerden sulcx den derthienden September / de antwoorde hier nae volghende.

Staten gunnen noch tijdt aende Ghedeputeerde vande Eertz-Hertogen.

Leste antwoorde.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / rijpelijck ghedelibereert hebbende op 't ghene by de Heeren Ambassadeurs vande Koninghlijcke Majesteyten van Vranckrijck ende Groot Bretannien / midtsgaders de Cheur ende Evangheliessche Fursten van Duytslandt / eerst op den neghensten/ ende daer nae Iterativelijck op den 11. deser Maent/ in hare volle vergaderinghe is vermaendt / begheert

1608. ende gheraden / omme de Heeren Commissarissen vande Eertz-Hertoghen / alhier op de Vrede-handelinghe ghesonden te accorderen de versochte uytstel van dese loopende Maendt van September / omme haren uyterlicken last uyt Spaengien alhier te verwachten: hebben daer op verklaert / ende verklaren midts desen / dat hare E: Mo: liever hadden ghesien het vertreck vande voorschreven Heeren Commissarissen vande voorsz Eertz-Hertoghen naer Brussel / omme aldaer den voorschreven last te verwachten / omme redenen den voorschreven Heeren Ambassadeurs in volle vergaderinghe den voorschreven elfsten vertoont / ende meer andere consideratien: maer bedenckende de groote Obligatie die sy lieden aende Hoogh-ghedachte hare Majesteyten / censamentlijck Cheur ende Fursten schuldigh zijn / sullen ter contemplatien van dien lijden dat de voorschreven Heeren Commissarisen alhier den voorschreven last verwachten sullen totten lesten deser Maendt inclusys: welcken last mede sal moeten wesen / omme de vrijheydt van de Vereenighde Landen / soo van weghen den Koningh van Spaengien als de Eertz-Hertoghen / sulcks / sonder eenighe restrictie ofte conditie / ende nochmaels te erkennen dat de selve erkentenisse mach strecken niet alleene vanden tijdt vanden stil-standt: maer oock voor altijdt / ten contentemente vande Heeren Staten Generael / midts dat de Heeren Commissarisen vande Eertz-Hertoghen haer saken daer nae sullen disponeren / omme by ghebreecke van dien van sulcken volkomen last / den eersten October te vertrecken / sonder eenigh vorder uytstel te versoecken noch aende Heeren Ambassadeurs / noch aende Staten: also 't selve niet en sal konnen gheaccordeert worden. Gedaen in 's Graven-Haghe den 13. September 1608.

Pr. Mauritz schrijft aende steden vermaen Brieven.

Den Prince Mauritz is van eersten aen onlustigh tot desen Peys-handel gheweest / om dat hy bevreesde dat de selve onder de Vereenighde Landen eenighe scheuringhe of andere swaricheydt soude maecken / ofte ten minsten de ghemoederen van veelen vande Oorloghen soo seer alieneren / dat sy niet yverich ghenoech blyven en souden / omme tot heure noodighe defensie te voorsien / ende de middelen daer toe te besorghen. Ende ten tweeden / omme dat hy altoos vastelijck gheloofde dat desen handel anders uytvallen soude / als veele vande Staten heur lieten wijs-maecken / ende ten lesten alles op een bedrogh / ende omme tijdt alleen te winnen / nae dat verscheyde aenslaghen in Duytslandt uyt-vallen souden. Ende siende nu dat de saecken daer toe liepen / heeft gheraden ghevonden op den een-en-twintighsten September Brieven te schrijven aende Vroedtschappen vande Steden van Hollandt / als vande machtichste Provintie / ende die daerom meest op hun selven stonden / ten eynde omme heur te vermanen tot standtvasticheydt / ende tot Mannelijcke Resolutie voor de beschermìnghe van heur selven / ende om heur niet te laten verleyden met eenighe redenen ofte persuasien ter contrarie / noch vanden ghenen die heur trachten mochten dese Treves soo soet / sacht ende profytelijck te maecken / datmense daerom niet behooren en soude af te slaen: ofte die den noot van 't Landt soo groot soude maecken / datmen 't selve niet wel langher en soude konnen beschermen / ende datmense daerom soude moeten aennemen: aenghesien de middelen noch bastandt ghenoech waren om de Landen te beschermen / ende dat gheen noodt soo groot moet gheacht werden / datmen daer deur de Landen soude moeten brenghen tot een Tractaet / daer den onder-gangh vande Landen soude nae volgen: die alle noot / hoe groot die is / verre te boven gaet / ende daer toe heure Voorsaten / in veele hoogher ende meerder noodt noyt en hebben willen verstaen / ofte oock ten lesten die / die met verdraeyinghe van woorden pooghen souden moghen int onseecker te stellen 't stuck vande vryheydt deser Landen / dat alder-seeckerste behoordt ghesepdt / ende alder-klaerste ingheсteldt te wesen / ende daer de weder-partyen selfs op de woorden niet en behoordt te disputeren / als heure meyninghe ware / dat stuck den Landen oprechtelijck toe te laten: Welcke Brieven / om dat wyse van importantie gheacht hebben / wy oock goedt ghevonden hebben hier by te voeghen. 1608.

Copie van den Brief by Prince Mauritz gheschreven aende steden van Hollant den 21. September 1608.

Eersame / wijse ende discrete lieve besondere: Also men teghenwoordelicken in handelinghe staet / over 't ghene / daer aen 't gantsche wel ofte qualickvaert der Vereenighde Provintien / (voor altijdt) is dependerende. Soo hebben wy gheacht onses ampts te wesen / die Heeren Edelen ende Steden van dese Provintie wel te informeren van ons ghevoelen / soo over de voorschreven handelinghen / als mede / hoe de selve ten meesten dienste ende verseeckertheydt der Landen voort-aen beleydt behoordt te werden: ten eynde ghy lieden daer over delibererende / oock de volghende redenen van ons ghevoelen examineren / ende tot u luyden meesten oorbaer (daer toe wyse alleen ghemeynt hebben) ghebruycken moghen / ende is u luyden bewust / dat de Vyandt (volghende sijne oude bedriechelycke maniere) inden aenvangh voor-ghesteldt heeft seer specieuse conditien / omme de Heeren Staten daer door maer aent handelē te brenghen. Te weten / dat soo wel by Tractaet van Peys / als lange Treves van vijfthien ofte twintich Jaren / dese Landen niet alleen by de Eertz-Hertoghen / maer oock by den Koningh van Spaengien gehouden souden worden voor eenen vryen staet / daer op de selve niet en pretendeerden / ende datmen behouden soude 't gene men heeft. Van by de handelinghe van Vrede / en heeft men niet anders / als het ghewoonlicke / ende nu soo dickmaels ervaren bedrogh / ende niet minder als 't effect vanden voorsz versprokenen conditien vernomen / ende daerom die selve handelingh t'eenemael afgesneden.

In voeghen dat onder het specieuse / ende met soo veele ceremonien beklеede decksel van eene goede oprechte Vrede / niet anders en heeft ghescuylt als een stil-stant. Den welcken den Vyandt hebbende / die handelinghe vande Vrede ghebroken / met een sonderlinghe behendicheydt heeft doen proponeren door die Heeren Ghesanten der Koninghen ende Princen / omme by middel van dien sijne verloopene Finantie / Trafficque / ende andere beswaernissen te repareren / ende alsoo sijne macht te verdobbelen. Want gheduerende den stil-standt soude hy in verseeckerde ruste ende buyten kosten zijn / daer ter contrarie dese Landen (gheene verseckerthheydt konnen hebben als inde wapenen) beladen souden moeten blijven / met excessive kosten / tot onderhoudt van een goedt aental Krijghs-volck / ende ghestadighe aenvechtinghe van allerley heymelicke ende ghevaerlicke aenslagen / practiquen ende treecken / die den Vyandt by den Treves (als maer eene cessatie van Wapenen zijnde) niet verboden en worden. Ende onder-tusschen souden dese Landen van alle neeringhe ende welvaren uyt-ghetrocken / ende die Steden van Brabandt ende Vlaenderen vaer mede gestoffeert / ende volghens een verdendeel der Inghesetenen deser Landen (sich alleene by der Oorlooghen gheneerende / ende derhalven tot Slants beschermìnge noodigh zijnde) verdorven ende verjaecht worden: midts 't welcke den staet ende 't vermogen / als oock 't beleyt vant Oorlogh in korter tijt so seer soude komen te declineren / ende daer tegens 's vyants macht / so in middelen als correspondentien ende verstant onder ons in sulcker voegen toe nemen / dat terstondts nae / ende misschien wel voor den uytganck vanden Treves / oorsake ghenomen soude werden omme malkanderen te raden ende te dringhen tot eene schandelicke reconciliatie / ghevolcht met eene ondraechlicke slavernie ende eeuwigh verderf / 't welck 't profyt is dat ons den Treves soude mede brengen / oock wanneer men schoon die voor-geslagene Conditien erlangen konde.

Maer men ontsiet sich oock niet te wijcken vanden voor-ghestaghenen voet: want men begindt nu te spreecken van vier / vijf ofte seven-jarighe Treves: jae oock van prolongatie vande loopende voor een Jaer / omme die te beter te doen insluppen / ende dat noch sonder die absolute Souverainiteyt nae 't voor-geven van eenigen / sich beduncken latende / dat men sich dies-aengaende soude contenteren / met de verklaringe vande Eertz-Hertogen / die (selfs in hare Landen

1608.

Landen niet dan Vassalen van Spaengien zynde / in 't stuck vande voorschreven Souverainiteyt gantsch niet te vermogen: Behalven dat noch alle 't Krijghsvolck in Eedt / dienst ende betalinghe is vanden Koningh van Spaengien / ende dat den selven Koningh ghereserveert is de successie vande voorsz Landen. Welcken ende anderen redenen / u lieder Ghecommitteerden ter lesten dagh-vaert veroorsaeckt hebben / omme by de acte vanden derthienden deses / te verklaren datmen alle alsulcke voorslaghen verwerpen soude: So dat wy het daer voor houden die meyninghe van u luyden te wesen / dat die erkentenis vanden vryen Souverainen staet / desen Landē by Tractaet vanden Treves behoordt te gheschieden inder selver forme ende woorden (die nae rype deliberatie) ende by advijs vanden samptlicken Ghesanten ende bewilleginghe van 's Vyandts Ghedeputeerden selfs ghesteldt zijn / int eerste Artyckel vande Vrede-handelinghe / 't welck dan buyten alle twyfel ende dispute moet blijven: Ten aensien / dat int stuck gheen onderscheydt ghemaeckt mach werden / tusschen het Tractaet van Treves ende Vrede / ghemerckt in beyden verstaen / ende by de Acten vanden 24. April / 2. Novembris / ende 23. Decembris des voorleden Jaers / uytdruckelicken verdraghen ende verklaerdt is / dat in beyden Tractaten eene eenparighe bekentenisse over de Landen vryheydt soude moeten werden ghedaen: 'T welck als nu oock te meer noodigh is / om dat sich den Vyandt (willende doch alleen Treves maken) met de Articulen inde Vrede-handelinge geaccordeert / inde handelinghe vande Treves sal willen behelpen.

De Eertz-Hertoghen waren maer als Vassalen van Spaengien in Nederlandt.

Ende om de waerheydt te segghen / indien den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen sinceerlijck ghemeyndt zijn hare pretensien op dese Landen absolutelick te verlaten. Soo en sullen sy hen inde woorden niet beswaert vinden / insonderheyt niet inden gheenighen die by ghemeynen advijs bequaem ende noodigh bevonden zijn / omme alsulcke absolute verklaringhe uyt te drucken ende te doen / indien men nu in plaets van dien / ons tracht te bedrieghen met duystere / twijffelachtighe ende op gheschroefden-ghestelde woorden ende termen / die soo seer niet en verbinden ende verseeckeren. Of het nu gheraden is den staet der Landen op twee-sinnighe ofte disputable woorden te vertrouwen / konnen u luyden nae hare eyghene discretie lichtelijck oordeelen.

Ende dwalen grootelicx die ghene / die voort brenghen / dat de Landen niet van noode hebben des Vyandts verklaringhe: Want schoon of wy de selve niet voor ons en behoeven / soo isse ons hooghnoodich / omme alle Princen ende Volckeren oorsake te geven / datse ons voor vry houden / ende aller-meest omme onse eyghene Inghesetenen te verseckeren / datse geene andere op-gaende Sonne te verwachten hebben: 'Twelck hen by ghebreck vande voorschreven verklaringhe in-gebeeldt sal worden. Ende naer dien de Treves ghemeynlijck ghemaeckt worden / om daer door tot eenen goeden Peys te gheraecken. Waer toe souden sulcken Treves anders dienen / als tot eene voor-bereydinghe / om naerder-handt op ghelijcken voet (naementlick sonder erkentenis vande voorsz Souverainiteyt) te handelen van eene deditie ofte reconciliatie. Ende waer toe en wilt den Vyandt van syne pretensie gheen afstandt doen / als om ons wederom te bekrijghen / daer ter contrarie den afstant van dien naemaels den wegh soude moghen openen tot eenen verseeckerden Vrede / daer toe andersins gheene openinge en is.

Recommandeert de Souverainiteyt te behouden.

Wy hebben ons billick verblijdt / te verstaen de goede Resolutie by u luyden hier op ghenomen / Ons vertrouwende op die standtvasticheydt / by die selve tot bevorderinghe van 't ghemeene beste altijdt bewesen. d'Importantie niettemin vande sake porret ons omme u luyden by desen in haer losselicke voornemen te versterckeni / te meer / dewyle wy voorsien / datmen by allerley practiquen soecken sal die ghemeene Resolutie te subverteren: Ten weynighsten die selve met subtijle clausulen ende moderatie te swacken ende te krencken / ende volghens eenighe ydele ende dubieuse woorden t'onderwerpen / daerinne misbruyckende u luyder ghewoonlicke goedertierenheydt ende oprechticheydt diemen by manghel van redenen eerst poocht te bestormen ende t'overvallen mette exaggreatie ende beswaringhe vanden noodt der Landen. Maer even daer uyt konnen u luyden speuren / dat het den Lande nae-deelich is / 't ghene men u luyden door die noot wil persuaderen: Want goede ende vorderlicke saken oock sonder noot aengenomen werden / zynde de noot niet anders / als de Pyn-banck om yemanden met bedwanck te brengen tot 't gene quaet is: Ende doort bewillighen van 't ghene naedeelich is / en wordt die noot niet vermindert / maer veel eer vermeerdert / ende die Landen in grooter noot gebracht.

Het toestaen vander Souverainiteyt / is alleen de grondt-vest daer op dese handelinghe aenghelecht / ende u luyden aenghepresen is / zynde 't selve doenmaels soo noodigh ende vorderlijck gheacht / dat sich de Landen (daer sondere) in gheene handelinghe souden inghelaten hebben / teghen die mannelicke resolutien / daer by u luyden losselicke Voor-ouders dertich Jaren herwaerts kloeckmoedelick ende in grooter noot hebben gheperssisteert / sonder t'admitteren eenighe inductien ofte intercessien / die tot onderscheydene malen by meest allen den voornaemsten Koninghen ende Princen van Christenrijck ghedaen / ende by de voorschreven u luyder Voor-ouders niet anders als uyt 's Vyandts practijcken herte komende / verstaen zyn. Ten welcken respecte oock de samentlicke Provintien op den 23. Decembris lest-leden / eendrachtelick / oprechtelick / ende ter goeder trouwen gheresolveert / ende malkanderen belooft hebben / datmen nochte van Vrede / nochte van Treves en soude handelen / sonder te hebben verklaringhe vande Souverainiteyt inden besten forme. Ende datmen by faute van dien / de Oorloghe hervatten soude / met ernst ende ghemeene macht der Provintien / ende het secours (waert doenlick) t'inpetreren vande Koningen / Potentaten ende Stenden hare saken toeghedaen wesende. Ende dewyle de noot vanden Lande / alsnu niet grooter en is / als tot dier tijdt: Soo ist immers buyten propooste / de selve Resolutie met de noot te willen labefacteren.

Een yeder kan by sich selfs ghenoechsaem af nemen / datmen met so machtighe vyanden gheene saecken ten halven doen mach: want als schoon alles wel versorcht is / en mach-men sich noch even-wel daer op niet vertrouwen / ende datmen daerom die voorschreven ende andere fondementale Resolutien (daer op de handelinghe is aenghehanghen) int gheringhste niet en mach retracteren / muteleren / ofte modereren: want die hier inden wegh komt te wijcken / verloozen gaet / ghelijck als die vanden eersten / ghemeynelick oock van alle trappen valt / by soo verre wy door d'imaginatie vanden noot komen te postponeren het alder-hooghste poinct (naemelick de versekerthevt van onse vryheydt) soo sullen wy de gheringhere poincten oock wel door de monsteringhe passeren / ende eyntlijck int sluyten vande Rolle tot eene Reconciliatie komen / int welcke gheleghen is alle 't ghevaer dat onse Voor-ouders in gheledene handelinghe ghevreest / ende om 't welcke wy oock des te minder daer toe verstaen hebben.

Recommandeert de versekertheydt haerder vryheydt.

Wt alle 't welcke ghy lieden klaerlick begrijpen (wy oock die selve ten overvloet verseeckeren konnen) dat wy in desen niet en sien op ons particulier / begheeren oock niet 't selve by yemanden (onsent halven) ghedaen te werden: want eene goede Vrede / is ons ende onsen gantschen Huyse niet weynigher (als eenighe Inghesetenen deser Landen) noodigh / wijlen onsen Heere Vader H: M: ende wy / hebben ons nu over de veertigh Jaren in gheduerighen strijt / Oorlogh ende alderley swaricheydt / ten dienste van dese Landen ghebruyckt / ende onses Huyses welvaren daer by opgheset / met refus van alle avantagieuse Conditien / die ons diverschelick zijn ghepresenteert ghewesst / oock als noch wel souden volghen met notoir ende groot voordeel van onsen huyse / in dien onsen Heere Vader ende wy dese Christelicke saecke hadden willen verlaten / maer ruste te nemen / als de

vyandt die Landen in onruste en grondtlick verderf soeckt te brenghen / en vermach niet onse conscientie/ noch plicht / daer mede wy aende Landen zyn verbonden.

Daer beneven / soo en is ons voornemen niet om ons met raedt ende daedt tot minst te separeren / ofte die voorschreven fondamentale / ende met behoorlick beleydt / Staedts-wijse ghenomene Resolutien te impugneren / ofte te verhinderen : Maer wel die selve teghen alle listicheden / ende menees vanden vyandt (naer onsen uyttersten vermoghen / ende eysch van onsen ampte) by behoorlicke ende dienstelicke weghen te hanthaven ende uytvoeren te helpen / U Luyden vertrouwelicken waerschouwende / dattet alleen 't werck vanden Vyandt is / die selve u luyder Resolutien te contravenieren / ende dat hy daer toe gheene listen / moeyten noch kosten sal sparen / omme tot sijn voor-nemen te gheraecken / daer in hen de voorschreven Resolutien alleen beletten. Waeromme u luyden (soo lief hen is de conservatien hares lieven Vaderlandts) die voorschreven Resolutien teghen eenen yeghelijcken in alles moeten staende houden : Oock selfs over 't vertreck van des vyandts Ghecommitteerden / als vanden welcken doch niet dan alle quade vruchten te verwachten en zijn. Insonderheydt sal u lieden believen met ernst daer op te letten / dat de resolutien van alle d'andere Provintien / gantschelick hanghen aen 't ghene by de Heeren Staten van Hollandt wordt goedt ghevonden / ende dat ghy daeromme by u luyder resolutien (in allen manieren) moet persisteren / sonder om yemandts wille int gheringhste daer van te wijcken/ ofte u luyden naer anderen te accommoderen. Te min alsoo ghy lieden (als die meeste offenctie ghedaen hebbende) oock de meeste straffe soudet hebben te lijden.

Recommandeert de fondamentale resolutien.

Weshalven ghy lieden hier mede vermaendt sult wesen / omme u luyder Ghecommitteerden / ter aenstaender daghvaerdt / scherpelicken te lasten / datse precieselick sullen hebben te blijven by de voorschreven fondamentale resolutien: Ende voornamentlick over die Souverainiteyt ende vrijheydt der Landen/ gheene andere verklaringhe toe te laten/ dan de woorden van 't eerste Artijckele vande Vrede-handelinghe mede brenghen/ sonder daer inne een eenigh woordt te laten veranderen/ de selve u luyder Gecommitteerden oock authoriserende/ omme te consenteren op de poincten by den Rade van Staten gheproponeert / alsoo andersints / ende by langher uytstel den staet vanden Lande buyten notoire confusie niet en kan ghehouden worden.

Laetstelijck willen wy u luyden wel versocht hebben/ omme u luyden Ghecommitteerden/ (die voortaen ter daghvaert compareren sullen) ernstelick te bevelen / datse met ons in Landtsaken sullen hebben te houden alle goede correspondentien ende communicatien/ sulcke alst behoort/ ende met allen voorgaenden Gouverneurs / ende besonder met wijlen onsen Heere Vader H. M. is ghepleecht : Ende (sonder roem te melden) onse langhe diensten ghenoechsaem meriteren : Ten eynde alle saecken voortaen in confidentie / onderlinghe correspondentie ende eenichheydt ten meesten dienst vanden Lande beleydt / ende alle misverstanden gheweert moghen worden. U luyden verseeckerende / dat ons 't selve altijdt seer aenghenaem sal wesen : Ende dat wy niet en sullen naer laten / by alle occasien metter daedt te bethoonen / de goede ende ghetrouwe ghenegentheydt die wy dragen tot het welvaren vanden Lande int ghemeen / ende van u luyder Staet ende Persoonen int besonder: Ende hier mede/

Eersame/ wijse ende discrete/ lieve/ Besondere/ willen wy U. L. den Almogenden bevelen. In 's Graven-Haghe den 21. September 1608.

Onderteeckent/

Maurice de Nassau.

De Ghedeputeerden vande Eertz-Hertoghen naerder last vande selve ontfanghen hebbende / deden deur den President Richardot den vier-en-twintichsten September alle de Ambassadeurs besendē/ omme der selver ghemoederen beter nae heur meyninghe te disponeren, ende hielden voorts den vijf-en-twintighsten ende ses-en-twintighsten diversche conferentien mette selve / inde welcke sy openden / als dat sy last vande Eertz-Hertoghen ontfanghen hadden / om van heurent weghen / ende hem sterck maeckende voor den Koningh van Spaengien / met de Staten/ als met vrye Staten / daer op de selve niet en pretendeerden / te moghen concluderen een Treves van seven Jaren / op de conditien / als dat de Onderdanen van beyden zyden / door gheheel Europa met malkanderen vrij souden moghen handelen: dat elck soude blijven behouden dat hy besat / ende dat in gheheel Europa cesseren soude alle hostiliteyt / ende dat de Eertz-Hertoghen hoopten 't selve te sullen konnen doen approberen in Spaengien : doch datse gheen expresse last vanden Koningh van Spaengien noch daer toe en hadden: maer om dat de Ambassadeurs drongen oock op de vrije Vaerten buyten Europa ende van Indien / ende op de absolute vrij-stellinghe: daer toe sy verklaerden/ dat de woorden/ soose laghen/ niet bondich ghenoech en waren / ende dat gheen apparentie en was vande Staten hier toe te brenghen/ sonder de selve absolute vrij-stellinghe. Ende de Ghedeputeerden vande Eertz-Hertogen seyden daer toe soo breedt niet ghelast te wesen: ende oock noch niet anders als by ghevolgh vande voor-gaende verklaringhe / hebben de selve Ambassadeurs heur ten lesten aenghesydt/ dat dan gheen hoope totte handelinghe / ofte eenigh vruchtbaer besluyt van dien was / ende dat sy lieden oock de Staten daer toe niet en souden konnen porren ofte perssen. Maer over den Marquis Spinola / mette andere Ghedeputeerden vande Eertz-Hertoghen den acht-en-twintighsten broech vergaert waren by Verreycken (die hem veynsde aende scheenen ghequetst te hebben / ende daerom sijn Kamer te moeten houden) alwaer sy besloten ende voorts uyt-gaven / datse den lesten vande Maendt van September wilden vertrecken: ende lieten daer toe terstondt Schuyten hueren/ ende bagagie wegh senden : versochten oock aende Staten Generael Paspoort / omme tot Wilbroch toe te moghen varen / ende stelden heur gheheel aen / als den ghenen die wegh wilden. Dien volgende gingen sy den acht-en-twintichsten oorlof nemen aenden Prince Mauritz / ende aende Princesse van Oraengien/ ende den negen-en-twintichsten aen alle de Ambassadeurs vande Princen / diese onder handt hadden doen sonderen / of de selve niet goedt en souden vinden/ als op heur eyghen Naem aende Staten te versoecken / dat den tydt van heur vertreck noch mochte ghe-prolongeert worden alleen thien daghen: daer toe sy oock in Vranckrijck gheemployeert hadden de authoriteyt van Don Pedro de Toledo by de Koningh: maer om dat doen noch gheen last vanden Koningh daer toe was ghekomen / hadden de Ambassadeurs sulcks gherefuseert / maer ghepresenteert wel te willen intercederen / by aldien sy Ghedeputeerden des begheerden op haren Naem versocht te hebben: dat sy mede weygherden / ende ghelieten veel lieber te willen vertrecken.

Gedeputeerden vande Eertz-Hertogen openen de Ambassadeurs hare eyndelijcke last/ den 24. September.

Diese verworpen.

Nemen voor te vertrecken.

Nemen oorlof.

Hadden gheerne noch thien daghen gehadt.

Den lesten September voor Noen ginghen den Marquis Spinola / den President Richardot / ende Joan de Mancicidor inde vergaderinghe der Staten Generael / omme daer adieu te nemen : Alwaer Richardot seer protesteerde vande sinceriteyt ende oprechte meyninghe vande Eertz-Hertoghen tot desen handel / ende seer klaghende over de precijse Resolutien vande Staten / daer en teghen de selve vermaenden dese saecke wel te over-weghen / ende op heuren staet wel te letten / ende op 't ghene heur ghepresenteert was / datse lichtelijck nu souden verwerpen / 't ghene daer naer met bidden niet te bekomen en soude wesen : Ende by aldien sy lichtelijck oorsaeck gaven van weder in Oorloghe te komen / datse dan souden moeten verantwoorden alle 't bloedt dat hier nae daer deur vergoten soude worden. Daer tegen de Staten verhaelden / dat sy lieden van heure zijde met oprechte sincere meeninghe tot desen handel waren ghetreden / die oock niet by haer toe-doen ghebroken en werde : maer alleen om dat sy Ghedeputeerden den

Nemen oorlof aende Staten.

Protestatie van Richardot.

1608. den Staten niet en houden ofte wilden prefereren de absolute vryheydt vande Landen / diese nochtans voor ghegheven hadden te sullen afstaen ende verklaren / al eer sy opt hier int Landt ghekomen waren ghewéest / ende datse oock op die versekeringhe alleenlijck hier waren gheadmitteert. Daer nae den Marquis opstaende / verklaerde int korte / oprechte ende goede meyninghe tot dese saecke ghehadt te hebben / ende hier ghekomen te zyn met vaste hoope van desen Peys te besluyten / die / nu anders scheen ghetraverseert te werden / ende deden daer op de Complementen ten weder zijden / ende zijn soo ghescheyden. Veele meynen dat sy heur selven ghepersuadeert hadden / dat de Staten heur aen-manen souden om eenighe daghen noch te blijven / 't welcke de selve niet en begheerden te doen. Sy ginghen daer nae 's middaeghs by de Prince Mauritz eten / ende vertoghen alsoo ten een ure / beleydt by den selven Prince ende meer andere Heeren tot Ryswyck toe / daer de selve aen haer oorlof namen / ende Graef Hendrick gheleydese tot Delfs-haven toe / daerse t'Schepe ginghen inde Jacht vanden voornoemden Prince / ende andere Jachten ende Schepen daer toe bestelt / met den Gouverneur van Willemstadt / den Heere van Liere / ende den Admirael van Hollandt / den Heere van Opdam / die ghelast waren heur te gheleyden tot Lillo toe / ende voeren voor by Dordrecht / ende quamen met veel storms ende onweers den tweeden vroegh voor Lillo / daer Liere ende Opdam aen heur oorlof wilden nemen : maer sy versochten heur mede te willen gaen tot Antwerpen / om nae de fatigue van 't Water heur daer te moghen doen tracteren ; maer komende voor Antwerpen / quam heur daer begroeten Don Inigo de Borgia / Gouverneur van 't Casteel. Ende Spinola / Richardot ende Mancicidor traden daer over in Fregatten / ende voeren stracks deur nae Bruyssel / daerse noch dien nacht quamen / ende lieten eenighe van heure Secretarissen ende Dienaers by de Heere van Liere ende Opdam / om de selve tot Antwerpen te tracteren / sonder dat yemandt vanden heuren daer by bleef.

Vertrecken.

Willen Liere ende Opdam nae Antwerpen hebben.

Gaen niet te min deur nae Bruyssel.

Ende soo is afgheloopen desen gheheelen handel / voor soo veele wy / als verre daer af ghesefen wesende / van alle dien kennisse hebben konnen bekomen : ende den Leser sal my believen int goede te houden dat ick des niet breeder en kan gedoen : maer alleene mede deelen 't ghene ick daer af hebbe konnen bekomen.

Doen d'anderen by hun Dienaers tracteren.

Besluyt van den handel.

Den Marquis Spinola scheydende uytten Haghe / hadde hem in syn Logement liberalicken ghedraghen / ende aen diversche vereeringhen daer gheschoncken / ontrent de weerde van vijf duysendt gulden : Richardot ende Verreycken haddent kleyn ghemaeckt / ende de vereeringhen met propere vergulden Credentien laten af loopen.

Spinolas liberaelheydt int scheyden.

Maer een poinct was in desen te noteren / dat den President Richardot in sijn Logement al willens / oft oock by abuys hadde laten legghen een originele Instructie vanden sesthienden Januarij / by beyde de Ertz-Hertoghen onderteeckent / staende op alle de Ghedeputeerden / ende inhoudende hoe sy heur in meest alle de poincten van desen handel souden hebben te draghen. Ende om dat terstondt veel Copien van dien ghemaeckt ende alomme gesonden werden / daer deur oock veelderhande discoursen by alle Man daer op werden ghemaeckt / ende wy de selve mede geacht hebben van importantie ende consideratie / sal ick de selve mede hier insereren / waer by wy den Leser ende de Nae-kommer daer van elck sijn oordeel vry laten.

Instructie by heur achter gelaten.

Instructie ofte Register-brief voor u onsen Neve Ambrosio Spinola, Marquis van Benaffro, Ridder vande Ordre vanden Gulden Vliese / Raet van State / Lieutenant Generael / ende opper Veldt-heer vanden Leger ende Armeye van sijne Majesteyt / &c. Item / den President Richardot, Mancicidor Secretaris / Pater Commissaris Generael / ende den Audiencier Verreycken, van 't ghene sy in Hollandt sullen hebben te verrichten / werwaerts wy u tegenwoordelijck senden / om aldaer te handelen in sake van Peys / volgens de macht ende authoriteyt by ons (aen V. L.) daer toe over gegeven.

Copie vande Instructie den Spaenschen Gedeputeerden vande Ertz-hertoghen onderteeckent.

Alsoo ghy lieden weter / dat de plaetse ende Stadt vanden Haghe in Hollandt is verkosen ende ghedestineert tot dese vergaderinghe welck ter eeren ende glorie Gods gheschiede / ende ghy V. L. op de reyse daer toe moet begheven / om aldaer te wesen op den bestemden tydt / om de sake wel te beleyden ende te verrechten nae de ghelijckformicheydt van uwe Instructie / ende ghelijck ghy lieden weter den wille ende intentie te wesen vanden Koningh onsen Heere ende Broeder / als oock vanden onsen.

Ende alsoo ghy daer de Ghedeputeerde Ghesanten vande Koninghen van Vranckrijck / Enghelandt ende Denemarcken vinden sult / soo ghy kont ghewaer worden / dat haerlieder intentie ende voornemen zy haer daer by te voeghen / ende in dese handelinghe teghenwoordich te zyn / ghy moet u soetelijck ende eerlijck excuseren ende ontschuldighen / om haer daer uyt te sluyten : doch met sulcke beleefde ende soete termen / op dat sy haer niet en ontstellen / noch misdaen achten : veel min dencken datmen eenigh misvertrouwen van henlieden hebbe. Ter contrarie / mocht seggen tot de Ghedeputeerde vande Staten der Vereenighde Provintien / dat ghy 't niet quaet noch vreemdt en vindet / dat sy de saecke vande handelinghen met henlieden communiceren / ende hun met haren wysen Raedt ende goede advys daer in behelpen / ende dat het V. L. ernstelijck bevolen is van ghelijcken te doen / om dat wy de voorsz Heeren Koninghen houden voor onse goede vereenighde Vrienden ende gheaffectioneerde / tot de welvaert van onsen staet / ende begheerich tot de gemeyne ruste.

Ende alsoo ghy versekert zijt in dese saecke / dat de voorschreven Staten sullen aen henlieden communiceren al het ghene datter sal passeren ende ghehandeldt werden / ende dat haer niets daer van sal verborghen blijven : alsoo moet ghy mede vertoonen het selve vertrouwen op henlieden te hebben / ende bysonderlijck met den President Jannijn / met den welcken ghy sult ghemeynschap maecken soo veel alst moghelijck is / ende aen hem te verstaen gheven de goede opinie ende vertrouwen die wy van hem hebben / ende dat wy vastelijck ghelooven / dat boven de bevelen die hy van sijnen Koningh heeft / hy oock niet te min (soo veel hem moghelijck is) sijne eyghen verstandt ende vlijtichheydt daer toe sal aen wenden / dat / of eenighe verschillen in desen Tractaet ende handelinghe mochte komen / om de selve te modereren / ende parthijen te beweghen tot het ghene alder gherechtichste ende rechtveerdichst sal bevonden werden. Ende sult oock met de Ghedeputeerde van Enghelandt den selven middel ghebruycken. Voorts in wat ghemeyne redene ghy wijders vallen mocht / wy u vertrouwen in desen aensien / dat ghy uwe saken wijslick ende discretelijck beleyden sult / ende aen henlieden openbaren 't ghene ghy sult weten dat haer niet en is verborghen : van d'ander zijde achterwaerts houden al dat ghy lieden sult oordeelen secreet te moeten blijven.

Nu komende tot de substantie van dese handelinghe / ghy sult ghedencken / dat het poinct vande Religie (voor de welcke den Koningh / onsen voorsz Heere ende Broeder / ende wy lieden bysonder sorghe draghen meer als yemandt anders) sal het eerste ende principale poinct wesen om in dese handelinghe voor gestelt te werden.

Ende ten desen aensien sult ghy lieden pretenderen de vrye openbare exercitie ende oeffeninghe van onse Heylige (Roomsche) Religie / ende dat de Catholijcken in alle versekertheydt moghen leven / sonder datmen de selve mach ondersoecken / belasten / ofte rouwelijck oft strengelick handelen / meer als andere.

Ende alsoo apparentelijck de gene van d'ander zijde hun hier teghens moeyelijcken sullen stellen / sult haer voor ooghen houden / 't ghene wy haer soo ghewillichlijck ende liberalijck hebben gheaccordeert / dat alle de Werelt oordeelen sal / ons so schadelijck te wesen / dat sy daerom gheen reden en hebben ons sulcx te weygheren / 't ghene haer veel meer tot nuttichheydt / als

1608. als tot achterdeel verstrecken sal / ende dat ons daer toe niet anders en beweecht dan de Liefde die wy hebben tot de eere Godes/ende niet anders en soecken dan onse Conscientie te ontlasten / ende niet om eenigh particulier profijt.

Ende dat sy wijs ende voorsichtich ghenoech zijn ende wel bedencken konnen / dat het sal strecken tot welvaerdt ende ruste van haren staet : daerom dat sy daer door (in hare Landen) een oneyntlijck ghetal van Volck / Menagien ende Huysghesinnen behouden sullen / soo sy aldaer in verseeckertheydt moghen woonen ende God dienen : die andersins souden vertrecken ende tot ons komen / ende deur dien middel onse Steden / Volckeren ende Ghemeynten sullen toe nemen / ende de hunne sullen verminderen / dewijle inde grootheyt ende menichte van 't Volck / het goedt geluck ende prosperiteyt van eenigen staet ende Republicque bestaet.

Ende of sy V. L. hier in wilden teghenworpen/ om u daer van te diverteren / en segghen dat het selve haer alhier in onse Landen behoorden toe-ghelaten ende gheaccordeert te worden : ghy sult haer daer op antwoorden / dat tusschen d'een en d'ander veel te segghen valt (te weten) dat het ghene sy daer in op ons begheeren/ is een nieuwe saecke ofte Religie/ ende ons / van 't ghene dat ons was / heeft men daer van berooft: dat oock de Catholijcken zijn hare Broeders/ hare Ouders / hare Vrienden / ende hare Vaderlanders ofte Landts lieden / ende dat het een seer wreede saecke soude wesen/datmen hun soodanighen vertroostinghe soude weygeren.

Ende hier op sult ghy bysonder aenhouden / soo veel als u nae Menschelijcke middelen moghelijck is. Ende om 't selve noch meer te vorderen / sult u addresseren aenden President Jannijn / hem vertoonende dat dit poinct (van Religie) niet min den Koningh synen Meester / als ons Lieden / noodigh ende aen gheleghen is / soo wel als Roomen / ende alle Catholijcke Princen : ende den Heer Koningh selver soude ons daer in beschuldighen / soo wy het anders deden : oock de voorseyde Catholijcke Princen / ende den Paus selver souden heur over hem beklaghen / soo het contrarie van dien daer af quame / om dat sy lieden weten dat het selve ghenoechsaem in sijne handen staet te weghen te brenghen / ende dat oock de voorschreven Staten hem (ter Liefde) dat niet en sullen weygheren / soo sy hem sien de saecke yverichlick by der handt te nemen ende beneersrigen.

Ende in allen ghevalle / soo ghy bevindt dat sy sullen gheordineert hebben/ om dese oeffeninghe van Religie te modereren ende te bepalen / sult tijdt nemen om ons daer van te verwittighen / voor al / eer yets daer van te besluyten / ten eynde wy ons daer op hebben te beraden/ende onsen wille (daer van) aen V. L. te bevelen : Ende verghetet oock niet den Brief vanden Bisschop van Antwerpen / om u daer in te dienen van 't ghene u noodigh is.

Belanghende de sake van u vrijheydt / dewijle ghy wetet wat wy haer daer in gheaccordeert hebben / en zijt gheensins beschroomt om de selve tot haerder begeerte te stellen ende te clausuleren/ sonder daer tegens yet te doen ofte te segghen dat haer mochte oorsaecke gheven ende in opinie stellen/dat wy haer sochten ende wilden onse ghegheven verklaringhe (van vrijheydt) weder-roepen / maer dat wy verstaen de selve in alle poincten te volbrengen.

Consenterende henlieden de Trafficque ende handel van Spaengien / die ghy mocht maecken inde selve forme als de Fransoysen ende Enghelschen hebben : maer dat sy sullen volkomentlijck ende absoluyt afstaen ende versaecken den handel vande Oost ende West-Indien / ende (boven dien) sullen hun verbinden te straffen de ghene die haer sullen verstouten de voyagie (des selfs) aen te nemen / als verbrekers vanden Vrede / ende vyanden vande ghemeene ruste/ 't zy wat Persoonen / ofte door wien sy de voorschreven voyagie willen doen / 't zy of sy waren gheassocieerde van andere/ oft andere Natien / onder welck coleur oft pretext dat het soude moghen wesen/ ofte konnen geschieden.

Tracterende vanden handel van Spaengien / salmen oock moeten tracteren vanden handel alhier : ende oft ghevicle (ghelijck het schijnbaer is) dat sy 't al tot haren voordeele wilden bespreecken / God gheve hoe 't vallen mach / soo moeten sy gheven vrije passagie over al / ende sonder yet te betalen / van schepen ofte schuyten / die den rechten wech tot ons willen komen / van wat quartieren dat het zy / als oock vande ghene die van ons lieden op andere plaetsen ende quartieren begheeren te gaen : ende sullen in allen ghevalle niet meer als de oude Rechten ende Costuymen moghen eysschen / soo veel alsmen voor den tijdt der Oorloghe heeft betaelt / sonder eenighe Convoyen ofte Licenten te pretenderen / die vande eene ende de andere partije behoorden gheweert ende afgheschaft te worden. 1608.

Tracterende van onsen Koophandel alhier / sult ghedencken haer voor oogen te houden / datmen moet beraetslaghen om de selve op eenen voet te stellen / volgens de Privilegien diemen sal gheven aende Engelsche Natie / om van d'een ende d'ander zijde daer in te vereenighen / dat andersins d'eene partije daer by niet en werde gheinteresseert / ofte moghelijck ten laetsten beyde.

Belanghende de goederen van weder zijden / salmen moeten tracteren ende sien te penetreren ofte bedecktelijcken te vernemen hoe sy 't verstaen/ende soo sy daer toe gheneghen zijn / dat restitutie / oft wedergheving he van dien sal ghedaen werden aende particuliere van elcke partije / om die wederom in ghebruycke te hebben / vanden dagh dat de handelinghe sal ghesloten zijn / sonder yets op de voorleden vruchten ofte innekomsten te pretenderen / soo de selve nu ter tijdt niet en zijn verpandt noch verbonden / ende sonder daer in te begrijpen de goederen die door middel van Justitie zijn veralieneert / voor schuldt oft betalinghe vanden Proprietaris : noch van ghelijcken die door mercede zijn wegh gegeven : soo ghy bevindt dat sy lieden daer toe gheneghen zijn / ende dat die van onse partije daer by niet en zijn gheinteresseert : ende oft wel haer de voorseyde Proprietarisen beklaechden dat hunne voorsz goederen verkocht waren / tot vilen ende gheringhen prijse / ofte sy de selve niet en souden moghen weder nemen/ midts betalende den Koopers den prijs / ende de nuttelicke ende nootelijcke verbeteringhe.

Van daer sult ghy komen op de Kerck ende Gheestelijcke goederen / daer in oogh-schijnlick de meeste swaricheydt vallen sal : in welcke ghy altijdt moet gebruycken/ ende verwecken den voorschreven Jannijn/ ghelijck als in het poinct vande Religie / ende ten minsten moet ghy verkrijgen restitutie ende volkomen ghebruyck (voor de Prelaten ende andere Geestelicke Persoonen alhier) vande goederen die sy aldaer hebben / ende een deel van al daer voor de opvoedingh ende onderhoudt vande Priesters ende Religieusen aldaer / tot dienst vande Catholijcken / ende tot de oeffeningh van onse Religie / ghelijck wy de selve voor nemen ende verhoopen.

Daer nae sult komen op 't ghene dat ons int bysonder aen gaet / ten eersten sult ghy haer vraghen / wat erkentenis ende vergeldinghe sy aen ons willen doen in plaetse voor de behulpselen / (van middelen) ende onderstandt / die wy by dese onse Renunciatie (der Landen) verliesen : ende soo men daer in niet en kan verkrijghen / ten minsten behooren sy ons toe te laten het ghebruyck van onse goederen/ bestaende in Renten ende bysonder Heerlickheden ende gronden van Landen / dat het niet redelick en ware dat wy souden zijn van verachter conditie / als den minsten van hare ofte van onse subjecten ende Onderdanen / aende welcke men het ghebruyck haerder goederen sal toe laten voor den toekomenden tijdt.

Van ghelijcken oock de Tollen ende andere Domeynen uyt redenen als vooren / ende om dies wille dat sy de Souvereyniteyt niet aen en gaen / ghelijck wy die by verscheyden particuliere sien heffen / ende daer in succederen als in Patrimonie van hare Voorsaten : ende by aldien oft sy niet en wilden ons de selve toe laten in hare Landen / ende onder haer Jurisdictie / het ware redelick in recompensie van

1608.

van dien / dat sy ons daer vooren gaven een jaerlijcksche somme van penninghen / inde welcke nochtans geen Souverayniteyt en sal erkent werden.

Daer na salmen moeten handelen vande Limijte / om de scheydinghe van 't ghene dat wy houden / met het gene dat wy van haer af staen : ende het soude niet weynigh zijn / dat wy mochten hebben / 't ghene ons de naetuere ghescheyden heeft / ghelijck de kusten van Vlaenderen / Brabandt ende Gelderlandt / den Rhijn ende de Wale : ende op die wijse / laten ons Vlaenderen suyver / ende dat sy accorderen Bergen op Zoom / Gheertruydenbergh / Breda / Heusden / Grave ende Nimmeghen : ende wy lieden daer en teghen aen haer de Forten op den Rhijn / ende de Steden van Lingen / Oldenzeel ende Grol.

Ende oft wel nu ter tijdt de deelen in als niet en schijnen ghelijck / soo mach men haer vertoonen dat wy den meestendeel aen haer quiteren / ende dat het wel weerdigh zy dat sy ons daer vooren yets verghelden ende ten goeden komen / dat sy mochten nu ter tijdt afstaen van Gheertruydenberch ende Heusden / de welcke sy voorslaen ende altydt voor-gheslaghen hebben te zijn Hollandt / ende niet Brabandt : soo is groot verschil inde redene / ten aensien van Berghen op Zoom ende Breda / die aen bysondere Heeren toe behooren / aende welcke sy die behoorden wederom te gheven / soo daer restitutie vande een ende d'ander zijde ghedaen werde / ende dat wy te vreden zijn dat sy belooven sullen gheen Garnisoenen daer in te legghen : maer de selve den Prince van Orangien / ende den Marquis van Berghen vredelijcken laten ghebruycken / als hare eygen ende particuliere Patrimonie : ende van ghelijcken moet oock ghedencken aen Lillo / dat oock een bysonder Heerlijckheydt is / ende datmen de Schansse ofte Fortressen sal afwerpen ende slecht maecken : daer tegen sult toe laten de Forten ende Stercken die wy op de Reviere van Antwerpen houden / oock af te doen ende slecht te maken.

Soo sy oock afslaen van die van Nimmeghen / ten minsten sult ghy volherden / ende u neerstichheydt doen om de Stadt Grave / met presentatie inde selve gheen Garnisoenen te legghen / soo sy van ghelijcken doen wilden met Nimmeghen.

Ten eynde / ende om dit lichtelijcken int werck te stellen / ghy mocht hen lieden aen dienen / dat wy te vreden zijn de Stadt Rhijnberck aenden Cheurvorst van Ceulen wederom te gheven / ende van daer ons selven berooven / ende verlaten de passagie vanden Rhijn / dat ghy haer wel sult weten aen te feesteren : maer boven al dat ons Vlaenderen int gheheel blijve / want daer aen ons meeste belangh gheleghen is.

Alsoo sult ghy oock handelen int stuck vande Munte / om de selve te vereenighen / ende wederom te brenghen op den selven voet als den onsen / andersins soude den Koophandel niet ghedreven werden alst wel behoordt / ende de tweedracht en soude niet konnen verhindert werden.

Alle dese voor verklaerde poincten ghearresteert ende ghesloten / sult noodigh zijn dat ghy seer soetelijck in een andere materie tredet / ende presenteert haer met de alderlieffelijckste redenen die ghy meucht / als oft ghy 't uyt u selven spraeckt (te weten) dat / soo wy in ons Lichaem eenigh zijnde / machtich ende bastant ghenoech waren om dat selve te handthaven / en te beschermen teghens al die 't sullen willen beschadighen : maer ter contrarie ontledet ende ghescheyden zijnde / ghelijck als nu ghescheiden soude : daer en is gheen twijffel aen dat het alsoo sal verswackt worden / dat sy lieden niet machtich en zijn sonder ons / noch wy sonder hun / teghen te staen / ende te weeren de ghene die ons souden willen bespringhen / ende daerom dat wy en sy seer sorghvuldichlijck behoorden te bedencken op de middelen van onse welvarentheydt / om ons niet in d'avontuere te stellen / nae den wille ende eergiericheydt der ghener die ons niet goedts en gunnen / ende derhalven versoeckt op henlieden / dat sy toch haer ende onsen staet wel willen bedencken / ende nae dat sy 't sullen overleght hebben / ghy sult hun vooren stellen / wat sy noodich souden oordeelen ten besten van 't ghemeyne Vaderlandt.

1608.

Soo sy daer op neen segghen / ghy sult haer verklaren / dat wy daerom niet en willen spreecken noch yets pretenderen op de Souverayniteyt / dewijl dat dat vast / onbepaelt ende ghesloten is / ende dewyle wy die eenmael verlaten hebben / ende die brocken opgheswolghen hebben / soo zijn onse ghedachten verre van daer : maer soo sy hun wel bedencken / moghelijck dat sy 't sullen goedt vinden ons voor Bescherm-heer aen te nemen / dewyle sy niemandt beter tot haren voordeelen nemen konnen als ons : ende op dit punct mocht ghy u beraden met de Ghedeputeerden vanden Paltz-grave die wy verstaen aldaer te sullen wesen / ende moghelick met noch ander mede ghenooten van eenighe andere Princen Cheurvorsten oft andere vande Keyserlijcke / om te besien oft sy u hier in tot u voornemen souden willen behulpich zijn / int welcke ghy sult volherden ende vorderen / om te verkrijghen ist moghelijck / in wat manieren dat het zy / en sult in dien gheballe niet beschroomt wesen / soo den naem (van Bescherm-heer) slechs mach verkregen werden.

Ende soo sy hen hier toe niet en willen verstaen / ten minsten datmen soeckt een vaste vriendtschap te maecken / om vriendt van vriendt / ende vyandt van vyandt te wesen : niet om d'een d'ander te beschadighen : maer om te weeren / ende d'een den anderen te behelpen / in saecken van eenigher vreemder inval ende afbreucke / daer van wy inder waerheydt in groot perijckel loopen / soo wy ons niet met een rechte vaste verbintenis te samen en vereenighen / om d'een voor d'ander sorghe te draghen : maer ghy moet dese snare soo soetelick slaen / dat de Fransche ende Enghelsche (Ghesanten) daer van ghewaerschouwt zijnde / gheen suspitie hebben / dat wy voor nemen ofte inden wille hebben hun te hinderen : Maer ghy mocht haer wel soetelijck waerschouwen / dat ons partije meer verseeckert sal zijn als de hare : ende dat den onderstandt van Spaengien altijdt veel vaster ende solider zijn sal / als den ghenen die sy elders mochten nemen.

Ende soo sy hun hier toe niet en wilden verstaen / ten minsten dat wy belooven sullen d'een den anderen niet te beschadigen / nochte misdoen / noch eenighe hulpe ofte bystandt aen Volck van Oorloghe / noch Ammunitie der selver / noch gheldt / noch raedt / noch daedt oft andersins te doen aenden ghenen die ons quaet willen / met belofte de selve te straffen als vreeckers van 't openbaer verbondt ende beloftenisse elck van sijner zijde / die haer bevorderen sullen te helpen ende te dienen de vyanden van d'ander partye : ende hier in moet ghy voor al aen houden ende volherden.

Het poinct vande vreemde Garnisoenen ende Krijghs-volck is klaer ghenoech / ende alsoo ooghschijnlijck nu ter tijdt de Fransoysen ende Enghelsen sullen aenhouden / ten eynde dat sy vertrecken / soo moet ghy haer dat kort afsnijden / ende hun bewijsen dat wy meerder reden hebben die te houden dan sy lieden / de wijle sy haer oock laten dienen van Fransoysen / Engelsche / Schotten ende andere vreemde Soldaten.

En vergetet niet de memorie die u ter handen ghesteldt is van weghen den Grave van Emden / om die te helpen ende bevorderen in als dat ghy meucht.

Ghelijck ghy oock doen sult inde saken die welcke de Ghedeputeerde vanden Hertogh van Cleef sullen openbaren : ende boven al dat wy niet en verliesen eenigh recht dat ons mochte toekomen op eenighe plaetsen vanden voorseyden Hertogh / 't zy door middelen van weder-roepinge oft andersins.

Van gelijcken sult oock eenighe memorien ontfanghen van wegen den Keurvorst van Ceulen / om hem in sijnen staet te vorderen / soo veel alst moghelijck is : ende 't selve sult ghy oock doen van weghen andere Princen ende Gebueren / so sy 't op u versoecken.

Ende boven al sult ghy niet feylen ons te verwittighen soo dickwils alst moghelijck wesen sal / vanden voortgangh van uwe handelinghe / ende van als dat daer in passeren sal / om in die saecke van dat werch

1608.

sulcken ordre te gheven die wy noodigh ende bequaem vinden sullen.

Ghedaen tot Brussel den 16. Januarij 1608. gheparapheert Rich: vt. ende gheteeckent I. Albert. A. Isabel.

Discoursen daer op.

Veele meynden dat dese Instructie by heur (als meer andere Instructien hebbende) met opsette wille was laten legghen / om inde Nederlanden alderhande suspicien te maecken/ ende waert moghelijck de selve Landen by den Fransoysen ende Enghelschen in bedencken te brenghen / om dat de Ghedeputeerden 't stuck vande Roomsche Religie noyt soo nau hadden willen verklaren / als men by desen sagh dat sy wel ghelast waren: ende dat daer inne vervatet waren verscheyden poincten vande protectie deser Landen/ ende alliantien metten Eertz-Hertoghen te maecken/ die maer recht en dienden om de Fransoysen ende de Enghelschen in bedencken vande Nederlanden te stellen/ als oft de selve yet secreets sonder heur/ ofte bedecktelijck tegen heur souden hebben willen handelen. Anderen namen uyt de selve reden presumptie / dat de voorschreven Instructie by abuys hier ghelaten ofte vergheten moeste wesen/ om dat daer inne de poincten stonden vande protectie/ bedencken/ ende anders/ diese in alle manieren hadden willen secreet ghehouden te werden.

Andere Papieren ende Menuten.

Daer was oock by een ontwerp van eene propositie / hoese die van meyninghe waren te doen / by aldien den Pater Commissaris weder ghekomen hadde / daer inne sy voor resolutie vanden Coningh verhaelden / dat de selve van 't stuck vande Religie nochte Indische Vaerten niet en wilde wijcken: daer uyt veele meynden / dat men wel sagh wat bescheyt sy uyt Spaengien meynden te verwachten/ aengesien sy dus voor heen wel wisten wattet ware/ ende welcke de eyndelinge Resolutie vanden Coningh was / ende wesen soude.

Noch wasser by een minute vande Voor-reden/ ende eenighe poincten vande Treves / soo sy die ghemeynt hadden te tracteren ende besluyten op den Naem vande Eertz-Hertoghen alleen/ in krachte van heur voorslagh vanden 25. ende 26. September/ hier vooren verhaeldt / daer uyt men de meeninghe van dien voorslagh wat klaerder sagh / alsmen de selve vande Ambassadeurs wel hadde konnen afnemen: daerom te meer vermoeydt werde / datse met opghesetten raedt wel mochten wesen blijven legghen.

Hertoge van Mantua in Hollandt.

Gheduerende dese handelinghe / quam van 't badt van Spay inde Nederlanden den Hertoghe van Mantua / die alomme ende naemelick tot Antwerpen werdt feestelijck inghehaeldt / die mede den sesten Septembris tsavondts tot Dordrecht in Hollandt quam / ende den sevenden tot Rotterdam / Delf ende Leyden/ alwaer hem tusschen Delf ende Leyden quamen begroeten den Prince Mauritz / den Marquis Spinola / de Graven Hendrick / Willem / ende Jan van Nassouwen / met veele andere Heeren / ende een stuck weeghs met hem ghereden wesende op de Coetse vande Prince Mauritz / zijn weder van hem ghescheyden / ende Graef Hendrick is by hem ghebleven/ omme hem deur Hollandt te gheleyden. Den achtsten tot Leyden besien hebbende de Universiteyt / is hy voorts ghetoghen naer Haerlem ende Amsterdam / daer hy den neghenden ende thienden September bleef / om alle de Magnificentien ende Schip-vaert van die Stadt te besichtighen / ende quam den elfsten weder tot Haerlem / daer hy mette Magistraet seer hoogh dronck ende tooch den twaelfsten over de Valckenburgher Peerde-merckt / ende van daer de Zee-strandt langhes tot in 's Graven-Haghe/ daer hem den Prince Mauritz/ den Marquis Spinola ende seer veel Heeren met Coetsen ende Carossen inne-haelden/ ende hy bleef daer dien nacht/ begroetende de Princesse / ende eenighe vande andere Ambassadeurs / ende vertooch den derthiensten weder nae Brabandt met de Jacht vanden Prince Mauritz: in voeghen dat hy 't Landt niet als een die 't selve met kennisse besien/ maer als een die 't selve maer deur-loopen wil / ghepasseert is / nerghens vertoonende / aen eenighe kennisse van plaetsen / ofte de gheleghentheydt / situatie ofte sterckten van dien / lust te hebben. Hy was tot Brussel aenghemaent by den Spaenschen Ambassadeur in Hollandt/ 't stuck vanden Treves te willen recommanderen: maer hadde hen daer af gheexcuseert / soo hy teghen eenighe in Hollandt seyde / ende daerom hy moghelijck soo seer haestede. Van aensien wast een fray Man/ gheen Italiaens aensicht hebbende / ende eer een Nederduytsch gelijckende.

1608.

Koninghen Ambassadeurs raden de Vereenighde Landen tot Bestandt.

Wy hebben vooren verhaeldt het vertreck vanden Heer Spinola ende Ghecommitteerde uytten Haghe sonder yet uyt-gherecht / ende haer aenkomste in Brabandt: dies niet teghenstaende hebben de Ambassadoren van Vranckrijck ende van Groot Britannien / niet afghelaten over beyde zijden te vermanen / hun te willen bedencken op eenigh Bestandt van eenighe Jaren / daer van sy eenighe Articulen voorstelden / daer de Vereenighde Landen groot perijckel in vonden / die sy met veele redenen bewesen te langhe te verhalen: daer tegen sochte de Fransche Ambassadeur Johannyn / alle de swaricheden te verantwoorden ende neder te legghen / onder ander op 't mistrouwen der Spaengiaerden / seyde hy / soo de Spaengiaerden eenigh accoort niet vast houden soude / wilde synen Koningh / ende oock vermochte hy mette Landen alderhande Tractaet in te gaen / tot hunder conservatie / sonder met Spaengien het Contract van Verbint te breken.

Koning van Vranckrijck schrijft aende Generale Staten / radende tot Bestandt.

Daer werden mede brieven des Koninghs van Vranckrijck voort-ghebrocht van date drie-en-twintichsten Octobris / antwoordende op haer twijffelmoedighe Brieven hem gheschreven / inhoudende/ dat waert dat daer gheruchte van hem liep / al ofte hy wel anders meynde dan syne Ambassadeurs van synen weghen daer uytgaven / soo affirmeerde hy / dat syn trouwe ende vaste meyninghe was / haer te raden met eenen handel van Bestandt voort te varen / als vrije Staten / &c. ghelijck haer van synen weghen/ ende mede by den Koningh van Groot Britannien aengheboden ware / ende dat het beter ware Pays ofte Bestandt/ dan eenighe nieuwe Oorloghe/ mede dat hy alle haer voor-ghehoudene swarigheden wel overleydt hadde / ende over die selvighe met synen secreten Raedt beraedtslaecht / ende bevonden noodigh dat advijs te volghen / ende dat gheensins af te slaen / maer aen te nemen als ghekomen van een Prince / die hun wel meyndt / ende mede wel wiste wat hun alderbest ware / &c. De Enghelsche vertoonden hun niet min / ende dit alle met groote ende vehemente persuasien/ jae dreyghementen/ als eenichsins opsegghen van secoursen: ende dergheleijcke / dat het den Menschen dede verwonderen ende naedencken maecken / te meer / datse soo weynighe moeyte ende ernst (als hun dochte) hadden ghebruyckt ende ghetoont om den Pays te doen voort gaen / naedemale een yeder achtede / dat inde Conclusien van eenen Pays / alle stipulatien veel obligatoirder zijn/ als in Treves. Als dat / naer eenen ghemaeckten Pays / men niet weder inde Oorloghe komen kan / sonder syne belofte te breecken / ende nieuwe offentien te doene / die de Ghemeenten lichtelick weder tot verbitteringhe ende diffidentien brenghen / als ghevoelende dat hun partyen sulcke zijn/ als die gheen gheloof noch belofte en hielen / daer ter contrarie by Bestandt / t'eynde dien / met recht ende billickheydt sonder opspraecke / men weder in de Oorloghe sal komen / ende in alle syne voor-gaende ghepretendeerde actien van Souverainiteyten/ al oft die noyt ghequeten en hadden gheweest. Ende by aldien den Bestant wel ghehouden wordt/ den Ghemeynten sal doen ghevoelen / als dat sy Princen zijn / die haer woordt ende beloften houden / ende soo in haer herten kruypende / souden dan ghewillighlicker haer weder worpen onder syn subjectie.

Vestichheydt der Koningen tot Bestandt/ ende redenen ter contrarie.

Resolutie des Vereenighde Landen op langen Treves te handelen.

Ten lesten soo isser door de voorschreven Koninghlijcke Ambassadeurs soo veele te weghe ghebracht/ datmen op de vijfthien Artijckelen gheproponeert voor twaelf Jaren Bestandt / dapper heeft ghehandelt/ ende de ghelimiteerde Treves expirerende met den Jare een duysendt ses hondert ende acht/ verlenght

1608.

verlenght is / ende de handelinghe weder op de beene ghebrocht / ende in handen ghegheven / totte voorzen ghebruyckte Commissarissen van weder zyden / die den drie-en-twintighsten December / de handelinghe begonden te hervatten / de Koninghen Ambassadeurs den Vereenighden Landen toeseggende ende versekerende / dat hunne Meesters de Koninghen / alle 't ghene datter soude ghesloten werden / souden sien volbrocht / &c. dat welcke veel dede ghelooven / dat de Koninghen eenigh ghewis vertrouwen op de Eertz-Hertoghen moesten hebben / dat die lieber dan inde Oorloghe te blijven / souden verliesen de absolute Heerschappye / ende soecken te dependeren van hun selven / ende vande Landen / sonder eenighe subalterniteyt ofte subjectie langher te erkennen.

Confidentie vanden Koningen ende Eertz-Hertogen.

Hier over was de Secretaris Mancicidor nae Spaengien gereyst / die weder ghekeert was (soo men seyde) met expresse last vanden Koningh / om gheenen langhen Treves te maecken / dan wel te continueren den stil-standt vande wapenen als teghenwoordigh ware ghebruyckt voor eenighe Jaren / niet toelatinghe vande vrije trafficque op Spaengien / soo men die nu ghebruyckte / ende datmen buyten Europa / ende middel-Zee ende inde Indien soude blyven in Oorloghe : daer die van Zeelandt wel mede scheenen te vreden te wesen / maer andere niet / dies de Ghedeputeerde in Hollandt aenkomen / hadden gheenen anderen last / dan wel over desen handel van Treves / te moghen staen / hooren ende sien.

Mancicidor in Spaengien gereyst / ende weder gekomen.

Daer teghen / wederomme ander Provintien ende Steden / seer tot eenigh accoordt gheneghen waren / die de noodt vande Vrede ofte Treves soo groot maeckten / al of sy hadden verdorven gheweest / soo men weder hadde moeten inder Oorloghe treden / ende lieten hun voor-staen / dat een twaelf-jarighe Treves soude sulcken Eenigheydt inde herten vande Nederlanders / onderlinghe Ghebueren ende Landts-lieden wercken / dat geen van beyde partijen weder totte Oorloghe souden te brengen wesen / maer teghen wel andere vreesden / dat de Eertz-Hertoghs Landen / zijnde by hun Garnisoenen vermeestert / ende ghedwonghen volkomelijck te ghehoorsamen / de Provintiale Staten aldaer dependerende / gheheel van hare Hoogheden de Eertz-Hertoghen / dien sy gheen advysen af vraeghden / waer by sy souden over de Vereenighde Landen een groot voordeel lichtelijck hebben / om die te doen wijcken van haer standtvasticheydt / door hun obstinaetheydt / ofte die verdeylen / principalyck dien van Ghelderlandt / Over-Yssel ende Groeninghen / die Coacte ofte ghedwonghen totte Wapenen ghekomen waren / ende daer de Ridderschappen ofte Adeldom de meeste voysen hebben / als ghegoeyet ten platten Lande / hun souden willen uyt de perijckelen houden / ende aen 't hooger boordt leenen.

Opinien verscheyden voor ende tegen 't Bestant.

Tot dese verscheyden ghesintheden der Vereenighde Landen / viel mede by / dat de Provintien malkanderen niet konden verstaen op de Consenten van de Contributien voor den toekomenden tijdt / Hollandt presenterende ghedurende de Treves / voor eenighe Jaren ses-en-dertigh hondert duysendt gulden Jaerlijcx : Vrieslandt een vijfde van dien : Utrecht een thiende van dien : Groeninghen mede syn deel / midts haer quota draghelick makende / ende Zeelandt hadde te vooren ghesproken van ses hondert duysendt gulden Jaerlijcks / maer hadden gheenen eyndelijcken last. Dese swaricheden gaven de wijste onder haer groot bedencken / ende doorwaer sy hadden wel noodt God om wijsheydt te bidden / want die diversiteyten van opinien en passeerden niet alle sonder verbitteringhen / alsoo dat scheen de Eertz-Hertoghen inden handel tot hun voornemen eensdeels ghekomen waren / van onder de Provintien on-eenicheydt ende tweedracht te brenghen : dan ten lesten de vreese vande Landen in te grooten achterstel ende schulden te brengen / nam de overhandt / ende beweechden tot eenighe lydelijcke Conditien aen te nemen : want de Nederlanders om haren wyden ende breeden handel / moeten alomme vry van arresten alle de Wereldt over ghehouden worden. Voorts mede

Disputen inden Haghe over Consenten tot de Contributien.

om den Treves nae der Eertz-Hertoghen sin door te dringhen / was de Prince van Orangien Philips van Nassou in Hollandt ghesonden / ende onderhant meer andere middelen gebruyckt. 1608.

De Staten van Brabandt / Vlaenderen / &c. als verheert van Casteelen ende Garnisoenen / hadden genen middel totten Pays te vorderen / dan haer ootmoedighe Remonstrantien / verhalende hoe nootelijck hun eenighen Vrede ware / ellendelijcken klaghende over d'Oorloghe ende het onbetaeldt Kryghs-volck / ende van gheen van beyder partyen / dat te verwonderen is / en isser gehandelt geweest van te doen vertrecken de vreemde Garnisoenen uytte Landen / daer vele over klaechden.

Prince van Orangien in Hollandt gesonden.

Remonstrantie der Staten der Verheerde Provintien.

De Ghesanten vande Duytsche Vorsten zijn den 3. Decembris uyt 's Graven-Haghe vertrocken / die niet goedt en vonden den voor-gheslaghen Bestandt langher by te wesen / als contrarierende dien last van hunne Meesters / die liever eenen vasten Vrede ende welstandt in Nederlandt ghesien hadden : dan gaven mede hoope van eenighe goede alliantie tusschen hun Meesters ende dese Landen.

Cheurvorsten ende ander Vorsten Ghesanten vertrecken uyt Hollant in December.

Dese werden kost-vry ghehouden ende vereert / de Cheur-Vorstersche Ghesanten / elcks met een goude Keten van drie duysendt gulden / ende de andere elcks met een goude Keten van vyf-en-twintich hondert gulden.

De Koningh van Spaengien hadde dit Jaer in Spaengien ende Italien doen reedt maken een groote Vloote ofte Armade van Galeyen ende Schepen met Kryghs-volck / daer over Admirael was de Marquis de Santa Croce / ende over 't Kryghs-volck den Hertogh van Ossuna / die langhe in Nederlandt ghedient hadde / den aenslagh was ghesydt te wesen op Larache in Barbaryen buyten de Strate / dat hem de Koningh van Fessa gheerne soude overghegeven hebben in Augusto / om gheholpen te wesen tegen sijnen Broeder / als wy nae sullen vertellen / maer de Moozen misten heur belofte. Ander meynden den aenslagh was op Tituan / om te wreecken de diensten / die die Stadt de Vlote van Heemskerck gedaen hadde nae der Victorie : maer dese Vlote is gekeert sonder yet uyt te rechten.

Een Armade in Spaengien ende Italien uyt gherust tot aenslaghen op Barbaryen.

In Spaengien tot Sint Lucas arriveerden dit Jaer een duysendt ses hondert acht / den veerthienden Octobris wel te passe / een Vlote uyt de West-Indien / ontrent twee-en-dertigh Schepen / daer van gereeckent werden in te komen voor des Koninghs reeckeninghe twee Millioenen acht hondert en 41. duysendt Realen van achten / ende in December daer nae noch een Millioen / maer voor de ghemeyne Koopluyden in Realen van Silver boven de ses Millioenen / ende voorts in Coetzenille / Anil / Huyden / Suyckeren / Salsaparille ende andere goederen / alles wel bedragende boven acht Millioenen ende drie duysendt Realen van achten.

Ryke Vlote komt uyt West-Indie in Spaengien in October.

Wy sullen hier mede verhalen van eenen schat in Vlaenderen ghevonden / die daer wel een duysendt vier hondert veertich Jaer begraven ghelegen hadde / uyt vreese van overval so wel schijnt (waer by wy sien dat de Nederlanden doen mede met Oorloghe ende verwoestinghe zijn ghequelt geweest) dat nu voor een Jaer eerst ontdeckt is.

Schat ghevonden in Vlaenderen van oudt Roomsch gouden gelt.

Het is ghebeurt dat in 't voor-gaende Jaer een duysendt ses hondert seven in April / een Boer ofte Landtman ghenaemt Karel van Houwen / woonende omtrent een Dorp Mespelare / gheleghen by de Riviere de Dender / tusschen Aelst ende Dermonde / een myle van Dermonde / dese Karel willende 's morghens vroegh gaen spitten in sijnen Cool-hof / om wat te planten / heeft niet verde van 's Heeren strate / maer drie ofte vier schuppen ghegraven hebbende / op eenen steenen Pot ghesteken niet boven eenen voet diep in d'aerde / de Pot was kleyn / hooghe ende smal / ende viel in scherven / maer hy vondt daerinne een goedt deel Roomsch Goude ghelt / nu ghenoempt Medalien / ende wesende gheheel swart / die wat afvaghende ende afwassende / bevondt dat het Gout was / dies verblijt zijnde / heeft syn gheluck langhe secreet gehouden / maer hier ende daer eenighe verkoopende / ist uyt-ghekomen / hoe wel het rechte

 ghetal

ghetal heeft den Landtman Karel noyt recht willen bekennen: dan men konde berekenen / datter ontrent acht ofte neghen hondert stucken gheweest zijn: sy waren alle van fijnen Goude / ontrent eenen dubbelen Ducaet weghende / elck stuck in goude weert ontrent seven gulden en een half maer sy werden terstondt van Liefhebbers opghesocht / ende veel dierder verkocht/ tot thien ende meer gulden 't stuck: de Eertz-hertogen hebben daer een goedt deel van bekomen: sy waren van verscheyden Munten / alsoo wy selve ghesien hebben vande eerste oude Roomsche Keysers/ als Antonius Pius/ Marcus Aurelius/ Lucius Verus/ haer Vrouwen / ende verscheyden andere van die eeuwe.

Nederlanders Lief-hebbers van Antiquiteyt.

Sy waren schoon / fraey ende verscheyden slaghen/ ende daeromme terstondt opghekocht by de curieuse Antiquaren / ofte Lief-hebbers vande Antiquiteyt/ daer de Nederlanders soo wel toe gheneghen zijn / als Italianen ofte eenighe andere Natien / als ghevende den vernuftigen Menschen seer schoone bedenckingen ende fraeye speculatien.

Want de Romeynen ende Roomsche Keysers Monarchen vande Weereldt / hebben met haer munte konstigh / de gheheele Weereldt ende hare Nakomelinghen willen nae laten ende toonen de kracht/ 't gheweldt / macht ende moghentheydt van haer Monarchie / Roomsch Rijck / ende van hare Persoonen / ende dat met weynighe Figueren ende Letteren seer konstich aenwijsende / Naem / Gheslacht/ Staet/ hun Victorien/ Triumphen/ Ampten by haer bedient/ noterende den tijdt/ jae gheheel Historien ende gheschiedenissen / tot verwonderen van alle curieuse Lief-hebbers.

Reconciliatie vā Emilia van Nassou/ getrout met Don Emanuel met haer Broeders.

Terwijlen dat verscheyden Ghesanten noch in Hollandt in 's Graven-Haghe vergadert waren / soo werdt aldaer den lesten November / door haer tusschen-spreecken / mette gonste vanden Prince van Oraengien / wegh ghelegdt het different tusschen Prince Mauritz ende syn suster Emilia van Nassou/ tegen synen danck ende 't gheheel Huys van Nassou/ ghetrout met Don Emanuel Prince van Portugael/ sone vanden Koningh Don Antonio / hebbende in elf Jaren tijdts / dat sy ghetrout gheweest hebben / verscheyden kinderen ghewonnen : Dies men van hem ende vande kinderen mede ghetracteert heeft inden Bestants-handel / om eenigh onderhoudt uyt Portugael/ als den Koningh van Spaengien van bloede soo nae bestaende / 't welck soo wy verstaen hebben naemaels vergont werdt.

Ioseph Schaliger/ Carolus Clusius/ Iohannes Bochius gestorven.

Daer waren den lesten Winter ghestorven tot Leyden in Hollandt de gheleerde Mannen/ Heer Joseph Schalighet / sone vanden vermaerden Edelen ende geleerden Julius Cesar Schaliger/ eertijts vande Heeren vanden Verona ghesproten/ beyde seer gheleerde Mannen onder de Geleerde: desen Joseph storf den 19. Januarij. Mede ontrent den selven tijdt is daer overleden / Karolus Clusius ghebooren van Atrecht/ een seer gheleert ende ervaren Harbarist/ die den lesten Keyser Maximiliaen langhe gedient hadde/ ende in die wetenschap en was sijns ghelycke niet wel te vinden: dese storf int 84. Jaer syns ouderdoms. Mede storf tot Antwerpen Johannis Bochius Secretaris van Antwerpen/ een geleert Poët/ by syn naegelaten wercken bekent.

Gheduerende het besproken afstandt van Wapenen / hebben nochtans het Krijghs-volck van weder-zijden/ hier ende daer malkanderen aenghetast/ also sy vermochten by het Contract / als eenighe ontrent de Ruere: andere die meynden gheldt ende munitie in Linghen te voeren: maer het notabelste rencontre/ is gheweest tusschen den Graef Adolf van Nassouwen/ ende den Gouverneur van Nimmeghen/ ende eenigh Garnisoen van Rhijn-berck.

't Garnisoen van Rhijnberck gheslaghen by Graef Adolf van Nassou daer hy doot blyft.

Int beginsel van November was Graef Adolf met ses ofte seven Compagnien Peerden gheweest int Landt van Lutzenborgh / om eenighe Contributien inne te halen. Ende alsoo hy nu int weder-keeren/ ontrent den sesthienden Novembris voor by Rhijnberck was rijdende / soo wilde hy de Stadt ende Garnisoen vereeren ofte begroeten met het slaen van Trompetten / meynende daer door oock vereert te worden met een scheute ofte twee nae Krijghs ghebruyck / dan de Gouverneur en wildet niet toelaten / maer dede neerstelick vernemen nae syn gheleghentheydt / ende waer hy 's nachts mochte gaen logheren / ende sondt bedecktelicken nae haer toe / ontrent seven hondert Musquettiers ende Spiessen/ van syn beste Soldaten / ende waren meest Enghelsche/ de Eertz-Hertogen dienende/ veel Overloopers/ Entretenidos ofte Pencionarissen / die uyt lust mede trocken. Graef Adolf reedt dien nacht met een deel van syn Volck binnen Santen / alwaer hy in een Dorp by het Clooster Marien-boom / met ontrent hondert vyftich Peerden logheerde met synen buyt / ende de andere inde naeste Dorpen / luttel vreesende dat sy souden ghevolcht worden. Maer die van Rhyn-berck inder nacht daer ghekomen wesende / hebben onversiens inde Huysen op de Stallen ende op de Peerden ghevallen / veel Peerden ende buyt bekomen / dan weynighe bleven daer doodt/ maer veel ghevanghen/ ende trocken alsoo met den buyt wegh / maer noch niet te vreden zijnde/ meynden sy op dien dagh noch andere te verrasschen/ inde naeste Dorpen ghelogheert / maer Graef Adolf is terstondt met een deel Peerden op de beene gheweest / om syn verlies te repareren / dies de Rhijnberghsche haer begaven in een Clooster by Santen/ om dese Ruyteren beter te bespringhen int passeren vande Bosschagie / dan werden daer van ghedreven/ ende moesten hun op een vlack Veldt begheven / oock wilden sy haer niet laten beleghueren ofte besluyten/ ende trocken alsoo naer een boschachtighe plaetse in goede slagh-ordene / den buyt ende hun ghevanghenen int midden. Graef Adolf siende synen Vyandt / stelde de syne in drie hoopen / ende heeftse alsoo furieuselick besprongen / uyt-staende alle die Musquet-scheuten / daer dat syn Peerdt inde eerste charge ghescshoten werdt / ende soo te voete / werdt hy met Spiessen door-steecken / niet wel ghewapent zijnde / des niet teghenstaende / ende de goede ordere vande Rhijnberghse / werden sy ghebroocken ende ontdaen / de Peerden daer ghelijckelicken inballende/ ende werden wel drie hondert ghevanghen / ende den buyt ghecouvreert : Maer als eenighe hoopen ghewaer wierden / dat haren Oversten Graef Adolf daer doodt lagh / zijnde van 't Krijghs-volck seer bemindt / soo hebben sy onorderlick inder hitte al dat sy saghen doodt gheslaghen / sonder eenich aensien van ghevanghenen / ende seer weynighe kondent ontloopen naer Rhijnberck/ maer werden vande Peerden achterhaeldt.

Te vooren noch inder nacht was tot Rhijnberck de tydinghe vande Victorie / waer over sy Victorie ende vreuchde-schueten gheschoten hadden / dan die vreucht duerde niet langhe / verstaende dat sy alle waren op de plaetse doodt bleven / 't welck meest waren Enghelsche ende Overloopers die gheen ghenade en verdienden. Een sone van Stantley die Deventer eertijdts den Spaensen overghelevert hadde / hadde 't meeste ghebiedt hier over / die bleef daer doot met twee Vaendraghers / van synen name ofte Broeder/ ende noch vier Enghelsche Capiteynen meer/ als Capiteyn Studder / Kent/ Vaster ende Twidde/ met noch vier Luytenanten ende ses Vendels Engelsche/ ende veel Enghelsche ende Vriesche Pencionarissen/ ofte Entretenidos/ meer een Spaensch ende Duytsch Capiteynen met haer Officieren. Het doot Lichaem van Graef Adolf wert den 19. November met droefheydt binnen Nimmeghen ghebrocht, ende aldaer seer heerlijck begraven : Hy was een fraey/ schoon/ jonck ende kloeck Heer / seer bemindt ende beklaecht: daer bleven van syn volck ontrent twintich doodt/ ende wel soo veel gequetste.

Enghelsche gheslaghen/ meest overloopers.

De Gouverneur van Rhijnberck werdt seer misproken by de Eertz-Hertoghen / ende soo men seyde/ van synen dienst afgheset / om dat hy soo veele vande principaelste van syn Garnisoen uyttrecken liete/ zijnde een Frontier-stadt.

Houwelicken in Italien ende Vranckrijck.

In Italien werden dit Jaer onder de Hertoghen veel Allianten van Houwelicken ghemaeckt / als de groote Prince Cosmus de Medices / sone vanden grooten Hertogh / troude met Magdalena van Oostenrijck / Suster vande Eertz-Hertoghen van

Stiermarck

1609. Stiermarck ende Greyts / ende vande twee Koninginnen van Polen ende van die van Spaengien: dese troude tot Florencen met groote Feeste den 28. Novembris.

Vorder de Sone vanden Hertoghe van Mantua soude trouwen met een Dochter van Savoyen / de Sone vanden Hertoghe van Modena vanden huyse van Ferrara / met een ander Dochter van Savoyen.

In Vranckrijck soude de Bastaert Duc de Vendosme trouwen / mette Erfghename vanden Duc de Mercure ende Marischal Mattigaen / de Prince van Conde mette Dochter vanden Connestabel van Montmorentzy / en noch Monsieur de Rhony / de Sone vanden Hertogh van Suilli vanden huyse van Bethune / mette Dochter van Monsieur de Crecqui / behoudt-Sone van Desdiguiers Marischal.

Paus Paulus de vijfde / maeckt Cardinalen.

De Paus Paulus de vijfde / hadde inden voorigen Winter vijf Cardinalen ghemaeckt / te weten / den derden sone van Spaengien / den tweeden van Mantua / den Generael vande Dominicanen / Biecht-vader vanden Koningh van Spaengien / de Eerts-bisschop van Strigonien oft Gran genaemt Forgatz in Hongaryen / ende den Abt van Clermont in Vranckrijck / vanden Huyse van Rochefocault. Ende noch den 29. November een duysent ses hondert acht werden weder vijf Cardinalen ghemaeckt / als Michael Angelo Conti van Rimini / Aerts-bisschop van Nazaret / Fabritio Veralti Romain ende Bisschop van Sint Severo / Lanfranco Margotti van Parma / Secretaris vanden lesten Paus Leo / Aloysius Caponi Florentijn / Generael Tresorier des Paus / metten Heeren Ceni.

Ambassadeur uyt Spaengien in Engelant gekomen.

In December / den twee-en-twintighsten / arriveerden uyt Nederlandt in Enghelandt / vanden Koningh van Spaengien ghesonden / Don Fernando Gyron / vanden huyse Ossuna / Ridder van Malta / om den Koningh van Groot Britaengien te dancken (soo men meynt) vande moeyte ghedaen / ende noch te recommanderen een Bestandt in Nederlandt / ende dierghelijcke Complementen / alwaer den Koningh niet nae en liet hem te segghen / soo sijnen Meester de Koningh / soo wel te vooren sijn meeninghe verklaerdt ende betroudt hadde / soo soude hy over langhe ende beter hem eenen goeden Vrede ofte Bestandt te weghe ghebrocht hebben / ende diergheliijcke meer propoosten: Dergheliijcke Offitien ofte Diensten / was mede doende van Spaengien weghen in Vranckrijck Don Piedro de Toledo / oock met eenighe propositien van toekomende Houwelicken / ende toe te luysteren wat onderlinghe verstandt dese Koninghen hadden met de Duytschen saecken ende Vorsten / in Hongaryen / Oostenrijck ende Bohemen / daer wy vooren van vermaendt hebben.

Ambassadeurs vande Koninghen trecken nae Antwerpen / om het Bestandt te middelen 1609.

Wy hebben boven verhaeldt / hoe datmen inde Vereenighde Landen mede voor-ghenomen hadde te handelen / ofte met de Eertz-Hertoghen ende Koningh van Spaengien eenigh Contract van Treves ofte Bestandt konde gheraempt worden: Ende de Staten Generael / hadden hun Ghedeputeerde belast te resumeren de Articulen by de Ambassadeurs vande Koninghen tot een Bestandt voor-ghestaghen / om te besiene / ofte inde woorden Salva manente substantia, yet soude dienen te veranderen / tot meerder klaerheydt vande saecke / ende dan verklaringhe te doene / nae het welcke de Koninghlicke Ghesanten haer souden vervoeghen naer Antwerpen te trecken / om aldaer mede de Eertz-Hertoghen tot alle ghevoeghelickheydt te beweghen / nae datter noch veel debaten ghevallen waren / zijn ten lesten dese Ambassadeurs naer Antwerpen ghereyst / ende daer den neghensten Februarij aenghekomen / waer dat sy verscheyden versamelingen mette Ghecommitteerde vande Eertz-Hertoghen gehouden hebben / daer noch veel swaricheden vielen / ende stonden op gheheel af breecken / dan ten lesten den President Richardot noch een reyse tot Bruyssel doende / werdter soo veele gheresolveert / dat de Ghedeputeerde totten handel van weder-zijden souden tot Antwerpen vergaderen / ende de Ghecommitteerde Staten Generael vande Vereenighde Landen souden konnen tot Berghen op Zoom komen / om naerder by der handt te wesen / also 't geschiede. 1609.

Ghecommitteerden van weder zijden vergaderen tot Antwerpen in Meerte.

Want de Ghecommitteerde totten handel van weghen de Vereenighde Provintien / arriveerden tot Antwerpen den vijf-en-twintighsten Meert / ende werden feestelijck inghehaeldt vanden Marquis Spinola / den Secretaris Mancicidor ende Verreycken / verselschapt met veel Graven ende groote Meesters: dan vande Staten weghen quamen eerst Graef Willem Lodewijck van Nassou / metten Heere van Brederoede / eenighen daghen daer nae / haer ter eeren / werdt het Geschut soo van 't Casteel als anders rondtomme afgheschoten: sy werden ghelogeert int Fockers-huys: sy hadden daer mede ghebrocht haer Predicanten vande Ghereformeerde Religie Meester Johan Wtenbogaert ende andere die sy in haer Huysen lieten predicken ende exercitie hebben / alsoo Spinola ende de syne haer exercitie inden Graven-Haghe ghehadt hebben.

Sy zijn t'samen meermaels op het Stadt-huys binnen Antwerpen vergadert gheweest met de Eertz-Hertoghsche Ghecommitteerden / alwaer sy ten lesten een Bestandt ofte Treves voor twaelf Jaren hebben volkomelick beslooten / den neghenden April / ende dat terstondt ghesonden tot Bruyssel aende Eertz-Hertogen / ende tot Bergen op Zoom aende Heeren Staten Generael vande Vereenighde Provintien / om respectivelick gheconfirmeert te hebben / het welcke alsoo van weder zijden gheconfirmeert ende beseghelt / weder den veerthiensten April tot Antwerpen ghebrocht werdt / ende is aldaer ten selvighen daghe opentlijck af-ghelesen / ende inde volghende daghen in alle de omme-ligghende principale Steden / daer dat uyt vreuchde alomme de groote Klocken ghelupdt werden / oock mede ghevyert ende 't grof Gheschut afgheschoten.

Twaelf Jarich Bestant t'Antwerpē besloten / den 9. April.

Publicatie vant Bestant met groote triumphe gedaen / den 15. April.

Als naemelick tot Antwerpen werdt de groote Klocke ghelupdt by vier-en-twintich Mannen daer aen treckende / soo groot zijnde / datmen die wel tot Ordam ende Lillo / jae vier mijlen van daer hooren kan / die in meenigh Jaer niet ghehoordt was. Voor het Stadthuys aldaer op een heerlicke opgherechte stellagie / werdt dit verdragh van Bestandt afgelesen / by des Stadts Secretaris du Moy / eerst veerthien Trompetten slaende tot des volcx verheughen / terstondt daer naer soo werdt alle het grof Gheschut soo van 't Casteel als vande Stadt ende vande Oorlogh-schepen afgeschoten.

Jaer schriften.

De Gheestelicke hebben inde Kercken Te Deum Laudamus ghesonghen / met groote solemniteyt / daer dit Cronagraphium op paste / diens ghetal letteren dit Jaer ons Heeren / een duysent ses hondert neghen uyt brenghen / GoD Moet nV en aLtIIt gheLooft zIIn. 'Tselfde noch by twee Latijnsche veersken:

Pax Flandris Batavisque datur, gaudere Colum;
Farra dabunt quercus, flumina Lacte fluent.

Teghen den avondt heeft-men wederomme aldaer triumphantelick ghevyert / met alderhande soorten van Peck-tonnen / Lanteernen ende ander Vyer-wercken / weder de groote Klocke gelupdt / ende andermael het grof Gheschut afgheschoten / 't Ghemeynte hebben malkanderen met weerschappen ende Banquetten onthaeldt ende onderlinghe ghecongratuleert / soo de Stadt alomme vol vyers / vol luchts ende blijschappen was. 's Ander-daeghs ginck-men alomme vry buyten de Stadt wandelen / als Luyden die uyt ghevanckenisse verlost waren. Mede uyt Hollandt ende Zeelandt quamen terstondt menichte van Schepen ende Volck / elck syn Vrienden besoecken.

Dergelijcke Feeste ende vreucht isser in ander Steden mede alomme geschiedt in alle de Nederlandtsche Provintien / elck op syn maniere.

Inde

1609. Inde Vereenighde Landen / hebben de Heeren Staten Generael eenen algemeynen dancksegginghe ende Beden-dagh gepubliceert ofte afgekondicht den 22. April / om te celebreren den sesten May / daer van wy de afkondinge hier by stellen.

Publicatie inde Vereenighde Landen van Dancksegginghe ende Bede dagh te celebreren.

Naedemael het God den Heer Almachtich / door sijns Majesteyts grondloose barmhertigheydt / ghelieft heeft / nae eene soo langhduerighe gestadighe ende bloedighe Inlandtse Oorloghe van ontrent veertich Jaren / buyten alle apparentie ende ghenoech teghens de alghemeyne opinie der Menschen / de ghemoederen van beyde Kryghs-deelen te disponeren ende capabel te maecken tot het aennemen / ende eyntlijck besluyten van een Bestandt van alle acten van vyandtschap / soo ter Zee / ander Wateren als te Lande / voor den tijdt van twaelf Jaren / daer uyt dat door de ghenade des Heeren Almachtich / te verhoopen staet / te sullen volghen / eenen Goddelijcken ende verseeckerden Pays / mette behoudenisse vanden Vrijdom / Gherechticheden ende Privilegien vande Landen (wesende de eenighe uytkompste die men vande voorsz langhe-duerighe Oorloghe met groot ghedult verwacht heeft) by soo verre als wy ons daer toe bequaem maecken / ende met behoorlijcke danckbaerheydt dese grootste ende hoochste weldaedt ende ghenade van Godt teghen hem erkennende / syne Goddelicke Majesteyt daerom bidden / ende hem daer vooren eeren / loven / prijsen ende dancken / syn heyligh Woordt aennemen / ende ons daer nae richten ende dat beleven.

Soo ist dat de Hog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / 't selve nae hunne groote wijsheydt ende ervarentheydt / met aendacht nae behooren bedunckende / noodigh gheacht hebben te ordonneren tot eenen alghemeynen dancksegginge ende Beden-dagh / in alle de Gheunieerde Provintien / Woonsdagh den sesten dagh der Maendt van Mey toekomende / omme ten selven daghe Godt den Heer Almachtich voor de voorschreven syne weldaedt bewesen over de groote ghenade by het besluyt van het voorschreven Bestandt / van gantscher herten te loven / prijsen ende dancken / ende syne Majesteyt yverichlijcken te bidden / syne milde ghenade dese Landen vorder noch te willen continueren / ende inde selve sijn Heyligh Woordt hoe langher hoe meer verbreyden / ende synen rijcken zeghen in neeringhe ende welvaren oock vermeerderen / ende ten selven effecte den ghewenschten Godsalighen / Eerlijcken ende verseeckerden Pays verleenen / midtsgaders de Vereenighde Provintien in vaster Eenicheydt / Vriendtschappe ende Correspondentie by malkanderen / onder een wel-gheauthoriseerde Regeringe / handt-houden ende conserveren / oock afwerpen / ende te niete maken alle listighe raedtslaghen ende practijcken / die daer tegen by yemanden int heymelijck ofte openbaer voor-ghenomen ende beleyt souden mogen worden.

Versoecken daerom ende begheeren wy / ende des niet te min inden Name als boven / Ordonneren ende bevelen den voorschreven Dancksegginghe ende Bede-dagh / binnen uwe Steden ende Jurisdictien van dien / ter plaetse dat ghebruyckelyck is te doene / tijdtlijcken publiceren ende verkondighen / ende eenen yegelijcken te ordonneren ende lasten / hem daer nae te reguleren / ende ten selven daghe hem te onthouden van alle hantwerck / kaetsen / kloot-schieten / balslaghen / tappen / drincken ofte diergelijcke / daer mede den voorsz Vasten / Dancksegginge ende Bede-dagh soude moghen ontheylicht worden / by seeckere groote peynen daer toe te statueren / daer op wy ons sullen verlaten. Ghegeven in 's Graven-Haghe / den 22. April / 1609.

Aldus heeft-men inde Vereenighde Landen / in plaetse van Te Deum Laudamus, den voorschreven bevolen Vasten-dagh / Danck-segh ende Bede-dagh yverichlijck gheceleбreert / volghende de Bybelsche Schriften / ende de goede oude Koninghen van Juda / ende niet sonder redenen over weder zijden / soo men over-legghen wilde (nae uytwijsen van dese Historie) de beroerten / d'oorloghe / d'ellende / armoede / honger / sterften ende moort van millioenen van menschen / van weder zijden / dat dese Nederlanden gheleden hebben / dese leste drie-en-veertich Jaren langh / sints 't Jaer vijfthien-hondert ses ende tsestich / den vijfden April af te reeckenen / dat de beroerten begonden / met de over-leveringhe vande Requeste der Edelen / teghen het invoeren vande nieuwe Bisschoppen / ende Spaensche Inquisitie / over 't Gheloove / &c. aende Regente Hertoginne van Parma / by de Heere van Brederode / de Graven van Culenborch / vanden Berghe / ende Lodewijck van Nassouwen / met drie ofte vier hondert Edelen / die daer over Geusen ghenoemt werden / dat zijn Gueylinghen ofte Bedelaers / also sy met haer tegen-partye geworden ende veel gemaeckt zijn / ende de Roomsche Catholycke Religie geen deucht gedaen.

Wy sullen nu hier de ghepubliceerde ende gheaccordeerde Articulen van 't twaelf-Jarich Bestant mede stellen.

Inhout der Articulen van 't Bestandt.

ALsoo de Doorluchtighste Princen / Eertz-Hertoghen / Albert ende Isabella Clara Eugenia / ghemaeckt hadden den vier-en-twintighsten Aprilis / inden Jaren duysent ses hondert ende seven / een Bestandt ende op-houdinghe van Wapenen voor acht Maenden / met de Illustre Heeren / die Staten Generael vande Vereenighde Provintien der Nederlanden / in qualiteyt / ende als d'selven houdende voor vrye Staten / Provintien ende Landen / opte welcke sy luyden niet en pretendeerden : Welcke Bestandt moeste worden gheratificeert / met ghelijcke verklaringhe / by de Majesteyt vanden Catholijcken Koningh / voor soo veel hem 't selve mochte aengaen / ende die voorsz Ratificatie ende Verklaringhe overghelevert aende voorschreven Heeren Staten / drie Maenden nae 't selve Bestandt / ghelijck ghedaen is / by opene Brieven vanden achthienden Septembris inden selven Jare / Ende daer-en-boven ghegheven aende voorschreven Heeren Eertz-Hertoghen / Procuratie speciael den thienden Januarij sesthien-hondert ende acht / Omme soo in syne / als hare namen te doen / 't ghene sy luyden souden oordeelen behoorlijck / omme te komen tot eene goede Vrede / ofte een Bestandt voor langhe Jaren : In ghevolch van welcke Procuratie / die voorschreven Heeren Eertz-Hertoghen oock by hare Brieven van Commissie vanden seven ende twintighsten vande selve Maendt / ghenomineert / ende ghedeputeert hadden Commissarisen omme te handelen / ende tracteren inde voorschreven Namen ende qualiteyten / ende by die ghelegentheydt gheconsenteert ende gheaccordeert / dat het voorschreven Bestandt soude worden verlenght ende ghecontinueert / verscheyden reysen / ende selfs den twintichsten Mey / tot het eynde vanden Jare sesthien-hondert ende acht : Maer tot meer reysen vergadert gheweest zijnde / metten Ghedeputeerden vande voorschreven Heeren Staten / die oock vanden selven Procuratie ende Commissie hadden / ghedateert den vijfden Februarij des voorsz Jaers / en hadden niet eens kunnen worden opte voorschreven Vrede / omme veel groote swaricheyden onder hem luyden ontstaen : Ter welcker oorsaecken die Heeren Ambassadeurs vanden Koninghen / den Alder-Christelijckxten / ende van Groot Bretanien / die Cheur-Fursten Paltz ende van Brandenburch / die Marck-Grave van Ansbach / ende Landt-Grave van Hessen / gesonden opte plaetse / van weghen die voorschreven Heeren Koninghen / ende Princen / omme te helpen vorderen een so goet werck / siende dat sy luyden ghereedt waren omme te scheyden / ende breecken die gheheele handelinghe / hadden gheproponeert een Bestandt voor langhe Jaren / op seeckere conditien begrepen in een ghescrift / ghegheven van haren 't weghen / aende eene / ende andere / met begheerte ende vermaninghe haer daer mede te willen conformeren / Op welcke gheschrifte verscheyden andere swaricheden wederom ontstaen zijnde / waren ten lesten op huyden den neghenden Aprilis duysendt ses hondert ende neghen / vergadert Heer Ambrosio Spinola / Marquis van Benaffro / Ridder vande Orde vanden gulden Vliese / vanden Raedt van State / ende vanden Oorloghe van sijne Catholycke Majesteyt / Maistre de Camp Generael van

1609.

van syne Leghers / &c. Heer Jehan Richardot / Ridder / Heere van Barly / vanden Raedt van State / Hooft-President vanden Prive Raedt van hare Hoogheden / &c. Jehan de Mancicidor / vanden Raedt vanden Oorloghe / ende Secretaris van syne voorschreven Catholijcke Majesteyt: De eerwaerdighe Pater / Broeder Johan Neyen / Commissaris Generael vande Ordre van Sint Francois inde Nederlanden / ende Heer Louys Verreycken / Ridder / Audiencier / ende eerste Secretaris van hare voorschreven Hoogheden. In krachte vande Brieven van Procuratie vande voorschreven Heeren Eertz-Hertoghen / omme te tracteren soo in haren Namen / als inden Namen vanden voorschreven Heere Catholijcken Koningh / den inhoudt van welcke Procuratie hier nae is gheinsereert / met die vanden voorschreven Heere Koningh vande eene zyde / ende Heer Wilhem Lodewijck / Grave van Nassau / Catzenelleboghen / Vyanden / Dietz / &c. Heere van Bilsteyn / Gouverneur ende Capiteyn Generael van Vrieslandt / Stadt Groeningen ende Ommelanden / Drenthe &c. Heer Walraven / Heere van Brederoode / Vianen / Burgh-graef van Utrecht / Heere van Ameyden / Cloetinghen / &c. de Heere Cornelis van Ghendt / Heere van Loenen ende Meynerswijck / Burgh-Graef ende Rechter van 't Rijck / ende vande Stadt van Nimmeghen: Heer Johan van Olderbarnevelt / Ridder / Heere vanden Tempel / Rodenrijs / &c. Advocaet / ende bewaerder van 't groote Seghel / Charteren / ende Registeren van Hollandt ende West-Vrieslandt: Heer Jacques de Malderee / Ridder / Heere van Heyes / &c. Eerste / ende representerende den Adel inde Staten / ende Raedt van het Graefschap van Zeelandt: d'Heeren / Gerardt van Renesse / Heere vander Aa / van Streefkercken / Nieulekerlandt / &c. Gellius Hillema / Doctor inde Rechten / Raedt ordinaris inden Raedt van Vrieslandt: Jehan Sloeth / Heere van Sallick / Drossaert van het Landt van Vollenhoo / ende Castileyn vande Heerlijckheydt Cuinder: ende Abel Coenders van Helpen / Heere in Faen ende Cantes / inden Naem vande voorschreven Heeren Staten / oock in krachte van hare Brieven van Procuratie ende Commissie / van ghelijcken hier naer gheinsereert ter anderen / Die welcke met interventie ende deur het advijs van Heer Pierre Jeannin / Ridder / Baron van Chagni ende Montheu / Raedt vanden Alder-Christelijckisten Koningh / in synen Raedt van State / ende synen Ambassadeur extraordinaris aende voorschreven Heeren Staten: ende Heer Elye de la Place / Ridder / Heere van Russy / Burch-graef van Machault / oock Raedt inden voorschreven Raedt van State / ordinaris Edelman vande Kamer vanden voorschreven Koningh / Balliu ende Capiteyn van Vitry le Francois / ende synen Ambassadeur ordinaris residerende by de voorschreven Heeren Staten: Heer Richard Spencer / Ridder / Edelman ordinaris vande privee Kamer vanden Koningh van Groot Britannien / ende synen Ambassadeur extraordinaris aende voorschreven Heeren Staten: ende Heer Rudolphe Winwoud / Ridder / Ambassadeur ordinaris / ende Raedt vanden voorschreven Koningh inden Raedt van State der voorsz Provintien / gheaccordeert zijn inde forme ende maniere die hier nae volght.

I.

INden eersten / die voorsz Heeren Eertz-Hertoghen verklaren / soo in haren Namen / als inden Naem vanden voorsz Heere Koningh / dat sy luyden te vreden zijn / te tracteren mette voorsz Heeren Staten Generael vande Vereenighde Provintien / in qualiteyt ende als de selve houdende voor vrije Landen / Provintien / ende Staten / op de welcke sy luyden niet en pretenderen / ende te maken met haer inde voorsz Namen ende qualiteyten / ghelijck sy doen by dese jegenwoordighe / een Bestandt / opte conditien hier nae beschreven ende verklaert.

II.

Te weten / dat 't voorsz Bestandt sal wesen goedt / vast / ghetrou / ende onverbreeckelijck / ende voor den tijdt van twaelf Jaren gheduerende / de welcke wesen sal ophoudinghe van alle acten van Vyandtschap / van wat fatsoen dat die zijn / tusschen den voorsz Heeren Koningh / Eertz-Hertoghen / ende Staten Generael / soo ter Zee / andere Wateren / als te Lande / in alle hunlieden Koninghrijcken / Landtschappen / Landen ende Heerlijckheyden / ende voor alle haerluyder Ondersaten ende Inwoonderen / van wat qualiteyt ende conditie die zijn / sonder uytsonderinghe van Plaetsen ofte Persoonen.

III.

Een yeghelijck sal behouden / ende dadelijcken ghebruycken die Lantschappen / Steden / Plaetsen / Landen ende Heerlijckheyden die hy jegenwoordigh hout ende besit / sonder daer inne ghetroubleert ofte belet te worden in wat maniere dattet zy / gheduerende 't voorsz Bestandt: Daer onder men verstaet te begrypen de Vlecken / Dorpen / Ghehuchten / ende platte Landen / die daer van dependeren.

IIII.

Die Ondersaten ende Inwoonderen vanden Landtschappen vanden voorschreven Heeren Koningh / Eertz-Hertoghen / ende Staten / sullen gheduerende dit Bestandt / alle goede correspondentie ende vriendtschap te samen hebben / sonder te ghedencken de offentien ende schaden die sy luyden hier voorén hebben gheleden: sullen oock moghen komen ende blijven inde Landtschappen d'een vande andere / ende daer doen hare Trafficque ende commercien in alle verseeckertheydt / soo ter Zee / andere Wateren / als te Lande: 't Welcke nochtans den voorschreven Heere Koningh verstaet te wesen ghereströngeert / ende ghelimiteert aenden Koninghrijcken / Landtschappen / Landen ende Heerlijckheyden / die hy houdt ende besit in Europa / ende andere Plaetsen ende Zeen / alwaer die Ondersaten vande Koninghen ende Princen / die syne Vrienden ende Ghealliëerden zyn / hebben die voorschreven Trafficque by onderlinghe bewillinghe: Ende aengaende die Plaetsen / Steden / Ports ende Havenen / die hy houdt buyten de voorschreven Limiten / dat die voorschreven Heeren Staten / ende hare Ondersaten daer niet en sullen moghen exerceren eenighe Trafficque / sonder expresse toelatinghe vanden voorschreven Heere Koningh: Wel sullen sy luyden d'voorsz Trafficq moghen doen (indien henluyden sulcx goedt dunckt) inde Landen van alle andere Princen / Potentaten ende Volckeren die 't henlieden sullen willen toelaten (oock buyten de voorsz Limiten) sonder dat den voorsz Heere Koningh / syne Officieren ende Ondersaten / die van hem dependeren / sullen doen eenigh belet uyt dier oorsaecke aende Princen / Potentaten ende Volckeren / die henlieden d'selve hebben toeghelaten ofte sullen toelaten / noch van ghelijcken aen henluyden / noch aenden particulieren / metten welcken sy luyden gedaen hebben / ende doen sullen de voorsz Trafficque.

V.

Ende terwijlen noodigh is een goeden langhen tijdt om t'adverteren den ghenen die buyten die voorschreven limiten met macht ende Schepen zijn / om te desisteren van alle acten van hostiliteyt / Is geaccordeert dat het Bestandt daer niet en sal beginnen / dan van huyden en een Jaer: Welverstaende / dat indien het advijs van 't voorschreven Bestant daer eer kan wesen / dat van alsdan de vyandtschap daer op houden sal: maer indien nae den voorsz tijdt van een Jaer eenighe acte van hostiliteyt daer sal zijn ghedaen / de schade sal sonder uytstel worden gherepareert.

VI.

Die Ondersaten ende Inwoonders vande Landen vanden voorsz Heere Koningh / Eertz-Hertogen / ende Staten / doende Trafficque inde Landẽ / die eene vande andere / en sullen niet ghehouden wesen te betalen meerder rechten ende impositien / als die Ondersaten / ende die vanden Vrienden ende Ghealliëerde / die minst sullen zijn beswaert.

VII.

Sullen oock die Ondersaten ende Inwoonders vanden Landen vanden Heeren Staten / hebben die selve verseeckertheydt ende vrijheyt inden Landen vande voorsz Heeren Koningh ende Eertz-Hertogen

die

die gheaccordeert is / aende Ondersaten vanden Koningh van Groot Britannien / by het leste Tractaet vande Vrede / ende die secrete Articulen / ghemaeckt metten Connestabel van Castilien.

VIII.

Van ghelijcken en sullen die Kooplupden / Schippers/ Piloten/ Scheeps-volck/ hare Schepen/ Koopmanschappen / Waren ende andere Goederen / haer toebehoorende / niet moghen aenghestagen nochte gearresteert worden / 't zy in krachte van eenigh bevel generael ofte particulier / ende voor wat saecke dattet zy/ van Oorloghe ofte andersins / selfs niet onder pretext van hem daer van te willen laten dienen / voor de conservatie ende beschermenisse des Landts/ daer onder men nochtans niet en verstaet te begrijpen die aenslaginghen ende arresten vande Justitie/ deur de ordinaris weghen/ ter oorsaecke vande eyghen schulden / obligatien / ende bundighe contracten vanden ghenen jeghens den welcken die voorsz aenslaginghen sullen zijn ghedaen/ daer inne geprocedeert sal worden/ ghelijck ghebruyckelick is / nae recht ende redenen.

IX.

Ende ten opsien vande handelinghe der Nederden / ende die lasten ende Impositien / die gheheven sullen worden op de Koopmanschappen : Indien hier nae bevonden wordt dat daer inne is exces/ ende dat die gheincommodeert wordt ter eerster requisitie / die ghedaen sal worden / ter eene ofte andere zijde / sullen Commissarisen ghedeputeert werden/ omme die te reguleren ende modereren / by ghemeen advijs / ist doenlick : sonder dat daeromme het Bestandt sal ghebroken zijn/ indien sy luyden niet en konnen accorderen.

X.

Indien eenige sententien ende vonnissen ghegeven waren tusschen persoonen van verscheyden partijen/ niet ghedefendeert wesende / 't zy in materie civile oft crimineele/ die en sullen niet mogen geexecuteert werdē jeghens die persoonen der ghecondemneerden / nochte hare goederen gedurende 't voorsz Bestandt.

XI.

Brieven van Marque ende represalien en sullen niet geaccordeert worden gedurende den voorsz tijdt/ ten zy met kennisse van saecken/ inde welcke 't selve is toeghelaten by de Keyserlijcke Wetten ende constitutien/ende nae de ordre gestelt by de selve.

XII.

Men en sal niet mogen aenkomen/ innekomen/ofte blijven inde Havenen / Bayen / Playen / ofte Reeden vanden Landen / d'eene vande andere / met Schepen ende Volck van Oorloge/in ghetal 't welck soude mogen suspitie geven/ sonder verlof ende toelatinghe vanden ghenen / onder de welcken de voorsz Havenen/ Bayen / Playen ende Reeden zijn / ten ware men ghedreven werde deur tempeest / ofte ghedronghen werde 't selve te doen deur noot/ ende omme te schuwen eenighe periculen vande Zee.

XIII.

Die ghene opten welcken die goederen zijn aenghestagen ende gheconfisqueert / ter oorsaecke vanden Oorloghe/ofte hare Erfgenamen/ ende die haer recht hebben/ sullen ghebruycken die selve goederen ghedurende het voorschreven Bestant/ ende sullen die possessie van dien aennemen by hare eygen authoriteyt/ende in krachte van dit Tractaet / sonder dat van noode zy te hebben recours aende Justitie / niet teghenstaende alle incorporatien voor den Fisque / verpandinghe/ ghedaen giften / tractaten ende accoorden/ ende transactien/ ende wat renunciatien souden moghen gesteldt zijn inde voorsz transactien / omme uyt te sluyten van een ghedeelt vande goederen/den genen die de selve behooren toe te komen : met laste nochtans / datse daer van niet en sullen moghen disponeren / nochte de selve beswaren ofte verminderen/ hangende den tijdt van 't voorsz ghebruyck/ ten ware sy luyden verworven hadden toelatinge vande voorsz Heeren Eertz-Hertogen/ ofte Staten.

XIIII.

'Twelck oock plaetse hebben sal ten proffyte vande Erfghenamen van wylen den Heere Prince van Orangien/ selfs voor de Rechten die sy hebben inde Salines van het Graefschap van Bourgoingen/ die henlieden sullen weder ghegheven ende ghelaten worden / selfs mette Bosschen die daer van dependeren. Ende aengaende het Proces van Chastelbelin/ geinstitueert by het leven van wylen den voorsz Heere Prince van Oraengien / int Hof van Mechelen / jeghens den Procureur Generael vanden Catholijcken Koningh/ die voorsz Heeren Eertz-Hertogen beloven ter goeder trouwen hen luyden te doen geven Justitie binnen een Jaer / nae dat vervolch by hem sal wesen ghedaen / sonder eenighe uytstel in alle rechtvaerdicheydt ende sinceriteyt.

XV.

Indien die Fisque heeft doen verkoopen vande eene ende andere zijde eenighe gheconfisqueerde goederen / die ghene / die welcke die souden behooren uyt krachte van het jeghenwoordigh Tractaet toe te behooren / sullen ghehouden wesen haer te contenteren / met interest vanden prijs jeghens den penningh sesthien/omme t'elcken Jare/ geduerende het Bestant betaeldt te worden / op de naersticheydt vande ghenen die besitten de voorsz goederen : andersins sal hen luyden gheoorlost zijn hen te addresseren aende verkochte gronden ende erven.

XVI.

Maer indien de voorschreven verkoopinghen ghedaen waren by Justitie / voor goede ende wettelijcke schulden vanden ghenen die de voorschreven goederen plaghen toe te behooren / voor de Confiscatie / 't sal hen luyden gheoorloft zijn / ofte hare Erfghenamen/ ende recht vanden selven hebbende / die naer haer te nemen / betalende den prijs binnen een Jaer / te reeckenen vanden dagh van het jeghenwoordich Tractaet / nae welcken tijdt sy luyden daer toe niet meer en sullen ontfanghen worden. Ende de voorschreven aen-neminghe ende herkoopinghe by haer ghedaen zijnde / sullen sy luyden daer van moghen disponeren ghelijck haer goedt-duncken sal / sonder dat van noode sal wesen te verwerven eenighe andere toelatinghe.

XVII.

Men en verstaet nochtans niet de voorschreven nae haer neminghe plaetse te gheven voor de verkochte Huysen / om dese oorsaecken : gheleghen inden Steden / omme de groote incommoditeyt ende notable schaden / die ontfanghen souden de verkrijghers / ter cause vande veranderinghen ende reparatien / die sy luyden souden moghen ghedaen hebben inden voorsz Huysen / daer van die liquidatie soude wesen te lanck ende beswaerlijck.

XVIII.

Ende soo veel aengaet die reparatien ende verbeteringhen ghedaen aen andere verkochte goederen/ daer van die verkoopinghe is toeghelaten / indien die worden gheprętendeert / de ordinaris Rechters sullen recht doen met kennisse van saecken / blijvende die gronden ende Erven ghehypotequeert voor de somme daer toe die verbeteringhen sullen worden gheliquideert / sonder dat nochtans gheoorloft sal wesen aende voorschreven Koopers te ghebruycken recht van retentie / omme daer van betaeldt ende voldaen te wesen.

XIX:

Indien eenighe fortificatien ofte publicque wercken ghedaen zijn / vande eene ofte andere zijde / met toelatinghe ende authoriteyt vande superieurs / inde plaetse daer van restitutie behoordt ghedaen te worden/ door het jeghenwoordigh Tractaet : De Eyghenaers van dien sullen gehouden wesen haer te contenteren/ met de estimatie die gedaen sal worden by de ordinares Rechters/ so vande voorsz plaetsen/ als vande Jurisdictie die sy daer hadden / ten ware partijen onderlinge accordeerden.

XX.

Aengaende die goederen van Kercken / Collegien/ ende andere pieuse Plaetsen / gheleghen inde Vereenighde Provintien / de welcke waren Leden dependerende vande Kercken / Benefitien/ ende Collegien : die zijn vande ghehoorsaemheyt vande Eertz-Hertoghen / 't ghene niet verkocht en is gheweest voor den

eersten

1609. eersten Januarij sesthien-hondert seven / sal henluyden weder ghegeven ende gherestitueert worden / ende sullen daer inne weder kommen / oock by haer eyghen Authoriteyt ende sonder behulp van Justitie / omme 't selve te ghebruycken gheduerende het Bestant / ende sonder daer van te moghen disponeren nae dat hier vooren gheseydt is. Maer voor den ghenen die verkocht zijn voor den voorsz tijdt / ofte ghegeven in betalinghe by de Staten van eenighe Provintie / die rente vande prijs sal haer betaeldt worden t'elcken Jare / naer advenant den penningh sesthien / by de Provintien die de voorsz verkoopinghe sal hebben ghedaen / ofte de voorsz goederen ghegheven in betalinghe / ende oock gheassigneert in sulcke maniere / dat sy moghen wesen versekert. Van gelijcken sal ghedaen ende geobserveert worden vande zyde vande voorsz Eertz-Hertogen.

XXI.

Die ghenen aenden welcken die gheconfisqueerde goederen behooren gherestitueert te worden / en sullen niet gehouden wesen te betalen eenighe achter-stellen van renten / lasten ende debvoiren / specialick gheaffecteert ende gheassigneert op de selve goederen / voor den tijdt dat sy luyden die niet en hebben gebruyckt. Ende soo sy luyden vervolcht ofte ghemoeyt worden vande eene ofte andere zyde / sullen werden gerenvoyeert / als gheabsolveert.

XXII.

Men en sal oock niet moghen pretenderen voor die goederen die verkocht ofte gheaccordeert zijn / omme bedinght ofte herdinght te worden / anders als die opstallen daer vooren die Possesseurs hen hebben verbonden by de Tractaten daer toe ghemaeckt / met den interest vande gefurneerde penningen / indien eenighe ghegheven zijn / oock nae advenant vanden penningh sesthien / als boven.

XXIII.

Die jugementen gegeven / omme die goederen ende Rechten gheconfisqueert / met partyen die ghekent hebben den Rechter / ende wettelijck zijn ghedefendeert gheweest sullen houden / ende en sullen de ghecondemneerde niet ontfangen worden om die tegen te seggen / ten ware deur ordinaris wegen.

XXIIII.

Die voorsz Heeren Eertz-Hertogen ende Staten / sullen committeren elck int syne: Die Officiers ende Magistraten tot de administratie vande Justitie ende Politie inde Steden ende stercke Plaetsen / de welcke deur het jeghenwoordigh Tractaet behooren gherestitueert te worden aende Proprietarisen / omme die te gebruycken geduerende het Bestant.

XXV.

Die meublen gheconfisqueert / en die vruchten die vervallen zijn voor het besluyt van het jeghenwoordigh Tractaet / en sullen niet subject wesen tot restitutie.

XXVI.

De actien mobiliairen / de welcke gheremitteert zijn by de voorschreven Heeren Eertz-Hertoghen / ofte Staten / tot proffijte van particuliere schuldenaers / voor den eersten Januarij sesthien-hondert ende seven / sullen blijven uytghedaen vande eene ende andere zyde.

XXVII.

Den tijdt die gheloopen heeft geduerende den Oorloghe / te beginnen zedert den Jare 1567. en sal niet gerekent worden omme te maken prescriptie tusschen den genen die waren van verscheyden partyen.

XXVIII.

Die gene die geduerende den Oorloghe vertrocken zijn in Neutrale Landen / sullen ghenieten de vruchten van dit Bestant / ende sullen moghen woonen daer hun 't selfde goedt dunckt / selfs weder keeren in hare oude woon-plaetsen / om daer te woonen in alle seeckerheydt / onderhoudende de Wetten vanden Landen / sonder dat ter oorsake van hare wooninge (die sy luyden sullen doen in wat plaetse dattet zy) hare goederen sullen mogen werden aengeslagen / ofte sy luyden ghepriveert van het gebruyck der selver.

XXIX.

Daer en sullen gheen nieuwe Forten ghemaeckt worden gheduerende 't voorsz Bestandt inde Nederlanden / vande eene ofte andere zyde. 1609.

XXX.

Die Heeren vanden huyse van Nassou / en sullen niet moghen werden vervolcht ofte ghemolesteert / in hare persoonen ofte goederen / gheduerende 't voorsz Bestant / voor de schulden ghetracteert by wylen den Heere Prince van Orangien / tzedert den Jare vijfthien hondert seven ende tsestich af / tot syn overlyden toe / noch voor de vervallen lasten / gheduerende het sayssissement ende annotatie der goederen / die daer mede waren belast.

XXXI.

Indien eenighe contraventie van dit Bestant ghedaen ware deur eenighe Particulieren / sonder bevel vanden voorschreven Heeren Koningh / Eertz-Hertoghen ofte Staten / die schade sal worden gherepareert ter selver plaetse daer die contraventie sal wesen ghedaen / indien sy aldaer werden achterhaeldt / ofte wel tot hare woon-plaetse / sonder dat sy luyden elders sullen moghen vervolcht worden in hare lichamen ofte goederen / in wat manieren dattet zy. Ende en sal niet gheoorloft wesen te kommen tot de wapenen ofte breecken van dit Bestant ter oorsaecke van dien: maer sal wel toeghelaten zijn ingheval van openbare weygheringhe van Justitie hem te voorsien / gelijck ghebruyckelijck is / by brieven van marque ofte represalien.

XXXII.

Alle onterffenisse ende dispositien ghedaen in haet vander Oorloghe / zijn verklaert nul / ende ghehouden als niet gheschiedt.

XXXIII.

Die Ondersaten ende Inwoonderen der Landen vanden Heeren Eertz-Hertoghen ende Staten / van wat qualiteyt ofte Conditien die zyn / zijn verklaert capabel omme te succederen / die eene d'andere / soo deur Testament als sonder Testament / nae de coustumen vande plaetse / ende indien eenige successien hier te vooren vervallen zijn aen eenighe vande selve / sy sullen daer inne werden ghehandthoudt / ende ghe-conserveert.

XXXIIII.

Alle ghevanghens van Oorloghe sullen ontslaghen werden vande eene ende andere zyde / sonder te betalen eenigh rantzoen.

XXXV.

Ende ten eynde het jeghenwoordigh Tractaet te beter mach worden onderhouden / belooven respectivelick die voorsz Heeren Koningh / Eertz-Hertoghen ende Staten / die goede handt te houden / ende ghebruycken hare macht ende middelen een yeghelijck inden synen / omme te maecken die passagien vrij / ende die Zeen ende Rivieren navigabel / ende seecker jegheus die incursien van Meut-makers / Zee-roovers / Loopers ende Roovers / ende indien sy luyden die kunnen apprehenderen / die selve te doen straffen met rigeur.

XXXVI.

Belooven boven dien niet te doen jeghens ofte in prejuditie van dit jeghenwoordigh Tractaet / nochte ghedoogen ghedaen te worden / directelick oft indirectelick / ende indient ghedaen ware / 't selve te doen repareren / sonder eenighe swaricheydt nochte uytstel: Ende tot onderhoudinghe van alle 't ghene voorsz is / verbinden sy henlieden respectivelijck (selfs die voorsz Heeren Koningh ende Eertz-Hertoghen hare successeurs) ende voor de bundicheydt vande selve verbintenisse / renuncieren alle wetten / koustumen / ende andere saken daer jegens strijdende.

XXXVII.

Dit jeghenwoordigh Tractaet sal gheratificeert ende gheapprobeert worden by de voorsz Heeren Koningh / Eertz-herrogen ende Staten / ende die brieven van ratificatie vande voorsz Heeren Eertz-Hertogen ende Staten / by die eene den anderen overghelevert in goede ende behoorlicke forme / binnen vier daghen: Ende aengaende die ratificatie vanden voorsz Heere Koningh / die voorsz Heeren Eertz-Hertogen hebben belooft / ende sullen ghehouden wesen de selve te geven binnen drie Maenden / oock in goede ende behoorlijcke forme /

forme / ten eynde de voorsz Heere Staten hare ondersaten ende inwoonderen/ mogen gebruycken het voorsz Bestant volkomelijck ende in alle versekerheyt.

XXXVIII.

Het jeghenwoordich Tractaet sal alomme daer sulcx behoordt ghepubliceert worden / terstont nae dat die Ratificatie sal wesen ghedaen by den voorsz Heere Eertz-Hertoghen ende Staten / cesserende van alsnu alle acten van vyandtschap.

Aldus ghedaen ende gesloten inde Stadt ende Cite van Antwerpen / den voorsz 9. April / int Jaer duysent ses hondert ende neghen / ende gheteeckent by den Heeren Ambassadeurs vanden Koningen den Alder-Christelijcksten/ende van Groot Bretanien/als Middelaers / ende Ghedeputeerden vande Heeren Eertz-Hertogen/ende Staten.

Was onderteyckent.

P.Ieannin: Elye de la Place,Ri: Spercer: Rudolphe Winwood: Ambrosio Spinola: Le Pres.Richardot: I.de Mancicidor: Fr.Iehan Neyen: L.Verreycken: Guillaume Louys Comte de Nassau: W. de Brederode: Cornelis van Gent: Johan van Oldenbarnevelt: I. de Malderee: G. de Renesse: G. Hillema: Iohan Sloet: Ab. Coenders.

Vorder alsoo int sevende Artijckel / den Inwoonders vande Vereenighde Landen is veraccordeert die selve versekerheydt ende vryheydt/noopende Religie/ inde Landen vande voorsz Heer Koning ende Eertz-Hertoghen / die gheaccordeert waren den Ondersaten vanden Koningh van Groot Britanien / in sijn leste Tractaet/die sy secrete Articulen noemen/ ghemaeckt by den Constabel van Castilien in Londen / den tweeden Septembris 1604.

Dese drie Articulen luyden in Nederlants aldus:

Articulen aengaende de Religie. Eerst/Soo sy luyden hebben gheexcedeert ofte misdaen in eenigh dinck voor haerlieden inkomen in Spaengien/ sy en sullen daeromme niet aengesproken noch ondersocht worden/ofte gemolesteert voor sulcke misdaden begaen buyten Spaengien/ noch en sal hun van sulckes niet te laste geleyt worden.

2. Alsoo mede so sy niet wilden gaen inde Kercken/ niemandt sal hun daer toe dwinghen / maer so sy daer inne gaen / soo sullen sy voldoen de plichten / reverentien den Heylighen Sacramenten aldaer / ende soo sy dat sien komen / ofte ontmoeten in eenighe strate / soo sullen sy die behoorlijcke reverentie doen / haer knien buyghende / ofte sullen om keeren in een ander strate/ ofte haer in eenigh Huys begeven.

3. Item/ eenighe vande voor-ghenoemde Persoonen / wesende Schipper ofte Schipper-maet/ ofte ander Officier op Schepen/ die haer niet eyghen zijn/ ende haer te buyten ginghen ofte misdeden in eenighe manieren / ende soo die van 't heyligh officie ofte Inquisitie teghen haer procedeerden/ salmen alleenlicken sequestreren haer eyghen selfs goederen / sonder aen te spreken de Schepen/ ofte eenighderhande goederen die mochten toebehooren eenighe ander Persoonen. 't Selfde is mede te verstaen vande Reeders der selve ende Facteurs.

Dese boven-gheschreven drie Capittulen / zijn die/ die voortijdts Sire Henrick Cobham / Ambassadeur vande doorluchtighe Koninginne van Enghelandt/ presenteerde aende Majesteyt des Koninghs / Don Philippo den II. onsen Heere/dat ghepresenteert was aenden Hertogh van Alva / alsoo dat blijckt by een schrift vanden Heere Gabriel de Lopas / daer men hem van toonde het Originael/

In Londen den 2. September 1604.

Onderteeckent/ Ian de Velasco Connestable.

Boven dese secrete Articulen genoemt / die ten aensien vande grootheyt des Koninghs van Spaengien/ die respecteren moeste den Paus ende Inquisitie/ende daeromme by de andere Articulen niet gesteldt/so isser noch uytghegheven by de Fransoysche Ambassadeurs een verklaers / noopende de Dorpen/ resorterende onder de Steden/als volcht.

Belofte van Dorpen ghedaen/resorterende onder Steden/ noopende Religie. Wy onderschreven Ambassadeurs vanden Alder-Christelicken Koningh by sijne Majesteyt gebruyckt/ tot maken van 't Bestandt mette Eertz-Hertoghen/ Certificeeren / dat de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / ende de Heere Pr. Mauritz/ ons hadde belooft ende toegheseydt op hare trouwicheydt/ datter gheene nieuwicheydt inde Religie en sal inghebracht worden / inde Dorpen die zijn onder het resort / ofte dependeren vande Steden der Vereenighde Landen ghelegen in Brabandt/ ende gelijck als eenlijck de exercitie vande Religie Catholijcke/ Apostelycke ende Roomsche / daer is voormaels ghebruyckt gheweest / dat sy daer alsoo sal continueren op den selven voet / sonder eenighe verhinderinghe ofte veranderinghe/ ende sonder datmen hem geven sal eenigh schandael. Des wy ter oorsake van dien beloovben van weghen sijne Majesteyt / dat soo daer yet ter contrarie ghedaen werde / sijne Majesteyt sal by den Heeren Staten Generael aenhouden / 't selve te doen repareren/ ten eynde dat de voorseyde belofte zy gheeffectueert ter goeder trouwen. Ghedaen tot Antwerpen den neghenden April 1609. onderteeckent/ P. Iehannin: Elie de la Place: Russi: Ende onder was gheschreven / Copie gecollationeert by het Originael/ berustende onder my:

Verreycken.

Daer was meer voor-ghenomen / datter van weder zijden soude gheaccordeert werden / wat Rechten/ ende Collen ofte Licenten datmen malkanderen op de Rivieren ende Passagien afnemen souden.

Dit Tractaet van twaelf-jarich Bestant t'Antwerpen uytghebrocht wesende / zijn dese Pays-maeckers van weder zyden ghecommitteert / seer heerlijck gheféestoyeert ende ghebancquetteert gheweest vande Stadt van Antwerpen ende van andere / ende daer nae zijn de Ghecommitteerde der Vereenighde Landen / mette Ambassadoors der Koninghen / tusschensprekers gekeert nae den Graven-Hage in Hollandt: Alwaer dese Koninghen Ambassadeurs / van weghen den Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen nae ghesonden werden / rijcke giften van Goude in Borsen / de welcke werden weder ghesonden / als zijnde gheen Hofsche maniere / ende werden verandert in louteren goude Lampetten / Beckens/ Coppen/Schalen/&c. weerdich geschat ontrent 9000. Philips Daelders elcx deel: welcke liberaelheyt wert ghevolcht van weghen de Vereenighde Staten Generael / voor elck wel totte weerde van meer dan dertich duysendt Gulden / al in Vassellen van louteren Goude / ende noch in fijn Daminast Ammelakenwerck ende Lijnwaet voor hun Huysvrouwen / elck wel totte weerde van ses duysent gulden: hun Secretarissen elck met een goude Ketene / van vijf ofte ses hondert gulden / met groote goude Penninghen ofte Medalien van hun Victorien / ende elcken Dienaer hondert gulden.

Koninghen Ambassadeurs van weder-zijden beschoncken.

De Eertz-hertogen vereert hebbende de Koninghlicke Ambassadeurs / hebben mede heerlicke vereeringhe gesonden/ aen die gecommitteert waren gheweest totten handel / elcx nae qualiteyt / die wel werden ontfangen/maer niet volkomelick aengenomen/voor dat sy bescheyt hoorden vanden Koningh / dat het Tractaet vanden Koningh geagreeert ware / anders soude dat gebruyckt worden tot gemeyn beste.

Gecommitteerde der Staten beschonckē van de Eertz-Hertogen.

Dese Koninghlicke Ambassadeurs van Vranckrijck ende Groot Britanien / hebben mede voor hun vertreck als Middelaers gheweest / ende by ghestaen een Repartitie ofte afdeelinghe onder den Huyse van Nassouwen / van weghen den sterf-huyse van wijlen de Prince Willem van Orangien / ende ander questien meer. Dit gheschiede grootelicx ten voordeele vanden teghenwoordighe Prince Philips van Orangien / die doen noch in Hollandt was / soo dat hy ten voordeele wel ghenietthien hondert duysendt gulden: want de Vereenighde Landen Staten/ hem ende alle sijn Dominien ontlasten van een Rente van neghen duysendt vijf hondert gulden Jaerlicx / die hy voor dotale goederen moeste uytkeeren aen sijne halve Susters / daer af het Capitael bedraecht by de 200. duysendt gulden. Sy verkoopen ofte verlaten aen den vyandt alle 't recht vanden Prince Willem hun Vader/ uyt hare eyghen gifte totte Graefschappe van Aelst eñ de Abdyen van Affligem ende Drunen/voor 300. duysent gulden / ten profyte vanden Prince te betalen in twee jaren. De Prince van Orangien houdt alle

Liberale erkentenisse der Vereenighde Landen aenden Huyse van den Prince van Orangien.

1609.

alle de andere goederen in Brabandt / Vlaenderen / Borgondien ende Vranckrijck met Orangen / oock die van Lutsenburch onder acte ende belofte van niet te allieneren / noch te belasten / noch wech te maecken uyt het huys van Nassou.

Sy geven aen Prince Mauritz een Rente van 25. duysent gulden Jaers / losbaer met vijf hondert duysent gulden / Welverstaende dat den Prince Mauritz afslagh strecken moeten ende sullen aen syn Vaders erffenisse / soo dat de Prince die mede alleene profyteert / sy hebben den Prince van Orangien noch toegeleydt 25. duysent gulden totte kosten van syn reyse herwaerts / ende dat alle voor hem.

Partage of gedeelte onder de Pr. van Orangien en syn broeders.

Daer is mede door haer tusschen-spreecken voor haer vertreck gemaeckt het verdrach en partagie / tusschen den Pr. van Orangen ende Pr. Mauritz / met G. Hendrick de conditien eyghentlick tusschen broeders is ons noch niet alle kontbaer / dan dat Prince Mauritz soude houden Vlissinghen / der Vere / de Clundert / Moerdyck Leck Polanen / de stadt Grave en 't Landt van Cuyck / ende na syn broeders des Pr. van Orangen doot die rechtenaer is / het Graefschap van Vianden / en alle de goederen van Luxenborgh. Ende Graef Hendrick soude hebben Geertruydenberge hooge ende leege Swaluwe mette Visscherien / uyt-reyckende haren bastaert Broeder Justin. van Nassow / 15. hondert gulden Jaerlicx.

Traytementen des huys van Nassouwen inde vereenighde Landen.

Daer werden mede voor traytementen gheordonneert / ghedurende desen Treves / blijvende in dienste vande Landen / Prince Mauritz wert toe-ghevoecht den tytel vande Gouverneur Generael / en in plaetse van veel groote pensioenen jaerlicx een traytement van 120. duysent gulden / ende synen broeder Graef Hendrick / in plaetse van 20. / 25. duysent gulden Jaerlijckx / ende Graef Willem van Nassouwen Gouverneur van Vrieslandt Ec. aen militaire traytementen 36. duysent gulden Jaerlijcks / boven ander traytementen van Stadthouderschap etc. De Princesse Weduwe ende Dowagiere van Orangien / werdt mede haer traytement van wegen de Landen ghebetert / van 15. tot 20. duysent gulden Jaerlicks voor dowagrie.

Wy hebben in 't voorgaende Boeck verhaelt hoe de Koninghen Ambassadeurs in stercke verbontenisse waren getreden / opten Vredehandel (die sints vergelijckt is opt Bestant) mette Vereenighde Landē / maer dat doen de Ghesante van groot Britannien niet volkomelick konden besluyten / ter oorsaecke van eenighe particuliere questien / noopende de Kooplieden ende Commercien / mede om de afreeckeninghe aengaende der Landen aende Kroone van Enghelandt / waer van dese Ambassadeurs voor haer vertrecke / over beyde questien vergeleken zijn / als volght.

Enghelsche Coopliedē in vereenighde Landen meer Privilegien verkregen.

Als nopende de Enghelsche Kooplieden ghenoemt Avonturiers / die haddē nu vande Vereenighde Landen bovē de oude / nieuwe en breedere previlegien verkregen / ten aensiene dat de Landen groote assistentie in haer herde Oorloge van Groot Britannien haddē genoten / sy verworven mede registratie ende publicatie daer van by ghedruckte Placate / verbiedende alle ander Engelsche Kooplieden / die niet en zijn van haer societeyt Avonturiers ghenoemt / haer goederen int Nederlant te brengen / noch dat niemant 't zy Nederlanders ofte andere / vermogen sal / die in te brenghen op synen name / ofte risicque / op de verbeurte der goederen / soo dat dese societeyt van Coopliedē alleene haer Lakenen / Carsayen ende Draperien moghen inbrengen / ende dat in gheen ander steden / dan daer sy haer residentie verkoozen hebben / alwaer sy onder haer privaete societeyt / jurisdictie ende macht hebben / sulcken ingebrochte goederen te confisqueren / ende te vervolghen in alle Steden / ende den Magistraten der Vereenighde Landen belast haer executien te assisteren etc. Alsoo dat sy daer door den Enghelschen Laken-handel alleene in haer handen ghebrocht hebben / daer uyt houdende met dese Privilegien haer eyghen Engelschē / die vā haer societeyt niet en zijn / als mede de Nederlanders en alle andere natien / om datse alle vremde een Impost op alle Draperyen gestelt hebbē / soo dat sy elck Laken 8. ofte 10. gulden beter koop uyt Enghelandt konnen leveren / dan de Nederlanders.

1609.

Vande onderlinge Entercoursen met Engelant niet gehandelt.

Vande oude questien tusschen Engelant en Nederlandt nopende de oude Tractaten van Entercoursen (die sy noch houden noch annulleren willen) by de welcke de Nederlanders aldaer / seker tollen ende imposten pretenderen niet schuldigh te wesen ende daeromme een daghvaert binnen Brugge anno 1565. en 1566. twee Somers lanck gehouden / en dan mits de opstaende beroerte en oorloge opgeschorst by provisie / ende alsoo noch staende / en wert hier in Hollandt geen mentie van gemaeckt / noch mede van eenen nieuwen impost van 5. per cento int voorgaende Jaer in Engelant opgestelt contrarie de voorsz entercoursen.

Sommaire van 't Verbondt der vereenighde Landen met Engelandt 1609.

Boven dese voordeelen byde voorsz Ambassadoren aldaer den Enghelschen Kooplieden verkreghen / soo hebben sy mede mette Vereenighde Landen besloten den 21. Junij 1608. dat alle voorleden Tractaten, mette voorleden Koninginne Elizabeth ende den tegenwoordigen Coningh van groot Britannien gemaeckt / sullen in volle kracht blijven / soo verre dit Tractaet dat soude toelaten. De Coningh soude mede syn beste doen de Landen tot eenen Pays te helpen ende dan dien te doen onderhouden / ende de Landen beschermen van alle gheweldt / teghen alle Princen / die de selvighe souden willen krencken / ende daer toe de Landen assisteren met 20. Oorlogh-schepen wel versien van alles / met ses duysendt Mannen te voete ende vier hondert Peerden op syn eygen kosten / op de voet vande betalinghe der Staten / daer af de Vereenighde Landen de kosten souden moeten remborseren binnen vijf Jaren na de Oorloge geeyndet soude wesen / welck secours ghegheven sal worden / t'eynde van dry maenden naer dat d'eerste aenvanghers ghesommeert sullen wesen / haer Attentaten teghen den Pays te repareren / ten ware de attentaten gheschiet waren met openbare macht / inneminghe van plaetse / arrest Generael van Schepen / ofte invasie by publicque authoriteyt / wanneer 't secours op 't eerste versoeck ghedaen sal werden. Ende indien den Coningh van Groot Britannien Oorloghe aenghedaen werde / in sijn Rijcken ofte Eylanden / sullen de Vereenighde Landen hem assisteren met 20. Oorlogh-schepen wel versien / met vier duysent man te voete ende 300. peerden op hare kosten / ofte 't gelt voor soo veel volcx noodigh / die de Coningh mede sal remborseren / binnen vijf Jaren na het eynde dier oorloge. Welcke secoursen ghebruyckt sullen worden ter discretie van diese versoecken sal / die welcke met sijnen aggresseur ende vyandt gheen tractaet sal mohen ingaen / sonder consent vanden secourant ofte helper. Welck tractaet was doen besproken dat gheen plaetse soude hebben / dan naer besluyt van Pays / en soude niet prejudiceren het tractaet van 't Verbont met Vranckrijck gemaeckt. Ende dit Tractaet is int Verbondt ghegaranteert / ende simpelijck ghedraghen tottet besloten Bestandt.

Afrekeningē tusschen Engelandt ende Vereenighde Landen.

Den 26. Junij 1608. was mede tusschen de Ambassadeurs van Engelandt ende den Ghedeputeerden vande Staten besloten liquidatie ofte afrekeninghe van alle de schulden / die de Vereenighde Landen de Kroone van Enghelandt schuldigh waren / bedragen de tachtentich ende een hondert duysent ende 84. duysent ende 80. gulden / van veertich grooten 't stuck / ende die souden betaelt worden t'eynde van twee Jaren nae den Pays / met ses hondert duysent gulden Jaerlicx / binnen de stadt Londen / alle half Jaer de helft / gheduerende den tijdt van Payse.

Welcke afrekeninghe ofte Tractaet van liquidatie / was mede ghedraghen tot het besluyt vanden Treves / doch werdt verandert inde daghen van betalinghe / te weten dat de schult sal betaeldt werden met vier hondert duysent gulden Jaerlicx / te weten twee hondert duysent gulden den 22. September in 't Jaer 1611. ende d'ander twee hondert duysent gulden den 25. Meerte in 't Jaer 1612. binnen Londen / ende soo voorts van half Jaer tot half Jaer gheduerende het Bestandt / ende daer van zijn particuliere ende besondere Obligatien ghegheven / ghedateert den 26. Junij / 1609.

Nae dat dese Enghelsche Ambassadeurs dit alles uytgericht hadden en malkanderen ghefestoyeert zijn sy alle beyde uyt 's Graven-Hage gescheyden den 27.

1609.

Junij verselschapt en beleydt byde Fransche Ambassadeurs en de Nederlantsche Heeren tot inden Briele/ ende alsoo nae Engelandt ghevaren/ mede de Ambassadeur van Vranckrijck naer Vranckrijck.

Scheydinge der Koninglijcke Ambassadoren uyt Hollant 27. Juny 1609.

Op dit twaelf-jarich Bestant heeftmen van weder zijden begonst het Cryghs-volck af te dancken / uyt Hollandt worde geschreven/ datmen daer 15000. afdancken soude/ met twaelf hondert Peerden/ Engelsche ende andere/ dan daer souden in dienste behouden worden / meest alle de Capiteynen ende de beste Officieren/ elck hun Vendels minderende ende brengende op vijftich ende tsestich koppen / de afghedanckte vol oppe betalende/ ende noch eenen Daelder tot teergelt. De Fransoysen werden niet ofte weynige afgedanct/ blijvende twee Regimenten met eenighe Peerden in dienste ten laste vanden Koningh van Vranckrijck te gebruycken waer dat hem dat beliefde.

Vereenighde Landē dancken veel volcks af.

De Eertz-Hertogen hebben mede veel volcx afgedanckt/ Hoochduytschen ende andere/ mede Peerdenvolck / die sy te vreden stelden soo sy best konden / daer dat den Marquis Spinola grooten dienst in dede/ want vele die op 't mutineren stonden / heeft hy ghecontenteert met een derde van haer tachterheydt / maer dat moesten sy in ghereede penninghen hebben/ daer wert berekent dat de Eertz-Hertoghen met den Koningh / in Nederlandt noch wel acht Millioenen schuldigh waren/ maer dat die schult wel met twee ofte dry Millioenen ghereede penningen af te legghen waren / waeromme sy seer heftich na Spaengien geschreven hebben / byden Biecht-vader vande Eertz-Hertoginne / niet tegenstaende datter een partie gelts uyt Spaengien was gheresolveert by Wissel over te maecken van 600. duysent Ducaten.

Eertzhertoghen dancken af veel Kryghsvolck.

Schulden der Eertshertogh in de Nederlanden.

De Staten van Brabandt ende andere waren tot Brussel vergadert/ die tot afdancken van Krijgsvolck groote beden consenteerden / de Provintien hen wel quijtende / dies sy vele hebben bevredicht. Ende om 't selve noch meer te vorderen / hebben sy het gouden geldt verhoocht ontrent vijf ten hondert / om hun beter te conformeren mette Vereenighde Landen.

De Staten consenteren den Eertzhertoghen beden.

Goude geldt verhoocht.

Ende om het plat Lant beter te bevrijden vant rooven/ruyten en straet-schenden / hebben sy een Placaet uyt-gegeven / by het welcke sy stelden de Wapenen in handen vanden Landtman/om hun selven te beschermen/stellende gheldt op de Hoofden van assetters ofte notable Straet-schenders.

Placaet op 't straet-schenden.

Sy hebben mede belast het platte Landt van het Spaensch Krijgs-volc te bevrijden ende te verlossen/ die alomme inde garnisoenen ende principale noodtlijcke sterckten legghende / ende daer mede passagien ende Casteelen besettende / tot dien eynde inde Casteelen van Ghendt / Antwerpen ende andere / meerder getal van Huysen bouwende.

Spaenjaerden ghelevdt in Casteelen ende passagien.

Het Bestant ghemaeckt / ghepubliceert / ende het Krijghs-volck begost af te dancken van wederzijden/ ende datmen 't volck hen sach tot ruste stellen / soo zijn de drie Maenden verloopen / dat de Koningh van Spaengien het Tractaet soude toestaen ende agreeren/dwelck begonde murmuratie ende achterdencken onder 't volck te maecken : dan ten lesten nae de drie Maenden quam tijdinge / dat de Agreatie ghekomen was den 27. Julij/ gedateert den 7. Julij/ twee dagen eer de drie Maenden expireerden/ om te betoonen hoe swaerlijck de Koningh daer toe te brengen was. Also werde ten lesten den Audiencier Verreycken / van de Eertz-hertogen nae Hollandt ghesonden in 't leste van Julio mette Articulen van 't Bestandt / waer onder ofte achter de Ratificatie vanden Koningh stondt in Spaensch als volght.

Agreatie vā Bestant des Konincx van Spaengien in Spaens/ 7. July.

Su Maj. Hauiendo visto lo contenido en esta escritura de Tregua y capitulacion que le ha sido embiada por sus muy caros y amados her manos los Serenissimos Achiduques Alberto y Isabel Clara Eugenia, cerca la Tregua ottoyada en nombre de su Mag. por su poder, y en el de sus Altezas, por si mismo, con los Estados Generales de las Provincias Unidas de los payses baxos. Haviendo lo bien y maduramente considerado, declara que lo aprueua, confirma y ratifica la dicha Tregua, en quanto la cosa le puede tocar y manda que se guarda, y compla enteramente por su porte, lo contenido en la dicha, escritura y capitulacion, por todo el tiempo, que la dicha Tregua durara, y assi lo certifica, y sperando que durante la Tregua han de hazer los dichos Estados de las Provincias Unidas buen tratamiento a los Catholicos : que entre ellos residen. Prometto y asseguro en fee y palabra real, de guardarlo y complir lo puntualmente, y no haser cosa en contrario. En testimonio de lo quall su Mag. ha firmado la presente, y hecho la Sellar con sursello. En Segovia a siete de Iulio de 1609. annos. Era firmada. Yo el Rey. Mas abaxo por mandado del rey nostro Sennor. Andreas de Prada y solbre sellado con el sello de su Mag. en cera colorada.

Het Duytsch hier van is:

Agreatie in Duyts/ 7. Julij 1609.

Sijne Majesteyt gesien hebbende 't inhouden van dit gheschrift van Bestandt ende capitulatie / d'welck hem is gesonden by sijn seer lieve en Beminde Broeders de Doorluchtichste Eertz-Hertoghen Albert en Isabella Clara Eugenia / op het Bestandt gheaccordeert inden Name van Sijne Majesteyt deur sijn volle macht / ende die van haer Hoocheden voor haer selven / metten Staten Generael vande Vereenighde Provintien der Nederlanden / hebbende de selfde wel rypelyck gheconsidereert/ verklaert/ dat hy prijst / approbeert / confirmeert ende ratificeert 't voorsz Bestandt voor soo vele die sake hun mach raken : Ende beveelt datmē onderhoude en volkomelyck volbrenge van sijnen wegen het inhout van 't voorsz gheschrifte en Capitulatie / voor den gheheelen tijdt dat 't voorsz Bestandt sal dueren. Verhoopende dat gheduerende het Bestandt / de voorschreven Staten der Vereenigde Provintien / sullen doen goedt tractement aende Catholijcken onder haer residerende: belooft ende verseeckert op trouwe ende Koninghlijcke woordt/ 't selfde te onderhouden ende punctuelijcken te volbrengen/ ende niet daer tegens te doen.

In getuygenisse van 't welck sijne Majesteyt heeft onderteeckent de teghenwoordighe/ende die doen Zegelen met sijnen Zeghel. In Segovia den 7. Julij 1609. Aldus geteeckent /

Ick de Koningh.

Ende meer beneden : By Ordonnantie vanden Koningh onsen Heere/ ende gheteyckent Andreas de Prada, met eenen opghedruckten Zeghel van Sijne Majesteyt/in rooden Wasse.

Aldus hebben wy d'Oorloghe ghebracht tot een Bestant nae soo veel groote bloet-stortinghen ende ellenden in Nederlandt gheleden / ende meynen wel reden te hebben te exclameren met des Poetens Virgilij woorden /

Tantæ molis erat Belgarum condere Pacem.

Groot Hertogh van Florencen ghestorven/ sijn kinderen ende testament 1609.

In Italien is ghestorven den sevenden Februarij 1609. Ferdinand de Medicis Groot Hertogh van Toscana ofte Florencen / een sone van Cosmus/ sijn testament wert open ghedaen den 15. Februarij/ dat ghemaeckt was 1592. in 't by-wesen van 48. Raedts-heeren. Sijn outste sone Cosmus de Medices / ghebooren 1590. 12. Meye/ hem ghesuccedeert/ de vierde Groot-hertoghe ende de tweede van dien name / sijn Executeurs zijn ghenoemt / Don Johan de Medices ende Don Virginio Orsini / de Cardinael del Monte ende de groote Hertoginne Moeder te Gouverneren tot dat hy vijf-en-twintich Jaren oudt soude wesen / hy liet sijn Huysvrouwe een Dochter van Lotringhen/ achter / dertich duysendt Ducaten Jaerlijcx / met Monte Pulciano ende Pedro Santa ende ander Heerlijckheden. Sijnen tweeden sone Don Francisco de Medicis liet hy de incomste della Chiana en het Prinschap van Campestrana/ dat geacht werde wel hondert duysent ducaten Jaerlicx weert. Den derden sone/ Don Carle de Medices/ Cardinael ghemaeckt / maeckte hy wel seventich duysent Ducaten met alle den huysraet ende goederen in Roomeen hebbende. Den vierden sone Don Lorenzo de Medices liet hy vijftich duysent Ducaten

1609. ten Jaerlijcr. Aen sijn vier dochters gaf hy elck dry hondert duysent Ducaten voor haer houwelyck/ ende wat haer de Hertog haer outste broeder meer gonnen soude/ noch gaf hy seer rycke Legaten aen sijn Vrienden/ maeghschappe ende hofgesin: hy was ghewee st een wijs/voorsichtich ende Politique Vorst.

Daer is tot Dusseldorp in Cleve/ den 25. Meerte ghestorven den Vorst Johan Willem/ Hertogh van Cleve/ Gulick/ Berghe/ &c. van wiens successie wy hier naer sullen verhalen. 1609.

Wt Spaengien is in Nederlandt de tijdinghe ghekomen/ dat de Koninginne van Spaengien/ haren derden Sone den Koningh ghebaert hadde/ den 15. May 1609. ende werdt genoemt Ferdinandus. Hertogh vā Cleve ghestorven. Ferdinand een derde sone gheboren in Spaengien 15. Mey 1609.

Eynde van het Dertichste Boeck.

¶ Het Een en dertichste Boeck.

Sommarie, Ofte kort verhael van 't Een-en-dertichste Boeck.

Hoe haer de Nederlanders na het Bestandt gevoecht hebben. De Staten vande Vereenighde Landen dragen haer als eenē Souverayнen Staet/ Ambassadeurs in sulcken qualiteyt alomme uytsendende/die voor sulcker erkent eñ ghetracteert worden. Koningh van Groot Britannien verbiet by Placate te Visschen op sijn Zee-kusten/sonder sijn consent verkregē/ d'welcke de Nederlanders vry achten te wesen by Tractaten. In Hollandt werden by Placate de oude Ordonnantien op het Visschen vernieut. De Sterckten werden van weder-zijden alomme verbetert/ Lillo eñ Vlissingen vergroot. Mutinatien in Vrieslant werden byde Eertz-hertogen geslist. Princesse van Orangien kompt in Nederlandt tot Breda by haren Man/ veel Edeldoms gaen weder op haer goederen resideren. Verraet op Geneva by du Terayl voorgenomen/voor Savoyen wort ontdeckt/hy gevangen eñ daer onthooft. Engelsche varen na Oost-Indien/krijgen daer Nagelen voor Geschut etc. klagen over de Hollanders/eñ de Hollanders over haer/ bouwen ende senden derwaerts meer Schepen. Tijdinge uyt Oost-Indien gekomen/oock vier Nederlantsche schepen rijck geladē/Advijs vant Bestant na Oost-Indien gesonden. Notable Zee-roovers Warde eñ Danser doen groote schade/dies de Spaengiaerdē eñ Fransoysen haer Schepen verbrandē inde Havene van Thunis. Danser hebbende verkregen protectie vanden Koning van Vranckrijck/komt aldaer met grooten Buyt. De Persiaen sent Ambassaden aenden Keyser/Paus eñ Vorsten/ versoeckt correspondentien ende verbintenissen mette Christenen. Krijgh in Barbarien tusschen de Gebroeders. De Spaengiaerden missen van Larache aldaer in te nemen/de Koningh Muley Saydan sent Gesanten aende Vereenichde Landen/versekert Entrecours van Koophandel eñ assistentie. Maurisques in Spaengiē rebellerē/daer tegen des Koninrx Placaet verhaelt werdt: Dies worden sy uytte Landen van Spaengien gebannē eñ in Barbarien gevoert. Dry Ordonnantien van Vranckrijck worden verhaelt/tegen het Vloecken eñ Sweeren/ tegen Kamp-vecht Duel genoemt/sonder oorsaecke/het derde tegē Bancqueroetiers/met eenige sententien daer over in Vranckrijck gegeven. Koningh Jacob van Groot Britannien/om sijnen persoon eñ leven te versekeren/versoeckt Eedt van getrouwicheyt (die verhaelt wort) van sijn suspecte Ondersaten/ dat de Paus verbiedt/ daer de Koningh tegen schrijft/eñ in Druck uytgeeft/ aen Keyser / Koningen ende Potentaten ende andere meer tot 's Koninghs defentie / daer de Cardinael Belarmin eñ andere op antwoorden. Doot vanden Ridder Francoys Vere/de President Richardot/ende eenige Bisschoppen. Hagel-steenen een half pont swaer gevallen. West-Indische Vlote in Spaengien aenkomē met seven eñ een half Millioen/Spaensche schepen in Vlaenderen gebout/varen wech. Eertzhertogen by Placate bannende de oude Gemuytineerde uyt Nederlandt/daer Gouverneurs eñ veel in authoriteyt onder begrepen warē. 's Hertogenbosch wort met Garnisoen beswaert. Oost-Indische Bewindt-hebbers senden Hutson uyt om korter passagien naer Oost-Indien te soecken/sijn weder-kompste/eñ wat hem weder-varen is. Engelsche Colonie in Virginia/haer succes met haer derde supplement/eñ vierde uyt-reedinge. Nederlanders sendē Schepē weder na Oost-Indien. Staet eñ geschiedenissen tusschen

1609. de Grave van Oost-Vrieslandt ende de Stadt Embden. De oprechtinge vande Academia tot Franicker in Vrieslandt. Verhael wat effecten de Beroerten der Nederlanden/in 40. Jarē gewrocht heeft/als opbouwinge der Steden/Hannow/ Franckendael/etc. Placaet vande Eertzhertogen/ verbiedende schandalen tegen de H. Roomsche Catholijcke Religie. Onderlinge Tractaet in 's Graven-Hage/ noopende de Confiscatien/ende de interpretatien op de Articulen van 't Bestant/ vanden 7. Januarij 1610. Staet van Polen/ Moscou/ Sweden/ Duytslant/etc. Hooge Vloeden in Nederlandt / den 22. ende 23. Januarij 1610. Doot vanden Vorst van Cleve/sijn Genealogie/ tweedracht onder de Erfgenamen / om de successie / dies de Keyser als Leen-heere nae sequestratie tracht / 't welck de Erven doet accorderen. De Keyser krijght onder Leopoldus de Stadt Gulijck inne/ daer tegen de Brandenborger ende die van Nieuborgh hun met gewelt opposerē/ daer tegen geprocedeert wordt met des Rijcx Ban : Vranckrijck eñ Vereenighde Landen aenbieden haren dienst aende Vorsten/ de Eertzhertogen aenden Keyser/ 1609.
1610. den uytganck sal de tijdt leeren.

Dit alles is binnen 't Jaer 1609. ghepasseert / tot het begintsel van 't Jaer 1610. onder de Regeringe vande Eertzhertoghen/ ende onder de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/zijnde Pr. Mauritz ende Graef Willem van Nassouwen Stadthouders.

Hoe hen de Nederlanders nae den Vrede ghevoecht hebben.

IN het voorgaende Boeck hebben wy verhaelt de Nederlantsche geschiedenissen/ende die gebrocht tot het Bestant van 12. Jaren/ mette Aggreatie ende confirmatie daer van des Koninckx van Spaengiē: Wy sullen nu wat verhalen van 't succes oft verbolgh. Daer vielen noch daghelicx voorzen veel swaricheden / zijnde noch niet geaccordeert vande Commercie ofte onderlingen handel / noch de Vaert op de binnen Wateren eñ Rivieren/ de Zee-gaten noch ghesloten zijnde / men wist noch niet wat Licenten sy d'een den anderen afnemen wilden/ boven de oude Tollen / daer elck sijn voordeel in sochte/de Eertz-Hertogen/met die van Vlaenderē/ sochten Duynkercken ofte Oostende een Koop-stadt ofte passagie ter Zee te maken. Die van Antwerpen sochten haer neeringe te verbeteren metten handel op den ouden voet : dan die van Zeelandt en wilden die Schepen uytter Zee met vollen lasten niet laten passeren/ maer wilden dat de goederē souden verbodemē/ ende hun Licenten niet al afdoen/maer verminderen.

Daer quamen over weder zijden vast klachten over de restitutie vande Erf-goederen / daer de Besitters noch seer noode afscheyden / mede metten eersten af te leggen ende te verantwoorden waren/daermen Commissarisen van weder zijden toe verwachte / terwijle begonde hem elck nae den Vrede te voeghen / elck sijn Vrienden van weder zijden besoeckende / met haer Huysen/Erf-goederen ende Landen.

De Roomsche Catholijcken der Vereenighde Landen/voerden haer kinderen inde Eertzhertogen Landen om daer ghevormt te worden vande Catholijcken Bisschoppen / ende dat in grooten ghetale / tot groot verwonderens toe / so dat alleene de Kercken vol waren van sulcken Jonckheyt/die alleene genoech te siene hadden sulcke nieuwicheydt der vercierde Kercken met Beelden/ Orgelen/ Outaren/ Hoeykens/ Kranskens/ Keersen/ in schoonen daghe / met de kostelijcke rijcke ende wel uytgestelde gereetschappe totter Missen/eñ Kercken-dienst. Insgelycx dorsten mede die vande ghereformeerde Religie/ selve Predicanten uyt Hollandt eñ Zeelandt in Brabant/ Vlaenderen/ ende Walsche Landen/ haer Vrienden besoecken/ Ritmeesters ende Capiteynen / daer sy alle goedt tractement ontfingen. Als de Ritmeester Louijs van Rijhove van Ghendt/ sone vanden ouden Rijhove/sijn Vaderlant ende Vrienden tot Gent besoeckende / werdt van Stadts wegen beschoncken met der Heeren Wijn.

Staten vande Vereenighde Landen

Der Vereenighde Landen Staten Generael / die nu sints 't Jaer 1581. haer selven opghewozpen ende verklaert hadden voor vrije Landen/ aen alle Princen in Christenrijck / afwerpende de gehoorsaemheyt van haren Heere/ de Koningh van Spaengien / om redenen in haer Placaet alsdoen verklaert / ende nu hun 't selfde zijnde by tractate ende overstaen van alle gebueren Koningen eñ Heerschappen/ eñ byden Koning van Spaengien geagreeert / wilden nu hare Souverayne authoriteyt meer opentlijck gebruycken ende betonen/ dies hebben sy haer dienaers alomme uytghesonden in qualiteyt van haer Ambassadoren/ aen verscheyden Potentatē/als namelijck de Heere vā Schonewalle sonden sy wederom in Engelant/die daer den 12. Julij aenquam met hare Credentie van date den 29. Junij aenden Koningh van Groot Britannien/ inhoudende / hoe dat sy ten aensiene vande lange ende trouwe dienste des voorsz Heere/ ende principalijck op de getuygenisse van sijne Majest. hem dē 10. April lest mede gegeven/so hy laetst van daer scheyde/hadden sy hem vereert mette qualiteyt van haren Ambassadeur ordinaire/ by sijne Majest. die wel ootmoedelickē biddende / te believen den selven aen te nemen inde selve qualiteyt / ende hunlieden te continueren ende haren Staet/ als mede aenden selfden Heere van Schoonewalle / sijn Koninghlicke goetjonsticheyt eñ genegentheyt : ende hem te geven geloove ende creance/als hun selven &c. Waeromme de Koningh hem als Ambassadeur van een vrij Landt eñ Staet opentlijck erkent ende ghetracteert heeft / daer Spaengien seer jaloers over was. De Staten Generael hadden wel over 5. Jaren / den selven Heere gegeven den tijtel van haren Ambassadeur/ om de Werelt te bewijsen / dat sy eenen absoluten vrijen Staet waren / ende voor sulcx wilden aengesien wesen / also wy in 't leste van ons 25. Boeck verhaelt hebben/ dat welcke dien Koning alsdoen niet soo opentlijck en wilde betoonen / ten aensien van Spaengien. De voorsz Koningh heeft insgelijcx wederom mede gesonden/de Ridder Rudolf Winwoode/ Mr. der Requesten / als sijnen residerende Ambassadeur in Hollandt/in Augustij.

als Souverayne senden Ambassadoren aen Koningen/etc. ende worden voor sulcx erkent.

Schrijven der Staten Generael aenden Koningh van Britannien.

Rudolf Winwod in Hollandt gesonden.

De voorsz Heeren Staten sonden mede als haren Ambassadeur aenden Hertogh ende Signorie van Venegien/de Heer Cornelis vander Mijlen/ om eenighe onderlinge verbontenisse aen te gaen ende goeden Entercours / dat de tijdt leeren sal. Dese is aldaer in November wel aenghekomen/ seer wel onthaelt/ ende was seer wellekome.

Staten senden een Ambassadeur na Venegien.

Dan alsoo de Paus Paulus de V. dat vernomen hadde/ heeft hy den Hertogh van Venegien vermaent ende ghebeden/ dat sy sulcke Ambassadeur in die qualiteyt/als noch niet behoorde aen te nemen/om veel redenen/eñ mede sulcx en soude de Koning van Spaengien niet wel konnen bevallen / met vele redenen / ten lesten hem aenbiedende / so hy hem wilde daer in ghelieven/

Paus stelt hem teghen der Staten.

1609. lieden / soude hy hem quijtschelden / het thiende voor twaelf Jaren / dat de Paus heeft op de Gheestelijcke goederen van 't Venetiaensche gebiedt. Maer de Venetiaen en wildet geensins consenteren.

De Koningh van Groot Britannien / heeft tot Londen een Placaet uyt-gegeven / van date den sesten Mey 1609. nopende 't Visschen te na syn Zee-kusten / dat welcke al wat achterdencken gaf / als den Nederlanders grootelycks betreffende / waeromme wy sullen 't Placaet verduytst / hier instellen.

Placaet van den Koningh van Groot Britannien / op 't visschen op sijne Zee-custen sonder consent.

Jacob / byder gratien Gods Koningh van Groot Brittannien / Vranckrijck ende Yrlandt / Beschermer des Geloofs / tot allen eñ yegelicken / dien het mochte toekomen / groete. Hoe wel wy volkomelycke weten by onse ervarentheydt / inden ampt van onse Koninglijcke digniteyt (inde welcke wy by de gratie vanden Almogenden God) zijn gestelt / eñ dien bedient nu dese veel jaren / oock mede geobserveert onder Princen exemplare actien / hoe verde de volkomenheydt van souvereyne macht haer verstreckt / eñ dat ten aensien vandien / wy niet en hoeven eenighe persoonen / sonder Godt / rekeninge te geven van eenige onse actien / die wettelijc gegrondeert zijn / op dat behoorlijck Koninglijck recht voordeel ofte prerogative. Des niet te min / sulcx is oyt gheweest / ende noch is ons trachten ende begeeren / satisfactie te geven tot onse gebueren Princen ende vrienden / van alderhande onse actien die eenichsints mochte aengaen haer Subjecten eñ Staten / als dat wy goet ghedocht hebben / by weghe van vriendelijcke waerschouwinge hun te verklaren / ende tot allen dien sulcx mocht aengaen / als volcht.

Also als wy te vreden gheweest zijn / sints onse aenkomste totte Kroone / te gedoogen een indifferente ofte oude onderlinge gemeyn maniere van toelatinge / tot alle onse vrienden in 't generael / te visschen binnen onse stroomen / ende op eenighe onse custen van Groot Britannien / Yrlandt ende andere byliggende Eylanden / behoudelyck / dat sulcke toelatinge ofte ghebruyck niet en mochte strecken tot naedeel van onse Koninglijcke prerogative / noch tot schade ofte hinder van onse lieve Onderdanen / welcke behoudenisse ende florerende welstandt te vorderẽ / wy ons selven veel verbonden houden / boven alle wereldse respecten. Aldus bindende dat onse ooghluyckinghe daer inne / hadde niet alleenlick oorsake gegeven van seer groote inbreucke / over onse regaliteytẽ / ofte die eer in questie brengende: maer hadde mede oorsake gegeven van dagelicx groot ongelijck onse eygen lieden aen te doen / die de Visscherijen hanterẽ / so dat ('t zy door de menichte vã vreemde / die de plaetsen te varen afnemen ofte bekommerẽ / ofte by de injurien die sy gemeynlijck van hun handen ontfangen) onse Ondersaten worden gedwongẽ haer Visschen te verlaten / ofte ten minsten worden daer door soo onwillich ofte ghediscourageert / dat sy beter achten / hun tot ander werck ofte neeringe te begeven. Waer door niet alleenlijck verscheyden van onse Zeesteden seer zijn vervallen / maer mede het ghetal van ons Schip-volck daghelijcx seer vermindert / dat welcke een sake is van grooter consequentie tot onsen State / considererende / hoe veel de sterckte daer van bestaet inde macht van onse Schepen ende het ghebruyck van Navigatien.

Waeromme wy nu goedt ghevonden hebben ende beyde billick ende nootlick (ten aensiene / dat wy nu by de gratie Godes van afkompste wettelyck geposseedeert zijn / so wel vant Eylandt van Groot Britannien / als Yrlant ende andere byligghende Eylanden) ons te bedencken op goede ende behoorlijcke middelen / om voor te komen soodanighen inconvenienten / ende meer andere daer van dependerende.

In consideratie vande welcke / gelijck wy begeeren / dat de wereldt daer van kennisse neme / dat wy gheen meyninghe hebben / van te weygeren onse Ghebueren ende Bontgenooten / sodanige vruchten eñ beneficien vanden vrede ende vriendtschappe / diemen van onse handen behoorlijck mocht verwachten in eere ende redene / ofte als vergondt worden by andere Princen / onderlinghe in pointen van Comercie / onderhandelinge eñ verwisselinge van sodanige dinghen / diemen bevint tot geenen achterdeel te strecken. Ende op datter sulcke behoorlicke ordere op dit stuck mochte ghenomen worde / die genoechsaem mochte voort-komen alle dese ghewichtighe consideratien / midts dien aenklevende.

1609.

Hebben wy geresolveert / ten eersten kenlijck te maken voor alle de werelt / dat ons expres believen is dat van 't beginsel der Maent Augustus naest-komende / niemandt van wat natie ofte qualiteyt hy mochte wesen / niet zijnde ons natuerlyck ingeboren subject / niet en sal toegelaten worden te visschen / op eenighe van onse Custen ofte Zeen van Groot Britannien / Yrlandt / ende de reste vande byligghende Eylanden / alwaer hier te vooren eenige ghemeyne Visscherie gheweest is. Ten zy / dat sy te vooren hebben ordentlijck versocht ende verkregen oorlof ofte licentie van ons / ofte van sulcke onse Ghecommitteerde / als wy gheauthoriseert hebben tot dien behoeve / te weten binnen Londen voor onse Koninghrijcken van Enghelandt ende Yrlandt / ende tot Edinborgh voor ons Koningrijck van Schotlandt / welcke Licentien onse intentie is / Jaerlycx sullen versocht worden / voor soo veele Vaten ende Schepen ende de lasten daer van / als sullen willen visschen voor dat gheheel Jaer / oft eenigh deel daer van op eenighe van onse Custen ende Zeen voorsz / op pene van sulcke straffe / als behoorlijck sal bevonden wordn / te legghen op sulcke moetwillighe Overtreders.

Gegeven in ons Palleys van Westmunster den 6. Mey in 't 7. Jaer van onse Rijcken van Groot Britannien / Vranckrijck ende Yrlandt / Anno 1609.

Het Visschẽ vrij te wesen pretenderen de Nederlanders by tractaten vã Entercours.

Van ofte na dit Placaet is alsnoch niet besonders in Nederlant gevolght / de Staten Generael der Vereenighde Landen / hebben hare Visschers alle goede bescherminge toe-ghesegt / waerschouwende hun behoorlijcken te draghen / hun funderende op de onderlinghe oude Tractaten van Entercoursen / tusschen Engelandt ende Nederlandt / die noch in viguere ghehouden worden / als namelyck blijckt by het Entercours vanden Jare 1495. dat vooren staet int tweede Boeck van dese Commentarien int 14. Capittel / daer dat de Visscherie vrij sonder Licent / &c. gestelt wort.

Placaet in Hollandt op het visschen.

De Staten van Hollandt eñ West-Vrieslant hebben mede dit Jaer een ordonnantie ende verbodt op 't stuck van 't Visschen eñ 't Visch-gewant ghemaeckt / op de Rivieren / Meeren ende binnen Wateren. Ende dat in Drucke uytgegeven in 's Graven-Haghe derden Junij 1609. waer inne sy vernieuwen de oude Ordonnantien ende Placaten op het Visschẽ die door lange Oorloge vergheten ende ongebruyckt waren / daer door die dierte inden Visch gekomen was / verbiedende daeromme kleynen ende on-eetbaren Visch te vanghen / om haer Enden ende Verckens mede te voeyen / wech-nemende het aes van ander Vissen / eñ voort verbiedẽ sy mede op seker plaetsen voor eenigen bestaenden tijdt niet te mogen visschen: sy stelden mede Ordonnantien op sommige manieren van visschen onlancx gevonden / tot vernietinge van het kleyn visschen / ende mede op de soorte van Netten mette massen vande wijdde vãde Netten / noch mede ordere opte Tijden ende stonden van 't Visschen / ende overmits dat inden mondt vande Mase / Thye ende Maersdiep ende elders / veel Robben ofte Zee-honden hun bevinden / die groote schade doen inden Visch die poocht uytter Zee te komen / binnen Landts / soo wordt toeghelaten ende belast die te vanghen / gheloovende voor elcken Zee-hondt den Vanger te gheven vijf gulden / dit alles gestelt op groote penen / etc.

Stadthouders visiterẽ hare Frontieren.

De Stadthouders / Gouverneurs ende Oversten van weder zijden / hebben alomme haer Frontieren gaen visiteren / ende haer Stercten doen repareren / daer toe waren inden Somer in Zeelandt gekomen de Prince Mauritz / Graef Willem van Nassou / Stadthouder in Vrieslandt / Graef Henderick van Nassou / met Don Emanuel van Portugael / haren Swagher / met drij Commissarisen uyt den Raedt van State / dese waren tot Lillo op de Schelde / alwaer sy die Fortresse veel grooter doen begrypen hebben / dat het een geweldige Stercte is ghewordden / daer grooten cost aen bestedende / wel (somen acht) hondert duysent gulden gekost hebbende. Daer mede een nieuwe Kercke makende vã Houte seer bequaem om in te Predycken / daer damen op de Sondaghen

Het Fort vã Lillo vergroot ende versterckt.

1609. ende Feest-dagen veel volcx van Antwerpen eñ elders sach komen / zijnde drie mijlen van daer / te Water ende te Lande / comende aldaer te Predicatie vande gereformeerde Religie / met drie ofte vier hondert sessens: desgelijcx oock de Roomsche Catholijcken doen/ ende ter Misse alomme gaen / elck nae sijn ghevoelen/ in Brabandt ende Vlaenderen.

Vlissinghen vergroot.

Dese voorsz Heeren eñ Gecommitteerde zijn mede tot Vlissinghen in Zeelandt geweest/ de Fortificatien besichticht / ende daer besteken ende gheordineert / de Stadt veel grooter te maecken / innemende een groot stuck Landts Oostwaert / ende daer uytgravende een groote Havene ofte Herberghe om etlicke hondert groote Schepen in te leggen/ die van uytter Zee daer sullen mogen invaren / eñ 's Winters van storm ende Ysgangh bevrijt zijn / een Heerlijck eñ kostelijck werc: daer over verkregen hebbende het consent vandẽ Koning van Groot Britannien / die daer noch sijn Enghels Garnisoen in hout / als voor onderpant vande schult vande Landen hem noch resterende / daer dat Gouverneur is den Heere Philips Sidney / Viconte de Lille, etc. ende sijnen Luytenant den Ridder Sire Willem Broun / Heeren die wonderlijcken wel hun dragen/ om wijsselijcken ende vredelijcken / in vriendelijckheyt mette Borgers te leven/ haren Koningh / de Vereenighde Landen/ ende de Stadt trouwen dienst doende.

Philips Sidney Gouverneur tot Vlissinghen.

Van Zeelandt voeren dese Gecommitteerde over na Cadsant in haer conqueste van Vlaenderen/ so sy 't noemen / daer sy besochten ende visiteerden Sluys/ Ysendijck / ende Ardenborgh / daer sy alomme de sterckten deden repareren / welcke plaetsen daghelijcx meer toenamen van Inwoonders / daer mede veel volcks uyt Vlaenderen quamen de ghereformeerde Predicatien hooren / desghelijcks de Roomsche Catholijcken tot Brugghe de Missen hooren

Mutinatie tot Linghen ende Oldenzeel.

De Eertz-Hertoghen waren seer bekommert om gheldt totte betalinghe van haer Kryghs-volck/ want in Vrieslandt/ daer meest Hoochduytsche laghen/ waren al gemutineert: die van Lingen eñ Oldenzeel hadden gevangen haren Colonel Guilliermo du Verdugo ende andere / ende hadden wel 200. Peerden Italianen geslagen/ die daer ghesonden werden/ om haer te kastijden/ sy trocken nae Grol/ om die te dwinghen met haer aen te houden / maer ten lesten was de Colonel Pompeo Justiniano met sijn Regement daer binnen geraeckt/ ende sy werden eensdeels betaelt/ ende eensdeels gestraft/ uytgelicht ende afgedanckt.

Prince van Oraengien met sijn huysvrouwe ende andere/ nemende haer residentie inde Vereenighde Landen.

Philips van Nassouw Prince van Oraengien heeft sijn Huysvrouwe/ een suster vandẽ Prince van Conde/ vanden Bloede vande Kroone van Vranckrijck / by hem tot Breda ontbodẽ / die uyt Oraengien gekomen was/ totte Bruyloft van haren Broeder gheweest/ de Prince van Conde/ die getrout heeft de Dochter vanden Hertogh van Montmorency / groot Conestable van Vranckrijck/ ghereckent voor een vande schoonste Vrouwen van Vranckrijck. Dese Princesse gekomen zijnde tot Brussel / waren alsdoen de Eertz-Hertogen beyde vertrocken na Henegouwe : sy meynde daer te verwachtẽ hun wederkomste / om die handẽ te cussen ofte begroeten / alwaer de Ambassadeur des Koninx van Vranckrijck geraden vont (sorgende voor de eere ende weyrde des huyses van Vranckrijck sijnen Mr. toekomende) dat ergens mochte te kort gheschieden/ der Eertz-hertogen Hoocheden af te vraghen/ in wat qualiteyt dat dese Princesse/ haer soude moghen kommen begroeten/ als Princesse wesende vanden Bloede van Vranckrijck/ ofte als Vassale/ etc. Hem wert geantwoort/ als Vassalle. Waeromme desen Ambassadeur de Princesse raeyde / sijnen Koningh noch haer selven so een kleynicheyt niet aen te doen / waeromme sy sonder de Eertz-hertogen te begroeten van Brussel na Antwerpen reysde / eñ die Stadt eenige dagen besichticht hebbende / is sy vertrocken nae Breda / ende komende op het Dorp Sundert / onder de Heerlijckheyt van Breda hoorende/ wert sy daer ingehaelt van 300. Huysluyden wel ghewapent / daer de Prince haer oock ontmoete met 6. Cornetten Peerden van Breda/ daer sy met een Latijnse Oratie gecongratuleert werden / van daer nae de Stadt treckende/ ontmoete hun 14. Vendelen Borgerye seer fraey gewapent met haren Magistraet / die haren Erf-Heere feestelijck ontfingen/ alwaer mede Prince Mauritz/ met sijn Broeder Graef Hendrick / met Graef Willem van Nassouwen / ende andere uyt Zeelandt / hun quamen begroeten. Daer dese Prince met sijn Huysvrouwe sijn wooninghe voor eenen tijdt heeft ghenomen / op sijn Huys ofte Kasteel / dat beset is met het Garnisoen vande Landen/ daer Gouverneur over is sijn bastaert Broeder / Heer Justinus van Nassouwe / ende daer commandeert / de Prince niet dan sijn Hofghesin by hem hebbende / met de oeffeninghe vande Roomsche Catholycke Religie / voor hem eñ de sijne / inde Dorpen van sijn Heerlijckheyt daer by gelegen. 1609.

Princesse van Oraengien Heerlijc ingehaeldt tot Breda.

Graef Herman vanden Berghe Marquijs van Bergen begeeft hem binnen Bergen.

Graef Herman vanden Berghe / zijnde Marquijs van Bergen van wegen sijn Huysvrouwe / is ghekomen sijn woonstede nemen tot Bergen op Zoom met sijn Huysghesin/ nu ghekomen in 't besit wel van hondert ende twintich duysent gulden Jaerlijcks des Marckgraefschaps / sijn Religie vrij op sijn Hof hebbende. De oude Princesse van Oraengien Dowagiere vanden huyse Chastillion / Moeder van Graef Henderick van Nassouwe/ hout haer in 's Graven-Hage/ Graef Willem Lodewijck hout hem in Vrieslandt/ daer hy Stadthouder is / Graef Ernst sijn Broeder/ met sijn Huysvrouwe / de Dochter van Bruynswijck tot Arnhem. De Gravinne Dowagiere van Hohenloo / Suster vanden Prince van Oraengien / tot Bueren. De jonghe Grave van Hooghstraten/ vanden Huyse van Laleyn/ heeft mede de possessie van sijn Huys ende Hof van Hooghstraten ghenomen / alsoo datter inde Vereenighde Landen veel Edeldom metten Huyse van Nassou haer residentie houden / ghenietende de vruchten vanden Payse.

Verraet op Geneva by du Terayl/ ende daer onthooft.

Ontrent dese tijdt inden Somer / isser in Nederlant seker tijdinge gekomen van Geneva / hoe dat de konstige ende behendige Petardier/ du Terayl ghenoemt/ die in Nederlant den Eertz-hertogen gedient hadde/ eñ tot twee reysen de Poorten van Bergen op Zoom opghesmeten/ ende de Stadt van Breefoort gheopent hadde/ daer nae noch de Poorte van Sluys/ alles sonder groot effect / nu was tot Geneva ghevangen ende daer onthalst : welcke geschiedenisse om dat sy notabel is/ van sulcken notabelen Persoon / sullen 't in 't korte verhalen.

Historie van du Terayl vermaert Petardier.

Desen du Terayl/ genoemt Loys de Combourssier Provencal/ die geintituleert werde / Seigneur du Terayl, Sieur de Rattier, &c. Viconte de Ravel, Chevalier de l'Ordre & Cornette blanche de Monsieur le Dolphin, Baron de Moyssack, &c. zijnde uyt Vranckrijck gevlucht/ ende in Nederlandt gedient/ werdt met sijnen Koningh ghereconcilieert/ alwaer hy nochtans korts onder de ooghe vanden Koningh doorstack een Edelman / Masassy ghenoemt / dies hy weder by de Eertz-hertogen de vlucht nam/ alwaer hy hem scheen korts te beklaghen/ dat sijn diensten den Spaengiaert ende Eertz-Hertogen ghedaen/ in groot peryckel van sijn leven/ hem niet behoorlijck vergolden waren/ dies gaf hy uytte / dat hy wilde den Sultenaer gaen dienẽ/ meynende den Hertogh van Savoyen.

Hy vertrock uyt Nederlandt / teghen den Winter/ onder 't decksel van een pelgrimagie die hy wilde doen totte Lieve Vrouwe van Loretto/ met eenen La Bastijde/ een goedt Ingenieur/ die hy ghebruyckte in alle aenslaghen : sy deden haer pelgrimagie te voete / ende spraecken in 't weder-kommen / metten Hertogh van Savoyen / hoe wel de Grave van Fuentes/ Gouverneur van Milanen/ hem dat verboden hadde/ sy onthielen hun in Savoyen / verscheyden-mael nae Turin reysende / ende gehandelt hebbende om de Stadt Geneva te vermeesteren.

Die vã Geneva kreygen achterdencken op Terayl.

De voorsichtighe Regeerders der Stadt Geneva/ hebbende een kloecke ooge op desen kloecken du Terayl/ hebbende achterdencken ghekreghen / verstaende van eenen notablen aenslagh op haer Stadt / op handen zijnde / die niet afkeerijck en was / waer van diverse Gouverneurs in Vranckrijck / eenighe doncker waerschouwinghen gaven / selve de Koningh van Vranckrijck (dien vele aen die Stadt gheleghen is/ als een principael Bolwerck) waerschoude dat dese Terayl veel over ende weder liep / ende datmen hem dienst soude doen hem ergens te betrappen.

Die

1609.

Du Teraepl aenslagh op Geneva door een Racketier int Caetspel ontdeckt.

Die van Geneva seer bekommert zijnde / verkreghen ten lesten meer lichts van sijn voornemen / door eenen gauwen Jonghen te Chambry in een Caetspel dienende / die midts hebbende eenen Broeder tot Geneva dienende / hoorde dat sy van Geneva handelden ende discoureerden / dies hy ernstelijcken luysterende, sach dat La Bastyde een ontwerp van die Stadt hadde ende toonde ende dat sy 't innemen daer van voor seer licht achteden / dies bevreest zijnde voor sijnen Broeder / dede de wete daer van aende Regeerders ende aen sijnen Broeder: de Regeerders deden hem allomme bespieden ende volgen: sy vernamen in 't beginsel van Meerte / dat hy 't Gheberchte passeerde / ende van daer keerde nae de Lack ofte Meyr van Geneva / dies verkreghen sy datter alomme Wachte bestelt werdt / ende last ghegheven was / aen alle de Officiers van 't Landt / ende de Heeren van Bern / Switsers hun ghealliieerde, die voor hun Landt oock vreesden hem te betrappen / ghevende veel mercken van sijnen persoon.

Bern is een Switsers Canton / machtich en Protestant.

Ten lesten is hy aende kaelheydt van sijnen Kop ghekent / in een Stedeken onder die van Bern gheleghen gheheeten Yverdon / een Frontier-stadt tegen 't Graefschap van Borgondien / sterck van ghelegentheydt / maer niet van handen ghesterckt / dat du Teraepl was komen bespieden / keerende van Turin met ander plaetsen om mede te vermeesteren / als hy Geneva soude ghenomen hebben: hy logeerde in gheen Herbergen / maer op de Dorpen byde Boeren / dies passeerde hy met la Bastide door Yverdon / ende daer bekent ende ghevolcht zijnde / passeerde hy het Dorp Villeneuf / meynende dien avondt te logeren in 't Graefschap van Borgondien / dan Godt wilde dat sijn Peert passerende een Moras / hem quetste / ende hincte / dies (gheen goede Guyde hebbende) zijnde op een plaetse / daer de Landen ende Jurisdictien van Bern / Friborgh ende Borgondien van malkanderen scheyden / keerde hy om te logeren na Villeneuf / daer hem eenighe Peerden van Yverdon nae gesonden / aentreften / ende hem 's morgens aenseydē / daer ware Wachte op 't gheberchte / daer sy niet en mochten passeren / voor dat sy gesproken hadden metten Baillou van Yverdon / zijn aldus teghen haren danck ghekeert na Yverdon / daer sy hun wel vande Officieren souden hebben ontslaghen / soo sy sulcx ghevreest hadden / ghebruyckende den hooghen moet ofte couragien diese hadden. Tot Yverdon ondervraecht wesende / seyde hy te zijn een Edelman uyt Daulphine / gheheeten Paulus de Couslans / reysende na Lorayne / ter causen van een Proces / dan de antwoorde byden Baillou niet wel gefondeert gevonden zijnde / mits dat hem ghevraecht werdt / waeromme hy 's avondts eenen Brief verbrandt hadde / maeckte hy slechte ontschuldt / dies hem werdt aengheseydt / men moesten sijnen persoon verseeckeren tot breeder advijs / ende hy moeste sijn sweert afleggen / ende alsoo werdt hy gelogeert met goede bewaringe.

Hy wordt tot Yverdon bekent ver volcht / ende met La Bastijde ghevangen.

Friborch is een Switsers Canton Roomsche Catholijck.

De Regeerders van Geneva hier van gheadverteert zijnde / sonden tot Yverdon terstondt een Heere van haer Stadt met eenen Soldaet / die eertijdts in Nederlandt onder hem ghedient hadde / la Balayne gheheeten die onversiens by hem aende tafel comende / om hem wel te kennen / dede du Terayl verschricken / waer door hy korts daer nae seyde / niet wel te zijne / versochte te bedde te gaen / met sijn guardien / in sijn Kamer zijnde / ontboot hy desen Soldaet by hem / den selven seer vriendelijck aenspreeckende / vraechde hem ofte hy aldaer niet ghekomen ware / om hem te erkennen de Soldaet seyde jae / waer over hy hem wonderlijcke propoosten voorhiel / segghende dat hy niet en wiste / ende hem verwonderde wat die van Geneva met hem wilden / ende dat hy tot Chambery wel ghehoort hadde / datse hem deden vervolghen / ende diergheljjcke meer / soo hy ter doodt quame / hy soude als een brave Cavalier onnoosel sterven / eñ dat de Grave van Fuentes / de Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen sijn doodt souden wreecken / hy en hadde noyt niet te schaffen ghehadt metten Hertogh van Savoyen / die hy seyde eenen onweerdighen ende ondanckbaren meester te wesen / als genoech getuychde den uytganck van Albigni ende andere. Hy begonde desen Soldaet te verwilligen hem te salveren / beloovende hem duysent Kroonen / soo hy maer in alle diligentie wilde schrijven aenden Grave van Fuentes / ende selve gaen aenden Gouverneur van 't Graefschap van Borgondien / om te laten weten haren staet / La Bastyde bode hem aen gheree in handt te geven hondert Kroonen / maer hy weygerdet, dies sy versochten / dat hy 's morgens weder by hen wilde komen.

1609.

Dit alles vanden Soldaet verstaen zijnde / dede den Baillou / hem met La Bastyde op 't Kasteel ghevangen stellen verscheyden van malkanderen.

Die van Geneva / vreesende dat sy sonder de Jurisdictie van die van Bern hun aenklachte teghen de ghevangene niet wel souden konnen beleyden / daer de intercessie van hun groote vrienden veel souden vermogen / hebben versocht aende Heeren van Bern om die in hun handen te hebben, allegerende / dat sy goede ende seker ghetuyghen hadden / die sy sonder perijckel niet en konden confronteren: dat het stuck aenginck die van Bern soo wel als hunlieden / dat dergheljjcke overleveringe / uyt Vranckrijck hun eertijdts vergont was / ende dergheljjcke redenen meer: waer over de kleynen Raedt van Bern hun vindende perplex ende bekommert / vergaderden hunnen Raedt van twee hondert / die eendrachtelick consenteerden / dat de ghevangenen hun souden gelevert worden / dat mede toestont de Ambassadeur van Vranckrijck: alsoo werden dese ghevanghenen den Sindicque van Geneva overgelevert / ende van Yverdon na Morges gevoert / een Stedeken gheleghen op de Lack / acht mijlen van Geneven / te Morges werden sy wat tijts opgehouden / tot datter schriften ghemaeckt werden / dat de overleveringe geschiede uyt gratie sonder nadeel vande Jurisdictie / alwaer du Teraepl den Baillou ende sijn bewaerders met schoone woorden ende beloften soo hadde beweecht / verkrijgende vrijheyt van schrijven ende wandelen / dat het lutter faelde / ofte hy en haddet wel ontkomen / soo sijn Manlijck gemoet hem niet begeven en hadde: hy boot aenden Baillou thien duysent Kroonen / indien dat hy ofte La Bastijde niet tot Geneva gevoert wierden / welck de Baillou hem genoech toegeseyt hadde: dies alsmen hem soude vervoeren / hy de leveringhe weygherde / te meer datter eenige personagien ghepasseert waren vanden Heere van Desdiguieres / om voor hem te spreken: maer de neerstichheyt van die van Geneva was soo groot / datter anderwerf Brieven van Bern quamen / expresselijck bevelende de Ghevanghenen over te leveren / den Baillou tot sijn verantwoorden over de weygeringe dagende.

Die vā Geneva versoecken aen die van Bern / om de gevangenen in handen te hebben.

Gevangene worden nae Geneve gevoert.

Terwijle Du Teraepl tot Morges was / hadde hy diversche propoosten met den Syndicq van Geneva / seer verscheyden ende verkeert vraghende wat doot sy hem tot Geneva aendoen wilden / by wijlen scheen hy te vreesen / dat sy hem souden over-leveren den Koningh van Vranckrijck / ende dat hy daeromme sijnen naem ende kleederen verandert hadde / vreesende lange gevangenisse / etc. Andermael seyde hy / meest te vreesen / te vallen in handen van die van Geneva / maer ware liever gesonden aenden Koning van Vranckrijck / hopende door sijn groote alliantien ende vrienden sijn Remis wel te gekrijgen: onderwyle seyde hy / dat hy altoos den Hertogh van Savoyen alle aenslaghen op Geneva ontraden hadde, met dergheljjcke propoosten meer / al streckende tot anderen eynden / ende om wat te vernemen.

De Intercessie / die de Heere van Desdiguieres (die hem wat van Maeghschap bestondt) by die van Bern dede / was seer magher ende conditionele / als / soo hy niet hadde voor-ghenomen / dat mochte wesen tegen sijnen Koningh / noch teghen de Heeren van Bern / noch tegen de Stadt van Geneva.

Voorspreckers voor de gevangenen

De Grave van Fuentes Gouverneur van Milan / ende de Switsers Cantons / wesende Papisten / met veel van sijn bloet-vrienden / deden wat sy konden by de Heeren van Bern om hem te salveren / maer eenige quamen te spade / ende die van wegen Fuentes werdt wat uytghestelt sonder audientie / tot dat Du Teraepl was in handen van die van Geneva tot de welcke die van Bern hun seer toe-gedaen vertoondē zijnde mede

 beweecht /

bewecht / door het braderen van die van Fryborch/ die selve groote hoope ghestelt hadden op dien aenslagh.

Du Teraeyl wordt tot Geneva ghevoert.

Du Teraeyl wert gevoert lancx 't Lack ofte Meyr met een Pinnerse gewapent/ hy werdt beleefdelijcken getracteert ende aengesproken van 't Magistraet byden weech / ende toe-ghesepdt / soo hy wilde bekennen ende verklaren 't ghene dat streckte tot verseeckeringe der Stadt Geneva / sy wilden hem verseeckeren sijn perdoen/ vryhept/ goedt traptement ende Intercessie byden Koningh van Vranckrijck/ &c. Maer hy loochende ende wederseyde alles/ dan vertoonde hem bedwelmt/perplex/seggende hy en konde gheen woorden ofte tormenten lijden / men hoefde hem niet te pijnigen/ hy soude alles seggen dat waer was/ &c.

Presentatie aen du Teraeyl.

Aenkomende tot Geneva den 14. April 1609. voor middernacht/ werdt hy wel bewaert op 't Stadthuys gevoert/ ende 's anderdaegs voor den Raedt gebrocht/ daer hem anderwerf wert voorgehouden den middel diemen hadde / om hem vrij te stellen uyt alle ghevanghenis/ende mede in Vranckrijck/ &c. Maer soo hy hem niet en wilde verootmoedighen / sy hadden stoffe genoech om hem alles te overtuyghen : daeromme soude hy hem selven helpen / &c. ende dit werdt hem meermaels seer neerstelijck voorgehouden. Maer hy bleef altijdt persisterende int loochenen/met seer grouwelijcke vloecken ende eeden / den Hemel versweerende/ ende dergelijcke meer / waeromme men hem ten lesten aenseyde/ nademale hy hem selven niet en wilde helpen ende bevrijden/ datter voortaen gheen ghenade voor hem stont te verwachten:dies men hem begonde crimmelijcken met rouwe woorden aen te spreecken/ die hem verschricten.

De Heeren hadde allomme groote ende volkomen informatien over hem gekregen/ als van eenen Stalknecht hem te vooren ghedient hebbende/ die hem meermael hadde hooren spreecken vanden aenslagh: sy hadden daer mede gekregen den Jongman van't Caetspel tot Chambery / van wien het seeckerste bescheet gekomen was.

Aldus werdt hy geconfronteert eerst metten Soldaet la Balayne/ daer hy tot Yverdon mede gesproké hadde/ dan hy loochendet alles/ jae selve saecken die te veel waerblijckelijcken waren/hem overtuycht.

La Bastijde gevangen en overtuycht.

Drie dagen na sijn komste/ den 17. April / werdt la Bastijde daer inde selve gevangenissen gebrocht/ door den welcken men brocht de voorsz Jongman van 't Caet-spel/die hem wel besach / en doorsach / en seyde/ dat hy den Man ware / die het pampier ende beworp van Geneven vooren verhaelt / aen Du Teraeyl ghetoont hadde: de Jonghman was mede te vooren ondervraeght / wat kleeren la Bastijde doen aen hadde/ welcke kleeren Bastijde toestondt ende wel bekende/ maer vande Ontwerpen/ Patroonen ende propoosten loochende hy sterck / alsoo mede dede Du Teraeyl.

Worden gesententieert gepijnicht te worden.

Als nu de Jongman vast bleef by sijn woort / werter gheresolveert dat Bastijde soude ghepijnicht worden: dese sententie van ghepijnicht te worden / was mede gefondeert/ op dat een Borger van Geneva/hem siende ende kennende/ ghetuychde/ dat hy over eenen tijdt metten selven op een Dorp daer by ghegeten hadde/ ende dat 's morgens de Weert hem verhaelde / dat de selve Bastijde gehandelt hadde veel pampieren / ende beworp van plaetsen en Fortificatien eer hy van daer ginck / soo dat hy aldoen vanden Weert ghehouden wert voor een verstandich Ingenieur/ dat welcke hy nu inde gevangenisse al loochende.

In 't pynighen hy verdroech twee groote trecken/ op den derden belede hy het al : daer na confronteerde ofte men brochte hem by du Teraeyl / die begonde wederomme alles te loochenen : maer Bastijde bleef by sijn belijdenisse / waeromme du Teraeyl ghebrocht zijnde ter Pijnbancke / bekende alles seer vrywillichlijck den gheheelen aenslagh / de tranen hem uyt sijn ooghen springhende/ ende alsoo werdt hy niet ghepijnicht.

La Bastijde ghepijnicht/ bekent den aenslagh op Geneva / alsoo mede du Teraeyl ongepijnicht.

Hun belijdenissen hielen inne verscheyden saecken op verscheyden questien / als aengaende die van Geneva/ die Heeren van Bern / den Koning van Vranckrijck / ende de Staten vande Vereenighde Nederlanden / maer daer en wert niet geopenbaert in publique/ dan 't ghene Geneva ende die van Bern aengingh/ wat voorts den Koningh van Vranckrijck / ende de Gheunieerde Nederlanden betreft werdt hunlieden overgheschreven / als veel aenslaghen op Steden in Nederlandt/ende dergelijcke.

Belijdenisse vā Bastijde.

Hun belijdenissen hielen inne / dat hy La Bastijde/ hadde lange gedient voor Ingenieur den Ertz-Hertoghen in Nederlandt / ende daer nae hadde hem in dienste ghegheven van Du Teraeyl/ om den Aenslagh op Geneva te executeren: hy waer eertijdts een Student gheweest / was een fraey Mans persoone / verniftich ende ervaren in 't maken van Fortificatien/ in Schansen / Legheren/ Gheschut te planten / ende dergheIijcke: voorts dat ontrent vier ofte vijf Maenden geleden / weder-gekeert zijnde van sijn pelgrimagie van Loretta / met sijnen Meester passeerde door Turin:daer sy beyde tweemael den Hertogh van Savoyen aenspraken op het stuck van Geneva / daer hy groote begeerte toe hadde om hem meester te maken/ hun afvraghende haer opinie ende advijs / alwaer sy hem dat poinct toe-stonden / best te wesen dat voor te nemen/niet met open belegeringhe ofte ghewelt/maer met behendichepdt ofte surprinse/ daer toe sy beyde hunnen dienst aenboden / die hy aennam met groote danck-seggen / dan alsdoen du Teraeyl ontfanghende 700. Ducaten/ ende een Juweel ofte Bagge / ende hy Bastijde ontrent 280. Philippen: voorts om den aenslagh te volgen / gaf den Hertogh bevel te visiteren en besichtighen de Oevers/ Havenen/ Wachten/ ende de gheheele ghelegentheyt vander Stadt / daer over La Bastijde op hem nam selve inde Stadt te gane / ende alles wel besichticht hebbende / brocht den Hertogh het Conterfeytsel van alles datter verbetert ende versterckt was inde Fortificatien / sints de leste aenslagh ofte eschalade / volghende de welcke de Hertoghe dede vernieuwen ende verbeteren sijn oudt Contrefeytsel. Seyde vorder / hoe du Teraeyl (die doen mede tot Thurin was) ende hy / niet en accordeerden op den middel ende maniere vanden aenslagh / du Teraeyl zijnde van opinie / in te nemen een Poorte by Petard ofte andersins : la Bastijde bewees/ dat sulcx een te periculeusen middel was/ mits de menichte vande Verweyrders ende Wachten inde Poorten / ende de neerstichepdt die daer ghebruyckt ware / ende dat nae lange disputatien / de Hertoge best vondt d'opinie van la Bastijde / ende te volghen den middel van lancx de Havene de Stadt in te nemen / alwaer soo grooten Wachte niet ware / ende die eens overvallen met behoorlijck ghetal van Krijghs-volck / soude men terstondt wesen in 't midden ofte hert vande Stadt/ende en souden in gheen perijckel zijn voor sy binnen waren/ 't welck te executeren maeckte hy gheen swaricheydt / zijnde seer lichtelijck in te nemen de Poorte de Rijve / die niet verde van 't Water was / ende ware van advijse in te nemen eenighe enghe straetkens om 't volck te bedecken/het welck du Teraeyl ten lesten al mede accordeerde / ende trocken beyde nae den Lack boven Evian/ daer sy acht daghen bleven/ hun informerende van't Schip-volck / hoe die daghelijcx tot Geneva op ende af voeren in grooten ghetale / ende voorts vande ghelegentheyt / Wachten ende defensien vande Havene / het ondersoecken vande Schepen/ en ander dinghen noopende de Vaert vande Lack. Sy bevonden groote fauten inde Wachten : dan om beter verseeckert te wesen / werdt hy Bastijde tot Morges gesonden over d'ander zijde vande Lack/om van daer op een Barque van Geneva ter Merct varende / sonder suspitie/ de Stadt/ ende de aenkomste / mette ghelegentheyt vande Havene / mochte besichtighen / dat welcke hy alle volbrochte in korten tijdt/ seer behendelijcken/sonder gesuspecteert te wesen.

Een diergelijcke Bespieder ware over twee Jaren gevanghen gheweest/die simpelijck oversien hebbende de Ketenen : dese verbaest zijnde / onbedachtelijcken antwoordende op de vragen/bekende by dwanck/ghesonden te wesen / om de plaetsen te bespieden / sonder anders vanden aenslagh / ofte van wien hy was ghesonden selve te weten / soo dat ghehouden werdt van Teraeyls aenhangh te wesen/ende wert ghehanghen: waeromme men van doen af versterckte de Havenen/ van eenen anderen ranck van dobbel Ketenen/vijftich

1609.

schreden buyten de uytterste/ dan sulcx diende niet ghenoegh om sulcken aenslagen te verhoeden.

La Bastyde alles wel besichtight/ ende by Du Teraeyl ghekomen zijnde/ keerde weder tot den Hertoghe/ hem verseeckerende de ghewisheydt ende ghemackelijckheydt vanden aenslagh/ ende namen beyde op haer te wesen de Hoofden ende Beleyders vanden aenslagh.

Ghelegentheydt vande Stadt Geneva.

De Aenslagh was aldus gheraemt. Geneva is gelegen/ dat sy heeft aen 't Noordt-oosten den Lack/ Leman ofte Meyr van Geneva/ die hem streckt inde lenghde ontrent vijfthien Fransche mylen/ aen 't Noorden heeft sy 't Landt van Bern/ aen 't Zuytoosten Savoyen/ ende aende hoochde daer van heeft het Berghen die gheven veel Houts tot brandt/ waer het Schip-volck van Geneva ghewoon zijn te halen hun brandt-hout/ in groote platte Schepen/ tot behoef vande Stadt/ gemeynlijck in 't leste van Mey.

Forme van den aenslagh hoe sy Geneva meynden in te nemen door den Hertogh van Savoyen.

Het voornemen was te overweldigen vier ofte vijf van die groote Hout-schepen/ ende te logeren bedeckt onder het Hout/ hondert vijfftich/ ofte twee hondert uyt-ghelesen Mannen in elcke Barque/ die welcke konde sonder achter-dencken aende Stadt komen/ het Schip-volck daer toe te kiesen (om niet suspect te wesen) souden mette kleederen vande Genevesche ghekleet wesen/ als van 't ondersoeck ofte visiteren vande Schepen/ die/ die vander Stadt deden/ achten sy niet/ zijnde het voornemen/ sulcken Besoeckers in 't eerste al doodt te slaen/ ende t'seffens metter vaert uyt de Schepen te springen.

Het Kryghs-volck noodigh/ meynden sy by een te brenghen inde Valleyen tusschen 't gheberchte/ daer die van Geneva niet veel en hanteren/ ende op eenen gesetten tijdt/ op eenen nacht inde Schepen te leggen als sy souden sien eenen Noordelijcken Windt by Zee waeyen/ alsoo in dien tijdt daer ghewoon is stadelijcken te wayen eenige dagen lanck. Du Teraeyl soude op 't eerste Schip zyn/ de Hertogh selve/ oft sijnen oudtsten sone/ soude mede int leste zijn/ als den eersten aenval soude ghepasseert zyn: sy souden noch ander Krijgs-volck en Peerden-volck hebben byder handt/ vergadert onder 't decksel vanden Hertogh van Nemours Bruylost die in Savoyen ses mylen van Geneva soude ghehouden worden/ ofte onder eenigh ander decksel: soo dat sy den aenslaghe door ghewisch achten/ die niet konde missen: want sy konden 't volck secretelijck t'Schepe doen/ sy hadden den Windt tot voordeel/ soo dat sy daer konden varen binnen 't vierendeel tijdts/ datmen den wech by Lande konde gedoen/ oft tijdinge dragen.

Het visiteren ghescheeden ghemeynlijck slechtelijck/ ende late nae de aenkomste vande Schepen: vijf hondert oft meer Mannen inde Stadt geworpen/ souden wel alle het Volck dwinghen/ vermeesteren het Gheschut/ innemende de Havene ende de Poorte Rijve gemackelijck/ lancx de welcke de Hertogh ofte sijn sone/ soude mogen sterck by Lande inkomen/ de Aenslagh was ghesteldt inde Maendt van Mey/ eenen tijdt als de Stadt onsterckste ware van volck/ om den Hoytijdt ende Landt-neeringhe/ ende dat mede op bequamen Noen-tijdt/ als 't volck meest in huys is. Mede bekenden sy/ nae dat sy haer vonnisse hadden ontfanghen/ dat haer reyse door het Landt Bern/ alleenlijck was/ om te bespieden alle dat Landt over/ om de Victorie te volghen als sy Geneva souden in hebben. Ende hoe wel de Hertoghe hem alleene met desen aenslagh moeyde/ ende dat het scheen dat de Grave van Fuentes/ hem dat niet aen en troch/ soo bekende nochtans Du Teraeyl/ dat de Hertoghe hem ghesepdt hadde ende verseeckert/ dat de Spaengiaerden die in Savoyen waren/ bevel hadden hem te volghen ende te ghehoorsamen/ daer hy selve in persoone soude gaen.

Du Teraeyl/ het voornemen alsoo besloten zijnde/ was gaende nae Nederlandt/ om oorlof ne nemen vande Eertz-Hertoghen/ ende 't ghene hy daer noch hadde wech te brenghen/ mede van daer te brenghen een ghetal van 't beste Schip-volck/ dat hy om gheldt soude konnen bekomen/ als in Nederlandt wel te bekomen waren/ om sijnen aenslagh te volbrengen.

Du Teraeyl ende la Bastyde accordeerden speciaelijcken seer wel in haer bysondere belydenissen/ so datmen den rechten grondt verstondt/ ende gaven instructien om diergelijcke aenslaghen te voorkomen:

Du Teraeyl bekentenisse ende raet.

Teraeyl selve teeckende met sijn handt op pampier den middel om de Poorte te bevrijden voor Petard. Hy seyde mede/ hoe dat de Hertogh seer begheerich was tot desen aenslagh/ ende hy dochte soomen hun confessien secreet hiel/ al waren sy ghevanghen/ ende datmen uytgave dat sy niet bekent en hadden/ ende hem soo langhe ghevanghen hielde/ dat dan noch de Hertogh soude proeven den aenslagh te volbrenghen/ ende soo souden sijn Sone/ ofte hy selve konnen ghevanghen worden: maer dat werdt gheacht maer voor een middel om 't leven te verlenghen/ ende tijdt te gheven sijn Vrienden om voor hem te soliciteren/ wetende dat sijn Maeghschap in Dolphine voor hem doende waren/ maer dat stuck was voor die van Geneva te sorgelijck.

Ghevraecht/ oft hy niet en erkende/ dat het een crijme capitael ware/ sulcken aenslaghen te maecken/ in tijde van eenen volkomen ghesworen Vrede/ van hunder zijden wel onderhouden? 't Welck sy beyde lijck beyde bekenden. Teraeyl versochte datmen hem bewaren wilde tusschen vier mueren. La Bastyde/ datmen doch aensien wilde/ datmen hem niet en liete sijn Ziele verliesen door eene strenghe doodt. Hy begaf hem met een seer groot-moedighe corage totter doodt/ seer Christelijcken afgaende alle superstitien/ seer blijtelijcken aennemende/ alle 't ghene dat hem aenghesept werde uyt de Heylighe Schrifteure/ tot troost.

Du Teraeyl onthalst/ La Bastyde gehanghen/ in Mey 1609.

Du Teraeyl werdt verwesen onthalst te worden/ dat welcke ghesciede den 19. April 1609. ende La Bastyde werdt gehangen den volghenden Vrydaghe 21. April/ beyde op de plaetse du Molard binnen Geneva. De Heere du Teraeyl storf met groote couragie/ Manlijck/ sonder couleur te veranderen/ contenantie ofte eenigh ghelaet/ een kloeckheyt onweerdigh sijn voorgaende leven/ hy begeerde sijn handen onghebonden te hebben/ maer het ghebruyck aldaer ende de vreese diemen hadde van sijnen hoogen moet/ verwon het medelyden datmen met hem hadde. Door sijn doot betoonde hy groote beweghelijckheyt/ luttel vermenght met superstitie/ waer van hy hem liet aftrecken/ door de Heylige vermaningen die hy ontfing van de Pasteurs/ met een demoedigh ghebroken hert/ seer goedertierlijck Gode danckende/ hem tot sulcken doot gebrocht te hebben/ daer hy tijdt hadde hem te bedencken/ ende vergiffenisse van sijn sonden te bidden/ de welcke overlegghende/ hy uytstortede tranen/ suchten ende ghebeden/ verachtende de doodt/ de schande/ van (alsoo verdient) te sterven/ ende de Weereldt: Men hielt hem vooren Goddelijcke vertroostingen met alle vriendelijckheyt/ eere ende medelijden dat moghelijck was: sijn tranen deden weenen seer deerlijcken de omstaenders/ vergevende allen quaden wille wraeckgierichеyt. Hy maeckte sijn testament/ ende gaf ghewillichlick 25. Kroonen totten Armen van Geneva. Eenen dagh voor sijn doodt/ quamen daer Brieven van sijn Moeder/ daer mede sy hem troostede/ ende hem verseeckerde van alle devoir/ datmen dede voor hem in 't Hof van Vranckrijck/ daermen niet en sprack dan van sijn onschult/ &c.

Haer manier van sterven.

La Bastyde die stichte noch meer de Omstaenders met sijn doot: hem beroude nochtans seer/ dat het pyninghen hem hadde doen sijnen Meester Du Teraeyl beschuldighen/ ende hoe wel hy sijn doodt wiste/ soo wenschte hy liever met vier Peerden van een ghetrocken geweest te zyn.

Voor du Teraeyl en wasser tot Geneva geen voorspreeckers ghekomen/ dan vanden Heere Desdiguieres/ een vande vermaemste Heeren van Vranckrijck/ die hem van sijn eerste Huysvrouwe weghen bestondt in maechschap. Dese sondt sijnen Secretaris/ de Heer du Connard/ die sijn beste dede om te veranderen sijn doodt in een eeuwighe ghevanghenisse/ maer veel ghewichtighe teghen-redenen konden dat niet lijden/ die men met Brieven den Heere van Desdiguieres sochte seer duydelijck te verstaen te gheven/ met eerweerdicheyt.

Men verstont dat de Moeder du Teraeyl op wege

was

was verselschapt met eenighe Edelen uyt Daulphine / om 't voorgaende te versterchen / maer ontmoetende tot Viennen den voorsz Secretaris du Connard / die haer seyde / wat met hem ghepasseert ware / keerden sy wederomme / alleenlijck sendende / om te versoecken het lichaem / om 't selve te begraven dat oock gheweygheert wert met excusen / als alreede begraven op 't Bolwerck / daer dat begraven laghen de Hoofden van dien / die waren doodt ghebleven inde leste Schalade / hy hadde moghen aennemen de ghenade / diemen hem in 't eerste aenghebooden hadde / maer hy hadde betrout dat den Baillieu van Morges / niet soude ghelevert hebben La Bastijde / ende soo soude men hem niet konnen overtuyghen hebben / alsoo wasser gheen middel hem te salveren / nademale men met rigeur inde saecke hadde moeten procederen / &c.

D'oorsake waeromme de Koningh van Vranckrijck du Terrayl niet gonstich was.

De Koningh van Vranckrijck was blijde van sijn vanghenisse / ende met sijn verklaers ende instructien gegeven aende gedeputeerde van Geneven / bethoonde hy wel / dat de ghehoude proceduren waren nae sijnen wille / de Koningh zijnde onversoenlijck op hem ghestoort bove den dootslagh begaen op Loubre / om datmen voor seecker hielt dat hy den aenslagh op Pampelone in Navarre ontdeckt hadde in Nederlandt aenden Eertz-Hertogh.

Dancksegginghe tot Geneva.

Een seer solemnele dancksegginghe isser tot Geneva tot Gode ghegheven in alle de Kercken den drieen-twintichsten April voor dese ontdeckinghe ende verlossinghe. De Savoyers waren seer confuys / ende eenighe Daulphinoysen waren rijdende rondtom Geneva / al dreyghende de Borgerije. Men stelde alle voorsichticheyt te wercke teghen alle aenslaghen /

Voorsichtighe voorsorge van die van Geneva.

houdende goede Wachten aende eerste ende tweede Ketenen op het visiteren van Schepen ende Schuyten / op dat die voortaen niet meer souden moghen seffens inkomen / maer een half ure d'een na d'andere / de Hout-schepen souden oock soo moeten gheladen ende gelast wesen / datmen daer in soude mogen gaen ende al doorsien. De Stadt heeft eenen grooten moet gheschept uyt de ontdeckinghe / ende verkreghen groote reputatie byden Koningh / by de Nederlandtsche Vereenighde Landen ende de Gheresormeerden van Vranckryck / hebbende mede een notabel proef-stuck betoont van haer oprechte ende neerstighe affectie / aen haer gheallieerde Heeren van Bern / ende naest Godt hadden sy te dancken voor dese ontdeckinghe de wackere neerstighe sorchfuldighe behendicheydt ende generositeyt van haren tweeden ende vierden Syndicque.

Daer werdt mede ghemerckt de ontrouheydt van haren Vyandt / de Hertogh van Savoyen / die over een klachte gedaen by sijn Officiers teghen den pays / een Maendt te vooren / door sijnen Secretaris hadde hun doen schrijven seer beleefde brieven / d'welck hy noyt te vooren hadde ghedaen ofte doen doen / om hun slapende te houden / men seyde dat de Hertoghe van Savoyen hem 't Goubernement van Savoyen toegheseyt hadde / soo hy Geneva hadde gekregen. Dus vele heeft ons goet ghedocht hier van mede te melden / den Historie-lesers ten besten / om te leeren hoe hooge klimmers ende diepe swemmers ghemeynlijck varen / zijnde dit gheweest een personagie van grooten bedrijve.

Engelsche Schepen ghevaren op Oost-Indien.

In 't acht-en-twintichste Boeck / hebben wy gheseydt / hoe dat Anno 1607. uyt Enghelandt drie Schepen nae Oost-Indien ghesonden werden / om op te soecken nieuwen handel op de Custen van Cambaya ende van Persia / te weten met twee schoone Schepen den Draeck, ende de Hector, met een kleynder Pinnerse / van ontrent hondert Laten / daer een Middelton Capiteyn op was. In 't uyt-varen heeft dese Pinnerse de twee Schepen ghemist / heeft voort-ghevaren sonder d'andere te siene / rechts nae Bantam in Oost-Indien / daer lutter handelende / sy voer voorts nae de Moluccas nae Terenate, teghen den raedt vande Hollanders tot Bantam / die hun waerschouden / dat de Castilianen van Nova Spania ende de Philippinen dat Landt vermeestert hadden. Van desen Middelton hem betrouwende op den Vrede die tusschen Spaengien ende Enghelandt was / ende op eenighe kennisse die hy aldaer mocht hebben / van eenighe voorgaende Voyagie / ende eenighe Paspoorten / heeft daer gheluckelijcken ghehandelt / ende heeft sijn Schip vol Naghelen ghekreghen / voor Gheschut / Buscruyt ende anders / ende is daer mede voorspoedelijcken in ses Maenden / den vijf-en-twintichsten Januario van dit Jaer / in Enghelandt t'huys ghekomen / sonder eenighe Schepen te ontmoeten / mede-brenghende Brieven vande Hollandtsche Factors uyt Bantam / die de Enghelsche sonden aende Hollandtse Bewindt-hebbers tot Amsterdam / bevoeghende eenighe beklagh-brieven over den Hollandtschen Admirael Mathelief / als dat hy ende sijn volck den Enghelschen aldaer in Indien niet vriendelick ghetracteert hadden / etc. Op welcken brief de

Twist tusschen de Engelsche ende Nederlanders in Oost Indien.

Hollandtsche hun antwoorden den 14. Meerte / als dat sy hun klachten haren Admirael Mathelief hadden voor-gehouden / maer waren van hem ende mede van ander ter contrarien gheinformeert / als dat hun volck de Enghelsche in Indien seer verachtelicken spraecken / vande E. Mo. Heeren Staten Generael en vanden Prince Mauritz / dat welcke sy hun niet toebetrout hadden / om de goede vriendtschappen ende eenicheydt die tusschen Sijne Majesteyt ende haer was / mede dat hun seer vreemt gaf / dat niet alleene dese Pinnasse nu met Middelton ghekomen / maer oock de reyse te vooren / sy aenden Spaengiaerden verkocht ende gelevert hadden / Gheschut / Ammonitie ende Victalie / in manghelinghe van Naghelen / doende alsoo den handel mette middelen / streckende om hun te verdrucken / 't welck daer nae / soude worden het verderf van haer beyden volck / ende gheheelen handel / want de Spaengiaerden souden haeren middel ghebruycken / als eenen Bessem / diemen ten lesten in 't vyer werpt. Het ware hun kenlijck / hoe dat de voorgaende Koninginne Hoogher ghedachtenisse / ende dese Majesteyt / altijdt goedt ghevonden hadden ende noch deden / dat haer Ondersaten / haer Vyanden / als tot Oostende / Duynkercken ende op ander plaetsen niet en mochten assisteren / dat welcke veel min in Indien behoorden te gheschieden : want de vriendtschappe die Spaengien ende Portugael thoonde / maer ghevaynstheydt ware / waeromme sy vriendelijcken versochten / datter ordere mochte ghestelt worden / dat sulcx niet meer gheschiede / dat welcke strecken soude tot onderhout van vriendtschappe ende eenicheydt / etc.

Dese questie spruytende uyt dat inde voorige Voyagien / de Koninghen inde Moluccas van Terenate ende Tydore / hun verbonden hadden alle haer Nagelen te leveren aende Hollantse Facteurs / dat d'Enghelschen verdroot / ende daer over verweten / dat sy maer een schuym van volck ofte natie waren / en dat sy noch sulcx als sy nu ware / hadden hare Koninginne te dancken etc. Dit gheschiede niet alleene met woorden / maer gaven 't selfde in Druck uyt met Enghelsche Boecxkens / de welcke in Enghelandt verboden werden : voorwaer goede vriendtschap diende hun aldaer wel onder malkanderen te houden. Dese Capiteyn Middelton om sijn gheluck te vorderen / hebben sy hem terstondt wederomme in 't leste van April / met een Schip van 240. Laten na Indien gesonden.

Enghelsche verachten de Nederlanders.

De twee andere groote Schepen den Draeck ende den Hector / voeren voorspoedelijck in Indien voor by Cambaya in Sino Persico, ontrent Ormus beginnende te negocieren / dan ghesonden hebbende een Jaght aen Landt met twintich Mannen met koopmanschappen ende gheldt / werden van eenighe Portugesen die daer eenighe dominatie by hebben / overvallen ende ghenomen / nae Goa ghevoert / dies dese Schepen haer scheyden / de Draeck voer van daer nae Bantam / alwaer haer Ladinghe in Peper inghenomen hebbende / die daer van langher handt vergadert was by haer Factors / is in Enghelandt dit Jaer in October t'huys ghekomen / met seer luttel ghesont volcx ende desolaet / verliesende hun Roeder op de Custen van Africa / dan ontmoet zijnde van eenighe Hollanders / werden van Volck / Victalie / ende nootdruft bygestaen : het ander Schip den Hector, verwachten sy in 't voor-jaer naestkomende. Dit Schip den Draeck hadde wel 600. Laten Peper gela-

Enghelsche Jacht van de Portugesen ghenomen.

1609. geladen/ ende om die Compagnie/ ende Oost-Indische Vaert te vorderen/ heeft de Koningh van Groot Britannien/ in Enghelandt verboden/ datter gheenen Peper ingebrocht mach worden/ dan by dese Compagnie/ ende dat sy haren Peper verkoopen moghen tot hoogen prijse tot 30. penningen enghels het pont/ dat is ontrent 25. stuyvers 't pont maer niet hoogher/ ten ware/ het voeren op de Merten wat meer dede kosten/ daer dat dien in Hollandt te koopen is voor 18. ofte 19. stuyvers 't pont. Alsoo continueren d'Enghelsche haer Indische voyagien/ hebbende nu noch vier Schepen uytte/ ende bouwen dagheljjcx nieuwe groot ende fraye/ onder andere een groot fraey Schip van 110. voeten Kiels/ genoemt Trade Avance, met een Pinerse/ gheheeten Peperkooren.

Alle vremde verboden Peper in Engelant te brengen.

In Nederlandt was uyt Oost-Indien niet ghehoort sints de overkomste van Admirael Matheliefs/ die gheenderhande tydinge brochte vande Vlote van veerthien Schepen/ onder den Admirael Pieter Willemssen Verhoef Anno 1608. uyt ghevaren/ wel hadden de Brieven byde Enghelse Pinnerse ghekomen van 15. Julij 1608. tydinghe ghebrocht/ vande komste van Paulus van Caerdens Vlote/ ende dat de Admirael na Ambona was/ ende daer een Schip met Nagelen gheladen hadde/ doen reede op de reyse/ dat de Spaengiaerden sterck tot Ternate waeren/ ende noch meer volcx verwachtende waren vande Philippijnen/ ende dat de Hollanders in 't Oosten op Ternate noch een Fort hielden/ datter tot Bantam discoort was tusschẽ de Koning ende Gouverneurs/ maer was by haren Hoogen Priester bevredicht: dit was alle de tydinge diemen uyt Indien hadde/ maer daer waren eenighe brieven in handen vande Portugesen gekomẽ uyt Goa vanden vier-en-twintichsten Decembris 1608. die inhielden/ dat een Heer in Madagascar versocht hebbende hulpe vande Portugesen/ in Goa teghen eenighe syn vyanden/ hadde de Eertz-bisschop van Goa (die doen daer als Vice-Roy was/ na het afsterven van Don Martio Alonze di Castro) ghesonden nae Madagascar Don Duo Perera/ die vondt den lesten Julij 1608. ontrent Mosambique twaelf Schepen ende vijf Patassen Hollanders/ die ghelandt zijnde/ besprongen de Fortresse Mosambique/ maer sy hadden moeten aftrecken met verlies van hondert drie en dertich Mannen/ een stuck Gheschuts/ ende twee Barquen/ ende voeren van daer nae Goa/ daer sy arriveerden ontrent den eersten Septembris/ ende bleven daer ligghen buyten scheute vijfthien daghen/ verwachtende (soo sy dochten) de Vlote van Lisbona/ die in Meerte 1608. uytvoer metten nieuwen Vice-Roy de Grave van Perera/ dies de Aertz-bisschop uytsondt/ verscheyden Fusten/ om de Portugaelsche Vlote te waerschouwẽ/ maer 't scheen dat sy alle verstroyt waren/ want vande vijfthien Caracken quam daer maer eene in 't gesichte vande Hollanders/ die welcke strangde/ ende in twee Fusten salveerden 't volck ende meeste goedt/ aldus vertrocken de Hollanders nae Malacca mette Mousons/ oft loop vander Zee/ dies sy alle vreesden de Portugaelsche Vlote ware verlooren/ ofte sy moesten in Mey 1609. daer aenghekomen wesen. Dies een Carabella/ met advijs vanden Eertz-bisschop nae Portugael/ werdt ghesonden. Dus vele heeft ons goedt ghedocht te vermanen vande twee Vloten/ Hollandtsche ende Portugaelsche/ uyt Europa ghevaren in 't voorgaende Jaer/ de tijdt sal 't vorder leeren. Dan in Julius/ is tot Lisbona aenkomen het Gallion S. Philippe/ wel gheladen met Peper/ Caneel/ Indigo ende Lijnwaten.

Tijdingen ende rapport uyt Oost-Indien.

Hollanders bespringhen Mosambique.

Hollanders voor Goa.

In Hollant zijn dit Jaer 1609. voorde Vereenichde Provintien wel aenghekomen vier Schepen uyt Oost-Indien/ te weten Vere, Bantam, Zeylon, van 't Admiraelschap van Paulus van Caerden/ ende noch Gouda, vande thien-jarige Compagnie: dese waren kostelijcke gheladen/ meest Naghelen ende Peper in hebbende/ oock veel Noten ende Macis ofte Foelie/ als mede eenige gesteenten: de twee grootste ontladen in Zeelandt/ ende de kleynste in Hollandt.

Oost-Indische Schepẽ vier in Nederlant ryck aenkomen.

Daer waren noch in haer Compagnie uytgevaren 't Schip Erasmus, eñ 't Schip de Fame, met Nagelẽ/ Noten ende Peper gheladen/ dan alsoo die in Zee zijnde leck werden/ is Erasmus in 't Eylandt Mauritius ingeloopen/ ende de Fama weder te rugghe nae Bantam/ ende werden op den naesten Somer verwacht. 1609.

Daer was te vooren een Caracque ghenomen bijden Admirael Werwijck/ die hy leegher dede houwen/ ende meynde in Nederlandt te brenghen: dan dit Schip in Zee komende/ is oock leck gheworden/ ende moesten tot Antogil in Madagascar inloopen/ ende alsoo sy het Schip niet bequaem vonden langer ter Zee te avontueren/ hebben sy van het Schip boven soo veel Hout afghebroken/ datse een kleyn Schip daer van ghebout hebben/ ende met een deel volcx gesonden nae Bantam aende Nederlandtse Commisen ofte Overste/ die terstondt het Schip Mauritius derwaerts hebben ghesonden/ om dat goedt ende volck in te nemen ende nae Hollandt te varen/ de Caracque daer latende/ maer komende over dese zijde van Cabo di bona Speranza, op de Custen van Guinea in Africa/ zijn sy aldaer aen 't Landt schadeloos vervallen/ alwaer sy t'allen gelucke op die Custen ghevonden hebben/ twee Hollandtsche Schepen/ die dat volck ende meesten-deel van 't goedt gebercht hebben/ ende ingeladen/ ende zijn daer mede desen Somer in Nederlandt gekomen/ mede brengende eenen Gesante.

Goederen vande Caracque int schip Mauritius gesalveert t'huys gekomen.

Dese Schepen rapporteerden uyt Oost-Indien/ dat de Spaengiaerden noch in Ternate waren/ ende dat de Nederlanders noch een ander vande Moluctas Eylanden inghenomen hadden/ genaemt Marquian/ trachtende de ander Eylandekens mede te vermeesteren/ ende de geheelen handelinge vande Nagelen te bekomen/ ende het Eylandt van Ternate te veroveren.

Daer wert in Nederlant geresolveert/ mette eerste bequaemheyt inden Winter/ noch 7. ofte 8. Schepen nae Oost-Indien te senden/ als mede een Pinnerse/ met Paspoort vande Koning van Spaengien eñ der Eertz-Hertogen/ ende eenige haer Commisen/ om in de Oost-Indien alomme te waerschouwen aen beyde partijen/ het ghemaeckt Contract vande Treves/ om hun van weder zijden daer nae te reguleren.

Advijs van den Treves in Oost-Indien ghesonden.

In dese tijden hebben hun veel Zee-roobers van alle Natien ter Zee begheven/ veel Schepen nemende ende beroovende/ ende mits dat sy niet wel wisten/ waer hunnen roof wel te verkoopen/ ofte venten/ hebben sy hun begheven byde Turcken inde Havenen van Thunis/ eertijdts Carthago ghenoemt/ ofte daer by voortijdts Carthago pleech te wesen/ ende tot Argile/ mede in Barbarien tot Larache ende elders/ daer het volck byden roof op die Christenen leven: onder dese was een Enghelsman/ eertijdts een Visscher seer fameus/ ghenoemt Capiteyn Warde/ ende die heeft veel rijcke Schepen vande Venetianen ende andere genomen/ ende soo rijck wordende/ heeft grooten aenhangh ghekreghen/ die sijn Prinsen tot Tunis inbrochte/ ende daer aenspande metten Torckschen Gouverneur ende Basscha/ ende heeft meer Zee-roobers van alle zijden by hem ghekregen/ als Capiteyn Visschop ende andere/ ende mede een Enghels Ridder/ Sire Frances Verney/ die in korten tijdt in Enghelandt wel drie hondert duysent gulden omghebrocht hadde van sijn eyghen Patrimonie. Desen Warde heeft hem selven met sijn Zee-roobers rijck gemaeckt/ ende woonde tot Tunis als een Heere/ sijn Schepen tot rooven uytsendende.

Van Warde ende Danser notable Zee-roobers.

Daer was mede een Schipper van Dordrecht/ Simon den Danser ghenaemt/ die op de Staten bestellinghe ter Oorlogen ghevaren was/ die tot Marsilien om nootdruft ingekomen hadde daer met Hoeren ende Boeven bykans sijn Schip verteert/ maer wert uyt sijn Schip gestelt/ dies desperaet zijnde/ nam met een kleyn Schip een groot/ ende soo voorts spande hy aen mette Enghelsche ende Turcken/ dat sy t'samen sterck van Schepen ende Volck werden/ ende dorsten eenige Vlooten bespringen/ hebbende Schepen met 60. stucken Geschut/ 200. ende 300. mannen daer oppe/ ende alsoo meest inde Strate van Gybraltar eñ Levantse Zee veel Schepen nemende/ werden sy gantsch Christenryck ontsaggelyck.

Ten lesten scheyden dese twee van malkanderen/ Warde hem tot Thunis houdende/ ende Danser tot

1609. Argile/ elck aenspannende mette Basscha ende Gouverneurs vande plaetsen die mede met haer uyt-reeden/ want sy hun anders niet dorsten betrouwen/ onder dat ongoddelijck Volck/ vreesende om haren gherooften rijckdom eens vermoort te worden/ dies nu mits verlies van soo vele Schepen/ alle de Koninghen ende Princen begonden te raetslaghen/ hoe datmen de Zee soude bevrijden/ namelijck de Vereenighde Nederlanden/ die begeerden mette Koningen daer over aen te spannen/ want alleen de Kooplieden van haer Princen ende Overheden bescherminghe versochten: ende het was sorgelijck dat de Christenen/ de Turcken de maniere leerden van Schepen te regeeren/ met Cruys-seylen/ anders dan sy tot noch toe niet veel ghebruyckt hadden/ mede met Vlie-booten/ daer sy gewoon zijn met Galleyen ende Brygantynen ter Oorloge te varen.

Zee-roovers spannen met de Turcken aen.

Ten leste/ desen Somer als de Koning van Spaengien sterck armeerde ter Zee/ so wel tegen den Turc/ als op eenighen aenslagh/ so is uyt Spaengien nae de Strate van Gybraltar ghevaren/ Don Loys Fayardo Admirael/ met acht Gallioenen ofte Oorloghschepen/ met intentie hem te voegen/ met noch andere Schepen van Sire Thomas Schorleye/ die hy te Palermo in Cicilien meynde te ontmoeten/ samen wat tegen dese Zee-roovers voor te nemen.

Fransoysen en Spaengiaerden branden de Zeeroovers wel 33. schepen af onder la Goletta.

De Fransoysen van S. Malo hadden mede eenighe Schepen toe-gherust/ van weghen de Meesters van 't Commercie ende andere Kooplieden/ daer een Monsieur de Beaulieu Overste van was/ die achten dat het vyer lichtelijck inde Havene van Tunis/ onder 't Slot van Goletta inde Schepen te steecken ware. Dese Fransoysen inde Levantsche Zee ghekomen zijnde/ verstaken by Winden van malkanderen/ d'een gheraeckte nae Malta/ d'ander nae Sardegna ende elders/ alwaer sy vernamen vande gheleghentheydt van dese Pyraten ofte Zee-roovers/ dat sy nu inde Haven haer toe-reedende waren/ om korts alle in Augusto sterck uyt te varen/ sy ghedaen hebbende een Convoye van Marsilianen/ ende alles wel vernomen/ voeren nae Tunissa/ alwaer sy ontmoeten de acht Spaense Gallioenen van Don Loys voorsz. Desen malkanderen ghekent ende onderbraecht hebbende/ seyden de Spaensche/ sy sochten den Pyrate Simon den Danser ende syne consoorten/ waer oppe de Fransoysen hun aenseyden/ dat hy nu een Dienaer was vanden Koningh van Vranckrijck/ die hem alles hadde vergheven/ daer van verwonderende/ vraechden sy de Fransoysen/ waer sy nae toe wilden/ sy antwoorden/ sy waren gaende na 't Fort van la Goletta/ om aldaer alle de Zee-roovers Schepen in brande te steecken/ sy daer van verwonderende/ seyden/ het ware onmoghelijck/ daer moeste al een stercker Vlote toe wesen/ die wilden sy in Cicilien gaen halen/ om dat te doen. De Fransoysen seyden/ soo sy daer ontrent wat vertoefden/ sy souden sien wat de Fransoysen doen konden/ ende ghenoegh al spottende/ scheyden sy vanden anderen/ maer bleven daer ontrent Byserta legghen/ het weder calm zijnde/ ende by daghe hielen sy haer van Lande/ om niet ontdect te worden vant Landt/ alsoo mede dede Don Loys/ ende metten anderen consulterende/ siende dat den aenslagh doenlijck was/ ende de Fransoysen gheresolveert/ resolveerden sy wilden mede inde arriergarde wesen/ want weynighe moesten het feyt doen/ alsoo den derden daghe de wint goet zijnde/ voeren sy inde Havene/ ten twee uren na de noene/ tot onder 't geschut van 't fort Goletta: terwijle dede Beaulieu wel 150. scheuten geschut op 't Fort schieten/ om hun werck te geven/ ende soo de Schepen niet naerder konden komen/ soo ginck Beaulieus Luytenant in een Barcque met 50. man/ om het vyer inde Schepen der Zee-roovers te steken/ in groot perijchel haer levens/ om 'tgrof en kleyn geschut/ dat haer uyt het fort werd geschoten. Boven dien/ werden sy ende mede de schepen geduerichlijck met wel 40. stucke geschut vant lant beschoten. Sy besprongen het voorste Schip de Magdalena genoemt/ groot 350. vaten op hebbende 24. Metalen stucken gheschut/ toekomende een Renegado/ ofte verloochent Spaengiaert/ ende dat was wel het beste/ maer met 't grootste schip/ en alsoo daer den brandt in kreghen/ ende dat de wint opstondt/ soo quam 't vyer lichtelijck in alle d'ander Schepen/ de Spaengiaerden mede met drij kleyn Barquen kreghen den brandt inde andere/ alsoo datter drie-en-dertich Schepen ende een Galeye t'samen verbrandt werden/ zijnde aldaer gheen teghen-weer/ 't Volck aen Landt vluchtende/ het was eenen verschrickelijcken brandt. 1609.

Namen van de Schepen, verbrandt/ ende haer Reeders.

Van dese Schepen waren daer ses uytghereet/ ofte toekomende den Gouverneurs van Goletta Carosseman/ waer onder was mede 't Schip de Peerle van S. Malo/ ende een Duytsch Schip van seven hondert vijftich Vaten/ onder Elias Renegado van Corsica/ noch een van vijf hondert Vaten met 31. stucken Gheschuts/ onder Soliman Rey Renegado van Malta/ ende soo tot ses toe: maer drij ander Schepen warender twee Nederlandtsche toe-komende/ eenen Mozat Genevoys. De Basscha van Thunis hadde mede daer drie Schepen/ daer onder d'een ghenaemt Graef Mauritz/ groot 750. Vaten/ wel met vijftich stucken Gheschuts/ onder Saphan Rey Renegado van Corelleri/ met noch een Duyts ende een Frans Schip. Noch eenen Mahomet Rey hadder drij Schepen onder/ een de Valck van Portugael/ een Enghels Schip/ met een Frans Schip/ alle gecommandeert by Italiaensche Renegaden ofte verloochende Christenen/ samen sesthien Schepen/ dienende ter Oorloghe/ ende een Galeye vanden Koningh van Argile/ de reste die waren ghenomen Schepen/ Genevoysen ende Fransoysen/ maer een was een groot Schip/ komende ghelaeden van Constantinopelen voor de Koningh van Argile: in dese sesthien verbrande Schepen ende een Galeye werden ghereeckent verlooren oft ghesoncken 435. stucken geschuts/ met noch veel goedts ende Koomenschappe/ wel vier hondert duysent Croonen weert gereeckent. Hier over waren Ward Bisschop/ Varney als Admirale/ met meer andere/ dit heerlijcke feyt volbrocht zijnde/ hebben de Spaengiaerden en Fransoysen malkanderen getongratuleert/ en joegē noch de Galeyen van Byserta eenighe ghenomen Schepen af/ onder ander een Frans Schip met Coren ghelaeden/ dat sy weder vrij stelden. 's Anderdaeghs soo sondt de Gouverneur van La Goletta Carosseman/ by een Schipper van Tholon een brief/ alles dissimulerende/ al ofte hy mette Zee-roovers niet te doen hadde/ aenbiedende alle verversinghe/ die sy mochten van doene hebben/ ende als Liefhebber van vroome Soldaten prees hy haer hoochlijck/ ende badt dat sy hem wilden senden eenighe ghevanghenen Turcken/ die sy te vooren ghenomen hadden/ ende soo sy dat niet en deden/ souden sy hem oorsake gheven/ om de Christenen leet ende schade aen te doene/ &c. Van daer werdt niet op gheantwoort/ ende soo scheyden de twee Vloten van malkanderen/ Gode danckende/ de Fransoysen voeren nae Malta/ daer sy seer gefestoyeert ende vereert wierden/ om soo heerlijcken feyt.

'T verlies van tgeschut en goederen der Zeeroovers.

Hier mede waren dese Zee-roovers seer gekrenckt ende byde Turcken gheheel uyt haer credit/ ende niet machtich meer veel uyt te reeden/ 't schijnt dat Warde daer een fraey Huys besit/ ende bewoont met Varney ende andere/ selve niet ter Zee noch gaende/ apparent den Turcken te blijven dienen ofte Turcks te worden/ hy heeft wel in Enghelandt meermael sijn remis ofte pardoen versocht/ groot gheldt daer vooren aenbiedende/ maer de Koningh van Groot Britannien/ en wildet niet doen/ 't welck de Venetianen oock beletten/ die straffe versoecken/ als groote schade by haer gheleden hebbende. In Engelandt heeft de Koningh in 't leste van Decembris/ 19. Zee-roovers op eenen dagh tot Londen doen hanghen/ waer onder drie Capiteynen waren. Dus vele heeft ons goedt ghedacht nae het schrijven vande plaetsen den Leser mede te deylen.

Zeeroovers in Enghelandt ghehanghen.

Wy sullen nu verhalen van onsen Dortsen Zeeroover Simon Danser/ die hem meest tot Argile in Africa ofte Barbarien onthouden heeft/ ende daer sijn uytreedinghe ende verkoopen gehadt heeft/ die welcke nu rijck ghewoorden zijnde/ selve ofte door sijn vrienden versocht/ afstandt te doene van dien handel/ het welcke by de Nederlanden ende Koningh van Vranck-

Simon Danser Nederlander/ fameus Zeeroover/ begheeft hem inde protectie vanden Koning van Vranckrijck.

Vranck-

1609.

Vranckrijck / te vorderen raedtsaem ghevonden is / om soo vele moghelijck den handel ende wetenschap van navigeren met onse Schepen Cruys-seylen ende op onse manieren te seylen den Turcken te ontwennen ende beletten, waeromme dese Capiteyn Symon den Danser syn remis ofte perdoen / ende protectie vanden Koningh van Vranckrijck bekomen heeft / dies heeft hy sijnen aenslagh behendelijck ende kloeckelijck beleydt / om hem uyt de Turckse handen te wennen. Als hy met eenen Buet was uytter Zee komende / de Janitseren ende Turcken veel aen Lant liepen / maeckte hy mette Turcken een krakeel om den Buet / ende alsoo in een ghevecht is hy t'Schepe ghevlucht / sijnen wimdt goedt hebbende / ende in sijn Schepen veel Christenen van alle Natien / die Slaven waren ghekocht / tot sijnen dienste hebbende / die om haer vryheydt het leven voor hem waechden / heeft hy de Turcken noch aen Boort hebbende vermeestert / veel over Boort doen springhen / ander over Boordt worpende de reste vast ghehouden / om noch Christenen te lossen / ende is alsoo met vier Schepen nae Marsilien ghevaren / waer van eenen Spaenschen ryken Prys was / 't Volck, Duytschen / Enghelschen / Francoysen / inde Prijsen ghevanghen / die stonden hem nu by om haer vryheydt. Tot Marsilien ghekomen zijnde / begaf hy hem inde protectie vanden Koningh / ende soeckende met vele beschadichde in 't vriendelijck te composeren / van eenighe vertrocken hem in Rechte / voor Schepen by hem genomen / sints den dagh dat de Koning hem in protectie hadde ghenomen / ende daeromme is hy in December tot Parys ghekomen / ende men seyde dat de Koningh hem soude in sijnen dienste ghebruycken in eenighe groote voyagien op handen wesende.

De Koning van Persia sent Ambassadoren aen Keyser / Paus ende Vorsten.

Alsoo d'Oorloghen tusschen den Turck ende Persiaen noch duyrden / heeft de Persiaen sijn Ambassadeur in Duytslandt ghesonden aenden Keyser / mede aenden Paus ende ander Christen Potentaten. Dese byden Keyser ghehoort ende uyt-ghesteldt zijnde op naerder bedencken / zijn nae Italien ghetrocken / de eene zijnde een gheboren Perse / werdt tot Roomen wel ontfanghen / ende van daer vertrock hy nae Spaengien. De ander was een Enghelsman / Sire Robbert Schorley ghenoemt / wiens Broeder Sire Antoni Schorley te vooren derghelijck Ambassade volvoert hadde / ende was nu in dienste vanden Koningh van Spaengien. Dese twee ghebroeders waren vanden Keyser vereert met den tijtel van Ryckxgraven. De leste Robbert Schorley / hadde last den grooten Hertogh van Florencen te beweghen tot het volherden van d'Oorloghe teghen den Turck / die nu langhe Jaren ghedurichlijck d'Oorloghe ter Zee hadde ghevoert met groote Victorien / ende mits dat sijn Landen ghelegen zijn verde vanden Turck / konnen die geen schade omfangen / die sterck ter Zee veel schoone Galeyen ende groote Schepen heeft / selve eenige in Hollandt laten koopen: op sijn Galeyen varen veel Edelen seer sterck alle ander passerende.

Een worpt hem op voor broeder van den Grooten Turck in Italien.

Hy heeft mede aldaer ghesproocken ende ghehandelt met den Turck / die hem in Duytslandt ende by den Keyser uyt-ghegheven heeft / te wesen de Broeder vanden grooten Turck / affirmerende hoe dat sijn Vader Mahomet int beleg van Agria ofte Strigonium Anno 1596. hem liet met noch drie Broeders tot Constantinopelen / alwaer daer na / de oudtste beticht van verraedt / vanden Vader ghewurcht werdt / ende hy werdt in Griecken ghesonden / van waer sijn Moeder was. Daer-en-tusschen storf sijn Vader naer wien sijn broeder Acomath / door gheldt ende beloften Keyser werdt ghemaeckt / ende liet sijnen jongsten broeder dooden / ende om hem te dooden werdt mede ghesonden / maer deur de schalckheydt van sijn Moeder werdt een ander in sijn stede ghedoot ende hy versteken: hy hadde eenichsins de Wapenen teghen sijnen Broeder aengenomen / maer wert tweemael gheslaghen / dies vluchtede hy nae Thessalonica, alwaer hy Christen was ghedoopt / hy hadde 't selfde den Keyser vertelt / die hem 2000. Daelders Jaerlijckx behandichde / was nu mede by den Paus gheweest / ende hadde van als de Koningh van Spaengien verwittelt. Desen persoon was nu by den grooten Hertogh van Toscana tot Florencen ghekomen / ende is secretelijck mette Vlote vanden Groot Hertogh tot Livorno ghescheept in October op eenigen aenslagh.

Persische Ambassadeur aenden Paus / belooft de Schismatijcke Christenen Armenianen ende Gregorianen den Paus te doen erkennen.

Alsoo desen Grave Schorley / Persische Ambassadeur / tot Florentien ghehandelt hadde / is hy ghereyst nae Roomen, alwaer hy seer triumphantelijck inghehaelt werdt ghekleet in swert Fluweel met een Tulban op sijn hooft / op de Persische maniere / daer op een goude cruyce van ghesteente / betoonende Christen te wesen / en Roomsch Catholijck: ende besochte ende verdienende alle de aflaten van Roomen / hy werdt oock vereert om sijn devotie met verscheyden Reliquien ende Geestelijcke benedictien. In sijn aenspraecke totten Paus / versochte hy van sijn Heer des Persiaens weghen / aenden Paus / dat hy wilde senden bequame Predicanten om in sijn Landt voorts te planten het Catholijck Roomsch gheloove / aenbiddende van sijner syde te beneersstigen / dat sy bruchten souden doen / ende dat de Schismatique Armenische en Gregorianensche Christenen ende andere / die in sijn ryck waren / het Catholijck Roomsch geloove souden aennemen / mede dat sijn Heylicheydt derwaerts wilde senden eenen Nuntius / om aldaer te resideren / mette hulpe vanden welcken men soude een verbontenisse maken offensive ende defensive / mits afgaende ende verlatende alle verbontenissen / die sy met het huys van Ottomans ofte Turck mochten hebben / om gelijcker-handt hem den Krijgh aen te doen. Tot desen eynde wilde de Persiaen sijn Ambassadeurs te resideren byde Christenen houden / soo dat sy mede haer Ghesanten in Persien hielen / om alle onderlinge correspondentien te houden / etc. Dese Ghesante trock mede van Roomen nae Spaengien.

Turcksche Ambassador in Duytslant gekomen.

Vanden Turckschen Keyser was desen lesten Somer een Ambassador ghekomen / eerst aenden Koningh Matthias van Hongarien / met gheschencken om de confirmatie te hebben van 't Bestant / die mede nae Praga byden Keyser trock / met kostelijcke giften van Peerden ende sijn toebehooren / sadelen ende behanghselen / ende werdt in November afgeveerdight met groote vereeringhen / maer met gheen volkomen bericht over de Agreatie van 't Bestandt / daer toe een Ryckxdagh van noode ware. Ende soo scheydde hy van Praga niet wel te vreden.

Ghelijck datter in Christenrijck desen lesten Somer een Turckse Armade werdt verwacht / soo was daer teghen mede een Armade ofte Vlote reede ghemaeckt / wel van 30. Schepen ende Galeyen / met wel veerthien duysent Mannen / bestaende van Spaensche / Florentijnsche ende Malteser Schepen op eenigen aenslagh.

Krijgh in Barbaryen tusschē broeders de Koningen van Maroques, Fessa, etc.

Wy hebben inde voorgaende Boecken verhaeldt / hoe dat in Africa ofte Barbarien de drie Ghebroeders des lesten Koninghs Muley Hamet Sonen / noch in tweedracht oorloghden / de jonghste Broeder Muley Saydan / pretenderende 't beste recht / als gheboren van een Wettelijcke ghetroude Vrouwe Lylla Isha nae haer Wet / desen nu besittende 't Koninghryck van Maroques / heeft hem opgherust met hulp van sijn Moeder / besettende voor hem haer Juweelen ende Silver-werck / ende hadde in sijnen dienst Anno 1607. onder andere / een Enghels Edelman van ouden gheslacht in Enghelandt / in Buckinghamschyre gheboren / Jhon Gifford nu ontrent achthien Jaren oudt / die in Nederlandt onder der Ridder Sire Franchoys Vere / den Krijghs-handel gheleert hadde / ende was hier ghenoemt Alcalde Gifford / in groot credit / hebbende het opper-bewindt over de Christenen / ende over het Gheschut wel sestich stucken / de Christenen waren by de drie hondert / meest Enghelsche / als een sijn Neve Philip Gifford, Gouwen Smit / een Ingenieur / of Krijghslistich Man / in Hollandt wel vermaert / noch de Capiteynen / Baker / Jaques Isaack / Chambens Taples / Fawles ende andere. Als nu de jonghste broeder Muley Saydan sterck van Peerden ende Voet-volck was / is hy opghetrocken teghen Abdula sijn outste broeders sone / die niet soo sterck was. Als de Legers niet verde vanden anderen waren / is daer een vreese onder Saydans volck ghekomen / uyt een

bedenc-

1609. bedencken / dat sijn Peerde-volck onlancr een neder-lage hadden gehadt / daer upt terstont eenighe Waer-segghers (daer de Moozen seer hun geloove op set-te'n) een superstitieus waen-gheloove op fondeerden / ende seyden / sy en souden dien dagh gheen victorie vechten / maer moesten wijcken nae Sus / dan eer vijf Maenden / souden sy Maroques weder hebben. Door desen schrick / hoe wel alles op voordeel wel bestelt was / gheheurde dat Saydans volck / den eer-sten aenval op Abdula ghedaen hebbende / eens af schietende haer Musquetten / op 't gheroep van ha-ren Vyandt de vlucht namen / seer beestelijck verla-tende hun Gheschut ende de Christenen. Muley Saydan siende de vlucht vande syne / sondt eenen van sijn eyghen Peerden aenden Capiteyn Jhon Gyf-foard / biddende sijnen persoon daer op te salveren / tot op eenen gheluckighen dagh. Maer die beleefde sorghvuldicheydt / worde van den Capiteyn ghewey-ghert / bindende het Peert aen 't Waghen-ghetuych / voor eenighe andere / ende antwoorde / nademael het de Koningh belieft hadde / hem de eere te gheven / met den last van 't Gheschut ende Legher / soo en wilde hy die eere niet besmetten mette vluchten / hy en wilde sijn Landtslieden / Christenen ende Gheschut niet verlaten / maer badt hem te willen soo veel volcx achter hem laten / ende hem toe te schicken als hy konde / hy wilde daer mede sijn vlucht bevrijden ende seeckerder maecken / met den Vyandt werck te ghe-ven / men soude hem aldaer by het Gheschut levende ofte doodt vinden. Dan hy werdt korts vanden Barbaren meest verlaten / ende hy mette Christenen doende wat moghelijck was / met het Gheschut hem behelpende / weerden hun soo langhe als sy konden / tot dat sy alle overvallen werden. Dese Capiteyn Gyffoord door de hitte sijn Wambays afwerpende / vocht in sijn hemde / tot dat hy met seven wonden doot bleef. Muley Abdula hadde belast hem niet te laten ontkomen / dan by ghevalle hem noch siende vechten / dede hem aenroepen / soo hy wilde Ala ausara, ofte olve Abdula roepen / men soude hem 't leven ende eere vergonnen / dan hy antwoordde / hy wilde voor eenen beteren Heere sterven.

Muley Saydan ver-liest slagh / Waersseg-gers ghe-loovende.

Engels Ca-piteyn Jan Giffard wonderlicke vroomheyt / ende doodt / den 6. De-cember 1607.

Vande Christenen en ontquamen niet boven de dertich / vande Bevelhebberen niemandt dan de Ca-piteynen Isaack ende Fawkes. Muley Saydan beklaechde die seere. Dese nederlaghe geschiede den 6. December 1607. daer bleven boven de veertich van Abdula volck niet doot.

Muley Saydan vluchtende nae Maroques / van waer hy dede by Bassa Mustapha wech voeren sijn Moeder / sijn Wijven ende Kinderen / ende volch-de wel met tsestich Muylen gheladen / met sijn Tre-soor ofte Schat nae Tedala / verlatende Maroques / daer Abdula in troch / dan daer niet vindende om sijn Krijghs-volck te betalen / trock nae twee Maenden daer weder upt / nae sijnen Vader Muley Scheck tot Fessa / hoorende dat Saydan wederomme sterck op de beenen was.

Hier-en-tusschen soo wasser een Muley Macho-met Ben / ofte sone Hamet den Bosome / opghestaen / een Neve vande dry ghebroeders Koninghen / die met vrienden ende ghelt een hoop volcx by een heeft ghe-brocht / hem gelatende het ware ten dienste van Say-dan / ende is also paysselijck in Maroques ghetrocken / alwaer hy hem selven heeft Koningh geproclameert / hem seer vriendelijcken draghende / mede teghen de Nederlandtse ende ander Christen Kooplupden / ende ontrent dertich Engelsche die upt den lesten slagh ont-komen waren / heeft hy paspoort ende behulp ghege-ven om nae huys te trecken mette Schepen inde Ha-vene van Saphia / ende Saydans aenhanck heeft hy mede laten nae haer believe vertrecken.

Muley Hamet Bo-some maeckt hem selven Koning van Maroques.

De Moeder van desen Hamet Bosome hadde me-de in 't gheberchte eenen hoop volcx vergadert / Daer mede sy meynden te besetten den tweeden Broeder van drijen Muley Bufferos in een Fortresse daer hy ghevlucht / hem onthiel / dan hy siende hem beset / ghe-raeckten wech door een gat inden muer ghemaeckt / ende vluchten tot Salijch een Zee-stedeken onder de Jurisdictie van sijnen oudtsten Broeder Scheck die noch Fessa hiel.

Muley Bufferos ontvlucht.

Muley Saydan in 't beginsel van April 1608. we-deromme wel toe-gerust met hulpe van sijn moeders ghelt / trock weder nae Maroques / alwaer Hamet Bosomet hem ontmoette ende sijn volck in een scher-mutsel werdt gheslaghen / nae het gheberchte / ende soo nam Saydan wederom Maroques inne / dan in Ju-lio naest quam Hamet Bosome weder voor de stadt / ende werdt met groot verlies den 18. Julij geslagen / ende zijnde ghevlucht in 't gheberchte / werdt door mid-del van een Alcayde Asus vergheven / die een oudt Raedts-heer was gheweest van deser Koninghen Va-der / ende die hem onder sijn Vrienden nu / op een Sterckte als een kleyn Koningh is houdende. 1609.

Muley Schec / de oudtste Broeder / Vader van Ab-dula / twijfelende van sijnen staet ende macht / heeft een Italiaens Genevoys Koopman / Johan Etina Mortara genoemt / aende Koningh van Spaengien ghesonden / versoeckende hem te helpen aen sijn Ko-ninghrijcken / ende hy wilde hem overleveren de Zee-steden / la Rache / Salie / Alcazer ende ander plaetsen niet verde ghelegen vande strate Gibraltar. Desen handel werdt alsoo ghedreven / dat dese Etina daer by profiteerde vanden Koningh van Spaengien Jaer-licx wel twee duysent Ducaten / want op dese toe-segginghe heeft de Koningh van Spaengien doen ar-meren ontrent 60. Galeyen ende 40. Schepen / onder de Marquis de Santa Croce / ende mede Krijghs-volck onder den Hertogh van Ossuna / die in Neder-landt langhe den Krijghs-handel geleert hadde / dese hebben by haer ghehadt Ingenieurs ofte Krijghs-listighe Mannen / Gravers ende gheredtschappe / om stercken op te werpen.

Muley Saydan slaet Hamet Bosome en krijght Maroques.

Dese Armade heeft haer vertoont in Augusti 1608. op de custen van Barbarien / wel hoopende ont-fanghen te worden / maer een groote menichte van Alabers / dat is inlants Peerde-volck / waren alreede afghekomen opten water-kant / om haer het landen te beletten / de welcke / hoe wel sy willen pretenderen upt Andalosia ghesproten te zijne / en wilden de Spaense Custen gebuerschappe soo na haer niet heb-ben. Daer werdt wel ghesepdt / dat de Gouverneur van Larache haer openinghe presenteerde / soo sy landen wilden / mede segghende / dat sy te vroech ghe-komen waren / eer Muley Scheck reede was / alsoo rechtede die Armade niet upt.

Marquis Santa Croce mist sijnen Aen-slagh op la Rache.

Terwijle dese ghebroeders Koninghen onder den anderen streden / hadden de Vereenighde Nederlan-den / nademael sy soo veel Turckse ende Barbarische Moozen slaven / tot Sluys verlost hadden upt de slavernie / goedt ghevonden / een deel Moozen die in Barbarien t'huys hoorden met een Schip derwaerts te voeren laten op haren cost / ontrent hondert vijftich Mannen / daer mede die Koninghen te vereeren / om te verwerven / soo eenighe Nederlanders in haer lan-den ghevielen als Slaven ghebrocht te worden / dat sy die mede wilden tot vrijheydt helpen. Om dese commissie te volbrenghen / werdt met dese Slaven ge-sonden upt Hollandt vande Staten Generael / Pieter Mertens Coye van Schiedam / die aldaer in 't Rege-ment vondt Muley Bufferos / die desen Agent vrien-delijck ontfinck / ende vereerde een tijdt lanck met een daghelicx pencioen ofte onderhout. Dan also d'Oor-loghe daghelicx swaricheydt ende veranderinghe by brochte / heeft desen Agent de Nederlandtsche daer trafficquerende Kooplieden / niet wel al konnen be-schermen van overvallende schaden ende ongelucken / maer hebben veel schaden onderworpen gheweest / ende en konden gheen Paspoorten bekomen om te vertrecken.

Slaven by de Vereenighde Landen / worden in Barbarien gesonden.

Het gheheurde dat die Stadt Tituan inde Strate van Gybraltar gheleghen / mede in 't voorleden Jaer rebelleerde in Augusto teghen den Koningh van Fes-sa dien Muley Scheck / ende tot hun verseeckeringhe sonden aen Muley Saydan / dat hun mochten ter Zee ghesonden worden tot hulpe 400. Mannen tot garnisoen / sy souden die stadt voor hem houden / Mu-ley Saydan konde dat Volck (als gheen Schepen hebbende) niet senden / konde oock de Nederlandtsche ofte andere Schepen aen sijn Lant op de Reeden lig-ghende niet ghebieden / upt krachte van hun verbach-tinghen niet vermoghende. Dies de voorschreven Agent /

1609. Agent / Marten de Cope / aende Vereenighde Landen ende aen Prince Mauritz schreef / om sulcken dienst den Koningh Saydan te doene. Dies terstont de Landen resolveerden onder Wolfart Hermansen / te vooren Admirael in Oost-Indien gheweest / twee Schepen van Oorlogen toe te rusten ende derwaerts te varen / die welcke niet teghenstaende alle haest die hy maeckte / daer maer arriveerde met twee Schepen van 300. laten groot in May, in dit Jaer 1609. mede voerende vier schoone Merryen om den Koningh Mulep Saydan van Prince Mauritz weghen te vereeren. Dese Schepen quamen te vergeefs ende te spade / want daer-en-tusschen was Saydan daer volkomen Meester van al ghewozden / in deser manieren volghende: zijnde van in Julio voorleden Jaer weder Maroques van hem inghekreghen / soo hadde Abdula inden volghenden Winter weder veel volcx opghebrocht / wel veerthien duysent te Voete ende achtien hondert Peerden / ende trock op nae Maroques / om Saydan te slaen: dan Saydan verwachte hem te Tedala op voordeel / want voor de groote Steden te strijden / werden de Koninghen uytter Stadt komende / altijdt gheslaghen / om dat hun volck terstondt op eenigh accident hen op de vlucht stellen / om de by-gelegentheyt der Stadt. Maer Abdula nae Maroques getrocken / was Saydan terwijle nae Fessa met syn volck gheruckt, derwaerts Abdula hem terstont volghde / daer sy aen 't slaen quamen / daermen terstondt sach de voorsz opinie waer ghemaeckt / want Abdula volck terstondt inde vluchte quam, om haer Wyven / Kinderen ende goederen inde Stadt te salveren, alsoo onder de Moozen het ghebruyck is, aldus (hoe wel stercker) wert Abdula geslagen in Januario Anno 1609. Wtten slagh vluchte hy met een syn jongher Broeder Chapa nae Tremissen onder des Turcx Dominie / ende mede syn Oom Mulep Bufferos (meer religieus in Mahomets Wet dan strijtbaer) met Abdalus Vader Mulep Scheck / de oudtste Broeder / siende sijnen vyandt alomme overwinder / heeft hem mede op de vlucht nae Spaengien begheven / alwaer hy vanden Koningh eenighe onderhoudinghe ghekregen heeft / ende hadde syn woonunghe in Algerben met syn Moeder / Wyven ende By-wyven / wel 70. ofte 80. persoonen sterck zijnde.

Vereenighde Nederlanden senden twee Schepen van oorloghen den Ko. Saydan ten dienste.

Mulep Saydan die verwindt Abdula.

Aldus Mulep Saydan victorieus zijnde, is meester van Fessa ende d'ander Landen ghewozden / ende heeft inde Zee-stadt Tituan / by Lande met Garnisoen hem verseeckert / also dat de Nederlantsche schepen met Wolfart Hermansen te spade eñ te vergheefs gekomen zijn, ende also is Saydan Heere van een seer groot Landt ghewozden / vande Strate van Gybraltar af / van Tituan / La Rache / Salpe &c. vande Koninghrijcken van Fessa / Maroques ende Sus / met alle den Zee-cust / 't gheberchte Atlas / soo verde als de Eylanden vande Canarien / soo datmen by sommighe schoone daghen / van syn vast Landt / ofte syn Dominie kan sien de Canaryen.

Mulep Saydan lãt streckt van de Strate Gibraltar totte Canarien.

Kortz hier nae quam tijdinghe dat in Sus een Heylighe ofte Sant van haer Moorische Religie opgestaen was / die sy Sydi Brahey noemen / die hem op werpt als een Beschermer van 't Landt / tot datter een Fatozi ofte Verlosser des Landts komt / dese nam op 's Koninghs Rechten ende inkomen / ende betaelde hy daer mede dat Krijghs-volck / als ofte hy Landts-heere ware: dan Mulep sondt daer Krijghs-volck / soo dat desen Sant kozts ter doot quam.

Nieuwen Sant worpt hem op.

D'oorloghe aldaer / is apparent niet lichtelijck te eynden / het volck seer lichtveerdich zijnde / mede makende groote Religie ofte conscientie in d'Oorloge / die Koninckliijcke afkomste doodt te slaen als ghesalfde Gods, al hebbense de macht / vreesende de wrake.

Mulep Saydan heeft de Peerden van Prince Mauritz vanden Admirael Wolfart Hermanssen wel ontfanghen / ende hem syn affschept ghegheven met bedancken / ende hem weder eenighe van syn Landen Peerden voor Prince Mauritz ingegheven / ende met ghesonden sijnen Ambassadeur / een Alcayde ofte Officier van 't Landt aende Staten / die al t'seyle gegaen zijn / desen Somer in Hollant wel aenkomen / daer mede der Staten Agent Pieter Mertens Coy / vertrock met Paulus van Lippeloo Koopman daer te vooren mede wech ghekomen was David de Weerdt / daer vyfthien Jaer ghereſideert hebbende een Broeder van Sebalt de Weert / die de Strate van Magellan besocht ende beschreven heeft / ende daer nae tot Zeylon in Oost-Indien vanden Koningh Fimala vermoort / die ons dese gheschiedenisse vertelt heeft. 1609.

Mulep Saydan sent Ambassadeur in Hollandt met giften.

Desen Ambassadeur van Mulep Saydan / Koningh van Maroques / was ghenaemt L'alcayde Hamon ben Bachier, in Hollandt ghekomen zynde / wert allomme ghetracteert ende gheeert als eenigh Christen Ghesante. By hem was een Jode / ghenaemt Samuel Pallache / die veel by hem vermochte / syn Brieven van Credentie waren ghedateert / vanden achtienden vande tweede Maendt van hun Jaer-schryven van Machomet 1018. Syn bootschappe was / de Landen aen te bieden vryen handel / ende alle onderlinghe Commercie, &c. Waer oppe de Generale Staten hem den seven-en-twintichsten Octobris van 't Jaer ons Heeren Jesu Christi 1609. antwoorden / dat sy syn presentatie aennamen / ende daer-en-teghen weder aenboden voor syn volck alhier mede de vrije Commercie ofte handel / by soo verde de Nederlanders effectuelijcken aldaer in syn Landt seeckerlyck 't selfde mochten ghenieten. Hy hadde beneffens secreten last daer yet te openen oft voor te gheven / maer alsoo 't selfde tendeerde om offensie op Spaengien te doene / waer mede men doen in Trebes was / quam 't selfde versoeck te ontijde / ofte twee oft drie Jaren te late. Hy versocht oock acht oft thien Schepen met twee ofte drie duysent Mannen / om sijnen Koningh te dienen / dat welcke hem ghenoech afgheslaghen werdt / de Heeren siende kleyn recompensie voor de twee Schepen onder den Admirael Wolfart Hermansen hem toe-ghesonden / die wel vijftich duysent gulden ghecost hadden / doch sy consenteerden hem wel / soo wanneer hy Schepen / Volck ende Amonitie / etc. van noode mochte hebben / soude voor syn gheldt / dat Privilegie hebben / soo volkomelijck / als eenigh Christen Prince. Hier mede verkregen dese Gesante met syne Jode syn affschept / de Jode met veel Nederlanders questien van reeckeningen hebbende / veel t'onrechte liever Joden in die Landen harer goederen betrouwende / dan hun eygen natie. Maer desen Jode schuylde onder den Gesante / die welcke vereert wert met sijne Lijnwaetten / als Hollandtsche eygenschappe ofte vruchten. Sy hebben hem een Schip doen toe-reeden / om hem weder nae Barbarien te voeren. De Prince Mauritz eenighe vande sijne mede sendende / om Barbarische Peerden voor hem te koopen / hebbende eenighe by desen Ghesante ontfangen.

Versoeck van den Moorischen ghesante in Hollandt.

Moorische Ghesante vertrock upt Hollandt met goede affschept.

Als dese Ghesante nu syn affscheydt hadde / ende een Schip ghereedt / soo zynder quade tijdinghen upt Barbarien ghekomen / als dat in Augustus lest / Mulep Abdulla / met sijnen Oom Bufferos / eenighe hulpe ghekreghen hebbende van Shraceys / een Volck van 't Gheberchte / hadde de Stadt Fez weder inghenomen / den Alcayde die hem teghen ghetrocken was / verslaghen hebbende / waer door vreesende in syn Landt veranderinghe / versochte hy aende Heeren Staten / dat sy eerst een Schip nae Barbarien wilden senden / om te weten den Staet van sijnen Koningh Mulep Saydan / de Heeren Staten antwoorden / dat best ware dat hy metten eersten af soude varen / het Schip belast zijnde / met hem soo langhe op de Custen te blijven / tot dat sy volkomen tijdinghe van alles mochten vernemen / ende is alsoo daer nae uytten 's Graven-Haghe vertrocken.

Mulep Abdula neemt weder Fez inne.

Daer is sints tijdinghe / dat Mulep Abdula / de Sone van Meester Scheck / die in Spaengien ghevlucht is, willende tot Fessa, rondt-omme het Landt de inkomsten vreedelijcken inhalen / soude van sijn eyghen Ondersaten het Landt-volck / van Fez weder verdreven zijn nae het gheberchte / ende soude sijnen Oom M. Bufferos doen worghen / ofte om brenghen hebben / mede eenen sijnen Broeder Chapa genoemt / ende dat Mulep Saydan weder in Fez soude ghekomen zijn.

Mulep Saydan krijght weder Fez in, eñ Abdula doodt sijn Oom M. Bufferos ende sijn Broeder.

Et

Moriscos in Spaengien rebelleren.

Wt Spaengien ende van andere plaetsen is gheschreven / dat aldaer desen Somer een conspiratie ontdeckt is / vande Spaense Morisquen in Granaden ende elders / ende dat sy van langher handt souden vergadert hebben veelderhande wapenen / ende gheschreven hebben aenden Turck / ende Koninghen van Barbarien / haer te senden twintich duysent Mannen wel ghwapent / ende sy wilden daer by voeghen uyt alle de quartieren van Spaengien / tachtich ofte hondert duysent Mannen / om dat te vermeesteren / dat alle de Morisquen van Granada / Valensa / Arragonien ende Castilien / alle daer toe ghesint waren. Alsoo wat daer van is / den Leser te verwittighen / sullen wy hier stellen een translaet van eenen Brief ofte Placaet / vanden Koningh Philips de III. van Spaengien aenden Hertogh van Lerma / Marckgrave van Denia / beroerende het verjaghen ende bannen van de Morisquen / dat zijn d'oude Landtsaten vande Koninghrijcken van Valencen / ende ander in Spaengien.

Placaet des Koninex van Spaengien nopende Moriscos.

Corijn. Ghy hebt seer wel verstaen / 't ghene / hoe dat over soo langhen tijdt van Jaren / ghesocht is gheweest / de bekeeringhe vande nieuwe Christenen / (dat zijn d'oude Landtsaten ghemeenlijcken Moriscos ghenaemt / van 't Coninghrijcke van Valencien. d'Edicten van ghenade / die haer ghegunt / en d'ander neersticheden die met haer ghedaen zijn / om haer t'onderwijsen / in ons heyligh gheloof: en 't weynich dat al 't selfde ghebaet heeft / maer zijn eerder in hare hartneckicheydt daghelijckx meer en meer aenghewassen / met een ghestadighe begheerte / en wille / van te machineren / teghens dese Koninghrijcken / en al hoe wel 't perijckel / en onverwinnelijcke schade die (met het dissimuleren vande selfde) daer uyt soude moghen volghen. Is my gheremonstreert / al over eenighe Jaren / door veel en seer Gheleerde Heylighe Mannen / my porrende / tot een goede remedie (daer ick van conscienties halven niet voor by mochte) om onsen Heere te versoenen / die van dat volck soo seere gheoffenceert was / my verseeckerende / dat ick haer sonder eenighe schroomte / soude moghen straffen / aen lijf ende goedt / overmidts dat de continuatie van haer misdaden / en swaer schandelijcke stucken / haer overtuycht hebben / als Ketters / Apostaten ende Verraders van Lesæ Majesteyt, soo Goddelick als Menschelijck. En al hoe wel nu sulcks alsoo is / soo soude ick teghens haer moghen procederen / met sulcke strengicheydt als haer misdaden verdiendt hadden. Niet teghenstaende / begheerende haer tot kennis te brenghen / met soete ende sachte remedien / hebbe belast / in Valencien, die by een komste ofte dachvaert te houden / die ghy verstaen hebt / ten eynde / om een nieuwe Instructie ende Conventie t'ordonneren tot meerder Justificatie / en om te sien / of ick het uytleyden ofte bannen / mochte excuseren. Maer hebbende daer nae verstaen / door verscheyden ende seeckere tijdinghen / dat die van 't voorschreven Coninghrijck / als die van Castilien voort ghevaren zijn / met schandelijck opset / want op de selfde tijdt / datmen tracterende was van haer resolutie / hebben sy Volck ghesonden nae Constantinopolen en Marocos, om te handelen met den Turck en den Koningh Muley Cidan, versoeckende datse 't aenstaende Jaer / haer macht wilden senden / tot haer hulpe ende assistentie / hen verseeckerende / datse souden vinden hondert vijftich duysent man / soo Mooren als van Barbarien, die hen souden assisteren met lijf ende goedt / dat den aenslagh seer licht om doen sal zijn / dewijle dat dese Rijcken seer ghebreckelijcke waren van volck / wapenen en amonitie van Oorloghe / en hebben noch oock daer-en-boven / hare onderhandelinghe en correspondentie met Ketters en ander Princen / die benijdende zijn / de grootsheydt van dese onse Monarchia, hebbende d'een en d'ander hen aengheboden / hulp en assistentie / met alle haer macht / men heeft seeckere kondtschap / dat den Turck (om syn Armada te senden) verdraghen is metten Persiaen en sijn Rebellen, die hem in 't werck hielden. En den Koningh Muley Cidan schickt syn Coninckrijck vast te maken ofte bevenghen / en heeft ghetracteert mette Ketters van de Noordersche Landen / aen de Zee gheleghen / datse hem willen accommoderen met Schepen / om sijn Volck herwaerts over te senden / ende is hem gheaccordeert. En soo dese en d'andere onse vyanden / te ghelijck op eenen tijdt ons overvallen / soo hebben wy te sien 't peryckel / alsmen wel dencken kan. Considererende dan alle 't voorseyde / en begheerich zynde / om nae te komen / mijn schuldighe plicht / met te betrachten de conservatie / en verseeckeringhe van mijn Rijcken / ende in 't besonder / dat van Valentien, ende van de goede Ondersaten van dien / (als zijnde haer perijckel alder sorchghelijckst) en dat de Ketterije en Apostasie / van dat snoode Volck (dat onse Heere soo seere vertoornt heeft) mach cesseren / nae dat ick hebbe gherecommandeert / en doen recommanderen / my verlatende op syn Goddelijcke hulpe / als syn eere ende glorie betreffende / hebbe gheresolveert dat alle de Moriscos uyt dat Coninghrijcke ghevoert werden / opte maniere / als ghy aldaer sult verstaen. Ende al hoe wel / dat den ijver die ghy hebt van Godes / ende mijn dienste / en vande seeckerheyt / en conservatie van 't voorsz Coninghrijcke / en van u lieder persoonen (die ick soo seer beminne en achte) my doet verseeckeren / dat ghy dese saecke sult verstaen / ghelijck alsse inder daedt is / en hoe noodigh en salichlijcken dat de resolutie is / (die ick ghenomen hebbe) en d'executie van dien sult helpen handthaven. Des niet te min hebbe ick u wel willen verwittighen / vande dinghen die my ghemoveert hebben / sulcx te doen / en u te belasten / ghelijck als ick doe / seer ernstelijcken / dat ghy een exempel gheeft aen alle d'ander Heeren / die Moriscos tot onderdanen hebben in dat Coninghrijck / met te verstaen te gheven / aenden uwen door middel van u Officieren / dat moghende haer met rechte straffen aen lijf ende aen goedt / dat het een seer groote weldaet is / die ick haer noch doe / in haer te laten gaen / ende datse van hare roerende goederen / met hun mogen nemen soo vele alsse alleenlijcken / op hare persoonen moghen draghen / tot hulpe van haer onderhout: En hoe wel dat het gheexecuteert sal worden / sonder dat / in gheenderley maniere oft respect / ander middel toeghelaten wordt / soo salt van grooter importantie wesen / dat d'ander moghen sien / 't ghene by u ghedaen wordt / op dat sy 't selfde moghen navolghen: En overmits dat ick ghecommitteert hebbe / d'executie / van dat volck te doen gheleyden / nae de havens daerse sullen t'Scheep gaen: Den oppersten Veltheer Don Augustijn Mexia, van mijnen Rade van Oorloghe / belaste u seer / dat ghy met hem seer goede correspondentie hebt / en hem doet assisteren / in 't ghene ick u veradvertere / nae behooren. Van alle 'tgene meer / dat ghy doet / in voldoeninge van 't voorverhaelde / sal wesen / als u schuldighe plicht van een oprecht Christen en getrou Vassael vereysschende is / ende sult my daer nae bewijsen / den alderaengenaemsten dienst / die ghy my kondt doen: En te meer / dat ghy vanden Marck-graef van Cartagena verstaen sult / de ghedeelte die u sal toekomen vande goederen van u Onderdanen: En weest verseeckert dat ick sal te goedt komen ende repareren de schade ende discommoditeyt / die u door 't gebreck ofte absentie / vande selfde souden moghen ontstaen / in allerley manieren en weghen my mogelijcken zijnde: En van alle dat d'executie is aengaende / Remittere my op het ghene dat de Viceroy van mijnent weghen sal verwittighen aen u Officieren / ende sult het alsoo doen volbrenghen ende executeren.

Wt S. Laurents / den 11. September 1609.

Ick den Koningh.

Andre de Prado.

Moriscos worden uyt Spaengien gevoert en gebannen.

Hier over was alsο het Krijgs-volck al Spaengien door belast / hun derwaerts te begheven / mede alle de Galeyen en Schepen daer ontrent om dese Morisquen over te setten in Barbarien ofte daer ontrent / diemen achte etlijcke hondert duysenden te wesen. Deser arme menschen zijn eenighen ontvlucht alomme waer sy konden / in Italien / Vranckrijc / Languedock

1609.

doch ende elders. Daer onder waren veel rycke: men seyde / dat sy wel drie Millioenen gouts aenbieden souden den Koningh te geven soo sy mochten in haer ghemack blyven sitten / Religie vry / maer andere bereckenden / dat den Koningh wel veel meer Millioenen daer by proffiteren soude. Daer werdt in Valencen / een van dese Morisquen ghevonden / Nicque ghenoemt / rijck gheschat wel drie hondert duysent Ducaten / oudt wel tsestich Jaren / ende nae Madril ghevoert ghevangen / die sy meynden haer hooft te maecken / somma sy werden daghelycx met groote hoopen over in Barbarien ofte Africken ghesteldt / daer sy qualycken willekom waren / ten ware sy wel gheldt brochten, ende en vermochten gheen gelt ofte Juweelen wech te dragen / nochtans soo wertmen in Spaengien gewaer / dat alle het gout opgewisselt ende opgekocht werde by haerlieden (als men denckt) om mede te nemen: men schreef uyt Italien datter wel hondert duysent over gheschcept waren / ende dat de Koningh van Tremissan haer assigneerde een woon-plaetse in een schoon valeye / maer sy werden vele vande Araben vermoort ende berooft: vele alsoo sy overgevoert waren / werden aen Landt niet ontfanghen / die wederomme moesten / stervende byden wech van ghebreck ende alderhande ellende.

Eenighe Moriscos houden haer sterck in Spaengien.

Daer werdt mede overghschreven / datter eenighe twaelf ofte sesthien duysent / tusschen twee Revieren ende Berghen haer sterck houden / met Kasteelen ende eenigh Geschut / ende soude eenen Koning ofte Hooft ghekoren hebben / daer teghen ghesonden was Don Augustijn Mexia met twaelf duysent Man / ende alle het Peerde-volck andere in ander plaetsen / die gheldt hadden die huerden Schepen / ende vloden alsoo elck daer 't best hem gelegen was / ende alsoo wert Spaengien ghebloot van volck / en sochten alle middelen om 't selve weder te repeupleren ofte volck-rijck te maken: de Ambassadeur van Spaengien tot Genua / hadde daer in 't Landt wel vijf hondert Boeren secretelijck wech ghesonden om in Valencen te voeren / daer men haer gaf Landt ende Huysen voor thien Jaren om niet ende vrij te woonen / ende soo meer in ander quartieren / daeromme dat de Genevoysen niet wel te vreden waren.

Men soeckt om Colonie ofte nieuw Volck in Spaengien te planten.

Ghelijck de Historien zijn als Spieghels ende Tucht-meesters van des menschen leven / om hem te spieghelen ende te doen ghedencken / hoe wy ons behooren te draghen in ons Nederlandt / nu zynde van de Oorloghe ontslaghen / soo hebbe ick goedt gedocht hier in te brenghen drie voornemelijcke Ordonnantien in Vranckryck ghepubliceert / om te verbeteren de quade ghewoonten / die d'Oorloghe mochte inghevoert hebben / die niet min dienstelijcke zijn in onse Nederlanden.

Drie ordonnantien in Vranckrijck teghen 't Vloecken, tegen Duellen ende tegen valsche Banckeroetiers.

De eerste Ordonnantie is teghen 't vloecken ofte blasphemeren / ende den name Gods lasteren. De tweede is teghen Camp-vechten / dat sy Duellen noemen. De derde is teghen Banckeroetiers / die hun verliesen niet konnen bewijsen.

Teghen 't vloecken ende blasphemeren / zijnder van oudts hier inde Nederlanden goede Ordonnantien ghemaeckt gheweest / als namelijck / by Koningh Philips I. van Spaengien 1502. die inhiel / dat de Vloeckers ende Blasphemeerders / d'eerste reyse met een gelt-boete souden gestraft worden: de tweede reyse te worden aen een Kake / ofte op Schavot gestelt / ende syn tonghe doorsteken: de derde reyse ghegheesselt te worden achter straten / ende daer nae eeuwelyck ghebannen / op den hals sonder appel. Dan ten naesten Jare 1503. werdt de voorgaende Ordonnantie wat versoet / ende opt sints weynigh gheexecuteert / waeromme tot exempel wy de Fransche Ordonnantie sullen verhalen / ende mede een executie daer over.

Oude Placaten ende Ordonnantien in 't Nederlandt tegen 't vloecken ende sweeren.

D'ordonnantie van 't Hof des Parlements van Parijs luyt (als by de Register blijckt) aldus: waer als op het vertooch ten Hove by des Konings Procureur Generael / den Koningh van sijn subsistuten / ende Officieren ghewaerschout was / vande grouwelijcke misbruycken / blasphemeren ende lasteringhen teghen den name Godts / ende de Heylighe Maghet sijn Moeder / met veel verschrickelijcke sweeren ende grouwelijck vloecken / ten spijte van Godt ende sijn ghebodt / d'welck door ghewoonte zijn den menschen soo ghereet inden mondt / dat het noodigh is daer inne te versien / om de gramschappe Godts te stillen. Ende daeromme dienen de oude Ordonnantien vernieuwt / van de Koninghen S. Loys / Philips Karel den achtsten / Loys de twaelfde / Hendrick den tweeden ende Karel den neghenden / met ooch de Ordonnantien ende Proclamatien van den Hove ghedaen / Anno 1544 / 1572 / 1575. versoeckende dat van den Hove daer inne versien zy / ende by Decrete gheordonneert / om by proclamatie overluyt ghelesen te zyne alle weecke / in dese Stadt ende Voorborchten / insghelycks ooch in alle Steden ende Dorpen generalyck ende specialycken / ende in alle Balliouschappen / Seneschalschappen ende Provostijen van dese Jurisdictie.

Teghen 't Vloecken d'Ordonnantie in Vranckrijck.

Het voornoemde Hof / volghens d'Ordonnantien voortydts uyt-ghegaen / heeft ghedaen ende doet nu bevel / verbiedende alle persoonen / van wat state ende qualiteyten sy zijn / te sweeren byden name Godts / ende vande Heylighe Maghet sijn Moeder ende Heylighen / op de pene begrepen inde voorghenoemde statuyten / ende op lijfstraffe / soo de saecke verheyscht. Bevelende alle Dienaers / Sergianten ende Officieren vande Justitie / handt aen te slaen / arresteren / ende terstont voor ghevanghen nemen / alle die ghene / die sy sullen bevinden lasterende / om terstondt daer van ghedaen te wesen een exempel van Justitie: bevelende alle persoonen diese sullen hooren sweeren / die selvige totte Justitie aen te brenghen / welcke hebben sullen de derdedeel van de boete. Ende dit Decreet sal mette Trompette naer ghewoonlycke uytroepinghe ghepoclameert worden / openbaerlyck / in alle Wijcken en Voor-borchten deser Steden / ende in alle ander plaetsen daermen ghewoon is Publicatie te doen / in alle Steden / Voorsteden / Dorpen ende Baliastien. Bevelende alle Rechters vande Landen handt aen te houden / dat dese Ordonnantie onderhouden zy. Bevelende boven dien alle Stedehouders vande Procureur Generael / alle neersticheydt te doene / om dese sake behoorlijck te vervolghen ende executeren / op peyne van haren staet ende officie te verliesen. Ghedaen in 't Parlement / den sesten January 1599. ende met Trompet alomme ghepoclameert in Parijs / den 27. der selver Maendt /

Onderteyckent Voysin.

Wy sullen hier by voeghen een Executie volghende dit Placaet / mette Sententie teghen Niclaes de Mesle Lasteraer.

Die vanden Hove ghesien hebbende het Proces Criminel / beleydt byden Seneschal van Mayne ofte syn Stadthouder Crimineel tot Mans / ten versoecke vanden Substituyt des Koninghs Procureur Generael / Heescher ende Beswaerder teghen Niclaes le Mesle ghevanghen / inde ghevangenisse der Conciergerie van 't Paleys / welcke gheappelleert heeft van den vonnisse teghen hem ghegheven by den voorschreven Seneschal / ofte sijne voorsz Stadt-houder den 14. Maye 1598. byde welcke Sententie was ghegheven / openbare reparatie te doene synder misdaedt / wiens Proces was met volkomen ghetuyghenisse bevestight / daer de voorseyde le Mesle ghecondemneert werdt / een eerlycke beteringhe te doene / bloots hooft / verboets / met een tortse inde handt / weghende twee pondt / voor het groot Portael ende voornaemste ingangh der Collegiale Kercke van S. Pieter binnen de selve Stadt / ende openbaerlijck overluyt segghende / dat hy lichtveerdichlyck / ende uyt een groote ergheydt / teghen de Naem Godts ghelastert heeft / van welcke hy moeste perdoen versoecken / vanden Koningh ende vande Justitie / dat ghedaen zijnde / ghebannen uyt den Lande ende Graefschap van Mayne vijf Jaren langh / met verbodt van niet weder te komen / binnen den selven termijn / op straffe daer toe ghestelt inde ordinantie / ende boven dien ghecondemneert in twee goude Kroonen boete / tot proffijt vanden Koningh / ende twee goude Kroonen voor den Armen. Die vanden Hove hebbende de informatie daer van ghehoort / ende de ghevangen onderbraecht / d'oorsaecke van syn appel over de Sententie die hem

Executie over dese ordonnantie gheschiet aen Niclaes le Mesle tot Parijs.

1609.

opghelepdt was / oock ghehoort het beklagh des Koninghs Procureur Generael / welcke als nieuwelijck tot syner kennissen ghekomen / hem droech als Appellant minima, van de selfde Sententie / ghehouden te wesen van wel ghereleveert / ende dat hem recht soude gheschieden op syn appel / ende conclusien. Het selve al wel overdacht zijnde / is besloten ende gheordonneert / aengaende het Appel by den voorschreven le Mesle ghedaen / dat hy qualijck ende sonder oorsaecke gheappelleert heeft / dat verbetert sal werden / soo dat het Hof den voorschreven Procureur Generael / als Appellant a minima der sententie ontfanckelijck gheerkent / ende voor wel gheintenteert ende ghereleveert / soeckende recht op den appel / daerom werdt de voorgaende Sententie te niete verklaert sonder boete. Maer om het misdaedt begrepen in 't proces / soo heeft het Hof ghecondemneert ende ghewesen / den selven Mesle te doen eerlijcke beteringhe voor het voornaemste Portael der Kercke van Parijs / bloots hoofts / barvoets in syn hemde / met eenen bast om synen hals / houdende een brandende tortse van twee pondt inde handt / ende aldaer op syn knien / overluydt ende openbaerlijcken segghen / ende belijden / booslijck ende met groote erghepdt / grouwelijck den name Gods ende Maghet Maria ghelastert te hebben / dat hem hert-grondelijck leet is / versoeckende perdoen / vanden Koningh ende van Justitie. Dat ghedaen zijnde / sal syn tonghe met een gloeyende yser doorsteecken worden / beyde syn lippen ghespleten / ende daer nae ghebannen uyt Vranckrijck voor eeuwichlijck / hem bevelende synen Ban wel t'onderhouden / op peyne / soo hy binnen veerthien daghen nae de executie van dese Ordonnantie in Vranckrijck bevonden werde / sal ghehangen en gewortcht werdē / sonder eenige andere forme van Proces. Het Hof heeft boven dien geordonneert ende verklaert / noch by desen alle syn Goederen gheconfisqueert tot proffijt van den Koningh / van 't welcke sal uytghenomen worden ende gereserveert hondert Kroonen met de somme van boete / die toegeeyghent sullen zijn voor 't Broot der gevangenen vande Conciergerie des Palleys. Ordonneert boven dien dat het Proces / waer op dit nieuwe Proces uytghesproten is / verbrandt sal worden. Boven dien die vanden Hove / des voorsz Parlament hebben verboden / ende verbieden by desen / tot alle ende een yeghelijcken persoone / van wat state sy zijn / niet te moghen sweeren / vloecken / noch lasteren den Name Godts / ende dat op de boete ende penen der Ordonnantien ende Decreten alhier verhaeldt / mede ordonnerende / dat dese Ordonnantie sal ghelesen worden in het Recht-huys tot Mans. Dit werdt overluyt verklaert inde presentie der selver le Mesle / doen hy gheexecuteert werdt den 17. Januarij vijfthien-hondert negen-en-tnegentich.

Deerlijcke Campvecht van twee Edelen in Engelandt.

De tweede noodtlijcke Ordonnantie / na d'een oorloge / is ghepubliceert teghen het Camp-vechten / om lichtveerdighe saecken / alsoo desen lesten November in Enghelandt ghebeurde / tusschen den outsten Sone van den Baender-heere Wharton / ende een Schot Johannes Stuard / Maechschap vanden Koningh / beyde de fleur van alle Hovelinghen aldaer / ende twee de beste Cameraden ende Vrienden / dese mette Caerte spelende / questie hebbende / mocht d'een d'ander heeten lieghen / waer op de Schot hem sloegh / de ander tastende nae syn Gheweyr / werdt vast ghehouden ende ghescheyden / 's anderdaechs smorgens / de Heeren vrienden ramende / hoe desen pays ware te maecken / heeft Wharton den Stuard te Velde beroepen / ten selven daghe vroech / elck met syn Rappier / ende twee Lacquayen / om de Peerden te bewaren / sy reden te samen een mijle buyten Londen / ende ginghen t'samen in een herberghe / daer sy haer vrienden saghen voorby rijden om haer te soecken / sy protesteerden malkanderen gheen vee te draghen / dan voldoeninghe van eere te soecken / die sy prefereren moesten boven vrientschappe / sy noemden daer by een velt / daer sy nae toe reden / hielpen malkanderen over een gracht / deden haer Lackayen aen een zyde mette Peerden staen / besochten malkanders Gheweyr / haer Wambaysen offe niet hert waren / omhelsden malkanderen / vielen op haer knien / segghende haer ghebeden / bespraecken wat Chirurgyns sy wilden hebben / ende soo goedts moets liepen sy op malkanderen mette Rappieren / ende nae twee ofte dry steecken vielen sy beyde doodt / sonder spreecken: de Koningh ende 't Hof mette Vrienden bedroeft wesende / belaste men soudese beyde sonder Ceremonien in een graf steecken. Dit deerlijck feyt heeft ons beweeght / om voorsichtichept te vorderen / dese volghende Ordonnantie van Vranckrijck hier in 't korte te verhalen.

1609.

Edict teghen Duellen ofte Campvechten in Vranckrijck gedaen in Junij 1609.

Hendrick de vierde / Koningh van Vranckrijck / verhaelt hoe syn Voorsaten Koninghen / op de Duellen ofte Camp-vechtingen uyt Vaderlijcker liefden / verscheyden Ordonnantien hadden ghemaeckt / alsoo hy mede 1602. verklarende / dat alle die onder 't decksel / van ghepretendeert onrecht hem aenghedaen / sal soecken satisfactie by middel van beroepen tot Campvecht / beroept ofte doet beroepen / sal begaen Crimen lesæ Majestatis, ende voor sulcke ghestraft te werden / alsoo mede die het beroep aennemen / assisteren ofte volghen / expresselijck belastende allen Officieren / sulcke te straffen nae Rechte / sonder redemptie / hoopende dat de groote straffe eenichsins sal wederhouden / sulcken quaden ghewoonten. Wy sien 't selfde meest te procederen van een valsche ende boose opinie / seer diepe ghewortelt inde herten van onsen Edeldom / die altydt meer gheacht hebben hun eere dan hun leven / al oft sy niet en behooren te versoecken voldoeninghe van hun aenghedaen ongheluck / dan alleene byde Wapenen / sonder besmetten van haer reputatie / ofte te vervallen inde schande van vilayne vloohept / ende specialijcken in soodanighe die sy hun inbeelden / dat niet volkomelijcken konden gherepareert worden dan byde Wapenen: niet teghenstaende dat wy / om hun te bevrijden / van sulcken scrupele ende pretext / hebben by ons voorseyde Edict ghewillichlijck op ons ghenomen alle 't ghene hun eere mochte te naer gaen in dit respect / teghen allen die hun onderworpen sullen totter onderhoudinghe van dien. Vorder worden verhaelt de absurditept van sulcken boose ende ongheryimde opinie / contrarie van oprechte ende vaste eere. Waeromme hy anderwerf met advijse van syn Princen vanden Bloede / Raden ende Officieren / goedt ghevonden by de voorgaende / dese volghende Ordonnantien by te voeghen / ende volkomelijcken onderhouden te hebben / met expres bevel tot dien eynde / selve mede / aen de Koninginne onse lieve Bedde-ghenote / allen den Princen van onsen Bloede ende alle andere / dat sy gheenderhande petitien / ofte requesten sullen maecken tot Ons / contrarie van desen / op peyne van Ons displaysier / Wy protesteren ende sweeren byden levendighen Godt / tot gheenen tijdt te vergonnen eenighe gratie ofte perdoen / tot vernietinghe van dese teghenwoordighe Ordonnantie / noch tot gheenen tijde te dispenseren met yemanden vande straffe hier gestelt / in gonste / consideratie ofte respect / in gheenderhande manieren.

Strengh ghebodt.

1. Ten eersten / Wy bevelen alle Subjecten / van wat state ofte conditie / in vrede ende eenichept te levē / sonder malkanderen te injurieren / verachten / terghen tot haet &c. Op exemplare straffe van onse indignatie.

2. Wy ghebieden / te eeren ende respecteren sulcke persoonen / als by Gheboorte ofte Ampten verdienen van anderen onderscheyden te wesen.

3. De selvighe persoonen van qualiteyte / sullen hun mijden andere te offenderen / waer by sy mochten verliesen het respect hun toekomende / ende soo sy sulcx doen / sullen ghehouden wesen te voldoen als goedt ghevonden sal worden.

4. Alle questien die voorvallen sullen / waer van de decisie de Justitie toekomt / sullen ghewesen worden byde ordinarij rechten / verbiedende eenighe querelle daer over te formeren / op peyne van 't verlies van 't Proces / dat welcke wy presentelijcken toe-wijsen de tegen-partije.

5. Ende waer / als door indiscretie ende boosheydt / van sommighe andere / by wijlen moeten lijden onlijdelijck gheweldt / dat sy achten onmoghelijck te moghen

1609. moghen verkrijghen verbeteringe van haer eere / anders dan by de Wapen / de welcke hier mede verboden / soo soecken sy 't selfde by haer selven / ofte practiseren 't door haer Vrienden te doen / tot verachtinghe van onse Wetten authoriteyt / waer uyt alle de disorderen ende moorderyen spruyten / die wy soecken voor te komen / oordeelen noodlijck toe te laten by desen / dat alle ende een yeghelijck persoon / die hem sal achten veronghelijckt van een ander in syn eere ende reputatie / sal toegelaten wesen aen Ons haer klachten te doene / ofte tot onse beminde Neven de Connestable ofte Maerschalck van Vranckrijck / ende van haerlieden te versoecken het Camp-vechten ofte Duel / welcke haer van Ons sal vergont worden / soo Wy sulcx bevinden haer eere dienstelijck.

6. De sulcke als haer houden in onse Provintien / mogen haer addresseren aen onse Gouverneurs / ofte in absentie / aen onse Luytenanten Generael / ofte naeste gheleghene / daer vertoonende haer klachten soecken het vechten / die welcke sullen hun questien decideren soo moghelijck is / dan soo die bevinden de selve niet eyndelijck ofte doenlijck dan by Campvecht te zijn / sullen ons de wete doen / dat sy ons ghebodt daer over moghen hebben / 't selfde toe te laten ende te sien volbrengen.

7. De partie die beschuldicht is van ghegheven offentien sal gehouden zijn voor ons onsen Constable / Maerschalck / ofte andere te compareren / selve in persoone ghedaecht zijnde / ofte t'synen huyse tweemael aenghesept / met de klachte vande ghegrieveerde partije / met het versoeck van Combat / dat hy sal ghedaen hebben / ende niet verschijnende / sal uytstel hebben van drie dagen / ende dan niet voort-komende / sal ghesuspendeert wesen om syn onghehoorsaemheydt van sijn eere / ende ghemaeckt incapable eenighe Wapenen te draghen ende ghesonden worden tot de Parlementen van sijn resort / om ghestraft te worden / als wederspannich van onse Ordonnantie ende decreten: welcke Hoven ofte Parlementen wy hier mede belasten haer devoir te doene.

8. So gebeurde dat d'een partije rechte oorsake hadde de voorsz Rechters te wederleggen / soo sal die sijn toevlucht tot ons hebben / eñ wy sullen daer toe sien / dan soo sy sulcx zijn weygherende / worden bevonden licht eñ onredelijck hy sal met schande te rugge totte Rechters gesonden worden / om daer van te disponeren.

9. De ghene die Campvecht sal versoecken / ende hy niet ghewesen ontfanckbaer / als offentie te lichtelijck ghenomen te hebben / ende om kleyn oorsaeck / sal te rugge gesonden worden met schande.

10. De Aenvanger die onrecht eenen anderen aengedaen heeft tot nadeel vande eere / sal afghesteldt wesen voor den termijn van ses Jaren van alle ampten / eere / tijtel ende pencioenen / die hy is besittende / ende niet herstelt te worden binnen dien tijdt / noch daer nae / ten zy hy vergiffenisse eysche van Ons / eñ voldoe de partye / in forme als sal ghedetermineert werden / ende mede dat hy van Ons ontfanghe nieuwe Ordonnantien / verklarende onsen wille noopende de wederstellinge in syn Ampten / etc.

11. Sulcke als geen officien / ampten / digniteyten ofte pencioenen en besitten / sullen verliesen het derdedeel van haer Jaerlijcksche inkomste / van sulcks hy besidt / welcke derde sal ghelicht worden by middel van preferentie / vrij van alle lasten / schulden ende eenichderhande Obligatien / ende besteedt worden tot sulcken ghebruyck / als wy namaels sullen verklaren / ende sulcke als wiens derdendeel min sal wesen dan twee hondert pondt / ofte die niet weert sal hebben / sal ghevanghen sitten voor den tijdt van twee Jaren / daer wy dat sullen ordonneren.

12. So wie sal beroepen yemanden tot Camp-vecht in name van een ander / ofte gaet aenseggen het beroep / ofte zy een overdragher van eenighe oneerlijcke woorden / sal voor eeuwelijck ghedegradeert wesen van Edeldom / ende versteecken van sijn Wapenen ende gehouden in eeuwige gevangenisse / ofte gestraft met een schandelijcke doot / volghende als by Ons oft onse Rechters sal gheordonneert worden / beneffens sal voor eeuwichlijck verbeuren de helft van syne goederen roerlijck oft onroerlijck.

13. Yemandt die acht dat hem oneere ghesciet zy ende selve syn partye tot Campvecht beroept sonder formelijck oorlof versocht te hebben / alsoo hun hier mede bevolen wordt sal mits desen versteken worden / voor eeuwichlijck syn saken te moghen verdedighen by Wapenen niet eenighe / ende daer-en boven sal hy syn recht verbeuren van te moghen eysschen eenighe voldoeninghe / van eenigherhande injurie die hy mochte pretenderen hem aenghedaen te wesen. Ende soo hy die beroepen wert / Ons sal doen de wete / ofte onse Constable / Maerschalck / ofte ten minsten onse Gouverneurs of Luytenanten Generael / alsoo wy hun hier mede belasten sullen alle de ampten / officien ofte pencioenen die de Eysscher ofte Beroeper bedient ofte gheniet / ghegheven worden / (alsoo wy van nu af ordonneren) totte partye beroepen / soo hy zy een persoon gequalificeert ende bequaem om sulcke ampten ofte officien te bedienen. Maer soo die die beroepen wordt hem laet vinden totte bespraken plaetse van 't Campvecht / ofte doet eenighe daet daer toe streckende sonder ons de wete ghedaen te hebben / alsoo voorsept is / soo sal hy inde selve straffe vervallen zijn vande partye die beroepen heeft / ende wy sullen disponeren van syn ampten / officien ende pensioenen / van beyden partijen nae goedt-duncken.

14. Soo contrarie onse expresse ghebođen van dit Placaet / het ghebeurde dat yemandt alsoo vechtende den ander doodet / die / die ghedoot heeft / sal de straffe des doots onderworpen wesen volgende dese Ordonnantie / Ende totter tijdt toe / dat de sulcke mochten ghevanghen worden / sal hy wesen versteecken van alle syn ampten / officien ende pensioenen die hy mochte besitten / ende noch daerenboven / de helft van alle syne inkomende goederen / voor thien Jaren lanck / om besteet te worden tot sulcken ghebruyck / als wy nae sullen ordonneren / ende dat sonder eenighe recompensie totte Erfghenamen vanden dooden / om dat hy dit ons Placaet onghehoorsaem is ghewees t. Ende soo beyde dese partijen sterven in dit ghevecht / haer Lighamen sullen onbegraven blijven / ende het derde van haer erfgoeden sullen besteet worden als voorzen ghesept hebben / ende soo sy gheen goederen hebben / hun kinderen sullen verklaert worden / als versteecken van Edeldom ende onderworpen taxatie voor thien Jaren / ende ingevalle te vooren taxable waren / soo sullen sy uytgheroepen worden / onweerdich van Edeldom tot eenighen tijde / ofte te bedienen eenighe ampten / digniteyten ofte royale officien.

15. Sulcke als sullen bystant ghedaen hebben den Campvechters / ende eens hebben Wapenen in handt gehadt / sullen verbeuren lijf ende goedt / volgende onse voorgaende Edicten / ende soo sy maer eenlijck aensienders zijn geweest / nochtans daer waren ghegaen met sulcken voornemen / sullen gedegradeert worden van Wapenen eeuwelijck / versteecken van haer ampten / digniteyten ende pensioenen die sy besitten. Ende soo gebeurde sy daer maer by avontuere present waren / ende nochtans niet hun beste deden den Vechters te scheyden ende te beletten / de sulcke sullen gheschorst worden van alle haer ampten / officien ende pencioenen voor ses Jaer / ende sullen nae dien tijdt ofte termijn niet moghen herstelt worden / voor dat sy van Ons perdoen versoecken / ende verkrijghen ander ordre van Ons.

16. Alle die in persoone sullen Campvechten / sullen verdienen de straffe des doodts / ofte eeuwighe ghevanghenisse / met verbeurte vande helft van haer goedt / ende totten tijdt toe dat sy sullen worden gheapprehendeert / sullen wesen ghedegradeert van haer Edeldom / ende ghedepriveert van alle hare goeden / duerende haer leven.

17. Soo de misdaet geschiet zy in plaetse van eenich respect / boven de straffen ende boeten hier boven verhaelt / vande welcke wy protesteren tot gheenen dagen yemanden te bevrijden / maer dat de sulcke / sullen de scherpste ende swaerste straffe onderworpen wesen / volghende onsen Rechten ende Ordonnantie / soo wel de Oude / als Nieuwe van onsen Rijcke.

18. Alle Wetten / hoe Goddelijck ende goet sy mochten wesen / zijn nochtans defective ofte onnut / ende dickmael meer schadelijck dan profijtelijck den ghe- 1609.

meyn welvaert / ende mede niet seer lofselijck totten Wetmaker/ ten zy / sy worden onderhouden ende wel gheexecuteert in alle poincten nae behooren / daerom wy wel expresselijck belasten ende bevelen onse voorsz Couzijns / de Conestable ende Maerschalcken van Vranckrijck / tot wiens bonnisse dese questien / querellen ende verschillen / roerende de Eere ende Achtbaerheyt/ van onse Onderdanen toekomt/ dat sy neerstelijck sullen toesien/ tot onderhoudinghe van dit ons Edict/ sonder te ghebruycken/ eenichderhande moderatie / ofte te lijden eenighderhande tusschen-spraecke by eenighe gonste ofte ooghelupckinghe / niet teghenstaende eenighderhande brieven / private ofte opene/ ende allen anderen gheboden / die van Ons mochte verkreghen wesen/ (die wy nu verbieden in dit respect) ghelijck sy Ons soecken te ghelieven ende ghehoorsamen.

19. Wy gheven ghelijcken last tot alle andere / onse Officieren vande Kroone / ten aensien van die onder haer staen / ende aen onse Gouverneurs ofte Stadthouders Generael/ van onse Provintien/ voor de sulcke als onder hun waren / ende voor haer verschijnen sullen / als gheoorloft is ende toegelaten is by dese onse Ordonnantie. Behoudens tot Ons selven de vryheydt/ hier by ofte af te doene / ende te vermeerderen de boeten / soo als Ons de ervarentheydt ende nootsake sal wijsen / op dat wy de vryheydt ende confusie van Duellen ende enckel Camp-vechten / mochten doen ophouden in ons Koninghrijck. Als dinghen die te lichtelijck aenghenomen worden / tot nadeele van onse authoriteyt / ende daer mede bedrijden ende voor-komen onsen Ondersaten / soo grooten perijckel aen Ziel / Lighaem ende goederen/ daer inne sy daghelijcx hoofdeloos inloopen / d'welck wy hebben verklaert ende verklaren by desen / gheheel te wesen infame ende schandelijck / als strijdende teghen de rechte ende waerachtighe eere / totte welcke hun by dese Ordonnantie eenen wegh ghemaeckt is/ die voortaen hun sal eerlijck ende proffytelijck wesen.

20. Ende ten eynde het Gode mochte believen / te zeghenen dit Ons teghenwoordigh voornemen / ende dat het mochte gedijen tot syn glorie / ende behoudenisse onser Subjecten / hebben belofte ghedaen / toeghesepdt ende gheordonneert / alle sulcken gheldt als uyt de amenden / profyten ende inkomsten / sullen inkomen / vande Brekers deses Edicts aenghelepdt te worden / soo wel tot profyte vanden Armen / als om te stichten een Koninghlijck Gast-huys / d'welck wy voor-ghenomen hebben te bouwen / als mede tot reparatie vande vervallen Kercken ons Koninghrijcks / ende Wy sullen niet lijden sulcke penninghen aenghewent te werden tot anderen ghebruycke / op groote straffe.

Daerentusschen bevelende / dat sulcke penninghen sullen behandicht werden / den Ontfanghers van Godts Gasthuys in onse Stadt van Parijs / die dat bewaren sullen / tot dat Wy daer van sullen disponeren.

Vorder belastende alle Rechters van Parlamenten ende alderhande Officieren/ etc. dese Ordonnantien te publiceren / registreren / onderhouden ende bewaren/ etc. Ghegheven / onderschreven ende ghezeghelt tot Fontaynebleau in Junio 1609. ende van onsen Rijcke / het 20. Onderteeckent / Henry. Ghepubliceert ende gheregistreert tot Parijs / den 26. Junij 1609.

Wy sullen nu de derde Ordonnantie verhalen / ende daer vernieut/ noopende de Bancqueroeten/ ghepubliceert in Mayе laetst. De Koningh seydt / om sijn Landt te reformeren van quade ghewoonten / ghesproten uyt de voorgaende Oorloghen ende beroerten / ende om Justitie te herstellen in behoorlijcke authoriteyt / behoudende de Subjecten in goedt devoir / soo docht hem onder andere noodtlijck voor te komen / een abuys ende open bedrogh / dat welcke geschiet onder den naem ende decksel van Bancqueroeten maken/ tot groot nadeel van arme Weduwen/ Weesen ende andere onse Ondersaten : welcke Crime dat dagelijcks begaen wert/ by gebreck van verdiende straffe. Het onderlinghe geloove/ credijt ende betrouwen / tusschen onse Subjecten seer verminderende/ waer door de Koophandel ende Commerce gheheel vergaen. De Koningh Fransoys den eersten ordonneerde Anno 1536. dat men met alle strengicheydt soude procederen / tegen de Bancqueroetiers ende helpers/ by informatien/ confrontatien van ghetuyghen/ ende andere extraordinare middelen. Ende het bedrogh ontdeckt zijnde / dat de Misdaders souden ligghamelijck gestraft worden by amenden/ eerlijcke ende proffytelicke voor de geinteresseerde partije/ by Schavotteren ofte aen Kaecken stellen / ofte andersints nae goedt-duncken vande Justitie / ende in vaster gevangenisse te blijven tot voldoeninge.

Placaet tegen bedriegelicke banqueroetiers in Vranckrijck den 26. Junij.

De Koningh Karel de neghende / ordonneerde op de vergaderinghe vande Staten tot Orleans / dat die / die bedrieghelijcke Bancqueroete maecken / souden extraordinaerlijck ende capitalijcken ghestraft worden: welcke Ordonnantien de leste Koningh hadde gheconfirmeert by Placate tot Bloys / Anno 1579. Hieromme ende om andere consideratien ons beweghende / by advyse van onsen Raedt ende seeckere wetenheydt/ ende by Koninghlijcke authoriteyt/ hebben wy dit teghenwoordigh / eeuwigh ende onwederroepelijck Edict ghesepdt / ghestatueert / gheordonneert / segghen / statueren ende ordonneren / dat alomme/ volgende de Ordonnantien van onsen Heere ende Broeder / op de klachten der Staten ghehouden tot Orleans / men sal extraordinaerlijck procederen teghen de Bancqueroetiers ende Schuldenaers/ makende Bancqueroete ende Cessien/ of overghevinghe van Goederen tot bedrogh van hun Creanciers/ hun Ghecommitteerde / ofte Bewinthebbers / van wat state / qualiteyt ofte conditie sy mochten wesen/ ende dat het bedrogh bevonden ende overtuycht / sullen metter doodt ghestraft worden / als publijcque Dieven ende Bedriegers. Ende niet teghenstaende/ om dat ghemeynlijck de Bancqueroetiers breecken/ met meyninghe haer rijck te maecken/ met hun Kinderen ende Erven / ende om te bedecken hun quaet voornemen / maecken / transpoorten ende cessien van hare goederen / aen hun Kinderen / Erven ofte andere hun Vrienden/ om die voor haer te bewaren ende behouden.

Straffe des doodts.

Wy hebben by middel als vooren verklaert / ende verklaren by desen/ alle sulcke Transporten/ Cessien/ Verkoopinghen/ ende Donatien van Goederen/ roerende ofte onroerende / ghemaeckt om de Creanciers te bedrieghen / directelijck ofte indirectelijck / nu ende van gheen effect ofte weerde: Verbiedende allen onsen Rechters daer opsicht op te hebben / maer ter contrarien / soo het haerlieden blijckt / dat de selvighe Transpoorten/ Cessien / Donatien ende Verkoopingen/ souden gedaen ende gekocht wesen/ om te bedriegen de Creanciers/ willende dat de Cessionarẽ/ weghghevers ende Ontfanghers ofte Verkrijghers/ mede sullen ghestraft worden als Complicen ende Medeplichters vande selvighe bedriegheryen ende Bancqueroeten.

Willen oock ende belieft Ons / dat sulcke die bedriegelijcken inkomen/ ende onwarachtelijck als Crediteuren ofte schuldenaers van Bancqueroetiers / alsoo het dickmael geschiet by Monopolien ende onderlinge heymelijck verstandt ofte induceeren / ofte beweghen de ware Creanciers / ofte Crediteuren tot compositien oft accoort / dat sulcke mede sullen als medeplichters van Bedriegers ende Bancqueroetiers gestraft worden/ andere ten exempel. Verbiedende seer expresselijck allen ende een yegelijcken/ te verbergen de Bancqueroetiers/ heur Borgeren/ Facteurs ofte Gecommitteerde/ hun goederen/ meubilen ende schriftueren/ noch hun te geven eenighen confort ofte bystandt/ in eenighderhande manieren dat het soude moghen wesen / op straffe van als mede-plichters ghehouden te zijne/ als gesept is.

Wy verbieden oock alle die waerachtighe Crediteuren zijn / op peyne van te verbeuren haer schuldt ofte actien / ofte noch meer soo het te passe quame/ gheen accoordt / contract / noch daghen van betalinghe met sulcke Bancqueroetiers aen te gaen / noch met haer Voorspreeckers / maer die te vervolghen by de weghen van Justitie volghende onse intentie / toe-

latende

1609.

latende een yegelijck van onse Ondersaten / selve sonder decreet ofte oorlof / te arresteren alle Bancqueroetiers fugitijf / ende die te presenteren voor Justitie / niet teghenstaende alle vonnissen / sententien / ofte ghewoonten ter contrarien. Voorts beveeldt sijn Parlementen / &c. de publicatie ende de executie wel expresselijck. Ghegeven tot Parijs / in Mey Anno 1609. Onderteeckent / Henry.

Volghende voorsz Ordonnantie / sullen wy hier by stellen een Extract / uyt de Registers vande Ordinaris Requesten van des Koninghs Hof / van eenen Guilliame Pingre / bevonden gheoffendeert teghen de Placaten / met sijn sectentien ende executie daer van tot Parijs.

Guilliame Pingre Banckeroetier Proces tot Parijs.

Ghesien door de Meesters vande Ordinaris Requesten van 't Hof vanden Koningh / Ghedeputeerde Commissarisen / van sijner Majesteyt tot opperste Rechters in desen deele / volghende de Brieven van Commissien aen henlieden gheaddresseert / op den 17. Novembris 1608. vanden 20. ende 26. vande voorleden Maerte / het crimineel Proces extraordinaerlijck ghedaen door Meester Loys Morle / groote Provoost vande Connestabelerie / ende Mareschalschap van Vranckrijck / ten versoecke van Sebastiaen Zamet / ordinaris Edelman van des Konings Camer / opsiender van het huys vande Koninginne / ende Meester Nicolaes Lancy / Tresorier vande ghemeene middelen vande Krijgh : daer benevens met des Koninghs Procureur / over de voorschreven Requesten des Hofs / teghens Guilliame Pingre de oudtste Borgher van Parijs / ghevanghene / beschuldight / met bedrogh Bancqueroete ghespeelt te hebben / informatien ghedaen teghens de voorschreven Pingre / vanden aenslagh des Lichaems teghens hem / Verbael proces vande doorsoeckinghe in sijn Huys ghedaen / met aenveerden / ende aenteeckenen sijner goederen. Verbael proces vande Provoost vande Mareschalck van Senlis / die gegaen is naer Valentiennes / om den voorsz Pingre ghevanckelick te brenghen / volghens de Commissie vanden Koningh / met de proceduren ende informatien ghedaen inde voorsz plaetse van Valentiennes / Arrest van den Raedt op den 18. Augusti voorleden / door de welcke sonder regard te hebben / op de declinatorien vande voorsz Pingre / daer is gheordonneert dat hy antwoorden sal voor de voorsz Provoost Morel / Interrogatorien vande voorschreven Pingre / recollementen ende confrontatien der ghetuygen. Examen van Anthoine ende Henri Pingre ghebroeders / t'samen met die van Steven Charie / Swagher vanden voorschreven ghevanghene / interrogatorien vande voorsz Pingre / op de voorschreven depositien / recolkementen ende confrontatien vande voorsz ghetuygen : Andere informatien ghedaen teghens de voorschreven Pingre op de ghevanckenisse : En Interrogatorien ende verantwoordinghe / recollementen ende confrontatien van ghetuyghen / drie Copien van quitantien vande voorsz Lancy / ghegheven op den 8. Mey ende 14. Julij 1606. met de quitantien van de voorsz Pingre daer onder aen van dien / met de welcke hy hem verobligeert weder te keeren de somme daer inne begrepen / oft de voorschreven quitantien tot sijnder begeeren / de selve quitantien te ontfanghen / op de inkomste vande Tollen van Rouan ende Dijon / t'samen bedraghende seven ende dertich duysent neghen hondert en drie-en-dertich ponden twaelf schellinghen / met de adoscementen des payements van dien / ghedaen door den voorschreven Pingre, aen Jacques Minssion ende Quenal tot Rouan : ende aen Meester Ronselet tot Dijon. Ander Interrogatoren vande voorschreven Pingre in de Maent van April verleden. Verbael proces van de nominatien van drie Banckiers / om te sien de dieverie vanden voorsz Pingre / auditie van dien van hare beloste vande voorschreven Pingre / aen de voorsz Zamet / De eene van 120000. ponden / ende de andere van 5650. ponden / ghegheven den 27. ende 29. Julij 1607. Andere beloften vande voorschreven Pingre / ghedaen aende voorsz Lancy / om de somme van tneghentich duysent ponden op den voorsz 27. Julij / de selve beloften van hem erkent ende gheparapheert met dese woorden Nevarietur. Versoeck van de voorschreven Zamet ende Lancy / om ontfanghen te zijne Civile partyen. Arrest van Parlement van Rouan / ghedaen op den 6. December 1602. tegens Pierre Bosquelle / ende Jan Sirin Makelaers vande Wissel civile. Conclusien vande voorsz Heeren Zamet ende Lancy / antwoorde vande voorschreven Pingre. Productien door hem respectivelijck ghedaen. Requesten door hem respectivelick ghelevdt inde sack vande processen / door ordinantie vande voorsz Commissarisen / Conclusien van des Koninghs Procureur / alle aengemerckt. 1609.

De Sententie.

De voorsz Commissarisen hebben ghedeclareert / ende declareren den voorschreven Pingre ghenoechsaem overwonnen / malicieuselijck / ende bedrieghelijck Banckeroete ghespeelt te hebben aen sijne Crediteuren / sijn saecken verswegen / sijne Journalen versteken / Papieren / gheschriften en cedullen. Door oorsaecke vandien / soo hebben sy hem verwesen ende ghecondemneert / honorable amende te doene op sijn knien / metten blooten hoofde / in sijn hemde / met een koorde ofte strop aen sijn hals / ende een opschriftken / inhoudende / waer sal de bedriegelicke Banckeroetier ghesét worden / inde handt houdende eene brandende tortse / van twee ponden gewichte / seggen ende declareren voor de groote Officiers van het Palays / dat hy expresselijck ende door malitie de voorsz Banckeroete ghedaen heeft / ende sijne vermoghentheydt versteecken : waer van hy Godt ende den Koningh / ende Justitie om ghenaede roepe : Daer naer geleydt wesende vanden Scherp-rechter vande groote Justitie in deser Stadt / langhs de strate van Sint Denijs / inde plaetse vande Halle / in welcke plaetse hy de eerlijcke amende doen sal / ende drie-mael inde Kaeck staen. Dit ghedaen zijnde / sal naer de Galeye ghelevdt worden / om aldaer eeuwelijck den Koningh te dienen als Slave : sy hebben sijne veroverde goederen gheconfisqueert aenden Koningh / syne Crediteurs voor al betaelt / ende hebben hem noch ghecondemneert in hondert pont d'amende / om die t'appliceren tot Goddelijcke wercken / sy hebben ghedeclareert ende declareren / alle die ophoudinghe ofte cessien ende transporten / ghedaen door de voorschreven Pingre / vanden eersten September 1609. voor niet / geener kracht oft valeur / Ordonneren dat boven die / ende over de andere goederen / sullen ghenomen worden door preferentie / de seven duysent neghen hondert ende drie ende dertich ponden twaelf schellinghen / Koninghs penninghen / begrepen inde drie quitantien aen hem ghegheven / door de voorschreven Lancy / ende het overschot ghelevdt by de andere goederen / ende schulden diemen sal konnen ontdecken / om die te distribueren aen sijne Crediteuren. Men heeft ghedaen ende doet inhibitie ende verbiedinghe / aen alle persoonen / 't zy van wat qualiteyt ofte conditie dat sy zijn / addres / hulp ende bystandt te doen aen alle Banckeroetiers / die te verberghen oft verswijghen / yets van hun vermoghen / Pampieren / Journalen / Huysraet / ofte andere dingen toe-behoorende / op straffe ghecondemneert te wesen / als culpable vande voorsz Banckeroete / soo wel Civil als Criminelijck / indien het soo valt / ende sy hebben den voorsz Pingre gecondemneert tot de schaden ende interesten vanden voorsz Zamet ende Lancy / ende oock aende kosten van het Proces.

Ghedaen tot Parijs inde voorsz Requesten des Hofs / op den tweeden Maye 1609. ende gepronunceert op den vierden der voorsz Maendt Mey / in 't voorsz Jaer / aenden Procureur vanden Koningh vande voorsz Requesten van het Hof / ende aenden voorsz Pingre / gevangene inde gevanckenisse genaemt Petit Chastelet, die gedaen heeft de eerlijcke amenden / ende kaeck-standinghe / alsoo het inde forme ende maniere door het voorsz Arrest is begrepen. Dit ghedaen zijnde / de voorsz Pingre is wederom in ghevanckenisse geleyt / van Petit Chastelet.

Onderteeckent / ROISSAY.

Teghen Bancqueroetiers inde Placaten in Nederlandt gepubliceert.

Derghelÿcke Placaten zÿnder inde Nederlanden genoech conforme teghen de fugitive ende bedrieghelÿcke Bancqueroetiers ghepubliceert / ghemaeckt by Keyser Karel de Vyfde/ Anno 1531. tot Brussel den sevenden October/ oock mede op lyfstraffe/ ende noch Anno 1540. den vierden Octobris.

Jacob Koningh van Groot Britannien / schryft sijn suspecte Ondersaten eenẽ Eedt van trouwe voor.

Hoe dat Jacob de Koningh van Groot Britannien in perÿckel heeft ghewêest van met Buspoeder (onder het Hof van Parlement gheleydt) opgheblasen te worden / met syn Koninginne ende kinderen/ ende de gheheele vergaderinghe der Staten des Koninghrÿcks / ende dat by eenighe Catholÿcke Edellnyden / Biecht-kinderen van den Pater Garnet/ Overste vande Jesuÿten in Enghelandt / dit hebben wy voren in 't 27. Boeck verhaeldt. Sints ende daer over isser inde Vergaderinghe der Staten van Engelant/dat sy Parlement noemen/Ordinantie gemaeckt / tot preservatie van haren Koningh ende des Rÿcx Staten / te moeten sweeren den Koningh alle Civile ende behoorlÿcke ghehoorsaemheyt ende ghetrouwicheyt/als haren natuerlÿcken Lantsheere/sonder dat/ die Roomsch Catholÿck ghesint waren/ haer Religie behoefden af te sweeren / ende dat nootelyck om te verhoeden/ de boose yveraerts/ die onder 't decksel van Religie willen schuylen / soo veel moghelÿck is / ende te onderkennen de trouwe Catholÿcken tot haren Koningh / vande andere/ die om 's Paus hoocheydt wille / dat souden weygeren/ achtende dat gheen goedt Ondersaet in Politie sulcken Eedt konde wederleggen / &c. Desen Eedt gheformeert ende ontworpen by het gheheel Parlement / sullen wy den Leser ten goede hier by verbatim stellen / om over de questie te oordeelen.

Rechte Copie vanden Eedt.

Ick A. B. bekenne warachtelÿck ende oprechtelÿck/ belÿde / ghetuyghe ende verklare / in myn Conscientie voor Godt ende de Werelt/ dat onsen Souverainen Heere Koningh Jacob / zy den Wettelÿcken ende waren Koningh van dit Rÿcke / ende van d'ander syn Majesteyts Heerlÿckheden ende Landen/ ende dat de Paus noch van hem selven/noch uyt eenighe authoriteyt vande Kercke ofte Stoel van Roomen/ ofte by eenige andere middelen/met eenighe andere / hebbe eenighe macht ofte authoriteyt / den Koningh af te stellen/ ofte te disponeren van eenighe van sÿn Majesteyts Koninghrÿcken ofte Dominien / ofte te authoriseren eenige buytenlandtsche Princen/ om sÿn Landen te overvallen ofte beschadighen / ofte te ontslaen eenighe van sÿn Onderdanen / van haren behoorlÿcken plicht ende ghehoorsaemheyt syne Majesteyt schuldigh/ ofte eenige daer van verlof te geven/ de Wapenen tegen hem te voeren/ oploopen te verocken/ofte eenigh gewelt ofte hinder Syne Majesteyts persoon / state ofte regieringhe aen te doene / ofte tot eenige Sÿn Majesteyts subjecten/ binnen Sÿn Majesteyts Dominien.

Item/ick sweere van herten/ dat niet teghenstaende van eenighe declaratie / ofte sententie van excommunicatie ofte affettinghe gedaen ofte gegeven / ghedaen ofte ghegheven te worden byden Paus ofte sÿne nakomers / ofte by eenighderhande authoriteyt / herkomen/ofte gepretendeert her te komen/van hem ofte sÿnen stoel teghen de voorseyde Koningh / sÿn erfghenamen/ ofte successeurs / ofte eenighderhande absolutie den voorsz Onderdanen van haer gehoorsaemheyt : maer ick wil oprechte trouwicheydt ende ware onderdanicheyt houden / sÿne Majesteyt / sÿn erfghenamen / ende hem ende haer wil ick voorstaen / nae mÿn uyterste vermoghen / ontdecken alle conspiratie ende aenslagen / hoedanigh die mochten wesen tegen sÿne Majesteyt ofte haer persoonen / haer Kroone ofte weerdicheydt / by wat redene ofte coleur in eenighderhande sententie / ofte declaratie ofte anderstins voorgenomen : Ende wil mÿn uyterste vermoghen aenwenden / te ontdecken ende kenbaer te maecken/ sÿne Majesteyt / sÿne Erfghenamen ende successeurs / alle verraderyen ende verraderlÿcke conspiratien / die ick sal weten ofte hooren teghen hem oft eenige vande voorsz te wesen.

Ende noch vorder sweere ick / ende van herten grouwel : Verfloecke ende versweere als Ongodlielÿck ende Ketters / die verdoemde Leere ende propositie / dat Princen die gheexcommuniceert ofte afghefet zÿn byden Paus / moghen afghestelt ofte vermoort worden van haer Onderdanen / ofte van eenighe andere.

Ende noch vorder geloove ick/ eñ ben in Conscientie verfekert/ dat noch de Paus noch eenighderhande persoon / macht hebben van my te absolveren van desen Eedt/ofte deel daer van: welcke Eedt ick erkenne/ by goede ende volkomen authoriteyt / my Wettelycke voor-gehouden te wesen/ ende ick versake alle perdoenen ende dispensatien ter contrarien.

Ende dit alle bekenne ick naecktelÿck / ende oprechtelÿck / ende sweere / volghende de duydelÿcke woorden by my uytghesproken / ende volghende den klaren ende ghemeynen sin/ ende beduydinghe der selver woorden / sonder eenighe equivocatie / ofte sinlÿcke uytvluchte / ofte eenighderhande secrete reservatie. Ende ick doe dese erkentenisse ende bekentenisse van herten grondt / ghewillichlÿck ende trouwelÿck op een trouwe gheloove van een Christen/ Soo helpe my Godt.

Catholÿcke in Engelant doen Eedt van getrouwigheyt.

Volgende dese Ordinantie/ hebben in Enghelandt veel Roomsche Catholÿcken voorschreven Eedt ghedaen/ selve die daer secretelÿck Priesters waren/ selve onder andere eenen M. Georgius Blackwel / daer zÿnde ingheftelt vanden Paus Clement de Achtste/ voor Eertz-Priester / ende Hooft over alle de secrete Priesters in Enghelandt. Het ghebeurde dat desen Blackwel ontdect/ghevangen werdt/ zÿnde te vooren alle de Priesters uytghesonden / ende ghebannen gheweest op den hals / dese beschuldight zÿnde ende vermaent / van sÿn schuldighe plicht tot sÿnen Koningh/ seyde te wesen een goedt Ondersaet / maer hy ware Roomsch Catholÿck/ om dat te bewÿsen/ is hem den voorgaenden Eedt voor-ghehouden/ hy heeft dien beswooren gewillichlÿck / protesterende altÿdt van oyt nie ghewêest te hebben / dat elck trouwe Ondersaet den voorschreven Eedt/ hem voor-ghehouden zÿnde/ sÿn Overheyt te doene niet konde weygeren.

De Paus verbiedt de Enghelsche den voorsz Eedt te doen.

Over desen Eedt heeft de Paus Paulus de Vÿfde / twee Brevia ofte Bullen in Enghelandt ghesonden / d'een Anno 1606. ende d'ander Anno 1607. aende Roomsche Catholÿcken / hun waerschouwende/ sulcken Eedt / soo nadeelich de Roomsche Catholÿcksche Religie zÿnde/niet te moghen doen / op de verdoemenisse haerder Zielen / sonder de redenen by te stellen.

Bellarmin schryft aen George Blackwel.

Noch ten selven eynde heeft den gheleerden Cardinael Bellarmin / aenden boven-ghenoemden Eertz-Priester oock gheschreven/ ende met veel redenen hem berispende van sÿn swackheydt / hem hestelÿck vermaent stantvastich te blÿven / met voorstaen vanden Apostolÿcken Stoel van Roomen / daer soo veel aen gelegen ware.

Jesuÿten schrÿven teghen den Koningh Jacobus.

Teghen dese Brevia ende schrÿven vanden Cardinael Belarmin/ heeft de Koningh van Groot Britannien/als in sÿnen Name / een Apologia ofte verantwoordinghe in 't Latÿn / vanden voorschreven Eedt van ghetrouwicheyt in Drucke uyt-ghegeven/ by 's Koninghs Drucker gedruckt : Hier tegen heeft terstondt een Enghels Jesuÿt tot Roomen / een antantwoorde in Engels uyt-gegeven : mede een ander antwoorde in 't Latÿn heeft Cardinael Belarmin laten Drucken / maer onder de Naem van Mathæus Tortus/soo naemaels is bekent. Dese beyde de voorschreven Apologia seer hestelÿck / ende de leste Koninginne Elizabeth / ende des Koninghs Jacobs actien/schandelÿck weder-spreeckende.

Koningh van Groot Britannien schrÿft aen Keyser / Koningen/ etc. ende doet schrÿven tot verantwoorden vanden Eedt.

Dese twee Boecken heeft de Koningh dit Jaer belast te antwoorden/ het Enghels byden Doctoor Barlo / Bisschop van Lincoln/ den Latÿnschen by den D. Andros / Bisschop van Chicester / ende selve heeft hy de voorgaende sÿn Apologia, weder doen her-drucken op sÿnen Naem/ ende die toegheschreven den Keyser / alle Christen Koninghen / Vorsten ende Republÿcquen / ende een Prefatie voor-gheschreven/ daer inne vervattende / hoe nootelÿck het Koninghen ende Princen is/ wel toe te siene / dat haer Ondersaten niet mochten verleydt worden / vande schuldighe ghehoorsaemheydt / onder 't decksel van Pauselÿcke verboden ende Bullen / willende bewÿsen met veel redenen uyt den Apocalypsum, dat de Paus den

Antichrist

1609.

Antichrist zy. Daer toe is noch een Boeck in 't Latyn in Drucke uytghekomen / van een Doctoor Willem Barclay Schotsman / ghcleert inde Rechten / een seer yverigh Catholyck Man / in Vranckrijck ghestorven / ende van syn Vrienden doen Drucken / waer inne hy proberen wilt met veel Schriftueren ende redenen / dat de Pausen gheen macht hebben Koningen af te setten / ofte de Ondersaten te ontslaen van onderdanicheydt hunnen Overheeren schuldigh / beklaeght seere / dat sulcken opinien de Catholijcke Religie / ende den Stoel van Roomen seer schadelyck sal wesen.

De Koningh van Groot Britannien heeft alle Keysers Koningen, Princen ende Republiequen, een van syn Boecken toe-ghesonden / kostelyck inghebonden / met gout beslaghen, kostende tot drie / vier / ende vyf hondert gulden 't stuck / ende ghe-recommandeert als een stuck dat alle Souverayne Princen betreste. Dese Princen hebben sommige deses Koninex boeck seer beleefdelyck aenghenomen / andere bedecktelyck / andere doen waerschouwen dat sy dien niet opentlyck om Paus wille dorsten ontfanghen / dan nochtans uyt curieusheyt dien secretelyck ghelesen / om de redenen van 't Boeck te willen weten / als een Koninghlijcke materie / de Souverayniteyt van Princen betreffende.

Dus vele heeft ons goedt gedocht daer van te melden / dan dese Boecken zijn alomme in veelderhande Talen ghedruckt / ende worden beantwoort / d'eerste antwoorde die wy ghesien hebben is in Fransoys / van een N. Choffeteau / Predicaren Monnick ende Predicant des Koninghs van Vranckrijck / die seer beleefdelijck soeckt den Koningh van syn opinie af te trecken / de voorschreven Cardinael Belarmin heeft het selfde ghedaen / maer is ons noch niet ter handt komen / dan alleenlijck dese Titulen vanden hooft-stucken:

Sommarie van Cardinael Belarmin / Antwoorde op de Koningh van Britannien Boeck.

1. Het eerste / beneerstight om te bewijsen / dat des Koninghs van groot Brittannien sake niet ghemeen en is / anderen Catholijcken Koningen ende Princen voornemelijck / dewyle hy gheensins kan ontschuldight worden van Ketterye.
2. Maeckt een comparatie / eerstelijck tusschen de Koningh ende den Paus : ten anderen / tusschen de Koningh ende Cardinael.
3. Soeckt te houden staende dat de voor-biddinghe der Heyligen / de private Missen / de wesentlijcke veranderinge ofte Transubstantiatie ende andere poincten / die de Koningh van Groot Brittannien nieuwe noemt, seer oudt zijn.
4. Dat het met gheen waerschijnlijck bewijs en kan blijcken / uyt den 2. Thessal. 2. dat de Paus de Antichrist zy.
5. Bekent dat den Boeck van Mattheus Tortus syn werck is / hoe wel die om billicke oorsaken onder anderen naem is uytgegeven.
6. Voorts beantwoort hy de reste vanden Boeck.

De Koningh heeft dit Boeck weder bevolen te antwoorden aen Doctoor Andreas / nu Bisschop van Ely.

Sire Fransoys Veer Krijghs-Overste ghestorven.

In Enghelandt is in dit Jaer ghestorven den 8. September / Sire Fransoys Veer Riddere : een seer vernaemt Kryghs-overste / dese heeft langhe in Nederlant ghedient / mede elders / hy was vanden Huyse Vere (daer de Grave van Oxford het Hooft van is) een kloeck verstandigh Heere / die Oostende langhe tegen Spaengien verweert hadde / ende was van syn Koninghs weghen Gouverneur vanden Briele / een vande verpande Steden der Vereenighde Landen / aenden Koningh van Enghelandt / dien in dat Gouvernement is gesuccedeert (onder behoorlijcken Eedt aen synen Koningh / Staten / ende Borgherije) synen Broeder de Ridder Sire Horatio Veer / mede in synen loffelijcken Name ende Fame / in kloeckheyt ende Manheydt synen Broeder niet wijckende / zijnde mede Generael Overste der Enghelsche aldaer / seer bemint ende gheacht / syn Luytenant inden Briele Johan Conwaye / daer nu langhe gheresideert hebbende.

De Eertz-Hertoghen hebben in Nederlandt verlooren den vermaerden Raetsheere Jhan Richardot / Ridder / Heere van Barley / Raedt van State / Hooft President vanden Priveen Raedt, &c. Hy was een uyttermaten kloeck Raedts-heere / ghedaen hebbende langhe ende gheduerighe swaere diensten / in 't reduceren van veel Steden aenden Koningh onder de Hertogh van Parma ende andere / ghebruyckt in alle Vrede-maecken met Vranckrijck tot Vervins / met Engelandt tot Londen / in Nederlandt dit Jaer als wy vooren verhaelt hebben ende nu gereyst in Vranckrijck / om de verwerde successie der Landen / Gulick ende Cleve / tot eenigh eynde te brenghen / een Man die vande Eertz-hertoghe in alle swaere saecken ghebruyckt werdt / ende daer sy hun op verlieten ende vertrouden : dese in Augustus ghesonden na Vranckrijck / int wederkomen is tot Atrecht sieck geworden / ende ghestorven den derden Septembris / oudt zynde ontrent tseventich Jaren / ende werdt tot Bruyssel begraven / inde Capelle van 't Heyligh Sacrament van Miraculen / met groote solemniteyten / verselschapt met de Eertz-Hertogen. Hy was gebooren in Borgondien / gevordert door de Bisschop van Atrecht Richardot / ende heeft kinderen na-ghelaten / te weten de Bisschop van Atrecht / en binnen dit Jaer verstelt int Aertſ-bisdom van Camerijck / ende noch twee soonen / d'een een Abt / de ander van Gheestelyck / is weder Weerlijck ghewoorden / hy verloor een soone inden slagh by Nieupoort. De Heere van Hingene ende Hoboken / vanden huyse Schetz / heeft getrout syn dochter / heeft noch na-ghelaten twee dochters / waer van d'een hadde ghetrout de Heer Larchout / inden lesten Krijgh doot gebleven : in syn plaetse bedient noch op dit pas het Presidentschap / de Heere van Salinas / een Spaengiaert in Zeelandt gebooren.

Heer Richardot President tot Atrecht ghestorven.

1609.

Bisschoppen in Nederlandt ghestorven.

Daer zijn noch in Vlaenderen ghestorven Heer Damant Bisschop van Gendt / ende in syn plaetse soude komen / Heer Masius Bisschop van Yperen: mede Doctor Cuyckius Bisschop van Ruermonde / ende daer stondt te succederen Doctor Sasbout van Delff.

Hagelsteenen ghevallen in Brabandt een half pont swaer.

Daer is in 't leste van Augusto in Brabant groote tempeeste van winde ende onweder gheweest omtrent Bruyssel / soo datter gheschreven werdt / datter in een Dorp Gaesely / hagel-steenen vielen / die een half pont swaer woegen / en groote schade daer omtrent alomme deden ende in veel Landen meer / in Italien heeft de Po ofte Padus Riviere overgeloopen ende groote schade gedaen / ende soo noch op ander plaetsen.

West-Indische Vlote in Spaengien aen komen seer ryck den 24. Septembris.

In Nederlant is de tydinge gekomen / hoe dat den 24. Septembris / in Spaengien tot S. Lucas arriveerden de Vloten uyt West-Indien / waer van Generael was Don Jeronimo de Tores / en het werdt gerepartieert / dat sy voor den Koningh van Spaengien brochten van Terra Firma / een Millioen 875. duysent ende 358. Realen van achten.

Noch van nieu Spaengien / 747. duysent ende 363. Realen.

Noch inde Havana / geregistreert een duysent ende 480. Realen.

Beloopt t'samen voorden Koningh twee Millioenen ses hondert dertigh duysent ende 207. Realen van achten / die sy pesos noemen.

Voorde particuliere Kooplieden / heeft dese Vlote voor retour van ghesonden Koomenschappen / derwaerts mede ghebrocht van Terra Firma / in goudt ofte silver / vier milioenen 386. duysent 380. Realen / van Nova Spania / twee Milioenen 551. duysent 945. Realen van achten / meer vande Havana gheregistreert 583. duysent 790. Realen / dit in gelde tsamen beloopende / seven Millioenen 507. duysent ende 115. Realen van achten.

Noch meer in Koomenschappen 2332. Cassen Indigo / ofte blaeuwe Verwe.

Noch 530. Cassen Coetzenilla / daer Scharlaken mede ghevervet werdt / elcke Casse van vijf Aroben / elcke Arobe ontrent 28. pont swaer : Noch meer 86. Cassen Damasten / 160. duysent Osse-huyden / met noch Campeche-hout / Salsaparilla ende andere Koomenschappen / ende dese Vloten komen ghemeynlijck eens Jaerlijcks / voor alle 't ghene men derwaerts Jaerlijcks voert / voorwaer eenen grooten treffelijcken onderlingen handel.

Spaensche Schepen gebouwt in Vlaenderen/ varen van Duynkercken nae Spaengien.

De Koningh van Spaengien hadde tot Duynkercken van over drie ofte vier Jaren / doen timmeren thien groote nieuwe Schepen / van hondert tot drie hondert vaten groot / daer toe ghebruyckende allerhande Natien / dese werden ghemaeckt van laugher handt / midts dat sy twijfelden, sonder het Bestandt ofte Pays / die te moghen ghebruycken / nu het Bestandt besloten / hebbense die opgherust met noch twee daer toe : dese Vlote van twaelf Schepen zijn afghevaren den 18. Octobris / meest ghemant met Nederlandts schip-volck / eenighe Enghelsche ende ander Natien / sy voerden mede wegh etlijcke Spaensche Soldaten / Edelluyden voor Passagiers/ ende een deel Irische Krijghs-volck / die de Eertz-hertoghen ghedient hadde / de Marquis Spinola was tot Duynkercken ghekomen met veel Edelen/ om die te sien afvaren.

Eertzhertoghen dancken veel volcks af.

De Eertz-Hertogen hadden alle haer schepen van Oorloghen afghedanckt / inde Revieren tot Antwerpen ende elders/het schipvolck meest nae afrekeninge/ met een derde deel in gelde ghecontenteert. Sy hebben mede alderhande Krijghsvolck meer afgedanckt/ ten faveure vanden Keyser/ die volck aennam / voor de Oorloge in Gulick ende Cleve / alsoo datmen reeckende / dat sy maer in betalinghe souden houden drie duysent Hoogh-Duytschen / vier duysent Italianen/ in twee Regimenten / ses duysent Spaengiaerden/ twee duysent Walen / twee duysent Bourgongions / twee duysent Enghelsche ende Irische / met eenighe Vendelen Vlamingen/ Fransoysen ende andere oude/ maer dese calculatien zijn onseecker.

De Eertz-hertoghen bannen anderwerf de ghemuytineerde.

De Eertz-hertoghen / om haer Landen te suyveren/ van gheboeften ende van Muyt-maeckers / hebben in December een strengh Placaet laten uytgaen tegen de Ghemuytineerde / die daer noch mochten in sijn Landen zijn / die uyt-bannende om een heerlijck exempel syn Krijghs-volck te geven/als volght.

Byde Eertz-Hertoghen.

Placaet tegen de Ghemuytineerde.

Overmidts dat de Alteratien ende Muyterijen/ die in dese Nederlanden zijn gheweest / waren veroorsaeckt door de insolentie / ende moet-wil van 't Oorloghs-volck/wiens moet-wil was soo verde ghekomen / dat veel van haer voor ghewoonte hadden/ hun wel driemael / ofte oock meer daer onder te vervoeghen / ende andere hebbende Officiers gheweest ofte Entretenus,in 't Leger ofte Garnisoenen (zijnde ghehouden bysonderlijck te beletten / ofte remedieren dergheljjcke muyterijen / als persoonen vereert met Offitien / ende verscheydelijcken ghegagcert / ende gheloont boven andere) om te leven nae eyghen moetwille / ende te ghenieten vande overtollighe contributien / sonder dien / hebben hun gheyoeght by de andere / waer uyt ghevolght zijn / tot grooten ondienste vanden Koningh mijnen Heere / ende van Ons / de groote inconvenienten ende schaden die een yeghelijck bekent zijn / tot inestimable verderf van onse Subjecten / door de excessen ende overlasten by haerlieden begaen. Ende nu zijnde gheen redene/dat volck van soo quaden exempel / Ons souden dienen/ ende noch min dat sy souden resideren in onse Landen / soo hebben wy gheresolveert / soodanighe Ons quijt te maken / Ordonnerende ende bevelende wel expresselijck / dat alle Soldaten / soo te Voete als te Peerde / van wat conditie / Natie ofte Garnisoenen sy mochten wesen / hebbende hun ghevonden / in drie verscheyden Muyterijen ofte alteratien / ende sulcke als hebben gheweest Officiers in eenighe van dien / ofte wel nae dat sy gheweest hadden Officiers/ ofte Entretenus inde voorsz Leghers / hun ghevonden hebben in eenighe vande voorsz alteratien / sullen zijn ghebannen / ende voorts vertrecken uyt allen Landen / tusschen den dagh van heden / datum van dese en den 15. des Maent Januario toekomende Jaers 1610. sonder weder te keeren ofte in te komen / op lijf-straffe / ende confiscatie van hun goederen ende middelen.

Alle Officiers maer in een muyterije gheweest / zijn gebannen.

Ende overmidts wy verstaen / dat eenighe van haerlieden / met paspoort ofte sonder / zijn haer houdende ende woonende / in verscheyden Steden van onse Landen / bevelen wy dat alsulcke zijnde vande boven ghenoemde / sullen ghehoorsamen moeten dese onse Ordonnantien ende Placaten op de voorsz straffe/ niet tegenstaende sy hun mochten begheven hebben ofte gemaeckt zijn Borgers.

Tot Executie van 't welcke bevelen ende ordonneren wy aen alle onse Officieren / ende Krijghs-rechters / ende allen anderen van onse voorschreven Nederlanden / dat de voorseyde tijdt gheexpireert / sy executeren sullen ende doen executeren teghen hun met alle rigeur / sonder eenighe dissimulatie / ende in der daet dese onse Ordonnantie / ende Placaten / als teghen weder-spannighe/ghebannene/ende breechers van onse Ordonnantien. Ordonnerende / voor een yeghelijcken / die handt op sulcken legghen sullen ofte vanghen / ende klaerlijck bewijsen sal die selvighe levende ofte doodt / voor den Heere Ferdinand de Boyschot / Raedtsheeren van onsen priveen Raedt/ ende Auditeur Generael des Leghers van sijne Majesteyt / ofte aen andere onse Magistraten der Steden ende plaetsen van onsen Nederlanden / vijf-entwintich Kroonen voor elck Hooft / die hem sullen terstondt ghereet betaeldt werden / by den voorschreven Auditeur Generael / noch boven de beneficie van de helft der goederen / gheconfisqueert / die wy van nu aen hun gheven ende accorderen / aenlegghende de ander helft / ten profijte van 't Gast-huys Royael.

Ende op dat niemandt / oorsaecke pretendere van onwetenheydt / Ordonneren wy den voorseyden Auditeur Generael / dat hy doe publiceeren dese onse Ordonnantie ende Placaet / by open uyt-roepen in ons Hof/ende ander gewoonlijcke plaetsen.

Ghegheven tot Brussel / onder onsen Naem ende Secreten Cachet ofte Zeghel / den 12. Decembris 1609. S.V. Onderteeckent / Albert.

Ende by Ordonnantie van hare Hoogheden /

Pratz.

Dit Placaet heeft wederomme veel van dat volck alomme doen vertrecken/ die in veel plaetsen wel ghseten waren ende Borgerlijck leven leyden/ ende goede neeringhen deden/ met veel andere oock Spaengiaerden / onder voorgaende Placaten in begrepen / dan veel met gelt/ende vrienden/ kreghen verlof/ want alle de groote Spaensche Capiteyne ende Gouverneurs/ onder dit Placaet verbangen waren / als van Cameryck/ Duynkercken/ 't Sas/ &c.

's Hertogenbosch nu zijnde Frontiere wordt met Garnisoen beswaert.

In Brabandt de Stadt van 's Hertoghenbosch/ een vande vier Hooft-steden / hadde versocht ende ghehoopt / metten Vrede gheheel van Garnisoen ontslaghen te wesen / dan de Eertz-Hertoghen hebben behendelijcken / by middel van den Gouverneur Grobbendoncks Ruyterije / eenighe vier hondert Voetvolcks daer binnen ghebrocht / ende daer nae in November noch ses hondert / de Borgherije wilde die in haer Huysen niet ghefortiert hebben/maer hun bindende vermandt / ende op beloften / dat sy wel souden betaelt worden / ende onderhouden op den voet van Hollandt / ende dat de Contributie vande Meyerye van 's Hertoghenbosch soude gheimployeert worden/ totte betalinghe van haer Garnisoenen / soo lieten de Borgerije hun gesegghen : daer was mede sprake men soude daer een Kasteel bouwen / tot solagement vande Borgerije/zijnde nu een Frontier-stadt gheworden tegen Hollandt/ &c.

Enghels Jesuyt Pater Baldowin etc. vanden Eertz-hertogen gebannen.

Ter Instantie vanden Koningh van groot Britannien / hebben de Eertz-Hertoghen ten lesten / nae veel uytvluchten / uyt haer Nederlanden ghebannen de Jesuijt Pater Baldowin, ende eenen Hugo Owen, die beschuldight waren / mede vande Conspiratie gheweest te hebben / in 't verraet in Enghelandt om den Koningh ende gantsch Parlaments vergaderinghe/ met Buspoeder inde locht te worpen/vooren verhaelt/ dese waren versocht / in Engelandt gesonden te worden / ende soo haer te purgeren / ende nae Proces weder ghesonden te worden / ende haer te straffen de Eertz-Hertoghen te bevelen / maer door vreese datter mede-plichters souden mogen ontdeckt werden/ wert sulcks behendelijck geexcuseert.

Wy hebben in 't voorgaende Boeck gheseydt / dat de Oost-Indische Bewindt-hebbers in Hollandt / in Meerte lest uyt-ghesonden hadden / om passagie by het

het

1609.

het Noordt-oosten ofte Noordt-westen te soecken nae China / te weten een kloeck Enghels Piloot / Herry Hutson ghenoemt / met eenen Vlieboot ontrent achthien ofte twintich Mannen / Engelsche ende Nederlanders op hebbende/wel besorcht.

Desen Herry Hutson is uyt Texel uyt-ghevaren/ den sesten April 1609. ende hy dubbelde de Cabo van Norweghen den vijfden Mey / ende hielt synen cours na Nova Zembla langhs de Noortsche kusten / maer vondt aldaer de Zee soo vol ijs / als hy 't voorgaende Jaer ghevonden hadde / soo dat sy de hoope van dat Jaer aldaer den moet verlooren : waer over om de koude / die eenighe die wel in Oost-Indien gheweest waren / qualijck herduren konden / zijn sy twistigh gheworden onder den anderen / zijnde Enghelsche ende Nederlanders / waer over de Schipper Hutson hun voor hiel twee dinghen / d'eerste was te gaen op veertigh graden na de Custen van America / hier toe meest beweeght zijnde / door Brieven ende Caerten / die een Capiteyn Smit hem uyt Virginia ghesonden hadde / daer mede hy hem aenwees een Zee/ om te varen hun Zuytsche Colonie aende Noordtzijde / ende van daer te gaen in een Westerlijcke Zee/ dat welcke soo alsoo gheweest ware/ (alsoo de ervarentheyt tot noch toe contrarie wijst) soo soude het een seer vorderlijcke saecke gheweest hebben / ende eenen korten wegh om inde Indien te vaeren. Den anderen voorslagh was / den wegh te soecken door de strate Davis / dat welcke sy Generalijcken besloten / dies sy den 14. Meye derwaerts toe zeylden / ende quamen met goeden Windt den lesten Meye / aen 't Eylandt van Faro / daer sy alleenlijck vier-en-twintigh uren overbrochten / met versche Water in te nemen / vertreckende voeren sy totten 18. Julij tot op de Custen van Nova Francia , op vier-en-veertich graden / daer sy moesten inloopen / om eenen nieuwen voor-mast te bekomen / den haren verlooren hebbende / die sy daer vonden ende opstelden / sy vonden die plaetse bequaem om Cabbeliaeu te vanghen/ als oock om Traffique/ van goede Huyden ende Pelsen/ofte weyeringhe/dat aldaer om een kleyn dinghen te bekomen was / maer het Schipvolck leefden qualijck mettet Landt-volck / dinghen met ghewelt nemende / waer over sy twistigh onder den anderen werden / de Enghelsche vreesende dat sy vermandt waren ende weeckste / ende daeromme vreesden sy vorder te versoecken / aldus scheyden sy van daer den 26. Julij / ende hielden de Zee tot den derden Augustij / ende quamen by Landt op twee-en-veertich graden / van daer voeren sy vorder tot den twaelfden Augustij/ sy quamen weder by Landt / op de Latitude van seven-en-dertich drie quart/ van daer hielden sy by Landt / tot dat wy quamen op veertich en drie quart graden / aldaer sy vonden eenen goeden ingangh tusschen twee hoofden / ende voeren daer inne den twaelfden Septembris / een alsoo schoonen Reviere als men konde vinden / wijdt ende diepe ende goeden Ancker grondt / ende was aen beyden zijden/ eyndelijck quamen sy op de Latitude van twee-en-veertich graden / ende veertich minuten / met hun groot Schip. Van haer Schips-boot voer hooger inde Reviere. Voor inde Reviere vonden sy kloeck ende weerbaer volck / maer binnen in 't uyterste vonden sy vriendelijck ende beleeft volck / die veel Lijftocht hadden, ende veel Vellen ende Pelterijen/Maerters/ Vossen ende veel ander commoditeyten/ voghelen/ vruchten / selve Wijn-druyven/ witte ende roode/ ende handelden beleefdelijcken metten volcke / ende brochten van als wat mede:als sy nu ontrent vijftich mijlen hoogh op de Reviere gheweest hadden / zijn sy weder-ghekeert den vierden Octobris / ende hebben hun weder ter Zee begheven / daer hadden meer konnen uyt-gherecht worden / hadde daer goeden wille in 't Schip-volck gheweest / ende soo mede ghebreck van eenighe nootdruft / sulcks niet hadde verhindert. In Zee hebben sy hun beraedtslaeght / ende waren van verscheyden opinien / de Onder - Schipper een Nederlander / was van meyninghe op Terra Nova te gaen verwinteren / ende de Noordt-weste passagie van Davis te door-soecken / daer was de Schipper Hutson tegen/ die vreesde syn gemuytineert volck/ om dat sy by wijlen hem rouwelijck hadden ghedreyght ende datse mede / door de koude des Winters / hun gheheel souden verteeren / ende dan moeten keeren/ veel van 't volck teer ende sieckelijck / niemandt nochtans sprack van t'huys nae Hollandt te varen / dat den Schipper meerder-hande achter-dencken gaf / dies hy voorsloech nae Irlant te varen verwinteren/ daer sy alle toe-stemden / dan ten lesten zijn sy in Enghelandt / tot Dertmouth den sevenden November ghekomen / van waer sy haer Meesters de Bewindthebbers / in Hollandt hebben haer reyse verwittight/ voorslagh doende dat sy van het Noort-weste te gaen versoecken / met vijfthien-hondert gulden in ghelde meer in Nootdruft te besteden / beneffens den loon/ ende dat sy in 't Schip alreede hadden / dies wilde hy ses ofte seven van syn volck verandert hebben / tot twintich mannen 't getal op makende / &c. ende souden van Dertmouth t'seyle gaen / ontrent den eersten Meerte/om in 't Noortwesten te wesen/ tegen t'eynde van Meerte / ende daer de Maendt van April ende half Meye / over te brenghen met Walvisschen ende Beesten te dooden / ontrent het Eylandt van Panar/ ende dan nae het Noort-westen te varen / om aldaer den tijdt over te brengen tot half September / en daer na door het Noortoosten van Schotlandt / weder te keeren na Hollandt. Aldus is die reyse afgheloopen/ ende eer de Bewinthebbers hebben konnen geadverteert worden/ van haer komste in Enghelandt / is het door contrarie wint lange aengheloopen ende hebben 't schip ende volck ontboden ten eersten t'huys te komen ende alsoo 't selfde soude geschieden is den schipper Herry Hutson van wegen die Overheydt aldaer/ belast niet te moghen vertrecken/ maer dienst te moeten doen/ syn eygen Lant/ alsoo mede de ander Engelsche die int Schip waren/ dat nochtans vreemt velen dunckt / datmen de Schippers niet toelaten soude reeckeninghe ende rapport te doene van haren dienst ende besoingne/&c. aen hun Meesters/ zijnde uytghesonden voor 't gemeyne beneficie van alderhande navigatien/ dit ghesciede in Januario 1610. ende men achte dat de Enghelsche hem selve wilden mette Schepen nae Virginia senden/ om daer de voorsz Reviere vorder te versoecken.

Herry Hutson heeft op veertich drie quart grade een schoon Reviere ontdeckt.

Herry Hutson wordt niet toeghelaten syn schip t'huys te voeren/ en syn Meesters rapport te doene.

De Engelsche Compagnie van Virginia, daer wy in 't 28. Boeck van ghescreven hebben / hebben dit Jaer seer behertight / haer plantinge vande Enghelsche Colonie te vorderen/ mede verkreghen hebbende breedere ende bequamer Patenten ende Privilegien vanden Koningh / sy waren neder ghestagen in Virginia in een Baye/ghenoeten Chessio poock, gelegen inde Hooghde van seven-en-dertigh graden / vande Noorderen Latitude / daer sy een Fort ghetimmert hebben/ beginsel van een Stadt / die sy Iems Town, dat is/Jacobs-Stadt/na haren Koningh ghenoemt hebben / sy hebben desen voorleden Somer eerst derwaerts gesonden/ een Schip onder Capiteyn Argol/ om te ontdecken een bequameren wech ofte passagie derwaerts / om te schouwen den sorgelijcken wegh/ by den Zuydelijcken Cours van de Indien / ende questien metten Spaengiaerden / met expressen last nergens op 't Spaensch ghebiedt aen te komen / ende sijnen Cours te scheppen vry vande Reeden van Pyraten/die onder Lant ende enghten ligghen/ maer een rechte klare passagie / latende de Canarien in 't Oosten/ ende van daer te loopen in eenen rechten Westersche Cours/ofte so na moghelijck ware/ende alsoo te versoecken de Winden / Waterloopen ofte Corenten / de welcke verhinderinghe ende moeyte aenghedaen hebben/ alle die den Noorden Cours ondersocht hebben/by welcke ontdeckinghe / daer soude groeyen groote verseeckertheydt ende ghemack voor de Compagnie / ende alle oorsaken van offensien ghewéert/ salverende de helft vande kosten/ inde victalien ende wachten/ die sy moesten te vergheefs besteden inde Zuyden passagie.

T'succes van de Enghelse Colonie in Virginia geplant.

Tot desen eynde voer desen Capiteyn Argol uyt/ van Portsmouth den 15. Mey lest / scheppende synen Cours Zuyt-west / tot de hooghde van dertigh graden / latende de Canarien hondert mijlen Oostwaerts / hy vondt de Winden ruym / ende nam sijnen Cours recht West / ende keerde noyt naerder 't Zuyden/

Argol Capiteyn vindt bequamen ende rechter wech nae Virginia.

1609.

1609. den/ ende zijnde inde longitude vande Baruada, vondt hy den Wint schaers op hem/ nochtans alsoo/ dat den 23. July/ hy quam inde Havene tot Virginia, ende in dit versoeck, vondt geen stroom ofte corrent/ noch yet anders/ dat hem mocht doen dien wech vreesen/ hy dede sijn reyse in neghen weken/ waer van was twee weken becalmt/ ende daeromme wilde hy wel die reyse ghemackelijcken doene in seven weken/ hy seyde dat de Winden daer soo variabel waren als elders/ ende vondt den wegh goedt ende bequaem.

Voorts soo ginck dese Capiteyn Argol daer Visschen/ ende vonck soo veel visch/ meestendeel Steur/ dat hy wel Schepen daer mede konde ghealden hebben/ soo hy de wete van Souten ofte pekelen ghehadt hadde/ hebbende het ongheluck dat een Man die daer verstant van hadde/ op den wegh was ghestorven/ hy brocht wel mede eenigh Cauear, dat is ghesouten ruggen van Steur.

Verwerringhe en tweedracht onder de Enghelsche in Virginia.

Desen Capiteyn Argol ghekomen in Virginia/ vondt aldaer onder de Enghelsche groote verwerringhe ende tweedracht/ mede onder de Overste Bevelhebbers/ bykomende uyt ambitie ofte eergiericheydt/ elck willende over d'ander Heerschen/ maer meest uyt ghebreck van lijf-tocht/ uyt luyheydt niet willende arbeyden/ ende daer door moedeloos/ ende op hope dat de Indianen haer souden continueren als sy pleghen/ alderhande toevoeringhe ende handelinghe met haer/ hadden sy versuymt haren zaey-tydt/ ende soo haddense haer provisie opgegeten: Aldus bykans desperaet ghevonden/ werden sy met dit Schip van Argol verquickt metten ghevanghen visch/ ende stelden hun mede aen 't visschen tot nootdruft/ want de Indianen nu siende/ dat d'Enghelsche begonden te vermenichvuldighen/ wilden die sien uytghehongert ende verdreven.

Vorder senden neghen Schepen en Volck/ met alderhande Vee/ na Virginia.

Alsoo desen Capiteyn Argol in Mey vertrocken was/ om bequamer Cours te soecken/ soo maeckten sy ten selven tyde seven Schepen met twee Pinnersen ghereet/ om daer nae Virginia te voeren ontrent vijf hondert Mannen/ met alle toebehoorten daer over/ ende over dien alreede in 't Lant waren/ soude opperbevel hebben/ de Riddere S. Thomas Gates/ een kloeck man/ die langhe als Capiteyn met een Vendel Knechten inde Nederlanden ghedient hadde/ ende in Zeelandt noch een Vendel onder sijnen Luytenant hadde/ dese soude daer absolutelijcken Gouverneren/ volgende seecker instructien/ ende sonden noch by hem de Riddere Sire George Somers als Admirael/ en Capiteyn Nieupoort als Vice-Admirael/ met meer andere bequame ende wel ghequalificeerde persoonen/ met toe-ghesegelde Brieven ende Commissien/ wie d'een d'ander succederen soude/ nae yemandts afsterven: dese Vlote soude mede voeren dertigh ofte veertigh Vrouwen/eenighe Henexsten/ende veerthien ofte vijfthien Merrien/ eenighe Verren ende Koeyen/ hoe wel sy goede hoope hadden van Koeyen/ aldaer omtrent te vinden/ ses ofte seven dagh-reysen van daer/ sy sonden mede Bocken ende Geyten/ maer gheen Schapen/ om het beste profijt vande Wolle/ als Engelandts beste neeringe/ hun niet te ontvreemden ende ontdraghen: noch sonden sy mede veelderhande Beesten meer/ oock Verckenen die daer eenighe alreede seer vermenichvuldight waren.

Dese Vlote alsoo sy langhe in 't uytreeden gheweest is/ ende langhe op de Zee-kusten d'een nae d'ander wachtende/ zijn ten lesten t'zeyle ghegaen uyt Faelmouth den 18. February/ sy schepten hunnen cours voor de hoochde van Canarien in weynighe daghen/ aldaer sy doen beraetslaeghden/ dat sy souden t'samen Zuytwaerts loopen nae de Tropique/ ende van daer loopen West aen/ order stellende in gheval van versteecken ofte verstropt te worden/ de Admirael soude loopen nae de West-Indien tot Baruada, een Eylandt Westwaert van Dominico, ende aldaer seven daghen d'een nae d'ander wachten. Als sy nu met dese resolutie ghevaren waren ontrent hondert vijftich legua/ ofte mijlen by West-Indien op Sint Jacobs dagh/ overviel haer groot onweder dat 48. uren duerde/ die dese Vlote vanden anderen dreef/ ende eenighe haer Masten verlooren. Nae drie dagen ghemoetten eenighe vier Schepen byden anderen/ ende en vernamen niet van hunnen Admirael/ de Windt goedt hebbende/ setten haren cours recht nae de Havene van Virginia toe/ met volghende haer voorsz resolutie/ ende arriveerden in haer Havene voor Jacobs-Stadt den 21. Augusti. In dese passagie 44. graden Zuytwaert van Virginia, en liep geenen stroom ofte corrent met hemlieden du konde hinderen, het voornemen by het Noordt-westen/ eenighe daghen/ nae de aenkomste vande viere, quamen noch drie Schepen inne/ ende lieten hun voorstaen dat de Admirael met een Pinnerse ghevaren was nae de Baruado, alsoo het bestemt was/ daer noch gheen rechte wetenschap van ware. 1609.

Dese seven Schepen/ Landen aldaer byde vier hondert mannen/ sonder Gouverneurs/ de principael Hoofden al inden Admirael zijnde. Terwijle was daer in 't Landt noch geen Regement/ d'een d'andere niet willende wijcken/ de Heer Jorge Percy/ Broeder vanden Grave van Northumberlandt/ die sy in 't Landt vonden/ was wel de aensienste/ ende hadde noch byde oude ofte nieuwe aenkomelingen 't meeste ghehoor niet/ ende hier door zijn een deel van dese Schepen t'huys ghekeert met luttel ladinghe/ waer van de twee int t'huys komen/ op de Custen van Brittannien/op de klippen ontstucken stieten/met alle het volck/een man behouden zijnde.

Enghelsche maken reede daer vierde uytreedinge na Virginia onder de Baenderheere Delaware.

Niet tegenstaende de voorsz tijdinghe/ gaven d'Enghelsche den moet niet verlooren/ maer reeden weder uyt niet drie ofte vier Schepen/ die daer voeren/ sy sonden voor Gouverneur de Baender-heere/ of Milord Delaware/ met alle goede provisie ende voorraedt/ hoe wel sy niet twijffelden/ den voorsz Sire Thomas Gates/ ende ander metten Admirael daer sullen wel aenkomen wesen/ ende dencken oock de rechte ende seeckerder passagie te nemen/ als wy boven verhaeldt hebben/ byden Capiteyn Argol versocht. Sy houden oock voor seecker datter noch eenighe Enghelsche in 't leven zijn/ die over eenige Jaren byden Ridder Sire Walter Raleygh daer ghevoert waren/ ende dat die boven vijftich mijlen van haer Colonie sullen te vinden wesen/ vinden bescheet ende cruycen ghesneden in Boomen. Sy maeckten provisie derwaerts te gaen in 't voor-Jaer/ met alderhande Ambachtslieden/ ende daer onder gheene van vande Ghereformeerde Religie/ met vier Predicanten/om de Indianen Christenen te maecken, de Ambachtslieden/ zijn Smeden/ Timmerlieden, Sagers/ Visschers/ Kuypers/ Planters om Suycker-rieten te planten ende Wijngaert/ Soutsieders ende Zeecompassen-makers/ dencken daer Schepen te timmeren/ ende dierghelijcken meer/ als in Drucke is uyt-gegeven.

Wy hebben int acht en twintichste Boeck verhaelt van tweederhande Compagnie/ diemen in Virginia wilden planten/ waer van die/ die meer Noortwaerts op 42. graden ende hoogher dochten te planten/ hebben daer gheweest ende het volck weder afghevoert/ maer senden daer Jaerlijcks eenighe Schepen/ ende handelen aldaer mette Indianen Koopmans-wyse/ ende brenghen van daer veelderhande Pelteryen/ Marters/ Vossen ende dergheleycke andere Koopmanschappen meer.

Nederlanders senden weder negen Schepen nae Oost-Indie.

Inde Vereenighde Landen hebben de Bewindthebbers vande Oost-Indische Compagnie/ dese negen Schepen derwaerts uyt-ghereet/ om metten eersten Windt t'seyle te gaen/ onder den Admirael M. Pieter Bot van Amersfoort/ met veel Soldaten/ om ettelijcke Jaren daer te blyven/ met Vrouwen ende Kinderen. Dese voeren uyt Zeelandt den 30. January 1610. ende andere uyt Hollandt/ sommighe maer zijnde Pinnersen. Desen Pieter Bot soude daer Gouverneur Generael wesen.

Staet van den Grave Enno van Oost-Vrieslant ende de stadt Emden.

Wy hebben voorden in 't 29. Boeck/ den standt van Oost-Vrieslandt ofte Emder-landt verhaelt/ hoe dat Graef Enno sijn Ghecommitteerde in 's Graven-Haghe in Hollandt hadde ghesonden/ om de Heeren Staten Generael der Vereenighde Provintien/ metten Ghesante vanden Koningh van Groot Brittannien/ te beweghen tot een goedt accoordt/ te middelen tusschen hem en de Stadt/ waer over de Heeren Staten drie verscheyden Brieven sonden aen die van Emden/

1609. Emden / om by haer te senden hun Ghedeputeerde met volle commissie / tot een finael accoort noodich / dan sulcx hebben die van Emden / meermael afgheslagen: ten lesten vry uyt-segghende dat sy niet ghesint waren in vorder accoordt metten Grave te treden / ten ware hun Borgheren schade by hem (ende syn valsche Passe-brieven) hun toegekomen / hun goedt ghedaen werde / ten anderen dat sy mede bespreecken moesten / goede verseeckertheyt hun ghegeven te worden / van weghen de Grave / dat alle het geaccordeerde soude ghehouden worden / ende voort wilden sy haer houden aen 't Haeghsche verdragh: ende het gheldt dat sy den Grave Jaerlijcks betalen moesten / hielden sy daer-en-tusschen in haer handen. De Grave daer en tusschen / beschuldighde dapper die van Emden alomme / sendende in Enghelandt synen Cancelier / Thomas Franciscus / klagende / dat hy geinformeert was door waerheyt / dat sy hem ghepromscribeert hadden / ende geldt op syn lijf ghestelt / dat sy mede sochten / hem van synen Sone te berooven / ende die nae Geneva te senden / om daer in haer Religie opghebrocht te worden / ende haer alsoo absolute Meester van 't Landt te maken / &c. Hier over schreef de Koningh van Groot Brittannien / aen synen Ghesante aldaer / de Ridder Sire Rudolf Winwood / mede aende Staten vande Vereenighde Landen / wat onbehoorlijcke stucken dat waren / belastende synen Ghesante / ende biddende de Heeren Staten / middel te vinden / dat dien twist mochte verdraghen worden / ende die van Emden niet ghestijft in sulcke onbillickheden. Die van Emden deden hun onschuldt / met groote instantie / met redenen loochenende / soo dat sulcke ongerijmde / ende ongegronde beschuldinghen / den Grave tot gheen eere en streckte / van soo lichtelijck sulcks te gelooven.

Beschuldinghen des Grave over de Stadt Emden.

Koningh van Groot Brittannien schrijft voor den Grave van Emden.

Sints hebben die van Embden gheduerighlijck / haren Secretaris Altingh in 's Graven-Haghe gehouden / te solliciteren het volkomen van 't Haeghsche Verdragh / alsoo mede van des Graven Enno daer-en-teghen / maer dese saecken werden daer ghescHorst / ende uytghestelt in 't voor-Jaer / belet met het tracteren van 't Bestandt.

Daer nae zijn beyde de Ghedeputeerde / vanden Grave / ende die van Emden / ghedaeght ofte beschreven / door het aenhouden vanden Enghelschen Ambassador / in 's Graven-Haghe te verschijnen / alsoo sy deden / dan alsoo sy daer gekomen waren van wederzijden / bevonden dat sy gheen van beyden volkomen macht hadden / om een volkomen eynde te maecken / ende werden daer over te rugghe ghesonden / om een breeder bevel te halen. Daer-en-tusschen hadde de Grave Enno / in Oost-Vrieslant eenen Lantdagh beschreven / in September tot Aurijck / het Landtschap te versamelen in een besloten Stadt / daer de Grave een Huys ofte Slot heeft / welcke maniere van versamelinghen / de Vriesen pretenderen te wesen / teghen hun Privilegien / oude herkomen / ende hun concordaten / die inhouden / dat haer Landt-daghen ofte vergaderinghen / moeten ghehouden wesen in onbesloten Steden / als onder den blaeuwen Hemel. Dese vergaderinghe aldaer / heeft de Stadt Emden ghesocht den Grave te beletten ende verhinderen / (als suspect) soo veel sy konden / ende hebben daer over een deel Krijghs-volck / onder den Hopman Herman Wessels derwaerts ghesonden / ende doen aenslaen alomme Mandaten / dat sy in gheen besloten Steden behooren te vergaderen. Dit Krijghs-volck ghekomen zijnde omtrent Aurijck / om de vergaderinghe te verstooren / sochten het volck vanden Grave in Aurijck niet hun in 't vriendelijck te handelen / ende wilden hun wel toe-laten inde Stadt te komen / maer niet op het Huys ofte Slot / dan terwijle men hier van handelde / is het Krijghs-volck onordelijck inde Stadt ghevallen / waer over eenighe van 't Huys op het Krijghs-volck hebben geschoten / waer mede geterecht / zijnde met ghewelt inde Stadt / mede op het Slot gevallen / ende hebben dat gheplondert / ende eenighe ghevanghen ghenomen / als den Jonckheer Willem van Knyphuysen / Jonckheer Haen Drossaert / Doctor Wiarda / ende des Canceliers schrijver / sy namen mede de Brieve in / maer niet plonderende / van alles deden sy Inventarieren. Die van Emden hebben dit feyt niet toeghestaen / als expresselijck teghen haer Commissie ende bevel / dies hebben sy de voorsz ghevanghenen terstont belast los te laten / ende vande plonderinghe belooft restitutie / van dat noch in wesen konde bevonden worden / als sy dadelijck deden / selve dat bevonden werdt des Graven suster / Jonckvrouwe Agnees toe te komen / sy hebben 't al weder gegeven / ende voor de reste / belooft de weerde te betalen. De overste ende Capiteynen werden gevangen ghenomen / ende de Overste Herman Wessels / werdt criminelijcken aengesproken. De Staten Generael hebben dat stuck seer qualijck ghenomen / ende eenigh Krijghs-volck vande haren / dat daer by was geweest gestraft / ende haer Ghecommitteerde ghesonden / om van alles informatie te nemen / schrijven mede wel ernstelijck aen die van Emden / te willen alles restitueren / waer oppe die van Emden hun excuseerden / tot dat sy over ende van alles verdragen souden / ende tsints zijn weder inden Haghe verschenen / van des Graven Enno weghen / Joncker Willem Knyphuysen met D. Dotia Wiarda / in Januarius 1610. de Grave verklaerde by syn schriften / gheerne om vrede te hebben / het gheheel verschil tusschen hem / ende de Stadt / gheheel te draghen in handen / ende ter discretie vande Heeren Staten Generael / jae ghereet te wesen syn Steden / Sloten ende Huysen hun over te leveren / om vrede wille.

Moetwil van Emdensche en Staten Soldaten / plonderende des Graven Huys.

Wy hebben in onse voorgaende Boecken verhaelt wel de Erectie / vande Universiteyt ofte hooge Schole van Leyden in Hollandt / maer nae-ghelaten by ghebreck van goedt onderricht / de Institutien ofte oprechtinge / vande dergelijcke Academie van Franicker in Vrieslant / dese Stadt is ghelegen in 't quartier van Westergo / twee mylen van Leeuwaerden / en is een goede rijcke Stadt / wel ghebout / vol Adeldom / ende van oudts om haer verdiende vroomheydt seer gheprevilegeert: dese Universiteyt is opgherecht by de Staten van Vrieslant / ende door toedoen van Graef Willem Lodewijck van Nassouwen / doen Stadthouder van Vrieslandt / in 't Jaer 1585. ten tyde als de Vereenighde Landen / in groote benautheydt waren / over de doodt van Willem van Nassouwe Prince van Orangien / ende dat sy tracterende waren haerlieden te begheven onder de beschermínghe vanden Koningh van Vranckrijck.

Universiteyt tot Franicker opgerecht.

In 't beginsel waren daer beroepen voor Professoren / d'eerste in Theologie / ofte inder Godheyt / waren Doctoren Martinus Lydius; Sibrandus Lubbertus; Henricus Antonij. Inde Rechten / Henricus Scotanus, Cotte Tale / Iohannes Drusius, inde Hebreeusche Tale / Petrus Tiara ende Lollius Adama, (die daer naer Philosophiæ Professor ghewórden is) inde Griecksche Tale / ende Elardus Reinalda, inde Latijnsche sprake: dit zijn d'eerste geweest / van welcke Petrus Tiara daer den eersten Rector werdt / ghelijck hy oock tot Leyden den eersten Rector geweest hadde. Daer nae zijn inde Rechten geweest / Iulius Beyma; Iohannes Sandius: Marcus Lijcklama, ende Thomerus Faber. Inde Medecijne / Alardus Auletius; Raphael Klynchil, alias Pelecius, ende Augustinus Adama. Inde Talen ofte Spraken / Iohannes Arcerius Theodoretus, ende na syn aflijvicheyt / Sixtus Arcerius syn sone. In Philosophia / Lollius Adama, Logices Professor / ende Henricus Veno, Ethices & Phisices. Professor in Mathematica, Adriana Metius.

D'eerste Professoren inde Universiteyt van Franicker.

De Curator is gheweest / voor eerst Kempo a Donia, ende daer nae Obho Waltinga, ende ten lesten zijnder vier ghekomen / te weten, uyt Oostergo Kempo a Donia: uyt Westergo Iolgerus Feytsma: uyt de seven Wouden, Elardus Reinalda, te vooren Professor vande Latijnsche spraecke / uyt de Steden was Gellius Hillema, die nu dit Jaer 1609. dat Ampt met eeren bedienen.

Noch hebben die Vriesen / tot behulp vande arme Studenten / geopent een Huys datmen noemt Oeconomie, ofte in Duytsch Burse / daer drie ghemeyne Tafelen in waren / d'eerste Tafel was van dertich gulden des Jaers montkost / de tweede van veertich / ende de derde van vijftich gulden / maer is daer nae ghereduceert / tot een Tafele van vyf-en-veertigh gulden

1609. gulden ende halven / dat elck Student Jaerlijcx den Oeconomus gheven moet voor den kost / de reste wordt betaelt van het Landtschap / is oock het ghetal vande ghesellen die daer ten koste gaen / ghebrocht tot een seecker getal / te weten van tsestich hoofden. Ende is hier vā Oeconomus geweest Wybrant Hendricks, ende nu tegenwoordigh Gijsbert Fransen, dat bedienende met contentement vande Heeren / als oock van de Studenten.

Daer zijn mede over dat Huys drie Inspectores gheweest, d'eerste was Henricus Scotanus, Iuris Professor, den tweeden Isebrant Balck, te vooren Predicant tot Leeuwaerden / ende den derden was Iohannes Roggius.

Effecten van 't vluchten der Nederlanders, ende wat sy gheleert hebben.

Wy hebben eensdeels in voorgaende Boecken verhaelt / hoe dat uyt Nederlandt door de beroerten / soo wel om de Religie ofte dwanck van Conscientie / als om de strenghe ellendighe Oorloghe / groote menichte van Volck zijn uytte Landen geweken / sints de aenkomste vanden Hertogh van Alba / Anno 1567. soo dat het ghetal / ettelycke hondert duysenden gheschat wordt. Ende dat in Duytslandt / Vranckrijck / Enghelandt ende Oostwaert / met Wijf / Kinderen / ende Dienstboden / van waer vorder haer opgroepende Sonen ende Jonge mannen (al oftse geen Vaderlandt en hadden) hebbense in vorder Landen ghesonden / na Italien / Spaengien / Hongarijen / Turckijen / &c. om alderhande wetenschappen te sien ende te leeren / zijnde een Volck van aerde / ware Duytschen als Duytschen van afkomste / boven anderen Natien (by comparatie gesproken) oprecht / ghewilligh / eenvoudigh / strengh / arbeytsman / nieusgierigh / konstigh / industrieus / &c. welcke gaven haer een spore was / van lichtelijck te konnen haer Vaderlandt verlaten / als haer selven wetende hoe buytenlande geneeren / ende tot handt-wercken ghenegen ghet / daer-en-boven door het uytbannen ende verjaghen / heeft haer den noodt ghedwonghen om met eeren te leven / noch meer nae wetenschappen ende konsten te trachten / inde vreemde Landen / ende hebben soo veel konstighe handt-wercken voorts ghebracht / dat te verwonderen is / als alderhande nieuwe Draperijen / alderhande ghefigureerde Damasten / Fluweelen / Syde-wercken / selve Ammelaeckens-werck ende Servetten / met alderhande Figueren / van Beesten / Landtschappen / Huysen / Boomen / Menschen / al ofte het gheschildert ware / dat men nu al int Nederlandt maeckt / met menichderhande ontallijcke konsten / selve isser een Cornelis Dribbel van Alckmaer / die perpetuum mobile kan maken / heeft onderhanden een Clavesingele die van selfs sal spelen / door kracht vande Strale vande Sonne / alwaer 't in eenen Kelder uyt de Sonne / diens kracht hy weet te leyden / de forme te langhe hier te verhalen / zijnde in dienste vanden Koningh van Groot Britannien / ende nu van meer Princen ende Vorsten versocht / om sijn konste. Somma alsoo datter niet en is / bykans in gheen Landen / door dese Nederlandtsche verstropinghe / ofte 't en is by haer afgheleert ende ghedaen / sy en zijn oock soo eyghen baet-soeckende niet ghebonden / maer hebben haer eyghen konsten / wetenschappen ende industrie / ander Natien geerne mede-ghedeelt ende ghewesen / als in Enghelandt het Baey-maecken / Saeyen / Grofgreynen / Cajanten / Perpetuanen ende alderhande Draperijen / alsoo sy mede voortijden over twee of drie hondert Jaren / door hooghe vloeden / ende ander beroerten ghevlucht / in Enghelandt het Wollen Laken maken ende Wissetten brochten: Het maken van Tapitseryen in Italien ende Vranckrijck ende ander Landen. Daer zijn noch in Duytslandt / ende in Enghelandt ende elders (apparent daer te blijven / niet teghenstaende het Bestandt) menichte van Walen / Vlaminghen ende Brabanders / die met het Bestandt niet en worden hersteldt ofte gherepatrieert / om haer Religie / als in Enghelandt tot Norwiche / Colchester / Sandwiche ende meer andere plaetsen. Ende in Duytslandt / daer sy in veel Steden verspreyt zijn / als tot Wesel / Colen / Aken / maer boven al hebben sy in Paltzgraven Landt heel Steden ghebouwt / als tot Franquendale / alwaer sy een Clooster

Nederlanders groote Cōstenaers.

Cornelis Drubbel van Alckmaer een groot Constenaer.

Steden noch veel met Nederlanders bewoont.

ende ghehuchten by een ghebrocht / ende een fraey Stadt van ghemaeckt hebben / vol Huysen ende Woninghen / ende als een Stadt Recht ende Privilegien bekomen / hun selven gouverneren ende regeren / ende bewaren met goede Wachte ende Wapenen haer Stadt / meestendeel (jae bykans al) van Nederlanders nu bewoont / alwaer datmen de Nederlandtsche tale spreeckt / ende op die maniere gaen sy al ghekleedt / Mans ende Vrouwen / alsoo mede in Enghelandt noch de meeste menichte doet / ende dat al door de beleefthepdt vande Princen ende Vorsten / die haer vlijtighe neersticheydt prysen / eeren ende vorderen. 1609.

Franckendal by de Nederlanders gebouwt.

Wy sullen tot der Nederlanders ghedachtenisse oock verhalen / hoe dat sy de nieu Stadt van Hanow onlanghs ghebouwt hebben / in 't Graefschap van Hanauw.

De nieuwe Stadt van Hanow by de Nederlanders ghebout beschreven.

Het ghebeurde Anno 1596. dat veel Nederlantsche Familien / die over vele Jaren tot Franckfort nedergheslagen waren / haer daer nu bebonden t'onbreden / om datmen haer voorighe vergunde vrijheden wilde besnijden / waeromme sy ghehandelt hebben metten Grave Philips Lodewijck / gebooren Grave van Hanow ende Reneck / Heer van Muntzenberg / een seer kloeck ende vroom Heere / ghetrout hebbende een Dochter van Willem wijlen Prince van Orangien. Dese Grave heeft haer by syn Stadt Hanow / omtrent drie mijlen van Franckfort gheleghen / een plaetse gegeven om te bouwen. De principaelste beginners ende aensetters hier van / zijn eerst gheweest daer toe versocht ende gheauthoriseert vande gantsche Natie / Pieter René Mahu, Paulus Pels / Hector Schellekens / Cornelis van Dale / Isaack van Muysenholen / Nicolas Helduit / Paulus Schomberck / en andere / meest Kooplieden van Antwerpen. Dese hebben metten Grave gheaccordeert voor een plaetse ofte velt / vast neffens de oude Stadt Hanow die wel ghelegen is / aen een goede Reviere de Quinse ghenoemt / die door by de Stadt loopt inde Mayne / Rivier van Franckfort / by welcke men dagelijcks alderhande Schuyten siet varen van ende na Francfort drie mijlen van daer / zijnde een fraeye Landouwe ende Wynbergen neffens de Mayne / seer schoone prospecten.

Eerste bouwers van de Nieuwe Stadt Hanow.

Dese plaetsen hebben sy belooft te bouwen / met volghende conditien besloten / met raedt / advijs ende overstaen ofte bystaen vanden Grave Johan van Nassou / Broeder van wijlen den Prince van Orangien saligher / met sijn Sonen Willem / Johan / ende George / ende d'andere Broeders des huys van Nassou / de Ober-Amptman / ende ander Officieren van 't Graefschap / metten Raedt oft Magistraet vande Stadt Hanow / by haren Heere ende Grave / de besprooken conditien waren dese.

Dat sy souden hebben vryheyt van Religie / volghende de H. Schriftuere / ghelijck tot Geneva ende in 't Palatinat gebruyckt wordt.

Previlegien vande nieuwe Stadt Hanow.

Dat sy vermogen souden hun eygen Predicanten te kiesen / die de Grave van soude authoriseren / ende te moghen doen predicken / in 't Nederduytsch / Fransoys / ende Italiaens / soo 't noodt ware.

Dat alderhande Natien daer souden moghen komen woonen / hebbende goede ghetuygenisse van eerbaerheydt / ende die selve te mogen genieten / de selvige previlegien der Borgeren / al worde hy geen Borger / doende eedt van ghetrouheydt / ende betalende Jaerlijcks al dat een Borger sal betalen.

Sullen oock mogen vertrecken wanneer sy willen / sonder vertreck-gelt te betalen: den Koophandel sal vry zijn / te verkoopen in 't grosse ofte kleyne.

Vande goederen die sy inbrenghen / van een stuck boven hondert pont swaer / sullen sy betalen een Batze / al woech het twee duysent pont / ofte soo groot alst kan wesen / 't zy Pack / Vat ofte Mande / uyt-gaende niet betalende.

Voor Wijn inden Kelder leggende salmen betalen twee Florenen ofte gulden voor het voeder / van een tonne Biers / een derde van een Florijn.

Voor Hof-dienst den Heere schuldigh / soude men betalen voor een Huysghesin twee Florijnen jaerlijcx / die den dienst niet wilde onderworpen wesen.

De

1609. De Grave was ghehouden die Stadt rondtom te bemueren/ende te stercken/rontom eenen gracht van veertich voeten breet/ende op sommighe plaetsen t'seventich voeten/met syn drie Poorten ende optreckende Brugghe/ende is met vijf punten ofte Bolwercken aende oude Stadt van Hanauw ghehecht/ de Stadt binnen muèren is wel langh drie duysendt voeten/ende breedt wel twee duysent/ met eene Havene binnen de Stadt/ die met een Vliet ende Canal sal strecken tot inde Mayne/ een groot Musquet scheut buyten de Stadt/mede een Krane/ een Waghe om te wegen met een Koophuys.

Beschrijvinghe vande Nieu Stadt Hanauw. De Erve ofte gront inde Stadt verkochte de Grave/ yeghelijcken Volcke voor hondert Florenen de Morghen de beste gheleghen aende Merckt/de naeste gelegen voor tachtich Florenen/ende de slechte gheleghen voor vijftich Florenen/ ende dat eens ende erffelijck eeuwigh de Morghen elcke Morgen groot hondert tsestich Roeden/ ende elcke Roede twaelf een half voeten int vierkant/ dat beloopt twee duysent voeten voor elcke Morgen.

Daer is alreede een schoone Merct/ ende veel betimmert van rooden ghehouden Steen vierkant van vijf hondert voeten langh/ ende vier hondert voeten breedt/ daer sy een fraey Stadthuys op meynen te maken met eenen Toren/ daer zijn twee Kercken alreede ghebout van ghehouwen Steen/ ovaelsche wijse/ diemen twee Kercken noemen mocht/ want sy zijn aen een ghehecht/ daermen in 't Duytsch ende Fransoys in Predickt/ vanden anderen ghescheyden. Sy hebben daer alreede een Druckerye ende Schole/ ende veel seer schoone fraye Huysen ghetimmert/ onder ander een/ de Arcke van Noach gheheeten om de ghelijckenisse/ al van harden rooden Steen/ byden Renee Mahu, de Straten zijn al recht getrocken/ vijftich voeten breedt/ hun is vergont twee Jaer-mercten Jaerlijcks/ hebben twee Merct-dagen ter Weecken/ van Wyn-merct ende Koorn-merct/ sy hebben een Merct-schip ofte Schuyte/ dagheljjcks gaende op Franckfort.

Dit nieuw Hanauw is wel gheleghen/ hebbende een ghesonde Locht/op een groote passagie/ ofte hoogen wech van Noorenborgh/ Ausborgh/ Bamberch/ Lipsich op Franckfort.

Dese nieuwe Nederlandtsche Borgherije/ hebben haer eyghen Borghemeesters ende Officieren/ haer eyghen Wachte/ sy gheneeren hun meest met Zyde/ Verwen ende Passementen/ maecken met goede Boratten/ Sayen/ Laeckens/ Spaensche Sargien/etc. Ende hebben veel treffelijcke Kooplieden/ die de andere te wercke stell n/mede veel Juweliers/ende oock alderhande handt-wercken.

De oude Stadt van Hanauw en is niet soo groot/ daer hem de Grave hout op syn Slot/ de Borgherije haer generende met Wijn/ Koorn/ Vee/ Wolle ende sommige Manifactueren.

Nieuwe Steden gebout in Nederlant. Wy hebben vooren verhaelt/alsoo d'Oorloghe veel Steden in Nederlandt vernielt heeft/ soo zijnder weder tegen ghebout Willemstadt/ de Clundert/ Arnemuyden/ Ysendijck/ ende de Schansse Lillo/ bykans als een Stadt/ende meer andere.

Koninginne van Vranckrijck baert haer derde dochter/ende haer seste kint/ den 7. September. In Vranckrijck heeft de Koninginne anderwerf den Koningh gebaert/den 27. Novembris/een Dochter/ soo dat de Koningh aldaer heeft byde Koninginne ses wettige Kinderen/drie Sonen eñ drie Dochteren/ behalven sijn onechte Kinderen by by-Wijven.

De Eertz-Hertogen om voor te komen de swarigheden/ die daer mochten rijsen/ uyt vryheydt die het Bestant toelaet ende inboert/ elck in sijn Religie/ tot preservatie vande Roomsche Catholijcksche Religie/ hebben een Placaet doen Publiceren/ ghedateert den lesten Decembris van 't Jaer 1609. Verbiedende de schandalen ende exercitien/ die eenighe soo hunne Ondersaten als ander/ doen ende ghebruycken/ tot verachtinghe vande Heylighe Catholycke Apostelijcke Roomsche Religie/ende luyt aldus:

De Eertz-Hertoghen/

Placaet der Eertzhertogen, nopende schandael. Onsen Lieven ende Ghetrouwen/ die Canceller ende Luyden van onsen Rade van Brabandt/ Saluyt ende dilectie. Alsoo wy om te vervorderen de ruste van dese Nederlanden/ naer soo langhe ende ghedueríghe afflictien/ hebben bewoghen gheweest/ ende goedt ghevonden/ mette Staten vande Vereenighde Provincien/ te sluyten het Tractaet van het Bestandt/ vander Maendt van April lestleden/ ende onder andere poincten by 't selve t'accorderen/ aende Inwoonders der selver Provincien/ de vry hanteringhe traffyck ende commercien/ inde Landen van onse ghehoorsaemheydt/ midts hun stil ende vreedelycken inde selve met onse andere Ondersaten ghedraghende/ sonder door eenighe wercken oft propoosten contrarie aen het Heyligh Catholyck/ Apostolijck/ Roomsch ghelooff/ waer van wy professie maecken) hun te gheven eenigh schandael/ in welcke conformiteyt wy verhoopt hadden/ dat hem een yeghelijck soude gedragen hebben/ aenghemerckt onse meyninghe ende intentie noyt anders en is gheweest/ dan datelijck volkomentlijck ende in alder sinceriteyt te onderhouden/ ende doen onderhouden/ 't voorsz Tractaet/ 't selve verwachtende van wegen der voorschreven Staten/ naer het goedt gevoelen dat wy van hun hebben.

Soo ist nochtans datmen ghewaer ghewooden is/ tsedert seeckeren tydt herwaerts/ dat eenighe turbulente ende oproerighe Gheesten/ van daghe te daghe poogen ende trachten/ soo door Predicatien als onbehoorlijcke vergaderingen by nachten/ ende andersins door schandaleuse feyten ende woorden/ te altereren ende verleyden onse voorsz goede Ondersaten/ ende hun op te roepen ende te verwecken tot veranderinge ende nieuwicheydt/ contrarie aen ons voorsz Heyligh Catholijck ghelooff.

Daeromme soo ist/ dat Wy dese sake aengemerckt willende hier inne versien om vorder quaet te schouwen/ hebben by advyse van onse Raden/ verboden/ ende verbieden midts desen/ aen alle persoonen/ van wat qualiteyt oft conditie sy zijn/ soo woonende als frequenterende/ inde voorschreven Landen van onse ghehoorsaemheydt/ te predicken/ dogmatiseren/ ofte te stropen eenighe gherepprobeerde leeringhe/ contrarie wesende aen ons voorsz Heyligh Gheloof/ ende Catholijcke Religie/ oft de Wetten ende traditien der selver/ 't zy in 't publijck/ oft in eenighe particuliere oft secrete vergaderinghen. Ghelijck wy oock wel expresselijck verbieden/ aen alle Ondersaten ende Inwoonders vande voorschreven Landen ende Provintien vã onse onderdanicheyt/ hun egeensins te vinden/ assisteren/ oft hun te transporteren ter voorschreven Predicatien ende verboden vergaderinghen/ soo wel binnen als buyten de Limiten ende palen van onse voorschreven Landen: Op peyne van te vervallen in arbitrale amende/ ende eeuwigh bannissement/ ter arbitragie vande Rechters der plaetsen/ daer sulcke schandalen ende contraventie gheschieden souden mogen.

Ordonnerende ende bevelende daer en boven aen allen ende eenen yeghelijcken/kommende van buyten/ ende frequenterende onse voorsz Landen/ dat ghedurende den tijdt van hun verbeyden/ negotiatie/ ende andersins/ sy hun stil sullen gedragen/ sonder in eenigher maniere hun te moeyen/ oft onderwinden van te disputeren/ op het stuck vanden Staet/ oft vande Religie/ ende sonder te houden/ doen oft bedrijven eenigh propoost/ oft acte van schandael/ oft te singen eenighe Psalmen/ byde Catholijcke/ Apostolijcke Roomsche Kercke niet toe-ghelaten/ 't zy in 't openbaer ofte bedectelijcken. Ende sullen alsoo doende ontfangen ende gehouden worden/ in alle vrycheydt ende verseeckertheydt/al even eens/ende gelijck 't selve gheaccordeert is gheweest/ den Ondersaten vanden Koningh van Groot Britannien/ hanterende de Koninghrijcken van Spaengien volghende d'inhouden van 't achtste Artyckel van het voorsz Tractaet: Op de pene dat de Overtreders ende daer teghen doende/ sullen ghestraft worden byde Rechters der plaetsen/ daer alsulcke contraventie gheschieden soude/ naer de gheleghenthcydt ende heysch van 't misdaet oft contraventie.

Ende in ghevolghe van dien/ als dusdanighe hun sullen vinden inde Kercken/ oft eenige devote plaetsen van

van onse voorsz Landen (waer toe nochtans sy niet en sullen bedwonghen worden) sullen ghehouden wesen te betooghen de selve eere ende reverentie/ 't zy gheduerende den dienst Godts oft andersints/ ghelijck andere Inwoonders ende Ondersaten van onse Provintien zyn doende. Alsoo sy oock sullen ghehouden wesen/ de selve eeren te bewijsen op de straten/ bejeghenende het Heyligh Sacrament des Autaers/ oft eenighe Processien vande Gheestelijckheydt/ oft ten minsten hun ter zijden ende buyten weeghs te vertrecken/ sonder door feyten/ teeckenen oft woorden eenighe demonstrantie ter contrarien te doen/ tot schandael ende ontstichtinghe van anderen/ op de penen als boven.

Ende aengaende die ghene die herwaerts over sullen willen komen resideren oft woonen/ 't zy uyt de voorsz Vereenighde Provintien/ ofte uyt andere Koninghrijcken/ ende neutrale Landen/ wy verstaen/ dat volghens den achtentwintichsten Artyckel van 't voorschreven Bestandt/ hun sal 't selve vrij wesen ende toe-ghelaten worden/ midts dat sy daer Catholijckelijcken leven/ ghelyck onse andere Ondersaten/ ende voorts onderhoudende de Polityque Wetten/ Constitutien ende andere Ordinantien aldaer verkondicht/ 't zy van onsent weghen/ oft vande Wethouderen der Steden ende Plaetsen van hunne respective residentien. Op pene dat andersints doende/ oft hun beroemende opentlijck/ dat sy eenighe andere dan de Catholycke Apostolijcke Roomsche Religie zijn belijdende/ arbitralycken ghestraft te worden als Infracteurs ende Overtreders van 't voorschreven Bestandt/ ende Perturbateurs vande gemeyne ruste.

Ende ten eynde dat van dese onse tegenwoordighe Ordinantie ende verbodt/ niemandt onwetenschap oft ignorantie en soude-moghen pretenderen/ Ordineren ende bevelen Wy u/ dat ghy van stonden aen ende sonder vertreck/ de selve doet kundighen ende publiceren in allen de Steden ende Plaetsen van onsen Lande ende Hertoghdomme van Brabandt ende van Overmase/ daermen ghewoonlijck is uytroepinghen ende publicatien te doen: ende tot onderhoudenisse ende observatie vandien/ procedeert ende doet procederen tegens d'Overtreders ende onghehoorsame by executie vande penen voorschreven/ sonder eenighe gunste/ dissimulatie oft verdragh: Des te doene/ met diesser aenkleeft/ gheven Wy volkomen macht/ authoriteyt ende sonderlingh bevel. Ordineren ende bevelen allen ende eenen yegelijcken/ dat sy u 't selve doende ernstelijck verstaen ende obedieren: Want Ons alsoo ghelieft. Ghegeven in onse Stadt van Bruyssel/ onder onsen Contre-zeghel hier op ghedruckt/ in Placate den lesten dach van Decembris/ in 't Jaer ons Heeren/ duysent ses hondert ende negen.

Byde Eertz-Hertogen in hunnen Rade/

D'Engien.

Vorder conform van 't voorgaende/ hebben die van Vlaenderen/ den 29. Januarij 1610. een Ordonnantie ghepubliceert/ noopende het inbrenghen van Boecken/ Tractaten/ Liedekens/ etc. dat wy hier mede stellen als volght.

De President ende Raetslieden vande Eertz-hertogen van Oostenrijcke/ Hertoghen van Bourgongien/ van Lottrijck/ van Brabandt etc. Graven van Vlaenderen/ etc. Gheordonneert in Vlaenderen.

Alsomen bevonden heeft/ dat de Heretijcquen ende Vyanden vande Heylighe Kercken/ ende van ons Catholijck/ Apostolijck/ Roomsch Gheloove/ soeckende heurlieder fenijn te verbreeden ende sayen/ in de Steden ende ten platten Lande vander Onderdanicheyt vande Eertz-Hertoghen/ onse Souveraine Heeren ende Princen/ daghelijcx over seynden ende zaeyen secretelyck deur Instrumenten by henlieden ghekozen/ daer toe seer bequame/ diversche Boeckskens/ Tractaten/ Refereynen ende Liedekens/ vol blasphemien ende valsche Leeringhe/ gheheel contrarie onse voorseyde Religie ende Gheloove/ die sy daer toe expresselijck doen maken ende prenten in groot ghetal/ omme daer deur te verleeden/ ende beroeren de goede Ondersaten/ ende af te trecken van de Onderdanicheydt van hunne Princen/ ende de reverentie die sy schuldigh zijn aende Magistraten ende heurlieder legitime Overigheydt/ soo Gheestelijck als Weerlijck/ daer deure de quade worden gheconfirmeert in heurlieder quaet/ ende de flauwe ende wanckelbare worden lancks soo flauwer/ ende vele vande Catholijcke wesende flau ende kout/ vallende inde misachtinghe van heurlieder Religie/ siende die sonder straffe soo grootelijcks gheinjurieert ende bespot/ deur sulcke ende ghelijcke schimpighe ende calumnieusen Boeckskens/ Refereynen ende Liedekens.

Soo ist/ dat Wy begheerende by alle middelen moghelijck zijnde daer inne te voorsiene ende beletten/ dat van nu voortaen sulcke pestilentiale Boecken/ Refereynen ende Liedekens niet meer en worden ghebrocht/ ghedistribueert ofte ghesaeyt tusschen de goede Ondersaten van onse voornoemde Princen/ ende dat die niet en worden by henlieden ghelesen ende bewaert/ achtervolghende d'expresse brieven vande voorseyde Eertz-hertoghen/ vanden vier-en-twintichsten deser/ hebben verboden/ ende verbieden by dese alle Persoonen/ van wat natie/ qualiteyt oft conditie sy zijn/ Inghesetenen ofte Vreemde/ te bringhen in desen Landen van Vlaenderen/ onder de ghehoorsaemheydt vande voornoemde onse Princen/ eenighe Boecken gheprent buyten den selven Lande/ ghepackt ende ghewonden in Packen/ Tonnen ofte andersints/ sonder daer af al vooren ende voor ontpackinghe/ te doene behoorlijcke wete ende advertentie/ aenden principalen Officier ende Wethouders vande plaetse daer sy sullen arriveren/ ten alder-langhsten 's ander-daeghs van heurlieder aenkomste/ henlieden daer af leverende eene Lyste ofte specificatie by gheschrifte/ die ter assistentie vanden Pasteur vander plaetse/ ofte ander Gheestelijck Persoon/ die daer soude moghen wesen gheauthoriseert tot visitatie vande Boecken/ sullen doen open doen de Packen ofte Tonnen/ daer inne de voorseyde Boecken sullen wesen/ omme die te visiteren ende daer af inspectie te nemen/ op peyne van confiscatie vande voorschreven Boecken. Ende soo verre daer onder eenighe verboden Boecken werden gevonden/ sullen die saisieren ende bernen publijcquelijck/ ende dan punieren de ghene diese ghebrocht sal hebben/ als mede/ diese heeft ontfanghen ende gheherbercht/ Arbitraire soo sy sullen bevinden te behooren: ende die vindende goedt ende Catholijck/ sonder eenighe smette ofte suspitie van Herezie/ sullen den Koopman gheven Certificatie van die te hebben ghevisiteert/ ende laten passeren/ onder de voorseyde Lyste/ die hem dienen sal voor Saulfconduict/ omme die voorts te transporteren ter plaetse daer die ghedestineert sullen zijn.

Verbiedende voorts Generalijck alle Persoonen als vooren/ 't inbrenghen ende ontfanghen van alle Boecken/ Tractaten/ Refereynen ende Liedekens/ Heretijcke ende schandaleus/ die men niet en verstaet eenichsints te tollereren ofte ontfanghen inde Landen van herwaerts overe/ op peyne ten laste vande ghene contrarie doende/ van publijcquelijck ghegheesselt te zijne/ ende te verbeuren voor elck Boeckxken de boete van thien Gulden/ ende boven dien ghebannen te zijne eeuwelijck/ op peyne vande Galghe.

Item soo wie bevonden wordt onder hem te hebben sulcke Boeckskens/ Tractaten/ Refereynen ofte Liedekens/ ende die onder hem behouden te hebben vier-en-twintich uren/ sonder die ghebrocht oft ghelevert te hebben aenden Officier/ oft yemandt van 't Magistraet/ metter daedt sal ghepunieert wesen met eene boete pecuniare/ oft ander arbitragie van 't selve Magistraet.

Item soo wie die sal gelesen hebben by curieusheyt/ al ist dat hy die desadvoueert/ sal verbeuren voor d'eerste reyse de boete van thien Guldens/ ende voor de tweede reyse/ sal ghehouden wesen voor fauteur van Herezie/ ende voorts ghepunieert wesen ter arbitragie vanden Juge als boven.

Item

1609. Item soo wie naer lecture van dien / de selve sal ghecommuniqueert / gesonden / verkocht ofte gelevert hebben aen syn Gebuer / Vriendt ofte ander / 't zy buyten oft binnen de Stede oft plaetse van synder residentie / sal ghehouden wesen voor Heretyck / schandael gecommitteert hebbende / ende voor suicx als publycquelyck ghegheesselt worden / oft anderssints ghepunieert zyn / met Amende pecuniaire / ende bannissement / ter discretien vande Magistraet. 1609

Lastende voorts alle Magistraten / dat sy sullen versoecken van weghen hun Hoocheden Serme. alle Pasteurs ende Predicanten vande Steden ende Casselryen / van serteuselijck te vermanen het Gemeente / dat sy henlieden sorchvuldelyck wachten vande contagie ende fenijn / dat den Vyandt van Godt ende syne Heylighe Kercke soeckt te saeyen tusschen henlieden by middele vande voorseyde Boeckens / Tractaten / Refereynen ende Liedekens / henlieden exhorterende niet alleenlick van die niet te lesen ende onder henlieden te behouden / maer oock te beletten soo verre in henlieden is / dat andere heurlieder ghebueren ende Vrienden die niet en lesen ofte onderhouden onder henlieden / maer in sulcken ghevalle daer af adverteren het Magistraet / omme daer teghens te voorsiene als vooren.

Ghepubliceert in openbare Consistorie vanden Rade in Vlaenderen / present Commissarisen vanden selven Hove / Advocaten / Procureurs / Deurwaerders / ende meer andere Bystaenders: Den 29. January 1610.

Onderteyckent /

I. Masseau.

Byde Artijckelen vanden Treves / waren eenighe poincten ghereserveert / om namaels die te accommoderen ende liquideren by Commissarisen daer toe van weder-zijden te appoincteren. Hier toe zijn Commissarisen vande Eertz-Hertoghen in Hollandt ghesonden den neghenthienden September / de Tresorier Robiano / Loys Verreycken / met Jan Baptista Maes / dese hadden byde Staten audientie / den een-en-twintichsten September / om af te handelen de resterende swaricheden / ende toonende haer Procuratien / soo vondt-men dat de Eertz-Hertogen hun daer in noch intituleerden / Hertoghen van Gelder / Graven van Zutphen / van Hollandt ende van Zeelandt / Heeren van Vtrecht / Vrieslandt / Over-Yssel ende Groeninghen / dat de Staten dede verwonderen / hun vertoonende dat 't selfde een notoire contraventie teghen de Treves was / dat de Eertz-hertogen afgestaen hebbende de Hoogheden dier Landen / ende die vrij verklaert / even-wel de Titulen behielden / ende dat sy over sulcx op die Procuratien niet en konden noch en wilden handelen / om gheen prejuditie aende verklaerde vrijheyt te doene / &c. Dese Commissarisen wilden het excuseren op onverdachtheyt. Item / mede dat de Koningh van Enghelandt wel den Tytel van Vranckrijck / ende die van Spaengien wel van Jerusalem voerde / &c. Dan de Staten ende Ghecommitteerden seyden / sy en konden op sulcken Procuratie niet voort gaen / waeromme sy moesten om ander Procuratie senden. Die ghekomen zijnde in behoorlijcke forme / hebben sy begonnen te handelen / ende dickmael over ende weder naer Brussel ghereyst / om te vertooghen / hoe dat de Vereenighde Landen niet wijcken en wilden van 't verbodemen van Schepen / dat is / dat die van Zeelandt pretenderen gherecht te wesen / dat alle Schepen daer moeten lossen / ende van daer op ander Bodems gescheept oft herladen te worden / alle Schepen die uytter Zee komende / ofte ter Zee gaende / de andere wilden de Zee gheopent hebben tot Antwerpen toe / noch en wilden de Staten niet overgheven de Jurisdictie ofte Hoogheydt van Cadsant ende Oosborch / van Woude / van Oosterhout ende Dungen / van 't Landt van Cuyck / vande Domeynen van 't Rijck van Nimmeghen / ofte Mase en Wale / ende vande Twente / eenighe dinghen konden sy t'samen verdraghen / maer op de voorsz niet / dies de Eertz-hertoghen sochten / om 't selfde te refereren totte Ambassadors vande Koningen / ende uytstellen tot Paesschen toe: Daer toe de Staten niet en wilden verstaen / als 't ghene dat buyten de Treves ware / al vooren die besproken waren souden zyn volbrocht. Dan ten lesten zyn sy over veel saecken verdraghen den 7. January / ende hebben volkomelyck besloten het stuck vande Confiscatien / ende in Drucke uytgegeven / waer van Wy hier de Copie inbrengen mette Ghecommitteerden van weder-zyden / ende haer Procuratien.

Alsoo uyt het Tractaet van Bestant / opten negenden Aprilis / inden Jare sesthien-hondert ende negen inde Stadt van Antwerpen / tusschen den Ghecommitteerden vande Heere Eertz-Hertoghen van Oostenrijck / etc. Ende die Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden ghemaeckt / eenighe swaricheden / ende twyffelachticheden ter eenre ende ter andere zyden / oock byden respective Officieren ende Ondersaten waren voorghestelt / ende in bedencken ghenomen op de vermeerderinghe ende naerdere verklaringhe vandien te letten / ende eyntlyck goedt ghevonden was / deur Ghecommitteerden van beyden zyden by naerdere handelinge daer op te accorderen ende verdraghen / naer dat byden selven Ghecommitteerden daer op vele vergaderinghen ende t'samen-spreeckinghen zijn ghehouden gheweest. Soo waren op huyden den sevenden January inden Jaren sesthien-hondert ende thien / inden Haghe in Hollandt vergadert / die Heeren Balthazar de Robiano Tresorier Generael vande Domeynen / ende Financien vande voorsz Heeren Eertz-Hertoghen / Heer Loys Verreycken / Ridder / Heere van Hamme / Raedt van Oorloghe / Audiencier / ende eerste Secretaris van hare Hoocheden / ende Johan Baptista Maes / Raedt ende Advocaet Fiscael vanden Raedt van Brabant / van weghen hoochst-gedachte Heeren Eertz-Hertoghen. Joncker Hendrick van Vrienen d'Alste / Heere van Sinderen / Heer Johan van Oldenbarnevelt Ridder / Heere vanden Tempel / Rodenrijs / &c. Advocaet ende Bewaerder van 't Groot Zeghel / Chartren ende Registeren van Hollandt ende West-Vrieslandt / Heere Jacques van Malderee / Ridder / Heere van Heyes / etc. eerste ende representerende den Adel inde Staten / ende Raedt der Graeffelijckheyt van Zeelandt / Joncker Justus van Rijsenburch / Heere van Rysenburch / eerste Borghemeester der Stadt Vtrecht / Tinco van Oennama Grietman over Schooterlant / Joncker Ernst van Ittersum Drost vande Twente / ende Joncker Abel Coenders van Helpen / Hovelinck tot Faen ende Cantes / van weghen Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael / die welcke volghende haer respective Procuratien ende Commissien hier nae geinsereert / verdragen ende gheaccordeert zijn opte Poincten ende Articulen hier naer volghende.

I.

Inden eersten / dat de Inwoonderen ende Inghesetenen vande Vereenighde Nederlanden / komende inde Landen ende Provintien vande Onderdanigheyt vande Heeren Eertz-hertoghen / hem reguleren de volghende het voorschreven Tractaet / aldaer sullen hebben ende ghenieten / ghelijcke vryheydt als die Ondersaten vanden Koningh van Groot Britannien / tot welcken eynde die Artijckelen daer van disponerende aen alle Regeerders / Magistraten / ende Officiers inde respective Provintien / by hare Hoogheden ghesonden sullen worden / met bevel hen daer nae te reguleren / ende sullen de voorsz Inwoonderen der Vereenighde Nederlanden / alomme onder het ghebiedt van hare Hoogheden / hen moghen doen dienen by sulcke Advocaten / Procureurs / Notarisen / Sollciteurs / ende Executeurs / als hun goedt duncken sal / die oock daer toe (des noodt ende versocht zijnde) byden Ordinaris Rechters ghelast sullen worden.

II.

Dat by haere Hoocheden metten eersten versien sal worden / dat bequame eerlijcke plaetsen gheordonneert worden / tot begravinghe der Lighamen vande ghene die vande zijde der Heeren Staten / onder het ghebiedt van haere Hoogheden komen te overlijden.

De

III.

De Heeren Ertz-hertogen ende Staten/ en sullen buyten hare respective limiten/ van de passerende goederen/ noch te Water noch te Lande / gheene inkommende/ uytgaende/ oft andere lasten ontfangen.

IIII.

Die Ondersaten vande Heeren Ertz-hertoghen/ ende Staten / sullen reciproquelijck inde Landen die eene vanden anderen/ ghenieten haren ouden vrijdom inde Tol-rechte/ daer van sy lieden voor den Oorloge in vredelijcke possessie zijn gheweest.

V.

Die frequentatie / conversatie / ende Commercien tusschen die respective Ondersaten / en sal niet mogen belet / ende alle ghedaen beletselen / sullen afghedaen worden.

VI.

Alle Goederen ende Rechte / die volghende het Tractaet/ reciproquelyck den ouden Proprietarisen/ haren Erven / ofte actie vanden selven hebbende / zijn ghererstitueert / ofte noch moeten worden gherestitueert / sullen by den selven Proprietarisen moghen verkocht worden / sonder dat van noode sal wesen daer toe particulier consent te verwerven / niet tegenstaende het derthiende Artijckel des voorschreven Tractaets vermelt/ uyt-ghesondert eyghendom vande Renten/ die van wegen den Fisquen in plaetse vande verkochte goederen sullen worden bekent / mitsgaders die Renten ofte actien staende tot laste vandẽ Fisquen respective.

VII.

Alle verswegen goederen/ ende Rechten/ Meublen/ Immeublen / Renten / Actien / Schulden/ Crediten ende anderen die niet by den Fisquen met goede kennisse en zijn ghesaysseert voor den neghenden Aprilis des Jaers sesthien-hondert ende neghen / sullen den Proprietarisen haren erven / ofte den ghenen die actie vanden selven hebben / met alle vruchten/ renten/ opkomsten / ende proffijten in vrije dispositie volghen / oock en sullen die Verswijghers/ nochte haren Erven byden respective Fisquen / ter oorsaecke van dien niet mogen gemolesteert worden / maer de Proprietarisen haren Erven ofte die hare Actie hebben/ sullen jeghen een yeghelijck dies aengaende recht hebben / als voor haer eygen goedt.

VIII.

Die Boomen afghehouwen nae den lesten Januarij des Jaers 1609. ende die ten daghe van het besluyt des Tractaets opten grondt laghen / oock die verkocht zijnde ten voorsz daghe noch ongehouwen waren / sullen den Proprietarisen volghen / niet teghenstaende die ghedane verkoopinghe / ende sonder dat sy luyden ghehouden sullen wesen eenighen prijs te betalen.

IX.

Die vruchten / huyren / pachten ende inkommen vande Heerlijckheyden / Landen / Thienden / Visscherijen / Huysen / Renten / ende andere opkomsten vande goederen die volghende het Tractaet zijn gherestitueert / of moeten gherestitueert worden / verschenen nae den neghenden Aprilis sesthien-hondert ende neghen / sullen voor het gheheele Jaer den Proprietarisen / haren Erven ofte actie vanden selven hebbende/ volgen.

X.

Vande verkochte goederen/ afgheloste renten / ofte Capitalen / by ofte aenden Fisquen respective / sullen Brieven verleden worden aende Proprietarisen / haren Erven/ ofte hare Actie hebbende/ die hen dienen sullen voor bewijs declaratoir / in conformiteit van het Tractaet / met Assignatie vande Jaerlycksche betalinghe op een Rentmeester inde Provintien daer die verkocht oft gelost zijn / die daer inne sal worden gedenomineert / ende sal den prijs ghereeckent worden nae de eerste verpondinghe publicquelijck / oft andersints naer behooren ghedaen/ het eerste Jaer Renten daer van sal verschijnen/ ende betaeldt worden den 9. Aprilis 1610.

XI.

Die ghemaeckte Huyren vande Gheconfisqueerde / oft gheannoteerde goederen (niet teghenstaende die voor veel Jaren zijn ghemaeckt) sullen met het Jaer 1609. gheexpireert wesen / nae het ghebruyck vande plaetsen respective daer die goederen gheleghen zijn / ende sullen die huyren nae den neghenden Aprilis verschenen/ als hier vooren verhaeldt is / aen den Proprietarisen betaelt worden : Dies is gheaccordeert / dat indien den Bruycker vande Goederen voor de Vruchten vanden toekomenden Ooghst/ eenighe kosten aende selve goederen ghedaen heeft / dat die selve kosten naer kostuymen ofte tot discretie vanden Gherechte vande plaetse daer die Goederen ghelegen zijn / sullen werden byden Proprietaris betaeldt aenden Bruycker.

XII.

De verkoopingen vande gheconfisqueerde oft gheannoteerde goederen / ghedaen tsedert het besluyt des voorsz Tractaets / worden ghehouden nul / ende van ghelijcken die te vooren ghedaen zijn teghens de verdraghen ofte accoorden/ met eenighe Steden int particulier ghemaeckt.

XIII.

Voor die Goederen tot Fortificatien / publijcque Wercken / ofte Godts-huysen gheappliceert / sal den Eyghenaer satisfactie ghedaen worden / volgende het negenthiende Artijckel des Tractaets.

XIIII.

Die Huysen van particulieren die gherestitueert zijn/ ofte gherestitueert moeten worden/ volgende den Tractate / en sullen reciproquelijck met Garnisoenen oft andersints / niet anders ofte voorder belast worden/ dan die vande andere Ondersaten van ghelijcke gheleghentheydt.

XV.

Indien die ontruyminghe der goederen ende rechten die behooren gherestitueert te worden/ tot eenighe plaetsen wordt ghedifficulteert / den Rechter vande selve plaetsen sal datelijck die restitutie doen effectueren / ende daer inne ghebruycken den kortsten wech/ sonder dat onder pretext van onbetaelde capitale ofte andersins / jeghens den inhouden van het derthiende Artijckel des Tractaets/ de restitutie van dien sal mogen gedifferreert worden.

XVI.

Daer kennelijck bevonden wordt / dat alle Goederen van yemandt / vande eene ofte andere zijde gheconfisqueert ofte gheannoteert zijn gheweest / soo dat den selven gheene middelen en heeft behouden / daer uyt hy die Renten ofte interesten van sijne schulden verballen / ghedurende die confiscatie ofte annotatie heeft konnen betalen / die selve en sal niet alleen vande reele lasten ende Renten / volghende het Tractaet / maer oock vande Generale ende personele belastinghen vande Renten ende interesten inden voorsz tijdt verschenen/ gebrijdt wesen.

XVII.

Onder exheredatien in haet van den Oorloghe ghedaen / worden verstaen begrepen te zijn die exheredatien ghescheit omme eenighe saecken daer uyt die Oorloghe is ghesproten / ende daer van dependeren.

XVIII.

Niemandt en sal ter eenre ofte andere zijden/ directelijck ofte indirectelijck / in 't veranderen van sijne woon-plaetse beleth worden / midts betalende die Rechten daer toe staende / ende alle beletselen tsedert het Tractaet ghedaen / sullen datelijck worden afgedaen.

XIX.

Onder de restitutie vande Goederen / Rechten / by den Tractate gheaccordeert / werden oock verstaen begrepen te zijn de goederen ende rechten ghelegen inde Graeffschappen van Bourgondien ende Charlois / Ende t'ghene volghende den Tractate ende dese handelinghe noch niet en is gherestitueert / sal aen den Proprietarisen / haren erven / ofte actie van den selven hebbende / van beyden zijden alomme metten eersten ter goeder trouwen gherestitueert worden.

XX.

Beloven die Heeren Ertz-hertogen ende Staten allen ende yeghelijcke van de voorsz poincten ter goeder

1609. goeder trouwen te voldoen/ doen voldoen ende achtervolghen / onder de verbanden int voorsz principael Tractaet ghestelt/ ende in alle manieren oft dese daer inne verhaeldt stonden.

XXI.

Is lestelijck verdragen ende gheaccordeert/ dat alle ende een yegelijck vande Poincten ende Articulen des voorsz Tractaets vanden 9. Aprilis lest-leden / daer van in desen geen expresse veranderinghe ofte naerder verklaringe en is gedaen/ blijven voor een yegelijck in haer gheheel ongeprejudicieert ende onverkort/ sonder dat tot yemants voordeel nocht naedeel directelijck oft indirectelijck sal strecken ofte eenichsints beduyt mogen worden 't ghene in dese handelinge by monde ofte geschrifte vande eene ofte andere zijde is geproponeert ofte geallegeert geweest/ Maer sullen so wel die Heeren Ertz-Hertogen/ Staten Generael ende Particulier/ als oock alle Princen/ Graven/ Baender-Heeré/ Steden/ Collegien/ Heeren/ Edelen/ Borgeren ende andere Inwoonderen der respective Landen / van wat qualiteyt/ staet ofte conditie sy zijn / blijven in haer Recht/ naer inhoudt van 't selve Tractaet/ ende sullen hoochst ende hooch-ghedachte Heeren Ertz-Hertoghen ende Staten binnen een Maendt eerst-komende dese handelinghe aggreeren / ende daer van den anderen over-leveren hare Brieven van Aggreatie in behoorlijcke Forme.

Volcht den Inhoudt vande Procuratie hier boven gementioneert.

Albert & Isabel Clara Eugenia, Infante d'Espaigne, par la grace de Dieu Archiducqz d'Austriche, Ducz de Bourgoigne, de Lothier, de Brabandt, &c. Comtes de Habsbourg, de Flandres, d'Arthois, de Bourgongne, de Tirol, Palatins, & de Haynault, &c. Marquis du S. Empire de Rome, &c. A tous ceux qui ces presentes lettres verront, salut. Comme en arrestant & concluant au Mois d'Auril dernier la Trefue de douze ans, entre le Roy nostre tres-honoré Sr. & frere & nous d'vne part: & les Estatz Generaulx des Provinces Unies d'autre, l'on ait laissé d'esclaircir aucuns poincts concernans le commerce & trafficque, qui est le principal fruict & benefice que s'attend d'icelle Trefue, ensemble les daces & impositions qui se pourront mettre suz & lever de part & d'autre, sur les denrees, & marchandises entrantes & sortantes; & que pour en faire vne fin, ensemble des difficultez & disputes qui se sont offertes tant au faict des limites qu'en la forme, que de deux costés se pourra tenir en ce de la restitution des biens & autres choses. Nous avons esté contens de consentir que quelque Deputéz des nostres itoyent au lieu de la Haye en Hollande pour en conferer, resouldre, & convenir avec ceux à deputer par lesdites Provinces Unies. SCAVOIR FAISONS, que voulans de nostre part effectuer ce qu'en cest endroict a esté accordé, & nous confians à plein des sens, discretion, souffisance leauté, & bonne diligence de nos chers & feaux Mess. Balthasar de Robiano, Tresorier General de nos domeines & finances; Louys Verreycken, Chevalier. Sr. de de Hamme, de nostre Conseil de Guerre, & nostre Audiencier & premier Secretaire: & Iean Baptiste Maes, Conseillier & Advocat Fiscal de nostre Conseil de Brabandt. Avons iceux commis & deputé, commettons & deputons par ces presentes, pour en nostre nom se trouver & assembler avec les personnages deputés ou à deputer par lesdits Estatz Generaulx des Provinces Unies, garniz de pourvoir souffisant audict lieu de la Haye en Hollande, & illec de nostre parttraicter, conclurre, & accorder avec eux sur les poincts cy dessus specifiez, & autres que s'y pourront offrir en la mesme forme & maniere, comme nous mesmes pourrions faire en personne. A quoy nous les avons auctorisé & auctorisons, & leur donnons tout plein pouvoir & authorité par cesdites presentes, jaçoit, qu'il y eust chose qui requist mandement plus especial qu'en cesdites presentes n'est exprimé. Promettans en foy & parole de Princes souverains, & soubz nostre honneur & obligation de tous nos biens presens & advenir, d'avoir aggreable, ferme & stable, & inviolablement observer tout ce que par les susnommés sera faict, traicté, conclu, & arresté en cest endroict, sans jamais y aller au contraire directement ou indirectement, mesmes des maintenant pour lors que les choses dites seront faictes & arrestees, nous les loüons, approuvons, & ratifions par cesdites presentes, & promettons les loüer, approuver & ratifier en la plus ample & espiciale forme que faire se peult, & doibt pour la deüe observation, entretenement & execution de tout ce qui sera faict, conclu, & arresté en vertu de cestuy nostre pouvoir. En tesmoing dequoy nous avons signé cesdites presentes de nos noms, & y faict mettre nostre Grand Seel. Donné en nostre Ville de Bruxelles, le 13. jour du mois de Septembre, l'an de grace mil six cens & neuf. Paraphé S. vt. Soubscriptz Y. Albert, A. Isabel. Sur le ply, par les Archiducqz. Signé Prats, & sont lesdites lettres selees du Grand Seel de leurs Altezes de cire vermeille, pendant en double queüe de parchemin.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / Allen den ghenen die dese jeghenwoordighe letteren sullen sien oft hooren lesen/ Saluyt. Alsoo uyt het Tractaet van Bestant / den neghenden April lestleden binnen de Stadt Antwerpen gemaeckt ende besloten tusschen die Heeren Commissarisen vande Doorluchtichste Princen Albert ende Isabella Clara Eugenia/ Ertz-Hertoghen van Oostenryck / &c. Ende onse Gecommitteerde, eenighe poincten resulteren, daer op goedt ghevonden is, datmen by Ghedeputeerden ten beyden zijden te committeren, alhier inden Hage soude komen in conferentie / om de selve poincten eyntelyck af te handelen ende te verdraghen / daer toe dat hare Hooghst-ghemelte Hoogheden hare Commissarisen dien-volghende alhier ghesonden hebben. Soo ist dat wy omme van onser zijden oock daer inne ghenoech te doen/ ende de voorschreven conferentie te vorderen/ tot meerder bevestinghe van het voorschreven gemaeckte Bestant / omme de goede kennisse die wy hebben vande goede partijen ende lange experientie vande Edele/ Ghestrenge/ Erentfeste/ ende hoogh-geleerde Heeren/ Ioncker Hendrick van Brienen d'Alste, Heere van Sinderen: Heere Iohan van Oldenbarnevelt Ridder/ Heere vanden Tempel/ Rodenrys &c. Advocaet ende Bewaerder van 't groote Zeghel / Chartren ende Registren van Hollandt ende West-Vrieslandt: Heere Iacques van Malderee, Ridder/ Heere van Heyes/ &c. Eerste / ende representerende den Adel inde Staten / ende Raedt der Graeffelijckheydt van Zeelandt: Volcken Both, Borghemeester der Stadt Utrecht: Gellius Hillema, der Rechten Doctoor/ Raedt ordinaris vanden Hove van Vrieslandt: Ioncker Ernst van Itterssum, Drost vande Twente / ende Ioncker Abel Coenders van Helpen, Hovelinck in Facn ende Cantes/ Ons volkomelijck betrouwende op haer getrouwicheyt / wijsheyt ende ervarentheydt/ hebben wy den selven t'samen / als uyt elcke Provintie in onse vergaderinghe comparerende een / ghegheven ende gheven by desen volkomen macht / authoriteyt/ generael ende speciael bevel / omme mette voorschreven Heeren Commissarisen vande Hooghst-ghemelte Ertz-Hertoghen van onsent weghen / ende in onsen Name te treden in onderhandelinghe opte voorschreven poincten / ende de selve te tracteren ende besluyten ghelijck als sy luyden tot meesten dienste ende versekeringhe vande Vereenighde Provintien sullen bevinden te behooren. Ende hebben belooft/ ende beloovén by desen ter goeder trouwen / ende onder Obligatie van ons ende onse successeuren int Generael ende particulier voor altijdt / goedt / vast ende van waerden te houden 't gene by onse voorschreven Gecommitteerde desen aengaende gheaccordeert ende besloten sal worden/ 't selve te Ratificeren/ onverbreeckelijck te onderhouden ende doen onderhouden / oock voldoen ende doen voldoen / sonder daer teghen nimmermeer te doen/ ofte ghedooghen ghedaen te worden in eenigher manieren. Des t'oorkonden hebben wy desen doen Parapheren met onsen grooten Zeghel ende by onsen Griffier doen teeckenen. Ghedaen in 's Graven-Haghe / den 21. dagh van September, in 't Iaer ons

Procuratie vande Hog: Mog: Heeren Staten Generael.

Heeren

Heeren 1609. Is geparapheert E. V. Aylua vt. Opte plycke stondt ghescreven/ Ter Ordonnantie vande Hoogh-gemelte Mogende Heeren Staten Generael. Geteeckent C. Aerssen, wesende gezegelt mettet groot Zegel vande selve Heeren Staten in rooden Wassche hanghende aen dubbelden staerte van Parquement. Opten rugghe van dese Procuratie staet ghescreven/ Die Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden/ midts de nootelijcke absentie van Volcken Both, Borgemeester der Stadt Utrecht/ ende Gellius Hillema, der Rechten Doctoor/ Raedt ordinaris van den Hove van Vrieslandt/ int witte van desen ghenomineert/ ende ghecommitteert/hebben tot voltreckinghe van dese procuratie ende commissie beneffens den anderen Ghecommitteerden / ghecommitteert ende committeren by desen Ioncker Iustus van Rijsenburch, Heere tot Rijsenburgh/ eerste Borgemeester der Stadt Utrecht / ende Tinco van Oennama, Grietman over Schooterlandt. Ghedaen in 's Graven-Haghe/ den 21. Decembris 1609. Is gheparapheert Alart Clant vt. Onder stondt/ Ter Ordonnantie vande Hoogh-ghemelte Moghende Heeren Staten Generael. Gheteeckent C. Aerssen.

Aldus gheaccordeert ende besloten inden Haghe in Hollandt / ten Daghe / Maendt ende Jare voorsz. Ende ten oorkonde is dese by de Signatuere der voorsz respective Ghecommitteerden bevesticht. Is geteeckent/ B. de Robiano, Verreycken, I. B. Masius, Henricus van Brienen d'Alste, Iohan van Oldenbarnevelt, I. de Malderee, Iustus van Rijsenburg. T. V. Oennama, Ernst van Ittersum, Ab: Coenders. Wy nae rype deliberatie de selve Poincten ende Articulen hebben aenghenomen/ gheapprobeert/ gheconfirmeert ende gheratificeert/ Nemen aen/ Approberen/ Confirmeren ende Ratificeren by desen : Beloovende ter goeder trouwen die punctuelijck te onderhouden/ ende doen onderhouden/ als oft wy die selfs hadden gehandelt/ getracteert ende belooft/ sonder emmermeer yets daer teghen te doen/ ofte gedoogen ghedaen te worden/ in eenigher manieren/ directelijck oft indirectelijck/ verbindende daer vooren onse ende onser nae-komelinghen goederen. Des t'oirkonden hebben wy dese jegenwoordige met onsen grooten Zeghel doen Zegelen / Parapheren/ ende by onsen Griffier doen teeckenen / in onse vergaderinghe / inden Haghe opten 29. dagh van Januario/ int Jaer 1610. Was gheparapheert I. Magnus vt.

Onder stondt / Ter Ordonnantie vande Hoogh-ghemelte Moghende Heeren Staten Generael / gheteeckent C. Aerssen.

Prince van Conde vlucht met sijn Huysvrouw uyt Vranckrijck in Nederlandt t'onvreden.

In Nederlandt was uyt Vranckrijck int leste van November ghekomen / de Prince van Conde / Henry de Borbon / d'eerste Prince vanden bloede der Kroone van Vranckrijck / naest des Koninghs kinderen/ noch een jonck Heer / ghebooren den eersten Septembris vijfthien-hondert acht en tachtich / nu een-en-twintich Jaren out zijnde. Desen Prince zijnde jonck/ hooch ghebooren / ende van kleyne middel : sijn Vader sijn goedt meest veroorlocht hebbende / heeft hem t'onvrede bevonden / als niet nae sijnen staet gheacht / nu tot Manlycke Jaren / niet versien van eenighe Gouvernementen / als sijn voorsaten plegen om sijnen staet op te houden : hy hadde wel aenden Koningh versocht vorderinghe tot eenich goedt Houwelijck : hy proponeerde de Dochter vanden Hertogh van Mayne/ vant huys van Lorayne/ de Broeder van Guyse/ maer den Koningh vondt dat niet geraden/ om de oude vyandtschappen die over langhe tusschen de huysen ende gheslachten gheweest was/ dies hy versocht te moghen gaen reysen buyten Lande / dat den Koningh niet wilde consenteren : Ten lesten heeft den Koningh het Houwelijck ghemaeckt mette Dochter vanden Constable van Vranckrijck van Montmorenci / dan alsoo daer gheen erfgoedt mede was volghende/ ende hy tot gheen profytelijck Gouvernementen en werdt ghepromoveert / is sijn miscontentement niet ghebetert/ dies eenighe ongheruste Gheesten (die nerghens en ontbreken) hebben hem in vorder swaricheydt ghebrocht / pretenderende dat de Koningh sijn schoon vrouwe (diemen seer schoon reeckent) lief soude hebben / ende daeromme uyt Jaloersheydt gheraden te vluchten / daer hy willekomme soude wesen / ende is alsoo met sijn Huysvrouwe uyt Vranckrijck seer secretelijck ghevlucht by Landerchy in Nederlandt / ende tot Brussel ghekomen / aldaer hy wel ontfanghen werdt van 's Paus Nuntius / de Eertz-Hertoghen ende Edeldom. De Koningh verstaen hebbende van sijn vertreck sonder oorlof / sondt Praslin de Capiteyn van sijn Guardia nae hem / die hem niet konde aentreffen / door dat hy int Landt ware / dies hy aende Eertz-Hertoghen versoeck dede dat hy hem mochte ghevanghen over-ghelevert worden / dat de Eertz-Hertogen niet voeghelijck dochten / maer hebben hem alle eere aenghedaen nae sijnen State / ende een heerlijck traictement toegheschickt / ende ghelogeert int Hof van Nassouwen tot Brussel / toe behoorende den Prince van Orangien sijnen Swagher / die daer over met sijn Huysvrouwe / Suster van Conde / hem van Breda quamen versoecken.

Prince van Conde woort van sijnen Koningh vervolcht.

De voorschreven Heere Praslin Capiteyn vande Koninghs Guardie reysde mede nae 's Gravenhage/ versoeckende aen die Staten den neghenden December / soo hy aldaer quame de handt aen hem te slaen/ ende over te leveren/ ende verkreegh den thienden December antwoorde conform sijn versoeck: de Koningh die sondt terstondt nae Bruyssel de Marquis de Coeuvre/ met noch de oude Ambassadeurs/ om hem ende de Eertz-hertoghen te persuaderen / dat hy mochte keeren/ aenbiedende volkomene reconciliatien / hebbende alle sijn vyanden alle toesegghen ghehouden / dan alle was noch te vergheefs / hoe wel men hem versekeringhen scheen te presenteren / watter van ghewörden is heeft de tijdt gheleert.

Prince van Conde woort tot Bruyssel seer wel ontfangen.

Alsoo de Prince van Conde tot Brussel aenkomen was / ende seer wel ontfanghen / ende daer familiaerlijck verkeerde metten Hertogh van Aumale uyt Vranckryck ghebannen / heeft het niet weynich sijnen Koningh verdroten / waeromme hy groote informatien dede nemen / om sulcke raedt-ghevers ende aensetters / die soo een jonck Heere verleyden / te straffen / dan niet te min heeft men seer veel tot Bruyssel van hem ghemaeckt / met Feesten ende Banquetten / ende om dat den Marquis Spinola hem op derthien-dagh een Heerlijck ende uytter maten magnifijck Banquet gheschoncken heeft / sullen wy het hier eensdeels verhalen / zijnde in veel dinghen weert noterens / als de Weereldtsche magnificentie / glorie/ ydelheydt ende overdaedt van onsen tijde / niet minder soo wy achten dan de oude Keyseren ende Monarchen misbruyckt hebben. Dit zy dan niet ghescreven om te volghen / maer om te schouwen ende als ydelheydt te verachten.

Banquets beschrijvinge by Spinola den Prince van Conde gegeven.

Den Marquis Spinola hadde op derthien-dagh den 6. Januarij 1610. de Princen van Conde ende van Orangien / met haer Huysvrouwen ten Banckette ghenoot tot sijnen Huyse binnen Brussel. Hy is 's avondts ontrent ses uren ghegaen nae het huys van Nassouwen om sijn gasten te halen / hy ghekleet met ronde Broecken / lange onder Coussens / Spaensche Cappe / met Bonette ende Pluymagie / verselschapt met Don Loys de Velasco / de Graven Octavio Viscato ende van Busquoy / ende brochte die nae sijn Logement / daer ghekomen wesende / voor de poorte stonden daer twintich Archibusiers / ende dertich binnen de poorte : de Grave d'Anover / eertijdts ghenoemt Don Rodrigo de Lasso / ende de Hertoghe van Barnibille / een sone vanden Heere van Capres/ Grave van Hennin / ghewonnen by de Dochter van Egmondt / nu Princesse van Mansveldt ghenoemt/ ende is een broeder vande Grave van Hoochstraten/ by den Koningh van Vranckrijck gemaeckt Hertogh: dese ontfinghense uytte Carosse met vier-en-twintich Flambeaux van witten Wasse / ende boven inde Sale waren sy ontfanghen vande Princessen van Mansveldt / de Velasco ende Venezey / van Spinola daer toe versocht / ende ghebracht inde eerste Kamer / daer vier groote Tafelen stonden / twee vol alderhande vergult Silverwerck / ende de twee ander vol bedeckt van alderhande wit Silverwerck / ende alderhande Christelijne Glasen : van daer passeerden in een ander Kamer / kostelijck met Tapitserye behanghen/ van

van daer nae een derde Camer oock kostelyck behanghen / waer dat een baldochin ofte Hemel ghespannen was met stoelen om wat rusten / daer nae werden sy ghelepdt inde Dans-sale / die kostelyck behangen was met veerthien stucken goude ende Tropheen vanden Marquis / die werdt gheschat op vyf-en-twintich duysendt Croonen : dese Sale was verlicht met tachtich Keersen van witten Wasse / alle met Muscus welrieckende bereydt / ende acht Kandelaers / ende twaelf op de Tafele / die ghedeckt was met een seer schoon ghereechte of kout service / vercierdt met Italiaensche bloem-tuylkens / vande-rollen ende vanen / alle verguldt. De Princessen van Conde ende Orangien werden ghesteldt onder het baldochin / Conde aen der rechter zyde / ende Orangie aende slincker-handt : naest de Princesse van Conde sat des Paus Nuntius / nessens hem de Princesse van Mansvelt / ende naest haer volchde de Aerts-bisschop van Cameryck / de Vrouwen van Venezey / van Marle / de Borchgravinne van Ayre / de Prince van Ligne / de Jonckvrouwe van Marle / eñ twee Jonckvrouwen haer Nichten ende Ezclaude. Op de ander zyde sat de Prince van Conde / de Vrouwe van Ligne / de Prince van Orangien / de Marquise van Robaix de Gravinne van Bassigni / de Vrouwe van Thoresse / de Jonckvrouwe van Ligne / de Vrouwen van Chassey ende van Danbose / de Jonckvrouwen Ernestyne de Ligne ende van Velasco / de drie staet-Jonckvrouwen vande Princessen van Conde / ende Orangien / ende Mansveldt / die waren Certeau / de Mole ende Cophen / ende aen 't eynde vande Tafel sat de Jonckvrouwe Nicolay / met Don Piedro de Toledo / grooten Aelmoessenier van hare Hoogheden de Eertz-Hertoghen.

Het sitten vande gasten.

D'eerste dat sy aende Tafel gheseten waren / was daer excelente Musycke van stemmen / Instrumenten / Cornetten ende Schalmeyen / verscheydelijck alle ghertchten spelende / buyten ende beneden waren Trompetten / de Marquis selve ginck over ende weder / den Hertogh van Aumale stondt achter de twee stoelen vande Princessen / haer onderhoudende met ghenoeghelycke Propoosten / Don Lops de Velasco / diende de Princesse van Conde / met schoone telloren / spyse versettende / hy haelde selve aen 't Buffet haer te drincken / dat hy haer gaf / met blooten hoofde staende tot dat sy ghedroncken hadde / ende hem het ghelas weder ghegheven hadde / ende dan gaf hy haer weder een schoone servette. De Graven Octavie ende van Busquoy dienden op de selve maniere de Princesse van Orangien / ende alsoo andere meer. De Graven d'Anover ende Hertogh van Bornevil-le / waren als Hofmeesters / ordre alomme stellende / de Grave van Brovan / Don Diego Mexia / Don Francisco Divara / de Neve ofte Cozijns vanden Marquis Spinola / Don Jeronimo / &c. de Heeren Stabroncq / Rasse / Stanque ende ander Edelen dienden de ander Vrouwen.

De aenghertchte spijse waer te veele te schrijven / ende de groote menichte ende diversiteyt daer van te vertellen / soo veelderhande ghebacken / Olipodridos / diversche Salayen / twaelf Patrijsen in een schotele / vier Faysanten / vier Capuynen / vier Veldthoenderen / twee Calcoenen / ende soo voorts alle de schotelen van alderhande vol. Het vierde Gherichte was van Fruyte / ende confituren overvloedich / dan 't vijfde Gherichte ende leste / was van alderhande Vreemdicheden ende Figueren / ende was een Magnifyck ghesichte om de menichte ende varieteyt van seltsame ofte rare excellente Confituren / bedeckt met Banderollen ende Vaenkens / met Blomtuylkens uyt Italien / in sulcker voeghen dat 't scheen een Bosch te wesen van Lancien.

De Maeltijdt gedaen hebbende / ontrent twee ende een half ure ghesseten / werdt de Tafel opghenomen / ende de Princesse ende groote Vrouwen vertrocken voor een quartier uyrs in een ander Camer / quamen daer nae weder inde Sale daer men Dansen soude.

De Prince van Conde / die leyde ten danse Madamme de Velasco : de Marquis Spinola / de Princesse van Conde / Don Lops de Velasco de Princesse van Orangien / ende soo voorts deden de ander mede. Ende also het heet werdt door het dansen ende andersints inde Sale / soo gingen twee Edelluyden vanden Marquis om locht te gheven / elck met eenen langhen stock / smeten alle de Glasen vande Vensters uytte. Nae middernacht ten een ure / dede men daer de collatie brenghen / met vijf-en-twintich Pagiens / elck een verguldt becken hebbende / vol drooghe confituren / ende alderhande lieffelijckheden : de Heeren ende Ridders namen hun die Beckens af / ende presenteerden die aende Princessen / Vrouwen ende Jonckvrouwen / alsoo continueerde het Dansen totten twee uren nae middernacht.

Den Bancquet was gheschat wel ghekost te hebben tusschen de drie ende vier duysendt Croonen / ende was voor dien tijdt een Wereldtsche Hemelryck / maer dat niet langhe duerde / daer de vruchten van syn hooverdye / ambitie / nijdicheydt / begheerlijckheydt ende ydelheydt in mochten blijcken.

Sints dit Bancquet / ende dat de Fransoyschen Ambassadoren / noch tot Brussel waren remonstrerende ende protesterende om den Prince van Conde in Vranckrijck te doen keeren / hem dreyghende / wat ghestoorde Koninghen konnen doen / als mede dat de Koningh hem soude moeten syn Proces maken / als Duc d'Aumale / ende soo syn stuck incurabel maken / voor eeuwelijcken / so isser in Februario een oproer tot Brussel subyt opgestaen / dat de gheheel Stadt in Wapen quam / met een gheschrey / men wilde den Prince van Conde vermoorden / andere men wilde hem wech voeren teghen synen danck al sonder authoriteyt / ende so heeft hy hem uyt vreese versteken / ende is niet meer ghesien aldaer / de Princesse syn Huysvrouwe vertrock haer op 't Hof by de Eertz-hertoginne / de Prince van Orangien vertrock weder nae Breda met syn Huysvrouwe.

Beroerte tot Brussel om den Prince van Conde / in Februarij 1610.

In Januario heeft het in Hollandt ende elders / soo grooten gheduerigen Noort-westen winden ghewaeyt ende gestormt / principalijck op den twee-en-twintichsten ende drie-en-twintichsten Januarij / dat metten spring-vloet eenen seer grooten vloet gecauseert heeft / dat alomme int Noort-quartier van Hollandt soo hooch ghevloeyt heeft als in veertich Jaren niet ghedaen / het water heeft t'Amsterdam over de Warmoes-strate gheloopen / S. Antonis Dijck was inghebroken veel roeden lanck / het water was tot voor Leyden gekomen / de Beemster was weder door-ghebroken ende ingeloopen. Tot Enckhuysen ist hooghe inde Kercke gheweest / ende op sommighe plaetsen veel hooger dan het over veertich Jaren was / den Alderheylighen vloet geheeten.

Hooghen Vloet in Nederlandt den 23. Januarij 1610.

Tot Alckmaer waren metter tijdt inde regieringhe gekomen / eenige uytte omleggende Dorpen ende andere plaetsen gheboren / dese maeckten groote partijschap onder de Vroetschap / sochten alleen haers ghelijcke ende toeghedane totte publijcke bedieninghen te promoveren / ende de oude Burghers daer uyt te weeren / draghende voorts hen seer hart eñ ongevoechlick / oock met kleynachtinghe vande Ed: Heeren Staten authoriteyt / de Burgherije hier over t'onvreden zijnde / deden door de Capiteynen / terstondt nae de nieuwe verkiesinghe vande Magistraet / aen Burgemeesters ende Vroetschappen versoecken / dat Stadts Previlegien / die sy beswooren hadden / onverbreecklijck onderhoudende / de ghemeene ruste ghehanthaeft / ende hen toeghelaten soude werden / dat sy tot weeringhe van alle inconvenienten die uytte ongherusticheydt vande Ghemeente waren te vreesen / die dach ende nacht wachten op stellen mochten / waer op gheen antwoort konnende bekomen / ende voorder hant siende de groote onsteltenisse vande Burgherije / hebben sy selfs (doch met kennisse van veelen uyt de Magistraet) de wachten opghesteldt / ende hen voorts ghe-adresseert aen sijn Princel: Excell: ende de Ghecommitteerde Raden vande Ed: Heeren Staten van Hollandt / die eerst door Gecommitteerden / ende daer nae selfs alle devoiren aenwenden / om de ghedeelde Vroetschappen te vereenighen / ende de beroerde Ghemeente te stillen / doch was alles te vergeefs / midts de hardicheydt der voorsz persoonen / de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt korts daer nae

Beroerte binnen Alckmaer ontstaen.

1609.

op hare vergaderinghe van alles onderrecht wesende/ sonden andermael derwaerts om de oneenicheden te appaiseren/ maer verstaende datmen de Burgherije met verscheyden dreyghementen noch meerder ontsteldt hadde/ willende voor komen alle vordere swaricheden/ hebben hare Ghecommitteerden gheauthoriseert de Regierders ende Vroetschappen te veranderen/ nieuwe verkiesinghe te doen/ ende tot ruste der voorsz Stede soodanighe ordre te beramen/ als sy noodich bevinden souden/ 't welck by de Commissarisen oock sulcks gedaen/ende by hare Ed: geapprobeert wesende/ zijn daer mede de beroerten ghestilt gheweest.

Oproer tot Leeuwarden.

Tot Leeuwarden/ alsoo den eersten Januarij ouden stijle/ daer het Magistraet vermaeckt was/ tot discontentement van eenighe/ soo hebben die selvighe 't ghemeynte tot oploop ghestoockt/ werpende met steenen op 't Stadthuys/ ende de deure met een mast opbreeckende/ daer het Magistraet vergadert was/ die van achter moesten vluchten/ dese oploop maeckers maeckten nieuwe Magistraten/ planten haren mast in trophee voor het Stadthuys/ ende het Hof van Vrieslandt heeft goedt ghedocht dat selve te confirmeren voor den loopenden tydt.

Beroerte tot Utrecht.

Tot Utrecht is van ghelijcken int leste van Januario groote beroerte onder de Borgherije ontstaen/ daer van wy 't begin/ voortganck ende eynde sommierlijck/ ende even wel wat langher als de voorgaende/ overmidts de menichvuldicheydt van saecken daer in voor-gevallen sullen verhalen.

Den oorspronck deser beroerte is gheweest (soo naederhandt bleeck) 't misnoeghen van eenighe onrustighe Persoonen/ die met den staet der regieringhe niet te vreden zijnde/ nieuwicheydt sochten/ ende nae veranderinghe trachteden/ daer toe sy arbeyden de Ghemeynte te misbruycken: waer van den opheef al was begonnen Anno 1606. ter occasie van 't Schoorsteen-geldt/ ende daer nae Anno 1609. op den dach alsmen over 't sluyten vanden Treves vieren van blijdtschap maeckte/ op welcken tijdt men 's avonts den brandt in een seecker huys ghekomen zijnde/ uyt-gaf dat de Papisten in eenighe quartieren der Stadt inde Wapenen waren/ ende dat derhalven de goede Patriotten haer mede int gheweer behoorden te begeven. Maer alsoo op dien tijdt niet meer daer op en is ghevolcht/ soo hebben de aenleyders vande beroerte in haer voornemen secretelijck continuerende/ ghepoocht met behendicheydt de herten vanden ghemeynen Man te winnen/ ende van hare Wettelijcke Overicheydt af te trecken.

'T pretext daer mede men de ghemeynte gaende maeckte: was/ dat de Stadt Utrecht in veele dinghen seer wierdt verkort/ de penninghen qualijck wierden gheadministreert/ en Stadts Privilegien onderdruckt: Waer door de saecken onder de handt geprepareert wesende/ hebben eenighe Musquettiers (die al hoe wel sy meest uyt het slechtste volck bestonden/ ende veele Uytheemsche waren/ nochtans van veele Jaren ghewoon waren/ alst haer luste/ de Stadt te dwinghen en nae haer handt te setten) by de Capiteynen/ ofte Borgher-hop-luyden opghewoorpen/ hoe dat sy hare Privilegien wilden hebben ghe-restitueert/ of dat sy die anders selve souden sien te bekomen.

Al 't welck by de Hopluyden dien vanden Gherechte der Stadt zijnde aenghedient/ is den Capiteynen aenghyseydt dat sy voor een dach twee ofte drie souden willen patienteren/ dat de Heeren ondertusschen den Heere van Rijsenburch/ als wesende eerste Burghermeester inder tijdt/ ende die om 's Landts saecken inden Haghe was/ souden te huys ontbieden/ datmen alsdan met kennisse vande Heeren Staten op hare aengheven soude letten/ ende besien waer in sy ghefundeert waren/ om haer daer op te gheven alle billick contentement. Dit kort uytstel zijnde by de Stichters der beroerte onder de ghemeynte misduydt/ als oft men daer onder sochten Krijghs-volck inde Stadt te brenghen/ ende sommighen 't hooft voor de voeten te legghen/ zijn de Musquettiers noch meer t'onvreden ghewoorden/ soo dat eenighe van hun des avondts int optrecken vande wacht den Wacht-meester de sleutelen van Stadts Poorten afghenomen/ ende dien nacht malkanderen een hart inghesproken hebbende/ voort anderen zijn gaen op kloppen/ over al de Luyden diets makende/ dat het volck inde ander quartieren vande Stadt al int gheweer en op de been was: met welcke versieringe sy meest al de Borgers inde wapenen brachten: sonder dat van veelen een wiste watter te doen was/ ende waerom: om 't welck te weghe te brenghen soo maeckte men elck een wat wijs nae de ghelegentheydt van sijn humeuren/ onder anderen persuadeerdemen oock de Papisten/ dat het te doen was om die van 't Pausdom/ als goede Borgheren/ende die d'Oorloghe mede teghens Spaengien hadden helpen voeren ende 't Casteel van Vreeburch helpen afbreecken/ meerder vrijheydt van Religie te procureren.

Alle Man dus aender handt ende in wapenen ghekregen hebbende/hebben sy den 31. thien ofte elf Ghecommitteerden gekoren/die sy inden Raedt hebben geschickt met eenige Remonstrantien: welcke Gecommitteerden daer op ghedrongen hebben/dat de Magistraet datelijck soude worden ghecasseert/ ende by de Gemeynte een ander gesteldt/ dreygende by aldien dit niet terstont en geschiede eer 't volck den Brande-wijn ende 't Bier int hooft kreghen/ datter meerder swaricheydt/ jae bloedtstortinghe soude moghen volghen. Om welck tempeest te ontgaen/ de Magistraet haer dit versoeck heeft gheaccordeert/ daer van op hare instantie verleenende Acte in forma. In welcke acte de Magistraet gaerne hadde gherecommandeert/ datmen int veranderen soude willen letten op Persoonen vande Religie: Maer Dirck Canther (een vande Ghecommitteerden ende oock vande principaelste beleyders van dit spel) met den synen wilde sulcx niet lijden/ende dede in plaetse van dien setten/ persoonen van goede qualificatie.

Al hoe wel nu de ghemelde acte veel vande Borgherye niet en smaeckte/ door dien sy seyden dat sy soo qualijck niet en waren ghereguert gheweest/ ende dat het hun niet om de persoonen/ maer om de Privylegien/ ende assettinghe vande schattinghen te doen was/ soo wisten sy nochtans soo veele daer mede t'effectueren (onder anderen uytstootende dat de Magistraet van selfs vrijwillich was opghestaen) dat tot de eerste Ghecommitteerden noch sesthien anderen zijn by ghevoecht/ die terstondt tot het stellen van eenen nieuwen Raedt zijn ghetreden/ ende ghenoechsaem alle haer selven inde Magistraet hebben ghesteldt/ ende zijn tot Burghemeesters ghewoorden Canther/ ende Hendrick van Hesdinghen. Dese aldus tot Magistraet opghewoorpen zijnde/ hebben sy luyden onder den naem vande ghemeynte eenighe Ghecommitteerden afghesonden nae 's Graven-Haghe/ om van sijn Excell. te versoecken approbatie vande voornoemde nieuwe Magistraet/ die hen luyden oock nae voor-gaende advys vande Hog: Mog: Heeren Staten Generael/ (op voor-gaende ende hooghe verklaringe by de voorsz Gecommitteerden gedaen/ van datter gheen factie noch Papisterije onder vermenght en was/ ende dat hier mede het volck uyt de Wapenen/ ende alles in stilte soude werden ghebracht) vergunt is geworden. Middeler-tijdt is 't volck inde Wapenen gebleven/ nacht ende dach schenckende ende drinckende/ met een groot ghetier ende insolentie de gantsche Stadt door.

De Predicanten alle die confusien en woesticheden met leetwesen siende/ hebben niet ghelaten haer devoir te doen/ soo int openbaer in hare Predicatien een yeder van synen schuldighen plicht/ ende insonderheydt de gemeynte tot ghehoorsaemheydt ende stilte vermanende/ als oock met aenspraeke vande nieuwe Burghermeesters int particulier. In welcke aenspraecke uyt den mondt van Canther propoosten ghehoordt zijn/ streckende niet alleen tot merckelijcke verdedinghe vande beroerten by de Ghemeynte aengherecht: Maer noch andere seer verre siende/ soo ten aensien vande Religie/ als vande ghemeyne Landts saken. Onder anderen sustineerde hy rondt uyt/ datmen de Papisten niet en behoorde te molesteren in hare huysinghe/ ende haer exercitien te beletten/ segghende dat de voorighe Magistraet dien

van 't

1609. van 't Pausdom al te hart was ghevallen / &c. het welck alsoo den Predicanten vreemdt dochte / begeerde hy dat sy haer wat naerder daer op souden willen bedencken / om t'syner tijdt met den anderen te beramen wat wech men dien aengaende alder-best soude moghen in gaen : alsoo de Heeren van meyninghe waren ter gheleghener tijdt daer van met de Predicanten naeder te communiceren. Al 't welck veele luyden die dit verstonden groot achterdencken gaf / insonderheyt als sy daer by overleyden 't gene den voornoemden Canther te vooren ende ontrent den tijdt vande handelinghe vanden Treves wel hadde laten verluyden. Hoe datmen naementlijck den Catholijcken oock een Kerck behoorde te gheven / om dat sy de Oorloghe mede hadden helpen voeren / ende die vande Religie op haren stoel gheset.

Item / datmen wat mochten haspelen / maer dat het Landt noch wederom ten lesten aenden Koningh van Spaengien als den rechten Erf-heer soude moeten komen: ende dat de Landen oock van het Huys van Bourgondien soo qualijck niet en waren gheregeert geweest &c.

Eenighen tijdt daer nae is syn Excelentie Prince Mauritz / vergheselschapt met eenighe Heeren Ghecommitteerden vande Heeren Staten Generael binnen Utrecht ghekomen / om de saecken te rechten / die vast langhs soo meer in verloop quamen / soo datmen meer en meer begon te mercken / datmen met het ghepasseerde sick niet en wilde laten ghenoeghen / maer datmen de Regieringhe van 't Landt op eenen heel anderen voet wilde brenghen / ende de principale Regieringhe ghenoechsaem stellen in handen van die van 't Pausdom. Gheduerende de tegenwoordicheydt van syn Excell. zijn veele dinghen ghepasseert van groote insolentie / ende daer inne syn Excell. met de Ghecommitteerden vande Staten Generael groot misconentement hadden. Insonderheydt in 't ghene op seeckeren Biddach gheveurde 's avondts ten thien uren / soo wanneer acht oft thien Pausghesinden op S. Mertens brugghe (een brugghe teghen over den Dom / in 't midden vande Stadt gheleghen) hare Roers ofte Musquetten met scherp geladen los schoten / seer varende en tierende / soeckende aenhangh te maecken / om in sommigher voornaemste Regenten huysen / soo het sick liet aensien / te vallen / doch kregen gheen ofte seer weynich toeloop. De Burghemeester Canther ende Hesdinghen quamen daer by / hun vermanende sy souden uyt de Wapenen gaen / ofte gaen sitten stil in een Herberghe / 't ghene sy verdroncken soude men voor haer betalen. Syn Excell. dit gherucht (dat wel by de twee uren langhe duerde) hoorende / ende voor onghemack vreesende / dede volghens syne voor-sorghe / die hy altijdt met groote omsichticheydt voor de Heeren droegh / eenighe van de Heeren Staten halen / ende in sijn Hof verberghen / om de selve alsoo voor alle onghevel van die rasende Menschen te beschermen. Daer nae begaven haer de Burghers wederom in Wapenen / onaenghesien de teghenwoordicheydt van syn Excell. en de naersticheydt die hy dede om de saecken ten besten te dirigeren. Oock soo hebben die vande Borgherye ende Magistraet ghewilt / dat sijn Excell. vanden Eedt het Landt ghedaen / soude werden ontslaghen / seer leppich ende ongeschickt in hare vergaderinghen ende elders vande Heeren Ghecommitteerden der Heeren Staten Generael / ende van hare Ho: Mog: spreeckende. In sulcker voeghen dat de Heeren Staten Generael alle die enormiteyten insiende / gheraden vonden hare vergaderinghe te legghen binnen Woerden / ende aldaer syn Excell. midtsgaders die vande Stadt Utrecht teghen den sesthienden Maert te beschryven. Welcke Brieven ghekomen zynde / heeft men ghedisputeert oft men sijn Excell. oock uyt de Stadt soude laten vertrecken / sommighe dreychden t'onderste boven te werpen by aldien sijn Excell. uyt de Stadt gingh : nochtans niet wel dervende 't selve beletten / is syn Excell. met de Ghedeputeerden vande Heeren Staten Generael nae Woerden ghetrocken / alwaer oock quamen de Heeren Staten van Utrecht / die meest al met een behendicheydt waren uyt de Stadt gheraeckt.

De Heeren Staten Generael / de Heeren Ambassadeurs vande Koninghen van Vranckrijck ende Groot Brittannien / syn Excell: ende den Raedt van State / hebbende de Heeren Staten van Utrecht / midtsgaders de Ghecommitteerden vande Borgherye / ende nieuwen Magistraet der Stadt Utrecht / in hare vergaderinghe binnen Woerden ghehoordt / is den voornoemden Gecommitteerden vande Stadt voor-ghehouden / hoe qualijck sy hadden ghedaen dat sy de Wapenen soo hadden aenghenomen / ende sulche insolentien inde Stadt ghepleecht / tot groote opsprake ende discreputatie van 't ghemeyne Landt : ende zyn wel ernstelijck vermaendt / als noch daer van te desisteren / ende de Wapenen af te legghen / om alle vorder onheyl te ontgaen / de saecke aende Heeren Staten Generael / ghelijck sy uytwijsens de Unie ofte Eeuwigh verbondt der Landen ghehouden waren te doen / te submitteren / tot welcke submissie men de Heeren Staten van Utrecht mede soude sien te bewegen. 1609.

Stadts Ghecommitteerden wederom binnen Utrecht ghekomen / ende de schriftelijcke Resolutie der Heeren Staten Generael / den Raedt ende Ghecommitteerden vande Burgherye ghecommuniceert zynde / hebben haer de Musquettiers als dit mede tot hare kennisse quam / seer onhebbelijck aengestelt / de Luyden by avondt ende ontyden dranck-ghelt afdringhende / soo dat veele goede Borghers haer goedt begonden uyt de Stadt te sluycken / om 't selve voor alle plonderingh te bevrijden / alle welcke ongheregheltheden die vast inde Stadt in swangh ginghen / tot kennisse komende van hare Ho: Mo: ende niet vernemende dat den nieuwen Magistraet tot submissie wilden verstaen / sonden een Brief aen haer / ghelijck oock dede sijn Excell. inhoudende dat die van Utrecht binnen den tijdt van vier daghen hare Ghecommitteerden souden senden inden Haghe / met volle submissie vande differenten ende questieuse poincten / ghelijck de Heeren gheeligeerden ende Ridderschap die alreede hadden ghesubmitteert : Ofte by aldien sy de selve differenten liever binnen Utrecht Staets wijse wilden hebben afghehandeldt / dat sy in sulcken ghevalle boven de twee Compagnien die aldaer in Garnisoen laghen / tot weeringhe van alle disorderen ende populaire confusien / souden moeten ontfanghen noch vier goede Compaignien Soldaten / met een Commandeur over de selve. Al 't welck niet teghenstaende / als de Heeren Staten Generael saghen dat die vande Stadt in ghebreecke bleven / ende hare Ho: Mog: voor meerder verloop vreesden / hebben hare Ho: Mog: gheresolveert de Stadt Utrecht te beleghieren / ende met d'uyterste middelen den quaden cours aldaer ghenomen te rechten. Waer van die van Utrecht wederom door brieven vande Heeren Staten Generael zijn ghewaerschout / om nochmaels de saecken te submitteren. Ende naedemael de Ho: Mog: Heeren Staten voornoemt / wel dachten dat van dese hare Resolutie verscheydentlijck soude ghesproken ende gheoordeelt worden : hebben sy de naevolghende Missive aende Heeren Staten vande particuliere Provintien ghesonden / ende in Druck veraerdicht / tot Justificatie vande dadelijcke proceduren die hare Ho: Mo: ghenootdruckt waren / jeghens de Stadt Utrecht / tot maintenement vande Wettelijcke authoriteyt voor te nemen. De voornoemde Missive luyde aldus :

EDele / Erentfeste / Hoogh-gheleerde / vrome / ende seer voorsichtighe Heeren / besondere goede vrunden / 't Is kennelijck dat inde eerste thien ofte twaelf Jaren / nae dat ghemaeckt was de naerder Unie tot Utrecht / tot verscheyden malen binnen de Stadt van Utrecht / door eenighe twistgierighe / ongheruste / ende andere quade Menschen / veele nieuwicheden ende ongheregheltheden by oproer ende mette Wapenen voor-ghenomen zijn ghewecst / ende dat de selve met veele moeyten / swaricheden / ende kosten neder gheleydt ende beslicht zijnde / gheheel onder de voet ghehouden zijn ghewecst met goede ordre / soo inde Stadt / Steden / als platte Landen van Utrecht / ongheveerlijck twee ende twintich Jaren / deur het

goedt beleydt van syne Excell. als Gouverneur / ende die wettelijcke Regeringhe vande Gheeligeerden uyt de Collegien / de Ridderschap ende Ghedeputeerden uyt de Magistraten / ende Regierders van de Stadt ende Steden van Utrecht / Staten vande selve Landtschap / uytghesondert dat inden Jare sesthien-hondert ses / als den Marquis Spinola met groote Leghers / van weghen den Koningh van Spaengien / ende den Eertz-Hertoghen / trachtende was te passeren de Revieren vande Wael ende Yssel / eenighe nieuwe begintselen van oproerten inde voorschreven Stadt haer openbaerden / niet sonder apparent toe doen vanden genen die de Vereenighde Landen ondergangh altydts hebben begheert : Welcke begintselen deur het credijt / couragie / ende goedt beleydt vanden genen doen ter tijdt (uyt de voornemste vande Ridderschap der voorschreven Landen) in regieringhe vande Stadt wesende / werden ghestildt. Dan inde Maendt van Januario lestleden / hebben de voorschreven ongeruste ende quade Menschen / met seer groote apparentie van een extraordinaris quaet voornemen jeghens den Staet vanden Lande / ende de ware Christelijcke Religie te weghe ghebracht / dat eenighe vande Ghemeente / meest tot nieuwicheden ende veranderinghe inde Regeringhe / ende consequentelijck tot ruine ende ondergangh vande Landtschap van Utrecht / ende vervolghens oock vande andere vereenighde Landen trachtende / hen in Wapenen begheven hebben / om Burghermeesteren / Schepenen / ende Raedt (die ontrent vier Maenden te vooren / nae de ordre opte ghemaeckte ende besworen handelinghe inde naeste twintich Jaren ghebruyckt / wettelijck ghenomineert by den Heeren Staten vande Landen gheeligeert / ende by syne Excell: gheconfirmeert waren / omme totten eersten Octobris inden loopenden Jare sesthien-hondert thien te dienen / ghewapender handt te doen verlaten hare voorschreven wettelijcke beroepinghe : hebbende voorts in wapenen zijnde / ghewildt dat tot Burghermeesteren / Schepenen ende Raedt ghestelt soude worden / sulcke / als sy tot uytvoeringhe van hare quade wille goet vonden. Ende hoe wel daer inne by syne Excell: met goet vinden vande Heeren Staten Generael (omme meerder swaricheden ende inconvenienten voor te komen (toch met groote bekommernisse was bewillicht / op vast vertrouwen dat volgende de beloften ende verklaringhe vanden ghenen die 't selve vorderden / daer mede de Ghemeente ende de voorschreven Stadt in ruste gestelt soude worden. So hebben nochtans de voorschreven ongheruste ende quade menschen verder te weghe ghebrocht dat de Ghemeente uyt de Wapenen niet en heeft willen scheyden / voor ende aleer met dreyghementen ende andere onbehoorlijcke proceduren eenighe middelen van Contributien ende ommeslaghen / tot der Landen defensie ende betalinghe vanden volcke van Oorloghe / wettelijck nae der Landen Rechten inne ghewillicht / waren afghestelt. Waer nae syne Excell. ende eenighe Ghecommitteerden / soo uyt de vergaderinghe vande Heeren Staten Generael / als Raden van State / inde Stadt Utrecht ghesonden zijnde / omme de saecken met alle gevoechlijckheydt te rechten / oock de Burgheren ende Ghemeente in ruste ende eenicheydt te stellen ende houden : Is door aenporringhe vande voorschreven quaetwillighe ende ongheruste Menschen / van quaet tot erger gaende / daer toe de saecke beleydt : Dat tot verscheyden reysen / soo by nachte als by daghe / eenighe vande quaetwillighe Ghemeente haer inde Wapenen begaven / andere hare met-burghers daer toe ghedwonghen / de Vendelen tot oproerte ende commotie uytgesteecken / ende veele insolentien ende dreygementen ghepleecht ende ghedaen hebben / eenighe vande vergaderinghe der Heeren Staten van Utrecht openbare fortse aengedaen / hen gebanteert den selven / ende anderen uyt het Logement van syne Excell. met fortse te sullen halen / hebbende oock met groote vermetelheydt van syne Excell. ende den Ghecommitteerde vande Heeren Staten precyse gewilt binnen dien dach geaccordeert te hebben / 't ghene syluyden waren voorstellende opte fundamentele saecken van Regieringhe der voorsz Landtschap : stroyende voorts onder de Ghemeente verscheyden versierde ende onwarachtige calumnien ende tydinghen : Den eenen dach datmen volck van Oorloghe inde Stadt wille brenghen : den anderen / dat in verscheyden andere Steden vande Vereenighde Landen / ghelycke commotie / oproerte / ende factie was aengevangen / als by henluyden : ende oock tot Leeuwaerden de Burgheren metten sweerde waren geexecuteert / om dat syluyden het Ampt vande Burghermeesteren hadden aenghenomen / hebbende oock tot meermalen / soo in publicque vergaderinghen als anderssins / den Gecommitteerden vande Heeren Staten met onbehoorlycke ende verachtelycke manieren bejeghent / ende bewillicht zynde by tusschenspreecken van syne Excell. ende den voorschreven Gecommitteerden / dat tot houdinghe van eene vrije vergaderinghe vande Heeren Staten van Utrecht / een yeghelijck vande selve in vryheydt ter vergaderinghe binnen de Stadt Utrecht soude moghen verschijnen / vrypelijck besoigneren / converseren / kommen / blyven ende vertrecken in ende uyt de Stadt / 't selve daer nae by syne Excell. ende den Ghecommitteerden by gheschrifte ghestelt zynde / is onbehoorlyck ghedifficulteert gheweest / jae lestelijck de saecken tot sulcken insolentie ghebracht / dat eenighe vande Regierders selfs hebben verklaert dat de Gheмeente / syne Excell. ende den Ghecommitteerden vande Heeren Staten Generael uyt de Stadt niet en souden laten vertrecken / oock ghewilt dat syne Excell. vanden Eedt aende Heeren Staten Generael / ende den Heeren Staten van Utrecht / opte Commissie ende Instructie van het Gouvernement vande Landtschap van Utrecht ghedaen / soude worden ontslaghen. Alle welcke enorme ende onbehoorlijcke proceduren den Heeren Staten Generael beweecht hebben / daer op metten Heeren Ambassadeurs vande Koninghen van Vranckryck ende Groot Brittannien / eensamentlijck den Raedt van State / tot conservatie vande publicque authoriteyt / onderhoudinghe vande besworen Unie ende Tractaten (wesende naest Godt het principaelste fundament vande behoudenisse deser Landen) midtsgaders de defensie vanden gheoppresseerden / rijpelijck te consulteren ende te resolveren / hen metten voorschreve Heeren Ambassadeurs ende Raden van State binnen der Stede van Woerden te transporteren / ende aldaer te beschrijven syne Excell. met syn Heer Broeder Prince Hendrick / eensamentlijck den Ghecommitteerden / soo uyt de vergaderinghe vande Heeren Staten Generael / ende Raden van State tot Utrecht wesende / mette Gheeligeerde Ridderschap / ende Ghedeputeerden vande Stadt ende Steden van Utrecht : de welcke aldaer comparerende / was by de Heeren Ambassadeurs / Staten Generael / syne Excell. ende Raden van State ghearbeydt tot nederlegginge ofte submissie vande questieuse ofte differentiale poincten by de respective contendenten ghemoveert / omme by de voorschreven t'samentlijcke vergaderinghe promptelijck af ghedaen ende beslicht te moghen worden. Waer toe de Heeren Gheeligeerden / Ridderschap / ende Ghedeputeerden vande vier Steden 's Landts van Utrecht / haer hebben laten beweghen / maer waren in ghebreecke gebleven de Ghedeputeerden vande Stadt van Utrecht / die instantie deden dat syne Excell. weder inde voorschreven Stadt soude kommen / om aldaer ('t welck soo veel te segghen was als onder 't ghewelt van hare wapenen) de differenten alleen te decideren. Ende de selve serieuselijck by monde ende geschrifte vermaent zijnde / omme niet te trachten syne Excell. alleen daer mede te willen beswaren / hadden aengenomen goet rapport te doen aen den ghenen by den welcken sy luyden waren ghedeputeert. Ende daer op die vergaderinghe van Woerden gescheyden zijnde / hadden die van Utrecht ghevilipendeert die authoriteyt ende moeyten vande voorsz Heeren Ambassadeurs / de Generaliteyt / ende Raedt van State / sonder eenich antwoordt aenden selven op 't voorsz affscheydt te senden / alleenlijck gheschreven eenen impertinenten en insuffisanten Brief aen syn Excell. Waer op by den voorschreven Heeren Ambassadeurs / Staten Generael / syne Excellentie / ende Raden van State / van nieuws rijpelijck ghelet zijnde / was omme alle voldoens wille goedt ghevonden

1609. bonden nochmaels aende ghestelde Regierders der Stadt Utrecht te schrijven / dat sy luyden hen souden willen reguleren nae 't voorschreven affscheydt tot Woerden ghegheven / ten ware sy luyden beter vonden / dat de questieuse saecke binnen de Stadt Utrecht Staets-ghewijse soude worden ghetracteert / datmen 't selve goedt soude vinden/ midts dat sy luyden in Garnisoen souden ontfanghen vier goede Compaignien Soldaten/ omme in vryheydt ende sonder perijckele van confusie aldaer te moghen besoigneren / ende oock omme de goede Inwoonderen ende Burgheren vande Stadt Utrecht / van perijckelen / schaden/ ende onbehoorlijcke procedueren / voor hare persoonen ende goederen te beschermen. Waer op impertinentelijck ende stucks-gewijse / eene insuffisante antwoorde / tot verminderinghe vande publicque authoriteyt/ de beswooren Unie ende Tractaten ghesonden zijnde / ende daer-en-tusschen ghearbeydt wordende/ deur het senden inde naeghebuere Steden / omme haren quaden cours te doen goedt vinden. Is daer op wederom vergaderinghe ende deliberatie ghehouden/ende eyntelijck ghereseolveert de voorschreven procedueren met authoriteyt ende metter daet te rechten: Waer van wy uwe Ed: wel hebben willen adverteren / omme alle quade informatien ende rapporten voor te kommen / ende volkomelijck te doen verstaen de wettighe oorsaecke waerom noodich bevonden is de voorsz enorme / exorbitante ende onbehoorlijcke datelijckheyden metter daedt te doen repareren ende rechten. Den Almoghenden biddende Edele/ Erentfeste/ Hoogh-gheleerde/ vrome ende seer voorsichtighe Heeren / besondere goede vrunden / U. E. te houden in sijne Heylighe protectie. Wt 's Graven-Haghe den 30. Meerte 1610. *C. Biesman* v^t.

U. E. goede Vrunden/

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Ter Ordonnantie vande selve.

C. Aerssen.

Al hoe wel nu de gheruchten vande beleghheringhe niet alleen en liepen/ maer dat het Kryghs-volck oock om de Stadt begon te komen / soo en konden die van Utrecht 't selve even wel niet ghelooven / maer lieten haer met Canther voorstaen dat het maer pro forma en gheschiede / meynende dat de Soldaten binnen een dach ofte twee nootsaeckelijck opwaerts souden moeten/ om de saken vanden Lande van Cleef/ maer int eynde ghewaer wordende dat het den Heeren Staten Generael ernst / ende dattet op haer ghemundt was / gaven den moet noch niet verlooren/ namen Soldaten aen / ordineerden wacht op den Doms thoorn / deden de Bolwercken besetten ende alle ordre stellen tot hare defensie : men nam den Borgher met handt-tastinge belofte af vande Stadt te sullen helpen defenderen teghens alle ghewelden/ ende bysonder tegens de ghenen die als doe de Stadt waren dreyghende. In welcke belofte dat verscheyden Borghers swaricheydt maeckten / die haer teghens de Heeren Staten Generael niet en wilden setten / en die daer over uyt de Stadt vertrocken. Men schreef oock aen die van Amsterdam / ten eynde sy souden willen beletten dat de Reviere (de Vecht) tusschen Amsterdam ende Utrecht / die door het Legher ghesloten was / mochte gheopent worden ende open blijven / maer en verkreghen haer versoeck niet. Ondertusschen stroyde men inde Stadt verscheyden quade gheruchten / als dat het in 't Landt van Cleef niet wel en stondt / dat in Hollandt oock moeyte was ontstaen / ende dat die van Amsterdam hare hulpe aenghebooden hadden de Stadt te ontsetten / al om de Borghers met dese uytsteeckinghen te vertroosten ende wat moets te gheven. Maer die van Utrecht eer langh wat naeder van 't gundt in Hollandt omgingh wesende gheadverteert / vondt die Magistraet goedt eenighe Gedeputeerden aende Stadt van Amsterdam te senden / en te versoecken dat hun believen soude haer als Mediateurs te willen laten ghebruycken / om de saecke met redelijcke compositie te helpen besluyten / die haer daer toe oock hebben laten bewegen / met expresse verklaringhe nochtans dat sy sulcx gheensins en deden om de sake vande Burghers van Utrecht int minste te Justificeeren / nae dien sy mede selver neffens d'andere Staten van Hollandt inde beleggeringhe hadden bewillicht. 1609.

Dese beleghheringhe verbitterde sommighen seer/ sonderlinghe dien van 't Pausdom ende andere die dese sacke heymelick hadden helpen voeden / die oock seer vileynich spraecken / soo dat het scheen datse veel liever het uyterste souden hebben ghewaecht / dan haer willen buyghen om eenigh Kryghs-volck in te nemen / spreeckende niet dan van schieten en uytvallen : waren seer naerstich int pionieren / oock soo yverich / dat sommighe van Adel ende anderen ghequalificeerde / selfs Gheestelijcke / ende van buyten inde Stadt ghekomen in eyghener persoonen op de Wallen arbeyden / en het volck animeerden. In 't leste haer nochtans wat beter bedenckende / is eyntlijck nae verscheyden communicatien over ende weder gevallen / op den sesten April het accoort ghetroffen in deser voeghen / dat naementlijck al het ghene in die beroerte was gheschiedt van weghen de Heeren Staten Generael / en de Heeren Staten van Utrecht/ soude worden ghestelt in volkomen vergetinge / ende ghehouden als niet gheschiedt : dat de Heeren Staten van Utrecht / Leden ende Officiers van dien / ende de Magistraet der selver Stadt by eenen yeghelijcken behoorlijcken soude werden erkendt ende gherespecteert / sonder de selve met woorden ofte wercken eenichsins te roeren ofte molesteren / al op pene van als Perturbateurs vande gemeyne sake aen Lyf ende goet gestraft te worden. Dat oock voor Regu toekomende gheene veranderinghe inde Magistraet en soude werden ghedaen / midts dat de questieuse poincten ten weder zijden ghemoveert/ souden worden ghestelt tot kennisse ende decisie vande Heeren Ambassadeurs der Koninghen van Vranckrijck ende Groot Brittannien / vande Hog: Mog: Heeren Staten Generael / sijne Excell: ende Raedt van State. Dat de Magistraet van Utrecht oock hare Ghedeputeerden souden schicken inde vergaderinghe der voorsz Heeren Staten van Utrecht te besoigneren / het ware sy binnen of buyten de selve Stadt hare vergaderinghe hielden. Dat mede de Compaignien onlanghs by den nieuwen Magistraet binnen Utrecht aenghenomen/ terstont souden werden afgedanckt : ende dat die vander Stadt inder selver plaetse souden ontfanghen acht Compaignien boven de twee Compaignien die ghe-duerende 't belegh opt begheeren vande Burgers daer waren uytgetrocken.

Als nu nae 't maecken van dit accoort de Soldaten binnen quamen/ ende 's avonts op souden trecken/ om mede op 't Stadthuys en aende Poorten neffens de Borghers te waecken / daer over eenighe Musquettiers morden / waer door een oploop inde Stadt ontstondt / daer uyt lichtelijck meerder swaricheydt hadde konnen rijsen / soo hebben sijn Excell: Grave Hendrick ende de Heeren vanden Raedt van State/ met advijs vande Heeren Staten Generael oorvoor ghebonden uyt insichte dat sulcke onlusten meer mochten ghebueren ende meer quaets veroorsaecken/ die vande Stadt aen te schrijven / dat de Burghers voor een tijdt langh van het waecken op den Stadthuyse ende aende Stadts-poorten souden desisteren ende ophouden.

Nae het maecken ende sluyten van 't accoort zijn noch verscheyden dinghen voor-gheballen die wy sullen overslaen/ alleen met een woordt aenroerende/ dat de Heeren Staten Generael / hoopende nu de saecken met vrede af te maecken / noch veele moeyten hadden met den nieuwen Magistraet / als die noch al wederom (niet teghenstaende het accoort) difficulteerde om de Acte van submissie by den Raedt van State onderworpen / te onderteyckenen / oock sulcke weghen in ginghen / die welcke streckten tot krenckinghe vande publycke authoriteyt / daer op sy luyden seer weynich acht sloeghen : Waer door hare Ho: Mo: (siende

1609. niet wel anders de Stadt in ruste te brenghen) tot dienst vande Generaliteyt / ende int bysonder vanden Lande van Utrecht / vrede ende eenicheydt der selver Stadt / midtsgaders ten besten vande goede Borghers ende Inwoonders van dien/ gheresolveert hebben den voorschreven nieuwen Magistraet van haren Eedt ende Ampt te ontslaen/ en den oudē Magistraet / wederom te stellen in haren voorighen staet/ 't welck oock alsoo door den welgeboren Heere Grave Ernst van Nassou / met den Raedt van State is gheeffectueert.

Dit alles aldus ghepasseert zijnde / soo hebben even wel de Heeren Staten Generael niet naeghelaten op de differentiale poincten te doen letten / ende de reeckeninghen te laten revideren. Tot welcken eynde de Heeren vanden Rade van State eenen goeden tijdt binnen Utrecht zijn ghebleven / daghelijcx besoignerende. Ende om te meer alle opspraecke weech te nemen/ als of men sonder behoorlijcke voor-gaende kennisse van saecken yets hadde ghedaen / heeft den Raedt van State der Gheunieerde Provintien yeder een vryheydt ende acces ghegeven/ om sonder eenighe vreese van achterhaelt te worden / aen hun te moghen openbaren 't ghene daer in sy meynden dat de Stadt verkort mocht zijn: doende op den derthienden Mey een Publicatie openbaerlijck vanden Stadt-huyse aflesen / daer mede elck een / van wat qualiteyt of conditie hy ware / wierdt vermaent ende gheordonneert/ die yets teghens d'administratie der Heeren Staten van Utrecht ende de reeckeninghe daer van ghedaen/ in eenich poinct waerschijnelijck soude weten te doen blijcken/ waer inne 't Landt/ de Stadt ofte Gemeynte eenichsints mochte zijn verkort / dat hy 't selve binnen den tijt van acht dagen/schriftelijck aenden Raedt van State soude over-leveren / op welck ghevolcht is 't ghene den Leser uyt de naevolgende Copye sal konnen sien.

Publicatie by ende van weghen de Heeren Raden van State der Gheunieerde Nederlanden. Gedaen binnen Utrecht op den 22. Mey 1610. ouden stijl.

DEn Raedt van State der Vereenighde Nederlanden / Allen den ghenen dien desen sullen sien oft hooren lesen / Saluyt. Alsoo wy den derthienden Mey lest-leden nae den nieuwen stijl/ by openbare Publicatie vermaent / ontboden ende gheordonneert hebben / allen ende een yeghelijck / van wat staet / conditie oft qualiteyt sy zijn / die teghen d'administratie der Heeren Staten van Utrecht/ende de rekeninghe daer van gedaen/ in eenich poinct oft Artijckel waerschijnlijck souden moghen weten yet by te brenghen ende te vertoonen / daer in 't Landt / Stadt ofte Ghemeente soude eenichsins zijn te kort gedaen / ende vernadeelt/ dat sy 't selve vrijelijck ende onbehaelt/ aen ons souden hebben datelijck te kommen verklaren / ofte specificeren by ghescrifte stellen / ende binnen acht daghen overgheven/ende dat binnen de selve acht dagen niemandt hem en heeft ghepresenteert/ als alleenlick eerst Joncker Reynaert van Aeswijn / Heere van Brakel / &c. ende daer nae de Heeren Dirck Canther / ende Hendrick van Helsdinghen / hebbende de voorschreven Heere van Brakel eenighe poincten aen ons mondelinghe aengegeven/ die wy oock aldoen terstondt duydelijck uyt synen monde hebben doen in gheschrifte stellen ende de voorschreven Heere Canther ende Helsdinghen by geschrifte onder heure eygen handen ende teecken hebbende overgegeven diversche poincten tot vier-en-tseventich toe in ghetale / ende dat wy alle de selve poincten / ende elck van dien / d'een nae d'ander punctuelijck ende ernstelijck hebben overlesen / deursien ende rijpelijck gheexamineert/ ende daer op opgeslagen/naegesien/ ende oock wel ondersocht alle sulcke Reeckeninghen / bewijsen ende documenten / als daer toe noodich waren / mede oock noch tot contentement van een yeghelijck andere reeckeninghen doorsien ende gherecolceert. SOO IST, dat wy hier mede verklaren / ende eenen yeghelicken willen kondich ende kennelijck ghemaeckt zijn / dat wy by allen ons voorsz ernstich ondersoeck ende besoingne / bevonden hebben / dat verscheyden der selver aengheghevene ende overgheviende poincten zijn onwaerachtich / eenighe buyten redene ende van gaade ende ongefondeerde illatie oft ghevolch / ende de resterende 1609. van gheene consideratie : Waerom wy imponerende allen ende een yeghelijcken een eeuwich ghe swijgh/ ende silentium. Verbieden / ende interdiceren oock allen ende een yeghelijck / van wat staet / qualiteyt/ oft conditie sy zijn / de Heeren Staten van Utrecht/ hare Ghecommitteerde / Officieren ende Dienaers/ met woorden / schriften / oft wercken / directelijck oft indirectelijck / in wat plaetse oft vergaderinghe / int heymelijck oft openbaer 't selve soude moghen wesen/ int minste niet meer te schelden / lasteren / oft injurieren. Maer ordonneren wy een yeghelijck / de selve Heeren Staten ende hare Ghecommitteerde / als heur wettighe Overicheydt/met hare Officieren ende Dienaers te respecteren / eeren ende ghehoorsamen/ soo als goede ende sedige Ondersaten ende Inwoonders toe staet. Op pene / van als Calumniateurs/ oproerighe ende perturbateurs der ghemeene Landts ruste / terstondt sonder eenighe connibentie oft verdrach / exemplaerlijck aenden Lyve ghestraft te worden. Ghedaen binnen de Stadt Utrecht den lesten Mey 1610. Nieuwen Styl. Was gheparapheert *F. Aleman* v^t. Onder stondt/

Ter Ordonnantie vanden Rade van State der Vereenighde Nederlanden.

Onderteyckent/

Chr. Huygens.

De Publicatie van desen is by my Deurwaerder der Edele Heeren Raden van State / op huyden ten aenhooren van een seer grooten ghetale van Burgheren/ Inwoonderen ende anderen / openbaerlijck naer twee ghedane klock-luydinghen vanden Stadthuyse deser Stede van Utrecht ghedaen/ ter presentie vande Heeren Raden van State der Vereenighde Nederlanden/ende vanden Scholtis/ midtsgaders drie Gecommitteerde Schepenen der selver Stadt. Oorkont mijn Signature. Actum Utrecht desen 1. Junij 1610. nieuwen Styl.

Was onderteyckent/

I. V. Berchen.

Eer wy dit Boeck eynden/ sullen verhalen de doodt vanden Vorst Hans Willem Hertogh van Gulick/ Cleve / Berghen / Grave van Marck ende Ravensburch / Heere tot Ravensteyn / &c. Desen Vorst is ghestorven tot Dusseldorp in Berchslandt den 25. Meert 1609. een Vorst met slechtsinnicheydt overvallen / ende hoe wel ghehylickt is gheweest met een Marck-gravinne van Baden/ ende nu noch was met een Hertoginne van Lottringen/ is ghestorven sonder kinderen. Hertogh Hans Willem van Gulick ende Cleve/ghestorven den 25. Meerte.

Hy was een Sone van Hertogh Hans Willem die een erve was vande voorschreven verscheyden Landen / van syn Vader ende Moeder weghen. Want ontrent hondert Jaren gheleden / was daer een Houwelijck ghemaeckt tusschen Maria/ een eenighe dochter ende erve van Willem Hertogh van Gulick / van Berghen ende Ravensburch / met Johan Sone van Johan Hertogh van Cleve / Grave vander Marcke ende Heer van Ravensteyn: dit Houwelijck gheschiede met conditien / dat de voorschreven Heerlyckheden aen malkanderen soude blijven ghehecht voor eeuwelijck / sonder vanden anderen te moghen verscheyden worden / om dat hun ghebeuren het Huys van Bourgondien ende Brabandt te machtich werden : van desen Houwelijck is ghekomen een eenich Sone Hans Willem / ende drie Dochters Sibilla / Anna ende Amelia: dese outste dochter Sibilla troude Anno 1526. Johan Frederick Keurvorst van Saxen / (die naemaels vanden Keyser Kaerle de vyfde ghevanghen werdt in eenen slach) met seker clausule int Houwelijcx Contract / dat soo voorschreven Johan ende Maria storven / sonder Manlijcke erve nae te laten/ alle de voorschreven Landen souden succederen op Afkomsten vande Vorsten van Cleve ende Gulick.

1609. dese Sibilla haer oudtste Dochter / ende Man / Hans Frederick ende haer Erfghenamen / midts alleene een somme gelts haere twee Susters Anna ende Amelia ghevende / waer van Anna troude Anno 1541. in Engelandt metten Koningh Hendrick de achtste sonder kinderen. Amelia bleef ongehout.

De voorschreven Hans Willem / eenich Sone van Johan van Cleve ende Maria van Gulick / heeft alle die Landen gheerft / ende ghetrout int Jaer 1546. Mariam van Oostenrijck / gebooren Conninginne van Hongarien / de Dochter vanden Koningh Ferdinand van Oostenrijck naemaels Keyser / ende verkreegh mede vanden Keyser Karolus de vijfde een Privilegie met clausula / soo Hertogh Willem quame te sterven sonder wettighe manlijcke erve by Maria voorsz / soo souden alle die Landen aen sijn wettighe Dochters van desen Houwelijcke vallen / dat welck mede Anno 1559. van Keyser Ferdinandus weder bevesticht werde / op dat die Landen by een ghebonden souden blijven ende niet scheyden: dese Privilegien zijn naemaels vande volghende Keysers Maximiliaen ende Rudolphus gheconfirmeert. 1609.

Johannes Wilhelmus Hertoch van Gulick Cleue en Berge, Grave vander Marck etc. Heer tot Ravensteyn

H. Iacopsen. exc.

Hertogh Willems kinderen twee Sonen ende vier Dochteren.

Desen Hertogh Willem heeft by sijne Huysvrouwe ghewonnen twee Sonen ende vier Dochters / de oudtste Sone was Karel Frederick die storf in Italien / daer gereyst zijnde Anno 1575. ongetrout: de tweede Sone Hans Willem die besorcht was met het Bisschopdom van Munster ende Gheestelijcke goederen / heeft ghesuccedeert. Vande vier Dochters de outste Maria Helionora / heeft de Vader gehout Anno 1572. met Albert Frederick Hertogh van Pruyssen / Ec. Met Houwelijcksche voorwaerde / indien hy met sijn Huysvrouwe sonder Manlijcke erve quame te sterven / soo souden alle de Landen van Gulick Ec. komen op sijn oudtste Dochter / trouwende met hem Albert Frederick ende haer erven / dies soude hy ghehouden wesen de andere Susters een somme gheldts te geven van sijn eyghen goedt / ende niet uyt de Gulicksche ofte Cleessche Landen / ende alle / op dat die Landen aenden anderen vast ghehecht souden blijven / ende machtich haer vyanden af te weeren. Nu van desen Houwelijcke zijn gheen Sonen voort-gekomen / maer vier Dochteren.

Daer van de outste Dochter Anna heeft ghetrout Joan Sigismond Keurvorst van Brandenborch / Ec. een ander metten ouden Keurvorst / een ander aen den Hertogh van Cuerlant: de vierde soo wy hooren aen Heer Hans Jorgien van Saxen / Broeder van

Afkomste vande Dochters.

 den

1609. den Keurvorst. Dese Moeder Maria Helionora is ghestorven een Iaer wel voor haren Broeder Hans Willem.

De tweede Dochter van Hertogh Willem Anna Magdalena noch levende/ troude Anno 1574. den 27. Septembris/ Philips Lodewijck Paltz-grave van Nieuborch/ &c. Die ghewonnen hebben vier sonen Wolfgang Willem/ Ottho Hendrick/ Johan Frederick ende Augustus met Dochteren.

De derde Dochter Magdalena / troude Anno 1579. den eersten Octobris / metten Paltz-grave/ Johan Hertogh van Zweybrugghen / des voorsz Paltz-grave van Nieuborchs Broeder/ so dat de twee Broeders de twee Susters trouden : dese heeft hem gebaert drie Sonen/ Johan/ Frederick Casimir/ ende Johan Casimir/ met Dochters. 1609.

De vierde Dochter Sybilla van Cleve heeft ghetrout Anno 1601. den 4. Meerte Karel van Oostenrijck / Marckgrave van Burgau / Sone van Ferdinand van Oostenrijck/ noch sonder Kinderen.

Genealogie van 't Huys van Cleve ende Gulick.

Om den Leser beter te verstaen te gheven/ sullen wy hier by stellen de Genealogie / ofte Afkoemste van 't voorschreven Huys van Gulick ende Cleve.

- Johan Hertogh van Cleve/ Grave vander Marck/ Heer van Ravensteyn.
  - Johan Hertogh van Cleve / Grave vander Marck / van Ravensteyn/ troude
- Willem Hertogh van Gulick / van Bergê/ Heer van Ravensburch.
  - Maria / erven van Gulick/ van Bergê ende Ravensteyn.
    - Willem Hertogh vâ Gulic/ Cleve/ &c. troude met Maria van Oostenrijck/ geboren Koninginne van Hongaren/ Anno 1546.
      - Kaerle Frederick outste Sone/ ghestorven in Italië/ Anno 1575.
        - sonder Kinderen.
      - Hans Willem troude mette Marcgravinne van Baden/ ende daer nae met de Hertoginne van Lottringen / ghestorven Anno 1609.
        - sonder Kinderen.
      - Maria Helionora troude Anno 1572. met Albert Frederick / Hertogh van Pruyssen/ &c.
        - Anna, ghetrout met Johan Sigismondt / Keurvorst van Brandenborch/ &c.
        - 2. ghetrout metten ouden Keurvorst/ Weduwe nu.
        - 3. ghetrout metten Hertog van Cuerlandt.
        - 4. ghetrout metten Hertogh Hans Jorgis / Broeder van Keurvorst van Saxen.
      - Anna Magdalena die troude 27. September/ Anno 1574. Philips Lodewijc Paltz-grave van Nieuborch.
        - Wolfgang Willem / ghebozen 1581.
        - Otto Hendrick.
        - Johan Frederick.
        - Augustus.
      - Magdalena troude 1. October / 1579. metten Paltz-grave Johan Hertogh van Zweybruggen.
        - Johan / gheboozen 1584. den 26. Meert / troude Madamma de Rohan.
        - Frederick / gheboozen den 12. Junij/ 1585.
        - Johan Casimir / gheboozen den 10. April/ 1589.
      - Sybilla, troude met Kaerle van Oostenrijck / Marquis van Burgow/ dê 14. Meerte/ 1601.
        - noch sonder kinderê.
    - Sybilla, troude Johan Frederick / Keurvorst van Saxen/ 1526.
      - Hans Frederick/ te Gotta gevangen.
        - Johan Casimirus tot Koborgh.
        - Johan Ernst tot Koborgh.
      - Hans Willem.
        - Frederick Wilhelm/ was Administrator van Saxen tot Wymeren.
    - Anna, troude den Koningh Hendrick de achtste van Engelant.
      - sonder Kinderen.
    - Amelia, onghetrout ghestorven.

1609.

D'eerste Dochter van Willem Maria Leonora, aenden Hertogh Albert Frederick van Pruyssen/ ghehylickt / met conditie / haer Broeders sterbende sonder wettighe kinderen / dat sy ende haer kinderen/ souden succederen haren Broeder / op deser voeghen waren mede de twee volghende Dochters aen twee ghebroeders Paltz-graven ghehylickt/renuncierende de erffenisse / behoudende alleenlijck d'erwaerdinghe/ ofte wachte / van soo in cas heur suster Maria quame te sterven / dat sy dan souden successivelijck / d'een den anderen succederen.

Pruyssche Vorst Hu-welijcks contract.

Als desen Vorst Hans Willem nu doodt was / soo koemt de Keurvorst van Brandenborgh Johan Sigismondt / als ghetrout hebbende Anna de oudtste Dochter van Pruyssen / int recht van haer Moeder/ die onlanghs mede ghestorven was / ende pretendeert de erffenisse van die Vorstendommen/daer teghen stelt hem de sone vande tweede suster Anna Magdalena/ noch int leven zynde / ende overleeft hebbende haren Broeder ende naest in bloede / sy hebbende Manlycke kinderen/ als desen Wolfgangh Willem Paltz-grave van Nieuborch.

Georg Wilhelm, Marckgraef van Brandenburch, Hertoch van Pruyssen. Gulick. Cleve en Berg, Graue van Ravensburch, etc.
H. Iacopsen. exc.

Branden-burch ende Paltzgraven pretenderen.

Als nu in Meerte lest de Vorst van Cleve ghestorven was / soo heeft hem ten eersten in't Landt van Cleve begheven / Marck-grave Ernst Philips van Brandenborch / in name van sijnen Broeder Johan Sigismondt Keurvorst / presenterende de erve vande oudtste Dochter / versoeckende als Vorst aenghenomen te worden ende erkent.

Hy quam op 't Slot Hamborch / daer meer Vorsten ende Graven vergaderden / als oock de Landt-Grave Mauritz van Hessen. Desghelijcx heeft hem vertoont/ de Paltz-graef Wolfgangh Willem/ in name van sijn Moeder / ende hebben beyde / alomme waer sy konden / Placaten op-gheslaghen / als elck pretenderende rechte erve vande Landē : dan de Landen ende Steden / sochten dat des Landts Raden souden in Gouvernement blijven / tot dat de erven onderlinghen souden verdraghen hebben. Tot welcken eynde de Keyser terstondt sondt Brieven aende Landen ende Raden / dat sy Raden metter afghestorvender Weduwe de Dochter van Lotringen souden inde Regeringe blijven.

Op de vergaderinghe tot Hamborch / in Mayo/ hebbende dese Vorsten niet konnen accorderen / waer om sy een ander vergaderinghe ghelepdt hebben tot Dortmont in Westphalen / alwaer den lesten Mayo ouden stijl / tusschen dese twee Vorsten Ernst Philips

van

1609. van Brandenborgh / ende Paltz-grave Wolfgangh Willem / elck van hare principalen wel gheauthoriseert / een verdragh ghemaeckt is / door het tusschen-spreken vande Landt-grave van Hessen ende andere: het inhoudt als volcht.

Verdrach tusschen Keurvorst Brandenburch ende Paltzgraven Nieuborch/ noopende de successie van Gulick ende Cleve.

Eerstelyck dat beyde Vorstelijcke persoonen / tot onderhoudinghe ende vorderinghe van alle goede vriendtschappe als Bloet-vrienden toestondt / waren geaccordeert / op hoope van tot een vriendelijck finael verdragh te komen / dat sy sonder ghevevnstheydt ghelijckerhandt / alle haer vermoghen by stellen souden / tot bescherminghe der Landen in eenicheydt / teghen alle die daer oppe yet mochten pretenderen / ende dat voor eenen tijdt van vier Maenden / ofte velichte der Heer Keurvorst tot Brandenborgh / onder-tusschen selfs by der handt mochte komen / ende dat sy daer-en-tusschen alles aenwenden souden als eenen wettighen erve ende successeur toestondt tot sulcx dat den Landen bequaemste mochte wesen. Ende dat sy t'samen metten eersten nae Dusseldorp souden trecken / ende aldaer der Landen Staten ende Raden haer voornemen verwittighen / ende samen der Landen Regeringhe tot vorder ordere, hun te bevelen / ende volghens / soo wel vanden regerenden Raden / als den anderen Stenden ende Onderdanen die huldinghe allenthalven innemen / ende sy den sulcken Heere sweeren laten / de welcke sal verklaert worden van beyde Vorsten / ofte Keurvorst Brandenborch / ofte Paltz-grave Nieuborch / de rechte Erve totte successie der Landen Gulick / Cleve / Ec. te wesen.

Daer beneffens oock de Vorstelijcke begraeffenisse aen te stellen / ende die Vorstelijcke Weduwe af te veerdigen nae behooren.

Dat Archivum Secretarye oft schriftelijcke bescheyden te verseghelen / ende de Leenlieden Vassalen verlof te gheven haer Landtdaechsche vergaderinghen te houden / ende alles anders doen ende ordonneren wat de saken nootdruft vereysschen werdt / daer door gheen van beyden / van sijnen rechten cum impossessorio quam petitorio yet werde benomen / maer de decisie ofte uytspraecke den tijde bevelen / beyde partyen terwijle in selven staet blijvende / ende niet tot nadeel d'een van d'ander voornemen ofte trachten sullen. Sullen mede den Vorsten van Zweebrugghe / Paltz-grave ende Marck-grave van Burgou in hun gheheel recht laten / soo dat door dese verghelijckinghe sy gheensins en worden ghepreiudiceert. In voeghen / dat beyde partyen d'een den anderen / met handt ende trouwe / by Vorstelijcke eeren versproken hebben ende toeghesevdt / stede ende vast te onderhouden ende nae te komen / alles sonder fraude ofte bedroch / Ec.

Ghescheidt tot Dortmont den lesten Mayo Stilo veteri / Anno 1609. Ende was ondertekent Ernst Ec. Wolfgangh Willem Paltz-grave / ende Mauritz Landt-grave tot Hessen.

Hier over zijn dese Vorsten nae Dusseldorp ghetrocken / daer het Hof van Cleef / Ec. resideert / sy werden vande Burgherye wel ontfanghen / hoe wel dat eenighe oude Raden daer teghen waren / daer werdt voor d'eerste beslooten / dat de Raedts-heeren ende Ghecommitteerde daer vergadert / niet vertrecken souden van aldaer / al vooren dat de begravenisse ofte uytvaert des Vorsten volbrocht ware / Ec. Des niet teghenstaende is de Drossart oft Amptman van Gulick / Nestelraet / secretelijck met andere vertrocken nae Gulick / de Stadt ende Sloth vermeesterende / ende Kryghs-volck daer in gebrocht / ende hem alder-eerste tegen dese Vereenighde Vorsten ghesteldt.

Nestelraedt vermeestert Gulick tegen de Vorsten.

Inde vergaderinghe ofte Landtdach tot Dusseldorp werden veel poincten gheproponeert / als ten eersten:

Dat beyde Vorsten tot volkomen accoort de Landen t'samen regheeren souden / sonder nae-deel vanden afgestorven Susters actien / ofte andere geintereseerde, ende sonder preiuditie.

Besluyt op den Landtdach tot Dusseldorp.

2. Te vorderen de Vorstelijcke begraeffenisse ende uytvaert.

3. De Vorstelijcke Weduwe nae haer Houwelijcksche Voorwaerde te bevredighen.

4. In wat forme men Huldingh soude doen in beyde Vorsten naem. 1609.

5. Den Staten ende Landen by de Christelijcke Religie ende vryheden te behouden.

6. Rechte ende Politische Ordonnantien te vervatten.

7. Hoe men de uytlandischer ende verscheyden pretensien / soude in dese sorgelijcke tyden bequamelijcken antwoorden / ende hoe datmen de bescherminghe der Landen mochte voornemen.

Maer op desen Landtdach is alles niet volkomen gheresolveert / om verscheyden saecken daer over vallende. De Vorstinne Weduwe is in Julio redelijck bevredicht wech ghesonden / verselschapt met haren Broeder de Grave van Vaudemondt / ende is den twintichsten July van Dusseldorp nae Lottrinughen ghetrocken.

Hier-en-tusschen den negenden Mey was de Hertogh van Nevers uytten Huyse van Cleve ghesproten / tot Colen aenghekomen / van daer aende vergaderde Raden tot Dusseldorp sijne Ghedeputeerde ghesonden / om die sijn pretensien ende eysch voor te draghen.

Heer van Nevers van der Marck ende Huys Saxen / pretenderen op de landē van Cleef / etc.

Den drie-en-twintichsten Junij is mede een Ghesante van weghen Graef Hendrick vander Marck / als oudtste Sone vanden Hertogh van Ballion / om eenighe gherechtickheydt oft erffschap op't Graefschap vander Marck aen te gheven / ofte eenighe recompensie daer vooren.

Insghelijcx zijn mede verschenen des Keurvorst ende huys Saxens Gesanten / pretenderende oude actien op de Landen van Gulick / Cleve / Ec. d'ander generalijcken / dan alle dese werden uytgesteldt tot vorder bedenckens.

Den Keyser Rudolphus / hadde een schrijven uyt-ghegheven / Als dat hy alle de pretenderende Vorsten citeerde ofte daechde voor hem te compareren / als hem nae Rijcks ordere competerende daer over Richter te wesen: dese citatie was ghedateert den 24. May.

Citatie oft daginghe de gheinteresseerde van Cleef / etc. voor den Keyser.

Aen dese vergaderinghe tot Dusseldorp heeft de Koningh van Vranckrijck ghescreven van Fontaynebleau / ghedateert den twintichsten Junij een duysendt ses hondert neghen / verhalende / dat hem verscheyden redenen beweechden ende verbonden (God hem hebbende in handen ghegheven het edelste ende machtichste Koninghrijck van Christendom) sorghe te draghen voor 't ghemeyne welvaren ende ruste van gheheel Christenrijck / ende voor te staen ende te beschermen de gherechticheydt in alle dingen / ende soo nu gheen oorsake voor-ghevallen ware (nae dat de goedtheydt Godts hem in sijn rijcke in Vrede ghesteldt hadde) waer by hy mochte bewijsen sijn sorchvuldicheydt / ofte hy en hadse waer ghenomen ende volkomelijcken uytghevoert / mette hulpe van den Almachtighen / waer van mochten ghetuyghen harer ghebuerlanden / die nu ghenieten eenen vrede / veel soeter ende aenghenamer / dan de staet daer sy te vooren in leefden.

Koning van Vranckrijck schrijft aende vergaderinghe der Staten tot Dusseldorp.

Soo haest ick de wete hadde vande doodt van wijlen mynen Neve / de Hertogh Johan Willem uwen lesten Prince ende Heere / sonder te verwachten van u lieden ofte andere versocht te worden / hebbe ick uyt voorschreven goedt-gunsticheydt / den dienst uwer ghemeyne ghebueren willen doene / voor de vryheydt ende verseeckertheydt der Landen / die de afghestorvene besat / op datter niet voor ghenomen en worde / dat mochte strecken tot achterdeel vande ware Erfghenamen / den Staten ende Inwoonders der selviger: waer van ick niet en twijfele ofte en zijt daer van wel geinformeert.

Daeromme nu blijvende inde selvighe gonste / hebbe my nu willen verheughen met u lieden / over de goede onderlinghe intelligentie ende vereeninghe / inde welcke ick wete nu teghenwoordich zijn / mijn Couzijns de Marquis Ernst van Brandenburch / ende de Paltz-grave Wolfgangh Willem van Nieuborch / de eerst ghesonden van myn Couzijn / de Keurvorst van Brandenborch sijn Broeder / ende de ander representerende mijn Nichte de Paltz-gravinne van Nieuborch / sijn Moeder / om te eyndighen

metter

1609. metter minnen hun verschillen over de voorschreven successie / want ick verhoope / alsoo sy lieden dit goedt werck wel begost hebben / sy dat wel sullen volvoeren / ten goede ende voordeele ende contentement van allen / dat welcke u lieden sal bevrijden vande swaricheden / die de Landen dreyghden / door het verweyren ende voorstaen elck van hun pretensten. Voorder alsoo ghy lieden hun by u lieden ingelaten hebt / ende u lieden laten aenghenaem wesen / soo is mijn begheeren hun beyden te vorderen ende voor te staen in dat goedt voornemen / want het is eerlijck / rechtveerdich ende proffytelick / ende sal een teghenweyr wesen voor alle quade aenslaghen / diemen soude moghen aenrechten tot uwer schade. Het welck doende / sult ghy van my ghenieten de gonste ende bystandt die ghy lieden soudet behooren te verhoopen van eenen Koningh / die seer gheneyght is totten welstandt van Vorsten / ende hare huysen ende gherechticheydt in alles / gedateert als boven.

Onderschreven /

Henry.

Hier oppe heeft desen Koningh Krijghsvolck op syn Frontieren besteldt / om syn sorchvuldicheydt over die Landen ende ghebuerlanden te toonen / mede belast syn Fransch Kryghsvolck inde Vereenighde Landen dese Vorsten ten dienste te wachten / die daer over op de Frontieren van Cleve trocken. 1609.

Koning van Vranckrijck assisteert de Vorsten.

Dese Vorsten hadden alomme aende omligghende Koninghen ende Vorsten hare Ghesanten gesonden / om die te verwittighen / hoe dat sy t'samen gheaccordeert waren als wettelijcke erven t'samen te regheeren / tot dat metter minnen door tusschen-spreecken van Vorsten / haer verschil mochte ter neder ghelevdt worden. Onder andere hebben sy mede nae Hollandt aende Staten Generael aldaer ghesonden haren Gesanten Heer Mathias van Wachtendonck Overste / ende Heer Lodewijck / Andreas Lemblem / Paltz-Graef Nieuborchs Raedt / die inde vergaderinghe der Staten Generael in 's Graven-Haghe den 8. July vertoont hebben schriftelijck / dit volgende geteeckent.

Vorsten Ernst tot Branden-burch ende Wolfgangh Willem Paltz-grave tot Nieuborch vertooch aende Staten der Vereenighde Landen.

Welgheborene / Ghestrenghe / Edele / Erentfeste / Hoogh-ghelcerde / Eersame ende voorsichtighe genadighe ende gunstighe Heeren.

Wolfgang Wilhelm Paltsgrave op den Ryn. Hertoch in Beyeren, Gulick, Cleve en Berg. Grave vander Marck etc.

H. Iacopsen. exc.

Die Doorluchtighe / Hooghgeboorne Vorsten ende Heeren / Heeren / Ernst Marckgrave tot Brandenborch in Pruyssen tot Stettin / Pommeren der Cassuben / ende wenden oock in Slesien tot Crossen ende Iegerendorp / Hertogh Burch-grave tot Nurnberghe / ende Vorsten tot Rugen / &c. ende den Heer Wolf-

Wolfgangh / Wilhelm Paltz-grave by Rhijn / Hertogh in Beyeren / Grave tot Veldents ende Spanheim / Ec. onser beyder zijts ghenadighe Vorsten ende Heeren hebben ons opghelepdt ende bevolen uwer Ge: ende gunsten naer behoorlijcke salutatie ende eerbiedinghe van alle lijf ende goedt / oock dienstlichen te kennen te gheven / hoe dat naer afsterven wijlen des Doorluchtighen Hoogh-geborenen Vorsten ende Heeren / Heeren Johans Wilhelmen / Hertoghen tot Gulick / Cleef ende Berch / Graven tot der Marck ende Ravensburch / Heeren tot Ravensteyn ende Meurs / Ec. hoogh-loflijcker ghedachtenisse / die oock Doorluchtighen ende Hoogh-ghebozener Vorst ende Heer / Heere Johan Sigismund / Marck-grave tot Brandenburch / des Heylighen Roomschen Rijcx / Eertz-kamerer ende Keurvorst in Pruyssen / tot Stettin / Pommeren / Ec. Hertogh / onse ghenadichster Keurvorst ende Heer / ende dan oock die Doorluchtige hoochgeborene Furstinne ende Vrouwe / Vrouwe Anna Paltz-gravinne by Rhijn / Ec. Hertoghen in Beyeren / Gravinne tot Veldents ende Spanheim / gheboorene Hertoginne tot Gulick / Cleve ende Berch / Ec. onse ghenadighe Furstin ende Vrouwe / als naeste successoren ende erven / Hoogh-ghedachte beyder harer Furstl: Ghe: commissie ende last ghegeven sich in hoochermeltes Hertogen van Gulicx naegelatenen Vorstendommen ende Landen te transporteren / ende solche succession ende afgestorvene Landen in harer Cheur ende Furstlichen principalen / als Heeren Broeders ende ghenadigen gheliefder Vrouw Moeder namen te naesten.

Of dan nu wel inden aenvanghe tusschen allersints haren Furstl: Ge: dies aengaende eenighe questie ende misverstandt inghevallen / soo ware doch de selve tot verhoedinghe Krijgh ende onruste inden Heylighen Rycke / erhoudinghe ende voort-plantinghe van wijdere vruntschap onder den Cheur ende Vorstlichen huysen afwendinghe / endtlichen verderbens der Furstendommen ende Landen / ende stichtinghe van ruste ende vrede met den Naebuerighen Cheur ende Vorsten / door onder-handelinghe vande naeste verwanter vrede-lievender Vorsten ende Stenden soo wijdt op goede weghe by provisie / ende voor eerst vergheleken / dat door Godts seghen in korter tijdt vander hooft-sake een goet eynde te verhoopen ware. Innaten dan den Doorluchtigen hooch-ghebozenen Fursten ende Furstinnen / als der oock Doorluchtighen / Hooch-gheboornen Vorsten ende Vrouwen / Vrouwen Magdalena / Weduwe / Paltz-gravinne by Rhijn / Hertoginne in Beyeren / Ec. als niet weynigher den oock Doorluchtighen Hooch-gheboornen Vorsten ende Heeren / Heeren Karel Marck-grave des Heylighen Roomschen Rijcks tot Burgouw / ende Landt-graven tot Nellenburch / onsen ghenadighen Vorsten ende Heeren / van weghen harer Furstl: Ge: gheliefden ghemalincerder oock Doorluchtighen / hooch-gheboornen / Vorsten ende Vrouwen / Vrouwen Sibilla / Marckgravinne tot Burgouw / Ec. als beyden gheboornen Hertoginnen tot Gulick / Cleve ende Berch / Ec. by sulcken voorschreven verdrach der selven recht in alle weghen voorbehouden / ende daer door haren Furstl: Ghe: geensints te prejudicieren is vergheleken worden / ghelijck dan oock Vorstl: Ge: al int werck zijn om die bevorderinge te doen ten eynde die saken met haren Furstl: Ghe: ghelijck als vrundtlijck ende nae aller billickheydt afghehandeldt werden / moghen alles der Roomsche Keyserlycke Majesteyt onser allen ghenadichsten Heeren / ende den Heylighen Rijcke recht ghebeuren / de authoriteyt / respect ende hoocheydt onbenomen.

Ende zijn daeromme hoogh-gemelte hare Furstl: Ghe: onlanghs inden voorsz Vorstendommen aengekomen / in meyninghe omme met hoogh-gemeltes overleedenen Hertoghen tot Gulick / Ec. naerghelatenen Raden ende Steden te delibereren / hoe ende in wat voeghen die Regeringhe / tot dat die saecke ten vollen verdraghen over dese Vorstendommen ende Landen / midtsgaders der selver Onderdanen ten besten bestellet soude mogen worden / ende voorts andersints alle noodighe ordre te stellen / gelijck dan tot dien eynde voor weynich daghen alle deser Landen Stenden te samen gekomen.

Wan nu hare F: G: V: G: ende Gest: gantschlijck toe vertrouwen dat die selve van weghen hares wel bekenden vrede-lievenden ghemoets / die tusschen haren Furstl: Ghe: alreede gheschiener ende noch ferner voor hebben den goetliche verghelyckinghe met vreuchde gheerne werden voor-nemen hare Furstl: Ghe: oock hoogh-ghemelte der selver Heeren Broeder ende Vrou Moeder alsoo ghesinnet / weten dat sy weghen der Naebuerschap met u Ge: ende gest: in goeder correspondentie ende verstentenisse gheeren sitten wollen. Daer beneffens oock vanden voor-ghemelten Raden ende Stenden berichtet werde hoe goedt willich ende wel meyninghe V: G: ende Ghest: sich op hare ghedane aensoecken alle tijdt verklaert / sy tot verhoedinghe van alle partijdicheydt vermaendt / ende oock by haren Garnisoen ende Krijghs-volcke die ernstighe verordeninghe ghedaen hebben / dat dese Vorstendommen ende Landen in der selven bedroefde Standt met in ende overvallen verschoont worden souden.

Soo hebben hare Furstl: Ghe: niet onderlaten in meer hooch-ghemelt hares Heeren Broeders ende Vrou Moeders namen / en oock voor sich selfs uwer Ge: ende Gest: met deser bescheydinge die voorschreven vergheleyckinghe / midtsgaders der selver gunstighe ende ghenadighe intention ende affectie uwer Ghe: ende Gest: gunstich ende ghenadich te openbaren / ende voor sulcke tot noch toe bewesene vredelievende toeghenegentheydt ende ghestelde ordre behoorlijcken te dancken met gunstighen ende ghenedighen begheeren uwer Ghe: ende gunsten / wollen sich niet alleen solche harer F. G. verhandelinghe ghevallen laten / maer oock daer andere totten vrede met gheneychde Persoonen / de selve ten archsten duyden wollen / den selven dies aengaende gheen ghelooven gheven / ende hoochghed: harer Furstl: Ghe: Heeren Broeders ende Vrou Moeders oock harer F: G: tot afwendinghe van alle onruste ende verstooringhe des vredes / alle gheneychte naebuerlycke affectie bewijsen / ende daer beneffens haren inder naebuerschap hebbende Krijghsvolcke en Garnisoenen / nochmaels ernstelijck bevelen sich der voorschreven Landen ende Onderdanen niet in ende uytvallen / als oock door-tochten te onthouden / alle 't welcke haren Cheur ende Furstliche neffens haren F. G. met allen geneychten / gunstigen ende naerbuerlycken willen te erkennen ende te verschulden / niet naer laten werden noch wollen.

Biddende de Landen te verschoonen met uytvallen ende door-tochten.

Ende hebben uwer Ghe: ende Ghest: wy sulcks allen in namen ende uyt bevel beyder hooch: ende dickwils ghemelter onser ghenadigher Vorsten / ende soo mondelyck als schriftelijck aen dienen ende overgheven sullen / ende zijn daer op beneffens dienstlijcke recommandatien van onse geringe persoonen spoedige Resolutie / ende antwoorde verwachtende: Datum inden Haghe 8. Julij 1609. Stilo vetri / ende was onderteeckent als vooren.

Hier oppe hebben de Generale Staten der Vereenighde Landen / dit volgende voor antwoorde ghegeven den 30. Julij 1609.

Antwoorde der Staten Generael aende Vorsten Brandenburch ende Nieuborch.

Nae dat van weghen de Hooghe vermoghende ende Edele Heeren / myne Heeren de Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden / wel ende rijpelijck hadden gheexamineert ende overghewoghen de propositien van weghen de Doorl: Hooch: Fursten ende Heeren / Heeren Ernst / Marckgrave tot Brandenborch in Pruyssen tot Stettin / Pommeren ende Kassuben ende Wenden / oock in Slesien tot Crossen ende Jegherendorf / Ec. Hertogh / Burchgrave tot Nurenburch / ende Furste tot Rugen / Ec. Ende Heeren Wolfgangh Wilhelm Paltz-grave by Rhyn / Hertogh van Beyeren / Grave tot Veldents ende Spanheim / Ec. deur die Edelen Ghestrengh vnd Erentfeste Mathias van Wachtendonck oversten / ende Lodewijck Andreas Lemblin / Furstelycke Paltz-grave / Nieuborchsche Raedt ende Pleger tot Reichertshoven / vermoghens der selver overgeleverde Brieven van credentie van hoogh-gemelte hare F: Doorluchticheden / in date den 16. Junij

1609. lestleden / op den 19. deser Maendt Julij in hare Ho: Mog: E: vergaderinghe ghedaen ende in gheschrifte gheexhibeert / hebben eerst hare Furstelijcke Doorluchticheden seer vrundtlijck willen bedancken voor hare gunstelijcke salutatie / vrientlijcke aenbiedinghe ende naebuerlijcke berichtinge van 't ghene nae het afsterven van wylen den Doorluchtighen Hoogh-gheboorene Fursten ende Heere / Heere Johan Wilhem Hertogh tot Gulick / Cleve ende Berch / Grave tot der Marck ende Ravensburgh / &c. hoochloffelijcker ghedachtenisse / uytten name ende van weghen des Doorluchtichsten ende hoogh-gheborene Furst ende Heeren / Heeren Johan Sigismund / Marckgrave tot Brandenborch / des H. Roomschen Ryck / Ertz-kamerer ende Cheurfurst in Pruyssen tot Stettin / Pomeren / &c. Hertogh / ende oock der Doorl: Hoogh: Furstinnen ende Vrouwen / Vrouwen Anna / Paltzgravinne by Rhijn / Hertoginne in Beyeren / Gravinne tot Veldentz ende Spanheim / &c. gheboorene Hertoginne tot Gulick / Cleve ende Berch / der successien ende aenghesturven Furstendomme / Graefschappen ende Landen / derhalven was voor-ghenomen / ende tot verhoedinghe van krygh ende onrusten inden H. Rijcke / onderhoudinge ende voort-plantinge van wydere vruntschap onder den Cheur ende Furstlichen Huysen afwendinghe / entlichen verderbens der Furstendommen ende Landen / ende stichtinghe van ruste ende vrede met den naebuerighen Cheur ende Fursten / door onderhandelinghe vande meeste verwanten / vrede-lievende Fursten ende Stenden / by provisie is vergeleken met hoope door Gods segen in korter tijdt van een goet eynde vande hooft-saken.

De Staten congratuleren het verdrach tusschen de Vorsten. Ende wesende de Staten Generael van gantscher herten verblydt / dat de saken op soo goeden ende loflycken wyse provisioneel vergheleken / ende in soo goeden hoope ten principale ghebrocht zijn / willen Godt den Heere Almachtich bidden sijne ghenade ende seghen daer toe ghenadelijck te verleenen / tot eere ende lof van sijnen heylighen naem / ruste / vrede ende eenicheydt inden heyligen Rijcke / met Cheur ende Furstelycke huysen / eensamentlijck welstandt ende blijschap vande voorschreven Furstendommen / Graefschappen / Landen ende Ondersaten / ende mogen hare Furstelycke Doorluchticheden haer ferners verseeckert houden / dat hare hooghe vermogende E. oprechtelijck ende sinceerlijck / altijdts ten selven eynde ghetracht / ghearbeydt ende vermaendt hebben. Ende dat sy luyden over sulcx van herten verheucht ende verblijt zijn gheweest / als sy luyden van anderen verstaen hebben / dat soo goeden cours inde voorsz sake genomen was / daer by hare Cheurfurstelijcke Hoocheyt ende Furstelijcke Doorluchtigheydt by goede ende bequame middelen tot haer respective rechtmatighe intentie sullen moghen kommen / met behoudenisse vander Landen welstandt / ende dat haer Hooghe Vermogende E. by alle gelegentheydt / alle naebuerlijcke goede correspondentie ende verstant te onderhouden ende vermeerderen / van herten geneycht / ende voorts tot afneminghe van alle onruste ende verstooringhe des vredes / alle

Staten belooven hun Krijgsvolck te verbieden uytvallen. ghenevchte naebuerlijcke affectie te bewijsen / bereydt zijn / ghelijck oock hare hooghe vermoghende E. van nieus sullen belasten het Krijghsvolck ende Garnisoenen van hare Frontieren sich te onthouden van niet in uytvallen ofte deurtochten de voorsz Furstendommen / Graefschappen / Landen ofte Ondersaten te beschadigen ofte besueren / alle 't welcke de Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden / begheeren beneffens hare recommandatien aen heure Furstelijcke Doorluchticheden / by de Heeren Gecommitteerden gheaccepteert te worden. Ghedaen inden Haghe / den 20. Julij / Anno 1609.

De Drossart Nestelraet neemt Gulic inne voor den Keyser. Terwijle de Vorsten haer alom verkondichden ende trachtende waren in Cleve ende Gulick de steden onder haer te brenghen / ende hun verdrach toe te staen / elck bespreekende hun Privilegien ende gherechticheden / soo is den Drossart van Gulick / Nestelraet / met eenighe andere oude Spaensche Pencionarissen / secretelijck uyt Dusseldorp ende vergaderinghe ghetrocken nae Gulick / ende heeft hem als ghesydt is aldaer meester vande Stadt ende Casteel ghemaeckt / een Stadt gheleghen op de Reviere de Roere / die tot

1609. Roermonde inde Mase loopt / een goedt stedeken met een sterck Slot / ghelegen vier mylen van Aken / seven mylen van Maestricht / ende ses mylen van Colen / ende met een hulpe van eenich krijghs-volck heeft de Borgherye ontwapent / ende hem verklaert die voor den Keyser te houden / ende als Rijcks verwanten hun te ghehoorsamen / volgende de Keyserlijcke Placaten / &c. Dit geschiede in Julius.

Dese Vorsten hebben mede haer ghemaeckt verdrach den Keyser met haer brieven vanden sesthienden Juny te kennen gheghehen / met haer goedt recht dat sy pretendeerden te hebben in alle ootmoedicheydt / klagende over de citatien ofte dagingē van sijne Keyserlijcke Ma. alomme aengeplacht / als onbehoorlijcke in diergelijcke erve, vallende in Cheur ende Vorstelijcke Huysen ongewoone / &c. biddende niet voorts te varen / oft onversiens yet te statueren / &c.

Ertz-Hertogh Leopold komt tot Gulick / afghesonden vanden Keyser met volle macht. Hier over is onbekender wyse in grooter haeste tot Gulick aenkomen int leste van Julius / de Ertz-Hertogh Leopold van Oostenrijck / Bisschop van Straesborch ende Passau / Broeder vanden Ertz-Hertogh Ferdinandus van Greytz / alwaer hy met feeste ende afschieten des Geschuts ontfangen werdt / als Keysers Commissaris / met hem brenghende des Keysers Heerhalders / al met volle macht ende procuratie / inde welcke werdt verhaeldt / de sorghe die syne Keys. Mat. in voorighe Jaren ten tyde vanden lesten Vorst ghedraghen hadde / voor dese Vorstendommen met verscheyden waerschouwen / ende dus niet tegenstaende / sach nu datter veel ende verscheyden pretenderende waren / die hem aensochten als behoorlijck scheydsman om recht ende Justitie. Waeromme hy den 24. Maye lest / een Citatie ofte daginghe afgesonden hadde / als dat alle die op die Vorstendommen yet te segghen hadden / souden voor sijn Keyserlijcke Hof verschijnen / of hare commissien senden: des niet teghenstaende soo waren die Landen inghenomen ende overvallen tot hunder schade / ende syne Keys. Mat. nadeele: waeromme hem goedt gedocht hadde in die Landen af te senden / den alder Eerweerdichsten ende Doorluchtighen Ertz-Hertogh Leopold / Bisschop van Straesborch ende Passau / tot datter vorder resolutie soude genomen worde / &c. aldaer als sijne opperste Commissaris hem te draghen ende sideren / ende uyt te voeren als ofte hy daer selve ware / &c.

Leopold verbiet den Vorsten te dienen. Leopold aldus aenghekomen / heeft terstondt alderhande Amonitie van Oorloge doen brengen van Colen / volck ende wapenen bereydt / ende alsoo de Vorsten mede totte Oorloghe gereetschappe maeckten / so heeft hy opentlijck verbodt ghedaen / dat gheen Oversten / Capiteynen noch Soldaten / de pretenderende Vorsten Brandenburch ende Nieuburch niet en souden moghen dienen / noch hun laten inschryven / op straffe van Rijcks ban ende verlies van goederen / ende de vreemde den hals te verbeuren: met diergelijcke inhout heeft hy oock Mandaten ghesonden aende Raden ende Amptlieden van Gulick ende Cleve / dat sy die Vorsten niet en souden hulden ofte sweeren / noch eenighe schattinge / &c. geven.

Des niet teghenstaende zijn de Vorsten voort ghevaren / hebben alle de steden ende sterckten besocht / possessie / ende den eedt van ghetrouwicheydt afghenomen. De Koningh van Vranckrijck sondt haer toe Overste ende Capiteynen / aenbiedende allen bystant / sijn Krijghsvolck uyt Hollandt ontboden / op de Frontieren logherende / tot Zutphen / Arnhem / Nimmegen ende Grave / om by der handt te wesen. Desghelycx is den Leopold van alle kanten volck toeghelopen / Spaengiaerden / Italianen ende Walen / mede Oversten / als de Heere van Althein uyt Oostenrijck / de Grave van Busquoy / ende andere.

Conditien waer oppe de Vorsten inde Landen ontfanghen worden. De huldinghe der steden aende Vorsten is op ende met versekeringhe toe-ghegaen / als mede den Keyser volgende Rijcx constitutien / alle schuldighe plicht ende ghehoorsaemheydt te bewijsen / ende die verschillen soo laten verhandelen / dat den Ondersaten gheenderhande schade ofte hinder soude toekomen / ende van weghen ghedreyghde Rijcx-ban / sullen daerom niet beswaert wesen / maer wel beschermt worden / mede de Steden souden elck in haer Privilegien / gherechticheden ende Religie ghelaten worden / de Gheestelijcke

Prelaten /

1609. Prelaten / Pastooren / &c. afsterbende / souden andere Roomsche Catholijcke Lantsaten in haer plaetse succederen/ haer renten ende inkomen soude dien volgen/ der Steden scholen regement souden door Borgemeesteren ende Schepenen geregeert (nae al 't gebruyck) worden/ daer toe sy ghesticht waren/ doch ander Religie int Rijck toeghelaten met haer exercitie / en soude niet geweygert wordē. Voorts souden de Vorsten den Landen ende steden haer policie / herkomen ende previlegien mainteneren, &c. Noch met geene ongewoonlicke schattinghen noch met garnisoenen tegen haren wille beswaert worden/ ende diergelijcke meer. 1609.

De saken aldus staende/ ende de Eertzhertog Leopold tot Gulick gekomē / ende hem aldaer sterckende/ heeft alle goede correspondentie mette Eertz-Hertogen gehadt / ende van alles volkomē geinformeert geweest : dies heeft hy een Ghesante Adolph van Eynates/ met brieven van date 30. Julij uyt Gulick/ aende Staten Generael vande Vereenighde Provincien gesonden/ genoech van inhoudt als volght.

Leopoldus Aertshertoghe van Oostenryck Bisschop Straesburch ende Passauw, *H. Iacopsen. exc.*

Eertz-Hertogh Leopold verklaers ende schrijven aen de Vereenighde Provintien.

Wel-ghebor ene, Edele ende ghestrenghe/ Eersame/ Wijse / lieve besondere / Naedemale wy gheloofweerdich bericht worden / op wat voeghen dat alomme van onse gheluckige overkomste Gode lof/ inde stercke van Gulick verscheydelijck ghesproken wordt/ dies wy niet en twijffelen eenighe quaet-willighe / u lieden tot hunnen voordeele wat anders mochten inbeelden / dat oorsaecke van verbreemdinghe ende onruste gheven mocht, soo hebben wy niet langher willen uytstellen / van u lieden onser aenkomste in dese Landen (als gebueren) hier mede te laten weten / ende de oorsake te ontdecken / met wat voornemen wy de Commissie vande Keys. Mat. onsen ghenadichsten Heere Oom ende Vader aenveert hebben / tot wel-bevallen/ eere / ende den H. Rijcke / als mede den Gulickschen/ Cleesschen ende Berchschen Vorstendommen ten goede. Hebben daerom onsen lieven bysonderen Adolf Eynates met teghenwoordighe schrijven aen u lieden ghesonden / ende met hem de ware Coppen / vande hier te vooren uytghegeven ende gepubliceerden Keyserlijcke Mandaten ende Citatien / beneffens onse tot dese handelinghe van Keys. Mat. ghegheven volmacht : waer by bevinden sult dat syne Keys. Mat. in desen handel gheen Commodum privatum soeckt/ (alsoo etlijcke onsen hooghloffelijcken huyse van Oostenrijck qualijck gheaffectioneerde / sonder eenighen grondt voor gheven mochten) maer alleene uyt versoeck vande gheinteresseerde Cheur ende Vorsten de Iustitiam administreren, haer ende des Heylich Rijcx ende een yeghelijck gheinteresseerders recht ende gherech-

Oorsaecken waeromme de Keyser hem moeyet met Gulick ende Cleef.

1609.

gherechticheydt te conserveren / ende dat terwijle dat de rechte Successor, orderlycke wyse / verklaerdt worde deser heerlijcker Vorstendommen en Landen / ende zijne Keyserlycke Majesteyt als overste Leen-heere / schuts ende authoriteyt inde Neutraliteyt / ende haer voorighe wel-bedachte / oock uwe eygene (soo wy berichtet zijn) hooch-vermaerde Union, ten goede / mede niet minder by hare Privilegien / vryheden ende goede ordonnantien / soo wel in religie als private saken ende alsoo in vrede / ruste ende eenicheydt tot haer ende der Landen eyghen nut ende welvaren / sonder yemants naedeel als eenen vrede lief hebbende Keyser haer te onderhouden ende te beschutten begeert.

Ende waer als Hoogh-gebooren Vorsten Merckgraef Ernst van Brandenborch / ende Paltz-graef Wolfgangh Willem by Rhyn / onse seer lieve respective Oom ende Vetter / van een stercke hulpe ende Assistenten hun ende den ghebueren tot behoedinghe deser Vorstendommen ende Landen toegheseydt ende belooft / hun beroemen / ende dat daer by te vermoeden ware sulcks mochte strecken tot naedeel des Hooch: Keys. Maj. versoeck ghedaen / vande gheinteresseerde Chuer ende Vorsten / gherechtighe Mandaten te Vilipenderen, vernietighen ende die selvighe te Contravenieren, soo versien wy ons in namen des Keyserlijcke Majesteyt / alwaert schoon dergheliјcke toesegghen ende hoope / van u lieden mochte ghedaen wesen / dat ghylieden de selvighe daer inne niet sult versterchen / ten aensiene Hooghe Roomsche Keyserlycke Majesteyt vermoghende Keyser ampt / ende uyt Keyserlycke macht teghen sulcke / welcke zijne Keyserlycke macht niet ghehoorsamen willen / 't sy onder wat schijn ofte pretext het mochte wesen. Naedemale noyt te vooren ghehoorsame Stenden ende Onderdanen des Rijcx ghebeurt was / der Keyserlycke Majesteyt: als haren van God voor-ghesteldt hoochste Overheydt gherechtighen Keyser / bevelen te disputeren / veel min te excluderen / met hare aengherechte Mandatis, inhoudende lijf-straffe / werckende vreese / dat ghy lieden als dan vermeynt te assisteren die mochten soecken de Executie van Justitie te verhinderen / ende den Ro: Keyser als hooft der gantscher Christenheydt teghen staen / dewijle daer niet ghewissers is / dan dat zyne Key. Maj. toesien ende daer op letten sal dat voor-gheroerde mette gheinteresseerde Vorsten van Brandenborch ende Nieuborch L. L. in hare tot nu toe ghebruyckte onghewoonlijcke ende ongheѕondeerde proceduren / niet te rechte veerst ofte ingheѕetelt soude wesen / daer alsdan deser Landen uyterste perijckel ende schade grootelicx tot onruste ende verderf des ghemeyne vriendtlijcken wesens / daer uyt ontstaen wilde, ende oock u lieden als mede byghesetene ghebueren selfs niet wel bevallen soude / dies wy soo veel meer dan voorsichtigher ende ontwijfelijcker hoopeninghe zijn. Willen u hier mede in namen der Ro. Keys. Maj. daer omme ghenadichts ende op 't alderblijtichts vermaendt hebben / dat ghy lieden / alleen niemandt sult bystandt doen / die hun teghen haer hoochste Overheydt / den Roomschen Keyser stellen / ende desselfs verbodt / dat met rijpen rade / ende met wel voorbedachte des Rijcx Constitutionibus volkomelijck bestaet / verachtelijck inden windt slaen / maer veel meer de selvighe daer toe vermanen / beweghen ende helpen / dat zijne Keyserlycke Majesteyt ghenadichste bevel ghehoorsaemt werde / ende dat sy van hunnen onbedachte voornemen afstant doen / ende dese landen by der Neutraliteyt verblijven laten / tot dat de gherechtighe Successor orderlijcke wijse erkendt ende uytghesproken worde. Dit alsoo doende / sal gheschieden wat recht ende billich : ende mede dat tot den ghеliefden vrede dienlijck is / ende sult daer mede begaen een seer loswеerdich / den gherechtighen Godt welbehaghende / ende den ghemeynen Vaderlande een hoochnuttelijck werck. Sult oock syne Keyserlijcke Majesteyt om u lieden met Keyserlijcke ghenade ende alghemeyne goede erkentenissen over sulcx niet onvergheten zijn / ende mede onsen persoon met ghenaden / ende alle goedt u lieden toeghedaen bevinden.

Datum inde Hooft-vestingh Gullich / den 30. July / 1609. Leopold.

Ad mandatum serenissimi Archiducis proprium
Seraphinus Henor.

Het opschrift was / Den wel ghеborenen Edelen / Ghestrenghen / Eersamen ende wysen onsen lieven besonderen / N. N. den Generale Staten der Unieerten Provintien samen ende besonder / ghepresenteert den sesten Augusti / 1609.

1609.

Dit verklaers ende schrijven zijnde inde Staten Generael inden Graven-Haghe vergaderinghe ghepresenteert den 6. Augusti / hebben sy metten naevolghende Brief in Hoochduyts beantwoort / het inhout zijnde aldus.

Hoochweerdighe / Doorluchtige / Hoogh-geborene Vorst ende Heere / E: Vorstelycke Doorlucht: Brief ghеschreven inde Hooft-vestinghe Gullich / gedateert den dertichsten July lest-leden / ende door den Edelen ende verstandighen Adolphus van Eynates over gelevert hebben wy wel doorsien / ende nae rype deliberatie daer over ghehouden / dienstelyck ghebonden uwe Vorstl: Doorlucht: voor vriendelijcke antwoorde te gheven / dat wy als naeste ghebueren der Vorstendommen / Graefschappen &c. by wylen de Doorlucht: Hoogh-geboren Vorst ende Heeren Johan Wilhelm Hertogh zu Gullich / Cleef ende Berghe / &c. hoogher ghedachtenisse / in zynen leven beseten / soo uyt naeghebuerlijcke vriendtschappe als ander goede correspondentie / voor hun ghewenst ende begheert hebben / dat de selve Landtschappen / tot des H. Ro. Rijck / in ghemeyn ende tot contentement van Chuer ende Vorst. Huysen / op de successie van dien pretenderende welstant ende vrede / voor de Inghesetene der voorsz Landen int goede / sonder eenighe onruste aende naetuerlicke successoren mochten komen. Waer over so haest wy vernamen den doodtlijcken afganck hoogh-ghedachten Hertogh Johan Wilhelmus / hebben wy aende Ghecommitteerde vande Landtschappen / ende aende gheinteresseerde Chuer ende Vorsten gheschreven / vriendtlijck versoeckende ende vermanen laten / tot een goedt verdrach. Soo dat wy van herten zijn verblijdt gheweest als wy vernomen hadden / dat tusschen de Doorlucht. Hoogh-gheboren Vorsten ende Heeren / Heeren Ernst Marckgrave zu Brandenborch / Hertogh in Pruyssen / van weghen syn Broeder van des Heyl: Roomsch Rijcx / Eerts-kamerlinck ende Cheurvorst &c. van weghen Doorluchtighe Hoogh-gheb: Cheurvorstinne / Anna Marckgravinne van Brandenborch / Hertoginne in Pruyssen / ghеborene Hertoginne van Gulick / Cleef ende Berch &c. oudtste Dochter ende Suster respective / van wijlen des Doorluchtighen ende Hoogh-geborene Vorsten / Hertogh Willems ende Johan Wilhelms / Hertogh zu Gulich / Cleef / Berch / &c. ter eender zyde / ende Hoogh-gebooreene Vorsten ende Heeren / Heer Wolfgangh Wilhelm / Paltz-grave by den Rhijn / Hertogh in Beyeren / &c. van weghen des oock Doorluchtighe Hoogh-geboren Vorsten ende Heeren / Philips / Lodewijck / Paltz-graven by den Rhijn / Hertogh in Beyeren &c. Graven zu Veldentz ende Spanheym / in namen der Doorlucht: Hoogh-geborene vrouwe Anna Paltsgravinne by den Rhijn / Hertoghen in Beyeren &c. geboren Hertoginne van Gulich / Cleef Berch / &c. als wijder ende noch levende Dochter / ende hooch-ghedachte Hertogh Wilhelmus / ende Johan Wilhelmus respective ter ander zijden / een vriendtlijck provisionale verdrach ende accoort / onderhandelinghe des mede Doorlucht: Vorst: en Heeren / H: Mauritz en Landt-graven zu Hessen / Grave zu Catzenellebogen / Dietz / Ziegenhanum ende Nida / gemaeckt gheweest / ende daer over de regheringhe der voorsz Vorstendommen / Graefschappẽ ende Landen in Namen der Hoogh-ghedachten Cheur ende Vorsten Provisional soude beleydt worden ter goeder hoopen / dat int principaelste / alles int goede ende vriendtlijck verdragen ende gheschiedt soude worden / in sulcker voeghen dat op de wete van 't selfde verdrach by Brieven

Staten der Vereenighde Provintien antwoorde aende Eertz-Hertogh Leopold / 18. Augusti.

ende speciael Gesante van Hoogh-gedachte Marckgrave Ernst ende Paltz-graef Wolfganck Wilhelmus ons ghedaen / wy conform deser Landen / Naebueren/ Coninghen/ Princen ende Republijcken / verbreucht zijn gheweest / ende allen heyl ende gheluck/ voor dat Heyl: Roomsch Rijck ende Hoogh-ghedachter Cheur ende Vorstelijcke Huysen samen den goeden Ingheseten / ende heure Vorst: Doorluchticheden daer over wenschen / ende den selvighen alle vriendtschappe/naebuerschap ende correspondentie/ende assistentie/tot volbrenghen des voorgeschrevene verdrach/ aengeboden hebben / ons volkomelijck versekert houdende dat die saecken daer mede in goedt accoort waren / terwyle sich niemant anders totten voorschreven Succession Apprehention openbaerden / ende dat in voorgaende handelinge vereenicht waren die Lehenvolgher vanden afghestorvene oudtste Dochter ende Suster / mede met die andere noch levende Dochter van Wijlen meer Hoogh-ghedachter Hertogh Wilhelm ende Johan Wilhelm/ van welcke successie men ghehandeldt hadde / ende dat nae luydt der Vnion, Rechten ende Privilegien der selvigher Landen/ voor al in nu teghenwoordich selve ons voorbracht dat der selvigher haer recht ghewis ende onwedersprekelyck is / dat mede de Ridderschap ende Steden / als eerst die vanden Vorstendom Cleef / ende Graefschap vander Marcke in haren Landt-dagh ghehouden tot Duysborgh / daer mede in forme ende eenigh hun erkennen / ende desghelijcken ooch die vanden Vorstendom ende Graefschap van Ravensborch / tot Dusseldorp ghehouden ghedaen hebben / alsoo mede veele vanden Edeldom ende Steden des Vorstendom Gullich / ende beyde Hooch. de Vorsten dienlijck is verklaert gheweest / dat haer Chuervorsterlijcke Hoogheydt ende Vorstelijcke Doorluchticheydt / die Ro. Keys. Majesteyt in alle der selvigher hoogheydt ende Rechten nae de ghewoonte willen respecteren / ende allen ende een yeghelijcken die wat hadden te pretenderen inder billickheydt ende met recht goedt doen wilden / ende gheeft ons derhalven seer wonder / dat wy uyt E. F. schrijven verstaen hebben / dat de alderdoorluchtichste grootmachtighe ende onverwinlijcke Ro. Keys. Majest. het voorschreven accoort ende Proces niet soude aenghenaem wesen / ende noch vremder / dat uwe Vorst. Doorlucht. in Persoone soude komen zijn/ inde voorschreven Landen / om den gheluckighen voort-ganck van dit verdrach op te houden / dies te meer / terwijle dat apparent onheyl ende swaricheydt die int Heylich Rijck ontstaen mochte/indien eenigen so hooghen ende vermoghenden statelijcken persoonen / die mede in ende alomme des Roo: Rijcx assistens wel verseeckert zijn / souden verhindert worden/ haer Groot-vaders ende Broeders Succession, teghen der Landen vereeninghen / Rechten ende Privilegien / beneffens Consens der Landen Staten/te ghenieten. Wy hebben nochtans des niet te min een vast vertrouwen/ dat de K. Majesteyt / als oock de Vorst: Doorluch: wanneer sy vander saken gheleghentheydt beter sullen gheinformeert zijn / dat sy het voorschreven verdragh behoorlijcker wijse sullen laten effectueren / ende alsoo allen onheyl ende de groote swaricheydt naer zijne K. Majest. ende uwer Vorst: Doorluchticheyt/ hoochwetende verstandt / doen ophouden / dat welcke wy mede seer dienstelijck ende vriendtlyck versoecken / ende bidden God den almoghenden Heere / dat hy uwe Vorst: Doorluch: in ghesontheydt wil behouden/ ende wiens Godlijcke bewaernisse die bevelen / dat die selve dat tot vorderinghe des Heylich Roomse Rijck profijtelijck is/ mogelyck helpen hanthaven/ datum Haghe 18. Augusti 1609.

Staten prijsen het accoort onder de Vorsten/ hulpe toeseggende.

De Eertz-hertogh Albertus ende Isabella/ waren mede beladen ende seer bekommert/ in dese successie die de voorschreven Vorsten pretendeerden / ende hadden liever ander ghebueren ghehadt ende daerom gheerne ghesien dat de Vorsten hun onder den Keyser ghesubmitteert hadden / daer toe sy alle neerstichheydt aenwenden / selve sonden sy tot dien eynde nae Vranckrijck den President Richardot (die int weder-keeren tot Atrecht storf) om dien Coningh (daer de pretenderende Vorsten meest hun op fondeerden ende stonden) te persuaderen de verschillen te laten ten oordeel vanden Keyser / als opperste Leen-heere / volghende Rijcx constitutien / &c. Maer dien Coningh en sochte niet het huys van Oostenrijck vergroot/ met die schoone Vorstendommen ofte Landen / 't sy by de possessie voor eenen tydt / ofte die by syne authoriteyt andere toeghewesen / die dependeren van hem ofte den huysen van Oostenrijck / want hy hadde vernomen uyt eenen Edelman by den Eertz-Hertogh Leopold aen hun ghesonden / door discoursen by zynen Cancelier ende Villeroy met hem ghehadt / datmen pretendeerde / dat alle de Landen int Rijcke by faulte van manlijcke oyre ghedevolveert waren aenden Keyser / om by hem te moghen confereren ofte disposeren / waer hy wilde. Maer om datter soo hooghe teghen-spreecken ende oppositie was / soo pretendeerde de Keyser alleene / dat hem toequam het oordeel ende uytspraecke / wie datter vande pretenderende Vorsten 't meeste recht daer toe hadden / ende totten tydt vande uytspraecke / quam hem toe de sequestratie ofte 't besit vande Landen/ tot dat elck zijn goedt recht soude voort ghebrocht hebben : Dies de Coningh mede vreesde dat het nieuwe ghemaeckt Bestandt in Nederlandt mochte komen in peryckel van wederzyden ghebroken te worden/daer hy vooren verbonden stondt. Van 't selfde gevoelen waren mede de Coningen van Groot Britannien ende van Denemercken/ met alle de byghelegen ghebueren / dan het Hof van Spaengien / Eertz-Hertoghen van Oostenrijck / de Gheestelijcke ende Jesuijten / die over veerthien ofte vijfthien Jaren gheaspireert hadden om de possessie van die landen te bekomē/ ende de Catholycke Roomsche Religie daer vast te behouden (daer de Admirante van Arragon over elf Jaer zijn beste toeghedaen hadde) soo wel om de Religie als pretenderende die protectie hem toe te komen/ waren seer gheneghen des Keysers pretensien te vorderen / waerom de Eertz-Hertogh bedecktelick alle hulpe den Eertz-Hertoghe Leopold toesonden / afdanckende hun Crijghs-volck/ dat aldaer onder hem aenghenomen werdt / vorder lieten sy alle voorraet van Oorloghe koopen/ als Neutrale toestondt. Desgelijcks die Vereenighde Landen mede den pretenderende Vorsten toelieten/ ende alomme vorderden/ als niet begheerende het huys van Oostenryck / vorder op haer Frontieren te sien Heerschen. Daer werdt mede onderhant ghetracht om de Rijcxstadt Aken te vermeesteren ofte ontleenen / om de gheleghentheydt totter Oorloghe / soo 't daer toe komen soude / dan de Borgherije wel ghewaerschout / hebben met bequaem ende neerstich toesicht daer in versien. Leopoldus in Gullich sterckte die Stadt met groote neerstichheyt / mede buyten de Stadt een Clooster beschansende/ ende sochte zijn macht alomme vorder uyt te verbreyden / soo verde hy konde. Een Edelman Pallandt / die eertijdts die Eertz-Hertoghen ghedient hadde/ hadde hem in dienste begheven vanden Chuervorst Brandenborgher / die hem aenghenomen ende eerlijck vereert hadde / die heeft zijn slot Bredenbent ghelegen op de Roere teghen over Leyninck/ den Leopold overghegheven / die daer zijn volck op leyde/ dan Pallandt seer ghescholden van zijn ontrouwe/ is korts tot Gullich gestorven.

Den Eertz-Hertoghen mishaecht 't verdrach onder de Vorsten.

Opinie des Conincx van Vranckrijck over de actie vanden Keyser.

Spaengien ende Eertz-Hertoghen vorderen Keysers voornemen in Gulich.

Aken in peryckel.

Pallant gheeft zijn Slot Bredenbent den Leopold over.

De voor-genoemde pretenderende Vorsten hebben mede haer allomme aen alle Coninghen ende Vorsten beklaecht over des Keysers strengheydt / dat hy niet wilde de Susters ende naeste erven vanden afghestorven Vorst haren Broeder Succederen souden / zijnde onder haerlieden daer over verdragen ende bereydt alle ander Competitueren ofte pretendenten te voldoene ende contenteren nae rechte ende billickheydt / dat sy niet souden konnen klaghen / daer sy veel toe ghebruyckten de Graven van Solms ende andere.

De Vorsten klaghen over den Keyser.

De Eertz-Hertoghen Albert ende Isabella hebben mede als neutrale den eersten Octobris afghesonden aende pretenderende Vorsten Ernst van Brandenborgh ende Wolfgangh / Willem Palsgrave/ haren gesante Heer Philips van Merode/ vrijheere tot Frentz / ende Borghgrave tot Yperen / hun schriftelijck aendienende / hoe dat haer Vorst: Doorluchticheydt meermael verwitticht waren vande Keys. Maje-

De Eertz-Hertogh Albert versoeck aende Vorsten Brand. ende Nieuborch/ 1. October.

1609. Majesteyt uyt wat beweghende oorsaecken die veroorsaeckt ware ende hem verplicht bevondt / tot behoudenisse vande Gulickse / Cleefsche / &c. Vorstendommen / als mede tot vorderinghe van rust ende eendracht / een sonderlinghe aensienlycke commissie af te senden / ende mede vriendtlijck ware versoeckende / dat de alreede aenghekomen Commissaris / de Doorluchtighe Eertz-Hertogh Leopolde int verrichten van zijn Commissie niet mochte wesen verhindert / maer dat sy ghehoorsame Vorsten des Heylich Rijcks / Duytscher Nation / nae schuldighe plicht zyne Majesteyt verbonden / haer wilden draghen datmen mochte speuren uyt haren handel/ dat sy tot vrede / ruste ende eenicheydt gheneycht waren.

Maer dat zijne Doorluchticheydt van alle kanten bericht werdt dat de passagien van Aken / Colen/ Gullich / ende ander plaetsen met hun Krijghs-volck besettet / alle toevoeren verhinderden / ende alle Commercie ende Trafficque op zijne Nederlanden / ende mede des Keysers voorneemste Commissaris Eertz-Hertogh Leopold gheheel sochten te benauwen / met afkorten alle proviande ende ghereetschappe / inder daedt eenen aenvanck van meerder quaet : Alsoo dat zijne Doorluchticheydt beyde dese Vorsten zijn meyninghe goedt ghedocht hadde te laten weten/ende hem als een Vorst des Rijcx niet weynich beswaerlyck/ dat die van Ceulen / Aken / Gullich / Carpen ende andere / den vryen pas in zijne Erf-landen niet ghenieten konden / het welcke ware strijdende teghen des Rijcx Constitutiones ende den ghemeynen Landtvrede / sonderlinghe de Oorloghe noch niet aengekondicht zijnde.

Vorder so ware het des Eertz-Hertogh voorschreven Doorlucht. als voorneemste Commissaris seer beswaerlijck / dat zyn hofghesins ghehoorighen luyden ende guardia / de nootdruft ontoghen werde / dat oock by den Keyser seer vreemdt sal luyden / al ofte zijne Doorlucht. teghen zijne Keyserlijcke Mandaten ghehandelt hadde/ ende selve ghedaen dat zijne Majesteyt verbiedet. Dies hadde hy niet willen naelaten V V. G G. te laten weten / dat sy vande tot noch toe ghebruyckte attentaten haer wilden onthouden/ ende alle Krijghs-rustinghe / die eenighe beroerten int Rijck mochten veroorsaken / alle vyandtlijcke actien contrarie zijne Keyserlijcke Mandaten / met het straven der vryer Landtsaten naelaten / gheene nieuwicheydt voornemen / ende alle passagien op de Nederlanden / vry ende open houden / ende alsoo teghen Rijcks Constitutien ende den alghemeynen Landtvrede / niet te willen yet attenteren. Dit en konde hy niet naelaten hare V V. D D. aen te dienen met vorder verklaringhe / dat soo op den ghemeynen Rijcx Landtstraten / een sulcken opentlijcke straven langher soude ghespeurt worden (d'welck hy niet en verhoopte) dat zyne Doorlucht. soude moeten middelen (by des Rijcks Constitutiones toeghelaten) *saluta tamen semper neutralitate*, voor de handt nemen/dat welcke hy de Doorlucht. Vorsten int vriendelick wilde te bedencken geven / versoeckende een goede antwoorde.

Op dit verklaers schriftelick / hebben beyde pretenderende Vorsten / Brandenborgh ende Nieuborgh den 2. Octobris oock schriftelijck gheantwoort / waer van wy mede het inhout sullen verhalen.

Sy hadden wel verstaen in namen des Doorluch-
Vorsten van Brandenborgh ende Nieuborgh antwoorde op Eertz-Hertogh Albert voorsz schrijven 2. October. tigen Hoogh-geborenen Vorsten ende Heeren Aelbert Eertz-hertogh van Oostenrijck/ Hertogh van Bourgondien / Brabandt / Lutzenborgh / Geldren / Graven tot Habsborgh / Tyrol / Artoys / Paltz-grave in Henegouwe/ Hollant/ Zeelant/ Heeren tot Vrieslandt/ &c. van zijnen V. Doorlucht. aensienlijck Ghesanten ende welgheboren Heere Philips van Merode / Vryheer van Frentz / Borch-grave van Yperen / &c. ende wat hy soo mondelijck als schriftelijck hadde voortgebrocht wel verstaen.

Dus voor d'eerste der vrientlijcke groetenisse ende eerbiedinghen / sy hun waren seer bedanckende / met begeeren den Gesanten 't selfde wederomme te doene/ wenschende alle gesontheyt ende prosperiteyt.

Als belanghende de Hooft-saecken / hadden haer V V. G G. gantsch ongheerne verstaen datmen de preparatie van hare nootwendighe ende gerechtighe/ 1609.
van God ende de nacture toeghelaten defentie was vertspende / dan soo veele des Keyserlijcke Majesteyt Commissaris aenginck / konden sy niet bevinden meer eeren konden aendoen / nae gheleghentheydt der saecken / ende des Heeren Commissarius eyghen gegeven oorsaecken / nae dat sy schuldich waren voor God ende haren principalen / hun toebetroude landen ende luyden voor te staen / met wetende hoe anders voor haer principalen den Ceur-vorsten ende Rijcx-stenden met de gantsche posteriteyt te verantwoorden. Ende dat sy tot allen tijden syne Keyserlijcke Majesteyt met schuldighen hooghen respect ghehouden hadden/ daer over en soude hun teghen-partye hun niet beschuldighen konnen / ende alsoo wilden sy met Godes gratie continueren.

Wat aengaet het Krijghs-volck van alle zijden aenghenomen/ hadden sy van haren weghen gheerne ontslaghen gheweest / maer hoorende syne Majesteyt Ghesanten de Doorlucht. Hooghweerdighe Hoogh-geboren Vorst Leopold/ Eertz-Hertogh van Oostenrijck / Bisschop van Straesborch ende Passou / hem daghelijcx meer ende meer met Volck ende Amonitie sterckte / soo en konden sy niet min doen dan hun in tegen-weyr rusten.

Dat yemandt den pas op de Nederlanden ofte andere soude sluyten / ende verhinderen de Trafficque ende Commercie oft desghelijcx aenrichtede / om den Keyserlijcken Hoochweerdighe afghesanten Hofs nootdruft te verhinderen / en hadden sy noyt ghehoordt / ende sulcx en hadde noyt haer voornemen/ meyninghe ofte bevel gheweest / hoe wel sy daer toe mochten oorsaecken ghehadt hebben : dan wat de Ammonitie tot Berchem genomen by de Vorsten,
Amonitie aengaet die tot Berchem aenghehouden was / dat ware hun vreemt ende beswaerlijck om hooren gheweest dat haere stercke Stadt Gullich / boven voorighen voorraet met meerder ende ongewoonlijcke amonitie ende andere krijghs-toebehoorende voorraedt vervult werde/ konde niet dan alderhande sorchvuldighe ghedachten maken voor hun toebehoorende arme Onderdanen / dat sy daer mede mochten bevochten worden ende beswaert / dat welcke hunlieden nae schuldighen plicht *omnibus modis* te beletten stonde / alsoo selve syne Vorst. Doorl. in sulcke ghewichtighen sake niet gheerne selfs lyden soude / waeromme verhoopten niet ten quaetsten soude duyden ofte afnemen.

Daer by vrientlijck ende gewillichlick aenbiedende afstandt te willen doen / soo haest sy van zijne Majesteyt / als mede desselfs Ghesanten hun versekert werde / dat het opghebrochte Krijghs-volck afghedanckt ware : de sterckte Gullich mede gherestitueert worde/ ende alle vordere krijghs-rustinghe naeghelaten / ende metter minnen de hooft-saecke verdraghen / ende hun haer possessie onghemolesteert ghelaten / soo wilden sy mede haer volck af dancken/ ende teghen zijne Majesteyt alle schuldighe respect ende ghehoorsaemheydt bewijsen / ende met zijne Doorlucht. wilden sy als met eenen ghetrouwen vriendt / alle goede naebuerschappe metter daedt onderhouden / met sulcken vertrouwen/ dat zijne Doorlucht. noopende de passagien op zijne Landen / gheen oorsake hebben sal hem yet te beklaghen / hoopende hem niet sal ter contrarien laten bewegen/ maer veel meer den Doorlucht. Eertz-Hertoghe Leopoldus sal vermanen om afstandt te doene vande inghenomen sterckte van Gullich / ende alsoo haer V V. G G. by hare verkreghene gherechtighe possessie te laten / op dat die arme Landen ende dier Onderdanen mochten den Edelen vrede ende welstant genieten.

Soo nu sulcx by zijne Vorst. Doorlucht. konde te weghe ghebrocht worden / soude hem tot eenen onsterffelijcken lof ghedijen / ende soude in hem selven de gherechtighe heylsame Rijcx Constitutiones nae oude hercomen in alle billickheydt volbracht werden/ ende alsoo waren haer V V. G G. in alle voorvallende ghelegentheden alles danckbaerlijck te verschulden aenbiedende / het welcke de Heere afghesanter nae behooren sal zijne Vorst. Doorlucht. weten te refereren / dat sy met gonstighe herten hem wel

1609. toeghedaen zijn/ Onderteyckent in Dusseldorp 22. September/ 1609.

De saecken aldus inde Landen van Gulick ende Cleef staende/ ende gheheelijck tot een oorloge streckten/ soo zijn de Vereenighde Nederlanden by twee Commissarisen vande twee voorschreven Vorsten versocht gheweest/ mede brenghende brieven/ inhoudende als volcht.

De Vorsten Brand. ende Nieub. versoecken amonitie vande Vereenighde Landen.

Dat sy wel hadden verhoopt dat zijne Keyserlijcke Majesteyt hem soude wel ghenadelijck resolveren / hun te laten blijven by de aenghenomen ende ghecontinueerde possessie onghemolesteert / ende alsoo alle onrust ende onheyl verhoedet te wesen / daer van hun uyt Praga eenighe hoope ghegheven ware/ nochtans ware hun ongheraden daer op vastelijck te vertrouwen / soo de Eerweerdighe Leopold of zijne adherenten hun wyders molesteren wilden / ende de sterckten van Gulijck noch langher met geweldt willen inhouden / ghelijck zyn Hooch: hem daghelijcks noch versterckende was / sy waren ghenootsaeckt haere Edele moghentheden te versoecken / dat het mochte geresolveert wesen/ haer met raedt ende daedt vorder te assisteren/ ende hadden tot meerder sekerheyt hun Gesanten belast hunne Hooge Edele vermogentheden vriendelijck ende ghebuerlijck te versoecken / dat het hun mochte ghelieven hun verklaringe daer oppe te doene / daer sy in noodt-val hun souden moghen op verlaten.

Ende by aldien de saecken teghen hoope souden tot oorloge komen, ende haer V V. G G. souden geschut/ amonitie ofte anderen noodighen voorraedt manghelen/ soo begheerden haer V V. G G. dat hare Hooghe Moghende Edelheden &c. resolveren / ofte niet op sulcken gheballe met dese ende derghelijcken voorraet ende amonitie ende tegen wat vergheldinghe ende uyt wat plaetsen Hooch: Vorsten gheholpen ofte gheassisteert soude konnen worden / dat welcke meer Hooghghedachte Vorsten teghen hun Hooghe Mo: naebuerlijck ende vriendelijck te verschulden / gantsch willich waren. Onder stondt / uwe Hooghe Mog: gantsch dienstwillige/ Gheteeckent/ Christoffel Stick/ Johan Rinck.

Dit versoeck schriftelijck gedaen den twintichsten/ hebben de Heeren Staten Generael den vier en twintichsten Octobris dese volghende schriftelijcke Antwoorde gegeben.

Vereenighde Landen Staten toesegghen den Vorsten bystandt ende geschutt.

De Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden / rijpelijck ghelet hebbende op de propositie in hare Hooghe Mog: vergaderinghe ghedaen / volgende de brieven van credentien vande Doorluchtighen Hoogh-ghebooren Vorsten ende Heer Ernst Marckgraef van Brandenborch &c. ende Heer Wolfgangh Willem Paltsgraef by den Rhyn / Hertogh in Beyeren &c. by den Eerentfesten Hoogh-gheleerden Christoffel Sticke / ende Johan Rinck / beyde der Rechten Doctoren / hare Vorst. raden den twintichsten deser Maent gedaen. Hebben hare Hoo. Mogent. nae rijpe deliberatie / eerst haer Vorst. Doorlucht. van haere vriendelijcke aenbiedingen vriendelijck bedanckt/ ende haere Vorst. Doorl. reciproque aenbiedinghe doende/ wel willen verseeckeren / dat hare Hooghe Mog: met den yver ende oprecht ende trouhert ghemoet hare saken ten gewenschten goede uythomste gheerne souden sien gebracht.

Ende al ist soo dat haere Hooghe Mog: met haer Vorst. Doorl. willen verhoopen / dat de Roomsche Keyserlijcke Majesteyt nae syne hoochste wijsheydt gheen vorder beleth inde gheapprehendeerde possessie sal willen doen / oock den Heere Eertz-Hertogh Leopoldum revoceren / ende de Vestinghe Gullich doen ontledighen / soo willen nochtans haere Hooghe Mog: haer Vorst. Doorl. naebuerlijck ende vriendelijck raden haer saecken seeckerlijck te beleyden / oock daer toe hun verseckeren van goeder resolutien / in specie van haren Heer broeder den Doorluchtigen Keurvorst van Brandenborch / ende Hertogh van Pruyssen / &c. ende Vader den Doorluchtighen Paltsgraef by den Rhijn / Hertogh in Beyeren &c. tot een loffelijcke ende vaste beleydinge uyt voeren ende hanthoudinghe der saken. Insgelijcx dat de Koningen Cheur ende ander Steuden hare Vorst. Doorl. vrienden ende geallieerde / hare Gesanten gesonden ende noch te senden / willen volkomelijcken authoriseren / om oock in Specie te resolveren op de dadelijcke assistentie aen de Hoochst ende Hoogh-ghedachten haer V. Doorl. Heeren Broeder ende Vader / tot de voorsz loffelijcke beleydinge/ uytvoeringhe ende hanthoudinge deser saken met raet ende daet te doene / ende als haere V. D. haere saecken daer toe ghedisponeert hebben / dan sullen haere H. Mo. hare gecommitteerden met authorisatie/ mede ter ghedestineerde plaetse senden / omme in specie haer ten selven eynde oock te verklaren / ende de voorsz resolutien tot eene loffelijcke beleydinghe / uytvoeringhe ende handthoudinghe der saecken genomen zijnde/ sullen hare Hooge Mo. niet nalaten met volck/ geschut/ munitien van oorloghe/ ende ander nootsakelijckheden uyt de ghelegentste quartieren ende plaetsen der Vereenighde Nederlanden / ghetrouwelijck haer Vorsten Doorl. mede te assisteren / naer dat der selver Landen staet sal moghen lijden / ghelijck de voorschreven ghecommitteerde alles naerder by mondelinghe communicatie is gheopent / die versocht worden mette Heeren Staten herative ghebiedenissen aen hare V. D. goedt rapport te doene. Ghedaen ter vergaderinghe vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael/ in 's Graven-Haghe den 24. Octobris/ 1609. 1609.

Vorsten senden mede in Enghelant.

Dese Vorsten hadden mede twee Graven van Solms ende andere desen Winter in Engelandt ghesonden/ alwaer sy mede vanden Koningh aldaer op haer versoeck goede antwoorde verkregen.

De Keyser sendt Graef van Hohenzolleren in Vranckrijck.

Van d'ander zijde dede mede de Keyser zijn vrienden alomme versoeck doen ende verwittighen van zijn wettich voornemen / ende sondt in Vranckrijck de Grave van Hohenzolleren aenden Koningh / die hem zijn goede actie soude vertoonen / pretenderende als Keyser te wesen een wettelijck Rechter nae Rijcx constitutien / over twistighe successien ende erfghenamen / &c. op welck Ambassade de Koningh desen volgenden Brief ghesonden heeft uytten Fransoysche overgeset.

Brief vanden Coning van Vranckrijck aenden Keyser 15. October 1609.

Alder-hoochste/ Alder-excellenste/ en Alder-machtichste Prince / onsen seer aenghenamen ende seer beminden goeden Broeder ende Cousijn de Keyser: wy hebben wel ontfangen de brieven van uwe Majesteyt/ van date vijfden Augusti / by de handen vanden Heer Johan Georgien / Grave van Hohenzolleren zijnen Erf-kamerlinck van 't Rijcke / Raedt ende President vanden Keyserlijcken Raedt in zijn Hof / ende van hem verstaen zijn Credentie ende last hem ghegheven over de saken van Cleef ende Gullick &c. vande welcke hy hem weerdelijck heeft ghequiteert / wy bidden uwe Majesteyt te ghelooven dat wy hebben te onderhouden ende te bewaren met haer een broederlijcke vriendtschappe ende naebuerschappe / sulcke als de voorschreven Grave ons mede van uwer weghe belooft heeft / sonder oyt ghedacht te hebben in dese occasie ofte in eenighe andere aen te nemen eenighe sake / die mochte wesen prejudiciable uwe Keyserlicke authoriteyt in Duytslandt ofte elders / ofte yet / dat mochte oorsaecke gheven te breken ofte troubleren de ghemeyn rust / om de welcke wy noch onlancx aenghenomen hebben soo veel moeyte / waer van wy hebben de vorderinghe ende conclusie ghepreservert voor veele verscheyden consideratien / dat wy hebben belooft ons faveur ende assistentie aen eenighe Vorsten / van oudts her gheallieneert ende gheconfedereert met onse Kroone / tot verweyringhe ende behoudenisse van 't recht/ 't welck sy hebben aende Landen by wettelijcke successie. Het is gheweest om dat wy hebben gheacht de saecke recht ende equitable/ ende om dat die selvighe Vorsten ons altijdt verklaert hebben ende gheprotesteert / altijdt te willen aen uwe Majesteyt draghen het aensien ende respect dat hem toekomt.

Waeromme bidden wy uwe Majesteyt te besorghen dat sy mochten ghenadelijck ghetracteert worden / om voor te komen by uwe wijsheydt de accidenten die groeyen souden uyt eenige rigoreuse procedurren: want also wy seer droeve wesen souden/ haer te favoriseren in eenige onrechtveerdige saecken / soo sijn wy nochtans mede verbonde by onse oude confedera-

tien/

1609.

tien/ hun te assisteren in een rechtveerdighe/ ende te beletten datmen gheen ghewelt teghen haer ghebruycke/ alsoo wy volkomender hebben verklaerdt/ aenden voorschreven Grave van Hohenzolleren.

Waeromme Alderhoochste/ Alder Excellenste ende Aldermachtichste Prince/ onsen seer lieven ende beminden Broeder ende Cousijn Keyser/ wy Godt bidden/ dat hy u wille behoeden in zijn Heylighe bewaringhe. Gheschreven in ons Koninghlijck Huys van Fonteynebleau/ den vijfthienden dach Octobris int Jaer 1609.

Pretensien vanden huyse van Saxen aende Vorstendommen van Gulick ende Cleve/ etc.

Wy hebben verhaeldt van verscheyden pretensien die op dese Vorstendommen waren/ by de Hertoghen van Boillion/ van Nevers/ ende vanden Keurvorstelijcken Huyse van Saxen/ welck huys allomme inden Winter aen Koninghen ende Vorsten ghesonden heeft haren Tijtel/ ende recht docerende/ 't beste sy konden/ herkomende van eenighen dienst/ die het huys van Saxen ghedaen soude hebben in oude tijden aende Oostenrijckse Keyseren/ met goedt ende bloedt: waeromme hun belooft ware/ ende geduerichlijcken vande Keyseren gheconfirmeert/ dat eenigh manlijck Leen dat op vrouwen soude vervallen/ hun soude ghegheven worden ofte toe kommen/ met noch ander pretensien: wy en hebben den grondt daer van niet konnen vernemen/ ten ware het procedeerde van Albert Hertogh van Saxen/ die den Keyser Frederick ten besten uyt handen van Koningh Matthias/ Corvinus van Hungarijen weder beleghende ende innam de Stadt Weenen in Oostenrijck/ doen by den selven Matthias ghepayseert/ daer over hem ende syn naekomelingen de voorsz gratuiteyt belooft was.

Dit huys van Saxen/ in namen vanden Keurvorst ende het huys van Coborch/ Johan Cazimirus ende Johan Ernst/ mede in namen van des lesten Administrators Kinderen het Huys van Wymeren/ hebben in Vranckrijck ghesonden den Grave Wolfganck van Mansfeldt/ met twee andere van weghen voorsz Coborch ende Wymeren over tot in Engelant in Februarius/ om 't selfde officie aldaer te doene/ dese Ambassade was statelijck ende Magnifijck/ ende werden Heerlijck beschoncken.

Maer eer dese statelijcke Ambassade in Vranckrijck quam/ soo wasser een Paulus Herinch in October ten selven eynden aenden Koningh ghesonden/ om den weghe te prepareren/ op welckens negociatie de Koningh aenden Keurvorst van Saxen desen volghenden Brief geschreven heeft den twintichsten Octobris.

Brief vanden Koninck van Vranckrijck aenden Keurvorst van Saxen.

Myn Cousijn/ soo mijn Voorsaten opt gheaffectioneert hebben de Vorsten van 't huys van Saxen uwe Voorsaten/ ghelijck sy waerlijck ghedaen hebben/ soo hebbe ick noch de selfde ghenegentheydt ende begeerte tot u ende de uwe/ waer over ick soude blijde zijn 't selfde te bewijsen metter daedt/ in alle occasien/ die ick sal weten honorable en proffijtelijck/ tot u ende den uwen/ ende daeromme sal ick seer vriendelijck ontfanghen uwe Ambassadors/ die ghy voor-ghenomen hebt my toe te senden/ alsoo ghy my gheschreven hebt by uwen brief vanden 6. Septembris/ dien uwen dienaer Paul Herinch my ghepresenteert heeft over twee daghen/ ende ick sal van hem verstaen/ wat u huys van Saxen pretendeert op de Vorstendommen van Gulick/ Cleef ende Berghen/ maer alsoo ghy weet/ dat dese successie oock gepretendeert wort by ander Vorsten des Rijcks/ niet minder toeghedaen ende sterckelijck ghealliceert aen ons huys/ ende aen onse kroone/ het soude my een goedt contentement zijn/ u lieden alle te samen sien ghedisposeert/ liever te verstaen tot een goet ende broederlijck accoort/ by advijse ende tusschen-spreken van alle uwe alghemeyne goede ghealliceerde ende vrienden/ dan u te bemoeyen ende voor te nemen uwe pretensien ende gherechticheden te Justifieren/ ende te soecken by langhe twijfelijcke omweghen/ waer uyt souden moghen spruyten verscheyden ende sorgelijcke accidenten/ aen alle u Huysen/ waer over ghy lieden ende wy souden te meer droever wesen dan eenige andere/ die ick achte grooten notabelen Interest hebben int handthouden ende vermeerderen van een goede vriendtschappe ende Intelligentie onder u lieden/ voor het eyghen goedt ende voordeel van u lieden huysen/ ende totte conservatie vande ghemeyne eendracht ende gherustheydt van Duytslandt/ die my altijdt bysonderlijck gherecommandeert sal zijn/ daeromme ick u bidde/ wel in goede achte te nemen dese myn trouwe voorslaghen die Procederen van een seer goedt oprecht herte/ dat niet anders en tracht/ dan 't goedt van u lieden huyse/ ende mede van uwe oude Bondt-ghenoten/ ende versekerde hertighe vrienden. Vorder soo heeft my uwen Dienaer ghepresenteert het sommarie van uwe pretensien/ alsoo ghy hem belast haddet/ waer over ick bidde Godt/ mijn Cousijn dat hy u hebbe in zyn bewaringhe/ gheschreven tot Fontaynebleau den twintichsten Octobris 1609.

1609.

Keurvorst van Saxen schrijft aende Vereenighde Landen noopende Cleve/ etc dien sy antwoorden.

Dit huys van Sassen hadden mede inden Winter haer Ghedeputeerde ghesonden aende Vereenighde Nederlanden/ betoonende haer ghepretendeerde tytulen op Cleef ende Gulyck/ de Landen biddende te willen stille sitten/ sonder partie te helpen/ ofte moeyen met des Keysers voor-nemen. Waer oppe den eersten Januarij/ der Vereenighde Landen Staten op antwoorden/ dat sy moesten sorghen/ dat sy inde Landen Gulick ende Cleve/ &c. gheen sorghelijcke naeghebueren en ghekreghen/ waeromme sy den Vorsten van Brandenborch ende Nieuborch alreede assistentie toeghesevdt hadden/ tot vast inhouden vande possessie/ wanneer sy haer hulpe daer toe van doene hebben souden/ &c. Daeromme sy verhoopten dat die van Saxen/ dien de naeste hondert Jaren voorstanders hadden gheweest vande suyvere Religie/ nu met dese occasie/ daer niet teghen sullen doen/ maer veel eer haer conformeren ende voeghen mette ander Vorsten/ om de gheschillen met vriendtschappe ter neder te legghen/ ende voor sulcx mette ghemeyne Religions verwanten in eenicheydt te willen blijven.

De voorsz Grave van Mansfeld verkreech in Engelant mede een diergelijcke antwoorde/ mede datmen achtede haer Tytulen oudt/ ende deur successien ende possessien vervallen/ &c. desen Mansfeld trock uyt Engelandt nae Nederlandt/ om door Hollandt te gaen nae Denemercken.

Dus veele heeft ons goet ghedocht te verhalen van de saecken van Gullick ende Cleef/ met sulcke brieven ende bescheyden als wy noodich achten/ ende als ons zijn ter handt ghekomen over weder zijden ghepasseert/ waer by den leser sal ghenoech verstaen hoe de saecken ghegrondeert zijn/ ende verwachten den uytganck: wy sullen hier moghen vertellen wat tusschen het Krijghs-volck van weder-zijden dadelick ghepasseert is.

Wat het Krijghsvolck van weder-zyden ontrent Gulick bedreven hebben.

Leopoldus des Keysers Commissaris heeft hem ghesterckt binnen Gullick/ met veel Spaensch ende Nederlantsch Krijghs-volck Overste ende goede Ingenieurs ofte krijghslistighe Mannen: buyten de Stadt heeft hy een Klooster sterck beschanst/ ende syn vleughelen soo verde uytghestreckt als hy heeft ghekonnen/ ende ghesocht hier ende daer Schansen op te worpen/ dat hem vander Vorsten volck belet werde. Het Casteel van Bredenbent recht over van Linningh op de Roere werdt hem van een Gulicx Edelman Pallant overghegeven ghewillich. Het Krijghsvolck van weder-zijden hebben Convoyen af ghesneden/ ende verscheyden male malkanderen ontmoet ende gheslaghen/ ende ghevangen genomen/ want veel van 't Nederlants oudt Krijghs-volck daer by waren/ de Vorsten werden ghedient van diversche kloecke Overste/ als de Grave van Solms/ dese sochten Leopoldus te besetten ende te benauwen binnen Gullick/ met inde byleggende plaetsen alomme volck te legghen om uytvallen ende excursien te beletten/ die alomme van weder-zijden den Landtman straefden ende beroofden.

Duren wort by de Paltzgrave van Nieuborch inghenomen ende beset.

Die van Duren een goede stercke Stadt twee mijlen van Gulick gheleghen/ hadden de Vorsten ghehult ende waren hun toeghedaen/ maer niet te min/ soo hadde den Leopoldus aenhanck/ daer sulcken partyschap ende verwerringhe inde Stadt gebrocht/ met dreyghementen van Keysers ban/ dat sy haer wilden Neutrael houden/ dies de Paltzgraef Wolfgangh Wilhelm van Nieuborch den 19. Decembris der-

1610.

waerts tooch met alle de Ruyterije / die vander Stadt hielen de poorten toe / dies hy logeerde vier daghen met groote patientie inde Voor-stadt. De Eertz-Hertogh Leopold hadde derwaerts ghesonden eenen Arinetten ofte Herault om te publiceren 's Keysers Ban teghens de Borgherije die de Vorsten wilden aenhanghen / dat welcke aldaer groote vreese ende bekommernisse maeckte / maer ten lesten eenighe Borgheren die den Vorsten gonstich waren / ruckten te samen / ende sloeghen een poorte open / ende lieten den Palsgrave binnen / die den Arinette dede vangen / ende hem afnemen zijn Pampieren / ghelijck mede de Magistraet / maer beloofde perdoen aen allen die den Vorsten van nieus ghetrouwicheydt souden sweyren / ende also besettende die Stadt met Voet-volck ende Peerden-volck.

Keysers ban teghen de Vorsten tot Colen ghepubliceert.

Leopold sondt derwaerts de Grave van Furstenberch / om te eyschen restitutie vande pampieren / ende om metten Vorsten in eene personele communicatie te komen / begheerende daer toe eenen stilstandt te maken / &c. Van daer en tusschen was van zijnen weghen den Ban teghen den Vorsten tot Colen ghepubliceert / ende eenen aenslach ghemaeckt / om een plaetse Aldenhoven / gheen twee mylen van Gulick gheleghen met eenen Petard te overvallen / maer alsoo daer s'avondts te vooren ontrent 150. Peerden van Duren waren inghekomen / stelden die hun ter weyre / soo dat als de Petard de poorte open gheslaghen hadde / bleven daer ontrent de poorte wel 25. doodt / die alreede waren inghekomen / ende noch wel honderdt daer buyten / van binnen en bleven maer twee doodt / ende de Baroen van Fleckensteyn ghequetst.

Grave van Solms neemt tot Sleyden den Grave van Mansfeldt gevangen.

Ende sints allenskens hebben de Vorsten hun Ruyterije ende Voet-volck inde steden ende sterckten rontom Gulick gheleydt / om dat te benauwen als tot Leining te Aldenhoven / te Tietz / ende te Hambach / sy hadden mede het huys van Staelberch by Aken inghenomen / ende de Weduwe van Esseren met haer Familie laten vertrecken / sy hadden oock het Volck van Leopolde uyt de Schansen van Glesch over-huysen ghejaecht ende gheslicht. Inde Eyffel was by etlijck volck uyt Lutzenborch ghekomen voor den Leopold / Sleyden met Petard inghenomen / daer terstont der Vorsten volck vooren trocken onder de Grave van Solms met drye stucken geschuts / ende werdt alsoo wederomme verovert / daer den Grave van Mansfeldt binnen ghevangen werdt / ende by den Grave van Solms binnen Duren ghebrocht / ende nae gerantsoneert / sy kregen daer wel 150. ghesadelde Peerden.

Johan Gr. van Riedborg broeder van Embden tracht door Leopold d'Oorloge in Marck ende Ravensborch te voeren.

Johan Grave van Riedberch Broeder des Graven van Embden hadde van weghen des Eertz-Herteghen Leopold wat volcks vergadert om wat te beginnen int Lant vander Marck ende Ravensburch / hadde alreede Byleveldt ende ander plaetsen aenghetast / dies in Februario de Vorsten derwaerts sonden ontrent 2000. Musketiers ende Peerden-volck.

De Vorsten deden mede die van Colen afvraghen ofte sy wilden goede Neutraliteyt onderhouden / ende souden alsdan niet moghen den Leopold ofte Keysers Mandaten teghen haerlieden in haer Stadt laten publiceren / ofte dergheliijcke partijdicheydt toonen / daer oppe sy antwoorden / sy wilden hun Neutrael houden / ende souden 't selfde den Keyser ende den Commissarus Eertz-Hertogh Leopold aendienen.

Colen houdt hem Neutrael.

De Vorsten hadden alreede bestaen sterckten te maecken boven Colen op den Rhijn by Bonna / ende mede beneden Colen tot Hiltorp / om Colen daer mede te benauwen: dies veel Nederlanders ende ander sochten uyt Colen hun te vertrecken in gheruster landen / soo wel om dese aenstaende Oorloghe / als om de kleyne eendracht die daer was inde Stadt tusschen het Magistraet ende de Gaffelen ofte Ambachten ghemeyn Borgherye vander Stadt. De Keurvorst van Colen als een voorsichtich Heere was tot Praghe by den Keyser ghetrocken / om de saecken van Cleve tot eenich vriendelijck verdrach te brenghen / zijnde hem ende zijn Landt daer ontrent ten meesten aen gelegen.

Keurvorst van Colen tracht den vrede byden Keyser.

Door dese beroerten ende tweespalt was gheheel Duytslant ende haer Gebueren in roere / ende brochte alle Vorsten / Stenden ende Steden in groot naedencken / de Gheestelycke Keurvorsten ende Catholycke Vorsten hadden mede een Verbondt ofte Ligue defensive gemaeckt om malkanderen by te staen: de Hertoghe van Beyeren was het hooft daer van / die hadde met de Keurvorsten Mentz ende Triere haer Gesanten te Roomen by den Paus / om hulpe van hem ende van Spaengien te hebben / ende soo het verbondt offensive te maken / daer seer nae ghetracht werde / vreesende der Protesterende Vorsten grootheydt / principalijck soo de Vorstendommen van Gulick / Cleef / Berghen / &c. onder protesterende Vorsten waren vallende: dies sy nu in dit voor-jaer 1610. een vergaderinghe tot Wurtsborch beschreven hadden / daer dat de Commissarus Eertz-Hertogh Leopoldus mede getrocken was.

Geestelicke ende Catholicke Keurvorsten Stenden ende Steden trachten nae een verbont offensive by Paus ende Spaengien.

Over d'ander zijde waren de Protestantsche Vorsten al in roeren / ende hadden een Vergaderinghe gheleydt tot Hal in Swaben / daer de Vorst Christiaen van Anhalt / groote neersticheydt toe ghedaen hadde / want hy was in December in Vranckrijck gheweest / den Coningh te bidden den vrede in Duytslandt te handthaven / ende zijn Ghesanten op de vergaderinghe te senden / de welcke daer toe ordonneerde den Raedtsheere Johan Jmerius Boysizius / een Man van grooten aensiene ende ervarentheydt / van daer quamp hy in Hollandt inden Haghe / de Vereenighde Landen hulpe ende vorderinghe mede te versoecken / den lesten December trock hy nae Dusseldorp by de pretenderende Vorsten / om den twintichsten January tot Hal te wesen / alwaer selve de Keurvorst Johan Sigismond van Brandenborgh verschenen is / zijnde de principale pretendent / mede Philips / Lodewijck / Paltsgrave van Nieuborch / die de tweede Dochter (nu de oudtste levende Suster van den afghestorven Vorst van Cleef ende Gullich ghetrout heeft) met twee Sonen Wolfganck Wilhelm ende Augustus / noch was daer Johan Hertogh tot Zweybrugghe / Paltsgrave Sone vande derde / ende tweede noch levende Dochter / van Cleve / die Vader doodt zijnde / voorts waren daer mede Johan Ernst Marckgrave van Brandenborch meermael vooren ghenoemt / Johan Frederick Hertogh van Wiertenborch / Georgh Frederick Marckgrave van Baden / somma daer werden ghereeckent wel veerthien Vorsten ofte Princen / behalven de Ghesanten vanden Paltz-graef Keurvorst / vanden Landt-grave van Hessen / vande Marckgrave van Anspagh / ende meer andere / sonder dat daer eenighe van Saxen ofte van Bruynswijck by waren / daer waren veel Graven / als Philips Lodewijck Graef van Hanouw / Graven Johan van Nassou / twee Rhijn-graven / vijf van Hohenlo / Grave van Ottinghen / van Castel / van Leininghen / van Solms / van Lewenstain ende veel meer ander Graven ende vryheeren / behalven de Ambassadoren van Vranckrijck / Enghelandt ende Denemercken Koninghen / ende voorts de Ghesanten van meest alle de Protesterende Rijcx-steden / somma een notable vergaderinghe / die welcke gheschiede met groote discretie ende seer secretelijck / de Vorsten selve haer resolutien schrijvende sonder Raets-heeren ofte Secretarissen / de hooft-saken waren / hoe te voorkomen ware de Oorloghe tot Gullick ende Cleef / hoe Donewerdt weder te krijghen soude zijn / ende 't beschrijven van eenen Rijcksdach. Den Keurvorst ende Huys van Saxen over de pretensien van Gullick ende Cleef contentement te doene / ofte nootelijck ware een Roomsch Koningh te verkiesen / van die van Stiermarck ende Crainten contentement te gheven / ende voor haer by haren Vorst Ferdinand te intercederen / ende boven alle waere / om hun onderlinghe verbondtenisse vast ende sterck te maecken teghen de ligue ofte verbondtenisse vande Gheestelijcke Roomsche Catholijcke Vorsten / soo die met Paus / Spaensch ende Italianen gheldt hun wilden bekrijghen / ende den Keyser helpen / de Landen van Cleef &c. te vermeesteren.

Vergaderinghe vande protesterende Vorsten tot Hal in Swaben in February.

Dese Catholijcke Roomsche Vorsten ende Stenden waren eensdeels tot Praghe by den Keyser beschreven / ofte gheroepen teghen den 18. Februarij / te

weten/

1610.

De Keyser beschrijft toe Praga zijn huys van Oostenryck ende de Geestelijcke Cuervorsten tegen 18. Februarij.

weten / de Eertz-Hertoghe Albertus / Maximiliaen / ende Ferdinand van Graetz / de Cheur-vorsten / Mentz / Colen ende Triere / om dat onder haer voorgheslaghen ware / van een Roomsch Koningh te kiesen / terwyle de Keyser noch leefde: want nae syn doot souden de Protestanten moghen eenen onder haer verkiesen / tot naedeele vande Roomsche Catholijckse Religie / ende grootelijcks vanden huyse van Oostenryck / hoe wel van eenighe Catholijcke den Hertogh van Bayeren voor-gheslaghen werde / daer de Jesuijten wel toe stemden / maer meer totten Eertz-Hertoge Ferdinand van Graetz. De Chuervorst van Colen scheen te raden / men soude het Passousche verdrach hanthaven / om elck 't syne te mogen behouden ende besitten / siende dat de Protesterende Vorsten so sterck waren / ende den vrede in Duytslandt behouden. Daer waer mede gheproponeert (soomen seyde) den Keyser te verwillighen / ende de andere recht pretenderende aende Vorstendommen van Gulick / Cleef / Berghe / &c. om de saken te stellen ter uytspraken van vijf Geestelijcke ende vijf Weyreltse Vorsten. Dan van alle dese voorslaghen ofte resolutien en hebben wy noch niet seeckers konnen vernemen / dan wel dat de vergaderinghe tot Hal op 't scheyden was / dat de oude Paltsgrave van Nieuborgh metten Lantgrave van Hessen / ende Vorst Christiaen van Anhalt ende ander / souden nae Prage by den Keyser trecken / die selvighe ofte ander byden Chuervorst ende huys van Saxen / daer dat in gebruyckt worde de Broeders Hans Georien vanden Chuervorst die de Suster van den Chuervorst van Brandenborchs Huysvrouwe ghetrout heeft / ende dan van daer soude de Chuervorst in Cleve tot Dusseldorp komen.

Dit is so veele als wy nu in Meerte hebben konnen vernemen / den uytganck vorder sal den tijdt leeren.

Staet in Bohemen / Morabien / Oostenryck / Hongarien / Stiermerct / etc.

Die van Bohemen / Morabien / Oostenrijckers ende Hongaren vande protesterende Religie sijnde / hadden de ooghe seer alle op dese vergaderinghe / als oock mede de Roomsche Catholijcke Vorsten ende Stenden die tot Wurtsborch vergaderden / de Stiermarckse ende Craynse afghesanten versochten seer ernstelijck eenighe Intercessie by haren Prince ende Vorst Ferdinandum / voorseyden Leopoldus Broeder / om vrije exercitie haerder Religie te moghen hebben / als haer ghebueren. De Hongaren ende Oostenrijckers / mette welcke sy pretenderen groote oude verbontenissen te hebben / maer Ferdinand heeft haer dat niet alle ghewevghert / maer selve heeft hy veele vande vryheydt by zijn Vaders / ende Groot-vaders tijden ghenoten / benomen / ende ghedreycht met Pausche / Spaensche eñ Italiaensche macht haer te overvallen / ende so de Mannen vluchten / soude 't selfde aen Vrouwen ende Kinderen verhalen / want alsoo die Landen Frontieren zijn vanden Turck / vertrecken veel volcx van daer / daer sy vrydom van geloove ende exercitie hebben / hebbende opinie / dat Vorsten alleene mogen de lichamen / maer niet de Conscientien dwingen / desen Vorst ghebruyckt groote heftichevdt / alles willende wagen lijf ende goet / tot opt hemde voor Religie. Etlijcke in Karuten / als de Borgers tot Clagenfort ende Hollenborch aende Riviere Drave / als mede die van Saiborch in Crain aende Have / hadden de Jesuijten uytgedreven / ende de Ghereformeerde Religie Predicanten ingheboert / de Hongaren als haer Bontgenoten sochten die te helpen / maer eerst met civile middelen ende Intercessyen / beginnen / ende alsoo dese Ambassade geordonneert.

Strenghevt van Eertz-Hertoghe Ferdinand voor de Roomsche Catholijcke Religie.

De Turck socht te querelleren over het Contract van 't Bestant.

In Bohemen / Morabien / Oostenrijc ende Hongarien / waren redelijcken malkanderen int stuck vande Religie verdraghende / daghelijcx meer ende beter verstaende / ende accommoderende / dan scheen de Turck yet sochte te willen querelleren op 't Contract vanden lesten Bestant met hem ghemaeckt / siende de oneenicheyt ende tweedracht in Duytslant / zijnde de Koning Matthias noch niet geheel gereconcilieert met zijnen Broeder de Keyser / tot welcke bevredinghe veel Vorsten hun beste toe deden / dat welcke den Turcken wel soude doen stil sitten / hoe wel sy hoope hadden metten Persiaen een vrede te treffen / maer vreesde noch Rebellien in Natolien ende daer ontrent.

In Denemercken ende Sweden wast al in payse ende vrede / beyde kloecke ende voorsichtige Princẽ de Sweden Koningh Karel was kranck van geraecktheydt somen seyde / inden Winter gevallen / dies soude hy de regieringe zijnen Sone overgeven. Voerde noch d'Oorloghe in Lyflant tegen de Koningh van Polen met voorspoet ende mede groote tegenspoet / ende was noch alomme Krijghsvolck op lichtende in Hollandt / Engelant / Schotlant ende Yrlant: dat hy gebruyckt in Lyflandt / ende mede helpt den Groot-vorst van Moscovien Chiuskij, om den Pool te wederstaen.

Staet in Denemercken ende Sweden.

In Polẽ hadde in Julio lest de Koning Sigismond metten Chuervorst Johan Sigismond van Brandenborch / geaccordeert over 't Vorstendom van Pruyssen / dat de Koning pretendeerde weder aende Kroone Polen vervallen te wesen / by het afsterven vanden lesten Hertogh / sonder manlijcke oyre / maer de Brandenborgers die seggen dat de Broeders ende haer Sonen diere presenteren / maer de saken worden verdraghen / hoe wel den Edeldom van Pruyssen daer seer teghen waren / maer de steden (ghedreycht vande Polen ende vande Jesuijten / diemen daer inbrengen wilde) hebbẽ haer aenden Brandenborgers zijde gehouden / daer hy in Julio vanden Edeldom ende Steden gehult wert.

Staet in Polen.

Hier nae nam de Koningh groot Krijghsvolck oppe / om tegen de Sweden te trecken selve in Persoone / dan te velde ghekomen zijnde / is voort gherucktnae Moscovien / ende heeft die Stadt van Smolensco gaen beleggen in Augusto / daer toe verweckt by eenighe Polen / die metten valschen Demetrius daer wy voren van gesproken hebben / int lant waren getrockẽ / met andere van dien aenhanck. Dese Stadt Smolensco, is groot ende sterck op de Neper / ofte Boristhenes gelegen / ende is de Hooft-stadt van 't Landtschap Lithouwen: eertyts lange onder de Kroone van Polen gheweest / groot ende sterck by Italiaensche Ingenieurs / ofte Krijghslistighe ghefortificeert / ende seer volckrijck: daer mede goede Overste in waren / de Koningh heeft niet naeghelaten met schieten / myneren / ende stormen de Stadt te bespringen / door mynen gesprongen / is hy binnen een stuck vande stadt gekomen / maer weder daer tegen nieuwe tegen-wercken bevonden dat sy moesten wijcken / daer die van binnen op uytvielen / een deel vande Stadt was afghebrandt. Het Pools Krijghs-volck hebben daer groote armoede ende ellende geleden / naemelijck de Hoochduytschen / nae dier Landen koude winters niet gekleet zijnde storven veel van koude ende ghebreck / de Pruyssen waren hun beste doende om dat te ontsetten ofte met nootdruft te helpen. Ende nu in Meerte isser noch geen ander tijdinghe / dan dat beyde partijen al even krijgel waren / ende noch uyt hielden / daer nochtans apparent is de Koning al wort hy meester vande Stadt zijn Legher geheel ontdaen sal wesen / want nae het seggen vanden Admirael Chastillion van Vranckrijck / een ervaren Krijghs-oversten / so waren de langhe belegeringe van groote steden / de Kerckhoven van groote Leghers al komen sy tot hun vermetẽ / also salmen van daer korts moeten hooren. In Polen was groote opsprake op sulcke als den Koningh tot dien tocht geraden hadde.

Koning van Polen beleght Smolensko in Lithouwen.

In Vranckrijck waren 's Landts saecken noch in goeden vrede de Koningh dry wettighe Sonen ende dry Dochters hebbende / behalven andere meer / by verscheyden bywijven / daer werdt vast gereetschappe ghemaeckt om de Koninginne te Kroonen / ende de jonckste dochter te doopen. Het vertreck vanden Prince van Conde uytten lande / verdroot den Koningh seere / gestoort op die / die den jongen Heere daer toe opgerockt hadden / dat die van Spaengien toegheschreven werdt / want te Brussel zijnde / is hem daer een vreese aengejaecht / al ofte men hem nae zijn leven stont / dies hy gevlucht is somen acht nae Italien / of ter Zee nae Spaengien / de Princesse latende byde Eertzhertoginne Isabella / ende wilde des Koninghs Ambassadoren gheen ghehoor gheven / maer uyt vreese met zyne Koningh capituleren ende versekeringhe hebbende. De Koningh was om Condees wille gestoort / maer mede op Spaengien / om datmen zijn volck int Koningrijck van Navarra meermael met geweldt verdreven hadde / ende belet eenighe sterckte daer op te worpen. Voor den Nederlandtschen Vrede was de Koningh mede bekommert / vreesende dat de saecken van

Staet in Vranckrijck.

Groote Krijghbrustinghe in Vranckrijck.

Gulick ende Cleve hem werck mochten gheven: dies hy alle syn ryck dore groote ghereetschappe ter Oorloghe maeckte/ van Kryghs-volck nieuwe op te nemen/ Switsers aen te nemen/ ende die te doen marcheren/ veel Gheschuts reede makende/ groote quantiteyt van Clooten/ Buscruyt ende ander gereetschappe vereydende ende schepende tot Parijs. Hy was tracterende metten Hertogh van Savoyen van een Houwelyck/ metten Sone Prince van Piemont/ ende zijn Dochter/ welck Houwelijck scheen te strecken/ al ofte hy den Savoyart wilde helpen/ die het Hertoghdom van Mylanen pretendeert/ als ofte dat des Princen Moeder ten Houwelijcke belooft ware/ tot welcken eynde scheen de openinghe vande Switsers te strecken/ ende dat onlanckx den Heer Desdiguieres/ niet alleene Marischal van Vranckrijck/ maer oock een Hertogh gecreeert was/ ende soude een reyse doen nae den Hertogh van Savoyen/ ende de Prince in Vranckrijck halen om met 's Koninckx Dochter belofte te doene.

Sprake van Houwelijck tusschen Koninckx Dochter en Prince van Savoyen.

Daer was in Vranckrijck ghestorven een oudt Marischal van Dornano/ Don Alphonso Corso genoemt/ ende was Gouverneur tot Bordeaulx/ dese voor zijn sterven sprack den Koningh hefteljcken aen/ vermanende dat tot Bordeaulx de Jesuijten daer synen dienst seer schadelyck waren/ ende de Regeringhe bedorven/ ende dat hy daer toe sien soude/ nochtans was hy een seer Catholijck Heere/ alle zijn Officien gaf de Koningh synen kinderen/ behalven het Marschalck ampt.

Marischal Dornano gestorven.

In Spaengien wasmen totten Winter toe doende/ mette Moriscos ofte Moranen over nae Barbarien te schepen/ diemen achte alreede wel hondert duysendt overghescheept te hebben/ ende noch achtmen veel hondert duysenden wech te senden zijn. Ende dat boven al te verwonderen is/ is/ dat veel van dese menschen goede Catholijcke Christenen zijn ende ghedoopt/ ende belijden de Christelycke Religie/ dan sulcx en helpt niet/ zijnde Morisque van afkomste/ die sy Christianos novos heeten/ soo dat gheenderhande confessien metten monde/ ende ander ghetuyghenissen konnen helpen ofte bedrijden/ ten ware sy seer oude ende van langhen eeuwen konden voort-brenghen/ 's Koninckx Placaet is int eerste soo strengh gheweest/ dat rycke treffelijcke lieden inde steden Officien ende Staten bedienende/ jae Mans ende Vrouwen in Cloosteren zijnde/ om dat sy eenichsins van Morisquos ghesproten zijn/ hebben moeten mede verbannen worden. Ende dese arme lieden komende in Barbarijen/ worden aldaer van haer eyghen volck verraden/ ende als bedrieghelycke Christenen vervolcht ende doodt ghesmeten/ waeromme veel die middel hadden vertrocken secretelijck waer sy konden nae Italien/ Vranckrijck ende elders/ de Koningh van Vranckrijck hadde haer vergont in Languedock ofte Provencen een stadt te bouwen ofte woon-plaetsen/ sonder mueren/ eenighe menichte waren tusschen gheberchte haer onthoudende/ dan ten lesten verkreghen sy een compositie/ om met ghemack ghetransporteert te worden/ alsoo daer een groote menichte in Barbarien overgeset waren/ ende haer ghewesen was te trecken nae een plat Landt in Arabien/ soo werden sy van een deel Arabische Roovers als Christenen aenghetast/ teghen de welcke/ sy hun weyrende ende stercker zijnde/ hebben haer Peerden ende Muylen afgenomen. Van daer nae zijn het Landt-volck by haer gekomen/ ende hun met schoone woorden verleydt/ dat sy hun Peerden/ Muylen ende afgenomen geweyr souden weder geven/ ende in vrede moghen trecken/ maer als sy dat ghedaen hadden/ werden sy overvallen/ het Man-volck vermoordt/ de Vrouwen berooft/ gheschent ende verlaten/ van hongher te sterven/ ende vande wilde Beesten verscheurt te worden. Eenighe en wilden de Inwoonders van Barbarien niet aen landt laten komen/ dies sy uyt honghers noot/ ende midts tormenten werden over-boort vande Spaengiaerden ghewoorpen/ andere aen Landt zijnde/ niet ontfanghen wordende/ baden de Spaense Garnisoenen ende het lant-volck haer voor slaven aen te nemen ende den kost te gheven/ dat oock niet toeghelaten werdt/ noch en sachmen daer gheen eynde van dat/ in veel Spaense Provintien sprack den Edelman voor eenige die in haren dienst waren. In Castilien beyde oude ende nieuwe/ hadde nu de Koningh een andere ghepubliceert/ ende zijn Placaten wat versoet/ dat de oude lieden boven vyftich Jaren/ ende de kinderen onder seven Jaren souden moghen ende moeten blijven/ ende de andere te moeten vertrecken binnen sekeren tijdt/ met verlof haer goederen te mogen verkoopen/ ende dat geldt in komenschappe te besteden/ maer gheen geldt/ gout ofte silver uyt te voeren/ ende en mochten uyt gheen Havenen van Andalusia/ Granada/ Valencia/ ofte Aragon uytschepen op lijfstraffe. Also werdt Spaengien gheheel berooft van Inwoonders.

Staet in Spaengien.

De nieuwe Christenen worde mede gebannen.

Ende alsoo ons ter handt ghekomen is seker Placaet in Spaense Tale/ daer de Koningh op nieus is bannende de Moriscos/ oft nieuwe Christenen uyt Andaluzia/ ende de ander Koningrycken van Spaengien/ hebben wy tot dienste vanden Leser/ 't selve overgeset/ ende luyt als volcht.

Don Johan de Mendoza/ Marques de S. German/ Edelman vande Kamere van zyne Majesteyt/ Raetsheere van zijnen Koninghlicken Krijghsraedt/ ende Capiteyn Generael over 't Geschut van Spaengien.

Placaet des Koninckx van Spanien, uytbannende de nieuwe Christenen uyt Andaluzia, uyt ien Spaense overgeset.

Naedemale syne Majesteyt heeft dienstlijck gevonden te doen depesceren by synen Raedt van Staten/ een Cedula brief ofte ghebodt/ onderteeckent by synen Secretaris Andreas de Prada/ noopende de expulsie ofte uytdrijven vande Moriscos/ van Andalusia, Koninghrijcken van Granada/ ende Stede van Hornachos/ welcke bevel is van volgende teneur.

El Rey, dewijle de redene van een goede Christelijcke regheringhe verbindt/ door de Conscientse te verdrijven uyt zijn rijcken ende Landen/ alle dat causeert schandale/ tot schade van zijn goede Ondersaten/ ende perijckel totten Staet/ ende boven alle dat offendeert ende streckt tot soo grooten ondienst van onsen Heere ende Godt/ hebbende de ervarentheydt bewesen/ dat alle dese inconvenienten zijn ghecauseert by de inwooninghe vande nieuwe Christenen Moriscos, inde Koninghrijcken van Granada/ Murcia ende Andalusia, om dat daer procedeerde den toeloop ende oproer int Koninghrijck van Granaden/ wiens beginsel ende voornemen was om te brengen met wreede dooden ende martilisatien de Priesters/ ende de oude Christenen/ die onder haer woonden/ onbiedende ende versoeckende den Torck te komen in haer faveur ende assistentie. Ende hebbende die selbige uyt voorschreven Coninghrijck getrocken/ op hoope/ dat berou hebbende van haer misdaden/ souden leven Christelyck ende ghetrouwelyck/ daer toe wy hun gaven oprechte ende behoorlijcke ordonnantien ende gheboden om doene/ soo en hebben sy niet alleene die selbige niet ghehouden noch volbrocht nae behooren van onse Heylich gheloof: maer hebben altijdt bewesen eenen afkeer daer van/ tot seer groote verachtinghe ende offentie van God onsen Heere/ alsoo het blijckt by de groote menichte die men ghestraft heeft door het Heylich officie van Inquisitie/ daer-en-boven hebben sy begaen veel rooverijen ende moorden op de oude Christenen/ ende daer mede noch niet te vreden wesende/ hebben ghesocht te conspireren teghen mijn Coninghlycke Croone ende dese Coninghrijcken/ versoeckende hulpe ende assistentie vanden Torck/ hebbende persoonen over ende weder ghesonden tot dien effecte. Ende 't selfde hebben sy mede ghepleecht by ander Princen/ vande welcke sy hulpe verhoopten/ aenbiedende haren persoonen ende goederen/ ende teghen haer onschuldinghe/ strijt/ de groote presumtie ende suspitie van alle haere voorschreben misdaden/ midts datter noyt yemandt van alle de voorseyde ghekomen sy in soo veel Jaren/ yet te ontdecken ofte aen te gheven van haer aenslaghen ende conspiratien/ die hebbende altijdt bedeckt ende gheloochent/ het welcke een klaer blijckelijck teecken is/ dat sy alle van een meyninghe zijn gheweest tegen den dienst van God ende van my/ hebbende moghen volghen het exempel van veel Cavalleres vanden haren/ van Edelen bloede/ die ghedient hebben Gode/ de Heeren Coninghen mijn Voorsaten/ ende my noch dienen/

dies

1610.

dies gheconsidereert alle de voorseyde / ende den schuldighen plicht daer ick in verbonden ben / van daer in te versiene / ende te procureren de bekeeringe ende vermeerderinghe van mijn Coninghrijcken ende Ondersaten / begeerende daer inne te voldoene / hebbe ick geresolveert met goet-duncken ende raedt van veel geleerde Mannen / ende ander overighe Persoonen totten dienst van Gode ende van my uyt te drijven van mijn voorseyde Rijcken van Granada / Murcia / Andaluzia / ende de Stadt van Honarchos / waer het oock zy oock uyt de frontieren ofte limiten vande voorschreven Rijcken / alle de nieuwen Christenen Moriscos die daer zijn / so wel Mans als Vrouwen / ende Kinderen / want ghelijck aldaer een groot delijct ofte detestable quaet begaen wordt van eenich Collegie ofte generaliteyt het redene is / dat sodanige Collegie ofte generaliteyt uytgeroeyt ende vernieticht worde / ende de minste met de meeste / soo dat d'eene ende d'andere ghestraft werden / ende dat sulcke die bederven het goet ende eerlijck leven vanden ghemeynten / ende van haer Steden ende Dorpen sullen uytten volcke ghedreven worden / om dat haer vergift de andere niet en besmette. Soo ist dat ick by krachte van desen ordonnere ende ghebiede / dat alle de nieuwe Christenen Moriscos / van Granada ende Murcia / Andaluzia / ende van die voorschreven Stadt van Hornachos / soo wel Mans als Vrouwen / van wat ouderdom sy zijn / soo wel de Inghebozene als niet ingeboren / 't sy op wat manieren ofte wat oorsaecken sy daer mochten ghekomen zijn inde voorschreven Koninghrijcken (uytghenomen die slaven) zijn / sullen vertrecken binnen dertich daghen naest-volghende / af te rekenen vanden daghe der Publicatie van dese mijn Cedula ofte Placaet / uyt alle dese mijne Koningrijcken ende Dominien van Spaengien / met haer Kinderen / Sonen ende Dochteren / Knechten ende Dienstmaechden / ende vrienden van hare gheslachte groot ende kleyne / ende dat sy haer niet sullen verstouten daer weder te keeren / ofte in eenighe plaetse van dien / noch om daer te blijven ofte passeren in gheenderhande maniere. Ende noch soo verbiede ick dat sy niet en sullen moghen nyttrecken door de Koninghrijcken van Valencen ofte Arragon / noch daer niet binnen te komen / op straffe / soo sy alsoo niet doen volkomelijck / soo sy bevonden sullen wesen in mijn voorschreven Rijcken ende Heerlijckheden / in wat maniere het oock sy / die sullen verballen wesen in doodts-straffe / ende in confiscatie van alle hare goederen / alles ten effecte ende ghebruycke soo ick ordonneren sal / in welcke straffe sy sullen verballen wesen metter daedt / sonder ander proces ofte declaratie. Ende ick ghebiede ende verbiede / dat niemandt van alle mijn Koninghrijcken ende Heerlickheden / daer zijnde ofte woonende / van wat qualiteyt / state / preeminentie ofte conditie sy zijn / hun niet sullen verstouten / te ontfanghen / herberghen / logheren / ofte beschermen opentlijck noch secretelijck / eenighe Moriscos / Man ofte Vrouwe nae den termijn voorschreven / tot gheenen tijde / in hare Landen / noch binnen hare Huysen / noch in gheen ander plaetse / op de verbeurte van alle haere goederen / Vassalen ende Fortressen / ofte andere erfgoederen / ende noch daer-en-boven te verliesen alle Merceden die sy van my houden / die te syne gheappliceert tot mijn Camer van Confiscatie. Ende hoe wel ick soude vermoghen rechtelijck te confisqueren / ende appliceren tot mijnen behoeve alle de goederen / Meublen ende aerd-vast ofte ghewortelde vande selvighe Moriscos / als de goederen van verraders ende overwonnen van Crimen Lesæ Majest. Godlijcke ende Weerlijcke / nochtans willende ghebruycken alle ghenade tot haerwaerts / ben te vreden / dat sy sullen vermoghen / gheduerende den tijdt van dertich daghen / disponneren van haer meublen ende catheylen / ende die wech-nemen niet in Ghelde / Goudt / Silver / Juweelen / noch door wissel-brieven / maer wel in Comanschappen niet verboden / inghekocht vande Naturelen van dese rijcken ende van gheen andere / vander landen vruchten. Ende op dat de voorschreven Moriscos Mans ende Vrouwen sullen vermoghen / gheduerende den voorschreven tijdt / te disponeren van haer selven / van hare goederen ende Meublen / ende die besteden inde voorschrevē Comenschappen ende vruchten vanden lande / ende die soo gekocht wech te voeren / want alle die eerde vaste ofte erf-goederen moeten blijven tot mijnen behoeve / om die aen te legghen ten dienste van God ende ghemeyne welvaert / daer het my best sal duncken besteedt / soo verklare ick / dat ick die neme ende ontfange in mijn protectie / hoede ende salvegarde Royalle / versekerende hare persoonen ende goederen / door den tijdt voorseyt / dat sy moghen gaen ende wel verseekert zijn / koopen / manghelen ende verallieneren alle hare goederen / ende besteden haer Ghelt / Goudt / Silver ende Juweelen (als ghesepdt is) in Coomenschappen ghekocht vande inghebozenen deser rijcken / ende inde vruchten van dien / ende met haer wech voeren de selve Comenschappen ende vruchten in alle vryheyt / sonder dat hun / binnen dien tijdt / gheen quaet ofte hinder en sal aenghedaen worden in hunne persoonen ofte goederen / contrarie Recht ende Justitie / ende dat op de straffe daer in vervallen / die breken de Koninghlijcke paspoorte ende salvegarden / ende noch daer-en-boven ghebe ick oorlof ende vermoghen aende selve Moriscos / Mannen ende Vrouwen / op dat sy mochten uytvoeren uyt dese mijne Rijcken ende Heerlickheden / de voorschreven Koopmanschappen / vruchten ter Zee ofte by Lande / betalende de ghewoonlijcke rechten ende tollen / met conditie als boven ghesepdt is / niet sullen uytvoeren gout noch silver / ghemunt gheldt / noch andere verboden goederen byden Wetten van dese mijne Koninghrijcken / in specie noch by wissel-brieven / dan alleene inde voorseyde Comenschappen ende vruchten dat gheen verboden goederen zijn / maer ick late wel toe dat sy wel sullen mogen mede nemen / tot teyr-gheldt dat sy mochten van doene hebben / soo wel int reysen over 't landt / als tot het over-schepen ter Zee. Ick bevele aen alle de Justiciers van dese mijne Rijcken / ende aende Capiteynen Generale van mijn Galeyen ende Armaden / dat sy alle 't voorschreven sullen sien te volbrenghen / ende int minste niet teghen te doene / maer 't selfde wel ende neerstelijck te executeren / met alle faveur ende hulpe van nooden / op verbeurte van 't verlies van hare Officien / ende confiscatien van haer goederen. Ende ick bevele dat dese mijne Cedule ofte Placaet / ende d'inhoudt van dien opentlijck ghepubliceert worde / op dat een yeghelijck daer wetenschap van bekomen / ende niemandt ignorantie en pretendere. Ghegheven in Madril den 9. Decembris int Jaer 1609. Yo el Rey, ondergeschreven Andreas de Prada.

Waeromme op dat een yegheliick wetenschap daer van hebbe / ordonnere ick datmen publicere dese verbanninge op gewoonlicke maniere in alle stedē / plaetsen vande Jurisdictie deser Stadt van Sivilien / ende om dat sy so nae by zijn / ende midts dat alhier het afschepen vande selve Moriscos moet gheschieden / ende om eenige andere behoorlijcke oorsaken ten dienste van syne Majesteyt / met andere consideratien my daer toe moverende / uyt krachte vanden last die ick van hem hebbe te doene / dat meest behoorlijck sy / inden tydt die haer gegeven is om te vertrecken / so en geve ick aende Moriscos vande dorpen ende plaetsen van dese stadt / maer twintich daghen om te vertrecken / niet teghenstaende dat het gebodt haer dertich dagen verleent / de welcke beginnen sullen te loopen vanden dach af der publicatie van 't gebodt / ende gheduerende den selven tijdt en sullen sy niet moghen uyt haren Dorpen ende plaetsen daer sy haer Wooninge ende Huysen ghehadt hebben / niet mogen gaen op lijf-straffe / tot dat sy daer toe sullen geoorloft zijn van hare Alcaldos Mayores / ende de Justitie / die den Heer Marquis del Carpio / Assistent van dese voorsz Stadt / denomineren sal in elcke Dorp of plaetse / ende daer hy niet en noemt vande ordinare Justiciers der selver / ende sullen beleydt worden byde persoonen diese inde Schepen sullen beschicken / ende dese straffe sal geexecuteert worden sonder eenighe ghenade / waer van ick van nu af sententie geve voor gecondemneerde die daer tegen doen. Ghegeven in Sivilien den twaelfden January 1610.

Hier spreeckt weder Don Iuan de Mendoza.

Onderteeckent /

Don Iuan de Mendoza.

1610.

Dit Placaet was gheprent in Sevillien/ inde strate van Genoa by Gabriel Remos, met licentie van zyn Singnorie.

Beklach over de Jesuyten dat sy de Moriscken niet en bekeeren/ ende beletten sulcken jammer onder menschen.

In ander Landen/ principalijck onder die van Ghereformeerde Religie/ die verwonderen haer/ dat de Jesuyten/ diens ordene ghesondeert ende ghesticht is/ om de ongheloovighen te predycken het Christen gheloove/ ende te reysen tot dien eynde verde tot inde Indien/ dat sy dese Spaense Moranen ofte Moriscken/ niet en soecken te bekeeren/ diens spraecke ende manieren sy kennen/ ende niet anders daer toe en doen/ dan die dwinghen tot een Misse te hooren in Latijn/ dat sy niet en verstaen/ noch het misterium niet en begrijpen/ dat hun met Predicatien in hunne eyghen Tale allenexkens behoorde geleert te worden/ immers de jonckheydt/ die leerende lesen Christelycke onderwysinghe/ Catechismus ende ghebeden/ ende dan daer nae behoorlijcke onderwysinghen/ men saghe wel dat den Turck/ nemende den Griecksen ende Christen kinderen/ die opbrachte in haer Wetten/ ende maeckte daer van syn Jannitsaers ende ghetrouste Lyf-bewaerders/ waeromme soudemen dat voor de Christelijcke Religie te planten niet doen/ ten minsten met dese verdoolder menschen jonckheyt/ liever dan die als beesten met kudden uytten Lande te drijven/ om vermoordt ende vernieldt te worden/ ofte van hongher te sterven/ dat voor Godt moet wraecke roepen. Immers de kloosters elck nae haer macht mochten op haer nemen thien/ twintich/ ofte dertich van desen alsoo te instrueren ende op te brenghen.

Dan dit schrijvende verstaen wy dat de moderatie onlancx vanden Koningh ghesonden was op de Consultatien by de Heylighe Inquisitie daer op ghehouden/ midts de klachten van oude Christenen/ die een nieuwe Christen vrouwe ghetrout/ ofte een vrouwe eenen nieuwen Christen man ghetrout hadden/ ende dat die alsoo moesten ghescheyden worden/ soo werdt toeghelaten dat de oude Christen soude zijn/ nieuwe Christen behouden ende bevrijden/ ende dat de kinderen onder seven Jaren moesten blijven/ dat welcke alsoo sy nu t'schepe gaende in Andalosien gheschiede (daer veele onse Nederlandtse Schepen toe ghehuert waren) soo was aldaer het jammerlijckste ende ellendichste ghetier/ klaghen/ kryten ende kermen/ alsoomen soo subitelijck de kinderen vande Vaders ende Moeders troch/ ende de ouders vande kinderen/ als noyt ghehoordt was dergheljjcke/ dat welcke metter tijdt te hoopen is/ breeder in schrifte sal uytkomen.

De Koninck van Barbarien Muley Schec wort uyt Spanien nae huys gevoert.

Wt Spaengien werdt in Februario ghescreven/ dat de ghevluchte Koningh Muley Scheck van Maroques ende Fezza/ verkreghen hadde vanden Koningh van Spaengien twee hondert duysendt kroonen om in zijn Landt te keeren/ ende dat hy int voor-jaer nu in Meerte soude metter Armada van Don Johan de Mendosa tot La Rache gevoert worden/ daer zijn sone Muley Abdula by hem soude komen/ ende weder gheconquesteert hebbende zijn Koninghrijcken/ soude dan La Rache den Koningh van Spaengien overghelevert worden/ d'welck mach de tijdt leeren.

Engelandt/ Schotlandt ende Yrlant Staet 1610.

In Enghelandt/ Schotlandt ende Yrlandt is goeden vrede/ in weelde wel prospererende/ dan de Stadt Londen heeft het voorleden Jaer seer besocht gheweest van God met Peste/ te weten/ datmen den lesten Kersmisse de reeckeninghe vande ghestorven van 't gheheel Jaer festhien-hondert neghen/ over-ghebrocht bevonden heeft/ te weten/ dat aldaer/ ende inde voor-steden aende Stadt ghehecht/ vanden eenen Kersdach totten anderen/ ghestorven ende begraven zyn 11785. menschen van alderhande sieckten/ waer onder waren by visitatie/ by lieden daer toe gheordonneert/ bevonden 4240. menschen vande Peste ghestorven/ ende waren binnen 't selfde Jaer totten Doop ghebrocht 6388. kinderen/ waer by wel af te meten is die volckrijckheydt van die machtighe Stadt Londen. Om dat sy haer soo volckrijck ende machtich bevindt/ hebben sy nu in dese [illegible] Meerte 1610. wederomme wech-ghesonden drie Schepen nae Virginia, metten Baenderheere

In Londen ghestorven binnen een Jaer 11785. persoonen/ waer van 4240. vande Peste ende kinderen ghedoopt 6388.

Delaware/ om in dat Landt ordere ende goede regheringhe in te stellen ende nootelycke Politie, onder dat volck dat daer was/ ende datter nu met hem afvoer. 1610.

Londenaers planten Colonia in Yrlandt.

D'Enghelsche naemelijck de Stadt van Londen aldermeest/ waren nu besich met een Londische Colonia ofte Londissche Inwoonders te planten in Yrlandt/ int Noorden inde Provintie Ulster ghenoemt/ by de Havene van Long Foyle, dat is de Havene van Lacus ofte Meyr van Foyle, een seer schoon Havene/ daer veel morasschen in vlieden/ ende ter Zee-waerts loopen/ zynde een seer groot landt vol Bosschen/ kreecken/ morasschen ende eenighe heuvelen/ een landt woest/ meest onbewoont ende niet ghebout/ daer ontrent/ by een plaetse redelijck sterck eens ghemaeckt/ Darye ghenoemt/ wilden sy een Stadt ofte twee bouwen/ ende al met Londeners te besetten ende bewoonen/ mette rechten Politien ende Privilegien van Londen/ daer sal den huyshouders huysen ende erfgrondt buyten de Stadt ghegheven worden/ om Landt-neeringe te doen twee Jaren ofte dergheljjcken tijdt vry/ ende voorts ter hueren voor een stuyver oft twee elcken bonder Landt Jaerlijcks/ om daer Romanschappen/ Zeevaert ende Visscheryen te pleghen/ Schepen timmeren/ ende Visschen te gaen/ Salm/ Harinck ende veel andere Visch/ de Zee daer ontrent/ ende de binnen Meyren al Vischryck zijnde/ hier toe wordt onder de Borgherije vande Ambachten ende Neeringhen groot gheldt daer toe vergadert/ om die plaetsen sterck te maecken/ ende dan wel te bewaren/ met goede wacht/ ende also dat 't selfde Landt so vruchtbaer/ met Civil ende Borghelijck volck te laten bewoonen/ sy meynen met een ofte twee Steden te beginnen/ ende voorts al Enghelandt doore tot dergheljjcke Colonien ofte inwooninghen te plaaten/ het volck te beweghen/ vermanen ende porren.

Engelsche continueren haer Oost-Indische Vaerden.

De Enghelsche Koopluyden volherden haer Navigatien nae de Oost-Indien/ van waer sy desen Somer verwachten dry Schepen/ die eensdeels in Cambaya ende by de mondt vande roode Zee souden handelinghe ghesocht hebben/ noch twee kleyn Schepen derwaerts uytghesonden/ onder Capteyn Middelton/ ende nu desen Meerte senden sy een schoon groot nieu Schip/ van hondert thien voeten den kiel lanck zynde/ het grootste datmen weet dat opt in Enghelandt ghebout was/ daer gaet den Ridder Middelton oppe met hondert tachtich Mannen/ dit Schip is ghenoemt Trade Advance, soo veel te segghen als voordert Koophandel/ noch een kleyn Schip ofte groote Pinnerse van twee hondert ofte meer vaten ghenoemt Peper-koorn/ met een kleynder Pinnerse/ alsoo dat sy nu wel acht Schepen groot en kleyne op Oost-Indien varende hebben/ ende worden van haeren Koningh daer toe seer ghevordert/ want hy verboden heeft dat gheenen Peper in Enghelandt mach worden ghebrocht/ op verbeurte van 't selfde/ dan 't ghene dese Kooplieden selve halen sullen in Indien/ ende zijn metten Koningh gheaccordeert/ dat sy moghen het pont verkoopen tot twee schellinghen en half/ is meer dan 25. stuyvers Brabants/ ende wat sy meer konnen krijghen.

Peper in Engelandt te voeren verboden.

Het Parlement in Engelant soeckt den Koning het oudt gebruyck van Guardschap oft Momboorschap over haer Edelen kinderen af te koopen.

In Engelant tot Londen waren de Staten van 't Landt Parlament ghenoemt/ vergadert/ om veel reformatien inde Policyen te maken. De Staten soeckende den Koningh af te koopen/ een oudt souverayn recht dat de Koningh heeft/ dat alle Edelen ofte andere Erflanden besittende/ dat sy in Capite noemen/ dat den Koningh homagie ofte dienst schuldich is/ die sulcke sterbende/ kinderen nalatende onder-jarich/ van een-en-twintich Jaren/ dat die kinderen worden Weesen totten Koningh/ ofte de Koningh aenveert daer van het Monbaerschap/ ofte Wardschap/ ofte Tutela noble, onder 't decksel dat 't kindt/ den Ruyter-dienst den Koningh schuldigh niet kan bedienen/ besittende ende ghebruyckende de selve Erfgoederen huysen ende hoven/ tot dat de Weesen volle een-en-twintich Jaren zijn. Dese Warden ofte Weesen gheeft de Koningh zijn Dienaers voor Merceden/ ofte verkooptse om gheldt/ schult ofte ander consi-

1610. consideratien / ende die zijn ghehouden dat kindt op te brenghen tot 21. Jaren ouderdoms / ende dan vermach hy hem noch een wijf te gheven zijn dochter nae state/ ofte Edeldom / soo de Weese oft Warde dat/ ofte sulcken houwelyck niet aen en staet / moet hy wel dier afkoopen nae taxe/ dese ghewoonte / Coninghs recht/ ofte voordeel is den Edeldom generalyck seer naedeelich / om dat de Moeders ofte de vrienden de opvoedinge van haer kinderen niet wel en mochten hebben/ ofte haer goederen regeeren dan by eenige compositie ofte consideratie.

Mede de Pourvoyers ampt uyt te lien/ etc. nemende onder de weerde.

Daer wordt noch ghetracteert den Coningh af te koopen/een oudt recht der Coninghen in Enghelandt/ dat alderhande nootdruft van Wynen / Speceryen/ Victualien/ Coren/ Vleesch/ Visch/ Ossen/ Schapen/ alderhande Ghevoghelte/ Hoenderen / Waghenen ende Peerden / alle dat het Hof van doene mocht hebben/ vermoghen zijn Officieren / Pourvoyeurs ghenoemt/ die luyden alomme met ghewelt af te nemen voor eenen ouden ghesetten prijs / die daer op staet veel onder de weerde / ende dese Officieren ofte Hofmeesters/ nemen veel meer dan sy behoeven / ende sy accorderen met alle die sulcx verkoopen ofte handelen / jaerlycx ofte andersins pensioenen ghevende / soo dat sulcx een groote schattinghe voor het landt is / ende een oude slavernie / dese slavernie de Coningh nu ghelt van doene hebbende / soecken de Staten voor al af te koopen.

Voorts de Coningh versochte van Parlament een bede ofte schattinghe tot onderhouden van zijnen staet/ ende om zijner kinderen staet te besorgen/daer van den oudtsten sone 16. Jaren oudt is / de Dochter ontrent 14. Jaren byckans houbaer.

Marquis Spinola vertreckt nae Spaengien.

Om dit Boeck te eynden sullen wy weder wat van Nederlandt segghen / alwaer de Marquis Spinola hem was reede maeckende om nae Spaengien te vertrecken / hebbende aldaer groote eer behaeldt soo in manheydt/ kloeckheydt / ende voorsichticheydt/ inden kryghs-handel/ als vroomicheydt ende wijsheydt inden vrede te vorderen eñ maken / waer mede hy den Coningh zijnen Prince ende de Eertz-Hertogen/ ende de Generale Nederlanden eenen sonderlinghen dienst ghedaen heeft / ende daeromme onder de groote wel mach ghereeckent worden / van onse tijden / want alle groote Oorloghs-mannen en zijn gheen vreemakers/ welcke deuchden de Nederlanden beyde in hem bevonden hebben.

Onderlinge vereeringhen den Gedeputeerden over 't Bestandt van weder-zyden beschoncken.

De Vereenighde Landen hebben mede willen zijn deuchden in eenichderhande manieren erkennen / ende gelijck de Eertz-Hertoghen aende Gedeputeerde vanden vreden-handel in Hollandt schoone ende heerlijcke vereeringhen sonden van kostelijcke Tapitserijen ende loutere goude Koppen ende Schalen / met goude Ketenen / dat sy niet en wilden ontfanghen voor gheresolveert ware / dat de Marquis Spinola hare vereeringhen mede aennemen soude/alsoo ten lesten met alle congratulatien ghescheedt is / ende soo stondt nu den Marquijs op zijn vertreck.

Daer is in Hollandt inde Universiteyt tot Leyden verschil ghereesen onder de Professoren / vande Theologie aldaer/ naemelyck D. Franciscum Gomarum, ende D. Iacobum Arminium, aengaende de Godlycke Predestinatie / met den aenkleven van dien. 't Verschil is daer uyt ontstaen / dat D. Arminius int voorschreven poinct / niet en heeft ghevolcht 't ghevoelen van sommighe vermaerde Leeraers der Gereformeerde Kercke/ die eene absolute Predestinatie dryven/ ende over sulcx in dese materie hoogher ende subtiler gaen / als wel hebben ghedaen sommighe andere treffelijcke Leeraers der selver Kercke / die wat matigher daer inne ghevoelt ende geleert hebben / welckers voetstappen Arminius met oock eenighe Predicanten goedt vonden te volghen. 't Welck D. Gomarus niet konnende goedt vinden / is daer over oneenigheydt onder de Professoren ende Studenten / ende voorts inde Kercken van Hollandt onder de Predicanten ghevallen. Waer omme oock eenighe Conferentie ghehouden is in 's Graven-Haghe tusschen de voorschreven Professoren. Waer naer D. Arminius, die Jaer ende dach seer sieckelyck hadde ghegaen / deser Weerelt overleden zijnde / en is daer mede even-wel 't voorschreven different niet verstorven / maer soo verre verspreyt door 't Landt / dat veele handelinghen ende misverstanden daer over ghevallen / oock verscheyden boeckens ende libellen uytghegheven syn gheweest. Ende alsoo de Heeren Staten van Hollandt / als Hooghe Overheydt van die Landen / ende voorstanders vande Religie / eenighe ordre hier inne begonden te stellen / die sommighen Kercken-dienaren niet heel wel en behaeghde / is oock gheschil ghevallen tusschen de Predicanten / aengaende de Authoriteyt die een hooghe Christelijcke Overheydt heeft in Kerckelijcke saecken. Eyntlick is noch door Ordre vande voornoemde Heeren Staten / eene formeele Conferentie gheordonneert / die gehouden is inden volgende Jare 1611. in 's Graven-Haghe / tusschen ses Predicanten van d'eene/ende ses van d'andere zijde/ die oock naederhandt met publycke authoriteyt in Druck ghegheven is. Ende zijn de Overheyden vast besich om dit different met ghevoegelijckheydt te accommoderen ende ter neder te legghen / ende alsoo de Kercken ende goede Ghemeynten in ruste te stellen ende te houden.

Twist ende verschillen ghereesen onder de Professoren tot Leyden.

Vereenighde Landen senden gesanten aenden Coninghen om die te bedancken.

Der Vereenighde Nederlanden Staten Generael/ hadden geresolveert ende geordonneert/ Gesanten ofte Ambassadeurs te senden met heerlijck geselschap ende State nae de Coningen haer Geallieerde/ in Vranckrijck ende groot Britannien &c. om die te bedancken/ van alle sorchvuldicheydt/arbeydt/moeyte/ authoriteyt/ raedt ende daet hunlieden bewesen inde vredinghen/ ende voorts hunnen Staet ende onderhout vant Bestandt / hunlieden te recommanderen met dergelijcke beleeftheden ende complimenten. Tot dese Ambassade waren ghedenomineert voor Vranckrijck / de Heer van Bredenrode / ende de Heer vander Mylen. Voor Enghelandt de Heere van Warmont / de Heer Pencionaris Berck met andere / souden in Meerte vertrecken.

Eynde des Een-en-dertichste Boecks.

1610. Het Twee en dertichste Boeck. 1610.

Nobiscum DEUS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte kort verhael van't Twee-en-dertichste Boeck.

Vereenighde Landen senden naer Venetien ende nae Vranckrijck/ klaghen over quaet onderhouden vanden Treves / haer Antwoorde. Senden in Enghelandt / haren handel aldaer / vande assistentie van Gulick / Alliantie / Visscherije/ Entrecours. Kooplupden senden nae Sweden. De Protestanten gheunieert. Possiderende Vorsten lichten volck/ Bilefelt ende Lippe ingenomen/ preparatie ten Oorloge om Gulick/ Sleyden ingenomen/ desgelijcx Calchoven/ Bredenbent belegert. Prince van Anhalt slaet van Leopoldi volck. Beroerte by Straesburch/ Item tusschen den Keyser ende Matthias vergheleken. Schade in Oostenrijck. Miscontentement in Savoyen/ zijn handelinge met Spaengien ende Vranckrijck. Den Franschen Koningh neemt volck aen. Eertz-Hertoge daer tegen. Opinien vande Fransche toerustingen/ Koninginne aldaer gekroont/ den Koningh vermoort/ ordre daer naer/ de Koninginne Regente ende den Dolphijn Koningh verklaert. De Koningen Henrick de derde ende de vierde gelijck begraven / de Gereformeerde Religie in beschserminge genomen. De doot des Moorders. Mariana Boeck gecondemneert. Pater Cottons excuse. Beschrijvinge vanden persoon/ van Koningh Henrick de vierde. Prince van Conde versoent. Ambassadeur van Venegien inden Hage. Sendingen in Vranckrijck om te beklaghen / congratuleren / vorderen ende diverteren respective van't Gulicksche secours. Staet van Gulijck/ ende hoe Saxen daer by is bekent. Preparatie vande possiderende Vorsten ende discoursen over de sake. Prince Mauritz resolveert selve te gaen / beschrijft sijn Krijghs-volck ende treckt derwaerts / sijn sterckte/ treckt voor by Rijnberck naer Nuys : wort besocht vande Vorsten/ komt tot Dusseldorp/ treckt voorts/ Buscrupt verongeluckt/ komt voor Gulick. Frans secours te Trier/ difficulteert voorts te trecken/ suspitien op haer voornemen/ approchen op Gulick ende verlies van eenige buyten-wercken/ Versoeck der Vorsten aende Stadt Colen. Frans secours komt voor Gulick/ Gaelderijen aende walle/ Mijnen begonnen/ wort gesommeert/ Mijnen doen springhen/ Stadt parlamenteert ende gaet over. Sidnisky doot. Fransoysen willen weder vertrecken. Prince Mauritz thoont sijn Leger ende de macht van dien. Fransoysen vertrecken. Prince Mauritz mede. Keyser bestelt een vergaderinghe tot Colen/ den handel aldaer/ daer upt volcht de Vergaderinge van Gutterbach ende accoort aldaer. Placaet tegen de Recusanten in Enghelandt. 's Keysers voornemen in allen desen. Ignatius de Loyola wiltmen Canoniseren / oordeel vande Sorbonna daer over / sijn Miraculen/ Tractaten daer tegens. Schepen upt Oost-Indien ende de saecken aldaer. Enghelsche reedinghe derwaerts. Item nae Virginia ende Bernuda. Spaenschen veroveren La Rache. Handelinge der Staten met den Koningh van Marocco. Beroovinge in Guinea. Symon den Dansers doot. Koning van Polen voor Smolensko. Vilna verbrant. Stant van Transylvanien. Vander Staten ende Eertz-Hertogen Contributien. Secours van Vranckrijck. Sterven des Graven van Fuentes : Antoinette de Lorraine ende Keurvorst Paltz-grave. Pater Boldowijn gevangen. 't Vervallen van Antwerpẽ. Opkomen van Duynkercken. Allienatie vande Provintien. Grave van Hoochstraten trout. Willem van Santen vermoort. Twist in Oostenrijck tusschẽ den Keyser ende Matthias/ ende invallen in Praga/ ende 't ghene daer op is ghevolcht. Nieuwe beroerten tot Utrecht/ ende straffe daer over. Koningh van Sweden sent Gesanten aende Staten ende haer versoeck. Verhael vande questien tusschen Sweden ende Denemarcken/ ende de Oorloge aldaer/ Staten senden derwaerts. Grave van Embden wil een Admiraliteyt oprichten/ misverstanden in sijn Landt ende nederlegginge van dien. Politijcke Ordonnantien in Spaengien. Schepen ende quade tijdingen upt Oost-Indien ende rustinge derwaerts. Persiaensche Ambassadeur by de Staten/

1609. Staten/ openinge vande Trafficke in Turckyen. Marquis Spinola treckt nae Spaengien. Lantgraefs sone in Nederlant. Princessen van Conde in Nederlant. Dispute om de consenten. Swaricheyt om het tiers met Vranckryck. Hertogh van Sully gedisrediteert. Die vande Religie daer vergadert. Abbe de Bois doot. Oorlogh in Sweden. Calmar ingenomen. Staten Gesanten aldaer. Koning van Polen overweldicht Smolensko. Beleent Brandenburch met Pruyssen. Beroerte tot Aken. Keurvorsten dach tot Norenberch. Bisschop van Saltsbarch gevangen. Koningh Matthias houwelyck. Sone van Savoyen soeckt te houwelycken aen Enghelandt. Paus maeckt Cardinalen. Armade van Africa. Indische Vloote komt aen. Equipagie in Engelandt. Vrouwe Arbella vluchtende/ wort in Engelant gevangen. Ordre tegen de Piraten. Nederlantsche Vlote nae Oost-Indien. Doot der Hertogen van Mayenne ende van Saxen/ ende vande Koninginne van Spaengien/ hare kinderen. Doot des Keysers. Koninck van Sweden ende Hertogh van Mantua. Besluyt des Boecx/ ende de Doodt vanden Auteur Emanuel van Meteren. 1609.

Dit alles is geschiet binnen de Jaren 1610. ende 1611. ende 't begintsel van't Jaer 1612. onder de regeringhe vande Ertz-Hertogen aende een zijde/ ende vande Heeren Staten Generael/ ende den Pr. Mauritz/ Mitsgaders Graef Willem van Nassau/ Stadthouders aende ander zijde.

Er vereenighde Landen resolutie om de Wereldt kontbaer te maecken/ van haren vrede ende qualiteyt/ als eenen vryen Staet ende Republijcke met alle Staten/ ende ghebuyren Vorsten/ &c. om die vriendtschappe te bewijsen/ ende sulcke weder van haer te ontfangen/ hebben wy inde voor-gaende Boecken verhaeldt/ ende hoe sy verscheyden besendinghen voor ghenomen hadden/ de welcke wy me d'een voor d'ander nae sullen verhalen.

Der Vereenighde Landen besendinghe nae Venetien ende des Heeren vander Mylen Ambassadeurs reyse.

De eerste Notabele uytsendinghe was aende Republijcke van Venetien/ om vorderinghe van Alliantien ende Koophandel/ alwaer ghesonden werdt Heer Cornelis vander Mylen/ Ridder ende Raedt van zijn Excellentie/ een seer bequaem ervaren Edelman. Vergeselschapt met bequame Edelen ende Dienaers/ sijn Instructie werdt hem vande Hooghe Edele Moghende Heeren Staten ghegeven/ den 17. September 1609. hy vertrock den 23. uyt 's Graven-Haghe over Dordrecht ende Antwerpen tot Brussel/ van waer hy te Poste quam tot Parijs den dertichsten September/ alwaer hy ghehandeldt heeft met den Ambassadeur Aertsen/ de Raedts-heeren Villeroy/ Johannijn ende andere/ ende hadde audientie den 2. Octobris by den Koningh/ wiens advijs hy versochte als een Vader der Vereenighde Landen/ om te weten of hy sijn reyse soude gheraden vinden te volghen/ dewijle daer vreese ware dat hy daer niet als Ambassadeur mochte ontfanghen worden/ uyt ontsach vanden Paus ende Koningh van Spaengien/ 't welck de Landen mochte tot naedeel strecken: de Koningh raede hem sijn reyse te vorderen/ als wel wetende door sijnen Ambassadeur daer residerende/ dat hy wel onthaeldt soude werden/ ende dat het dienstelijck ware dat hare nieuwe loffelijcke ende aenkomende Republijcke/ haer aen sulcke oude befaemde Republijcke bekent dede maken/ hem daer toe behandigende Brieven van Adresse aen sijnen Ambassadeur tot Venetien residerende.

Coning van Vranckryck radet tot de reyse van Venetien.

Hier over hebbende diversche visitatien vande Ambassadeuren aldaer/ als vanden Koningh van Groot Brittannien/ Venetien/ Keurvorsten ende andere ontfanghen/ ende die wederom besocht/ mede de Koninginne ende des Koninghs kinderen begroet hebbende/ is hy den sesthienden October te Poste vertrocken over Lions/ Chambri ende over 't gheberchte door Piemont/ den eersten Novembris tot Milanen aengekomen/ alwaer hy vanden President van Venetien verkreech alle goede adressen nae Crema/ onder het gebiedt van Venetien/ alwaer de Podesta ofte Overste hem dede statelijck ontfanghen ende vereeren met versche vruchten ofte refresschementen/ ende voorts dede hy hem ghelepden met acht Ruyteren tot Bressa/ alwaer hy wederom vanden Oversten ontfanghen ende vereert werdt met spijse/ wijn ende refrescamenten/ daer hem ontmoette een Veneets Ambassadeur nae Enghelandt reysende/ vanden welcken hy seeckerlijck vernam dat hy tot Venetien wel soude ontfanghen worden/ niet teghenstaende dat hare voorsichticheydt den Paus ende Koningh van Spaengien hadden te ontsien. Van Bressa is hy op Verona ende tot Padua den 9. November aenghekomen/ alomme beleydt/ gewillecomt ende vereert met refrescamenten/ van daer affendende sijnen Secretaris also hem belast was/ aen den Franschen Ambassadeur tot Venetien/ om sijn directie te hebben vanden gebruycke aldaer/ sijn komste aen te seggen ende logijs te besorgen.

Ambassadeur vande Mylen komt tot Venetie.

Den derthienden November is hy van Padua gereyst nae Venetien/ hy quam tot Lisa Fusena aen/ daer hy vant den Secretaris vanden Ambassadeur van Groot Brittannien/ met verscheyden Nederlantsche Koopluyden/ die hem quamen begroeten/ weygerende het fluweelen Kleet op sijn Gondole ofte Bargie/ 't welck een teecken is van Ambassadeur/ maer wilde onbekendt inkomen/ daer werdt hy van beyde de Ambassadeurs van Vranckrijck ende van Enghelandt besocht ende gheinformeert/ hoe heerlijck hy soude gewillecomt ende ontfanghen worden/ van vijftich Raedtsheeren in purpure Tabbaerden/ ende gheleydt worden by den Ridder Priuli/ op de maniere alsoo sy ontfanghen de Ambassadeurs vande Gekroonde Hoofden. Een wijle daer nae quam een Edelman vanden Prince ofte Hertoghe van weghen sijne Sereniteyt/ den willecom aenseggende/ ende den dach vanden 16. November (om dat hy van reyse vermoeyt mochte zijn) dat de Heeren hem souden willecomen des nae middage.

Paus Nuntius tracht den Ambassadeur de Eere vande willecom te berooven.

Daer en tusschen hadde de Nuntius vanden Paus gheprattiseert om de eere vanden willecom te beletten ende verminderen/ datter een Edele dochter ter selver uren soude tot een Nonne gheprofessijt worden/ by den Patriarch met groote feeste ende Ceremonien/ daer veele vande bestemde ghepurpurde Raedtsheeren van Maechschaps weghen moesten by wesen/ Maer de Hertogh daer van zynde geadverteert heeft 't selve voor-gekomen.

1609. Den 16. November is den Ambassadeur vander Mylen vergheselschapt / met veel Nederlandtsche daer residerende Cooplupden / ghevaren nae het Clooster Sinte Georgie de Aleze / alwaer hem ontmoet heeft de Ridder Priuli / vergheselschapt met dertich oft veertich Heeren al in incarnate satyne Tabbaerden / de minste waren vande Pregadi / die hem van weghen den Hertogh ofte Prince ende Signorye willekomden / nae dat hy die met ghewoonlijcke complementen hadde bedanckt / werdt hy vande Priuli in syn Gondole ofte Bargie gheleydt / desghelijcx zijn volck tot de Jonghers toe in hare Bargien nae Venetien in haer Logement / elck haer de rechte handt ghevende / de Trompetten ende Trommelen slaende / ende de Heeren nae veele complementen werden wederom by hem afgheleydt / ende daer werden de Wapenen vande Nederlandtsche Vereenighde Nederlanden / voor de deure van syn logement opgheslaghen / nae de ghewoonte van alle de Ambassadeurs.

Cortz hier nae quam den Hofmeester vanden Hertogh met verscheyden provisie van Vleesch / Wijn / Consituren / &c. Met vorder ordre hem aenbiedende voor hondert Ducaten 's daechs / soo langhe hy daer blijven soude / ghelijck te vooren gheschiedt was / aen Don Diego de Castro Spaensch extraordinaris Ambassadeur / maer alsoo syn ghevolgh kleynder was / werdt ghestelt op vijftich Ducaten 's daechs / met twee Gondolen ofte Booten t'sijnen dienste. Sijn audientie was bestemt den achtienden / tot welcken tyde den Ridder Priuli vergeselschapt als vooren tot hem quam om hem te gheleyden nae het Palleys S. Marco / alwaer sy met paren uyt de Gondolen gheleydt werden / tot inde Camer daer de Prince oft Hertoghe sat in een verheven ghestoelte / hebbende aen yeder zijde thien oft elf Raedts-heeren / de welcke hem ghewaer wordende stonden op / ende den Ambassadeur syn behoorlijcke reverentie doende aen den Hertoghe / werdt van sijne Sereniteyt ontfanghen ende vriendelijck ghewillecomt / ende aen sijne rechter zijde doen neder sitten ende 't hooft decken / daer hy doen presenteerde de brieven van Credentie vande Hooghe Moog: Edele Heeren Staten / der Vereenighde Nederlanden / die in teecken van eeren ende wel betrouwen / daer niet werden ghelesen / 't welck de menichte vanden volcke daer mede inghedrongen verdroot / Naemelijck de Secretarissen van des Paus Nuntius / ende Spaenschen Ambassadeurs.

Ambassadeur vander Myle heeft audientie by den Hertogh van Venetien.

De Hertoghe vraechde van't succes van syn reyse / excuserende datter soo veel volcx inde Camer drongen / ende dat het de maniere ware / ende des Ambassadeurs eere / ende mochte verseeckert zijn dat hy den meesten hoop aenghenaem ware / &c. Daer op begonde hy zijn Propositie te doen / die sommierlijck was / als dat de Doorluchtighe ende Vermoghende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / syn Meesters hem hadden belast syn Sereniteyt te komen begroeten / ende te verthoonen de reverentie die sy de alder oudtste / vermaertste / &c. Republicque toe droeghen / ende alsoo eenen wech openen van een naerder vriendtschappe ende correspondentie / dat sy dese besendinghe soo langhe uytghestelt hadden / ware om redene / dat sy gheerne eer stoffe van eeren ghehadt hadden / die haer eerste Legatie in Italien weerdich mochte wesen / dies sijne Doorluchtighe Heeren de Staten / wetende hoe sijne Sereniteyt ende Edele Voorsaten altijdt ghetracht hadden tot alles wat tot den vrede van Christenrijck strecken mochte / hem lieten verwittighen / hoe dat door het middelen vande vermoghende Koninghen van Vranckrijck / ende van Groot Brittannien / een Bestandt van twaelf Jaren besloten was met den machtigen Koningh van Spaengien / ende de Ertz-Hertoghen Albertus ende Isabella / nae een ghedurighe ende bloedighe Oorloghe van twee-en-veertich Jaren / dat sy nu door Godts seghen verhoopen te leven in Peys ende Vrede. Hier op antwoorde de Hertoghe seer luyde voor alle man / dat hy de Hooghe Mog: Edele Heeren ten hoochsten bedanckte / vande groote gunste die sy thoonden tot de Republijcke / daer van sy

Oratie van den Heere vander Myle aen den Hertogh ende Signorie van Venetien.

Oratie des Hertoghs van Venetien.

te vooren noch eenighe teeckenen hadden ghesien / hopende dat dese besendinghe wat goedts soude voortbrenghen / dat hy hem seer verblijde in ons Tractaet van Treves / dat seer eerlijck ende glorieus was / nae een so langhe ende bloedighe Oorloge / den welcken hy selve eenen Peys wilde noemen / vorder verhief hy opentlijck de wijsheydt / kloeckmoedicheydt ende eenicheydt der Hooghe Mog: Edele Heeren Staten / ghevoerende de Oorloghe / eyndelijck seyde hy / dat hy ten hoochsten willecom was / d'welck hy inde vordere discourssen meermael repeteerde / aenbiedende alles wat inde Stadt was / desghelijcx deden de andere Raedtsheeren die neffens hem saten. 1609.

Daer nae leverde den Ambassadeur brieven vanden Prince Mauritz / doende behoorlijcke ghebiedenissen / waer over de Hertoghe bestondt veel vanden lof van zijn Excelentie te spreecken / hem noemende den vermaertsten ende kloecksten Capiteyn inde Wereldt te wesen / ende dat hy de Landen ghelucckich achtede / de welcke voorsien waren van soo wijsen ende voorsichtighen hooft &c. Daer nae presenteerde den Hertogh syn Edelen met syn ghevolgh om hem de reverentie te doene / ende vertrock alsoo uyt de Camer met de selve eerbiedingen.

Lof des Pr. Mauritz door den Hertogh van Venetien.

De volgende dagen werdt hy versocht vande Ambassadeuren van Vranckrijck ende van Enghelandt / de Heeren van Champigni ende de Heere Wotton / ende heeft de selve wederomme begroet / haer Excelentien bedanckende van hare extraordinaire beleeftheden / trouwe adresse ende advertentien.

Den een-en-twintichsten hadde hy weder audientie / alwaer hy op de voorighe maniere onthaeldt ende gheseten zijnde / heeft in effect dit volghende haer voor-ghehouden: als dat nu de Treves in Nederlandt zijnde / syn Meesters de Doorluchtighe Mog: Edele Heeren / de Staten der Vereenighde Nederlanden / hem belast hadden te handelen van een seeckere ende naerdere vrientschap aen te gaen / niet twijfelende ofte sy en souden de selve gheerne bejeghenen / verhoopende te beteren voort-ganck / om dat de redenen daer toe van weder zijden goedt waren / ende wettelijck om de conformiteyt van hare Regeringhe / sijnde kondtbaer dat hare Republijcke met groote manheydt ende eere wel 1200. Jaren haer liberteyt hadde gheconserveert / ende dat de Vereenighde Nederlanden eendrachtelijck vast besloten hadden te behouden / haer souveraynteyt ende vrijheydt verkreghen met soo veele bloedts / dies sy beyde behoorden te samen te trachten de behoudenisse der selvigher / 't welck gheen Liefhebber van syn Vaderlandt en kan misprijsen / niet teghenstaende verscheydenheydt van Religie / elck een vermoghende de zijne te behouden / ende int aensien van Politye vereenicht staen / d'welck by veel exempelen ghenoech openbaer ware.

Tweede audientie des Ambassadeurs van der Myle.

Ende alsoo van ouden hercomen de prosperiteyt ende macht der Vereenighde Nederlanden ware ghefondeert op de Schipvaert / Coophandel ende eerlijcke Comercien / die haer Onderdanen drijven alle de Wereldt over / welcke vrijheydt van handel / de Staten syn Meesters wel expresselijck int Tractaet vant Bestant bespreken hadden / soo waren sy nu soeckende de Comercien te vorderen / door alle goede correspondentien met alle Coninghen / Princen ende Staten. Ende ghemerckt geen dingen meer de menschen onderlinge verbindt / als een gemeyn interest / zijnde de Veneetsche Ondersaten mede seer tot de Zeevaert ende Koophandel gheneghen / haer grootheydt ende macht mede bestaende in Zeevarende gheleghentheydt / hoe wel sy verre vanden anderen waren gheleghen / soo konden sy nochtans malkanderen lichtelijck vorderlijck / nut / profijt ende bystant doen / nademael sy nu den pas vande Strate van Gybraltar met het Bestandt niet te vreesen en hadden. Sijne Doorluchtighe Mog: Heeren ende Meesters / de voorschreven gheleghentheden wel overleydt hebbende / hadden hem belast sijne Sereniteyt aen te dienen / dat sy niet lievers en saghen / als met syn Republijcke in een naerder Vriendtschap / ghemeynschap ende correspondentie te treden / dienstelijck om te onderhouden / vermeerderen ende verseeckeren de Navigatien / Koophandel ende onderlinghe Commercien. Van hare zijde en soude niet ontbre-

1609.

ontbreecken / van daer by te brenghen alles dat sy mochten bedencken daer toe dienstelijck te wesen/ niet twijffelende ofte syne Sereniteyt sal alle middelen aenwenden tot vorderinghe van sulcken heerlijcken ende profijtelijcke saecke / de welcke vanden Hooghen Godt ghesegent / sal ghedijen tot ghemeyn welvaren van Christenrijck / ende meest tot den Staet ende Onderdanen van Venetien ende vande Vereenighde Landen/ &c.

Antwoordt des Hertogs op de tweede Propositie.

Waer op de Prince Doge oft Hertoghe seer vriendelijcken antwoordde / met bedancken vande aenghebooden vriendtschappe ende naerder correspondentie/ tot onderhoudinghe van Trafficque / ende dat hy 't selve soude voordraghen volghende haer costuyme daer het behoorde. Daer nae passeerden veel woorden van beleeftheden ofte complementen / mede discourerende vande gheleghentheyden van Hollandt ende Zeelandt / vande Dijcken / van 't belegh van Leyden ende dierghelijcke / daer mede voor dien tijdt scheydende.

Nuntius des Paus en Spaensche Ambassadeur vande Conínghe tegen der Staten Ambassadeur.

Den twee-en-twintichsten November werdt den Ambassadeur geadverteert van goeder handt / dat des Paus Nuntius ende de Ambassadeur van Spaengien audientie hadden ghehadt / ende ghesproken tot naedeel vande Heeren Staten / die van Spaengien hadde int Collegie vermaent vande oude vrientschappe die de Republijcke ghehadt hadde / met den Huyse van Oostenrijck ende met de Keysers Maximiliaen/ Carolus / Ferdinandus / den Coningh Philips de tweede, ende met den teghenwoordigen Coningh, ende dat sy daerom den selven huyse gheen oorsaecke van onlust behoorden te gheven / dat sy wel wisten wie hy ware ende van wat Religie/ende mede het Landt van daer hy was ghekomen / dat sy moesten over weghen dat sijnen Coningh maer een Treves van twaelf Jaren hadde gemaeckt / dat sy daeromme wel behoorden te letten wat sy deden.

Hertoghs antwoorde aenden Spaenschen Ambassadeur en des Paus Nuntius.

De Prince van Venetien antwoorde / dat de groote vriendtschappe van Oostenrijck waer was / die sy altijdt bejeghent hadden / dat den ouden Coningh van Spaengien altijdt ghesocht hadde Italien in vrede te houden/ dat syne voetstappen naeghevolcht werdende/ soo soude alles wel gaen. Vorder dat de oude ghewoonte vande Republijcke was / de Ambassadeurs van ander Princen ende Republijcken wel te ontfanghen / ende haer wederom met hare Ambassadeurs te doen besoecken / ende datmen niet en konde gheachten dat daer eenigen onrust konde rijsen / ende dat niemant de Republijcken (die vry was) daer inne eenige Wet en konde stellen/ &c.

Alsoo den voorschreven Ambassadeur was spreeckende vanden Nederlantschen / seyde hy altijdt die van Hollandt / sonder naem van Ambassadeur. Maer de Prince dat merckende voeghde hy daer by. Ambasciator de gli Signori Stati, &c. soo dat de Spaengiaert int leste moede werdt.

De Nuntius vanden Paus in sijn audientie hadde den Prince vermaendt / dat sy souden willen letten/ dat de Religie gheen schade en lede / dat sy moesten weten / dat die / die ghesonden was / ware ghesonden vande snootste ketters / ende dat de onthalinghe die sy hem deden / veel bedenckens tot Roomen soude veroorsaecken. Waer op de Prince antwoorde / dat den Ambassadeur hem niet en moeyde met de Religie/ noch daeromme niet ghekomen en was / ende dat hy daer in wel mochte gerust zijn / dat sy soo wel als hare Voor-vaders souden letten op de conservatie vande Catholijcke Religie/ &c.

Volgende dagen sijn gepasseert met besoecken ende festoyeren vande Ambassadeurs van Vranckrijck ende Engelant onderlinge malkanderen.

Ambassadeur wordt vertoont alle rariteyten ende heerlijck gefestoyeert.

Den 27. was den Ridder Priuli by hem ghesonden om te thoonen de rariteyten die daer te sien zijn / als het Tresoor van Sinte Marco / de Bibliotheq / de Munte / verscheyden Salen met alderhande Wapenen &c. Den 29. werdt hy ghelepdt te sien / stemmen daer Ballottere ghenaemt / daer mede sy alle questien besluyten met balletkens elck sijn balletken inde beckens van Jae ofte Neen leggende. Den eersten December wert hy vanden Ridder Priuli by laste vanden Prince hooghelijck ende heerlijck ghefestoyeert ende gheban-quetteert met alle sijn gheselschap / des anderdaechs werdt hy geleydt int Arsenael oft Wapenhuys / alwaer hy vande Regheerders van dien weder seer heerlijck getracteert wert/ ende tot sijn Depesche wert bestemt den 4. Decembris.

1609.

Derde Audientie.

Int Collegie als vooren ghelepdt zijnde / beklaechde de Prince beleefdelijck dat midts het ghestadich quaet weder / hy het Arsenael noch ander rariteyten niet volkomelijck hadde konnen besien / ende dat het vertoeven in Venetien hem moeste verdrieten &c. Daer over hy den Prince bedanckte vande Eere / Feesten ende goedt tractement / daer af hy wilde volkomen rapport aen syne Meesters doen / biddende syn daghelijcksche presenten te doen ophouden / ende hem midts soo groote liberaliteyt niet te haestigher te doen vertrecken. Hier op werdt hy bejeghent met dierghelijcke Complementen / als hoe hy daer langher bleef hoe aenghenamer / ende om dat hy antwoorde versochte om sijn reyse te vorderen / soo dede de Prince by eenen Secretaris sijn Antwoorde hem voor lesen / zynde haer ghebruyck die niet schriftelick te gheven. Maer uyt faveur meermael die voor te lesen. Het inhoudt begreep het volghende. Dat syne Princelijcke Sereniteyt van weghen de Republijcke / de Hooghe Moghende Edele Heeren Staten bedanckte vande besendinghe / daer uyt sy merckten haer goede gheneghentheydt tot haer Republijcke / ende van het Bestandt haer congratulerende / ende dat hy hoopte dat het Tractaet van Bestandt soude dueren / jae hoe langher hoe vaster werden / daer inne sy haer verblijden / als vrienden van haren Staet / van naeturen gheneghen tot ruste / wenschende dat den Peys (want hem beliefde den Treves soo te noemen) die sy met een langhe oorloghe ende onverwinlijck ghemoet weder staende / ghemaeckt hadden / langhe mochte dueren / tot opbouwinghe van een perfecte vryheydt. Vorder noopende van een vorder ghemeynschap van onderlinghe vriendtschappe by een solemneel Tractaet te besluyten / vonden sy teghenwoordelijck niet tijdelick noch vorderlijck / midts de conditien vande tijden tot de ghemeyne dienstelickheydt / want sulcken formele Capitulatien sonder twijffel op sommighe plaetsen souden causeren diffidentien / suspitien ende onnoodighe perturbatien / soo dat het best ware voor beyde de Staten de begonnen vrientschap wel te onderhouden / alsoo van harer zijde gheen ghebreck soude wesen / 't welck oorsake soude gheven tot naerdere.

Afscheydt des Ambassadeurs.

Soo veele aengaet de Trafique / offereerden sy alles wat tot sulcx mochte strecken oft vorderen / ende in alle gheleghentheden te bewijsen / dat sy ons lief hadden / &c. Eyndelick belastende dat hy sijn Meesters de Hooghe Mog. Ed. Heeren Staten nochmael bedancken soude vande aenghedane eere / ghelijck dat selve breeder soude worden verklaert door eenen expressen Ambassadeur.

Dat hy oock sijn Excellentie den Prince Mauritz bedanckte van sijn goede affectie / hem achtende den grootsten Capiteyn van synen tijdt / wiens goedtwillichepdt de Republijcke in sommighe occasien gewaer ghewórden was / waeromme de selve tot zijn Excelentie gheneghen bleef / ende soude hem met Brieven mede bedancken.

Paus beklaecht hem over het goet onthael des Ambassadeurs.

Den vijfden December besocht zijnde vande Ambassadeurs van Vranckrijck ende Enghelandt / verstontmen dat tot Roomen de Paus ghéklaecht hadde aenden Veneetschen Ambassadeur aldaer / dat de Republijcke soo grooten feeste aendede een Ketter/ ghesonden van soo sorghelijcke Ketters / mede dat des Paus Nuntius alle listichepdt aenwende / om de sendinghe van eenen Ambassadeur naer Hollandt te beletten / datmen oock disputeerde vande qualitept des Ambassadeurs ende van wat ordre / diemen senden soude.

Alsoo daer over verscheyden opinien waren / door toedoen van des Paus Nuntius / soo was daer een vande oudtste / ervarenste ende van grooter authoritept / die inden Raedt seyde / datmen behoorde de besendinghe gantsch uyt te stellen / ende dat de Ambassadeur der Vereenighde Nederlanden hem hadde te vreden te houden met de eere hem aenghedaen / dat-

mén

men behoorde te letten op 't ghene dat by den Spaenschen Ambassadeur int Collegie ghesepdt was / ende datmen soo niet en behoorde te loopen nae een saecke/ waer van sy naemaels mochten leetschap krygen/ mede dat sy niet behoorden d'eerste te wesen / ende voort te gaen in een sake die soo verre sach / ende dierghelijcke meer. Maer hy werdt terstondt beantwoort by een Jonck Edelman / die met seer goede gratie/ seyde dese redenen : dat de Republijcken malkanderen extraordinaerlijck behoorden gonstich te zijn/ dat haer Republijcke te vreesen hadde / den Paus/ den Spaengiaert / ende den Turck / dat om de selve in tijdt van noode teghen te staen niet beter en was dan de macht ter Zee / van beyde dese Republijcken te vereenighen met die van Enghelandt / ende dat sy alsoo ghesamentlijck ter Zee voor onwinbaer souden gheacht worden / ende dat om de Zeen suyver te houden / tot voorderinghe van Comenschappen / ende om te hebben overvloedt van Salpeter / Coren / &c. waren dese Vereenighde Landen noodich / ende datmen niet en behoorde respect aenden Spaengiaert te draghen / naedemale sy 't niet ghedaen en hadden aen de Republijcke in tyde van haren noodt. Dat het soude sijn een oneere diemen aendoen soude een soo machtighen Republijcke / die met soo langhe oorloghe haer vryheyt hadden verkreghen / jae dat het Vranckrijck ende Enghelandt qualijck souden nemen / indien men niet stracx demonstratie en dede van reciproque goeden wille / datmen niet en moeste letten op de ghene die contrarie wilden raden / alsoo sulcke nootsaeckelijcke moeste sijn gheinteresseert / ende gheen goet Borgher / &c. hy misprees oock datmen den Heere Francesco Contarini in Enghelandt reysende soude committeren / dies eyntlijck prevaleerde de opinie vanden Jonghen Edelman int ballotteren / want de opinie vanden ouden erbaren man / hadde maer ses ballotten / de opinie van 't Collegie dertich / ende die vanden Jonghen Edelman hondert tsestich. Int Balloteren vanden Persoon die soude ghesonden worden / viel het op den Doorluchtighen Heere Conoise Contarini, een personagie van grooten aensiene inde Republijcke / welcke verkiesinghe hem werde verwitticht den 6. December / dies den Ambassadeur hem ginck besoecken ende congratuleren / ende versocht audientie om sijn afscheydt.

Raetslach inden Raedt van Venetien om een Ambassadoor inde Vereenighde Landen te sende.

Conoise Contarini geordonneert Ambassadeur aende Heeren Staten.

Den sevenden December quamen twee Raedts-Heeren hem halen ende beleyden by den Prince / ende werdt ontfanghen als voormaels / hy bedanckte den Prince van sijn goede Antwoorde / segghende te hoopen dat zijn Hooghe Mog: Edele Heeren sijn Meesters / goedt ghenoeghen daer in hebben soude / als een poorte gheopent tot een vaste vrientschap / voorder hem bedanckende van alle courtesijen / soo wel publijcke als particuliere / ende dat hy 't selve soude rapporteren : mede verklarende het groot ghenoeghen dat hy hadde vande besendinghe eens Ambassadeurs aen syne Meesters / ende dat hy dien hadde moghen synen dienst presenteren / verblijdt vande electie vande personagie van sulcken qualiteyt. De Prince antwoorde blijde te zijn van 't goedt contentement inde Antwoorde vanden Raedt / dat hy de Hooghe Mog: Edele Heeren mochte verseeckeren van hare suyvere gheneghentheydt / dat hy wel wiste dat veel dinghen om redenen schriftelijck voor dese tijdt niet mochten ghestelt worden / ende dat hy vertroude nae soo goede beginselen / dat alles wel soude ghelucken om hare ghelijckformicheydt / excuserende de Caressen ghedaen op haer oude manieren ende ghebruyck / met dierghelijcke complementen meer / hy soude alomme in sijn reyse behoorlijcke Convoyen vinden / &c. dat haren Ambassadeur Conoyse Contarini soude hem volghen met de eerste gheleghentheydt nae Hollandt / biddende dat hy sijn hertelijcke ghebiedenisse soude doen aende Hooghe Moghende Heeren Staten / ende mede aende Excellentie vanden Prince Mauritz / die hy wederomme noemde. Il Princ. Valeroso Capitan del mondo, ende dat sy gheluckich waren soo goeden voorstander te hebben van hare vryheydt / ende dat hy hem wel mochte verseeckeren dat alle de Heeren hem eeren ende achten. Waer op hy zijn afscheydt nam met omhelsinghen / hem noemende de sijnen besten Sone / ende alsoo beleefdelijcken scheydende / mede van andere Heeren werdt hy weder nae 't Logijs geleyt als vooren.

Leste audientie des Ambassadeurs.

Den 8. 9. 10. December werdt hy besocht vanden voorschreven Contarini / die hem volghen soude / ende sijn afscheydt ghenomen hebbende vande Ambassadeurs van Vranckrijck ende van Enghelandt / die van Vranckrijck hem radende sijnen wech over Parijs te nemen / ende den Koningh aen te spreken / ende is soo vertrocken ende ghekomen tot Treviso / daer hy vanden Podesta ofte Oversten werdt besocht / met refresquaden beschoncken / ende dede hem ghelepden buyten haer palen. Den elfden December trock hy door Tirol / ende quam den seventhienden tot Insbrugh / ende den twintichsten tot Ausburch / daer hem den Wijn vande Stadt werdt ghepresenteert / den 28. is hy ghekomen tot Straesborch. Den eersten Januarij 1610. tot Sinte Niclaes / ende soo den sesten tot Parijs / daer hy door den Ambassadeur Aerssen / ende den Raedts-heere van Villeroy / den thienden audientie by den Koningh hadde / die 't rapport gheerne hoorde tot sijnen contentement / segghende dat alles wel ware ghepasseert tot eere ende reputatie vande Hooghe Mog: Heeren Staten / ende dat sijn voorgaen ende exempel daer veele in ghedaen hadde / prysende de voorsichtighe resolutie vanden Prince van Venetien / ende achtende dat de Koningh van Spaengien dat stuck de Republijcke nemmermeer en soude vergheven. Daer nae spreeckende vande saken van Cleef ende Gulick / verklaerde goedt contentement te hebben vander Heeren Staten resolutie / waer upt hy lichtelijck speurde wat goede affectie syne Meesters hem waren toedraghende / d'welck hy nemmermeer soude vergheten / maer altijdt blijven haren besten ende getrousten Vrient / ende eenen Vader van haren staet. Voorts belaste hy hem seer expresselijck / sijn Meesters de Staten te bidden om seer groote ende wichtighe redenen / hem met den eersten eenighe Ambassadeurs te senden / met de welcke hy op de teghenwoordighe occurrentien mochte communiceren / ende dat werdt vanden Koningh meermael verhaeldt / ende mede van alle sijn Raedts-heeren / ende soo hy wilde sijn afscheydt nemen / begheerde de Koningh hy soude noch een dach blijven / om beyde de Koninginne ende den Dolphijn te begroeten. By de selve komende heeft hy met behoorlijcke reverentie haer aenghesepdt te versoecken haer bevelen aen syne Hoo. Mo. Ed. Heeren te moghen ontfanghen / waer op soo wel de Koninginne als des H. Dolphijn Hoogheden antwoorden / dat hy haer Hooghe Mog. Ed. soude willen verseekeren hare goede ende oprechte affectie / tot welvaren vande Vereenighde Nederlanden / ende dat sy daeromme altijdts souden volghen de voetstappen vanden Koningh / den welcken sy wel wisten hare Hooghe Mo. Ed. Staten prosperiteyt ende verseekertheydt van dien ten hoochsten te behertighen / ende sijn alsoo met behoorlijcke reverentie gescheyden.

Vertreck des Ambassadeurs upt Venetien door Tirol / op Ausburch Straesborch ende Parys.

Heeft audientie by den Koningh.

Koning van Vranckrijck begeert Ambassadeurs ghesonden vande Vereenighde Nederlanden.

Ambassadeur begroet de Coninginne ende Dolphyn / ende vertreckt.

Den elfden Januarij besochte hy de Heeren van Villeroy / den Cancelier / den Heere President Jeanin ende Pigreux Secretaris van State / die haer op 't rapport van Venetien seer verwonderden / dat sy soo hooghelijck dorsten den Paus ende Koningh van Spaengien verstooren. Daer nae aenspreckende den Hertoghe van Sully den twaelfden / hem verhalende het ghepasseerde / ontmoete hem tot twee reysen / dat den Koningh hem wederomme vermaende vande Ambassadeurs te senden / met andere proposten / als vande saecken van Cleve / ende de Prince van Conde &c. ende alsoo is hy den 14. Januarij van Parijs vertrocken / den 15. tot Perone / voorts over Valenchijn / den 17. tot Brussel / den 18. tot Antwerpen ende over Breda ende Dordrecht met quaet weder den 22. Januarij in 's Graven-Haghe gekomen / ende heeft sijn rapport gedaen.

Dese besendinghe der Staten vande Vereenighde Nederlanden / om hare vrye verkreghen Souverayniteyt ende nieuwe Republijcke / de Weyreldt kondtbaer te maecken / hebbe ick dese verste ende eerste besendinghe wat int breede ghestelt / als eens voor al de forme verhaeldt / wy sullen inde ander korter wesen.

Om

1610. 1610.

Om den Koningh van Vranckrijck te bedancken voor het middelen van het Bestandt met de Eertz-Hertoghen &c. Wasser ghe resolveert een Notable ende Stateliicke Ambassade te senden / Te weten de Heere van Brederode / de voorsz Heere Cornelis vander Myle / ende den Heere van Maldere Riddere / met groot ghevolgh van Edelen &c. ghetrocken.

Vereenichde Landë Ambassade nae Vranckrijck den 8. April.

Dese zijn den achtsten April uyt 's Graven-Hage ghescheyden / ende den twaelfden tot Antwerpen ghekomen / daer de Magistraet haer heeft willekom geheeten / ende met Wijn vereert. Den derthienden zijn sy tot Ghendt ghekomen / daer sy vanden Pencionaris der Stadt begroet / ende met twee Amen Rijnschen Wijn beschoncken werden / Ende zijn soo voorts door Cortrijck / Meenen / Ryssel / Atrecht / tot Amiens ghekomen / daer sy met Coetsen verwacht werden vanden Ambassadeur in Vranckrijck Aertsen : Sy werden al Vranckrijck door seer Heerlijck ontfanghen ende ghefestoyeert. Den twintichsten April de Stadt Parijs ghenakende / hebben haer de Heeren van Chastillon van Bethune / van Villebon / La Tuillerie La Force ende meer andere tegen ghekomen : Daer na de Stadt op een myle genakende / hebben haer bejeghent de Hertoghe van Vendosme / de Marischal van Brissack / en Bois-Daulphin / vergeselschapt met vier ofte vijf hondert Edellupden / te Peerde / malkanderen in 't ghesichte komende / zijn sy alle uyt de Coetsen ende vande Peerden ghetreden / ende hebben malkanderen ghegroet : dat ghedaen zynde / zijn sy in des Koninghs Koetse ghebracht / ende in 't Palleys van Gondi ghelogeert / daer sy van verscheyden Heeren besocht werden / mede vanden President Jeannin. Den twee-en-twintichsten April / werden sy vande Marischal de Brissack / ende Monsieur de Sint Luc / ter Audientie geleyt / alwaer nae dat de Aenspraecke / hooch bedancken / ende veel complementen ghepasseert waren / de Koningh vry uyt ghesept heeft / met haer te willen handelen als met syn eygen Volck / houdende geen achter-deuren open / maer alles uytgietende als inden schoot van sijn beste ende ghetrouste Dienaers &c. Ende ordonneerde om met haer te tracteren den Cancelier / de Hertoghe van Suilly / de Heeren Villeroy / Jeannin ende Puiseuls Secretaris / die ghehandelt hebben vande assistentie van Cleef ende Gulick / ende hoe de Legers best bp den anderen mochten ghebracht werden / ende hoe die van victalie / munitie &c. mochten versien worden uyt de Vereenighde Landen / ende wat dat de Eertz-hertogen ende Wederparty daer teghen souden moghen voornemen / ende voorts hoe de Oorloghe te voeren ware / tot voordeel vande Cheur ende Vorsten etc. actie tot Gulick ende Cleve hebbende.

Ambassadeurs in Vranckrijck ende tot Parijs seer heerlijck ontfangen.

Haer Audientie.

Sy hebben mede den Koningh in Schrift den 27. April over-ghegheven / haer klachten in Articulen / waer inne de Eertz-hertoghen niet en volbrachten het Bestandt over een Jaer ghemaeckt / de poincten waren dese volghende / op de welcke sy versochten synen raedt / advijs / ende hulpe / om tot redres te komen / ende hoe men voorder soude voorkomen alle infractie van 't Contract.

Klachte der Staten over de Eertz-hertoghen / waer inne sy niet en volbrenghen het Bestant.

Als dat sy niet en wilden quiteren de Tollen ende Domeynen van oudt herkomen ingheseldt / ende toebehoorende de Vereenighde Nederlanden / waer in (boven den Interest vande Generaliteyt) de Provintien van Gelre / Hollandt / Zeelandt / Utrecht ende Over-Yssel / seer gheintereffeert waren / op den Rijn / Mase ende Schelde.

Voorder sy verhinderden den Staten van Over-Yssel / Edelen ende Steden / in 't exerceren van hare Jurisdictie / ende ghenieten van hare Souverainiteyt inde quartieren vande Twente / zijnde een Lidt der selver Provincie Oldenzeel ende Linghen / alleenlijck uyt-genomen met haer dependenten.

Oock ware noch niet betaelt aen het Sterf-huys van wijlen den Prince van Orangien / de helft van drie hondert duysent gulden / die nae haer beloofte souden betaeldt ghewoorden hebben in 't eynde vanden voorleden Jare : Mede en deden sy niet afstaen ofte cesseren de verhinderinghe die den Drossaert van Linghen aendoet den Prince Mauritz / hem beletende het vervolghen van syn Actien ende schulden personele.

Datmen mede niet en betaelde den Inwoonderen der Vereenichde Landen ghelijck men dede aen andere / de schulden ofte t'achterheden van wylen Keyser Karel de Vyfde / ende syns Soons Koningh Philips de Tweede.

De restitutie vande goederen ende gherechtigheden vanden Heere Prince van Espinoy / werde mede niet ghedaen.

Oock de restitutie vande goederen ende gherechtigheden vanden Lamoral d'Egmondt / Prince de Gavres.

De restitutie van Weert / Kessel ende Krieckenbeeck / aen Me-Vrouwe / Weduwe vanden Heere Georg Everard Grave van Solms, etc.

De restitutie aenden Heere Noel de Caron Ridder / Heere van Schoonewalle / van 't recht dat hy pretendeert op 't Hof vanden Prince tot Brugghe / ofte een eerlijcke recompensie vandien.

Dat de Heere van Lutsenraedt herstelt werde in sijn Heerlickheyt van Thoulouse ende ander gherechtigheden ende goederë in 't Graefschap van Borgondien ende elders / onder de gehoorsaemheydt van hare Hoogheden gelegen.

Afstandt vande quade ghesondeerde questien vanden Heere van Maulde / Meurs / aenden Heere van Villers.

De slissinghe van 't different vanden Heere van Mansaert / ghepretendeert teghen den Heere van Maulde / dat welcke blijckelick moet komen ten laste van hare Hoogheden.

Ende hoe wel de Moderatie vande onkosten op de Koopmanschappen inkomende ende uytgaende : Mede de Ordonnantien op de selve onkosten / staen tot de vrije dispositie van hare Hoogheden / niet teghenstaende waer betamelijck in redene / tot vorderinghe vande Traffijcke ende Commercie van weder zijden / dat sulcx ghesciede / siende dat de Heeren Staten van hare zijde groote moderatie ende ordre alreede ghestelt hebben. Ghesloten inden Haghe / inde Vergaderinghe der Heeren Staten Generael / den 13. Januarij 1610.

Hier nae zijn dese Ambassadeurs besocht gheweest bp den Ambassadeurs vande Eertz-Hertoghen / den Heere Peckius / vande Ambassadeurs van Venetien / van Enghelandt / vanden Hertogh van Mantua / ende meer andere / die sy oock meermalen besocht hebben / ooc mede de Koninginne ende den Dolphijn / de Hertoghen van Orleans ende Anjou / ende Me-Vrouwen de Dochteren vanden Koningh / die elck bysonder seer vriendelijck haer den Heeren Staten hebben aengheboden / als dat sy wisten / dat sy de beste Vrienden vanden Koningh waren etc.

Den sesten Mey hadden sy haer Audientie tot afscheyt bp den Koningh / alwaer groote ende veele discoursen vielen noopende d'Oorloghe in Cleef ende Gulick / om de Vorsten in possessie te stellen / ende Leopold te verjaghen / achte hy een kleyne sacke : Maer men moeste (seyde de Koningh) het stuck seeckerlijck doen / terwijle men de macht hadde / op dat hy niet weder en quame / hy en konde altijdt niet uyt syn Koninghrijck springen / noch oock soo grooten Leghers op-brenghen / daer by voeghende dat hy oudt was / ende dat hem sijnen Legher koste viermael hondert duysent Croonen ter Maendt / 't welck hy seyde ghenoech te wesen om uyt te putten alle de Tresooren van Vranckrijck / Spaengien ende Venetien / daeromme moesten sy dese occasie niet laten voorby gaë / sy ware Fronte capillata, maer achter Caluæ, ende Finis coronat opus, met diergheliicke allegatien meer / dat de Paus seer ontstelt was / hy wiste waer hy alomme syne Nuntien uyt sandt / dat sy van een Ligue hadden ghesproocken met Enghelandt / Duytslandt ende andere / daer toe ware hy reede / soo sy daer toe ghelast waren / Men moeste niet blijven sitten met ghevouden handen / ende niet ghedooghen dat de Duytschen wackerder ende couragieuser souden zijn als wy. Ten lesten seyde hy wederomme te begheeren / dat Prince Mauritz met eenighe vande

Afscheyt der Ambassadeurs.

Enghelen woorden des Konincx van Vranckrijck aende Ambassateurs.

ghequalificeerde uyt hare Hooghe Mo. Ed. Staten vergaderinghe hem souden komen vinden in syn Legher in 't Landt van Gulick met volle macht/ ende sy souden wat goedts uyt-rechten. Drie dinghen (seyde hy) deden hem soo vrijelijck uytspreecken/ want hy sprack met syne Vrienden die hy lief hadde/ jae moghelijck liever dan sy hem selven hadden/ hy ware een groot Koningh/ ende sprack wat hem beliefde/ hy ware oudt/ hebbende experientie om te kennen den loop vande saken deser werelt : Ick segghe dat het V. L. oorbaer is/ ende resolveert by my te komen met spoet. Nae een wijle swijgens seyde hy vorder : Ick en salder altijdt niet wesen/ mede en sult ghylieden altijdt niet hebben den Prince Mauritz/ ende eenighe andere die perfecte kennisse hebben van uwen staet : Mijn Heeren de Staten moeten daer op letten/ terwijle sy de selfde hebben. Dynsdaghe toekomende/ sal ick de Koninginne doen sacreeren tot Sint Denijs/ ende Donderdaghe daer nae haer Intrede binnen Parijs laten doen/ om 's daechs daer nae te vertrecken. In 't eynde van dese Maendt Mey/ sal ick te Mazieres oft daer ontrent de Mase passeren/ ende hy soude haer terstondt Posten nae Hollandt senden/ op dat Prince Mauritz ende d'ander Heeren haer mochten ghereet maecken/ om met de Troupen seeckerlijck nae hem toe te komen Ec. Eyndelijck in syn afscheyt nemende/ badt hy datse de Ho. Mo. Heeren verseeckeren souden/ dat hy was ende blijven soude haren ghetrouwsten vriendt/ ende Plus cher Voisin, die haer welvaren soo lief hadde als syn eygen.

Eyndelijck afscheyt des Koninex van de Ambassadeurs.

Voorts daer by voegende eenighe gratieuse woorden/ toonende het contentement dat hy hadde van hare persoonen/ ende zijn alsoo met omhelsinghen ghescheyden. Sy werden mede vanden Koningh vereert met eenighe gheschencken/ ende sy hadden mede aldaer gheschencken gedaen aen de vier principaelste van 't Hof/ van eenighe Tapitseryen/ waerdich over de seven duysent Kroonen/ ende noch aende Officiers ontrent drie oft vier duysent gulden.

Schenckagie der Ambassadeurs.

Vertreck der Ambassadeurs van Parijs/ ende haer komste inden Hage.

Alsoo alomme afscheyt ghenomen hebbende vande Ambassadeurs/ Raedts-heeren ende Edelen/ zijn sy den achtsten Mey vertrocken van Parijs/ ende zijn den thienden tot Amiens ghekomen/ ende den veerthienden tot Calis/ alomme geleydt/ ende vande Magistraten feestelijck ende Heerlijck ghetracteert.

Tot Cales werden sy inghehaelt vanden Heere Sende/ Stadthouder vanden Heere van Vyck/ ende gheleydt aldaer hun het Magistraet bereydt hadde/ daer na zijn sy ontrent vijf uren t'Schepe ghegaen/ het Gheschut vanden Casteele ende Stadt spelende. Het welcke sich rencontreerde/ ende ghevicl juyst op de droevighe ure ende tijdt/ den veerthiensten Mey/ dat de Groote Koningh van Vranckrijck/ van Ravaillack in syn Koetse vermoordt werdt/ als wy nae sullen verhalen. Ende alsoo is dese Ambassade den sesthienden Mey 's avondts inden s'Graven-Haghe ghekeert/ ende hebben daer aen hare Meesters behoorlijck rapport gedaen.

Ambassade der Vereenighde Landen in Enghelant/ den 22. April.

Dese Ambassade in Vranckrijck/ is ghevolcht de besendinghe in Enghelandt in April/ om mede den Koningh van Groot Brittannien te bedancken ende begroeten/ daer toe waren gheordonneert de Heeren Johan van Duvenvoorde Ridder/ Heere van Warmont/ Woude ende Alckemade etc. Houtvester van Hollandt ende West-Vrieslandt/ met Johan Berck/ Heere in Godschalckoort/ eerste Raedt ende Pencionaris der Stadt Dordrecht/ Albert de Veer/ Raet ende Pencionaris der Stadt Amsteldam/ Joncker Elias van Oldenbarnevelt/ Raet en Pencionaris der Stadt Rotterdam/ ende Albert Joachimi/ Ghecommitteerde vande Heeren Staten van Zeelandt/ de Heere Noel de Caron/ Heere van Schoonewalle/ Ambassadeur ordinaris in Enghelandt/ was mede inde Commissie.

Heere van Warmondt gestorve den 15. April.

Als dese Heeren Ambassadeurs nu reede waren/ soo is de Heere van Warmont voorsz inden Haghe ghestorven den vijfthienden April/ die het Hooft vande Legatie was/ dies niet teghenstaende/ als nu de Windt goedt was ghewoorden/ zijn de andere voorsz vier belast dese Ambassade te doen/ ende uyt Hollandt scheydende den twee-en-twintichsten/ zijn sy den vier-en-twintichsten April in Enghelandt wel aen-ghekomen/ ende hebben den seven-en-twintichsten Audientie ghehadt byden Koningh/ verghesselschapt met den Prince van Wallis/ ende den jonghen Hertoghe van Jorck syne Sonen/ present wesende de Heeren Tresorier/ Admirael/ de Hertoge van Lennox/ de Graven van Arondel/ Northampton ende meer andere/ dese inghekomen wesende/ heeftse de Koningh/ eenighe passen voorts tredende/ ontfanghen met blooten hoofde/ ende alsoo patientelijck haer aenspraecke ghehoort/ de welcke bestondt eensdeels in excusen/ dat de sieckte ende doodt vanden Heere van Warmont/ haer komste hadde gheretardeert/ daer nae in 't bedancken vande ontfanghen weldaden/ mede van syn courageuse resolutie tot handt-houden van het goedt recht vanden Keurvorst van Brandenborgh/ ende Paltsgrave van Nieuburgh etc. Vorder van verscheyden saecken te handelen/ werden des Koninghs Raedts-heeren hen toe-geordonneert.

Hare eerste Audientie 27. April.

Werden besocht ende gewillekomt vā verscheyden Heeren en Ambassadeurs.

Nae haer eerste Audientie/ werden sy ghevisiteert ende ghewillekomt by den Fransoyschen Ambassadeur Monsieur de Boderije/ mede vanden Veneetschen Ambassadeur Carero/ die sy daer nae weder hebben besocht/ als oock den Grooten Tresorier den Grave van Salsberri/ insghelijcx eenighe vreemde Heeren/ doen in Enghelandt zijnde/ als de Hertogh Lodowijck van Wirtenbergh/ eenen jonghen Hertoghe van Bruynswyck/ de Ambassadoren vanden Paltsgrave/ de Heeren van Collius ende Benninckhousen/ ende werden alomme gheleydt te sien de rariteyten van Enghelandt/ ende mede ghefestoyeert op de Feeste van Sint Joris/ daermen de Ordre vande Jartiere des Koninghs onderhout.

Namen der Raetsheeren ghecommitteert om met de Ambassadeurs te handelen.

Den 8. Mey werden sy ghevoert by de Raedts-Heeren die de Koningh haer gheordonneert hadde/ om met haer te tracteren/ dese waren de Graven van Salsberry/ van Northampton/ van Notingam/ van Suffolck/ van Shraesberye/ van Worchester/ de Baender-heeren van Zonche/ Knolles/ Wotton ende Kinlos/ met den Secretaris Sir Jhon Harbert/ daer mede bystonden/ Sire Thomas Edmoutz/ de welcke Ambassadeur tot Bruyssel gheweest was/ ende nu nae Vranckrijck was gheordonneert/ ende noch Leumus de Munick uyt Vlaenderē/ nu Klerck vanden Koningh.

Met dese Raedts-heeren hebben sy volghende hare Instructien gehandelt/ als opt stuck vande assistentie/ die sy neffens andere Princen doen souden inde Oorloge van Gulick ende Cleve.

Propositie der Ambassadeurs.

Vorder begheerden sy raedt/ advijs ende interessie vanden Koningh/ over het Contract vanden Treves met de Eertz-hertogen aengegaen op sekere poincten die niet volbracht en waren/ also in Vranckrijck mede gheklaecht en verthoont was/ daer op geantwoort werdt/ dat de Koningh daer over soude aende Eertz-Hertogen schrijven.

Sy proponeerden mede van een nieuwe alliantie van vorder onderlinghe assistentie/ tusschen Vranckrijck/ Enghelandt ende haerlieden/ met de Keurvorsten ende Vorsten van Duytslandt/ seer dienstelijck teghen alle aenslaghen etc. Maer alsoo daer doen de tijdinghe quam vande Moort des Koninghs van Vranckrijck/ soo en werdt daer over niet vorder geresolveert.

Bewijs dat de visscherie van Nature inde Oceanische Zee vrye is/ mede by possessie en contracten.

Vorder hebben sy ghehandelt op 't stuck vande Visscheryen/ de welcke de Koningh verboden hadde op de Custen van sijn Koninghrijcken/ anders dan op sijnen oorlof/ ende van hem Licenten daer toe te koopen/ waer van het Placaet te lesen is in 't voorgaende Boeck. Welck verbodt sy bewesen teghen alle Rechten/ Ghewoonten ende Nature te stryden/ sy allegeerden de langhe possessie ofte besit/ ende het expres Artijckel van 't Contract ende onderlinghen Entrecours ghemaeckt Anno 1495. ende dierghelijcke met Schotlandt/ dat het ghebruyck ter Zee bestondt in 't navigeren ende visschen/ een element

alle

1610.

alle Man ghemeyn / soo wel als de Lucht / dat nae nature Souverayne Princen niet en konden verbieden / niet meer dan 't ghebruyck vande Lucht / met vorder allegatien vande Regulen inde Rechten / daer groote disputen van weder zyden over vielen. Sy seyden mede / dat het een groote dispute ware / hoe verre elcx Landts Custen ofte Limiten inde groote wijde Zee Oceane mochte strecken. Sy bewesen hun mede dat de Visscherye vanden Harinck soo teer / delicaet / ende variabel was / dat sy dickwils groote schade toe-brachte / ende niemandt en diende / dan die daer langhe in op-ghebracht / ende daer toe de stoffe / Instrumenten ende gereetschappe hadden / met de experientie : Mede dat de Enghelsche noch niemandt anders / op soo kleynen magheren gagien ende soberen mont-kost souden willen varen / ende daeromme geen Reeders ofte op- oft Wtsetters en souden bekomen. De Vereenighde Landen konden die Visscherye niet nae-laten / midts daer toe Jaerlijcks over de twintich duysent Zee-volck gebruyckt werdt / ende haer daer van gheneyrden / daer de sterckte harer Landen eensdeels in bestondt / ende noch wel veertich duysent Menschen haer daer by gheneyrden in Manufacturen ofte Handt-wercken / als Netten te breyden / ende andere Ambachten die daer toe behoorden.

Wel tsestich duysent Zee-volcx inde Vereenigde Landen hun byde Visscherijen generende.

Nae vele arguatien / allegatien ende wederlegginghen van weder-zijden op verscheyden reysen / werdt den Ambassadeur van 's Koninghs wegen ten lesten gheantwoordt ende aenghesepdt / dat hoe wel de Koningh veel meer rechts hadde dan andere Koningen / om 't selve te practiseren eñ sulcke Tollen op te stellen / soo en wilde hy uyt gonste der Vereenighde Landen Ondersaten / daer mede niet bedroeven / ende hy soude de executie van syn Placaet surscheren ofte schorssen.

Placaet vant visschē op de Custen van Enghelāt geschorst.

Dese Ambassadeurs versochten mede / dat de oude Tractaten van Entrecoursen ende Commercien vervallen door de Oorloghe / mochten hersteldt ende herbat worden / ende dat den nieuwen Impost van Enghelandt ten laste vande Schiplupden ende Koopluyden afghedaen / ofte by provisie mochte besloten worden / dat die vande Vereenighde Nederlanden daerentusschen niet meer belast mochten worden / dan des Koninghs eyghen Subjecten / in regard van hare Schepen ende Koopmanschappen / Manufacturen ende ander Waren uytgaende ende inkomende ghelijck syn Subjecten in Hollandt ende de Vereenighde Landen ghetracteert werden / naedemael hem beliefst hadde sulcx haer toe te segghen ende te belooven in 't particulier Tractaet ghemaeckt inden Haghe over twee Jaer den seven en twintichsten Junij 1608. tot restablissement vande Commercie / siende dat recht ende equiteyt vereyscht te tracteren sijner ghealliteerde Ondersaten / ghelyck de syne / by haer ghetracteert worden / zijnde 't selve alsoo mede besloten by des Koninghs interventie / tusschen de Ertz-Hertoghen / de Koningh van Spaengien ende haerlieden / mede desghelijcks met Vranckrijck ghetracteert / ende werdt ghebruyckt gheheel Christenrijck over &c.

Versoeck vande restitutie vande Tractaten der Entrecoursen ende equaliteyt ende Imposten.

Maer op dit stuck vande Commercie werdt haer gheandtwoordt / dat de gheleghentheydt des tydts niet en konde lijden / daer in als doen te toeven / ende dat de petitien waren strijdende teghen de fondamentale Wetten vanden Rijcke / mede brenghende / dat de Ondersaten in 't feyt vande Commercien / ende de lasten daer op ghestelt / ghefavoriseert moeten worden boven de Wtheemsche / ende dat sy niet en behoorden te soecken sijn inkomen te verminderen boven andere / haer sulcx niet voeghende / die quamen om te bedancken / ende dierghelijcke.

Antwoorde der Enghelschen.

Ende om de petitien te beter te neder te legghen / recommandeerden de Raedts-heeren een Clachte vande Enghelsche Koopluyden / de Avonturiers ghenaemt / aen hare Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / dat aldaer mochte afghestelt worden een Impositie inde Oorloghe opghestelt / gheprætendeert schadelijck / ende waren (alsoo by de Heeren Staten wel was belooft) wat ghemodereert nae de Oorloghe / maer nochtans soo moesten de Laecken -- koopers groote servitude ende quellinghe lijden vande Verpachters der Imposten / soo dat haren handel van Laeckenen ende Wolle ware daer door ghesw acht / want door de dierte ende de belastinghen daer van / soo werden in plaetse van dien / andere stoffen ende Laeckenen in Hollandt ende elders binnen de Provintien gemaeckt ende ghebruyckt / die de voorsz Impositien exempt ofte onbelast zijn / ende alsoo beter koop konnen ghegeven worden.

Engelscher Koopluyden klachten.

1610.

Waerom sy versochten / ghelijck de Heeren Staten Ghenerael / wel begonst hadden te modereren / dat die gheheel mochten afghedaen worden / op dat de Enghelsche Drapperye mochte van alle Impositien bevrijdt wesen / nae behooren ende beloften.

Ten anderen / naedemale onlancx by de Parlamenten in Enghelandt goede reformatien op 't Laecken-maecken besloten waren / ende die nu beter ende trouwer als voormaels ghemaeckt werden / soo worden nochtans in Hollandt ende elders de Tara van kortichepdt ende smalte soo excessive bevonden / dat sy oorsaecke hebben te presumeren / datmen in 't vergrooten vande voorsz Tara / daer in men soo ruym toe-gaet / Men sochte de Enghelsche Koopluyden quellinghe ende moeyte aen te doen / door de bittere extorsie vande reparatie der voorschreven faulten / die niet door haerlieder schuldt / maer by de Laecken-maeckers gheschieden / dat welcke haerlieden onlydelycke schaede ende minderinghe van haere Capitalen / veel duysent ponden op een Jaer by-brengt / ofte andersints gheschiedt / om de voorschreve Enghelsche Drapperije in oneere / ende ander Drapperijen / die daghelijcx toenamen in eeren te brenghen ende vorderen. Daerom versochten sy om alle ghescchil wech te nemen / dat henlieden mochte gheconsenteert worden / een van hare Natie inde Steden daer de Laecken-neeringhe meest is / te moghen hebben / om toesicht te hebben op 't meten ende visiteren van de Enghelsche Laeckenen ende andere Enghelsche Waeren / die te kort oft te lanck mochten vallen : Immers dat de Enghelsche Verkooper (indien hy mach of sulcx begheert) present mochte zijn / ofte yemandt vande Natie instellen / om te sien hoe het toegaet in 't meten ende visiteren vande Enghelsche Drapperijen.

Ten derden / alsoo een speciael Tractaet tusschen den Koningh van Groot Brittannien / ende de voorschreven Heeren Staten aenghegaen was / den sessentwintichsten Junij sesthien-hondert acht / daer onder andere een Artijckel gheaccordeert is / dat seecker Placaet op de Commercien vande voorschreven Koopluyden Avonturiers ghemaeckt Anno vijfthien-hondert neghen ende tneghentich / inde Provintien soude gheobserveert worden / ende met expressen last in alle de Steden gheexecuteert te worden ende gheobserveert / ende is ghepubliceert Anno sesthien-hondert ende acht / Soo ist nochtans dat de Steden van Amstelredam in Hollandt / ende Vlissinghen in Zeelandt / met eenighe andere / de Overtreders van 't Placaet niet en straffen / maer daer-en-boven houden ende stijfden in haren onbehoorlijcken handel / teghen het expres inhoudt van 't voorsz Placaet ende Ordre vande voorsz Heeren Staten.

Nota, Dit Placaet is te straffen ende verbeuren de goederen der Enghelsche Interloopers die niet by zyn van hare Compagnie.

Daeromme versochten de voorsz Compagnie / met harē Gouverneur / dat het de Heeren Staten etc. mochte ghelieven vande voorschreven contraventie kennisse te nemen / ende de selve by authoriteyt van hare Hooghe Ed. Mo. eerst-daghe te redresseren / op dat sy het effect van 't voorschreven Placaet / Tractaet in 't Generael ende particulier / rijpelijck ende solemnelijck ghesloten ende ghesegheIt / mochten nae behooren genieten.

Dese Ambassadeurs hebben daer teghen mede der Nederlandtsche Kooplieden op Enghelandt hanterende / haer klachten eensdeels verthoont /

Pppp ij over

over de groote ende nieuwe Tollen ende onkosten / mede datmense seer strenghelijck dronghe / de provenue van hare ingheбrachte goederen te imployeren in Enghelsche Waren ende Drapperyen / die sy niet en konden uytvoeren dan op veel grooter ende ongheлijcker Tollen ende onkosten dan d'Enghelsche betalen / als naemelijck vande Laecken ende Carsayen / die d'Enghelsche Koopluyden konden uytvoeren voor drie ofte vier gulden te betalen / daer de Nederlanders moesten gheven thien oft twaelf gulden voor 't stuck / Welcke onghelyckheydt van Tollen de oorsaecke is / dat de boven-ghenaemde Enghelsche Avonturiers den Laecken-handel alleene in hare handen hadden / waer door sy noch groot voordeel hebben van 't inkoopen ende uyt-verkoopen / ende noch om alle den Koop-handel alleene in haer handen te brenghen / wordt seer strenghelijck ghevordert het voorschreven in Enghelsche Waren / jae soo strenghe / dat sy trachten dat den Nederlanders haer gheldt ghemaeckt van hare Waren / by Wissel over te Wisselen te verbieden.

Nederlantsche Kooplupden klachten over het employ dat men hun afdronghe en diergelijcke.

Ende dat alle contrarie / alle oudt herkomen / Contracten / Entrecoursen ende Recessen van Brugghe / ende selve teghen haer gheallegeert Contract over twee Jaer Anno sesthien-hondert acht in 's Graven-Haghe ghemaeckt / daer men d'Enghelsche in Nederlandt niet ergher en handelt dan de eyghen Inghesetenen. Dese Koopluyden verthoonden mede haer qualiteyt die capabel waren / de voordeelen vande Tractaten te ghenieten / ende spraecken met voor alle Man / die onder haer mochte schuylen.

Maer van dese verthooninghe werdt luttele ofte niet vele ghedaen / maer wel gherecommandeert / dan uyt-ghestelt tot bequamer tijdt / door de tijdinghe die over-ghekomen was vande Moordt des Koninghs van Vranckrijck.

Nederlantsche Ambassadeurs Ridders geslagen.

Als de Ambassadeurs de principaelste dinghen gheeyndicht hadden / soo zijn sy den vier-en-twintichsten Mey te Hove aen des Koninghs Tafel Heerlijck ghefestoyeert gheweest / ende hebben veel discoursen over 's Koninghs doodt in Vranckrijck ghehadt: Ende nae de Maeltijdt / alsoo den Koningh gheerne vereert die hy lief heeft / heeft hy dese vier Ambassadeurs Ridder gheslaghen / in presentie van veel Heeren ende Edelen / ende daer nae haer afscheyt vanden Koningh hebbende / hebben sy haren oorlof ghenomen vanden Prince van Walles / ende sijnen Broeder sieck vande Maselen besocht / ende anderwerf begroet de Koninginne / ende de Princesse Elisabeth / ende voorts alle de Ambassadeurs ende vreemde Heeren besocht ende afscheydt ghenomen / ende ontfanghen hebbende des Koninghs ende Princen Brieven ende depesschen / werden sy den acht-en-twintichsten Mey van 's Koninghs wegen vereert elck met een present / wesende een Lampet / met veel ander al vergult Silver-werck / elck tot ontrent vyf hondert oncen ghewichts / ende zijn alsoo ten selven daghe vertrocken met goeden wint nae de Zee-kust / ende den sesten Juny in 's Graven-Haghe wel aenghekomen.

Ambassadeurs afscheyt ende heerlijck vereert, komen inden Haghe.

Terwijle wy op 't verhael van Besendinghen zijn / sullen wy noch een vierde nae Sweden verhalen / alwaer nu ghekroont Koningh regeerde Karolus de Neghende / Soone van Gustavus / ende Oom van Sigismundus Koningh van Polen / waer van wy in onse voorighe Boeck hebben verhaeldt / de Karolus van weghen de Kroone ende Stenden Oorloghe voerende in Lieflandt / dat welcke de Polen segghen tot de Kroone van Polen te behooren / ende de Swedische ter contrarie / soo hadde Koningh Karolus de Stadt Riga beleghert / een rijcke Stadt op den Zeekant gheleghen / ende meermael die benaut / ende daer van ghedreven gheweest / maer ghelijckewel hielt hy die ter Zee benaut met Oorloogh-schepen van alle Traffijcke soo vele hy konde / dan nochtans soo avontuerden daghelijcx veel Enghelsche / Oostersche ende Hollandtsche Schepen / die Vaert op Riga gheassisteert / ende veel ghe convoyeert met de Deensche Oorlogh-Schepen / om dat de Sweet alomme verklaert hadde / te willen verbeuren ende verbeurt te houden nae rechten / alle die sijn vyandtlijcke belegerde Stadt Riga eenigherhande toevoer doen souden / alsoo die van Hollandt ende Zeelandt 't selve op de Custen van Vlaenderen hadden gedaen.

Vereenichde Landen besendinghe op Sweden van M. Cornelis Haga.

Hier over is gheschiedt / dat twee Hollandtsche Schepen / ghepretendeert op Riga te varen / met haer ladinghe vande Swedische Koninghs Schepen ghenomen ende verbeurt ghehouden werden / daer in de Reeders oft Eyghenaers pretendeerden dat sy elders ghedestineert waren / hier over versochten sy aende Hog. Mog. Heeren Staten / beschermt ende verantwoordt te wesen / ende op den Naem ende met Credentie vande Heeren Staten nae Sweden te moghen senden / op haer eyghen kosten / een Persoon / daer mede sy dien aengaende ghehandelt hadden / 't welcke de Staten der Vereenighde Provintien / gheconsenteert ende toeghestaen hebbende / is op dese oorsaecke derwaerts ghesonden / eenen Meester Cornelis Hagha van Schiedam. Dese hebbende sijn Instructie ontfanghen in desen Jare sesthien-hondert thien / den acht-en-twintichsten Januarij / is uyt Amsteldam vertrocken den thienden Februarij / ende is den eersten Meerte / aenghekomen tot Koppenhaghen in Denemarcken / den achtsten is hy ghekomen tot Marcke / gheleghen onder Sweden / ende van daer ghevaren op Sleden over Ys / ende den vijfthienden Martij tot Nekoppen / daer alsdoen Koningh Karel sijn Hof hielt / aenghekomen / daer hem van des Koninghs weghen sijn Logement versorcht werde / ende by de twee Secretarisen / ende den Doctor inde Rechten / Jacob van Dycke / doen wille-komen / ende nae dat hy sijn Brieven van Credentie ghetoont hadde / die hy vande Vereenighde Staten hadde / zijn hem twee Kamer-Jonckeren ghesonden om hem te gheselschappen / ende ter eeren vande Staten te tracteren / ende alles wat van noode was te besorghen / die sy Prestavus noemen / noch twee Trawanten voor sijn Kamer-dienst te wachten / een Silver-knecht tot de bewaringhe van 't Silver ter Tafel noodigh / noch een Bode / Lacquay / Kock ende sulcx meer / ende werdt met Hovelinghen gheselschapt / ende ter eeren als boven met Silver gedient.

Ambassadeur Haga in Sweden heerlijck ontfangen ende getracteert.

Den acht-en-twintichsten Meerte / werdt hem byden Doctor van Dycke Audientie te Hove aenghesedt / ende een Koninghlijcke Koetse met ses Paerden toeghesonden / vergheselschapt met Joncker Herman Wranghel / eerste Kamer-Joncker vanden Prince / ende Joncker Joris Boude 's Koninghs Edelman / met veel Adels / overmidts 's Koninghs sieckte van 't flerecijn / hadde hy sijn Audientie byden Prince Gustavus / ende sijn jonghste Broeder Prince Karel / vergheselschapt met de Graven Suante ende Stuer / Broeders / Johan Lemschop / met Heeren Johan Moensen / Wolfpar Gouverneur van Sudermerlandt / Georgen Claessen Sternschilt / Hof-Maerschalck / beyde Rijcx-Raden / met meer andere: Inghekomen zijnde / is de Prince Gustavus hem teghen ghetreden / ende zijn soo met grooter eerbiedinghe malkanderen bejeghent / ende de handt ghegheven / daer werdt de kranckheydt des Koninghs gheexcuseert / waer nae hy sijn aenspraecke ende boodtschappe in 't Latijn heeft ghedaen al met blooten hoofde. De Prince Gustavus / nae eenighe discoursen ende complimenten / beloofde rapport te doen aenden Koningh sijnen Vader.

Heeft Audientie by den Prince van Swede Gustavus / den 28. Martij.

Daer nae werdt hy daghelijcx van verscheyden Hovelinghen besocht / Maer met den Doctor van Dycke heeft hy meest van sijn saken ghenegotieert / als vande Navigatie op Riga &c. ende ten lesten nae goede Informatien / werdt hem ghenoechsaem sijn versoeck gheconsenteert: hy congratuleerde den Koningh van Sijne Majesteyts gheluckighe beroepinghe tot de Croone ende Coronatie / sulcx hy alleene vander Staten weghen in Mandatis hadde / aenbiedende van Sijne Meesters weghen / als van een

Congratuleert den Koningh.

1610.

een vrije Souverayne Republijcke allen dienst &c. bedanckende voorts van 't waerschouwen / de Nederlanders op Riga niet te handelen.

Wordt by de Koninginne ende 's Koninghs Kinderen ontboden.

Ende alsoo de Koningh noch sieck bleef van 't Flerechijn oft Podagra / heeft de Koninginne seer statelijck om hem ghesonden / hoe dat sy hem verwachtende was in haer Kamer met den Prince Gustavus / synen Broeder Karel / ende twee Dochters / Katharina ende Maria / alwaer hy seer vriendelijck onthaelt werdt vande kloecke Koninginne / een Hertoginne van Holst wesende / dese excuseerde des Koninghs kranckheydt / ende seyde hem aen / dat des Koninghs begheeren was / naedemale van sijn Schepen daer hy om solliciteerde / noch niet vernomen en was / dat het hem soude believen / het Landt van Sweden / de Steden Stocholm ende Upsael / de Silver ende Koper-berghen te gaen besien &c. ende alles soude hem daer toe bereyt zijn / daer en tusschen souden zijn saken moghen verricht worden.

Wordt gheleydt om te besichtighen de Raritey-ten van 't Rijcke tot Stocholm en Upsael.

Dese beleefde aenbiedinghe aen-ghenomen hebbende / zijn hem Edelen / Trawanten / Paerden / Boden / Kocks &c. beschickt / ende is alsoo den twaelfden April nae Stocholm heerlijck ghevoert / ende vande Gouverneurs alomme onthaeldt ende ghelogeert / sy hebben hem alle de singulariteyten des Rijcx ghetoont / als onder ander Rheeden uyt Laplandt ghebracht / die in plaetse van Paerden de Sleden over 't Landt trecken : hem werden oock ghetoont de Koninghlijcke Schepen / onder ander een van grootte gheen syns ghelijck / daerom Mateloos ofte Sans pareil genaemt om sijn grootte / vanden Koningh Johan ghebout / groot over de twaelf hondert lasten / ofte vier-en-twintich hondert Vaten / grooter dan oyt ghehoort. Voorts werdt hem mede verthoont des Coninghs Casteel / Hoff / Cabinet ende ander dinghen. Daer was doen mede aen-ghekomen een Ambassade aenden Coningh uyt Moscovien / die malkanderen daer begroeteden. Hy is mede tot Upsael ghevoert ghe-weest / daer hem den dertichsten April die schoone Kercke met Coper ghedeckt ghetoont was / met de Coninghlijcke begraeffenissen / ende de Croone daer de Coninghen mede ghekroont worden. Ende is een voorneemste Universiteyt / daer by is een Veldt daer de Coninghen van Sweden pleghen ghekoozen te werden / daer Steenen opgherecht staen / met inscriptien van ghekoozen Coninghen / aldaer vanden Jaere 1048. ende vanden Jaere 1396. &c. De Silver ende Cooper Mijnen te sien en liet den tijdt hem niet toe / ende soo is hy statelijck gefestoyeert alomme met Musijcke ende andere recreatien weder te rugghe ghekeert / ende den derthienden Mey tot Niekoppen ghekeert / alwaer hy wederomme heerlijck is onthaeldt ghewеest / ende by de Coninginne inden Lust-hof ghevoert / verselschapt met de Princen ende Princessen / ende daer inne ghewandeldt / ghediscoureert / ghesеten met ghedeckten Hoofde / oock ghespeelt ende van als vrijelick ghesprooken / ende soo daer nae de Coningh ghenesen was / ende syne negotien meestendeel volbracht / is hy by vijfthien Edelen by den Coningh ter Maeltijdt ghebracht / alwaer hy eerst by den Coningh in sijn Camer wel ontfanghen / de handt ghegheven ende omhelst / heeft langhe ghediscoureert vande Nederlanden / ende vander Ooster-Zee / ende vander Moscou / klaghende over den Coningh van Denemarcken / die hem dreychde te beoorloghen / terwijle hy den ghemeynen Vyandt den Coningh van Polen (die gheregeert werde by Spaengien ende Jesuijten) wederstandt dede / de welcke hem sochte te verrijcken met het Groot Keyserdom van Moscovien ofte Russien. Daer nae meermale aen des Coninghs Tafel ghefestoyeert ghewееst zijnde / heeft hy sijn afscheyt vanden Coningh ghenomen / vande Coninginne / Prince ende des Coninghs ander Kinderen / met alle schriftelijck bescheydt / de Coningh vermanende dat de Vereenichde Landen wilden afstaen vande vyanden des Rijcx Sweden / ende die van Riga / niet te versterc-

Reden des Koninghs Karolus aen den Ambassador Haga.

Afscheyt des Amb. Haga vanden Koningh van Sweden.

ken met haer Vaert / soo langhe de Polen ende de Littauwers syne vyanden waren / op dat sy van sijn Oorlooch-Schepen in gheen schade en quamen.

Ambassadeur in Hollandt ghekeert.

Aldus Coninghlijck ghetracteert / is hy den seventhienden Mey vertrocken nae Hollandt / Maer alsoo hy hadde te passeren het Landt vanden Hertogh Johan van Ooster-Gotlandt / des Coninghs Broeders Soone / te weten van Coningh Johan / ende Broeder van den Coningh Sigismundus van Polen / heeft de selve hem doen wille-kommen / alwaer hy van hem seer Statelijck / Princelijck ende Feestelijck weder onthaeldt ende ghetracteert heeft ghewеest / ende ten lesten van daer oock afscheydt ghenomen hebbende / is met gheleyde soo noch van den Coningh / als van sijn Hoocheyts Volck / den vijfthienden Junij tot op de Frontieren van Denemarcken beleydt / ende heeft daer sijn afscheyt van allen genomen / is alsoo tot Elsenoor aende Sonte ghekomen / ende den neghenden July tot Amsteldam / ende daer nae oock in 's Graven-Haghe / om daer mede sijn rapport te doen.

De oorsake vander Protestanten Verbondt tot Hal.

De Protestantische Vorsten hadden inden lesten Winter tot Hal in Swaben een Verbondt ghemaeckt / om voor te staen hare Rechten ende des Rijcx Constitutien / ende te handthaven dat de Kinderen in haer Vaders goederen souden moghen succederen / gheen Manlijck Leen zijnde / met aenbiedinghe teghen alle Pretendeerders behoorlijcke cautie van te recht te staen / om datmen scheen te willen uytsluyten vande successie der Landen Gulick / Cleve &c. de Kinderen ende naeste Erven ende Susters Soonen / ende daer in 't besit stellen den Ertz-Hertogh Leopoldus van Oostenrijck in 's Keysers Name als Sequester / gheheel toe-ghedaen beyde den Paus / ende den Koningh van Spaengien / zijnde van over veel Jaren ghepractiseert / om de Protestante Vorsten te weyren vander selvigher Landen successien / als te nae de Nederlanden gheleghen / een saecke van grooter consequentie voor de Protestanten / wiens goedt recht sy vreesden dat om hare Religie wel mochte ghekrenckt worden. Sy hebben mede de Coningh van Vranckrijck ende andere in haer Verbontenisse ghebracht / ende begonsten haer elck te Wapenen / desghelijcx de Ertz-Hertogh Leopoldus / ende de Roomsche Catholijcke Vorsten / meest soo het scheen / elcx tot eygener defensie.

Pretenderende Vorsten gheven bestellingen.

De Pretenderende Vorsten der Landen Gulick / Cleve &c. als den Keurvorst van Brandenborgh ende Paltsgrave van Nieuburgh / begonden mede by tijdts in dit Jaer / om de Stadt Gulick in possessie te krijghen / bestellinghen uyt te gheven / als den jonghen Heere van Oyen in Ghelderlandt hadde last van een Regiment van twee duysent Mannen op te lichten / Schombergh van duysent / de Grave van Solms drie duysent / ende soo meer andere.

Grave van Ridbergh neemt Bylefelt in / ende wort wedes gedwongen.

Van d'ander zijde voor den Ertz-Hertogh Leopold / lichte de Grave Johan van Ritbergh / een broeder van Emden / alle den Winter Volck op / om van achter in 't Graefschap vander Marck te vallen / ende nam in Bijlefelt / een plaetse redelijck sterck / dies terstondt de Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburgh derwaerts sonden duysent te Voete ende twee hondert Peerden met grof Gheschut / waer door Ridbergh van daer af trock.

Simon Grave vander Lippe pretendeert actie.

De Grave Simon vander Lippe / alsoo hy pretendeerde dat de ander helft van syne Stadt Lippe / die van over veel hondert Jaeren / toe-quam den Vorsten van Cleef ende Marcke / nu hem behoorde toe te komen / heeft de selve nu tot hem ghenomen / den Raedt ende de Borgherije den ghеheelen Eedt van ghetrouwicheydt afnemende / haer dwinghende de inkomsten daer van hem te betalen / waer teghen de voorschreven Vorsten hem terstondt mede stelden / met protestatien ende redenen / alsoo dat sulcx haest ghеslist worde.

De Keyserlijcke Majesteyt heeft niet versuymt ten derden-male sijn Eerenhalt ofte Herault uyt te

 senden

1610. senden teghen de Vorsten ende Landen van Cleef &c. tot Colen ende elders/ maer hy werdt vander Vorsten volck ghevanghen/ ende tot Dusseldorp ghebracht/ beantwoort ende eerlijck weech ghesonden/ de antwoort werdt gedruckt.

Heraut des Keysers beantwoort.

De Ertz-Hertogh Leopold hadde goedt Garnisoen in 't Casteel van Glesse/ 't welcke der Vorsten volck belegherde den neghenden Januarij/ ende nae dien sy eenighe uytvallen hadden ghedaen/ gaven sy haer over/ om binnen Gulick te moghen trecken.

Casteel Gless. van de Vorsten verovert.

Den Grave van Mansvelt hadde voor Leopold inghenomen Sleyden een Gulicks Stedeken/ maer Graef Frederick van Solms/ Gouverneur van Duren/ verraschte hem/ eer hy hem konde stercken/ met ses hondert Man te Voete ende te Peerde hem bespringhende/ ende met een stuck Gheschuts dede hy een Bresse schieten/ ende die beloopen met sulcken gheweldt/ dat Mansvelt hem moeste salveren in eenen Toren/ uyt den welcken door ghebreck van Mont-kost hy hem moeste ghevanghen gheven met vertich Edelen ende Officieren/ ende werdt tot Duren ghevoert ende gherantsoneert/ maer korts hier nae werden ontrent hondert Soldaten vander Vorsten volck ontmoet van 't Garnisoen van Gulick/ ende werden gheslaghen/ ghevanghen ende gerantsoent.

Sleyden ingenomen by Mansvelt ende weder verlooren/ hy gevangen.

Den achtsten Meert hadde het Leopoldisch Krijghs-volck/ het Huys ofte Casteelken Calckhoven by de Ryex-stadt Aken gheleghen inghenomen/ ende wel ghemandt ende beset/ dies van weghen de Vorsten derwaerts trock de voorschreven Grave van Solms met ontrent twee duysent Mannen te Voet ende te Peerde/ met eenighe Veldt-stucken/ Maer die van binnen hen te weeck kennende/ gaven haer over/ met haer zijd-ghewere alleenlijck uyttreckende/ dese plaetse wel beset hebbende/ is Solms ghetrocken om 't Casteel van Bredenbent te beleghen/ ende dat ghenoech teghen 't abdijs vanden Marckgraef Ernst van Brandenburch/ die daer noch volck in 't Leger brochte/ die van binnen weyrden hun dapper.

Casteel Calchoven by Leopold inghenomen en verlooren.

De Ertz-Hertoghe Leopold/ om die plaetse niet te verliesen/ hadde een deel Volck in Brabandt aenghenomen vande ghemuytineerde Spaengiaerden/ Italianen ende andere/ ende maeckte soo een Legher van wel seventhien hondert Voet-volcks/ ende ses Compaignien Peerden/ onder den Heer van Anholt/ een Ghelders Heer vanden Huyse van Bronckhorst/ wiens Vader eertydts tot Lochem inden Spaenschen dienst doodt bleef/ Anno 1582. Dese ginck ligghen met sommich Gheschut onder een Bosch daer by gheleghen/ van waer hy sandt ontrent drie hondert Voetknechten/ met elck een sacxken Buscruyt door een Marasch nae Bredenbent/ 't welck vernomen werdt byden Grave van Solms ende de Beleggers/ ende hebben die meest met Musketten van verre vernielt/ 't welck verstaen zijnde by de Leopoldische/ trocken doen aen om der Beleggers Legher te bespringhen/ die hen soo dapper met voordeel weerden/ datter wel twee hondert vande Bespringhers doodt bleven/ met eenen Oversten/ ende vande Beleggers ofte Vorsten zijde/ eenen jonghen Grave Otto van Solms/ ende een Gulicx Edelman Otto van Pallandt/ ende ontrent veertich meer. Onder de ghequetste waser eenen Nederlandtschen Oversten Wispenninck/ Capiteyn vande Guarde van Prince Mauritz/ ghequetst in syn handt daer hy van sterf. De Vorsten siende hun te onsterck/ ende den Winter noch te hart/ braken haer Legher op/ om te verwinteren.

Casteel Bredenbent te vergeefs belegert in Meerte.

Graef Otto van Solms ende Capiteyn Wispenninck gebleven.

In 't eynde van April was de Vorst Christiaen van Anhalt uyt Vranckrijck/ ende uyt de Vergaderinghe van Hal in Swaben/ inden Haghe in Hollandt ghekomen/ by den weech verstaen hebbende/ datter verscheyden Krijghs-volck van Leopoldus/ soo te Voet als te Peerde/ vergaderden ontrent de Maeskant in Brabandt/ Gulick ende Landt van Luyck/ de Landtsaten grooten overlast doende/ ende sonder ordre logerende. Dies hy den sevenen-twintichsten April/ versochte aenden Prince Mauritz eenen Ruyter-dienst/ onder pretext van heyn te convoyeren nae Dusseldorp/ 't welck Prince Mauritz met wel en dorsde doen/ sonder de discreetste vande Heeren Staten dat aen te segghen/ ende doen beschreef hy ontrent veerthien Cornetten Paerden/ van uyt Nimmeghen/ Grave ende Eynhoven/ op seecker plaetse hen te laten vinden/ met noch twee hondert Musketiers/ met toe-bereyde Waghenen/ om die met der haest op den Rendevous te voeren/ tot Overste daer toe synen Broeder Graef Hendrick verwillighende/ desen hoop op den Mey-nacht/ haer op de bestemde plaetse vindende/ hebben ontrent de Mase tusschen Maestricht ende Stochem/ by een Huys Merchelen ghenoemt/ ghevonden ontrent veerthien hondert Voet-knechten/ ende vier Cornetten Peerden/ de welcke verrascht zijnde luttel weyre boden/ dies sy gheslaghen ende ghevanghen werden/ maer het meeste Voetvolck weeck nae een sterck Huys/ daer een Fransoys Heere Monsieur de Bonivet op woonde/ die een Erve ghetrout heeft vande Bastaert Dochter des lesten Hertogh Karel van Ghelre/ soo wy gheinformeert zijn. Hier by leydt het Clooster Neekom/ daer sy veel op vluchten/ maer werden ghedwonghen haer ghevanghen te gheven/ ende 't Clooster berooft/ daer werdt mede ghevanghen de voorschreven Heere van Anholt vanden Huyse Bronckhorst met syn Cornette/ hy selve seer ghequetst zijnde/ daer werden te samen ghenomen drie Cornetten/ ende wel vier hondert Paerden/ ende wel thien ofte twaelf hondert Voet-volck/ veel Spaengiaerden ende Italianen/ met meest alle de Capiteynen/ die nae 't Landt van Cleve ghevoert werden/ de Heere van Anholt meest spreeckende voor haer rantsoen/ werden de particulieren los ghelaten/ daer ontrent waren noch meer hier ende daer van Leopoldus Volck verschreven/ om dat te vergaderen tot eenen Legher/ als des Oversten Beckloos Volck/ die alomme veel gheslaghen ende verstropt werden/ soo dat sy gheen Vergaderinghe meer maecken en konden/ de Vorst van Anhalt en verloor boven acht Mannen niet/ ende Graef Henrick was al weder den sevenden Mey inden Haghe/ ende Anhalt is tot Dusseldorp met Triumphe ghetrocken/ daer de possiderende Vorsten met der Landen Staten vergadert waren/ ende met haer de Ambassadeurs der Coninghen/ alwaer de Coningh van Vranckrijck groote assistentie toeseyde.

1610.

Vorst van Anhalt slaet Leopoldus volck op den Maeskant den eersten Mey.

Vorsten en Staten van Cleve etc. tot Dusseldorp vergadert.

Haer werden aldaer mede Brieven vande Ertz-hertoghen ghelevert/ aenbiedende alle vriendelijcke ende ghebuerlijcke Neutraliteyt: Mede versoeckende dat hun Volck syn Landen gheen schade aen souden doen/ sy wilden alle behoorlijcke noodighe paspoorten haer gheven &c.

Ertzhertoghen aenbieden de Vorsten Neutraliteyt.

De Ertzhertogh Leopold syn Volck gheslaghen vindende/ ghelieft hem oft hy wel van verdedinghe wilde handelen/ maer nae de doodt des Coninghs van Vranckrijck/ maeckte hy van nerghens gheen vermaen meer.

Maer onder deckfel vanden Gulickschen Krijgh in Nederlandt/ soo lichte hy vast veel Volcx op ontrent Straesborch ende Passau/ daer hy Bisschop was/ de welcke daer alomme de Landen veel schaden aen-deden/ onder den Grave van Grichinghen/ ende den Oversten Ramert/ die van Straesborch wapenden haer daer teghen/ als mede den Keurvorst Paltsgrave/ de Hertogh van Wirtenberch/ de Marck-Graven van Durlagh ende Baden/ met andere/ dies de Leopoldische beloofden te vertrecken uyt die Landen: Maer als de Marck-Graven waren vertrocken/ zijn sy weder ghekeert/ allen moet-wil bedrijvende/ dies de voorschreven weder sterck te Velde quamen/ ende mede Marck-grave van Ansbach als Overste/ ende hebben daer langhe Oorloghe ghevoert in Mey/ ende Junius/ tot dat sy de Stadt van Dachsteyn/ ende daer nae Molsheym/ dat sterck ende wel versien

Oorloghe om 't Bisdom van Straesborch.

1610.

versien was / ghedwonghen hebben / dies ten lesten den Kryghdoor intercessie vanden Hertogh van Lottringhen ende andere gheeyndet werdt by Tractate vanden sesten September / als dat Bisdom gheheel afghetert was.

Het Kryghs-volck byden Eertz-Hertogh Leopold alomme opghelicht / werdt eensdeels uyt-ghegheven te wesen om d'Oorloghe van Gulick / maer was meest wel door den Keyser / om synen Broeder Matthias te dwinghen / af te staen vande overdrachte der Landen van Oostenrijck ende Moravien ofte Mherhern / willende hem laten besitten het Koninghrijck van Hongarien / 't welck alleen hem niet en konde teghen den Torck beschermen / waer toe dat Koningh Matthias noch die voorschreven Landen niet ghesint waren / maer wilden haren Landts-heere onder ende by haer hebben / dies Matthias ende die voorschreven Landen oock Volck aen-namen om haer selven te beschermen.

Tweedracht tusschen den Keyser ende syn Broeders / ende d'oorsaecke vandien.

Wy hebben vooren verhaeldt / hoe dat alle de drie Broeders des Keysers / te weten Matthias / Maximiliaen ende Albertus / met haren Neve den Eertz-hertogh Ferdinand van Gratz over twee Jaren sesthien-hondert acht / hun hadden te samen verplicht / haren oudtsten Broeder den Keyser Rudolph te versoecken / dat hy wilde tot vorderinghe des Huys van Oostenrijck eenen Roomschen Koningh opsetten van haren Huyse / die Syne Majesteyt den arbeydt mochte helpen draghen / zijnde nu kranckelijck / ende mochte hem voortaen begheven tot meerder ruste in syn Graefschap van Tyrol tot Insbrugh / ende het Koninghrijck Bohemen / zijnde mede een Keurvorstendom aen haer Huys verseeckeren / 't welcke Electijf zijnde / soude moghen een anderen Koningh nae syn afsterven verkiesen / waer mede het Keyserrijck niet alleene / maer oock het Koninghrijck Bohemen van het Huys Oostenrijck afghesneden soude zijn / waer aen niet alleene het Koninghrijck Hongaren / maer mede de ander Oostenrijcksche Erflanden veel aen gheleghen ware / waeromme sy over twee Jaren den Eertz-hertogh Matthias ghestijft hadden met eenen Heyr-legher te trecken nae Praga / soo wel om den Vrede met den Turck gheconfirmeert te hebben / als aen het Huys van Oostenrijck het Koninghrijck Bohemen te bevesten / daer den Keyser ghenoech afghedrongen werde / aen synen Broeder Matthias over te leveren / Hongarijen / Oostenrijck / Mherhern / met toe-segginghe des Koninghrijcx Bohemen / uyt kracht vander Landen onderlinghe verbontenissen / alsoo wy in 't dertichste Boeck verhaelt hebben.

Dit versoeck ende afghedronghen Transport der Oostenrijcksche Landen / heeft den Keyser (soo het scheen) seer verdroten / als streckende tot verkleyninghe syner authoriteyt / dies sochte hy syn Broeders onderlinghe van Ferdinand van Greyts ende die van syn Broeders te scheyden ende vervreemden / ghebruyckende in syn diensten den Eertzhertogh Leopold des Ferdinandus Broeder / nu Bisschop van Straesburgh ende van Passau / ende andere hem hoope ghevende / soo de Koningh van Spaengien hem niet met rijcke Gheestelijcke goederen in Spaengien en versorchde / hy soude hem sien te vorderen tot hoogheren Staten / jae tot het Coninghrijck van Bohemen / als doen uytghegheven werde / ende nu noch tot het Stadthouderschap des Keysers inde saecken van Gulick ende Cleve / ende met der tijdt hem adopteren ende vorder verhoogen.

De Keyser siende dat hy de Verbondtenissen der Vorsten Protestanten tot Hal in Swaven aenghegaen / niet hadde konnen beletten oft weyren / mede dat de Ligue ofte Verbontenisse / onder de Roomsche Catholijcke Vorsten in 't Rijck gheenen goeden voortganck en konde bekomen / door dat den Paus ende Coningh van Spaengien / oock veel Duytsche Bisschoppen ende Vorsten daer niet wilden intreden / uyt verscheyden jalousien ende achterdencken / wel tot teghenweyr oft defensive / maer tot gheen offensive: Soo heeft hy synen toevlucht genomen aende Keurvorsten van Ments / Colen ende Trier / de Keur-vorst van Saxen / en den Hertogh van Bruynswyck / met den Landt-graef van Hessen tot Darmstadt / niet teghenstaende dat sy Protestanten waren / soo hadden sy particuliere saecken byden Keyser te versoecken / als / die van Saxen voor syn Huys actie op de Landen van Gulick &c. die van Bruynswyck om syn actie op de Stadt Bruynswijck &c. ende daerom en waren sy niet mede in 't Verbondt van die van Hal / diemen mede sochte in verdeylinge ende oneenicheydt met d'ander Protestanten te brengen.

De Keurvorsten etc. soecken de Broeders te vereenigen.

Dese Keurvorsten / als Ments / Colen en Saxen / zijn alle in April tot Praga byden Keyser ghekomen / mede de voorsz Lantgrave van Darmstadt: Daer quamen mede den 28. April de Eertzhertogen Maximiliaen van Insbrugh ende den Eertzhertogh Ferdinand van Greyts. Dese hebben t'samen den eersten Mey audientie byden Keyser ghehadt / men seyde dat daer drie poincten gheproposeert werden / d'eerste noopende de versoeninghe tusschen den Keyser ende synen Broeder den Coningh Matthias &c. 't Tweede vande successie eens Roomschen Coninex / het Derde was vande vergkelyckinghe der saecken van Gulick ende Cleef / als wy hier nae sullen verhalen.

Vereeniginge gemaeckt tusschen den Keyser ende syn Broeder Matthias / ende voetval gedaen.

Noopende de versoeninge tusschen den Keyser ende synen Broeder / hebben dese Vorsten ten lesten soo vele ghehandelt / met vele reysen tusschen Praga ende Weenen der voorsz Vorsten / dat sy in 't leste vanden Somer tot een verdragh die hebben ghebracht op verscheyden conditien / waer van de voornaemste waren / dat sy van weder-zijden haer Kryghs-volck souden afdancken / dat Matthias eenighe somme van Penninghen &c. Jaerlijcx soude uyt-reyckien / ende soude den Keyser eenen voetval doen &c. Desen voetval gheschiede den 9. October in 't selve Jaer / inden Name van Coningh Matthias / door den Eertzhertogh Maximiliaen haren Broeder / en Ferdinand van Greyts / de Oratie werdt ghedaen byden Eertzhertogh Maximiliaen / ootmoedelijck vergiffenisse biddende voor synen Broeder / maer de Keyser brack syn Oratie / betoonende te vreden te wesen / alleenlijck versoeckende van hunlieden het onderteeckent Contract ende ghesegelt / segghende dat te willen bewaren tot een memorie voor het Huys van Oostenrijck etc.

Onbetaelt muytineren de Keysers Kryghsvolck groote overlast / nemen Praga in.

Volghende dat Contract / heeft de Coningh Matthias syn Kryghs-volck afghedanckt / maer 's Keysers Volck dat in 't Bisdom van Passau lagh / en werdt niet afghedanckt / door ghebreck van ghelde / alsoo gheyretendeert werdt / waerom sy dat Landt rondt-om afteyrden ende verwoesten / de Landtlieden verloopende / soo dat sy selfs ghedronghen werden uyt noodt haer nootdruft te soecken inde naeste gheleghen Landen / als in Bohemen / daer sy rijcke Vlecken ende Steden afliepen / ende daer terstondt teghenweyr vindende / trocken af nae Oostenrijck / daer sy de Donauwe passeerden / ende wel ses ofte seven hondert duysent Daelders schade deden / dies de Coningh Matthias anderwerf Kryghs-volck aen-nemende / werden sy ghedwonghen wederom nae Bohemen te keeren / ende daer Sloten / Steden / oock selve de Stadt Praga ten lesten in te nemen / dat welcke de Bohemen ende andere ten lesten soo gheterecht heeft / dat sy den Coningh Matthias ontboden hebben / ende hem voor haren Coningh verkooren / als wy hier nae sullen verhalen.

Terwyle dat Duytslandt aldus in roere was / soo isser elders in Vranckrijck ende Italien mede ghereetschappe van Oorloghe gheweest de Coningh van Vranckrijck was tracterende soo het scheen met den Hertogh van Savoyen een Houwelyck / tusschen den Prince van Savoyen oft Piemont / ende syn oudtste Dochter / 't welck groote jalousie in Spaengien veroorsaeckte / soo dat daer uyt groote misverstanden zijn ghereesen: den Hertogh hem beklaghende dat hem de pensioenen uyt Napels ten

Miscontentement ende pretensie des Hertogs van Savoye met Spaengien.

 Hou-

Houwelicke van syn Wijf de Infante van Spaengien beloofst / niet en werden betaelt / mede dat hem yet in't Hertoghdom van Milanen toe-geseyt was / voorts dat hy ter liefde ende ten bevele van Spaengien / hadde de Croone van Vranckrijck willen onthouden het Marquisaet van Salucen / ende daer voor moeten gheven 't Graeffschap van Bresse &c. dat veel beter was / datmen hem ghesocht hadde te vreden te stellen met het Coninghrijck van Majorica voor Savoyen disputerende op den Tittel ende men soude den oudtsten Soone ten Houwelijcke gheven de oudtste Dochter van Spaengien. Des Hertoghs tweede Soone soudemen gheven het Opper-Admiraelschap vande Middellantsche Zee / met dertich duysent Ducaten pencioen op Napels / sonder te behoeven ter Zee te gaen / den derden Soone van Savoyen Cardinael zijnde / soo die niet konde Aertsbisschop van Toledo worden / soo soude hem een groot pencioen daer uyt werden gegeven.

Hertogh van Savoyen handelinghe met Vranckrijck.

Dese Spaensche voorslaghen scheenen den Hertogh van Savoyen niet aen te staen / maer werdt beraden met Vranckrijck te handelen / van een Houwelijck met de oudtste Dochter ende den Prince / ende tot dat de Dochter voljarigh werde / soude de Coningh Jaerlijcx betalen hondert duysent Croonen / verdeylt vijftich duysent voor den Prince / dertich duysent voor den tweeden Soone / ende twintich duysent voor den derden Soone Cardinael / ende soude byden Coningh worden ghevoordert in syn pretensien teghen Spaengien.

Over dese onderlinghe handelinghen ende jalousien / isser veel ghehandelt tusschen den Ambassadeur van Spaengien Johan de Vives, ende den Ambassadeur van Savoyen / de Eertz-Bisschop van Morienne / de Savoyart begheerende te blijven inde alliantie met Spaengien / behoudelijck verscheyden conditien / als dat alle het Spaensch Krijghs-volck ende Garnisoenen uyt alle syne Landen souden vertrecken / dat hem betaelt werde vier hondert vijftich duysent Ducaten achterstel van pencioenen / zedert des Coninghs Philips de Tweedens doodt / eenighe beloften vernieut noopende Milanen / recompentie voor Bresse ghelevert aenden Coningh van Vranckrijck voor Salucen / om den pas der Fransoysen te sluyten nae Italien / dat de Grave van Fuentes Gouverneur van Milanen / mochte van daer ghenomen worden / om seeckere twisten tusschen hun zijnde / hy begeerde voortaen metten Coningh selve in Italien te tracteren / ende niet met syne Dienaers. Het scheen op dese voorslagen dat de Wapenen in Italien souden gheschorst blijven / daer over nochtans gheheel Italien in roeren ende in Wapenen waren / ende soude in goede vriendtschap met Spaengien blijven / nochtans soude 't Houwelijck met Vranckrijck voortganck hebben etc.

Hertogh van Savoyens voorslaghen aenden Koningh van Spaengien.

Desdiguieres gemaeckt Maerschalc van Vranckrijck.

Hier over zijnde mede veel onderhandelinghen tusschen den Hertogh ende Coninck van Vranckrijck gheweest / daer toe meest werdt ghebruycht den Heere Fransoys de Bone / ghenaemt Desdiguieres / Gouverneur van Dolphinoys / die onlanghs in Januarij vanden Coningh was ghemaeckt Mariscal van Vranckrijck / inde plaetse vanden Mariscal Alphonso Corso / ghenaemt Mariscal d'Ornano / doen overleden.

Koningh van Vranckrijcx stercke Krijghsrustinge.

De Koningh nam al Vranckrijck door veel Krijghs-volck aen / oock selve ses duysent Switsers / alsoo mede dede den Savoyaert / voorts groote quantiteyt van grof Gheschut / Buscruyt ende Clooten werdter reede ghemaeckt / selve tot Parijs ghescheept / om lancx de Marne nae Chalons te varen / derwaerts ten lesten eensdeels het Krijghs-volck ende Switsers marcheerden / soo datmen seyde / de Koningh wilde twee Leghers maken / den eenen nae Nederlandt / tot hulp vande possiderende Vorsten / op Cleef ende Gulick / om die in't besit te stellen / onder synen Edeldom waren de Krijghs-barichste op ontboden tot 's Koninghs dienste: Nae Nederlant soude de Koningh selve in persoone trecken. Daer teghen de Eertz-hertoghen / onder den Marquis Spinola / mede versch Krijghs-volck aen-namen / ende haer Garnisoenen vergaderden uyt Vlaenderen ende Brabandt / ende besetten daer mede hare Frontieren teghen Vranckrijck / bethoonende goedt betrouwen op de Vereenighde Landen te hebben / haer aenbiedende vrye passagie langhs den Rhijn voorby Rhijnberck ende elders.

Eertzhertoghen rusten meer onder Spinola.

Beroeminghe van Spinola.

Den Koningh werdt gherapporteert dat de Marquis Spinola hem hadde beroemt / den pas op Nederlandt te beletten met dertich duysent Mannen / ende hem slagh te leveren / maer een Flatteerder ontrent hem seyde / dat Spinola een Genevoys ware / ende dat op syn woorden niet veel te achten en ware: Waer op de Koningh antwoorde: maer hy ware een Soldaet / ende dede daer brenghen om te proeven een nieuwen peerssen Fluweelen Wapen-rock al gheborduert / met silvere Lelickens besaeyt / dien hy expres doen maecken hadde om te Velde te trecken / seggende / wy sullen sien of Spinola sal soo goedt wesen als syn woordt. Dat hy desen tocht recht meynde / blijckt op de tijdinghe / datter een Nuntius extraordinaris vanden Paus aen hem gesonden werdt / dien hy dede ontbieden / dat hy niet behoefde tot Parijs te komen / maer dat hy soude reysen nae Mouson / daer soude hy hem vinden moghen den twintichsten vander Maendt Mey.

Opinien en middelen hoe 's Koninex doodt mochte te weghe ghebracht wesen.

De fame ginck / daer soude eenen anderen Legher nae Savoyen ende Italien trecken / daer over Spaengien / Italien ende de Paus al in roeren waren ende seer bekommert / voorts gheheel Italien / als den Venetiaen / Florentijn / Mantouan / d'een vol achterdenckens zijnde vanden anderen / hen alle wapenende / de vyanden vanden Koningh van Vranckrijck ende restanten vande Ligueurs / gaven uyt / hy wilde gaen den Paus uytdrijven / hy en ware gheen recht Catholijck / maer een geveynst Ypocrijt / helpende de Ketters in 't Landt van Cleef ende Gulick: Dese opinie werdt daer niet alleene onder het ghemeyn Volck ghediscoureert / maer mede op de Predick-stoelen / alle den Vasten langh van dit Jaer festhien-hondert thien / oock mede in haer Biechten / allegerende (soo bedecktelijck als sy konden) veele de Jesuijtsche Maximen aenhanghende / wat een verdienstelijck werck het ware / sulcken quaet voor te komen ende te beletten / ende onder handt het Boeck prijsende vanden Spaenschen Jesuyt Johan Mariana, ende syn argumenten voortbrenghende / waeromme de Moordt vanden voorgaenden Koningh werdt gheprezen / niet eyghentlijck het Feyt (als mede niet die den Koningh van Enghelandt ende syn gheheel Parlament met Buscruyt wilden opblasen) maer wel den grooten yver die sy hadden / om soo grooten deucht te doen / als daer uyt te onspruyten ware / want sy argueerden aldus: De Oorloghe voeren teghen den Paus / dat ware teghen Godt vechten / om dat de Paus Godt was / ende Godt was de Paus / ende dierghelijcke meer. Soo dat niet te vergheefs veele Wyse verre-siende Lieden / in verscheyden Landen / presagieerden ofte voor-saghen eenighe sulcke accidenten als aenstaende waren / volgende den nieuwen Jesuijtschen yver van den Hemel te verdienen / van't Vaghevyer bevrijdt / ende in hoope van ghecanoniseert ofte Sant ghemaeckt te worden.

Wy sullen nu verhalen wat daer op is ghevolght / De Coningh van Vranckrijck ghereet wesende om te Velde nae 't Landt van Gulick te trecken / in Persoone / heeft tot dien eynde willen syn Coninghrijck in goede ordre stellen / wilde syn Coninginne authoriseren / Croonen ende in State stellen als Regente / om in syn afwesen dat wel te regeeren / ende synen Soone den Dolphyn als toekomende Coning verklaren.

Koninginne van Vranckrijck ghekroont tot S. Denys / den 13. Mey.

Dese Coronatie geschiede tot S. Denijs den derthiensten Mey / daer alle de Officieren vande Croone / ende principalen Adel vergadert waren: Dese Coronatie was seer solemneel ende kostelick / verre passerende in Peerlen / Ghesteenten ende Cleynodien alle ander Feesten in Spaengien ende Italien onlanghs ghesien / de Coningh selve daer mede synen Persoon seer mede bekommerende.

Den

1610.

Den selven avondt den derthienden Mey / reedt de Koningh met de Koninginne noch nae Parys in Louvre / alwaer Sondaghe naest-komende / den sesthienden / de Koninginne haer blyde Inkomste doen soude : gheheel Parys was in roere om Eeren-poorten / ofte Arcus Triumphales te maecken / ende Stellagien : want de Koningh nae twee daghen daer nae / beschepden hadde selve nae de Frontieren te vertrecken.

Sanderdaeghs Vrijdage / zijnde den veerthienden Mey / bevandt hem de Koningh seer bekommert ende swaer-moedigh / ende was daeromme dien dach meermael in sijn Cabinet alleene / daer hy ghewoon was sijn ghebeden dagheljcx te segghen die hy van sijn Moeder gheleert hadde. Daer wordt ghesepdt / dat de Hertogh van Vendosme sijn Bastaert Soone / hem dien dach waerschoude / dat de Medecyn La Brosse, een oudt Astrologus / ghesepdt hadde / dat hy hem dien dach wel moeste wachten / want hem nae het leven gestaen werdt / de Koningh antwoorde hem / dat hy een oudt Sot was / ende ghy een jonck Sot sulcx gheloovende.

Nae den middagh ten vier uren / dede de Koningh sijn Koetse inspannen / ende wilde gaen met den Hertogh van Suilly sijnen Tresorier / in 't Arsenael / om sommighe Ordonnantien voor de Triumphe te maecken / ende alsoo hy alle de Ghevanghenen wilde gheven vryhept / soo wilde hy over die inde Bastille waren selve ordonneren : Met hem traden inde Koetse / de Hertoghen van Espernon ende Montbason / met vier meer andere Heeren / hy begheerde niet dat de Guarde hem volghen soude / alsoo rydende / ende ghekomen zijnde tot de strate gheheeten La Ferronnerie, was hy ghevolght van een Moorder die langhe op hem ghewacht hadde / ghenaemt Fransoys Ravaillack, van Angoulesme gheboren / een grof sterck Man / dese siende 's Koninex Carosse stil staende / ghestopt van ander Carren ende Coetsen / blooch van onder 't volck nae den Coningh toe / de welcke uytsach over 't hooft van Espernon / aen sijn rechter zijde sittende / watter lette / ende met een Mes / een voet lanck / over beyde zijden snydende / boven over 't Wyel / de Koningh achter sittende / stack hem rasschelijck twee steecken nae het herte / passerende den tweeden steeck tusschen de vijfde ende seste ribbe / affsteeckende de hert-ader / ofte Vene-cava, de welcke terstondt soo veel bloedts gaf / dat het hem de spraecke benam / ende viel alsoo voorwaerts over / de Moorder verstack hem onder 't Volck / dan hy het Mes bekent / werdt hy terstondt ghegrepen : een vande Heeren siende 't bloedt dat den Koningh uyt den monde liep / riep / Le Roy est mort, waer op terstont groote beroerte ontstondt / dies de Carosse ghesloten / terstondt nae 't Paleys Louvre reet : de ander Heeren riepen onder 't Volck / de Koningh ware maer ghequetst : dese quade tydinghe werdt terstondt de Koninginne ghebracht / die meynde terstondt uyt te loopen om den Koningh te sien / maer de Heer Cancelier die inden Raedt was / 't selve ghehoort hebbende / ginck haer teghen ende hielt haer staende / sy riep / Helas de Koningh is doodt / de Cancelier antwoorde haer properlijck / soo niet Madame / de Koninghen en sterven niet in Vranckrijck / ende haer te rugghe gheleydende in haer Camer / seyde hy / het en ware gheen weenens tydt / het weenen moest-men uytstellen / men moeste raedt schaffen &c. dies terstondt werdt belast den Heer van Vitry Capiteyn vande Guarde / des Koninghs Kinderen by een met den Dolphijn te brenghen. De Hertoghen van Guyse ende Espernon werdt belast / lancx de Stadt henen te ryden met veel Edelen / de Ghemeynte te stillen / aen-segghende de Koningh ware maer ghequetst / ende allen oploop te stillen / namelijck te bewaren de Huysen vanden Ambassadeur van Spaengien ende andere die seer suspect waren. De Tresorier Le Duc de Suilly, was nae het Hof komende / maer hoorende dat de Koningh doodt was / keerde hy / om ordre te stellen in sijn Bastille ende Arsenael / als de importantste plaetse van 't Rijck op dat pas : den Oversten van Parijs werdt belast des Stadts-poorten te sluyten / ende Oploop te voorkomen.

Koningh Henrick de Vierde / van Vranckrijck / wordt vermoordt / den 14. Mey / Anno 1610.

Guyse ende Espernon stillen allen oploop.

De eerste Cancelier vergaderde terstondt het Parlament / die daer ten versoecke vanden Procureur Generael / pronunceerde Besluyt oft Arrest / dat siende dat de Koningh doodt was / verklaerde de Koninginne / nu Moeder vanden jonghen Koningh / Regente over Vranckrijck / ghedurende de onderjarichepdt van haren Soone / met volkomen macht ende authoritept / besloten noch ten selven daghe / den veerthienden Mey 1610.

Het Parlament ten selven daghe maeckt en [illegible] Koninginne Regente, den 14. Mey.

Tot volkomen van 't selve / werden teghen Sanderdaeghs beschepden in 't Parlament / te vergaderen / alle de Cameren van 't Parlament ende Officieren / daer mede voor de Noene ghebracht werde den Jonghen nieuwen Koningh / sittende op een kleyn witte Hackeneye / verghesellschapt met de Princen van sijnen Bloede / Officieren vande Croone ende grooten Edeldom / al te Voete / hem volchde de Koninginne in Carosse / ghevolght met de Princessen / al bedeckt met swart Lampers. De Jonghe Koningh / ghenaemt Lowys de Derthiende / ginck sitten boven alle / aen sijn rechter handt beneden de Koninginne Moeder / beneven haer aen de rechte zyde / alle de Princen vanden Bloede / de Pairs ende Officieren van Vranckrijck / aende slincker zijde de Cardinalen / Bisschoppen ende Prelaten : Voorts voor den Koningh sijnen Camerlinck / de Cancelier / President ende Raedts-heeren in grooten ghetale : Alle ghesetten zijnde / begonst de Koninginne te spreecken : Myn Heeren / hebbende Godt belieft met sulcken accident wech te nemen onsen goeden Koningh / mijnen Heere (doen haer de tranen ende suchten overvallen hebbende) seyde voorts : Ick brenghe u hier mijnen Soone / V allen biddende daer sorghe voor te willen draghen als behoort / ende wel schuldigh zijt ter salligher ghedachtenisse vanden Vader / van u selven / ende van u Landt : Ick wensche dat hy volghe V Lieden goedt advys ende raedt / biddende hem sulcke te gheven / als u uwe Conscientien ten besten sullen ingheven. Dit ghesepdt hebbende / wilde sy opstaen ende wegh gaen / Maer besloten zijnde / werdt sy vast ghehouden / ende ghebeden met haer presentie de vergaderinghe te vereeren.

Koningh Lowys 13. met de Koninginne en Officiers vergadert in 't Parlament besty-ghen de Koninginne Regente, den 15. Mey.

Oratie der Koninginne Regente.

Doen sprack de jonghe Koningh (zijnde oudt acht Jaren / acht Maenden min drie daghen) in effect dese woorden : Messieurs / alsoo Godt belieft heeft tot hem te nemen mijn Heer ende Vader / soo ben ick hier by Rade van mijn Moeder ghekomen / om V Lieden alle te segghen / dat in 't beleydt van mijn affepren / ick begeere te volgen V Lieden goeden raet / hoopende dat Godt my de gratie gheven sal / te volgen de exempelen ende goede instructien die ick ontfangen hebbe van mijn Heer mijn Vader / V Lieden biddende my te gheven u goedt advys / ende teghenwoordelick te resolveren op 't ghene ick belast hebbe den Cancelier u lieden voor te houden : Die daer over op stondt ende een Oratie maeckte / als mede den eersten President / ende eenighe andere / tot besluyt dienende om de Koninginne in authoritept te besten vande Regeeringhe des jonghen Coninghs. Hier over stondt de Cancelier op / afvraghende den Coningh sijnen wille / daer nae de Hertogen ende Pairs / de Prelaten / ende alle de Raedts-heeren / ende volgens werdt het Besluyt ende Arrest ghemaeckt ende ghelesen / de Coninginne Moeder te zijn Regente in Vranckrijck / ende te sorghen voor 't opbrenghen des Coninghs persoone / ende te administreren de affaren ghedurende sijn onderjarichepdt. Ende alsoo vertrocken sy weder nae 't Hof / 't Volck roepende / Vive le Roy, ende de Winckels alle de Stadt door werden weder open ghedaen / ende alles veranderde in stilte. Den dooden Coningh werdt in sijn kleederen / 't aensicht naeckt / den Volcke ghetoont / door de Sale ingaende / ende inde Gaelderyen uytgaende / met wonderbaer beklagh ende vloeck over den Moorder ; het Lichaem gheopent ende ghebalsemt / werdt bevonden gaef ende ghesondt / apparent niet dan van ouderdom te sullen sterven :

Oratie des Jonghen Koninghs.

Oratie des Cancelliers.

Koninghen Henrick de Vierde ende Vierde wordt ghebalsemt.

1610.

De Koningh wordt ghe-intituleert Henry le Grand.

sijn Hart werdt gheschoncken de Jesuijten tot Flesches / segghende dat hy haer dat belooft hadde nae sijn doodt / 't welcke sy met groote Ceremonien daer ghevoert / ende kostelyck op-ghelepdt hebben / sijn Lichaem werdt den eersten July / tot Sint Denijs by de Koninghen van Vranckrijck begraven / met seer uytnemenden Staet / Ceremonien / ende groot ghetal van Zielmissen / ende werdt ghenaemt Henry le Grand.

Eer desen Koningh begraven werdt / wilde de Coninginne hebben / dat de voorgaende Coningh Henrick den Derden / sijn Lichaem dat soo langhe tot Compiegne ghestaen hadde / ende van een Monick vermoort was / soude mede begraven worden tot Sint Denijs by sijn Vader ende Moeder / 't welck gheschiede den drie-en-twintichsten Junij / den lesten Coningh hadde somtijdts voor ghehadt 't selve te doen begraven / maer was altijdt ghediverteert ghe-weest by eenighe die sulcx bedecktelijck hielden uyt eenige voor-seggynge / van dat hy ende den voorgaenden / te gelijck souden begraven worden.

1610.

Die vande Ghereformeerde Religie wort tot Parys haer Contract vande vrije exercitie ghehouden ende gheconfirmeert.

Soo haest de Coningh doodt was / ende dat de Hughenotten vande Ghereformeerde Religie in grooter vreese stonden / van op 't Lijf gheloopen te worden / soo is haer vande Coninginne ende Staet alle bescherminghe toe-ghesepdt / als haer was belooft / als wiens ghetrouheydt tot de Croone haer altijdt was van haren Coningh sonderlinghe ghe-recommandeert / ende dat die den Staet ofte Standt van 't Rijcke nae sijn doodt souden balanceren / ende alle oproerighe in breydel houden / ende een toevlucht tot sijn huys wesen.

Dese toesegginghe vande Coninginne / hebben die vande Ghereformeerde Religie / die tot Parijs in grooten ghetale zijn / ghelooft / ende hebben 's Ander-daeghs / wesende Sondagh / haer ghewoonlijcke Predicatie buyten de Stadt ghehouden / in alle stilheydt ende goede ordre.

Lodowyck de XIII. by der gratien Gods, alder Christelicxste Coninck van Vrancryck ende Navare.
H. Iacopsen exc.

Ravaillact des Moorders examinatie ende bekentenisse.

De Moorder ghevanghen ende ondervraecht / heeft stoutelijck het Feyt toe-ghestaen / ende bekent dat sijnen Name was Franchoys Ravaillack / van Angolesme gheboren / oudt omtrent drie-en-dertich Jaren / eerst een Procureur tot Parys ghewe est / ende nu een arm School-meester zijnde / dat hy tot dese Moordt beweecht was by seecker revelatien ende ghesichten / ende 't lesen vanden Boeck van Mariana den Spaenschen Jesuijt / met wiens argumenten ende maximen hy wiste hem te behelpen / ende

voorts

1610. voorts door de Sermoenen vanden voorgaenden Vasten / waer uyt hy beweerde de noodighe oorsaecken die daer waren om den Coningh te dooden / om dat hy (soomen seyde) wilde den Paus Oorloghe aen doen / 't welck was Godt te beoorloghen / om dat de Paus Godt ware / ende Godt was de Paus / ende op die questie / oft het gheoorlost ware Tyrannen te dooden / wiste hy alle de Argumenten ende distinctien / waer uyt wel was te mercken / dat hy moeste sonderlinghe Instructien op dat stuck ghehadt hebben / want in ander poincten van Theologie hadde hy gheen verstandt met allen / hy glorieerde noch in sijn daedt / ende alsoo die volbracht was / ware hy bereydt te sterven : hy seyde dat hy zedert Paesschen wel vijf-mael om sijn Feyt te volbrenghen / uyt-ghegaen was : hy hadde meer-mael hem ghebiecht aen Jesuyten ende andere / ende bedectelijck hem op sijn Feyt onderbraecht / dan bleef daer by / dat hy van niemandt bysonders aenghesett was / maer hy werdt meermael variabel ende inconstant in sijn antwoorden bevonden / beyde onder inde tormenten ende daer buyten / dat meest hem beweecht hadde / dat hy hoorde segghen onder 't Krijghsvolck / dat de Koningh wilde den Paus beoorloghen / hy weende bywylen / al oft hem seer leet ware / hy badt de Coninginne ende hare kinderen vergiffenisse / al was het Feyt quaet / sijn meyninghe streckte tot goedt / ende hoopte dat Godt die barmhertich is / het hem soude vergheven / biddende Maria de Moeder Godts / Sinte Pieter / Paulus / Sint Fransoys / ende alle Heylighen / syne Advocaten te wesen / ende diergelijcke.

Hier over / alsoo sy niet anders bysonders van hem konden weten / is hy by het Parlament ter doodt verwesen gheweest den seven-en-twintichsten Mey / om op een Schavot inde plaetse Greve sijn Handt afghebrandt te worden / ghenepen in syn vleesch met tanghen / inde wonden ghegoten loot / siedende olye / peck &c. ende dan met vier Paerden van een ghetrocken te worden / ende sijn Lichaem tot pulver verbrandt ende inden windt gheworpen: dat het Huys tot Angolesme / daer inne hy was gheboren / gheraseert soude worden / ende niet meer opghetimmert / ende de Ouders ghebannen op den hals / sijn Suster / Broeders / Ooms ende Vrienden / niet meer te moghen voeren den Name van Ravaillack / maer haer Namen te moeten wisselen / daer nae werdt hy noch eens ghepijnicht / ende onderbraecht van sijn Complicen / maer hy bleef by het voorgaende.

Ravaillacx Vonnisse.

Hier nae werdt hy met veel moeyte gheboert nae de plaetse van Executie La Greve, 't is onmoghelijck te beschrijven / het weenen / krijten / vloecken ende tieren des Volcks / de Officieren hadden ghenoech te doen den verwesenen te beschermen van den Volcke / d'een wilde hem levende verscheuren met den Tanden. Hy hadde twee Doctoren Biechtvaders by hem / die hem t'elcker reyse vermaenden sijn Aensetters te noemen / ende sulcx meer / hy selve badt den Coningh / de Coninginne / ende alle de Weereldt hem te vergheven / ende bleef by sijn bekentenisse : Alsmen sijnen Arm met het Mes verbrande / ende t'elcker reyse datmen hem neep met gloeyende tanghen / riep hy jammerlijck / Jesus / Maria / principalijck alsmen ghesmolten Loot / Olye / Peck &c. brandende inde ghenepen wonden goot / ende t'elcker reyse werdt hem ghebraecht nae sijn bekentenisse : Nae ghewoonte belaste de Greffier aende Doctoren / men soude bidden ende den Salue singhen / ende begonst hebbende / murmureerde ende riep het Volck / men behoorde voor hem niet te bidden / met groote confusie : wederom afghebraecht / antwoorde als vooren. Daer nae spande den Beul de Peerden aen Armen ende Beenen / ende trocken wel een half ure lanck : hy werdt t'elcker reyse weder ghebraecht / als vooren. Dies het volck continueerde het roepen / door de groote droefheydt die sy over 's Coninghs doodt hadden / sloeghen veele de handen aende koorden ende hielpen trecken / selve een Edelman die by het Schavot te Peerde stondt / siende een vande Treck-peerden vermoeyt van treckèn / sat af / ende spande 't sijne daer in / Ten lesten als de Peerden een groote ure hadden ghetrocken / soo gaf desen Ravaillack sijnen gheest : Als den Beul het Lichaem ghequartiert hadde / soo is 't ghemeyn Volck met Sweerden / Messen ende Stocken op dese sijn quartieren ghevallen / die sy ontweldichden uyt des Beuls handen / met sulcken ijverichevdt / die sleypende herwaerts ende ginswaerts / jae buyten de Stadt / veel haer gheluckich achtende / een stuck van 't Lichaem ofte van eenen Darm te moghen hebben / om haer leet daer over te wreecken / eenighe stucken werden ghesleypt inde by-legghende Dorpen / soo dat sy ten lesten in verscheyden plaetsen verbrandt werden.

Ravaillacx Koninghs Moorder wreede doot den 27. Mey.

Ten selven daghe vande Executie / hebben die vande Sorbonna doen visiteren den Boeck vanden Jesuyt Mariana, waer door desen Moorder meest was beweecht gheweest den Coningh om te brenghen / om daer op te resolveren / of den Boeck Tolerabel was / dan niet / ende nae volkomen overlegginghe ende deliberatie / Hebben den selven Boeck den vierden Junij ghecensureert / ende verklaert Heretijck ende Schismatijck / inhoudende verscheyden Propositien / contrarie den Heylighen Catholijcken Gheloove / ende daerom niet te wesen Tolerabel / daer op van weghen 't Parlament ghevolght is gheweest / dit nae-volghende Arrest.

Ghesien by het Hof / de groote Camer Tournelles / ende van 't Edict / het Decreet vande Faculteyt der Theologie / versamelt den vierden Juny / hebben tot vernieuwinghe vande Censure Doctorale vande selve Faculteyt / gheschiedt Anno veerthien-hondert derthien / gheconfirmeert by het Heyligh Concilie van Constance / Anno veerthien-hondert vijfthien / besloten als dat het is een ongoddelijcke Heresije / te houden staende / dat het soude gheoorlost wesen / een Subject oft Vreemde / onder wat pretext oft oorsaecke het soude moghen wesen / handt te slaen aende Ghesalfde oft Gheheylichde persoonen van Coninghen ende Souverayne Princen / mede noopende het Boeck van Johan Mariana, ghe intituleert de Regis Institutione, ghedruckt tot Ments ende op ander plaetsen / inhoudende veel blasphemien ende grouwelickheden teghen den wylen Coningh Henrick den Derden hoogher Memorie / de Persoonen ende Staten der Coningen ende Souverayne Princen / ende ander Propositien contrarie den voorschreven Decreten. Soo heeft het Hof gheordonneert / dat de voorschreven Decreten vernieut / ghoregistreert sullen worden / ende Jaerlijcx den vierden Junij sullen ghelesen ende ghepubliceert worden etc. mede inde Prochie-Kercken etc.

Arrest van 't Parlament tegen 't boec van Mariana, confirmerende hare Decreten en Concilie van Constance.

Voorder ordonnerende dat het voorschreven Boeck van Mariana sal verbrandt worden byden Executeur vande Hooghe Justitie voor de groote Kercke van Parijs / Verbiedende alle Persoonen / van wat conditie ende state sy zijn / op straffe van Crimen lesæ Majestatis, te Schrijven / ofte doen Drucken eenighe Boecken ofte Tractaten / strijdende teghen 't selve Arrest etc. Ghedaen in 't Parlament den achtsten Junij sesthien-hondert thien. Dit Arrest werdt alsoo opentlijck byden Beul geexecuteert / ende 't Boeck verbrandt.

Dit vernieude Decreet / ende het verbranden van 't Boeck des Spaenschen Jesuwijts Mariana, en heeft den mondt vanden Volcke / noch vande Predicanten teghen de Jesuyten niet ghestopt / waerom de Jesuwijt Pater Cotton / den twaelfden July / uytgaf / tot verantwoordinghe der Jesuyten / eenen Brief in Drucke aende Coninginne / als dat sy den Boeck van Mariana niet en prijsen / noemende verscheyden Jesuyten / die het Decreet van 't Concilie van Constans prijsen / hoe wel eenighe met exceptie : Hy seydt mede / om een Persoon en behoorde gheen gheheele Societeyt beschuldicht te wesen etc.

Pater Cottons verantwoordinghe voor de Jesuyten.

Maer veele waren gheoffendeert / datmen den Mariana

1610. Mariana in Spaengien niet en strafte / noch dat tot Roomen syn Boeck niet verboden en was / het Decreet van 't Concilie sprack simpelick van Tyrannen sonder distinctie / van Tyrannen zijnde Ketters suspect ofte Fauteurs van Ketters / die nu bedecktelijck gheexcipieert worden onghenoemt / als ofte Princen/ Tyrannen/ Ketters/ Fauteurs ofte ghe-excommuniceerde Ketters / soude gheoorloft zijn te dooden/ alsoo mede schijnt dat de Enghelsche Roomsche Catholijcke Edelluyden / die met Buscruyt over eenighe Jaren / het gheheel versamelt Parlament wilden opblasen / dat verstonden / ghelijck oock mede desen Ravaillack.

D'oorsaecke van 't voorschreven Arrest der Sorbonna tot Parijs / Anno 1413. ende van 't Decreet van 't Concilie van Constans Anno 1415. dient gheweten / dat was / door dien dat de Hertogh Jan van Borgondien Anno 1408. hadde tot Parijs doen vermoorden den Hertogh van Orleans / 's Koninckx Broeder / een gheheel jonck Heere / dien hy tot excuse van syn Moordt / dede beschuldighen van 's Koninghs Soonen omghebracht te hebben / ende nae des Koninghs leven te trachten / om selve Koningh te worden / ghelijck doe by een fameus Doctor Iohan Petit Franciscaen / opentlijck alomme ghesustineert / ende daer by gheargumenteert werdt / dat het niet alleene gheoorlooft / maer behoorlijck was Tyrannen te dooden / sonder nochtans distinctie / welcke ofte wie rechte Tyrannen waren / ende of oock desen Hertogh van Orleans sulcx was.

Om dese materie beter te verstaen / sal den Leser moghen soecken seecker Fransoys Boecxken / als Anti-Cotton , ende een Antwoorde daer oppe / ende meer andere / ende die lesende met verstandt / sal moghen beter oordeelen / van waer het moorden der twee leste Koninghen in Vranckrijck is her-ghekomen.

Eer wy uyt dit propoost scheyden / sullen wy verhalen 't sommarie wat van des lesten Koninghs persoon wordt ghesepdt / als dat den Henry le Grand, was van stature middelbaer / ende wel ghemaeckt van persoone / hy sterf in 't seven-en-vijftichste Jaer sijns ouderdoms / grijs van hayr ende baert / van wesen ende aensien soet ende eerwaerdigh / den Neuse aquilin ofte gheraght / de Ooghen wijdt / met een hoogh Voor-hooft / van couleur Blommich nae sijnen ouderdom. Hy was deuchdelijck/ kloeck ende vroom / sijn Manlijcke kloeckheydt was ghebleecken in drie groote Veldt-slaghen by hem ghewonnen / ende in noch vijf-en-dertich rencontren van Legers / in wel hondert ende veertich schermutsels / ende in 't belegghen van wel drie hondert Steden ende Sterckten / den Hertogh van Parma noemde hem den vlieghenden Arent : sijn sachtmoedicheyt ende clementie ware niet om schrijven / ende sonder comparatie / 't welck die bande Ligue wel ghevoeldt hebben / ende de Schrijvers van Fameuse Libellen &c. Hy was Religieus / maer niet superstitieus / Ceremonieus noch hypocrijtigh / maer vrij-hertigh : In liberaelheydt was hy sijn Voorsaten passerende / alsoo dat hy Jaerlijcx / soo in pensioenen als vrije gisten uytgaf drie Millioenen ponden Frans / ofte dertich hondert duysent guldens : Men schrijft van hem / dat hy binnen achtien Jaren sijns Regiments / wel veertich Millioenen schats vergadert heeft / ende alle sijne schulden betaeldt: daer-en-boven was hy seer Heerlijck ende Magnifijck in verscheyden Timmeragien / ende namelijck in vijf/ als een Gaelderije om 't Hof Louvre te hechten aen Tuilleries, een nieuwe Brugghe/ het Perck Royal / het Ghebouw van Sint Germain / ende van Fontayn-Bel-eau, met meer andere Gasthuysen. Somma sijn wijsheydt / voorsichticheydt ende Groot-moedicheydt / vindt men beschreven seer alomme in diversche Boecken : Hy was seer gheneycht tot Vrouwen Liefde / ende heeft nae-ghelaten veerthien Kinderen / te weten / ses wettighe / drie Soonen ende drie Dochteren / noch acht onwettighe Soonen ende Dochteren : vande Wettighe was

Ghedaente / kloeckheyt / ende ander deuchdē van den Koning Henrick de Groote / en Vierden van Vranckrijck.

Syn nae-gelaten Kinderen.

Lowijs de oudtste/ nu Koningh/ gheboren den seven-en-twintichsten September / sesthien-hondert een 's nachts / den Hertogh van Orleans den sesthienden April sesthien-hondert seven / ende den Hertoghe van Anjou / den vijf-en-twintichsten April sesthienhondert acht : De Dochteren/ Elisabeth ende Chrestienne / waren ouder dan den Hertoghe van Orleans / ende de Derde jongher. Men schrijft dat desen Koningh soo beweent / beklaecht ende bemindt was / datter veel uyt enckel droefheydt ende verslaghentheydt / daer over subijtelijcken zijn ghestorven.

Wy hebben in 't voorgaende Boeck ghesepdt / hoe de Prince van Conde / eersten Prince vanden Bloede uyt Vranckrijck / was ghevlucht met sijn Huysvrouwe nae Brussel / ende van daer nae Milanen / die nu van sijn Moeder gheadviseert van 's Koninghs doot/ hadde aende Koninginne ghescheven / dat hy was wachtende haer Brieven ende Bevelen / de welcke hem belaste in Vranckrijck te keeren / waerom hy quam tot Bruyssel by sijn Huysvrouwe / ende tot Mariemont de Eertz-hertoghen begroetende ende afscheyt nemende/ werdt met twee Paerden beschoncken / desghelijcx de Princesse werdt mede beschoncken / zijnde daer met haer Suster de Gravinne van Auvergne / die soude den Prince volghen. Alsoo is de Prince / vergheselschapt met sijn Swagher de Prince van Orangien / nae Parijs ghetrocken / daer den vijfthienden July / alle de Heeren vanden Hove met grooter eeren hem quamen teghen-ghereden. De Koninginne vereerde hem met het Paleys van Gondi ende met groote pencioenen / ende naemaels met het Gouvernement van Guienne / maer de Koninginne behielt de Regeringhe haer opghedraghen/ met den ouden Raedt / daer nochtans vele meynden/ dat haer maer toe en quam de Regeringhe van des Koninghs persoon.

Prince van Conde keert in Vranckrijck.

Terwijle dit alles in Vranckrijck gheschiede / soo was inde Vereenighde Landen aen-ghekomen den Ambassadeur van Venetien / alsoo ghesepdt was daer ghesonden te worden / te weten / den Doorluchtighen Thomaso Contareni, de welcke in May tot Dusseldorp begroette de Vorsten vergadert op de saecken van Gulick ende Cleve / van daer quam hy in 's Graven-Haghe / alwaer hy werdt vanden Prince Mauritz / ende ander Graven teghen-ghereden ende Heerlijck inghehaeldt / ende brachten hem in sijn Logement op 't Huys van Egmondt / ende voorts den elfden Mey / ende noch meermael Magnifijcke Audientie ghehadt inde Vergaderinghe der Heeren Staten Generael / ende daer ghenegotieert/ meest bestaende in Complementen / sijn Credentie was vanden sesten Martij / hy is Heerlijck ghetracteert ende vereert / ende vriendelijck ghescheyden.

Venetischen Ambassadeur inde Vereenighde Landen aenkomen in Mayo.

De Staten der Vereenighde Nederlanden / verstaen hebbende de doodt des Koninghs van Vranckrijck / hebben terstondt derwaerts ghesonden / den Heere Cornelis vander Mijle ende andere / om behoorlijcke beklachten ende congratulatien te doen / alsoo oock deden de Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburgh / om t'samen te soliciteren / dat het beloofde secours tot het belegh van Gulick mochte ghesonden worden : 't selve dede oock de Koningh van Groot Brittannien / sendende sijnen Ambassadeur / den Heere Edmoutz Ridder / mede om te vorderen het voorsz secours : daer nae werdt noch uyt Enghelandt ghesonden den Baron van Wotton met grooten State / om met den nieuwen Koningh te confirmeren de oude alliantien tusschen beyde de Rijcken. Daer over weder nae Enghelandt uyt Vranckrijck ghesonden werdt / de Marischal de Lavardin / mede om de onderlinghe Contracten te vernieuwen.

Vereenichde Landen ende Vorstē senden om de assistentie nae Vranckrijck.

De Eertz-Hertoghen sonden mede nae Vranckrijck den Grave van Busquoy met grooten State / daer hy ontfanghen werdt vanden Constable de Montmorensy / om de ghewoonlijcke beklaginghen ende congratulatien te doen / ende te ratifieren de onderlinghe Contracten met den nieuwen Koningh/ alsoo

Verscheyden besendingen nae Vranckrijck.

1610.

alsoo mede uyt Spaengien werdt ghesonden de Hertogh van Feria / om de selve Complimenten als onder andere mede des Paus Nuntius / die was belast om te ontraden ende diverteren / datter gheen assistentie aende Pretenderende Vorsten van contrarie Religie mochte ghesonden worden / segghende van des Paus weghen / met dreyghende woorden / als dat dien bystandt was tot nadeel vande Roomsche Catholijcke Religie &c. Maer de Conninginne Regente gaf voor antwoorde / dat sy niet en mochte abandonneren de ghealliëerde vande Kroone van Vranckrijck / nae het bevel dat sy hadde ontfanghen vanden Koningh van hooger Memorien.

Dit mede toe-ghesepdt hebbende de pretenderende Vorsten in Gulick ende Cleve &c. ende den Vereenigde Landen / heeft sy belast den Marischal de la Chastre dien last op hem te nemen / met de Troupen ende ghereetschappe vanden lesten Koningh daer toe reede gemaeckt.

Wy sullen nu verhalen de saecken van Gulick ende Cleef &c. Binnen Gulick commandeerde de Maerschalck Joncker Johan van Ruyschenborch / een Ondersaet vanden Lande / die over twee duysent Krijghs-volck hadde / nochtans ghehoort hebbende / dat des Eertz-Hertoghs Leopoldus Krijghs-volck den eersten Mey byden Vorst van Anhalt gheslaghen was / ende hy selve is vertrocken nae Duytslandt / daer syn saecken mede niet wel en gheluckten / dede een versoeck doen van eenigh verdragh / ende de Stadt over te gheven op redelijcke Conditien / als datmen hem alomme syn goederen soude laten volghen / datmen syn Krijghs-volck twee Maenden solts soude gheven / ende veerthien daghen tijdts hem te gheven om daer over des Keysers opinie te hebben. Van dierghelijcke hadde hem mede den Eertz-hertogh Leopold laten hooren / maer op de tijdinghe van de doodt des Koninghs van Vranckrijck / en werdt daer niet meer van gheroert.

Het Huys van Saxen versochte noch seer sterck by den Keyser om syn pretensien op 't Hertoghdom van Gulick &c. dies de Keyser ten lesten / om hem eenigh contentement te gheven / heeft dat Huys beleent den sevenden Julij / ende toe-ghewesen alle 't recht dat sy souden konnen bewijsen te hebben inden Lande van Gulick &c. beter ende meer dan de pretenderende Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburch / ende te staen tot de sententie diffinitive des Keysers / dat sy gheen veranderinghe maecken en souden inde exercitie vande Roomsche Catholijcke Religie. Dat sy souden bevredighen ende contentement gheven / den Marckgrave van Burgou / ende den Hertogh van Nevers in haer pretensien / ende souden rembourseren de verschoten penninghen / byden Keyser ende den Eertz-hertoghe Leopold in dese Oorloghe verstreckt / ofte noch te verstrecken / dat vande Gheestelijcke goederen de Eertz-hertoghe Leopold soude moghen disposeren ende dierghelijcke meer / dan daer over zijn die van Saxen met de Pretenderende Vorsten veraccordeert / als wy nae sullen mogen verhalen.

Opdracht der Hertoghdommen van Gulick etc. byde Keyser aen 't Huys van Saxen / op conditie.

De Pretenderende Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburgh / hebben alle de voor-Somer met den Vorst van Anhalt ghevordert het Belegh van Gulick / maer daer over vielen alderhande swaricheden ende uytstellen / meest door de doodt des Koninghs van Vranckrijck / hoe wel de Koninginne wilde volbracht hebben 't ghene de Koningh haer hadde toe-ghesepdt / 't welck me belast was den Marischal de la Chastre / maer de Vorsten vreesden van soo grooten yver niet te vinden tot haren voordeele als sy wel hadden inden Koningh verhoopt / soo datter alderhande jalousien groeyden / vreesende dat verscheyden beleydt ofte directie mochte tot een confusie ghewoorden / alsoo voor Rees onder de Duytsche assistentie Anno 1599. gheschiede. Want nopende 't secours vande Vereenighde Nederlanden / werde aldaer swaricheydt ghemaeckt van soo veel Krijgs-volck de Landen tsessens te ontblooten / waer door de Eertz-Hertoghen onder den Marquis Spinola met syn groote Troupen mochste erghens de Landen een voordeel af sien principalick soo onder die ende der Vorsten Volck / ende de Fransoysen eenighe oneenicheydt gherese / ofte dat haer t'samen een ongheluck over quame / 't welck van haer vyanden mochte ghebrouwen worden / ende dierghelijcke / soo dat het scheen / indien men soo diep niet ware inde saecke ghetreden gheweest / nu door dit over-ghevallen accident daer wel ander bedencken soude ghevallen hebben / want daer waren te vreesen de precyse Instructien die elcke assistentie haer Ghecommitteerde Oversten souden gheven / daer verwerringhe ende misverstant uyt te vreesen ware in de beleydinghe / ende ten lesten een wanhoope causeren mochte onder de possederende Vorsten selve.

Inde Vereenighde Landen swaricheyt / van alle hun Krijghsvolck uyt de Landen te sendẽ.

Hieromme hebben de Vorsten ten lesten doen versoecken den Prince Mauritz om selve by t'stuck te komen / ende met syn presentie alles in ordre te houden / de welcke om de voorschreve insichten met rypen rade voorghenomen heeft selve daer vooren te gane / om altijdt de panne met den steel te houden nae t'ghemeyn spreeckwoordt / ende op alles de ooghe te hebben / de jalousien te weyren / ende alsoo de saecken met goedt beleydt tot een goedt eynde te brenghen / insonderheydt om te beletten ende toe te sien dat de Troupen vande Vereenichde Landen gheen groot verlies en leden / door oversicht ofte anders / niet teghenstaende dat de Resolutie der Heeren Staten Generael mede-brachte / dat hy beter soude doen inne Landt te blyven.

Prince Mauritz resolutie 't belegh van Gulick aen te nemen.

Int beginsel van Julio beschreef Prince Mauritz sijn Krijghs-volck op te trecken / mede alomme publicerende alle Soetelaers ofte Victaliers eenen vryen Legher / die versamelen soude by Schencken Schansse / hy dede mede t'Gheschut tot dertich stucken toe derwaerts voeren / onder den Generael de Heere van Kessel / Gouverneur van Geertruydenberghe. Hy selve in persoone vertrock uyt s'Graven-Haghe den elfden July / om sijn Volck by Schencken-schansse te Monsteren / de welcke t'samen met de Fransoysen van Chastillon ende Bethune / ende de Enghelsche onder den Generael Cicil / bevonden werden sterck hondert sessendertich Vendelen te Voete / ende acht-en-dertich Cornetten Paerden / alle kloeck ende fraey Volck / ende wel in ordre / ende die vande Guarden alle nieuw ghekleet / wesende t'samen een uyt-nemende schoone groote Trouppe.

Die Hollant trocken 136. Vendelen Voetvolck en 38. Cornetten Paerden nae Gulick.

Den sesthienden Julij vertrock hy met den Legher van Schencken-schansse ende quam tot Bedber / den seventhienden July tot Marienboom / den achthienden aen Vorstenberch boven Santen / daer hy vier daghen bleef / om middeler-tydt voor-by Rhijn-berck sijn Gheschut ende Ammonitie te brenghen de Revier op oft buyten om / Maer de Gouverneur van Rhijn-berck ghenaemt Fuentes (alsoo de Eertz-hertoghen te vooren haer ghedeclareert hadden / te willen in dese Oorloghe haer neutrael houden) heeft den Vorst van Anhalt ende Prince Mauritz / beleefdelijcken alle vrije passagie langhs den Rhijn aengheboden / ende selve haerlieden in 't Legher komen begroeten / met veel Edelen / Oversten ende Spaengiaerden / sy boden mede aen het Legher te moghen trecken vry door de Voochdye van Ghelder over het besaeydt Landt / daer toe sy eenen pas maeckten door 't Koorn-landt / om te marcheren thien Man dicke / ofte de front / neffens den anderen.

Alsoo zijn de Hollandtsche Schepen met Gheschut ende Ammonitie den Rhijn voorby Rhijnberck op-ghevaren / terwyle dat de Gouverneur van Rhijn-berck inder Naker vanden Vorst van Anhalt met andere Capiteyns ghebanckettert werdt. Van boven Santen / is Prince Mauritz den twee-en-twintichsten Julij komen legheren aen 't Klooster te Camp boven Rhijn-berck / doende aen de Heyde het Legher in Slagh-ordre brenghen / ende een goedt stuck weeghs alsoo marcheren / ende den drie-en-twintichsten trock hy

door

1610.

door den pas voorsz hem byde Hooghdijke ghemaeckt/ sonder eenighe schade te doen / ofte een garde ghemaeyt Rozen aen te raken / midts goede discipline/ ende quam logeren by Kempen / den vier-en-twintichsten trock hy door Wyligh / ende quam logeren te Kerst / ende den vijf-en-twintichsten by Nuys / daer de Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburgh 't Legher quamen besichtighen / ende den Prince Mauritz begroeten / hy bleef daer twee daghen tot den seven-en-twintichsten July / terwyle het Gheschut/ Ammonitie ende Victualie tot Dusseldorp ontladen werde.

Den 26. reedt Prince Mauritz selve nae Dusseldorp by de Vorsten / die hem quamen ontmoeten. De Heeren Staten der Vereenighde Landen / hadden ghecommitteert van haren weghen / Joncker Henrick van Brienen de Alste met den Heer Johan Berck Ridder / om als Ghesanten van 't Landt by de Vorsten te resideren / neffens de Ambassadeurs als de Heer van Boyssise van Vranckrijck / ende Rudolph Winwod van Groot Brittannien/ om op alles te helpen resolveren / die daer mede by Prince Mauritz verscheenen.

Buscruyt by ongeluck verbrandt 16 000 ponden / gaende nae 't belegh van Gulick.

Den 27. trock Prince Mauritz met den Legher voort / ende quam logeren tot Geestdorp / daer des abondts tusschen vier ende vijf uren / 't vyer in ontrent seshien duysent pondt Buscruyts quam / sonder dat men weet hoe / eenighe vermoeden dattet gheschiede by eenighe Tobacco-drinckers / ende sprongh tot twee reysen / beschadighende wel drijstich Waghenen daer ontrent / vele gantsch wech geslagen / gheladen met Schuppen / Spaden ende Lonten / daer wel 25. Voerluyden mede doodt gheslaghen werden / met sesthien Paerden.

Den 28. July quam hy met 't Leger tot Mersch aende Crapoel / daer onder-weghe by hem quam de Vorst van Anholt / met drie Cornetten fraye Ruyteren / wesende dessels Anhalts ander Volck tot Tiers ende Hamborch.

Gulick belegert den 29. July/ 1610.

Den 29. legerde Prince Mauritz tusschen Mersch ende Gulick / dicht byde Stadt / die hy berende ende besloot/ ordonnerende alle de quartieren van 't Leger/ ende begonde noch van dien abondt te approcheren/ hebbende noch niet by hem dan syn Troupen ende die vanden Vorst van Anhalt / de welcke niet over de vier duysent te Peerde ende te Voete en waren/ den Marischal de la Chastre noch by Trier legghende met syn Fransoysen / die niet voorts wilden marcheren / voor dat sy meerder verseeckertheydt ende gheleyde hadden / datmen hen niet doen konde / sonder 't Legher in perijckel ofte ghevaer te brenghen: Men sandt hem teghen de Grave van Solms met ses Vanen Ruyteren tot over de Moesel / oock eenige Fransche Capiteynen / maer dat en dachte haer niet ghenoech / want de Fransoysen waren insonderheydt jaloers/ datmen het belegh aen-ghegrepen hadde sonder nae haer te wachten / ende versochten daeromme datmen haer soude teghen senden tot aende Moesel vijfthien-hondert Paerden ende vijf duysent te Voete/ maer Prince Mauritz en wilde van soo veel Volcx syn Legher niet verminderen/ insonderheydt om datter van nerghens gheen perijckel voor handen en was.

Jalousie onder de Fransoysen in 't belegh van Gulick/ versoeckende gheleyde.

Gheduerende dese dispute / beneerstichde ende vorderde Prince Mauritz seer syn approchen om tijdt te winnen / die vande Stadt wesende boven de twee duysent Mannen sterck / deden dapper haer devoir van haer wel te weyren/ beschermende seer sterck haer buyten-wercken buyten 't Casteel daer Prince Mauritz meest op aendronghe/ het Casteel was seer sterck/ met vier groote Bolwercken.

Gheduerende dese Aprochen / werdter gherapporteert ofte ontdeckt / dat de Marischal de la Chastre soude ghelast zijn / de Stadt Gulick in syn handen te doen sequesteren / 't welcke de pretenderende Vorsten seer suspect was : Waeromme oock de Prince Mauritz de approchen te meer vorderde / om de eere van 't stuck te hebben / ende dede even-wel seer de Fransoysen besenden om voort te komen / dewyle men van nerghens eenigh perijckel en vernam / de Marquis sal hem op syn teghen-weer houdende / jae de Prince Mauritz beloofde met den gheheelen Legher hem te ghemoet te komen / indien Spinola met de Troupen vande Eertz-Hertoghen yet teghen hem wilde voornemen / 't welck den Marischal dede resolveren.

Den 9. Augusti nam Prince Mauritz een half Mane in voor Gulick vande Buyten-wercken / den 14. dede hy eenen aenval op de half Mane voor de Poorte ende Brugge (die afgebroken was) liggende/ maer syn Volck werdt kloeckelijck afgeslagen / maer 's nachts dat stuck herbattende / kreghen sy die inne sonder merckelijck verlies.

Den 15. dede Prince Mauritz aenvallen de twee half Manen ligghende buyten de Grachten / teghen over de twee poincten vande twee Bolwercken / om alsoo syn Gheschut voor de poincten te planten / ende te infonceren de twee Casematten achter de Bolwercken ligghende / ghevende van het eene te bespringhen den last aende Enghelschen / ende van het ander aen de Fransoysen / de Enghelsche namen de hare inne ende behieldense / maer de Fransoysen werden afgheslaghen / dan 's nachts weder herbattende/ kregen sy die mede inne / ende behielden oock de selvighe/ waer mede die van Gulick haer ontbloot vonden van alle haer Buyten-wercken / dies Prince Mauritz drie nieuwe Batteryen dede maecken / de twee om te infonceren de voorsz Casematten / ende de derde tusschen beyden seer groot / om Bresse ende mede alle de tegenweyren wech te schieten : Hy dede mede ghereet maecken het Hout-werck / om tuder haest door de Grachten/ die drooghe waren/ bedeckte Gaelderyen te maecken / om aen de Wallen te komen / om alsoo met myneren / sapperen ende bresse te schieten/ Meester vande plaetsche te worden/ waer aen eenighe daghen seer gearbeyt worde.

Gulick ontbloot by Pr. Mauritz van alle syn buyten-weyren.

Terwyle dat men dat belegh aldus vorderde / de Marischal de la Chastre siende datmen bleef opiniatreren oft vaste staende / van hem gheen meer escorte oft geleyde te senden / dan noch vijf Vanen Ruyteren/ boven de ses te vooren met den Grave van Solms ghesonden / mede merckende dat Prince Mauritz op de Stadt begonde voordeel te krijgen / resolveerde hy voorts te trecken.

Versoeck der Vorstē voor Gulick aen de Stadt Colen.

Hier en tusschen hadden de pretenderende Vorsten ghesonden aenden Raedt der Stadt Colen / versoeckende dat het Fransoys Legher op den Tocht zijnde / van op die Quartieren te komen by haren Legher / dat die op de omligghende Dorpen mochte komen logeren / ende dat de Stadt daer toe noodighe fouragie ende proviande wilden besorghen / Gasthuysen &c.

Vorder klaechden sy / dat het haer vreemt dochte dat den eerbaren Raedt van Colen soo veel Krijghsvolck aennam / daer sy gheenen Vyandt hadden / ten ware dat sy de Vorsten daer voor hielden / waer door sy wel presumeerden/ datse goeden voorraet van gelde moesten hebben / dies versochten sy / haer te willen op goede Cautie ofte Borge/ leenē drijstich duysent Daelders / sy souden ten dancke met den Interest van dien wel betaelt worden.

Ten derden / alsoo de Vorsten in hare Landen beyder Religien exercitie toelieten / versochten sy dat die vande Ghereformeerde Religie 't selfde inde Stadt Colen oock mochten genieten.

Antwoort van die van Colen.

Waer op sy schriftelicke antwoordt kreghen / eerst dat de Stadt buyten gheen Dorpen en hadde / dan wel eltijcke Huyskens / daer gheene Soldaten konden logeren ofte ghequartiert worden. Ten anderen dat hun Krijghs-rustinghe ware tot hare defentie ofte teghen-weer / ende verseeckeringhe &c. Noopende ghelt hadden sy gheene dan der Borgheren goetwillighe contributie. Voor 't leste seyden sy/ en konden sy in hare Stadt gheen andere oeffeninghe van Religie toe-laten / dan Roomsche Catholijcke / naedemael de Religions Vrede des Rijcx mede brochte/ dat gheen Stadt ghehouden ware ander Religie / harer Stadts Religie contrarierende / toe te laten.

De Marischal de la Chastre met syn Fransoysen/ van alles wel gheaviseert / is ten lesten de Moesel ghepasseert/ ende voorts nae het Legher voor Gulick gekomen/

1610. 1610.

ghekomen / daer hy met syn Troupen aenquam den achtienden Augusti / ende den neghenthienden brocht hy syn Troupen in slagh-ordre / die de Vorsten ende Prince Mauritz ginghen besichtighen / de Fransche Caballery waren fraeye Mannen / wel te Peerde ghemonteert / ende veele met vergulde Wapenen / maer de Nederlandtsche waren meer gheladen met yser ende stael. Het waren Vanen van veele Heeren / als de halve Bende van Ordonnantie vanden Koningh / beleydt vanden Heere van Vitry / noch de Vane lichte Peerden vanden Koningh / ende de Vanen vande Hertoghen van Orleans / Anjouw / Nevers ende Vendosme / vanden Chevalier de Vendosme / ende de Marquis de Vernevil / met ses Vanen Carrebins / met veel Edeldoms.

Aenkomste der Fransoysen voor Gulick / den 18. Augusti / met beschrijvinghe van haer stercte.

De Fransche Regimenten Voet-volck waren tamelijck wel ghewapent / dan mede niet soo swaer als de Nederlanders / ende waren de Regimenten van Navarra / van Baligny ende van Vaulbecourt / t'samen sessentwintich Vendelen / elck van twee hondert Mannen / 't Regiment Switsers vanden Collonel Gallattyn was van elf Vendelen / elcx van drie hondert Man / ende was maer half ghewapent / de reste maer drooge Pyecken wesende.

De Prince Mauritz verthoonde daer nae aenden Marischal alle syne acht-en-dertich Vanen Ruyteren in slagh-ordre met hare volle Wapenen / maer de Marischal ende Fransche Heeren saghen die met verwonderen aen / bekennende datse beter ghewapent waren dan de hare. Aldus nu ghekomen zijnde in 't Legher / scheen de Marischal gheheel verlaten te hebben alle voorgaende jalousien / bewysende groote eere aenden Prince Mauritz / met open verklaringe / dat daer niemandts Commandement dan het sijne soude gevolcht worden &c.

Prince Mauritz hebbende alles ghereet gemaeckt dat tot de voorsz Gaelderijen van noode was / heeft dapper doen schieten op de Casematten / om die te emboucheren / ende op de defentien vande Walle / ende den vijf en twintichsten Augusti doen doorbreecken op twee plaetsen de buyten Muer vande Gracht / om alsoo door de Gracht aen de Wal te komen / 't welck sy onder 't faveur van 't schieten soo wel deden / datse den sessentwintichsten 's nachts sonder merckelijck belet van die van binnen / oprechten ende deur-brochten twee Gaelderijen aen een Bolwerck / daer door men bedeckt konde komen tot aenden Voet ofte Walle vandien / welcken Wal ofte Muer sy bevonden opghemetst met graeuwen Arduyn - Steen / dies de Myners ende Bergh-werckers ofte Gravers / terstondt daer aen begonden te wercken / om die Steenen uyt te breecken / ende in 't Bolwerck te moghen myneren / Ende daer en tusschen den seven-en-twintichsten Augusti / dede Prince Mauritz de Stadt sommeren / die voor antwoorde gaven / dat sy versochten drie daghen respijt ende stil-standt van wercken / om haer te beraden / dan Prince Mauritz dede de Mijnen dapper vorderen / soo dat sy den acht-en-twintichsten door de graeuwe Steenen quamen / ende daer achter vonden sy groote Back-steenen / Carrelen ofte Moppen / die beter te breecken ende uyt te nemen waren / ende den neghen-en-twintichsten quamen sy door alle steen-werck tot inde aerde / daer sy doen begonden beter in te mijneren ende in te komen / ende den selven dagh werde sterck op de Casematten ende de defentien van 't Kasteel gheschoten / als mede den dertichsten Augusti. Die van binnen werden het mijneren ghewaer / dies sy ten selven dage 's Maendaeghs een Mijne die sy ghemaeckt hadden deden springhen / ende sloeghen daer mede doodt vier ofte vijf Mijneerders van Prince Mauritz / waerom hy mede een Mijne dede aensteken ende springen / die eenighe steenen uyt-sloech ende een gat maeckte / ende schade van binnen dede.

Gulick door Gaelderijen ende Mijne gedwongen.

Gulick ghesommeert.

Daer nae bestondt-men weder met de Mijnen aen te gaen / des Dijnsdaechs den lesten Augusti / werdt Prince Mauritz gewaer / dat die vander Stadt tegen hem aen mijneerden / ende vreesende gheprevenieert te worden / dede inder haest syn Myne stoppen / ende twee Tonnen Kruyts daer in legghen / ende de selve springhen / daer mede hy die van binnen voorquam / die doende waren / om haer Myne daer sy drie Tonnen Kruyts ingheboort hadden / te stoppen: De Beleggers mijne aengaende / dede groote operatie / ende ontstack mede de Myne van die van binnen / die soo beyde op malkanderen slaende / veel schade onder die van binnen dede / ende een seer groot Gat inden Wal maeckte / waer door die van binnen seer begonsten te vreesen / te meer alsoo sy ghewaer werden / datmen noch ander Mynen reede hadde. Dies sy ten selven daghe nae den Noene een Trommelslagher uyt-sonden om consent ter versoecken / dat des Gouverneurs Huysvrouwe mochte komen spreken met den Marischal de la Chastre / maer Prince Mauritz die daer ontrent was / seyde / dat de Vorsten selfs daer vooren waren / ende datter met niemandt te spreecken was dan met haerluyden / ende soo sy de plaetse niet wilden over-gheven / en behoefden sy niet te spreecken.

Daer nae op den avondt sonden sy uyt eenighe Capiteynen met diversche Articulen by haer ghestelt / daer op sy de plaetsche wilden over-gheven / onder ander mede van uyt te voeren Gheschut / Ammonitie ende anders / dan soo middeler-tydt in 't quartier vanden Marischal de la Chastre / vergadert waren de Vorsten / Prince van Anhalt / Prince Mauritz ende andere / werden hare uyt-ghebrochte Articulen afgheslaghen / ende daer werden ingestelt andere Articulen / waer op de Vorsten presenteerden 't Garnisoen te laten uyt-trecken / ende daer mede werden sy inde Stadt ghesonden / met last haer daer op te beraden / ende morghen nae den middagh ten vier uren bescheydt te laten weten / sonder stil-standt van wercken. Dies de Prince Mauritz de Mijnen dapper dede vorderen / ende even seer op de defentien schieten. Die vander Stadt en quamen niet uyt / dan den eersten September 's avondts gheheel laet / met de Articulen onderteeckent met weynighe veranderinghe / hopende de conservatie van het goedt vanden Maerschalck Russenburch. Prince Mauritz de Articulen siende / vant daer inne gheen swaricheyt / ende sandtse aende Vorsten om te teeckenen / soo die hun aenstonden / de welcke nu al op haer ruste waren / doch sy teeckenden die alle met den Vorst van Anhalt / daer nae oock de la Chastre ende Prince Mauritz / ende zijn alsoo op die Articulen den tweeden September uytgetrocken / de Articulen waren als volcht.

Die van Gulick senden uyt om haer over te gheven / den lesten Augusti.

I.

Ten eersten hebbende hier te vooren belooft gheweest by de Heeren Princen / aen wylen den Koningh Loflickster ghedachtenisse / den Onverwinnelicken Hendrick de Groote / Koningh van Vranckrijck ende Navarre / dat inde Landen van Gulick / Cleve / Bergh ende andere / toe-behoorende ende gepossedeert byde voorseyde Heeren Princen / datter geen veranderinghe en soude ghemaeckt worden inde exercitie vande Catholijcke Apostolijcke ende Roomsche Religie / maer dat de selve exercitie sal toe-ghelaten worden aen alle Persoonen inde voorseyde Landen. De voorseyde Heeren Princen belooven 't selve te doen onderhouden ende observeren: Ende sullen alle Geestelicke Persoonen gheconserveert ende ghemeynteneert worden in heure Privilegien ende Immuniteyten: gelijck oock in het ghenot van heure goederen / renten / ende inde inkompsten.

Articulen van 't overgheven van Gulick / den 2. September.

II.

Dat den Gouverneur / Capiteynen / Officieren ende Soldaten vande Stadt ende Kasteel / sullen stellen in handen vande Heeren Princen van Brandenburgh ende Nieuburgh / de voorsz Stadt ende Kasteel / met het Gheschut / Munitien van Oorlogen / Vivres / ende andere instrumenten van Oorloghe / sonder yet te verbreemden of te bederven naer dat het Accoort besloten sal wesen / ofte eenighe Lonten te stellen / oft ander Instrumenten oft Vyeren / om 't Pulver t'ontsteecken. Op conditie dat dierghelijcke dingen bevonden wordende / het Accoort van geender weerden sal wesen.

III.

Dat op dese Conditien / men toelaet den Gouverneur /

neur / Capiteynen / Officieren en Soldaten / uyt te trecken met hunne Wapenē / Paerden eñ Baggagien daer 't hun belieft / eñ dat tot dien eynde henlieden wagens sullen gefurneert wordē om te voeren heurlieder Bagagie ende gequetste tot de nombre van 150.

IIII.

Dat treckende uyt der Stadt ende Casteel / gheaccordeert sal worden / te mogen marcheren met slaende Trommels / brandende Lonten / Cogels inden mont / ende vliegende Vendels.

V.

Dat de Officieren vanden Eertz-hertogh Leopoldus / ende alle anderen / soo Gheestelicke als andere / van wat conditien die zijn / sullen moghen vrijelicken met hunlieden vertrecken met hare Goeden ende Bagagie.

VI.

Dat mede den voorseyden Gouverneur / sal laten in handen vanden ghenen die ghedeputeert sullen worden by de voorseyde Heeren Princen / alle de Chartren / Tytelen / ende andere bewysen / sonder datter yet verbreemt oft wech gebrocht sal moghen worden / noch door hem / noch door anderen.

VII.

Dat den Magistraet ende Burgheren / sullen ghemeynteneert worden by heurluyder Previlegien. Die sullen willen vertrecken / sullent vrijelick mogen doen / met heur goederen ende bagagien.

VIII.

't Accoort gearresteert wesende / sullen van weghen de Princen eenige ingelaten worden / om t'ontfangen de voorsz Charteren / Gheschut / Munitien / Viveres / ende alle andere dingen als boven.

IX.

Dat den voorsz Gouverneur die vanden Garnisoene van Bredenbent sal doen vertrecken / opte selve Conditien als gheaccordeert zijn aen die vande voorsz Stadt Gulick.

X.

Dat den voorsz Gouverneur / sal overleveren alle de Ghevangens van dit Legher / mits betalende elck hare kosten : ghelijck oock alle de Paerden die ghenomen zijn geweest geduerende dit belegh.

XI.

Dat den voorsz Gouverneur sal ghestelt worden inde possessie ende ghebruyck van alle syne goederen soo die jegenwoordigh zijn / met alle Previlegien / Vryheden ende Immuniteyten daer toe behoorende. Ende en sal den voorsz Gouverneur niet gemolesteert noch ondersocht worden om saken gheschiedt gheduerende dese Oorloghe / mits by hem doende ghelijcken Eedt van ghetrouwicheydt ende ghehoorsaemheydt aende voorsz Heeren Princen / als ghedaen hebben d'andere Edelluyden van 't Landt / welcken Eedt hy ghehouden sal zijn te doen binnen drie Maenden.

XII.

Sal toe-ghelaten worden aenden voorsz Gouverneur / Capiteynen / ende Soldaten / zijnde inde voorsz Stede ende Sloth van Gulick / hun te vertrecken daer 't hun gevalt buyten de ghehoorsaemheyt vande Princen ende van myne Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / ende sullen aldaer moghen verblyven den tijdt van veerthien daghen in alle seckerheyt / sonder besprongen noch te beschadicht te worden byde Troupen vande voorsz Heeren Princen / ende andere tot haer secours ghekomen / Midts dat de Troupen die uyt Gulick trecken sullen / ende andere in dienst vanden Keyser zijn / egheen acten van hostiliteyt / foelen nochte oppressien en doen jeghens d'Onderdanen ende Landen vande voorsz Heeren Staten Generael.

XIII.

Dat sy ghehouden sullen zijn / te geven twee Capiteynen die in ostagie sullen blyven / ter tijdt toe de voorsz Paerden ende Wagens die hun ghedaen sullen worden / om te voeren hunne bagagie ende gequetsten / sullen weder gekeert zijn.

XIIII.

't Ghene boven verhaelt / sal gheexecuteert worden binnen den dach van morghen Donderdach tweeden deser jegenwoordiger Maendt van September 1610.

Volgende dit Accoort is Rauschenburch de Marschalck van Gulick uytgetrocken met ontrent 1500. Soldaten : als Rauschenburch ontrent de Vorsten quam / tradt hy vanden Peerde / die groetende / nae eenighe woorden nam hy beleefdelick syn afscheyt / kuste syn handt ende gaf die den Marischal de la Chastre / ende meynde 't selve mede te doen aen den Vorst Ernest van Brandenburch / maer die gaf hem een stuer ghesichte / ghelijck oock de anderen / seggende tot hem / gaet voorts / daer is uwen wech / als spreeckende tot haer Ondersaet. Sanderdaeghs den derden September werdt het Casteel Bredenbent mede over-ghelevert. *Uyttoch des Garnisoens van Gulick.* *Bredenbent Casteel mede overghelevert.*

Dit belegh hadde geduert ontrent vijf weken / ende daer mede is Eertz-Hertoghs Leopoldus volck gheheel uyt het Landt vertoghen / ende de Vorsten zijn in volkomen besit ghekomen / daer op werdt dit naevolgende Jaer-ghetal ghestelt.

eXpUgnat IULIæ robUr VI MaUrItIUs DUX.

Daer is in dit belegh van weder zijden veel volck ghebleven / van buyten den Vryheer van Sidnesky Sergeant Major van 't Legher / een erbaren oudt Capiteyn / hy wert geschoten den 10. Augusti met een stuck grof geschut syn been ontstucken / rydende metten Vorst van Anhalt / eñ de Generael der Engelschē Sir Eduard Cicil / wat te na de Stadt / 't Paert vanden Vorst bleef onder hem doodt / nochtans was hy / noch Cicil niet gheraeckt. Desen Sidneshy sterf nae drie daghen / den 13. Augusti / tot groot leetwesen ende beklaghen vanden Prince Mauritz / ende veel Heeren ende der Landen die hy getrouwelick langhe gedient hadde / zijnde gheweest een Man van grooter erbarentheyt ende neersticheyt inden Krijgh / seer bequaem om een Legher te regeeren / daer vele aen verlooren werdt : daer bleef mede een Fransch Edelman / soone vanden Heere de la Forche / mede seer beklaecht / hy was Capiteyn inder Staten dienst. *Sidnesky doodt.*

Soo haest als de plaetse over was / stelde-men ordre tot afwerpen vande approchē / ende om de begravingen te slechten / oock mede op de reparatie vande fortificatie van 't Casteel / daer van Gouverneur wert ghestelt van weghen de Vorsten / Capiteyn Pithaen / gheweest van Graef Ernst van Nassaus Regiment. Int Casteel werdt geleydt voor Garnisoen twee Compagnien vande Lyfgarden vande Vorsten / eñ inde stadt vier Compagnien Duytschen / twee vande betalinge der Vorsten / ende twee vande betalinge der Gheconfedereerde tot Hal in Swaben / ende daer mede werden de Vorsten volkomen in possessie gestelt : In dese plaetsen is gevonden eenige Ammonitie eñ Geschut / maer niet soo vele als men meynde. Prince Mauritz met het Leger bleef daer eenige dagen leggen : Maer de Maerschalck de la Chastre begonste terstondt te dringhen op syn weder-keeren nae Vranckrijck / ende sandt nae Brussel aende Eertz-hertoghen / om vrije passagie te hebben door Lutsenburch naer Mazieres / dat hy beleefdelijck verkreegh. *Mareschal de la Chastre versoeckt eñ verkrijght passagie door Lutsenburch nae Vranckrijck te trecken.*

Den 8. September dede Prince Mauritz alle syn Nederlandtsche Troupen / soo te Voete als te Peerde / in slagh-ordre stellen / om die den Mareschal eens te verthoonen / met de ordre vande exercitie ofte oeffeninghe / als die doende met een woordt / voor / achterwaerts / ter zijden / gheserreert ofte gesloten / ontsloten ende anders marcheren / 't welck de Marischal seer prees / ende was verwondert vande ordre van dien / van 't fraey kloeck volck / ende van haer goede ende sware Wapenen : daer ware mede vele vreemde Heeren uyt Duytslandt / Vranckrijck / ende veel vande Eertz-Hertoghen Heeren ende Capiteynen / de Gouverneurs vande Frontieren / als Fuentes / Pompeo / Justiniano ende meer andere Spaengiaerden ende Italianen. Het beleydt ende commandement Generael van desen Legher / was wel byden Vorst ofte Prince van Anhalt / maer daer hebbende beweecht te komen den Prince Mauritz / wetende eñ kennende diens neersticheyt eñ erbarentheyt / hebben alles eñ 't geheel beleydt op hem laten staen / daer de Marischal de la Chastre oock goedt ghenoeghen in hadde / daer mede wysselijck geweyrt werde alle emulatie. *Heerlicke Monsteringhe van Pr. Mauritz Legher.*

Dat is

1610. Dit is een notabel belegh gheweest / uytter-maten roemlijck voor de Vereenighde Nederlanden / dat sy onseecker wesende vande intentie vande Ertz-Hertoghen / sulcken macht soo verre buyten haer palen hebben dorven senden / als ghenoegh trotserende de Spaengiaerden haer vyanden / Ertz-hertogen / ende den Keyser / want haer macht was van 136. Vendelen Voet-knechten / uyt-brenghende ten minsten 14000. Mannen wel in ordere / en 38. Vanen Ruyteren / sterck ontrent 3000. Peerden / ende hebben haer daer mede ghenoech ontsichbaer by haer ghebueren ghemaeckt.

De La Chastre vertreckt den 9. September.

Den 9. September vertrock de Maerschalck met sijn Fransoysen naer Lutsenburch ende Mazieres / hebbende den Vorsten belooft / sijn Troupen op de Frontieren by een te houden / om te favoriseren de conservatie van haer conqueste : Aldus scheyde hy vande Vorsten / van Prince Mauritz ende de ander Heeren met veel complementen / eeren ende eerbiedinghe.

Prince Mauritz Leger breect op / den 18. September.

De Prince Mauritz vande Heeren Generale Staten mede last ontfanghen hebbende om het Leger op te breecken ende 't Volck wederom te brenghen / om nerghens ombrage ofte achterdencken te gheven / al ofstmen noch yet anders daer omtrent voornemens hadde te doen / besloot mede met de Vorsten sijn vertreck / ende sandt nae Dusseldorp alle sijn Gheschut ende Ammonitie / om dat aldaer te schepen ende weder den Rhijn af te senden : 'T welck al wegh ghesonden wesende / zijn de Vorsten den 16. September in 't Legher by Prince Mauritz ghekomen / hem vergastende / ende met eenen bedanckende van sijn groot debvoir ende moeyte : treckende 's avonts weder in Gulick. Den 17. werdt alles ghereet gemaeckt om den 18. September 't Legher op te breecken / 't welck geschiede / marcherende nae Schencken-schansse / om daer weder te scheyden / elck in sijn Garnisoenen gaende : Prince Mauritz ginck dien nacht slapen int Stedeken Crevelt / wesende van sijn Graefschap Meurs / om eenighe daghen aldaer ordre te stellen op sijn eyghen saecken / ende dan in Hollandt te trecken met sijnen Broeder ende Couzijns / daer hy seer willekom is ontfanghen vande Heeren Staten ende aengekomen Ambassadeurs vande Coningen van Sweden / ende van Maroques.

Raetslagh des Keysers op de Sake van Cleef.

De Keyser verstaen hebbende dat het belegh van Gulick hart byder hant werdt ghenomen / ende siende hoe ongheredt hy was om dat te beschermen / heeft alle den Somer tot Praga beraedtslaeght metten Keurvorst Johan Swichart van Ments / met Ernest van Beyeren Keurvorst van Colen / met Maximiliaen van Oostenrijck sijn Broeder ende Ferdinand van Greyts Ertz-hertoghen / Henrick Julius Hertogh van Bruynswijck / Lodowijck Landt-graef van Hessen tot Darmstadt / Octaviaen Visconti Ertz-Hertoghs Albertus van Oostenrijcr Gesante / onder de welcke besloten ende eenighe bewillicht zijn nae Colen te trecken / ende daer een vergaderinghe te beschrijven / om den twist over de successie der Landen Gulick / Cleve &c. te slissen / ende te maintineren de authoriteyt vanden Keyser ende 't Roomsche Rijck / een stuck soo noodtsaeckelijck gheacht als daer den welstandt ende Vrede van gantsch Duytschlandt aenhinck.

Vorstelicke vergaderinge tot Colen over de Saken van Gulick / Cleef etc.

Hier toe zijn bewillicht ende ghecommitteert gheweest ende verscheenen tot Colen op 't leste van Augusto / de Gesanten vande Keurvorsten van Ments / Colen ende des Hertoghs van Bruynswijck / als tusschen-sprekers / ende van 's Keysers wegen waren ghecommitteert om 't stuck te vorderen / de Keurvorst Lotharius van Trier / en de Grave Johan George van Hohensolleren / daer waren mede afghesanten vanden Keurvorst ende 't Huys van Saxen. Op 't versoeck van dese vergaderinghe / zijn mede tot Colen verschenen Ghecommitteerde van wegen den Keurvorst van Brandenburch / ende vanden Vorst van Nieuburch / te weten Heer Frederick van Roden en Johan Zeschlin der Rechten Doctoren / daer werden mede toe-ghelaten by te sitten de Ambassadeurs der Koninghen van Vranckrijck ende van Groot Brittannien / de Ghesanten des Keurvorsts Paltsgrave / ende die vande Vereenighde Nederlanden / die waren de Heere van Brienen / ende Heer Johan Berck Ridder voren genaemt. 1610.

Versoeck van Keysers weghen.

Aldaer dede voor d'eerste in 't leste van Augusto een Propositie de Landtgrave Lodowyck van Darmstadt voorhoudende dat het tot vrede dienstelick ware / dat de Keurvorst van Brandenburch ende Vorst van Nieuburch / nu besittende Vorstendommen Gulick / Cleve &c. alleenlijck souden de Stadt en Casteel van Gulick over leveren in sequestre handen van twee ompartydighe Vorsten / niet suspect / tot dat de questie ghedecideert ware / ende dat terwyle alle Wapenen nederghelept / ende de Tollen op den Rijn opghestelt / afgedaen ende afgestelt souden worden.

Brandenburchsche ende Nieuburchsche antwoorde.

Hier op hebben de Brandenburchsche ende Nieuburchsche Ghesanten / den 20. ende 22. September in 't langhe schriftelijck gheantwoordt / maer midts dat 't selvighe in meer andere Historiale Boecken is te lesen / sullen wy alhier alleenlijck het Sommier verhalen.

Sy bedancken de Keurvorsten / Vorsten ende Heeren van haer goede gheneghentheydt / ontschuldighen hare Meesters / als die haer aengheslorven Erf-landen hadden aenghevaert in 't vredelijck / 't welck de Keyserlijcke Majesteyt niet onbekent en was / dat sy haer by Koninghen / Vorsten ende Heeren ende Gheleerden hadden bevraecht / die alle van alle opinie waren / dat elck Erfghenaem vermocht sijn Erf-goedt te aenveerden / sonder verlof vande Opper-Magistraten / sylieden kennende gheen Competiteurs in qualiteyt / linie ofte graet naerder / sylieden alomme aengheboden hebbende / soo daer yemandt yets op te segghen hadde / dat sy waren berept in Rechte haer te verantwoorden / hebbende daer in ghevolcht het exempel inde Provintien over ontrent hondert Jaren ghebruyckt / ende ghelijck 't selve alomme in 't Rijck gheschiede. Hier teghen hadde hem de Overste Rauschenburch onbehoorlijck ghesteldt / waer door sy groote oorsaecke hadden ghehadt / hem te dwinghen nae Rijcks Rechten &c. Ende daerom en vonden haer Meesters niet gheraden / de besettinghe over te gheven / ofte in Sequesters handen te stellen.

Hoopende de extraordinare opghestelde Tollen op den Rijn / hoe wel sy sagen dat haer ghebueren 't selve ter noodt ghebruycken tot harer defensien / soo wilden sy nochtans geerne daer op raedt ende bedencken nemen / soo sy eenen vasten Vrede voor handen saghen / maer alsoo men alomme hoorden dreygementen datmen met ghewelt haer wilde overvallen / soo hadden sy redenen van nae-dencken &c.

Beschuldinghen der Keyserlicke Commiss. teghen de Pretendeerende Vorsten.

Op dese saecken passeerden veel rescriptien van weder zijden / des Keysers Commissaris Keurvorst van Trier / die daer den drie-en-twintichsten September quam / ende Hohensolleren / verklaerden mondelick dat den Keyser wel oorsake ghegheven ware om hem te Wapenen ende Keyserlijcke authoriteyt te ghebruycken / naedemale dese Vorsten met uytheemsch Krijghs-volck hem het Slot van Gulick met ghewelt afgenomen hadden. Sy klaechden mede dat sy de Ridderschap van die Landen sochten met dreyghementen nieuwe verbintenissen af te dringen ende haer goederen te confisqueren / soo sy haer niet en ghehoorsamen / 't welck al streckte tot verachtinghe des Keysers / mede soeckende eenige van dien van hare Ampten te ontsetten / om dat sy den Keyser ghehoorsaem waren / mede hadden sy onderstaen den Voocht ende Major des Coninghlijcke Stoel ende Stadt Aken af te setten / ende een ander daer in te stellen / ende diergelijcke meer.

Ambassadeur van Vranckrijck / Engelandt / ende Keurvorst Paltz / met de Vereenighde Landen voorslagh ende aenbiedinge.

Hier-en-tusschen heeft de Ambassadeur des Conings van Vranckrijck mede Propositien tot vereeninghe inde vergaderinghe voorgedragen / datmen nu om vrede wille van weder-zijden de Wapenen nederleggen soude / het Krijghs-volck afdancken behalven behoorlijcke Garnisoenen / dat de Pretendeerders tot de Landen van Gulick / Cleef &c. haer Rechters souden kiesen binnen ses Maenden / uytghenomen de questie tusschen die van Brandenburch ende Nieuburch / ende de Leenen des Cheur-vorsts Paltsgrave / die byde ghekoren Vorsten daer nae den sin van den

Keyser mochten worden gheeynt / ende dat de Koninghen van Vranckrijck ende van Enghelandt &c. met de Vereenighde Nederlanden van d'een zyde / ende de Koningh van Spaengien ende de Eertz-Hertoghen van d'ander zyde / souden borghe wesen van 't ghewijsde te volbrenghen / daer-en-tusschen souden de besittende Vorsten het ghebruyck ende vrucht vande Landen ghenieten ende behouden / soo wel in haren / als inder Competiteuren namen / ende dat de Keyser soude de Vorsten de Tollen op den Rijn laten behouden voor drie Jaren / in recompensie van hare gheleden kosten / met eenighe moderatie / ende dat daer mede alle Keyserlicke Mandaten ende executien souden wesen vernieticht / dat synen Koningh groote sorge droegh voor den Vrede in Christenrijck / alsoo wel bleeck by syne actien / selve de hulpe die hy de Vorsten hadde ghedaen / waer alleene om den Vrede in 't Rijcke te vorderen / ende voort dat hy daer ghesonden ware / om allen dienst tot dien eynde aen te bieden. Desghelijcx hebben des Ceurvorsts Paltsgrave Ghesanten aenghebodden / als mede der Vereenighder Nederlanden Gesanten / daer by voegende dat sy nae lange Oorloghe Treves oft Bestandt ghemaeckt hadden / niet om onrust te maecken of te voeden / maer eensdeels uyt goeder affectie / die sy haer Ghebueren van hare tale ende sprake toe-droeghen / om die mede in rust te brenghen / daer toe haren blytigen dienst aenbiedende.

Maer hier op werdt gheen sonderlinghe acht oft kennisse ghenomen / ghelijck oock niet op de particulier Persoonen die inde Landen Gulick &c. met den Keyser hielden / maer wel soo de Vorsten de Tollen niet afdeden / dat ander Vorsten ende Stenden op den Rhijn-kant gheleghen / behoorden met ghewelt de Oorlogh-schepen van daer te drijven / daer werden by-wylen woorden van dreyghementen by-ghevoecht / als dat de Keyser syn executie tegen haer wel mochte voornemen.

Voorslagh van te blyve in 't besit / Gulick in Sequester / ende Saxen mede in te laten in 't besit.

Den achtsten October werdt vande tusschen-sprekers voor de derde reyse voor-gheslaghen / datmen de besittende Vorsten soude laten in 't besit / uytgenomen het Slot van Gulick / dat soude in sequester handen worden ghestelt / ende behouden als in Name vanden Keyser / die sulcx toekomt om der eere wille van Keyserlicke authoriteyt / daer toe alle Rijcx-vorsten ende Stenden ghehouden waren / ende dat terwyle de voorsz Vorstendommen souden worden gheregeert nae haer voorighe Rechten ende herkomen / tot dat de sake byden Keyser ende Vorsten soude ghesententieert wesen / ende dat mede inde selvighe possessie met de Vorsten / de Keurvorst ende Huys van Saxen soude ingelaten worden &c. Sanderdaeghs den 9. October hebben de Brandenburchsche ende Nieuburchsche Ghesanten mondelijck gheantwoort / dat op haer besittinge niet te seggen en viel: Insgelijcx oock niet om 't Slot Gulick te sequestreren. Hoopende het Huys van Saxen / sy verhoopten die souden haer met redenen nae Rechten te vreden houden / alsoo sy souden moeten doen / so Saxen vredelijck inde possessie voorgekomen waren / Borge aenbiedende / waeromme sy hoopten / al ware het een soo machtigen Huys / dat sy niet en sullen ghewelt ghebruycken tegen haer Bloetverwanten ende tegen Rechte / niet tegenstaende sy by erreur byden Keyser misnomen / de Investiture hadden verkregen / soo sy mede vyandtschap oft ghewelt wilden voornemen / soo betrouden de Besitters / dat Godt haer niet verlaten en soude.

Antwoorde op den voorslagh byden Vorsten Gesanten.

Hoopende het derde poinct vande Tollen / sy waren van haer weder-partye daer toe ghedwonghen om haer te beschermen / sy wilden die gheerne afstellen wanneer sy haer sullen sien bevrijdt voor invallen ende laghen. Van 't vermaen van 's Keysers executie teghen haer / verwonderde hem / sy hadden beter hoope / dat hy niet al en soude doen wat hy wel vermochte / Keurvorsten ende Vorsten Previlegien waren / dat een yegelijck in syn goedt Recht soude behouden worden / daer toe hy hem hadde verbonden / soo sulcx niet soude gheleden / soo soude der Vorsten staet erger zijn dan der Boeren: men vermocht niemandt ongehoort te condemneren / veel min de Principaelste Pilaren vanden Rijcke / daer ware noch in versche ghedachtenis / het exempel vanden Spaenschen Admirant van Arragon / die hoe wel hy op des Rycks Bodem met Kryghs-ghewelt ghevallen was / ende datmen aenden Keyser hulpe versocht hadde / soo hadde nochtans de Keyser de executie ghewyghert / op dat den Landt-vrede niet ghebroken werde / ende soo de Keyser sulcx weygherde / ten aensien van eenen vreemden Vorst / soo en twijffelden sy niet / oft hy en soude respecteren de goede saecken vande Keurvorsten ende Vorsten des Rijcks.

Lesten voorslagh vande Brandenburchsche ende Nieuburchsche Gesanten.

Den twaelfden October nae communicatie met haer principale / hebben de Brandenburch ende Nieuburchsche Ghesanten voor-ghedraghen / dat sy de possessie wel wilden behouden / ende regieren in 's Keysers Name / behoudens een yegelijck syn goedt recht / tot datter over ghesententieert soude wesen: Hoopende 't Slot van Gulick / dat de Overste daer van Eedt soude moghen doen aenden Keyser ende de Vorsten Besitters ghelijckelijck / tot dat daer over alles verdraghen soude worden / ten eenen ofte ten anderen: daer over de Keyser soude de kennisse nemen / met eenighe by-ghevoechde onpartydighe Vorsten / ten ware de Keyser dat tot eenighe Arbiters / alreede ghenoemt / ofte te noemen wilde refereren. Hoopende het Huys van Saxen / nademale de Brandenburchsche ende Nieuburchsche Vorsten in 't besit waren in 's Keysers Name / ende de saecke korts ware te eyndighen / en was niet dienstelick / dat 't selve mede in 't besit soude aen-ghenomen worden / dese Vorsten bereydt zijnde borghe te stellen het ghewysde te voldoen / sy souden oock de Tollen afstellen / ende de Wapenen neder-geleydt / soude alles vergeten ende vergeven blijven.

Teghenspreken vande Saxensche.

Hier teghen hebben de Spaensche Ghesanten ghesproken / ende haer pretensien van ouden tyden verhaelt: daer by seer heftich verhalende / hoe dat het den Keyser ende haer niet toestondt / des H. Rijcks ende des Keysers authoriteyt veracht / vermindert ende versmaet te sien ende lyden &c.

Op alle dese verscheyden propositien ende antwoorden / zijn Replijcken ende Duplijcken dagelijcx over-ghegheven van weder-zyden: daer is mede een-mael persoonlick by-ghekomen Wolfgangh Wilhelm Paltsgrave van Nieuburch / als oock mede Hertogh Johan Cazimirus van Saxen tot Coburch.

Vergaderinge opghebroken.

Maer ten lesten in 't begin van November / is de Vergaderinge opghebroken ende ghescheyden / sonder yet anders uyt te rechten oft resolveren / maer souden elck haer Meesters ende Principalen rapport doen / als mede Octavius Visconti ghedeputeerde vanden Eertz-hertoghe Albertus ende Isabelle / ende de Gesanten der Vereenighde Nederlanden.

Vergaderinghe vande Saxensche ende Brandenburchsche tot Gutterbock.

De vrucht van dese Vergaderinghe is ghe weest / dat de partyen d'een den anderen verstaen hebben van alle zyden / ende dat tusschen de Protesterende Vorsten (die seer beladen ende besorcht waren / datter eenighen Krygh tusschen de twee machtighe Huysen Saxen ende Brandenburch mochte opstaen) te weghe ghebracht is / een statelycke by-een-komste tot Gutterbock op de Frontieren van Saxen en Brandenburgh / alwaer nae Kersmisse persoonlick verschenen / de Vorsten Competiteurs vande Lande Gulick / Cleef &c. met hare Vrienden ende Geallieerde / mede de Broeder vanden Keurvorst van Saxen / Hertogh Hans Jorien / noch die vanden Huyse van Coburch / Eysenach / ende twee vande Wynmaersche / ghesproten van Hertogh Hans Frederick / die van Keyser Karel de Vyfde ghevangen was / ende afgheset van 't Keurvorstendom / al van Saxen / voorts de Brandenburgers / de Marck-graven van Culmbach / van Ansbach / ende een jongher Broeder: voorts waren daer mede Landt-graef Mauritz van Hessen / met Lantgrave Lodowyck ende Frederick / de Hertogen van Holsteyn / twee Marck-graven van 't Crossen / de Vorst Christiaen van Anhalt / met den Jonghen Prins van Anhalt / ende meer andere.

Verdragh tusschen de Saxensche en de Brand. mede genomen uit bezit met de Articulen.

Door 't middelen van dese Vorsten / alle swaricheden van weder-zyden voor-ghewendt / zijn partyen verdraghen den 18. Meert in 't Jaer 1611. op de volghende Articulen van possessie.

1. Dat

1610.

1. Dat de Keurvorstelijcke ende Vorstelijcken Huysen van Saxen / Brandenburgh en Nieuburgh / sullen besitten ende gouverneren de Landen van Gulick / Cleef / Berch &c. t'samentlijck ongedeyldt pro indiviso.

2. Tot welcken eynde de ghemeyne regeringhe oft Consilium Formatum sal gemaeckt worden / ende geregeert byde Ondersaten van Gulick &c.

3. Dat de Gouverneurs ende Ondersaten van Gulick &c. sullen Eedt doen van ghetrouwicheyt aen de drie Huysen / Keurvorstelijcke ende Vorstelijcke / ende nae eyndinghe van 't Proces / sullen sy hem onderworpen ofte ghehoorsamen alleen den Triumpheerder van 't Proces.

4. Dat Saxen sal intercederen byde Keys. Mat. voor Brandenburch ende Nieuburch / om met hem ghereconcilieert te wesen / ende alle ghepubliceerde Processen ghecasseert ende gheannulleert.

5. Dat de Canse principale sal beleyt worden tot den eynde voor Sijne Majesteyt als ordinaris Rechter / ende begonnen terstondt vande proebe / ghelijck men gheaccordeert is / noopende de Termijnen ende Schriftueren.

6. Hebbende gheconcludeert inde Canse / elcke Partije sal noemen aen Sijne Keyserl. Majesteyt een Keurvorstelijcke Vorst / ende een Vorst vanden Rijcke / om te ramen de Sententie.

7. Dat elck bysondere Parthye / sal onderlinghe Borghe instellen / volghende de Notula / die sy alreede gheaccordeert hadden.

8. Dat de Ondersaten van Gulick / die haer tot nu toe hebben neutrael ghedraghen / sullen niet meer ghemolesteert worden.

9. Dat alle Licenten sullen gecasseert worden.

10. Ende het Krijghs-volck afgedanckt.

11. Dat Saxen sal opbrenghen op seker conditien de somme van N. N. als hy sal wesen gheacccepteert inde possessie.

12. Dat Sijne Keyserl. Majesteyt sal ten eersten versocht [illegible] / voor alle de gheinteresseerde / om te ratifieren [illegible] selve Accoordt.

13. Dat Saxen sal behouden sijn beleeninghe gheheel ende ongeschent / ende oft by adonture Brandenburch ende Nieuburch begeerden ofte versochten aenden Keyser om beleeninge daer van / en sal Saxen haer daer in niet verhinderen / sonder prejuditie nochtans van sijn recht &c.

Over dit Contract van vereeniginghe heeft-men inde Saxensche Kercken / ende andere / opentlijck het Te Deum Laudamus ghesonghen in hare Duytsche Moeders tale / met een openbaer vermaninghe tot danck-segginge.

Men acht dat dit Verdragh ghevordert is gheweest / om dat die van Saxen seer byde Eertz-hertoghen versochten beleent te wesen van seecker goederen in Vlaenderen gheleghen / den Huyse van Cleve aenghestorven van Heer Philips van Cleve / Heere van Ravensteyn / Wijnendale &c. daer wy in ons eerste Boeck van hebben geschreven.

Placaet des Koninckx van Groot Brittannien teghen de Recusanten ende Jesuyten.

Den 12. Junij / is byden Koningh van Groot Brittannien uyt-ghegeven een Placaet / volghende de Ordonnantien vande oude Rechten / tegen de Edele / zijnde Recusanten / dat zijn die weygeren (als zijnde Roomsch Catholijck) inden Engelschen Godsdienst te komen / haer te conformeren nae 's Koninghs Ordonnantien / haer belastende nae het eynde van Junij haer als gheconsigneert te houden / ende niet te komen op thien mijlen nae het Hof vanden Koningh oft vanden Prince ende de Stadt Londen / sonder oorlof oft Licent / mede datmen haer de Wapenen afnemen soude / nae luydt vande oude Statuyten / datmen den Eedt van obedientie tot den Koningh soude neerstelijck afvorderen / ende veroorlooft anderwerf alle Jesuijten / Priesters ende Seminarisen / soo wel die gevangen mochten zijn als andere / dat sy haer vinden sullen laten op de Zee-havenen / om uyt den Lande te varen voor den vierden Julij naest / ende so sy weder quamen / soude haer bloet op haer hooft wesen / ghevende daer toe veele redenen : Volghende dit Placaet werden veele vandien over Zee gesonden.

Keurvorsten Dagh tot Mulhausen beschreven uytghestelt.

Onder-tusschen werdt uyt Praga eenen Keurvorsten-dagh beschreven tot Mulhausen / om de authoriteyt des Keysers ende des Rijcks te herstellen / maer door de beroerten in Bohemen / tusschen den Keyser ende sijn Broeder Mathias Koningh van Hongarijen ende Bohemen / is dien uyt-ghestelt tot den naesten Jare tot Norenborch / als wy sullen moghen hier nae verhalen.

Opsprake teghen de Jesuyten.

Dit Jaer hebben de Jesuijten alomme groote opsprake moeten lyden / door 't groote nae-dencken dat uyt haer hefstich drijven / vanden Hemel te verdienen / ende 't Vaghevyer te ontgaen / met eenighe notabele goede wercken te doen / als Koninghen / Princen ende Heeren te dooden / Buscruyt te legghen / 't welck ghenoech gebleken is uyt dien Pyl-koker te komen / ende datse mede suspect ghemaeckt werden van 's Koninckx van Vranckrijcks doot / siende dat veel van haer Boecken daer toe streckende waren / als van Mariana ende vanden Cardinael Bellarmin, de Autoritate Papæ in temporalibus, teghen D. Berclay ende meer andere / ende die gheschreven zijn teghen de Apologia vanden Koningh van Engelant &c. waer door sy byde Wyse ende Politique veel tegen-partye verworven / te meer om dat den Paus selve die censureert ofte berispt / Jae selve om datter ghetracht werdt haren Insetter Ignatius de Lojola te canoniseren / oft tot Sanct te maecken / zijnde alreede byden Paus Paulus V, een Bulle gedateert tot Roomen den 3. December 1609. in 't vijfde Jaer sijns Pausdoms ghemaeckt : Inhoudende dat sijn Heyligheyt was geinformeert vanden Generael der Jesuijten P. Claudio Aquaviva, dat de voorsz Ignatius de Lojola haren Fondator / begaeft was in sijn leven met veel Hemelsche gaven / jae selve vereert met vele Miraculen / waer door niet alleen de Jesuijten / maer mede alle Koninghen ende Princen van Christenrijck versocht hadden / dat verwachtende de eere van ghecanoniseert te worden / 't welck sy eens verhoopten vanden H. Apostolischen Stoel te verwerven / hy daer-en-tusschen Beatus ofte Salighen ghenoemt mach worden / ende dat alle Priesters van sijn Ordre Jesuijten / hem moghen Misse celebreren op sijnen sterf-dagh den lesten Julij alle Christenrijck door / 't welck by syne Heylicheydt rijpelijck overleydt wesende / met advijs vande Cardinalen vande Heylighe Roomsche Kercke / uyt Apostolische authoriteyt / Octroyeert ende verleent by dese Bulle / dat Ignatius de Lojola sal Beatus ofte Salige / ofte Bien-heureux genaemt worden / ende in die qualiteyt in sijnen Naem Misse te doen / tot sijner eeren &c. alsoo breeder blijckt byde Bulle.

P. Ignatius de Lojola wordt by Paus Bul Beatus ghenaemt om sijn Miraculen.

Jesuijten drucken Boecken vande Sermonen over de Miraculen van P. Ignatius, als Heylige.

Volghende dese Bulle isser een Boeck byden haren uytgegeven / by Fransoys Solier / toe-gheschreven de Abdisse Fransoyse de Foyx / vande Abdije van onse Lieve Vrouwe buyten Sainctes / gedruckt tot Poictiers by Antoine Mesnier / 1611. Welcken Boeck inhoudt drie Predicatien / ghedaen op den dagh van sijn Beatificatie / een by F, Pierre Valderaune, d'ander van F. Pierre Deza tot Valence / de derde tot Barselona by F. Iaques Rebulosa, alle drie Dominicanen / in welcke Sermoenen desen Salighen verheven wierdt als een Sanct / oft meer.

Desen Boeck (alsoo ons van Parijs gheadverteert is) is ghevisiteert vande Faculteyt ende Doctoren vande Sorbonne tot Parijs / dese hebben in Spaengien ghesonden op die plaetsen daer de Sermoenen souden ghescheidt zijn / ende doen informeren / wat / wie ende waer sy waren die ghepredickt hadden / en hebben sy daer van geen bescheet konnen vernemen / waerom de Doctoren vande Sorbonna den Boeck verboden / verbannen ende opentlijck verbrant hebben. In desen Boeck zijn seltsame Miraculen te lesen / als in sijn leven de Doode verweckt te hebben ten leven / Duyvelen uyt-gedreven / Siecken / Kreupele ende Lamme genesen / Vrouwen in 't Kinder-baren van 's doodts perijckel verlost / Blinden siende ghemaeckt &c. waer van selve tot Antwerpen een Boeck van Koper-snede Figueren by hun is uyt-gegeven dit Jaer 1610. ghemaeckt by P. Petrus Ribadeneyza, Jesuijt.

In dit Boeck staen oock veel visioenen van God den Vader / ende God den Soone hem by Roomen verschenen ; God den Vader hem recommanderende

aen sijnen Soone / die gheladen was met het Cruys op sijnen hals / hem segghende : Gaet / ick sal u tot Roomen bystaen / ende dierghelijcke visioenen meer van onse Lieve Vrouwe &c.

Inde Sermoenen wordt ghesepdt / dat 't ghene dat Sint Jan inden Apocalipsis staet vande Enghelen / van hem upt-gheleydt moet werden / als wesende een Enghel / vermaendt in 't 10. Capittel / die upt den Hemel quam &c.

Vorder worden verhaelt sijn Miraculen die hy daghelijcx doet / met sijn Signet / Reliquien ende diergheljcke / boven al de Vrouwen in 't Kinder-baren / ende vanden Steen.

Vorder segghen de Predicatien / dat hy particulier Advocaet is / van die met den Steen ghequeldt zijn / van alle Medicijns verlaten / ende vorder helpt de barende Vrouwen in doodts nooden die hem aenroepen / om sijn intercessie ende verdiensten / ende behoefden niet dan het Signet van desen Saligen Vader Ignatius Lojola / waer mede Blinde / Kreupele ende Lamme werden ghenesen : Jae men heeft ghesien de beseten Menschen verlost / alsmen nae alle Duyvel-besweeringhe / alle Sancten aengheroepen ende alle Reliquien gheappliceert hadde / men heeft ten lesten hem beholpen met een Beeldt oft Figuere van hem / maer gheplackt op de deuren vanden huyse / ende de boose Geesten zijn verstoven.

Onder ander sullen wy hier verhalen een sulcken Mirakel in Vlaenderen ghescheidt / tot Doornick dit Jaer in Druck uytgegeven met approbatie / ende het Mirakel wordt gheverificeert ende ghetuycht bijden Bisschop van Sint Omar / Heer Jaques Blasius / die heeft doen examineren by sijn Officieren ende Geestelijcken raedt / 't Boecxken sepdt / dat Alexander Maes / Rechts-gheleerde inde stadt Borborgh / hadde een Dochterken van twaelf Jaren / ghenaemt Antonette Maes / seer onderworpen 't graveel / dat sy qualick haer water konde maken / jae somwijlen niet in drie / vier oft ses daghen / met groote passie eñ pijne in haer nieren soo dat de Doctoren van Sint Omar D. Jolij / ende D. Olivarius van Berghen / met Mr. Guillam Spannitris / consultatie daer over houdende / bevonden 't selve ongeneselijck. Ten lesten was sy eens neghen daghen / ende daer nae eens seven en twintich daghen (hoe wel sy bywijlen met Clisterien gheholpen werdt) met groote pijne in haer zijde / het Lichaem opswellende / ende daer by een koortse krijgende / soo datter werdt ghedespereert van eenighe ghesontheydt / maer alsoo de Vader Alexander Maes grooten yver hadde tot een Jesuyt van Berghen P. Theodore Bosmer / die tot Borborch quam predikten / de welche siende het goedt betrouwen dat de Ouders van dese Dochter hadden op de verdiensten vanden Heylighen Vader Ignatius de Lojola / sant haer om de selve noch beter daer toe te disposeren het leven vanden voorsz Pater Ignatius / daer veel miraculen in verhaeldt stonden / daer nae vermaende hy de Vader eñ Moeder / te betrouwen in Godt ende inde verdiensten vanden H. Vader Ignatius / ende dat sy in haer Collegie hadden seker Reliquien vande voorsz Vader / die hy daer bracht / ende de Pater Bosmar / de Misse voor haer doende / voor haer biddende / dat Godt haer hoope wilde volbrenghen / ende dat de salighe P. Ignatius voor haer wilde intercederen / sy belofte doende / datse soude vasten alle de avonden van sijnen Heylighen dagh / ende soude Biechten ende ten Sacramente gaen. Als nu dese Dochter seven-en-twintich daghen sonder water te maken was gheweest / heeftmen dese Reliquie met een lint aenden hals ghehangen / dat het hinck tot aende lendenen / ende soo met groote devotie slapen gaende / riep sy haer Moeder om water te maecken / ende dat haer pijne wegh was / 't ghesweel vergaen / ende is soo gheheel ghenesen / gheen graveel in haer water vindende / heeft goeden appetijt tot spijse bekomen / ende is den selven dagh ter Kercken ghegaen / om Godt te dancken ende den Heylighen Vader P. Ignatius / ende heeft opt sedert wel gheweest.

Mirakel van Ignatius aen Antonette Maes tot Borborgh.

Dese ghschiedenisse wordt inden Druck by den voorschreven Bisschop van Sinte Omar / Jacobus Blasius / met alle solemniteyt gheattesteert / als by het gedruckte te lesen is / gedateert den 28. Julij 1610. tot S. Omar / by hem onderteeckent ende besegelt.

Dese Miraculen / alsoo die by de Nederlanders ende ander slecht worden ghereeckent / en hebben de reputatie vande Jesuijten by de verstandighe niet vermeerdert / dewijle die met sulcke weecke steunselen moesten onderset wesen / ende konnen mede het quaet nae-dencken niet weyren / van dese tegenwoordighe gheleerde ende vernufte eeuwe ende sorchelicken tijdt / alsoo dat sy gereeckent worden op de hooghste achtbaerheydt te zijn / ende apparent te vallen / soomen leest dat alle ander Clooster-lieden gheweest zijn in haer beginselen / als Dominicanen / Franciscanen &c.

Ontrent dese tijdt is alomme inde Christenheydt verspreydt seecker ghschrift in Drucke sonder Autheur / 't welck de Jesuijten segghen tot haren schamp upt-ghegeven te zijn / die vande Ghereformeerde Religie segghen / dat sy 't selve hebben upt-ghestropt / om rijcke weeldighe Jonghers aen te locken / ende die upt den hoofde te stooten de authoriteyt ofte strengheydt van haer Ouders.

Daer werden mede upt-ghegeven Tractaten van Isaack Casauboni schriften / inhoudende onder anderen dat der Jesuijten boecken meest alle daer toe tenderen / van alle Koninghen ende Monarchen den Paus te onderworpen / die sy noemen van alle de Weerelt Heere / eenighe Vice-Deum, eenigen Keyser / eenighen Koningh / eenighen Vorst / die soo wel in 't Geestelijck als in 't Weereltlijck heeft te ghebieden / als in 't Boeck D. Marthæ Neapolitani, Alani, Sanderi, Andreæ Philopatri, Treshamy, Carem, Bozys ende meer anderen te sien is. Wat van dese Leere den Princen te vreesen staet / blijckt bijde Moorden der Koningen die ghedaen worden / ende mede bijde Confessie vanden lesten Koninghs-moorder in Vranckrijck / segghende dat hy die Moort bestaen hadde / om dat hy sagh den Koningh ghereetschap maken om de Protestanten Vorsten van Cleve te helpen / dat hy wiste 't selve teghen des Paus wille / ende over-sulcks teghen Gods wille te wesen / om dat den Paus God / ende God de Paus was / die vervloeckte alle die tegen sijnen wille deden / so wel hadde dien Boef inde voorsz leere gepprofiteert / dat sulcx de Princen meer te vreesen hebben de voorsz Schriften / daer door de Moorders worden aen-ghedreven / tot sulcke Duyvelsche daden / dan de Moorders selve / om datse gheen Moorders en beginnen te worden als sy eerst uytbersten tot de daet / maer als sy die Leeringhen ende die van Mariana in haer herten beginnen in te nemen ende inprinten : quod Dominus est alienæ vitæ quisquis prodigus est suæ, dat sulcks kleyn remedie is voor de Princen / de Moorders met sware tormenten te straffen / indien sy niet voor en nemen de leeringhen daer upt de Moorders ghefoormeert worden te dempen ende verdestrueren / ende namentlijck die / die de Princen Overicheydt over stellen / die Boecken upt-gheven / daer inne sy de Moorden als verdienstich prijsen / de Moordenaers als Sancten verheffen / selfs mede die een Koningh / met alle sijn gheslacht / 's Rijcx Staet / hebben willen met Buscrupt vernielen / als in veele Jesuijten Boecken van Mariana, Enghelsche Apologia ende van anderen in Amphitheatro Honoris Hillebrandus : Item van Bellarmin, daer hy de woorde Pasce Oves meas, uytleyt voor Regio more impera, dat alle Princen behooren te volgen de voetstappen vanden Koningh van Groot Brittannien / die in dese tijdt alle de Jesuijten upt-ghebannen hadde met alle hare vertwijffelde Leeringen.

Titulen des Paus hem by de Jesuijten toegeschreven.

In Nederlandt zijn dit Jaer in Junio ende Julio aenghekomen upt Oost-Indien het Schip Gelderlandt, groot 700. vaten / daer Schipper op was Jan Janssen Mol / al met Peper geladen.

In Nederlandt Schepen upt Oost-Indien ghekomen.

Item het Schip Zelandia, groot 600. vaten / mede inhebbende wel 18000. sacken Peper / elck van 55. pondt swaer / wel 700. stucken zijde Laeckenen / een goedt deel Diamanten / tot de somme van 40. duysent gulden / veel Porceleyne Schotelen / ende veel ander dinghen.

Item het Schip Patana, groot 350. vaten / ghe-laden by de drie hondert duysent ponden Geroffel-

naghe-

1610. naghelen / ende veel Noten Muscaten / ende veel ander dinghen.

Item het Schip Banda, groot 800. vaten / gheladen met 115. duysent ponden Macis, oft Foelie van Noten Muscaten / ende seer veel Noten / 1250. Bohar / 600. sacken Peper / 265. Bohar Geroffel-naghelen / noch eenighe Diamanten / Syde-Lakenen ende Drooghen: alle dese vier Schepen waren seer rijckelijck ghcladen.

In Tessel arriveerde mede een Schip upt Japan ghenaemt den rooden Leeuw met de pylen / den 21. Julius / die mede brochten volck ende brieven vanden Opper-Heere / Keyser / Vorst / ofte Prince vant Lant / soo hy hem intituleerde na de sprake van dien Lande: Desen Brief was een antwoorde op de Brieven van recommandatie oft adresse / die mede de Commijsen van weghen Prince Mauritz de Staten nae Oost-Indien mede gheeft: desen Brief was van inhoudt in Duyts overgeset / als volght.

Ick Prince ofte Over-Vorst van Japan / wensche den Vorst van Hollandt / die my upt soo verre Landen doet besoecken / mijne groete.

Brief van den Koning van Japan aen den Prince Mauritz.

Ick verblyde my seer met schrijven ende aenbieden tot mywaerts uwen wensch / dat onse Landen malkanderen naerder waren / op dat wy nu onse begonne vriendtschappe mochten onderhouden ende vermeerderen / door uwe Hoocheydt presentie / die ick imaginere innerlijck te sien / nademale ick uwe Hoocheydt onbekent ben / ende uwe affectie tot mywaerts blijckt by uwe liberaelheydt / my vereerende met vier giften / die my onnoodigh waren / doch om uwes Naems wille / ontfanghe ick die met grooter weerden / ende houde die in grooter achtbaerheydt.

Te meer siende de Hollantsche Natie uwe Hooghepts Ondersaten / met hare Schepen in mijn Lant / ('t welck gheringh ende kleyn is) soecken te handelen ende met mijne Ondersaten te trafficqueren ende negotieren: dan wensche dat sy omtrent mijne residentie ghearriveert ofte ghehavent waren / om haer persoonlijck behulpelijck ende vorderlijck te wesen / dat welcke nu om de ongheleghentheydt des Landts niet kan ghescheiden. Ick sal daeromme niet naelaten / ghelijck alreede ghescheidt is / goede sorghe voor haer te draghen / ende alle Gouverneurs ende mijne Ondersaten / te belasten / de selve alomme ende in wat Havenen sy komen / haer alle faveur ende vriendtschappe doen ghescheiden / soo aen hare Persoonen als Schepen ende Koopmanschappen / soo dat uwe Hoogheydt / oft sijne Ondersaten ter contrarien niet hebben te sorghen: want sy vrij moghen komen / als oft sy in uwe Hoogheydts oft eyghen Landt quamen / daer continueren / ende op mijn Landt negotieren / ende onse begonnen vriendtschap ende verbondtenissen / van tusschen my ende myne Ondersaten / van mijnen weghe niet vermindert / maer vermeerdert worden.

Ick ben ten deele beschaemt uwer Hoogheydts / wiens Name ende Fame / door sijne Manlijcke daden door de gheheele Weereldt vermaert is / dat by uwe Ondersaten van soo verre Landen / in sulcken onbequaem Landt alst mijne is / my doet versoecken / ende sommighe vriendtschappen presenteren / 't welck ick niet en meritere / dies ick considererende 't selve / door goede affectie moet ghescheiden / hebbe niet konnen nalaten uwer Hoogheydts Ondersaten vriendelijck te ontfanghen / ende haer versoeck te consenteren / waer toe desen tot een ghetuyghenisse sal dienen / datse in alle Plaetsen / Landen ende Eylanden onder mijn ghebiet gelegen / moghen handelen / trafiqueren / Huysen bouwen tot haren Handel en Komenschappe nut ende dienstelijck / daer sy onverhindert sullen mogen handelen na haer beliefsten / soo wel nu als in toekomende tyden / sonder dat haer yemandt sal hinderlijck wesen / ende ick salse beschermen ende voorstaen als mijn eyghen Ondersaten: beloove mede de Persoonen / die ick versta dat alhier sullen ghelaten worden / nu ende altijdt voor gherecommandeert te houden / ende in alles haer te favoriseren / waer by men sal bevinden / dat wy als goede Vrienden ende ghebueren zijn: De vorder onderhandelinghe met uwer Hoogheydts dienaers gehadt / hier te langhe te verhalen, ben ick my aen haerlieden refererende. 1610.

De ladinge van 't voorsz Schip was, als volght.

Lading vande Schip upt Japan.

3772. ½	Catti China Syde.
72.	Catti Flessyde.
8.	Catti ghetwernde Syde.
697.	Catti rauwe Syde.
265.	Stucken Damasten.
355.	Stucken Armesynen.
60.	Stucken gheveelde Fluweelen.
36.	Stucken gheborduerde Satynen.
92.	Stucken Gaesen.
37.	Stucken gheveelde Bouratten.
16.	Stucken Pangsy.
1.	Stuck Gouden-Laken.
1.	Stuck Swart Syde Grofgreyn.
60.	Stucken ghestickte Dekens.
9.	Stucken gheborduerde Kussen-bladen.
2.	Stucken gheborduerde Dekens.
96.	Stucken segghe al geborduert werck tot Kebatten.
12.	Stucken al gheborduerde Damasten.
9.	Kassen Lack-wercken.
160.	Catti Gummi Gutti (dit is seer kostelijc)
14.	Stucken Lapis Bezoar.
9227.	Stucken Porceleynen van alle soorten.
11510.	Catti Benjuin.
532.245.	Pont Grof Peper, in Patana geladen.
23.265.	Pont kleyn Peper tot Bantam geladen.

Een Catti is vyf vierendeel ponts, oft 20. Oncen.

Vorder werdt by dese Schepen verstaen / dat de Schepen met den Generael Pieter de Bot al wel aengekomen waren / dat daer in Indien vast Oorloghe was / Dat de Overste van Hoef vande Indianen tot Banda slechtelijck verrast ende doodtgheslaghen was / ende dat de Generael Paulus van Caerden tot Terenaten oock vande Spaensche ghevangen was.

Oost-Indische ghescheidenissen.

De Spaengiaerden sochten seer de Eylanden vande Molucken te besitten / soo wel om den handel vande Geroffel-naghelen niet te verliesen / die alleen daer omtrent groeyen / als te onderhouden de Navigatie / Commercie ende Koophandel tusschen West-Indien ende Oost-Indien / te weten / door ende by de Eylanden Philippynen ende Manilla / die veel met de Chinesen handelen (alsoo worden de Moluccas van Oosten ende Westen beseylt) ende van daer op West-Indien ende Nova Spania / soo dat sy aldaer tusschen beyden 'grooten handel dryven / vorderende de Navigatie / waer by die van Mexico ende Nova Spania / soo veelderhande Komanschappen van Syden-lakenen / Lynwaetten &c. soo veele niet upt Spaengien en behoeven / hun aldaer met malkanderen gheneerende / het welcke seer vermindert den ouden Koophandel / tusschen Spaengien / Nederlandt ende West-Indien / ende volghens mede het inkomen des Koninghs van Spaengien / dat wel sijne meeste ruwijnen zijn / te weten / de Tollen vande Goederen in Spaengien komende / ende van daer uptgaende betalen / ende van inde Indien inkomende / ende weder de retour van daer in Coutsenille / ende andere Koopmanschappen / ende mede Gheldt / soo dat dien treyn den ryckdom van Spaengien seer secondeert.

Oorsaecke der verminderinghe der Tollen in Spaengien.

In Spaengien is dit Jaer in October een rijcke Vlote upt West-Indien / over-ghekomen / brengende ontrent neghen Millioenen / dat is 90. hondert duysent Realen / van acht Realen 't stuck / weerde / met noch ses duysent Arobas Coutsenille / die moghen zijn ontrent 1600. quintalen / met meer andere Komanschappen: vanden Ghelde was alleen den Koningh toe-komende twee ende een half Milioen.

West-Indische Vloot ryck aengekomen in Spaengien.

De Enghelsche hebben mede de Zee-vaert op Oost-Indien gecontinueert / ende twee upt Hollandt / Pieter Willemsz van Elburch / ende Lucas Antonissen van Leeuwaerden / die elck langhe Jaren in verscheyden plaetsen in Oost-Indien ghewoont hadden hebben met een Enghelsche Compagnie aenghespannen, selve mede een goede somme gheldts inleggende, ende haer eyghen Persoonen avontuerende /

Engelschen varen starck op Oost-Indien.

1610. ende zijn dit Jaer in Januarij uyt Engelandt gevaren met een Schip/ ghenaemt de Globe ofte Werelts Kloot / groot vijf hondert Vaten / daer Capiteyn op was Antonis Hippon / hebbende voorghenomen in Oost-Indien te varen / op een plaetse van niemandt noch beseylt/Coromandel ghenaemt/ noch werden in Enghelandt toe-gereet een Schip nae Oost-Indien/ den Draeck / groot 700.vaten / dat soude in Martij uytvaren/ den Capiteyn genaemt Elamet/ in 't voor-Jaer 1611.den 3.April/ voeren noch uyt Enghelandt na Oost-Indien drie Schepen / den Cleers na Oost-Indien ende Japan/groot 400.vaten/daer Capiteyn op was Meester Sans/ den Hector groot 500.vaten / te varen nae Bengala / daer Capiteyn op was Joris Fuller / noch den Thomas groot 300.vaten/ daer Overste van was Meester Foster / ende rusten noch meer Schepen tegen den naesten Jare.

Gheschiedenissen vande Enghelsche Colonie in Virginia/ eñ ontdeckinghe van Barmuda.

Nopende de Engelsche Colonie ofte inwooninghe in America/ datmen nu noemt Virginia / hebben wy in 't voorgaende Boeck verhaeldt / als dat hun leste Vlote wel aenkomen was / behalven den Admirael/ daer de twee Ridders Gates ende Sommers op waren / ende dat noch de Baender-heer Delaware met drie Schepen in Meerte derwaerts ghesonden was om ordre te stellen/ meynende dat 't voorsz Schip met de voorsz Ridders vergaen was : Maer dit Jaer noch in September/ is van daer weder ghekomen in min dan ses weken/ de Capiteyn Nicupoort/ die Delawar daer hadde ghevoert / daer mede quam den Ridder Sir Tomas Gates / diemen doodt ghesepdt hadde/ de welcke verstaen hadde vanden Baron Delawar / dat het Capiteynschap dat hy tot Vlissinghen in Zeelandt hadde/ op de spraecke van sijn doodt was wech gegeven/ is ghekomen om dat weder te hebben/ ende heeft vertelt sijn avonture / te weten / dat hy met 't Admiraels Schip leck ende vol Waters/ was versteken gheweest in 't voorgaende Jaer door tempeest/ ende meynende te vergaen / saghen La Bermuda een Eylandt/ dat de Spaengiaerden meynden niet aen te komen en was/door dien sy aldaer veel Schipbreucke geleden hadden/ ende noemden het selve des Duyvels Eylandt : in dit Eylandt werden sy miraculeuselyck gestiert / tusschen klippen een inganck vindende/ ende hebben haer Schip den Admirael daer ingebrocht/ ende soo hooch ghestelt als sy konden / ende daer laten staen / ende hebben daer noch een merck-teecken opgestelt:sy hebben al haer volck wel 120.menschen/met alle 't goet uyt het schip gehaelt/eñ daer Timmerliedē met alderhande gereetschap by hen hebbende / 't landt vol van alderhande Boomen vindende / maer gheen Menschen noch Beesten / dan alleene menichte van Verckenen / die daer moesten uyt de Spaensche verdroncken Schepen aen Landt geswommen zijn/ende also daer vermenichfuldicht: sy vondē mede menichte van Vogelen/ die gheheel tam/hun op 't Lijf vloghen alsmen vyer maeckte:oock Visschen. Dit Volck hun daer vindende/ hebben terstont menichte van boomen afgehouwen / smissen opgericht ende Huysen ghetimmert/ ende ten lesten van nieus twee Schepen getimmert/ende hebben aldaer 42.weken alsoo gewoont/eñ hun geneert met sulcx als sy noch by haer hadden / eñ met de Verckens/ Vogelen ende Visschen : sy vonden tusschen de Klippen sout Water/dat met sieden lichtelyck sout wert : sy vonden soet Fonteyn-water om te drincken eñ koken:sy haelden uyt de wracken ofte verdroncken Schepē/ die daer omtrent lagen/noch eenige stoffe van yser ende andersins / daer sy hun mede behielpen : also met haer oock eenige Huysgesinnen met Vrouwen gescheept waren/ soo zijn daer twee Kinderen ghebooren / die sy den naem van Bermuda gaven: alsoo sy maer ontrent thien daghen seylens gisten van Virginia te wesen/ hebbē sy twee matelijcke Schepen ghetimmert/ om t'samen derwaerts te varen/ sy vonden eenige materie om haer Schepen dicht te makē/ in stede van peck ende tarre/ ende hebben die ghevictalieert met Vogelen/Visschen ende Vercken-vleesch/ ende zijn ten lesten nae 42.weken t'seyle ghegaen/ ende zijn in Virginia wel ghekomen in elf daghen by haer Volck:van waer weder te rugge de Ridder Somers den [illegible] Junij met twee Schepen nae Barmuda gheseylt is/ om Verckens ende Visschen te halen / ende ander commoditeyten die sy daer sommighe vonden/ 1610.
als Peerlen in Oesters / Ambre de Grys ende diergelijcke:sy verlooren in alle dien tijdt maer vier Mannen / waer onder was een Casicke ofte Koninghs Soone in Virginia, die in Engelandt gheweest was/ ende daer van een Indiaen sijn eyghen dienaer doodt gesmeten:sy hebben daer sedert eenigh Volck gelaten/ ende schijnt een landt-weerdigh om daer te woonen/ ende hem wel te geneeren.

Beschrijvinghe van Bermuda.

Bermuda is rontom met steenklippen beset/eñ binnen goedt Landt / wijt ontrent twee of drie Duytsche mijlen/ende lanck acht oft neghen mijlen/ sy willen daer gaen woonen / ende besetten den inganck met vier stucken Gheschuts/ sy souden komen met twee Schepen/ daer te woonen / om Peerlen/ Ambre de Grys/Tabacco &c. Ende Anno 1611. maeckten sy daer toe een Compagnie : eenighe hebben opinie datter Gout is/om dat eenige Nederlantsche Schipluyden in West-Indien op de Galleyen ghevanghen sittende / hebbende de vlucht met een Barcke ghenomen/ ende ghesocht by avonture ververschinghe in dit Eylandt / alwaer sy vonden langhe dicke Rieten / groeyende als Masten/ die sy open kloven/eñ maeckten daer Goten af / de welcke sy vele aen malkanderen vast maeckten / om dies te meer lengden te hebben / de welcke sy op regenachtich weder op 't Landt ende de Klippen leyden uyt haer Barcke / doende soo het reghen-water van 't Landt ende Klippen in haer Barcke loopen tot haer ververschinghe/ midts dat sy noch gheen versch Water op 't Landt ghevonden en hadden : dit Water soo vergaderende/hebben sy bevonden datter kleyne stuckens Gout in waren / dat met den regen uytspoelde : oft men daer noch vorder sal nae soecken/sal den tijdt leeren.

Als 't voorsz Volck van Bermuda weder was in Virginia ghekeert/ vonden sy aldaer groote disordre/ by ghebreck van Gouverneurs ende Gouvernement/ alsoo dat sy desperatelijck met vier Schepen 't Landt meynden te verlaten / als t'allen ghelucke de Baron Delawar aenquam / als sy alle ghescheept waren/ de welcke daer bleef ordre stellende / eñ hier eñ daer vorder int Landt schanskens oft redouten makende / den Oversten vande kleyn Heeren daer omtrent was dieper binnen 's Landts vertrocken/oock hebben sy dieper versocht te Water ende te Lande : sy vonden een fraey goedt Landt/ alderhande Boomen / als Ceder-boomen eñ Mast-boomen / Sarsafras / oock Moerbesten-boomen eñ zijde Wormen/ oock Wijngaerden/ dan Wilt/ende meer andere Vruchten/ Kruyden ende veelderhande gerief/soo die wel geoeffent waren.

Vruchtbaerheydt van Virginia.

Terwijle wy vande Zee-vaert handelen / sullen wy mede verhalen eenen aenslagh der Spaengiaerden op Larache / door de Marquis van Sint Germain:de Koninghen van Fessa/ Muley Scheck/ ende sijn sone Muley Abdala / doen besittende Fessa ende mede Larache / een Stadt met een redelijcke Haven wel gheleghen / by de Steden / die Spaengien in Barbarien besit / de voorsz Scheck hadde belooft voor een somme gheldts van acht hondert duysent Ducaten Larache den Koningh te leveren : Dese Muley Scheck was in Spaengien ghevlucht / maer sijn Soone Abdala hieldt hem tot Fessa oft in 't gheberchte : Hier toe was een Vlote van Galleyen toegherust onder den Marquis van Sint Germain/ ende voer derwaerts / meynende dat de Stadt hem soude ghelevert worden / maer sy werden meer dan eens bedroghen vande Barbarisken / hoe wel eenighe al ghelandet waren.

Aenslagh op La Rache byde Spaengiaerden ten lesten inghenomen.

Maer Muley Scheck om sijn belofte te voldoen/ hadde met groot geldt onder de sijne ten lesten soo vele gewrocht/dat alsoo de voorsz Marquis in November weder derwaerts voer / als hy voor de Stadt was ghekomen / heeft de Capiteyn des Casteels / als de Spaensche daer voor quamen / 't selvighe gheopent/ ende sijn eyghen Wachte aende Poorte staende eensdeels vermoort ende den Marquis inghelaten / die soo Meester van 't Casteel ende Stadt is ghewordē den 20.November / daer over groote teeckenen van blijschap over al bewesen werden : de plaetse werdt terstondt seer ghesterckt : maer men heeft bevonden dat de Plaetse soo veel niet en importeerde als

wel

1610. wel verhoopt was/ de Havene niet soo goedt zijnde/ de naeste Haven vande Rebiere die nae Fessa loopt/ heb- 1610.
ben sy oock ghetracht te krijghen ende te stercken/ maer schijnt dat daer tegen gearbeyt wort.

De Koningh Muley Sidan van Maurocos &c. heeft een Ambassadoor aende Vereenighde Nederlanden ghesonden/ te weten den Alcayde Hamet Ben Abdala/ ende met hem Samuel Pallache syn Agent/ die versocht hebben een vaste ende sekere naebuerschap ende correspondentie met de Vereenighde Landen te maken/ te Lande ende ter Zee/ ende op de Revieren/ om vrijelijck met malkanderen te moghen handelen/ waer toe by de Staten der Landen Commissarisen werden gheordonneert/ de welcke een Tractaet van Commercie ende handel besloten hebben in 18. Articulen in 's Graven-Haghe/ den 24. December 1610. Welck Tractaet wy hier in stellen/ alsoo wy geerne doen/ alle de Tractaten die wy konnen bekomen/ den Koophandel betreffende/ als den Nederlanden boven alle andere nootelijck/ midts dat sy wijt ende breedt negotieren ende navigeren/ ende daeromme dienstelijck.

Handel der Heeren Staten met den Koningh van Maurocos.

Contract met Barbarien.

Alsoo die Hoochste ende Grootmachtichsten Muley Sidan/ Keyser van Maurocas/ Koningh van die Koninghrijcken van Barbarien/ Fez/ Sus/ Tafilette/ ende Koningh van Guinea/ Gago/ Tumbutu/ Jenez/ ende hare Provintien &c. uyt syne Koninghlijcke gunste/ affectie ende wel-gevallen totte Vereenighde Nederlanden/ goedt ghevonden ende belieft heeft/ aende Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael/ van d'selve Vereenighde Nederlanden te seynden/ den Edelen ende gestrengen Heere Alcayde Hamet/ Ben Abdela/ als synes Majesteyts Ambassadeur/ midtsgaders Samuel Pallache desselfs Agent/ met behoorlijcke Brieven van Credentie van Syne Majesteyt/ die welcke uyt krachte van de selve gheproponeert ende verklaert hebben/ ghelast ende gheauthoriseert te wesen/ omme van weghen Syne Majesteyt mette Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael te handelen ende tracteren eene vaste seeckere ende onverbreeckelijcke vrundtschap/ en correspondentie tusschen syner Majesteyt/ desselfs erfghenamen ende nakomelinghen/ ende hare Ho. Mo. Alsoo dat de Subjecten/ Inghesetenen ende Ondersaten ten beyde zijden/ voort-ane vrij vranck ende onbeschadicht/ met ende onder malkanderen souden mogen handelen ende trafficqueren/ te Lande/ ter Zee/ ende opte Rivieren in syner Majesteyts Rijcken ende Landen/ ende deser Vereenighde Provintien respective/ Alles in conformite vanden assichept ghegheven aen Syne Majesteyt/ voorgaende Ambassadeur den Heere Alcayde Hamet Bzen Bechier/ ende den voorsz Agent Samuel Pallache bydde Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael/ ende dat daer op tusschen die Wel-gemelte Heeren Ambassadeurs ende Agent/ ende die Edele Erentfeste ende Hoogh-gheleerden Heeren/ Henrick van Brienen d'Alste/ Heere van Sinderen/ Nicolaes Sijms oudt Borghemeester der Stadt Hoorn/ ende Meester Jacob Magnus der Rechten Doctoor/ oudt Borghemeester der Stadt Middelburch in Zeelandt/ Commissarisen van hare Hooge Moghende Heeren/ hier toe specialijcken ghecommitteert ende gheauthoriseert/ verscheyden conferentien ende communicatien waren gehouden/ vermogens den last heurlieden daer toe gegeven. Soo zijn eyntelijck tusschen de selve Heeren Ambassadeur ende Agent van Syne Majesteyt ter eenre/ ende die voorsz Heeren Commissarisen vande Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael ter andere zijde/ verdragen ende gheaccordeert de nae-volghende Poincten ende Articulen.

I.

Eerst sal van nu voortaen/ ende voor altijdt tusschen syne Hooghstgemelte Koninglijcke Majesteyt/ desselfs Erfghenamen ende Nakomelinghen/ ende de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/ der selver respective Koninghrijcken/ Landen/ Subjecten/ Inghesetenen Ondersaten/ wesen geoeffent ende onderhouden worden vaste/ seeckere ende onverbreeckelijcke vruntschap ende correspondentie/ te Lande/ ter Zee/ ende opte Rivieren/ Alsoo dat die voorsz Subjecten/ Ingesetenen ende Ondersaten ten beyden zijden/ vrij/ vranck/ ende onbeschadicht/ sonder eenige Sauvegaerden/ Saulfconduicten/ Paspoorten ofte Zee-brieven d'een van d'andere daer toe te behouven/ moeten hebben/ ofte thoonen/ te Lande/ ter Zee/ ende opte Rivieren sullen moghen varen/ passeren ende repasseren/ voor hare Personen/ met hare Schepen/ Koopmanschappen/ andere goederen ende bagagien/ ende vrijen toe ende inganck mette selve hebben/ totte Rijcken/ Landen/ Steden/ Rheeden/ Inhaminen en Havens ten beyden zijden/ nae dat elcks gheleghentheydt ende ghedestineerde reyse sal wesen/ windt ende weder sal dienen/ oock den noodt door tempeesten/ onweder/ vervolgh van Vyanden/ van Zee-Roovers/ Lecken ende andere toevallen/ egheen uyt-ghesondert/ vereyschen sal/ ende inde selve blijven/ conserveren/ ende hare saecken verrichten/ soo lange haer dat ghelieven ende goedt duncken sal.

II.

Ende op dat die Schepen van dese Landen seeckerlijck bekent moghen worden/ Sullen die Schippers ofte andere opte selve commanderende/ versien worden met behoorlijcke Zee-brieven vande Trafficquerende Steden daer uyt de selve sullen varen: Ende en sullen egheen Zee-brieven moghen gegeven worden aen eenighe Oosterlinghen/ ofte aen yemanden anders/ als aen die ghene die syn oprechte Ondersaten ende Inwoonderen/ vande Vereenighde Provintien.

III.

Alle Schepen vande voorsz Vereenighde Provintien/ versien met sulcke Zee-brieven/ varende naer Spaengien/ Italien ende andere Landen/ in wat quartieren de selve gheleghen zyn/ en sullen in hare reyse by de Schepen/ Ondersaten ofte andere Syne Majesteyts onderhoorighe/ ofte met desselfs commissie in Zee wesende/ niet moghen in eenigher manieren bekommert/ verhindert/ op-gehouden/ ofte anderssints ver-naedeelt ende beschadicht worden: Maer sullen de selve vrij ende vranck moeten laten passeren/ ende ghedooghen hare reyse te vorderen/ daer die ghedestineert zijn.

IIII.

Ende sal oock Syne Majesteyt niet toe laten/ dat sulcke Schepen van dese Landen by eenighe Zee-roovers ofte andere in Zee genomen wesende in Barbarien gebracht/ ende aldaer verkocht worden. Maer sal syne Mat. de selve Schepen mette ingeladen goederen den Eyghenaer by den Zee-roover datelick doen restitueren/ ende desselfs geleden schade door het nemen ende berooven vergoeden/ soo veel doenelick/ sonder Syne Majesteyt vorder te verbinden.

V.

Sullen oock inde selve Rijcken/ Landen/ Steden/ Rheeden/ Inhaminen ende Havens van beyden zijden/ vrij/ onbeleth/ onbekommert/ ende onverhindert moghen frequenteren/ inne-brenghen/ koopen/ verkoopen/ ende met haer eyghen Schepen ofte andere die sy ter plaetse sullen moghen koopen ofte huyren/ uyt-voeren alderhande soorten van Goederen ende Koopmanschappen/ naer hare goedt-duncken ende ghelieven/ uyt-ghenomen alleene alsulcke Goeden/ die van oudts bijde Wetten ende Coustumen vande voorsz Rijcken ende Landen te verhandelen/ ende uyt te voeren verboden zijn/ sonder te moeten ghehouden ofte verbonden wesen/ niet anders ofte meer vande selve Goeden in 't inne-komen ende uyt-voeren te betalen/ als de ghewoonelijcke Rechten van de Tollen ende Impositien/ die welcke betalen die Naturele Inghebooren ende andere Ondersaten vande Koninghrijcken/ Landen ende Steden alwaer sulcken Handel/ Negotiatie ende Trafficke ghedreven ende gheexerceert wordt/ ende sulcken rechten behoorlijck betaeldt hebbende/ Sullen hare Ingheladen goeden moghen transporteren/ vervoeren/ ende brenghen tot sulcken Koninghrijcken/ Republicquen/ Landen ende Steden/ ghelijck haer dat

1610. goedt duncken sal / midts dat die in egheen openbare actuele Oorloge en zijn tegen sijne Hooghst-ghemelte Koninghlijcke Majesteyt ende dessels Rijcken / ofte tegen de Hooge Mogende Heeren Staten Generael/ ende Vereenighde Nederlanden.

VI.

Sullen oock de Subjecten / Ondersaten ende Inwoonderen van Sijne Mats. Koninghrijcken inde Vereenighde Nederlanden / ende wederom die Ondersaten ende Inwoonderen vande selve Vereenichde Nederlanden/inde Koninghrijcken van Sijne Majesteyt/ hebben de selve versekertheyt ende vrijheydt/ die hebben ende ghenieten de natuerlijcke Inghesetenen vande Koninghrijcken van Sijne Majesteyt.

VII.

Insghelijcks en sullen de Koopluyden / Schippers/ Piloten/ Scheeps-volck/ hare Schepen/ Koopmanschappen / Waren ende andere Goederen / ten beyden zijden niet moghen aengheslaghen noch ghearresteert worden / 't zy in kracht van eenigh bevel generael ofte particulier / ende voor wat saecke dattet zy van Oorloge ofte anderssints. Selfs niet onder pretext van hem daer van te willen laten dienen / voor de conversatie ende beschermenisse des Lants (daer onder men nochtans niet en verstaet te begrijpen die aenslaginghen ende arresten vande Justitie door de Ordinaris weghen / ter oorsaecke vande eygen schulden / obligatien ende bundige contracten vande genen jeghens den welcken die voorsz aenslaginghen sullen zijn gedaen) daer inne gheprocedeert sal worden/ ghelijck ghebruyckelijck naer recht ende redenen / volghende de costumen vande plaetsen daer het aenhouden ende arrest sal vallen.

VIII.

By soo verre Sijne Koninglijcke Mat. voor sijnen dienst / ofte die Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael voor haren dienst / ofte omme de navigatie / commercie ende trafficque ter Zee beter te vorderen / bewaren ende verseeckeren / gheraden vinden eenighe Schepen van Oorloghe elck in sijne Rijcken ende Landen te doen toe-rusten / ende de selve in Zee te seynden / ende te houden in sulcke quartieren / als elck sal achten daer toe bequaemst te vereysschen: ende het gheviel dat sulcke Schepen van Oorloge in Zee wesende/ eenige verversinghe van provisien/ van munitien van Oorloghe / lijftochte / water ofte andere/ hoedanighe die souden mogen wesen/ van noode hadden / oft door lecken ofte andere toe-vallen haer moesten calefaten : Sullen de selve Schepen van Oorloghen tot dien eynde mogen inne-loopen / in alsulcke Steden / Havens ofte plaetsen ten beyden zijden / als haer bequaemst ende goedt-duncken sal / ende sullen aldaer als goede Vrienden wel ontfanghen / ghetracteert / gheaccommodeert ende ghериeft worden voor haer gheldt / van 't ghene sy behouden ende noodigh sullen hebben : Ende sullen hun oock daer nae t'allen tijden alst hun sal goedt duncken ende believen / sonder eenighe swaricheydt ofte difficulteyt moeten toeghelaten ende ghedoocht worden / wederom te vertrecken ende in Zee te keeren/ sonder tot dien eynde te moeten erkennen / consent ofte permissie versoucken vande Vice-Roys / Gouverneurs ofte Commandeurs vande voorschreven Steden / Havens ofte Plaetsen.

IX.

Ende sullen ten beyden zijden niet gheaccordeert worden eenighe brieven van Marque ende represalien. Maer sal een yeghelijck recht ende Justitie ghedaen ende gheadministreert worden naer behooren/ ende vereysch vande saken in questie.

X.

Inghevalle eenigh subject ende ondersaet van sijne Majesteyt inde Vereenighde Provintien wesende/ inde selve komt te sterven/ende van gelijcken eenigh ondersaet ende Inwoonder vande Vereenighde Nederlanden / inde Koningrijcken ende Landen van Sijne Majesteyt / die goede ende Koopmanschappē die sulcken afgestorven heeft naghelaten/ 't zy dat die andere/ daer van hy is geimployeert geweest / ofte hem selven hebben toebehoort/ en sullen ten beyde zijden / van wegen sijne Majesteyt/ nochte van weghen die Ho. Mo. Heeren Staten Generael niet moghen aenghevaert oft aengeslagen worden/ by eenighe Rechten ofte ghebruycken vande Rijcken ende Landen van sijne Majesteyt / ende vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael / als vervallen aende selve / maer t'samen volgen aenden rechten Erfghenaem des afflyvighen / nae de Rechten vanden Lande / daer inne de selve Erfgenaem gebooztich is/ten ware dat by Dispositie vande afflyvighen daer inne anders versien ware / het welcke nae-ghevolcht sal worden. 1610.

XI.

Inghevalle die wettighe ofte Testamentaire Erfgenamen niet en zijn byder handt/ ende die ghestorven by Testamente ofte Codicille daer inne niet en heeft versien / in sulcken ghevalle sullen vijf ofte ses vande principaelste van dese Landen in Barbarien teghenwoordigh wesende / des ghestorven goeden moghen aennemen onder Inventaris by henlieden gheteykent / ende de selve bewaren tot behoef vanden oprechten Erfghenamen voorsz / Sonder dat d'Officieren respectivelijck hun des in het minste sullen hebben te bemoeyen.

XII.

Soo verre eenige Schepen vande Subjecten ende Onderdanen van sijne Koninghlijcke Majesteyt door tempeest/ onweder/ Jacht ofte vervolch vande vyanden kommen te stranden aende Vereenighde Provintien / ofte eenighe Schepen vande Ondersaten vande selve Vereenighde Provintien aende Koninghrijcken / Landen ende Steden / 't selve soude mogen wesen/ egeen uyt-gesondert/ de selve Schepen ende ingeladen goederen sullen volghen den Eyghenaers respectivelijck / midts betalende daer voorzen redelijck bergh-loon.

XIII.

Oft ghebeurde dat eenighe Koopvaerdije ofte andere Schepen van weder-zijde / door leckinghen / storm / contrarie windt ofte andere nooden mochten komen inde Havenen / ofte op die Rheeden van Sijne Majesteyt ofte van dese Landen / Sullen de selve Schepen reciproquelijcken (egeen last brekende omme de goederen te verhandelen / verthieren ofte verkoopen) weder vrij mogen vertrecken/ sonder eenige Thollen ofte andere gherechticheden te betalen / ofte aenghehouden te mogen werden/ alwaer 't also dat de voorsz Schepen quamen uyt Spaengien / Italien ende andere quartieren / ofte derwaerts wilden varen / Inden verstande nochtans dat sulcke Schepen in Barbarien niet en sullen moghen handelen / sonder expresse ordre ende consent van Sijne Majesteyt/ ofte van dessels Commandeur ter plaetsen daer den cas vallen sal.

XIIII.

Ende alsoo d'experientie leert / dat alle handelinghe die by Monopolien aen eenighe besundere ende particuliere verleent worden / het ghemeene welvaren vande Koninghen / Princen ende Republicken / hare Landen ende Ondersaten schadelijck/ende teghens de ghemeene vrijheydt der trafficque strijdende zijn / Is verdraghen / by soo verre als eenighe sulcke handelinghe by Sijne Majesteyt / tot nadeel vande Vereenighde Provintien/ ende byde Ho. Mo. Heeren Staten Generael tot nadeel vande Rijcken ende Landen van Sijne Majesteyt door desen gheaccordeert zijn/ dat de selve datelicken wederroepen eñ cesseren sullen/ ende de handelinghe ende trafique in alles ten beyden zijden een yegelijck vrij gestelt worden.

XV.

By soo verre hier nae Sijne Majesteyt tot sijnen dienst meer Volcx/ Schepen/ Geschut ende Munitien van Oorloghe uytte Vereenighde Provintien tot sijnen kosten soude begeeren/ ofte noodigh hebben aen te nemen/ te koopen ende te voeren: Sullen de Hooghghemelte Heeren Staten Generael (daer om van weghen Sijne Majesteyt versocht wesende) daer op favorabelijcke letten ende disponeren/ ten besten contentemente van Sijne Majesteyt / voor soo veele als de ghelegentheyt ende constitutie van haren staet ende saecken sal konnen ende mogen lijden.

XVI.

Ende alsoo by dese handelinghe / vrije trafficque ende

1610. ende toe-ganck totte Koninghrijcken ende Landen ten beyden zijden wordt toe-ghelaten / Sal sijne Koninglijcke Majesteyt alle die gevangens ende Captiven vande Vereenighde Provintien in Barbaryen wesende / effectuelijck doen relaxeren / los ende vry laten : Ende verbieden dat voortaen egeen Captiven meer van dese Landen in sijne Majesteyts Koninghrijcken en werden gemaeckt ende verkocht.

XVII.

Alle de voorsz poincten ende articulen / ende elcke vande selve zijn by ons onder ghenoempt inden Naem ende van weghen als boven ghetracteert / verdraghen ende gheaccordeert in 's Graven-Haghe in Hollandt : Ende hebben die voorsz Heere Ambassadeur ende Agent vande Hooghst-ghemelten Heere Koningh van Marocos belooft te leveren / ofte doen leveren aende Hooghst-ghemelte Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden binnen den tijdt van ses Maenden naest-kommende / oft eer ist doenlick / Brieven van Ratificatie van Sijne Majesteyt / in behoorlijcke Forme van 't voorsz ghehandelde : Ende die Ghecommitteerden vande selve Hoogh-ghemelten Heeren Staten Generael aende voorsz Heeren Ambassadeur ende Agent / die Brieven van Ratificatie van hare Hooghe Moghende binnen ghelijcken tijdt.

XVIII.

Het jeghenwoordigh Contract sal ten beyden zijden allomme daer sulcx behoort ende gewoonlijck is / ghepubliceert worden nae dat die Ratificatie sal wesen ghedaen by Sijne Majesteyt / ende die Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael.

Aldus ghedaen ende gesloten in 's Graven-Haghe voorsz / opten 24. dagh der Maendt van December / in 't Jaer ons Heeren Jesu Christi / Duysent ses hondert ende thien.

Aldus zijn dese Ghesanten met dit Contract vertrocken / ende hadden verlof drie oft vier Oorlooghschepen / op haren kost te moghen koopen ende uytreeden / om hare Zee-kusten teghen de Spaensche te bewaren / oft yet teghen La Rache voor te nemen / ende zijn selve daer mede t'Huys ghevaren / beschoncken met goude ketenen.

Spaengiaers den nemen Nederlandtsche Schepen op de Custen van Africa en Guinea.

De Nederlantsche Schepen hadden op de Custen van Africa ende Guinea groote schade geleden / zijnde eenige genomen ende goeden prijs gemaeckt / 't Volck gevangen van eenighe Oorloch-schepen en Galleyen uyt Spaengien / die seyden van gheen Bestandt oft Treves te weten / uyt-ghevende dat het de Morisken ende niet sy ghedaen hadden / daer over ontrent Kersmisse vande gheinteresseerde Koopluyden uyt Hollandt na Brussel ghesonden werdt Theodore Rodenburch / om Brieven van recommandatien vande Eertz-Hertogen te verkrijghen / om de goederen ende gevangenen gerelaxeert te hebben.

Symon de Danssers eynde.

De vermaerde Zee-roover Symon den Dansser / die / als wy verhaelt hebben / hadde verlaten het Zee-rooven / en hem begeven onder protectie van Vranckrijck / heeft aengenomen een Convoyer te wesen vande Fransoysche en ander Schepen in Levanten ende inde Strate / tegen de Zee-roovers en Piraten / mits hem ghevende een half per Cent / dies hy uytvoer met een schoon schip wel 700. laten groot / wel gewapent met 40. metalen stucken: hy voer ontrent September uyt Marsilien / conduiserende wel 13. Schepen : maer wy hebben namaels verstaen / dat hy omtrent Thunis aen Landt met sijnen Lieutenant gevangen zijnde / van 't Landt-volck beset ende betrapt was / ende daer inde gevangenisse ghestorven / hoe wel hy vanden Bassa gheprotecteert werdt / ende de Koningh van Vranckrijck om hem schreef.

De Koningh van Polen Sigismundus heeft dit geheel Jaer gecontinueert sijn Oorloge tegen de Moscoviters en inde belegeringe van Smolensko.

Vilna in Litthauwen afgebrant.

Terwijle hy hier mede onledich was / is afgebrant Vilna / by ons ghenaemt der Wilde / de Hooft-stadt van Litthauwen den eersten Julij : den brandt heeft wel twee daghen gheduert / ende zijn verbrandt wel 4700. huysen / ofte de neghen deelen van thien deelen der Stadt / met het Slot daer de Koninginne op was / de welcke haer salveerde over het water Wildauw in 't Veldt : vele van haer Staet-Jonckvrouwen waren verdroncken in een Schuyte die omsloech : alle Kercken van alderley Religie ende Kloosters zijn afghebrandt / uyt-ghenomen het Bernadijnen Klooster / ende de Wooninghe van Vrouw Anna / Suster des Koninghs van Polen : men noemde seven Roomsche Catholijcke Kercken / ende drie vande Ghereformeerden / ghelijck het ghebouw aldaer meest van Hout is : het was seer groot windich weder / niet om te blusschen : de schade werdt wel twee Millioenen Goudts gheestimeert / behalven veele Menschen die verbranden : desen brandt heeft den Koningh van Polen seer verhindert in sijn Oorloghe.

Gabriel Batthor.

Gabriel Batthor heeft hem ghenoech volkomen Meester van Transilvanien ghemaeckt met hulpe vanden Turck / alwaer mede Conspiratien teghen hem ontdeckt werden.

Sigismund Batthor.

De Vorst Sigismund Batthor eertijdts Vayvode van Transilvanien / daer wy vooren meermael van ghesproken hebben / was in dit Jaer vanden Keyser ghevanghen / beschuldicht van sijn Dienaers eenigh Tractaet aen-ghegaen te hebben met de Polen tot nadeel vanden Keyser / maer heeft nae-maels sulcks niet konnen blijcken / waerom hy in 't naeste Jaer wederom op sijn vrije voeten is ghestelt / hem beklagende datmen hem inde gevangenis wel 90. duysent Floriinen bestolen hadde ende berooft.

Consenten tot middelen ende Contributien.

Men heeft inde Vereenighde Nederlanden in 't eynde des Jaers ghehandelt / op de consenten van middelen ende contributien / ende op de Achterheden te betalen. Die van Hollandt hebben ghetesolveert te contribueren inde Generaliteyt 36. hondert duysent gulden voor 't volghende Jaer 1611. met conditie / indien de ander Provintien oock hare quoten nae de oude taxe wilden volghen / waer inne die van Zeelandt weygherigh waren / allegerende dat haer neeringe ende middelen waren gheminderdt / daer van het naeste Jaer onder de Provintien noch is ghedisputeert.

De Eertz-Hertoghen verkreghen mede een ghewillighe bede ofte goede schattinge voor eens ofte een reyse / niet tegenstaende dat hy een goede somme gelts uyt Spaengien hadde gekregen.

Uyt Vranckrijck was gheschreven door den Ambassadeur der Vereenighde Provintien / dat op de heftige Remonstrantie vanden Hertoghe van Sullij die tot noch toe de grondt ende standt vande saecken ghepasseert tusschen den voorleden Koningh ende de Staten vande Vereenighde Landen / meest bekent was / dat de Koninginne Regente / simpelijck ende sonder limitatie van tijdt hun soude ghecontinueert hebben het secours vande 4000. Fransoysen / die sy daer te Lande onderhouden. Desen Hertogh van Sullij in Vranckrijck werdt seer ondersteunt in 't behertighen vande Vereenighde Nederlanden / by de Hertoghen van Guise ende du Mayenne / die te vooren hun saken altijdt plegen te verachteren.

Koningen / Vorsten ende Heeren ghestorven.

In dit Jaer zijn veel Heerlicke personagien ghestorven / beneffens den Grooten Koning van Vranckrijck Henrick die IIII. den 14. Mey. De Grave van Fuentes / Don Pedro Enriques / Gouverneur van Milanen / eertijdts in Nederlandt / hy storf tot Milanen den 22. Julij ontrent 84. Jaren oudt / desgelijcx ontrent den selben tijdt sijn Huysvrouwe in Spaengien / in sijn Gouvernement van Milanen is ghesuccedeert Juan Fernandes de Velasco / Constabel van Castilien. De Fameusen Capiteyn ofte Gouverneur van Calis / Monsieur de Vigues is oock ghestorven / dien gesuccedeert is Mons. d'Arquer.

In Augusto is oock ghestorven Antonette / de Dowagere van Cleve / een Dochter van Lotthringhen.

Paltsgrave Keurvorst gestorven.

De Keurvorst Paltsgrave Frederick de IIII. is mede gestorven tot Heydelberch / den 18. September / by hem ontboden hebbende de Vorsten van Ausbach / van Wirtenberch / Tweybrugghen ende Baden / nalatende twee Sonen / de outste geboorzen tot Amberch den 16. Augusti 1596. vande Dochter van Willem Prince van Oraengien / voor sijn afsterven hadde hy by Testament tot Administrator ghestelt Johan

1610.

Hertogh van Zweebrugge Administrator des jonghen Paltsgrave Keurvorst.

Paltsgrave / Hertogh van Zweebrugghe / voor by gaende Philips Lodowijck Paltsgrave van Nieuburch / sijnen oudtsten agnaet ofte bloedt-vriendt / de welcke nae de gulde Bulle des Rijcks sulcken ampt toequam / dan om vrede in sijn Landt / ende om veranderinge van Religie te vermijden / den Nieuborger hem niet hebbende willen belooven inde Religie geen veranderinghe te maecken / dies heeft hy die van Zweebrugge verkooren / van sijn ghesintheydt ende Religie zijnde / den welcken hy oock sijn outste Dochter Loyse ten Wijve belooft heeft/ die ondertrou deden den festhienden September 1611. ende heeft terstondt 't selve ampt van Administratie aenghenomen / niet sonder teghenstant van sijnen Oom Hertogh Philips van Nieuburch voornoemt / maer door gonste vanden Keyser is hy inde Administratie ghebleven / tot dat de jonghe Keurvorst achtien Jaren sal oudt zijn/ nae des Rijcks constitutien.

Jeronimo Conestagio Historie-schrijver tot Genua ghestorven.

Van Genua wert gheschreven/ dat aldaer gestorven was Ieronimo Conestagio, fameus Schrijver vāde Castiliaensche conqueste van Portugael / ende dat hy nu was beschrijvende de Historie vāde Nederlantsche Oorloghen/ daer toe gestipendieert vanden Koningh van Spaengien met 600. Ducaten Jaerlijcx.

Pater Baldowijn ghevanghen in Enghelandt gebracht.

De voorghemelde Keurvorstelijcken Palts/ hadde ten versoeck vanden Koningh van Enghelandt / in sijn Landt ghevanghen een Enghels Jesuijt / Pater Baldowijn ghenaemt/ die lange uyt Engelandt gheweest was / ende tot Sinte Omar hem onthouden: Dese Pater was beticht / dat hy vant verraedt in Enghelandt met Buscruyt / niet alleen wetenschap hadde / maer een Aensetter daer van mede was / om dat alle de Conspirateurs van 't selve / daer by hem/ ende met hem veele vriendtschap ende conversatie hadden ghehouden/ dies de Koningh van Engelandt aende Eertz-Hertoghen ernstelijck versocht hadde/ dat hy den selven met eenen Owen / hem mede tot Brussel onthoudende / mochte ghelevert worden: 't Welck de Eertz-Hertoghen / om datse door sulcks overtuycht waren / weygherden : maer werden ten lesten belast uyt de Nederlanden te vertrecken / ende soo sy alomme werden nae-gheschreven / werdt desen Pater Baldowijn in des voorsz Paltsgraven Landt ghevanghen / ende in 't Legher voor Gulick met het Krijghs-volck ghesonden/ ende soo over Hollandt in Enghelandt ghebracht/ ende ghevangen in den Tour ghesteldt / alwaer hy meer-mael is ondervraecht / soo by den Koninghlijcken Raedt / als voor Rechte / en heeft-men tot noch toe niet konnen vinden aen hem / noch hem overtuyghen dat hy vande Conspiratie heeft gheweten : alsoo het mede wel de waerheydt ghelijck is / dat dese Conspirateurs seer weynighe haer verraet hebben ontdeckt/ om secreet te blijven/ waerom hy hem selve heeft verantwoordt teghen de Rechten van Enghelandt/ noch teghen den Koningh niet misdaen te hebben/ hy ware wel Jesuijt : maer om de vrijheydt van sijn Conscientie ware hy uyt Enghelandt ghewecken/ ende nu inghebracht teghen sijnen danck / dies hy klaechde van onghelyck/ dan blijft terwijle noch ghevangen.

Antwerpen ēn Zeelandt konnen niet accorderen over de Vaert / dies Duynkercken prospereert.

In Nederlandt heeftmen noch geenen middel konnen vinden / om die van Zeelandt met die van Brabandt ende Antwerpen in vereeninghe ende accoordt te komen / noopende de Vaert op ende af de Schelde met ghcladen Schepen tot Antwerpen toe / dies de selve Stadt (ons Vaderlandt) seer vergaet ende ghedepeupuleert wordt/ by gebreck van neeringhe : mede datmen 't Volck geen vrijheydt van Religie en wilde gedoogen noch toe laten tot Bergen oft Lillo/ ofte de omligghende Dorpen te moghen gaen hooren der Gereformeerden Predicatien.

Hier door is de Stadt Duynkercken in Vlaenderen seer op-ghekomen in Neeringhe ende Schipvaert : want veel goederen ende waren uyt Italien ende Duytslant diemen Westwaert nae Spaengien/ Vranckrijck ende Enghelandt wil voeren / worden daer al gescheept / ende komen daer uyt ter Zee aen/ die recht op Antwerpen pleghen te varen / hebbende aldaer een ghelcyde oft conduicte gheleydt vande byligghende Provintien/ tot in Duytslandt toe / soo dat aldaer nu een confluentie van Koopmanschappen ende Schepen is / de Stadt Schip-rijck wordende / oock goede Ordonnantie houdende / soo dat aldaer alle Weken een Schip na Enghelandt moet afvaren/ 't zy om Koopmanschap oft Passagiers te voeren / soo dat de Haven vol Schepen ghemeynlijck leydt / ende niet meer ghebreck heeft / dan wat dieper Water oft beter Haven / maer is niet by de Havenen van Zeelandt ende de Riviere tot Antwerpen te ghelijcken / van waer noch ander Revieren ende Wateren loopen / om alles aldaer af ende aen te voeren / een Stadt gelegen ende bequaem om Koopluyden byden anderen te ontmoeten ende t'samen te handelen / koopen ende verkoopen / daer af tot Duynkercken niet en is : ende daer en is maer een eyghen bate / krijgelheydt ende oude afgunsticheydt / die belet dat de Provintien malkanderen niet en willen wijcken/ vreesende die van Zeelandt de reste van hare neeringhe te verliesen/ indien sy de Schelde openden / achtende beter te wesen dat sy/ dan die van Antwerpen wel varen. In Duynckercken leydt noch Spaensch Garnisoen onder Diego Ortis Gouverneur / die sijn Krijghs-volck seer stil ende ghedisciplineert houdt/ ende den Borghers / Coopluyden noch Schip-volck niet moeyelijck is. De Eertz-Hertoghen hadden tot vorderinge der neeringen / in dese Stadt alle de Binnenlandtsche Tollen afgestelt.

De Nederlandtsche Provintien / nu onder tweederhande Regeeringhen / konden malkanderen noch niet accommoderen / als Ghebueren behoorden / de Religie de ghemoeden weder-houdende / ende waer d'eene Provintie in des anderen Landen Erfgronden ende Heerlickheden besaten / die soecken sy nu gheduerende den Treves / elck de syne te verkoopen/ als vande Oude vereeniginghe desparerende : daer waren veel Heeren ende Edelen / die hare Goederen inde Vereenighde Landen gheleghen / daghelijcks verkoopen / als de Goederen van Arenberghe ende anderen / die meest alle goede Coopers ende diere om gheldt gaen : maer de Vereenighde Landen goederen onder de Eertz-hertogen gelegen / worden daer niet begeert / ofte vinden gheen Coopers nae de weerde / alsoo sy die hoopen weder te confisqueren. De Grave ende Gravinne van Ligny / ende meer andere / laghen ontrent dese tijdt in Hollandt / tot reddinghe van hare Goederen. Men en merckte oock niet / datter eenighe alliantie van Houwelijcken onder den Edeldom van weder zijden (de welcke nochtans onderlinghe vriendtschap causeren) ghemaeckt werden. De Jonge Grave van Hoochstraten/ oudt vier-en-twintich Jaer / ghebooren van des Graven van Egmonts Dochter / hy wesende vanden Huyse van Lalain (om dat het oudtste Huys van Lalain verstorven was op een Dochter / die de Heere van Barlaymont ghetrout hadde / daer een Dochter van ghekomen is) heeft dese Dochter in desen Winter in Januario ghetrout / oudt veerthien Jaren / om de Goederen van Lalain weder onder 't selve Huys te brenghen / 't welck een voornaem Edel / vroom ende kloeck gheslachte is geweest.

De twee Regeeringen in Nederlandt vervreemdē van den anderen.

Graef van Hoochstratē Houlyck.

Brillen ghevonden.

In desen tijdt zynder eenighe soorten van Brillen gevonden / als te sien door een Buyse een voet lanck/ ende soo het licht dwingen/ daer door men dingen siet verre / jae mijlen verre/ al oft het by u ware / ende seer bescheydelick/ soomen die vast kan legghen/ dan is onnut om groote effecten te weghe te brenghen / oft veel seeckerheyts te gheven : maer de konste nieu zynde was fraey/ maer terstondt ghemeyn.

Willem van Santen Raets heere vermoort.

In 's Graven-Hage / aldaer de Staten Generael hare residentie meest houden/ is vermoort den 8. December/ Heer Willem van Santen/ Raets-heer vanden Raedt van State / alsoo hy tsavondts ten 7. uren nae Huys was gaende / heeft een ghewacht by sijn huys/ ende hem van achter een houw inden kop gegeven / sijn knecht met het licht konde hem niet achterhalen/ daer van hy in ses dagen stierf : noyt en heeftmen konnen weten / wie dat hem dat mochte gedaen hebben/ verscheyden daer over ghevanghen zijnde/ als een sake van consequentie / sulcke assasinaten in Hollandt niet ghewoon : men acht dat eenighe vreemde hem dat mach ghedaen hebben / die hy in hun

recht

1610.

recht ghetrotst mochte hebben / alsoo hy een Ambitieus Man was.

Twist tusschen den Keyser ende syn Broeder Koningh Matthias van Hongaryen.

Wy hebben vooren verhaeldt / hoe dat de Keyser met sijnen broeder Koningh Matthias nu Koningh van Hongaryen / overkomen was / ende belooft was het Krijghs-volck van weder zijden af te dancken / het welcke byden Keyser door ghebreck van ghelde niet gheschiedt en was / maer opghehouden op pretext vande Oorloghe tot Gulick / ende bleven ligghen in 't Bisdom van Passau / daer sy / hoe wel sy eenigh gheldt hadden ontfanghen / meest leefden op de arme Landtsaten / alsoo mede deden die in Elsaten ende omtrent Straesborgh laghen / die noch niet gescheyden hadden konnen werden. De Passausche nu byden kouden Winter ghedronghen door armoede / zijn den 19. December opghetrocken nae Oostenrijck / passerende de Donauwe / onder 't beleydt van haren Oversten Roome tot Luyck gheboren / een Soone van een Koopman van Wyne / ende deden rontsomme groot quaet / verderbende vele menschen / ende in een Stedeken Swans ghenoemt / den Heere van Polheym toekomende / hebben sy wel twee hondert duysent Florinen uyt het Raethuys genomen / ende voorts alles berooft / ergher dan de Turcken konden doen : Eyndelijck zijn sy nae Lints ghetrocken ende Manthausen / ende den stroom vande Donauwe vermeestert / alle de Maendt Januario gheduerende / ende gheschat wel seven hondert duysent Duytsche Florijnen schade ghedaen te hebben : sy werden ghesepdt sterck te wesen 9000. Man te voete / ende 3000. Peerden / eñ wel 270. Waghenen / daer wel 1200. Peerden aen trocken / hier over heeft de Keyser den Hertogh van Brunswijck ende den Grave van Hohensolleren aen Koningh Matthias ghesonden / om hem hier van te verexcuseren / maer de selve Koningh Matthias heeft hem terstondt in Wapenen begeven / eñ 500. Dampirische Peerden-volck nae haer toegesonden / ende voorts geschreven aende Staten van Bohemen / niet ghelovende dat de Keyser sijn Contract onlanghs ghemaeckt / breken soude : haer indachtich makende van de verbintenisse om hem by te staen &c.

Groote schade ende moetwil door onbetaeldt Krijghsvolck van Passau.

Matthias begeeft hem in Wapenē / ende schrijft aende Bemē.

Maer dese Passousche / siende dat de Koningh Matthias hem teghen haer wapende / zijn te rugghe nae Bohemen ghetrocken / ende hebben de stadt Budweys met behendicheydt overweldicht / daer sy veel grof Gheschut ende Buscruyt hebben ghevonden : sy hebben mede inghekreghen de Stadt Tabor / den 13. Februario hebben sy mede inghenomen Crumauw maer een quartier mijls van Praga ghelegen / daer de Eertz-hertogh Leopold hem by haer ghevoecht heeft / ende is by haer gebleven.

Hier-en-tusschen begonnen de Staten van Bohemen haer alomme sterck inde wapenen te begeven / niet teghenstaende de Keyser haer dat niet consenteren en wilde / maer haer alle audientie weygherde / ten lesten haer een Regiment ende duysent Peerden consenteerde / ende hebben daer mede de Vestingh Carelsteyn beset / ende nochtans de Croon van Bohemen met des Landts Privilegien ende schrifturen binnen Praga ghebracht : den Passauschen werdt een Herault met 's Keysers Wapen-rock toe-ghesonden / met bevel sy souden te rugghe trecken na Crunauw / ende daer hare betalinghe verwachten / maer het Krijghs-volck hebben hem den Wapen-rock doen decken / ende deden hem sijn Meesters mondelijck aenseggen / dat sy daer als Vrienden gekomen waren : sy begheerden inde Stadt Praga te komen sonder yemandt schade te doen / maer des Keys. Majesteyts authoriteyt ende reputatie op te houden / ende alsoo dit scheen by anderen by den Keyser mede ghevordert te werden / zijn die van Praga dapper inde weyre gevallen om dat te beletten / ende om haer daer teghen te wapenen / ende hebben 't Gheschut teghen haer ghestelt / maer daer nae den 15. Februarij / zijnde Vasten-avondt / zijn de Passausche 's morghens vroech langhs den Neuser-Toren inde kleyne zijde vander Stadt inghevallen / de Poorte overweldicht / ende alsoo inde Stadt ghekomen / sommighe teghenweyr geslagen ende nederghelepdt / eenighe voorname Huysen inghenomen / gheplondert ende verbrandt / ende alsoo Meester vande Stadt zijnde / zijn sy met de Inwoonders ten lesten verdraghen : maer als sy met ghewelt oock over de Brugghe vande Moldauw meynden te komen / ende alreede een Cornet Peerden met den Ritmeester Prendel dat hun teghen was ghekomen / hadden gheslaghen ende ghevanghen / zijn sy nochtans vande Brugghe afghesloten / ende Gheschut teghen haer gestelt : alsoo daer nu veel volcks van weder zijden doodt ghebleven was / werdt daer van 's Keysers weghen uytghroepen / men soude d'een den anderen niet meer misdoen / ende in vrede zijn : Daer nae is de Eertzhertogh Leopold met den Generael Roome ende ander Oversten oock ingekomen.

Leopold eñ Roome nemen een deel vande stadt Praga inne.

Hier door is 't ghemeyne volck ende ghepuffelt in de Neder-stadt van Praga seer verbittert op Leopold gheworden / ende zijn in eenige Kloosters gevallen / hebben die gheplundert / ende de Beelden afghesmeten / ende wilden hun soo voorts nae der Joden Stadt begheven / ende nae de Jesuyten / die voorsichtelijck haer begheven hebben inde bescherminghe der Landts Staten / ende hebben haer hier ende daer by vrienden verborghen ghehouden : daer werden veele Waghenen / Buscruyt / Musqueten ende Clooten in haer Collegie bevonden / dat daer tot meerder seeckerheydt ghelepdt was / maer vele werden daer naer over desen oploop ghevanghen ende ghestraft : Leopold heeft het Slot oock ghedwonghen door hongers noodt hem te openen / ende heeft syn volck buyten in slagh-ordre ghebracht / ende heeft hem aldaer sittende in sijn volle harnasch Eedt doen doen / als des Keysers Commissaris : desen al niet teghenstaende / hebben die van Praga / oude ende nieuw Stadt / hem niet te willen inhalen / maer wel hun aenghebo den Victalie / Broodt / Bier ende Wyn / 't welck sy seer van noode hadden : Maer Leopold daer niet mede te vreden zijnde / heeft 't Gheschut teghen de Stadt ghesteldt / ende die daer mede ghedreycht / ende is alsoo eenighe daghen daer blijven ligghen / daghelijcks de Wachten met Musquetten teghen malkanderen schietende.

Hier-en-tusschen isser van weghen de Staten van Bohemen uyt het Landt veel Krijghs-volck ende Landt-volck vergadert / oock Peerde-volck. Den achthienden Februario / isser met vier Trommelen een Mandaet van 's Keysers weghen omgheslaghen / inhoudende hoe dat Sijne Majesteyt uyt een Supplicatie van 't Passausche Krijghs-volck hadde verstaen / ende niet anders konde bevinden / dan dat dit Krijghs-volck alleen in de Stadt ghekomen ware / om de Keyserlijcke authoriteyt te mainteneren / waerom hy veroorsaeckt ware / alle de drie Steden van Praga teghen morghen by hem te Citeren / de Overste der selver met Ghedeputeerde van de Staten des Koninghrijcks Bohemen / om daer de eene metten anderen te doen be-eedighen / dat sy op Lijf-straffe malkanderen niet sullen misdoen / ende haer verbinden vorder de ordre te volghen van Sijne Majesteyt. Maer hier op is niet ghevolght / dan wel voor-slaghen ghedaen / soo sy wilden vertrecken / de Stadt wilde twee hondert duysent Florijnen vinden tot hare betalinghe / ende in teecken van goedt Keysers te wesen / staecken sy een Vane met den swarten Arent uyt : Maer soo men wilde met yverighe Klooten ende grof Gheschut haer bestrijden / alsoo sy werden ghedreycht van Leopold / Roome / ende vande Graven van Sults ende Altheym / soo wilden sy liever alle sterven / dan hem ten wille zijn : maer de Keyser dede het schieten verbieden / hoe wel daghelijcks van weder zijden over het Water het schieten met Musquetten niet op en hieldt / tot dat sy den thienden Martij stille vertrocken / soo uyt honghers noodt / als uyt vreese van besloten te worden : de Keyser haer drie hondert duysent gulden voor drie Maenden betalende / overmidts nu by Praga aenquamen den Koningh Matthias weghen seven duysent Mannen / onder den Heere van Colonitsich : dese den twaelfden Martij binnen ghekomen zijnde / hebben tot Praga twee Vanen Ruyteren op 't Slot ghelaten / ende zijn de Passausche ghevolght nae Budweysch / dan hebben niet uyt-gherecht.

Tot

1611.

Tot Budweysch heeft hem Roome ghesterckt / de Borghers hem gedwongen te sweeren / vande Klocken Gheschut doen gieten / de Boeren ghedwonghen nacht ende dagh te Schanssen / ende alle voor-raedt van buyten in te halen / tot datter vorder resolutie mochte ghenomen werden / daer-en-tusschen alle Kryghsche moet-wil bedryvende.

De Koningh Matthias met Heyrkracht nu den vijfthienden Martij tot Iglauw aenghekomen / ende hem begonnen als een Koningh van Bohemen te draghen / met advijs van de Stenden des Rijcks / heeft doen vanghen een Fransoys Tengnaghel / een Gelders Edelman : dese was in 's Keysers dienst inde saecken van Gulick ghebruyckt / ende daer door Raedt ende Canselier van Leopold gheworden / ende van hem uyt-ghesonden met Commissie aen Keurvorsten ende Vorsten / ende werde uytghesonden met een gheleydt den Ghesante vanden Koningh van Enghelandt / H. Stephaen Legier Ridder / te convoyeren mede ghegheven / waer mede hy was een grooten schat vanden Buyt vanden Oversten Roome : Dit Convoy hebben sy nae-ghetracht / ghenomen ende te rugghe ghebracht / met den voorsz Ghesante / die tot Praga ghebracht werdt / in groot peryckel syns levens / om dat sy meynden dat hy den Oversten Roome was.

Tengnagel gebangen.

De voorsz Tengnaghel alsoo ghevanghen / hebben de Stenden ghepynicht om den gheheelen aenslagh te ontdecken / die bekende aende Vorsten om hulpe ghesonden te zyn / ende beschuldighde meer andere vanden aenslagh / die mede ghevanghen werden / als de Heeren Heydelius / Haghenmuller / Hannibal Welser Tresorier / de Grave van Solleren / die het met meer anderen ontliep : uyt alle welcke Depositien werde in 't licht ghebracht / dat de Keyser dat Krijghs-volck niet alleene tot de Oorloghe van Gulick en hadde opghelicht / maer mede om hem te wreken over synen Broeder den Koningh Matthias / om de Landen Hongaryen ende Oostenrijck hem afghedronghen ende hem te weyren van 't Roomsche Koninghrijck / daer toe te vorderen den Eertz-Hertogh Leopold / oock de Stadt van Praga te vermeesteren / ende gheheel Bohemen / ende dan den Koningh Matthias te dwinghen / ende soo den Leopold aen te voeren tot den State / ende hem als syn Erve te adopteren / ende tot Roomsch Koningh ende Keyser te brenghen teghen den danck van alle syn Broeders : hier toe werdt gheprætendeert dat de Paus / de Koningh van Spaengien ende Hertogh van Beyeren souden assisteren / de Hertogh van Brunswijck was oock niet weder ghekomen vanden Koningh Matthias.

Tengnagels ende ander Heeren bekentenisse.

De Koningh Matthias is den drie-en-twintichsten Martij met synen Legher / als een Verwinder inghereden / ende inghebracht by de Stenden / seer triumphant / ende heeft hem inde Stadt ghelogeert / de Keyser hem meer-mael doende begroeten / ende aenseggen beyden in 't Hof te komen logeren / daer van hy hem excuseerde / hoe wel synen Oversten Lieutenant den Heere Bernsteyn op dat Keyserlijck Slot den Ratschim verscheen met syn Volck ende ses Veldt-stucken / ende dat besette : oock werden de Stenden de Sleutelen over-gegeven / ende voorts heeft-men gheraedtslaeght den Koningh Matthias te Kroonen.

Koningh Matthias inkomste tot Praga.

Terwyle was het Passausche Krijghs-volck noch tot Budweysch / verwachtende voorderen last vanden Eertz-Hertogh Leopold / ende werden mede onder den anderen twistich om den Buyt / den Keyser zijnde daghelijcks aenghepooret om die volkomelijck af te dancken / heeft die ghedreycht met des Rijcks Ban / naedemale dat de Stenden resolveerden die te willen gaen bevechten / dan daer teghen hebben de Leopoldische voor-gheslaghen vijf Articulen ofte Conditien van het afdancken.

1. Dat haer verdiende gagien vol op contant betaeldt werden.

Articulen vande Passausche voorgeslagen.

2. Datmen haer bescheyt souden gheven / dat al wat sy ghedaen hadden / ware uyt Keyserlijck bevel / weten ende wille gheschiedt / 't welcke sy als redelijcke Krijghs-luyden geexecuteert hadden.

3. Datmen den Eertz-Hertogh Leopold soude syn onkosten rembourseren.

4. Datmen de Goederen des Stifts Passau aen-gheslaghen by de Oostenrijckers / soude restitueren.

5. Datmen de gevangenen als Tengnagel ende andere / van beyde zyden soude vry stellen / sonder rantsoen.

Over dese Conditien / niet teghenstaende 't dreyghen van des Keysers Ban / heeftmen van haer betalinghe ghehandelt / soo dat de Koningh Matthias die af betaeldt heeft / ende afghedanckt den elfden Junij met hondert drie ende tseventich duysent Florijnen / ende boven haer betalinghe heeft hy moeten schriftelijcke Acte ende bescheydt gheven van Generael Pardoen met volkomen Paspoort / dies souden sy de Steden Trinauw / Budweys ende ander plaetsen over-leveren / met alle Munitie ende roof &c. Dit Contract ende Paspoort ghedateert tot Praga den lesten Mey / Anno sesthien-hondert ende elf. Ende alsoo is den hoop ghescheyden / ende eensdeels weder eenighe aenghenomen ende in Hongaryen ghevoert. Hier-en-tusschen heeftmen ghevordert de Krooninghe vanden Koningh Matthias in Bohemen / ende syn Huldinghe in Slesien ende Lausnitz / daer toe de Keyser heeft ghegheven syn opene Brieven ende Acte / van Date in Praga den twee-en-twintichsten Mey / Anno sesthien-hondert ende elf / hem alle quyt-scheldende den Eedt ende plicht hem tot noch toe schuldigh gheweest / ende aen synen Broeder tot alle trouwe ghehoorsaemheydt vermanende.

Passausche Krijgsvolck afghedanckt ende betaelt.

Daer over is de Krooninghe tot Praga den drie-en-twintichsten Mey voort-ghegaen / ende de Huldinghen in Slesien ende Lausnits oft Lusatien / daer nae als alle de Contracten / oude Concondaten / Previlegien oversien ende bevesticht waren / soo van Religie als andersins. Ende over-sulcx is hy den drie-en-twintichsten dagh Mey / met grooten State des nae-middaeghs nae Sint Wentseslaus Cappelle (niet teghenstaende dattet seer reghende) ghereden / vergheselschapt met den Eertz-Hertogh Karel van Oostenrijck / Bisschop tot Preslauw ende Neusch / de Broeder van Leopold / met des Paus Nuntius / de Ambassadeurs van Spaengien ende andere / de Cardinael van Dietrichsteyn / met noch ander Bisschoppen / hebben de ghewoonlijcke Ceremonien ghebruyckt. Daer is mede toe-getreden de Overste Burgh-grave / ende heeft de Boheemsche Staten ende Stenden knielende afghevraecht / oft sy den teghenwoordighen Koningh Matthiam van Hongaryen voor haren Koningh houden ende erkennen wilden / daer toe tot drie-mael toe Ja / ja / ja seyden : doen heeft de Cardinael den Koningh de Kroon opghesteldt : Eyndelijck hebben de Ghedeputeerde Stenden / d'een voor d'ander nae / haer twee Vingheren op de Kroon legghende / hem Hulde ghesvvooren / ende soo is met behoorlijcke Ceremonien / vreuchde ende Koninghlijck Bancquet alles ghepasseert / mede ghevvorpen Silvere ende Goude penninghen / daer op d'een zijde stondt des Koninghs Figuer met den Date / op d'ander zijde een Strick met een Slanghe inden beck / met dese woorden / Salutem ex inimicis nostris.

Coronatie des Koninck Matthias in Boheme.

Aldus is Matthias Koningh in Bohemen ghekroont / de Keyser nochtans niet gheheel ghereconcilieert / daer de Hertogh van Brunswijck ende ander Vorsten seer in arbeyden ende Articulen voorsloeghen / om de Keyserlijcke Authoriteyt in 't Rijcke niet gheheel gheswackt te sien / daer nae oock veele Keurvorsten seer trachten / ende hebben over-sulcx eenen Keurvorsten-dagh bestemt tot Mulhausen / als wy geseyt hebben / maer alsoo daer infectie van Peste was / is dien verleyt tot Norenberch / ende uytghestelt / dat dien eerst in 't uytgaende Jaer begonnen werdt / alleenlijck om de Hooghe Keyserlijcke Authoriteyt ende Ampt van Justitie op te stellen : Daer dat scheen dat gherefereert soude worden de saecke van Donawert / van Brunswijck / van Gulick ende

Rijcx-dagh bestemt tot Norenborch.

Cleve/

1611. Cleve / ende meer andere / daer van wy hier nae wat sullen mogen verhalen.

Wy hebben hier vooren gheseydt / hoe dat de beroerte / binnen Utrecht onstaen / is afgheloopen / ende de sake geredresseert: daer mede men hoopte dat alles in Stilte soude blijven. Doch aenghesien men ghewaer wierdt / dat de bitterheydt vande Factionisten niet en minderde / ende men licht konde mercken dat sy de ghelegentheyt hebbende / wel wederom wat souden moghen byder handt vatten / hadden de Heeren gheraedsaem ghevonden de Borgherije op nieuw den Eedt van ghetrouwicheyt / in conformite vande uytspraecke / op voorgaende submissie / byden Raedt van State gedaen / af te nemen / gelijck oock is gheschiet / om door dien bandt de Borgerij te meer tot schuldige gehoorsaemheyt ende respect jeghens hare wettelijcke Overicheyt te verbinden / ende in te houden.

Welcken Eedt by die van 't Hof / de Collegien ende Schutterije (die nae 't accoort / in plaetse vande Burger-vendels was opgerecht) mitsgaders ander Borghers / ende namentlick oock by J. Dirck Canther ende Henrick van Helsdinghen / die inde voorgaende beroerte Borghemeesters geweest waren / zijnde gheprestEert / soo hebben al dies niet teghenstaende eenige wrevelinghe / quaet-willighe humeuren / haer niet konnen gherust houden / maer haer ghemoet met injurien / pasquillen ende andere insolentien teghens de Hooghe Overicheydt en andere verscheydelick ghethoont / oock verscheyden vergaderinghen / ende by een komsten ghehouden / voornamentlijck ten Huyse van Claes de Gojer / een Backer van sijn ambacht / ende hem oock generende met Bier-taverne te houden / wesende een Man buyten de Provincie gheboren / van gants gheen aensien / ende van verscheyden quade feyten niet onvrij / die sich oock inde voorighe factie een vande principaelste Bel-binders ghethoont hadde / ende daer door by 't ghemeyne Volck in credit ghekomen was. Als dit nu een tijdt langh ghedurt hadde / is ten lesten in Decembrij 1610. op seker bitter Pasquil / tenderende om 't volck tot nieuwe beroerte te verwecken / (alwaer het met perijckel van haer leven) nauw ondersoeck ghedaen. Soo dat een yeder sijn Man noemende daer hy 't van hadde / is eyndelijck oock ghenoemt den voor-noemden Claes de Gojer / Backer.

Dese ontbooden zijnde voor de Magistraet / is niet verscheenen: ter welcker oorsaecke de Schoudt met eenighe Schepenen nae sijn Huys is ghegaen om hem te apprehenderen: die aldaer komende tegen den avondt / wierdt gheresisteert. Waer door de Heeren (latende dien nacht in stilte / doch niet sonder goede Wacht ende toesicht passeren) des anderen daeghs / wesende S. Nicolaes dagh / nae den Ouden stijl / den Officier met eenighe Assistenten derwaerts hebben ghesonden / maer vonden hem niet: dies hy met de Klock ingheluydt is / ende wierdt drie hondert gulden op sijn lijf gheset: van ghelijcken werden ghesocht Thiman van Weede / Willem van Aukoop ende eenige anderen.

De Heeren vande Magistraet waren verwittticht / hoe dat dese dien avondt te vooren voor-ghenomen hadden yets te attenteren / haer inde Wapenen te begheven / de Klocke by ontijde te doen luyden / ende alsoo een alarm inde Stadt te maecken / waer door de heele Stadt in een bloedt-badt hadde mogen ghetaecken. De Magistraet hier van / als gheseydt is / wat vernomen hebbende / heeft nader de sake ondertast / en is ten lesten by goede informatie tot naerder kennisse ghekomen / ende bevonden: hoe dat sy malkanderen hadden belooft by te staen / om de Heeren Staten ende het Krijghs-volck te vermeesteren / den Heere Colonel / namelijck den Ridder Ogle (die nae 't vertreck van sijne Genade Grave Ernst / tot Commandeur over 't Krijghs-volck was ghestelt / ende met soo goede Ordre ende discipline commandeerde / dat niemandt over de Soldaten en hadde te klaghen) in verseeckertheydt te krijghen / ende haer over het onghelijck dat sy pretendeerden haer gheschiet te zijn alsoo te wreecken: welcke conspiratie op dat niet t'ontijde en soude uyt-breecken / hadden sy malkanderen met een vervloeckte Eedt verplicht / van 's Duyvels eygen te wesen die 't selve soude uytbrengen.

1611. Om dese conspiratie zijn meer anderen gesocht ende ghevanghen / onder anderen Jan Ruysch Schoenmaecker / Gerrit Obijn Post-meester / Andries Hendricx School-meester ende Koster van S. Niclaes Kercke / midtsgaders beyde afghestelde Burghermeesters Canther ende Helsdinghen. Teghen alle welcke Sententie / is ghegaen sulcx als den Leser uyt de Copyen in openbaren Druck uyt-ghegheven kan verstaen / waer van de somma is / dat Jan Ruysch / ende Andries Hendricxsen Schoolmeester / (daer mede oock in substantie accordeert de bekentenisse van Gerrit Obijn) buyten pijne ende banden van ysere hebben bekent / dat sy nae dat S. Gen. Grave Ernst van Nassou de Magistraet verandert heeft / tot verscheyden reysen geweest zijn op verscheyden plaetsen / daer van aenslagh ghesproken worde / vergeselschapt met Claes Evertssen van Geyn / inde wandelingh ghenaemt de Goyer / Thijman van Wee / Willem van Aucoop / Maerten Gerritssen / Jacob Aertsen ende anderen / ende ghemaeckt hadden eenen aenslagh om het Krijghs-volck / door ordre vande Ho. Mo. Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ende Sijn Princelijcke Excell. binnen de Stadt Utrecht Garnisoen houdende / te vermeesteren / de Magistraet weder af te setten / noemende de selve te wesen een deel Quidams / ende segghende dat Canther ende Helsdingen haer Overicheydt waren / ende de selve met ghewelt weder in te dringhen / ende der Staten Kamere / als die Heeren Staten op een beschrijvinghe oft generael daghvaert vergadert souden wesen / om datmense dan al te samen byden anderen soude hebben / op schoonen middagh ontrent twaelf uren / met ghewelt te besetten / daer toe inden Hof van Lambert Canter twee hondert Musquettiers souden ghelevdt worden / ende inde swarte Klock oock eenighe Borgherije / ende inde vergaderinghe vande Heeren Staten doen komen / thien ofte twaelf Mannen met langhe Mantels / hebbende daer onder een kort Roer met een Sabel / die segghen souden jeghens de Heeren Staten: Geeft ons onse Privilegien / ofte dat gater door: Dat sy de Heeren Staten alsdan vast houden / doen teeckenen / ende wel soo tracteren souden / dat sy niet weder inden Haghe souden loopen klaghen / ende in haerlieder plaetse anderen / daer van eenighe inde Informatie ghenoemt worden / inde Regieringhe stellen / ende dat sy aldaer inde Staten Kamer door een oudt Manneken toeghemaeckt ende ghedeguiseert als een Staten Bode / den Heere Commandeur over het Krijghs-volck souden ontbieden / Cito / Cito / ende hem byde Kop vatten ende afdwinghen Patente om de Soldaten te doen vertrecken / dat Willem van Oucoop presenteerde voor te gaen / segghende soo ick wijcke / soo doorschiet my: welcken aenslagh sy luyden met hare Complicen al voor hadden in 't werck te stellen op de lest voorgaende beschrijvinghe: Dat oock op een andere tijdt vergaderinghe was gheweest inde rijdende Bode / van ontrent sesthien ofte seventhien persoonen sterck / ende dat Thijman van Wee haer aldaer voor-gehouden hadde dese woorden / ende afghenomen hadde den navolgenden grouwelijcken Eedt: Goede Mannen / 't gene dat ick u lieden hier voordragen sal / dat moet secreet blijven / ende wy moesten malkander trouwelijck helpen / by last / by brandt / by noodt / ende getrouwelijck bystaen / ende de gene die het uyt-brenght / ofte seyt / al waer het jegens sijn eygen Wijf / die sal Duyvels eyghen wesen / ende dat sy ghevangenen daer op seyden jae / verklarende dat den voorsz Eedt streckte om by alle voor-vallende occasien haren aenslagh op de Soldaten / de Magistraet ende de Heeren Staten in 't werck te stellen / ende dat alle de ghene die by het doen vanden selven Eedt gheweest zijn / ende oock sy ghevanghen / van die meeninghe waren / segghende Thijman van Wee vorder / nae gedanen Eedt: Ick / Jacob Aertsen ende Herman Henricxsen Backer / sullen u segghen wat ghy luyden doen sult / ende op alles ordre stellen: Verklarende voorts dat dese drie by Claes Evertsen voornaemste beraemt waren / om te wesen de Hoofden in 't neder-eynt vande Stadt / en dat sy in 't over-eynt vande Stadt oock wel Hoofden

binnen

1611. vinden souden : Dat oock Claes Evertsen / Gerrit Gerritssen Backer ende meer andere / hem ghevangenen wel ghesepdt hebben / dat Jacob Aertsen/ ende Marten Gerritssen dickwils by Canter ende Helsdinghen gheweest waren / ende met haer ghesproken hadden/ dat Claes Evertssen haer ghevanghen/ oock selfs ghesepdt heeft / dat hy tot verschepden reysen by Canter gheweest is / ende hem selfs / oock noch nae de Osse-marckt lest-leden / ghesproken hadde/ dat hy Claes Evertsen wel raedt wiste om de Klock S. Niclaes te doen trecken : Dat vorder gebleken is/dat de voorsz Willem van Aucoop / Hendrick Jansen den Boer ende anderen op S. Nicolaes-avondt (als de voor-ghenoemde Claes Evertsen / ontboden zijnde voor de Magistraet te komen / 't selve ghewepghert: ende den Officier ende Schepenen komende om hem te halen/ geregistreert hadde) alle moghelijcke devoir hebben ghedaen / om hare Complicen op de been te krijghen / ende 't ghene sy jeghens den Commandeur ende Soldaten / mitsgaders de Magistraet ende de Heeren Staten voor hadden/ by avondts / immers voor twaelf uren des nachts / hadden willen attenteren / al eer de Compagnie Ruyters van Sijne Pr. Excell. ende de Compagnien Voet-volcx byde Heeren Staten van Utrecht ontboden / souden konnen aenkomen: Dat sy oock daer na/beducht zijnde/dat haer aenslagh ontdeckt soude worden/ by malkanderen zijn gheweest / ten Huyse van Claes Hendricksen Kistemaecker ende Bier-tapper aende Uyebrugh / alwaer sy luyden ghelijcken execrabelen Eedt malkanderen voor-hielden ende hebben gedaen/ te weten: Dat hy Duyvels eyghen soude wesen / die yet van haren aenslagh ende Eedt / inde rijdende Bode ghedaen / soude openbaren ofte belijden/ ende dat sy ghevangens/ende andere daer op gesept hadden : Jae wel.

Sententie van Jan Ruysch / Andries Hendricksz/ ende Gerrit Obijn.

Dese drie wierden ghecondemneert gheexecuteert te worden metten sweerde / ende men wist niet anders of sy en souden sterven / tot dat in 't alderlaetste de Sententie noch door intercessie van goede vrunden / ende bysonder door toedoen vande Heeren Burghermeesteren / namelijck den Heere van Moersberghen ende Antonis van Drillenborgh / midtsgaders de Kerckendienaren wiert gemitigeert. Den Coster Mr. Andries/op het schavot komende/heeft opentlijck de conspiratie bekent / ghelijck oock deden de andere twee / vande welcke Obijn sich voor al het volck beklaechde / dat hy door een ander daer toe ghebracht was / die selver was achter-ghebleven / verklarende de voornoemde Mr. Andries overluydt voor al die Ghemeynte/ die om de Justitie aen te sien ghekomen waren / daer noch by / dat hy soo verbittert was gheweest op de Predicanten / dat hy / by aldien den aenslagh hadde voort ghegaen / de twee Predicanten Johannes Speenhovius/ ende Jacobus Taurinus/ met syn eyghen handen het leven soude benomen hebben : 'T welck met groote verwonderinghe ende niet sonder schrick vande Omstanders aenghehoort wierdt. Welck quaet voornemen hy oock uyt sich selven / sonder de minste aenporringhe van yemandt/ heeft geopenbaert ende in 't licht gebracht / also 't selve voor 't sluyten ende aenségghen vande sententie des doodts/ niemandt bekent en was / Jae niemandt op sulcx eenigh vermoeden hadde.

Aengaende Dirck Canter / sijne sententie bracht mede / dat hy buyten pijne ende banden van ijsere bekent hadde / dat Jacob Aertsen van Wijcker-sloot hem ghevanghen eerst t'synen huyse ontdeckt ende te kennen ghegheven hadde / den aenslagh by den selven Jacob Aertsen ende syne Complicen beraemt ende voorgenomen / omme 't Wacht-huys op de Neude te overrompelen / de Soldaten vanden anderen te separeren/ ende te beletten dat sy by den anderen niet en souden konnen versamelen/ hem ghevanghen ende Henderick van Helsdinghen tot Borghermeester te herstellen / ende voorts de Kamere vande Heeren Staten 's Landts van Utrecht te besetten / ende dat sy aldaer inde Staten Kamere deur een oudt manneken/ toeghemaeckt ende ghedeguiseert als een Staten Bode / den Heere Commandeur over het Kryghsvolck souden ontbieden / ende hem afdwinghen Patente om de Soldaten te doen vertrecken / oock datmen eenighe Mannen soude uyt-maecken/ om die tot haer boos ende quaet voornemen aldaer te employeren. Dat oock den selven ghevanghen aenghenomen heeft 't selfde met de voornoemde Helsdinghen te sullen communiceren/dien volghende hy ghevanghen anderhalven dagh daer nae ten Huyse van Helsdinghen is ghekomen/ ende dat aldaer den gemelten aenslagh by Jacob Aertsen ende Merten Gerritsen wederomme is verhaeldt / ende daer over byden selven / midtsgaders desen ghevanghen ende Hendrick van Helsdinghen beraedtslaecht / dat oock desen aenslagh hem Ghevanghen by Andries Hendricksen Schoolmeester ende Koster van S. Nicolaes Kercke alhier binnen Utrecht op twee verschepden reysen voorgehouden is/namelijck/eerst t'sijnes ghevangens Huyse/met dese woorden in forma : Borghermeester ick kome altemet hier ende daer / ende hoore de Borgers spreecken/ souden sy wat beginnen/ het is nu tijt/ sy hebben het soo wel overleydt/ sy souden wel tot haer voornemen komen / ende daer nae op S. Nicolaes Kerck-hof / met dese woorden in forma : Die Borgers souden wel wat beginnen / maer vreesen voor een beleghheringhe : gheantwoort heeft/ voor een beleghheringh en vreese ick niet : sonder dat hy ghevanghen/ ghelijck hy (oock volghende den Eedt by hem gedaen) schuldich was dit selve aende Magistraet deser Stadt te kennen ghegheven heeft / ende dat den voort-ganck vanden selven seditieusen aenslagh / ten ware die door Godes sonderlinghe ghenaden / ontdeckt ende verhindert ware gheweest / niet alleenlijck veroorsaeckt en soude hebben een groote bloedt-stortinghe/ soo van de goede Borgheren ende Inghesetenen der Stadt onder malkanderen / als oock vande Soldaten door ordonnantie vande Ho. Mo. Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / ende sijne Pr. Excell. binnen dese Stadt Garnisoen houdende / maer oock ghestreckt soude hebben tot perturbatie vande ghemeene ruste / ruyne / oppressie ende ondergange vande Stadt / mitsgaders vanden gheheelen staet vanden Lande van Utrecht int particulier/ ende tot krenckinghe vande publicque Authoriteyt / mitsgaders vanden welstandt vande Vereenighde Nederlanden in 't Generael.

Bekentenisse van Heyndrick van Helsdingen.

De bekentenisse van Hendrick van Helsdinghen (soo sijne Sententie mede-brengt) was/dat eerst Jacob Aertsen van Wijckersloot / met hem raedts ghepleecht heeft / hoe den Borgher (die hy seyde dat seer ontstelt was) hem draghen soude / ende daer nae die selve Jacob Aertsen ende Merten Gerritsen / hem Ghevanghen t'sijnen Huyse ontdeckt ende te kennen te gheven den aenslagh byden selven Jacob Aertsen ende sijne Complicen beraemt ende voor-ghenomen/ omme 't Wacht-huys op de Neude te overrompelen/ de Soldaten vanden anderen te separeren / ende vanden anderen te houden/ Dirck Kanter ende hem Ghevanghen tot Burghermeesters te herstellen / ende het voorts op een ander voet te brenghen : dat over den selven aenslagh in sijn Ghevangens huys / by Dirck Canter/ hem ghevangen/ Jacob Aertsen en Meerten Gerritsen beraedtslaecht is gheweest / sonder dat hy gevangen (gelijck hy oock volgende den Eedt by hem ghedaen schuldigh was) 't selve aende Magistraet deser Stadt te kennen gegeven heeft.

Haer beyder Sententie.

Ende zijn dese twee leste uyt de Gheunieerde Provintien voor alle tijdt ghebannen gheweest. Ghelijck verschepden anderen die gevlucht / ingeluyt ende by continuatie ghecondemneert waren / op ghelijcker manieren zijn gebannen worden.

Dit aldus gheschiet zijnde inden Jare 1611. is daer op in 't Jaer 1612. tegen eenige vande selve ghevluchte ende ghebannens gevolcht een Placaet vande Staten Generael/aldus luydende.

Placaet teghen de ghevluchte en gebannen persoone uyt Utrecht.

DIe Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/Allen den ghenen die dese jegenwoordighe sullen sien oft hooren lesen/saluyt : Alsoo wy seeckerlijck bericht zijn / dat eenighe soo wel vanden ghenen die in Mey sesthien-hondert elf/ by Sententie oft Vonnisse van onse Ghecommitteerde specialick met advijse van syn Excellentie ende des Raets van State/ghelast ende gheauthoriseert / midtsgaders vanden Heeren

1611. Heeren Staten 's Landts van Utrecht / ende den Gherechte der Stadt Utrecht / ter oorsaecke vande lelicke / schandelicke ende perijculose Muyterye ende oproerte : oock omme de grouwelijcke Conspiratien ende Moordadighe aenslaghen / inde Jaren sesthienhondert thien ende elf binnen Utrecht beleydt ende aenghevanghen / Als van die ghene die daer nae by den voornoemden Gerechte van Utrecht / in krachte vande voorsz onse authorisatie / omme redenen vande verhaelde delicten uyt de voorsz Vereenighde Nederlanden / Landtschappen ende Steden daer onder behoorende ghebannen zijn : In verachtinghe van 't selve bannissement / maer voornementlyck vande Publijcque authoriteyt ende de Heylighe Justitie / haer vermetentlyck ende moet-willich dickwils begheven / komen / ende laten sien / ende vinden / niet alleenlijck inde voorseyde Vereenighde Nederlanden / maer selver vrebelmoedigh ende stoutelijck binnen ende omtrent de grensen 's Landts van Utrecht / ondertusschen openbaerlijck / ende somtijden heymelijck ende ghedeguiseert / soo naer onkennelijck alst hun eenighsins doenlyck is / hun alsoo aldaer eenigen tijdt onthoudende / omme onder-tusschen haer quaet ende fenijnich saet van seditie ende oproerte te sayen / ende te bespieden op weghen / occasien / ende middelen / omme haer wraeck-dorstich ende boos-aerdigh ghemoet te moghen versadighen / ende alsoo de ghemeene ruste ende welstandt vanden Lande noch meer / ende soo veele te perturberen ende stooren als henlieden eenighsins moghelijck is / latende haer boos ghemoet ende opset soo verre uytbersten / ende hun overloopen / dat sy haer niet en ontsien selfs de persoon van Syn Excell. ende veele anderen voorname Heeren / vroome Luyden / ende getrouwe Dienaers vande Vereenigde Nederlanden / te dreyghen / ghelijck Ons dat by verscheyden kontschappen ende wettelijcke informatien voorgekomen ende gebleken is. SOO IST, dat wy alle 't ghene voorsz aenghemerckt / begheerende daer teghens te versien / voor den welstandt ende verseeckertheydt vanden Staet van 't Landt / midtsgaders tot handt-houdinghe vande Publijcque authoriteyt ende goede Justitie / Gheinterdiceert ende verboden hebben / Verbieden ende interdiceeren by desen allen ende een yeghelijck Inghesetene vande Vereenighde Nederlanden / Landtschappen ende Steden aende selve behoorende / van wat qualiteyt ofte conditie hy zy / niemandt uyt-ghesondert / een ofte meer vande voorsz Ghebannen / op hare Erven / Plaetsen ofte Gronden / in haer Huysen / Schepen / Schuyten / Waghens ofte Karren te ontfangen / accommoderen / herberghen / huysen / versteecken / verberghen ofte vervoeren : Maer sullen ghehouden zijn de selve datelijck sonder eenighe dissimulatie ofte conniventie aen te brenghen / te sayseren ende leveren in handen vanden Officier vande plaetse daer het ghebeuren sal / omme die aldaer ter plaetsen volghende haer Sententie / ende tot executie vande selve / te doen straffen naer behooren / ofte sonder prejuditie ofte nadeel van yemandts Jurisdictie ende gherechticheydt / ten selven effecte overghebracht ende gelevert te werden in handen vanden Officier der Stadt Utrecht / By pene ende verbeurte vanden ghenen die dat nae-laten / ende hier teghen dissimuleren ende conniveren sal / van vijftich ponden van xl. grooten 't stuck voor de eerste reyse / hondert gelijcken ponden voor de tweede reyse / ende twee hondert ghelijcke ponden voor de derde reyse / ende daer-en-boven ghestraft te werden arbitralijck naer gheleghentheydt ende vereysch der saecke: T'appliceren de voorsz pecunicle boeten / een derden-deel daer van tot behoef vanden Heere vanden Lande daer den cas vallen sal / het tweede derdendeel tot behoef vanden Officier / ende het derde derdendeel tot behoef vanden Aenbrengher : Ende daer 't ghebeurden dat yemandt willende een ofte meer vande voorsz Ghebannen / volghens dit ons Placaet ofte Ordonnantie sayseren / ende hem daer toe niet machtich ghenoech en vindt / Soo ordonneren ende bevelen wy allen ende een yeghelijck / 't zy dat hy inden dienst ende eedt van 't Landt is ofte niet / den ghenen die tot dien eynde om hulpe ende bystandt sal roepen / terstondt ende sonder eenigh weder-segghen ofte vertreck / datelijck te helpen ende assisteren / op ghelijcke penen als hier voorꝛen gheseydt ende gheordonneert zijn : Ende by aldien yemandt de voorsz Ghebannen / ofte een van henlieden (de Limiten van het voorsz bannissement overtredende) komt te ontdecken / den selven te sayseren / ende in handen vande Justitie te leveren / Soo belooven wy hem / ofte henluyden / die sulcx sal ofte sullen ghedaen hebben / voor yeder der voorsz Ghebannen / tot eene recompense ende recognitie / te doen betalen hondert halve Nederlantsche gouden Rijders ghereet / by handen vanden Ontfangher vande Confiscatie tot Utrecht. Ende op dat niemandt hier van eenighe onwetenheydt ofte ignorantie en pretendere / Ontbieden ende versoecken wy de Heeren Staten / Stadthouderen / Ghecommitteerde Raden / ende Gedeputeerde Staten vande Provintien respective van Gelderlandt ende Graefschap Zutphen / Hollandt ende West-Vrieslandt / Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Over-Yssel / Stadt Groeninghen ende Ommelanden / Mitsgaders de Gedeputeerde der Landtschappen / ende Magistraten vande Steden / Dorpen ende Vlecken onder de Vereenighde Nederlanden behoorende / ende allen Justicieren / Officieren / ende anderen dien dit eenichsins aengaen mach / dat sy dese onse Ordonnantie van stonden aen alomme doen verkondighen / uyt-roepen / publiceren / ende affigeren in alle Plecken van onse Landen / daermen ghewoonlijck is uytroepinghe / publicatie ende affictie te doen. Lasten ende bevelen voorts die Raden Provinciael / Raden ter Admiraliteyt / den Advocaten Fiscaels / ende Procureurs Generaels / ende alle andere Officieren / Rechteren ende Justicieren / Mitsgaders allen Oversten / Colonnellen / Admiralen / Vice-Admiralen / Capiteynen ende Bevelhebberen / dese onse Ordonnantie te achtervolgen eñ doen achtervolghen / Procederende ende doende procederen teghens de Contraventeurs ende Overtreders van dien / sonder gratie / oochluyckinghe / faveur / dissimulatie ofte verdragh : Want wy sulcx ten dienste vanden Lande hebben bevonden te behooren. Ghegeven in 's Graven-Hage / onder onsen Contrezegel / Paraphure ende Signature van onsen Griffier / den vijfthienden dagh der Maendt van Aougst / in 't Jaer 1612. Was geparapheert Ripperda v^t. Onder stondt / Ter Ordonnantie vande Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael. Gheteeckent C. Aerssen. Zynde daer op gedruckt het Contre-zeghel der selver Heeren Staten / in rooden Wassche. 1611.

Wy hebben voorꝛen verhaeldt vanden Staet vande Koninghen van Polen ende Sweden / in Oorloghe zijnde om Lijflandt / maer gheboedt om de questie van Sweden : mede hoe de Vereenighde Landen / ten versoecke ende kosten van eenighe Kooplupden / eenen Ambassador / om eenige ghenomen Schepen / aenden Koningh van Sweden in 't voorgaende Jaer hadden ghesonden / die haer beleefdelijck bejeghende / waer over hy korts inden Somer afvaerdighde een Statelijcke Legatie / te weten Heer Gustavus Ericksen Sternborch / vrij Heer zu Orensteyn ende Groeneberck / Olaus Stralen zu Diebeholm / Johan Schutsen zu Elssoo / Jacob van Dijcke der Rechten Doctoor ende Raedt : desen was belast te begroeten niet alleene de Vereenighde Landen / maer mede de Koninghen van Vranckrijck ende Enghelandt / dan by den weghe verstaen hebbende / de doodt vanden Franschen Koningh / hebben sy haer verdeylt / ende de Vrijheer Sternborch / met Johan Schutsen zijn nae Enghelandt ghetrocken / alwaer sy den Koningh hebben aengheseyt / de redenen waerom syluyden Koningh Sigismundo van Polen vande Kroone afgheset / ende Karel de Kroone hadden opghestelt / alsoo wy in 't 29. Boeck hebben verhaeldt / de twee andere Olaus Stralen / ende van Dijck zijn in Hollandt ghekomen / hebben afghewacht de weder-kompste vande andere nae Enghelandt ghegaen / ende die weder-ghekomen wesende / hebben aen de Staten Generael versocht ende gheobtineert Audientie den derden September 1610. alwaer sy in Latijn in 't langhe vertoonden / de redenen van 't verlaten van Sigismundo / ende het aennemen van Karolo tot Koningh / ende inde audientie

Ambassador uyt Sweden aende Generale Staten ende den Koningh van Engelandt.

den achtsten hebben sy versocht met de Vereenighde Landen/ ende met de Fransoysen ende Enghelsche in een naerder alliantie te komen/ 't zy generael oft particulier/ maer alsoo daer over de tydinghe quam den 20. September/ vande groote Victorie vanden Coningh van Polen voor Smolensko teghen de Moscoviters ghehadt/ door verraet van eenighe Fransoysen ende Walen/ die byden Coningh van Sweden den Moscoviter waren te hulpe gesonden/ met eenige Enghelschen die hem seer wel ghedraghen hadden/ 't welck de saecken van Sweden seer veranderde/ is nae een goede wyle afwachten/ inden beginne vanden Jare 1611. een vande Gesante de Heer van Sternborch daerom nae Sweden vertrocken/ waer door hare saecken noopende hunne Legatie seer verachtert werden.

Propositie der Sweden aende Generale Staten.

Inde voorschreven Propositien/ verhaelden sy den Tocht die Coningh Sigismund in Sweden Anno 1598. dede/ die wy te vooren verhaelt hebben/ die hem qualyck ghelucktte/ dat hy zedert met den Coningh van Spaengien/ door aenhitsen vande Jesuyten/ beraedtslaecht hadde/ hoe sy der Nederlanders macht ter Zee mochten krencken/ dies dat hun bequaemste dochte door eenighe Havens inde Duytsche Zee te konnen gheschieden/ om de Spaensche Armaden in te brenghen/ ende alsoo sy de Riviere de Eems niet krijghen en konden/ ware voorgheslaghen/ dat de Coningh van Polen aen den Coningh van Spaengien soude leenen de Haven van Elsborch in Wester-Gotlandt/ door eenen tydt van Jaren/ die wel gheleghen is om een Spaensche Vlote in te brenghen ende Nederlandt te bevechten/ by welcke occasie Coningh Sigismund oock meynde te vermeesteren de gheheele Custen/ ende daer mede alle de ghereetschappe tot Schepen bouwen af te sluyten ende benemen/ waer met hy den Spaengiaert Meester soude ghemaeckt hebben van alle Navigatien vande Oost-zee/ ende hem macht ghegheven te sluyten alle Revieren ende Havenen af te snyden alle victalie ende handel van Oosten/ 't welck alles met de verkreghen Victorie tot Lincopen verlooren was: Dat de selve zedert voorghenomen heeft het groote wyde ende vaste Landt vanden Moscovyter te vermeesteren/ met Spaensche assistentie/ die niet en trachten dan door syn middel Meester vande Oost-zee/ van Sweden/ Denemarcken ende der Duytsche Zee-steden te worden tot de Zee Oceane toe/ om alsoo de omligghende ende aengrensende Vorsten ende Landen/ als Duytschen/ Franschen ende Enghelsche te verheeren/ daer toe hem nu het Bestandt met de Vereenighde Landen wel diende/ om schat te vergaderen/ ende alle preparatie daer toe te maecken.

Dit wel inghesien by haren Coningh van Sweden/ ende dat de Poolsche Coningh met de Spaengiaerden nu een groot deel vande Moscoviters Landt inghenomen hadde/ heeft hy den Groot Vorst van Moscou hulpe ghedaen ende toe-ghesonden/ om de Poolsche Victorie te stutten/ ende tot dien eynde versocht hy nu met de Staten een onderlinghe verbontenisse te maecken/ om den gemeynen vyandt/ de Poolsche/ Spaensche ende Jesuytsche vyanden te wederstaen/ ende in dit haer groot voornemen te verhinderen: Datse mede ghelast waren/ hier om nae Vranckrijck te gaen/ maer de doodt van dien Coningh hadde dat verachtert/ dat haer dies te meer bedencken vande sake doet hebben/ sy hadden mede besocht den Coningh van Groot Brittaignen/ om dese bysondere verbindtenisse aen te gaen/ verhaelden mede/ dat aengaende de questien die haren Coningh hadde met den Coningh van Denemarcken/ dat die niet en stonden aen hem/ waeromme die niet ober langhe ter neder en werden ghelepdt/ als altydt gheprefenteert hebbende/ ende alsnoch presenteert de questie inder vrientschap te verdraghen/ ofte andersins by nae-buyrighe Neutrale Princen te laten eyndighen/ selve byde Staten der Vereenighde Provintien.

Daer-en-tusschen versochten sy een provisioneel secours/ want dat ware periculum in mora, ende te vreesen dat de Polen de Moschou heel mochten over vallen/ ende selfs oock Sweden/ daer teghen een ghereet ende prompt secours de ander Koninghen ende Vorsten te eer soude doen resolveren/ dat welcke anders apparent was langhe aen te loopen. Daerom versochten sy een assistentie van duysent Peerden om de saecken in Moscovien te redresseren/ dewyle de Nederlanden aende saecken van Sweden ende de Oost-zee soo veele waren gheleghen/ sy wilden over 't onderhoudt van 't secours in Contract treden/ om de penninghen te restitueren/ ende daer-en-tusschen vrij te laten de Vaert op Riga/ ende mede alle ghenomen ende gepretendeerde Schepen ende Goederen te restitueren.

Dit was ghenoech in effect 't ghene de Ghesanten van Sweden versochten/ het welcke de Staten generalijck oock wel nut ende noodigh achten/ maer sy alleene en konden daer toe niet verstaen/ ten ware de ander Coninghen ende Potentaten de saecke mede wilden handthaven/ vreesende dat als sy de saecken aenghevanghen souden hebben/ sy die niet alleene en souden machtich wesen upt te voeren/ daeromme de Ambassadors gheraden werdt/ ende oock aengeseydt in 't leste van 't Jaer/ dat sy voor al hun souden verdraghen met haer Ghebueren/ den Coningh van Denemarcken/ de Duytsche Vorsten ende den Coningh van Enghelandt/ ende als de Staten sien souden/ dat andere inde alliantie ende assistentie participeren wilden/ soo mochten sy hun vertrouwen/ dat de Vereenighde Landen niet de leste en souden wesen inde alliantie noch met de minste middelen/ daeromme moesten de Coninghen van Groot Brittannien ende van Denemarcken ghesoliciteert worden inde alliantie te komen/ sonder de welcke der Staten alliantie haren Meester niet konde helpen/ jae selve soo sy eerst alliantie maeckten/souden moghelijck de selve Coninghen difficulteren nae haerlieden daer in te komen.

Generale Staten antwoorde aen de Gesanten van Swede.

Vorder vonden sy niet gheraden hun provisionele assistentien te doen/ om dat sy niet machtich en waren de sake alleene upt te voeren.

Ghenoechsaem dese Antwoorde/ hebben sy mede den twaelfden January 1611. schriftelyck den Baron van Sternburch in eenen Brief aenden Coningh mede ghegheven/ de ander Ghesanten noch in Hollandt blyvende/ den Inhoudt vanden Brief was als volght.

Deurluchstichster Grootmachtiger Koningh:

Brief der Staten Generael aen den Koningh van Swede.

Uwer Coninglijcke Majesteyt/ zijn onsere gantsgoedt-willighe/ ende bereyden diensten Jedertydt bestes vermoghens thouer/ Ghenadichster Heer/ uwer Coningl. Majesteyts aensienelijcke Ghesanten/ upt krachte vander selver Credents-brief/ van date den 24. Martij lestleden/ hebben respective op den derden ende achtsten Septembris/ daer nae in onse vergaderinghe/ upt dien naem ende van weghen uwer Coninghl. Majesteyt/ Ons over het Bestandt inde Nederlanden/ tusschen den Coning van Spaengien Ertz-hertogen van Oostenrijck ende Ons/ seer vriendelijck gecongratuleert/ en ghereprefenteert uwe Majesteyts Coninghlijcke gunste ende affectie/ tot deser Vereenighde Provintien/ welstandt ende conservatie/ daer beneffens int langhe ghededuceert/ in wat voughen uwe Majesteyt/ wettelijck tot eenen Coningh van Sweden/ by den Stenden des Rijcks ghekoosen ende erwelt is. Ende aengheboden eene alliantie tusschen uwe Koningl. Majesteyt ende Ons/ mitsgaders daer na seer ernstige ende serieuse Instantie ghedaen/ omme te hebben een provisioneel secours upt dese Landen: Ende lestelijck doen verstaen ende apprehenderen/ die misverstanden ende differenten die tusschen uwe Majesteyt ende den Coningh van Denemarcken gheresen/ ende tot sulcke heftichevdt op-ghenomen ende verloopen zijn/ dat die schijnen te willen upt-breecken tot vyandtlijcke datelickheden (dat Godt behoeden wil) ten eynde wy by den Koningh van Groot Brittannien/ ende by Ons selven alle moghelijcke debvoiren doen souden/ om by tijdts sulcke datelickheden/ te helpen voorkommen/ op dat sulcke misverstanden ende differenten/

1611.

Antwoorde der Heeren Staten aen den Koning van Sweden.

renten / by Syne Majesteyts ende onse interventie/ in 't vriendelijck verdraghen ende gheaccordeert/ ende eene vaste Vrede / ende vriendtschap tusschen uwe Majesteyt ende den Koningh van Denemercken / ghemaeckt ende ghemainteneert mocht werden/ &c. Op alle de voorsz poincten / is by Ons naer rijpe deliberatie/nae de jeghenwoordighe gheleghentheyt des tijdts/en de constitutie van deser Landen saecke/ alles bewegen en geconsidereert (nae dat verscheyden communicatien ende conferentien / met uwer Majesteyts aensienelijcke Ghesanten zijn ghehouden geweest) geresolveert. . Ende hebben de selve uwe Majesteyts aensienelijcke Ghesanten / met sulcke schriftelijcke antwoort bejegent/ dat wy verhoopen uwe Majesteyt hem de selve wel sal laten ghevallen. Sonderlinghe verstaende het debvoir by Ons alreede ghedaen / by de Hooghst-ghemelte Koninghen van Groot Britannien ende van Denemercken / tot accommodatie vande voorsz differenten ende misverstanden daer inne wy niet sullen ophouden te continueren / ghelijck d'importantie ende consequentie vande saecke/ voor den dienst vande ghemeene Christenheydt in 't Generael / ende vande voorsz Rijcke welstandt in 't particulier / ten alder-hooghsten vereyscht / ghelijck uwe Majesteyt uyt Ons schrijven vanden 6. Augusti lest-leden heeft verstaen / vertrouwende dat alreedts sulcke goede fundamenten ghelepdt zijn / dat met Hooghstged. Koningh van Denemercken / ende dese Vereenighde Nederlanden / eene vaste eenigheydt / vrientschap ende alliantie getroffen sal mogē werden. Jeghens den ghenen / die onder 't pretext van Religie ofte andersints hare respective Rijcken / Staten ende Landen trachten te Impieteren/ ende over de selve te heerschen. Ende dat daer beneffens/ eenen vasten ende seeckeren regel ende ordre tot vorderinghe vande onderlinghe/Zeelagie/Navigatie ende Handelinge/tot redelijck ghenoeghen ende contentement/soo van hare / als uwe Majesteyt ghenomen sal worden/ ten regarde dattet eene saecke is voor de Christenheydt (besondere byde jeghenwoordighe Constitutie van gheheel Europa) geheel noodigh voor de behoudenisse vande Rijcken ende Landen / die haer vande Roomsche superstitien hebben bevrijt / mits welcken wy niet en willen twijffelen / of uwe Majesteyt nae syne Koninghlijcke wijsheydt/ voorsichticheydt/ ende andere goede partijen / daer mede de selve van Godt Almachtich begaeft is / en sal niet voornemen / resolveren ofte doen/ dat in soo goedt/ dienstelijck ende nootelijck werck / eenighe directe ofte indirecte verhinderinghe ofte anderen ondienst soude moghen veroorsaecken / het welcke wy uwe Majesteyt seer dienstlijck ende vriendtlijck versoecken / hebbende uwe Majesteyts aensienelijcke Ghesanten oock seer serieuselijck gerecommandeert/by alle occurrentien ende occasien die goede handt daer aen te houden / nae de suffisante ervarentheyt/kloeckheydt ende dapperheyt die wy inde besoigne / ende het uyt-voeren van haren last inde selve geremarqueert hebben. Daer inne datse haerlieden haer seer eerlick ende ghetrouwelijck tot dienst van haer Koninghlijcke Majesteyt ghetoont/ghedraghen ende ghequeten hebben / versoecken ende recommanderen uwer Majesteyt vorder seer serieuselijck/ dat haer gelieve hem deser Landen saken/mitsgaders der selver Ondersaten / ende sonderlinghe vanden beschadichten Schipperen ende Koopluyden / bevolen te laten zijn / sulcx dat de selve tot reparatie / ende vergoedinge van hare geleden schaden ende restitutie van der selver afgenomen Schepen/ ende goeden moghen geraken / en de selve alomme in sijne Koninghrijcken tot voorsettinghe vande ghemeene commercien te favoriseren ende alle Koninghlijcke gunste/ ende affectie te bewijsen / 't welcke wy met alle moghelijcke diensten t'allen tijden bereydt sullen zijn te verschulden. Ende willen hier mede uwe Koninghlijcke Majesteyt in schuts ende bescherminge des alderhooghstē tot lanckduerigen frisschen ghesontheyt/ gheluckelijcken Koninghlijcke regieringe / ende lanckduerige welstandt trouwelick bevelen. Datum Haghe den 12. Januarij 1611. Was gheparapheert K. Clant vt. Onder stondt geschreven / Uwe Koninghlijcke Mat. dienst ende bereytwillighe / die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/ Ter Ordonnantie vande selve / Gheteeckent C. Aerssen.

1611.

Koningh van Denemercken schrijft den Generale Staten.

Terwyle dese Ghesanten van Sweden in Nederlandt waren / hadde de Koningh van Denemercken nae Hollandt Brieven ghesonden vanden 4. Decembris / schrijvende dat hy vast vele differenten hadde met den Koningh van Sweden / ende dat daerom de Ed. Mog. Heeren Staten der Vereenighde Landen wel wilden voorsien / dat inde Handelinghe die sy met Sweden mochten aengaen / sy niet en sloten / dat hem ofte de alliantien die hy met hare Landen mochte hebben/ nadeelich ware. &c. Daer op is hem weder den eersten Januario gheantwoort / dat de Staten hun saken met die van Sweden soo beleyden souden/dat Syne Majesteyt daer by gheen nadeel sal lijden / noch hebben te verwachten / vermanende den selven Koningh ernstelijcken / alle de selve differenten inder minnen te willen laten afhandelen.

Antwoorde der Heeren Staten aen den Koning van Denemercken.

Oorsaken vande Oorloge tusschen Denemercken ende Sweden.

Wy sullen mede wat verhalen vanden twist tusschen Denemercken ende Sweden / waeromme sy ten lesten in Oorloge gekomen zijn : de pretensien die den Koning van Denemercken uytgaf/ waren meest in vier poincten bestaende / als om de limiten van Laplandt ende de Visscherije by Noorden / daer dat Denemercken pretendeert een derde hem toe te komen / een derde de Moscovijt ende de Kroone Sweden een derde / dan het derde vanden Moscovijt hadde nu Sweden verkregen / dat Denemercken niet en wilde lijden / dies Sweden heeft by Nilus ende Elsburch op de Noortzee tegen over Schagen ghebout : een sterckte ofte stedeken Gottenberch genaemt / daer hy een colonie van ontrent hondert huysgesinnen van Hollantsche Visschers ingevoert heeft / en met groote Privilegien begaeft / welcke Colonie seer streckt tot naedeele vande Kroone van Denemercken / en vande Tollen van sijn Strate de Sont/ ende begonste te visschen en trafficqueren/om dat veel Schepen van Hollant/om de Tollen te schouwen/daer begonnen aen te varen/ met hun waren / ende van daer voeren voorts 't Landt deur/ende venten die in Sweden.

Daer is noch questie over een Eylandt Oesel tegen over Riga gelegen / ende om een stedeken en slot/ ende seker gedeelte des Lants / waer van Sweden was in possessie by het verdragh van Stettin / over 40. Jaer gemaeckt/ het ander deel Denemercken toekomende/ maer het Slot ende Stedeken was Hertog Magnus Sone van Denemercken gheleent/ die gestorven zijnde/is Denemercken in 't besit gebleven.

Daer is noch questie van weghen de drie Kroonen te voeren inde Wapenen / 't welck Denemercken den Sweden wil verbieden / 't welck procedeert dat over twee hondert Jaren / een Koninginne Margarita / was Koninginne over de drie Koninghrijcken / Denemercken / Sweden ende Noorweghen/ de welcke ordonneerde datmen voorts de drie Kroonen voeren soude / ende datse voorts aen onder eenen ghekoozen Koningh souden staen/maer dat de Cheur vanden Koningh te kiesen/souden met beurten hebbē/ d'een Koninghrijck successivelijck na het andere.

Daer werdt byden Denemercker gheklaecht / dat de Swede in sijnen Tijtel op sijn Krooninge Anno 1607. mede heeft aengenomen / Lappen ende Noortlandt &c. Koningh / mede der Cajaner &c. dat hem niet toe-komen en soude.

Over verscheyden questien tusschen Denemercken en Sweden / was over 40. jaren tot Stettin een verdragh gemaeckt / met approbatie van Keyser en Vorsten / waer op de Koningh van Sweden hem seer berief / als dat daer een Artijckel is / dat alle questien over heen byde weder zijde Raedts-heeren souden getermineert werden / ende tot eenige Vorsten refereren so onderlinge niet en accordeerden/ waer over eenighe bykomste zijn gehouden geweest / oock eene tot Weysmarck geschreven den 12. Septembris 1609. alwaer die Deensche Commissarisen wel verschenen / en die Sweedsche ghekomen wesende tot Calmar / verwittichde hare komste aldaer/nae den winde wachtende/ ende als den dagh voorby was / ende eenighe daer nae / zijn de Deensche weder vertrocken / protesterende dat sy ten ghesetten daghe aldaer verwacht hadden ende niemandt ghevonden / segghende sy mochten

1611. hun by Lande op de reyse begeven gehadt hebben.

Voorts is den twist mede vermeerdert/ door dat de Koning van Sweden de Oorloge voerde tegen Sigismund Koningh van Polen om Lyflant/ pretenderende de Sweden hun dat toe te komen/ eñ daer tegen pretenderen dat selve de Polen/ allegerende dat Sigismundus Koningh by haer ghekooren wesende/ 't selve soude belooft hebben aen Polen te hechten/ hier over Polen eñ Sweden lange geoorloocht hebbende/ heeft den Swede langhe beleghert de Hooft-stadt van Lyflant Riga/ eñ die byder Zee gesocht te dwingen/ ende hadde de Denemerckers/ Hollanders ende alle andere natien verboden op Riga ende Churlandt te varen/ houdende gheduerighe Oorlogh-schepen te Wachte voor de stadt/ waerschouwende sy souden op haer eygen perijckel gaen/ gheduerende de Oorloghe/ hier over werden veel Schepen van alderley natien aengehaelt/ genomen ende beschadicht/ waer tegen de Denemerckers haer stelden/ ende alderhande schepen met vloten/ oorlog-schepen na Riga eñ Churlant/ tot inde havenen gheconvoyeert hebben/ waer door meermael alderhande rescontren van roovē/ eñ nemen sijn gevallē/ so dat ten lesten de Koning van Sweden hem by alle Potentaten beklaecht heeft/ versoeckende haer intercessie byden Koningh van Denemercken/ hem vindende besprongen ende bestreden byden machtigen Koningh van Polen/ soo naer geallieert met den Koningh van Spaengien/ Paus ende alle de Roomsche Catholijcke Vorsten/ die dese twee Koninghen vande gereformeerde Religie teghen den anderen aenhitsen/ na een concept onder haerlieden/ also van Anno 1605. ghelijck byde afghewor pen Brieven wel ontdeckt is gheweest byde Jesuijten van Munchen gheschreven/ inhoudende men soude de Nederlantsche Oorloge bevredighen met een Bestant/ eñ dan middeler-tijdt den Koning van Polen weder in Sweden te helpen/ ende om 't selve beter te doen/ datmen den Koningh van Denemercken/ onder pretext van sijn oude pretensien oock tegen den Koning van Sweden in oorloge soude brengen/ om Sweden te eer te overvallen/ eñ soude de Koningh van Spaengien op eenige syne pretensien hem vermeesteren vande Sont/ om ter expiratie vanden Treves/ de Nederlanden soo te besluyten eñ aen te tasten met de Traffijcque vande Oost-zee te benemen/ waer by sy alle gebreck van Koorn/ Masten/ Kabels/ Hout ende Schips-gereetschap souden missen/ op dat hy die soo mochte vermeesteren.

Jesuijten aenhitsers der Oorloge tusschen Denemercken ende Sweden.

De Vereenighde Landen dachten wel dese swarigheyt met haer intercessie te voorkomen/ maer versuymden veel tijdts/ wachtende nae ander Vorsten resolutie/ om een statelijcke Legatie in Denemercken te senden/ hoe wel op de Hollandtsche Schepen alderhande Last-gelt ende Tollen vast verdubbelden ende afghenomen werden inde Sonte/ onder pretext dat hy die van noode hadde/ daer-en-tusschen is mede de Koningh van Sweden onachtsaem gheweest (hem verlatende op de voorsz intercessie) om sijn Frontieren wel te versien/ als zijnde van d'ander zijde meest besich ende bekommert de Polen te wederstaen/ ende die vander Moscou te assisteren/ om Smolensco belegert wesende t'ontsetten.

Koningh van Denemercken verkondicht openbaer oorloge tegē Sweden.

Ende daer-en-tusschen heeft de Koningh van Denemercken/ de Oorloghe tegen Sweden met Trompetten tot Koppenhagen doen uytroepen den vierden April 1611. luydende als volght.

Wy Christiaen de Vierde/ van Godts ghenaden in Denemercken/ Noorwegen/ der Gotthen ende Wenden Koningh &c. Hertogh tot Sleswijck/ Holsteyn/ Stormarn eñ Dietmarsen/ Grave tot Oldenburch ende Delmenhorst &c. doen weten den Grootmachtigen eñ Hoogh-geboren Vorst eñ Heere/ Heere Karel de Negende der Sweden/ Wenden eñ Gotthen Koningh eñ onsen Nabuer/ nademael het E. L. wel bekent is/ hoe trouwelijck E. L. wy in onse open patenten eñ schrijven/ mede onse Ryck Raden eñ Staten in Sweden gewaerschout/ dat E. L. hem soude onthouden van alsulcx/ dat onse Koninghlijcke Hoocheyt eñ reputatie tot verkleyninghe mochte ghedijen/ 't welck tot noch toe by E. L. te vergeefs is geweest ende veracht/ ende men heeft ter contrarie getracht ons altijdt het Tractaet van Stettin voorhoudende/ daer en tusschen E. L. voort-varende met nieuwe Titulen ende previlegien in onsen Koningryck Noorwegen te gheven/ blockhuysen daer makende/ mede onse onderdanen beroovende/ als mede de Curlantsche/ Rigasche ende Balthische Zee/ beroovēde de Coopluyden eñ de schepen beschadigende. Eñ hoewel wy alle middelen ghebruyckt hebben/ als het Stettinsche verdrach uytwijst/ soo en konnen wy niet anders besluyten/ dan dat E. L. alle ghebuerlicke vrientschap die lange onder de onderlinghe Coningrijcken ghefloreert heeft/ gantsch aen een zyde gestelt eñ veracht heeft/ niet tegenstaende wy E. L. meermael te vooren gewaerschout hebben/ soo hebben wy daer mede niet uytgerecht/ daeromme hebben wy met Raet van onse beminde Raets-heeren geresolveert E. L. ende alle de Ingesetenen des Rijcx Sweden/ die E. L. bystandich sullen wesen/ openbaren Krijgh te Water eñ te Lande aen te doen/ na ons uyterste macht/ als eenen loffelicken Koning eñ Heerlijcken Vorst toekomt/ dat welcke wy E. L. by desen tegenwoordigē Herault hebben willen latē aenseggen eñ verklaren/ ende hier mede willen wy voor den Almachtigen God inden Hemel/ ooc voor de Roomsche Keyserl. Mat. eñ alle Koningen/ Keurvorsten/ Potentaten eñ Republijcken/ solemnelick geprotesteert ende betuycht hebbē/ dat wy den teyrlinck van dese Oorloge aen te nemen/ uyt uytersten noot gedrongen zijn/ noch niet nalaten konnen/ ten ware met verlies van onse Dominien/ het welcke gheenen eerlijcken ende genereusen Koning ende Vorst toestaet ofte voecht.

1611.

Wat nu voor schade/ elende eñ onheyl hier over sal volghen/ heeft E. L. voor den Almachtighen God te verantwoorden/ ende is ons niet te wijten/ maer hem selven eñ sijn hertneckich eñ quaetwillich voornemen eñ gemoet/ dat ons van Jare tot Jare uytgestelt/ ten lesten daer toe gedrongen heeft. Gegeven in onse Koninglijck slot Koppenhagen/ den 4/14 April Anno 1611.

Antwoorde vanden Koningh van Sweden op de ontseginghe van vrede.

Hier op heeft de Koning van Sweden een verantwoordinge ofte Apologia in Druck uyt-gegeven/ seggende dat sijn verklaers van Oorloghe gedruckt/ hem was ter hant gekomen/ verstaende dat sijn Mat. tot het verdrach van Stettin niet staen wilde/ dat nochtans Anno 1570. gemaeckt was door bevorderinghe vanden Keyser Maximiliaen/ de Koningh Karel de 9. van Vranckrijc/ Sigismund Augustus van Polen/ ende de Keurvorst Augustus van Saxen/ dies hy protesteert voor sijn deel geen Oorloge te begeeren/ soo hy met Vrede mochte leven/ ende begeerde van herten de Koninghrijcken te verschoonen van Oorloghsche elenden/ nademale hy wiste hoe weynige Koningen de Ghereformeerde Religie waren toeghedaen/ daerom alderminst bevoechde malkanderen te beoorloghen/ hebbende genoech te doen de Machinatien ende listen vanden Paus van Roome ende synen aenhanck af te weeren ende te wederstaen/ waerom hy noch anderwerf aenboot dat de twisten eñ controversien onderlinge gesproten/ mochten by hare onderlinghe Raetsheeren/ ofte by de gebuer-Coninghen/ Keurvorsten of ander Vorsten/ in 't vriendelijc ter neder geleyt wordē/ ofte dat sy ten weder zijden hun tot arbitragie onderwerpen: dan soo syne Mat. sulcx weygherde te onderschrijven/ soo moeste hy doen/ dat hy niet laten en konde. Gegeven tot Oreburch/ den 1. Mey 1611.

Neffens dese heeft de Swede het Deensch verklaers vande Oorloge doen Drucken/ eñ daer beneffens de principale poincten eñ beschuldingen int korte beantwoort/ eñ heeft desgelijcx sijn verantwoordinge ghesonden aende Deensche Raedts-heeren/ Staten/ Edelen/ Gheestelijcke/ Weereltlijcke &c. waer inne hy in 't besluyt aenbiet tot eenigherhande vriendelicke compositie ofte verdrach hem te onderwerpē/ eñ so hy ongelijck heeft/ dat gheduldich te dragen eñ te dulden/ maer soo ter contrarie hem sulcx niet mochte ghewerden/ eñ hem ontnomen dat God ende 't recht hem toe wesen/ ende soo dese sijn goede ghenegheutheyt tot den vrede niet aengenomē werde/ maer datmen hem met Oorloge te Water eñ te Lande wilde bespringhen/ als sijn Placaet luyt/ soo betuychde hy voorden Almachtigen God/ voor de Keys. Mat. alle Koningen/ Keurvorsten/ Vorsten ende Republijcken eñ Vrede-lievhebbende Mannen/ dat hy tot sijn bescherminghe ghedwonghen werdt de Wapenen aen te nemen/ om sijn

Rijcke

1611.

Rijcke eñ Ondersaten te beschermen / als een eerlijck / sterckmoedigh / Erfvorst toestaet / het onnnoosel bloet dat om syn wederpartije wreveljjchept sal gestort worden / sal hy voor God te verantwoorden hebben.

Hy vermaende oock de Deensche Raden eñ Stenden / dat het verdragh van Stettin niet alleene tusschen de Koningen ghemaeckt ware / maer oock tusschen de onderlinge Raets-heeren ende Stenden / daer in mede oock ander Koningen ende Vorsten begrepen waren / daeromme hen toestont toe te sien / want het Stettins verdragh niet toe en liet / terstondt tot de Wapenen te loopen / maer te gebruycken de middelen daer ghenoteert / maer hy wilde ghelooven dat sy het meestendeel tot de Oorloghe niet en hadden geconsenteert: dese Schriften waren ghedateert den 4. Mey 1611. alsoo breeder in Drucke te lesen is.

Hier over is de Oorloge aengegaen: de Vereenighde Landen hebben desen twist tusschen de Koningen hooghwichtich ghevonden / dan alsoo sy vreesden dat haer tusschen-spreken by eenen hoogen / kloeckmoedigen / voortvarenden eñ ongherusten Koningh / alleene luttel mochte gelden / soo hebben sy andere Koningen ende Vorsten assistentie gesocht in soo goeden werck / dat wel noch ander Vorsten mede te vergeefs gedaen hebben / ten lesten hebben sy besloten derwaerts te senden / ende daer toe ghecordonneert den Heere van Opdam / de Raetsheere Hoogherbeets / ende Bas Borgemeester der stadt Amsterdam: als desen nu gereet waren / viel daer questie onder de Provintien / de welcke meynden dat de questien van Navigatie ende Tollen alleene die van Hollandt genoech betrefte / eñ daerom de kosten behoorden te dragen / dat sy wel aennamen / maer de Legatie moeste behoorlijck ghescheiden / van wegen de Vereenigde Nederlanden dese questien verspade noch hun vertreck / so dat terwijle de Koning vã Denemercken syn Leger te Velde gebracht hadde / eñ Calmar in kreegh / als wy na sullen verhalen.

Ghedeputeerde ghenomineert aenden Koningh van Denemercken van weghen de vereenighde Landen tot Vrede.

Wy hebben inde voorgaende Boecken vermelt den twist van Oost-Vrieslandt / ende hoe die van Emden haer toevlucht hadden ghenomen aende Vereenighde Landen / den welcken vele aen Emden was gelegen / nademale ontdeckt ware dat de Grave Enno sochte in 't Hof vanden Keyser om een Admiraliteyt op te rechten in 't Rijcke / als ander Koninghrijcken ende Staten / om Meester vande Zee-vaert te worden / dewijle de Vereenighde Landen verheerden des Rijcx stroomen / als den Rhijn / Embse / Weser ende Elve / daer sy hare Wtlegghers legghen / Tollen / Licenten / Impositen des Rijcx Onderdanen afdronghen / confisquerende de Goeden / tot groote schande ende naedeel des Keysers ende vanden Rijcke.

Staet van Emden.

Om het Collegie vande Admiraliteyt op te richten / meynt hy dat gheen bequamer plaetse en is / dan Emden / daer alle dinghen daer toe noodigh by der hant warẽ / Lubeeck ende Hamburch waren te verre van Nederlandt gheleghen / de Weser ware tot groote Schepen niet bequaem / den Rijn konde daer toe niet ghebruyckt worden / om dat die door Hollandt in Zee vloeyt / de Embse waer Nederlandt aldernaest / daer mede het Rijck van Nederlandt scheyt / Emden ware maer vier mijlen vande Zee / een Schip-rijcke Stadt van groote eñ kleyne schepen / als geen haers gelijcke in 't Ryck / hebbende een seer wijde Havene / gheen perijckel onderworpen / het Graefschap zijnde als een Peninsula met veel kleyn Havenen / hebbende twee gaten / d'een nae het Westen / het ander nae het Noorden eñ Oosten streckende / dat daerom geen bequamer gelegentheyt konde gevonden wordẽ / noch geen bequamer persoon / daer toe geschickter noch ervarender tot een Rijcx opper-Admirael dan den persoon vã Graef Enno / als die besit de Embse ende de Oost-Vriessche stroomen / eñ die meest daer by geintereseert ware.

Graef Enno versoeckt bydẽ Keyser een Admiraliteyt voor 't Rijck van Emden op te rechten.

Hier toe ware noodigh dat de Keyser belaste de andere Zeesteden dat sy eenige Oorlogh-schepẽ tot Emden lieten op rusten / daer de Grave Enno bevel op soude hebben / ende dat met consent der voorsz Steden een Tol ofte Convoy-gelt opgestelt werde / tot uyt-reedinge van die Schepen / op alle de uytgaende ende inkomende goederen / daer inne men soude verschoonen des Rijcx Onderdanen / so vele mogelijck ware / eñ de vreemde meest belasten / daer mede souden des Rijcx Onderdanen vande sware Licenten / die sy den Vereenighde Landen nu betaelden / op des Rijcx bodem bevrijt zijn / ende des Rijcx Commercie ghebetert / des Rijcx authoriteyt eñ respect gesterct / ende der Staten inkomsten verkleynt / dat sy beter souden te spreecken zijn / daer den Koning van Spaengien grooten dienst in soude geschieden / ende souden meerder achten des Rijcx goede gebuerschap &c.

1611.

Dit wert heftich versocht eñ gedreven int Hof van den Keyser door den D. Thomas Frantsius Oost-Vriessche Cancelier / byde handen vanden Raetsheere Hannîwalt / dan alsoo dat langhe aenliep, versocht hy by provisie / dat de voorsz Grave mochte by 's Keysers rescript bevolen worden / dattet Rijck des oorts te water nihil detrimenti, ofte geen schade en ontfinge ofte toequame / 't welc soude een groote bevorderinghe tot de sake wesen. Maer dit versoeck en werdt onder des Keysers Raden niet ghevonden / dat sy het mochten opstellen / sonder consent vande Keurvorsten / ende niet anders als by eenen Rijcx-dagh.

Dese ende diergelijcke voorslagen hebben de Vereenighde Landen seer beweecht / die van Oost-Vrieslãt tot een Vrede te helpen / nu door het Bestandt van 12. Jaren in Nederlandt / den Grave Enno luttel hulpe vanden Keyser / Koningh van Spaengien ofte de Eertz-Hertoghen te verwachten hebbende het Lantschap eñ de Stadt Emden niet dan Vrede soeckende. So ist daer toe gekomen / dat dit voorleden jaer 1610. de Heeren Staten der Vereenighde Nederlandẽ ernstich aenghesocht zijn / hun tusschen partyen te willen interponeren: dies hebben sy haer Gedeputeerde in 't Graefschap gesonden / om alle de klachten van wederzijden / daer van reparatie versocht werde / over te nemen / ende te accorderen / dies alle de selve haerlieden schriftelijck zijn over gebracht gheweest / maer alsoo in den selven Jare partyen niet konden inde misverstanden gereconcilieert ofte vereenicht worden / soo zijnder in 's Graven-Haghe / ten lesten byde Heeren Staten Generael / met advijse vanden Prince Mauritz / mitsgaders vanden Raedt van State der voorsz Landen / voor-ghestelt ende beraemt verscheyden poincten ende Articulen / dienende tot versekeringe eñ onderhoudinge van eenen goeden Vrede / tusschen de strijdende partijen / welcke Articulen byden Heere Grave Enno geagreeert ende geaccepteert zijn geworden / waer over wert goet ghevonden byden voorsz Grave / een vergaderinge van sijne Lant-stendẽ vã Oost-Vrieslant &c. soude geleyt werdẽ / tot de welcke de Staten der Vereenighde Nederlanden hare Gedeputeerde sendẽ souden / om de gemeyne Lantstenden de Articulen aen te raden / ende alle questien ende klachten tusschen haren Lants-heere ende henluyden / by vriendelijck accoort ofte submissie af te maecken.

Ghedeputeerde der Staten in Oost-Vrieslandt ghesonden.

Also werden daer toe van weghen de Vereenighde Landen gecommitteert / de Heeren Albert Joachimi Ridder / Ritzke van Ringne Grietman van Westdengerdeel / Abel Coenders van Helpen / Hovelingh tot Faen eñ Cantes / ghedeputeerde ter vergaderinge vande Hooghgemelte Heeren Staten Generael / Jan Biel der Rechten Doctor / Bertholt Cromhout / oudt Borghemeester der stadt Amsterdam / Willem Borre van Amerongen tot Sandenborgh / eñ Henrick Bentingh tot Werckeren Drossart tot Yssselmuyden / Raden van State der Vereenighde Nederlanden.

Namen der Gedeputeerde der Vereenighde Landen over den Vrede van Emden ende Oost-Vrieslandt.

Op der welcker aenhouden / eñ de vriendelijcke vermaninghen vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael eñ Sijn Princel. Excell. den voorsz Lantstenden vã Oost-Vrieslant de voornoemde Articulen voorgedragẽ / zijn op den Lant-dagh tot Marienhove in Februario lestleden geleyt / alwaer de Lant-stenden na verscheyde conferentien / soo tot Marienhove ende daer nae tot Oosterhousen / op de voorsz Articulen / als de pretensien van weder zijden ghehouden / mitsgaders op de klachten ende doleantien inden voorleden Jare over-gegeven / ende andere daer nae by ghebracht / goet gevonden hebbẽ / alle questien / differentẽ / vande welcke sy met haren Landts-heere niet hebben konnen accorderen / te submitteren ter decisie van de voorghenoemde Heeren Gedeputeerde / ghelijck te voren byden Heere Grave oock was ghedaen / sulcx dat eyndelijck nae langhe tractaet ende handelinghe /

 omme

1611. ommne weder te brengen/ ende te vesten den gewenschten Vrede/ ter eeren Godts/ ende tot welstandt vande gheheele Graefschap van Oost-Vrieslandt/ tusschen den wel-geboozen Heere Enno Grave en Heere tot Oost-Vrieslant/ Heere tot Esens/ Stedesdoop en Witmunde &c. ende de Lantstenden van Oost-Vrieslant/ mitsgaders Borghemeesters ende Regeerders der Stadt Emden/ in specie geaccordeert ende verdraghen/ mitsgaders bijde voor-genoemde Heeren/ Ghedeputeerde vande Hooge ende Vermogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden uyt-gesproken zijn/ diversche poincten en Artijckelen/ de welcke om datse veel zijn ende seer particulier/ hebben wy die nae gelaten hier in te brengen/ de curieuse Lesers wijsende aende menichvuldige Copijen daer van gedruckt/ tot Emden door Helwich Callenberch.

Vrede ghetreft in Oost-Vrieslandt tot Oosterhousen.

Dit accoort met alle sijn Articulen was gheaccordeert/ verdragen/ uyt-ghesproken ende gepubliceert tot Oosterhousen/ op eene gemeynen Lantdagh/ den 20. Mey Stylo Antiquo Anno 1611. en was geteeckent/ Enno, met eyghener handt/ ende gezegelt in 't midden.

Albert Joachimi &c.
R. van Ringne.
Abel Coenderss &c.
Johan Biel.
Bertholt Cromholt.
W. van Borre van Amerongen.
Hendrick Bentingh.
Van weghen de Ridderschap.
Willem van Inhousen und Kniphousen &c.
Joost Haen.
Scotto Benninga &c.
Hendrick van Diffenbrugh.
Van weghen de Stadt Embden.
D. Altingh Secret.
Van weghen der Stadt Norden.
Bernh. Asschebergh requisitus subs.
Van weghen der Stadt Aurigh.
Michael Butterman requisitus subs.
Wt speciael bevel vanden Huysmans Standt.
Sixtus B. Ammama / D. Syndici tertij Ordinis Frisiæ Orientalis.

Daer was mede gheaccordeert over een Verdragh van weghen de Froen ende Hofdiensten / mitsgaders ander prestatien tot der Graeflijcken Hofhoudinghe/ tusschen den Grave ende de Onderdanen des Ampts Emden / bijde onderhandelinghe der voorsz Gecommitteerde: desgelijcx een ander verdragh van weghen der Froen en Hofdiensten / mitsgaders andere prestatien tot der Gravelijcke Huyshoudinge / tusschen den Grave ende de Onderdanen des Amtes Behrumb/ dese beyde opgherigt op den voorsz Lantdagh tot Oosterhousen op den voorsz dagh den 20. Mey 1611. ende van partijen onderlinge onderteeckent: Ende alsoo is dien langh-durighen twist by het middelen der Vereenighde Landen tot Vrede gebracht.

Tot versekeringe dat dit verdragh soude gehouden worden van alle zijden/ heeft de Grave als tot onderpande gegeven/ ende ghestelt in handen vande Vereenighde Landen het stercke Slot ofte Huys den Oort/ op dat sy daer Garnisoen houden / tot beyder verseeckeringe/ als Moderateurs.

Ordonnantie in Spaengien op Koetsen ende Rijden.

In Spaengien werden op dese tijdt goede Ordonnantie ghemaeckt/ om goede tucht/ ordre en discipline te onderhouden / namelijck / alsoo in onse Eeuwe in Europa opgekomen is/ alomme het voeren en rijden in fraeye Wagenen ofte Koetsen / principalick binnen de groote Steden / daer de straten enge zijn / die seer kostelijck van leder/ zijde/ Fluweel/ ja van goude Laken/ de Princen en Vorsten die versilveren / ja vergulden alle het ijserwerck daer van / en het Peerden ghereetschap daer toe aen dese Waghens / Koetsen / &c. spannende ten minsten twee Peerden / maer de Rijcke vier Peerden van een coleur / jae vele Vorsten en Heeren ses en acht Peerden / over dit abuys en overvloet zijn in Spaengien voornoemt Ordonnantien ghepubliceert/ dat/ op dat den kost den gemeynen Edelman soude verleeden ofte verveelen / niemant soude mogen sijn Koetse uytleenen/ noch niemant op geleende Koetsen rijden/ oock geen Pagien van eeren te houden/ dan groote van 't Landt. Vorder Ordonnantien op de dracht van kleederen elck nae state/ en dat de vrouwen niet soude moghen gaen met bedeckten aensichte ofte zijde maskes/ dan alleen de Hoeren of gemeyne Vrouwen: mede was weder vernieut datmen geen groote titulen inde opschrift van Brieven mach gheven/ den Prince alleen van Altese oft Hoocheydt / de groote oft Graven/ en aende Infanten V. S. en aen alle andere ghy/ ofte van en diergelijcke/ twelck te wenschen ware/ dat alomme gevolcht ende wel onderhouden werde. 1611.

Amsterdammers senden uyt om passagie langhs 't Noorden nae Oost-Indien te vinden.

De Vereenighde Landen en Zeesteden hebben gesocht haer navigatien te vorderen/ ende den wegh nae Oost-Indien te soecken lancx het Noort-oosten ende Noortwesten/ soo hebben int voor-jaer in Meert/ uytgereet die vande Admiraliteyt van Amsterdam twee Schepen van 50. ende 60. laten groot / den last die sy hadden was / te seylen tot 80. graden ofte hoogher Noortwaert / ende niet te keeren. voor dat sy ghestuyt ofte niet vorder en konden / maer daer quam teghen den Winter tijdinge/ dat sy om het ijs aldaer so hooch Noortwaerts niet varen en konden/ waerom sy keerden tot Kildu yn / ende resolveerden tot Wardhuys in Noorweghen te verwinteren / om den seer grooten loon die hem beloofst was / dien pas bindende / te weten 25000. gulden niet heel te missen / vreesende soo sy in Hollant keerden / dat haer voyagie soude gebroken wesen / alsoo hebben sy hen aldaer versien / 't beste sy konden/ verwachtende het voor-jaer / om langhs het Noordt-westen de passagie te soecken/ door of ontrent de strate Davis/ 't welck de tijdt sal leeren.

Engelsch door Henry Hutson voor passagie nae China in 't Noordtwesten ghevonden te hebben.

In dit Jaer is uyt Engelandt mede ghesonden de Pilote Henry Hutson / die den voor-gaenden Somer van die van Amsterdam was uyt-ghesonden ende in Engelant gekeert/ en daer gehoude/ dese hebben (soo sy seggen) ontrent 60. graden eene openinghe vonden/ en daer in sommige hondert mijlen ghevaren/ tot dat sy op 52. graden gekomen zijn / daer sy een wijde Zee vonden / groote diepten ende grooten vloet ende ebbe/ alsoo dat sy hen lieten duncken sy waren inde Strate d'Anjan, ende op den wegh om op Japan te vallen/ en by gebreck van victalie niet volkomelick versien zijnde/ om te passeren/ zijn gekeert/ en hebben in die Golf verwintert / alwaer sy onderlinghe zijn twistich ghewoorden / ende hebben haren voorsz Schipper Henry Hutson in een kleyn Pinnerse gestout met sijnen sone/ en eenige andere met kleyne ghereetschap en victalie/ ende zijn harer acht ghekeert / vier van haer volck op een Eylandt verlooren hebbende / die dese alle de misdaet toe schrijven ende opleggen tegen den Schipper begaen: sy hebben den Hutson sijn Journael ende schriften afgenomen en mede gebracht/ ende op 't rapport van dese acht mannen / rustmen in Engelant toe seer sterck/ en hopen dien pas ghevonden te hebben/ te weten een Schip van 60. laten naer 't Noorden tot 85. graden / om den pas daer te ontdecken onder eenen Jonas Pooly / noch een Schip van 70. laten om te soecken de Revière Oby / en die te ontdecken/ en noch andere Schepen om Walvissen te vangen / en te verwinteren inde Samoyden / de Reviere Pechora op te varen / ende te besichtigen: dan dese hebben niet vele uytgerecht / want de Visschers verginghen door quade toesicht / die de Reviere Pechora op voeren / quamen in een Stadt daer ghelegen / daer goede traffijck was / ende vonden daer Olyphants tanden/ waer door sy gisten/ sy moesten niet verre van China wesen: de andere vervielen in diversche Custen / sonder yet merckelijcks ontdeckt te hebben.

Schepen uyt Oost-Indien ghekomen in Hollandt.

Wt Oost-Indien is in Augusto aenkomen in Hollant het schip Delff / ghelladen hebbende ontrent 900. duysent pondt Pepers / 15. kisten zijde Lakenen / veel Droguen/ sommige Diamanten ende Gesteenten.

Het Schip Orangie in Zeelant/ ghelladen met wel acht hondert duysent pondt Pepers/ veel Porceleynen schotelen/ ende veel Eben-hout.

Den 30. Junij waren noch drie ander in Texel/ en inde Mase ingekomen/ die Nagelen/ Noten en alderhande specerije brachten/ eenige geladen in 't Eylandt Mauritius/ een schip va dat daer lec was geworden.

Van Lisbona quam ooc tijdinghe van een groote Caracke de Bonaventura ghenaemt / met wel 4700. quintalen

1611. quintalen Peper / 775. quintalen Caneel / thien quintal Indigo / 103. kisten Lynwaet van Calecut / 216. fardeelen Lynwaet / 80. fardeelen zijde / Diamanten ende veel andere goederen / hebbende de Portugesen nu soo grooten handel niet op Indien / zedert dat de Nederlanders daer getrafiqueert hebben: sy hadden op dat pas noch ander Schepen byden weghe.

Caracque tot Lisbona aengekomen.

Uyt Hollandt voeren ooc af dit Voor-jaer 2. groote schepen vā Enckhuysen / die elck 130. Soldaten mede voerden / so dat elck wel 250. Man op hadde met haer Boots-volck / ende noch meer uyt ander plaetsen.

Schepē met Soldaten nae Indien uyt Hollant gesonden.

Voorder om alle schaden te verhalen / eñ haer volck in Indien meer moets te gheven / hebben die van Hollandt ende Zeelandt / in dit Jaer 1611. noch uytghereet twaelf groote ende een kleynder Schip / die uyt-voeren ontrent Kersmisse t'eynden vanden Jaren / met dese werdt ghesonden wel vijf hondert duysent Realen van achten / soo dat die Vlote weerdigh was wel 28. hondert duysent gulden / ende sonden daer mede vier oft vijf hondert Soldaten / om de plaetsen aldaer beter te beschermen / om dat den Trebes daer niet onderhouden en wordt.

Met de voorsz Schepen uyt Oost-Indien ghekomen / quam luttel goede tydinge / om datse daer gheen Schepen uyt Hollandt en kreghen / dewijle men door de onderhandelinghe van Peys ende Trebes dat Jaer daer gheen Schepen en hadde ghesonden / waer door die in Indien waren haer niet verhoet en hadden: ende alsoo de Spaengiaerden eer aldaer de tijdinghe van Vrede ofte Bestandt hadden ghehadt dan de Nederlanders / hadden de selve haer teghen de Indianen inde Moluccas seer trotsich aengheſtelt / jae hadden eenighe uyt de Philippijnen van Manilla inde Molucken Tydore inghenomen / ende sochten de Hollanders oock uyt Terenate te dryven. In 't Eylandt Banda hadden de Hollanders een Fort ghemaeckt / 't welck de Bandanesen seer verdroot / alwaer op een tijdt den Oversten Pieter Willemsz Verhoef / by de Oversten van 't Eylandt gheroepen zijnde / wat verre vande Schansse werdt vermoordt / waer uyt groote vyandtschap ontstondt. Den Oversten Admirael Pauwels van Caerden / was inde Molucken varende in een Pinnersse de Hoope ghenaemt / zijnde meer dan twintich Mannen sterck / ontmoete eenighe Spaensche Galeyen / die hem overweldichden / uyt oorsaecke dat sijn volck gemuytineert wesende / niet vechten en wilden / waer door hy den 25. July 1610. gevangen werdt met twintich van sijnen volcke / die niet te rantsoenen waren / midts de Spaengiaerden eyschten het Eylandt Maquian / met Gheschut ende al datter op was / ende daer-en-boven 15000. dubbel Ducaten / ende voor 't gemeyn Schipvolck een Jaer huere oft soldye / waer over niet konnende accorderen / voerden sy hen ten lesten nae Manille: sy brochten voorts tijdinge / dat de Spaengiaerden niet en pretendeerden de Trebes oft Bestandt in Nederlandt ghemaeckt aldaer te houden: oock dat het Schip Amsterdam met noch drie andere / eñ een Jacht / ghevaren waren nae de Manilla / om te verwachten een Spaensch Gallioen / dat rijckelijck ghe laden was van Chineesche waren / komende van Macao na Manilla / 't welck by ongeluck op een droochte was verdroncken met wel hondert twintich Mannē / dat sy daer mede wachten souden de Chinesen ende Japansche Schepen nae Manilla varende / om hare Waren daer te vermeesteren: terwijle dese vier Schepen daer laghen / waren vier Schiploepen aen Landt gevaren / ende vande Spaengiaerden gebangen / waer uyt sy verstonden het voornemen ende stercke vande Nederlanders / die daer voor haer Haven lagen / waer over Don Joan de Silva / Gouverneur vande Manillas / alle sijn Schepen / Galeyen ende Volck toegerust hadde om de Nederlanders van daer te dryvē / van ses Schepen / de Admirael hadde op 22. stucken / daer Capiteyn op was Francisco de Silva / twee Galeyen van 22. Bancken / twee Galeotten / ende vijf oft ses kleynder / waer op hy in alles hadde wel duysent mannen waer van de acht hondert wel gebooren Spaengiaerden waren: dese hebben op S. Marcus dagh / den 15. April 1610. besprongen drie vande voorsz Schepen / die ontrent de Eylanden laghen / een halve Duytsche myle van malkanderen / soo dat sy de twee d'een nae d'ander vermeesterden / ende het derde oock besprongen wesende / quam by eenigh ongeluck in brande / soo dat het volck veel over boort sprongh / ende veel verdroncken. Het vierde Schip met de Pinnersse / uytghevaren zijnde nae eenighe Chineesche Schepen / vernomen hebbende dat ongeluck / voeren van daer. Dese victorie is naderhant in Spaengien ghedruckt / daer by segghende / dat sy grooten buyt vonden van zijde / gheldt / artillerije / wel twee hondert duysent Ducaten weert: sy kregen daer 125. Hollanders gevangen / den Admirael Wittert sijn Hooft afgheschoten: de Spaengiaerden schryven 53. Man verlooren / ende wel tseventich ghequetste te hebben. Van dese nederlaghe ende ghevanghenen / isser een Jonghman uyt Hollandt als Pagie aen-ghenomen vanden Gouverneur Don Joan / die den selven uyt Manilla met hem nam in Nova Spania, alwaer hy versteecken werdt van een Nederlander / soo dat hy vluchte nae de Habana ende quam alsoo met de Indische Vlote in Spaengien / ende soo na Nederlandt / des Werelts Kloot om gheweest hebbende: dese bracht bescheet vande groote preparatie die de voorsz Silva maeckte / om de Moluccas ter eerster ghelegentheydt te overvallen / daer teghen was over Jaer ghesonden den Gouverneur Generael Pieter Both / ende daer nae noch derthien Schepen.

Tydinghe uyt Oost-Indien ghekomen.

Oversten Pieter Willemsz. Verhoef vermoort in Banda.

Paulus van Caerden Admirael gevangen.

Nederlantsche Schepen door de Manillas verwonnen.

In Hollandt was desen Somer aenghekomen een Ambassador uyt Persien gesonden / een gebooren Engelsch-man / een Ridders Sone / Mr. Robert Scherley ghenaemt / een Persiaensche Vrouwe ghetrout hebbende / die hy mede brachte: dese alle de Vorsten van Europa tot den Krijgh teghen den Turck / ende tot assistentie vanden Persiaen verweckende / heeft ghesocht by de Heeren Staten Generael te openen ende aen te bieden / eenighen handel op Persien / dan overmits hy uyt Spaengien quam / alwaer hy lange hadde gelegen / ende daer diergelijcke mochte ghetracteert hebben / werdt hy ghesuspecteert / dat hy mochte vanden Spaengiaert uyt-ghemaeckt zijn / om te hinderen ofte bekommeren der Nederlanders handel op Oost-Indien / oock ghebraecht zijnde / oft hy eenighe instructie van sijnen Heere hadde speciale oft Generale / ende versocht die te thoonen / maeckte hy daer inne swaricheydt / ende daerom werdt hy sonder ghehoort te zijn afghedanckt / van waer hy in Engelandt trock / om met den Koningh van 't selve te handelen: aldaer baerde sijn Persiaensche Vrouwe een Kint.

Ambassador van Persien inde Vereenighde Landen ghekomen.

Maer alsoo de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / seer soecken te vorderen den Koophandel / Commercie ende Traffycque / met de Nabigatien / ende dat in 't voorgaende Jaer 1610. haer behandicht was een Brief van een Nederlander Jacob Gijsbrechtsz tot Constantinopolen hem onthoudende / van date den 24. Augusti 1610. soo hebben sy dien brief waer-ghenomen / ende in deliberatie ghestelt: het inhout was / hoe dat hy Jaques Gijsbrechts verstaen hebbende / hoe datter byde Turcken ende Mooren onlangs wel thien Nederlantsche Schepen genomen waren / soo hadde hy door medelijden ende vorderinge van vrije ende seeckerder Traffyck / den Turckschen Keyser door sijnen Admirael Bassa te verstaen ghegheven / hoe dat de Nederlanders soo qualijck van sijn subjecten ghetracteert werden / die niet dan alle faveur ende vriendtschappe verdienden / door de weldaet die den Prince Mauritz ende de Heeren Staten Generael bewesen hadden aen hare Musulmannen / die sy in haer ghewelt hadden in 't veroveren vande Stadt Sluys / die Slaven waren onder het Spaensch gheweldt / die sy al vrij hadden ghemaeckt. Dit by den Turckschen Keyser verstaen zijnde / is sulcke edele eñ genereuse acte aen sijn Subjecten bewesen / seer aenghenaem gheweest / ende dat van die ghene / die gheen alliantie ofte verbondt met hem hadden: ende hadde daerom ghecommandeert aenden voorsz Admirael Bassa / dat hy Commandementen soude senden in alle Havenen onder sijn ghebiedt / datmen alle Nederlanders / die onder de Baniere der Vereenighde Provintien trafficqueren / alle faveur ende vriendtschap soude bewijsen / &c. boven dien / dat den Admirael Bassa soude in sijnen naem syne brieven schryven aen

Brief van weghen den Turck aen de Staten der Vereenighde Landen.

den voorsz Prince Mauritz ende de Heeren Staten/ ten eynde sy aen hem hare Ambassaten schickten om alliantien ende capitulatien te maecken/ op dat de Nederlanders mochten gheprevilegeert zijn boven anderen Natien/ ende seeckerder mochten varen ende trafficqueren/ het welcke sy aenbiedende was/ ende te vooren aen niemandt eerst en pleegh te presenteeren: dese brieven hadde hy over een Maent door Hendrick vander Myl over-ghesonden/ waer op hy versochte/ dat den Bassa mochte geantwoort werden/ ende haer resolutie verstaen/ ofte eenighe Ghesante aen 's Keysers Hof te senden/ 't welck de Admirael Bassa seer instantelijck op hem hadde begheert/ dat hy daer op mochte antwoorde hebben/ teghen den tijdt dat hy weder keerde met de Armade/ daer mede hy was uytgaende/ op dat hy mochte relaes daer van doen aenden Turckschen Keyser/ ende beloofde alle goede vorderinge &c.

Daeromme versochte de voorsz Jaques Ghysbrechtsz der Heeren resolutie: synen Brief was ghedateert in Pera te Constantinopel den vier-en-twintichsten Augusti 1610. ende werde den Heeren Staten ghelevert den 25. October. Den Brief vanden Admirael Bassa aende Heeren Staten/ was byden voorsz Jaques overghesett in 't Arabisch met hulpe van een Hebreer/ ende hoe wel het Hebreeusche letteren waren/ soo hadden sy nochtans Turcksche Vocabulen/ die de Hebreen seer wel weten te lesen ende te pronunceeren/ ende soo werdt de substantie vanden Brief geensins naghelaten/ ende om dat dese Brieven van importantie zijn/ sullen wy die hier verhalen/ te weten die van Jaques van woorde te woorde/ ende dien vanden Admirael Bassa den Translaet/ dien van Jacob Gysbrechtsz/ luydde als volght.

Edele Heeren/ alsoo tot mijnder kennisse is ghekomen/ dat op 't voorleden Jaer 1609. de Koopvaerders ende die Negocianten vande Gheunieerde Provintien groote schade hebben gheleden/ door het verlies van over de thien Schepen die ghenomen zijn geweest/ soo vande Subjecten vanden Turckschen Keyser/ als vande Barbarissen/ hier inde Mediterranische Zee/ hebbe niet willen nae-laten Compatriot mijn devoir te doen/ om die middel te soecken/ datmen voort-aen sulcken notabelen verliesen/ ende schade mochten verhoeden ende voorkomen/ ende dat uwe Subjecten/ in meerder seeckerheydt mochten trafficqueren. Waeromme ick door middel vanden Admirael vander Zee/ den Turckschen Keyser hebbe doen te verstaen gheven/ hoe qualijck de Subjecten vande Gheunieerde Provintien ghetracteert worde vande syne/ diemen niet dan alle faveur ende vriendtschap behoorden te bewysen/ voor de ghenade ende weldaden/ die syne Princelijcke Excellentie ende uwe Ed. hebben bewesen aen hunne Musse-mannen/ die sy in hun ghewelt hadden in 't veroveren vande stadt Sluys/ die al Slaven waren ende moesten blijven/ soo men die niet hadt vrij ghelaten. Het welcke den Turckschen Keyser verstaen hebbende/ heeft 't selve seer aenghenaem ghehadt te vernemen/ dat die ghene die gheen alliantie ofte verbintenisse met hem en hadden/ sulcke Edelen ende generosen Acte aen syne subjecten hebben bewesen/ ende daeromme heeft ghecommandeert aende voorsz Admirael Bassa/ dat hy commandement soude schicken in alle Poorten en Havenen onder syn ghebiedt/ datmen alle Nederlanders/ die onder de Baniere vande Geunieerde Provintien Trafficqueren/ alle faveur ende vriendtschap soude doen/ sonder in gheenderley manieren te molesteren ofte verhinderen/ ende boven dien dat den Admirael Bassa soude in synen naem/ syne Brieven presenteren aen Syne Princelijcke Excell. ende uwe Ed. ten eynde dat u Ed. soudet hier Ambassadeur schicken/ om uwe alliantien ende Capitulatien te maken/ op dat uwe Subjecten gepreviligeert zijn boven andere Natien/ ende ooch sekerder moghen trafficqueren/ ghelijck hy is aenbiedende/ 't welck sy noyt hier te vooren aen niemandt eerst en hebben gepresenteert/ d'welcke brieven ick over een Maendt hebbe deur Heyndrick vander Myl/ aen Syn Princelijcke Excellentie ende uwe Ed. ghesonden. Waer op syne Princel. Excell. ende uwe Ed. sal ghelieven metten eersten aenden voorsz Admirael Bassa te antwoorden/ ende hun resolutie laten verstaen/ ofte eenighe Ghesant hier aen 't Keysers Hof soude voornementlijck schicken/ 't welck hy seer Instantelijck op my begheert heeft/ dat ick alle diligentie soude aenwenden die voorsz antwoorde te bekomen tegen den tijdt dat hy weder-keert met die Armade daer mede hy uyt is/ om den relaes te doen aenden Turckschen Keyser van uwe intentie/ ende heeft belooft alle voordeel inde voorsz handelinghe voor de Gheunieerde Provintien te Procureren wat Syne Princelijcke Excell. ende uwe Ed. daer op sult resolveeren/ sal ick t'syner tijdt verwachten te vernemen. Biddende den Almoghenden alles ten besten te inspireeren ende blijven onder-tusschen.

Edele Heeren/ in Peran de Constantinopel Ady 24. Augusti 1610. Onder stondt/

Uwen dienst-willigen Dienaer/ geteekent
Iacomo Gijsbrechtsz.

Dit opschrift was/
Aende Edele Heeren/ die Ed. Heeren Staten der Gheunieerde Provintien/ in 's Graven-Haghe.

Den Brief vanden Admirael Bassa luydde aldus.

God ist die daer helpt.

Translaet van den Brief van den Turckschen Admirael Bassa aende Heeren Staten in name van den Turckschen Keyser.

HEt Volck vande Machtighe/ vande uyt-ghelesen Christenen/ vande groote vande Religie vande Messias/ die goede ende dubbelt goede/ het Volck van Jesus/ die onderwysen die dinghen aen alle de Republique. De Heeren des deuchts en der Schrifturen/ die daer versaecken de Beelden/ ende de Klocken der Misse/ die van Vlaenderen ende Hollandt/ ende de Ghereghelcerde/ seer Verstandighe Grave Mauritius/ dat alle hare saecken eyndigen ten goede/ ende die Publijcque same inde Religie van Jesus/ voorts aen alle andere van Vlaenderen/ en die principalen vandien/ Godt die het opperste goedt is/ stercke u inden rechten weghen tot een saligh eynde/ ende gheve u wat daer toe noodigh is/ ende wy wenschen u vrede/ leven ende ghedurighe ruste/ ende dat meer is segghen wy/ een grooten Peys in dese teghenwoordighe tijden/ ooch den Grave onsen seer beminden/ tot dat wy eens zijn/ inde seer begheerde goede correspondentie onder ons/ aenghesien wy eens zijn met uwe wille/ soo is onse propooste u te doen weten vanden Vriendt die by Ons syn residentie is komen nemen/ van het Landt van Vlaenderen/ en de Vereenighde Provintien/ een Koopman die ghenaemt is Jacob/ eenen Soone van Gysbrecht/ hy is door ons ghekomen/ ick segghe in dese fameuse Haven der Koninghen van Otthoman/ soo begeeren wy van u/ dat ghy hulpe sult doen onsen Koninghrijcken/ teghens onse ende uwen vyanden de Spaengiaerden/ ende dat wy alle eens zijn/ aenghesien by u ghenomen zijn de Galeyen van Spagnien/ ende hebt vrij ghelaten de Moozen/ die daer op Slaven waren/ ende ick u vriendt hebbe dit ghedacht/ ende den Koningh doen weten uwe daden/ ende 't ghene in u bekent is geworden/ ende hoe het gheschiet is/ ende dat van u ghedaen is in faveur/ vande Moozen/ heeft hem verheucht/ ende heeft my gheboden/ dat alle die ghene die van uwent wegen hier souden moghen komen/ ende alles wat ghy begheeren sult van ons machtich Huys/ dat u dat met goeden wille sal gheweerden/ ende alle de Koopliedden ende Schepen die van uwent wegen sullen komen/ soo hebben wy belast aen allen den ghenen die aende Zee woonen/ ende den Generael van Alger/ ende Gouverneurs van onse Koninghrijcken/ dat sy haer niet en beletten in hun Negotien/ ende dat sy in ende uyt varen vrij ende Liber/ ende 't ghene sy verkoopen sullen/ dat men haer dat datelijcken betale/ sonder eenige verhinderinge/ ende dit ghebiet my den Koningh/ ende dit sal niemandt konnen verhinderen/ ende dit heeft my de Koning gerecommandeert/ ende ick u vriendt schrijve u dit/ ende doe u weten alles wat den Koning my gebiet/ en dat dese machtighe Haven open staet voor allen de vrienden uwes ghelijcken/ ende

1611. ende door alle Natien/ die in dese benoemde Haven souden mogen komen/ van die/ die met ons eens zijn/ ende hare vrienden ende de onse / ende onse vyanden/ ende die met haer eens zijn/ gelijcken die van Spaengien / ende den Hertogh van Florencen / in 't korte de fameuse Havens is hun vyandt / ende dese / ende hare Schepen die vande Mooren sullen ghenomen worden/ en sullen by ons gheen ghelepde verwerven / ende wy begheeren van u/ dat ghy mede doet als wy doen/ ende dat ghy haer vervolght / ende haer goederen/ ende oock haer Schepen / ende dat ghy haer gheen beschermninghe en doet. Dit heeft my den Koningh belast dat ick u schrijven soude : Ende soo ghy dit sult doen / soo sal u vriendtschap voort-ganck hebben alle sijn daghen : daer by voeghende dat hy u vriendt wil zijn / in 't openbaer / in liefde ende goede correspondentie. Hy seyt oock/ dat komende eenighe Brieven/ende antwoordt van desen/ dat hy die wil celebreren / ende sy sullen gheeelebreert worden met grooter eeren/ meer dan ghy soudt konnen bedencken. Voorts vrede die de waerheyt kennen/ ende is geschreven in 't beginsel vander Maendt D'abih, in 't laetste van 't Jaer 1019. nae de reeckeninghe vande Propheet Machomet/ 't welck nae onse rekeninghe/ gheleden is vijf Maenden dattet geschreven is.

Item de letteren die beneden staen zijn van groote consideratie / om dattet Prematica is onder de Turcken / dat soo wanneer een Brief van aensien uytgaet/ moet gheschieden in presentie vanden Raedt vande Bassen / ende Capiteynen ende Generalen vander Zee / ende segghen de voorsz letteren dat desen Brief ghepasseert is door den voorsz Raedt/ op dattet notoir zy 't ghene een Koningh beveelt.

Het inhoudt ofte versoeck vanden Turck/ soeckende Alliantie ende vrije Traffycque te maecken met de Vereenighde Landen / werdt hun mede gheconfirmeert byde Brieven vanden Prince van Moldavien/ die bynaest gheheel Europa door-reyst heeft / waeromme de Generale Staten de saecke hebben in deliberatie ghestelt/ als seer noodigh achtende te moghen vrijelijck trafficqueren op Alger/Tripoli/Alexandria/ Syria / Alexandretto ende ander plaetsen / alsoo men bevandt de profijten van op die plaetsen te handelen/ verre te bovē te gaen den handel op Spaengien / dan daer vielen veel oppositien / soo wel van binnen als van buyten Landts / waer van eenighe Conscientie maeckten met de Turcken ende Mooren te handelen/ maer hier tegen werdē de exempelen van Spaengien / Vranckrijck ende anderen voort-ghebracht / sulcx dat ten lesten gheresolveert werdt op een proebe derwaerts te senden Doctor Cornelius Haga/ te vooren in Sweden geweest met goede Instructien / ende wel verghesellschapt met Jongmans die lust hadden de Werelt te versoecken : Dese is uyt Hollandt tegen den Winter vertrockē over Venegien ende de Adriatische Zee nae Ragouse.

Cornelis Haga nae Constantinopel gesonden.

Marquis Spinola vertreckt na Spaengien uyt Nederlandt seer beschoncken.

In dit Jaer in October / is de Marquis Spinola uyt Nederlandt nae Spaengien ghetrocken door Vranckrijck / vande Eertz-Hertoghen beschoncken (soo men seyde) met kostelijcke Tapijtserije van Gout ende Sijde/ wel acht hondert ellen/ ende wel kostende twintich Croonen de elle / ende vande Infante met eenen kostelijcken Diamant. In Spaengien werdt hy mede seer vereert vanden Coningh / die hem veel erfgronden gaf ende Heerlijckheden / al voor hem selven / daeromme sijn Vaderlijcke Stadt ende Republijcke Genua / niet en hondere door sijn diensten den Huyse van Spaengien ghedaen / het profijt van hare Republijck / als sy wel eertijdts ghenooten hadden door Andrea Doria / ten tijden van Carolus de Vijfde / want sy vonden haer desen Somer ontset van een plaetsken ghenaemt Sassello / van het Genovesche ghebiedt / een Landeken gheestimeert wel tsestich Italiaensche mijlen in 't ronde / den Spaengiaert ofte Hertoghdomme van Milanen wel gheleghen/ om vrij van Milanen aen den Zeekant te komen / op haer eyghen / sonder op ander Princen grondt te komen. Dit segghen sy is haer behendelijck ontvreemt ende afghenomen / solliciterende daer af recht byden Keyser te bekomen / daeromme die van Genua daeren-tusschen seer t'onvreden waren.

Doctoor Peckius keert uyt Vranckrijck.

Wt Vranckrijck keerde wederom D. Peckius / die vander Eertz-hertogen wege langhe in 't Hof als Ambassadeur geweest was / hy werdt Raedt van Secrete ghemaeckt, hoe wel vele meynden hy soude President worden in Richardots plaetse.

Bisschop van Antwerpen gestorven.

Den 12. January sterf D. Joannes Myræus Bisschop van Antwerpen / in sijn plaetse wert ghekooren D. Johannes Malderus Doctor inde Godheydt/ ghebooren van Leeuwe.

Augustijnen leeren de Jonckheyt.

De Augustijnen begonnen in Nederlant/als t'Antwerpen/Ghent/Brussel/ Scholen op te setten / om de jonckheyt te leeren dies groote afgunstichheyt eñ emulatie groeyde tusschen haer ende de Jesuyten.

Storm-windt.

Na een groote droochte geschiede desen Somer den 26. Junij eenen grooten storm-windt / al Nederlandt door/ooch in Engelandt ende ander Landen/ die niet lange en duerde/ eñ was op eenige plaetsen smorgens/ eñ op ander plaetsen op den middach / dat de grootste ende dickste Eycken Boomen uyt der aerden met den wortel waeyden / vele Huysen storten inne / ende dede een seer groote schade/maer cesseerde terstont.

Lantgraef van Hessen/ komt in Nederlandt ende Enghelandt.

In Nederlant quam uyt Westphalen over Vtrecht/ de outste Sone van Mauritz Lantgraef van Hessen/ verselschapt met een jongher Grave / Willem van Nassau / ende Heer Ottho van Straschedel in Roderen/President in Hessen/Caspar Widmarcter/overste Luytenant ende meer ander Edelen : sy werden inde Vereenighde Landen wel onthaelt/ van daer trocken sy over na Engelant den 2. July / alwaer sy desgelycx in 't Hof seer Hoffelijck ghetracteert werden / ende de voornoemde Straschedel ende Widmarckter werden vanden Koningh Ridder gheslagen/ uyt Enghelandt trocken sy den 13. Augusti na Brabant ende Brussel/ daer sy desgelycx seer heerlijck ontfanghen / met Peerden beschoncken ende ghefestoyeert werden vanden Viconte ende den Hertoghe van Arschot / sy trocken van Brussel op Aken/ alwaer sy mede van twee Vendelen Krijghs-volck heerlijck ingehaelt werden / ende ghedefroyeert ende kost-vrij ghehouden/ hebbende alomme oock gehandelt van saken van State.

Princessen van Conde ende Orangien in Hollandt.

Inde Vereenighde Landen/ is den Pr. van Orangien komen besoecken de oude Princesse van Conde/ Moeder van sijn Huysvrouwe/ met een Dochter van den Constabel van Montmorency / nu Princesse van Conde / dese waren tot Breda byden voorsz Prince ghekomen / daer haer quamen begroeten de Prince Mauritz ende Hendrick sijnen Broeder / sy quamen voorts nae den Haghe / daer mede ghekomen was de Gravinne van Hohenlo/sijn Suster/sy werden vande Heeren Staten wel ontfangen / ende gingen besichtighen Amsterdam / geconvoyeert vanden Prince ende sijne Broeders / alwaer sy inghehaeldt werden vande Borgherije seer kostelijck ghewapent onder twee-entwintich Vaendelen / ende werden beschoncken van eenighe rariteyten van Oost-Indien / als Ambrogris ende ander waren : inden Haghe zijn sy vereert vande Staten Generael / met eenighe fijne Lijwaten vanden vermaerden Constenaer Pasquier / die alderhande Schilderijen op Ammelakens ende Servetten kan maken / als Huysen/ Casteelen/ Schepen / Personagien &c. al wit/ ende wert als ander Damast werck ghewasschen / sy werden daer nae by Prince Mauritz ende Graef Hendrick weder tot Breda toe geconvoyeert / van daer zijn sy getogen nae Brussel by de Eertz-hertoghen/ ende werden daer mede vereert/ ghefestoyeert ende ghebancketteert / sonder dat de Eertz-Hertogen aende Tafel quamen.

Staten vergaderinge.

Tot Brussel hadde de Eertz-hertogh een vergaderinge van Staten beschreven om geldt/ eñ ander noodelijcke saken van Reformatie in vele saken.

Inde Vereenighde Landen was men oock resolverende om consenten tot de middelen van ghelde/ die van Hollandt voorgaende / consenteerden te contribueren 36. hondert duysent gulden voor 't Jaer 1611. soo de ander Provintien wilden volgen/ maer die van Zeelandt excuseerden hen daer van / om datse seyden inde Troubles als sy wel voeren ende veel neeringhe hadden/haer quote hooghe ghemaeckt te wesen/die sy nu niet en konden voldoen/ om dat haer neeringe vervallen was/waer over ten lesten Prince Mauritz met den Tresorier eñ andere na Zeelant reysden / om met

1611.

haer te handelen / daer die van Zeelandt klaeghden/ dat hare neeringhe ende volck / ende consequentelijck hare middelen alle Jaren verminderden / ende daeromme niet en konden gheven die quota die men haer nu eysche. Prince Mauritz hadde geerne ghesien dat sy particulier openinghe hadden ghedaen van alle hare middelen / ghevertificeert byde Collect-boecken ofte verpachtinghen/ maer sy weygherden 't selve te doen / ten ware de ander Provintien van ghelijcken wilden doen en anders niet: sy leverden sommighen staet / ende verseeckerden dat alle hare middelen op een ghehoopt / maer uyt brochten acht hondert duysent gulden 's Jaers / daer af sy in hare Provincie tot de particuliere lasten moesten hebben hondert tneghentich duysent gulden / in voeghen dat maer ses hondert thien duysent overschoot / waer van te sy bereden waren voor de Generaliteyt te contribueren/ ofte sy consenteerden ses hondert duysent gulden Jaerlijcx : Doch soo haer middelen alle daghen swackten / maeckten sy swaricheydt daer inne te continueren / presenterende tot dien eynde altijdt particuliere openinghen te doen van alle haer middelen / ende die te verifieren / indien andere van ghelijcken deden / ofte dat men haer nae advenant wilden verlichten: hier by bleven sy/ verseeckerende altijdt dat sy haer inde redelijckheydt wilden laten vinden/ waer door niet bysonders met die deputatie werdt uyt-ghericht/ dan dat sy beloofden Ghedeputeerde in Hollandt te senden/ om met die van Hollandt op haer quota naerder te handelen.

Zeelandt excuseert sijn voorgaende quota op te brengẽ.

In dit Jaer is mede questie ghereesen tusschen den Koning van Vranckrijck ende de Vereenighde Landen / die hart vande Fransoysen ghedronghen werden / nooyende een derde van 't secours byde Nederlanden vande Fransoysen ghenooten / 't selve derde deel begroot op ses en dertich hondert duysent guldens: Dese questie procedeerde / van dat Anno 1603. tusschen den Koningh van Vranckrijck / ende de Enghelsche / ende Nederlandtsche Ghesanten / op de saecken van Nederlandt besloten was / dat beyde de Koninghen toestonden de Vereenighde Nederlanden voor den tijdt van twaelf Jaren te assisteren / met 9. hondert / ofte ten uyttersten met thien hondert duysent guldens Jaerlijcks / waer van de Fransoysen 't gelt souden verschieten / ende de Koningh van Enghelandt was te vreden een derde te draghen / in minderinghe van sulcks als hem quam vande Kroone van Vranckrijck : maer nae de twee Jaren / de Koningh van Vranckrijck gesoliciteert zijnde / ofte raedtsaem achtende de Oorloge inde Vereenighde Nederlanden te onderhouden / ende die niet te laten ondergaen / heeft niet alleen in die twee Jaren hun veel meer penninghen toe-ghesonden / maer oock op volghende Jaren by naest eens soo veel 's Jaers / ende veel Jaren daer in ghecontinueert/ sonder de Enghelschen aen te spreecken/ ofte sy te vreden waren/ een derde daer van te draghen : in voeghen dat in plaetse van het derde / dat de Enghelsche voor de voorsz twee Jaren gheconsenteert hadden te lijden / niet meer bedragen en soude dan 666. duysent gulden : de Fransoysen nu poochden haer wel ten laste te legghen 36. hondert duysent gulden / 't welcke de Engelschen niet en wilden aennemen / als by haer noyt gheconsenteert : waeromme nu de Fransoysen wilden / dat de Staten Generael (die het ghenoten hadden) de Engelschen souden beweghen de charge te lijden/ ofte dat sy op haer nemen souden de restitutie van dien. De Staten seyden daer teghen / dat den overleden Koningh van Vranckrijck / henluyden ghedechargeert ende quijt ghescholden hadde / van alle de secoursen hun ghedaen/ teghen de secoursen in sijnen noodt van de Vereenighde Landen ghenooten / sonder te vermanen dat dit derde uytghesteecken werde : te meer/ soo de Koningh inde groote ende langhe assistentie/ niet vermaent en hadde / dat hy een derde van dien tot laste vande Enghelsche dede / ofte dat de Vereenighde Landen souden moeten presteren/ dat de Enghelsche hen dat derde van dien leden : de Fransoysen seyden / dat het eerste begintsel van 't secours op die voet ende ordre is gheconsenteert / ende dat op de continuatie geen nieu bespreck en is ghedaen / ende dat daerom de vermeerderinghe ende continuatie vandien moet blijven van sulcken natuer / als d'eerste accoordt was / ende daer op is het ghebleven / ende daer op poocht-men de Vereenighde Landen soo grooten pack op te drucken.

Questie over 't derde vande Secoursen uyt Vranckrijck ontfangen.

Den Hertogh van Suilly / die in des voorleden Koninghs tijden / Overste vande Finantien des Koninghs gheweest was / ende de sake vande Vereenighde Nederlanden altijdt seer gonstich was gheweest/ ende sijnen Koningh wel hadde ghedient/ sijne Finantien seer vermeerdert ende ghebetert hadde/ soo dat noyt sijn Voorsaten soo rijck van Tresoir gheweest waren / is nu van sijn Ampt als Overste vande Finantien afghestelt / diens vyanden (dier altijdt vele zijn die sulcke Officieren benijden) nu hem (sonder gonstighen Meester wesende) alle ongunste berocht hebben / soo dat hem niet alleene den staet van de Finantie afghenomen is / maer mede het Gouvernement vande Bastille van Parijs/ daer 't Gheldt bewaert wort/ waer over hy hem ghenoech beklaecht in eenen Brief die hy de Koninginne schreef / ende in Druck is ghekomen in Fransoys ende Duytsch: in welcken Brief in 't korte de Regieringhe vande Finantien van Vranckrijck by hem verbetert ende vermeerdert verhaelt werdt.

Hertogh van Suilly Generael vande Finantien van Vranckrijck afgestelt.

Terwijle wy nu wat van Vranckrijck spreecken/ sullen wy mede wat verhalen van een versamelinghe van die vande Ghereformeerde Religie / die sulcx vermochten te doen / volghens het Edict van Nantes / dies hadden sy nu dese by-een-komste beschreven tot Saumur / (die eerst tot Chastelerault gheleydt was) een Stadt sterck ende wel bewaert / by de Heere Philips van Mornay / Heere van Plessis / op ghelijcke vergaderinghe en pleghen / maer uyt elcke Provincie gheroepen te wesen een Edelman/ een Predicant/ ende een Ouderlingh: maer tot dese versamelinghe nu waren ghebeden in elcke Provintie eenighe vande Principaelste / om hem met raedt ende daedt te assisteren / uyt oorsaecke dat de Groote nu ghestorven was / en vele sonder ontsagh in vele plaetsen de voorgaende Edicten daghelijcx braken / die sy sochten te mogen wederstaen/ ende op ghelet te worden : Alsoo versamelden aldaer veel Heeren / als de Hertogen van Bouillon / van Sully / van Touars / van Rohan / met die van Soubijse sijn Broeder / de Heeren van Chastillon / van Gourdon / van Courtamacir / de la Forche / de Senas ende meer andere / daer toe van de Provincien versocht de saecken by te staen / boven de Ghedeputeerde : vele van dese meynden te komen wel vergheselschapt met twee hondert ende drie hondert Peerden / dan om andere ende vorder consideratien/ quamen sy met minderen state. Op dese Vergaderinghe brachten de Provintien hare klachten voort / oock de Hertogh van Suilly / dat hem de Superintendentie vande Finantien t'onrechte waren afgenomen : hier werden gekoren vier Gedeputeerde/ en aende Koninginne gesonden / die hen daer over beloofde te willen houden al wat den leste Koningh hun toe-ghesept hadde : ende vorder konde sy haer niet gheven / voor dat de Koningh tot sijne voljaricheydt ware ghekomen / &c. Maer sy klaechden over vele dingen/ die hen toe-ghesept waren alleen by 's Koninghs eyghen mondt / sonder vorder bescheet/ als Contributien tot onderhoudt van haer Universiteyten/ Scholen ende Predicanten/ die sy verseeckert ende vermeerdert begeerden/ siende datmen haer onthiel vande Gheestelijcke goederen / die nochtans van hare Voor-vaderen tot dien behoeve waren gegeven gheweest / ende diergheliјcke meer particuliere klachten / daer op weynigh uyt-rechtende : de andere tot Saumur een goedt deel van den Somer gheraedtslaecht hebbende/ zijn ten lesten ghescheyden / de saken eenighe weynighe onder haer bevelende / om met de Koninginne ende Raedt af te handelen. Ende hier mede werdt betoont / dat sy inde minoriteyt vanden Koningh onsichtelijck waren/ soo yemandt int Rijcke tegen den Koningh ende sijnen Staet yet souden willen oft derren voornemen.

Vergaderinghe tot Saumur van die van de Ghereformeerde Religie.

Ghedeputeerde aen de Koninginne ghesonden.

Wt Vranckrijck ende Roomen werdt dit Jaer geschreven / hoe dat tot Roomen een Fransoys Mons. Guilhelm Raboul/ ghesept een Historie-schrijver van

Guilhelm Raboul tot Roomen onthalst.

Vranck-

1611.

Vranckrijck te wesen / tot Roomen onthooft was in September / om eenige fameuse Libellen geschreven te hebben : hy was eertijdts Secretarius vanden Prince van Conde geweest : hem wert mede ten laste ghelepdt een Boecrken gheschreven te hebben teghen den Koning Jacob van Groot Brittannien/ 't welck hy intituleerde/ Le Roy & la Foy combatue, dat mede niet dan ongheschickte/ onbehoorlijcke/ Goddeloose ende schandaleuse dingen inhiel.

Abbe du Boys van de Inquisitie tot Roomen ghehangen.

Tot Roomen werdt mede vande Inquisitie inden Winter ghevanghen l'Abbe du Boys / een treffelijck vermaert Predicant tot Parijs / die met der Koninginnen Brieven van Vranckrijck tot Florencen ende tot Roomen ghesonden was / als een Ghesante ofte publijck persoon/ maer aldaer gekomen zijnde/ werdt hy vande Inquisitie ghevanghen/ ende nae weynighe daghen 's morghens voor den daghe opentlijck ghehanghen : dese was een Jaer te vooren beklaecht by de Koninginne van Vranckrijck ende beschuldight/ wat te veele teghen de Jesuijten ghepredickt te hebben / daer van hy nochtans hem voor den Bisschop van Parijs ontschuldicht hadde / als maer haer ghewaerschout te hebben van niet te vele te predicken ende te schrijven tegen den staet van Vranckrijck ende hare Previlegien / ende haer niet soo vele te moeyen met de affairen van State/ Ec.

Inval des Koninghs van Denemercken in Sweden.

Wy hebben vooren verhaelt / hoe de Oorloghe tusschen Denemercken ende Sweden verklaert was/ daer op de Koningh van Denemercken hem niet versuymt en heeft van Krijghs-volck ende Schepen te rusten/ om den Swede aen te vallen / ende heeft metter haest te Water ende te Lande de Stadt Calmar aengegrepen. De Koningh Karel van Sweden / die veel te doen hadde met sijn defensie teghen den machtigen Koningh van Polen / ende oock dadelijck de Moscovijten teghen de Polen bystondt / heeft hem wat te veele betrout op de ghebueren Koninghen ende Vorsten / meest op de Vereenighde Landen / die wel meest gheinteresseert waren / om dat sy eenighe Middelaers souden wesen / om de questien onder hun te eyndighen/ ende daerom spade sijn Volck/ Schepen ende Munitie aenghebrocht heeft. De Vereenighde Landen hadden dit stuck van bevredinge niet alleene op haer willen nemen / maer sochten den Koningh van Groot Brittannien te verwillighen mede die saecke te behertighen / dat hy wel wilde doen met sijn Brieven / maer met gheen besendinghe / waeromme de Vereenighde Landen haer besendinghe soo lange oock uytghestelt hebben / dat de Koningh van Denemercken alreede te Velde was / ende met sijn Legher ghekomen van Christianopolen voor de Stadt Calmar den vierden Mey / ende die terstondt doen beschieten / de welcke sommighe daghen wederstant ghedaen hebben/ alwaer de Koningh van Denemercken in gheen kleyn perijckel sijns levens en was/ van een stuck Gheschut een Falconet / waer mede een Hof-Joncker ghenaemt Sigismund van Credintz den Kop werdt afgheschoten / soo dat het bloedt ende de hersenen den Koningh op 't lijf sprongen : dese gheschoten bleef noch te Peerde sittende / eenighe ses oft acht schreden voort rijdende / tot datmen hem vanden Peerde nam. Den 28. Mey werdt de Stadt bestormt / ende alsoo die de sterckste niet en was / met gheweldt inghenomen / maer de beste ende principaelste salveerden haer op 't Slot: dan vele/ met oock eenighe Vrouwen die steenen worpen / werden mede doodt ghesmeten.

Koningh van Denemercken in perijckel.

Calmar ghewonnen van de Deenen.

De Koningh heeft terstondt teghen het Sloth doen Schanssen / ende Bolwercken voor doen werpen / ende eenighe Sweedsche Oorlogh-schepen die voort Slot laghen/ zijn vanden Deenschen Admirael Christiaen Mandowil vijf van dien in brandt ghesteecken / met verlies van veel Gheschuts. Hier over is mede de Koningh van Sweden te Velde ghekomen/ om het Slot van Calmar dat seer sterck was te ontsetten/ alwaer verscheyden scharmutselen geschiet zijn: de Sweeden soeckende de Deenen te besluyten/ ende te benauwen van victalie.

Dus legghende heeft de Overste van Christianopolen / een nieu Stedeken vanden Koningh ghebout ende nae hem ghenaemt/ gheschreven om vijf hondert Man tot sijner versterckinge : desen Brief ende Bode is inde handen der Sweden ghevallen / de welcke terstondt Volck onder Vendelen derwaerts sant/ ende alsoo met behendicheydt daer binnen komende / sloeghen 't meeste deel vande Inwoonders ende Garnisoen doot / ende daer onder vele gequetste Edelen ende andere uyt 's Koninghs Leger aldaer ghebracht : sy hebben oock aldaer een deel van 's Koninghs gheldt voor 't Legher ghevonden / 't gheheel Stedeken gheplondert ende verbrandt / met des Koninghs Huys/ ende daer nae 't selve verlaten.

Christianopel vande Sweden behendelijck ghewonnen ende verbrandt.

Als nu de Swede sterck drongh nae het Deensche Legher / ende dat socht te besluyten / om het Slot te ontsetten/ soo heeft de Deensche Koningh meer volck by hem ontboden / dat hy gheordonneert hadde onder den Oversten Rantsou ende Steyno Malsen/ om Elsenburch te beleggen/ ende Nilus te plonderen : Dese trocken door 't Landt van Schoonen / ende van daer werden die t' Schepe nae Calmar ghesonden / waer over de Swede weder eenighe Schepen van Oorloghe verlooren heeft die ghestrangt zijn / met veel Geschuts/ eenige verbrant/ ende de Eylanden Oelant ende Bornholm verlooren. Hier over is de Swede twee mijlen met sijn Legher afghetrocken / daer hem den Deen nu stercker ende voordeel hebbende / quam tot strijdt locken / maer de Swede wilde van sijn voordeel niet wijcken : Dit geschiede al inde Maendt Julius/ dat het Slot belegert bleef.

Ten lesten heeft de Koningh van Denemercken onder-hant met den Oversten van 't Slot gehandelt/ die siende dat der Sweden Leger achterwaerts was ghetrocken / ende verlies van Schepen hadde / heeft de ghemeyn Soldaten behendelijck moedeloos ghemaeckt / als datter gheen Buscruyt bykans meer voor handen was / daer nochtans onlanghs te vooren voor het belegh / de Koningh Karel/ sijn sone den Prince Gustavus / ende Hertogh Jan van Ooster-Gothlandt / Broeder vanden Koningh van Polen/ daer in gheweest waren / ende ghelaten redelijck versorcht : ende heeft met dese pretexten 't volck soo ghedisponeert/ dat hy Gouverneur ghenaemt Christoffel Som / een Swede / dat Slot den Koningh den derden Augusti heeft overgheghevén / het Krijghs-volck met Baggagie uyt-treckende : den Oversten werdt beschoncken met een wel ghemonteert Schip / ende somme geldts / ende soo men seyde noch een Heerlijckheyt in 't Lant Holsteyn : hy voer nae Denemercken/ ende wert tot Coppenhaghen ende Elsenor komende/ groote eere alomme bewesen / selve vanden Koningh vereert aen sijn Tafel te sitten inde tegenwoordicheyt vande Ghesanten der Vereenighde Landen : Koninghen pleghen verraet te beminnen / maer gheen Verraders : eenighe seyden dit uyt eenen ouden quaden wille den Koningh Karel toe-dragende geschiedt te zijn / hebbende eertijdts sijn Broeder oft Bloedtverwant doen onthalsen.

Slot Calmar den Deen overgelevert.

Hier over heeft de Koningh van Denemercken alomme sijn victorie verwitticht : hy sandt aen den Koningh van Enghelandt den Doctoor Jonas Ec. maer sijn Krijghs-volck door sterfte ende ongemack seer verswackende / heeft die in Garnisoen ghelepdt/ ende daer na inden Winter heeft Koningh Karel het Eylant Oelant ende Slot Bornholm weder ingenomen/ alwaer sy al doot geslagen hebben wat Krijghsvolck sy daer op vonden / ende den Oversten Rantsou gevangen/ die men toe-schrijft dat een groot aensetter van dese Oorloge geweest is.

Oelant ende Bornholm weder ingenomen/ ende Rantsou gevangen.

Wy hebben voor vermeldt / dat de Vereenighde Nederlanden hadden benaemt / als Ghesanten in Denemercken ende Sweden te senden/ den Heere van Opdam / den Raedts-heer Hoogherbeetz / met den Borgemeester Bas : dese zijn met schoonen state van Enckhuysen vertrocken den 8. Julij / ende arriveerden den 17. tot Coppenhaghen / daer sy twee Rijckraden vonden/ om haer te willekommen/ byde welcke sy seer aendrongen om voorts te mogen gaen nae den Koningh/ 't welck de Raden weygherden/ begeerende te sien hare Brieven / ende den Koningh daer van eerst te verwittigen : Eyndelijck nae vele contestatien leverden sy over hare Credentie / ende openden haren last / bestaende om te accommoderen de differen-

Staten Gesanten nae Denemercken ende Sweden.

ten

1611. den tusschen Denemercken ende Sweden / ende aen te houden tot afschaffinghe vande verhooginghe der Tollen / ende reparatie der aenghedaen schade / de Raden deden haer tracteren op 's Koninghs koste/ ende adverteerden hem van haer koemste ende last/ dies de Koningh beval datse mochten by hem komen tot Calmar / dies sy derwaerts voeren / ende werden wel ontfanghen nae de wijse van dat Landt / doende haer propositie / maer de Koningh wilde nerghens nae hooren / spreeckende verachtelyck vande Staten/ ende noopende de Sweedsche differenten / seyde hy Non agitur de Religione, sed de Regione, gevende te kennen dat hy aspireerde na heel Sweden / ende nae diversche inter opsien / siende dat sy niet en vorderden / hebben sy hem verklaert oock ghelast te zyn naer Sweden te gaen / ten selven eynde / dies hy op haer versoeck een Trompetter sondt aende Swedische om Convoy / dat gheaccordeert werde / ende toghen soo nae Sweden/ daer sy upter-maten beleefdelijck ontfanghen ende ghefestoyeert werden / ende op hen versoeck goede antwoort kreghen / als dat sy niet liever en souden sien/dan desen Krijgh neder-geleydt ende bevredight / willende haer gheerne submitteren/ dat sy te vreden waren alle verhooginghe van lasten af te doen, ende de toe-ghevoeghde schade in redelyckheydt te repareren / ende namen ten lesten daer mede afscheyt / elcks vereert met een gouden Keten van 12. hondert gulden/ ende keerden weder na den Koningh van Denemercken/ meynende hem noch te beweghen tot accommodatie vande saecke/ maer siende dat sy niet uyt-rechten konden / om dat hy even hart bleef/ ende selfs 't rapport van hare Meesters verkleynde/ met verachtelijck spreecken / segghende gheen Staten te kennen / daer mede noyt gehandelt te hebben / noch oock met de Landen / maer wel met de Koninghen van Spaengien als Princen vandien : hy wilde niet hooren van eenighe afdoeninghe van lasten / noch reparatie van schade/ die Jure Belli gheschieden &c. sy vermaenden hem ten lesten tot Vrede seer ernstelyck/ ende namen oorlof/ sy werden mede beschoncken elcks met een gouden Keten van ghelycken prijse/ende keerden weder nae Hollandt / over Lubeeck / Hamborgh ende Breemen / ende quamen den thienden October inden Haghe / ende deden den vijfthienden rapport van haer weder-varen / hebbende maer kost ende moeyte verlooren.

Ghesanten keeren in Hollandt/ niet uytghe-recht heb-bende.

Terwijle dese twee Koninghen van Denemercken ende Sweden teghen malkanderen Oorlooghden/ was harer beyder vyandt doende / niet alleen om de Swede te wederstaen / maer hadde mede nu langhe beleghert in persoon de stercke Stadt Smolesco / de Hooft-stadt van 't Moscoviters Landt / palende aen der Littauwen/ op de Reviere Nieper gheleghen/ een groote machtige volck-rycke stercke Stadt / de welcke eertijdts vanden Koninghrycke Polen is afghenomen gheweest/ende vande Groot-Vorsten van Moscovien seer ghesterckt / als wesende syn uyterste ende principale Frontiere : dese Stadt was nu wel 21. Maenden belegert geweest / zijnde van allen voorraet wel versien/ende mede eenen goeden Gouverneur hebbende / ghenaemt de Heer Schreyn / een kloeck ervaren Krijghs-man.

Sigismund Koning van Polen wint de belegherde Stadt Smolensco in Littouwe.

Alsoo nu de Polen aen alle kanten de Stadt ghenaerdert hadden / ende alle defensien soo vele moghelijck was afgheschoten/ende onder de Wallen nu ghelogeert waren / hebben sy voor-ghenomen de Stadt te beklimmen aen een oort in 't Westen met festhien Leeders / by de Duytschen stormden mede de Cusacken / daer hen eenighe Moscoviters toe vielen / in 't Noorden was een Myne ghegraven / ende soo werdt den $\frac{2}{12}$ Junij / eenen Generalen storm met grooter yvericheydt in 't ghesichte vanden Koningh aenghevanghen / ten lesten werdt het vyer inde Myne ghesteecken / 't welck die van binnen den moedt benam/ ende het Rondeel werdt vanden Heere Weyer inghenomen / daer den Betuzy ghevanghen werdt / dien nochtans drie hondert Schutten vanden Oversten Schreyn toe-ghesonden waren / maer bleven daer terstondt meest verslaghen / de Polen vreesende dat sy mochten het sterck Klooster besetten ende weeren/ haesten hen ten eersten dat mede in te nemen / ende hebben oock 't Gheschut vermeestert/ daer na begonst het plonderen / ende door den plonder ist brandt gheworden / mede het Buscruyt ende Amonitie-huys aen-steeckende / dat het Slot ende Klooster dede inde locht springhen/ soo dat de Stadt meest verbrandt is/ tot op 't vierde-deel / met alle den buyt / om dat het Krijghs-volck / Polen ende Duytschen daer over twistich werden / want de Polen wilden datmen den buyt t'samen te hoop soude brenghen / ende dan ghelijck deelen / 't welck de Duytschen / die de voorste inden aenval waren/niet doen en wilden. Den Oversten Waywoda is met den Metropolitaen ofte Patriarch levendigh ghevanghen / ende tot Warsouwe in Polen ghevoert / daer mede was den Chiusky / die van syn Moscovyten / om dat hy eenen anderen valschen Demetrius aenhinge/ ofte opgeworpen hadde/ den Koningh van Polen over-gelevert was met syn Broeder. 1611.

De Koningh van Polen hebbende Smolensko ende 't Landt daerom bekomen / ende daer over den Rijcx-dagh tot Warsouw beschreven/ heeft aldaer ontboden den Keur-vorst Jan Sigismund van Brandenburgh/ die syn saecken over Pruyssen soo verre ghebracht heeft / dat de Koningh Sigismund hem de beleeninghe van Pruyssen toe-gheseydt heeft/ waeromme hy aldaer verscheenẽ is met syn drie broeders / met veel Heeren ende Vorsten vergheselschapt/ daer hem de Koningh met thien hondert Peerden / meest van Adel/ende twee duysent Heyducken te voete vergheselschapt te ghemoet is ghetreden / ende feestelijck ingehaeldt ende ghetracteert / ende den 18. November hem de beleeninghe van 't Hertoghdom van Pruyssen met sijn drie Broeders ghedaen / ende hebben voorts malkanderen Koninghlijck ghefestoyeert/ de Conditien en waren niet alle nae des Keur-vorsten wensch/ maer moeste die aennemen nae des Konings wille / onder andere waren eenighe om op seeckere plaetsen weder in te voeren de Papistische Religie/ ende andere beswaernissen van sijn Landt / daerom hy daer nae groote moeyte met de Landt-stenden hadde / in voeghen dat de Polen hem eerst ontset hadden van sijn gelt/ hem nu sulcke conditien voorschreef/ die hem een beswaerlijck Landt ende afgunstighe Onderdanen maeckte.

Keurvorst van Bran-denburch beleent met Pruyssen vanden Ko-ningh van Polen.

Op dese groote Actie ende Feeste / zijn ghevanckelijck voor den Koningh ende den gantschen Raedt ende vergaderinghe ghebracht / drie Moscovijtische Heeren / van 't ghestachte Schiusky / waer van de outste twee Jaren was Groot-vorst gheweest over gantsch Moscovien / ende hem was toe-ghelaten sijn Huysvrouwe by hem te hebben / daer was mede de Waywoda Schreyn / die Overste in Smolesco gheweest hadde/ die scheen sijn ghevangheniße ende ellende met een Manlijck ghemoet te draghen / een erbermelijck spectakel van menschelijcke ellendighe veranderinghe.

Voornaem-ste Heeren der Mosco-vijters ghe-vangen voor den Koning van Polen gebracht.

De Polen op desen Rijcx-dagh/ hebbẽ den Koning inghewillicht dertich duysent Man te Velde / om den Krijgh tegen Moscovien te onderhouden.

Tot Aken/ een oude Rijcx-stadt / op de Frontieren van Brabandt gheleghen / is den vijfden Julij deses Jaers een beroerte opghestaen/ uyt oorsaecke dat den Cheur-vorst van Ceulen daer passerende den tweeden Julij / den derden by hem ontboot de Ghedeputeerden der Borgerije/gecommitteert tot den opsichte vanden Vrede/ sedert de beroerte vanden Jare 1608. waer van drie ofte vier by hem komende / hy de selve hart aensprack als Fauteurs van Ketteren ende ongheshoorsamen van hare Overheydt / willende datse de Borghers daer toe houden souden / datse volghende het verbodt des Raedts / niet ter Predicatien en souden gaen / ende die ghene die daer over ghevanghen waren / hare boeten van vijftich Gout-gulden/ ende anders voor elcx souden betalen / waer van die drie oft vier seyden / rapport te sullen doen aen hare mede Ghedeputeerde/ende den Keurvorst den vierden vertreckende/gaf den Raedt den vijfden een bevel uyt/ dat de ghevanghenen de opgheleyde boeten dadelijck souden betalen / ofte terstondt uyt-gaen / met verlies van alle Burgher-rechten ende Vrijdommen / voor haer ende hare kinderen/ waer over den sesten ontrent dertich

Beroerte tot Aken.

1611.

vertich vande gheringste Burgherije inde Wapenen liepen nae het Stadt-huys / dat alomme ghesloten was / sy liepen de Raedt-kamer op / ende vonden een Borghemeester / die veynsde vande anderen niet te weten / hier door quamen meer Borghers op de been / die besetten de Marckt / de Poorten / Stadt-huys / ende haelden den verborghen Raedt hervoort / voerden die nae 't Stadthuys / oock eenighe Jesuyten / willende weten met wat macht syluyden sonder de Gaffelen te hooren / sulcke bevelen teghen hare mede-Burghers uyt-gaven : eyndelijcx de beroerte daghelijcx toe-nemende / wilden eenighe mede reeckenschap hebben van alle des Raedts actien / ende van 't employ van des Stadts ende der Borgheren afgheschatte penninghen / maer door tusschen-spreken van eenighe / werden de Raedts-persoonen in hare Huysen laten gaen / ende de Jesuijten doch met wachten bewaert / die van 't Hof van Gulick sonden terstondt Commissie / om desen twist te slissen / oock de Ertz-Hertoghen haer dreyghende / aen-nemende superioriteyt over de Stadt te hebben / 't welck de Burgheren ontkenden : de andere brachten voorts een Acte van den Raedt / daer by haer de Superioriteyt was ghestadet / dies de Burgheren te meer teghen den Raedt ontsteecken werden / verwerpende de Acte / als by de Magistraet alleen / sonder consent vande Gaffelen verleent / den Raedt poochde de Acte / onder interpretatie / tot haer excuse te gheven / daer nae sonden de Vorsten van Cleef mede haer commissien daer / oock de Koninginne van Vranckrijck / den Heere van Vieuville / Gouverneur van Mets / ende andere / om de saecke te accommoderen / uyt insicht vande oude vrientschap ende aliantie met die Kroone / sonder pretensie van Superioriteyt. Ende of wel de Ghedeputeerde vanden Ertz-hertoghe / ende vanden Keurvorst van Ceulen den Borgheren seer dreyghden / soo maeckten nochtans de Commissarisen van Vranckrijck / met die vande Vorsten een provisioneel verdragh / tot contentement van beyde de Religions-verwanten / ende vrije exercitie vandien / ter tijdt toe byden Keyser debito modo anders soude gheordonneert wesen / ende dit werdt den 28. November ghepubliceert / 's anderen daechs werde daer tot twee oft drie plaetsen aen-gheplackt een Keyserlijck Mandaet vander Acht / dan sulcx ghesien zijnde byde Burgerije / werdt ken Aenplacker ghedwongen dat weder af te trecken / ende te scheuren als valsche Brieven / de Fransche Commissarisen vertreckende / zijn verghesel schapt met Ghedeputeerden vande Vorsten ende de Stadt / die naer rapport ghedaen aende Koninginne / verkreghen approbatie vandien / ende beloften datmen haer daer in soude mainteneren by Brieven vanden Koningh ende Koninginne / daer mede de saecken voor een tijdt daer in ruste ghebleven zijn / niet teghenstaende den Raedt altoos teghen dit verdragh molieerde / tot dat nae 's Keysers doodt / by des Rijcks Vicarius een ander verdragh daer gheordonneert werde / tot ruste vande Stadt ende van beyde de Religien.

In Duytslandt hebben wy vooren ghesepdt / was de Ertz-hertogh Matthias Koningh van Hongarien &c. mede gekroont Koningh van Bohemen / ende ghehult in Slesien ende Lautsnits / van daer hy vertrock nae Weenen.

Wy hebben mede ghesepdt van eenen Keurvorsten-dagh / die beschreven was tot Mulhousen / ende daer nae tot Norenbergh / alwaer den meesten-deel vande Keurvorsten verscheenen / behalven die van Brandenburch die tot Warsou was / ende de Koningh van Bohemen / die haer Ghedeputeerde ofte volmachtighe daer hadden / van den Keur-vorst Paltzgrave was daer de Administrator de Hertogh van Tweebrugghe. Hier waren veel ander Vorsten ende Ghesanten verscheenen / maer de Keurvorsten sloeghen af alderhande onderhandelinghe / alleene eyghentlijck des Rijcx ende des Keysers saken voor-nemende / ende dat secretelijck onder haer handelende / soo datmen van haer affscheyt niet en konde vernemen / dan datter een Rijcx-dagh bestemt worde in 't voor-Jaer beschreven te worden / ende voor dien in Februario naest tot Franckfort souden de Keurvorsten vergaderen / om eenen Roomschen Koningh te verkiesen / daer dat scheenen competiteuren te wesen / de Koningh Matthias / ende de Ertz-Hertogh Albertus Broeders / de Ertz-Hertogh Ferdinand van Greptz / mede de Hertogh Maximiliaen van Beyeren / maer de Keyser begeerde datmen eerst den Rijcx-dagh soude houden / daer wilde hy in persoone verschijnen / ende dan den Roomschen Koningh helpen verkiesen : de Keyser wert daerentusschen swack van Lichaem : daer werdt seer ghetracht onder de Vorsten een onderlinghe vriendelijcke ende Broederlijcke vriendtschappe tusschen de Broeders te maken / Matthias seer vriendelijcke Brieven van submissie den Keyser schrijvende / dan werdt uyt-ghestelt / als mede den twist tusschen den Hertogh ende de Stadt Bruynswijck / de saken van Gulick / Cleve &c. mede den nieuwen ghe-resen twist ende tweedracht / tusschen den Bisschop van Saltzburgh ende het Capittel met den Hertogh van Beyeren / om eenige gherechticheyt van Zout / dies sy van beyde zijden volck lichteden / maer den Bisschop werdt van 't Capittel verlaten / ende vluchtende werdt ghevanghen met synen schat vanden Hertogh / die mede de Stadt Saltsburch in nam ende 't gheheel Landt / het welck de Paus van Roomen hem naderhandt mede aentrock.

Terwijle dit geschiede / heeft de Koning Matthias tot Weenen gheereetschap ghemaeckt / om te trouwen Anna Katharina / de Dochter Ertz-Hertoghs Ferdinandi syns Ooms / die de Broeder was van Keyser Maximiliaen / een jonghe Vrouwe van 23. oft 24. Jaren / ghebooren vande Dochter Wilhelm des Hertoghs van Mantua / met haer Moeder en Suster opghebracht tot Insbrugh in Tyrol / byden Ertz-Hertogh Maximiliaen / hier mede wilde men een ander Duyts Huys van Oostenrijck in Duytslandt oprechten / siende de vier levende Broeders anders sonder Erve souden versterven.

Dese Princesse is van haren Neve Ertz-hertogh Maximiliaen / ende haer Vrouw-Moeder van Insbrugh tot Weenen ghebracht den eersten December / daer den Koningh met grooten staet haer is teghen ghereden / ende heeft in een Tente haer verwacht / alwaer de Bruyt ghekomen wesende / is hy haer teghen ghegaen / den Wagen omdeckt / ende alsoo sonder veel woorden ontfanghen / ende haer op een Koetse gheset daer van alle de Raders ende Yser-werck verguldt was / ende is soo nae der Stadt met grooter pompe ghereden den Koningh voor / ghekleet op de Hongersche maniere.

Den volghenden dagh is daer de Cardinael van Dietrichsteyn / als Pauselijck Legaet / aengekomen ende Heerlijck ontfanghen : voorts zijn daer versamelt / de Cardinael Forgatsch / de Ambassador van Spaengien / vande Ertz-hertogen Albert ende Isabella / de Grave van Solre / ten lesten mede de Ertz-Hertoghe Ferdinand van Greptz / ende den 4. December zijn sy 's avondts nae de Kercke der Augustijnen gegaen / de Bruyt ghelepdt byde Ertz-hertoghen Maximiliaen ende Ferdinand / de Moeder volgende / ende is daer ghetrout / ende alsoo is de Feeste heerlijck vergaen / de Bruydegom ende Bruydt werden met groote giften ende Juweelen vereert / als van de Ertz-Hertogen Maximiliaen ende Ferdinand / vande Ambassadoren van Spaengien / vanden Ertz-Hertogh Albertus / vande Lantschappen Bohemen / Morabien / Slesien / van Neder ende Over Oostenrijck van Neder ende Over Lautsnits / vanden Keurvorst van Colen / den Hertogh van Beyeren / de Stadt Weenen ende meer andere : de Paus vereerde haer een Rosarium / weert vijf duysent Kroonen : daer werdt door de Vorsten van 't Huys Oostenrijck / met den Ambassador van Spaengien ende Ertzhertogh Albert ghehandelt / om den Ertzhertogh Leopold te versoenen met den Koningh / maer de Koningh wilde daer niet nae hooren.

In Italien is het in dit Jaer vredelijck afgheloopen : in Savoyen waren misverstanden ghesproten met Spaengien ende groote Jalousien / soo dat de Koningh van Spaengien synen Ambassador uyt Savoyen t'Huys ontboot / ende dien van Savoyen t'huys sondt / meest om dat de Hertogh van Savoyen een

1611.

Bisschop van Saltzborgh twist met den Hertogh van Beyeren wordt ghevangen.

Koningh Matthias trouw tot Weenen syns Ooms Ferdinandi Dochter.

Keurvorsten dagh tot Norenberch.

Jalousie tusschen Spaengien ende Savoyen.

1611.

een van sijn Dochters wilde houwelijcken met sijnen Bloedt-verwante/ den Hertogh van Nemours Fransoys: sijn Dochter zijnde ghebooren vande Infante des Koninghs suster: te Hoogh-ghebooren om een Vassael te trouwen.

Hertog van Savoyen versoeckt houwelijck in Enghelandt.

De Hertogh van Savoyen heeft sijnen Ambassador Claudio Russio / Grave van Carignan / tot twee-mael in Enghelandt ghesonden / versoeckende de eenighe Dochter Elisabeth vanden Koningh van Groot Brittannien: sy zijnde nu houbaer in 't 16. Jaer: mede aenbiedende sijn Dochter aenden Prince van Walles: maer de verscheyden Religie daer d'een swaricheydt maeckende van des Paus dispensatie qualijck te sullen konnen bekomen / ende Enghelandt sulcken dispensatie niet betrouwende/ ende eer excommunicatie vreesende / om weder de Houwelijcken te breecken / soo zijn dese propositien beleefdelijck afgheslaghen.

Constabel van Castilien Gouverneur van Milanen.

Tot Milanen Gouverneerde de Connestabel van Castilien / die desen Winter veel sieckelijck ende met flauheden ghequelt was/ ende verwachte eenen Successeur / daer-en-tusschen hebbende Sassello van de Genevoysen verkreghen / ghevest ende verseeckert aen 't Hertoghdom van Milanen / soo dat sy nu van Milanen al op 's Koninghs grondt / tot aende Zee konden komen.

Paus Paulus de vijfde maect elf Cardinalen.

Tot Roomen prospereerde wel de Paus Paulus V. groot maeckende sijn Huys Borgese / ende om dat te bevestigen/ heeft hy den 26. Augusti elf Cardinalen ghemaeckt/ om 't ghetal van 72. vol te hebben/ te weten Savarola van Genua / Bichi van Siena / Lancelotto van Roomen / Jacomo Serra Genevois/ P. Felici Centini/ Lilonardo Romeyn / Pietro Carassa Napoliteyn: Don Tomaso Borgia Spaengiaert: P. Brisgella Generael vande Dominicanen in Vranckrijck: Bency Florentijn/ Aelmoessenier der Koninginne van Vranckrijck / ende Crescentio de St. Seret, te samen elf: hy gaf die elck vier duysent Ducaten/ boven hondert Ducaten ter Maendt / ghelijck de arme Cardinalen hebben: dese Cardinalen en waren den volcke van Roomen ende andere niet aengenaem / ende scheenen alleenlijck ghemaeckt om het Huys Borgese in Italien te stijven.

Spaensche Armade in Barbaryen geslagen.

In dit Jaer heeft de Koningh van Spaengien een groote Armade ofte Vlote van Galeyen in Italien uytgereet / onder den Marquis de Santa Croce, op eenen aenslagh in Africa oft Barbaryen/ met veel Krijgs-volck ende Edeldom: dese werden ghelandet den 4. October by het Eylandt Cartane / alwaer sy by een Embuscade vyde Turcken behendich geleydt/ werden ghesaghen/ datter veel Edelen doodt bleven/ waer onder was den Hertogh van Teresi van 't huys Caraffa / ende noch veel ghequetste / onder de welcke was de Hertogh van Noccera / de Marquis Anza/ ende een sone vanden Grave van Beneventen Spaengiaert/ mede een vant Huys de Mendoza / ende andere: het Kryghs-volck dede nochtans goedt devoir/ ende namen wel 400. Mooren gevangen/ maer de Armade werdt door tempeest seer verstroyt.

West-Indische Vlote in Spaengien aengekomen met schatte.

Tot Sevilien in Spaengien / was in November wel aengekomen een Vlote uyt West-Indien van Nova Spania ende Terra Firma, die wel rijck was gheestimeert neghen Millioenen / brenghende voor den Koningh twee Millioenen ende acht-en-vijftich duysent Realen van achten / ende voor de particuliere Koopluyden / voor retour van haer goederen vijf Millioenen / ende seven hondert duysent Realen van achten/ met noch in Coetsenille/ Indigo, Zijde/ Huyden ende anders ontrent anderhalf Millioen: dese Vlote werdt ghesheydt veel minder te wesen / dan in voorleden Jaren / om dat de Trafficque op Indien soo groot niet en is als pleech / ende dat aldaer veel van haer behoeftighe handt-wercken selve gewrocht werden: mede soo zijn de Gout-mijnen meest vergaen ende uytgheput/ maer noch een nieuwe silvere Mijne ghevonden.

Engelsche uytreedinge nae Virginia Oost Indien en passagie na China te soecken.

In Englandt waren sy besich om meer Schepen ende Volck nae Virginia te senden / daer sy voorder in 't Landt Sterckten bouden / met ghebacken Careel-steen / met Stadts Muerenende Huysen / ende planteden voorts Wijngaerden / Hoppe ende alderhande nootdruft: sy sonden desen Winter oock drie Schepen nae Oost-Indien / ende reeden voorts toe met grooten kost / om langhs de Noortweste passagie te soecken / die 't Schip van Herry Hutson scheen ghevonden te hebben/ nae de Landen van China ende Japan.

1611.

Beroerte in Enghelandt om 't Houwelyck ende vluchten van Vrouw Arbela.

In Enghelandt was in dit Jaer mede geen kleyn beroerte ghereesen / door den Vrouw Arbela / Nichte vanden Koningh / als syn Vaders Broeders Dochter/ haer te vooren ten houwelyck begheven hebbende met eenen Willem Seymour / zijnde een Soone van den Heere Beauchamp / ende Neve vanden Grave van Hertfort / ghekomen van een tweede Dochter van Koningh Hendrick de achtste / 't welck geschiede sonder consent des Koninghs / ende daerom werden sy beyde gevangen/ hy wert inden Tour van Londen/ ende sy werdt ghevanghen diep in 't Landt ghevoert: sy hadden nu beyde middel ghevonden om uyt te breken/ hy uyt den Tour by daghe als een Barbier/ gheraeckte met een Boot tot aen 't Voor-landt / dan sy was daer voor hem in een gemeyn passagie-schip op Cales gescheept/ dies misten sy malkanderen/ hy vandt een ander Schip ende quam over / maer sy werdt achterhaeldt/ ende wederom gevangen.

Placaet der Vereenighde Landen tegen de Zee-roovers.

Inde Vereenighde Nederlanden heeft men over de Zee-roovers groote klachten ghehoort/ waer over de Staten een strengh Placaet uyt-gaven den 25. Augusti in dit Jaer 1611. teghen alle Zee-roovers / als vyanden van 't Menschelyck gheslachte / breeckende alle Rechten der Natueren ende Volckeren / ende tegen die selve die sulcke victalie oft nootdruft toevoerden &c. waeromme by advijs van Prince Mauritz / als Admirael Generael vander Zee / sy sochten met de Nabueren Princen / haer teghen de selve te stercken / om de Zee-roovers te straffen / dempen ende uyt-roepen/ mede haer Complicen: Verbiedende de selve gheen hulp oft bystandt te doen / oft te doen doen / 't zy met toevoer van victalie / ammonitie van Oorloghe/ ofte Schip ghereetschap: ofte yet vande selve Roovers te ontfanghen ofte ghenieten/ 't zy by gifte/ transport/ assignatie/ koop/ permutatie ofte andersins: vorders met haer Factoors ofte Fauteurs eenighen handel ofte Commercie te drijven ofte doen drijven: ende op dat de voorsz delicten beter mochten achterhaelt worden / belooven sy een derde-paert van de confiscatien aende Aenbrengers: dit werdt in alle hare Provintien gepubliceert als boven den 25. Augusti. Ghegeven in 's Graven-Haghe/ Anno 1611.

Armade der Vereenighde Landen teghen de Zee-roovers.

Om dit Placaet uyt te voeren ende wel te executeren / heeft men by laste vande Admiraliteyten/ 17. Schepen van Oorloghe toe-gherust/ daer Overste ende Admirael op was de Heere van Haultain Admirael van Zeelandt / ende Moy Lambert van Rotterdam Vice-Admirael / daer de Principaelste Zee-Capiteyns vande Landen op waren/ met Commissie / te nemen al wat gheen bescheet van sijnen Prince ofte Overheydt en hadde / van wat Natie het oock mochte wesen.

Dese Vlote voer eensdeels uyt in October / maer den Admirael voer uyt Zeelandt den 4. November/ om de andere op de Custen van Engelandt te vinden/ van waer sy in 't begin van December afvoeren.

Daer waren wel inde dertich Schepen / meest Engelsche Zee-roovers / inde Havenen van Yrlandt aengekomen/ die twee Engelsche Schepen ryckelijck gheladen / uyt Enghelandt ghevaren/ aenboden ende bedinghden met de goederen van die twee Schepen/ alle haer Pardoen voor eeuwelijck te hebben ende te ghenieten.

Vlote van 13. Schepen uyt de Vereenighde Landen nae Oost-Indien gevaren.

De Oost-Indische Compagnie inde Vereenighde Nederlanden/ hebben dit uytgaende Jaer 1611. seer sterck derwaerts uytghereedt / met hulpe ende assistentie vande Staten/ om te verhalen de schade / soo daer eenighe overghekomen ware door de versuymenisse/ datmen geen Schepen derwaerts en sandt/ in 't Jaer datmen het Bestandt tracteerde ende maeckte/ Anno 1609. Alsoo hebben sy nu een treffelijcke Vlote uyt-gheset/ te weten/ die van Amsterdam ende Enckhuysen 8. groote Schepen / ende een Jacht/ die te samen den 29. December uyt Texel uyt-voeren eer den vorst quame / ende een groot Schip van Rotterdam

1611.

terdam het Goereedische Gat uyt / daer dat het door quade toesicht van den Piloot op een Sandt-plate quam/ende twaelf groote stooten op 't sandt stiet/ende het Roer uyt ende afsloegh / dan by groote wonderlijcke avontuere gheraeckte 't selve Roer/ ghevist ende op-ghewonden wesende / met het eerste aflaten weder in alle sijn gaten/ dat welcke inde Haven selve langhen tijdt soudt behoeft hebben/ ende groote moeyte ghekost eer het weder ingheset hadde konnen werden / ende midts het nieu was / en lette hem 't stooten niet veel/ in voeghen dattet dien niet tegenstaende seyl maeckte/ ende deur gingh nae sijn reyse/ ende ontrent den selven tijdt voeren noch twee groote Schepen uyt Zeelandt/ t'samen derthien Schepen/onder verscheyden Oversten / als ghedestineert nae verscheyden Provintien/ ende sommighe ghcheel gherust ten Oorloghe / wesende Schepen byde Staten ghelcent / hebbende vier hondert Soldaten op / onder drie Vendelen : sy hadden noch op in Ghelde vijf hondert duysent Realen van achten/ met noch veel ander Koopmanschappen/ voorwaer een Royale Vlote.

Dese Compagnie hadde desen Somer een redelijck retour uyt Indien/ ende verhoopten den naesten Somer noch beter te krijghen/ sy verkochten aen verscheyden weynighe Persoonen in December/ ontrent achtien duysent balen Pepers / elck ontrent hondert pondt/ tot 29. grooten den kleynen Peper / tot 31. grooten den middelen / ende tot 33. den grooten / Hollandts geldt/ op negen Maenden d'een helft te betalē/ ende negen Maenden daer nae de ander helft/ also dat beloopt ontrent thien hondert ende veertich duysent ponden Vlaems/maeckt 624000. gulden/daer by siet men hoe groot den Indischen handel is.

Harman Graef van den Berghe sterft.

Dit Iaer 1611. zijn in Europa veel groote Personagien gestorven/als in Nederlant den Grave Herman vanden Berge in Augusto/ghetrout hebbende de Marquise van Bergen op Zoom: sijn Moeder was een suster van Willem Prince van Orangien/hy was Gouverneur van 't quartier van Gelderlandt / dat onder der Eertz-hertogen gebiedt leydt.

Maximiliaē van Cruyninge sterft.

Tot Heenvliet in Hollandt is oock ghestorven Maximiliaen van Cruyninghen / Heere van Cruyninghen ende Heenvliet / van een langhe sieckte/ den 5. Ianuarij 1612. zijnde van weghen de Provintie van Zeelandt/ Raedts-heer vanden Raet van State/ de leste van dien stamme / achter-latende alleene vijf Dochters.

Hertoghs van Mayne doot.

In Vranckrijck is ghestorven den Hertogh van Mayne vanden Huyse van Lorraynen / die 't Hooft vande Ligue van Vranckrijck was gheweest / ende hem zedert sijn reconciliatie als een goet Fransoys heeft gedragen.

Antonio Perez sterft.

Daer is oock ghestorven Antonio Perez Secretaris van Spaengien in November / daer wy meermael van verhaelt hebben : sijn Pampieren ende Schriften werden verbrandt/om die van Spaengien te ghelieven.

Christiaen Keurvorst van Saxen sterft.

In Duytslandt is gestorven Christiaen de tweede Keurvorst van Saxen / den 2. Iulij / als hy drie dagen was sieck gheweest/ een Vorst van een onvermogen vet Lichaem / hebbende 9. Iaren ghetrout gheweest met een Koninghs Dochter van Denemercken/sonder kinderen. In 't Keurvorstendom is in sijn plaetse gekomen sijnen Broeder George / die eerst was ghetrout met een Dochter van Wirtenberch/ ende binnen dat Iaer met een Dochter van Pruyssen / suster vande Keurvorstinne van Brandenburch/ die van 't Huys van Gulick ende Cleve is : den overleden Keurvorst heeft noch een Broeder ghenaemt Augustus / die dit Iaer troude met de Dochter des Hertoghs van Bruynswijck.

Hertoginne van Mantua ghestorven.

In Italien is ghestorven de oude Hertoginne van Mantua / den 8. September / ende de Princesse een Dochter van Savoyen / des Princen van Mantua Huysvrouw / heeft hem eenen Sone ghebaert / alsoo heeft mede de groote Hertoginne van Florencen/haer derde Kindt ende tweeden Sone ghebaert/int beginsel van Iulius.

In Spaengien heeft de Koninginne den 23. September ghebaert haren vierden Sone/ ende ghedoopt Amadeus : maer dese Koninginne is eenige daghen daer nae ghestorven (soo men seyt) door den stercken reuck van des Koninghs handt-schoenen/ die by haer bedde haer quam besoecken / waer door haer suyveringhe op-stopte / hier over was de Koningh soo bedroeft / dat hy in ses nachten niet uyt sijn kleederen en wilde te bedde gaen. Alsoo liet dese Koninginne haren Man naer vier Soonen ende drie Dochteren levende : dese Kinderen alle worden met de Infante Margriete tot Pardo opghevoet : om dese doodt te condoleren ofte te beweenen/ werdt vande Eertz-hertoghen ghesonden nae Spaengien den Grave van Busquoy / ende het Hof tot Brussel nam de rouwe aen. De oudtste Dochter Anna Maria Mauritia is gheboren den 22. Septembris 1601. de Prince Philippus Dominicus Victor / den 8. April 1605. Karel de tweede Sone den 14. September 1607. de derde Ferdinand den 15. Mey 1609. ende de vierde Sone Amadeus den 23. September 1611. de tweede Dochter Katherina is gheboren Anno 1606. de derde is ons onbekent.

Koninginne van Spaengien sterft haren vierdē Sone ghebaert hebbende.

Namen ende ouderdom der kinderen van Spaengien.

Hertogh vā Orleans gestorven.

In Vranckrijck is mede dit Iaer ghestorven in October / de Hertogh van Orleans / den Ionghen Koninghs Broeder/ ende tweeden Sone van Vranckrijck/ zijnde gheboren den 16. April 1607. van jongs aen seer weeckelijck gheweest hebbende / alsoo dat daer noch een Broeder is / ghenaemt Hertogh van Anjou.

Keyser Rudolphi des tweeden doodt tot Praga.

Den Keyser Rudolphus de tweede/ is mede tot Praga ghestorven den $\frac{10}{20}$ Ianuarij 1612. van een sieckte in sijne beenen gheslaghen / tot bedroeffenis van veelen/ vreesende dat gheen beter in sijn plaetse soude mogen komen: hy was begaeft met vele deuchden/goet-aerdich/sachtmoedich/magnifijck/lief-hebber van alle Consten ende Constenaren / dan wat te solitaire/ eyghensinnigh/ vreesachtich/ ende daer door sijn Familiaren / Raden ende Dienaers te veel betrouwende / ende hem te seer op hen verlatende/ 't welck hem veel moeyte ende ongunste causeerde : hy heeft lange ende wel gheregeert / ende sonder opt yet groots ghedaen te hebben : hem in 't Rijck seer doen ontsien : was langhsaem in 't resolveren / ende en besloot niet groots te doen exploicteren of executeren/ ten ware hy klaerlijck sach dat hy 't soude konnen effectueren : hy was selfs geen vyandt vande Evangelische Religie / maer liet hem veele daer inne gouverneren van Iesuijten ende ongeruste Geesten : doch liet liever de Religie toe in sijn patrimoniale Landen/ dan hy die in perijckel sach van vergaen ofte revolteren : den Bemen vergunde hy voor sijn doodt een vorderlijck Placaet op 't onderhoudt van beyde de Religien/ datse langhe niet hadden konnen bekomen oft verkrijghen: ende ghelijck hy langhsaem tot resolveren quam / soo was hy noch veel difficilder tot retracteren van 't ghene hy eens ghedaen hadde / als ghebleecken is aende saecken van Aken ende Donawaert : de twisten tusschen hem ende sijnen Broeder Mathias zijn seer bedenckelijck gheweest / hoe wel eenighe meynden by artificie alsoo te gheschieden/om de Landen van Hungarijen / Bohemen / Silesien/ Moravien ende Lausnitz met sijn doot niet te laten vallen in een vrijen keur / vreesende dat sy een ander Huys als Oostenrijck souden moghen voor-trecken: hy heeft eenen goeden schat / ende wonderbaerlijck veel ende kostelijcke Iuweelen achter-ghelaten / ende in somma is een sulck Prince gheweest / in wien de deucht ende goede proceduere noch verre overtreft hebben de quade.

Grave van Sore tot Praga ghestorven.

Op de Bruyloft-Feeste vanden Koningh Mathias tot Weenen / was ghesonden vanden Eertz-hertogh de Grave van Sore/ ende was van daer nae den Keyser tot Praga ghekomen / daer hy den Keyser doodt vondt / ende hy is aldaer mede van een heete koortse den vierden Februarij gestorven. Hy was een fraey Heer vanden Huyse Croy / ende hadde eerst ghetrout een Vrouwe van Molenbaix/ daer hy een Sone by wan: sijn tweede Huysvrouwe was vanden Huyse Melun / Weduwe vanden Marquis van Renti ende Montigni : sijn derde Huysvrouwe was Madame de Verbin/van alle drie kinderen behoudende.

Dit selve Iaer 1611. is oock ghestorven / den 9. November tot Nickoppen / Karel de 9. Koningh

van

1611.

Karel de Neghende Koning van Swedens doot.

van Sweden/ Sone van Gustavus/ die nu by drie Jaren ghekroont Koningh was gheweest/ ende te vooren langhe dat Rijcke hadde geregeert: hy is ghestorven nae een sieckte van neghen daghen/ voor sijn doot heeft hy sijn sone den Prince Gustavus ontrent achtien Jaren oudt/ gheboozen Anno 1594. den 9. December/ by des Rijcks Stenden Koningh doen verklaren ende sweeren/ ende ten alder-hooghsten gherecommandeert/ om eerst-daeghs ghekroont te mogen worden: Ordonnerende mede dat sijn Jonghste Dochter de Princesse Maria soude trouwen den Hertogh Johan van Ostro-Gotlandt/ de Broeder vanden Koningh van Polen. Dese Koningh Karel liet noch nae een jongher Sone/ Karel Philips/ gheboozen Anno 1600. ende noch een ouder Dochter de Princesse Katharina/ ghewonnen byde Dochter van Lodowijck Paltz-grave Keurvorst: dese was gheboozen 1584. den 19. November.

Ernest. van Beyeren Keurvorst van Colen gestorven.

Ernestus van Beyeren/ Aerts-bisschop ende Keurvorst van Colen/ Bisschop ende Prince van Luyck/ is mede gestorven den 17. Februarij 1612. ende sijnen Neve Ferdinand van Beyeren/ Coadjutor An. 1595. soude geauthoriseert worden.

Besluyt des Boecx.

Hier mede beminde Leser/ sullen wy ons Werck eyndighen/ biddende onsen goeden wille/ arbeydt ende slechten stijl/ ten besten af te nemen/ zijnde begonnen om meer materie ende stoffe te gheven eenighe goede Historie-schrijvers/ ende tot stichtinghe van onse Nakomers: het sal den Leser oock believen dit voor mijn eyghen werck te houden/ ende als 't leste by my selve van vooren aen geresumeert/ verbetert ende vermeerdert/ en sulcks 't leste dat van mijnen handen te verwachten is/ siende dat mijn ouderdom ende traeckheydt my eer trecken sullen om dit tijdelijck leven met een beter ende eeuwigh te veranderen/ als om yet meer voor te nemen om te schrijven. Waert wel beminde Leser/ leest ende oordeelt/ met soo oprechten goeden herte/ als ick dit ons liebe Vaderlandt ten besten vergadert ende beschreven hebbe/ niet om yemandt te verkorten/ maer om de waerheyt niet te sien verduystert/ ende op dat elck een lesende/ oordeelen ende begrijpen soude/ wat/ ende hoe vele calamiteyten inlandtsche Oorloghen zijn onderworpen/ ende hoe beswaerlijck die tot een verseeckert eynde ghebracht werden: oock tot opweckinghe van menighen vroomen Helt/ om te weten met wat middelen men sijn Prince ofte Vaderlandt in noodt kan bystaen ende goeden dienst doen/ wat eere daer by in te legghen is/ ende wat schande den ghenen die de selve in noodt verlaten ende abandonneren.

1611.

EMANVEL, quis contra nos?

Discite Justitiam moniti, & non temnere Divos.

APPENDIX.

Autheur deses Boecx sterft.

DEn Autheur/ beminde Leser/ hebbende even verhaeldt de Doodt van soo veele ende machtige Potentaten ende Heeren/ die inden Jare 1611. ende in 't begin van 1612. af-ghestorven waren/ ende daer mede verlaten sijn vorder schrijven/ is selve mede dien wegh ingegaen/ ende alle sijn Voorsaten ghevolght/ verlatende dese Weereldt/ ende veranderende dit tijdelijck leven in het eeuwighe/ binnen de Koninghlijcke Stadt Londen in Enghelandt/ op den $\frac{8}{18}$ April/ Anno 1612. Ende want my ter handt is ghekomen een verhael van sijn leven/ heeft my goedt ghedacht 't selve hier by te voeghen/ den Autheur ter eeren/ ende tot meerder lof ende prijs van sijnen grooten arbeydt/ die notoirlijck overtreft alle de ghene/ die vande Nederlandtsche/ Inlandtsche Beroerten yet ghescheven/ ofte den Nakomers ten besten by een ghebracht/ ofte tot desen Daghe toe uyt-ghegheven hebben.

HET

HET

LEVEN ENDE STERVEN VANDEN EERweerdigen, Vroomen ende Vermaerden EMANVEL van METEREN:

Kortelijck beschreven door sijnen ghetrouwen Vriendt

SIMEON RVYTINCK.

ONder de Schriften van onsen Eerweerdighen Vriendt *Emanuel* van *Meteren*, hebben wy ghevonden sijn neerstige ende wijdtloopighe aenteeckeninghe, vande voorneemste dinghen, die hem ende de sijne zijn weder-varen, daer onder saeyende veel schoone spreucken uyt de H. Schrift, Oudt-vaderen, Philosophen ende Poëten getrocken, tot verquickinghe sijns ghemoets, ende vermaninge sijner Kinderen, sulcks hem nalatende als een seecker pandt sijner Godvreesentheyt ende liefde.

Hier uyt hebben wy ghetrocken de ghedenck-weerdichste saken, om daer mede sijnen Boeck voor 't leste te vereeren, op dat oock den Naem van dien treffelijcken Persoon altijdt blijve in segheninge, wiens deuchtrijcken ende verstandigen Ouderdom wy altijdt gheeert hebben.

EMANUEL van METEREN, die met grooten vlijt ende vernuft desen Boeck by een versamelt heeft, was t'Antwerpen ghebooren den 9. Julij 1535.

Sijn Vader hiet Jacob van Meteren van Breda, Sone van Cornelius van Meteren. Sijn Moeder hiet Ottilia Ortels, dochter van Willem Ortels van Ausborch, die Groot-vader was vanden wijdt-beroemden Wereldt-beschrijver, *Abrahamus Ortelius.*

Sijn Vader in sijn Ieucht hadde gheleert die Edele Konste van 't Letter setten, hy was begaeft met de kennisse van veelderley Talen, ende andere goede wetenschappen, wist van in die tijden 't licht t'onderscheyden van duysternisse, ende bethoonde sijnen bysonderen yver in 't bekostighen vande oversettinghe ende Druck vanden Enghelschen Bijbel binnen Antwerpen, daer toe ghebruyckende den dienst van een gheleert Student, met namen Miles Couerdal, tot groote bevorderinghe van het Rijcke Jesu Christi in Enghelandt.

Sijn Moeder was een Godvreesende ende troostelijcke Joffrouwe, die insghelijcks de kennisse der Waerheyt ontfangen hadde, ende met haren Man veel daer voor geleden heeft.

't Is ghebeurt (haren Man om sijnen handel na Engelandt ghereyst zijnde) soose swangher was van desen Soone, datmen van d'Overheyt weghe, haer Huys is komen besoecken, om Leonard Ortels haren Oom, die daer plach t'huys te liggen, te vangen, om 't punct vande Religie, ende met eenen te sien offer gheen verboden Boecken te vinden waren; de wreetheyt van dese Ondersoeckers, beweechde de goede Joffrouwe den Heere vyerichlijcken te bidden, op datse de selve niet vonden, 't welck oock alsoo ghebeurt is, al wast datse verscheyden-mael de handen op de Kiste leyden daer de Boecken in waren, Godes genadige hulpe ende bescherminge daer in speurende, heeft belooft (soose een Soone baerde) den selven *Emanuel* te noemen, dat is, *God met ons,* welcke belofte sy oock volbrocht. Hier uyt heeft Emanuel oorsake genomen, tot sijn Manlijck verstandt gekomen zijnde, by 't woordt *Emanuel*, ghemeenlijck te voegen, *Quis contra nos*? dat is, *Is God met ons, wie is tegen ons*? om aen die voorighe weldaet te beter te gedencken, ende in alle gevaer op den Heere te betrouwen.

Sijnen Edelen Vriendt ende Cousijn Daniel Rogersius, heeft daer op dit Latijns vers gedicht.

AD SYMBOLUM EMANVELIS DE METRI:

Nobiscum DEVS, quis contra nos?

CVius opem imploras? hominum cui credis in Orbe,
Emanuel? Quæ te sustinet oro salus!
Quum mundo sit nulla fides: Pendentia filo
Pelignus verè cuncta Poëta canit.
Ingenio confide sagax: frustrabere formæ:
Crede datis, anceps forma venusta bonum,

Tibi

Fidat equis alius, pedibus pernicibus alter.
Mars equitem Bello, Mars peditemque premit.
Spes armis nec certa, licet sint triplice firma
Robore, glans mixto sulphure transit ea.
Et quæ præsidio comitum fiducia? Salvo
Milite sæpè ipsi desperière Duces,
Viribus ast fidis, Goliath à Davide victus,
A puero validus dux superante perit.
Gratia te Regum spes est sublimet in altum?
Non se, non alios sæpe juvare queunt,
Ergo istis alius fidat. Tu dulce secutus
Emanuel nomen, fidere perge Deo.
Quem si tecum habeas, in eo si Spemque reponas
Certior Ausonio vivere rege queas.

Dese Godvruchtighe ende yverighe Ouders, hebben haren Sone van jonghs aen ter Scholen besteet, om inde Talen, ende goede wetenschappen onderwesen te worden, de selve houdende voor de nutste ende seeckerste goederen: sijn eerste Schole was t'Antwerpen, sijn tweede te Doornick, alwaer hy Anno 1547. het Landt-Iuweel sach, de derde te Duffele, alwaer hy inde Latijnsche Tale seer toenam, tot vreucht van sijne Ouders, die hem t'Huys ontboden om de Blijde Inkomste te sien Anno 1549. beschreven door Cornelium Grapheum.

Emanuels Vader, om sijn affairen in Enghelandt ghereyst zijnde, heeft sijnen Sone derwaerts ontboden Anno 1550. ende heeft hem voor-gheleydt, dat soo hy nu vijfthien Iaren oudt was, dattet hem toestont te dencken, waer toe dat hy sich liefst wilde schicken, tot den Koophandel ofte tot de Studien, soo hem de Studien aen stonden, soo wist hy hem besteet byden vermaerden Emanuelem Tremelium, die met andere treffelijcke Mannen uyt Duytslandt alhier ghekomen zijnde, van goeden aensiene was byden Koningh Eduard de seste. Hier op antwoorde hy sijnen Vader, dat hy wel gheneghen was een Koopman te dienen, den handel te leeren, ende sich daer mede ter bequamer tijdt te geneeren: dies wiert besteet voor den tijdt van thien Iaren by S[t]. Sebastiaen Danckaerts van Antwerpen, die Anno 1552. ('t Iaer voor 't overlijdē van Koning Eduard) met de woonste van Londē na Antwerpē vertrack.

Ende alsoo de vervolginghen om de Religie in 't Vaderlandt daghelijcx vermeerderden, soo heeft Iacob van Meteren ende Ottilia sijn Huysvrou, de reyse op Londen voor-ghenomen, om aldaer onder Eduard de seste (dien Godsalighen Prince) de gherustheyt hares ghemoets te ghenieten, doch ten heeft den Heere niet belieft datse daer souden gheraecken, daer de vervolginghe oock voor de deure was: Maer 't is ghebeurt, (d'Oorloghe tusschen Karolus de Vijfde ende Hendrick de Tweede seer heet zijnde) dat een Fransch Oorlogh-schip, 't vyer geschoten heeft in 't kruyt van 't Schip daerse in waren, daer door datse op Zee inden Heere ontslapen zijn, in seeckere hoope dat oock de Zee haer dooden te dien dage sal gheven.

Emanuel sijn lieve ende Godvreesende Ouders dus verlooren, ofte veel eer voor-gesonden hebbende, heeft sich getrouwelick gequeten in sijnen langh-wijligen dienst, nae welcke ghetrouwe lijtsaemheydt, gevolght is Godes menighvuldigen segen over hem.

Duerende sijnen dienst, soo wert hy tot twee verscheyden reysen, namelick Anno 1556. ende 1558. gesonden nae Enghelandt, ende sach aldaer de groote wreetheyt diemen onder de regeringhe Marie te wercke stelde, tegen die vande Gereformeerde Religie, soo hy my dickwils vertelt heeft.

Soo hy te Londen was, stierf sijn Meester t'Antwerpen, vol-diende den overigen tijdt byde Weduwe, den welcken volbracht zijnde maeckte sijn woonste binnen Londen, kreech Factorijen van veel treffelijcke Kooplieden, ende droech sich daer in seer kloeckelijck. Ende merckende dat het Houwelijck de Haven van Ionckheyt was, soo heeft hy den Heere voor een Godsalighe ende bequame Huysvrou ghebeden, sich daer over oock beradende met Seigneur Iohan Baptista Bartelotti, die hem tot een fijne Huysvrou aenwees, Ioffrouwe Maria van Loobroeck, die onlanghs te vooren t'Antwerpen op Steen gevangen was geweest, om datse te Hoboke hadde hooren predicken, maer wasser wonderbaerlijck uytgebrocht door een gat 't welck inde muer gheboort was: Dese Huysvrou nam hy aen, als vanden Heere hem toe-gheschickt, ende wiert in 't Houwelijck bevesticht Anno 1562. hy oudt zijnde 26. Iaren, ende sy 22.

Het Huys-houden aenvangende, soo gingh by hem ter Tafel een Edelman van Trenten, met namen Iacobus Acontius, die veel ghesien, ghehoort, ghedaen, gheschreven ende gheleden hadde, oock seer familiaer metten Keyser Maximiliaen geweest hadde, ende door wiens gemeensame redenen Emanuel veel schoone dingen leerde ende merckte.

Ende alsoo de Heere, tot beproevinghe onses gheloofs ende lijtsaemheydts, onse vreucht vermenght met droefheydt. Soo ist dat de Heere tot hem ghenomen heeft dese weerde Huysvrou van Emanuel den 13. Decembris 1563. in welck Iaer (soo vande Peste als van andere sieckten) stierven tot Londen wel 23760. persoonen.

Ettelijcke Maenden nae dese droefheyt (de sterfte ophoudende) soo heeft Emanuel ghesocht sijn Huysghesin te herbouwen door het trouwen vande tweede Huysvrou, ende alsoo hy t'Antwerpen ghereyst was om sijn affairen, ghebrocht in 't gheselschap van Ioffrou Esther vanden Corput, dochter van Nicolaus vanden Corput Secretaris van Breda, Soone van Ian vanden Corput eertijdts Borghemeester der selver Stede, ende de Heere wende henlieder beyder herten soo tot elck anderen, dat na seeckeren

tijdt

tijdt met consent ende geluckwenschinge haerder ouderen de trouwe voortgangh, ende quam met een huysvrou verrijckt na Londen An. 1564. by dese huysvrouwe (de welcke noch leeft) heeft hem de Heere verrijckt met 13. kinderen, waer van negene noch overigh zijn, namelijck 3. Sonen ende 6. Dochters.

Een vande voornaemste swaricheden die hem over quamen, durende sijn huwelijck, was zijn ghevanckelijckheydt tot Antwerpen Anno 1575. alwaer hy om zijn affairen ghereyst was, die van hem selve int lange is beschreven, ende van ons verkort. Den tweeden Mey 's noenens, gaende vande borse (schrijft hy) nae mijnen Cousijn Abraham Ortels daer ick t'huys was, wierd ick ghevangen genomen door een Spaengiaert met namen Iuliaen de La Sierna, Lieutenant van Comergo den Provooft vande Hove, die met ses ofte acht Hellebardiers verghesellschapt was, sy vinghen my uyt den name vande Commandeur Major, Gouverneur Generael des Lants, ende vatten my aen als een straetschender, my knevelende aen elcken arm, hier en hielp gheen vragen oft spreken, maer wierd tusschen twee Hellebardiers, den Spaengiaert voorgaende nae Backers toorn gevangen gebrocht. Ick was hier door seer verslagen, s'ontnamen my mijn brieven, sleutel ende Tafelboecxken, ende vraeghden of ick niet by Sr. Andries in Gallicien t'huys hoorde, ick seyde hun datse den onrechten man voor hadden, sy niet te min sijn stracx na mijn logijs gegaen, ende hebben al mijn schriften, boecken ende brieven wegh ghenomen, Ick was vol bevens ende liet my het arghste voorstaen, te weten datse mijn pijnighen souden, ende ter doodt brenghen, 's avonts wierden wy ons vierder in een kleen berderen huyskén ghesloten, daer maer dry kleene gaten in en waren een vuyst groot daer wy de lucht door kregen, 's anderdaegs seer ontrust zijnde, quam een oude vrouwe tot ons die de gevangenen aelmoessen brocht, ende op my siende vraeghde of ick Emanuel ware, Ick seyde jae, ende daer op vernam hoe sy my kende. Sy seyde my dat ick goeden moet soude hebben, dewijle veele goede vrienden als Hoefnagels, Hofman &c. voor my solliciteerden. Dit gaf my wat moets, ende begaf my te ernstiger tot den ghebeden ende tot het bedencken mijner verantwoordinge, 's avonts over Tafel seyden den Cipier dat 's anderdaegs eenen spaenschen quaet-doender soude sterven, ende datmen een Misse voor hem soude doen, ende dat wy die souden kommen hooren, dit beviel my heel qualijck, bleef dieshalven in mijn bedde ligghen, badt den Heere vierichlick, die my met sijnen Geest bystont. 'S noenens daer nae seyden my d'andere ghevangenen dat den Cipier te Hove ende alom verbreydt hadde, dat ick geen Misse en hadde willen hooren, ende also d'occasie daer toe weder voorviel, soo seyde ick den Cipier dat ick gheen Misse en mochte hooren, dewijle ick een Engelsman was, ende dat sulcx in Engelant de breucke van 100. marc onderworpen was, &c. den Cipier nam sulcx aen ende en quelde my niet meer. Twee ofte dry dagen dus perplex geseten hebbende, niet hoorende nochte vernemende, soo en dede ick anders niet dan God bidden, ende dencken hoe ick my best soude verantwoorden, Ick en konde niet wel resolveren of ick my als Poorter van Antwerpen wilde defenderen ofte als Engels, met dese ghedachten my bekommerende, soo quam de dochter vanden ondersluyter stillekens aen 't slot van mijn deure roepen.

Enghels-man, Engels-man, ick vraeghde wat sy wilde, sy seyde. Ick soude my als een Enghels-man verantwoorden, ende dat ick dien dagh vande Raeds-heere Boone soude gheexamineert zijn, maer 't soude wel zijn, &c. dies resolveerde niet vertsaeght te wesen ende een moet te scheppen, God danckende voor sijnen bystant, den sevenden Mey nae noene quam Raeds-heer Boone, nam my alleen inde eet-kamer, hiet my neer sitten, hadde al mijn Pampieren voor hem, belaste my op mijnen Eedt, op al dat hy vragen soude de waerheydt te segghen, hier tegen wende ick veel redenen voor, ende bemaende Hoochlijck sijn eerlijckheydt ende oprechticheydt, daer op bad hy my sulcx op sijn woort te doen, en soude wel doen, dies merckende dat hy my gunstich was, ende met mijne vrienden ghesproken hadde, soo accordeerde ick hem, hy begon mijnen naem, gheboorte ende vrienden op te schrijven, hy vraeghde of ick diversche Lieden tot Londen ende t'Antwerpen niet en kende, als Pieter Luls, Ian Radermacker, Ian Nikec, &c. Item wat dat ick maeckte met den Psalmboeck Eobani Hessi in Latijns veers, ende met een duytsch Tractaetken vande Hollandschen Vredenhandel, of ick vande leste verraderije der Stadt Antwerpen niet en wiste. Wat contributien dat vande secrete Raden ende die van Londen aenden Pr. van Oraengien ghedaen wierden, of ick yemandt ontraden hadde den Koningh de begeerte van Schattinge te geven. Wat brieven dat Daniel Rogers Secretarius vande Engelschen Ambassadeur my gegeven hadde &c.

Op alles gaf ick (Gode sy Lof die my sterckte) korte ende voorsichtighe antwoorde, beriep my voorts op mijn Heere Ian Boyschot, ende den Heere van Swevigem, die wel wisten hoe ick my in Enghelandt hadde laten employeren in saecken vande Entrecours, ende int afdoen vande Generale arresten, dit schreef hy mede al op, ende dede my 't selve achter nae onderteeckenen, hier-en-tusschen quam de tijdinge mijner gevanckelickheyt tot Londen, die mijn huysvrouwe ende d'andere vrienden seer bedroefde.

Marten de la Faille verkreech vande Heer Boyschot Ambassadeur, in Enghelandt brieven in mijn Faveur, Iohan Rademaker verworf schrijven vande Secretarius Walsingam aende Engelschen Courtmeester t'Antwerpen, datmen my als een Enghelsch soude aentrecken, de goede vrienden t'Antwerpen hebben uyt mijnen naem een petitie aende grooten Commandeur overgegeven, soo dat eyndelick (nae dat ick dickwils bedocht hadde hoe ick my tot het sterven soude schicken) onverwaght, tot my wedergekomen is den Raedts-heere Boone, recht soo ick uytgelesen hadde het boeck Ludovici Vivis de Immortalitate animæ, my van Ab. Ortels toegestiert, ende seyde dat hy sijn Excell. belast hadde my t'ontslaen, al hadde hy groote oorsaecke om tegen my met rigeur te procederen, hier op raede hy my met den eersten nae huys te reysen, sonder nochtans commissie te hebben my te bannen ofte sulcx te gebieden, hier op klaerde ick mijn saecken inde ghevangenisse, gerocht los den 20. Mey 1575. den welcken dagh my altijt sal heyligh zijn, dies danckte den Heere van gantscher herten, nam oorlof aen mijn goede Vrienden die haer met my verblijden, ende quam weder tot Londen den 30. Mey, tot vreught van mijn Huysgesin ende andere vrienden.

Duerende de Pacificatie van Ghent, so hebben de Liefhebbers des Vaderlandts, Emanuels ghetrouwe vrienden, daer toe ghearbeyt om hem ergens tot eenigh goedt Officie te vorderen, doch Emanuel

 siende

siende dat alles op 't sant ghebout was, vant sich daer toe weynich genegen.

Daer en was niet daer hy hem meer in verluste (uytghenomen den waren Godſ-dienſt, daer in hy ſich tot den eynde ſijns levens neerſtelick gequeten heeft) als het onderſoeck van 't gene dat in 't Vaderlandt omgingh, ende in andere deelen des Wereldts, van alles zijn memorien bewarende, op dat de ſelve ter bequamer tijdt den Hiſtorij-ſchrijvers nut mochten zijn. Ende alſoo hem zijnen Neve Abraham Ortels vermaende Anno 1583. ſijn vergaderde pampieren vande gedenck-weerdighe ghe-ſchiedeniſſen, in forme van Commentarien by een te voegen. So heeft hy ſich daer toe bevlijticht, dies wy ende de naekomelingen ons hebben hoogelick te belooven. Want hoe veel weerdige dingen ſouden van ons vergeten worden, ende de volgende eeuwe gantſch onbekent zijn, ſoſe door Emanuel niet en waren vergadert geweeſt, ende als nu door den druck ons voor oogen geſtelt wierden? Wie iſſer die 't Vaderlant, in dat deel, ſulck eenen dienſt ende eere ghedaen heeft? Wy weten wel ende hebben hem oock dickwils daer over hooren klagen, datter bittere ende onverſtandighe aenſchouwers ende beriſpers ſijn geweeſt, die veel wiſten te ratelen, maer 't is gemackelijcker yet te beriſpen, dan 'tſelve te verbeteren, die ſchoone deucht was in hem, dat hy uyt liefde vande waerheyt, goede onderrichtinge ſelfs vande gheringhſte ſoude aengenomen hebben, ſijn begheerte was met een yeder die yet tot het werck wiſt te ſeggen, int vriendelick te redenen, ende nae betere bewijs ſich te ſchicken.

Sommige beroemden ſich, datſe wel een ander ſtuck wercx ſouden gemaeckt hebben, ſoſe ſich daer toe hadden gevoecht. Maer wat eere iſt voor ſulcke perſoonen, haer traecheyt ofte onghewillicheydt t'ontblooten, van 't Vaderlandt eere, ende de Nakomelingen deucht te doen.

Emanuel en heeft geen koſt noch arbeyt geſpaert, noch d'opſprake vande benijders gevreeſt, int bevorderen van dit loflick werck, dickwils heeft hy ſijn eetmael verſuymt, ende ſijn nachtruſte verkort om het ſelve te vergrooten, Iae ſijnen koophandel naegelaten, om hem hier toe gheheelick te begeven, niet ſonder ſijne merckelicke ſchade, want hy voor deſen ſijnen geduerigen arbeyt, geenderhande recompenſie van yemant en verkreech, hy en heeft oock niet aengenomen gemeene geruchten ende vliegende tijdingen, van vele notabele ſaken die in deſen Koninghrijcke ende int Vaderlant geſchiet zijn, is hy lange een oogh-getuyge geweeſt, hy hielt gemeenſchap wijds end ſijds door brieven, met Lieden van State ende van geleertheyt, jae heeft dickwils ſeer breede inſtructien vande Ambaſſadeuren van vremde Princen ontfangen, die hem ontboden, ofte die hy van ſelfs gingh begroeten. hem niet weygerende 't gene gedenckweerdich was.

Door ſijn wijſheyt, lange ervarentheyt, goet-gunſticheyt, ſo was hy een Raedſ-heere den Radeloo-ſen, een Hulpe den Hulpeloo ſen, ende een byſonder ciraet vande duytſche natie, hy behertichden ſeere het ſtuck vande Entrecours, ende heeft dieſ-aengaende oock een groot boeck by een vergadert ten goede vande nakomelingen, die het effect vande Nederlantſche Kooplieden Privilegien in Engelant, ſullen begheeren te weten, Dies hy oock Anno 1583. tot Londen, Hooftman oft Conſul vande Collegie der Nederlantſche Kooplieden gekoren, daer niet dan moeyte ende hooftſweer in gelegen en was, welck ampt aengebleven was, om dat het Collegie door 't verlies van Antwerpen, &c. vergaen was.

Ende al iſt dat Emanuel alle deſe dingen, die met veel moeyte ende bekommerniſſe vergeſelſchapt zijn, met een blijmoedigen geeſte ende veerdige hand verrichte, So iſt nochtans dat hy dickwils docht aen ſijn eynde ende aen het Anagramma, 't welck Anthonis Dieſt op ſijnen naem gemaeckt hadde, namelick *Een mael met Vreden*, ſeer na over een kommende met het woord vande Heere van S[t]. Aldegonde *Repos ailleurs*, want hy gevoelde dagelicx meer ende meer de ſwackheden van ſijnen verwelckerden Ouderdom, hierom begaf hy ſich met vlijt tot de leſte reviſie van ſijn gantſch boeck, 't welck by nae volbracht zijnde, ſoo is hem aenghekomen een ſlependen Kamergangh, ende een verſtoptheydt inde blaſe, dies docht hem dat de Heere hem ſeyde,

Beſchickt v huys wilt Godt aenkleven.
Want ghy ſult ſterven en niet Leven.

Twelck hy oock verſtandelick ende ordentlick gedaen heeft, duerende ſijn ſieckte, ſoo nam hy ſeer vriendelick oorlof aende Kooplieden ende andere goede vrienden, die hem in grooten ghetale quamen beſoecken, ende bedanckteſe voor haer voorgaende vermaeckelicke converſatie, hy wilde oock noch eens beſien ſijn Medaillen, vremde Munten, Schelpen, ende andere ſeltſaemheden, daer in dat hy hem ſomtijts (na ſijnen ordinaren arbeydt) plagh te vermaecken, doch ſeyde dat ſulcks al maer ydelheydt en was derhalven begaf ſich geſtadelick tot den gebede, daer toe oock verſoeckende, als hy ſeer verſwackte, de hulpe vande Predicanten, hy ſeghende ſijne kinderen die ontrent het bedde ſtonden, ende gaf ſijn Siele in handen des Heeren Ieſu, die de ſelve met ſijn bloedt ghereynicht hadde, int 77. Iaers ſijnes Ouderdoms, den 8. Aprile ouden ſtijl, ofte den 18. nieuwen ſtijl Anno 1612. binnen Londen, waer op de E. Iacobus Viverius gemaeckt heeft de volgende veerſſen.

Dus ſenden wy voor heen een man van grooter waerden
Wie iſt die ſijn ſchoon werck vervolgen ſal op aerden?
Sijns Levens draet liep af, verwelckert was ſijn Ieught,
Eer dat hy ons verliet en gingh nae 's Hemels vreught
T'was anders ſijnen wenſch, end van veel vrome lien,
T'vervolgh van ſijn ſchoon werck tot ſwereldts eynd te ſien.
Och offer een opſtond, die met gelijcken vlijt,
(Verachten ſweirelds goed, end der beriſpers nijt)
Des Vaderlands gevaer in 's moeders tael voorts ſchreve!
Sulck man is weert datm' hem loon, lof end eere geve.

GRAF-

GRAF-GHEDICHT
VANDEN
EERWEERDIGEN ENDE SEER GOD-
SALIGEN EMANVEL DE METRIVS.

Ghetrouw

Beſchrijver der Nederduytſcher gheſchie-
deniſſen, ontſlapen inden Heere den VIII. Aprilis,
ANNO CIↃ. IↃC. XII.

AEnſchouwer wie ghy zijt, en wilt dit graf niet meten,
Maer ſparet uwen tijd, die ſeer haeſt is verſleten,
De Meter die hier ruſt, en word ghemeten niet,
Door al des Weerelds kuſt, men hem verſpreydet ſiet,

Sijn lichaem hier ſlechs is, hier liggen nu de handen,
Die ſchreven wonder fris, wat inde Nederlanden,
End andre plaetſen meer, In ons tijd is gebeurt,
De volckren tot een leer, deſelve vry betreurt,

Seght vry, wie ſal ons nu, al wat gheſchiedt beſchrijven?
Nu wy ontbeeren u, die niet luy wildet blijven,
V ruſt ick niet miſgon, ghy hebt genoegh ghedaen,
Maer ick ween dat de Son wy dus ſien ondergaen.

Jacobus Viverius.

Sijn Graf-ſchrift. Verhaelt hebbende 't gene de E. Heere Symon Ruytinck, den Autheur ter eeren by geſchrifte heeft gebracht van ſijn leven, ſullen wy nu met een hier ſtellen 't graf-ſchrift hem gheſtelt tot Londen inde Kercke van Sint Denijs, by ſijne Weduwe ende neghen Kinderen, in Latijn als volcht.

D.O.M.S.

EMANVELI DE METEREN
MERCATORI ANTWERPIENSI
ATQVE INTER ORDINIS EIUSDEM BELGAS
LONDINI QUONDAM COS. DES.
VIRO PIO VIRO DOCTO
QUI RERUM IN BELGIO GEST. HISTORIAM
OPUS LUCULENTUM ET FIDEI PLENUM
POSTERIS RELIQUIT
ESTHER DE CORPUT CONJUX CONJUGI
LIBERIQ. IX. PARENTI OPTIMO P. P.
OBIIT DIE VIII. APRILIS. ANNO CIↃ. IↃ. C. XII.
CVM VIXISSET ANN. LXXVI. MENS. III.

Zijn tegensprekers ende benijders.

ENde na dien niet wesen en kan, oft een werck so groot als dit, en sal vele opsprekers krijgen, als van velen door jgnorantie vande geschiede saken, die naemaels niet en sullen willen ghelooven, dattet alles alfo gheschiet is, vele uyt boosheyt, voelende eenighe hare seeren te klaer ontdeckt, ende aenghewesen 't bedroch daer mede sy omme gaen, anderen uyt nijt, haer leetwesende dat andere so grooten werck hebben gedaen, ende de eere voor henen wech gedragen, van eenighen oock, om dat sommige saken yemant van hare Magen ofte verwanten hier int licht werden gebracht, die sy liever onder de assche gerekent ofte versmoort saghen, om hem der selver niet te behoeven te beschamen, ende oock van eenige uyt eenen grooten haet vande waerheyt selve, soo heeft die E. Iacob Cool gemaeckt de volgende veerssen *ad Zoilum*, die wy voor 't leste hier oock by voegen sullen.

Ad Zoilum.

QVi rabido laceras alienos ore labores
Cuique nihil præter teque tuumque placet,
Cur opus hoc carpis? quid in illo displicet aut si?
Nil placet, hic scriptum nil tibi quæso puta.
Bis quatuor lustris miseros exercuit, eheu!
Belgas, Bellona pronus ad arma furor,
Qui fit vt hoc toto non tempore panxerit alter
Completam numeris omnibus Historiam?
Quilibet huncne fugit scribendi forte laborem?
Vnus an Emanuel natus ad istud erat?
Js sua nimirum postponens commoda, totum
Se patriæ charæ dedicat ecce bono.
Atque notat quanto sic Iber molimine nixus
Subderet vt sævo Belgica colla jugo:
Et quam dura pati, quam fortia facta patrare
Belga queat, quantum & polleat ingenio.
Omnia & æternis monimentis consecrat, hisque
Invigilat, nec non immoriturque senex.
Ast patriæ vitam si quisquam impenderet olim,
Laudibus hunc scimus non caruisse suis.
Hic cum scribendo totum transegerit ævum
Anne tibi invidiæ dente petendus erit?
Vah pudeat, prorsus nisi sis devotus Ibero,
Belgarum merito queis honor omnis obest.
Sed quicunq. tamen sis Zoile, parce sepultos
Convicijs manes dilacerare tuis.
Carpere (dic mecum) res est puerilis, at ille
Se monstrat, quisquis dat meliora, virum.

Iacobus Colius Ortelianus.

Regi=

REGISTER

Oft

Aenwijsinghe op de twee-en-dertich Boecken der Nederlantsche gheschiedenissen.

Om dese tafel wel te verstaen/sal den Leser believen te weten dat wy yeder Folio oft bladt verdeelt hebben in vier colommen / ende gheteeckent de eerste colomme achter het cijfer getal met A. de tweede met B. ende soo voorts de andere/ende wanneer den Leser vint een * beteeckent dat dan 't gheheel bladt vande selve Materie handelt.

A.

B.

E.

beschul-

weder

Goude

H.

I.

K.

L.

M.

Marthen

N.

O.

P.

Q.

R.

Spaen-

Register.

T.

V.

W.

op 's

Eynde des Registers.

PREVILEGIE.

DE STATEN GENERAEL DER VEReenighde Nederlanden, hebben de Weduwe ende Erfghenamen van wijlen Hillebrandt Iacobsz van Wouw, in sijn leven Ordinaris Boeck-drucker vande Generaliteyt, (volghende hare Hoog: Moog: resolutie vanden xvj. Ianuarij sesthien-hondert twintich, daer by wijlen haren Man ende Vader respective, was geaccordeert ende geoctroyeert de Historie der Nederlandtsche ende harer Nae-bueren Oorloghen ende ghesschiedenissen, beschreven door den wel-vermaerden History-schrijver *Emanuel de Meteren* saligher, op nieuws te moghen herdrucken ende uytgeven, voor den tijt van vijf Iaren naest-kommende, ende dat nae de expiratie van sijn voorgaende Octroy, 't welck expireren soude opten eersten Decembris sesthien-hondert een-en-twintich) geconsenteert ende geoctroyeert, Consenteren ende Octroyeren mits desen, dat syluyden de voorsz Historie alleene in dese Vereenighde Nederlanden inde Nederlandtsche ende Françoysche spraecke sullen moghen her-drucken ende uytgheven, voor den tijdt van vijf Iaren naest-kommende, inne-gaende nae de expiratie van 't voorsz Octroy: Verbiedende allen ende een yeghelijck Inghesetenen van dese Landen, binnen den voorsz tijdt van vijf Iaren, den voorsz Bouck in 't groote ofte in 't kleyne, in 't gheheel ofte ten deele, inde Nederlantsche ofte Françoysche spraecke na te drucken, ofte elders nae-ghedruckt inde Vereenighde Provincien te brenghen, om verkocht te worden, sonder consent vande voorsz Weduwe ende Erfghenamen: Opte verbeurte ende confiscatie vande voorsz nae-gedruckte Boucken, eñ daer-en-boven vande somme van drie honderdt ponden van veertich grooten 't stuck, T'appliceren een derdendeel daer van tot behoef vanden Officier die de Calangie doen sal: Het tweede derdendeel tot behoef vanden Armen, ende het resterende derdendeel tot behoef vande voorsz Weduwe ende Erfgenamen. Gedaen ter Vergaderinge vande Hooghgemelte Heeren Staten Generael, onder der selver Cachet, Paraphure ende de Signature van haren Griffier. In 's Graven-Hage. Was geparapheert *N. v. Bouchorst* v^t.

Onder stondt,

Ter Ordonnantie vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael.

Gheteeckent

C. Aerssen.

